Livr.ª Est.ᵉ 2ª
N.º 9º

76.a

BIBLIORVM SACRORVM

CVM GLOSSA ORDINARIA

IAM ANTE QVIDEM A STRABO FVLGENSI COLLECTA:

NVNC AVTEM NOVIS, CVM GRAECORVM, TVM LATINORVM PATRVM EXPOSITIONIBVS LOCVPLETATA:

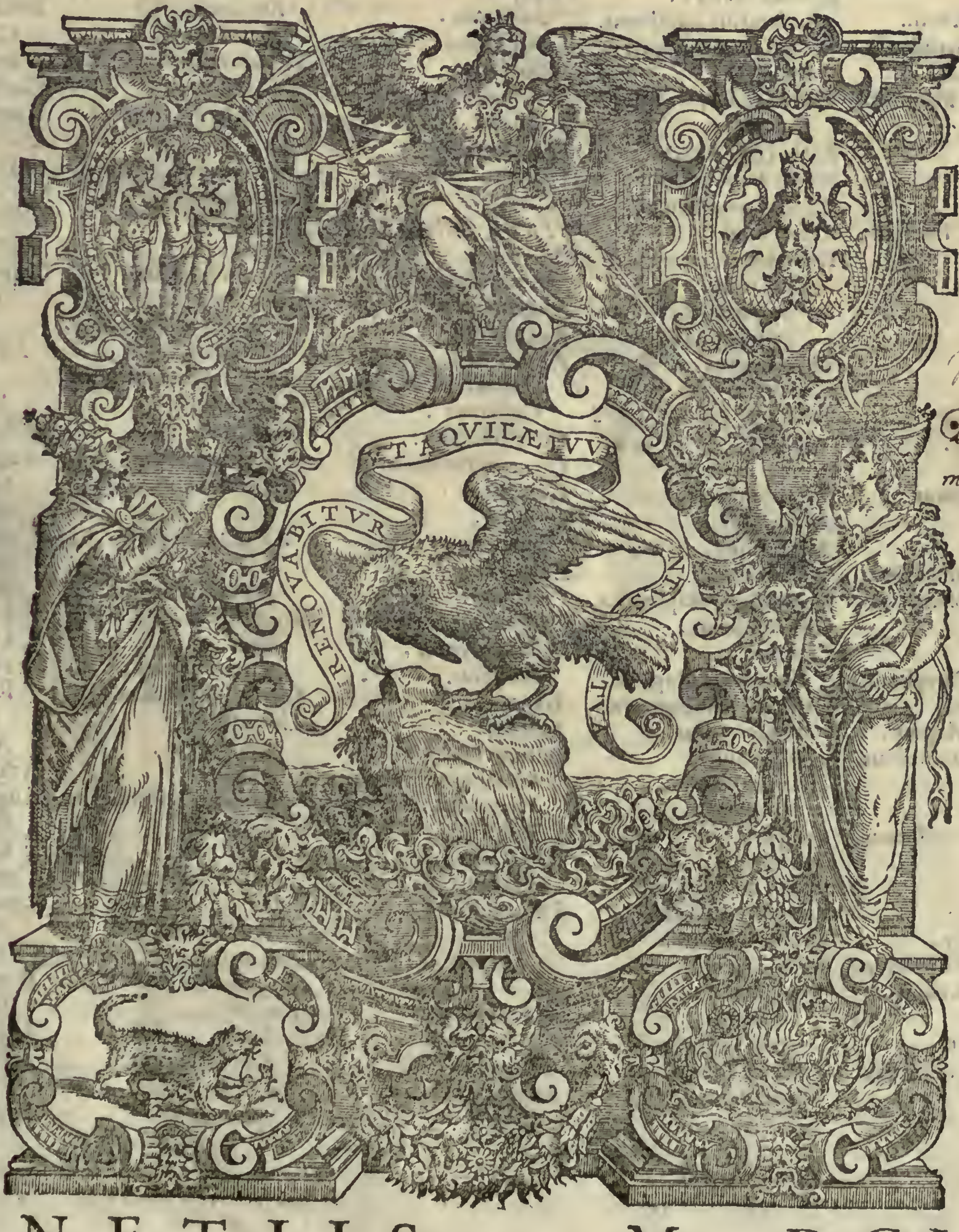
Annotatis etiam ijs, quæ confuſe antea citabantur, locis:

Et Poſtilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgenſis ad ipſum Lyranum: ac ad eaſdem Matthiæ Toringi Replicis:

Per Fratrem Franciſcum Feuardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadræum, & Iacobum Cuilly, Doctores Theologos Pariſienſes:

TOMVS SECVNDVS:

Hac ſane quidem Veneta editione à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus, multis quoque verbis, & verſibus aliàs prætermiſſis ſuppletus.

ECCLES. LIBERÆ ABERDONENSI

VENETIIS, M DCIII.

Librorum qui Secundo Tomo continentur, authorumque qui in ſingulos citantur, ſeries.

IOSVE, in quem ſcripſerunt

Adamantius.
Ambroſius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Author libri Tauhuma.
Beda.
Chaldæus Paraphraſt.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Clemens Alexandrinus.
Dionyſius Areopag.
Epiphanius.
Euſebius.
Gregorius.
Gregorius Nazianzenus.
Hebræi.
Hieronymus.
Ignatius.
Ioſephus.
Irenæus.
Iſidorus.
Iuſtinus Martyr.
Lactantius Firmianus.
Origenes.
Procopius.
Rabi Iſaac Aerameus.
Rabbi Salom.
Rabbi Leui Gerſonis.
Rabbi Leui.
Rabbi Dauid Kimhi.
Rabbi Moſes Gerūdenſis.
Rabbi Nehemias.
Rabbi Moyſes, Mānonis.
Rabbi Iuda.
Rabbi Simeon.
Rufinus.
Rupertus.
Septuaginta interpre.
Suidas.
Tertullianus.
Thalmudici.
Theodoretus.
Zonaras.

IVDICVM.

Adamantius.
Ambroſius.
Anaſtaſius Nicenus.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Author operis imperfecti
Author Seder olam.
Baſilius.
Beda.
Chaldęus Paraphraſt.
Chryſoſtomus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Hebræi.
Hieronymus.
Ioannes Damaſcenus.
Ioſephus.
Iſidorus.
Iunilius.
Iuſtinus Martyr.
Lanfrācus Canturien.
Petrus Comeſtor.
Procopius.
Proſper Aquit.
Rabbi Dauid Kimhi.
Rabbi Leui.
Rupertus.
Se-

Septuaginta interpre.
Seuerus Sulpitius.
Sozomenus.
Tertullianus.
Theodoretus.

PRIMVS REGVM, & in eo citantur.

Ambroſius.
Arnoldus Beneuallenſis.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Author Seder olam.
Baſilius.
Beda.
Bernardus.
Chaldæus Paraphraſt.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Cyprianus.
Cyrillus.
Eucherius.
Euſebius Emiſſenus.
Euthimius.
Gregorius Magnus.
Hebræi.
Hieronymus.
Ignatius Martyr.
Ioſephus.
Iſidorus.
Iuſtinus Martyr.
Lactantius Firmianus.
Odo Cameracenſis.
Origenes.
Procopius.
Rabanus.
Rabbi Iſaac Alfeci.
Rabbi Anonymus.
Rabbi Dauid Kimhi.
Rabbi Leui.
Rupertus.
Saluianus.
Septuaginta.
Tertullianus.
Theodoretus.

LIBER SECVNDVS Regum, & in eum authores.

Angelomus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Caſſianus.
Chaldæus Paraphraſtes.
Chryſoſtomus.
Cyrillus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Hieronymus.
Ioſephus.
Iuſtinus Martyr.
Procopius.
Proſper.
Rabanns.
Rabbi Dauid Kimhi.
Rabbi Aben Ezra.
Rabbi Salomon.
Rabbi Leui.
Rupertus.
Saluianus.
Seuerus Sulpitius.
Tertullianus.
Theodoretus.
LI-

LIBER III. REGVM, & in eum citantur.

Ambroſius.
Angelomus.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Author Seder Olam.
Author operis imperfecti
Bacharius.
Baſilius.
Beda.
Bernardus.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Cyrillus Alexandrinus.
Epiphanius.
Fœlix Papa.
Gregorius Nazianz.
Gregorius Magnus.
Gritmundus.
Hebræi.
Hieronymus.
Hiſtoria Aethiopica.
Ioannes Damaſcenus.
Ioſephus.
Irenæus.
Iſidorus.
Lactantius Firmianus.
Optatus Mileuitanus.
Paſcaſius.
Petrus venerabilis.
Procopius.
Rabbanus.
Rabbi Dauid.
Rabbi Leui.
Tertullianus.
Tharaſius.
Theodoretus.
Tichonius Afer.

LIBER IIII. REGVM.

Ambroſius.
Angelomus.
Auguſtinus.
Author Seder Olam.
Baſilius.
Caſſianus.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Comeſtor.
Cyrillus.
Epiphanius.
Eucherius.
Glycas.
Gregorius Magnus.
Hieronymus.
Ioſephus.
Irenæus.
Iſidorus.
Iuſtinus Martyr.
Lactantius Firmianus.
Procopius.
Rabanus.
Rabbi Ionathan.
Tertullianus.
Theodoretus.

I. PARALIPOmenon.

Ambroſins.
Angelomus.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Beda.
Come-

Comeſtor.
Eucherius.
Glycas.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Magnus.
Hieronymus.
Ioſephus.
Rabanus.
Rabbi Salomon.
Rabbi Moſes.
Theodoretus.

II. PARALIPOmenon.

Ambroſius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Baſilius.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Comeſtor.
Cōcilium Carthaginēſe.
Concilium Agathenſe.
Eucherius.
Euſebius.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Hebræi.
Hieronymus.
Ioſephus.
Procopius.
Rabanus.
Tertullianus.
Theodoretus.

ESDRAE LIB. I.

Ambroſius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Beda.
Chryſoſtomus.
Comeſtor.
Concilium Elibertinum.
Euſebius.
Hieronymus.
Ioſephus.
Irenæus.
Sexta Synodus.
Tertullianus.

ESDRAE LIB. II.

Ambroſius.
Auguſtinus.
Beda.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Comeſtor.
Euthymius.
Ioſephus.
Lactantius Firmianus.
Proſper.

ESDRAE LIB. III.

Ambroſius.
Athanaſius.
Angelomus.
Auguſtinus.
Beda.
Chryſoſtomus.
Comeſtor.
Cyprianus.
Cy-

Cyrillus.
Euſebius.
Hieronymus.
Ioſephus.
Irenæus.
Lactantius.
Maximus.

ESDRAE LIB. IIII.

Ambroſius.
Auguſtinus.
Baſilius.
Bernardus.
Ephrem Syrus.
Gregorius Magnus.
Hippolytus.
Irenæus.
Lactantius Firmianus.
Liber Iehod Syrim.
Rab. Meir Meii Gaboi.
Rabbi Bacchairi.
Tertullianus.

TOBIAS.

Alexander Primus.
Ambroſius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Bachiarius.
Baſilius.
Beda.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Comeſtor.
Conciliū Carthaginēſe.
Concilium Florētinum.
Dionyſius Areopag.
Gregorius Magnus.
Græci.
Hebræi.
Hilarius.
Optatus Mileuitanus.

LIBER IVDITH.

Ambroſius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Chryſoſtomus.
Clemens Romanus.
Comeſtor.
Euſebius.
Hieronymus.
Iunilius.
Origenes.
Philo Iudæus.
Rabanus.

ESTHER.

Ambroſius.
Athanaſius.
Auguſtinus.
Bernardus.
Chryſoſtomus.
Comeſtor.
Concilium Trident.
Euſebius.
Hebræi.
Hieronymus.
Innocentius Tertius.
Ioſephus.
Iuſtinus Martyr.
Philo Iudæus.
Rabbi Salomon.

A D. HIERONYMI IN IOSVE D.

D. HIERONYMI IN IOSVE PRAEFATIO.

TAndem finito Pentateucho Moyſi, velut grandi fenore liberati, ad Ieſum filium Naue manum mittimus: quem Hebræi Iehoſua ben Nun, id eſt, Ioſue filium Nun, vocant: & ad Iudicum librum, quem Sophtim appellant: ad Ruth quoque, & Eſther: quos eiſdem nominibus efferunt. Moneamuſque Lectorem, vt ſyluam Hebraicorum nominum, & diſtinctiones per membra diuiſas, diligens ſcriptor conſeruet: ne & noſter labor, & illius ſtudium pereat. Et vt in primis, (quod ſæpè teſtatus ſum) ſciat me nõ in reprehenſionẽ veterum, noua cudere. ſicut † amici mei criminantur, ſed pro virili portione offerre linguę meę hominibus, quos tamen noſtra delectant, vt pro Græcorum ἐξαπλοῖς, quę & ſumptu, et labore maximo indigent, editionem noſtram habeant. Et ſicubi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hęc illis conferentes inuenient, quod requirunt. Maximè cũ apud Latinos, tot ſint exẽplaria, quot codices, & vnuſquiſque pro arbitrio ſuo, vel addiderit, vel ſubtraxerit, quod ei viſum eſt, et vtique non poſſit verum eſſe, quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato vulnere contra E
B *nos inſurgere ſcorpius, & ſanctum opus venenata carpere lingua, vel ſuſcipiens ſi placet, uel contemnens ſi diſplicet, meminerit q; illorum uerſuum: † Os tuum abundauit nequitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuę ponebas ſcandalum: hęc feciſti, et tacui. Exiſtimaſti iniquè, quòd ero tui ſimilis: arguam te, & ſtatuam illa contra faciem tuam. Quę enim audietis, uel legentis utilitas eſt, nos laborando ſudare, & alios detrahendo laborare: dolere Iudęos, quòd calumniandi eis, & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio: et eccleſię homines id deſpicere, imò lacerare, unde aduerſarij torqueantur? Quòd ſi uetus eis tantum interpretatio placet, quę & mihi non diſplicet, et nihil extra (?) recipiendum putãt, cur ea, quę ſub aſteriſcis, & obelis, uel addita ſunt, uel amputata legunt, & negligunt? Quare Danielem iuxta Theodotionis traditionem eccleſię ſuſceperunt? cur Origenem mirantur, et Euſebiũ Pãphili, cunctas editiones ſimiliter differentes? Aut quę fuit ſtultitia, poſtquã uera dixerint, ꝓferre q̃ falſa ſunt? Vnde aũt in nouo Teſtamento ꝓbare poterunt aſſumpta teſtimonia, q̃ in libris ueterib. non habentur? Hęc dicimus, ne omnino*
C *calumniantib. tacere uideamur. Cęterum poſt ſanctę Paulę dormitionem, cuius uita uirtutis exẽplum eſt, & hos libros quos Euſtochio uirgini Chriſti negare non potui, decreuimus, dum ſpiritus hos regit artus, prophetarum explanationi incumbere, et omiſſum iam diu opus, quaſi quodã poſtliminio repetere, ꝑſertim cũ, et admirabilis ſanctuſq; vir Pãmachius, hoc idẽ literis flagitet, et nos ad patriã feſtinantes, mortiferos Syrenarũ cantus, ſurda deamus aure trãſire.* F

Margin notes: † Inimici. † Pſal. 49. c.

In Synopſi. LIber Ioſue. ✻ Athanaſius. Pręſens liber inſcriptionẽ habet, Ieſus Naue, propterea quod ipſe Ieſus, Moſi ſucceſſor, populi dux factus eſt, cuius iſto volumine hiſtoria, & res geſtę continentur. Populum annos 26. gubernauit, mortuus eſt annorum 110.

In Thalmud. ca. Babæ batræ. ✻ Hebræi. Moſes ſcripſit librum ſuũ, & Iob. Ioſua ſcripſit librum ſuũ, & octo poſtremos verſus, qui in lege habentur.

Lib. 4. c. 17. ✻ Lactãtius. Chriſti figuram gerebat ille Ieſus, qui cum primum Auſes vocaretur, Moſes futura præſentiens, iuſſit eum Ieſum vocari, vt quoniam dux militię delectus eſſet aduerſus Amalech, & aduerſarium debellaret per nominis figuram, & populum in terram promiſſionis induceret.

Origenes. Homil 1. Adaman. Donauit Deus nomẽ, *quod eſt ſuper oẽ nomẽ*, Ieſu Chr̃o, hoc aũt eſt Ieſus. Iõ. Philip. 2. b. *in noĩe Ieſu oẽ genu flectat, cęleſtiũ, terreſtiũ, & infernorũ.* Ibidem. Et qa eſt hoc nomẽ ſup oẽ nomẽ, idcirco nullis retro generationib. noĩatũ eſt. in Geneſi iuſtos multos legim⁹, & null⁹ eorũ noĩatus eſt Ieſus. Exod. 17. c. In Exodo hoc primũ inuenio, vbi legit̃, *q venit Amalech, et expugnabat Iſrael. Et dixit Moſes ad Ieſũ in Raphidĩ: Elige tibi viros potẽtes ex oĩb⁹ filys Iſrael; Egredere, et cõflige cũ Amalech.* Moſes ꝯfitet̃ ſe nõ poſſe exercitũ ducere, nõ poſſe obtinere, q̃uis eũ eduxerit de Aegypto. Vides cui ceſſerit bellũ gerere aduerſũ Amalech. Hic primo nomen Ieſu diſcimus, vbi videmus eũ ducẽ exercitus, nõ cui Moſes iniunxerit principatũ, ſed cui ceſſerit. Nõ poterat eligere viros pɔtẽtes, *tu*, inquit, *elige tibi.* Vbi ergo primũ diſcò nomẽ Ieſu, ꝯtinuo myſterij video ſacramentũ. Ducit enim Ieſus exercitũ, & cũ extolleret Moſes manus, inualeſcebat Iſrael, cũ aũt deijceret, inualeſcebat Amalech. Tũc ergo inualeſcit Ieſus, & vincit, qñ Moſes erigit manus. Victus eſt autẽ populus ille ab Amalech, quia non iam erigebat manus Moſes, ſed erant demiſſę deorſum. Illi ſunt enim de q̄bus dicimus: *Si crederetis Moyſi, crederetis forſitã, & mihi, &c.* Ioan. 5. g. Ecce vultis me occidere, q legẽ nõ facitis. Rom. 10. Ceſſante enim lege, & operib. legis apud illos, qui ſuã iuſtitiã volẽtes ſtatuere, iuſtitię Dei nõ ſunt ſubiecti, demiſſę sũt man⁹ Moſi, ĩualuit ĩcredulitas, vincit̃ ppl̃s. Sed & Num. 10. Nadab, & Abiu, & Eleazar reliquũt̃ ĩ caſtris, & Iethro cũ eis, vt iudicẽt ppl̃m. Exod. 18. d. Ies⁹ ſeq̄t̃ Moſẽ ĩ mõtẽ cũ quadã adiectione verbi mirabilis. dr̃. n. qa aſſiſtebat Moyſi, nõ vt ſecũdus, vel inferior, ſed ut adiutor ꝓtegẽs. Illud ãt quale eſt, q, cũ prĩo nominat̃, nõ ĩdicat̃ nomẽ prĩs ei⁹, neq; ſecũdo, neq; tertio, cũ vero pr̃ noĩat̃, nõ Ies⁹, ſed Auſe dr̃. Num. 13. f. Inter exploratores. n. nomen eius Auſe dr̃, & forte exploratoris officio nõ Ieſus, ſed Auſe dr̃, & Naue filius. Cũ vero redit, & perterritis omnibus, ſolus deſperãtem populũ erigit, Ieſus dicitur, nõ Naue filius, ſed

ARGVMENTVM IN librum Ioſue.

IEſus filius Naue typum Domini nõ ſolum in geſtis, verumetiam in nomine gerens, tranſit Iordanem, hoſtium regna ſubuertit, diuidit terram victori populo, & per ſingulas vrbes viculos, mõtes, flumina, torrẽtes atq; cõfinia, eccl̃ię, cęleſtiſq; Ierl̃m ſpũalia regna d̄ſcribit.

A ſed ille cui dictum erat: *Educ exercitum, & conflige cum Ama-*
Exod.17.c. *lech.* Illud quoque magni pendendum eſt, quòd cũ in tranſfi-
guratione vultus Moſi, omnium Hebræorum hebetaretur
2.Cor.3. aſpectus, nec poſſent intueri faciem eius, Ieſus non tantum
intuetur faciem eius, ſed in interioribus tabernaculi myſte-
riorum conſcius perſeuerat. Liber ergo hic non tã geſta filij
Naue, quam Ieſu domini mei ſacramenta ſignificat. Ipſe.n.
Coloſ.2. ducit exercitum, & confligit contra Amalech, & quod ibi
adumbratur in mortem manibus extenſis, affigit cruci ſuæ
triumphans principatus, & poteſtates in ſemetipſo. Defun-
ctus eſt Moſes, ideſt, lex. Lex enim, & prophetæ vſque ad Io-
Matt.11.b. annem. Vnde. *Habent Moſen*, ideſt legem, *& prophetas, au.il.*
Luc.16.g. Defunctus eſt ergo Moſes famulus Dei, id eſt, lex, & legalia
Roma.7.a. præcepta. vnde: Mulier viuente viro alligata eſt legi, & adul
tera nominabit̃, ſi fuerit cũ alio viro, &c. Mulierẽ ſine dubio
animã nominauit, quæ ſub Moſi lege tenebatur, & viuente
viro alligata erat legi. Si aũt mortuus fuerit vir eius, ideſt lex
abſolutam dicit eam animam, q̃ ſubiecta eſſe videbatur. Iõ
neceſſe eſt legem mori, vt qui credunt Ieſu, adulterij crimi
ne non notentur. Ieſus ergo dñs meus ſuſcepit principatũ.
Cõferamus geſta Moſi cũ principatu Ieſu. Cũ Moyſes edu-
ceret populũ de Aegypto, nullus ordo in populis, nulla in ſa-
cerdotib. obſeruantia, tranſeunt aqua maris ſalſam, & nihil
habẽtẽ dulcedinis. Murus erat aquæ à dextera, & lęua. Cum
vero Ieſus meus ducit exercitum, ſacerdotes præcedũt, arca
teſtamenti in humeris portatur ſacerdotũ, non amarę aquę
non ſalſus fluctus occurrit. Venio ad Iordanem, non in ꝑtur
batione metus, & fugæ, ſed cũ ſacerdotib. arcam teſtamenti
dñi portantib. in qua lex Dei, & diuinæ literæ ſeruantur. In-
gredior Iordanem, non in furto, ſed in tubarũ cantibus my-
ſticum quiddam, & diuinum canentib. vt ad prædicationẽ
B tubæ cæleſtis incedam. Ibi dictum eſt, *quòd diuiſa eſt aqua in*
Exod.14. *duas partes, & vnus aquæ murus erat à dextris, alius à ſiniſtris*, Hic
vero, qui venit ſoluere medium parietem, fecit vtraq; vnũ.
Epheſ.2.c. vna enim parte erecta eſt aqua, alia vero pars defluxit in ma
re. Hic, quoque ait: *Parate vobis cibos ad viam.* Hodie idem di-
cit Chriſtus. Cibi enim opera ſunt, quæ nos ad futuram vitã
velut fidele viaticum comitantur. Sed vnde iubet hos cibos
parare, non habentes frumentum? Manna enim erat eis ci-
bus. Sed cũ tranſierimus fluminis huius ripas, deſinit mãna.
Ideo niſi quis parauerit ſibi cibos, non poterit ſequi Ieſum
terrã promiſſionis intrãtem. Videamus quos fructus primũ
capiant in terra promiſſionis. Mãducauerunt, inquit primũ
fructũ de regione palmarum, & manducauerũt primũ azy-
ma. Nobis enĩ mundi iter digreſſis, ſi rectè ſequamur Ieſum
prima occurrit palmæ victoria, & abiecto fermento malitię,
& nequitiæ, azyma nobis ſynceritatis, & veritatis parantur.
1.Cor.5.c. Mittit tñ Ieſus noſter exploratores ad Ierichontinũ regẽ, &
hoſpitio ſuſcipiũtur à meretrice, ſed ideo ſuſcipit, ne vltra ſit
meretrix. Quælibet anima meretrix fuit, dum viueret in de
ſiderijs carnis. Suſcepit ergo exploratores Ieſu, i. angelos,
quos mittit ante faciẽ ſuam, vt præpararent viã, neq; in om-
nib. locis, neque in inferiorib. locat, ſed in excelſis, quia non
in infirmis, & terrenis dñm Ieſum ſuſcipimus, ſed à patre ꝑ-
fectũ, & de cæleſtib. venientem. Nec ſtipulam lini, in qua la-
tuerunt, abſque ſacramentis accipio. Eſt enim linum ſacer-
dotale indumentum, per quod ſignificatur, ꝙ mutandi erãt
1.Petr.2.b. ad ſacerdotale faſtigium. vnde: *Vos autem gens ſancta, regale ſa*
cerdotium. Vel quod in ſacramento legis, vbi de ſacerdotibus
annotat̃, populi huius, qui eſt ex gẽtib. latebat occulta voca
C tio. Continuo inimicitias ſuſcepit meretrix aduerſus Ieri-
Galat.5.c. chontinũ regẽ, *quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus*
Ioan.15.c. *aduerſus carnem.* vnde. *Odit vos mũdus, ſcitote, quia me priorẽ uobis*
odio habuit. Eſt ergo rex inimicus huius meretricis, princeps,
ſcilicet huius mũdi, q̃ inſequit̃, & occupare cupit explorato- D
res Ieſu. Sed non põt, quia per montes iter faciunt, non per
humilia. Nec in vallib. delectantur, quia hæc meretrix dicit: Pſal.120.a.
Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Non põt
illuc aſcendere princeps mũdi, nec ꝑ excelſum iter ad Ieſũ Matth.4.a.
ꝑuenire, quia ſi cũ tentãs in excelſis locauerit, dicit ei: *Mitte*
te deorſum, q̃a humilia sẽp diligit, & caduca. In his ſedet, & re
gnat, in quib. ẽt vſque ad infernum deſcendit. Moyſes non
dixit: *Stet ſol*, nec maximis imperauit elementis. Ieſus vero
ait: *Stet ſol ſuper Gabaon, & luna ſuper uallem Hailon.* Et adiecit Infra.20.c.
ſcriptura, *quia nunquam ſic Deus audiuit hominem.* Ieſus ergo
meus ſolem ſtare fecit, nec tunc tantum, ſed multo magis in
aduentu ſuo, dũ pugnamus contra inimicos, & luctamur ꝯ
principes, & poteſtates. Sol nobis iuſtitię ſemper aſſiſtit, nec Epheſ.6.
deſerit, nec feſtinat occũbere. Ait enim: *Ego uobiſcum ſum om-* Matt.vlt.d.
nibus diebus. Ne ſolũ duplicato die nobiſcũ eſt, ſed vſque ad
conſummationẽ ſeculi, donec obtineamus inimicos. Videa
mus etiam quid promittat Ieſus militibus ſuis. *Omnis*, inquit, Infra eodem.
quemcunque ſubdideritis ueſtigiis pedum ueſtrorum, ueſter erit. Hoc
dixit illis, qui tunc erant de regionib. Chananęorũ, & cæte-
rarum gentium, quas expulſis indignis habitatorib. hæredi-
tate poſſederunt. Sed ſunt quædam diabolicæ gentes, cõtra
quas eſt nobis ſpiritualis colluctatio, quãtaſcunque, ex his pe
dib. noſtris ſubdiderimus, ipſarũ regiones, prouincias, & re-
gna Ieſu meo diſtribuente capiemus. Fuerunt enim aliq̃ñ Eſa.14.c.
angeli, & in regno Dei magnifici. vnde: *Quomodo cecidit luci-*
fer, qui mane oriebatur? Si hũc vincere potuero, ſi meruero, vt
dñs meus Ieſus conterat Sathanã ſub pedibus meis, conſe-
quenter accipiã, & locum eius in cęlis. Sed in hanc hæredita E
tẽ non oſcitantes, & dormitantes intrabimus. Ira ſuæ gẽtis Rom.16.c.
angelũ habet. Hanc niſi viceris in temetipſo, & abſcideris à
te omnes motus iracundiæ, & furoris, locum quẽ habuit ille
angelus, in hęreditatem capere non poteris, quia deſidia tua
eũ de terra promiſſionis non expuleris. Similiter ſuperbiæ,
zeli, auaritiæ, & libidinis incentores ſunt angeli, & inſtincto
res horũ malorũ, quorũ niſi in temetipſo vitia viceris, & de
terra tua, quæ iam per gratiã baptiſmi ſanctificata eſt exter-
minaueris, nullo modo plenitudinẽ promiſſæ hęreditatis ac Infra 14.d.
cipies. Sub Moyſe non eſt dictum: *quia ceſſauit terra à prælijs.*
Certũ eſt aũt, quòd terra noſtra in qua ſuſtinemus certami-
na, virtute ſolius Ieſu ceſſabit a pręlijs. Intra nos enim ſunt
gentes vitiorũ, quę animã iugiter oppugnant. Intra nos ſunt
Chananæi, Pherezæi, Iebuſęi. Laborandum eſt ergo, & vigi-
landum, & multo tempore perſeuerandũ, vt his gentib. fu-
gatis, terra noſtra ceſſet à prælijs. *Meditemur ergo in lege dominĩ* Pſal.1.a.
die ac nocte. Hęc.n. meditatio quaſi tuba animũ tuum cõcitat
ad pręlium, ne aduerſario vigilante dormias. Ideo nec dies
ſufficit ad meditandũ, ſed & nox adiungitur. Conuertimini
ergo in toto corde veſtro ad Deum. Orationi, & verbo Dei 1.Cor.7.a.
vacate. Quid prodeſt pro peccatis ieiunare, & iterũ peccare? Eccle.34.d.
Quid prodeſt lauari, & iterũ inquinari? Ieiunaſti aliquanto
tꝑe, interim de Aegypto exiſti, tranſiſti mare rubrum, ſecu-
tus es Moſis mandata, ſ. legis, ſed iam te à Moſe ſuſcepit Ie- 3.Reg.2.a.
ſus, qui ſecundo circuncidat in colle pręputiorum. Circun-
cidendus ergo tibi eſt non modo idolorũ cultus, quẽ prius
abieciſti, ſed etiam auaritia, quę eſt idolorum ſubtilior cul-
tus. Vnde Ieſus ait: *Hodie abſtuli à uobis opprobrium Aegypti*, dũ Ioſue 5.c.
peccamus, & regnant in nobis vitia paſſionum, quamuis re-
lictis idolis de Aegypto exiſſe videamur, opprobrium tamẽ
Aegypti non eſt ablatum à nobis. Si vero ſecundo fueris cir Galat.5.c.
cunciſus, abſcideris à te omne vitium, irę, ſuperbię, inuidię, F
libidinis, & huiuſmodi, abſtergentur opprobria Aegypti, &
tranſlatus in terram promiſſionis, cæleſtem hęreditatem ac
cipies, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.

CAP.

LIBER IOSVE

HEBRAICE IEHOSVA.

CAPVT I.

ET Eactum eſt poſt mor- 1
tem Moſi ſerui Domini,
a ¶Pater.
vt loqueretur Dominus
a ¶Ieſum Dei filium.
ad Ioſue filium Nun mi-
a ¶Quia non veni ſoluere legē, ſed adimplere.
niſtrum Moſi, & diceret
a ¶ Lex quæ tanquam pædagogus fuit.
ei: Moſes ſeruus meus 2
a ¶Secundum literam, viuit autem ſpiritus.
b mortuus eſt: Surge, & tranſi Iordanē iſtum, tu 3

CAP. I.

A Epiſt. ad Philadelph. Libr. de vita, & obitu ſanct. cap. 27. — IGnatius. ✠ Vtinam fruar veſtra ſanctitate, ſicut Heliæ, ſicut Ieſu Naue, ſicut Melchiſedec, &c. qui in caſtitate de vita exierunt.

✠Iſidorus. Ioſue filius Nun, ex tribu Effraim, in Aegypto nat⁹, Moſi diſcipul⁹, & poteſtate ſucceſſor, nouiq; prȩlij triumphator, qui quouſque expediret victoria, vt ſol ſtaret cœlo imperauit. Iordanis etiam curſum tranſitu ſuo ſtare fecit. Ciuitatis Hiericho inexpugnabiles muros clangētium tubarum ſono, deiecit. Chananȩorū euertit regna, reges extinxit, ac populū Dei ſolus in terrā repromiſſionis induxit, eāmque ſorte diſtribuit. Viginti ſeptem annis prȩfuit, occubuitque 110. annorū, atq; ſepultus eſt in Thamnaſar ciuitate ſua, quæ ſita eſt in latere montis Gair, cōtra Aquilonē. Ibique hodie inſigne monumentum eius oſtenditur. Eſt autem in tribu Dan.

Libr. 1. Antiq. cap. 2. — ✠ Ioſephus. Moſes ex multitudine pugnacem eligens iuuenem, ſuper Hebrȩos inſti-
B tuit Ieſum Naue filium, valide robuſtum, & labores tolerare fortiſſimum, ad cogitandum ſimul, & loquendum nimis idoneum, qui noſſet decenter Deum, & Moſen doctorem colere pietate.

Libr. 4. Antiq. cap. 5. — ✠Idem. Moſes cum eſſet ſenex, Ioſue ſucceſſorem ſibi cōſtituit, ad prophetias, & ad militiæ principatū, ſicubi neceſſarium foret, iubente Deo, vt rerum teneret imperiū. Ioſue autem omni doctrina legum, diuiniſque miniſterijs Moſe docente, erat inſtructus.

Libr. adu. Iudæos. lib. 3. adu Marc. — ✠ Tertullianus. Dum Moſi ſucceſſor deſtinaretur Auſes filius Naue, transfertur certè de priſtino nomine, & incipit vocari Ieſus? Certe inquis. Hanc prius dicimus figuram futuri fuiſſe. Nam quia Ieſus Chriſtus ſecūdum populum, quod ſumus nos nationes in ſeculi deſerto cōmorantes antea, introducturus eſſet in terrā repromiſſionis, mellu, & lacte ma
C nantem, i. vitæ æternæ poſſeſſionem, qua nihil dulcius, idq; non per Moſen, ideſt, non per legis diſciplinam, ſed per Ieſum, ideſt, per nouæ legis gratiam prouenire habebat circūciſis nobis petrina acie, id eſt, Chriſti præceptis, ideo is vir, qui in huius ſacramenti imagine parabatur, etiam nominis D
dominici inauguratus eſt figura, vt Ieſus nominaretur.

Hom. 2. in Ioſ. — a *Moſes ſeruus.* Adaman. *Moſes famulus meus mortuus eſt.* Aduerte quomodo regnat Ieſus. Si cōſideres Ieruſalē ſubuersā, altare deſtructū, nuſquam eſſe ſacrificia, vel ſacerdotes, vel pōtifices, vel quaſlibet Iudȩorum feſtiuitates, dices, q̄a *Moſes famulus Dei mortuus eſt.* Si cōſideres introire gētes ad fidē ecclēſias extrui, altaria non cruore pecudū aſpergi, ſed p̄cioſo ſanguine Chriſti conſecrari ſacerdotes, & Leuitas nō ſanguinem taurorum, aut hircorū, ſed verbum dei per gratiam ſancti ſpiritus miniſtrantes, dices, quia poſt Moſen Ieſus obtinet principatū, non filius Naue, ſed fili⁹ dei: *quia paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus,* & edimus ſynceritatis azyma, & veritatis. Et ſunt fructus terrȩ bonæ in eccleſia, trigeſim⁹, ſexageſim⁹, centeſimus, maritatæ, ſ. viduȩ, virgines, & multiplicat ſemē Iſrael de his, qui *non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt,* & *filij Dei, qui diſperſi erant,* cōgregāt *in vnū.* Sabbatizat populus dei non à conuerſatione communi, ſed ab opere peccati. Defunctus eſt ergo Moſes famulus domini. Denique in libello quodam licet in canone non habeatur, myſterij tamē huius figura deſcribitur. Refertur enī quia duo Moſes videbant, vnus uiuus in ſpiritu, & alius mortuus in corpore. Litera enim legis inanis, & vacua ab omnibus ſupradictis, Moſes mortuus eſt in corpore, intellectus vero legis ſpiritualis. Moſes eſt qui viuit in ſpiritu.

(1. Cor. 5. c. Matt. 13. a. Ioan. 1. c. Ibidem u. g. E)

b *Surge, & tranſi Iordanem iſtum, & cæte.* Nunc ergo exurgens tranſi Iordanem iſtum, & cȩter. Vide quomodo miniſter fuerit Moſi Ieſus filius dei. *Cum venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege,* quia factus ſub lege Moſi, factus eſt miniſter Moſi. Et factus eſt Chriſti miniſter circuncisionis ad confirmandas promiſſiones patrum. (Galat. 4. a. Rom. 15.)

Initio quȩſt. in Ioſue. Luc. 16. — ✠ Theodoretus. Hoc loco, per Moſen debemus intelligere legem, per Ieſum, Saluatorem. Quòd autem lex appellata ſit Moſes, demonſtramus teſtimonio ſcripturȩ. *Habent* F
enim

NICOLAVS DE LYRA. CAP. I.

1 Et factum eſt poſt. *In quo notatur tempus in quo iſta mandata facta ſunt Ioſue, ſcilicet, poſt mortem Moſi, et ante terminū luctus mortis eius, qui durauit 30. diebus, vt dicitur Deut. vlt. quia mādata iſta facta ſunt Ioſue a domino ante miſſionem exploratorum ab eo, ipſi autē miſſi fuerunt ante terminum luctus Moſi ſecundum Heb. Aliqui tamē expoſitores dicunt, quòd vtrunque, ſcilicet, verbum domini ad Ioſue, & miſſio exploratorum ab eo, fuit poſt terminum luctus Moſi, ſed primum videtur probabilius, vt magis videbitur infra.*

2 Moſes ſeruus meus, &c. *Ex hoc patet error illorū, qui dixerūt Moſen damnatū, eo quòd legitur eius peccatum in aquis contradictionis, vt habetur nu. 20. nec legitur eius pœnitentia, vt dicunt, quia dn̄s vocat hic Moſen famulum ſuum, etiam poſt mortem eius, quod de nullo damnato vere dicitur. Nec valet, quod obijcitur, quia pœnitentia Moſi ſatis ex litera habetur in hoc, quòd ſententiam mortis à Deo ſibi impoſitam ante ingreſſum terræ promiſſionis in peccati ſui punitionē acceptauit. Quod patet ex hoc, quod ad verbum domini in montem Abarim voluntarius, & prompte ibidem moriturus aſcendit, & in hoc, quòd dominus tanquam acceptans eius obedientiam eum ſepeliuit, vt habetur Deute. vlt.*

3 Surge, & tranſi Iordanem. *ideſt, diſpone te, & populum tuum ad tranſeundum, quia non ſtatim tranſiuit, ſed poſt aliquot dies, vt magis patebit infra.*

1 Tu

MORALITER.

1 *Et factum eſt poſt mortem, &c.* Allegorice. per Ioſue Chriſtus deſignatur, quia ſicut dicit Hierony. in epiſtola ad Paulinum de omnibus ſacræ ſcripturȩ libris: Ioſue non ſolum in geſtis, ſed etiam in nomine figuram gerit ſaluatoris. Vocat⁹ enim fuit Ieſus, vt habetur Hebr. 4. Igitur Chriſto per Ioſue ſignificato dixit Deus pater.

3 *Tranſi Iordanem iſtum.* Chriſtus enim à Ioanne baptizatus fuit in Iordane, & ſic partem Iordanis tranſiuit, quia dicitur Mar. 3. d. *Ieſus confeſtim aſcendit de aqua, &c.* ſic per ſynecdochen dicitur tranſijſſe Iordanem, quando tactu ſuȩ ſanctiſſimȩ carnis virtutem regeneratiuam dedit aquis.

enim (inquit) *Moſen, & prophetas.* Et: Vſque in hodiernum diē quando legitur Moſes, velamen poſitū eſt ſuper cor eorum. (A) (2.Cor.3.) Quēadmodum igitur defuncto Moſe, Ieſus populum introduxit in terrā ꝓmiſſā, ita finita lege, Ieſus noſter apparens, populo pio regnum cœlorum aperuit. (Rom. 10.) *Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti.*

✠Procopius. Deus terram ad Euphratem ſe daturum illis eſt pollicitus, indignis vero viſis, promiſſionibus non ſtetit. Dauidi tantum, & Salomoni, qui digni fuerunt, præſtitit. (Com. in c.Ioſ.) (D)

✠ Theodoretus. Deduxit eo modo quem dixerat Moſi, cui non quocunq; caſu promiſſionē emiſerat, ſed: *ſi ſeruaueritis mandata mea, &c.* (Quæſt. in Ioſ.)

(Homil. 2. in Matth.) ✠Chryſo. Ille Ieſus dicitur, qui poſt Moſen populū in terrā promiſſam induxit. Vide figurā, perſpice veritatē. Ille in terrā repromiſſionis, hic vero induxit in celum, & ea, q̄ ſunt in celis bona. Ille poſtquā Moſes mortuus eſt, iſte poſt quā lex per Moſen lata ceſſauit. Ille ducis dignitate pollens, iſte regis maieſtate præfulgens.

(Homil 1. de verbis Iſaiæ.) ✠ Idem. Ieſus Dei iudicio delectus, vt Moſi ſuccederet, qui typum, & figurā gerebat veri ſeruatoris Chriſti. (Hebr. 13 a.) (Deut.31.b.) Quemadmodū enim ille ē deſerto per Iordanē in terrā promiſſam ꝑduxit populū, ſic & Seruator noſter, ex ignorātiæ, & idololatriæ deſerto, ꝑ ſctm̄, & ſalutiferū Baptiſmū, in cœleſtē Hieruſalem nos perduxit. (B)

(Expoſit. in Symb.) ✠ Rufinus. Auſes Naue filius cum electus eſſet dux populi, cōmutato nomine Auſe, Ieſus cognominatus eſt, quo oſtenderetur hoc eſſe nomē, quod principibus, & ducibus cōueniret, qui ſalutem ſequētibus ſe populis darēt. Itaque ille Ieſus appellatus eſt, q eductū ex Aegypto populum, & de erroribus eremi liberatum in terram induxit. Et hic Ieſus dicitur, qui populum de ignorantiæ tenebris, & mundi erroribus euocatum, introduxit ad regna cœlorum.

n ¶ Viuentium. Beati mites, quoniam ipſi poſ. terram. b ¶ Non Moſes,
& omnis populus tecum, in terram, quam ego 1
a Mortuo Moſe. b ¶ Qui ſurſum eſt. 2
a dabo filijs Iſraël. † Omnem locum quem cal- 3
a ¶ Quod lauit Ieſus Chriſtus. ¶ Vbi ego ſum ibi, & miniſter meus erit.
cauerit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam,
a ¶ Lætabitur deſerta, & inuia, &c. Et alibi. Multi filii deſertæ magis, quam eius, quæ habet virum.
b ſicut locutus ſum Moſi. A deſerto, & Libano 4
vſque ad fluuium magnum Euphratem. Om-
nis terra Hethæorum vſque ad mare magnum
contra ſolis occaſum erit terminus veſter. Nul-
lus poterit vobis reſiſtere cunctis diebus vitæ 5
c tuæ. Sicut fui cum Moſe, ita ero tecum † non 6
dimittam nec derelinquam te. † Confortare, & 7 8
eſto robuſtus. Tu enim ſorte diuides populo 9 10
huic terram, pro quo iuraui patribus tuis, vt
a ¶ In proſperitate ne te emolliat, in aduerſitate ne ſubuertat.
traderem eam illis. Confortare igitur, & eſto 11
robuſtus valde, vt cuſtodias, & facias omnem
legē, quam præcepit tibi Moſes ſeruus meus.
Ne declines ab ea ad dexteram, vel ad ſiniſtrā,
d vt intelligas cuncta, quæ agis. Non recedat vo 12
lumen legis huius de ore tuo, ſed meditabe- 13
ris in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias, & fa-
cias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo. Tunc † diri-
ges viam tuā, & intelliges eam. Ecce præcipio
tibi, cōfortare, & eſto robuſtus. Noli metuere, 14
& noli timere, quoniā tecū eſt dominus Deus 15
tuus in omnibus ad quæcunque petrexeris.

(† ꝓtegere debeas) († proſperum facies.)

Illi ergo mox delinquentes, quod promiſſum erat, non plene ſunt adepti. Diuini autem Apoſtoli non ſolū obtinuerunt ea loca, quæ calcauerunt, ſed ēt illa in quibus eorum docte ſcripta lecta ſunt, & deſertum olim, paradiſum diuinū reddiderunt. († Deut.11.c.)

b *A deſerto, & Libano, &c. Eremum, & ante Libanum, &c.* Non dixit. *Libanum,* ſed *Antelibanū,* quem à Deo accipit Ieſus. Antelibanum autē dicitur quaſi pro Libano. Si ergo videas priorē populum, id eſt, Iſrael ſecundum carnē, qui erat oliua vera, ipſum intellige fuiſſe Libanum verum. (Matthæ.21.d.) Sed quia ꝓ incredulitate ſua *aufertur ab eo regnum, & datur genti facienti fructus eius,* hæc gens Antelibanū eſt, id eſt, eccleſia ex gentibus congregata per Ieſum Chr̄m.

c *Sicut fui cū Moſe, &c.* ✠ Procopius. Nō enim propria virtute hoſtes vicit Moſes. (E) Huiuſmodi illud quoq; eſt: *Ecce vobiſcum ſum vſque ad conſummationem mundi.* (Matt.28.) Macte tantū virtute ſis, inquit, virumque te præſta, ego enim te cōfirmabo, patientiáque ac vires, quo terram tuis aſſeclis diſtribuas, conferā. Omnes tuas actiones iuxta legē accurate compone. Lucas de vero Ieſu, inquit, *Cœpit facere, tum docere.* (Act.1.) Cum enim legi ſeſe inſtar hominis ſubdidiſſet, omnem compleuit iuſtitiam. Quæcunque etiā præcepit Moſes, fecit, quo legi nos obnoxios redimeret, in quo filiorum locum adoptaret. Non deflexit ab eis, neq; ad dextram, neque ad ſiniſtram, qui inquit: *Non iota vnum, aut apex vnus à lege decidet, donec fiat.* (Matth.5.)

(Orig. homi.2. in Ioſ.) a *Omnem locum, &c. Omnem locum quemcunque aſcenderitis veſtigijs pedum veſtrorum vobis dabo, &c.* Litera legis humi poſita eſt & deorſum iacet. Non ergo aſcendit, qui literam legis ſeqt̄. Sed ſi aſcenderis ad ſpiritum, de litera, aſcēdis locum excelſum, quem à deo in hæreditatem accipies. Si enim in his, q̄ ſcripta ſunt, intelligas formas eſſe cœleſtium, & q̄ras, quæ ſurſum ſunt, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens, tunc illū locū in hereditatem accipies, quia vbi Chriſtus eſt, ibi, & miniſter eius erit. (Coloſ.3.) (Ioan. 12.d.) (Ioan. 13.a.) (C) Si ergo vſque ad Chriſtū ſedentē in dextera dei perueneris, fide, vita, virtute, puritate, & illis veſtigijs, q̄ lauit Ieſus Chriſtus, & locum illum inceſſeris, dabit tibi de⁹, vt non ſolum efficiatis hæres dei, ſed cohæres Chriſti.

Procop.

Auguſtinus. Ex hoc teſtimonio, & aliis, probatur Moſes defunctus, vt Dei famulus, & Deo placens, quamuis in eo illa vindicta completa ſit, ne terram promiſſionis intraret. (Aug. Thom. q.1. ſuper Iſ.) Ex quo datur intelligi Deum etiam in bonis ſeruis ſuis aliqua corporaliter, vel temporaliter vindicare, & tamen eos inter vaſa honeſta, & vtilia habere. (F)

d ✠ *Non recedat volumen.* Procopius. Eſt opus intelligentia

ei, qui

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tu, & omnis populus tecum. *quia cura populi erat ſibi impoſita à Deo, vt habetur Deut.31.*

2 In terram, quam ego dabo filijs Iſrael. *quia Deo auctore ingreſſi ſunt terram, & obtinuerunt eam.*

3 Omnem locum. *Ex hoc dicunt aliqui doctores Hebræi, q̄ hic non ſolum fuit eis promiſſa terra Iudææ, ſed etiam tota habitabilis terra. Quod dicunt quodammodo fuiſſe impletum tempore Salomonis, cui oēs reges terræ fuerunt tributarij, & ſic exponūt, qd̄ dicitur 3.Re.x.d.* Vniuerſa terra deſiderabat videre vultum Salomonis, *& ſinguli deferebant ei munera, ideſt, tributa, vt ipſi exponunt. Sed perfectius expectant implendum in rege Meſſia, quem expectant futurum regem temporalem ſuper totum mundum, ſed falſitas vtriuſque dicti apparet ex hoc, quod ſubditur.*

4 A deſerto, & Libano vſque ad fluuium magnū Euphraten. Omnis, &c. *vbi exprimuntur termini terræ filijs Iſrael ꝓmiſſæ.*

5 Vitæ tuæ. *Quia prius poſt mortem Ioſue filii Iſrael peccauerunt & tunc aduerſarij eorum eis præualuerunt, vt habetur in libro Iudicum. Alibi ibi habent, veſtræ, ſed male.*

6 Sicut fui cum Moſe, &c. *in reuelationibus diuinis, & operibus miraculoſis.*

7 Ita ero tecum. *Et hoc ſatis patet ex decurſu libri in ſequentib.*

8 Non dimittam nec derelinquam. *Hic fit multiplicatio verborum idem ſignificantium ad maiorem dicti aſſertionem.*

9 Confortare, & eſto robuſtus. *Hic ponitur ſecundum mādatū de terra diuidenda, cui præmittitur diuina conſolatio, cū dicitur.* Confortare, & eſto ro. *Viderat enim Ioſue, quod Moſes ſanctiſſimus malitia perturbatus peccauerat in aquis contradictionis, propter quod priuatus fuerat ingreſſu terræ promiſſionis, & ideo merito timebat, ne ſibi aliquid ſimile accideret, & ideo à Deo fuit conſolatus, & aſſecuratus de terræ acquiſitione, & diuiſione, ideo ſubditur.*

10 Tu enim ſorte diuides populos, &c. *De quo iuramento habetur Gene.32.c.* Per memetipſum iuraui dicit dominus, &c.

11 Confortare igitur, & eſto robuſtus valde. *Hic ponitur tertium præceptum de lege ſeruanda. Et patet litera vſque ibi.*

12 Non recedat volumen legis huius de ore. *quia debebat alios docere de lege, ad quod requiritur meditatio, ideo ſubditur.*

13 Sed meditaberis in eo diebus, &c. *vt cuſtodias, & facias, quia prius debebat facere, quam docere.*

14 Noli metuere. *metu humano.*

15 Et noli timere. *timore mundano,* quia tecum eſt dominus Deus tuus, *qui eſt potens in omnibus.*

7 Ita

1 Præcepitque

MORALITER.

1 *Tu, & omnis populus tecum.* Nullus enim eſt de populo Chriſti, niſi tranſeat per aquas baptiſmi.

Chri-

A ei, qui legem legit, in primis vero fide. Aſſiduũ necnon ſtudium requiritur, quod qui habet, a Dauide beatus p̃dicatur, *Omnia enim quæ fecerit*, inquit, *proſpere ſuccedent. Lucerna pedum meorum lex tua*. qua confirmatus oẽm metũ ac timorẽ eiicit.

Quæſt.2. in Ioſue

a *Præcepitque Ioſue*. Augug. Quęritur, quomodo hoc præcepit, poſtquam dominus exhortatus eſt eum, & confirmauit promittens ſe cum illo futurũ, cum poſt multo plures dies trãſiuit Iordanem: Cum enim hęc mandaſſet, miſit exploratores in Iericho, qui diuerterunt ad Rahab, & ab illa occultati, & a rege quæſiti, & non inuenti, ipſa dimittente per feneſtram illos, & monente vt triduo in montanis laterent. quatuor ergo dies vidẽtur in his eſſe conſumpti. Cumq; nũtiaſſent quæ circa ſe geſta erant, promouit Ieſus cum omni populo de loco vbi erat diluculo, & veniens ad Iordanem diuertit. Tunc populus admonetur rurſus, vt poſt triduũ præpararet ſe tranſire Iordanem. Fuit ergo humana diſpoſitio prius quod fecit nuntiari. Sperauit enim ſicut homo hoc fieri poſſe, ſi exploratores cito reuertiſſent, quib. tardantib. intelligitur (& ſi ſcriptura taceat) Dei diſpoſitione cętera impleta, vt iam inciperet apud populũ glorificari Ieſus. Vñ fluuium trãſituro dicitur. *In die iſto incipiam te exaltare coram filiis Iſrael, &c.* Nã & illi cum quibus Deus dicitur loqui, aliquid humana diſpoſitione agere volũt in qua Deũ rectorẽ ſibi eſſe confidunt, ſed eorũ conſilia ſæpe ab illo mutantur, cuius prouidentia reguntur. Vnde Moſes tanquã homo putauit omnes cauſas populi ſibi eſſe audiendas, diſpoſitio eius Ietro ſuggerente diuinitus mutatur.

* Ioſue dicens B

Exod 18.b.

C

[a] Præcepitq; Ioſue principibus populi dicens: 1
Tranſite per medium caſtrorum, & imperate populò, ac dicite: Præparate vobis cibaria, 2
quoniam poſt diem tertium tranſibitis Ior- 3
danem, & intrabitis ad poſſidendam terram,
quam Dominus Deus veſter daturus eſt vo-
[b] bis. Rubenitis quoq;, & Gadditis, & dimidiæ 4
tribui Manaſſe ait: † Mementote ſermonis
quem præcepit vobis Moſes famulus domi-
ni, dicens: Dominus Deus veſter dedit vobis
requiem & omnem terram. Vxores veſtræ &
filij veſtri ac iumẽta manebunt in terrã, quã
tradidit vobis Moſes trans Iordanem. Vos

a ¶ Vaſa infirma nec ad conflictum apta, ne frangantur & pereant, quibus non permittitur docere, ſed tantum doceri.
a ¶ Qui neſciunt loqui vel docere. b Stulti idiotę.
b ¶ Viuentium, quam ſub lege metueruut.

D * Procopius. Viaticum ex Man colligere iubentur, nec ſolum qui in diem, verum in triduum, adeoq; ad totum traiectionis tempus ſufficeret. Inter eundũ enim non otium conquirẽdi commeatum ſuppenditabat. Non quod inter trãſeũdũ Man inopia eſſent laboraturi, verum vt omnib. omiſſis ad terram promiſſam contenderẽt. Ad tres enim dies deinceps eos adhuc mãſit, dũ paſcatis ritu peracto, azyma comederunt. Tunc. n. terræ prouentu victitare primum cęperunt. Porro cuiuis Iordanẽ traiecturo commeatus neceſſitas imponitur, operũ videlicet pęnitentiæ, quo cũ Chriſto queat dicere. *Cibus meus eſt, facere voluntatẽ eius qui miſit me.* Heliæ quoque dicitur. *Surge, & comede, quoniã grandis tibi reſtat via.* Via enim Dei virtutis operationẽ requirit.

Ioan.4. † Nu.32.d. 3.Reg.19.

* Auguſt. Diem tertium Trinitatis agnoſcimus eſſe myſterium. Cibus autẽ præparandus fides intelligi debet, per quam in Trinitatem creditur, & ad ſacramẽtũ baptiſmi peruenitur. Quod ergo tũc Ieſus ille dixit populo ſuo, hoc nũc & verus Ieſus p̃ miniſtros ſuos, dicit põpulo Chriſtiano. Quid eſt. n. aliud dicere. Parate vobis cibum ad diem tertium, niſi, Trinitatis ſuſcipite ſacramentum.

Serm.106. de temp. E

b *Rubentis quoque.* Adaman. Conſideremus quam formam teneant duæ & ſemis tribus, quæ per Moſen hereditatẽ accipiũt, & quam reliquę nouem & ſemis, quæ per Ieſum repromiſſionem hñt ſanctæ terrę. Qui per Moſen accipiunt portionem, oẽs primo geniti ſunt. Ruben namque primogenitus eſt ex Lia, Gad ex Zelpha, Manaſſes ex filia ſacerdotis Heliopoleos, vxore Ioſeph. In his ergo iã tũc adũbrabat̃ duorũ for-

Orig Hom.3. in Ieſum Naue.

F

* Pro-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Prȩcepitq; Io. *Hic conſequenter ponitur diuini mandat executio & primo quantum ad totum populum generaliter, ſecundo quantũ ad duas tribus & dimidiam ſpecialiter, ibi;* Rubenitis quoq; *Circa primum ſciendum, quod præceptum erat Ioſue de tranſitu Iordanis, vt prędictum eſt, ponitur hic executio huius mãdati, cũ dicitur:* Prȩcepitq; Ioſue principibus po. *In qualibet enim tribu erat vnus princeps, & omnes erant ſubditi ipſi Ioſue.*

2 Præp a. vo. ci: *Hoc non poteſt intelligi de manna, q̃ ſeruari non poterat etiã in craſtinũ, niſi feria ſexta pro ſabbatho, vt habetur Exod.6. ca. nec tamen adhuc defecerat manna, vt habetur infra 5. cap. & ideo inteligitur de aliis cibariis quæ tunc poterant comedi a filiis Iſrael, etiã cum mãna. vnde Deut.2.c. dictũ fuit, quod filii Eſau & Moabitæ vendiderũt filiis* Iſrael *tranſeuntibus iuxta terrã ſuam cibaria, quod non poteſt intelligi de mãna, quæ non erat venalis, nec dabat a D o Idumæis et Moabitis: ſed tantũ filiis* Iſrael. *Sicut enim in confinio legis & euangelii ſimul concurrerunt legalia cum euangelio, ſic appropinquãte tempore, quo manna debebat deficere, ſimul concurrerunt in vſum filiorum Iſrael manna & alia cibaria.*

3 Quoniam poſt di. ter. tranſibitis Ior. *Ex hoc dicũt expoſitores noſtri communiter, in hoc ſequentes Aug. quod Ioſue nõ fecit iſtud præceptũ de quo loquitur hic ſcriptura ſpiritu diuino, ſed magis humano & proprio: quia a fine luctus Moyſi, in quo dicũt Ioſue hoc præcepiſſe, fluxerũt ſeptem dies ad minus, ante tranſitum Iordanis, quia, vt dicũt, ante illud preceptũ miſit exploratores, qui antequam reuerterentur, remanſerunt ad minus per quatuor dies, quia poſtquã miſſi a Ioſue intrauerant ciuitatem Iericho, & hoſpitati fuerãt in domo Rahab, exeuntes inde latuerunt in montanis tribus diebus tanquã reuerterentur ad Ioſue vt habetur c. ſe. & tũc Ioſue mouit caſtra, & venit ad Iordanẽ: vbi manſerũt filii Iſrael tribus diebus, vt habet infra in principio tertii capituli. & ideo non videtur verum fuiſſe, quod fecit præconizare. Et dicunt etiam vltra, quod ſic permiſſus eſt Ioſue deficere, ne vltra attentaret ſimilia facere abſq; conſilio diuino, maxime cũ dominus dixiſſet Nu.27. ipſi Moyſi.* Tolle Ioſue filium Nun, &c. *ſ. vt ſuccedat tibi. & ſubdit ibidẽ:* Pro hoc ſi quid agẽdum erit, Eleazar ſacerdos conſulet dñm. *Sed iſtud dictum ſaluo meliori iudicio non videtur conſonum ſcripturæ præcedenti & ſubſequẽti. vt enim patet ex prædictis, intentio domini erat aſſecurare* Ioſue *in principio ſui ducatus, vt eum dirigeret in ſuis actibus, dicens:* Non dimittam, neq; derelinquam te. *& poſtea ſubditur:* Noli metuere, & noli timere: qm̃ dñs Deus tuus tecum eſt in oĩbus ad quæcunq; perrexeris. *& ideo non videtur conueniens: quod dominus in principio ſui ducatus dimiſerit eum ſic agere ſpiritu proprio & errare. Similiter hoc non eſt conſonum literæ ſequenti. Ex qua videtur intentionem domini fuiſſe exaltare Ioſue, & dare ei authoritatẽ in principio ducatus ſui, ita quod populus Iſrael ſibi crederet in poſterũ & obediret: vnde dicitur infra 3.c.* Dixitq; dñs ad Ioſue: Hodie incipiã exaltare te coram oĩ populo Iſrael, &c. *Et ideo non eſt veriſimile, quod in principio ſui ducatus permiſerit eũ prædicere falſum & præconizare in toto populo, quia ex hoc crederetur quod ſpiritus domini nõ eſſet in eo. Et ideo dicũt Hebr. & etiã aliqui expoſitores noſtri, quod iſtud præceptũ Ioſue ſcribitur hic per anticipationẽ: quia non fuit factũ donec exploratores ab eo miſſi reuerſi fuerũt ad ipſum: & ex tunc nõ fluxerũt niſi tres dies vſq; ad tranſitũ Iordanis, vt habetur infra 3. cap. Non enim ſacra ſcriptura ſemper refert geſta eodem ordine quo facta ſunt, ſed aliquando prius facta poſterius ſcribuntur, & econuerſo & ſecundum hoc accipitur ſexta regula exponendi ſacram ſcripturam, prout dictum fuit in principio Geneſ.*

4 Rube. quo. &c. *Hic ponitur executio præcepti quantum ad duas tribus & dimidiam ſpecialiter, quibus Moſes aſſignauerat terrã vltra Iordanem, cum tali pacto, quod mulieres & familiæ remanerent in vrbibus muratis, & viri bellatores tranſirẽt Iordanẽ, quouſq; acquiſita eſſet terra aliis nouẽ tribubus & dimidiæ, pp quod Ioſue reduxit eis ad memoriã iſtud pactũ, vt parati ſint adimplere. & patet litera vſq; ibi:* Sicut

MORALITER.

2 *Præparate vobis.* Per iſta cibaria ſignificãtur fidei rudimẽta quib. inſtruẽdi ſunt cathecumini adulti ante baptiſmũ. Per tres aũt dies ſignificantur tria tempora. ſ. tẽpus legis Moſaicæ, & tempus legis gratiæ, qđ incepit a Chriſti incarnatione & ſic initiũ tertiæ diei p̃ceſſit inſtitutionẽ baptiſm- 29. ann. & 13. dieb. ſicut dicitur Luc.3. *Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum 30. &c.* Per baptiſmũ aũt eſt tranſitus ad terrã promiſſam viuentium in ſpe. In re vero poſt finẽ vitæ præſentis, & quantum ad animã a culpa & pœna totaliter expeditã, quantum ad totũ compoſitum ex aĩa & corpore in mũdi finem.

4 *Rubenitis, &c.* Per Rubenitas qui filii viſionis interpretãtur prophetæ ſignificãtur, vnde & antiquitus prophetę vidẽtes appellabãtur, ſicut dicitur. 1.Reg.9.b. *Qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur videns.* Per Gadditas qui felices interp̃tantur, patriarchæ ſignãtur, ex quib. ſecundum carnẽ deſcẽdit Chriſtus, qui eſt felicitas oĩum. Per dimidiã tribũ Manaſſe ſignãtur alii ſancti ve. te. omnes enim figuraliter trãſierũt Iorda-

a ¶Armis fidei.
autem tranſite armati ante fratres veſtros, om
a ¶Operatione. b ¶Doctrina, vel exemplo.
nes fortes manu, & pugnate pro eis, donec det
a ¶Filiis noui teſtamenti. b ¶Qui fuiſtis in tempore legis.
requiē dominus fratribus veſtris, ſicut & vobis
a ¶Viuentium.
dedit, & poſſideant ipſi quoq; terram, quam
¶Credo videre bona domini in terra viuentium.
dominus Deus veſter daturus eſt eis, & ſic re-
uertimini in terram poſſeſſionis veſtræ, & ha-
a ¶Inſtruendo quomodo haberetis.
bitabitis in ea; quam vobis dedit Moyſes fa-
a Ante tempus noui teſtamenti.
mulus domini trans Iordanē, contra ſolis or-
¶A quo ortum omne bonum. ¶Ad Chriſtum.
tum. Reſponderuntq; ad Ioſue, atq; dixerunt:
a † Omnia quæ præcepiſti nobis faciemus, &
¶Vnde. Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi.
quocunque miſeris, ibimus. Sicut obediuimus 1
in cunctis Moyſi, ita obediemus, & tibi: tantum
ſit dominus Deus tecū, ſicut fuit cū Moyſe.
b Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit
¶Morte æterna.
cunctis ſermonibus quos præceperis ei, moria
tur. Tu tantum confortare, † & viriliter age. († roborate.)

A forma populorum. Vnius qui primogenitus eſſet per naturæ ordinem, alterius qui per fidē, & gratiā benedictionē hæreditatis acciperet. Nec prius illis qui per Moſen acceperūt hæreditatē, quia per legem placuerunt Deo, requies datur, niſi adiuuent fratres ſuos in prælijs. Mulieres tantū, & infantes accipiunt quietem, cæteri non requieſcunt, ſed exeunt ad auxiliū fratrum. Nobis certantibus in hac vita cōtra dæmones veniūt in auxilium, qui ante aduentum Chriſti in lege iuſtificati ſunt, vt Eſaias, Ieremias, & alij prophetæ, quorū lectione armamur & illuminamur. Hi ſunt quidē viri fortes armati, & præcincti lumbos in veritate, & exeunt ad auxilium noſtrum, & pugnant nobiſcum. Infantes verò ac mulieres non exeunt ad prælium noſtrum. Infans dicitur, qui nō loquitur. Quid me ergo iuuare poteſt, nihil locutus eſt, quod legā, cuius me ſermo nō inſtruit? Mulier infirmū vas eſt, nec ad conflictum venit, ne contringatur, & (1 Pet. 3.) pereat. vnde: *Calamum quaſſatum non confringet*. (Eſa. 41. a) Quia ergo mulieres à viris ſuis domi doceri iubentur, & magis diſcētes, quàm (1 Timo.) docentes ſignificant, ad auxilium B noſtrum non veniunt. Me enim nihil docere poteſt, cuius nihil inuenio, quod imitari debeam vel tenere. Nec videtur mihi otioſum, quòd non tres integræ tribus ſunt, quæ per Moſen diſpenſantur, nec illæ integræ 10. quæ per Ieſum hæreditate potiuntur, ſed duæ ſemis hic, & nouē ſemis ibi. Sed vna diuiditur, per quā nec ternarius impletur, nec denarius, quia priores contigerunt quidē ſcientiā Trinitatis nō integrè, nec perfectè, quia nō cognoſcebāt vnigeniti incarnationē, licet enim aduentū eius crederent, & reliquas eius diſpenſationes, & etiam prædicarent, non tamē videre, & adipiſci, quæ crediderant, potuerunt. vnde. (Mat. 13. c.) *Multi prophetæ, & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, &c.* Erat ergo fides illorum non integra, quia nondum fuerat in Chriſto impleta diſpenſatio carnis, & quod nos iā factum credimus, illi credebant futurum. Illæ ergo tribus neque duæ ſunt, nec partes extra fidē, & ſalutē Trinitatis ſūt, neque integræ, & perfectæ, ne Trinitatis ſacramentū in illis videretur impletum. Sed contigerunt quidem tertiū numerū, quia cupierunt videre quem videmus, & non potuerunt. Porrò illè, nec in aduentu Ieſu, quod perfectū eſt, & integrū dicimus, nec ſi ad crucē ducatur, & conſummetur in omnibus, nec ſi à mortuis ſurrexerit, omnia nobis, quæ perfecta ſunt, per ſemetipſum monſtrabit. vnde. (Ioan. 16. c.) *Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo.* Veniet autem ſpiritus veritatis, qui à patre procedit, &c. Vides quia non ſolū apud Moyſen ternarius imperfectus eſt, ſed adhuc Ieſus dicit diſcipulis ſuis, *non poteſtis audire modo, niſi veniat ſpiritus veritatis*, quia per ipſum, & in ipſo C adimpletur perfectio Trinitatis. Nouem ſemis tribus ſunt, quæ

D quæ ſub Ieſu aguntur, non integræ decem, qui numerus perfectus eſt, vt quod à dño Ieſu reſeruari dicatur ſpiritui ſancto, ſemiplenū videatur ac medium. Quāuis enim per Chriſtū pœnitentia prædicetur ac conuerſio, & detur peccatorum remiſſio, & omnia quæ ad perfectionem decalogi videntur tēdere, tamē perfectio, & ſumma eſt cunctorū bonorū, ſi poſt hæc omnia quis ſpūſſancti gratiā mereatur accipere. Præterea in hoc libro ſcriptū eſt quia verū altare erat in illa terra, quā Ieſus diſpenſauit. Ruben vero, & Gad, & dimidia trib. Manaſſe fecerūt ſibi altare nō verū, ſed quod typū veri altaris hēret, quod erat apud Ieſū. Quid ergo mirū, ſi non acceperāt integrā Trinitatis ſcientiā, qui nec integrū, nec verū altare cōſtruxerant? Iō nec multi hoſtes, nec plures reges contrariarum virtutum ab illis deiecti ſunt. Sehō tantū modo regē Amorrhæorum & Og regē Baſan, & Amalechitas deiecerūt trās Iordanē. († 1. Ma. 2. a.) Sed vbi Ieſus duxit exercitū, nūc quinq; reges ſimul cadūt, qui cōfugerāt in ſpeluncas, & ſuſpenduntur in ligno, E nunc 30. pariter iugulantur, & exterminantur omnes, qui ſanctam terram in immunditia poſſident, qui terram fluentem lac, & mel in amaritudine malitiæ detinent.

a ✻ *Omnia quæ præcepiſti nobis faciemus.* Procopius. Tantum non verba Chriſti diſcipulorum ſunt, quorum opera gentes ad fidē ſunt adductæ. (Com. in cap. Ioſue.) Qualis erat Paulus, qui legis authoritati, quæ ipſius quoq; verbis lucro ei fuit, cū renunciaſſet, ea præ Chriſto mulctā eſſe duxi, inquit. Porro traducti per Iordanē pedē retulerunt illi, Quos aliquis priuatū ſequutus iudicium ijs eſſe ſimiles, qui poſt gratiā legē inuehunt, poſſit dicere, &c. Cæterum poſt vitam cum fidelibus certant, quoquot relictis nucibus viros ſeſe præſtiterunt, cuiuſmodi Paulus de Epheſijs teſtatur, qui Corinthios virgines nuncupat.

b ✻ *Qui contradixerit, &c.* Procopius. Huiuſmodi etiā Chriſti diſcipuli, quale hoc. *Cum tempora ignorantiæ neglexiſſet Deus, &c.* (Act. 17.) Necnon Chriſtus, inquit: *Amen dico vobis, ſi non credideritis in peccatis veſtris moriemini.* (Ioan. 8.)

✻ Rupertus. Rubenitis, & Gaditis nonnulli Iudæos eſſe ſimiles volunt, eo quòd citra Iordanem habitare, ideſt, fidem vel baptiſmum Chriſti non ſuſcipere elegerint, & tamen accincti atque armati pergant ante nos, & pugnent pro nobis, baiulando ſecum per omnes terras legis, & prophetarum libros, quibus fides Chriſtiana comprobatur ac defenditur. (Li. 1. Comm. in Ioſ. cap. 3.) Vel Rubenitæ, & Gaditæ ſunt eccleſiaſtici ordines, qui iā in hoc ſæculo, vt inſtantius verbum Dei annuntient, licitas, & ex euangelio ſibi conceſſas facultates accipiunt, vt illis euangelizare vacet. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut obe. in cun. Moy. *Circa quod ſciendum, quod non eſt hic locutio conditionata, vt ſit ſenſus.* Obediemus, & tibi, *ſicut Moſi, ſi tamē dominus fuerit tecum, ſicut cum ipſo Moſe, aliter non obediemus, quia ſubiecti debent obedire ſuperioribus ſeu dominis, non tantum bonis, & modeſtis, ſed etiam malis, & diſcolis, vt habetur.* 1. Petr. 2. c. *Et ſaluator Matt.* 23. a. Quæcunque dixerint vobis facite, opera autem eorum nolite facere. *Iſta tamen obedientia intelligenda eſt in licitis. Sed hic eſt locutio optatiua, vt ſit ſenſus, parati ſumus obedire tibi & ideo optamus, vt dominus ſit tecum, ſicut cum Moſe, &c.*

CAP.

MORALITER.

Iordanē baptiſmi. 1. Cor. 10. a. *Omnes in Moſe baptizati ſunt,* & armati fide tranſierunt ad terrā viuentiū in ſpe ante ſanctos no. te. Moraliter, per Ioſue, qui non ſolū de tranſitu ſuo, ſed etiam totius populi fuit valde ſolicitus ſignificatur bonus prælatus, vel doctor ſecularis, vel religioſus, qui non ſolū de tranſitu ſuo ex hoc mundo ad patrem, ſed etiam aliorū eſt ſolicitus, & iſte tranſit Iordanem, qui interpretatur deſcenſus iudicij, propter quod ſignificat curſum præſentis vitæ vſque ad mortē, quæ eſt iudiciū hominis particulare. Eccleſ. 38. c. *Memor eſto iudicii mei, ſic enim erit, & tuum, mihi heri, & tibi hodie.* Et poſt hunc tranſitū bonus doctor, & prælatus à peccatis expurgatus intrat terrā viuentium, & ſimiliter populus eius, qui per doctrinam eius, & viam informatus tranſit ad patriam.

CAP. II.

A MIſ. er. Sequitur. *Duos vi.ex.* ✲ Rabbi Iuda. Ex-
ploratores fabrilia inſtrumenta habebãt in ma-
nibus, vt fabri putarentur. R. Nehemias. Simu-
Homil.3. labant ſe figulos eſſe, & fictilia per eam cauſam
venalia propone-
bant, ne alicui eſſent ſuſpecti.
✲ Author libri Tanhuma:
Exploratorum alter erat Phi-
nees Eleazaris pontificis filius,
alter vero Caleb.
l. 1. Com. in Ioſ.ca.10. ✲ Rupert. Cum quo domin⁹
erat, cui & dixerat, *Nullus uobis*
B *poterit reſiſtere &c.* ipſe explora-
tores mittit. Non ergo quiſquã
vllo in negotio tantum de cęle-
ſtibus pręſumat pręſidijs, vt nõ
etiã ipſe ſibi aſſit, vigilando pro
†Heb.11.f. facultate ingenij, laborando ꝓ
Iacob. 2.d. portione virili. Nã ſicut mini-
22.q.1.§.cum ergo. mę fidei eſt, de diuinis dubitare
promiſſis, ſic nimię temeritatis
vel pręſumptionis eſt, cœleſtẽ
per miracula pręſtolari opem,
ocioſe ſedendo manibus cõpo-
ſitis. Hominis namque eſt inci-
pere, Dei autem perficere.
Hom 3. Adam. Mittũtur à Ieſu explora
tores ĩ Iericho, & ſuſcipiũt à me
retrice Rahab. Exploratores iſti pñt angeli Dei putari, ſm
Mar.3.a. illud. *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, &c.* Quod per
C angelos inuiſibiliter, ꝑ Ioannẽ vero viſibiliter cõplebatur.
Matt.21.c. De cuius baptiſmo dicitur, *quia Scribæ, & Phariſæi non credide
runt ei.* Meretrices aũt, & publicani credentes baptizati ſunt, D
ſicut meretrix exploratores Ioſue ſuſcepit, ꝑ quos ab interitu
inimicę gẽtis eripitur. Rahab interpretatur latitudo, hæc Allegorice. Eſa.49.e.
eſt eccleſia Chriſti, quæ ex peccatoribus tanquam ex me-
retricatione collecta dicit. *Anguſtus eſt mihi locus, fac mihi* Ibi.54 a.
locum vbi habitem, & cæte. Hos 3.Reg.3.d.
autem mihi quis enutriuit? & ad
quam dicitur. *Dilata ædes
tuas, & extende tentoria tua.*
Hæc eſt meretrix, cui Salo-
mon, qui pacẽ venit facere eo-
rũ, quæ in cęlis ſunt, & quæ in
terris, reddi viuum iuſſit infan
tem. Illa vero, quę mortuũ ha- E
bebat infantem prioris populi
eſt ſynagoga, uel eorum, qui in
hęreſim declinauerunt. Hęc au
tẽ meretrix exploratores Ieſu
ſuſcipit, & ſuſceptos in ſuꝑiori † cauponæ.
bus collocat, excelſis, ſ. fidei ſa-
cramentis. Nemo enim miſſus
à Ieſu inuenit deorſum, & hu-
mi iacens, ſed in ſuperioribus
permanet. Nec ipſe ſolum in
ſuperioribus permanet, ſed
& meretrix, quę ſuſcipit ex me
retrice fit ꝓphetes. dicit enim.
*Scio quia dominus tradidit vobis
terram hanc, &c.* Vides quomo-
do olim meretrix impia, & immũda, nũc ſpũſanͨto repleta
eſt, de ꝑteritis confitetur, de pręſentib. credit, de futuris ꝓ-
phetat. Sic Rahab dilatatur, & proficit vſquequo *in omnẽ ter- F
rã exiuit ſonus eorũ.* Sed & Iaphet dilatatio interpretatur, ꝗ &
ipſe

CAP. II.

¶ Chriſtus.
MIſit ergo Ioſue filius Nũ 1
a ¶Duo teſtamenta, vt credentium fidẽ, vel rebellium infidelitatem probaret ante aduentum iudicii.
de Setĩ duos viros ex- 2
ploratores ĩ abſcõdito
& dixit eis: Ite & cõſi-
¶ Hunc mundum.
derate terrã vrbemq́; Iericho. Qui ꝑgentes †
a ¶Eccleſiæ, ſcilicet de gentibus congregatæ, quæ ante in deſideriis carnis forni- 3
cabatur cum idolis. Vnde: Meretrices præcedent vos in regno cælorum.
ingreſſi ſunt domum mulieris †meretricis no 4
mine† Rahab, & quieuerũt apud eam. Nun-
a ¶Diabolo, vel mũdo, qui maluit periclitari, quã prodere exploratores Chriſti.
tiatũq́; eſt regi Iericho, & dictũ: Ecce viri in- †
greſſi ſunt huc per noctem de filiis Iſrael, vt
explorent terrã. Miſitq́; rex Iericho ad Ra-
hab, dicens: Educ viros, qui venerunt ad te,
& ingreſſi ſunt domum tuam. Explorato-

NICOLAVS DE LYRA.

MIſit ergo Ioſ. *Hic deſcribitur exploratorum miſſio. vbi ſic proceditur, quia primo exploratores mittuntur. ſecũdo à muliere abſconduntur, ibi.* Tollenſque mulier. *tertio abſconſi de pacto requiruntur, ibi.* Necdũ obdormierant. *quarto cum certo ſigno dimittuntur, ibi.* Dimiſit ergo eos. *quinto ad Ioſue reuertuntur, ibi.* Illi vero ambulantes. *Circa primum dicitur.*

1 Miſit er. Ioſ. *Hic dicit Ra. Sa. quod miſſio iſtorum exploratorum facta fuit ante terminũ luctus mortis Moſi, quod probat ſic, quia filii Iſrael tranſierunt Iordanẽ decimo die menſis primi. vt habetur inf. 4.c. Item Moſes fuit mortuus, vt dicit Rab. Sa. ſeptimo die menſis 12. anni immediate præcedentis, & licet non probet hoc ex ſacra ſcriptura, tamen veriſimile eſt, ꝙ dies mortis Moyſi, qui tot, & tãta fecerat Iſraeli, in annalibus Hebræorũ fuerit certitudinaliter in regiſtrata. Ex duobus autem iſtis prædictis ſequitur, quòd à die mortis Moyſi, vſque ad diem tranſitus Iordanis incluſiuè fluxerunt tantum 33. dies. ſ. 23. de menſe duodecimo anni præcedentis, & 10. de primo menſe anni ſequentis. Iudæi enim faciunt mẽſes per lunationes, duæ enim lunationes cõtinẽt 59. dies, & ideo primus menſis apud eos eſt 30. dierum, ſecundus vero 29. & ſic conſequenter de aliis combinando. Ex quo patet, quòd mẽſis decimus continet tantum 29. dies, à quibus ſi ſubtrahantur ſex dies, ꝗ præceſſerunt mortem Moſi, remanent tantum 23. quibus ſi addantur 10. dies primi menſis anni ſequentis, qui fluxerunt vſque ad tranſitũ Iordanis, vt prædictum eſt, habentur tantum 33. dies à die mortis Moſi incluſiuè, vſque ad diem tranſitus Iordanis incluſiuè. Luctus autem Moyſi, qui incepit à die mortis ſuæ durauit 30. diebus, vt habetur Deutero. vlt. & ſic à termino luctus Moſi vſque ad tranſitum Iordanis incluſiuè fluxerunt tantum tres dies, à miſſione uero exploratorũ uſque ad dictum tranſitum Iordanis, fluxerunt ſeptem dies ad minus, ut dictum eſt ſupra 1. ca. Ex quo concluditur, quod Ioſue miſit exploratores ante terminum luctus Moyſi.*

2 De Setim. *nomen eſt loci in campeſtribus Moab.*

3 Duos viros explorato. in abſcondito. *Sub ſimulatione enim fatuitatis explorabant terram, ut dicũt aliqui. Sicut Dauid finxit ſe fatuum coram Achis ne agnoſceretur, ut habetur 1. Reg. 21. Hebræi autem dicunt, quòd fingebant ſe eſſe ſurdos, & mutos, ne per linguam Hebraicam ab aduerſariis cognoſcerentur. unde ubi hic habemus.* Exploratores in abſcondito. *in Hebræo habetur* me raglim hereſch: *Exploratores ſurdos. ſ. fictè, ut dictum eſt.*

4 Ingre. ſu. do. mu. me. *Dicunt expoſitores aliqui Hebræi, & catholici, quod ſecundum ueritatem erat meretrix, exploratores tamẽ ingreſſi ſunt domum eius non ad fornicandum cũ ea, ſed ad latitandũ ibi, quia domus taliũ mulierũ ſunt magis aptæ ad recipiẽdum homines ſub noctem. Alii autem dicunt, quòd antea fuerat meretrix, tñ tunc non erat, nomen tñ illud remanſerat illi, ſicut Mar. 14. dicitur quòd Ieſus recubuit in domo Simonis leproſi, nõ qa tũc eſſet leproſus, ſed quia ante fuerat, à qua lepra licet ante fuiſſet ſanatus à Chriſto, tñ nomen leproſi ſibi remanſerat. Sed utrũque dictum uidetur irrationabile, quia iſta mulier poſtea fuit cõiuncta in matrimonio ipſi Salmõ, ut habetur Mat. 1. qui erat princeps nobilioris tribus, ſ. tribus Iudæ, propter qđ non eſt ueriſimile, ꝙ accepiſſet in uxorẽ talẽ mulierẽ, ꝗ eſſet actu infamis, uel fuiſſet. Et ideo trãſlatio Chaldaica ubi nos habemus.* Mulieris meretricis, *hẽt.* Mulieris hoſpitalariæ. *& ſic dicũt ẽt Hebræi. Nomẽ .n. Hebraicũ Zonah, qđ hic ponitur, æquiuocũ eſt, ad deſignandũ meretricẽ, & uẽditricẽ uictualiũ, qđ eſt propriũ hoſpitalariũ. Dicunt tñ Hebræi, ꝙ utraque ſignificatio conuenit ipſi Rahab, quia actu erat hoſpitalaria, & cum hoc fornicaria ſecundum aliquos, uel ſaltem fuerat ſecundum alios, ut ſupradictum eſt, & improbatum quantum ad meretricium. Cætera patent.*

1 Tol.

MORALITER.

1 *Mi. er. Io.* Alleg. ꝑ exploratores à Ioſue miſſos ad explorãdũ Iericho intelligunť apoſtoli alijq́; diſcipuli à Ieſu Chr̃o miſſi ad ꝑ̃dicandũ per mundum, ſicut dr̃ Mat. vl. d. *Euntes in mundũ vniuerſum prędicate euangeliũ omni creaturę.* Per Iericho vero, ꝗ luna interpretatur, bene mundus hic ſignificatur, ꝗ eſt in continua tranſmutatione, ſicut luna in continua variabilitate. Per hoc aũt, ꝙ Ioſue miſit duos exploratores, ſignificatũ fuit, quòd geminam charitatẽ, ſcilicet Dei & proximi habere debent euangelij pręedicatores. In cuius ſignũ ſaluator miſit ad pręedicandum diſcipulos combinatos, vt habetur Luc. 10. ſicut expoſuit Greg. homi. 39.

† *Qui pergentes ingreſſi ſunt do. mu. me.* i. Gentilitatis, quę publicè fornicabatur cum idolis. Hanc enim domum ingreſſi fuerunt apoſtoli, repellentib. eos Iudęis, ſicut Paulus, & Barnabas eis dixerunt. Act. 13.g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis æternæ vitę, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim pręcepit nobis Deus.*

† *Nuntia. eſt re. Ieric.* Per quẽ intelligiť diabolus, qui Io. 12. dicitur *princeps mundi huius.* Ipſe vero quantũ põt, q̃rit euãgelij ꝑ̃dicatores exterminare. Exẽplũ eſt de beato Antonio de ordine fratrũ minorũ, quẽ diabolus voluit ſtrangulare, eo ꝙ diſpoſuerat qualibet die quadragies populo ꝑ̃dicare, ſed ad inuocationẽ beatę Virginis confuſus fuit turpiter, & repulſus. Et ſicut Rahab exploratores ſaluauit, ſic Gentilitas ad Chr̃m cõuerſa ꝑ̃dicatores euãgelii ſaluat, ipſos ſuſtẽtãdo, & à perſecutorib. defendendo. Et ſimiliter ꝑ̃dicatores euãgelij Gẽtilitatẽ ſaluãt, ipſam ad Chr̃m, ꝗ vera ſalus eſt, ſuis exhortationib. adducẽdo. Moral. Cõfeſſores dici pñt exploratores, qa debẽt diligẽter peccatorũ cõſciãs explorare, & ſic ingrediunť domũ mulieris meretricis, i. cõſciam ꝑſonę peccatricis, ꝗ ſaluãt ad morũ rectitudinẽ ſuis conſilus reducendo, & pſona ſic ſaluata ſaluat eos corporaliter ſuſtẽtãdo. 1. Cor. 9.b. *Si nos uobis ſpũalia ſeminauimus, nõ eſt magnũ ſi nos carnalia ueſtrametamus.* Per regem Iericho, qui quęſiuit exploratores interficere, ſignificatur diabolus, ut dictum eſt, qui nõ ſolum pręedicatores euangelij, ſed etiam bonos confeſſores nititur extirpare, aut ſaltem perturbare.

ipſe formam Gentilis populi gerebat, & Chanaā puer ſeru⁹
A ei ſubijcit a patre, & fratri ſuo Sē in forma eorū,qui ex circū
Gen.9.d. ciſione ſaluāt.In quo mirāda benignitas, & prouidētia Dei,
q volēs peccatori Chā p̄ſtare remediū, & ſalutē, ſeruum fe-
Gen.27.f. cit eum fratribus ſuis.ſicut Eſau fratri ſuo Iacob, non vt pi-
ret,ſed vt ſalutē melioris obediendo acquireret. Prȩſtatur enim plurimum malis, qui ſe regere neſciunt, cū ſibimetipſis nō cōmittūtur, ſed ſerui fiunt ſanctorū, & ſubiacent melioribus. Vides, quā multa benignitas dn̄i, quam abſcondit auribus vulgi, & verbis aſperiorib⁹ tegit, ne ſeruus malus, & ingratus cōtemptor efficiatur ſi in miſericordia domini ſui intellexerit bonitatē.

B

Matt.27 c. Lucæ.2.c. ⁂Procopius. Proponit ſcriptura priſtinam meretricis vitā quo magis ipſius mutationē admireris. Quod aūt viros excipere eſt dignata, admirationis nihil hēt. Quid enim caupo quæuis agit minus? fides autem eius eſt mirifica, dn̄um enī cōfitetur ad hunc modū. *Dominus Deus tuus Dominus eſt vnicus.* Eſt vero hæc mulier cuiuſdam margaritæ in luto defoſſæ inſtar, quæ exitū Iſraelis ex Aegypto non aſcribit dijs, verum Heb 11. *audiuimus inquit, qualia Dominus Deus veſter egit cum Aegyptiis.* Ac qđ fama non percepit, diuina ope per fidē arripuit. Quare eā admiratus Paulus inquit: *Per fidem non periit Rabab cum incredulis.* quę exploratores ſuſcepit, eamque in numerū omnium ſanctorum refert. Cęterum, luculentam figuram Eccleſię gentilis prętulit, quę prius in ſcortatione dęmonum Tit.3. prȩuoluebatur, iuxta illud: *Eramus, & nos quondam increduli.*

li.5 Anti.c.5. ⁂Ioſephus. Exploratores prius latenter, & licenter omnē vrbem conſiderauerunt, ſimul & muros, quicunque fortes,
C & qui non, ita cauti eſſe viderentur, ſed & portas, quę dum eſſent fragiles, opportunū prębèrent inuaſuris introitum. Non autem curabant ciues, quicunque videbant eos iſta cōſiderare, putantes viſionis gratia peregrinos aptiſſima eos ciuitatis loca ſingula perſcrutari, non voluntate tn̄ hoſtili. Veſpere aūt nunciatum eſt Regi cœnāti, quod exploratores ciuitatis, ex Hebręorum exercitu venientes eſſent in Rahab habitaculo. Ille repente pręcepit comprehenſos adduci, vt eos torquens agnoſceret, quid agere volentes adeſſent.

Zonaras.

res quippe ſunt, & omnem terram cōſiderare venerunt.† Tollenſque 1
a ¶Fideliter apud ſe conſeruans.
mulier viros abſcondit, & ait: Fateor, venerunt ad me,ſed neſciebam 2
vnde eſſent. Cúque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exie- 3
runt, neſcioquo abierunt. Perſequimini citò,& comprehendétis eos.
† abſconditque. Ipſa autem fecit aſcēdere viros in ſolariū domus ſuæ, † operuítque eos 4
¶Vel ſtupa, vel quiſquilijs.
†ſtipula lini quæ ibi erat Hi aūt,qui miſſi fuerant, ſecuti ſunt eos per
viā,quæ ducit ad vada Iordanis, illiſque egreſſis,ſtatim porta clauſa eſt. 5
* ſuper tectū. Necdū obdormiuerant,qui latebāt,& ecce mulier aſcendit ad eos,* & 6
ait: Noui quòd dn̄s tradiderit vobis terram. Etenim irruit in nos ter- 7
* à facie veſtra ror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terrę: *Audiuimus,quod 8 9
ſiccauerit dominus aquas maris rubri ad veſtrum introitum, quando
egreſſi eſtis ex Ægypto, & quæ feceritis duobus Amorrhæorum regi-
bus,qui erant trans Iordanem, Sehon,& Og. quos interfeciſtis, & hæc
audientes pertimuimus,& elanguit cor noſtrū, nec remanſit in nobis
ſpūs ad introitum veſtrum. Dn̄s enim Deus veſter, ipſe eſt Deus in cœ-
a ¶Pactum facit pro ſalute ſua,& ſuorum cum teſtamentis domini.
lo ſurſum,& in terra deorſum. † Nunc ergo iurâte mihi per dominum, 10
vt quomodo ego miſericordiam feci vobiſcum, ita & vos faciatis cum
domo patris mei, detiſque mihi verum ſignum, vt ſaluetis patrē meū

D

Tom.1. Annal. ⁂Zonaras. Exploratores Hiericunthem miſſi, vrbe tota perluſtrata, cogniti, & Regi indicati, ſtatim cōprehēdi iubētur. Ea re Rahab, ad q̄ cōfugerāt, ex impetu q̄rentiū intellecta, hoīes occultat ſub lini faſciculis, & inquiſitoribus dicit, viros illos ignotos, ante Solis occaſū, apud ſe cœnatos diſceſſiſſe. Illi ſic à muliere eluſi, alius alio dilabuntur, perſecuturi eos. †Intra.6.c.

Com. in Io. ⁂Procopius. Ingens quoque ſapia in Rahab elucet, ab inquiſitoribus enim interrogata, ad ſe ingreſſos nō pernegat, (immodicū enim mēdaciū incredibile eſt,) verū cū affirmaſſet illud, mēdacio fidē cōciliauit. Subintulit. *Nā per viam hanc diſceſſerunt.* Negatio, quæ principio fit, ſcrutationis cauſa fuiſſet.

† ſtipulis lini, quas ordinatas habebat per.

E

† infra 6 d. li.5. Anti. ⁂Ioſeph. Tumultu ſedato, Rahab deducens viros, & periculum pro eorum ſalute faciens ſuum, q̄ ſi capi in eorū occultatione potuiſſet, nequaquā Regis ſupplicia euaſiſſet, ſed cū omni domo peſſimè deperiſſet, rogabat vt haberent ſui memoriā, & dum Chananæorū terrā obtinerent, huius ſalutis repēſationē eos ſibi conferre poſcebat.

Cont. mend. c.15. ⁂Auguſt. Quod ſcriptum eſt, Deum benefeciſſe cum Hebręis obſtetricibus, & cū Rahab meretrice, non ideo factū eſt quia mētitę ſunt, ſed quia in homines Dei miſericordes fuerunt. Non eſt in eis remunerata fallacia, ſed beneuolentia, benignitas mētis, nō iniquitas mētiētis. Illa ſi à ſuis ciuib. Cap.17. eſſet occiſa, p miſericordię opere, vitā iſtā precioſa in ꝯſpectu dn̄i morte finiuiſſet, & erga exploratores eius beneficiū inane non fuiſſet. Proinde, quia peregrinos homines Dei ſuſcepit hoſpitio, quia in eorum ſuſceptione periclitata eſt, q̄a in eorū deum credidit, quia diligenter eos occultauit, quia
F remeandi per aliam viā conſiliū fideliſſimū dedit, ēt ſupnę Hieruſalē ciuib. imitanda laudetur. Quod aūt mentita eſt, ēt ſi aliquid ibi prophecicū intelligenter exponitur, non tamen imitandū ſapienter proponitur, quāuis deus illa bona memorabiliter honorauerit, hoc malū clemēter ignouerit.

I. Com. in Io. cap.1. ⁂Rupertus. Spiritualiter Regi Hierico nunciatum eſt, veniſſe ab Ioſue miſſos exploratores, quando principi huius mūdi diabolo reipſa cōpertū eſt, veniſſe ꝯ p̄cipatū aereas p̄tātes, regnūq; tenebrarū à Saluatore miſſos Euāgelii prædicatores:

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tol.mu. *Hic exploratores abſconduntur. Iſta enim mulier auditis mirabilibus, quæ Deus fecerat pro filijs Iſrael credidit ipſum eſſe verum Deum, & per conſequens impleturū promiſſum, quod eis fecerat de terra capienda, & ideo cogitans de ſalute ſua ſpirituali, & corporali, & ſuæ conſanguinitatis, ſaluauit exploratores, vt p eos cū ſuis ſaluaretur, & hoc eſt, qđ dicitur.* Tollēſque mulier viros abſcond. *per modū, q infra deſcribitur. In Hebræo habetur ſic.* Accepit duos viros, & abſcondit eum, *qđ ab Hebræis exponitur tripliciter. Vno modo, quia exponitur hic ſingulare pro plurali, ſicut Exo.8.f.* Venit muſca grauiſſima. *i. multitudo muſcarum. Alio modo, q̄a mulier feſtinans eos abſcondere, poſuit eos, in ita paruo loco, qui non videbatur ſufficiens, niſi pro vno, & ad hoc figurandū dicitur.* Abſcōdit eum. *ſicut enim ī Latino ſunt figuratiuæ locutiones, ſic ſimiliter in Hebręo. Tertio modo exponitur, quia dn̄t aliqui Hebræi, quòd iſti duo viri fuerunt Caleb, & Phinees. Dicunt ēt, quòd iſte Phinees erat angelus in corpore humano, ideo poterat ſtare coram hominib. & non videri ab eis quando volebat, & ideo non fuit abſcōditus à muliere, ſed Caleb tā tū. Licet aūt hoc dictū ſit falſum, tn̄ ex hoc habetur argumentū contra Iudæos ex conceſſis de poſſibilitate incarnationis, quia ex quo concedunt incarnationē angeli, non poſſunt cōuenienter negare poſſibilitatē incarnationis diuinæ, quia Deus magis poteſt aſſumere, & ſuppoſitare naturam humanam, quam angelus.*

2 Fate.ve.ad me. *tanquam ad hoſpitalariam communem.*

3 Cumque por.cla. *In hoc mentita eſt, fuit tamen mendacium officioſum, videlicet propter ſalutem ſuam, & exploratorum.*

4 Ipſa a.fe.aſc.vi.in ſo. *In hoc exprimit modus quo abſcōdit eos.*

5 Illiſque eg.ſtā.por.cl. *ſ. porta ciuitatis, ne iſti abſque diligenti inquiſitione exploratorum ciuitatem reintrarent. Aliter exponitur de porta domus Rahab, quæ poſt egreſſum ipſorum clauſa eſt, ne cito redirent, & abſconditos inuenirent.*

6 Nec.obd. *Hic conſequenter exploratores de pacto requiruntur, videlicet, quòd ſaluarent Rahab,* & *domum patris ſui, ſicut ſaluauerat eos, quòd hoc pactum iuramento firmarent, & patet litera paucis exceptis, quæ exponētur.* Nec d.ob. *quia timor abſtulerat ſomnū ab eis.*

7 No.quòd do.tra.vo ter. *Loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudinem ſuæ fidei, quia tenebat ita certum, acſi iam eſſet factum. Cuius cauſa ſubditur.*

8 Etenim ir.in nos ter. *id eſt, à vobis immiſſus, & reddit cauſam huius, cum dicitur.*

9 Audi. *& ſequitur concluſio ſua.*

10 Nunc ergo iura.mihi. *Et hodie.*

Qui

& matrem; fratres ac ſorores meas, & omnia
quæ eorum ſunt, & eruatis animas noſtras à
¶Ruina ſeculi.
a morte. Qui reſponderunt ei: Anima noſtra ſit 1
pro vobis in mortem, ſi tamen non prodideris
nos. Cumque tradiderit nobis dominus terram,
faciemus in te miſericordiam; & veritatem. De- 2
b miſit ergo eos per funem de feneſtra. Domus 3 4
enim eius hærebat muro. * Dixitque ad eos. Ad 5
a ¶Quaſi humilia, & deiecta fugite, cęleſtia prædicate.
c montana conſcendite, ne forte occurrant vo- 6
bis † reuertentes, ibique latitate diebus tribus 7
donec redeāt, & ſic ibitis per viam veſtram. Qui
d dixerunt ad eam: Innoxij erimus à iuramento
hoc quo adiuraſti nos, ſi ingredientibus nobis 8
¶Redemptionis. ¶Sanguis Chriſti.
terram, ſignū nō fuerit funiculus iſte coccineus,
a ¶In charitate, incarnatione Chriſti.
& ligaueris eum in feneſtra, per quam nos de-
e miſiſti, & patrem tuum ac matrem, fratreſque, &
omnem cognationem tuam congregaueris in
a In Eccleſiam. b ¶Nemo extra eccleſiam ſaluatur.
f domum tuam. Qui oſtium domus tuæ egreſſus 9
fuerit, ſanguis ipſius erit in caput eius, & nos
erimus † alieni. Cunctorum autem ſanguis, qui 10
tecum in domo fuerint, redundabit in caput no-
ſtrum, ſi eos aliquis tetigerit. Quia ſi nos pro-
dere volueris, & ſermonem iſtum proferre
in medium, erimus mundi ab hoc iuramen-

A dicatores, & qn̄ de cordibus hominum, de tēplis, vel ſimulacris gentium illum eijci cœptum eſt. Miſit ergo rex iſte filiorū ſuperbiæ, & rex Iericho, i. ſtultitiæ, primum Neronem diaboli lictorem præcipuum, deinde Domitianum, deinde Traianum, deinde cæteros omnes, hominum quidē principes, dæmonū autē ſatellites. Iſti dixerunt ad Rahab, id eſt Eccleſiam toto iam orbe Romano diffuſam, quæ Chriſti Apoſtolos ſuſceperat. *Educ viros, &c.* Hoc dixerunt editis nouis legibus, proſcriptionibus, gladijs, & nouis tormentorū generibus, vt Chriſti nomen, & Apoſtolorum fidē extirparent. At illa nunquam aſſenſum prębuit talib. imo, & fidei margaritā abſcondit, & ſuā potius vitā prodidit. Sic Paulus Damaſci quum ſolus quæreretur, à fratribus p murum volens ſubmiſſus eſt in ſporta, & ſic euaſit, &c.

['& in ipſo mu-o habitabat. -r inſequentes.]

a *Anima noſtra ſit pro vobis, etc.* ⁜ Procopius. Ita carceris cuſtos cum ſuſcepiſſet Paulū & Silam, quib. credidit, inqt: *Quid mihi, vt ſeruer, facto ē op⁹? Cui illi: Confide domino Ieſu Chriſto*, ita enim tu, & cūcta dom⁹ B tua ſeruabitur. Et confeſtim capitib. ſacræ tinctioni ſubmiſſis, verū receperūt ſignū, ſanguinē videlicet coccineū Chriſti pro nobis oblati. Obteſtati porro etiā ſunt fidelibus Theſſalonicę, paratos eſſe nō ſolū ipſis impartire Euāgeliū, verum etiā ſuas ipſorū animas pro ipſis exponere.

[Act. 9. Com. in Ioſ. Act. 16.]

b *Demiſit ergo, &c.* ⁜ Procopius. Funis quantumuis debilis, non diſrumpitur, per q̃ euaſerunt exploratores, per quam Ioſeph hum ex lacuna ſubduxerunt, Hieremiam itē, & Danielem, per quā Dauid quoque per feneſtrā demiſſus aufugit: Paulus etiam per ſportam ſubmiſſus Damaſci, per q̃ denique patriarchæ omnes viuam è puteis aquam ſubduxerunt.

Homil. 3. c *Ad montana conſcendit ne, &c.* Adam. &c. Dat ſapiens meretrix conſilium myſticū, & cæleſte, nihil terrenum habens. C *Per montana, inquit, abite*, nolite p valles incedere, humilia, & deiecta refugite, quæ excelſa ſunt, & ſublimia prædicate. Ipſa aūt pannum coccineum ponit in domo ſua, per qđ ſaluet' ab excidio ciuitatis, coccineū, ſ. quod ſanguinis formam gerebat. Sciebat enim, q̧ nulli eſſet ſalus, niſi in ſanguine Chriſti. Datur ēt ei hoc mandatum: Omnes, qui inuenti fuerint in domo tua, ſaluabuntur. Si quis ergo ſaluari vult, veniat in hāc domū, in qua Chriſti ſanguis in ſignū eſt redemptionis. Nā apud eos, qui dixerunt. *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Chriſti ſanguis in dānationem. Poſitus eſt enim Ieſus in ruinā, & in reſurrectionē multorū. Ideo contradicentibus ſigno eius efficitur ſanguis ad pœnā; credentib. ad ſalutem. Nemo ergo extra eccleſiā ſaluat'. Qui foras exit, mortis ſuæ reus fit hoc eſt ſanguinis ſignū, quia hęc eſt ſanctificatio, q̄ p ſanguinē conſtat. Quia in feneſtra dependet hoc ſignū, il-
lud

[Matt. 27. c. Lucæ. 2. c]

lud arbitror indicare, quia feneſtra domū illuminat, & p q̃ D tantū luminis capimus, quantū ſufficiat oculis noſtris, & viſui: & incarnatio Saluatoris non nobis integrū deitatis aſpectū ingeſſit, ſed tanquam per feneſtram per incarnationem ſuā fecit nos lumen deitatis aſpicere. Ideo mihi videtur ſignum ſalutis per feneſtrā datum, quo ſalutem conſequantur omnes, qui in domo eius ſunt. Quæ aliquādo meretrix erat, mūdata eſt ī aqua, & ſpū ſancto, & in ſanguine Chriſti.

d *Innoxij.* ⁜ Irenæus Martyr. Rahab fornicaria, (per q̃ Eccleſia ex gentibus collecta manifeſtabatur) ſemetipſam quidē ꝯdēnauit, q̧ eſſet gētilis, omniū pctōrū rea. Suſcepit aūt ſpeculatores, qui ſpeculabant vniuersā terrā, & apud ſe abſcōdit, Patrē, ſ. & Filiū, cū Spirituſancto. Et cū vniuerſa ciuitas in qua habitabat, cōcidiſſet in ruinā, Rahab ꝯſeruata eſt, cū vniuerſa domo ſua, fide ſigni coccinei. Sic, & Dn̄s dicebat Phariſæis, q̧ aduentū eius nō excipiebāt, & coccini ſignū, (quod erat paſcha, redēptio, & exodus populi ex Aegypto) nullificabāt, *Publicani, & meretrices præcedent vos in regno cœlorū.* E ⁜ Aug. Meretrix, q̃ ſuſcepit nūcios, præſumpſit ī promiſſione, timuit Deū, cui dictū eſt, vt p feneſtrā mitteret coccū, i. vt in frōte hęret ſignū ſanguinis Chriſti, Eccleſiam gentium ſignificauit.

[lib. 4. capi. 37. Enarrat. In Pſal. 86. †innoxii.]

⁜ Procop. His ſimilia Moſes quoq; mādauit, vt ſanguine poſtes vngāt, & limina, nequiſquā domo exeat, quo vaſtatorē euitet. Vbi Eccleſię figura erat, quēadmodum hic quoque in domo Rahab, nuncque fidei confeſſio per funē ſignificatur. Quicunque igitur fiduciā habet in ouili, Chriſti ſigno notatus maneat.

[Comm. in Ioſ.]

⁜ Rup. Funicul⁹ coccine⁹ in feneſtra ligād⁹, titul⁹ ē paſſiōis dn̄icæ, inter oculos eccleſiæ iugiter pingend⁹. Coccine⁹ inq̃ funicul⁹, ſanguineū ē crucis ſignaculū iugiter pīgēdū ī frōte.

[Comm. in Ioſ. cap. 12.]

c *Et patrē tuū.* ⁜ Cypria. Foris non eſſe Eccleſiā, nec ſcindi aduerſum ſe, aut diuidi poſſe, ſed inſeparabilis domus vnitatē tenere manifeſtat diuinæ ſcripturę fides, cū de ſacramēto paſchæ, & agni ſcriptū ſit. *In domo vna comedetur.* Qđ itē circa F Rahab expreſſum videmus, cui dr̄: *Patrē tuū, & matrē*, quo ſacramento declaratur, in vnā domū ſolū, i. in Eccleſiā, victuros, & ab interitu mundi euaſuros, colligi oportere. Quiſq̧s aūt foras exierit, ideſt, ſi quis quāuis in Eccleſia gratiam cōſecutus, receſſerit, & ab Eccleſia exierit, reum ſibi futurum.

[Epiſt. ad Magnum, de baptizandis. Nouat. Exod. 12.]

⁜ Idem. Stare tu, & viuere putas poſſe de Eccleſia recedētē? Sedes ſibi alias, & diuerſa domicilia concedentem? Cum dictum ſit ad Rahab, in qua præformabatur Eccleſia. *Patrem tuum, & matrem tuam, & fratres tuos colliges ad teipſam in domum tuam, & erit, omnis, qui exierit oſtium domus tuæ foras, reus ſibi erit.*

[lib. de vnit. Eccleſiæ.]

f *Qui oſtium domus tuæ egreſſus fuerit, ſanguis.* ⁜ Ruper. Quicūque ſeipſum ab vnitate fidei præciderit, hæreſeſque ac ſchiſ-
mata

[Comm. in Ioſ. cap. 12.]

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui reſpond. Anim. no. &c. *Hic accipitur anima pro toto homine, quia eſt pars principalis hominis, vel pro ipſa vita humana, quæ cauſatur ab anima. vt ſit ibi prędicatio cauſalis, non formalis, quia anima humana eſt immortalis.*

2 Facie. in te miſe. *Te & domum patris tui ſaluando.*

3 Et veritatem. *iuramentum ſeruando.*

4 Demiſit ergo. *Hic exploratores abire pmittuntur. cuius modus deſcribitur, cum dicitur.* Demiſit ergo eos per fu. de fene. *Hebręi qui dicunt Rahab fuiſſe meretricem, dicunt quòd ſolita fuerat per funē illum recipere fornicarios, & emittere, vt ſicut fuerat ei inſtrumentū peccati, & tranſgreſſionis, ſic & ei fieret inſtrumentum ſaluationis.*

5 Domus. n. *ſ. ciuitatis. hoc additur, ad oſtendendum, quòd de facili poterat emittere exploratores p feneſtrā, quā habebat ſuper murū. Sicut, & Paulus demiſſus eſt, vt habetur Act. 9.*

6 Ad montana conſcendite. *Vbi non eſt via communis.*

7 Ibique latitate. *Licet Iordanis parum diſtaret à Hiericho, tamē ad tantum tempus manſerunt perſecutores exploratorum, quia nō ſolum quæſierunt eos in via, & in termino viæ, ſed in latibulis circunquaque. Hebræi autem dicunt, quod reuelatum fuit ipſi Rahab pro ſalute exploratorum, quòd tantum tardarent.*

8 Si ingre. *i. rubeus. Petiuerat enim ipſa Rahab ad exploratorib. vt darent ei certum ſignū ſaluationis ſuæ, & ſuorū, & ipſi dederunt pro ſigno, quòd funiculus per quem demiſſi fuerant, ligaretur in feneſtra, et ſic cognoſceretur domus ab eis, & exiſtentes in ea, & ideo dixerunt, q̧ ſi funiculus ille non eſſet ibi pro ſigno, immunes eſſent à iuramento.*

9 Qui oſtium domus, &c. *i. ipſe erit ſibi cauſa mortis.*

10 Cunctorum autem. *ideſt, obligamus nos morti pro eorū ſalute.*

A mata fecerit, *ſanguis ipſi⁹ erit in caput eius.* Hæc illa glorioſa ſunt, q̃ dicta ſunt de ciuitate Dei, comprobante Saluatore: Memor ero Rahab, & babylonis, ſciẽtiũ me. Ergo quicũque à cultu Dei alieni, anguſtiati à peccatis, denigrati in vitijs, veniẽdo in vnã domũ Rahab, cognati fiũt, & fratres ſunt, & omnes per vnũ ſaluãtur funiculum coccineum per crucis, & paſſionis Chriſti ſignaculum.

Pſal. 86.

to, quod ad iuraſti nos. Et illa reſpondit: Sicut locuti eſtis, ita fiat. Di-
mittensq́; eos, vt pergerent, appendit funiculũ coccineũ in feneſtra. 1
Illi vero ambulãtes peruenerũt ad mõtana, & mãſerunt ibi tres dies, 2
donec reuerterẽtur, qui fuerãt perſecuti. Quærentes enim per omnẽ
viam, non repererunt eos. Quibus vrbem ingreſſis reuerſi ſunt, & de- 3
ſcenderunt exploratores de monte, & Iordane tranſmiſſo venerunt
ad Ioſue filium Nun, narraueruntque ei omnia, quæ acciderant ſibi 4
atque dixerunt: Tradidit dominus omnem terram hanc in manus no
ſtras, & timore proſtrati ſunt cuncti habitatores eius. * 5

D ✠ Theodoret. Pactiones exploratorum valde conſonant veritati. Nobis enim ſalus per Eccleſiam prouenit, qui vero ſunt extra illam non fruuntur æterna vita.

Quæſ. 1. in Ioſ.

* à facie noſtra id eſt, poſtquã viderunt nos.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Appendit funicu. *id eſt, ſtatim eum appendit, ne obliuioni daretur, & vt hoc exploratores viderent antequam recederent.*

2 Illi vero. *Hic exploratores ad Ioſue reuertuntur, præmittitur tamen latitatio eorum tribus diebus in montanis.*

3 Reuerſi ſunt. *ſcilicet exploratores de montanis ad locum vbi erat tranſitus Iordanis.*

4 Atque dixerunt. *Acſi diceret, ita certum eſt acſi eſſet factum. Et cauſa ſubditur cum dicitur.*

5 Et timore proſtrati ſunt. *id eſt, non habent virtutem reſiſtẽdi.*

CAP. III.

B a Q*Vando videritis.* ✠ Ioſe. Ieſus tranſpoſuit cunctum exercitũ, totamq; multitudinẽ tali modo. Precedebãt quidẽ ſacerdotes habẽtes arcã, deĩde Leuitę tabernaculũ & vaſa, quę ad ſacrificiorũ miniſteria ſunt neceſſaria deferẽtes. Sequebatur autẽ Leuitas, per tribus ſuas omnis exercitus, habens in medio infantes atque mulieres. Metuebant enim propter eos, ne vim paterentur in flumine.

i. 5. Anti c. 1.

† præceperunt populo, dicendo.

✠ Rabbi Leui. Finitum iam erat triduum, incipiente iſta nocte, q̃ ad decimũ diẽ menſis cum ptineret, pſtituta erat traiectiõi. Verã lucẽ eſſe expectatã monent iſta verba. *Et ibi pernoctarunt, &c.* In lucẽ aũt dilata eſt traiectio, vt tã inſigne

C miraculũ ab omnib. pſpectũ exploratumq; fieret. Deinde, vt vel vnã noctẽ haberet populus ad expiãdũ quodã ſanctitatis cultu diuinũ numẽ, p fœlici traiectione, belliqueauſpicio. Deniq; vt hac ipſa expiatione permoti omniũ animi attentiores eſſent ad conſiderandum, quod factum ibatur miraculum.

* fere.

CAP. III.

IGitur Ioſue de† nocte con 1
ſurgens mouit caſtra e-
gredienteſque de Setĩ ve 2
nerunt ad Iordanem ipſe 3
& omnes filij Iſrael, &
morati ſunt ibi per tres 4
dies. Quibus euolutis trã
ſierunt † præcones per caſtrorum medium, &
a † clamare cœperunt. Quando videritis arcam 5
fœderis domini Dei veſtri, & ſacerdotes ſtirpis
Leuiticæ portantes eã, vos quoq; cõſurgite, & ſe 6
quimini pcedẽtes, ſitq́; inter vos, & arcã ſpatiũ 7
*cubitorũ duũ milium, vt † procul magis videre
poſſitis, & noſſe, per quã viã ingrediamini, quia 8
†prius nõ ambulaſtis p eã, & cauete ne appro-
pinquetis ad arcam.

E † mane.

Aug. Scribę populo dicunt: *Cum videritis arcã teſtimonij Dei noſtri, & ſacerdotes, et Leuitas portantes eam, &c.* Lõge iuſtũ eſt arcã præcedere, vt poſſet à populo videri. Tam grãde enim agmen, ſi poſt eam proxime pergeret, nõ eam videret præire, nec noſſet qua ſequeretur. Ex hoc intelligitur, quòd columna nubis, quæ ſolebat mouendis caſtris ſignum dare, & iter oſtendere, iam receſſerat nec eis apparebat. Hinc factũ eſt, quòd triduum illud ex humana diſpoſitione prædicere tur. Nunc ergo duce Ieſu, poſt arcam domini ſequuntur, nube ſubtracta, tanquam velamine ablato.

Quæſt. 3. in libr. Ioſue.

† præfecti.

F † ne appropinquetis ei, noſſe poſſiti † ab heri, & nudiuſtertius Heb. † & cauete ne appropinquetis ad arcam.

Hebr.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

Diuiſio.

IGitur Ioſue. *Hic conſequenter agitur de ingreſſu terræ, qui factus eſt per tranſitum Iordanis, & ideo primo oſtenditur quid actum eſt in ipſo tranſitu. ſecundo quid in exitu 4. capi. tertio quid in ſtatu, cap. 5. Prima pars diuiditur in tres, quia primo de tranſitu datur præceptum. ſecundo additur ſignum diuinitus dandum, ibi.* Dixitque dominus ad Ioſue. *tertio ponitur vtriuſque complementum ibi.* Igitur egreſſus eſt populus. *Circa primum dicitur.*

1 Igitur Ioſue de no. con. *In Hebræo habetur* babboquer, *De mane conſurgens, quia ſurrexit in aurora, quæ eſt confinium diei, & noctis. & ſic poteſt vtroque modo nominari.*

2 Egredienteſque de Setim, &c. *Locus eſt vnde miſerat exploratores.*

3 Venerunt ad Iordanem. *Qui non multum à Setim diſtat.*

4 Et morati ſunt ibi per tres dies. *Dicunt expoſitores noſtri, quòd cauſa huius moræ fuit, eo q̧ Iordanis fluuius tunc ex reſolutione niuium increuerat, vt habetur infra, & ideo ſteterunt ibi tribus dieb. quouſque aquæ aliquantulum decreuiſſent. Sed hoc non videtur bene cõſonare veritati Hebraicæ, quia infra eod. cap. vbi nos habemus,* Iordanis autem ripas aluei ſui tempore meſſis impleuerat. *In Hebræo habetur ſic.* Et Iordanis impleuerat ſuper omnes ripas ſuas omnibus diebus meſſis, *q dies durãt p duos menſes ſecundũ Hebræos, vt dictum fuit Gene. 8. in fine. & ideo ſi cauſa moræ fuiſſet excreſcentia Iordanis, filij Iſrael ibidem ſtetiſſent per maius ſpatiũ ſatis, quam per tres dies, vt videtur. Ideo aliter poteſt dici, ſcilicet, quòd cauſa illius moræ fuit, quia Ioſue expectabat reuelationem domini de modo tranſeundi, quæ facta fuit ſibi vltima die de illis trib. & in craſtino tranſierunt. Vnde tũc dixit Ioſue ad populum.* Sanctificamini: cras enim faciet dominus inter vos mirabilia. *Si enim à principio Ioſue sciuiſſet, quòd alueus Iordanis ſiccari debuiſſet propter corũ tranſitũ, non oportuiſſet eum expectare per diem, nec per horam pter diminutionẽ aquæ. Dicunt autem Hebræi. quòd prima dies de tribus pdictis fuit triceſima, & per conſequens vltima luctus Moſi, quòd oportet dicere ſecundum prædicta, ſcilicet, quod à morte Moſi vſque ad trãſitum Iordanis incluſiuè fluxerunt tantum triginta tres dies, ita quòd die trigeſima tertia tranſierunt Iordanem. tres autem dies prædictæ immediate præceſſerunt diem tranſitus, vt patet in textu. Ex quo ſequitur, quod prima illarum fuit triceſima dies luctus Moſi.*

5 Quando videritis arcam. *Ex quo patet, q̧ aliter portata fuit tunc, quàm ante in motione caſtrorum, quia ante portabatur per Leuitas, qui erant de familia Caath, vt patet Nu. 4. & 10.*

6 Vos quoque con. *Ex quo etiam patet, quòd alio ordine portabatur arca, quia in alijs motionibus caſtrorum ſex tribus præcedebant arcam, & ſex ſequebantur, vt habetur Num. 10. hic autem arca præcedebat. Et ex hoc etiam videtur, quòd nubes, quæ prius ducatum præbebat, receſſerat.*

7 Sitque inter vos, & arcam ſpa. *propter reuerentiam.*

8 Cubitorum duum mi. *Cubitus continet pedem cum duabus tertijs, & eſt menſura à brachij cubito ad ſummitatem digitorum.*

Sanctifi-

MORALITER.

5 *Quando videritis arcam fœderis domini Dei veſtri, & ſacerdotes ſtirpis Leuiticæ portan. &c.* Hic agitur de modo tranſeundi Iordanem, qui fuit miraculoſus, & ideo per hoc Ioſue fuit exaltatus, ſecundum quod dixit ei dominus.

A ✠ Hebræi. Tribus paſtoribus Iſraelis tria inſignia dona cō
ceſſa ſunt, Manna quidē Moſi columna nubis Aaroni,puteꝰ
Iuxta Olam. Mariæ meritis Mortua porrò Maria,ſublatꝰ eſt puteus,recu
Raban. c. 11. peratus tamē meritis Aaronis,& Moſis. Mortuo Aarone,di
ſparuit nubis colūna,& ſi poſtea ſit illis Moſis merito reddi
ta.Mortuo Moſe , perierūt tria .
hæc,nec poſtea recuperata.
Homil 4. a *Hodie inci. exalta.* Adam.
Multa prodigia in eremo geſta
ſunt,& nuſquam dicitur exalta-
tus Ieſus. Vbi vero trāſitur Ior-
danis,dicitur ad eum.*Hodie inci.*
exal.te,&c. Exaltatio enim Ieſu
in cōſpectu populi , à baptiſmo
Roma. 16.a. ſumit exordium. Qui enim ba-
ptizātur , in morte ipſius bapti-
zātur, cuius mors in crucis exal
tatione completur . Meritò er-
go cuique fideliū tūc primum
Ieſus exaltatur, cū ad myſteriū
Phil. 2.b. baptiſmi peruenit. vnde. *Exal-*
extremum. *tauit illū Deus , & donauit illi no-*
men,quod eſt ſuper omne nomen, etc.
Queſt. 1. ✠ Theodoretus. Sicut Ioſue
B ex miraculo apud Iordanem e-
dito, innotuit eſſe vir à Deo di-
lectus,ita Ieſus noſter poſt ſuſce
ptum à Ioanne in Iordane ba-
ptiſma, doctrinæ, & miraculo-
rum fecit initium.Exaltatꝰ por-
ro non eſt adeptus, quòd prius
non habet,ſed patefecit, quod
habebat,vt pote, qui ignorabat
eſſe filius Dei,declaratus eſt ta-
Matth. 3. lis,patre dicente, *Hic eſt filius me*
Com. *us dilectus, &c.*
✠Procopius. Ne cui videatur
alium eſſe Deum veteris,& no-
uæ Eccleſiæ , Ioſue cum Moſe coniungit, vt vnius Dei curā
amborum eſſe demonſtret .
Hom. 4. in Ioſ. b *Domi.de.vc.&c.* Adam. Peccatori omnis creatura hoſtis
C eſt,ſicut Aegyptijs fluuius,terra,& cęlū.Iuſto ſeruiūt oīa. Ma
re rubrū trāſit ſicco veſtigio, Aegyptiꝰ ſubmergit. In eremo
i.in deſerto horribili,& vaſto cibꝰ de cęlo miniſtratur iuſto.
Et in Iordane arca teſtamēti dux eſt populo . Aq̄ defecerūt
ſacerdotib.& Leuitis. Similiter tibi,qui per baptiſmi ſacra-
mentū Iordanis fluēta egreſſus es, per ipſum aera trāſitus ꝓ
nutritur.
mittitur. Vnde. *Rapiemur obuiam Chriſto in aera, &c.* Nihil ergo D
eſt , quod metuat iuſtus , cui omnis creatura famulatꝰ,& cui 1. Theſſ. 4.
dr̄. *Si tranſieris per ignem,flamma non aduret te, &c.* Omnia ergo Eſa. 43. a.
q̄ in priorib. geſta ſunt, in te ſecundum myſticam rationem
cōplentur, qui cupis idololatriæ tenebris derelictis ad audię
tiā diuinę legis accedere, Aegy-
ptum derelinquis, cum cathecu
menis aggregatus, & præceptis
eccleſiaſticis parere cæpiſti, &
egreſſus mare rubrū, & in deſer
ti ſtationibus poſitus, ad audiē-
dum legem Dei, & intuendum
vultum Moyſi per gloriam Do-
mini reuelatū,quotidie vacas. Si
autē ad baptiſmū veneris,& cō-
ſiſtente ſacerdotali , & Leuitico
ordine , initiatꝰ fueris venerādis
ſacramētis,tunc ſacerdotū mini
ſterijs , Iordane tranſmiſſo ter-
rā promiſſionis intrabis. In qua
te poſt Moyſen ſuſcipit Ieſus,
noui itineris dux. Tu autem me
mor tātarum virtutum , qđ tibi
mare diuiſum eſt , qđ aqua Ior- E
danis ſtetit, dices: *Quid eſt tibi ma* Pſalm. 113. a.
re quod fugiſti, & tu Iordanis quia cō Ibidem b.
uerſus es retrorſum, &c. Et reſpon
debit tibi ſermo diuinus: *A facie*
domini mota eſt terra , à facie dei Ia-
cob . Qui conuertit petram in ſtagna
aquarum, & rupem in fontes, &c.
c *Chananæus*.poſſidens, vel poſ
ſeſſio,vel negotiatores , vel mu-
tabilis.
d *Hethæus*.formidans,ſiue ſtu-
pens.
e *Heuæus* . Lapides colligens.
f *Pherezæus*. Separans,ſiue diſ-
ſeminans.
g *Gergeſæus* . colonum applica,vel colonum eijciens,ſiue
aduena appropinquans .
h *Amorrhæus*. Amatus,vel loquens.
i *Iebuſæus*.Calcantes,vel præſepe eorum. F
k ✠ *Ecce arca fæderis*. Procopius. Tranſitus arcæ vobis ſit ſi-
gno internecionis gentium . Quemadmodum quoque vo-
bis eſſe debet copiarum aduerſarum, ſi quæ in Iordane fue-
rit arca, quæ fidei in ſe complectitur arcana .

pinqueris ad arcā . Dixitq; Ioſue ad populū:
Sanctificamini:cras enim faciet Dominꝰ in 1
ter vos mirabilia . Et ait ad ſacerdotes : Tol- 2 3
lite arcam fœderis , & præcedite populum.
Qui iuſſa complentes tulerunt , & ambula-
uerunt ante eos . Dixitque Dominus ad Io- 4
a ſue . Hodie incipiam exaltare te coram om- 5
¶Cuique Chriſtus exaltatur cum in morte eius baptizatur.
ni Iſrael,vt ſciant, quòd ſicut cum Moſe fui 6
ita & tecum ſim. Tu autē præcipe ſacerdoti- 7 †
bus ,qui portāt arcam fœderis,& dic eis. Cū 8
ingreſſi fueritis † partē aquę Iordanis, ſtate
in ea. Dixitq; Ioſue ad filios Iſrael: Accedite 9
b huc, & audite verbū Domini Dei veſtri. Et
rurſum:In hoc, inquit, ſcietis qđ dominus 10
Deus viuēs in medio veſtri eſt , & diſperdet
c d in conſpectu veſtro Chananæum , & He-
e thæum, Heuæum, & Pherezæum , Gerge-
f g ſæū quoque,& Amorrhæū,& Iebuſæū. Ec-
h i ce arca fœderis Dñi omnis terræ antecedet 11
k vos per Iordanem . Parate duodecim viros 12
de tribub. Iſrael,ſingulos ꝑ ſingulas trib. Et
cū poſuerint veſtigia pedum ſuorum, ſacer- 13

☞ a Meſſis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sanctificamini. *Expoſitores noſtri dicunt, quod iſta ſanctifica-tio intelligitur, quòd continerent ab vxoribus ſuis, propter reuerentiā miraculi in craſtino fiendi , ſicut & ante dationem legis præceptum fuit eis, vt continerent ab vxoribus ſuis, vt habetur Exod. 19. Hebræi autem dicunt*, Sitis parati, *vbi nos dicimus.* Sanctificamini, *quia verbum illud* quadas *eſt æquiuocum ad pręparare, & ſanctificare, ſed qualis debebat eſſe illa præparatio, non dicunt.*

2 Cras enim faciet Dominus inter vos mi. *ſiccando alueum Iordanis, vt exprimetur infra .*

3 Et ait ad ſacer. *hoc dicit Ioſue in die tranſitus Iordanis .*

4 Dixitque dominus. *Hic exprimitur ſignum diuinitus dandum, cum dicitur .*

5 Hodie incipiam exal. te coram omni Iſrael. *Licet enim die præcedenti reuelatio facta fuiſſet Ioſue, vt prædictum eſt , tamen tunc fuit replicata ad maiorem aſſertionem, & etiam ad maiorem declarationem. Sicut enim in cognitione naturali proceditur ab imperfecto ad perfectum, vt habetur 1. Phyſicorum, ſic et in cognitione ſupernaturali, quæ fit per diuinam reuelationem , aliquando veritas primo reuelatur minus perfectè, poſtea perfectius.*

6 Vt

6 Vt ſci.&c. cum mo. fui. *per ſigna mirabilia.*

7 Ita,& te. ſim. *quod patuit per tranſitum miraculoſum.*

8 Cum ingre. fue. &c. *Dicunt Hebręi, qđ ſteterunt in Iordane ꝓpe ripam, per quam ingrediebantur, quouſque totus populus tranſiſſet. & ex hoc dicunt q̄dā alia, vt patebit poſtea . Sed videtur falſum, per hoc quod in fine huius ca. dicitur.* Sacerdotes, qui portabant arcam fœderis domini , ſtabant ſuper ſiccam humum in medio Iordanis. *Ex quo videtur, quod proceſſerunt vſque ad medium alueí, vt populus tranſiret ſecurius.*

9 Accedite huc,& audire verbum dom. *Hoc dixit Ioſue principibus populi, in quibus totus populus virtualiter continetur. Non enim potuiſſet totus populus verbum eius audire .*

10 In hoc inquit ſcietis , q; dominus Deus viuens in medio veſtri eſt. *ſcilicet per opus mirabile, quod non poteſt fieri, niſi diuina virtute, quod exprimitur cum dicitur .*

11 Ecce arca fœderis do. &c. *Ad cuius appropinquationem ſiccatę ſunt aquę, vt exprimitur poſtea.*

12 Parate duodecim vi. *ſcilicet ad tollendum. 12. lapides de alueo Iordanis deſiccando, vt exprimitur in principio ſe. ca.*

13 Et cum poſuerint ve. pe. ſuorum,&c. *Hic exprimitur modus deſiccationis aluei Iordanis. & patet litera.*

1 Igitur

MORALITER.

5 *Hodie incipiam exaltare te coram omni Iſrael, vt ſciant, quòd ſicut cum Moſe fui, ita & tecum ſum, &c.* Allegorice. per hunc tranſitum ſignificatur baptiſmi ſacramentum, vt dictum eſt ſupr. In inſtitutione vero baptiſmi, dñs Ieſus cuius Ioſue figura fuit in geſtis, & nomine exaltatus fuit corā Ioanne Baptiſta & alijs aſſiſtentib. per apertionem cœli ſuper eū, & per vocē patris dicentis: *Hic eſt filius meus, &c.* & per teſtimonium ſpiritusſancti in columbæ ſpecie deſcendentis ſuper eum , & manentis, & deinceps per multa miracula aliàs inaudita.

† *Tu autem pręcipe ſacerdotibus, qui portant arcam fæderis, etc.* Per iſtos ſacerdotes ſignantꝰ apoſtoli alijque diſcipuli , & eorum ſucceſſores euangelium Chriſti per orbem portantes . Qđ quidē euangelium bene per arcam ſignificatur, eo q; tria cōtinebat ſpiritualiter, quæ erant in arca contenta, ſ. tabulæ, ꝑ quas ſignificabatur lex vetus, quam continet euangelium eius imperfectionem ſupplendo . Secundum fuit virga Aarō, quę ſignificauit dignitatem regiam , & ſacerdotalem, quā continet auctor euāgelij Chriſtus, qui eſt rex, & ſacerdos, & per conſequens ipſum euangelium hoc continet . propter quod dicitur euangelium regni, Matth. 4. Tertium fuit māna, per quam ſignificatus fuit cibus ſpiritualis ex verbis euāgelij . propter quod Ioh. 6. g. Chriſto dixerunt apoſtoli: *Domine ad quem ibimus? verba vitę ęternę habes.*

ſucceſſo-

a *Meſſis implet.* LXX. *Sicut in diebus meſſis tritici.* Hoc incredibi A le vĩ regionibus noſtris, ibi autem (ſicut perhibẽt qui nouerunt) in initio veris eſt meſſis tritici, tunc aũt ille fluuius redundat, & impletur amplius quam per hyemem.

b *Steterunt aquæ deſcendentes. &c.* Adam. Non abſque myſterij ratione arbitror ſcriptũ, quod pars aquarũ Iordanis mergatur in mare, & in amaritudinẽ fluat pars autẽ in dulcedine perſeueret. Si enim oẽs qui baptizãtur, acceptę cœleſtis gratiæ dulcedinẽ cuſtodirent, nullus in amaritudinem peccatorum verteretur. Sed ſępe ſuſcepto baptiſmo ad ſecularia redeunt, & auaritię falſum poculũ bibũt, & in mare fluentes, falſis fluctibus percũt. Pars vero illa quæ in ſtabilitate permanet & dulcedinẽ ſeruat, ſignificat eos qui acceptum munus Dei firmiter tenẽt. Et recte B eſt vna pars eorũ qui ſaluantur, quia vnus eſt panis qui de cælo deſcendit, & fides vna, & vnum baptiſma, & vnus ſpiritus quo omnes purificãtur in baptiſmo, & vnus Deus pater omnium.

Theod. Retentus impetus aquarum inſtar vtris tumeſcebat, & in faſtigium attollebatur quia terminus ab opifice poſitus quouis adamantino muro fortius ipſam retinebat.

Ioſephus. Metuente duce tranſitum fluminis, cum eſſet grandis eius impetus, & neque pontibus trãſiretur, qui etiam ſi C vellet ei pontem facere, nequaquam ſe arbitrabatur ꝑ hoſtes habere permiſſionem, inter D hęc Deus tranſibilem fluuiũ fieri ei compromiſit, magnitudinem eius imminuẽs. Cumque ſacerdotib. primis introeuntibus, meabilis iam fluuius videretur, altitudine eius imminuta, alueo vero quaſi ad ſicci pauimenti inſtar expoſito, omnes iam confidenter fluuium tranſmeabant, & qualem eum Deus futurum eſſe prædixerat, talem eſſe conſpiciebant. Et fluuius quidem egreſſis Hebræis, denuo creuit, & magnitudinẽ ſuam recepit.

Homil. 4. † ab initio. † aquæ inferiores ſemper decurrent atque, &c. † omnibus diebus. 1. Cor. 10. d. Io. 6. d. Eph. 4. a. Quæſt. 1. † e regione. † Iericho. Li. 5. ant. c. 1.

dotes qui portant arcam fœderis domini
†Dei vniuerſæ terræ in aquis Iordanis, aquæ
quæ inferiores ſunt, decurrẽt atq; deficient.
Quæ autem deſuper veniunt, in † vna mole
conſiſtent. Igitur egreſſus eſt populus de ta- 1
bernaculis ſuis, vt tranſirent Iordanem, &

a Quia per ſacerdotum magiſterium deducitur populus ad terram promiſſionis. Et ſi quis eſt hodie in illo ordine dignus aſcribi, cedent ei ipſa fluenta Iordanis, & ipſa elementa verebuntur.

ſacerdotes qui portabant arcã fœderis, pergebãt ante eum. Ingreſſiſque eis Iordanem
& pedibus eorum in parte aquæ tinctis (Ior- 2
2 danis autem ripas aluei ſui † tempore meſſis

a Quia pars eorum qui baptizantur, acceptam cœleſtis gratiæ dulcedinem cuſtodiunt.

b impleuerat) † ſteterũt aquæ, deſcẽdentes in 3
loco vno, & inſtar montis intumeſcẽtes ap-
parebant procul *ab vrbe, quę vocatur Adã,

a Quia pars in peccatorum amaritudinem conuertitur.

quæ, eſt ad latus ſarthã. Quæ autẽ inferiores 4
erant in mare ſolitudinis (quod nunc voca-
tur † mortuum) deſcenderunt, vſquequo 5

¶ Aeterna morte peribunt.

omnino deficerent. Populus autem incede- 6

a Qui docent populum de Aegypto exire. i. de erroribus mundi, & tranſire per eremum. i. tentationem ſeculi.

c bat † cõtra † Iordanem, & ſacerdotes qui portabant arcam fœderis domini ſtabant ſuper ſiccam humum in medio Iordanis accincti. Omniſque populus per arẽtem alueum tranſibat.

† vno aceruo

c *Sacerdotes q. por. &c.* Idem ſacerdotalis ordo & Leuiticus arcæ Dñi aſſiſtit, in qua lex Dei portatur. Ipſi enim ſunt qui illuminãt populũ de mandatis Dei. E Vnde. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Hoc lumẽ per ſacerdotes & Leuitas accenditur. Populus, inquit, longe ſit ab arca teſtamẽti domini, duo milia cubitorũ. Sacerdotes vero & Leuitę ꝓximi & tã ꝓximi, vt in humeris eorũ portet. Beati qui merẽtur ꝓximi eſſe Deo. Sed ſcriptũ eſt. Qui approximãt mihi approximant igni. Si aurũ & argentum fueris & igni approximaueris, clarius per ignem effulgebis. Si ſuperędificaſti ligna fœnum, ſtipulam conſumeris. Beati ergo qui proximi ſunt, vt ignis eos illuminet non adurat. Saluabitur tamen Iſrael, ſed lõge poſitus iter agit, non ſua virtute, in miniſterio ſacerdotum.

Orig. ho. 4. † De con. di. c. reuera ne Iordanis. Pſal. 108. a. † aceruo, & inſtar montis tumeſcentes apparebant * valde. † mare ſalis 1. Cor. 3. c

F

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Igitur egreſſus. *Hic conſequenter deſcribitur tranſitus & ſigni complementum. & patet litera vſque ibi.*

2 Iordanis autem ripas aluei ſui tẽpore meſſis impleuerat. *Non poteſt intelligi, quod tunc colligerentur blada communiter, quia decima die menſis primi tranſiuerunt Iordanem, vt habetur cap. ſequ. menſis autem primus Hebræorum incipit a lunatione propinquiori æquinoctio vernali, ſiue ſit ante, ſiue poſt. Sed dicitur tempus meſſis pro tanto, quia in terra promiſſionis, quæ calida eſt, in aliquibus locis magis calidis ſpicæ aliquæ appropinquabant ad maturitatem, & de illis colligebatur manipulus & torrebatur aliquantulum, & per confricationem excutiebantur grana, de quibus fiebat oblatio in feſtiuitate paſchali, quæ celebrabatur 15. die menſis primi, vt habetur Leuit. 22. & propter hoc menſis primus vocatur menſis nouarum frugum Exod. 13. & Deut. 16. Quod autem hic interponitur de inundatione Iordanis, hoc fuit ad declarationem maioris miraculi in ſiccatione aluei Iordanis in tranſitu filiorum Iſrael, ideo ſubditur.*

3 Steterunt aquæ deſcen. &c. *Contra naturam, cum ſint fluidæ.* Quæ

4 Quę autem inferiores erant, in mare ſolitu. quod nũc voc. mor. deſcen. *Iſte locus erat magnus lacus, per quem tranſit Iordanis fluuius. & vocatur mare ſecundum modum loquendi Hebraicum, quo omnis congregatio magna aquarum mare vocatur. vnde Gene. 1. b. dicitur:* Congregationeſq; aquarum appellauit maria. *Et hoc modo ſtagnum Genezareth, per quod tranſit Iordanis fluuius, vocatur mare Tyberiadis, & mare Galilææ, vt habetur in pluribus locis in euangelio. Et eodem modo in propoſito lacus iſte vocatur hic mare ſolitudinis, quia eſt iuxta deſertum Sin. Et mare mortuum, eo quod nullus piſcis poſſit ibi viuere, vt dicit Philoſophus 2. Meteororum. vbi loquitur de iſto lacu vel ſtagno; tum quia aquæ ſunt ita ſpiſſæ, quod ſunt quaſi lutum: propter quod veſtimenta ibi proiecta magis ſordidantur quã lauentur, vt dicitur ibidem: tum quia ſunt exceſſiuè ſalſæ, propterea alibi in ſcriptura vocatur mare ſalſiſſimum.*

Mare dic mortuum

5 Vſquequo omnino defi. *ab aſpectu filiorum Iſrael.*

6 Populus autem incedebat contra Iordanem. *ideſt, per Iordanem, ita quod ponitur hic vna præpoſitio pro alia. Vel dicitur, contra Iordanem: quia populus appropinquabat ad aquas Iordanis deſuper venientes, quæ ſtabant eleuatæ ad modum collis iuxta tranſitum populi. Cætera patent.*

Duode-

MORALITER.

3 *Steterunt aquæ, &c.* Per quas ſignificantur mundi tribulationes. Eſa. 8. b. *Adducet dominus ſuper eos aquas fluminis fortes & multas: regem Aſſyriorum, &c.* Per hoc igitur, quod aquæ Iordanis ſuperuenientes, & etiam inferiores arcæ tranſitum nõ impediuerunt, ſignificatum fuit, quod tribulationes mundi præteritæ non impedirent portationem euangelij per orbẽ. quod patet, quia perſecutio Iudęorum in primitiua eccleſia, & poſtea perſecutio tyrannorum & hæreticorum, non impediuerunt prædicationem euangelij, & ſimiliter ſperandũ eſt quod ſuperuenturæ nõ impedient, ſaltem omnino. 1. Corint. 10. c. *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.* Per hoc etiam ſignificatum fuit, quod tranſitus electorum ad patriam, non impedietur per quãcunque tribulationem. Per hoc autem quod arca præceſſit populum in ingreſſu Iordanis, & in egreſſu ſecuta eſt, ſignificatum fuit, quod euangelij prædicatio Gentiles ad baptiſmum adduceret, & adductos in Chriſto conſeruaret.

CAP. IIII.

QVibus träſgreſſis dixit dñs ad Ioſuë. 1
Elige duodecim viros ſingulos per 2
ſingulas tribus,& prçcipe eis,vt tol
lant de medio Iordanis alueo , vbi
ſteterunt pedes ſacerdotũ, * duode 3
cim duriſſimos lapides, quos pone
tis in loco caſtrorũ vbi fixeritis hac
nocte tẽtoria. Vocauitq; Ioſue duo
decim viros quos elegerat de filijs Iſrael, ſingulos de tribub.
ſingulis,& ait ad eos,Ite añ arcam domini Dei veſtri,ad Ior-
danis mediũ,portate inde ſinguli ſingulos lapides in hume-
ris veſtris,iuxta numerum filiorum Iſrael, vt ſit ſignum inter
vos. Et quando interrogauerint vos filij veſtri cras,dicentes,
quid ſibi volunt iſti lapides? reſpondebitis eis.† Defecerunt
aquæ Iordanis ante arcam fœderis domini,cum tranſiret eũ,
idcirco poſiti ſunt lapides iſti in monimẽtum filiorum Iſrael
a vſque in æternum. Fecerunt ergo filij Iſrael ſicut eis præce- 4
pit Ioſue, portantes de medio Iordanis alueo duodecim lapi- 5
des,vt ei dominus imperarat,iuxta numerum filiorum Iſrael,
vſque ad locum in quo caſtrametati ſunt , ibique poſuerunt
eos. Alios quoque duodecim lapides poſuit Ioſue in medio 6
Iordanis alueo, vbi ſteterunt ſacerdotes, qui portabant ar-
cam fœderis domini,& ſunt ibi vſque in præſentẽ diem. Sa- 7
cerdotes autem qui portabant arcam,* ſtabant in Iordanis
medio, donec omnia complerentur, quæ Ioſue vt loque-
retur ad populum, præceperat dominus, † vt dixerat ei

a ¶Non otioſe,non remiſſe nobis agendum eſt, ſed omnia præcepta domini feſtinanter tranſeunda & perficienda.

b Moyſes.Feſtinauitque populus,& tranſijt. Cumque tranſiſ- 8
ſent omnes, tranſiuit & arca domini. Sacerdotes quoque 9 10

a Quaſi doctores & duces ad terram promiſſionis.

pergebant ante populum. Filij quoque Ruben & Gad, & di-

a Quia cum omnia tranſierimus,diligenter & caute eundum eſt,ne effundantur greſſus noſtri.

midiæ tribus Manaſſe armati præcedebant fratres ſuos filios
Iſrael , ſicut eis præceperat Moyſes, † & quadraginta
† pugnatorum milia † per turmas, & cuneos incedebant per
iam non ſit qui exterreat filios Iſrael.

*preparatorũ duriſſimos. †Io.27.a. [Dc.27.a.] *fœderis. † præceperat. † circiter quadraginta. †tranſierunt ante dominũ ad præliũ ad.

A CAP. IIII.

a IN æternum. Aug. Quo in æternum, cũ cælũ & terra tranſeant? An quoniam æternum aliquid ſignificat, cum ipſi æterni eſſe nõ poſſint? Quãuis poſſit quod in Græco eſt ἕως τοῦ αἰῶνος Latine dici vſq; in ſeculum.

b *Feſtinauitque populus & tranſiuit &c.* Adam. Qui mare rubrum tranſierunt baptizati ſunt, in Moyſe, & in nube,& in mari. De his vero qui Iordanem ſimiliter tranſeunt, poſſumus ſimiliter dicere, quia omnes in Ieſu baptizati ſunt in
B Iordane. Quod vero ſcriptum eſt. *Et feſtinauit populus,& tranſiuit Iordanem*. non puto eſſe ocioſum. Nobis enim venientibus ad baptiſmum, & ſuſcipientibus, verbi Dei ſacramentum, non ſegniter agendum eſt, ſed feſtinandum, donec omnia, mandata impleamus, vt peruenire ad promiſſam beatitudinem, mereamur. Cum vero omnia tranſierimus, diligenter, & caute incedendum eſt, ne de improuiſo effundantur greſſus noſtri,vnde. *Pene effuſi ſunt greſſus mei*. Nec
C remiſſior ſollicitudo debet eſſe in conſeruandis,q̃ acquirẽdis virtutibus, quod deſignatur cum dicitur, quia 40.milia virorum in veritate accincti tranſierunt ad expugnandam Iericho, accincti ſcilicet cingulo veritatis,vnde. *Eſtote accincti lũbos veſtros in veritate.* Noſtrum etiam cingulum debet eſſe veritatis, ſi tamen ſeruauerimus militiæ huius & cinguli ſacramentum. Si falſum loquimur, diſcingimur baltheo veritatis:Simus ergo in veritate, electi, ſed in falſitate diſcincti trãſeuntes Iordanem ad bella tranſimus,contra ſpiritualia, nequitiæ in cæleſtibus. Hæc, enim omnia propter nos ſcripta ſunt. Exeamus ergo ad bellum, vt expugnetur a nobis ciuitas prima, huius ſcilicet mundi malitia, &
D ſuperna mœnia. Intra te prælium eſt, intra te ædificatio mala, & ſubuertenda. Hoſtis tuus de corde tuo procedit. *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, &c.* Vides quantus ſit & qualis eſt exercitus tuorum hoſtiũ. Hi nobis prima ſtrage fundendi ſunt, vt nullũ relinquamus, tũc nobis per Ieſum dabitur illa requies, vt vnuſquiſque requieſcat ſub vite ſua, & ſub ficu ſua, cum
F

Pſal.72.a. armatorum. Ephe.6.c. †Ioſue. Ibidem b. E Matth.15.b.

In

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 QVib.tr. *Hic conſequenter oſtenditur quid actum fuit in exitu Iordanis,quia 12.lapides de alueo Iordanis fuerũt exportati, & 12.alij de terra arida in alueũ poſiti. In hoc igitur ſic procedit: qa primo ponit domini & Ioſue iuſſio.ſecun.iuſſionis impletio,ibi:* Fece. ergo. *tertio tẽporis determinatio,ibi:*Popu.au. *Circa primũ dicitur:*
2 Dixit domi.&c. Elige 12.vi. *i. iam electos accipe:quia de mandato Ioſue quælibet tribus elegerat,vnũ,vt dictũ eſt ca.præced. & ideo iſta electio aliquando attribuitur Ioſue,aliquando tribubus : quia facta eſt a Ioſue auctoritatiue,& ab illis executiue.*
3 Duodecim duriſ.la &c. *Vt poſſint diu permanere ad memoriam facti:quia ad hoc tollebantur, vt infra dicitur: vt ſit ſignum inter vos, & patet litera vſque ibi.*
4 Vſque in æternum,&c. *Accipitur hic æternum,pro tempore longo & indeterminato.*
5 Fece.er. *Hic ponitur iuſſionis impletio, & patet litera vſque ibi.*
6 Alios quoq; duodecim lapides po.Ioſ.&c. *Vt haberetur teſtimonium tranſitus miraculoſi intra aquam & extra.Et iſti.12.lapides poſiti intra alueum fuerunt ita magni, quod poterant apparere ſup aquam quando erat parua:ideo de iſtis 12.lapidibus non dicitur quod ſinguli homines portauerũt ſingulos lapides,ſicut de alijs duodecim,ſed quod Ioſue poſuit eos quod eſt intelligendum per adiutorium multorũ propter magnitudinem lapidum.Et de iſtis lapidibus dicitur cõmuniter a doctoribus,qđ Ioannes Baptiſta baptizans in Iordane dixit:* Poteſt Deus de lapidib.iſtis ſuſcitare filios Abrahæ,*vt habet Mat.3.b.*
7 Et ſunt ibi vſque in præſentem diem. *Hoc refertur ad tempus,quo liber iſte fuit ſcriptus,& forte adhuc ſunt ibi.*
8 Feſtina.popu.& tranſi. *Quia erat magna multitudo valde:& ideo oportebat eos feſtinanter tranſire.*
9 Cumque tranſiſſent om.tran.arca do. *Et hoc ad præceptum domini ad Ioſue,vt infra exprimitur.*
10 Sacerdotes quoque perge.ante po. *Quamuis.n. populus ante tranſiſſet Iordanem,tamen ſtetit iuxta ripam,quouſque ſacerdotes portantes arcam tranſiſſent vltra populum qui debebat ſequi arcam,vt dictum fuit cap.præcedenti.*

In illo

MORALITER.

1 *Quibus tranſgreſſis,di.do.&c.* Hic agitur de duodecim lapidibus exportãdis de alueo Iordanis & de alijs duodecim in ipſo ponẽdis, per primos lapides allegorice ſigñatur populus Iudaicus ex duodecim filijs Iacob procreatus, qui nutritus fuit in humore doctrinæ legis & prophetarũ, ſed adueniẽte Chriſto eiectus fuit ad obſtinationis ariditatẽ. Per alios duodecim ſigñatus fuit populus Gẽtilis,qui per prædicationem 12.Apoſtolorum conuerſus eſt ad fidem Chriſti, & ex ariditate infidelitatis tranſlatus eſt ad humorem gratię per gratiam baptiſmalem.

Moraliter autem per duodecim lapides in Iordane poſitos,ſignificantur duodecim fructus ſpiritus qui cum gratia dantur in baptiſmo,& ponuntur Gal.5.d. *Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudiũ.pax,patientia,longanimitas bonitas, benignitas,manſuetudo,fides,modeſtia,continentia,caſtitas.* & hi fructus lapides,dicuntur,propter firmitatem & ſtabilitatem in bono quam perſonæ fideles per eos conſequuntur, propter quod dicitur Heb.13.b. *Optimum eſt gratia ſtabilire cor.*

A a *In die illo,&c.* Semper exaltatus eſt Ieſus apud patrem, ſed opus eſt, vt in conſpectu noſtro exaltet illum Deus.i.vt altitudinem diuinitatis eius cognoſcamus. Hoc autem fit ſi Iordanem tranſierimus,& varijs ſacramentorum munimentis ad futura bella armemur.

D ueniūtur multę perfectiones. Illa vero eſt generalis quę omnium in ſe continet perfection ē ſummam. Ideo ergo in hac die multe geſta recapitulantur, vt multe perfectiones ad vnū diem pendere ſignificent.

d *Duo.quo.*ſ. myſteriū agni in Aegypto præceptū eſt, quia eodem die quo errores mundi fugimus, terram, promiſſionis ingredimur. Tota enim vita præſens vna dies eſt, hodie ergo, id eſt, dum viuimus, ad perfectionem feſtinemus, nec in craſtinum differamus.

b *Præcipe ſacerdotibus.* Aug. Manda ſacerdotibus portantib. arcam teſtamenti, &c. Solet dici arca teſtamēti, vel arca teſtimonij. Nūc ergo dicitur arca teſtamenti teſtimonij, vt non ſolum arca, ſed etiam ipſum teſtamentum appelletur teſtamentum teſtimonij. Hic enim dicit Apoſtolus. Nūc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtimonium habens per legem & prophetas, quia in rei venturæ teſtimonium datū fuit vetus teſtamentum.

Rom.3.c.
B

a Lata & ſpacioſa eſt via Iericho.i.mundi. ¶ Malitia mundi, & ſuperba mœnia peccati prius nobis euertenda ſunt.

a plana atque campeſtria vrbis Iericho. In die illo magnifi- 1
cauit Dominus Ioſue coram omni Iſrael. † vt timerent eum

¶ Qui ſub lege eſt, timet Moyſen, cum ad euangelium tranſitur, mutata obſeruantia timor immutatur, vnde, Per legem legi mortuus ſum, vt Deo viuam.

ſicut timuerant Moyſen, dum adhuc viueret. Dixitque
b ad eum. Præcipe ſacerdotibus qui portant arcam fęderis, vt 2
aſcendant de Iordane. Qui præcepit eis, dicens Aſcendite de 3
Iordane. Cumque aſcendiſſent, portantes arcam fœderis
domini, & ſiccam humum calcare cœpiſſent, reuerſæ ſunt
aquæ in alueum ſuum, & fluebant ſicut ante conſueuerant.
c Populus autem aſcendit de Iordane decimo die menſis pri- 4
mi, & caſtrametati ſunt in Galgalis contra orientalem pla- 5
d gam vrbis Iericho. Duodecim quoque lapides quos de 6
Iordanis alueo ſumpſerant, poſuit Ioſue in Galgalis. Et
dixit ad filios Iſrael. Quando interrogauerint filii veſtri 7

† & timuerit

Duo.quo. Iſid. Tranſeuntes filii Iſrael Iordanem ſuſtulerunt de medio fluminis 12. lapides, quos pro teſtimonio poſuerunt in loco ſecundæ circumciſionis, ad ſignādum nobis, vt dum de lauacro conſurgimus, apoſtolicæ vitæ exempla firmiſſima nobiſcum portare debeamus, quorum ſemper teſtimonium ad imitamenta virtutum intueamur. E

c *Pop.au.* Ada. Non ſine cauſa ſignatur quando veniunt ad Iordanem. Decima, inquit, mēſis primi, hęc eſt ipſa dies in qua agni myſterium pręcipiebatur in Aegypto. In eandem terram promiſſionis intrant, & valde beatum eſt, vt ipſa die qua errores quis ſubterfugit ſeculi, terram promiſſionis ingrediatur.i. in hac die qua in hoc ſeculo viuimus, tota.n. vita preſens vno die ſignatur. Per hoc ergo edocemur, ne opera iuſtitiæ in craſtinum differamus, ſed hodie.i. dum viuimus, omnia quæ ad perfectionem ſunt implere feſtinemus, & ita poterimus decima die primi menſis terram promiſſionis.i. beatitudinem perfectionis intrare. Notandum aūt quod ſæpe iſta dies repetitur, quia licet generalis nobis ſit vna perfectio, ſi tñ vnam Virtutum ſpeciem integre potuerimus implere, eſt ipſius virtutis ſua quęque perfectio. Sic ergo per ſingulas virtutes inue- C

ue-

* Damaſcenus Imagines ſunt monumenta quędā. Etenim illiteratis hominibus hoc ſunt, quod literatis libri. Et quod auribus oratio eſt, idem eſt oculis imago. Cui tamē imagini intelligentia coniungimur. Idcirco iuſſit Deus, vt arca fieret e lignis q̄ non corrumpuntur, iuſſitque ut extra inauraretur, atq; in ea ponerentur tabulæ, & virga, & vrna, in qua māna ad rerum geſtarum futuramq; memoriam cōtinebatur, hęc aūt quis imagines eſſe & præcones clariſſimos negabit? neque vero ex lateribus tabernaculi, ſed in conſpectu totius populi iacebant. Hæc qui ſpectabant, Deum qui per illas agebat, adorationis latrięque cultu venerabantur. Neque enim cultum hunc ipſis exhibebant, ſed per ea reuocabantur in F

Orát. 1. de imag.

memo-

NICOLAVS DE LYRA.

1 In illo die ma.do.Io. *Per factum prędictum mirabile, vt populus haberet eum in reuerentia & timore.*

2 Præcipe ſacerd.&c. *Hoc ponitur ad oſtendendum, quod ſicut de ſpeciali mandato Dei ſteterant in Iordanis alueo, ita & de eius ſpeciali mandato receſſerunt.*

3 Vt aſcend.de Iord. *Ex hoc, quod non dicitur hic vt tranſeant, ſed vt aſcendant: dicūt Hebræi, quod aſcenderunt ſuper ripā per quam intrauerant, eo quod ſtabant iuxta illam ſecundum eos prout dictum eſt ſupra cap. præcedent. Et quia dicit textus hic, quod cum pedes ſacerdotum fuerunt extra alueum, aquæ Iordanis quæ ſteterant, ſtatim fluxęrunt ſecundum curſum ſuum. Ex quo ſequitur ſecūdum dictum Hebræorū, quod populus Iſrael tunc fuit ex vna parte Iordanis, & ſacerdotes cum arca in parte oppoſita, & aqua Iordanis in medio currens. Ideo dicunt, quod arca aliter tranſiuit quam populus, dicentes quod arca portauit portatores ſuos, quod eſt ſic intelligendum, quod virtute diuina arca cū ſacerdotibus fuerat ſubito tranſportata, non ſolum vltra fluuium ſed etiam vltra populum, quem debebat præcedere, vt prædictum eſt. Sed hoc videtur fictitium: tum quia non eſt veriſimile, quod ſcriptura tacuiſſet tantū mirabile, tum quia innititur falſò.ſ. quod ſacerdotes ſteterint in alueo Iordanis iuxta ripam per quam ingreſſi fuerunt, quia ſteterunt in medio alueı, vt dictum eſt ca. præcedenti. Tum quia modus loquendi ex quo arguunt propoſitum cum dicitur, vt aſcendant, magis eſt ad oppoſitum, vt videtur, quia conſequenter de tranſitu populi ſubditur. Populus autem de Iordane aſcendit decimo die, &c. & tamen per alueum peditando tranſiuit, vt exprimitur in litera & ipſimet cōcedunt. Quod ergo dicitur.* Vt aſcen. *hoc eſt, quia ſacerdotes ſtabant in medio alueı, vt ſupra dictum eſt, vbi alueus eſt profundior quam prope ripam: & ideo progreſſus de loco illo ad ripam procedit aſcendendo. Cętera patent ex prædictis.*

4 Populus autem. *Hic conſequenter deſcribitur temporis determinatio cum dicitur:* Popu. autem, &c. de. die men. p. *hoc autem exprimitur ad maiorem hiſtoriæ certitudinem.*

5 Et caſtra. ſunt in Gal. *Hoc nomen ponitur hic per anticipationem, quia poſtea fuit impoſitum illi loco, vt habetur ſequen. ca.*

6 Duodecim quoque la.&c. poſuit Io. in Gal. *Dicunt Hebræi, quod tranſito Iordane non ſtatim iuerunt in Galgalis, ſed prius iuerūt in montem Hebal, & ibi portauerunt illos. 12. lapides, & lęuigauerūt eos calce & ſcripſerūt ſuper eos mandata legis, & fecerunt benedictiones & maledictiones ſolenniter, & de lapidibus illis fecerūt altare, & ſuper illo obtulerunt hoſtias, & in ſero venerunt in Galgalis, vbi metati ſunt caſtra, apportantes ibi 12. lapides prædictos, vt remanerent ibi pro ſigno tranſitus Iordanis miraculoſi. Et ad hoc allegant qđ prędictū eſt in hoc c. Donec omnia complerentur quę Ioſue, vt loqueretur ad populum pręceperat dominus, & dixerat ei Moyſes. Moyſes autem dixerat quod tranſito Iordane lęuigarent lapides calce, & ſcriberēt ibi legem, & quod ponerent benedictiones ſuper montē Garizim, & maledictiones ſuper mōtem Hebal vt habetur Deu. 22. Sed id videtur falſum, Tū quia tot & tāta nō poſſunt fieri vna die, vtpote trāſitus Iordanis, maxime tātę multitudinis, progreſſus ad montē Hebal, & Garizim, qui locus ſatis plus diſtat a Iordane quam ciuitas Iericho: ſolennitas benedictionum & maledictionū, & deſcriptio legis ſuper lapides, & immolatio hoſtiarum, & inde progreſſus ad Galgalæ locum. Tum quia videtur contradicere ei quod dicitur infra 8.c. poſt deſtructionē Iericho & Hai. Tunc ædificauit Ioſue altare dño Deo Iſrael in monte Hebal, &c. vt ſubditur de deſcriptione legis ſuper lapides, benedictionibus & maledictionibus. Tum quia repugnat ei qđ dicitur Deut. 28.a. vbi dicitur de lapidibus in q̄bus ſcribenda erat lex.* Eriges ingentes lapides, &c. *lapides autem iſti nō fuerunt tales, quia ſinguli homines portabant ſingulos lapides vſque ad locum caſtrorum, vt dicitur in princ. huius cap. Item litera huius c. quam pro ſe allegant, magis eſt ad oppoſitum quia ibi dicitur: Sacerdotes autem qui portabant arcam ſtabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur quæ Ioſue vt loqueretur ad populū præceperat dominus, & dixerat ei Moyſes: Si ergo iſtud dictum Moyſi intelligit de deſcriptione legis ſuper lapides, & benedictionibus & maledictionibus, ſequitur quod ſacerdotes ſteterunt in medio Iordanis cum arca, quouſque omnia prædicta fuerunt completa, & tunc arca nō præceſſiſſet populum in progreſſu prædicto, cuius cōtrarium dicitur in hoc ca. Similiter arca & ſacerdotes nō fuiſſent præſentes, quādo benedictiones & maledictiones ſolennizatæ fuerunt in monte Hebal & monte Garizim: cuius contrarium dicitur infra 8 c. Et ideo quod ſupra dicit.* Donec complerentur, *& ſubdit,* quæ dominus præceperat, & Moyſes dixerat. *intelligitur de tranſitu Iordanis, & de portatione 12. lapidum vſq; ad locū vbi remanſerunt ſequente nocte, & de portatione 12. lapidum aliorum intra Iordanis alueum: præceperat enim iſta dominus & Moyſes etiā dixerat Ioſue, ſaltem in parte, ſ. quantum ad Iordane tranſitum, & nō intelligitur de aliis quæ poſtea fuerūt facta.*

7 Quando interroga, &c. *ideſt, in futurum tempus. Cętera patēt.*

CAP.

memoriam rerum admirabilium, & authoris carũ Dei quẽ
A adorarent. Cur non igitur nos cruciatum, mortiſq; ſalutiferæ, & rerũ a Chriſto geſtarũ imagines effingemus, vt cùm è nobis quæſierint filij noſtri, quid hæ ſignificent, reſpondeamus. Deum verbum hominem eſſe factum.

Orat. 3 de imag. ✻ Idem. Sextum imaginum genus eſt, quod pro eorum q̃ mirabiliter geſta ſunt, memoria conſeruãda, ad poſterorum vtilitatem ſpectandũ proponitur. Verum hoc duplex eſt. Aut enim literarum monumentis in libris inſcribitur: aut oculis ſpectandum ſubijcitur: vt cùm vrna, & virga poſita ſunt ad memoriam ſempiternam, cumque duodecim lapides ex Iordane ſumpti ſunt, qui ſacerdotum notam figuramque ſignificarent. Sic & nunc virorum præſtantium imagines, quæ nos

nos moneãt, & ad imitandũ incitent, ſtudioſè conficimus. D

Lib. 1. Antiquit. cap. 1. ✻ Ioſeph. Ieſus ex lapidibus quos ſinguli principes tribuũ tulerant de profundo Iordanis, altare cõſtituens, pro futuro ſigno interrupti fluminis, ſup illud ſacrificauit Deo, & feſtiuitatẽ Paſchæ in illo loco cũct[9] popul[9] celebrauit, & omniũ quę eis deerant primitus facillimè tũc abundabãt. Nã & meſsẽ iã maturã Chananęorum metebant, & cętera opulentiſſima poſſidebant.

Comment. ✻ Procop. Erigit lapides Duodecim partim monumento filijs, partim terrori hoſtibus, partim autem de vno Deo eruditioni. Res enim diuinę non oſtentationi, ſed audientiũ videntiumque ſaluti inſeruiunt.

✻ Rupert. Vtrobique magnum & euidens teſtimonium, credulis bonũ & iucundũ: incredulis, triſte atq; pauendum.

cras patres ſuos, & dixerint eis: Quid ſibi volũt lapides iſti? docebitis eos atq; dicetis: Per arentem alueũ tranſiuit Iſrael Iordanẽ iſtũ, ſiccante dño Deo veſtro aquas eius in conſpectu veſtro donec tranſiretis, ſicut fecerat prius in mari rubro, quod ſiccauit donec tranſiremus, vt diſcãt omnes terrarum populi fortiſſimam manũ Dei vt & vos timeatis Deum veſtrum omni tẽpore.

CAP.

CAP. V.

a ✻ Oſtquam ergo aud. &c. Procop. Cùm miraculũ percrebuiſſet, quotquot in inueterata impietate ſunt oppreſſi, animis defluxerũt quos
B armis depoſitis, paciq; intentos eſſe oportet. Porrò qui audaciores erant, nihilominus animis cõciderunt, veruinq; quod a Moſe prædictum extitit, omnes habitatores Chanaan, &c.

Dialog. cum Triph. b ✻ *Fac tibi cultros lap. &c.* Iuſtin. Martyr. Priſcus ille Ieſus dicitur ſecunda circunciſione cultris lapideis circũcidiſſe populũ, qđ fuit præſagium circunciſionis, qua nos Ieſus Chriſtus reſecuit à lapidibus ſimulacriſque cæteris, cõgeſtis aceruis præputiorũ: hoc eſt, liberauit nos ab errore mundano: vbique gẽtium multis circunciſis cultro petrino, ideſt, verbo Ieſu domini noſtri. Nam lapis & petra Chriſtus prædicatur in prophetis: ergo per cultros lapideos debemus ſermones ei[9]
C intelligere, per quos tot errabundis præputia cordis reſecta ſunt.

Parte 1. Moreh. Neuoch. ✻ Rabbi Moſes Maimonis. Duris ſilicibus vſus eſt Ioſua, non acutis gladiolis.

Lib. 3. adu. Marc. ✻ Tertul. Quia Ieſus Chriſtus nos introducturus erat in terram promiſſionis lacte & melle manantem, ideſt, vitæ æternæ poſſeſſionem, qua nihil dulcius: idq;, non per Moſen. ideſt, non per legis diſciplinam, ſed per Ieſum, ideſt, per Euãgelij gratiam, prouenire habebat, circunciſis nobis petrina acie, ideſt, Chriſti præceptis (*petra enim Chriſtus*) ideo Ioſue nomine domini inauguratus figura, Ieſus cognominatus eſt. (1. Cor. 10.)

Quæſt. 6. in Ioſue. Auguſt. Quęritur cur dixerit iterum? Non. n. unus hõ bis circuncidendus erat. Sed quia vnus populus erat in quibuſdã circunciſus, in quibuſdã nõ circunciſus: ideo dictum eſt, *iterum*: vt circunciſus iterum circũcideretur non homo, ſed populus. Quidã de Aegypto exeuntiũ filij in illo populo circunciſi

cunciſi erant, quos circũcidere potuit Ieſus illorum. ſ. filios quos genuerunt in deſerto, & contẽpſerunt eos circũcidere, quia inobedientes erant legi Dei. Cur ergo putãt rebaptizandos eos qui habent Chriſtiani baptiſmi ſacramentũ, quaſi hoc teſtimonio legis adiuti? Cũ non vnus homo bis circunciſus ſit, ſed populus qui fuerat in quibuſdam circunciſus, in quibuſdam vero incircũciſus erat: etſi aliquo
E modo fieri poſſet, vt Deus hoiem bis circũcidi iuberet. Nunquid dicere pñt, qui rebaptizandos putãt, ideo fuiſſe pceptũ, quia illi ab Aegyptijs fuerãt circunciſi, aut ab aliquibus hæreticis ab Iſraelitarum ſocietate ſegregatis.

c. 6. in Ioſue *Fac tibi cultr. la. &c.* Iſido. Dicant Iudæi. Quomodo poteſt quis ſecundo circuncidi circunciſione carnali? Semel enim circunciſus non habet qđ ab eo ſecundò poſſit auferri. A nobis verò quibus datur: quia lex ſpiritualis eſt, dignè & cõuenienter iſta ſoluuntur. Qui enim in lege per Moſen eruditus eſt, idololatriæ errorem cultumque depoſuit. Hæc eſt prima circunciſio per legem. Si verò ad euangelium perueniat, ſecundam circunciſionem accipiet p Petram, quæ eſt Chriſtus, & auferetur ab eo opprobrium Aegypti. Niſi enim quis per euangelium fuerit ſecunda circunciſione purgatus, non deponit opprobrium Aegypti,
F etſi enim omnes ex lege veniant, & per Moſen eruditi, habent tamen opprobrium peccatorum. vnde & Paulus: *Fuimus & nos aliquando inſipientes, & increduli, errantes in deſiderijs & voluptatibus, &c.* (Ad Tit. 3. a.) Sed poſtquam Chriſtus venit. & per baptiſmum ſecundò circuncidit & purgauit animas noſtras, abiecimus hæc oĩa, & pro his aſſumpſimus conſcientiæ bonæ aſtipulationem in Deum. (Orig. hom. 6. in Ioſue.) Nemo ergo ſi integrè conuerſus eſt, & ex corde pœnituit, fideliter Iordanẽ tranſiuit, & ſecundam circunciſionem accepit, præteritorũ metuat opprobrium delictorum audiens, quia hodie abſtuli a te opprobrium Aegypti. vnde alibi: *Remiſſa ſunt tibi peccata tua, ſed*

CAP. V.

a Oſtquam ergo audierunt: 1
omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trãs
Iordanẽ ad Occidẽtalem
plagã, & cũcti reges Chanaan, qui propinqua poſſidebant magni maris loca, quòd ſiccaſſet Dominus fluenta Iordanis
coram filijs Iſrael, donec tranſirent, † diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus, timentium introitum filiorum Iſrael. Eo
b tempore ait Dñs ad Ioſue. Fac tibi cultros † lapi- 2

a ¶ Quia in petra quæ Chriſtus eſt, purgamur, & opprobrium Aegypti i. i. obſeruantias Aegyptiorum deponimus.

† liquefactum

† acutos.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

POſtquam erg. *Oſtenſo quod factum fuit in Iordanis introitu, & quod in exitu, hic conſequenter oſtenditur quòd factum fuit a filijs Iſrael in ſtatu antequam bellarent contra habitatores terræ: quia ante congreſſum fuerunt circunciſi, & paſcha celebrauerunt, & ab angelo apparente Ioſue confortati ſunt. Et ideo primo agitur de circunciſione, ſecũdo de paſchæ celebratione, ibi,* Manſeruntque. *tertio de populi confortatione, ibi:* Cum autem eſſet Ioſue. *Circa primum præmittitur timor a Deo immiſſus ſuper aduerſarios Hebræorum. & patet litera. Hoc autem a Deo factum eſt, ne venirent ad pugnandum contra filios Iſrael tempore quo fuerunt de nouo circunciſi, quia tunc erant ad bellandum inepti, & ſubditur circunciſionis præceptum, cum dicitur.*

2 Fac tibi cul. la. *Hebræi dñt nouaculas acutas. Cultellus enim lapideus*

MORALITER.

a *Et tempore, &c. Fac tib. cul. &c.* Iſta circũciſio ſolennis figura fuit ſacramenti baptiſmatis. quo præſcinduntur oĩa peccata ſimpliciter quantum ad culpam & pęnam. & quia baptiſmus efficaciã habet a paſſione Chriſti, ideo iſta circunciſio carnalis facta fuit cultro lapideo Chriſtum ſignificante, qui eſt lapis viuus, ſecundum quod dicitur. 1. Pet. 2. a. *Ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autẽ electum & honorificatum, & ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini domos ſpirituales.*

A *tua, ſed iam nolo peccare, ne quid tibi deterius contingat*. Si enim poſt remiſſionem peccatorum vltra non pecces, verè ablatum eſt a te opprobrium Aegypti. Si verò iterum peccaueris, iterum in te reuoluentur opprobria Aegypti, eo magis, q̃a maioris criminis eſt filium Dei cõculcare, & ſanguinẽ teſtã pollutũ ducere, q̃ legẽ Moſi negligere. Multò.n. maioris opprobrij eſt qui ſub euãgelio, q̃ q̃ ſub lege fornicat: q̃a tollẽs mẽbra Chriſti facit mẽbra meretricis, dein q; nemo eũ ſtupri arguit, ſed ſacrilegij ſcelere condemnat, q̃a dr̃ ad eum. *An neſcitis, quia* B *corpora ueſtra templũ Dei ſun? Si quis templũ Dei violauerit, diſperdet illũ Deus*. Præterea, *qui fornicat, in corpus ſuum peccat*. Non iſtud ſolũ corpus quidem audiẽdo, & in corde retinendo verbũ Dei, factum eſt tẽplũ Dei, ſed & illud de quo dicit̃, Quia omnis eccleſia corpus Chriſti eſt, & in omnem eccleſiam videtur delinquere, qui corpus ſuum maculauerit, quia per vnum membrum macula in omne corpus diffunditur.

a ✠ *In colle præputiorum*. Hebraei. Tanta fuit abiectorum in locum vnum copia præ- C putiorum, vt collẽ repręſentarent, loco cęteroqui plano.

✠ Chaldaeus. Circuncidit filios Iſrael, in colle quem nominauerũt collem præputiorum, ideſt, colliculus qui ante fuit ex re iſta nomen hoc accepit.

Ioan. 5. c.
Hebr. 10.
1. Cor. 6. c.
Ibidem 3. d.
Ibidem 6. d.
* oẽs gñationes virorũ bellatorũ qui egreſſi fuerunt ex Aegypto.
Epheſ. 1. d.
Leuitic. Rabba.

a ¶Populum.ſ.non hominem vnum.
deos, & circuncide ſecundò filiõs Iſrael. Fecit 1
quod iuſſerat dominus, & circuncidit filios
a Iſrael in colle præputiorum. Hæc autem cau- 2
ſa eſt ſecundę circunciſionis. Omnis populus
qui egreſſus eſt de Aegypto generis maſculini, vniuerſi bellatores viri mortui ſunt in de-
ſerto per longiſſimos vię circuitus, qui om- 3
b nes circunciſi erant. Populus autem qui natus
eſt in deſerto † per quadraginta annos itineris 4
a ¶Quia patres legi inobedientes circuncidere eos deſpexerunt.
latiſſimæ ſolitudinis, incircuncisus fuit, donec conſumerentur, * qui non audierunt vo-
cem domini, & quibus ante iurauerat, † vt oſten
deret eis terram lacte & melle manantem. Ho 5
rum filij in locum ſucceſſerunt patrum, &
¶Ieſu Chriſto.
circunciſi ſunt à Ioſue, quia ſicut nati fuerant,
in præputio erant, nec eos in via aliquis cir-
c cunciderat, Poſtquam autem omnes cir-
cunciſi ſunt, manſerunt in eodem caſtro-
¶Ideſt, cum amore facerent quæ prius difficilia videbantur.
rum loco donec ſanarentur. Dixitque domi-

✠ Procopius. Admiratione dignũ eſt an tot millia hominum triduo circũciderit Ioſue vnicus, an vero multi (vt eſt veriſiſe) operã circuncidẽdi ꝯiunxerunt, cũ numero plurali de cultris ſaxeis dictũ ſit.

b *Populus autem*. Adam. Qui non obedientes fuerant mandatis domini, incircuncisi dicuntur. Ex quo intelligitur illos appellari incircunciſos, qui non obediunt mandatis Dei: quia vero omnem animam diligit Deus, miſit Ieſum filium Dei, qui & dignos & indignos circuncideret, non filium Naue, qui non verè & perfectè circũcidit populum, ſed Ieſum filium Dei qui verè corpus & animã purgauit ab omni inquinamento peccati.

D c *Poſtquam autem*. Circunciſi verò filij Iſrael requieuerũt in eodem loco ſedentes in caſtris, vſque dũ ſanarent̃. Non ſufficit circũcidi. Neceſſe ẽ poſt circũciſionẽ ſanari, & cicatricẽ ĩ vulnere obduci.

☞ Circun-

Orig. hom. 6 in Ioſ.
† In via q̃ſi egreſſi ſunt ex Aegypto non fuit circunciſus. nã quadraginta annis ambulauerũt filij Iſrael per deſertum.
† quòd non.
* ſuper quam iurauit ipſe dñs patrib. eorum q̃ daret eis terram.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *pideus non eſt de neceſſitate circunciſionis, neque hoc vtuntur Iudæi moderni in circunciſione, ſed cultello ferreo.*

1 Circun. ſecundo. *Ex hoc dixerunt aliqui, quod idem homo poteſt bis baptizari, ſicut & circuncidi, ſed hoc eſt falſum, quia eædem perſonæ non fuerunt hic circunciſæ quæ alias fuerunt, ſed illi tantum qui nati in deſerto remanſerunt incircunciſi, vt patet in textu. Et ideo cum dicitur, hic* circun. ſecund. *ſubintelligitur, ſolenniter, quia iſta fuit ſecunda circunciſio ſolennis, ſed reſpectu cuius dicatur ſecunda, varie dicitur. Dicunt enim Hebręi, quod dicitur ſecunda reſpectu illius circunciſionis quæ facta fuit illa nocte in Aegypto, qua percuſſit dominus primogenita Aegypti, tunc enim (vt dicunt) multi fuerunt circunciſi, maxime, quia multi Aegyptij conuerſi ad Iudaiſmum exiuerunt cum filiis Iſrael de Aegypto vt habetur Exo. 12. Sed hoc dictum non videtur verum. Tum quia non habet autoritatem de ſcriptura, quæ de hac circunciſione nullam facit mentionem. Tum quia eis imminebat itineris labor Aegyptiis cogentibus eos exire, & ideo ſi in deſerto fuit dilata circunciſio propter itinerationem imminentem, vt videbitur, eadem ratione et fortiori fuiſſet tunc dilata circunciſio. Item tunc non habuerunt tempus fermentandi, eo quod Aegyptii cogebant eos ad exitum, vt dicitur Exod. 12. & ideo multo minus habuiſſent tempus circuncidendi, maxime tantam multitudinem. Ideo aliter dicitur, quòd hæc circunciſio ſolennis dicitur ſecunda reſpectu illius quam fecit Abraham de mandato domini: quia tunc fuit circunciſus cum omnibus maſculis de domo ſua, vt habetur Geneſ. 17.*

2 In colle præputiorũ. *Sic nominatus eſt locus ille, quia ibi amota ſunt præputia a filiis Iſrael.*

3 Vniuerſi bellatores viri mortui ſunt &c. *exceptis tamen illis qui erant de tribu Leui: vt dictum eſt. Num. 14.*

4 Populus autem qui natus eſt &c. *ſequitur* Incircunciſus. *Populus enim Iſrael mouebat caſtra quacunque hora nubes mouebatur præbens eis ducatum: & quia incertus erat eis motus nubis, ideò diſpenſatiuè factum eſt quod illi qui fuerunt nati in deſerto, remanſerunt incircunciſi vſque ad tempus iſtud, quia periculoſum eſſet de nouo circunciſos itinerare, ſeu portari in itinere.*

5 Quibus ante iurauerat. *Ex hoc videtur, quod Deus non tenuerit ſuum iuramentum, quia non viderunt terram promiſſionis. Dicendum, quod iuramentum erat conditionatum ſcilicet, ſi non offenderent Deum, tali offenſa, qua deberent morte puniri. Vel dicendum, quod ſi non intrauerunt terram promiſſionis in proprijs perſonis, intrauerunt tamen eam in filiis ſuis, in quibus quodammodo patres manſerunt.*

6 Dixitque dominus ad Ioſue, *&c. Iſtud exponitur dupliciter ab expoſitoribus noſtris. Vno modo, vt accipiatur opprobrium Aegypti paſſiue quod ſuſtinuerãt Aegyptii à filiis Iſrael exprobrãdo eis, quod erant incircunciſi. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum, quia filii Iſrael in Aegypto fuerunt ſubiecti, & in maxima ſeruitute, vt habetur Exod. 1. & ideo non eſt veriſimile quod Aegyptiis exprobrarẽt. Alio modo accipiendo opprobrium Aegypti actiue. ſ. quod Aegyptii intulerant filiis Iſrael. ſ. opprobrium ſeruitutis, quia licet in exitu de Aegypto fuerint liberati à ſeruitute Aegyptiorum, tamen iſta libertas perfectè fuit declarata, quando fuerunt in terra promiſſionis, et iõ dicitur quod locus ille vocatus eſt Galgala, quod ſignificat libertatem, ſed hoc dictum non videtur bene conſonum textui, quia ablatio opprobrii videtur referri ad circunciſionem, cum dicitur:* hod. abſt. *etc. quia illa die fuerunt omnes circunciſi, illud etiam quod accipitur ad propoſitum de ſignificatione Galgalæ non eſt uerum, quia nec Hiero. nec Remigius ſic interpretantur, hoc nomen, ſed aliter, vt videbitur, ideo exponitur ſecundum Hebr. videlicet quòd quando filii Iſrael petebant à rege Aegypti de regno ſuo egredi, ut habetur in Exo. Aegyptii qui conſtellationes obſeruabant, dicebant eis. Miſeri quo uultis ire? Ecce conſtellatio oſtendit effuſionem ueſtri ſanguinis futuram ſi recedatis. In circunciſione uero facta per Ioſue effuſus eſt ſanguis populi circunciſi quæ effuſio non fuit eis ad uituperium & malum, ſed magis ad bonum, quia circunciſio erat ſignaculum fidei, & ſic exponunt verbum domini dicentis,* Ho. abſtu. op. Aegy. a vo. *q. d. effuſionem ſanguinis veſtri quam Aegyptii dicebant vobis futuram ad vituperiũ & malũ cõuerti ad laudationẽ veſtrã & bonũ p circũciſionẽ.*

Voc. eſt

MORALITER.

1 *Et circuncide ſecundo filios Iſrael*. Per hoc autem quòd circunciſio facta ſub Ioſue dicitur ſecunda, oſtenditur quòd fuit circunciſionis ſpiritualis figura. Nam circunciſio legalis fuit prima, ſpiritualis autem ſecunda & vera, & prima fuit huius vmbra: Rom. capite ſecundo d. *Non enim qui in manifeſto Iudęus eſt, neque quæ in manifeſto in carne circunciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus, et circunciſio cordis in ſpiritu, non in litera.*

† *Manſ. ſi.*

nus ad Ioſue:†Hodie abſtuli opprobrium Ae- 1
a ¶Omnia vitia & peccata Aegyptiorum.
gypti à vobis. Vocatũq; eſt nomen loci illius
a ¶Id eſt,reuelatio,quia dum in præputio infidelitatis ambulat quiſque per deſertum huius vitæ cęcus eſt,vt autem circuncifus fuerit,ſtatim reuelantur ei oculi.
Galgala,vſq; in præſentẽ diem. Manſeruntq; 2
a ¶Poſt ſecundam circunciſionem & ſanationem.
a filij Iſrael in Galgalis, & fecerũt phaſe quarta 3
decima die menſis ad veſperũ in cãpeſtribus 4
b Iericho, & comederunt de frugibus terræ die 5 6
altero, & azymos panes, & polẽtã eiuſdẽ anni. 7
¶Quia cùm venerit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt.
Defecitque manna poſtquam comederunt 8
¶Viuentium.
de frugibus terræ, nec vſi ſunt vltra illo ci-
bo filij Iſrael, ſed comederunt de frugibus
c præſentis anni terræ Chanaan. Cum autem 9
a ¶Aug.Lxx.in Iericho.Non in ipſa ciuitate ſcilicet.
b ¶Tunc primum oculos leuamus cum Chriſtum videre incipimus.
eſſet Ioſue in agro vrbis Iericho, leuauit ocu-

Circũcidi ergo per Ieſum,eſt vitia & conſuetudines prauas
A & peſſima inſtituta deponere,& qcquid ab honeſtatis regula diſcordat abſcindere. Sed hoc faciẽtes quadã difficultate cõſtringimur,cũ quodã dolore animi cõſuetudinis culpã nouella inſtitutione vitamus: hoc ergo tẽpore velut in dolore circũciſionis noſtrę dicimur reſidere, vſque quo cicatrice obducta ſanemur. i. noua inſtituta abſq, difficultate impleamus, & in vſum vertat quod prius inſolitum & difficile videbatur, & tunc merito dicetur nobis: *hodie abſtuli opprobrium Aegypti a vobis.*

6.q.2.c. ſed illud;

⁂ Procop. Probri nomine, ſeruitutẽ innuit. Nunc enim libere vobis circuncidi licitum eſt, non ſicut in Aegypto cum metũ ſeruili. A circũacta verò circunciſione, loco Galgal nomen impoſuerunt. Galgala, enim reuolutio eſt. Eſt verò locus ille duplici nomine inſignis, hinc quidem propter Iericho, nunc autem
B propter duodecim lapides.

⁂ Athanaſius. Circunciſio ablatio eſt Aegyptiacæ generationis, quum præputiũ character ſit Aegyptiaci habitus, eiuſq; nationis inſigne. Hoc opprobriũ abſtulit Deus, ne vlterius veluti in Aegypto nati, ſeruitia haberentur: ſed terrę promiſſionis filij indigenęque exiſtimarentur, in quam illos Dominus induxit.

...rat. in illud ...nni/ mihi ...d. ſunt a ...t.

⁂ Theo. *Hodie abſtuli a vobis opprobrium Aegypti.* Hæc verba liberationem ſignificant ab Aegyptiaca ſeruitute & impietate, & promiſſæ terræ adeptionem. Nos verò diſcimus, quod qui ſacratiſſimum baptiſma meruerit, & circunciſionem ſpiritalem ſuſcipit, peccati contumeliam deponit.

Quæſt.3.in Ioſue.

⁂ Rabbi Leui Gerſonis. fieri poteſt vt Aegyptij cõuicijs conſectati fuerint Iſraelitas, quaſi eductos a Deo, vt malè perirent, non vt poſſeſſione Chananææ locupletarentur. Quibus conuicijs cum iam in dies magis magiſque vrgerentur, poſt tot fruſtra conſumptos per deſertum annos, planè nũc eos liberabat Deus, certũ faciens ipſis per circunciſionẽ breui omnino futurum, vt in poſſeſſionẽ Chananeæ mitterentur, quam prępuciatos vſurpare nefas erat. Vel, probrũ Aegypti erat improba Aegypriorum religio, a qua iam Deus po-
C puli ſui animos prorſus auertit, cum ad faciendum paſcha eos admittit per circunciſionem.

a *Et ſe.&c.* Poſtquam ablatum eſt opprobrium Aegypti, fecerũt filij Iſrael paſcha quartadecima die menſis. Nec enim ante circunciſionem, nec poſt, antequam ſanarentur, poterant carnes agni comedere: vides ergo, quia nemo immundus facit paſcha, nemo incircunciſus. Vnde, *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque feſtum celebremus diem, nõ in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.*

...rige. Ho.6.
1.Cor.16.c.
Cap.6. lib.Ioſ.

Et fecerunt. ⁂ Iſid. Poſt euangelij circunciſionẽ, ſtatim in loco reuelationis paſcha celebrat, & agnus immolatur, *qui tollit peccata mundi*, & deficiẽte mãna typicæ legis, primũ comedit populus panẽ corporis Chr̃i, quẽ incorrupta repromiſſionis terra. i. virgo Maria ꝓtulit, cuius granũ in terra cadẽs fructũ plurimũ attulit. Nota ordinẽ poſtq̃ Ieſu Chr̃o duce ꝑ lauacri fluenta tranſimus, & ꝑ fidẽ ſpirituali circũciſione ſignamur, tunc demũ paſcha celebramus. i. immolatum Chriſtum

Chriſtum credimus pro ſalute mundi, & credentes ſtatim D
pane dominici corporis paſcimur.

b *Et comederunt.&c.* Adam. Qñ vero exiit populus de terra Aegypti, portauit conſperſum fermentũ in veſtimẽtis ſuis. Quod cũ defeciſſet, manna datũ eſt eis. Cũ aũt venerunt ad terrã ſanctam, & fructus cęperunt prouinciæ palmarũ, defecit eis manna, & edere cęperunt de fructib. terræ. Tres ergo ſpecies ciborũ gñaliter deſcribunt. Vnũ quo veſcimur exeũtes de terra Aegypti, ſed hoc ad paruũ tempus ſufficit. Poſt hoc aũt manna ſuccedit. Tertiũ verò de terra ſancta capimus fructũ, quẽ de Aegypto portamus nobiſcũ. Parua hæc eruditio † ſcholaris eſt, vel fortè liberaliũ lr̃arum quæ aliqd iuuare pñt. In eremo verò. i. in huius vitæ ſtatu manna veſcimur. dũ diuinę legis eruditione erudimur. Qui verò meruerunt terrã ꝓmiſsionis intrare
E . i. ꝓmiſſa Chriſti cõſeq, edent fructũ è regione palmarũ. Verè. n. fructũ palmæ inueniet, q deuicto hoſte ad ꝓmiſſa perueniet. Quantacunq; enim in diuinis lr̃is intelligamus, multò ſubliniora erunt quæ non in ęnigmate, ſed facie ad faciẽ uidebimus: quia *nec oculus vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.* Si aũt ſecundum lr̃am lex accipiatur, inueniuntur filij Iſrael cũ melioribus uterentur (manna. n. de cęlo accipiebant ex repromiſſione) deteriora accepiſſe, quibus Aegypti deficientibus cibis melior eibus ſucceſſerat, ideſt, manna. Quo modo enim putatur meliore cibo ceſſante deteriorem ſucceſsiſſe?

Homil.6. in Ioſ.
Tres ciborum ſpecies.
† ſæcularis
1.Cor.15.c.
Ibid.2.b.

c ⁂ *Cum autẽ eſſet Ioſue, &c.* R. Dauid Kimhi. Iam è Galgalis eductus fuerat exercitus ad obſidendã Ierichuntẽ, atque caſtra añ urbẽ poſita: cũ Deus cõfirmandi Imperatoris gr̃a, & capiendæ urbis rõnem edocendi, uiſum iſtud illi obtulit.

Sententia Hebræorum

⁂ Hebræi. Dixerat Deus Moſi, *Ecce ego mitto ante faciem tuam Angelum.* Moſes reſpõderat, ego angelum nolo, ſed teipſum uolo. Porrò Ioſua cum primum uideret angelum audiuit ab eo, *Ego ſum princeps exercitus Domini, iam veni.* Ecce iã ſecundò adſum ut Iſraelitas in poſſeſsionem ſuæ hæreditatis ducam. Veneram etiam cum Imperator eſſet Moſes magiſter tuus: ſed ille cum me uideret, nolebat me ſecum ire, ſed a ſe repulit.

In Tanhuma.
F

⁂ Chaldæus. Reſpondit ego ſum Angelus miſſus a Domino. Eſſe enim quoſdam in cęlo principes angelos, conſentaneum Danielis uerbis cum ait: *Et ecce Michael unus principum primorum, venit mihi ſubſidio.*

Dan.10.

⁂ R. Moſe Gerund. Iſte angelus, ſi rem ipſam dicamus, eſt angelus Redemptor, de quo ſcriptum eſt, *Quoniam nomen meum in ipſo eſt.* Ille inquam angelus, qui ad Iacob dicebat: *Ego Deus Bethel.* Ille de quo dictum eſt, *Et vocabat Moſen Deus de rubo.* Vocatur autem angelus, quia mundum gubernat. Scriptum eſt enim. *Eduxit nos Iehoua ex Aegypto.* Pręterea. Et angelus faciei eius ſaluos fecit ipſos: nimirum ille angelus, qui eſt Dei facies: de quo dictum eſt, *Facies mea præibit & efficiam vt quieſcas.* Denique ille angelus, de quo uates. *Et ſubito veniet ad templum ſuum Dominus quem vos quęritis, & angelus teſtamenti, quem vos vultis.* Animaduerte attentè qd iſta uelint. Moſes & Iſraelitæ ſemꝑ optauerunt angelũ primum

Exod.13.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Voc.eſt no.lo.il.Gal.* quod interpretatur rota, vel circulatio, quia pellicula quæ per circunciſionem abſcinditur, habet figuram circularem.
2 *Manſeruntq;,*&c. hic agit de paſchę celebratione, cum dr̃.
3 *Et fecerunt phaſe.* ideſt, immolationem agni paſchalis.
4 *Quartadecima die menſis.* ſcilicet primi.
5 *Ad veſperũ.* hic. n. erat dies, & hora hui⁹ immolationis, ſecundum quod habetur Exod. xij.
6 *Et azymos panes.* Talibus enim panibus debebant vti ſeptem diebus, vt habetur ibidem.
7 *Et polentam.* In Hebræo habetur *calui*, ideſt, toſtum far. In ſolennitate enim paſchali fiebat oblatio de granis nouis excuſsis de manipulo per confricationem, vt dictum eſt ſupra 3. capitu. & de talibus poterat comedere populus, poſtquã primitiæ erant oblatæ.
8 *Defecitque man.* Quia non erat data a Deo, niſi in ſuppletionem victualium deficientium, vt patet Exo. xvj.
9 *Cum autem.* Hic conſequenter ponitur populi confortatio per apparitionem angeli ipſi Ioſue, q erat dux populi, cũ dr̃.
1 Et vidit

MORALITER.

† *Manſ.ſi.&c.& fe.pha.&c.* Per phaſe figuratum fuit ſacramentum euchariſtiæ, ſicut dictum fuit ſupra diffuſe Exo. 12. & 13. per hoc igitur quod circunciſi fecerunt phaſe, ſignificatum fuit quod circunciſi ſpiritualiter perciperent ſacramentum euchariſtię.
9 *Cum autẽ eſſet Ioſue in agro.* Iſte fuit angelus apparẽs in ſpecie viri, & ſignat Ieſũ Chriſtũ, qui fuit ab inſtãti ſuæ conce-
† ptionis

primum,cæterũ quis ille eſſet,verè intelligere nõ potuerũt.
A Neque.n.ab alijs percipiebant, neque prophetica notione ſatis aſſequebantur.

✠ R.Dauid Kimhi. *Nunc veni.* Emphaſim habet, nempe vt ſubitaneo interuẽtu ſignificet ſe ſpiritũ, nõ hoĩem eſſe, cũ humana corpa nõ niſi ſenſim ſe ſiſtere vllo in loco poſſint.

L.cœ.Hie. cap.2. Ezech.1. ✠ Dioni. Areopag. Ne vulgi errore ſeducti, paſſim exiſtimemus cœleſtes ſpiritus,mul tis pedib.& faciebus, ſiue ad boum ſtoliditatẽ,ſiue ad feritatẽ leonũ eſſe formatos, &c. (Sentẽtia Chriſtianorum.) & ſatellites armatos ac Duces, (Ioſue.5.) q̃ nobis euidẽti varietate ſignorũ ſãctiſſimẽ ficta tradũtur:his figuris Theologia eos deſcribit ſpiritus, qui formis carẽt,humanã infirmitatẽ nõ ignorãs,vt ei viam,per quam ad altiora feratur, benigniſſime prouideat & ſternat.

Dialog. ✠ Iuſtin. Deus in principio añ oẽs creaturas,ex ſeipſo genuit potẽtiã quãdã rationalẽ, quæ & gloria dñi vocatur,interdũ ẽt Filius,Sapiẽtia,Angelus,Sermo,Deus, Dominus. Aliqñ ẽt Magiſtrum militiæ ſe dicit,quando humana ſpecie apparuit Ieſu Naue filio.

L.5.Conſt. c. 21.in trãslat. Oſt.19.Turr. ✠ Clemens Rom. Chriſtum Dei filiũ,iudicẽ viuorũ & mortuorũ Ieſus Naue,dux exercitus dñi,armatũ ſimul pugnantẽ ad Iericho, quẽ procidens adorauit, vti ſeruus dominũ.

L.5.Dem.eu. cap.29. ✠ Euſeb.Cæſ. Vnus atque idẽ Deus Moſi in rubo, & Ioſue
B in ſpecie armati hominis locutus eſt. Huic p̃ principẽ imperatorũ exercit⁹ dñi. Quis verò alius princeps ſpirituũ inuiſibiliũ,Diuinorũq; angelorũ,atq; archãgelorũ, Deo inſeruiẽtiũ,q̃ Dei verbũ,& primogenita ſapiẽtia, & ſoboles diuina?

Quęſt.4.in Ioſue. ✠ Theod. Quis eſſe putandus eſt princeps exercitus dñi? Aiũt quidã,viſum fuiſſe verbũ diuinũ. Ego aũt arbitror eſſe Michaelem archangelum,conſpectum à Ieſu, bono animo illum eſſe iubentem,& certiorem facientem de ſuppetijs.

✠ Proc. Probabile erat Ioſue hominem,hoſtib. vndiquauis ſtipatũ,metu labefactari,qua pp̃ Deus indicat illi ſe inuiſibili potẽtia ipſis propugnare, habitu.n.armis inſtructi comparuit. Ita Moſi ad Pharaonẽ deſcendenti,viſio confirmationis cauſa obiecta eſt. Ita Iacob,cũ Eſau reformidaret. Ita ſeruulo Eliſæi multitudo curruum eſt oſtenſa.

Tom.8.lib. Quęſt. in Ioſue cap.6. ✠ Beda. Poſtquam ſub duce Ieſu poſiti per lauacri fluenta trãſimus,celebramus paſcha.i.immolatũ Chriſtũ p̃ mũdi ſalute credimus,ac deinde pane dñici corporis paſcimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutũ cęleſtiũ Chrs. tenẽs gladiũ Euãgelij ad reſecãdã carnis noſtrę pollutionẽ,

Homil.6.in Ioſue. a *Et vidit uirum.* Adam. Factũ eſt cum eſſet Ieſus in Iericho reſpiciens oculis vidit hoĩem ſtantem 2̃ ſe, & gladius euaginatus erat in manu eius. Et accedẽs Ieſus dixit ei: *Noſter es an*
C

[Interlinear: a ¶Promptam ſententiam qua puniretur Iericho.]
los,& vidit virum ſtantẽ cõtra ſe euaginatum 1 2
a [Interlinear: a ¶Ad reſecandã carnis noſtræ ſpurcitiam. b Nolite omni ſpiritui credere Hinc Hiere.dicitur:Si ſeparaueris pretioſum a vili quaſi os meum eris.]
tenentẽ gladiũ,perrexitq; ad eũ,& ait:Noſter 3
es,an aduerſariorũ? Qui reſpondit: Nequaquã 4
[Interlinear: a ¶Chriſtus eſt princeps cęleſtis militiæ,quia oĩa per ipſum facta ſunt, & dedit vnicuique principatum ſuum.]
ſed ſum princeps exercitus domini,& nũc ve- 5 6
[Interlinear: ¶Quia intellexit Deum eſſe.]
nio. Cecidit Ioſue pronus in terrã,& adorans 7 8
b ait:Quid dominus meus loquitur ad ſeruum 9
[Interlinear: ¶Omne mortale vinculum.] 10
ſuum? †Solue,inquit,calceamẽtũ tuum de pe-
[Interlinear: a ¶Scilicet animæ,nos,niſi lauerit Ieſus non habebimus partem cum eo. b ¶Quia ego.ſ.ibi ſum.]
c dibus tuis. Locus enim in quo ſtas,ſãctus eſt. 11
Fecitque Ioſue vt ſibi fuerat imperatum.

an aduerſariorũ? Reſpiciẽs oculis,vidit principẽ militię virtu D
tis Dei tanq̃ prius nõ reſpexerit,ſed tũc cũ principẽ militię dñi viſurus eſſet,quẽ nõ velut cõem hominẽ vidit, ſed virtutẽ quãdã eſſe intellexit. Nec dũ certus eſt,vtrũ diuina virtus,an 2̃ria ſit quę videtur,ideo ait. *Noſter es,an aduerſariorũ?* At ille ait. *Ego ſum princeps militiæ virtutis domini, nunc adueni.* Quod cũ audiſſet Ieſus,adorauit,& dixit: Domine q̃d pręcipis ſeruo tuo: Idẽ docet Ieſus q̃d Apoſtolus: *Nolite oĩ ſpiritui credere,ſed probate ſi ex Deo eſt.* (1.Ioan.4.a.) Cognouit ergo Ieſus nõ ſolũ q̃a ex Deo eſt,ſed q̃a De⁹ eſt. Non.n.adoraſſet,niſi Deũ cognouiſſet. Quis.n.alius eſt princeps militiæ virtutũ,niſi Chriſtus? Oĩs.n. cęli militia, ſiue angeli,ſiue archãgeli, ſiue virtutes,ſiue dominationes, *Omnia per ipſum facta ſunt*, & ſub ipſo principe militant, qui eſt princeps principũ & principibus principatũ largitur,qui ait (†Exod.3.b. Act.7.b.) *Eſto poteſtatem habens ſuper decem ciuitates,&c.* (Luc.19.c.) Qui accepto regno repreſſus eſt.

b *Cecidit Ioſue pr.&c.* Quæri p̃t, vtrũ angelo ſe proſtrauerit cũq; dominũ dixerit,an poti⁹ q̃a intellexit Deũ eſſe, intelligẽs a quo miſſ⁹ fuerit,ipſũ dñm dixerit,eiq; ſe proſtrauerit. (Auguſt. quæſt.7.in Ioſue.)

✠ *Cecidit Ioſue,&c.* Damas. Adorationũ differẽtiã noui. Adorauit Abrahã filios Emor. Iacob fratrẽ Eſau, & Pharaonẽ: Ieſus filius Naue,& Daniel angelũ Dei,nõ tñ illi latriæ honorem præſtiterunt. Aliud.n.latriæ cultum exhibere, aliud honoris gratia in dignitate conſtitutos venerari. (Orat.1.de imag.) E

c ✠ *Solue,inquit,cal.tuũ.* &c.R. Mos,Gerund. Hanc ceremoniam Iudiaci populi ſacerdotes, Ioſue exemplo, deinceps perpetuo vſurparũt,in tẽplo miniſtrãtes,aut ſacris operãtes.

✠ Procop. Securitatem pollicetur Ioſue, quemadmodum Moſi:diſcipulis itẽ his verbis, *Ne aſſumatis virgam nec calceos.*

✠ Rupert. Magnum commendat humilitatis pręſidium, ſine qua nunquam acceditur ad dominum.

In Iericho eſt Ieſus. Adhuc hoſtes obtinẽt ciuitatẽ & nondũ captã,& tñ dr̃ ad Ieſum: *Solue,inquit, cal tuũ, locus.n.* Q̃uo Iericho terra ſãcta eſt,q̃ ab hoſtib. detinet̃? Sed forte quocũque venerit princeps virtutis dñi ſãctificat locũ. Ego ampli⁹ audeo & dico,vbi ſtabat Moſes p̃ ſeipſũ,locus nõ erat ſanctus,ſed pſentia dñiq̃ erat cũ eo ſãctificauerat locũ. Iõ dr̃ ei. *Locus in quo ſtas,terra ſancta eſt,&c.* Nos vero ſi vita & meritis accedamus ad Deũ,& digni efficiamur,vt adſiſtat nobis Deus,dicet̃ nobis,vt ſoluamus a pedib.animę noſtrę, ſi q̃d in eis eſt mortalis vinculi,hi ſunt.n.pedes quos lauit Ieſus, quos niſi lauerit, non habebimus partẽ cum illo. Si ergo ab anima noſtra & ſenſibus omne vinculum mortalis culpæ abſoluamus,2̃tinuo libẽter adhęret nobis & adſiſtit Deus. (Orig.Ho.6 in Ioſue. Exod.3. Ioan.13.) F

CAP-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vidit.* ideſt,angelum in ſpecie viri.
2 *Euaginatum.* quaſi paratum ad prælium.
3 *Noſter es,an.* Ignorabat adhuc eum eſſe angelum.
4 *Qui reſpondit nequaquam.* ſupple,ſum aduerſariorum.
5 *Sed ſum princeps.* Exercitus autẽ Iſrael hic vocat̃ exercitus domini,quia a domino mittebatur ad faciendam vindictã de iniquitatibus habitatorum terræ.
6 *Et nũc venio.* ad adiutoriũ veſtrũ. Dñt aũt Hebrei q̃d iſte fuit Michael,& rõnabiliter eo q̃d Danieli fuit dictũ: Dã.x.c. *Nemo eſt adiutor me⁹ in omnibus his,niſi Michael princeps veſter,* & angelus hic apparens nominat̃ princeps exercitus Iſrael,
7 *Cecidit Ioſue.* Ad faciendum ei reuerentiam, ex quo cognouit eum eſſe angelum.
8 *Adorans ait.* Adoratione duliæ.
9 *Quid dominus meus loqtur ad.q.d.* Obedire paratus ſum.
10 *Solue calceamenta.* Simile verbum dictũ fuit Moſi in apparitione ſibi facta in rubo,vt habetur Exo.3.
11 *Locus enim in quo ſtas,ſanctus eſt*, propter apparitionem angelicam ibi factam.

CAP.

MORALITER.

† ptionis vir perfectus virtutibus & ſcientiis. Ier.31.d. *Nouũ creauit dominus ſuper terram,fęmina circundabit virum.*
3 *Tenentem.* ſ.ſententiam iudicij irrefragabilẽ. Io.5.d. *Pater omne iudicium dedit filio.*
5 *Sed ſum.* i.populi Chriſtiani,licet.n. princeps ſit nõ ſolum omnium hominum,ſed ẽt angelorũ, tñ ſpecialiter dicitur eſſe princeps populi Chriſtiani tanquã ab eo denominati.
6 *Et nunc venio.* Hæc.n.apparitio facta fuit poſt populi circũciſionem & phaſe celebrationem,ad ſignificandum, quod hominib.ſpiritualiter circunciſis & eucharistiæ ſacramẽto munitis,apparet Chriſtus p̃ ſpeciales illuminationes, & eos confortat contra dæmonum tentationes.

ADDITIO I.

In ca.5.Ioſue vbi dicitur in poſtill. Ideo aliter dicitur q̃ hęc circuncio ſolemnis dicitur ſecunda reſpectu illius quã fecit Abrahã, vt habetur Ge.17. Expoſitio hæc non conſonat literæ. Nam in illa circũciſione generali, quam Abrahã fecit cum oĩb.maſculis de domo ſua,nullus filius Iſrael fuit circũciſus,nec ẽt Iſaac qui nõdũ erat natus,nec ẽt cõceptus, p̃ut patet in eo.ca.Ge.17. Sed cum in circunciſione facta per Ioſue,de qua agitur 3.c.expreſſe dicit litera: *Circuncid. ſecundo filios Iſrael*,oportet quod lr̃ *ſecundo*, referatur ad aliquam circunciſionem generalem ſeu ſolennem quæ in filiis Iſrael fuiſſet facta, non ad illam de Abraham,in qua nullus filiorũ Iſrael circũciſus,& iõ opinio Hebræiſtarũ in hoc loco tenẽda eſt,ſaltẽ i parte,etſi nõ i toto. Ad cui⁹ euidẽtiã attẽdẽdũ eſt

eſt,qđ filij Iſrael in Aegypto exiſtẽtes nõ omnes circũcide
A bant ĩ octauo die,ſicut fuerat pceptũ Abrahæ Ge.17. ſed ex
quacũque cã ſeu occaſione ꝓlongabãt parẽtes circũcidere
pueros ſuos,ꝓut ponit Poſtil.Exod.12.i fi. vbi de Iſraelitis ĩ
Aegypto exiſtẽtib⁹ expſſe dicit,ꝙ Iudęi ĩ Aegypto exñtes,
nimis inordinatè amãtes pueros ſuos dimittebant eos incir
cũciſos,timentes ne ex circũciſione mors vel infirmitas eis
acciderent,hęc ĩ poſtil. Cui⁹ ſignũ eſt, ꝙ fili⁹ Moſi circũcis⁹
fuit a matre ſua ĩ itinere, ne occideret Moſes ab angelo pp
peccatũ incircũciſionis filij,vt patet Exo.4. Preſumendũ eſt
ergo cũ Moſes omittebat ritum circũciſionis, ſaltẽ quo ad
tẽpus,ꝙ cæteri Iſraelitici min⁹ docti ſiſr feciſſent. Cum igit
ĩ principio mẽſis primi pcedẽtis exitũ Iſrael đ Aegypto, p-
ceptũ fuit Moſi de acceptione agni paſchalis & ei⁹ immola
tione:de cui⁹ ritu & religione erat vt incircũcſus ñ veſceret
ex eo,Exo.12.pñter dicẽdũ eſt,ꝙ in Aegypto imminẽte tẽ-
pore paſchali fuit facta circunciſio gñalis omniũ filiorũ Iſ-
rael, qui ex aliqua cauſa (vt præmittitur) circumciſionem
omiſerant,reſpectu cui⁹ circũciſio p Ioſue facta ſecũda dr,
ꝗa iter illas duas nulla interuenit alia circũciſio đ qua men
tio fiat,pſertim cũ lra ĩ hoc ca.ſ.Ioſue 5.dicat, ꝙ popul⁹ na
tus ĩ deſerto incircũciſus fuit. Dicere ergo,qđ illa circũciſio
ĩ Aegypto celebrata fuit ĩ eadẽ nocte, qua pcuſſa fuerũt pri
mogenita Aegypti,vt Hebræi dicũt,fictitiũ eſt,& nõ hẽt ali
ꝗ autoritatẽ, nec veriſimilitudinẽ pp rõnes allegatas a po-
ſtill. Sed dicere, ꝙ imminente tempore paſchali,ſpecialiter
poſt principiũ primi menſis,& vſque ad xiiij.eiuſdẽ,ꝗa fue-
rũt filij Iſrael ĩ magna multitudine pp ſolẽnitatẽ paſchalẽ
B ꝓximo venturã,circũciſio facta ſit, eſt omnino neceſſariũ.
Quod aũt obiicit poſtil.de hoc,ꝙ nõ fit mẽtio ĩ ſcriptura de
circũciſione Aegyptiaca,nõ vr valere. Nã etſi nõ fiat expſſa
mentio,fit tñ tacita,vt patet ex dictis. Quod ẽt obijcit đ im-
pedimẽto itinerationis, valeret ſi in eadẽ nocte qua egreſſi
fuerãt,circũciſi fuiſſent,qđ nõ dr,ſed p aliquos paucos dies
anticipauerũt. Sciebant enim horã & diẽ egreſſionis ſuæ ex
reuelatione diuina,vt patet ĩ litera. Vnde & poterant antici
pare p tẽpus qđ ſufficeret ad eorũ ſanationẽ. Sec⁹ in deſer-
to tps itinerationis pendebat ex reuelatione nubis ſibi igno
ta.vt patet Exo.v.ca.a.& in pluribus alijs. Idem dicendum
ad tertiam rationem quam facit poſtill.quæ procederet, ſi
nocte egreſſionis fuiſſet facta circunſicio,& non aliter.

REPLICA In c.5.Ioſue cũ poſtil. exponeret circũciſio-
nẽ hic Ioſue mãdatã,eſſe ſecũdã reſpectu ei⁹ ꝗ fuerat Abra-
hę mãdata. Illa.n. prima,iſta ſecũda. Burg. ſe opponit mot⁹
debilib⁹ rationib⁹, aſſerens ꝙ prima nõ fuit circũciſio filio-
rũ Iſrael,ꝗa null⁹ tpe Abrahę fuit filius Iſrael.& iõ illa ꝗ eſt
filiorum

filiorũ Iſrael non põt reſpũ illius dici ſcđa. Hic dico,ꝙ ꝗuis D
tpe inſtitutionis,nec Iſrael,nec aliqs ei⁹ fili⁹ fuit:ipſa tñ cir-
cũciſio fuit ꝓ filijs Iſrael inſtituta,& nõ ſolũ ꝓ filijs,ſed pro
volentib.ritui eorũ ꝑiungi, ꝓut expſſe dr Gen.17. Illud aũt
qđ Bur.ꝓ colore ſuæ opinionis addit,fictitiũ vr videlicet ꝙ
Iudęi in Aegypto exñtes nõ circũcidebãt pueros ſuos. Non
.n.veriſiſe eſt,Deũ illius ppli tantã curã habuiſſe, & cũ ſuũ
primogenitũ noĩaſſe.Exo.4. ſi hæc trã ſgreſſio circũciſionis
ĩ pplo fuiſſet,vt fingit Burg. Nec valet ꝙ đ poſtilla Exo.12.
allegat. Nã poſtilla,nõ dicit expſsẽ ꝙ Iudæi,ſed qđ aliqui Iu
dæi minus inordinatè filios ſuos amãtes,dimittebãt eos in-
circũciſos, timentes ne ex ipſa circũciſione mors vel infir-
mitas acciderct. Illos igit ſi ꝙ vſq; ad exitũ Aegypti incir-
cũciſi remãſerant,añquã mãducarẽt paſcha, circũcidi opor
tebat. Et ꝗa pauci vel nulli fuerũt, idcirco cũ ĩ ritu mãduca-
tionis paſchę fieret mẽtio de circũciſione Exo.12.nõ dr de
incircũciſis filiorũ Iſrael,ſed ſeruorũ,peregrinorũ,& alieni-
genarũ,ꝗ incircũciſi ad mãducationẽ paſchę nõ dẽbant ad-
mitti:ꝗa eadẽ lex in hoc ritu eſſe dẽbat colono & indigenę,
vt dr ibidẽ. Si igit aliq. Iudæi ex cauſis inordinatis circunci
ſionẽ diſtuliſsẽt,& cã añ exitũ de Aegypto feciſsẽt, talis cir-
cũciſio fuiſſet priuata & particularis,nec ſpãliter mandata,
nec ſolenniter executa,ſicut primò tpe Abrahæ, & ſcđò in
colle ꝓputiorũ,de quo hic dr. Qđ aũt Bur.allegat de Moſe, E
ꝙ circũciſionẽ filij ſui diſtulit,hic locũ nõ hẽt: ꝗa nõ amore
inordinato,nec ex ꝯ̃tẽptu, ſed timore vxoris & ad eã perti-
nentiũ incircunciſorũ fecit: iõ exiſtẽt in via circunciſus eſt
illo timore ceſſante,de qua mã vide ſ. Exo.4. Nec Bur.bñ
ſe hẽt in ſolõne argumẽti poſtil. Nã ipſe declinat argm̃ po-
ſtil.ꝗ arguit,qđ in ſcriptura nõ fit mẽtio de ſolenni circũci-
ſione,vel mãdata vel facta in Aegypto, ꝗ poſſet dici prima,
reſpũ cuius hæc dicat ſcđa. Hoc.n.argm̃ apud Bur. ſæpe re-
putat Achilles,ꝗa ſemp arguit ab autoritate negatiuẽ. Sed
Bur. ſoluendo dicit illius circũciſionis fieri tacitã mẽtionẽ
qđ tñ falſum eſſe oſtenſum eſt ſ.ꝗa potius ibi filij Iſrael ex-
cludunt ꝗ includunt cum tñ in tali reſpũ primi & ſecundi
oporteret fieri expſſam mentionẽ. Vñ ad ſatisfaciẽdũ Burg.
& ſuorũ amatorũ contentioni:põt dici ꝙ ly ſcđò,dẽt refer-
ri ad ſolennẽ perceptionẽ ipſius circunciſionis quæ primò
fuit facta Abrahę,vt patet Gen.17. Secundò hic Ioſue 5.nec
legitur Deus alibi de circunciſione ſolẽne mandatũ dediſ-
ſe,niſi ibi & hic. Conſtruatur igitur litera ſic: *Circuncide filios* Circũciſio ſecunda.
Iſrael, ſubintellige,circunciſione ſcđò mandata, quę primò
fuit mãdata Abrahę. Huic conſtructioni cõſonat qđ ſequit.
Hæc aũt eſt cauſa ſecundę circunciſionis,& non additur fi-
liorũ Iſrael, ad innuendũ quod eſt circunciſio ſcđò ſolẽni-
ter mandata. Per hoc tollitur argumẽtũ per Burg.hic factũ.

CAP. VI.

5.Ant.c.2. a IEricho autem &c. ✠ Ioſeph. Cũ Iſraelitę meſ-
ſem Chananæorum metebant,& Chananæi
nequaquam ꝯ̃ eos exirent, ſed clauſi muro
quieſcerent. Ieſus eos obſidere deliberauit.
C ✠ Chal.Parap.Erat Ierico clau
ſa forib.ferreis, & obſerata ve-
ctib.aheneis añ filios Iſrl,ñ erat
ꝗ exiret ex ea ad pugnãdũ,neq;
ꝗ ĩtraret ad paciſcẽdũ đ pace.
Cap.ii. ✠ Hebræi,in Seder Olã.Rabb.
Decimoquarto die mẽſis Niſã
immolarũt Iſraelitę agnos ſuos
paſchales. Decimoſexto Niſã
obtulerũt manipulos. Poſt paſ-
cha vigeſimo ſcđo Niſan,man
datũ acceperũt de circũcunda
Iericho. Die ſeptimo, diluculo
conſurgentes circumierunt vrbem, ſicut diſpoſitum fue-
rat,ſepties. Quem diem ſabbati fuiſſet aſſirmat Rabbi Ioſe.
✠ Ioſeph, Prima die feſtiuitatis ferebãt arcã ſacerdotes, &
circa eã vndique pars erat armatorũ cuſtodiẽtiũ. Alij ſacer-
dotes

a Mundus.
a Ericho autẽ clauſula erat 1
a Mundana aſtutia,vel aſtructa.
atq; munita timore fi-
liorum Iſrael, & nullus 2
ingredi audebat, aut 3
¶ Pater.
egredi. Dixitq; dñs ad Io 4
¶ Chriſtum. ¶ Poteſtatem.
ſue: Ecce dedi ĩ manus:

dotes pcedebãt ſeptẽ buccinis ſuis tubas mittentes,rogãtes
exercitũ,vt viriliter circũirent murũ,ſeniorib.ſequẽtib. Quo
geſto,ea die nihil amplius facientes,ad caſtra reuerſi ſũt.&c.
✠ Tertul. Cõtrarietates preceptorũ Deo exprobras,vt mo F
bili & inſtabili,prohibentis ſabbatis operari,& iubẽtis arcã L.2.aduerſ. Marc.c.21.
circũferri p dies octo.i.ẽt ſab-
bato, ĩ expugnatione ciuitatis
Iericho. Nec.n.ſabbati ſpicis
legẽ,opera humana,non diui
na prohibentẽ. Arcã circũfer
re neq; quotidianũ opus eſt,
neq; humanũ,ſed rarũ, & ſa-
croſanctũ,& ex ipſo tunc Dei
præcepto vtiq; diuinum. Cer-
ta diſtinctio eſt ſabbati,hũma
na,nõ diuina opa ꝓhibentis.
✠ Idem. Si ſabbatũ Chriſtus L.4.aduerſ. Marc.c.2.
interuertit,ſm̃ exẽplum fecit
creatoris. Siquidẽ in obſidione Ierichũtis circũlata p muros
arca teſti ſeptẽ dieb.ẽt ſabbato,ex pcepto creatoris ſabbatũ
operatione deſtruxit,vt putãt ꝗ hoc & de Chro exiſtimãt.
Sed nõ oĩno deſtruxit,vt hinc iã apparere poſſit, ne tũ qui-
dem

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

1 IEricho aũt. *Hic incipit ſecũda pars principalis huius libri de*
cõflictu et acquiſitione terræ, & primo de acquiſitione Iericho,
ſecundò de acqſitione Hay.c.8.tertiò de debellatiõe quinq; regũ x.c.
quarto de debellatione pluriũ regũ ſimul congregatorũ.ca.11. Prima
diuiditur in duas partes.ſ.in partẽ principalẽ,et incidentalẽ,ſecunda
incipit
incipit in prin.7.c. Circa captionẽ Iericho primò dicit mod⁹ captio
nis,ſecũdo ſubdit aũ⁹ executionis.ibi:Cũq; Ioſ.v.fi.&c. Circa pri-
mũ ſciendũ,ꝙ dominus docuit Ioſue de modo captionis,& Ioſue deinũ
tiauit populo. Et patet litera paucis exceptis quæ exponentur.
2 Et nullus *Ad auxiliandum incluſos in ciuitate.*
3 Aut egredi. *Ad fugiendum pro ſua ſalute.*
4 Dixitque. *Dicunt aliqui & probabiliter, ꝙ dominus docuit Ioſue*
✠ per ange-

MORALITER.

1 *Iericho autem.* Per Iericho ciuitas diaboli ſignificatur,quę
dicitur clauſa per obſtinationem in peccatis,& munita ꝯ̃ fi-
dẽ & mores ſophiſticis argumẽtis. Ioſue vero per quẽ ſigna
tur Chriſtus,nõ ſolũ in geſtis,ſed etiã ĩ nomine(vt dictũ eſt
ſupra)

dem in archæ circũlatione ſabbatum à creatore deſtructũ.
A Nã & illud opus Dei erat, qđ ipſe p̄ceperat, & qđ propter aĩas diſpoſuerat hoĩum ſuorũ, in diſcrimine belli cõſtitutas.

Orig. Ho. 6. in Ioſue. Orig. Circũdat̃ Iericho, & expugnari eã neceſſe eſt. Gladius non educitur aduerſus eam, arcus vel acies non dirigit̃ ad eã, nec tela vibrantur: tubę tm̃ ſacerdotib. adhibentur, & in his muri Iericho ſubruuntur. Iericho hũc mũdũ ſignificat. vñ: *Homo quidam deſcẽdebat ab Ieruſalẽ in Iericho, & ĩcidit in latrones.* (Luc. 10. c.) Forma erat Adæ, qui de paradiſo in huius mundi exiliũ truſus eſt. Cæci quoq; qui erant in Iericho, quos illuminauit Deus, ſignificabãt (Matth. 20.) eos qui in hoc mundo cæcitate ignorantię premebant̃. Iericho ergo .i. mundus, caſura eſt, ꝯſummatio aũt fiet tubarũ vocibus. B vnde Apoſt. *Canet enim tuba, & mortui qui in Chriſto sũt, reſurgẽt primi,* (1. Cor. 15. g.) & ip̃e dñs ĩ iuſſu & in voce archãgeli, & ĩ tuba Dei deſcẽdet de cęlo. Tunc ergo Ieſus cũ tubis vincet Iericho & proſternet eã, ita vt ex ea ſola meretrix ſaluet̃, & oĩs domus ei⁹. Veniet ergo Ieſus & in voce tubarũ. Sed iã nũc oremus, vt veniat, & deſtruat mundũ eũ qui in maligno poſitus eſt: & oĩa q̄ in mundo poſita ſunt: quia, (1. Io. 3. d.; Ibidem 2. c.) *omne quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorũ, & ſuperbia vitæ.* Saluet autẽ hanc ſolam quæ exploratores eius ſuſcepit: quę Ap̃los C eius in fide & obediẽtia ſuſceptos in ſuperiorib. collocauit, & ſociet hanc meretricẽ cũ domo Iſrael. Sed iã nõ reputemus veterẽ culpam, aliquando meretrix fuit, nunc aũt vni viro caſta virgo eſt copulata Chr̃o. vñ: *Deſpondi vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.* (2. Cor. 11. a.) vt .n. poſſet euadere, ne cum Iericho interiret, validiſſimũ ab exploratorib. ſignũ ſalutis accepit ſpartũ coccineũ. p Chr̃i .n. ſanguinẽ eccleſia ſaluat̃.

Cap. 7. lib. in Ioſue. Iſid. Iericho luna interpretat̃: luna verò mundũ ſignificat, quia ſicut luna menſtruis cõpletionibus deficit, ita hic mundus ad ꝯſummationẽ tp̃um currens quotidianis defectibus cadit. In arca verò eccleſię figurantur, fortes p̄dicatores in tubis ęneis. Hanc .n. vrbẽ Iericho ſeptẽ diebus ferẽtes arcã Iſraelitæ, in æneis tubis clangentibus circũeunt & muri eius p arcæ p̄ñtiam & tubarũ ſonitum cadunt, q̃a in hoc tp̃e quod ſeptẽ dierũ viciſſitudine voluit̃, dum arca fert̃ .i. dum orbem terrarũ circumiens eccleſia mouetur: ad prędicatorum voces, quaſi ad tubarum ſonũ muri Iericho .i. elatio mundi, & ſup̃ba infidelitatis obſtacula corruunt, donec in fine tẽporum inimica nouiſſima deſtruatur mors, (1. Cor. 15. b.) & ab impiorum perditione vnica domus Rahab .i. eccleſia liberetur, D munda a turpitudine fornicationis per feneſtram cõfeſſionis, in ſanguine remiſſionis. Iſta .n. meretrix in Iericho .i. in hoc mortali corpore .i. ſeculo moratur, quæ vt ſaluari poſſit, per feneſtram domus ſuæ tanquam per os corporis ſui coccũ mittit, quod eſt ſanguinis Chriſti ſignum pro remiſſione peccatorum confiteri ad ſalutem. Qui inuenti ſunt in domo illius ſaluati ſunt ab interitu Vrbis, & quicunq; intra eccleſiam reperiuntur, ſaluantur: extra hãc domum, ideſt, extra eccleſiã nemo ſaluatur.

a ⁂ *Septimo autem die, &c.* Procop. Qui totam mundi fabricam ſex diebus perfecit, lentè ad vnius ciuitatis euerſionẽ bonitate impeditus aggreditur. Non enim virium imbecillitate eſſe factũ propheta teſtatur, dicens, *Si cælum pateſeceris, montes tremor tui inuadet.* E (Pſal. 67.) Sed quemadmodum Niniue triduum reſipiſcentiæ dedit, ita his, quoque ſeptem dies. Vtque illi Ionam præconem habuerunt, ita Raab habent: inſuper verò omnes portenta quæ dominus deſignauit, auribus acceperant. Cur verò tubis corneis ac iubilæis claſſicum canere iuſſit? Eo quod animalibus cornigeris cornua murorum vice ſunt. Adeoque nobis cornu loco dominus eſſe debet, iuxta illud: *Protector meus, & cornu ſalutis meæ.* Quod verò bellicoſi ante arcam incedebant, promptitudinis indicium eſt, ac fortium alacritatis. F In cauda item conſequi, neminem Dei aciem debere deſerere, verum pro virili aduerſis copijs reſiſtere, ſiue in eadem ſtent acie, ſiue decertantes ſequantur, &c. Eadem & Chryſoſtomus ſcribit Homil. 5. de pœnitentia, Tomo 5. operum.

b *Cumque Ioſ.* Adaman. (Hom. 7. in Ioſue.) Iericho tubis ſacerdotum ſubruitur, vt enim tubarum clangor increpuit, deiecti ſunt muri. Robur enim mundi & munimenta ſacerdotalibus tubis videmus eſſe deſtructa; cultum, ſcilicet, idolorum, fallaciam diuinationum miniſtratam arte dæmonum, commenta augurum, auruſpicum, & magorum, quibus omnibus velut muris, ambiebatur mundus. Inſuper diuerſis philoſophorum dogmatibus & eminentiſſimis aſſertionib. & diſputationibus, velut proceris & robuſtis turribus firmabatur. Sed veniens Ieſus Chriſtus miſit ſacerdotes, id eſt apoſtolos ſuos portantes tubas ductiles, prædicationis .ſ. magnificam cęleſtemq; doctrinã. (Tubæ Apoſtolicæ.) Sacerdotali tuba primus ☞ in euan-

a ¶ Mundum. b ¶ Principem huius mundi. c ¶ Dæmones vel quoslibet in ſeculo potentes.

tuas Iericho & regem eius. Omneſq; fortes viros.

¶ a Prædicatores.

Circumite vrbẽ cũcti bellatores ſemel per

¶ Toto tempore præſentis vitæ.

diẽ, ſic facietis ſex diebus. Septimo autẽ die, ſa- a

a ¶ Conſummatio enim ſeculi, duduin ſanctis voluminibus vulgata eſt.

cerdotes tollẽt ſeptẽ buccinas, * quarũ vſus eſt in iubileo, & præcedant arcã fęderis. Septieſq; circũibitis ciuitatẽ, & ſacerdotes clãgent buc-

* arietinas

¶ Quæ modo ſonat, modo tacet.

cinis. Cũq; inſonuerit vox tubę lõgior atq; cõciſior, & in auribus veſtris increpuerit, concla- 1
mabit omnis populus vociferatione maxima,

a Quia in conſummatione mundi canet tuba, & mortui qui in Chriſto ſunt reſurgent primi, & ipſe dominus in tuba Dei deſcendet de cælo.

& muri funditus corruent ciuitatis. Ingredienturq; ſinguli per locũ contra quem ſteterunt. Vocauit ergo Ioſue filius Nun ſacerdotes, & dixit ad eos: Tollite arcam fęderis, & ſeptem alij ſacerdotes tollãt ſeptẽ iubileorũ buccinas, & incedant ante arcam domini. Ad populum quoque ait: Ite & circumite ciuitatem, armati 2
b præcedentes arcam domini. Cumq; Ioſue ver- 3
ba finiſſet, & ſeptẽ ſacerdotes ſeptem buccinis clangerẽt ante arcam fęderis domini, omniſque præcederet armatus exercitus, reliquum 4

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ *per angelum ſibi apparentem, vt dictum eſt, de his quæ ſequuntur ſcilicet de modo capiendi ciuitatem.*

1 Conciſ. *ideſt interpolatus.*

2 Armati. *Dicunt Hebræi, ꝙ hoc intelligitur de filiis Ruben & Gad & dimidia tribu Manaſſe, qui armati debebant præcedere alios ad bellum, vt dictum fuit cap. 1. & Num. 32.*

3 Cumque. *Hic conſequenter ponitur præcepti executio, & primò quantũ ad ciuitatis deſtructionem. ſecũdò quantũ ad Rahab meretricis ſaluationẽ. ibi.* Duobus aũt viris. *tertiò quantũ ad Ioſue imprecationem. ibi:* In tempore illo. *Prima pars patet paucis exceptis, quia ponitur executio captionis Iericho, ſicut fuerat dicta a domino, & per Ioſue denuntiata populo.*

4 Reliquum. *Non eſt intelligendũ, ꝙ mulieres & paruuli & inepti ad præliũ circũirent ciuitatem, quia in principio huius c. dicitur:* Circumite vrbem cuncti bellatores, *& ideo per reliquũ vulgus, hic intelligitur viri bellatores, tribus Dan cum aliis duabus tribubus ſibi adiunctis, quia erant vltimi in natione caſtrorũ, & faciebant vltimã cuſtodiã, vt habetur Nu. 10. c. Vnde ubi translatio noſtra habet:* Reliquum vulgus: *in Hebræo habetur* meaſſeph, *id eſt,* ⁂ *colligens*

MORALITER.

† ſuprà) contra ciuitatem iſtam ordinat exercitum, in quo ſunt ſacerdotes portantes arcam dñi, per quos ſignificantur doctores in ſcribendo, & docentes in ſcholis ſacram ſcripturam exponendo, quæ bene per arcam ſignificantur. Nam in ea diuina myſteria continentur. Fuerunt etiam ibi ſeptẽ alij ſacerdotes concrepantes buccinis, per quos ſignificatur prædicantes populis. Eſa. 58. a. *Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Per ſeptem tubas poſſunt intelligi ſeptem virtutes quæ prædicantur ad deſtruendũ ſeptem vitia contraria. Septem dieb. clangendo circũierunt. Et quia totum tempus ſeptenario dierũ reuoluitur, ideo per hos ſeptem dies totus decurſus tẽporis in quo ciuitas Dei pugnat ꝯ ciuitates diaboli, ſignificat̃. Septimò verò die fit ſepties circumitus, ad ſignificandũ quod in ſeptima ætate mũdi fieret fortior cõflictus, qui iam factus fuit tp̃e martyrũ, & adhuc fortior erit tp̃e Antichriſti. Qđ autem in vltimo circumitu fit ciuitatis caſus, ſignũ eſt ipſius Antichriſti finalis interitus: 2. Theſſ. 2. b. Quẽ dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: Per hoc autem quod Rahab cum ſuis propter conſeruationem exploratorũ ſeruatur, ſignificatur quod aliqui qui fuerunt de ciuitate diaboli, propter opera miſericordiæ finaliter ſaluantur, & in ciuitate Dei reponuntur.

in euangelio ſuo Matthęus increpuerit. Marcus quoq; & Lu
A cas & Ioannes his tubis cecinerũt. Petrus duab. epiſtolarum
ſuarũ perſonat tubis. Iacob. quoq; & Iudas & Ioannes tuba
canũt p epiſtolas ſuas, & Lucas Apoſtolorum geſta deſcri-
bens. Noniſſimus Paulus quatuordecim epiſtolis fulminãs,
quaſi tubis muros Iericho ſubuertit, & oĩs idololatriæ machinas, & philoſophorum dogmata.
Homil.7.in Ioſue. a *Sitque ciui.* Adã. Cuſtodite vos ab anathemate. q.d. videte ne aliquid in vobis ſeculare habeatis neque de ſeculo vobiſcum deferatis ad eccleſiã, ſed anathema ſit vobis omnis conuerſatio ſecularis. Nolite mundana miſcere diuinis. q.d.
B Nolite diligere mũdum, neque ea quæ in mũdo ſunt: vnde
1.Ioan.2.c. Rom.12.2. *Nolite cõfirmari huic ſeculo, &c.* Qui enim hæc faciunt, de anathemate accipiunt. Illi quoque Chriſtiani qui ſolennitates Gentilium celebrãt, anathema in eccleſiã introducũt, & q de aſtrorũ curſibus †caupona. vitas hominũ & geſta perquirũt, & qui auium volatꝰ, & huiuſmodi obſeruant, caſtra domini polluũt, & populũ Dei vinci faciunt.
1.Cor.5.b. *Modicũ enim fer. tot. maſ. cor. a.*
Ibidem. b *Igitur.* Idem: Omnis populus dicitur vlulaſſe vlulatu magno. Vel ſecundum alios, iubilaſſe iubilo magno. De hoc iubilo dicitur:
Pſa.65.a. Ibidem.88.c. *Iubilate Deo omnis terra*, & alibi: *Beatus populus qui ſcit iubilationem.* Non dixit, qui operatur iuſtitiã, vel, qui
Ibid.111.a. ſcit myſteria: ſed *qui ſcit iubilationem.* In alijs timor domini facit bonum vel beatum, ſed vnum tantum hominem. *Beatus*
C *enim*, inquit, *vir qui timet dominum.* Alibi etiam plures fiunt
Matt.5.a. beati, ſicut pauperes ſpiritu, vel manſueti, vel pacifici, vel mundi corde. Hæc autem beatitudo profuſa, vniuerſum populum beatificat. ſ. *qui ſcit iubilationem.* Vnde videtur mihi
iſta iubilatio quendã cõcordię & vnanimitatis ſignificare D
Ioan.14.b. affectũ, q ſi incidat in duos vel in tres Chriſti diſcipulos, *omnia quæcunq; petierint in nomine ſaluatoris, fient eis.* Si aũt tanta fuerit beatitudo, vt omnis populus unanimis maneat, idẽ dicat eodẽ ſenſu, eadẽſentẽtia, tali populo eleuãte unanimiter uocẽ, fiet quod in Actibus Apoſtolorum ſcriptũ eſt: Quia terræmotus magnus factus eſt, ubi unanimes orabãt apoſtoli cũ mulierib. & Maria matre Ieſu, & hoc terręmotu cadẽt oĩa terrena, & mundus ipſe ſubuertet. Ad hoc Ieſus exhortatur dicens. *Cõfidite, ego uici mundum.* Illo ergo duce a nobis uictus eſt mundus, & muri eius collapſi ſunt, quib. ętiã homines ſeculi nitebãtur.
Act.2.c.& 2.a. Ioan.1. E
c *Et clangen.* Vnuſquiſq; noſtrũ debet hæc in ſemetipſo cõplere. Habes in te Ieſum ducem p fidem Fac tibi tubas ductiles ex ſcripturis ſanctis, inde duc ſenſus, inde ſermones, ideo enim tubæ ductiles dicũtur. In ipſis cane i. in Pſalmis, in hymnis, in cãticis ſpiritualib. Si in talibus cecineris tubis, & ſepties
F arcam teſtĩ circumtuleris. i. ſi legis myſtica præcepta ab euãgelicis nõ ſepares tubis, ſi etiam iubilationis conſenſum de temetipſo exigas. i. ſi cogitationum & ſenſuum tuorũ populus concordẽ ſemper & conſonã proferat vocẽ, & ſi nõ aliquando verũ dicas, aliquãdo adulando mentiaris, ſi nõ modò blandus remiſſione, modo truculentus iracundia, & ſi non intra te caro concupiſcat aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vocem iubilationis
Gal.5.c. emitte, quia tibi victus eſt mundus. Hinc Paulus dicebat:
Ibid.6.c. *Mihi autẽ abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*
d *Muri illico.* In aduentu Ieſu muri Iericho ſubuerſi sũt, in
aduentu

vulgus arcam ſequebatur ac buccinis omnia† concrepabant. †clangebant.
Præceperat autem Ioſue populo, dicens, Non clamabitis, nec
audietur vox veſtra, neque vllus ſermo ex ore veſtro egredie-
tur, donec veniat dies, in quo dicam vobis: Clamate & vo-
ciferamini. Circumiuit ergo arca domini ciuitatẽ ſemel per
diem, & reuerſa in caſtra manſit ibi. Igitur Ioſue † de nocte 1 †mane.
conſurgente, tulerunt ſacerdotes arcam domini, & ſeptem
ex eis ſeptem buccinas, quarum in iubilęo vſus eſt, præcede-
bantq; arcam domini ambulantes atque clangentes, & arma
tus populus ibat ante eos. Vulgus autem reliquum ſequeba-
tur arcam & buccinis perſonabat. Circumieruntq; ciuitatem
ſecundo die ſemel, & reuerſi ſunt in caſtra. Sic fecerunt † ſex †ſeptem.
diebus. Die autem ſeptimo diluculo conſurgentes, circum-
ierunt vrbem ſicut diſpoſitum erat ſepties. Cumque ſeptimo 2
¶Prædicatores,
circumitu clãgerent buccinis ſacerdotes, dixit Ioſue ad om- 3
¶Alii iubilate.
nem Iſrel: Vociferamini: Tradidit enim vobis dominus ciui-
a ¶Mundus. b ¶Vt nullus ſibi quicquam accipiat.
tatem. Sitq; ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea ſunt 4
a ¶Gentiles ad fidem conuerſi, qui prius meretricabantur cum idolis.
a domino. Sola Rahab† meretrix viuat cum uniuerſis qui cum
a ¶Prædicatores. b ¶Ite in mundum vniuerſum, prædicate euangelium omni creaturæ.
ea in domo ſunt Abſcondit enim nuntios, quos direximus.
¶ Id eſt, nihil mundanum vobiſcum in eccleſiam deferatis.
Vos autem cauete, ne de his quæ præcepta ſunt quippiam
a ¶Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit.
contingatis, & ſitis præuaricationis rei, & omnia caſtra Iſraël 5
ſub peccato ſint, atque turbentur. Quicquid autem auri aut
argenti fuerit, & vaſorum ęneorum ac ferri, domino conſe-
b cretur, repoſitum in theſauris eius. Igitur omni populo vo-
¶Iubilante.
c ciferante, & clangentibus tubis poſtquam in aures multitudi
¶Cultus idolorum fallacia diuinationis & huiuſmodi.
nis vox ſonituſq; increpuit, muri illico corruerunt, et aſcen-
d dit unuſquiſque per locum qui contra ſe erat. Ceperuntque
ciuitatem, et interfecerunt omnia quæ erant in ea, à uiro uſ-
que ad mulierem, ab infante uſque ad ſenem. Boues quoque
et oues et aſinos in ore gladij percuſſerunt. Duobus autem 6

NICOLAVS DE LYRA.

colligens ſiue congregatio. Sic enim vocabatur acies illa, eò q illi qui de præcedentib. aciebus propter laſſitudinem vel aliam cauſam remanebant, poſt alios vltimæ acici aggregabantur.

1 Igitur. *In Hebræo habetur, baboquer. i. mane. Surrexit enim in aurora, quæ eſt confinium diei & noctis, & ideo ab vtroque poteſt denominari, quia medium ſapit naturam vtriuſque extremi.*

2 Die autem. *Dicũt Hebręi, quod erat ſabbathũ, et rationabiliter, quia vocatur dies ſeptimus, et tamen nõ peccauerũt inuadendo & deſtruendo ciuitatem, quia fecerunt hoc de mandato Dei (vt patet in litera) qui eſt dominus ſabbathi, imò bene fecerunt ei obediendo.*

3 Dixit Ioſ. *Nõ eſt veriſimile, quod tãtus exercitus poſſet vocẽ eius audire, maximè, quia ſacerdotes clãgebant tubis, et ideò videtur, quod* dicere, *hic accipitur pro denũtiare aliquo ſenſibili ſigno, vt pote p eleuationẽ vexilli, vel aliquo huiuſmodi, qđ poterat videri à toto populo.*

4 Sitq; ciuitas hęc ana. & om. quę in ea ſunt do. ſo. Rah. me. *In Hebræo habetur* herem, *quod habet duplicem ſignificationem, quæ ſignicat deſtructionem, & conſecrationem, vt diffuſius dictũ fuit Leuiti. vlt. Vtraque tamen ſignificatio concurrit in hoc facto, quia ciuitas fuit cum habitatorib. deſtructa, aurũ uerò & argentũ, æs & ferrũ, quæ inuẽta fuerũt ibi, fuerunt reſeruata et domino cõſecrata, ita q de cætero nõ poſſent humanis uſib. applicari, ſed ad faciẽdum inde illa quæ erãt neceſſaria ad cultũ Dei. Iericho. n. fuit prima ciuitas capta à filijs Iſrael, et ſpeciali miraculo, ideo Ioſue conuenienter eã poſuit ſub anathemate, aliqua deſtruẽdo oĩnò in ſignũ diuinę iuſtitię, et aliqua quæ poterant venire in prædam bellantium domino cõſecrãdo tanquã primitias prædarum, ſicut & de fructibus animalium & terræ dabantur primitiæ. Sic autem non fuit de præda Hai & aliarum ciuitatũ, vt dicitur infrà.* Cauete ne de his quæ præcepta ſunt vobis quippiam contingatis. *per auaritiã accipiendo aliquid de illis quæ debebant deſtrui & comburi, vel de his quæ debebãt domino cõſecrari.*

5 Et omnia ca. *i. ſub pęna peccati, quia pro peccato aliquorũ vel etiã, vnius, qui eſt pars alicuius communitatis, tota cõmunitas punitur aliquando, & iuſtè et maxime à Deo, cui omnes ſunt debitores mortis. Et hæc materia diffuſius fuit pertractata Deu. 24. ſuper illud verbum* Non occidentur patres pro filiis, &c. *ſicut accidit pro peccato Achan, vt habetur c. ſeq. Cætera patent in litera.*

6 Duobus. *Hic conſequenter agitur de Rahab ſaluatione, quã impoſuit Ioſue duob. exploratorib. quia eã et domũ eius melius cognoſcebãt, & quia ad hoc p iuramentũ aſtricti erãt, vt dictũ fuit ſup. 2. cap.*

☞ aduentu Chriſti vincitur mūdus. Vnde Pau. *Q̄ erat contrariū* A *nobis tulit de medio, affigens illud cruci, exuēs principatus et poteſtates, traduxit libere triūphans eos in ligno crucis.* (Col. 2. c.) Ex his verbis intelligo, q, videntes pugnā Ieſu, cęleſtes virtutes, principatus & poteſtates, alligatū fortē & vaſa eius diripi, increpuerūt cęleſtib. tubis, qa alligato principe mūdi victus eſt mundus, & vocem iubilationis in triumpho Chriſti cęleſtis exercitus dedit. (Matth. 2. c.) Verē * ergo liberatus eſt populus gentiū qui hanc iubilationem nouit, & myſteria agnoſcit & credit. (*Beatus)

⁂ Ioſep. Cum ſepties circuiſſent, & paulatim quieuiſſent, repēte cecidit murus, neq; machina, neque alia violentia ab Hebræis illata. Qui vrbem ingreſſi, omnes in ea peremerūt inopinabilē muri ruinā obſtupeſcētes, mentib. eorū ad defenſionē ſuā inutilibus ſubitò conſtitutis. Necabātur autem per itinera cōſtipati, & in domibus apprēhenſi, nulliq; penitus B parcebatur, ſed omnes pariter occidebant, vſque ad mulieres & infantes, eratque ciuitas plena mortuorum corporibus, & nullus effugit necis incurſum. Ciuitatem cunctam incenderunt, ſimul & regionem.

⁂ Rabbi Leui Gerſonis. Viſum eſt Deo vt miraculum hoc fieret cum vlulatu & ingente clamore, qui Iſraelitas torporis ſui ſomno excitaret, & ad inuſitati operis Dei magnitudinem animo expendendam vocaret.

(Queſt. 6. in Ioſue.) ⁂ Theodoret. Quamobrem vrbem Iericho anathema eſſe iuſſit? Hanc vrbem primam poſt traiectū flumen ceperūt. Sicut ergo pręcepit eis, vt offerrent primitias fructuū, ita mādauit offerri primitias ſpoliorum. Patefacit autem eis potentiam ſuam in vrbe prima capiūda ſine armis, aut machinis, q̄ diſſoluta eſt ſolo tubarū ſonitu, vt cū in acie vincerent, agnoſcerēt ſe ſuccūbēdi dediſſe occaſiōes, diuinas leges ꝯtēnētes.

(Sermo 106. de tem.) ⁂ Aug. Sacerdotalib. tubis Iericho muri qui intra ſe impios continebant, corruerunt. Non illos pulſauit aries, non expugnauit machina. Muri aduerſus ferrū inexpugnabiles, ſacra tubarū voce colliſi ſunt. Quis non ſtupeat ſaxa ſono dirupta, C fundamēta clāgore quaſſata, & ita collapſa, vt cū victores nihil manu lęderēt, apud aduerſarios nihil ſtabile remaneret. Sic æquo Dei iudicio, & iuſtis aperuerunt viā, vt defenſionē perfidis negauerunt. Sed hæc in figura facta eſſe nō dubium eſt. Nam ſacerdotales tubæ præfigurarūt huius tēporis ſacerdotum prædicationes, per quas nō ceſſant peccatorib. terribili ſono, iudicium nunciare, gehennæ interitum prædicare & aures delinquentiū verberare. &c. Sicut in ſingularis vrbis nūcupatione, vniuerſus mūdus figuratur, ita ſeptē dierū curriculo, totius mūdi ſpatia diſtinguuntur, per quę ſacerdotaliū prædicationū tubę ipſi ſeculo excidium nunciant, ſicut D ſcriptum eſt. *Mundus peribit, & omnia quæ in mundo ſunt.* (1. Ioan. 2.)

viris, qui exploratores miſſi fuerāt, dixit Ioſue:
Ingredimini domum mulieris † meretricis, &
producite eā, & omnia quę illius ſunt, ſicut illi
iuramento firmaſtis. Ingreſſiq; iuuenes eduxe 1
a rūt Rahab & parētes eius, fratres quoq; & cun
ctā ſupellectilē, ac cognationē illius, & extra 2
caſtra Iſrael manere fecerunt. Vrbem autē &
omnia quæ inuenta ſunt in ea, ſuccēderūt abſ-
que auro, & argēto, & vaſis æneis ac ferro, quæ
in ærario domini conſecrauerunt. Rahab verò 3
meretricē & domum patris eius, & omnia quę
a ¶ Quia rami de olaſtro exciſi inſerti ſunt in radicem pinguedinis oliuæ.
habebat, fecit Ioſue viuere, & habitauerunt in 4
medio Iſrael vſque in præſentē diem, eo quod
abſconderit nuntios quos miſerat, vt explora-
rent Iericho. In tempore illo imprecatus eſt 5
dicēs: Maledict⁹ vir corā dño, q ſuſcitauerit &
ędificauerit ciuitatē Iericho. In primogenito
ſuo fundamēta illi⁹ iaceat, & ī nouiſſimo libe 6
rorū ponat portas eius. Fuit ergo dñs cū Ioſue, 7
& † nomen eius in omni terra vulgatum eſt.

(† Cauponæ.) († vel fama.)

(Homi. 7. in Ioſue.) a *Ingreſſiq; iuuenes edu.* Adam. *Rahab, meretricem & omnē domū patris eius uiuificauit Ieſus, & adiecta eſt Iſrael uſque in hodiernum diem, &c.* Quomodo *uſque in hodiernum diem,* adiecta eſt? Hoc enim moris eſt ſanctæ ſcripturæ, dicere de his quæ vſque ad finē vitæ vel ſeculi permanent vt *hic eſt pater Moabitarū uſq; in hodiernū, &c.* i. vſque in finē ſeculi, *& diffamatus eſt ſermo iſte apud Iudæos vſque in hodiernum diē,* i. quandiu ſtat ſeculum. (Matth. 28.) Rahab verò quomodo adiecta eſt domui Iſrael vſque in hodiernum diem? An matri poſteritas aſcribitur, vt videatur in ſobole ſeruari, an magis intelligen- E dum eſt, quod verè Iſrael ſociata eſt vſque in hodiernū diem? Ramus enim oleaſtri apponitur. i. inſeritur in radicem oliuæ bonæ, & adiungitur Iſrael vſque in hodiernum diem, quia (Rom. 11. c.) in illorū radice nos ex gentibus aſſumpti, qui aliquando meretricabamur lignum & lapidem pro Deo colētes, facti ſumus p fidem Chriſti ſurſum, illi autē populus propter incredulitatē deorſum. Qui enim in ſe hēt Chriſtū qui eſt caput omnium, efficitur ī caput: illi autē q negauerūt eū, facti ſūt ī cauda: & q erāt primi facti ſūt nouiſſimi.

⁂ Ioſeph. Rahab cum ſuis exploratores eripuerunt. Quādū ad ſe Ieſus venire feciſſet, gratias egit ꝓ exploratorū ſalute, & donauit eā multis agris, & rebus maximis honorauit.

⁂ R. Simeon Filius Iochai. Rahab ſua fide tantā conſecuta eſt apud Deum gratiā, vt etiam ſi ducentos homines cognatione ſibi cōiunctos habuiſſet, atque illi cum ducētis alienis proſapiis affinitatem contractā miſſent, omnes illius gratia futuræ ſaluæ. F

(Homil. 5. pęn. to. 5.) ⁂ Chryſoſt. Rahab eiuſdē erat maſſæ cū Ierichuntinis, ſed qm nō erat ex eadem ſnia, peccato non communicauit. Reſpice nouā clementiā. Qui in lege dicit. *Non mæchaberis,* verbū tranſmutās de clemētia clamat p Ieſum Naue. *Raab meretrix uiuat.* Imago erat dñi Ieſu dicentis: *Meretrices præuenient nos in regnum cælorum.* Prioris ſtatus diſce mutationem. *Rahab* fuerat in fornice, velut in volutabro cōfuſa margarita, aurū in luto abiectum, pietatis flos ſpinis confoſſus, religioſa anima recluſa impietatis loco. Suſcepit exploratores: & quem prodidit Iſrael in deſerto, hunc pręedicauit Raab in fornice.

☞ Dig na

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ingreſſiq; iuuenes eduxerunt Rahab, & par. eius. *Quærit hic, quō iſti duo exploratores vocātur iuuenes: tū quia ad explorandū ſolent mitti viri prudentes & aſtuti, non aūt iuuenes, inepti & inexperti: tum quia ſuprà dictum eſt ca. 2. ꝙ Caleb fuit vnus de illis duob. vt dñt Hebræi, qui tñ iam ferè erat octogenarius, quia quadraginta erat annorū qñ Moſes miſit eum cum aliis de Cadesbarne ad explorandum terram promiſſionis, vt hētur infrà 14. cap. ab illo verò tempore vſq; ad tranſitum Iordanis fluxerunt anni 39. quia miſſio illa facta fuit anno ſcdo egreſſionis de Aegypto. Ab egreſſu verò illo vſque ad ingreſſum terræ promiſſionis fluxerunt anni 60. & ſic patet ꝙ in captione Iericho, Caleb habebat 79. annos. Ad hoc dicendū, qd vocātur hic viri & iuuenes, vt patet in textu, viri ratione ætatis & prudētiæ: iuuenes verò ratione aptitudinis & audaciæ ad gradiēdum ad bellū. Vnde & de Caleb dicitur infrà. 14. c. ꝙ cum eſſet 85. annorū, erat ita fortis & potens ad gradiendū & bellandū ſicut qñ fuerat 40. annorū*

2 Et extra. *quia non erant adhuc incorporati populo Iſrael.*

3 Rahab. *Licet enim pceptum fuiſſet Nu. 33. ꝙ omnes habitatores illius terræ diſperderentur, tñ cū Rahab & ſibi coniunctis fuit diſpenſatū quantū ad vitam & cohabitationem pp ſpeciale factum ſuæ fidei & virtutis, qd fuit expreſſum ſuprà 2. cap. In præceptis autē decalogi quæ ſunt de dictamine iuris naturalis, non cadit talis diſpenſatio.*

4 Et habitauerunt. *Conuerſi ad Iudaiſmum.*

5 In tempore. *Hic deſcribitur Ioſue imprecatio. Ciuitas cū Iericho miraculoſe fuerat euerſa, ut dictū eſt, iō ad huius facti memoriam & Dei gloriā, optabat Ioſue qd non reædificaretur: ideò Ioſue imprecatus fuit malum pœnæ ei qui reædificaret eam in poſterum dicens.*

6 In pri. ſu. fu. *i. primogenitus eius moriatur qñ ponet fundamenta.*

7 Et in no. libe. *i. ultimus liberorū ſuorū moriat in poſitione portarum. Et ſic accidit Abiel q eā reædificauit, ut habet 3. Reg. 10. ī fine.*

CAP.

MORALITER.

Quoniā breuis eſt ſentētia huius ca. poteſt breuis hic moralitas poni. Iericho ſignificat ciuitatē culpæ. quā fecit amor ſui vſque ad contemptū Dei. Hæc ciuitas triplici muro clauditͬ. ſ. muro carnalis cōcupiſcētiæ, tēporalis affluētię, mūdialis excellentiæ: q triplex murus ſubuertitͬ ſonitu ſanctę prędicationis clamore deuotę ōrōnis, circūitu proprię diſcuſſionis, qui circūitus debet fieri ſeptē vicib. i. pfectè, quia pfectio numero ſeptenario deſignatur. qui enim cōuertitur de culpa ad grām, dēt diligēter & pfectè diſcutere ꝓpriā cōſciam. Quicqd aūt in hac ciuitate reperitͬ ſaluti ꝯrium debet interimi. Qd aūt inuenitur ibi auri philoſophicæ ſapiētiæ, argenti eloquētię vaſorū æneorū. i. naturalis induſtrię, q̄ valet ad multa: ſicut & vaſa ferri. i. corporalis & tēporalis potētię: dēt dño cōſecrari. i. de cętero bonis actib. applicari. Rahab cum ſuis pp opus pietatis ſaluatur: quia ſm dictū ſaluatoris Matthæ. 5. a. *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſe. &c.*

A Digna itaque Raab omni laude, Eccleſiæ imago. Quare & generoſus Paulus eius fidei dignitatem diſcens, ex priori ſtatu non reprobā cogitauit, magis verò acceptabilē & ſanctam, oĩbus eā connumerat ſanctis. Si igitur illā pnĩa dignā vita effecit, multomagis nos ſi pœnitentiam induxerimus ſalutem conſequemur. Heb.11.

CAP. VII.

Ilij autem Iſrael præuaricati 1
ſunt mandatum, & vſurpa- 2
uerũt de anathemate. †Nam 3
a ¶ In Paralip. Achar; in Ioſ. Achan, vel Achor.
Achā filius Charmi, filij
Zabdi, filij Zare de tribu Iu-
da, tulit aliquid de anathe-
a mate. Iratusq; eſt Dñs cõtra filios Iſrael. Cumq; 4
mitteret Ioſue de Iericho viros cõtra Hai, quæ 5
eſt iuxta Bethauē ad Oriētalē plagā oppidi Be 6
thel, dixit eis: Aſcēdite & explorate terrā. Qui
p̄cepta cõplētes, explorauerũt Hai: Et reuerſi
dixerũt ei: Nõ aſcēdat omnis populus, ſed duo
vel tria milia virorũ pergāt & deleant ciuitatē.

✻ Theodo. Qua de cauſa Raab cum eſſet extranea, habitauit īter filios Iſrael? Iſtud præfigurat ea quæ noſtra ſũt. Inquit enim Dominus: *Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, &c.* Cõueniebat itaq; velut oleaſtrũ ĩ bonā oliuam fieri. Quæſt.7.in Ioſue. Ioan.10. Rom.11.

✻ *Imprecatus eſt Ioſue, &c.* R. Dauid Kimhi. Sēſus eſt. Neque hāc ipſam vrbē inſtauret quiſpiam, alio ei impoſito nomine: neq; aliam vrbem hoc nomine ſtruat. B

✻ R. Moſes Maimonis: Hac deteſtatione hoc egit Ioſua, vt ęternũ extaret monimentum diuinæ potentiæ ac vindictę, quod in muris qui ſubter ſe deſederāt in terram, luculentiſſimũ conſeruabat̃ tantiſper, dũ illi intacti manerēt.

✻ *In primogenito ſuo, &c.* Procop. Hoc eſt, ſi q̃s inceperit liberos inhumare interim dum fundm̃ fuerit factum, tandē etiam extremum eorũ inhumabit. Porrò euerſæ loco aliam Hiel Bethlites de tribu Ephraim ſuſcitauit, quam dñs Ieſus Chriſtus ſua præſentia eſt dignatus. A Romanis verò ob infidelitatem, hac quoque deiecta, tertiò denuò ſurrexit.

✻ Ioſephus. Diſtat Hiericho ab Hieroſolymis centum quinquaginta ſtadijs, & a Iordane ſtadijs 60. totumq; hēt ab Hieroſolyma ſpatiũ deſertũ atq; ſaxoſũ, ad Iordanē vero & lacũ Aſphaltitē, licèt humilius, æquè tñ incultũ ac ſterilem. L. de bell. Iud. cap.4.

CAP. VII.

Filij autem. ſequit̃. a *Iratusq; eſt.* Adā. Non otioſè tranſcurrendum eſt, q̃ vno peccante ira ſuper oēm populũ venit. Hoc accidit, quando ſacerdotes qui populo præſunt, erga delinquentē benigni videri volũt, & verentes peccantiũ linguas, ne fortè de eis malè loquant̃, ſacerdotalis ſeueritatis immemores, peccantē corā oĩbus nolunt publicè arguere, vt cęteri timorē hēant: nec malũ auferunt ex ſeipſis, nec tradunt huiuſmodi ſathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit: & dum vni parcunt, vniuerſæ eccleſiæ moliũtur interitum. Ex vna enim oue morbida grex vniuerſus inficitur. Obſeruemus ergo nos inuicem, & vniuſcuiuſque conſeruatio nota ſit maximè ſacerdotibus & miniſtris. *Oēs enim unum corpus ſumus in Chriſto.* Tu q̃ pręſides hui⁹ corporis oculus es, vt oĩa circumſpicias, & oĩa vētura præuideas. Paſtor es: ouiculas dñi vides ferri p̃ præcipitia, & p̃ prærupta pendere, non occurris, nõ reuocas ſaltem, nec clamore deterres. Hæc non iõ dicim⁹, vt pro leui culpa aliq̃s abſcindatur: ſed ſi fortè monitus, vel correctus ſemel, iterum & tertiò nõ emendatur, vtamur medici diſciplina. Si oleo p̃unximus, ſi emplaſtris mitigauimus, malagmate molliuimus, nec tñ cedit medicamētis tumoris duritia, ſolum ſupereſt remediũ reſecādi. vñ: *Si manus tua ſcand. te abſcinde eā, & pro. abs te.* hoc eſt q̃ dr̃: vt ego q̃ videor tibi manus eſſe dextera & p̃sbyter nominor, & verbũ dñi p̄dicare videor, ſi aliq̃d ꝯ euāgelij rñam geſſero, vt ſcādalũ eccl̃iæ faciā, ī hui⁹ ꝯſēſu vniuerſa eccl̃ia ꝯſpirās excidat me, & p̃ijciat a ſe. expedit. n. tibi & eccl̃ię abſque me manu tua, qua malè agēdo ſcādalũ feci, introire in regnũ cęlorũ, q̃ mecũ ire ī gehēnā. D 1.Tim.5.d. 1.Cor.5.b. Gal 3.d. †infrà 22.d. Matth.5.d. E Quiuil. 7.in Ioſue. Num. 16.d. C

Aug. Quęri ſolet quõ iuſtè pro peccatis alterius in alios vindicet̃, cum ĩ lege dictũ ſit, nec p̃res pro filiorũ, nec filios p̃ patrũ iniquitatib. eſſe puniendos, an aliud iudicantib. hominib. eſt p̄ceptũ, ne quenquā p̃ altero puniant: Dei aũt iudicia nõ ſunt eiuſmodi, q̃ alto & inuiſibili cõſilio ſuo nouit, quatenus extēdat ēt homini in tp̃alem pœnā ſalubrēq; terrorem. Non. n. aliquid durum, quantum attinet ad vniuerſi mundi adminiſtrationē contingit mortalibus, cũ moriunt̃ quandoque morituri: & tñ apud eos qui talia metuunt diſciplina ſancitur, vt non ſolum ſe quiſque curet in populo, ſed inuicem ſibi adhibeant diligentiam, & tanquam vnius corporis & vnius hominis alia pro alijs ſint membra ſollicita. Quæſt.8 in Ioſue. Deut. 24.e. F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

Filij autem. *Hic incidentaliter ponitur factum Achan. Et diuiditur in tres partes. quia primò deſcribitur peccati perpetratio. ſecundò perpetrati cognitio. ibi:* Cumq; mitteret. *tertiò cogniti punitio, ibi:* Miſit ergo Ioſue. *Circa primum dicitur:* Diuiſio.

1 Filij aũt. *Licet aũt vnus ſolus in hoc peccauerit, tamen generaliter dicitur:* Filij aũt Iſrael p̄uaricati ſunt, *eo modo loquendi quo factũ vnius de cõitate, maximè in malis, toti cõitati attribuitur ſicut vno fratre minore peccante publicè dicitur, fratres minores fecerunt hoc, & per talē modum loquendi dicitur. Matth.26. de vnguēto effuſo ſuper caput Ieſu.* Vidētes aũt diſcipuli, indignati ſũt, &c. *cũ tñ vnus ſolus indignè tulerit. ſ. Iudas Scarioth, vt habetur Ioan.12.*

2 Et vſurpa. *i. de conſecratis dño. ſ. aurũ & argentũ, vt patebit infrà eo. ca. quæ tñ erant conſecrata dño, vt dictum eſt 6. ca. Et dicitur* ἀνάθημα *ſiue* ἀνάθεμα, *quia res Deo deuotæ ſurſum vel ſeorſum ponebantur, ne humanis vſibus applicarentur.* 3 Nā Achā, fil. Char. fil. Zab. &c. *Sic debet noĩari ſecundũ Hier. & ſic eſt in Heb. nec alicubi nominatur Achor in Hebræo Achan, ſed vitio ſcriptorũ nominatur hic Achor.* 4 Iratuſq;. *quia pro peccato vnius de cõmunitate alii de illa communitate puniuntur, vt dictum eſt ſuprà 6. cap.*

5 Cumq;. *Hic deſcribitur peccati p̄petrati cognitio, & primò in generali. ſecūdò in ſpeciali, ibi:* Surge ſāctifica populũ. *Circa primũ ſciendũ, q̃ genus peccati in gñali fuit cognitum per diuinā reuelationē ad preces Ioſue, & iõ circa hoc ſic proceditur. quia primò ponitur deprecationis occaſio. ſcđò ipſa deprecatio, ibi:* Ioſue verò. *tertiò dñi rñſio, ibi:* Dixitq; dñs. *Circa primũ ſciēdũ, q̃ occaſio deprecationis fuit, eo q̃ filii Iſrael miſſi a Ioſue contra ciuitatē Hai fuerũt debellati & reliqui de populo in timore poſiti, & per conſequens periculo expoſiti, vt patet in litera. Præmittitur tñ ſitus ciuitatis cum dicitur:* Par.2.2. 13. eccle.

6 Quæ eſt. *Dñt aliqui q̃ eadē eſt ciuitas Bethel & Bethauen, ſed vocata eſt Bethel a Iacob, eo q̃ vidit ibi ſcalā, vt habetur Gen.28.d. vbi dicitur:* Appellauitq; nomē vrbis Bethel, *qđ interpretat̃ domus Dei. Sed poſtea vocata eſt Bethauen. i. domus idoli, eo q̃ Ieroboā poſuit ibi vitulũ aureũ a populo adorandum, ut habetur 3. Reg. 12.c. Primum aũt qđ hic dicitur. ſ. q̃ ſit eadē ciuitas Bethel & Bethauē, bene eſt veriſimile: tum quia in textu idem ſitus determinatur vtriuſq;: tum quia hoc dicit Rabi Sa ſuper Oſeæ 10.a. ſup illud uerbum:* Vaccas Bethauen coluerũt. *Sed ſcđm non videtur verum. ſ. q̃ noĩata ſit Bethel a Iacob, quia illa ciuitas quam ſic noĩauit Iacob, eſt eadē ciuitas cum Ieruſalem ſcđm quod dicunt cõiter doctores, prout diffuſius fuit declaratum Gen.28. Illa autem Bethel de qua fit hic mentio, eſt longe ſita à Ieruſalem, ut patet per deſcriptionem terræ ſanctæ, & ſic non eſt eadem. Item quia vt habetur 3. Reg. 12. ad hoc poſuit Ieroboā vitulum aureum in iſta Bethel, ne populus Iſrael iret in Ieruſalem ad adorandum Dominum. & ſic patet propoſitum. Similiter quod dicitur, quòd nominata eſt Bethauen, eo quòd Ieroboan poſuit ibi idolum. uidetur aliqualiter extraneum: Quia Ioſue ſcripſit iſtum, librum, a tempore verò Ioſue uſque ad tempus Ieroboā fluxerunt quingēti. uel*

MORALITER.

1 *Fili au.* Sequit̃. 3 *Nam Achan filius Charmi, &c.* Sic enim debet ſcribi, q̃a ſic ſcribitur in Hebræo. Per Achan q̃ tribulator interpretatur, & erat de filiis Iſrael, q̃ p̃pter eius peccatũ fuerunt tribulati, ſignificat̃ malus religioſus, p̃p cuius malitiā alij religioſi inculpant̃, & hoc ſignificatur per hoc quod dr̃. *Filij autem.* licet ſolus Achan fuerit præuaricatus. De iſto dicitur, q̃ furatus fuit regulam aureā. Regula verò B. Franciſci aurea dicitur, & ſimiliter regulę aliorũ religioſorum eo q̃ inducunt ad charitatem Dei & proximi, quæ per aurum ſignatur, eo quòd ſicut aurum inter metalla pretioſius eſt, ſic charitas inter virtutes. 1. Corin. 13. d. *Maior autem horum eſt charitas.* Hanc autem regulam auream furatur malus religioſus. Nā furtum eſt ꝯtrectatio rei alienæ inuito dño. Dñs aũt regulæ religioſæ cõuenienter dr̃ inſtitutor ipſius. ſ. beatus Bñdictus, Franciſcus, & ſic de alijs. Malus autē religioſus frangēdo regulā, ꝯ voluntatē inſtitutoris tractat eam. Similiter veſtē furat̃, nam indignè portat habitũ religionis ſanctę. Et argentũ opere humo. Per argentũ intelligi põt quælibet gratia gratis data. ſ. ſcientia, eloquentia, & huiuſmodi, quæ malus religioſus terra operit, nam ad quæſtũ terrenum talia cõuertit. Sed pręcepto Ioſue talis moritur in valle Achor, quę interpretat̃ vallis tribulationis. & iõ ſignificat pęnā gehennæ, quę ſm̃ doctores eſt in profundis terrę. In hac igit̃ valle Achā punitur, ad ſignificandũ, q̃ malus religioſus ad mortē gehennę per Chr̃i iudiciũ condemnatur.

Nec tñ credendũ eſt,ẽt pœnis,quæ poſt mortem irrogãtur, A alium pro alio poſſe damnari:ſed in his tñ rebus hanc irrogari pœnam,quæ finem fuerint habituræ, etſi nõ eo modo finirentur.Similiter ẽt oſtendit quantũ connexa ſit in populi ſocietate ipſa vniuerſitas,vt non in ſeipſis ſinguli,ſed tanquã partes in toto exiſtimentur.Per vnius quoq; peccatũ mortemque paucorũ admonitus eſt populus vniuerſus, tanquã ĩ corpore vniuerſo quærere quod amiſſũ eſt. Simul ẽt oſtenſum eſt, quantum malum fieret ſi vniuerſa congregatio peccaſſet,qñ ne vnus quidẽ ita potuit iudicari, vt ab eo poſſent cęteri eſſe ſecuri. B At verò ſi Achã ab aliquo inuẽtus & cõprehẽſus & criminis reus,ad iudicium Ieſu fuiſſet adductus ,non putãdũ eſt hoĩem iudicẽ quenquam aliũ q̃ ſocietate facti ei⁹ non teneret,ideo pro illo vel cũ illo fuiſſe punitum . Non.n.mandatũ legis licebat excedere, quod datum eſt hominibus ne iudicio ſuo quod in hominẽ homini † viſum vel permiſſum eſt, alterum pro altero arbitraretur eſſe plectendum . Longè autem ſecretiori iudicio iudicat Deus qui potens eſt, etiam poſt mortem, quod ho- C mo non poteſt,vel liberare vel perdere. Viſibiles igitur afflictiones hominum vel mortes, quoniam his quibus ingeruntur & obeſſe & prodeſſe poſſunt, nouit dominus in occulto prouidentiæ ſuæ, quemadmodum iuſtè quibuſq; diſpenſet, etiam cum aliorum peccata in alijs videtur vlciſci pœnas inuiſibiles quę nocent & nõ proſunt.Ita nullus Deo iudice,pro alienis peccatis luit, ſicut (homine iudice) luere nullus niſi pro ſua culpa iſtas viſibiles debet.Hoc enim pręcepit homini iudici Deus, vt in his quæ ad humanum iudicium pertinent iudicanda: quod in ſuo iudicio facit ipſe quo poteſtas humana non aſpirat.

* ferè
* fermè
† iuſſum
Heb.11.d.

✲ Theodoret. Caſtigatus eſt oĩs populus,quia q̃ ſurripuerat,putabat perinde latere Deum, ac hoĩes. Voluit igitur Deus & hunc reprehendere,& omnibus incutere metũ, vt qui diuinarum legum ſunt obſeruatores,coarguãt trãſgreſſores,

Quæſt.9.in Ioſue.

ſores,alioquin infligendi ſupplicij ſint futuri participes. D

✲ Procop. Viros Dei non diuitiarum, non glorię,nõ potentiæ,nõ ſapientiæ ſecularis cupidos eſſe decet. Eſt autem aurum diuitiarum figura ſeu imago:argentũ gloriam repręſentat: æs ſapientiæ loquacitatem . ferrum robur & potentiam. Deus ſimul cũ Achan propinquos ipſius perdidit,q̃ facinoris ipſius cõſcij fuiſſẽt. Ipſe quidẽ pęnas dat, populus autẽ ad pietatem redditi ſtructior, cautione ſacrilegij tã quam rei peſtiferæ eis ſubeunte. Hoſtib⁹ interim non multũ lucri attulit, trigĩta ſex viris occiſis licet: qui qm̃(fortè) deteriores alijs fue- E rant, opportunè ſuorum delictorũ luerũt ſuppliciũ. Bruta quoq; cum inanimatis ſũt deleta, vt impietatis magnitudo eò magis eluceſceret, adeoq; ſpectatores rei irã Dei vehementius extimeſcerent.

Comment.

Quare omnis populus fruſtra vexabitur cõtra hoſtes pauciſſimos?
Aſcenderũt ergo * tria milia pugnatorũ Qui ſtatim terga vertẽtes,
pcuſsi ſũt a viris vrbis Hai, & corruerũt ex eis * triginta & ſex ho-
mines, pſecutiq; ſũt eos aduerſarij de porta vſq; ad Sabarim,& ce- 1
ciderunt,per prona fugiẽtes. Pertimuitq; cor populi, & ad inſtar 2
aquæ liquefactũ eſt.Ioſue verò ſcidit veſtimẽta ſua, & pronus ceci- 3
dit in terrã coram arca Dñi vſq; ad veſperam, tam ipſe quàm oẽs 4 5
ſenes Iſrael.Miſeruntque puluerem ſuper capita ſua,& dixit Ioſue: 6
Heu dñe Deus: Quid voluiſti tranſducere populum iſtũ Iordanẽ 7 8
fluuium,vt traderes nos in manus Amorrhęi & perderes? Vtinã,vt
cœpimus,manſiſſemus trans Iordanẽ. Mi dñe Deus quid dicam, 9
videns Iſraelem hoſtibus ſuis terga vertentẽ? Audiẽt Chananæi & 10
oẽs habitatores terræ,& pariter cõglobati circundabunt nos, atq; 11
delebũt nomẽ noſtrũ de terra, & quid facies magno nomini tuo? 12
Dixitq; dñs ad Ioſue: Surge,cur iaces pronus in terra? Peccauit Iſ- 13
rael,& præuaricatus eſt pactũ meum;tuleruntque de anathemate, 14
et furati ſunt atque mẽtiti,et abſcõderunt inter vaſa ſua. Nec pote- 15
rit Iſrael ſtare añ hoſtes ſuos, eoſq; fugiet,q̃a pollut⁹ eſt anathema-
te. Nõ ero vltrà vobiſcũ, donec conteratis cũ qui huius ſceleris reus 16
eſt. Surge,ſanctifica populum,et dic eis: Sanctificamini in craſti- 17
18

✲ Auguſt. *Si anima quæ peccauerit ipſa morietur*. quid eſt vt Achã peccauerit,& triginta viri occiſi ſunt cauſa eius? Alio ſenſu ſcriptura locuta eſt. Non.n.de morte,quæ omnibus communis eſt,dixit, ſed de illa quæ appellatur ſecũda. Hæc enim pctõres ſuſcipit: Illis aũt qui in pugna mortui ſunt,nõ F peccatum Achã redditum eſt,ſed obfuit illis, ne ꝓtectione diuina adiuti,inualeſcerẽt hoſtibus. Nulla ergo iniuſtitia in volũtate Dei eſt. In poteſtate enim habet ſi adiuuare vult, ut ſi adfuerit miſericors ſit, ſi noluerit, iuſtus. Nec enim in talibus debitor eſt,vt teneatur obnoxius.

Lib. quæſt vet.teſt. q

✲ *Accedetis mane ſinguli,&c.* Talmudici. Arca ſacra veluti iniecta manu retinuit noxiam tribum,deinceps proſapiam, mox familiam,denique furem ipſum,cum ſe ante illã ſiſterent,vt ne pedem quidem loco mouere poſſent.

✲ R. Leui Gerſon. Oĩs iſta diſquiſitio ſorte acta eſt. Sortitio autem adſcribitur Deo,quia eius nutu rectè cadit ſors, quod Solomon teſtificatur inquiens: *In ſinum proiicitur ſors, & a Domino eſt euentus eius*. Prophetæ autem manibus, coram ſacra arca, tanquam in Dei conſpectu, ſortes mixtæ tractæ ſunt.

Prou.16.

Regulamq;

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *circiter,q̃a quadringenteſimo octogeſimo anno ab egreſſu filiorũ Iſrael de Aegypto fundauit Salomon templũ anno quarto regni ſui,ut hẽtur.3.Reg.11.Ipſe aũt regnauit 40.annis,vt habetur 3.Reg.6. Ieroboam uerò regnauit poſt mortẽ Salomonis,ut patet ibidẽ 12.cap.& tunc fecit vitulos aureos. Ab exitu verò de Aegypto vſq; ad deſtructionẽ ciuitatis Hai & Bethauen per Ioſue,fluxerunt tñ 40.anni integri, & iõ ſi tunc Bethauen vocabatur a facto* Ieroboam *futuro per quingentos annos, videtur extraneum. Niſi dicatur, q̃* Ioſue *in ſpiritu vidit hoc futurum,& ſic eã noĩauit in hoc libro per anticipationem, quæ anticipatio eſt multùm magna. Et ideo aliter poteſt dici,quod uocata eſt Bethel.i.domus Dei,eo q̃ Abraham ædificauit altare domino inter Bethel & Hai,habens Bethel ab occidente, ut habetur Gen.12. Et quia Hebræi adorant ad occidentem, ideo Abraham ibi adorans habebat faciem uerſam ad Bethel quæ erat propè, & inde ſic uocata eſt. Dicta eſt autem Bethauen.i.domus idoli,eo quòd Chananæi ibi habitantes colebant idola. Cætera patent uſque ibi.*

1 De porta vſq; ad Sabarim. *Dicunt expoſitores noſtri,quod Sabarim eſt proprium nomen loci. Hebræi uerò dicunt. quod eſt nomen cõe,& ſignificat confractionem,ut ſit ſenſus,quod illi de Hai perſecuti ſunt filios* Iſrael *uſquequo ſentirent in ſe laſſitudinem in perſequendo,uel quod confractio referatur ad filios* Iſrael: *unde ſubditur.*

2 Et ceciderunt per prona fugientes.Pertimuitq; cor populi,& ad. *Tanquam confracti ab aduerſarijs.*

3 Ioſue. *Hic conſequenter ponitur* Ioſue *deprecatio occaſione caſus prædicti.* 4 Scidit veſti. *in ſignum doloris, ſecundum conſuetudinẽ Iudæorum,vt patet in pluribus locis veteris ac noui teſtamenti.*

5 Et pronus cecidit. *quia oratio debet eſſe humilis.*

6 Vſque ad veſpe. *ieiunus orans.* 7 Miſeruntq; pul. *in ſignũ humiliationis.* 8 Quid voluiſti. *Ly vt,non tenetur hic cauſaliter, ſed conſecutiuè.q.d.hoc ſequetur ad illud, niſi tu protegas nos.*

9 Vtinam,&c. *in regno Sehon & Og, quæ acquiſierant filii Iſrael trans Iordanem. Hoc dixit Ioſue ex paſſione doloris, licet malè,nec dixiſſet extra paſſionem poſitus,propter quod indulſit ei dominus.*

10 Audient Cha. *ſcilicet filios Iſrael deuictos a paucis aduerſariis.*

11 Et pariter. *hoc facto animati.*

12 Et quid facies magno nomini tuo. *q.d.hoc cederet in opprobrium noĩs tui,quia dicerent infideles, q̃d non poſſes nos vltrà iuuare.*

13 Dixitq;. *Hic conſequenter ponitur domini reſponſio, per quam reuelatur peccatum in generali cum dicitur:*

14 Tuleruntq;. *quod eſt peccatum ſacrilegii.*

15 Atq; mentiti ſunt. *quia promiſerãt Deo obedire.& ſicut mẽtiti ſunt,quia nõ ſeruauerunt promiſſum. Sciendum tñ q̃d ſcriptura hic loquitur in plurali, licet vnus tantum peccauerit ratione prædicta in principio huius cap.* 16 Surge. *Hic conſequenter ponitur cognitio ꝑpetrati peccati in ſpeciali, & primò quantũ ad perſonã peccatricẽ. ſecundò quantùm ad culpam determinatam,ibi:* Et ait Ioſue. *Circa primum dicitur.* 17 Sanctifica. *i.cita ſecundum Hebræos, & eodẽ modo q̃d ſeqtur:* 18 Sanctificamini. *i.ſitis citati. Scd̃m doctores verò noſtros hic accipitur ſanctificatio pro præparatione populi per deuotionem. Ratio huius diuerſitatis eſt,quia dictio Hebraica hic poſita æquiuoca eſt ad citationem,præparationem,& ſanctificationem.*

num. Hæc enim dicit dñs Deus Iſrael: Anathe
ma in medio tui eſt Iſrael: Nõ poterit ſtare co-
ram hoſtibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc
contaminatus eſt ſcelere. Accedetisque mane 1
ſinguli per tribus veſtras, & quãcunque tribum 2
ſors inuenerit accedet per cognationes ſuas, & 3
cognatio p domos domusq; per viros, Et qui-
cunq, ille in hoc facinore fuerit deprehenſus,
¶ Pœna vehementi, quam ſignificat ferrea fornax Aegypti.
combureť igni cũ omni ſubſtãtia ſua quoniã
præuaricatus eſt pactũ domini, & fecit nephas
in Iſrael. Surgens itaque Ioſue mane, applicuit 4
Iſrael per tribus ſuas, & inuẽta eſt tribus Iuda.
Quæ cum iuxta familias ſuas eſſet oblata, in-
uenta eſt familia Zare. Illã quoq; per viros offe
tens, reperit Zabdi. Cuius domũ in ſingulos,
diuidẽs viros inuenit Achã filium Charmi, fi-
lij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda. Et ait Ioſue 5
ad Achan: Fili mi, da gloriã dño Deo Iſrael, & 6
cõfitere atq; indica mihi qđ feceris, ne abſcon
das Reſponditque Achã Ioſue, & dixit ei: Verè 7
ego peccaui domino Deo Iſrael, & ſic feci. Vi- 8
a ¶ Conuerſationis ſecularia cultum.
di enim inter ſpolia pallium[a] coccineum valde
bonum, & ducentos ſiclos argenti, regulãque
auream quinquaginta ſiclorũ, & concupiſcens
abſtuli, & abſcondi in terra contra medium ta-
bernaculi mei, argẽtũque foſſa humo operui.
Miſit ergo Ioſue miniſtros, qui currẽtes ad ta- 9
bernaculũ illius, repererunt cuncta abſcõdita

a *Regulamq;*. Furatus eſt autem linguam, auream, & poſuit
A eam in tabernaculo ſuo. Non puto in illo furto parui auri tã
Origen. hom. 7. in Ioſ. Myſtice.
tam vim fuiſſe peccati, vt tam numeroſam Dei eccleſiam maculeret, ſed multus decor eſt in verbis, multa in rhetorũ vel philoſophorũ ſermonibus pulchritudo, qui omnes ſunt de ciuitate Iericho id eſt, de hoc mundo. Si ergo inuenias apud philoſophos peruerſa dogmata luculenti ſermonis aſſertionibus decorata, iſta eſt lingua aurea. Sed vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat ſermonis aurea pulchritudo, memento quia Ieſus anathema eſſe iuſſit omne aurum quod in Iericho fuerit inuentum. Si poetam legeris fulgenti carmine deos deaſque texentem, ne delecteris eloquentiæ ſuauitate, lingua aurea eſt. Si eam ſuſtuleris & poſueris in tabernaculo tuo id eſt, ſi introduxeris in cor tuum quæ ab illis aſſeruntur, polllues omnem eccleſiam do-
B mini. Debemus autem diligenter diſcutere, ne quis habeat in tabernaculo ſuo Ierichontinam linguam abſconditam, & abiiciamus malum ex nobiſipſis, quia etiamſi ceſſamus, arguet Deus, vt ſponte confiteatur & dicat: Furatus ſum linguam auream, & dextralia pura. Pura autem dextralia ſunt opera quibus nihil miſcetur diuinum, ſed totum ſecundum hominem geritur: nos Chriſtum Deum & hominem confitemur. Quod de Iericho furatum eſt purũ id eſt, ſine Deo eſſe dicitur, quod furanti extitit cauſa peccati:

Regulamque. Lxx. Linguam hæreticorum ſcilicet, dogmata. Vel ſuperſtitioſa ſecularium literarum ſtudia. Hæc enim eſt lingua aurea, luculento ſermone aptata. hanc furati ſunt hęretici de Iericho, quaſi auream regulam, qui philoſophorum ſectam conati ſunt inducere in eccleſiam, quorum anathemate multi perdũtur, & quaſi aceruo lapidum multitudine peccatorum extinguuntur, quorum ductor diabolus, qui per illorum impietatem quoſdam vicerat, rurſus ſuperatus vincitur: & a po-
C pulo Dei ſuſpenſus crucis virtute necatur.

Ioſ. anti. c. j. ✣ *Vidi inter ſpolia, &c.* Ioſephus. Achan dum inueniſſet chlamydem regiam, totam auro contextam, habentem auri D
mazam, hoc eſt ſiclorum pondo ducẽta, crudele iudicans, ſi is qui periculum habuerat, lucrum inueniens quod in ſua vtilitate conferret, daret hoc Deo, & non magis egẽti: ſuffodit eam, latere ſe iudicans Deum, ſicut & cõmilitones. Poſteà verò furtum cõfeſſus eſt, & protulit in medium veſtẽ. Et ille quidem repente peremptus, turpem pœnam & congruam ſuę præſumptioni ſuſçepit.

✣ R. Dauid Kimpi. Laminam, ſeu regulam in linguæ figuram conformatam rapuerat.

✣ Tarmudici. Ex alicuius ſtatuæ ore volutam hanc linguam auream oſtenderat, & poſitum honoris cauſſa Babylonicum illud ſtragulum, & oblatos argenteos ſiclos, quos ſurripuerat. ca. Eleazaris.

✣ Tertuli. Tantum releuat confeſſio delictum, quantum diſſimulatio exaggerat. lib. de pœnit.
Confeſſio enim ſatisfactionis E
conſilium eſt, diſſimulatio cõtumaciæ. Satisfactio confeſſione diſponitur, confeſſione pœnitentia naſcitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, conuerſatione iniungens miſericordiæ illicem.

✣ Ciprianus. Confiteantur ſinguli, quæſo vos fratres, delictum ſuum, dum adhuc qui reliquit, in ſeculo eſt, dũ admitti confeſſio eius poteſt, dum ſatisfactio & remiſſio facta per ſacerdotes apud Dominum grata eſt. Conuertamur ad Dominum tota mẽte, & pœnitentiam criminis veris doloribus exprimentes. Dei miſericordiam deprecemur. Illi ſe anima proſternat, illi mœſtitia ſatis faciat, illi ſpes omnis incumbat. lib. de lapſis.

✣ Ambroſius. Plurimũ ſuffragať reo verecũda confeſſio, in Pſal. 37.
F & pœnã quam euitare non poſſumus, pudore ſubleuamus.

✣ Aug. Vt nobis peccatorũ vulnera nunquã deeſſe poſſunt in Pſal. 65.
ſic & cõfeſſionis medicamẽta deeſſe non debent. Non. n. iõ vult Deus vt cõfiteamur peccata noſtra, qđ ea ipſe ſcire nõ poſſit, ſed qa diabolꝰ hoc deſiderat, vt inueniat, qđ nobis añ tribunal iudicis æterni obiiciat. Iõ vult vt magis defendere,

quam

NICOLAVS DE LYRA.

✣ *Doctores tñ noſtri rationabilius dicere videntur, quia in agẽdis vel ſuſcipiendis diuino oraculo fiebat pparatio populi per deuotionẽ, quę præparatio aliquando fiebat p continentiam ab vxoribus, vt habetur Exo. 19. in legis datione, & aliquando per orationem, vt habet Act. 1. in Matthiæ electione. aliquando per ieiunium, vt habet 3. Reg. 21. in Naboth condemnatione. Vt enim eius condemnatio videret eſſe iuſta, & à Deo, mandauit Iezabel ante prædicari ieiunium, ſicut ſolitũ erat fieri ante diuina oracula. Qualiter autem fuerit facta iſta ſanctificatio de qua loquitur hic ſcriptura, non eſt expreſſum in litera, ſed credendum eſt quòd facta eſt aliquo iſtorum modorum.*

1 Accedetisq;. *quia viri cuiuslibet tribus erant diſtincti abinuicẽ ſecundum tribus, & in qualibet tribu erant plures familiæ, & in qualibet familia erant plures domus, & in qualibet domo plures viri ſeu capita. Primo igitur deprehenſa eſt tribus in qua perpetratũ fuit ſacrilegium, poſtea familia determinata eiuſdem tribus, poſtea domus eiuſdem familiæ, & poſtea vir determinatus in illa domo. Dicit tamen Ra. Sa. quod tribus deprehenſa eſt, per hoc, quod Ioſue ex ordinatione diuina adduxit tribus coram rationali iudicio, in quo erant 12. lapides pretioſi, in quibus erant ſculpta nomina tribuum 12. & dixit ei dominus, quod fulgor illius tribus quæ peccauerat obſuſcaretur: & ſic deprehẽſa eſt tribus Iuda, ſed familia determinata in illa tribu, & domus in familia, & vir in domo, deprehenſi ſunt permiſſionem ſortis: Sed primum videtur eſſe fictitium, qa eſt contra textum, vbi dicitur*

2 Et quam tribum ſors inuenerit. *Ex quo patet quod tribus fuit deprehenſa per ſortem ſicut, &c.*

3 Accedet per cognationes ſuas, &c. *ideſt, per familias. Idem enim ſignificat hic cognatio & familia. Sciendum autem quod Ioſue non peccauit hic vtens ſorte. Tum quia hoc fecit ex pręcepto domini, vt patet in textu. vnde dicitur Prouerb. 16. d.* Sortes mittuntur in ſinum, ſed a domino temperãtur. *Tum quia hoc fecit cum debita reuerentia. ſ. ſanctificatione populi præmiſſa. In quibus autem caſibus & qualiter licitum eſt vti ſortibus, & in quibus non, dictum fuit diffuſius. Nu. 34.*

4 Surgens. *Ad exequendum diligenter Dei mandatum. Et patet litera.*

5 Et ait Ioſue. *Hic conſequenter ponitur cognitio peccati quantũ ad culpam determinatam per Ioſue interrogationem, cum dicitur:*

6 Fili mi. *ſ. per confeſſionem tuam appareat Deum verum dixiſſe de peccato anathematis, & per conſequens iuſte puniuiſſe populum.*

7 Reſponditq; *confitendo veritatem.*

8 Vidi enim. *i. rubeum. Hebræi tamen dicunt, pallium Babyloniũ Cætera patent.*

9 Miſit ergo. *Hic conſequenter deſcribitur peccati cogniti punitio Et patet litera vſque ibi:*

✣ Tollens.

in eodem loco, & argentū ſimul. Auferenteſq;
de tentorio, tulerunt ea ad Ioſue, & ad omnes
filios Iſrael, proiecerunt q; ante Dominū. Tol 1
lens itaq; Ioſue Achan filium Zare argētumq;
& pallium, & auream regulam, filios quoq; & 2
filias eius, boues & aſinos & oues, ipſumq; ta-
bernaculum & cūctam ſupellectilem, & om-
nis Iſrael cum eo, duxerunt ad vallem Achor, 3
vbi dixit Ioſue: Quia turbaſti nos, exturbet te 4
a Dominus in die hac. Lapidauitq; cum omnis 5
Iſrael, & cuncta quæ illius erant igne conſum-
pta ſunt. Congregauerunt quoque ſuper eum 6
aceruum magnū lapidum, qui permanet vſq;
in præſentem diem. Et auerſus eſt furor domi-
ni ab eis. Vocatumq; eſt nomen loci illius, val-
lis Achor vſque hodie.

quàm accuſare peccata noſtra velimus. Ecōtrario aūt Deus A noſter quia miſericors eſt, vult vt ea confiteamur in hoc ſeculo, ne pro illis confundamur in futuro: Si.n. nos confitemur, ille parcit. Si nos agnoſcimus ille ignoſcit.

Cap.8.libr. in Ioſ. Iſid. Iericho mūdum ſignificat. de anathemate eius in tabernaculo ſuo abſcondit, qui ſeculares mores eccleſię ſecretis inſerit, qui ſub cultu Dei manens, ſolēnitates ſeculi vel ſpectacula diligit, qui ſortilegos, haruſpices, & augures inquirit, vel cætera facit quæ in Iericho.i. in ſeculo hēbantur.

a ⁜ *Lapidauitq; cū omnis Iſrael, & cuncta quæ illius erant, &c.* B Rupert. Quare tanta ſeueritate vindicatum eſt, niſi vt venturis ſeculis iudiciorum Dei metus, eorum exemplo ſanciretur? Futurum quippe erat, quod hodie videmus, vt falſorum fratrum auaritia & ambitione eccleſia Dei turbaretur. De nobis exierūt quam plurimi imitatores Achan, qui fidem profitentes catholicā, de iſto anathemate furati, inter vaſa ſua repoſuerunt. Dū enim ſub ſpecie pietatis, auaritiæ ſtudent, & cuncta faciunt uenalia, quid quam anathema furantur? Hanc malitiæ radicem primum in Simone mago per os beati Petri vniuerſa eccleſia anathematizat, & hæreticam eſſe hydram iudicat, &c. Act.8. C Rectè igitur ſeuere tale furtum in Achan vindicatū eſt, nec ullam ueniam mereri debuit, quia confeſſio eius nimis tarda fuit. Ante.n. turbatus eſt Iſrael quam ille reatū agnoſceret, & ante ſors ueridica Deo authore, prodidit perſonam, quam ipſe culpam.

Lib.quæſt.i Ioſ. cap.8. ⁜ Beda. Sed & ille de anathemate Hiericho fraudat, qui in eccleſia hæreticorum infert dogma. Hanc.n. regulam auream luculento ſermone apatatā, fraudati ſunt Marciō, Baſilides, Arrius, &c. qui philoſophorum ſectā nō rectā in eccleſiā conati ſunt introducere, ita ut alij multi ꝑderētur ꝑ eos.

Quæſt.9.in Ioſue. *Lapidauitq; cum.* Aug. Quæritur, cum dominus eum qui furtū fecerat, cùm fuiſſet cōprehēſus, igni cremari iuſſerit, cur Ieſus potius lapidari fecerit? an ita eū mori oportuit, quomodo Ieſus verba iubētis intellexerit? ſic enim alius non facile intelligere potuit. Ideò magis quærēdū, cur dominus lapidationem ignem dixerit, quā credēdum Ieſum aliud feciſſe q̄ dominum iuſſiſſe. Nam quis ad intelligenda verba dñi ſapiētior eſſe potuit, uel ad facienda obedientior? Sed nomine Deut.4.c. ignis potuit pęna ſignificari, ſicut ibi: *Eduxit nos de fornace ferrea.* i. de tribulatione dura. Duę mihi cauſæ occurrūt, nō qđ ambæ ſint, ſed altera ex eis, cur nō ille cum omnibus ſuis euidenti igne crematus. Si.n. peccatum eius dominus tale iudi- Hier.11.c. cauit, quod ſupplicio illo expiatū non puniret in æternū, ꝓpter ipſam purgationem pęna illa dicta eſt ignis. Neque ad hunc D intellectum quiſquam tendere moneret, et cū viſibilis ignis exureret, ſed ī eo quiſque maneret, qđ apertè impletū videt: neque vltra quæreret. Nūc vero propter verba Dei & factū Ioſue quo præuaricari verba illa non poſſent, rectè dicitur lapidationem ignem fuiſſe, vt cognoſcatur illa pœna hominem illum fuiſſe purgatum, ne puniretur in poſterum quod ſignificant vaſa in Leuitico quæ iubentur igne purgari. Si autem tale fuit illud peccatum, propter quod eum etiam poſt hanc vitam. gehennæ ignis ſuſciperet, ideo Ieſus eum voluit lapidari, vt quod a domino dictū eſt, *igni cremabitur*, intelligeretur quod dominus faceret, non quod ab ipſis eſſet faciendum. Non enim dictū eſt, *igni cremabitis eum, &c.* E Cum vero ita dictum eſt, vt magis videatur Deus quod ei futurum eſſet prædixiſſe, quam quod ei ab homine fieret præcepiſſe, non potuit melius facere Ieſus, qui diuina verba ſicut ꝓpheta intellexit, q̄ hoc ipſum prophetice fecit, quam ut illum lapidibus magis quam flammis perimeret, ne ullis ignib. uerba dñi impleta uiderētur, q̄ ob aliud dicta voluit intelligi. Nec mouere debet quod non ipſum tm̄, ſed etiam omnia quę ſunt eius, Deus igni cremāda ꝑdixerit ait enim: *igni cremabitur, & oīa q̄ uæcunque ſunt eius.* Omnia.n. hæc opera poſsūt intelligi, q̄ cū illo dixit eſſe cremanda. Nā ſicut Apoſtolus dicit de quibuſdā operibus igne cōſumptis: F *Ipſe autem ſaluus erit.* 1.Cor.3.c Si huius peccatū ita intelligendū eſt, vt etiā æterno igne puniatur: filios ergo eius & filias cū pecoribus & omnia quæ habebat, populus cū eū puniret ſimul lapidibus obruit. Non tamē hoc iudicio humano, ſed ſpiritu ꝓphetico fecit Ieſus, ſiue ita intelligens. *Omnia quæcunq; ſūt eius* vt nec filios cenſeret exceptos, lapidationis pœnā ꝓ igne ingerens, ſiue opera eius q̄ poſt mortē Deus in illo fuerat crematurus, nō ſolū ꝑ cætera quæ illius erant, ſed etiam ꝑ filios ſignificans. Nec ideò credendū eſt, eos pro peccato patris (a quo innocentes erāt) poſt mortē igni inferni eſſe cremādos. Mors.n. q̄ omnes manet, quāuis de primo peccato veniat. Mors vti Sap.4.b. q̄a ita nati ſum⁹, vt neceſſariò moriamur, accelerata q̄buſdā eſt utilis. vnde: *Raptus eſt ne malitia mutaret ſenſum illi⁹.* Quo ergo iudicio Dei vel miſericordia fuerit irrogata filiis huius, vel illis 36. viris, cū omnes ab eius pctō fuerint alieni, latet apud eū apud quē nō eſt iniquitas. Rom.9.c. Sed illud in promptu eſt, quia populū terribiliter oportebat quærere qđ amiſſum eſt, & tantò timuerunt cęteri factū eius imitari, quantò humana horreret infirmitas ita magnum & tam iuſtum odium populi dari, & eis quos ad ſpē propagandi generis ſe relicturum putabat, peccato ſuo ſecum conſumptis mori.

CAP-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tollens. *In Hebræo habetur* linguam. *Erat enim lamina aurea in ſimilitudinem linguæ facta. Hoc autem tulit Ioſue, quia præceptū erat a domino, quòd peccator combureretur cum omni ſubſtantia ſua, vt prædicitur in textu.*

2 Filios. *Dicunt Hebræi, quod ducti ſunt ad videndum punitionē patris, vt per hoc arcerentur a ſimilibus. Doctores autem noſtri dicunt, quod ducti ſunt vt cum patre morerentur. & hoc videtur rationabilius. quia pro peccato eius 36. viri mortui ſunt in bello, vt dictum eſt ſuprà eodem capitulo. Et rationabilius videtur, quòd pueri ſui morerentur cum eo in deteſtationem criminis. Item ſupra eodem. capi. dixerat dominus:* Non poteris ſtare coram hoſtibus tuis donec deleatur ex te qui contaminatus eſt hoc ſcelere. *Deletio autē alicuius propriè importat occiſionem eius cum ſua poſteritate.*

3 *Duxerunt. i. turbationis. quæ ſic denominata eſt. non a nomine viri ibi puniti, vt credunt aliqui, ſed ex uerbo Ioſue. quod ſubditur cum dr̄*

4 Quia tur. *Ideo vocatus eſt locus ille, vallis Achor. i. turbationis: ita quòd Achor non eſt nomen proprium, ſed commune.*

5 *Lapidauitq; Videtur quod in hoc factum ſit contra præceptū domini dicentis ſupra eo. c.* Et quicunq; ille in hoc facinore fuerit deprehēſus cōburetur igni cum omni ſubſtantia ſua. *Ad hoc dicū, q̄ nomine combuſtionis intelligit alia pęna quæcunq; ſecūdū illud Hier. 11. a.* Eduxi eos de fornace ferrea Aegypti. i. *de ſeruitute dura, & ſic in propoſito nomine cōbuſtionis intelligitur lapidatio. Sed hoc non videtur bene conſonum textui: quia ſimul præcipitur a domino comburi cum eius ſubſtantia: quæ fuit conbuſta, vt patet per literam ſequentem, cum dicitur:* Et cuncta. *Aliter exponunt aliqui dicentes, q̄ uerbum domini de combuſtione Achan intelligitur de igne gehennæ: quia vt dicunt, non pœnituit verè ratione culpæ, ſed tantum ratione pœnæ. Et ad hoc deſignandum ſignanter dixit dominus:* Et quicunque ille in hoc facinore fuerit deprehenſus, comburetur igni. *q.d. à me ſibi pœnam futuram reſeruate. ideo nō dixit,* comburetis eum igni, *ſed* comburetur. *Sed hoc dictum non videtur textui conſonum, quia iſte Achan ad dandam gloriam Deo confeſſus fuit veraciter & humiliter peccatum ſuum, vt patet in textu. & ideo non eſt verſimile q̄ fuerit damnatus, & hoc ſonat uerbum Ioſue dicentis ei:* Quia turbaſti nos, turbabit te dominus in die hac. *quaſi dicat, non in futuro. In Hebræo enim nō eſt uerbum optatiuum. ſ.* turbet te, *ſed indicatiuum.* Iagcharcha, *turbabit te, quia Ioſue ad eius confortationem, propter humilē confeſſionem indicauit ei vt videtur, quod mors temporalis eſſet ſibi expiatio. Et ideo aliter poteſt dici, quod iſte Achan dupliciter peccauit. ſ. peccato ſacrilegij furando rem domino conſecratam: & violatione ſabbathi, quia furtum illud commiſit in die ſabbathi, vt patet ex dictis capitulo. 6. & ideo punitus eſt duplici pœna. ſ. lapidationis pro violatione ſabbathi, quia hæc eſt pœna debita ſecundum determinationem domini, vt habetur Numero. 15. de colligente ligna in ſabbatho. ſecundo pœna combuſtionis cum pertinentibus ad ipſum, ſecundum quod dominus præceperat in hoc capi.*

6 Congregauerunt. *pro memoria futura ad terrorem aliorum.*

CAP. VIII.

a DIxit autem Dominus ad Ioſue : Ne timeas, neque 1
formides. Tolle tecum omnem multitudinem pu-
gnatorum, & conſurgens aſcende in oppidũ Hai.
Ecce tradidi in manũ tuam regem eius & populũ, 2
vrbemq́, & terram. Facieſque vrbi Hai & regi eius 3
ſicut feciſti Iericho & regi illius. Prædam verò & 4
omnia animantia diripietis vobis. Pone inſidias 5
vrbi poſt eam. Surrexitq; Ioſue & omnis exercitus bellatorum cum eo, 6
vt aſcenderent in Hai, & electa triginta milia virorum fortium miſit 7
b nocte præcepitq; eis, dicens: † Ponite inſidias poſt ciuitatem : nec lon- 8
gius recedatis, & eritis omnes parati. Ego autem & reliqua multitu-
do quæ mecum eſt, aſcendemus ex aduerſo contra urbem. Cumque
exierint contra nos, ſicut antè fecimus, fugiemus, & terga uertemus,
donec perſequentes ab urbe longius protrahantur. Putabunt enim nos
fugere ſicut prius. Nobis ergo fugientibus & illis perſequentibus,
conſurgetis de inſidijs & † uaſtabitis ciuitatem, tradetque eam domi-
nus Deus veſter in manus veſtras. Cumque ceperitis, ſuccendite eam:
& ſic omnia facietis ut iuſſi. Dimiſitque eos, & perrexerunt ad lo-
cum inſidiarum, ſederuntque inter Bethel & Hai ad occidentalem pla
gam urbis Hai. Ioſue autem nocte illa in medio manſit populi. Sur-
genſque diluculo recenſuit ſocios, & aſcendit cũ ſenioribus in fronte
exercitus vallatus auxilio pugnatorum. Cumq́, ueniſſent & aſcendiſ-

* ab vrbe.
* dicit dominus & vobis

CAP. VIII.

A DIxit autem. a In oppi. Adam. Primò propter peccata victi ſumus, & qui habirabant Hai multos interfecerunt. Hai enim interpretatur chaos, qđ eſt habitaculum dæmonum. quorum rex diabolus eſt. Contra quẽ veniẽs Ieſus in duas partes diuidit populũ, alios ĩ primis, alios in poſtremis ſtatuit, q ex inſperato poſt terga veniant inimicorũ. Primi autẽ B ſunt Iudæi, de quibus dr̃: *Non veni niſi ad oues perditas domus Iſrael*. Et alibi: *Iudæo primum & Græco*. i. Gentili poſteriori. Iudaicus ergo populus eſt q primus ſtatuitur, & quaſi fugiẽs cum Ieſu, poſterior verò Gentilis, quaſi ex inſperato veniẽs. Quis enim ſperaret gentes ſal C uari? Acri⁹ poſt tergum aduerſarios cędit. Et ſic vterque populus mediam turbam dæmonum concludit & vincit. Fugere autem viſi ſunt qui ſequuntur Ieſum ab onere legis.

nil. 8. in ie. — itt. 15. c. — 3 q. 2, c. nii. us. — m 1. b. — pelletis tatores tatis.

Quæſt. 10. in Ioſue. ✣ b *Pone inſidias*. Theodor. Ad quid præcepit Deus, vt ſtruerent inſidias? Docet ẽt fideles v ſos eſſe cõmentis humanis, vt auxilio diuino. Cum.n. ſono tubarum primam vrbem cepiſſent, meritò ſanè diſcũt certare, labori incũbere, & ſuppetias diuinas expectare. Confeſtim ergo dimicantibus illis ſuccurrit D Deus, & fugientes oẽs violentis fulminib. & grandine conſumpſit. Porrò *γαισὸν* quo latẽtes in inſidijs excitabat Ioſue, *ἀσπίδα*, ideſt, clypeũ interpretat⁹ eſt Ioſephus, itidẽ & Symmachus. Procop. Symmachus ſcutũ dicit, alius haſtam, alius Scipionem & baculum. Lingua Iberica Acontium, quod Romani Gęſum vocant.

Quæſt. 20. Ione. Iuſtum bellũ. Aug. Cum qs iuſtum bellum ſuſceperit cui bellare fas eſt (non enim fas eſt oĩbus) verũ aperta pugna vel inſidijs vincãt, nihil ad iuſtitiã intereſt. Iuſta autẽ bella definiri ſolent, quæ vlciE ſcunt iniurias. ſi ea gens, vel ciuitas quę bello petenda eſt, vel vindicare neglexerint qđ a ſuis improbè factum eſt, vel reddere quod per iniurias ablatũ eſt. Sed & hoc genus belli iuſtũ eſt qđ Deus imperat, apud quem nõ eſt iniquitas, & nouit qđ cuiq; fieri debeat. In quo bello ductor exercitus, vel ipſe populus, non tam auctor belli quàm miniſter iudicandus eſt. (Deut. 32.) F

Quæſt. 11. in Ioſue. Aug. Quærendũ eſt vtrum omnis fallendi voluntas pro mendacio putanda ſit, & ſi ita eſt, vtrũ poſſit eſſe iuſtũ mendacium quo iſte fallitur q dignus eſt falli. Et ſi non hoc quidẽ iuſtum reperitur, reſtat vt ſecũdum aliquam ſignificationẽ hoc quod de inſidijs factum eſt, ad veritatem referatur.

☞ *Et fugientes.*

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio. DIxit autem. *Hic conſequenter deſcribitur ciuitatis Hai deſtructio. & ſecũdò ex hoc habitatorum terræ Chanaan trepidatio. c. 9. Circa primũ primo a domino dicitur captionis modus. Secũdo ſubditur executionis actus, ibi,* Surrexitq; Ioſue. *Tertio immolationis cultus, ibi:* Tunc ædificauit Ioſue altare. *Circa primum dicitur.*

1 Dixit aũt. q.d. *ſicut ſubtraxi a te auxilium meum pp peccatũ ipſius Achã, ita te protegam propter iuſtitiam de ipſo factã. iõ ſubditur.*

2 Ecce. *q.d. victoria hæc erit virtute mea.*

3 Facieſq; ipſam *deſtruendo*, & regi eius: *ipſum occidendo.*

4 Prędam. *i. diuidetis. Sic autem non fuit factum de præda Iericho, quæ fuit poſita ſub anathemate, vt dictum fuit ſupra 5. cap.*

5 Ponite. *Qualiter autem, & ad quid non exprimitur hic, ſed parte ſequẽti. Domin⁹ tñ hic reuelauit ipſi Ioſue qcquid poſtea executus eſt. Occaſione autẽ huius dicti quæritur hic, vtrum in bello licitũ ſit inſidiis & cautelis vti? Et videtur quod nõ, quia ius naturale dicit.* Nõ facias alijs qđ tibi non vis fieri. (att. 7. b.) *Nullus autem vellet ſibi fieri inſidias: ergo, &c. Item inſidiæ ſũt quædam fraudes, & per conſequens pertinent ad iniuſtitiam: ergo non eſt eis licitum vti. quia ſcriptũ eſt Deut* 16. Quod iuſtum eſt, iuſtè exequeris. *In cõtrarium eſt glo. Aug. ſuper locum iſtũ, & textus in quo dicitur: quod Ioſue poſuit inſidias de mandato domini. Reſponſio. Aut bellum iuſtũ eſt, aut iniuſtũ. Si iniuſtũ, nõ eſt licitũ bellare, & per cõſequens iniuſtũ eſt & illicitũ inſidiis vti. Si aũt ſit bellum iuſtum, tunc dicendum qđ inſidiæ & cautelæ ad hoc ordinãtur vt hoſtes decipiantur. Pñt aũt hoſtes dupliciter decipi ab aduerſariis ſuis ſ. vno modo: qa dicitur eis falſum, vel nõ ſeruatur ſemp promiſſũ, & hoc eſt ſemper illicitũ, quia in bellis ſunt quędam iura ſemper obſeruanda, etiam cum aduerſarijs, ſecundũ qđ dicit Ambr. Ambr. lib. de officiis ſicut obſeruatio treugarum, & conſimilia. Et iõ ſi inſidiæ fiant per talẽ modum, ſunt iniuſtæ et illicitæ. Alio mõ decipiũtur hoſtes per hoc, φ aduerſarii occultant eis verbis vel factis ſuam intentionẽ. & hoc eſt licitũ, quia non tenentur eis reuelare ſua ſecreta. Vñ & in ſacra ſcriptura dicitur, qđ ſecreta fidei occultanda ſunt infidelibus, ne ab eis derideantur. ſecundũ qđ dicitur Matt. 7. a.* Nolite ſanctum dare canibus. *Et multò fortius in bello iuſto licitũ eſt occultare ſecreta ſua aduerſariis, quia hoc maximè valet in reb. bellicis. vt patet per Vegetium lib. 3. de arte militari. Et ideo Aug. in glo. ſuper locum iſtũ dicit: Si quis bellum iuſtũ ſuſceperit, vtrũ aperta pugna, an ex inſidijs vincat, non refert ad iuſtitiã. Ex dictis patet primum argumentum, quia nullus voluntate rationabili debet velle qđ omnia ſibi reuelentur. Similiter ſcđm, quia tales inſidiæ non pertinent ad iniuſtitiam, ſed ad prudentiam bellicã.*

6 Surrexitq; Ioſue. *Hic conſequẽter deſcribitur executionis actus: quia ſic Ioſue executus eſt, ſicut dñs ſibi reuelauit: quæ quidem executio primò deſcribitur quantũ ad exercitus ordinationẽ, ſcđò quantũ ad ciuitatis captionem. ibi:* Abijt ergo Ioſue. *Sñia primæ partis patet in litera, quæ eſt plana, paucis exceptis quę diſcurrentur.*

7 Et. *Dicit Ra. Sa. φ ibi fuerunt poſitæ duplices inſidiæ. In primis fuerunt 30. milia virorũ. de quib. loquitur hic ſcriptura. In ſecundis verò inſidiis fuerunt quinque milia. de quib. dicitur infrà in parte iſta.* Quinque aũt milia viros elegerat, & poſuerat in inſidijs, *ita quod iſtæ inſidiæ erant ꝓpinquiores ciuitati quã alię. Expoſitores aũt catholici cõiter dicunt, quod quinque milia virorũ. de quib. ſit ſermo infrà fuerunt de numero iſtorũ 30. miliũ, & illi tñ remanſerũt in inſidiis, & 25. milia redierũt ad pugnandum cum Ioſue contra regem Hai de ciuitate exeuntem: & hoc videtur per hoc quod ſubditur hic.*

8 Ponite in. q.d. *ponite ibi in inſidiis*

MORALITER.

1 *Dixit autem.* In hoc cap. agit̃ de debellatione ciuitatis Hai & regis eius. Hai interpretatur chaos, quod idem eſt qđ confuſio. Rex igit̃ Hai regẽ cõfuſionis ſignat. Et ſicut dicit quędã glo. Hebraica ſup Eccleſiaſtẽ, fomes peccati eſt talis rex. Dr̃. n. rex, quia multi obediunt ei. & rex cõfuſionis, nam inclinat ſubditos contra dictamen rectæ rationis. Vbi verò nõ eſt ratio, ibi nõ eſt niſi confuſio. Per Ioſue verò qui ſalus interpretatur, intellectus vel ratio bene ſignificatur. Nã ratio ſemper ad optima deprecatur. Huic autem dicitur.

5 *Pone inſidias vrbi poſt eam.* quia ſemp cauẽdũ eſt contra fo-

† mitem

ſent ex aduerſo ciuitatis, ſteterunt ad ſeptentrionalē vrbis plagā, in
ter quam & eos vallis media erat. Quinque autem milia viros elege-
rat & poſuerat in inſidijs inter Bethel & Hai ex occidentali parte eiuſ-
dem ciuitatis. Omnis verò reliquus exercitus ad Aquilonem aciem
dirigebat, ita vt †nouiſſimi multitudinis occidentalem plagam vrbis (†qui ĩ inſi erant.)
attingerēt. Abiit ergo Ioſue nocte illa, & ſtetit in vallis medio. Quod 1
cum vidiſſet rex Hai, feſtinauit mane, & egreſſus eſt cum omni exer- (* In occurſum Iſrael)
citu ciuitatis. *Direxitq; aciem contra deſertum, ignorans, quod poſt
tergum laterent inſidiæ. Ioſue verò & omnis Iſrael, †ceſſerunt loco, ſi- (†terga verterunt)
a mulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam. At illi *uociferan- (* in ciuitate.)
tes pariter, & ſe mutuo cohortantes perſecuti ſunt eos. Cũque receſ-
ſiſſent a ciuitate, & ne unus quidem in urbe Hai & Bethel remanſiſ-
ſet, qui non perſequeretur Iſrael, ſicut eruperant aperta oppida dere-
linquentes, dixit Dominus ad Ioſue: Leua† clypeum qui in manu 2 (†haſtam infra.)
tua eſt contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam. Cumq; eleuaſ-
ſet clypeum ex aduerſo ciuitatis, inſidiæ quæ latebant ſurrexerunt
confeſtim, & pergentes ad ciuitatem, ceperunt & ſuccenderũt eam.
Viri autem ciuitatis qui perſequebantur Ioſue, reſpicientes & viden-
tes fumum vrbis ad cælum vſque conſcendere, non potuerunt ultra
huc illucq; diffugere, præſertim cum hi qui ſimulauerant fugam, &
tēdebant ad ſolitudinem, cōtra perſequentes fortiſſime reſtitiſſent.
Videnſq, Ioſue, & omnis Iſrael, quod capta eſſet ciuitas *, & fumus (* ab inſidiis.)
urbis aſcenderet, reuerſus percuſſit viros Hai. Siquidem & illi qui ce-
perant & ſuccenderant ciuitatem, egreſsi ex urbe cōtra ſuos, medios
hoſtium ferire cęperunt. Cum ergo ex utraque parte aduerſarij cæde
rentur, ita ut nullus de tanta multitudine † ſaluaretur, regem quoque (†remaneret ſuperſtes & qui euaderet.)
b urbis Hai apprehenderunt uiuentem & obtulerunt Ioſue. Igitur om-
nibus interfectis qui Iſraelem ad deſerta tendentem fuerant perſecu-
ti, & in eodem loco gladio corruentibus, reuerſi filij Iſrael percuſ-
ſerunt ciuitatem. Erant autem qui in eodem die conciderant à uiro
uſq; ad mulierem, duodecim milia hominum omnes urbis Hai. Io-
ſue uero non contraxit manum quam in ſublime porrexerat, tenens 3

a *Et fugientes.* Adamantius. Quid putas Ieſus fugiēs ſignificet? Videamus ſi ſit tale aliquid quod fugiendo vincamus, quia eſt aliqua pſecta virtus in fuga. Paulus indicat dicēs; *Fugite fornicationem.* (Ibidem. 1. Cor, 6. d.) Vides eſſe quandam ſpeciē fornicationis, quã fugere debem⁹, ſi caſtè in Chriſto viuere volumus, hęc ergo fuga parit ſalutem. Simili modo fugere debemus iram, auaritiam, inuidiam, liuorem, detractionē, & huiuſmodi. Hic eſt exercit⁹ Hai quem Ieſus fugere docebat. vndę; *Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* (Matth. 10. c.) Vult enim nos huiuſmodi hoſtes fugerę, & fugiendo euaſerimus horum malorũ contagia, videntes deuotionem noſtram & propoſitum mētis angeli, & nos in ſectationem dęmonũ pati, inſurgunt, & eos poſt tergum cędētes interimũt. Ieſus enim eſt cum his qui fugiũt, magis quã cum illis qui pſequuntur: diligit enim eos, q fugiũt fornicationem, dolum, mendaciũ & huiuſmodi.

✣ *Surgenſq; diluculo, &c.* Ioſephus. Ieſus purgatum exercitũ eduxit ad Ain vrbem, & nocte circa ciuitatem inſidias cõſtituens, diluculo cum hoſtib. eſt congreſſus. Illis autem cum fiducia propter priorem victoriã ſuper eos euntibus, populus Hebræorum ſimulando ſe recederę, longius eos quaſi perſequentes traxit. Dũ verò reſtitiſſet exercitus ꝯ faciē, dediſſetq; ſigna eis quos in inſidiis collocauerat, illi in ciuitatē ingreſſi ſunt. Dũ eſſent circa muros ciues intenti, aliqui vero & circa aſpectũ eorum qui egreſſi fuerãt, ciuitatem ceperunt, & omnes occurrentes extinxerunt.

✣ Theodo. (Quæſt. 11. in Ioſu.) Qui Ioſue crudelitatis arguũt, quod omnes trucidaret, & reges crucifigeret, arguit ēt Deum qui ita pręcepit. Ipſe enim per Moſen iuſſit omnes penitus interfici qui terram illlam incolebant, nēpe qui internecione digna cõmiſiſſent, & deueniſſent ad extremã nequitiã. Quã ob cauſam olim diluuium induxit, ac Sodomã & Gomorrhã igne cõſumpſit. Iuſſit quoq; Ioſue principes calcare pedibus ceruices Regũ, vt audaciores facti alacrius in acie conſiſterent.

*Hoc ipſum etiã Dominus noſter Ieſus mandauit. Ecce ait: *Dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.* (Matth. 10.)

b *Igitur omnibus interfe.* (Ibidem.) Adã. pcuſſerunt eos, in ore gladij, vſquequo non relinqueretur ex eis q. ſaluus fieret, &c. Indicatur nobis, quia ex his quorum chaos eſt habitaculum, id eſt, dæmonibus qui in abyſſo regnãt nullum penitus relinquere debemus, ſed omnes interimere non ſubſtãtiam ſcilicet illorum, ſed opus & ſtudium quo peccare homines faciunt, hæc eſt enim eorum vita ſi peccemus, & interitus eorum ſi non peccemus. Interimunt ergo ſancti, habitatores Hai, nec vllum dimittunt, qui cum omni diligentia ſeruant cor ſuum, ne procedãt ex eo cogitationes malæ, & os ſuũ ne procedat inde ſermo malus: hoc ē nõ relinquere vllũ q effugiat, cum eos nec ſermo effugit malus. (Matth. 1. d.) Extinguamus ergo oẽs chaos habitãtes .i. cõtrarias virtutes, & nullã relinquamus quę effugiat. Sic enim feſtũ celebrabim⁹ diē Deo, & læta ſolennitate gaudebim⁹. Quando ergo legis in ſcripturis pugnas iuſtorũ cædes interemptorũ, & qa ſancti nulli hoſtiũ parcunt, & ſi pepercerint reputari eis in peccatũ: ſicut Sauli q viuũ reſeruauit Agàg regē Amalec, (2. Re. 15. g) ſicut expoſuimus intelligenda ſunt, qa hęc bella geruntur aduerſus peccatũ. Quomodo autē iuſti erunt ſi vel parum peccati in ſeipſis ſeruauerint? Ideo dicit de eis ☞ quia nec

NICOLAVS. DE LYRA.

aliquot de nobis. ſ. 5. milia ad hoc electa. Intentio enim Ioſue erat extrahere regem Hai de ciuitate, & tunc inſidiæ ciuitatem intrarēt, & eam incenderent, vt expreſſe dicitur in litera, & ideo non comparuit coram ciuitate cum toto ſuo exercitu, ne aduerſarii ex tanta multitudine territi non auderent exire, & ideo 25. milia ſupradicta iunxerunt ſe Ioſue poſt egreſſum illorum aduerſariorum de ciuitate.

1 *Abiit ergo Ioſue nocte illa, &c. Hic ponitur actus executionis quantum ad ciuitatis captionem, & patet litera vſque ibi.* 2 Leua

2 Leua clypeũ. *Hebræi dicunt* bachidon, *ideſt, haſtam, &c. Ad hoc enim fiebat illa eleuatio vt ſocii Ioſue qui erant in inſidiis viderent, & ciuitatem intrarent: & alij ſe ei iungerent, quia hoc erat eis pro ſigno datũ: quo viſo ſtatim exierunt, ut patet ĩ litera & ideo oportuit qđ illa eleuatio ſic fieret ĩ altum, ut poſſet a multis & a lõge uideri. & ideo dicũt Hebræi fuit haſta, in cuius ſummitate erat aliquod uexillum pro ſigno determinato. Vel ſi fuit clypeus, ut dicit tranſlatio noſtra, oportet dicere quod fuit leuatus in altum in ſummitate cuiuſdam haſtę uel perticæ. Cætera patent uſque ibi.*

✣ Qui ſuc-

MORALITER.

†mitem ſeu carnis inclinationem, eo quod in ſenectute debellauit ſapientiſſimum Salomonem.

2 *Leua clypeũ qui, &c.* Clypeus iſte eſt memoria paſſionis dominicæ. Thren. 3. b. *Dabis eis Domine ſcutũ cordis laborem tuum.* 1. *Petri* 4. *a. Chriſto in carne paſſo, & vos eadẽ cogitatione armamini.* Si vero clypeus iſte cõſtãter teneatur in manu bonæ operationis, debellatur inſultus carnis vel fomitis. ideo dicitur poſtea.

3 *Ioſue vero non cõtraxit ma. quam in. & c.* donec inter. Seqtur.

†Regem

clypeum donec interficerentur omnes habita-
tores Hai. Iumenta autem & prędam ciuitatis
diuiſerunt ſibi filij Iſrael, ſicut pręceperat domi

a ¶ Non hoc ad literam, ſed locus demonum inhabitabilis erit in æternum, cum iam nemo peccabit, neque regnabit peccatum, cum diabolus & angeli eius ibunt in ignem æternum.

nus Ioſue. Qui ſuccendit vrbem & fecit eam tu 1
a mulum ſempiternum. Regem quoque eius ſu- †
ſpendit in patibulo vſque ad veſperam, & ſolis
occaſum. Præcepitq; Ioſue, & depoſuerunt ca-
dauer eius de cruce, proieceruntque in ipſo in-
troitu ciuitatis, congeſto ſuper eo magno acer-
uo lapidum, qui permanet vſque in præſentem

a ¶ Oportebat eum aliquid Deo dignum tanta victoria offerre.

b diem. † Tunc ædificauit Ioſue altare domino 2
Deo Iſrael in monte Hebal, ſicut præceperat
Moyſes famulus Domini filijs Iſrael, & ſcriptu

a ¶ Hi lapides viui ſunt Apoſtoli & integri & incontaminati, vnum altare facientes propter vnanimitatem & concordiam vnanimiter orantes. Super hoc altare offert Ieſus ſacrificium patri. Nos quoque poſſumus effici lapides altaris. non enim deſerit nos Chriſtus & orationes noſtras ſpiritus adiuuat, & offert patri orationes noſtras. ¶ Omnibus fidelibus qui ſunt lapides viui.

eſt in volumine legis Moyſi: altare de lapidib⁹ 3

a ¶ Q incorrupti carne & ſpiritu.

impolitis quos ferrum non tetigit, & obtulit ſu-
per eo holocauſta Domino, immolauitque
pacificas victimas, & ſcripſit ſuper lapides 4

quia nec vnum reliquerunt. vnde: *Nondum vſque ad ſanguinem* A *reſtitiſtis aduerſus peccatum*. Hinc alibi dicitur: *Sanctificate bellũ, & pugnate pugnam domini*. (Ie 12.b. Jo 3.b.) Quid eſt .n. ſanctificare bellum, niſi interẽptis omnibus animę hoſtibus, id eſt, vitijs, & mortificatis membris quę ſunt ſuper terrã, & omnib. malis cupiditatibus amputatis effici ſanctũ corpore & ſpiritu, & fortiter facientem venire ad cõſpectũ Dei viuẽtis, & ꝓ palma victorię & v̓tutis merito coronari.

a *Regem*. Adam. Rex Hai in ligno gemino ſuſpenditur diabolus. ſ. in cruce Chriſti, quæ B gemina fuit. i. gemina ratione conſtitit, quia viſibiliter Dei filius in carne crucifixus eſt, inuiſibiliter verò diabolus cum principatibus, & poteſtatibus ſuis, vnde Apoſtolus: *Quod erat contrarium nobis, tulit illud de medio, affigens cruci ſuæ, exuens principatus & poteſtates traduxit liberè, triumphãs eos in ligno crucis*. quamuis in alijs exemplaribus habeť, *triumphans eos in ſemetipſo*: ſed apud Græcos hẽtur, *in ligno*. Ergo duplex eſt rõ dominicæ crucis Vna, qua Chriſtus crucifixus reliquit nobis exẽplũ, Altera in qua crux illa tropheũ fuit diaboli in quo crucifixus eſt & triũphatus, vnde. *Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce* C *domini noſtri Ieſu Chriſti, per quẽ mihi mun. cru. eſt, & ego mun.* Vides quõ Aplus duplicẽ crucis ꝓdit rõnẽ, duo .n. ſibi ꝯria dicit eſſe crucifixa, ſe ſanctũ. ſ. & ꝑtõrẽ mũdi, ſicut diximus Chrm, & diabolũ. Nos .n. crucifigimur mũdo, cũ veniẽs princeps mũdi in nobis nõ inuenit qcq̃ & in nobis crucifigiť mũdus cũ peccati cõcupiſcẽtias nõ recipimus. Sed dicet aliquis: Si diabolus & exercitus eius interemptus eſt, quomodo adhuc cõtra ſeruos Dei ꝑualet, & *ſicut leo rugiens circumit quærens quem deuoret*? Sed & aduentus Chriſti, vnus quidẽ in humilitate cõpletus eſt, alius ſperať in gloria, & hic primus aduentus in carne, myſticè in ſcripturis vmbra eius dr̃. vnde: Spiritus vultus noſtri, Chriſtus dñs, cui diximus, *in vmbra tua viuemus in gentibus*. Gabriel quoq; de natiuitate eius dicit: *Virtus altiſſimi obũbrabit tibi*. vnde intelligim⁹ plura primo aduentu eius obumbrati, quorũ completio cõſummabiť in ſecundo. & Apoſtolus dicit, *quia reſuſcitauit nos cum eo, ſimulq; ſedere fecit in cæleſtibus*, q̃ adhuc impleta non uidemus, ſed nũc adumbrata ſũt hic ꝑ fidẽ, q̃ mente, & ſpe a terrenis & mortuis operibus eleuamur, & quotidie cor noſtrũ ad cęleſtia erigimus, ſed in ſecũdo aduentu implebunť q̃ nũc credim⁹ & ſperam⁹: Sic ergo diabol⁹ victus eſt & crucifixus, ſed his q̃ cũ Chriſto crucifixi ſũt. omnibus autẽ erit crucifixus, cũ cõplebiť illud qđ ait Apoſtolus: *Sicut in Adam omnes moriunt, ita & in Chriſto omnes viuificabunt*. Eſt ergo hoc ẽt reſurrectionis futuræ myſterium. Nam & tunc diuidetur populus in duas partes, & erũt alij primi, alij poſtremi, quicũque ad Ieſum cõſpirauerũt in vnũ nec vltra erit diabolus, q̃ nec mors. Vñ *nos qui viuimus, qui reſidui ſumus in aduentu Domini, nõ præueniemus eos qui dor. quia ipſe dominus in iuſſu & in voce archangeli, & in tuba deſcendet de cœlo, et mortui qui in Chriſto ſunt reſurgent primi, deinde nos qui viuimus &c.* De diabolo autẽ ait: Nouiſſimus inimicus deſtruetur mors, &c. Adã. Lxx. in gemino ligno: hoc ẽ lignũ ſciẽtię boni & mali, in quo & bonus .i. Chriſtus, & mal⁹ .i. diabolus pepẽdit, ſed malus, vt interiret bon⁹ vt viueret ex virtute q̃ *crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex uirtute Dei*, nec vt ſolùm viueret, ſed vt viuificaret. Ipſe eſt nouiſſimus Adam in ſpiritu viuificante.

D ✠ Chaldæus Parap. Homo ſuſpẽſus ideo vocatur contumelia, aut maledictio Dei, quia id ſupplicium in eos tm̃ conſtitutũ eſt, q̃ Deo, aut verbis, aut improbo cultu ꝓbrũ inferũt. (In cap. 20. Deutero.)

✠ R. Iſaac Aerameus. Suſpenſus vocatur execratio, non Dei, ſed iudicũ: quia ita comparati ſunt animi hominum, vt cùm cruci affixum aliquẽ conſpiciunt, deteſtentur magiſtratus ſeueritatem.

✠ R. Moſe Gerundenſis. Tametſi ſontis ſcelus dignum ſit diuturniore ſuſpendio, quàm diei vnius eſt ſpatium, tamen deponendum eſt ex hominũ cõſpectu cadauer: quia omniũ hominum execrabiliſſimus habetur, qui ſuſpendio necatus eſt.

b *Tunc ædificauit, &c.* Adam. Aedificauit Ieſus altare domino Deo Iſrael, &c. (Hom. 9. in Ioſ.) E Omnes qui in Chriſtum credim⁹, lapides viui eſſe dicimur, ſecũdum illud: *Vos autẽ eſtis lapides vi. &c.* (1. Pet. 2. a.) Sicut autẽ lapides validiores primi iaciuntur in fundamento, vt ipſis ſuperponi poſſit ędificij pondus, ſecundi verò & paulò infirmiores proximi ordinãtur, qui verò adhuc infirmiores ſunt paulò ſuperiores, deinde, qui infirmiores adhuc ſũt, in ſuperioribus, & ꝓpe ipſa faſtigia collocantur. Idem intelligendum eſt de lapidibus viuis: Apoſtoli, & prophetæ ſunt in fundamẽtis. vnde: *Super ædificati ſuper fundamẽtũ Apoſtolorum et prophetarũ, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu*. (Eph 2. d.) F Ipſe autem Chriſtus ſpiritualis ędificij fundamẽtũ eſt, vnde, *fundamentũ aliud nemo põt ponere, præter id quod poſitũ eſt q̃ eſt Ieſus Chriſtus*. (1. Cor. 3. c.) Beati ergo qui ſupra tam nobile fundamẽtum ædificia ſãcta cõſtruxerũt. Sed i hoc ædificio oportet eſſe altare. Quicunq; ergo lapides viui orõnib⁹ & obſecrationibus vacãt, & ſupplicationũ victimas immolãt, ex his ędificat Ieſus altare. Sed vide q̃d aſcribať laudis lapidibus altaris. Sicut dixit legiſlator Moſes, *ædificate altare ex lapidibus integris, quibus ferrum non eſt iniectum*. (Exod. 20. d. Deut. 72. a.) Nouit cuiuſq; cõſcientia q̃s ſit integer, incorruptus, impollutus, immaculat⁹ carne & ſpiritu: cui ferrũ non eſt iniectũ. i. q̃ ignea tela maligni non recepit, ſed ſcuto fidei extinxit & repulit, vel q̃s eſt qui ferrũ pugnę, belli, litiũ nunquã recepit: ſed ſemꝑ pacificus fuit, quietus, mitis, & Chriſti humilitate formatus. hi ſunt lapides viui, ex q̃bus altare fit, vt offerat Ieſus ſuꝑ eos holocauſta & ſacrificia ſalutis. Sed adhuc deeſt, qđ his oĩbus adijciat Ieſus. Scripſit, inq̃t, Ieſus ſuꝑ lapides altaris Deuteronomiũ legis, &c. Q̃õ autẽ hoc potuit facere? Sed nr̃ Ieſus in lapidibus viuis & integris ſcripſit Deuteronomiũ. ſ. ſecundã legẽ. vnde ipſe ait: *Dictũ eſt antiquis: Nõ occides. Ego autẽ dico vobis: Omnis qui iraſcit fra. ſuo h. eſt, &c.* (Matth. 5. c.) Vides Deuteronomium quod ſcripſit Ieſus in lapidibus viuis & integris, nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus: non atramento, ſed ſpiritu Dei viui. vnde: *Cum enim gentes quę legem non habentes, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, huiuſmodi legem nõ habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtẽdunt opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis, &c.* (Rom. 2. b.) Sed nũc ꝑ hęc quæ loq̃mur Ieſus Deuteronomiũ deſcripſit in cordibus eorũ, q̃ integra fide, & toto aĩo accipiũt quaſi integris lapidibus. Q̃õ potuit ſuꝑ lapides tã magnũ librũ ſcribere & ꝑmanentibus ibi filiis Iſrael vſquequo ꝑſcripſiſſet? Nr̃ aũt Ieſus non indiget multa mora, vt ſecundã legem in cordibus credentium figat, qui ad altaris conſtructionem digni ſunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui ſuc. &c. i. nõ reædificandã in poſterũ, ſicut fecerat de Iericho.
2 Tũc ædi. *Hic conſequẽter ponitur actus immolationis, vt de victoria Deo gratias agerent, & vt mandatũ Moſi de benedictionibus & maledictionibus, prout deſcribitur Deut. 27. implerent.*
3 De lapidi. *Sic enim deſcribitur in lege Exodi 20.*
4 Et ſcrip. *Non eſt intelligendum, quòd totum fuerit ibi ſcriptum, ſed decem præcepta tantùm, prout continentur etiam Deuter. 5.*

MORALITER.

† *Regem quoque*. Per patibulũ aſperitas pœnitẽtiæ põt intelligi, in qua ſuſpendendus eſt fomes peccati. Gal. 5. d. *Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.*
2 *Tunc ædif.* Per hoc quòd Ioſue fuit ſollicitus Moſi præceptum implere, inſtruuntur prælati, bonas ordinationes prædeceſſorum ſuorum cuſtodire. contra multos qui ſtudent eas totaliter diſſipare.
3 *De lapid.* Per quos ſignificantur fideles in fide, & moribus ſtabiles, de verbis politis rhetoricæ non curantes.
4 *Et ſcripſit, &c.* In cordibus enim fideliũ ſcribitur lex euangelica ad credendum corde, & confitendum ore.

a ¶ Euangelium ſcilicet in cordibus credentium.
Deuteronomium legis Moyſis, quod ille di-
a ¶ Da ula fidei ſacramenta. b ¶ Hi ſunt eccleſiæ virtutes angeli, id eſt, eccleſia primitiuorum qui huiuſm odi adſiſtunt.
¶ Qui ſemper vident faciem patris.
a geſſerat coram filijs Iſraël. Omnis autẽ populus 1
& oẽs maiores natu, duceſq́; ac iudices ſtabant
a ¶ Qui ſacerdotali religione viuunt.
ex vtraque parte arcæ in conſpectu ſacerdotum
a ¶ Opere implendo legem, quæ in arca erat. b ¶ Catechumenus, vel qui iam ſociari ſtudet fidelibus.
b qui portabãt arcã fœderis domini: vt aduena,
a ¶ Chriſtianus.
ita & indigena. Media pars eorũ iuxta montem †
a ¶ Qui amore boni, & promiſſæ benedictionis bene operantur.
b ¶ Qui ſupplicij timore, & maledictionis cauendæ beneficium.
Garizim, & media iuxta montem Hebal ſicut †
¶ Lex.
præceperat Moyſes famulus Dñi. Et primum 2
¶ Gratiam intelligentes tribui, vt in lege habeamus ſenſum Chriſti.
c quidem benedixit populo Iſraël. Poſt hæc legit 3
omnia verba benedictionis, & maledictionis,
& cuncta, quæ † ſcripta fuerant in legis volumi-
d ne. Nihil ex his, quæ Moyſes iuſſerat, reliquit
intactum, ſed vniuerſa explicauit coram omni 4
a ¶ Perfectorum, ſcilicet quorum eſt ſolidus cibus. b ¶ Infirmis, qui infirmus eſt olus manducet. c ¶ Qui lacte indigent, catechumenis.
multitudine Iſraël mulieribus ac paruulis, & ad-
uenis, qui inter eos morabantur.

✠ R. Leui filius Gerſonis. Ab omnibus altaribus prohiben-
A da fuit ſcalpra, vt intelligerent qui ad ea cęleſtem ſibi fauorem & gratiam demereri ſacris faciẽdis, & cõciliare ſatagerent, Deum ſuapte natura perfectum bonumq́; eſſe, neque ad ſui abſolutionem externum aliquid accipere.

✠ R. ISAAC Acrameus. Ideo artificium manus prorſus ab altarium lapidibus abeſſe debuit, ne id boni quod apud aras a Deo impetrant homines, humano operi ferre acceptum poſſint.

Orig. ho. 9. in Ioſ. a *Omnis autem*. Et omnis Iſraël & presbyteri & iudices & ſcribæ pcedebãt hinc & illinc, arcam teſtamenti dñi, &c. Arca teſtamenti domini eſt, in qua tabulę legis manu Dei ſcriptæ ſeruatur & circa
B hãc qui verè Iſraël eſt incedit nec eſt longè ab ea. Leuitæ verò & ſacerdotes in humeris ſuis eam portabant. Quicunque enim ſacerdotali religione & ſanctitate viuunt, nõ ſolum hi qui ſedẽt in ſede ſacerdotali, ſed magis, hi qui ſacerdotaliter agunt, quorum pars
† præcepta. eſt domin⁹, ipſi verò ſacerdotes, & Leuitæ dñi, qui legem portãt in humeris implẽdo. ſ. opere, q̃ ſcripta ſunt in lege.
Ibidem. b *Vt aduena*. Sed & proſelytus & indigena ſimul, & erat dimidij iuxta montem Garizim, & dimidij iuxta mõtem
C Hebal, &c. Qui sũt qui dimidij incedunt iuxta montem Garizim, & qui ſunt dimidij qui licet ſaluentur, non tamen potuerunt iuxta montem Garizim incedere, ſed incedunt iuxta motem Hebal? Mons Garizim benedictiones habet. Mons Hebal maledictiones, quę peccatoribus imminent. Statuerunt enim, ſicut ſcriptum eſt in Deuteronom. ſex tribus ad benedicendum
Deut. 27. b. & 28. b. in monte Garizim nobiliores & eximias, id eſt. Simeon, Leui, Iuda, Iſſachar, Ioſeph, & Beniamin. Sex verò ignobiliores ad maledicendũ, in quib. eſt Ruben, q. aſcendit cubile pa-
Gen. 49. a tris, & Zabulõ qui eſt vltimus filius Lię. Ego video duas eſſe ſpecies eorũ qui per fidẽ properãt ad ſalutem. Vnam eorũ
Fidelium duo genera. qui promiſſionẽ cęleſtiũ cupiditate ſuccẽſi, ſummo ſtudio nitũtur, nec vel eos minima beatitudo pterreat, deſiderãtes nõ ſolum bñdictionẽ capere & effici in parte ſortis ſanctorũ ſed ſemp adſiſtere in cõſpectu Dei. Alij verò etſi tẽdunt ad ſalutem, nõ tam amore cęleſtium benedictionũ vel promiſſionũ q̃ ne eant in gehẽnam. Quaſi dicant: Sufficit mihi nõ ire in ignem ęternũ, nõ expelli in tenebras exteriores. Dimidij ergo illi q. iuxta montẽ Garizim incedunt, qui ad benedictionẽ electus eſt, illos ſignificant, qui nõ metu pœnę, ſed bene-
D dictionis & promiſſionis deſiderio veniũt ad ſalutẽ. Illi verò dimidij, qui iuxta montem Hebal incedunt, in quo maledictiones prolatæ ſunt, alios indicãt, qui metu pęnæ & ſupplicij cõplentes legem veniunt ad ſalutẽ. Nobiliores aũt ſunt illi, qui ipſi⁹ boni & benedictionis deſiderio bonũ agũt quàm qui metu ſupplicij. Solus autem Ieſus eſt, qui poteſt ex omni populo huiuſmodi mentes diſcernere & alios ſtatuere in monte Garizim ad benedictiones, alios in monte Hebal ad maledictiones, non ut maledictiones accipiant, ſed ut motuentes præſcriptas maledictiones, & pęnas peccatoribus conſtitutas, caueant incurrere eas.
Homil. 9. Ioſue. c *Poſt hæc le*. ADAM. Refertur, *quia legis Ieſus omnia verba legis bñdictionis et maledictionis* &c. Ego arbitror, q̧ ſi quãdo
E 2. Cor. 3. legitur nobis Moſes & p gratiam domini velamen literæ amouetur, & incipimus intelligere & diligere, quia lex ſpiritualis eſt: Ieſus dominus legit legem, & hæc in auribus populi recitat, præcipiens ne ſequamur occidentem literã ſed teneamus ſpiritum viuificantem. Legit ergo Ieſus nobis legem, cũ legis arcana ita
1. Cor. reuelat. Vnde *Nos autẽ ſenſum Chriſti habemus, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis*.
d *Nihil ex his*. Non erat ſermo ex his quæ mãdauit Moſes, quem non legerat Ieſus in auribus totius eccleſiæ Iſraël,
F additum eſſe etiam *mulieribus & infantibus & proſelytis*. Nouit enim. Ieſus noſter aures eſſe præter iſtas carnales, de
Luc. 8. b quibus ait. *Qui habet aures audiendi audiat*. In his ergo auribus legit Ieſus legem. Si ergo ſeparatim intelligamus mulieres & infantes & proſelytos, & eos velut ſequelam quandam eſſe ſentiamus eccleſię, quomodo in magna domo
1. Tim. Heb. 5. Ephes. ſunt etiam lignea & fictilia vaſa. Dicimus quidem viris fortibus fortem tradi cibum, de quibus dicitur. *Perfectorum autem eſt ſolidus cibus*, ex quibus eccleſia paratur, quæ non habet maculam aut rugam. Eos verò quos mulieres, infantes, proſelytoſque appellat, intelligamus eos eſſe qui adhuc lacte indigent, vel etiam infirmi, vt mulieres olerib. veſcũtur. Si verò omnis ſimul eccleſia accipiatur, viri intelliguntur qui in omnibus ſtant armati perfecti contra hoſtes & diaboli aſtutias. Mulieres verò, quæ nõdum ex ſe quę vtilia ſunt egerunt, ſed meliorũ exempla ſectãdo, qui ſunt eis ca-
1. Cor. 11. put. *Caput enim mulieris vir*. Infantes verò erunt, qui nuper fide ſuſcepta, lacte euãgelico nutriunt. Proſelyti autem catechumeni, vel qui iam ſociari fidelibus ſtudent.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnis autem populus, &c. *Quia ſicut dictũ fuit plenius Deut. 27. Hebal & Garizim ſunt duo monticuli propinqui, et vallis eſt in medio in qua in erant ſacerdotes cum arca, & media pars populi erat in monte Garizim, vt dicitur hic, & media pars eorum erat iuxta montem Hebal, & dicitur iuxta, quia non erat in ſummitatibus iſtorum montium, ſed in deſcenſibus, vt melius audirent ſacerdotes, qui erant in valle media, pronuntiantes benedictiones verſus montem Garizim, & populus ibi exiſtens reſpondebat, amen, & maledictiones verſus montem Hebal, & populus ibi exiſtens reſpondebat, amen. prout dictum fuit Deut. 27.*

2 Et primum. *Non eſt intelligendum quòd Ioſue propriè loquendo benediceret populum, quia hoc pertinet ad ſacerdotum officium, ſed imprecatus eſt bona populo, tanquam princeps populi poſt immolationem prædictam, quam ſimiliter fecit non per ſe, ſed per ſacerdotes.*

3 Poſt hæc. *Non per ſe ſed per ſacerdotes vt prędictum eſt.*

4 Coram omni. *Quia ſuper omnes cadebant maledictiones, ſi tranſgrederentur legem, & benedictiones, ſi eam obſeruarent, ſecundũ quod habetur Deut. 30. & 28.*

MORALITER.

† *Media pars, &c.* ſcilicet ad benedicendum. † *Et med.* ſcilicet, ad maledicendum, vt habetur Deuteronom. 28. Per hoc autem oſtenditur, quod ſicut boni ſunt benedicendi, ita mali maledicendi, differenter tamen. Iſtæ namque benedictiones & maled[illegible] quædam imprecationes bonorum ipſis bonis, & malorum ipſis malis, vt habetur Deuteronom. 28. vbi benedictiones illæ ponuntur explicitè. Bonis autem hominibus imprecanda ſunt bona ſpiritualia & temporalia, malis autem hominibus imprecanda ſunt bona ſpiritualia tantum, & non temporalia, ſed aliquando magis oppoſitum: non tamen ex odio, ſed vt vexatio det eis intellectum, & ſic à ſuis iniquitatibus reſipiſcant.

A i.in Ioſ.c.10. Q*uibus,&c.* ✻ Rupert. Omnes peccato ſuo duce, congregati ſunt, vt perirent, quia Dñi ſentẽtia fuerat, vt indurarentur corda eorũ, & pugnarẽt contra Iſrael, & caderent, & non mererentur vllam clemẽtiã. Etenim tã peſſimi erãt, tãq; peccatores, vt ipſa eos terra euomeret. Cum.n. dixiſſet, *Qui cum iumento, & pecore coierit, morte moriatur, mulier, quæ ſuccubuerit cuilibet iumento, ſimul interficietur cũ eo, ne vos euomat terra*, omnia hęc fecerunt. Iuſta ergo Domini ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent, & non mererentur omnem clementiam, &c. Sequitur.

Homil. 9. in I. b *Congrega. &c.* Adam. Ex his, quę geſta ſunt, Domini Ieſu bella, & triũphos cõtẽplemur, quãuis ẽt hęc in ipſo viſibiliter cernamus expleta. Conuenerũt enim reges terræ ſenatus populus, & principes Romani, vt expugnarent nomen Ieſu, & Iſrael ſimul. Decreuerunt enim legibus ſuis, vt non ſint Chriſtiani. omnis ciuitas, & omnis ordo Chriſtianum nomẽ impugnat. Sed ſicut omnes reges illi conuenientes nihil contra Ieſum facere potuerũt, ita ẽt nunc nihil potuerunt, vel principes, vel poteſtates iſtæ contrariæ, q̃n Chriſtianorum genus latius, & profundius propagetur. Scriptũ eſt enim: Quia quanto magis eos humiliabant, tãto plures fiebãt. Confidimus aũt, quia nõ ſolum nõ poterũt nos obtinere inuiſibiles inimici, ſed velociter domino noſtro Ieſu vincente, cõteretur Satanas ſub pedibus ſeruorum eius.

Hom. 2. B Exod. 1. b. om. 16. e. C

omil. 10. n c. oan. 14. a. c *At hi, qui, &c.* Adam. *In domo patris mei manſiones multæ ſunt*, & multæ differentiæ eorum, q̃ ad ſalutem ſunt, vel veniunt. Vnde, & Gabaonitas arbitror portiũculã quadã eorũ eſſe, qui ſaluandi ſunt, ſed non ſine nota alicuius infamię. Ligni enim cęſores, vel aquę geſtatores fiũt ad obſequiũ populi, & altaris, quia cũ dolo acceſſerũt ad filios Iſrael, pãnis calceamẽtiſq; veteribus induti, ferẽtes cibũ vetuſti panis. Hi ergo veniunt ad Ieſũ cũ vetuſtatib. ſuis, petentes ſaluari tantum. Sunt enĩ in eccleſia credẽtes quidã, & acquieſcentes diuinis p̃ceptis, erga ſeruos Dei religioſi, & officioſi, et ad ornatũ eccleſię, vel miniſteriũ ſatis prompti, ſed in ↄuerſatione propria obſcœni, vitijs inuoluti, nec omnino deponentes veterẽ hominẽ cum actibus ſuis, nihil adhibẽt emẽdationis morũ, vel innouatiõis. Iſtis ergo Chriſtus Ieſus ſalutẽ concedit, ſed quãdam infamiæ notã nõ euadunt. Simile quod in libro Paſtoris de his dicitur. Quia eſt arbor quędam, quę vlmus uocatur, quæ fructum non adfert, portat tñ vitem fructiferã, & ſic neceſſaria eſt, quia frugiferæ uiti ſeruit. Sic Gabaonitæ non depoſuerunt ueterẽ hominem cum actib' ſuis, ſed miniſtrant ſanctis, & ſeruiunt, & aliquid utilitatis impendunt, et ſic ab Ieſu ſalutẽ cũ iuramenti interpoſitione ſuſcipiunt. D E Coſ. 3. b.

Notãdũ autẽ, quod hęretici, qui uetus teſtamentum non recipiunt, in hoc loco dicũt. Vide quia nihil humanitatis habuit Ieſus Naue filius, ut homines, qui ad ſe ſupplices uenerãt, ſalutẽ cõcedens, notã infamiæ, et iugũ ſeruitutis ĩfligeret. Sed Ieſus ſecundũ menſurã fidei ipſorum competẽter iudicauit. Sed Raab meretrix, quæ fide integra credidit cum oĩ domo ſua, & exploratores plena deuotione ſuſcepit, integre in ſocietatẽ populi ſuſcepta eſt, & appoſita ad filios Iſrael. Iſti uero, qui nõ tam Iſraeliticæ plebis conſortia dilexerunt, quam ſuæ perditionis metu fraudulenter acceſſerunt ad Ieſum, quomodo poterant libertatem uitæ, & regni conſortium dolis ſeruilibus promereri? Pręterea cũ dicerent: *Audiuimus quanta fecit uobis* F

CAP. IX.

a Q*Vibus auditis cuncti re-* 1
ges transIordanem, qui 2
verſabãtur in mõtanis,
& cãpeſtribus, in mari-
timis ac littore maris 3
magni, hi quoque, qui 4
habitabant iuxta Liba-
nũ, Hethæus, & Amorrhæus, Chananæus,
b Phereſæus, & Heuæus, & Iebuſæus, congre-
gati ſunt pariter, vt pugnarent cõtra Ioſue,
& Iſrael vno animo, eadẽq; ſententia. At hi 5
c qui habitabant in Gabaon, audiẽtes cuncta
a ¶Non ſyncere, nec integre, ſocii Iſraelitarum fieri cupientes.
quæ fecerat Ioſue Iericho, & Hai, callide co
a ¶Antiquas, ſ. ſordes, & vitiorum pannos veteres.
gitãtes tulerũt ſibi cibaria, ſaccos veteres aſi
nis imponentes, & vtres vinarios ſciſſos at-
a ¶Veterem ſcilicet hominem cum actibus ſuis,
que cõſutos, calceamẽtaq; p̃ antiqua, quæ
ad indiciũ vetuſtatis pitacijs cõſuta erãt, in-
duti veterib. veſtimentis. Panes quoq; quos
portabãt ob viaticũ, duri erãt, & ĩ fruſta cõ-
a ¶Ieſum Chriſtum.
minuti. Perrexerũtq; ad Ioſue, qui tũc mo-
a ¶Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.
b ¶Sanctis, qui ſemper parati ſunt pugnare contra aereas poteſtates.
rabãtur ĩ caſtris Galgalę. Et dixerũt ei, atq;
a ¶Reuelatione, ſ. de qua dicitur: Reuela oculos meos, &c.
ſimul omni Iſraeli, de terra lõginqua veni-
mus, pacẽ vobiſcũ facere cupiẽtes. Reſpon-
¶Aliàs filii Iſrael.
deruntq; viri Iſrael ad eos, atq; dixerunt. Ne 6
fortè in terra, quæ nobis ſorte debetur habi
tetis, et non poſſumus fœdus inire vobiſcũ.
At illi ad Ioſue: Serui, inquiunt, tui ſumus.
Quibus Ioſue ait: Quinã eſtis vos, aut vnde

NICOLAVS DE LYRA.

Q*Vibus audi.* Deſcripta deſtructione Hai, hic cõſequenter deſcribitur timor circunſtantis populi Ex hoc aũt timore aliqui ſe congregauerunt, ut poſſent melius reſiſtere, de quib. primo agitur. Aliqui uero cogitauerunt coniungi filijs Iſrael fędere, de quib. agitur ſecundo ibi. *At hi qui erant in Gabaon.* Circa primum dicitur.

1 *Quibus au.* ſ. tranſitu Iordanis mirabili, & deſtructione Iericho, & Hai.

2 *Cuncti re.* Hic accipit̃ trãs Iordanẽ, reſpectu illi' loci ĩ quo, filij Iſrł mãſerãt ĩ cãpeſtrib. Moab ubi Moyſes leg. explana.

3 *In maritimis.* i. ĩ locis p̃piq̃s mari mortuo, & mari Cẽereth.

4 *Ac littore maris mag.* Iſtud eſt mare mediterraneũ, quod dicitur magnum reſpectu maris mortui, & maris Cenereth, quæ ſunt quidã lacus, ut ſupra dictum eſt 3. c. Cætera patẽt. Diuiſio.

5 *At hi.* Hic conſequenter agitur de Gabaonitis, qui timore ducti quæſierunt cum filijs Iſrael fęderari. Circa quod priò deſcribitur ſimulatio falſi. ſecundo firmatio fęderis initi, ibi *Suſceperũt ig̃ t.* tertio detectio doli ibi. *Poſt dies aũt tres.* quarto temperatio pacti, ibi. *Qui rñderunt.* Sententia autem primæ partis eſt in hoc, quod finxerunt ſe verbis, & factis veniſſe de terra longinqua, quæ eſſet extra terminos terræ promiſſæ filijs Iſrael, vt ſic poſſent cum eis aliquod fędus facere, per quod mortem euaderent, & in terra manerent, & patet litera vſque ibi.

6 *Ne fortè, &c.* quia inhibitum erat eis fędus facere cum habitatoribus illius terræ, vt habetur Num. 33.

✻ 1 Venerunt

MORALITER.

1 *Quibus auditis cuncti, &c.* Per iſtos reges cõgregatos ad pugnandũ contra Ioſue, & populũ Iſrael, allegorice ſignificantur principes Iudęorũ, & Imperatores Romanorũ, & eorũ pręfecti, volentes deſtruere nomen Chriſti, & populi Chriſtiani, q̃ p̃ Ioſue, & populũ Iſrael ſignificãtur. Et de iſta congregatione ꝯ Chriſtũ dicitur Pſal. 2. a. *Aſtiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in vnũ aduerſus dñm, & aduerſus Chriſtum eius*, ſed non potuerũt. Nã econtrario in iſtis perſecutionib. maxime creuit populus Chriſtianus, & p̃ cõſequẽs nomen Chriſti. Et hoc fuit figuratũ Exo. 1. b. ubi dicit̃ de filijs Iſrael: Quanto uero magis opprimebant̃, tãto magis multiplicabãtur, & creſcebant. Et iõ Pſ. 2. poſt verba pręmiſſa. *Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ aduerſus dominũ, & aduerſus Chriſtũ eius.* ſubditur. *Dirumpamus uincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipſorum. Qui habitat in cœlis irridebit eos, &c.* quia fecit venire oppoſitum intentionis ſuæ.

✻ 5 *At hi, qui habitabant in, &c.* Per Gabaonitas, qui cũ veſtimentis conciſis, & calceamentis ueterib. & repeciatis uenerunt facere fœdus cũ filijs Iſrael, intelligi poſſunt illi, qui moribus ſecularib. quærunt religionem contra dictum Apoſtoli Coloſſ. 3. b. *Expoliantes vos veterem hominem cum actib. ſuis induite nouum.* propter quod de talibus ſubditur.

A *vobis dominus per mare rubrum, et in deſerto*, nihil tamē tātæ fidei dignum, nihil tantarū virtutū admiratione dignū geſſerunt. Ieſus ergo vidēs anguſtum in fide propoſitū, moderationem erga eos iuſtiſſimam ſeruat, vt ſalutem mereātur, q. patum fidei habent, nec tñ ſummā regni, vel libertatis accipiant, quia fides eorum nullo operum nobilitatur acceſſu. *Fides aūt ſine operibus mortua eſt.* (Iaco. 2. d.) Nobis autē prouidendum eſt, dū poteſtatē habemus, vt abijciētes antiquas ſordes, & pannos vitiorum veteres ſociemur Iſraeliticæ libertati. In lege enim præcipitur, (Exod. 21. a. Deut. 15. c.) ne liceat Hebræū puerū, ſi forte in ſeruitutē deuenerit, amplius ſeruire, quam ſex B annis, in ſeptimo verò liberūm dimitti. tanta apud Iſraelitas libertatis cura. Tu ergo ſi Hebræus puer es, & in ſeruitium decidiſti: Puer enim eſt, qui facilitate animi in ſeruitium decidit, qui autē peccat ſeruus eſt peccati; (Ioan. 8. d.) in hoc ſeruitium nō virilis, & perfectus animus decidit, ſed puerilis, & facilis. Tu ergo ſi Hebreus puer es, ideſt fidelis iam baptizatus, & poſt in peccatum lapſus, ſufficiat tibi ſex annis ſeruiſſe. In ſeptimo vide ne ſeruias, ſed redi ad libertatem tuam. Septenarius legem ſignificat mandatorum, ſenarius verò mundum, dum ergo, quæ mundi ſunt ſapis, & in his exerceris, & ſecundū carnē cogitas, neceſſe eſt te ſeruire peccato. Cū ergo ad ſeptenariū, i. legis ſcientiā perueneris, tūc require libertatē tuam, ne ſi perſeueraueris in peccatis defixa in aure C nota, quia ſi cōmonentis Dei, & ad libertatem priſtinam reuocantis verba non audias, fias peccati ſeruus in æternum.

✠ Procop.

✠ Procop. Succeſſit Gabaonitarum conatus, eo quòd Ioſue ipſorum cauſa Deum nōn fuiſſet ſciſcitatus. Ipſorum verò ſeruitus, quæ circa rem ſacram cōſiſtebat, Noe vaticiniū ad finem adduxit, qui dixit. *Maledictus Chanaan, famulus erit fratrum ſuorum.* Eſt aūt Gabaō metropolis ac vrbs regia Heuæorum, quæ etiā de ſorte Beniamin fuit. Nunc verò vicus eſt, ſeruato nomine, prope Bethel ad occaſum, ad quartum lapidem. D

veniſtis? Reſponderunt: De terra longinqua valde venerunt ſerui tui 1
a ¶ Fatentur ſe diuina mirabilia audiſſe, & ſcire, nihil tamen dignum tantarum virtutum admiratione faciunt.
in nomine domini Dei tui. Audiuimus enim famam potentiæ eius,
cuncta, quæ fecit in Aegypto, & duobus Amorrhæorū regib. trans
Iordanem Sehon regi Heſebon, & Og regi Baſan, qui erat in Aſta-
roth. Dixeruntque nobis ſeniores, & omnes habitatores terræ no-
ſtræ: Tollite in manibus veſtris cibaria ob longiſſimam viam, & oc 2
currite eis ac dicite: Serui veſtri ſumus, fœdus inite nobiſcum. En
panes, quando egreſſi ſumus de domibus noſtris, vt veniremus ad
vos, calidos ſumpſimus, nunc ſicci facti ſunt, & vetuſtate nimia
comminuti. Vtres vini nouos impleuimus, nunc rupti ſunt, & ſolu-
ti. Veſtes, & calceamenta quibus induimur, & quæ habemus in pe-
dibus, ob longitudinem longioris viæ trita ſunt, & penè conſum-
pta. Suſceperunt igitur de cibarijs eorum, & os domini non inter- 3
rogauerunt. † Fecitque Ioſue cum eis pacem, & inito fœdere polli- 4
citus eſt, vt non occiderentur. Principes quoque multitudinis iu-
rauerunt eis. Poſt dies autem tres initi fœderis, audierunt, quòd in 5
vicino habitarent, & inter eos futuri eſſent. Moueruntque caſtra fi-
lij Iſrael, & venerunt in ciuitates eorum die tertio, quarum hæc
vocabula ſunt, Gabaon, & Caphira, & Beroth, & Cariathiarim. Et
non percuſſerunt eos, eo quòd iuraſſent eis principes multitudinis
in nomine Domini Dei Iſrael. Murmurauit itaque omne vulgus
a contra principes Iſrael. Qui reſponderunt eis. Iurauimus eis in no- 6
mine domini Dei Iſrael, & idcirco non poſſumus eos contingere. 7
Sed hoc faciemus eis: Reſeruentur quidem, vt viuant, ne contra 8
nos ira domini concitetur, ſi peierauerimus, ſed ſic viuant, vt in
vſus vniuerſæ multitudinis ligna cædant, aquaſque comportent.
Quibus hæc loquentibus, vocauit Gabaonitas Ioſue, & dixit eis:

✠ IOSEPHVS (lib. 5. Ant ca. 2.) Gabaonitæ habitantes, iuxta Hieroſolymam, videntes, quæ euenerant Hiericho, & Ain, ad ſemetipſos tranſire hāc vaſtationem exiſtimantes, Ieſum apertè rogare noluerunt. Neque E enim hoc impetrare ſe quaſi aliqd mediocre putabant, dum in interitu totius gentis Chananæorū eum pugnare agnoſcerent. Miſerunt legatos ad Ieſum, &c. († 22. q. 4. nocens. elec. c. vebilem. an)

✠ Rab. Solom. (Gen. 34.) fraus Gabaonitarum, veluti talio fuit illius qua olim vſi erant filij Iacob ad opprimendos Sichimitas, Gabaonitarum gentiles, fuerant enim Sichimitæ Heuæi, vt & Gabaonitæ.

a *Iurauimus.* Aug. Quæritur quomodo iurationē hanc ſeruandam crediderunt Hebræi Gabaonitis, (Quæſti. in Ioſue) quibus ita iurauerāt tanquā de lōginqua terra venientib. ſicut illi mētiti fuerant. Sciebant. n. ſe debellandos, ſi cognitū eſſet Hebræis in ea terra eos habitare, quā erant recepturi. Mentientibus ergo, q. de longinqua terra veniſſent, iurauerunt. Poſtquā vero cognouerunt habitare eos, vbi omnes quos inuenirēt, ſecundū Dei præceptum debellare deberēt, noluerunt tamē F frangere

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venerunt, &c. *Ex hoc videtur, quod non ſolum venerunt ad Ioſue timore ducti, ſed etiam fide vnius veri Dei, quia ex miraculis, quæ fecerat pro filijs Iſrael auditis, crediderunt eum eſſe verum Deum cœli, et terræ, & deſiderauerunt ad cultum ipſius venire per fœdus ineundum cum filijs Iſrael, & de hoc ſunt commendandi, non autem de fictione falſi, per quam ad hoc deuenerunt.*

2 Tollite in, &c. *ideſt, quaſi ob longiſſimam viam ficte, quia ſecundum veritatem non erat, ſicut patet in litera. Cætera patent.*

3 Suſceperunt, &c. *Hic conſequenter ponitur firmatio fœderis initi cum dicitur:* Suſceperunt igitur, &c. *Dicunt aliqui, quòd non ſuſceperunt ad comedendum, ſed ad probandum, quod apportata fuiſſent de longinquo. Sed hoc non videtur conuenienter dictum, quia ita bene vidiſſent hoc in manibus Gabaonitarum. Et ideo dicendum, quòd acceperunt ad comedendum, licet modicum in ſignum confœderationis. Iſte enim fuit modus apud antiquos, comedere ſimul poſt fœdera inita, vt habetur de Iacob, & Laban, Geneſis 31. & adhuc ſeruatur temporibus modernis apud multos.*

4 Et os domini non interrogarunt. *Et in hoc defecerunt, quia in arduis debebant recurrere ad conſilium domini. ſi tamen recurriſſēt, forſitan ex eius reſponſione idem feciſſent, vt videbitur infra.*

5 poſt, &c. *Hic conſequenter ponitur mendacij detectio per viſum, & auditum, quia filij Iſrael audiuerunt, & uiderūt, quod ciuitates Gabaonitarum erāt ſitæ intra terminos terræ ſibi promiſſæ. Et patet litera.*

6 Qui reſ. *Hic conſequenter ponitur pacti temperatio, quia Ioſue, & principes ad compeſcēdū murmur populi, & ſeruandū obligationē iuramenti, liberauerunt Gabaonitas à morte corporali, & ſuppoſuerunt eos morti ciuili, uidelicet ſeruituti ad cædendum ligna, & portādū, & ad hauriendū aquas, & portandum ad locum vbi uigeret cultus Dei, & hoc ceſſit in utilitatem communitatis populi, q tenebatur talia miniſtrare, & iſti uocantur Nathinnei in libris Regū, & Para. & ex dictis patet litera. Ad euidentiam prædictorū qritur hic, utrū Ioſue, et principes tenebantur ſeruare iuramentū prædictū de fœdere cum Gabaonitis. Et arguitur primò, quòd non, quia erat cōtra domini præceptum, q præceperat omnes habitatores illius terræ occidi, ut habetur Nū. 33. et in alijs locis plurib. Item iuramentum conditionatum non tenet deficiente conditione, ſed iſtud iuramentum fuit conditionatum, ſ. ſi illi quib. fiebat non eſſent de habitatorib. terræ promiſſionis, quæ conditio non ſtetit, vt patet in litera. Item fraus, et dolus non debent alicui patrocinari, ſed Gabaonitæ videntur doloſe egiſſe uerbis, et factis, ergo, etc. In contrarium uidetur, quod dicitur in litera.*

7 Iurauimus eis, &c. *et ſequitur.*

8 Reſeruentur, &c. *Periurium autem non incurritur, niſi ex trāſgreſſione iuramenti obligatorij, nec ira domini concitatur, niſi ꝑpter illud, quod eſt illicitum fieri, ergo, etc. Reſponſio. Dicendum, quòd hoc iuramentum fuit ſeruandum triplici ratione. Prima accipitur ex parte Gabaonitarum, qui ſicut dictum eſt, venerunt ad Ioſue in nomine dñi volentes eius cultui ſubijci, & iō preceptum domini de interfectio-* (Iur. ſerua baoni pter)

✠ *ne habita-*

A frangere iurationem, & quamuis eos mentitos didiciſſent, parcere maluerunt, cum poſſent dicere, ſe tanquam illis iuraſſe quos eſſe crediderant, id eſt, de longinquo venientes. Cum verò aliud cognouerunt, præceptum domini circa eos fuit implendum, vt ſicut cęteri expugnarētur, Deus autem hoc approbauit, nec parcentibus ſuccenſuit, quamuis eum non interrogaſſent, quinam illi eſſent, & cum illos fallere maluiſſent. Vnde credendi ſunt, etſi fallere, pro ſua ſalute voluerunt, non tamen fallaciter Deum timuiſſe in populo eius. Ideo autem non ſuccenſuit dominus iurantibus, aut parcentibus, & poſtea Gabaonitas ipſos tāquam populi ſui homines de domo Saul vindicauit, ſicut regnorum oſtendit hiſtoria. (1.Reg.21. Reg.21.a.) Et quia iuratio ſic ſeruata eſt, quamuis hominibus mentitis vt ad clementiā ſententia flecteretur, non diſplicuit Deo. Nam ſi econtra-
B rio iuraſſent aliquos ſe interfecturos, quos Gabaonitas in terra pmiſſionis eſſe putaſſent, & poſtea didiciſſent eos ab ea terra eſſe extraneos, & de longuinquo ad ſe veniſſe, non arbitrandum eſt, q̃ eſſent debellaturi eos cauſa iurationis implendæ. Cum propter ipſam parcendi clementiam ſanctus Dauid, (1.Reg.25.a.) poſtquam iurauit ſe interfecturum Nabal, ſciens vtique quem fuerat interfectur⁹, parcere maluit, nec iure duriore implere iuramentum magis placere Deo exiſtimans, ſi quod ira perturbatus iurauerat non feciſſet, quàm ſi perfeciſſet.

❊ Theodoret. (Quæſt.12. in Ioſ.) Damnauit Ioſue Gabaonitas ad ligna cædenda, & aquam ferendam, quia fefellerant tam habitu, quā mendacio. Et cum oporteret conſulere dominum Deum, poſteà cum illis inire fœdera, credentes eorum verbis mendacibus perſuaſi ſunt, & fœdera iureiurando firmauerunt. Atqui pręceperat vniuerſorum Deus omnes illos interfici. Medius igitur Ioſue relictus inter præceptum diuinum & iuſiurandum emiſſum, declarat eos miniſtros ſancti ſacrificii: non quod contumelioſum ſit ſeruire Deo, ſed valdè honorificum. D

❊ R. Moſes Gerundeſis. Cuilibet etiam è vulgo Iſraelitæ aquatores lignatoreſque fuerunt, diſtributis poſſeſſionibus: qui modo ipſos de eo officio interpellaſſet, quamquam non planè gratis, ſed exigua mercede conducti, qua victum poſſent ſibi parare. Nam qui ſacræ ſeruiebant aræ, ii cum Leuitis alebantur.

❊ Ambroſ. (li.3.offic.c.10.) Quia Ioſue adhuc ignarus erat locorum & incolarum, non cognouit fraudes Gabaonitarum, ſed citò credidit. Adeo ſancta erat illis temporibus fides, vt fallere aliquos poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in ſanctis, qui cæteros de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſis amica ea veritas, mentiri neminem putant: fallere quid ſit ignorāt libenter credūt quod ipſi ſunt, nec poſſunt ſuſpectum habere quod non ſunt. Hinc Salomon E
ait: *Innocens credit omni verbo.* (Prou.14.) Non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas. Igitur teſtamentum diſpoſuit, pacem dedit, confirmauit ſocietatem. Sed deprehenſa fraude, populus patrum indignari cępit. Ieſus tamen pacem quam dederat reuocandam non cenſuit, quia firmata erat ſacramenti religione: ne dum alienam perfidiam arguit, ſuam fidem ſolueret. Mulctauit tamen eos vilioris obſequio miniſterij. Clementior ſententia, ſed diuturnior.

Iſidor. (cap. 11. li. in Ioſue.) Gabaonitę ſignificant eos qui credunt, & erga ſeruos Dei deuoti, vel eccleſiæ cultum videntur habere, nihil tamen emendationis vel deuotionis uel innouationis habēt in moribus, tales tantummodo quoddam ſignum ſalutis intra eccleſiam temporaliter præferunt. Inter ſpirituales autē .i. inter ſanctos Dei regnum æternum vel libertatem non conſequuntur.

Cur nos decipere fraude voluiſtis, vt diceretis: procul valde habitamus a vobis, cum in medio noſtri ſitis? itaque ſub maledictione † eritis, & non deficiet de ſtirpe veſtra ligna cædens, aquaſque comportans in domum Dei mei: Qui reſponderunt: Nuntiatum eſt nobis ſeruis tuis, quòd promiſiſſet dominus Deus tuus Moyſi ſeruo ſuo, vt traderet vobis omnem terram, & diſperderet cūctos habitatores eius. Timuimus igitur valde, & prouidimus animabus noſtris veſtro terrore compulſi, & hoc conſilium iniuimus. Nunc autem in manu tua ſumus. Quod tibi bonum, & rectum videtur, fac nobis. Fecit ergo Ioſue vt dixerat, & liberauit eos de manibus filiorum Iſael, vt non occiderentur. Decreuitque in illo die eos eſſe in miniſterio cuncti populi, & altaris domini, cędentes ligna, & aquas comportantes vſque in præſens tempus, in loco quem dominus elegiſſet.

☞ a CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

ne habitatorum terræ non videbatur contra eos currere, quod erat datum propter malitiam habitantium in terra, & obſtinationem eo-
C *rum in malis: vnde infrà 11. cap. dicitur de obſtinatis:* Domini enim ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarēt contra Iſrael, & caderent, & non mererentur vllam clementiam, ac perirent ſicut præceperat dominus Moyſi. *Ex quo patet, quòd Gabaonitæ meruerunt clementiam, nec currebat contra eos ſententia domini. Secunda accipitur ex parte filiorum Iſrael, quia iſtud fuit primum pactum & iuramentum quod fecerunt extraneis gentibus, excepto tamen iuramento facto ipſi Rahab, quod fuit magis particulare, vt dictum fuit ſupra 2. ca. iſtud autem fuit commune. & ideo ſi fregiſſent iuramentum Gabaonitas occidendo, quibus iurauerant, vt non occiderentur, vt patet in litera: hoc fuiſſet diuulgatum per terras in circuitu, & reputati fuiſſent filij Iſrael infideles, & iuramenti trāsgreſſores in magnum ſcandalum illius populi, et per conſequens in irreuerentiam ſeu blaſphemiam Dei, cuius dicebantur peculiaris populus, et a Deo electus, et ideo ad hæc vitanda ſeruandum fuit iuramentum. Tertia accipitur ex parte Dei, qui pronior eſt ad miſerandum quam ad condemnandum. Et ideo credendum eſt, quòd Ioſue ex familiari conſilio Dei mortem eorum corporalem mutauit in ciuilem, vt ſic de ſuis mendacijs punirentur, et iuramentum ſeruaretur, quod de morte corporali eis non inferenda intelligebatur. Et quod dominus hanc ſententiam approbauerit, patet ex hoc, quod propter afflictionem iniuſtam Gabaonitarum factam per Saul, fames facta fuit in terra Iſrael tribus annis, et ſeptem viri de ſtirpe Saul fuerunt crucifixi, vt habetur 2. Reg. 21. b. Gloſſa etiam Aug. ſuper ca. 10. exponendo illud:* In manus tuas tradidi illos: *dicit ſic: Vbi neque* F
conſultus eſt dominus vtrum eundum eſſet, ſed vltro ſuis rectè ſubuenire volentibus futuram prænuntiauit de eis victoriam, ſi poſſet de Gabaonitis inconſultus manere: non quia interrogauerunt ipſum, qui eſſent cum mentirentur, niſi ei placuiſſet illa iuratio, quæ ſubiectis parcere cogeret. Crediderant enim Deo, quem audierant promiſiſſe, quòd illas gentes ſubuerteret, et terram earum obtineret, et hanc earum fidem quodammodo remunerauit, quia non perdidit. Ex dictis ſolutum eſt argumentum primum, quia contra Gabaonitas non currebat dictum præceptum, vt dictum eſt. Ad ſecundum dicendum, quod licet in tractatu cum Gabaonitis fuerit facta mentio de conditione illa, tamen quando poſtea iurauerunt principes, non fuit poſita ſub forma iuramenti, & dato quòd fuiſſet poſita, poterat tamen iuramentum ſeruari: & debebat propter rationes prædictas. Ad tertium dicendum, quod fraus et dolus proprie ſunt mendacia in verbis vel factis ordinata ad malū finem, mendacia aūt et fictiones Gabaonitarum licet eſſent mala, de ſe, tamen ordinabantur ab eis ad bonum finē. ſ. ad eorum ſalutem corporalem, & ſpiritualem, vt patet ex prædictis.

❊ CAP.

MORALITER.

† Itaque ſub maledi[illegible]. Vnde dicit Auguſt. Sicut non vidi meliores illis qui in monaſteriis profecerūt, ita non vidi deteriores illis, qui in monaſteriis defecerunt.

CAPVT X.

A li.5. Antiq. c.2. *Væ cum audiſſet Adoni-zedec,&c.* ✻ Ioſephus. Cũ rex Hieroſolymorum grauiter ferret,quòd Gabaonitæ cum Ieſu pacta feciſſent, vicinarũ gẽtium reges contra eos pugnaturos ad ſolatia rogauit. Quibus ei preſentibus (quatuor enim erant) & cum eo caſtrametãtibus circa quẽdam fontẽ non procul à ciuitate,dum iam pararent obſidionem, Gabaonitæ auxiliatorem aduocauerunt Ieſum. Ad hoc.n.ventum erat,vt à ſuis q̃dem perimi ſe putarent: & ab eis qui ad interitũ Chananęorum venerant, B ſaluari ſe exiſtimarent.

Orig. Hom. 11. in Ioſue. b *Aſcendite ad.* Cum ſe anima verbo Dei ſociat,ſtatim patitur inimicos quos antea habuerat amicos: nec ſolũ hoĩes, ſed etiam contrarias virtutes. Sciat ergo qui Ieſu expetit amicitias,multorum ſibi inimicias patienter tolerandas. vnde. 2.Tim.3.c. *Omnes qui piè volunt viuere in Chri.perſecu.pa.&c.* Et alibi: Eccl.2.a. *Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tentationem.* Oppugnantur etiam Gabaonitę propter amicitias Ieſu,quãuis ligni cæſores & aquæ geſtatores,id eſt,licet vltimus meritis in eccleſia ſis,hoc ipſo tamen quod pertines ad Ieſum, impugnaris à quinque regib.Sed nec Gabaonitæ relinquuntur vel ſpernuntur à Ieſu,vel à ducibus,vel presbyteris Iſraelitarum:ſed infirmitati eorum auxilium ferunt: hoc autem agitur in nobis.vnde: 1.Theſ.5.c. *Conſolamini puſillanimes,ſuſtinete infirmos.* Item: Rom.15.a. *Vos autem imbecillitatem infirmorum ſuſtinete.* Sic ergo Ieſus cum ducibus & principibus adeſt his, qui pro nomine ſuo a contrarijs virtutibus oppugnantur. Nec ſolum auxiliũ in bello pręſtat,ſed etiam producit diem & ſpatia lucis,& diſcutit aduentum noctis.

q.15.in Ioſ. c *Congregati igitur,&c.* Aug. Quærit quomodo rex Hieruſalẽ C Adoni-ſedec & cæteri quatuor cum q̃b.obſedit Gabaonitas, D ſecũdum .LXX. primò reges Iebuſęorum, cum ad eos obſidendos conuenerunt, poſtea vero reges Amorrhęorũ dicantur ab ipſis Gabaonitis, quando nuntios miſerunt ad Ieſum,vt ſibi ſubueniret. Sicut autem inſpeximus ſecundũ Hebræum vtrobiq; Amorrhæorũ dñr,cum conſtet Iebuſæũ regẽ fuiſſe Ieruſalẽ q̃ dicta ẽ Iebus, tanquã illi' gentis Metropolis,& ſeptem gẽtes ſæpè ſcriptura commemoret exterminandas, quarũ vna perhibet Amorrhæorum. Niſi fortè hoc nomẽ vniuerſale fuerit omnium,aut potius maioris partis,vt non vna, ſed plures in his: ſeptem hoc nomine cenſerẽtur: quamuis eſſet vna de ſeptẽ quæ Amorrhæorum propriè vocaretur. E Sic eſt quædam pars quæ p̃priè dicitur Lybia, quãuis hoc nomen vniuerſæ Aphricæ cõpetat. Et pars q̃dã quę propriè dicitur Aſia, quãuis Aſiã alij dimidiũ orbẽ terrarum,alii tertiam partem poſuerũt. Chananęi quoq; tanq̃ una gens in illis ſeptem commemorantur,& tamen vniuerſa terra illa originaliter terra Chanaan vocatur.

Amorrhæi reges quare.

1 Væ cum audiſſet Adoniſedec rex Hieruſalem, quòd
ſcilicet cepiſſet Ioſue Hai & ſubuertiſſet eam. Sicut
enim fecerat Iericho regi eius, ſic fecit Hai & regi
illius. Et quod trãſfugiſſent Gabaonitæ ad iſrael,
& eſſent fœderati eorum, timuit valde. Vrbs enim
magna erat Gabaon, & vna regalium ciuitatum
& maior oppido Hai, omneſque bellatores eius fortiſſimi. Miſit ergo
Adoni-ſedec rex Hieruſalẽ ad Hohã regẽ Hebron,& ad Pharam regẽ
Ierimoth, ad Iaphia quoque regem Lachis, & ad Dabir regem Eglon,
dicens: Aſcendite ad me, & ferte præſidium, vt expugnemus Ga-
b baon, quare transfugerit ad Ioſue & ad filios Iſrael. Congregati igi-
c tur aſcenderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Hieruſalem, rex
Hebron, rex Ierimoth, rex Lachis, rex Eglon ſimul cum exercitibus
ſuis, & caſtrametati ſunt circa Gabaon oppugnantes eam. Habitato-
res autem Gabaon vrbis obſeſſæ, miſerunt ad Ioſue qui tunc moraba-
tur in caſtris apud Galgalam, & dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas
ab auxilio ſeruorum tuorum, aſcende citò & libera nos, ferque præſi-
dium. Conuenerunt enim aduerſum nos omnes reges Amorrhæo-
rum, qui habitant in montanis. Aſcenditque Ioſue de Galgalis,& om- 2
nis exercitus bellatorum cum eo viri fortiſſimi. Dixitque dominus ad
Ioſue: Ne timeas eos. In manus enim tuas tradidi illos. Nullus enim
ex eis tibi reſiſtere poterit. Irruit itaque Ioſue ſuper eos repente, tota

a ¶ Qui Ieſu expetit amicitias,multorum patietur inimicitias. Vnde: Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tenta.

q.14.in Ioſ. d *Aſcenditque Ioſue,&c.* Aug. Cum obſeſſi Gabaonitæ à regibus Amorrhæorum miſiſſent ad Ieſum, vt ſibi ſubueniret, aſcendit Ieſus à Galgala ipſe & omnis populus bellatorum cum illo, omnis potens in fortitudine. Et dixit dominus ad Ieſum: *Noli timere illos, In manus enim tuas tradidi eos, non ſubſiſtet ex iſtis quiſquam, &c.* Vbi denique conſultus eſt dominus, vtrum eundum ad eos eſſet? ſed vltrò ſuis rectè ſubuenire volentibus, futuram prenuntiauit victoriam. Sic ergo poſſet inconſultus de Gabaonitis admonere, qui eſſent cum mentirentur, niſi ei placuiſſet illa iuratio quæ ſubiectis parcere cogeret. Crediderant enim Deo, quem audierant populo ſuo promiſiſſe,quod illas gentes ſubuerteret,& earum terram obtineret,& hanc eorum fidem quodammodo remunerauit. F

a *Dominus*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. X.

Væ cum au. *Hic agitur de debellatione quinque regum ſimul congregatorũ. vbi primò deſcribitur occaſio belli. Secundo actus debellãdi, ibi:* Aſcenditq; Ioſue. *Occaſio autem belli fuit, eo q̃ iſti quinque reges ſimul congregati venerunt ad debellandum Gabaonitas, cò q̃ eſſent confœderati filijs Iſrael; propter quod fuerunt compulſi petere auxilium à Ioſue; quod conceſſit, & debuit concedere propter dictum fœdus. & patet litera paucis exceptis.* Quæ cũ audiſſet Ado. *Hæc eſt vera litera. ſic.n. habent Hebræi et libri correcti et interpretatur dominus iuſtitiæ vel domini mei iuſtitia, ſecundũ proprietatẽ Hebraici ſermonis. ſicut et Melchiſedech interpretat rex iuſtitiæ, qui fuit rex Hieruſalem ſicut iſte vt habetur Gen.14.ca. Cætera patent in litera.*

2 Aſcenditque Ioſue,&c. *Hic conſequenter deſcribitur actus debellandi. vbi primò deſcribitur debellatio hoſtium, ſecundò occupatio ciuitatum ibi:* Eodem die Macedam quoque cepit. *Circa primũ primò deſcribitur modus pugnæ. Secundò manifeſtatio victoriæ, ibi:* Reuerſusq; eſt omnis exercitus. *Circa debellationẽ hoſtium primò promittitur diuinum auxilium, cum dicitur:* Dixitq; dominus ad Ioſue. Ne timeas,&c. *Secundò ſubditur ſtudium humanum, q̃d non debet omitti in agibilibus, cum dicitur:* diuiſio.

3 Irruit itaque Ioſue ſuper eos repente. *vt ex ſubito aduentu ipſius aduerſarij terrerentur, q̃ et factũ eſt. vnde ſequitur:* Conturbauit eos dominus,&c. *Tertiò additur cæleſte ſignum. et primò de cœlo aereo, cum dicitur.*

✻ 1 Dominus

MORALITER.

1 *Quę cum.* Hic deſcribitur pugna Ioſue contra quinq; reges Amorrhæorũ,per quos intelligi poſſunt quinq; ſenſus corporis pugnantes contra dictamen rationis,q̃ per Ioſue ſignificatur,vt ſupra dictum eſt. De hac hautem pugna dicit Gal.5.c. *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,et ſpiritus aduerſus carnem.* Quinque vero reges prędicti per quatuor fuerũt debellati.ſ.per gladios filiorum Iſrael, & per lapides gradinis, & per ſubſiſtentiã ſolis,& lunæ,& iſtis ſpiritualiter intelligẽdo debellantur ſenſus carnis. Per gladios enim filiorum Iſrael intelligũtur verba diuina,quæ ſunt ſpirituales gladij. Eph.6.c. *Et gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei.* Quod autem per gladios iſtos debellentur ſenſus carnis dicit Hieron. ad ruſticũ monachum: Ama ſanctarum ſcripturarum ſtudiũ, & carnis vitia nõ amabis. Per lapides vero grãdinis intelligunt actus pęnitentiæ.ſ. ieiunia, vigilię, aſperitas victus,& veſtitus,& cęterę diſciplinę,quę carnis ſenſus percutiunt & infrigidãt & domant magis quàm ſtudium ſacrę ſcripturę. Ideo dicitur,

Et mor

repente, tota nocte aſcendens de Galgalis. Et conturbauit eos do-
minus à facie Iſrael, contriuitque plaga magna in Gabaon, ac perſe-
cutus eſt eos per viam aſcenſus Bethoron, & percuſſit vſque Aze-
a cha & Maceda. Cumque fugerent filios Iſrael, & eſſent in deſcen-
ſu Bethoron, dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cœlo vſ- 1
que ad Azecha. Et mortui ſunt multò plures lapidibus grandinis, 2
quàm quos gladio percuſſerant filii Iſrael. Tunc locutus eſt Ioſue 3
domino in die qua tradidit Amorrhæum in conſpectu filiorum 4
Iſrael, dixitque coram eis: Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna 5
a ¶ Iuſtitiæ ſcilicet qui neſcit occaſum. b ¶ Eccleſiæ claritas.
b contra vallem Aialon. Steteruntque ſol & luna donec vlciſceretur ſe 6
a ¶ Viſibilibus vel inuiſibilibus.
gens de inimicis ſuis. Nonne ſcriptum eſt hoc in libro iuſtorum? Ste-
a ¶ Chriſtus lumen veritatis infundens. b ¶ Eccleſiæ. c ¶ Quia ſemper oritur in fidelibus.
tit itaque ſol in medio cœli, & non feſtinauit occumbere ſpatio 7
vnius diei. Non fuit ante & poſtea tam longa dies, obediente domino 8

A a ✻ *Dominus miſit ſuper eos lapides, &c.* Rupertus. Parum erat apud homines, tantum victorem, qui nec mortuis parceret, mortuorum colla pedibus calcari præciperet, mortuoſque patibulis affigeret, de crudelitate excuſari, præcepto legis: niſi etiam defenderetur nouo, & inaudito iuſti Dei miraculo. *Miſit ergo ſuper eos lapides magnos de cœlo, & vſque ad, &c.* (lib. in Ioſ. c. 22.)

✻ Ioſeph. Ibi etiam cognouit Ioſue cooperationem Dei ſibi ſignificatam tonitruis, & fulminibus, & grandinis demiſſione, maiore quam ſolitum eſt.

b ✻ *Sol contra Gabaon, &c.* Ioſephus. Inſuper etiam die creſcente pugnauerunt, ne nox ſuccedens, eorum impetum refrenaret. Quod verò longitudine tunc dies extenſus eſt, & plus ſolito creuit, palã eſt per Scripturas, quæ ſunt in templo repoſitæ. (li. 5 Antiq. c. 2.) B

✻ R. Dauid. Kimhi. Erat tum meridies, quando conſerens cum hoſte manus Ioſue, Soli imperabat, ut curſum ſiſteret. Itaque ſubſtitit ille vnius longiſſimi diei interuallo priuſquam inde ad occaſum ver ſus, more vſitato, iter cęptũ continuaret. Luna quoque tantiſper fixa hæſit, dum profligati hoſtes prorſus eſſent.

✻ Iuſtinus Martyr. Accepiſtis terram Chanaan, tanta virtute fuſis fugatiſque hoſtibus, vt ſol ipſe curſum ſiſteret, ſpectando res gerentem veſtrum ducem Ieſum, recens cognominatum, & per triginta ſex horas differret occaſum. (Dialog.)

✻ Tertull. Ieſum Naue debellantem Amorrhæos prandiſſe illa die exiſtimamus, qua ipſis elementis ſtationem imperauit? Stetit ſol in Gabaon, & luna in Aialon, donec vltus eſt populus de inimicis ſuis, & ſtetit ſol in medio cęlo, & nõ accedebat in occaſum. (lib adu. pſychic. c. 10.)

✻ Procop. Moſes non dixit, *Stet ſol*, non ſuſpexit in cœlũ, non ſignum cœleſte oſtendit. Verùm, Ioſue dixit, *Stet ſol*, Ac ſcriptura teſtis eſt, nulli vnquam hominum, Deum ita morẽ geſſiſſe. Statuit itaque & meus Ioſue ſolem, præſentiaq; ſua longiorem mihi diem contra hoſtes effecit, vt ſi ſub Ioſue militem, hoſtes in fugam vertem. C (In Pſ. 66.)

✻ Hieron. Gratias agamus duci noſtro Ieſu: illo enim duce, illo pugnante, nos vincimus. Ille imperauit ſoli vt ſtaret, & ſtetit, & iſtius typo, ille magn⁹ erat: ille imperabat, ſed Dñs efficiebat. Ille nos induxit in terram repromiſſionis. D

✻ Auguſt. In diuinis libris legimus ſolem ipſum ſtetiſſe cùm hoc a Domino Deo petiuiſſet vir ſanctus Ioſue Naue, donec cœptum prælium victoria terminaſſet. Sed iſta miracula, q̃ meritis ſcimus conceſſa ſanctorum, quando credunt Ethnici facta, magicis artibus tribuunt. (li. 21. de ciuit. c. 8.)

✻ Idem. Sol duos dies in vnũ concluſit, & luna diei ſpatio nõ occurrit. Nõ humani imperij authoritate luminaria requieſcunt, ſed Domini imperantis iuſſui obediunt: Domin⁹ orationi ſerui ſui obediens præcipit, & obediunt. Ex quo intelligitur, Deum ſeruorum ſuorum precibus obedire, & ad eorum neceſſitatem creaturas ſuas opportunè gubernare. (li. 2 de mirabil. ſacræ ſcript. c. 4.) E

✻ Theodoretus. Iſtud porrò præfigurabat prodigioſum opus Saluatoris. Sicut enim pugnante Ioſue, *Sol ſtetit*: ita dũ Saluator morte ſua mortem diſſolueret, Sol meridie continuit radios ſuos, & tenebris repleuit terram. (Quæſt. 13. in Ioſ.) (Matt. 27.)

✻ Rupertus. futuri quoque vniuerſalis iudicii figura eſt. Quando enim Chriſtus iudicaturus adueniet, tunc ſole ſtante, longus dies erit, donec vlciſcatur ſe de inimicis ſuis. *Iuxta eſt*, inquit, Propheta, *dies Domini magnus, dies iræ, dies illa tribulationis & anguſtiæ, dies calamitatis & miſeriæ, &c.* (Soph. 1.)

Adam. Volumus ſi poſſumus oſtẽdere, quomodo dominus noſter Ieſus Chriſtus protelauerit lucem, & maiorem fecerit diẽ, vel pro ſalute hoĩum, vel pro interitu ꝯtrariũ virtutum. Ex quo ſaluator aduenit, finis erat ſeculi. Deniq; ipſe ait: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Sed retinuit & repreſſit diem conſummationis. Videns. n. Deus pater ſalutem gentium per ipſum ſolũ poſſe conſtare, dicit ad eum: *Pete a me, & da. ti. gen. hæredi. tuam, &c.* Dũ ergo paterna pollicitatio impleatur, & eccleſia creſcat, & plenitudo gẽtium introeat, ut tandẽ oĩs Iſrael ſaluetur, dies producitur, & differtur occaſus, nec vnquã ſol occũbit, ſed ſemper orit̃ dum credentiũ cordib. ſol iuſtitiæ lumen veritatis infundit (Homil. 11.) (Matt. 3. a.) (Pſal. 2. b.) F

Cum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dominus miſit ſuper eos lapides magnos. *ſ. grandinis inſolitæ magnitudinis, ita ꝙ poſſent armatos interficere. Ideo ſubditur.*
2 Et mortui ſunt multo plures lapidibus, &c. *Quod factum eſt ne filii Iſrael ſibi victoriam aſcriberent.*
3 Tunc locutus eſt Ioſue, &c. *Gratias agendo.*
4 Dixitque coram eis. *Videns. n. primum ſignum a Deo datum de cęlo aereo, ex hoc confidens petiuit ſecũdum de cœlo ſydereo, dicẽs.*
5 Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna, &c. *Erant enim in tali diſpoſitione, quod vterq; apparebat ſuper terram. ꝙ frequenter contingit in plenilunio, quia tunc tantum diſtant per diametrum cœli. hoc aũt petiuit Ioſue. vt haberet tempus aduerſarios perſequendi. ideo ſubditur:* Steteruntq; ſol & luna donec vlciſceretur ſe, &c.
6 Nonne ſcriptum eſt, &c. *Aliqui vero doctores noſtri dicunt, ꝙ iſte liber non peruenit ad nos, quia non eſt translatus in Latinũ. Sed hoc non videtur conuenienter dictum, quia ſaltem eſſet vel fuiſſet apud Hebræos: quod non dicunt expoſitores eorum, ſed magis contrariũ, vt videbitur. Alii autem dicunt, ꝙ eſt liber 12. prophetarum: quia Abacuk 3. c. ſcribit* Sol & luna ſteterũt in habitaculo ſuo. *Sed iſtud etiam videtur extraneum, quia liber 12. prophetarũ ſaltẽ quantũ ad prophetiam Abacuk fuit ſcriptus per magnũ tempus poſt mortẽ Ioſue ſcilicet per octingentos annos & plus, quia Abacuk prophetauit poſt trãſmigrationẽ Babylonis: vt dicit Hierony. in ꝓlogo ſuper Abacuk. A morte verò Ioſue vſque ad tranſmigrationẽ fluxerũt octingẽti anni & plus, quod patebit ſi quis velit computare tempora iudicum & regũ vſq; ad illud tempus, prout in ſacra ſcriptura & Ioſepho continentur, & ideo irrationabiliter videtur dictum, quod diceret aliquid eſſe ſcriptũ in libro ſcribendo poſteà per tps tm̃. Nec poteſt dici ꝙ iſtud ſit additum a translatore noſtro: quia ſic eſt in Hebræo. Et ideo aliter dicũt Hebræi, ꝙ iſte liber eſt liber Geneſis, quia ibi ſcribuntur facta Abraham, Iſaac, & Iacob, qui fuerunt excellentes iuſti: & ideo propter eorum merita facta ſunt multa beneficia populo Iſrael, vt frequenter exprimitur in ſacra ſcriptura. Dicunt igitur ꝙ hoc ſcriptum eſt Geneſ. 48. vbi ponitur benedictio Iacob ſuper Manaſſe & Ephraim: & de Ephraim dicitur:* Et ſemen eius creſcet in gentes. *Hebræi dicũt;* Et ſemen eius congregabit gentes. *vel congregatio gentium. qđ fuit impletũ in Ioſue, qui fuit de ſemine Ephraim, quia quando dixit Ioſue;* Sol ne mouearis, *&c. filii Iſrael fuerunt congregati ad audiẽdum hoc verbum, ſecundum quod dicitur in textu:* Dixitque corã eis: ſol contra, &c. *vt admirarentur & regratiarentur Deo de tanto beneficio & miraculo cœlitus ſibi dato.* (Liber iuſtorum.)
7 Stetit ita. *Ex hoc videtur; quod erat tunc in puncto meridionali, niſi dicatur, quòd medium cœli aliquando vocatur totum, quod eſt ſupra hemiſphærium noſtrum.*
8 Non fu. *In fine capituli dicetur qualiter hoc intelligendum ſit.*

✻ 1 *Obedient*

MORALITER.

2 *Et mortui ſunt multo, &c.* Per aſſiſtentiam verò ſolis intelligit̃ adiutorium Chriſti, q eſt ſol iuſtitię contra tentationes carnis 1. Cor. 10. c. *Fidelis Deus qui nõ patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cũ tẽtatione prouentũ. vt poſſitis ſuſtinere.* Per aſſiſtentiã verò lunæ intelligitur adiutoriũ virginis Marię: q̃ Can. 6. dicitur *terribilis vt caſtrorũ acies ordinata*; propter ꝙ per eius auxiliũ prouenit nobis đ ſenſib. carnis victoria glorioſa.

A Cum vero impleta fuerit menſura credentium, & deterior aut decolor ætas vltimæ generationis aduenerit, & creſcente iniquitate refrigeſcet charitas multorũ, & in paucis fides inuenietur: tunc abbreuiabuntur dies. Idem igitur dominus nouit extendere diem, cum ſalutis tempus eſt, & breuiare in tempore tribulationis & perditionis: dum ergo ſpatium lucis proditur, ſic vt in die honeſtè ambulemus.

Homil. 11. in Ioſue.

a *Fugerant enim quinque re. &c.* Adam. Quid eſt quod dicit quinque reges fuiſſe, & hos in ſpeluncam confugiſſe? Duplex pugna

Chriſtianorũ. pugna duplex.

eſt Chriſtianis: Perfectis quidem, qualis erat Paulus & Epheſij, ſicut ipſe dicit:

Eph. 6. b.

Non eſt pugna aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates: & aduerſus rectores tenebrarum. Inferioribus verò contra carnem & ſanguinem, his ſcilicet, qui adhuc carnalibus vitiis & fragilitatibus impugnantur. Quod etiam in hoc loco indicari puto: Gabaonitis enim bellum indictum eſt a quinque regibus his qui imperfecti ſunt a quinque corporeis ſenſibus. per aliquem enim

B horum vnumquemque neceſſe eſt cadere in peccatum. Hi quinque reges Gabaonitas, id eſt, carnales homines impugnãt. Quod autem dicuntur in ſpeluncas cõfugiſſe, poteſt hic forſitan indicari, quia ſpelunca locus eſt in profundum terræ defoſſus. Senſus ergo eſt, cum ſe terrenis actibus in corpore poſiti demerſerint, & nihil ad opus Dei, ſed totum ad miniſterium corporis egerint, in ſpeluncas confugiſſe dicuntur. Sciendum tamen, ꝙ ipſa regna quorum reges nunc vincuntur à Ieſu, & confugiunt in ſpeluncas, poſtea veniunt in ſortes ſanctorum; & pars domini appellãtur, ſicut regnum Hieruſalem, vel Lachis: vel Hebrõ. In quibus hoc indicatur, quod quinque ſenſus in corpore poſiti cum per Ieſum fuerint deuicti & infidelitas ab eis diſceſſerit, & mortui peccato fuerint, ipſis poſtea miniſtris vtitur anima ad facienda iuſtitiæ opera,

C ita fit, vt in Hieruſalem, in qua regnabat rex peſſimus, regnet poſtea Dauid manu potẽs, vel Salomon rex pacificus. Adſident vel adſiſtunt enim corporeis ſenſibus malignę virtutes, quæ ad concupiſcentias & fœda præbenda miniſteria animæ ſollicitẽt, quas ſi fide Chriſti ſuperauerit, & in ligno crucis eius ſuſpenſæ fuerint, his interemptis regnoq́ue depulſis, tunc efficitur anima in partem Dei, & Hieruſalem regnum Dei, & templum in ea domino conſtruitur. vnde:

Titum. 3. a.

Quia eramus & nos aliquando inſenſati, increduli, errantes, & ſeruientes deſiderijs & uoluptatibus uarijs, &c. Hoc eſt enim Hieruſalem aliquando fuiſſe ſub rege Adoniſedec, vel alias ciuitates ſub aliis.

Homil. 11. in Ioſ.

Adaman. Ieſus interficit inimicos, non credulitatẽ docẽs: ſicut hæretici putant, ſed futura in his ſacramenta deſignãs, vt cũ peremerit reges qui regnũ peccati tenẽt in nobis: *Sicut exhibuimus membra noſtra ſeruire iniquitati ad iniquitatẽ, ita exhibeamus ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.* Hoc quaſi crudele cul- D patur; quod ait Ieſus: *Ponite pedes veſtros ſuper colla eorum, & interficite eos.* Sed hoc non crudelitas, ſed humanitas & benignitas inuenitur. Vtinam & tu ponas pedes tuos ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & conculces draconem & regulum, qui aliquando in te regnauit, ut omnibus interemptis qui regnabant in te opere peccati, ſolus in te regnet Ieſus Chriſtus.

Homil. 2. in Ioſue.

b *Vos autem no. ſta.* Adam. Bella Ieſu & regum, atque hoſtium ſtrages, cæleſtium rerum vmbra ſunt eorum, ſcilicet bellorum, quæ Ieſus Chriſtus cum exercitu ſuo & maieſtatibus, i. credentium populis, & eorum ducibus contra Zabulon, & eius angelos præliatur. Ipſe eſt enim qui in Paulo & in Epheſiis pugnat contra rectores tenebrarum. Et vide ò hæretice, quomodo noua veteribus concordant,

Ephe. 6.

E promiſſum eſt veteribus regnũ terrę ſanctæ & fluentis lac & mel: quę tunc a peſſimis incolis & regibus incolebatur. Venit in hanc terram Ieſus cum exercitu ſuo, & Iſraeliticis ducib. expugnat: omnes interimit & obtinet, & pro victoriæ merito accipit eorum regna, Tibi per euangelium non promittuntur regna terrę, ſed cęlorum, nec vacua. habent enim habitatores, peccatores, & dęmones: contra quos apoſtolica tuba te hortatur ad prælium. & ſicut ibi dicebat Ieſus: *quia bellum vobis non erit aduerſus Amorrhæos, Phereſæos, Heuæos, & Iebuzæos*, ita & hic Paul. dicit: *Non eſt nobis pugna aduerſus carnem & ſanguinem.* ideſt non ſic pugnabimus vt antiqui, nec in terris nobis cum hominibus habenda ſunt pręlia, ſed contra principatus & poteſtates contra mundi huius rectores tenebrarum harum. Iam intelligis in quibus locis hęc tibi mouenda ſint certamina, vel ſi non intelligis manifeſtius audi contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Audiſti quę tibi bello, & inde cæleſtibus expellendi

Ephe. 6. b.

F ſunt, vt poſſis loca regni cęlorum, hęreditatis ſorte percipere. Hoc quoque in euangelio dominus ait: *A diebus Ioannis regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Potes ergo ſimiliter Saluatori noſtro calumniam facere, qui regnum cœlorum quod fidelibus promiſit, violenter diripi iubet. Vim autem facere hoc eſt, poſſidentem violenter expellere, & poſſeſſionem diripere. Quid ergo accuſatis feciſſe Ieſum ſucceſſorem Moſi? Atque vtinam aperiret nobis Ieſus theſaurum ſapientiæ ſuæ, vt videremus cuius cęleſtiũ ſpiritualium hoſtium, qui impugnãt Iſrael, figuram tenuit princeps iſte de Maceda, & ille de Lachis, & ille de Lebna; aut cuius intra me vitii vel errori, quibus anima implicatur, formam tenent ſinguli quique eorum quos Ieſu duce interfecit populus Dei. hi. ſ. audiunt mandata eius, quibus tribuit facultatem *calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones & omnem poteſtatẽ inimici.* Oremus ergo vt pedes noſtri tam

Matt. 11. b.

Luc. 6.

a ¶ Sic dum contra dæmones pugnamus, adſiſtit nobis ſol iuſtitiæ, qui ait: Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.

voci hominis, & pugnante pro Iſrael. Reuer 1
ſuſq; eſt Ioſue cũ omni Iſrael, in caſtra Gal- 2
a ¶ Quinque ſenſibus corporis & terrenis actibus immerſi.
a galæ, fugerant enim quinque reges, & ſe ab
ſconderant in ſpelunca vrbis Maceda. Nun
¶ Ieſu Chriſto.
tiatumq; eſt Ioſue, quod inuenti eſſent quin
que reges latentes in ſpelunca vrbis Mace-
da. Qui præcepit ſociis & ait: Voluite ſaxa
ingentia ad os ſpeluncæ, & ponite viros in- 3
duſtrios, qui clauſos cuſtodiant. Vos autem 4
a ¶ Contrarias poteſtates quæ ſenſibus adſiſtunt.
b nolite ſtare, ſed perſequimini hoſtes, & ex-
tremos quoque fugientium cędite. Nec di-
mittatis eos vrbium ſuarũ intrare præſidia,
quos tradidit dominus Deus in manus ve-
ſtras. Cæſis ergo aduerſariis plaga magna, &
vſque ad internecionem penè conſumptis,
hi qui Iſrael effugere potuerunt, ingreſſi
a ¶ Incolumes. Qui enim ſub Ieſu militat, non ſuſcipit inimici ignita iacula.
ſunt ciuitates immunitas. Reuerſuſque eſt 5
omnis exercitus ad Ioſue in Maceda, vbi tũc
a ¶ Quia omnes ſcripti in libro vitæ & numerati apud illum qui numerat multitudinem ſtellarum. b ¶ LXX Nullus mutuit in lingua, id eſt nullus ſe iactauit de victoria ſua, ſcientes quia Ieſus eſt qui vincit.
erãt caſtra, ſani & integro numero. Nulluſq; 6
contra filios Iſrael mutire auſus eſt. Præce-
pitque Ioſue, dicens: Aperite os ſpeluncæ,
& producite ad me quinque reges, qui in ea
latitant. Feceruntque miniſtri, vt ſibi fuerat
imperatum, & duxerunt ad eum quinque
reges de ſpelunca, regem Hieruſalem, regẽ
Hebron, regem Ierimoth, regem Lachis,
regem Eglon. Cumque educti eſſent ad eũ,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Obed. do. voc. hom. *id eſt, condeſcendente, quia obedientia propriè loquendo eſt inferioris ad ſuperiorem: condeſcenſio vero econuerſo ſuperioris ad inferiorem.*

2 Reuerſuſque eſt. *hoc dicitur hic per anticipationem, quia non fuit ibi reuerſus donec habuiſſet victoriam completam quantum ad ea quæ tractantur in hoc ca. vt habetur in fi. huius cap. & adhuc erat in perſequendo aduerſarios, vt patet in litera.*

3 Voluite ſaxa, &c. *vt non poſſint ibi latentes per ſe exire.*

4 Et po. *ne ab exterioribus poßint educi inde. Cætera patent.*

5 Reuerſusque. *Hic conſequenter deſcribitur manifeſtatio victoriæ. primò in hoc ꝙ exercitus Ioſue rediit in numero integro. ſecundè quia aduerſarii non fuerunt auſi eos inuadere. ideo ſubditur.*

6 Nulluſque contra, &c. *ſ. pro tunc: ſed poſtea alii contra eos pugnauerunt, vt patet. c. ſeq. tertiò per hoc quòd principes exercitus poſuerunt pedes ſuos ſuper colla quinque regum, qui latuerant in ſpelunca in ſignum quod eorum aduerſarii, qui nondum erant debellati, pedibus eorum ſubiicerentur. Et patet litera uſque ibi.*

4 Et po

* 1 Occumbe-

a ¶ Fortes, viriliter pugnantes.
vocauit omnes viros Iſrael, & ait ad princi-
a ¶ Prælatos. b ¶ Eccleſiæ. c ¶ In nullo diſcordantes.
pes exercitus qui ſecum erant: Ite, & ponite † †
a ¶ Super aſpidem & baſi.am.& concul.leonem & draconem.
pedes ſuper colla regum iſtorum. Qui cum per-
a ¶ Spirituum ſcilicet & vitiorum.
rexiſſent, & ſubiectorum colla pedibus calca-
a ¶ Quin viriliter agite, & confor. qui ſpe. in domino.
rent, rurſum ait ad eos: Nolite timere, nec
paueatis, confortamini, & eſtote robuſti.
¶ Spiritualibus.
Sic enim faciet dominus cunctis hoſtibus ve-
¶ Spiritualibus armis.
ſtris aduerſum quos dimicatis. Percuſsitque
a ¶ Chriſtus. b ¶ Morte ſua.
Ioſue & interfecit eos, atque ſuſpendit ſuper
¶ Quia in ligno crucis triumphauit.
quinque ſtipites, fueruntque ſuſpenſi vſque ad
veſperum. † Cumque occumberet ſol, præ- 1
cepit ſocijs, vt deponerent eos de patibulis,
qui depoſitos proiecerunt in ſpeluncam in qua
latuerant, & poſuerunt ſuper os eius ſaxa ingen-
tia, quæ permanent vſque in præſens. Eodem
die Macedam quoque cepit Ioſue, & percuſſit 2
in ore gladij, regemque illius interfecit, & om-
nes habitatores eius. Non dimiſit in ea ſaltem
paruas reliquias. Fecitque regi Maceda ſicut fe
cerat regi Iericho. Tranſiuit autem omnis Iſrael
de Maceda in Lebna, & pugnabat contra eam,
quam tradidit dominus cum rege ſuo in ma-
nus Iſrael. Percuſſeruntque vrbem in ore gla-
dij, & omnes habitatores eius, non dimiſerunt
in ea vllas reliquias. Feceruntque regi Lebna ſi-
cut fecerant regi Iericho. De Lebna tranſiuit
in Lachis cum omni Iſrael, & exercitu per gy-
rum diſpoſito oppugnabat eam, tradiditque do
minus Lachis in manus filiorum Iſrael, & cepit
eam die altero, atque percuſſit in ore gladij om

A ſtri tam ſpecioſi ſint & tã validi, qui poſſint calcare ceruices inimicorum, & ita caput ſerpentis ꝯculcare, vt calcaneũ noſtrum non poſſit mordere. Qui enim pugnat ſub Ieſu duce, dẽt illud promereri, quod de illis bellatoribus ſcriptum eſt: *Et reuerſus eſt vniuerſus populus ad Ieſum incolumis, & non mutiuit quiſquã de filijs Iſrael ĩ lingua ſua.* Qui.n. ſub Ieſu militat, incolumis dẽt redire de prælio, nec vſquã ex iaculis maligni ignitis vuln' accipere, nec corde, nec cogitatione pollui. Quod autẽ addit: *quia nullus mutiuit in lingua ſua:* videtur dici: quia nemo de victoria ſé iactauit, nec ſuę virtuti aſcripſit. Sciũt enim quia ipſi Ieſu victoria tribuitur. vnde: *Nõ autem ego: ſed gratia Dei q̃ in me eſt.* & alibi: *Cum autem feceritis hæc omnia, dicite: quia ſerui inutiles ſumus.* (1. Cor. 15. b; Luc. 17. c.) Vtinã dominus meus Ieſus concedat mihi calcare ſpiritũ fornicationis, & ceruicem ſpiritus iracundiæ & furoris & auaritiæ, dęmonem & iactantiã, & conterere pedib. meis ſuperbiæ ſpiritũ. & cum hęc fecero, geſti operis ſummam non mihi, ſed cruci eius appẽ B dere, ſecũdum illud: *Per quem mihi mundus cru. &c. non autem ego, ſed gratia eius quæ eſt in me.* (Gala. 6. d.; 1. Cor. 15. b) Quod ſi fecero, dicetur mihi quod antiquus Ieſus dicit: *Viriliter agite, & confortamini, ne timeatis nec vereamini à facie eorũ, quia dominus Deus tradidit vobis omnes inimicos in manus.*

⁂ Procop. Spelunca Maceda ſita eſt ab Oriente Eleutheropolis ad octauum lapidem. Quinq; reges figuram dęmonum præferunt, nos quinq; ſẽſibus oppugnãtium. De quibus Petrus inquit, Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed cathenis caliginis in tartarum præcipitatos tradidit ſeruandos in iudicium. Horum collis etiam inſultandi copiã fecit, qui tutum greſſum ſup aſpide & baſiliſco promiſit.

Adaman. *Omnia hęc in figura contingebant illis. Scripta ſunt autem propter nos.* (Orig. H. 13. in Ioſu.) C Quæ cum legit qui in manifeſto Iudæus eſt, & in carne circunciſus, putat tãtum bella deſcripta & interitus hoſtium & Iſraelitas duce Ieſu viciſſe, & diripuiſſe regna gẽtium. Qui vero in occulto Iudæus eſt. i. Chriſtianus, qui Ieſum non filium Naue, ſed filium Dei ſequitur, intelligit hæc myſteria eſſe regni cęlorũ, & dicit, quia etiam nunc pugnat Ieſus contra virtutes cõtrarias, & eiecit de ciuitatibus poſſeſſis. i. animab. noſtris, & interfecit reges qui regnabant in animabus noſtris, ne vltrà regnet peccatum in nobis vt excluſa lege peccati, fiat aĩa noſtra ciuitas Dei, & regnet in ea Deus, & dicat nobis: *Ecce regnũ Dei intra vos eſt.* (Ro. 6. b.; Lu. 17. e.) Eſt ergo miſericordia, quod hæreticis vr̃ crudelitas, ꝙ Ieſus Chriſtus per ſingulas ciuitates. i. animas credentium complet, vel compleuit, vt quæ poſſidebantur à peſſimis regibus, expulſis his & perẽptis, facere eas dignetur habitaculum Dei, & templum ſpiritusſancti *vt mẽbra quæ ſeruierant* (Ro. 6. b.)

D *ſeruierant iniquitati, ſeruiant iuſtitiæ.* Sic ergo intellige, ꝙ interfecit Ieſus regem Hiericho, & regem Hay, & regem Lebna, & regem Lachis, & regem Hebron, ut omnes aĩæ quæ ſub peſſimis regib. legem peccati colebant, nũc ſub Dei legib. agant. Lebna Hebraicè Libnah, candor interpretatur. quod diuerſè intelligitur. Eſt enim candor lepræ, & cãdor lucis. & candorem quidem lepræ habuit Lebna ſub regib. malis, ſed cum ad Iſraeliticũ populum peruenit cãdorem lucis accepit. Lachis etiam interpretatur iter: quod & laudabile in ſcripturis eſt, & culpabile. vnde: *Iter impiorum peribit.* Et alibi: *Iter rectum facite pedibus veſtris.* (Pſal. 1. b.; Heb. 12. d.) Primò ergo iter impiorum fuit Lachis ciuitas, quo deſtructo poſtmodum Iſraelitis regnantibus ad rectũ iter peruenit. Hebron coniunctio vel coniugium: coniũctio verò animę noſtræ fuit primò cum viro peſſimo Zabulo, quo mortuo liberata eſt à lege prioris, & coniuncta viro bono & legitimo: de quo B Paulus dicit: *Statui vos vni viro virginem caſtã exhibere Chriſto.* (2. Cor. 11. a.; † Deu. 21. d.) Sic ergo ipſorum nominum intelligentia ad geminum cõſonat ſtatum. Sic melius eſt intelligi bella Iſraelitica, & ſubuerti vrbes & regna. ſic religioſius apparet ſubuertiſſe Ieſum vrbes ſingulas, vt nihil ĩ eis relinqueretur quod ſpiraret, neque qui ſaluus fieret, neque qui effugeret, vt nullus. ſ. malitiæ ſenſus in anima vltra reſpiret: vel iræ, vel concupiſcentiæ ſaluetur affectus: nullus ſit qui effugiat de ore ſermo malus. Sic ædificantur ciuitates Iudę. Etenim nunc cuiuſq; animã deſtruit Ieſus & ædificat. Primum enim opus Dei ẽ eradicare mala, ſpinas & tribulos vitiorum. (Opera dei duplicia. d.) dum. n. occupant terram hęc, non poteſt ſemina ſancta ſuſcipere. Neceſſe eſt ergo primum plãtam eradicare peccati quã nõ plantauit pater cœleſtis, ignique conſumi. (Matt. 15. b.) Secũdum opus eſt plantare. Moyſes dicit: quia *plantauit Deus Paradiſum.* (Gen. 2. b.) F Sed & nunc plantat in animabus credentium. In anima enim de qua excidit iram, plantat manſuetudinem: de qua excidit ſuperbiam, plantat humilitatem: de qua eradicat laſciuiam, plantat pudicitiam: extirpata ignorantia, inſerit ſcientiam. Talis dr̃ eſſe plãtatio Dei magis quàm inſenſibilium lignorum. Eſt. n. in primis opus verbi Dei deſtruere ædificia Zabolica. Ille enim turres ſuperbiæ, & muros elationis in vnoquoque extruit, quæ ſermo Dei deſtruit, vt efficiamur Dei cultura, & Dei ædificatio ſupra fundamenta Apoſtolorum & Prophetarum poſiti & effici mereamur inhæreditatem terræ ſanctæ in parte Iſraelitica extinctis hoſtibus noſtris. (Ephe. 2. d.)

⁂ Hieronymus. Lebna, in tribu Iuda, ciuitas ſacerdotalis, quam tenuit Ieſus, rege illius interfecto: nunc eſt villa in regione Eleutheropolitana, quæ appellatur Lobna. Lachis, in tribu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cumq; occumberet ſol, præcepit ſocijs ſuis vt deponerent eos de patibulis. *Quia hoc erat præceptum in lege, Deut. xxj.*

2 Eodem die Macedam quoque, &c. *Poſtquam deſcripta eſt debellatio hoſtium, hic conſequenter deſcribitur captio ciuitatum. Et patet litera vſque ibi:*

⁂ 1 Aſcendit

MORALITER.

† *Ite & ponite pedes veſtros ſuper colla regum iſtorum. Qui cum perexiſſent & ſub. &c.* Per hoc autem ꝙ Ioſue præcepit principibus Iſrael ponere pedes ſuos ſuper colla quinque regum, ſignificatum fuit, quod quinque ſenſus carnis ſubiici debent imperio rationis.

A in tribu Iuda. Sed & hanc cepit Ieſus, rege eius interfecto. Meminit huius Eſaias & Hieremias, & nunc eſt villa in ſeptimo milliario ab Eleutheropoli euntib. Daromã. Gazer, ĩ ſorte tribus Ephraim, vrbs ſeparata Leuitis, quã & ipſam expugnauit Ieſus. Aedificata eſt aũt poſtea à Salomone: nunc zara villa dicitur in quatto milliario Nicopoleos contra ſeptentrionem. Eglon, quæ & Odollam, in tribu Iuda, cuius regẽ nomine Dabir interfecit Ieſus. Eſt autem nunc villa prægrãdis, in duodecimo ab Eleutheropoli lapide contra Orientem. Hebron, quondam Arbe, condita eſt ſeptem B annos antequã Tanais vrbs Aegypti conderetur: fuit & metropolis Enakim: quos gigantes & potentes intelligere debemus. Paula aſcendit Hebron, hæc eſt Chariatharbe, id eſt, oppidum virorũ quatuor, Abraham, Iſaac, Iacob, & Adam magni, quem ibi cõditum Hebręi autumant: licet plerique Caleb quartum putent, cuius ex latere memoria monſtratur. Dabir. in tribu Iuda, quæ vocabatur ciuitas litterarũ. D Aſedoth vrbs Amorrhæorum, quæ cecidit in ſortem tribus Ruben: appellatur aũt addito cognomẽto, Aſedoth Phaſga, quod reſonat abſciſſum. Cades-barne in deſerto, quæ cõiungitur ciuitati Petræ in Arabia. Ibi occubuit Maria, & Moſes rupe percuſſa aquam ſitienti populo dedit. Monſtratur ibidem vſque in præſentem diem ſepulcrũ Mariæ. Gaza ciuitas Heuęorum, in qua habitauere Cappadoces, priſtinis cultoribus E interfectis. Cecidit in ſortem tribus Iudæ, ſed eam tenere nõ potuit, quia gigantes & fortiſsimi Allophylorum reſtiterunt: & eſt vſque hodie inſignis ciuitas Paleſtinæ.

Epitaph. Paulæ. lib. de locis Heb.

nem animam quæ fuerat in ea, ſicut fecerat Lebna. Eo tempore aſcendit Horam rex Gazer, vt auxiliaretur Lachis, quem percuſſit Ioſue cum omni populo eius vſque ad internecionẽ. Tranſiuitq́; de Lachis in Eglon, & circundedit atque expugnauit eam in eadem die, percuſſitq́; in ore gladij omnes animas quæ erant in ea iuxta omnia quæ fe-

a ¶ Coniunctio coniugum.

cerat Lachis. Aſcendit quoque cum omni Iſrael de Eglon in Hebrõ, 1

¶ Deſtruxit mala, vt ædificaret bona. ¶ Verbi Dei.

& pugnauit contra eam, cepitque & percuſſit in ore gladij, regẽ quo-
que eius & omnia oppida regionis illius, vniuerſasque animas quæ in 2
ea fuerant commoratæ. Non reliquit in ea vllas reliquias. Sicut fecerat Eglon, ſic fecit & Hebron, cuncta quæ in ea reperit conſumẽs gladio. Inde reuerſus in Dabir, cepit eã atque vaſtauit, regem quoq; eius atque omnia per circuitum oppida percuſſit in ore gladij: Non dimiſit in ea vllas reliquias. ſicut fecerat Hebron & Lebna & regibus earum, ſic fecit Dabir & regi illius. Percuſſit itaq; Ioſue omnem terrã montanã & meridianam atque campeſtrem, & † Aſedoth cum regibus ſuis. Non dimiſit in ea vllas reliquias, ſed omne quod ſpirare poterat, interfecit; 3
ſicut præceperat ei dominus Deus Iſrael. A Cadeſbarne vſq; Gazam. 4
Omnem terram Goſen vſque Gabaon, vniuerſosq́; reges & regiones
eorum vno impetu cepit atque vaſtauit. Dñs enim Deus Iſrael pugna- 5
bat pro eo. Reuerſuſq́; eſt cũ omni Iſrael ad locũ caſtrorũ in Galgala.

† Aſedech

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aſcendit quoque cum omni Iſr. &c. *Hoc eſt intelligendum de parte ciuitatis Hebron: quæ erat in valle, reliquam vero partẽ quæ erat fortior, cepit Caleb poſtea, vt habetur infra 15. c. & Iud. j. Vel poteſt dici ꝙ hic dr̃ per anticipationẽ & ei attribuitur quod poſtea fecit Caleb, qui ex conceſſione Ioſue habuit Hebron, vt hr̃ infra 14. cap.*

2 Regem quoque. *Hoc poteſt exponi dupliciter. Vno modo de rege Hebron quem ſuſpenderat, vt dictum eſt. Alio modo de alio rege nouo, vtpote quia filius mortuo patre regnum ſuſceperat, ſi rex erat per hæreditatem, vel quia populus regem nouũ ſibi elegerat ſi erat per electionem: Inter ſuſpenſionem enim prædicti regis & factum iſtud Ioſue plures ciuitates ceperat, vt patet in textu: & ideo tempore intermedio potuerat fieri inſtĩ noui regis prædictis modis. Cætera patent vſq; ibi.*

C 3 Omne quod ſpira. *quod intelligitur de ſpecie humana. bruta. n. animalia ceſſerunt in prædam bellantium.*

4 A Cades barne vſ. *Hæc eſt lõgitudo terræ ab Oriẽte in Occidẽtẽ*

5 Vno impe. *quantum ad primum bellũ, quia multo tẽpore pugnauit Ioſue vt habetur, c. ſeq. Circa prædicta de ſtatione ſolis poteſt quæri: Quæ fuit longior dies ſub Ioſue vel ſub Ezechia? Et dicunt aliqui, ꝙ illa fuit longior quæ fuit ſub Ioſue eò quod dicitur in textu:* Non fuit ante & poſtea tam longa dies, *ut dictum eſt. Sed occurrit difficultas, quia de die ſub Ezechia ſcribitur 4. Reg. 20. & Eſa. 28. ꝙ ſol retroceſsit decem lineis uel gradibus, quibus deſignantur decẽ horæ ſecũdum communiorem opinionem. Ad cuius ſolutionem dicunt aliqui, ꝙ ſol retroceſsit ſubitò: & ideo dies non fuit augmentata, niſi tantum decem horis, quibus ſucceſſiuè rediit ad locum unde retroceſſerat, & ulterius uſq; ad occaſum deſcendit per duas horas: quia decem horæ diei tranſierant quando ſol retroceſſit: & ſecundum hoc illa dies artificialis de qua eſt ſermo, fuit tantum 22. horarum: dies autẽ ſub Ioſue fuit 24. horarum. quia ſol ſtetit immobilis ſpatio unius diei artificialis, & poſtea curſu ſuo naturali iuit ad occaſum: & ſic illa dies fuit duplicata. Sed quia Ezechias quæſiuit ſignum notabile ab omnibus, ut uidet 4. Reg. 20. ca. & Eſaiæ 38. Et magis fuit notabile ſignum ſolis retrocedendo ſucceſſiuè & magis notum pluribus quam ſi retroceſſiſſet ſubito. Iõ dñt aliqui, ꝙ duæ lineæ in horologio Achã faciebãt tm̃ unam horam, & iõ ſol retrocedendo 10. lineis ſucceſſiuè, & redeundo ad locum unde retroceſſerat, fecit tantum decem horas, et ſic idem habetur quod prius, ſ. ꝙ dies ſub Ioſue fuit longior duabus horis. Alii uero innitentes dictis Dionyſii dicunt, ꝙ dies ſub Ezechia fuit lõgior. Dicit enim Dionyſius in epiſtola ad Policarpum ꝙ dies ſub Ezechia fuit ferè triplicata quoniam defecerunt tantum horæ quatuor, quia ſecundum ipſum ſol proceſſerat de Oriente in Occidentem per decẽ horas: et retroceſſit ſucceſſiuè per decem horas: et per decem alias rediit ad locum unde retroceſſerat, & vltra proceſſit ad Occidẽtem per duas horas: & ſic dies artificialis fuit augmentata viginti horis: & ſic fuit 32. horarum. Illa autem quæ fuit ſub Ioſue, viginti quatuor tantum, quia illa dies non fuit niſi duplicata. Ad illud autem quod dicitur in hoc loco.* Nõ fuit ante & poſt tam longa dies, &c. *Dicunt quod hoc refertur ad tempus in quo Ioſue ſcripſit librum iſtum, quia poſt victoriam prædictam vixit longo tempore & librum iſtum ſcripſit circa finem vitæ ſuæ: & uſque ad tempus illud non fuit tam longa dies ante victoriam dictam neque poſt. per hoc tamen non excluditur quin dies ſub Ezechia, quæ fuit poſtea, fuerit longior: Sed quia bonum eſt ſuſtinere dicta ſacræ ſcripturæ quantum eſt poſſibile, quæ abſolutè dicit hic, quod non fuit tam longa dies ante neque poſt. Ideo non obſtantibus prædictis poteſt dici, quòd dies ſub Ioſue fuit longior, quia ut dictum eſt ſupra 4. c. Filij Iſrael tranſierũt Iordanem decima die menſis primi, qui apud Hebræos* E *incipit a prima lunatione propinquiori ęquinoctio vernali: & quarta decima die eiuſdem menſis celebrauerunt paſcha, & poſtea ſeptem diebus obſederunt Hiericho, & poſtea miſerunt exploratores ad ciuitatẽ Hai, poſtea bellatores contra eam, qui deuicti fuerunt propter peccatum Achan, quo deprehenſo & punito poſtea ceperunt Hai, & Bethauem, quibus peractis venerunt Gabaonitæ & confœderati fuerunt filijs Iſrael: propter quam confœderationem quinque reges obſederunt eos, & Ioſue ab eis rogatus venit ad liberandum eos pugnando contra reges prædictos, in qua pugna fuit ſtatio ſolis vt patet ex prædictis. In tot autem & tantis agendis bene et probabiliter poteſt dici quòd fluxit tempus ab æquinoctio vernali vſque ad medietatem Iunii vel circiter. tunc verò dies artificialis habet 18. horas, et tunc fuit duplicata, vt dictum eſt, et per conſequens fuit 46. horarum: dies autem ſub Ezechia fuit 32. horarum ad plus, vt patet ex ſupradictis: et ſic videtur quod ſub Ioſue fuerit maior dies. Ad cuius intellectum eſt ſciendum, quod quęſtio eſt de quantitate diei artificialis, et de eius augmẽto, quia dies augmentati ſub Ioſue et Ezechia fuerunt artificiales. Quantitas vero diei artificialis uariatur ſecundum diuerſitatem climatum, et ſecundum appropinquationem maiorem ad ſolſtitium æſtiuale et hyemale, et ideo licet in omni climate et quolibet tempore anni quælibet dies artificialis habeat 12. horas artificiales, tamen horas naturales habet aliquando plures aliquando pauciores. In tertio uero climate dies breuiſſima, ſcilicet quando ſol eſt in ſolſtitio hyemali, habet 10. horas. Longiſſima uero ſcilicet quando ſol eſt in ſolſtitio æſtiuali habet 14. horas: quæſtio autem noſtra debet applicari ad tertium clima, quia in eo eſt Hieruſalem vbi erat Ezechias, quando dies fuit ſibi prolongata: et ſimiliter Ioſue erat ſatis prope Hieruſalem quando prolongauit Deus diem ad eius petitionem. Si autem dicatur, quod dies prolongata ſub Ioſue fuit in ſolſtitio æſtiuali, quod ſatis probabiliter poteſt dici, eo quod eodem anno Ioſue aliqua alia bella peregerat, ſequitur*

Quæſt. de ſolis ſtatione tẽpore Ioſue & Ezechiæ.

quod

A quòd illa duplicata habuit xxviij. horas. Et ſi propter oppoſitionem dicatur, quòd dies prolongata ſub Ezechia fuerit in ſolſtitio hyemali, quod ſatis probabiliter poteſt dici: vt videbitur poſteà, ſic dies ille habuit tantum 26. horas naturales & duas partes vnius horæ naturalis, quia quatuor horæ artificiales, quæ deficiunt à perfecta triplicatione illius diei, ut patet ex prædictis, non valerent niſi tres horas & tertiam partẽ vnius horæ, & ſic habetur, quòd dies ſub Ioſue fuerit lõgior in vna hora naturali, & tertia parte vnius horæ naturalis. Probatio aſſumpti, ſcilicet, quòd probabiliter poteſt dici diẽ ſub Ezechia prolongatã fuiſſe in ſolſtitio hyemali, & hoc ratione climatis: quia in tertio climate ſol eleuatur in meridie minoris diei per 36. gradus ferè: & ideò tale tempus eſt ibi tunc quale eſt apud nos in 7. climate circa finẽ D Februarij per 12. dies ante æquinoctium vernale, quod eſt tempus ſatis aptum ad procedendũ ad bellum: cum non ſit nimis calidum, nec nimis frigidũ. Dies autem prolongata fuit Ezechiæ ante percuſſionem exercitus Sennacherib, ut oſtẽditur 4. Reg. 20. percuſſio autem illa fuit qñ Sennacherib veniebat cum exercitu magno contra Ieruſalem, & ſic patet propoſitum, ſcilicet, quòd probabiliter poteſt dici illam diem in ſolſtitio hyemali fuiſſe. Ad dictum autem Dionyſij dicentis, quòd illa dies ſub Ezechia fuit 32. horarum: Dicendum, quòd loquitur de horis artificialibus, & illæ valerent tantùm 26. horas naturales, & duas partes vnius horæ, vt dictum eſt.

ADDITIO.

In capitulo 10. vbi dicitur in poſtilla: *Non fuit antea & poſtea tam longa dies.*

Iuxta ſententiam literalem propter intellectum tam illius hiſtoriæ quàm Ezechiæ in 4. Reg. 20. & Eſa. 38. poteſt probabiliter dici, ſalua tamen ſanctorum autoritate, quòd dies illa in qua illud miraculum in horologio Acham diuinitus Ezechiæ fuit factum, non longior nec breuior fuit ſolito, & ſic ceſſat tota altercatio poſtillatoris in hoc cap. circa iſtam materiam contenta: qualiter enim hoc intelligatur domino dirigente videbitur infrà 4. Reg. 20.

REPLICA. In capitulo 10. vbi poſtillator diſputat de ſtatione ſolis contra Ioſue. Burgen. allegat digreſſionem quam facturus eſt de hac ſtatione & retrogradatione tempore Ezechiæ circa 4. Reg. 20. Vbi mira contra ſanctorum E autoritatem ſine ratione imaginatur, & ibi vide correctorium ſatis rationabile.

CAPVT XI.

B *Quæ cum audiſſet.* * Ioſephus. Cùm de Hebræorum virtute ſermo per circuitum diſcurreret, ſtupor habebat omnes audientes. Caſtra autem metati ſunt ſuper eos reges Chananæi, qui in campeſtribus erant, Paleſtinos ſecum ducentes. Totius autem exercitus armatorum erant ter centum milia, & decem milia equitum, & duomilia curruũ. Turbabat hęc multitudo ipſum Ieſum, & Iſraelitas, & ſperare meliora propter timoris excellentiam dubitabãt. Deo autẽ arguẽte timorẽ eorũ, promittente quod vincerent inimicos, & iubente equos hoſtiũ ſubneruari, currus incendi, dux fidẽs, perrexit ad inimicos: & quinta die veniens circa eos, congreſſus eſt, pugnaq; fortis effecta eſt, & cædes fide potior, quàm poterit uel audiri.

5. Antiq. c. 2.

* Zonaras. Chananæi in exercitu habebant armatorum 300. milia, equitum 10. milia, & milia curruum 30. Deo victoriam C Iſraelitis pollicito, præliũ atrox committitur, quo hoſtes vniuerſi, paucis exceptis, perierunt, regibus etiam cæſis.

Adamant. Has ſcripturas ante aduentum Chriſti cum legeret Iſrael ſecundũ carnẽ, non in eis intelligens niſi bella & ſanguinis effuſionẽ, ad ferocitatẽ acuebat, & bellis ac ſeditionibus paſcebatur. Sed poſtquã pręſentia Ieſu Chriſti ſcĩæ lumen infudit, cũ ipſe ſit pax noſtra, pacẽ docet & deiectionẽ bellorum. Pax.n. redditur animæ ſi ab ea hoſtes, peccata.ſ. & vitia propellãtur: ideò ſm traditionẽ Ieſu Chriſti legẽtes iſta armamur & concitamur ad p̃liũ: ſed cõtra hoſtes, qui de corde noſtro procedũt cogitationes.ſ. malas, furta, falſa teſtimonia & huiuſmodi, ut nullũ relinquamus, q̃ ſaluus fiat, vel qui reſpiret. his.n. uictis vincemus ẽt aereas poteſtates & regno ſuo qđ (ĩtra nos eſt) ſuprà vitiorũ ſedes locauerãt depellemus. Superius rex Ieruſalẽ cõgregauit ſecũ quatuor reges cõtra Ieſum aliàs Ioſue, & cõtra filios Iſrael. Nunc autẽ non vnus cõgregat quatuor, aut quinq;: ſed multitudinẽ nimiã. vnde: Vt aũt audiuit Iabin rex Aſor, *miſit ad Iobab regem Amorrhæorũ, &c.* Vides quãta aduerſus Ieſum & Dei populũ cõtrariarũ virtutum cõcitantur examina? hi enim dęmones ante aduẽtũ Chriſti, quieti & ſecuri animas poſſidentes regnabãt. Sed ubi gratia & miſericordia F ſaluatoris apparuit, & piè & ſanctè uiuere docuit, ut libertatẽ ſuã & imaginẽ Dei anima quęque ſuſcipiat. Hac de cauſa antiqui poſſeſſores ad pugnã prouocantur, & ſi opprimãtur primi, multò plures cõſurgunt & in malũ conſpirant: & ſi ſecũdi victi fuerint, alij nequiores exurgent, & fortè quantò magis augetur populus Dei, & multiplicatur, tantò illi plures ad oppugnandũ conſpirãt. Primus omniũ & autor belli, qui cęteros ad coniurationem inuitat, ipſe eſt Iabin rex Aſor. Iabin autẽ interpretatur ſenſus uel prudentia. De hoc ſenſu Eſaias: *Et inducã ſuper te ſenſum magnũ principẽ Aſſyriorũ, qui dixit, Mea virtute faciã, & ſapientia ſenſus mei auferam fines gentiũ, &c.* Serpẽs quoq; in paradiſo fuiſſe ſcribit̃ prudentior oĩum beſtiarũ. Et villicus iniquitatis prudẽtior fuiſſe dr̃. Aſor uerò ĩterpretat̃ aula. Eſt ergo oĩs terra aula huius regis, q̃ eſt diabolus. Vñ in euãgelio ſcriptũ eſt: Quia eſt fortis ĩ aula ſua ſecur⁹ dormiẽs vſquequo veniat fortior q̃ ipsũ alliget & auferat, q̃ poſſidet. Iſte mittit ad Iobab regẽ Madõ, & cõueniũt ĩ Merõ. Mittit Zabolus ad aliã virtutẽ inimicã, q̃ amaritudinũ rex eſt, quo autore

Or. hom. 4 a Ioſ.

Math. 15. c. 7.

Eſa: 36. & 30.

Gen. 3.

Luc. 16. b.

Matth. 12.

CAPVT XI.

a ¶ Senſus vel prudentia. ¶ Princeps mundi. ¶ Aulæ.

1 Quæ cùm audiſſet Iabin rex Aſor, miſit ad Iobab regem Madon: & ad regem Simron, atq; ad regẽ Achſaph, ad reges quoque aquilonis, qui habitabant in montanis, & in planicie

¶ Hic eſt omnis ſenius, qui extollit ſe contra ſcientiam Dei. ¶ Latam viam ſequentes. a ¶ Qui humana & terrena ſapiunt.

contra meridiem Ceneroth, in campeſtribus quoque & in regionibus Dor iuxta mare:

a ¶ Qui ſunt in fluxu huius ſæculi. ¶ Velut cõmotum.ſ. qui cuncta commouet.

Chananæumque ab oriente & occidente, &

¶ Amareſcentem, quo, ſcilicet authore amaritudines immittuntur.

Amorrhæum, atque Hethæum ac Pherezæum, & Iebuzæum in montanis, Heuæum

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

* 1 QVæ cùm au &c. *hìc deſcribitur debellatio 24. Regum. Et primò ponitur dicta debellatio. ſecundò quædam epilogatio 12. cap. Circa primum primò deſcribitur belli apparatus, ſecundò conflictus, ibi:* Venitq; Ioſue. *tertiò victoriæ obtẽtus ibi:* Cœpit itaq; Ioſue. *Circa primum præmittitur apparatus regum contra Ioſue, cùm dicitur.* Quæ cùm audiſſet. *quia tenebat principatum ſuper iſta alia regna, vt dicitur infrà eod. cap.*

* 1 Egreſſiq;

MORALITER.

1 *Quæ.* Debellatis quinq; ſenſib. corporalibus, ex quibus ꝯ nos cõſurgit bellũ à carne, remanet adhuc bellũ piculoſius ab hoſte, qui de ſpiritualib. peccatis impugnat, & benè ſignificatur per Iabin, qui interpretat̃ aduertẽtia uel intelligẽtia. Dęmon.n. eſt intelligẽtia, q̃a naturalia remãſerũt in dęmonib. integra. Et ſicut Iabin ĩ adiutoriũ ſuũ uocauit reges ſibi ſubditos, ſic dęmõ ſuperior ꝯ nos vocat & excitat dęmones inferiores, quia diuerſi dęmones de diuerſis vitijs nos impugnant. Vocat igitur regẽ Madon, qui interpretatur cõtradictio, propter qđ ſignat dęmonẽ, qui tentat de rebellione ad ſuperiores contra Deum & rationẽ, & ſic intelligatur in ſequentibus. Et regem Simron qui interpretatur vepres dolẽtis, id eſt, ſpina inferens dolorẽ, qui tentat de detractione, q̃ materiã doloris infert ei de quo detrahitur & ipſi detrahẽti, detractionem ſuſcipienti. Et regem Achſaph, qui interpretatur fractura, quia tẽtat de fractione fidei datæ iuro, uel alio modo. Vocat etiam Chananęum, qui interpretatur commutatio, quæ eſt in mercationibus, quia tentat de fraude & deceptione, quæ frequenter cõmittitur in emptionibus & venditionibus. Et Amorrhęum, qui interpretatur amarus, q̃a tẽtat de inuidia, quæ eſt amaritudo animi de bono ꝓximi. Et Hethæum, qui interpretatur ſtupens vel ſtupidus, quia tẽtat de acedia, quę reddit hominem ſtupidũ & pigrũ ad inchoationẽ operis boni & eius proſecutionẽ. Et Pherezęum, qui interpretatur diuidens, eò quòd ſtudet ad ſeminãdum inter bonos diſcordias. Et Iebuzęũ, qui interpretatur cõculcans, quia tentat de ſuperbia, qua ſuperbus alios nitit̃ conculcare. Et Heuæum, qui ferus interpretatur, quia tentat de ira, q̃ facit hominem quaſi feram beſtiam. Oẽs autem iſti per quos ſignificantur ſpiritus maligni à Ioſue debellantur, quia per adiutorium Chriſti à populo Catholico deuincuntur.

autore ſcilicet oẽs amaritudines miſeris mortalibus infligũ
A tur, diuerſa, ſ.genera peccati. Nihil enim amarius peccato,
Prou.5.a. & ſi quædam dulcia videãtur in primis. Vnde Salomon, *In nouiſſimis felle amarius inuenies, &c.* Iuſtitia verò in primis amara vr̃ in fine melle dulcior, cum virtutis fructũ attulerit. Miſit ergo Zabolus ad Iobat inimicũ amaritudinis regẽ. Miſit etiam ad regem Simron qui aliàs dicit̃ rex Simeon, & interpretat̃ exauditio: exauditio verò duplex eſt, vel cũ exaudit Deus hoĩem: vñ & Simeõ patriarcha nomẽ accepit: q̃a Deus p̃cẽ matris ei⁹ exaudiuit: vel quũ præceptũ diaboli hõ exaudit dicentis: Matt.4.b. *Si procidẽs adoraueris me, tibi dabo hæc oĩa.* Sed qui Ieſum ſequit̃ dixit ei. Ibidem. *Dñm Deũ adorabo, & illi ſoli ſeruiã.* Audiũt il-
B lũ q̃ ſunt ex parte eius: Sicut iſte Simeõ, qui illũ audiẽs venit ad pugnã ꝯ Ieſum. Mittit & ad regẽ Ziph, qui interpretat̃ q̃uõ fluit admiratiuè. ſ. Mirãdũ enim eſt q̃uõ fluãt omnia quæ ſunt huius mundi, quę apud infideles manẽtia putantur. Qui autem conſiderat rerũ rationem & omnium mundanorũ trãſitum dicit: *Q̃uõ fluit.* Vocat autem cõtra filios Iſrael Zabolus ẽt eos qui cõtra Sidonẽ magnã ſunt. Ego quidẽ in locis Sidonis aliquoties moratus, nõ cõperi duas eſſe Sidones vnã paruam & aliam magnã, quãtum ad terrenũ pertinet locũ. Sed Sidon Hebraicè Sidon, interpretatur venatrix vel venato-
C res. Et dęmonum quorũ multæ differentiæ ſunt, quidã ſunt venatores in magnis peccatis, alij in paruis. Cũ in delitijs carnis aĩa decipitur, in parua capta dr̃. Cũ verò Dei prouidentiã negat, aut dæmones quaſi Deũ colit, in magno decepta eſt. Mittit ẽt ad mõtana: hìc eſt omnis ſenſus, qui extollit ſe & erigit cõtra ſcientiã Dei. Mittit etiã ad Araban. i. inſidias. Innuit enim virtutes inſidiatrices, q̃ humanas aĩas, non vi nec Pſal.9.f. apertè, ſed improuiſis inſidijs decipiunt: Vnde: *Inſidiatur in abſcõdito quaſi leo in ſpelunca ſua, inſidiatur ut rapiat pauperẽ, &c.* 2.Cor.2.c. De qualibet Paulus dicit: *Non ignoramus aſtutias eius.* Mittit ẽt in Ceneroth, quod interpretat̃ quaſi lucernæ, nõ lucernæ. Aliud.n. eſt lucerna, aliud quaſi lucerna. Ioãnes erat lucerna Ioan.5.f. ardẽs, q̃a erat angelus lucis. Quaſi lucerna eſt ille, q̃ trãſfigu- 2.Cor.11.c. rat ſe in angelũ lucis. Sũt ẽt, qui in eccleſia fidẽ catholicã docẽt & plebẽ Dei verbo veritatis illuminãt, lucernæ ardẽtes. Qui verò ad hęretica dogmata ſcripturæ ſanctę teſtimonijs & aſſertionibus falſis vtuntur, videnť accẽdere lucernas, q̃a ſcripturas legunt. Sed quia falſis aſſertionibus utunť, nõ ſunt lucernę, ſed quaſi lucernæ. Miſit etiã ad campos, eos. ſ. qui in cãpis ſunt, & humilia & terrena ſapiunt. Miſit ẽt in nauẽ dor dor verò quod interpretatur cõuerſio. Conuerſio autem duplex intelligitur, qua. ſ. quis ad Deũ cõuertitur, vel à Deo ad bona, uel quà rex Iabin. i. Zabolus ad ſe cõuertit aĩas. Mittit etiã ad eos, qui erant in maritimis locis ad vicinos fluctuum Chananęos; qui interpretanť velut cõmoti. i. qui cõmotionibus & fluctib⁹ ꝑmanẽt cũcta. Et ad maritimos Amorrhęos, id eſt, amareſcentes, qui ſ. amaritudines infligunt. Talis eſt D catalogus militiæ hoſtium inuiſibilium, qui congregantur per regem Iabin, vt expugnẽt nos, qui ſequimur Ieſum ſaluatorem noſtrũ, ſed dominus ait: *Ne verearis à facie eorũ, &c.*

a *Cras enim eadẽ hora.* Adaman. Video q̃ hodie omnes illos non poſſumus opprimere, nec cunctos interficere: in craſtino Orig.hom 14. in Ioſ. perimentur. i. poſt conſummationem mundi, cum dicetur eis: Matt.25.d *Ite in ignẽ æternum, quem præparauit Deus Diabolo et angelis eius.* Tũc enim ſi vicerimus ſequentes Ieſum ducem percipiemus regnũ quod præparauit Deus ſanctis ſuis per Ieſum Chriſtum.

Orig.hom 25. in Ioſ. Adaman. Niſi hęc bella figuram ſpiritualium gererent, nunquã diſcipulis Chriſti, qui pacẽ venit docere, Apoſtoli hæc legẽda tradidiſſent. Ait enim Ieſus: Ioan.14. *Pacem meam do uobis, &c.* Et Apoſtolus: Rom.12. *Non uoſmetipſos defendẽtes chariſſimi, &c.* E Qui ſciens carnalia bella non eſſe nobis amplius agenda, ſed cõtra ſpirituales nequitias, uelut magiſter militiæ præcepit militibus Chriſti: Ephe.6.b *Induite uos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare aduerſus i. di. &c.* Spiritualiũ verò bellorum ex geſtis veterũ habemus exempla, ut ſpirituales ſimus, audientes, quia lex ſpiritualis eſt, 1.Cor.2. ſpiritualibus ſpiritualia comparemus, conſiderantes ex his gentibus, quæ carnalem Iſraelem viſibiliter oppugnauerunt, quantæ ſint gentes contrariarum virtutum, quæ contra eccleſiam Dei pugnant vt peccare faciãt. Sicut enim corpus accepto vulnere ferri moritur: ita anima peccato vulnerata. Fecit ergo Ieſus ſicut pręceperat ei dominus. b *Equos.* * R. Dauid Kimhi. Equorum F pedes ſunt ipſorum fulcimenta: quorum ſi neruos incideris nullus deinde fuerit eius animalis vſus.

* Procop. Mandatur Ioſue, vt eorum, qui à Septentrione vnà inſurrexerant, equis neruos incidat. Nam lex. *Non multiplicabis tibi equos*, inquit. Currus item comburat, quemadmodum Aegyptiorum ſunt ſubmerſi.

Origen. Hoc ergo ſm̃ mandatũ Dei Ieſus impleuit. Sed ſi ſuperfuiſſent aliqui ex hoſtibus, oportebat equos ſubneruari, ne quis effugeret in eis. Sed cũ nullus relictus ſit, qui ſpiraret, cur equi ſubneruanť, qui poterant vſui eſſe victoribus? Solent.n. Iſraelitæ deuictis hoſtibus in vſus iumẽta reſeruare, ſicut deuictis Madianitis aliquot milia aſinorũ reſeruauerũt. Nec de aſinis ſcriptũ eſt, q̃ ſubneruati ſint, neq; Madianitarũ ſpolia vel aĩalia interempta dñr, ſed vſibus reſeruata. Sed quia hi aſinos non habebãt, ſed equos, præcepit ipſe dominus ſubneruari equos. Putamus hæc fortuitò accidiſſe, vt equi occiderentur, aſini reſeruarentur, & præceptis Dei aliquid caſu incidere. Denique filij Iſrael nunquam referũtur equis vſi eſſe. Lex quoq; nihil de equis, ſed de aſinis mãdat, vt de animalibus, quæ ad labores & onera hominũ portãda videnť exiſtere. Equi verò magis ad perditionẽ hominum: per eos.n. bella geruntur. Eſt.n. equus laſciui motus animal, & ſuperbę ceruicis. Aſini verò frequẽter gẽtes ſignificãt, q̃d ipſe Saluator ſupra aſinũ ſedens oſtẽdit, qui nunquã equo ſe diſſe

quoque qui habitabat ad radices Hermon in
terra Maſpha. Egreſſique ſunt omnes cum 1
turmis ſuis, populus multus nimis, ſicut arena, quę eſt in littore maris, equi quoque & currus immenſę moltitudinis. Conueneruntque 2
omnes reges iſti in vnum ad aquas Merom, vt
pugnarent contra Iſrael. Dixitq; dominus ad 3
a Ioſue: Ne timeas eos. Crás enim hac eadẽ hora ego tradam omnes iſtos † vulnerandos in 4
conſpectu Iſrael. Equos eorũ ſubneruabis, & 5
currus igne combures. Venitque Ioſuę & oĩs 6
exercitus cũ eo aduerſus illos ad aquas Merõ ſubitò, & irruerunt ſuper eos, tradiditque illos dñs in manus Iſrael. Qui percuſſerunt eos, &
ꝓſecuti ſunt vſq; ad Sidonem magnã & aquas 7
Maſſerephoth, cãpumq; Maſphe, qui eſt ad
Orientalem illius partem. Itaq; percuſſit om 8
nes, vt nullas dimitteret ex eis reliquias. Fecit-
b que ſicut præceperat ei dominus. Equos eorũ

a ¶ Non hodie, ſed poſt conſummationem ſeculi.

† occiſos.

¶ Demones ſuperbos: laſciuos. Vnde fallax equus ad ſal &, Hi in curribus & hi in equis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Egreſſique ſunt omnes. *hyperbolica locutio eſt ad deſignãdum multitudinem magnam exercitus.*

2 Conueneruntq;, &c. *ad aquas, lacus quidã eſt, per quem tranſit Iordanis fluuius ſitus inter mare Ceneroth & ortum Iordanis. Conſequenter deſcribitur apparatus belli ex parte Ioſue, cum dicitur.*

3 Dixit. *Apparatus enim belli ex parte Ioſue magis erat in confidentia Dei quàm in confidentia armorum. vnde ſubditur.*

4 Tradam omnes iſtos, &c. *Non eſt intelligendum, quòd oẽs fuerunt ibi mortui, vel vulnerati: quia multi fugerũt à fortalitio, vt patet ex ſequentibus, ſed omnes fuerũt ibi deuicti, & pro magna parte interfecti, & eſt communis modus loquendi, ſicut dicitur: Omnes de ciuitate vadunt ad tale ſpectaculum, licet multi remaneant.*

5 Equos. *in ſignum victoriæ à Deo obtentæ.*

6 Venietq; *Hìc conſequenter deſcribitur belli conflictus, & patet litera vſque ibi.*

7 Et aquas. *Hebræi dicunt: Aquas ſalinarum, quia ſicut dicunt, erant ibi canales factæ iuxta mare per quas aqua maris ingrediens deſiccabatur à ſole, & in ſalem conuertebatur, & ſic Maſſerephoth ſecundum eos non eſt nomen proprium loci, ſed commune.*

8 Itaque percuſſit omnes, ut nullas. *quod eſt intelligendum de his, quos potuit attingere extra fortalitia.*

* 1 Reuer

MORALITER.

5 *Equos eorũ ſubnerua, & currus. &c.* Equi dęmonũ ſunt homines mali eorum inſtinctum ſequentes, ſicut boni hoĩes ſunt equi Dei, quia ſpiritusſancti gratia ſe habet ad liberum arbitriũ, ſicut ſeſſor ad equum. Igitur equi dæmonũ ſubneruantur, quando liberum arbitriũ in malis hominibus fit in morte irreuerſibile ad bonum, currus autem trahitur ab equo ſicut corpus humanum à libero arbitrio, currus igitur dęmonum igne ſuccendentur, quando corpora malorum in igne gehennæ peracto iudicio recludentur.

☞ diſſe refertur,& mittēs diſcipulos ad ſoluendā aſinā,& pul-
A lū dicit. *Dicite quia dominus eo opus habet.* & ſedēs ſuper eū in-
Matt.21.a. greditur Ieruſalē.vnde.*Ecce rex tuus venit ti. man. ſedēs ſup ſub-*
Zacha.9.b. *iugalē,& pullum aſinæ nouellum, & exterminat currus Ephrem, &*
equum de Ieruſalē Qui ergo ſuper aſinū ſedet exterminat cur
rus Ephrem, & equum de Ieru-
ſalē.Equi vero,q̃ exterminãtur,
& currus, ſignificāt eos,qui per
ſuperbiam,& laſciuiam de cælo
ceciderūt, quando,vel ad filias
hominum cōcupiſcēdas ſemet
ipſos inſenſores prębuerunt,vel
Eſa.14 d. ſecuti ſunt illum,qui ait. *Ponam*
ſuper nubem ſedem meam,et ero.ſ.al.
Pſal.32.d. Inde forſitā dicitur. *Fallax equus*
ad ſal. & de his, qui in dæmoni-
Ibid.19.b. bus confidebant. *Hi in curribus,*
& hi in equis,nos a.in no.d.n. Non
enim curr⁹, & equos Deo com
paraſſet, quantum ad inuocan
dum,ſed demones quos inuoca
bāt gentes contra Iſrael pugnā
tes. Gētes vero ad fidem veniē-
tes merito reſeruantur,quæ per
B aſinos ſignificantur. Per equos
Tantummo- vero,& currus,dęmones,qui hu
omnes vr- manę ſalutis inimici,merito pe-
quæ ſta- rimūtur. Paſſiones quoque cor-
iuxta tu- poris,id eſt,libido, ſupbia,laſci-
lum eorū uia,& leuitas, quibus infęlix ani
vel ſecū- ma velut equitans fertur ad prę
quoſdā, cipitia,per equos, & currus poſ-
hal. inter ſunt intelligi, qui iubentur ſub-
rat. quæ neruari. Subneruat̃ enim equ⁹
nt in ro- quando abſtinentia corpus hu-
ſuo, id- miliatur. Et igni currus exu-
tarū mu- runtur, cum illud impletur.
rum cape *Ignem veni mittere in terram, &*
r, non *cæter.* de quo dicitur. *Nonne cor*
rat. *noſtrum ardens erat in,&c.* ideo er-
Luc.12.f. go falſus dicitur ad ſalutē, ſi mo
Ibid.24.c. tus corporis noſtri ferantur in-
frenes,nec abſtinētię iugo repri
mātur. Sed ſi quis ex his,quę di
cimus verbis Dei ſtimulatur, &
compungitur, & heri, qui tan-
C quam equus in libidinem fere-
batur, hodie pœnitet, conuer-
titur, & publicam vitam ample-
ctitur, videbitur gladio verbī
Dei ſubneruaſſe equos. Quorū
autem ſubneruãtur equi? Iabin,
ſcilicet,qui prudentia,vel ſenſus interpretatur,illius,ſcilicet
Rom.8.b. de quo dicit̃. *Quia prudentia carnis inimica eſt Deo.* Et alibi. *In-*
Col.2.d. *flati ſenſu carnis ſuæ.* Iabin verò fuit rex Aſor,qui interpretat̃
aula, & omnium regnorum obtinere dicitur principatum.
In hac aula regnat princeps huius mundi,id eſt,ſuper terrā,
vel magis in vitijs carnis. Omnium etiam illorum regum
quorum vim ſecundum nomina ſua expoſuimus,equi ab Ie
ſu ſunt īterfecti, quorum debemus in nobiſipſis abſcindere
vitia,qui ſub Ieſu militamus, & ſubneruare gladio ſpiritua-
li omnem equitatum vitiorum. currus quoque debemus in
cendere,i.omnem elationis ſpiritum à nobis reſecare. Cō-
pleamus etiam in nobis,quod dicitur, *vt non remittatur vllus,*
qui reſpiret. Si ira aſcendit in cor tuū,fortè opera eius nō im-
plebit,vel hominū metu,vel futuri timore iudicis. Sed hoc
nō ſufficit,nec ipſa cōmotio irę locū dēt hēre in te.Ipſa con-
turbatio indecens eſt ei,qui ſub Ieſu duce militat. Idem de
omnibus vitijs ſentiendū eſt, vt horū nihil omnino in cor-
de reſpiret,ne forte ſi parui alicuius vitij ꝯſuetudo, vel cogi
tatio relinquatur,proceſſu tpis cōualeſcat, & paulatim vires
latitudo aſſumat,& tandē reuocet ad vomitū, & fiāt nouiſſi
ma

ſubneruauit, curruſq; cōbuſſit igni. Reuer- 1
a ¶Iabin,ſcilicet,principem huius mundi,cuius aula eſt totus orbis.
ſuſq; ſtatim cepit Aſor, & regem eius percuſ- 2
a ¶Verbi Dei.
ſit gladio. Aſor enim antiquitus inter omnia
regna hæc,principatum tenebat. Percuſſitq; 3
omnes animas,quę ibidem morabantur. Nō
a ¶Malignorum ſpirituum, vel vitiorum.
dimiſit in ea vllas reliquias, ſed vſq; ad inter-
necionem vniuerſa vaſtauit, ipſamq; vrbem
¶Ignis æterni,de quo dicitur: Ignem veni mittere in terram.
a peremit incendio, & omnes per circumitum
a ¶Animas. ¶In matutino interficiebam omnes peccatores terrę, vt diſperderem de ciuitate domini,&c. b ¶Contrarias poteſtates.
ciuitates,reges quoq; earum cepit, percuſſit
¶Lex.vnde:Habent Moyſen, & prophetas audiant illos.
b atq; deleuit, ſicut p̃ceperat ei Moyſes famu-
lus domini. †Abſque vrbibus, quæ erāt ī col- 4
lib. & in tumulis ſitæ, cæteras ſuccēdit Iſrael,
vnam tantum Aſor munitiſſimā flāma con- 5
ſumpſit. Omnemq; prædam iſtarū vrbiū ac
iumenta diuiſerunt ſibi filij Iſrael, cūctis ho-
c minib. interfectis. Sicut præceperat dominus
Moyſi ſeruo ſuo, ita p̃cepit Moyſes Ioſue,
a ¶Quia non venit ſoluere legem, ſed adimplere.
& ille vniuerſa compleuit. Non præterijt de
vniuerſis mandatis nec vnū quidem verbum,
quod iuſſerat domin⁹ Moyſi. Cepit itaq; Io- 6
ſue omnem terram montanā, & meridianā,
terramq; Goſen, & planiciē, & occidentalē
plagam,mōtemq; Iſrael,& campeſtria eius,
† partem montis, quæ aſcendit Seir vſque
·Baalgad per planiciem Libani ſubter mon-
a ¶Peccati,ſcilicet,vt non regnet peccatum in nobis.
tem Hermon, omnes reges eorum cepit per
cuſſit, & occidit. Multo tempore pugna- 7
d uit Ioſue contra reges iſtos. Non fuit ciui- 8

ma peiora priorib.vnde: *Beatus,qui tenet, & allidit paruulos ſuos* D
ad petram Babylonis, ſ.paruulos,id eſt,cogitationes malas,quę Pſal.136.b.
cor confundunt,& conturbant, quę in principio dum paruę Rom.3.c.
ſunt,tenendæ ſunt,& allidēdæ ad petrā,quæ eſt Chriſtus,&
ipſo iubente iugulādę,vt nihil in nobis reſideat,qđ reſpiret.
a *Et omnes,&c.* Adamant. In
omnibus nobis regnauit pecca
tum,& fuit in omnibus peccati
generale regnū. *Omnes enim pec*
cauerūt,& egent gloria Dei. Vnuſ-
quiſq; .n. habuit in ſe ſpūalem
regē, vel auaritiā,vel ſuperbiā,
vel mendaciū,vel hmōi. vnde
Paulus ait. *Non regnet ergo pec-* Ibid.6.b.
catum in veſtro mortali corpe, etc.
Sed poſtquam venit Ieſus, &
occidit omnes reges,qui regna
bant in nobis, & omnes inter-
ficere præcepit, qui enim ali-
quem in ſe viuum ſeruauerit, ī E
exercitu Ieſu eſſe non poterit.
Si regnat in te auaritia, iactātia
libido,ſuperbia,vel huiuſmodi
non es Iſraeliticus miles, nec
imples pręceptum,quod dedit
dominus Ieſu.
b *Sicut præceperat ei Moyſes, etc.*
Hic eſt ſermo legis ſecundū il-
lud. *Hn̄t Moyſen,et prophetas, au-* Luc.16.g.
diant illos. Lex ergo p̃cepit no-
bis oēs reges peccati interfice-
re, qui nos p̃uocant ad pecca-
tū. Sic fecit Ieſus,nec quicquā
tranſgreſſus eſt. Ipſe eſt enim,
qui perimit vitia in nobis, & re
gna peccati. Ipſe etiā Chriſtus
omnia,q̃ præcepit Moſes in le
ge fecit. vnde: *Miſit Deus filium* Gala.4.a.
ſuū factū,ex mu.etc. Omnia enim F
quæ lex mandauit impleuit,vt
nos redimeret à maledicto le-
gis, qui ait. *Non veni ſoluere le-* Matt.5.b.
gem, ſed adimplere.
c *Sicut præceperat dn̄s Moſi ſeruo* Quæſtio. 16. in Ioſ.
ſuo,ita præcepit Moſes. Aug. Non † Lxx. à mōte
putanda eſt crudelitas,ꝙ nullū Halac, qui.
viuū in ciuitatibus ſibi traditis
dimiſit Ieſus, quia Deus hæc
iuſſerat. Qui autē hic exiſtimāt
ipſum Deum fuiſſe crudelem,
& ideo veteris teſtamenti verū
Deū fuiſſe authorē credere no
lunt,tam peruerſe de operibus Dei, quàm de peccatis hoīum
iudicant,neſcientes quouſque dignus ſit, & magnum putan-
tes malum,cum caſuri deijciuntur, & mortales moriuntur.
d *Non fuit.* Auguſt. Quæritur quomodo hoc verum ſit,cum Quæſtio. 17. in Ioſ.
nec poſtea tempore Iudicum, nec regum omnes omnino il-
larum ſeptem gentium ciuitates capere potuerint Hebręi?
Sed aut ſic intelligendum eſt, quòd ad nullam ciuitatem
bellando acceſſit Ieſus,quam non ceperit, aut certe nulla ea-
rum capta,ſed earum,quę in regionibus ſupra memoratis fue
runt.Enumeratæ ſunt.n. regiones in quibus fuerunt ciuitates
de quibus facta eſt iſta concluſio, & omnes cepit bello.
⁂ *Domini enim ſententia fuerat, &c.* Theodoret. Hoc ſer- Quæſtio. 11. in Ioſ.
mone docemur Deum omnia cum trutina, & menſura gu-
bernantem, permiſiſſe iſtis, vt ex aduerſo pugnarent contra
Iſraelitas,ne conſequerentur vllam veniam, ſed iuxta diuinā
ſententiam delerentur. Quantum ad reliquos populos,Deus
Iſraeli dederat legem, vt ſi obſidentibus Iſraelitis oppidum
aliquod, legationem mitterent illi, & amicitiam poſtula-
rent,ſuſciperent legationem, & obſidionem ſoluerent, inita
pace cum illis.

☞ ADA-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reuerſuſq; ſta. ce. Aſor. *q̃ erat principalior ciuitas,vt ſtatim ſubditur in litera, & ideo primo debellauit eam, vt aliæ timentes ſe redderent ei,ſicut & factum eſt,vt poſtea ſubditur eodem cap.*
2 Et regē eius pcuſſit glad.&c. *qui de prælio fugerat ad ciuitatē.*
3 Percuſſitq; oēs aīas,&c. *i.homines. Anima enim principalior pars eſt hominis,& ideo ab ipſa denominatur aliquando totus homo.*
4 Abſque vrbib.&c. *Illas enim dimiſit duplici de cauſa, vt patet in ſequētibus, tum quia aliquas non cepit, tū quia illas quas cepit dimiſit filijs Iſrael,vt eſſent eis ad præſidium.*
5 Vnam. *de illis quas ceperat Ioſue, quod fecit,quia rex Aſor induxerat alios reges ad pugnandum contra filios Iſrael.*
6 Cepit,&c. *Hic cōſequēter deſcribitur victoria obtentus per hoc,ꝙ Ioſue obtinuit terram pro maiori parte, & quantum ſufficiebat tunc habitationi filiorum Iſrael,quia multæ ciuitates, & villæ remanſerunt. quæ non fuerunt acquiſitæ tempore* Ioſue *prout dicitur infra* 13.
7 Multo tempore, *i.ſex annis ad minus, vt videbitur infra* 14.*ca.*
8 Non fuit ciui. *Hoc dicitur pro maiori parte tradiderunt,aliquę ta-*
⁂ *men*

tas,quæ† ſe nō traderet filijs Iſrael,præter He- 1
uęum,qui habitabat in Gabaō, omnes enim
bellando cepit.Domini enim ſentētia fuerat,
vt indurarentur corda eorū, & pugnarēt con
tra Iſrael, & caderēt, & non † mererentur vl-
lam clementiam,ac perirēt, ſicut pręceperat
dominus Moyſi. In tpe illo uenit Ioſue, et in 2
terfecit Enacim de mōtanis Hebrō,et Dabir, 3
et Anab,et de omni monte Iuda,et Iſrael,ur-
beſque eorū deleuit. Non reliquit ullū de ſtir- 4
pe Enacim in terra filiorū Iſrael abſq; ciuita-
tibus Gaza,et Geth,et Azoto, in quibus ſolis
relicti ſunt. Cepit ergo Ioſue[a] omnem terrā,ſi-
cut locutus eſt dominus ad Moyſen,et tradi-
dit eam ĩ poſſeſſionem filijs Iſrael ſecundum
partes,et tribus ſuas,quieuitq; terra à prælijs. 5

¶ Permittuntur enim à domino, vel potius excitantur dæmones, contra nos venire in prælium,vt nos vincamus, & illi intereant.

a ¶Non filius Naue, qui ſolam Iudæam tenuit, ſed Ieſus Chriſtus ad quem ex omni terra, & ex omni natione concurrit multitudo credentium.

Homil. 15. Adamantius. Et accepit Ieſus omnes in bello, qui exierant ad bellum. Superior enim omnibus eſt Ieſus,quia per A Deum factum eſt,vt confortaretur cor eorum, & occurrerent contra Iſrael in prælium. Non dixit,quia aliquos accepit Ieſus in bello, & aliquos non, ſed cepit omnes,& peremit. Omnes enim ſpecies peccati purgauit dominus Ieſus, omneſque deſtruxit. (Titum.3.a.) *Omnes enī eramus inſenſati, increduli, errantes, ſeruientes varijs deſiderijs, & quibuſlibet peccatis.* Omnes ergo occidit Ieſus, qui exierant ad bellū. ſuperior enim omnibus eſt Ieſus Dei verbū, & ſapiētia patris. vnde Paulus ait. (1.cor.6.b.) *Et hæc quidem fuiſtis,ſed abluti eſtis,ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti.* Sic ergo omnes cepit,& peremit, qa per dominū factum eſt, vt inualeſceret cor eorū, & occurrerēt in preliū ꝯ Iſrael,vt exterminarētur. Dum enim non veniunt inimicę virtutes, quæ peccata operantur ĩ nobis,nec prouocāt ad pugnādū,vel ad dimicandū, interfici non poſſunt, nec exterminari. Ideo dicitur Deus permittere B imò ĩcitare propemodū aduerſarias virtutes,vt veniant cōtra nos in præliū, vt vincamus, & illæ pereāt. Vnde mihi videtur infinitus eſſe numerus earum, quia per ſingulos pene homines aliqui ſunt ſpiritus, qui diuerſa peccatorum genera moliuntur. Eſt ſpiritus fornicationis,eſt ſpiritus iræ,eſt alius auaritiæ,eſt alius ſuperbiæ,& ſi eueniat aliquem eſſe,qui his omnibus malis, vel etiam pluribus agitetur,omnes hos,vel etiam plures in ſe habere ſpiritus putandus eſt,vnde,& per ſingulos plures eſſe credendi ſunt, quia non ſingula ſinguli homines habent vitia,ſed plura. Nec putandum eſt, quòd vnus fornicationis ſpiritus ſeducat eum, qui in Britannijs fornicatur,& illum, qui in India, vel in alijs locis. Neque vnum eſſe iræ ſpiritum, qui diuerſis in locis diuerſos homines agitet. Sed puto magis ſpiritum fornicatiōis vnum eſſe & innumeros,qui hoc officio ei pareant,& per ſingulos homines diuerſi ſpiritus ſub ipſo principe militantes, qui ad huiuſmodi peccata eos ſollicitent. Similiter iracundiæ principem vnum eſſe arbitror, & innumeros ſub ipſo, & idē de cęteris peccatis ſentiendum. Ideo non vnus principatus dicitur ab Apoſtolo, ſed plures contra quos nobis pugna eſt. Eſſe tñ reor omniū horū principē in nequitia eminentiorē, & in ſcelere fortiorē,qui totū mundum quem iſti ſpeciatim ſollicitant, velut omnium principum dux,& totius militiæ magiſter exagitet,qui per Iabin ſignificatur. Puto autē,quia C ſancti cōtra iſtos incenſores peccatorū pugnantes, & vincētes,vnū quemq; minuant exercitū dæmonū, & velut plurimos equos interimant. Verbi cauſa, vtinā is,q pudice viuēdo ſpiritū fornicationis ſuperauerit, non vltra fas ſit illū ſpiritū,q ab eo victus eſt aliū hominē impugnare, ſed ſicut ille ſpiritus, qui rogabat Ieſum ne in abyſſum mitteretur,cōſequens vr̄,ꝙ ſinguli victi,vel in abyſſum, vel in exteriores tenebras,vel locū ſibi dignum abducātur a iuſto iudice Chriſto, & inde eſſe, ꝙ plurimo numero dęmonum iā deuicto, ad fidē gentes venire laxentur. Si autem difficile alicui,vel fabuloſū videtur ſingulis peccātibus plurima ineſſe dęmonia, ad euāgelij redeat authoritatē, & ĩueniet dæmoniacū,q D in ſepulchris habitabat cū interrogaretur à Chriſto, qđ tibi nomen eſt? rn̄diſſe Legio. Quid ergo mirū ſi per ſingula genera peccatorū ſinguli dæmones aſcribantur, cū ſcriptū ſit in vno hominē integrā fuiſſe legionē. Sūt ergo in manibus eorum gladij ancipites, q perimant cōtrarias virtutes. Hinc Paulus ait. *Deus pacis cōteret Sathanā ſub pedes vr̄os velociter.* Si enim vnus eſt ſathanas qūo poteſt contritus eſſe,& iterū operari? Forte ergo tanti putandi ſunt ſathanæ, quanti ſunt, qui opera eius faciunt. Vnde,& in ſapientia dici videtur. *Quia impius maledicēs ſathanā, ipſe maledicit aīam ſuā.* In libello quoq; q appellatur teſtamentū 12. patriarcharū, qui non habetur in canone,inueni,ꝙ per ſingulos peccātes ſinguli ſathanæ intelligi debeant. Pręterea ſathanas E aduerſarius dicitur. Omnes ergo, qui aduerſantur voluntati Dei,ſathanæ poſſunt dici. Beatus eſt ergo,qui ſpiritualē macheram tenens nō aufert eā à ceruicibus horū hoſtiū. Vnde Hieremias. *Maledictus homo, q facit opera Dei negligenter, & aufert macherā ſuam à ſanguine iniquorum.* Hoc ſi ſecūdum literā intelligamus, neceſſe eſt indeſinēter ſanguinē fundere. Qđ Iudęi putātes crudeles fiūt, & veloces ad effundendum ſanguinem. Nos autem non auferamus gladium verbi Dei a ſanguine contrariarum virtutum, quæ interficiuntur cum opera eorum non facimus.

Auguſtinus. Quia per dn̄m factum eſt confortari cor eorū, vt obuiā irent ad bellum Iſrael, vt exterminarentur,ita vt non daretur eis miſericordia,ſed vt exterminarentur,ſicut dixit dn̄s ad Moſen,&c.ita dictū eſt per dn̄m confortari, id eſt,obdurari cor eorum, ſicut de Pharaone,quod diuino altoq; iudicio fieri dubitandum non eſt, cū deſerit Deꝰ & † præſidet inimicus, quod ſic accipiendum eſt, ſicut, & ibi. Sed hic aliud mouet quomodo dictum ſit, ad hoc confortatum cor, vt exurgerent in bellum aduerſus Iſrael,& ideo non præberent eis miſericordiam quaſi præbenda eſſet ſi non bellarent,cum Deus præceperit nulli eſſe parcendum,& ideo Gabaonitis eſſe parcendum, qa ſe de lōginqua F terra venire fingentes eorum iurationem tenuerant. Sed quomodo quibuſdā vltro Iſraelitæ præbuere miſericordiā? quāuis ꝯ Dei mandatū ad hoc dictū eſſe intelligendum eſt iſtos,ita bellaſſe,vt eis non parceretur, nec ab ipſis Iſraelitę neglecto Dei mandato ad miſericordiā flecterentur. Quod quidē duce Ieſu, qui Dei præcepta diligenter ſeruabat,non eſt credendū fieri potuiſſe. Sed nec ipſe iſtos tam cito deleuiſſet, niſi conſpiratiſſime contrairent, & ita fieri poſſet,vt eis ab illo non debellatis, qui Dei pręcepta implere curabāt remanſiſſent ad illud tempus quo eis poſſet parcere poſt mortem Ieſu, qui non tanta cura mandata Dei faciebant. Nam,& eo viuente quibuſdam illi pepercerūt, eos tantum ditioni ſuæ ſubiugantes, quoſdam uerò,nec uincere potuerunt. Sed hæc non illo duce facta ſunt, ſed cum iam ſenex uacaret a bello, tantum eis terras diuidens, ut ipſi iam cum illo non bellante diuiſas ſibi terras partim hoſte uacuas

Margin notes: † pacem faceret eum. — Spirituum tē tantum diſparitas. — Marc.5. — Pſal.144 — Rom.16 — † eſſet e ſericor — Ioſue 19 — eccle. 2 — Hier.4 — Quæſti in Ioſ — † poſſi

NICOLAVS DE LYRA.

men remanſerunt aduerſarijs,vt dictum eſt, & eſt modus loquendi hyperbolicus,ſicut ſupra poſitum eſt exemplum de currentibus ad ſpectaculum.

1 Præter Heuęū. *Hoc dicitur ad oſtendendum,quòd ciuitates,quę tradiderunt ſe ei,hoc fecerunt virtute armorum coactæ, & ideo non meruerunt clementiam aliquam, ſicut meruerunt Gabaonitæ, qui erant Heuæi,vt hic dicitur,& iuerunt extra terram ſuam ad filios Iſrael,ad quærendum cum eis pacem, et miſericordiam, vt dictum eſt ſupra 9.cap.*

2 In temp. *id eſt,gigantes.*

3 De montanis. *quod eſt intelligendum quantum ad partē tantū, quia aliqui remanſerunt,quos Caleb poſtea interfecit,vt habet infra, 15.cap. Niſi dicatur,quòd factum Caleb hic ponitur per anticipationem, & aſcribatur Ioſue, eo quòd Caleb habuit illam terram ex Ioſue conceſſione,vt habetur infra 14.c. Et huic dicto conſonat,quod dicitur Iudic.1.de expugnatione Hebron poſt mortem Ioſue. Vel quòd Ioſue in debellatione Gigantum Hebron fuerit cum Caleb, & eo principalior, propter quod ſibi aſcribitur, vnde ſubditur.*

4 Non reliquit ullum de ſtirpe Enacim in ter. & cæter. *Illæ enim ſunt ciuitates Philiſthinorum,quę non fuerunt acquiſitæ filijs Iſrael tempore Ioſue,vt habetur infra 13.cap. Sed ſi iſtud vltimum dicatur oportet dicere conſequenter, quòd illud, quod dicitur Iudic.1.poſt mortem Ioſue de expugnatiōe Cariatharbe dicitur per recapitulationē.*

5 Quieuitque, *ſcilicet,communibus quia poſtea leguntur facta prælia in ſortibus particularibus tribuum filiorum Iſrael, vt habetur 15. cap. & iudic.1.*

CAP.

cuas tenerent: partim pugnando caperent.

A *Quieuitq;*. Nõ ſub Ieſu filio Naue, ſub quo nũq̃ ferè ceſſauit à bellis, ſed ſub Ieſu Chriſto. Veniſti .n. ad Ieſum, & in baptiſmo peccatorũ remiſſionẽ ꝯſecutus es, iã ĩ te nõ pugnat caro aduerſus ſpiritũ, & ſpũs aduerſus carnẽ. Ceſſauit ergo terra tua à bellis, ſi tñ mortem Ieſu in corpore tuo circunferas, ut ceſſantibus omnibus in te prælijs, verus pacificus efficiaris & voceris filius Dei. Sed hoc fiet cũ bella trãſegeris, & aduerſarios ſubegeris: tunc requieſces ſub vite tua q̃ eſt Chriſtus: & ſub ficu tua, quæ eſt ſpiritusſanctus.

r. hom. — li. 5.c.

ce montis illius. Chenereth mare vbi eſt terminus Iudææ in tribu Nephtalim. Sed & oppidum, quod in honorẽ Tyberij Cęſaris, Herodes poſteà inſtauratum, appellauit Tiberiadẽ. D

* Ioſephus. Og regis Galaadinę & Galanitidis, magnitudo & pulchritudo fuit vehemens, qualis eſt paucorũ. Erat.n. manu vir fortis, vt operib. virtutis magnitudo& pulchritudo corporis videretur æqualis. Lectum eius tulerunt in ciuitate Rabatha, factũ ex ferro, quatuor cubitorum latitudinem habentem, longitudinẽ verò duplicem, & vno cubito fortiorem.

Lib. 4. antiquit. cap. 4.

CAPVT XII.

a HI ſunt reges, quos percuſſerunt filij Iſrael, & poſ- 1
ſederunt terram eorum trans Iordanem ad ſolis
ortum, à torrẽte Arnon vſq, ad montem Her-
mon, & omnem orientalem plagam, quæ reſpi-
cit ſolitudinem. Sehon rex Amorrhæorum, qui
habitauit in Heſebon, dominatus eſt ab Aroer,
quæ ſita ſuper ripam torrentis Arnon: & mediæ
partis in valle, dimidiæq; Galaad, vſque ad torrentem Ieboc, qui eſt 2
terminus filiorum Ammon: & à ſolitudine vſque ad mare Ceneroth
contra oriẽtem, & vſque ad mare deſerti, quod eſt mare ſalſiſſimum 3
ad oriẽtalem plagam, per viam quæ ducit Bethſimoth: & ab auſtrali 4
parte quæ ſubiacet Aſedoth vſque Phaſga, terminus Og regis Baſan, 5
de reliquijs Raphaim, qui habitauit in Aſtaroth & in Eſdrai, & do- 6
minatus eſt in monte Hermon, & in Salecha, atq; in vniuerſa Baſan
vſque ad terminos Geſſuri & Machati & dimidiæ partis Galaad, &
terminũ Sehon regis Heſebon. Moſes famulus domini & filij Iſrael
percuſſerunt eos, tradiditq; terram eorum Moyſes in poſſeſſionem
Rubenitis, & Gaaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe. Hi ſunt reges ter- 7
ræ quos percuſſit Ioſue & filij Iſrael trans Iordanem ad occidentalem 8
plagam, & Baalgad in campo Libani, vſque ad montem † cuius pars
aſcendit in Seir. Tradiditque eam Ioſue in poſſeſſionem tribubus Iſ-
rael, ſingulis partes ſuas, tam in mõtanis quàm in planis atque cam-
peſtribus. In Aſeroth & in ſolitudine ac in meridie Hetthæus fuit &
Amorrhæus, Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebuzæus. Rex Ie
richo vnus. Rex Hai, quæ eſt ex latere Bethel vnus. Rex Ieruſalẽ vnus.
Rex Hebron vnus. Rex Ierimoth vnus. Rex Lachis vnus. Rex Eglon
vnus. Rex Gazer vnus Rex Dabir vnus. Rex Gader vnus. Rex Herma
vnus. Rex Bered vnus. Rex Lebna vnus. Rex Adullam vnus. Rex Ma-
ceda vnus. Rex Bethel vnus. Rex Taphua vnus. Rex Hepher vnus.
Rex Aphec vnus. Rex Saron vnus. Rex Madon vnus. Rex Aſor vnus.
Rex Smeron* vnus. Rex Acſaph vnus. Rex Senach vnus. Rex Maged-
do vnus. Rex Cedes vnus. Rex Iachanan Carmeli vnus. Rex Dor † &
prouinciæ Dor vnus. Rex Gentium Galgal vnus. Rex Therſa vnus. 9
Omnes reges triginta & vnus. 10

† lxx. halac qui.

† ipſi Niphath Dor.

B CAP. XII.

* a HI ſunt reges, &c. R. Dauid Kimhi. Minimè ęſtimãdum eſt, ſingulos reges vnis ſolis vrbibus imperauiſſe: multa enim ad vnã quãque vrbem pertinebant municipia, pagos, villas, &c.

R. Leui Gerſonis. Non Moſes, ſed filij Iſrael dicunť ꝑcuſſiſſe reges trans Iordanem, vt intelligamus nõ Moſis virtuti, ſed gratuito C fęderi Dei, quod ille cum Iſraele, eiùſque maioribus, & poſteris pepigerat, acceptam referri debere victoriam.

* Hierony. Arnõ eſt rupes quædam in ſublime porrecta, in finibus Amorrhæorum, inter Moab & Amorrhæos. Ermon mons, quem Phœnices cognominant Sanior. Aroer oppidũ eſt Moabitum, quod ſitũ eſt ſuper ripã torrẽtis Arnon, poſſeſſum olim à gente veterrima Omnijm, & poſteà retẽtũ à filijs Lot, id eſt, Moabitis: & oſtenditur vſq; hodie in vertice

Hieron. — lib. de locis Hebr.

* Hiero. Aſtaroth Carnaim, terra Gygantũ; E quondam in ſupercilio Sodomorum, quos interfecit Chodorlaomor. Sunt hodieque duo caſtella in Batanea hoc vocabulo, nouem inter ſe miliaribus ſeparata. Edrai, vbi ĩterfectus eſt Og rex Baſan, Gigas. Nunc autem eſt Adara inſignis ciuitas Arabiæ, 24. lapide ab Oſdra. Eſebon ciuitas Seon regis Amorthęorum, F in terra Galaad: quæ cùm fuiſſet ante Moabitarũ, ab Amorrhæis belli iure poſſeſſa eſt. Salecha ciuitas regis Og, in regione Baſanitide. Machati vrbs Amorrheorum ſuper Iordanem, iuxta montem Ermon. Iarimuth ciuitas quam ſubuertit Ieſus, in tribu Iuda, quarto diſtans ab Eleutheropoli lapide, iuxta villam Eſchaol. Lachis in tribu Iuda, Meminit huius Eſaias & Hieremias: & nunc eſt villa in 7. milliario ab Eleutheropoli: Erma fuit in ſorte Simeon, ſiue Iuda, &c.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XII.

1 HI ſunt reges. *Hìc ponitur epilogus regum debellatorum à filijs Iſrael. & primò Regum debellatorum tempore Moſi. ſecundò Regum debellatorũ tẽpore Ioſue, ibi:* Hi ſunt reges terræ quos percuſſit Ioſue. *Circa primum dicitur ſic:* Hi ſunt reges, &c. *adhuc viuente Moſe, trans Iordanem ad ſolis ortũ. Iordanis enim fluuius eſt terminus terræ ꝓmiſſionis à parte oriẽtis: vt frequẽter dictũ eſt & ideò terra q̃ eſt ex parte illa, eſt ad oriẽtẽ terrę ꝓmiſſionis.*

2 Vſque ad. *Iuxta hunc torrentem fuit lucta Iacob cum angelo: vt habetur Geneſ. 32.c.*

3 Vſque ad mare. *Iſtud eſt mare quod in euãgelio vocaĩ mare Cenereth, & mare Tyberiadis, et ſtagnũ Genezareth. Sicut enim in Latino nomina propria idẽ ſignificantia variãtur à parte ſinis, ſicut Pariſius & Pariſios, ſic & Cenereth & Ceneroth eũdem locum ſignificãt.*

4 Vſque ad. *Iſtud eſt mare quod dicitur mortuum ſuprà 3. cap.*

5 Phaſga, *id eſt, Gigantum: prout habetur Deut. 3.*

6 Qui habi. *in alijs enim locis benè remanſerunt alij Gigantes, ut dictum eſt. cap. præcedenti. Cætera patent in litera.*

7 Hi ſunt. *Hìc ponitur epilogus Regum quos percuſſit Ioſue. & patet litera paucis exceptis.*

8 Trans Ior. *Sicut dictum eſt Iordanis fluuius eſt terminus terræ promiſſionis à parte orientis, & ideò tota terra promiſſionis eſt in occidente reſpectu ipſius.*

9 Rex Gen. Galgal. *aliàs Galgath vnus. Iſte dicitur rex gentiũ nũ quia omnes gentes eſſent ſub dominio eius, ſed quia homines de diuerſis gentibus & nationibus habitabant in regno eius, ſicut in ciuitate Pariſienſi habitabant viri de diuerſis gentibus.*

CAP.

MORALITER.

1 *Hi.* Per quos intelliguntur ſpiritus maligni qui dicuntur rectores malorum hominum huius mũdi: cõtra quos nobis incũbit inuiſibilis pugna. Ephe. 6.b. *Nõ eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ: ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harũ, contra ſpiritualia nequitiæ.* Per hoc ergo quòd populus Iſrael ſub Ioſue duce debellauit dictos reges: ſignificatum fuit ꝙ populus Chriſtianus numero & merito triũphat de dæmonib. ſub duce domino Ieſu Chriſto.

10 *Omnes reges triginta.* In hoc numero eſt ternarius multiplicãs denariũ. nã ter decẽ ſũt triginta. & cũ hoc eſt ibi vnitas: ꝑ qđ myſticè deſignať, ꝙ per fidẽ vnius Dei eſſentialiter & trini ꝑſonaliter & multiplicationẽ bonorũ operũ ſecũdum decẽ ꝓcepta decalogi debellanť à fidelib⁹ ſpiritus maligni.

CAPVT XIII.

A a IOſue ſenex,&c. Senuiſti & lon. ✠ Ioſephus. Ieſus cum eſſet ſenex,& Chananęorum ciuitates non facilè capi videret, tam propter locorum munitionē, quàm propter fortitudinem murorū: (nam propter ſuum interitum Chananæi cognoſcentes Iſraelitas egreſſos ab Aegypto, oī illo tēpore erant ad faciendas ciuitates fortiſſimas occupati) congregari tūc populū in eccleſiam Silo præcepit. Quib. commemorans cuncta, quæ contigerant, petebat eos, qui trans Iordanem erant, fortibus proprijs frui. Tunc etiam ſingulos per tribus de quibus teſtimoniū daretur, dirigendos, qui terram metientes fideliter, eius magnitudinem ſine dolo renuntiarent.

Lib. 5. antiquit. cap. 3.

B ✠ Rupertus. Quoniam ab imperio Domini ꝓcedit, vt non hominū arbitrio, ſed occulto ſortis iudicio tribubus Iſrael diuideret terra ꝓmiſſionis: ne hoc quidē à myſterio vacat. Nā beata patria de qua ſuperbiētes eiecti ſūt apoſtatę angeli, cunctę māſiones illæ, quę multę ſunt in domo patris, gratia Dei diſtribuuntur, & nō ex meritis. *Dei n. donum eſt, & non ex nobis* (inquit Apoſtolus,) *vt ne quis glorietur.* Rectè igitur ſorte terra diuiſa eſt, quia gratia Dei, quam nulla præceſſerunt merita, noſtra terra viuentium ſperanda nobis & poſſidenda eſt.

† reputatur ipſius.

Ioan. 14. d, Epheſ. 2,

Adaman. Presbyteri & ſeniores non pro longæua vita dicūtur, ſed pro maturitate ſenſus, & grauitate vitæ venerāda, maximè cum additur plenus dierū. Si enim prolixitate preſ-

Orig. hom. 16. in Ioſ.

C byter quis vel ſenior diceretur, primus Adā vel Mathuſalā vel Noe, qui pluſquā cęteri vixerunt hoc nomine cenſerentur. Sed Abrahā, q minus vixit, primus in ſcripturis presbyter vel ſenior appellatur. Dixit enim dominus Moyſi: *Elige tibi ab oī populo presbyteros, quos tu ipſe noſti, quia presbyteri ſunt.* Obſerua etiam ſicubi inueneris peccatorē aliquem vocari ſeniorē & plenū dierū. Nunc ergo ſpiritusſancti eſt vox pronuntiantis Ieſum presbyterum uel ſeniorem & prouectū in diebus, quod de peccatoribus dici non poteſt, quia peccator nō eſt prouectus dierum. Nō enim ſe extēdit in anteriora, ſed ſemper retrò conuertitur ad vomitum ſuum, & ideò non eſt aptus regno celorum. Non ergo de ętate ſenili dicebat dominus ad Ieſum, quod omnes videbant & nouerant, ſed per hoc datur magnum myſterij teſtimonium filio Naue. Sicut enī ſol iſte dies facit huic mundo, ita ſol iuſtitię dies facit ſpirituales, qui fulgore veritatis & ſcientiæ illuſtrantur.

Abraham primus presbyter appellatus.

Num. 11. d

D

E Si quis ergo in præceptis Dei hāc vitam præſentem, quæ ſicut Iacob dicit, paucorum & malorum dierum eſt, tranſegerit, & immaculatum ſe ab hoc mundo cuſtodierit, & omnes hoſtes ſuos ſpirituales ſubegerit ab iſtis paucis & malis dieb⁹ prouehitur ad dies æternos æterni ſolis luce ſignatos. Sic ergo Ieſus diuino reſponſo prouectus dierum dicitur. Quis autē ita presbyter & ſenior ꝓuectus dierum, ut Ieſus Chriſtus, *qui eſt principium & primogenitus omnis creaturæ?* Ideo forſitan ipſe ſolus verè presbyter dr̄: *antequē nemo eſt.* Et ſi ſunt qui dicātur presbyteri vel ſeniores vel pontifices, ipſe tñ ſicut in pontificibus pōtificum princeps, ita in p̄sbyteris uel in ſeniorib. princeps presbyterorū eſt, ſicut in omnibus princeps eſt, quia caput omnium eſt.

Gene. 47. chriſtus presbyter Coloſ. 1.

b *Terraque.* Alia litera: *Et terra relicta eſt multa valde.* Superius dictum eſt, quia ceſſauit terra à bellis, & quòd Ieſus cepit omnem terram, non tamen putandum eſt contrariā ſibi eſſe ſcripturam. In intelligentia enim ſpirituali nihil inuenies

F

CAPVT XIII.

a ¶ Ieſus Chriſtus principium & primogenitus omnis creaturæ. b ¶ A dieb. malis & paucis ad dies æternos ꝓmotus.

a IOſue ſenex prouectęq́, 1
ætatis erat, & dixit Do-

a ¶ Tranſeundo ad dies æternos.

minus ad eū: Senuiſti

a ¶ Vnde: Donec ponam inimicos tuos ſcabel. &c.

& longęuus es, terraq́; 2
b latiſſima derelicta eſt,
q̄ necdū ſorte diuiſa eſt, † oīs videlicet Galilæa 3
Philiſthiim & vniuerſa Geſſuri, à † fluuio tur- 4
bido, q irrigat Aegyptū vſq, ad terminos Ac-
caron contra Aquilonē, † terra Chanaan, q̄ in
quinq; regulos Philiſthijm diuiditur, Gazeos,
& Azotios, Aſcalonitas, Gethæos, & Accaro-
nitas. Ad meridiem verò ſunt Hæuæi, omnis
terra Chanaan & Maara Sidoniorum vſ-
que Apheca, & terminos Amorrhæi † eiuſ-
que confinia, Libani quoque regio con-
tra Orientem à Baalgad ſub monte Her-

† omnes videlicet lim.

† Nilo.

† Et terra Gibli.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XIII.

1 IOſue ſenex. *Hìc incipit tertia pars principalis huius lib, in qua agitur de terræ diuiſione. & primò partes determinatæ ſingulis tribubus aßignantur, ſecundò ciuitates pro fugitiuis ſeparantur. cap. 20. tertio ciuitates & ſuburbana Leuitis dantur. cap. 21. Circa primū primò agitur de terræ limitibus, ſecundò de perſonis diuidentib. 14. c. tertiò de determinatis tribuum partibus 25. cap. Prima in duas, quia primò deſcribuntur termini terræ diuidendæ, ſecundò terræ iā diuiſæ, ibi:* Et nunc diuide terram. *Circa primū dicit:* Ioſue ſenex pro. ætatis erat. *q. d. ſcriptura, quòd tēpus erat diuidendi terram, quia dominus dixerat ei quòd ipſe diuideret eam: vt habetur ſuprà 1. cap.*

2 Terraque latis. *cuius maior pars erat acquiſita, & aliqua pars acquirenda prout ſubditur.*

3 Omnis. *In Hebræo. habetur* Cal geliloth. Omnes termini Philiſthijm. *Galilæa enim eſt in oppoſita parte terræ promiſſionis verſus Aquilonem, &c. Plures enim terræ & ciuitates in terra promißionis remanſerunt aduerſarys filiorū Iſrael per magnū tēpus pluribus de cauſis. Vna fuit, quia filys Iſrael nō erāt adhuc in tāto numero, ꝙ poſſent totam terram ſufficienter populare: & ideò, ſi ſubitò fuiſſent aduerſarij eorū deleti: poßent contra eos multiplicari feroces beſtiæ quæ magis nocerēt eis q̄ homines. Et hęc cauſa aßignatur Exod. 23. in fine vbi dicit ſic:* Non eijciam eos à facie tua anno vno: ne terra in ſolitudine redigatur, & creſcant quotidie contra te beſtiæ, &c. *Secūda cauſa fuit, vt filii Iſrael habentes aduerſarios prope ſe exercerentur in prælio, & nō fierent ignaui ſicut ſolent hoīes in lōga pace fieri. Tertia cauſa fuit, vt eſſent homines ſolliciti ſeruare mandata Dei, quia quādo ea tranſgrediebātur, ab aduerſariis ſibi propinquis affligebantur, & quando ſeruabāt, eis dominabātur, vt patet ex decurſu libri Iudicū. Et iſtæ duæ cauſæ tangunt* Iudic. 3. c. *in principio: vbi dicitur ſic:* Hæ ſunt gētes quas dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraelem. *Sequit, vt diſcerent filii Iſrael certare cū hoſtibus & habere cōſuetudinē præliandi. Et ſubditur ibidem:* Dimiſitque eos, ut in ipſis experiretur Iſraelem, & vtrum audirēt mandata domini quę pręceperat patribus eorum per manū Moſi, an non. *Igitur enumerat hic plures ciuitates & loca quæ non erant adhuc acquiſita filiis Iſrael ex cauſis prædictis. & patet litera, hoc excepto quod ſequitur.*

Ciuitates Iſrael quare ab aduerſarijs poſſeſſæ.

4 A fluuio turbido qui irri. *Hìc eſt Nilus, qui irrigat terrā Aegypti, & inde, ita contrahit admiſſionem terræ ex quo ſit turbidus, concludit tamen de habitatoribus iſtorum locorum et ciuitatum.*

✠ 1 Ego

MORALITER.

1 *Ioſue ſenex,* Sicut dictū eſt frequenter Ioſue in geſtis & nomine typū gerit ſaluatoris, qui dr̄ ſenex rōne deitatis æternæ. Heb. 13. b. *Ieſus Chriſtus heri et hodie, ipſe et in ſecula.* Et ſecundū hoc dicit Io. 8 g. *Anteq̄ Abrahā fieret ego ſum.* Igitur diuiſio terræ pertinentis ad ipſum dupliciter intelligi pōt. ſ. de eccleſia militāte, & triūphāte. vtriuſq, nāq; diuiſio pertinet ad Chriſtū. Si aūt accipiatur diuiſio eccleſiæ militantis, ſic ꝑ nouē partes q̄ diuiſæ fuerūt nouē tribubus ſignificat̄ diuiſio gratiarū in eccleſia, quas enumerat Apoſtolus. 1. Cor. 12. a *Diuiſiones gratiarū ſunt, etc.* Sequit̄: *Alii quidē per ſpiritū dat̄ ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ ſecūdū eundē ſpiritū, alteri fides in eodē ſpiritu, alii gratia ſanitatū in vno ſpiritu, alii operatio virtutū, alii prophetia, alii diſcretio ſpirituū, alii gñra linguarū, alii interpretatio ſermonum.* Et ſic ſunt nouem gratiæ ſecundū ſortes nouem tribuum, Per dimidiā verò tribū Manaſſe, quæ accepit ſortem cum iſtis nouem tribubus, minorem tamen, ſignificatur ſtatus ſimplicium Chriſtianorum; quibus non datur aliqua de gratijs prænominatis, quæ dantur ad manifeſtationem ſpiritus in eccleſia pro eius vtilitate, vt dicit Apoſtolus ibidē. Poteſt & aliter accipi diuiſio ſecundum diuerſos ſtatus perſonarum ſub ſummo pontifice, ſcilicet Patriarcharum, Cardinalium, Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Decanorum, Archidiaconorum, Decanorum ruralium, Religioſorum, & Sacerdotum Curatorum. Alij verò inferiores per dimidiā tribum Manaſſe deſignantur. Quantum autem ad ſtatum eccleſiæ triumphantis per diuiſionem factā nouem tribubus, ſignificatur aſſumptio fidelium ad nouem ordines angelorū. Per ſortem verò dimidię tribus Manaſſe ſignificatur gloria ſanctorum, qui non meruerunt aſſumi ad aliquō ordinem angelorum, ſed faciūt decimū ordinē ſignificatū, ſecundū aliquos doctores per decimam drachmam. Luc. 15.

inuenies cõtrarium. Intuere Saluatoris noſtri primum ad-
A uentum, cum venit ſeminare ſemen vel verbum ſuum, cepit enim omnem terram ſolo ſeminis iactu, & cõtrarias poteſtates, quæ Gentilium mentes obſederãt effugauit, & verbum ſeminauit, eccleſias propagauit. hæc eſt prima eius totius poſſeſſio.

& ſenſu recto pugnandum eſt.
D
✻ Theodoretus. Quamobrem Moſes quibuſdam ſortes terræ diſtribuit, alijs verò Ioſue? Qui per Moſen acceperũt hæreditatem, Iudæorum figurã referunt: qui verò per manum Ioſue, repræſentant gentes quæ crediderunt.

Vide quõo etiã ſecundò capiat terram, quæ nunc dicitur multa eſſe derelicta. Paulus enim de eo dicit, *Oportet eũ regnare donec ponat inimicos ſcabellum pedum ſuorũ.* (1.Cor.15.d.) a Hæc eſt terra, quæ nunc dicitur derelicta eſſe donec oẽs omninò ſubdantur ſub pedibus eius. Hæc eſt terra, quæ derelicta eſt, omnes fines Philiſthim & alia quę ſequuntur. Multa ſuperſunt, q̃ videmus nondum ſubiecta, quæ neceſſe eſt omnia ſubijci: Non eñ finis eſſe poterit, niſi cuncta fuerint ſubiecta ei, vnde, *Oẽs gẽtes ſeruient ei.* (Pſ.71.c.) In ſecũdo ergo
B aduentu hanc multam terrã obtinebit Ieſus. Sed illi beati ſunt qui primo aduentu eius obtẽti ſunt. Iſti.n. verè in grã erũt, qui multis aduerſarijs reſiſtẽtibus bello & armis hr̃ditatem terrę promiſſionis accipiũt. Qui verò ex neceſſitate ſubijciet cũ nouiſſim⁹ iimic⁹ deſtruet mors, non erit ĩ grã. (1.Cor.15.c.)
a *Vniuerſiq;.* Adamantius. Cũ plurimas gentes enumeraſſet Ieſus, de ſolis Sidonijs dixit, *& oẽs Sidonios ego exterminabo à facie filiorũ Iſrael.* (Homil.16. in Ioſ.) Sidonij verò interpretantur venatores. Hi ſunt dæmones de quib. dicit propheta: *Laqueos parauerũt pedibus meis:* (Pſ.56.b.) Iſtos exterminat do-
C minus, vt non ſit, qui laqueos tendat & retia ad decipiẽdas aĩas, & requieſcat vnuſquiſq; ſub vite ſua & ſub ficu ſua.

mon donec ingrediaris Emath. Omnium qui
habitabant in mõte à Libano vſque ad aquas
Maſerephoth vniuerſiq́, Sidonij. Ego ſum q 1
a ¶ Sidonios, id eſt, venatores: de quibus dicitur. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo.
delebo eos à facie filiorum Iſrael. Veniat ergo 2
in partẽ hæreditatis Iſrael ſicut præcepi tibi.
b Et nũc diuide terram in poſſeſſionem nouem 3
tribubus, & dimidiæ tribui Manaſſe cum qua 4
Ruben & Gad poſſederũt † terram, quam tra- 5
didit eis Moyſes famulus domini trãs fluenta
Iordanis ad Orientalem plagam ab Aroer,
quæ ſita eſt in ripa torrentis Arnon, & * in val
lis medio, vniuerſaq́; cãpeſtria Medaba vſq;
Dibon, & cunctas ciuitates Sehõ regis Amor
rhæi, qui regnauit in Heſebon vſq; ad termi-
nos filiorũ Ammon, & Galaad, ac terminum
Geſſuri, & Machati, & omnem montem Her
mon, & vniuerſam Baſan vſque Salecha: om-
ne regnum Og in Baſan, qui regnauit in Aſta
roth & Eſdrai, ipſe fuit de reliquijs Raphaim: 6
percuſſitque eos Moyſes atq; deleuit. Nolue-
rũtq; diſperdere filij Iſrael Geſſuri & Macha-
ti, & habitauerũt in medio Iſrael vſq; in præ-
a ¶ Quia non potuit dicere, Vende omnia quæ habes & da pauperibus, &c. hoc eſt enim partem Leuitis dare. Chriſtus enim qui hæc & huiuſmodi dixit Leuitis partem dedit.
ſentẽ diẽ. Tribui autẽ Leui non dedit poſſeſ-
c ſionẽ, ſed ſacrificia & victimæ dñi Dei Iſrael.
Ipſa eſt eius hęreditas, ſicut locũtus eſt illi. De 7

Adamantius. Sicut vmbræ exemplari deſeruiunt cęleſtiũ, (Homil. 17. in Ioſ.) & qui legem ſuſcipiunt, quæ verè vmbra eſt, ita exemplar & vmbram ſequuntur diuiſionis cęleſtis, qui in Iudæa hæreditatem terræ diuidunt. Veritas enim eſt in cælis, vmbra in terris. Dum hìc conſtabat in terris, erat Ieruſalem terreſtris, & templum & altare & cultus viſibilis, erant pontifices & ſacerdotes ciuitates Iudęæ & vici & omnes quę in hoc libro ſcripta ſunt. Cùm verò in aduẽtu Chriſti, *Veritas deſcendens de cælis de terra orta eſt & iuſtitia de cælo proſpexit, vmbrę ceciderunt.* (Pſal.84.c.) Decidit altare & templum, ut iã nec
E
in monte Garizim, nec in Ieroſolymis ſit locus ubi oporteat adorare: ſed ueri adoratores adorant patrem in ſpiritu & veritate. (Ioan.4.d.) Præſente ergo veritate vmbra ceſſauit. Et cum adeſſet templum, quod per ſpiritum Dei & virtutem altiſſimi in vtero virginis fabricatum eſt, dirutum eſt templum de lapidibus compoſitum. *Adeſt pontifex futurorum bonorum,* & ceſſant pontifices taurorum & hircorum. (Hebræ.9.c.) *Venit agnus, qui tollit peccata mundi:* (Ioan.1.d.) & ceſſat agnus de pecudibus aſſumptus, & nequicquam tot ſeculis iugulatus. Conſequens ergo erat, vt hæreditate regni
F
cælorum patefacta hæreditas terrena ceſſaret, & omnib. ceſſantibus, *Omnibus os obſtrueretur, & ſubditus fieret mũdus Deo.* (Rom.3.c.) Ideò enim hæc omnia auferri diuina diſpenſauit prouidentia, vt viam quandam recipiant veritatis ceſſantibus figuris. *Subuerſa eſt enim omnis terrena Ieruſalem: ſed habemus cæleſtem, quæ eſt mater omnium.* (Galat.4.d.) Miſericordia ergo Dei hæreditas terrena nobis ſublata eſt, vt hæreditatem quæramus in cęlis. Refertur itaque prima & ſecunda hæreditatis diuiſio. prima quidem per Moſen, ſecunda quæ & potentior per Ieſum facta eſt. Moſes trans Iordanem Ruben & Gad & dimidiæ tribui Manaſſe dedit poſſeſſionem: Alij verò omnes per Ieſum accipiunt hæreditatem.

b *Et nunc.* Poſt hoc autẽ legitur quia Moſes dedit hęreditatem quibuſdam, & poſteà Ieſus ſecundum præceptum dñi diſtribuit hęreditatẽ. Per Moſen legem intellige, qui ſecundum legem vixerunt primi hęreditatem acceperunt, ſed ex̃ terram promiſſionis. Cùmque eam accepiſſent, nõ eã poſſident, neq; diuidũt inter ſe, ſed expectãt vſquequo eis per Ieſum diſtribuatur in ſortẽ. Hinc Apoſtolus ait: *Hi oẽs teſtimonium habentes per fidem, nondum cõſecuti ſunt promiſsiones, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, ne ſine nobis conſummarent.* (Heb.11.g.) Habẽt igitur iam promiſſionem ſuã & requieuerũt, digni iudicati per Moſen capere hr̃ditatẽ ſuã, ſed adhuc pugnant pro his, qui ſub Ieſu militant. (Sicti patres ont pro nob viuentib.) Omnes enim patres, qui ante nos dormierunt, pugnant nobiſcum, & orationibus adiuuant. vnde: Ablinget ſynagoga illa hanc ſynagogam, ſicut ablingit vitulus herbam viridem de campo. Synagoga enim domini quæ nos præceſſit, ore & lingua conſumet omnem contrariam ſynagogam, id eſt, orõnibus conſumet aduerſarios noſtros. Orationibus ergo & verbi Dei meditatione & opere & ſenſu recto pugnandum eſt.

c *Tribui.* Leuitis autem neque Moſes dedit hæreditatẽ, neq; Ieſus. *Quia ipſe Deus eſt hæreditas eorum.* (Leuitis veris quæ hæreditas;) Hi ſunt, qui in eccleſia virtute animi & meritorum gratia alios precedunt. Hi ſunt fortè, qui in populo ſaluãdorum ſapientiæ & ſcientiæ operã tribuunt, & mentem ſuam purã cuſtodiunt, & omnibus præclaris virtutibus excolunt, & ſimpliciores docẽt, quomodo veniant ad ſalutem: Horum hæreditas ipſe dominus eſt, qui eſt ſapientia, quam præ cęteris omnibus dilexerunt.

a Tribui

Marginal notes: † partes ſuas quas. * ciuitatem quæ eſt.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Ego ſum, &c. *ſicut de Leui habitatores ciuitatum & locorum iam acquiſitorum, vt patet ex ſupradictis.*

2 Veniat ergo in partem hæredi. *ita quòd diuidatur tribubus, ſicut illa quę eſt acquiſita.*

3 Et nunc diuide terram in poſ. *Hìc conſequenter deſcribuntur termini terræ iam diuiſæ per Moſen antequam filij Iſrael tranſirent Iordanem. & primò deſcribuntur in generali, ſecundò in ſpeciali applicando ad tribus ibi:* Dedit ergo Moſes. *Circa primam partem primò continuat dicta dicendis, dicens:* Et nunc, *ſcilicet, immediatè ſuprà deſcriptam.*

4 Nouem tribubus, &c. *qui adhuc non acceperant poſſeſſiones determinatas.*

5 Cum, *ſcilicet, tribu Manaſſe quantum ad alteram medietatem:* Ruben &. *Cætera patent vſque ibi.*

6 Ipſe fuit, *id eſt, gigantum ſecundum quòd dicitur Deuter. 3.b. Solus quippe Og rex Baſan reſtiterat de ſtirpe gigantum, quod eſt intelligendum de illis, qui habitabant in Aſtaroth & in Eſdrai, in alijs enim terris benè ſupererant gigantes, vt in Hebron & Gaza & Geth et Azoto, vt dictum eſt, ſuprà 11. cap. Cætera patent in litera.*

7 Dedit. *Hìc conſequenter deſcribuntur termini terræ iam diuiſæ per Moſen in ſpeciali applicãdo ad duas tribus & dimidiam. & primò quantum ad tribum Ruben, ſecundò quantum ad tribum Gad ibi:* Deditq́; Moſes tribui Gad. *tertiò quantum ad dimidiam tribum Manaſſe, ibi: Dedit & dimidiæ. Et patet litera vſque ibi.*

✻ 1 Hæc

a dit ergo Moyſes poſſeſſioně tribui filiorũ Ruben iuxta cognatiónes
ſuas. Fuitque terminus eorum ab Aroer, quæ ſita eſt in ripa torrentis
Arnon, & * in valle eiuſdem torrentis media, vniuerſam planiciem,
quæ ducit Medaba & Heſebon, cunctoſque viculos earum, qui ſunt
in campeſtribus: Dibon quoq; & Bamothbaal & oppidũ Baalmeon
& Iaſſa & Sedimoth & Mephaath & Cariathaim & Sabama & Sara-
thaſar in monte conuallis Bethphogor: & Aſedoth Phaſga & Bethieſ-
moth, et omnes vrbes campeſtres, vniuerſaque regna Sehon regis
Amorrhæi, qui regnauit in Heſebon, quem percuſſit Moyſes cum
principibus Madian, Heuæum et Recem, et Sur et Vr et Rebe duces
Sehon habitatores terræ, et Balaam filium Beor hariolum occiderũt
filij Iſrael gladio cũ cæteris interfectis: factuſq; eſt terminus filiorum
Ruben Iordanis fluuius. Hæc eſt poſſeſſio Rubenitarum per cogna- 1
tiones ſuas vrbium & viculorum. Deditq; Moyſes tribui Gad & filijs 2
eius per cognationes ſuas poſſeſſionem, cuius hæc diuiſio eſt. Ter-
minus Gazer & omnes ciuitates Galaad, & dimidiam partem terræ 3
filiorum Ammon vſque ad Aroer, quæ eſt contra Rabba, & ab Heſe-
bon vſque Ramoth, Maſphe et Betonim et Manaim vſque ad termi-
nos Dabir. In valle quoque Betharam et Bethnemra et Socoth et Sa-
phon reliquam partem regni Sehon regis Heſebon. Huius quoq; fi-
nis Iordanis eſt, vſque ad extremam partem maris Cenereth trans
Iordanem ad Orientalem plagam. Hęc eſt poſſeſſio filiorum Gad per
familias ſuas, et ciuitates et villæ earum. Dedit et dimidiæ tribui Ma-
naſſe filijſq; eius iuxta cognationes ſuas poſſeſſionem, cuius hoc prin-
cipium eſt. A Manaim vniuerſam Baſan, et cuncta regna Og regis
Baſan, omneſq; vicos Iair, qui ſunt in Baſan ſexaginta oppida, et di-
midiam partem Galaad, et Aſtaroth et Eſdrai, vrbes regni Og in Ba-
ſan, filiis Machir filii Manaſſe dimidiæ parti filiorum Machir, iuxta
b cognationes ſuas. Hanc poſſeſſionem diuiſit Moyſes in campeſtri-
bus Moab trans Iordanem contra Iericho ad Orientalem plagam.
a ¶ Qui eſt ſapientia & ſcientia, cui ſoli Leuitæ & ſacerdotes operam tribuunt.
Tribui autem Leui nõ dedit poſſeſſionem, quoniam Dominus Deus 4
Iſrael ipſe eſt poſſeſſio eius, vt locutus eſt illi.

* Ciuitas.

A a *Tribui filiorum Ruben, &c.* Inuenio tñ aliquam differentiã in his, quæ Moyſes diſtribuit, & in his quæ Ieſus. Moſes eñ duabus tribubus ſemis hęreditatẽ tribuens nõ dedit Leuitis portionem. Ieſus aũt non ſolùm in his tribubus quibus terram diuiſit, ſed ẽt in illis quibus Moſes diuiſerat habitacula Leuitis in ſingulis tribubus decreuit. Ordo enim Leuiticus vel ſacerdotalis, qui Dei ſapientię & ſcientiæ operam impendit, non potuit à Moſe accipere ſortẽ habitationis, qui nõ erat miniſter veritatis, ſed vmbræ & exemplaris. Ieſus verò noſter, qui eſt ſapientia Dei, B habitacula ſapientibus prębet. Nõ potuit dicere Moſes: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus & habebis theſaurum in cælis, et veni. ſ. m.* hoc eſt partem dare Leuitis. Nec potuit dicere; *Qui non renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Omnis qui odit patrem & matrem & fratres & ſorores, etc.* Ideo habitacula ſacerdotum & Leuitarum diſpenſare non po- C tuit. Beatus eſt ergo, qui inuenitur dignus, ut ab Ieſu ſortem cęleſtis manſionis accipiat, de qua dicit Ieſus; *Volo pater ut ubi ego ſum et iſti ſint mecum: et ſicut ego in te, et tu in me vnum ſumus, & iſti in nobis vnum ſint.* Hi tamen quibus ſapientia Dei verbum, veritas, & iuſtitia eſſe hæreditas dicitur, habitationem interim cum illis accipiunt, quorũ hęreditas in terris, vt qui per ſe nõ valẽt per illos efficiant participes ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ Dei: & ita ad minimos diſpẽſatio diuina pertendit, ut illud cõpleatur: *Qui multũ, non abundauit: & qui minimum, nõ minoratus eſt.* Et qđ Apoſtolus ait: *Vt veſtra abundantia ſuppleat illorum inopiam, &c.* Ita ergo cohabitare iubentur ſacerdos & Leuitæ, qui non habent terram, vt percipiant ab Iſraelita ſacerdos & Leuita terrena, quæ nõ habẽt, & Iſraelita à ſacerdote & Leuita cęleſtia & diuina quę non habet. Lex enim Dei ſacerdotib⁹ commiſſa eſt, & Leuitis, vt huic ſoli operam tribuant, & verbo Dei abſque vlla ſollicitudine vacent Laicorum miniſterijs ſuſtẽtati. Si enim neceſſaria non prębuerint, minus legis Dei vacabunt occupati corporalibus curis, & periclitabuntur laici. Ob- E ſcurabitur enim lux ſcientiæ, quę in illis eſt, te nõ miniſtrãte oleũ lucernæ: & culpa tua, *cæcus cæco ducatum præbens in foueam cadet cum eo.*

b *Hanc.* Adamantius. Diſcamus ex lege, quàm neceſſariò deſcripta eſt terræ diuiſio, quæ primò per Moſen, ſecundò per Ieſum dicitur facta, non vt vtramque ſeruemus, ſed ut rationem vtriuſq; F diſcentes, illam ſolam teneam⁹, quę ab Ieſu Chriſto nobis traditur. Illam ergo terram, quæ eſt trãs Iordanem, Moſes diſtribuit: hanc verò, quæ in terra ſancta Ieſus & principes tribuum. Vides, quia cum cæperat vera hęreditas terræ ſanctę diſtribui, aſſumuntur principes tribuum, veri & ſpiritualiter Iſrael. Hi ſunt Apoſtoli quibus dicitur: *Sedebitis et vos ſuper ſedes iudicantes 12. tribus Iſrael.* Aſſumitur etiam ſacerdos, id eſt, myſticus ſermo Dei. Sic enim dicit: *quia conuenerunt Ieſus et Eleazar ſimul ad diuidendam terram.*

Matth. 19. c. Deut. 18. a. Luc. 14. g. Ibidem. f. Ioañ. 10. b. Ioan. 17. c. 2. Cor. 8. c. D Ibidem. Clerico & laicor mutua ſollicitud Matth. b. Homil. 1 in Ioſue. Matth. 1

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Hæc eſt*, dicuntur autem hìc vrbes, quæ erant clauſæ muris: viculi autem & villæ dicuntur, quę non erant ſic clauſę.
2 *Deditq;*. Hìc conſequenter deſcribitur terra in ſpeciali quantum ad tribum Gad, & patet litera hoc excepto quod ſubditur.
3 *Et dimid. &c.* Contrarium autem huius videtur præcipi Deut. 2. d. vbi dicitur ſic: *Non dabo tibi aliquid de terra filiorum Ammon: quia filiis Lot dedi eam in poſſeſſionem.* Ad hoc reſpondent aliqui dicentes: quòd filij Ammon habebant duplicem terram, vnam quam Dominus eis conceſſerat, aliam quam iuxta ſe violenter acquiſierant: & iſtam ſecundam occupauerunt filij Iſrael, non primam. Sed hoc videtur inſufficienter dictum, tum quia etiã primã acquiſierunt filij Ammon pugnando contra gigantes, & expeliendo eos inde violenter, licet ex adiutorio diuino, vt habetur Deut. 2. tum quia præceptum erat filijs Iſrael abſolutè, vt non mouerent prælium contra filios Ammon, & ideò non eſt veriſimile, quòd terram ab eis actu poſſeſſam occuparent. Ideò aliter dicit Ra. Sa. quòd iſta pars terræ filiorum Ammon poſſidebatur actu à Sehon rege Amorrhæorum, qui eã abſtulerat à filijs Ammon, ſicut & à filijs Moab abſtulerat partem terræ ſuæ quam poſſidebant, vt habetur Num. 21. *Filij autem Iſrael occiderunt Sehon*, vt ibidem dicitur: & ideò omnem terram quam poſſidebant, acquiſierunt ſibi, licet quantũ ad aliquas partes fuiſſet aliquando filiorũ Moab & filiorum Ammon.
4 *Tribui.* Quia ſuſtentabantur de decimis, primitijs, & oblationibus: dedit tamen eis vrbes ad habitandũ & ſuburbana ad nutriendum animalia, vt locutus eſt illi Num. 35.

* CAP.

CAP. XIIII.

A H*Oc eſt.* a *Sorte.* Iſidor. Deletis gentibus Ioſue ſorte diuidit populis terram promiſſionis. Chriſtus quoque a facie fidelium ſuorũ gentes.i.Gentilium errorũ ſpiritus,eiecit, & ſorte diuiſit terrã vnicuiq; propria dona tribuens.

Cap. 13. lib. in Ioſue.

b *Dua.* Iſi. Moſes trãs Iordanẽ duab.tantum tribub. & dimidiæ poſſeſſionem decreuit,cæteri vero oẽs p Ieſum ſuſcipiunt, quia plures per fidẽ Ieſu Chriſti promiſſa cęleſtia ſuſcipiũt,quã p legẽ. Duę.n.& ſemis trib. figurabãt priorem populum, qui habuit quandam Trinitatis notitiã, ſed nõ perfectam. B Nouẽ vero & ſemis trib. quæ per Ieſum promiſſionẽ terræ ſanctæ ſuſcipiunt, ſignificãt nouũ populum qui ab Ieſu Chriſto per fidem & grãm æternæ repromiſſionis hæreditatem poſt lauacrum quaſi poſt Iordanis trãſitũ accipiũt Sed ipſi quoq; ad denarium numerum qui perfectus eſt, nõ perueniunt,quia nec in ipſo aduentu Domini omnia nobis perfecte annunciata ſunt,vnde: Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo,ſed ſpiritus veritatis,qui a patre procedit annuntiabit vobis omnia. Perfectio ergo & ſumma omniũ bonorum in ſpirituſancto eſt.

Ian.16.c.

c *Abſq;* Iſid. Leui.non accipiunt hæreditatem terrę, quia Ieſus Chriſtus eſt hęreditas eorũ,ſecundum illud. Ego hęreditas eorum,& poſſeſſio non dabitur eis in Iſrael, Ego.n.ſum poſſeſſio eorum. C Clericorum enim hęreditas & poſſeſſio,iõ dici voluit Deus, qa miniſtri altaris ipſius effecti ſũt & ſors: vnde vñ & clerus ſors interpretatꝰ. Ergo Deũ in hrẽditate poſſidẽt merito; q vt ſine impedimẽto Deo ſeruire valeãt pauperes ſpũ eſſe cupiũt, vt poſſint dicere. Dñs pars hrẽditatis meę,&c. D

Cap.15. in lib.Ioſ. Ezec.44 g.

Cap.16.in lib.Ioſue. Pſal.15.b.

d *Nec ac.* Iſid. Habitacula Leuitis per omnes trib. decreuit Ieſus,ut qui in eccleſia Dñi ſcientiæ operam dant,& doctrinæ gratiã adminiſtrãt ab his q-bus diuina diſpẽſant,terrena ſubſidia recipiant. Vñ Paulꝰ, Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimꝰ magnũ eſt vt carnalia veſtra metamus? Et merito in oẽs trib. diuidunť, q diſpẽſatiõe oĩum viuũt.

1.Cor.9.b.

c *Locut.* Adã Caleb primũ hæreditarem accipit a Ieſu qui interpretať quaſi cor. Hic eſt qui ĩ omnibus intellectui operam tribuit, E qui nõ aliud mẽbrũ corporis eccleſiæ eſſe dicit quam cor, quod eſt præclarius in nobis id eſt, qui omnia cum ratione & prudentia agit, & ita cũctis diſpẽſat,quaſi non ſit aliud mẽbrũ niſi cor. Interpretať aũt Iephone conuerſio. Caleb igitur filius conuerſionis eſt, conuerſus enim ad Deum talem fructum ex ſe profert, & cor filium generat. Eſt ergo omnis qui diuinis ſenſibus vacať, & rationabiliter agit omnia Caleb. Hic quidem primo eruditus a Moſe, ſecundo a Ieſu, cui adſiſtebat, dicit, *Tu noſti verbum quod locutus eſt dominus ad Moyſen,&c.* Quis alius poteſt noſſe verbum quod locutus eſt dominus ad Moyſen, niſi ſolus Ieſus? Nemo enim ſic intellexit legem, ſicut docuit Ieſus. Ipſe enim omnia edocuit & aperuit, ipſe reuelauit Paulo,quia lex ſpiritualis eſſet. F

Homil.19.

c *Noſti.* Adam. Hoc eſt q dixit dñs, *Si crederetis Moyſi crede-*

CAP. XIIII.

HOC eſt quod poſſederunt filij Iſrael in terra 1
¶ a Arcanus ſermo Dei,& myſticus.
Chanaan,quam dederunt eis Eleazar[a] ſacerdos, 2
a ¶Chriſtus. b ¶ Apoſtoli quibus dicitur, Sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Iſrael.
a & Ioſue filius Nun,& principes[b] familiarum per
tribus Iſrael, ſorte omnia diuidentes, ſicut prę-
a ceperat Dominus in manu Moyſi, nouẽ tribu-
b bus, & dimidiæ tribui Manaſſe. Duabus enim
tribubus & dimidiæ dederat Moyſes trans Iordanem poſſeſſionem
¶Ne temporalibus ocupati,minus cæleſtibus deſeruiren.
c abſq; Leuitis,qui nihil terræ acceperunt inter frater ſuos, ſed in eo-
rum ſucceſſerant locum filij Ioſeph,in duas diuiſi tribus, Manaſſe & 3
d Ephraim,Nec acceperunt. Leuitę aliam in terra partem,niſi vrbes ad
habitandum,& ſuburbana earum ad alenda iumenta & pecora ſua.
Sicut pręceperat Dominus Moyſi, ita fecerunt filij Iſrael, & diuiſe-
runt terram: Acceſſerunt itaque filij Iuda ad Ioſue in Galgala, locu- 4
a ¶Quaſi cor. b ¶ Conuerſionis. 5
c Solus Chriſtus nouit quod locutus eſt Dominus ad Moyſen Nemo.n.ſic intellexit legẽ. Ipſe omnia docuit & aperuit. 6
tuſq; eſt ad eum Caleb[a] filius Iephone[b] Cenezeus.† Noſti[c] quid locutus
e c ¶ De corde enim ſcripſit Moyſes.de quo dicitur,De me enim ille ſcripſit. ¶Si crederetis Moyſi,crederetis & mihi.
ſit Dominus ad Moyſen hominem Dei de me & te in Cadesbarne.
Quadraginta annorum eram,quãdo miſit me Moyſes famulus Do-
mini de Cabesbarne vt conſiderarem terram,nuntiauique ei † quod 7
mihi verum videbatur. Fratres autem mei,qui aſcenderant mecum, 8 9
diſſoluerunt cor populi,& nihilominus ego ſecutus ſum Dominum 10
Deum meum. Iurauitq; Moyſes in die illo dicens,† Terra quam cal- 11

† Nu.14.d.

† verbum quemadmodũ erat in corde meo Heb.

†Nu.14.d. Deut.11.c.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIIII.

HOc eſt quod poſſe.&c. *Deſcriptis terræ limitibus hic conſequenter agitur de perſonis diuidentibus. Et diuiditur in duas partes.in partem principalem & incidentalem.ſecunda.ibi.* Acceſſerunt itaque. *Circa primum dicitur: Hoc eſt, quod ſupple diuidetur prout continetur.infra xv.capitulo. Et licet hic dicatur, poſſederunt, non tamen totũ erat adhuc acquiſitum rõnibus prædictis. ca.præced.*

2 Quam de. *ſequitur, Sicut præ.ut habetur Nu.34.*

3 Abſque. *Ius enim primogenituræ ablatũ fuit a tribu Ruben propter peccatum ſuum,eo quod aſcendit cubile patris tui,ut habetur.ca.xlix.& tranſlatum fuit ad tribum Iuda quantum ad dignitatem regiam, & ad tribum Ioſeph,quantum ad duplicem portionem quæ primogenitis debebatur. Quod ergo dicitur hic, quod filij Ioſeph ſucceſſerunt Leuitis ſcilicet ad complendum num. xii.tribuum,quibus erat terra diuidenda, ſublata enim tribu Leui quæ hæreditatem habere non debebat ratione prædicta in fine.xiii.ca.non remanerent niſi tribus fuiſſet in duas diuiſa, propter quod Iacob patriarcha Manaſſe, & Ephraim filios Ioſeph conſtituit capita duarum tribuum,vt habetur.Ge.xlviii.*

4 Acce. *Hæc eſt pars incidentalis,in qua interponitur petitio Caleb,cui Moyſes in ſpeciali promiſerat Hebron, & ideo uidens quod agebatur de terræ diuiſione,fecit mentionem de promiſſione ſibi facta,ne terra ſibi promiſſa alteri concederetur. Circa quod primo ponitur Caleb petitio, ſecundo petitionis impletio,ibi, Benedixitque ei Ioſue. Circa primum dicitur,* Acceſſe. *Caleb enim erat homo magnus et famoſus in illa tribu: & ideo maiores de tribu Iuda aſſociauerunt eum quando fecit petitionem ſuam prout ſubditur.*

5 Locutuſque. *Dicunt Hebręi, quod mortuo Iephone patre Caleb naturali, Cenez accepit matrem eius vxorem, & quia nutriuit eum, uocatus eſt inde Cenezeus. Alii uero dicunt, quod fuit frater ipſius Cenez iunior ipſo, & quia mortuo patre Cenez habuit curam Caleb, inde dictus eſt Cenezeus. 1.Paral.2.c.dicitur, quod Eſron fuit pater iſtius Caleb, quod eſt tenendum, & ideo conſequenter dicitur cõiter quod fuit binomius. tamen in gloſſa Hebraica.1.Parali.iiii.ca.dicitur quod Caleb fuit frater Iephone.i.diuertens, quia diuertit ſe a conſilio malorum exploratorum.*

6 Noſti quid. *quia Dominus dedit ſententiam mortis ſuper filios Iſrael,qui exierant de Aegypto,excipiens Caleb & Ioſue, ut habetur Nu.xiiii.*

7 Nuntiauitque. *ſ.quod terra promiſſionis explorata poſſet cum Dei adiutorio facilè obtineri.*

8 Fratres autem. *i. alii exploratores præter Ioſue.*

9 Diſſoluerunt. *terrorem eis immittendo; ut habetur Nu. xiii.d.*

10 Iurauitque. *Non inuenitur hoc ſcriptum in præcedentibus, credendum tamen eſt,quod ſic fuit,ex quo ſcribitur hic.*

11 Terra quã calcauit pes tuus erit poſſeſsio tua, & filiorũ tuorũ. *Et dicitur* pes tuus *in ſingulari,qa ſicut dictũ fuit.ſupra Nume.12.c. Caleb videns alios exploratores pter Ioſue inclinatos ad inducendũ populũ ne intrarent terram promiſſionis, per aliquod tẽpus receſſit*

MORALITER.

1 *Hoc eſt quod.* Recapitulatio eſt vſque ibi.

2 *Locu.* ſ. Ioſue Caleb. Per Caleb qui interpretať totum cor, & bene: quia cũ eſſet lxxxv.ann. poſtulauit terrã a gigantibus poſſeſſam, & per forte bellũ acquirẽdã ſignificatur ſenex cordatus ad pugnandũ ꝯ dęmones & vitia. Talis fuit, ſanctus Hylarion abbas de quo ſcribiť, qđ a lxxiiij.anno vſque ad lxxx.annũ incredibili feruore mẽtis pane abſtinuit.

crederetis et mihi,de me enim ille ſcripſit. de me vero.i.Caleb qui
A eſt cor dixit.Certū eſt enim quia de corde ſcripſit Moyſes, quia omnia ſapienter ſcripſit.

a *Sic va.* Sanctus.n.ſimiliter valet & in præſentib. & in præteritis,& in nouis,& in veterib.in euāgeliis,& in lege. Hoc ergo eſt quod dicit, valere ſe ſub Ieſu ſicut tunc cū Moyſe quia in vtriuſq; teſtamenti myſteriis cor vigilans valet.

ham patriarcha in ea eſt,in qua cōiugia patrū & reliquiæ corū iacent.i.Abraham cum Sara,Iſaac cū Rebecca, Iacob cū Lia.Meruit ergo Caleb patrum reliquias in hęreditatē ſuſcipere.quia per ſapiētiā qua vigebat ſub Moyſe & Ieſu,intellexerat cōiunctionis rationē,& quid cauſæ eſſet quod cum Abrahā ſola ibi Sara iaceret, & neque Agar,neque Cethura ei meruiſſet adiungi, vel quare cū Iacob ſola Lia iaceret, & neq; Rachel amplius dilecta, neque ex concubinis aliqua in ſepulchro ei fuerat copulata.In memoriis ergo patrum hæreditatē capit ſapiens Caleb. Ipſe Ieſus Enacitarum gentis metropolim tribuit Hebron,& efficitur ei ſors vſque in hodiernum diem. Vtinam & mihi daretur ſors Abrahā,Iſaac,& Iacob,vt efficeretur meus Deus, ſicut effectus eſt Deus Abraham,Deus Iſaac,& Deus Iacob in Chriſto Ieſu. D Geneſ.13.

cauit pes tuus,erit poſſeſſio tua,& filiorum tuorum in æternum,quia
ſecutus es dominum Deum meum. Conceſsit ergo Dominus vitam
mihi ſicut pollicitus eſt vſque in pręſentem diem. Quadraginta & 1
quinq; anni ſunt ex quo locutus eſt Dominus verbū iſtud ad Moy-
ſen,quando ambulabat Iſrael per ſolitudinem, hodie octogintaquin 2
que annorum ſum, ſic valens,ut eo ualebam tempore,quando ad ex-
a plorandum miſſus ſum,illius in me temporis fortitudo uſque hodie
b perſeuerat tam ad bellandum,quam ad gradiendum. Da ergo mihi 3
montem iſtum,quem pollicitus eſt Dominus te quoque audiente: in 4
c quo Enacim ſunt, & urbes magnæ atque munitæ:ſi forte ſit Domi- 5 6
¶ Quia talia depoſcit & audet.
nus mecum, & potuero delere eos, ſicut permiſit mihi. Benedixitque 7
a ¶Quæ interpretatur coniunctio,vel coniugium.
ei Ioſue, & radidit ei Hebron in poſſeſsionem, atque ex eo fuit He- 8
bron Caleb filio Iephone Cenezeo uſque in præſentem diem, quia 9
ſecutus eſt Dominum Deum Iſrael. Nomen Hebron ante vocabatur 10
a ¶ Ciuitas quatuor. ¶ Patriarchæ principales ibi ſunt ſepulti.
b ¶Si vis habere hæreditatem a Ieſu,oportet vt terra carnis tuæ quieſcat,nec contra ſpiritum confligat.
Cariatharbe. † Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt & ter- 11

b *Da ergo.* Nihil humile, nihil deiectū ſanctus requirit, ſed montem excelſum, in quo ſunt ciuitates, magnę & munitæ, quia ciuitates munitas occupat ſapiens, & deſtruit mu-
B nitiones in quibus confidunt impii.

Quæſt. in Ioſue. ✠ Theod. Qua de cauſa Caleb poſtulauit Hebron?cum pietate polleret,cæteris omnib. antepoſuit hanc vrbem,in qua quam optimi patriarchæ habitauerunt,& ſepulti ſunt.

Homil.18. c *In quo.* Adam. Ciuitates & muri ſunt impiorum dogmata & ſyllogiſmi philoſophorū,quib.aſtruunt impia quæque,& diuinæ legi contraria.Illa quoq; ſunt ciuitates munitæ,& in montibus collocatę,quæ hæretici ſcripturarum aſſertionib. velut in altis montibus locant Has ciuitates quiſque ſapiens verbum veritatis pędicās deſtruit,& vrbes mendacii veritatis ariete ſubuertit.Ergo ſapientiſſimus Caleb adſiſtens ad Ieſum,promittit ſe plus valere ad prælium,& iō poſcit permitti ſibi facultatem diſputandi cū dialecticis ſeculi,qui pro veris falſa cōfirmant,vt ſubuertāt omnia quæ falſis aſſertionibus conſtruunt, cuius alacritatem vidēs Ieſus, benedicit eum qui talia poſcit & audet.Tu quoque ſi vis operam dare ſtudijs, & legē Dei prudēter meditari, & effici cor in lege
C Dei,potes iſtas magnas & munitas vrbes.i.falſas aſſertiones ſubuertere,vt & tu merearis bñdici ab Ieſu, & accipere Hebrō,q̄ interpretatur cōiunctio vel coniugiū,per qđ forſitā pōt illud oſtendi, quod ſpelunca duplex comparata ab Abraham

✠ Hier. Arbee,i.quatuor,eo q, ibi quatuor patriarchæ Abraham,Iſaac,& Iacob ſepulti ſunt, & Adam magnus, licet eū quidā cōditū in loco Caluariæ ſuſpicentur. Hęc eſt autem eadem Hebron olim metropolis Philiſtinorū, & habitaculū gigantū,regnumq; poſtea Dauid in tribu Iuda,ciuitas ſacerdotalis & fugitiuorū. Diſtat ad meridianam plagā ab Aelia circiter millibus viginti duob. Quercus Abrahā quę & Mābre,vſque ad Conſtātii regis imperiū monſtrabatur,& mauſoleum eius in pręſentiarū cernitur. Hęc primū Arbee,poſtea à Hebron vno filiorum Caleb,ſortita vocabulum eſt. E L. de Lo.

✠ Idem. *Conſurgens Paula aſcendit Hebron.* Hæc eſt Cariatarbe.i.oppidum virorum quatuor Abraham, Iſaac, Iacob, & Adam magni,quem ibi cōditum,iuxta librū Ieſu Naue Hebræi autumant,licet plerique Caleb quartum putent. Epitaph. Paulæ.

✠ Idem. Liber Ioſue indicat Adam ſepultū eſſe iuxta Hebron & Arbee. F Com. in Matth.

✠ Hebraei. Ideo Arba,id eſt. quatuor nomen iſti vrbi eſt, quia In Berebrabba.

†homine... gni, ſiue ceræ ſta erant inte nacim, vt alii uolūt Arbe flui mo magn ter Enaci.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *receſſit ab eis,& uenit ſolus in Hebron,vbi erat ſepultura patriarcharum principalium,orans ibi,vt non diſcederet a veritate ſicut alij exploratores.Et ideo Moyſes ſub iuramēto promiſit ei Hebron in poſſeſſionem.*

1 Quadraginta, *Hoc aūt fuit ſecundo anno egreſſionis de Aegypto, quia illo anno menſe ſecundo decima die mēſis receſſerunt filii Iſrael de monte Sinai.29.die menſis tertii uenerunt in Cadesbarne vt dicit Ra.Sal.& inde miſſi ſunt exploratores,vt hic dicitur,et habetur Nu.13.Filii autem Iſrael fuerunt in deſerto.xl.ann.antequam tranſirent Iordanem,& pugnarent contra Iericho,ſi igitur ab iſtis.xlv.ann.ſubtrahatur primus annus antequam mitterētur exploratores, remanent ſex anni a tranſitu Iordanis vſque ad diuiſionem terræ, per Ioſue,de qua fit hic ſermo,quia tunc dixit Caleb uerbum iſtud. Et ex hoc patet quod ſupra dictum eſt.11.c.videlicet quod Ioſue ſex annis pugnauit pro acquiſitione terræ antequam diuideret eam.*

2 Hodie &c. *quod non fuit factum uirtute naturali, ſed gratia Dei ſpeciali.*

3 Da ergo.ſ. *Hebron,vt patet ex his quæ ſequuntur, & ſic patet quod ſupra dictū eſt.11.c.quod licet Ioſue acquiſiuiſſet ante Hebron, quantum ad illam partem montanam in qua erat fortalitium.*

4 Quem pol.ſ. *per Moyſen,vt ſupra dictum eſt.*

5 In quo.ſ. *gigantes. Ex quo patet quod ſupra dictum eſt.11.c.quod Ioſue non interfecerat omnes gigantes de Hebron.*

6 Si for. *Dicit,* forte, *non propter dubitationem diuinæ veritatis in ſua promiſſione,ſed propter variabilitatem liberi arbitrij in homine, quia tales diuinæ promiſſiones intelligendæ ſunt ſub conditione.ſ.ſi homo cui fit promiſſio,perſeueret in bono.*

7 Benedixitque. *Hic conſequenter ponit dictę petitionis conceſſio, cum dicitur.* Benedixitque. *imprecando ſibi bona.*

8 Et tra. *quantum ad partem acquiſitam, et ius acquirendi quantū ad aliam.*

9 Quia, *referendo veritatem de terra promiſſionis explorata.*

10 Nomen. *i.ciuitates quatuor eo quod patriarchæ principales ibi ſunt ſepulti cum ſuis coniugibus.ſ.Adam & Eua, Abraham & Sara,Iſaac & Rebecca,Iacob & Lia.vel propter quatuor gigantes ibi ſepultos,vt plenius fuit dictum Gen.23. Alii autem dicunt quod vocata eſt Cariatharbe.i.ciuitas Arbe, qui dominatus fuit ibi, & a quo deſcenderunt gigantes alii. Et huic dicto conſonat quod dicitur, infra 15.c.* Caleb vero filio Iephone dedit partem in medio filiorum Iuda, ſicut præceperat ei dominus. *Cariatharbe id eſt, ciuitas Arbe patris Enac, ipſa eſt Hebron. Poteſt autem dici pro prædictorum concordia,quod ab infidelibus vocata eſt Cariatharbe propter quatuor gigantes ibi ſepultos,& propter nomen proprium illius qui ibi dominatus fuit, A fidelibus verò vocata eſt Cariatharbe propter quatuor patriarchas principales ibi ſepultos.*

11 Adam. *Adam eſt nomen cōe,& ſignificat hominem, vt dictum eſt Gen.1.cap.tamen appropriatum fuit primo homini. Dicunt igitur* ✠ *aliqui*

MORALITER.

† quaſi nouus accedens ad ſeruitutē Dei,cum tamen eo tēpore reſoleant homines remiſſus agere.

7 *Benedix.* Sicut frequenter dictum eſt, per Ioſue ſignificatur Chriſtus,qui benedicit talibus cordatis hominib. conferēdo eis gratiam in præſenti,& gloriam in futuro.

A quia priſcis ſeculis quatuor illic pij viri habitauerint, Aner, Eſchol, Mãre, & Abrahã ijdemq; illic circũciſi. Quatuor itẽ celeberrimę mſonę ſepultę Eua, Sara, Rebecca, Lia. Et quatuor patriarchę quoque, Adã, Abrahã, Iſaac, Iacob. Ad hęc, quia Abraham inde quatuor reges inſecutus percuſſerit.

a ra ceſſauit a prælijs.

CAP. XV.

IGITVR ſors filiorũ Iudæ per cognationes 1
a ¶ Qui interpretatur terrenus.
ſuas, iſta fuit: A termino Edõ, † vſq; ad deſer- 2
a ¶ Tentationis.
tum Sĩn contra meridiẽ, † & vſq; ad extremã
partem Auſtralis plagæ. Initium eius a ſum- 3
¶ Mundanorum.ſ.fluctuum.
mitate maris ſalſiſsimi, & a † lingua eius q̃ re-
a ¶ Dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones.
ſpicit meridie, egredieturq; contra aſcenſum ſcõrpionis, & pertran 4
ſit in Sina, aſcenditq; in Cadesbarne, & peruenit in Eſron, aſcen- 5
dens ad Addar, & circumiens Cariathaa, atque inde pertranſiens in 6
Aſemona, & perueniens ad torrentẽ Aegypti, eruntq; termini eius 7
mare magnum. Hic erit † finis meridianæ plagæ. Ab Oriente verò 8 9
erit initiũ mare ſalſiſſimum vſq; ad extrema Iordanis, & ea quæ re- 10
ſpiciunt ad Aquilonem, a lingua maris vſq; ad eundẽ Iordanis flu- 11
uium, aſcendetque terminos in Bethagla, & tranſibit ab Aquilone 12

† deſerti. , extrema parte. Limite. ¶ vel terminus. Homil. 19. in Ioſue.

✠ Iſidor. Sepultus eſt Adã in loco Arbe, qui loc⁹ nomen ex numeris ſumpſit, hoc eſt quatuor, metropolis vrbs Allophylorũ, in qua Dauid poſteà vnctus eſt.

✠ Procop. Chebron compar interpretari licet, q̃m oſſa patrũ cõparia ſeu coniugalia illic ſunt depoſita, Abrahæ & Saræ, B Iſaac & Rebeccæ: Iacobi & Lię.

a *Et ter. ceſ. &c.* Adam. Non eſt hoc ſcriptũ in diſtributione Moyſi, ſed in diſtributione Ieſu. Si ergo vis dignus effici qui hæreditatẽ conſequaris a Ieſu, oportet te prius oĩa bella finire & in pace conſiſtere, vt de carnis tuæ terra dicatur, *quia ceßauit terra a bellis.* Cũ aũt cõſuetudo ſit ſanctæ ſcripturæ quatuor partes orbis, quas axes vel plagas noĩant, appellare, in deſcriptione finiũ tribus Iudæ, duæ tantum noĩantur. *Et facti ſunt inquit, fines filiorum tribus Iuda ſecundũ plebes eorum a finibus Idumeæ a deſerto Sin ad occidentem.* Et cũ deſcripſiſſet fines ab occidẽte ait, *& ab oriente mare ſalſum,* Septentrionẽ verò & meridiẽ reticuit. Fines ergo Iudææ proximi ſunt Idumeę finibus, quæ terrena interpretat᷑, poſt terrena enim ſtatim ſequunt᷑ fines Iudęæ, ſed *a deſerto, inquit, Sin.* i. tẽtationũ, C poſt tẽtationes ergo ſequunt᷑ fines hęreditatis Iudę. Oriẽs & occidens noĩantur vicina loca quæ ſupra diximus. i. cõfinia. Vallis

D Vallis quoq; Aegypti vicina occidentalib. partibus deſignatur, quæ a deſerto eſt ad occidentẽ. Ab oriente verò cinguntur fines mari ſalſo. Poſt hæc a collibus, inquit, qui tendũt ad occidentẽ, & inde aſcendit᷑ ab occidente vſq; ad Cadesbarne, & ſic ꝓtendit᷑ ab occidentę ad Cades. hi ſunt fines eorũ ab Africo, & inde perrexit vſq; ad vallem Aegypti. Vide quõ in occidentis partib. Africum Aegyptũ & occaſum nominat, vt ſciat ſibi quiſque hæc eſſe tranſeunda, & ita demum ad tribũ regiã peruenire, de qua ortus eſt dominus noſter. A finibus autem Idumęæ eſt deſertum Sin, ideo neceſſe E eſt nos tranſire etemũ tentationũ, vt poſſim⁹ peruenire in hęreditatem filiorum Iuda; Aſcendere quoq; oportet aſcenſum collium Accabin, qđ interpretat᷑ ſcorpiones, quia tranſcẽdi ſunt a nobis & calcandi ſcorpiones, de q̃b. dicit, *Ecce dedi vob. pot. cal. ſuper ſerp. & ſcorp. &c.* Qui ergo vult ingredi in hr̃ditatẽ tribus Iudæ, aſcendat iſtas aſcenſiones, calcet & euadat hos ſcorpiones. Fortè hoc iter agẽti Ezechieli dicebat dñs. *Fili hoĩs in medio ſcorpionũ tu habitas.* Et sũt, inq̃t, fines vſq; ad Cadesbarne. Cades interp̃tat᷑ ſanctũ vel ſãctificatio. Fines ergo Iudæ vſq; ad ſãctificationẽ ꝑueniũt. Dr̃ ẽt ab oriẽtis partib. Iudæ eſſe mare ſalsũ, & poſt hæc in parte eı⁹ nõ at᷑ fons ſolis, & ciuitas ſolis, & in eadẽ tribu eſt ẽt ciuitas Iſraũ. Oportet ergo oẽm qui vult introire in partẽ filiorum Iuda, tranſire prius mare ſalsũ. i. mũdi huius vndas & turbines ſuperare, & oĩa huius mũdi euadere, quæ ꝑ ſui incerto & lubrico marinis fluctib. cõparantur, F

Lucæ 10. c. Ezec. 2. c.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *aliqui quòd hic teneatur Adam prout eſt nomen appropriatũ pro primo homini ibidem ſepulto vt dictum eſt. Alii dicunt quòd accipitur pro illo gigante nomine Arbe. Aliqui autem Hebræi dicunt, quòd accipitur pro Abraham ibi ſepulto, vt habetur Gen. 25. qui fuit maxime reputationis in illo loco, vt habetur Geneſ. 22. vbi de ipſo dicitur,* Princeps Dei es apud nos.

1 Et terra ceſſa. a præl. *ſcilicet communibus non tamen a particularibus, vt dictum eſt.*

CAP. XV.

IGitur, &c. Poſtquam actum eſt de perſonis terrã diuidentibus hic conſequenter agitur de partibus aſſignatis ſingulis tribubus. Et primũ de aſſignatione terræ tribui Iuda, quia erat tribus regia. Secũdò de aſſignatione terræ filijs Ioſeph, qui ſucceſſit filijs Ruben in iure primogeniturę quantum ad duplicem portionem. 16. ca. Tertiò de aſſignatione terrę ſeptem alijs tribubus. 18. ca. Circa primum primò aſſignatur terra tribui Iuda in generali. Secundò in ſpeciali ipſi Caleb, ibi. *Caleb verò.* Tertiò deſcribitur numerus ciuitatum ibi, *Erantque ciuitates.* Quarto conditio habitatorum, ibi: *Iebuſæum autem.* Prima pars diuiditur in quatuor ſecundum quod terra deſcribitur ſecundum quatuor eius latera. ſ. auſtrale, orientale, aquilonare, & occidentale. Et patebũt partes proſequendo. Circa primum dicitur.

Diuiſio.

1 *Cognationes.* i. familias.

2 *Iſta fuit.* Hoc dicitur ad deſignandum in quo ſitu ſors Iuda fuerit reſpectu aliarum ſortium, quia fuit in parte meridionali terrę promiſſionis, ad quã partem erãt Aegyptii eorum aduerſarij, vt ſic tribus Iuda, quæ erat bellicoſior cæteris, parata eſſet reſiſtere eis.

3 *Initium eius.* Iſtud eſt mare mortuũ, vt dictũ eſt ſ. & erat in angulo contingente latus auſtrale & orientale, & ideò ab illo incipit deſcribere latus auſtrale, quod deſcendebat verſus occidẽtem, & ideo loca intermedia deſcribit, cũ ſubdit᷑. Egre-

4 *Egredieturque.* Latera enim ſortium nõ potuerunt ſemper deſcribi ſecundum lineam rectã, propter montes occurrentes, vel paludes vel aliud huiuſmodi. Et ideo dicitur, hic, *Egredie.* ſ. linea deſcribens ſortem Iudæ a parte auſtrali.

5 *Contra aſcen.* Mons quidã eſt vbi ſunt ſcorpiones in abundantia, & ad illum montem includẽdum intra ſortem Iudę flectebatur linea deſcribens verſus auſtrum. Et vbicunque in deſcriptione ſortiũ vtitur ſcriptura hoc verbo, egreditur, vergit, vel reflectitur, vel aliquo huiuſmodi, intelligendum eſt quod linea deſcribens ſortem aliquam flectitur a ſua rectitudine ad vnam partem, vel ad aliam.

Mons ſcorpionis.

6 *Et pertranſit.* Iſte non eſt mons Sinai, qui in pluribus locis in ſcriptura vocatur Sina, quia ſors Iudæ non ibat vſque ad illum locum, ſed ſignificat deſertum Sin de quo facta eſt mentio in principio huius ſortis. Et hoc magis patet in Heb. quia Sina quando accipitur pro monte Sinai in quo data eſt lex, ſcribitur per ſamech literam in principio ita Sinai, prout autem accipitur pro deſerto Sin, ſcribitur per ſade, ad hunc modum Zinah.

7 *Perueniens.* Hic eſt Nilus ſecundum aliquos, & ſecundum alios eſt quidam torrens qui vocatur Rioucorula, qui eſt in termino Auſtrali terræ promiſſionis.

8 *Eruntque.* i. mare mediterraneum, quod claudit terrã promiſſionis a parte occidentis. Et ſic patet deſcriptio lateris ſortis Iudæ auſtralis ab oriente in occidentem.

9 *Ab ori.* Hic deſcribitur latus orientale cum dicitur.

10 *Erit ini.* quia ſicut dictum eſt, facit angulũ terræ promiſſionis in coniunctione lateris auſtralis & orientalis.

11 *Vſque ad extrema Iordanis.* i. vſq; ad locum illum vbi Iordanis fluuius intrat mare mortuũ, tantum. n. protenditur latus ſortis Iudæ orientale, procedendo ab auſtro verſus aquilonem. Conſequenter deſcribit latus aquilonare, dicens.

12 *Aſcendetque ter.* quia tranſit verſus Ieruſalem, quæ eſt in altiori loco terræ promiſſionis. Ideo ſubditur. 1 Et

MORALITER.

1 *Igitur ſors ſi.* Per Iudã qui interpretatur confitens ſiue laudans, põt intelligi bonus prælatus ſecularis vel religioſus, q̃ de confeſſione laudis in obſequio diuino debet eſſe ſollicitus.

in Betbaraba, aſcendens ad lapidem Boen fi-
lij Ruben, & tendens vſq, ad terminos Debe-
ra de valle Achor contra Aquilonẽ reſpiciẽs
Galgala, quæ eſt ex aduerſo aſcenſionis Adõ-
mim ab Auſtrali parte torrentis, tranſitque

a ¶ Aquæ ſalientis in vitam æternam. b ¶ Iuſtitiæ.

aquas, quæ vocatur fons ſolis, & erunt exitus 1
eius ad fontem Rogel, aſcenditq; per vallem
filij Ennom ex latere Iebuſæi ad meridiem, 2
hæc eſt Ieruſalem: & inde ſe erigens ad ver-
ticem montis, qui eſt contra Gehennon ad
Occidentem in ſummitate vallis Raphaim
contra Aquilonem, pertranſitque a vertice
montis vſque ad fontem aquæ Nephtoa, &
peruenit vſq; ad vicos montis Ephron, incli-
naturq; in Baala quæ eſt Cariathiarim, id eſt 3
vrbs ſyluarũ, & circumit de Baala cõtra Oc-
cidentem, uſq; ad montẽ Seir. Tranſitq; iux-
ta latus mõtis Iarim ad Aquilonẽ in Cheslõ,
& deſcendit in Bethſames, trãſitq; in Thãna,
& peruenit cõtra Aquilonẽ partis Accarõ ex 4
latere, inclinaturq; Sechrona, & tranſit mon
tem Baala, peruenitque in Iebneel, & magni 5
maris contra Occidentem fine concluditur.
Hi ſunt termini filiorũ Iuda per circumitum

A tur, vt poſſit ad Iudæ terram peruenire, & ad fontem ſolis iuſtitiæ, qui eſt *fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* & poſtea ciui-
Io.4.b. tatẽ ſolis iuſtitiæ inuenire. Eſt & in Aegypto ciuitas ſolis, ſed illa huius ſolis nomen accepit, quẽ pater cęleſtis oriri iubet
Matt.5.g. ſuper bonos & malos. Illa verò quæ eſt in Iudęa ſanctorum tantum efficiatur, quia ciuitas
Pſal.45. Dei eſt, & fons ille ſupra dictus fluuius effectus lætificat ciuitatem Dei. Tu quoque ſi vndiq; munitus ſis, & continentię muro circundatus, patientię & magnanimitatis turribus cõfirmatus, efficieris ciuitas Dei. Si verò ad hoc lumen ſcientiæ Dei tibi addideris, & te ſol iuſtitiæ irradiauerit, efficieris ciuitas ſolis, vel ciuitatem ſolis ſorte hæreditabis. Si autem in lege Dei die ac nocte ſtudueris, & de manu tua liber legis nõ receſſerit, efficietur hæreditas tua ciuitas literarum.

Pſal.1. Orige. ho. 20. in Ioſ. Adam. Non parum vtilitatis confertur aïæ, cum ad aures
B noſtras licet obſcura lectio diuini ſermonis illabitur.
id eſt vrbs ſyluarum Si enim creditur a Gẽtilibus, q, per carmina quędam quę prę cantationes appellant, quibus illud artis eſt, ſuſurrantes nominibus quibuſdam compellatis, & cũ his quæ nec illi qui inuocant, norunt, ex ſolo tamen vocis ſono ſopiuntur ſerpentes, vel ẽt de cauernis trahuntur, & ſæpe in corporibus humanis tumores vel feruores, vel alia huiuſmodi voce ſola ſoluere vel reprimere dicuntur, interdum etiam animæ ſtuporem quendam ſenſus infligere, ſi tamen
Scripturarũ ſecreta virtus. Chriſti nõ reſtiterit fides: quantò magis totius præcantationis & carminis validiorem ducendam credimus, quamcumque ſcripturæ ſanctæ vel ſermonum uel nominum appellationem. Sicut enim apud infideles contrariæ uirtutes audientes illa nomina adſunt, & dant operam in hoc ad quod inuocari ſe ex illo uel ex il-
C lo nomine ſentiunt, officij ſui rem cui ſe mancipauerunt impendentes, multò magis cœleſtes virtutes, quæ nobiſcũ ſunt, libenter accipiunt, ſi uerba ſcripturæ & horum nominum appellationes uelut carmina quædam & præcantationes ex ore nr̃o promamus. Et ſi enim illa non intelligimus, illæ uirtutes intelligunt, & uelut carmine quodã inuitatæ & adeſſe nobis & ferre auxiliũ delectantur. Non ſolùm .n. circa nos, ſed ẽt intra nos diuinæ uirtutes ſunt. unde, *Benedic anima mea domino, & omnia interiora mea nomẽ ſanctum eius.* i. om-
Pſal. 102. nia q̃ intra me ſunt. Conſtat ergo multas eſſe uirtutes intra nos,

D quibus animarum noſtrarum vel corporum cura commiſſa eſt. Si ſanctæ ſunt cum ſcripturæ leguntur a nobis, & delectantur, & validiores erga noſtram diligentiam fiunt licet ſenſus noſter ſine fructu ſit. ſecundum illud Apoſtoli,
1.Cor.14. *Si linguis loquamur, & ſpiritus noſter oret, ſenſus autem noſter ſine fructu ad intelligendum.* Mirum myſteriũ in hoc protulit Apoſtolus, aliquando ſcilicet fieri poſſe, vt ſpiritus qui in nobis eſt oret, & ſenſus noſter ſine fructu ſit. Illæ enim virtutes quæ animæ noſtræ in adiutorium datę ſunt, reficiuntur ex auditu ſanctæ ſcripturæ, velut diuinis & rationabilibus cibis, cum ſcilicet diuina verba proferimus ex ore. Ipſe etiã Chriſtus ſi in huiuſmodi ſtudijs nos vacantes inueniat, non ſolum refici & paſci dignatur in nobis, ſed etiam ſi has epulas viderit apud nos paratas, patrem ſecum adducet ſecundũ illud,
Ioan.14.c. *Ego & pater veniemus & manſionem apud eum faciemus.*
E Sed ſicut huiuſmodi meditationibus diuinarum erga nos virtutũ conſortia & officia prouocamus, ita malignarum virtutum inſidias, & dæmonum incurſiones huiuſmodi ſermonũ & nominũ appellationibus effugamus. Verbi gratia, vt ſi quis proſpexerit præcantationibus ſopitũ ſerpentem in manibus portari, vel de cauernis extrahi nocere valentem, venenis incantationum virtute torpentibus, ita lectionis diuinæ virtute ſi q̃s intra nos eſt cõtrarię virtutis ſerpens, ſi patienter feras. ideſt, ſi non tædio auditum auertas, ſcripturæ carminibus depelletur. Si ergo legitur tibi ſcriptura obſcura, & quam non intelligis, hanc interim utilitatẽ ſuſcipe, obſerua tantum ne efficiaris ſicut aſpides ſurdæ, & obturantes aures ſuas quæ non exaudiunt uocem incantantis, & uenefici qui incantatur a ſapiente. Eſt enim carmen
F quod incantatur a ſapiente Ieſu Naue, & ab omnibus prophetis. Ne ergo faſtidiamus audientes ſanctas ſcripturas, etiam ſi non intelligamus, ſed fiet nobis ſecundum fidem noſtram credentibus, quia *omnis ſcriptura diuinitus eſt inſpirata, & vtilis.* 2.Tim.3. etiam ſi non ſentiamus utilitatem, Præbent aliquãdo medici cibum uel potum, verbi gratia, ad diſcutiendam caliginem oculorum, nec tamen in edendo, uel potãdo ſentimus quod proſit, ſed cum tranſierit dies una & altera & tertia, ſuo tempore per occultos meatus relata ad uiſum, cibi uel poculi virtus paulatim purgat aſpectum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et erunt &c. ad fon. Rogel.* qui eſt prope Ieruſalem, vt habetur 4.Reg.1. Hebræi dicunt. Ad fontem Fullonis. ita quòd Rogel ſecundum eos non eſt nomen proprium, ſed cõmune. Ibi enim fullones lauant veſtes. & ſecũdum hoc dicitur. 4.Reg.17. *Venerunt Ieruſalem & ſteterunt iuxta aquęductum piſcinæ ſuperioris, quæ eſt in via agri Fullonis.*

2 *Ex late.* Dixit ex latere ad meridiem, quia linea diuidens ſortem Iudę a ſorte Beniamin procedens de Oriente in Occidentem, in latere aquilonari declinabat ad partem Meridionalem iuxta Ieruſalem, & ſic Ieruſalem erat extra lineã illam in parte Aquilonari, vbi erat ſors Beniamin, non tamẽ totam, ſed quantum ad illam partem in qua poſtea fuit fundatum templum & altare holocauſti, quod ſecundum omnes expoſitores fuit, in ſorte Beniamin.

Ca-

3 *Cariathi. i. vrbs ſy.* Iſtud *vrbs ſyluarum,* non eſt in Hebræo, ſed additum eſt a translatore, ad oſtendendũ interpretationem huius nominis Cariathiarim. Cariath enim idem eſt quòd ciuitas, Iarim ſyluæ.

4 *Et peruenit.* hoc non dr̃ hic, eo q, linea determinans latus iſtud procedat rectè verſus aquilonem, quia linea deſcribẽs latus aquilonare tranſit ab oriente in occidentem. Sed quia in hoc loco linea prędicta a ſua rectitudine flectitur verſus aquilonem. ideo ſubditur.

5 *Et magni.* Mare magnum hic uocatur mare Mediterraneum, vt ſuprà dictum eſt, vbi terminatur latus aquilonare ſortis Iudæ, & incipit latus occidentale, latus enim occidentale ſortis Iudæ eſt totum ſuper illud mare, quod etiam claudit totam terram promiſſionis a parte occidentis. Et ſic patet deſcriptio quarti lateris ſortis Iudæ.

Caleb

MORALITER.

† In ſorte verò Iudę inter cętera loca quę deſcribunť eſſe in ea, tria ſpecialiter ſunt notanda. ſ. fons ſolis, per quẽ veritas vitæ quæ eſt gratia ſignificatur. Nam gr̃a *fons aquæ ſalientis in vitam æternam* nominatur Ioan.4. Et Cariatſepher, ideſt, ciuitas literarum, per quam veritas doctrinæ ſignificatur. Et ciuitas ſolis, per quam veritas iuſtitię, quę morum corruptionem reprimit deſignatur. Iſtę tres veritates debent eſſe in ſorte Iudę, id eſt, boni prę lati ſeculares vel religioſi.

CAP. XV.

A Caleb. Adam. initium diſtributionis Ieſu incipit a Caleb. data eſt enim huic portionis ſuæ ſors priuſquam tribus ſua .i. tribus Iuda perciperet, nec in extremis partibus, ſed in medio filiorum Iuda, nec ꝑ ſortem, ſed per preceptum Domini datur ei ciuitas integra. Quem.n. aliũ dignum erat conſequi talem hæreditatem, niſi Caleb, qui ſolus ſaluatus eſt cũ Ieſu de ſexcentis milib. armatorum qui exierant de Aegypto? Et ipſũ oportet accipere metropolim. Iõ dedit ei Ieſus ciuitatẽ Arboc, metropolĩ Enac quæ eſt Hebron, in qua erãt memoriȩ patrũ, & exterminauit inde tres filios Enac. Primo ergo diſcutiamꝰ quare metropolim accepit Caleb, & illã q̃ prima inter omnes in terra ꝓmiſſionis metropolis dicitur, & metropolis Enac, quæ interpretatur humilitas inanis. Duæ autẽ humilitates ſunt. Vna laudabilis, de qua dicitur. *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde &c.* &: *Qui ſe humiliat, exaltab. &c.* &, *Humiliami ni ſub potenti manu Dei.* Altera culpabilis, de qua dr̃, quia *Ammon humiliauit Thamar ſororem ſuam. Hæc* eſt humilitas inanis, quæ ex peccato deſcendit. Huius metropolim cepit, & excidit Caleb, & interemit tres filios Enac ideſt, inanis humilitatis, & habitauit ciuitatem. Primus autem eſt filius Seſai ideſt, extra me, hoc eſt extra ſanctum, extra ſanctum enim eſt filius inanis humilitatis, imo & extra Deum. eſt alius Ahiman. qui interpretatur, frater meus extra conſilium, uelut ſi dicatur frater meus ſine conſilio. Omnes enim fratres qui de humilitate inani naſcuntur, extra conſiliũ ſunt. Tertius eſt Thalmai, quod interpretatur præcipitiũ vel ſuſpenſio, quia nihil in eo ſtabilitatis, ſed vaga omnia & in præceps ruentia. His exterminatis aſcendit in Dabir, cuius nomen erat prius, ciuitas literarum. Dabir autem interpretatur loquela. Igitur ciuitatem literarum intellige omne veteris teſtamenti inſtrumentũ, ſicut hanc ipſam quã nunc exponimus ſcripturam, quæ poſt efficit Dabir .i. loquela. Quæ enim prius in literis erat, & ſecundũ literam intelligebatur, modò in eccleſiis Chriſti loquela facta eſt, loquentib. de ea differentib. primo apoſtolis, & remouentib. ſuperficiem literæ, & proferentibus in ſpiritualẽ loquelã, deinde doctorib. ſingulis literarũ, ſingulis loquelam & diſputationem euãgelicã facientib. Qui ſunt aũt tres filij Enac quos Caleb interfecit, in cuius perſona & virtutem legis aſcripſimus in terrenis? Inanis humilitas eſt illa, quam poetæ vel philoſophi de diuinitate ſenſerũt, humilia.n. & Deo indig . ſunt, quȩ ſenſerunt. Quid.n. tã inaniter humile, quã ligna & lapides Deos putare? Huius inanis humilitatis primus filius eſt, q dicitur Seſai .i. extra me .i. primus ſenſus eorũ extra veritatẽ & extra Deũ eſt. Secundus Achiman .i. frater ſine cõſilio. Frater enim eſt illius erroris, q ſine conſilio eſt, gerit. Quid.n. tã ſine cõſilio eſt quã relinquere Deũ qui nos fecit, & ſeq. deos alienos quos nos fecimus. Tertius erroris ſenſus eſt Thalamin, quod eſt præcipitium vel ſuſpenſio, quia nouiſſima huius erroris tẽdunt in ꝑcipitiũ & profundũ inferni. Hos Gẽtilitatis ſenſus tanq̃ filios Enac vetuſti erroris abſcidit lex, quæ & ſecundũ literã verũ Deũ & creatorẽ oĩum ꝑdicat. Sed nũc aſcẽdit Caleb ad illã ciuitatẽ literarũ, & dixit, Quicũque exciderit ciuitatem literarũ & obtinuerit eã, *dabo ei Axã filiam meam vxorẽ.* Othoniel qui cepit ciuitatem literarum interpretatur reſpõſio Dei. Reſponſio autem Dei dicitur is cui reſpondet Deus .i. cui arcana reuelat. Iſte ergo qui pt capere ciuitatem literarum veteris teſta. & excidere literam occidẽtem, frater Caleb iunior. Hic ego, ſum, qui exciſa legis litera ſenſum in ea ſpiritualem requiro. Excido autem literam, cum nõ ſm carnem circuncidor, neque ſecundũ carnem azyma comedo, neque paſcha cũ Iudæis obſeruo vel huiuſmodi &c. ꝑmittitur enim

Humilitas [du]plex.
[M]atth. 11. d.
Luc. 14. c.
1. Petr. 5. b.
[2.] Reg. 13. c.
Poetarum & Philoſophorum humilitas de Deo.
1. Par. 2. f.

a ¶Conuerſationis.
in cognationibus ſuis. Caleb verò filio Iephone
a ¶Non in extremis.
dedit partem in medio filiorum Iuda, ſicut præ
a Non in ſorte. b ¶Qui interpretatur humilitas inanis, vel reſponſio inanis.
ceperat ei Dominus. Cariatharbe patris Enac,
ipſa eſt Hebron, deleuitque ex ea Caleb tres fi- 1
a ¶Extra me .i. eccleſiam. b ¶Frater meus extra conſilium .i. ſine cõſilio, omnes enim filii inanis humilitatis extra conſilium ſunt.
c ¶Lxx. Thalamin .i. præcipitium vel ſuſpenſio, quaſi vrgus .ſ. & præceps.
lios Enac, Saſai et Ahimã et Tholmai de ſtirpe
Enac, atque inde cõſcendẽs venit ad habitato- 2
a ¶Quæ interpretatur loquela.
res Dabir, quȩ prius vocabatur Cariathſepher,
a ¶Vnde vt non carnaliter impleat vel intelligat, ſed ſpiritualiter.
id eſt, ciuitas literarum. Dixitque Caleb: Qui
a ¶Ciuitatem literarum. literam .ſ. veteris teſtamenti.
percuſſerit Cariathſepher, et ceperit eam,
¶Legis .ſ. intelligentiam.
dabo ei Axam filiam meam vxorem. † Ce-
a ¶Othoniel reſponſio Dei, cui .ſ. Deus reſpondet & arcana reuelat.
pitque eam Othoniel filius Cenez frater Ca-
leb iunior, deditque ei Axam filiam ſuam 3

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Caleb.* Hic cõſequenter deſcribit̃ ſors Iudæ in ſpeciali quãtum ad ipſum Caleb, quia cepit partem ſpecialẽ, vt dictum eſt ca. 13. & hic repetit̃. Et patet litera ex ꝑdictis vſque ibi.

2 *Inde conſ. ue.* .i. ciuitas lr̃arum. hoc eſt additũ a trãſlatore, ad oſtendendũ interpretationẽ huiꝰ nois Cariathſepher, q̃a Cariath interpretat̃ ciuitas. ſepher ſcriptura vel liber. Dñt aũt Hebræi, q iõ ſic vocata eſt iſta ciuitas, eo qđ Othoniel qui iſtam ciuitatẽ cepit, vt ſtatim ſubdit̃, aliqua legis capitula, q̃ obfuſcata & deleta fuerant tpe luctus Moſi, ibidẽ reparauit. Sed hoc patet fictitiũ, quia hoc eſt manifeſte contrariũ textui, vbi dicit̃, *Venit ad habitatores Dabir quæ prius vocabatur Cariathſepher.* Si aũt dictum Hebrȩorũ eſſet verũ, diceret econuerſo, *Venit ad habitatores Cariathſepher, quæ prius Dabir vocabatur.* Et ideo oportet dicere, q alia rõne vocabatur Cariathſepher .i. ciuitas literarum, antequam Othoniel & Caleb venirent illuc, vt pote quia ibi inuentȩ fuerant literæ, quibus vtebantur Chananei habitatores terrȩ, vel vigebat ſtudium alicuius ſcientiæ, vel aliquid huiuſmodi.

3 *Deditque ei Axam filiam* Hoc vr̃ eſſe contra legẽ. Leuit. 18. vbi prohibetur matrimonium inter filiũ alicuius & ſororẽ eiuſdem, ſm q ibi dicitur, *Turpitudinem ſororis patris tui non reuelabis* & in eodem gradu ſunt frater alicuius & filia eiuſdẽ Othoniel aũt hic dr̃ frater Caleb, & ideo contra legem vr̃ quòd acceperit eius filiam. Ad hoc dñt aliqui q, Caleb ignorans euentum belli venturũ .ſ. q Othoniel frater eius deberet percutere Cariathſepher, dixit publicè & in gñali illud quod præmittitur hic. *Qui, &c.* poſt factum verò ex quadam magnificẽtia noluit retractare dictũ ſuũ ſicut & Iepthe voluit implere votũ ſuum de immolatione filiæ ſuæ ſicut hetur Iud. 11. ſed illud non vr̃ verum, tum quia Caleb erat vir ſanctus & bonus, vt dictũ eſt c. 14. & iõ nõ eſt veriſimile qđ feciſſet ꝯ legẽ, tum quia Othoniel fuit vir ſanctus & bonus, ſm qđ dr̃ Iud. 3. b. *Suſcitauit eis ſaluatorem Othoniel* Et ſequitur *Fuitque in eo ſpiritus Dñi, & iudicauit Iſrael,* & iõ nõ eſt veriſimile qđ vellet contra legem uxorẽ accipere, pp hoc dicunt alii, quod Cenez pater Othoniel fuit frater ipſius Caleb, vt dictum eſt ſup. 14. ca. & ſic Othoniel fuit nepos eius, & per cõſequens non fuit ꝯ legẽ qđ acciperet eius filiã, q̃a iſte gradus in lege non fuit prohibitus. Qđ aũt Othoniel hic dr̃ frater Caleb, hoc eſt eo modo loquedi quo Lot dicit̃ frẽr Abraham Gene. 13. qui tamen erat eius nepos, vt patet ibidẽ. Pòt etiam

MORALITER.

† 1 *Caleb. ſic.* ſupra. ꝑ Caleb ſignat̃ eſt ſenex vigoroſus ad debellandũ vitia, qui eſt Chriſti membrum, ſic in iſto loco per Caleb poteſt ſignificari Chriſtus, q eſt fidelium caput. Nã frequenter in expoſitione ſacræ ſcripturæ; & maxime myſtica fit tranſitus de capite ad membra, & ecõuerſo, pp eorum cõnexionem. Per hoc igit̃ q, Caleb in Cariatharbe confudit tres gigantes filios Enac figuratũ fuit, quod Chriſtus in Ieruſalem ternariũ filiorum diaboli confuſurꝰ erat. ſacerdotum, ſcribarum, & Phariſȩorum, quos in euangelio legitur frequenter confudiſſe.

2 *Inde conſcendens uenit ad habitatores Dabir.* .i. ciuitas lr̃arũ vocabatur, per quam intelligi poteſt vniuerſitas hæreticorũ, qui ex literatura ſuperbiẽtes nouas fingũt hæreſes, & eas nitunt̃ verboſitate philoſophica ul̃ rhetorica defendere, ideo bene dicit̃ quod Cariathſepher vocata fuit Dabir, quæ locutio interpretatur. Hanc autem ciuitatẽ debellauit per Othoniel, qui ſecundũ Hebræos fuit valde literatus, & frater Caleb dicitur in textu & ſignũ Dei interpretatur. propter qđ per hæc tria Othoniel ſignat, hominẽ, literarum & etiã bonũ. De quo dicit ſaluator Matt. xij. d. *Quicunq; fecerit vol. patr. mei qui in cælis eſt, hic frater me. &c.* Et ꝑ interpretationẽ, q̃ eſt ſignũ Dei, ſignat hominẽ baptizatũ, Chr̃i ſignũ hñtẽ. Iſte vero tres cõditiones fuerũt i beatis, Ambroſ. Hieron. Auguſtino et Grego. et plu. alijs ꝑ quos Chr̃s hereticos ꝯfutauit.

a vxorem: Qui cum pergerent, ſimul ſuaſa eſt a viro ſuo, vt peteret a pa- 1
a ¶Gentium populo, de quo dicitur. Sol. & audu. mihi.
b tre ſuo agrum, † ſuſpiſurauitque vt ſedebat in aſino. Cui Caleb, quid ha 2
bes, inquit? At illa reſpondit: Da mihi benedictionem. Terram aren- 3
tem dediſti mihi, † iunge & irriguam. Dedit itaq; ei Caleb † irriguum 4
ſuperius & inferius. Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Iuda per cogna-
tiones ſuas. Erantq; ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iux- 5
ta terminos Edom à meridie, Cabſeel & Eder, & Iagur, & Cina, & Di
mona, & Adada, & Cedes & Aſor, & Iethnan, Ziph, & Telem, & Ba-
loth, & Aſornoua, & Carioth, Heſron. Hæc eſt Aſor. Amam, Sama, &
Molada, Aſergada, & Haſſemon & Bethpheleth, & Aſſerſual, & Beth
ſabeæ, & Baziothia, & Bala, & Iim, & Esē, & Eltholad, & Ceſil, & Har
ma, & Siceleg, & Medemema, & Sēſenna, Lebaoth & Selim, & Aen,
& Remon: Oēs ciuitates triginta nouē, & uillæ earū. In campeſtrib. ve- 6
rò Eſtaol & Sarea & Aſena & Zanoe & Engannim & Taphua & Enaī
& Ierimoth, & Adullam, Socho & Azecha, & Saraim, & Adithaim, et
Gedera, Gederothaim, vrbes quatuordecim et villæ earum Sanā, Ha 7
daſſa et Magdaldal, Delea, et Maſepha et Iect hel, Lachis, et Baſchath 8
et Eglon, Hebbon, et Leheman et Cethlis, et Giderot et Bethdagon
& Naama, & Maceda, ciuitates ſedecim, & villæ earū. Labana & Ether
& Aſan, Iephtha, & Eſna, & Neſib, & Ceila, & Aczib & Mareſa, ci-
uitates nouem & villæ earum. Accaron cū vicis et villulis ſuis. Ab Ac- 9
caron vſque ad mare, omnia quę vergunt ad Azotum, & viculos eius.
Azotus cum vicis et uillulis ſuis. Gaza cum vicis et villulis ſuis, uſque
ad torrentem Aegypti, er mare magnum terminus eius, et in monte
Samir, et Iether, et Socoth, et Denna, Cariathſenna, hęc eſt Dabir,
Anab, et Iſtemo et Anim, Goſen, et Olon, et Gilo, ciuitates vndecim,
et villæ earum. Arab, et Ruma, et Eſaam, et Ianum, et Beththaphua et

☞ tur enim mihi ſi ciuitatē literarū excidero, filia fratris mei A maioris. Erat enim filius Genez, qui interpretatur ſpretio. Quis enim erat ſpretior quam nos gentes alienati à cōuerſatione Iſrael? Nā prior frater meus cuius accipio filiā, quia excidit ciuitatem literarū, fuit filius Iephone, qui interpretatur cōuerſio. Dat ergo mihi minori fratri filiā ſuam. i. intelligentiā ſui lex. vnde, *Auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti. f. e.* Sciendū tamen aliud eſſe legē, cuius nunc perſonā dedimus Caleb, aliud literā veteris teſtamenti. i. ciuitatem literarū. Accepta ergo filia ei⁹, ego frater eius iunior adduco eam de domo patris ſui. Quæ cū venerit mecū ſedens ſuper aſinum, quem. ſ. ſoluerunt diſcipuli Chri, dicit ad patrē ſuū, da mihi benedictionem tuam pater, & accepit Gonechlam ſuperiorem & Gonechlam inferiorem, ideſt, pollicitationem vitæ quæ nunc eſt, & futuræ, & centuplum in præſenti ſæculo, & vitam ęternam in futuro.

Mat. 21. d.

† da mihi fontes aquarum.

† fontes ſuperiores & inferiores.

Matth. 21. a.

B

a *Othe. fi. &c. fi. ſu. rx.* Nota q; Caleb dicitur filius Iephone, & Othoniel filius Cenex, qui eſt Caleb iunior. i. conſāguineus

Lib. 3. Dialog. cap. 34.

C b *Sedebat in aſino.* Grego. Axa ſuper aſinum ſedet, cum irrationabilib. carnis motibus anima præſidet. Quæ ſuſpirans à patre terrā irriguam petit, quia a creatore cū magno gemitu

mitu quærenda eſt lachrymarum gratia. Sunt. n. qui iam re- D ceperunt liberè pro iuſtitia loqui, oppreſſos tueri, indigētib. tribuere, ardorē fidei habere, ſed adhuc gratiā lachrymarū non habent, hi terrā auſtralem & arentē habent, ſed adhuc hi irrigua indigent, quia in bonis operibus poſiti, in quibus magni & feruētes ſūt, oportet vt timore ſupplicij, vel amore regni cæleſtis, mala ēt quę antè perpetrauerunt, deplorent. Compunctionis autem duo principalia genera ſunt, quia deum ſitiens anima prius timore compungitur, poſt amore. Prius enim timore ſe lachrymis afficit, quia dū malorum ſuorū ſummam recolit, pro his æterna ſupplicia pertimeſcit. Cum verò longo mœrore fuerit formido conſumpta, quædam de præſumptione veniæ ſecuritas E naſcitur, & in amorem cæleſtium gaudiorū animus inflammatur. Et quæ prius flebat ne duceretur ad ſuppliciū, poſt flere incipit, quòd differtur à regno. Dat ergo ei pater irriguū ſuperius, cū ſe in lachrymis cęleſtis regni deſiderio affligit. Irriguū verò inferius accipit, cū inferni ſupplicia flendo pertimeſcit. Prius autem inferius, & poſt irriguū ſuperius datur. Sed quia cōpunctio amore dignitatis preeminet, neceſſe fuit F vt prius irriguum ſuperius, & poſt inferius poneretur.

† & deſcendit de, vel proiecit ſe de. Caleb interpre. iactauit ſe de aſino, vt ſ. proiiceret ſe ad pedes patris.

Compunctionis duo genera.

☞ Iebuſæum

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod Othoniel frater Caleb fuerit.

✱ ēt dici probabiliter vt videtur, q; licet Othoniel eſſet frater Caleb, nō tñ peccauit accipiendo neptē ſuā. nō. n. hoc eſt cōtra legem naturæ quia Abraham accepit Sarai filiam fratris ſui Aram, nec eſt ɔ legē Moyſi expreſſe, ſed tātū hoc dr ex quadam argumentatione, vt dictum eſt. Sed argumentum non videtur valere, quia in prohibendis gradibus attēditur irreuerentia naturæ, vxor autem eſt ſubiecta viro & nō ecōuerſo, & ideo magis eſt contra reuerentiam naturę, qđ amita ſit vxor nepotis ſui, quam quod neptis ſit vxor auunculi. Item in lege Moyſi vir & mulier non erant ad paria in ɔhēdo matrimoniū, quia licitum fuit viro habere plures vxores ſimul, nō autem mulieri quod haberet plures viros, & ideo nō ſequitur, quod ſi fuerit prohibitū matrimoniū inter amitam & nepotem, quod ex hoc fuerit prohibitū matrimoniū inter auunculum & neptem, niſi aliūde inueniatur expreſſū.

1 *Qui. &c.* in Hebræo habetur, *Quæ cum pergeret, incitauit eū.* i. virū ſuum ad petendū agrū a Caleb, & vtrūque fuit verū, quia ipſa primo incitauit virū ſuū ad petendū agrū a Caleb, & ille perſuaſit ei quod ipſamet faceret, quia conuenientius erat quod ipſa peteret hoc a patre proprio quam vir ſuus.

2 *Suſpirauitque &c.* Hebræi dicunt, *Lapſa eſt de ſuper aſinum*, quia ſubitò, volūtarie tñ deſcēdit de aſino vt poneret ſe ad pedes patris ſui, vt ſic facilius impetraret.

3 *Terram arentem &c.* i. infructiferam propter ſiccitatem.

4 *Dedit itaque ei Ca. ir. ſu. &c.* quia dedit ei terrā ſic diſpoſitā, qđ in parte ſuperiori erat irriguū fontis, & ſimiliter ī parte inferiori. 5 *Erantque &c.* Hic conſequenter deſcribitur numerus ciuitatū, q̄ erāt in ſorte Iudæ Et patet litera vſq; ibi.

6 *Omnes ciuitates etc.* In Hebręo habetur. *Omnes ciuitates viginti nouem*, quia ſm veritatem tot remanſerunt, & non plures filijs Iuda. Alię autem quæ ſunt vltra iſtum numerū aſſignatę fuerunt tribui Simeō poſtea, propter quod aliquę hic enumeratæ enumerantur poſtea in ſorte Simeō. ſ. Bethſabee, Meloda, Sicelec, & aliquę aliæ, vt uidebitur inf. 19 cap. Sequitur.

7 *Vrbes quatuordecim.* In litera ponuntur quindecim, ſed vna eſt binomia, & iō computatur quaſi duæ ſ. Taphua & Ethā.

8 *Lachis.* Iſta eſt alia ciuitas ab illa quam ceperūt filii Dan, quæ prius vocabatur Lachis, & poſtea nominata eſt Dan ab eis, vt habetur Iudicum. xviij. quia illa Lachis ſita eſt in termino aquilonari terræ promiſſionis. Iſta aūt Lachis, de qua hic fit mentio eſt in parte auſtrali eiuſdem, quia erat ibi ſors Iudę, vt dictum eſt. Vnde in Hebręo illa quæ capta fuit a filijs Dan vocatur Lais, vt dicetur Iudicum. xviij

9 *Accaron cum vicis.* Iſtæ ciuitates adhuc non erant captę, tñ ceciderunt ſub diuiſione, vt dictum eſt ſupra. xiij. capite.

Cariath

MORALITER.

1 *Deditque ei Axam fil. vxo. &c.* Per quam intelligi pōt ſapiētia diuina, quæ eius filia dicitur, Eccl. 24. a. *Ego ex ore altiſſimi prodii, primogenita ante oēm creaturam.* Hæc autem ſapientia data fuit ſponſa prædictis doctoribus & alijs ſimilibus. Hæc tamen ſapientia quæ a Deo datur in via, arens eſt. i. deſiderans claram viſionem patriæ. Ideo ſubditur.

4 *Deditque ei Caleb irri. &c.* Per irriguū ſuperius intelligitur gaudium de diuina viſione, per irriguum inferius gaudium de pęnę damnatorum quam vident, euaſione.

a *Iebuſæum autem habitatorē Ieruſalem. non potuerunt filii Iuda*
A *delere*, Adam. intelligimus ſpiritualiter habitaſſe Iebuſeum cum Iudæis in Ieruſalem vſque in p̃ſentem diem ſecū̃dum
n. hom. parabolam euangelij, quæ de zizanijs dicit. *Sinite vtraque cre-*
Ioſue. *ſcere vſque ad meſſem, ne eradicetis ſimul & triticum.* Sic ẽnim in
tt. 13.d. Ieruſalem. i. in eccleſia ſunt quidam Iebuſæi. i. qui degenerem vitam ducunt, fide quidẽ & actione & conuerſatione peccati peruerſi. Non poteſt enim ad liquidū eccleſia purgari dum in terris eſt. Sunt in ea omnes ſancti, in quibus peccati macula non eſt. Sed ne cum zizanijs eradicetur & triticum, ſunt in ea aliqui in quibus vel dubia, vel occulta peccata ſunt. Qui enim manifeſtè & euidenter crimino-
B ſi ſunt, de eccleſia expellendi ſunt. Non ergo potuerunt filij Iuda diſperdere Iebuſæos, ſed habitauerunt cum ipſis in Ieruſalem vſque in præſentẽ diem. Iebuſæus interpretatur conculcatio. Debet ergo nobis eſſe ſumma cautela & ſtudium, ne quis ſcandalum faciat vel patiatur, ne quis pollutus in hanc ſanctorum congregationem introeat. Si tamen eos non poſſumus eijcere, qui nos conculcant, eos ſaltẽ quos poſſumus quorū peccata manifeſta ſunt, eijciamus. Vbi. n. peccatū euidens nō eſt, eijcere de eccleſia neminem poſſumus. Illi aūt ſunt in eccleſia
tt. 7. a. conculcantes, de quib. dr̄, *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent eos &c.*
C Iſti ergo ſunt Iebuſæi, qui indigni, audiunt verbū Dei, quo audito neq; diſcedunt vt infideles, neq; permanent vt fide- D
les, ſed percepta myſteriorum notitia & fidei noſtræ ſecretioribus perſcrutatis, conuerſi impugnant nos, & contradictionib. corda noſtra dirumpunt, verbi Dei margaritas conculcantes, & ornamenta fidei maculantes, hos non potuerunt eijcere filij Iuda de Ieruſalem vſque in præſentem diem.

b *Vſque in præſentem diem.* id eſt, ſeculi æternitatem more ſcripturæ. Sed hoc ad literã ſtare non poteſt, q̃uo enim Iebuſæus habitat cum filijs Iuda in Ieruſalem, quandiu durat hoc ſeculum, cum nec filij Iuda habirent ibi in ſeculum? Conculcationem ſcandalum. ſ. faciẽtes in eccleſia, & qui percepta myſteriorum notitia verbi Dei, margaritas impugnando conculcant. Ieruſalem viſio pacis interpre- E
tatur. Si ergo in corde noſtro ædificata eſt Ieruſalem. i. viſio pacis, & Chriſtum qui eſt pax noſtra ſemp̃ intueamur, & ſeruemus in corde nr̃o, ſiquidem ita fixi & ſtabiles ſimus in hac viſione pacis, vt nulla cogitatio peccati aſcendat in cor noſtrū, poſſumus dicere, quia in Ieruſalẽ ſumus, & nullus nobiſcum eſt niſi ſoli ſancti. Nūc verò etiam ſi ad grandem profectum veniamus, & ſummis nos ſtudijs excolamus, nullum puto tam purum eſſe, qui non aliqua cogitatione maculetur. Certum eſt ergo habitare etiã Iebuſæos, cum filijs Iuda in Ieruſalem. Laborandum tñ eſt quotidie
eijcere eos de Ieruſalẽ, ſed non omnes ſimul eijci poſſunt. F

Apheca, Athamatha, & Cariatharbe, hæc eſt
Hebron, & Sior, ciuitates nouem, & uillæ ea-
rum. Maon & Hermel, & Ziph, & Iota, Iezraël
& Lucadam, & Zanoe Accaim, Gabaa & Than
na, ciuitates decem, & uillæ earum. Halhul &
Bethſur, & Sedor, Matheth, & Bethanoth, &
Helthecō, ciuitates ſex & uillæ earum Cariath- 1
baal, hæc eſt Cariathiarim urbs ſyluarum, &
Arebba, ciuitates duæ, & uillæ earum. In deſer-
to Betharaba, Meddin, & Sachaca, & Nebſan,
& ciuitas Salis, & Engaddi, ciuitates ſex, & uil-
a ¶zizania. ſ. b ¶Eccleſiæ.
a læ earū. Iebuzæum autem habitatorem Ieruſa- 2
a ¶Ne eradicarent ſimul & triticum. b ¶Qui ſunt ſine macula & ruga.
lem non potuerunt filij Iuda delere, habitauit
¶Iſrael. ¶Eccleſiæ.
b que Iebuſęus cum filijs Iuda in Ieruſalem uſ-
que in præſentem diem.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cariathbaal, hæc eſt Cariathiarim vrbs ſyl.* Vocata eſt etiam Cariathbaal, quia ibi fuit idolum Baal. Gentiles enim colebant communiter in ſyluis vel prope ſyluas, & propter hoc fuit prohibitum filiis Iſrael ne plantarent arbores iuxta altare Domini, vt habetur Deuteron. 13. c. ne eſſent ſimiles idololatris.

2 *Iebuſæum.* Hic deſcribitur conditio cohabitatorum, cū dicitur, *Iebuſæum autem habitatorem Ieruſalem, &c.* Dicunt expoſitores noſtri communiter, quòd iſti fuerunt de genere Iebuſæorum, & tenuerunt vnum fortalitium in Ieruſalem, quod non potuerunt filii Iudę expugnare, & ideo habitauerunt cum eis in eadem ciuitate. Hebræi autem dicunt, ꝙ iſti dicti ſunt Iebuſæi, non quia eſſent de genere Iebuſæorum, ſed quia habitabant in Ieruſalem, quæ altero nomine vocabatur Iebus, vt habetur Iudicum 19. ſed deſcenderūt de Abimelech qui fuit Rex Geraræ, cum quo Abraham inijt fœdus firmatum iuramento, vt habetur Gen. 21. & propter iſtud iuramentum ſeruandum non potuerunt filij Iuda eos expellere, quia iuramentum illud fuerat vſq; ad certum tempus, quòd ad huc non tranſierat, tamen Dauid poſtea eos expugnauit, vt habetur 2. Reg. 5. cap. quia tempus dicti fœderis tunc tranſierat, de quo fœdere dicetur plenius quando veniemus ad locum illum.

ADDITIO.

In cap. 15. vbi dicitur in poſtilla, Sed argumentū non vr̃ valere, quia in prohibendis gradibus attenditur reuerentia. Hęc ſolutio poſtillatoris efficax non eſt & valida. Nam Hebraica conſuetudo quæ ad obſeruantiam præceptorum Moſaicæ legis adipem literæ firmiſſimè tenet, frequenter vtitur tali matrimonio, ſcilicet auunculi & neptis. Non enim in gradibus prohibitis attenditur ſimilitudo ſolum ſecundum diſtantiam numeralem, ſed etiam ſecundum reſpectū præferẽtiæ viri ad vxorem. *Caput mulieris eſt vir.* j. ad Cō. xj. c.

A raõ.i.rex peccati aĩam quæ carnaliter viuit, in dotem tranſcribit. Poſt hæc videndum eſt q. filij Ioſeph maiorem ſortem requirunt, dicẽtes; Quare dediſti nobis ſortem, & prędaturam unã. Ego aũt populus multus ſum, & dñs benedixit me. Si ergo nos populus multus ſumus, & bñdictus audiamus a dño Ieſu. *Populus multus es*, aſcende in ſaltum & manda tibi ipſi, & para locũ in terra & expugna Pherezęos & Raphaim. Eijciamus ergo Pherezæos q. interpretantur fructificatio. Fructificatio autẽ alia B bona, alia mala, quia arbor bona fructus bonos facit vel adfert, & mala malos. Expellam⁹ ergo q̃cquid non bñ fructificat fructum peccati, & purgemus fructũ iuſtitię. Raphaim, inquit expelle, vel potius expurga de te. Raphaim interpretatur reſolutæ matres. Eſt in anima noſtra virtus quædam quæ parit ſenſus velut mater, quæ procedit ex nobis. Vnde. *ſaluabitur autem mulier per filiorum generationem ſi permanſerit in fide.* Iſtæ ergo matres, ideſt, iſta virtus animæ, illis, in quibus fortis eſt, fortes generat ſenſus, & qui ſuperari à cõtradicente nõ poſſunt. In alijs autẽ reſoluta eſt & remiſſa, quod indicãt ſenſus quos pfert lãguidos & ineptos. Has matres de nobis expur C genius. i. ſordes & immũditias, quę naturalibus aĩæ motibus ex noſtra negligentia adueniunt purgemus, vt natu- D ralis vigor ingenitæ virtutis effulgeat.

† expellere habitatores vrbiũ illarum.

Matth.7.c.

1. Tim.2.d.

a *Non poterimus ad montana.* Adam. Non ſufficit nobis mõs, & equus electus & ferrũ Chananęo eſt, qui habitat in monte, &c. Nuſquam inuenies q̃ equũ habeat Iſraelita, ſed Chananæ⁹ hẽt equũ, q. falſus eſt ad ſalutem, & ferrum bellicum: Sed reſpondit Ieſus: *Si populus multus es, & virtutem habes non erit tibi ſors una, quia ſaltus eſt tibi & emundabis eum, &c.* Emundemus ergo ſyluam quæ in nobis eſt, inutiles ſcilicet & in fructuoſas arbores, & faciamus ibi E noualia quæ ſemper innouemus & fructum capiamus triceſimum ſexageſimum & centeſimum, vnde. *Securis ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Si emundaueritis, inquit, ſyluam, & erit tibi, cum inde exterminaueris Chananeũ. Conemur ergo Chananæum qui nobiſcum eſt citius ſubijcere & obedientem facere. Poſt hæc etiam exterminare. Si autem dimittimus eum & negligimus, veniet Pharao rex Aegypti, & incipiet locum noſtrum dare in dotẽ filię ſuæ, & captiuos nos tradere legi peccati. Obſeruemus ergo vt præualeamus contra Chananęos, ne ſi inualuerint contra nos de Iſraelitis faciãt Chananæos. F

Homil.22.

Iſraelitæ n[on] habẽt equ[os]

Matth. 3

Ibidem.

Ibidem.

runt filij Manaſſe has †ciuitates ſubuertere, ſed cœpit Chananæus
habitare in terra ſua. Poſtquam autem conualuerunt filii Iſrael, ſub 1
jecerunt Chananæos, & fecerũt ſibi tributarios, nec interfecerunt 2
eos. Locutiq; ſunt filii Ioſeph ad Ioſue, & dixerunt, Quare dediſti 3
mihi poſſeſſionem ſortis & funiculi unius, cum ſim tãtæ multitudi-
nis, & benedixerit mihi * Dominus? Ad quos Ioſue ait, Si populus 4
multus es, aſcende in ſyluã, & ſuccide tibi ſpatia in terra Pherezæi, 5
& Raphaim, †quia anguſta eſt tibi poſſeſsio montis Ephraim Cui 6
a reſponderunt filij Ioſeph: Non poterimus ad mõtana conſcẽdere, 7 8
cum ferreis curribus utãtur Chananæi qui habitãt in terra cãpeſtri,
in qua ſitæ ſunt Bethſan cum uiculis ſuis, & Iezrael mediam poſsidẽs
uallem Dixitq; Ioſue ad domum Ioſeph, †& Ephraim, & Manaſſe, 9
Populus multus es, & magnæ fortitudinis, nõ habebis ſortem unã, 10
ſed tranſibis ad montem, & ſuccides tibi, atque purgabis ad habitã- 11
dum ſpatia, & poteris ultrà procedere cum ſubuerteris Chananæũ,
quem dicis ferreos habere currus, & eſſe fortiſsimum.

* hucuſque

† ſi.

† ad Ephra[im]

Mit-

NICOLAVS DE LYRA.

dum aliquos angulos ſubintrabant ſortes illas, ſicut dictum eſt capitulo præcedenti de ſortibus Ephraim & Manaſſe.

1 *Poſtquam autem conualuerunt filii*, in hoc peccauerunt filij Manaſſe ſicut dictum eſt de filijs Ephraim in fine pręcedentis capituli.

2 *Locutique ſunt.* Hic conſequenter deſcribitur poſſeſſionis filiorum Ioſeph dilatatio, quod non eſt ſic intelligendũ quòd intrarent ſortem alterius tribus, ſed quia terram contentam intra ſortem ſuam ab eis non habitatam propter ſyluas, vel propter Gentiles adhuc ibidem habitantes ad exhortationem Ioſue acquiſierunt, & patet litera, paucis exceptis, pręmittitur tamen eorum querimonia cum dicitur.

3 *Quare dediſti*, i. modicam, reſpectu multitudinis meæ. Et eſt modus loquendi quando notatur paruitas alicuius rei, non enim poteſt dici quod filii Ioſeph haberent tantum vnum funiculum, ad literam, cum ſola dimidia tribus Manaſſe habuerit decem funiculos, vt dictum eſt.

4 *Et bene*, multiplicando in prole.

5 *Ad quos.* ex dictis eorum exhortando eos ad dilatationẽ habitationis ſuæ.

6 *Si populus*, quaſi dicat ſi tu habes magnam multitudinẽ populi conſequenter debes habere magnam fortitudinem ad dilatandum poſſeſſionem tuam.

7 *Cui reſponderunt.* allegantes difficultatem.

8 *Non poterimus.* Iudi. j. vocantur currus falcati quia in lateribus vncinis ferreis factis ad modum falcis armabantur, talibus enim antiquitus vtebantur in præliis.

Falcati currus.

9 *Dixitque.* remouens eorum allegationem.

10 *Populus multus es.* filij enim Ephraim fuerunt homines bellicoſi.

11 *Non habebis ſortem vnam.* Non eſt intelligendum, quod vna tribus habuerit plures ſortes, ſed quod dicitur Hic: *Non habebis*, ſic eſt intelligendum, non eris contentus terra acquiſita in ſorte tua, ſed acquires reſiduum aduerſarios expugnando cum Dei adiutorio, quibus debellatis poteris ſuccidere nemora & dilatare ſpatia ad habitandum. Sciẽdum tamen, quod occaſione huius dicti dixerunt aliqui, quod Ioſue non diuiſit totam terram, ſed aliquam retinuit diuidendam illis qui haberent maiorem multitudinem: ſed hoc nõ eſt bene conſonum præcedentibus, quia dictum eſt, quod etiam terra Philiſtinorum & plures aliæ ceciderunt ſub diuiſione, cùm tamen non eſſent acquiſitę Præterea ſecundũ hoc dictum, ſortes non eſſent ab inuicem diſtinctæ, ſed eſſent commiſtæ per iſtam additionem.

CAP.

MORALITER.

†terra promiſſionis ſignificatur adeptio beatitudinis ĩ terra viuentiũ Per Ioſue verò figuratus fuit ipſe Chriſtus vt ſępi⁹ eſt dictum. Per hoc ergo quod Ioſue filiabus Salphaad, qui mortuus fuit ĩ peccato ſuo vt habet̃ Nu. xxvij dedit poſſeſſionem in terra promiſſionis, ſignificat̃ quod pueri malorũ parentum non priuantur hæreditate cæleſti pp malitiam ipſorum, niſi fuerint imitatores ſcelerũ paternorũ, licet aliquando priuentur hęreditate terrena ſecundũ iudicium humanum. Item per hoc q̃d hęreditas filiabus fuit data, ſignificat̃ q̃d in adeptione beatitudinis differentiam non facit diſtinctio ſexuũ, ſed meritorũ. Coloſ. iij. b. *Expoliantes uos veterẽ hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum, qui renouatus eſt in agnitionem Dei ſecundũ imaginem eius qui creauit eum, ubi non eſt maſculus.*

1 *Locuti.*

1 *Locutiq; ſunt.* ſcilicet tribus Ephraim & dimidia tribus Manaſſe, p quas ſignificatur ſtat⁹ religioſorũ & maxime mẽdicantium. Manaſſes enim interpretat̃ obliuio. Religioſi vero mẽdicantes inter alios magis obliuiſci debent temporaliũ. Ephraim autẽ fructifer vel fructificatio interpretatur, in regionibus autẽ mendicantium diebus iſtis plures inueniunt̃ apti ad faciẽdum fructum animarũ. Per filios igit̃ Ephraim & Manaſſe petentes ampliationẽ poſſeſſionis ſuę, ſignificantur religioſi mendicantes. petentes p ſe vel p alios expreſſe vel interpretatiuè ampliationẽ promotionis in officijs prędicandi, legendi, & huiuſmodi, plus quã ſunt apti propter q̃d exemplo Ioſue debent eis pręlati dicere.

2 *Aſcende.* ideſt, applica te ad ſtudium ſacræ ſcripturæ & bonę vitæ vt per hęc merearis in dictis officijs dilatari: nec propter difficultatem debent ſe excuſare, quia ſecundum Poetam: Labor improbus omnia vincit.

A

CAP. XVIII.

MIttam vobis. Adaman. In cōſuetudine hoīum eſt, cum aliquid ſorte diuiditur, fortuito vr̄ ſors illa ad illum, vel alia ad aliū̄ cadere. In ſcriptura autē ſancta nō eſt ita: Si.n.de tanta re patres ſortibus ſumerēt iudiciū, vel emi ſiſſent, nihil mirū eſſet ſi Gentiles hoc facerēt. Sed videamus ſi in ſcripturis aliqd ſit ꝓpoſitum, qđ nobis qd virtutis ſit in ſortibus manifeſtet. In Leuitico ſcriptū eſt: *Accipiant duas ſortes, ſors una in dn̄o, & ſors vna in capro emiſſario.* B Item ibi, Moyſes ſorte diuiſit terrā tribui Ruben, & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe. Dedit etiā Ieſus ſecundum pręceptum dn̄i Caleb ſortem & tribui Ephrem, & dimidię tribui Manaſſe. Et poſt hæc, inquit, congregauit eccleſiam de filijs Iſrael & dixit, *Mittam ſortem & proferam in conſpectu dn̄i ſortem &c.* & poſt hęc ſortibus miſſis ſic hæreditas populo diſtribuitur, & agitatur ſors iſta non fortuito, ſed ſecundum quod prædeſtinatum eſt a Deo. denique tribus Beniamin prima ibi accepit ſortē, vbi erat Ieruſalē, poſt hanc tribus Simeon: ſecūda poſt Iſſachar deinde, Zabulon, deinde Aſer, poſt Nephthali, deinde Dan, in q̄bus nouiſſimè veniunt tres illę tribus q̄ ex concubinis ſunt. Inuenio in ſcripturis etiam Gentiles ſortē miſiſſe. cū Ionas nauigaret, & tēpeſtas vrgeret, quaſi ſors pro- C dere deberet vel poſſet cuius cauſa piculū̄ immineret. & q̄uis Gentiles eſſent a cognitione Dei alieni, nō hac opinione falluntur. ſors.n.verum prodit. Salomon quoq; ait: *Contradictiones quoque cohibet ſors &c.* veluti ceſſare oſtēdens ɔ̄dictiones, vbi ſors mittit̄. In nouo quoq; teſtō̄ conueniētes apoſtoli multò ſapientiores, quàm qui nunc epos, vel presbyteros, vel diaconos ordinant, elegerunt duos, nec tn̄ de eis iudicauerunt, vt illū facerent Apoſtolū quē voluiſſent: ſed orantes miſerunt ſortē, & cecidit ſors ſuper Matthiā, & annumerat⁹ eſt cū xj apoſtolis, & factus eſt duodenarius. ꝑcedēte.n. orōne, non caſu, ſed diuina prouidentia ſors diuinū iudicium ꝓferebat. Paul⁹ quoque de Chriſto dicit: *In qua ſorte vocati ſumus prædeſtinati ſecūdum propoſitum eius, qui omnia operat̄. &c.* Et ad Coloſſenſes: *Gratias agens Deo patri qui idoneos nos fecit in parte ſortis ſanctorum in lumine.* Ex his omnibus hoc dixiſſe ſufficiat, qd nobis ab apoſtolis ſors ducta deſignat, qa vbi ex fide integra & oratione pręmiſſa ſors ducit̄ ea q̄ Dei voluntas continet in occulto, ſors hominibus declarat in manifeſto. Secundum verò interiorem intellectum, ſicut Paulus videt̄ indicare dicens, *in partem ſortis ſanctorum, & in ſorte vocati in Chriſto.* Videndum eſt, ne forte nō ſolum in hominibus, ſed in ſupernis virtutibus ſors agatur, & præſideat aliqua virtus huic officio: quæ verbi cauſa Ieſu filio Naue nunc ſorte hæreditatem diſtribuenti, non ad aliquam gratiam ſed ſecundum hoc quod ſcit Deo placere, ductum præbeat ſortis: & illi faciat euenire quæ prima ſunt, quem ſcit apud Deum

D Prou. 18.c. — Act. 2.d. — † vacatis vel otioſi eſtis — † Tradite. — Ephe. 1.c. — E — Col 1.b. — Sortium vſus q̄ō licitus. — Ibidem. — F

CAP. XVIII.

COngregati ſunt oēs filij Iſrael in Silo, ibiq; fixe- 1
runt tabernaculū † teſtimonij, & fuit eis terra 2
ſubiecta. Remāſerunt aūt filiorū Iſrael ſeptem 3
tribus, quæ necdū acceperāt poſſeſsiones ſuas. 4
Ad quos Ioſue ait: Vſquequo † marcetis igna- 5
uia, & non intratis ad poſſidēdā terram quam
Dn̄s Deus Patrū veſtrorum dedit vobis? † Eli-
gite de ſingulis tribubus ternos viros, vt mit- 6
tam eos, & pergant, atque circumeant terram, & deſcribant eam
iuxta numerum vniuſcuiuſque multitudinis, referantq; ad me quod
deſcripſerunt. Diuidite vobis terrā in ſeptem partes, Iudas ſit in ter- 7
minis ſuis ab Auſtrali plaga, & domus Ioſeph ab Aquilone, mediam 8
inter hos terram in ſeptem partes deſcribite, & huc venietis ad me,
a vt coram Domino Deo veſtro mittam vobis hic ſortem, quia non
eſt inter vos pars Leuitarum, ſed ſacerdotum Domini eſt eo-
rum hæreditas. Gad autem & Ruben, & dimidia tribus Manaſſe

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVIII.

1 COngregatq́; ſunt. *Hic conſequenter deſcribitur aſſignatio ſortiū ſeptem tribubus reſiduis. Circa qđ primò deſcribitur tabernaculi translatio, ſecundò ſortium deſcriptio, ibi:* Remanſerant: *tertiò ducis diuidentis poſſeſſio circa finem. 19. ca. ibi,* Cumq́; compleſſet. *Circa primum dicitur:* Congregatiq́; ſunt. *vt ibi cum ſolennitate debita transferrent tabernaculum domini de Galgalis.*

2 Ibiq; fixe. *Silo.n.erat in ſorte Ephraim, de qua tribu erat Ioſue q præ cæteris magis zelabat de cultu diuino, & ideò ibi fuit poſitū tabernaculū ad manendū, & ibi manſit, quouſq; deſtructa Silo translatum fuit in Nobe.* 3 Et fuit. *non ꝙ tunc eſſet adhuc acquiſita tota, vt patet ex prædictis, ſed quia aduerſarii qui remāſerant non audebāt contra eos mouere bellū. Et quia aliqui eorum redacti erant ſub tributo, vt patet ex prædictis.* 4 Reman. *Hic conſequenter ponitur ſortium deſcriptio. & ſecundò earū aſſignatio, ibi:* Et aſcendit ſors prima. *Circa primum ſciendum ꝙ iſta deſcriptio facta eſt ad inſtinctum Ioſue per viros ad hoc miſſos, & ideo primò iſti viri eligūtur, & ſecundò legationem exequuntur, ibi:* Cumq́; ſurrexiſſent viri. *Circa primum dicit̄:* Remanſerant. *quia quinque aliæ iā acceperant Rubē, & Gad vltra Iordanem, Iudas & Ephraim citra. Manaſſe verò partim hinc partim inde, vt patet ex ſupradictis.* 5 Vſquequo. *quia non erāt bene diligentes ad hn̄dum portiones determinatas, & p cōſequēs minus ſolliciti ad extirpādū Gētiles, q remāſerant in terra: quia quilibet eſt magis ſollicitus circa rem propriam quàm circa communem.*

6 Elig. de ſing. tri. *vt nulla trib. poſſet cōqueri de illa deſcriptione.*

7 Diuidite. *ſcdm numerum tribuum, quæ non acceperant hæreditatem. Dicunt ēt aliqui ꝙ illæ partes non fuerunt æquales, quia tribus non erant æquales in multitudine. Et hoc conſonat ei quod immediatè præmittitur.* Deſcribant aūt iuxta numerū vniuſcuiuſq; multitudinis. *conſonat ēt ei quod ſcribitur Nu. 23. f.* Pluribus maiorē partem dabis. *Sed contra hoc videtur illud qđ poſtea ſubditur hic,* Circūite terram & deſcribite eam, ac reuertimini ad me, vt hic coram dn̄o Deo veſtro in Silo mittā vobis ſortem, *ſ. ad hoc quòd ſciatur quæ tribus quam partem habere debeat, ſi autē fuiſſet facta diuiſio per partes maiores & minores ſecundum maiorē, vel minorem multitudinē cuiuslibet tribus, per hoc fuiſſet ſcitum quā partem quælibet tribus deberet habere, & miſſio ſortium per Ioſue eſſet inutilis: imò poſſet eſſe nociua, ſ. ſi ſors tribus hn̄tis maiorem multitudinem caderet ſuper minorem partem. Ideo ſecundum iſtam viam oportet dicere ꝙ ſors ex diuina ordinatione ſemper cadebat ſuper partem proportionatam illi tribui, & ſic non poterat eſſe nociua. nec etiā erat inutilis, imò vtilis. ſ. ad reprimendum contentiones quæ poſſent oriri ſi illa diuiſio eſſet facta ſimpliciter ex ordinatione humana. Alij verò dicunt, ꝙ partes prædictæ fuerunt æquales, & quælibet pars fuit diſtributa per familias vnius tribus. verumtamen vna familia accipiebat maiorem partem quàm alia ſecundum quod continebat plures domos, & vna domus maiorem partem quam alia, ſecundum quod cōtinebat plura capita, & quantum ad hoc intelligitur quod allegatum eſt de libro Numerorum:* Pluribus dabis maiorem, & paucioribus minorem. *non autem quantum ad inæqualitatem ſortium ſeu partium quæ aſſignabantur ſingulis tribubus.* Nu. 26. f.

8 Iudas. *Erat.n.in termino auſtrali & trib. Ephraim in aquilonari, quia erant tribus bellicoſiores ad ſuſtinendum impetum inimicorum aduenientium cōtra filios Iſrael ab extra: quia non poterant ſic ex aliis partibus intrare, eo ꝙ mare Mediterraneum claudit totum latus occidentale terræ promiſſionis, & Iordanis fluuius latus orientale.*

✠ 1 *Cumque*

MOLALITER.

† Hic ſimul ponitur ſenſus myſticus duorum capitulorum propter connexionem eorum cum dicitur:

1 *Congre.* per Silo qui interpretat̄ miſſus, ſignificatur dn̄s nr̄ Ieſus Chriſtus de quo dicitur Gal. 4. a. *At vbi venit ple. tēp. miſit Deus fil. ſu. fa. ex mu. fa. ſub lege, vt eos qui &c.* per hoc ergo qđ dicitur, *Cong.* ſignificatur congregatio fidelium in Chriſto. Mat. 18. c. *Vbi ſunt duo uel tres congre. in no. meo in me. eo. ſum.*

2 *Ibiq; fixe.* per qđ intelligitur eccl. Apoc. 20. a. *Ecce tabernaculum Dei cum homi.* Et hoc tabernaculum in Chriſto fixum eſt, Mat. 21. c. *Super hanc petrā ædi. eccl. meā.* Ipſe nāque Chriſtus figit hoc tabernaculum in ſeipſo. Per hoc autem quod dicit̄: *Quod.* intelliguntur apoſtoli qui poſt Chriſtū fuerunt fundatores eccleſiæ. Vnde Apoc. 21. d. dicitur, ꝙ nomina duodecim apoſtolorū & agni ſcripta ſunt in portis ciuitatis, p quā eccleſia deſignat̄. 4 *Reman.* per quas ſignificat̄ vniuerſitas electorū q nēdū habēt poſſeſsionē in terra viuentiū. Et diuidunt̄ in ſeptē tribus. i. ſtatus, ſ. prælatorū, curatorū, clericorū, principum, militum, vulgariū: de quolibet enim ſtatu ſunt aliqui accepturi poſſeſſionem in terra viuentium.

1 *Et aſcen.*

iam acceperant poſſeſſiones ſuas trans Iordanem ad Orientalem pla-
gam, quas dedit eis Moyſes famulus dñi. Cumque ſurrexiſſent viri, vt 1
pergerent ad deſcribendā terram, p̄cepit eis Ioſue dicens: Circuīte ter-
rā & deſcribite eā, ac reuertimini ad me, vt hic coram dño in Silo mit-
tam vobis ſortē. Itaq; perrexerunt & luſtrantes eā in ſeptē partes diui
ſerunt, ſcribentes in volumine, reuerſique ſunt ad Ioſue in caſtra Silo.
Qui miſit ſortes coram dño in Silo. Diuiſitq; terram filijs Iſrael in ſe-
ptē partes. Et aſcendit ſors prima filiorū Beniamin p familias ſuas vt 2
poſſiderent terrā inter filios Iuda & filios Ioſeph, Fuitq; terminus eorū
cōtra Aquilonē a Iordane, pgens iuxta latus Iericho Septentrionalis
plagę, & inde cōtra Occidentē ad mōtana cōſcendens, & perueniens
ad ſolitudinē Bethauē, atq; pertrāſiens iuxta Luzā ad Meridiem (ipſa 3
eſt Bethel) deſcenditq; in Ataroth Addar in montē qui eſt ad Meri-
diē Bethorō inferioris, & inclinatur circūiens contra mare ad Meridiē
montis, qui reſpicit Bethoron contra Aphricum. Suntque exitus eius
in Cariathbaal, quæ vocatur & Cariathiarim vrbē filiorum Iuda. Hæc
eſt plaga contra mare ad Occidentem. A Meridie autem ex parte Ca-
riathiarim egreditur terminus contra mare, & peruenit vſque ad fon- 4
tem aquarū Nephtoa. Deſcenditq; in partem montis qui reſpicit val-
lem filiorum Ennon, & eſt contra Septentrionalem plagā in extrema
parte Vallis Raphaim. Deſcenditque in Geennon, id eſt Vallis Ennō,
iuxta latus Iebuſæi ad Auſtrum, & peruenit ad fontem Rogel, tranſiēs 5
ad Aquilonē, & egrediens ad Enſemes, id eſt, fontem ſolis, & pertran- 6
ſit uſque ad tumulos qui ſunt è regione aſcēſus Adomim, deſcenditq;
ad Habenboen, id eſt, lapidem Boen filij Ruben, & pertranſit ex la- 7
tere Aquilonis ad campeſtria, deſcēditq; in † planiciē, & prætergredi-
tur contra Aquilonē Bethhagla, ſuntq; exitus eius contra linguā ma-
ris ſalſiſſimi ab Aquilone in fine Iordanis ad Auſtralem plagā, qui eſt
terminus illius ab Oriente. Hæc eſt poſſeſsio filiorū Beniamin per ter-
minos ſuos in circumitu & familias ſingulas. Fuerūtque ciuitates eius 8
Iericho & Bethhagla, & Vallis Caſis, Betharaba & Samaraim & Be-
thel & Auim & Aphara & Ophera, Villa Hemona & Ophni & Gabee
ciuitates duodecim & Villæ earū. Gabaon & Rama & Beroth & Meſ-
phe, Caphara Amoſa & Recem Iarephel & Tharela & Sela Eleh &
Iebus quæ eſt Ierulalem: Gabaath & Cariath ciuitates quatuordecim 9
& villæ earum. Hæc eſt poſſeſsio filiorū Beniamin iuxta familias ſuas.

† Haraba.

A Deum primū tenere locum, vt quod latet apud Deū, ſortis gubernatione ēt hoībus demonſtratur: alium verò facere ſecundi loci, & alium tertij. Quod ita geſtum nō ſolum in terris arbitror, ſed ēt in cęleſtibus, & huiuſmodi ſortē quę apud Deum ēt meritorum cōtēplatione diſtinguitur, ēt illo tpe habitā, cum diuideret excels⁹ gētes ſm numerū angelorū Dei: & facta eſt portio domui Iacob, funicul⁹ hæreditatis eius Iſrael, hic.n. partē per ſortē & funiculū Iſrael Deū dicit eē ſortitū. (Deut. 32. a.) Nō ergo fortuito putādū eſt p ſortē eueniſſe illi angelo Aegyptiorū gētē, alij Idumæorū, alij Moabitarum & ſimilia. Sed ibi ēt ſi ſm numerum angelorū Dei diuiduntur gētes ſorte, ſicut B in hoībus diximus, q̄a Dei iudiciū occultum ſors pādit in publicū: talis ſors fuiſſe credenda eſt, qua p merito ſuo quiſq; illā vel illā gentē ſuſceperit. Nec p ſingulos quidē, q̄ ſine ſorte, q̄ Dei iudicio diſpendit, eueniret: dicendū eſt, vt alius talē vel talē vitam a natiuitate ſortiatur: vel qđ boni angeli adſint hoībus & contrarij, vt ille angel⁹ animæ Petri cuſtodiam ſortitus ſit, alius Pauli, ali⁹ cuiuslibet infantis de eccl̃ia. Nō eſt enim du- C bitandum de Dei iudicio, qui vel illorum dignitatē vel animæ noſtrę ad liquidum reſpicit qualitatē cuiq; noſtrū cuſtodia dari quadā ſorte myſtica Chr̄i diſpenſatione directa: Puto ēt de his virtutib. q̄ mūdi miniſteria ſuſceperūt, q̄ nō fortuito illa virtus terræ vel arborū germinationib. p̄ſit, illa fontiū uel fluminū fluenta exhibeat, alia imbriū, alia vētorum, D alia marinis, alia terrenis animalibus uel ſingulis quibuſq; è terra gignentib. præſit, & eſſe in ſingulis ſacra ineffabilia diuinæ diſpenſationis, ut in ordine ſuo cuncta p vnamquāque virtutē dirimantur, & cōpetenti officio: vnde: *Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpūs, & in miniſterium miſſi, propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis,* (Heb. 1) Ad horum imitationem dicūtur ſortes duci per Ieſum, & hæreditas p tribus diuina diſpēſatiōe decerni, & per ineffabilem Dei prouidentiam ac pręſciētiā in his ſortibus adumbrari futuræ in cœlis hæreditatis exemplar, quia lex vmbrā dicitur futurorū bonorum habere, Hinc Paul⁹ ait: E *Acceſsiſtis ad Siō montem, & ad ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cœleſtem.* († ab ex tate & i Hæb. 1) Eſt ergo ciuitas ī cęlis quę dr̄ Ieruſalem & mons Sion. Nō ſine cauſa Beniamin accepit in ſorte ſua Ieruſalem & montē Siō, ſed quia cœleſtis Ieruſalem ratio exigebat, vt nō alij daret terreſtris quę ē figura cœleſtis. (Hom. in Ioſ.) Adam. Bethlehē quoq; non ſine certa rōne in ſortem Iudæ decernit vt̄ Hebron, vel ſingulæ ciuitates ſingulis tribubus conſcribuntur. Sed cœleſtia loca in quibus Ieruſalem & Sion nominantur &c. quæ his vicina ſunt, hoc in ſe rationis continebant in cœlis quòd forte gubernabatur in terris. F Hinc ergo eſt, quod diſpenſauit diuina ſapientia nomina quædam locorum ſcribi, quæ myſticā interpretationē cōtineant quib. indicatur, quia hæc certis ratio- (Nomina myſtic. interpretat. eſt.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cumque*. Hic ponit̃ executio deſcriptionis, & patet lr̃a ex prædictis, qualiter aūt illicitum ſit vti ſortibus dictū fuit ſupra 7. c. & ēt Nu. 32. 2 *Et aſcen.* Hic ponit̃ terræ deſcriptæ aſſignatio: & primò tribui Beniamin. ſecundò alijs ſex tribubus 19. c. Circa primū primò tribui Beniamin termini aſſignant̃. ſecundò ciuitates noīantur, ibi. *Fueruntq;*. Circa primū dr̄. *Et aſcen.* Hoc dr̄ quia Ieruſalem pro parte cecidit in tribu Beniamin, vt dictum fuit ſuprà quæ eſt in altiori loco quàm loca circumadiacentia, ſequitur: 3 *Atque*. Dn̄t aliqui quod ipſa eſt Ieruſalem quæ vocata eſt Luza & Bethel, vt dictum fuit Gene. 28. ſed hoc non vr̄ verū, quia infra eo. cap. vbi nominātur ciuitates ſortis Beniamin, Bethel, & Ieruſalē diſtinctè noīantur in medio alijs interpoſitis. Item hic immediatè ante ſit mentio de Bethauen, quæ eſt eadē cū Bethel, vt dictum eſt ſupra 8. cap. Et ideo melius vr̄ quod iſta Bethel Luza eſt alia a Ieruſalem: nec eſt inconueniens qđ plures ciuitates eiſdem nominibus nominent̃, quia hoc frequenter reperit̃. Aduertendum tñ eſt, q̄ iſta Bethel non eſt de ſorte Beniamin, iō dr̄ hic: *Pertranſiens iuxta Luzam*. nō includens ipsā: ideo Iudic. 1. de ſorte Ioſeph ēt dicitur. 4 *Contra*. Ventus eſt aquilonaris. & ponitur hic p parte orbis ex qua flat ille ventus. 5 *Iuxta*. habitatoris Ieruſalem, cuius vna pars cecidit in ſorte Beniamin. 6 *Et*. Hebræi dn̄t: Vſq; ad terminos è regione aſcēſus Adomin, ideſt ſanguinum. Dn̄t aliqui q̄ erat ibi frequentia latronū, qui exercebant homicidia.
7 *Filij*. Ruben nō eſt hic nomē patriarchæ, quia filij eius acceperūt poſſeſſionē vltra Iordanē, vt patet ex ſupradictis, ſed eſt nomē alterius hoīs eiuſdē noīs. 8 *Fue.* Hic cōſequenter ponuntur noīa ciuitatū tribus Beniamin, & legat̃ lr̃a ſicut iacet vſq; ibi. 9 *Et*. hæc.n. ciuitas multipliciter noīata fuit, vt dictū fuit Gen. 28. & pro parte cecidit in tribu Beniamin.

CAP.

MORALITER.

2 *Et aſcen.* qui interpretat̃ filius dexteræ, & cōuenit ſtatui p̄latorum, qui debent eſſe in dextera Chriſti. Apoc. 1. d. *Et habebat in dextera ſua ſeptem ſtellas.* Et ſubditur ibidem. *Septē ſtellæ angeli ſunt ſeptem eccleſiarum, id eſt, epiſcopi earum.*

A rationibus non caſu fieri diſpenſatur. Sicut enim non fortuito ille angelus Michael, ali⁹ Gabriel, alius uerò Raphael uocatur, & ille patriarcha Abraham, & ille Iſaac, & alius Iacob, uel ille ex Abram Abrahã, ille Iſaac, & alius Iſrael. Sed & certa ratione illa Sara ex Sarai, ille Iſrael ex Iacob, vel ille Abrahã ex Abram & quiſq; angelorum vel hominum ex his quæ ſibi iniunguntur officijs & actibus nomina ſortiuntur. Ita conſequens eſt loca quædam eſſe cæleſtia & ciuitates, ſicut Ieruſalem cæleſtis dicitur, & mons Sion, eſſe etiam alias quarum figuram iſtæ quæ in terris ſunt, continent, quæ hic nobis per Ieſum Naue myſticè deſignantur. De ciuitatibus dictum puto, *Aedificabuntur ciuitates Iudæ: & habitabunt ibi.* Et, *in domo patris mei manſiones multæ ſunt.* Et *eſto poteſtatem habens ſuper decem ciuitates.* Ne ergo cum faſtidio hæc legatis, & putetis vilem ſcripturam ex multis nominibus contextam. Sed ſcitote in his myſteria cõtineri maiora quam põt humanus ſermo proferre uel auditus mortalis audire. Cognita ſunt hæc illi integre qui raptus eſt uſq; ad tertium cœlum. In cęlo enim vidit cęleſtia, vidit Ieruſalem cæleſtem veram ciuitatem Dei & Sion montem quocunque loci eſt. Vidit Bethelehem & Hebron & omnia quæ ſeribuntur hic ſorte diuiſa. Rationes quoque eorum in ſpiritu conprehendit: confitetur enim ſe audiſſe verba & rationes quæ non licet homini loqui, quales ſcilicet illi erant quibus dicebat, *Nonne homines eſtis & ſecundum hominem ambulatis?* Dicebat ea forſitan illis, qui non ſecundum carnem ambulabant, Timotheo & Lucæ & cæteris diſcipulis, quos ſciebat capaces eſſe ineffabilium ſacramentorum vñ Timotheo ait: *Memor eſto verborum quæ à me audiſti, quæ commendo fidelibus hominibus, & his qui idonei ſunt alios docere,*

[Margin: tribus. B — C — D — 2.Cor.12.2. — E — 2.Cor.13.2. — 2.Tim.2.2. F]

CAP. XIX.

ET egreſſa eſt ſors ſecunda filiorum Simeõ per 1
cognationes ſuas, fuitq; hęreditas eorũ ĩ me 2
dio poſſeſſionis filiorũ Iuda, Berſabee & Sabee & Molada, & Aſerſual, Bala & Asẽ & Ethaol, Bethul, Havma & Siceleg & Bethmarchaboth, & Haſerſula, & Bethlebaoth & Sarohẽ, ciuitates tredecim & villę earũ. Ain & Rẽmũ & Athar, & Aſan, ciuitates quatuor & villæ earum. Oẽs viculi per circuitũ vrbiũ iſtarum vſq, ad Baalaath, Beerramath cõtra auſtralem plagam. Hæc eſt hæreditas filiorum* Simeõ iuxta cognatio 3
nes ſuas in poſſeſsione & funiculo filiorũ Iuda: qa maior erat, &
idcirco filij Simeon poſſederũt in medio hęreditatis eorum. Ceci- 4
dit quoque ſors tertia filiorũ Zabulon p cognationes ſuas, & factus
eſt terminus poſſeſsionis eorum vſque Sarid. Aſcenditq; de mari, &
Merala, ac peruenit in Debbaſeth vſque ad torrentem qui eſt cõtra
Jeconiam, & reuertitur ad Sarid cõtra Orientem † in finẽ Beſeleth 5
Thabor, & egreditur ad Dabereth, aſcenditque cõtra Iaphie, & inde pertranſit vſque ad Orientalem plapam Geth Hepher & Tacaſin: & egreditur in Remmõ Amthar & Noa, & circumit ab Aquilone Hanaton. Sũtque egreſſus eius vallis Ieptahel & Catheth & Naalol & Semeron & Iedala & Bethlehem: ciuitates duodecim & uillę 6
earũ. Hęc eſt hæreditas trib. filiorum Zabulõ per cognationes ſuas,
vrbes & uiculi earum Iſſachar egreſſa eſt ſors quarta per cognatio- 7
nes ſuas, fuitque eius hæreditas Iezrael & Caſaloth & Sunen & Hapharim & Sehon & Anaharath & Sabboth & Ceſion, Abes, & Rameth & Engannim & Enhadda & Bethpheſes, & puenit terminus eius uſque Thabór & Seheſima & Bethſemes, erantque exitus eius 8
Iordanis ciuitates ſedecim & uillæ earum. Hæc eſt poſſeſsio filio-
rum Iſſachar per cognationes ſuas: urbes & uiculi earum. Ceci- 9

[Margin: * fuit hæreditas filiorum Simeon. — †contra terminum.]

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIX.

ET *egreßa eſt ſors &c.* Hic conſequenter ſcribuntur ſortes ſex tribuum, & ſecundum hoc poſſet diuidi in ſex partes. Secunda ibi. *Cecedit ſors ter. &c.* tertia ibi. *Iſſachar egreſ. &c.* quarta ibi *Ceciditque ſors quinta tribui filiorum Aſer.* quinta ibi. *Filiorum Nepthali.* ſexta ibi. *Tribui filiorum Dã.* Circa primum dicitur.

1 *Et.* ſcilicet a ſorte Beniamin, quæ fuit prima de ſeptem vltimis, de quibus loquitur hic ſcriptura.

2 *Fuitq;* quia ſicut dictum fuit ſupra 15. c. iſta ciuitas & plures alię fuerunt aſſignatę tribui Simeon, cuius ratio poſtea cum dicitur.

3 *Hæc.* quia maior erat quam poſſeſſio aliarum tribuum. Dicunt communiter expoſitores, quod habuerit terram dupliciter ſcilicet, per ſortem & per conceſſionem ſi poſſet acquirere iuxta ſe, & quia erat tribus bellicoſa dilatauit terminos ſuos, & ideo quando poſtea debuit aſſignari terra ſeptem tribubus quæ nondum poſſeſſionem acceperant, repertum fuit quod terra reſidua non ſufficiebat eis, & ideo aliqua loca de ſorte Iuda fuerunt adiuncta ſorti tribus Simeon, vt dicitur hic. Et aliqua ſorti tribus Dan, vt dicetur infra.

4 *Ceciditq;.* Hæc eſt pars ſecunda: & legatur litera ſicut iacet uſque ibi.

5 *In fi.* Heb. dicunt gebul Chislohi tabor. ideſt, in terminũ, Cisloth nomen commune, & ſignificat pendulum montis qui eſt locus intermedius ſummitatis, & vallis.

6 *Bethleem.* iſta nõ eſt illa Bethleem in qua natus fuit Chriſtus, quia illa eſt de ſorte Iudę. iſta autem eſt de ſorte Zabulon, ſicut enim frequenter dictũ eſt, plures ciuitates uel uillę ſimiliter nominantur.

7 *Iſſachar egreſſa.* Hæc eſt tertia pars, & legatur litera, ſicut iacet vſque ibi.

8 *Bethſemes.* i. ciuitas ſolis, & ſic nominabatur: quia forſitã Gentiles ibi colebant ſolem.

9 *Ceciditque ſors quinta.* Hæc eſt pars quarta, & legatur litera vt iacet.

1 *Filiorum.*

MORALITER.

1 *Et egreſ.* qui interpretatur audiens, & conuenit ſtatui curatorum qui audiunt ſynodalia ſtatuta ab epiſcopis, & denũtiant ſuis parochiis.

4 *Ceciditq;.* qui interpretatur habitaculum pulchritudinis, & conuenit ſtatui clericorum, in quibus refulgere debet decor honeſtatis.

3 *Iſſa-*

7 *Iſſachar.* Per Iſſachar, qui merces interpretatur, ſignatur ſtatus religioſorum qui bona naturę & fortunæ exponunt pro mercede regni cælorum.

9 *Ceciditque* qui interpretat̃ carcer, & conuenit ſtatui principum, ad quorum ſpectat officium illos, quos paterna caſtigatio corrigere non potuit, vinculis & carceribus mancipare.

Filiorum

A

CAP. XIX.

Quæſ.20.in Ioſue.

† Salanon

a FIliorum. Auguſ. & Amorrhæus pmāſit vt habitaret in Elon & in† Sānanim,& ingrauatus eſt manus Ephrē ſuper eos,& facti ſunt tributarij illi. Hoc iam ꝯ præceptum Domini fiebat,& adhuc viuebat Ieſus, ſed dux in illis p̄lijs præ ſenectute nō erat. Ideo dictum eſt à Domino. Factū eſt vt cōfortaretur cor illorum,qui ſimul conſpirauerunt inire bellum contra Ieſum, ne iſta illis miſericordia p̄beretur etiā contra præceptum Dei, ſi remāſiſſent non expugnati,& ſeneſcē te Ieſu, vel defuncto relinquerentur expugnādi filijs Iſrael qui eis ꝯ præceptum Dn̄i poſset parcere, quod ille non faceret.

Origen. ho. 24. in Ioſue.

Adam. Iuxta, lxx. māſit Amorrhęus habitare in Elō & ī Sānanim, Amorrhę⁹ interp̄tat᷑ amar⁹ vel amaritudo, habitātes ergo ī †Elon, q̄ interpretat᷑ † arietes vel ī Sānanim, q̄ interpretat᷑ pacifici. Amari & arietes ſunt q̄ in agone poſiti Zabolicas ſtructuras expugnare conātur: pacifici verò, qui carnalibus deſiderijs & concupiſcentiis ſuperatis pacem animæ gerunt. In vtriſq; tamē cōtendit diabolus, id eſt, amaritudo perſiſtere. Si ergo inimica virt⁹.i. dęmonis ex amaritudinis turba veniēs obſideat alicuius corpus, p̄turbet & ſopiat mētē, adhibeantur aūt multæ orōnes, multa ieiunia, multę exorciſtarū inuocatiōes,& ad hęc oīa ſurdus dęmō ī obſeſſo corpore p̄ſiſtat, tolerabilius exorciſtarum pęnas ferēs ex Dei nominis inuocatione tormēta q̄ diſcedere. Ita intelligendum eſt, quia Amorrhęi p̄ſiſtunt habitare in Elon, & in Sannanin. Et vt oſtenderet ſcriptura quia perferentes pęnas & flagella perſiſtunt, di. quia grauis effecta eſt ſuper eos, man⁹ Ephrem, quod fit per exorciſtarum manus impoſitionē vehementius impoſitam, vel per bonos actus & opera bona. Quāto, enim meliora gerim⁹ vel agimus & in optimis conuerſamur, tantò illis hæc grauiora efficiūtur. Gratus eſt illis & acceptus, q̄ in turpitudine & flagitiis viuit. Qui verò in bonis actibus manum ſuper eos grauauerit, etiam ſi penitus expellere nō potuerit, tributarios eos faciet, & ſubiectos. Et abierunt filij Ephrē peragere terram ſecundum fines ſuos.

† Elim

† arietantes

b *Cumque*. Adaman. Vide manſuetudinem, & humilitatem Ieſu, q̄ digne ferebat nomen veri ſaluatoris Ieſu. *Dederūt* inq̄t *filij Iſrael ſortem Ieſu filio Naue in ſemet ipſis per præceptum Domini &c.* Ipſe dedit hr̄ditatē omnibus

Homi 4.

ditque ſors quinta tribui filiorum Aſer per cognationes ſuas,fuitque
terminus eorum Halchath,& Chali,& Betē,& Axaph,& Elmelech,
& Amaad,& Mexal,& peruenit uſque ad Carmelum maris, & Sihor
& Labanath: ac reuertitur cōtra Orientem Bethdagon , & pertrāſit
uſque Zabulon,& uallem Iephthael contra Aquilonem in Bethemec
& Nehel,egrediturq; ad lęuam Cabul & Abran & Rohob & Amon
& Cana vſque ad Sidonem magnam, reuertiturque in Horma uſque
ad ciuitatem munitiſſimam Tyrum,& uſque Hoſa: eruntque exitus
eius in mare de funiculo Achziba,& Amma,& Apec, & Rohob , ciuitates uigintiduæ & uillę earum. Hæc eſt poſſeſſio filiorum Aſer per
a cognationes ſuas: urbeſq; & uiculi earum. Filiorum Nephthali ſexta 1
pars cecidit per familias ſuas,& cœpit terminos de Heleph , & Elon
Saananim,& Adami,quæ eſt Neceb & Iebnael uſque Lecū , & egreſſus eorum uſque ad Iordanē,reuertiturq; terminus contra Occidentem ī Azanoth Thabor,atque inde egreditur in Hucuca , & pertranſit in Zabulon contra Meridiem , & in Aſer contra Occidentem : &
in Iuda ad Iordanem contra ortum ſolis ciuitates munitiſſimæ: Aſſedim,Ser,& Ammath,& Recchath,& Cenereth, & Edema,& Arama, Aſor,& Çedes,& Edrai,& Enhaſor,& Icron,& Māgdalel , Ho- 2
rem,& Bethanath , & Bethſames,ciuitates decem & nouē,& uillæ
earum. Hæc eſt poſſeſsio tribus filiorum Nephthali per cognationes
ſuas: urbes,& vicu li earum. Tribui filiorū Dan p̄ familias ſuas egreſ- 3
ſa eſt ſors ſeptima : & fuit terminus poſſeſsiōnis eius Saraa & Eſtaol 4
& Hirſemes,id eſt,ciuitas ſolis: Selebin,& Aialō, & Iethela,Elon,& 5
Themna,& Acron,Eltece,Iebbethon,& Baalath,et Iud,et Bane, et
Barac,et Gethrēmon,et aquæ Iercon,et Arecon, cū termino qui reſpicit Ioppen,et in ipſo fine concluditur. Aſcenderuntq; filij Dan , et
pugnauerunt contra Leſem,ceperuntq; eā, et percuſſerunt eā in ore 6
gladij,et poſſederunt,et habitauerunt in ea, vocantes nomen eius Le 7
ſemdan : ex nomine Dan patris ſui. Hæc eſt poſſeſsio tribus filiorum
b Dan per cognationes ſuas,vrbes,et viculi earum. Cumq; compleſſet 8
a ¶Non ipſe præſumpſit factus omnium nouiſſimus,vt eſſet omnium primus. b Sancti.
ſorte diuidere terrā ſingulis per tribus ſuas, dederunt filij Iſrael poſ- 9
a ¶Mundi cordis habitationem. b ¶ Ieſu Chriſto. c ¶ In corde cuiuſque.
ſeſſionem Ioſue filio Nun in medio ſui iuxta præceptum Domini,vr 10
bem quam poſtulauit Dannathſaraa in monte Ephraim. Et ædifi-
a ¶Virtutibus. b ¶ Animam cuiuſque.
cauit ciuitatem,habitauitq; in ea. Hæ ſunt poſſeſsiones quas ſorte di- 11
uiſerunt Eleazar ſacerdos,et Ioſue filius Nun, et principes familiarū
ac tribuum filiorum Iſrael in Silo coram Domino ad oſtium taber- 12
naculi teſtimonii,partitique ſunt terram.

NICOLAVS DE LYRA.

FIliorum Neph. Hæc eſt pars quinta,& legatur litera vt iacet uſque ibi. 2 *Aſor*. prope locum illum fuit natus Thobias,ut habetur in principio libri ſui.

3 *Tribui*. Hæc eſt pars ſexta in qua deſcribitur ſors filiorū Dan,cum dicitur.

4 *Et fuit*. dicunt aliqui quod iſtæ duæ ciuitates non fuerūt de ſorte Dan,ſed fuerunt iuxta ſortem ipſius Dan,ita q̄ ibi terminabatur ſors eius,erant tamen de ſorte Iudæ. Alij aūt dicunt quod licet fuerint de ſorte Iudę, fuerunt tn̄ adiūctę ſorti ipſius Dan,eadē ratione qua aliquæ ciuitates de ſorte Iudæ fuerūt adiunctę ſorti filiorū Simeō,vt ſup. dictum eſt.

5 *Et Hirſe*. Iſta ciuitas fuit de ſorte Dan , tamen erat iuxta ſortem Iſſachar,ita quod Iſſachar ibi terminabatur ſecundum vnam ſui partem vt patet ex præmiſſis.

6 *Pugnauerunt*. Dicunt Hebręi,qđ hęc eſt ciuitas q̄ vocatur Lais. Iud.18. vbi agitur de expugnatione dictæ ciuitatis.

7 *Vocantes*. ideſt,nomine compoſito ex antiquo,& nouo, & ſecundum iſtam trāslationē in Hebræo habetur, *Et vocauerunt nomen Leſem Dān*.i. ciuitatem quæ prius Leſem vocabatur,nominauerunt Dan nomine ſimplici,& hoc cōſonat ei quod dicitur Iud. 18. *vocato nomine ciuitatis Dan*,quæ prius Lais dicebatur.

8 *Cumque*. Hic vltimo deſcribitur ducis diuidētis poſſeſſio.ſ. Ioſue,q̄ ſicut fidelis diſpēſator alijs terrā diſtribuit, nihil accipiēs ſibi ꝓpria authoritate,ſed ppl̄i cōceſſione,iō ſubdit᷑.

9 *Dede*. iuxta tn̄ ſuū bn̄placitū,ſicut erat iuſtum, iō ſubdit᷑.

10 *Vrbem*. Erat enim de illa tribu,vt habetur Nu.13.

11 *Hæ ſunt*. quę ſupra dictę ſunt.

12 *Coram*. ideſt,in atrio ante oſtium tabernaculi, & dicitur tabernaculū teſtimonij quia in illo erat arca in qua erat lex,quæ teſtimonium in pluribus locis,vete. vocatur.

CAP.

MORALITER.

1 *Filiorum*. Nephthali interpretatur dilatatio,& cōuenit ſtatui militū,quorū labore res publica conſeruat᷑ ac ēt dilatat᷑.

3 *Tribui*. Dan interpretatur iudiciū,& cōuenit ſtatui vulgarium,qui iudicantur in foro ſecreto,& publico,& hoc duplici,ſcilicet eccleſiaſtico & ſeculari.

A bus filijs Iuda & Ephraim, & dimidiæ tribui Manaſſe, & Caleb filio Iephone, ipſe miſit ternos viros p̄ ſingulas tribus, q̄ totā terrā peragrarent & deſcriberent in libro, & redeuntes oſtenderent ſibi, & ſe in nouiſſimis reſeruauit, & voluit eſſe oīum nouiſſimus, vt eſſet oīum primus, nec ſibi hr̄ditatem p̄ſumit, ſed a populo accipit cui dedit. Sed hæc figuraliter cōtingebāt illis, nobis [refugij.] a ꝓpoſita, vt illud p̄ceptum ſeruemus, qđ iſte opere compleuit. [Eccleſ.3.c.] *Quanto magnus es tanto magis humilia te, & ante dominū inuenies gratiam.* & alibi. [Eccl.32.a.] *Si te ducē ordinauerint, ne extollaris, ſed eſto inter eos quaſi vnus ex ipſis.* Vi-B de ergo q̄uo erat dux populi, qui eos introduxit in terrā ſanctam, in terram ꝓmiſſionis. Ipſe erat ſucceſſor Moſi, nec ſibi ꝑmittit ſumere ſortē terræ, ſed dux populi expectat vt a populo portiunculā accipiat, & ædificat locū quē accipit & extruit, ut uerè faciat dignum munere Dei & hæreditate diuina. Forſitan & populus dat aliquam partem dn̄o noſtro Ieſu, & velut habitationi eius locum diſtribuit. Qui enim bonus eſt dat locum filio Dei in ſe, quem locum acceptum in aīa Ieſus ædificat & or-C nat, & facit in eo muros inexpugnabiles. & turres excelſas, vt ædificet manſionem dignam ſibi, adornat quoq; animā & capacem ſapientiæ ac ſcientię ſuæ & rōnis & totius ſanctitatis facit. vt faciat patrem ſecum intrare, & manſionē facere, [Ioan.14.c.] & cibos cœnare quos ipſe donauerit. Quod vt cōſequi mereamur, præparemus cor noſtrum mundum, vt libenter dominus Ieſus introeat cordis noſtri hoſpitium.

[Quæſt. 17. in lib. Ioſ.] ✻ Theodoretus. Quare Ioſue, cum alijs terram diſpertit, ſibi non diſtribuit aliquā portionem? Imitatus eſt in eo mo-D deſtiam Dn̄i. *Diſcite*, ait, *a me, quia mitis ſum & humilis corde.* [Matth. 11.] Extremam itaq; expertus eſt inopiam, ita ut ne domū quidem haberet, ubi reclinaret caput ſuum. Docuit item eos, qui in aliquo magiſtratu ſunt conſtituti non ſuis cōmodis, ſed vtilitati ſubditorū īſeruire debere.

CAP. XX.

E T locutus eſt dn̄s ad Ioſue, dicens, Loquere filijs 1
Iſrael, & dic eis: Separate vrbes † fugitiuorū, de 2
quibus locutus ſum ad vos per manū Moyſi, vt
confugiat ad eas quicūque animam percuſſe- 3
rit neſcius, & poſſit euadere iram proximi qui
vltor eſt ſanguinis, cum ad vnam harum confu
gerit ciuitatum: ſtabitq; ante portā ciuitatis, & 4
loquetur ſenioribus vrbis illius, ea quæ ſe comprobent innocentem, 5
ſicque ſuſcipient eum, & dabunt ei locum ad habitandum. Cumque
vltor ſanguinis eum fuerit perſecutus, non tradent in manus eius, 6
quia ignorās percuſſit proximum eius, nec ante biduum triduumve 7
eius probatur inimicus. Et habitabit in ciuitate illa, donec ſtet ante 8
iudicium, cauſam reddens facti ſui, & moriatur ſacerdos magnus qui 9
fuerit in illo tempore. Tunc reuertetur homicida, & ingredietur ciui-
tatem, & domum ſuam, de qua fugerat. Decreueruntq; Cedes in Ga- 10
lilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Cariathar-
be, ipſa eſt Hebron in monte Iuda: & trans Iordanē cōtra Orientalē
plagā Iericho, ſtatuerunt Boſor, quæ ſita eſt in cāpeſtri ſolitudine de
tribu Rubē, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Baſan
de tribu Manaſſe. Hæ ciuitates cōſtitutæ ſunt cūctis filijs Iſrael, & ad-
uenis qui habitāt inter eos, vt fugeret ad eas, qui animā neſcius per-
cuſſiſſet, & nō moreretur in manu proximi effuſum ſanguinē vindi-
care cupientis, donec ſtaret ante populū expoſiturus cauſam ſuam.

CAP. XX.

a *S Eparate vrbes fugitiuorum &c.* [Homil. 34. in Numeros.] Origenes. Ad ciuitates refugij cōfugiunt non oēs homicidæ, ſed q̄ ignorāter homicidium cōmiſerunt. Sunt enim aliqua peccata, quę ſi propoſito ac uoluntate cōmittimus, homicidas nos faciūt, & ſunt alia quæ E nos ſi ignorāter admittimus, [Purgatorius locus.] decernit̄ nobis credo, & præparat̄ ex p̄cepto Dei aliq̄s locus, ubi ad certū temp⁹ habitare debeamus ſi qui non uolūtaria peccata cōmiſimus: ſi tn̄ mundi inueniamur ab his peccatis, quę uoluntate cōmiſſa ſunt. Et ob hoc ſecernuntur quædam ciuitates refugij.

✻ R. Moſe Maimonius. [l. More haneu.] Quod is qui imprudens fecit homicidiū exulat, iō fit vt tranquilletur interea aīus vindicis ſanguinis, dū non videt eū, qui facinus fecit. pendet verò ipſius in patriā reditus ex morte eius viri qui cū cæteros mortales oēs dignitate pręcellat, atq; ab oībus Iſraelitis ſummè amet̄, F conſentaneū eſt, eius acerbo caſu ſedari dolorē, quē ſanguinis vindex ex cognati ſui cęde conceperat Quippe ſic cōparatum eſt hominum ingenium, vt quiſq; habet infortuniū, ſi par, aut maius alteri accidiſſe viderit, minus doleat de ſuo. Nullius autem hominum grauior calamitas apud nos certè exiſtimatur, quàm Pontificis maximi mors.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

1 E*T locu.* Poſtquam actū eſt de terræ diuiſione, hic conſequenter agitur de ciuitatum refugij ſeparatione. & primo circa hoc præceptum dn̄i renouatur. ſecundo executioni datur, ibi: *Decreueruntque.* Circa primum dr̄. 2 *Separate.* Nu.35. & Deut. 19. vbi iſta materia plenius eſt tractata: & ideo breuius eſt hic pertranſeundum. 3 *Quicunque.* i. cauſaliter oīno. 4 *Stabitq; an. por.* i. ante iudices qui antiquitus ſedebant in foribus ciuitatum vt quilibet poſſet ad eos accedere. ideo ſubditur. 5 *Et lo.* Sentētia tn̄ finalis de ſua innocentia vel de contraria nō dabatur p̄ iudices ciuitatum refugij, ſed per iudices illius ciuitatis in cuius terminis homicidium fuerat perpetratum, prout declaratum fuit Num.35.
6 *Cumque vlt.* i. proximus occiſi ad quē ſpectat cauſam defuncti proſequi. 7 *Non tra.* & eſt ſententia ſuſpenſiua vſq; ibi. 8 *Donec.* in ciuitate in cuius terminis fuerat homicidiū ꝑpetratū. vbi ducebatur de ciuitate refugij cū ſecuritate, & ſn̄ia data de eius innocentia reducebat̄ ad ciuitatē refugij ibidē ſaluandus. Si aūt daretur ſn̄ia contra eū, tradebat̄ amicis interfecti occidendus. *Et non mor. qui interf.* a caſu. *Donec mo.* hoc refertur ad illud p̄dictum. 9 *Et ha.* quia de ciuitate refugij nō poterat ad propriū locum redire, donec moreret̄ sūmus ſacerdos. cuius cauſæ aſſignatę fuerunt. Nu.35. 10 *Decreueruntque.* Hic ponit̄ executio prędicti mandati, q̄a ſeparauerūt ſex ciuitates fugitiuorū, tres circa Iordanē, & tres vltra ſc̄m quod fuerat præceptū a dn̄o, Nu.35. & patet litera. Notandū tn̄, quod oēs ciuitates refugij fuerunt aſſignatæ Leuitis, ꝓut hr̄ in cap. ſeq. ad deſignandū, quod in clericis debet eſſe refugium totius populi. Moral. exponendo, ciuitates fugitiuorūm deſignant remedia pctōrū, fuerunt aūt tres vltra Iordanē & tres citrà, ad denotandū q̄ an̄ baptiſmum & poſt fuerunt remedia cōtra peccata. Per fluuiū. n. Iordanis intelligit̄ baptiſmus, q̄a in eo Chriſtus fuit baptizatus, conferens aquis virtutem mundandi tactu ſuæ ſacratiſſimæ carnis. Ante baptiſmum verò fuerunt tria remedia ꝯ pctm̄ fides parentalis, oblatio legalis, & circuncíſio legalis. Poſt baptiſmū verò fuerunt tria remedia, ieiunium contra vitia carnalia, orō ꝯ ſpiritualia eleemoſyna quæ eſt opus pietatis valentis ad omnia.

MOLALITER.

1 *Et locutus eſt.* ſequitur.
2 *Separate.* Fuerunt aūt ſex ciuitates ad hoc aſſignatæ. ſ. tres vltra Iordanē, & tres citra. p̄ Iordanē verò ſignificat̄ baptiſmus, eo qđ Chr̄s ibi fuit baptizatus, & tunc tactu ſanctiſſimę ſuæ carnis dedit vim regeneratiuā aquis. Per ciuitates autē refugij ſignificantur remedia ꝯ peccata, ad quæ debent peccatores refugere pro ſalute. Ante verò baptiſmū per Iordanem ſignificatū, fuerunt tria remedia ꝯ peccata. ſ. fides parē-talis: poſtea circuncíſio carnalis a tp̄e Abrahæ, & oblatio legalis a tp̄e legis datæ, vt patet in Leuit. vbi pro varijs peccatis determinant̄ oblationes diuerſę. Poſt baptiſmū verò inter alia remedia aſſignantur tria. ſ. vera cōtritio, integra confeſſio, & debita ſatisfactio. Vel aliter. ſ. ieiunium contra vitia carnalia, oratio cōtra peccata ſpiritualia, & eleemoſyna quæ eſt opus pietatis valentis ad omnia. 1. Tit. 4.

CAP. XXI.

Acceſſeruntque principes
familiarum Leui ad Elea
zarum ſacerdotem, & Io
ſue filium Nun, & ad du-
ces cognationum per ſin
gulas tribus filiorũ Iſrael
locutique ſũt ad eos in Si
lo terræ Chanaan, atque dixerunt: † Dominus
præcepit per manum Moyſi, vt darentur nobis 1
vrbes ad habitandum, & ſuburbana earum ad
alenda iumenta. Dederuntq; filij Iſraël de poſ-
ſeſſionibus ſuis iuxta imperium Domini ciuita- 2
tes & ſuburbana earum. Egreſſaque eſt ſors in 3
familiam Caath filiorum Aaron ſacerdotis de
tribu Iuda, & Simeõ & Beniamin ciuitates tre-
decim, & reli quis filiorum Caath, id eſt, Leui- 4
tis, qui ſuperfuerant de tribubus Ephraim &
Dan, & dimidiæ tribus Manaſſe ciuitates de-
cem.† Porrò filijs Gerſon egreſſa eſt ſors, vt ac-
ciperent de tribubus Iſſachar, & Aſer, & Neph
tali, dimidiaq; tribu Manaſſe in Baſan ciuita-
tes numero tredecim. Et filijs Merari per co-
gnationes ſuas de tribubus Ruben & Gad &
Zabulon vrbes duodecim. Dederuntq; filii Iſ-
raël Leuitis ciuitates * & ſuburbana earũ, ſicut

CAP. XXI.

A a Acceſſerunt. Adaman. Oẽs filij Iſrael acceperũt ſortes ſuas in terra. Leuitis aũt in hæreditate ſolus ſufficit Deus. Sed quia accipiunt decimas & primitias ſecundum præceptum dñi, oportet eos etiã de terra & de habitaculis decimas accipere: hoc eſt.n. de oĩb⁹ decimas accepiſſe. Iõ accedentes principes Leuitarũ ad Eleazarũ ſacerdotẽ & ad Ieſum filiũ Naue & ad principes tribuũ dixerunt: *Dñs præcepit ciuitates dari nobis ad habitandum, & ſuburbana earum aĩalibus noſtris.* Oportet ergo de ciuitatib. & de ſuburbanis ſortẽ fieri, ne indiſcretè & fortuitò videatur facta diuiſio Leuitis. Sicut ergo diſtributio in filijs Iſrael habuit rõnem, qua q̃s prima ſorte dignus haberet᷑, & alius ſecunda, in quibus fuit vltimus B Dan: Ita neceſſe eſt hic eſſe aliquam rõnem, vt alij prima, alij ſecũda, alij verò tertia ſors ducat᷑. Dñr aũt eſſe filij Leui Gerſõ & Caath & Merari, & oſtendit᷑ primat⁹ tenuiſſe honorẽ Caath, cuius filij fuerunt Moſes Aaron & Maria. Igitur de Caath pars quidẽ plebis facta eſt ſacerdotalis, quæ eſt Aaron & filij eius. Moſes autẽ in ſacerdotali ordine, aut ſi quid plus eſſe põt hñdus eſt. Alia verò ratio eſt de filijs Iſrael. Cæteri aũt ex filiis Caath ſm ordinẽ tenuerunt in tribu Leui, q̃ ſunt Iſſachar & Hebrõ & Oziel: deinde accip.unt poſt hos partẽ. poſt Caath ex filijs Leui Gerſon. tertio loco nouiſſimus omnium Merari. Hæc eſt autem differentia primi ordinis ſecundi, tertij, vel quarti, quam primò omniũ obſeruauimus in Numeris. Poſtquam enim ordinatæ ſunt xij. tribus per quatuor orbis partes circa arcam teſtamenti domini excubias agere, ſtatutæ ſunt tres quidem ab Oriente, tres ab Aphrico, ideſt, meridie, tres ad mare, ideſt, ad Occidentem, tres verò ab Aquilone. Ibi etiam iſti per quatuor orbis partes eodem ordine deputãtur. Et ab Oriente quidem vbi erat tribus Iuda, quæ eſt inter cęteras prima, Aaron & filij eius locantur. Caath verò filij qui erant reliqui, arcam domini portare, & tubis canere ſtatuuntur, ita vt cum prima tuba cecinifſet, mouerent caſtra qui erant ab Oriente, cũ verò ſecunda qui erant a Meridie. tertia ab Occidente. Quarta ab Aquilone. Vides quãtus ordo, quãta in ſcripturis ſanctis rerũ cõſequentia cuſtodit᷑, nihil ſine rõne geritur & ordine. Diligentius C verò quæ hic referuntur aduerte. Prima, inquit, exit ſors ſors Caath, & facta eſt filijs Aaron ſacerdotib. qui erãt in Le- D uitis. Cui oportebat primatũ dari, niſi Aaron primo vel ſummo Põtifici? Primò in vitæ meritis, in honoribus, in virtute. Nõ eſt ergo iſta ſors fortuita, ſed adeſt virtus ſuperna gubernans eã ſecundum diuinæ ꝓuidentiæ iudicium. & decernit hæc ſors filijs Aarõ prima habitacula. Filijs Aaron in tribu Iuda & in tribu Simeon & in tribu Beniamin per ſortẽ ciuitates xiij. Vides quõ electis viris in electis tribubus habitacula diſpenſantur. Quos autem oportuit ſecundam ſortem ſuſcipere? Filios, inquit, Caath, qui reliqui erant poſt filios Aarõ. Et quas tribus iſti accipiunt? In tribu inquit Ephrẽ, in tribu Dan & in dimidia tribu Manaſſe ciuitates. x. per ſortem. Qui ſunt autẽ tertij? filij Gerſon, & in quib. tribubus ſortiuntur? In Iſſachar, inq̃t, & ĩ Azer, in Nephthali & in dimidia tribu Ma- E naſſe, quæ eſt Baſanitidi, ciuitates xiij. Qui ſunt aũt vltimi ĩ Leuitis? Filij, inquit, Merari. In quib. accipiũtur tribubus? Ex tribu, inquit, Ruben trans Iordanẽ, & Gad, de tribu Zabulon q̃ vltimus eſt inter filios Liæ accipiunt in ſorte ciuitates xij. Cum quatuor partes ſint orbis terræ, Caath accipit ſortem primus inter filios Leui a parte Orientis cũ illis tribubus primatũ omniũ tenent. Vide quõ oĩa conueniunt in quatuor partibus. Orbis orientalis nobilior eſt in quo nobilior oĩum Iudæ tribus habebatur. Et filij Caath ſacerdotes primam ducũt in primis tribubus, & orbis partibus ſortem. Gerſon & Merari, qui erant primi inter filios Leui. Sic ergo tres primi Leui accipiunt Orientem, Occidentẽ verò vbi erat Ruben & Simeon & Gad ſortitur ſecunda ſorte Caath, & tribũ Simeonis. Merari verò primũ ſortit᷑ Ruben & Gad, & iterũ Merari. tertiũ in numeris ab Oriente accepit Zabulon, vt iuſtitia ſeruet᷑ in ſortẽ quæ ſm Deum ducitur, & credentium mentes ad myſteria futuri ſeculi dirigat contuenda. Poſt hæc eorum qui ad mare erant, ideſt, Ephrẽ & Beniamin & Manaſſes. Caath cum ſuſcepiſſet ſecunda ſorte tribũ Beniamin, cęteri ex familia eius ſortiti ſunt Ephrẽ. Poſt hæc eos q̃ erãt ex dimidia tribu Manaſſe, quæ fuit in terra ſancta, ſortitur Gerſon, & aliã dimidiam tribum Manaſſe. Sed q̃a oportebat ẽt eos qui erant in Aquilone aliquid ſacerdotalis gr̃æ conſeq̃, ne penitus nudati cœleſtibus donis viderentur. In his ergo F quorũ nouiſſim⁹ ordo erat in Aq̃lone, ideſt, Dã & Nephtali &

Homi. 35. in Ioſ.

Nume. 35. a.

† Nu. 35. a.

Tribuum ordinis differẽtia.

† 1. Par. 6

* Has.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXI.

Acceſſeruntque. Poſtquã actum eſt de ciuitatib. fugitiuorum, hic conſequenter agitur de ciuitatibus Leuitarũ vbi primo ponitur eorum petitio. ſecundò petitionis cõceſſio, ibi: *Dederuntque filij Iſrael.* tertiò ciuitatum eis conceſſarũ nominatio ibi: *De tribubus filiorum Aida.* quartò prædictorum epilogatio, ibi. *Dedit q; Dominus.* Circa primum Leuitæ in ſua petitione allegant præceptum Domini dicentes:

1 *Dominus præcepit.* iſtud præceptum habet᷑ Numeri 35. vbi conditio ciuitatum & ſuburbanorum, & ſpatium ipſorum plenius pertractata ſunt.

2 *Dederuntque filii Iſ.* Hic conſequenter deſcribitur prædictæ petitionis conceſſio, & primò in generali, cum dicitur; *Dederuntque filij Iſrael,* ſecundò magis in ſpeciali, cum ſubditur:

3 *Egreſſaque eſt.* Ad cuius intellectum ſciendum, q̃ Leuitæ primò fuerunt diſtincti in tres partes. quia aliqui dicebantur Caathitæ, alij Gerſonitæ, alij Meraritæ. Item Caathitæ fuerunt diſtincti in duas partes, quia aliqui deſcenderunt per Aaron, & vocati ſunt Aaronitæ ſpeciali nomine, licet cũ hoc dicerentur Caathitæ. Alij verò qui deſcenderunt de Caath, habuerunt tñ nomen commune, & vocati ſunt Caathitæ, & fuerunt de numero Leuitarum. Aaronitæ verò de numero ſacerdotum. & ſic Leuitæ diuiſi ſunt in quatuor partes. ſ. Aaronitarum, Caathitarum, Gerſonitarum, Meraritarum, vt plenius habetur Num. 3. ca. & 4. Primò ergo agitur de ſorte Aaronitarum, cum dicitur, *Egreſſaq; eſt ſors,* ideſt, illorum Caathitarum qui ſpeciali nomine dicti ſunt Aaronitæ.

4 *De tribu Iuda.* Iſtæ tres tribus aſsignauerunt eis ciuitates & ſuburbana, & ſimiliter aliæ tribus aſſignauerunt de poſſeſſionibus ſuis alijs tribus partibus Leuitarum prout exprimitur in litera, & patet:

1 De tri-

Diuiſio.

Leuitæ partes quatuor.

MORALITER.

1 *Acceſſe.* Hic agitur de ciuitatibus ſacerdotũ & Leuitarum quæ fuerunt eis aſſignatæ a tribubus alijs de poſſeſſionibus ſuis, ꝑ quod ſignificatur, quod prçlatis & curatis & alijs deputatis ad diuinum cultum in noua lege de habitaculis conuenientibus prouideri debet per ſingulas diœceſes de bonis laicorum. Non occurrit autem hic alia myſticatio notabilis propter quod tranſeo.

A li & Aſer, rurſus Caath nõ inter ſacerdotes, ſed ĩter cęteros, primam tamẽ accepit ſortem in Dan, ſecundã verò Gerſon in Aſer, & tertiam idem Gerſon in Nephthali. Quis põt hęc oĩa comprehendere? Quis meminiſſe ſaltem ordinẽ ipſum myſteriorũ? Quod ſi etiam ad literam explicare difficile eſt ꝑ miſtiones locorũ vel perſonarum quæ in hiſtoria continẽtur, quid dicimus de ſacramentis quę per hęc deſcribuntur & in quibus diſtributiones futuræ hæreditatis adumbrãtur? Quis caſtrorũ ſedes diuerſas explicet? quomodo hæc (in reſurrectione per ſingulos quoſque ſanctorum ſacerdotali vel Leuitico B ordine) habenda ſit diſtributio vt in reſurrectione non confuſè agantur omnia, ſed veniat vnuſqſque ſuo ordine. Initium Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti qui in aduentu eius reſurgent, cum tradiderit regnum Deo patri, cum ſubiecerit ei omnẽ principatum & poteſtatem. Ibi tales quædã caſtrorũ obſeruationes, & ſacer- C dotales deſcriptiones, & ordines ac tubarum ſignificationes erunt. Fortaſſis etiam ſicut ordinauit Deus ſtellas cęli, & mirandis rationibus collocauit, alias in axe Aquilonis, alias in partibus Orientis, alias in Auſtro, & alias in Occaſu: ita eos (qui ex reſurrectione mortuorum erunt ſicut ſtellæ cęli in multitudine & claritate) venientes, ſcilicet ex ſemine Abrahæ, ordinabit in regno cęlorum ſecundum ordinem ſtellarum & partium cęli: & dabit alijs ſortem ad Oriẽtem, alijs ad Occidentem, alijs ad Auſtrum, alijs verò quo ipſe nouit ad Aquilonem. quia multi venient, ab Oriente & ab Occidente, & quatuor partibus orbis terræ, & recumbent cum Abraham, cum Iſaac & Iacob in regno cęlorum.

✻ Beda. Quod habitacula Leuitis ab Ieſu per omnes tribus decernuntur, ſignificatur vt hi qui in eccleſia Dei ſcientiæ operam dantes, doctrinæ gratiam adminiſtrant. Rurſus ab omnibus quibus diſpenſant diuina, terrena ſubſidia quæ non habent, recipiant: vt impleatur illud quod Apoſtolus præcipit dicens, *Si nos vobis ſpiritalia miniſtrauimus, magnum eſt vt carnalia veſtra metamus.* Et meritò in cunctis tribubus diuiſi ſunt, quia diſpenſatione cunctorum viuunt.

Adamant. Suprà dictũ eſt, quia filij Iſrael dederunt ſortẽ Ieſu in monte Ephrem, & quia ædificauit ciuitatẽ ibi & habitauit in ea. Sed in eadẽ ſcriptura repetit, vt addat ꝙ macheras petrinas qb. circũcidit filios Iſrael in eremo abſcõdit ibi. Diximus

D Diximus aũt quia Ieſus Chriſtus petit à nobis locum quem ædificet, in quo habitet. Et qa tales effici debemus mẽte & corpore, vt in anima noſtra locum dignetur accipere & ędificare & habitare, & quis eſt in oĩ populo tã acceptabilis, qui ad hoc dignus ſit? Fortè nec ſinguli, ſed tota ſimul eccleſia recipere poteſt in ſe Ieſum vt habitet in ea. Quis eſt ergo locus, ĩ quo habitare dẽt Ieſus? *In monte*, inquit, *Ephrem*, id eſt, in mõte fructifero. Qui ſunt mõtes fructiferi? Illi ſcilicet in quibus ſunt *fructus ſpiritus, pax, gaudiũ, patientia, & charitas; &c.* Hi ſunt mente & ſpiritu ſemper excelſi. & quãuis pauci fuerint, in ipſis tamen habitans Ieſus, qui eſt lux vera, emittit radios ſuæ lucis ſuper eos, quos nondum dignos ſuo habitaculo principaliter iudicat. Videamus ergo quæ ſunt macherę petrinæ, quibus circuncidit Ieſus filios Iſrael. Si oretis pro nobis, vt ſermo noſter viuẽs ſit & efficax, & acutior ſup omnem macherã, præſtabit & nobis dominus Ieſus Chriſtus, vt verbum Dei ꝙ loquimur ad vos, circumcidat omnem immunditiam & vitia de auditoribus, & amputet omne quo vis mentis & efficacia naturalis obtegitur: & ſic per verbũ Dei quod eſt machera petrina, circuncidemini à Ieſu, & audietis, *quia abſtuli opprobrium Aegypti hodie à vobis.* Quid enim prodeſt exiſſe de Aegypto. i. de ſeculo & per eremum ambulare, & morũ priſtinas ſordes & vitiorum immunditias retinere? Oportet ergo poſt digreſſionẽ maris rubri auferri carnalia veteris conſuetudinis vitia per Ieſum Chriſtum, vt tandem Aegypti careamus opprobrijs. Ponuntur verò illi cultri lapidei quibus ſecundò circũciſi ſumus à Ieſu in eo loco quem petit Ieſus, accipit Ieſus, poſſidet in anima. ſ. iuſti. Eſt. n. machera verbũ Dei, quo purgant̃ peccata de auditorũ animis. Hæc ergo virtus verbi diuini recondit̃ in eo loco cui dat̃ ſermo ſapientię & ſcientiæ, vt & opportuno tp̃e aĩa illa proferat iſtas macheras in eccleſia, & circuncidat ſecundò eos qui ſecunda indigent circunciſione. Quod aũt dicit, *petrinas macheras*. id eſt, ex ſaxo cultros, & non ex ferro opere artificis fabricatos, illud oñdit, qđ hic ſermo Dei, qui immunditias cordiũ circũcidit, non ex arte grammatica vel rhetorica venit, neq; doctorum malleis domatur, aut ſtudiorum cotibus elimatur: ſed ex illa petra deſcendit, q̃ de mõte ſine manibus abſciſſa orbem terræ impleuit, & dona ſpiritalia credẽtibus tribuit.

Itaque

præcepit dominus per manum Moyſi, ſingulis ſorte tribuentes. De 1
tribubus filiorũ Iuda & Simeon dedit Ioſue ciuitates, quarum iſta ſunt
nomina. Filijs Aaron per familias Caath Leuitici generis, prima enim
ſors illis egreſſa eſt, Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron in
monte Iuda, & ſuburbana eius per circumitum. Agros verò & villas 2
eius dederat Caleb filio Iephone ad poſſidendum. Dedit ergo filijs
Aaron ſacerdotis Hebron confugij ciuitatem, * ac ſuburbana eius: &
Lebnam cum ſuburbanis ſuis, & Iether, & Eſthemo, & Holon, & Dabir, & Ain, & Ietah, & Bethſames cum ſuburbanis ſuis, ciuitates nouem de tribubus vt dictum eſt duabus. De tribu autem filiorum Beniamin, Gabaon & Gabae, & Anatoth, & Almon cum ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor, omnes ſimul ciuitates filiorum Aaron ſacerdotis tredecim cum ſuburbanis ſuis. Reliquis verò per familias filiorum Caath Leuitici generis hæc eſt data poſſeſſio. De tribu Ephraim vrbes confugij * Sichem cum ſuburbanis ſuis in monte Ephraim, & Gaſer, & Cibſaim, & Bethoron cum ſuburbanis ſuis ciuitates quatuor. De tribu quoque Dan Eltheco & Gabathon, & Aialon, & Gethremmon cum ſuburbanis ſuis ciuitates quatuor. Porrò dimidia de tribu Manaſſe, Tanach & Gethremmon cum ſuburbanis ſuis ciuitates duæ. Omnes ciuitates decem, & ſuburbanæ earum datæ ſunt filijs Caath † inferioris gradus. Filijs quoque Gerſon Leuitici generis dedit de dimidia tribu Manaſſe confugij ciuitates, Gaulon in Baſan & Boſram cum ſuburbanis ſuis, ciuitates duas. Porrò de tribu Iſſachar, Ceſion, & Dabereth, & Iaramoth, & Engannim cum ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor. De tribu autem Aſer Meſſal, & Abdon, & Helcath, & Rohob cum ſuburbanis ſuis, ciuitates quatuor. De tribu quoque Nephthali ciuitates confugij, ſedes in Galilæa, & Amothdor, & Carthan cum ſuburbanis ſuis, ciuitates tres. Omnes vrbes familiarum Gerſon tredecim cum ſuburbanis ſuis. Filijs autem Merari Leuitis inferioris gradus per familias ſuas, data eſt de tribu Zabulon, Iecnam, & Charta, & Damna, & Naalol, ciuitates quatuor cum ſuburbanis ſuis. * De tribu Gad ciuitates confugij Ramoth in Galaad & Manaim, & Heſebon, & Iazer: ciuitates

Marginal notes: ...icidæ. — ...c.15.c. — ...ar..8.b. — ...Cixſt. in ...ſt. c. 16. — ...lor 26. in ...ſi. — Gal. 5. d. — E * Homicidæ. — † Reſiduis & infra. — F *De tribu Ruben, Boſor, Iaſor, Cademoth, Mephaath, ciuitates quatuor cum ſuburbanis ſuis. — Suprà. 5. c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 De tribubus filiorum Iuda & Simeon dedit Ioſue. *Hic conſequenter exprimuntur in particulari nomina ciuitatum Leuitis aſſignatarum per familias eorum, & patet litera paucis exceptis.*

2 Agros verò & villas eius dederat Caleb filio, &c. *ita quod erat ciuitatis Hebron, ſed erat conceſſa filijs Aaron ad habitandum, ſicut dictum fuit Num. 35.*

A a *Itaque.* Iſid. Quod 42. vrbes accipiunt Leuitæ, prędicatio ſignificatur ſanctorum. Ipſi enim poſſidēt doctrinā quę conſtat ex decalogo legis, & quadrifario numero euāgelij, quaſi quaterdenas vrbes habentes, quibus etiam adduntur duæ, quia cuncta quæ p̄dicant morali & myſtico ſenſu annūtiāt.

cap. 17. lib. in Ioſ.

L. qu. in Ioſ. cap. 17. ⁜ Beda. Quod 42. vrbes accipitur, indubitanter ipſa prædicatio ſanctorum ſignatur. Ipſi em̄ poſſident doctrinam, quæ cōſtat legis Decalogo, & quadrifido Euangelij numero, quaſi quaternas vrbes habentes, quibus etiā duæ adijciuntur: quia cūcta quæ prædicāt, morali ac myſtico ſenſu annunciant.

quatuor cum ſuburbanis ſuis. De tribu Ruben vl
tra Iordanem contra Iericho ciuitates refugij,
Boſor in ſolitudine Miſor, & Iazer, & Iethſon,
& Mephaath ciuitates quatuor cum ſuburbanis
ſuis. Omnes vrbes filiorum Merari per fami- 1
a lias † & cognationes ſuas duodecim. Itaque ciui-
tates vniuerſæ Leuitarum in medio poſſeſſio-
nis filiorum Iſraël, fuerunt quadragintaocto cū
ſuburbanis ſuis, ſingulæ per familias diſtributæ.
Deditque dominus Deus Iſraëli omnem terram 2
quam traditurum ſe patribus eorum iurauerat, &
poſſederunt illam, atque habitauerunt in ea. Da-
taque eſt ab eo pax in omnes per circumitum na 3

Quæſt. 21. in Ioſue. b *Deditque dominus.* Auguſt. Quærit cū Iſrael non ſolùm vſque ad diem mortis Ieſu, ſed etiam poſt, non eradicaB uerit gentes, quæ terrā promiſſionis tenebāt, quamuis ex parte illis debellatis ibi conſiſterēt, quō dictum ſit. *Et dedit dominus Deus, Iſraeli omnem terram quam iurauerat dare patribus eorum, & eam hæreditauerunt, & requiem dedit illis dominus in circumitu ſicut iurauerat patribus eorum, nec reſtitit quiſquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorum: omnes inimicos eorum tradidit dominus Deus in manus eorum. non decidit ex omnibus verbis quæ locutus eſt dominus filijs Iſrael: omnia aduenerunt.* Diligenter omnia conſideranda ſunt, & primum, q̄ cum omnium gētium terra promiſſa ſit Iſraelitis, ſeptem gentes videntur aſſiduè memorari. vnde
Exod. 33. a. in Exod. legitur. *Mittam ante faciem tuam angelum meum, & ejiciet Amorrhæum, Hethæum, Pherezæum, Gergezæum, Heuæum, & Iebuſæum, & Chananæum.* Harum ergo gentium terram vide-
Deut. 20. a. tur Deus patribus promiſiſſe. In Deut. etiā ſcriptum eſt expreſſius: *Si acceſſeris ad ciuitatem expugnare eam, & vocaueris eos cum pace. Si pacificè reſponderint tibi, & aperuerint tibi, omnis populus qui inuenti fuerint in ciuitate, erunt tibi tributarii & obedientes. Si aūt non obedierint tibi, & fecerint ad te bellum, circūſedebis eā &*
C *tradet eam Deus in manus tuas, & interficies omne maſculinum eius in nece gladii, præter mulieres. Supellectilem & oīa pecora, & quæcunque fuerint in ciuitate, & omnia vtenſilia prædaberis tibi, & edes omnē prædationem inimicorum tuorū, quos dominus Deus tuus dabit tibi. Sic facies oībus ciuitatibus quæ longè ſunt à te valdè, quæ nō ſunt de ciuitatibus gentium iſtarū. Ecce aūt ex ciuitatibus iſtis, quas Deus dabit tibi in hæreditatem, nōn viuificabis omnem viuū, ſed anathematizabis eos, Hethæum et Amorrhæum, Heuæum, Pherezæū, Iebuſæū, & Gergeſæum quemadmodum mandauit dominus Deus tuus.* Et hic iſtarum ſeptem gētiū terram eſſe promiſſam in hęreditatē, quam debellatis eiſdem gentibus vſq; ad internecionem Iſraelitæ poſſiderent, manifeſtū eſt. Cæteras enim gentes quę lōginquę eſſent, voluit eſſe tributarias, ſi nō reſiſterent. Si au-
Deut. 7. c. tē reſiſterēt, etiam ipſas interfici, exceptis pecoribus & pręda. Itē in Deut. *Et erit cùm abſtulerit dn̄s gentes multas, & magnas à conſpectu tuo, Hethæum, Gergezæum, Amorrhæum, Phereſæum, Chananæum, Heuæum, & Iebuſæum exterminio percuties eos, & exterminio exterminabis eos. Non diſpones ad eos teſtm̄, nec miſerearis eorum, &c.* His ergo & alijs ſcripturarum locis oſtēditur, harum gentiū terras ita accepiſſe in hæreditatē filios Iſrael, vt non cum eis qui eas tenebant, ſed pro eis illic habitarēt. In
Genſ. 12. b. Geneſi autē vndecim gentes promittuntur ſemini Abrahæ ſic: *Semini tuo dabo terrā hāc, à flumine Aegypti, vſq; ad flumē magnum.*

D *gnum Euphratē, Cineos, & Cenezeos, & Cethmonæ, Pherezæos, Hethæos & Raphaim: Amorrhæos, & Chananæos, & Heuæos, & Gergezæos, & Iebuzæos.* Quæ ita ſoluitur quæſtio, vt intelligamus hanc pręceſſiſſe prophetiam, quod in eos fines regnum erat
1. Par. porrecturus Salomon, de quo ita ſcriptum eſt: *Et omne propoſitum Salomonis quod deſtinauerat ædificare in Hieruſalem & in Libano, & in omni terra poteſtatis ſuæ, omnis populus qui derelictus eſt à Cethæo, & Amorrhæo, & Pherezæo, Heuæo, & Iebuſæo qui non erat ex Iſrael: & filijs eorum qui reſidui erant in terra cū eis quos non conſummauerant filij Iſrael, ſubiugauit eos Salomon in tributum vſque in diem hanc.* Ecce reſidua populorum debellandorum, & omninò ex Dei præcepto perdēdorum, ſubiūgauit Salomon in tributum, quos vtique ſecundum Dei præceptum perdere de-
E buit, ſed tamen ſubiugati tanquam tributarij poſſeſſi ſunt. Poſt autem ita legitur: *Et erat dominans in omnibus regionibus à flumine vſq; ad terra Philiſthijm, & vſque ad fines Aegypti.* Ecce impletum eſt quod in Geneſi Abrahæ promiſſum eſt. à flumine enim hic intelligitur Euphrates. Magnum enim flumen in illis locis etiam proprio nomine non addito poteſt intelligi. Non enim de Iordane accipi poteſt, cum & citra Iordanem & vltrà iam terras Iſraelitæ obtinerent, & ante regnum Salomonis: ergo à flumine Euphrate ex partibus Oriētis vſque ad fines Aegypti, quæ pars illis erat ab Occidente, regnum Salomonis dicit liber Regum fuiſſe porrectum. Tunc ergo plus ſubiūgatum eſt quàm tenebant 7. gentes, & tunc in ſeruitutem redactæ ſunt non 7. ſed 11. quod enim in libro Regum ſcriptum eſt, eſt, vſque ad fines Aegypti à flumine, cū ſcriptura ab Oriente vſque ad Occidentem quantum porrectum eſſet regnum vellet oſtendere, idem in Geneſi cum ab Occidente vſque ad Orientem pręfiniretur, dictum eſt *à flumine Aegypti vſque ad flumen magnum Euphratem.* Flumen. n. Aegypti quod diſterminat regnū Iſrael ab Aegypto, nō eſt Nilus, ſed fluuius nō
F magnus qui fluit per Rhinocoruram ciuitatem. vnde iā ad Orientem verſus incipit terra promiſſionis. Sic ergo fuerat cōſtitutū filijs Iſrael, vt ſeptē gētium terras illis perditis inhabitarent, alijs aūt regnarent ſubditis atque tributarijs vſq; ad flumen Euphratem. Et cū in hoc nō obediſſent, quia ex illis quas exterminare debebāt obedientes aliquos fecerāt: Deus tn̄ opere Salomonis: fidem ſuę repromiſſionis impleuit. Nūnc ergo in libro Ieſu Naue quod conſideramus qūo erit verum? *Et dedit Deus Iſraeli omnem terram quam iurauerat dare patribus eorū. & hæreditauerunt eam.* Qūo adhuc viuente Ieſu oēm terram dedit, cum etiam reliquias ſeptem gentiū nōdū ſuperauiſſent? Nam quod ſequitur, *et hæreditauerunt eā,* verū eſt, quia ibi erant, ibiq; cōſederāt. Deinde quod adiungitur: *requiē dedit illis in circumitu dn̄s, ſicut iurauerat patribus eorum,* verum eſt, quia viuo adhuc Ieſu non eis quidem cedebāt reliqui illarum gentiū, ſed nulla earū audebat eos laceſſere. Ideò dictū eſt etiā quod adiungitur, *non reſtitit quiſquam ante faciem illorum ab omnibus inimicis eorū.* Quod verò ſequit: *ſed omnes inimicos eorum tradidit dn̄s in manus eorum*, illos .ſ. intelligi voluit, qui obuiam ire in bellis auſi ſunt. Quod poſteà dicit. *Non decidit ex omnibus verbis bonis quæ locutus eſt dn̄s filijs Iſrael,*

† Qui erant de filiis Le

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Itaq; ciuitates.* Circa quod notandum, quod Leuitæ fuerūt diſperſi per oēs tribus, vt patet ex præmiſſis in textu. Primò ne cultus Dei ad vnam tm̄ tribum pertinere videretur. Secundò ne vna tribus vel duæ vel huiuſmōdi, de ſuſtentatione eorum nimis grauarentur. Tertiò quia apud oēs gentes iſtud fuit obſeruatū, quod illi qui intendunt cultui diuino ſuſtententur à toto populo, vel ab illis qui habent curam cōitatis. ꝑꝑ quod ſacerdotes Aegypti tēpore famis non fuerunt cōpulſi uēdere poſſeſſiones ſuas, quia alimenta eis de publicis horreis præbebantur, vt habet Gen. 47. Quartò quia Leuitæ tenebantur docere populum de his quæ pertinent ad cultū diuinum. facilius aūt docebant per hoc quod erant in omnibus tribubus diſperſi, q̄ ſi eſſent in vna tribu congregati.

2 *Deditque dominus Deus Iſrael omnem terram.* Hic ponitur epilogatio reſpectu prædictorum, quia toto libro iſto actum eſt de acquiſitione terræ promiſſionis per adiutorium diuinū. & hoc eſt quod dr̄: *Deditq;, etc.* de quo iuramento habetur Gen. 22. c. *Per memetipſum iura. etc* Sed illud qđ dr̄ hic nō vr̄ verū, quia tota illa terra non erat eis acquiſita, ſed inter eos adhuc habitabant multi Gentiles, ut hr̄ ſ. 23. c. Dicendum, quod dn̄s prædixerat ſe eis traditurum terrā non ſimul, ſed ſucceſſiuè ꝑꝑ rōnes tactas ſuperius in principio 13. cap. quarum vna eſt, ne cōtra filios Iſrael creſcerent beſtiæ, quia adhuc non erant in tanta multitudine, qđ poſſent totā terram ſufficienter populare: tunc autem tantum habebant de terra quantum ſufficienter poterat ab eis populari, & habitari: & ideò dominus impleuerat dictum ſuum ſecundum formam promiſſi.

3 *Dataq; eſt ab eo.* i. ab omnibus per circumitum nationibus, quia illi qui erant extra terram promiſſionis, vt Aegypti, Idumæi, & alij, non audebant contra eos mouere bellum.

Nullusq;

☞ *Iſrael omnia aduenerunt*:ita vult intelligi:quia cum iam illi cō-
A tra præceptum dñi feciſſent,quibuſdā parcendo & eos obe
dientes faciendo,adhuc tñ inter eos ſalui erant. Ideo,cum di
xiſſet,*ex omnibus verbis*,addidit,*bonis*: quia nondum euenerāt
maledicta contemptoribus & tranſgreſſoribus cōſtituta. Re
ſtat ergo vt quod ait: *Dedit do*
minus Deus Iſrael omnem ter-
ram,quam iurauerat dare patri-
bus eorum, ſecundum hoc in-
telligatur, qa adhuc erant ex
illis gentib. reliquiæ conterē
dæ & exterminandæ, vel ex
alijs vſq; ad flumen Euphra-
tem,aut ſubiugandæ,ſi nō re
ſiſterent,aut perdendę ſi reſiſterent,tamen in vſum eorū re
lictæ ſunt in quibus exercerentur ne carnalib. affectibus &
cupiditatibus infirmi repentinam proſperitatem modeſtè,
B & ſalubriter ſuſtinere nō poſſent,ſed elati citius īterirēt. Oīs
ergo illis terra data eſt,qa & illa pars quæ nōdū fuerat data
in poſſeſſionē, iā data fuerat in q̃dā exercitationis vtilitatē. D
a *Nulluſq; eis*. Auguſt. Quod ait:*non reſtitit quiſquam ante faciē*
eorum ab omnibus inimicis eorum. quæri poteſt quomodo verū
ſit,cum de tribu Dan ſuperius ſcriptum ſit, quod eos hoſtes
non permiſerunt deſcendere in vallem, & pręualuerint eis
in montibus:ſed pro vniuer-
ſo populo vndecim trib.de-
putatæ ſunt. Si autem quæri
tur,cur hæc trib.in forte ſua,
non obtinuerit ſufficientes
terras,&ab eis a quibus tene
batur afflicta ſit. in ſecreto
Dei conſilio eſt. Cum tamē
Iacob filios benediceret, ta-
lia dixit de iſto Dan,vt de illa tribu exiſtimetur futurus An
tichriſtus. Sic etiam ſolui poteſt hæc quæſtio, *quia non reſtitit*
quiſquam ante faciem illorum, cum ſcilicet ſimul ſub vnius du-
cis imperio pugnarent antequam ſingulis tribubus ſua loca E
defendenda diuiderentur.

Iuxta am-[a] quæ iurauerat dominus patribus ipſor.

Quæſt. 22. in Ioſue.

† oēs inimicos eorū dedit dominus in manus ipſorum.

Gen. 49. c.

a tiones *, nulluſque eis hoſtium reſiſtere auſus eſt, 1
ſed † cuncti in eorum ditionem redacti ſunt. Ne 2
vnum quidem verbum, *quod illis præſtiturum
ſe eſſe promiſerat, irritum fuit, ſed rebus exple-
ta ſunt omnia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nulluſq;.*i.illorum qui remanſerant adhuc in terra promiſſionis qui magis propriè dicebantur hoſtes eorum,quia inhibitū erat filijs Iſrael facere cū eis amicitias,vt habetur Nu.33.& infrà hoc lib.23.c.*

2 Sed cuncti.*Sed videtur,quod in hoc peccauerint filij Iſrael,quia ſicut dictum eſt ſuprà cap.16.& 17.illi de tribu Ephraim & de tribu Manaſſe peccauerunt in hoc,quod permiſerunt aliquos hoſtium habitare in ſortibus ſuis ſub tributo. Dicendum,q; tribus Ephraim & dimidia Manaſſe erant in magna multitudine,ſicut dictum eſt ſuprà 17 cap.propter quod cōqueſti fuerant de arctitudine ſuæ poſſeſſionis.poterant etiam ſuos aduerſarios ſuperare.vnde ibidem dicitur*: Poſtquā autem conualuerunt filij Iſrael,ſubiecerunt Chananæos, & fecerunt ſibi tributarios,nec interfecerunt eos.*ſ.ſecundū præceptum domini,licet poſſent, ducti cupiditate tributi.iſtis autem duobus concurrentibus.ſ.multitudine ad terram populandum,& poteſtate ad aduerſarios debellandum non erat filijs Iſrael licitum reſeruare habitatores illius terræ,ſed ſecundū pceptū dñi debebāt eos interficere: & ideo tribus Ephraim & tribus Manaſſe peccauerunt dimittēdo eos in ſortibus ſuis. Quando autem iſta duo vel alterum eorum deficiebat poterant habitatores terrę in ditionem recipere, vel inducias cum eis facere, non ad ſemper,quia hoc erat ſimpliciter illicitum: ſed ad tempus,quouſque haberent multitudinem ſufficientem ad terram populandam,& virtutem deſtruendi eos: quæ dependebat ex voluntate domini,qui illos reſeruauerat in terra illa,vt in eis experiretur Iſrael,vtrū ſeruarent eius mandata,vel non,vt haberent conſuetudinem præliandi,ſicut dictum eſt ſuprà in principio 13.cap.*

CAPVT XXII.

E*Odem tempore*. Adaman. Cōgregat Ieſus filios Ruben & Gad, & dimidiam tribum Manaſſe,qui ſecum militauerunt & dimittit eos in hęreditatem ſuam,datis quibuſdam muneribus. In quo ſignificat, *quia cum plenitudo gentium intrauerit*,& quæ promiſſa ſunt à domino Ieſu pceperit, illi qui p Moſen eruditi & inſtructi fuerāt, & nobis in certamine, orationib. & exemplis auxiliati ſunt,qa
C nondū pmiſſiones cōſecuti ſunt.expectantes vt etiā noſtra vocatio impleret, & tūc demum perfectionem cōſequentur cum muneribus, q̃ accipiūt à Ieſu,vt vnuſquiſq; habitet in pace omni impugnatione ceſſante.

✻ Ioſephus. Ioſue Rubenitis dicebat. Gaudentes vos ad ſortes veſtras dimittimus & rogamus vt nullum eſſe terminum noſtrę cognationis exiſtimetis, nec q; inter nos iſte fluui⁹ eſt,alteros nos eē credatis. Oēs.n.ſumus ex Abraham, q. hic & illic habitamus,vnuſq; Deus qui & noſtros & veſtros maiores pduxit ad illorum vitā: cuius religionis habere curā,& cōuerſationis quam per Moſen cōſtituit. Perdurantes.n.in iſtis fauorem Dei ſemper habebitis:conuerſis verò vobis ad imitationem gentium externarum, auerſabitur veſtrum genus. Hæc cum dixiſſet, ſingulos maiorū, & cōmuniter ☞ eorum F

Rom. 26. in Ioſue. — Rom. 11. c. — † cuſtodientes cuſtodiā imperii. — L.5. antiq. cap.3.

CAP. XXII.

a EOdem tempore vocauit Io-
ſue Rubenitas, Gadditas,
& dimidiam tribum Ma-
naſſe dicitque ad eos: Feci- 1
ſtis omnia quæ præcepit vo 2
bis Moyſes famulus Domi
ni, mihi quoque in omni- 3
bus obediſtis, nec reliquiſtis fratres veſtros lon-
go tempore vſque in præſentem diem, † cuſto-
dientes imperium domini Dei veſtri. Quia igi- 4
tur dedit dominus Deus veſter, fratribus veſtris
quietem ac pacem ſicut pollicitus eſt, reuerti-
mini, & ite in tabernacula veſtra, & in ter-
ram poſſeſſionis, quam tradidit vobis Moyſes

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XXII.

Iuſſio.

E*Odem tempore*. Hęc eſt vltima pars principalis huius libri,in qua agitur de ducis diſpoſitione. & primò inquantum reſpicit finem certaminis. ſecundò prout reſpicit tempus pacis cap.23.tertiò prout reſpicit tempus ſuæ mortis cap. vlt. Circa primum ſciendum,quod bellis terminatis, tribus Ruben & Gad & dimidiā Manaſſe debebant reuerti ad loca ſua vltra Iordanem: hoc tamen debebant facere de licentia & ſcitu Ioſue,& ideò primò datur eis hæc licentia, ſecundò notantur de idololatria:ibi:*Cumq; veniſſent*.tertiò inquiritur de fama,ibi: *Et interim miſerunt*. quartò declaratur veritas plana, ibi:*Reſponderunt filii Ruben*. Circa primum, ſciendum quod licentia datur, tamen ſub duplici conditione, prout videbitur proſequendo. Primò igitur notatur tempus debitum huius licentiæ,cum dicitur.

1 *Eodem*. ſcilicet, quo nouem tribus & dimidia habebant terram ſufficientem pro habitatione ſua, & quietem ab aduerſarijs,tam extrinſecis,quam intrinſecis, eo modo quo dictum eſt in fine præced.cap.

2 *Vocauit*. vt remitteret eos ad loca ſua.

3 *Feciſtis*. præcedendo fratres veſtros ad pugnam,quouſq; haberent ſuam poſſeſſionem. hoc autem præceptum Moyſi habetur Num.32.

4 *Mihi quoq; in*. Commendat eos, quia virtus laudata creſcit,& patet litera vſque ibi.

✻ Ita dun-

MORALITER.

1 *Eodem*. Hic agitur de reuerſione tribuum Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manaſſe ad ſortes ſuas vltra Iordanem. & primò Ioſue commendat eos, de obedientia ad Deum, & ad Moyſen,& ad ſeipſum,dicens:

3 *Feciſtis omnia,&c*. per quod oſtenditur quod licet opera virtutum in principio nō ſint commendanda propter dubium de perſeuerantia,ut dictum fuit ſupra Leuit. 19. tamē quando perſeuerantia manifeſtatur ſicut fuit in propoſito, debent commendari. Ambroſ. in ſermone de confeſſore pontifice. Lauda nauigantis fœlicitatem,ſed cum peruenerit ad portum. Lauda ducis virtutem,ſed cum perductus eſt ad triumphum. Secundò inducit eos ad obſeruantiam diuinæ legis cum dicitur:

A corum multitudinem ſalutans, ipſe quidem reſtitit. Deduxit autem eos populus, non tamen ſine lachrymis, & vix ſemetipſos ab inuicem dimiſerunt.

a *Cumq;* Adamant. Filij Rubē & Gad & dimidia tribus Manaſſe trans Iordanem ædificauerunt altare: filii verò Iſrael reliqui cauſam ignorātes, mittunt Phinees filiū Eleazari cū 10. viris de ſingulis tribub. electis quærentes quare hoc feciſſent. Illi aūt ſatisfaciūt de ara dicentes: Scim⁹ quia altare verū eſt apud vos B vbi Ieſus habitat, &c. Sed videamus huius facti ſacramentū. Prior populus circunciſionis in Rubē primogenito figuratur, & in Gad qui & ipſe primogenitus eſt ex Zelfa, & Manaſſe primogenitus eſt. Quòd aūt dico primogenitus, ſecundū tp̄s loquor. Hæc autem dicūtur, ne inter nos & illos, qui ante aduentum Chriſti fuerunt C iuſti diuiſio aliqua videretur, ſed vt oſtenderent ſe etiā fratres noſtros eſſe. Licet enim tunc habuerint altare, D altare, ſentiebant, quia non erat verum, ſed forma futuri & veri altaris. Nouerant illi quia veræ hoſtiæ, & quæ poſſent auferre peccata, non in illo altari offerebantur quod habebat primogenitus populus, ſed iſto vbi erat Ieſus. Fit ergo vnus grex, & vnus paſtor: illi iuſti, & iſti iuſti Chriſtiani.

famulus Domini trans Iordanem: ita duntaxat, vt cuſtodiatis attentè, 1 2
& opere compleatis mandatum & legem, quam præcepit vobis Mo- 3
ſes famulus Domini, vt diligatis dominum Deum veſtrum; & ambu- 4
letis in omnibus viis eius, & obſeruetis mandata illius, adhæreatiſque 5 6
ei, ac ſeruiatis in omni corde, & in omni anima veſtra. Benedixitq; 7
eis Ioſue, & dimiſit eos. Qui reuerſi ſunt in tabernacula ſua. Dimidiæ 8
autem tribui Manaſſes poſſeſſionem Moſes dederat in Baſan, & idcir- 9
co mediæ, quæ ſuperfuit, dedit Ioſue ſortem inter cæteros fratres ſuos 10
a trans Iordanem ad Occidentalem eius plagam. Cumque dimitteret eos 11 12
in tabernacula ſua, & benedixiſſet eis, dixit ad eos: In multa ſubſtantia 13 †
atque diuitijs reuertimini ad ſedes veſtras, cum argento & auro, ære
ac ferro, & veſte multiplici: diuidite prædam hoſtium cum fratribus 14
veſtris. Reuerſique ſunt, & abierunt filij Ruben, & filij Gad, & dimi- 15
dia tribus Manaſſe à filijs Iſrael, & de Silo, quæ ſita eſt in Chanaan, vt in-
trarent Galaad terram poſſeſſionis ſuæ, quam obtinuerant iuxta impe-
rium Domini in manu Moſi. Cumque veniſſent ad † tumulos Iordanis 16
in terram Chanaan, ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ ma- 17
gnitudinis. Quod cum audiſſent filij Iſrael, & ad eos certi nuntij detu- 18
liſſent, ædificaſſe filios Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe al- 19
tare in terra Chanaan ſuper Iordanis tumulos † contra filios Iſrael,
b conuenerunt omnes in Silo, vt aſcenderent & dimicarent contra eos.
Et interim miſerunt ad illos in terra Galaad Phinees filium Eleazari ſa- 20
cerdotis, & decem principes cum eo ſingulos de ſingulis tribubus*. 21 22
Qui venerunt ad filios Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe in
terram Galaad, dixeruntque ad eos: Hæc mandat omnis † populus Do-
mini: Quæ eſt iſta tranſgreſſio*? Cur reliquiſtis Dominum Deum Iſ- 23
rael, ædificantes altare † ſacrilegium, & a cultu illius recedentes? † An 24
parum vobis eſt quòd peccatis in Beelphegor, & vſque in præſentem 25 26
diem macula huius ſceleris in vobis permanet, multique de † populo 27

✠ b *Vt aſcenderent & dimicarent contra eos.* Ioſeph. Pro cultura nouorum Deorū, hoc altare erectū credentes, erant armati ad vltionem eorū qui collocauerant, fluuium tranſituri & punituri eos, quaſi pro paternarum ſolennitatum deſtructione. Non E enim videbatur eis iuſtū, vt cognationem reſpicerent, aut dignitatem eorū, q authores fuerant harum rerū: ſed Dei amplectebant mādata & quomodo honorari cō gaudeat.

✠ Theod. Suſpicantes talem ſtructuram ad impietatem tēdere, ſtatuerūt planè antepoſita cognationi religione, contra illos bellum inire.

c *Multi.* Cadebat ergo aliquādo populus in F deſer-

† limites & infra.

Gen. 29. g. ibid. 30. b.

† in tranſitu filiorum.

† cętus Iſrael.

† rebellantes hodie contra dominum.

† Nu. 5. c. a.

† cętui domini.

L. 5. antiq. cap. 5.

Quæſt. 1 in Ioſue.

* qui capi erant do patrum I rum in m bus Iſrae

*cōtra I Iſrael.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ita duntaxat. *vbi huic licentiæ additur duplex conditio, ſecunda ponitur ibi:* Cumq; dimitteret. *Prima aūt cōditio eſt reſpectu Dei vt. ſ. diligēter ſeruent mādata Dei. ideo ſubdit:* 2 Vt cuſto. *interius.* 3 Et opere. *exterius.* 4 Mandatū. *quantum ad præcepta moralia.* 5 Et legem. *quantum ad iudicialia & ceremonialia.* 6 Quā. *q. d. non præcepit vobis authoritate propria, ſed Dei, cui eſt in omnib. obediendum.* 7 Vt dili. *quia eius dilectio eſt finis totius legis, vt declaratum fuit diffuſius Deut. 6.* 8 Et ambu. *iuſte & piè viuendo, quia vniuerſæ viæ dn̄i miſericordia & veritas, ſcd̄m quod dicitur. Pſal. 24.* 9 In omni corde. *i. affectu. quia voluntas mouet alias potentias animæ ad actus ſuos, ſicut cor alia membra corporis.* 10 Et in omni anima. *i. intellectu.* 11 Benedixitq;. *imprecando eis bona. benedictio enim ſolennis ad ipſum non pertinebat: ſed tantum ad officium ſacerdotis.* 12 Tribui. *Hoc additur, quia illa tribus erat diuiſa quantum ad habitationem.* 13 Cumque dimitteret eos. *Hæc eſt ſecūda conditio eis impoſita, & reſpectu proximi, quæ exprimitur, cum dicitur.* 14 Diuidite. *quam acquiſiuiſtis in bellis.* 15 Cum fratribus. *id eſt, cum illis de tribubus veſtris, qui manſerunt ad cuſtodiēdum familias, & loca veſtra. quia illi qui remanebant ad ſarcinas, debebant habere partes ſuas de præda bellantium. & hoc fuit obſeruatū tanquam iuſtum, non ſolum à tempore Dauid, qui de hoc poſuit legem, vel poſitam confirmauit, vt habetur 1. Reg. ſed etiam à tempore Abraham, vt declaratum fuit Gen. 14.* 16 Cumq; ve. *Hic conſequenter notantur filij Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manaſſe de idololatria. cuius occaſio præmittitur cum dicitur:* Cumque veniſſent ad. *In Heb. habetur: elgeliloth baiarden. i. ad terminos ipſius.* Iordanis. 17 In terram. *Ex quo patet, quod altare illud, de quo fit hic ſermo fuit ædificatum in terra Chanahan iuxta Iordanem.* 18 Aedificauerunt. *i. notabilis magnitudinis. & eſt locutio hyperbolica. In Heb autem habetur, elgeliloth baiarden. i. altare magnum ad vidēdum ſeu altare magnæ uiſionis, quia à longè poterat videri.* 19 Quod cum. *ſequitur:* Conuenerunt. *Suſpicati ſunt. n. q feciſſent altare ad immolandū idolis, vel ad immolandum Deo extra locū Silo, eo q eſſet nimis remotus ab eis, quod erat eis illicitū, ex quo tabernaculū fuit fixū in Silo, & altare holocauſtorū ibi poſitū, prout dictū fuit plenius Deu. 12.* 20 Et interim. *Hic conſequenter inquiritur de fama: quia bellū non debet moueri maximè contra amicos, niſi ex certa cā & iuſta. & ideo ad hoc inquirendū miſſi ſunt certi & ſolennes nuntij, qui notantur cū dicitur.* 21 Phinees. *quia habebat magnū zelū legis ſcd̄m q habetur. Num. 25.* 22 Et de. *quia præter tribum Leui de qua erat Phinees, erant nouē tribus & dimidia: de qua fuit miſſus vnus, ſicut & de tribubus integris. & patet litera vſq; ibi:* 23 Quæ eſt. *Quia ſicut dictum eſt, reputabant illud altare ædificatum ad immolandū idolo vel ipſi Deo, modo tñ indebito: & iō inquirebant vtrum eſſet hæc cā, vel illa. Et primò tangunt cauſam idololatriæ dicētes:* 24 Cur reli. *Et adducunt exemplum de idololatria Phegor, quæ ponitur Num. 25 dicentes.* 25 An parū. *quaſi dicant, ad illam idololatriam vultis addere aliam?* 26 Et vſq; in &c. *quia macula & uituperium de culpa parentum manet in filijs eorum. Sciendum tñ, q iſtud non plus debebat imponi Ruben et Gad quàm alijs: quia ille qui fuit principalis in illa idololatria, et qui fuit interfectus cū ſcorto Madianitide fuit princeps in tribu Simeon, ut habetur Num. 25. et ideo in Heb. habetur ſic:* An parum vobis eſt peccatum Phegor, à quo nō ſumus mūdati vſq; ad diem iſtum? *ſequitur.* 27 Multiq; de po. *propter peccatum paucorum. Et tunc arguunt a ſimili dicentes:*

1 *Et*

MORALITER.

1 *Ita dunt.* & vt de bonis acquiſitis liberaliter diuidant fratribus ſuis, qui remanſerant ad terram cuſtodiendam cum dr. † *In multa ſubſtan.* Per hoc autem ſignificatū, q bona ſpūalia quæ aliis cōicata non minuuntur, ſed potius augentur liberaliter ſunt cōicanda. hęc autem dixit Ioſue in receſſu prędictorū, vt eius verba in eorum cordibus arctius remanerent impreſſa. 16 *Cumq; ue.* Per hoc aūt q ædificauerunt altare

✠ in terra

corruerunt? Et vos hodie reliquiſtis dominum, * & cras in vniuer- 1
ſum Iſrael ira eius deſæuiet. Quòd ſi putatis immundam eſſe terram 2 3
poſſeſſionis veſtræ, tranſite ad terram, * in qua tabernaculum domi- 4
ni eſt, & habitate inter nos: tantum vt à domino & a noſtro conſor- 5
tio non recedatis, ædificato altari præter altare domini Dei veſtri.
† Nonne Achan filius Zare † præteriit mandatum domini, & ſuper 6
omnem populum Iſrael ira eius incubuit? Et ille erat vnus homo, at-
que vtinam ſolus periiſſet in ſcelere ſuo. Reſponderuntque filij Ru-
ben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe principibus legationis Iſrael. 7
Fortiſſimus Deus dominus, fortiſſimus Deus dominus ipſe nouit, & Iſ-
rael ſimul intelliget ſi præuaricationis animo * hoc altare conſtruxi-
mus, non cuſtodiat nos, † ſed puniat nos in præſenti. Et ſi ea men- 8
te fecimus, * vt holocauſta & ſacrificium & pacis victimas ſuper eo im- 9
poneremus, ipſe quærat & iudicet, & non † ea magis cogitatione at- 10
que tractatu vt diceremus: Cras dicent filij veſtri filijs noſtris: Quid vo- 11
bis & domino Deo Iſrael? Terminum poſuit dominus inter nos & 12
vos, ò filij Ruben & filij Gad, Iordanem fluuium, & idcirco partem 13
non habetis in domino, & per hanc occaſionem auertent filij veſtri 14 15
filios noſtros à timore domini. Putauimus itaque melius & diximus: 16 17
Extruamus nobis † altare, non in holocauſta, neque ad victimas offe- 18
rendas, ſed in teſtimonium inter nos & vos & ſobolem noſtram, ve- 19
ſtramque progeniem, vt ſeruiamus domino, & iuris noſtri ſit offerre 20 21
holocauſta & victimas & pacificas hoſtias, & nequaquam dicant cras 22
filij veſtri filijs noſtris; Non eſt vobis pars in domino. Quòd ſi volue-
rint dicere, * reſpondebunt eis; Ecce † altare domini quod fecerunt
patres noſtri, non in holocauſta, neque in ſacrificium, ſed in teſtimo- 23
nium noſtrum ac veſtrum. Abſit à nobis hoc ſcelus, vt recedamus
a à domino, & eius veſtigia relinquamus, extructo altari ad holocauſta
& ſacrificia, et victimas offerendas, præter altare domini Dei noſtri,

A deſerto & moriebatur, venit Aaron & ſtetit in medio eorũ qui moriebantur, & qui viuebant ne vltra vaſtatio mortis ꝓficeret. Venit ergo & nunc verus pontifex dominus meus medius inter morientes & viuos, i. inter eos qui ex Iudæis ſuam præſentiam ſuſceperũt, & inter eos qui non ſuſceperũt. ſed ſe magis quàm illum occiderunt, dicentes: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Vnde: Omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terrā. requiretur ab hac generatione, quæ hæc dixit. Sunt ergo iſti pars populi mortui, quia nequaquā azima, neque dies feſtos cōpetēter agunt. Sed conuerſi ſunt dies B feſti eorum in luctum, & cātica in lamentū. Qui ēt ſi vellēt poterāt diē feſtū celebrare ĩ eo loco, quē elegit dñs Deus. Nos autem nō diximꝰ eis: Nō erit vobis pars in hoc altari, vel in hęreditate domini, ſed ipſi ſponte ſua, altare verum & celeſtem pontificem refutauerunt, ideo etiā C imaginem perdiderunt. vnde: *Ecce relinquetur nobis domus veſtra deſerta.* Trans lata eſt.n. ad nos gratia ſpiritus ſancti & ſolennitates, quia tranſiit ad nos pontifex verus ſm ordinem Melchiſedech, & neceſſe eſt eum veras hoſtias. i. ſpirituales offerre apud nos, vbi ædificatur tēplū Dei ex lapidib. viuis, quæ eſt eccleſia Dei viuētis, & vbi eſt verꝰ Iſrael.

Iſrael in Chriſto Ieſu domino noſtro.

a *Extructo.* Auguſt. *Et in ſacrificiis ſalutarium noſtrorum.* Quia pluraliter dicta ſunt ſacrificia, pluraliter ēt ſalutaria. Vbi aduertendum eſt quemadmodum ſingulariter dici ſoleat ſacrificium ſalutare, quia ſi Chriſtum acceperimus qui dictus eſt ſalutare Dei, nō occurrit quemadmodum pluraliter poſſit intelligi. Vnus enim dominus nr̄ Ieſus Chriſtus, quamuis multi dicantur Chriſti per eiꝰ gratiā poſt eū. vnde: *Nolite tangere Chriſtos meos.* Vtrum autem ſalutares poſſint dici vel ſalutaria, non facilè audendum eſt. Solus.n. ſaluator eſt ipſe.

✲ S. Martialis. Dum altaria dęmonum in puluerem redigerētur, arā ignoti Dei ad conſecrationem reſeruari iuſſimꝰ: quia dedicata ĩ nomine domini, & ipſius teſtis Stephani, nō hominis cultum, ſed Dei in ea frequētatis. Sacrificium. n. Deo creatori offertur in ara, non homini neque angelo. Nec ſolum in ara ſanctificata, ſed vbiq; offertur Deo oblatio munda: cuius corpus & ſanguinem in vitā æternam offerimus. Quod Iudæi per inuidiam immolauerūt, nos cauſa ſalutis noſtræ, in ara ſanctificata proponimus.

✲ Clemens Rom. Sacerdotes eccleſiæ aſſiſtentes ad altare domini, incruentas hoſtias adducunt.

☞ Idem.

um. 16. g.
ebellātes contra eum
att. 27. c.
it t. 23. d.
upra 7. a.
odie.
o magis
note.
ob. 2. d.
iudicet.
itauimus
que me-
s.
nobis &
generatio-
bus no-
ſis.
c. 13. g.

D
Quæſt. 32. in Ioſ.
* poſſeſſionis domini.
† præuaricatus eſt in anathemate.
Pſal. 104. b.
* & rebellionis in dñm.
E
* vt auertamur a dño &
De vſu ſacrorum altarium in prima Eccleſ. & deinceps. Epiſt. ad Burdeg. c. 3.
† offerendo.
† ſimilitudinem altaris.
F
L. 2. Conſti. c. 29. & lib. 8. c. 2. 13. & 16.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vos hodie reliquiſtis dominum.* Aedificantes altare ſacrilegum, vt prædictum eſt.
2 *Et cras.* id eſt, in futuro & citò.
3 *In vniuerſum.* Propter tranſgreſſionem veſtram. Conſequenter tangunt aliam cauſam de cultu Dei illicito, cum dr̄.
4 *Quod ſi putatis.* Eò quod dominus non elegit eam vt poneretur ibi eius tabernaculū & altare, & propter hoc in terra veſtra nobis propinquiori feciſtis altare ad offerendum ibi hoſtias domino, tanquam ſit vobis licitum, quod tamen eſt falſum. Ideo ſequitur.
5 *Tranſite.* quia dabimus vobis de poſſeſſionib. noſtris, ne rem illicitam faciatis, cuius punitio etiam redūdaret ĩ nos. & ad hoc exemplum inducunt cum dicitur.
6 *Nonne.* Iſte eſt qui accepit de anathemate, vt dictum eſt ſupra 7. c. pro cuius peccato exercitus Iſrael fuit debellatus & plures interfecti, vt dictum fuit ibi.
7 *Reſponderuntq;.* Hic aperitur veritas plana per reſponſionem filiorum Ruben & Gad & dimidiæ trib. Manaſſe. vbi primò ponitur eorum reſponſio. Secundò reſponſionis acceptatio, ibi: *Quibus auditis.* In reſponſione autem ſua primò excludunt cauſas ſibi impoſitas ædificationis altaris, & primò illam de idololatria cum dicitur.
8 *Si præuaricationis.* id eſt idolo latriæ intentione.
9 *Hoc altare.* In præſenti pęna publica & patenti. Secundò excludunt aliam cauſam de illicito cultu cum dicitur.
10 *Et ſi ea mente.* Offeremus ibi domino.
11 *Ipſe quærat.* pęna debita nos puniendo. Conſequenter aperiunt veram cauſam, cum dicitur.
12 *Et non ea magis.* id eſt, in poſterum.
13 *Dicent.* id eſt, dicere potuerint.
14 *Filij veſtri.* Quando tranſibunt Iordanem ad offerēdum domino in loco tabernaculi domini.
15 *Quid vobis.* id eſt, non habetis in eo partem. Cuius cauſa quæ poſſet allegari, ſubditur.
16 *Terminum poſuit domi.* qui eſt terminus terræ ꝓmiſſionis.
17 *Et idcirco.* id eſt, ad vos non pertinet accedere ad locum cultus eius: quia non eſtis de terra promiſſionis.
18 *Et per hanc.* id eſt, auertere poterunt.
19 *Filij veſtri filios.* Quia illi qui elongantur à cultu Dei, per conſequens elongantur & finaliter auertuntur a timore & reuerentia ipſius.
20 *Putauimus itaque melius.* Ad excludendum hoc malum futurum.
21 *Et diximus: Extruamus nobis al. non.* id eſt, ad cauſas quas opinati eſtis.
22 *Sed in teſtimonium.* videlicet quod nos habeamus ius accedendi, & ſimiliter filii noſtri ad locum cultus domini, ſicut vos & filij veſtri. Et patet litera vſque ibi.
23 *Sed in teſtimonium noſtrū, ac. Noſtrum,* quia habemus ius accedendi: *Veſtrum,* quia non habetis poteſtatē nos repellendi.

A ✣ Idem. Prope altare Epiſcopus ordinatur. Diaconi ad altare dona offerunt Epiſcopo. Pontifex accedens ad altare, ſplendidam veſtem induit.

Epiſt. ad Philadel. & Ep. ad ephes. ✣ Ignatius. Vna eſt caro domini Ieſu, vnum poculum, vnum altare.

✣ Idem. Niſi quis intra altare ſit, fraudatur pane Dei.

✣ Diony. Areo. Sancto altari venerabilia imponunt ſacramenta, p quæ Chriſtus ſignatur & ſumitur. Venerandus antiſtes diuinis altarib. adſtans, ſancta & diuina Ieſu opera laudat.

L. de pœni. ✣ Tertul. Preſbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari ſolent, qui pœnitentiæ dant operam.

L. 7. Strom. ✣ Clemens Alex. Quod eſt hic apud nos altare, eſt terreſtris congregatio eorum, qui ſunt dicati orationibus.

Hom. 10 in Ioſ. & 35. in Matth. ✣ Orig. Illi non omnino repellēdi ſunt ab Eccleſia, qui ſacerdotib. caput inclinant, ſeruos Dei honorāt, ad ornatū quoq; altaris vel Eccliæ aliqd ꝯferūt, tametſi nō penitꝰ caſte viuāt.

B ✣ Idem. Altare eſt diuina meſa corporis & ſanguinis Chri.

Ep. ad pleb. vniuerſ. ad Stephan. ad Iubaianum: ad Cornel. ✣ Cyprianus. Sacrilegum ac nefarium eſt, per ſchiſmatis per uerſitatem nouum altare conſtitui, aut ſacerdotium nouū fieri: præter vnum altare, & vnum ſacerdotium.

✣ Idem. Sacerdotes ab eccleſia recedere, & domini altare remoueri, propter Nouatiani clamores non licet.

Orat. in lau. Gorgon. & Baſil. ✣ Nazianzenus. Gorgonia cum fide ad altare procumbēs, cumque qui ſuper illud colitur, obteſtans, omni quo laborabat morbo, ſanatur.

✣ Idem. Baſilius viduam ad ſacram menſam, vt ad aſylū cōfugientem, aduerſus Præfectū prouinciæ aſſeruit: q̄ppe qui apprime ſciret legem Dei altarib. honorem haberi iubere. D

Epiſt. 70. ✣ Baſilius. Ab Arrianis in luctum mutatæ ſunt feſtiuitates noſtræ, domus precationū clauſæ, altaria cultu ſpūali vacāt.

Catech. 5. myſtag. ✣ Cyrill. Hieroſol. Vidiſtis diaconum aquam lauandis manibus porrigentem ſacerdoti, & illis qui circum altare Dei ſtabant presbyteris. Sacerdos dicit, *Sancta ſanctis*: Sancta ſcilicet ea, quę in ara ꝓpoſita ſūt aduentu ſancti Spiritus ſanctificata.

† cœtus capita milium Iſrael.
L. 22. c. Hic. c. 3. & 4.
* contra dominum.

quod extructum eſt ante tabernaculum eius. Quibus auditis Phinees 1
ſacerdos & principes † legationis Iſrael qui erant cum eo, placati ſunt, &
verba filiorum Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manaſſe libentiſſime
ſuſceperunt Dixitq; Phinees filius Eleazari ſacerdos ad eos; Nūc ſcimus
ꝙ nobiſcū ſit dn̄s, qm̄ alieni eſtis à ꝑuaricatione hac, * & liberaſtis filios 2
Iſrael de manu dn̄i. Reuerſusq; eſt cū principib. à filijs Ruben & Gad de
terra Galaad in terram Chanaan ad filios Iſrael, & retulit eis Placuitque
ſermo cunctis audientibus, & laudauerunt Deū filii Iſrael, & nequaquā
vltra dixerunt, vt aſcenderent contra eos, atque pugnarent, & delerent
terram poſſeſſionis eorum. Vocaueruntque filij Ruben & filij Gad alta- 3
re ꝙ extruxerant, teſtimonium † noſtrum, quòd dominus ipſe ſit Deus.

† quia teſt inter nos quod

Hom. 53. pop. ✣ Chryſoſt. Si quis ignē ſumēs, aut foſſoriū, hanc deſtruxiſſet domū orationis, & hoc ſuffodiſſet altare, nonne quilibet eum lapidibus obrueret, tanquam prophanum & impurū?

Hom. 24. 1. cor. ✣ Idem. Hoc corpus Chriſti in præſepe reueriti ſunt Magi, tu verò in altari. Non mulierem quæ ipſum vlnis teneat, vides: ſed ſacerdotem.

E Epiſt. ad Heliod. ✣ Hieron. Nepotianus ſolicitus erat, an Eccleſiæ niteret altare, ſi ſacrarium mundum.

✣ Idem. Hunnorū perſecutione ſubuerſæ ſunt eccleſiæ, ad altaria Chriſti equi ſtabulati, effoſſaq; martyrum reliquiæ.

Serm. 11. de ſanctis. ✣ Auguſt. Martyrum ſepultura ſub altari, ſuper quod corpus domini offertur, rectè directa eſt.

Serm. 17. de verb. Apo. ✣ Idem. Martyres non ideo recitantur ad altare, ut pro ipſis oretur, ſed ut eorum orationibus populus commendetur.

lib. 20. ciuit. c. 9. ✣ Idem. Piorum defunctorum animæ ab Eccleſia non ſeparantur, eo ꝙ ad altare Dei, in communione corporis Chriſti, eorum fit memoria, &c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quibus. *Hic conſequenter ponitur dictæ reſpōſionis acceptatio, Et patet litera vſque ibi.*
2 Et liberaſtis filios Iſrael, &c. *qa nō peccaſtis ſicut opinabamur, nec per conſequens occaſione veſtri puniemur.*
3 Vocauerūtq; .i. *quod dominus ſit Deus noſter, ſicut & illorū Hebræorum qui habitant in terra Chanaan. Dicit autem Ioſephus, ꝙ iſte titulus erat ſculptus in altari illo ad memoriam futuram.*

Cap. XXIII.

C ✣ Theo. Deceſſurus vita propheta Ioſue, ut conuocauit vniuerſos, admonuit illos eorū quæ debuit, & maximè ne matrimonia contraherent cum extraneis q̄ inter illos habitabant: tanq̄ hæc commixtio datura ſit impietatis occaſionē, & huic adhortationi cōminationes addidit.

CAP. XXIII.

EVoluto autem multo tempore poſtquam pacem dederat do- 1
minus Iſrael, ſubiectis in gyro nationibus vniuerſis, & Ioſue 2
iam logæuo & perſenilis ætatis, vocauit Ioſue omnem Iſrae-
lem, maioreſque natu & principes ac † duces, & magiſtratus. Dixitq; ad
eos: Ego ſenui & progreſſioris ætatis ſum, voſque cernitis oīa quæ fece-
rit dn̄s Deus veſter cunctis ꝑ circūitum nationibus, quomodo pro vobis
ipſe pugnauerit. Et nunc quia vobis ſorte diuiſerit oēm terrā, ab Oriēta
li parte Iordanis vſq; ad mare magnū: multæq; adhuc ſuꝑſunt nationes,
dn̄s Deus veſter diſperdet eas & auferet a facie veſtra, & poſſidebitis ter 3
ram * ſicut vobis pollicitus eſt: tantum confortamini, & eſtote ſolliciti,
vt cuſtodiatis cuncta quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moyſi, & non
declinetis ab eis, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram, ne poſtquam 4
intraueritis ad gentes quæ † inter vos futurę ſunt, iuretis in nomine deo-

* iudices
* eorum
* vobiſcum remanent

✣ Theo. Nouimus etiam cauſam ꝑp quā nō acceperunt dominium vniuerſæ terræ, ſicuti ꝓmiſerat Deus. Amplexi ſunt enim impiarū gentium cognationē, quarū impietatē imitantes, ſpoliati ſunt auxilio diuino, & eis ſeruire cōpulſi ſunt. Porrò, admirādus, & philoſophia plenus eſt de obitu illius ſermo. *Ego, ait, abeo viam, &c.*

✣ R. Dauid Kimhi. Iſta exhortatio vel in Silo, vel in vrbe ipſius Ioſue ad ꝓpriū habita eſt.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 EVoluto. *Hic conſequenter deſcribitur diſpoſitio Ioſue, quantum ad tempus pacis inducendo populū ad cultū diuinū, vt p hoc oſtēderet ſe gratos de Dei beneficiis iam præſtitis, & ſecuri iā eſſent de promiſſis obtinendis. Ad hoc aūt inducit rōnem. Primò ex amore boni. Secundò ex timore mali, ibi:* Quod ſi volueritis: *Sn̄ia primæ partis patet in litera, paucis exceptis.* 2 Poſtquam. *Hæc autem pax & ſubiectio nationū intelligēda eſt ſicut dictū eſt ſupra in fine 21. c. quia & poſt mortē Ioſue habuerūt filii Iſrael bella cōtra gētes derelictas in terra ſua, vt habetur Iudic. 1. Et etiam hic ſubditur:* 3 Multæq;, &c. *Supple ſeculatis eum fideliter & deuotè: ideo ſubditur:* Tm̄ cōforta. *Et patet litera vſq; ibi:* 4 Ne poſtquam intraueritis, &c. *quia hoc pertinet ad reuerentiā idolorum ſecundū quod dicitur ad Heb. 6. c.* Omnes per maiorem ſui iurant.

MORALITER.

1 *Euoluto.* In hoc capitulo Ioſue debellatis aduerſariis ꝓ maiori parte, induxit populum ad Dei timorem & ſeruitutem: promittens eis quòd ſi fideliter hæc fecerint de remanentibus aduerſarijs triumphabūt. Per hoc autem ſignificatur, ꝙ quilibet bonus prælatus qui per Ioſue ſignificatur, ſuos ſubditos ſollicitè monet ad Dei reuerentiam & amorem, & cū videt eos de vitiis aliquibus triumphaſſe, confortat eos in domino: promittens eis quod cum Dei adiutorio de aliis triumphabunt. Poteſt autem hoc & aliter exponi de perſona ſingulari, vt per Ioſue ſynderēſis intelligatur, quę malo remurmurat. & ad bonum ſemper inclinat: propter quod incitat intellectum & voluntatem ad debellationem motuū ſenſitiuæ partis inordinatorum, & poſt debellationem vniꝰ partis ſenſitiuæ. ſ. iraſcibilis vel concupiſcibilis incitat cum Dei adiutorio ad deuincendum paſſiones alterius partis.

2 En

1 rum earum, & ſeruiatis eis, & adoretis illos: ſed adhæreatis domino
Deo veſtro, quod feciſtis vſque in diem hanc: Et tunc auferet domi-
nus Deus à conſpectu veſtro gentes magnas & robuſtiſſimas, & nul-
lus vobis reſiſtere poterit. Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille
viros, quia dominus Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit, ſicut pol-
licitus eſt: hoc tantum diligentiſſimè præcauete, vt diligatis domi-
2 num Deum veſtrum. Quod ſi * volueritis gentium * harum, quæ inter
3 vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miſcere connubia, atque
† amicitias copulare, iam nunc ſcitote quòd dominus Deus veſter,
4 non eas deleat ante faciem veſtram, ſed erunt vobis in foueam ac la-
5 queum & offendiculum ex latere veſtro, & ſudes in oculis ueſtris, do-
6 nec uos auferat, atque diſperdat de terra hac optima quam tradidit
a vobis. † En ego hodie ingrediar uiam uniuerſæ terræ, & toto animo
cognoſcetis, quod de omnibus uerbis quæ ſe Dominus præſtiturum
uobis eſſe pollicitus eſt, unum non prætererit incaſſum. Sicut ergo
7 impleuit opere quod promiſit, & proſpera cuncta uenerunt, ſic ad-
ducet ſuper uos quicquid malorum comminatus eſt, donec uos aufe-
rat atque diſperdat de terra hac optima, quam tradidit uobis, eò quòd
præterieritis pactum domini Dei ueſtri, quod pepigit uobiſcum, &
ſeruieritis dijs alienis, & adoraueritis eos: Citò atque uelociter con-
ſurget in uos furor Domini, & auferemini ab hac terra optima, quam
tradidit uobis.

* Reſiduarſ.

† 3. Reg. 2. a. Beneficia filijs Iſrael à domino exhibita.

A a *En ego hodie ingrediar.* Aug. Quod autem dicit Ieſus: *Ego autē recurro viā, ſicut & omnes q ſunt ſuper terrā.* In ea interpretatione quæ eſt ex Heb. inuenimus, *ingredior viā.* Ita ergo accipiendum eſt, quod Lxx. dixerunt: *Recurro,* ſicut dictū eſt homini: *Donec reuertaris in terrā, vnde ſumptus es,* B vt ſecundū corpus ītelligatur. Secundum animam verò ſi voluerimus accipere, ſicut in Eccleſiaſte ſcriptum eſt. *Et ſpiritus reuertetur ad Deum, qui dedit eum,* non arbitror de omnibus poſſe dici, ſed de his qui ſic uixerunt, vt ad eū redire mereantur tanquam ad autorē à quo creati ſunt. C Non enim hoc de illis intelligi poteſt, D de quibus dicitur: *Spiritus ambulans, & non reuertens.* (Pſal. 77. c.) Ieſus autem ſi nō addidiſſet, *ſicut & omnes qui ſunt ſuper terram,* nulla eſſet quæſtio. nō enim aliud de illo crederemus, quā quod de eo dignum eſſe legimus. E Cum verò additum eſt hoc, mirum ſi hoc quod Latinus interpres *recurro,* poſuit: non magis pcurro, vel excurro dicendū eſt. Oēs em̄ percurrūt, vel excurrunt huius vitę viā, cū ad eius finē puenerint. Sed quia hoc verbū poſitū eſt vbi parētes Rebeccę dicūt ad ſeruū Abrahę: *Ecce Rebeccā accipiens recurre, & ſit vxor domini tui.* (Geneſ. 24. f.) F Ideo & hic ita hoc verbum interpretatū eſt.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſeruiatis.* quia ex reuerentia idoli deducitur aliquis ad actum idololatrandi. Fuit etiam prohibitum prædictum iuramentum, quia de facili poſſent credere ſimplices, quòd tranſgreſſio talis iuramenti non eſſet peccatum, quod eſt falſum, quia per hoc frangitur fidelitas, & ideo ſecundum Auguſt. ibi eſt duplex peccatum. Vnum eſt faciendo reuerentiam idolo. Aliud eſt fidem frangendo.

2 *Quod ſi volueritis.* Hic inducit ad cultum & dilectionem Dei ex timore mali, quod contingit ab eo recedendo. Et hoc eſt quod dicitur: *Quod ſi vol.* colendo earum idola.

3 *Et cum eis miſcere con.* quòd erat eis prohibitum, vt habetur Deut. 7. quia talia ſunt occaſiones recedendi à cultu diuino. Treugas aūt vel aliqua pacta ad hoc non inducentia, nō erat eis illicitū, vt dictū fuit ſuprà 21. cap. ſicut & Chriſtiani aliquando habent cum Saracenis.

4 *Erunt vobis.* tranſgreſſionis.

5 *Et offendi.* In Hebr. habetur *vleſotet* ideſt, & flagellum, ſeu ſcrutinium laterum veſtrorum. i. ſcrutabuntur omnia ſecreta veſtra ad vos ſubuertendum, & eijciendum de terra. Ideo ſubditur:

6 *Donec vos auferat.* ſ. dn̄s. quia ſicut tradidit eam vobis propter merita patrū, ita auferet à uobis pro demeritis veſtris.

7 *Vnum non.* Licet enim adhuc non haberent totam terrā ſibi promiſſam, tamen habebant ſecundum formam & modum promiſſionis, ſicut declaratum fuit ſuprà cap. 21.

CAP. XXIIII.

A Ongregauitq; Ioſue, &c. ⁑ R. Dauid Kimhi. Hæc comitia apud Sichem facta fuerunt.

Lant.c.5. ⁑ Ioſephus. Senior iam exiſtens, euocabat honoratos ciuitatū, & principes, & ſeniores, & multitudinē, quantumcūq; erat cōgregari poſſibile. Quibus in vnum cōuenietibus, cūcta beneficia Dei commemorabat, &c. Hoc autem bene ſe habere dicebat, vt tranſiturus à vita, huiuſmodi eis monita derelinqueret: poſcebatq; ab illis, vt q̄ ille diceret memoria retinerent.

† Gen. 11.d.

† Iſaac.

B

Quæſt. 25. b *Tuli ergo patrem veſtrum.* Aug. Quod Lxx. habēt: *Et aſſumpſi patrem veſtrū Abrahā de trās flumina, & aeduxi eū in omnem terrā.* interpretatio q̄ eſt in Heb. habet: *Et īduxi eū in terram Chanaan.* Mirū eſt ergo ſi Lxx. ꝓ terra Chanaan omnem terrā ponere voluerunt niſi intuētes prophetiā vt magis ex promiſſione Dei tanquam factum accipiatur, quod certiſſimè futurum in Chriſto & in eccleſia pronunciabatur, quod eſt verum ſemen Abrahæ.

† Num. 22. a.

† Balaam.

C

Parentes Abrahæ idololatræ fuerūt, nō autem ipſe Abraham. Quæſt. Heb. in Gen.

⁑ Hieron. Tradunt Hebręi quod Abraham in ignem miſſus ſit, quia ignem adorare noluerit, quem Chaldæi colunt, & Dei auxilio liberatus, de idololatriæ igne profugerit.

L. 1 antiq. cap. 15.

⁑ Ioſeph. Abraham virtute prudentiæ maior alijs fuit, & opinionem quam de Deo tunc cuncti habebāt, innouare & immutare præualuit. Primus itaq; preſumpſit pronunciare, Deum creatorem vnum eſſe cūctorū, &c. cui bonū eſt ſolūmodo honorem & gratiarum actionem tribuere. Propter q̄ Chaldæis, & alijs Meſopotamijs in eū cōſurgētibus, migrationem eligens ſequi, per voluntatem Dei terrā Chananęā poſſedit, vbi altare Deo ædificauit, & hoſtias immolauit.

D

In dictio. Abrah.

⁑ Suidas. Cultus idolorū cępit à Saruch & viguit vſque ad tempora Tharæ patris Abrahami. Abrahamus natus annos 14. Dei cognitione illuſtratus, patrē his verbis cōmonuit. Quid ſeducis homines, ob perniciosum lucrū ſimulacrorū? Non eſt alius Deus, niſi celeſtis ille, totius mundi opifex. Tādē ſumptis pr̄is idolis, ijſque partim cōfractis, partim exuſtis, cū co terra Chaldęorum exceſſit.

† loco q̄ erat trās f.

E

† quemadum fact. medio c.

Com. in ad Rom.

⁑ Ambro. Thare pater Abrahā, & Nachor, & Laban, proprios ſibi deos vendicabant.

Initio p.

⁑ Epipha. Seruch naſcitur filius Nachor, Nachor gēuit Tharā. Hinc cęperūt ſtatuę per īduſtriam huius Taræ Deus autem dilexit ipſum Abraham ſanctæ catholicę & apoſtolicæ Eccleſiæ formam, in præputio fidelem, & in pietate perfectiſſimum, ſcientia prophetam, in vita Euangelicam habentem perfectionem, &c.

F

Quæſt. in Ioſ.

c *Pugnauerunt.* Auguſt. Clauſis portis ſe murorum ambitu tuebātur, ſed claudere cōtra hoſtē portas pertinet ad bellū. Non.n. miſerunt legatos qui pacē poſcerent. Si aūt dictū eſſet, pugnauerūt aduerſum vos, falſum eſſet, quia bellū continuas pugnas nō habet, ſed aliqn̄ crebras, aliqn̄ raras, aliquando nullas. Bellū tn̄ eſt qn̄ eſt quodāmodo armata defenſio.

CAPVT XXIIII.

a Congregauitque Ioſue omnes tribus Iſrael in Si- 1
chem, & vocauit maiores natu ac principes & iu-
dices & magiſtros, ſteteruntque in conſpectu do-
mini, & ad populum ſic locutus eſt. Hæc dicit
dominus Deus Iſrael: Trans fluuium habitaue-
runt patres veſtri ab initio, Thare pater Abraham 2
& Nachor, ſeruieruntque dijs alienis. † Tuli ergo 3
b patrem veſtrum de † Meſopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram 4
Chanaan, multiplicauique ſemen eius, & dedi ei Iſaac, illique † rurſum 5
dedi Iacob & Eſau. E quibus Eſau dedi montem Seir ad poſſidendum.
Iacob verò & filij eius deſcenderunt in Aegyptum. Miſique Moſen &
Aaron, & percuſſi Aegyptum † multis ſignis atque portentis, eduxique 6
vos & patres veſtros de Aegypto, & veniſtis ad mare, perſecutique ſunt
Aegyptij patres veſtros cum curribus & equitatu vſque ad mare ru-
brum. Clamauerunt autem ad dominum filij Iſrael, qui poſuit tene-
bras inter vos & Aegyptios, & adduxit ſuper eos mare, & operuit eos. 7
Viderunt oculi veſtri cuncta quæ in Aegypto fecerim, & habitaſtis
in ſolitudine multo tempore, & introduxi vos in terram Amorrhæi,
qui habitabat trans Iordanem Cumque pugnarent contra vos, tradidi 8
eos in manus veſtras, & poſſediſtis terram eorum, atque interfeciſtis 9
eos. † Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnauit con-
tra Iſraëlem. Miſitque & vocauit Balaam filium Beor vt malediceret
vobis, & ego nolui audire † eum, ſed econtrario per illum benedixi
vobis, & liberaui vos de manu eius. Tranſiſtiſque Iordanem, & ue-
niſtis ad Iericho, pugnaueruntque contra uos uiri ciuitatis eius,
c Amorrhæus, Pherezæus, & Chananæus, & Hethæus, & Gerge- 10
zæus, & Heuæus, & Iebuſæus, & tradidi illos in manus ueſtras.

☞ Crabrones

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XXIIII.

1 Congregauitq; Ioſue. *Hic conſequenter deſcribitur diſpoſitio ducis Ioſue circa tēpus ſuæ mortis, renouando obligationem populi ad ſeruitutem Dei. Primò igitur dicta renouatio deſcribitur. Et ſecūdò mors Ioſue ſubditur, ibi:* Et poſt hoc mortuus eſt Ioſue. *Circa primū Ioſue primò cauſas dictæ obligationis cōmemorat. Secūdò conſenſum populi captat, ibi:* Nunc ergo timete dn̄m. *Tertiò explicat difficultatem, ibi:* Dixitque Ioſue ad populū: Non poteritis. *Quartò conſenſum iteratū profeſſione firmat, ibi:* Teſtes, *inquit,* vos eſtis. *Quintò ad hoc ſignū applicat, ibi:* Et tulit lapidem. *Circa primum cōmemorat beneficia Dei exhibita Iſraeli quæ debent ipſum mouere ad ſeruiendum domino fideliter & deuotè. Primum autem beneficium eſt reuocatio patrum ab idololatria. quod notatur cum dicitur:*

2 Trans fluuium, *ſcilicet Euphratem.*

3 Habitauerunt, &c. *Sequitur:* Seruieruntque dijs alienis. *Quod fuit declaratum Gen. 11.*

4 Tuli ergo patrem. *ſeparando eum ab idololatris.*

5 Et adduxi. *prout habetur Geneſ. 12. Secundum beneficium eſt prolis multiplicatio, quod notatur cum dicitur:* Multiplicauiq; ſemen eius, &c. *Tertium beneficium eſt liberatio à famis periculo. quòd notatur cum dicitur:*

6 Iacob verò. *vt habetur Gen. 46. & ibi ſaluati fuerūt à periculo famis per Ioſeph. Quartū beneficium eſt ſignorum oſtenſio: quod notatur ibi:* Miſiq; Moyſen & Aaron, &c. *Quintū eſt à ſeruitute liberatio, ibi:* Eduxiq; vos & pr̄es veſtros de Aegypto. *Sextū eſt maris rubri diuiſio, & Aegyptiorū ſubmerſio, ibi:* Perſecutiq; ſūt, &c.

7 Qui poſuit tenebras. *Id eſt, nubem tenebroſam ex parte Aegyptiorū, ita ꝙ non poterāt accedere ad filios Iſrael, vt habetur Exo. 14.*

8 Viderunt oculi veſtri cuncta. *Quia Ioſue & Caleb, & multi de tribu Leui, qui ibi erant exierunt de Aegypto, & ante exitū viderant mirabilia quæ dominus ibi fecerat pro filijs Iſrael. Septimū beneficiū eſt gubernatio populi in deſerto, vbi quadraginta annis ſuſtētati ſunt māna cælitus dato, vt habetur Exodi 16 Octauū eſt regū Amorrhæorum debellatio, ibi:* Et introduxi vos in terram, &c. *Nonum eſt maledictionis Balaam euacuatio, ibi:* Surrexit autem Balac. *Decimum eſt Iordanis deſiccatio, ibi:* Tranſiſtiſque Iordanem. *Vndecimum eſt ciuitatis Iericho debellatio, ibi:*

9 Pugna. *Licet non exiuiſſent ad bellandum contra filios Iſrael, ſtabant tamen ſupra muros parati ad reſiſtendum eis, nec miſerunt ad eos legationem pacis.*

10 Amorrhæus, Pherezæus, &c. *Hic nominantur ſeptem populi habitantes in terra Chanaan, quia Iericho erat prima ciuitas oppugnanda à filijs Iſrael, & ideo de omnibus gentibus in tota terra Chanaan, habitantibus venerunt aliqui bellatores in Iericho ad reſiſtendum filijs Iſrael in principio. Duodecimum beneficium eſt de auxilio diuinitus eis dato, cum dicitur.*

⁑ Miſique

a Miſiq́ue ante vos crabrones, & eieci eos de locis ſuis, duos reges A- 1
morrhæorum, non in gladio, & in arcu tuo, dediq́ue vobis terram in
qua non laboraſtis, & vrbes quas non ædificaſtis, vt habitaretis in
eis, vineas, & olueta, quæ non plantaſtis. Nunc ergo timete domi- 2
num, & ſeruite ei † perfecto corde atque veriſſimo, & auferte deos 3 4
quibus ſeruierunt patres veſtri in Meſopotamia, † & in Aegypto, ac 5 6
ſeruite domino. Si autem malum vobis videtur, vt domino ſeruia-
b tis, optio vobis datur. Eligite hodie, quod placet, cui ſeruire potiſſi- 7
mum † debeatis, vtrum dijs, quibus ſeruierunt patres veſtri in Me-
ſopotamia, an dijs Amorrhæorum in quorum terra habitatis: Ego
autem, & domus mea ſeruiemus domino. Reſponditq́ue populus, &
ait: Abſit à nobis, vt relinquamus dominum, & ſeruiamus dijs alienis.
Dominus Deus noſter ipſe eduxit nos, & patres noſtros de terra
Aegypti, & de domo ſeruitutis, fecitq́ue videntibus nobis ſigna in-
gentia, & cuſtodiuit nos in omni via, per quam ambulauimus, & in
cunctis populis per quos tranſiuimus, & eiecit vniuerſas gentes A- 8
morrhæorum, habitatorem terræ, quam nos intrauimus. Seruiemus
igitur domino, quia ipſe eſt Deus noſter. Dixitque Ioſue ad populũ. 9
c Non poteritis ſeruire domino, Deus enim ſanctus, & fortis æmula 10
tor eſt, nec ignoſcet ſceleribus veſtris, atque peccatis. Si dimiſeritis
dominum, & ſeruieritis dijs alienis, conuertet ſe, & affliget vos at-
que ſubuerteret, poſtquam vobis preſtiterit bona. Dixitque populus
ad Ioſue: Nequaquam ita, vt loqueris erit, ſed domino ſeruiemus. Et
Ioſue ad populum Teſtes, inquit, vos eſtis, quia ipſi elegeritis vobis 11
dominum, vt ſeruiatis ei? Reſponderuntque. Teſtes. Nunc ergo 12 13
d ait. Auferte deos alienos de medio veſtri, & inclinate corda ve-
ſtra ad Dominum Deum Iſrael. Dixitque populus ad Ioſue. Do-
mino Deo noſtro ſeruiemus, et obedientes erimus præceptis eius.

A a *Crabrones.* Lxx. *Veſpas.* i. forte trãſlatiue acerrimos timoris aculeos, quib. quodãmõ timoribus pungebantur, vt fugerent, aut aereos aculeos ſpiritus, quod in Pſal. dicitur *per angelos malos*, niſi quis dicat, non omnia, quę facta ſunt eſſe ſcripta, & velut veras veſpas intelligi. (Aug. quæſt. 2. in Ioſue. Pſal. 77. e.)

b ✠ *Optio vobis datur.* THEOD. Propoſuit illis optionem. Et ſic ꝓpoſita alijs eligendi facultate, animi ſui declarat pietatem inquiens, *Ego, & familia mea ſeruiemus Deo.* (Quæſtion. 18. in Ioſue. 3 Reg. 7. a. Tob. 14. c. In ſimplicitate et veritate. Trans flumen.)

✠ IVST. Martyr. Niſi homines poſſent ſuo arbitratu turpia fugere, & honeſta ſectari, extra culpã erunt quicquid agant. (Apolog 2. † velitis.)

B ✠ IDEM. Sic Deo viſum eſt, tum angelos, tũ homines libero arbitrio præditos, ſuiq; potentes facere quemque pro accepta facultate, vt ſi placita eius elegerint, illæſos ſeruet, & incolumes, ſin ad malitiam deflexerĩt, ſingulis pęnas infligat. (Dialog. Contra.)

✠ IRENEVS Martyr. Quod Chriſtꝰ ait. *Quoties volui congregare filios tuos, & noluiſti.* Veterem legem libertatis hominis manifeſtauit. Poſuit enim in homine poteſtatem electionis, quemadmodum, & in angelis.

✠ I D E M Si nulla eſſet in hominib. arbitrij libertas, nulli eſſent laudandi, nec vituperandi, exularent oẽs adhor-
C tationes prophetarum, & domini, vacaret omne conſilium.
c *Non pote.* Aug. Non poteritis ſeruire domino, quia ſanctus eſt.

est. An quia illius ſanctitati perfectã ſeruitutẽ quodãmõ cõ- D
temperari humanæ fragilitati impoſſibile eſt? Quo audito,
non ſolum iſti eius eligere ſeruitutem, ſed etiam de adiutorio, & miſericordia eius præſumere debuerũt de qua dicitur *Non intres in iudicium cũ ſeruo tuo, quia nõ iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* (Pſal. 142. a.) Hi autem ſe potius præſumpſerunt, ꝙ ſine vlla offenſione Deo ſeruirent, vt iam tũc inciperẽt, quod dictum eſt: *Ignorantes Dei iuſtitiã, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitię Dei non ſunt ſubiecti.* (Rom. 10. a. quod placet.) *Ita, eis iam lex ſubintrabat, vt abundaret delictũ, & poſtea ſuperabũdaret gratia per Ieſum Chriſtum, qui eſt finis legis.* (Ibidem. 5. d. Ibidem. 10. a.)

d *Auferte.* AVGVSTINVS. E
Quid eſt, quod ait: *Et nunc auferte Deos alienos, qui ſunt in vobis, & dirigite corda veſtra ad Deum Iſrael.* (Quæſt. 29. in Ioſ.) Non enim adhuc habebant ſimulachra gentium, cum ſuperius obedientiã eorum prædicauerit. Aut verò ſi haberent poſt tantas legis comminationes, illa eorum proſpera non ſequerentur, cũ ſic vĩdicatum ſit in eos, quòd vnus de Anathemate furatus eſt. Denique Iacob dixit hoc eis, qui cum illo de Meſopotamia exierant, vbi ſic idola colebantur, vt & Rachel paterna furaretur. Sed poſt illã admonitionem Iacob dederunt, quæ habebant, Vnde apparuit eum hoc dixiſſe, quia ſciebat eos habere. Poſt hanc verò admonitionem Ieſu, nullus tale aliquid protulit. Non ta- F
men (Supra 7. a. Gene. 35. a. Ibidem. 31. c.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Miſique ante vos crabrones. *Licet crabrones propriè loquẽdo ſint muſcæ ex fimo equi naſcentes, tamen hic accipiuntur pro muſcis à Deo ſupernaturaliter formatis, quæ habebant aculeos venenatos, ſecundũ quod dicunt Hebr. Dicunt autem alij expoſitores, quòd crabrones hic accipiuntur metaphorice pro aculeis timoris, et terroris diſſoluentibus corda eorum, ita quod non poterant reſiſtere filijs Iſrael. Tertiumdecimum beneficium eſt de conceſſione terræ fructiferæ, & ædificatæ, quod notatur ibi.* Dedique vobis terram, &c. *Sequitur.*

2 Nunc ergo timete dominum. *Hic conſequenter Ioſue captat populi conſenſum ad Dei ſeruitium, dicens.* Nunc ergo timete dominum, *timore filiali.*

3 Et ſeruite ei perfecto corde. *abſque diminutione.*

4 Atque veriſſimo. *Sine ſimulatione.*

5 Et auferte Deos alienos. *Dicunt aliqui, ꝙ tunc non habebant idola, & ideo* auferre, *hic accipitur pro non recipere. Poteſt tamen dici, vt videtur, quòd aliqui eorum habebant idola, quæ apportata fuerant de Aegypto, ſecundum quod habetur Amos 5. g* Nunquid hoſtias, & ſacrificiũ obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis domus Iſrael, & portaſtis tabernaculũ Moloch, & imaginẽ idolorũ veſtrorum, ſydus Dei veſtri, quæ feciſtis, vobis, &c. *Et hanc authoritatem allegat beatus Stephanus contra Iudæos, Actorum 7.*

6 Si autem malum uobis videtur, vt domino ſeruiatis, *Propter ſumptus ſacrificiorum, & aliorum, quæ in cultu eius requiruntur.*

7 Optio vobis datur, Eligite hodie, quod placet, cui ſeruire potiſſimum, &c. *Iſta optio non eſt conceſſionis, ſed permiſſionis, qa Deus permittit hominem agere ſecundum libertatem arbitrij. Si tamen ad malum flectitur, iuſtè punitur. Cætera patent vſque ibi.*

8 Et eiecit vniuerſas gentes Amorrhæorum, habitatorem terræ quam nos in. *Ideſt, aliquas de vniuerſis, quia pro maiori parte eiecit, aliquas tamen dimiſit propter cauſas ſupradictas 13. cap.*

9 Dixitque Ioſue. *Hic conſequenter Ioſue oſtendit eis difficultatem ſeruitutis Dei dicens.*

10 Non poteritis ſer. do. *Ideſt, de difficili poteritis, quia virtus eſt circa bonum, & difficile. Et dixit hoc Ioſue conſiderans pronitatem populi ad malum, & Dei iuſtitiam ad puniendum, & vt poſtea non poſſent negare iſta fuiſſe eis explicata.*

11 Teſtes, inquit, &c. *Hic conſequenter Ioſue conſenſum populi iteratum profeſſione confirmat, cum ſubditur.*

12 Reſponderuntque. Teſtes. *Supple, ſumus. Et ideo profeſſione facta concluſit.*

13 Nunc ergo. *Et exponatur, ſicut ſupra.*

1 Percuſ-

a Percuſſit ergo Ioſue in die illo fœdus, 1
& * propoſuit populo pręcepta atque iudi- 2
cia in Sichē. Scripſit quoque omnia uerba 3
hæc in uolumine legs domini,& tulit lapi- 4 5
dem pergrandem,poſuitq; eū ſubter quer- 6
cum, quæ erat in ſanctuario domini,& di-
xit ad omnem populum: En lapis iſte erit 7
vobis in teſtimonium,quod audieritis om- 8
nia verba domini,quę locutus eſt uobis,ne
fortè poſtea negare uelitis, & mētiri domi
no Deo ueſtro. Dimiſitq; populū ſingulos

men putandum eſt hoc illum inaniter præcepiſſe.Nō enim A ait: Et nunc auferte deos alienos, ſi qui ſunt in vobis, ſed omnino tanquam ſciens eſſe, qui ſunt,inquit, *in vobis.* Sanctus ergo propheta in cordib. eorum cogitationes cernebat de Deo, & alienas à Deo,& ipſas admonebat auferri. Qui enim talē cogitat Deū qualis non eſt, alienum Deum,& falſum in cogitatione portat. (* Cū populo.) Quis eſt autem,qui ſic cogitet Deū,vt ipſe eſt? Reliquitur ergo fidelib. quandiu peregrinantur à domino auferre à (2.Cor.5.b.) corde ſuo phantaſmata, quæ ſe cogitationibus ingerūt,velut talis, aut talis ſit Deus, qualis non eſt,& derigere cor ad illum fideliter,quemadmodum; & quantum vobis expedire nouit, ipſe ſe inſinuet,donec abſumatur oē mendacium. Vnde dictum eſt. (Pſalm.115.) *Omnis homo mendax.* Et tranſacta non ſolum impia falſitate,ſed ipſo ſpeculo,& ęnigmate, *facie ad* (1.Cor.13.d.) *faciem cognoſcamus eum.*

a ✲ *Percußit.* THEOD. Lapis quidem iſte expers eſt animæ, verum ad arguendos illos, qui anima præditi ſunt vtitur eorum teſtimonio, quæ carent anima, ſecutus morē antiquum. Nam Iacob, & Laban inito fœdere,colliculum appellarunt teſtem pactionum.

B ✲ CHALD. Paraph. En lapis iſte erit nobis,quaſi duæ tabulæ lapideæ fœderis, fecimus enim ipſum pro teſtimonio. Verba enim,quæ in eo ſunt inſcripta, referunt omnia verba,quæ dominus locutus eſt ad nos. Erit ergo apud vos pro monimento, & pro teſtimonio, ſi fortè feſelleritis dominum Deum veſtrum.

(Quæſt.30. in Ioſue.) ✲ AVGVST. *Et diſpoſuit Ieſus teſtamētū ad populū ī die illo,et dedit illi legem, & iudicium in Silo corā tabernaculo dñi Dei Iſrael, & ſcripſit verba hæc in libro legis Dei, & accepit lapidem magnū, & ſtatuit illum Ieſus ſub therebintho ante dominum, & dixit ad populū Ecce lapis iſte, &c. quia hic audiuit omnia, quæ dicta ſunt à domino quæcunque locutus eſt ad vos hodie, &c.* Hæc verba, qui altius ꝑ ſcrutantur,nō tantum virum tā inſipientē putant, vt verba Dei, quæ locutus eſt populo, lapidē audiſſe crediderit,qui ēt ſi in hominem effigiatus eſſet,aures haberet,& non audi- (Pſal.117.c.) ret. Sed per hūc lapidē illum ſignificauit, qui eſt lapis offenſionis,non credentib.Iudæis,& petra ſcandali, quem, *repro-* C *bauerunt ædificantes, & factus eſt in caput anguli.* De quo dicitur *Bibebant aūt de ſpirituali conſequente eos petra:petra aūt erat Chriſt9.* D (1.Cor.10.) Vnde petrinis cultris populum circūcidit ductor egregius, qui cum illo etiam ſepulti ſunt, vt profundum myſteriū demōſtraret poſteris profuturū. Sic ergo hūc lapidē viſibiliter ſtatutum debemus ſpiritualiter accipere in teſtimoniū futurum infidelibus Iudæis, id eſt, mentiētibus, de quibus dicitur: *Inimici Domini mentiti ſunt ei.* (Pſal.70.c.) Neque enim fruſtra cum Moſes, vel potius Deus per eum diſpoſuiſſet ad populum teſtamētum, quod erat in arca teſtamenti, & in libris legis tanta ſacramentorum, & præceptorum multiplicitate cōſcriptis, dictum eſt hic: *Diſpoſuit Ieſus teſtamentum in die illa.* Repetitio enim teſtamenti nouum teſtamentum ſignificat, ſicut Deuteronomium, i.ſecunda lex,& ſecundæ tabulæ. (& menti) Multis enim modis ſignificatum eſt, quod vno modo implendū fuit. Quòd autem ſub therebinto ſtatutus eſt lapis hic, ſignificat quod virga ad petram, vt aqua profflueret, & quia neq; hic ſine ligno ſtatutus eſt lapis. Iō aūt ſubter,quia non fuiſſet in cruce exaltatus,niſi humilitate ſubiectis. Vel quod illo tempore quo id faciebat Ieſus Naue, adhuc obumbrandum myſterium fuit. Therebinthus etiam medicinalem lachrymā exudat,quæ arbor à L X X. hic poſita eſt. Alij verò quercum poſuerunt. Mirum eſt, quod ſaltem in his nouiſſimis (Quæſt.3 Ioſue.) verbis, quibus populum allocutus eſt, non eos obiurgauit, E quia his gentibus pepercerunt quas dominus omnino perdendas eſſe præcepit. Sic enim ſcriptum eſt. *Et factū eſt poſtquam inualuerunt filij Iſrael, & fecerunt Chananæos obediētes,extermino autē eos non exterminauerunt.* Nā primo id eos nō potuiſſe ſcriptura teſtata eſt. Sed nunc poſtquā preualuerūt,ita vt facerent eos obedientes, q, non ēt exterminauerunt ꝯ præceptum dñi factum eſt, quod non eſt cuiquam factū, cū Ieſus exercitū duceret. An forte,quia prius dixit eos ſcriptura non potuiſſe ante, ſ. quā præualerent, ēt cū præualuiſſent timuiſſe credēdi ſunt,ne forte paratos obedire ſi nō parcerēt, acrius ex deſperatione pugnare ꝯ ſe cōpellerent, & eos ſuperare non poſſent? Hunc ergo eis humanū timorē domin9 noluit imputari, & ſic apparet in eo quædam ſubdefectio fidei,quæ ſi in eis fortis fuiſſet,ea ſequerentur, q̄ Ieſum bellātem ſecuta ſunt. Quia vero in eis non fuit tanta fides,etiam F cum præ-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Percuſſit ergo. *ideſt, renouauit fœdus inter populum, & Deum.*
2 Et propoſuit. *Quantum ad moralia, & ceremonialia.*
3 Atque iu. *Quantum ad iudicialia.*
4 Scripſit quo. *ideſt hanc profeſſionem populi, & obligationem iteratam,ad fortius aſtringendum populum ad ſeruiendum domino in futuro.*
5 Et tulit. *Hic conſequenter* Ioſue *applicat ſignū ſenſibile ad memoriam huius facti in futurum,cum dicitur,* & tulit, *ſicut ſolet fieri in terminis terrarum, vel regnorum quando ſtatuuntur in ſignum diuiſionis territoriorum.*
6 Poſuitque eum. *Videtur, quòd in hoc fecerit contra legem, Deuteronom.16.d.* Non plantabis lucum iuxta altare domini. *Quod ſoluunt aliqui dicentes, quòd vna arbor non facit lucum. Et hoc non valet, quia ibidem ſubditur:* Et omnem arborem. *Ex quo patet intentio præcepti, quòd nulla arbor deberet ibi plantari. Ideo dicunt alij, quod inhibitum erat plantare, non tamen prius exiſtentem reſeruare, arbor autem iſta erat ibi antequam poneretur ibi altare Domini. Sed adhuc iſtud non videtur ſufficere, quia ad hoc datum fuit illud præceptum, ne* Iudæi *eſſent ſimiles idololatris, qui prope phana idolorum habebant lucos ad luxuriam exercendam, & quantum ad hoc non videtur differre ibi plantare arbores de nouo,vel plantatas prius dimittere. Et ideo dixit Ra.Sa. quòd vera litera eſt.* Subter limen. *Dictio enim Heb.* allath, *quæ eſt ibi, eſt æquiuoca, & in vna ſignificatione ſignificat idem, quod limen, & ſecundum ipſum lapis iſte fuit poſitus prope ingreſſum ſanctuarii, & non eleuabatur vſque in limen ſuperius. Poſſet tamen dici ſecundum tranſlationem noſtram,quòd hic non accipitur ſanctuarium Dei pro tabernaculo Moſi, quia poſitum erat in Silo, ſicut dictum eſt ſupra 28. Ioſue autem fecit iſta,quæ ſcribuntur hic in Sichem, vt patet in textu vbi dicitur.* Et propoſuit, *qui locus bene multo diſtat à Silo. Et ideo ſanctuarium hic poteſt accipi pro ſynagoga, in qua cōueniebant habitatores illius loci cauſa orationis, & audiendi verbum Dei,quia in ſingulis ciuitatibus, & vrbibus, Iudæi habebant talia loca,licet haberent vnum templum tantum,vel tabernaculum,antequā templum eſſet factum vbi fiebant ſacrificia. Sicut patet in euangeliis. vbi leguntur fuiße plures ſynagogæ,vt pote in Nazareth, & Capharnaum, & aliis locis, ſtante vnico templo in Ieruſalem. Tamen ante templi ædificationem temporibus, quibus arca non habuit ſtabilem manſionem,licitum fuit alibi offerre ſacrificia votiua,non tamen debita,vt dictum fuit Deut. 7.*
7 En lapis iſte erit vo.in te. *fœderis renouati cum domino, & ſicut lapis iſte eſt durabilis,ita & fœdus iſtud debet eſſe perpetuum.*
8 Quod aud. *In Heb. habetur.* Quod audierit omnia, *ſcilicet, ipſe lapis, propter quod dicunt Hebræi aliqui, quòd ad literam lapis audiuit, virtute tamen diuina,ſed hoc videtur impoſſibile, quia quod lapis manens lapis habeat ſenſum auditus, vel cognitionem aliquam,videtur implicare contradictionem.* Item *quod habeat actum ſecundum,qui eſt audire, & non habeat actum primum, qui eſt principium huius actus ſecundi, videtur impoſſibile,quia eiuſdem eſt act9 primus. & ſecundus, & accipitur actus ſecundus pro operatione, ſiue conſiſtat in pati, ſiue in agere, quia de hoc ſunt variæ opiniones, ſed audire,ſentire, & intelligere,ſiue ſint actiones eius,qui ſentit,vel intelligit,ſiue ſint paſſiones eius ab obiecto,tamen neceſſariò in ſentiente,vel intelligente requiruntur potentiæ ſenſitiuę, & intellectiuæ,quę in lapide eſſe non poſſunt. Ideo aliter poteſt dici, quod hic accipitur lapis pro hominibus exiſtentibus circa lapidem illum. Sicut dicitur Deu. 32.a.* Audiat terra verba oris mei, *i. homines habitantes in terra,ſicut ibi expoſitū fuit. Et ſecūdū iſtū ſenſum procedit tranſlatio noſtra,ſecūdū.n.quod dicit Hiero.in lib.de opti.genere interpretandi. Optima interpretatio non ſp fit transferendo verbum ex verbo,ſed aliquando melius eſt transferre ſenſum ex ſenſu, & ſic eſt in propoſito.*

1 *Et poſt.*

A cum prævaluiſſent pugnare vſq, ad interneccionem inimicorum, auſi non ſunt: non de malitia vel ſuperbia vel contemptu dominici præcepti, ſed de infirmitate animi. vnde Apoſtolus: *Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit, reddet illi dominus ſecund opera eius.* De illis autem qui non malitia, ſed timore eum deſeruerant, ait: *in prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt, quod nō illis imputetur*

m.4.c.

a *Mortuus eſt Ioſue filius Nun, &c.*

✠ Hieronym. Oſtende mihi Ieſum Naue vel vxorem habuiſſe, vel filios: & ſi potueris, victū me eſſe fatebor. Et certè pulcherrimum terræ Iudææ in partitione accepit locum, moriturque non in vicenario numero, qui ſemper infauſtus eſt, ſed in decimo, de cuius laude crebrò diximus. Sepelitur autem in Thammat Sareh, id eſt, in perfectiſſimo principatu, ſiue in numero operimenti noui: vt virginum ſignificaret greges, Saluatoris auxilio coopertos: in monte Ephraim, hoc eſt, in mōte frugifero, ab Aquilone montis Gaas, qui interpretatur commotio.

B

✠ Ioſeph. Defunctus eſt cum vixiſſet annis cētum & decem, quorum cum Moſe pro doctrina vtilium rerum commoratus eſt quadraginta: dux autem poſt illius mortem ſex & viginti: fuit vir nec ſapientia indignus, nec eorum, quæ cogitabat vt multa ſapienter edicere inexpertus: ſed vbique ſummus, & ad opera periculaq; magnanimus, audaxq; bella diſponere, & in pace dexter, & ī oī tpe ōcipua virtute ꝯueniēs.

C D

a in poſſeſſionem ſuam. Et poſt hæc mortuus 1
eſt Ioſue filius Nun ſeruus domini, centum
& decem annorum, ſepelieruntque eum in
finibus poſſeſsionis ſuæ in Thannathſare,
quæ ſita eſt in monte Ephraim à ſeptentrio-
b nali parte montis Gaas. Seruiuitque Iſrael
domino cunctis diebus Ioſue, & ſeniorum,
qui longo vixerunt tempore poſt Ioſue, &
qui nouerant omnia opera domini quæ fece
rat in Iſrael. † Oſſa quoque Ioſeph quæ tule- 2
rant filii Iſrael de Aegypto, ſepelierunt in Si 3
chen in parte agri quē emerat Iacob à filijs 4
Hemor patris Sichen centum † nouellis ouibus, & fuit in poſſeſsionem filiorum Ioſeph.
Eleazar quoq; filius Aaron mortuus eſt, & ſe 5
pelierunt eum in Gabaahphinees filij eius, 6
quæ data eſt ei in monte Ephraim.

† nummis. & Chal. iurer. & Lxx. agnis.

✠ Septuaginta. Poſuerunt in ſepulchro Ioſue cultros lapideos, quibus circuncidit filios Iſrael in Galgalis, quando eduxit eos ex Aegypto, ſicut præcepit dominus, & ibi ſunt vſque ī hodiernum diem.

✠ Cyrillus Alex. Non abſque cauſa cultri eodem cum illo in loco poſiti ſunt: verum vt nos diſcamus circūciſionis ſpiritualis gratiam (quæ bonorum celeſtium nobis eſt pronuba) Saluatoris morti eſſe affixam.

E

b *Seruiuitque Iſrael domino, &c.*

✠ Theod. Quantum conferat princeps pius & amans Dei, perſpicuum facit hic loc⁹ hiſtoriæ. *Seruiuit*, inquit, *Iſrael domino, &c.* At poſt obitum eorum declinarunt ad impietates: quarum luerunt pœnas, quia diuino priuati auxilio, redacti ſunt ſub iugo ſeruitutis.

Quæſt. 19. in Ioſ.

✠ R. Leui filius Gerſonis. Seniores qui produxere ætatem poſt Ioſue, ij dicuntur qui vetera illa miracula in Aegypto cōſpexerant, memoriaque tenebant, qualia coram Pharaone patrarat Moſes: tum ad mare rubrum.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et poſt.* Hic vltimo agitur de morte & ſepultura Ioſue. Et patet litera. Et occaſione eius conſequenter agitur de ſepultura Ioſeph, cum dicitur.

2 *Oſſa quoque Ioſeph quæ tulerant.* Hoc enim impoſuerat eis Ioſeph, ut habetur Gen. 45.

3 *Sepelierunt.* Hunc enim locum dederat Iacob ipſi Ioſeph: vt habetur Gen. 48.

4 *Quem emerat.* In Hebræo habetur *bemeah quaſitah*, centū obolis. Et eodem modo habetur Gen. 33. vbi fit mentio de iſta emptione. Conſequenter fit mentio de morte Eleazaris ſacerdotis: cum dicitur.

5 *Eleazar quoque.* Et de ſepultura eius, cum dicitur.

6 *Et ſepelierunt.* Succeſſerat enim Phinees in hæreditate patris ſui, & ideò iſte locus iam dicebatur ipſius Phinees. In aliquibus autem libris interponitur, & dicendo ſic: *Et ſepelierunt.* Et tunc mutatur ſententia, ſed ly &, non eſt in Hebreo nec in libris correctis.

LIBRI IOSVE FINIS.

A In Synopſ.

CAP. I.

a POſt mortem Ioſue conſuluerunt. ✠ Athanaſius. Vocatur hic liber Iudicum, propterea quod poſt mortem Ieſu Naue, populum ſuum Deus à reliʒtis Chananæorum gẽtibus preſſum, per Iudices ſeruauit, quorũ hoc volumine ſingulorum facta & vitæ tempus continentur, &c. Fuerunt autẽ numero tredecim: & anni illorum fuerunt quadringenti & vndecim.

In lib. Iudic. ✠ Theod. Quemadmodum regnorum liber vocatur Regna, propterea quod recenſet ea quæ temporibus Regum contigere populo: ita liber iſte Iudicum appellatus eſt, quia docet illa quæ tempore Iudicum euenerunt. Initium autem huius hiſtoriæ arbitror eſſe recapitulationem quãdam fortiter geſtorum ab Ieſu filio Naue.

In Talmud. c. Baba Batre. ✠ Hebræi. Samuel res a Iudicibus geſtas hoc volumine deſcripſit.

Lib. diuin. offic. c. 11. ✠ Iſid. Iudicum, & Ruth, & Samuelis primam partem ſcripſit Samuel.

B Com. in lib. Iudic. ✠ Procop. Narratio Iudicum plurimum nobis vtilitatis affert, cum ponit ob oculos quanta diuini cultus, ac econtra, defectionis vis exiſtat: quod videlicet ille hoſtes & ſi contra nos inſurrexerint, reprimit: ea, verò ſub ipſorum manum mittit. Quare diuus Paulus non indignè ex his ſcripturis plurima citat exempla, ut de Gedeone, de Barac, de Sampſone, Iephte & aliis, qui fidei virtute deuicerunt regna. Porrò, poſtquam vita defunctus eſt Ioſue, ac ipſius doctrina adhuc recens eſſet, piè quidem erga Deum affectus fuit populus. Itaque quis ipſorum dux ſit futurus dominum conſulunt: exemplo enim

C con-

LIBER IVDICVM

Hebraicè Sophetim.

a POST mortem Ioſue conſuluerunt filij Iſrael dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? Dixitque
1
b dominus: Iudas aſcendet, ecce tradidi terram in manu eius. Et ait Iu-
2
3

¶ Tribus Iudæ.

D ſpirationis Coræ, Dathan, & Abiron, quale ſupplicium eiuſmodi homines conſequerentur, edocti, nullus in magiſtratum ſua ſponte ſe ingerere audebat. Totis ergo viribus ad arcam in Silo contendentes, nec oracula Græcorum ſectantes, dominum conſuluerunt.

In lib. I Iſidorus. Hiſtoria libri Iudicum non parua myſteriorum indicat ſacra. Poſt Ioſue enim ſuccedunt Iudices ſicut poſt Chriſtum apoſtoli & eccleſiarum rectores ad regendos fideles, quos ipſe ad ſpem promiſſionis æternæ producit. Per omnia autem in hoc volumine Iudaici populi delicta, & ſeruitus, clamorque eorum & miſeratio Dei continentur. Multis enim annis pro peccatis ſuis ſeruierunt, & conuerſi liberati ſunt, quia peccata noſtra vires hoſtibus præbent: & quando malum facimus in cõſpectu domini, confortantur aduerſarii noſtri, id eſt dæmones. E Cum autem conuertimur, ſuſcitat Deus iudices & Saluatores. i. principes & doctores, quos mittit in auxilium eorum qui toto corde clamant ad Deum.

Auguſt. in fine libri Ieſu Naue br̃ narrator porrexit hiſtoriam, quouſq; filij Iſrael ad colendos deos alienos declinauerũt. In hoc autem libro ad ordinem reditur, quomodo conſequentia geſta fuerint poſt mortem Ieſu Naue. Non ergo ab illo tempore incipit liber, quo populus ad colenda ſimulacra defluxit: ſed a priorib. interpoſitis temporibus, qu.bus ea geſta ſunt poſt quam ad illa peruenit. Quæſt lib. Iud. tomo 4

b Iudas. Quæritur vtrum aliquis homo Iudas vocabatur, an ipſam tribum de more ſic appellauit? Sed illi qui interrogauerant dominum, ducem requirebant. Vnde putatur vnius expreſſum Quæſt.

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT I.

SVſcitauit dominus iudices qui liberarent eos de vaſtantium manibus. *Iud. 2. c. Sicut in libro Ioſue (a quo incipiunt libri hiſtoriales) agitur de terræ promiſſionis ingreſſu, vel potius de Deo filios Iſrael in terram promiſſionis introducente, ita in alijs libris hiſtorialibus agitur de populi Iſrael dictam terram inhabitantis gubernatione vel proceſſu, vel potius de Deo dictum populum gubernante, quia ſicut in tota ſacra ſcriptura Deus abſolutè eſt ſubiectum, ita & in partialibus libris Deus eſt ſubiectum ſub rationibus contractis, ſicut dictum fuit ibidem. Deus autem populum Iſrael gubernauit & direxit tripliciter. Primò per iudices vſque ad Saulem regem. Secundò per reges à Saule vſque ad Babylonis tranſmigrationem. Tertiò per pontifices a reditu captiuitatis Babylonicæ vſque prope tempus Chriſti, quando Iohannes Hircanus qui deſcendit de Machabeis primus poſt captiuitatem Babylonicam impoſuit ſibi diadema regium. De prima igitur gubernatione vel potius de Deo primo modo gubernante agitur in hoc libro Iudicum, & hoc eſt quod dicit verbum præaſſumptum:* Suſcitauit dominus, &c. *In quo tria tanguntur. Primum eſt Dei præſidentis clementia, cum dicitur:* Suſcitauit dominus. *Secundum eſt medij obſequentis decentia, ibi:* Iudices qui liberarent eos. *Tertium eſt populi gementis indigentia, ibi:* de vaſtantium manibus. *Ad pleniorem intellectum iſtorum trium conſiderandum, quod iudices qui rexerunt populum vſque ad tempus Saulis regis non regebant per modum imperij ſeu alicuius dominij, ſed tantum per modum miniſterij, exhortationis & conſilii, Deus enim retinuerat ſibi iſtud dominium, & ideo cum filii Iſrael liberati eſſent per Gedeonem de manibus Madian, vt habetur infra 8. ca. & ei dicerent:* Dominare noſtri tu & filius tuus & filius filii tui. *Reſpondit:* Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur dominus. *Et ideo propter tale dominium Dei immediatum facilius & frequentius condeſcendebat dominus ad caſtigandum populum paterna correctione, & ad liberandum materna conſolatione, ſicut patet intuenti huius libri decurſum. Conſiderandum etiam quod licet Deus poſſet omnia immediate regere per ſeipſum, tamen ad ſeruandum vniuerſitatis pulchritudinem & ordinem, regit inferiora per media, & ſic populum Iſrael gubernauit per iudices tanquam per miniſtros idoneos & decentes, qui propter excellentiam virtutis quantum ad plura erant quaſi mediatores ipſius Dei ad populum, & propter affluentiam pietatis qua populo in afflictione poſito compatiebantur, erant quaſi mediatores populi ad Deum impetrando eius auxilium. et propter iſta dicitur inf. 2. ca.* Cumque dominus iudices ſuſcitaret, in diebus eorum flectebatur miſericordia, & audiebet afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium. *De his vero tribus, videlicet de diuinis condeſcentionibus & liberationibus populi ab afflictionibus & iudicum ſuſtentationibus, eſt totus decurſus huius libri, vt patet ex ſequentibus. Primò igitur per modũ prologi præmittitur materia huius libri breuis prælibatio. Et ſecundò ſubditur hiſtoriæ narratio, ca. 3. Circa primum ſciendum, quòd occaſio ſuſcitandi iudices fuit eò quòd populus recedens a domino affligebatur, & pœnitens liberabatur. Et ideo primò in breui tangitur populi tranſgreſſio. Secundò tranſgreſſionis reprehenſio, in principio ſecundi capituli. Tertiò materiæ huius libri prælibatio, ibi:* Dimiſit ergo Ioſue, &c. *Circa primum ſciendum, quòd oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, ideò primò ponitur profectus populi laudabilis. Secundò defectus eius culpabilis. ibi:* Manaſſes quoque. *Adhuc circa primum. Primò ponitur profectus Iudæ. Secundò aliorum, ibi:* Filij autem Cinei. *Adhuc circa primum primò ponitur profectus tribus Iudæ in generali. Secundò ipſius Caleb in ſpeciali, ibi:* Pergenſque Iudas. *Circa primum dicitur.*

Tribus modis Deus populum rexit.

Quomodo regebant populum iudices.

Diuiſio

Occaſio ſuſcitationis iudicum.

1 Poſt mortem. *Quia experti fuerunt malè accidiſſe eis, quando Ioſue inconſulto domino miſit bellatores cõtra regem Hai, vt habetur Ioſue 7.*

2 Iudas, &c. *id eſt, tribus Iudę. Hoc communiter exponitur ſic, quod Iudas inſtituebatur dux in bellis filiorum Iſrael generaliter, ſed hoc non bene conſonat ſequentibus, quia Aioth, Barach, Gedeon & Iephte fuerunt duces exercitus in magnis prælijs qui tamen non fuerunt de tribu Iuda. Et ideo aliter exponunt Heb. quod per hoc quod dicitur hic* Iudas aſc. *intelligitur quod tribus Iuda prima expugnaret aduerſarios in ſorte ſua. vnde ſubd.*

3 Et ait Iu. &c. *Trib. n. Simeon habuit ſortẽ iuxta tribũ* Iuda: *ppter* ✠ quod

ALLEGORICE.

† *Dixitq; dom. Iudas aſc.* Alleg. Per Iudã ſignificatur dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui ſm̃ carnẽ eſt de tribu Iuda, prout declaratur Mat. 1. & Ro. 1. dr̃ de ipſo, quod factus eſt ei ex ſemine ✠ Dauid

A expreſſum hominis nomen. Sed quia non ſolet duces nominare ſcriptura cum conſtituuntur, niſi memorata etiam origine parentum, & conſtat poſt Ieſum duces habuiſſe populum Iſrael, quorum primus Othoniel filius Cenez: rectè intelligitur nomine Iudæ tribum Iuda fuiſſe ſignificatam, ab ipſa enim voluit dominus incipere conteri Chananæos. Et cum populus de duce interrogaret, ad hoc valuit reſponſio domini, vt ſcirent Deum noluiſſe ab vniuerſo populo bellari aduerſum Chananæos. Dixit ergo: *Iudas*, & ſequitur: Et dixit Iudas ad Simeonem fratrem ſuum, tribus. ſ. ad tribum, nō enim adhuc viuebant filij Iacob, qui ſic appellati ſunt. Manifeſtū eſt tribum Iuda alterius ſibi tribus auxilium poſtulaſſe, ꝙ redderet cum opus eſſet.

ſ .ntiq. ✠ Ioſeph. Phinees ,pp̄herauit ſecundum Dei voluntatem,
B ad delendum Chananęorum genus, tribui Iudæ præbendum eſſe principatum. Tunc aſſumpta etiam tribus Simeō ad pugandum.

o. in Iu. ✠ Procop. Inter alias trib. Iuda excelluit, quoniam figurā Chriſti ſuſtinuit, ad quem ſecundum carnem à patre dictum eſt: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.

a ✠ *Septuaginta reges amputatis, &c.* Ioſep. Dum manuum & pedū ſummitates ei abſciderent ait: Non ſemp̄ potui latere Deum, illa patiens, quę contra vos, & ſeptuaginta reges prius facere non erubui.

ſt 16. ✠ Anaſta. Nicenus. Legem ferens dixerat Deus: *Oculus pro oculo, dens pro dente*, Dicit etiā liber Iudicū, Adonibezec amputat as fuiſſe ſummitates manuum ac pedum. quod tantū dem ſeptuaginta regib. fecerat. Meritò ergo dicebat Sa-
C piens

¶ Tribus ſcilicet tribus.
das Simeoni fratri ſuo: Aſcende mecum in ſor-
tem meam, & pugna contra Chananæum, vt
¶ Cum opus tibi fuerit
& ego pergam tecum in ſorte tua. Et abijt cum
eo Simeon. Aſcenditque Iudas & tradidit domi
nus Chananæum ac Pherezæum in manus eo-
rum, & percuſſerunt in Bezec decem milia viro
rum, inueneruntque Adonibezec in Bezec &
pugnauerunt contra eum, ac percuſſerunt Cha
nanæum & Pherezæum. Fugit autem Adonibe †
zec, quem perſecuti comprehenderunt, cæſis
ſummitatibus manuum eius ac pedum. Dixit- 1
a que Adonibezec: Septuaginta reges amputatis 2
manuum ac pedum ſummitatibus colligebant
ſub menſa mea ciborum reliquias, ſicut feci, ita
reddidit mihi dominus. Adduxeruntque eum in 3
b Ieruſalem, & ibi mortuus eſt. Oppugnantes er- 4
go filij Iuda Ieruſalem, ceperunt eam, & percuſ-
ſerunt in ore gladij, tradentes cunctam incen-
dio ciuitatem. Et poſtea deſcendentes pugna- 5
uerunt contra Chananæum, qui habitabat in
montanis, & ad Meridiem in campeſtribus. †
Pergenſque Iudas contra Chananæum qui ha- 6
bitabat in Hebron, cuius nomen fuit antiquitus
Cariatharbe, percuſſit Seſai & Ahimon & 7
Tholmai, atque inde perfectus abiit ad ha- 8
bitatores Dabir, cuius nomen vetus erat Cha-
riathſepher, id eſt, ciuitas literarum. Dixit-
c que Caleb: † Qui percuſſerit Cariathſepher
& vaſtauerit eam, dabo ei Axam filiam meam
vxorem. Cumque cepiſſet eam Othoniel fi-
lius Cenez frater Caleb minor, dedit ei A-
xam filiam ſuam coniugem. Quam pergentem

piens per quę quis peccat, per illa etiam punitur. Sap. 11.
b ✠ *Oppugnantes Ieruſalem, &c.* Theod. Si tunc euerſa fuit Hieruſalem, qui fit vt Dauid iterum illam obſidione cepe- D
rit? Viciſſitudines rerum permultas paſſus eſt populus. Nam interdum vincebant, aliquando vincebantur: interdum imperabant extraneis, quandoque ſeruiebāt illis. Quare perſpicuum eſt, Hieruſalē prius exuſtam, poſtea ab Iebuſæis ſub duram populi ſeruitutem redactis inſtauratam fuiſſe. Queſt. 1. in Iudic.

c *Dixitque, etc.* Auguſt. *Quicunque percuſſerit ciuitatem literarum et ceperit eam, dabo ei filiā meam in vxorem.* Hoc in libro Ieſu memoratum eſt. Sed vtrum Ieſu viuente ſit factum, & nūc recapitulatum, an poſt eius mortem poſtquam dictum eſt: *Iudas aſcendet*, & cepit Iudas bellare contra Chananæos: in quo bello omnia hæc geſta narrantur, meritò queritur. Sed credibilius eſt poſt mortem Ieſu factū, tunc E autem per prolepſim, id eſt, per præoccupationem memoratum, ſicut & alia. Nunc enim cum res geſtæ aduerſus Chananæos tribus Iudæ exponerentur, ita ſe narrationis ordo continet inter cætera Iudę facta bellica, de quo poſt mortem Ieſu dixit dominus: *Iudas aſcendet*, & poſt hęc aſcēderunt filii Iuda pugnare aduerſus Chananæum qui habitabat in montanis ad Auſtrū & campeſtrem, & abijt Iudas ad Chananæum habitantem in Hebron, & exiit Hebron ex aduerſo. Nomē autem Hebron erat Cariatharbe vel Sepher, & percuſſit Seſai, & Ahiman & Tholmai filios Enac & aſcenderunt inde ad inhabitantes Dabir, cui ante fuit nomen ciuitas literarum. Et dixit Caleb: Quicunq; percuſſerit ciuitatem literarum, &c. F Conſtat ergo ex hoc ordine geſta-

Queſt. 3. in lib. Iudic. Ioſ. 15. d.
† Ioſue 15. c.
† Ioſ. 15. d.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *quod aliquæ ciuitates de parte Iudæ fuerunt adiunctæ ſorti tribus Simeon, vt dictum fuit Ioſue 15. & propter hoc erat magis conueniēs ꝙ iuuarent ſe mutuò, cætera patent vſque ibi.*

1 Cæſis. *In Hebræo habetur: Cæſis* behonoth, *id eſt, pollicib. &c. tales enim inepti redduntur ad prælium.*

2 Dixitque Ado. *Hoc fecerat iſte Adonibezec ex magna crudelitate & ſuperbia, ad oſtentationem victoriarum quas habuerat.*

3 Adduxeruntque eum. *In exercitu ſuo.*

4 Oppugnant, &c. *Non totam ſed partem eius, quia fortalitium vbi manebat Iebuſæus, non fuit expugnatum vſque ad tempus Dauid, vt dictum fuit Ioſue 15.*

5 Tradentes. *Locutio eſt hyperbolica, quia pars eius remanſit incombuſta, vt dictum eſt ſicut aliquando dicitur tota ciuitas vadit ad tale ſpectaculum, licet aliquando maior pars remaneat.*

6 Pergenſque. *Hic conſequenter agitur de profectu tribus Iudæ in ſpeciali, ſcilicet, ipſius Caleb, cui aſſignata fuit Hebron ſpecialiter, vt habetur Ioſue 14.*

7 Cuius. *Id eſt, ciuitas quatuor, propter quatuor patriarchas ibi ſepultos, vel propter quatuor gigantes ibidem commorantes, vt dictum fuit Ioſue 14. & Gene. 23.*

8 Percuſſit Seſai & Ahiman, &c. *Iſti fuerunt tres gigantes magna fortitudine præditi & pater eorū fuit quartus noīe Enac. Cætera patēt ex dictis Ioſ. 15. vbi cadē ſnīa & quaſi eadem verba ponuntur.*

1 Filij autem

ALLEGORICE.

✠ Dauid ſecundum carnem, ipſe namque pro nobis aſcendit crucem, & ibi debellauit Chananęum. i. humani generis inimicum cum ſatellitibus ſuis.

† *Fugit autem.* qui interpretatur dominus fulguris, pp̄ quod ſignificat diabolū qui fideles nititur ictu fulguris percutere inducendo eos ad peccatum mortale, quod fœtet corā Deo & angelis, ſicut ignis fulguris, hūc autem fugauit Chriſtus.

2 *Septuaginta.* Per ſeptuaginta reges quos Adonibezec tenebat captiuos, ſignificantur homines de ſeptuaginta idiomatibus quos diabolus tenebat incluſos quos Chriſtus per virtutem ſuæ crucis liberauit. Moraliter autem per Iudam, qui interpretatur confeſſio, ſignificatur quilibet confitens Eſt autem duplex confeſſio, ſcilicet, propriorum peccatorum, & diuinæ laudis. Et vtraque confeſſio præcedere debet in expugnatione dęmonis & vitiorum. de qua dicit Seneca. Pacem habere cum hominibus, & cum vitiis bellum. Et propter duplicem confeſſionem prædictam bene quæritur. *Quis aſcendet ante nos, &c.* Reſpondet dominus, *Iudas aſcendet.* Sequitur, *Et ait Iudas Simeon.* Per Simeonem qui audiens interpretatur, obedientia diuinis præceptis & eccleſiæ ſignificatur, quæ cum confeſſione peccatorum & laudis diuinæ debet adiungi in dæmonis & vitiorum expugnatione. Et ſic Adonibezec per quem vt dictum eſt, dæmon ſignificatur cum ſuis ſatellitibus ſuperatur.

6 *Pergenſque Iudas contra Chananæum.* Moralitas autem huius hiſtoriæ poſita eſt ſupra Ioſue 15.

ſteſtarũ rerũ poſt mortem Ieſu hoc eſſe factum. Cum ergo
A ciuitates datæ ipſi Caleb memorent accepta occaſione narrator ꝙ poſtea geſtũ eſt, ꝑoccupauit. Nec tñ hic fruſtra arbitror hoc de filia Caleb data in victoris præmium bis ſcripturam memoraſſe.

non ſine illo tenuerunt terram quam poſſidebant.
D
c *Manaſſ.* Auguſt. Et non hæreditauit Manaſſes Bethſan, q̃ eſt Scytharũ ciuitas, ipſa hodie perhibetur Cittopolis dici. Põt aũt mouere quomodo in illis partibus multũ à Scythia diuiſis poteſt eſſe Scytharũ ciuitas. Sed ſimiliter poteſt mouere, quomodo tam lõgè à Macedonia Alexander Macedo cõdiderit Alexãdriã ciuitatem, quod vtique fecit longè lateque bellando, ita ẽt Scythæ hanc condere potuerunt. Nam legitur in hiſtoria gẽtium vniuerſam penè Aſiam Scythas aliquando tenuiſſe. (Quæſt. Iud.)

Aug. quæſt. 7. in Iudic.

a *Nec po.* In hoc ipſo fuit dominus cũ Iuda. reſtringit. n. Deus propitius etiã in cordibus ſuorum ſanctorum nimiæ ꝑſperitatis exceſſum, vt in vſus eorũ conuertat inimicos non ſolum quando vincuntur, ſed etiam qñ metuuntur. Illud ad cõmendandã ſuã largitatẽ, hoc ad reprimendã eorũ elationem. Inimicus.n. ſãctorum eſt angelus Sathanæ, quẽ ſibi datũ ad ſe colaphizandum dicit Apoſt. *Ne magnitu. reuelationum extollar, &c.* (1. Cor. 12. b.)

† ſoceri.

B

b *Iebuſæum.* Aug. Superius legitur eadẽ ciuitas à Iuda capta, & inceſa interfectis in ea Iebuſæis. Sed ſciendum eſt hanc ciuitatem cõmunẽ habuiſſe duas tribus Iudam & Beniamin ſicut oſtẽdit diuiſio terrarũ quã fecit Ieſus. Ipſa eſt enim Iebus, quæ & Ieruſalẽ. Ideo hæ duæ tribus remãſerunt ad templũ domini quando cæteræ (excepta tribu Leui, quæ ſacerdotalis fuit, & terras in diuiſione non accepit) ſeparauerũt ſe a regno Iuda cum Ieroboam. Sciendũ
C eſt ergo, a Iuda ciuitatem captam eſſe & incenſam, interfectis qui illic reperti fuerant. Sed non omnes Iebuſeos extinctos, vel quia extra ciuitatem erant: vel quia fugere poterãt. Quos Iebuſeos admiſſos eſſe a filiis Beniamin, quibus cum Iuda ciuitas illa erat communis in ea ſimul habitare. Quod ergo dictum eſt: Non hæreditauerunt Iebuſæum filij Beniamin, intelligendum eſt, quod tributarios facere non potuerunt, vel noluerunt, aut non hæreditauerũt Iebuſæum, quia non

(Quæſt. 7. in Iudic. — Ieruſalem communis duabus tribubus.)

in itinere monuit vir ſuus, vt peteret à patre ſuo agrum. Quæ
cùm ſuſpiraſſet ſedens in aſino dixit ei Caleb: Quid habes?
At illa reſpondit, Da mihi benedictionem, quia terram aren-

¶ Aug. Lxx. redemptionem aquæ, terram.ſ.de cuius fructibus aquam redimeret, cuius inopia erat in illis eginonibus ad quas nupta dicebatur. a ¶ Aug. Lxx. redemptionem excelſorum & redemptionem humilium fluẽtorum, ſubaudis, quæ vel in montanis vel in campeſtribus fluunt.

tem dediſti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb ir
riguum ſuperius & irriguum inferius. Filii autem Cinei † co- 1
gnati Moyſi aſcenderunt de ciuitate palmarum cum filiis Iuda 2
in deſertum ſortis eius, quod eſt ad Meridiem Arad, & habi- 3
tauerunt cum eo. Abiit autem Iudas cum Simeone fratre ſuo, 4
& percuſſerunt ſimul Chananæum qui habitabat in Sephath,
& interfecerunt eum. Vocatumque eſt nomen vrbis Horma, 5
id eſt anathema. Cepitque Iudas Gazan cum finibus ſuis, & 6
Aſcalonem atque Accaron cum terminis ſuis. Fuitque domi-
a nus cum Iuda, & montana poſſedit. Nec potuit delere habi- 7

a Aug. Hoc in libro Ieſu dictum eſt, quia illo viuo factum eſt: ſed hic recapitulando memoratum eſt, cum de tribu Iuda vnde fuit Caleb loqueretur ſcriptura.

tatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. † Dederũnt- 8
que Caleb Hebron, ſicut dixerat Moyſes, qui deleuit ex ea tres 9
filios Enac. Iebuſæum autem habitatorem Ieruſalem non de- 10
b lerunt filii Beniamin, habitauitque Iebuſæus cum filiis Benia-
min in Ieruſalem vſque in præſentem diem. Domus quoque
Ioſeph aſcendit in Bethel, fuitque dominus cum eis. Nam cum 11
obſiderent vrbem, quæ prius Luza vocabatur, viderunt homi-
nem egredientem de ciuitate, dixeruntque ad eum: Oſtende no- 12
bis introitum ciuitatis, & faciemus tecũ miſericordiam. Qui cũ
oſtendiſſet eis, percuſſerunt vrbem in ore gladij, hominem au-
tem illum & omnem cognationem eius dimiſerunt. Qui dimiſ- 13
ſus abiit in terram Ethim, & ædificauit ibi ciuitatem, vocauitq;
c eam Luzam, quæ ita appellatur vſq; in præſentem diẽ. Manaſſes 14

✱ Theodo. Quare non omnes vrbes ceperunt, ſed ingens extranearum gẽtiũ numerus habitauit cum eis? In primis propter ignauiam: deinde ob immodicã auaritiã. Præterea tranſgreſſi ſunt legem diuinam, atque Diis alienis ſeruierunt: quapropter ſapientiſſimus dominus non prorſus interemit Chananæorum gentẽ, ſed prope illos habitare permiſit, vt expugnati, & in ſeruitutẽ redacti, procedens ab errore damnum ſentirent, & confugerent ad conſeruatorem Deũ, eiuſque beneficiis fruerent. &c. Alteram etiam cauſam eſſe puto, propter quam non obtinuerunt integram terram promiſſam. Obſeruatio legalis politiæ anguſtiſſima terra contenta erat, quia ter in anno lex ſtatuerat cunctos feſta celebrare in vnum locum conuenientes, in quo templum diuinum conſtruxerant, vbi etiam primitias, decimas, primogenita ouium, & alia ſacrificia offerre iuſſerat. Quocirca non abs re concluſit eos in arctum locum, vt facilè vel ipſi pigri ad ædem conſecratam adeundam excitari poſſent. (Quæſt. Iud. — † Ioſ. 1 — E — F)

a *Arctauitq;*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filij autem. *Hic ponitur profectus aliorum, & primò conuerſorum ad* Iudaiſmum, *cum dicitur:* Filii autem Cinei. *Dicunt cõiter expoſitores, ꝙ iſte fuit filius* Ietro, *qui ad preces Moſi venit cum filijs Iſrael ad terram promiſſionis, vt habetur Num. 10. Et vocatus fuit Cin, vel Cineus & Obab. Hebræi dicunt ꝙ iſte fuit ipſemet Iethro ſocer Moſi, ſicut declaratum fuit plenius Num. 10. vnde vbi dicitur hic* cognati Moſi: *in Hebræo habetur,* hoten, *id eſt, ſoceri Moſi.*

2 Aſcenderunt. *Quæ eſt Iericho, non quòd habitarent in ciuitate quæ erat deſtructa, nec fuit readificata vſque ad tempus regum Iſrael prout dictum fuit* Ioſ. *6. ſed habitabant in territorio quod fuerat illius ciuitatis.*

3 Cum filiis Iuda in de. *Dicunt Hebræi, ꝙ illuc iuerunt ad manendum vt addiſcerent legem ab Othoniel, qui erat edoctus in ea.*

4 Abiit autem Iudas. *Hic conſequenter agitur de profectu tribus Simeon. Et patet in litera vſque ibi.*

5 Vocatumque eſt nomen vrbis Horma, i. anathema. *Hoc non eſt in Hebræo, ſed additum fuit a translatore noſtro, ad oſtendendum ſignificationem huius nominis, Horma, de cuius ſignificatione dictum fuit plenius Ioſue 6. & Leuit. vlt. tamen hic accipitur pro deſtructione perfecta, quia ciuitas iſta fuit funditus euerſa.*

6 Cepitque Iudas. *Hic reuertitur ſcriptura ad ſcribendum profectum Iudæ, cum dicitur:* cepitq; Iudas, &c. *Non eſt intelligendum ꝙ ceperit tunc iſtas ciuitates, quæ erant Philiſtinorum, ſed accepit aliqua pertinentia ad iſtas ciuitates, & pro tanto dicitur eas accepiſſe, quia infrà 3. cap. dicitur, ꝙ quinque ſatrapæ Philiſtinorum remanſerunt ad exercendum Iſrael, quorum aliqui præerant ciuitatibus iſtis, prout patet 1. Reg. 6. Vel ſi dicatur ꝙ* Iudas *tunc cepit ciuitates iſtas, prout ſonat litera, oportet dicere ꝙ Philiſtei recuperauerant eas, quia ibi dominabantur tempore Heli: vt dicitur 1. Reg. 5.*

7 Nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abunda. *Erant enim armati iſti currus vncis ferreis ad modum falcis ſcindentibus, vt dictum fuit Ioſue 17.*

8 Dederuntq: Caleb Hebron. *Hoc habetur plenius Ioſue 14.*

9 Qui deleuit ex ea tres filios Enac. *Iſti ſunt tres gigantes ſupra nominati.*

10 Iebuſæum autem. *Hic agitur de filijs Beniamin, cum dicitur:* Iebuſæum, &c. non de. *Quia non potuerunt propter fortitudinem populi & loci, vel quia noluerunt propter iuramentum fœderis initi inter Abraham & Abimelec, a quo deſcenderunt illi Iebuſæi, ſicut dictum fuit Ioſ. 15. in fine.*

11 Domus quoq: Ioſeph. *Hic agitur de profectu filiorũ Ephraim cum dicitur:* Fuitque dominus cum. *Et ſequitur.*

12 Oſtende nobis introi.ci. *Dicunt enim Hebræi, quod habebant introitum & exitum ſubterraneum i extraneis occultum.*

13 Hominem autem illũ & omn. *Parcentes ei, ſicut filii Iſrael pepercerunt Rahab & cognationi eius, vt habetur Ioſue 6. & David puero qui duxit eum ad cuneum Amalecitarum: vt habetur 1. Reg. 30*

14 Manaſſes quoq;. *Hic conſequenter deſcribitur defectus filiorũ Iſrael culpabilis, cum dicitur,*

1 Poſt

a ¶Lxx. Et non hæreditauit Manaſſes Bethſan, quæ eſt Scytharū ciuitas, neque filias eius, id eſt, ciuitates quas ipſa tanquā metropol' inſtituerat.

A quoque non deleuit Bethſan, & Anach cum viculis ſuis, & habitatores Dor, & Ieblaan, & Mageddo cum viculis ſuis, cepitque Cha-

a ¶Aug. Idem pene in Ieſu Naue, & eiſdem verbis dicitur. Ideo aut hic per anacephaleoſin dicitur, aut ibi per prolepſin dictum eſt, id eſt, aut hic recapitulando, aut illic præoccupando.

nanæus habitare cum eis. Poſtquam autem confortatus eſt Iſrael, fecit eos tributarios, & delere noluit. Ephraim etiam non interfecit Chananæum, qui habitabat in Gazer, ſed habitauit cum eo. Zabulon non deleuit habitatores Citron, & Naalol, ſed habitauit Chananæus in me-
B dio eius, factusque eſt ei tributarius. Azer quoque non deleuit habitatores Accho, & Sidōis Ahalab & Achazib, & Helba, & Aphec, & Rohob, habitauitque in medio Chananęi habitatoris illius terrę D
nec interfecit eum. Nephtali quoque non deleuit
habitatores Bethſemes, & Bethanath,
& habitauit inter Chananæū habita-
torē terrę, fuerūtq; ei et Bethſemitę, &
1 Bethanitæ tributarij. Arctauitque A-
2 morrhæus filios Dan ī mōte, nec de-
dit eis locū, vt ad planiora deſcēderēt
habitauitq; in mōte Hares, qđ īterpre
tat̄ teſtatio, Aialō & Salebī. Et aggra- E
3 uata eſt manus domus Ioſeph, factuſq;
eſt ei tributarius. Fuit autem terminus
Amorrhæi ab aſcenſu ſcorpionis, petra, & ſuperiora loca.

a *Arctauitq;* Aug. *Et contribulauit Amorrhę' filios Dan in mōte, quoniam non pmiſit eos deſcendere, &c.* Hoc aūt in lib. Ieſu Naue pōccupādo memoratū eſt, hic autem recapitulando.

Quæſt. 11. in Iudic.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Poſtquam.* Propter cupiditatem tributi, & in hoc fecit cōtra præceptum domini, qui præceperat eos occidi, & deos eorum exterminari, vt habetur Numer. 33. & Deuteron. 8. & eodem modo intelligendum eſt in ſequentibus de his, q facti ſunt tributarij ipſi Ephraim, Zabulō, Aſer, & Nephthali, qa noluerunt eos occidere pp cupiditatem tributi, in hoc tranſgredientes pceptū dñi, vt dictū eſt, & patet lr̄a vſq; ibi.

2 *Arctauitque Amorrhæum.* Propter peccata ſua non potuerunt conuenienter dilatari.

3 *Et aggrauata eſt manus domus Ioſeph.* Hoc exponitur dupliciter. Vno modo actiue, vt *manus*, id eſt, poteſtas domus Ioſeph granauerit inimicos, & redegerit eos ſub tributo. Alio modo paſſiue, vt poteſtas eius ſit depreſſa, & aduerſarij redegerint domum Ioſeph ſub tributo. Nec apparet plane ex textu, quod iſtorum intelligatur.

CAP.

Quæſt. 11. in

a CAP. II.

ASceditq; an. Aug. Et aſcendit angelus dñi ſup Clauthmos mōtē. Scriptor hoc noīe appellauit locū, qa poſtea ſcripſit: Qn̄ enim *Angelus dñi ſuper eū aſcendit*, nondū ſic vocabat̄, à ploratione enim nomen accepit, quæ Græce κλαυθμός dicitur. Ibi enim populus fleuit cum audiſſet ab angelo verba vindicantis in eos, quòd inobediētes fuiſſent, quia non exterminauerunt populos ſecundū pręceptum eius quibus præualue-
C runt, eligentes eos tributarios facere, quàm perdere, ſicut dominus iuſſerat. Quod ſiue contēpto Dei mandato, ſiue timore fecerint (ne hoſtes contra ſe acrius pugnarent pro ſalute obtinenda, quam pro tributo non dando) ſine dubio peccauerūt, vel ſpernendo Dei præceptū, vel nō præſumendo, quòd eos poſſet, qui præceperat adiuuare. Quod ideo per Ieſū noluit eis dicere. Si tn̄ adhuc eo viuente iā fieri præceperat, & non potius pręoccupando memoratū fuerat, quod illo mortuo fieri cępit, qa hoc omnib. voluit exprobrare per angelū. Nondū autem omnes id fecerant viuente Ieſu, & ſi aliq forte iā cęperant, credibilius eſt tamē nihil tale incepiſſe viuente Ieſu, tantumq; terrarum ſub illo tenuiſſe filios Iſrael, F quātum eis ad conſedendū ſufficeret, quāuis in ſortib' ſuis hērēt vnde creſcēdo, et cōualeſcendo aduerſarios exterminarēt. Proīde poſt mortē Ieſu poſtquam præualuerūt, maluerunt habere tributarios ſecundū voluntatē ſuam, quā perdere ſecundum voluntatē Dei. Iō ad illos corripiēdos angelus dñi miſſus eſt. Quod vero memoratū eſt ī libro Ioſue, magis puto præoccupatum, quod poſt mortem ſuam factū, vel futurū ipſe nouerat prophetico ſpiritu ſi ab illo liber ſcriptus eſt, qui appellatur Ieſus Naue, vel ſi ab illo iam factū eſſe ſciebat poſt mortem Ieſu, quod ibi præoccupando memorauit.

CAP. II.

a ASceditque angelus domi- 1
ni de Galgalis ad locum
flentium, & ait: Eduxi vos 2
de Aegypto, & introduxi
in terrā, pro qua iuraui pa
tribus veſtris, & pollicitus
ſum, vt non facerem irri- 3
tum pactum meum vobiſcum in ſempiter-
num, ita duntaxat, vt non feriretis fœdus cum
habitatoribus terræ huius, & aras eorum ſub-
uerteretis, & noluiſtis audire vocem meam 4

a *Quamobrem*

NICOLAVS DE LYRA.

1 A*Scenditque ang.* Hic conſequenter deſcribitur tranſgreſſionis reprehenſio, vt dicunt Hebręi, quod iſte angelus fuit Phinees, tum quia angelus interpretatur nuntius, ipſe autem fuit miſſus a Deo ad arguendum populum de tranſgreſſione mandatorum eius eo modo, qui ſequitur, tum, quia Hebræi dicunt ipſum fuiſſe angelum in corpore humano aſſumpto apparentem, ſicut dictum fuit Ioſ. 11. Expoſitores autem catholici dicūt, quod non fuit Phinees, ſed Angelus a Deo ſpecialiter miſſus, & hoc videtur verius, qa quod Phinees fuerit angelus, falſum, & fictum videtur, quia ſcriptura vbique de eo loquitur, ſicut de homine puro, & mortali. Quod autem ille, qui apparuit hic, fuerit homo purus, falſum videtur, vt magis apparebit ex ſequentibus. Dicendum igitur, quod iſte fuit angelus ſpecialiter a Deo miſſus, ad reprehendendum filios Iſrael de trangreſſionib. ſuis, & apparuit ſic, quòd eius apparitio fuit nota populo. Et primo apparuit in Galgalis, vbi filij Iſrael fuerūt circūciſi poſt tranſitum Iordanis, vt habetur Ioſue 5. Et inde tranſtulit ſe ad alium locum, qui dicitur hic locus flentium per anticipationem, quia ſic vocatus eſt locus ille, ex hoc, quod populus poſt reprehenſionem angeli ibi fleuit, vt poſtea dicetur.

2 *Et ait.* Ex hoc patet, quòd fuit vere angelus, quia loquitur in perſona Dei ſicut angelus loquebatur Moſi. quando autem homines ſancti, & prophetæ denuntiabant mandatum Dei communiter præmittebant. *Hæc dicit dominus*, vel aliquid conſimile, quod non fecit iſte, ſed abſolute dixit. *Eduxi vos, etc.* Et propter hoc angelus ſic loquens aliquando Deus, aliquando angelus nominatur, vt dictum fuit Exod. 3. cap. ita duntaxat, quia promiſſiones Dei de bono futuro intelligendæ ſunt, ſub conditione ſi homines fideliter ſeruiant Deo.

3 *Vt non feriretis fœdus, etc.* vt habetur Num. 33. Deut. 7.

4 *Et noluiſtis audire vocem meam.* Vt patet ex dictis capitu. præce.

1 Vt habea-

MORALITER.

1 *Aſcenditq; an. etc.* Per iſtum angelum, qui de peccatis cōmiſſis arguit populum ſignificatur bonus prelatus, vel prędicator arguens efficaciter peccata populi, & eum deducens vſque ad lachrymas veræ contritionis. Ideo ſubditur.

✻ 1 Cumque

a *Quamobrem nolui delere.* Aug. Hinc intelligimus quædam A ex ira Dei venire peccata, Vt.n, Dij gentium inter quas nõ Quæſt. 13. in Iud. exterminatas Iſraelitæ hitare voluerunt, eſſent eis in ſcãdalũ, i. facerẽt eos ſcãdalizari in Deo ſuo, eo q; offenſo viuere indignans comminatus eſt Deus, quod manifeſtum eſt magnum eſſe peccatum.

a Cur hoc feciſtis? Quamobrẽ nolui delere eos à facie veſtra, vt habeatis hoſtes, & Dii eorum 1 ſint vobis in ruinã. Cumq; loqueretur angelus domini hæc verba ad omnes filios Iſrael, eleuauerunt vocem ſuam, & fleuerunt. Et vocatum eſt nomen loci illius, locus flentium, ſiue lachrymarum: immolaueruntque ibi hoſtias do- 2 b mino. Dimiſit ergo Ioſue populum, & abie- 3 runt filii Iſrael vnuſquiſque in poſſeſſionem c ſuã, vt obtinerent eam, ſeruierũtque domino

a ¶ Beatus, qui ſeruit domino in di bus Ieſu, qui verbo, & ſapientia eius illuminatur, qui præceptis eius, & doctrina illuminatur. ¶ Bene placentes.

✣ THEOD. Deus mittit angelũ refricans eis traiectionẽ fluminis, & natorũ circũciſionem; *Dominus reduxit nos ab Aegypto, etc.* Hæc vbi dixit, fleuit populus, &c.

✣ Proc. Euge Dei humanitatem, qui peccatores erudit, infirmos conſolatur, & Iſraelẽ ad pietatem reducit. Ad Iſraelitas ſane miſſus eſt angelus, qui cauſam propoſuit, ob quã hoſtes ſuos ſuperare non potuerunt. Quoniã vero poſt aduentũ angeli eiularunt: Iudices ipſis excitauit dominus.

Quæſt. 14. b *Dimiſit ergo Ieſ.* Aug. Hoc per recapitulationem iteratur. Nam, & mors Ieſu Naue in hoc libro memoratur, vt tãquã ab exordio breuiter cuncta inſinuentur, ex quo dedit eis dominus terram, & quomodo ſub iudicibus vixerint, vel quæ perpeſſi ſint, & iterum reditur ad Iudicum ordinem ab eo, quòd primus eſt conſtitutus.

✣ THEOD. Ex his diſcimus quantũ iuuet ſubditos pietas Principũ, quantũque noceat carere principe, aut è diuer B ſo, Principum improborũ regi imperio Hoc ipſum quoque proxime docetur, *Suſcitauit enim illis* (ait) *Iudices dominus, & liberauit eos de manu deprædantium eos.* Et quandiu ſuſcitabat illis iudices, dominus erat cum iudice, qui eruebat eos At paulo poſt, quam deceſſit Iudex, deflectebant, & deteriores efficiebantur patribus ſuis, ita vt ſequerentur Deos alienos.

Orige. Homi. 1. in li. Iudicum. c *Seruieruntque.* Adam. Sciendũ eſt, quia quiſque ſibi præſtat vt in bonis diebus ſit, an in malis, & habeat dies Ieſu, vel iuſtorũ, aut impiorũ. Si.n. intelligamus lumen verũ, Ioan. 1. a. *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ*, & præbeamus ei ẽias noſtras ad illuminandũ, aut ſi oriatur nobis ſol iuſtitiæ, & illuminet mundũ aĩæ noſtræ, habemus dies Ieſu Chriſti dies ſalutis. Si quis vero receperit lucẽ, q̃ extinguitur ɔ̃riam veritati, & ab ea illuminatus fuerit, habebit dies, ſed malos, & nõ erit in diebus Ieſu, ſed in dieb. Manaſſe, vel Pharaonis vel cuiuſlibet peſſimi. Deniq; in dieb. Achan regis peſſimi, Iſai. 6. non potuit Eſaias videre dñm Sabaoth, ſedẽtẽ ſuper thronũ excelſum, ſed mortuo rege nequã cuius erãt dies mali, vidit viſionẽ Dei. Cũ aũt dr̃ in ſcripturis, dies illius, vel illius, non ſignificatur tẽpus vitę ipſius. vnde, *Orietur in diebus eius iuſtitia* Pſal. 71. b. *& multitudo pacis, vſquequo extollatur luna.* Quod ſi accipimus, quia in dieb. quib. ſaluator morabatur in terris, dies erant iu C ſtitiæ, & pacis. Quomodo probabimus dies iuſtitiæ, & pacis ortos eſſe his, qui eũ crucifixerunt, & aduẽtũ eius nõ receperunt? Aut quõ multitudo pacis in dieb. eius fuit apud eos, q eũ in mortẽ falſis criminib. tradiderunt? Quõ hi dies pacis, & iuſtitiæ habuerunt, in quorum mentibus tenebrę iniquitatis, & furoris verſabantur? Deniq; quia nõ ſunt nũc dies illi, non orit̃ iuſtitia, nec multitudo pacis Chriſti apud fideles Mal. 4. a. Magis ergo quiſq; ex cõuerſatione vitæ dies ſibi iniquitatis & belli, vel iuſtitiæ, & pacis acqrit. vnde, *Timentib. nomen meũ orietur ſol iuſtitiæ, vt faciat eis*, ſ. dies iuſtitiæ, dies Ieſu. De impi D is aũt dr̃, *quia occidet eis ſol iuſtitiæ*, in quib. ſ. iuſtitia dormit, Hiere. Amos. & tenebræ iniquitatis oriuntur. Et alibi ɔ̃rio: *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non eſt illis ſcandalum.* Pſal. 118. Habent impij lucem ſuam, ex qua oriuntur eis dies mali. Vnde: Ioan. 1. *Lux iuſtis ſemper, lux autẽ impiorum extinguetur.* Neſcio ſi tã inepte quis intelligat, vt putet eſſe aliquã ſubſtantialem lucem, aliam, quę impiorum dicatur, & aliã quæ iuſtorũ, quod fieri nõ poteſt, Vna eſt enim lux mundi a Deo facta, quæ omnib. communiter, & æqualiter lucet. Sed ſciendũ, q; anima noſtra, aut vero lumine illuminatur quod non extinguitur, id eſt, Chriſto. aut ſi nõ habet in ſe hoc lumen æternũ, tẽporali, & extinguibili illuminatur ab illo, ſ. q *transfigurat ſe in angelũ lucis*, 2. Cor. 11 & falſa luce illuminat cor peccatoris, vt videant ei vera bona eſſe, q̃ caduca ſunt. Hoc lumine illuminantur, qui ſummũ bonũ voluptatẽ dñt qui diuitias, honores ſeculi, & terrenã gloriã quaſi æternam q̃rũt. Sũt ergo iſti in dieb. lucis eius, quæ extĩguitur. quęcũque.n. agunt, vel cupiunt, extinguent. Hoc lumine Marciõ illuminat⁹, Deũ legis iuſtũ, ſed nõ bonũ dicit. Sũt ergo dies Ieſu de quib. dr̃. *Seruiuit populus domino omnibus dieb. Ieſu.* Qui .n. habet in ſe dies Ieſu, ſeruit domino. Non.n. poteſt ſeruire Zabulo, aut auaritiæ. Nec põt fieri, vt qui illuminatur lumine veritatis ſeruiat mendacio. Oremus ergo, vt Chriſtus, qeſt lux vera ſp faciat in nobis dies bonos, ne vnquã Zabu- E lo illuminante, hẽamus dies malos, de quib. dr̃. *Redimentes tps qm̃ dies mali ſunt.* Epheſ. 5 Etiã ſimiliter ſeculũ malũ ẽm Apoſtolũ. *Seruieruntq;* Seruiuitque populus dño omnibus diebus Ieſu. Non.n. dixit vnũ diẽ fuiſſe Ieſu, qa multi ſunt dies eius, vn⁹ dies eſt iuſtitia, alius ſanctificatio, alius prudentia, alius miſericordia, & ſingula virtutũ bona in quib. dño ſeruitur. his aũt virtutib. animi dño placetur. In his omnib. dieb. Ieſu domino ſeruies. Non vult ſcriptura ſancta, vt aliquas virtutes habeas, & alias negligas, ſed vt omnibus his virtutib. adornatus, & in earũ actib. poſitus Deo ſeruias Similiter ſeniorũ dies quis hẽt in ſe, & in diebus eorum ſeruit dño, ẽm illud. Phili. 3 *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. In dieb.* inquit, *ſeniorum eorũ, qui cognouerunt omnia opera dñi, &c.* Ille cognoſcit omnia opera dñi, qui facit, ſicut filij Heli dñr neſcientes dominũ, 1. Reg. nõ qđ dominũ ignorarent cũ alios docerent, ſed quia agebãt ſicut illi, qui dominũ neſciũt. Similiter hic dr̃. *Qui cognouerunt omne opus domini*, nõ ſolũ, ĩquit, *cognouerunt opus domini*, ſed addidit, *omne*. i. q. cognouerũt, & opus iuſtitię, & ſanctificationis, & patiẽtiæ, & mãſuetudinis, & ſimiliũ. Quicquid ex mãdatis Dei venit opus dñi dr̃, ɔ̃riũ eſt opus Diaboli, in iuſtitia, ira, & ſimilia: Cognoſcũt ergo opus dñi, qui faciunt F opus eius, vnde, *Qui cuſtodit mandatum neſciet verbum malum*, Eccle. 8 i. cauebit. De Chriſto quoq: dictũ eſt, *quia non nouit peccatum*, 1. Pet. 2 ideſt, non fecit opus peccati. Cognoſcit ergo opera domini, qui facit, ignorat, qui non facit. *Cognouerunt*, inquit, *opera domini magna, quæ fecit in Iſrael.* Quaſi ſint aliqua opera domini parua. Ego arbitror, quod omne opus domini magnũ eſt, ſed pro capacitate eorum quibus operatur ſibi inui-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vt habeatis hoſtes*, Lv vt, non tenetur hic cauſaliter, ſed cõſecutiue tantum, quia ex hoc, quòd filij Iſrael tranſgreſsi ſũt præceptum domini, conſecutum eſt illud malum ſuper eos.

2 *Immolaueruntque, &c.* Ex hoc etiam apparet, quod fuit vere angelus domini ille, qui apparuit ibi, quia ex quo fuit fixum tabernaculum domini in Silo, non erat licitum filiis Iſrael offerre hoſtias alibi, vt dictum fuit Ioſ. 22. niſi ex ſpeciali reuelatione diuina, vel apparitione angelica. ſicut Manue obtulit ſacrificium quando angelus ſibi apparuit, vt habetur infra cap. 13.

3 *Dimiſit*. Hic conſequenter ponitur materiæ huius libri breuis prælibatio, vbi primo ponitur fœderis populi ad Deũ per Ioſue renouatio. Secundo renouati tranſgreſsio, ibi. *Et ſurrexerunt.* Tertio tranſgreſsionis punitio, ibi. Iratuſq; dñs. Quarto punitionis ſubleuatio, ibi. *Suſcitauitque dominus.* Circa primũ dicitur ſic. *Dimiſit ergo.* Hoc factum fuit ante mortem eius, ſed hic recolitur propter fędus quod renouauit Ioſue inter Deum, & populum, vt dictum fuit Ioſue vlti. quo facto dimiſit vnumquemque ire ad locum ſuũ, vt ibidem dicitur, & hic recolitur, vt appareat, quod tempore Ioſue, et ſeniorum, qui viderant mirabilia Dei, fœdus iſtud fuit obſeruatum, vt conſequenter dicitur in litera, & patet vſque ibi.

1 Et ſepe.

MORALITER.

1 *Cumque loqueretur angelus domini.* Et quia non ſufficiunt lachrymę contritionis de communi curſu, niſi ſequantur opa ſatisfactionis, ideo ſubditur.

2 *Immolaueruntq. ibi. ho. &c.* Vnde dicit Apoſtolus Ro. 12. a. *Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, &c.*

¶Virtutibus. a ¶Apoſtolorum. b ¶ Dies ſanctorum longi dies malorum breuiantur.

a cunctis diebus eius, & ſeniorum, qui longo

¶Faciebant.

poſt eum vixerunt tempore, & nouerant om-

a ¶Opus, ſcilicet, patientiæ, iuſtitiæ, & omnium virtutum.
¶Lxx. opera domini magna.

b nia opera domini, quæ fecerat cū Iſrael. Mor-
tuus eſt autem Ioſue filius Nun, famulus do- 1
mini, centum, & decem annorū, & ſepelierunt
eum in finibus poſſeſſionis ſuæ in Thannath-
ſare, in mōte Ephraim à ſeptentrionali plaga
montis Gaas, Omniſq; illa generatio congre-

a ¶Generatio malarum cogitationum, quæ procedit ex corde, & facit obliuiſci operis Dei magni, quod timens Apoſtolus ait: Memor eſto Ieſum Chriſtum ſurrexiſſe à mortuis:

gata eſt ad patres ſuos, & ſurrexerunt alij, qui 2
non nouerāt dominum, & opera, quæ fecerat

Augu. Exponit quomodo dixit, non nouerāt dominū in illis, ſcilicet claris operibus, quæ facta ſunt ante illos, vt Iſrael noſceret dominum. ¶Quod crucifixus eſt, ſcilicet, pro peccatis noſtris, & ſurrexit, propter iuſtificationē noſtram.

cum Iſrael. † Feceruntque filij Iſrael malum in
c conſpectu domini, & ſeruierunt Baalim, ac

¶Quod quiſque ſupra omnia diligit, & colit, hoc illi Deus eſt.

dimiſerūt dominum Deum patrum ſuorum,
qui eduxerat eos de terra Aegypti, & ſecuti
ſunt deos alienos, deos quoq; populorum, qui
habitabant in circumitu eorū, & adorauerunt

a ¶Vide quantum faciunt peccata, Deum in quo nullius iræ affectus, nullus paſſibilis motus ad iracundiam prouocare dicitur, ſed ille manet immutabilis, ego cum pecco iram mihi aſciſco. Vnde Theſaurizas tibi iram in die iræ, &c.

eos, & ad iracundiā concitauerunt dominum
dimittētes eum, & ſeruiētes Baal, & Aſtaroth.

☞ ſibiinuicem comparentur, magna opera dñi dñr, vel parua. A Verbi cauſa. Eduxit, filios Iſrael de Aegypto in manu forti, Aegypto prodigijs cęleſtib. verberata. Viā fecit in mari, mā na in deſerto dedit, de cęlo locutus eſt Moſi, & dedit legē ī tabulis lapideis. Nonne hæc magna ſunt opera Dei? Sed ſi il- [Ioan.3.b.] lud his cōpares, quòd ita *Dilexit Deus mundum, vt filium vnigenitum daret pro eo,* inuenies illa parua eſſe.

[...il.1. in ...lic.] a *Et ſeniorū.* Adaman. Seniores, qui cū Ieſu, vel poſt Ieſum fuerunt Apoſtoli ſunt, q ſcripturis, & præceptis ſuis illuminant corda noſtra, & faciūt in nobis quoſdā dies ex vera luce, quā participati ſūt veniētes in hunc mundū. Qui ergo pręceptis eorū illuminatur, ſeruire Deo dicitur in dieb. ſeniorū, qui fuerunt poſt Ieſum. Si- [...an.1.c.] cut autē *Chriſtus erat lux vera, q̄ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* ita ipſi erant lux mundi, ſecūdū illud: [...th.5.b.] *Vos eſtis lux mundi.* Illuminant B ergo nobis dies, in quibus dño ſeruiamus. Solius Dei noſſe eſt poſt Ieſum inter ſeniores quis [...f.3.a.4.] longiorem diem fecerit, ideſt, qui maiorē ex ſe lucē emiſerit, vtrum Paulus, an Petrus, Bartholomæus, an Ioan. ſed tamē longorum dierū dicuntur ſancti. Econtra quando ſcandalis mundus replebitur, qñ creſcē- [... quoq;] te iniquitate refrigeſcet charitas multorum, tunc non dicuntur dies futuri longi. ſed abbre- [...1.24.b.] uiati, ſecundum illud: *Niſi ab-* [...r.13.c.] *breuiati, fuerint dies illi, non fiet ſalua omnis caro.* Mali ergo dies breuiari dñr, lōgæui autem, & multi ſpatij dies boni, in quibus domino ſeruimus. Propter electos aūt breuiantur dies mali, dies iniquitatis, & ſcandali, vt arbitror, cum ſemel electis dies mali cœperint breuiari, ſp breuiantur, & minuuntur vſq; in nihilū, & ad vltimū per- [... 3.a.] eunt. E quib. vnus puto erat, qui dicebat. *Pereat dies in quo natus ſum.* Dies verò ſeniorū ſanctorū longæui ſunt, & prolixi.

[...g hom.2. ...di.] b *Mortuus eſt.* In Paulo viuit Ieſus, & in omnibus, qui dicere [Gat.2.d.] poſſunt: *Viuo autem, iam non ego, uiuit uero in me Chriſtus, & Mi* C *hi uiuere Chriſtus eſt, & mori lucrū.* In illis moritur, qui ſæpe pœnitēdo, & iterū deliquēdo quaſi inſultant morti Ieſu. vnde: [...hip.1.c. ...or.6.a.] *Rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, &c.* Non ſolū ergo in peccantib. moritur, ſed ēt crucifigitur, & illuditur. Si etiā de auaritia cogitas, vel de ſtupro, ſi furore agitaris, vel quibuſlibet vitijs, non viuit in te Chriſtus. Moritur ergo Chriſt⁹ peccātibus, quia nihil in eis iuſtitia, nihil patientia, nihil veritas & omnia illa, quæ Chriſtus eſt operantur. A ſanctis verò q̄- [...p.4.c.] cūque opera fiunt, Chriſtus eſt, qui ea operatur. vnde. *Oīa.* [...12.b.] *poſſum in eo, qui me confortat Chriſtus.* vnde: *Qui me confeſſus fuerit corā hominib. & ego cōfitebor eum corā patre meo, qui in cęlis eſt. Qui autem negauerit me corā hominib. et ego negabo eum coram patre meo.* Confitentes in ſemetipſo dixit confiteri, quia in eis viuit, & operatur Chriſtus, ſed non ſimiliter ait de his, qui negant. Qui enim negat extra ipſum eſt. Qui confitetur in ipſo eſt. Dicitur ergo, quia mortuus eſt Ieſus, & reſurrexit generatio altera, quæ neſciebat Ieſum, &c.

[Li..antiq. ...ca.] c *Et ſeruierunt.* ⁜ Ioſephus. Poſt hæc circa hoſtes quidē molliores erant Iſraelitæ, circa terrā verò diligentiā potius exhibebant. Qui ad diuitias ſe tradentes, per epulas, & libidinē iā virtute deficiebant, & in conuerſatione legū, & quæ ſunt Dei non erant. In his indignata diuinitas ſuſcitabat Chananæos, qui ſm eorum actus, multa ꝯ eos crudelitate vſi ſunt.

[Lib. ſacræ hiſ...] ⁜ SEVERVS Sulpitius. Iſrael, (vt ſemper fieri ſecūdis in rebus ſolet) morum, diſciplinæque immemor, matrimonia D ex victis aſſumere, paulatimque externos mores trahere, ac mox profano ritu idolis ſacrificare occępit. Adeo cuncta cū externis ſocietas pernicioſa eſt, q̄ Deus añ pſpiciens, ſalubri Hebræos reſponſo inſtruxerat, vt deuictas gentes internecioni darēt. Sed plebs cupida dominādi, imperare victis cū pernicie malebat.

⁜ Tertullianus. Defuncto [Scorpiaco adu. Gnoſt. c.3.] Ieſu Naue, derelinquunt Deū patrū ſuorū, & ſeruiunt idolis Baalis, & Aſtartis, & iratus dominus tradidit eos in manib⁹ diripientium, & diripiebātur ab illis, & venundabantur ab inimicis, nec poterant omnino ſubſiſtere à facie eorum, quocunque proceſſerant, manus erat ſuper illos in mala, & compreſſati ſunt valde. Poſtquæ inſtituit ſuper illos Deus Critas, quos Cenſores intelligimus, ſed nec iſtis obaudire perſeuerauerūt, vt quis Crita- E rum obiecerat, illi ad delinquendum, abeundo poſt deos aliorum, & ſeruiendo, & adorādo eos. Itaq; dñs iratus, *Quoniam quidē,* ait, *tranſgreſſa eſt gēs iſta pactum meum, quod diſpoſui patribus eorū, & non obaudierunt voci meæ, & ego non aduertam ad auferendum virū à facie eorum ex nationib. quas reliquit decedēs Ieſus.*

Adamant. Seruieruntque [Orig. hom.2. in li. Iudi.] Baalim, & dereliquerūt dominum Deum patrū ſuorū. Hęc quidem fecerunt antiqui. Sed quia propter nos hæc ſcripta ſunt videamus ne maiori ex parte nobis hæc, quàm de illis dicta videant. Audi Apoſtolū *In Helia quid dicit ſcriptura? quomodo interpellat Deum aduerſum* [Rom..11a.] *Iſrael: Dñe. prophetas tuos occiderunt, altaria tua demoliti ſunt, & ego relictus ſum ſolus, et quærunt animam meam.* Sed quid dicit illi [3.Reg.19.b.] diuinum reſponſum? *Reliqui mihi ſeptem milia virorū, qui nō curuauerunt genua ante Baal.* Sic ergo, & in hoc tēpore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Vides ergo, F quia illi, qui curuauerunt Genua ante Baalim, & qui nō curuauerunt, in reliquiis credentiū, & in multitudine nō credētiū interpretāt. Qui.n. in tpe ſaluatoris increduli fuerūt, genua curuauerūt Baalim, ſed nō hi, q crediderūt, & opera fidei impleuerūt. Nuſquā.n. legitur, q in tpe ſaluatoris aliqs flexerit genua ſimulachris. Sed de illis hoc dr, qui peccatis cōpediti tenentur. vnde conſtat, quia cū peccamus genua noſtra Baalim curuamus, qui ad hoc vocati ſumus, vt flectamus genua in nomine Ieſu, *& ad patrem domini noſtri Ieſu* [Ephe.3.c.] *Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur.* Nihil aūt prodeſt ſi genua corporis in oratione flectam⁹ Deo, & genua cordis Zabulo. Si.n. non ſtetero firmus contra aſtutias eius, flexi genua mea Zabulo, & ſi non conſtanter ſtetero cōtra iram flexi genua mea irę, ſimiliter de omnib. vitiis ſentiendū eſt. Sic fecerunt illi, qui coluerunt Baalim, & dereliquerunt Deū patrum ſuorum. Vnuſquiſque quod p̄ cęteris colit, miratur, & diligit, hoc ei Deus eſt, hoc eſt, qđ añ omnia, & ſuper omnia poſcit Deus ab hoīe. *Diliges dominum* [Deu.6.a.] *Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* pręoccupare quodāmodo erga ſe cupiens totos humanę mentis affectus, & ſciens, quod quis toto corde dilexerit, & tota anima, & totis viribus, hoc eſſe Deum illi. Quod ergo quiſque ſuper omnia diligit, hoc illi Deus eſt. Apud plurimos prępōderat amor auri, & auaritię, & dicitur illis. *Non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ,* ideſt, [Matt.6.c.] auaritię. In aliis amor voluptatis, vel glorię ſęcularis, vel humanę dignitatis, pauci ſunt, in quibus præponderet amor

☞ Dei

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſepelierunt.* In Hebręo habetur ſic, in thimnath hęres, i. in thimnath ſolis, quia ſicut dicunt Hebręi, ſuper ſepulchrū Ioſue fuit poſita ſimilitudo ſolis in memoriā illius facti mirabilis, qđ fecit ſolē ſtare, vt hr̄ Ioſue 10. vt oēs trāſeūtes lugerent mortem tanti hominis, pro quo dñs talia feciſſet, & ideo ciuitas illa ſic vocata eſt, q̄ pri⁹ Thānath-ſare vocabat̃.

2 *Et ſurrexerunt alij, qui non nouerant dominum, & opera, quæ fecerat cum, &c.* Hic ponitur fœderis renouati tranſgreſſio per idololatriam. Et patet litera.

Dei. Hinc totius Gētilitatis error cœpit exordiū, dū ea, quę multū diligunt homines deos eſſe volunt, & humanis vitijs & cupiditatib. diuinū nomen adſcribunt. Pecuniæ.n cupidi & auaritiæ amore flagrantes, mammonā quēdam apud Syros Deū cupiditatis dicunt, libidinis & voluptatis amatores Venerem deam ſibi hu9 vitij quo agitantur, adſcribūt. Similiter ī cæteris vitijs, ipſum quo vrgentur affectū Deū ſibi fecerunt. vñ Apoſtolus: *Auaritia, q̄ eſt idolorū ſeruitus.* Cum ergo aliquā vitia toto corde, tota anima, & totis viribus diligimus, idola adoramus.

A — Gentilitatis origo. — col. 3. a.

Augu. *Et ſeruierunt Baal, & Aſtartibus.* Dicitur Baal eē nomē Iouis apud illas gentes, Aſtarte verò Iunonis. Punici.n. Baal dominum dicere videnť, & Balſamen dominum celi. Iunonē autem ſine dubio Aſtarten vocant. Et quia hę linguæ parum differunt, dicit hic ſcriptura, quod ſeruierunt Baal, & Aſtartibus, Ioui, ſcilicet, & Iunonib9. Nec ſingulariter dicit Aſtarti, ſed ad ſimulacrorum multitudinē intellectū retulit. Varietatis cā tamen eſtimo Iouem ſingulariter, Iunonē pluraliter memorari voluiſſe.

Quæſt. 16. in lib. Iudic. — B

Augu. Sed & in Pſalmo dicitur. *Vendiſti populum tuum ſine pretio.* Et in propheta. *Gratis venditi eſtis, &c.* Quare ergo vēditi, ſi gratis, & non potius donati? An forte ſcripturarū locutio eſt, vt dicatur venditus etiā donatus? Hic ſenſus optimus eſt ibi. *Gratis venditi eſtis:* Et: *Vēdidiſti populum tuum ſine pretio,* quia illi quibus tradidiſti populū impij fuerunt non Deū colendo, tradi ſibi populum meruerunt vt ipſe cultus tanquam pretiū videretur. Quod vero dictū eſt *neque cum argento redimemini,* nō ait, neque cum pretio, ſed *neque cum argento,* vt pretiū redēptionis ītelligatur ſanguis agni immaculati. In argento enim ꝓpheta omnem pecuniā ſignificauit, q.a pretio ſanguinis Chriſti, non pretio pecuniario fuerant redimendi.

Quæſt. 17. in lib. Iudic. — Pſal. 43. c. — Eſa. 52. a. — C — † teatem.

a *Iratusque*

a *Iratuſq; dominus.* Orige. Cum quis Deo ſeruit, non traditť in manus diripientium, ſed cū Deū dereliquit, & ſeruit paſſionib. ſuis, traditur paſſionib. ignominiæ, & in reprobum ſenſum, vt faciat, quæ non conueniunt; quia repletus eſt omni iniquitate, nequitia, fornicatiōne, & huiuſmodi. Si.n. peccamus domino, & voluptates noſtras, & deſideria velut Deū colimus, tradimur ī manu diaboli Apoſtolica authoritate. Vñ ipſe ait. *Tradidi huiuſmodi Sathanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus fiat.* Non ſolū ergo per angelos tradit Deus delinquētes in manus inimicorum, ſed etiam ꝑ prælatos eccleſiæ, qui poteſtatem habent ſoluendi, & ligandi. Traduntur autē in interitum carnis, cum pro delictis a Chriſti corpore ſeparantur. Traduntur autē dupliciter, cum delictū, ſcilicet, manifeſtū fit eccleſiæ, & per ſacerdotes, quis de eccleſia pellitur, vt notatus ab hominibus erubeſcat, et conuerſo eueniat quod ſequitur. *Vt ſpiritus ſaluus fiat in die domini.* vel cum peccatum nō ſit manifeſtum hominib. Deus autē, qui videt in occulto, videns eius mentē vitijs & paſſionib. ſeruientem, & in corde eius non ſe coli, ſed auaritiā, aut libidinem, aut huiuſmodi, talē ipſe tradit Sathanę. Auertit enī ſe, & refugit à cogitationib. ſuis malis, & deſiderijs indignis, & relinquit domum cordis eius vacuā. Tunc immundus ſpiritus, qui exierat ab homine, inueniēs domum ſuam vacantem, & emundatā *aſſumit alios ſeptem ſpiritus neq oreſ ſe, et ingreſſi habitant ibi, et fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.* Sic intelligēdum eſt Deum tradere quos tradit, nō quia ipſe tradat aliquem, ſed indignos derelinquit, nec habitat in eis. Anima autem tradita dicitur ex eo, quod Deo vacua inuenitur, & a ſpiritu nequam inuaditur. Vigilemus ergo, & nos à vitijs purgemus, vt Deum intra nos teneamus, ne diabolo tradamur.

D — Orig. hom. in li. Iudi. — Rom. 1. d. — 1. Cor. 5. a — E — Traditio peccatoris diplex. — 1. Cor. 5. — † Etiam cum nus cum ce, & ſer cos e m. — micorum rum om diebus iu mifereb. enim d. gemitu rum que bant pra illis, qui tiebantur oppreſſi, & coarc bus. — Matth. — F

a Iratuſq; dominus contra Iſrael tradidit eos in 1
manus diripientiū. Qui ceperunt eos, & ven- 2
diderunt hoſtibus, qui habitabant per Gyrū,
nec potuerunt reſiſtere aduerſarijs ſuis, ſed
quocunq; pergere voluiſſent, manus domini 3
ſuper eos erat, ſicut locutus eſt, & iurauit eis,
& vehementer afflicti ſunt. Suſcitauitq; domi 4
nus iudices, qui liberarent eos de vaſtantium manibus, ſed nec eos audire voluerunt fornicantes cum dijs alienis, & adorantes eos. Citò deſeruerunt viam, per quam ingreſſi fuerant patres eorum, & audientes mandata domini, omnia fecere contraria. Cumq; dominus iudices ſuſcitaret, † in diebus eorum flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorū gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium. Poſtquā autem mortuus eſſet Iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora, quam fecerant patres eorum ſequentes deos alienos, ſeruientes eis, & adorantes illos. Non dimiſerunt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimā, per quam ambulare conſueuerāt. Iratuſq; eſt furor domini in Iſrael, & ait: Quia irritum fecit gēs iſta pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, & vocem meam audire cōtempſit, &

a Aug. Patet cauſa quare Ieſus non deleuerit omnes gentes illas, vt eſſent, ſcilicet, in quibus iſti probarentur, poterant autem prodeſſe ſi tentati in eis nō inuenirentur reprobi, & tales inuenirentur quales dominus eſſe præcepit, auferrentur enim gentes ſi ita viuerent, nec bella eis neceſſaria eſſent.

ego non delebo gentes quas dimiſit Ioſue, & 5
mortuus eſt, vt in ipſis † experiar Iſrael, vtrum

a Verba ſcriptoris exponentis quare non ſint deletæ gentes illæ.

cuſtodiant viā domini, & ambulent in ea, ſi-

a Aug. qui fuerunt, ſcilicet cū Ieſu viuerēt, illis enim mortuis ſurrexit generatio altera, quæ cœpit offendere dominū, pro quibus probandis nō ſunt deletæ gentes.

a cut cuſtodierunt patres eorum, an non. Dimi

¶ Quaſi non uideatur Ieſus humano conſilio gentes illas reliquiſſe.

ſit ergo dn̄s omnes nationes has, & citò ſubuertere noluit, nec tradidit in manus Ioſue.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iratuſque dominus.* Hic conſequenter ponitur tranſgreſſionis punitio, cum dicitur.

2 *Tradidit eos,* quia bona filiorum Iſrael rapuerunt ſibi, & corpora eorum vendiderunt hoſtibus extraneis: Cuius cauſa ſubditur cum dicitur.

3 *Manus domini,* ſcilicet, ad flagellandum, ſicut ante tranſgreſſionem fuerat ſuper eos ad adiuuandum.

4 *Suſcitauitque dominus.* Hic conſequenter ponitur punitionis ſubleuatio, quia filij Iſrael in afflictione poſiti recurrebant ad dominum. *Quia vexatio dat intellectum,* & tunc Deus per iudices quos ſuſcitabat præbebat eis remedium, ſed poſtea reuertebantur ad vomitum, & ideo reiterabatur diuina punitio, & iterum ſubleuatio modo prædicto, ſicut patebit in ſequentibus huius libri, cuius materia hic breuiter prælibatur, & patet litera vſque ibi.

5 *Et ego.* Experientia autem fit, vt cognoſcatur aliquid ignotum, & ideo non experitur Deus aliquid, ad hoc, quod aliquid fiat ſibi notum, cū nihil lateat ipſum, ſed dicitur experiri aliquid, vt per hoc aliqua fiant nota alijs, quæ erant eis ignota, & hoc modo Deus experiebatur filios Iſrael in gentibus prędictis, quia quandiu ſeruiebant domino pręualebant eis, quando autem derelinquebant dominum, eis ſubiiciebantur, & per hoc obedientia, & inobedientia filiorum Iſrael ad Deum hominibus erant notę.

Experientia Dei.

CAP.

MORALITER.

4 *Suſcitauitque dominus.* Per iſtos iudices figurati fuerunt eccleſię ſancti, pōtifices, & doctores, quorum precibus, & meritis, & laboribus de manibus dęmonum frequenter liberatus fuit populus Chriſtianus, & aliquando à corporalibus inimicis, ſicut per merita beati Baſilii liberatus fuit a perſecutione Iuliani Apoſtatę, & per merita beati Sylueſtri à perſecutione Conſtantini, & aliorum, qui tunc eccleſiam perſequebantur, & conſimilia facta ſunt frequenter precibus, & meritis aliorum ſanctorum.

1 Ht

CAPVT III.

a Hæ ſunt gentes, &c. Theodoretus. Cum duce Ioſua bellum gereretur, vincebat populus, nō ſ͞m artem militarem inſtructus, ſed ſuperne fretus auxilio. Nunc aūt ait, non plane cūctos terræ illius habitatores perditos, vt poſteri cognoſcerēt ex perientia, quantam illorū curam gereret De⁹, & neceſſitate belli compulſi, dn̄m ad pugnandum ſecum implorarēt, &c. Quemadmodū dederat mandatum ad exercēdam rationē Adæ, ita hoc loco reliq̄t gētes, vt horum per ſpecta eſſet impietas, iuxta quod dicit͛. *Vt tentaret in ipſis Iſraelem.* Quī ēt res ipſę docent, eos in cauſa fuiſſe, cur non prorſus liberati ſint ab impijs gentib. Nā Ioſue licet vrbe careret, ac militib. in arte bellica exercitatis, nihilominus viginti, & nouem reges percuſſit, duobus Hiericho, & Hai nō numeratis. Qui verò ſuperuixerunt ei, quāuis munitis vrbib. abundarent, ac diuitijs, ſpolijs, armis, muris, & vallis, ob ſuam tamē impietatem reliquias gentiū ſuperare non potuerunt.

b *In medio.* Aug. In Exo. dicit Deus de his gentib. *Nō eijciā illos ī anno vno, ne fiat terra deſerta, & multiplicētur ī te beſtię ferę. Paulatim eiiciā illos, donec multiplicemini, et creſcatis, et hæreditetis terram.* Poterat hanc ꝓmiſſionē ſuā dominus ſeruare erga obedientes, vt exterminatio gentiū illarū creſcentibus Iſraeliticis partib. fieret, cum eorū multitudo terras vnde aduerſarij exterminarētur deſertas eſſe non fineret. Quod autem ait. *Ne multiplicentur ī te beſtiæ feræ*, mirum ſi non beſtiales cupiditates, & libidines intelligi voluit, quæ ſolent de repentino ſucceſſu terrenæ felicitatis exiſtere. Non enim Deus homines exterminare poterat, & beſtias non poterat.

c *Tradidit.* ✠ Ioſephus. Aduerſa prouēniebant Iſraelitis, eo quòd iā eſsēt ī labore difficiles, & in diuinitatis cultu deficerent. Nam ferebant͛ ad libidinem, vt pro ſua viuerēt voluntate, ita vt imminētib⁹ Chananæis, malis omnib. implerentur. Iratus igitur Deus fœlicitatē, quā innumeris laboribus acquiſierant, ꝓpter epulas amiſerunt. Caſtra ſi quidem cōtra eos agente Cuſardo rege Aſſyriorū, multi pugnātes pierunt, & obſeſſi fortiter capti ſunt, quidā ſponte ſe illi tradiderunt, & maiora, quam poſſent tributa ſibi impoſita exoluebāt, & diuerſas iniurias per octo annos perferebant.

✠ Procopius. Ille quoque Syriæ rex fuit, totius. n. Aſiæ imperiū Aſſyrij tenuerunt.

Adamant. *Et tradidit eos dominus in manus Chuſan Raſathaim regis Meſopotamiæ.* Interpretatur Chuſan Raſathaim humiliatio eorū. Traditi ſunt ergo ei, vt humiliaret eos, et quia in excelſis montium impie agebant ꝯ altiſſimum, ab ipſo in humilitatem traditi Nec ſolum olim diuina prouidentia eos, qui impie exaltabātur tradidit humiliādos, vt ſalubri medicina ꝯria contrarijs curarentur, ſed & nūc idem agit in eccleſia ſua. Eſt & nunc Chuſan Raſathaim rex Meſopotamię, cui hūiliādę, & affligendæ tradunt͛ aīę quæ Chriſtiana hūilitate cōtempta

(Margin: A, B, C, D, E, F; ...ɛſt. 7. in; ...17. in ...lic. ...5. ver. ...entes. ...l.23.d.; ...2.b. & ...a & 6. ...b.23. ...emittū ...per ...i. ...didit.; Li.5. antiq. cap.7.; Orig. hom.3. in li. Iudi.)

CAPVT III.

a Hæ ſunt gentes quas domi 1
nus dereliquit, vt † erudi- 2

Aug. Erat ergo iſta cauſa in eorum tentationem, vt bella diſcerent, id eſt, vt tanta pietate, & obedientia legis Dei bellarent, quanta patres eorum, qui Deo etiam bellando placuerunt, non quia optabile ſit bellum, ſed quia pietas laudabilis etiam in bello.

ret in eis Iſraelem, omnes
qui non nouerant bella
Chananæorū, & poſtea † diſcerent filij eorum
certare cum hoſtibus, † & habere conſuetudi-

a Augu. Satrapiæ dicuntur quaſi parua regna quibus ſatrapæ præerant: quod nomen in illis partibus cuiuſdam honoris eſt, vel fuit.

nem præliandi: quinq; ſatrăpas Philiſthinorū, 3
omnemq́; Chananæum, & Sidonium, atque †
Heuæum, qui habitabant in monte Libano de
monte Baal Hermō vſque ad introitū Emath.

Augu. Non vt ſciret Deus omnium cognitor etiam futurorum, ſed vt ipſi ſcirent, & conſcientia ſua, vel gloriarentur, vel conuincerentur.

Dimiſitq́; eos, vt in ipſis † experiretur Iſraelem,
vtrum audirent mandata domini, quæ præce-
perat patribus eorum per manum Moſi, an
b non. † Itaq; filij Iſrael habitauerunt in medio 4
Chananęi, & Hethæi, & Pherezæi, & Heuæi,
& Iebuſæi, & duxerunt vxores filias eorū, ipſiſq; 5
filias ſuas filijs eorum tradiderunt, & ſerui- 6
runt dijs eorum. † Feceruntq; malum in con-
ſpectu domini, & obliti ſunt Dei ſui ſeruien-

a Quia theſaurizauerunt ſibiipſis iram.

tes Baalim, & Aſtaroth. Irātuſq; contra Iſrael 7

Iuſto iudicio.

c dominus, † tradidit eos in manus Chuſan Ra-
ſathaim regis Meſopotamiæ, ſeruieruntq́ue

(Margin: † tentaret per eas. † ſcirent generationes filiorum Iſrael docere eos bellum. † qui antea nō cognouerant ea. † tentaret.)

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT III.

1 Hæ ſunt gentes. Poſtquā præmiſſa eſt huius libri p̄fatio, hic ꝯn̄r deſcribitur hiſtoriæ narratio, & primo hiſtoria texitur, ſecundo triplex caſus inducitur. 17. c. Prima aūt diuiditur ī ſeptē partes, ſecundū ſeptē tribulationes quas paſſi ſunt filij Iſrael pro peccatis ſuis, & à quib. pęnitentia ducti liberati ſunt, per ſeptē iudices ſibi ſuccedentes. Duæ primæ tangūtur in hoc. c. tertia. c.4. quarta. c.6. quinta. c.9. ſexta. c. 11. ca.13. Præſens aūt c. diuiditur in duas partes, ſecundum duas tribulatiōes, q̄ in eo tāgunt͛, ſcd̄a ibi. *Addiderunt autem.* Circa primū ponitur ad p̄dicta continuatio, ſcd̄o deſcribit͛ prima tribulatio, ibi. *Itaque filÿs Iſrael.* In fine præcedentis c. hr̄, q. Deus dimiſit gentes inter filios Iſrael, vt experiretur eorum obedientiam, & inobediētiā, & iō in principio huius c. per modum continuationis ad prædicta oſtenditur, q̄ fuerunt illæ gentes, cum dicitur. *Hæ ſunt*, ſ. q̄ poſtea nomināt͛.

2 *Quas dominus*, ſ. quantum ad artem præliandi, ne fierent ignaui ex diſſuetudine armorum. Iſta enim fuit vna cauſa inter alias, quare dimiſſæ ſunt iſtæ gētes, vt dictū fuit Ioſ. 13.

3 *Quinque ſa.* id eſt, regulos, vel principes ſecundum numerum quinque ciuitatum principalium, ſci. Azoti, Ged, Gaza, Aſcalon, Accharon. Et dicuntur ſatrapæ, quaſi ſatis parati, vel ſatis ſapientes. Cætera patent ex dictis.

4 *Itaque filii.* Hic conſequenter deſcribitur tribulatio prima, quæ fuit per regem Syriæ. Circa quam primò deſcribitur culpa filiorum Iſrael, cum dicitur.

5 *Et duxerunt vxores.* quod erat eis inhibitum. Deut. 7. g.

6 *Et ſerui.* quia viri etiam ſapientes aliquando trahuntur ad idolatriam per mulieres, vt dicitur de Salomone. 3. Reg. 11. Secundo ſubditur pęna inflicta, cum dicitur.

7 *Iratuſque contra Iſrael.* Meſopotamia eſt ciuitas Syriæ, & tunc erat metropolis huius regni, & dicitur Meſopotamia à μεσόν, quod eſt medium, & ποταμὸς, quod eſt fluuius, qa erat in medio duorum fluminum, iſta tamen interpretatio eſt ſecundum idioma Græcum. In Hebraico enim habetur Aram naharaijm, id eſt, Syriam duorum fluuiorum.

✠ i Et

MORALITER.

1 *Hæ ſunt gentes, quas dominus dereliquit, &c.* ſcilicet, in exercitio præliandi. Per quas ſpiritualiter intelliguntur ea, q̄ nos impugnant de peccatis, & reſiſtendo viriliter in ſpiritualibus pręliis erudimur.

3 *Quinq; ſa.* Per quos intelligūtur quinq; ſenſus exteriores nos ad vitia impellentes. Thre. 3. f. *Oculus meus deprædatus eſt animam meam.* & ſicut eſt de viſu, ita eſt de aliis ſenſib. propter quod dicitur Iere. 9. f. *Ingreſſa eſt mors per feneſtras meas.*

† *Omnemq; Chananæum.* qui interpretatur commutatus propter, quod ſignat mundum in continua mutatione poſitum cuius concupiſcentia nos impugnat.

† Et

† *Et Sidoni.* qui interpretatur venator, ideo ſignat carnis inſultum, quę continue ſibi delectabilia venatur Iob. 39. *Circumſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit.*

† *Atq; Heuæū, qui habitabant in monte.* qui interpretatur ferus vel peſſimus, iō ſignat diabolum, de quo dicitur. 1. Petr. 5. b. *Aduerſarius noſter diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide.* Per talem enim reſiſtentiam acquirunt fideles glorię coronam. 2. Timoth. 2. a. *Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit.*

7 *Tradidit eos in manus Chuſan Raſathaim regis Meſopotamiæ*, qui interpretatur nigredo tenebroſa, propter quod ſignificat infernum, qui tenebat incluſos patres antiquos.

☞ tempta ſe in ſuperbiam extulerunt, q̃ in conſpectu Dei val-
A de eſt odioſa. Initium. n. diſcedendi à Deo ſuperbia. *Deus*
Eccle.10.b. *autē ſuperbis reſiſtit, & humilib. dat gratiam*. Si quis ergo Chr̃i
Iaco.4.b. humilitate deſpecta, (qui pp nos cum Deus eſſet hõ, factus
Philip.2.a. eſt humiliatus vſque ad mortem) extollitur, & vſque ad poteſtates, & dignitates ſeculi ꝓſilit, & artes quibus aſſequatur etiam ſi contra fidem, & religionem ſint non refugit, euenit, vt malum faciat in conſpe-
† De pœnitẽ. dist. 1.c. vide. ctu domini, & cum ſummas adeptus fuerit inſulas poteſtatum, & ad ipſa ſuperbiæ faſtigia ſumma cõſcenderit, inde deiectus traditur Chuſan Raſathaim, vni, ſ. acreorum principum, ſicut alibi Pharaoni, & alibi Chiram, vt humiliet eũ, qui nimis fuerat exaltatus, & affligat donec reſipiſcat, & quærat dominũ, qui cum eſſet
B in ſuperbia ignorabat eũ. Po-
† Roborata eſt manus ei' ſuper eũ Heb. teſt quiſque etiam paruus, vel minimus, etiam ſi nulla dignitate vſus ſuperbiæ vitio laborare, & nihil tam fœdũ tã execrabile, quam pauper ſupbus,
Eccle.25.a. & diues mendax. Penetrat aliquando morbus ſuperbiæ ipſum ſacerdotalẽ, & Leuiticũ ordinẽ, & in nobis, qui ad exẽplum humilitatis poſiti ſum', & in circulo altaris velut ſpecula quædam intuentib. arrogantiæ vitium fetet, & de altari domini, quod debet incenſi ſuauitate flagrare, odor teterrimus ſuperbiæ renidet.

a ¶Quantum, ſcilicet, ſeruierunt Baalim, debet enim afflictio pœnitentiæ eſſe ſecundum quantitatem culpæ. b ¶Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos, & eduxit eos de tenebris, &c. ¶Niſi clamaſſent non ſuſcitaretur eis ſaluator. ¶In tribulatione poſiti.

ei ᵃocto annis. † Et clamaᵇuerunt ad dominum, 1

a ¶Aug. Nota quod hominem ſaluatorem dicit per quem Deus ſaluat. ¶Hiſterologiæ ſpecies, ſcilicet, hyperbari.

qui ſuſcitauit eis ſaluatoᵃrem, & liberauit eos, 2

a ¶Aliquem, ſ. archangelorum miſſum in auxilium eorum, qui hæreditatem capiunt ſalutis. ¶Lxx. Othoniel, quod eſt tempus mihi Dei. b ¶Cuius familiæ, cuius nobilitatis ſit oſtenditur. c ¶Viri, ſcilicet mirabilis, qui ſocius Ioſue fuit.

Othoᵃniel videlicet filium Ceᵇnez fratrẽ Caᶜleb
a minorem, fuitque in eo ſpiritus domini, & iu-

a ¶Quia ſpiritus domini erat cum eo.

dicauit Iſrael. Egreᵃſſuſq; eſt ad pugnam, & tradidit dominus in manus eius Chuſan Raſathaim regem Syriæ, & † oppreſſit eum. Quie- 3

¶Magna largitas diuinæ clementiæ, octo annis ſeruierunt pro multorum delictis 40. quieuerunt pro vnius iuſtitia. ¶Auguſt. quantum temporis, ſcilicet, primordia imperii Romani ſub Numa Pompilio, tantummodo re pacata habuerunt.

a Quia, ſcilicet, indignus erat populus, qui haberet talem iudicem. Vnde ſequitur. Addiderunt autem filii Iſrael, &c. Conſidera quia pro eo, quod indigni erant habere talem principem, ideo aufertur ab eis.

uitque terra quadraginta annis, & moᵃrtuus
b eſt Othoniel filius Cenez. Addiderunt autem 4
filij Iſrael facere malum in conſpectu domini,

a Vides, quia peccata noſtra vires hoſtibus præbent, & reddunt, quando malum facimus in conſpectu domini, & confortantur à domino aduerſarij noſtri, In ſpiritualibus quoque contrariæ virtutes non inualeſcerent contra nos, nec ipſe zabulus niſi ei vires ex noſtris vitiis præberemus, & locum ei introeundi, & dominandi in nobis peccando faceremus. Vnde: Nolite locum da. di.

c quᵃi confortauit aduerſum eos Eglon regem 5

C ✲ *Et clamauerunt ad dominum, &c.* Procopius. Clamor hic laudem meretur, quoniam ex reſipiſcẽtia eſt profectus. De qua Dauid quoque ait. *Domine, clamaui ad te, exaudi me.* Item. *De profundis clamaui ad te, &c.*

Homil. 3. in li. Iudi. Origenes. Vide benignum dominum miſericordiam cum ſeueritate miſcentem, & pœnæ modũ iuſta, & clemẽti deliberatione penſantem, non in perpetuum tradidit delinquentes, ſed quanto inquit, tempore ſeruierunt Balaaim, tanto ſeruiunt Chuſan Raſathaim, id eſt, octo annis. Diſce hæc, qui erraſſe te cognoſcis, & quanto tẽpore peccaſti, tanto humilia teipſum Deo in confeſſione pœnitentiæ, nõ expectes, vt humiliet te Chuſan Raſathaim, & inuito neceſſitas extorqueat pœnitẽtiam, Præueni tortoris manus, quia ſi teipſe correxeris, pius eſt dominus, q̃ vindictã temperet ei, qui illam pœnitendo præuenit. Notandum aũt, quia dum ſeruirent

D ſeruirent Chuſan Raſathaim, & non clamarent ad dominũ, nemo ſuſcitatus eſt, qui ſaluare eos poſſet. Cũ ergo clamauerunt, ſuſcitauit eis ſaluatorẽ Othoniel, qui interpretatur tẽpus mihi Dei, per quem ille popul' de ſeruitute ereptus eſt, & pax populo reddita, quam ſuperbia, & diuerſa plebis facinora fugauerant. Videtur autem mihi Othoniel vnus eſſe de militia cæleſti, & archãgelicis turmis, qui ad auxilium eorum mittuntur, qui hæreditatem capiunt ſalutis. Sunt enim angeli ſalutares, qui per Othoniel, vel Aioth deſignã-
E tur.

a *Fuitque in eo ſpiritus domini, etc.* Magna laus eſt primi iudicis, quòd ſpiritus domini factus eſt ſuper eũ, & per ſpiritum Dei iudicauit populum, quod de alio dictum nõ valde memini. Sunt hodie eccleſiarũ iudices, quibus datum eſt etiam iudicium animarum, ſed neſcio ſi quis dignus ſit ſpiritu Dei repleri.

Fuitque in. A DAMANT. Poſtquam, ſcilicet, clamauerunt ad dominum: Quiſ ĩ nobis tam validum, tam iuſtum clamorem emittit ad dominum, vt mereatur populus accipere iudicem quem repleat ſpiritus Dei, vt poſſet rectum tenere iudicium? Vnde liber iſte Iudicum dicitur, qui ſcilicet, iudicauerũt populum Iſrael, viros, ſcilicet, mirabiles, ſicut Ioſue fuit. Sicut, & liber F Regum, in quo dicitur quomodo quiſque regum regnauerit, & quid egerit etiam malum, vt eccleſiæ, ſcilicet, principes, vel iudices bona eorum imitentur, mala caueant.

Li.5. cap.7. b ✲ *Addiderunt aũt filij Iſrael, &c.* Ioſephus. Othoniele mortuo, denuo res Iſraelitarum ſine principe vexabantur. Et dum honorem Deo non ferrent, nec legibus obedirẽt, magis, ac magis afflictionib. ſubiacebant, ita vt Eglon rex Moabitarum, deſpiciens inhoneſtam conuerſationem eorum, bellum eis inferret, & multis eos prælijs obtineret ac ſubderet. Conſtituens autem ſibi regnum in Hiericho, nihil mali reliquit, quod populo non impoſuit.

Comm. c ✲ *Confortauit aduerſus eos, &c.* Procopius. Seceſſio Dei, hoſtibus vires ſuppeditauit.

Epiſtol. Heliod. ✲ HIERONYMVS. Iniquitatibus noſtris barbari fortes ſunt.

☞ a Seruie-

NICOLAVS DE LYRA.

✲ 1 *Et clamauerunt, &c.* vexati, & nimis afflicti. Tertiò ſubditur ſubleuantis miſericordia cum dicitur.
2 *Qui ſuſcitauit eis, &c.* & patet litera vſque ibi.
3 *Quieuitque ter.* In iſtis tamen quadraginta annis includuntur octo anni afflictionis prædictæ, aliter non haberetur certus numerus annorum fundationis templi per Salomonem prout deſcribitur 3. Reg. 6. quia tempus ibi determinatum computatur per tempora Iudicum, & Regum, qui fuerunt vſque ad tempus illud, prout declarabitur domino concedente, quando veniemus ad locum illum.
4 *Addiderunt.* Hic ponitur ſecunda tribulatio, quæ fuit per regem Moab, quæ primo deſcribitur, & ſecundò de tertio iudice additur, ibi: *Poſt hunc, &c.* Circa primum primo deſcribitur filiorum Iſrael culpa cum dicitur: *Addiderunt autem.* Secundò ſubditur pœna, cum dicitur.
5 *Qui confortauit aduerſum eos Eglon regem, &c.* ad eos debellandum.

✲ 1 Et

MORALITER.

1 *Et clamauerunt ad dominum qui.* cum magno deſiderio quærentes liberari.
2 *Qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, & liberauit eos Otho.* qui interpretatur ſignum Dei, ideo ſignat Chriſtum, de quo dicitur Eſaiæ 11. capitu. *Radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, ipſe namque patres ſanctos de inferno liberauit.*
4 *Addiderunt autem filij Iſrael facere malum in.* qui confortauit aduerſus eos Eglon, qui interpretatur rota. ideo ſignat vitium inſtabilitatis, cui ſubiacebant filij Iſrael. Nam habita modica proſperitate eleuabantur in ſuperbiam contra dominũ ad idololatriam declinantes, & aduerſitate occurrente deijciebantur nimis per triſtitiam, ideo Deus ſuſcitauit eis ſaluatorem vocabulo Aod, de quo ſubditur, quòd vtraque manu vtebatur pro dextera. MORALITER autem talis eſt, qui bene ſe habet in proſperis, & aduerſis, quia de proſperis non eleuatur per ſuperbiam, ſed magis humiliatur Deo gratias agendo, & indignum ſe tantis bonis reputando. Similiter in aduerſis non frangitur per impatientiam, ſed magis in bono per virtutem patientiæ firmatur, & ſic Eglon, id eſt, inſtabilitatis vitium ſuperatur.

A a *Seruieruntq; filij Iſrael.* Adaman. Poſt decem, & octo annos iterum clamauerunt filij Iſrael ad dominũ, & ſuſcitauit eis ſaluatorẽ Aod filium Gera, filij Iemini, virum ambidextrum. Qui ſuſcitat ad ſaluandũ Iſrael nihil hẽt in ſe ſiniſtrum, ſed vtrãque manũ dexterã, dignus populi princeps, dignus eccleſiæ iudex, q nihil agit ſiniſtrũ, cuius neſcit ſiniſtra qd faciat dextera. In vtraque parte dexter eſt in fide, in actib. nihil habet de illis, qui locantur à ſiniſtris, quibus dicetur. *Diſcedite à me operarij iniquitatis, neſcio vos, ite in ignẽ eternum, &c.* Luc.13.f. B

Adamantius. Etiam menſuras penè indicat diuina ſcriptura ſupra octo annis, hic decem, & octo dicit. Certum eſt autem, quia ſecundum modũ peccati, & conuerſionis moram, etiam caſtigationis tempora terminantur, tranſierũt enim, & iſti decem, & octo anni ſeruitutis, & nõ dicitur, q a clamauerunt ad dominum, vel cõuerſi ſunt à malitia ſua, ſed poſt. C

b *Saluatorem.* ADAMANTIVS. Saluatores, vel iudices qui ad liberandos filios Iſrael ſuſcitantur, principes cęleſtis militiæ ſignificant, quos emittit Deus ad ſubſidium eorum qui ad ſe toto corde clamauerunt, & diuinam clementiam erga ſe conuerſione pęnitẽtię flexerũt. Scriptum eſt enim, quia cum multo tempore ſeruiſſent Pharaoni patres nr̃i, clamauerãt ad dominum, ita vt ipſe diceret: *Clamor filiorum Iſrael aſcendit ad me.* & miſſo Moſe viſibiliter eduxit eos. Angelus quoque exterminator miſſus eſt, qui omnia primogenita Aegypti vaſtaret. Iſraelitarum verò neminem tangeret, & ſic patet virtutem cœleſtem fuiſſe, quæ vaſtatis Aegyptijs filios Iſrael de ſeruitute eduxit. Sub rege etiam Aſſyriorum Sennacherib, angelus domini mittit, qui proſtratis vna nocte centũoctuaginta milibus hoſtiũ, & vrbẽ ab obſidione, & populũ ab interitu liberauit. Similiter ergo quãdo peccamus, vel pro peccatis in captiuitatem tradimur, clamemus ad dominum non ore, ſed mente, vt dolor cordis fontẽ lachrymarũ producat ex oculis. Sicut ille, qui ait: *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo.* Si ita conuertimur a malis, vt vltra nõ contingamus ea, mittet nobis dominus virtutem ſuam cęleſtem, per quã liberemur a ſeruitute Zabolica, quæ omnia pro nobis agat, dextera, & pſpera, quæ faciat nos relinquere viam ſiniſtram, quæ ducit ĩ perditionem, & reuocet nos ad viam dexteram, quæ dicit: *Ego ſum via veritas, & vita.* D E

c *Qui vtraque manu pro dextera vtebatur.* Secundũ ſpiritualem intelligẽtiam omnes ſancti ambidextri dicuntur, diabolus, & principes eius ambiſiniſtri, totum enim, qđ agunt ſiniſtrum eſt, & peruerſum, & æterno igni cum his, qui a ſiniſtris ſunt deputatum.

d *Ingre. eſt Aod, &c.* Ada. Ori. homil.4. in lib. Iud. Aod interpretat laus, arte enim callida, & laudabili vſus deceptione ĩteremit Eglon, qui interpretatur rotat⁹, vel orbita. Oportet tales eẽ noſtri populi iudices, qualis fuit Aod, qui interpretatur laus, vt omnes volubiles motus, & orbitas mali itineris excidant, & perimant Madianitarum regem, qui interpretatur fluxus, vel effuſio. Fluxæ ergo, & diſſolutæ gentis quis eſt princeps, vel dux, niſi ſermo illius philoſophiæ, quæ ſummum bonum iudicat voluptatem? Quem interficit euangelicus ſermo, & propheticus, qui gladio comparatur, qui in ventre eorum, F

Luc.13.f. — ...ra eod. — ...itudinis ...i vnius. — ...i ho.3.in ...d. — ...a dicinæ. — Exod.2.d. — ...a.37.g.

4.Re.19.g. — Pſal.6.c. — Ioan.14.a. — Orig. ho.3.in lib. Iud.

† Hebraice ad uerbum ſic legitur, ſiniſtra manus dextera eius, quod recte videtur vertiſſe interpres, vt ex 20. ca. huius probari poteſt, vbi eadem verba leguntur. LXX. virum ambidexterũ. Alij virtute iuxta Hebræorum commentaria, qui dextera manu nihil efficiebat, ſed ſiniſtra: alii, qui ſiniſtra utebatur uice dexteræ:

†dimiſit populum, qui detulerat munus.

Moab, quia fecerunt malum in cõſpectu eius.
a ¶Peſſimos inimicos, qui cum ipſo impugnarent Iſrael.
Et copulauit ſibi filios Ammon, & Amalec, 1
abijtq; & percuſſit Iſrael, atq; poſſedit vrbem 2
a palmarum. Seruieruntq; filij Iſrael Eglon regi 3
Moab decem, & octo annis, & poſtea clama- 4 5
b uerunt ad dominum. Qui ſuſcitauit eis ſalua- 6
a ¶Qui interpretatur laus.
torem vocabulo Aod, filium Gera, filij Iemini 7
a ¶Nihil ſiniſtrum habens, cuius neſciebat ſiniſtra quid faceret dextera.
c †qui vtraque manu pro dextera vtebatur. Mi- 8
ſeruntque filij Iſrael per illum munera Eglon 9 10
regi Moab. Qui fecit ſibi gladium ancipitem 11
†habentem in medio capulum longitudinis 12
palmæ manus, & accinctus eſt eo ſubter ſa- 13
a ¶Adaman. Quicquid gerit Aod ambidexter dextrum eſt, dexter eſt manibus, & pedibus, in femore enim dextro gladium portat, vt veniat ad regem Moab, & interficiat.
gum in dextro femore: Obtulitque munera
a ¶Rotatus, vel orbita, hic eſt ſermo philoſophiæ, quæ ſummum bonum iudicat voluptatem.
Eglon regi Moab. Erat autem Eglon craſſus
nimis. Cumq; obtuliſſet ei munera, † proſecu- 14
tus eſt ſocios, qui cum eo venerant, & reuer- 15
ſus de Galgalis vbi erant † idola, dixit ad re-
a ¶Aug. Non mentitur, factum enim verbum appellatur, & ſecretum factum erat ei ad regem.
gem: Verbum ſecretum habeo ad te ò rex. Et 16
ille imperauit ſilentium. Egreſſiſque omni- 17
d bus, qui circa eum erant, ingreſſus eſt Aod ad

NICOLAVS DE LYRA.

✻1 Et copulauit. *ideſt, fœdere iunxit.*

2 Filios Ammon, & Amalec. *vt eſſet potentior contra filios Iſrael.*

3 Atque poſſedit vrbem palmarum. *ideſt, Iericho, non quia eſſet reædificata, ſed quia accepit totum territorium illud, vnde filij Iſrael territi reddiderunt ei tributum, ideo ſubditur.*

4 Seruieruntque filij Iſrael Eglon regi, &c. *Tertio ſubditur pœnitentia, cum dicitur.*

5 Et poſtea clamauerunt ad dominum. *nimis afflicti de tyrannide Eglon. Quartò ſubiungitur Dei miſericordia, cum dicitur.*

6 Qui ſuſcitauit eis ſaluatorem, &c. *Circa, quod ſciendum, quod iſte Aod liberauit populum per hoc, quod interfecit regem prædictum, quando, miſſus fuit ad reddendum ei tributum. Primo igitur deſcribitur ipſius Aod conditio, ſecundo eius legatio, ibi.* Miſeruntque filij. *tertio Eglon interfectio, ibi.* Cumque obtuliſſet, *quarto exercitus Eglon debellatio, ibi.* Aod autem. *Circa primum conditio Aod deſcribitur ex genere, cum dicitur.*

7 Filium Gera, filij Iemini. *Ex hoc habetur, quod erat de tribu Beniamin, ſecundò deſcribitur quantum ad perſonam, cum dicitur.*

8 Qui vtraque manu pro dextera, &c. *ideſt, ita faciliter, & fortiter vtebatur ſiniſtra, ſicut, & dextera. Hebræi autem dicũt ſic. Debilis manu dextera, non quòd eſſet impotens in illa parte, ſed quia melius, & promptius iuuabat ſe de ſiniſtra. Et tales aliquando ſunt optimi bellatores, quia tanto minus poteſt præuideri ictus eorum, quanto magis eſt inconſuetus.*

9 Miſeruntque filij Iſrael, &c. *Hic conſequenter deſcribitur eius legatio cum dicitur.* Miſerũtque filij Iſrael ideſt Iſrael per illum. *tanquam per ſolennem nuntium.*

10 Munera Eglon regi Moab, *ideſt, tributum.*

11 Qui fecit ſibi gladium, &c. *ideſt, ſcindentem ex vtroque latere.*

12 Habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus eſt eo, &c. *Hoc non eſt in Hebræo, ſed illud, quod ſequitur immediate coniungitur literæ præcedenti ſic.* Fecit ſibi gladium ancipitem longitudinis palmæ manus. *In Hebræo habemus.* Longitudinis paruæ, *ad hoc, quod minus appareret, vnde ſubditur.*

13 Et accinctus eſt eo ſubter ſagum, &c. *ideſt, pallium militare, vt dicunt expoſitores communiter, tamen in Hebræo habetur.* In dextro femore, *quia melius iuuabat ſe de ſiniſtra, ſecundum, quod dicunt Hebręi. Illi autem, qui melius ſe iuuãt de dextra, cingũt gladium ad partem ſiniſtram. Secundum autem tranſlationem noſtram, quæ dicit, quod æqualiter ſe iuuabat de vtraque manu, dicunt expoſitores, quòd hoc fecit ad hoc, vt minus appareret gladius, vel vt videretur in armis inexpertus.*

14 Cumque obtuliſſet ei munera, proſecutus eſt ſocios, q cum eo venerant. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Eglon interfectio, & modus interfectionis, quia Aod non interfecit eum ſtatim, ſed receſſit inde facta ſua legatione, & hoc eſt, quod dicitur.* Cumque obtuliſſet ei, &c. *ad deferendum munera prædicta.*

15 Et reuerſus de Galgalis vbi erant. *Vſque ad illum locũ redierat cum ſocijs ſuis, ſed qñ vidit idola, quæ Eglon poſuerat in Galgalis, quem locum Hebræi reputabant ſanctum, eo quod ibi primo manſerant poſt tranſitum Iordanis, & circũciſi fuerant, & paſcha celebrauerant, vt habetur Ioſue 4. & 5. quia arca teſtamenti, & tabernaculum fuerunt ibi quouſque translata fuerunt in Silo, vt dictum fuit Ioſue 18. quod fecerat Eglon in contemptũ loci ſacri; ſicut Antiochus Epiphanes poſuit idolum in templo domini, vt habetur 1. Machab. 1. c. ex hoc fuit accenſus Aod ad reuertendum, vt interficeret Regẽ Eglõ.*

16 Verbum ſecretum habeo ad te ò rex. *Et accipitur hic verbum pro re ſignificata verbo, quia intendebat eum occidere in ſecreto. in aperto enim non poterat propter adſiſtentes.*

17 Et ille imperauit ſilentium. *innuendo, quod omnes exirẽt, vt patet per literam ſequentem.*

☞ rum,& in imis p̄cordijs ambi dextri doctoris diſputationib.
A concluditur,vt veritatis eos aſſertione cōcludēs, extinguat omnē praui dogmatis, & craſſæ intelligentiæ ſenſum,q̃ ſe extollit ꝯ ſpirituale ſcientiam Chriſti, ut hoc faciens,& dimicās in verbo Dei,oīs eccleſiæ iudex fiat laudabilis Aod,
Matth.25.c. cui dicit à Domino: *Euge ſerue bone,& fidelis,quia ſupra pauca fuiſti fidelis,ſupra multa te conſtituam.*

Quæſt. 20. in lib. Iud. ⁘ Auguſt. Quod Aot dixit Eglon,*Verbum Dei ad te,&c.* intelligendū eſt hoc illi Deum vt faceret,præcepiſſe, qui cū populo ſuo excitauerat ſaluatorē, ſicut illis temporib.talia fieri diuinitus oportebat.

In Pſ.90. ⁘ Hieronym. Aiot propterea dicitur duas dexteras habuiſſe,quia iuſtus erat,& īterfecit illum pinguiſſimum Re-
B gem.

Lib.6.hiſto. cap.1. ⁘ Sozomenus. Iulianum imp.apoſtatā miles Roman⁹ haſta confodit,iniquo animo ferens, illū temeritate,& audacia exercitum Romanū in tanta pericula conieciſſe.

Lib.5.anti. cap.8. ⁘ Ioſephus. Iuuenculus Aoth,de tribu Beniāmin,audacia fortiſſimus,& corpore ad exercenda opa robuſtus,in leua manu maximā fortitudinē habens,Egloni factus eſt not⁹ & charus,cum regię quieſcerent cuſtodiæ, pp æſtum, & cunctis ad prandia recedentibus,regiū cubiculū petijt, cūque ei terror ingreſſus fuiſſet ne eum fortiſſimè percutere valeret, relaturum ſe ei ex
C Dei p̄cepto ſomniū dixit.Cūque ille lætus pro ſomnij recitatione ſurrexiſſet,Aoth eum in corde percuſſit,&c.

Quæſt.73. in Script. ⁘ Anaſtaſius Nicenus, ex Baſilio in Aſceticis.Mores inſidioſi,fallaces,& doloſi eorū qui dānum alijs machinātur, ſic diaboli fraus aduerſus hominem, Cain aduerſus Abelem,Iezàbel aduerſus Nabothen, & Deo ſunt odioſi, & hominibus. De iuſtis autem inſidijs dolo, qui male, ſed ſapienter, & iuſte celat, artificioſam præ ſe fert ſpeciem

ciem

eum.Sedebat autem in æſtiuo cœnaculo ſolus.
a ¶Quia præceperat ei Deus hoc facere,quem populo ſuo ſaluatorem excitauerat.
Dixitq́; : Verbum Dei habeo ad te. Qui ſtatim 1
ſurrexit de throno. Extenditque Aod ſiniſtram
a ¶Sermonem euangelicum,vel propheticum.
manum, & tulit ſicām de dextro femore ſuo, 2
¶Diſputando,ſcilicet,vt extingueret omnem praui dogmatis, & craſſæ intelligentiæ ſenſum.
infixitque eam in ventrem eius tam validè, vt 3
a capulus ſequeretur ferrū in vulnere,ac pinguiſ
ſimo adipe ſtringeretur.†Nec eduxit gladium, 4
ſed ita, vt percuſſerat reliquit in corpore,ſtatim
que per ſecreta naturæ alui ſtercora prorupe- 5
runt. Aod autem clauſis diligentiſſimè oſtijs 6
cœnaculi,& obfirmatis ſera per poſticū egreſ- 7
ſus eſt. Seruique Regis ingreſſi; viderūt clauſas 8
fores cęnaculi,atque dixerunt.Forſitan purgat 9
aluum in æſtiuo cœnaculo. Expectanteſq; diu
donec erubeſcerent, & videntes, quòd nullus
b aperiret, tulerunt clauem, & aperientes inue-
nerunt Dominū ſuum in terra iacentem mor-
tuum.Aod autem dum illi† turbarentur, effu-
git,& pertrāſijt† locum idolorum vnde reuer-
ſus fuerat.Venitque in Seriath,& ſtatim inſo- 10
nuit buccina in monte Ephraim. Deſcende-
runtque cum eo filij Iſrael ipſo in fronte gra-
diente. Qui dixit ad eos.Sequimini me. Tra- 11
didit enim dominus inimicos noſtros Moabi-
tas in manus noſtras.Deſcēderuntq́; poſt eū,&
occupauerut vada Iordanis, quæ tranſmittunt
in Moab, & non dimiſerūt trāſire quenquam,
ſed percuſſerūt Moabitas ī tēpore illo circiter

D ciem, & ꝯtria faciens inſidioſis, & doloſis,& fallacib.hominib. ſuam & aliorum vtilitatem tanquā ſcopum ſibi proponens,primum exemplum ſit Moyſes, qui iuſſu Dei præſe tulit, quod viam trium dierum abducturus eſſet populū ad Deū colendū; quamquam eius eſſet propoſitum, oīno traducere ex Aegypto in Iudęā. Tale eſt,qđ Samuel fecit dicens ſe veniſſe ad ſacrificādū, cū vncturus eſſet Dauid. Et Ionathā dicēs Dauid abijſſe in Beth-lehē, & Dauid coram Rege Achis. Iā verò ad ſumendā quoque iuſtam de inimicis vltionē,ſępe doli ſūt probati, cuiuſmodi fuit Aoth qui interfecit Eglon, & Iahel quæ occidit Siſarā, & Iudith quæ interemit Holofernem ad ſalutem populi Iſraelitici. E
Exod.3. 1.Reg.16. 1.Reg.20. 1.Reg.27.

⁘ Nazianzenus, Orat. 1. in Iul.de peremptore illius d. Vtcunque res ſe habet, letale certe, orbique vniuerſo ſalutare vulnus accepit, vnoq; facinore multorū viſcerū, pniicioſe creditorū, pęnas exoluit

Quæſt. 1 lib.Iudic. a *Pinguiſſimo.* Auguſt. Merito quæritur, quomodo fuerit exilis valde Rex Eglon, & cōcluſerint adipes vulnus quando percuſſus eſt. Sed intelligendum eſt ea locutione dictum, quę ſolet a contrario intelligi,ſicut dicitur lucus, qđ minime luceat, & abundare, quod nō eſt, & benedixit Regi, id eſt,maledixit,ſicut in libro Regum de Naboth dictum eſt. Nam in ea interpretatione, quæ eſt non ſecundū LXX. ſed ex Hebræo eſt, ita inuenimus. *Erat autem Eglon craſſus nimis.* F
3.Reg.21.

† Non exierat dius ē ve eius ping
† tardar.
† lapidic

Quæſt. lib.Iudi. Quæſtio b *Tulerunt.* AVGVSTIN. Quomodo pueri Regis Eglō claui aperuerunt, quod Aod claui non clauſerat? Aut ſi ille claui clauſerat, quomodo eum ſecum non tulerat, vt nec iſti claui aperire poſſent? Proinde aut alia clauis allata eſt,aut tale genus clauſurę fuit quod ſine claui poſſet claudi, nec ſine claui aperiri. Nam ſunt quædam talia,ſicut ea,quæ verudata dicuntur.

☞ a *Poſt*

NICOLAVS DE LYRA.

⁘ 1 *Verbum Dei habeo ad te.* Quaſi dicat,oportet,q̃ ſurgas propter reuerentiam verbi Domini. Nec oportet hic Aod de mendacio excuſari,maxime,quia illud mendacium non fuit pernitioſum,ſed magis officioſum,quia fuit ordinatum ad interfectionē idololatræ peſſimi, & tyranni ſuper populum Dei.propter quod commendatur Aod, non autem propter mendacium,ſicut Exod.1.commendantur obſtetrices, eo quod ſaluauerunt pueros Hebræorum, non autem propter mendacium,quod dixerunt Regi mendaciter ſe excuſantes.

2 *Et tulit.* Id eſt,gladium, qui ſic nominatur à ſonitu quē facit quando de vagina extrahitur.

3 *Vt caput.* Capulus eſt manubrium ſic factum, quod ſupereminet vaginæ.

4 *Nec eduxit.* Tum quia retentus erat in adipe, tum quia feſtinauit fugere.

5 *Alui ſtercora proruperunt.* In his enim,qui moriuntur violenter egeſtiones ſolent exire, ſicut ſuſpenſi emittunt vrinam, vel aliquod tale.

6 *Aod autem.* Ne aliquis intraret ad Regem, & inueniret ipſum mortuum,donec eſſet elongatus.

7 *Et obſirmatis.* Infra dicitur, quod ſerui Regis tulerunt clauem ad aperiendum oſtium. Et ideo dicendum, quòd plures erant ibi claues, quarum vnam tantum Aod ſecum portauit,vel quod oſtium ſic erat factum, quod per impulſionem claudebatur, ſed non poterat aperiri ſine claue, ſicut modo fit in pluribus oſtijs.

8 *Per poſticum.* In Hebræo habetur miſderonah, id eſt, porticum, quæ ſolet fieri in domibus magnatum. Et videtur litera noſtra corrupta per ſcriptores propter ſimilitudinem literarum.

9 *Seruique.* Non cœnaculum in quo erat Rex, vt patet in textu,ſed porticum,quæ erat ante,à qua ſe aliquantulum elongauerat, & poſt exitum Aod ibidem redierunt, ſtantes ibi per aliquod ſpatium temporis, propter cauſam,quæ exprimitur in textu, & patet litera.

10 *Venitque, & cætera.* Hic conſequenter deſcribitur debellatio exercitus Eglon, quia videntes ex inſperato Regem mortuum,fugit mens, & conſilium ab eis, vt de exercitu Holofernis dicitur Iudith 15. quando ſciuerunt eum mortuum, & ideo Aod potuit eos cum paucis debellare, ideo dixit ad ſocios.

11 *Sequimini me.* Id eſt, locum illum per quem homines poterant tranſire de terra promiſſionis in terram Moab. Eglon enim cum ſuo exercitu acceperat partem terræ promiſſionis,vt patet ex ſupradictis,& ibi erat. Cætera patent.

⁘ 1 Poſt

a *Poſt hunc.* Adamant. Lxx. Semgar.i.ibi aduena. Omnes enim homines Dei aduenæ ſunt in hoc mundo,ſicut ille,q dicebat. *Aduena ego ſum,in terra apud te,& peregrinus, ſicut oẽs patres mei.* Hūc ergo Semgar ſpūs ſanctus ibi†aduenā dicit,i. hic,q, enim ſpiritu ſancto,qui i cęlis eſt ibi eſt, nobis hic eſt.

Poſt hunc. Auguſtinus. Quæritur quomodo poſt Aod pugnauerit Samgar pro Iſrael, & eum ſaluaſſe dictus ſit. Non.n. fuerat captiuatus, vel iugo ſeruitutis innexus. Sed ita ſaluauit, non quia hoſtis nocuerit, ſed ne permitteretur nocere, quem credendum eſt bello cępiſſe tentare, & huius victoria fuiſſe repulſum.

b *Qui percuſſit.* Adamant. Semgar percuſſit Allophylos in ſexcentis viris in ſtiua,vel pede aratri. Aliud genus laudis in Sēgar video. Iſte in aratro pugnat, Aod, inquit, in gladio, vicit B tū,& hic proſternit Allophylos. Pōt ergo fieri, vt eccleſię iudex non ſemper gladiū proferat,ideſt,nō ſemper auſteritate verbi, & acumine correctiōis vtatur,ſed imitet agricolam velut aratro ſulcans aīe noſtræ terrā,& ſæpius clementi monitione reſcindens, vt aptet eam ſuſcipiēdis ſeminib. Interficiuntur ẽt hic Allophyli, cū nō argumentis,& acumine ꝯ aduerſarios v. imur,ſed agreſti, & ſimplici cōmonitione de animis auditorū vitia ꝑpellim⁹. Tu quoq; eſto agricola aiæ tuę. Vtere aratro quo vtit Sāgar. Sed cū miſeris manū in aratrū, noli reſpicere retro,i.poſtquā tuleris crucē tuā & ſecutus fueris Chriſtū poſtquā ſeculo renūciaſti,& his,q̄ in ſeculo ſunt,noli reqrere ea quę pp Chriſtū reputaſti, vt ſtercora, quia ſi in hoc aratro manū habueris ſp,vt cōfidenter dicas. *Mihi aūt abſit gloriari, niſi in cruce dñi,&c. Cadent à dextris tuis mille, et decem milia,&c.*

decē milia omnes † robuſtos, & fortes uiros, nullusq, eorum euadere potuit. Humiliatusq; eſt Moab in die illo ſub manu Iſrael, & quie-

a ¶Aug.Duplicat,ſcilicet,tempore, quod fuit memorabile Romanorum ſub rege Pompilio.

a uit terra octoginta annis à prælijs. Poſt hunc 1

b fuit Samgar filius Anath, qui percuſſit de Phi 2

a ¶Senarius,qui multiplicatus peruenit in ſexcentos,mundum ſignificat ſex diebus conſummatum, ſexcentos ergo ui aratro ille dicitur percuſſiſſe,cui per crucem Chriſti crucifixus eſt mundus.

liſthijm ſexcentos uiros† uomere: Er ipſe quoque † defendit Iſrael.

✻ *Vomere.* Septuaginta, *pede aratri boum.* R.L E V I, *aculeo,* ideſt,ſtimulo boum. R. Kimhi, baculo cui infixus eſt vncinus,quo diriguntur boues in agricultura.

Margin: omi.in; 1.38.c. celam.; .25.in ic.; 1.4.in c.; † pingues.; Luc 9.g. Matth. 16.d. Luc.14.g.; † ſtimulo boum.; †vel ſeruauit.; Galat.6.c. Pſal.90.b.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Poſt hunc fuit.* Sub iſto non legitur aliqua notabilis retributio,ſed pacem factam ſub Aod conſeruauit,nec permiſit Philiſthæos eis dominari,ideo ſubditur.

2 *Qui per.* In hebrę.habetur,ſtimulo bouis. Iſte videtur fuiſſe homo ruſticanus, & fortis, & forſitan de ligno in quo erat aculeus ad pungendū boues, fecit lanceā,vel haſtā ad pugnandum, & aliquos alios induxit ad ſimile faciendum,quia non eſt veriſimile, quod ipſe ſolus ſexcentos viros interfecerit,& ſic hic accipitur ſingulare pro plurali, ſcilicet,ſtimulo,pro,ſtimulis, ſicut frequenter fit in ſacra ſcriptura. vnde Exo.8.f. *Venit muſca grauiſſima.* ideſt, multitudo muſcarum.

CAP.

MORALITER.

1 *Poſt hunc fuit.* Eſt autē vomer inſtrumentū ad aperiendū terrā pro ſeminatione,& fructificatione,& ideo ſignat verā confeſſionē, per quam aperitur terra cordis noſtri pro boni operis fructificatione. ergo vomere Philiſthęi percutiuntur quando per veram confeſſionem vitia abijciuntur. Qđ aūt per Philiſthęos vitia ſignificentur,patet,quia Philiſthęi interpretātur cadentes,vitia uerò, vel peccata cadere faciunt hominem de vno in aliud,vnde Gregorius. Peccatum,quod per pęnitentiam non diluitur, mox ſuo pondere ad aliud trahit. Et finaliter peccata trahunt ad pęnam inferni.

2 *Erat*

CAPVT IIII.

C a *Addiderūtq; fi.* Quaſi pro peccatis populi dux bonus obijt,peccatorib.autē, & indignis aufertur homo Dei. Sed dicet aliquis. Quando eccleſia Dei ſine iudice eſt? ſi prior diſceſſerit,alter adhibetur. Nō ſemp princeps populi eccleſię iudex per Dei arbitrium datur, ſed vt merita noſtra depoſcunt. Si mali ſunt actus noſtri,& operamur mala in conſpectu domini,dātur nobis principes ſecundū cor noſtrū. vnde: *Fecerunt ſibi regē,ſed nō per me, & principem, & nō per conſiliū meū.* Hoc dictum videtur de Saule quē ipſe dñs elegerat,& regem fieri iuſſerat. Sed quia non ſecundum Dei uolūtatem,ſed ſecūdum peccatoris populi meritum fuerat electus, negat eū ſua voluntate,vel conſilio conſtitutum. Sic in eccleſia pro meritis populi,aut verbo,aut opere potens à Dēo tribuit rector, aut ſi malū faciat populus in conſpectu dñi, talis eccleſię iudex datur ſub quo famē verbi Dei, & ſitim populus patiatur, & non famē panis,aut ſitim aquæ, ſed audiendi verbi Dei. Ita ergo agamus,& oremus,ne hac fame,& ſiti indignatiōe Dei cōdēnemur,ne auferatur à nobis, qui nos verbo Dei,& opere inſtruat. Si.n. malū fecerimus in conſpectu dñi, morietur nobis Aod,& auferetur Samgar, & obſcurabitur laus noſtra,& trademur in manus Iabin regis Chanaā, q interpretatur ſenſus,vel prudentia. Si ergo non probauerimus Deū habere in notitia, *tradet nos Deus in reprobum ſenſum, repletos iniquitate,nequitia,fornicatione,auaritia,&c.* Vides,qui ſunt,& quales ſint,qui tradūtur in reprobum ſenſum, & Iabin principi Chananęorum.

✻ Ioſephus. Calamitates quas paſſi fuerant,non colendo Deum, nec legibus eius obediendo, correptionē nō agnoſcētes Dei,à rege Chananęorū Iabin ſubiugati ſunt. Hic habebat armatorū tercētum milia,equitum decē milia, & curruū tria milia,& in hac militia dux erat Siſara, apud regem honore primus.

✻ Theodoret. Cum Iabin interfectus dicatur à Ioſue, & vrbs Aſor exuſta, quomodo multo poſt tēpore hęc cōtigerūt? Alius erat ille,& alius iſte. Et cum eſſent eiuſdem nominis,eodem regno potiebātur. Veriſimile eſt autem hunc illius eſſe filium. Multos.n.reperias,qui nominibus patrum ſuorum appellantur, vt Cōſtantini Imperatoris primogenitus dictus eſt Conſtantinus. Nec eſt alienum a veriſimili vrbē illam tum euerſam, poſtea inſtauratam fuiſſe.

b *In manus Iabin regis Chanaan.* Adamant. Princeps militię Iabin erat Siſara,qui interpretatur viſio equi. Iſte .n. eſt animalis,non ſpūalis,& nō videt,niſi ea,quę animalis ſunt. Ipſe eſt.n. viſio,ipſe eſt. n. ſemper intuitus,& ideo ſemper aīalis homo,qui ſecūdum,carnem natus eſt, perſequitur eū,qui ſecundū ſpiritū donec ſpiritualiter intelligat, & examinet omnia,

Margin: om 4. Ili.; 1.b et infra.; 8. a.; 1.8.d.; F Rom.1.d.; Li.5.antiq. cap.9.; Quæſtio.9.& in Iud.; Homil 4 in lib.Iudic. 1. Cor.2.d.

CAPVT. IIII.

†Ddideruntque filij Iſrael facere malum in cōſpectu domini poſt mortem Aod, & tradidit illos dominus in manus Iabin regis Chanaā, qui 1 2 3

a ¶Senſus vel prudentia, qui enim non probant Deum habere in notitia, traduntur in reprobum ſenſum.

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT IIII.

1 *Addiderunt q;* Hic ponitur tertia tribulatio per Iabin regem Chanaan, & primo deſcribitur hic tribulatio, ſecundò diuina liberatio,ibi. *Erat autem Debora.* tertiò gratiarū actio. c.5. Circa primum præmittitur filiorum Iſrael culpa, cum dr. *Addideruntque.* quia plura mala fecerunt, quam ante.

2 *Poſt mortem.* Non facit mentionem de tempore Samgar, quia fuit breue, & ideo computatur ſub tempore Aod,ſecūdo ſubditur debita pœna cum dicitur.

3 *Et tradidit.* Ioſue 11. dicitur, quod Ioſue iſtam ciuitatem combuſſit. Ad quod dicendum,quod Chananæi præualentes,poſtea reædificauerunt eam.

A omnia, & intelligat vnde ſibi ſit auxilium depoſcendum, et clamet ad dominum, donec illi animæ, quæ clamauerit ad dominum ſuſcitetur prophetia, quam Debora ſignificat, & ſecundum prophetiæ gratiam, & intelligentiam, vel eccleſiæ populus gubernetur, vel cuiuſque animæ ſenſus.

Orig.hom. 5. in li. Iudi. 1.Timot.3.d. a Erat. ADAMAN. ſecundũ Apoſtolum, *Oĩs ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendũ, ad increpãdum, ad doctrinam, quæ eſt ad iuſtitiam*. Quæritur ergo, quid habet iſta ſcriptura, quæ diuinitus eſt inſpirata doctrinæ, vel increpationis, vel diſciplinæ? Quid enim confert ſi legim⁹, quod Debora mulier prophetiſſa uxor Lapidoth iudicabat Iſrael, &c. Primo ergo hoc ipſum, quod cum plurimi iudices in Iſrael fuerãt, de nullo dr̃, quia propheta fuerit, ſicut de Debora muliere. B Præſtat in hoc ꝯſolationẽ muliebri ſexui, ne pro ĩſirmitate deſperet ſe prophetiam poſſe ſuſcipere, ſed credat, quia ꝯfert hanc gratiam mentis puritas, non ſexus diuerſitas.

†ferreos, & infra.

† 23.q.4.§.h.

b *Debora*. apis, uel loquela, quę prophetiã ſignificat, quæ ſuaues cęleſtis doctrinæ fauos, & dulcia diuini eloquij mella cõponit. unde. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel, & fauum ori meo*. Et alibi. *Iudicia domini* dicit propheta *pretioſa eſſe ſuper aurum, & lapidem pretioſum nimis, & dulciora ſuper mel, & fauum*.

Pſal.118.a. Pſal.10.c.

Quæſt. 11. in lib. Iudic. ✠ THEODORETVS. Mulier prophetizat, quia uirorum ac mulierũ eadẽ eſt natura. C Nam ex Adã formata eſt mulier, & particeps rationis effecta,

regnauit in Aſor. Habuitq; ducem exercitus

¶ Id eſt viſionem equi.

ſui, nomine Siſaram. Ipſe autem habitabat in 1

a ¶ Adam. Obſerua, quia neſciunt clamare filii Iſrael ad dominum, niſi trad ti in manus Iabin regis Chanaan, vel per Siſaram principem militiæ eius afflicti.

Haroſeth gentium. Clamaueruntq; filij Iſrael

ad dominum. Nongentos enim habebat † fal-

a ¶ Quibus affligeretur populus duræ ceruicis.

catos currus, & per viginti annos vehementer

a ¶ Hoc de nullo iudicum legitur.

a oppreſſerat eos. † Erat autẽ Debora ꝓphetes 2

b vxor Lapidoth, quę iudicabat populum in illo 3

a ¶ Quia iuſtus ſicut palma florebit, quem prophetia erudiendo producit ad palmam ſupernæ vocationis.

c tempore, & ſedebat ſub palma, † quæ nomine

a ¶ Quæ interpretatur excelſa. b ¶ Domus Dei.

illius vocabatur inter Ramã, & Bethel in mõ-

te Ephraim. Aſcendebantq; ad eam filij Iſrael

a ¶ Primo. b ¶ Priorem populum. ¶ Ideſt coruſcationem, quæ ſcilicet, habet lucem non permanentem, cito enim deſinit, hic eſt prior populus, qui primo omnium prophetarum per prophetiam vocatus eſt ad audienda eloquia Dei, & capienda muneta legis, qui refulſit quidem ſplendore legis, ſed non permanſit, nec continuum lucis fulgorem obtinuit.

in omne iudiciũ, quæ miſit, & vocauit Barac fi-

liũ Abinoẽ de Cedes Nephthali, dixitq; ad eũ: 4

Præcepit tibi dñs Deus Iſrael. Vade, & duc

exercitũ in montẽ Thabor, tolleſq; tecũ decẽ 5

¶ Seruus emiſſus. 6

milia pugnatorũ de filijs Nephthali, & de fi-

liis Zabulon. Ego autẽ adducam ad te in loco 7

D ✠ta, ſicut & ille. In Chriſto Ieſu non eſt maſculus, aut fœmina. Quemadmodum Moſes propheta fuit, ita & Maria prophetiſſa. Exiſtimo enim Deboram, in contumeliam virorum prophetiæ donum adeptam eſſe. Nam cum ex viris nullus inueniretur dignus, qui Spiritum ſanctum promereretur, hæc donum ſanctiſsimi Spiritus eſt conſecuta. Atque tam clare conſtabat eam nactam eſſe gratiam ſupernam, vt ne Barac quidem abſque ea progredi auderet in aciem.

Li.de vi ✠ AMBROSIVS. Debora docuit non ſolum viri auxilio viduas non egere, verum etiã viris poſſe eſſe ſubſidio, quæ nec ſexus infirmitate reuocata, munia virorũ obeunda ſuſcepit, & ſuſcepta cumulauit. Multa millia virorum vna uidua, & in pace rexit, & ab hoſte defendit. E Multi iudices in Iſrael, ſed nulla ante iudex fœmina, null⁹ propheta. Et ideo lectum iſtius puto eſſe iudicium, ne mulieres ab officio muliebris ſexus infirmitate reuocentur. Vidua populos regit, uidua duces eligit, uidua bella diſponit, mandat triumphos. Non ergo natura rea eſt culpæ, nec infirmitati obnoxia, ſtrenuos enim non ſexus, ſed uirtus facit.

† Debor

c *Et ſedebat ſub palma, & cæter.* Adamantius. Vide in quibus locis ſedet prophetia, inter excelſa, ſcilicet, & domum Dei. Nihil humile nihil uile erga prophetiæ ſedem reperiri poteſt. Sicut Salomon dicit, quod in altis, ſcilicet, portis ciuitatum adſiſtat, uel in murorum mœnibus habitet, uel in altis

Prouer. F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 *Ipſe autem habitabat, &c.* Sic nominatur, quia homines de diuerſis nationibus collecti erant, ibi.

2 *Erat autem, &c.* Hic conſequenter deſcribitur liberatio populi à dicta tribulatione, vbi primo ponitur diuina reuelatio, ſecundò populi congregatio, ibi: *Qui accerſitis*, tertiò hoſtium debellatio, ibi. *Dixitque Debora*. Circa primum dicitur. *Erat autem Debora prophetes*, ideſt, habens ſpiritum ꝓphetiæ, quod exprimitur eo, quod iudicabat populum, vt fragilitatem ſexus releuaret prophetiæ ſpiritus.

3 *Vxor Lapidoth, quæ iudicabat, populum in illo tempore, & ſedebat ſub palma, quæ nomine illius, &c.* Dicunt expoſitores noſtri communiter, quod iſte Lapidoth fuit idem, qui Barac, & allegãt ad hoc dictum Hebræorum. Sed occurrit hic dubium, quia poſtea ſubditur, quod ipſa manebat in mõte Ephraim, & quod inde miſit, & vocauit Barac de Cedes, quę erat in ſorte Nephtali, & ſic non videtur, quod fuerit vir eius, quia ſeparatim habitabant, & in diuerſis tribubus, & ideo dicit Ra.Sa. quod Lapidoth non eſt nomen proprium, ſed commune, & ſignificat lychnariam, quia faciebat lychna pro lucernis, quæ ardebant in tabernaculo domini, & ſic vbi habemus vxorem Lapidoth, dicunt mulierem lychnatricem. Si autem antiqui Iudæi dixerunt, prout dicunt expoſitores prædicti, neſcio, ſed moderni ſequuntur dictum Ra.Sa.

4 *Quæ miſit, & vocauit Barac filium Abinoem, &c.* per reuelationem domini, ideo ſequitur.

5 *Præcepit tibi dominus*, ideſt, non dico tibi authoritate mea, ſed diuina.

6 *In montem Thabor*, in quo transfiguratus fuit Ieſus Chriſtus coram Petro, Iacob, & Ioanne. de qua transfiguratione habetur Matth.17.

7 *Ego autem adducam ad te, &c. Siſaram.* immittendo ei voluntatem præliandi contra te.

✠ 1 *Dixitque*

MORALITER.

2 *Erat autem Debora, &c.* Per Deboram, quæ interpretatur apis, & Iſrael iudicabat, ſignificatur bonus princeps, vel p̃latus. Apis. n. habet aculeum pungentem, & facit mel cõſolãs & in bono prælato, vel principe debet eſſe rigor iuſtitiæ, & dulcor miſericordiæ. Gregorius in paſtorali. Ineſſe bonis rectoribus debet iuſte conſulens miſericordia, & pie ſæuiens diſciplina, ne iuſtitia ſit nimis aſpera, & pietas ſit remiſſa. Sit igitur amor, ſed non emolliens, ſit rigor, ſed non exaſperans, ſit zelus, ſed nõ immoderate ſæuiens, ſit pietas, ſed nõ pluſquã expedit parcens. Talis autem princeps, vel prælat⁹ vocat viros aptos ad pugnandum contra Siſaram, id eſt, ꝯ diabolũ, quia Siſara interpretatur excluſio gaudij, diabolus autẽ nititur excludere fideles a gaudiis paradiſi. Homines autem ad pugnandũ apti contra diabolum, ſunt hoĩes vitæ laudabilis, & doctrinæ, & zelatores iuſtitiæ, q̃a tales poſſunt efficaciter prædicare, & ſana cõſilia dare, & vitia punire, ꝑꝑ qđ ſignificantur per Barac, q̃ fulgor interpretatur, vel coruſcatio, quam ſequitur tonitruum, & ideo ſignat fulgorẽ bonæ vitæ, & ſonum ſanæ doctrinæ. Similiter per Barac ſignificantur homines, qui ſunt diſcreti, & iuſti, eo quòd fulgent induſtria naturali, & tonant ſentẽtia iudiciali, ꝑꝑ quod ſunt ad pugnandum contra iniuſtitiam valde apti. Licet autem in manibus Barac traditus fuerit Siſara debellandus, nõ tñ per eum totaliter conterendus, ſed hoc fuit reſeruatum fœminæ, ſcilicet, ipſi Iahel, vt dicitur in textu, quæ cum clauo, & martello cõtriuit caput eius. Ideo per ipſam figurata fuit virgo Maria de qua ſcribitur Geneſ. 3.c. *Ipſa conteret caput tuum*, quod ibidem dicitur de diabolo, eo quod contritio dæmonis, qui per ſerpentem, & Siſaram ſignificatur, fuit beatæ virgini reſeruata.

A altis turribus liberè agat. Inter domum Dei ergo & excelſa dicitur habitare. Non enim docet quæ ſuper terram ſunt quærere, ſed quæ in cęlis, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. Illuc nos hortatur aſcendere: illuc diſcipulos ſuos molitur mouere prophetia.

a *Si ve.* Auguſt. Quid eſt quod reſpōdēs Barac Deborę ait: Si ibis mecū ibo: & ſi nō ieris mecum, non ibo: qm̄ neſcio diem in quo proſperat angelum dn̄s mecū. Quaſi à prophetiſſa diē audire nō potuerit, nec illa die reſpōdit: ſed perrexit cum illo. Et quid eſt: qui proſperat angelū dominus mecum? An hic demonſtratū eſt, quia & angelorū actus proſperātur. i. adiuuantur à domino vt feliciter cedāt? an locutionis eſt proſperat angelum mecū: ideſt, facit mecum proſpera per angelum.

✻ Ambros. In mulieris manu ſummam fuiſſe victoriæ docet Barac filius Deboræ, dicens: Niſi tu veneris mecū, non ibo, quia non noui diem in quā dirigit dominus angelum ſuū mecū. Quanta ergo fęminæ iſtius virtus, cui dux exercitus dicit,
B Niſi tu veneris, nō ibo? Quanta viduæ fortitudo, quæ à periculis filium nec materno reuocat affectu, imò ad victoriā hortatur dicens, quod in manu mulieris ſit ſumma victoriæ? Debora ergo prælij probauit euentum, Barac produxit exercitū, Iahel cepit triumphum. Huic enim prophetia Deboræ militauit.

Adam. *Non aſcendam niſi tu aſcenderis mecum.* Vides quomodo illis prioribus prophetia detulit eloquia Dei: & illis dicit data eſſe pręcepta vt aſcendant in montem. Sed excuſant & dicunt. *Non aſcendā niſi & tu aſcenderis mecum.* & de excuſatione quidem verū eſt: de promiſſione falſum. Non. n. aſcenderunt in montem ſanctum domini. Quod aūt pollicentur ſe aſcendere cū prophetia, falſum eſt. Non enim ſecuti ſunt prophetiam, vt crederent Chriſto: de quo omnis prophetia eſt. Dicit
C ergo ei Debora: *Ibo tecum: ſed non primatus in hac vice tuus. In manu mulieris tradet dominus Siſaram, &c.* apertè oſtendit: quia non

Torrētis Ciſon, Siſaram principem exercitus
Iabin, & currus eius, atq; omnē multitudinē,
a ¶ Prophetiam. b ¶ Populus prior.
& tradā eos ī manu tua. Dixitq; ad eā Barac: 1
a ¶ Promiſſio falſa. b ¶ Excuſatio vera.
a Si venis mecū, vadā: ſi nolueris venire mecū,
¶ Oſtendit primatum victoriæ palmam non eſſe apud populum illum.
non pergā. Quę dixit ad eū: Ibo quidem tecū: ſed in hac vice victoria non reputabitur
a ¶ Iahel.
tibi, quia in manu mulieris tradetur Siſara. 2
Surrexit itaq; Debora, & perrexit cum Barac
in Cedes. Qui accitis Zabulon & Nepthali
aſcendit ✻ cū decem milibus pugnatorū, ha- 3
bens Deborā in comitatu ſuo. Haber aūt Cineus receſſerat quōdā à cæteris Cinæis fratri-
bus ſuis filijs Hobab † cognati Moyſi, & te- 4
tenderat tabernacula vſq; ad vallē quæ vocatur Sennim: & erat iuxta Cedes. Nuntiatūq;
eſt Siſaræ, ꝙ aſcēdiſſet Barac filius Abinoem 5
in montē Thabor. Et cōgregauit ✻ nōgentos
falcatos currus, & omnem exercitū de Haroſeth gentiū ad Torrētem Ciſon. Dixitq; De-
bora ad Barac: Surge: Hæc eſt enim dies in 6
qua tradidit dominus Siſarā in manus tuas. 7 8
En ipſe ductor eſt tuus. Deſcendit itaque
Barac de monte Thabor, & decem milia pu-
a ¶ Augu. Ecce quomodo commendat ſcriptura agere Deum in cordibus hominum ut det exitum rebus quę conſtituit. Pauere enim fecit Siſaram, vt traderet eum.
gnatorum cum eo. † Perterruitque dominus
b Siſaram & omnes currus eius, vniuerſamque 9
multitudinem in ore gladij ad conſpectum
Barac, intantum vt Siſara de curru deſiliēs,
pedibus fugeret, & Barac perſequeretur fugientes currus, & exercitum vſque ad Haro-
ſeth gentium, & † omnis hoſtium multitudo
vſque ad internecionem caderet. Siſara autē 10
fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris
Haber Cinæi. Erat enim pax inter Iabin re-
c gē Aſor, & domū Haber Cinæi. Egreſſa igi- 11

D nō erat apud populum illum primatus, nec victoriæ palma: ſed in manu mulieris cui nomen Iahel, traditur Siſara.

b ✻ *Perterruitq; Dominus. &c.* Ioſephus. Cùm Iſraelitæ obſtupeſcentes multitudinem hoſtiū, de fuga iam cogitarent, Debora retinebat eos, & ipſa die dimicare ꝓcipiebat, victoreſque eos Deo auxiliante, pollicebatur. Congreſsis ergo atq; permixtis, eis imber magnus influxit. Et aqua nimia ſimul & grādo, & pluuia in faciem Chananæorum verſa, & venter eorum aſpectibus imminebat, ita vt arcus eorum & fundibulæ inutiles fierent, & armati præ frigore vti gladijs non valerēt. Iſraelitas verò tēpeſtas immiſſa poſt terga, minus nocebat, quia auxilio Dei ſumebant magnam fiduciam. Et alij quidem ab Iſraelitis exterriti ſunt, alij verò equis proprijs excuſsi ceciderunt, ita vt etiam multi eorū conculcati curribus morerent.

c *Egreſſa igitur.* Adam. Iahel mulier alienigena ecclesiam ſignificat: quæ ex alienis gentibus congregata eſt. Interpretatur autem Iahel aſcenſio, quia non eſt alia aſcenſio ad cælum, niſi per eccleſiam multiformis
E ſapientiæ Dei. Ipſa ergo dum à corporalibus ad ſpiritualia, & à terrenis aſcendit ad cęleſtia interficit Siſaram: qui carnalium vitiorum & animalis hominis formam tenet. Quia Siſara, viſio equi interpretatur de quo dicitur: *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.* Palo ergo eum interfecit, id eſt ligni crucis acumine & virtute. Et bene maxillas eius palo trāſuerberaſſe dicitur. Os enim qđ de carnalibus loquebatur, & doctrina, quæ carnis gloriam præferebat, quæ in delitijs & voluptate viuendum, ſapientibus ſeculi perſuadebat: & luxuriæ adulatione deceperat, ligno crucis confoditur: quia viam quam philoſophia latam & ſpatioſam prædicauerat voluptatis, hanc Chriſtus arctam & anguſtam nobis ſalutis viam oſtendit. Sic ergo Iahel, id eſt, eccleſia vitiorum principem Siſaram tectum pellibus, id eſt, membrorum mortificatione ſopitum, æterno tradidit ſomno.
F

☞ 1 Da

Margin: 26. Iudic. — lib. 5. Antiq. cap. 9. — Homil. 5. Myſticè. — Pſal. 31. c. — Matth. 7. b. — † caderent omnia caſtra Siſaræ acie gladii ita ut ne unus quidem remaneret.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dixitq; ad eam Barac. Si venis mecum, vadam.* quaſi dicat: tu habes ſpiritum prophetiæ, non ego: & ideo poteris ſcire tempus & horam bellandi.

2 *In manu mulieris tradetur Siſara:* vt patet in ſequentibus poſteà.

3 *Qui accitis.* Hic ponitur congregatio populi ad bellandū. & primò ex parte Barac cùm dicitur: *Qui accitis Zabulon & Nep. Haber autem Ci.* hoc interponitur hic, eò quod Iahel vxor Haber interfecit Siſarā. Iſte autem Haber dicitur Cinæus. eò, quòd deſcendit de Iethro qui vocatus fuit Cin vel Cinæus & Hobab: ſicut dictum fuit ſuprà 1. capit. & Num. 10. vnde quod ſubditur: *Cognati Moyſi.* in Heb. habetur: *ſoceri Moſi.*

4 *Receſſerat quon* qui habitabant in ſorte Iudæ, vt dictum eſt ſuprà 1. cap. 2. deſcribitur congregatio populi ad præliū ex parte Siſaræ, cum dicitur.

5 *Nuntiatumque eſt Siſaræ, &c.* & patet litera.

6 *Dixitq; Debo.* Hic conſequenter deſcribit hoſtiū debellatio, & ſecundò ducis interfectio, ibi: *Siſara autem.* Circa primum dicitur:

Dixitque Deus ad Barac. per reuelationem diuinam.

7 *Surge.* ad pugnam.

8 *Hæc eſt enim.* Videtur quod contrarium dicatur ſuprà, *In manu mulieris tradetur Siſara.* Dicendum quòd vtrumque verum eſt, quia fuit traditus in manu Barac ad debellandum & fugandum, & in manu mulieris ad interficiendum.

9 *Perterruitque do. &c.* quia fulgura & coruſcationes & lapides grandinis immenſæ magnitudinis ceciderunt ſuper exercitum eius, ita quòd non poterant ſuſtinere: ſed multi mortui ſunt, & alij fugerunt, & in fugiendo occiſi ſunt. ideò ſubditur:

10 *Et omnis hoſtium.* Hic conſequenter deſcribitur ducis interfectio per modum qui ſequitur. cum dicitur: *Siſara autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi.* cuius cauſa ſubditur:

11 *Erat enim pax.* & ideò illuc diuertit ſecurius, & maximè, quia Iahel inuitabat eum dicens:

✻ 1 Intra

a ¶ Mulier alienigena. ¶ Quæ prius cum eo amicitiæ fœdus habuerat.
tur Iahel in occurſum Siſaræ, dixit ad eum: Intra ad me domine mi, 1
intra, ne timeas. Qui ingreſſus tabernaculum eius & opertus ab ea
a ¶ LXX. Pellibus.
a pallio, dixit ad eã; Da mihi obſecro paululum aquæ, quia ſitio valde.
a ¶ Moralis doctrinæ quæ conuenit paruulis. b ¶ Animalis homo.
b Quæ aperuit vtrẽ lactis, & dedit ei bibere, & operuit illũ. Dixitq; Si- 2
ſara ad eã; Sta ante oſtiũ tabernaculi, & cũ venerit aliquis interrogãs
te, & dicẽs; Nuquid hic eſt aliquis? Reſpõdebis; nullus eſt. Tulit itaque
a ¶ LXX. palum, id eſt, crucis lignum: cuius acumine & virtute eccleſia diabolum interfecit: quod Barac, id eſt, prior populus per legis præcepta facere non potuit.
Iahel vxor Haber clauũ tabernaculi, aſſumẽs pariter & malleum, &
¶ LXX. Maxillam.
ingreſſa abſcõditè & cũ ſilentio poſuit ſupra tẽpus capitis eius clauũ, 3
percuſſumq; malleo defixit in cerebrum vſq; ad terrã, qui ſoporem
a ¶ Qui prior ſequi cœperat. 4
morti ſociãs, defecit & mortuus eſt. Et ecce Barac ſequẽs Siſaram ve-
a ¶ Eccleſia de gentibus quæ prætereuntem victoriam præripuerat.
c nicbat; egreſſaq; Iahel in occurſum eius, dixit ei; Veni & oſtendã tibi
a ¶ Nota non aſſe conſequens cum ſcriptura dicit virum intrare ad aliquam mulierem quod cum ea miſtus ſit: quamuis ita ſoleat loqui: hic ergo propriè dictum eſt intrauit ad eam, id eſt in domum eius.
virũ quẽ quæris. Qui cũ intraſſet ad eã, vidit Siſarã iacẽtem mortuũ,
& clauũ infixum in tempore eius. † Humiliauit ergo Deus in die illo
Iabin regem Chanaã corã filiis Iſrael: qui creſcebant quotidie & for-
ti manu opprimebant Iabin regem Chanaan, donec delerent eum.

a *Da mihi.* Adam. Siſara aquam petiit: Iahel verò lac tribuit.
A Lactis cibus dicitur in ſcripturis ſanctis doctrina quæ incipien
Homil.5.in lib. Iudic. tibus velut paruulis traditur. Nõ.n. ſtatim diſcipulis profunda & ſecretiora tradenda ſunt ſacra. ſed morũ correctio & diſciplinæ emẽdatio: religioſæ cõuerſationis & ſimplicis fidei prima elemẽta, hoc eſt eccleſiæ lac: hæc incipiẽtiũ paruulorũ prima elementa. Sed iſte cibus his qui ad bonũ tendunt, uitam tribuit & ſalutem: his verò quibus cõtraria placent, quibus luxuria, libido, auaritia & omnis impietas cordi eſt, necem. Ex eiſdem ergo cibis aluntur boni, ſuffocãtur mali, & vbi piis vita, impijs mors,
B ſicut vinum ſanos iuuat, & cor hominis ſani dũtaxat lætificat: febricitantibus verò perniciem parit. Sic intelligendum eſt Siſaram animalem hominem, & vitiorum principem per doctrinam eccleſiæ, quam non ex fide ſuſcepit, extinctum.

Quæſt. 73. in ſcript. b *Quæ ape.* ⁂ Procop. Iahel Siſaræ aquam petenti, lac præbuit, quo beneuolentiæ ſimulatione maiorẽ mereret fidẽ, nec nõ humectatus, ſtragulisq; calefactus, ĩ ſomnũ delaberet. ⁂ Anaſtaſius Nicenus, ex Baſilij magni Aſceticis. Ad ſumẽdã iuſtã de inimicis vltionẽ ſæpe doli ſunt probati, cuiuſmodi fuit Aod qui interfecit Eglon, Iahel quæ occidit Siſaram, & Iudith quæ interemit Holofernem. Propter hos dolos & mendacia non ſunt ſancti appellandi mendaces, nec doloſi, ſed ſapientes quidem ad bonum, ſinceri aũt ad malum. Cauendum eſt autem ſi quando opus fuerit eiuſmodi mendacio aduerſus hominum malitiam, ne ſermoni addamus etiam iuſiurandum.

lib. 5. An. c. 9. ⁂ Ioſephus. Cęterũ Barac agẽs exercitũ ſup Aſor, & obuiã
C veniẽte ĩteremit Jabin, & cadẽte prĩcipe, ciuitatẽ vſq; ad fundamẽta deijciẽs, prĩceps fuit Hebręorũ p quadragĩta annos.
Homil.5. in lib. Iudic. Adam. Vnaquęque aĩa hoc lacte euangelico & apoſtolico Siſaram in ſe ſopiat & extinguat. Si.n. per hoc qs edoctus mor- D
Col.3. tificauerit mẽbra ſua q̃ ſunt ſup terrã, auaritiã, fornicationẽ & hmõi, Siſarã in ſeipſo videbit peremiſſe, ut hæc nõ mõ in pſona eccleſiæ cõſummari, ſed etiã in aĩa ſua oſtẽdat quiſq; ipleri. Quia ergo Siſarã cępit ĩſectari populus prior: ſed itere ptus eſt à muliere. i. gẽtiũ eccleſia, & in manu eius data eſt victoriæ palma, in cõſummatione omniũ. i. in fine ſeculi canticum etiã dño cãtabitur p Deborã, in quo primatus dabit Iahel. i. eccleſiæ gentium, nec tñ Deborę laus ſilebitur, ſed vnum primis & nouiſſimis victoriæ pręmium dabitur.

E c *Egreſſaq; &c.* Adam. Occurrit
Homil.5. lib. Iud. Iahel. i. eccleſia priori populo inſectanti Siſaram. Inſectabatur enim Iſrael legem iu-
†23. q. fina. in fi. ſtitiæ, ſed in legẽ iuſtitiæ non peruenit. Occurrit ergo eccleſia ẽt ipſi oñdẽs opus ſuũ & victoriã cõſummatã, & ĩ ſocietatẽ pſtrati hoſtis iuitat, qa *cũ plenitudo gentiũ introierit, tũc oĩs Iſrael ſaluus fiet.*
Rom. 11 Fit ergò primatus in manu mulieris alienigenę nõ tñ excludit ẽt Barac à cõſortio gloriæ, q prior qdẽ cępat, ſed nouiſſim⁹ puenit ad fidẽ. Imò dũ ille puenit, Iahel alienigena ptereuntẽ quodãmõ victoriã rapit. Eadẽ forma pceſſit in Eſau & Iacob, dũ.n. Eſau ſequeretur agreſtia & moraret in ſaltib⁹, pueniẽs Iacob & mulieris mrĩs cõſilio cõpoſitos pri
Gen. 27. offerẽs cibos, bñdictionẽ primat⁹ accepit. In euãgelio quoq;
Matth. pgẽte dño ad filiã principis ſynagogæ ſuſcitãdã, pueniens mulier ſanguinaria fideli tactu prior conſequitur ſanitatem.
lib. in Iud. cap. 7. ⁂ Rupert. Verè iuxta ſcripturam, *Mulier fortis accinxit fortitudine lumbos ſuos, et roborauit brachium ſuum.* Siniſtram manum miſit ad clauum, & dextram ad fabrorum malleos. Ta-
F lis habitus corporis profectò figurã crucis exprimit. Clauus tabernaculi ipſum eſt ſtigma paſſionis Chriſti. Clauum tulit, quę iuſſa mortificare membra ſua ſuper terram, crucem ſuã baiulauit, crucifigens carnẽ ſuã cũ vitijs & cõcupiſcẽtijs.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Intra ad me do. mi. *Iſte autem modus loquendi ſcilicet ingreſſus viri ad mulierem frequenter accipitur in ſcriptura pro concubitu carnali: non tamen ſemper: ſed hic accipitur pro ſecuritate refugij.*

2 Quæ aperuit vtrem lactis. *Petenti aquam dedit lac ad bibendum: quia potus lactis aggrauat corpus hominis & inducit ſomnum. Cætera patent vſque ibi.*

3 Et ingreſſa abſcondite. *non à tabernaculo, ſed ab oſtio tabernaculi, vbi Siſara rogauerat eam ſtare: & ſilenter venit iuxta eum ad ipſum interficiendum. Ideo ſubditur:*

4 Qui ſoporem morti ſocians. *quia inter ſoporem & mortẽ nõ fuit interuallum temporis. Cætera patent in litera. Circa hoc quæritur vtrũ Iahel malefecerit interficiendo Siſaram. Et videtur ſic: quia in textu dicitur: quod pax erat tũc temporis inter Iabin regem & domũ Haber Cinei. Ex quo videtur quòd fœdus erat inter eos: propter quod Siſara ſecurius intrauit tabernaculũ Iahel, & ideo Iahel cõtra fœdus initũ videt feciſſe, & per conſequens contra dictamen iuris naturalis quod ſemper & apud oẽs eſt illicitũ. Itẽ promiſerat ſecuritatẽ vt patet in textu & poſteà latẽter interfecit eũ, & ſic proditoriè videt egiſſe. Contra: quia in cantico Deboræ quę habuit ſpiritũ domini: vt patet ex prædictis cõmendatur Iahel de facto iſto. vbi dicit:* Benedicta inter mulieres Iahel. *& ſequitur: percuſſit Siſarã quærẽs in capite vulneri locũ. Ad hoc dicẽdũ quod in facto huius mulieris aliqua fuerũt vituperabilia & mala: videlicet falſitas in verbis & ſignis qbus oñdebat ſe velle eũ protegere, dicẽs:* Intra ad me dñe mi, ne timeas, *cũ tñ intenderet eũ occidere, & de hoc nõ cõmendatur in ſacra ſcriptura: quia talia non poſſunt bene fieri ſecundũ philoſophos: nec ſecundũ doctores ſanctos de hac materia loquẽtes, & de hoc nõ cõmẽdabat in ſcriptura: ſed de bono affectu quẽ habuit ad liberandũ populũ de manu tyranni, quod fuit laudabile. Sicut & Iudith cõmẽdat de magno affectu, quẽ habuit ad liberationẽ populi Iſrael de manu Holofernis, nõ autem de mendacijs q̃ dixit in cõſpectu eius. Et obſtetrices de pietate quæ ſaluauerunt filios Hebræorũ: nõ autẽ de mẽdacio per qd excuſauerunt ſe Pharaoni: vt habet Exo. 1. Sed quia quæſtio eſt de interfectione Siſaræ, dicẽdum qd Iahel in hoc fecit rẽ licitã & meritoriã, licet immiſcuerit aliqua illicita: ut dictum eſt. Sciebat.n. q iſte Siſara erat maximus oppreſſor fidelis populi cuius fidei ipſa erat: qa Iethro q dictus eſt Cineus & alij deſcẽdẽtes ab eo, cõuerſi fuerũt ad Iudaiſmũ recipiẽtes legẽ Dei, ut dictũ fuit Exo. 18. et Nu. 10. et ideo ſicut mẽbrũ illius cõitatis habuit titulũ iuſtũ interficiendi eũ. Item per ſigna manifeſta uidebat ipſum debere mori ex iuſtitia diuina. Tũ quia uidit exercitum eius magnũ & fortẽ debellatũ à paucis reſpectiuè & inermibus. uñ dicitur infrà 5. ca.* Clypeus & haſta ſi apparuerunt in xl. milib. in Iſrael. *i. non apparuerũt. Tũ quia exercitus eius fuit magis proſtratus ictibus fulguris et lapidibus grandinis Deo p filijs Iſrael dimicãte quã bellatorũ gladijs, & ideo ipſum interficiẽdo cõformiter egit volũtati diuinæ, & forſitã inſtinctu ſpeciali diuino ſicut & Debora hoc pdixerat ſpiritu prophetiæ. Ad primũ in cõtrariũ poſſet dici: q forſitan pax illa erat ex hoc, q Haber ſoluebat Iabin tributũ exceſſiuũ, vt ſic nõ perderet totũ qd habebat, & ſic à tali iniuſta exactione licitè poterat ſe per ſe & ſuos liberare occurrẽte facultate. Nec ẽt in litera habetur quòd fuerit ibi fœdus amicitiæ inter eos contractũ, vel pactum aliquod aliquo iuramento firmatum, ſed tantum quod pax erat inter Iabin & domum Haber: quod potuit fieri modo iniuſto prædicto. Idem dato quòd fuiſſet ibi fœdus vel pactũ ſub iuramento, tñ non tenebatur obſeruare, vt videtur, quia in talibus fœderibus & pactis mulieres nõ vocantur, ſed tantum viri: vxor autem non ſemper tenetur ſeruare pacta & iuramenta viri ſui. Ad ſecũdũ patet reſponſio ex prędictis in quæſtione.*

CAP. V.

A Cecineruntq; Debo. ✣ Procop. Primum in diuinis literis Epinicium in Exod. eſt: *Cantemus domino, &c.* ſecundum in Numeris, ſuper puteo: tertium in Deut. *Aduerte cælum, nam loquar*: quartum hoc præſens in Iudicibus. Porrò Præcentorem huius carminis vel apẽ fuiſſe, quę nominis Deboræ interpretatio eſt: aut eum qui aſcenderit, adeoque qui fulgur ſit, quod ſignificat Barac, qui carmen victoriale canit.

✣ Hebræi. Prophetes primò iubet Deum laudari
B propter vltionem Iſraelis: item propter obedientiam populi, qui tam voluntariè ad bellum contra hoſtem proceſſit. Deinde magnificat Deum, quod nõ minori præſidio adfuerit Iſraeli in hoc prælio, quàm cùm pugnaret contra reges Sehon & Og, cùm tranſiſſent montẽ Seir: in quo prælio montes tremere videbantur, haud ſecus quàm mons Sinai, cùm dominus deſcendiſſet ſuper illum.

✣ Rupert. Canticum breuiter & literaliter decurramus. Exiſſe domin⁹ de Seir dicitur, & tranſiſſe per Edom, eò quod Idumæis legem ſuam recipere nolentibus, Iſraeli in monte Sinai eam dederit. Terræ mo-
C tus montis Sinai deſcribitur. Quieuiſſe dicuntur ſemitæ, q̃ a tempore Samgar ducis Iſrael, præoccupatæ erant ab inimicis Iſrael, & non audebant in domum domini liberè orandi gratia aſcendere: ſed qui ingrediebantur per eas, timore inimicorum, latenter & per calles deuios aſcendebant: de quibus inimicis nõ plenè eos Samgar liberauit. Interempto autem Siſara à Iahel, apertæ ſunt viæ, & abſq; vllo timore ibãt in domum Domini, &c.

Adam.

CAP. V.

a ¶ Laudem victoriæ. b ¶ Quæ ſuperandum Siſaram præcenerat.

Cecinerũtq; Debora & 1
a ¶ Maritus Deboræ qui & Lapidoth tradct. Lapidoth interpretatur fulgor. barac fulmẽ. quia anteq̃uã vlciſceretur Iſrael, quaſi fulgor reſplendebat in populo, meritir. ſ. & prę rogatiua operum. poſtquam vero vltus eſt Iſrael fulmen id eſt, percutiens vocatus.
Barac filius Abinoem ĩ
illo die, dicentes: † Qui 2
ſponte obtuliſtis de Iſraël animas veſtras ad 3
a ¶ Interioribus auribus. b ¶ Reges vocat quos ad audiendum verbum Dei conuocat.
periculũ, benedicite domino. Audite reges, 4 5
a ¶ Exterioribus. b ¶ LXX. ſatrapæ. c ¶ Adam. Vox iuſti ille quidẽ eſt canoræ vocis & ſyncerę mentis vt cantilena eius diuinum delectet auditum: quę omnino non habet in ſe raucum peccati ſonum, & nihil offenſionis in lingua, nihil craſſitudinis in ſpiritu. 6
auribus ꝑcipite principes. Ego ſum, ego ſum 7
quę domino canam, pſallã dñõ Deo Iſraël. 8
a ¶ Exiſſe dicitur dominus de Seir. & tranſiſſe per Edon, quia Idumæis legem recipere nolentibus, dedit eam Iudæis in monte Sina.
Domine cum exires de Seir: & tranſires † per 9
a ¶ Mons Sina, ſcilicet. b ¶ A facie domini cæli pauentes ſudaſſe & aquis ſtillaſſe dicuntur.
regiones Edõ, terra mota eſt: cęliq́, ac nubes
diſtillauerũt aq̃s. Mõtes fluxerũt à facie do-

Adam. Si meminerimus quæ in ſuperioribus dicta ſunt, D quid ſignificet Debora, quid Barac, quid itẽ Iahel quę aduerſarium ſola deiecit, quidve Siſara, qui à muliere alienigena ligni virtute proſtratus eſt: intelligemus hęc oĩa ſacramẽta eſſe: quæ in nouiſſimis temporibus per eccleſiã cõſummentur, & in hoc cantico velut ἐπινίκιον, id eſt, laudem eſſe deſcriptam victoriæ illius, ſcilicet, temporis quo nouiſſimus inimicus deſtruetur mors. Tũc enim exultabit Debora, id eſt, illuſtrabitur prophetiæ gloria: quia quæ prædixit implebuntur. Tunc Iahel, id eſt, eccleſia hoſtem communem omnium E ſuperabit: *& cum plenitudo gentium introierit*: Barac, id eſt, reliquus Iſrael ſaluus fiet, & in ſocietatem victoriæ recipietur. Tunc ſi digni fuerimus cantabimus cãticum iſtud refertum myſticis & propheticis ſacramentis. Item. *In incipiendo principes in Iſrael in voluptatibus populi benedicite dominum, &c.* Benedictio, inquit qua benedicimus dominum fit in exordio principum in Iſrael, deinde in voluntatibus populi. verbi gratia. Cum primum venimus ad cultum Dei, & initium doctrinæ cæleſtis accipimur, à principibus Iſrael hæc initia capienda ſunt. Principes autem Iſrael, id eſt, populi Chriſtiani angelos accipiendos puto: de quibus dicitur: *Angeli eorum ſemper vident* F *faciem patris mei qui in cælis eſt*, verbi gratia: Si eat quis puer ad ſcholam, à magiſtro quaſi diſcipulus ſuſcipitur: ſed non ſtatim ab ipſo diſcẽdo ſumit exordiũ: ſed cũ ab eo prima tãtũ elementa ſuſceperit, traditur alijs erudiẽdus quaſi ſcholæ ipſius principib⁹: vt cũ ab alijs quãtũ ĩ ipſis eſt fuerit edoctus tãdẽ ipſius doctoris ꝑfectiora ꝓcepta ſuſcipiat. Inſtitutionũ ergo noſtrarũ initia repetẽs ꝓphetia dicit: q̃d cũ à principio

cœperint

Homil. 6. in lib. Iudi.

1. Cor. 15. d.
Rom. 11. c.

† de campo.

Matt. 18. b.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

Cecineruntque. Poſtquam deſcripta eſt hoſtium debellatio: hic conſequenter deſcribitur gratiarum actio: ſicut rationabiliter & iuſtè cõſuetum eſt fieri in qua quidem gratiarum actione: quæ vocatur cãticum Deboræ, Debora primò ſe & alios ad diuinas laudes incitat. ſecundò audaciam filiorum Iſrael & ignauiam recitat, ibi: *De Machir*, tertiò cui attribuenda ſit victoria explicat, ibi: *De cælo, &c.* quartò ipſam Iahel commendat, ibi: *Benedicta inter mulieres Iahel*. Prima in duas: quia primò excitat ſe & alios ad diuinam laudem. ſecundò ad hoc inducit triplicem rationem, ibi: *Domine cum exires*. Primò igitur incitat alios dicens:

2 *Qui ſponte obtuliſtis*. id eſt, vitas veſtras. vt ſic liceat loqui.

3 *Ad periculum*. ſecundum humanum iudicium, quia pauci & inermes, vt poſtea videbitur voluntariè & promptè iuerunt ad pugnandum contra multos & bene armatos, & tamen ſecundum veritatem, ibi non erat periculum: quia adſiſtebat eis diuinum præſidium, vt patet ex prædictis cap. 4.

4 *Benedicite domino*. de tanto eius beneficio, & alloquitur Debora illos qui fuerant in prælio.

5 *Audite reges*. id eſt, intelligite diuina beneficia ſuper illos qui confidunt in eo. Conſequenter excitat ſeipſam dicens.

6 *Ego ſum*. Et fit duplicatio ad denotandum duplicem laudem, ſcilicet oris quæ notatur ibi:

7 *Quę domino canam*. & cordis, ibi: *Pſallam domino Deo Iſrael*. ſequitur.

8 Domine

8 *Domine cum exires*. Hic ad propoſitum inducit Debora triplicem rationem. ſecunda, ibi: *In diebus Samgar*. tertia, ibi: *Noua bella*. Prima ratio inducens ad diuinam laudem accipitur ex beneficio legis datæ à Deo quæ notatur, cùm dicitur: *Domine cum exires de Seir*. Dicunt Hebræi quòd dominus primo obtulit legem filijs Eſau habitantibus in monte Seir. ſed ipſi noluerunt eam recipere, & tunc dedit eam filijs Iſrael in monte Sinai, & ſic exponunt literam iſtam: *Cum exires ex Seir, &c.* tex. mo. eò quod recuſaſſent legem ſibi oblatam. Sed hoc dictum videtur fictitium: prout declaratum fuit plenius Deuteron. 33. Ideò expoſitores noſtri ſic exponunt communiter. *Domine cum exires de Seir, &c.* populum illum relinquendo in erroribus ſuis iudicio tuo iuſto, licet nobis occulto, & applicares tibi populum Iſrael legem dando ſecundum illud Malachię. 1. a. *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui*. quod dicitur non tantùm de perſonis Iacob & Eſau, ſed etiam de ſucceſſoribus eorum, ſcilicet, Iudæis & de Idumæis.

9 *Terra mota eſt, &c.* In Hebræo non habetur, &. Ex quo patet quòd ly &, ponitur hic pro, id eſt. ita quòd tota iſta litera. *Terra mota eſt, &c.* refertur ad Sinai, quia cùm lex daretur ſuper montem Sinai à domino, cęperunt audiri tonitrua & micare fulgura, & nubes denſiſſima operuit montem, vt habetur Exod. 19. & de iſtis mons videbatur tremere & forſitan realiter tremuit, vt dicitur hic. *Et ex nube denſa fluxerunt aquæ*. quorum cauſa ſubditur cùm dicitur.

1 ✣ A facie

MORALITER.

1 *Cecinerunt*. Licet autem plures expoſitiones myſticę ſup illud canticum à doctoribus ſint poſitæ, tñ quia canticum iſtud eſt gratiarũ actio de triumpho de Siſara habito, videt̃ ꝙ hæc ſit principalis expoſitio myſtica. ſ. quod in hoc habemus documentum regratiandi dño quotieſcunque per eius auxilium triumphamus de diabolo ipſius tentatione ſuperãdo, vel de aliquo vitio ſuperato, vel ẽt de quocũq; Dei beneficio nobis miſericorditer collato. Reſiduũ verò nõ vr̃ eſſe niſi literalis expoſitio bñficij diuini ex victoria cõſecuta.

cœperint

cœperint principes operari in nobis, deinde nos voluntate A & propoſito proſequamur,& aucti profectibus iam ad bene dicendum ipſum Deum veniamus. In incipiendo inquit, principes in Iſrael. Initia ſunt quæ iuuari à principibus dicuntur. Poſt hæc iam voluntate propria,& propoſito nitendum eſt, vt bene dicere dominum mereamur. Populus enim Iſrael cùm inciperet exire de Aegypto & tranſire per mare Rubrum, nihil ipſius proprio labore, ſed totū per principes, ideſt per angelos agebatur. Vnde. *Vos tacebitis, & dominus pugnabit pro vobis*. Vaſtator angelus pro eis pugnauit, qui Aegyptiorum primogenita interemit. Iſraelitarum nec pecus mutire fecit. Non autem expectandum eſt ſemper, vt angeli pugnent pro nobis, ſed in principio tantùm ab his principib. iuuamur, ſed proceſſu temporis oportet nos ipſos etiam armatos exire B ad prælium. Antè enim quam bella diſcamus, antequam pugnas domini pugnare meditemur, à principibus angelis ſubleuamur; antequam panis celeſtis annonam conſequamur, & agni immaculati carnibus ſatiemur, antequam veræ vitis quæ aſcendit de radice Dauid ſanguine inebriemur, dum paruuli ſumus & lacte alimur, vt initiorum Chriſti ſermonem teneamus, tanquam paruuli ſub procuratoribus & actoribus angelis agimus. Poſteà verò dicitur nobis. *Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli.* Non patitur nos vltrà Apoſtolus ſub alis lactantiū latitare. inuitat nos ad certaminum campos. Vides quomodo omnia per ordinē fiunt populo Dei. In incipiendo principes iuuāt. Cùm adiutus fueris ab eis & eruditus, iam tu ipſe ſponte quæ didiciſti à principibus gere. Rectè enim decoctis principijs, depoſitiſque rudimentis committitur noſtræ voluntati, vt vel laus meritò ſit noſtra quaſi noſtra virtute quæſita, vel culpa quæ per noſtram venit ignauiam.

† villæ abſque muro & munitione.

Exod 14.d. Ibi 12.d.

† uel, cum elegit Deus (.i. iudices) nouos, tunc fuit bellum in portis.

† in populo.

† candidos. † uel habitantis iuxta Middin.

Epheſ.6.b.

a ¶ Contremuit & fumauit: ſubaudis.

a mini: & Sinai à facie domini Dei Iſraël. In die 1

b a ¶ Vel Enaph, vel Sanaph. b ¶ Iahel ſcilicet interempto Siſara, apertæ ſunt viæ & abſque vllo timore ibant in domum dñi: non ſicut ante per calles deuios. 2

bus Sāgar filij Anāth, in diebus Iahel quieue 3

rūt ſemitæ, & qui † ingrediebātur per eas am- 4

a ¶ Defuerunt. 5

bulauerūt per calles deuios. † Ceſſauerūt for

a ¶ Legis prædicatores.

tās in Iſraël, & quieuerūt donec † ſurgeret De

a ¶ Quæ prædicando & exhortando doceret, & cōſiliando ab hoſtibus liberaret.
b ¶ Quia inermes fortes fecit & triumphales.

bāra: ſurgeret mater in Iſraël. † Noua bella 6

c elegit dñs, & portas hoſtium ipſe ſubuertit.

a ¶ Quia nec clypeus, nec haſta inueniri poterat in Iſrael: quia Iabin rex Chanaan abſtulerat eis arma.

Clypeus & haſta ſi apparuerūt ī quadragin-

a ¶ Adam. Non humanam ſcilicet ſed diuinam, neque enim ſecundum hominem cogito. ¶ Deum inducit loquentem. 7

d ta milibus Iſraël. Cor meū † diligit principes 8

a ¶ In Hebræo, doctores. b ¶ Legis doctores q̄ ſpōte obtulerūt aias ſuas diſcrimini

e Iſraël: qui ꝓpria volūtate obtuliſtis vos † diſcri- 9

a ¶ Adam. Corpora ſcilicet animæ ſubiugata: caſtitatis & pudicitiæ ſplendore nitentia. ¶ Scientia legis.

mini, bñdicite dño. qui aſcēditis ſup nitētes 10

f a ¶ In Hebræo: aſinas. Hi ſunt doctores Iſrael ſuper quorum doctrinā populus aſcendere & requieſcere dicitur. b ¶ In Hebræo ſedentes ſuper iudicium.

aſinos, & † ſedetis ſuprà ī iudicio & ābulatis ī 11

genus regale & ſacerdotale, vnde; *Chriſtus rex veſter dicitur rex regum & dominus dominantium.* Sed ſi exultas de nobilitatis titulo; diſce quid agendo quiſque fiat rex, Regem te omniū eſſe facis, ſi regnet Chriſtus in te. Rex enim à regēdo dictus eſt, Si ergo in te animus regnat, & corpus obtemperat, ſi vitia ſobrietatis premas fræno, meritò rex vocaris, quia rectè regis, & effectus talis dignè ut rex ad audienda verba diuina vocaberis. D

1. Pet. Apo. 19

b *In.* Quieuiſſe dicuntur ſemitę, quę in diebus Samgar ducis Iſrael preoccupatæ erant ab hoſtibus & non audebant in domum domini ad orationem aſcendere, à quibus non ſcribitur Samgar plenè liberaſſe.

c *Noua bella elegit domin. &c.*

✣ Rupert. Quomodo, & in quo noua bella? Sequitur. *Clypeus & haſta, &c.* id eſt, in quadraginta millibus, nec clypeus, nec haſta inuenta eſt. Idcirco Deus noua bella elegiſſe dicitur, eò quòd de inermibus fortes & victorioſos fecerit. Quod verò Iſraelitę armis ſpoliati fuiſſent à Iabin, declaratur vbi dicitur, *Clamauerunt filij Iſrael &c.*

d *Cor meum diligit.* Adam. Cor meum ad ea quæ diſpoſita ſunt huic Iſrael. Quaſi, cor meum animus meus, ſenſus meus, & tota mens mea ad illud tendit, illud proſpicit quod diſpoſitū eſt & præparatum Iſrael. vnde: *Omnia quæ in mundo ſunt reputo vt ſtercora. vt Chriſtum lucrifaciam, qui præparauit illa omnia quæ oculus non vidit, nec auris audiuit.*

† debet ingredi.

† uel d...

† ſurre...

† i n... reba...

† ad... res (... ces a... res.)

E

Hom lib. I

a *Audite, &c. Mon.flu.à fac.domini.* Adā. Auribus percipite omnes Satrapæ. Sicut inferiores ſunt regibus ſatrapæ, ita & auribus percipere inferius videtur eſſe quàm audire. Audire enim ad interiorem pertinet hominem. vnde; *Qui habet aures aud. aud.* Auribus verò percipere ad exteriorem & C corporalem auditum. Ideo hi qui audire debent reges dicuntur. Qui verò auribus percipere, ſatrapæ. Adam. Exulta popule Dei, audi tu nobilitatis inſignia. Vocaris ad audiendum verbum Dei, non vt plebs, ſed vt rex. tu es enim genus

Luc.8.b.

Homil. 6. in lib. Iudic.

e *Qui propria voluntate.* De quibus dicitur, *qui ſponte obtuliſtis animas veſtras ad periculum, &c.* quia legi Dei & ſeruituti eius ſe ſubdiderunt, die ac nocte in lege eius meditantes.

f *Qui aſcenditis ſuper nitentes aſinos.* Adam. *Potentes populi benedicite dominum, qui aſcenditis ſuper iumenta, &c.* Corpus noſtrum iumentum eſt: ad iumentum enim & ad miniſteriū animæ datum eſt. Interiori homini dicitur: *Quia aſcendit ſuper iumentum,* id eſt, corpus ſuum, & ſuperior factus eſt corporalibus deſiderijs, & motus corporis moderatur fręno rationis, vt benedicat dominum.

✣ Procop. Vecti mulis nitidis, id eſt, potentes Iſrael, & qui in itinere populo præceditis, quique iudicio eſtis prę- F fecti, tanquam ſuper lyra quadam, carmen victoriale pulſate.

✣ Rupert. Et quaſi interrogaſſent, vbi & quando laudabimus dñm? Illa rñdit: Vbi colliſi ſunt currus. Acſi diceret: Quamuis

Phil

ſupr Pſal.

li. ... dic.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *A facie domini Dei.* quia dominus deſcendit ſuper montem illum, vt dicitur ibidem: & iſta fiebant in creaturis irrationabilibus, vt per hoc oſtenderetur quod creatura rationalis debet Deum timere & reuereri & coram eo tremere timore filiali.

2 *In die. Sangar.* Hic ponitur ſecunda ratio ex populi defenſione, quia in diebus Samgar quamuis non legatur magnus exercitus veniſſe contra filios Iſrael, tamen terram eorum ſubintrabant aliqui latrunculi maximè de Philiſthęis, à quibus defendit eos Samgar, non tamen præbuit populo plenā ſecuritatem propter latrunculos ſubintrantes. & hoc eſt quod ſubditur.

3 *Quieuerunt ſemitæ.* quia non audebant Hebræi ire per vias Philiſthæis propinquas, niſi in ſufficienti ſocietate ad ſe defendendum, quod non fit de facili & frequenter.

4 *Et qui ingrediebantur.* in parua comitiua vel ſolitarij.

5 *Ambulauerunt per.* diuertendo à recta via, ne inciderent in prędictos latrunculos. Quod autem hic fit mentio de diebus Iahel, non eſt referēdum ad tempus poſt quam percuſſerat Siſaram, ſed ad tempus præcedens.

6 *Noua bella.* Hic ponitur tertia ratio quæ accipitur ex hoſtiū mirabili debellatione. vbi primò deſcribitur debellatio hoſtiū pręſens. ſecundò pręterita & futura ibi, *Dñs in for.* Circa primum dicitur; *Noua.* i. nouum modum debellandi hoſtes & eorum ciuitates, quæ nouitas exponitur, cum dicitur.

9 Clypeus

7 *Clypeus, &c.* In Heb. habetur *in Iſrael:* ita q̄ quadraginta milibus non iungitur cum Iſrael, & hoc videtur ex eo q̄ dictum eſt cap. præce. q̄ Barac iuit ad pugnam cum decem milibus tantùm. propter q̄ Heb. exponunt ſic literam iſtam; *Clypeus & haſta ſi ap.* i. non apparuerunt. & accipitur hic ſi, pro nō. In Iſrael. i. in decem milibus pugnatoribus de Iſrael qui inermes iuerunt ad prælium, & ſupplendum eſt, cum tñ exercitus aduerſariorum eſſet ex xl. milibus. i. in nu. xl. miliū armatorum, & talis modus loquendi vbi oportet aliqua ſupplere qui apud Heb. vocatur decurtatus, frequenter inuenitur in ſacra ſcriptura maximè metrica, cuiuſmodi eſt iſtud canticum Debóræ in Heb. Poſſet aūt dici ſecundum tranſlationem noſtrām iungendo ly *xl. milibus* cum ly *Iſrael:* quòd licet à principio belli fuerunt tantum x. milia cum Barac, tamen quando incepit ſuperare aduerſarios, multi de Iſrael prius timore impediti venerunt ad prælium iungendo ſe exercitui Barac, ita quòd aſcendit ad xl. milia.

8 *Cor meum diligit principes.* id eſt, duces huius exercitus. Ideo ſubditur.

9. *Qui ꝓpria volūtate.* Exponat̃ ſicut ſupra ī prin. huius cātici.

10 *Qui aſcendit. ſuper nitentes aſinos.* id eſt, pingues & pulchros de præda hoſtium.

11 *Et ſedetis ſuprà in iudicio & ambulatis.* quia antea iudices nō audebāt ire de loco ad locū ad iudicandū, ſed tunc pôterant ire ſecurè & honorificè, ita q̄ in iudicio hic accipit̃ pro ire ad iudiciū. quia homines ſedentes in aīalibus nō iudicāt.

✣ Loquim

A ✠ Procopius. Vecti mulis nitidis, id eſt, potentes Iſrael, & qui in itinere populo præceditis, quique iudicio eſtis præfecti, tanquam ſuper lyra quadã carmen victoriale pulſate.

✠ Rupertus. Et quaſi interrogaſſent, vbi & quando laudabimus dominum? Illa reſpondit Vbi colliſi ſunt currus. Ac ſi diceret: Quamuis ſemper & vbique Deus laudandus ſit, modo tamen à vobis laudãdus eſt, qui inimicos veſtros ſubuertit, ſicut Aegyptios ĩ mari rubro. Ad portas autem domus Domini, quia benedicto & collaudato in loco victoriæ Domino, eum collaudauerunt, orationes & victimas ei offerentes.

a *Colliſi ſunt.* Quaſi d. quamuis ſemper & vbique laudandus ſit Deus, nonne hic potius laudandus & benedicendus eſt, qui ſubuertit inimicos noſtros, ſicut ſubuertit Aegyptios in mari rubro?

b *Ibi narrentur.* Adam. LXX. Iuſti confortati ſunt in Iſrael. In alijs gentibus qui corporis robo- B re fortiores ſunt potentes dicuntur in prælio. In Iſrael verò qui iuſtiores: quia iuſtitia etiam viribus infirma vincit. Iniuſtitia verò & ſi multos habeat bellatores validos ſuperatur. ergo in noſtra gente aut per iuſtitiam ſuperamus: aut per iniuſtitiam vincimur.

c *Surge ſurge.* In Hebræo non habetur: *ſed expergiſcere ſpiritu*, ſcilicet prophetiç. perfecti enim doctores Deboram prouocant, vt expergiſcatur ſpiritu prophetiæ & laudis.

✠ Procopius. *Surge, ſurge*, Id eſt, Iuſtitiam prouehe, populum confirma, pro Dei gloria, ac populi ſalute exurge. Surge & confirma, quemadmodum quoque ad Moſen dictum eſt. *Stes à me.* Et Dauid inquit, *Steterunt pedes noſtri in atrijs tuis* C *Hieruſalem.* Tu Debora confirma Barac. Suggerunt enim nobis bis in domino vires ſancti quoque, cùm nobis animum contra hoſtes inſtruunt. D

a ¶ Legis non aberrantes ſcilicet. b ¶ Id eſt laudate. c ¶ Populum ſedentem ſuper aſinas prouocat ad benedicendum dominum.

a via, loquimini † Vbi colliſi ſunt currus, & ho 1

a ¶ Adaman. Sacrificium Deo acceptabile quod offeretur in iuſtitia & æquitate

b ſtium ſuffocatus eſt exercitus, ibi narrentur 2 3

iuſtitiæ domini, & † clementiæ fortis Iſraël. 4

a ¶ Domus domini ſcilicet, quia benedicto domino & laudato in loco victoriç, deſcenderunt in domum domini: vt ibi laudarent orantes & ſacrificia offerẽtes.

Tunc deſcendit populus domini ad portas,

a ¶ Hoc in Hebræo non habetur. b ¶ Adam. Prophetia exurgit in aduentu Chriſti, & populos ad fidem exurgere facit.

& obtinuit principatum. Surge ſurge Debo

c ra, ſurge ſurge, & loquere canticum. Surge

a ¶ In Hebræo: prædare prædam tuam. b ¶ Captiuitatem de hoſtibus capit qui cçleſtis patris reſponſa cuſtodit.

Barac, & apprehende captiuos tuos fili Abi-

a ¶ Adaman. reſponſionis patris. b ¶ Reliquiæ Iſrael ſaluæ fient.
c ¶ In Hebræo Dñs propter me in fortibus dimicat, & eſt vox totius populi,

noem, † Saluatæ ſunt reliquiæ populi. Domi 5

a ¶ Contra Aegyptios: & cęteros eorum inimicos.
b ¶ In Exodo legitur. Fugauit Ioſue Amalec & populũ eius in ore gladii, &c.

d nus in fortibus dimicauit. Ex Ephraim † de 6

a ¶ Ioſue.
b ¶ Saul ſcilicet pręcipiente domino Amalec deleuit: quod Debora multo ante prophetauit. 7 8

leuit eos in Amalec: & poſt † eum in Benia-

e a ¶ Hoc in Hebræo non habetur: ſed aperiendi ſenſus gratia additum eſt. 9

min in populos tuos ò Amalec. De Machir

a ¶ Ad poſternendum ſcilicet Siſaram. b ¶ Deſcenderunt ſcilicet. 10

† principes deſcenderunt, & de Zabulon-

† qui exercitum ducerent ad bellandum.

a ¶ Doctoras legis ſcilicet. b Ad bellandum. 11

Duces Iſſachar fuere cum Debora, & † Ba- 12

¶ Quia quædam pars illorum cum Debora ad laudandum Deum remanſit: pars autem ſecuti ſunt barac, ad populum exhortandum & ſiſaram debellandum.

f rac ueſtigia ſunt ſecuti, † qui quaſi in præ- 13

a ¶ Præcipitans ſe ſcilicet in torrentem Ciſon, & perſequens inimicos.

ceps, ac baratrum ſe diſcrimini dedit. Diui 14

¶ Superborum.

ſo contra ſe Ruben † magnanimorum re- 15 16

perta eſt contentio. Quare habitas inter 17

a Tuos. ſ. & vicinarum vrbium. b Quia greges quibus abundas ſeruare cupis: & eorum ſibilos potius audire delectaris quàm cum fratribus tuis occurrere inimicis. & imperio domini ſuperbus contradicis.

† duos terminos, ut audias ſibilos gregum? 18

g Diuiſo contra ſe Ruben, magnanimorum 19

Contra imperium domini. Increpando hoc dicit: quia Ruben & Gad permanſit.

reperta eſt contentio. Galaad trans Iordanẽ 20

a Videns Ruben & Gad fratribus ſuis deeſſe, nauibus fugam arripuit. 21
b Increpat quod Aſer nauigio potius fugam arripuit quam fratribus opẽ ferat. 22

qeſcebat, & Den uacabat nauibus: Aſar ha-

✠ Rupertus. Debora prouocatur, vt expergiſcatur in ſpiritu prophetiæ & laudis, & non ceſſet à laudibus Dei. Barac autem monetur, vt deprædetur reliquias hoſtium ſuorum, & ad internecionem vſque eos perducat, & nomen ſibi victoriæ laudabiliter acquirat Sequitur.

d ✠ *Ex Ephraim deleuit eos, &c.* Id eſt, Ioſue exiſtens de tribu Ephraim, deleuit fortes inimicos Iſrael in Amalech, & populum eius in ore gladij, ſicut legitur in libro Exod. cap. 17. *Et poſt Ioſue, Saul populum Amalech præcipiente domino, deleuit.*

e ✠ *De Machir principes deſcende.* Procopius. Machir filius eſt Manaſſis, vltrà Iordanem cum Ruben & Gad terram ſortitus, frater germanus eius ex vtroque parente eſt Ephraim. Iſti itaque ſuos vlturi fratres, indagatum hoſtes deſcenderunt. E

✠ Rupertus. Principes iſtorum deſcenderunt, qui exercitum ducerent ad bellandum, id eſt, proſternendum Siſaram, & ad Deum collaudandum & exorandum.

f ✠ *Qui quaſi in præceps, &c.* Rupertus. Barac credens verba Domini, ſe diſcrimini dedit, præcipitans ſe in torrentem Cyſon, perſequens & debellans Siſaræ exercitum.

g *Diuiſo.* vox Deboræ increpantis Ruben qui imperio domini non obtemperauit cum fratribus ſuis, vt debellaret inimicos: ſed perterritus, & verbis domini incredulus diuiſit ſe ab eis: & ideo magnanimus id eſt ſuperb⁹ repertus eſt. vnde in ſpiritu prophetiæ increpatur ſic: *Quare habitas inter duos terminos &c.* In Hebræo autem non habetur duos. F

☞ a De

† propter ſonitum iaculantium ſaggitas inter loca ubi haurĩt aqua.
† iuſtitiæ uillarum eius in.

† Iſſachar ſicut Barac in ualle.
† miſſus eſt cũ pedibus ſuis.
† magni erant cogitabũt corde (uel magnę erant cogitationes cordis) & infrà.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Loquimini.* id eſt, narrate beneficia Dei.
2 *Vbi colli. ſunt.* grandine & tempeſtate cadente ſuper eos.
3 *Vbi nar.* quibus interfecit impios.
4 *Et cler. in for.* quia clementia Dei dedit eis fortitudinem ad ſuperandum aduerſarios. Cætera patent.
5 *Dominus in.* Hic deſcribitur debellatio hoſtium præterita & futura, cum dicitur: *Domi.* i. in fortibus contra fortes.
6 *Dimica.* & ponit exemplum de præterito, dicens.
7 *Ex Ephraim de.* quia Ioſue fuit de tribu Ephraim, qui debellauit Amalec, vt habetur Exod. 17. Conſequenter ponitur exemplum de futuro, cùm dicitur.
8 *Et poſt.* quia Saul qui fuit de tribu Beniamin debellauit & deleuit Amalec, vt habetur 1. Regum 15.
9 *De Machir.* Hic conſequenter Debora recitat conſtantiã filiorum Iſrael qui iuerunt cum Barac ad prælium, & ignauiam illorum qui ire noluerunt: commiſtim loquendo de iſtis & de illis dicens: *De Machir princi.* Machir enim fuit filius Manaſſe: de cuius tribu aliqui fuerunt in hoc exercitu.
10 *Et de.* ſicut patet ex dictis cap. 4.
11 *Duces Iſſachar.* quia aliqui de illa tribu ſteterunt cum Debora ad deprecandum dominum.
12 *Et Barac. ve. ſunt ſe.* quia alij iuerunt cum Barac ad pugnandum.
13 *Qui quaſi in præceps ac baratrum ſe.* perſequendo aduerſarios per loca decliuia ac aſpera.
14 *Diuiſo contra ſe Ruben.* In illa enim tribu erant quædam contentiones inteſtinæ, propter quas noluerunt venire ad prælium cum Barac. Ideo ſubditur.
15 *Magnani.* id eſt, ſuperborum.
16 *Reperta.* quia manifeſta fuit alijs tribubus ex hoc facto.
17 *Quare ha. &c.* quia ſors Ruben fuit ſuper Iordanem fluuium: qui diuidebat terram duarum tribuum & dimidiæ à terra aliarum tribuum.
18 *Vt audias.* id eſt, balatus. illa enim tribus delectabatur in talibus, quia habebat pecora multa, & intendebat nutritioni & multiplicationi eorum: vt habetur Num. 23.
19 *Diuiſo contra.* repetitur ad maiorem adfirmationem. & quia ſicut in cantilenis idem repetitur, ſic in iſto cantico. & exponatur ſicut prius.
20 *Galaad trans Iord.* nolens venire ad prælium ſicut piger & ignauus.
21 *Et Dan vacabat.* pro mercibus exercendis, quia ſors ſua fuit ſuper littus maris mediterranei, & ideò noluit venire ad prælium intentus ad lucrum, & eodem modo exponitur quod ſubditur.
22 *Aſer habitabat, &c. Zabulon verò, &c.* Iſti commendantur de probitate & audacia: quia ex ipſis principaliter exercitus erat: vt patet ſuprà 4. cap.

13 *Qui* ✠ 1 *Incre-*

a *De cœlo dimicatum eſt* A *contra, &c.* ✻ Rupertus. Quia in quadraginta milibus Iſrael clypeus & haſta inueniri non potuerat, idcirco dominus de cœlo lapidibus grandinis & igni dimicauit pro eis contra hoſtes ſuos. Stellæ, angeli intelligantur, qui de cęlo contra Siſaram pugnauerunt.

† ſuper excelſa agri.

b *Traxit cadauera eorum, &c.* In mare rubrum, quod eſt Cadumim: quod interpretatur antiquorum: eò quod antiqua miracula ibi ſunt facta tranſeuntibus filijs Iſrael, & pereuntibus Aegyptijs: vt pro cadaueribus Aegyptiorum habeāt piſces, & beſtiæ maris rubri cadauera Chananæorum.

Exod. 14. g. B

† Cōculcabit.

c ✻ *Conculca anima mea robuſtos.* Rupertus. Hoc Debora in perſona totius Iſraelis dicit, vt omnes vno animo robuſtorum hoſtium ſuorum colla cōculcarent, ſicut in libro Ioſue legitur de quinque regibus Chananęorum. Lapidibus grandinum de C cœlis ab angelis vngulæ equorum cecidiſſe traduntur. Quid igitur putas equitibus accidiſſe?

† quaſſatæ ſūt à calcationib. vel ſono pedū fortium eius. id eſt equorū eius fortium.

† domini cum fortibus.

CAP.

bitabat in littore maris; & in portu-
bus morabatur. Zabulō verò & Neph
¶ Cæteris deficientibus hæ duæ tribus obtulerunt animas ſuas morti in Regione Merome id eſt excelſi: quia pro populo Dei ſe obtulerunt diſcrimini.
thali obtulerunt animas ſuas morti
¶ Hoſtilis deriſio.
† in regione Merome. Venerūt reges 1
a ¶ Qui ſcilicet Iabin ſubditi erant. 2
& pugnauerunt: Pugnauerunt reges 3
a ¶ Prouincia in qua eſt torrens Ciſon iuxta aquas Mageddon.
¶ Subſannatio: quia nec animas ſuas ſeruauerunt.
Chanaan in Tanach, iuxta aquas Ma
geddo, & tamen nihil tulere prædan 4
a ¶ Quia in x. milibus Iſrael nec clypeus erat, nec haſta.
b ¶ Grandine & igni.
tes. De cælo dimicatum eſt contra 5
a a ¶ Angeli qui contra Siſaram pugnauerunt.
eos, ſtellæ manētes in ordine & cur- 6
ſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerūt:
b Torrens Ciſon traxit cadauera eo-
rum; Torrens Cadumim; Torrens 7
a ¶ Vox populi ſeſe magnanimiter exhortantis eſt: vt conculcet colla inimicorum ſuorum.
c Ciſon. † Conculca anima mea robu- 8
a ¶ Lapidibus grandinis de cęlo miſſis quaſi ſi vnguiæ equorum lapidibus percuſſæ ceciderunt. Quid putas equitibus accidiſſe? 9
ſtos. Vngulæ equorum † ceciderunt, 10
fugientibus impetu, & per præceps
ruentibus fortiſſimis hoſtium. Ma- 11
a ¶ Michael qui iubet per Delboram maledicere Meroz, id eſt contrariæ poteſtati, quæ præerat Chananæis. Meroz enim interpretatur arcanum. Cæteri enim angelis dimicantibus pro Iſrael, apoſtatæ angeli non ſolum non pugnauerunt ſed etiam aduerſati ſunt.
ledicite terræ Meroz, dicit angelus
domini, maledicite habitatoribus 12
eius, quia non venerunt ad auxilium
¶ Bellatorum.
domini, in adiutorium † fortiſsimo-
a Sanctas ſcilicet Saram, Rebeccam, Rachel, Liam, & huiuſmodi.
rum eius. Benedicta inter mulieres 13
Iahel vxor Haber Cinei: & benedi- 14 D
a ¶ Domini. b Sapienter & prudenter fecit.
catur in tabernaculo ſuo Aquam 15
a Vt hoſtis firmius ſe crederet illi, lac quidem nō vinum dedit: quia domus Rechab vinum non bibit.
petenti lac dedit & in phiala † prin- 16
cipum obtulit butyrum. Siniſtram 17
manum miſit ad clauū & dexterā
ad fabrorum malleos, percuſſitque
Siſaram † quærens in capite vulneri
locum, & tempus validè perforās,
inter pedes eius ruit, defecit & mor
tuus eſt. Voluebat ante pedes eius,
& iacebat exanimis & miſerabilis.
¶ Irriſio.
Per feneſtram reſpiciens vlulabat 18 E
mater eius, & de cęnaculo loqueba
tur: Cur moratˉ regredi currus eius,
quare tardauerunt pedes quadriga-
rum illius? † Vna ſapientior cęteris
vxoribus eius, hæc ſocrui verba re-
ſpōdit: Forſitan nūc diuidit ſpolia, 19
& pulcherrima fœminarū eligitur 20 21
ei. Veſtes diuerſorum colorū Siſa-
ræ traduntur in prædā, & ſupellex
varia ad ornanda colla congeritur.
Sic pereant omnes inimici tui do- 22
mine: qui autem diligūt te, ſicut ſol
in ortu ſuo ſplendet, ita rutilent.
a ¶ Adam. Quieſcit terra dum quieſcit peccatum: mouetur autem terra, id eſt qui habitant terram cum animas hominū mouent, & conturbant peccata. F
Quieuitque terra per quadraginta 23
annos.

* præ ... ribus.

† fortiu...

† abſci... put eiu... iudit &... dit tēp...

† Sapiē... minæ e... ſpēdeu... illa eti... ſpōdit... ne in... & diu... lia pu... puellæ... viri (i... vnicui... eis pu... duę pu... ſpolis... inter ſ... dunt)... diſcolo... Siſaræ... diſcolo... ſtis pol... diſcolo... veſtes... gionic... colla e... lij (a... præd...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In regione Merome.* id eſt, excelſa, quia in monte Thabor fuit congregatus exercitus Barac, ut fuit dictum ſuprà 4. ca.

2 *Venerunt reges.* qui erant confęderati ipſi Iabin.

3 *Et pugnauerunt.* quia venerunt ad expugnandum Barac & eius exercitum: vt habetur ſuprà 4. cap.

4 *Nihil.* Minus dicit & plus ſignificat: venerant enim ad deprædandum terram Iſrael, & tamen ipſi & ſua ibidem remanſerant.

5 *De cæ.* Hic conſequenter Delbora explicat cui iſta victoria ſit attribuenda, ſcilicet ipſi Deo: & ideo dicitur: *De cælo dimicatum*, ſcilicet fulgure & grandine.

6 *Stellæ manentes in ordi.* hoc dicitur ad differentiam illius victoriæ quæ facta eſt à Deo per Ioſue: vt habetur Ioſue 10. quia tunc ſol & luna ſteterunt per ſpatium vnius diei: in hac autem victoria non ſteterunt, ſed proceſſerunt in curſu ſuo.

7 *Torrens Ciſon, &c.* Ciſon & Cadumin ſunt nomina torrentium prope quos fuit bellum, & multi ceciderunt ibi & fuerunt ſubmerſi.

8 *Conculca anima mea.* id eſt, deſpice.

9 *Robuſtos.* id eſt, Siſaram & debellatores ſuos: qui confidentes in ſua fortitudine volebant populū domini delere.

10 *Vngulæ equorum ce.* ex magnitudine grandinis & fulguris & aſperitate locorum fuerunt læſæ & diſſipatæ.

11 *Maledicite terræ Meroz, &c.* Dicunt expoſitores noſtri communiter: quod angelus domini hic accipitur pro Michaele; qui præerat filijs Iſrael ad cuſtodiam: vt habetur Dan. 10. Meroz autem eſt nomen dęmonis qui excitauit Siſaram & ſuos ad veniendum contra filios Iſrael: cui dixit Michael eſſe maledicendum & malis angelis ſibi adiunctis, ideò ſubditur.

12 *Maledicite habita.* id eſt, exercitus domini, qui erat exercitus Iſrael: ſed magis venerunt ad nocendum. ſic ergo exponunt communiter doctores catholici. Hebræi autem aliter exponunt dicentes: quòd angelus domini hic intelligitur ipſe Barac miſſus à Deo ad pugnam prædictam, vt patet ex dictis ſuprà 4. cap. Angelus enim idem eſt, quod nuntius, Maleath enim quod eſt nomen Hebraicum: æquiuocum eſt ad angelum & ad nuntium. Meroz autem nomen hominis potentis, qui habitat propè locum vbi fuit bellum, & ideo magis fuit reprehēſibilis, eò quòd noluit venire quo alij qui erant longè. propter quod Barac dixit ei maledicendum & hominibus ſub eius poteſtate conſtitutis, & hæc expoſitio magis videtur concordare litteræ.

13 *Benedi.* Hic conſequenter Delbora commendat Iahel quæ Siſaram interfecit, vt patet ex prædictis 4. cap.

14 *Benedicatur in tabernaculo.* In Hebræo habetur: *Præ mulieribus in tabernaculo benedicatur*: id eſt, præ mulieribus habitantibus in tabernaculis, quæ non leguntur feciſſe tam viriliter & cautè. ideo ſubditur.

15 *Aquam petenti lac.* vt citius dormiret & grauius, vt dictū eſt ſuprà 4. capitulo.

16 *Et in phiala.* id eſt, apta pro principibus.

17 *Obtulit buty.* id eſt, lac pingue. Phiala enim ut uidetur non eſt vas aptum pro butyro. nam ſecundum Iſid. etymol. vlti. inter vaſa potatoria numeratur. Hebræi tamen dicunt hic: in phiala. i. in bacino. alias catino, eſt etiam vas in quo poteſt offerri butyrum propriè dictum. & ſecundum hoc dicunt aliqui quòd nō ſolum obtulit ei potum ut petierat, ſed etiam cibum. Cętera patent in litera vſque ibi.

18 *Per feneſtram.* vbi deſcribitur anxietas matris Siſaræ, eò quòd ultra modum tardabat venire, quam nurus ſua uolēs conſolari reſpondit.

19 *Forſitan nunc diuidit ſpolia.* bellatoribus ſuis.

20 *Et pulcherrima fœminarum.* de Hebræis.

21 *Eligitur.* ad concubitum. Vltimò ponitur concluſio cantici cum dicitur.

22 *Sic pereant omnes inimici tui.* qui te in tuis fidelibus perſequuntur: ſicut dictum eſt Saulo Act. 9. a. *Saule Saule, quid me perſequeris?*

23 *Qui autem diligunt.* In Heb. pro in ortu ſuo, habetur bigburato. i. in fortitudine ſua quod exponūt Hebręi de illa fortitudine ſolis futura. de qua dr̄ Eſa. 30. f. *Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis erit ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum.*

✻ CAP.

C A P. VI.

A a FEcerunt. ✣ Ioſephus. Poſt mortem Barac & Deboræ, Madianitæ rogantes Amalechitas & Arabes, caſtrametati ſunt ſuper Iſraelitas: & congreſſos ſibimet viri puguaces interemerūt, & cūcta depredabātur. Nam æſtatis tempore agētes exercitum, per hyemem Iſraelitas colere terram permittebant, vt laborantes cōprimere facillimè poſsēt. Erat igitur fames, & ciborum maxima difficultas.

B ✣ Hebræi, āni ſeptem de quibus dicitur, *Fecerunt Iſraelitæ malum in conſpectu dñi, &c.* pertinēt ad Gedeonis tempora, qui dominatū tenuiſſe dicitur annis quadraginta.

C Adam. Non dicuntur inualuiſſe ſuper populum Dei dū precepta cuſtodiunt. Cum ergo negligere cœpit mox inualuit hoſtis. Aduerſum nos quoque qui Iſrael ſecundum ſpiritum dicimur, ſpiritualis hoſtis inſurgit cùm negligimus mandata Dei, & inimicis tradimur, cum à gratia Dei deſerimur.

b *Cumque ſe.* Adam. Hæc patiebatur Iſrael ſecundum carnem. Seminabat terram: ſed quia pro peccatis ſuis traditus erat inimicis pro frugibus corruptionem metebat. Nos verò qui ſecundum ſpiritum Iſrael nominamur, aliquando ſeminamus, & non poſſunt inimici ſeminata corrumpere vel inſidiari agriculturæ noſtræ. Eſt autem quando ſata noſtra corrumpuntur, vnde: *Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.* Madianitæ ergo ſemina eorum corrumpunt qui in carne ſeminant, & eorum fructus exterminantur & pereūt. Quæ verò in ſpiritu ſeminantur, non pñt Madianitę corrumpere. Non.n.poſſunt dæmones aſcendere ad ſpirituales cāpos, & noualia ſpiritus temerare: eorū.ſ. qui non ſeminā̄t ſuper ſpinas, ſed innouant ſibi noualia. Frequēter etiā accidit, vt qui in ſpirituali opere multum deſudās plurimos fructus fecerit, & repleuerit horrea ſua fruge iuſtitię, & multa bona opera condiderit in conclaui conſcientiæ, ſed ſi negligat & poſt laborem procliuis ad voluptatem vergat, omnia illa bonorum ſemina dominante libidine corrumpentur. Ideo dictum eſt: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum.* Cuſtodiē dum eſt igitur cor ab oī peccato: præcipuè in tempore perſecutionis. Si qs enim tunc deneget fidē, omnes iuſtitię fructus amiſit, nudus repente factus & inanis, & diu quæſit⁹, & multò vix labore collectus ſubitò oīs labor effundit, ſecundum illud: *Omnes iniuſtitiæ eius quas fecerat, non recordabunt.* Oremus ergo vt perſecutionem ſuſtinere poſſimus, *quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpē.* Prætendit enī ꝓbatio noſtra non ſolùm vſque ad verba, ſed vſque ad ſanguinis profuſionem, quia Chriſtus quem ſequimur pro redēptione noſtra effudit ſanguinem ſuum: vt inde exeamus loti in ſanguine noſtro. Baptiſmus enim ſanguinis ſolus eſt qui nos puriores reddit, quàm aqua baptiſmi. de quo dicitur: *Baptiſmo habeo baptizari quem vos neſ.* Profuſionē igitur ſui ſanguinis baptiſma nominauit. Et ſi iſta non docens offendo: vereor ne baptiſma iſtud eminentius ſit illo baptiſmate, quod per aquā traditur. Illud.n.acceptum valdè pauci immaculatè vſq; ad exitū vitæ cuſtodiunt: hoc verò qui baptizatus eſt vltra peccare non poteſt. Et ſi temerarium nō eſt in rebus talibus audere aliquid, poſſumus dicere, ꝙ per illud baptiſma peccata præterita purgantur, per illud etiam futura perimuntur, & veniens princeps huius mundi ad talem animā non inuenit quicquā: imò ſanguinis profuſione ſopitur: nec audet in aliquo criminari animā morte ſua clarificatam, ſanguine lotā.

D Prou.4.d. — E — F — Baptiſmus ſanguinis. Luc.12.f. — Ioan.14.d.

c *Qui miſit ad eos virū prophetam, & locutus eſt: Hæc dicit, &c.* Quæſt.31. in lib. Iud.
AVGVSTINVS. Cur non dicatur nomen huius prophetæ,

C A P. VI.

¶ Adam. Dum eſſet iuſtitia in terra quieuiſſe dicitur: dum autem creuit iniquitas & fecerunt malum in conſpectu domini, tradidit eos in manu Madian.

FEcerunt autem filij Iſraël malum in conſpectu 1
a ¶ Dæmonum.
domini, qui tradidit illos in manu Madian ſe-
a ¶ Perfecta & condigna pœnitentia. b ¶ Spirituali afflictione. 2
ptem annis, & oppreſſi ſunt valde ab eis. Fece-
runtque ſibi antra & ſpeluncas in montibus * & * timentes ipſos Madianitas.
munitiſſima ad repugnandum loca. Cumque 3
a ¶ Qui ſeminat in carne de carne metet corruptionem.
ſeuiſſet Iſraël: aſcendebat Madian & Amalec cæterique orientalium 4
nationum: & † apud eos figentes tentoria: ſicut erant in † herbis 5 † aduerſus. † fructum terræ.
cuncta vaſtabant vſque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam †
pertinens relinquebant in Iſraël, non oues, non boues, non aſinos.
Ipſi enim & vniuerſi greges eorum veniebant cum tabernaculis ſuis
& inſtar locuſtarum vniuerſa complebant: innumera multitudo:
hominum & camelorum, quicquid tetigerant deuaſtantes. † Hu- 6 † Attenuatuſque. Rom. 5.a.
miliatuſque eſt Iſraël valde in conſpectu Madian: & clamauit ad do-
minum, poſtulans auxilium contra Madianitas. Qui miſit ad eos
virum prophetam, & locutus eſt: Hæc dicit dominus Deus Iſraël; 7
Ego vos feci conſcendere de Aegypto, & eduxi vos de domo ſeruitutis,
& liberaui de manu Aegyptiorum & omnium inimicorum qui affligebant 8
vos. Eieciq; eos ad introitum veſtrum, & tradidi vobis terram eo-

NICOLAVS DE LYRA.

FEcerunt. *Hic conſequenter deſcribitur quarta tribulatio quæ facta fuit per reges Madian, & à qua liberati fuerant filij Iſrael per Gedeonem, & diuiditur in duas partes ſcilicet principalem, & incidentalem. ſecunda incipit. 9. cap. Prima in duas, quia primò deſcribitur tribulatio. ſecundò liberatio, ibi:* Qui miſit ad eos. *Circa primum dicitur.*

1 Fecerunt autem fil. *non dicitur hic, addiderunt facere malum: ſicut in alijs tribulationibus dicitur poſt primam: cuius rationem adſignant Hebræi: dicentes, quòd per canticum Delboræ & Barac & eorum merita peccata præterita erant ſimpliciter dimiſſa.*

2 Qui tr. *vt deformitas vel dedecus culpæ non tranſiret ſine decore iuſtitiæ.*

3 Feceruntq; ſibi. *ſ. pauperes et debiles & timidi, vt ſe abſcōderēt.*

4 Et munitiſſima ad repu. *quantum ad potentes, vt ibi refugium haberent.*

5 Cumque ſeuiſ. *id eſt, tempore vernali quo ſemina incipiunt fructificare, vt nullus victus remaneret Hebræis.*

6 Ipſi. *itaquòd pro intemperie aeris non cogerentur exire de terra, donec omnia eſſent conſumpta. Cætera patent in litera.*

7 Qui miſit ad. *Hic conſequenter deſcribitur liberatio de dicta tribulatione. Circa qđ ſciendū: ꝙ ſicut ſuprà dictū eſt, et patet ex decurſu libri: qñ filij Iſrael peccabant affligebantur, & qñ pœnitebant liberabantur, et ideo dñs primò mittit eis reprehenſorem vt verè pœniteant. ſecundò adiutorē vt vincant, ibi:* Venit aūt angelus. *Circa primū dicitur:* Qui miſit ad eos virum. *Dicūt cōiter expoſitores noſtri, ꝙ fuit angelus in ſpecie viri, & ille idē qui infrà nominatur angelus. Hebræi aūt dicunt, qđ fuit Phinees filius Eleazari ſacerdotis. Et ſatis uidetur ex textu ꝙ iſte miſſus à Deo fuerit hō uerus, ſiue fuerit Phinees ſiue alius, quia dicitur in textu:* Miſit ad eos virum prophe. *Angeli uerò in ſacra ſcriptura non uocantur prophetæ, quantum mihi occurrit, et hoc rationabiliter, quia licet prophetica cognitio ſit clarior notitia fidei: tamen eſt ænigmatica. cognitio uerò angelorum qui cognoſcūt res in uerbo de qua eſt hic ſermo: clara eſt et abſque ænigmate.*

8 Ego vos feci con. *In ſignis mirabilibus, ſicut in Exo. continetur.*

✣ 1 Ne

M O R A L I T E R.

1 *Fecerunt autem filii Iſrael, etc.* Madi. Per Madian qui interpretatur, iniquitas, diabolus ſignificatur: qui ꝑꝑ excellentiā malitiæ non ſolum iniquus, ſed etiam iniquitas nominatur: per exercitum verò Madian diaboli ſatellites intelligūtur.
† *In herbis cuncta uaſtabant.* Per herbas intelliguntur initia bonorū operū: q̄ demones nitūtur deſtruere, ne fructus bonus inde ſequat̄: ſed ꝯ Median & eius exercitū à Deo mittit̄ Gedeon. per quē allegoricè Xp̄s ſignificat̄: qa Gedeō interpretat̄ circumiens in vtero. qđ bene cōuenit homini Xp̄o. nam ab inſtāti ſuæ cōceptionis fuit vir ꝑfectus in ſciētiis & virtutibus vtero virginali circūdatus: Hierm.31.d. *Creauit dominus nouum ſuper terram, femina circumdabit uirum.* Et ſic Xp̄s ſm qđ homo fuit vir circumiens in vtero. Huic autem dicitur.

MORAL.

prophetæ, latens cauſa eſt: non tñ nullam eſſe arbitror. Sed A quia poſt verba quibus exprobrauit inobedientiam populo, ſequitur ſcriptura dicens: *Et venit angelus dñi, & ſedit ſub quercu quæ erat in Ephra.* non abſurde intelligit iſte angelus noĩe viri ſignificatus, vt poſtea quàm hæc verba dixerit, veniret ad quercum, & ibi ſederit. Nomine enim virorum ſępe dicũtur angeli: ſed angelos prophetas dici non occurrit: quamuis eum qui propheta eſt, ſępe occurrat angelum dici. Sed ſi angelorum dicta prophetica nota ſunt.i. quibus futura prenunciauerunt: cur non poſſit angelus propheta dici?

a ✠ *Cumque.* Ioſeph. Gedeon Ioaſi filius, de tribu Manaſſe, paucos manipulos ſpicarum ferens, latenter eos terebat in torculari, cum metueret hoc publicè in area facere propter hoſtes. Tũc viſio apparuit ei, in forma iuuenculi, Dixitq; eum felicem, & charum Deo: B & hoc eſſe maximum propitiationis eius indicium. Cumque præciperet eum fiduciam habere, & feſtinare, quatenus defenderet libertatem, ille hoc impoſſibile ſibi eſſe dicebat, quando & tribus ex qua eſſet, multitudine priuaretur, & puer eſſet ad tantarum rerum opus infirmior. Deus autem quod deerat, ſe impleturum eſſe dicebat, eoque duce Iſraëlitis ſe victoriam præbiturum. (lib.5. Antiq. cap.10.)

Iſido. Gedeon Chriſtum ſignificat, qui ſub vmbra ſacræ crucis prędeſtinato incarnationis futuræ myſterio conſtitutus rectitudine iudicij quaſi virga electionẽ ſanctorum à vitiorum paleis ſequeſtrabat. (In lib. Iud. cap.3.) C

b Da

rum, & dixi: Ego dominus Deus veſter. Ne 1
timeatis deos Amorrhæorum in quorum ter-
ra habitatis. Et noluiſtis audire vocem meã. 2 3
Venit autem angelus dñi & ſedit ſub quercu
a quæ erat in Ephra: & pertinebat ad Ioas pa- 4
trem familiæ Ezri. Cumq; Gedeon filius eius 5

a In vmbra quercus, id eſt crucis. b A vitijs. c Virtutes.

excuteret atque purgaret frumenta in torcu-
lari, vt fugeret Madian: apparuit ei angelus 6 7
domini, & ait: Dominus tecũ virorũ fortiſſi- 8
me. Dixitq; ei Gedeon: Obſecro mi domine, 9
ſi dominus nobiſcũ eſt, cur ergo apprehen-
derunt nos hæc omnia? Vbi ſunt mirabilia e-
ius quę narrauerunt patres noſtri atque dixe-
runt: De Aegypto eduxit nos dominus? Nũc
autem dereliquit nos dominus & tradidit in
manu Madiã. Reſpexitq; ad eũ dominus, &
ait: † Vade in hac fortitudine tua, & liberabis 10

a Autoritate domini loquitur à quo miſſus eſt.

Iſraël de manu Madian. Scito q miſerim te. 11 12
Qui reſpondens ait: Obſecro mi domine, in
quo liberabo Iſraël? Ecce familia mea infima
eſt in Manaſſe, & ego minimus in domo pa-
tris mei. Dixitq; ei dñs; Ego ero tecũ & percu-
ties Madian quaſi vnũ virũ. Et ille, ſi inueni, 13
inquit, gratiã corã te, da mihi ſignum quòd 14

a Quia diabolus transfigurat ſe in angelum lucis.

b tu ſis qui loqueris ad me. Ne recedas hinc 15
c donec reuertar ad te, portans ſacrificium &

b *Da mihi ſignum.* Adaman. Vir eruditus, & habens Ieſu prędeceſſoris exemplum cautius agit. Sciebat enim poſſe angelos tenebrarum transfigurare ſe in angelos lucis, ideo examinat ſpiritum ſi à Deo ſit. Spiritualis.n. omnia examinat. Sic prædeceſſor eius Ieſus Naue cũ principe cęleſtis militię vidiſſet, inquirit, *ſi noſter es an aduerſariorum?* Iõ Gedeõ diſcutit angelicam viſionem diuerſitate & mutatione ſignorum. (D Hom. lib. 2.Cor.)

✠ Theodoret. Angelus honorem Deo debitum non ſurripuit, verùm ſacerdotis officio fungẽs, vbi virga percuſſiſſet petram, igne prodigioſo hoſtiam accendit.

c *Portans.* Aug. Aduertẽdum eſt, q Gedeon non ait angelo, offerã tibi ſacrificiũ, ſed afferã tibi ſacrificium meum, & ponam in cõſpe. tuo. vnde intelligendum eſt, nõ eũ angelo, ſed per angelũ ſacrificium obtuliſſe. Quod angelus oſtendit, qui non ab eo tanquã ſibi ſumpſit, ſed ait illi; *Accipe carnes et azymos panes: et pone ad petram illam et ius effunde.* Et cũ hoc feciſſet, extẽdit angelus dñi ſummum virgę, q̃ in manu eius erat & tetigit carnes & azymos, &c. Itaque ipſe angelus i ſacrificio officiũ miniſtrantis impleuit. Ignẽ eñi hõ miniſter vt homo ſine miraculo ſubieciſſet, quẽ mirabiliter vt angelus ipſe ſubiecit. Denique tunc cognouit Gedeõ quòd angelus dñi eſſet, hoc eñi ſcriptura continuò ſubdidit; *Et vidit Gedeon quoniam angelus dñi eſt.* Prius ergo tanquam cum homine loquebatur, quæ cum hominẽ Dei credidit, vt corã ipſo ſacrificium vellet offerre velut adiuuãdus pſentia ſctitatis ei*. (Quæſt. in lib.) (E) († 1.Reg.) F

2 Ingreſſus

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ne time.de. &c.* impendendo eis latriam.
2 *Et noluiſtis.* ſed ad idololatriam declinaſtis, & ideo meritò cecidiſtis in tribulationem iſtam.
3 *Venit autem an.* Hic conſequenter deſcribitur miſſio adiutoris angeli per cuius adſiſtentiam Gedeon habuit victoriam, & non fuit Phinees, ſed verus angelus. Circa quod primò ponitur vocatio ducis. ſecundò modus certaminis, cap. 7. Circa primum, primò datur duci preceptum ad aggrediẽdum pugnam. ſecundò ſignum ad cognoſcendum perſonã eſſe angelicam, ibi, *Et ille*, tertiò mandatum deſtruendi patris idololatriam, ibi, *Cumque adhuc eſſet.* quartò duplex ſignũ aſſequendi victoriam, ibi. *Dixitque Gedeon.* Circa primum dicitur; *Venit autem angelus domini in ſpecie viri.* Tamen erat verus angelus Dei, vt patebit ex ſequentibus.
4 *Et pertinebat ad Ioas patrem fam. &c.* Dicitur autem hic pater non ratione generationis, ſed quia erat potentior & principalior in familia ſua. diuidebantur enim tribus in familias, & familiæ in domos, & domus in capita virorum, ſicut dictum fuit Ioſue. 18. cap.
5 *Cumque Gedeon filius eius. &c.* ad prouidendũ ſibi de victu.
6 *Vt fugeret Madian.* ad aliquod fortalitium.
7 *Apparuit ei angelus domini.* in ſpecie viri.
8 *Et ait.* ſalutando eum.
9 *Dominus tecum virorum.* Non propter præterita nec propter eius conditionem, quia præparabat ſe ad fugam, ſed propter futura, in quibus habiturus erat ex Dei adſiſtentia victoriam. Vnde ſequitur poſteà.
10 *Vade in hac for. tua.* quam habebis per aſſiſtentiam meã.
11 *Et liberabis Iſrael.* non per teipſum, ſed per me. ideo ſubditur.
12 *Scito quòd mi. te. Qui reſpondens ait*; Cætera patet ex dictis.
13 *Et il.* Hic conſequenter datur ſignum Gedeoni, quòd verè anglus dñi loquebatur ei. & hoc eſt quod petit, dicens.
14 *Da mihi, &c.* ſcilicet miſſus ex parte Dei.
15 *Ne recedas, &c.* Non eſt intelligendum quòd per hoc vellet offerre ſacrificiũ ei qui ſibi apparebat, quod ſoli Deo eſt offerendum, cùm adhuc ignoraret ſi eſſet propheta, vel angelus à Deo miſſus, ſed quòd volebat experiri per ſignũ à Deo datum in acceptione ſacrificij per illum qui ſibi apparebat Deo offerẽdum, ſi eſſet verè à Deo miſſus. Nec in hoc peccauit, quia licet eſſet prohibitum offerre ſacrificium extra locum vbi erat tabernaculum, prout dictum fuit Ioſue 22. hoc tamen intelligendum eſt ſicut ibidem dictum fuit de modo communi. poterat tamen alibi offerri de ſpeciali mandato Dei per angelum, vel prophetam loquentem in nomine Dei, quod iſte Gedeon volebat experiri ſecundum illud 1. Ioan. 4. Probate ſpiritus ſi ex Deo ſint.

✠ 1 Azymos

MORALITER.

9 *Dominus.* Nam cum eo fuit Deus in vnitate perſonę propter quod vocatus eſt Emanuel. Ipſe Gedeon deſtruxit arcã Baal, & nouũ ſacrificiũ obtulit, vt in textu dr per quod fuit ſignificatum, quòd Chriſtus per ſe & per diſcipulos idololatriam deſtrueret, & Euchariſtiæ ſacrificium inſtitueret, quæ videmus eſſe cõpleta. Gedeon etiam ſua prece fecit rorem in vellus deſcendere. Per rorem autem verbũ prędicationis intelligitur Deut. 32. a. *Fluat vt ros eloquium meum.* Vellus eſt veſtimentũ ouis, propter quod ſignat populũ Iudaicum, qui dicebatur grex ouiũ domini ante aduẽtum domini. Per hoc autem q Gedeon rorem deſcendere fecit in vellus, ſignificatum fuit, q Chriſtus in perſona propria erat tantũ Iudeis prædicaturus. propter qđ dicit Mat. 15. c. *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Tunc etiã dixit diſcipulis ad pdicandũ miſſis, Mat. 10. a. *In viam gentium ne abieritis, ſed potius ite ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Et ſic ros pdicationis fuit tãtũ in Iudæa, quę per vellus ſignificatur, & Gẽtilitas fuit ſicca, quę per aream ſignificatur. Veruntñ quia poſteà Iudea verbũ Dei repulit, & Gentilitas illud deuotẽ recepit. propter quod Paulus & Barnabas Iudæis cõſtanter dixerũt Act. 14. g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniã repellitis*

a *Ingreſſus*. Gregorius Gedeon cum à paleis frumenta excu
A tereret angelum vidit,&c. Frumentum virga cædere eſt recti
tudine iudicij à vitiorum paleis virtutũ grana ſeparare. Hęc
agentibus angelus apparet: quia tanto magis Dominus inte
riora denuntiat, quantò ſe ſtudioſius homines ab exteriori-
bus purgant. Qui occidi hædum præcipit, id eſt, omnẽ appetitum noſtrę carnis immolari: carneſq; ſupra petrã poni, & ius carniũ ſuperfundi. Petra ſignificat Chriſtũ, de quo dicitur, *Petra aũt erat Chriſtus*. Carnes ſupra petrã ponimus, cum corpus noſtrũ Chriſti imitatione cruciam⁹, Ius etiam carniũ ſuperfudit. qui in conſeruatione Chriſti ipſas etiam cogitationes carnales exinaniuit. quaſi enim ius ex carne liquatum in petra funditur, quando mens à cogitationum carnalium fluxu vacuatur. Quod angel⁹ virga tangit, quia intentionem
B noſtram poteſtas diuini adiutorij non deſerit. De petra ignis exit, & ius carneſq; conſumit: quia afflatus à redemptore ſpiritus tãta cor noſtrũ flamma compunctionis cremat, vt omne quod in eo eſt illicitum operis & cogitationis exurat: perfecta enim mens ſolerter inuigilat, vt nõ ſolum peruerſa agere renuat ſed omne etiam quod in ſe per cogitationes turpiter ligatur, tergat.
b *Et obtul.* ✻ Proco. Sacrificium id dicit quod ad epulũ deſtinatum erat. Victima.n. non coquebatur iuxta legẽ. Cæterum ſub quercu ponit Abraham imitatus, ac ratus hunc fercula abſumpturum. Ille verò iure effuſo, carnes ponè petram collocare iuſſit, baculoq; igne incẽſo abſum-
C pſit. Continet autem hoc figuram paſſionis Chriſti, qui ſemetipſum obtulit pro nobis in odorem ſuauiſſimum Deo, & patri. Ipſe eſt enim pax noſtra, qui ambo in vnum redegit quique culturas dęmonicas a patribus traditas gentibus ad exemplum Gedeonis aboleuit.

offerens tibi . Qui reſpondit, Ego præſtolabor
a aduentum tuum . Ingreſſus eſt itaque Gedeon
a ¶ Omnem ſcilicet carnis appetitum .
& coxit hœdum, & de farinæ modio azymos pa 1
a ¶ Carnales cogitationes.
nes, carneſque ponens in caniſtro, & ius car-
nium mittens in ollam tulit omnia ſub quercu, 2
¶ Vt miniſtro.
b & obtulit ei . Cui dixit angelus Domini : Tolle
a ¶ Chriſtum cuius imitatione corpus noſtrum cruciamus.
carnes & azymos panes, & pone ſupra petram il
lam, & ius deſuper funde. Cumque feciſſet ita,
extendit angelus Domini ſummitatem virgæ, 3
quam tenebat in manu, & tetigit carnes & pa-
a ¶ Afflatus, ſcilicet, à redemptore ſpiritus.
b ¶ Id eſt Quia in carne Chriſti totius mundi deleta ſunt peccata; virga. ſ. percuſſa. l. cruc. fixa: nec ſolum facta ſed etiam cupiditates purgauit: caro enim hœdi culpam facti, ius ſignificat illecebras cupiditatis: exiit ignis de petra: quia caro Chriſti diuino ſpiritu repleta omnia peccata excuſſit, vnde, Ignem veni mit. in terram.
nes azymos. † Aſcenditque ignis de petra, & 4
carnes azymoſque panes conſumpſit : angelus
autem Domini euanuit ex oculis eius. Videnſ-
que Gedeon quod eſſet angelus Domini, ait : 5
Heu mi Domine Deus : quia vidi angelum Do-
mini facie ad faciem. Dixitque ei Dominus :
Pax tecum ; Ne timeas, non morieris ; Aedifica- 6
uit ergo Gedeon altare Domino, vocauitque il
lud Domini pax vſque in præſentem diem. Cum 7
que adhuc eſſet in Ephra quæ eſt familiæ Ezri,
nocte illa dixit Dominus ad eum . Tolle taurum 8
patris tui, & alterum taurum annorum ſeptem, 9
a ¶ Superior, vel deuorator.
deſtrueſque aram Baal, quæ eſt patris tui ; & ne- 10
mus quod circa aram eſt ſuccide : & ædificabis al 11
tare Domino Deo tuo ĩ ſummitate petrę huius, 12

August. Quęritur quare Gedeon auſus ſit ſacrificium of- D
ferre præter locum vbi iuſſerat Deus? prohibuit.n. extra ta- Queſt. 36. in lib. Iud.
bernaculum ſuum ſacrificari ſibi, cui templum ſucceſſit: tẽpore autem Gedeonis tabernaculum erat in Silo. Sed ſciendum, q; angelum primò prophetam putauit: & de offerẽdo ſacrificio Domini in illo cõſulit. Quod ſi ille prohibuiſſet, nõ fieret: Sed quia annuit autoritatem Dei Gedeon ſecutus eſt. Ita.n. Deus legitima illa conſtituit, ut leges nõ ſibi, ſed hoib. daret: vnde qđ preter illa ipſe præcepit: non a tranſgreſſoribus, ſed ab obedientib. impletum eſt. Sicut Abrahę de immolando filio. Gen. 22.b. Sic Helias extra tabernaculũ 3.Reg. 18.f. Domini ad conuincendos ſacerdotes idolorum ſacrificauit ex præcepto Domini: qui hoc ei reuelatione & inſpiratione iuſſit. Quanquam tanta conſuetudo pręter tabernaculũ ſacrificãdi crebuerat: 2.Paral. 12. vt etiam Salomon in excelſis ſacrificaſſe inueniatᷣ: nec eius E ſacrificium fuiſſe reprobatũ: † 1.q.1.c2. Scriptura. & tamen notantur reges, qui inter opera laudabilia nõ deſtruxerunt excelſa, vbi cõtra legem Dei populus ſacrificare conſueuerat, & qui deſtruxit, magis laudatur. Ita Deus conſuetudinem populi ſui, q̃ pręter eius tabernaculum, tamẽ nõ diis alienis offerebat, ſed Deo ſuo ſuſtinebat; poti⁹ quam vetabat, etiam ſic exaudiens offerentes. Quod autẽ Gedeon fecit, per angelũ pcuratũ eſt, vt prophetice fieret, vt in prophetia petra illa commendaretur, cui non ſacrificatũ eſt, ſed de illa ignis memoratur exiſſe, quo ſacrificiũ cõſumeretur. Siue enim per aquam quam percuſſa petra effudit in eremo, ſiue per ignem donum Spiritusſancti ſignificetur, quod ditiſſimè ſuper nos effudit Chriſtus, vñ, *Si quis ſitit, veniat, et bibat. Qui cre* Ioan. 7.f. *dit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, hoc aũt dixit de ſpiritu quẽ accepturi erant credentes in eum.* Et alibi; *Viſæ ſunt illis linguæ diuiſæ velut ignis, &c.* Act. 12.a. Et ipſe Dominus ait : *Ignem veni mit-* Luc. 12.f.

August. | *tere in* F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Azymos. *Ex hoc dicunt Hebræi, quòd erat ſolennitas paſchalis, In qua Iudæi ſeptem diebus vtuntur azymis. Sed hoc argumentũ non valet, quia panes Domino oblati debebant eſſe azymi etiam alijs temporibus.*

2 Tulit omnia ſub quercu. *Non tanquam ei ſacrificans ſed vt per eum offerretur Deo ſacrificium, ideo ſequitur poſtea.*

3 Extendit Angeles Domini ſum. virgæ quam te. in ma. *tanquam offerens ſacrificium.*

4 Aſcenditque, &c. *in ſignum diuinæ acceptationis. Sequitur.*

5 Heu mi. *Ex hoc enim quod ſcriptum eſt Exo. 32. d.* Non videbit me homo & viuet. *ſurrexit opinio inter vulgares & ſimplices Iudæorum, quod homo videns Deum vel angelum ſibi apparentẽ in ſpecie aliqua ſenſibili, deberet citò mori, quod non erat verum, ideo ſubditur,*

Ne time.

6 Ne time. *hoc dicitur hic per anticipationem, quia non ædificauit illud, niſi poſt diuinam reuelationem, quæ habetur parte ſequenti.*

7 Cumque adhuc eſſet in Ephra quæ eſt familiæ Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum Tolle taurum. *Hic conſequenter datur Gedeoni mandatum patris ſui idololatriam deſtruendi, cum dicitur.*

8 Dixit Do. *qui idolo Baal ſacrificari debebat.*

9 Et alterum taurum. *i. impinguatum ſeptẽ annis, vt idolo Baal ſacrificetur.*

10 Deſtrueſque. *tanquam abominans idololatriam.*

11 Et nemus quod circa aram eſt ſuccide, & ædificabis altare Domino Deo tuo in ſummitate petræ huius. *vbi homines exercebant luxuriam.*

12 Et ædificabis altare Domino. *Iſtud eſt altare de quo ſupra dictum eſt per anticipationem, quod patet ex hoc quod ſubditur.*

In ſummi

MORALITER.

✻ *pellatis illud et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cõuertimur ad gẽtes, ſic.n. præcepit nobis Deus.* Et tunc fuit ros in area. i. ĩ Gẽtilitate, & ſiccitas in vellere. i. in Iudæa per vellus ſignificata, vt dictũ eſt. Moral. Aũt per Gedeonẽ ſtudioſus in ſacra ſcriptura ſignificatur. quia ſicut dictum eſt, Gedeon circumiẽs in vtero interpretatur. Vterus aũt in quo concipiũtur & nutriunt ecclesię filij ſpecialiter literati eſt ſacra ſcriptura. Vñ ſuper illud Pſal. *Errauerunt ab vtero.* dicit Aug. i. à lege. Hunc autem vterum circumit ſtudioſus per diligentem inquiſitionem. Iſte etiam ſicut alter Gedeon deſtruit aram Baal falſam doctrinam confutando. & aliam aram conſtruit, ſanam doctrinam confirmando. Ipſe ẽt Deo principaliter operante ros diuini verbi influit in vellus ſimplicibus Chriſtianis p̃dicando qui per vellus ſignificantur. & vellus rorare ceſſat, qñ ex feruore deuotionis ſe transfert ad prædicandum infidelibus per aream ſignificatis, & tunc ros eius eſt in area, & non in vellere, quia in duobus locis non poteſt ſimul eſſe.

tere in terram.

A a ⁜ *Tolleſq;.* Theodoretus. Quare Deo iuſſit offerre vitulum, qui pro Baal nutriebatur, quia traducebat eos ab errore ad veritatem, propterea tum aram illius euerti, tum etiam lucum abſcindi præcepit. Decebat enim eum qui talem gratiam erat adeptus, nō ſolum pium eſſe, ſed aliis quoq; pietatis eſſe magiſtrum.

Quæſt. 16. in Ioſue.

Iſidorus. Quem pater idolis deputauit, hunc Gedeon occidit, & alium ſeptēnem immolauit Deo, in quo oſtendit poſt aduentum Chriſti, omnia Gentilitatis ſacrificia abolenda, ſolumque iam ſacrificiū paſſionis Chriſti ꝓ redēptione populi Deo eſſe rēdū. Ipſe n. eſt vitulᵘ ſeptennis, plenus. ſ. ſpū ſeptiformi.

† In ordinatione. i. & ordinabili ſtrue præparabis ipſum. In lib. Iudi.

d Igitur. Adam. Conueneſunt aduerſum Iſrael Madianitæ, qui interpretantur extra iudicium, qui. ſ. extra iudicium Dei ſunt, & extra legem peccauerunt, & extra legem peribunt. & Amalec. i. populus ablingens, natio. ſ. terrena ventri & gulæ dedita, carnalis. ſ. Iſrael conuenit contra ſpiritualem. Miſcentur eis etiam filij Orientis. Omnis enim qui ſuper ſe nomen Chriſti ſuſcipit, filius eſt dicitur orientis. de Chriſto enim dicitur, *Ecce vir oriens nomen eſt illi.* Sed non ſemper qui Chriſti nomē habent in eccleſia Chriſti permanent: cum hæretici qui cenſentur nomine Chriſti, eccleſiam & fidem expugnāt, filij oriētis cum Madianitis & Amalec expugnant populum Dei cum paganis. i. & Iudeis.

* vel ciuitatis.

B

† Et Ioas omnib. qui ſtabant aduerſum eū.

Zach. 6. c.

b ⁜ *Cumq; ſurrexiſſent, &c.* Hieronymus. Primum omnium Aſiæ regnaſſe Ninum Beli filium, omnes Græcæ & Barbaræ narrant hiſtoriæ. Hic aduerſus Zoraſtrem magū, regem Bactrianorum forti certamine dimicauit, & in tantā peruenit gloriā, ut patrē ſuū Belū referret in Deū, q Hebraicè Dñ Bel, & iuxta Theodotionē ſub idolo Babylonis, hoc appellatᵘ noīe. Hūc Sidonij & Phœnices appellāt Baal. Didicimus exordium

Comm. in Oſe. c. a.

C

a † ſuper quam ante ſacrificium poſuiſti, tolleſque 1
taurum ſecundum, & offeres holocauſtum ſu- 2
per ſtruem lignorum, quæ de nemore ſuccide- 3
ris. Aſſumptis ergo Gedeon decem viris de ſer-
uis ſuis, fecit ſicut præceperat ei Dominus. Ti-
mens autem domum patris ſui, & homines illius
ciuitatis, per diem noluit facere, ſed omnia no-
b cte compleuit. Cumque ſurrexiſſent viri oppi-
di eius mane, viderunt deſtructam aram Baal,
lucumque ſucciſum, & taurum alterum impoſi-
tum ſuper altare quod tunc ædificatum erat.
Dixeruntque adinuicem: Quis hoc fecit? Cumq;
perquirerent autorem facti, dictum eſt: Gedeon
filius Ioas fecit hæc omnia. Et dixerunt * ad
Ioas, Produc filium tuum huc, vt moriatur, quia
deſtruxit aram Baal, & ſuccidit nemus. † Qui-
bus ille reſpondit, Nunquid † vltores eſtis Baal, 4
vt pugnetis pro eo? Qui aduerſarius eſt eius, 5
moriatur antequam lux craſtina veniat. Si Deus
c eſt, vindicet ſe de eo qui ſuffodit aram eius. Ex

a ¶ Illi Circumdein in vtero, hic eſt Chriſtus qui in vtero virginis incarnatus, intra vterum ſuum per ſubſtantiam ſubmiſſitatis, & extra mundum per poteſtatem maieſtatis.
b ¶ Id eſt, fortis contra Baal.

illo die vocatus eſt Gedeon Ierobaal, eò quod
dixiſſet Ioas, † vlciſcatur ſe de eo Baal, qui ſuf- 6

a ¶ Extra iudicium. b ¶ Populus ablingens, i. ventri & gulæ deditus.
¶ De iudicio.

d fodit aram eius. Igitur omnis Madian & Ama- 7

a ¶ Adam, i. lxx. Orientis filii, ſcil. eſt, falſi Chriſtiani

lec, & Orientales populi congregati ſunt ſimul
& tranſeuntes Iordanem caſtrametati ſunt in

a ¶ Adam. In deiectis ſ. & humilibus locis, caſtra ponunt qui populum Dei expugnare volunt.
b ¶ Lxx. Spiritus domini confortauit Gedeon.
c ¶ impleuit eum ſpiritus ſapientiæ & intellectus, & ſpiritus conſilii & fortitudinis.

e valle Iezreel. Spiritus autem Domini induit

a ¶ Adam. Lxx. & vocauit poſt ſe Abiezer, qui ſcilicet nuſquam erat. Interpretatur autem patris noſtri auxilium: non ergo aliquem hominem, ſed patris ſummi videtur vocaſſe auxilium.

Gedeon, qui clangens buccina conuocauit do-
mum Abiezer, vt ſequeretur ſe. Miſitque nun-
tios in vniuerſum Manaſſen, qui & ipſe ſecutus
eſt eum: Et alios nuntios in Aſer & Zabulon &
Nephthali, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon 8

D

dium dæmonis, in) hominis in dæmonem conſecrati.

⁜ Aug. Solet dici Baal nomen eſſe apud gētes illarum partiū Iouis, q. lingua Punica putatur oſtendere. Nam Baal Punici vir dicere Dominum, vnde Baalſamen, quaſi dominum cœli intelliguntur dicere. Samen quippe apud eos cœli appellātur. Et quoniam iſtæ linguæ non multum inter ſe differunt, meritò creditur de filijs Iſrael hoc dicere ſcriptura, quod ſeruierunt Baal, &c.

Quæſt. Iud.

⁜ Tertull. Iudæi & bubulum caput, & vaccas aureas & lucos colebant, & Baali ſe mancipabant: vnde probatur eos ſemper idololatriæ crimine reos deſignatos ex inſtrumento diuinarum ſcripturarum.

Lib. adu. Iud. ca.

c *Si Deus eſt, vindicet ſe, &c.* ⁜ Tertul. Si dii veſtri beneficium aliquod operantur, ſi perditi conſeruant, ſi damnati liberant, ſi deniq; mortui viuos tuentur: iam vtiq; primi ſuas ſtatuas, & ædes tuerentur.

Apolo.

⁜ Idem. Qui nihil ſentiunt, tam impunè læduntur, quā fruſtra coluntur.

Cap. 1

e *In valle Iezrael.* Adam. Quę interpretatur ſemen Dei. Non enim audent aduerſarij illuc ire, vbi ſunt iam nati fructus ſpiritus, ſed vbi adhuc ſemen Dei iacet, & nōdum fructus aſcendit. Aliud enim cecidit ſecus viam, & volucres cęli diripiūt illud: hi ſunt, ſcilicet, qui audiunt verbum Dei, & cum lætitia ſuſcipiunt. Venit autem diabolus, & tollit verbum vel ſemen de corde eorum. Sic ergo illi veniunt, & volunt tollere ſemen Dei de corde eorum in quibus ſeminatū eſt quia inueniunt eos in vallibus poſitos, & ima ſectantes: humiliter enim & indignè & Iudaico intellectu ſuſcipiunt verbum Dei. Qui autem ab humilitate literæ ad excelſa ſpiritus cōſcendit nihil ei rapiunt Madianitæ, vel Amalecitæ: ſed neque filii Orientis, quia conſtitutus eſt in vertice intelligentiæ ſpiritualis.

Luc. 8

E

a Si ſal

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In ſummitate petræ huius ſuper quam ante ſacrificiū poſuiſti, tolleſq; taurum.* Quia in vno loco non poterant ab eodem ædificari ſimul duo altaria.

2 *Tolleſque taurum ſecundum.* impinguatum ſeptem annis, vt prædictum eſt.

3 *Et offeres holocauſtum, &c.* Ex prædictis patet, quod ędificando altare alibi quam in loco tabernaculi, & offerendo ibi nō peccauit, quia hoc fecit de ſpeciali mandato Dei, vt patet ex prędictis. Cætera patet vſque ibi.

4 *Nunquid vltores eſtis Baal.* Hoc dixit, quia nolebat filium ſuum mori.

5 *Qui aduerſarius eſt eius.* Non per hominem, ſed per ipſum Baal ſi Deus eſt, quia poteſt ſe vindicare.

6 *Ex illo die vocatus eſt Gedeon, &c.* Id eſt, fortis contra Baal ſecundum proprietatem Hebraici ſermonis, quia non vindicauit ſe de eo Baal, cum tamen deſtruxiſſet altare eius.

7 *Igitur omnis Madian, & Amalec, &c.* Hic conſequenter datur Gedeoni duplex ſignum aſſequendi victoriam, & primò deſcribitur belli præparatio, cum dicitur, *Igitur omnis Madian, & Amalec.* & patet litera, ſecundò ſubditur eius petitio & conceſſio ibi.

D

8 *Dixitque Gedeon, &c.* Videtur quod Gedeon peccauerit petendo ſignum, cum iam eſſet certificatus, quod ille qui ſibi apparuerat & victoriam promiſerat, eſſet verus angelus Dei vt patet ex prędictis. Ad quod dicendum, q. quando petitur ſignum ex diffidentia poſt certificationem de nuntio Dei peccatum eſt. Sed quando petitur ex quadam familiaritate diuina & voluntate ſeu deſiderio, vt manifeſtetur Dei gloria tunc non eſt peccatū. Sicut Ezechias petiit ſignū de ſanitate ſua futura, quam tñ annuntiauerat ei Eſaias propheta vt hř 4. Reg. 20. & Eſa. 38. & hoc modo petiit Gedeon ſignū de victoria ſibi futura, & patet litera hoc excepto.

1 Conch

a ad Deum; Si ſaluum facis per manum meam
a ¶ Illud Non hoc ſignum quaſi incredulus petijt, ſed futura myſteria prauidit, & diligenter explorat, vt amplius credat myſterium, cum intellexerit miraculum.
b ¶ Populum Iudæorum.
populũ Iſrael, ſicut locutus es, ponam hoc vel
a ¶ Vbi meſſis purganda eſt, & paleæ a frumento ſeparandæ.
¶ Totius orbis ſ. in quo latius Iudæa cultu Gentilis ſuper inito arebat.
b ¶ Verbum Dei quod ſactum eſt in tempore legis.
b lus lanæ in area. Si ros in ſolo vellere fuerit, &
c a ¶ Quia cæteras gentes nullus humor diuini eloquij infundebat.
in omni terra ſiccitas; ſciam quòd per manum
meã, ſicut locutus es, liberabis Iſrael. Factũq;
a ¶ Et Chriſtus miſit aquam in peluim, & lauit pedes diſcipulorum.
eſt ita. Et de nocte cõſurgens, & expreſſo velle
a ¶ Concha. b ¶ Sancta verbi.
re 1 concham rore impleuit. Dixitq; rurſus ad 2
Dominum; Ne iraſcatur furor tuus cõtra me, 3
ſi adhuc ſemel tentauero, ſignum quærens in
a ¶ Iudaicus populus. b ¶ Cum perierint, ſauces donans Iſrael & fontem aquæ viuæ negauerint, arefiat in peccatoribus Iudæorum ros fidei.
c ¶ Gentilitas.
vellere. Oro vt ſolum vellus ſiccum ſit, & om-
d a ¶ Diuini verbi.
nis terra rore madens. Fecitque Dominus no
cte illa vt poſtulauerat; & fuit ſiccitas in ſolo
vellere, & ros in omni terra.

a *Si ſal. fa.* Adam. Cum multa ſint & innumera ſigna quę petere potuiſſet ad confirmandam promiſſionem Dei, quæritur quare poſt angelicam vocem & promiſſionem cęleſtẽ, hoc nouum ſignum petijt? quo impetrato vellus in peluim exprimit, quare cõuerſo ordine ſm ſignum depoſcit, pręſertim cum dictũ ſit, *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Sed exitus rei docet non eſſe factum contra mandatum. Nõ enim exaudiſſet Deus petitionem ſi fuiſſet contra legem. Videnda eſt ergo huius myſterij ratio. Memini autem quendam ex prædeceſſoribus noſtris vellus lanæ populum Iſrael dixiſſe. Reliquam autem terram reliquas gentes, & rorem qui cecidit ſuper vellus, verbum Dei eſſe, quod illi ſoli populo cęlitus miſſum eſt. Supra ſolum enim Iſrael ros diuinę legis venerat. Siccitas autem omnes gentes habebat, B quas nullus humor diuini verbi infundebat.

✠ Ambroſius. Gedeonis exẽplo oſtenditur, non omnium eſſe miracula mereri Diuinę poteſtatis, ſed eorum quibus religioſæ deuotionis ſtudia ſuffragentur, & diuini eos fructu operis abdicari, qui reuerentiæ cęleſtis ſunt exortes. Oſtenditur etiam in myſterio, quod ad inſtaurandam Eccleſiam Dei filius humani corporis ſacramenta ſuſceperit, abdicato populo Iudęorũ, quib. beneficiorũ adẽpta ſunt miracula diuinorũ.

✠ Auguſt. Cum in holocauſti concrematione non terreſtri igne, ſed cęleſti flamma hoc oſtendebatur, quod futurũ tũc bellum, non humanis viribus, ſed cęleſti auxilio proficeret: & ros prius demonſtrabat in ſolo vellere oſtenſus, quod Diuina miſeratio, quæ tunc in Iſrael fragili & molli populo fuerat, lenitas gentium iras ſicut aqua ignẽ poſſit extinguere.

✠ Idem. Licet Gedeon fortis eſſet & fidẽs, plenaria adhuc de Dño futuræ victoriæ documenta quærebat dicens, Si ſaluũ facis, &c. Ros in vellere, fides erat in Iudæa, quia ſicut ros verba Dei deſcendũt Deut. 32. poſtquam ros ille exaruit in pectoribus Iudęorum, fons meatus ſuos in corda gentiũ deriuauit.

✠ Theodoretus. Poſtulauit Gedeon vt rore perfunderetur vellus, tota vero terra ſicca permaneret: poſt hęc autem vt C humectaretur terra, ſolum autem vellus rore careret. Quæ verba innuunt Iſraelitas quõdã gratia potitos eſſe, ſicut vellus rore, at poſtea vniuerſam hominum naturam adeptam eſſe ſpiritalia dona, quibus tanquã rore vellus Iſrael priuatus eſt.

✠ Chryſoſt. Vellus ſacrificia Iudęorum ſignificabat, in quibus iuſſerat ſibi Dominus pecora offerri. In illud ergo vellus deſcendit pluuia, quia in ſola fuit Iudęa legis cultura. Poſteà vero demonſtratur nobis transferri ſacrificia a ſynagoga, & totam aream mundi impleri prędicatione Chriſti.

b *In area.* Orig. Non vbicunq;, non in campo, nec in ſaltu, ſed in area vbi meſſis eſt, *Meſſis quidem multa, operarij autẽ pauci.* Præuidebat enim per Spiritumſanctum, quia Chriſtus in area congregat populũ ſuum, & ibi eũ expurgat, *tenẽs ventilabrum in manu ſua.* Non ergo ſine cã vir tantus aut talis, cuius ẽt Apoſtolus in catalogo prophetarum facit mentionẽ, areã delegit ponendo velleri. Nec ſine cã expreſſit vellus in peluim & repleuit eã aqua. Chriſtus.n. exuit veſtimenta ſua, & præcinctus linteo miſit aquam in peluim & lauit pedes diſcipulorũ. Vides ergo quia hæc adumbrabant prophetę quę erant in nouiſſimis tẽpibus implenda per Chriſtum. Aqua ergo miſſa in peluim, ros erat gratiæ cęleſtis, quo lauantur pe- D des diſcipulorum. vnde ait, *Vos autem mundi eſtis propter verbũ quod locutus ſum vobis.* Sed & nos ſi pręb.. imus pedes noſtros paratus eſt Ieſus lauare pedes animæ noſtræ, & purgare eos cæleſti rore gratia Spiritusſancti, verbo doctrinæ: non enim ſolos Apoſtolos mundos eſſe voluit, ſed etiam omnes qui credunt per verbum eius, & omnibus cum Petro dicit: *Niſi lauero te non habe. partem mecum.* Nemo enim habet partem cũ Ieſu, niſi lotus & mundus. Exue precor Domine veſtimenta, quæ propter me induiſti, accingere propter me, mitte aquam in peluim, & laua pedes ſeruorum tuorum, dilue ſordes filiorum tuorum & filiarũ, laua pedes animæ noſtræ, vt imitantes te & ſectantes exuamus nos vetera veſtimenta, dicentes, Exui veſtimentum meum, quomodo induam illud? Laui pedes meos, quomodo ſordidabo eos? Cum enim laueris pedes meos ſtatim facies me recumbere tecum & audire, *Vos voc. me magiſter & Dom. & bene dicitis, ſum etenim, &c.* Volo ergo lauare pedes fratrũ meorum. Ideo haurio aquam de fontibus Iſrael, imò exprimo de Leuitico vellere, nunc de vellere libri Iudicum vel libri Regũ, de vellere Eſaiæ vel Hieremiæ, & mitto eã in peluim animæ meæ, concipiens ſenſum in corde meo, & accipio pedes eorũ qui ſe pbent ad lauandum, ut oẽs purificati per verbum non abijciamur de thalamo ſponſi pro ſordidis indumentis, ſed candidis veſtibus, lotis pedibus, mundo corde recumbamus in conuiuio ſponſi Ieſu Chriſti.

Ibidem b. — Colo.3.b. — Io.13.b.

c *Si ros in ſolo velle. &c.* Augu. In tentatione Gedeonis quod prænunciare Dñs volebat, oſtendit in compluto ſcilicet vellere & area tota circumquaq; ſicca figurare primum populũ Iſrael, vbi erant ſancti cum gratia cęleſti tanquam pluuia ſpirituali, & poſtea cõpluta area, ſiccato vellere figurare eccleſiam Dei toto orbe diffuſam, habentem non in vellere tanquam in velamine, ſed in aperto cęleſtem gratiam, priore populo velut ab eiuſdem gratiæ rore alienato atque ſiccato. | Deut.10.b. 1.Ma.1.g.

d *Oro, &c.* Adam. In ſecundi quoq; ſigni ratione in quo ait, vt ſupra oẽm terram ros deſcendat, ſupra vellus autem ſiccitas maneat, vide oẽm populum hunc qui per omnem terrã ex gentib. congregatus eſt, habentem nunc in ſe rorem diuinum & in os ei rore infundi & propheticis literis irrorari, & euangelico humore vireſcere. Illud aũt vellus.i. Iudaicũ populum ſiccitatem verbi Dei patientem ſecundũ illud, *Erunt filii Iſrael multo tempore ſine rege, ſine principe, ſine propheta, &c.* Propheta quoq; aduentum Chriſti deſcribens, ait, *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicid. ſuper terram.* Deſcendit.n. ſicut pluuia in vellus populi circumciſionis, & ſicut ſtilli.ſ. ſuper terrã.i. ſuper reliquã terrã deſcẽdit Chriſtus. Sed ſtillans ẽt ſuper nos & guttas nobis gẽtib. cęleſtis roris afferens, vt & nos bibamus qui eramus ſup terrã iugi ariditate ſiccati. Hũc ergo myſterij ordinẽ S. Gedeõ ꝓphetico ſpũ intuens, ẽt ſm ſignũ cõuerſo ordine petit. Sciebat.n. rorẽ diuinũ qui eſt aduentus filij Dei, nõ ſolũ Iudęis, ſed poſt ẽt gentib. eſſe futurũ quia ex incredulitate Iſrael ſalus ſit gentib. & hoc eſt quod pro ariditate velleris vniuerſa terra diuini roris gratia infundit.

Homil.8. — E — Oſee.3.b. — Pſal.71.a.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Concham rore. *In Hebræo habetur, bacinum.*

2 Dixit rur. *Similem modum loquendi habuit Abraham cum Domino, quando voluit replicare petitionem ſuam de ſalute Sodomorum, vt habetur Gen. 18.*

3 Si adhuc ſe. *Non accipitur hic tentatio prout tẽtatio Dei dicitur peccatum, quid eſt quando aliquis exponit ſe periculo volens per hoc experiri diuinum auxilium, cum tamen habeat quod agere poſſit ſecũdum viam humanam, ſicut eſt probatio in duello, & tactus ferri candentis, quæ merito reprobantur in iure canonico, ſed accipitur hic tentatio pro petitione ſigni procedente ex confidentia Dei, & vt eius gloria amplius manifeſtetur, vt ſupra dictum eſt.*

A D D I T I O.

In c. 6. Iudicum vbi dicitur in poſtilla. Angeli verò in ſacra ſcriptura non vocantur prophetæ.

Licet cognitio angelorũ, quę res in verbo cognoſcũt, ſit clara & abſq; ænigmate, ex hoc ſolo non ſequeretur quod non poſſent dici prophetę niſi cum alio adiuncto, prout ſupra prologum Pſalterij Deo duce declarabitur, &c.

Replica. Circa librũ Iudicum facit modicum Burgen. niſi circa c. 6. vbi poſtillator dicit angelos in ſcripturis nõ dici ꝓphetas ꝓp claram viſionem diuinæ eſſentię, Burgen. promittit ſup prologũ Pſalterij de hoc dicere, vide ibi correctoriũ.

C A P. V I I.

1 I GITVR Ierobaal, qui & Ge-
deon de nocte conſurgens,
& omnis populus cum eo,
venit ad fontem qui voca-
tur Harad. Erant autem
caſtra Madiam in valle ad
Septentrionalem plagam
collis excelſi. Dixitque Dominus ad Gedeon:
a ¶ In bellis humanis numeroſior exercitus præſtat tutiora ſubſidia: ſed non eſt ita in diuinis: non enim clarum diuinæ virtutis eſt opus ſi humanis adminiculis fulciatur. Nõ enim ſaluatur rex ex multitudine virtutis ſuæ.
Multus tecum eſt populus, nec tradetur Madian
a ¶ Victoriam meam ſibi aſcribat.
in manus eius, ne * glorietur contra me Iſrael, &
dicat, meis viribus liberatus ſum. Loquere ad po-
pulum, & cunctis audientibus prædica: † Qui 2
a ¶ Quaſi dicat, certamina fortibus viris derelinquat, ne exemplum timoris & formidinis cæteris præbeat.
a formidoloſus & timidus eſt, reuertatur. Receſſe- 3
runtque de monte Galaad, & reuerſi ſunt ex
a ¶ Cathecumeni. ſ. qui ante baptiſmum territi cedunt.
populo uiginti & duo millia virorum, & tantum
decem milia remanſerunt. Dixitque Dominus
b ad Gedeon, Adhuc populus multus eſt. Duc 4
a ¶ Probandos. b ¶ Baptiſmi.
eos ad aquas, & ibi probabo eos, & de quo di-
xero tibi vt tecum vadat, ipſe pergat: quem ire

C A P. V I I.

A Igitur Ierobaal. &c. Sequitur.

Homi. 9. in lib. Iud. — Matt. 10. d. — a *Qui formi.* Adam. Idem hodie clamat Ieſus, Qui timidus & formidoloſus eſt corde, non veniat ad me ad bella. ait. n. *Qui nõ tollit crucem ſuam et ſequitur me, non eſt me dignus, et qui non odit patrem ſuũ et matrem, fratres et ſorores et filios, inſuper et animam ſuam, non eſt me dignus.* Item. (Ibidem.) *Qui non renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt eſſe meus diſcipulus.* Sic timorem & formidinem depellat, & confidenter, dicat. *Si conſiſtant aduerſum me caſtra, nõ timebit cor meum.* (Pſal. 26. a.) Et *Dominus illum. mea, et ſalus mea, quem timebo, etc.* (Ibidem.) Nõ vos terreat iſta militia quæ facilè a fideliter militantib. impletur. Solẽt in his caſtris mulieres vincere, non corporis robore, ſed fidei virtute. ſicut Debora, & Iudith, & quam viri perdiderãt patriæ reddidit ſalutem. Virgines quoq; prima ætate pro martyrio tyranica pertulere tormenta. B In his ergo qui militant Deo, non corporis, ſed animæ fortitudo quæritur, quia non iaculis ferreis, ſed orationum telis victoria acquiritur, & fides in certamine tolerãtiam præbet. vnde. (Epheſ. 6. a.) *State ergo induti loricam iuſtitiæ ſuccincti lumbos in ueritate, et galeam ſalutis accipite, et gladium ſpiritus, ſuper omnia ſcutum fidei etc.* Sicut armati debem⁹ tollere vexilla crucis Chriſti, & & eum ſequi. Si tamen in perſecutione inferiorem te virib. contra tyranni crudelitatem videris, eſt in militia Chriſti dare locum irę, de loco in locum fugere, nec tibi in hoc aſcribitur militare commiſſum. vnde, (Matt. 10. c.) *Si perſecuti uos fuerint in una ciuitate fugite in aliam.* Summa enim rei eſt, Ieſum quem ſemel confeſſus es non negare. Confitetur autem, qui propterea fugit ne neget. (Apoc. 19. d.) In Apocalypſi cum enumerant qui in ſtagnũ ignis mittendi ſunt cũ infidelibus & fornicatoribus & veneficis, timidi & formidoloſi computantur. Sic inter ingentia & nefanda crimina timoris & formidinis crimen ponitur.

Lxx. Formidoloſus eſt, q quaſi adoleſcente vitio anteq̃ videat mala, ſola cogitatione terret, gelidã p mẽbra formidinem voluens, vt non tã cõſpectu malorum, quàm auditu & C expectatione ſoluatur. Iõ iuxta. Lxx. formidoloſus corde dicitur, in corde enim & in interioribus animi defixum manet (Differũt formidoloſus & timidus.) hoc vitium. Timidus autem eſt qui primo aſpectu ad cõ D greſſum trepidat, non tamen toto corde terretur, ſed reparari & animari denuo poteſt.

b *Adhuc popu.* Adam. *Adhuc populus multus eſt. depone eos ad aquam, et ibi probabo tibi.* (Homil. lib. iudi.) Vt ideo qui primum reprobati ſunt, nec in aquam deſcenderãt, ſed adhuc ſe cathechumenos deſignabant, & intantũ fortitudinis vitio deterriti ſunt, vt nec ad lauacrum ſalutare deſcenderent. Ideo reprobati ſunt. Hi verò ſecundi veniunt ad aquam, vt probentur ibi. *et dixit Dominus ad Gedeon, Omnis quicunque lamberit aquam in lingua ſua ſicut lambit canis, ſtatues eum ſeorſum, &c.* In omnibus penè veterum geſtis, myſteria deſignantur ingentia, ſicut, hic. Qui enim deſcendunt ad aquam, id eſt, ad baptiſmi gratiam, non debent procidere in terram, nec flectere genua, & cedere tentationibus futuris, ſed ſtare conſtanter, & remiſſas manus & diſſoluta genua erigere, & greſſus rectos facere pedibus ſuis. (Deut. 1. M.) E Veniſti ad aquam baptiſmi, hoc eſt tibi initium pugnæ ſpiritualis. Si remiſſior fueris, ſi flecti facilè potueris, quomodo pugnabis? Quomodo ſtabis contra aſtutias diaboli? Ideo clamabat Apoſtolus, *State, & nolite iugo ſeruitutis iterum hærere.* (Hebr.) Ille ergo probabilis, iſte electus eſt, qui poſtquam ad aquas baptiſmi venit, ad neceſſitates corporeas & terrenas flecti neſcit, qui vitiis non indulget, nec propter peccati ſitim ſternitur pronus.

(I. 5. 21.) ✱ Ioſephus. Aſtitit Gedeoni per ſomnium Deus, & imbellem naturam hominum ſibi placere declarauit, & quæ eſſet fortitudine præcipua recitauit, vt victoriam non ſibi, ſed Deo propriè reputarent, & tanquam ſi multò hoc dignoq; gereretur exercitu: & crederent certò, quia eius auxilio victoriæ opus fuiſſet impletum, præcepitq; vt circa medium diem in ſolis ardore ad fluuium venire faceret exercitum, eos quidem qui inclinati biberent, magnanimos æſtimaret, qui vero cum feſtinatione turbaq; biberẽt, eos crederet hoſtium formidine detineri.

(Quæ in lib.) ✱ Theodoretus. Cum plures celeriter ſe dimittentes genu flexo biberent, trecenti vero per ignauiam hoc nõ agen- F
tes

N I C O L A V S D E L Y R A.

C A P. V I I.

1 Igitur Iero. Poſtquam deſcripta eſt vocatio ducis, hic cõſequenter deſcribitur modus certaminis. vbi primò ponitur concertatio pugnæ. ſecũdò perfectio victorię. c. 8. Circa primum primò deſcribitur bellatorũ electio, ſecundò electorum aſſecuratio ibi, *Caſtra autem Madian.* tertiò aſſecuratorum certatio ibi, *Diuiſitque trecentos uiros.* quartò adiutorum aſſociatio ibi, *Conclamantes.* Circa primum ſciendum, quod Dominus voluit eligere bellatores in paruo numero, vt ſibi victoria illa totaliter attribueretur, vt patet in textu. eliguntur igitur huiuſmodi bellatores duplici ſigno. Primum eſt conſtantia mentalis cum dicitur.

2 *Qui formidoloſus & timid.* ita q; ſolum conſtantes & impauidi ad prelium remanerent. vnde ſubditur.

3 *Receſſeruntq; de monte Gala. &c.* Iſte mons nõ eſt ille qui eſt vltra Iordanem vbi Laban comprehendit Iacob: ut hr̃ Gen. 31. ſed eſt alius mons in terra promiſſionis qui ſimiliter nominatur. Secundò eliguntur ſigno potentię corporalis ibi.

4 *Adhuc multus populus eſt, duc eos ad aquas, &c.* Non eſt intelligendum, quòd Deus probet aliquem vel aliquos ad cognoſcendum aliquid ſibi ignotum, ſed vt cognoſcatur ab aliis.
Qui

M O R A L I T E R.

1 *Igitur.* Per quem vt dictum eſt, Chriſtus ſignatur, pergẽs ad prælium contra Madian, per quem vt prædictum eſt diabolus ſignatur. Primò ſuos bellatores examinas ad videndũ qui ſunt apti ad ſequendum ipſum, excluduntur autem timidi, cum dicitur.
Qui

2 *Qui for.* ſic fuit in diſcipulis Chriſti, quorum plures dixerunt. Io. 6. g. *Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire,* & ſubditur, Ex *hoc autem multi diſcipulorum eius abierunt retro.* Et ſic eſt de Chriſtianis carnalibus, qui non poſſunt eum ſequi per viam auſteritatis & pęnitentiæ. Secũdo examinauit Gedeõ bellatores per modum potationis, cum dicitur.
1 *Qui*

A tes,manu aquam ori admouerent,hos ſolos vt ignauos & ſocordes iuſſit in hoſtes irruere,vt omnibus perſpectum eſſet diuinum auxilium.

Quæſt.37. in Iudic. ❊ Auguſ.Quod ita iſti probati ſunt, per quos vinceret Gedeon,vt ſimiles in bibendo canibus dicerentur,ſignificat q, *& contemptibilia & ignobilia elegit Dominus*.Pro contemptu enim canis habetur 1. Regn. 14.& Matt.15.

Com.in hunc locum. ❊ Procopius. Factum illud aquam lambentium,temere que haurientium, alij quidē de imbecillitate eorum interpretantur, quaſi Deus ſegnes, laboriſque impatiētes delegerit, quò tot opus Diuinæ gratiæ eſſe videretur. Nam Chriſtus quoque infirmis huius mundi, piſcatoribus,coriario, delectis appulſum gentium diruit.Id quod Iſaias quoq; innuens, inquit, *Virgam exactorum comminuit ſicut in die Madian*. Nudi fue-

B runt Gedeonis milites,nudi quoque Diſcipuli à Chriſto amandati, qui miraculorum faces præ ſe tulerūt,& prędicationis tubā. Porrò alii fortitudini lambitionem horū trecentorum tribuunt, item temperātię,dicētes,Pulchra virtus temperantia eſt, ſunt trecenti Gedeonis ſocij qui Madianitas ſubegerunt.

Homil. 9. a *Qui ma.& ling.* Adam. Manu & lingua dicit eos aquā lambere, qa manu & lingua debent operari milites Chriſti.i.opere & verbo: *Qui enim* Matt.5.c. *fecerit & docuerit magnus vocabitur in regno cælorum*.Similitudinē quoq; canis lambentis in-

Canis fidus. ducit,quia ſupra omnia cętera animalia amorē dr̄ proprio domino ſeruare, nec terrore, nec iniuriis obliterari in eo fertur affectus.Trecenti ergo ſunt ſoli,qui ſacramenti huius imaginem ferunt. Iſti electi,probati,& ad victoriam conſecrati,qui etiam ipſo numeri ſacramento,obtinere aduerſarios poſſunt.Trecenti enim ſunt qui tertio centeno multiplicantur,& perfectè trinitatis numerum ferunt.

C b *Fuit itaque numerus eorum qui manu ad os proijciente aquas lambuerant trecenti viri*. Aug. *Et factus eſt numerus eorum qui lambue-* Quæſt. 47. in lib.Iud. *runt*

prohibuero, reuertatur. Cumque deſcendiſſet populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon:

a ¶ Id eſt opere. b ¶ Id eſt verbo. c ¶ Id eſt,qui rectitudinem doctrinæ hauriunt,& rectitudinem operum non flectunt.

a Qui manu & linguā lambuerint aquas ſicut ſo-

a ¶ Qui ſupra omnia animalia amant dominos ſuos. b ¶ Diſſoluti.ſ.in operibus.

lent canes lambere, ſeparabis eos ſeorſum, qui

a ¶ Qui.ſ.non faciunt rectos greſſus pedibus ſuis.

autem curuatis genibus biberint, in altera parte

b erunt. Fuit itaque numerus eorum qui manu ad

a ¶ In numero.ſ.perfectæ Trinitatis.

os proijciente aquas lambuerant trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, &

a ¶ Quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.

tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum ſuum. Sum- 2

ptis itaque pro numero cibariis & tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula ſua. Et ipſe cum trecentis viris ſe certamini dedit. Caſtra autem Madian erant ſubter* 3

in valle. Eadem nocte dixit Dominus ad eum; Surge, & deſcende in caſtra; quia tradidi eos in manu tua. Sin autem ſolus ire formidas, deſcendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid 4

loquantur, tūc confortabuntur manus tuæ, & ſe-

D *runt manu ſua,lingua ſua trecenti viri*.Pleriq; Latini codices nō habent *manu ſua*,ſed tm̄ *lingua ſua*,quia ſic intellexerūt qđ ſuprà dictum eſt,tanquam canes. Græcus autem vtranq; hēt. *manu ſua, lingua ſua*,vt intelligatur q, manu aquam raptam in os proijciebant,ſicut canes qui non ore appoſito ſicut boues aquam ducūt quā bibūt; ſed lingua in os rapiūt. ſicut etiā iſti fecerunt, ſed cū manu aquam in os proiicerent, quā lingua exciperent. Interpre- 1 tatio verò ex Hebræo id planius hēt *Fuit itaq; numerus eorū qui manu in*.Nō.n.ita bibūt hoīes vt ſine opere manus lingua aquā hauriat ſicut canes. Aut verò iſtis preceptū fuerat vt hoc facerent,ſed cū ad bibendum deſcendiſſent ad aquā,multi genu flexo biberunt,q, facilius & minore labore fieret.Pauci verò non flexo genu ſe incuruauerunt ſed vt canes biberunt,aquam manu in os iaciendo.Quorū numerus, quia trecenti erāt, crucem ſignificat pp literā E

τ tau Græcam.Per quod etiā gentes magis in crucifixum Chriſtum credituras pręfiguratum eſt, quia litera Græca eſt.Vn̄ Gręcorū noīe Apoſtolus oēs gentes ſignificat, dicens.*Iudæo primū & Gręco*. qa Roma.1.b. in linguis gētium Græca ita excellit,ut per hanc oēs decēter ſignificentur.Hic numerus ēt in vernaculis Abrahæ Gen.14.c. aduertendus eſt,per quos fratrem ab hoſtibus liberauit, qn̄ eū Melchiſedech magno myſterio benedixit.Quod.n. exuberant decem & octo videtur ſignificari quo tempore fieret.i.tertio,quod futurum erat ſub gratia. Nam primum eſt ante legem,ſeundum ſub lege,tertium ſub gratia. Singula vero tpa ſenario ſignificata ſunt numero pp perfectionē: ter enim ſeni decem & octo ſunt.vnde & mulier decem & Lu.13.c. octo annos habebat in infirmitate quam curuam ſaluator erexit.Nam q, iſti ita probati ſunt, vt ſimiles in bibēdo cani 1.Cor.1.d. bus dicerētur,ſignificat quòd *contemptibilia, & ignobilia elegit Deus*.Pro contemptu enim habetur canis,vnde *Non eſt bonū* Matt.15.c. *ſumere panem filiorum & mittere canibus*. Dauid quoq; tanquā F contem-

* eum, ſcilicet Gedeonem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui manu lingua lambuerint aquas*. Hoc erat ſignum, quòd non erant multum ſitibūdi, quia ſufficiebat eis accipere modicum de aqua manu & proijcere ad os,magis per modum refrigerationis & lotionis quam per modum potationis.Signum etiam erat q, non erant multum fatigati,qa nolebant ad terram procumbere,ſed ſtatim tranſire, & econtrario in illis qui biberunt curuatis genibus ad terrā vt effunderēt ſe ſuper aquam ad bibendum in magna copia, ſignum erat q, erant fatigati & multum ſitibundi,& iō de exercitu fuerunt ſeparati. Hebræi aūt dicunt,q, hoc fuit eo q, erant aſſueti curuare genua corā idolis,ſed prima expoſitio eſt magis lr̄alis. *Sumptis*

2 *Sumptis itaq; pro numero cibariis, & tubis omnē reliquam*.ſ.pro trecentis viris electis ad prælium, quia reſiduum ciborum dimiſit reuertentibus.

3 *Caſtra au*.Hic conſequenter deſcribitur electorum aſſecuratio.& primò verbo diuino cum dicitur.*Surge & deſcende in caſtra quia tradidi eos in manu tua*. Secundò ex ſomnio audito. & ideo ſubditur.

4 *Et cum audieris quid loquantur tunc confortabuntur manus* .&c. quod intelligitur de ſomnio audito,& interpretatione eius, quę poſtea ponuntur cum dicitur, *Narrabat aliquis ſomnium proximo ſuo,& in hunc mo.* cuius forma ſubditur,cum dicit. ❊ *Videbatur*

MORALITER.

1 *Qui ma.&c.*per illos enim qui biberunt aquas flexo poplite ſignantur illi qui ad hauriendū huius mūdi bona ſunt nimis effuſi.& illi non ſunt apti ad ſequendū Chr̄m per viam paupertatis & ſufficientiæ:per illos autem qui biberunt manu aquam ad os proijcientes,ſignificantur illi qui de bonis huius mundi accipiunt quantum ſufficit ad neceſſitatē. & illi ſunt apti ad ſequendū Chr̄m in bello ꝯ diabolū. Propter

Victoria Chriſti in tribus. quod dicit Apoſtolus.Heb.12.a.*Deponentes omne pondus & circunſtans nos peccatum curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum*.Pōdus aūt impediens eſt ſuperabundantia tpalium.Gre.hom. 35. Terrena namq; ſubſtantia pondus eſt.non ſubſidium. Iſti vero cū Chriſto vadunt ad prælium,& vincunt in tribus, ſ.in fractione lagenarum,per quā ſignificatur carnis maceratio, per q̄ caro noſtra quæ terrena eſt à Dn̄o conteritur & ſpiritui ſubiugatur,

iugatur.pp quod dicit ſaluator Mat.16.d. *Si quis vult poſt me venire abneget ſemetipſum,& tollat crucem ſuam & ſequatur me*.Et in inceſione lampadum, per quam ſignificatur exemplaris operatio.Lucæ 12.d.*Sint lumbi veſtri præcincti & lucernæ ardentes in manibus veſtris*.Quod exponens Gre.hom.32.di.Lucernas qppe ardentes in manib.tenemus cum p bona opera proximis nr̄is lucis exēpla mōſtram⁹:& tales ſunt apti ad ſequelā Chr̄i Io.8.b. *Ego ſum lux mundi,qui ſequitur me non ambulat in tenebris,ſed habebit lumen vitæ*.Et in ſonatione tubarum,p quā ſignificatur ſonus prædicationis.Eſa.57.a.*Clama,ne ceſſes,quaſi tuba exalta vocem tuam,& annuntia populo meo ſcelera eorū.etc.* Et hoc modo prædicabat Chriſtus per Gedeonem ſignificatus.Ioannis.7.f.*In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus,& clamabat,Si quis ſitit,veniat ad me & bibat*. Et hunc modum prædicādi ſecuti ſunt prædicatores euangelici,propter quod prædicant populis ſtando & clamando.

contemptibilem ſe canem appellat.

1.Reg.24. a ✻ *Surge, & deſc.in Caſtra, &c. Deſcendit; &c.* Ioſeph. Cum Ge-
A deon timens conſiſteret, die qua ei prędictū fuerat, ut nocte
L.5.antiq. cap.10. hoſtes inuaderet, volens eū Deus à formidine reuocare pręcepit vt ſumens vnum militum, iuxta tabernacula Madianitarum accederet, ab eis belli confidētiam ſumpturus. Audito ſomnio, eiuſdemq; percepta interpretatione, ſpē magnam habuit pariter & fiduciam, iuſſitq; ſuos armari, &c.

✻ Procopius. Panis ordeaceus ſignificauit, leuem aliquam turbam ſæpe potentiorem ſuperare.

Quæſt. 39. in Iudi. ✻ Auguſt. Vel hoc intelligēdum arbitror, quod per contemptibilia mundi, quę ſignificat menſa panis ordeacei, Saluator ſuperbos erat confuſurus.

Lib.30. Mor.c.16. b *Percuſſit illud atque ſubuer.* Gregor. De hoc bello per
Eſaiæ,9.a. prophetam dicitur, *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti ſicut in die Madian.* Eripiens enim Gētilitatem Dominus ſuperauit iugum oneris eius:
B cum eam aduentu ſuo à diaboli ſeruitute liberauit. Superauit virgā humeri eius, cum percuſſionem illius quæ ex peruerſo opere grauiter deprimebat humano genere redempto compeſcuit. Superauit ſceptrum exactoris eius, cum regnū diaboli, qui pro peccatis debita pęnarum tributa exigebat, de corde fidelium deſtituit. Aduentus ergo redemptoris huius pugnę
† Extremū. victoriæ cōparatur, quia i illa Gedeonis victoria deſignat. Gedeon namque ſignificat redemptoris aduentum. de quo
Pſal.15.b. dr̄, *Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æter. & intro. rex gloriæ. d. for. & p.d.po. in prælio.* Hoc Gedeon opere & nomine prophetauit. Gedeon namq; interpretatur circumiens ī vtero. Chriſtus.n. per maieſtatis potentiam oīa circumiuit; per diſpenſationis gratiā, in vterum virginis venit. quia ſua diſpenſatione nos redimens diuinitate cuncta complectens & humanitatem intra vterum ſumens in vtero incarnatus eſt, & clauſus non eſt, quia intra vterum fuit per infirmitatis ſubſtantiam, & extra mundū per maieſtatis potētiā. Madiā vero interpretatur de iudicio. hoſtes enim eius repulſi ſunt, nō de iudicio repellētis, ſed de iudicio iuſtè iudicātis, iō de iudicio vocant: quia alieni à gratia redemptoris iuſtę dānationis meritū ēt in noīe trahūt. Cōtra hos Gedeō cū trecen-
C tis pergit ad preliū. Solet in cētenario plenitudo pfectionis ītelligi. Quid ergo in trecētis niſi pfecta cognitio trinitatis? Cum

Cum his enim Dn̄s aduerſarios fidei deſtruxit, cum his ad D
prædicationis bella deſcendit, qui poſſunt diuina cognoſcere & de trinitate quæ Deus eſt perfectè ſentire. Notandum vero eſt, quia trecentorum numerus in *T* tau litera continetur, & per ſpeciem crucis ſignificatur quæ cruci ſpeciem tenet. cui ſi per tranſuerſam lineam id q, in cruce eminet adderetur, non iā crucis ſpecies ſed ipſa crux eſſet. Quia ergo hic numerus in *T* tau litera continetur, & per eā ſpecies crucis oſtenditur meritò in his trecentis Gedeonē ſequentibus illi deſignantur, q bus dr̄, *Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum tol. cru. ſuam & ſe.me.* Lucæ 9. Qui ſequentes Dn̄m tantò verius crucem tollunt, quantò acrius & ſe edomant: & erga proximos charitatis compaſſione cruciantur. Vnde. *Signa τ tau ſuper frontes virorum gementium & dolentiū.* Ezech. Vel trecentis hic ſignificatur, q ferrum hoſtium crucis ligno ſuperetur.

c *Diuiſitque.* Ducti ſunt ad fluuium vt aquas biberent, & qui eas flexis genibus hauſe-
E runt à belli intētione remoti ſunt. Aquis enim doctrina ſapientiæ, ſtante autem genu recta operatio deſignat. Qui ergo dum aquas bibunt, genu flectunt a bello phibētur: quia cum iſtis Chriſtus cōtra hoſtes fidei pergit ad pręliū, qui cum doctrinam hauriūt, rectitudinem operum nō flectunt. Omnes.n. tunc bibiſſe aquam, ſed non omnes recto genu ſteriſſe narrati ſunt. Et reprobati ſunt qui bibendo genua flexerunt. *quia non auditores legis iuſti ſunt apud Deū, ſed factores.* Rom.2 quia.n. diſſolutio operum genuum curuatione ſignatur rectè dicitur: *Remiſſas manus & diſſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris.* Heb.12 Igitur Chriſto duce ad bellum prodeūt, qui quod ore annūtiant, opere oſtendunt, qui fluēta doctrinę ſpiritualiter hauriūt, nec tn̄ in prauis operibus carnaliter inflectunt. In tubis clamor prædicationum, in lampadibus claritas miracu-
F lorum, in lagenis fragilitas corporum: tales.n. dux noſter ſecū ad pdicationis prælium duxit, qui deſpecta ſalute corporū hoſtes moriēdo pſternerēt, eorūmq; gladios non armis, ſed patiētia ſuperarent. Armati.n. venerunt, ſub duce ſuo ad prelium martyres. Chriſti.ſ. tubis, lagenis, & lāpadibus. Tubis ſonant dum prædicant, cōfringunt lagenas, dū ſoluenda in paſſione corpora hoſtilib. gladiis opponunt, fulgent lāpadibus, dum poſt ſolonem corporū miraculis coruſcāt. Moxque hoſtes in fugā conuerſi ſunt, quia dum mortuorū martyrum

a curior ad hoſtium caſtra deſcendes. Deſcendit
ergo ipſe & Phara puer eius † in partem caſtro-
rum vbi erant armatorum vigiliæ. Madian au-
tem & Amalec & omnes Orientales populi fuſi
iacebant in valle, vt locuſtarum multitudo. Ca-
meli autem innumerabiles erant, ſicut arena quę
iacet in littore maris. Cumque veniſſet Gedeon,
narrabat aliquis ſomnium proximo ſuo, & in
hunc modum referebat quod viderat. Vidi ſom-
nium, & videbatur mihi quaſi ſubcinericius pa- 1
¶ Aug. Quia per contemptibilia mundi Saluator inimicos confudit.
nis ex hordeo volui, & in caſtra Madian deſcen-
dere, cumque perueniſſet ad tabernaculum, per-
b cuſſit illud atque ſubuertit, & terræ funditus co-
æquauit. Reſpondit is, cui loquebatur; Non eſt
hoc aliud niſi gladius Gedeonis filii Ioas viri Iſ-
raelitæ. Tradidit enim Dominus in manu eius
Madian, & omnia caſtra eius. Cumque audiſ- 2
ſet Gedeon ſomnium & interpretationem eius,
adorauit, & reuerſus eſt ad caſtra Iſrael, & ait;
Surgite; tradidit enim Dominus in manus no-
c ſtras caſtra Madian. Diuiſitque trecentos viros 3
a ¶ Prædicationis.
in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, 4
a ¶ Corpora. b ¶ Fulgorem miraculorum.
lagenas vacuas, ac lampades in medio lagena- 5
¶ Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum, vt ſequamur veſtigia eius.
rum. Et dixit ad eos; † Quod me facere videritis,

† ad extrema armorum qui in caſtr.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Videbatur mihi quaſi ſubci. panis ex. *per quem ſignificabatur Gedeon qui nullius reputationis erat in conſpectu regum Madian, ſicut panis ſubcinericius et hordeaceus uilis eſt ex materia et forma. et hoc eſt quod ſubditur in interpretatione. cū dicitur,* Non eſt hoc aliud niſi gla. Ge. &c.

2 Cumque audiſſet, &c. *eo quod inuenerat uerbum confortatiuū, ſicut ei dixerat Dominus,* Tūc confortabuntur manus tuæ, &c. *& per hoc ſciuit quod non erat ſomnium vanum, ſed magis a Deo immiſſum ad confortationem Gedeonis & ſociorum eius, & ad deſolationem aduerſariorum ipſius, tales enim viſiones & interpretationes earum aliquando a Deo conceduntur etiam malis hominibus, ſicut & prophetandi actus, prout habetur in pluribus locis ſacrę ſcripturæ. vnde ſaluator Matth.7.c. dicit,* Multi dicent mihi in illa die, nonne in nomine tuo prophetauimus &c. *ſequitur,* Tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos, &c. *Gedeon autem ex prędictis aſſecuratus de victoria aſſecurauit ſocios ſuos dicens,* Surgite, tradidit enim Dominus in manus noſtras Madian.

3 Diuiſitque. *Hic conſequēter ponitur aſſecuratorum certatio. cum dicitur.* Diuiſitq; trecentos viros in tres. *vt ſic inuaderent exercitum aduerſariorum per tres partes, quaſi eſſent tres exercitus magni ſubitò ſuperuenientes, vt ex hoc exercitus terreretur, ſicut & factum fuit, vt patet ex ſequentibus.*

4 Et dedit tu. *Modus enim pugnandi fuit talis, quia quilibet de trecentis viris habebat tubam in manu dextera. & lampadem, id eſt, faculam ardentem in ſiniſtra manu, quæ non poſſet de facili extingui & lagenæ uacuæ erant deſuper includentes faculas, ita quod lumen non poſſet videri. pp quod uidetur, q orificia lagenarum eſſent inferius uerſus manus tenentium faculas. Et buccinante Gedeone trecenti uiri in tribus partibus circa exercitum hoſtium confregerunt lagenas, & ſic ſubitò apparuit lumen incluſum, & cæperunt clamare, Gladius Domini & Gedeonis, & buccinare, et ſic ex terribili ſonitu confractionis lagenarū & clamoris hoīum & ſonitu tubarum & ſubita apparitione luminis, fuit territus exercitus hoſtium & ita turbatus, q unus interficiebat alium credens percutere aduerſarium, & ſic fuerunt aduerſarii debellati, & ex prædictis patet litera paucis exceptis quæ diſcurrent.*

5 Ac lampa. *i. faculas ardentes uel torticeæ, uel aliqua huiuſmodi quæ non poſſent de facili extingui.*

Incipienti-

A tyrum corpora miraculis coruſcare conſpiciunt, luce veritatis fracti quod impugnabant crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur, lagenæ fractæ ſunt, vt lampades apparerent. Apparuerunt lampades vt hoſtes in fugam verterentur, id eſt, prædicauerunt martyres, donec eorum corpora ſoluerentur, quæ ſoluta ſunt vt miraculis coruſcarent. Coruſcauerunt, vt hoſtes ex diuina luce proſternerent, ne erecti Deo reſiſterēt, ſed cum ſubditi formidarēt. Et notandum, quòd ſteterūt hoſtes ante lagenas, fugerunt ante lampades, quia perſecutores fidei prædicatoribus adhuc in corpore poſitis reſtiterunt. Poſt ſolutionem verò corporum apparentibus miraculis in fugā verſi ſunt, quia pauore territi à perſecutione fidelium ceſſauerunt, prædicatione ſcilicet turbarum fractis lagenis corporū timuerunt viſis lampadibus miraculorum. Notandum etiam, quod ibi ſcriptum eſt, quia in dextera tubas, in ſiniſtra autem lagenas tenuerūt. pro dextro enim habere dicimur quicquid pro magno penſamus, pro ſiniſtro vero quod pro nihilo. B Bene autē in dextera tubas, in ſiniſtra tenuerunt legenas, quia Chriſti martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum verò vtilitatē pro nihilo vel pro minimo. Quiſquis verò plus facit vtilitatē corporis quàm gratiam prædicationis, in ſiniſtra tubam, in dextera tenet lagenam.

a ※ *Ingreſſus eſt Gedeon, &c.* Ioſephus. Comprehendit homines adhuc dormientes, erat enim nox, & hoc Deus fieri ita præceperat, ſuntque perempti pauci quidem ab Hebræis, plurimi à ſemetipſis, eò quod linguis propriis diſcordarent. Nam dum fuiſſent in turbam redacti, vnuſquiſq; perimebat proximū, C dum eum crederet inimicū, & facta eſt magna cædes.

trēmū. | ſa 32. ir ate- it | tq: Iordan. 2 q 5 §.

hoc facite. Ingrediar † partem caſtrorum, & quod
a ¶ Prædicatio.
fecero ſectamini. Quando perſonuerit tuba in
a ¶ Opere: quia opus non debet diſſentire a prædicatione.
manu mea, vos quoque per caſtrorum circum-
a ¶ Aug. Quia ſ. id fiebat quod placeret Domino & Gedeoni.
itum, clangite, & conclamate, Domino & Ge-
a deoni. Ingreſſuſque eſt Gedeon † & trecenti vi-
ri qui erant cum eo in partem caſtrorum, inci- 1
pientibus vigilijs noctis mediæ: & cuſtodibus
ſuſcitatis, cœperunt buccinis clangere, & com-
plodere inter ſe lagenas. Cumque per gyrum
b caſtrorum in tribus perſonarent locis, & hydrias
a ¶ Quia pro minime habet vtilitatem corporum, pro magno autem prædicationum gratiam.
confregiſſent, tenuerunt ſiniſtris manibus lam-
pades, & dextris ſonantes tubas: clamaueruntq;,
Gladius Domini, & Gedeonis: ſtantes ſinguli
in loco ſuo per circumitum caſtrorum hoſtium.
Omnia itaque caſtra turbata ſunt, & vociferan-
tes vlulanteſque fugerunt. Et nihilominus inſi-
ſtebant trecenti viri buccinis perſonantes. Im-
miſitque Dominus gladium in omnibus caſtris,
& mutua ſe cæde truncabant fugientes vſque ad
Bethſeta & † crepidinem Abelmeula in Theb-
bath. † Conclamantes autem viri Iſrael de Neph-
thali, & Aſer, & omni Manaſſe, perſequeban- 2
tur Madian. Miſitque Gedeon nuntios in om-
nem montem Ephraim dicens: Deſcendite in
occurſum Madian, & occupate aquas vſq; Beth-
bera atque Iordanem. † Clamauitque omnis E-
phraim & præoccupauit aquas atque Iordanem
vſque Bethbera. † Apprehenſoſque duos † viros
Madian, Oreb & Zeb: interfecit Oreb in petra 3
Oreb: Zeb verò in torculari Zeb. Et perſecuti ſunt
Madian capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeō 4
trans fluenta Iordanis.

※ Ambr. Fortaſſe aliquos bellica defixos gloria tenet, vt putent ſolam eſſe preliarem fortitudinem, illamque noſtris defuiſſe. Quam fortis Ieſus Naue, vt vno prelio quinque reges captos ſterneret cum populis ſuis, Gedeon in trecentis viris, de ingenti prælio, & acerbo hoſte reuexit triumphum. Ionathas adoleſcens virtutē fecit in magno prælio. Quid de Machabæis loquar? &c. D 1.1. off. c. 40.

※ Idem. Quando Gedeon ſuperaturus Madian, trecentos viros præcepit hydrias ſumere & in dextris tenere tubas, ita noſtri ab Apoſtolis acceptum ſeruauere maiores, quod hydriæ ſint corpora noſtra figurata de limo, quæ timere non norunt, ſi feruore gratię ſpiritalis igneſcāt, & Ieſu Domini paſſionē canone vocis confeſſione teſtentur. l. 1. de Spirit. ſ. ca. 16.

※ Beda. Quis vnquam cum lagenis & lampadibus ad prælium venit? Quis cōtra arma veniens arma deſeruit? Ridicula nobis hæc fuerant, ſi terribilia hoſtibus non fuiſſent. E Sed victoria iſta didicimus, ne parua hęc quæ acta ſunt pendamus. Gedeon redēptoris nři ſignat aduentū, quē noīe & opere prophetauit. Quid aūt per tricenariū numerū militū deſignatur niſi perfecta cognitio Trinitatis? Cum his quippe Dñs aduerſarios fidei deſtruit, qui ſciunt de Trinitate quod Deus eſt, perfectè ſentire. Deſignatur in tubis clamor prædicantiū, in lāpadibus claritas miraculorū, in lagenis fragilitas corporū. Qui ſonuerūt tubis, dum prædicant, cōfregerunt lagenas, dū ſoluēda in paſſione corpora ſua hoſtilibus gladiis opponūt, reſplēduerūt lampadib. dum poſt ſolutionē corporis miraculis coruſcauerunt. Moxque hoſtes in fugam verſi ſunt, quia dum martyrum corpora miraculis coruſcare cōſpiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnauerunt crediderūt, & a perſecutione fidelium ceſſauerunt. F l. quæſt. 1 Iud. c. 5. tomo 8.

b *Et hydrias confregiſ.* Adam. Homil. 9. In lib. Iud.

Hydrias

Ambr.

† centum. | † vel ad limitem. | † Congregati | † Cōgregatus. | † Principes.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Incipientibus vi. &c.* Ita quod illi qui vigilauerant pro cuſtodia exercitus erant fatigati, & deponebant arma vt dormirent, & alii qui debebant eis ſuccedere in vigilia nondum erant armati, & ſic fuerunt citius ſtupefacti.

2 *Concla.* Hic conſequenter ponitur adiutorum aſſociatio, quia filii Iſrael qui non erant in prælio videntes aduerſarios fugere, inſecuti ſunt eos (quia vulgariter dicitur, ſi eſt qui fugiat, ſatis inuenitur qui inſequatur) & interfecerunt eos, pręoccupantes loca per quę poterant Iordanem tranſire, & patet literà vſque ibi.

In pe.

3 *In pe. Oreb.* Iſta non eſt petra Oreb de qua Moyſes eduxit aquam: ut habetur Exod 17. quia illa non eſt in terra promiſſionis: ſed in deſerto. Iſta autem eſt in terra promiſſionis. Sed aliter ſcribuntur in Hebræo: quia illa incipit per literā he: iſta autem per literā ain & nominata eſt iſta petra Oreb quia Oreb fuit iuxta illam interfectus.

4 *Capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeon tran.* id eſt, poſt Gedeon tranſierunt Iordanem ad perſequendum aduerſarios, de quo tranſitu habetur ca. ſequenti Et ideo illud quod dicitur hic de iſta portatione capitum vltra Iordanem dicitur per anticipationem, quia geſta non ſemper ſcribuntur eodē ordine quo facta ſunt.

MORALITER.

Quia ſententia huius c. breuis eſt, poteſt hic poni breuis moralitas, Ierobaal enim qui interpretatur fortis cōtra Baal, ſignificat Dominum nřm Ieſum Chriſtum contra dæmonem fortiſſimū. Exercitus eius eſt populus Chriſtianus, in hoc exercitu multus eſt populus, quia *multi ſunt vocati, pauci vero electi*, Matth. 20. b. Repudiantur aūt tanquam inepti ad prelium contra vitia timidi, ſitibundi & fatigati. i. timentes ad tremorē humanum manum, ſitientes honorem mundanum, impotentes ad laborem ſeu obſequium diuinum. Et econtrario eligūtur apti ad hoc prælium conſtantes in humanis terroribus, non curantes de mundanis honorib. perſeuerantes in diuinis obſequiis ſeu laboribus. Et iſti vincūt confractione lagenarum, perſonatione tubarum, exclamatione vocum humanarum. Confractio lagenarum eſt carnis mortificatio, exclamatio vocum deuota oratio, ſonitus tubarum ſancta & feruens prædicatio, quibus aduerſarius noſter diabolus debellatur.

A Hydrias portant & lampades & buccinas corneas in manib. & ſic veniunt ad illam innumerabilem hoſtiū multitudinē, in quibus erant cameli ſicut arena maris. & cū veniſſent ad bellum, buccinis corneis inſonuerūt, & dimiſerunt hydrias de manibus & contritæ ſunt. Tunc verò arreptis lampadib. proruunt in aduerſarios, & ſimul buccinis concrepant. Vide quō electi milites Dei cū lampadibus pugnant. Sic.n. Chriſt⁹ eos armauerat, dicēs: (Lucæ 12.) *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.* (Matt.5.b.) Et, *Sic fulgeat lux veſtra corā hominibus, vt videant opera veſtra bona.* Talibus ergo lampadib. accēſis debent pugnare Chriſti milites luce operū refulgētes. Buccina verò canit, q̄ de cæleſtibus loquit̃, de ſpūalib. diſſerit, & myſteria regni cęlorū reuelat. Ille de tuba loq̃t, B qui de magnis & maximis loquitur, qui ſcientiam Chriſti humanis auribus pandit. Cornea aūt dr̄ buccina, quia de ſācto dr̄, (Pſalm.111.) *Cornu eius exaltabitur in gloria.* Ideo cuiuſq; buccina dicitur cornea, quia multiplicē ſcientiam Chriſti & crucis ei⁹ quæ in cornu ſignificatur, diſſerit ſacramēta. Hac ergo buccina militantes & pugnantes alienigenas vincimus, & hoſtes in fugā vertimus, ēt ſi fuerit multitudo eorum ſicut locuſtæ. Locuſtis.n. comparat̃ demonum multitudo, quibus neq; in cęlo, neq; in terris ſedes ē. Præcedebat ergo ī hoc bello operum lux, & ſcientię & virtutis diuini verbi prędicatio. Pugnemus & nos in hymnis & Pſalmis & canticis ſpiritualib. concinentes, & clamā- C tes ad Dominum, vt ab ipſo victoriam cōſequi mereamur. Dixe-

CAP. VIII.

a D Ixerūtq; ad eū viri Ephraim
†Quid eſt hoc, q̄ facere vo
luiſti, vt nos non vocares
cū ad pugnā pergeres con
1 tra Madian? iurgantes for-
titer, & propè vim inferen
2 tes. Quibus ille reſpondit:
3 b Quid.n. tale facere potui quale vos feciſtis? Non
ne melior eſt racemus Ephraim vindemiis Abie
4 c zer? In manus veſtras Dñs tradidit principes Ma
dian, Oreb, & Zeb. quid tale facere potui, quale
vos feciſtis? Quod cum locutus eſſet, requieuit ſpi-
5 ritus eorum, quo tumebat contra eum. Cumque
veniſſet Gedeon ad Iordanem, tranſiuit eū cum
trecentis viris qui ſecū erāt; & præ laſſitudine, fu
6 gientes perſequi nō poterant. Dixitque ad viros
7 Socoth: Date obſecro panes populo qui mecum
eſt: quia valdè defecerunt, vt poſſimus perſequi
8 Zebee & Salmana reges Madian. Reſponderunt
9 principes Socoth, Forſitan palmę manuum Ze-
bee & Salmana in manu tua ſunt, & idcirco po
ſtulas, vt demus exercitui tuo panes? Quibus ille
ait: Cum ergo tradiderit Dominus Zebee & Sal-

CAP. VIII.

D (lib.5.A cap.10.) a *Dixeruntque ad eum viri Ephraim, &c.* ⁜ Ioſeph. Trib. aūt Ephrē, ex qua erat Gedeon, grauiter ferens, q̄, cū eo non ſe dimicaſſet, exercitū ſuper eum feſtinabat inducere. Gedeon verò cum eſſet humilis animo, & omni virtute ſummus, Dicebat nō ſe authoritate ſua, ſed Deo iubēte pugnaſſe: & victoriā non minus eorū, quā ſui laboris eſſe fatebat̃. His ergo ſermonib. eorū mitigās irā, eos à pcipitio inteſtinæ ſeditionis eripuit.

b ⁜ *Nōne melior eſt racemus, &c.* ⁜ Chaldæus Parap. Nonne meliores ſunt debiles, q̄ inter vos ſunt, quàm fortes, qui inter nos inueniuntur? ⁜ Procopius. Ἐπιφυλλίδες parui botri ſunt, qui ob paruitatē vindemiantes latent, quibus ſeipſum cum ſua tribu modeſtè cōparauit. Vuæ verò tribum Ephraim, quæ ſtrinxerit E multos βοτρυόμην, qui ſecundū Symmachum tribuli ſunt.

c ⁜ *In manus veſtras Dominus tradidit, &c.* Ioſephus. Fama victoriæ Gedeonis ad Iſraelitas pueniente, cūcti ſūt armati ſūt, pſequentes hoſtes, & cōprehēderunt eos ī quadā valle, quā tranſire nō poſſent, & circunſtantes occiderūt oēs, duoſq; ſimul reges, Oreb, & Zeb. ⁜ Hier. Videte quales ſunt prīcipes Madianitarū, q̄ reliquerūt iudiciū Dei, quoſq; vicit (Cō.in 82.) & interfecit Gedeō Oreb, & Zeb: & Zebee, & Salmana. Quis putat in iſtis verbis eſſe myſteria Saluatoris? Legūt hoc Philoſophi, & irridēt. Legūt rhetores, & putāt eſſe deliramēta. Sed & Iudæi nō hñtes claue ſcię. Oreb interpretat̃ foramē, ī quo coluber igredit̃. Zeb F interpre-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

DIxeruntq;. *Hic conſequenter deſcribitur victoriæ perfectio, ubi primò ponitur occaſione huius victorię contentio, ſecundò malignorum deriſio. ibi,* Cūq; veniſſent, *tertiò aduerſariorum cōprehēſio, ibi,* Zebee autem & Salmana. *quartò deriſorum punitio, ibi,* Reuertenſq; de bello. *quintò aduerſariorum comprehenſorum occiſio, ibi,* Dixitq; ad Zebee & Salmana. *ſextò prædæ diuiſio, ibi,* Dixeruntq;. *ſeptimò ſequēs tranſgreſſio, ibi.* Fecitq;. *Circa primum ſciendum q̄ Iacob patriarcha benedicens filijs Ioſeph, Manaſſe & Ephraim, præpoſuit Ephraim ipſi Manaſſe, vt habetur Ge.48. Propter q̄ tribus Ephraim præponebat ſe tribui Manaſſe. Gedeon aūt erat de tribu Manaſſe, vt patet ex dictis ſupra.c.6. & iō iſti de Ephraim fuerunt indignati de hoc, q̄ Gedeō poſſet de victoria præ ipſis gloriari, iō volebant contra ipſum cōtendere & pugnare ſecundū quod dicitur.*

1 Iurgantes. *Quod videns Gedeon maluit eis gloriam victoriæ tribuere, quam ſi ſeditio moueretur inter eos, dicens.*

2 Quid enim tale facere potui quale vos feciſtis? *quaſi dicat, vobis eſt attribuenda victoria, & non mihi. Ad quod rationem apparentem inducit dicens.*

3 Nonne melior. *Loquitur parabolicè, Racemus.n. continet pauca grana, uindemia aūt multa. Per hoc igitur ſignificat, q̄ paucę perſonæ captæ & occiſæ a filiis Ephraim, erant maioris ponderis, quam multitudo victa & occiſa ab exercitu qui erat cum Gedeone, quem denominat Abiezer, cuius domum uocauerat ad prælium, ut patet ex ſupra dictis ca.6. ut ſic ex humilitate etiam non adſcribat ſibi victoriam dictę multitudinis, ſed alteri. Vel potius quia ipſe Gedeon erat de familia Abiezer, & ideo factum illud non attribuit ſibi, ſed toti familiæ ab Abiezer denominatæ. Quod aūt paucæ* pſonæ captæ à filijs Ephraim *eſſent maioris ponderis, deſignat cum conſequenter dicitur.*

4 In manus veſtras do. tradi. *i. ſpiritus ſuperbiæ, quia non quærebant niſi gloriam victoriæ. Ex hoc autem loco & fortè ſimilib. accepit poſtea Salomon parabolam, quæ habetur prouerbiorum.15.a.* Reſpōſio mollis frangit iram, ſermo aūt durus ſuſcitat furorem.

5 Cumq; veniſſet Gedeon ad Iordanem, tranſiuit eum cū trecentis viris qui ſecum. *Hic conſequenter deſcribit Gedeonis iniuſta deriſio. quia cum peteret refectionem ab illis qui erant de populo Iſrael, ut poſſet perſequi aduerſarios fugientes, non ſolum non dederunt, ſed ēt deriſoriè reſponderunt. & patet litera paucis exceptis.*

6 Dixitq; ad viros Socoth. *Socoth non eſt hic nomen manſionis filiorum Iſrael in exitu eorū de Aegypto, quia locus ille eſt in Aegypto, ut habetur Num.33. ſed eſt locus ubi Iacob recedēs ab Eſau poſt confœderationem fixit tabernaculum, & appellauit nomen illius loci Socoth, ut habetur Gen.33. & erat locus ille prope Iordanem.*

7 Da. obſe. pa. *Confidenter petebat ab eis, quia erant de filiis Iſrael.*

8 Reſponderunt principes Socoth. *negatiuè. et deriſoriè.*

9 For. pal. ma. *i. iam tenes eos captos. et ideo meritò Gedeon rñdit.*

.i Conteram

MORALITER.

5 *Cumq; ueniſſet Gedc. ad Iord. tranſiuit, etc.* Per Gedeonem, qui debellatis hoſtib. in cāpo perſecutus eſt eos fugientes vſque ad locū in quo credebāt ſe eſſe ſecuros, put in textu dr̄, Dominus Ieſus Chriſtus ſignificatur: qui poſt eiectionem dęmonū de corporib. obſeſſis in mūdo: inuū q̄ ſimul eiecit legionē, q̄ facit ſex milia ſexcenta ſexaginta ſex, vt hr̄ Mar.5. poſtea trāſiuit ad eorū locū. ſ. infernū ad ipſos depredandū. Per viros Socoth qui Gedeoni exprobrauerūt, pñt intelligi vulgares Iudæorum, quia Socoth interpretatur tabernacula, & ideo viri Socoth idem eſt q̄ uiri tabernaculorum. Sic aūt nominati pñt vulgares Iudæorū, eò q̄ dixerūt 4. Reg. 12.d. *Quæ nobis pars in Dauid, et quæ hære. in fil. Iſai. Reuertere in tabernacula tua Iſrael.* Ipſi verò exprobrauerūt Chriſto p Gedeonē ſignificato. Mat.27.c. *Prætereuntes aūt blaſphe. eū, mouentes capita ſua et dicentes, Vah qui deſtruis temp. Dei, etc.* Per viros Phanuel ītelligūtur ſcribæ & ſacerdotes. Phanuel.n. interpretatur facies Dei, & ſm Greg. ſuper Ezec. facies ad notitiam pertinet. Ipſi uero notitiā Dei p legē & prophetas habuerūt, & ipſi ſiliter exprobrauerūt Chriſto dicentes: *Alios ſal. fe. ſcip. ſal. nō po. etc.* vbi ſupra. Sed ſicut Gedeon exprobratus trāſiens hoſtes debellauit; Sic Saluator noſter poſt opprobria in cruce ſibi illata, per mortem ſuam ad infernum deſcendit, & ibidem dęmones ſimpliciter confudit. Et ſicut Gedeon habita victoria de Madian, deſtruxit viros Socoth & Phanuel; Sic Saluator nr̄ poſt triumphum de dæmonibus, & aſcenſionem ad cęlos, populum Iudęorum & ſacerdotes deſtruxit p Romanos, & templū per turrem Phanuel ſignificatū cōcremauit.

A interpretatur lupus. Videte noīa principiũ aduerſariorum Chrī: Zebee, hoſtia, hoc eſt, quos lupº ſuffocauerit. Et Salmana, perfecti in malitia. Videte ergo nominum ſacramenta.

a *Conter. car. veſt. &c.* ✲ Chal. Paraph: Nuda illorum corpora proiecit in ſpinas: & calcauit ea pedibus ſuis.

D Aug. Quęritur quid ſit Ephod vel Ephot. Quod quidē ſi ſacerdotale eſt indumentũ ꝙ plerique dñt vel potius ſuper indumentum ꝙ Græcè ἐπενδύτης dr̄: vel ἐπωμίς ꝙ magis ſuperhumerale interpretari poteſt. meritò mouet q̄ō de tanto auro Gedeon id fecerit, quia ſcriptũ eſt: *Et factum eſt pondus inauriũ aureaũ quas petierat ſicli mille ſeptingenti auri: præter brachialia et torques et operimenta purpurea quæ erant ſuper reges Madiã prēter torques q̄ erant in camelorum ceruicibus et fecit illud Gedeō in Ephod, et ſtatuit illud in ciuitate ſua: et fornicatus eſt omnis Iſrael poſt illud etc.* Quomodo ergo iſta veſtis d̄ tanto auro fieri potuit? nã & mater Samuel fecit illi Ephod E bath q̄d quidã interpretati ſũt Ephod lineum, q̄n eũ d̄dit dño in tēplo nutriēdũ. Vbi euidentius appet hoc genus eē indumēti. An iō dictũ eſt: *ſtatuit illud ī ciuitate ſua:* vt hinc intelligeretur aureũ fuiſſe factum, Non enim dictũ eſt poſuit, ſed *ſtatuit*, quia ita erat ſolidũ, vt ſtatui poſſet, id eſt poſitum ſtaret. hoc ergo illicitum cũ feciſſet Gedeō: F *fornicatus eſt poſt illud omnis Iſrael:* id eſt ſequendo iſtud ꝯ legem Dei. Vnde non fruſtra quæritur: cum idolum nō fuerit, i. cuiuſquã falſi Dei ſimulacrũ: ſed Ephod, i. vnũ d̄ ſacr̄is tabernaculi: q; ad veſtē ſacerdotalē ptineret: q̄uo ſcriptura dicat fornicationem

Quæſ. 41. i libr. Iud.

a mana in manus meas, conteram carnes veſtras cum ſpinis tribuliſque 1
deſerti. Et inde conſcendens venit in Phanuel, locutuſque eſt ad viros 2
loci illius ſimilia. Cui & illi reſponderunt, ſicut reſponderant viri So-
coth. Dixit itaque eis: Cum reuerſus fuero victor in pace deſtruam tur-
rim hanc. Zebee autem & Salmana requieſcebant * cum omni exercitu 3
ſuo. Quindecim enim milia viri remanſerant ex omnibus turmis Orien-
talium populorum, cæſis centum viginti milibus bellatorum, & educen
tium gladium. Aſcendenſque Gedeon per viam eorum qui in taberna-
culis morabantur ad Orientalem partem Nobe & Iegbaa, percuſſit ca-
ſtra hoſtium, qui ſecuri erant, & nihil aduerſi ſuſpicabantur: fugerunt-
que Zebee & Salmana: quos perſequens Gedeon, comprehendit turba-
to omni exercitu eorum: Reuerteſque de bello † ante ſolis ortum, appre- 4 5
hendit puerum de viris Socoth: interrogauitque eum nomina principũ 6
& ſeniorum Socoth: & deſcripſit ſeptuaginta ſeptem viros. Venitque ad
Socoth, & dixit eis, En Zebee & Salmana ſuper quib. exprobraſtis mihi 7
dicentes: Forſitan manus Zebee & Salmana in manibus tuis ſunt, & idcir
cò poſtulas, vt demus viris qui laſſi ſunt, & defecerunt, panes. Tulit ergo 8
ſeniores ciuitatis & ſpinas deſerti, ac tribulos, & contriuit cum eis atque
comminuit viros Socoth. Turrim quoque Phanuel ſubuertit, occiſis ha-
bitatoribus ciuitatis. Dixitque ad Zebee & Salmana: Quales fuerunt viri 9 10
quos occidiſtis in Thabor? Qui reſponderunt, Similes tui, & vnus ex eis 11
quaſi filius regis. Quibus ille reſpondit, Fratres mei fuerunt, filij matris 12
meæ. Viuit Dominus, quia ſi ſeruaſſetis eos, non vos occiderem. Dixitq;
* Iether primogenito ſuo: Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gla-
dium: Timebat enim, quia adhuc puer erat. Dixeruntque Zebee & Sal- 13
mana, Tu ſurge, & irrue in nos, quia iuxta ætatem robur eſt hominis.
Surrexit Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana, & tulit ornamenta ac 14
bullas, quibus colla regalium camelorum decorari ſolent. Dixeruntque
omnes viri Iſrael ad Gedeon, Dominare noſtri tu & filius tuus, & filius fi
lii tui, quia liberaſti nos de manu Madian. Quibus ille ait; Non domi-
nabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur vo-
bis Dominus. Dixitque ad eos; Vnam petitionem poſtulo a vobis. Date
mihi inaures ex præda veſtra Inaures enim aureas Iſmaelitæ hebere con
ſueuerant. Qui reſponderunt, Libentiſſimè dabimus. Expandenteſque
ſuper terram pallium, proiecerunt in eo inaures de præda, & fuit pon-
dus poſtulatarum inaurium, mille ſeptingenti auri ſicli, abſque † orna-
mentis & monilibus, & veſte purpurea, quibus reges Madian vti ſoliti
b erant; & præter torques aureas camelorum. Fecitque ex eo Gedeon 15

* In Curcar.

† de ſuper exiſtente ſole, vel à ſolis ortu.

1. Reg. 2. d.

✲ R. Da. Kim. fecit Gedeon impios illos cognoſcere iniquitatē, ſuã, pũctionib. ſpinarum.

b ✲ *Fecitq;*. Theod. Cōtra legē erat ꝙ factum fuit. Nã ſolis ſacerdotibus Ephod vti licebat p illos. n. reuelabatᷣ q̄d facto opus eēt. Gedeonis tñ intentio minimè vergebat ad impietatē, ſed cum eſſet princeps, B & dux exercitº volebat cognoſcere p Ephod q̄d agere deberet. Ephod aũt interpretor ſuperhumerale, cui copulabatur rōnale: p illudq; iudicabatur, quis in bello victor futurus eſſet, quod clarius cognoſcitur ex regũ hiſtoria, Saul ait, Reduc Ephod, &c.

✲ Ioſeph. Q̄d eſt mirabile dicam. Per duodecim lapides, C quos ſ. pectus Pontifex in Ephod ac rationali ſutos portabat, victoriã pugnaturis Deº prēnunciabat. Tantus. n. ſplēdor fulgebat, ī eis, cum nondum exercitus moueretur, vt oī fieret multitudini manifeſtum; eorum auxiliis adeſſe Deũ. Ceſſauit autem ſplendeſcere annis ducentis antequam hæc ego cōſcriberem, cum Deus moleſtè ferret tranſgreſſiones legum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conteram carnes. *in pœnam debitam huius iniuriæ.* 2 Et inde. *locus eſt vbi Iacob luctatus fuit cum angelo; & ideo vocauit nomen loci illius Phanuel, vt habetur Gen. 32. et viri Phanuel reſponderunt deriſoriè ſicut et præcedentes.* 3 Zabee au. *Hic conſequenter deſcribitur comprehenſio aduerſariorum qui remanſerunt. Et patet litera vſq; ibi.* 4 Qui ſecuri. *quia erant vltra Iordanem, nec credebant ꝙ Gedeon tranſiret Iordanem ad perſequendum eos: et quia repente venit ſuper eos, fuerunt de facili capti et debellati.* 5 Reuertenſque. *Hic conſequenter deſcribitur deriſorum ſupradictorum punitio, cum dicitur:* Reuertenſq; de bello ante ſolis. *In Hebr. habetur de milemaalch, id eſt, de altitudine ſolis, ideſt, ante occaſum ſolis, ſole adhuc exiſtente in alto. Vt exponunt Hebræi.* 6 Interrogauitque eum no. &c. *Tum quia volebat parcere multitudini populi, eo quod erant de filiis Iſrael: tũ quia ſoli principes erat in culpa: vt patet p prædicta.* 7 En Zeb. *Ad hoc. n. reſeruauerat eos viuos ut oſtenderet viris Socoth victoriam à Deo ſibi datam.* 8 Tulit ergo. *quia traxit per ſpinas et tribulos, vel quia combuſſit eos igne facto de ſpinis ſecundum alios.* 9 Dixitq;. *Hic conſequenter deſcribitur, aduerſariorum comprehenſorum occiſio cuius cauſa in ſpeciali tangitur cum quæritur:* 10 Qual. *ibi enim manebant fratres Gedeonis: & ideo ſollicitus fuit quærere quid fuiſſet ibi factum.* 11 Simil. *i. ſpecioſus forma præ aliis.* 12 Fratr. *& ideo habuit ſpecialem cauſam occidendi eos in vindictam fratrum ſuorum: quia propinquus occiſi debebat homicidam interficere: vt habetur. Nu. 35.* 13 Dixer. *Tum quia magis volebant habere mortem breuem per manum hominis fortis, qui poterat hominem interficere uno ictu, quam longam per manum pueri qui hoc non poſſet. Tum quia magis horrebant mori per manum pueri, qui in hoc non uidetur differre a muliere quam per manum hoīs perfecti, ſicut & Abimelech letaliter uulneratus a muliere fecit ſe interfici per armigerum ſuum, ne diceretur ꝙ a muliere interfectus eſſet, ut c. ſe.* 14 Dixe. *Hic conſequenter deſcribitur prædæ diuiſio peracta. n. uictoria filii Iſrael obtulerunt Gedeoni ꝙ dñaret ſuper eos uſq; ad tertiam gñationem incluſiuè, qui renuit; cō: ꝙ dñs hoc dominium ſibi retinuiſſet: ſicut dictum eſt. ſuo: petijt tñ ut de p̄da ſibi darētur inaures aureæ: quas nobiles Iſmaelitarũ portare cōſueuerant, ꝙ ſibi cōceſſum fuit, & patet litera.* 15 Fecitq;. *Hic conſequenter ponit ſequēs trãſgreſſio, cum dicitur:* Fecitq; *id eſt ueſtem ſacerdotalem quæ uocatur* ✲ *ſuper-*

A nem populi iſta venerantis. Ideo, ſ. q; præter tabernaculum vbi erant iſta, quę ibi fieri iuſſerat Deus: extra ſimile aliquid fieri fas non erat. Ideo factum eſt Gedeoni & domui eius in ſcandalum, i. vt ab offenſo Deo diſcederet: qa & hoc quoddã idoli genus erat, q; extra Dei tabernaculũ quodlibet manifeſtum ꝓ Deo coleretur: cum illa ipſa quæ iuſſa ſunt in tabernaculo fieri, ad Dei potius cultum referantur, quam pro Deo aut Dei ſimulacro colerẽtur. Quanquã per Ephod ea locutione q̃ ſignificat à parte totum, omnia poſſunt ĩtelligi quæ conſtituit Gedeon in ſua ciuitate veluti ad colendũ, Deũ ſimi- B lia tabernaculo Dei. Et ideo per Ephod quia hoc eſt ſacerdotalis inſigne honoris: vt hoc ſit peccatum Gedeon, q; extra Dei tabernaculum fecerit aliqd ſimile vbi coleretur Deus: non q; ſolido auro velut adorandum conſtituerit Ephod, ſed q; ex auro illo fecerit ea q̃ pertinerent ad ornamenta vel inſtrumenta ſacrarii: quę oĩa per Ephod ſignificata ſunt. Ipſum quoq; Ephod nõ ex ſolo auro fieri præceptum eſt: ſi hoc eſt ſuperhumerale ſacerdotalis veſtis: ſed aliquid auri habet. Nam ex auro & hyacintho & purpura & coccino & byſſo fieri iuſſum eſt. Sed quia hęc ita poſuerunt LXX. vt memoratis omnibus quæ de ſpoliis acceperat Gedeon, inferrent: & *fecit illud Gedeon in Ephod*, vr̃ ex illo toto hoc factum eſſe cum ea locutione quæ ſignificat à toto partem, ut ita poſſit intelligi: *fecit illud in Ephod*, quaſi inde fecit Ephod: vel ex eo fecit Ephod: non illud totum, ſ. in Ephod conſumens: ſed ex illo quantum ſufficiebat impẽdens. Nã in illa interpretatione quæ ex Hebræo eſt, ſic legitur: *Fecitq; ex eo Gedẽõ Ephod.* Quod enim apud LXX. *Ephud*, hoc in Hebręo *Ephod* legitur. Nõ aũt oẽs ſacerdotes tali vte- C bãtur ſuphumerali q; eſſet ex auro, hyacintho, purpura, coccino, & byſſo: ſed ſolus ſummus ſacerdos. Nõ erat ergo tale quod

Exod. 28.

quod datum eſt Samueli a matre cum adhuc puer eſſet. vn- D de Ephod bath dr̃, i. lineum: Sed Gedeon exiſtimo illud feciſſe: q; erat præcipuum indumẽtum ſummi ſacerdotis: per quod & cætera ſignificata ſunt opera ſacrarii: q; in ſua ciuitate præter Dei tabernaculum conſtituit: & iõ factũ eſt illi & domui eius in ſcãdalum, vt ſic interiret filiorũ proles numeroſa: ſicut poſtea atteſtat̃ ſcriptura.

Aug. Intelligẽdum eſt per prolepſim dictum eſſe: quod fecerit Gedeon Ephod contra legẽ Dei ex auro quod de uictis hoſtib. erat ablatũ vt ſimul diceretur vnde erat autũ: & qd de illo ſit factũ. Factum eſt. n. in hoc peccatum ĩ fine dierum Gedeon: quando conſecuta ſunt mala quæ annectit ſcriptura: poſtquam dixit quot annis in dieb. Gedeon terra quieuit.

✠ Ioſephus Gedeon principatum ponere volens, coactus retinuit illum annis iugiter quadraginta, populi iura diſponens, & diuerſis ad eius iudicia concurrentibus, quęcunque dixiſſet, firmiſſimè omnia ſeruabãtur. Qui cum ſenex defunctus fuiſſet in Ephrem regione ſepultus eſt.

L. 5. c.

a *Poſtquam.* Augu. *Et factum eſt cum mor. eſſet Gedeon, & auerſi ſunt fil. Iſ. fornicati ſunt poſt Baalim, et poſuerunt ipſi ſibi Baalberith teſtamentum vt eßet eis in Deum, &c.* Et Baalim, & Baalberith idola intelligenda ſunt. Maior ergo tranſgreſſio & fornicatio eſt a populo poſt mortem Gedeõ, quam illo viuo ꝑ Ephod Qđ etſi illicitè factum erat, tñ de ſacris tabernaculi erat: hęc vero idololatria: nõ hẽt falſam paternę religionis defenſionem. Vnde ẽt ſi non in fine tp̃is Gedeõ Ephod factũ eſt, ſed ante factũ: ita Deus patiẽter tulit, vt pax in terra perſeueraret, quia licet factũ erat q; ꝓhibuerat: non tñ longè receſſum erat ab illo qui tale aliquid in tabernaculo ſuo in ho- F norẽ ſuum fieri iuſſerat. Nunc verò grauiora cõmiſſa, & aptam poſt idola fornicationem populi noluit eſſe impunitã.

Qu. lib. I

Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra. Fornicatuſq; eſt omnis Iſ 1
rael in eo: & factum eſt Gedeoni & omni domui eius in ruinam. Hu- 2
miliatus eſt aũt Madian corã filiis Iſrael, nec potuerunt vltra ceruices
eleuare: ſed quieuit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præ-
fuit. Abiit itaq; Ierobaal filius Ioas, & habitauit in domo ſua: habuitq;
ſeptuaginta filios qui egreſſi ſunt de femore eius, eò q; plures haberet
vxores. Concubina autem illius, quã habebat in Sichem, genuit ei filiũ 3
nomine Abimelech: Mortuuſque eſt Gedeon filius Ioas in ſenectute 4
bona, & ſepultus eſt in ſepulchro Ioas patris ſui in Ephra de familia
a Ezri. Poſtquam autem mortuus eſt Gedeon, auerſi ſunt filij Iſrael, & 5 6
fornicati ſunt in Baalim. † Percuſſeruntque cum Baal fœdus, vt eſſet 7
eis in Deum: nec recordati ſunt Dñi Dei ſui, qui eruit eos de manibus
inimicorũ ſuorum omnium per circumitum, nec fecerunt miſericor- 8
diam cum domo Ierobaal Gedeon, iuxta oĩa bona quæ fecerat Iſrael.

† Po que ſ berit fra. E

✋ *Abiit*

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ſuperhumerale: vt habetur. Ex. 28. Sciendum tñ q; iſtud veſtimentum non eſt ſolum de auro, ſed ẽt de lino & ſerico diuerſorum colorum & lapidibus pretioſis: ſicut fuit ibidem. & ſecundum quod dicitur in ſcholaſtica hiſtoria. & Aug. idem videtur dicere, q; per iſtud ornamẽtum quod ſummi ſacerdotis erat proprium, intelliguntur alia eius ornamenta: Iſte. n. Gedeon motus quadã deuotione indiſcreta, vt cõiter dicitur ab expoſitoribus noſtris voluit habere cultũ diuinum in domo ſua ſicut erat in Silo: quod tamen erat illicitum, vt habetur Ioſ. 22.*

1 Fornicatuſq; eſt om. &c. *Fornicatio in ſcriptura in tali materia accipitur pro idololatria, licet enim Gedeon vſus fuerit prædictis ad cultũ diuinum tantum: tamen filij Iſrael poſt mortem eius vſi ſunt in cultu idolorum, vt dñt doctores Hebraici & Latini.* 2 Et factũ eſt Gedeon, & omni domui eius in ruinam. Humiliat. &c. *qa Gedeon in prædictis peccauit, vt communiter dicunt doctores, ꝑ quod & eius domus poſt mortem eius ferè deleta fuit, vt habetur c. ſeq. Cætera patent vſq; ibi:* 3 Concubina au. il. &c. *Dicunt aliqui q; fuit vxor eius, non tñ principalis: ſed adiuncta: ſicut de Abraham dicitur Gen. 25. a. Filiis autem concubinarum largitus eſt munera. & tamen non cognouit aliquam, q̃ nõ eſſet vxor ſua.* 4 Mortuuſq;. *Ex hoc videtur q; in gratia mortuus fuerit et per conſequens q; à peccato prædicto pœnituerit vel excuſatus fuerit.* 5 Poſtquam. *ſ. a cultu Dei.* 6 Et for. *per idololatriam.* 7 Percuſſe, &c. *de cætero in perpetuũ.* 8 Nec fece. *quia interfecerunt filios eius: vt habetur ca. ſeq.*

Ad maiorem prædictorum intelligentiam vel potius ſtudioſorum exercitationem poteſt quæri, vtrum Gedeon mortuus fuerit in peccato mortali: et videtur q; non, quia dicitur hic de eo, Mortuusque. *quod non conſueuit dici in ſcriptura ſacra, niſi de illis qui moriuntur in gratia ſecundum doctores Hebraicos et Latinos. Item ad Hebræos. 11. nominatur in catalogo ſanctorum, ergo, etc. Contra, quia dictum eſt, q; fecit ornamenta ſacerdotalia pro cultu diuino exercendo in domo ſua, quod erat illicitum, prout dictum fuit* Ioſue *12. quia vt ibidem dicitur: filii Iſrael noluerunt bellare contra Ruben et Gad et dimidiam tribum Manaſſe, eò q; putabant eos feciſſe altare ad ſacrificia offerenda extra locum Silo etiam domino. Item iſte Gedeon ut dicunt expoſitores communiter, in ornamẽtis prædictis offerebat ſacrificia domino quod non erat licitum niſi filiis Aaron, ut habetur Nu. 3. ſi autem dicatur quòd pœnituerit, non uidetur rationabiliter dictum, quia ſi uerè et perfectè pęnituiſſet, prædicta deſtruxiſſet. Reſponſio. Quæſtio iſta eſt de facto per viam naturæ nobis ignoto, & ideo nihil eſt hic dicendum, niſi quantum poteſt trahi ex ſcriptura vel dictis ſanctorum. Dicunt igitur doctores noſtri q; mortuus fuit in gratia propter rationes allegatas pro parte iſta. Dicunt tamen communiter, q; peccauit mortaliter veſtes ſacerdotales faciendo extra locum diuini cultus, & eis vtendo, cum non eſſet de tribu Aaron, nec etiam Leuita, dicunt tñ q; ante mortem pœnituit. Ad illud autem quod contra hoc arguitur q; talia nõ deſtruxit poteſt dici quod pœnituit circa mortem cum iam erat ita debilis q; hoc facere per ſe non poterat, præcepit tñ filijs ſuis hoc fieri: vel ſaltem veſtes dictas ad locum diuini cultus portari, quod quia factum non fuit, non ſibi imputandum eſt, ſed magis illis qui ad idololatriã ad quã proni erant, abuſi ſunt, ideo domus eius ferè deleta fuit. Poſſet autem dici (ſcholaſticè tamen & abſq; aſſertione) q; Gedeon in prædictis nõ peccauerit. Licet enim illicitum eſſet quandiu arca fuit in Silo alibi offerre ſacrificia de cõi curſu, vt dictum fuit Deut. 12. tñ ſpeciali diſpenſatione diuina poterat hoc fieri. & ſic Gedeon ſacrificium obtulit in ciuitate ſua, vt dictum eſt. ſup. 6. c. Et forſitan non ſolum fuit conceſſum pro illa die, ſed etiam pro futuro tpe, & per conſequens veſtes ſacerdotales facere & eis uti, quia cui conceditur principale, eidem acceſſoriũ conceditur, vti autem dictis veſtibus eſt propter oblationem ſacrificiorum & quod annexum eſt eis, ergo, &c. & ſic patet reſponſio ad rationem contra hoc factam in arguendo. Sed contra hoc dictum videtur quod in litera dicitur.* Et fact. eſt ipſi Ged. & do. eius in ruinam. *Poteſt dici q; factum eſt domui eius in ruinam culpæ, eo q; abuſi fuerunt ad idololatriam: nec etiam in diuino cultu habebant licentiã vtẽdi eis ſicut Gedeon. Factum eſt etiam domui Gedeonis in ruinam pœnæ, vt dictum eſt, & per conſequens ipſi Gedeon, inquãtum pater quodammodo manet in filiis, ſecundum illud Eccl. 30. a.* Mortuus eſt pater eius & quaſi non eſt mortuus, *& per conſequens pater punitur in filiis inquantum manet aliqualiter in eis. & ſic ruina filiorũ Gedeonis per pœnam redundat in ipſum non tñ quantum ad culpam.*

✠ CAP.

CAPVT IX.

A a Abijt au. Abime. &c. ✠ Iof. Gedeon habuit filios liberos ſeptuaginta, naturalẽ vero vnũ de cõcubina Dro ma noie Abimileh qui poſt mortẽ pr̃is, pgens ad cognationem m̃ris ſuæ, qm̃ iniquitatũ magnitudine videbant̃ inſignes, & cũ eis ad paterna tecta regreſſus oẽs fratres occidit: ſol⁹ Ioathã fugæ beneficio liberatus eſt. Abimelech itaq; aſſũpta tyrannide, dñm ſe ꝓ his filiis in his q̃ vellet facere declarauit ꝙ vehemẽter iuſtitiæ preſulib. erat acerbum.

✠ Baſil. Abimelech homicida ille, ſpurius Gedeonis filius, qui ſeptuaginta germanis illius filiis occiſis, & aſtutum hoc ad regni cõfirmationẽ adinuentũ rat⁹, quos cædis habuerat adminiſtros cõte rit quidẽ; ſꝫ & ipſe viciſſim ab illis ꝑcerit, & tandẽ ꝑ mulieris manũ, ac lapidis iactum perit. ✠ Theod. Ex his q̃ cõtigerunt Abimelech & Sichimitis, diſcim⁹ ĩprobã ꝯſenſionẽ interitũ afferre ĩprobè vtẽtib. ea, & tandẽ in diſſenſionẽ deſinere. Si qdẽ q̃ liberos Gedeonis ĩterfecerãt, mutuis plagis perierũt.

B b Remanſitq; Io. Iſi. Filius iunior qui fugitãdo gladiũ inimici euadit, ſignificat reliquias Iſrael in extremo tpe crediturās, & Antichr̃i gladiũ euaſuras. hic aſcẽdit ĩ verticẽ mõtis Garizim: qa nec prophetare nec perſecutionem Antichriſti poteſt quilibet euadere, niſi prius in montem benedictionis. i. in ſublimitatẽ fidei ac virtutũ aſcenderit. hic eſt enim mõs Garizim, qui a Moyſe in benedictionem deputatur.

C ✠ c Ierunt. Iunil. Prouerbialiter nonnunquam ſonat hiſtoria vt, Ierunt ligna vngere ſuper ſe rēgẽ aliquãdo ſimpliciter docet, vt e᷑: Audi Iſrael, Do. Deu. v. eſt. Iſi. Si hoc factũ myſticũ non eſſet, quid opus erat ſcire Gedeõ 70. filios, & multas vxores habuiſſe ſed & cõcubinã, de qua vnũ & malũ ſuſcepiſſet. Gedeõ ergo Chriſtũ ſignificauit, vxores, nationes q̃ ꝑ fidẽ Chriſto adhæſerunt. Septuaginta filij ſeptuagita linguas mundi, in quibus per fidẽ ſibi dominus filios generauit. Cõcubinã ſynagogam ĩ nouiſſimis Antichriſto crediturã. de qua dr̃, q̃ ſe dn̄t Iudeos eſſe & tñ nõ ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſathanæ, de qua ĩ nouiſſimis filius neq̃. i. Antichr̃s gñandus eſt filius ancillæ, ſ. ſynagogę peccatricis, Qui. n. facit pec. ſer. eſt pec. hic congregatis ſibi impiis ſicut Abimelech regnũ ĩprobè vſurpabit, ĩterfectis nobilib. filiis fidelibus, ſ. ex diuerſis nationibus & linguis, ĩducet perſecutionẽ, vt omnes ſanctos interficiat.

Deut. 27. b. L. 1. de parti bus diuin. leg. c 3.

D E F

CAP. IX.

a Bijt autem Abimelech filius Ierobaal in Sichem ad 1
fatres matris ſuæ, & locutus eſt ad eos, & ad omnẽ 2
cognationem domus patris, matriſque ſuæ, dicẽs,
Loquimini ad omnes † viros Sichem: quid vobis eſt
melius, vt dominentur veſtri ſeptuaginta viri filij 3
oẽs Ierobaal, an vt dominetur vnus vir? Simulq; 4
conſiderate, quia os veſtrum & caro veſtra ſum. Locutiq; ſunt fratres
matris eius de eo ad omnes viros Sichem vniuerſos ſermones iſtos: &
inclinauerunt cor eorum poſt Abimelech, dicentes, Frater noſter eſt. 5
Dederuntque illi ſeptuaginta pondo argẽti de phano Baalberith. Qui 6
a ¶ Iſid. Sic Antichriſtus multos conducet muneribus vt faueant ſibi.
conduxit ſibi ex eo viros inopes vagos, ſecutiq; ſunt eum. Et venit in
a ¶ Iſid. Credentes quos Chriſtus in fide genuit. ¶ b De ſeptuaginta linguis.
domũ patris ſui in Ephra, & occidit fratres ſuos filios Ierobaal ſeptua- 7
a ¶ Reliquiæ Iſrael ſaluæ fient.
b ginta viros ſuper lapidẽ vnũ. Remanſitq; Ioathan filius Ierobaal mini
mus: & abſcõditus eſt. Cõgregati ſunt autem oẽs † viri Sichẽ, & vniuer 8
ſæ familiæ † vrbis Mello: abierũtq; & cõſtituerũt regẽ Abimelech iux- 9
ta quercum * quæ ſtabat in Sichẽ. Quod cum nuntiatũ eſſet Ioathan, 10
a ¶ Qui deputatus eſt in benedictionem.
iuit, & ſtetit in vertice montis Garizim: eleuataque voce clamauit &
a ¶ Homines vagi, infructuoſi, æterno incendio præparati.
c dixit: Audite me viri Sichem, ita vt audiat vos Dominus: Ierunt ligna 11

† dominos & infrà. Ibidem.

† domus.

Apoc. 2. a. Ioan. 8. d.

✠ Dixe-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abijt au. Hæc eſt pars incidentalis: in qua deſcribitur ruina domus Gedeonis, de qua facta fuit mẽtio ca. præ. Circa ꝙ primò deſcribit ipſius Abimelech ꝓmotio iniqua. ſcdò maledictio digna, ibi: Qđ cũ nuntiatum eſſet. tertiò ſequens vltio diuina. ibi: Miſitque dñs. Circa primũ deſcribitur primò ambitio Abimelech, cum dr̃: Abijt. cuius mater nominatur concubina ca. præc. & ancilla in iſto, vt videbitur, per quod denotatur ꝙ inter filios Gedeonis fuit minus nobilis & minoris reputationis: & tñ anhelabat ad dñium præ aliis & regnũ. 2 Ad fra. vt ꝑ eos inclinaret alios ad votum ſuũ. 3 Quid. ꝑ hoc innuebat, ꝙ oẽs alii filii Gedeonis vellent ſuper populũ dñari: ꝙ erat falſum ſed hoc fingebat ad habendũ intentũ. 4 Simulq;. q. d. ſi promotus fuero defendã vos & promouebo. Conſequenter deſcribitur eius indebita promotio cũ dr̃. 5 Dede. Pondo indeclinabile eſt: & ſignificat põdus indeterminatũ ſcdm aliquos ſcdm alios idẽ eſt ꝙ libra. In Hebræo aũt hr̃, ſeptuaginta argẽteos de phano Baalberith. nomen eſt illius phani, eò ꝙ habitatores Sichem ibi ꝑcuſſerunt fœdus cũ Baal. Berith. n. fœdus ĩterpretatur. ibi aũt theſaurus cõis reponebat̃. 6 Qui. In Hebræo habetur, Et ceruicoſos. 7 Et oc. &c. vt ſolus poſſet dñari. vnde ſequitur, 8 Congreg. ſunt au. &c. Mello aũt pro ut accipitur. 3. Reg. nomen eſt cuiuſdam voraginis quæ erat in Ieruſalem, quam Salomon coæquauit terræ, ſed hic Mello nomen eſt vrbis. 9 Et conſt. reg. &c. In Hebræo habetur, Iuxta vlmum ſtatuæ q̃ erat in Sichem. ibi. n. erat quædam ſtatua pro idololatria. & ibi conſtitutus eſt iſte rex cuius promotio fuit iniquiſſima. 10 Quod cum nunt. Hic conſequenter deſcribit promoti et promouentiũ maledictio. in qua primò ponitur parabola, cum dr̃: Ierunt. & primò parabola, ponitur. & ſcdò ad propoſitum applicatur. ibi: Nunc igitur. Circa primũ ſciendũ, ꝙ aliqui expoſitores noſtri dn̄t, ꝙ per ligna in gñali intelligit̃ cõis populus Sichẽ, ꝑ cedros, principales q̃ fuerunt Abimelech. Per oliuã: de qua exprimit oleũ & ficũ quæ habet dulcẽ fructũ, et vitẽ quæ facit fructũ plurimũ: intelliguntur alij filii Gedeonis, qui erant pingues in diuitiis: dulces in manſuetudine: et multiplicati in prole. Per rhãnũ aũt quæ eſt arbor vilis, intelligit Abimelech, q̃ erat de ignobili matre, qui regnauit aliis occiſis. et ſecundum hoc patet expoſitio literæ. Sed qñ ad aliqd vr̃ litera obuiare, in qua dicitur. Ierunt. q. a viri Sichẽ nõ iuerunt ad requirendũ alios filios Gedeonis vt dominarentur eis: ſed magis dederunt pecuniã ad interficiendũ eos: pp ꝙ dicunt expoſitores prædicti, ꝙ ſimilitudo nõ tenet in oĩbus: ſed tenet qñ ad hoc, ꝙ Sichimitæ tractabant inter ſe dicentes, Si requireremus alios filios Gedeonis vt dñarentur nr̃i, & defenderent nos ipſi nos deſpicerent propter nobilitatẽ & magnificentiã ſuã; nec curarent de nobis. quaſi dicerẽt, melius eſt ꝙ nos promoueamus iſtũ Abimelech minus nobilẽ, & q̃ eſt ꝑpinquus noſter ex parte matris. Hebræi vero exponũt aliter parabolã iſtã qñ ad oliuã, ficũ, & vitẽ, & magis literaliter, ut vr̃, dicentes q̃ ꝑ iſta ſignificãtur tres perſonæ notabiles, ĩ beneficijs exhibitis populo Iſrael. ſ. Gedeon, Debora, & Othoniel: qui oblatũ ſibi dñium ſuper filios Iſrael recuſauerunt: eo ꝙ Dñs illud dñium ſibi retinuerat: ut dictũ eſt ſup. De Gedeone aũt ꝙ recuſauerit, patet in c. pc. & de aliis duobus idẽ dn̄t Hebræi, licet nõ ſit ſcriptũ, qa nõ oĩa ſunt ſcripta. Dn̄t igit̃ ꝙ ꝑ oliuam ſignificat̃ Othoniel, q̃ fuit de tribu Iuda, ut dictũ fuit ſup. c. j. Trib. aũt Iuda vocatur oliua, Hie. 11. ca. Oliuã vberẽ pulchrã, fructiferã, ſpecioſam vocauit dñs nomen tuũ. Per ficũ quæ habet fructũ dulcẽ, intelligitur Debora, quæ in Hebrꝑo ſcribitur Dibora. & interpretatur apis, quæ facit mel dulce, & ſicut ficus fructum dulcẽ, ita ꝙ proprietas huius arboris rñdet interpretationi nominis. Per vitem verò intelligitur Gedeon, qui erat de filis Ioſeph, eo quòd Ioſeph uocatus eſt filius accreſcens, Gene. 49. Vitis autem ramus creſcit notabiliter in vna æſtate. Secundũ hunc igitur ſenſum exponitur ſic litera. 11 Ierunt lig. i. filii Iſrael generaliter nõ Sichimitæ ſpecialiter.

MORALITER.

1 Abiit au. Abi. hic duo deſcribunt̃. ſ. ipſius Abimelech ꝑmotio maligna: & ei⁹ punitio digna. Circa primũ dr̃: Abiit au. Abi. vt ꝑ cognationẽ m̃ris ſuę ppl̃m ĩclinaret ad ſuã ꝑmotionẽ: cũ tñ eet fili⁹ ancillæ: & ſic ĩdign⁹ ꝑmotione, ꝑ qđ ſignificat̃ ꝙ ĩdigni ꝑmotionib. frequẽter eas pl⁹ ambiũt ꝙ illi q̃ ſũt digni. Per hoc aũt q, dixit: Cõſid. q, ipſi fecerũt. Ex quo patet ꝙ ei⁹ ꝑmotio ñ fuit pp ꝑſonę bonitatẽ, ſꝫ carnalitatẽ. Per iſtos ſignant̃ illi q̃ rõne cognatiõis: vel pr̃iç, vel alteri⁹ cuiuſcũq; cãç q̃ ñ facit ad bonitatẽ electõis eligunt aliquẽ ad dignitatẽ eccleſiaſticã ut ſeculatẽ: nõ hñtes reſpũm ad honorẽ Dei, & cõem vtilitatẽ. 5 Dede. illi. ꝑ qđ ſignificant̃ illi q̃ nõ ſolũ malè eligunt, ſed ẽt ꝑ tali electione ꝑ mouẽda expẽſas magnas faciunt. 7 Et oc. &c. ꝑ qđ ſignat̃: ꝙ illi q̃ malè ſunt promoti deprimere & anihilare bonos nitunt̃. Circa ſcdm. ſ. punitionẽ Abimelech dignã ꝑmittitur parabola de oliua, ficu, & vinea recuſantibus ſup alias arbores promoueri: & ꝑ hoc ſignificantur tria gña hoĩm dignitatẽ regiminis refugientiũ. Primi ſunt deuoti, q̃rentes in oratione & diui. obſe. occupari, a q̃b. retrahit curã regiminis, q̃ cãt diſtractionẽ mentis: & iſti ✠ ſignifican-

A a *Dixeruntq;.* Iſid. Ligna ſyluæ sũt homines infructuoſi, vani, vagi, æterno incendio præparati. Super hos nec oliua, nec ficus, nec vitis regnare dignantur, quia non merentur. Oliua enim gratiam Spiritusſancti & vnctionem pacis ſignificat. Ficus vero legem quam paterfamilias plãtauit in vinea ſua: Deus ſcilicet, qui familiæ id eſt omnium credentium pater eſt: qui plantauit vineã, id eſt populum Iudæorũ: & in hac vinea ficum: id eſt legem: quæ primitiuum populum ſicut ficus groſſos, aridos, & inutiles deiecit in terrã: & poſtea alios fructus generauit, id eſt populum Chriſtianũ: quem ad debi- B tam euangelicæ diſciplinæ maturitatem, & ſuauiſſimam pinguedinem Chriſtꝰ cum gloria, & honore perduxit.

Idem. Vitis autem Chriſtus eſt qui dixit: *Ego ſum vitis vera.* Quia ergo populus qui Antichriſto ſeruit in reprobum ſenſum datur, vt credat mendacio. i. Antichriſto, qui veritati. i. Chriſto credere noluit, a regno vitis, id eſt Chriſti: & ab oliua, i. Spiritus ſancti gratia, & a fi- C cu, i. diuinæ legis dulcedine reprobatur.

b *Dixe-*

Ibidem. Matt.21.a. † Honorificantur dii. † Super & infra. † vngitis in regem ſup vos. Ioan.15.a. † dominos.

a ¶ Gratiæ Spiritusſancti.
a vt vngerent ſuper ſe regem; Dixeruntque oliuæ; Impera nobis, quæ 1
reſpondit, Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam, qua & † dij 2
vtuntur & homines, & venire, ut inter ligna promouear? Dixeruntq; 3
¶ Legem diuinam.
ligna ad arborem ficum, Veni, & ſuper nos regnum accipe. Quæ re-
ſpondit eis: Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam, fructuſq; 4
ſuauiſſimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? Locutaque ſunt
a ¶ Chriſtum, qui dixit, Ego ſum vitis vera.
ligna ad vitem; Veni & impera nobis. Quæ reſpondit eis, Nunquid 5
poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines; &
¶ Antichriſtum vel diabolum.
b inter cætera ligna promoueri? Dixeruntq, omnia ligna ad rhamnum, 6
Veni, & impera ſuper nos. Quæ reſpondit eis; Si verè me regem vobis
† conſtituitis, venite, & ſub vmbra mea † requieſcite. Si autem non 7
¶ Aug. Vehementioris comminationis eſt. & quodammodo efficaciæ præſentioris ſi quis dicat, ſi non vis facere quod volo, ſæuiat in te ira mea, id eſt, iam ſæuiat: vt quid eam teneo, quaſi dicat, ſæuiet, promiſſiuo modo pœnam futuram intentans.
vultis, egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani. Nunc 8
igitur ſi † rectè & abſque peccato conſtituitis ſuper vos regem Abi- 9
melech, & bene egiſtis cum Ierobaal & cum domo eius, & reddidi-
ſtis vicem beneficiis eius, qui pugnauit pro vobis, & animam ſuam de
dit periculis vt erueret vos de manu Madian, qui nunc ſurrexiſtis con-
a ¶ Fideles de ſeptuaginta linguis.
tra domum patris mei, & interfeciſtis filios eius ſeptuaginta viros ſu-
a ¶ Peccatricis ſynagogæ.
per vnum lapidem; & conſtituiſtis regem Abimelech filium ancillæ e-
a ¶ Filius perditionis, ſicut & vos.
ius ſuper habitatores Sichem, eo quod frater veſter ſit. Si ergo † rectè
a ¶ Chriſto. b ¶ Fidelibus.
& abſq; vitio egiſtis cum Ierobaal & domo eius hodie lætemini in Abi
¶ Iniquitatis.
melech, & ille lætetur in vobis. Sin aũt peruersè, egrediatur ignis ex eo,
& cõſumat † habitatores Sichẽ, & † oppidum Mello, egrediaturq; ignis
a ¶ Ipſum Antichriſtum, qui & ſe & alios perdet.
de viris Sichem, & de oppido Mello, & deuoret Abimelech Quæ cum
a ¶ Iſid. In perſecutione Antichriſti non euadit niſi qui fugit: & in montem benedictionis aſcendit. Hic eſt mons, quem circundant ſancti, quem Moyſes in Deuteronomio benedictionibus deputauit.
dixiſſet, fugit, & abiit in Bera; Habitauitq; ibi ob metũ Abimelech fra
c tris ſui. Regnauit itaq; Abimelech ſup Iſrael trib. annis. Miſitq; domi- 10

D b *Dixeruntq;.* Iſid. Rhamnus eſt genus rubi, quẽ vulgo ſenticem vrſinam appellat, aſperũ nimis & ſpinoſum. per qđ Antichriſtus ſignificatur cum omni aſperitate & feritate humanũ genus vaſtaturus. *& exiet ignis de rhamno.* i. iniquitas de Antichriſto: & omnes qui in illo confidunt pariter cum illo deuorabit.

c *Miſitqũ.* Aug. *Et miſit Deus ſpiritum malignum inter Abimelech & viros Sichimorum.* Hoc verbum vtrum imperantem, an permittentem Deũ ſignificet non facilè definiri poteſt. Qđ.n. hic poſitum eſt *emiſit*: Grecus hẽt ἐξαπέστειλεν qđ ẽ etiam in Pſa. vbi legitur. *Emitte lucem tuam.* quamuis in quibuſdã E locis ĩterpretes noſtri vbi eſt ἐξαπέστειλεν miſit. interpretati sũt, non emiſit. poteſt ergo & ſic ĩtelligi: vt ſpiritũ malignum Deꝰ tanquam volentem ire ĩter eos emiſerit. i. poteſtatem dederit maligno ſpiritui pacem eorum perturbandi. Vſque adeò autẽ etiã mitti a domino malignũ ſpiritum propter iuſtitiã vindicandi abſurdum non eſt, vt quidam ἐξαπέστειλεν F etiam immiſit interpretati ſunt.

Sur.

In lib. I cap. 6. Quæſt. lib. Iu. † ſp... Pſal. † in... & ſir tate. † in... & ſin tate. † m...

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixeruntq;. *id eſt Othoniel ratione prædicta.*

2 Nũquid poſſum. de. pin. meã. qua & dij vtũtur. *i. Deus in lucernis ardentib. in tabernaculo, q̃ implebantur oleo oliuarũ puriſſimo.*

3 Et homines. *i. condimentis ciborum, & confectionibus medicinarum. Per hanc aũt pinguedinẽ intelligitur pietas quæ fuit in Othoniel ad ſubleuandũ miſeriã filiorũ Iſrael: vt patet ex dictis ſuprà. 3.c.*

4 Nunquid. *id eſt dulcedinem conſolationis diuinæ quæ fuit in Debora habente ſpiritum prophetiæ, ut patet ex dictis ſupra, 4.ca.*

5 Nunquid poſſ. deſe. vi. me. quod læti. &c. *De lætificatione hominum videmus experientiam, de lætificatione Dei dicit Ra. Sa. ꝙ hoc dicitur eo ꝙ Leuitæ in oblationibus hoſtiarum non cantabant cantica diuina donec offerrentur libimina quæ fiebant de vino. Poteſt etiam hoc exponi de ſacramento Euchariſtiæ: quod eſt Deo acceptiſſimum, in quo conuertitur vinum in ſanguinem Chriſti.*

6 Dixe. *i. ab Abimelech rõne p̃dicta. & accipit hic ligna ꝓ Sichimitis in ſpãli, & alijs q cũ eis cõſtituerũt Abimelech regẽ vt p̃dictum eſt.*

7 Si au. *Rhamnus ſecundum Iſido. eſt dumus paruus, qui vento agitatus ex ſe emittit ignem. ſic Abimelech agitatus* ira ſuccendit populum Sichem, *vt habetur infrà. ideo ſubditur.*

8 Et de. *id eſt principes dicti populi.*

9 Nunc. *Hic conſequenter applicatur prædicta parabola ad propoſitum, videlicet de imprecatione maledictionis ſuper Abimelech regem & ſuper populum ipſum conſtituentem, & patet litera ex prædictis.*

10 Miſitq;. *Hic conſequenter deſcribitur diuina punitio vbi primò deſcribitur Sichimitarum rebellio. ſecundo rebellantium impugnatio, ibi;* Dictumq; eſt. *tertiò vtrorumq; deſtructio ibi:* Porrò Abi. *Circa primum dicitur:* Miſitq;. *id eſt permiſit.*

✠ Spiritum

MORALITER.

✠ ſignificantur p̃ oliuam, Pſa. 51.b. *Ego aũt ſicut oliua fructificaui in domo domini.* Secundi ſunt hoĩes in ſacra ſcriptura ſtudioſi: de qua dr̃, Eccl. 24.c. *Spiritus meus ſuper mel dulcis & hæreditas mea ſuper mel & fauum.* Et ideo in ea ſtudioſi refugiũt per curam regiminis eius à dulcedine ſeparati, & iſti ſignantur p̃ arborẽ ficum, quę r̃ndit: *Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam, &c.* Tertii ſunt hoĩes verè humiles: qui nõ reputant ſe dignos promotione ad regimen aliorum. pp̃ quod hęc refugiunt quantum bono modo pñt. & iſti ſignantur per vitem: quæ licet non poſſit ſe ſuſtinere, ſed ab alio fulcitur: tñ ex ea fructus optimus producitur: ſic verè humilis per aliũ regi & ſuſtentari quærit & fructum optimum facit dicens: *Nunquid poſſum deſerere vinum meum quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna, &c.* Humilitatis enim fructus eſt valde placẽs Deo & hominib. propter quod beata virgo Maria propter humilitatem ad concipiendum Dei filium fuit electa: ſicut ipſa dicit Lucæ 1.c. *Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. &c.*

6 *Dixe.* Per rhamnum qui eſt arbor parua: & primo mollis eſt ſicut herba; poſtea vero ſpinas habet, ſignificantur homines indigni promotione: promoueri tamen procurant multiplici fictione: & grauiter pungunt; & ignem diſſenſionis emittunt, quo ipſi & promotores ſui deſtruuntur, ſicut contigit Abimelech & habitatoribus Sichem, qui malè promouerant eum in regem, & vtinam aliis ſimilibus ſic contingat.

A a *Sur.* Auguſt. *Et nunc ſurge nocte tu & populus tuus tecũ & inſidiare*. Quidã Latini habent *maturabis*. quidam verò *manicabis*. Quod verò Græcus habet non poteſt dici vno verbo: quod eſt *diluculo ſurges*. & fortaſſe dictum eſt maturabis a matutino tempore: quamuis etiam aliis temporibus dici ſoleat ad rẽ accelerãdã. manicabis autẽ Latinũ verbũ eſſe mihi nõ occurrit. Sed illud mouet: ꝙ cũ dixiſſet *ſimul vt oritur ſol*. addidit, *diluculo ſurges*, cum ipſum diluculum quod Græcè dicitur, ὄρθρον tẽpus ante ſolẽ ſignificet: quod iam vſitatiſſimè dicitur cum albeſcere cœperit. B ſic ergo intelligendũ eſt vt quod poſitum eſt mane ipſum diluculum intelligatur. additũ eſt autem, *ſimul vt oritur ſol*: vt exprimeretur non iã orto ſole faciẽdum, ſed vbi fulgor apparuerit ſolis oriẽtis, non enim aliũde albeſcit diluculum niſi cum cœperit partẽ cœli quã videmus ab oriente lux ſolis ad eam redeuntis attingere. hinc eſt ꝙ in euangelio vnã & eã dẽ rẽ alius euangeliſta dicit diluculo factam cũ adhuc obſcurũ eſſet, alius oriente ſole: quia & ipſa lux quantulacunque diluculi ſole fit oriente. i. ad ortũ veniẽte: & fulgorẽ de præſentiæ propinquitate iactantẽ ſolis eſſe dignoſcitur. Quã lucẽ quidã idiotæ ſolis non eſſe putauerunt: ſed eſſe C illã q̃ primitus cõdita eſt antequã Deus quarto die cõderet ſolẽ.

nus ſpiritum peſſimum inter Abi- 1 2
melech & habitatores Sichem.
Qui cœperunt eum deteſtari, &
ſcelus interfectionis ſeptuaginta
filiorum Ierobaal & effuſionem
ſanguinis eorum conferre in Abi-
melech fratrem eorum, & in cœte
ros Sichimorum principes qui eũ
adiuuerant. Poſueruntque inſi-
dias aduerſum eum in ſummitate
montium: & dum illius præſtola-
rentur aduentum, exercebant la-
trocinia, agentes prædas de præte-
reuntibus. Nuntiatumque eſt Abi- 3
melech. Venit autem Gaal filius 4
Obed cum fratribus ſuis, & tranſi-
uit in Sichimam. Ad cuius † aduen 5
tum erecti habitatores Sichem e-
greſſi ſunt in agros † vaſtantes vi- 6
neas, vuaſque calcantes, & factis
cantantium choris, ingreſſi ſunt
phanum Dei ſui, & inter epulas
& pocula maledicebãt Abimelec,
clamante Gaal filio Obed. Quis 7
eſt iſte Abimelech, & quæ eſt Si- 8
chem, vt ſeruiamus ei? Nunquid 9
non eſt filius Ierobaal: conſtituit 10
principem Zebul † ſeruum ſuum 11
ſuper viros Emor patris Sichem? 12 13
Cur ergo ſeruiemus ei? Vtinam
daret aliquis populum iſtum ſub 14
manu mea, vt auferrem de medio
Abimelech. Dictũ eſt Abimelech:
Cõgrega exercitus multitudinem 15
& veni. Zebul enim princeps ciui-
tatis auditis ſermonibus Gaal filii
Obed, iratus eſt valdè: & miſit clã
ad Abimelech nuntios dicens: Ec-
ce Gaal filius Obed venit in Sichi-
mã cum fratrib. ſuis: & oppugnat
aduerſum te ciuitatẽ. Surge itaque
a nocte cũ populo qui tecũ eſt, & la-
tita in agro & primo mane oriente
ſole, irrue ſuper ciuitatẽ. Illo autẽ egrediente D
aduerſum te cum populo ſuo fac ei quod po-
tueris. Surrexit itaque Abimelech cum om-
ni exercitu ſuo nocte, & tetendit inſidias iux
ta Sichimam † in quatuor locis. Egreſſuſque † quatuor duces.
eſt Gaal filius Obed, & ſtetit in introitu por-
tæ ciuitatis. Surrexit autem Abimelech exer
citus cum eo de inſidiarum loco. Cumque vi
16 diſſet populum * Gaal, dixit ad Zebul: Ecce * ipſe.
de montibus multitudo deſcendit: Cui ille re
17 ſpondit. Vmbras montium vides quaſi capi- -& hoc errore deciperis.
ta hominum, & hoc errore deciperis. Rur-
ſumque Gaal ait; Ecce populus de vmbilico
terræ deſcendit, & vnus † cuneus venit per † quercus me honenim.
viam † quæ reſpicit quercũ. Cui dixit Zebul;
Vbi eſt nunc os tuum quo loquebaris; qs eſt
Abimelech, vt ſeruiamus ei? Nõne hic popu
lus eſt quem deſpiciebas. Egredere & pugna
18 contra eum. Abiit ergo Gaal ſpectante Sichi * Abimelech.
morum populo, & pugnauit contra Abime- -& in vrbem compulit.
lech, qui * perſecutus eſt eum fugientem & ĩ
vrbẽ cõpulit. Cecideruntq́; ex parte eius plu
rimi vſq; ad portã ciuitatis; & Abimelech ſe E
19 dit in Ruma. Zebul autem Gaal & † ſocios e- † fratres.
ius expulit de vrbe, nec in ea paſſus eſt cõmo
rari. Sequenti ergo die egreſſus eſt populus ĩ
cãpũ, qd cum nunciatũ eſſet Abimelech, tu-
lit exercitũ ſuum & dimiſit in tres turmas ten
dens inſidias in agris. Vidẽſq́; ꝙ egrederetur
populus de ciuitate, ſurrexit & irruit ĩ eos cũ -nec in ea paſſus eſt commorari.
cuneo ſuo oppugnans & obſidens ciuitatem.
Duæ aũt turmę palãtes ꝑ cãpũ aduerſarios ꝑ
20 21 ſequebant̃. Porrò Abimelech oĩ die illo oppu
gnabat vrbẽ, quã cepit interfectis habitatori
22 bus eius, ipſaq́; deſtructa, ita vt ſal in ea diſp-
geret. Quod cũ audiſſent q̃ habitabãt in tur-
23 re Sichimorũ, ingreſſi ſunt phanũ Dei ſui Be-
rith, vbi fœdus cum eo pepigerãt, & ex eo lo
cus nomẽ acceperat; qui erat munitus valde.
Abimelech quoque audiens viros turris Si-
chimorũ pariter cõglobatos, aſcẽdit ĩ mõtẽ
Selmon cum oĩ populo ſuo, & arrepta ſecuri
præcidit arboris ramum, impoſitũque ferens
humero dixit ad ſocios, † quod me videtis fa † ſupra 7.c.
cere cito facite. Igit̃ certatim ramos de arbo- F
ribus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Spiritũ. *i. contentionem ſeu diſcordiam excitari per ſpiritũ malignũ.* 2 Inter. *vt ſuis iniquitatibus exigentibus deſtruerentur adinuicem. & patet litera vſq; ibi:* 3 Agen. *maximè de illis, qui fauebant Abimelech.* 4 Venit. *in auxilium Sichimitarum, ambiens ſuper eos dominium, vt patet ſequentibus.* 5 Ad cu. *i. audaciores effecti propter eius præſentiam.* 6 Egreſ. *qui pertinebant ad Abimelech & fautores eius in contemptum ipſius.* 7 Clamante. *vt ſibi populum attraheret & contra Abimelech excitaret.* 8 Quis. *q.d. nullius eſt momenti.* 9 Et qui. *q.d. ita nobilis ciuitas eſt antiqua, ꝙ non debet ſeruire ei.* 10 Nunquid. *i. hominis qui non habet hic ius dominandi.* 11 Et con. *i. præpoſitum vel præfectum, prout in Hebræo habetur.* 12 Zebul. *Et ſic fecit magnum contemptum.* 13 Super. *i. ſuper viros tam antiquæ nobilitatis, ꝙ Emor, qui fuit à tẽpore Abrahami potens & nobilis, fuit pater & dominus illius ciuitatis.*
14 Vtinam. *ex quo patet ꝙ volebat dominari ibi.* 15 Dictumq;. *Hic conſequenter deſcribitur ipſorum rebellantium impugnatio ad inſtinctum ipſius Zebul præpoſiti ſui, nuntiantis ſibi in ſecreto verba quæ audierat ab ipſo Gaal et cautè diſſimulauerat. Et patet litera vſque ibi.* 16 Dixit. *qui ſimulabat ſe eſſe cum Gaal quouſq; Abimelech repente veniret ſuper eum & ſocios eius interficeret, propter qđ nitebatur eum decipere, dicens.* 17 Vmbra modo. *ſequitur.* Ecce po. *i. de cacumine montis quod dicitur vmbilicus terræ, quia ſuperemi net alijs partibus ventris. Sequitur.* 18 Abiit ergo. *qui non exiit ciuitatem cum Gaal ad pugnandum, ſed expectabat interius belli euentum.* 19 Zebul autem. *quia debellati iam fuerant in campo: & ꝓpter hoc populus ciuitatis parum curabat de eis. Cætera patent vſq; ibi.*
20 Palantes. *i. manifeſtè diſcurrentes. & inde dr̃, paleter Gallicè.*
21 Porro Abim. *Hic conſequenter deſcribitur virorumq; punitio, ſcilicet, Abimelech & eorum qui promouerunt eum ad regnum, quia interfecit eos, & finaliter interfectus eſt ab eis. Primò ergo deſcribitur deſtructio vrbis Sichem, cum dicitur.* 22 Quam ce. inter. *Sal enim reddit terram ſterilem & ideo quando aliquis deſtruebat funditus aliquam ciuitatem ſpargebat ibi ſalem in ſignum perfectæ victoriæ. Secũdò deſcribitur deſtructio fortalitij, cum dicitur.* 23 Quod cum au. *Et patet litera vſque ibi.*

1 Abime-

ribus præcedentes ſequebantur ducem. Qui cir-
cumdantes præſidium ſuccenderunt. Atque ita
factum eſt, vt fumo & igne mille ferè hominum
necarentur, viri pariter & mulieres habitatorum
turris Sichem. Abimelech autem inde profici- 1
ſcens venit ad oppidum Thebes, quod circun-
dans obſidebat exercitu. Erat autem turris ex-
celſa in media ciuitate, ad quam confugerant ſi-
mul viri ac mulieres, & omnes principes ciuita-
tis, clauſa firmiſſime ianua, & ſuper turris rectum
ſtantes per propugnacula. Accedenſque Abime
lech iuxta turrim pugnabat fortiter: & appro-
pinquans oſtio ignem ſupponere nitebatur. † Et
2 ecce vna mulier fragmen molæ deſuper iaciens,
illiſit capiti Abimelech, & confregit cerebrum
eius. † qui vocauit citò armigerum ſuum, &
3 ait ad eum: Euagina gladium tuum & percute
me, ne fortè dicatur, quòd a fœmina interfe-
ctus ſim. Qui iuſſa perficiens, interfecit eum.
Illo quoque mortuo, omnes qui cum eo erant
4 de Iſrael, reuerſi ſunt in ſedes ſuas, & reddidit
Deus malum quod fecerat Abimelech contra pa
trem ſuum, interfectis ſeptuaginta fratribus ſuis.
Sichimitis quoque quod operati erant retribu-
tum eſt, & venit ſuper eos maledictio Ioatham
filij Ierobaal.

Margin: fumo. — propugnacula. — † 1. Reg. 11. c. — † 1. Reg. 1. Par.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abimelech autem inde. *ad obſidendum eum. Sciendum autem* ꝙ *alia eſt ciuitas ī Aegypto quæ ſimiliter vocatur Thebes de qua fuit legio Thebęorum: cui præfuit ſanctus Mauricius. & alia in Iudæa nomine Thesba, de qua fuit Helias Thesbites: & alia eſt in Græcia, quæ dicitur Thebe: a qua dicuntur Thebani, & in hac obſidione Abimelech interfectus eſt, vnde ſequitur.*

2 Et ecce. *In Hebræo habetur:* ceruicem eius, *Si enim confregiſſet cerebrum ſtatim fuiſſet mortuus vt videtur.* ꝙ *tñ non fuit, imò præcepit poſtea armigero ſuo,* ꝙ *interficeret eum. vnde ſubditur.*

3 Et percute. *Plus enim formidauit opprobrium etiam poſt mortē quam animæ damnationem. non enim licitum eſt alicui ſic accelerare mortem ſuam.*

4 Et reddi. *Hæc eſt concluſio huius capituli, oſtendens qualiter malum Abimelech & promouentium ipſum reuerſum eſt in caput eorum ſecundum maledictionem* Ioathan *filii Gedeonis.*

CAP.

CAP. X.

B a Poſt *Abimelech.* Augu. Quomodo fuit patruus Abimelech vir de tribu Iſſachar, cum Abimelech patrem habuerit Gedeon de tribu Manaſſe? Quomodo ergo Phua & Gedeō fratres fuerut, vt poſſet eſſe Phua patru' Abimelech, cuius filius Thola ipſi Abimelech ſuccederet? Potuerunt ergo Gedeon & Phua vnam habere matrem, ex qua diuerſis partib. naſcerentur, & fratres eſſent vnius matris filij, non vnius patris. ſolebant enim nubere fœminę de aliis tribub. in alias. Vñ Saul cū eēt de tribu Beniamin dedit filiā ſuā Dauid hoī đ tribu Iuda & ſacerdos đ tribu Leui duxit filiā Iorā regis hoīs đ tribu Iuda. Hīc Elizabeth & Maria cognatæ cognatę ī euāgelio legunt: cū fuerit Elizabeth de filiab. Aaron. Ex quo intelligitur de tribu Leui aliq̄ nupſiſſe in tribu Iuda: vñ fieret inter ambas illa cognatio: ut dñi caro non ſolum de regia, ſed etiam de ſacerdotali ſtirpe propagaretur.

Margin: Quæſt. 47. in lib. Iudic. — † vt liberaret Ieruſalem. — 1. Reg. 18. g. — 1. Reg. 18. d. — 2. Par. 22. d. — C — Luc — E

a ✣ *Huic ſucceſſit* Iair. Ioſephus. Iſraelitarum principatum præcepit Iaer Galaadinus, ex tribu Manaſſe vir, & in aliis felix, & filios bonos habens triginta numero, & in equitatu præclaros & principatum ciuitatum Galaadinarū habentes.

✣ Seder Olam. Poſt Tholā ſurrexit Iair Galaadites vigiti duobus annis, extra he annum vnum, qui vtrique fuit communis.

Septuaginta. fuerunt Iair triginta & duo filii, conſcendētes ſuper triginta & duos pullos.

Margin: L. 5. 12. — † fil — † In — F

CAP. X.

Poſt Amimelech ſurrexit † dux in Iſrael Thola 1
filius Phua † patrui Abimelech, vir de Iſſachar, 2
qui habitauit in Samir † montis Ephraim, & iu-
a dicauit Iſrael viginti & tribus annis: mortuiſque eſt
ac ſepultus in Samir. Huic ſucceſſit Iair Galaadi-
tes, qui iudicauit Iſrael per viginti & duos an- 3
nos, habens triginta filios ſedentes ſuper triginta pullos aſinarum, 4
& principes triginta ciuitatum, quæ ex nomine eius ſunt appellatæ
Auoth Iair, id eſt, oppida Iair, vſque in præſentem diem in terra Ga-
laad. Mortuuſque eſt Iair ac ſepultus in loco cui eſt vocabulum Chamō.

Filii au-

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT X.

Poſt Abimelech. *Hic deſcribitur quinta tribulatio filiorum Iſrael à qua liberati fuerunt per* Iephte. *Et primò ponitur pondus tribulationis, ſecundò modus liberationis, c. 11. tertiò impetus ſeditionis. 12. c. Prima in duas, quia primò deſcribitur tempus pacis, ſecundò tribulationis, ibi.* Fil. au. Iſr. *vt oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant. Tempus autem pacis deſcribitur ſub duobus iudicibus ſucceſſiuè præſidentibus. Tempus autē ſecundi ponitur ibi.* Huic ſucceſſit Iair. *De primo dicitur.*

1 Poſt Abimelech. *Non dicit rex, ſicut de Abimelech, qui iniquè vſurpauit ſibi nomen regium. Iſte autem redijt ad modum priſtinum quo iudices præerant, ſcilicet per modum directionis & conſilij magis quam per modum dominii.*

2 Thola. *Patruus eſt frater patris, & ideo ſecundum iſtam tranſlationem Phua fuit frater Gedeonis. Sed ſequens litera videtur repugnare, cum dicitur,* Vir de Iſſachar. *Gedeon autem fuit de tribu Manaſſe, vt dictum eſt ſupra. 6. ca. tribus autem erant incommiſtæ. Ad quod poteſt dici* ꝙ *incommiſtio tribuum fuit ſub præcepto, ne commiſcerentur ſortes hæreditatum, vt dictum fuit Num. 35. idcò mulieres quæ nō habebant hæreditatem, poterant nubere cum viris alterius tribus, vt dictum fuit ibidem: quia ex hoc non ſequebatur commiſtio ſortium. Mater autem Gedeonis ſecundum iſta fuit huius conditionis: ſic ſucceſſiuè cōtraxit vni viro de tribu Manaſſe: & alteri de Iſſachar. Sciēdum tamen* ꝙ *vbi trāslatio noſtra habet* Phua patrui Abimelech: *in Hebræo habetur* filii Dodo. *& ſecundum Hebræos eſt hoc nomen proprium patris ipſius Phua. & ſecundum hoc non oportet dicere* ꝙ *Phua & Gedeon fuerunt fratres ex parte matris. Sciendum etiam* ꝙ *Dodo apud Hebræos eſt etiam nomen commune, & ſignificat patruum ſuum, & ſecundum hoc proceſſit tranſlatio noſtra. Sicut in Latino idē nomen aliquando eſt proprium & commune, æquiuocè tamen: ſicut hoc nomen Romanus aliquando accipitur pro proprio nomine vnius hominis, aliquando pro nomine adiectiuo communi ad omnem hominem Romanum. tranſlatio autem noſtra diſcrepat hic ab Hebraica, vt patet per prædicta.*

3 Huic ſuc. *Hic deſcribitur tempus ſecundi iudicis. Et patet litera vſque ibi.*

4 Sedentes. *ideſt, mulos, ſecundum tranſlationem iſtam. In Hebræo non additur* aſinorum, *& ideo ſecundum doctores Hebraicos per pullos intelliguntur hic equi iuuenes electi.*

Filij

MORALITER.

1 *Poſt Abimelech.* In hoc capitulo mihi non occurrit aliq̄d exponendum myſtice quod ſit alicuius momenti: propter q̄d pertranſeo.

A ✻ a *Filii autem Iſrael, &c.* Ioſephus, Res equidem Hebræorum ad inhoneſtam vitam, & iniuriam Dei legumque ferebantur. Quos Ammonitæ deſpicientes & Palæſtini, magno exercitu prouinciam deuaſtabant: omnémque regionem trãs Iordanem detinentes, reliqua comprimere præſumebant.

B b ✻ *Peccauimus redde tu nobis, &c.* Tertullia. Dei miſericordia ipſum Iſraelem toties reſtituit, quoties iudicauit: toties refouit, quoties & increpuit.

Theodoretus. Clamauerunt

C

(…ra 2.b. …2:6.a, & 113. …c 4.g. … 2 du. …c 17. …agnſtiis …eſt a… …nius p… …er aboré …ru. …ul. 17. …Luc.)

a † Filij autem Iſrael † peccatis veteribus iungentes noua fecerunt ma- 1
lum in conſpectu domini, & ſeruierunt idolis Baalim, Aſtaroth & 2
dijs Syriæ ac Sidonis & Moab & filiorum Ammon, & Philiſthijm: di-
miſeruntque dominum & non coluerunt eum. Contra quos dominus
iratus tradidit eos in manus Philiſthijm & filiorum Ammon, afflictiq;
ſunt, & vehementer oppreſſi per annos decem & octo omnes qui habi-
tabant trans Iordanem in terra Amorrhæi, quæ eſt in Galaad, in tan-
tum vt filij Ammon Iordane tranſmiſſo vaſtarent Iudam & Beniamin,
& Ephraim. Afflictusque eſt Iſrael nimis. Et clamantes ad Dominum
b dixerunt: Peccauimus tibi, quia dereliquimus te, Dominum Deum
noſtrum, & ſeruiuimus Baalim. Quibus locutus eſt Dominus: Nun- 3
quid non Aegyptii & Amorrhæi, filiique Ammon & Philiſthiim, Si- 4
donii quoque & Amalec & † Chanaan oppreſſerunt vos, & clamaſtis
ad me, & erui vos de manu eorum? Et tamen reliquiſtis me, & colui- 5
ſtis deos alienos. Idcirco non addam vt vltra vos liberem. Ite & inuo- 6
cate deos quos elegiſtis. Ipſi vos liberent in tempore anguſtiæ *. Dixe- 7
runtque filii Iſrael ad Dominum: peccauimus, redde tu nobis quicquid
placet: tantum nunc libera nos. Quæ dicentes, omnia de finibus ſuis 8
alienorum deorum idola proiecerunt, & ſeruierunt Domino Deo, qui 9
† doluit ſuper miſeriis eorum. Itaque filii Ammon † conclamantes in
Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filii Iſrael in Maſpha
caſtrametati ſunt. Dixeruntque principes Galaad ſinguli ad proxi-
mos ſuos; Qui primus ex nobis contra filios Ammon cœperit dimica- 10
re, erit dux populi Galaad.

D runt ad Deum cõſeruatorem ſeipſos accuſantes quod relicto beneficio ac vero Deo, falſos coluiſſēt. At poſteaquã Dominus ingratum eorum increpauit animum (multiplicem prouidentiam eius ſæpius experti, idolorum cultum, præpoſuerant) & E comminatus eſt ſe nullas poſt hac laturum ſuppetias, Vbi inquam ſuas iniquitates cõfeſſi ſunt, alienoſque Deos abſtulerunt è medio, ſeruientes Domino, beneficentiam eius perſenſerunt.

F

† rurſum. † Mahon. * veſtræ † conuenientes vel congregati.

Cap.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Filij au.* Hic conſequenter deſcribitur ttempus tribulationis. vbi primò deſcribitur culpa cum dicitur: *Filij au.* quæ explicantur magis in particulari, cum dicitur.
2 *Et ſeruierunt idolis.* Et nominantur hic ſeptem idololatrię, vt patet in litera. Secundò ponitur debita pęna cum dicitur: *Contra quos.* Et patet: Tertiò pęnitentia cum ſubditur: *Peccauimus tibi.* Et ſequitur.
3 *Quibus locu. & c.* ſcilicet per Phinees, qui adhuc viuebat: vt dicunt Hebræi. Tamen ſi dictum eorum eſt verũ, erat multum antiquus, quia a tempore quo filij Iſrael debellauerunt Sehon & Og & Balac vſque ad tempus Iephte, qui liberauit filios Iſrael de hac tribulatione, fluxerunt anni trecenti, vt habetur cap. ſeq. deficiunt tamen aliqui; vt dicetur. & tamẽ ex tunc Phinees iam erat homo perfectus: quia fuit ductor exercitus contra Madianitas: vt habetur Num. 31. Poteſt etiam dici, quod fuit per alium prophetam: quia non nominatur hic quis ille fuerit.

4 *Nunquid non.* Hic nominantur ſeptem gentes a quibus tribulationes paſſi ſunt filij Iſrael cõtra ſeptem idololatrias ſupra nominatas in quibus deliquerant.
5 *Idcirco non.* Tales negationes diuini auxilij intelligendæ ſunt ſub conditione, ſ. ſi verè non pęniteant illi qui ſunt in afflictione poſiti, ut patet ex ſequentibus.
6 *Ite, & innoca.* Ironicè loquitur; vt de peccatis magis doleãt & confundantur. ideo ſubditur.
7 *Dixeruntque filij Iſrael, &c.* Et quod hæc pęnitentia vera fuit, patet ex ſequentibus.
8 *Omnia de finibus ſuis alienorum deorum ido.* & ideo prius negatum auxilium conceſſit dominus. Ideo ſubditur.
9 *Qui do. ſuper miſeriis eorum, Itaque filii Ammon, &c.* ideſt ad bellum mutuò ſe conuocantes & exhortantes contra Iſrael.
10 *Qui primus ex nob. &c.* Hoc dixerũt principes de Galaad, vt aliquis cum maiori diligentia eſſet dux in bello: quia ad victoriam conſequendam multum valet diligentia ducis & conſtantia ipſius.

4 *Nunquid*

CAP.

CAPVT XI.

A a **F**Vit itaque. ✻ Ioſeph. Ammonitis caſtrametantibus in terra Galaadinorum, prouinciales occurrerunt, ammonente ſe gentis duce. Erat autem quidam nomine Iephte, vir virtute paterna potens ad exercitum diſpenſandum quē ſub mercede poſcebant. Ad hunc ergo mittentes rogabāt vt cum eis pugnaret, promittentes ei vt cuncto tempore principatum exercitus ſui cōcederent.

Augu. Iephte interpretatur aperiens: qui Chriſtum ſignificat. Ipſe enim diſcipulis ſuis aperuit ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Hunc Iephte fratres de domo patris expulerunt tanquam legitimæ vxoris filij fornicariæ filium. hoc cōtra Chriſtum fecerunt principes ſacerdotū Scribæ, & Phariſæi, qui de legis obſeruatione gloriari videbantur tanquam legem ſolueret; & ideo legitimus filius nō eſſet. Et quantum ad gētem, mater eius ſynagoga Iudæorum dici poteſt; quæ ſæpe cum idolis fornicata eſt. Sed illi quaſi obſeruatores legis videbantur legitimi: hic autem cōtra legem facere videbatur. ideo tanquam legitimi non legitimum iure ſibi viſi ſunt eiecisse. ſecūndum hoc enim plebs illa dicta eſt fornicari: quia legis præcepta non ſeruant & tanquam viro non exhibent fidem.

† quem peperat ipſi. † 56.di.c.naſcit. Quæſt. 49. in Lib. Iud.

B † Poſt aliquot dies.

Quæſ. 49. libr. Iud.

b *Habitauit inter.* Augu. *habitauit in terra Tob*: in terra, ſ. bona vel potius optima. Qđ.n. Grecè ἀγαθον, hoc Latinè optimū dr̄. Id aūt interpretat Tob: vbi vr̄ intelligēda reſurrectio. Quę.n. magis terra optima q̄ terrenū corpus excellētia immortalitatis & īcorruptionis idutū?

C

Congrega.

CAP. XI.

a **F**Vit itaque illo in tempore 1
Iephte Galaatides vir fortiſſimus atque pugnator,
filius mulieris meretricis, 2
† qui natus eſt de Galaad:
† Habuit autē Galaad vxo- 3
rem de qua ſuſcepit filios,

a ¶ Aug. Infirmitates, ſcilicet Chriſti præualuerāt, quia ita voluit, vt ab eis quæ oportebat pateretur, ſicut hoc idem ſignificans Iacob, præualuit angelo, cum quo, ideo vt idipſum portenderet luctabatur. b ¶ Chriſtum.

qui poſtquam creuerant, eiecerunt Iephte, di-

a ¶ Aug. Quaſi dicat, Hic homo non eſt à Deo, qui ſabbathum non cuſtodit, ſe autem legitimos filios iactantes, dixerunt: Nos ex fornicatione non ſumus nati: vnum patrem habemus Deum.

centes: Hæres in domo patris noſtri eſſe non 4
poteris; quia de adultera matre natus es. Quos

a ¶ Aug. Quia quantus eſſet abſcondit, & ſæuientes latuit. Si enim cognouiſſent, nūquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Fugit, quia morientis infirmitatē viderunt, ſed non virtutem reſurgentis.

b ille fugiens atq; deuitans habitauit in terra Tob. 5
c Congregatiq; ſunt ad eū viri inopes, & latroci-
d nantes, & quaſi principem ſequebantur. † In illis 6
diebus pugnabant filij Ammon cōtra Iſrael: qui
bus acriter inſtantibus, perrexerūt maiores natu

a ¶ Aug. Abiiciens vel reuelatio. qui a primo Chriſtum abiecerunt: ſed eis poſtea reuelabitur.

de Galaad vt tollerent in auxilium ſui Iephte de
terra Tob. Dixeruntque ad eum: Veni, & eſto 7
princeps noſter, & pugna contra filios Ammon

a ¶ Qui interpretatur filius populi mei: vel filius mœroris. Hi ſunt qui ex ipſa gente infideles permanſerunt, vel in gehenna deputati ſunt, vel diabolo & angelis eius.

c *Congrega.* ✻: Ioſephus. In prouincia Galaaditica morabatur, & omnes de longe ad ſe venientes, ſub mercede ꝓpria retinebat. Illis vero ſupplicantibus atq; iurantibus omnem principatum ſe ei fore præbituros: tandem aliquando conſenſit & velociter diligentia rerum habita, in vrbe Maſphat exercitu conſtituto, legationem miſit ad regem Ammonitarum. D

Augu. Ante paſſionem cū publicanis & peccatoribus manducauit dicens. *Non eſt opus ſanis medicus ſed ęgrotis.* Inter latrones quoque crucifixus, vnum, de cruce in paradiſum tranſtulit. Poſtquā verò ſurrexit & cœpit eſſe in terra Tob, collecti ſunt ad eū ſcelerati homines pro remiſſione peccatorum. qui cum illo ambulabant: quia ſecundum pręcepta eius viuebant. hoc etiā quotidie fit dum confugiunt ad eum impij vt iuſtificentur & diſcant vias eius.

Quæſt Iud. Matt. 5 Ibi. 27.

d *In illis di.* Aug. Qui abiecerāt Chriſtum, ad eū rurſus cōuerſi in ipſo receperunt ſalutem. Vnde in Actibus apoſtolorum Petro hortāte vt ad eū conuerterent quem perſecuti fuerāt: multi ſunt compuncti corde ab ipſo quem alienauerunt deſiderātes ſalutē. Quid eſt.n. liberari ab inimicis niſi a peccatis ſaluari? Sic. n. ait: *Agite pænitentiam: & Baptizetur vnuſquiſque veſtrū in nomine domini Ieſu Chriſti, & remittētur vobis peccata veſtra.* Vel illa potius ſignificat vocatio Iudęorum quæ in fine ſperatur, q vi detur notari cum dicitur: *Et factum eſt poſt dies*, id eſt poſt tempus. Q non illud intelligatur q, tacenti paſſione domini eſt factum, ſed q poſtea futurum. Quod vr̄ pertinere ad hoc, q ſeniores Galaad venerūt ad Iephte: vt per ætatem ſenilem nouiſſima tpa ſignificent.

E Ibidem. latroc Act. 1

Dixeruntq;

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

1 **F**Vit itaque. Deſcripto pondere tribulationis, hic conſequenter deſcribitur modus liberationis: vbi primò deſcribitur conditio ducis liberantis, ſecundò humiliatio ipſius deprecantis, ibi: *Et miſit nuntios*: tertiò proſtratio aduerſarii rebellātis, ibi, *Factus eſt ergo*. Circa primum deſcribitur ipſius Iephte eiectio, ſecundo ipſius in principem electio ibi: *In illis diebus*. Circa primum dicitur.

Fuit ita. &c. Galaad autem aliquando accipitur pro nomine vnius terræ: aliquando pro nomine vnius ciuitatis in illa terra, & aliquando pro nomine vnius hominis, & omnibus iſtis modis Iephte dicitur Galaadites: quia fuit natus de terra Galaad: & pater eius vocatus eſt Galaad: vt ſtatim ſubditur in hoc.c. Et ciuitas ſua vocata eſt Galaad, vt hr̄ infra.c. 12.

2 *Filius mulieris meretricis qui.* Hebræi dicunt: Filius mulieris hoſpitatricis, quia zonah nomen Hebraicum hic poſitū eſt equiuocum ad meretricem & hoſpitatricem: vt dictū fuit Ioſue 2. de Raab. & forſitan vtraque ſignificatio iſti mulieri conuenit.

3 *Habuit autem, &c.* pater Iephte: vxorem aliam & veram.

4 *Hæres in do. pa. nō eſſe nōn poteris. quia de adulte. ma. na.* In Hebręo habetur & in libris correctis. Quia de altera matre natus es.

5 *Congregatique ſunt.* In Hebræo non habetur hoc: *Et latrocinantes.* Credibile enim eſt quod agebant prædas de aduerſariis filiorum Iſrael tantum: ſicut Dauid & viri eius faciebāt: vt habetur primi Regum vigeſimoſeptimo.

6 *In illis diebus.* Hic conſequenter Iephte in principem terrę Galaad eligitur. vnde ſubditur:

7 *Dixeruntque ad eum. Veni & eſto princeps noſt.* dum tamen tú ſis dux belli noſtri.

✻ *Quibus*

MORALITER.

1 *Fuit itaq; illo in temp.* In hoc.c. litera noſtra diſcrepat in pluribus ab Hebraica. Primò in hoc quod dicitur:

2 *Filius mulie.* Hebræi dicunt: *Filius mulieris hoſpitatricis.* Secūdò in hoc quod dicitur: *De adultera matre generatus es.* Hebręi & libri noſtri correcti habent: *De altera matre natus es.* Tertiò in hoc quod dicitur.

5 *Congregatique ſunt ad eum viri inopes & latrocinantes*, Hebræi non habent *latrocinantes*: ſed tantum *inopes*. Ego autem intendo capitulū iſtud exponere myſticè ſm literā Hebraicam, quā reputo veriorē. Igitur per Iephte, qui dr̄ vir fortiſſimus allegoricè pōt intelligi dn̄s noſter Ieſus Chriſtus, qui tantæ fortitudinis eſt, *q portat omnia verbo virtutis ſuæ.* vt dr, Heb. 1. a. & bene dr̄ filius mulieris hoſpitatricis, i. virginis Mariæ: quæ ex plenitudine ſuæ pietatis recipit omnes ad eā debitè recurrentes in hoſpitiū ſuæ miſericordiæ. Bern. Maria oībus oīa facta eſt: ſapientibus & inſipientibus debitricem ſe facit, omnibus ſinum miſericordiæ aperuit: vt de eius plenitudine acciperent vniuerſi. Quæ bene dicitur altera mater, i. alterius condōnis quàm ceteræ matres, nam ipſa ſola mr̄ & virgo. Hunc aūt Iephte ſcilicet Ieſum Chriſtum reprobauerunt fratres ſui, ſ. Iudæi, quorū erat frater ſecundum carnē, & ipſe fugit ab eis in perſecutiōne Herodis, Matt. 2. & in perſecutione ciuiū ſuorum qui voluerunt eū pręcipitare de ſupercilio montis, ſuper quem fundata erat ciuitas eorū. vt habetur. Lucę 4. *Et congregati ſunt ad eum viri inopes.* ideſt, apoſtoli & alii diſcipuli propter ipſum omnia relinquentes,

6 *Perrexerunt maiores, &c.* Per iſtos maiores poſſunt intelligi Iudæorum doctores, quorum aliqui recurrerūt ad eius auxiliū ante paſſionē ſuā credētes in eū, vt Nathanael. Io 1. & Nicodemus q erat magiſter in Iſrael, Io. 3. & plures alij quorū noīa non exprimunt in euangelio de quibus dicitur Io. 12. f. *De principibus aūt multi crediderunt in eum, &c.* Et loquitur euāgeliſta de tempore ante Chriſti paſſionem, vt patet intuēti.

✻ Reuer-

A a *Dixeruntq; princi.* Aug. Tale quid figuratũ eſt in Ioſeph, quem fratres uendentes abiecerunt:& cũ fame tribularent ad eius opem miſericordiamq; conuerſi ſunt. hic uerò amplius elucet ſignificatio futurorum, quia nõ ipſi prorſus fratres qui eiecerunt Iephte ad eũ venerũt, ſed Galaad ſeniores pro toto populo ſupplicantes. ſicut eadem gẽs dicitur Iſrael, ſiue in eis qui tũc fuerunt, Chriſtumque reprobauerunt, ſiue in eis qui poſtea ad eius opẽ reuerſi ſunt, populo enim dicitur inimico, ſiue in maioribus, ſiue in poſteris ſuis longa odia trahenti, tandemque conuerſo in eis qui tunc ſunt cõuertendi, B *Nonne vos odio habuiſtis me, & eieciſtis de domo patris mei?* Putauerunt enim ſe eieciſſe Chriſtum de domo Dauid; in qua regni eius non erit finis.

Ibidem. Gen.37.f.

† anguſtia:

c.1.d.

b *Et pugnes.* Auguſt. Quod contra filios Ammon dux quæritur Iephte quibus victis liberentur, qui, eo duce bellare cupiebant, quia Ammon interpretatur filius, populi mei, vel populus mœroris, C aut illi ſignificantur inimici qui ex ipſa gente in infidelitate pmanſerunt, aut oẽs gehennæ prædeſtinati: *vbi erit fletus & ſtridor dentium*: tanquã populo mœroris. Quãquam populus mœroris diabolus & angeli eius cõuenienter intelliguntur, D uel quia æternam miſeriam eis quos decipiunt acquirunt vel quia ipſi æternę miſerię deputati ſunt.

¶ Elegans reſponſio prophetiam euidentius exprimit. a ¶ Opinione ueſtra.
Quibus ille reſpondit. † Nonne uos eſtis qui odiſtis me & eiecistis 1
¶ Dauid.
de domo patris mei, & nunc veniſtis ad me † neceſſitate compulſi? 2
a ¶ Quaſi dicat, Tunc uenimus ad te ut perſequeremur, modo uenimus ut ſequamur.
a Dixeruntque principes Galaad ad Iephte. Ob hanc igitur cauſam 3
b nunc ad te venimus, ut proficiſcaris nobiſcum, & pugnes contra fi-
lios Ammon, ſiſque dux omnium qui habitant in Galaad. Iephte
quoque dixit eis. Si vere veniſtis ad me vt pugnem pro vobis con- 4
c tra filios Ammon, tradideritque eos dominus in manus meas, ego
ero veſter princeps? Qui reſponderunt ei. Dominus qui hæc audit 5
ipſe mediator ac teſtis eſt, quod noſtra promiſſa faciemus. Abiit
a ¶ Quia ipſe eſt caput corporis eccleſiæ.
itaque Iephte cum principalibus Galaad, fecitque eum omnis popu-
a ¶ Iudicem ſ. non regem.
lus principem ſui. Locutuſque eſt Iephte omnes ſermones ſuos co- 6
a ¶ Aug. Mittit nuntios pacis, ſicut Apoſtolus in quo Chriſtus loquebatur, ait. Si fieri poteſt quod ex uobis eſt cum omnibus hominibus pacem habentes.
ram domino in Maſpha. Et miſit nuntios ad regem filiorum Am- 7
a ¶ Aug. Admonet nos doctrina Chriſti quemadmodum ſit ambulandum .i. uiuendum inter eos, qui non ſecundum propoſitum uocati ſunt ſancti. Nouit enim dominus qui ſunt eius.
mon qui ex perſona ſua dicerent. Quid mihi & tibi eſt, quia veniſti 8 9
contra me, vt vaſtares terram meam? Quibus ille reſpondit. Quia 10
tulit Iſrael terram meam quando aſcendit de Aegypto, a finibus 11
Arnon vſque Ieboc atque Iordanem. Nunc ergo cum pace redde
mihi eam. Per quos rurſum mandauit Iephte, & imperauit eis vt di- 12
cerent regi Ammon. Hæc dicit Iephte. Non tulit Iſrael terram
Moab, nec terram filiorum Ammon, ſed quando de Aegypto con-
ſcenderunt, ambulauit per ſolitudinem vſque ad mare rubrum, &
venit in Cades, miſitque * nuntios ad regem Edom, dicens. Dimit-
te vt tranſeam per terram tuam. Qui noluit acquieſcere precibus
eius. Miſit quoque ad regem Moab, qui & ipſe tranſitum præbe-
re contempſit. Manſit itaque in Cades, & circumiuit ex latere
terram Edom, & terram Moab. Venitque ad Orientalem pla-
gam terræ Moab, & caſtrametatus eſt trans Arnon, nec voluit in-
trare terminos Moab, Arnon quippe confinium eſt terræ Moab.
Miſit itaque Iſrael nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum qui
habitabat in Heſebon, & dixerunt ei. Dimitte vt tranſeam per ter-

† Gen.26.f.

c *Ego ero veſter.* Aug. id eſt, rex quem nondum habebat gens illa tempore iudicum. Cœperunt aũt habere Saulem regem, & poſtea ſucceſſores eius. Nam in Deuteron. cum eis præcipitur, qualẽ dẽant hẽre regẽ ſi hoc eis placuerit, nõ ibi rex, ſed princeps nominatur, ſed Iephte illũ ſignificabat qui verus eſt rex. E Aug. Rex ſ. ſicut in titulo crucis ſcriptum eſt. poſtquam enim Iephte liberauit eos ab inimicis, non eis rex factus eſt, vt intelligeremus hæc potius ad Chriſtum quam ad ipſum Iephte pertinere, de quo ſcriptura narrationẽ concludit ita. *Et iudicauit Iephte Iſrael ſex annis & mortuus eſt, &c.* Iudicauit ergo Iſrael ſicut cæteri iudices, non F ibi regnauit vt prin-

Ibidem. 1.Reg.10.a. Deut.28.d. * ipſe Iſrael.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quibus ille reſpondit*, non ſtatim credens eis, propter ea quę paſſus fuerat ab eis.

2 *Nonne vos eſtis qui odiſtis me.* licet ſupra dictum ſit de fratribus ſuis tantum quod eiecerunt eum, tamen hic alloquitur ſenes illius populi generaliter, quia ad querimoniã & inſtinctum fratrum ſuorum ſenes qui erant iudices illius populi, eiecerant eum. Vel forte inter illos qui venerunt ad Iephte erant fratres ſui, vel eorum aliqui ad quos principaliter direxit uerbum ſuum: propter quod diligentius explicant intentum ſuum dicentes.

3 *Ob hanc igitur cauſam, &c.* Qua explicata reſpondit Iephte:

4 *Si uere veniſtis ad me.* i. fideliter & abſque fallacia, hoc dicit interrogando. Qui reſponderunt ei ſimpliciter adfirmando etiam iuramento cum dicitur.

5 *Dominus qui hæc au.* quia nihil eum latet. *Ipſe me. ac teſt. eſt.* Iurare eſt Deum teſtem inuocare, ſequitur.

6 *Locutuſque eſt Iephte, &c.* ibi enim erant cõgregati Galaaditæ coram domino, quia dominus præſens eſt vbique, licet ibi non eſſet tabernaculum, & ideo ibi replicauit Iephte pacta quæ erant inter ipſum & populum, vt negotium eſſet firmum & ſolidum.

7 *Et miſit nun.* Hic conſequenter ponitur ſupplicatio deprecantis. Ad cuius intelligentiam conſiderandum, quod filijs Iſrael petentibus tranſitum pacificum per terram Sehon regis Amorrhæi, non ſolum ipſe negauit, ſed eis occurrens eoſdẽ etiam ad præliũ prouocauit, pp quod dominus ipſum & terram ſuam in manus filiorum Iſrael tradidit, cuius terræ vnam partem Sehon abſtulerat a filijs Moab, vt habetur Numer. 21. Rex autem iſte Ammon de quo hic agitur, regnabat etiam in Moab, propter quod illam terram quam Sehon abſtulerat de Moab tanquam ſuam repetebat, & a filijs Iſrael iniuſte poſſeſſam dicebat, quod non erat uerum ſicut fuit declaratum Numer. 21. Igitur circa hoc primo ponitur ipſius Iephte petitio humilis, ſecundo regis Ammon reſponſio rationabilis, ibi. *Quibus ille reſpondit*, tertio reſponſionis euacuatio rationabilis ibi *per quos rurſum.* Circa primũ dicitur. *Et miſit nuntios.* Volebat enim declarare titulum ſuum iuſtum, & ideo primo miſit nuntios de pace tractanda, & in hoc ſe humiliauit, dicens.

8 *Quid mi.* Quaſi diceret non habeo voluntatem bellandi tecum, nec tu habes cauſam contra me.

9 *Vt vaſta.* i. meo regimini & defenſioni commiſſam.

10 *Quibus.* Hic conſequenter ponitur reſponſio irrationabilis, cum dicitur.

11 *Quia tulit.* quod erat falſum, quia Iſrael non abſtulit a filijs Moab & Ammon aliquid de terra ſua, vt habetur Num. 21. & Deuteron. 2. ſed ſolum a Sehon & Og. & illud fuit eis licitum, vt declaratum fuit Nu. 21. & iterum hic declarabitur per uerba Iephte.

12 *Per quos.* Hic cõſequẽter ponit' dictę reſpõſionis euacuatio rõnabilis, ubi Iephte oſtẽdit triplici rõne, qđ illam filij Iſrael iuſte poſſidebant, ſecunda ponitur ibi. *Tradiditque eum.*

princeps, ſicut hi qui in regnorum voluminib. continentur.

A a *Nonne ea quæ poſ. &c.* Nonne quæcunque hæreditauit tibi Chamos.

✻ Hieronymus. Chamos idolum erat conſecratum, quod alio nomine dicitur Beelphegor.

Lib.8. Originum. Com. in Iſa. cap.15.

✻ Iſidor. Beelphegor, interpretatur idolū ignominiæ, idolum enim fuit Moab cognomento Baal ſuper montē Phegor, quem Latini Priapum vocant, Deum, B hortorum. Fuit enim de Lapſaco ciuitate Helleſponti, de qua pulſus eſt, & propter virilis membri magnitudinem in numerum Deorum ſuorum eū Græci tranſtulerunt, & in nomine ſacrauerūt hortorum, C vñ & dicitur p̄eſſe hortis, propter eorum fecunditatem.

D ✻ Auguſtinus. Hoc quidam Latini ſic interpretati ſunt. *Nōne quæcunque dedit tibi Chamos Deus tuus poſſidebis, &c.* Vbi videtur Iephte confirmaſſe Deum qui vocatur Chamos, potuiſſe aliquid hereditatis dare cultoribus ſuis. Quidā vero ſic habent. *Nonne quęcunq; poſſedit Chamos Deus tuus hæc poſſidebis?* quaſi aliqd tale potuerit poſſidere. An forte ſecundum hoc dictū eſt, q, ſub angelis conſtitutę ſunt gentes iuxta canti- E cum Moyſi? Nunquid ille angelus ſub quo erant filij Ammon, Chamos dicitur? Quis hoc audeat affirmare, cum poſſit intelligi ſecundum eius opinionem dictum, quia putabat Deum ſuū poſſidere hæc, F vel in poſſeſſionem

Quæſt lib Iud.

ram tuam vſque ad fluuium. Qui & ipſe Iſrael verba deſpiciens, non
dimiſit eum tranſire per terminos ſuos ſed † infinita multitudine cō-
gregata egreſſus eſt contra eum in Iaſa, & fortiter reſiſtebat. Tradi- 1
ditque eum dominus in manus Iſrael cum omni exercitu ſuo, & 2
percuſſit eum, & poſſedit omnem terram Amorrhæi habitatoris re-
gionis illius, & vniuerſos fines eius, de Arnon vſque Ieboc, & de ſo-
litudine vſque ad Iordanem. Dominus ergo Deus Iſrael ſubuertit
Amorrhæum pugnantem contra illum populo ſuo Iſrael. Et tu
a nunc vis poſſidere terram eius? Nonne ea quæ † poſſedit Chamos 3
Deus tuus, tibi iure debentur? Quæ autem dominus Deus noſter vi- 4
ctor obtinuit, in noſtram cedent poſſeſſionem. Niſi forte melior es 5 6
Balac filio Sephor rege Moab, aut docere potes quod iurgatus ſit 7
contra Iſrael & pugnauerit contra eum quando habitauit in Heſe- 8
bon, & viculis eius, & in Aroer & villis illius, vel in cunctis ciuitati- 9 10
bus iuxta † Iordanem per trecentos annos. Quare tanto tempore 11
nihil ſuper hac repetitione tentaſtis? Igitur non ego pecco in te, ſed 12
tu contra me male agis, indicens mihi bella non iuſta. Iudicet domi-
nus arbiter huius diei inter Iſrael, & filios Ammon. Noluitq; acquie-

† omnes lo ſuo gato.

† terminos Ammon.

† poſ faciet.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ tertia ibi. *Niſi forte.* Prima rō accipit̄ ex hoc q, filii Iſrael in nullo impugnauerunt filios Ammon & Moab, ſed Schō eos impugnantē occiderūt, & per cōſequēs quicquid poſſidebat iure belli acquiſierūt. Hanc aūt rōnem Iephte tāgit diffuſe repetēs proceſſum filiorū Iſrael declinādo a terminis Ammō & Moab. vt hētur Deut.2. & N 21. Et patet lrā vſq; ibi.

1 *Egreſſus.* Ipſe.n. Schon iuit obuiā filijs Iſrael ēt extra terrā ſuā ad eos debellandum. Ex quo patet quod habuerunt contra enim iuſtum bellum & per conſequens regnum eius iuſto bello acquiſitū a filijs Iſrael fuit ab eis & iuſte poſſeſsū.

2 *Tradiditq; eū.* Hic ponitur ſecunda rō, quæ accipitur ex auctoritate diuina, quia eſt domin⁹ cęli & terrę, & ideo poteſt terram ab vno poſſeſſam alteri dare pro ſua voluntate, quod fecit de terra poſſeſſa a Schon rege tradēdo eam filiis Iſrael poſſidendam ſecundum quod dicitur Deut.2. *Ecce tradidi in manu tua Schō regem Heſebon, Amorrhęū, & terrā eius incipe poſſidere, &c.* & hanc rationē tangit Iephte, dicens. *Tradiditq; eum dominus in manu Iſrael cum.* Et patet litera vſque ibi.

3 *Nonne ea.* Quod dupliciter exponitur. Vno modo ſic. *Quæ poſſedit Chamos Deus tuus.* i. populus Moab qui Chamos colebat, vt ſit ſenſus, quod illa pars terræ Moab quæ actu poſſidebatur ab eo quando filii Iſrael debellauerunt Schon, illa de iure erat populi Moab, non aūt illa pars q̃ poſſidebat Schon a filiis Iſrael acquiſita. Alio mō, exponit̄, vt ſit cōfirmatio rōnis p̄cedentis Ad cuius intellectū eſt cōſiderādū, q, ſicut fideles victorias ſuas attribuūt Deo vero, ita īfideles victorias ſuas ſuo Deo falſo. Dicit igit̄. *Nōne eā, etc.* i. poſſidere te fecit.

4 *Chamos Deus,* ſecundum opinionem tuam.

5 *Tibi iure debentur.* i. reputans iure acquiſita per victoriam.

6 *Quæ autem domi.* quaſi diceret multo fortius illud quod obtinuimus Deo vero nobis victoriam præſtante iuſte eſt nobis acquiſitum & poſſeſſum. 7 *Niſi forte melior es, &c.* Hic ponitur tertia ratio, quæ hic accipitur ex preſcriptione, quia populus Iſrael fuerat in tam longæua & pacifica poſſeſſione huius terrę, q, nullus de cętero deberet reclamare, & maximè quia iuſtus titulus præceſſerat: vt patet ex prædictis, & hoc eſt quod dicitur: *Niſi forte melior es Balac filio Sephor rege Moab*, qui erat rex Moab illo tempore quo debellatus fuit Schon: vt hr̄ Num.22. qui licet vocauerit Balaam ad maledicendum filijs Iſrael non tñ repetebat terrā Moab quam filij Iſrael abſtulerant a Schon: ſed timebat ne perderet aliā partem: & terrā Madian de qua erat natus, vt dictū fuit ibidē: nec aliquis alius rex poſt eū repetiuit hāc terrā. Iō ſubditur:

8 *Aut docere potes q iurg. &c.* ſ. quicūq; rex Moab poſt Balac.

9 *Contra Iſrael & pugnauerit.* Ad recuperandum hanc terrā.

10 *Quando habitauit in, &c.* i. toto tempore quod Iſrael habitauit in iſta terra, & quantum fuerit illud tēpus ſubdit dicēs:

11 *Per trecen. Quare, &c.* deficiunt tñ aliqui, vt videbitur.

12 *Igitur non ego, &c.* Hic ex prædictis rōnib. Iephte, concludit, q, habeat iuſtā cauſam defenſionis, & rex Ammon iniuſtam inuaſionem. Antequā vltra procedatur, vidēdū eſt qd de trecētis annis prædictis deficiat. Ad cuius intellectū cōſiderandum, q, ſicut in ſciētijs humanitus inuentis minus nota vel dubia per ea quæ ſunt certa declarant̄: ſic in ſacra ſcriptura, quæ eſt p diuinā reuelationē tradita paſſus dubius vel obſcurus, per aliū paſsū q certus eſt & determinatus debet declarari. Iſti aūt trecēti anni nō determinant̄ hic p ſcripturā, niſi relatiuè tm̄. ſ. inquantū refert dictū Iephte arguētis p̄ſcriptionē: in qua allegatione ſolēt hoīes allegare quātū pñt plus de tpe apparenter, & aliqñ excedūt: nec tñ ſcriptura vel actor ſcripturæ hoc referēs dicit falsū qa refert veraciter id qđ dictū eſt, licet dicēs exceſſerit vel defecerit. Sic eſt in p̄poſito de Iephte, cuius verba nō ſunt autentica, inquātū ſūt ipſius. Sacra aūt ſcriptura. 3 Reg.6. determinat tēpus qđ fluxit ab exitu filiorū Iſrael de Aegypto vſq; ad fundationē tēpli p Salomonē ī principio quarti anni regni ſui. ſ.480. anni. Si aūt ab iſto numero q ī ſcriptura certus reputat̄ remoueantur: tp̄s qđ p̄ceſſit ab exitu de Aegypto vſq: ad debellationē Schon, qñ terra p̄dicta fuit acqſita, vt dictū eſt, & tp̄s qđ fluxit a principio principatus iephte, qñ iſta allegauit vſque ad quartū annū regni Salomonis excluſiuè: in cuius principio tēplū fundauit: remanēt tm̄ 267. anni: & ſic a 300. p̄dictis deficiūt 33. anni. Probatio aſsūpti: qa ab exitu de Aegypto vſq; ad ingreſsū terræ p̄miſsionis fluxerūt 40. anni: vt patet ī pluribus locis ſacrę ſcripturę. Schō aūt fuit debellatus quaſi per vnū annū añ ingreſsū terræ p̄miſsionis viuēte adhuc Moyſe: & ſic añ acqſitionē p̄dictę terræ fluxerūt anni 39. Item a principio principatus Iephte uſq; ad tertiū annū regni Salomonis incluſiuè fluxerūt cētū & 74 anni: qa Iephte iudicauit Iſrael ſex annis: & poſt eū Abeſan ſeptē: & poſtea Ahialō decē: & poſt ipsū Abdon octo: vt hr̄ Iudic.12. de his tribus. Poſt ipſum Sāſon 20. Iudi.16. & poſt ipsū Heli.40. vt habetur 1.Reg.4. poſtea Samuel cuius anni comprehēdunt̄ cū annis Saulis: & fuerūt inſimul iuncti 40. vt hr̄ Act.13. Poſtea Dauid regnauit annis 40. vt hr̄ 2.Reg.5. Poſt eū Salomō tribus annis ante fundationē tēpli, ut hr̄ 3.Reg.6. & iſti anni ſimul iūcti cū p̄cedentib faciunt annos. 213. qbus ſi iungant̄ 267. anni p̄dictis faciunt 480. annos, & ſic patet quod s̃. dictum eſt. Anni aūt 267. p̄dicti. ſ. a tpe debellationis Schon vſq; ad principiū ducatus Iephte ſic accipiunt̄ p partes: unus annus ante ingreſsū terræ p̄miſsionis de ducatu Moyſi, vt patet p p̄dicta, quadraginta qbus p̄fuerūt Ioſue & Othoniel, ut habetur Iudic.3. Tēpus.n. Ioſue in ſacra ſcriptura nō determinatur: & ideo ſub tpe Othoniel q ei ſucceſsit cōprehēdunt̄ octoginta. quib. præfuit Aod poſt Othoniel: ut hr̄ Iudic.3.c.40. anni Deboræ, vt hr̄ iudic.5.c. quadraginta Gedeonis Iudi.8. Tres Abimelech Iudi.9. vigintitres ipſius Thola, Iudi.10.c. uigintiduo ipſius Iair. Iudic.10.c. decem & octo anni quibus filij Iſrael fuerunt ſine iudice ſeruientes Philiſthijm & filijs Ammon ante promotionem Iephte, ut habetur Iudic.5. Et iſti anni ſimul iuncti faciunt 267. & ſic patet propoſitum.

1 *Factus*

A nem ſibi dediſſe.

a *Et circumiens Galaad.* Aug. Galaad interpretatur abijciēs: Manaſſe neceſſitas trāſeundi. Sunt ergo a proficientib. abijcientes.i. contēnentes. Tranſeunda ēt neceſſitas: ne fortè cū tranſierit qui proijcit contēnentes cedat terreſtribus. Tranſeunda etiā ſpecula Galaad: qui Galaad etiam reuelatio interpretatur. Eſt autem ſpecula altitudo ad proſpiciendum uel deſpiciendum.i. deſuper aſpiciendū. Specula ergo Galaad uidetur ſignificare ſuperbiam reuelationis. unde: *Et ne magnitudo reuelationum extol.me, &c.* ergo & ipſa tranſeunda eſt.i. in ea manendū non eſt propter cadendi periculum. His tranſitis facilè ſuperant inimici: quod ſignificat dicendo & *à ſpecula Galaad tranſeundi & tranſiens ad filios Ammon.* (Quæſt. 49. in Iud. — 2. Cor. 12. b.)

Idem. b *Si tradideris fi. Ammon.* Augu. Quemlibet cogitauerit Iephte, non uidetur filiam cogitaſſe, nō enim diceret: *heu me filia mi, impediſti me, &c.* Indicat enim ſe impeditum, ne illud quod cogitauerat impleret. Quē autem potuit cogitare qui filios non habebat? An coniugem cogitauit: & ut hoc fieret Deus noluit: & ut hoc nō relinqueret impunitum: ne quis poſtea id auderet: & vt magna prouidentia ex hoc quod accidit magnum ſacramentum eccleſiæ figuraretur? Ex vtroque ergo prophetia adaptata eſt, quod ſcilicet vouēs B cogitauit, & quod nolenti contigit. Si enim coniugem cogitauit, coniunx Chriſti eccleſia eſt. Sed quia huius Iephte cōiux virgo eſſe non potuit: in eo q, filia potius occurrit: & inulta non remanſit voti temeritas, & virginitas eccleſię figurata eſt. Cui dicitur: *Filia fides tua te ſaluam fecit, vade in pace.* (Luc. 7.)

c *Quicunque pri. fuerit egreſ. &c.* ⁜ Ioſephus. Gedeon pro victoria Deum deprecatus, & ſacrificium promittens, vt ſi viuus reuerteretur, quicquid ei prius occurreret, immolaret: congreſſus copioſè vicit, & occidens hoſtes, perſecutus eſt vſque ad Ammonidem ciuitatem, multas vaſtauit urbes, prędamq; collegit, & a ſeruitute domeſticos liberauit, quā decem & octo ſuſtinuerant annis. Reuerſus autem calamitatem incurrit, nullo modo priſcæ fœlicitatis æqualē. Nam ei filia vnigenita, & virgo, occurrit Patre ingemiſcente, illa non doluit, pro patris uictoria & ciuium libertate moritura. Tranſactis induciis, filiam pater immolauit: nec legitimum faciens holocauſtum, nec Deo charū non utique deliberās apud aīum ſuū, qualis apud cęteros hui⁹ facti cauſa uideret. (Antiq. 5. 12. — et Græ[...] me vo[...] pl.)

⁜ Theodor. Stolida erat Iephte pollicitatio. Animaduertere enim debebat, canem vel aſinum illi primū occurrere poſſe, quæ tamen ex lege immunda ſunt animalia. Dominus igitur per illum erudiens cęteros, vt prudenter & diſcretè promiſſiones ſuas emittant, cædē hanc non cohibuit. Quod tamen huiuſmodi victimas damnet, teſtis eſt beatus Dauid inclamans: Et immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs, &c. (Quæſt. 19. in Iud.)

⁜ Procop. Promiſſio nimis fuit feruida, exq; amore deſperatę uictorię profecta. Suggeſſit uerò ei Satanas gloriæ prætextu vt Deo victimam legi aduerſam immolaret. Quemadmodum Adamum quoque oculorum aperiendorum prętextu, ad diuini mandati tranſgreſſionem adduxit. (Comment. h. locū.)

⁜ Iuſtinus martyr. Iephte uotum imprudenter pronun- C ciauit. Cepit diabolus occaſionē ex imprudenti voto, & conatus eſt inde laqueum tēdere Iephte quo delinqueret. Itaque impulit filiam, vt ei obuiam prodiret, vt a filia ſeſe continens, uotum eſſet irritum. Sed ille pluris fecit voti ſolutionem, quā vitam filię. Permiſit autem Deus illam immolari, nō quaſi humano ſanguine delectaretur, ſed quo documentum ſtatueret poſteris, ne vnquam imprudenter Deo vota nuncuparent. Sed quoniam immolando filiam præbuit ſe D cuſtodē religionis erga Deum, propterea eius facta eſt mentio in enumeratione iuſtorum. (Quæſt. 99. ad Orthod. — Heb. 11.)

⁜ Nazianzen. Facinus Iephte, pollicitatio nimiū præceps, uictoriæque deploratæ cupiditas offerendi muneris neceſſitatem imponebat. (Orat. de Machab.)

⁜ Chryſoſtom. Propter hoc ſacrificium Iephte multi infidelium crudelitatem & inhumanitatem nobis improperant, &c. (Hom. 14. ad pop. Ant.)

⁜ Idem. Iſtum Iephtem exiſtimo eſſe Dominum noſtrum, uictorem mundi, qui eccleſiam obtulit per immolationem martyrum tempore perſecutionis: & uictima unica oblata eſt Deo. Offert unicus unicam, ſponſus ſponſam, pater filiam, &c. (Homil. de voto Iephte tom. 1.)

⁜ Tertullianus. libro tertio ſacrorum Poematum aduerſus Marcionem. (Sententiæ Larin.)

Iephtæ fide firma, qui duro vulnere votum
Auſus mercedem belli Deo dicere grandem,
Hic quia, quæ non vult Dominus, promiſerat amens.
Occurrit primò carum ſibi pectore pignus.
Nulli ſperata cecidit quod ſorte repente,
Promiſſum vt ſtaret. ſoluit pia iura parentis,
Peccati votum, violenta mente coperuit
Immanis timor, orbatæ ſolatia vitæ E
Pro ſcelere obtinuit famam, pro crimine laudem.

⁜ Hieronymus. Si Iephte obtulit filiam ſuam uirginem Deo, non ſacrificium placet, ſed animus offerentis. (In cap. 7. Hierem.)

⁜ Ambroſ. Filia Iephte rediit ad patrem, quaſi ad votum rediret, & uoluntate propria cunctantem impulit, fecitque arbitratu ſponteneo, vt quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis ſacrificium. (Lib. 3. offic. cap. 12.)

⁜ Petrus Comeſtor. Iephte fuit in vouendo ſtultus, in ſoluendo impius. (Hiſt. Schol.)

⁜ Augu. De Iephte filia ſolet eſſe magna quæſtio: Quibuſdam quid ſibi velit hoc noſſe cupientibus, & pie quærentibus. Quibuſdam qui ſcripturis imperita impietate aduerſantur hæc criminātibus, quod legis prophetarumque Deus etiam humanis ſacrificijs delectetur. Sed nec illa ſacrificia eum delectauerunt, vbi pecorum holocauſta offerebantur. Sed quia ſignificatiua fuerunt & quædam umbrę futurorū, res his ſacrificijs ſignificatas nobis commēdare uoluit. Fuit autem & hęc cauſa vtilis cur illa mutarentur, nec modo iuberentur, ſed prohiberentur offerri, ne uerè ſecundum carnalem affectum talibus Deum delectari putaremus. Sed utrum humanis ſacrificiis etiam ſignificari futura oportuerit, meritò quęritur: non quòd mortes hominum quandoq; moriturorum in hac cauſa horreſcere deberemus: ſed illi, qui hęc de ſe fieri gratanter acciperent, in æternam remunerationem commendarentur Deo. Sed ſi hoc verum eſſet: hoc ſacrificium Deo non diſpliceret: Scriptura uerò teſtatur quia diſplicet. Cum enim omnia primogenita ſua eſſe voluerit & peæceperit: redimi tamen a ſe uoluit primogenita hominum ne immolandos Deo primogenitos ſuos crederent. vnde: Non ita facies domino Deo tuo: abominata enim quę dominus odit fecerunt dijs ſuis quando filios & filias combuſſeruut igni dijs ſuis. Non ſolum ergo non diligit Deus, ſed odit etiam talia ſacrificia, in quibus homi- F nes immolantur. Illa verò diligit & coronat, cum iuſtus uſque ad mortem pro veritate decertat, uel ab inimicis quos pro iuſtitia offendit, occiditur retribuens eis bona pro malis ideſt, pro odio dilectionem. Tale dicit ſanguinem iuſtum a *ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinem Zachariæ.* Pręcipuè autem quod ſanguinem ipſe fudit pro nobis, & ſacrificiū ſeipſum Deo (Quæſt. 49. — Exod. 13. a. Num. 8. c. — 4 Reg. 17. f. — Matt. 23. d.)

ſcere rex filiorū Ammō verbis Iephte quæ
per nuntios mandauerat. Factus eſt ergo ſu 1

a ¶ In hoc ſignificatur quia ſpiritus domini impertitur membris Chriſti.
¶ Signantur membra Chriſti proficientia ad victoriam de hoſtibus reportandam.

a per Iephte ſpiritus dn̄i, & circumiens Ga-
laad & Manaſſe, Maſpha quoq; Galaad: &
inde tranſiens ad filios Ammō votū vouit 2
b domino dicens: Si tradideris filios Ammō
c in manus meas, quicunq; primus fuerit e-
greſſus de foribus domus meæ mihiq; oc-
currerit reuertenti cū pace a filijs Ammō,
eum holocauſtum offeram dn̄o. Trāſiuitq;
Iephte ad filios Ammon, vt pugnaret con-
tra eos, quos tradidit dominus in manu
eius: percuſſitque ab Aroer vſque dum ve-
nias in Menith viginti ciuitates: & vſq; ad
Abel quæ eſt vineis cōſita, plaga magna ni-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Factus eſt ergo ſuper Iep.* Hic conſequenter deſcribitur proſtratio rebellantis, ſcilicet, regis Ammon, qui noluit acquieſcere uerbis rationabilibus ipſius Iephte, cuius modus deſcribitur cum dicitur: *Factus eſt ergo ſuper Iephte:* id eſt, uoluntas & audacia pugnandi pro populo in confidentia diuini adiutorij.

2 *Votum vouit domino dicens.* Licet autem illud uotum proceſſerit ex deuotione, tamen factum fuit indiſcretè: quia de domo ſua primò poterat egredi obuiam ei canis, qui nō eſt animal immolatitium, imò nec in oblatione poterat recipi eius pretium. Cętera patent uſque ibi.

mis: humiliatique ſunt filij Ammon a
filiis Iſrael. Reuertenti autem Iephte in 1
Maſpha domum ſuam, occurit ei vnige- 2
nita filia ſua cũ tympanis & choris. Non 3
.n. habebat alios liberos. Qua viſa ſcidit
veſtimenta ſua, & ait: Heu me filia mi: 4

Deo obtulit: ſic vtiq, obtulit, vt ab inimicis pro iuſtitia oc- A cideretur. Hunc imitati martyres vſq; ad mortem pro ve- Sap.3.b. ritate certauerunt. de quibus dicitur: *Tanquam aurum in for.* 2.Tim.4.b. *probant illos, & quaſi holo. hoſtiam acce. illos*. Vnde Apoſtolus. *Ego enim iam immolor*: ſed non ſicut Iephte filiã immolauit domino, ſed ſicut præceptum erat pecora offerri, & prohibitum homines immolari. Magis hoc illi ſimile videtur quod fecit Abrahã: Gen.22.2. quod dominus ſpecialiter fieri p̃cepit: non generaliter vt talia ſibi ſacrificia fierent aliquando mandauit. imò fieri omnino ꝓhibuit. Diſtat ergo quod Iephte fecit a facto Abrahæ: quia ille iuſſus obtulit filium: iſte fecit quod lege vetatur: & nullo ſpeciali imperio iubetur. In ipſo etiam Abrahæ filio, quia talibus ſacrificijs non delectaretur dominus, oſtendit: cum patrem cuius fidem iubendo probauit, a filij interfectione prohibuit: & arietem quo ſacrificium licitè ſecundum cõgruam temporis conſuetudinem compleretur, appoſuit. Si aũt hoc quemquam mouet: quomodo piè crediderit Abraham Deum talibus ſacrificijs delectari ſi illicitè offeruntur: & ideo putat rectè credidiſſe etiam Iephte, quòd tale ſacrificium poſſet B eſſe Deo acceptum. primò conſideret aliud eſſe vltrò vouere, aliud iubenti obtemperare. Nõ enim ſi aliquid in domo præter morem a domino inſtitutum ſeruo iubetur, & id laudabili obedientia facit: ideo non eſt plectendum ſi hoc facere ſponte præſumpſerit. Deinde iubebat Abrahã quod crederet, vt præter diuinum imperium nõ parceret filio: vt credens tales victimas Deũ libenter accipere: ſed prætereà iuſſiſſe, vt reſuſcitaret occiſum: & hinc aliquid tanquam Deus Heb.11.b. ſapiens demonſtraret. vñ fides eius in epiſtola ad Hebræos laudatur, quia hoc de Deo q, poſſet filium ſuũ ſuſcitare, credidit. Iſte verò Deo non iubente neque poſcente, & contra legitimum Dei præceptum vltrò ſacrificiũ vouit humanũ. Ait enim. *Quicunque exierit de ianuis domus meæ obuiam mihi, &c.* Non his verbis pecus aliquod vouit, quod ſecundum legem poſſet offerri. Neq̃ę conſuetudinis fuit: vt redeuntibus cum victoria ducibus pecora occurrerẽt. Canes autem ſolent dominis occurrere. de quibus ille cum voueret: cogitare non potuit ne in iniuriam Dei non ſolum illicitum, ſed etiam contemptibile & ſecundum legem immundum uouiſſe uideretur. Nec ait: quodcunque exierit: ſed *quicunque exierit*: ubi hominem tantum cogitauit. Non tamen fortaſſe vnicam filiam: quamuis illam in tanta patris gloria quis poſſet anteire niſi fortè uxor? Nam quòd non dixit, quæcũque: ſed *quicunque exierit de ianuis domus meæ*: ſcriptura ſolet maſculinum genus pro quolibet ſexu ponere. ſicut de Abrahã dictum eſt. *Surgens a mortuo*: cum eius uxor mortua fuiſſet. Gen.22.b. Quia ergo de hoc uoto & facto nihil uidetur ſcriptura iudi- C caſſe: ſicut de Abraham quando filium ſuum iuſſus òbtulit: Ibid.38.d. ſed tantum ſcriptum reliquiſſe legentibus iudicandum, ſicut de facto Iudæ quando intrauit ad nurum ſuam, ne ſciens quidem ſed quantum in ipſo fuit fornicatus eſt: quia meretricem putauit, neque approbauit hoc ſcriptura: neque reprobauit, ſed iuſtitiã & lege Dei conſulta pẽſandum dimiſit. Sic de facto Iephtè in neutram partem ſententiam protulit: ut noſter intellectus in iudicando exerceretur. Poſſemus iam dicere Deo diſplicuiſſe tale uotum: & ad illam perductam eſſe vindictam: ut patri potiſſimũ filia unica occurreret. Qđ ſi ſperaſſet & voluiſſet, nõ ea viſa ſtatim ſcidiſſet ueſtimenta ſua, & dixiſſet: *Heu me filia mea impediſti.* Deinde lx. dierum tam longa dilatione data filiæ ſuæ dominus cum ab vnicæ chariſſimę nece eũ nõ prohibuerit, ſicut D Abraham, donec perficiendo quod vouerat, ſeipſum orbaret: Deum autem non hõis immolatione placaret: & ideo hanc pęnam patri fuiſſe retributam: ne impunitum talis voti relinqueretur exemplum: ut aut ne magnũ aliquid ſe uouere Deo putarent homines, cum uictimas humanas uouerẽt: & quod eſt horribilius, filiorum: aut non uera, ſed potius ſimulata eadem uota eſſẽt cum uelut exemplo Abrahæ ſperarent qui uouiſſent Deum prohibiturum talia uota compleri. Poſſemus inquã hoc dicere, niſi duo ſcripturarum teſtimonia nos retardarent: vt hanc rem geſtam & in libris tantæ autoritatis memoriæ commendatam diligẽter perſcrutemur, ne temerè iudicemus. vnum quòd inter tales Iephte memoratur vt eum culpare vereamur, cũ dicitur: *Deficit enim me tempus enarrandi de Gedeon, Barach, Samſon, & Iephte, &c.* Heb.1 Alterum quod præmiſit ſcriptura, dicens: *Et factus eſt ſuper Iephte ſpiritus domini, &c.* Supra Et addidit: *Et vouit Iephte votum domino, &c.* vt omnia quæ poſt facta ſunt tanquam opera ſpiritus domini qui ſuper eum factus eſt, intel- E ligenda videantur.

Auguſt. Sed inter laudabiles viros non ſolum eſſe Iephte ſed etiam Gedeon: de quo ſcriptura ſimiliter dicit: *Spiritus domini confortauit Gedeon, &c*: Iudic quòd Ephod operatus eſt non ſolum non approbamus, ſed apertè iudicante ſcriptura reprobamus. Nec tamen vlla iniuria fit ſpiritui domini qui eum confortauit. Commemoratur tamen inter eos qui per Heb. fidem vicerunt regna, operantes iuſtitiam: quia ſcriptura ſancta quorum fidem & iuſtitiam veraciter laudat, non impeditur eorum notare peccata. Nam & in eo quòd Gedeon ſignum petens ſicut ille locutus eſt, tentauit in vellere, neſcio vtrum non fuerit tranſgreſſus hoc præceptum. *Non tentabis dominum Deum tuum.* Deut Sed tamen etiam in eius tentatione dominus quod prenuntiare volebat, oſtendit: non tamen fruſtra inter fideles & operantes iuſtitiam, propter bonam fidelemq̃ue vitam, in qua eum credendum eſt eſſe defunctum, tale meruit teſtimonium. Vtrum autem quia poſtquam dictum eſt: *Factus eſt ſuper Iephte ſpiritus domini*: ſecuta ſunt ea, vt votum illud voueret & hoſtes vinceret: & votum redderet, ſpiritui domini omnia deputanda ſint: vt ſic habeatur hic ſacrificium tanquam dominus ſicut Abrahæ iuſſerit, non facilè dixerim: cum Gedeon poſtquam fecit Ephod nulla eſt memorata proſperitas. Poſtea verò quam Iephte votum vouit: ſecuta eſt victoria propter quam vouerat: qua adepta votum ſoluit. Rurſus enim conſiderandum eſt: quia Gedeon & ſi non poſtea quàm fecit Ephod, poſtea tamen quam tẽtauit dominum, quod vtique peccatum eſt, magna ſtrage hoſtibus ſuperatis populo ſalutem acquiſiuit: Iudi. Sic enim ſcriptum eſt: *Et dixit Gedeon ad dominum: Non iraſca-* F *tur indignatio tua in me, & loquar adhuc ſemel in vellere.* Iram enim Dei metuebat: quia ſe tentando peccare ſciebat, quod Deus in lege ſua manifeſtè prohibet. Hoc tamen peccatũ & mirabilis ſigni euidẽtia & victoriæ proſperitas ſecuta eſt. Iã eñ Deus ſtatuerat afflicto populo ſubuenire: & huius ducis quẽ ad hoc opus aſſumpſerat, vtebatur animo: nõ ſolum fideli & pio, ſed etiam deficiente & delinquẽte: & ad prenuntianda quæ volebat, & complenda quæ dixerat. Nõ enim ꝑ iſtos tantum qui & ſi peccauerint inter iuſtos narrantur: ſed etiam per Saulem oĩno reprobatum multa De⁹ populo ſuo 1.Re. præſtitit:

NICOLAVS DE LYRA.
MORALITER.

1 *Reuertenti autem. &c.* Per reuerſionem Iephte poſt triumphum de aduerſarijs, ſignificatur reuerſio Chriſti per ſuam reſurrectionem ab inferis dæmonibus ſuperatis.

2 *Occurrit ei vni. fi. &c.* per quam ſignificatur eccleſia unigeniti Chriſti filia.

3 *Cum tymp. & cho.* ideſt, laudibus diuinis de victoria Chriſti quam Iephte immolauit domino: non per occiſionẽ corporis ſecundum Hebręos, ſed per obſeruantiam virginitatis. ſicut plenius dixi ſuper locum iſtum in expoſitione lſali. Eccleſia uerò virgo eſt per integritatem fidei: & eſt immolata dño ſpiritualiter per hoc quòd eſt diuinis laudibus dedicata. vnde dicitur Pſalmo 49. *Immola Deo ſacrificium laudis.* Et iterum Pſalm. 50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, &c.* Sunt etiam in eccleſia multæ perſonæ immolatæ domino per obſeruantiam virginitatis: ſic filia Iephte, & etiã multæ per confeſſionem in religione, quæ eſt quædã mors ciuilis propter quod religioſi dicuntur mundo mortui, & pro talibus ſubditur.

4 *Filia mi decepiſti me: & ipſa decepta es.* Quod non poteſt intelligi ſecundum veritatem de Chriſto, qui decipi non põt, cum ipſa ſit veritas: Ioan. 14.a. *Ego ſum via veritas & vita.* Sed tantum ſecundum æſtimationem infidelium, potiſsimè Iudæorum qui credunt Chriſtum fuiſſe prophetam falſum: & ſic decepiſſe eccleſiam ſibi aggregatam: & etiam ipſum deceptum fuiſſe, aggregando ſibi populum ex appetitu vanæ gloriæ. Similiter quantum ad perſonas religioſas ſecundum æſtimationem falſam hominum mundanorum eſt ibi deceptio ex vtraque parte. nam religioſos æſtimant dęceptos eligendo ſibi talem vitam, propter Chriſtum. & ſimiliter Chriſtum ab eis decipi, ſpecialiter a mendicantibus religioſis, quos reputant hypocritas habentes ſpeciem religioſitatis propter quæſtum, & non propter Chriſtum: & ſic faciunt Chriſto barbam de ſtraminibus, ſecundum æſtimationem malorum, & ſic dicitur.

† 1 Decepiſti

† decepiſti me, & ipſa decepta es. Aperui 1
enim os meum ad Dominum & aliud facere 2
non potero. Cui illa reſpondit: Pater mi ſi 3
aperuiſti os tuum ad Dominum, fac mihi
quodcunque pollicitus es, conceſſa tibi ultione
atque victoria de hoſtibus tuis. Dixitq; ad
patrem: Hoc ſolum mihi præſta quod deprecor.
Dimitte me vt duobus menſibus circum eam montes, & plangam virginitatem 4
meam cum ſodalibus meis. Cui ille reſpondit:
Vade: & dimiſit eam duobus menſibus. Cũq́,
abiſſet cum ſociis ac ſodalibus ſuis, flebat vir-
ginitatem ſuam in montibus. Explẽtiſque
duobus menſibus reuerſa eſt ad patrem ſuum, 5

a ¶ Auguſtinus lx.i. diebus ſex ætatibus quibus virgo eccleſia congregatur & peccata lamentatur, quotidie dicens: Dimitte nobis debita noſtra.

a ¶ In reſurrectione generali. b ¶ Chriſtum, cuius filia eſt eccleſia.

† incuruando incuruare feciſti me. i. mœrore afficis me vnaque es que me etiam turbet.

A preſtitit: in quem inſilijt etiã ſpiritus domini & ꝓphetauit. non enim iuſtè agere ſciebat. ſ. vt in Dauid virũ ſanctũ ſæuiret: agit ſpiritus domini ꝑ bonos & malos, per ſcientes & neſcientes, qđ agendum nouit & ſtatuit, qui etiam per Caiphã neſcientem quid dixerat prophetauit, quod oporteret (Io.11.f.) Chriſtum mori pro gẽte. Quis .n. egit niſi ſpiritus domini currens prenũtiare vẽtura, vt Gedeon tentare volenti dominũ & non credenti quod ei iã dominus locutus fuerat, hoc potiſſimum de vellere prius cõpluto, poſtea ſicco: & de area prius ſicca, poſtea irrigata veniret in mentẽ, vt quod deficit a fide, delicto eius deputetur? Quod vero tali aĩo eius uſus eſt Deus, eius miſericordiæ & mirabili prouidentię relinquẽdum eſt. Si quis autẽ dicit omnia ſcientẽ feciſſe, & didiciſſe Gedeon ex reuelatione prophetica, ut per eum ſigna talia B mõſtrarentur, nec defeciſſe a fide: & quod ei iã promiſerat dominus credidiſſe, ſed actione prophetica ĩ uellere uoluiſſe tẽtare, & iõ tentationẽ fuiſſe inculpabilem, ſicut dolum (Ge 30.f. d.6.g.) Iacob, & iſtud qđ domino ait. *Non iraſcatur indignatio tua in me*, non dixiſſe quod iram non timeret: ſed ꝙ cũ non iraſci conſideret, cũ ea faceret quæ ſpiritu dictante facienda ſentiret, dicat vt videt: dummodo qđ de facto Ephod ſcriptura culpauit quodlibet ſignificet, non audeat excuſare a peccato. Nã & illud qđ trecẽti uiri ad ſignũ crucis ipſo numero (Iu.7.f.) pertinentes hydrias fictiles accepetũt, eiſq; ardentes faculas incluſerũt, quibus fractis repẽte lumina hoſtium multitudinem terruerunt, tanquam ex arbitrio ſuo videtur feciſſe Gedeõ. Nõ enim ſcriptura dicit dominum monuiſſe vt faceret & tamen tam grãde ſignũ quis faciẽdũ putet, niſi dominus inſpirauit, qui prefigurauit ſanctos euãgelici luminis theſaurum in vaſis fictilibus habituros, vnde. *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilib.* (C.4.b.) quibus in paſſione ſua fractis maior corũ gloriæ fulgor emicuit, q̃ inimicos inopinata Chriſti claritate ſuperauit. Vel per ſciẽtes ergo, vel per neſciẽtes ſignificationem futurorum ſpiritus domini propheticis temporibus operatus eſt, nec iõ peccata eorum nõ fuerunt peccata, quia Deus qui & malis bñ vtitur, vſus eſt eis ad ſignificãda quæ voluit. Si ergo peccatũ nõ fuit cuiuslibet necis humanæ, vel C ẽt parricidale ſacrificium vel vouere, vel reddere, quia magnum aliquid & ſpirituale ſignificauit, fruſtra Deus talia ꝓhibuit,

hibuit: & ſe odiſſe dicit: q̃ & illa quæ fieri iuſſit, ad ſignifica D tionem ſpiritualiũ rerũ referuntur. ſed humana Deo ſacrificia nõ placuerunt: quando nõ ꝓ iuſtitia quiſque recte viuit uel peccare non vult, interimit̃: ſed homo ab homine tanq̃ electa hoſtia more pecoris immolatur. Si autẽ dicet aliquis: quia pecorum victimæ iã vſitatę ad ſignificationẽ licet relatę minus faciebãt intẽtos ad ſacramentũ magnum Chriſti & eccleſiæ requirẽdum, propterea Deꝰ re inſigni & inopinata volẽs animos hominum excitare, eo magis qđ ſibi talia ſacrificia offerri vetuerat, curauit ſibi aliquid offerendũ in quo ipſa admiratio magnã gigneret queſtionẽ, & quæſtio exigeret ſtudiũ ad ꝑſcrutãdũ myſterium, pie veroſcrutans mens hominis altitudinẽ prophetiæ velut hamo piſcem Chriſtũ de ꝓfundo ſcripturarum leuaret. E Huic rõni nõ obſiſtimus. Sed alia queſtio eſt de animo vouẽtis, alia de prouidẽtia Dei, qualicunque animo optime vtẽtis. Ideo ſi ſpiritus dñi qui factus eſt ſuꝑ Iephte vt hoc voueret, præcepit, quod ſcriptura non aperuit, cuius non licet iuſſa cõtemnere, non modo inſipientia culpanda non eſt, ſed obediẽtia laudãda. Hoc enim modo ſi ſe homo ipſe perimat, quod humana uoluntate & conſilio nefas eſt facere, intelligendum eſt obediẽter fieri, non ſceleſte. Si autẽ Iephte humanum ſecutus errorem humanũ ſacrificium vouẽdum putauit, eius quidẽ peccatum de unica filia iure punitum eſt. Qđ ipſe uidetur oſtendere ſciſſis ueſtibus dicens. *Heu me filia mi, impediſti me, &c.* Hic tamẽ error habet aliquam laudem fidei, quia Deũ timuit, ut quod uoueret redderet, nec diuini ĩ ſe iudicij ſententiã declinauit, ſiue ſperãs dominum prohibiturũ ſicut fecit Abrahę, ſiue eius uolũtatem etiam non prohibẽtis intellectam facere potius quã contemnere ſtatuens. Quãuis hic merito queritur, utrũ uerius intelligitur hoc Deum nolle fieri, & in eo potius Deo ſi nõ fieret, obediretur, quoniã (Gen.22.b.) hoc ſe nolle & in Abrahę filio & in legitima ꝓhibitione mõſtrauerat. Sed tamẽ ſi propterea Iephte nõ faceret ſibi potiꝰ in unica peperciſſe quã Dei uoluntatem ſecutus uideretur. Magis ergo intellexit in eo quod ſibi filia occurrit ultorem Deũ & iuſtę pęnæ ſe fideliter ſubdit, timẽs ſæuiorem de tergiuerſatione uindictã. F Credebat enim bonæ & uirginis filię animam bene recipi, quia non ſeipſam uouerat immolandam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Decepiſti me.* In Hebreo habetur. *Turbaſti, me et tu turbata es.* Tum quia credebat eam immolandam. Tum quia non habebat aliam prolem.

2 Aperui enim os meum, *per votum ſupradictum.*

3 *Et aliud facere non potero*, quia uotum eſt promiſſio Deo facta quæ debet impleri, eo tamen modo quo licitum eſt.

4 *Plangam virginitatem meam*, quia tunc temporis opprobriũ erat mori ſine prole.

5 *Reuerſa eſt ad Pa.* eam interficiendo & offerendo domino in holocauſtum, ſecundum quod dicunt expoſitores catholici. Vnde dicit Hiero. quod fuit indiſcretus in uouendo, & impius in adimplendo. Hebræi aperte dicunt, quod ipſam non immolauit, ſed uotum eius fuit relaxatum per ipſum Phinees. Et aliqui dicunt, quod fuit interpretatum per ſapientes, quod non deberet uotum adimpleri per mortem filiæ innocentis. Vnde quædam gloſſa Hebraica ſuper iſtud uerbum. *Dimitte me vt circumeam montes*, ſic dicit, i. ſapientes in lege, quia forſitan inuenient modum relaxationis ſeu interpretationis uoti tui. Queſtio iſta eſt de facto, & ideo de hoc nihil poteſt ſciri, niſi quantum dicit expreſſe ſcriptura, uel quantum poteſt trahi ex ipſa. Igitur ſine præiudicio & aſſertione per modum collationis poteſt dici, qđ filia Iephte non fuit ſacrificata domino per mortẽ corporalẽ, ſed potius per ciuilẽ ſeu ſpiritualẽ, eo mõ quo religioſi dicũtur mundo mortui, inquantum a mundanis actib. ſunt ſegregati, & diuinis obſequiis totaliter mãcipati. Sic filia Iephte fuit ſacrificata dño per obſeruationẽ uirginitatis uiuẽdo in orationibus ac ieiuniis & piis operib. Hoc aũt dictum ur̃ conſonum ei quod dicitur Leuit. ult. d. *Omnis conſecratio quę dño offertur ab homine non redimetur ſed morte morietur.* Et tamẽ ut ibidem dicitur ager poterat domino conſecrari, qui non eſt ſuſceptiuus mortis dicebat̃ tñ mortificari, quia trãſibat ad ius ſacerdotum

MORALITER.

1 *Decepiſti me & ipſa, &c.* Per talem uero modum loquendi dixit Hier. 20. b. *Seduxiſti me domine, et ſeductus ſum.* Hieremias enim erat propheta ſanctus, & per conſequẽs erat certus, qđ Deus cum ſit ueritas prima, non põt aliquem ſeducere, nec ab aliquo poſſe ſeduci, & iõ cum dicebat, *ſeduxiſti me dñe*, nõ loquebatur ſecundum æſtimationem propriam, ſed ſecundum dictũ falſorum prophetarum qui aſſerebãt ipſum eſſe ſeductũ, ut patet in pluribꝰ capitulis Hier. Moral. autem per Iephte poteſt intelligi, homo literatus, potẽs in ſcripturis, vt de Apollo dicitur Act. 13. qui fugiens moleſtias ſecularium, fugit ad religionis deſertum; quod uocari põt terra Thob. i. bona, nam ibi percipiuntur conſolationes diuinæ. Oſeę 2. c. *Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius, & canet.* Sed talis aliquãdo requiritur ad regimen eccleſiæ, ſicut B. Gregorius & plures alii, & pro ſecularib. pugnat contra aduerſarios orationibus & doctrinis, ſed aliquando poſt habitam uictoriã occurrit ei filia. ideſt, uana gloria, quæ ſolet in talibus cõſurgere. Dicitur autẽ talis gloria hominis filia, eo quod ex hominis fomite procedit, de qua debet dicere. *Decepiſti me, &c.* diminuendo meritum. *Et ipſa decepta es &c.* nã fortius inſurgit ad ipſam immolandum per maiorem ſui humilitatem.

A dam,ſed voto & uoluntati nō reſtiterat patris,& ſecuta fuerat iudicium Dei.mors enim ſicut nec ſibi a quoquam ſpōte,nec cuiquam ſponte inferenda eſt,ita Deo iubente recuſanda non eſt,cuius conſtitutione quocunque tempore ſubeunda eſt.Nec quiſquam qui eā perpeti detractat vt omnino euitetur,ſed tantum vt differatur,laborat.

Myſtice.

In li. Iudic. cap.7. Iſid. Iephte Chriſtum ſignificat,qui a facie fratrum ſuorū, id eſt, Iudæorum abſcedens in Gētibus principatum accepit, B quia omnia humanę ſalutis ſacramenta quaſi iuratus expleuit,& carnem propriam quaſi filiam pro ſalute Iſraelis obtulit. Iurauit autem patri & vouit ſecundum illud. *Sicut iurauit domino,votum vouit Deo Iacob*, quod ſcilicet ſacramētum religionis in carnis ſuæ paſſione pro ſalute humani generis expleret.Hæc ergo ita per Chriſtum acta ſunt, ut videantur pro religione iuramenti eſſe completa.

I ad loquendum Heb. Pſal.131.a.

a *Et plangam,&c.Et fecit ei,&c.* Aug. Virgo caſta,i. eccleſia holocauſtum fiet in reſurrectione,quādo in ea vniuerſa fiet C quod ſcriptum eſt. *Abſorpta eſt mors in victoria*. Tunc verus Iephte tradet regnum.i.eccleſiam Deo & patri , completa, ſcilicet,ſexta ętate ſeculi. Ideo ſexaginta dierum dilatio poſtulata eſt.Ex omnibus enim ętatibus eccleſia congregatur. ab

1.Cor.15.

a ¶Tradens.ſ.regnum Deo patri. b ¶ Deſpondi enim vos vni viro virginem caſ.exhi.Chriſto.

a & fecit ei ſicut vouerat. Quæ ignorabat virum. b Exinde mos increuit in Iſrael, & conſuetudo ſeruata eſt , vt poſt anni circulum

a ¶ Significantes præteriiſſe tempora eccleſiæ,in quibus beati qui lugent.

conueniant in vnum filiæ Iſrael, † & plan-

a ¶ Propter quatuor partes orbis quibus eccleſia diffuſa eſt.

gant filiam Iephte Galaaditæ diebus quatuor.

ab Adam,ſcilicet vſque ad diluuium,a diluuio,id eſt, a Noe vſque ad Abraham,inde vſque ad Dauid , deinde vſque ad tranſmigrationem Babylonis, a tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum,inde vſque ad finem ſeculi . Per has ſex ætates quaſi per ſexaginta dies , flet ſancta virgo virginalia ſua,quia licet virginalia,tamē fuerant peccata deflenda , vñ toto orbe clamat. *Dimitte nobis debita noſtra, &c.* Hos lx.dies, mēſes duos, maluit appellare propter duos homines, unū per quem mors , alterum per quem reſurrectio mortuorū, propter quos etiam duo teſtamenta dicuntur. D

Matth

E b *Exinde mos increuit*. Augu. Quod vero factum eſt ex præcepto in Iſrael,ex dieb.in dies conueniebant lamentari filiā Iephte,quatuor dies in anno, nō puto ſignificare aliqd poſt impletū holocauſtum , quod erit in vita ęterna , ſed pterita tēpora eccleſiæ,in quibus erāt beati lugentes. Quatriduo figurata eſt eius vniuerſitas,propter quatuor partes orbis per quas lōge lateque diffuſa eſt . Ad hiſtoriæ autem proprietatem nō arbitror hoc decreuiſſe Iſraelitas,niſi quia intelligebant in ea re iudiciū Dei magis ad percutiēdum patrē fuiſſe oſtēſum,ne quis deinceps voueret tale ſacrificium.Quare enim lamentatio decreta eſt,ſi votum illud lætitię eſt?

Quæſt. Iudic.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

⁜ ſacerdotum uel templi,ſicut bona eccleſię dicūtur amortizata.Similiter ibidem dicitur,quod homo poterat domino conſecrari,non tamen propter hoc occidebatur , ſed obſequiis templi ſeu ſacerdotum deputabatur,prout ibidem diffuſe fuit declaratum.Et ſic poteſt dici,quod filia Iephte fuit conſecrata domino ſeu ſacrificata,qa diuinis obſequijs deputata modo prædicto.Itē ſupra dictum eſt. *Factus eſt ergo ſuper Iephte ſpiritus domini*.ſ.ad pugnādum contra filios Ammō, & tunc fecit uotum ſupradictum,quod licet fuit indiſcrete factum,tamen intelligendum non erat niſi per modum licitū & bonum,quia ſpiritus domini non inſtigat niſi ad bonum. Item in litera dicitur,quod Iephte cōceſſit filiæ ſuę tempus duorum menſium. Cum igitur eſſet iudex populi & prudēs homo,non eſt ueriſimile,quin in tempore intermedio colloquium habuerit de uoto ſuo cum ſapientibus, in lege maxime,cum votum ſuum iam eſſet diuulgatum , nullus autem talis ſibi conſuluiſſet uotum ſuum implendum per occiſionem, filiæ innocentis,cū hoc ſit manifeſte contra præceptū legis Exo.20.& contra intētionem legis Leui vl. vt patet ex prædictis.Et ideo veriſimile videtur , quod a ſapientib.fuerit ſibi dictum,uotum ſuum impleri debere per modū ſupra dictum.Item Hebre.xj.Iephte ponitur in ſanctorum catalogo:& ideo non videtur factum ſic enorme aſſeri debere de illo , niſi ex ſacra ſcriptura expreſſe haberetur . Sed diceres ſicut & communiter dicitur,quod ſcriptura hoc expreſſe dicit ſicut ſupra allegatum eſt : *Reuerſa eſt ad patrem ſuum & fecit ei ſicut vouerat.* Ad quod dicendum,quod ſcriptura non dicit quod occiderit eam:ſed quod votum impleuerit, quod eſt intelligendum per modum licitum prout ſuperius eſt expreſſum.imo ſi eam occidiſſet,nullo modo uotum impleuiſſet : quia emiſſio uoti non poteſt fieri niſi de bono : nec per conſequens eius impletio : & ideo argumentum magis videtur ad oppoſitum.Item ſic argues:hic ſcribitur : *Dimitte me,& plangam virginitatem meam.* & poſtea ſubditur: *Conſuetudo ſeruata eſt ut poſt anni circulum conueniant filiæ Iſrael , & plangant filiam Iephte*:& ideo uidetur quod fuerit occiſa. Ad quod poteſt dici, quod in principio Iephte credidit eam eſſe occidendam: & ipſa ſimiliter audito uerbo patris , & ideo dixit: *Dimitte me,&c.* ſed antequam rediret Iephte mutauit propoſitum de conſilio ſapientum . Quod autem poſtea ſubditur: *Conſuetudo ſeruata eſt,&c.* Dicendum eſt,quod hæc conſuetudo facta eſt rationabiliter in memoriam filię Iephte:quę parata fuit patri obedire vſque ad mortem corporalem & obedire uſque ad mortem ciuilem uel ſpiritualem:vt & reliquę filię Iſrael docerentur obedire parentibus Sed adhuc contra prædicta arguitur quod immolatio innocentis ſit Deo accepta, ſicut patet Gene. xxij.b.vbi Abraham commendatur de hoc quod voluit innocentem filium immolare . Ad quod dicendum , quod non eſt ſimile, quia Abraham habuit de hoc præceptum diuinum,vt habetur ibidem:Omnis autem homo quantumcunque innocens debitor eſt mortis propter peccatum primorum parentum ipſi Deo: qui hoc debitum poteſt repetere quandocunque vult, & quomodo vult . & ideo Abraham bene fecit, Deo volens obedire in ſui filij immolatione , ſed quod aliquis ex uoto emiſſo voluntariè interficiat innocentem, eſt illicitum . Itē contra prædicta arguitur : quia ſcribitur Gene.ix.a. *Creſcite & multiplicamini*,& Deut.vij.ca. *Non erit apud te ſterilis vtriuſque ſexus.* Obſeruatio vero virginitatis excludit multiplicationem prolis , ergo videtur quod fuerit illicita tempore veteris legis:propter quod videtur incōuenienter dictum, quod filia Iephte fuerit domino conſecrata , vel ſacrificata per obſeruationē virginitatis . Dicendum quod illud pręceptum: *Creſcite & multiplic.&c.* datū fuit Noe in exitu arcę quando erant paucę perſonæ humanæ.ſ.octo tantum : quatuor uiri, & quatuor mulieres: quia tunc genus humanum indigebat multiplicatione per carnalem generationem ordinatam ad diuinum cultum: & ideo multiplicato genere humano ceſſauit illud præceptum in particularibus perſonis : quia in communitate humani generis multi ſunt proni ad generationis actum , per quos impletur communitati præceptum factum.Quod autem additur illud Deut.uij.c. *Non erit apud te ſterilis,&c.* nō eſt pręceptum:vt patet inſpicienti textum, ſed eſt quædam promiſſio facta obſeruantibus legem matrimonij de fœcunditate prolis habenda : ſicut etiam tempore euangelij multiplicatio prolis perſonis exiſtentibus in matrimonio reputatur beneficium diuinum. Per hoc tamē non excluditur , quin obſeruatio uirginitatis ſit Deo acceptior:quæ tamen reperitur in paucis perſonis,propter quod dicit ſaluator Matt.xix.b. *Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum cęlorum. qui poteſt capere capiat.* q.d.pauci tales inueniuntur.Quod autem obſeruatio virginitatis non ſolum tēpore euangelij,ſed etiam tempore veteris teſta.fuerit laudabilis & Deo accepta,patet per exempla,quia Helias propheta qui fuit valde perfectus & Deo acceptus virginitatem ſeruauit,ſicut habetur ex verbis Greg. hom.19. ſuper euangelia. Raſias etiam ij.Machab.14.commendatur de hoc quod propoſitum continentiæ tenuerit . Beata etiā uirgo Maria uotum uirginitatis emiſit:& ſanctus Ioſeph ſponſus eius cū ea , ut tenent doctores catholici:& tamen adhuc erat ſtatus ueteris teſtamenti.Paulus etiam apoſtolus cum adhuc eſſet legis ueteris æmulator & euangelij perſecutor , uirginitatem ſeruauit,& ſic patet qđ obſeruatio virginitatis fuit Deo grata a tempore ueteris legis.

⁜ CAP.

A

CAP. XII.

a ECce autem, &c. ✠ Zonaras. Cum Ephraimitæ iraſcerentur Gedeoni, quòd ad Ammonitici belli ſocietatem nõ accerſiti eſſent, neque vllam eius excuſationem acciperent: pugna inita, multos eorum cecidit.

✠ Ioſeph. Obijciebãt quod bellum Ammonitarum eis non indicaſſet, ſed voluiſſet ſolus & prædam habere & gloriam. Satisfaciebat eis, quòd non eos latuiſſet cognatorum oppreſſio, ſed etiam vocati ad auxiliũ non veniſſent, cum oporteret eos ante preces occurrere. Deinde dicebat, quod hoſtibus iniuſtè pugnantibus nõ p̄ſumerent reſiſtere: cognatis verò inferre bella tentarent. Et interminatus eſt, ſi non temperaret a talibus, Deo auxiliante, ab eis pœnas exigeret.

C

CAP. XII.

Hoc ad vltimum iudicium referendum eſt, ſecundum illud: Eos qui noluerunt me regnare ſibi, adducite & interficite coram me.

ECce aũt in Ephraim orta eſt ſeditio. Nã tráſ- 1
eũtes cõtra Aqlonẽ dixerũt ad Iephte: Quare
vadens ad pugnã contra filios Ammon, voca-
re nos noluiſti, vt pergeremus tecũ? Igitur in-
cendemus domum tuã. Quibus ille reſpõdit:
† Diſceptatio erat mihi & populo meo contra
filios Ammon vehemens, vocauiq́; uos ut præberetis mihi auxiliũ: 2
& facere noluiſtis. Quod cernens † poſui aĩam meam in manibus 3
meis, tranſiuique ad filios Ammon, & tradidit eos Dñs in manus
meas. Quid cõmerui, ut aduerſum me cõſurgatis in prælium? Voca-
tis itaq; ad ſe cunctis uiris de Galaad pugnabat contra Ephraim: 4
b Percuſſeruntq́; uiri Galaad Ephraim, quia dixerat; † fugitiuus eſt 5
Galaad de Ephraim, & habitat in medio Ephraim & Manaſſe. Oc- 6
cupaueruntq, uiri Galaaditæ uada Iordanis, p̄ quæ Ephraim reuer-
ſurus erat. Cumq́; ueniſſet ad ea de Ephraim numero fugiens, atq;
dixiſſet: Obſecro ut me tranſire permittas, dicebant ei Galaaditæ:
Nunquid Ephrathæus es? Quo dicente, non ſum, interrogabant
eum; Dic ergo ſchibboleth, quod interpretatur ſpica. Qui reſpõde- 7 8

† abiecti ipſi Ephraim eſtis vos Galaaditæ in medio Ephraim & in medio Manaſſe.

Fugiti-

b ✠ *Fugitiuus eſt Galaad, &c.* Chaldæus. Paraph. Vos Galaaditæ, qui fugitiui, ac transfugæ eſtis, quid reputamini in medio Ephraim, & in medio Manaſſe? D

c ✠ *Dic ergo Schibboleth, &c.* R. Dauid Kimhi. Rogabant vt proferrẽt dictiones in quib. eſt Schin, hoc eſt ſ, craſſum, qđ Ephratęi proferre nequerũt, ſed loco ei' ſ. acutũ p̄ferebant, quod certũ erat indiciũ, prolatorẽ eſſe Ephratęũ, quãtũlibet id verbis negaret. Et fortaſſe aer ipſe, aut influẽtia illius loci, cauſa fuit illius acutæ prolationis.

✠ Augu. Si illud quod popul' Ephrem, poſtea a Iephte debellatus eſt, ad iudiciũ Dei, qđ erit in fine, referẽdum eſt, ſicut ipſe Dominus dicit: Eos qui noluerũt me regnare ſibi, adducite & interficite coram me: nec ibi quadraginta duo milia qui ceciderunt, vacanti numero commemorati ſint.

E Quæſt. 49. in lib. Iud.

F

☞ *Indica-*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XII.

1 ECce autem. Deſcripta tribulatione & modo liberationis, hic conſequenter deſcribitur impetus ſeditionis. Et primò huiuſmodi ſeditio deſcribitur. ſecundò tempus trium iudicum ſuccinctè ſubditur, ibi: *Poſt hunc iu.* Circa primum dicitur: *Ecce autem &c.* Illi enim de hac tribu erant ſuperbi & gloriæ mundanæ cupidi, propter cauſam dictam ſuperius in prin. 8. c. & Ideo dolebãt de hoc quòd victoria ipſi Iephte adſcribebatur, qui non erat de eorum tribu. & ideo quęrebant occaſionem contra eum di.

2 *Vo. nos, &c.* mentiebantur, vt patet ex ſequentibus: ſed gratis quærebant occaſionem diſſenſionis. & patet litera vſque ibi.

3 *Po. anim. &c.* i. neceſſitate regente expoſui periculo vitam meam pugnando cum paucis contra filios Ammon. ſequit'.

4 *Pugnabat contra, &c.* cuius cauſa ſubditur:

5 *Quia dixe. fu. &c.* quod exponunt aliqui de Iephte qui fuit eiectus a fratribus ſuis, vt dictum eſt ſuprà in prin. 11. ca. ſed illud quod ſequitur de Ephraim, non bene cõſonat huic expoſitioni, quia non fuit de tribu Ephraim. & ideo melius exponitur de populo Galaad: de quo ſubditur:

6 *Et habitat, &c. ly habitat*, non eſt in Hebræo: ſed ſic habet ibi: *Fugitiuus eſt Galaad in medio Ephraim, & in medio Manaſſe*, ideſt, nullius momenti eſt aut reputationis in comparatione ad hanc tribum & ad illam, vt exponunt Heb. Cætera patent vſque ibi.

7 *Dic er. &c.* Iſtud *qđ interpretat. ſpi.* non eſt in Heb. ſed appoſitum eſt a translatore. Hebræi autem dicunt quòd ſchibbolet non accipitur hic in iſta ſignificatione: ſed pro curſu vel impetu aquæ: quod Gallicè dicit' *ſil.* Schibboleth enim eſt nomen æquiuocum ad vtrumque, videtur tamen magis quòd hic accipiatur pro ſenſu quem dicũt Heb. quia Ephratæi petebant vt permitterentur tranſire fluuium Iordanis. & ideo de hoc examinabant eos vtrum eſſent de Ephraim aut non. vnde ſecundum Heb. ſic dicebant eis: dic ſchibboleth fluuium tranſibo.

8 *Qui re.* Chebbolet. Ad cuius intellectum ſciendum, quòd apud Heb. litera. s. duplicatur. vna vocatur Schin: & habet fortem ſonum vbicunque ponatur, in principio, medio vel fine dictum, ſicut noſtrum. s. quãdo ponitur in principio dictionis vel in fine. Alia uocatur Samech, & habet talem ſonum ſicut noſtrum. s. quando pronunciatur ab homine linguam bleſam habente: & ſonus eius appropinquat ad ſonũ literæ quæ apud nos ſonat. c. pro qua litera in Latino ponitur ch. vnde adhuc in antiquis abbatijs quæ ſequuntur modum pronũtiandi antiquum ſic pronuntiant: dicendo Machæus vbi ſcribitur Matthæus. Illi autem de Ephraim vel per corruptionem linguæ, uel per conſuetudinem pro litera Schin pronuntiabant literam Samech: ſicut homo bleſus pro hoc nomine Simon diceret Chimon. ideo ſubditur.

† Schibboleth † quod interpretatũ ſpica.

✠ 1 *Eadem*

MORALITER.

1 *Ecce autem*. Per Ephraitas qui interpretantur agentes, ſignificantur clerici cupidi qui non ſtudent niſi ad augẽdum pecunias per lites & fraudes, & per præbendas malo titulo acquirendas; & ſimiliter per Ephraitas intelliguntur religioſi proprietarij. Hos igitur uocauit Chriſtus per Iephte ſignificatus, ad pugnam contra diabolum precibus deuotis & ſanctis exhortationibus & doctrinis, ſed ipſi noluerũt uenire. Inſuper & domum Iephte. i. eccleſiam Chriſti nituntur incendere igne cupiditatis, luxuriæ, & ambitionis. Sed per Galaaditas qui aceruũ teſtimonij interpretantur, confuſibiliter debellantur, per aceruos uerò teſtimonij dictæ ſacræ ſcripturæ ſignificantur: per quæ prædicti clerici & religioſi uiles & confuſibiles declarantur, & in tranſitu Iordanis, ideſt, mortis, iugulantur iugulo mortis æternæ. Quod autem per Iordanis tranſitum mors ſignificetur, patet: quia Iordanis riuus iudicij interpretatur. Totus uerò decurſus uitæ præſentis eſt quidam defluxus uſque ad trãſitum mortis, qui eſt particulare iudicium hominis. Eccleſiaſt. 38. c. *Memor eſto iudicii mei: ſic enim erit et tuum, mihi heri, & tibi hodie.* Cauſa uerò dictæ iugulationis eſt, eo quòd in fine uitæ non poſſunt dicere ſchibboleth, id eſt, ſpicam: quę abſolutè ſumpta ſignificat ſpicam granis bonis plenam, per quæ ſignantur opera bona quorum defectum patiũtur. ſed dicere poſſunt Chebboleth: quod interpretatur ſpica paleę: quia ſecundum ueritatem dici poſſunt ſpicæ plenæ paleis uanitatis & cenodoxiæ.

a *Iudi. itaque.* Aug. Sicut illi duo menſes propter lx. dies ſenarium numerum ſex ętatum ſignificāt, ita hic ſexies ſeptenarius ductus hoc idem figurat, quantum ad ſex ſeculi ętates pertinet. ſexies enim ſeptem, quadraginta duo ſunt, nec fruſtra ipſe Iephte ſex ānis populum iudicauit.

A

† & non poterat ſic loqui.

bat: Sibboleth, † eadē 1
litera ſpicā exprimere
non valens: ſtatimque 2
apprehenſum iugulabant, in ipſo Iordanis tranſitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta
a duo milia. Iudicauit itaque Iephte Galaadites Iſrael ſex annis, & mortuus eſt, ac ſepultus in ciuitate ſua Galaad. Poſt hunc iudicauit Iſrael 3
Abeſan de Bethlehem, qui habuit triginta filios 4
& totidem filias. Quas emittens foras maritis dedit, & eiuſdem numeri filijs ſuis accepit D
vxores, introducens in domum ſuam. Qui ſeptem annis iudicauit Iſrael: mortuuſque eſt ac ſepultus in Bethlehem. Cui ſucceſſit Ahialon Zabulonites, & iudicauit Iſrael decem annis, mortuuſque eſt ac ſepultus in * Zabulon. * Ahia

a Melius, Helle phara Thecuites.

Poſt hunc iudicauit Iſrael Abdon filius Elel Pharaonites, qui habuit quadraginta filios & triginta ex eis nepotes aſcendentes ſuper ſeptuaginta 5
pullos aſinarum: & iudicauit Iſrael octo annis, mortuuſque eſt ac ſepultus in Pharaton terræ Ephraim in monte Amalec.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Eadem li. ſpi.* quia pro litera Schin pronunciabat Samech.
2 *Statim.* Per hoc ſcientes quòd eſſet de Ephraim.
3 *Poſt hunc.* Hic conſequenter ſcribitur breuiter tempus trium iudicum: quorum primus fuit.
4 *Abeſan.* aliàs Abechſan de Bethlehem. Hebræi dicunt q̄ iſte fuit Booz, ſecundus fuit Ahialon, tertius fuit Abdon.
5 *Qui ha. quadra.* i. mulos, ſecundū transla. iſtam, *ly aſinarum,* non habetur in Hebræo: & per hoc intelliguntur equi iuuenes fortes & electi: ſicut dictum fuit ſuprà x. c. de filijs Iair.

CAP. XIII.

R*Vrſumque filij Iſrael, &c.* b *Erat autem.* ✣ Ioſephus. Quidam Manue de tribu Dan, inter paucos egregius, & patriæ ſine dubio primus, habuit vxorem forma pulcherrimam, & quæ inter cētum comprouinciales fœminas eminebat. Et cum filios non haberet, grauiter ferens, Deum pro chara ſucceſſione rogare cœpit, in ſuburbano ſuo, in quo frequens erat cum vxore.

Li. 5. antiq. ca. 13. B

Iſidor. Samſon habet quædam in typum Chriſti, quod. ſ. ab angelo natiuitas eius annuntiatur. Sic enim angelus domini ait ad virginem Dei: *Maria inue. gra. apud Deum. Ecce concipies in utero & par. fil. &c.* Nazaræus quoque dicitur Samſon. & de Chriſto dictū eſt: *quoniam Nazaræus vocabitur:* Liberauit Sāſō filios Iſrael de manu hoſtiū, & Chriſtus populū ſuum a peccatis eorū. Samſon interpretat̃ ſol eorū. & de Chriſto dictū eſt per prophetam: *Orietur vobis ſol iuſtitiæ: & ſanitas in pennis eius.* E

In lib. Iudi. cap. 8. C Luc. 1. c. Matt. 2. d. Deut. 33. c. Num. 6. a. Malac. Quæſt. in Iud.

c *Nec immundum.* Auguſt. Immundum eſt diſſolutio diſciplinæ quæ eſſe cœperat in Iſrael: & iam ad ea mādūcanda eos laſciuerat: quæ Deus in animalibus prohibuerat. iam enim etiam ad cultum tranſibant idolorum.

✣ Procopius. Cum ſpiritus ſanctus feritatem Sāſonis prius haberet cognitam, a vino ac vinetis ipſum iuſſit abſtinere, ne ad naturalem furorem, violento aſcito, contra propinquos quoque & cognatos indigna patraret. F

CAP. XIII.

a R VRSVMQVE filij 1
Iſrael fecerūt malū in 2
cōſpectu dn̄i, qui tradidit eos in man⁹ Philiſthinorū quadraginta annis. Erat aūt q̄dā 3 4
b vir de Saraa & de ſtir 5
pe Dan, noīe Manue hn̄s vxorē ſterilē cui 6
apparuit angelus dn̄i, & dixit ad eā: Sterilis es & abſq; liberis: ſed cōcipies & paries filiū Caue ergo ne bibas vinū ac ſiceram, nec 7 8
c immundū q̄cquā comedas. † q̄a cōcipies & 9
paries filiū, cuius nō tanget caput nouacula. Erit enim Nazaræ⁹ Dei † ab infantia ſua 10 11
& ex matris vtero: & ipſe incipiet liberare 12

† i. l. † inf. ſua

a *Quæ*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIII.

R*Vrſumque fi.* Hic deſcribitur ſeptima tribulatio, quæ facta eſt per Philiſthæos. Et primò ponitur tribulationis pondus. ſecundò liberationis modus, ibi: *Erat autem quidam vir.* Circa primum ponitur filiorum Iſrael culpa renouata, cum dicitur:

Diuiſio. 1 *Rurſumque.* & ſubditur pœna inflicta, cum dicitur:

2 *Qui tra.* Iſti quadraginta anni cōputant̃ a t pe Samſonis & Heli, quia per Sāſonem non fuerunt filij Iſrael oīno liberati de ſeruitute Philiſthinorū, licet reſtricta fuerit tyrānis eorū.

3 *Erat.* Hic ↄſequēter ponit̃ liberationis modus. vbi primò deſcribit̃ ducis cōditio. ſecundò inuaſionis occaſio. c. 14. tertiò hoſtium debellatio c. 15. ibi: *Cui Sāſon reſpondit.* quartò ipſius Samſonis mors & cōſummatio c. 16. Circa primum, primò deſcribitur ducis cōceptio. ſecundò eius natiuitas & cōditio, ibi: *Peperit.* Circa primum ſciēdum, q̄ mater Samſonis erat ſterilis, & ideo non concepit cum virtute naturę tantū, ſed virtute naturę per gratiam adiutæ. Circa quam gratiam primò deſcribitur annuntiatio angeli. ſecūdò relatio verbi, ibi: *Quæ cum veniſſet ad maritum.* tertiò confirmatio facti, ibi: *Orauit itaq;.* quartò oblatio ſacrificij, ibi: *Dixitque ita Manue.* Circa primum ponitur conditio patris, cum dicitur:

Vir

4 *Vir de Saraa.* nomen eſt loci.
5 *& de ſtirpe.* vbi apparet eius cognatio.
6 *Habens.* In quo oſtenditur impedimentū ex parte matris, vt conceptio pueri ſit magis mirabilis. ſequitur:
7 *Caue ergo, &c.* Sicera dicitur omnis potus inebriatiuus.
8 *Nec immundum.* id eſt, illa quæ dicuntur immūda ad eſum ſecundum legem, prout determinatur Leuit. 11. c. prohibetur enim comedere & bibere illa quæ prohibentur Nazaræis. Num. 6. cuius cauſa ſubditur.
9 *Quia conci.* gratia adiuuante naturam.
10 *Cuius non tā.* quia Nazaræi tempore ſuæ conſecrationis non poterant radi, vt habetur Num. 6. c. Iſte autem Samſon fuit conſecratus per totam vitam ſuam. ideo ſubditur:
11 *Erit enim Na.* Nō eſt intelligendū per hoc, q̄ fuerit ſanctificatus in vterò: ſicut Ioā. Baptiſta q̄ de talib. ſanctificatis tenet̃, q̄ non peccauerit mortaliter. ſed iſta cōſecratio intelligit̃ per donū fortitudinis: quę fuit quędā gr̃a gratis data. & poteſt ſtare cum peccato mortali ſicut & donū prophetiæ. Et fuit data Samſoni pro conſolatione populi: ideo ſubdit̃.
12 *Et ipſe incipiet liber. &c.* Et dicitur *incipiet:* quia non liberauit complete, vt ſupra dictum eſt.

1 *Quæ*

MORALITER.

1 *Rurſumq; filij.* In hoc capitulo agit̃ de cōceptione Samſonis & eius natiuitate ad liberandum populum Iſrael de manu Philiſthinorū. Per Sāſonē verò qui interpretatur ſol eorum, ſignificari pōt dn̄s noſter Ieſus Chriſtus: de quo ſcribit̃ Malach. 4. a. *Orietur vobis timētibus Deum ſol iuſtitiæ.* Et ſicut cōceptus Samſonis, ortus & viuendi modus fuit per angelum denuntiatus, vt dr̄ in hoc c. ita fuit de dn̄o noſtro Ieſu Chriſto, vt

ſto, vt habetur Luc. 1. Per hoc autem q̄ Samſon vxorem nō accepit de filijs Iſrael, ſed de Gentilibus, ſignificatum fuit, quòd Chriſtus accepturus erat de Gētilibus eccleſiam ſibi ſponſam, relictis Iudæis: paucis tamen exceptis qui ſibi adhæſerunt. quod autem modicum eſt frequenter non computatur: propter quod Oſee 1. dixit dominus de Gētilitate: *Vocabo non dilectam meam.* Et Malach. 1. c. *Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus.* Et hoc diffuſe tractat Apoſtolus ad Rom. 9.

† Mo-

a *Quæ cum.* ✣ Lanfrancus Cantuar. Sacri codices res quaſlibet vocant nominibus illarum rerum, ex quibus fiunt, ſeu quæ eſſe putantur, ſiue quibus aliquo modo ſimiles exiſtũt. Abrahã tres viros vidiſſe legitur, cum eſſent angeli. Et ĩ libro Iudicũ, mulier ſterilis ad virũ ſuum de angelo dicit: *Vir Dei venit ad me.* Et paulo poſt: *Ecce apparuit mihi vir, quem videram ante,* neſciens quod angelus Dei eſſet. ✣ Ioſephus. Apparuit ei angelus Dei, pulchro iuueni ſimilis, & ꝓcero. ✣ Rupertus. Samſonis omnes ſunt actus mirabiles, manifeſtum in ſe diuinæ virtutis vel fortitudinis opus exprimentes. Neq; enim opera ſunt hominis, ſed Dei mirabilia faciẽtis. Sunt autem numero ſeptem. Primus actus eſt, quod angelico miniſterio prænuntiãte, Nazaręus ꝗ muliere ſterili natus eſt, &c. Iã ex hoc ipſo magnis & primis cõparabilis eſt patrib⁹ Iſaac & Iacob, & Ioſeph, q ſteriles diu matres habuerũt, omnes fide promerẽte, ſuperno munere, deficiẽti naturę dati ſunt, & in factis ſuis Chri domini figuram prętulerunt. Mulieris itaque huius ſterilitas, B. Mariæ ſecundum figurã eſt virginitas. Et qđ ait: *Caue, ne vinum bibas, &c.* myſtica pręparatio eſt, in his verbis intelligenda. *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. &c.*

Augu. Quod ait mulier dictum ſibi ab angelo: *quoniam Nazaræus Dei erit puer a ventre vſque ad diem mortis ſuæ,* non legitur ab angelo dictũ. Et quod legitur dictũ. *Ipſe incipiet ſaluum facere Iſrael de manu Philiſthiim* non eſt a muliere memoratũ. Aliqd ergo nõ dixit, quod audiuit, & tamen nihil credenda eſt dixiſſe, qđ nõ audiuit. Sed ſcripturã poti⁹ nõ oĩa verba angeli poſuiſſe, cũ ipſum mulieri loquentem inſereret. Ideo autem dictum eſt *a ventre vſque ad diem mortis ſuæ.* qa Nazarei dicebantur in lege vſq; ad tempus, qui uotum habebant, ſecũdum ea, q ſcriptura per Moſen pręceperat vnde eſt hoc quod huic iuſſũ eſt, vt ferrũ non aſcenderet in caput eius, vt vinum & ſiceram non biberet, hoc enim tota vita ſua obſeruauit Samſon, quod illi, qui vocabant Nazaræi certis diebus obſeruabant viuentes, votumq; reddẽtes

b ✣ *Si uis holocauſtum facere, &c.* Athanaſius. Solius numinis

Quæſt. 52. in Iudic.

A

B

C

D

E

F

a Iſrael de manu Philiſthinorum. Quæ cum veniſſet ad maritum ſuum, 1
dixit ei, vir Dei venit ad me habens vultum angelicum terribilis ni- 2 3
Auguſt. Hoc ſcriptura ſuperius tacuit.
mis. Quem † cũ interrogaſſem, quis eſſet, & vnde veniſſet, & quo no- 4
mine vocaretur, † noluit mihi dicere: ſed hoc † reſpondit: † Ecce con-
cipies & paries filium. Caue ne vinum bibas nec ſiceram, & ne aliquo
veſcaris immundo. Erit enim puer Nazaræus Dei ab infantia ſua, &
ex vtero matris ſuæ vſque ad diem mortis ſuæ. Orauit itaque Manue 5
dominum, & ait. Obſecro domine vt vir Dei quem miſiſti, veniat ite-
rum & doceat nos, quid debeamus facere de puero, qui naſciturus eſt. 6
Exaudiuitque dominus deprecantem Manue, & apparuit rurſum an-
gelus domini vxori eius ſedenti in agro. Manue autem maritus eius
non erat cum ea. Quæ cum vidiſſet angelum, feſtinauit & cucurrit ad
virum ſuum, nuntiauitque ei dicens. Ecce apparuit mihi vir quem ante
videram. Qui ſurrexit, & ſecutus eſt vxorem ſuam, veniensq; ad virum
dixit ei. Tu es qui locutus es mulieri? Et ille reſpondit: Ego ſum. Cui
Manue. Quando, inquit, ſermo tuus fuerit expletus, † quid vis vt faciat
puer, aut a quo ſe obſeruare debebit? Dixitq; angelus domini ad Ma-
nue. Ab omnibus, quæ locutus ſum vxori tuæ abſtineat ſe, quicquid 7
ex vinea naſcitur non comedat, vinum & ſiceram non bibat, nullo
veſcatur immundo, & quod ei præcepi, impleat atque cuſtodiat. Di- 8
xit itaque Manue ad angelum domini, Obſecro te † vt acquieſcas pre- 9
cibus meis, & faciamus tibi hædum de capris. Cui reſpondit angelus 10
b Si me † cogis, non comedam panes tuos, ſi autem uis holocauſtum fa- 11
cere, offer illud domino. Et neſciebat Manue quod angelus domini 12 13
eſſet. Dixitq; ad eum. Quod eſt tibi nomẽ, ut † ſi ſermo tuus fuerit ex- 14
pletus honoremus te? Cui ille reſpondit. † Cur quæris nomen meum, 15 16

† dicit.
† Gen. 16. g. Lucæ 1. b.
† quod erit iudicium pueri, & opus eius. Hebr.
† tardes hic aliquantulũ.
† cum.
Ser. 3. contra Arrianos.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ cum veniſſet.* Hic conſequenter deſcribitur relatio verbi, quia mulier iſta retulit marito ſuo prædicta dicens.
2 *Vir Dei venit ad me,* id eſt, angelus in ſpecie viri, neſciebat tamen mulier, quod eſſet vere angelus, credebat tamen, quod eſſet à Deo miſſus.
3 *Habens vultum ange.* ideſt, ſplendidum vltra conſuetum hominum modum.
4 *Terribilis nimis, &c.* ideſt venerabilis & reuerẽdus, ſicut Geneſ. 28. d. dicitur. *Quam terribilis eſt locus iſte: non eſt hic aliud niſi domus Dei porta cęli.* Cætera patent ex dictis.
5 *Orauit.* Hic conſequenter ponitur confirmatio facti per angelum, ſecundo apparentem ad preces Manue, & patet litera paucis exceptis, quę diſcurrentur.
6 *Doceat nos.* Licet enim angelus dixiſſet mulieri à quibus cauere deberet, hoc tamen non dixerat de puero naſcituro, iõ ſequitur poſtea.
7 *Ab omnibus* quia hęc abſtinentia iniuncta erat mulieri ratione pueri, & ideo multo fortius puero erat a talibus abſtinendum, aliter tamẽ quam matri, quia cum eſſet Nazareus per totam vitã debebat ſeruare legem Nazareorum omnibus diebus vitæ ſuæ, mater autem vſque ad natiuitatem pueri tantum.
8 *Dixit itaque.* Hic conſequenter ponitur oblatio ſacrificii. Manue enim credebat eum qui ei loquebatur eſſe hominẽ, & ideo voluit ei offerre prandium, dicens.
9 *Faciamus,* ideſt, præparemus tibi ad comedendum.
10 *Hædum,* & per hoc intelliguntur alia in prandio neceſſaria, vt panis & vinum & ſimilia.
11 *Cui reſpondit.* quia cibo non indigebat.
12 *Si me cogis.* ideſt, ſi velles me cogere, non comederem.
13 *Si autem,* id eſt, illà quæ attuliſti ad honorem diuinum incendere.
14 *Offer illud,* pro beneficio quod tibi ex parte eius annuntiaui.
15 *Et neſcie.* quia talia non obtuliſſet ei ad comedẽdum, ſed credebat, quod eſſet a Deo miſſus, & ideo non peccauit offerendo ſacrificium extra locum tabernaculi de præcepto vel perſuaſione illius, qui erat nuntius Dei. Sequitur.
16 *Cur quæris nomẽ meum.* In Hebręo hẽtur, quod eſt celatum vel ignotum. Qđ exponũt Hebręi, dicentes, qđ noĩa angelorũ, qui mittunť in miniſteriũ, variantur ſecundũ legationes ad quas mittũť. Vñ Eſ. 6. b. angelus, q miſſus eſt ad purgãdũ labia

Nominum angelorũ variatio.

MORALITER.

† Moraliter autem per Samſonem ſignatur bonus doctor, vel prælatus, vita & doctrina ſicut ſol illuminans eccleſiam. Et ſicut de Samſone dicitur, qđ nõ comedat aliqd immundũ: ſic talis doctor vel prælatus non incorporat ſibi mortale peccatum. Similiter ſicut de Samſone præcipitur, quod non bibat aliquid inebriatiuũ: ſic doctor vel prælatus non debet aliquid agere quod ſit extra menſuram rationis rectę. Ebrietas enim dicitur ab, e, quod eſt extra, & bria, quod eſt menſura. Samſon etiam accepit vxorem de filiabus Philiſthinorũ, vt per hoc ſibi dareť occaſio pugnandi contra eos, vt habetur in textu. Sic bonus doctor uel prælatus accipit ſibi ſapientiam Gentilium philoſophorum, quæ dici poteſt eius vxor. Nam de ſapientia dicitur, Sapientiæ. 8. a. *Hanc quæſiui mihi ſponſam aſſumere,* & per ipſam habet occaſionem pugnandi contra infideles & hęreticos, qui rationibus ſophiſticis inuoluunt catholicos ſimplices ſapientiam philoſophicam ignorantes.

A nis eſt adorari, neq; id ab angelis ignoratur, q quanquã cæteros gloria tranſcendant, creaturas tñ ſe eſſe, neque ĩ claſſibus adorandorũ, ſed adorantium agnoſcunt ſe computari debere. Patrem certe Sãſonis Manue, uolentem ſacrificium offerre angelo, angelus prohibuit his verbis, *Nõ mihi, ſed Deo offerto*. Dominus contra, etiam ab angelis adoratur.

Quæſt. 53. Iudic.

a *Tulit itaq;*. Augu. Quod dicit ſcriptura ignoraſſe Manue, quod angelus domini eſt, manifeſtum eſt etiam vxorẽ eius hominem credidiſſe. Quod ergo ei dixit, *vim faciamus nunc tibi: & faciamus in cõſpectu tuo hædum caprarum*, tanquam hominem inuitauit, ſcilicet, vt hoc cum illo epularetur quod ſacrificium feciſſet. Nam facere hędum non ſolet dici, niſi cum ſacrificium fit. Ille etiam ita reſpõdit, *ſi uim feceris mihi, non manducabo de panibus tuis*: vbi oſtendit ſe ad epulas fuiſſe inuitatum. Deinde B addidit. *Et ſi feceris holocauſtum, domino offeres illud*, quia ſcilicet ille dixerat, *faciamus in conſpectu tuo hædum caprarum*. Non autem omne ſacrificiũ holocauſtum, nam de holocauſto non manducabatur, quia totum incendebatur, & ideò vocabatur holocauſtum. Sed angelus etiam non manducaturus, holocauſtũ potius fieri monuit, non tamen ſibi, ſed domino, quia, ſcilicet, Iſrael conſueuerat illo tempore falſis diis ſacrificare, vnde & tũc Deum offenderat, vt traderetur inimicis per 40. annos.

a quod eſt mirabile? Tulit itaq; Manue hędũ 1
de capris & libamẽta, & poſuit ſuper petrã 2
offerens dño, qui facit mirabilia. Ipſe autem 3
b & vx or eius intuebant̃. Cumq; aſcenderet 4
flamma altaris in cęlum, angelus dñi pari-
c ter in flãma aſcendit. Quod cũ vidiſſet Ma- 5
nue & vxor eius, proni ceciderũt in terram,
& vltra eis non apparuit angelus dñi. Statim
que intellexit Manue angelũ domini eſſe, &
d dixit ad vxorem ſuam. Morte moriemur, 6
quia vidimus dominum. Cui rñdit mulier.
Si dominus nos vellet occidere, de manib.
noſtris holocauſtũ & libame ta non ſuſce-
piſſet, nec oſtendiſſet nobis hęc omnia, ne-
e que ea quę ſunt ventura dixiſſet. Peperit itaq; 7
filium, & vocauit nomen eius Samſon. Cre- 8
f uitq; puer, & benedixit ei dominus, cępitq;
ſpiritus domini †eſſe cum eo in caſtris Dan, 9
inter Saraa & Eſthaol.

D Auguſt. Quid eſt, quod poſtquam manifeſtatus eſt Manue & uxori eius angelus, qui cum eis loquebatur, dicit Manue uxori, *morte moriemur, etc.* Pro eo, ſcilicet, quod ſcriptũ eſt. *Nemo põt faciem meam videre & viuere*. Opinabantur ergo, ut homines Deum ſe uidiſſe, tãto utique miraculo facto, quod in igne ſacrificij ſtetit, qui cum illis prius quaſi homo loquebatur. Sed Deum in angelo ante Deum ipſum angelum appellabant, ſic enim ſcriptum eſt. *Et ſumpſit Manue hædum caprarum & fecit ſacrificium, & obtulit ſupra petram Domino mirabilia facienti, & Manue & vxor eius expectabant, &c.* His ergo uerbis, quia non dixit, *morte moriemur*, quia uidimus angelum domini, ſed *Deum vidimus*, oritur quæſtio. Vtrum in angelo intelligebant Deum, an eundem angelum uocabant Deum. Illud enim tertium, quod Deum putauerant, qui erat angelus dici E non poteſt aperte, dicente ſcriptura. *Tunc cognouit, quia angelus domini eſt*, ſed unde metuebant mortem? Non enim ſcriptum erat Nemo uidet faciem angeli & uiuet. An uel in hoc ipſo, quod in angeli preſentia Deũ cognouerat, Manue ita perturbatus eſt, ut mortem timeret? Quod autem illi uxor reſpõdit *Si vellet dominus mortificare nos, non accepiſſet de manu noſtra holocauſta & ſacrificium, nec illuminaſſet hæc omnia, ſed audita feciſſet hæc nobis*, utrum ipſum angelum crediderunt accipiſſe ſacrificium, quia uiderunt eum in flamma altaris ſtetiſſe, an per hoc intellexerunt accepiſſe dominum, quia hoc fecit angelus, ut ſe oſtenderet angelum? Quodlibet horum ſit, iam angelus dixerat. Si autem facis holocauſtum, domino offer illud, hoc eſt, *non mihi, ſed domino*, Quod ergo ſtetit angelus in altaris flamma, magis intelligendus eſt ſignificaſſe illum magni conſilii angelum in forma ſerui. i. in homine, quem ſuſcepturus erat, non accepturum ſacrificium, ſed ipſum ſacrificium futurum.

Quæſt. in Iudic.

† & ſ tẽpus dire | nos ta bræ. ƒrobo

b ✱ *Cumq; aſcenderet flamma, &c.* Ioſephus. Angelus virga q̃ tenebat tetigit carnes, & igne protinus emicante, carnes cum panibus ſunt abſumpti. Tunc angelus ſuper fumũ, quaſi in curru, ad cælum aſcendere videbatur.

Lib. 5 Moral. c. 23.

c *Quod*. Grego. Quid eſt, quod ad viſionem angeli vir eſt timidus, mulier audax, niſi quando cæleſtia nobis monſtrantur, ſpiritus quidem pauore ſe concutit, ſed tamen ſpes præſumit Inde enim ſpes ad maiora audenda erigit, vnde turbatur ſpiritus, qui ea quæ ſuperna ſunt, prior videt, quia cùm altiora ſecretorum cęleſtium ſic leuata mens conſpicit, cuncta humanarum virium ſoliditas, contremiſcit.

Orat. in ſãcta Epiph. lumina.

d *Morte morie.* ✱ Nazianzenus. Primo purgari oportet, inde cũ puritate verſari, ſi nobis accidere nolumus, quod Ma- C nue euenit, cum in Dei incidiſſet imaginationem, & dicere nolumus. *Perimus o mulier, quoniam Deum vidimus*.

✱ Procopius. Suſpicatus eſt Manue, non angelum, ſed Deum ſe uidiſſe. Quo circa victimam non eodem loci obtulit, verum ſuper petram, quæ ſignificauit Chriſtum. At quomõ angelo cognito, denuo ſe Deũ uidiſſe dixit? Vel in legato legantem, uel magni conſilii angelum innuit. Ceterum, mulier uiro uidetur præſtantior, ac ideo primo ei uiſio obtingit, ac per eam maritus demum uidit, quem bono animo eſſe iubet.

Prolo de Sp

e ✱ *Peperit itaq; filium, etc.* Ambroſius. Samſon diuina promiſſione generatus, Spiritum comitantem habebat. Sic. n. le- F gimus. *Quia benedixit eum Dominus, & cępit ſpiritus domini comitari cum eo in caſtra &c.*

f Cępitque Spiritus, &c. Chaldęus. paraph. Cœpit Spiritus fortitudinis domini roborare eùm in caſtris Dan. Alij. Cępit Spiritus domini per vices adeſſe ipſi, vel per vices agitare eum.

✱ Rupertus. Samſon interpretatur, ſol eorum. Quis autem Chriſtum neſciat ſolem verum, eorum, qui habent oculos, & in cęlum aſpiciunt?

✱ Ioſephus. Creſcebat puer velociter, & tam per abſtinentiam ciborum, quam capillorum remiſſionem, propheta iã futurus agnoſcebatur.

Aug. CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ labia Eſaiæ cum calculo ardenti, nominatur ibi Seraph, cum tamen nõ eſſet de ordine Seraphico. Angeli autem de futuris ad quæ mittendi ſunt, non habẽt præcognitionem: niſi quando Deus reuelat eis: quæ reuelatio fit ſecundum formam ſuę voluntatis. Et ideo angelus dixit nomen ſuum eſſe occultum: quia neſciebat ad quid de futuro mittendus erat. Alio modo poteſt exponi, quia ſecreta Dei & angelorum non ſunt hominibus reuelanda, niſi quantum Deo placet.

1 *Tulit.* Ideſt, liquida, quæ cum carnibus holocauſtorum offerri ſolent, prout habetur.

2 *Et poſuit.* vtens ea pro altari.

3 *Offerens Domino.* In Hebræo habetur: Offerens domino & mirabili, vel occulto ad faciendum: quia Manue non erat de genere ſacerdotali: & ideo ad eum non pertinebat offerre ſacrificium, ſed obtulit materiam ſacrificij ei qui ſibi loquebatur in nomine Dei, qui dixerat nomen ſuum eſſe mirabile vel occultum: vt ex illa materia faceret Deo ſacrificiũ, quia prophetæ loquẽtes in nomine dñi poterant offerre authoritate eius, ſicut & ſacerdotes: ſicut patet de Elia. 3. Regum. 18. Manue autem credebat eum, qui ſibi apparebat eſſe prophetam domini, erat etiam plus quam propheta, ſcilicet, angelus.

4 *Cumque aſcenderet flamma.* Ex hoc videtur, quod ex illo lapide prodiſſit ignis conſumens holocauſtum in ſignum diuinæ acceptationis.

5 *Angelus domini pariter*, uolens oſtendere, quod ipſe eſſet vere Dei angelus ad certificationem verbi eius.

6 *Morte moriemur, quia vidimus dominũ*. Exponatur ſicut ſupra 9. cap. de Gedeone.

7 *Peperit itaque.* Hic conſequenter deſcribitur natiuitas pueri, & eius educatio, cum dicitur.

8 *Creuitque puer, & benedixit ei dominus*, conferendo ei donum fortitudinis, & forte cum hoc gratiæ gratum facientis, unde ſequitur.

9 *Cępitque ſpiritus domini eſſe cum eo in caſtris*, quia pro tunc illa tribus habitabat in tentorijs.

✱ CAP.

A

CAP. XIIII.

Eſcendit. Sequitur. a *Deſcen.* ✻ Aug. Cum Samſon mirabiliter fortis eſſet, putatꝰ eſt Hercules. ✻ Idem. Samſon fortitudinem habuit de gratia Dei, non de natura propria. Nā ſi fortis eſſet natus, cū ei capillꝰ diminueret, fortitudo nō adimeretur. Et vbi erat illa potētiſſima fortitudo, niſi in eo qđ ſcriptura dixit, *Incedebat cum illo ſpiritus domini.* ✻ Idem. Qñ fremuerūt gētes, tūc leo ille viro forti Sāſon venienti ad ducēdā de alienigenis vxorē, Chriſto, ſ. deſcendenti ad hñdam Eccleſiam de gentibus, fremēs ibat in obuiā. Sed qđ egit? Accepit, tenuit, fregit, diſſipauit leonem. Sic occiſa gentiū feritate, iā non ſic fremit regia ptās, nō ſic fremit populus gentium, imò verò in ipſo regno gentiū inuenimꝰ leges ꝓ Eccleſia, tāquam fauū ī ore leonis. ✻ Ambroſius. Vtinam tam cautus fuiſſet ad ſeruandam grām, quām fortis ad ſuperādam beſtiā. Et fortaſſe hoc non ſolum virtutis miraculum, ſed etiam ſapientiæ myſterium, prophetiæ oraculum fuit.

B

C

D

b ✻ *Deſcenditq; & locutus eſt mulieri, &c.* Proſper. Aquit. Sāſon dilexit mulierē alienigenā: deſcendit & fortiſſimus nr̄ de cęlo, vt ſibi dilectas ex gentibus animas ſociaret, & fide coniungeret.

c ✻ *Ecce examen apum, &c.* Procop. Cum uiueret leo, mel nullū in ore eius reperiebatur. Fertur aūt queuis leonē viuū os habere fœtidiſſimū, adeo ut dictu ſit mirificū, in ore fętido mel repertū dulciſſimum.

E

✻ Proſper. Fauū mellis legem ſpiritalē intellige, qđ apes patriarchę atque ꝓphetæ conſtruentes, in eum mella infuderint diuini eloquij. *Quā dulcia faucibus meis verba tua ſuper mel ori meo.* Et Salomon. *Faui mellis, ſermones boni.* Dedit ex hoc Sāſon parentib. & Chriſtus diſcipulis, cū aperuit ſenſum, ut intelligerent ſcripturas, & viderēt quām ſuauis eſt dominus.

F

Iſidor. Sāſon cū ad alienigenas tenderet cauſa petendę vxoris leonem occidit,

Lib. de promiſ. Dei c. 21. — Lib. de promiſ. c. 21. — Lib. in Iudic. cap. 8.

CAP. XIIII.

Eſcendit ergo Samſon in Thānatha, vidēſq; 1
ibi mulierē de filiabus Philiſthiim, aſcēdit &
nūtiauit patri ſuo & matri ſuę dicēs: Vidi mu
lierē in Thānatha de filiab. Philiſtinorū, quā
quæſo, vt mihi accipiatis vxorem. Cui dixe-
runt pater ſuus & mater. Nūquid non eſt mu 2
lier in filiab. fratrum tuorū, & in oī populo
† tuo, quia vis accipere vxorē de Philiſthiim, qui incircūciſi ſunt?
Dixitq; Samſon ad patrem ſuum. Hāc mihi accipe, qa placuit ocu 3
lis meis. Parētes autem eius neſciebāt, quod res a domino fieret, & 4
quæreret occaſionē contra Philiſthiim. Eo enim tempore Phili- 5
a ſthiim dominabanī Iſraeli. Deſcēdit itaque Sāſon cū patre ſuo & 6
matre in Thānatha. Cumq; veniſſent ad vineas † oppidi, apparuit 7
catulus leonis ſæuus & rugiēs & occurrit ei. † Irruit autem ſpiritus 8
dñi in Samſon, & dilacerauit leonem quaſi hędū in fruſta decerpe
ret, nihil omnino habens in manu, & hoc patri & matri noluit in- 9
b dicare. Deſcenditque, & locutus eſt mulieri, quæ placuerat ocu-
lis eius. Et poſt aliquot dies reuertens, vt acciperet eam, declina-
uit, vt videret cadauer leonis. Et ecce examen apum † in ore leo- 10
c nis erat, & † fauus mellis. Quem cum ſumpſiſſet in manibus, come 11
debat in via, veniensque ad patrē ſuū & matrem, dedit eis partem, 12
qui & ipſi comederūt, nec tñ eis voluit indicare, ꝙ mel de corpore 13
leonis aſſumpſerat. Deſcēdit itaq; pater eius ad mulierem, & fecit 14

† Tranſiuit. † corpore.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

1 Deſcendit. Hic ꝯñr deſcribitur occaſio inuaſionis Philiſthinorū, quæ occaſio data eſt Sāſoni ex acceptione uxoris de Philiſthęis: ut patebit in ſequentib. Et iō circa hoc primò deſcribit̄ dictæ uxoris petitio. ſcđò petitę diſpēſatio, ibi: *Deſcendit itaque.* tertiò diſpenſati acceptio, ibi: *Et poſt aliquot dies*, quartò inuaſionis occaſio, ibi: *Cum igitur ciues.* Circa primum dr̄: *Deſcen.* villa eſt Philiſthinorū ad quā uenit Sāſon ad uidendū feſtū qđ faciebāt Philiſthęi, quib. ſeruiebant Hebræi ſub tributo: pp̄ qđ ſecurè poterāt ad loca eorū declinare. 2 *Nunquid.* hoc dicebāt parentes Sāſonis: qa prohibitum eſt Deut. 7. a. ne contrahant matrimonia cum alienigenis. Ideo ſubdit̄. 3 *Paren.* Ex hoc aūt, ꝙ ſcriptura excludit parētes Sāſon tm̄ ab hac notitia, vr̄, ꝙ Samſon cognouerit per reuelationē voluntatem dñi circa hoc: aliter. n. peccaſſet ſi mulierem alienigenā accepiſſet vxorem, niſi ſciret dñi voluntatē, qui poterat in præcepto diſpēſare. Sed adhuc vr̄, ꝙ parentes eius malè fecerunt illam mulierē petendo ꝓ filio: quia hoc prohibet̄ Deut. 7. vbi dr̄. *Filiam eius.* ſ. alienigenæ non accipies filio tuo vxorē. Dicēdū, ꝙ Sāſon eis voluntatē dñi reuelauit, licet nō ſit ſcriptū. Erāt. n. deuoti: & ideò non eſt veriſimile, ꝙ feciſſent contra præceptū dñi: niſi Sāſon eis dixiſſet hoc eſſe de uoluntate dñi: & benè debebāt ei credere, eo ꝙ fuerat per angelū annuntiatus & mirabiliter natus, ut ſ̄. dictū eſt. 4 *Et quæ.* Sciebat. n. Samſon in gñali per reuelationē: ꝙ ꝯtus illius mr̄imonij eſſet occaſio rebellandi Philiſthæis, licet adhuc ignoraret modū in particulari. Sed quærit̄ hic quare ad hoc quęrebat̄ occaſio cū Philiſthæi habitarēt in terra Hebræis ꝓmiſſa, vt patet ex ſupradictis c. 3. De illis habitatorib. p̄ceperat dñs filijs Iſrael, ꝙ eos exterminarēt ſine miſericordia: vt hr̄ Nu. 33. & Deut. 7. ꝓpter qđ vr̄, ꝙ nō erat q̄rēda alia occaſio. Dicēdū ꝙ pp̄ peccata Hebræorū dñs ꝑmiſerat Philiſthęos ad tēpus eis dñari, & inter ipſos erant aliqua pacta iuro firmata, qđ erat licitū Hebræis facere in tali caſu, vt dictū fuit Ioſue 21. & 23. propter qđ non licebat Hebræum Philiſthæos tunc inuadere abſq; noua occaſione. & 2. Paral. vlt. c. inter mala Sedechiæ regis, pp̄ quæ fuit captiuatus & ciuitas deſtructa, dr̄. A rege quoq; Nabuchodonoſor receſſit, qui adiurauerat eū ꝑ Deū, & hoc notat̄ cum ſubditur. 5 *Eo enim.* quod dñium erat p̄dicto modo firmatum. 6 *Deſcendit.* Hic deſcribit̄ prædictę mulieris deſponſatio: p̄mittit̄ tñ caſus accidens in via, cū dr̄. 7 *Apparuit,* ſcilicet, Sāſoni quaſi ad deuorandū eū. Separauerat enim ſe Samſon a parētibus ſuis ꝓ aliqua neceſſitate, & tunc occurrit ei leo ita, quod parentes eius non uiderunt. 8 *Irruit au.* i. ſpūs fortitudinis. Illa. n. fortitudo non inerat ei ex cōplexione ſeu virtute naturali: alioquin nō receſſiſſet ab eo, qñ fuit raſus: ut hr̄, infra 16. c. ſed erat illa fortitudo q̄dā grā gratis data, q̄ nō ſemꝑ adeſt homini, ſicut ſpiritus ꝓphetiæ non ſemꝑ aderat prophetis, ſed qñ expediebat ſm̄ ordinationem diuinā: & hoc mō vr̄ dicēdū de fortitudine Sāſonis, pp̄ qđ occurrente leone dr̄ hic, *ꝙ irruit in eū ſpiritus dñi.* i. motus illius fortitudinis. 9 *Nihil.* ad oñdendū, ꝙ non fecit gladio uel baculo. 10 *Deſcen.* ſ. de matrimonio ꝯhendo: & tūc facta fuerunt ſponſalia. *Et poſt.* Hic conſequenter deſcribit̄ mulieris deſponſatæ acceptio in mr̄imoniū. iō ſubditur. 11 *Reuer.* Interponit̄ tñ caſus cōtingēs in via, cū dr̄: *Declina.* 12 *Et ecce.* i. congregatio apū. Quæritur hic quomodo apes, quæ abhorrent fętida ibi mellificauerunt. Poteſt dici, quòd apum diuerſæ ſunt ſpecies: & aliquæ ſunt ruſticanæ, & non abhorrent talia, cuiuſmodi erant iſtæ, unde & aliquę mellificant in foraminibus terrę. Sequitur. 13 *Deſcendit.* quia locus ubi manebat mulier erat demiſſior, quàm locus ubi manebat pater Samſonis. 14 *Et fecit fil.* pro celebratione nuptiarum ſecundum conſuetudinem illius terrę.

Fortitudinis Samſonis donū gratuitū.

✻ 1 Cum

MORALITER.

1 *Deſcendit ergo Samſon in Thamnatha.* Per Samſonē q perrexerit ad accipiendū ſibi Gentilē uxorē, allegoricè ſignatur Chriſtus, qui in primitiua eccleſia coniunxit ſibi per fidē ipſam Gentilitatem, Iudæa pro maiori parte incredula remanente. Propter qđ dixerunt Apoſtoli Iudęis. Act. 13. g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos indicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis Deus.* Et per illam prædicationem coniunxerunt Chriſto & non ſibi Gentilitatem per fidem: non enim erant ſponſi, ſed eius paranymphi:
7 *Apparuit catulus leonis ſæuus, & rugiens, & occurrit ei.* Per quē

† intelligi

A dit, & Chriſtus eccleſiā uocaturus de gentib. diabolū uicit qui ait: *Gaudete, quia ego vici mundum*. Ex ore leonis occiſi fauus extrahitur: quia vt conſpicimus reges terreni regni, qui ꝯ Chriſtum ante fremuerunt, iā perempta feritate dulcedinem euangelij prædicant, & munimenta præbent.

Ioan. 16. g.

D xerunt: Neq; a leone cōprehēſis quicquā inſuauius eſſe, neque dulcius vtentibus melle. Quibus Sāſon rn̄dit: Neq; quicquā aliud muliere doloſius, quæ meū vobis expoſuit verbū. ✱ Ambr. Samſon rn̄dit. Nec muliere aliquid perfidioſius. Nam ſi non domuiſſetis vitulam meā, nunquam intelligeretis parabolā meam.

filio ſuo Samſon conuiuium. Sic enim iuuenes facere conſueuerant.
a Cum ergo ciues loci illius vidiſſent eum, dederunt ei ſodales triginta, 1
qui eſſent cum eo. Quibus locutus eſt Samſon: Proponam vobis proble 2 3
ma, quod ſi † solueritis mihi intra ſeptem dies conuiuij: dabo vobis 4
triginta † ſyndones, & totidem † tunicas. Sin autem non potueritis ſol- 5
uere, vos dabitis mihi triginta ſyndones, & eiuſdem numeri tunicas.
Qui reſponderunt ei: Propone problema, vt audiamus. Dixitque eis: 6
b De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Nec po- 7 8
tuerunt per tres dies propoſitionem ſoluere. Cumque adeſſet dies ſe- 9
ptimus, dixerunt ad vxorem Samſonis. † Blandire viro tuo, & ſuade ei,
vt indicet † tibi quid ſignificet problema. Quod ſi facere nolueris incen
demus te, & domum patris tui. An idcirco vocaſtis nos ad nuptias,
vt ſpoliaretis? Quæ fundebat apud Samſon lachrymas & querebatur
dicens: Odis me, & non diligis: idcirco problema quod propoſuiſti
filijs populi mei, non vis mihi exponere. At ille reſpondit. Patri meo &
matri nolui dicere, & tibi indicare potero? Septem igitur diebus con- 10
uiuij flebat ante eum, tandemque die ſeptimo cum ei eſſet moleſta, ex- 11
poſuit. Quæ ſtatim indicauit † ciuibus ſuis. Et illi dixerunt ei die ſepti- 12
mo ante ſolis occubitum; Quid dulcius melle, & quid fortius leone? 13
c Qui ait ad eos: Si non araſſetis in vitula mea, non inueniſſetis propo- 14
ſitionem meā. Irruit itaq; in eum ſpiritus domini, deſcenditq; Aſcalo- 15
nem, & percuſſit ibi triginta viros, quorum † ablatas veſtes dedit his qui
d problema ſoluerent. Iratuſq; nimis aſcendit in domum patris ſui, vxor 16
autem eius accepit maritum vnum de † amicis eius & pronubis. 17

Li. 5. antiq. c. 13.

a ✱ *Cum ergo ciues, &c.* Ioſephus. Cū Thānitæ oēs eſſent ī epulis nuptiarum, metuētes fortitudinē iuuenis, triginta circa eū pubertate pceſſos cōſtituerunt, ſermone quidē velut ſocios futuros, opere vero cuſtodes: ne qd vellet forte cōmittere conuiuiorū ſocietate creſcente, &c.

B ✱ Ambro. Die nuptialis feſti celebrabat̄ conuiuiū, lęta ī epulis iuuētus, mutuis ſe ad ludū inuitabat ſermonib⁹, cū alius aliū ſalſiore dicacitate pſtringeret, ſicut. ſe huiuſmodi vs⁹ habet certamē lætitiæ accendebatur,

Ser. 107. de temp.

b ✱ *De come. &c.* Auguſt. Qō iſta qd aliud ſignificat, q̄ Chr̄m a mortuis reſurgentē? De comedēte utiq;. i. de morte, q̄ cūcta deuorat atq; cōſumit, exiuit cib⁹ ille, q dixit: *Ego ſum panis viuus, &c.* quē humana exacerbauit iniqtas, eique aceti & fellis amaritudinē ppinauit,

C atq; ab eo plebs gētiū, uitę dulcedinē cōuerſa ſuſcepit: ac ſi de mortui leonis ore, id eſt, Chriſti morte, q accubans dormiuit ut leo, apum, id eſt, Chriſtianorum proceſſit examen.

Geneſ. 49.

c ✱ *Quid dulcius melle, &c.* Ioſephus. Iuuenes cōuenietes dixerunt:

ciues loci illius. † ind caueritis mihi, & inueneritis. † mutatorias veſtes. † lin. camiſias. † ſuade. & ſuade ei. & querebatur. epiſt. 70.

✱ Proſper. Magnum illud pietatis dn̄icæ ſacramentū, qd ī lege fuit velatum, & abſcōditum a ſeculis in Deo, reuelatū per Chriſtū manifeſtatum eſt in gentibus.

Epheſ.

E ✱ Aug. Vitula eſt Eccleſia, q̄ reuelata ſibi a viro ſuo ſecreta fidei myſteria Trinitatis, reſurrectionis, iudicij, & regni, in fines terrę Apoſtolorū & ſanctorū doctrina ac prędicatione vulgauit: & ītelligētib. atq; cognoſcentib. æternę vitæ præmia repromiſit.

d ✱ *Iratuſq; nimis, &c.* Ioſeph. Illas nuptias refutauit: & puella quæ eū prouocauit ad iracundiam, duxit eius amicum: pro qua iniuria exaſperatus Samſon, deliberauit, vt Palæſtinos omnes eū ea affligeret. ✱ Aug. Sodalis iſte oīum hæreticorum figurā geſſit. Nā hæretici qui Eccleſiā diuiſerunt, vxorem dn̄i ſui ducere, & abducere voluerunt. De eccleſia exierunt, qui impietatis adulterio Eccleſiā. i. Chr̄i corpus in partē ſuam conanī euadere.

F Vnde fidelis ille ſeruus & amicus dominicæ ſponſæ loquitur: *Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.*

Ser. temp. † nob † filijs populi. † tulit & de torias † ſod eius, ciuis ciratio uerat nuptijs lebrar Ibidem. 2. Co.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum.* Hic conſequenter deſcribitur rebellionis occaſio duplex, ſecunda ponitur in prin. 15. cap. Circa primum dicitur: *Cum er.* ſ. magnum & robuſtum.

Diuiſio.

2 *Dederunt.* ut ſi Samſon uellet aliquid agere contra eos, iſti reſiſterēt ei: tamen fuerunt ei aſſignati ſub ſpecie ſocietatis & honoris nuptiarum.

3 *Quibus locut.* ut inde inter ipſos oriretur qō ſeu contentio.

4 *Proponam,* i. verbum dubium & occultum: quod Gallice dicitur, deuinaille.

5 *Dabo,* id eſt, lineas veſtes. 6 *Dixitque.* problema ſuum.

7 *De com.* per hoc obſcurè propoſuit, quod inuenerat mel in cadauere leonis: quia mel eſt dulce: & leo eſt fortiſſimus beſtiarū: & in illa parte leonis; quia mel, quod eſt comeſtibile, quæ eſt inſtrumentum comeſtionis. ſ. in ore.

8 *Nec.* licet multum cogitaſſent.

9. *Cumque.* Non eſt intelligendum, quod eſſet dies ſeptimus conuiuij, imo erat quartus: ſed uocatus eſt ſeptimus, quia erat ſabbathum occurrens inter conuiuium nuptiarum. Cetera patent uſque ibi; 10 *Septem,* i. pro maiori parte ſeptem dierū: quia a quarta die incepit, ut patet ex prędictis.

11 *Tandemque.* Hic accipitur dies ſeptima pro ſeptima die conuiuij, non pro ſabbatho.

12 *Et illi dixerunt.* qui ſi tardaſſent uſq; poſt occaſum amiſiſſent, quia finita fuiſſet dies ſeptima, quia dies eſt latio ſolis ſuper terrā. 13 *Quid dulcius.* intellectus patet ex prædictis.

14 *Si non.* Ille qui arat inueſtigat terram inferius, ita fecerunt iſti, qui ſolutionem quam inuenire nō poterant, inueſtigauerunt per uxorem Samſonis: quam uocat uitulam ppter muliebrem inſolentiam.

15 *Irruit ita.* in uindictam iniuriæ ſibi factæ. Tum quia problema per ſeipſos ſoluere debebant, non per aliam perſonā ut patet ex modo loquendi ſupra poſito, ubi dicitur: *Quod ſi ſolueritis mihi, &c.* Tum quia per metum mortis incuſſum uxori ſuæ & amicis eius ſolutionem inquiſierant: Sequitur

16 *Iratuſq;.* contra Philiſtheos & uxorem ſuam eo, quod reuelauerat ſecretum ſuum.

17 *Aſcendit in domum, &c.* ab uxore ad tempus diſcedendo.

CAP.

MORALITER.

† intelligi poteſt Saulus Chriſtū impugnans, ppter qd dixit ei Act. 9. a. *Saule, Saule quid me perſequeris?* Per hoc autē, qd verbo Chriſti proſtratus fuit in terrā tanquā mortuus, apparuit, quod poterat eū lacerare ſicut Samſon leonē occurrentem lacerauit. Per hoc autē qd in ore leonis mortui inuentus fuit fauus mellis, ſignificata fuit melliflua doctrina Pauli mundo mortui: ſicut dixit Galat. 6. c. *Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti,* i. in eius doctrina dulci, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.

7 *De co.* Hoc autem problema ſolui nō potuit, niſi p vxorē Samſonis, p quod ſignificatum fuit: quod mutatio Sauli de perſecutore amariſsimo in dulciſſimū doctorē, non poteſt intelligi niſi p eccleſiā Chriſti ſponſam: quę nouit virtutē ſponſi potētis facere de pſecutore defenſorē, & de lupo paſtorē. Aliter p leonē laceratum poteſt intelligi corpus Chriſti flagellis & clauis plagatum: qd ipſemet per Samſonē figuratus lacerauit, inquantū ad paſſionem uolūtariē ſe obtulit: & de eius corpore mortuo exiuit ſanguis & aqua, ex qb⁹ virtutem habent eccleſię ſacramenta, inter q̄ principale eſt euchariſtię ſacramentū, in quo habemus dulciſſimū cibum. De quo figuraliter dicit̄ Sapien. 16. c. *Panem paratum de cælo præſtitiſti eis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem: & omnis ſaporis ſuauitatem.*

C.A P. XV.

Eſt.70.a.

A a Poſt aliquãtulum,&c. ✠ Ambroſius. Vbi res prodita eſt Sãſoni, volentiq; ad cõiugem redire, intercluſa copia, quod pater eã alij viro nupſiſſe diceret, ſtimulo iniuriæ exulceratus, publicã cogitauit capeſſere vltionẽ, domeſtice contumeliæ indignatione, correptiſq; vulpib. cũ iam matura eſſent in agris frumẽta, binas ſibi inuicẽ cauda ad caudã ligauit, ardẽtẽ inſeruit facem, & ſuper manipulos dimiſit, &c.

B ✠ Procop. Improbi agricolæ hãc calamitatem merebãtur, vt traderentur Satanæ, cui & alia, a Deo traduntur, vt perdatur caro, quemadmodũ ſegetes quoq; immiſſis vulpib. cũ facibus, ſunt vaſtatæ & inuſtæ.

✠ Aug. Sãſon cepit vulpes. i. adulterantes ſodales, de quibus dicitur, *Capite vulpes paruulas, &c.* id eſt, hæreticos comprehendite, conuincite, confutate, ne exterminentur eccleſiaſticæ vineæ. Caudæ vulpium C colligatæ qd ſunt, niſi poſteriora hæreticorum, qui prima hẽnt magna, & blanda, & deceptoria D opera, poſteriora ligata, i. damnata, & ignem in fine trahentia, vt eorum fructus & acta conſumant, qui eorum ſeductionibus, acquieſcunt?

✠ Proſper. Vulpes hęreticos ſignant, quib. ſunt faces incendii ac erroris, poti⁹ quã diuini amoris. Ardẽt. n. ſtudiis ꝑuerſiſq; doctrinis quib. imperitos cõſumũt. Mulier porro, q̃ relicto tanto viro, alii nupſerat, igneq; perijt, cum parentibus eſt ois aia hæretica, q̃ cũ ſuis parentib. i. doctorib. igñi inextinguibili, peccatis traducẽtibus exuretur.

(Margin: [c]alatum. faces. hu illuc diſcurrerent. Quę ſtatim ... erexerunt. — Lib. 2. de promiſ. cap. 21.)

C A P. XV.

a Oſt aliquãtulum autem tẽporis cum dies tri 1
ticeę meſſis inſtarẽt, venit Sãſon inuiſere uo
lens vxorẽ ſuã, & attulit ei hędum de capris.
Cũq; cubiculũ eius ſolito vellet intrare, ꝓhi 2
buit illũ pater illius dicẽs. Putaui, qđ odiſſes 3
eam & iõ tradidi illam † amico tuo. Sed hẽt
ſororẽ, q̃ iunior & pulchrior illa eſt, ſit tibi
pro ea vxor. Cui Samſon rñdit. †Ab hac die non erit culpa in me; 4
contra Philiſthęos. Faciã. n. vobis mala. Perrexitq; & cepit trecen 5
tas vulpes, caudaſq; earũ iũxit ad caudas, & faces ligauit ĩ medio*, 6
quas igne ſuccẽdens dimiſit, vt huc illucq; diſcurrerẽt. Quę ſta- 7
tim prexerũt in ſegetes Philiſthinorũ. Quib ſuccenſis & compor
tatę iã fruges & adhuc ſtantes in ſtipula, cõcrematę ſũt, intantũ 8
vt vineas quoq; & olíueta flãma cõſumeret. Dixerũtq; Philiſthiĩ,
quis fecit hanc rem? Quib. dictũ eſt. Sãſon gener Thamnathæi,
quia tulit uxorẽ eius & † alteri tradidit, hæc operatus eſt. Aſcende-
runtq; Philiſthiim, & cõbuſſerunt tã mulierem quam patrẽ eius.
Quibus ait Sãſon. Licet hæc feceritis, tñ adhuc ex vobis expetam 9
vltionem; & tunc quieſcam. Percuſſitque eos † ingenti plaga, ita 10 11
vt ſtupentes ſuram femori imponerent. Et deſcendens habitauit
in † ſpelunca petræ Etam. Igitur aſcendẽtes Philiſthiim in terram 12
Iuda caſtrametati ſunt in loco, qui poſtea vocatus eſt Lechi, id 13
eſt, maxilla, vbi eorum † effuſus eſt exercitus. Dixeruntque ad eos 14
viri de tribu Iuda. Cur aſcendiſtis aduerſum nos? Qui reſpõderũt, 15 16

b *Percuſſitque.* Lxx. Percuſſit alienigenas Sãſon ad tibiã ſuper femur. i. tã mirabiliter, vt ſtupentes tibiã vnius pedis ſuper femur alterius ponerẽt.

E

✠ Chaldæus. Paraph. Percuſsit equites, cum peditibus.

✠ R. Dauid Kimhi, fugientes & cadentes, crura & pedes illiſerunt femoribus. Alii. Percuſſit eos ab armo ad femur, cæde magna.

F

Ioſe-

(Margin: † ſodali. — † Innocens ſũ ſemel erga Philiſthæos, ſi fecero eis malum. — Aug. quæſt. 55. in Iudic. — * in aceruos. — † ſodali eius. — † coxa ſuper femur plaga magna. Helramus. Loco qui poſtea vocatus eſt. .i. maxilla. — † extendit ſe.)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XV.

1 Poſt aliquant. Hic conſequẽter ponitur ſecunda occaſio eo, qđ fuit prohibitus ab uxore ſua, & hoc eſt quod dr̃.
2 *Cumque cubiculum eius*, ideſt, modo & affectu maritali.
3 *Prohibuit.* In hoc facta fuit Samſon iniuria, quia non repudiauerat vxorem, ſed tantum ad horam receſſerat ab ea, qđ erat ſibi licitum, & ideo facta fuit ſibi iniuria, eo quod ſine ſcitu & requiſitione eius alteri fuit data, & ideo dixit.
4 *Ab hac.* inuadendo. ſ. eos ꝑꝑ infidelitates & iniurias mihi factas, & maxime, qa dixerat angelus de eo, *ipſe incipiet liberare Iſrael de manu Philiſtinorum*, vt habetur ſup. cap. 13.
5 *Perre* Habita iuſta occaſione nocendi Philiſtheis, vt patet ex p̃dictis, hic conſequenter deſcribit᷑ eorũ inuaſio & debellatio, & primo in eorũ bonis, ſecundo in perſonis, ibi. *Quibus ait Samſon* Circa primũ dr̃. *Perrexitq;.* Licet eſſet multũ fortis & agilis, tñ veriſimile eſt, qđ ceperit eas auxilio aliquorũ, in illa. n. terrã abũdãt vulpes, & cũ retib. & ingeniis poſsẽt cito capi ĩ tãta multitudine, ſicut in terra iſta ĩ vna garena poſsũt cito capi trecẽti cuniculi, maxime ꝑ hoĩes ad hoc ĩgenioſos.
6 *Caudaſque.* Quod eſt intelligendum, quod per aliqua ligamina ad hoc apta ligauit caudas duarum ad inuicem: & ligamina erant ita longa, quod in medio poterant ligari faces ardentes, quę de facili non poſſent extingui: nec lęderent uulpes. 7 *Quæ ſta.* Eo enim, quod ligatę erant modo prędicto, non poterãt currere ordinatè, & expeditè ad occultandum ſe in nemoribus uel foueis terræ, ſed cucurrerunt ad illud, quod erat magis in promptu, ſcilicet, ad ſegetes ſtantes: quę erant deſiccatę & propinquæ meſſioni: quod patet ex hoc, quod aliquæ iam erant collectæ, vnde ſubditur.
8 *Et com.* Non ad domos, ſed in campis: vbi per aliquod tempus dimittebantur in magnis aceruis: ſicut fit in multis terris. Cętera patẽt in litera. 9 *Quibus ait.* Hic conſequenter ponitur inuaſio in perſonis, & hęc eſt duplex, ſecũda ponitur ibi: *Igitur aſcendentes.* Circa primum dicitur. 10 *Licet.* hoc dixit. Samsõ. Tum quia Philiſthæis non combuſſerant vxorem eius & patrem zelo iuſtitiæ, ſed magis cõmoti paſsione iræ propter damnũ eis illatum. Tum quia occaſione p̃dicta ſuſceptũ bellũ erat ĩter Samſonẽ & Philiſthæos aperte, nec tenebat᷑ ceſſare ab eorũ inuaſiõe, maxime cũ ad hoc fuiſſet cõſecratus ex diuina reuelatione, vt patet ex ſ̃ dictis.
11 *Percuſſitq;.* Sura eſt poſterior pars cruris, femur anterior. Modus aũt eſt hoĩum, qui ſunt attoniti & meditabũdi imponere ſurã vnius cruris ſuꝑ femur alterius. Et ꝑ hoc deſignat᷑, qđ Philiſthęi fuerũt, ita ſtupefacti de plaga ei⁹ inflicta a Sãſone, qđ multũ cogitabãt qualiter ſe vindicare põſsẽt. In Hebręo aũt ſic hẽtur. *Percuſſit eos plaga magna, tibiã ſuper crus ſuũ,* qđ exponũt Hebræi de percuſſione peditũ cũ equitib. qa pedites ĩ bello initunt᷑ tibijs ſuis, equites vero crurib.
12 *Igitur aſcenden.* Hic ponit᷑ ſecunda percuſſio Philiſthinorum, vbi primò ponit᷑ huius percuſſionis occaſio, ſecũdo ipſa percuſſio, ibi. *Qui cũ ven. ſſet,* tertio gratiarũ actio, ibi. *In maxilla aſini.* Occaſio autem data Samſoni fuit, eo quod ꝑꝑ eũ volebãt inuadere totum populum Iſrael, & hoc eſt, quod dicitur. *Igitur aſcẽdentes,* & tamen Samſon non erat de tribu illa, ſed de tribu Dan, vt patet ex ſupradictis cap. 13.
13 *Caſtrametati ſunt.* Hoc dicitur per diminutionem, quia locus ille vocatus eſt poſtea Rhamathlechi, vt habetur eo. c. ſicut aliquando aliquis vocatur Minus pro Iacominus.
14 *Vbi eorum.* Hoc dicitur ad denotandum magnitudinem exercitus eorum, quia occupabat magnum terræ ſpatium.
15 *Cur aſcendiſti.* Quaſi diceret tributũ vobis reddimus, nec rebellamus, & ideo non habetis occaſionẽ inuadendi nos.
16 *Qui reſponde.* Licet enim uenirent principaliter propter Samſonem, tamen occaſione ipſius veniebant contra totũ populum, niſi traderetur in manibus eorum, quod fuit eis conceſſum, ideo ſubditur.

✠ 1 *Deſcen.*

MORALITER.

1 *Poſt ali.* Per patrẽ uxoris Sãſonis, qui prohibuit Samſonem ab ingreſſu ad ſuam uxorẽ, intelligi poteſt imperator Romanus uel eius Imperiũ ſuper gẽtes habens dominium; & quantum in ſe fuit, prohibuit coniunctionẽ Chriſti per Samſonẽ figurati, cum eccleſia de gentibus collecta. Et ſicut Samſon per combinationẽ uulpium incẽdit ſegetes Philiſthinorũ: ſic Chriſtus ꝑ prędicatores charitate combinatos ſuccẽdit fidei charitate formata Gentiliũ corda: intantum, quod in multis erant ad martyrium promptiſſima. De hoc igne dicit Saluator Luc. 12. f. *Ignẽ veni mittere in terrã: & qd uolo niſi, vt ardeat.* Quod autẽ ꝑ uulpes poſſunt intelligi prędicatores

† oſtenditur

a Vt ligemus Sāſon venimus,& reddamus ei, quæ ĩ nos operatus eſt.
Deſcenderunt ergo tria milia virorum de Iuda ad † ſpecum ſilicis 1
Etam. Dixeruntq; ad Samſon. Neſcis quod Philiſthiim imperent no
bis? Quare ergo hoc fa cere voluiſti? Quibus ille ait. Sicut fecerũt mi-
hi ſic feci eis. Ligare inquiunt te venimus, & tradere in manus Phili
b ſthinorum. Quibus Samſon. Iurate, ait, & ſpondete mihi, quod non 2
†occidatis me Dixerunt. Nõ te occidemus, ſed vinctum trademus*.
Ligaueruntq, cum duobus nouis funibus, & tulerunt eum de petra
Etam. †Qui cum veniſſet ad †locum maxillæ, & Philiſthiim vociſe- 3
rantes occurriſſent ei, irruit ſpiritus domini in eum, & ſicut ſolent ad 4
ardorem ignis ligna conſumi, ita vincula quibus ligatus erat, diſſi-
a ¶ Prædicatores ſimplices & patientes.
pata ſunt & ſoluta. Inuentamque mâxillam, id eſt, mandibulam 5
a ¶ Manu ſuæ virtutis tenens. b ¶Vitijs.
aſini, quæ iacebat, arripiẽns, interfêcit in ea mille viros, & ait, 6
c In maxilla aſini, † in mandibula pulli aſinarum deleui eos, & 7

Epiſt. 70. — Com. in Iud. cap. 18. — Epiſt. 70. — † contingeris, ſupra. 4. b. — † Lechi. — † Aceruum aceruorum, in maxilla aſini. — Quæſt. 56. in Iudic. — 3. Reg. 2. e. ſecundum aliã literam.

✻ Ioſephus. Multos in Palęſtinorum campeſtribus occidit.
✻ Ambroſ. Samſon concidit Philiſthęos ſtrage maxima,
A plurimique eorum ferro interiere.
✻ Rupertus; Stupentes ſtupore corporis, ſuccifis, vel obuſtis varicibus, geniculares quoque neruos contrahi, ſicque ſura fœmori cohęrente tam turpiter, quam miſere nates a terra non poſſe ſubleuare.

a ✻ *Vt ligemus Samſon venimus.* Ambroſius. Palęſtini cum non auderent laceſſere, nec munitionis prærupta arduaque ſuperare, tribum Iudæ denun**B**tiato adorſi vrſere prælio, quod ſubditos ſibi & tributarios, perditum iri nequaquam iuſtum ex vſu videretur publico, pro alieno pręſertim facinore, tradi ſibi deſignatorem flagitij poſtulauerunt, cęteris ſine noxa futuris. Qua pręſcripta ſibi conditione, viri de tribu Iuda aſcenderunt ad eum, &c. Quibus ille. Et quæ iuſtitiæ forma eſt, genus Abrahamidarum, vt circumſcriptæ primo coniugis, deinde abductæ, pernicioſa mihi vindicta ſit, & ſine periculo domeſticam iniuriam non licuerit vlciſci? Tantum ne inclinatis animos ad turpe vernularum obſequium, vt executores vos alienæ prębeatis inſolentiæ? Si pereundum eſt, iuuat perire manibus Pa**C**læſtinorum. Liceat mori ſine ſcelere veſtro. Retuli ego acceptam iniuriam, non intuli. Non mortem abnuo, ſed veſtrum fugio contagium. Alligate vinculis manus, inermes licet, inuenient ſibi arma nodis ſolutæ. Illi ſacramentum dederunt, quod a ſe vitæ eius vis nulla irrogaretur, tantummodo patiens vinculorum eſſet, &c.

b *Iurate.* Auguſt. Quid eſt quod ait Samſon viris Iuda, *Iurate mihi ne interficiatis me uos, & tradite me eis, ne forte occurratis in me uos.* Quam locutionem ita quidam interpretati ſũt, ne forte veniatis aduerſum me vos. Sed hoc eũ ne ab his interficeret dixiſſe illud indicat, quod in libro regnorũ ſcriptum eſt iubente Salomone, vt homo occideretur dicente. *Vade occurre illi.* Qđ iõ non intelligitur, qa non eſt conſuetudinis apud nos ita dici. Sic enim qñ militares poteſtates dicunt vade **D** alleua illũ, & ſignificat, occide illũ, quis intelligat, niſi, qui illius locutionis conſuetudinẽ nouit? Solet & vulgo apud nos dici, compendiauit illi, ideſt, occidit illũ, & hoc nemo intelligit, niſi qui audire conſueuit, hæc eſt.n. vis generalis oĩum locutionum, vt queadmodũ ipſæ linguæ nõ intelligantur, niſi audiendo vel legẽdo diſcãtur, ita nec modi locutionum.

† ſumm. — Lib. Cõ — * in manu eorum. — 1. Ioan — Lib. Mor — Lib. Iudi — 1. C

✻ Rupert. Deſcẽderũt tria millia de tribu Iuda ad ligandum & tradendum Philiſthęis Samſonem, quãdo per tres orbis par**E**tes, Aſiam, Europam, & Africam, quam plurimi, qui Chriſtum cõfitebantur, (de quibus, *Ex nobis exierũt; ſed non erant ex nobis.*) adiutores facti ſunt Iudaicę impietatis, multis quidem ſciſſuris, ſed eodem ſpiritu malignitatis, Chriſtum apprehendere volentes.

✻ *Ligaueruntq; eũ, &c.* Ambroſ. Accepta fide, ſpelæo egreſſus deſeruit petræ munitionem, ac duobus innexus funibus, vbi appropinquare accitos ad ſuſcipiendum Palęſtinorũ validos videt, infremuit ſpiritu, & vniuerſa dirupit vincula, atq; arripiens maxillam aſini iacentem, percuſſit mille viros, fugauit **F** alios grandi virtutis ſpectaculo, cum inermi, & vni, cederẽt armatorum agmina. Et qui cominus auſi fuerant congredi, facili negotio, nullo labore obtruncati, aliis fuga exitium dempſit.

c *In ma.* Grego. Maxilla aſini prædicatores ſignificat. Redẽptor. n. noſter ſimplicitatem & patientiã prædicantium, ſuę manu virtutis tenẽs, a vitiis carnales interfecit, & maxilla in terrã proiecta, poſtmodũ aquas fudit, quia tradita morti prædicatorum corpora magna populis monſtrauere miracula.

✻ Rupertus. Maxilla aſini in manu Chriſti, illa ſunt ſtulta & infirma, illa ignobilia, & contemptibilia mundi, de quibus Apoſtolus. *Non multi ſapientes ſecundum carnem, &c.* Inuentos eos, qui non erant, contemptibiles mũdo, confudit & deſtruxit inimicos ſuos, partim commutãdo eos in bone, partim

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Deſcenderunt ergo, &c.* ad capiendum Samſonem, & tradendum Philiſthęis ſecundum quod fuerat inter eos cõdictum. Et patet litera vſque ibi.

2 *Iurate ait & ſpon.* volebat. n. ſatisfacere Iſraelitis, & ſic agere, quod non interficerentur a Philiſthæis, nec ab ipſo eis reſiſtendo, & haberet occaſionem iuſtam interficiendi Philiſthęos, qui veniebant ad eum occidendum.

3 *Qui cum ve.* Hic conſequẽter deſcribit Philiſthinorum inuaſio cum dicitur. *Qui cum veniſſet.* Hic locus ſic nominatur hic per anticipationem, vt patet per literam ſequentem.

4 *Irruit ſpiritus do.* ideſt, motus dono fortitudinis ad rumpẽdũm vincula, & ad Philiſthæos debellandum.

5 *Inuentamq; maxil.* Per hoc oſtenditur victoria magis mirabilis, & a Deo facta, quia non fuit per arma ferrea. Sciẽdum tamen, quod aſini maiores ſunt in terra illa, & habent maiora oſſa.

6 *Interfecit in ea.* Ex quo patet, quod miraculoſe ſeruabatur a contractione in tot & tatis percuſſionib. virorũ armatorum.

7. *In maxilla aſini &c.* Hic conſequenter ponitur gratiarum actio. Modus enim erat Hebræorum in victoriis a Deo datis canere canticum per modum gratiarum actionis ſicut patet in cantico Moſi, Exod. 15. & in cantico Deborę ſupra 5. c. & ideo Samſon in hac victoria diuinitus ſibi data cecinit canticum incipiendo per talem modum. *In maxilla aſini, &c. Et uocauit nomen loci, &c.* Vtrum autem totum canticũ eius ſit hic ſcriptum vel ſolum ipſius principium, certum non hẽtur, uidetur tamen probabilius, quod ſolum principiũ ſit hic ſcriptum, quia non omnia ſunt ſcripta, & quia non legũtur cantica ſic breuia. Sequit. *Et vocauit no. loc. &c.* Quod aũt ſequitur, *Quod interpretatur ele. &c.* non eſt in Hebręo, ſed appoſitum eſt a translatore ad oſtẽdendum ſignificatũ nominis qđ bene fuit impoſitum, quia ſatis fuit mirabile & inſolitũ, quod cum maxilla aſini fieret tm̃ factum. Quod autem hic diuinitus fieret, oſtenditur per ſequẽs miraculum, cum dicitur. *Aperuit itaque dominus molarem dentem.* Et patet litera.

MORALITER.

† oſtenditur, pinguedo namque vulpium medicinale eſt cõtra contractionem & ſtupefactionem neruorũ, multi uero pdicatores cõtractos corporaliter erexerũt, ut patet de Paulo & Io. Act. 4 & de Paulo & Bernaba Act. 13. & multa ſimilia fecerunt alii diſcipuli Chriſti & miniſtri. Spiritualiter autẽ contractos per pigritiam, & acedeam quaſi quotidie erigũt pręedicatores eccleſię, & in uia morum faciunt ambulare.

2 *Ligare, &c.* Per ligationem Sãſonis per uiros Iuda põt intelligi ligatio Chriſti in Petro, ſicut & crucifixus fuit in ipſo propter q eidem apparens dixit. *Vado Romam iterum crucifigi.* Hęc autem ligatio facta fuit a Iudęis, & ſoluta uirtute diuina Act. 12. ſicut Samſon dono fortitudinis a Deo rupit vincula. Per hoc autẽ, quod Samſon in mandibula Philiſthęos debellauit ſignificatũ fuit, quod Chriſtus in Petro per prædicationẽ euangelij Gentiles occidit & eccleſię incorporauit ſicut dictum fuit ſibi Act. 10. de conuerſione Cornelij & aliorum Gentiliũ; *Surge Petre, occide & manduca.* Quod autem p mandibulã pdicatio ſignet, patet: nã ſicut in mãdibula moliuntur eſcæ corporales corporaliter nutriẽtes: ſic in pdicatione moliũtur ſacræ ſcripturę, q̃ ſunt eſcæ ſpiritualiter nutritiuę. Deut. 8. a. *Nõ in ſolo pane viuit homo, ſed in omni uerbo quod procedit, &c.* Per aq̃ vero de mãdibula mirabiliter exeũtẽ, ſignificata fuit aqua ſalutaris ſapiẽtię, q̃ de beati Petri pceſsit ore.

A tim dānando. Hoc mirabile opus fecit Deus, Samſon fortiſſimus, Chriſtus omnipotentiſſimus. Sciebat grande ſibi certamen fore contra legiſperitos, oratores, philoſophos, nobiles, reges, imperatores, tyrannos. Et hoc ſciens, non vocauit prima expeditione multos ſapientes, ſiue potentes, quorum linguis, aut poteſtatibus Euangelium ſuum roboraret: ſed tales, q. tanquam leonibus aſini, ſic deſpecti eſſent ſapientibus atque nobilibus, ſcilicet idiotas, non ſcribas: ſimplices, non oratores: piſcatores, non imperatores.

a percuſſi mille viros. Cumque hæc verba canens compleſſet, proiecit mandibulam de manu, & vocauit nomen loci illius Ramathlechi, quod interpretatur eleuatio maxillæ. b Sitienſque valde, clamauit ad dominum, & ait. Tu dediſti in manu ſerui tui ſalutem hanc maximam atque victoriam, & en ſiti morior, incidamque in manus incircunciſorum. c †Aperuit itaque dominus molarem dentem in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ. Quibus hauſtis refocillauit ſpiritum & vires recepit Idcirco appellatum eſt nomen loci illius, fons inuocātis †de maxilla, vſque in præſentem diem. Iudicauitque Iſrael in diebus Philiſthiim viginti annis.

a ¶ Quia poſtquam mortua ſunt prædicātorum corpora magna monſtrauere miracula.

Rupit. | at in echi. | ſ atiq.

B a ✠ *Cumque hæc verba canens, &c.* Ioſephus. Samſon pluſquam oportebat exultans, non Dei cooperatione credebat hoc factum, ſed ſuis viribus aſcribebat.

✠ Ambroſius. Vtinam quam fortis in hoſtem, tam moderatus in victoria fuiſſet. Verùm, quòd facilè vſu euenit, inſolens rerum ſecundarum animus, qui debuit euentum pugnæ diuino fauori & præſidio deferre, ſibi arrogauit, dicens In maxilla aſini deleui mille viros. Nec aram ſtatuit Deo, nec hoſtiam immolauit, ſed negligens ſacrificij, aſſumptor gloriæ, vt triumphum ſuum perpetuo conſecraret nomine, vocauit locum, Maxillæ interfectionem.

b ✠ *Sitienſque valde clamauit, &c.* Ioſephus. Dum ſitis fortiſſima illum tenuiſſet, conſiderans quod nihil eſt virtus humana, & Dei cūcta eſſe teſtatus, rogabat, ne propter hęc iraſcens eum traderet inimicis: ſed vt potius illi auxilium in neceſſitate conferret, & a malis eriperet.

C ✠ Ambroſius. Illam victoriam Deo deputabat, ſiti caſtigatus, dicens: Tu dediſti in manu ſerui tui ſalutem hanc magnam: & nunc ſubueni: quia ecce morior ſiti, & in poteſtatem eorum de quibus tantum donaſti triumphum, ſitis neceſſitate adducor. D (Ep.70.)

c ✠ *Aperuit itaque dominus molarem, &c.* Ambroſius. (Epiſt.70.) Dei miſericordia aperuit ſciſſurā maxillæ, & fons erupit ex ea, bibit Samſon, reſumpſit ſpiritum, & vocauit locum, Inuocationē fontis, eò quòd victoriæ iactantiā inuocationis precibus emendauiſſet. Ita maturè iudicia diuerſa edita ſunt, cū & arrogantia citó offenſam incurrit, & humilitas ſeſe reconciliauit. E

✠ Damaſcen. (Lib.4.orth. fid.c.16.) Dominus ſanctorum reliquias, velut ſalutiferos fontes nobis præbuit, ex quibus plurima ad nos beneficia manant, ſuauiſſimumque vnguentum profluit. Nam ſi aqua in deſerto ex aſpera & ſolida rupe, atque ex aſini maxilla ad ſedandam Samſonis ſitim, Deo ita volēte, proſilijt, eritne cuiquam incredibile, ex martyrum reliquijs, ſuaue vnguentum ſcaturire?

✠ Rupertus. (com.in Lib. Iudic.c.20.) Proſtratis in mortem ſanctis Apoſtolis ac martyribus, ſepulcra corū viuas aquas emanauerunt, corpora corū miraculorum gratiam profuderunt. Sed quid? Aperuit dn̄s molarem dentem, & egreſſæ ſunt aquæ. Nihil verius, nihil manifeſtius. Hoc oībus mēbris Chriſti dulce fuit, hoc omnibus fidelib. eius, deſudantibus in agone Chriſtiano, tale fuit, quale quies laſſo, quale per æſtum dulcis aquæ properāte ſitim reſtinguere riuo. Nam exinde creuit fides, roborata eſt ſpes, charitas magis ac magis inualuit. F

CAP.

ADDITIO I.

In cap. 15. vbi dicitur in poſtil. *Percuſſitque eos ingenti plaga, ita vt ſtupentes ſuram femori imponerent.*

Quòd hic in Hebræo dicitur in litera: *Percuſſit eos ſura ſuper femur plaga magna*: antiqui Hebræorum ſic exponunt: ſcilicet q̄ nullis armis nec aliquo adiutorio corporali extrinſeco percuſſit eos, ſed ſolum calcitrando. Calcitrando enim homo cum calcaneo ſuo coniuncto ſuræ communiter percutit femur alterius hominis: & ſic ſi percuſſio eſt valida percuſſus cadit. vnde ad oſtendendā excellentiam fortitudinis ipſius Samſonis, exprimit modum percutiendi, qui eſt ſatis extraneus & inſolitus, ſcilicet, vt vnus ſolus homo, eo modo plaga magna multos percutiat. Dicitur enim: quòd ſtupentes imponunt ſuram ſuper femur. Non credo, quòd habeat fundamentum in modo loquendi ſacræ ſcripturæ: nec litera Hebraica hic facit mentionem de ſtupore.

ADDI-

ADDITIO II.

In eod. cap. 15. vbi dicitur in poſtil. *In maxilla aſini.* hic conſequenter ponitur gratiarum actio.

Vbi translatio noſtra habet: *In mandibula pulli aſinorum*: in Hebraica veritate habetur: *hamor hamorathaiim.* Vbi notandum, quòd hamor in Hebræo eſt nomen ęquiuocum: quod vno modo ſignificat aſinum, alio modo ſignificat aceruum vel cumulum, ſeu cateruam. Vnde intentio huius locutionis erat dicere: quòd in maxilla aſini aceruum atque aceruos Philiſthinorum percuſſerat, ideſt, plures hominum cateruas: quòd eſt valde mirabile, quod & ex hoc ſub eadem dictione includebatur aſinus & caterua ſecundum æquiuocationem prædictā, reddebatur locutio, ſecundum modum Hebraicæ locutionis rhetoricè ornata.

CAP. XVI.

a A Bijt quoq; in Gazam & vidit ibi mulierem me- 1
retricem, ingreſſuſq; eſt ad eam. Quod cum au- 2 3
¶ Iudæi.
diſſent † Philiſthijm, & percrebuiſſet apud eos
a ¶ Chriſtum. b ¶ Cuſtodientes ſepulchrum.
intraſſe vrbē Samſon, circundederunt eum, po-
ſitis in porta ciuitatis cuſtodibus: qui ibi tota
nocte cum ſilentio præſtolantes, vt facto mane
exeuntem occiderent. Dormiuit autem Samſon vſque ad medium 4
¶ Quia Chriſtus ante lucem ſurrexit, a ¶ Quia clauſtra inferni deſtruxit.
noctis: & inde conſurgens * apprehendit ambas portæ fores cum po- 5
ſtibus ſuis & ſera: impoſitaſq; humeris ſuis portauit ad verticē mon-
b tis, qui reſpicit Hebron. Poſt hęc amauit mulierem, quæ habitabat 6
in valle Sorec, & vocabatur Dalila. Veneruntq; ad eam principes Phi-
liſthinorum, atq; dixerunt: Decipe eum, & diſce ab illo in quo habeat

CAP. XVI.

A a *Homil. 21. in Euang.* A *Bijt quoque, &c.* Gregor. Quem in hoc facto Samſon niſi redemptorem ſignificat? Quid Gaza niſi infernum? quid Philiſthæi niſi perfidiam Iudæorum? qui cum mortuum dominum viderent ēt corpus eius in ſepulchro poſitū, cuſtodes illico deputauerūt: & authorē vitę inferni clauſtris retentū quaſi Samſon in Gaza ſe deprehēdiſſe læti ſunt. *† Gazitæ.* B Samſō verò nocte media nō ſolum exijt, ſed etiā portas tulit, ** media nocte.* quia redemptor noſter ante lucem reſurgens, non ſolum de inferno liber exijt: ſed ēt inferni clauſtra deſtruxit, portas tulit & montis verticem ſubijt: quia reſurgendo clauſtra inferni dirupit: & aſcendendo regna cœlorum penetrauit.

* Procopius. His qui Spiritū ſanctum traducunt Samſonis cauſa, reſpondendum eſt, quod ſcriptura nuſquā dicit, Spiritum incidiſſe ſuper ipſum, qñ eſt ſcortatus, aut quando Palæſtinam, quæ ei exitio fuit, duxit. Spiritus enim ſanctus non animę inſtar cum homine cohabitat, verum illi indefi- C nitè adeſt, ac in eo quicquid vult, efficit.

* Aug.

D *Serm. de t...* * Augu. Quod intrauit ad meretricē, ſi ſine cauſa fecit, immundus eſt. Si non intrauit, ut cōcumberet, myſterij cauſa fortaſſis intrauit. Sed concubuiſſe non legimus. Non ſcriptum eſt, quia mixtus eſt meretrici, ſed quia dormiebat. Ab Allophylis teneri non potuit, portas ciuitatis abſtulit, & in montē leuauit. Quid eſt hoc? Infernū & amorē mulieris, vtrunque ſcriptura cō iungit. *Pro...* Pro infernis ponit domus meretricis, quia neminē repellit, oēm intrantē ad ſe trahit. Agnoſcimus hoc loco redemptoris nři opera. Poſtquā E ſynagoga ad quā venerat, a ſe per diabolum ſeparata eſt, & in loco Caluariæ crucifixit, ad inferna deſcendit, & inimici cuſtodiebāt ſepulchrum, & capere volebant, quem capere non poterant. Ille dormiebat, quia mortuus erat. Media nocte, id eſt, in ſecreto ſurrexit. Apertè paſſus eſt, ſolis autem diſcipulis, & certis quibuſque manifeſtatus eſt. Ergo quòd intrauit omnes viderunt: quod ſurrexit, pauci cognouerunt, tenuerūt, & palpauerunt. Tollit portas ciuitatis, id eſt, aufert portas inferni, mortis imperium remouet. Nouimus quoque eum reſurrexiſſe, & in cœlos aſcendiſſe. F

b *Poſt hæc amauit mulierem, &c.* Ioſephus. His geſtis, Samſon

tranſcen-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

1 A Bijt. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Samſonis mors & conſummatio: & quia mors eius fuit per mulierem procurata, ideo primò deſcribitur qualiter cum vna periculo ſe expoſuit. ſecundò qualiter per alteram morti ſuccubuit, ibi*: Poſt hęc amauit. *Circa primum dicitur*: Abijt. *quæ erat ciuitas Philiſthinorum mortem ipſius quærentium.* *Diuiſio.*

2 Et vidit. *In Hebræo habetur:* Mulierem hoſpitalariam, *quia nomen ibi poſitum æquiuocum eſt ad vtramque ſignificationem: ſicut dictum fuit ſuprà 11. c. de matre Iephte, & Ioſue. ſecundò de Raab, & propter hoc non inuaſerunt eum ibi Philiſthæi: quia ſecundum legem terræ ſecuritatem debebat habere in loco hoſpitij: ſed poſuerunt inſidias in porta ciuitatis, vt eum exeuntem occiderent, & forſitan vtraque ſignificatio conueniebat illi mulieri: quia in aliquibus terris hoſpitatrices ſe de facili exponunt hoſpitibus ſuis.*

3 Ingreſſuſq; eſt ad eam. Quod cum audiſſent Philiſthijm, & percre. *hoc intelligitur de concubitu carnali ſcdm ſenſum tranſlationis noſtrę. ſecundum autem Hebræos intelligitur de ingreſſu hoſpitij: & fortè vtrunque fuit ibi. Cætera patent ex dictis vſque ibi.*

4 Apprehendit. *Porta propriè loquendo eſt muri apertura, fores autem ſunt oſtia quibus apertura clauditur: vnum tamen pro alio frequenter ponitur.*

5 Poſt hęc. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Samſon per aliā mulierem morti ſuccubuit, vbi primò deſcribitur mulieris fraudulenta inquiſitio. ſecundò veritatis apertio, ibi*: Cumq; moleſta ei eſſet. *tertiò ipſius Sāſonis comprehenſio. ibi*: Quem cum apprehendiſſent. *Circa primum ponitur mulieris triplex tentatio. ſecunda ibi*: Dixitq, ad eum. *tertia. ibi*: Dixitq; Dalila. *Circa primum dicitur*: Poſt hæc ama. mu. *Vtrum aūt fuerit Hebræa vel Philiſthæa nō habetur in textu; videtur tamen magis, quòd fuerit Philiſthæa: eo quòd fuerit ita ſollicita decipere Samſonem aduerſarium Philiſthæorum, & vocabatur Dalila: ſic enim debet ſcribi & pronuntiari.*

6 Veneruntq;. *vt quem non poterant ſuperare virtute, caperent fraude. Cætera patent vſque ibi.*

* 1 Si

MORALITER.

1 *Abijt.* Per deſcenſum Samſonis in Gazam ſignificatus fuit deſcenſus Chriſti ad inferos: ſecundum beatum Greg. & plures doctores alios. Sed ab hoc multum diſſonare videtur quod ſubditur.

2 *Et vidit ibi.* Propter quod ſciendū q, Hebræi dñt hanc eſſe literam: *Mulierem hoſpitatricem*, & hoc verius videtur ſicut dixi plenius in expoſitione literali. Secūdum hoc igitur ꝑ deſcenſum Samſonis in Gazam, figuratus fuit deſcenſus Chři ad limbum patrum, qui bñ ſignificatur per mulierem hoſpitatricem: eo q, ibi ſancti patres erant hoſpitati vſque ad accęptionem ſuæ beatitudinis, de qua iam erant certi.

4 *Dormiuit autē Samſon vſque ad medium noctis: & inde.* Per hoc aūt Chriſti reſurrectio fuit figurata, quæ fuit ſecundum communem opinionem doctorum in aurora: & ſic in ſecunda medietate noctis, nam dies ſequens incipit ab ortu ſolis. Eſt enim dies latio ſolis ſuper terram.

5 *Apprehendit ambas portæ fo.* Quia Chriſtus reſurgens infernū fregit & ſpoliauit patribus ibi detentis: & deduxit eos vſque ad montē patriæ cœleſtis. *Moraliter* aūt per Samſonem Nazaræum ſignificatur homo contēplatiuus, intentus circa Deum, tñ propter neceſſitatem populi deſcendit ad actiuā, prædicando & exhortando ad bonū: & ſurgendo ab hac occupatione aufert portas ciuitatis diaboli: quæ ſunt fauor humanus, & timor mundanus, & incluſos ducit ad patriam cęleſtem, in ſpe de præſenti, & in re de futuro.

6 *Poſt hæc.* Doctores noſtri dicunt, & benè: qđ in hoc facto Samſon nō fuit figura Chriſti. Nā in principio huius operis dictum fuit, qđ res vna numero diuerſa ſignat, & incompoſſibilia, ꝑꝑ diuerſas proprietates, ſicut leo ratione conſtantię ſignat Chriſtum, & ratione voracitatis diabolum. Et eodem mō contigit de eadem perſona, quæ ratione virtutis Chriſtū ſignat: & ratione vitij nullo mō ſignat ipſum, ſed magis oppoſitū. Sicut Salomō in ędificatione templi domini fuit figura Chriſti, q ędificauit eccleſiam. In hoc autem, quod ędificauit idolorū templa 2. Regum 11. non potuit eſſe figura Chriſti, ſed magis diaboli: Sic eſt in propoſito. Samſon. n. in ꝑdictis bene fuit figura Chriſti: ſed non in eius deceptione per Dalilam. Samſon igitur deceptus a Dalila ſecretum ſuæ conſecrationis eidē illicitè reuelauit. Et in hoc ſignificat hominem dño cōſecratum per profeſsionem in religione, uel ordinem ſacrum: qui per blanditias mulieris deceptus trahit ad impudicos tactus & amplexus: & ſic excæcat primò tenebris ignorātiæ & ſecundo ligatur uinculo cōſuetudinis ꝑuerſæ: & in carcere peccati deputatur ad molēdum, id eſt, ad coitus exercitiū ſecūdum Hebræos. Vel aliter ad molendum, ideſt, ad opus laborioſum & malum, quod eſt opus peccati, ſecundū quod dicitur, Sapien. 5. b. in perſona peccatorū: *Laſſati ſumus in via iniquitatis et perditionis, ambulauimus vias difficiles: viam autem dñi non ambulauimus*: Per hoc autem, q, capillis Sāſonis renaſcētibus ipſe plus nocuit Philiſthæis quam

† ante

A transſcendebat iã leges patrias,& edicta propria requirebat, mores imitando peregrinorũ, quod ei initium malorũ fuit.

✻ Ambroſ. Namq; parũ fida expertus alienigenæ vxoris prima cõnubia,qui debuiſſet cauere vel poſtea, rurſus Dalilę mulieris fornicariæ copulã nõ declinauit: & cũ eã diligeret impenſe, tentandi ſe cauſam dolis hoſtilibus præſtitit. Pecuniam promittentib. Philiſthæis, illa quę ſimul ſe pecuniæ proſtituerat, aſtutè ſatis & callidè inter epulas, ad illecebras amoris, quaſi admirans fortitudinis eius eminẽtiam,quęrere cœpit, quo tandem genere tantum præſtaret reliquorum B virtutibus, ſimul & quaſi pauida atque ſolicita orare, vt dilectæ ſuæ cõmitteret, qui nexus aſtrictum alienæ poteſtati ſubſterneret. Ille autem adhuc ſobrius, & fortis animi aduerſus delinimenta meretricia dolum dolo retulit, &c.

✻ Proſper. Dicunt Allophyli ad Dalilam: *Seduc virum tuum, & indicet tibi in quo ſit virtus eius, & dabimus tibi ſinguli mille centum argenteos*. Ecce a illa eſt triplex C venditio. Venditur Chriſtus in Ioſeph, ante legem: venditur in Samſon ſub lege, venditur à Iuda ſub gratia.

D ✻ Rupert. Dalila,ſynagoga eſt. Interpretatᷣ aũt paupercula,ſynagogã denotans pauperrimã,cũ ſe iactet magnas legis & prophetarũ habere diuitias. Principes Palęſtinorũ,principes ſacerdotũ & populi fuerunt, qui plebem vniuerſam aduerſus Chriſtum concitauerunt. Mulier Samſonem quartò tentauit, & ſynagoga Chriſtũ multoties, & nec ſaltem in ſermone eũ capere potuit. Tandem autem aliquando, quaſi caput eius radendo tẽtauit & præualuit, quia Chriſtum Dei filium, regem ſuum negãdo ac blaſphemando, in monte Caluariæ crucifixit.

L. com. in Iudic.cap.22.

a *Si raſum fuerit caput meum, &c.* E

✻ Aug. Virtutem non habuit in manu, non in pede, non in pectore, nõ in ipſo capite, ſed in capillis & crinibus.

✻ Procop. Portò,filij hæreticorum ridẽt; quòd in capillis gratia eſt. Rideant igitur,quod in Apoſtolorũ vmbris gratia eſt, in fimbria itẽ veſtimẽti Chriſti,in luto deniq; quod cæcum illuſtrauit. Qua propter voti nomine, pretioſa apud Deũ E fuit coma. Quod ipſe teſtatus eſt Deus, cùm legem de quouis Nazaræo ſanxit.

Act.5. Matth.9. Ioan.9.

tantam fortitudinem, & quomodo eum ſuperare valeamus, & vinctum affligere. Quod ſi feceris, dabimus tibi ſinguli mille & centum argenteos. Locuta eſt ergo Dalila ad Sãſon; Dic mihi obſecro in quo ſit tua maxima fortitudo,& quid ſit quo ligatus † erumpere nequeas.
Cui reſpondit Samſon. Si ſeptem † neruiceis funibus necdum ſiccis 1 2
& adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero vt cæteri homines.
Attuleruntque ad eam ſatrapę Philiſtinorum ſeptem † funes vt dixe-
rat,quibus vinxit eum latentibus apud ſe inſidijs † & in cubiculo finẽ 3
rei expectantibus. Clamauitq́, ad eum, Philiſthijm ſuper te Samſon.
Qui rupit † vincula quomodo ſi rumpat quis filum de ſtupa tortum 4 5
ſputamine,cum odorem ignis acceperit, & non eſt cognitum in quo 6
eſſet fortitudo eius. Dixitq́; ad eum Dalila; Ecce illuſiſti mihi,& fal- 7 8
ſum locutus es. Saltem nunc indica mihi quo ligari debeas. Cui ille
reſpondit; Si ligatus fuero nouis funibus qui nunquam fuerunt in o-
pere,infirmus ero & aliorum hominum ſimilis. Quibus rurſum Da-
lila vinxit eum, & clamauit; Philiſthijm ſuper te Samſon, in cubicu-
lo inſidijs præparatis. Qui ita rupit vincula quaſi fila telarũ. Dixitq́; 9 10
Dalila rurſum ad eum: Vſque quo decipies me & falſum loqueris? 11
Oſtende de quo vinciri debeas. Cui reſpondit Samſon: Si,inquit, ſe- 12
ptem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum his circum- 13
ligatum terrę fixeris infirmus ero Quod cùm feciſſet Dalila,dixit ad
eum: Philiſthijm ſuper te Samſon. Qui cõſurgens de ſomno, extra-
xit clauum cum crinibus & licio. Dixitq́; ad eum Dalila: Quomodo 14
dicis quòd amas me,cùm animus tuus non ſit mecum? Per tres vices
mentitus es mihi, & noluiſti dicere in quo ſit maxima fortitudo tua.
Cumque † moleſta eſſet ei & per multos dies iugiter adhæreret, ſpa- 15
tium ad quietem non tribuens,defecit anima eius, & ad mortem vſ-
que laſſata eſt. Tunc aperiens † veritatem rei dixit ad eam: † Ferrum 16
nunquam aſcendit ſuper caput meum,quia Nazaræus,id eſt, conſe-
cratus domino ſum de vtero matris meæ. Si raſum fuerit caput meu
recedet à me fortitudo mea & deficiam,eroq; ſicut cæteri homines.
Videnſq; illa quòd confeſſus ei eſſet omnem animum ſuũ, miſit ad 17

† virgas virides nec dum ſiccas.

** totum ſputamine.*

† cor ſuum.

† nouacula i. conſecratus.

☞ *Vocauitq́;*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si ſeptem neruiceis. *id eſt, factis de neruis.*
2 Necdum ſiccis. *quia tales funes extenduntur & non rũpũtur.*
3 Latentibus. *quia non audebant inuadere Samſonem donec viderant per experientiam, quòd vincula non poſſet rumpere.*
4 Qui rupit vincula. *valde faciliter, ideo ſubditur.*
5 Quomodo. *quia mulieres qñ filãt immiſcẽt aliquid de ſputo ſuo.*
6 Dixitque. *Hic ponitur ſecunda tentatio mulieris ad deceptionem Samſonis cùm dicitur.*
7 Saltem. *fingebat enim iſta mulier quòd ex magno amore ad Sãſonem deſiderabat ſcire fortitudinis ſuæ conditionem, ſicut amans deſiderat ſcire intima ſui amici.*
8 Si ligatus. *Hanc conditionem nouitatis addidit Samſon ad ſuam primam reſponſionem, ita quòd funes non eſſent tantummodo neruicei & humidi: ſed etiam omnino noui, & hoc dicebat Samſon ad colorationem ſui mendacij.*
9 Dixitque Dalila. *Hic ponitur tentatio tertia,cùm dicitur.*
10 Vſquequo. *celando ſecretum tuum amicæ tuæ.*
11 Si, inquit, ſeptem. *In Hebræo habetur ſeptem cincinnos, vel floccellos,cæſaries enim capitis ſui diſtincta erat per ſeptem floccellos, vel cincinnos.*
12 Cum licio plexueris *id eſt,cum forti ligamento.*
13 Dixitque. *q.d. hoc eſt falſum. manifeſtè, cũ proprium ſit amantium ſecreta ſua inuicem reuelare.*
14 Cumq́;. *Hic conſequenter deſcribitur veritatis apertio: quia per moleſtiã mulieris ĩportunè petẽtis veritatẽ rei aperuit ad ſui interitũ.*
15 Ferrum. *quia de ritu Nazaræorũ erat, quòd non raderentur eorum capilli toto tempore conſecrationis ſuæ, vt dictũ fuit ſuprà 14.c.*
16 Si ra. *Quia ſicut dictum fuit ſuprà iſta fortitudo nõ erat virtute naturę,ſed erat quoddam donũ gratię gratis datæ: quæ in neceſſarijs et expedientibus fuit in eo quãdiu tenuit ritum Nazaræi propter qđ ipſo uiolato per raſurã non affuit ſibi. Sed cõtra hoc uidetur ꝙ uotũ Nazaræi uiolabatur per tactum & etiã aſpectũ mortui.ut habetur Num.6. Samſon autẽ multos iam antè interfecerat,ut patet ex ſupradictis. Dicendum quòd non fuit ſimile de Samſone & alijs Nazaræis, qui erãt conſecrati ad ipſ & ad uacandum orationibus & pijs operibus. Sãſon autem fuit conſecratus per totam uitam,et ſua conſecratio erat ordinata ad alia opera.ſ.ad liberationem Iſrael de manu Philiſthinorum, ut habetur ſup.13.cap. propter quod interficiendo Philiſthæos conſecrationem ſuam non uiolauit, ſed magis adimpleuit.*
17 Videnſque. *reuelando ueritatem: hoc enim præceperat per quod nomen dñi nominauit, dicens ſe conſecratum domino, nõ enim nominaſſet*

Cum

MORALITER.

antè fecerat,ſignificatur, quòd aliqñ homo Deo cõſecratus & dicto mõ deceptus ex reſpectu diuinę gratię reilluminatᷣ: † & ꝫ dæmones & vitia fortius quã ante caſum præliatur. Potest et aliter dici ꝙ per Samſonẽ qui ante tõſionem capillorum fuit fortiſſimus, & poſt tõſionẽ capillorũ fuit ſicut cęteri homines infirmus,ſignificantᷣ religioſi ad bonũ opus tepidi: qui ante depoſitionẽ capillorũ per religionis ingreſſum erãt fortes & agiles ad luctandũ & ſaltãdum & hmõi, & poſt ingreſſum religionis infirmi ſunt & debiles ad bene operãdũ.

principes Philiſthinorũ ac mandauit: Aſcen- 1
dite adhuc ſemel: quia nunc mihi aperuit to-
tum cor ſuum. Qui aſcenderunt aſſumpta
pecunia quam promiſerant. At illa dormire 2
eum fecit ſuper genua ſua, & in ſinu ſuo re-
a clinare caput. Vocauitque tonſorem, & raſit 3
ſeptem crines eius: & cœpit † abigere eum
& à ſe repellere. Statim enim ab eo fortitudo 4
receſſit. Dixitque Philiſthiim ſuper te Sam- 5
ſon. Qui de ſomno cõſurgens dixit in animo
ſuo. Egrediar ſicut ante feci, & me excutiam, 6
b neſciens quod receſſiſſet ab eo dominus.
c Quem cum apprehendiſſent Philiſthijm, ſta- 7
tim eruerunt oculos eius: & duxerunt Gazam 8
d vinctum catenis, & clauſum in carcere mo- 9
lere fecerunt. Iamque capilli eius renaſci cœ- 10
perant: & principes Philiſthinorum conue- 11
nerunt in vnum, vt immolarent hoſtias ma-
gnas Dagon Deo ſuo, & epularentur dicen-
tes: Tradidit Deus noſter inimicum noſtrum
Samſon in manus noſtras. Quod etiam
populus videns laudabat Deum ſuum, ea-
demque dicebat: Tradidit Deus noſter ad-
uerſarium noſtrum in manus noſtras, qui 12
deleuit terram noſtram, & occidit plurimos.
*† Lætanteſq; per cõuiuia ſumptis iam epulis
e præceperunt vt vocaretur Samſon, & ante eos 13

† in ſinu ſuo reclinare caput. † affligere eum, &c. * ex noſtris.

a *Vocauitq; tonſorem.* Iſid. Qđ mulier ſubdola caput Sãſonis raſit, & Allophylis illudendum tradidit: ꝙ captiuatus eſt, ꝙ cęcatus, & ad molã deputatus: nõ in his Chriſtus, ſed illi figurantur qui tantũ Chriſti noĩe gloriantur, & malis actibus iugiter implicãtur. Vir eñ ſenſus rationalis intelligit. Caro autem mulierem ſignificat, ſi enim mulieri .i. carni noſtræ blandiente libidine, vel alijs malis operibus conſenſerimus: gratia ſpiritusſancti quę Nazarçi crine ſignificatur nudati expoliamur atq; decipimur. Ita enim ſuperbis & peccatoribus violata Chriſti gratia, ſicut Samſon inciſa coma à diabolo illuditur. Si quis autem agendo pœnitentiam redeat coma redeunte .i. gratia refloreſcente: reparatur ad virtutem, & cupidinis ac luxurię ſubuerſis columnis hoſtes deijciet: & parato certamine in finem fortiſſimè demones triũphabit.

(In margin: r. lib. Iud. c. 8. — A — B)

c *Quem.* ✠ Proſper. Impletur in Samſon per figuram, quod in Chriſto actũ eſt manifeſtè. Mulier pecuniam à principibus Philiſthinorum ſuſcepit, & Iudas percepto argẽto dominum tradidit. Mulier dormire fecit Sãſonem in ſinu ſuo: hoc eſt quod noſter fortis dominus dicit. *Nõ expedit mori prophetam extra Hieruſalem.* Illa inebriauit poculo mortifero: & Dominus dixit, *Dederunt in eſcam meam fel, &c.* Nouacula raſit caput eius: ſynagoga Chriſtum ſpinis capite coronatum, in loco Caluariæ crucifixit. Raſo capite Samſon diſceſſit & virtus: & noſter pẽdẽs in ligno clamauit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* Effoderunt inimici Samſon duos oculos eius. Duæ partes, velut lumina, diſcipulorum effuſæ ſunt ad tempus fugiendo, &c.

(In margin: Lib. de promiſ. cap. 22. — C)

✠ Rupert. Tonſor quẽ meretrix conduxit, Pilatus extitit, cui vinctum dominum noſtrũ tradidit & negauit. Raſit crines dormientis, ideſt, regem ſuũ deteſtata eſt, & vniuerſum ius eius abdicauit quaſi ouis obmuteſcentis, quaſi agni corã tondente ſe os ſuũ non aperientis. Cępit eũ abijcere, repellere, inſultare dicendo, moto & agitato capite: *Vah, qui deſtruis templũ Dei.* Euulſione oculorum Sãſon, ipſa interfectio dñi figurata ſatis aptè intelligitur, quia in morte non ſolus viſus, ſed & cęteri oẽs ſenſus auferuntur. Gaza ciuitas infernum ſignificat, in quo catenis vinctum impij dominum tenere voluerunt: ſed Deus eum ſuſcitauit, ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſſibile erat teneri illum ab eo.

(In margin: Lib. com. in Iudic. c. 24. — Actuum. 2.)

b *Neſciens quòd rece. ab eo dom.* ✠ Athanaſ. Ipſum Spiritũ appellari dominũ liquidò in libro Iudicũ ſcriptura oſtẽditur, vbi de mirandis operibus Sãſonis, ait. *Spiritus domini venit in eum.* Atq; iterũ: *Venit ſpiritus domini in Samſonem.* Cum autẽ effatus eſſet myſteria Dei, aperiens ea Dalilę, dicit ſcriptura: *Receſſit à Samſone dñs.* Qua propter demonſtratum iam eſt, Spiritum eſſe dominũ. Cognoſcite autẽ ꝙ dominus ipſe eſt Deus.

(In margin: Lib. de Naturali communione iter Patrem, & Filiũ, & Spiritum ſanctum. — D — Pſal.)

✠ Ambr. Ex ſomno experrectus: *Faciã, inquit, ſicut ſoleo, & excutiã me ſuper aduerſarios.* Sed nec animi ſui alacritatẽ, nec virtutẽ agnouit, nec vigor erat, nec gr̃a manebat.

(In margin: Epiſt.)

d *Molere fecerunt.* ✠ Hieron. Molere farinã durę captiuitatis, & extremę ſeruitutis ĩdiciũ eſt. Ab Hebręis ẽt mola intelligitur figuraliter, ꝙ .ſ. in morem ſcorti, victorũ libidini pateat. Illudq; qđ in Iudicũ libro de Sãſone legitur, ad molã eum eſſe dãnatũ, hoc ſignificare volunt, ꝙ pro ſobole robuſtiſſimorũ virorum, hoc in Allophylas mulieres facere ſit cõpulſus.

(In margin: Com. Iſai. — E)

✠ Rupert. Sed nũquid hoſtes Philiſtæi, de ſemine Hebręorũ fortes viros multiplicari optauerũt? Ergo hęc opinio q̃ turpis, tã & friuola eſt.

Greg. Samſon amiſſis oculis ab Allophylis ad molã deputatur. Sciendũ eſt ꝙ prius ĩtellectus obtũditur: & poſteà captus aĩus per exteriora deſideria vagatur: vt cęca mẽs quò ducitur neſciat, & carnis illecebris ſe libẽter ſubdat, aliqñ verò prius deſideria carnis ebulliũt & poſt longum vſum illicitis operibus oculũ cordis claudũt. Nam ſępè mẽs recta cernit: nec tñ audẽter ꝯ peruerſa ſe erigit, & renitens vincitur, dũ hoc ipſum quod egit dijudicans carnis ſuæ dilectione ſuperatur. Quòd .n. plerumque prius oculus contẽplationis amittitur, & poſt captus per carnis deſideria huius mũdi laboribus aĩus ſubiugatur, teſtatur Sãſon ab Allophylis captus, qui poſtquã oculos perdidit, ad molã deputatus eſt: quia maligni ſpiritus poſtquã tentationũ ſtimulis intus faciẽ cõtẽplationis effodiũt, fóris in circũitu laboris mittũt.

(In margin: lib. cap. — F — †C lar. eſt.)

e *Præceperunt vt vocaretur Samſon.* ✠ Ambroſius. Producitur de carcere Samſon, ac ſtatuitur in populi conſpectu. Grauibus in eum inſultabant conuitijs, circumagebant ludibrijs: quod durius, & vltra ipſam captiuitatis ſpeciem, viro ingenitæ virtutis conſcio tolerabatur. Nam viuere & mori, naturæ functio: ludibrio eſſe, probro ducitur. Cupiens igitur tantam contumeliam vel vltione ſolari, vel

(In margin: Epiſt.)

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *naſſet nomen domini dicendo mendacium.*

1 *Aſcendite adhuc ſemel: quia nunc mihi aperuit totum cor ſuũ.* Ex hoc videtur quòd illi ijdem prius fuerant apud ipſam ad comprehendendum Samſonem: ſed videntes eius fortitudinem per ruptionem vinculorum ipſum non inuaſerant: ſed latenter ad ſua loca receſſerant, & per hoc etiam Samſon fuit deceptus reuelando ſecretum ſuum mulieri ignorans quòd machinaretur in mortem eius.

2 *At illa dormire eum fecit ſuper genua ſua, & in ſinu ſuo reclinare caput.* Vt tonſor melius poſſet radere eum quàm ſi in lecto iaceret.

3 *Et raſit ſeptem crines eius: & cœpit abigere eum & à ſe repellere.* In Hebræo habetur, *ſeptem floccellos.* quia raſit totam cæſariem ſeptem floccellis diſtinctam: vt prædictum eſt.

4 *Statim enim ab eo fortitudo receſſit.* Cuius cauſa prædicta eſt.

5 *Dixitque.* Volebat enim experiri ſicut prius vtrum fortitudo diſceſſiſſet ab eo.

6 *Egrediar.* ſcilicet à vinculis, ipſa enim ligauerat ipſum ad experiẽdum certitudinaliter ſi raſo capite poſſet vincula rũpere: quod cũ non poſſet, Philiſthæi inuaſerunt eum ſecuri.

7 *Quem.* Hic conſequenter deſcribitur Samſonis comprehenſio, vbi primò deſcribitur eius incarceratio, ſecundò illuſio, ibi: *Iamque capilli.* tertiò mors & conſummatio, ibi: *Qui dixit puero.* Circa primum dicitur: *Quem.* Dono fortitudinis deſtitutum.

8 *Statim eruerunt.* ne ſi fortè euaderet, damna eis inferret.

9 *Et clauſum in carcere molere fecerunt.* id eſt, grauiter laborare, ne gratis panem comederet, aliqui autem exponunt molere, id eſt, coitare vel coire cum magnis mulieribus quas adducebant Philiſthæi: vt de illis magni homines & robuſti naſcerentur apti ad prælium.

10 *Iamque capilli, &c.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius illuſio in feſto Philiſthinorum, cùm dicitur.

11 *Conuenerunt.* Gratias reddendo idolo ſuo de captione Samſonis, quam attribuebant idolo.

12 *Qui deleuit terram noſtram.* Per incendium terræ naſcentium vt ſuprà dictum eſt 15. cap.

13 *Præceperunt.* ideſt, vt materiã riſus eis pręberet: quia cęcus erat: & ideo impingebat aliquando ad parietem, aliqñ ad columnã: & aliqñ cadebat: ex quibus ridebant Philiſthęi.

✠ Qui

vel morte in reliquũ præue tere, ſimulato quod infirmitate
A corporis, & nodis compedũ ſuſtentare ſeſe nequiret, popoſcit à puero, &c. In morte ſeipſum vicit, & inſuperabilẽ geſſit animum, vt pro nihilo haberet vitæ finem, oĩbus formidoloſum. Non captiuum exitum, ſed triumphalem inuenit. Eius ſepultura præſtantior quàm potẽt a fuit: non telis, ſed cadaueribus hoſtiũ preſſus, humatus eſt, proprio rectus triumpho. Huius autem exẽplo liquet, alienigenarum conſortia refugienda, ne pro charitate coniugij, proditionis inſidiæ ſuccedant
B ✠ Proſper. Catenæ Samſonis, clauos indicant crucifixi. Quæ verò illudentes fecerunt, dando palmas in facie: ſputis linire, flagellis cedere, hæc omnia Eſaias prædixit, & impleta in Chriſto Euangelia teſtantur, vbi velut cæcatum illudunt Iudæi, calamo percutientes caput eius, d. *Prophetiza, &c.* Plures Sam-
C ſon occidit in morte ſua, quàm in vita. Noſter etiam dominus, duos angulos mundi, circuncĩſionẽ, ſ. ac præputium, velut duas columnas in ſua morte mouẽs, omnem culturã idololatriæ ſubuertit.
✠ Aug. Samſon non aliter excuſatur, quod ſeipſum cum hoſtibus domus ruina oppreſſerit, niſi quia Spiritus latenter D hoc iuſſerat, qui per illum miracula faciebat.
✠ Chryſoſt. Samſon moriens, inimicos ſuos concuſſis ædificijs ruina cõprimit: & dñs tunc cùm mori dignatus eſt, nõn vna domo ſed toto mundo concuſſo, diabolum cum ſuis angelis extinxit.
a *Multoq;*. Gregor. In hoc loco per Samſon Chriſtus ſignificatur. Samſon enim dum viueret paucos interfecit: euerſo verò templo moriens maximam aduerſariorum multitudinẽ ſtrauit. Et domino noſtro prædicante E pauci ex Iudæis crediderunt: innumeri verò Gentilium populi viam vitæ illò moriente ſunt ſecuti. Superbos enim dum adhuc paſſibilis viueret pertulit: impaſſibili verò vita mortuus ſtrauit. Hunc Samſon in ſemetipſo dudum figuraliter expreſſit, qui paucos dum viueret interemit: deſtructo verò templo multos cum moreretur occidit, quia dominus ab elatione ſuperbiæ paucos cum viueret, plures cum corporis ſui templum ſolueretur extinxit, atque electos ex gentibus quos viuendo ſuſtinuit, ſimul omnes moriendo proſtrauit.

Duc. r eis. pro-).21. 13. 12. 26. 1.26. c. ciu.

Homil. 4. in diuerſos. Matthæi locos. lib. 29. Moralium. cap. 7. † ſuper terrã. * meam. † 23. q. 5. c. ſi non licet. & cap reos. De diuor. c. gaudemus. F.

luderet. Qui adductus de carcere ludebat ante eos, fece- 1
runtque eum ſtare inter duas columnas. Qui dixit puero re-
genti greſſus ſuos: † Dimitte me vt tangam columnas qui- 2
bus omnis imminet domus, & † recliner ſuper eas, & paululum requieſcam. Domus autem erat plena virorum ac mulierum, & erant ibi omnes principes Philiſthinorum, ac † de
tecto & ſolario, circiter tria milia vtriuſque ſexus ſpectantes 3
ludentem Samſon. At ille inuocato domino ait: Domine
Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudi-
nem * priſtinam, Deus meus, vt vlciſcar me de hoſtibus meis: 4
& pro amiſſione duorum luminum vnam vltionem recipiam. Et apprehendens ambas columnas quibus innitebatur domus, alteramque earum dextera, & alteram læua tenens,
ait: † Moriatur anima mea cum Philiſthijm. Concuſſiſque 5
fortiter columnis, cecidit domus ſuper omnes principes &
a cæteram multitudinem quæ ibi erat. Multoque plures interfecit moriens, quàm ante viuus occiderat. Deſcendentes autem fratres eius & vniuerſa cognatio, tulerunt corpus eius, & ſepelierunt inter Saraa & Eſthaol, in ſepulchro patris ſui Manue: Iudicauitque Iſraël viginti annis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui.* Hic deſcribitur mors eius & conſummatio.
2 *Dimitte me.* Tum quia ex colliſionibus prædictis erat fatigatus vt requieſceret: tum ut per earum impulſum cum Dei adiutorio de quo ſperabat, domum cadere faceret: ideo ſubditur.
3 *At ill.* Quia videbat quod eius deluſio reuertebatur in opprobrium diuinum, eò quòd captio Samſonis attribuebatur idolis, & de hoc idola laudabantur ab idololatris.
4 *Vt vlciſcar me de hoſtibus.* Hoc enim dixit non liuore vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ & honoris diuini nominis: ita quòd Philiſthæi Deum blaſphemabant idola laudando, ideo non peccauit, Philiſthæos occidendo, nec etiam occidendo ſe cum ipſis, prout ſubditur.
5 *Moriatur.* Et accipitur hic anima per toto compoſito, quod eſt corruptibile, licet anima ſit immortalis. Non enim Samſon intendebat ſe occidere per ſe ſed tantum per accidens: quia non poterat blaſphematores nominis diuini occidere niſi ſeipſum cum eis occidendo. Præterea voluntas domini erat, quòd hoc fieret: quod patet per hoc, quòd fortitudinem miraculosè ſibi reddidit ad hoc faciendum. Quilibet autem debitor eſt mortis ipſi Deo: & hoc debitum poteſt repetere quando vult, & quomodo vult: & ideo Samſon non peccauit ſe cum alijs occidendo ex Dei voluntate & inſtinctu diuino. Credendum eſt etiam quòd de peccatis prius perpetratis pœnituit: & quod illa mors pœna peccatorum ſuorum fuit, quam non ſolùm acceptauit, ſed etiã pro ea dominum rogauit & ideo computatur in catalogo ſanctorum ad Heb. 11.

Moraliter.
Moraliter. Samſon Nazaræus eſt homo per baptiſmum domino conſecratus. Dalila quæ ſitula interpretatur, eſt ſenſualitas, per quam voluptas carnis quaſi per ſitulam hauritur. Per hanc Samſon decipitur, quia per ſenſualitatem homo aliquando à gratia in baptiſmo recepta deijcitur. Septem crinibus denudatur, quia ſeptem donis ſpirituſſancti ſpoliatur. Oculis priuatur per mentis excæcationem. Catenis ligatur per peccandi aſſuefactionem: carcere clauditur per obſtinationem, ſed tunc capilli eius incipiunt recreſcere, quando diuinæ faciei reſpectu incipit pœnitere, qui moriens triumphat de hoſtibus, quia moriendo peccato triumphat de dæmonibus.

CAP. XVII.

A a FVitq; eo tempore, &c. ✻ Rupert. Duo gentis Iſraeliticæ mala, duplicemque fornicationẽ ex hoc loco, vſque ad finem huius libri ſcriptura ſancta culpare, & execrari laborat: propter quæ penè continua, & nunquam niſi pauciſſimis Iudicibus, ſiue Regibus iuſtis frenantibus, interdum coercita, dominus terræ illi & populo toties iratus eſt, & adhuc manus eius extenta. Prima namque, id eſt, fornicatio animæ eſt, qua à Deo legitimo viro creatura recedens, idolis proſtituitur, & diuini nominis adulterium perpetrat, ſculptili atque conflatili communicando

com. in Lib. Iud. cap. 26.

† maledixeras

B illud. Hanc fornicationem ſpiritualem in gente illa præſens lectio vehemẽter percutit: quo in tantum ardebat, vt non ſolum Michas, vnus homo ſculptile fecerit, ſed & integra tribus Dan pro magno commodo ſibi illud furata ſit: cùm adhuc inter cæteras tribus ſortem non accepiſſet.

Com. in lib. Iud. cap. 26.

b *Et fecit Ephod*, *etc.* Rupert. Ephod indumentum ſacerdotale ſignificat, quod in Exodo

C & Leuitico ſuperhumerale dicimus. Teraphim aũt propriè appellant, figure & ſimulacra. D

✻ Hieron. In volumine Iudicum legimus Michã de mõte Ephraim mille centũ argenti ſiclos matri, quos illa nouerat reddidiſſe, atq; ſculptile inde feciſſe & cõflatile. Et audis poſt hec modicum, vocari Ephod & Teraphim, cum vtique ſi zona ſit, aut veſtimẽti gen⁹, ſculptile atque conflatile eſſe non poſſe. Agnoſco errorẽ penè omnium Latinorum, putãtium Ephod & Teraphim quæ poſtea nominantur, de hoc argento fuiſſe conflata, cùm ſcriptura ſic referat: *et accepit mater eius*, haud dubiũ quin Michæ, argentum, & dedit illud cõflatori, & fecit illud ſculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ, &c. Ergo poſt matris idolum, quod dicitur ſculptile atque conflatile, Micha fecit Ephod & Teraphim, ſicut ex conſequentibus approbatur, &c. Idolum igitur poſitum eſt, ad cuius venerationem, ſicut ad Dei myſterium, Ephod & Theraphim inſignè conficitur. Illud etiam attende, quod Ephod nunquam niſi in ſacerdotio nominetur. Scito quoq; Theraphim ab Aquila *μορφώματα*, interpretari, quas nos figuras, F

Tom. 3 130. q. ad Mar.

† Quos ... lati ii LXX. † ego illos.

E

CAP. XVII.

a FVitque eo tempore vir 1
quidam de monte E-
phraim, nomine Mi-
chas, qui dixit matri
ſuæ. Mille & centũ ar- 2
genteos † quos ſepara- 3
ueras, & ſuper quibus 4
me audiente † iuraueras, ecce ego habeo † & 5
apud me ſunt. Cui illa reſpondit; Benedictus
filius meus domino. Reddidit ergo eos ma- 6
tri ſuæ, quæ dixerat ei; Conſecraui & voui 7 8
hoc argentum domino, vt de manu mea ſu- 9
ſcipiat filius meus, & faciat ſculptile atque
conflatile, & nunc trado illud tibi. Reddidit 10
igitur eos matri ſuæ. Quæ tulit ducentos ar- 11
genteos, & dedit eos argentario, vt faceret 12 13
ex eis ſculptile atque conflatile, quod fuit in 14
domo Michæ. Qui ædiculam quoque in ea 15 16
b Deo ſeparauit, & fecit Ephod & Teraphim, 17

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVII.

FVitque. *Hæc eſt vltima pars principalis huius libri in qua agit de quibuſdam caſibus tempore Iudicum accidentibus, Et ſunt tres caſus. Secũdus ponitur c. 10. tertius ponitur in libro Ruth, qui ſecũdũ Hebræos antiquos non eſt liber diſtinctus à libro* Iudicũ, *vt patet per Hier. in prolog. galeato. Circa primũ dubitatur quo tẽpore accidit caſus Michæ. Et dicunt expoſitores noſtri cõiter, ꝙ accidit poſt mortem* Ioſue *antequã ſurgerẽt iudices, & ad hoc probandũ inducũt ꝙ hic bis dicit:* In diebus illis nõ erat rex in Iſrael, &c. *quia tunc non erat rex vel iudex qui errata corrigeret. Dicunt etiã ꝙ hæc hiſtoria hic deſcribitur ad oſtendendum neceſſitatem dandi iudices Iſraeli ad corrigendũ errata. Sed iſtud dictũ non videtur multũ valere. Tũ quia ſicut dictũ eſt pluries iudices præerãt per modũ directionis & cõſilij, nõ per modũ dominij: propter quod non habebãt efficaciã corrigẽdi: ſed reges eis ſuccedentes habuerũt autoritatẽ & ptãtẽ ſubditos coercẽdi. Cauſa etiã ſuſcitãdi iudices inducta nõ habetur ex præcedentibus, quia vbicũque ſcriptura dicit:* Suſcitauit eis dñs talẽ, *vel talẽ iudicem, præmittitur pro cauſa huius ſuſcitationis tribulatio in qua erat populus Iſrael: vt per iudicẽ ſuſcitatũ liberaretur. Hebræi verò dicunt, ꝙ factũ Michæ cõtigit ſub Othoniel, qui ſucceſſit* Ioſue. *Et ad hoc probãdũ inducũt quod ſcribitur in fine 18. c.* Manſitq; apud eos idolũ Michę oĩ tpe quo fuit domus Dei in Silo. *Hoc tempus incepit ante mortẽ* Ioſue: *vt habetur Ioſue 18. Tẽpore aũt Ioſue nõ declinauerunt ad idololatriam, vt habetur ſuprà 2. c. Et ideò dicunt ꝙ hoc accidit in principio temporis Othoniel, quod fuit propinquius poſitioni tabernaculi in Silo poſt tempus* Ioſue. *Igitur circa hiſtoriam Michæ ſic proceditur: quia primò deſcribitur idololatriæ perpetratio. Secundò idololatriæ ſpoliatio, c. 18. Circa primum præmittitur fabricatio idoli. Secundò ſubditur abuſus ſacerdotij, ibi:* Impleuitq;. *Circa primum, quia litera eſt intricata conſiderandum, quòd mater Michæ conſecrauerat ſummã pecuniæ pro fabricatione idoli. Michas aũt volẽs illã in alios vſus expendere ſubtraxit illam occultè: poſtea verò pœnitens: tũ quia et ipſe idololatra erat, tũ quia maledictionẽ matris timebat, quæ illi q pecuniam ſubtraxerat frequenter maledicebat: dictã pecuniam matri reſtituit: vt inde fieret quod ipſa promiſerat. Et hoc eſt quod dicitur.*

1 Fuitq, eo tpe vir. *Hoc non refertur ad tps Sãſonis de quo immediatè ſuprà dictum eſt: quia factum iſtud accidit longe ante. ſ. immediatè poſt mortẽ Ioſue, vt prædictũ eſt, ſed refertur in generali ad tempus Iudicum: tamen intelligitur pro prima parte illius temporis.*

2 Mille & centũ arg. *Ex hoc dixerunt aliqui, ꝙ iſta mater Michæ fuit Dalila, & ꝙ iſta pecunia fuit illa quã recepit pro proditione Sãſonis vt dictũ eſt ca. præ ce. ſed hoc patet falſum: tum quia iſtud factum contigit diu ante tp̃s Sãſonis & Dalilæ, vt iam dictum eſt, tum quia ſumma pecuniæ non eſt eadem hic & ibi, quia ipſi Dalilæ dederũt ſatrapæ Philiſthinorum ſinguli mille & centũ argenteos, erant autẽ quinque, & ſic ſumma illius pecuniæ aſcẽdit ad quinq; millia & quingentos argenteos: hic autem ponuntur tantum mille centum argentei.*

3 Quos ſepa. *ſcilicet, à communibus vſibus idolo dedicando.*

4 Et ſuper. *i. voto & iuramento promiſeras, ſecũdum expoſitores noſtros. In Hebræo autem habetur;* Me audiente maledixeras, *ſcilicet ei qui pecuniam abſtulerat.*

5 Ecce ego. *q. d. paratus ſum reddere tibi ꝓpter cauſas prædictas.*

6 Reddidit ergo. *id eſt, reddere promiſit, qa de redditione actuali poſtea agitur.*

7 Quæ dixerat. *ſ. antequã confiteretur pecuniã ſe habere, ſecundũ iſtam literã. in Heb. habetur;* Et dixit ei. *ſ. poſt confeſſionẽ pecuniæ.*

8 Conſecraui. *Dominum vocat falſum Deum quem colebat.*

9 Vt de manu. *In hoc explicat modũ voti ſui, ſic enim uouerat ꝙ de manu ſua argentum traderet filio, ut inde faceret fieri idolum.*

10 Et nunc. *i. ſtatim cum mihi reddideris pecuniam ſecundum formam uoti mei, ſtatim tradam eam tibi ad faciendum quod uoui.*

11 Reddidit igitur. *ſcilicet ipſe Michas.*

12 Matri. *redditione actuali.*

13 Quæ tulit. *Reſiduum autem pecuniæ fuit conſumptum in alijs quæ pertinebant ad cultum illius idololatriæ utpote in ędicula, Ephod, & conſimilibus, de quibus poſtea ſubditur.*

14 Et dedit. *non per manum propriam, ſed per manum filij ſui ſecundum formam uoti prædictam.*

15 Vt faceret ex eis ſculptile, &c. *Dicũt aliqui ꝙ fuit unũ idolum, quod uocatur hic ſculptile & conflatile, id eſt, factum per tunſionem & conflationem, quia metalla prius calefiunt in igne & poſteà malleo tunduntur, ut ex eis aliquid facilius formetur. Alij aũt dicunt, ꝙ fuit duplex idolũ, unũ per ſculpturam, quod notatur cũ dicitur hic, ſculptile; Aliud per ſtaturã, quod notatur per hoc quod dicit, cõflatile.*

16 Qui ædi. *id eſt, paruam ædem,* De. ſc. *idolo dedicando & ab aliis uſibus ſeparando & uocatur hic idolum Deus. Et in tota hiſtoria hoc nomen Deus uel dominus pro Deo falſo accipitur. Excepto quod in fine dicitur; Omnia tempore quo fuit domus Dei in Silo, hic enim accipitur pro uero Deo.*

17 Ephod & Teraphim. *Quod autem ſequitur,* Id eſt, veſtem ſacerdotalẽ & idola. *nõ eſt in Hebræo, ſed appoſitũ fuit à trãſlatore* ✻ *ad exprimen*

MORALITER.

1 *Fuit.* Eccleſia mater dicitur omniũ Chriſtianorum, licet multi eorum ſint eius filij ſolo numero & nõ merito. Itẽ paſtor inutilis eccleſiæ dicitur idolũ. Zach. 11. d. *O paſtor & idolum derelinquens gregem.* Igiť Michas qui matri ſuæ tradidit argentum ad fabricandum idolum, ſignat illum qui filius eſt eccleſię ſolo numero; & pecuniam offert præſidenti eccleſiæ, vt ipſe promoueatur ad paſtoris officium, & ſic fiat idolum, quia ſic promotus non ſolùm inutilis eſt eccleſiæ, ſed etiam nociuus. & de tali ſubditur.

Impleuitq;

figuras, ſiue figurationes poſſum⁹ dicere, &c. Iuxta igit̃ hũc ſenſum & Micha cũ veſte ſacerdotali, cętera quoq;, q̃ ad ornamẽta ſacerdotalia ptinẽt, p Teraphim feciſſe monſtratur.

a ✠ *In diebus illis non erat rex, &c.* Rupert. Itidem ſcriptura vehementer ingemiſcit, cùm inter narrãdũ, ſemel & iterũ, ac tertiò dicit. Quem putas vel qualem regem, in diebus illis in Iſrael non fuiſſe deplorat? Nunquid quãdo rex datus eſt Saul, abſtulit fornicationes iſtas? Nunquid Achaz? Nũquid Manaſſes? Illũ ergo regem ſcriptura deplorat non fuiſſe, cuius ſolius aduentu vel regno conſummaretur pręuaricatio, & finem acciperet peccatum, & vngeretur ſanctus ſanctorum. Hic nempe deerat Rex, cùm data eſſet lex. Et lex quidem peccatum oſtendere poterat, ſed à peccato liberare non poterat: Solus iſte rex eos omnes qui regnum eius ſuſciperent. Cùm igitur tanta enarrat ſcriptura peccata populi Iſrael, rectè cõgemiſcit, *In diebus illis non erat rex in Iſrael.*

b ✠ *Fuit quoque alter adoleſcens de Bethleem, &c.* Theod. Eſt probabile eum fuiſſe Leuitam ex patre, matrẽ autẽ habuiſſe de tribu Iuda. Cęterum vir iſte contra legem fecit. Nam cùm Deus fixiſſet tabernaculum in Silo: in alio loco fungebatur ſuo munere pręter legem. Præterea manufactis idolis offerebat ſacrificia. Ad hęc, lex prohibuit Leuitis ne ſacerdotali munere fungerentur, ſed miſit eos miniſtrare ſacerdotibus. Fuit etiam ingratus in eum, qui ipſum coluerat. Nam fraude acceptis inſtrumẽtis, ſecutus eſt eos, qui erant ex tribu Dan, & fuit conciliator erroris in adorandis idolis.

Quæſt. in Iudic. interp. Herueto.

id eſt, veſtem ſacerdotalem & idola. † Impleuitque vnius filiorum 1
a ſuorum manum, & factus eſt ei ſacerdos. † In diebus illis non erat 2
rex in Iſraël, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur hoc fa-
b ciebat. Fuit quoque alter adoleſcens, de Betheleem Iuda, ex co- 3
gnatione eius, eratque ipſe Leuites, & habitabat ibi. Egreſſuſque de 4 5
ciuitate Bethleem: peregrinari voluit vbicunque ſibi commodum
repeiſſet. Cumque veniſſet in montem Ephraim, iter faciens, &
declinaſſet parumper in domum Michæ, interrogatus eſt ab eo
vnde veniſſet: Qui reſpondit: Leuita ſum de Bethleem Iuda: &
vado vt habitem vbi potuero, & vtile mihi eſſe proſpexero. Dixit-
que Michas: Mane apud me & eſto mihi parens ac ſacerdos: da-
boque tibi per annos ſingulos decem argenteos, ac † veſtem du-
plicem, & quæ ad victum ſunt neceſſaria. Acquieuit & manſit apud
hominem: fuitque illi quaſi vnus de filijs. † Impleuitque Michas 6
manum eius, & habuit puerum ſacerdotem apud ſe. Nunc ſcio, 7 8
dicens, quòd benefaciat mihi Deus habenti Leuitici generis ſa-
cerdotem.

† Conſecrauitque.
† infrà 18. a. & 21. d.
† ordinem veſtimentorum. Alii conſtitutas veſtes. Chald. interp. par veſtium.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ad exprimendum interpretationem Ephod & Teraphim. Ephod enim eſt idẽ quod ſuperhumerale: vt habet Exo. 28. & eſt veſtis principalis ſummi ſacerdotis, & per ipſam hic intelligunt alia veſtimẽta ſacerdotalia quæ fecit Michas, vt dicunt expoſitores cõiter. Si autem per Teraphim hic intelliguntur idola in plurali, neſcio. Dicunt tamen Hebræi quòd Teraphim eſt caput pueri primogeniti dæmoni immolati: quod aromatibus cõditur, ut poſſit diu permanere ſine putrefactione & ſuper linguam eius in lamina aurea parua ponitur nomẽ dæmonis. & ſic dat reſponſa: prout dictũ eſt diffuſius Gen. 31. Et huic dicto videt concordare illud quod habetur ſequenti cap.* Noſtis quod in domibus iſtis ſit Ephod & Teraphim & ſculptile atque conflatile. *ita quòd Teraphim videtur eſſe aliud à duobus idolis prædictis: quorum unum fuit factum per fuſuram, aliud per ſculpturam: vel aliud ab uno duobus modis facto: vt prædictum eſt.*

1 Impleuitq;. *Hic cõſequẽter deſcribitur abuſus ſacerdotij duplex. Primò: quia facit ſibi ſacerdotem unum de filijs ſuis, quod notatur cũ dicitur:* Impleuitq; *id eſt, obtulit ad manum eius oblationem uel ſacrificium per eum offerendum tanquam per ſacerdotẽ. Ideo ſubditur.*

2 Et factus. *Cùm tñ nullus eſſet promouendus ad ſacerdotiũ niſi de filiis Aaron. Michas aũt non erat de ſtirpe illa, ſed de tribu Ephraim. Secundò quia fecit ſibi ſacerdotem de tribu Leui, ſed non de filiis Aaron. quod notatur cum dicitur.*

3 Fuit quoque. *Hoc dicitur ad differentiam alterius Bethleem quæ erat in tribu Zabulon, ut habetur Ioſue 19.*

4 Ex cognatio. *ſcilicet, ipſius Michæ, ut dicunt aliqui. Sed hoc eſt falſum, quia in Hebræo habetur:* Ex cognatione Iuda. *Mulieres enim quæ non ſuccedebant in hæreditate paterna, poterant contrahere cum viris alterius tribus, ut dictum fuit Num. ult. et ideo mater iſtius Leuitæ fuit de tribu Iuda: pater autem de tribu Leui. Dicitur etiam de Bethleem Iuda, quia tribus Leui per omnes tribus erat diſperſa, ut dictum fuit Ioſue 21.*

5 Egreſſuſque. *Quia filii Iſrael iam declinauerant ad idololatriã: nec reddebant decimas ad ſuſtentationem Leuitarum ut tenebantur: & ideo Leuitæ cogebantur quærere uictum per alium modum. Cætera patent uſque ibi.*

6 Fuitque illi quaſi. *Tenebat enim eum in domo ſua honorificè. nec occupabat eum operibus ſeruilibus.*

7 Impleuitque. *Exponatur ſicut prius.*

8 Nunc ſcio. *Licet. n. eſſet idololatra iſte Michas, & coleret Deum falſum, utpote dæmonem in idolo: tamen credebat quòd obſequium ſacerdotis de ſtirpe Leui eſſet ei magis placitum, quàm de altera tribu.*

CAP.

MORALITER.

1 *Impleuitq;.* Quia talis nõ dat aliquid niſi nepotibus & conſanguineis in vita ac ſcientia defectuoſis, quibus dat præbẽdas ſi ſit eps: & bona eccleſiæ ſi ſit inferioris gradus: & parum aut nihil dat pauperibus: & huic bene conuenit hoc nomen Michas, quod interpretatur quis, id eſt, quaſi nullus. Sicut de Sobna præpoſito templi dicitur Eſai. 23. c. *Quis tu hic aut quaſi quis, &c.* Sequitur. *Ecce dominus aſportari te faciet ſicut aſportatur gallus gallinaceus.*

In diebus.

ADDITIO.

In cap. 17. ubi dicitur in poſtilla: Et uocauit idolum Deus in tota iſta hiſtoria, &c.

Si quis obijciat quomodo ſacra ſcriptura utatur nomine diuino pro Deo falſo ſeu idolo præſertim nomine domini tetragrãmaton, quod ſecundum doctores catholicos et Hebræos eſt incommunicabile creaturæ prout poteſt haberi Exod. 3. Dicendum, quòd ſcriptura ſacra in talibus recitat idololatrarum opinionem, licet erroneã & falſiſſimam non aſſerendo, ſed tantummodo referendo. Idololatræ enim Gentiles qui legẽ Moſaicam non ſuſceperant: dæmonia ſua deos uocant in communi, idololatræ uerò ab Iſraelitico ritu peruerſi qui nomen Dei tetragrammaton ex fide habuerant, hoc idem nomen ſuis idolis pernicioſè attribuebant, prout in hoc capitulo & in ſimilibus reperitur, &c.

CAP. XVIII.

A Hiſt. Schol.

a IN *diebus illis non erat, &c.* ✻ Petrus. Comeſtor. Hunc euentum, & alterum de vxore Leuitæ, dicit Ioſephus cõtigiſſe poſt mortem Ioſue, & ante Othoniel, cùm plurimũ peccaſſet corã domino Iſrael, a & tradidiſſet eos dominus in manus Chananeorum.

Lib. 5. Antiquit. cap. 7.

✻ Ioſephus. Cùm Iſraelitæ bellorum iam ſtudium reliquiſſent, & ad opera ſe terræ dediſſent, Chananæi B contemnentes eos, nec aliquid ſe ab eis pati credentes, ſuum collegerunt exercitum, firmam habẽtes ſpẽ, quaſi Hebræos affligerẽt. Et de tribu quidem Iuda, Aſcalon & Accaron abſtulerunt: & ipſos Danitas in mõtana fugere cõpulerunt, nec paululum eis locum in campe- C ſtribus relinquentes. Et dum illi nec ad bellandum eſſent D idonei, nec terram iam ſibi ſufficientem haberent, miſerũt de ſuis quinque viros ad loca mediterranea, qui terram reſpicerent in qua habitare de cætero poſſent, &c.

† Ante dominum eſt via veſtra per quam ambuletis, ideſt, dominus diriget vos & via per quam ambulare debeatis.

† Num. 13. a.

CAP. XVIII.

IN diebus illis non erat rex in Iſrael: & tribus 1
Dan quærebat poſſeſſionem ſibi, vt habitaret 2
in ea. Vſque ad illum enim diem inter cæteras 3
tribus ſortem non acceperat. Miſerunt ergo fi- 4
lij Dan, ſtirpis, & familiæ ſuæ quinque viros for-
tiſſimos de Saraa, & Eſthaol, vt explorarent ter-
ram, & diligenter inſpicerent. Dixeruntque eis:
Ite, & conſiderate terram. Qui cum pergentes
veniſſent in montem Ephraim, & intraſſent domum Michæ, requieue- 5
runt ibi. Et agnoſcentes vocem adoleſcentis Leuitæ, vtenteſq; illius di- 6 7
uerſorio: dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? Quid hic agis? Quam 8
ob cauſam huc venire voluiſti? Qui reſpondit: Hæc & hæc præſtitit mi-
hi Michas, & me mercede conduxit, vt ſim ei ſacerdos. Rogauerunt
autem eum vt conſuleret dominum, & ſcire poſſent an † proſpero iti-
nere pergerent, & res haberet effectum. Qui reſpondit eis: Ite cum pa-
ce. † Dominus reſpicit viam veſtram & iter quò pergitis. Euntes igitur 9
b quinque viri venerunt Lais, videruntque populum habitantem in ea, 10 11
abſque vllo timore, iuxta conſuetudinem Sidoniorum, ſecurum & 12
† quietum nullo eis penitus reſiſtente, magnarumque opum & procul 13
à Sidone atque à cunctis hominibus ſeparatũ. Reuerſiq; ad fratres ſuos 14
in Saraa & Eſthaol, & quid egiſſent ſciſcitantibus reſponderũt; Surgite
& aſcẽdamus ad eos. † Vidimus enim terrã valde opulẽtam & vberem.
Nolite

b *Venerunt Lais.* ✻Hieronymus. Laiſam filij Dã captam manu, poſſederunt, cũ eſſet procul à Sidone, & vocauerunt eam Dan. Fuit autem terminus terræ Iudæ contra Septentrio- E nem à Dan vſque ad Berſabeæ ſe tendentis. Eſthaol in tribu Dan, vbi mortuus eſt Sãſon, quæ vſque hodie oſtenditur in decimo Eleutheropoleos milliario contra Aquilonem pergentibus Nicopolim. Saraa in tribu Dan, vbi Samſon fuiſſe legimus, iuxta Eſthaol.

Lib. Heb.

† ſec iter Heb

F † cor quei pud deb: ſide gnu nen bat Sid tum mer hab alij: bus. Reu

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVIII.

1 IN diebus illis. *Hic conſequenter deſcribitur idololatriæ ſpoliatio. vbi primò deſcribitur ſpoliandi occaſio, ſecundò ſpoliantium occupatio, ibi.* Profectique. *tertiò ſpoliati conqueſtio, ibi:* Cumque iam. *quartò ſpoliantium abuſio, ibi:* Poſuerunt. *Circa primum ſciendum: quod occaſio ſpoliationis Michæ fuit miſſio exploratorum à filijs Dan: qui eundo ad locum explorandum diuerterunt in domum Michæ ad hoſpitandum ibi, qui erat homo potens & diues & de filijs Iſrael. & hoc eſt quod dicitur.*

2 Tribus Dan. *Licet enim accepiſſet ſortem poſſeſſionis ſuæ ab ipſo Ioſue: vt habetur Ioſue 19. ſicut & aliæ tribus: tamen in ſorte cuiuſlibet tribus adhuc manebant Gentiles, qui non erant adhuc deleti, nec expulſi per filios Iſrael: & maxime in ſorte Dan: quia Amorrhæus arctauit filios Dan in monte: nec dedit eis locum vt ad planiora deſcenderent, vt habetur ſupra cap. 1. & ſic intelligendum eſt quod ſubditur.*

3 Vſque ad illum, *ſcilicet ſufficientem pro tanta multitudine, ideo ſubditur.*

4 Miſerunt, *ſcilicet ad explorandam ciuitatem Lais quomodo poſſent eam capere ad habitandum ibi.*

5 Et intraſſent. *erat enim homo diues, & poterat eos recipere.*

6 Et agnoſcen. *per loquelam enim cognouerunt quod eſſet de Bethleem. Licet enim omnes filij Iſrael haberent vnum idioma, ſcilicet, Hebraicum, tamen aliquando aliter pronuntiabatur in diuerſis partibus terræ Iſrael. Sicut idioma Gallicum aliter in Normandia, & aliter in Picardia.*

7 Vtenteſque. *id eſt, loco ei aſſignato ad manendum, ad quem diuertebat ad dormiendum, & ad alia ſibi neceſſaria. Cætera patent vſque ibi.*

8 Rogauerunt, *id eſt, falſum Deum. Iam enim dixerat quod idola colebat, vt patebit infrà. Iam enim multi de Iſrael declinauerant ad idololatriam.*

9 Dominus. *Dicunt aliqui quod hoc dixit eis de capite ſuo, volens eis loqui placentia. Alij verò dicunt quòd hoc dixit eis ex reſponſo dæmonis loquentis in idolo, vel in Theraphim modo ſupradicto. Deus enim permittit aliquando dæmones dare talia reſponſa idololatris, quia ex malitia ſua demerentur quòd ſic in erroribus nutriantur, & talia reſponſa aliquando ſunt vera.*

10 Venerunt Lais. *ſic debe ſcribi. Illa enim ciuitas quæ vocatur Lachis, fuerat capta ante ab ipſo Ioſue, vt habetur* Ioſue 10. *Et iſta quæ vocatur hic Lais, vocatur Leſem, Ioſue 19.*

11 Videruntque. *& per conſequens improuiſum ad reſiſtendum aduerſarijs repente ſuperuenientibus.*

12 Iuxta. *quia Sidon erat ciuitas fortis, & munita. & ideo habitatores eius non timebant ab extranis. ita nec iſti de Lais, quamuis non haberent ciuitatem ita fortem.*

13 Et procul. *ita quod non poterant citò iuuari ab illa ciuitate.*

14 Atque. *ideſt non habentem fœdus ſocietatis cum aliquibus aliis per quos ſuccurri ei poßit. Cætera patent.*

1 Profe-

MORALITER.

1 *In diebus illis non erat rex in Iſrael: Et tribus Dan.* Secundum doctores de Antichriſto loquẽtes, ipſe naſcet̃ de tribu Dan. Propter quod Apoc. 7. inter ſeruos domini ſignatos non fit mentio de tribu Dan. Igitur per tribum Dan conuenienter poteſt Antichriſtus cum ſibi adhærentibus deſignari. Per viros autem de tribu Dan miſſos ad conſiderandam terrã, deſignantur eius prænuntij ad prædicationem & dilatationem ſui Imperij. Per Lais quæ dicitur ciuitas magnarum opum & eius terram, Ieruſalem & Iudæa deſignantur, eò quòd Iudæa dicitur in ſacra ſcriptura optima terra fluens lacte & melle. Per hoc autem quod viri de tribu Dán ſpoliauerunt Micham, & domum eius antequam caperent Lachis ſignificãtem Ieruſalem, ſignificatur quod Antichriſtus alias terras ſaltem plures, antequam capiat Ieruſalem, ſubiugabit ſibi. Per hoc autem quod tribus Dan poſuit idolum in Lachis, figuratum fuit, quòd Antichriſtus in Ieruſalem ſit ponendus, ſicut idolũ adorandus. Vnde dicit Apoſtolus ſecundo Theſſalon. ſecundo capite de ipſo. *Qui extollitur ſupra omne id quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, tamquam ſit Deus.* Per hoc autem quod ſubditur.

Vſque

A Nolite negligere, nolite ceſſare. Eamus & poſ-
ſideamus eam: nullus erit labor. Intrabimus ad
ſecuros in regionem latiſſimam, † tradetque no-
bis dominus locum in quo nullius rei eſt penuria
eorum quæ gignuntur in terra. Profecti igitur 1
ſunt de cognatione Dan, id eſt, de Saraa & Eſt-
haol ſexcenti viri accincti armis bellicis, aſcen-
denteſque manſerunt in Cariathiarim Iudæ, qui 2
locus ex eo tempore caſtrorum Dan nomen acce-
pit: & eſt poſt tergum Cariathiarim. Inde tran- 3
ſierunt in montem Ephraim. Cumque veniſſent
ad domum Michæ, dixerunt quinq; viri qui prius
miſſi fuerant ad conſiderandam terram Lais, cæte-
ris fratribus ſuis: † Noſtis quòd in domibus iſtis ſit 4
Ephod & Theraphim, & ſculptile atque confla-
tile. Videte quid vobis placeat. Et cum paulu- 5
B lum declinaſſent, ingreſſi ſunt domum adoleſcen-
tis Leuitæ qui erat in domo Michæ: ſalutauerunt-
que eum verbis pacificis: ſexcenti autem viri ita 6
vt erant armati, ſtabant ante oſtium. At illi qui
ingreſſi fuerant domum iuuenis*: Sculptile & E-
phod & Theraphim atque conflatile † tollere ni-
tebantur: & ſacerdos ſtabat ante oſtium ſexcen-
tis viris fortiſſimis haud procul expectantibus. Tu-
lerunt igitur qui intrauerant Sculptile, Ephod &
† Idola atque conflatile. Quibus dixit ſacerdos:
Quid facitis? Cui reſponderunt: Tace & pone
† digitum ſuper os tuum, venique nobiſcum vt
habeamus te patrem ac ſacerdotem. Quid tibi
melius eſt, vt ſis ſacerdos in domo vnius viri, an
in vna tribu & familia in Iſraël? Quod cum au-
diſſet † acquieuit ſermonibus eorum, & tulit E-
C phod & Idola ac ſculptile, & profectus eſt cum
eis.

7 eis. Qui cum pergerent & ante ſe ire feciſſent par D
uulos, ac iumenta, & omne quod erat pretio-
8 ſum, iamque à domo Michæ eſſent procul, viri
qui habitabant in ædibus Michæ † conclaman-
tes ſecuti ſunt, & poſt tergum clamare cœperũt. † congregati perſecuti ſunt filios Dan clamantes poſt eos.
Qui cum reſpexiſſent, dixerunt ad Micham.
Quid tibi vis? † Cur clamas? Qui reſpondit: † congregatus es?
9 Deos meos quos mihi feci, tuliſtis, & ſacerdo-
tem, & omnia quæ † habeo, & dicitis: quid ti- † ab iſtis, quid mihi vltra.
10 bi eſt? Dixeruntque ei filij Dan, Caue ne vltrà lo
quaris ad nos, & veniant ad te viri animo conci-
tati, & ipſe cum omni domo tua pereas. Et ſic
cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Mi-
chas, quod fortiores ſe eſſent, reuerſus eſt in
domum ſuam. Sexcenti autem viri tulerunt
ſacerdotem, & quæ † ſuprà diximus, vene- † fecerat Michas.
runtque in Lais ad populum quieſcentem at- E
que ſecurum, & percuſſerunt eos in ore gla-
dij, vrbemque incendio tradiderunt, nullo
penitus ferente præſidium, eò quòd procul
habitarent à Sidone, & cum nullo hominum
haberent quicquam ſocietatis, ac negotij.
11 Erat autem ciuitas ſita in regione Rohob.
Quam rurſum extruentes habitauerunt in ea,
vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabu-
lum patris ſui quem genuerat Iſraël, quæ prius
12 Lais dicebatur. Poſueruntque ſibi ſculptile,
13 & Ionathan filium Gerſom filij † Moyſi ac fi- † Manaſſe.
14 lios eius ſacerdotes in tribu Dan vſque ad diem
15
16 captiuitatis ſuæ. Manſitque apud eos idolum
Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in
Silo. In diebus illis non erat rex in Iſraël. E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Profecti ig.* Hic conſequenter deſcribitur ſpoliantium occupatio. Sexcenti enim viri bellatores de tribu Dan euntes ad capiendum ciuitatem Lais exploratam, dum tranſirent iuxta domum Michæ, abſtulerunt idola & ornamenta ſacerdotalia, ducentes ſecum ſacerdotem, de conſenſu tamen ipſius. Et patet litera paucis exceptis quæ diſcurrentur exponendo.

2 *Manſer.* Non in ciuitate, ſed extrà, vt patet ex hoc quod ſubditur.

3 *Poſt, &c. Noſtis.* id eſt, cognoſcere debetis. Ex quo patet quod prædictum eſt, ſcilicet quod ſciebant quinque uiri ſupradicti idola eſſe in domo Michæ per Leuitam qui eis indicauerat: aliter non alijs potuiſſent hoc indicaſſe.

4 *Quod in do.* Capitulo præcedenti dictum eſt quid ſignificent iſta.

5 *Videte.* videlicet de ablatione idolorum & ornamentorum ad hoc pertinentium. Et quia erant proni ad idololatriam, conſenſerunt quòd hoc fieret.

6 *Sexcenti.* Parati iuuare illos qui ingreſſi fuerant ad tollendum prædicta ſi indigerent. Cætera patent vſque ibi.

7 *Qui cum.* Bellatores enim ita fecerunt, ne Michas & illi qui cum eo erant ſequentes talia raperent, vel paruulis nocerent, qui defendere ſe non poſſent.

8 *Iamque.* Hic conſequenter deſcribitur ſpoliat cõqueſtio. Et patet litera vſque ibi.

9 *Deo'.*

9 *Deos.* In Hebræo habetur: *Et quid mihi amplius?* quaſi diceret illa quæ tuliſtis, ita pretioſa erant mihi, quod parum aut nihil appretior reſiduum: & ſic intelligenda eſt tranſlatio noſtra quæ habet: *Et omnia quæ habeo.* Non enim abſtulerunt bona Michæ alia cum eſſet de filijs Iſrael, quos ſpoliare nolebant, ſed tantum acceperunt illa quæ erant ad cultum idolorum pertinentia: quod credebant ad religionem pertinere, non ad furtum. Et hoc eſt quod ſubditur.

10 *Caue ne vltra loquaris ad nos.* id eſt, cum familia tua & bonis tuis. Cætera patent ex ſupradictis vſque ibi.

11 *Erat autem ci.* In Hebræo habetur: *In torrente Rohob.*

12 *Poſueruntque.* Hic conſequenter deſcribitur ſpoliorum abuſio: quia illis quę abſtulerãt de domo Michæ, abuſi ſunt ad idololatriam exercendam. Et hoc eſt quod dicitur: *Poſueruntque ſibi.* Per hoc intelligũtur alia ad idololatriam pertinentia, quæ ſibi poſuerunt, ſcilicet ad exercendum idololatriam. ideo ſubditur.

13 *Et Ionathã.* Iſte ẽ Leuites quẽ adduxerũt d̃ domo Michę.

14 *Ac filios eius ſacerdotis.* prædictorum idolorum.

15 *Vſque ad di. cap. ſuæ.* quæ facta eſt per Salmanaſar regem Aſſyriorum, ut habetur 4. Reg. 17. Et ſecundum hanc expoſitionem *ly captiuitatis ſuæ*, refertur ad tribum Dan. Hieron. autem ſuper librum Paral. dicit, quod refertur ad domum domini ideſt vſque ad captionem arcæ per Philiſthæos quę habetur 1. Reg. 4. quia tunc tranſlatum fuit tabernaculum de Silo. Et hoc dictum conſonat literæ ſequenti, cũ dicitur.

16 *Manſitque.* quaſi dicat, non amplius.

C A P.

M O R A L I T E R.

15 *Vſq; ad diem.* ſignificatur quod Antichriſtus per Chriſtũ ſit deijciendus, ſicut dicitur 2. Theſſal. 2. *Quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: & destruet illuſtratione aduentus ſui.*

commen. in Iud. cap. 26.

A a F*Vit quidã vir Leu.* a ⁂ Rupert. Altera fornicatio hic deſcribitur, quæ diuerſis libidinum ludibrijs corpora commaculat: tunc pernicioſior, quando contra naturam Sodomitica debacchatur inſania. Hęc quanta effrenatiõe populũ illũ diſſoluerit acerrimè pſens lectio inſinuat.

* concubinã.

* fornicata apud eum.

L 5. Ant. c. 6.

⁂ Ioſephus. Cùm Leuita vehementer amaret coniugem, & eius pulchritudine victus afficeretur, quãdo ab illa non ſimiliter amabatur, & ille propterea paſſiones amoris eiꝰ potius vereret, lites frequẽter inter eos eueniebãt. Ad vltimũ verò mulier hęc grauata, relinquens virum, abijt ad parẽtes mẽſe quarto. B

† uolẽs loqui ei ad cor Hebræa.

Intro

CAP. XIX.

F Vit quidã 1
vir Leuites
habitãs in
latere mõ
tis Ephraĩ,
qui acce-
pit vxorẽ* de Bethlehẽ Iuda. 2
Quæ * reliquit eũ: & reuerſa
eſt in domũ patris ſui ĩ Beth- 3
lehẽ, mãſitq; apud eum qua-
tuor menſibus. Secutuſq; eſt 4
eã vir ſuus, † volẽs recõciliari
ei, atq; blãdiri, & ſecũ redu-
cere: habẽs in comitatu pue- 5
rũ, & duos aſinos. Quæ ſuſce †
pit eũ, & introduxit in domũ
patris ſui. Quod cum audiſſet
ſocer eius, eũq; vidiſſet, oc-
currit ei lætus, & amplexatus
eſt hominẽ. Manſitq; gener
in domo ſoceri tribus diebꝰ,
comedens cum eo & bibens
familiariter. Die autem quarto † de nocte conſur- 6
gens proficiſci voluit. Quem tenuit ſocer, & ait ad
eum: † Guſta prius puſillum panis, & conforta
ſtomachum, & ſic proficiſceris. Sederuntque ſi-
mul, ac comederunt & biberunt. Dixitque pater
C puellæ ad generum ſuum: Quæſo te, vt hodie hic
maneas, pariterque lætemur. At ille conſurgens
cœpit velle ꝓficiſci. Et nihilominus † obnixè eũ D
ſocer tenuit, & apud ſe fecit manere. Mane autẽ
facto parabat Leuites iter. Cui ſocer rurſum: Ob-
ſecro, inquit vt paululũ cibi capias, & aſſumptis
viribus donec increſcat dies poſtea ꝓficiſcaris.
Comederũt ergo ſimul, ſurrexitq; adoleſcens, vt
pergeret cũ vxore ſua & puero. Cui rurſum lo-
cutus eſt ſocer: Conſidera quòd dies ad occa-
7 ſum decliuior ſit & propinquet ad veſperum. Ma
ne apud me etiam hodie, & duc lætum diem, &
cras proficiſceris, vt vadas in domum tuam. No
luit gener acquieſcere ſermonibus eius, ſed ſta-
tim perrexit & venit † contra Iebus, quæ altero
8 nomine vocabatur Ieruſalem: ducens ſecũ duos
aſinos onuſtos, & concubinam. Iamque aderãt E
iuxta Iebus, & dies mutabatur in noctem. Dixit-
que puer ad dominum ſuum: Veni obſecro, de-
clinemus ad vrbem Iebuſæorum, & maneamus
in ea. Cui rñdit dñs: Non ingrediar oppidũ gẽtis
9 alienæ, quæ non eſt de filijs Iſraël, ſed tranſibo
vſq; Gabaa: & cũ illuc peruenero, manebimus in
ea, aut certè in vrbe Rama. Trãſierũt ergo Iebus,
10 & cœptũ carpebãt iter, occubuitq; eis ſol iuxta
Gabaa quæ eſt in tribu Beniamin, diuerteruntq;
ad eã, vt manerẽt ibi. Quò cũ intraſsẽt, ſedebant
in platea ciuitatis, & nullus eos recipere volebat
hoſpitio. Et ecce apparuit homo ſenex reuertens
de agro, & de opere ſuo veſperi, qui & ipſe de
monte erat Ephraim, & peregrinus habitabat
in Gabaa. Homines autem † regionis illius erant F

† mane.

† puſillum panis, & conforta ſtomachum fulci cor tuũ bucella panis.

† compu... ſocer eu...

† fulcias ... tuum. I...

dare ſe... uſque ... tam ian...

† uel e... ne-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIX.

1 F Vit quidam. *Hic ponitur caſus ſecundus de vxore Leuitæ quæ in ciuitate Gabaa mortua fuit ex nimia libine abutentiũ ipſa. Circa quod ita proceditur: quia primò deſcribitur hic ſceleris perpetratio, ſecundò perpetrantium vaſtatio 20. capit. tertiò vaſtatorum reparatio 21. cap. Prima pars diuiditur in tres, quia primò deſcribitur occaſio peccati. Secundò modus perpetrandi, ibi:* Illis epulantibus. *Tertiò manifeſtatio facti, ibi:* Quam cum eſſet ingreſſus. *Occaſio autem peccati fuit in hoc, quod Leuites vxorem ſuam quæ receſſerat ab eo, reduxit per ciuitatem Gabaa, in qua erant aliqui homines peſſimi & luxurioſi nimis. Circa hoc igitur ſic proceditur, quia primò deſcribitur vxoris reconciliatæ reductio, ibi:* Die autem quarto. *Tertiò in Gabaa hoſpitatio, ibi:* Occubuitque eis ſol. *Circa primum dicitur.*

2 Qui accepit. *Hoc dicitur ad differentiam alterius Bethlehem, quæ eſt in tribu Zabulon, vt ſuprà dictum eſt 17. cap.*

3 Quæ reliquit. *In Heb. habetur.* quę fornicata eſt ſuper eũ, *& ſic in Hebr. videtur tangi cauſa receſſus, vtpote quia propter fornicationem vir eius eiecit eam: uel quia ipſa ignorante uiro receſſit ab eo cum adultero, & poſteà non fuit auſa reuerti ad maritum ſuũ: & ideo iuit ad domum patris ſui.*

4 Secutuſque. *Sicut frequenter contingit, quòd uiri ſcientes uxores ſuas malè egiſſe contra legem thori, adhuc eas tamen reuocant.*

5 Habens in co. *id eſt; ſeruum. Cætera patent in litera.*

6 Die autem quarto de. &c. *Hic conſequenter deſcribitur uxoris reconciliatæ reductio. Et patet litera uſque ibi.*

7 Conſidera, quod dies. *nõ quia eſſet ita prope noctem, ſed quia tranſierat horam Meridionalem, à qua hora incipit ſol declinare à ſua altitudine.*

8 Et venit. *De rationibus horum nominum & aliorum quibus nominata eſt hæc ciuitas ſecundum diuerſa tempora, dictum fuit Gen. 28. Ex hoc autem loco dicunt Hebræi, quod iſta hiſtoria contigit tempore Othoniel ante illam, quæ ſcribitur in principio huius libri de captione* Ieruſalem *per filios Iuda, quia ſubditur hic.*

9 Non ingre. *Ex quo uidetur quod adhuc filij Iuda non ceperant illam ciuitatem. Catholici autem aliqui dicunt, quod contigit ante Othoniel: eò quod in fine huius hiſtoriæ dicitur:* In diebus illis nõ erat rex in Iſrael: *ſic ſuprà dictum eſt de hiſtoria Michæ cap. 17.*

10 Occubuitque. *Hic conſequenter deſcribitur redeuntium hoſpitatio, cùm dicitur:* Occubuitque eis ſol iuxta. *Et ideo non poterant bono modo ultra tranſire.*

11 Et nullus. *Quia boni timebant eos recipere timentes inuaſionẽ domus ſuæ de nocte ab hominibus inſolentibus, qui erant in ciuitate: ſicut & contigit ei qui eos recepit. Mali autem homines vagi & inſolentes non habent hoſpitia ad recipiendum tranſeuntes, nec ipſi libenter declinarent ad eos. Cætera patent vſque ibi.*

ALLEGORICE.

1 *Fuit quidam.* Per hunc Leuitam qui dicitur vir à virtute, poteſt allegoricè Deus ſignificari, de quo dicitur Exo. 15. a. *Dominus quaſi vir pugnator.*

2 *Qui accepit,* id eſt, ſynagogam in datione legis in monte Sinai ſibi coniungens eam.

3 *Quæ reliquit,* Per idololatriam multipliciter fornicando: Vnde in Hebræo habetur hic. *Quæ fornicata eſt ſuper eum.* Et hęc fornicatio per idololatriã patet ex decurſu veteris teſti.

4 *Secutuſq;.* Per quod ſignificatur quod Deus voluit ſibi reconciliare ſynagogã, & ad hoc miſit prophetas, ꝑ ipſos eam reuocans ab idololatria. Iere. 4. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere & ego ſuſcipiam te dicit dñs.* Tandẽ poſt prophetas ipſe venit in propria perſona, ad reconciliãdum ipſam ſibi per fidem & dilectionem. vnde dicit Matth. 15. cap. *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Et qm̃ aliqui de ſynagoga receperunt eum per fidem & dilectionem. ſ. Apoſtoli & alij credẽtes de Iudæa, ideo ſubditur,

† *Quæ ſuſce.* in paucis tamen perſonis reſpectiuè. Moraliter. Autem per virum intelligitur ratio ſecundũ Aug. & per vxorem ſenſualitas, cui rõ dẽt dominari ſicut vir mulieri. Ipſa tñ ſenſualitas recedit ab obedientia rationis illicitæ, delectabilibus ſenſuum inhærendo. Sed tunc ratio debet eſſe diligens, ut ad eius obediẽtiã reducatur. Et quia perſonis ad Deũ reuertentibus fide & dilectione diabolus procurat tribulationes multas & magnas: propter hoc Apoſtolis & alijs credentib. procurauit tribulationes: primò per ſacerdotẽ & ſcribas Iudæorũ, ut patet Act. 8. & 9. & pluribus alijs locis. & poſteà per imperatores Romanorũ, in quibus tribulationibus Apoſtoli & plures alij cum illuſionibus magnis fuerunt mortui, & hoc fuit figuratũ in interfectione prędictæ mulieris cum magna illuſione. Quod autem eius interfectio fuit per terram Iſrael nuntiata, per hoc ſignificatum fuit quòd Apoſtolorum aliorumque ſanctorum martyria debent denuntiari per totam eccleſiam: vt fideles eorum conſtantiã imitentur, & deuotione debita venerentur.

❧ ⁜ a *Introduxitq; eũ in domũ ſuã.* Ioſeph. Senior, & pro cognatione,& eo quod eandẽ poſſiderẽt tribũ, & pp colloquium ad ſuũ duxit hoſpitiũ. Quidã vero iuuenculi Gabaanitarum mulierẽ in platea videntes,& pulchritudinẽ eius ſtupeſcentes, dum apud illum ſenem eam ſucceſſiſſe cognoſcerent, contẽnentes eorum infirmitatẽ & paucitatem, venerunt ad ianuas eius. Et cũ eis ſenior, vt abſcederent, ſupplicaret, & vt nec violentiam inferrent hoſpiti, nec iniuriam, illi petebant, vt data ſibi muliere, a rerum inuaſione recederent. Seniore vero dicente, q̃ & cognata eẽt Leuitis, & per libidinẽ in leges iniquam delinquerent, deficiẽtes circa iuſtitiã, deridebant, minabãturq; ſe eũ interficere, eo q̃ eorũ cõcupiſcẽtiã impediret.

⁜ RVP. Quid hoc auditu turpius, ſceleſtius, crudelius? *Venerunt,* inquit, *filij Belial.i. abſq; iugo & circũdantes domũ ſenis, fores pulſare cœperunt, clamantes. Educ virũ, &c.* Illo obſecrãte, vix abacti ne ſcelus hoc ꝯ naturã oparent in virũ, facta cõmutatione nequiſſima, vxorẽ eius tota nocte abutendo, incredibili libidinis furore vexauerũt.

⁜ Ioſeph. Illi vxorẽ rapiẽtes,& adijciẽtes ꝓ libidine violentiã, p totã noctẽ vſq; ad principiũ diei, in eius corpore ludibria ſunt exercti. Illa vero defecta in his, q̃ euenerãt, ad hoſpitẽ redijt,& ꝯtriſtata, ꝑ verecũdiã ad faciẽ mariti minime p̃ſumebat accedere, deniq; lectulo recũbẽs, aĩam dereliquit. Vir arbitratus mulierẽ ſopore graui detineri, excitare eam tentabat,& conſolari, quaſi à raptoribus, non ſpontanea voluntate ſe præbuiſſet iniurijs paſſam.

⁜ b *Eduxit ad eos concubinam ſuam,&c.* Aug. Concubina interdum pro vxore vſurpatur. Agar enim, & Cethura, & vxores & concubinæ Abraham vocantur. (L. 5. de ciui. cap. 34.)

A filij Iemini Eleuatiſq; oculis vidit ſenex † ſedentem hominem cũ ſar-
cinulis ſuis in platea ciuitatis, & dixit ad eum Vnde venis,& quo va-
dis? Qui reſpondit ei. Profecti ſumus de Bethlehem Iuda,& pergimus
ad locum noſtrum, qui eſt in latere montis Ephraim, vnde ieramus
in Bethlehem. Et nũc vadimus ad domũ Dei, nulluſque ſub tectũ ſuũ 1
nos vult recipere, habẽtes paleas,& fœnũ in aſinorum pabulo, & pa-
nem ac vinũ in meos,& ancillæ tuæ vſus, & pueri, qui mecũ eſt, nulla
re indigemus, niſi hoſpitio. Cui reſpondit ſenex. Pax tecũ ſit. Ego præ
bebo omnia, quæ neceſſaria ſunt, tantum quæſo ne in platea maneas.
a Introduxitq; eum in domũ ſuam,& pabulum aſinis præbuit, ac poſt-
quam lauerũt pedes ſuos, recepit eos in conuiuiũ. Illis † epulantibus,& 2
poſt laborem itineris cibo,& potu reficiẽtibus corpora, venerunt viri
B ciuitatis illius † filij Belial, id eſt, abſque iugo, & circundantes domum 3
ſenis, fores pulſare cœperunt, clamantes ad dominum domus atq; di- 4
centes. † Educ virum, qui ingreſſus eſt domum tuam, vt abutamur eo. 5
Egreſſusq; eſt ad eos ſenex,& ait: Nolite fratres, nolite facere malum
hoc, quia ingreſſus eſt homo hoſpitium meũ, & ceſſate ab † hac ſtul-
titia. Habeo filiam virginẽ,& hic homo habet concubinam, educam 6
eas ad vos, vt humilietis eas,& veſtram libidinem compleatis, tãtum 7
obſecro ne ſcelus hoc contra naturã operemini in virũ. Nolebant ac-
b quieſcere ſermonibus illius. Quod cernens homo eduxit ad eos cõcu-
binam ſuam,& † eis tradidit illudendã. Qua cum tota nocte abuſi eſ- 8
ſent, dimiſerunt eam mane. At mulier recedentibus tenebris, venit ad
oſtium domus, vbi manebat dominus ſuus,& ibi corruit. Mane facto 9
ſurrexit † homo, & aperuit oſtiũ domus, vt cœptam expleret viam,&
ecce cõcubina eius iacebat ante oſtiũ, ſparſis in limine manibus. Cui
ille, putans eam quieſcere loquebatur. Surge,& ambulemus. Qua ni-
hil reſpondente, intelligens, quòd erat mortua tulit eã,& impoſuit aſi
C no, reuerſuſque eſt in domũ ſuam. Quam cum eſſet ingreſſus, arripuit 10
c gladium, & cadauer vxoris cum oſſibus ſuis in duodecim partes ac fru 11
ſta concidens, miſit in omnes terminos Iſrael. Quod cum vidiſſent ſin- 12
guli conclamabant Nũquam res talis facta eſt in Iſrael * ex eo die quo
aſcenderunt patres noſtri de Aegypto vſque in præſens tempus. † Fer-
te ſententiam, & in commune decernite quid facto opus ſit.

† viri impij. † domin⁹ eius. – putans eam quieſcere. * nec viſa.

⁜ c *Cadauer vxoris in duodecĩ partes, ꝯſcid. miſit etc.* Athana. Vxoris corpus in partes diuiſum ad oẽs tribus miſit, vt iniuria nõ ad ſe, ſolũ, ſed ad oẽs æque pertinere crederetur, vtq; vel vicẽ eius dolentes, vindices ſe præberẽt, vel negligentes, ei⁹ ſceleris pudore cõfunderentur. Concitatę igitur vniuerſæ tribus Iſraelis, omnes (quaſi ſinguli id peculiariter paſſi eſſent) ĩ vnum coiere. Debellati ſunt, qui ſcel⁹ perpetrauerant, non enim ad generis cõiunctionẽ, ſed ad facin⁹ reſpexere,& cæ. Sed acerbitates perſecutionum, nunc nobis ab Arrianis illatæ, ita præponderãt vt exigua videatur Leuitæ calamitas præ illis, quæ nunc aduerſus Eccleſiã deſignata ſũt. Tũc enim vna mulier iniuriã paſſa eſt, nunc autẽ vniuerſa Eccleſia iniuria afficitur, & ſacrariũ cõtumelioſe habitũ. Et qđ magis ẽ, pietas ab ĩpietate ꝑſecutionẽ ꝑpetit. Tũc ſingulę trib. ſingulis ptib. mulieris viſis, attonitæ, ꝯſternatæq; ferebant, nũc totius Eccl̃ię mẽbra diuulſa ſũt. Obſecro igit vos, vt ita vr̃os aĩos ꝯmoueat rerũ ĩdignitas, quaſi nos nõ tm̃mõ, ſed ipſi quoq; ĩiuriã accepiſſetis, quo quiſq; vti læſus, opẽ ĩ cõe ꝯferat ne paulatĩ eccl̃iaſtici canões, & Eccl̃ię fides corrũpat. (Epiſ. ad Orth. cum per Arrianos perſecutio fieret.)

❧ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nunc. *hoc eſt in Silo, vbi erat tabernaculum, & arca teſtamenti, quia antequã intraret domum ſuã volebat Deo regratiari de hoc quod direxerat eum in via, & cuſtodierat, vt ex hoc deberent homines inclinari ad ipſos recipiendum.* 2 Illis epu. *Deſcripta peccãdi occaſione. hic conſequenter deſcribitur peccati perpetratio, cum ſubditur.* Venerunt viri,&c. *Quod autem ſequitur.* 3 Id eſt. *nõ eſt in Hebræo. ſed eſt interpretatio huius dictionis Belial. quia tales homines ſunt ſine diſciplina, & timore Dei.* 4 Fores pulſare cępe runt clama. *cum tamen ſecundum dictamen rationis rectæ peregrini in hoſpitio debeant eſſe ſecuri.* 5 Educ virum, qui ingreſ.&c. vt ab eo. *concubitu Sodomitico, vt communiter dicunt expoſitores. Ioſephus autem dicit, quod non quærebant, niſi mulierem, ſed ſic loquebantur, vt inclinarent dominum domus, & maritum mulieris ad tradendum eam. Vnde, & in fine intentabant viro mortem, niſi traderet eis vxorem ſuam, ſecundum quod allegat cap. ſeq. dicens.* Volentes me occidere,&c. *Et hoc videtur ex hoc; quod tradita eis vxore fuerunt contenti, vt habetur infra.* 6 Habeo filiam. *Dicunt aliqui quod non peccauit offerendo eis filiam ſuam, ad euitandum maius malum, ſ. peccatum contra naturã, quod ipſi prætendebant ad iniuriã hoſpitum ſuorũ. Sed hoc non eſt verũ, quia nullus debet conſentire ĩ hoc qđ eſt peccatũ, maxime mortale de genere, vt euitet in alio maius peccatũ, put declaratũ fuit diffuſe Gen. 19. de Lot, q in caſu cõſimili noluit tradere filias ſuas uirgines.* 7 Et hic. *i. uxorẽ, q̃ ſic nominatur à cõcubitu. Et ſimilis modus loquendi habetur 2. Reg. 16. ubi Achitophel dixit ad Abſalõ:* Ingredere ad concubinas patris tui. *q̃ tñ erãt uxores Dauid, non. n. habebat cõcubinas ad exercendũ adulteriũ.* 8 Qua cũ tota no. abuſi, &c. *quia non erat eorũ uxor. & iõ talis concubitus erat abuſus, uel quia utebantur ea concubitu innaturali.* 9 Et ibi cor. *Tũ quia erat nimis afflicta, tum etiam ex uerecũdia.* 10 Quam cum eſſet ingreſſus. *Hic deſcribitur facti diuulgatio cũ dicitur.* 11 Arripuit gladium,&c. *Erãt. n. 12. tribus p̃ter tribũ Leui. Trib. aũt Manaſſe erat diuiſa in duas partes, quarum una erat ultra Iordanẽ, alia citra, & ſic ꝓ illa tribu fecerit duas partes aliter non fuiſſet notificatum factum ſufficienter, pro tribu uero Beniamin non fecerit aliquam partem, quia nũtios per quos miſiſſet, occidiſſent neque pro tribu Leui, quia erat diſperſa per omnes tribus, & ideo denuntiato facto alijs tribubus ſufficienter erat denũtiatum tribui Leui.* 12 Miſit in omnes terminos Iſrael. *ſ. per nuntios, qui factum, & modum faciendi populo explicabant. Cætera patent.*

CAP. XX.

A Egreſſi itaq.&c. ✻ Ioſeph. Miſerunt filij Iſrael ad Gabaonitas accuſãtes iuuenes de muliere, & eos dari ad ſupplicia depoſcentes, q legitime ñ egiſſent, vt p oĩbus illi poti⁹ morerentur. Illi vero nec iuuenes tradiderunt, & crudele iudicauerunt, timore belli alienis obedire præceptis, in nullo ſe putantes eſſe minores armis, neque multitudine, nec bellandi præſumptione. Erant enim nimis inſtructi, & ſuper alias tribus induſtrij, & indignati ſũt e diuerſo tanquam compreſſuri violentiam facientes.

lib.5.antiq. cap.6.

† Iſrael.

B

✻ RVPERT. Tota tribus Beniamin ſceleris eiuſdem maculam communem ſibi fuiſſe atrociter profeſſa eſt, cum noluerunt fratrum ſuorum audire mandatum, ſed conuenerunt, vt illis ferrent auxilium. Sequitur.

† per ſortem Com. in Iudi. cap 26.

† fœditate.

† Quod malũ eſt hoc, quod factum eſt inter vos.

a Conſuluerunt. G R E G. Qui ſemetipſum nõ iudicat, quid in alio recte iudicet ignorat, & ſi nouit fortaſſe per auditum, quod recte iudicare debeat, recte tamen iudicare aliena merita non valet, cũi conſcientia propriæ innocentiæ nullam iudicij regulam præbet. Hinc eſt, quod cum tribus Beniamin in carnis ſcelere fuiſſet obrupta collectus omnis Iſrael iniquitatem vlciſci voluit, ſed tamen ſemel, & iterum in bello proſtratus eſt. Conſulto autem domino ſi ad vlciſcendum ire debuiſſet, iuſtum eſt, vt iret. Qui iuxta imperium diuinæ vocis perrexit, ſemel, & ſecundo perdidit, & tunc demum peccatricem tribum valde feriens, pene funditus extinxit. Quid eſt ergo, quod vltione ſceleris inflammatur, & prius ille proſternitur, niſi quod prius ipſi purgandi ſunt per quos aliorum culpæ feriuntur, vt ipſi iam mundi per vltionem veniant, qui aliorum vitia corrigere feſtinant? vnde. *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat.* Ad aliena quippe peccata punienda ibant, & ſua relinquebant. Reuocentur igitur intus ad conſciētiam, vt prius propria peccata corrigant, & tunc ☞ aliena

† ſocii. lib.14 Moral. cap.13.

C

3.q.7.in 6.

D

* quæ

† aff.

E

† fecer minat & fo in Iii

Ioan 8.

† Se CE.

† Vi ius

F

† Bel.

CAP. XX.

a Egreſſi itaque ſunt omnes filij Iſrael, & pariter 1
congregati, quaſi vir vnus de Dan vſque Berſa- 2
bee, & terra Galaad ad Dominum in Maſpha, 3
omneſque anguli populorum, & cũctæ tribus 4 5
Iſrael in eccleſiam populi Dei cõuenerunt qua 6
dringenta milia peditum pugnatorum. Nec
latuit filios Beniamin, quòd aſcendiſſent filij Iſ
rael in Maſpha. Interrogatuſque Leuita maritus mulieris interfectę 7
quomodo tantum ſcelus perpetratũ eſſet, reſpondit: Veni in Gabaa 8
* Beniamin cum vxore mea, illucque diuerti. Et ecce homines ciuita
tis illius circundederunt nocte domum in qua manebam volentes 9
me occidere, & vxorem meam incredibili furore libidinis † vexan-
tes, denique mortua eſt. Quam arreptam in fruſta cõcidi, miſiq; par
tes in omnes terminos poſſeſſionis † veſtræ, quia † nunquam tantum 10
nefas, & tam grande piaculum factum eſt in Iſrael. Adeſtis oẽs filij
Iſrael, decernite quid facere debeatis. Stãſque omnis populus, & qua- 11 12
ſi vnius hominis ſermone reſpondit: Non recedemus in tabernacu- 13
la noſtra, nec ſuam quiſquam intrabit domum, ſed hoc cõtra Gabaa
† in cõe faciamus. Decem viri eligantur è centum ex omnib. tribubus
Iſrael, & centum de mille, & mille de decẽ milibus, vt comportẽt ex-
ercitui cibaria, vt poſſimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & red-
dere ei pro ſcelere, quod meretur. Conuenitque vniuerſus Iſrael ad
ciuitatem quaſi homo vnus, † eadẽ mente, vnoque cõſilio, & miſerũt 14
nuntios ad omnẽ tribum Beniamin q dicerent: † Cur tantum nefas ĩ 15
vobis repertum eſt? Tradite homines de Gabaa, q hoc flagitium per- 16
petrarunt, vt moriantur, & auferatur malum de Iſrael. Qui noluerunt 17
fratrum ſuorum filiorum Iſrael audire mandatum, ſed ex cunctis vrbi
bus, quæ ſortis ſuæ erant conuenerunt in Gabaa, vt illis ferrent auxi- 18
lium, & contra vniuerſum populum Iſrael dimicarent. Inuẽtiq; ſunt
viginti † quinque milia de Beniamin educentium gladium, præter
habitatores Gabaa, qui ſeptingenti erant viri fortiſſimi, † ita ſiniſtrá
vt dextera præliantes, & ſic fundis lapides ad certum iactantes, vt ca- 19
pillum quoque poſſent percutere, & nequaquam in alteram partem
ictus lapidis deferretur. Virorum quoque Iſrael abſq; filijs Beniamin 20
inuenta ſunt quadringenta milia educẽtiũ gladios, & paratorũ ad pu
a gnã. † Qui ſurgentes venerũt in † domũ Dei, hoc eſt in Silo, conſulue-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

Egreſſi itaque. *Hic conſequenter deſcribitur peccantium vaſtatio, vbi primo facti veritas diſquiritur. ſecundo iuſtitiæ æquitas requiritur, ibi:* Et miſerunt. *tertio iniquitas defenditur, ibi.* Qui noluerunt. *quarto iuſte inuaditur, ibi.* Virorum quoq; Iſrael. *Circa primum dicitur.* Egreſſi itaque ſunt omnes. *Sequitur.*
2 De Dan. *Hic exprimitur longitudo terræ Iſrael, quia ciuitas Dan eſt in termino eius Aquilonari, & Berſabee in termino Auſtrali.*
3 Et terra Galaad. *In hoc exprimitur latitudo, quæ incipit à terra Galaad, quæ eſt vltra Iordanem, & protenditur uſque ad mare mediterraneum.* 4 Omnes anguli. *Hebræi dicunt, Domini populorum. i. capitanei in tribubus, & in familijs.* 5 Et cunctæ tribus. *excepta tamen tribu Beniamin.* 6 In eccleſiam. *i. congregationẽ. Tũc enim nõ fuerunt cõgregati in Silo, ubi erat domus Dei, ſed in Maſpha.*
7 Interrogatuſque. *quia nõ dñt procedi ad punitionẽ tanti facti abſque diſquiſitione diligenti.* 8 Reſpondit veni. *modo expreſſo cap. præced.* 9 Volentes me occidere, *niſi eis traderem vxorẽ meam, ſecundũ dictum Ioſephi: Vel:* Volentes me occidere. *affligẽdo me carnali cõcubitu, & nefario, ſecũdũ dictũ aliorũ.* 10 Nunquam tantum nefas, & tã grande piaculũ factũ eſt in Iſrael. *Piaculũ dicitur à pio pias, quod ſignificat purgare. Vnde dicit piaculũ, quaſi factũ nullo modo abſque purgatione penæ tranſeundũ. Sciendum tñ, quod Leuita non ſolum factum retulit, ſed etiam teſtibus probauit. ſ. per ſeruũ quem habebat in comitiua, & per ſenẽ, q receperat eos hoſpitio, & familiã eius, aliter nõ eßet procedendũ contra filios Beniamin ad bellũ ad dictum vnius hominis.* 11 Stanſq; omnis. *Ex admiratione facti.* 12 Quaſi vnius hominis ſermone. *i. concorditer, & ſine retractione; & dilatione. ideo ſubditur.* 13 Non recedemus in tabernacula noſtra, &c. *Cætera patent in litera.*
14 Et miſerunt. *Hic conſequenter iuſtitiæ æquitas requiritur, unde licet, ut actores ſceleris tradantur, cum dicitur.* 15 Cur tantum nefas in vobis repertum. *quaſi dicerent, nullo modo debetis ſuſtinere actores tanti mali. ideo ſubditur.* 16 Tradite ho. &c. Et auf. ma. de Iſ. *qa experimẽto didicerãt, q p flagitio unius, uel paucorum infortuniũ ueniebat ſup totũ populũ, ſicut dictum fuit Ioſ. 7. de peccato Achæ.* 17. Qui nolue. *Hic conſequenter iniquitas proterue defenditur, quod notatur cũ ſubditur.* 18 Conue. in Gabaa, &c. Inuen. ſunt vi. quinq. &c. *In Hebræo habetur Vigintiſex milia. Et uidetur hic litera noſtra corrupta p aliquos correctores, q ex hoc, quod infra eo. c. connumerantur uiri de Beniamin, qui ceciderunt in plio, inueniuntur tñ uigintiquinque milia atque ſexcenti uiri, qui fugerunt, propter, quod ab iſto numero ſubtraxerunt mille ex ignorantia Hebraicæ ueritatis.* 19 Et ſic fundis, lapi. &c. *Locutio eſt hyperbolica ad exprimẽdã excellẽtiã artis fundibulariæ in ipſis. Sicut aliqñ dicitur. Tota ciuitas currit ad tale ſpectaculum, cũ tamen aliquãdo maior pars remaneat.* 20 Virorũ quoque Iſrael, abſque filijs Benia. *Hic conſequenter contumacia iuſte inuaditur per bellum aper-* ✻ *tum*

MORALITER.

1 *Egreſſi ſunt, &c.* Ad puniendum tã nefariũ peccatum in morte vxoris Leuitæ nequiter ppetratũ. aduertendũ tamen quod licet haberent bellum iuſtũ contra filios Beniamin: tamen

A aliena reprehendant. Vnde neceſſe eſt,vt dũ cõtra nos vltio diuina ceſſat ipſa cõſcientia ſe reprehẽdat, & ad lamẽta pœnitentiæ cõtra ſemetipſam erigat ſe,nec cõtra bonos elata, & ſibi humilis,ſed cõtra ſe rigida,bonis vero omnibus ſit ſubmiſſa.

※ RVPERTVS. Sed,& cũctum Iſrael, qui congregatus fuerat, reddere Beniamitis ꝓ ſcelere,quod merebantur,indubitabilis diuini oraculi iuſtitia, ſceleris eiuſdem coarguiſſe videt. Conſultus enim Dominus de principe certaminis,reſpondit: Iudas. Attamen Beniamitæ occiderunt, B de Iſraelitis ipſo die viginti duo milia virorum, &c. Cur enim vindicibus tanti ſceleris victoria tam ſera, tamque luctuoſa prouenit; niſi quia in quo alios impugnabant, ſeipſos accuſabant? Igitur fornicationis animæ,& corporis populum Iſrael preſens locus vehementer accuſat, ad hoc valẽs,vt, quemadmodum ait
R 1.3. Apoſto. *Omne os obſtruatur,& non magis Iudæus, quam Græcus, de iuſtitia coram Deo glorietur.*
n. lib. ※ PROCOP. Hic de duabus rebus maximis erudiuntur homines. Primum,ne peccata exemplo Beniamitarum C approbent. Deinde,ne in puniendis peccatoribus, ſæuiores ſeſe præbeant. Idcirco enĩ Beniamitæ grauiorem videntur dediſſe pœnam, quòd vltra

runtque Deum, atque dixerũt: Quis erit in exer
citu noſtro princeps certaminis cõtra filios Be
niamin? Quibus reſpõdit dominus: Iudas ſit 1
dux veſter. Statimque filij Iſrael ſurgẽtes mane
caſtrametati ſunt iuxta Gabaa, & inde procedẽ
tes ad pugnam cõtra Beniamin, vrbem oppu-
gnare cœperũt. Egreſſique filij Beniamin de
Gabaa, occiderũt de filijs Iſrael die illo vigin-
ti duo milia virorum. Rurſum filij Iſrael, † & 2
fortitudine,& numero cõfidentes,in eodem lo
co in quo prius certauerãt aciem direxerunt,
ita tamẽ,vt prius aſcenderent, & flerent coram
domino vſque ad noctem, cõſulerentque eum
& dicerẽt: Debeo vltra procedere ad dimican-
dum contra filios Beniamin fratres meos, an
non? Quibus ille reſpondit. Aſcendit ad eos,&
inite certamen. Cumque filij Iſrael altera die
cõtra filios Beniamin ad prælium proceſſiſſent,
eruperũt filij Beniamin de portis Gabaa,& oc-
currentes eis, tanta in illos cæde bacchati ſunt,
vt decem, & octo milia virorum educentium
a gladium proſternerẽt. Quãobrem omnes filij 3
Iſrael venerũt in † domum Dei, & ſedentes fle- 4
bãt coram domino. Ieiunauerũtq; die illo vſq;
ad veſperã,& obtulerũt ei holocauſta atque pa-
cificas victimas, & ſuper ſtatu ſuo ĩterrogaue-
rũt. Eo tẽpore ibi erat arca fœderis domini,& 5
Phinees filius Eleazari filij Aarõ † præpoſitus do 6
mus. Conſuluerunt igitur dominũ atq; dixerũt. 7
Exire vltra debemus ad pugnam contra filios †

D tra peccatum ſuum tot Iſraelitarum iniuſte quidem, quãuis apud Deum iuſte,occiderunt.

※ HEBRAEI. Propter idolũ Michæ, quod grauius erat eo peccato, quod Gabaonitæ commiſerunt. Iſraelitæ tacuerunt, & non ſtuduerunt illud mox eliminare, ſed plurimos in eius cultura perire permiſerunt, tam pauci Beniamimitæ tantum numerum Iſraelitarum prima, & altera vice percuſſerunt.

※ a *Quamobrem omnes filij Iſrael,etc.* THEODORETVS. E Quoniam ſimilibus vſi erant iniquitatibus, & aliorum quidem videbant libidines,& flagitia,ſua autẽ non aſpiciebant Dicit autem Apoſtolus: *In quo aliũ iudicas, teipſum iudicas, eadem enim facis,qui iudicas*: Et rurſus: *Exiſtimas autem hoc ò homo, qui iudicas alios, qui talia agunt,& facis ea, quod tu effugies iudicium Dei, &c.* (Rom. 2.) Permiſit ergo Deus, vt Iſraelitæ ſemel, & bis ſuperarentur, & multa ex his milia interficerentur. Poſtquam autem vidit eos, (†Bethel.) & diſciplinam accepiſſe, lamentarique, & eiulare, & multas fundere lacrymas, adiuuit eorum animi alacritatẽ, F & ſceleratam tribum perdidit,pręter admodum paucos. Libidinoſis enim adoleſcentibus erãt peiores, qui pro eis pericula adierunt.

(† ſtabat ante eam,ideſt præfectus erat ipſi arcæ fœderis.)

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

tum,vbi primo reprimitur ſuperbia. & ſecundo confunditur cõtumacia,ibi. Quamobrem. *Circa primum ſciẽdum,quod licet filij Iſrael haberent iuſtum bellũ,tamen nimis confidebant in ſua multitudine,et fortitudine. Iõ dominus permiſit eos bis in principio debellari,vt humiliarentur,& ad Deũ recurrerent,magis confidentes de virtute diuina, quam de ſua. Hebræi aũt dicunt,quòd iſtud contigit eis, eo quod negligentes erant de punitione idololatriæ in domo Michæ, & in tribu filiorum Dan,quod quidem factum contigerat immediate ante iſtud,vt dicunt Hebræi,& fuerat notorium, propter quod filij Iſrael tenebantur illud corrigere,quia fuit,ita graue,& grauius iſto. Sicut,& cõitas populi Iſrael voluit ire ad prelium contra Ruben,& Gad,& dimidiã tribum Manaſſe, eo quod credebant eos ædificaſſe altare ſacrilegum, vt habetur* Ioſue 22.c. *Satis conuenienter poteſt dici, quod vtrumque dictorum fuit in cauſa debellationis populi Iſrael per filios Beniamin in principio,vt ſic peccatum primum prius puniretur,quam ſecundũ. His dictis veniamus ad literam, quæ patet vſque ibi.*

1 Iudas ſit dux veſter, *ideſt tribus Iuda ſit principalis,& prima, & ille,qui eſt capitaneus in illa tribu ſit dux exercitus.*

2 Rurſum filij Iſrael,& fortitudine,& numero cõ. *Ex quo patet,quod ſupra dictum eſt,quod nimis præſumebant de ſeipſis ratione multitudinis,& fortitudinis. Cætera patent in litera.*

3 Quamobrem. *Hic conſequenter confunditur contumacia,vbi primo deſcribitur filiorum* Iſrael *humiliatio. & ſecundo filiorum Beniamin confutatio,ibi.* Poſueruntq; *Circa primum dicitur.* Quam obrem, *ideſt propter caſum ſuorum præcedentem.*

4 Omnes filij Iſrael venerunt,&c. *Vtrum autem venerũt in Silo,vel vtrum domus Dei hic vocetur arca teſtamenti, & tabernaculum,quæ aliquando portabantur ad exercitum, vt habetur* 1.Reg.4. *cap.non habetur expreſſe. veruntamen ſatis videtur, quod conuenerunt in Silo,quia ciuitas Gabaa, quam oppugnabant, non eſt longe à Silo,ſed ſatis prope,ita quod poterant illuc ſatis conuenienter accedere abſque arcę, & tabernaculi tranſlatione.*

5 Eo tempore ibi erat arca domini. *Quod aũt ſubditur.* In Silo *non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur,quia arca non fuit tranſportata ad exercitũ. veruntamen vbicunque erat arca cũ qua transferebatur tabernaculum, & altare holocauſtorum,poterat ibi ſacrificium fieri.*

6 Et Phinees filius Eleazari filii Aaron præpoſitus domus. *ideſt,ſummus ſacerdos.*

7 Conſuluerunt igitur dominum atque dixerunt. *per ipſum Phinees. Cætera patent.*

※ Poſuerunt

MORALITER.

tamen antequam haberent victoriã bis fuerunt ab eis debellati, qđ ſecundũ Hebræos contigit propter idolum Michæ, qđ in tribu Dan colebatur publice, & hoc erat populo Iſrael notorium,& ſic tenebantur punire,ſicut pręcipitur Deu.13. propter quod dominus iſtud peccatum,quod erat primum, & cõmunius voluit primo punire per gladios filiorũ Beniamin. Et in hoc documentum habent procedentes ad bellũ iuſtum, vt diligenter conſiderent ne habeant in ſe notabile peccatum per aduerſariorum gladios puniendum.

† *Exire vltra debemus ad pugnam, &c.* Per hoc autẽ,quod fratres vocant illos,quos impugnant, oſtenditur quòd licet vitia ſint punienda,natura tamen eſt diligenda.

MORAL. per hoc bellum filiorum Iſrael contra Beniamin,bellum contra vitia deſignatur, in quo bello tria requiruntur, ſcilicet contritio vera, confeſſio integra,& ſatisfactio perfecta. Confeſſio deſignatur per hoc, quod dicitur: *Iudas ſit dux veſter.* Iudas enim confeſſio,vel confitens interpretatur. Contritio vero,per hoc quod ante congreſſum venerunt coram domino,& fleuerunt. Satisfactio vero per hoc quod dicitur: *Ieiunaueruntque die illo, & obtulerunt holocauſta.* Et ſic habuerunt plenam victoriam, per quam deſignatur plena victoria de peccatis.

A Beniamin fratres noſtros, an quieſcere? Quibus ait Dominus. Aſcendite, Cras enim tradam eos in manus veſtras. Poſueruntque filij Iſrael 1 inſidias per circumitum vrbis Gabaa, & tertia vice, ſicut ſemel, & bis, contra Beniamin exercitum produxerunt. Sed & filij Beniamin audacter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduerſarios longius perſecuti ſunt, ita vt vulnerarent ex eis, ſicut primo die, & ſecundo, & cæderent per duas ſemitas vertentes terga, quarum vna ferebatur in Bethel, & altera in Gabaa, atque proſternerent triginta circiter viros. Putauerunt enim ſolito eos more cædere. Qui fugam arte ſimulantes, inierunt conſilium, vt abſtraherent eos de ciuitate, & quaſi fugientes ad ſupradictas ſemitas perducerent. Omnes itaque filii Iſrael ſurgentes de ſedibus ſuis, tetenderunt aciem in loco, qui vocatur Baalthamar.
B Inſidiæ † quoque, quæ circa vrbem erant, paulatim ſe aperire cœperunt, & ab Occidentali vrbis parte procedere. Sed, & alia decem milia virorum de vniuerſo Iſrael habitatores vrbis ad certamina prouocabant. Ingrauatumque eſt bellum contra filios Beniamin, & non intellexerunt, quòd ex omni parte illis inſtaret interitus † Percuſſitq; eos Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & interfecerunt ex eis in illo die vigintiquinque milia, & centum viros omnes bellatores, & educentes gladium. Filii autem Beniamin cum ſe † inferiores eſſe vidiſſent, cœperunt fugere. quod cernentes filii Iſrael dederunt eis ad fugiendum locum, vt ad præparatas inſidias deuenirent, quas iuxta vrbem poſuerant.
C † qui cum repente de latibulis ſurrexiſſent, & Beniamin terga cædentibus daret, ingreſſi ſunt ciuitatem, & percuſſerunt eam in ore gladii. Signum autem dederant filii Iſrael his quos in inſidiis collocauerant, vt poſtquam

† Iſrael exibãte loco ſuo, ã ſpelũca, vel de cliuo, Gabaa. Et venerunt milia virorum electorum Iſrael cõtra Gabaa, ingrauatũque.

† 3.q.7.c. qui ſine.

† percuti.

† inſidiæ autẽ feſtinantes impetum fecerũt contra Gabaa, protrahentes buccinæ ſonitum, & percuſſerunt.

D vrbem cepiſſent, ignem accenderent, vt aſcendẽte in altum fumo captam vrbem demonſtrarent. Quod cum cernerent filij Iſrael in ipſo certamine poſiti, putauerunt enim filij Beniamin eos fugere, & inſtantius perſequebantur, cæſis de exercitu eorum * triginta viris, & viderunt quaſi columnam fumi de ciuitate conſcendere. Beniamin quoque reſpiciens retro, cum captam cerneret ciuitatem, & flammas in ſublime ferri, * qui prius ſimulauerant fugam, verſa facie fortius reſiſtebant. † Quod cum vidiſſent filij Beniamin, in fugam verſi ſunt, & ad viam deſerti ire cœperunt. Illuc quoque eos aduerſariis perſequentibus. Sed, & hi, qui † vrbem ſuccenderant occurrerunt eis, atque ita factum eſt, vt ex vtraque parte ab hoſtibus cæderentur, nec vlla erat requies morientium. Ceciderunt atque
E proſtrati ſunt ad Orientalem plagam vrbis Gabaa. Fuerunt autem, qui in eodem loco interfecti ſunt decem, & octo milia virorum, omnes robuſtiſſimi pugnatores. Quod cum vidiſſent, qui remanſerant de Beniamin, fugerunt in ſolitudinem, & pergebant ad petram, cuius vocabulum eſt Remmon. † In illa quoque fuga palantes, & in diuerſa tendentes, occiderunt quinque milia viros. Et cum vltra tenderent, perſecuti ſunt eos, * & interfecerunt etiam alia duo milia. Et ſic factum eſt, vt omnes, qui ceciderant de Beniamin in diuerſis locis, eſſent vigintiquinque milia
2 † pugnatores ad bella promptiſſimi. † Remanſerunt itaque de omni numero Beniamin, qui euadere potuerunt, & fugere in ſolitudinem ſexcenti viri, ſederuntque in petra Remmon menſibus
3 quatuor. Regreſſi autem filii Iſrael, * omnes reliquias ciuitatis à viris vſque ad iumenta gladio per-
F cuſſerunt, cunctaſque vrbes, & viculos Beniamin vorax flamma conſumpſit.

* fere. * Iſrae. † Videntes ... † de ... * viſque ... * deho ... † for ... † Re ... * ad ... nian

NICOLAVS DE LYRA.

1 Poſuerunt filij Iſrael inſidias per circumitum, &c. *Hic cõſequenter deſcribitur filiorum Beniamin confutatio. Iuſtum enim erat quod eorum cõtumacia puniretur. Et quia litera videtur intricata, eo quod ſecundum modum loquendi Hebraicum idem pluries aliquibus interpoſitis replicatur: Ad intellectum ipſius. ſciendũ, quod exercitus filiorũ Iſrael fuit in tres partes diuiſus, inæquales tamẽ. Vna pars fuit poſita retro ciuitatem in inſidiis, vt cum filii Beniamin ciuitatẽ exirent, ipſi intrarẽt, & cõburerent ciuitatẽ, atque occurrerent filiis Beniamin, ſi de bello uellent refugere ad ciuitatẽ. Alia pars in qua erãt decẽ milia bellatorũ, ante ciuitatẽ prouocabãt filios Beniamin ad bellũ, & cum filii Beniamin exiſſent contra eos inceperunt fugere uerſus duas ſemitas, vt ſic filii Beniamin eos inſequentes, à ciuitate ſe aliquãtulũ elongarent, & ſic daretur in inſidiis latentibus ſpatium intrandi ciuitatem, & comburendi, & cum hoc filii Beniamin inciderent in tertiã partẽ filiorum Iſrael, in qua erat multitudo exercitus, quæ erat iuxta duas ſemitas prædictas, & ſic factum eſt. Et per talẽ modũ fuerunt debellati filij Beniamin, & fere omnes trucidati. quia erant inter aduerſarios incluſi. His dictis, patet litera ſatis longa vſque ibi.*

2 Remanſerunt. *Secundum autem Hebraicam veritatem de filijs Beniamin erant 25. milia, & cum hoc ſexcenti viri de ciuitate Gabaa vt ſup. dictũ eſt, & ſic deficiunt mille, & ſexcenti viri. Et de iſtis dñt Hebræi, quod refugerunt ad ciuitates alias de ſorte Beniamin vnde venerant in Gabaa, vt ſupra habitum eſt. Homines enim fugiẽtes de prælio fugiunt ad diuerſa loca, ſecundum quod melius poſſunt, & in illis ciuitatibus fuerunt interfecti cum mulieribus, & animalibus, & hoc videtur per hoc, quod ſubditur.*

3 Regreſſi. *poſt victoriam in campo habitam. Cætera patent.*

CAP.

CAPVT XXI.

A

2 IVraucrunt quoq; etc. ✠ Ioſephus. Iſraelitę iuſiurā dum fecerunt, nullam ſuarum viro Beniamitæ dare nuptijs filiam, ſed armari contra eos & ampli⁹ eis, quam aduerſus Chananęos exiſtere, quos hebrei ſępius expugnaſſent, &c. Poſt hęc ꝑ calamitate Beniamin pęnitentia ducti ſunt, & ſuper hoc ieiunare propoſuerunt, licet iuſta paſſi eſſent, eo quod in legem peccauerint. Tunc ſexcentos viros, qui fugerant, euocauere legationibus, ſuadentes eis, vt patienter ferrent, & ad illorum cœtū concurrerent, (B) dicebantq;. Simul cedimus vobis terram, quantamcunque tollere potueritis. Illi verò obedientes, vocantibus, aduenerunt, &c.

✠ Athanaſius. Fuerunt iudices Iſraelis numero tredecim. Anni vero illorum fuerunt quadringēti, & vndecī.

CAPVT XXI.

D

IVrauerunt quoq; filij Iſrael in Maſpha, & dixe- 1
rūt: Nullus noſtrum dabit filijs Beniamin de fi-
liab. ſuis vxorem. Veneruntq; omnes † ad do-
mum Dei in Silo, & in cōſpectu eius ſedentes
vſque ad veſperā leuauerūt vocem, & magno
vlulatu cœperunt flere dicētes: Quare domine
Deus Iſrael, factum eſt hoc malum in † populo
tuo, vt hodie vna trib. auferreẽ ex nobis? Altera 2
aūt die diluculo cōſurgentes extruxerunt altare, obtulerūtq; ibi holo- 3
cauſta, & pacificas victimas, & dixerunt: Quis nō aſcēdit in exercitum 4
dñi, de vniuerſis tribubus Iſrael? Grandi enim iuramento ſe conſtrin- 5
xerant cum eſſent in Maſpha interfici eos, qui defuiſſent, ductique pœ-
nitentia filij Iſrael ſuper fratre ſuo Beniamin, cœperunt dicere: Abla-
ta eſt tribus vna de Iſrael. Vnde vxores accipient *? Omnes enim † in
commune iurauimus, non daturos nos his filias noſtras. Idcirco dixe- 6
runt: Quis eſt de vniuerſis tribubus Iſrael, qui non aſcendit ad Domi 7
num in Maſpha? Et ecce inuenti ſunt habitatores Iabes Galaad in il- 8
lo exercitu non fuiſſe. Eo quoque tempore † cum eſſent in Silo nullus 9
ex eis ibi repertus eſt. Miſerunt itaque † decem milia viros robuſtiſſi- 10
mos, & præceperunt eis: Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in 11
ore gladij, tam vxores, quam paruulos eorum, & hoc erit, quod ob- 12
ſeruare debebitis. Omne generis maſculini, & mulieres, quæ cognouerunt viros, interficite;
virgines autem reſeruate. Inuentęque ſunt de Iabes Galaad quadringentæ virgines, quæ ne- 13
ſcierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad caſtra in Silo in terram Chanaan. Miſeruntque 14

E

F

† In Bethel.
† Iſrael.
* qui remanſerunt.
† per dominū.
† numeratus eſt populus, & nullus ex habitatoribus Iabes Galaad.
† duodecim.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XXI.

1 IVrauerunt quoque. Hic conſequenter deſcribit tribus Beniamin diſſipatæ reparatio. Circa, quam primo deſcribitur effectus compaſſionis, ſecundò effectus reparationis, ibi. *Idcirco dixerunt.* Circa primū ꝑponitur motiuū compaſſionis cum dr̄. *Iurauerunt quoque.* Hoc iurauerūt ante bellū. Et quia illi, qui euaſerant, non poterant accipere vxores alienigenas, cum eſſet lege diuina prohibitū, ideo non videbatur via qualiter tribus Beniamin reparari poſſet per generationem, quia omnes mulieres tribus Beniamin fuerant interfectæ, quod ſatis miſerabile videbatur, quod vna trib. tota de populo Iſrael deleretur, maxime cum hoc dominus nō præcepiſſet, ſed tantum dixiſſet. *Cras tradam eos in manus ueſtras,* vt habetur cap. præcedenti, ideo ſubditur.

2 *Extruxerunt altare.* Quia forte illud, qđ erat ibi prius, erat diſſipatū, vel forte, quia arcā tranſportauerant ad exercitū, & reportatio ad locū ſuū, & ſituatio vocatur hic extructio.

3 *Obtuleruntque ibi holocauſta.* Pro gratiarum actione de victoria habita, licet compaterētur tribui Beniamin ſic diſſipatę.

4 *Et dixerunt. Quis non aſcendit.* Cui⁹ cā ſubditur cum dicitur.

5 *Grandi enim iuramento ſe conſtrixerant, etc.* Eo quod bellum ꝯ filios Beniamin pertinebat ad totam cōmunitatem populi, cui ſufficiēter fuerat nūtiatū ſcel⁹ eorū, vt patet ꝑ ꝓdicta.

6 *Idcirco dixerunt.* Hic conſequenter deſcribitur tribus Bemin reparatio ſtudioſa, & primo per mulieres eis datas. ſecundo per mulieres ab eis acceptas, ibi. *Dixeruntque maiores natu, &c.* Circa primum dicitur.

7 *Quis eſt de vniuerſis tribubus, &c.* Hoc aūt quæſierunt dupli ci de cauſa. Vna vt occiderent rōne iā dicta. Scđa, vt virgines ibi repertæ filijs Beniamin, q̄ de bello euaſerant, dārēt.

8 *Et ecce inuenti ſunt habi.* Et modus huius inuentionis ſubditur cum dicitur.

9 *Eo quoque tempore.* ſcilicet filij Iſrael redeuntes de pręlio, vt gratias agerent domino, vt prædictum eſt.

10 *Nullus ex eis.* ſcilicet de habitatoribus Galaad.

11 *Ibi repertus.* Et per hoc ſcitum fuit, quod non fuerant in prælio, quia rediſſent in Silo ad reddendum gratias cum alijs. ideo ſequitur punitio eorum, cum dicitur.

12 *Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad in orę gla. &c.* In deteſtationem enim ſui criminis, quia ſubtraxerant ſe à negotio totius communitatis, facta eſt tanta punitio.

13 *Inuentæque ſunt de Iabis.* Si autem quæratur qualiter cognoſcebant eas ab alijs? Poteſt dici, ſicut dictum fuit Nume. 31. de virginibus Madianitarum, ſcilicet, quod faciebāt mulieres tranſire ante arcam domini, & ex ſigno ibidem dato cognoſcebant, quæ eſſent virgines, & quæ non.

14 *Miſeruntque nuntios ad fil. Beniamin.* qui ducerent illas virgines.

✠ *Et præ-*

MORALITER.

1 *Iurauerunt quoque filij, &c.* In hoc capitulo conſequenter deſcribitur compaſſio filiorum Iſrael ſuper tribum Beniamin, quam deſtruxerant paucis exceptis, & eorum diligentia ad ipſius reparationem. In hoc autem documentum habēt iudices temporales, & eccleſiaſtici, ſeculares, & religioſi compatiendi punitis per eos, & reparandi defectus, prout poteſt fieri bono modo. Si tamen aliqua perſona ſingularis ſit morte punita, reparatio locum non habet in ea, ſed in illis, qui peiorati ſunt per eam. Nam eius morte territi retrahuntur ab actu peccandi. Si vero communitas morte punita fuerit aliqua ſui parte debent eſſe ſoliciti qualiter in remanentibus reparetur, prout ſecundum Deum fieri poterit. Si autem punitio non ſit fienda per mortem, ſolliciti debent eſſe punientes, ne punitio per ſui duritiam ad deſperationem inducat, nec per ſui lenitatem occaſionem tribuat delinquendi.

GREGOR. Ineſſe bonis rectoribus debet iuſte conſulens miſericordia, & pie ſæuiens diſciplina, ne iuſtitia nimis ſit aſpera, & pietas ſit remiſſa. Per hoc autem, quod filijs Beniamin remanentibus datæ fuerunt virgines ad ſuæ tribus reparationem, ſignificatur, quòd peccatoribus ſufficienter punitis debent dari exhortationes ſanctæ, ob bonorum omiſſorum (prout fieri poteſt) recuperationem.

A nuntios ad filios Beniamin, qui erant in petra
Remmon, & † præceperunt eis, vt eas ſuſcipe-
rent in pace. Veneruntq́; filij Beniamin in il- 1
lo tempore, & datæ ſunt eis vxores de filiabus
Iabes Galaad, alias autẽ non repererunt quas
ſimili modo traderẽt: † vniuerſuſq́; Iſrael val-
de doluit, & egit pœnitudinem ſuper interfe-
ctione vnius tribus ex Iſrael, dixerũtq́; maio- 2
res natu: Quid faciemus reliquis, qui non ac- 3
ceperunt vxores? Omnes in Beniamin fœmi-
næ conciderunt? & magna vobis cura ingẽ-
tiq́; ſtudio prouidendũ eſt, ne vna tribus de-
leatur ex Iſrael. Filias enim noſtras eis dare 4
non poſſumus, conſtricti iuramento, & male
B dictione qua diximus: Maledictus, qui dede-
rit de filiabus ſuis vxorem Beniamin. Cepe-
runtq́; conſilium atque dixerunt. Ecce ſolen-
nitas domini eſt in Silo anniuerſaria, quæ ſita
C eſt ad Septentrionem vrbis Bethel, ad Orien-
talem plagam viæ, quæ de Bethel tẽdit ad Si-
chimam, & ad Meridiem oppidi Lebona. Præ- D
ceperuntque filijs Beniamin, atque dixerunt. Ite
& latitate in vineis. Cumque videritis filias Silo ad
ducendos choros ex more procedere, exite re-
pente de vineis, & rapite ex eis ſinguli vxores
ſingulas, & pergite in terram Beniamin. Cumque
venerint patres earum ac fratres, & aduerſum
vos queri cœperint, atque iurgari, dicemus eis.
5 Miſeremini eorum: Non enim rapuerunt eas
iure bellantium atque victorum, ſed rogantibus
vt acciperent, & non dediſtis, & a veſtra parte pec
catum eſt. Feceruntque filij Beniamin, vt ſibi fue-
rat imperatum, & iuxta numerum ſuum rapuerũt
ſibi de his, quæ ducebant choros vxores ſingulas,
abieruntque in poſſeſſionem ſuam ædificantes vr
bes, & habitantes in eis. Filij quoque Iſrael * reuer-
ſi ſunt per tribus, & familias in tabernacula ſua. *
† In diebus illis non erat rex in Iſrael, ſed vnuſ-
quiſque quod ſibi rectũ videbatur, hoc faciebat.

CAP.

† vocauerunt eos.

† populũque pœnituit ipſius Beniamin, quod feciſſet dominus fracturam in tribub. Iſrael, i. quod domin' occidiſſet vnã tribum ex Iſrael.

† oportet autẽ vt hæreditatẽ habeat, qui ex Beniamin diuiſerunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et præceperunt eis, ut eas ſuſciperent in pace.* In Hebræo habetur: *Præceperunt eis, ut eos ſuſciperent in pace.* Et vtrumque fuit verum, quia pręceptum fuit filijs Beniamin, quod reciperẽt illas virgines in vxores, & virginib. quòd in hoc cõſentirẽt.

2 *Dixeruntque.* Hic cõſequenter deſcribitur reparatio dictæ tribus per mulieres ab eis captas, de conſilio tamen, & voluntate maiorum de Iſrael. Circa quod primo ponitur dictum maiorum, & conſultatio. ſecundo conſultationis denuntiatio, ibi: *Præceperuntque.* Circa primum dicitur: *Dixeruntque maiores natu.* ad quos ſpectabat cura totius populi.

3 *Quid faciemus reliquis.* quia adhuc remanebant 200. viri de Beniamin abſque vxoribus.

4 *Filias, &c. dare non poſ.* Dicitur tamen communiter, quod poterant, quia filij Beniamin non poterant ducere alienigenas vxores, & ſic iuramentum illud videbatur eſſe contra charitatem, quia erat cõtra reparationem vnius tribus, quę reparatio cedebat in bonum communitatis totius populi, & ideo non erat ſeruandum. Veruntamen, quia tunc temporis horridum erat frangere quodcunque iuramentum, iõ habuerunt aliud conſilium, videlicet, quod filij Beniamin non habentes vxores venirent latenter prope locum Silo, & ibi de virginibus ducentibus choros acciperent ſibi ſecũdum numerum ſuum, & fugerẽt in terram Beniamin. Nec maiores natu hoc conſulentes venerunt contra iuramentũ ſuum, quia nullus iurauerat, niſi de proprijs filiab. Similiter nec patres earum, quia non fuerunt in hoc conſilio, nec dederunt eas. Similiter nec Beniamin eas rapientes peccauerunt, quia hoc fecerunt de mandato illorum ad quos ſpectabat cura totius populi, vt dictum eſt, & probabile eſt, quod illæ virgines conſenſerunt in matrimonium antequam cognoſcerentur ab eis, & ex dictis patet litera vſque ibi.

5 *Miſeremini eo. non enim ra. eas iure.* Non propter negationẽ dationis, quia ſic etiam maiores natu hoc allegantes eſſent in conſimili culpa, eo quod ſuas filias illis non dederant, & ſic non haberẽt frontem ſic loquendi. Sed illud peccatum eſt intelligendum, eo quod non cuſtodierant filias ſuas diligenter, ſed permiſerant eas ducere choros per campos, vbi poterant capi. eo enim ipſo, quòd iurauerant non dare eas filiis Beniamin, debebant eas ſic cuſtodire, quod illi non haberent facultatem rapiendi. Sic ergo exponitur hic paſſus ſecundum tranſlationem noſtram. In Hebræo autem habetur ſic. *Miſeremini eorum. Non enim cepimus viro vxorem ſuam in bello, nec vos dediſtis eis.* quaſi tempore culpemini. Quod ſic exponũt Hebręi. *Miſeremini eorum.* vt poſſint reparare tribũ per generationem. *Non enim cepimus viro vxorem ſuam.* ideſt cuilibet viro vxorem ſibi copulandam, in bello contra viros Iabes, ſed deficiunt ducenti. *Nec vos dediſtis eis,* quaſi tẽpore culpemini, i. non poteſt vobis imponi culpa tranſgreſſionis iuramenti ex tẽpore quo acceperunt eas, ſ. poſt tp̃s iuramẽti vr̃i, qa nõ dediſtis eis, nec pl' iurau eritis, ſ. niſi qđ nõ daretis eis. ꝯ qđ nõ feciſtis, qa non ceperũt eas de voluntate veſtra.

CAP.

Libri Iudicum Finis.

A CAPVT I.

Facta eſt. Propter paucitatem ſpiritualium docto rum, quibus iudicãdi datur authoritas, facta eſt fames verbi Dei, quando lex etiam per Iudaicas traditiones corrupta eſt.

* Chaldeus Paraph. Facta eſt fames in terra Iſraelitarũ. Decies autem mundo cœlit⁹ decreta fuit fames, ab ipſius creatione ad Meſſiæ tempora, ad caſtigandos incolas terræ. Inceſſit prima fames, Adamo viuente, terra maledicta in opere eius. Secunda viuente Lamech. Tertia viuente Abrahamo, quando coactus eſt Aegyptum petere. Quarta viuente Iſaac, qui vt ſibi, & familiæ conſuleret, ad Achimelech regem Palæſtinorum ꝑrexit. B Quinta, viuente Iacob, quando rei frumentariæ cauſa, filios in Aegyptum ſemel, & iterum ablegauit. Sexta, viuente Booz, qui cognominatus eſt Abeſſan, iuſtus, Bethlehemita Iudæus. Septima, viuẽte Dauide Iſraelitarum rege. Octaua, viuẽte Elia ꝓpheta. Nona, viuẽte Eliſæo, qñ caput aſini veniјt Samarię octoginta argẽteis, & quarta pars cabi C ſtercoris colũbarũ, quinq;. Decima futura eſt, nõ fames comedendi cibum, aut bibendi aquam, ſed audiendi verbum D diuinæ prophetiæ.

b *Abijtq; homo.* Rab. Chriſtus, ſ. in Bethlehem Iuda natus peregrinationem huius mundi viſitauit, cum vxore ſua, i. eccleſia, & cum duobus liberis, duobus, ſcilicet, ordinibus Prophetarum, & Apoſtolorũ, qui ſanguine Chriſti à peccati ſeruitute ſunt liberati.

Abijt homo. Rab. Quẽ quidam decalogum legis intelligunt, & vxorem eius ſynagogam, & duos filios regalem honorem, & ſacerdotalem, qui non ſolum in gente Iudæorum, ſed, & ꝓſelytorum copulam ſibi acquirebant, ſicut in tempore Dauid, & Salomonis, & aliorum factum eſt.

LIBER RVTH INCIPIT.

CAPVT I.

a b

I N diebus vnius iudicis 1
a Synagogæ.
quando iudices ꝑerãt
a ¶Verbi. b ¶Terrenis.
facta eſt fãmes in terrã. 2
¶Chriſtus. ¶Domus panis.
Abijtq; hõ de Bethle- 3
hẽ Iuda, vt peregrinare
a ¶Regione ſcilicet diaboli, qui eſt princeps huius mundi.
tur ĩ regiõne Moabitide, cũ vxore ſua ac duob⁹
a ¶Deus meus rex hic eſt Chriſtus cui dicitur. Intende voci orationis meæ rex meus, & Deus meus.
c liberis, ipſe vocabatur Elimẽlech, & vxor eius

c *Ipſe vocabatur Elimelech.* L. de tradit. Heb. in 1. Paral.

* HIERONYMVS. Tradunt Hebræi hunc fuiſſe, in cuius tempore ſol ſteterit, ꝓ- E pter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viſo, conuerterentur ad dominum Deum ſuum. Quod quia facere contempſerunt, iccirco fames in- F ualuit, & ille, qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopia, cum vxore, & filijs non ſolum patria pelleretur, ſed etiam in eadem peregrinatione cum filijs moreretur.

☞ IDEM.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. I.

* I *N dicbus.* Hic cõſequenter ponitur tertius caſus ſ. ipſius Ruth. Et diuiditur in quatuor partes, q̃a primo ſcribitur ipſius Ruth conuerſio gratioſa. ſecundo eius conuerſatio virtuoſa. tertio ꝯuentio legalis. quarto copulatio m̃rimõialis. Partes incipiunt in quatuor capitulis huius hiſtoriæ. Prima adhuc in duas. quia primo de ſcribitur cõuerſionis occaſio: ſecũdo ipſa conuerſio, ibi: *Cui dixit Noemi*. Occaſio aũt cõuerſionis Ruth ad Iudaiſmum fuit, eo quod fuit deſponſata filio Elimelech Iudæo peregrinanti in terra Moab. Et ideo primo deſcribitur ipſius Elimelech peregrinatio. ſecundo ipſius Ruth deſponſatio. ibi: *Qui acceperunt*. Circa primum primo deſcribitur tempus peregrinationis huius cum dicitur.

1 *In diebus.* Quis autem hic fuerit, varie dicitur. Dicit enim magiſter in hiſtoriis, & aliqui expoſitores alii, quod iſte iudex fuit Heli: qui cum hoc vſurpauit ſibi ſacerdotium, quia non fuit de Eleazar, ſed de Ithamar. Licet autem iſtud ſm̃ dictum ſit verum quantum ad hoc, quod Heli non fuit de Eleazar, ſed de Ithamar, non tamen videtur verum, quod ſibi vſurpauerit ſacerdotium. quia. 1. Reg. 2. f. dicitur ipſi Heli in perſona domini. *Loquens locutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſque in ſempiternum, &c.* Ex quo videtur, quod illud ſacerdotium habuit ex ordinatione diuina, vt dicitur ibidem plenius. Primum etiam dictum non videtur verum, videlicet, quod peregrinatio Elimelech, quæ hic deſcribitur, contigerit tempore Heli, quia à principio quo incepit iudicare Iſrael vſque ad principiũ regni Dauid fluxerunt tantum octoginta anni prout fuit declaratum ſupra Iudic. 11. cap. In iſto igitur tempore oportuit ſecundum iſtud dictum, quòd peregrinatio Elimelech fuerit, & hic Booz de Ruth Obed genuerit, & Obed Ieſſe, & Ieſſe Dauid, & vita ipſius Dauid vſque ad principium regni ſui. Quod non videtur verum. Primo, quia de iſto tempore fluxerũt vndecim anni ad min⁹ ante natiuitatẽ Obed, videlicet decem anni quibus Noemi manſit in regione Moab, vt habetur in hoc ca. & vnus annus ante natiuitatẽ Obed quia dato, quod Booz ſtatim acceperit Ruth poſt aduentũ eius in Bethlehem, tamen antequam natus fuiſſet de ea Obed tranſiuiſſet annus vndecimus totus, vel ſaltem fere. Itẽ Dauid vixit triginta annis antequam cępit regnare, vt habetur 2. Reg. 4. Itẽ Ieſſe pater Dauid iam erat ſenex quando genuit Dauid, vt videtur, quia habuit ſex filios ante eum, vt habetur 1. Reg. 15. & 1. Paral. 2. & ſic habuit trigintanouem annos ad minus, vt videtur quando genuit Dauid. Hoc etiã patet ex hoc, quod dicitur 1. Regum 17. quod erat ſenex, & grandæuus, etiam emeritæ militiæ, quando Dauid adhuc adoleſcens miſſus fuit ab ipſo ad viſitandum fratres ſuos. Si autem iſti anni ſimul coniungantur, faciunt annos octoginta, & ſic nõ remanet aliquod tempus vitæ ipſius Obed, quouſque poſſet generaſſe ipſum Ieſſe. Poſito etiam cum hoc, quòd Elimelech à primo anno Heli cœpiſſet peregrinari, propter quod non videtur verum, quod hiſtoria Ruth fuerit tempore Heli, ſed ante. Et ideo aliter dicunt Hebræi, & melius, vt videtur, quod iſte iudex fuit Abeſan de quo dictũ fuit Iudic. 12. qui fuit ante Heli quadraginta ſeptem annis, vt patuit ex dictis ſupra Iud. 11. Dicunt etiam Hebręi, quod iſte Abeſan, & Booz eſt idem homo, binomius tamẽ. Oportet tamen dicere ſecundum iſtam viam, quod peregrinatio Elimelech inceperat antequam Booz inciperet iudicare, quia iudicauit populum ſeptem annis tãtum, & Noemi fuit in regione Moab decem annis, vt dicitur infra eod. capi. & Booz accepit Ruth poſt. Veruntamen illa peregrinatio per reditum Noemi fuit terminata ſub Abeſan, qui idem eſt, quod Booz ſecundum Hebræos, ideo dicunt hoc fuiſſe tempore eius, quia res à fine denominatur. Et quia iſta hiſtoria hic ponitur, ad oſtendendum quomodo Dauid rex deſcendit de Booz, vt patet in fine.

2 *Facta eſt fames.* Propter populi peccata.

3 *Abiit homo de Bethlehem.* Cã hui⁹ ꝑegrinationis varie aſſignatur. Dicit. n. Hiero. ſuper 4. cap. Paral. quod tunc temporis ſol ſtetit ꝑ aliqđ ſpatiũ immobilis ad terrẽdũ hoĩes, vt ſic retraherentur ab enormibus peccatis quibus erant inuoluti * quod

---

MORALITER.

* 3 *Abijt homo, & cæter.* Secundum Hebræos iſte fuit valde diues, ſed auarus, propter quod tempore famis exortæ moleſte ferebat petitiones ſuorum conſanguineorum, & conciuium, qui fame coacti recurrebant ad eius auxiliũ, & ideo ad declinandum petitiones eorum, cum vxore ac filijs, & mobilibus bonis abiit in terram Moab. Et quoniam habuit malum motiuum, dominus ibidem puniuit eũ morte propria, & filiorum, & conſumptione bonorum temporalium, propter quod vxor eius Noemi reuerſa in Bethlehem vixit.

A ✻ Idem. Hahalai filius Seſan, ipſe eſt Elimelech pater Maalon, & Chelion. Seſan ideo dicitur filios non habuiſſe, quia iſti abſque filijs mortui ſunt.

Ibid.cap.2. L.de Nom. Heb. ✻ Idem. Elimelech. i. Deus meus rex. Maalon, de feneſtra ſiue à principio, vel conſumatio. Noemi, pulchra. Orpha ceruix eius. Ruth, videns, vel feſtinans, ſiue deficiens.

✻ Ioſeph. Elimelech famem ferre non valens, vxorē, & filios ex ea natos ſumens, migrauit in terram Moabitarum. Cumque ei cuncta bene procederent, filijs Moabitidas dedit vxores.

✻ Chaldæus Paraph. Tranſgreſſi decretum diuini oraculi ſibi duxerant extraneas vxores, & propterea immatura morte obierunt, in terra profana, & relicta eſt Naoumi vidua, & duobus orbata liberis.

B a *Mahalon*. Qui de feneſtra, vel à principio. Hic eſt chorus prophetarum per quos de feneſtra primum fidei lumen in orbem proceſſit, qui etiam veri luminis, ideſt, Chriſti primi prædicatores fuerunt.

b *Chelion*. conſummatio. Hi ſunt Apoſtoli, qui ænigmata ꝓphetarum ad conſummationem pleni intellectus perduxerunt. Hi merito Ephrathæi, & de Bethlehē Iuda orti ſunt qui cęleſti pane ſatiati per prędicationem euangelij fructum prædicationis collegerunt. Ephratheus enim frugifer, Bethlehem domus panis, Iuda confeſſio interpretatur. vnde, *Vos date illis man.* Item. *Euntes prædi.euan.re.Dei.* Et alibi. *Elegi vos de mun. vt eatis, & fru.fa.*

Marc.6.c. Ibid.16.d. Ioan.16.c.

C c *Ruth*. Videns, vel feſtinās, vel deficiens interpretatur, in qua obedientia, & credulitas gentium deſignatur. de quibus dicitur. *Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, & cæt.* Et alibi. *Aethiopia præueniet manus eius*

Pſal.17.g. Pſal.66.g.

eius Deo. Vocabantur ergo duo populi per ſanctos prædicatores ad conſortium fidei, & electorum Dei, vt ex diuerſis gregibus fieret vnum ouile. D

a ¶Ideſt, pulchra. ¶Pulchra. Pulchra es amica mea, &c.

a b Noemi, & duo filij, alter Mahalō, & alter Chelion Ephrathæi de Bethlehem Iudā. Ingreſſiq;

a ¶Iudæam, quæ male vtebatur lege. b ¶In patibulo crucis. vnde Chrs factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem.

regionē Moabitidē morabātur ibi. Et mortuus

a In exilio huius mundi.

eſt Elimelech maritus Noemi, remanſitque

a Eccleſia. b Cum doctoribus. c Quia Apoſtoli duarum plebium ſibi ſociauere conſortium, Iudæorum, ſcilicet, & gentium.

ipſa cum filijs, qui acceperunt vxores Moabi- 1

a Ceruix eius. Hi ſunt fideles de Iudæis, qui robur fidei, & fortitudinem operationis primi perceperunt.

tidas, quarum vna vocabatur Orpha, altera

c Ruth. Manſerūtque ibi decem annis, & ambo

a Apoſtoli, & Prophetæ decalogum implentes.

d mortui ſunt Mahalon videlicet, & Chelion. re-

a ¶In hac peregrinatione poſt aſcenſionem domini. b Eccleſia. c Prophetis, & Apoſtolis quorum caruit præſentia temporali. vel corporali.

manſitq; mulier orbata duobus liberis ac marito. Et ſurrexit, vt in patriam pergeret cū vtraque nuru ſua de regione Moabitide, audierat 2
enim, quòd † reſpexiſſet dominus populum

Vitæ. Mundo.

e ſuum, & dediſſet eis eſcas. Egreſſa itaq; de loco

a Plebe.

peregrinationis ſuæ cum vtraque nuru, & iā in

a Chriſto, vel mandatis eius. b Firmiter.

via reuertendi poſita in terra Iuda, dixit ad eas:
f Ite in domum matris veſtræ, faciat vobiſcum 3
dominus miſericordiā, ſicut feciſtis cum mortuis, & mecum, det vobis inuenire requiem in domibus virorum quos ſortituræ eſtis, & oſculata eſt eas. Quæ eleuata voce flere cœperunt, & 4
dicere. Tecum pergemus ad populum tuum. Quibus illa reſpondit. Reuertimini filiæ meæ,

a Relicta à Chriſto. b In Chriſtum credituros.

g cur venitis mecū? Num vltra habebo filios in 5
vtero meo, vt viros ex me ſperare poſitis. Re-

¶ In obſeruantia legali.

uertimini filię meę, † & abite. Iā enim ſenectute confecta ſum, nec apta vinculo cōiugali. Etiā ſi † poſſem hac nocte cōcipere, & parere filios, † ſi eos expectare velitis donec creſcant, & annos

† Moabitidę. † dicerent mihi eſſe ſpem, & hac nocte eſſet vir mecum.

d *Mortui ſunt*. Poſt perfectionem pij laboris, ſcilicet de exilio huius mundi ad cęleſtia regna migrauerūt, vt expleto mādato decalogi acciperēt denariū beatitudinis.

L.5. ✻ Ioſeph. Noemi amare ferēs, quod ei prouenerat, & deſolationē charorū nō ſuſtinēs filiorū, ꝓpter quos, & de patria ſua videbatʳ egreſſa, rurſus reuertebatʳ ad eā.

✻ Chaldæus. Famis anguſtias ſuſtulerat dominus, & eſcas Iſraeli præbuerat, propter æquitatem, & preces, quas coram domino fundebat Abeſſan Iudex, qui & Booz pius dicitur.

E e *Egreſſa eſt, &c. vtraq;* Studioſe ſatagit eccleſia, vt plebes quas Apoſtoli, et prophetæ tempore ſuo inſtruxerūt, perducat ad vnitatē fidei, & ſocietatem Chriſtianæ religionis, quæ ſcriptura referente didicit, quia iuſtus nō derelinquetur, nec ſemen eius quærens panem, qui de cęlo deſcendit.

f *Ite in domum*. Eccleſia nō indiſcrete agit, nec īdiſcrete quēquam recipit. vnde. *Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus, ſi ex Deo ſunt.* Poſſunt hæc ſynagogæ conueni re, quæ retrahit ad fidē Chriſti venientes, & maxime illud, vt ſeparata à veritate infirmam ſe cognoſcat effœtandi. *Reuertimini filiæ meæ.*

F g *Num vltra*. RAB. Vox ſynagogæ veritatem cōfitētis & ſuperuenientē culpā non tacentis, q̄ à viro, id eſt, Dauid relicta, & à filijs, id eſt, regibus, & principibus priuata ſterilem ſe eſſe, & infirmā ad cōcipiendum filios Deo confitetur poſt aduentum Chriſti.

Eleua

NICOLAVS DE LYRA.

✻ quod non fecerunt, propter quod tanta fames facta eſt in terra illa, quod Elimelech, qui erat de nobiliorib. & potētiorib. ciuitatis Bethlehem, fuit coactus ire ad terram extraneam ad quærendum victum ſuum. Hebræi autem dicunt, quod ꝑꝑ famem in illa terra accidētem multi pauperes recurrerunt ad Elimelech, quia erat diues, & potens, & propter auaritiā ſuam durum erat ei dare, propter quod ad cuius tandū importunitatē illorū exiuit de terra Iſrael cū bonis mobilibꝰ, quæ habebat, & quia ex mala cā exiuit, ibidē mortuus fuit cū filijs ſuis, & depaupatus eſt. Cętera patēt in lite.

1 *Qui acceperunt*. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ruth deſponſatio. Dñt aūt Hebrei, & ēt aliqui catholici, quod iſta Ruth fuit filia Eglon regis Moab. Sed hoc vr̄ falſum, quia à tp̄e Aod, qui interfecit Eglon, vt habetur Iudic.3. fluxerunt anni ducenti 32. vſque ad Abeſan, vt declaratum fuit Iudic. 11. & multo plures anni fuerunt vſque ad Heli. & iō ſi Abeſan fuit idem, quod Booz, vt dñt Hebræi, impoſſibile eſt, ꝙ Ruth fuerit filia Eglon, quē interfecit Aod, quia adhuc erat ſatis iuuenis, & apta ad prolē qñ fuit cōiuncta ipſi Booz. Itē ſi Booz fuit alter ab ipſo Abeſan, ita quod hiſtoria Ruth accidit tp̄e Heli, vt dñt aliqui, multo magis impoſſibile eſt, qđ ipſa Ruth fuerit filia prædicti Eglon, quia multo plures anni fuerunt vſq; ad Heli, quā vſq; ad Abeſan, vt declaratū fuit Iudic.11. Et ideo ſi aliquis velit dicere, quod Ruth fuerit filia Eglon regis Moab, oportet ꝯñr dicere, quod iſte Eglon fuerit alius ab illo quem interfecit Aod, & longe poſterior ipſo. Et tñ adhuc non vr̄ conuenienter dictū ſm dictū Hebręorū, & catholicorum, quia ſm Hiero. Elimelech iuit pauper ad regionē Moab, & ſecundum Hebræos licet fuerit diues, tñ fuit ibi depauperatus, vt dictū eſt ſup. Et hoc vr̄ ex eo quod dr̄ infr. eo. c. ꝙ Noemi rediit de terra Moab vacua, ſ. ſine viro, filiis, & diuitiis. Nō eſt aūt veriſimile, qđ rex Moab dediſſet filiam ſuam vxorē viro pauperi, & extraneo, & ſi poſt dationē depauperatus fuiſſet vir eius, non eſt veriſimile, qđ permiſiſſet eā recedere de terra ſua, ita pauperē, quod indigeret colligere ſpicas in agro alieno, ſicut dr̄ de Ruth ſequenti. ca. Et ideo magis vr̄, quod ipſa Ruth fuerit de humili progenie. Sequitur.

2 *Audierat enim*. & ideo fame recedente de terra ſua melius poterat ad eam redire.

3 *Ite in domum*. Hoc dixerat, q̄a patres earū erant mortui, vel quia mulieres ſunt magis familiares matrib. ſuis, quā patrib.

4 *Quæ eleuata voce flere cœperunt*. Ex quo patet, quod Noemi valde bene ſe habuerat ad nurus ſuas.

5 *Num vltra habebo*. Pręceptū. n. erat in lege Deut.25. quòd ſi aliquis morereʳ ſine hr̄de relicta vxore, frater eiꝰ acciperet eā ad ſuſcitādū ſemē fratri ſuo defuncto. Cętera patēt ī lite.

✻Cui di.

impleant pubertatis, antè eritis vetulæ, quàm
nubatis. Nolite quæſo, filiæ meæ facere hoc,
q̃a†veſtra anguſtia magis premit me, & egreſ
a Grauis afflictio in uindicta.
ſa eſt manus Dñi contra me. Eleuata igitur vo
a ce flere rurſum cœperunt. Orpha oſculata eſt
Ab errore idololatriæ, Ideſt, fidei eccleſiæ.
ſocrũ, ac reuerſa eſt. Ruth adhæſit ſocrui ſuæ.
1 Cui dixit Noemi. En reuerſa eſt cognata tua
ad populũ ſuũ & ad deos ſuos vade cũ ea. Quę
2 reſpondit. Ne†aduerſeris mihi, ut relinquã te,
b 3 & abeam. Quocunq. n. perrexeris, pergam, &
4 vbi morata fueris, & ego pariter morabor.
Per merita adiuuante ſola gratuita uocatione.
5 Populus tuus populus meus, & deus tuus, deus
6 meus. Quæ te terra morientem ſuſceperit, ĩ ea
7 moriar, ibiq; locum accipiam ſepulturæ. Hæc
mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ñ ſola mors
c me, & te ſeparauerit. Vidẽs ergo Noemi, q̃ ob
8 ſtinato aĩo Ruth decreuiſſet ſecum pergere,
aduerſari noluit, necultra ad ſuos reditum per
ſuadere, profectæque ſunt ſimul, & uenerũt in
Bethlehem. Quib. vrbem ingreſſis, velox apud
9 cunctos fama percrebruit. Dicebantq. mulie-
d res, * hæc eſt illa Noemi. Quibus ait. Ne
a Significat eccleſiam tribulationis preſſam, præſentia gaudia non amare, ſed futuram gloriam quærere. Vnde, Nigra ſum, ſed formoſa, &c.
vocetis me Noemi, i. pulchram, ſed vocate me
10 Mara, hoc eſt, amaram, quia valdè amaritudi
11 ne repleuit me Oĩpotens. Egreſſa ſum plena,
& vacuam me reduxit Dominus. Cur igitur

A a *Eleuata*. per has mulieres, quarũ una dolẽs, & lugẽs a ſocru recedit obſtinatò aĩo adhæret. credentes ſignificantur, quorum alii percepta gratia baptiſmi, & ſocietate fidei ad errores priſtinos relabuntur, quos ſignificat Orpha, quæ ad deos ſuos reuerſa eſt. Alii vero definito conſilio perceptam gratiam conſequuntur, quos ſignificat Ruth.

✣ Theod. Laudabilis eſt cõſtãtia Ruth, q̃ mulierem ſenió cõfectam, & paupertate laborãtẽ p̃tulit parentib. pp aĩ pietatẽ, & coniugis memoriam.

✣ Chaldęus Parap. Dixit Ruth Ne mecum contendas, vt recedendo te deſeram, qm̃ conuerſa sũ ego, vt proſelyta ſim. Dixit Naoumi, Iubemur ſeruare ſabbatha, & dies feſtos, ita vt ambulare non liceat ultra duos mille cubitos. Reſpondit Ruth. Quocunque ibis tu, ibo. dixit Naoumi. Iubemur nẽ unà cũ externis habitemus populis. Reſpondit Ruth, Vbicũ B que habitabis, habitabo. Dixit Naoumi, Iubemur obſeruare ſexcenta tredecim præcepta. Reſpondit Ruth, quod obſeruabit populus tuus, obſeruabo ego, pinde ac ſi populus meus antea fuiſſet. Dixit Naoumi, Iubemur ne colamus Deũ alienum. Rñdit Ruth. Deus tuus Deus me⁹ erit, Dixit Naoumi, Sunt nobis quatuor gña mortis in ſceleratos, lapidatio, exuſtio, cædes gladii, & crux. Rñdit Ruth, Quomodocunque morieris, moriar. Dixit Naoumi. Nobis eſt ſepulcrum. Rñdit, Ibidem etiam ſepeliar, neque in poſterum hac de re verbum facito, nam diſpeream, niſi mors me a te ſeparet.

✣ Chryſ. Ruth pro merito fi- C dei ſuæ nupſit Booz, quia propriam gentem contempſit, & terram, & genus, & elegit D Iſrael, & nõ deſpexit ſocrũ viduã ſimul, & peregrinã, deſiderio ducta gñis eius magis q̃ ſui Deos patrũ ſuorũ repellit, & Deum uiuẽtem elegit, dicens ad ſocrum, *Ne aduerſeris mihi.*

✣ Ambroſius. Ruth intrauit eccleſiam, & facta eſt Iſraelitis, & meruit inter maiores Dñici generis computari pp cognationem mentis electa, nõ corporis. Hanc æmulemur, vt q̃a morib. hanc p̃rogatiuam meruit, nos quoq; pp morum electionem, in eccleſiam Dñi meritis ſuffragantib. adlegamur, &c. Eius exẽplo, relinquentes p̃rnam domum, dicamus ei q̃ nos ad cultum Dei vocaret, vt Paulo, aut cuicunq. Epiſcopo, *Populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus.*

Com. in Lu. cap. 3

b *Quocunque*. ſic eccleſia de gentib. uocata relicta patria, i. idololatria omiſſa, carnali conuerſatione, & deſideriis, profi- E tetur Deum ſuum eſſe in quẽ crediderunt ſancti, & ituram quo caro Chriſti aſcendit & p̃ eius nomine in hoc ſeculo pati vſque ad mortem, & cũ populo ſanctorum, & prophetarum & patriarcharum. vnde, *Lætamini gentes cum plebe eius.*

Rom. 15. c

c *Videns*. Gentilis populus obſtinato animo prędicatores ſequitur in terram ſanctam, & in ciuitatem Dei Bethlehem, vbi præparatur ad ſuſcipiendum ſponſum de ſtirpe Abrahæ natum, in quo benedicentur omnes gentes, vel tribus terræ.

d *Ne voc*. Agnoſcit ſynagoga calamitatem ſuam, quam poſt aduentum Chriſti merito patitur & refugit pulchra vocari quia tempora p̃ſperitatis ſuæ F finiri conſpicit.

Quan.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cui di. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ruth conuerſio, quæ noluit reuerti, ſicut altera, ſed ire ad terram Iſrael cum ſocru ſua, & conuerti ad cultum Dei unius, Gentilitate relicta, propter quod dixit*

2 Ne ad. *reuertendo ad cultum idololorum.*

3 Quocunque. *Hic dicunt Heb. quod volentibus conuerti ad Iudaiſmum dicenda ſunt grauia legis, ſaltem ſecundum partem, ſicut volentibus ingredi Religionem explicanda ſunt difficilia illius Religionis. Dicunt igitur, quod Noemi videns Ruth velle conuerti ad Iudaiſmum, dixit ſibi aliqua onera legis, & primo dixit ei, quod non erat licitum Iudæis ire extra terram Iſrael, niſi ex cauſa magnæ neceſſitatis. Et tunc Ruth ei reſpondit.* Quocunque *& non alibi, Iterum dixit ei, Non eſt nobis licitum quod mulier ſit ſola cum viro, niſi fuerit maritus eius. Et Ruth reſpondit.*

4 Vbi morata, *nolens eſſe ſine te cum aliquo viro. Iterum dixit, populus Heb. eſt ſubiectus legis oneribus, in qua ſunt ſexcenta, & tredecim præcepta. Tunc reſpondit.*

5 Populus tuus, *q. d. uolo ſubdi legi ipſius. Iterum dixit, Prohibitum eſt nobis colere deos alienos. Et ipſa reſpondit.*

6 Deus tuus Deus meus. *Q. d. alium nolo colere. Iterum dixit ei, Tranſgreſſoribus legis noſtræ in diuerſis caſibus imponitur pœna quadruplicis mortis, ſcilicet lapidationis, combuſtionis, ſtrangulationis in ſuſpenſione, & occiſionis gladio, vt patet in Exo. & Deuterono. Et tunc Ruth reſpondit.*

Pœna legis quadruplex

7 Quæ te. *Q. d. parata ſum ſuſcipere pœnam cuiuſcunque mortis, ſi meruero ſicut, & tu.*

8 Videns er. *Quia quandò aliquis habet firmam voluntatem tranſeundi ad legem diuinam, vel Religionem, non eſt impediendus, ſeu refutandus. Cætera patent vſque ibi.*

9 Dicebantque. *Secundum expoſitores noſtros legitur depreſſiue, & eſt verbum congaudendi de reditu Noemi. Secundum Heb. vero legitur interrogatiuè, & eſt verbum admirandi, quaſi dicatur, Hæc eſt illa Noemi quæ receſſit cum curru, & equis, & diuitiis, & modo reuertitur pauper, & peditando, quia exiuit terram Iſrael ex mala cauſa, vt ſupra dictum eſt ſecundum opinionem Hebræorum, & huic conſonat quod ſequitur.*

10 Egreſſa ſum. *filijs, & diuitijs.*

11 Et uacuam, *& in hoc confitetur pœnam ſibi inflictam a Domino pro peccato ſui exitus de terra Iſrael ex mala cauſa, vt ſupra dictum eſt. ſ. ſecundum opinionem Hebræorum.*

CAP.

MORALITER.

10 *Egreſſa ſum*, vt habetur inf. eo. c. In hoc ergo documẽtum hñt diuites huius mundi, ne moleſte ferant petitiones pauperum, nec declinent ab eis indebitè ne ſicut Elimelech puniantur, ſecundum q̃d dr̃ Sap. xj. c. *Per quæ peccat qs, per hæc & torquetur.* Et Prou. 21. b. *Qui obturat au. ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.* Exemplum Lu. 16. de diuite epulone qui guttam aquæ impetrare non potuit, eo q̃d micas panis Lazaro negauit. Et multo plus timere dñt auariſciæ quæ per communicationem non minuitur, ſed auget̃. Et ſimiliter ſapientes t̃palib. ſi fuerint auari de dando conſilio pauperib. in quo non datur res poſſeſſa, ſed tantum verba. Per Ruth aũt quæ relicta Gentilitate Noemi adhæſit di.

6 *Deus tuus*, & ei iam humiliter obediuit, ſignificatur perſona pœnitens ueraciter, quæ relicta diaboli ſeruitute adhæret eccleſię eius mandatis humiliter obediendo, q̃ p Noemi bene ſignificatur, eo quod Noemi pulchra interpretat̃. Et Can. 4. de eccleſia dicitur, *Tota pulchra es am. &c.* Et talis fuit in principio, ſed modo poteſt dicere.

9 *Ne vo.* Nam multi qui de bonis eccleſiæ lautè viuunt, & magnificè, per ſuam vitam malam ipſam multipliciter amaricant de quo B. Bern. in eius perſona loquens exponit illud Eſa. 38. d. *Ecce in pace amaritudo mea ama.* Poſtq̃. n. ceſſauit p̃ſecutio tyrannorum contra eccleſiam, & ipſa dotata eſt multis, & magnis temporalibus bonis, multi abutentes peccatis enormibus, plus ſecundum veritatem amaricant eccleſiam in iſta pace, quam amaricata fuerit in tyrannorum perſecutione.

A a *Quan.prl.i.* qñ lex incarnationis ſuæ ordinem, ad myſteriũ paſſionis Chriſti conuertit. Meſsis.n.hordeacea tempus dñicę paſſionis exprimit, q̃ menſe nouorum, i.primo menſe contigit. Bñ ergo tpe illo ad Bethlehem veniũt, qñ lex Chr̃m quē docet in Bethlehem natum, in paſcha, ideſt in mēſe nouorum prędicat occiſum. Sctã quoque eccleſia toto conatu laborat, ut quos ad fidem conuocat, incarnationis, paſſionis, reſurrectionis †merito imbuat. Meſsis hordeacea Iudeorum exprimit credulitatem, qui peracto ſacramento paſſionis pdicãtib. Apoſtolis primum ad fidem veniũt qui alibi q.nq. panib. hordeaceis paſti a Dño legũt. D

†myſt
†contr
teſtific
Domi.
Ioan.9

vocatis me Noemi, † q̃ Dñs humiliauit, & afflixit Omnipotens? Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru ſua de terra peregrinationis ſuę, ac reuerſa eſt in
a Bethleem, quando primum hordea metebantur.

CAP. II.

a *Rat autem, & cæt.*
⁂ Chaldæus. Parap. Ipſi Naoumi erat cognatus mariti ſui, uir ſtrenuus, ac legiſperitus de familia Elimelechi, cui nomen Boaz.

⁂ Ioſephus. Veniente Ruth
B ſocru in Bethlehẽ. Booz Elimelech cognat⁹ ſuſcepit eas.

Analog. Vir iſte cõſanguineus Elimelech Chriſtus eſt agnus legis, & legislator, quia per legem promiſſus, & de Patriarchis natus, & de gente Iudeorum ſecũdum carnem. vnde
Deut.18.e *Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratrib. veſtris, tanquam me audietis. Hic eſt potens qui mundi principem debellauit, & totum orbem ſuo imperio ſubiugauit, & magnarum opum, quia cæli, & terræ poſſuſſor eſt, & in eo ſunt*
1.Cor.1.d *omnes thesauri ſapientiæ, & ſciẽ. Ipſe eſt.n. virtus, & ſapiẽ.*
quæ fugerit manus me tentium ⁂ b *Abiit, & colligebat ſpicas, poſt terg. meten. & c.*
Luna de uiduis. ⁂ Ambroſius. An mediocris tibi illa uidua uidet' Noemi,
C q̃ uiduitatem ſuã meſſis manipulis ſuſtentabat alienæ, q̃ æuo grauem alebat nurus. nã hoc quoq. & ad ſubſidium, & ad gratiam viduarum proficit, ut ita inſtituant nurus ſuas, quo poſsint in his naturæ ſenectutis habere ſubſidium, & quaſi ſtipendium magiſterii, mercedem quoque ſuæ capere diſciplinæ. Et.n. quę bene inſtituerit nurum ſuam Ruth, ei deeſſe non poterit, q̃ viduitatem ſocrus paternæ domui pręferat. Et ſi uir quoq. eius mortuus fuerit, nõ relinquat tñ, alat inopem, ſoletur mœrentẽ, nec dimiſſa diſcedat. Neſcit egere optima diſciplina. Noemi duob. filiis deſtituta & marito, pietatis emolumenta nõ perdidit, nam & ſolatium mœroris, & ſubſidium paupertatis inuenit. E

CAP. II.

a RAT autẽ viro Elimelech 1
conſanguineus hõ, & magnarũ opum nõie Booz. dixitq. Ruth Moabitis ad ſocru ſuã. †Si iubes vadã in agrum, & colligã ſpicas quæ fugerint manus metentium, vbicunque clementis in me patriſfamilias repererο gratiam. Cui illa reſpondit,
b Vade filia mi. Abiit itaque, & colligebat ſpicas
c poſt terga metentium. Accidit autem vt † ager ille haberet dominũ nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech. Et ecce ipſe veniebat de Bethlehem, Dixitque meſſoribus, Dominus vobiſcum. Qui reſponderunt ei. Bñdicat tibi Do-

a ¶Fortitudo Dei, unde & uocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis. princeps pacis, pater futuri ſeculi.

a Eccleſiam.

b Spicæ remanentes fideles ſignificant, qui translatis cæteris ad cęlum nobis relinquuntur ad exemplum.

a Meſſis ſunt ſancti qui colliguntur reponendi in horreo Dei. Meſſores ſunt angeli. Vnde, Exibunt angeli boni a malis.

†è ſa
melc

c *Accidit*. Quia ſancta eccleſia ad Chriſtum pertinet, cuius ſpõſa & corpus eſt. De quo dicitur, *Fortitudo mea, & laus mea Dominus*. Et alibi, *Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio*. Ipſe eſt cognatus Elimelech, qui de Bethleem, & de ſtirpe Dauid natus, teſtimonium habet a lege, & prophetis. Hic verba ſalutis, & pacis Pſal Pſal
2 familiæ ſuæ attulit, in cuius natiuitate cecinerunt Angeli, *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus, & cætera.* †par Luc F
3 Cui uenienti in Hieruſalem obuia turba clamauit, dicens, *Benedictus qui venit in nõie Dñi.* Ma

Et ro-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Diuiſio. *Rat autem.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ruth conuerſatio virtuoſa, & quia humilitas eſt fundamẽtum omnium virtutum, ideo circa eam primo deſcribitur humilitatis virtus, ſecũdo honeſtatis decus, ibi, *Accidit au.* tertio gratitudo in beneficiis, ibi, *Quæ ca. in fa.* quarto ſolicitudo in exercitiis, ibi, *Collegit ergo.* Humilitas autem eius apparet in hoc, quod obtulit ſe ad colligẽdum ſpicas in agro de uoluntate, & licentia ſocrus ſuæ. Præmittitur tam ẽ hic nomẽ ipſius Booz, eo qđ ager in quo collegit erat ipſius qa erat de cognatione mariti ſui defuncti, & hoc eſt qđ dr̃.
1 *Erat au.* Dicũt Heb.q; Elimelech ſocer Ruth, & Salmõ pr̃ Booz fuerũt frẽs, & ſic maritus Ruth, & Booz erãt cõsãguinei germani, Sed primũ dictũ vr̃ falſum q.a Salmõ q genuit Booz de Rahab fuit tpe Ioſue, & accepit vxorẽ Rahab poſt deſtructionẽ vrbis Iericho, q.a tũc fuit copulata populo Iſrl̃, vt hr̃ Ioſue 6. hoc aũt fuit circa prĩcipiũ ducatus Ioſue, a prĩcipio vero ducatus eius vſq. ad Abeſan, quẽ Hebræi dicũt eẽ ipsũ Booz, fluxerũt anni 272. & multo plures fluxerũt vſq. ad Heli, & iõ ſi ſm op. Heb. dicat', q; Booz & Abeſan idẽ hõ fuit, impoſsibile vr̃, q; Elimelech fuerit frater Salmon, quia Ruth uxor Mahalon filii Elimelech adhuc erat iuuenis, ut ſatis patet ex ſequentib. quando fuit copulata matrimonio ipſi Booz adhuc potenti generare. Et adhuc magis impoſsibile eſt, ſi dicatur quod Booz fuit tempore Heli qui poſtea per multos annos iudicauit, pp quod dicunt doctores noſtri, & bene vt videtur, q; tres fuerunt Booz ſibi ſuccedẽtes, quorum primus fuit auus, ſecundus filius, & tertius nepos, primus fuit filius Salmõ quẽ genuit de Rahab, & tertius fuit iſte qui genuit Obed ex Ruth, & hoc idem dixi ſup Mat. 1.c vbi iſti tres ſub uno nõie comprehenduntur. Tũ q.a Mat. Euãg. genealogiã ſaluatoris in trib. quaterdenis voluit deſcribere, vt ibidẽ dr̃, in quo ãt gradu vltimus Booz attinebat ipſi Elimelech, & filio eius Mahalõ, poſtea dicet', Cętera patent
2 *Acci.au.* Hic deſcribitur ipſius Ruth honeſtatis decus qđ percepit Booz ueniẽs ad meſſores ſuos, vñ ſubdit'. (in lr̃a.
3 *Dixitq. & c.* Scđm qđ dicũt Hebræi & ſatis apparet ex textu, Booz iã erat hõ pꝛuectæ ætatis, & honorabilis rõe ſciẽtię, & virtutis, & iõ ñ ẽ veriſimile q; de aliqua iuuẽcula muliere q̃ſiſſet, niſi rõe honeſtatis ſingularis q̃ in ea videret, & iõ dicũt He. qđ ſpicas ſtãtes remanentes poſt meſſores colligebat ſtãdo, iacentes ãt colligebat ſedendo, ne inclinãdo ſe ad colligendum ueſtes ſuæ eleuarentur a parte poſteriori, & pars aliqua tibiarum ſuarum diſcooperta appareret, & ideo Booz videns eius honeſtatem motus fuit ad quærendũ quę eſſet, & ad faciendum ſibi gratiam, dicens ei quod ſequitur.

Audi

MORALITER.

1 *Erat au.* In hoc c. agit' de Ruth humiliter & diligenter ĩ agro Booz ſpicas colligente. p agrũ iſtũ ſacra ſcriptura ſignificat', q̃ eſt ager plenus optimis ſniijs, & ſenſib. tanq̃ bonis fructib. pp qđ eſt ager quem bñdicit Dñs. per Booz aũt, q fortitudo interpꝛtat', Dñs nr̃ Ieſus Chr̃s ſignat', q tãtę fortitudinis eſt, q; *portat oĩa uerbo uirtutis ſuæ*, ut dr̃ Heb. 1.a. Ipſe vero Dñs eſt huius agri, pp quod dr̃ Deuter. 33. *In dextera eius ignea lex*, Quæ cõtinet' i vet. ac no. teſ. & bñ dr̃ ignea, eo q; ignem charitatis in cordib. fideliũ accendit. Meſſores aũt viri Booz. i. Chr̃i, sũt doctores, & pdicatores, Ruth ãt humilis, & deuota perſonã deuotã, & ſimplicem ſignat, q̃ ſermones audiens attentẽ de his q̃ põt capere, uitã ſuã, & conſciam informat. Et ſimiliter aliorũ verbo, & exẽplo ſm couenientẽ ſibi modũ, & de hoc B. Frãciſcus exponebat illud 1. Reg. 2.a. *Sterilis pepit plurimos, & q̃ multos hẽbat filios infirmata eſt.* Sterilẽ.n. dicebat frẽm ſimplicẽ, offm̃ pdicandi nõ hñtẽ per quẽ gñant' filii, i. eccleſia Dei, 1. Cor. 4.d. *In Chr̃o Ieſu p euan. ego vos gc.* Et talis fr̃ ſimplex exẽplari vita plus pꝛficit ſibi & aliis q̃ pdicator verboſus, & idẽ dicẽdũ de aliis ſimplicib. perſonis, q̃ sũt uitę exemplaris. Et bene ſignificatur per Ruth, quæ maiorẽ gratiam inuenit apud Booz, quam eius meſſores, quia facta eſt eius uxor. Sic perſona ſimplex exemplaris uitæ maiorem gratiam inuenit apud Chriſtum, qui ſignificatur per Booz, quam meſſores, per quos, ut prędictum eſt, ſignificantur prædicatores.

a Quia Christus quemlibet de doctoribus qui minorib. præest ſacerdotib. quaſi ignorans de fide gentium ſciſcitatur, cum eum prouocat ad prædicandum.
minus. Dixitque Booz iuueni qui præerat meſſoribus, Cuius eſt
hæc puella? Cui reſpondit, hæc eſt Moabitis q̃ venit cum Noemi de
a regione Moabitide, & rogauit vt ſpicas colligeret remanentes,
a Quia in initio. ſ. fidei uſque ad perfectionem boni operis.
ſequens meſſorum veſtigia, & de mane vſque nunc ſtat in agro, &
¶ Antiquæ ſuperſtitionis.
nec ad momẽtum quidem domum reuerſa eſt. Et ait Booz ad Ruth:
a Quia a coniunctis formantur mores. unde, Corrumpunt bonos mores colloquia praua.
Audi filia. Ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas 1
b ab hoc loco, ſed iungere puellis meis, & vbi meſſuerint ſequere. Man
daui enim pueris meis, vt nemo moleſtus ſit tibi, ſed etiam ſi ſitieris,
¶ Ad opera.
vade ad ſarcinulas, & bibe † aquas de quibus & pueri mei bibunt.
a Ezechiel uidens gloriam Domini cadens in faciem ſuam adorauit.
Quæ cadens in faciem ſuam, & † adorans ſuper terram dixit ad eum. 2
a Ecce Centurio, & Eliſabeth, & Abigail ſe humiliabant.
c Vnde mihi hoc, ut inuenirem gratiam ante oculos tuos, & noſſe me
a Procul, & de ultimis finibus pretium eius.
dignareris peregrinam mulierem? Cui ille reſpondit. Nuntiata mihi
d omnia ſunt quæ feceris ſocrui tuæ poſt mortem viri tui, & quod re-
¶ Non inueni tantam fidem in Iſrael. ¶ Quoniam non cognoui ſeruum meum.
liqueris † parentes tuos, & terram in qua nata es, & veneris ad po-
a Fide, ſcilicet vnde hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum quem miſit ille.
pulum quem antea neſciebas. Reddat tibi Dominus pro opere tuo,
a Aeternam gloriam. Vnde, Petite, & accipietis, ut gaudium ueſtrum ſit plenum.
& plenam mercedem recipias a Domino Deo Iſrael ad quem ueniſti,
a Duo teſta. quibus Deus protegit fugientes ad ſe. vnde, In umbra alarum tuarum ſperabo.
e † & ſub cuius confugiſti alas. Quæ ait, Inueniam gratiam apud o-
culos tuos, domine mi, qui conſolatus es me & locutus es ad cor an-
cillæ tuæ, quæ non ſum ſimilis unius † puellarum tuarum. Dixitque ad 3
f eam Booz: Quando hora ueſcendi fuerit, veni huc, & comede pa- 4
a ¶ Quia Eccleſia Gentilis Sanctis Prædicatoribus ſe iungit per fidem.
g nem, & intinge buccellam tuam in aceto. Sedit itaque ad latus meſ- 5
a Quia ſcientia diuinæ legis deuotam reficit mentem.
ſorum, & † congeſſit polentam ſibi, comeditque & ſaturata eſt. Et 6
a ¶ Quia ſingula uerba quæ audiuit ſubtili deſcriptione ruminauit.
b Quia in corde verba audita retinuit, & ut maiora perciperet inſtanter meditando laborauit.
† tulit reliquias. Atque inde ſurrexit vt ſpicas ex more colligeret.
Præcepit autem Booz pueris ſuis, dicens. Etiam † ſi vobiſcum mete-
h re uoluerit, ne † prohibeatis eam, & de veſtris quoque manipulis pro-

† de his

† incuruans ſe

† inter manipulos colligit

A a *Et rogauit.* Quia ſancta eccleſia perſeuerat in agro diuinæ lectionis poſt meſſores, & prædicatores, myſteria ſcripturarum colligens, ut in ſinu mentis ſuæ teſtimonia, & exempla virtutum recondat. Vel ager ille eſt cæleſtis ſtudii diſciplina meſſis intelligentia ſpiritualis, meſſores, prædicatores, ſpicæ remanentes, ſententiæ ſcripturarum, quæ multũ per myſterium occultatæ, quaſi pleniores remanent ad exercitium meditãtis. Plebs ergo Gentilis eccleſiaſticam diſciplinã ardenter appetit vt ad meditationem diuinæ legis, & ſãctorum ſocietatẽ admittatur, & ſctõrum documentis, vel exẽplis reficiatur.

B b *Ne uadas.* Q. Ne recedas a ſtatu fidei ne ſequaris errores hæreticorũ, vel ſchiſmaticorum, ſed magis iũgere animab. ſctĩs, vt metas ſcripturas ſãctas, meditando, & opere ĩplendo, & hauſtum diuinæ ſapiẽ de libris duorũ teſtõrũ, & uñ pueri i. ſcti bibũt & ipſa bibas.

c *Quæ cad. in fac.* Grãs refert Eccleſia gentiũ ſaluatori q̃ eã reſpicere dignatus ẽ. cui ille rñdit, placere ſibi qđ mortuo uiro ſuo, i. diabolo parẽtes idololatras reliq̃t, & terrã natiuitatis i. carnalia deſideria, & populo ſanctorum ſe ſociauit, qui ſibi antea ignotus fuit, cum ſequeretur cupiditatem veteris hominis.

d *Nuntiata mihi omnia ſunt, &c.*

⁂ THEODORETVS. Nos docet hæc hiſtoria Boozi quoque uirtutem. Ruth. n. non ſolum fructu liberaliter impertiit, ſed etiam verbis eſt conſolatus. Nec ſolum eam cibo impertit, ſed ipſe quoque fuit per ſe ſui officii adminiſter, ut qui non alii iuſſerit miniſtrare, ſed ipſe parauerit farinas, & panes admodum liberaliter attulerit.

⁂ Chaldæus Paraph. Dixit Booz ad Ruth, Per prophetiam ſignificatum eſt mihi fore, ut proueniant ex te reges, & prophetæ, pp bonitatem, qua affluiſti erga ſocrum tuam, quam marito tuo demortuo, aluiſti, reliquiſti etiam religionem tuam, populum tuum, patrem & matrem tuã, ſolũq. natale, & tetendiſti ut proſelyta fieres, ac inter populum, qui tibi nunc nuper notus erat, habitares. Dignum præmium tibi rependet Dominus, in hoc ſeculo propter nobile facinus tuũ ſitque conſummata merces tua a Domino Deo Iſraelis in venturo ſeculo. Ipſa porro æquitas tua te a Gehennæ iudicio liberabit, ut ſit tibi portio cũ Sara, Rebecca, Rachele, & Lia. Tunc dixit Ruth, Clemens admodum es erga me, Domine mi, quando quidem fœlicem me dicendo, vt recipiar in domo Domini, atque etiam humaniter locutus, conſolatus es me. Ad hæc, mihi attuliſti fiduciam de venturo ſeculo aſſequendo, vbi pro meritis eſt præmium. D E

⁂ THEODORETVS. finem conſequuta eſt Booz benedictio. Accepit enim Ruth plenam mercedem a Domino, ut quæ fuerit progenitrix benedictionis gentium.

e *Inueni. & cæt.* Nota humilitatẽ Gentilis Eccleſiæ, quæ ſe cognoſcit imparem tantæ gratiæ, nec audet ſe æquiparare primitiuæ Eccleſiæ. vnde dicit, *Nam & catelli edunt de micis, quæ ca. de men. do. ſuorum.* Et alibi, *Domine non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum, ſed tantum dic ver. & ſanabitur puer meus.* F

Mat. 15. c
Ib. 8. b

f *Quando hora.* Hora ueſcendi fuit. Quando dictum eſt Apoſtolis. *Ite docete omnes gentes baptizando eos in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti.* A Domino enim dictum eſt, *In uiam gentium ne abieritis.*

Mat. 16. d
Mat. 10. a

g *Intinge buccellam.* Lege, ſ. quæ diu meditata perſeuerans in priorem populum Phariſæorum conditionib. vel traditionib. corrupta natiuum ſaporem perdidit. In hac tingit Eccleſia buccellam, i. myſterium incarnationis Chriſti diciteſſe in teſtamento veteri, & ideo firmius credit, quia antè longè præfiguratum cognoſcit.

h *De veſtris.* Nota humilitatem patris familias, qui non ſolum ſpicas relictas teſtimoniorum colligi permittit, ſed etiam manipulos ſcientiæ ultronea largitate impertitur.

De ve-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Audi filia.* & patet litera. Patet etiam quod erat iuuencula reſpectu ipſius, quia uocauit eam filiam.

2 *Quæ cadens.* Hic commendatur Ruth de gratitudine, q̃a ipſi Booz de beneficiis oblatis, licet non eſſent multum magna, valde fuit regratiata, & patet litera uſque ibi.

3 *Quæ non ſum.* In Hebræo habetur, *ancillarum tuarum.* Q. d. non ſum tanti ualoris, ſicut minima ancillarum tuarum, & ideo maiorem gratiam inuenit apud ipſum Booz. vnde ſubditur.

Dixit-

4 *Dixitque ad, &c. comede panem,* i. cibum paratum de domo mea cum famulis meis.

5 *Et intinge.* Acetum enim multum refrigerat, & ideo in calidis regionibus cuiuſmodi eſt terra Iſrael, utuntur aceto, maxime tempore calido, cuiuſmodi eſt tempus meſſionis.

6 *Et con.* ſcilicet ipſa Ruth præparauit ſibi cibum, ſecundum translationem noſtram. In Heb. habetur. *porrexit ei granatum.* i. cibum factum de granis nouis, quem de manu ſua dedit Booz ipſi Ruth, ut dicunt Hebræi. Cætera patent in litera.

A *De veſtris manib.proiicite.&c.* Quia gentilis populi infirmitatem non deſpicit,nec priſtinos errores improperat,ſed ſtudii ſagacitate ad ædificationem perducit.

a *Quaſi ephi.*Cum in lectione per ſanctæ trinitatis confeſſionem diſcit catholicam fidem. In ephi menſura quæ tres modios continet ſignificatur vna diuinitatis ſubſtãtia,& triuni perſonarum proprietas

b *Quos por.*Quia fidẽ ſuam matri eccleſiæ oñdit.vel eccleſia ſynagogę gratiam quã ſpõſi ſui munere percepit oſtendit, vt eã prouocaret ad fidẽ.

c *Dedit ei.*Eructauit cor meum uerbum bonum.ſ.de plenitudie cordis cibũ pdicationis.

d *Bñdictus.* Synagoga pdicãte eccleſia gẽtium bonitatem,& potentiam Dñi cognoſcit & fortitudinẽ ſui ptectoris,& tãdẽ veritate cogẽte nomen Domini bñdicit, quod ſeruauit gratiam mortuis quam præbuit uiuis.

✲ Theod:Grato & beneficii memori animo Noemi abſentẽ nutus benefactorẽ remunerata eſt benedictione.Dixit.n. *Qui te agnouit,ſit benedictus*. Sicut fecit,cũ quo fecit. Satiauit animam inanem.Non reſpexit ad paupertatẽ,ſed ad legislatorem,qui pręcepit ut cura gereretur uiduarum.

✲ Chaldęus. Ore ſacroſancto Domini benedictus ſit ille, qui in ſua manſit amicitia cum viuis,& cum mortuis.

[*abſq. rubore*] iicite de induſtria, & remanere permittite, vt abſque rubore colligat,& colligentem nemo corripiat.Collegit ergo in agro uſque ad 1
(a Quia ſancta eccleſia virga diſcretionis ſpiritualem ſenſum elicit de li era legis.)
veſperam, & quæ collegerat virgã cædens, & excutiens, inuenit †
a [*i.tres modios*] hordei quaſi ephi menſuram,i.tres modios. Quos portans reuerſa
b eſt in ciuitatem,& oſtendit ſocrui ſuę. Inſuper protulit, & dedit ei
c de reliquiis cibi ſui,quo ſaturata fuerat.Dixitq.ei ſocrus ſua.Vbi ho
d die collegiſti,& vbi opus feciſti? Sit benedictus qui† miſertus ſit tui. [*†cognouit,vel agnouit te*]
indicauitque ei apud quem eſſet operata,& nomen dixit uiri, quod
Booz vocaretur: Cui reſpondit Noemi: Benedictus ſit a Domino [*Pſal.44.*]
(a Largitatis. b Iudæis cum eis frueretur beneficiis. c Gentilibus,qui in peccatis ſepulti erant.)
quoniam eandem† gratiam quã pbuerat viuis ſeruauit & mortuis.
(a Synagogæ ſecundum carnem,eccleſiæ ſecundum ſpiritus vnionem. b Chriſtus.)
e Ruſumque ait:Propinquus noſter eſt homo.Et Ruth. Hoc quoq;,
f inquit,præcepit mihi,vt tãdiu meſſoribus eius iungerer, donec om [*ipſius*]
nes ſegetes† meterentur.Cui dixit ſocrus: melius eſt filia mi, vt cum
(a Animabus ſanctis. b Hæreticorum. c Schiſmaticorum doctrina vt rixæ,& contentiones.)
puellis eius exeas ad metendũ,ne in alieno agro quiſpiam† reſiſtat
g tibi.Iuncta eſt itaque puellis Booz,& tandiu cum eis meſſuit, donec 2
(a Gratiam no.te.quæ rationabilibus ad refectionem collata,in quo oſtertur caro & ſanguis Chriſti de quo dicitur. Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit,ipſum ſolum manet. b Legis litera quæ Iudæis tanquam iumentis ad paſtum data)
triticum,& hordeum in horreis conderentur.

c *Propinquus.*Cognoſcit ppinquũ matrẽ eccleſia per gratuita bñficia populo gentiũ collata,& audito nomine recordat̃ bñficiorũ antiquorũ vñ,*Memor fui dierũ antiquorũ,meditatus ſum in omnibus operibus tuis.* [*Pſal.14*]

f *Præcepit mihi,* Quia Chrs omnibus ad ſe venientibus præcipit, ut magis cum fidelibus ſuis iungãtur ad meſſem ſpiritualis ſegetis, quã cum alienis, cui perſuaſioni conſentit ſocrus, dicens.*melius eſt filia.* hoc ut bonum,& utile non poteſt negare ſynagoga. [*† mi. diam*] [*† obui*]

g *Donec triticum.* hoc eſt,tandiu adhæret doctorib. in meditatione ſcripturarũ,donec veteris & noui teſtamẽti notitiam in cæſarea cordis reconderet,vnde paſtum animæ ſufficientem haberet.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Collegit ergo.*Hic conſequenter deſcribitur ſolicitudo ipſius Ruth ĩ ope p quo venerat de volũtate ſocrus ſuę,cũ dr. *Collegit ergo.*Quod autem ſubdit, *Ideſt tres*,non eſt in Heb. ſed loco eius hr, [...] , qa inuenit ephi hordei in hoc qđ collegerat. Cuius tamen quantitatis ſit hæc menſura ephi, dictum fuit Exo.16.Gomor.n.eſt decima pars ephi, & Gomor mannę ſufficiebat una die pro una perſona,ut ibidẽ dr.

2 *Iuncta eſt.* i.ancillis. Cætera patent in litera.

MORALITER.

† *Inuenit hordei.*i.tres modios, per quos ſignificantur ſanctitas meditationis, veritas locutionis,& ſinceritas bonę operationis factæ ſimpliciter propter Deum. Iſtos tres modios colligit Ruth. i.perſona ſimplex, & deuota ſermones audiendo,& opere adimplendo.

C *Poſtquam autem.*
✲ THEODORETVS. Quid Noemi ſuæ nurui ſuggeſſit? Cũ Ruth audiſſet ſocrũ dicentem, *Hic vir eſt nobis propinquus*, recordata eſt magni eius officii,& exiſtimauit illũ uelle ei ex lege coniungi, ut eius qui deceſſerat conſeruaret memoriã. ergo ſuggerit ei vt dormiat ad pedes Booz, non vt formam ſuam vendat, contrarium. n.ſignificant verba narrationis. Adeo confidebat uiri temperantiæ, & iuſtitiæ. Sermones autem confirmarunt actiones.

CAP: III.

a POſtquam autem reuerſa eſt ad ſo- 1
crum ſuam, audiuit ab ea:
(a Conſulit primitiua eccleſia Gentili quomodo perueniat ad conſortium Chriſti.)
filia mi quæram tibi requiem & 2
prouidebo, ut bene ſit tibi. 3
Booz iſte, cuius puellis in agro
iũcta es, propinquus noſter eſt,
(a Aqua baptiſmi,vel pœnitentiæ lachrymis.)
b c & in hac nocte aream hordei vẽtilat: lauare igitur, & 4 5

b *Aream.* ſynagogam Iudæorum ubi legis hordeum cõditum eſt. hãc Chriſtus uentilat, qñ in aera Euangeliũ pdicans ſingulorũ cõſilia & uolũtates erga ſe triturat.vñ: *Ieſus aũt nõ credebat ſemetipſũ eis,eo q ipſe noſſet oẽs, & non erat opus ei,vt qs teſtimonium phiberet de hoĩe:* [*Ioan.*]

c ✲ *Lauare,&c.* ABR. filius Ezræ. *Vnges te oleo boni odoris.*nã ita moris erat in terra Iſrael,vngebãt ſe magnates quã viri, quã fęminę

✲ Chaldæus.*Laues te,& delibuta iucunde oleas, concinneque ueſtita,deſcendas in aream,&c.*

b *Aream.*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

POſtquam au.Hic cõſequenter deſcribit̃ circa ipſam Ruth conuentio legalis,quia ſecundum legem quæ habetur. Deu.25.de ſuſcitatione ſeminis defuncti ipſa reqſiuit Booz de matrimonio de conſilio ſocrus ſuæ, & ideo circa hoc primo ponitur ſocrus conſultatio,ſecundo nurus obtemperatio,tertio ipſius Booz rationabilis reſponſio. ſcđa,ibi. *Quæ reſpondit.* tertia,ibi. *Et ille,benedicta,&c.* Circa primum dicitur.

1 *Poſtquam.*ſ.de meſſionib.quarum tempore fuit coniuncta puellis Booz, vt dictum eſt, ſup.2.c.in fine.

2 *Quæram.*i.matrimonium bonum,ita quod non oporteat te laborare pro uictu.

3 *Et prou.*habendo prolẽ,qđ maxime deſiderãt mulieres.

4 *Et in*, i.feſtum facit pro ventilatione. Dicunt. n. aliqui quod mos erat antiquorũ in uentilatione meſsis facere conuiuium meſſorib.& dormire de nocte in area.Rab.Sal.dicit hic,q in illo tpe erant multi latrones in terra, & iõ Booz iuit illuc ad dormiendum,ut in pñtia eius melius cuſtodiret per famulos ſuos granũ uẽtilatũ,& utrumq.potuit eẽ in cã.

5 *Laua.* Hoc dixit ſibi ad hoc,quod Booz magis inclinaretur ad deſponſandum eam. *Non te*

MORALITER.

1 *Poſtquam.*Hic agitur de præparatione Ruth ad matrimonium cũ Booz,per qđ ſignificatur coniunctio pſonę deuotę cum Chriſto,quæ coniunctio põt effici durante uita pñti Dicit igitur Noemi.i.eccleſia.

5 *Laua.*per veram,& frequentem confeſsionem,quia peccata frequenter pullulant Io.1.c. *Si dixerimus,quia pec.non ha. ipſi nos ſe.& veri.in no.non eſt.*

a *Non te.* Quia fides gentium eccleſiæ non ante apparuit,
A quam Chriſtus myſterium incarnationis ſuæ impleuit, quã-
do corporaliter inter homines viuens cibo, ac potu vſus eſt,
& tandem cenans cum diſcipulis ſuis corporis, & ſanguinis
ſui ſacramenta communicauit eis. Impleto autem myſterio
diſpẽſationis Chriſti eccleſia de
gentibus ad fidem fiducialiter
acceſſit.
b *Diſcooperies, &c.* Q. Agnoſce
Chriſtum pro te paſſum, & ve-
ni deuota mente, diſcute operi
mentum literæ ve.te. in quo te-
git ſacramentum incarnationis
Chriſti & cum cognoueris inde
tibi ſalutem promiſſam, humili
ter ad auxilium eius confuge, vt
ibi permaneas omni tempore.
c *Cumque comediſ. Booz, &c.*
✠ Chaldęus. Curauit Booz cor-
pus cibo, & potu, & corde ſo-
brio benedixit nomini Domini
qui illius orationem exaudiue-
B rat, feceratque famem ceſſare
in terra Iſraelis, ac venit, vt in
acerui extremitate dormiret,
&c. Accidit autem media nocte
vt expauerit vir, victumque red
ditum fuerit ipſius corpus, vt ra
phanus, præ timore. Videns por
ro mulierem ad pedes ſuos dor
mientem, libidinem ſuam cohi
buit, vt rem cum illa nõ habue-
rit, Ioſephi iuſti imitatione.
✠ THEODORETVS. Ille fa-
ctum Ruth laudauit, temperan
tiam autem non prodidit ſed le
gi conſeruauit nuptialem con-
greſſum. Oſtendiſti, inquit, per
ea quæ feciſti, quod hoc non fe
ceris voluptati ſeruiens. Reue-
ra.n. iuiſſes ad eos qui ſunt iuue
nili, ac florenti ætate, ſolam ra-
tionem habens fruendæ uolu-
C ptatis. Sed veniſti ad virum qui eſt tibi loco patris. Bis enim
idcirco vocauit, filiam.
Comedit Chriſtus, & bibit, cum in cœna corporis, & ſan-
guinis ſui ſacramenta tradidit Apoſtolis. vnde, quia pueri
communicauerũt carni, & ſanguini, ipſe participauit eiſdẽ. D
d *Aceruum.* Teſtimonia ſcripturarum. vnde, *Filius homi-* Mat.26.b
nis vadit ſicut ſcriptum eſt de illo. Vel iuxtà turmas fideliũ ani-
marum, quas morte ſua ab inferis reuocauit. Ad hũc lectum
properauit eccleſia, & diſcooperto pallio, &c.
✠ *Expãde palliũ &c.* Chaldęus. Ac
† cedat quæſo, nomen tuum an-
† cillæ tuæ, vt me vxorem du-
† 1 cas, quoniam propinquus es
tu.
2 ✠ Author operis imperfe. apud Homil.1. in Matth.
Chryſ. Niſi inſpiratio Dei fuiſ-
† ſet in Ruth, non dixiſſet quæ di
xit, nec feciſſet quæ fecit. Quid
† primũ laudatur in ea? Dilectio
generis Iſrael, aut obedientia,
† aut fides? deſiderabat filios ſuſci
pere ex ſemine Iſrael, & una fie
ri ex populo Dei. Simplicitas au
tem, quia vltronea ſub pallium
Booz ingreſſa, nec cogitauit ne
forte ſperneret eã, quaſi iuſtus
3 laſciuam, aut ne deluderet eam E
& quod grauius erat, cõtemne-
ret deluſam, ſicut faciũt multi.
Sed obaudiens ſocrus ſuæ conſi
liis, confidenter credidit, quod
proſperaturus eſſet Deus actũ
ipſius, ſciens conſcientiam ſuã, †in ſummitate acerui
quia non libido ad hoc eam cõ-
pulerat, ſed religio erat hortata.
Quid autẽ & in Booz prędicat?
Humilitas, caſtitas, religio. Hu-
4 militas quidem & caſtitas, quia † accubuit, vel dormiuit
5 nõ contigit eam quaſi laſciuus
6 puellam, nec abhorruit quaſi
caſtus laſciuam, ſed mox vt ver-
7 bum eius de lege audiuit, uni-
uerſa religioni adſcripſit. Nec
deſpexit, quaſi diues pauperem
† nec veritus eſt, quaſi maturus
adoleſcentulam, ſed paratior fi
de quam corpore, mañe proceſ
ſit ad portam, propinquiorem conuenit, præualuit non tam F
iure proximitatis, quam Dei eligentis fauore.
Quę pallium ſuper ſe extendi poſtulauit, bñdictionem ac
cipere meruit. Qui.n. gratiam fidei plenę percipit bñdictio-
nem

a ¶ Chriſmate, vel ſpiritus ſancti unctione. b ¶ Ornatu virtutum.
vngere, & induere cultioribus veſtimentis,
a ac deſcende in areã. Non te videat hõ, do-
a ¶ Hic. ſ. Chriſtus conuerſatur, & ad ſe reuocat genus humanum.
nec eſum potumque finierit. Quãdo autem
a ¶ Ideſt, moriendum. ſ. pro nobis vbi omnia acquiſiuit: vnde, Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me.
ierit ad dormiendum, nota locum in quo
b dormiet. Venieſque & diſcooperies palliũ
quo operitur a parte pedum, & proiicies te,
a ¶ Quia neceſſe eſt, vt ab ipſo ſaluationis tuæ ordinem diſcas. Si autem ad ſynagogam verba Noemi retuleris, inuenies in lege, & prophetis, quod poſt paſſionem ventura ſit ad fidem eccleſia gentium.
& ibi iacebis. Ipſe autẽ dicet tibi, quid age-
a ¶ Obedientia eccleſiæ meretur deſiderii ſui effectum: unde, O mulier magna eſt fides tua, fiat ſicut petiſti.
re debeas. Quæ reſpondit, Quicquid præce
peris faciam, deſcẽditque in aream, & fecit
omnia quæ ſibi imperauerat ſocrus ſua.
c Cumque comediſſet Booz, & bibiſſet, & fa
ctus eſſet hilarior, iſſetque ad dormiẽdum
d †iuxta aceruum manipulorum; venit abſ-
condite, & diſcooperto pallio a pedib. eius
a ¶ Quia mundo tenebris errorum inuoluto eccleſiæ celerem fidem oſtendit nobis imitandam.
†ſe proiecit. Et ecce nocte iam media expa-
uit homo & †conturbatus eſt, viditque mu-
a ¶ Eccleſiam, b ¶ Humiliter incarnationis ſacramentum venerantem. c ¶ Chriſtus. d ¶ Confeſſionem eccleſiæ expetit.
lierem iacentẽ ad pedes ſuos, & ait illi, Quę
es? Illaque reſpondit, Ego ſum Ruth ancilla
a ¶ Eccleſia fidei, & protectionis Chriſti gratiam ante omnia deſiderat.
tua. Expande pallium tuum ſuper famulam

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 *Non te videat.* ſcilicet ipſe Booz.

2 *Donec eſum potumque.* hoc dixit, quia tunc magis proni ſunt homines ad contrahendum, & conſummandum matrimonium. Dicunt hic aliqui quòd iſta Noemi non peccauit, quia per legem matrimonii quærebat ſuſcitationem ſeminis defuncti. Contrarium tamẽ magis videtur, tum quia modus quærendi non erat bonus, ſ. in occulto, tum quia etiam erat alius propinquior ipſo Booz, vt infra habetur, qui debebat prius requiri, aliter fuiſſet ſibi facta iniuria, niſi uoluntariè ſuo iuri ceſſiſſet, propter quod Booz dixit ipſi Ruth quod factum celaret, ipſa autem Ruth fuit totaliter excuſata, quia erat de nouo conuerſa ad Iudaiſmum, & neſciebat de lege requirendi matrimonium: nec, de modo, niſi quantum ſua ſocrus docebat eam.

3 *Quæ reſpondit.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ruth obtemperatio, quia fecit omnia quæ ſibi ſocrus dixerat, credens ſe in omnibus bene agere. Et patet litera vſque ibi.

4 *Expauit.* Dicit Rab. Sal. quod timuit ne eſſet malignus ſpiritus, qui in corpore aſſumpto eſſet ad pedes eius, vel forſitan timuit de latronibus.

5 *Et conturbatus.* In Hebræo habetur. *Et timuit* vel *amplexatus eſt*, quia extendit manum ſuã, & tetigit caput ipſius Ruth & per hoc cognouit quod eſſet mulier, quia mulieres habent capita aliter parata, & tecta quam viri, ideo ſubditur.

6 *Viditque mulierem*, i. cognouit per tactum, quia de nocte non poterat cognoſcere per viſum, ſed nominè viſus deſignantur aliquando alii ſenſus, ſicut Exo. 20. c. dicitur, *Cunctus autem populus videbat voces.* ideſt, audiebat, tamen Booz adhuc neſciebat quæ eſſet mulier determinatè, iõ quæſiuit.

7 *Quæ es? &c.* Sequitur. *Expande pallium tuum, &c.* Per hoc requirebat deſponſationem. Hic. n. erat modus tunc temporis, quod ſponſus contrahens ſponſalia ponebat extremum veſtis ſuæ ſuper ſponſam. Alii autem dicunt, quod cũ hoc curialiter petebat conſummationem matrimonii, ſecundum quod erat èdocta a ſocru ſua, propter quod Booz habuit eam totaliter excuſatam. Dicunt enim Heb. quod Ruth dixit prius ipſi Booz, ſecundum quod eam ſocrus ſua docuerat. Socrus mea, & ego neceſſe habemus vendere hæreditatem quæ fuit Elimelech, & filiorum eius, & tu es propinquus ad quem pertinet redemptio, vt habetur Leuitic. 25. & ideo accipe hæreditatem, & me per conſequens in vxorem ad ſuſcitandum nomen defuncti in hæreditate ſua; & ſic dixit.

✠ Quia

MORALITER.

† † *Et vngere.* per augmentum gratiæ quæ augetur in ſacramentali confeſſione.

† *Et induere.* per augmentum virtutum, quę cum gratia infunditur, & in eius augmento augmentatur.

† *Ac deſ.* per quod ſignificatur quod bona merita per humilitatem ſunt tegenda.

† *Nota locum*, ſcilicet Booz per quem Chriſtus ſignificatur, locus autẽ in quo Chriſtus dormiuit ſomno mortis, eſt ipſa crux ſancta. locum autem iſtum notare, eſt Chriſti paſſionem deuotè conſiderare.

† *Et diſcooperies*, pars pedum eſt inferior, ideo per ipſam humanitas Chr̃i ſignificatur. Per hanc ergo diſcoopertionẽ ſignificat, quod paſſio non competit Chr̃o niſi ſecundum humanitatẽ & hoc firmiter fide tenere ẽ a parte pedũ diſcoopire.

† *Et proiicies.* per continuationem affectuoſę compaſsionis & qm̃ talis perſona Chriſto coniuncta per gratiam, deſiderat ſibi coniungi per gloriam, ideo dicit quod ſubditur.

† *Expande.* per quod ſignificat gloria cęleſtis, Eſ. 61. a. Pal-

nem, & virtu-
A rem pariter poſ
ſidebit.
a *Sed eſt alius me propin.* Ioannes Bapti. qui Chriſtus putabatur, ſed ſponſi nomen non vſurpauit, ſed Chriſto reſeruauit, dic. *Qui habet ſponſam ſponſus eſt, & cæter.* Ioan.3.d.
B Hic propinqor quia in mundo prior natus, vel iſte ppinquus eſt legis decalogus qui propinquior ſynagogæ, quam Euangelium videbatur, quia ſpecialiter illi populo datus,
C & tēpore prior eſt.
b *Surrexit itaque antequam.* Quia antequã Iudæi doctrina legis imbuti naturæ ſuæ iura cognoſcerent, Eccleſia gentium inertiæ ſuæ ſomnum excutiens diluculo naſcentis fidei reſurrexit, & ad Chriſti gratiam properauit.
c *Menſus eſt.* tus, & foris ditetur diuino munere. Senarius quoque numerus, & hoc ſignificare poteſt, quod Dominus 6.ætate hordeum legis ſpiritualiter intellectum conceſſit Eccleſię gentium.

† menſuras
† temporaliter

tuam: quia propinquus es: Et ille: Benedicta es, inquit, a domino filia, 1 2
a ¶Quia tibi conſulens, idololatriam deieciſti.
b ¶Qui poſtquam ad Chriſtum veniſti, conſtanter perſeueraſti. 3
& priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti: quia non es ſecuta iu- 4 5
a ¶Hæreticos, vel ſchiſmaticos, qui non habent maturitatem conſilii, quia ſemper inſtabiles, & incerti.
uenes, pauperes, ſiue diuites. Noli ergo metuere: ſed quicquid dixeris 6
a ¶Petite, & accipietis, quærite & inuenietis, quicquid fides rectè petit Chriſti benignitas conce[dit].
mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus qui habitat ĩtra portas vr 7
¶Quia fidelibus firmiter perſuaſum eſt quod Eccleſia virtutibus plena ſit, de qua dicitur, Mulierem fortem quis inueniet.
a bis meæ, mulierem te eſſe virtutis. † Nec abnuo me propinquum; ſed 8
eſt alius me ꝓpinquior. Quieſce hac nocte, & facto mane, ſi te volue- †
rit propinquitatis iure retinere, bene res acta eſt: ſin autem ille noluerit, abſque vlla dubitatione ego ſuſcipiam te, viuit dominus. Dormi vſ
a ¶quia in ſpe incarnationis requieſcens patienter expectauit donec recederent tenebræ infidelitati[s].
que mane. Dormiuit itaque ad pedes eius vſque ad noctis abſceſſum. 9
b Surrexit itaque antequam homines cognoſcerent ſe mutuò, & dixit 10 11
a ¶Ne quæras laudem de tua conuerſatione. vnde. Cùm facis eleemoſynam, ne ſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera.
Booz: Caue ne quis nouerit quòd huc veneris. Et rurſum: expande, in- 12
a ¶Dilata fidem tuam. b ¶Opere exerce quod paras corde.
quit, pallium tuum quo operiris, & tene vtraq; manu. Qua extenden-
c te, & tenente, menſus eſt ſex† modios hordei, & poſuit ſuper eam. 13
a ¶Ditata.ſ. Chriſti donationibus, & virtutum ornata fructibus. b Primitiuam.ſ.eccleſiam, vel ſynagogam.
Quæ portans ingreſſa eſt ciuitatem, & venit ad ſocrum ſuam, quæ di-
a ¶Magnalia Dei, ſcilicet vt Eccleſiam primitiuam prouocet ad laudem, vel ſynagogam ad confeſſionem.
xit ei. Quid egiſti filia? Narrauitque ei omnia quæ ſibi feciſſet homo,
a ¶Fiducialiter promiſit Eccleſiæ, quia veritas non ceſſabit implere promiſſa, quæ ait qui crediderit, & bapt.fue.ſaluus, &c.
& ait: Ecce ſex† modios hordei dedit mihi, & ait: Nolo vacuam te re-
a ¶Primitiuam Eccleſiam, vel ſynagogam.
uerti ad ſocrum tuam. Dixitque Noemi: Expecta filia donec videamus quem res exitum habeat. Neque enim ceſſabit homo niſi com- †
pleuerit quod locutus eſt.

* CHALD.

* CHALD. D
Dixit Booz, Exhibe linteum quo tegeris, illudque tene: quod cum teneret, menſus eſt hordei ſein ſex, quæ illi ſuperimpoſuit. Et autem a Domino conceſſæ fuerunt vires ſufficientes ad illa portanda? ſtatimque per propheti[ã] creditum eſt quod ab ea procederent ſex iuſti, qui futuri erant mundo, quorum quiſque benedicendus erat ſex benedictionibus David, Daniel, Azarias, Ananias, Miſael, & Rex Meſſias, quia iuxta capacitatem intellectus tribuitur perfectę operationis modus, ut in-
E
F

†Nun vere quis
nō eſt ſed ... hord di m...

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

* 1 *Quia.* Ad quam ſpectat redemptio hæreditatis, & ſuſcitatio ſeminis ſecundum duplicem legem præallegatam, & hoc dictum conſonat ei quod ſe.ca. Booz. dixit, *Partem agri vendidit Noemi.*

2 *Et ille.* hic conſequenter ponitur ipſius Booz rationabilis reſponſio, & ſecundò curialis emiſſio, ibi, *Surrexit itaque.* Circa primum dicitur.

3 *Benedicta es.* Et in hoc oſtendit quod ipſa erat ſine culpa ratione prædicta, & cum hoc oſtendit eius affectum bonum, di.

4 *Et priorem miſericordiam.* Priorem miſericordiam vocat, quia bene ſe habuerat ad virum ſuum viuentem, & ad ſocrum ſuam, ſicut audierat Booz a narrantibus, vt patet ſupra 2.cap. Secundam autem vocat bonum affectum, quem habebat ad ſuſcitandum nomen defuncti per matrimoniũ & hæc uocatur maior prima, quia maior miſericordia eſt bene ſe habere ad aliquem poſt mortem eius, quando non poteſt ſe iuuare, quam dum adhuc viuit, & quod ipſa Ruth moueretur amore prolis, & non libidinis oſtendit di.

5 *Quia.* quærendo eis coniungi in matrimonio, ſed me ſenem in cuius copula non eſt talis delectatio.

6 *Noli.* de matrimonio tibi affuturo.

7 *Scit.* q.d. ex fama bonitatis tuæ paratus eſſem te accipere, ſed non poſſum hoc licitè abſque propinquioris ceſſione, ideo ſubditur.

8 *Sed eſt alius me propinquior.* iſte propinquior eſt, cuius nomen non exprimitur, eo quòd noluit ſuſcitare ſemen fratri ſuo defuncto. propter quòd fuit indignus nominari. Elimelech enim maritus Noemi, & pater iſtius Booz fuerunt fratres, & ſic vno gradu alter præcedebat eum.

9 *Dormiuit itaque ad pedes,* & in hoc patet continentia vtriuſque.

10 *Surrexit itaq.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ruth curialis receſſus, ſeu emiſſio, & primo ex parte ipſius Ruth, & hoc cum ſubditur.

11 *Antequam.* Nolebat enim ab hominibus uideri in illo egreſſu, ne mala ſuſpicio de ipſa, & Booz haberetur. Secundo ex parte ipſius Booz, quia monuit eam de fama vtriuſque ſeruanda, di.

12 *Caue ne quis.* & quia noluit eam redire vacuam, ideo ſubditur.

13 *Menſus.* In Heb. habetur, *ſex ordea.* ideſt, ſex menſuras hordei, ſed cuius quantitatis fuerint, non exprimitur, tamẽ ex circunſtantia textus habetur, quod nõ fuerunt multum magnę, tum quia continebantur intra pallium ipſius Ruth; tum quia ipſa ſola portauit ſuper caput ſuum totum ſimul uſque ad ciuitatem, & vſque ad domum Noemi. Dicit autem hic Rab. Sal. quod iſtæ ſex menſuræ fuerunt ſignum, & præfiguratio ſex benedictionum Dei quæ futuræ erant ſuper Meſſiam naſciturum de Ruth per Dauid, & genealogiam regiam, ſecundum quod dicitur Eſa.xj.a. *Egred. virg. de ra. Ieſ. &c.* Sequitur, *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & timoris Domini.* Quod autem in translatione noſtra interponitur, *& pietatis,* non eſt in Heb. Ex hoc autem dicto Rab. Sal. duo habentur, vnum eſt quòd ſcriptura ve. te. non ſolum exponenda eſt hiſtoricè, ſed etiam aliquando myſticè. Secundum eſt quòd illud dictum Eſa. allegatum intelligitur de Chriſto etiam ſecundum Heb. Cætera patent in litera.

* CAP.

MORALITER.

†lium laudis pro ſpiritu mœroris. Hoc.n. pallio veſtiũtur illi quorum peccata luctu uitæ præſentis diluuntur. Propter quod dicit Saluator Mat.5.a. *Beati qui lugent, qm̃ ipſi conſolabuntur.*

† *Quieſce.* Per hoc verbum Booz, ſignificatur rñſio Chriſti perſonæ prædicto modo ipſum deſideranti, ideſt, nocte p̃ſentis ſeculi perſeuera in ſtatu gratiæ vſque mane futuri, in quo omnia erunt clara, & tunc coniunctio tua mecum erit perfecta. Et quoniam quam diu perſona deuota eſt in præſenti proficit in donis Dei, ideo ſubditur.

13 *Menſus.* per quos ſignificantur ſex dona Spiritus ſancti q̃ ponuntur Eſa.xj.a. *Spiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpũs ſcientiæ, & timoris Dñi.* In Heb. vero non hẽ *ſpũs pietatis,* ſicut dixi plenius in expoſitione literali.

† MORA-

CAP. IIII.

A a Scendit ✣ Chaldeus. Aſcendit ad portam conſeſſus Senatorum,& illic ſedit cum ſenioribus. ✣ Theodoretus. Tanta erat viri virtus,vt nec ad nuptias, præter legem conuolarit,ſed cum Propinquiori de matrimonio verba fecerit. Sunt autem digna admiratione eius quoque ad eum verba. Non enim primos cum eo ſermones contulit de nuptiis, ſed de poſſeſſione agrorum eſt locutus, & cæt. Quoniam autem propter matrimonium, ille quoque prædiorum B abnegauit contractum, conuenienter quidem legi, calceum ſoluit,& dedit; Booz autem Ruth vxorem duxit. Quod autem non voluptati ſeruiens, induxit in animum vt duceret vxorem, oſtendunt quoque eius verba laude digna.

Teſtes vos hodie, & cæt. Legem inquit, non tranſgredior, C Moabiticam ducens mulierem, ſed impleo legem diuinam,ſtudens vt defuncti non extincta cōſeruetur memoria.

Quia in Virginis aluo in qua appareret carnem ſumebat. De hac porta dicitur: *Porta hæc clauſa erit, & non aperietur, & vir non tranſi. per eam: quia Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam.*

b *Decli.* Quia Chriſtus Iudæis vidit legem conſtitutam D †corporaliter:& ad ſe declinare iuſſit: quia eam ad diſpenſationis ſuæ myſterium teſtificandum inclinauit. Aliter: vidit propinquum præterire cum præcurſoris ſui aduectum, quem more humanæ vitæ properare cōſpexit,& ad officium præcurſoris miſericorditer cōuertit.

† temporaliter.

c *Locutus.* Conuenienter legiſperitis partem agri Noemi ad emendum obtulit,cum parte plebis, quæ apparēte iam gratia remanſit, ad ſaluandum magiſtris ſynagogæ oſtendit, vt infirmitatem ſuam agnoſcerent, & quod ipſi nequirent vero Medico faciendum cōmitterent, vnde E leproſis dicitur; *Ite oſtendite vos ſacerdotibus*, & cum irēt mūdati ſunt.

d *Vt ſuſcites.* Significat nō aliam poſſeſsionem plebis quam copulationem Eccleſiæ in coniugiū Chriſti, qui ſuſcitauit antiquum nomē filij Dei quod in initio habuerunt Sancti. vnde; *Videntes filij Dei, &c.* Et Lucas dicit; Adam filium Dei, quem etiam in Eccleſia gentium per gratiam Dei ſuſcitauit. vnde: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c.* Hoc nomen in na- F tionibus legis Decalogus ſuſcitare non potuit. Si autem hoc ad Iohannem Baptiſtam retuleris, inuenies eum cedentem iuri propinquitatis,& dicentem; *Ego baptizo in aqua: medius*

CAP. IIII.

¶Quia Chriſtus ad effectum producit prophetiam de incarnatione ſua ſcriptam.

a A Scēdit ergo Booz ad portam,& ſedit ibi. Cum 1
que vidiſſet propinquum præterire de quo 2
b prius †ſermo habitus eſt,dixit ad eum. Declina 3
a ¶Per Gabrielem,ſcilicet dicens: Iohannes vocabitur nomen eius.
pauliſper & ſede hic, †vocans eum nomine ſuo
a ¶in teſtimonium ſecundi aduentus ſui.
qui diuertit & ſedit. Tollens autem Booz de- 4
a ¶Patres ve.te. qui decalogum legis ſeruauerunt, & Chriſti incarnationem ibidem præſignatam eſſe cognouerunt.
cem viros de ſeniorib. ciuitatis, dixit ad eos, ſedete hic. Quibus reſi-
c dentibus locutus eſt ad propinquum. Partem agri fratris noſtris Eli- 5
melech vendit Noemi, quę reuerſa eſt de regione Moabitide, †quod 6
audire te volui, & tibi dicere coram cunctis ſedentibus, & maio-
ribus natu de populo meo. Si vis poſſidere iure propinquitatis, eme
& poſſide. Sin autem † diſplicet tibi hoc ipſum, indica mihi, vt
ſciam quid facere debeam. Nullus enim eſt propinquus excepto te 7
qui prior es,& me qui ſecundus ſum. At ille reſpondit: Ego †agrum 8
emam. Cui dixit Booz. Quando emeris agrum de manu †mulieris,
Ruth quoque Moabitidem quæ vxor defuncti fuit, debes accipere, 9
d vt ſuſcites nomen †propinqui tui in hæreditate ſua, qui reſpondit. 10 11
Cedo iuri propinquitatis. Neque enim poſteritatem familiæ meæ 12

†reuelare aurem tuum uolui. Heb.

†iure propinquitatis non uis poſſidere. Luc. 17. d

†defuncti

b *Decli.*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

A*Scendit.* Hic vltimò deſcribitur copula matrimonialis inter Booz,& Ruth per ceſſionem propinquioris. Circa quod primo tangitur dicti propinqui citatio, ſecundo vxoris acceptio, ibi, *At ille ma.na.* tertio prolis conceptio, ibi, *Ingreſſusque eſt.* quarto plebis congratulatio, ibi, *Dixeruntque mu.* Prima in duas: quia primo deſcribitur citatio propinquioris. ſecundo ceſsio ſui iuris, ibi, *Qui reſpondit.* Circa primum dicitur.

1 *Aſcendit.* In porta enim ciuitatis antiquitus tenebantur iudicia, vt cito & in promptu vnicuiq, pateret locus iuſtitię.

2 *Et ſe.* Tanquam iudex principalis, ſecundum Heb. qui dicunt ipſum fuiſſe Abeſan, vt dictum eſt ſupra 1.c.

3 *Decli.* Vt in loco iudicij reſpondeas.

4 *Tollens.* Vt negocium fieret firmius.

5 *Partem.* Vocat eum fratrem, eo quòd erat de cognatione ſua,& hic modus loquendi frequens eſt in ſcriptura.

6 *Vendit.* Ideſt, in propoſito vendendi, quia non erat adhuc ager venditus, ut patet per ſequentia. Heb. autem non habēt tempus præſens in modo indicatiuo verbi, ſed pro eo vtuntur participio prę́ſentis temporis communiter dicētes, vendens pro vendit,& aliquando pręterito verbi in modo indicatiuo: vt in iſto loco. vel fortè iam vendiderat. Et quod de emptione per propinquum ſubditur, intelligendum eſt de redemptione emptionis, quę ſpectabat ad ius propinqui, vt habetur Leuit. 25. Sciendum eſt autem hic, quòd licet mulieres nō ſuccederent in hęreditatem, tamen quia vxor poſt maritum defunctum ſine liberis remanebat, ipſa tenebat partem hęreditatis ad vitam, & illam poterat vendere inquātum erat ſui iuris. & ſic dicitur hic quod Noemi eodem modo vendere volebat partem agri. Cętera patent vſq; ibi.

7 *Nullus.* Non eſt intelligendum quòd nulli alij eſſent de conſanguinitate illa, cum eſſent homines magni, & potentes, ſed quia nullus erat propinquior iſtis duobus, nec qui ita haberet ius in dicto negocio.

8 *Ego agrum.* Bene volebat habere poſſeſſionem, ſed non vxorem, tamen vnum erat annexum alteri, ideo ſubditur.

9 *Quando.* Et patet litera.

10 *Qui re.* Hic conſequenter deſcribitur ceſſio iuris cū dr̄.

11 *Cedo iuri.* Cuius ratio allegatur, cum dicitur.

12 *Neque.* Qđ exponūt aliq Heb. de poſteritate egreſſura de Ruth,

MORALITER.

1 *Aſcendit.* hic deſcribitur coniunctio Ruth cum Booz matrimonio, quod quidem matrimonium factum fuit per hoc qđ ille qui propinquior uidebatur ad contrahēdum cum ipſa Ruth ceſsit iure propinquitatis, & ſic Booz accepit eā in vxorem. per Ruth quæ vidēs interpretatˊ eccleſia bn̄ ſignificatur, quæ cognitione fidei,& gratiæ illuminatˊ, per propinquiorem aūt Iohannes Baptiſta pōt intelligi, qui natus fuit ante Chriſtum & prius prędicauit, & non ſolum a vulgarib. hominib. ſed etiam à notabilib. perſonis Iudęorum Chriſtus eē credebatˊ, propter quod de Ieruſalem metropoli ciuitate miſerunt nuntios ſolennes. ſ. ſacerdotes, & Leuitas ad interrogandum ſi ipſe eſſat Chriſtus,& per conñs eccleſiæ ſponſus Io. 1. Ipſe verò Iohannes ceſſit iuri propinquitatis, quod ſibi credebatur ineſſe, dicens. *Non ſum ego Chriſtus.* vt ibidem hr̄. Et ſimiliter, 3. c. vbi idem replicauit,& adiunxit. *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt*: ubi oſtendit ſe nō eſſe ſponſū eccleſiæ, ſed amicum ſponſi,& ſic oſtendit manifeſtè quod eccleſia erat reſeruanda Chriſto ſicut ſponſa,& Chriſtus qui per Booz intelligitur, ſicut dictum eſt ſupra. *Eam accepit ſponſam.* Per hoc autem quod ex generatione Booz ex Ruth deducitur genealogia regalis, cum dicitur.

† Sis propinquus propinquitate mea, quia non poſſum eſſe propinquus.
† Poſſide. Et calceamētum.
† Booz.

delere debeo. Tu † meo vtere priuilegio; quo me libenter carere
profiteor. Hic autem erat mos antiquitus in Iſrael inter propin-
quos, vt ſi quando alter alteri ſuo iuri cedebat, vt eſſet firma con-
a ceſſio, ſoluebat homo calceamentum ſuum, & dabat propinquo 1
ſuo: hoc erat teſtimonium ceſſionis in Iſrael. Dixit ergo propin- 2
quo ſuo Booz: † Tolle calceamentum. Quod ſtatim ſoluit de pe- 3
b de ſuo. At † ille maioribus natu, & vniuerſo populo. Teſtes vos, 4
inquit, eſtis hodie, quod poſſederim omnia quæ fuerunt Elime-
lech, & Chelion, & Mahalon, tradente Noemi, & Ruth Moa-
bitidem vxorem Mahalon in coniungium ſumpſerim, vt ſuſcitem
nomen defuncti in hæreditate ſua, ne vocabulum eius de familia
ſua, ac fratribus, & † populo deleatur. Vos inquam huius rei teſtes
c eſtis, Reſpondit omnis populus qui erat in porta, & maiores natu.
d Nos teſtes ſumus. Faciat Dominus hanc mulierem quæ ingreditur 5
e domum tuam ſicut Rachel, & Liam, quæ ædificauerunt domum
f Iſrael, † vt ſit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre no- 6
g men in Bethlehem. Fiatque domus tua ſicut domus Phares, quem

Et faciat virtutem. i. honeſtè viuat, & probè.

A *medius autem veſtrum ſtetit quem vos neſcitis: cuius non ſum di. ſol. cor. cal. eius.* Et alibi. *Ego non ſum Chriſtus: ſed miſſus ſum ante eum, qui habet ſponſam, ſponſus eſt.* Cedit quoque lex euangelio. *Lex enim ſubintrauit, vt abundaret delictum, Vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia.* Reprobatio quidem ſit pcedentis mādati propter infirmitatē eius. introductio vero melioris ſpei per quam proximamus ad Deum, ſit per Ieſum Chriſtum.

Cedo iuri propinquitatis.

✻ CHALDAEVS Hoc damno non poſſum redimere mihi, quum enim vxorem habeam, me nō deceret aliam ſuperducere, quandoquidem concitaretur ob id domi meæ diſcordia, & B fraudarem hæreditatem meam. Redimito tu tibi, cum tibi vxor nō ſit; quandoquidem redimere non poſſum ego.

a *Solue.* Calceamentum velamen eſt myſteriorum. Lex verò de pede ſuo calceamentum ſoluit, & Chriſto dedit, & quia ſacramenta per magiſtros populi manifeſtare non potuit, ſed Chriſto hoc faciendum reſeruauit. Ioannes ergo non ſibi, ſed Chriſto calceamentum vendicauit, quia ſoli Chriſto ſponſam competere intellexit, vnde ait. *Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti eius.*

b *Teſtes.* Sic Chriſtus ex vtroque teſtamento teſtes habet ſufficientes, quòd populum gentium quem decalogus iam finitus ſpiritualiter fœcundare non potuit, ipſe ſemine verbi Dei fęcundauit omnia poſſidens, quę priores, & poſteriores habuerunt ſancti.

c *Et maiores.* Iſido. Decem maiorum natu benedictio oſtendit in nomine Ieſu omnes gentes eſſe benedicendas. Iota enim apud Græcos decem ſignificat, quæ in nomine C Ieſu prima litera eſt.

Iota.

d *Faciat do. hanc.* imprecatur proſpera eccleſiæ gentium, vt gratiam fœcunditatis, quam habuerunt Iſraelitarum primi parentes, percipiat.

✻ THEODORETVS. Confirmarunt ſeniores matrimonium cum benedictione, dicentes. *Deus tibi mulierem, & cæ.* Illud autem. *Vt faciat uirtutem in Ephrata,* prædicit partum ſalutarem, per quem Bethlehem facta eſt celebris inter omnes homines.

Homil. 3. in Matth.

✻ CHRYSOSTOM. Ea quæ in Ruth facta ſunt, conſidera noſtri figuram fuiſſe. Hæc. n. erat alienigena, & in extremā delapſa penuriam, ſed vidēs eam Booz, nec ob ipſius paupertatem deſpexit, nec ob impietatē exhorruit, ſicut Chriſtus D etiam Eccleſiam ſuſcepit, & alienigenam, & magnorum laborantem egeſtate bonorū, ſuo conſortio copulauit: Ruth, niſi prius reliquiſſet parentes, & gentem, & patriam, nunquā tali fuiſſet nobilitata connubio: ita Eccleſia non ante amabilis efficitur ſpōſo, quam priorem conuerſationem relinquat. Propheta ait. *Obliuiſcere populum tuum, & c.*

Pſal.

✻ AVTHOR operis imperfe. apud Chryſoſto. Booz pro merito ſuæ fidei Ruth accepit vxorem, vt ex coniugio tali ſāctificato genus naſceretur regale. Nam Booz ſenior conſtitutus, non ſibi uxorem accepit, ſed Deo, non propter paſſionem corporis ſui, ſed propter iuſtitiam legis, ut E ſuſcitaret ſemen proximo ſuo, non magis amore quàm religione feruentior, ætate ſenex: iuuenis autem fide.

✻ HIERONYMVS. In genealogia Saluatoris illæ ponuntur mulieres quas ſcriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de pctōrib. naſcens, omnium peccata deleret. Vñ & Ruth Moabitis ponitur, & Bethſabee vxór Vriæ.

✻ IDEM. Ruth alienigena à Noemi latere non receſsit. Vide, quanti meriti ſit deſertæ præſtitiſſe ſolatium. Ex eius ſemine Chriſtus oritur.

✻ IOSEPHVS. Hæc quidem quæ de Ruth geſta ſunt, explanaui, oſtendere volens Dei potentiam, cui poſsibile eſt ad dignitatis culmen euehere quoſcunque voluerit, & ad quale perduxit etiam Dauid, huiuſmodi ortum initiis.

e *Rachel.* Species internę contemplationis habens internam intelligentiam veritatis. Vnde, Rachel bona facie, & pulchra ſpecie, quam amat omnis piè ſtudioſus, & propter hanc ſeruit Laban, qui interpretatur dealbatio, quam comparat gratiæ Dei qui dicit, *Quod ſi fuerint peccata veſtra ſicut Phœnicum, tanquam nix dealbabuntur.*

f *Lia.* Actio huius vitæ in qua viuimus laborioſa eſt ex fide, & incerta, quo exitu perueniat ad vtilitatem eorum quibus conſulere volumus. Ipſa eſt Lia prior vxor Iacob, quæ F infirmis oculis fuiſſe memoratur.

g *Phares, & c.* Qui Gentilis populi gratiā tenuit, & in partu fratrem qui prior manum emiſerat præceſſit. Iſrael. n. in opere legis prius manum emiſit, & eā prophetarū, & ipſius Chriſti cruore pollutā retraxit. Poſteà verò populus gentiū prupit, vt eēnt *primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.* Thamar quo que

---

NICOLAVS DE LYRA.

Ruth, ſi eam acciperet, eo quod ſcribitur. Deuterono. xxij. a. *Moabitides, & Ammonites non intrabunt in Eccleſiam Dei in æternum.* Sed ſi iſte hanc cauſam allegauit falſum dixit, quia illa pœna non cadit ſuper mulieres, nec per conſequens ſuper prolem earum de viro Iſraelita, ſicut ibidem dictum fuit. Et ideo aliter exponitur, videlicet de prole quam iam habebat de alia vxore, quia ſi accepiſſet Ruth, oportuiſſet eum intendere educationi, & prouiſioni prolis naſciturę de ipſa, & per conſequens minus poſſet intendere prouiſioni prolis iam habitę de alia, & iſtud vocat deletionem ſecundum communem modum loquendi, quo dicitur de aliquo ſi habeat aliquod damnum notabile, deſtructus eſt, vel deletus.

1 *Soluebat homo calceamentum ſuum, & dabat propinquo, & cætera.*

2 *Homo,* hoc erat ſignum quod unus ſpoliabatur iure, & alter inueſtiebatur, dicitur autem Deuteronom. xxxv. quod mulier defuncti ſoluebat calceamentum illud, & ſpuebat in faciem illius nolentis ſuſcitare ſemen defuncti. Sed hoc erat quando mulier conueniebat eum coram iudicibus, & ille recuſabat eam accipere. Sed quando alter propinquus conueniebat eum, ſicut fuit in propoſito, tunc ipſemet ſoluebat, ideo ſubdit. *Dixit ergo Booz propinquo, & cætera.*

3 *At ille maioribus natu, & vniuerſo populo.* Hic conſequenter deſcribitur uxoris acceptio, vbi ad maiorem ſolennitatem Booz dixit.

4 *Teſtes vos,* hoc enim dixit Booz ad maiorem certitudinem facti.

5 *Faciat Dominus hanc mulierem quæ ingreditur,* Quia filij earum facti ſunt capita 12. tribuum Iſrael. pręponitur autem Rachel ipſi Liæ, licet eſſet minor: quia fuit prima, & principalis vxor ipſius Iacob, vt habetur Geneſis xxix. quia in illam primo conſenſit, licet alia ſibi fraudulenter ſuppoſita fuerit.

6 *Fiatque domus tua,* Hoc expreſſit quia genealogizatio ipſius Dauid inchoatur a Phares poſtea cum dicitur, *Hæ ſunt gene. & cæt.*

Tulit

A que commutãs, vel amaritudo interpretatur. Eccleſia enim gentium, & nomine, & habitu quę fuit in idololatria fęda, & amara, in pęnitentia fit dulcis, & pulchra.

a *Vt conciperet, & pareret.* Semper Eccleſia Spiritusſancti munere fęcundatur, & alijs ad lucem perpetuam decedentibus alij ſuccedent, vt Chriſtianum nomen in æternũ maneat, & mater ſanctiſſima de noua progenie, in ſenectute ſua conſolationem habeat. B Decedentibus quoque Patriarchis, & Prophetis ſucceſſerunt Euangeliſtæ, & Apoſtoli. vnde: *Pro patribus tu. nati ſunt tibi filij.*

b *De nuru enim.* Nurus ſynagogæ Gentilis Eccleſia eſt, quæ nupſit C Chriſto de ſynagoga nato. Quẽ ſcilicet per legẽ gignere non potuit per prophetiæ myſterium ſuſceptum ſub velamine figuratum portabat occultum, & nutricis fungebatur officio, quia Matris carebat priuilegio.

c *Multo tibi meliorem.* Multitudinem ſcilicet eorũ qui in veteri teſtamẽto legis doctrinã nutriebant, q. ſ. nõ crediderũt verbũ Dñi, & immolauerũt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, & tandẽ Chriſtũ occiderunt, & Apoſtolos pſecuti ſunt.

d *Et nutricis.* Spiritualis proſapia generationis demõſtratur. Obed enim ſeruilis interpretatur. Iſai † in Sole ſacrificium, vel incẽſum: Dauid, manu fortis, vel deſiderabilis. Qui enim D ſtrenuè Deo ſeruit ſacrificium illi gratum, & ſuauiſſimum odoris incenſum per opera virtutum, & orationis ſtudium impendit. Sicque roboratus fide, & deuotione deſiderabilis eſt, & Deo placet.

† inſulæ.

e *Vicinæ.* Cœlorum virtutes qui gaudent in fęcunditate Eccleſiæ, & vocant nomen eius Obed, ideſt, ſeruiens, quem ſuperno regi ſecum ſeruire deſiderant. E

f *Hæ ſunt.* Decem ſunt generationes filii Iudæ vſque ad Dauid. Vndę cognoſcis, quia totius diuinæ legis intentio ad Chriſtum tendit, qui natus eſt de ſemine Dauid: vt illius aduẽtum prædicet, & legis perfectionem in eo manifeſtet. *Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti.* Ante legem ergo Iacob de incarnatione Chriſti ait; *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius, donec veniat qui mittendus eſt.* Ad Dauid autem, quia Chriſtus de ſemine Iuda, dictum eſt: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.* Patet ergo etiam prophetarum, & patriarcharum oraculum pertinere ad diſpenſationem Domini Noſtri Ieſu Chriſti. F

Rom. 10. a

Thamar peperit Iudæ, de ſemine quod tibi dederit dominus ex hac
a ¶ Quia Chriſto iuncta Eccleſia ſpiritualem ſobolem generat. vnde: Donec ſterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata eſt.
puella. Tulit itaq; Booz Ruth, & accepit vxorem, ingreſſusq; eſt ad 1
a eam, & dedit illi Dominus, vt conciperet, & pareret filium. Dixe- 2
¶ Synagogam. 3
runtque mulieres ad Noemi: Benedictus Dominus qui non eſt paſ- 4
ſus, vt deficeret ſucceſſor familiæ tuæ, & † vocaretur nomen eius in
Iſrael, & habeas † qui conſoletur animam tuam, & enutriat ſene- 5
b ctutem. De nuru enim tua natus eſt † qui te diliget, & multò ti- 6
c bi melior eſt quam ſi ſeptem haberes filios. Suſceptumque Noe-
d mi puerum poſuit in ſinu ſuo, & nutricis, ac gerulæ officio funge-
e batur. Vicinæ autem † mulieres congratulantes ei, & dicentes: na-
tus eſt filius Noemi, vocauerunt nomen eius Obed: hic eſt pater
f Iſai patris Dauid. Hæ ſunt generationes Phares. Phares genuit Eſ- †
ron, Eſron genuit † Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab ge-
nuit Nahaſſon, Nahaſſon genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz 7
genuit Obed, † Obed genuit Iſai, Iſai genuit Dauid regem.

† quę te diligit

† vocantes, vel imponẽtes, & nomen

† Ram, Ram

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tulit itaque Booz Ruth.* Videtur quod fecerit contra inhibitionem Domini de ducendis alienigenis mulieribus, vt habetur Deuter. 7. Dicendum quòd illa inhibitio fuit facta, ne per vxores alienigenas filij Iſrael traherentur ad idololatriam. Iſta autem Ruth iam erat conuerſa ad fidem, & cultum vnius Dei, & per bonam vitam in hoc firmata, vt patet ex prædictis, propter quod dicta inhibitio non habebat hic locum. Sed Mahalon, & Chelion non videntur excuſari a dicta tranſgreſſione, quia ceperunt vxores Moabitidas, antequàm eſſent conuerſæ ad fidem, & cultum vnius Dei, quod videtur ex hoc, quod Orpha rediit ad Deos ſuos, vt dictum fuit, ſupra 1. cap. & per hoc quod Noemi ſuadebat ipſi Ruth ſimiliter reuerti, quod non feciſſet ſi antè conuerſa fuiſſet, quia non ſuaſiſſet ei apoſtatare a fide; & cultu vnius Dei veri.

2 *Ingreſ.* Hic conſequenter deſcribitur prolis conceptio, cùm dicitur. Et

3 *Et de. illi.* Vnde videtur quod non ſolum virtute naturæ, ſed cum hoc gratia naturam iuuante, eò quòd ita citò concepit de homine iam ſene. Et hoc fuit conceſſum a Domino, quia Booz acceperat Ruth ex fraterna charitate ad ſuſcitandum ſemen defuncti in ſua hęreditate, & ex obedientia legis, quæ ad hoc inducit, Deuter. 25.

4 *Dixe.* Hic conſequenter ponitur plebis congratulatio, & gratiarum actio, cum dicitur, *Benedictus Dominus, &c.*

5 *Et vo. no. eius.* Quia filius ſic natus dicebatur filius defuncti, licet alio nomine vocaretur, ſicut iſte vocatus eſt Obed, non Elimelech, aut Mahalon.

6 *Et multo tibi me.* Hyperbolica eſt locutio ad congaudendum ipſi Noemi, vel quia melius erat ei habere vnum nepotem de patre diuite, & potente, quàm ſeptem filios de patre paupere, qualis fuit Elimelech, in fine, vt dictum fuit ſupra 1. cap. Cætera patent vſque ibi.

7 *Salmon genuit.* Tres fuerunt Booz ſibi ſuccedentes hic comprehenſi ſub vno nomine, ſicut dictum eſt ſupra 2. cap.

MORALITER.

† *Hic eſt pater Iſai, &c.* Significatum fuit, quòd illi qui per fidem generantur ex Chriſto, & Eccleſia, & non alii in cœleſti gloria ſunt regnaturi. Quod nobis concedat ille, qui eſt benedictus in ſæcula ſęculorum. Amen.

P R AE F A T I O.

Viginti & duas literas eſſe apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chal- A
dæorum teſtatur, quę Hebrææ magna ex parte confinis eſt. Nam & ipſi
vigintiduo elementa habent, eodem ſono, ſed diuerſis characteribus, Sama
ritani etiam pentateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitant: figuris tan-
tùm, & apicibus diſcrepantes. Certumq́; eſt Eſdram ſcribam, legisq́; docto-
rem, poſt captam Ieroſolymam, & inſtaurationem templi ſub Zorobabel a-
lias literas reperiſſe, quibus nunc vtimur: cùm ad illud vſq; tempus, iidem Samaritanorũ, &
Hebręorum characteres fuerint. In libro quoq; Numerorum hęc eadem ſupputatio, ſub Leui-
tarum, ac ſacerdotum cenſu myſticè oſtenditur. Et nomen Domini tetragrammaton in quibuſ- B
dam Gręcis voluminibus vſq; hodie antiquis literis expreſſum inuenimus. Sed & Pſalmi 36.
& 110. & 111. & 118. & 144. quanquam diuerſo ſcribantur metro: tamen eiuſdem nu-
meri texuntur alphabeto. Et Ieremię lamentationes, & oratio eius. Salomonis quoque in fine
Prouerbia, ab eo loco in quo ait: Mulierem fortem quis inueniet? iiſdem alphabetis, uel inciſio-
nibus ſupputantur. Porrò quinq; literæ duplices apud Hebręos ſunt: Caph, Mem, Nun, Phe,
Sade. Aliter enim ſcribuntur, per has principia medietatesq́; verborum, aliter fines. Vnde &
quinque a pleriſq; duplices libri æſtimantur, Samuel, Malachim, Dibrehaiamim, Eſdras, Ie-
remias, cum Kinoth, id eſt, lamentationibus ſuis. Quo modo igitur vigintiduo elementa ſunt C
per quæ ſcribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehendi
tur: ita vigintiduo volumina ſupputantur: quibus quaſi literis, & exordijs in Dei doctrina, te-
nera adhuc & lactens viri iuſti eruditur infantia. Primus apud eos liber vocatur Bereſit, quē
nos Geneſim dicimus. Secundus Elleſemoth, qui Exodus appellatur. Tertius Vaicra, id eſt,
Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quem Numeros vocamus. Quintus Elle haddebarim, qui
Deuteronomium prænotatur. Hi quinque ſunt libri Moyſi: quos propriè Thorath, id eſt, legem
appellant. Secundum prophetarum ordinem faciunt: & incipiunt ab Ieſu filio Naue, qui apud
eos Iehoſua Ben Nun dicitur: Deinde ſubtexunt Sophtim, id eſt, Iudicum librũ, & in eundem
compingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria. Tertius ſequitur Sa- D
muel, quem nos Regnorum primum, & ſecũdũ dicimus. Quartus Melachim, id eſt, Regũ, qui
tertio, & quarto Regum, volumine continetur. Meliusq́; multo eſt Melachim, id eſt, Regũ quã
Malacoth, id eſt, regnorũ dicere. Nõ enim multarũ gentiũ deſcribit regna, ſed vnius Iſraelitici
populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus eſt Iſaias. Sextus Ieremias Septimus Eze
chiel. Octauus liber duodecim prophetarũ, qui apud illos vocatur Thereaſar. Tertius ordo,
hagiographa poſſidet. Et primus liber incipit ab Iob. Secundus a Dauid, quē quinq; inciſioni-
bus, & vno Pſalmorũ volumine comprehendũt. Tertius eſt Salomon, tres libros habens. Pro-
uerbia quæ illi parabolas, id eſt, Miſle, appellãt. Quartus Eccleſiaſten, id eſt, Coheleth. Quin-
tus Canticũ Canticorum quē titulo Sir haſirim prænotãt. Sextus eſt Daniel. Septimus Dibre E
haiamim, id eſt, verba dierũ, quod ſignificantius chronicon totius diuinę hiſtorię poſſumus ap-
pellare: qui liber apud nos Paralipomenon primus, & ſecundus inſcribitur. Octauus Eſdras,
qui & ipſe ſimiliter apud Gręcos, & Latinos in duos libros diuiſus eſt. Nonus Eſther. Atque
ita fiunt pariter veteris legis libri vigintiduo, id eſt, Moyſi quinque, & prophetarũ octo, hagio-
graphorũ nouē, Quanquã nonnulli Ruth, & Kinoth inter hagiographa ſcriptitēt, & hos libros
in ſuo putēt numero ſupputãdos, ac per hoc eſſe priſcę legis libros vigintiquatuor quos ſub nume
ro viginti quatuor ſeniorũ Apocalypſis Ioãnis inducit, adorãtes agnũ, & coronas ſuas ꝓſtra-
tis vultibus offerētes: ſtantibus corã quatuor animalibus oculatis antè & retrò, id eſt, in pręte F
* Dominus ritũ, & in futurũ reſpicientibus, & indefeſſa voce clamãtibus, Sanctus, ſanctus, ſanctus* Deus
omnipotēs, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt. Hic prologus ſcripturarũ, quaſi galeatũ prin
cipiũ, oĩbus libris quos de Hebræo vertimus in Latinũ conuenire põt: vt ſcire valeamus quic-
quid extra hos, inter apocrypha eſſe ponendum. Igitur Sapiẽtia quæ vulgo Salomonis inſcribi-
tur, & Ieſu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor nõ ſunt in canone. † Machabęo-
rũ primũ librũ Hebraicũ reperi. Secũdus Gręcus eſt, quod ex ipſa quoque phraſi ꝓbari poteſt.

† Hebræorum [illegible] in canone Eccleſiæ Chriſtianæ.

Quæ

A *Quæ cũ ita ſe habeant, obſecro te lector, ne laborem meũ reprehenſionem exiſtimes antiquorum.* D
In tabernaculo Dei offert vnuſquiſq; quod põt: alij aurũ, & argentũ, & lapides pretioſos, alij byſſum, & purpurã, & coccũ offerunt, & hyacinthũ. Nobiſcũ bene agitur, ſi obtulerimus pelles, & caprarum pilos, † & tamen Apoſtolus contemptibiliora noſtra magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ præſentis, futuræq́; diſtinctio, pellibus tegitur, & cilicijs: ardoremq́; Solis, & iniuriã imbrium ea quæ viliora ſunt prohibẽt. Lege ergo primũ Samuel, & Malachim meũ. Meum, inquam, meũ. Quicquid enim crebrius vertendo, & emendando ſolicitius, & didicimus, & tenemus, noſtrum eſt. Et cùm intellexeris quod antea neſciebas: uel interpretem me exiſtimato ſi gratus es, vel paraphraſten ſi ingratus, quanquam mihi omnino conſcius non ſim, mutaſſe me quippiã de Hebraica ueritate. Certè, ſi incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opuſculis, quæ nuper emendauimus, & vbicunq; diſcrepare inter ſe videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem, & ſi noſtra firmauerit, puto quòd eum non exiſtimes coniectorem, vt in eodem loco mecum ſimiliter diuinarit. Sed & vos famulas Chriſti rogo, quæ Domini diſcumbentis pretioſiſſima fidei myrrha vngitis caput: quę nequaquam Saluatorẽ quęritis in ſepulchro, quibus iam ad patrẽ Chriſtus aſcendit: vt contra latrantes canes, q aduerſum me rabido ore deſęuiũt, & circumeunt ciuitatem, atq; in eo ſe doctos arbitrantur, ſi alijs detrahant: orationum ueſtrarum clypeos opponatis. Ego ſciens humilitatem meam, illius ſemper ſententię recordabor: † Dixi, cuſtodiam uias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam, cũ conſiſteret aduerſum me peccator. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis.

GLOSSA ORDINARIA.

⁂ Theodoret. Fuerunt plurimi prophetæ, quorum vnuſquiſque conſueuerat ſcribere quæcunque contingebat fieri ſuo tempore. Iam verò primus Regum, & apud Hebræos, & apud Syros, nominatur Prophetia Samuelis.

⁂ Gregorius Papa. Quia hiſtoria Regum eo ſpiritu condita eſt, quo & cætera ſcripturæ ſanctę volumina, nõ debet credi eis eſſe minor ſacramentis, qbus non eſt inferior titulo authoritatis. Etenim hic liber primus, & ſecũdus eiuſdẽ hiſto-
B rię ad hoc pphetę Samueli adſcribitur, vt ex Authoris titulo ſentiatur hiſtoria quã ſcribit, nõ tã hiſtoria, quam prophetia.

⁂ Hieronym. Miſeram quędam τῶν ὑπομνημάτων in prophetas ſancto patri Domnioni, Samuelem quoq; & Malachim, id eſt, quatuor Regum libros. Quæ ſi legere volueris, probabis quantæ difficultatis ſit diuinam ſcripturam intelligere.

⁂ Iſidor. Samuel Propheta ab incunabulis Domino conſecratus, ſedulus in miniſterio, in gẽte princeps, in templo va-
C tes. Cuius verbo obtemperauerunt cęli, occurrerunt nubila, effuſi ſunt imbres. Hic triumphator ex hoſtibus, adiutorij lapidem poſuit: hic primus principes in regno vnxit. Sepultus eſt in uiculo ſuo Ramatha, quæ eſt ſecus Bethlehem.

⁂ Athanaſ. Regum nominantur iſti libri, ob id quod Regum cum Iuda, tum Iſrael facta, & annos continent. Digeſta ſunt autem primo libro iſta. Mors Heli, ac filiorum ipſius. Natiuitas Samuelis, & quomodo populus Regem ſi- E
bi petierit, atque Samuel illis Saulem dederit. Qui ubi mandatum Dei trãſgreſſus eſt, ablatum eſt regnum a ſtirpe eius, & Dauid in ipſius locum unctus. Præterea, commemoratur quomodo per Dauid Goliath ſit occiſus, Saul uero inuidia percitus Dauidem perſecutus, tamen ſeruatus, & Saul tandem bello interemptus occũbuerit.

Primum librum Regum ſcripſit Samuel uſque ad mortem ſuam: Deinde Dauid, poſt Salomon: tandem prophetę.

Viginti duę literę apud Hebręos reperiuntur: ſecundum quarum numerum apud eos uiginti duo uolumina ſupputãtur: inter quę liber Regum poſt Iudicum in ordine habetur tertius. Bene poſt Iudicum ponitur Regum: quoniam nunc ſunt præſules Eccleſiæ: poſtmodum regnum, ſeu quia præcedet iudicium, ſequetur ſempiternum imperium. Beda, & Iſidorus in 1. Reg.

Helchana. Hiero. Poſſeſſio Dei interpretatur: qui animi virtute vir dicitur: & vnus non mobilis, non vagabundus: ſed firmus, & inconfuſus. Omnes etiam competenter vnus dicuntur, vnam ſapientiam habentes: qui vnum Ieſum Chriſtum confitentur: vno ſpiritu Dei replentur. vnde; *Omnes quidem currunt: ſed vnus accipit brauium.* Vnuſquiſque inſipiẽtium non eſt vnus, ſed multi; vnde; *Inſipiens ſicut Luna mutatur.* Vnus autem dicitur Deus, non numero, ſed quia nunquàm mutatur. Vnde. *Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Orig. hom. de Helcana. Rabbanus Cõm. in hunc locum. 1. Cor. 9. d F Pſal. 101.

☞ CAP.

PRAEFATIVNCVLA NICOL. DE LYRA.

P*er me reges regn.* Prouerb. 8. b. Sicut dictum fuit in principio lib. Iudicum populus Iſrael poſt ingreſſum terræ promiſſionis habuit triplicem modum gubernationis. quia primò fuit gubernatus per Iudices vſque ad Saulem. Secundò per reges a Saule vſque ad captiuitatem Babylonicam. tertiò per Pontifices a reditu dictæ captiuitatis, & citrà. De gubernatione autem populi ſub iudicibus, vel potius de Deo populum gubernante per iudices actum eſt in libro Iudicũ; ſicut dictum fuit ibidem. Et eodem modo in libris Regum, & Paralip. agitur de Deo gubernante populum per reges. & hoc eſt quod dicitur in verbo præaſſumpto; *Per me reges regnant.* In quo quidem verbo primo tangitur huius gubernationis rector principalis cum dicitur; *Per me.* quia verbum propoſitum dicitur in perſona ſapientię increatę, quę Deus eſt. Secundò tangitur rector miniſterialis, cum dicitur; *Reges* in plurali. quia ſub vno rectore primò qui Deus eſt, ſunt multi reges generis humani. Circa primum ſciendum, quòd ſicut dicitur in lib. de cauſis propoſitione prima; prima cauſa plus influit in cauſatum, quàm cauſa ſecunda; & ideo Deus qui eſt primus, & vniuerſalis rector totius creaturæ plus facit ad gubernationem cuiuslibet communitatis, quàm omnes alij, imò ſine ipſo alij nihil poſſunt facere propter quod de ipſo dicitur Sapien. 8. a. *Attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter:* & ideo in perſona ipſius dicitur Prouerb. 8. b. *Per me potentes imperant, & legum conditores iuſta decernunt.* Circa ſecundum conſiderandum, quòd licet Deus omnia gubernare poſsit, & regere per ſeipſum; tamen ad cõſeruandum pulchritudinem uniuerſi quę conſiſtit in ordine partium ad inuicem, & ad Deum, ſicut ad primum ducem; inferiora regit per media, vt corporalem creaturã per ſpiritualem; & eodem modo uulgares homines per reges. Sciendum tamen quòd in populo Iſrael aliqui fuerũt reges ex diuina permiſsione ad malum populi ſubiecti; de quibus dicit Dominus Oſeę 8. a. *Ipſi regnauerunt, & non ex me.* Aliqui autem fuerunt ex diuina ordinatione ad bonum populi ſubiecti. ſecundum quod dicit 2. Paralip. 13. *Non ignoratis, quòd Dominus Deus Iſrael dederit regnum Dauid ſuper Iſrael in ſempiternum, &c.* De iſtis autem tribus, videlicet de Deo principaliter populum Iſrael regente, & de bonis regibus ex diuina ordinatione inſtitutis ad populi promotionem; & de malis permiſsis a Deo regnare in populi delinquentis pœnam, ſecundum quod dicitur Oſeę 13. c. *Dabo tibi regem in furore meo,* tractatur in libris Regum, & Paralip. ut patebit perſequẽdo.

a *Ramathaim Sophim de monte, &c.* Origen. Siue Armathaim, quod in alijs Codicibus habetur. altitudo eorum interpretatur. Sophim, ſpecula, vel ſcopulus. Ephraim, fructificatio. In monte Ephraim, & in Ramathaim Sophim habitaſſe dicitur, in alta, ſcilicet, contemplatione virtutum, vt a nullis ſubiacentibus, & circumlatrantibus vitiorum cogitationibus, mentis eius ſublimitas deijceretur, vel vnitas ſcinderetur. Ideo non de vallibus, vel de campis, ſed de monte Ephraim, id eſt, frugifero eſſe dicitur, in quo nobilitas omnium virtutum fructificare dignoſcitur.

A — Homil. de Elcana.

B Origen. Hic habuit duas vxores, quarum nobilior, id eſt, Anna ſterilis erat, ſicut Sara nobilior vxor Abrahæ. Secunda verò, id eſt, Phenenna, fuit fœcunda, ſicut Agar Aegyptia. Elcana ergo eſt poſſeſſio Dei, primum de ſecunda vxore pater efficitur: quia vuluam Annę concluſerat Deus, quam poſtea aperuit. Phenenna interpretatur conuerſio, Anna gratia. Qui vult ergo eſſe poſſeſſio Dei, has duas habeat vxores, & primam nobiliorem, id eſt, gratiam. Hæc enim primò per fidem coniungitur homini: vnde, *Gratia Dei ſaluati eſtis per fidem.* (Epheſ. 2. a) Deinde iungatur Phenennæ, id eſt, conuerſioni, quia poſt gratiam fidei ſequitur emendatio morum. Phenenna prima filios generat, quia primos fructus per conuerſionem proferimus. Niſi enim a malo conuertamur de Anna patres non efficimur. Phenennæ filij non adſiſtunt altari, non tamen inanes fiunt: quia de ſacri-

C ficijs diuinis edunt. Qui ergo conuertitur a peccato de conuerſione generat opera iuſtitiæ. & poſtea excitata Anna, id eſt, anima zelo bono orat, vt habeat filios qui adſiſtant Deo, id eſt, filios gratiæ. Qui enim Deo vacat, & legem eius meditatur die, ac nocte, filius eſt gratiæ. D Hinc in Euangelio: Martha ſatagit circa frequens miniſterium, explens opera iuſtitiæ, & quaſi filios conuerſionis generat. (Luc.) Maria ſedens ſecus pedes Domini audit verbum illius, & optimam partem elegit, & generat filium gratiæ, qui dicit: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt.* (Pſal.) Anna generat filiū Samuelem, de quo dicitur: *Et Samu[el] inter eos qui inuocant nomen eius.* (Ibi.) qui dicitur: vbi ipſe Deus. vbi enim ſpiritus gratiæ, ibi Deus. Niſi enim præcedant opera conuerſionis, non poſſumus generare, dona Spiritusſancti. Hanc ſobolem ex E imitatione Annæ, ſicut & ipſa oremus.

Rabban. Prius hiſtoricæ prophetiæ generatio dicenda: deinde continuanda allegoria. (Con[tra] hun[c] Ma[g].) Elcana pater Samuelis fuit de ſtirpe Leui, ſed non de generatione Aaron ſacerdotis. Fuit enim ſecundum Paralipomenon filius † Ieroboam, filij Eliu, filij Thohu: filij Suph, filij Elcanæ, filij Maath, filij Amaſai, filij Elcanæ: filij Iohel, filij Azariæ, filij Sophoniæ, filij Thaat, filij Aſir, filij Abiaſaph, filij Core, filij Iſaat, filij Caath, filij Leui, filij Iſrael. (1. P[aral.] † Ie[roham]) Mater quoque eius de tribu Iuda monſtratur ex hoc, quòd Ephratæus vocatur ab Ephrata vxore Caleb, quæ fuit de tribu Iuda: non ab Ephraim. ſicut Dauid filius viri Ephratæi dicitur, id eſt, Iſai, qui non de Ephraim, ſed Iuda fuit. (Iud.) Hic inter medios ciues fortis Ephrem exiſtens, Rhamathaim Sophim, Ciuitatem habitabat, quę eſt in regione Thanitica, iuxta Dioſpolim: vnde fuit Ioſeph, qui in F Euangelio ab Arimathia eſſe dicitur. Habuit autem duas vxores, Annam, & Phenennam. Conuenienter quoq; Annę ſterilitas memoratur, cuius partus celebrior erat. Sicut Sa-(Ge.) ra

LIBER PRIMVS SAMVELIS, QVEM NOS PRIMVM REGVM DICIMVS.

CAP. I.

a ¶ Virtute animi.
b ¶ Non vagabundus, non mobilis.
c ¶ Quod interpretatur altitudo eorum.

a FVIT vir[a] vnus[b] de Rama-[c] 1

a ¶ Specula, vel ſcopulus.
b ¶ Non de vallibus, non de campis, non de collibus.
¶ De altitudine virtutum.

thaim Sophim[a] de monte[b]

a ¶ Fructificatio.

Ephraim[a], & nomen eius 2

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio.

FVit vir. Circa materiam iſtius libri, & Paralipomenon ſic proceditur. Quia primò deſcribitur populi Iſrael per reges gubernatio. ſecundò huius gubernationis quędam recapitulatio: & ſuppletio in libris Paralipomenon. Prima in duas: quia primò agitur de Regno Iſrael vnito, ſecundo de bipertito, tertio, & quarto libro: propter quod liber Regum apud Hebręos in duas partes diuiditur: ita quòd ibi duo ſunt libri tantum. Primus qui vocatur Samuel, continens primum, & ſecundum librum Regum. Secundus vocatur Malachim, id eſt, Regum, continens tertium, & quartum. Prima adhuc in duas: quia primò agitur de Rege, ſeu de Regno Iſrael ex electione. ſecundò ex paterna ſucceſſione libro ſecundo. Circa primum ſciendum: quòd vbi inchoatur vnus modus regiminis, precedens modus terminatur ibidem. Et ideo primò agitur de terminatione regiminis ſub iudicibus. ſecundò de inchoatione regiminis ſub Regibus 9. capit. Circa primum ſciendum, quòd occaſio terminationis regiminis Iudicum, & petendi Regem ſuper populum fuit malitia filiorum Heli, & Samuelis: vt habetur infra 8. capit. Et ideo primò agitur de natiuitate Samuelis ſub Heli iudice. ſecundò de malitia filiorum vtriuſque 2. capit. ibi. *Porrò filij Heli filij Belial.* Prima in tres. quia primò deſcribitur ipſius Annę petitio. ſecundò petitionis exauditio: ibi: *Cognouit autem Elcana.* tertiò gratiarum actio, ibi: *Et orauit Anna.* Prima adhuc in duas: quia primò deſcribitur occaſio petendi. ſecundò modus poſtulandi, ibi: *Surrexit autem Anna.* Occaſio autem petitionis Annæ fuit malitia Phenennæ, exprobrantis ei ſterilitatem etiam in diebus ſolemnibus, quando eſſe debebat in quiete orationis: & hoc eſt quod dicitur.

1 *Fuit vir vnus de Ramathaim.* Per, m, in fine debet ſcribi: quia ſic eſt in Hebræo, & eſt Rhamathaim vna dictio. Ex quo patet error illorum, qui ſcribunt n, in fine, facientes inde duas dictiones: ita quòd ly in, ſit præpoſitio iuncta cum dictione ſequente; vt Ramatha ſit nomen villæ, & Sophim nomen regionis in qua eſt Ramatha. Et hoc dictum procedit ex ignorantia Hebraicæ veritatis. Sic igitur exponunt Hebræi de Rhamathaim Sophim, id eſt, de excelſis reſpicientibus, quia ſunt ibi duo montes mutuo ſe reſpicientes. Aliter exponunt alij de Rhamathaim Sophim, id eſt, de excelſis reſpicientium, vel ſpeculantium, quia ly *Sophim*, quod eſt pluralis numeri indifferenter poteſt ſtare pro quolibet caſu, eo quod nomina Hebraica ſunt indeclinabilia. Et dicuntur excelſa reſpicientium, quia inde poteſt videri longè. Secundum alios vero dicuntur excelſa ſpeculantium, quia ibi habitabant viri in lege ſtudioſi.

2 *Et nomen, &c.* Iſte fuit Leuita de filijs Core, vt habetur 1. Paralipomenon 6.

Euphra-

MORALITER.

1 *Fuit vir vnus.* Allegor. Per iſtum virum fuit ſignificatus Chriſtus; qui Lucæ 24. capit. dicitur; *Vir potens in opere, & ſermone.* Et bene dicitur vnus, quia nullus alius fuit, nec eſt, nec erit, Deus, & homo in una perſona.

De Ramathaim Sophim. Id eſt, excelſis ſpeculationibus. Nam in Chriſto eſt duplex ſpeculatio, ſcilicet, diuina, & humana, & quælibet eſt excelſa. Nam ſpeculatione diuina cognoſcit perfectè ſeipſum, & omnia facta, fienda, & fieri poſſibilia. Speculatione uero humana cognoſcit omnia, quæ Deus cognoſcit notitia uiſionis.

2 *Et nomen eius.* Qui interpretatur Dei poſſeſſio. Nam homo Chriſtus eſt totus Deificatus, & a Deo poſſeſſus.

a ¶ Poſſeſſio Dei. b ¶ Miſericors. c ¶ Deus meus. d ¶ Signatus.
a Elcana[a]; filius Ieroham[b], filij Eliu[c], filij Thahu[d], filij
b
c ¶ Effundens. b ¶ Ab Ephrata vxore Caleb: non ab Ephraim. c ¶ Conuerſationem, ſcilicet a malo, & gratiam.
d Suph[a] Ephrathæus[b]. & habuit duas[c] vxores, nomen 1 2
e a ¶ Gratia. b ¶ Conuerſio.
f vni Anna[a], & nomen ſecundæ Phenenna[b]. Fue-
¶ Opera iuſtitiæ.
¶ Quæ prima, & nobilior. ¶ Vt quanto deſideratior, tanto acceptior partus.
runtque Phenennæ filij; Annæ autem non erant †
a ¶ Filij gratiæ, qui in contemplatione ſemper adſunt Deo.
b ¶ Fortium eſt aſcendere, ſicut infirmorum deſcendere.
c ¶ In Paſcha, ſcilicet, in Penthecoſte, in ſolemnitate tabernaculorum. vnde: Ter in anno apparebit omne maſculinum coram Domino, & cæt. ¶ In lege.
¶ Legi, ſcilicet, obtemperans.
liberi[a]. Et aſcendebat[b] vir ille de ciuitate ſua † ſta[c]- 3
a ¶ In operibus Sanctorum non fit mentio noctis: quia non ſunt filij noctis, vel tenebrarum.
¶ Tanquam Leuita.
tutiſq; diebus[a], vt adoraret, & ſacrificaret Domino
a ¶ Ciuitas in tribu Ephraim, vbi fuit arca teſtamenti, & tabernaculum Domini a tempore Ioſue vſque ad tempus Samuelis.
g h exercituum in Silo[a]. Erant aũt ibi duo filij Heli O- 4
i phni, & Phinees ſacerdotes Dñi. venit ergo dies,

ra prius ſterilis fuit, & Agar Aegyptia generauit, & Rachel
A pro qua Iacob diu ſeruiuit, diu ſterilis fuit, cum ſoror eius gauderet numeroſitate prolis.

Rupertus. Armathaim, vel Ramathaim interpretatur excelſa duo, vt duæ intelligantur tribus, regalis, ſcilicet, & ſacerdotalis, ex quibus extitit pater eius, & mater. Sophim, ſpeculatores. qui fortaſſis ſunt prophetæ quorum filius Elcana.

Hieronym. Elcana allegoricè poſſeſſio Dei, qui eſt filius Dei, dicens: *Dominus poſſedit me*. qui bene vir vnus, non numero, ſed quia nunquam mutatur, nec a
B ſe aliter efficitur Deus. Armathaim Sophim excelſa, vel ſpecula. hæc eſt ſuperna Ieruſalem, de qua veniens ſpeculationem docuit, & morte ſua poſſidere fecit.

a *Ieroham*. Miſericors.
b *Eliu*. Deus meus.
c *Thahu*. Signatus.
d *Suph*. Effundens. quia per miſericordiam ad nos veniens ſignatus in paſſione ait: *Deus meus, Deus meus*. vbi ſemetipſum exinaniens effudit. vnde: *Vnguentum effuſum nomen tuum;* effuſum a ſuis inuiſibilibus ad noſtra viſibilia.
e *Ephrathæus*. Frugifer. quia donis Spiritusſancti abundat Ephratæus ab Ephrata vxore Caleb. vel Ephrata Ciuitate: quæ poſt dicta eſt Bethlehem, vel ab Ephraim (vt nonnulli aiunt) quia fuit de Ramatha Ciuitate Ephraim, quæ ſita eſt in monte Sophim, qui mons eſt in tribu Ephraim.
f *Et habuit duas vxores nomen, & cæt.* ✻ Theodoretus. Neque iuſſit lex cum duabus, aut pluribus ſimul coniungi vxoribus, aut habere concubinam: ſed neque prohi-
C buit, concedens maius, vt prohiberet minus. Ex eorum enim qui accipiebant potentia metiebatur leges. Hoc diuinus etiam dicit Apoſtolus: *Nihil enim perfecit lex*.

Iuſtinus Marty. Ideo licuit patribus illis plures habere coniuges, vt futura Chriſti myſteria delinearent.

✻ CYRILLVS Alexandrinus. Maiores illi rem honeſtiſſimam cenſuerunt, pluribus foetis vxoribus humani generis propagationi ſtudere, & benedictioni diuinæ de multiplicatione hominum, qui terræ vaſtitatem incolerent.

Gregor. Phenenna eſt ſynagoga, quæ fœcunda primum filios Deo per legem generabat, ſed iam propter infidelitatem infœcunda manet. Anna ſterilis Eccleſia gentium, quæ olim ſterilis a prole ſpirituali, nunc gratia Chriſti redempta.
Anna

Anna enim quæ interpretatur gratia Deo filios per baptiſ- D
ma, & Spiritum ſanctum gignit.
g *Silo*. Eſt in nonageſimo miliario Neapoleos in regione a Thabitana.
h *Sacerdotes Domini*. Gregorius. Quomodo ſacerdotes Domini, qui inferius filij Belial dicuntur? Eo tempore ſacerdotes Domini dicti ſunt, quãdo ſimulachrorum ſacerdotes ex falſorum Deorum nominibus cenſebantur, vt hoc inſigni ab illis diſcernantur. His enim verbis eorum fides, non vita, prædicatur: quia & prauitatem exercebant operis, E ſed non errabant in fide conditoris. (Com. in hunc locum.)

Ophni. Diſcalceatus, ſiue inſania conuerſionis. (Orig. homil. de Elcana.)

Phinees. Os mutum Scribas, & Phariſæos ſignificat. Qui filij Heli dicuntur, quia Heli typum tenet ſacerdotij. Ipſi, quia non receperunt quem lex, & Prophetæ prædixerunt, ad inſaniam infidelitatis conuerſi os mutum meruerunt habere a confeſsione Chriſti: & quia noluerunt ſuſcitare ſemen fidei Chriſto defuncto fratri, meruerunt diſcalceari, & eſſe extra ſortem eorum, de quibus dicitur: *Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis*. Et quia cognati ſunt, nomen ſponſi ſibi, non Chriſto vendicare Eccleſiam: vſurpando, nudi remanſerunt ab omni dignitate, diſcalceati ab exemplis Patriarcharum, & Prophetarum. Vnde Silo vbi ſacerdotes fuerunt, interpretatur dimiſſio eius, vel petitio, quia petierunt Pilatum, vt dimitteret eis Barrabam. Merito ergo dimiſſi ſunt, & a Deo derelicti. (Epheſ. 6. c) (Matth. 27. e)

1 *Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ, &c.* F
Hieronym. Hæ partes, veſtes intelliguntur, quæ in tribus feſtiuitatibus Paſchæ, videlicet, & Penthecoſtes, & Tabernaculorum, iuxta morem illius gentis, vxoribus, & liberis, ac famulis dabantur. (Lib. de tradit. Heb.)

✻ *Annæ autem dedit partem vnam*. Hebræi. Partem vnam facierum.

✻ Chaldæus. Partem vnam electam.

✻ R. Leui. Partem præſtantiſsimam, quòd eius duplex eſſet qualitas, vt quæ haberet pinguitudinem, & eadem ex altero latere careret, vt ea veſceretur pro vario appetitu.

✻ Chryſoſtom. Sed & viri plurimum ab hac hiſtoria fructus auferent, ſi hinc didicerint, placido, mitique erga vxores eſſe animo, etiam ſi ſterilitatis vitio laborent, quemadmodum Elcana erga Annam fuit affectus. (Homil. de Anna, & Samuelis educatione.)

Anna

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ephrathæus*. Non quod eſſet de tribu Ephraim, ſed quia manebat in monte Ephraim, vt prædictum eſt: ſicut aliquis dicitur Ciuis Pariſienſis, quamuis ſit natione Anglus. Aliqui vero dicunt, quòd dicitur Ephrathæus ab Ephrata, quæ altero nomine dicitur Bethlehem, eo quòd mater eius fuit de Bethlehem: ſed hoc non eſt veriſimile, quia filij non cognominantur a matribus, ſed a patribus.

2 *Et habuit duas vxores nomen vni Anna, & cætera*. Prima enim, ſcilicet, Anna fuit ſterilis, & ideo aliam ſuperduxit.

Et

3 *Et aſcendebat vir ille de ciuitate ſua ſtatutiſque diebus, & cæt.* Id eſt, in feſto Paſchæ, Penthecoſtes, & Tabernaculorum. Iſtis enim tribus temporibus debebat apparere omne maſculinum coram Domino, vt habetur Exodi 23. Veruntamen aliquando parcebatur populo de duabus feſtiuitatibus vltimis propter longitudinem viæ ad locum cultus diuini, uel alia cauſa rationabili. Vtrum autem iſte aſcenderet ſemel in anno, uel pluries, non habetur expreſſe ex textu. Videtur tamen magis quòd ſemel, eo quòd ſubditur poſtea, Sicque faciebat per ſingulos annos, cum redeunte tempore aſcenderent Templum Domini.

4 *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees ſacerdotes*. Sic debet ſcribi per ideſt, in.

Dedit-

MORALITER.

2 *Et habuit duas vxores nomen vni Anna, & nomen ſecundæ*. Per quas ſynagoga, & Eccleſia ſignificantur, uel Iudęa, & Gentilitas.

† *Fueruntque Phenennæ filij*. Per quam ſignificatur Iudæa, quæ filios habuit, ſcilicet, Prophetas, & legiſperitos.

† *Annæ autem non erant liberi, &c.* Per quam ſignificatur Gentilitas, quæ legem diuinam non habuit, nec Prophetas: Pſalmo 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis.*

Dedit-

a ¶Quia poſt oblatas victimas cum vxoribus,& filijs, & filiabus Leuita veſcebatur.
& immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxo- 1
ri ſuæ, & cunctis filijs eius, & filiabus partes.
a Annæ autem dedit partem vnam † triſtis, quia 2
b Annam diligebat. Dominus autem cõcluſerat 3
c a ¶ Sicut Agar Saram.
d vuluam eius. †Affligebat quoque eam † æmula 4
eius,& vehementer angebat, †intantum vt ex-
a ¶Malorum enim eſt ſolatium vitam bonorum carpere.
probraret,quòd concluſiſſet Dominus vuluam
eius. Sicque faciebat per ſingulos annos, cum
redeunte tempore † aſcenderent ad templum
a ¶Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die, ac nocte.
Domini,& ſic prouocabat eã. Porrò illa flebat, 5
a ¶Læta. b ¶Corporeum,& alibi: Potum meum cum fletu miſcebam.
& nõ capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir 6
e ſuus: Anna cur fles,& quare nõ comedis,& quã
obrẽ affligitᷣ cor tuum? Nunq̃d non ego melior 7
f ſum tibi quàm decẽ filij? Surrexit autem Anna 8
a ¶Hic maximus ſacerdos erat, & poſt Sampſonem populum Iſrael rexit annis 40. ſed iuxta LXX. viginti.
poſtquã comederat,& biberat in Silo. Et Heli 9 10

A a *Annæ autem de.partem vnã triſtis.* Quia nõ habebat filios q-bus amplius daret. *Phenennæ*, i. ſynagogæ.& filijs *dedit partes*, id eſt, temporalia bona, iuxta illud: *Dedit eis regiones gentium.* (Pſal.104.) Et quia primum credita ſunt illis eloquia Dei. *Annæ*, i. Eccleſiæ gentium *dedit partem vnam*, ſcilicet ingeniũ. Bene ait:

b *Triſtis.* quia *concluſerat Dominus vuluam eius.* nondũ enim aduenerat tempus miſerendi eius, vt ſpirituali gratia fœcundaretur. Sicut Phenenna Annam, ita ſynagoga Gentilitatẽ deſpiciebat. Multi ex Gentilibus Redemptoris aduentũ, vt in Iob reperimus expectauerunt, & quia in prece perſeuerauerũt, tãdem redẽptor flenti,& nõ capienti cibum Annæ cõſolationem adhibuit dicẽs. (Io.19.b)

(† vel honorabilem. † Irritabat † aſcendebat ipſa.)

B e *Anna cur fles.* Melior eſt Eccleſiæ vir ſuus, ideſt Chriſtus, quàm decẽ filij quos de ſynagoga edebat: quia Chriſtum plus nonnunquàm diligit, ideſt, gratiam eius, quàm illos quos carnaliter pariebat.

c *Dominus autem concluſe.&c.* ※ Theodoretus. Docet hæc oratio, ne matrimonio confidamus, ſed Creatoris inuocemus auxiliũ. Quomodo enim agricolę quidem eſt proprium ſemina deijcere, Dei aũt deiecta perficere: ita matrimoni quidem eſt propria coniunctio, Dei aũt eſt proprium annuere naturæ, vt effingat,& formet aĩal. Hoc cũ ſciret Anna, cõfugit ad Opificẽ,& intẽſa oratione.& lachrymis mutilatã curauit matricẽ, & clauſã aperuit.

(Homil de fide Annæ tom. 1.) ※ Chryſoſt. Neque enim, vt in cæteris, ſomnus,& congreſſus tantum parentum, verum & preces, & lacrhymæ, fideſque fuerunt huius generationis principia.

(Lib.5.Anti. c.) d *Affligebat quoque eam,&c.* Ioſe. Anna reſpiciens alterius mulieris filios circa matrem ſuam, deſcendit ad lachrymas, & eo quòd non haberet filios ea ſollicitudine gemiſcebat.

※ Hebræi. Concitauit eam tribulatrix, vel aduerſatrix eius C irritatione, vt commoueret eam.

(Homil.de fide Annæ.) ※ Chryſoſt. Hanc fœminã non anxietas modo a ſterilitate proueniẽs, verum,& aliud quoddam obſidebat malũ, ita videlicet, propter ęmulę opprobria,&c. Ac ne quis mihi dicat, quid fructus capiã ab Anna,& illius cõmemoratione? Si qdẽ D & orbæ hinc poterũt diſcere qũo valeant fieri matres: rurſus matres ſcient, q̃ ſit optima rõ liberos educãdi. Nec fœminæ tantũ, ſed & viri hinc diſcant, placido mitiq; erga vxores eſſe animo ẽt ſi ſterilitatis vitio laborent, quemadmodũ Elcana erga Annam fuit affectus.

e *Anna cur fles? Et quare non comedi.* ※ Tertul. Ieiunium reuerẽtiæ in Deum opus eſt, per quod Anna retro ſterilis, impetrauit facilè a Deo ventrẽ cibo inanem, filio implere, & quidem Propheta. Habet & abſtinentia vini ſuos titulos, quæ & Samuelem Deo vouerat,& Aaronem conſecrarat.

E ※ Baſil. Iam Samuelem, nõne deprecatio cũ ieiunio coniuncta donauit matri? Quæ res Sampſonem inexpugnabilem reddidit? An non ieiunium? Per ieiunium Moſes factus eſt legislator: ieiunij fructus eſt Samuel. Ieiunãs Anna Deum deprecata eſt,&c.

Tropologicè, Elcana prędicator, quẽ Dñs poſſidet. Phenenna,& Anna actiua, & contemplatiua vita. Phenenna fęcunda in filijs, & filiabus, actiua fortia gignens opera, & infirma. Phenẽna interpretatur conuerſio, quia actiua ad actiones, quibus proſit ꝓximis, neceſſe eſt, vt ſolicitè conuertatur. Actiua enim vita eſt panem corporalẽ, vel doctrinæ eſuriẽti tribuere, errantẽ corrigere, ad humilitatis viã ſuperbũ reuocare, infirmãtis curã gerere: quæ ſingulis expediãt diſpẽſare. Anna interpretatᷣ gratia, q̃a contẽplatio habetur per gratiã. Hæc eſt ſterilis, q̃a cũ eã nullus, ꝓut eſt penetrare valeat, nulluſq; quod in ea ſentit ꝓdicare ſufficiat, contingit, vt eã prædicando nemo plures filios gignat. Contẽplatiua vita eſt charitatẽ Dei,& proximi tota mente retinere, ab exteriori actione quieſcere, ſoli deſiderio cõditoris inhęrere, vt nihil iã agere libeat. Qui vult effici poſ F ſeſſio Dei has duas ducat vxores. Actiuã primũ, cõtẽplatiuã deinceps: ꝓcipuè doctor ex amplexib. Phenẽnę trãſeat ad cõplex⁹ Annę: vtriq; partes tribuat, virtutes virtutib. ſubnectẽs.

f *Surrexit Anna poſtquam,&c.* ※ Chryſoſt. Quod omnes faciunt

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Deditq; Phe.vxo.&c.partes.* Ideſt, nouas veſtes pro ſolemnitate, vt dicunt aliqui: Melius tamen videtur, ſcilicet quòd per hoc intelligantur partes ſacrificij. faciebat enim Elcana hoſtiam pacificam Domino pro gratiarum actione, de qua vna pars incendebatur ſuper altare, ſcilicet adeps, reliqua erat ſacerdotis, vt pectuſculum,& armus dexter: reliquę carnes erant offerentis, & de iſtis dabat partes filijs, & filiabus, & vxoribus quaſi quid ſacrũm.

2 *Annæ au,dedit partem vnam.* Non ſcilicet de datione, ſed quia non habebat liberos de Anna, quibus partes darentur, ideo ſubditur.

3 *Quia Annam diligebat.* Propter quod magis triſtabatur de ſterilitate ipſius. In Hebræo habetur, *vnam partem pulchram*, vel *duplicem*. cuius ratio ſubditur: *Quia An.dilige.* & in hoc volebat honorare eam.

4 *Affligebat quoque eam æmula eius.* Id eſt, Phenenna. dicendo ei verba pungitiua, intantum vt ei exprobraret ſterilitatẽ.

5 *Porro flebat.* Præ triſtitia.

6 *Et non capi.cibum.* Id eſt, parum de cibo capiebat.& quod modicum eſt quaſi nihil reputatur, vt habetur 2.Phyſicorũ.

7 *Nunquid non ego melior ſum tibi quàm decem filij.* Quod exponunt Hebræi de pueris Phenennæ. Quaſi dicat: intantum diligo te. quòd ego ſum melior tibi, quàm decem filij Phenennæ matri ſuæ: hoc dicens ad ipſius conſolationem. Alij exponunt, quàm decem filij, id eſt, quam ſi haberes decem filios. Sed iſta expoſitio non videtur rationabilis: quia ſi haberet decem filios, non propter hoc excluderetur amor Elcanæ ad ipſam, vel minueretur, ſed magis includeretur, & augeretur.

8 *Surrexit autem Anna,&c.* Hic conſequenter deſcribitur modus orandi humilis,& deuotus, cum dicitur: *Surrexit autem Anna*, vt iret ad locum orationis, iuxta tabernaculum.

9 *Poſtquam comederat, & biberat in Silo.* Ex quo patet quòd ſupra dictum eſt, ſ. quòd comederat aliquid, licet modicum.

10 *Et Heli ſacerdote ſedẽte ſuper ſellam ante poſtes templi Domini.* Id eſt, ſuper ſedem magnam,& honorabilem, ut dicunt Hebræi: Ex hac ſeſſione dicentes, quòd illa die fuit inſtitutus iudex ſuper populum. Sed hoc non uidetur uerum, quia infra 4.cap. dicitur, quòd ipſe iudicauit Iſrael quadraginta annis. Item cap. ſequenti dicitur, quòd Samuel adhuc iuuene exiſtẽte Heli erat ſenex ualde, Ex quo uidetur quòd per plures annos fuit iudex ante natiuitatem Samuelis, qui conceptus fuit,& natus eodem anno quo mater eius orauit pro ipſo habendo, ut confitentur Hebræi, & ſatis apparet ex ſequentibus. Nec ualet motiuum allegatum, quia infra 4.cap. dicitur: *Heli ſedebat ſuper ſellam*, ex qua cecidit, & mortuus eſt, ut ibidem dicitur: ex qua ſeſſione non poteſt dici, quòd illa die fuerit factus iudex, nec ſimiliter ex iſta.

Et

MORALITER.

1 *Deditq; Phenennæ vxori ſuæ,& cunctis filijs eius,& filiab. partes.* Nam Deus Prophetis, & Regibus, & ſacerdotibus Iudæorum fecit gratias multas, qui dicuntur filij Iudææ.

2 *Annæ autem:* Id eſt, Gentilitati, *dedit partem vnam triſtis.* In Hebręo habetur *vnam partem pulchram.* Per quam intelligi poteſt Paulus Apoſtolus a Chriſto datus doctor gentium, ſicut ipſe dicit Galat.2.b. *Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt,& mihi inter gentes.*

5 *Porro illa flebat, & non capiebat cibum,&c.* Gentiles enim ad fidem Chriſti conuerſi flebant, & ieiunabant propter peccata in Gentilitate commiſſa, & maxime in idolorum cultura. Conuerſi uero de Iudaiſmo non habebant talem occaſionem flendi, & ieiunandi, quia non fuerant idololatrę, ſed cultores unius ueri Dei.

a ¶ Vt ingredientibus, & egredientibus templum verbum Dei miniſtraret: ſacerdotes enim ſcientiæ claues habent.

ſacerdote ſedente ſuper ſellam ante poſtes tem-
pli Domini, cùm eſſet Anna amaro animo, o-

a ¶ Qui deridetur ab amico, ait Iob, ſicut ego, rogabit Dominum, & ipſe exaudiet eum.

a rauit ad Dominum flens largiter, & votum vo-
uit dicens: Domine exercituum, ſi reſpiciens vi-
deris afflictionem famulę tuę, & recordatus mei
fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque ſeruæ
tuæ ſexum virilem, dabo eum Domino omnibus
diebus vitæ eius, † & nouacula non aſcendet ſu- 1
per caput eius. Factum eſt autem, cùm illa mul-
b tiplicaret preces coram Domino, vt Heli obſer- 2

a ¶ Quia Deus non voce tantum inuenitur, ſed corde: vnde, Deſiderium pauperum exau. do. præpa. cor eo.

uaret os eius, porrò Anna loquebatur in corde
ſuo, tantumque labia illius mouebantur, & vox
penitus non audiebatur. Æſtimauit ergo eam 3

a ¶ Temulenta a temeto, quod antiqui vinum dicebant.

c Heli temulentam, dixitque ei, Vſquequo ebria
d

¶ Id eſt, dormiendo excoque.

eris? Digere pauliſper vinum quo mades. Re- 4
e ſpondēs Anna; nequaquam, inquit, Domine mi; 5
Nam mulier † infęlix nimis ego ſum, vinumque 6

¶ Hodie, ſcilicet. 7

& omne quod inebriare poteſt non bibi, ſed ef-
fudi animam meam in cōſpectu Domini. Ne re- 8

a ¶ Abſque iugo, & notandum hic, quod ebrioſi filij Belial vocantur.

putes ancillam tuam † quaſi vnam de filiabus
Belial; quia ex multitudine † doloris, & mœroris
f mei locuta ſum vſq; in pręſens. Tunc Heli ait ei;

† amaro ſpiritu

† eloquii mei. LXX. meditationis meæ.

A ciunt tempus relaxationis, illa fecit tempus deprecationis: poſt conuiuium accurrens ad deprecationem, fontes lachrymarum emiſit, mentemque præ ſe tulit ſobriam, ac vigilantem, ac poſt epulas adeo intentè orauit, vt donum acciperet ſupra naturam. Igitur a fęmina diſcamus, & poſt conuiuium orare. Quiſquis enim ad hoc præparatus fuerit, nunquam in ebrietatem, aut vinolentiā incidet. Conuiuium quod a precatione cęptum, in deprecationem deſinit, quouis fonte vberius nobis omnia adferet bona. Vbi enim precatio, & gratiarum actio, eò Sancti B Spiritus aduenit gratia, abiguntur dæmones, & omnis aduerſaria poteſtas diffugit. Quoties igitur prandebimus, meminerimus huius mulieris, & illius lachrymarum. Si poſt prandium talis fuit, qualis erat ſub auroram? Si tam inſtanter orauit poſt cibum, qualis erat ieiuna?

✠ a *Orauit ad Dominū flēs, &c.* Chryſoſt. Scriptor geminam hic virtutem in fœmina comprobauit, in precibus aſſiduitatem, cum ait, *Multiplicauit*: & animi vigilantiam, quum addit, *In conſpectu Domini.* Nā omnes quidem oramus, ſed non omnes in conſpectu Domini. Etenim cum corpore in terra proſtrato, & ore fruſtra dehiante, mens per do- C mum, ac forum circumuagatur: quo ore talis poſſet dicere, quòd orauerit in cōſpectu Domini? In conſpectu Dei orat: qui colligens mentem nihil habet cum terra commercij, ſed ad Deum totus cōmigrat. Sed quomodo multiplicauit precationem, quando exiguus eſt modus precationis, quam fudit? Aſſiduè ſonabat eadem, nec deſtitit. Ad hunc modum Chriſtus docuit orare, non more Gentium vtendo multiloquio, ſed vigilantia mentis. Si quidem & Chriſtus, & Paulus iuſſit breues, ſed crebras fieri precationes ex paucis interuallis. Nam ſi in longum extenderis verba, parum attentus, audaciam diabolo ſuppeditaſti, vt ſupplantet, & mentem auocet: quòd ſi frequenter oraueris, facilè poteris eſſe ſobrius, ac vigilans, vt precationem multa cum attentione perficias. Quod ſanè hæc fecit, dum non ſermone prolixo, ſed crebris precibus adijt Deum.

b ✠ *Heli obſeruabat os eius, &c.* Chryſoſt. Poſteaquàm ſacerdos illi occluſit os, coacta eſt obedire ſacerdoti, & ab orando deſiſtere. Vox quidem illi intercluſa eſt, at non fiducia, ſed vehementius etiam cor clamabat intus. Nam illa potiſſimum eſt deprecatio, quum ab intimis voces ſurſum feruntur: hoc præcipuè mentis eſt exercitatæ, non intentione vocis, ſed animi feruore precationem abſoluere. Sic orauit Moſes, cui cum nihil voce reſonaret, Deus tamen inquit: *Quid clamas ad me?*

c *Dixitque ei.* Septuaginta. καὶ εἶπεν αὐτῇ παιδάριον κ.λ.

✠ Chryſoſt. *Et dixit illi puer Heli.* Quouſque eris ebria, Diſcute vinum abs te, & recede a conſpectu Domini. Domi exprobrauerat ei æmula, venit in templum, & ſacerdotis puer afficit illā cōtumelia, fugerat domeſticam tempeſtatē, venit in portum, & rurſus inuenit vndas. Venit acceptura medicamen, & vulnus exaſperatum eſt. Vt Satanas perſpe- D xit eam magno animo ferre ſterilitatem, adijt Sacerdotis puerum, qui magis illam exacerbaret, &c.

d *Vſquequo ebria eris?* Homo videt in facie: Deus in corde. Heli æſtimabat ebriam qui tantum os intuebatur. Dominus autem reſpexit ad orationem eius, qui videbat cor eius. Hic autem traditur nobis forma orandi, vt non in multiloquio, ſed in compunctione cordis, & effuſione lachrymarum oremus: quia *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, &c.*

Quomodo orandum ſit.

Pſal. 50.

e *Nequaquam Domine mi, &c.* E
✠ Chryſoſtom. Hic potiſſimum licet huius mulieris philoſophiam perſpicere. Conuicijs petita, a puero ſacerdotis, non indignatur quo magis etiam ſibi cōciliat Deum. Sic enim res ſe habet quoties opprobriis, & malis affecti, conuiciantes excelſo ferimus animo, maiorem nobis a Deo beneuolentiam conciliamus. Liquet ex his quę euenere Dauidi, magna animi moderatione, & patientia ferenti conuicia Semei, & Abſalonis bellum, &c. Hæc e templo abigentem, & ſcommata iacientem, appellat Dominum. Nō dixit, quod plerique ſolent, Iſta ne ſacerdos? Iſta, qui alios docet? Sed illud ſpectat, quo- F modo ſuſpicionem temulentiæ depelleret. Nos contra, ſi quando conuicijs appetimur, quum oportet excuſare, & in gratiam redire, frequēter excitamus incendium, ac more ferarum inſilimus in cōuiciatores, pro dictis ſuppliciū repoſcentes, &c. Anna nō commemorat æmulæ conuicia, nō traducit illius malitiam, nec domeſticam exaggerat calamitatem, ſed hactenus aperit ſuam anxietatem, vt tantum ſeſe apud ſacerdotem purgaret. Nec ait, Deprecor Dominum, ſed *Effudi animam meam, &c.* hoc eſt, meipſam totam conuerti ad Dominum, mentem meam exinaniui apud illum, toto animo, totaque virtute precationem meam peregi. Deo narraui calamitatem meam, oſtendi vulnus, ille poteſt dare remedium, &c. Apoſtolicam impleuit legem, quæ iubet, vt prouideamus bona nō tantùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus, cum omni modo ſuſpicionem depulit.

Homil. de fide Annæ.

2. Reg. 16.

2. Cor. 7.

f ✠ *Heli ait ei, Vade in pace.* Chryſoſtom. Vide & huius prudentiam. Non inquiſiuit curioſe de genere calamitatis, non exactius ſcrutatus eſt angoris cauſam, ſed ait, *Vade in pace. Dabit tibi Dominus petitionem tuam.* Mulier ex accuſatore fecit patronum, tanta res eſt humanitas, ac manſuetudo.

Heli ait, Vade in pace, &c. Et abijt mulier, &c. Vides mulieris fidem? Priuſquam acciperet quod poſtulauerat, perinde confiſa eſt, quaſi iam accepiſſet. In cauſa erat, quòd oraſſet multo cum feruore, citra vllam hæſitationem. Abijt pacato animo, quaſi totum impetraſſet. Inſuper Deus totam anxietatem iam illi excuſsit ex animo, largiturus quod petebat. Hanc fœminam imitemur, & in omnibus afflictionibus ad Deum confugiamus. Si nobis non fuerint liberi, ab illo poſtulemus, quos ſi acceperimus, multa cura educamus, &c.

Vultus-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et nouacula non aſcendet ſuper caput eius.* Ex hoc datur intelligi, quòd deberet tenere ritum Nazaræorum, ſicut dictum fuit Iudicum 13. de Sampſone.

2 *Vt Heli obſeruaret os eius.* Attendens ſi aliquod verbum exprimeret, vel a motu labiorum ceſſaret.

3 *Aeſtimauit ergo eam Heli temulentam.* Id eſt, plenam bono vino: & dicitur a temeto, quod ſignificat bonum vinum, & lentos quod eſt plenum.

Digere

4 *Digere pauliſper vinum.* Quaſi dicat, vade prius ad dormiendum, & poſtea venias ad orandum.

5 *Nequaquam inquit Domine.* Scilicet ſum ebria, vt tu credis.

6 *Nam mulier infœlix.* Tum propter defectum prolis, tum propter verba Phenennæ me prouocantis.

7 *Vinumque, & omne quod inebriare poteſt, &c.* Quia liquorem inebriatiuum non biberat illa die. Vel ſi biberat acceperat ita parum, quòd quaſi nihil eſſet reputandum.

8 *Ne reputes ancillam tuam quaſi vnam de filiabus.* Id eſt, ſine iugo diſciplinæ.

Deus

a *Vultusq; illius non ſunt amplius in diuer.mut.* Rab. Alia trãſlatio: *Facies nõ cõcidit amplius*, q̃a certiſſimè ſe credidit exauditã.

A Rabban. Nequaquam enim Eccleſia a fide, & dilectione Redemptoris in diuerſa declinando mutata eſt.

b *Et recordatus eſt eius Do.* Rabb. Quia Anna Dñm deuotè poſtulauit, cõcepit, & peperit. Sic Eccleſia per naturalem intellectum orãs myſterium incarnationis corde concepit, ore confeſſionis genuit.

c *Vocauitq; nomen eius Samuel.* Id eſt, Deus Annæ primo genitus propheta. Quis eſt hic, niſi dominicus homo?

B Rab. Samuel poſtulatio Dei, vel nomẽ eius: actor, ſ. natiuitatis eius Deus, q̃a ſterili oranti conceſſit filiũ, qui cunctis diebus ſibi in templo deſeruiret.

Homil. de Anna, & Samuelis educat.

⁂ d *Anna non aſcendit.* Chryſ. Non exiſtimabat eſſe tutũ, relicta domo aſcendere in templũ, quòd cum accepiſſet donum, non ſuſtineret abſq; dono comparere. Eoque tanto tempore remãſit, vt cum dono compareret. Nõ ſolum ergo ex eo quod illum Deo ſpopondit, verum etiam ex hoc

C quod non auſa ſit aſcẽdere in templum priuſquam ablactaſſet infantem, fœminæ pietatem licet perſpicere.

Rab. i. Eccleſia ex nationib. prius lacte nutriuit filiũ, quem concepit per fidem, i. ſimplici intellectu in ſuis auditoribus. Tres vituli tria tempora ſignificant, quibus Chriſtum expectabat Eccleſia. Tres modij farinę, Fides, Spes, Charitas, quas obtulit Eccleſia: ſeu tres filij Noe ex quibus plures Eccleſia per fidem Deo obtulit. Hæc dona pro puero offert Eccleſia gentium, vt oſtendat ſe puerũ genuiſſe, id eſt, fidem Chriſti percepiſſe, & operibus demõſtrare velle, Et adduxit eum in Silo in domum Domini, cum perfecta fide incarnationis iunxit ſe primitiuæ Eccleſiæ ex Iudæis. D

c *Precorq́ue vt impleat Dominus.* Quod voluiſti, vel ſuum quod promiſit per Heli, cum ait: *Det tibi Deus petitionem, & cætera.* E

f *Manſit ergo mulier, & lactauit filium ſuum, donec amoueret eum a lacte. Et adduxit.* Non vult Anna puerum ducere ad domum Dei antequàm ablactetur: quia Eccleſia nullum ad ſacerdotium producit dum lactis infantiæ particeps eſt, non ſolidi cibi, & intelligentiæ ſpiritalis capax.

⁂ CHRYSOSTOMVS. Cõſpiciebat infantem illum, non tantum, vt infantem, verumetiam, vt rem Deo conſecratam, eoque matri geminus amoris ſtimulus inſitus eſt, alter a natura, alter a gratia,

Vade in pace, & Deus Iſraël det tibi petitionem 1
quã rogaſti eũ. Et illa dixit: vtinã inueniat ancil 2
la tua gratiã in oculis tuis. Et abijt mulier in viã
a ¶ Quia In incepto, ſcilicet voto firmiter perſeuerauit, ſic & nos perſeuerare debemus, ſi exaudiri a Domino volumus.
a ſuã, & comedit, vultusq; illius non ſunt amplius 3
in diuerſa mutati. Et ſurrexerũt mane, & adora-
uerũt corã Dño, reuerſiq; ſunt, & venerũt in do- 4
mũ ſuã ĩ Ramatha. Cognouit aũt Elcana Annã 5
b vxorẽ ſuã, & recordatus eſt ei⁹ Dñs. Et factũ eſt
¶ Anni reditum.
poſt circulũ dierũ, cõcepit Anna, & peperit fi-
a ¶ Poſtulatio, vel nomen eius Deus.
c liũ, vocauitq; nomẽ ei⁹ Samuel, eò q̃ a Dño po- 6
ſtulaſſet eũ. Aſcẽdit aũt vir ei⁹ Elcana, & oĩs do-
mus eius, vt immolaret Dño hoſtiã † ſolennẽ, &
d votũ ſuũ: & Anna nõ aſcendit. Dixit. n. viro ſuo;
Nõ vadã donec ablactetur infans, & ducã eũ, vt 7
appareat ante cõſpectũ Dñi, & maneat ibi iugi- 8
ter. Et ait ei Elcana vir ſu⁹; Fac q̃d bonũ tibi vĩ,
e & mane donec ablactes eũ; Precorq́; vt impleat 9
Dñs verbũ ſuum. Mãſit ergo mulier, & lactauit
f filiũ ſuũ, donec amoueret eũ a lacte. † Et adduxit

† 1.q.3.§.1. 20.q.1.c.quicunque.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deus Iſrael det tibi petitionem. *In Hebræo habetur:* Dabit tibi petitionem.

2 Vtinam inueniat ancilla, &c. *Vt velis orare pro me Dominũ.*

3 Vultusq; illius non ſunt am.in. *Quia paſſiones iræ, & triſtitiæ quæ mutãt faciẽ in diuerſos colores, receſſerũt ab ea ex conſolatione exteriori verborum Heli, & ex interiori cõſolatione gratiæ diuinæ.*

4 Reuerſiq; ſunt, & ve.in do.ſuam. *Iſta eſt eadem Ciuitas, quæ ſupra nominata eſt Ramathaim. Ramathaim enim quod ſignificat excelſa, plurale eſt huius nominis Ramatha, quod ſignificat excelſum, ſicut in Latino eadem Ciuitas aliquando nomine plurali, ſicut Ciuitas Ebroicenſis, aliquando vocatur Ebroias, aliquando Ebroiæ.*

5 Cognouit aũt Elcana Annã vxo.ſuam, *ſ. poſtquam reuerſus fuit in domum ſuam, quia Iudæi euntes in Ieruſalem cũ vxorib. ſuis ad diem ſolennem, vel cauſa ſacrificij, ſeu orationis, vſq; ad reditũ ſuũ in domos ſuas continebant ab vxoribus ſuis. Et ad hoc melius ſeruandum poſtea fuit conſtitutũ, q̃ qñ de eadem ciuitate ibant Ieruſalem propter dictam cauſam, plures viri, & plures mulieres, viri ibant in vna comitiua, & mulieres in alia. Pueri aũt de quibus non erat ſuſpicio poterant ire in iſta comitiua, vel in alia. Et ideo cũ Saluator noſter Ieſus Chriſtus duodecim annorũ aſcẽdiſſet in Ieruſalẽ ad diẽ feſtũ, & ibi recedẽtib. parẽtib. remãſiſſet, nõ cognouerũt parentes eius, exiſtimantes illum eſſe in comitatu, vt habetur Luc. 2. quia exiſtimabat eum eſſe in comitatu mulierum. Maria autem mater eius in comitatu virorum.*

6 Vocauitq, no. eius Sa. eo q̃ poſtul. eum a Domi. *Samuel enim interpretatur quaſi poſtulatus a Deo. Sequitur.*

Duplex ablactatio.

7 Non vadam do.abla. *Duplex eſt ablactatio, vna eſt abſtractio a lacte mammillæ, & iſta fit circa principium tertij anni, vel circiter. Alia eſt ablactatio, qñ abſtrahitur puer a lacte pueritiæ, quando incipit vti alijs cibis communibus, & lacticinijs non nutritur amplius. Et hoc fit circa decimum annum, vel circiter, & de hac ablactione loquitur hic ſcriptura, quia ante decimum annum, vel circiter pueri non ſunt apti ad faciendum aliquod officium in templo Domini, ſed extunc poſſunt aliqua parua officia facere, ut accendere lampades, uel huiuſmodi, & ſic paulatim aſſuefieri ad maiora.*

8 Et ma.ibi iugi. *In Heb. habetur,* vſque ad ſęculum, *i. uſque ad quinquageſimum annum, quia ultra non debebant Leuitæ ſeruire in templo, ut habetur Num. 9. unde, & infra 7. c. dicitur, q̃ Samuel factus iudex populi, ibat per ſingulos annos circũiens Bethel, & Galgal, & Maſphat, & iudicabat Iſraelem in ſupradictis locis.*

9 Precorq; vt im.&c. *Quale autem fuerit iſtud uerbum non exprimit hic ſcriptura. Et propter hoc dicunt aliqui Hebræi, q̃ ante natiuitatem Samuelis audita fuit uox de cœlis, q̃ futurus erat quidam iuſtus nomine Samuel; propter quod mulieres plures parientes maſculos illo tempore uocabant eos nomine Samuelis quouſque per opera apparebat, q̃ de illis non intelligebatur uox diuina. Et ſecundũ hoc ſic intelligitur uerbũ Elcanæ prædictũ:* Precorq;, &c. *i. precor Dominũ, ut per bonã indolem iſtius pueri appareat, q̃ ille ſit Samuel, de quo audita eſt uox a Deo emiſſa. Sed iſtud uidetur fictitium: tum quia de ſcriptura non habetur, tum quia Anna non uocauit filiũ ſuum Samuelem propter aliquam uocem de cœlo auditã, ſed quia poſtulauerat eũ a Domino, ut prędictũ eſt. Et ideo aliter dicitur, quòd uerbũ Dñi hic accipitur uerbũ ipſius Heli ſacerdotis, q ſecũdũ ueritatẽ Hebraicam dixerat Annæ deprecãti:* Dabit tibi Dñs petitionẽ tuã, *ut ſup. dictũ eſt. & hoc dixit inſtinctu Spiritusſancti. Anna uero petebat a Dño filiũ q uiueret, & miniſtraret in templo Dñi, ut patet ex prædictis: & hoc precabatur Elcana a Domino impleri. quia licet puer Samuel eſſet natus, non tamen adhuc erat in ſtatu quo poſſet in tabernaculo miniſtrare.*

MORALITER.

5 *Concepit An. & pe.* Per quod ſignificatur, q̃ Gentilitas conuerſa fructificauit in bonis operibus, ſed quę dici poſſunt eius filij, quia procedũt a libero arbitrio, ſicut proles ab vtero monente Spiritusſancto. Moral. Autem Elcana ſignat bonum prælatum ſæcularem, vel religioſum. Per duas autem vxores intelliguntur vita actiua, & contemplatiua, quibus debet debitum reddere vtrique vacãdo tempore competenti. Gregor. Sit præſul actione pręcipuus, ſit præ cæteris contemplatione ſuſpenſus. Præſuli vero debent inferiores prælati in hoc, quantum poſſunt conformari. Actiua vero quæ fertilis eſt per Phenennam: contemplatiua vero per Annam ſignificatur. *Deditq; Phe.fi.& fi.& c.* Per quos intelliguntur opera miſericordiæ, q̃bus correſpõdent merita, & plura pręmia. *Annæ ue.de.unã,* i. Dei contemplationẽ, quæ hẽt pulchritudinẽ, & ſuauitatẽ annexã. In actiua namq; vita ex humanis negocijs admiſcentur multi pulueres animæ faciem obſcurantes, in cuius figura Geneſ 29.d. dicitur, q̃ *Lia lippis erat oculis.* Rachel autem venuſto aſpectu. *Affligebat.* Per quod intelligitur diſceptatio vitæ contemplatiuæ, & actiuæ. Nã charitas Dei trahit bonum prælatum ad actus vitæ contemplatiuę: neceſſitas vero proximi retrahit ipſum a cõtemplatione, vt intendat operibus actiuę. *Porro.* ſ. contẽplatiua de dilatione glorię in qua contemplatió conſummatur. *Et non co.* Per quod deſignatur mirabilis abſtinentia contemplatiuorum. Dicitur enim in collationibus Patrum de pluribus, q̃ aliqñ tranſibant tres, vel quatuor dies, non ſolũ abſq; cibo corporali, ſed etiã abſq; memoria eius. Per hoc autem q̃ Annæ datur filius cuius caput nouacula non debet tangere, ſignificatur actus prædicandi procedens ex contemplatione interiori, cuius caput, id eſt, intentionem nouacula vanæ gloriæ tangere nõ debet per appetitum laudis humanæ.

gratia. Ac mea quidem ſententia, etiam reuerebatur puerũ
A ſuum. Exiſtimabat templum per illum ſanctificatũ iri, quando domus ipſius iam erat facta templum, vt quę prophetam ac ſacerdotem intra ſe cõtineret.

a *In vitulis*. in pro cum. vt ibi: *in argento & auro.*

b *Et tribus modiis fa. & amphora vini*. Quæ continet tres modios. Nõ intelligitur cuncta ſimul obtuliſſe Deo, ſed quædã Deo, quædam ſacerdoti, vt libenter ſuſciperet puerum in miniſterio.

Hiero. in Hebræo: *Modio farinæ*, ſed vitio ſcriptorum deprauatum eſt. Si enim cum tribus vitulis tres modios farinę
B obtulit contra legem fecit, in qua dr̃: Vitulum de armento vnum, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos 7. in ſacrificijs eorum ſimilæ oleo cõſperſæ tres decimas ꝑ ſingulos vitulos, duas decimas per arietẽ, vnam decimam per agnũ. Hęc verò decima, pars decima ephi erat. Vnde intelligitur, ꝙ Elcana nõ obtulit tres modios farinæ, cum tribus vitulis, ſed nouem decimas.

C c ⁂ *Idcirco, & ego commodaui eum, &c.* Nazianzenus. Infans tibi eſt? Ne occaſionem arripiat improbitas, ab infantia ſanctitate imbuatur, ab ipſis vnguiculis Spiritui cõſecretur. At, propter naturæ imbecillitatẽ Baptiſmò ſignari metuis? Quã abiecti animi, puſillæq; fidei mater es. Atqui Anna Samuelem, prius etiam quam procreatus eſſet, Deo promiſit, atq; in lucem editum ſtatim ſacroſanctum fecit, ac cum veſte ſacerdotali educauit, nihil humani verita, ſđ Deo fiducia ĩnixa. D

a ¶ In ſacrificio, ſcilicet, piæ confeſſionis.

eum ſecum, poſtquam ablactauerat, in vitulis 1

a Exercitio bonæ operationis. b Gratia eruditionis, ſcilicet, & fide ſanctæ trinitatis inſtructum, vt poſſet dicere: reddemus vitulos labiorum noſtrorum, & digne offerret ſacramentum corporis & ſanguinis domini.

tribus, & vno modio farinæ & amphora vini,
& adduxit eum ad domũ domini in Silo. Puer
autem erat adhuc infantulus, & immolauerunt
vitulum, & obtulerunt puerum * Heli. Et ait 2

Scilicet, vt bene ſuſcipias.

Anna. Obſecro mi domine, viuit anima tua *.
Ego ſum mulier illa, quæ ſteti † coram te hic
orans dominum pro puero iſto. Oraui, & dedit mihi dominus petitionem meam quam poſtulaui eum. Idcirco & ego commodaui eum

Scilicet quandiu vixerit.

domino cunctis diebus, quibus fuerit accommodatus domino. Et adorauerunt ibi domi- 3
num: Et orauit Anna, & ait.

⁂ Chryſoſtomus. Adduxit puerum, ac reliquit. Nec puer a mamma diuulſus, moleſtè tulit, ſed ad dominum reſpexit, qui matrẽ creauerat. Nec ipſa mater doluit a puero ſeiũcta, propterea quod naturalẽ E affectum uicit interueniẽs gratia: & vterque ſe alteri conuiuere exiſtimabat.

d *Et ado*. Non inuenitur orare in hoc cãtico, niſi per duo verba tãtum. Vnum eſt vbi dicit: *Lætata ſum in ſalu. tuo.* Alterum ibi: *Quia non eſt Deus præter te.* Sed iuſtus orat ſine intermiſſione, qa nõ deſinit bene agere, vnde: *Eleuatio manuũ mearũ ſacri. veſper.* Leuat manus, qui leuat actus. Moſe leuante manus vincit Iſrael, dimittẽte verò vincit Amalec, quia dum eleuat actus famulus Dei, vincit plebs Dei: ſi autem dimiſerit, vincit Amalec inimicus Dei. F

* ipſi.
* domine.
Orig. ho. de Helca Rabbanus in hunc locum.
Infra 2. a.
Ibidem.
1. Theſ. 5. c.
Pſal. 104.
Exod. 17. c.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In vi. tri. *Poſtea dicitur:* Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. *Ex quo videtur, ꝙ vnum vitulum obtulerũt in ſacrificium domino & alios duos obtulerunt Heli ſacerdoti, quia puerum dimittebant in cura ipſius, vnde ſubditur.*

2 Et ait Anna. Obſecro. *Et ſubintelligitur, ꝙ iſte puer ſit diſcipulus & miniſter eius. Cætera patent in litera.*

3 Et ado. *Hic conſequenter ponitur gratiarum actio pro beneficio recepto, & hoc fit in cantico Annæ; In quo primò gratiarum actio redditur, ſecundò Anna contra ſuperbiam & ingratitudinem inuehitur, ibi:* Nolite multiplicare loqui ſublimĩa. *tertiò Dei magnificatio ſubditur ibi:* Domini enim ſunt cardines. *Circa primum dicitur;* Et adorauerunt ibi dominum, *quia gratiarum actio eſt, quędam ſpecies orationis, vt habetur. 1. ad Timoth. 2. vbi dicitur ſic;* Obſecro igitur primò omnium fieri obſecrationes, poſtulationes, gratiarum actiones, &c.

CAPVT II.

a EXultauit cor. ⁂ Procopius. Canticum hoc Annæ dignum eſt admiratione. Nõ enim pro beneficijs acceptis authorem modò bonorum celebrat, ſed etiam prophetiã hymno admiſcet, ꝑterea gratiæ quoq; filio collatæ particeps facta eſt. Nã cum prophetam in vtero geſtaret, poſt partũ & ipſa ꝓphetauit. Sic ẽt Elizabeth Ioannis filij, & Maria Chriſti Seruatoris gratiam participauit.

⁂ Rupertus. Quæ canit, hæc & prophetiſſa eſt, & eadẽ qua fœcunda facta eſt, gratia, quã & proprio nomine ſignificat, Anna quippe interpretatur gratia. Non tam ſua propria pręſentia, quam totius ſanctæ Eccleſiæ Eccleſię futura bona communia prophetat ac prędicat.

⁂ Euthymius. q. d. Cor meum, quod ob ſterilitatis dolores laxatum, & molle effectum fuerat, nunc confirmatum eſt, conſolidatumq;, & corroboratũ a domino. Exaltata quoque eſt gloria mea propter Deum meum: nam poſt filij partum gloriam adepta ſum. Com. in Canticum 3.

CAP. II.

a ¶ Gaudete In domino ſemper, &c.

a EXultauit cor meum in 1

a ¶ Quia non in laude hominum, non in vanitate. b ¶ Quia.

b domino, & exaltatũ eſt 2

a ¶ Exaltabuntur cornua iuſti, quia de apicibus crucis Chriſti conferũtur hæc cornua iuſtis, in his vẽtilamus & deſtruimus dęmones animæ noſtræ inſidiantes. b ¶ Nõ in ſe.

cornu meum in domino: Dilatatũ eſt os meũ 3

c ſuper inimicos meos, quia lætata ſum † in 4

⁂ Hierony. Cornu, filium vocat: quia qñ ſine filio erat abſque cornu videbatur ſibi eſſe. Lib. de tradit. Hebr.

Raban. Augu. Dicat hoc eccleſia gratia plena, prole fęcũda: quod de ſe ante prophetatum cognoſcit. Rabban. in hũc locum.

b *Cornu.* regnum eccleſiæ, qa aduerſa mũdi & deſideria carnis tranſcẽdit, ſicut cornu carnem excedit. 2. Tim. 2. b.

c *Dilatatũ eſt.* Os eccleſiæ prædicatores, quorum doctrina dilatata † vel ꝙ me liberaſti.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP II.

1 EXultauit. Gaudium propriẽ loquẽdo eſt delectatio appetitus intellectiui ab intra in bono adepto, uel in pręſenti. Sed qñ reſultat in ſignis exterioribus, tũc dr̃ exultatio, & dr̃ quaſi extra ſaltatio. Totaliter autẽ gaudebat Anna de beneficio ſibi collato a Deo, ſecundum illud Pſal. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.*

2 Et exaltatũ eſt cor. Cornu in ſacra ſcriptura accipitur pro motu cordis tendentis in aliquid arduum. Et ſi careat regula rationis & legis diuinæ dicitur cornu ſuperbiæ. Si autem dictis regulis mẽſuretur, dicitur cornu magnanimitatis vel magnificentia, quod eſt quando animus ex beneficio a Deo collato in pręſenti per ſpem tendit ad maius beneficium ex Dei liberalitate conſequendum. Sic aũt mouebatur Anna in augmentum gratiæ conſequendum à Deo in vita præſenti, & complementum glorię in futuro.

3 *Dilatatum eſt.* Ad Deum apertè & magnificè laudandum de collato mihi filio, & quia Phenenna & liberi eius de hoc torquebantur, ideo ſubditur.

4 *Super inimicos.* Odiebat enim eorum malitiam, ſed diligebat naturam ſecundum charitatis formam.

⁂ 1 Non

MORALITER.

⁂ 1 *Et orauit Anna, & ait.* Exulta, &c. Per Annã, quę gratia interpretatur eccleſia ſignificatur: nam & tempus eccleſię tempus gratię nominatur, dicit Grego. *Exulta.* pro multiplicatione filiorum in domino credentium.

2 *Et exaltatum eſt cornu meum in domino:* id eſt, Chriſtus, qui defenſor eſt eccleſię, propter quod de ipſo dicitur Luc. 1. g. *Erexit cornu ſalutis nobis. &c.*

3 *Dilatatum eſt.* In prędicatoribus & doctoribus & ſacris eloquijs Iudęos & hęreticos confundentibus.

2 Et

A latata eſt ſuper inimicos,quia exceſſit ſcientiam ſcribarum & Phariſæorum.

Dilatatum eſt. Raban.Aug.Quia ſermo Dei, non eſt alligatus in preſſuris,non in præconibus alligatus.

Aug.lib.17. de ciui.c.4. Lucæ 2.d.

Raban. Augu.Chriſto,quem puerum amplectitur ſenex Simeon & cognoſcit magnum dicens: *Nunc dimitti ſeruum tuũ Domine, ſecundum verbum tuum in pace Quia viderunt oculi mei, ſalutare tuum.* Si legatus fuero in ſalutari Dei, tunc dilatabitur os meum.per meditationem,ſcilicet,verbi Dei venitur ad eleuationem cordis.vnde: *Os noſtrum patet ad vos,o Corinthij,cor noſtrum dilatatum eſt*. Ex latitudine cordis miniſtratur ſapientia ori.

2.cor.6.c.

† valde ſublimia i.ſuperbè loqui.

B ✠ Euthimius. *Dilatatum eſt os meum*, & maiori cum libertate, atque imperterritè admodum locuta ſum. Per inimicos autẽ eius, intelligendi ſunt Phenenna, atque illius cognati: qui eo vſque de Annæ ſterilitate exultauerant, & multis eam opprobriis affecerant. *Lætata ſum in ſalutari tuo*, quod ſcilicet, in me factum eſt.Salutem enim præſtitit mihi hæc proles, cũ antea præ immenſo atq; immoderato dolore periclitarer.

† Ipſi directa ſunt opera:Alij ſic ei tamẽ numerata ſũt opera, ſub audi hominũ qa ipſe facit quę admodũ vult & non homo. Alij ipſi ſoli numerata ſũt opera,quia ſolus ipſe poteſt quicquid vult Alii,ipſe præparat opera, vel conatus. Lxx. Deus pparatur ad inuẽtiones ſuas.

a ¶ Ipſe enim ſal.fa.po.ſu.a pec.eorum.

a b ſalutari tuo. Nõ eſt ſanctus,vt eſt dominus, 1

¶ Immutabilis ſicut tu.

c neque enim eſt alius extra te, & non eſt for-

d tis ſicut Deus nr̃. Nolite multiplicare loqui 2

a ¶ Altiora capacitatem intellectus tranſcendentia. b ¶ Vaniloquia vel turpiloquia.

e † ſublimia,gloriantes? Recedant vetera de 3

a ¶ Spiritus omnia ſcrutatur.

f ore veſtro:quia Deus ſcientiarum dominus 4

g a ¶ Id eſt,intentio Iudæorum, vel diſciplina philoſophorum, quia de ſe præſumebant,& fidei ſimplicitatem deridebant.

h eſt,& † ipſi præparatur cogitationes. Arcus 5

i fortiũ ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt 6

¶ Repleti. ¶ Vel pane.

k robore. ſaturati prius, pro panibus ſe loca- 7

a *Non eſt ſan.* Orig.Rab.præter te domine, quia nemo fit niſi a te,& ſi ſint,qui dñi dij multi,& dñi multi,nullus tamẽ eorum naturaliter eſt id quod Deus eſt:quia ipſe eſt ſolus, q ait: *Ego ſum,qui ſum.* Exod.3.d.vmbra enim ad comparationem corporis non eſt,vel fumus ad comparationem ignis.

b *Vt eſt do.* Raba. Augu.Non dicit niſi dominus: *ſed nullus eſt ſicut dominus.*,ſanctus & ſanctificans,iuſtus & iuſtificans.

c ✠ *Non eſt fortis,&c.* R.Dauid.Kimhi.Idcirco Deum fortẽ appellat,q, vi ſua potuerit ipſius naturam immutare.

✠ R.Leui. In ſecundis cauſis nihil eſt,quod ita res fingere ac formare valeat,ſicut Deus.

✠ Euthymius.Dominus ſanctus eſt & purus,quia nullam alicui occaſionem mali pręſtat:ſed omnia cum ratione adminiſtrat.Iuſtus eſt,neque enim ſuſtinuit me amplius in miſeria verſari,& malè audire.

d *Nolite.* Redarguit Iudeos & ſapientes ſeculi, extollentes ſe contra ſcientiam Dei.Salomon: *Altiora te ne quęſieris.*& alibi: *Deus in cœlo,& tu ſuper terram,ſint pauci ſermones tui*.

✠ Euthymius.Sermo eſt ad Phenennam, & illius cognatos:& ad omnes alios,qui in fœlicitate aliqua conſtituti gloriantur.Nolite loqui,inquit,ſublimia,propter excellentiam atque præſtantiam veſtram.

C e *Vetera,&c.* Quæ ad veterem hominem,i.carnalem cõuerſationem pertinent.ſcientiã inquirite,quæ nõ eſt niſi a Deo: quia ipſe eſt ſcientiarum dominus in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ. D

Lib.de Hebr.

✠ Hieronymus. In Hebræo habetur: *Exeant vetera.* Et eſt ſenſus:Exeant humilia de ore veſtro, de quo antea grandia & ſuperbia exibant. Quibus verbis Phenennam, & filios ei' increpat, quæ ob fœcunditatẽ ſibi conceſſam, contra Annam eleuabatur.

f ✠ *Deus ſcientiarum Dominus eſt, &c.* R. Dauid Kimhi, Deus vocatur ſciẽtiarũ,numero multitudinis,vt eum ſapientiſſimũ eſſe intelligamus, vt qui vel particularia omnia intuetur.

✠ Euthim. Nec apparentia tãtum atque aperta cognoſcit,ſed ipſa etiam occulta. Vnde temeritatem & iactantiam veſtram, & meam humilitatem perſpiciens, iuſtè inter nos iudicabit. Sibi ipſi quoque diſpenſationes præparat, Vel, parat conſilia ſua.

g *Ipſi præparantur.* Quia aufert ſe à cogitationibus, quę ſunt ſine intellectu,vel ipſi præparantur cogit. i. manifeſtantur. vnde: *Dominus nouit cogitationes hominum.* E

Rab huc.

h *Deus ſcientiarum.* Rab.Aug.Ipſe vos ſcit, & vbi nemo ſcit. vnde: *Qui putat ſe aliquid eſſe cum nihil ſit,ſeipſum ſeducit*. Hæc dñr aduerſarijs ciuitatis Dei ad Babylonem pertinentib. de ſua virtute confidentibus.Ex quibus ſunt Iudæi, qui ignorãtes Dei iuſtitiam,i.quam dat homini Deus: qui ſolus & iuſtus & iuſtificans,& ſuam volentes conſtituere, velut ex ſe ſibi paratã non a dño impertitam,iuſtitię Dei non ſunt ſubiecti.Sed Deus ſcientiarum & arbiter conſcientiarum,videt cogitationes hominum,qm̃ vanę ſunt.Vanæ, quia propriæ hominum ſunt,& ab illo non ſunt a quo homines ſunt.

h *Arcus fortium.* ✠ Hiero.Arcus Aegyptiorum, i. fortitudo & potentia ſuperata eſt:& infirmi,ſ.Iſraelitę,confortati ſũt. Aliter.Arcus,i.fortitudo & ſuperbia Phenennæ, qua in filiis gloriabatur,ſuperata eſt:& Anna,quæ ob ſterilitatem infirma erat,accincta eſt robore filiorum.

✠ Euthym.Per arcum,vires,ſeu arma intelligit:quamplurimis enim conueniunt hæc verba.

Rab.Aug. Ideſt,intentio eorum,qui ſibi potentes eſſe videntur.vt ſine Dei auxilio diuina poſſint implere mandata.

Pſal in hi cum

i *Et infirmi.* Rab. Aug. Qui in Dei pietate confidunt, dicũt: *Miſerere mei Deus quoniam infirmus ſum.*Infirmus erat Gentilis populus,quando a teſtamento Dei alienus, nunc autem pręcinctus robore, cum indutus ſcuto fidei & galea ſalutis, & gladio ſpiritus poterit ignea tela diaboli extinguere. F

K *Saturati prius pro panib.* Repleti prius Iudei.ſ. myſterijs elo quiorum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non eſt ſanctus,&c.*Quia ipſe eſt ſanctus per eſſentiam:alij autem per participationem, & hoc modo exponatur quod ſubditur. *Et non eſt fortis,&c.*

2 *Nolite multiplicare,&c.* Hic conſequenter Anna inuehitur contra ingratam ſuperbiam, quia Phenenna de prole ſibi a Deo data ſuperbierat:de quo tñ dẽret eſſe humilior & Deo gratior,& hoc eſt quod dicitur: *Nolite multiplicare, &c.* i.ſuperba & aliorum contemptiua,qualia erant verba Phenennæ contra Annam:vt patet ex prędictis ca.1.

3 *Recedant vetera,&c.* i.mala verba iam quaſi ex longa conſuetudine inueterata.

4 *Quia*

4 *Quia Deus ſcientiarum,&c.* q.d.nihil latet eum: ſed omnia certitudinaliter retinet ad iudicandum etiam ſecreta cordium,ideo ſubditur: *Et ipſi præparantur cogitationes.*

5 *Arcus fortium.*Arcum fortium vocat linguam Phenennę, & puerorum eius ex qua procedebant verba pungitiua qua ſi ſagittę.

6 *Et infirmi.&c.* Loquitur pro ſe & ſibi ſimilib.natura enim in eum erat infirma & impotens ad prædicandum,ſed roborata eſt ad hoc ex dono Dei.

7 *Saturati prius,&c.* Loquitur metaphoricè,quia prius ſatiati ſi poſtea incurrunt famem & defectum cibi, plus cruciantur, ſic fuit de Phenenna,quę fuit prius liberis plena,& poſtea mortui ſunt.

✠ 1 *Et*

MORALITER.

† *In ſalutari tuo*,id eſt,Chriſto in ipſis principaliter operante Ioan.16.a.*Sine me ni.po.fa.*ideò ſubditur.

1 *Non eſt ſanctus*, id eſt, Chriſtus, qui dicitur ſanctuſſanctorum, Danielis 9.

2 *Nolite multiplicari loqui, &c.* id eſt, ſuperba contra Chriſtum & Eccleſiam.

3 *Recedant vetera.* id eſt, ceremoniæ veteris teſtamenti.

4 *Quia Deus ſcientiarum dominus.* Ideo dedit eas ſimplicibus in nouo teſtamento,Matth.11.d.*Abſcondiſti hæc à ſapientibus et prudentibus,et reuelaſti ea paruulis.*

6 *Arcus*

5 *Arcus fortium*, id eſt,ſcientia Scribarum & Phariſęorum.

6 *Et infirmi*, id eſt, apoſtoli ſimplices & illiterati.

7 *Accincti ſunt robore*. In ſpirituſſancti datione per quem facti ſunt intelligentes ſcripturas,& eloquentes in omni idiomate: & ita conſtantes, quòd gaudebant in tribulatione. Actu.5.g. *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.*

8 *Saturati prius, pro panibus,etc.*id eſt,ſacerdotes & ſcribæ Iudæorum, qui prius erant repleti notitia legis & prophetarum: ita euacuati ſunt bonis ſpiritualibus, ſicut illi, qui pro victu quotidiano ſemetipſos locant, indigent bonis temporalibus.

† 1 *Et*

quiorum pro panibus ſe locauerunt, i. ſeparauerunt a Deo:
A vel a proprijs ſedibus euulſerunt:ne reciperent euangelium
agens de pane qui de cœlo deſcendit. Repleti ijdem, qui & 1.6.c.
potentes, i. Iſraelitæ quibus credita ſunt eloquia Dei, ſed an- 15.c.
cillæ filij minorati ſunt, qui ſe ſubtraxerūt, nec in ſaluatorē
crediderunt, & in ipſis panibus,
i. diuinis eloquijs tantum terre-
na ſenſerunt. Gentes autem qui
bus non eſt data lex, poſtquam
per nouum teſtamētum ad illa
eloquia venerunt, multum eſu-
riendo terram tranſierunt, quia
in eis non terrena, ſed celeſtia
ſapuerunt. In Græco ita: *Pleni pa
nibus minorati ſunt: & eſurientes trā
ſierunt terram.*
a *Et famelici*, i. Gentiles prius e-
gentes, panē verbi Dei iam gu-
ſtant, quoniam ſuauis eſt. Tan-
diu paſti ſunt ſcientia Dei.

Gentiles. a Cauſa eſt cur ita factum ſit.
a uerunt, & famelici ſaturati ſunt. Donec ſte- 1
b rilis peperit † plurimos, & quæ multos ha- 2
c bebat filios infirmata eſt. † Dominus mortifi- 3 4
d cat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. 5
e a Hoc eſt ſuperbos. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. 6
Dominus pauperē facit & ditat, humiliat & 7
f a Humiles. b Cito: vt caro eius non videret corruptionem. 8
c Chriſtum, qui pro nobis pauper factus eſt, vt ditemur. †
g ſubleuat. † Suſcitat de puluere egenum, & de †
a ¶ Supra diuites. †
h ſtercore eleuat pauperem, vt ſedeat cum †
†

B In Hebræo *ſibeath*: quod ſignificat ſeptem & plurimos.
b ✠ *Donec ſterilis peperit, &c.* Euthym. Hic ſermo etiam pri-
uatum ac peculiarem reſpicit caſum. Per ſterilem enim ſeip
ſam intelligit, quæ Dei ope ſeptem filios, hoc eſt, multos pe
perit. Solent.n. Hebrei ſeptenario numero vti, quoties multi
tudinem volunt exprimere. Quod ſi hiſtoriam dicas vnius
tm̄ filij meminiſſe, mirideri pōt, quod Samuelem dignum ꝑ
multis intelligat. Phenenna aūt infirmata eſt, eo q̄ a priori
decidit ſuperbia, & Anna a viro deinceps magis amata eſt.
c *Sterilis pepe.* In ſeptenario vniuerſitas eccleſiæ deſignatur.
vnde & Ioannes ſcribit ſeptem eccleſijs ad vnius plenitudi
nem ſe ſcribere oſtendens. vnde: *Sapientia ædificauit ſibi domū,
& ſuffulſit columnas ſeptem.* Sterilis erat in gentibus eccleſia
anteq̄ iſte fętus quem cernimus oriretur. Cernimus ēt terre
nam Ieruſalem prius fœcundam, nunc infirmatam: quia qui
cunq; in ea filii liberi erant virtutis eius, nunc vero ibi q̄m li
tera eſt, ſpiritus non eſt: amiſſa virtute infirmata eſt.
d *Plurimos.* Raba. *Plurimos* in Hebræo & in Lxx. habetur *ſe-
ptem.* Iudæi dicunt, q̄ nato Samuele, mortuus eſt primoge-
nitus filius Phenennæ: & ſingulis Annę naſcentibus filiis, ſin
guli Phenennæ ſunt mortui. Sed Phenenna habuit ſeptē: An
na verò quinq;. Sed Hebręi duos filios Samuelis, annumerāt
Annæ filijs.
Raban. Sterilem, vel eoſdem *mortificat, & viuificat*, quod
repetit adiungens, *deducens ad inferos, & re.* vnde: *Si mortui eſtis
cū Chriſto, q̄ ſurſum ſunt quęrite.* Salubriter mortificant̄, quibus
C dicitur: *Quę ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram*, vt ſunt, ſcili-
cet, illi qui eſurientes tranſierunt terram. *Mortui enim eſtis*, in D
quit ſalubriter, ſ. *& vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* 1. Cor. 15. c.
Idem ergo viuificati, vel viui, ſicut *Chriſtus mortuus eſt propter
peccata noſtra, & ſurrexit propter iuſtificationem noſtram*, & q̄a ait:
Non derelinquas animam meam in inferno. Eundem deduxit ad Pſal. 15.
inferos Deus, & reduxit: hac ei⁹
paupertate ditati ſumus.
c ✠ *Dominus mortificat, &c.* R.
Iſaac Alfeci. Tria hominum ge Tracta. Ros haſanath. c. 1.
nera ſiſtuntur in iudicio, perfe-
ctè iuſti, omnino impij, & me- Purgatorii locus.
diam ſortem tenētes. Primi ad
vitam futuri ſeculi ſcribūtur &
obſignantur. Secundi perinde
etiam ad Gehennam, iuxta Da-
nielis verba, *Multi ex dormienti-
bus, &c.* Medij quorū paria ſunt
merita & demerita, deſcendunt
in Gehennam, ibiq; expectātes,
clamant, & aſcendunt, quemad
modum ſcriptum eſt: *Dominus deducit ad inferos, & reducit.* E
✠ R. Alius anonymus: Domus mortificat impios, viuificat In Catena.
autem iuſtos: deducit ad inferos, ad certum aliquod ac de-
finitum tempus: poſtea verò reducit, & aſcendere ex eo lo-
co facit.
✠ Alij Heb. Sunt, qui deſcendunt in puteum corruptionis, Li. Sē. Tob. tract. 5.
& pro menſura ſcelerum, ibi plectūtur. Sunt etiam qui poſt
quam pro meritis pęnas luerint, excindūtur, & pereunt. Sūt
qui ad finem vſq; anni integri puniuntur, poſtea aliquanto
ſuperius aſcendunt, & habitant inter iuſtos. Ac de his quidē
ait Anna: *Dominus deducit eos ad inferos & reducit.*
✠ Euthym. Dn̄s omnia poteſt. Reduxit.n. ex inferis non tā
tum Lazari, aut filij viduę, & filiæ Archiſynagogę animas:
ſed omnes ēt alias, quando illuc poſt paſſionē deſcendit.
✠ Theodoret. Fecitq;, vt poſt reſurrectionem ſuam corpo-
ra reſurgerent, & Hieroſolymę conſpicerētur, vt cognoſce-
rent ſanctos liberatos eſſe ab animarum carcere.
f *Pauperem, &c.* Ieſum, qui propter nos pauper factus eſt, &
ditat eundem gloria reſurrectionis.
✠ R. Leui. Ideo non ſuperbiendum eſt, ſi floremus opibus;
nec ſi premamur inopia, deſperandum, quia Deus eſt, q̄ om
nia temperat & regit, & cum viſum fuerit, ea commutat.
✠ Theod. Futura ꝑdicit. Deprimitur.n. Saul elatus, extollit̄
autem Dauid ab ouibus ad hoīum curam a Deo vocatus.
g *De puluere.* De corruptione Chriſtum. vnde: *Nec dabis ſan- Pſal. 15.
ctum tuum vide. corrup.*
h *De ſtercore.* Raban. Iudaico populo in quo cum ſe dixiſſet Ibidem.
Apoſto- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et famelici.* quia Anna prius famelica & deſiderans de pro
le habenda, habuit prolem ad ſufficientiam, ideo ſubditur.
2 *Donec.* In Hebræo hr̄: *Donec ſterilis peperit ſeptem.* Sed hoc vr̄
eſſe ꝯ illud, quod poſtea dr̄ eodem cap. q̄ Anna concepit et
pepit tres filios & duas filias, & iō dn̄t aliqui Hebręi, q̄ duo
filij Samuelis cōputant̄ hic inter liberos Annę: q̄a de ipſa e-
xiuerūt mediāte Samuele: & ſic dr̄ peperiſſe ſeptē. Alij vero
Hebręi dn̄t, q̄ qn̄ Anna pariebat vnū puerū, Phenenna ſepe
liebat duos de ſuis: & iō nato quarto ipſius Annę puero, octo
liberi Phenennę fuerūt mortui, & ſic nō remāſerūt ſibi niſi
duo pueri, q̄a ſm̄ ipſos, decē habuit: vt dictū eſt ſ. 1. c. Igit̄ qn̄
vidit, q̄ Anna q̄ntū ꝯceperat, & apropīquabat partui timuit
de morte duorū liberorū, q̄ ſibi remāſerūt: ꝑꝑ q̄ humiliauit
ſe corā Anna: & inſtanter petijt, vt oraret pro vita puerorū
ſibi remanentiū, q̄ & factū eſt. Et iō illi duo pueri licet eſſent
ipſius Phenēnę, tn̄ de cętero vocati ſūt pueri Annę, eo q̄ ei⁹
orōnib. erat vita eis ꝯceſſa. Iſtę expoſitiōes nō hn̄t de textu:
ſed ponunt̄ ab Hebręis ad verificādū hoc dictū, *peperit ſeptē.*
Et iō melius vr̄ dicendum: q̄ translatio noſtra ſit melior, in
qua dr̄: *Peperit plurimos.* Ad cuius intellectū ſciendū, q̄ dictio
Hebraica, q̄ ponit̄ hic, ſ. ſibeath, æquoca eſt ad deſignandū
ſeptē: & hanc ſignificationem ſequuntur hic Hebręi moder
ni, vt ꝑdictū eſt, & ad deſignandū ſatietatē, & hāc ſign̄ationę
ſecutus eſt translator nr̄: & forſitan illo tp̄e Hebręi illā ſeq̄-
bant̄, ſc̄d̄m hoc igit̄ Anna peperit ſatietatē, i. habuerat pue-
ros ad ſufficientiā, quā ſufficientiā expreſſit translator nr̄ di
cendo: *Plurimos*, q̄ ꝯuenientius fuit dicere, q̄ ſi dixiſſet ſatie
tatē, vel ſatis. Sc̄d̄m.n. q̄d dicit Hiero. in Epiſt. ad Pāmachiū
de optimo gn̄e īterpretādi: Melior interꝑtatio nō ſemp eſt
trāsferēdo verbū ex verbo, ſed aliqn̄ meli⁹ ē trāsferre ſenſū
ex ſēſu: vt ead. veritas diuerſis ꝓprietatib. idiomatū applicet̄
3 *Et quæ mult. habebat.* quia ſicut Anna multiplicabatur ī ꝓ-
le, ita Phenenna diminuebatur, ſecundum quod dicunt ex-
poſitores Hebręi & catholici.
4 *Dominus mortificat.* pueros Phenennę.
5 *Et viuificat.* pueros Annæ.
6 *Deducit ad inferos.* In Hebręo hr̄: *Ad foſſam.* i. ſepulchrum.
7 *Et reducit.* quia aliqn̄ contingit, q̄ aliqui de quorum ſepul
pultura iam tractatur ad vitam reſeruētur: ſicut de Ezechia
habetur 4. Regum 20. pro humiliatione ſua coram domino.
8 *Dn̄s paupe.* quia de diuitijs & honoribus frequenter deijcit
✠ aliquos

MORALITER.

1 *Et famelici*, i. apoſtoli prius illiterati per Spiritumſanctum
ſcientia Dei ſunt repleti.
2 *Donec ſteri. &c.* i. gentilitas quæ ſterilis erat in bonis operi
bus ad prædicationem apoſtolorum valde fructificauit.
3 *Et quæ multos habebat filios infirmata eſt.* id eſt, Iudæa, quę ꝑ
infidelitatem eſt infirmata.
4 *Do. morti.* Iudęam, dimittendo eam cadere in infidelitatē.
5 *Et viuificat.* Gentilitatem per fidei ſuſceptionem.
6 *Deducit ad. &c.* Iudęos obſtinatos, dimittēdo eos deduci.
7 *Et reducit.* Gentiles ab idololatria, per quam digni erant
inferni pęna, reuocando.
8 *Domi-*
8 *Dominus pau. fa.* Populu Iudaicū obſtinatū ſpūalibus bonis
† *Et ditat.* Eis Gentilem ad ſe conuerſum.
† *Humiliat.* Iudæos in captiuitate diſperſos.
† *Et ſubleuat.* Conuerſos Gentiles Iudęis dominantes. Ali-
ter poteſt exponi de eadem perſona ab illo loco. *Dn̄s morti-
ficat.* per carnis afflictionem. *Et viuificat.* per ſpiritus conſo-
lationem. *Deducit ad inferos.* per conſiderationem pœnæ. *Et
reducit.* per emendationem vitæ. *Dominus pauperem facit*: in tē
poralibus. *Et ditat.* in ſpiritualibus. *Humiliat.* in præſenti. *Et
ſubleuat.* in futuro.
† *Suſcitans de puluere egenum.* in futura reſurrectione.
† *Vt ſedeat cum prin.* in throno gloriæ.

Apoſtolus eccleſiam perſecutum, *quæ mihi*, inquit, *fuerunt lu-*
A *cra propter Chriſtum æſtimaui ſtercora.*†
Phil.3.b. a *Principibus.* Raba. quibus dicitur: *Sedebitis ſuper ſedes 12. iu-*
† detrimen to. *dicantes duodecim tribus Iſrael.*
Matt.25.c. ✲ Tertul. Anna mater Samuelis, ſpiritu Deo gloriam red-

a ¶ Vt det eis hæreditatem, id eſt, ſedem gloriæ. b ¶ Quia dominantur a mari vſque ad mare.
a principibus & ſolium gloriç † teneat Domini 1
b a ¶ Id eſt, quatuor plagæ mundi.
enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos †
c a ¶ Id eſt opera electorum. b ¶ In via iuſtitiæ diriget.
orbem. † Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit, 2
a ¶ Idferni, vbi erit fletus & ſtridor dentium. b ¶ Aa arrogantia ceſſabunt.
& impij in tenebris conticeſcent: quia † non 3 4
a ¶ Sed Dei, b ¶ Poeulus fidelis.
d in fortitudine ſua roborabitur vir : Dominũ †
e a ¶ Iudæi. Peccatores. Damnati. b Iudæos. Peccatores. Damnatos.
formidabunt aduerſarii eius, & ſuper ipſos in
a Apoſtolis. Scripturis ſanctis. b Poſtea vero. Iudicia. c Non ſolum mediterraneas, regiones, ſed & extremas. Extrema hominis.
f cœlis tonabit. Dominus iudicabit fines ter- 5
g a Eccleſiam. Carnem regendi. b Chriſto. Populo Chriſtiano.
h
i ræ, & dabit † imperium regi ſuo, & ſublimabit 6 7
k

Iib.4. adu. Mar.c.14. dens, qui inquit excitat pauperem de terra, & mendicum, vti ſedere eum faciat cum dynaſtis populi, vtique in regno ſuo, & thronis gloriæ, vtiq; regalibus.
Cap.28. ✲ Idem. Puto iam alibi ſatis commendaſſe nos diuitiarum
† 49.diſt.c. 1.poſt principium. gloriam damnari a Deo noſtro, ipſos dynaſtas detrahente de ſolio, & pauperes alleuãte de ſterquilinio.
B ✲ Theodor. Poſſunt ſanè diſcipuli ſup duodecim ſoliis glorioſè ſedere, Iudæos iudicantes: & cæteri fideles futuri ſplendere, & in requie eſſe, quod ſolium indicat.
b *Solium glo.* in æqualitate patris ſedendo, & quia *pater omne*
Ioa.5. † fortitudinem. *iudicium dedit filio, & quia regni eius non erit finis.*
c *Cardines terræ.* Quatuor, ſcilicet, plagæ mundi, in quibus dilatauit orbem eccleſiç, quæ
Pſal.112. *a ſolis ortu vſque ad occaſum laudat nomen domini.*
Myſtice. Prędicatores, ſuper quos orbis, id eſt, eccleſia, fide eorum ſtabilitatur, de quibus dicitur: *ſub quo curuantur,*
Iob 9. *qui portant orbem.*
✲ Hieronym. In Hebræo habetur: *domini ſunt afflicti terræ.*
Lib.de tradit.Heb. Hoc nomine pauperes ſpiritu & humiles corde intelligunt, ſuper quos dominus orbem poſuiſſe dicunt: quia eorum meritis terram ſtare autumant.
d ✲ *Non in fortitudine ſua, &c.* R.Leui. Sæpe fit, ut princeps potentiſſimus ab infirmiori ſuperetur, quia non eſt fortitudo hominum, vt paretur victoria: ſed quoniam iuſti Deo curæ ſunt, ideo vincunt.
e *Dominum formidabunt.* quia infirmũ faciet aduerſariũ eius.
C Poteſt ex ambiguo Græco intelligi, & aduerſarium ſuũ. Cũ enim dominus poſſidere nos incipit, aduerſarius noſter ipſius fit, & vincitur a nobis non virib. noſtris: quia nõ in virtute propria potens eſt vir. *Domi.* Aduerſarij Iudęi, ſup quos in celis, i. Apoſtolis dñs tonauit, qñ eos terruit gehennam minãdo, minas ſignis firmando: vnde multi conuerſi ſunt. D
Vel formidabunt in iudicio, quem hic aduerſantes contempſerunt, ſuper quos tonabit, dicens: *Ite in ignem æternum.* Quod ne omnibus cõtingat dominus quotidie in cœlis, id eſt, ſcripturis & doctoribus tonat. Matt.25. † Herc faciat
f *In cęlis.* Rab. Quia iuſta retributio futura eſt in die iudicij, ſed interim tonat de nubibus ſuis, quas Spiritusſancto impleuit poſtquam cęlos aſcendit.
✲ Theodoret. & Procopius. Vaticinatur de aſcenſione Chriſti: de miſſione & aduentu Spiritus ſancti: & fœlici ſucceſſu E prædicationis Apoſtolicę: de ſecundo aduentu Chriſti. Ipſe enim cum iuſtus ſit, iudicabit fines terræ. Præterea etiam de maioribus ipſius ſecundum carnem, qui a Dauide vſque ad captiuitatem durauerunt. Dabit enim robur, inquit, regibus noſtris. Docet etiam non fidendum diuitiis, non ſapientiæ, non potentiæ, ſed ei ſoli, qui poteſt & vitam ſuppeditare, & mutare res bene geſtas in malè geſtas, & res aduerſas in ſecundas.
† vel, n in fortitudine. ſua fortis † vel D ne cõ tur rix
g *Fines.* Extrema hominis: quia non iudicabuntur, quæ in melius vel deterius medio tempore commutantur, ſed extrema in quibus fuerit inuentus.
h *Et dabit,* id eſt. Chriſto.
i *Imperium,* id eſt, eccleſiam. vnde: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Vel imperium, id eſt, poteſtatem iudicandi: qa omne iudicium dedit filio. Pſal.
K *Regi.* Raban. Chriſtiano populo cui dat virtutem regendi carnem, vt in eo vincat mundum, qui propter eum fudit ſanguinem ſuum. Ioan
a *Chriſti* F

NICOLAVS DE LYRA.

✲ aliquos propter eorum ſuperbiam: & aliquos pauperes & abiectos eleuat ad diuitias & honores, propter eorum humilitatem, per hoc innuit Anna, q; ſic factum eſt a domino de ipſa & Phenenna.
1 *Domini.* Hic conſequenter ponitur Dei magnificatio: & primò quantum ad potentiam, & hoc eſt in actu creationis, cum dicitur: *Domini.* Secundò quantum ad ſapientiam, in actu gubernationis, cum dicitur.
2 *Pedes.* dirigendo eos in via morum. Tertiò, quantum ad eius iuſtitiam in actu debitæ punitionis, cum dicitur.
3 *Et impii.* ſ. in tenebris culpæ, & poſtea in tenebris gehẽnç.
4 *Quia non.* quia per potẽtiam ſecularem nullus poterit manum Dei euadere.
5 *Dominus.* in iudicio extremo.
6 *Et dabit.* i. ipſi Chriſto, cui pater dedit iudicium, vt habet Ioan.5.d. Et quia iudicabit in forma humanitatis, in qua fuit coram Pilato iudicatus, ideo ſequitur.
7 *Et ſublimabit.* i. vncti ſui. Chriſtus enim in humanitate fuit vnctus plenitudine gratię. Licet autem Chriſtus appareat in iudicio in forma humanitatis, tamen non erit infirmitati ſubiectus, ſicut fuit coram Pilato. Sed apparebit in forma glorioſa omni creaturæ, etiã ſupremis angelis prælata. Ideo bene dicitur: *Et ſublimabit cor.* i. poteſtatem. *Chriſti ſui.* Tunc.n. poteſtas Chriſti ſublimabitur, quando omnia ei perfectè ſubijcientur, qđ nõ eſt adhuc impletum, ſecũdum quod dicit Paulus Apoſtolus Hebr.2.b. *Nunc autem necdum videmus omnia eſſe ſubiecta ei.* Ad cuius intellectum conſiderandum, q; in Chriſto eſt duplex natura, ſcilicet, diuina & humana. Secũdum diuinam omnia plene ſunt ei ſubiecta, nec poteſtas eius deprimi poteſt, aut ſublimari, cum ſit infinita. Secundũ vero naturam humanam ſublimata eſt poteſtas Chriſti, & adhuc ſublimabitur, licet enim ab inſtanti illius ſanctę vnionis naturæ diuinæ & humanæ in ſuppoſito verbi omnia plenè ſubiecta fuerint humanitati Chriſti authoritatiuè, non tamen executiuè. Primum patet, quia quanto aliqua ſunt deitati propinquiora, tanto alia ſunt ei magis ſubiecta: ſicut patet de elementari regione, quę tota ſubiecta eſt lationi aſtrorum, vt omnis virtus eius inde gubernetur, ut dicitur. 1. Meteororũ. Corpora vero cęleſtia ſubiecta ſunt angelis ſiue intelligentijs mouẽtibus ea: & iterum angeli inferioris & mediæ Ierarchiæ, ſubiecti ſunt angelis Ierarchiæ ſuperioris. Natura autem humana in Chriſto ab inſtanti vnionis prædictę propinquior fuit deitati omnibus angelis: quia vnita eſt ei in eſſe hypoſtatico. Angeli enim quantumcunq; ſupremi non ſunt ei ſic vniti, quia nuſquam angelos apprehẽdit, vt dr̄ ad Hebr.2. ſed tantum per operationem, ſ. per apertam viſionẽ & fruitionem perfectam: & ideo ab inſtanti vnionis pdictæ oĩa ſunt ſubiecta Chriſto hoĩ authoritatiuè. Secundum ſimiliter patet: quia ante reſurrectionem natura humana in Chriſto fuit paſſibilis & ſubiecta pœnalitatibus ad cõplendũ myſterium nrę redemptionis, & ſic nõ fuerunt ei oĩa ſubiecta executiuè. Sed qñ reſurrexit ad vitam immortalem, natura illa fuit plenè glorioſa in aĩa & corpore, & per conſequens poteſtas eius tunc fuit ſublimata, propter quod tunc dixit ✲ Apoſtolis
Qu Chri nia iect.

MORALITER.

1 *Domini enim ſunt, &c.* id eſt, prçlati, & principes dominantur tantum in terra & non in cœlo, ſicut beati.
† *Et Poſuit.* i. curam orbis ſpiritualem & temporalem.
2 *Pedes* ne corruant in foueam mortalis culpæ, & inde in foueam gehennæ.
3 *Et impii,* ſcilicet, culpç & poſtea gehennalis miſerię.
4 *Quia.* ſcilicet, corporali & temporali.
† *Roborabitur.* Eo, q; eſt defectiua.
† *Dominum.* id eſt, dæmones & peccatores obſtinati.
† *Et ſuper ipſos.* in illa ſentẽtia terribili. *Ite maledicti, &c.* Matthęi 25. quę dabitur in cœlo aereo.
5 *Dominus.* id eſt, homines de omnibus finibus terrę.
6 *Et dabit imperium.* i. Chriſto homini: quia tunc omnia perfectè ſubijcientur ei. Ideo ſubditur.
7 *Et ſublimabit.* ſcilicet, id eſt, ipſius poteſtatem.

† Robo- 1 Et erat

a *Chriſti ſui.* Chriſtiani populi chriſmate vncti,totum tñ corpus cum capite ſuo vnus eſt Chriſtus.Hæc Anna prophetauit mater Samuelis,in quo tunc figurata eſt mutatio veteris A ſacerdotij,& nunc impleta, quando infirmata eſt fęcunda, vt nouum haberet ſterilis in Chriſto ſacerdotium.

b *Heli.* Interpretat̃ extraneus, a Deo enim alienus eſt, qui ſubditos non corrigit. B Ophni infamia conuerſionis, meritò autem ſic vocatur,qui differt conuerti in melius.Phinees oris obduratio, vel ori parcens. Duos Phinees ſacerdotes legimus. Alterum iuſtum Eleazari filium alterum iniuſtum filium Heli.Sacerdotes, qui cuſtodiũt os C ſuum,ne exeat inde aliquod prauum, in filio Eleazari ſignãtur.

a ¶ Cornu Chriſti,capitis, ſcilicet,& membrorum regnum ſublime monſtrabitur,quod nunc ab infidelibus deſpicitur.

a cornu Chriſti ſui. Et abiit Elcana ĩ Ramatha
in domum ſuam. Puer autem erat mini- 1
b ſter in conſpectu Domini, ante faciem He-
c li ſacerdotis. Porrò filii Heli, filii Belial 2

a ¶ Abſque iugo,abſque domino.

tur.Qui autem os habent obturatum,vel imperitia, vel peccatorum conſcientia, in filio Heli figurantur. D

c *Porrò.* Theodoretus.Heli fuit ex genere Ithamar.Sed propter filiorum nequitiam,totum genus fuit priuatum honore pontificali. Docet.n.hiſtoria,quanta admiſerint flagitia.

⁂ Augu. Dico filios Heli eius ætatis fuiſſe,qua poſſent & deberent pro ſacrilego auſu, quo ſe domino in ſacrificiis præferebant, digna coërtione cohiberi. Quod neglectum Deus bello vindicauit. Lib.1.cont. aduerſ.leg. cap.16. E

⁂ Eugerius. Filii Heli diuina ſacrificia temerantes peccabant coram domino:& deridebant per eos multi ſacrificia domini. Vnde Heli ſacerdos pro eorum iniquitate dãnatus eſt, Com.in hũc locum. F

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ apoſtolus Mat.6.d. *Data eſt mihi,&c.* Et adhuc ſublimabit̃ ĩ futuro iudicio qñ ſnĩa eius quã proferet in nã humana, vt pdictum eſt pfectè implebit̃ in oĩbus tam in electis q̃ in dãnatis,& ſm h d.hic: *Et ſub.* Sciendũ aũt, q̃ Ionathan filius Ozihel in translatione Chaldaica alter exponit canticũ Annæ pdictum,cuius ſenſum accipiam prout potero, addendo ẽt aliqua ad maiorem intellectũ. Dicit igit̃, q̃ Anna per ſpiritũ propheticum cognouit ſtatum Iudæorũ futurũ tpe filii ſui Samuelis & tpibus ſequentibus:& ſm hoc prophetiã ſuã ptulit p modũ orationis & diuinæ laudis, ſicut & pſalmi ſunt q̃dã prophetię prolatę p modũ laudis diuinę. Dicit igit̃, q̃ Anna primò ſpũ prophetico cognouit filiũ ſuũ Samuelẽ futurũ pphetã magnũ in Iſrael:& facturũ ſigna & mirabilia,ſicut patet, ĩ.7.c.q̃ ipſo offerente ſacrificium pro filiis Iſrael, dñs intonuit fragore magno,& exterruit Philiſthęos, & debellauit. Et ĩ.12.c. Samuele rogante Deũ,dñs dedit voces & pluuias ꝯ ſolitũ curſum nãę:vt p hoc ppĩs Iſrael petẽdo regẽ cognoſceret ſe peccaſſe,vt hr̃ ibidẽ. Cognouit ẽt, q̃ tpe filii ſui Iſraelitę de ſeruitute Philiſthinorũ eſſent liberãdi ſaltẽ in parte,& ſm hoc dixit: *Exultauit cor meum in dño:* pp prædicta. Secundò cognouit in ſpiritu prophetico, q̃ filius,filii Samuel,ſ.Heman cum quatuordecim filijs ſuis futuri erant cantores diuinarũ laudũ in templo dñi,vt hr̃. 1.Parali.25. & pp h.d. *Et exaltatum eſt cor meum*, i. gloria mea in Deo meo. Tertiò vidit Anna p ſpũm pphetię,q̃ Philiſthęi pp captionem arcæ & deductionem in terram ſuam percutiendi erãt à dño:intantum,q̃ compellerentur eã remittere ſuper plauſtrum nouum cum emẽda pro peccati ſui recognitione,ponẽdo in capſella iuxta arcã mures aureos & Anos aureos: vt hr̃ ĩ.6.& pp h.d. *Dilatatum eſt os meum,* ad narrandum vindictam dñi, *ſuper inimicos meos,* i.Philiſthęos, qui erant inimici populi Iſrael, *quia lętata ſum in ſalutari tuo,* in hoc q̃, coges hoſtes remittere arcam modo prędicto. Quartò vidit Anna, q̃ Senacherib dicturus foret blaſphemias ꝯ dñm:& q̃ niteretur deſtruere ciuitatem Ieruſalem & templum,ſed ab angelo dñi percuteretur eius exercitus vſq; ad 185.milia virorũ, & ſic ꝯpelleret̃ fugere ĩ terrã ſuã verecundè,vt hr̃ 4.Re.19. Et pp hoc dixit Anna: *Non eſt ſanctus, vt eſt dñs,* qui ipſe eſt ſanctuſſanctorum,vt hr̃ Daniel.9. *Neq; enim eſt alius extra te.* ſ.verus Deus,quia aliqui dñr dij erroneè:ſic Iupiter & Saturnus & conſimiles,vel participatiuè,vt iudices & viri ſancti. *Et non eſt fortis ſicut Deus noſter,* quia in momento & p vnicũ angelũ contereret ipſius Senoacherib exercitũ. Quintò vidit futurũ eſſe,q̃ Nabuchodonoſor rex Babylonis deſtrueret ciuitatẽ & tẽplũ,& populũ Iſrael captiuaret,vt hr̃ 4.Reg.6.& de hoc multũ gloriaretur,pp q̃ dixit: *Nolite multiplicare loqui ſublimia,* gloriantes de ciuitatis deſtructione, & populi Iſrael captiuatione. *Recedant vetera de ore veſtro,* i. verba ſuperba, q̃ dñr vetera,quia initium oĩs peccati eſt ſuperbia, vt hr̃.Eccl. 10.b. *Quia Deus ſcientiarum dñs eſt,* quaſi dicat,ipſe ſcit tpa futura determinata,in quib. adducet ſuper vos vindictam pp peccata,vñ & poſtea Nabuchodonoſor in furiã verſus eſt,vt hr̃.Daniel.4.Et Balthaſar eius abnepos,ſm Ioſephum occiſus eſt.Scd̃m verò alios Hebręos Balthaſar fuit eius nepos, cui concordat dictũ Iere.27.a. *Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor regis,& ſeruient ei omnes gentes, & filio filii eius,* nec plures ibi exprimuntur: & Babylon deſtructa fuit p Cyrum & Darium,vt hr̃.Dan.5.Et ipſi preparantur cogitationes:quia *homo videt ea,quæ parent, Deus autem intuetur cor.* vt hr̃, ĩ.16.b. Sextò vidit,quòd Græci afflicturi eſsẽt filios Iſrael tpe Antiochi illuſtris,qui coegit filios Iſrael tranſire ad Gentilem ritum,& in tẽplo dñi poſuit abominandum idolum,vt hr̃ 1.Mach.1.Et q̃ per Mathathiã & filios eius Græci forent debellãdi,& mũdandũ templũ dñi,vt hr̃ ĩ.Mach.3. Et pp hoc dicit Anna. *Arcus fortium ſuperatus eſt,* i.virtus Gręcorum eſt debellata. *Et infirmi accincti ſunt robore,* i. Machabęi,qui reſpectu Græcorum videbantur nullius momenti, & tñ pluries eos ſuperauerunt & de terra Iſrael eiecerunt, ut patet in proceſſu libri Machab. Septimò vidit ĩ ſpũ tribulationem futuram Iudæis tpe Aman Agagitæ,& filios Iſrael liberandos ab illa per Mardocheũ & Eſther,vt hr̃ in proceſſu libri Eſther.Et quantum ad hoc dixit Anna. *Repleti,* aliàs *ſaturati prius,* i.Aman & filij eius pleni diuitijs & delitijs tpalibus.Pro panibus ſe locauerunt,quia pro ſeruanda & ſuſtentãda vita ſua libẽter ſuppoſuiſſent ſe ſeruituti Eſther & Mardochęi,vñ Eſther 7.dr̃, q̃ Aman rogauit Eſther reginã pro aĩa ſua,& famelici ſaturati ſunt. i. Iudæi q tũc erãt pauperes & abiecti,p Eſther & Mardochęũ fuerunt eleuati p totum imperiũ Aſſueri. *Donec ſterilis peperit plurimos.* i. Ieruſalẽ ſiue Iudęa,q̃ ſm Hebręos modò dr̃ ſterilis, eò q̃ Iudæi q ſunt eius filii inde ſunt eiecti,& p orbẽ diſperſi: pariet tñ plurimos vt dñt,quia in aduentu Meſſię quẽ expectãt, dñt Ieruſalẽ & Iudęã dr̃e repleri filijs Iſrael ibidẽ de diuerſis mundi partibus congregandis,& dñt q̃ tunc oẽs alię nationes ſubijcientur eis. Et q̃ multos hẽbat filios, infirmata eſt.i.Roma ſiue Romanũ imperiũ,q̃ vaſtauit Iudæã & diſperſit Iudęos, tũc debilitabitur,& ad nihilũ deducet̃. Sed illud q̃ hic dr̃,de partu ſterilis,ſm veritatẽ intelligit̃ de eccleſia q̃ primo videbatur ſterilis pp paucitatẽ fidelium:ſed *peperit plurimos* in conuerſione multitudinis gentiũ ad fidẽ.Et ſic exponit Apoſtolus ad Galatas 4.c. *Lætaris ſterilis,&c.* Et q̃ multos hẽbat filios, infirmata eſt.i.ſynagoga,vt patet p orbẽ vniuerſũ. *Dñs mortificat.* Hic ꝯñr oſtenditur ſm dictũ Ionathã filij Oziel, vnde pdicta contingant.ſ.ex virtute diuina,q̃ põt mortificare viuentes,& viuificare mortuos.i.potẽtes huius ſeculi deducere ad nihilũ,& abiectos & impotẽtes, q quaſi mortui & deſcendẽtes ad inferos ꝯputant̃,reducere ad pſperũ & potẽtẽ ſtatũ. Et eodẽ mõ exponit̃ q̃ ſubdit̃. *Dñs pauperẽ facit & ditat humiliat,& ſubleuat:* quia ſm ipſum populum Iudaicum quẽ depauperauit & humiliauit per Romanos,ditabit & ſubleuabit per regem Meſſiã,& ſic eleuabit eũ de ſtercore vilificationis ad ſedem glorię & exaltationis tpalis. *Dñi.n.ſunt cardines terræ.* In Hebręo hr̃: *Fortes terrę.* Et poſuit ſuper eos orbẽ, quia terra tenet infimũ locũ,ſicut in domo fundamentũ. Pedes ſanctorũ ſuorũ ſeruabit,ne ruãt in culpã,& inde in gehẽnã. Et impij in tenebris ꝯticeſcẽt,ſ.in tenebris gehẽnę. *Quia non in fortitudine ſua roborauit vir,* quia non põt propria virtute ſubſiſtere,niſi diuina virtute ſuſtentet̃. *Dñm formidabunt aduerſarii eius.* i.oẽs Gẽtiles,quos vocat oẽs extra ſectam Iudaicã exiſtentes:& iõ vocat eos aduerſarios Dei, & in aduentu Meſſiæ deterreri & ſubiugari:iõ ſubdit̃. *Dñs iudicabit fines terræ,* reddens pęnam pro peccatis ppetratis. *Et dabit imperium regi ſuo,* i. Meſſiæ futuro ſecundum ipſos. *Et ſublimabit cornu,* i.poteſtatem Chriſti ſui,i.Meſſię,quod idem ſignificat. Meſſias.n.Hebraicè,Chriſtus Gręcè,& vnctus Latinè idẽ ſignificant. Reges.n.per inunctionem inſtituebantur, & Iudæi expectant Meſſiã futurũ regẽ,& dñari tpaliter ſuper totũ mũdum. Ex pdictis patet,q̃ expectant pdictum Meſſiam circa ceſſationem Romani imperii,& ſm veritatem ille, qui tũc veniet in maxima ptãte tpali erit Antichriſtus,ſcd̃m qđ dicit Apoſtolus 2.ad Theſſalonicenſes 2.a.ubi ſignũ pręcedẽs aduẽtũ Antichriſti,dixit eſſe ceſſationẽ Romani imperii,dicens: *Qm̃ niſi venerit diſſenſio primum,* i. diſceſſio a ſubiectione Romani imperij,ſecundum quod exponunt doctores, *& reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis,* i. Antichriſtus.&c.

1 *Puer autem.* Ex hoc patet, q̃ ſupra dictum eſt, ſ.q̃ Elcana pater Samuelis fuit de tribu Leui,aliter filius eius non poſſet miniſtrare in templo domini.

2 *Porrò.* Hic conſequẽter deſcribit̃ malitia filiorũ Heli & Sa-

A eſt, q. eos peccantes minus ſeuera animaduerſione plectebat. Equidem coercuit, ſed leuitate patris, nõ ſeueritate põtificis. Qua ſnĩa diſcant ſacerdotes, quomodo filiorum etiã propter ſcelera puniantur quiq;, & quamuis ſancti ſint, culpa tamen ſubditorum eiſdem, ſi non coerceant, imputatur.

domino. Et in Pſalmo: *Fiant Moyſes & Aaron in ſacerdotes eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius*. Quis non aduertat ex hac diſtinctione, diuiſas eſſe perſonas dignitatum cauſa, vt Moſes & Aaron ſacerdotium adepti noſcantur, Samuel verò inter prophetas Deo dignus extitiſſe habeatur? Si ſacerdos fuit Samuel, ſine dubio & Helcana pr̃ eius. Sed hic ſacerdos nõ erat, q̃a aſcẽdebat de ciuitate ſua adorare, & ſacrificare, vbi erãt Heli, & duo filii eius ſacerdotes domini, & offerre munera ſua per ſacerdotes tempore competenti ſecundum quod conſtituerat Moſes. Ad hæc, duas vxores habuit vno tempore, qđ illicitum eſt ſacerdotibus. Sed nec mater illum voto conſecraſſet domino omnibus diebus vitæ ſuæ, ſi natus eſſet ſacerdos: oportebat. n. illum ſeruire altari. Non erat igitur de genere Aaron, aut ſacerdos: ſed Leuita. Et quia lex Leuitis adhuc non erat poſita, vnoquoq; eorum pro voluntate ſua agente, idcirco eũ vouit Anna, ne cũ ceteris oberraret. Sed ꝯdictores inquiunt, Si ſacerdos non fuit, quomodo ſcriptum eſt eum ſacrificiũ obtuliſſe? Ille dr̃ offerre, cuius oblationes ſacerdos imponit ſuper altare. Sic & Saul, & Dauid, & Salomon obtulit hoc genere, i. per ſacerdotem. Rurſus inquiunt: Hinc vr̃ ſacerdos Samuel, q; veſtitus erat Ephod. Quaſi non hodie Diaconi Dalmaticis induantur ſicut Epiſcopi. Ephod etiam Dauid legimus fuiſſe indutum. Ephod quidem vnum nomen eſt, ſed non vnam rem ſemper ſignificat. Aliqñ. n. veſtis, aliqñ quaſi armariolum q; portabant ſacerdotes ad interrogandũ dñm ſignificatur Ephod. Sacerdotes portabant, non veſtiebantur Ephod: Reges vero & Leuita Samuel induebantur.

(Margins: † vel cõſuetudo, aut ſacerdotũ cũ populo erat ꝙ quicunq. — † aſſem. — † ſo. di. c. de his verò, — Exod. 29. Leui. 7, & 8. — † vel … neba… — † an… — 1. R…)

a ✠ *Filii Belial, neſcientes dominũ*. Chaldæus. Timore domini erant deſtituti.

✠ R. Dauid. Kimhi. Viã Dei neſciebant, hoc eſt, ius diuinum, & veras miniſterii ſacri leges.

✠ R. Leui. Curabant prius ſuã menſam quam altare domini.

✠ Rupert. Tria ſcelera filiorum Heli ſcriptura p̃ſentat, propter q̃ nominat eos filios Belial. Primum in eo eſt quod ait: *Omne quod leuabat fuſcinula, tollebant*. Nõ enim quidlibet, ſed certas quaſdã portiones debebat ſacerdos tollere ſibi. Secundum peccatum eſt in eo, quod adipẽ accipiebant priuſquam hoſtia incenderetur. Tertium, dormiebant cum mulieribus, &c.

a neſcientes dominum, † neque officium ſacerdotum ad populum: ſed 1
quicunque immolaſſet victimam, veniebat puer ſacerdotis, dum co-
quererentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & 2
mittebat eam in lebetem, vel in caldariam aut in ollam, ſiue in caca-
bum, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi. Sic
faciebant vniuerſo Iſraeli venientium in Silo. Etiam antequam adole 3
rent adipem, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti. Da mi 4
hi carnem † vt coquam ſacerdoti; non enim accipiam a te carnem co
ctam, ſed crudam. Dicebatque illi immolans: Incendatur primũ iux- 5
ta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque deſiderat ani-
ma tua. Qui reſpondens aiebat ei; Nequaquam. Nunc enim dabis, a-
lioquin tollam vi. † Erat ergo peccatum puerorum grande nimis co- 6
b ram domino; quia † detrahebãt hoĩes ſacrificio domini. Samuel autẽ 7 8

a ¶ Super humerali. ¶ Non eo quo induebatur pontifex: illud enim quatuor coloribus diſtinguebatur, hyacintho, cocco, byſſo, & auro. ¶ Quod minoribus gradibus conceſſum erat.

c miniſtrabat ante faciem domini puer accinctus ephod[a] lineo; & tuni 9
cam paruam faciebat ei mater ſua, quam afferebat † ſtatutis diebus, 10 11

B Refert Ioſephus, q; Heli ſacerdoti erant duo filij Ophni, & Phinees circa hoĩes iniurioſi, & circa diuinitatem impij, nulliq; iniquitati parcebant: & alia quidem munera ab oblaturis pp honorem ſibimet ſequeſtrabant, alia rapinæ modo tollebant, mulieribus religionis cauſa conuenientibus contumelias inferebant, aliis violentias facientes, aliis perſuadẽtes donis, nihilque eorum vita a tyrannide peſſima differebat. Vnde & Heli pro eorum iniquitate damnatus eſt, quia minus ſeuera animaduerſione plectebat, & ſi quidem coercuit, & corripuit: cum lenitate tamen & manſuetudine patris, non ſeueritate & authoritate pontificis. Diſcant ergo ſacerdotes, quia propter ſcelera populi punientur, & ſubditorum culpa illis imputabitur.

(Margins: Ioſeph. li. 5. antiq. c. 15. — Rabbanus.)

b ✠ *Samuel autem miniſtrabat, &c.* Auguſt. Sunt quidam inter nos, qui errorem patiuntur, putantes Samuelem ſacerdotẽ fuiſſe: i. ex Aaron habere originem, ex cuius progenie conſtituit dominus naſci, non fieri ſacerdotes. Sed nõ eſt natus ſacerdos, factus autem nec legitur, nec probatur: igitur in C abſoluto eſt Samuelẽ minimè fuiſſe ſacerdotem. Scriptum. n. eſt de eo: *Innotuit omni populo qm̃ Samuel fidelis eſt propheta Domino.*

(Margin: Li. quæſt. de vet. teſt. q. 46)

D ✠ Procop. Aquila exponit ἐπένδυμα ἐξαίρετον, indumentum inſigne. Symmachus, ephod lineum, & veſtẽ exteriorẽ, ſiue pallium paruũ. Theodotion, ephod, bar & ἐπενδύτην μικρόν.

E ✠ Theodoretus. Heli videns in eo florentem diuinã gratiam, natum admirabiliter, tabernaculo deſeruientem, tanquam ſanctum, & Nazaræum, eo honore illum impertiit.

F c *Tunicam*. Tunica qnã faciebat Anna. i. gratia, & puero tradebat, inceptiua doctrina ẽ, qua fideles prima rudimẽta accipiunt.

NICOLAVS DE LYRA.

muelis, quæ fuit occaſio terminandi regimẽ iudicum, & inchoandi regimẽ regum. Primò igitur deſcribitur malitia filiorum Heli. Secundò filiorum Samuelis, c. 8. Prima in duas, quia primò deſcribitur filiorum Heli tranſgreſſio. Secundò trangreſſionis punitio, ibi: *Venit autem vir Dei*. Circa primũ deſcribendo filiorum Heli malitiam ſcriptura ſimul exprimit Samuelis iuſtitiam, vt oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant. Primò ergo exprimitur malitia filiorum Heli, cum dicitur: *Porrò filii Heli, filii Belial*, id eſt, abſque iugo legis diuinę. Ideo ſubditur.

1 *Neſcientes dominum neq;*. de mandato filiorum Heli, qui erant ſacerdotes ſub patre ſuo.

2 *Et habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua*, &c. i. inſtrumentum ad extrahendum carnes habens tres dentes.

3 *Etiam antequam*. ſ. filij Heli, quia ad eorum officium ptinebat cremare adipes ſacrificiorũ ſuper altare holocauſtorũ.

4 *Da mihi carnem vt coquam ſacerdoti*. In Hebræo habetur: *Da mihi carnem ad aſſandum ſacerdoti*, propter hoc enim volebãt accipere carnem crudam, vt coqueretur & pararetur ad eorum voluntatem contra Dei legem.

5 *Incendatur primum iuxta*. Illud enim de ſacrificiis debebatur domino, & ideo primum debebat ſibi offerri.

6 *Erat ergo peccatum puerorum*. Dicuntur autem pueri moribus non ætate: quia iam erant homines prouecti.

7 *Quia detrahebant homines*. Propter quod peccatum eorum erat contra Deum: & redundabat in totum populum. Conſequenter iuxta iſtorum malitiam deſcribitur innocentia Samuelis cum dicitur.

8 *Samuel*. nõ ĩ offõ ſacerdotali, ſed ĩ miniſterio ſibi ꝯpetẽti.

9 *Puer accinctus*. i. eſt promptus & paratus.

10 *Ephod*. Non eſt tale veſtimentum ſicut ephod ſummi ſacerdotis: quod alio nomine dicitur ſuperhumerale, de quo habetur Exod. 28 ſed erat quædam veſtis linea, qua vtebantur Leuitæ in ſuis officijs miniſtrando.

11 *Et tunicam*. In Hebręo habetur: *Et pallium paruum*. Cætera patent vſque ibi.

✠ 1 Et

MORALITER.

6 *Erat ergo peccatum puerorum*. Sic eſt hodie, qua propter malã vitam clericorum, curatorũ & p̄latorum, multi laici tã de principibus quàm de vulgaribus retrahuntur a bonis operibus, & ad mala dilabuntur. Greg. in paſtora. Cũ paſtor p abrupta graditur, ꝯñs eſt, vt grex ad præcipitium ſequatur.

cipiunt. vnde: *Lac vobis potum dedi, non eſcam*. Superhumerale verò lineū caſtitatē & continentiam cū bonis operib. ſignat. Qui. n. dño miniſtrare deſiderat, neceſſe eſt, vt caſtè & continenter viuat, & bonis operibus ſe exerceat. A

a ✻ *Reddat tibi dominus, &c.* Chryſoſ. Initio non dixerat, Reddat tibi: ſed, *Det tibi Domi*. Verū poſtea quàm illa Deū fecerat debitorem, ait: *Reddat tibi*, bonam de futuris ſpem præbens. etenim ſi dedit cum nihil deberet, multo magis redditurus eſt poſtquam accepit.

✻ Idem. Tātum hac negotione lucrum fecit Anna, quantū facere par eſt eam, quę cū Deo habuerit commercium. Reddit enim ei alterū filium: imò non vnum, neque duos, neque tres, neque quatuor tātum, ſed his multo plures, vt iam vſura ſortem excederet. Talis eſt negotiatio, quæ cum Deo geritͬ: ſortem multis partibus conduplicatam reddit. Aemulemur huius mulieris fidem atque tolerantiam, &c.

b ✻ *Dormiebant cum mulierib. &c.* R. Dauid Kimhi: Mulieres illę excubebant pro foribus, eò q; nefas eſſet mulieribus ingredi atrium tabernaculi. B

✻ Hiero. lib. Trad. Hebr. Dormiſſe eos dicunt Hebræi cum mulieribus, eo quod poſt menſtrui tp̄s, aut partus, non impleto ſacrificio, ſuadebant eas ad viros ſuos redire, eiſque cōmiſceri. Et dormire ideo dicūtur, quia eas dormire cum bona fama viris ſuis contra pręceptum legis faciebant.

c ✻ *Quare facitis res huiuſmodi, &c.* Theodoret. Horum iniquitas non egebat lenibus medicamentis, ſed acerrimis. Oportebat ergo, cum poſt primam & ſecundam admonitionem perſeueraſſent in nequitia, eos a templi ambitu expellere.

✻ Chryſo. Homi. 17. in Matt. Cum vita Heli eſſet irreprehenſibilis, tamen quia filios calcantes Dei legem non cum ſeueritate corripuit, cum illis etiam iure punitus eſt, & graue ſubiuit ſupplicium.

✻ Idem. Lib 3. aduer. vitupe. vitæ Monaſt. Nāq; & minas ille addere debuerat, & a ſuo eos conſpectu amouere, etiam & verberibus afficere, multoque illis grauius & durius inſtare. Sed cum intempeſtiue illis parceret, & ſuam & illorum ſalutem perdidit.

✻ Idem. Audite hęc patres, veſtroſq; filios in diſciplina & correptione domini erudite, cum ſumma diligentia. Eſt. n. iuuentus fera, plurimiſque indiget inſtitutoribus, magiſtris, pędagogis, aſſeclis, &c.

✻ Hiero. Heli corripuit filios, & punitus eſt, quia non corripere debuit, ſed abiicere. Quid faciet, qui gaudet ad vitia, C qui emendare non audet.

d *Si peccauerit*. Non eo modo peccatur in virum, quo peccatur in Deum: quia peccare in virum, i. ꝯ proximum leuius eſt & venialius. In Deum vero peccare, id eſt, a cultu eius recedere, impietatis peccatum eſt, quod difficilius ponitur, & tardius remittitur. Et cum quis in virū peccat, placato viro facit ſibi Deum placabilem. Sed cum quis in Deum peccat, quis orabit pro eo: i. per quem ſibi Deum faciet propitium? Non q; nulla ſperāda ſit venia eis, qui in diuino peccant officio: ſed maior eſt pœna, & tardior venia his qui in reb. Deo ſacratis offendunt, quā ſi verbò vel facto læſerint proximum, quia quantò maior gloria, tantò grauior offenſa. D

aſcendens cum viro ſuo, vt immolaret hoſtiā,
† ſolennem, & votum ſuum: & benedixit Heli
a Elcanę & vxori eius, dixitque ei: Reddat tibi
dominus ſemen de muliere hac, pro † fœnore
quod commodaſti domino. Et abierunt in lo-
cum ſuum. Viſitauit ergo dominus Annam, &
concepit, & peperit tres filios & duas filias. Et 1
magnificatus eſt puer Samuel apud dominū.
Heli autem erat ſenex valde Et audiuit omnia 2
quæ faciebant filii ſui vniuerſo Iſraeli, & quo- 3 4
b modo dormiebant cum mulieribus, quæ * ob-
ſeruabant ad oſtium tabernaculi. Et dixit eis: 5
c Quare facitis res huiuſcemodi, quas ego au-
dio res peſſimas ab omni populo? Nolite filij
mei. Nō eſt enim bona fama quam ego audio,
d vt tranſgredi faciatis populum domini. Si pec 6
cauerit vir in virum, † placari ei poteſt Deus. 7
e Si autem peccauerit in Deum vir, † quis ora- 8
bit pro eo? Et non audierunt vocem patris ſui, 9
f quia dominus voluit occidere eos. Puer au- 10
tem Samuel † proficiebat atque creſcebat, & 11
placebat tam Deo, quam hominibus. Ve- 12 13
nit autem vir Dei ad Heli, & ait ad eum: 14

✻ Chryſoſto. Si peccauerit vir ī virum, &c. Plena ſunt grauitatis, reuerentiæ, ac pōderis hæc verba, & quę ad ſtatum vitæ melioris reuocare poſſent eos, qui penitus amentes non eſſent. Quippe ſceleris grauitatem indicant, & quam ſit metuendum & cauendum admonent, & quæ illud pęna ſubſequebatur oſtendunt, grauiſſima, ſcilicet & intolerabilis. Verum quia non omnia, quæ fuerant agenda, vt ea reſecarentur vitia, molitus eſt, ipſe cum illis vna periit.

✻ Ambroſ. Lib. 1. de pęnit. c. 8. Quædam interrogationes in ſacris literis, quæ negationem inferre videntur; non ſunt negatiuè intelligendæ, vt hæc.

e ✻ *Quia dominus voluit occidere eos*. R. Dauid. Cum impii pecçata peccatis cumulāt, Deus illis poſtremò iter ad reſipiſcentiam recludit, partim vt ſuorum ſcelerum dent pœnas: partim, vt huiuſmodi exemplis pij admoniti, ſibi diligentius caueant.

✻ Auguſt. Dominus delinquentes deſerit, reſiſtentes indurat, & contemnentes condemnat.

✻ Idem. Non caſus ruentium, nec malignitatem iniquorū, nec cupiditates peccantium, prædeſtinatio Dei, aut excitauit, aut ſuaſit, aut impulit: ſed planè deſtinauit vnicuique retribuere, pro vt geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. E

✻ Idem. Nefas eſt Deo aſcribere cauſas talium ruinarum: qui & ſi ex æterna ſcientia pręcognitum habet, quid vniuſcuiuſque meritis retributurus ſit, nemini tamen per hoc quod falli non poteſt, aut neceſſitatem, aut voluntatem intulit delinquendi: Si ergo a iuſtitia & pietate quis deficit, ſuo in præceps fertur arbitrio, ſua concupiſcentia trahitur, ſua perſuaſione decipitur, ſua culpa moritur.

f ✻ *Puer autem Samuel, &c.* Chryſoſto. Quamquam ætas eſſet immatura, virtus tamen aderat matura: nam aſcendentibus in templū omnibus, multæ pietatis magiſter factus eſt. Siquidem dum diſcunt modum natiuitatis illius, magnum ſolatium accipiunt ſpei erga Deum. Nec quiſquam viſo puero tacitus deſcendebat, ſed omnes glorificabāt illum, a quo præter ſpem datus erat. F

a Patris

Lib. 3. adu. vitupe. vitæ monaſt.

* eccleſiæ uel teſtimonii.
† iudicabit illū Deꝰ vel iudex dictio Hebręa & Deum & iudicem ſignificat. Chal. interpres nonne adducent corā iudice, & audiet verba illorum, & diuidet inter illos. i. dirimet litem q̄ inter illos eſt.
† ambulabat.

Li. de prædeſt. & grat. cap. 9. Ad arti. ſibi ſalſò impoſ. arti. 10.

Arti. 13.

Homil. de Anna, & Samuelis educat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et magnificatus*. Ex quo patet ſuę bonitatis augmentum.
2 *Heli autem*. Hic reuertitur ſcriptura ad ſcribendum malitiam filiorū Heli, quia patri arguenti non acquieuerunt, ſed obſtinati in malitia remanſerunt. Et hoc eſt quod dicitur.
3 *Et audiuit*. retrahētes eū a ſacrificijs dñi propter prædicta.
4 *Et quomodo*. Iſtæ erant mulieres, quæ veniebant, vt purificarentur poſt partum, ut præcipitur Leuit. 12. & filij Heli ſolicitabant eas, & aliquas decipiebant.
5 *Et dixit*. Reprehendit eos nimis molliter, propter q; dicit Hieron. ſuper locum iſtum: Heli pro iniquitate filiorum ſuorū damnatus eſt, corripuit quidē eos, ſed lenitate patris, non authoritate pontificis, & quia eos tenebatur corripere: ideo non ſolū pro iniquitate filiorū, ſed ēt pro ſua fuit punitus.
6 *Vt tranſgredi*. quia ſicut dictū eſt, ꝑ malitia eorū ppl̄s retrahebatͬ a ſacrificijs debitis, & a debita reuerentia erga Deum.
7 *Si peccauerit*. per orationes & ſacrificia.
8 *Si autem*. q. d. remittetͬ ſibi ꝑ talia, non quia tale peccatum ſit ſimpliciter irremiſſibile, ſed quia de difficili eſt remiſſibile. Et per talē modum dicit ſaluator Matt. 12. *Qui autem dixerit verbum contra Spiritumſanctum, non remittetur ei in hoc ſeculo, neque in futuro.*
9 *Et non audierunt*. Ex quo patet eorum obſtinatio.
10 *Quia dñs*. Contrariū aūt vr̄ dici Ezech. 33. c. *Nolo mortem peccatoris, &c.* Dicendum, q; Deus non vult mortem peccatoris per ſe, ſed per ſe vult iuſtitiam ſuam, ſicut & bonitatem ad quā ſequitͬ punitio peccatoris, q̄ aliqn̄ fit per mortem corporalem, & aliquando cum hoc per modum gehennę.
11 *Puer autem*. Hic conuertitur ſcriptura ad deſcribendum Samuelis iuſtitiam, iuxta filiorum Heli malitiam ratione ſupra dicta, cum dicitur.
12 *Proficiebat*. ætate, ſcilicet, & virtute.
13 *Et placebat*. ſicut dr̄ de ſancto Sebaſtiano: Neceſſe erat, vt quem Deus tanta ꝑfuderat gratia, ab omnibus amaretur.
14 *Venit aūt*. Hic ꝯñr deſcribitur tranſgreſſionis filiorū Heli punitio: Et primo deſcribitͬ huius punitionis denūtiatio. Secūdò executio c. 4. Prima ī duas, qa primò denuntiatͬ ꝑ nuntium extraneū, Scđò per diſcipulum ſubiectum 3. cap. Circa primum

a *Patris tu', &c.* Aaron, ſcilicet.
A Quis enim alius fuit in Aegyptiaca ſeruitute, qui poſt liberationem electus ſit in ſacerdotem? quicunque enim ex eius genere eſt, cum videt ſacerdotium Chriſtianorum pollere per mundum, ſibi autem eſſe ſubtractum, dolore & mœrore tabeſcit.

Eb. in hunc locum. † calcitratis contra. † oblationes meas.

✠ Eucherius. Quis nunc fideli oculo hæc intuens non videat eſſe completa: quando quidem nullũ tabernaculum, nullum templum, nullum altare, nullum ſacrificium, & ideo nec
B vllus ſacerdos remanſit Iudęis? Ecce dies, qui prænunciati ſunt iam venerunt Iudæus cum videt ſacrificium Chriſtianorum toto orbe pollere, ſibi autẽ honorem illum magnum eſſe ſubtractũ, deficiũt oculi eius, & defluit anima eius tabe mœroris.

† ſaginetis uos de primitiis.

✠ Procopius. Hæc prædictio videtur familiam Heli ſummo pontificatu deiicere: latenter verò totius Iudaici ſacerdotij ſinem innuit.

Lib. de paradiſo. c. 15.

b ✠ *Sed quicunque honorificauerit, &c.* Ambroſius. Honorificantes me, inquit, honorificabo:
C honorem bonorum operationis ſuæ eſſe declarans. Et contemplato-

Hæc dicit dominus: Nunquid non apertè [1] re
uelatus ſum domui patris tui, cum eſſet in Ae-
gypto in domo Pharaonis? Et elegi eũ ex om
nibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotem, ut
† aſcenderet ad altare meum, & adoleret mihi
incenſum, & portaret corã me ephod, & dedi
a domui patris tui omnia † de ſacrificiis filio-
rum Iſrael. Quare † calce abiecistis victimam
meam & † munera mea, quę præcepi, vt offer
rentur in † templo, & magis honoraſti filios
a ¶ Non contenti parte conceſſa vobis.
tuos quã me, vt † cõmederetis primitias om-
nis ſacrificii Iſrael populi mei? Propterea ait
dñs Deus Iſrael: Loquens locutus ſum, vt do-
mus tua & domus patris tui miniſtraret in cõ
a ¶ Non quod vmbra æterna, ſed veritas.
ſpectu meo vſq; in ſempiternum. Nunc autẽ,
dicit dominus: Abſit hoc à me. Sed quicunq;
b a ¶ Sicut Samuel.
honorificauerit me † glorificabo eum. Qui au
tem contemnunt me, † erunt ignobiles. Ecce
a ¶ Noui teſtamenti in quo non eſt ſacerdos ſecundum Aaron.
b ¶ Dignitatem & robur ſacerdotij.
c dies veniũt, & præcidam brachium tuum, &
¶ Aaron. a ¶ Sacerdos magnus.
brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex
¶ Chriſtianum populum.
d in domo tua. Et videbis † æmulum tuum in

1 platores mei, non dixit, Honore
D priuabo: ſed honore priuabuntur. Non ſuæ operationi deputans eorum iniuriam, ſed quid futurum eſſet oſtendens.
✠ Rupertus. Quacunque ex domo, quacunq; ex gente ſint,
2 ſiue Iudæus, ſiue Græcus ſit, *qui*
3 *me honorificauerit, glorificabo eum*, glorioſo regno, glorioſo ſacerdotio, &c. Hæc mihi conditio,
4 hæc mihi ſeruanda viciſſitudo eſt. Accipito, vt ius, & dicito, qa
5 promiſſionis fidem irritam fecerim, facilius cœlum & terra, quam hoc verbum tranſire poterit.
E c ✠ *Præcidam brachium, &c.*
6 Hieronymus, & Rupertus. Brachium arcam vocat, & dignitatem ſacerdotii. Senem autem ſacerdotem magnum dicit. Vbi
7 nunc ſacrificia filiorum Aaron,
8 taurorum, hircorum, agnorum & arietum? Præciſum eſt bra-
9 chium Heli, brachium ſacrificii
10 veteris, &c.
11 d *Aemulũ.* Rabbanus Aemulus domus Heli fuit, Sadoch ſacer-
12 dos, q abiecto Abiathar a Salomone ſacerdotiũ ſuſcepit. Vñ *proiecit Salomon Abiathar ne eſſet ſacerdos dñi, vt impleretur verbũ dñi*
13 *quod locutus eſt ſuper domum Heli.*
a *Vt*

NICOLAVS DE LYRA.

primum dicitur: *Venit autem.* Huius viri nomen non exprimitur: ideo circa hoc variè dicitur. Ab antiquo dixerunt aliqui, q Phinees, filius Eleazari ſacerdotis qui adhuc viuebat. Sed hoc videtur impoſſibile, quia Phinees ante mortẽ Moſi iam erat ad minus 30. annorum, vel circiter: quia tunc factus fuit Phinees princeps exercitus contra Madianitas, vt habetur Num. 31. Item à morte Moſi vſque ad mortem Heli antequam pauco tempore vir iſte Dei venit ad Heli, fluxerunt anni trecenti 57. Quod declaratur ſic: quia ducatus Ioſue incepit immediatè a morte Moſi. Tempus autem ipſius Ioſue quo præfuit, non exprimitur in ſcriptura: ſed continetur ſub tempore Othoniel qui ei ſucceſſit, & hoc tẽpus fuit 41. annorũ, vt habetur Iudic. 3. poſt ipſum Aod præfuit 80. annis, Iudic. 3. Poſtea Delbora 40. Iudic. 5. Poſteà Gedeõ 40. Iudic. 8. Poſteà Abimelech tribus annis, Iudic. 9. Poſt eũ Thola. 23. Iudic. 10. Poſt Tola, Iair 23. Iudic. 10. Poſt Iair filii Iſrael fuerunt ſine iudice 18 annis quibus ſeruierunt Philiſthęis, & filiis Ammon, vt habetur Iudic. 10. Poſta Iephte pꝰfuit ſex annis. Iudic. 12. Poſt eum Abeſan annis ſeptem Iudi. 12. poſt eum Ahialon 10. Iudicum 12. poſt eum Abdon 8. Iudic. 32: poſt eum Samſon 20. Iudic. 16. poſt eũ Heli 40. vt hr̃ 1. Reg. 4. qui ſimul iuncti faciunt annos 357. Alii uerò dixerunt, q iſte vir fuit Helias propheta, Sed hoc ẽt vr̃ impoſſibile, quia ante mortem Heli, iam Helias fuiſſet 20. anno. & plꝰ cum hic dicatur vir ſecundum eos. Item a morte Heli vſque ad tempus quo Helias fuit raptus, vt hr̃ 4. Reg. 2. c. fluxerũt anni 208. Quod declaratur ſic: quia Samuel præfuit poſt Heli, cuius tempus non exprimitur: & ideo continetur ſub tpe Saulis, & iſtud tempus fuit 40. annor. vt habetur Act. 13. poſt Saul regnauit Dauid 40. annis 2. Reg. 5. g. poſt Dauid Salomon 40. 3. Reg. 11. poſt eum Roboam 17. 3. Reg. 14. poſt eũ Abia tribus annis, 3. Reg. 15. poſt eum Aſa 41. 3. Reg. 15. poſt eum Ioſaphat 25. 3. Reg. 23. poſt eum Ioram annis duobus vſq; ad mortem Ochoziæ regis Iſrael, ut hr̃ 4 Reg. 1. qui anni ſimul iuncti faciunt annos. 208. Huic autem Ochozię Helias denunciauit mortem ſuam vicinam anteq̃ raperetur, vt habetur. 4. Reg. 1. Propter quod, alii dicunt, q iſte vir Dei de quo hic agitur, fuit angelus in ſpecie viri. Hebræi autem moderni dicunt q fuit Elcana pater Samuelis à Deo miſſus ad ipſum Heli arguendum, & pęnam debitam ſibi ac filiis ſuis nunciandum, Ideo ſubditur.

1 *Hæc dicit dominus. Nunquid non aperte reuelatus ſum.* De iſta reuelatione aũt hr̃ Exodi 4. vbi dr̃, q Aaron a quo deſcendit iſte Heli, vt dictũ eſt ſupra, i. capitulo per domini reuelationem iuit obuiam fratri ſuo Moſi, & tunc reuelatum fuit ſibi q futurus erat ſummus ſacerdos, vt hic dicitur, licet Exod. 4. non exprimatur.

2 *Et portaret ephod coram me*, ideſt, ſuper humerale, cui coniunctum erat rationale iudicii, vt habetur Exod. 28.

3 *Et dedi domui patris tui omnia de ſacrificiis filiorum Iſrael*, i. omnia ad ipſos pertinentia: quia aliqua de ſacrificiis cremabantur ad honorem diuinum, & aliqua erant ipſorũ offerentiũ in ſacrificiis pacificorum, vt frequenter ſupra dictum eſt.

4 *Quare.* i. contemptibilem reddidiſtis, quia filii Heli prius accipiebant partem ſuam, quã pars diuina offerretur, & cremaretur. Et quia aliquando accipiebant pro ſe illa, quæ debebant Deo offerri: ideò ſubditur.

5 *Et magis.* Et quia Heli tenebatur filios ſuos corripere de contemptu diuino, ideo dicitur hic magis honoraſſe filios ſuos, quam Deum.

6 *Loquens.* De domo patris ſui bene inuenitur hoc ſcriptũ, quia ipſi Aaron de quo iſte Heli deſcendit, a Deo fuit datũ ſacerdotium, vt habetur Exod. 28. Sed de iſto Heli, q conceſſum fuerit a Deo ſibi ſacerdotium & domui eius, non inuenitur niſi in iſto loco. Et ideo dicunt hic Hebræi, q illi qui deſcenderunt de Aaron per Eleazar, quibus ex ordinatione diuina debebatur ſacerdotium ante tempus Heli, fuerũt negligentes in reprehenſione & doctrina populi Iſrael: qui declinabat ad idololatriam & ad alia enormia peccata: iõ iuſto Dei iudicio tranſlatum fuit ſummum ſacerdotium de filiis Eleazar ad filios Ithamar in iſto Heli. Deus enim ſuo iudicio iuſto mutat tempora & ętates, transfert regna atque cõſtituit, vt dicitur Dan. 2. Et eodem modo dicendum eſt de ſummo ſacerdotio, & aliis dignitatibus.

7 *Abſit.* Ex hoc patet, q promiſſiones diuinæ & collationes alicuius boni habendi futuris tpibus intelligũtur ſub conditione, ſ. ſi illi quibus fiunt tales promiſſiones vel collationes benè ſe habuerint in vtendo. Ideo ſubditur.

8 *Sed quicunque.* Bene vtendo ſummo ſacerdotio vel alia dignitate.

9 *Glorificabo.* Conſeruando eum in ſtatu ſuę dignitatis.

10 *Qui autem.* Abutendo collata ſibi poteſtate.

11 *Erunt ignobiles.* Quia deiicientur a ſtatu ſuæ dignitatis.

12 *Ecce dies.* i. poteſtatem ſummi ſacerdotii, q impletũ fuit tempore Salomonis, qui abiecto Abiathar de ſummo ſacerdotio, qui deſcenderat de Heli, inſtituit Sadoch ſummũ ſacerdotẽ, qui deſcenderat de Eleazar, vt habetur 3. Reg. 2. Et tunc rediit ſummum ſacerdotium ad pcimam lineam.

13 *Et ui.* i. ipſum Sadoch & poſteros eius. Tñ Heli in pſona ſua nõ vidit hoc, qa mortuus fuit antè p annos 80. Qđ patet qa poſt Heli Samuel & Saul pfuerũt 60. annis, & Dauid rex 40. vt

A a *Vt deficiant.* Rabb. Augu. vt ſemper ſcilicet ſit de domo Heli in domo domini, qui in dignitate ſacerdotii vidēs aliū ſubſtitutum, & ſe deſtitutū, deficiat animo & tabeſcat. Hæc aūt mutatio ſacerdotii in Chriſto plenè completa eſt quę a Samuele figurata. poſt Samuelem enim ſacerdotes fuerunt de genere Aarō, Sadoch, & Abiathar, & alii vſque ad tempus Chriſti.

b ⁂ *Suſcitabo mihi ſacerdot. fidelem, &c.* Theodoret. Hæc ſoli dominio noſtro Ieſu Chriſto conueniunt, qui quo ad humanitatem attinet, nomina- B tus fuit noſter pontifex. *Habentes, inquit, Pontificem magnum, qui penetrauit cęlos Ieſum.*

c *Et animam.* Rabb. Augu. Nō habet Deus animam, ſed tropicè dicitur animam habere, ſicut manus & pedes, & cętera corporis membra. De Samuele autem dici poteſt quia in omnibus Deo paruit. Chriſtus autem in omnibus Deo patri placuit. Vnde: *Quæ placita ſunt ei facio ſemper.* Cui pater ædificauit domum, quæ domus nos ſumus, ſi fiduciam & gratiam & gloriam ſpei vſque ad finem retineamus. De Sa- C muele autem dici non poteſt, q̄ ædificata ſit ei domus fidelis, quæ coram Chriſto domini, i. Samuele incedat cunctis D diebus, cum legamus in ſequentibus, quia filii eius poſt auaritiam declinauerunt. Niſi fortè domum eius plebem Iudaicam accipiamus: quæ cunctis diebus ſacerdotii eius domino ſeruiuit. Vnde: *Et requieuit domus Iſrael poſt dominum.* 1.Reg.7.a.

templo, in vniuerſis proſperis Iſrael, & non erit ſenex in domo tua 1
omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab 2
a ¶ Hoc impletum eſt quando Saul iuſſit interfici ſacerdotes de ſtirpę eius.
a altari meo, † ſed vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua, & † pars 3
a ¶ Vel infidelitate, vel gladio Tit.
magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit. Hoc au- 4
a ¶ Mutandi ſacerdotij, mors enim filiorum ſignificat mortem non hominis ſed ſacerdotii.
tem erit tibi ſignum, quod venturum eſt de duobus filiis tuis, Ophni
¶ In bello,
b & Phinees; In die vno morietur ambo. Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem 5 6
a ¶ Vnde: Quæ placita ſunt ei facio ſemper.
c fidelem, qui iuxtà cor meum & animam meam faciet, & ædificabo 7
a ¶ Eccleſiam, vel Hieruſalem ſupernam. b ¶ Domus. ¶ Conuerſabitur. ¶ De morte ad vitam.
ei † domum fidelem, & ambulabit coram Chriſto meo cunctis die-
d bus. Futurum eſt autem, vt quicunque remanſerit in domo tua, ve- 8
a ¶ Oris confeſſionem. b ¶ Sacrificium ſalutare abiectis carnalibus.
niat vt † oretur pro eo & offerat nummum argenteum, & tortam
a ¶ Id eſt, ipſam plebem Chriſto ſacerdote pollentem vnde. Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, &c.
panis, dicatque; Dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdota- 9
e lem, vt comedam buccellam panis.

† omnis multitudo domus tuæ morientur iuuenes.

† vel domum ſecuram.

† iunge me obſecro vni patri ſacerdotali.

d *Futurum eſt.* Rabba. Non propriè de domo Heli hoc dicitur, ſed de domo Aaron, de cuius genere vſque hodie veniunt & conuertuntur.

e *Buccel.* Rab. *Panis quem ego dabo caro mea eſt pro mundi vita.* Quia dixerat ſe dediſ- E ſe cibos domui Aaron de victimis veteris teſtamenti, quæ fuerunt ſacrificia Iudeorum: dicit eſſe poſtulandam buccellam panis ad comedēdum, quod eſt ſacrificium Chriſtianorum, & pabulum animarum. Ioan.6.f.

⁂ Rupert. Quicunq; de populo Iudaico remanſerit, id eſt, ad vitam præordinatus fuerit, veniet ad Eccleſię ſacerdotiū vt oretur pro eo, & per eiuſdem Eccleſię ſacramenta reconcilietur Deo. Petit vt in vnitate corporis Eccleſiæ, comedat buccellam panis viui, qui de cęlo deſcendit, buccellam corporis Chr̄i filii Dei, ī quo ſolo vita eſt, ſine quo nemo viuit. F Com.li.1.c.10.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

40. vt dictum eſt ſupra eod. ca. Sed illi qui deſcenderunt de Heli hoc viderunt, in quibus ipſe Heli quodammodo remāſerat, ſicut homo mortuus in filio viuente. ſecundum illud Eccl. 30. a. *Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus, ſimilem eum reliquit ſibi poſt ſe.*

1 *Et non.* Quia filii ſui interfecti fuerunt in virili ætate, vt habetur infra c. 4. Hoc etiam poteſt referri ad ſacerdotes quos Saul fecit interfici, vt habetur infrà 22. qui deſcenderant ſaltem pro maiori parte de Heli.

2 *Veruntamen.* Quia poſt inſtitutionē Sadoch in ſummo ſacerdotio remanſerunt aliqui de domo Heli in officio ſacerdotum minorum. Iſtud tñ erat quodāmodo in confuſionē & anxietatem ipſorum, eo q̄ videbant ſe deiectos a ſummo ſacerdotio, & alios loco eorū poſitos. Et hoc eſt q̄ dicitur.

3 *Sed vt, &c.* ſcilicet in filiis tuis: licet non in perſona tua.

4 *Hoc autem.* id eſt, mors filiorum tuorum.

5 *In die.* Futura de propinquo erit ſignum, quod alia certitudinaliter euenient poſteà. ſ. interfectio ſacerdotū per Saulem, & translatio ſacerdotii ad Sadoch per Salomonem.

6 *Et ſuſcitabo mihi, &c.* id eſt, ipſum Sadoch.

7 *Et animam, &c.* id eſt, Salomonem.

8 *Futurum.* Quia inferiores ſacerdotes habebant recurrere ad ſummum ſacerdotem, vt pro eis oraret, & faceret ei oblationem. In Hebræo habetur: *Veniat ad inclinādum pro ſe in obolo argenteo, &c.* Quod ſic exponunt Hebræi, q̄ ſacerdotes remanentes de ſtirpe Heli, futuri erant humiliare ſe corā ſummo ſacerdote, & orare vt poſſent ſeruire in templo pro pretio oboli argentei & tortæ panis in die. Et litera ſequens videtur concordare, cum dicitur.

9 *Dicatq;.* Obolus aūt eſt viceſima pars ſicli, vt hr̄. Exo. 30.

CAP.

A D D I T I O.

In j. Reg. ca. 2. vbi dicitur in poſtilla. Ad cuius intellectum ſciendum, q̄ dictio Hebraica quæ ponitur hic, ſcilicet, Sibea eſt æquiuoca, &c.

Illa dictio Hebraica, ſ. Sibea non eſt propriè æquiuoca, ꝑut hic ponitur: ſolū. n. ſignificat ſeptem in propria ſignificatione, licet ſaturitatem ſignificet ſm̄ etymologiam. ſed trāſlatio noſtra quæ dicit *plurimos*, ex alia ratione obtinet veritatem. Nam in Hebraico aliquando ſeptem accipitur pro pluribus: vt intelligatur numerus determinatus pro indeterminato. vt ibi: *Apprehendent ſeptem mul. virum vnum*, Eſa 4. a. & ſic in aliis locis. quod idem eſt ac ſi diceret: plures mulieres apprehendent virum vnum, prout ibidem exponitur. Et ſic translator noſter in hoc loco non ſolum ſenſum ex ſenſu, ſed etiam verbum ex verbo tranſtulit.

A a

CAPVT III.

Puer autem Sam.&c. b ✻ *Pretioſus*. Hiero. Pretioſus dicitur quia perrarus erat: omne enim quod rarum eſt, pretioſum eſt, & prophetia non plenè manifeſtabatur.

CAPVT III.

PVer autem Samuel miniſtabat Domino coram 1
Heli, & ſermo Domini erat † pretioſus. In die- 2
bus illis non erat viſio manifeſta. Factum eſt
ergo in die quadam, Heli † iacebat in loco ſuo,
a ¶ Præ nimia ætate.
† & oculi eius caligauerant nec poterat videre 3 †
† lucernā Dei antequam extingueretur. Samuel
autem dormiebat in templo Domini, vbi erat 4
a ¶ Trina vocatione poteſt intelligi, quia erat futurus propheta, dux & ſacerdos.
arca Dei. Et vocauit Dominus Samuel: Qui reſpondens ait: Ecce †
ego. Et cucurrit ad Heli & dixit: Ecce ego, vocaſti enim me. Qui 5
dixit; Non vocaui, Reuertere & dormi. Et abiit & dormiuit. Et adie
cit Dominus rurſum vocare Samuelem. Conſurgenſque Samuel abiit
ad Heli, & dixit; Ecce ego, quia vocaſti me, qui reſpondit; Non vo-
a ¶ Quia per prophetiæ myſterium non erat ei reuelatus ſermo diuinus.
caui te fili mi; Reuertere & dormi. Porrò Samuel necdū ſciebat domi- 6
num, nec reuelatus fuerat ei ſermo domini. Et adiecit dominus & vo-
cauit adhuc Samuelem tertiò, qui conſurgens abiit ad Heli & ait; Ecce
ego, quia vocaſti me. Intellexit ergo Heli, quia dominus vocaret pue-
rum, & ait ad Samuelem; Vade & dormi Et ſi deinceps vocauerit te di
ces; Loquere domine, quia audit ſeruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dor

† vel rarus. ✻ Rupert. Rarus & penè nullus erat, qui ſermonem Domini volentibus audire loqueretur. a b

† dormiebat. Rabbanus in hunc locum. Rab. Vnde in diebus illis non erat viſio manifeſta. c Propter peccata enim populi & prælatorum non apparebat dominus per viſiones vel per angelicas reſponſiones, ſicut patribus apparuit. B

✻ Hiero. Heli iacebat in loco ſuo, & oculi eius caligauerāt, d nec poterat videre. Leuit. 23. e Hic enim diſtinguēdum eſt, & poſtea inferendū, Et antequā lucerna extingueretur, Samuel dormiebat, &c.

✻ Rupert. Dormiebat in templo antequam lucerna extingueretur, id eſt, antequam lux diurna fieret, quando eadem extinguenda erat. Sic enim a Domino per Moyſen iuſſum erat, vt lucerna luceret vſque mane.

C c *Lucer*. Rab. quę ardebat in tabernaculo ante lucem diei. Sub

Sub luce enim diei extinguebatur, lucebat autem vſq; ī mane, Vel hoc ſignificat, q̄ Heli in cęcitate permaneret, donec funditus cum prole ſua extingueretur, i. moreretur. Myſticè autem cæcitas Heli, ſignificat cæcitatem Iudæorum, qui pręſentem Saluatorem non agnorunt, nec fulgorem miraculorum eius, nec doctrinam, donec ſacerdotium cū populo & templo euerteretur. D Myſtic

d *Porro Samuel necd. ſcieb. domin.*

✻ Hieronym. Neſcire dominū dicitur, quia per prophetiæ miniſteriū necdum ei reuelatus fuerat ſermo Domini. † infra li. de Heb. E † Ante lucern extinguatur S. ſignificat ... lampas ... bat in ... naculo

e ✻ *Intellexit Heli quia dom. vocaret puerum.*

✻ Rupertus. In Samuelem moderatus eſt Dominus vocationis ſuę gratiam, vt prius contra quem mittebatur, vocatum eſſe a Domino illum ſciret, quā ipſe qui vocatus eſt. Sicque factum eſt, vt is qui viſionem indicare timuiſſet, celare non auderet, tacere non poſſet.

✻ Theodoretus. Quoniam Deus erat mala Heli prædicturus per Samuelem, ne videretur Samuel finxiſſe reuelationē Deus rem diſpenſat, vt eum Heli quidem crederet quod ſit Deus q̄ vocat Samuelē, ille aūt poſteà renūciaret q̄ dicta F ſunt

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

PVer au. Hic conſequenter deſcribitur denuntiatio pœnę futuræ facta ipſi Heli per Samuelem ſibi ſubiectum. Circa quam ſic proceditur: quia primo deſcribitur reuelatio facta Samueli. Secundò dictæ reuelationis denūtiatio ipſi Heli, ibi: *Et Samuel timebat*. Tertiò huius manifeſtatio toti Iſraeli, ibi: *Creuit autem Samuel*. Circa primum Samuel, a domino vocatur. Secūdò punitio Heli futura ei reuelatur, ibi: *Et dixit dominus*. Circa primum ponitur conditio temporis, cum dr̄.

2 *Et ſer*. quia propter malitiam filiorum Heli & negligentiam patris in corrigendo ceſſauerant reſponſiones & reuelationes domini. vnde in Hebręo habetur hic: *Et ſermo domini erat prohibitus* vel *obturatus*, & redit in eandem ſententiam cum tranſlatione noſtra: quia omne rarum pretioſum.

3 *Et oculi*. Hoc exponitur vno modo, quia non poterat videre de nocte, ſed aliqua poterat videre de die, quando lucerna tabernaculi erat extincta, quia extinguebatur quādo dies incipiebat clareſcere. Alio modo, q̄ non poterat videre lucernam ardentem eo q̄ offendebat viſum eius nimis debilitatum. Sed iſtæ expoſitiones non videntur conuenientes, quia nullus eſt iſta cęcutiens qui non magis videat lucernā ardentem quam extinctam. & procedunt ex ſuppoſitione falſi, vt dicunt aliqui, ſ. q̄ hæc ſit vera litera: Nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur. In Hebræo .n. ſic habetur: *Et non poterat videre*. Et hic finitur verſus. q̄ autē ſequitur eſt principium verſus ſequentis: *lucerna domini nondum extinguebatur, & Samuel dormiebat, &c.* Ad cuius intellectum ſciendum: q̄ in templo domini plures lucernę ardebant tā de nocte quā de die: ita q̄ aliquæ extinguebantur in mane. Eſt igitur ſenſus: q̄ adhuc non erat tempus extinguendi illas lucernas quando Samuel iacens in lectulo ſuo fuit vocatus à domino, quia fuit vocatus antequam eſſet dies, & ſic extinctio lucernę non refertur ad pręcedentia, ſ. ad caligationem oculorum ipſius Heli: ſed ad ſequentia, videlicet ad denotationem temporis in quo reuelatio facta eſt Samueli. Et hoc idem dicit magiſter in hiſtoriis, & idem habetur libro de Hebraicis queſtionibus. propter quod tranſlatio noſtra videtur hic corrupta per imperitiam aliquorum correctorū qui duos verſus coniunxerunt in vnum, ſicut & in pluribus locis aliis factus eſt; Et ideo hic conſequenter poſuerunt lucernam in accuſatiuo pro lucerna in nominatiuo: Propter quod videtur q̄ iſta fuit veritas tranſlationis noſtræ a principio: *Oculi eius caligauerant & non poterat uidere*. & hic terminatur verſus. Et ſequitur: *Et lucerna Dei antequam extingueretur Samuel dormiebat, &c.*

4 *In temp*. i. in exedra iuxta tabernaculum, vbi erant Leuitæ qui cuſtodiebant tabernaculum domini, in quo erat arca: intra tabernaculum enim nullus iacebat.

5 Et *cucur*. Credens q̄ ab eo vocaretur: & ſic fecit tribus vicibus. Cuius ratio ſubditur.

6 *Porro*. i. modum loquendi ipſius domini cum prophetis. Sicut enim ars & natura procedunt de imperfecto ad perfectum; ita etiam reuelationes diuinæ ſecundum proceſſum temporis: quia prophetę poſteriores ad tempus Chriſti appropinquantes habuerunt clariores reuelationes de Chriſto quam priores: & ita frequenter fuit in eodem propheta: q̄ à principio non habuit ita claram cognitionem ſicut poſtea. Et hoc patet in propoſito, quia Samuel a principio vocem domini audiens credidit eſſe vocem hominis, poſtea vero cognouit magis diſtinctè. Sequitur poſtea.

✻ 1 Et

MORALITER.

1 *Puer autem Samuel miniſtrabat*. Sequitur.

† *Nec poterat uidere. Lucerna*. In hoc autem Heli tenet figurā inuidi, qui non pōt videre bonum proximi, quo lucet corā Deo & hominibus per bonam famam. ſed quando diabolo procurante extinguitur per infamiam, tunc acute videt.

† *Et no*, & non Heli ſacerdotem, quia veritas humilibus, & non altis per ſuperbiam reuelatur. Matth. 11. *Confitebor tibi pater domine cœli & terræ: quia abſcondiſti hęc a ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*.

✻ Loquere

ſunt a Deo, non eſſet ſuſpectus tanquam qui finxiſſet, ſed ei
A fides haberetur, vt potè cui diuina facta eſſet reuelatio.

a *Et venit dom. & ſtetit, &c.* R. Dauid. Stetit forma quadam aſpectabili, vel imagine ſe illi demonſtrauit.

b *Tinnient.* Rab. Comminatio Dei eſt ſuper Heli & ſuper domum eius, quia ſ. pro peccato filiorū Heli priuabatur ſacerdotio domus domini: vnde aures audientium tinnient ſtupore vehementi.

c *Hæc.* Prouerbium erat apud Hebræos. Et eſt ſenſus: Si abſconderis mihi malū quod locutus eſt tibi dominus de me, veniat ſuper caput tuum.

d ✣ *Indicauit ei Samuel, &c.* Ignatius martyr. Non decet contemnere ætatem Epiſcopi ad iuuentutem aſpicientes, ſed ad eam quam in Deo hēt prudentiā. B Quandoquidē non qui diu vixerunt, ij continuò ſapientes: nec qui ſenes, prudētia prędıti ſunt: ſed ſpiritus qui in hominib. eſt. Daniel enim ſapiens duodecim annos natus, ſpirit⁹ Dei afflatus eſt, &c. Samuel cū eſſet paruulus puellus nonagenarium Heli ſacerdotem redarguit, qui Deo prępoſuiſſet filios ſuos. Similiter Hieremias, Salomon quoque & Ioſias, &c.

✣ Theod. & Proco. Iuuenilem ætatem Samuelis antiquę prætulit Deus, docens quantum canitię eſt melior iuuentus virtute ornata. Porrò Heli quoque pietatem verba oſtendunt. Nam non puduit eum rogare adoleſcentem, vt ei declararet quæ ei a Deo fuerāt annunciata. Sed &eū aſtrinxit iureiurando & execrationibus, vt nihil eum celaret. Deinde cum latā didiciſſet ſniam, laudi dignam emiſit vocem: Dominus faciat quod in oculis ſuis placuerit. Quinetiam cum filiorum ſuorum cognouiſſet cædem, non puſillo & abiecto animo id tulit & pater, & ſenex. Cum autem accepiſſet arcam captam fuiſſe ab hoſtibus, ingenti animi mętore confectus, vitæ finem accepit. D

a miuit in loco ſuo. Et venit dn̄s & ſtetit, & voca- 1
uit ſicut vocauerat ſecundò: Samuel, Samuel. 2
Et ait Samuel: Loquere, quia audit ſeruus tuus.
Et dixit dominus ad Samuelem; Ecce ego facio 3
† verbum in Iſrael, quod quicunq; audierit, tin- 4 5
b nient ambæ aures eius. In die illa ſuſcitabo ad-
uerſum Heli omnia quę locutus ſum ſuper do-
mū eius. Incipiam, & complebo. Prædixi enim 6
ei, quòd iudicaturus eſſem domum eius in æter- 7
num propter iniquitatem eius, eò quòd nouerat
† indignè agere filios ſuos, & non † corripuerit
eos. Idcirco iuraui † domui Heli, quòd non ex- 8
a ¶ Quam in Chriſto admiſerunt.
pietur iniquitas domus eius victimis & † mune- 9
ribus vſque in æternum. Dormiuit autem Sa-
muel vſque mane, aperuitque oſtia domus domi
ni. Et Samuel timebat indicare viſionem Heli. 10
vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit; Samuel
fili mi. qui reſpondens, ait; Præſto ſum. Et inter
rogauit eum; Quis eſt ſermo qui dictus eſt ad
c te? Oro te ne celaueris me Hęc faciat tibi Deus, 11
& hæc addat. Si abſconderis à me ſermonem ex 12
d omnibus verbis quæ dicta ſunt tibi. Indicauit 13
itaque ei Samuel vniuerſos ſermones, & non ab-
ſcondit ab eo. Et ille reſpondit, Dominus eſt; 14
Quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat. Creuit aūt 15 16
e Samuel & dominus erat cum eo, & non cecidit 17
ex omnibus verbis eius in terram. Et cognouit 18
f vniuerſus Iſrael à Dan, vſque Berſabee, ꝙ fidelis 19
g Samuel proheta eſſet domini. Et addidit domi- 20
nus, vt appareret in Silo, quoniā reuelatus † fue-
rat dominus Samueli in Silo iuxta verbum dn̄i.
† Et euenit ſermo Samuelis vniuerſo Iſraeli.

e *Et non.* Rab. qa nihil ex his quæ locutus eſt dominus, irritum fuit. Cadent enim in terram verba vacua, pro nihilo habenda & omnium deſpectu calcanda. vnde Iob: *Lux vultus mei non cadebat in terrā:* quia in tanta grauitate vultū tenere conſueuerat, vt non contemptibili lætitia reſolueretur. Sed quoties hilarem ſe præſentibus exhibebat, certa cauſa vtilitatis eorum hoc faciebat.

Iob 29. d.

f *A Dan.* Rab. Hieron. Per terminos Iudææ vniuerſitatem plebis comprehendit. Dan viculus eſt in quarto a Paneade miliario, qui vſque hodie ſic vocatur: terminus Iudæę prouinciæ contra Septentrionem: de quo Iordanis erumpens a loco ſortitus eſt nomen. Ior quippe fluuiū vel riuū Hebræi vocant. Dan interpretatur iudicium vel iudicans.

† ꝙ maledi cerctis filii ſui Lxx. ꝙ maledicerēt Deo filii ſui. † oblationib. E

g *Berſabee.* In tribu Iuda vel Simeonis eſt vicus grandis in viceſimo ab Hebrō miliario, vergens ad Auſtrum: in quo Romanorum poſitum eſt pręſidium: à quo incipientes termini Iudææ tenduntur vſque ad Dan. Nec mirari debet q. ſpiam, ſi ciuitates Iudæ in tribu Simeonis vel Beniamin reperiat. Tribus enim Iuda fortis & bellicoſa ſæpè aduerſarios ſuperans, in omnibus tribubus tenuit principatum, io aliarum tribuum ſortes in eius funiculo computantur: alioquin in medio tribus Iudę habitaſſe Simeonem ſcriptura manifeſtat.

F † manifeſtauerat ſe † fuit, vel & Samuel loquebatur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vocauit. *Iſtud ſecundò, non refertur ad numerum vocationum domini, qui iam vocauerat Samuelem tertiò, vt habetur in textu: ſed refertur ad expreßionem nominis Samuelis, quæ in qualibet vocatione fuerat duplicata. Ideo ſubditur.*

2 Samuel. *Poſita vocatione Samuelis a domino, hic conſequenter deſcribitur ſibi facta reuelatio, cum dicitur.*

3 Ecce. *id eſt, faciam de propinquo: quia quod modicum diſtat, quaſi nihil diſtare videtur.*

4 Verbum. *id eſt, factum, vel rem ſignificandam verbo.*

5 Quod quicunq; audie. *id eſt, erit attonitus præ admiratione & ſtupore. & hoc dicitur de captione arcæ domini futura, prout hr̄ capitulo ſequenti: quia tale factum nunquam acciderat in* Iſrael: *Fuit. n. magnæ admirationis materia, ꝙ Deus permiſit arcam capi ab infidelibus, quæ tantæ reuerentiæ erat, ꝙ ſi videretur diſcooperta à Leuitis et Dei cultoribus, moriebantur, vt habetur Num. 4. & infra cap. 6.*

6 Prædixi enim ei, &c. *id eſt, puniturus.*

7 Domum. *ſ. Heli per interfectionem multorum & abiectionem aliorum de ſacerdotio.*

8 Idcirco. *id eſt, firmiter & abſq; retractatione diſpoſui.*

9 Quod. *quantum ad pœnā ordinatā ſeu diſpoſitā, licet fuerit expiata quantum ad culpam & pęnā æternam in illis qui verè pęnituerūt.*

10 Et Samuel. *Hic conſequenter deſcribitur dictæ reuelationis denunciatio facta ipſi Heli ad eius petitionē, quia Samuel timebat ei denuntiare propter eius reuerentiam. Et patet litera vſque ibi:*

11 Hæc faciat. *Hic erat modus adiurandi apud Hebræos. Et eſt ſenſus: Faciat tibi Deus tanta mala ſicut fecit alicui multum punito ab ipſo, & adhuc plura.*

12 Si abſconderis, &c. *celando aliquid de veritate.*

13 Indicauit itaq;, &c. *ſicut prius dictum eſt.*

14 Et ille reſpon. *patienter acquieſcens domini ſententiæ.*

15 Domi. *Ex quo videtur ꝙ licet in perſona propria & filijs punitus fuerit ad pęnam temporalem, ipſe tamen in perſona propria euaſit æternam, qa in acceptione diuinæ iuſtitiæ videtur veraciter pœnituiſſe. Sed iam erat ita ſenex & debilis, ꝙ delicta filiorum nō poterat emēdare: potuiſſet tn̄ à principio qn̄ primo ſciuit. Ad uerbum verò Hiero. ſuprà allegatum, Heli pro iniquitate filiorum ſuorum damnatus eſt, poteſt dici ꝙ intelligendum eſt de damnatione pœnæ temporalis tantū, quia & hoc modo frequenter accipitur damnatio.*

16 Creuit. *hic conſequenter deſcribitur reuelationis diuulgatio, cū dicitur:* Creuit. *ætate & virtute.*

17 Et dominus erat, &c. *per gratiam.*

18 Et non. *id eſt, incaſſum, quia totum fuit adimpletum.*

19 Et cog. *i. ab vno termino terræ promiſſionis vſq; ad alterum ſecundum ipſius longitudinē, quia Dan eſt in termino Aquilonari, Berſabee vero in Auſtrali.*

20 Et ad. *Quia ibi iterum apparuit Samueli. ſed quid in iterata apparitione reuelauerit ei, non exprimitur hic.*

MORALITER.

18 *Et non.* ſ. de verbis Samuelis per quē ſignificatur p̄dicator, qui nō dēt loqui de terrenis niſi pro quanto ordinant᷑ ad ſpūalia, ſed de ſpūalibus & ęternis. Loqui namq; de tp̄alibus prout ordinantur ad ſpiritualia, eſt loqui de ſpiritualibus: nam vbi vnum propter alterum, vtrobique tantum vnum.

ADDITIO.

In ca. 3. vbi dicitur in poſtil. Vnde in Hebræo habetur ſic: *& ſermo domini erat prohibitus vel obturatus, &c.* In Hebræo in hoc loco ponitur hęc dictio iachar quæ nihil aliud ſonat niſi pretioſum. vnde translatio noſtra in hoc loco propriè ſe habet, nec indiget alia reductione.

A

C A P. IIII.

a **E**T factum. b *Iſrael.* Vir videns Deum,vel fortis cũ Deo.hi ſunt credentes.Philiſthijm cadẽtes poculo.ſ. dæmones, qui poculo ſuperbię inebriati & ipſi ceciderũt,& homines peruertere feſtinãt.Contra quos Iſrael,i.fideles ne cedant, ſed ſuperẽt caſtramentant' iuxta lapidem adiutorij. i. legem Chriſti,vbi lapis.i. Chriſtus inuenitur. de quo: *Lapidem quem reproba.ædi.* Sed dum fideles in lege domini meditant', vt Deũ inueniant adiutorẽ. *Philiſthiim ve.*i.furorem nouum: tũc qui a fideles immundi ſpiritus diuinis legibus amplius inſiſtere cõſpiciunt, ideoq; acriora ac noua certamina conſtruunt,vnde in ſuis viribus confidentes & in humana ſapientia gloriãtes, ac per hoc gratiam euangelij contemnentes,quaſi quatuor milia immundi ſpiritus facilę proſternunt.

-Et factum eſt in dieb. illis conuenerunt Philiſthiim in pugnā nec exēpla quidem vetera habēt hæc. Mat.21.d.

† caſtramentati ſunt.

† cęſus eſt Iſrael corã.

B c *Iuxta lapidem.* Lapis adiutorij quem poſtea Samuel poſuit in ſignum,quando primum auxiliatus eſt ei dominus.

d *Aphec.* Rab. Hiero. Locus eſt iuxta vicum Eſron ciuitatis Iſrael: vbi dimicauit Saul in forte Aſer, & interpretatur furor nouus vel apprehendens. qui enim iram domini meruerunt, ab hoſtibus comprehenſi ſunt.

e *Et tule.* Filij Iſrael tulerunt arcam vbi capta eſt. Et fideles ex Iudæis duo teſtamenta ad gentes tranſtulerunt.

✠ Ioſephus. De ſumma perditione formidantes Hebræi, miſerunt ad ſeniores atque Põtifices vt arcam Dei adferrent, ignorantes quod maior eſſet arca ille qui calamitates ei inferre decreuerat. Aderant itaque cum arca & pontificis filij, quibus præceperat pater, vt ſi capta arca viuere voluiſſent, ad eius faciem non venirent. Phinees enim iam ſacerdotis, fungebatur officio, patre hoc propter ſenectutem ſibimet permittente.

ſ.Antiq. c. 16.

C D

✠ Rupert. Præſumptio ſtulta & vana, quæ tunc decepit improuidos, & iuſtitiæ Dei ignaros, ipſa eadem decepit illos, quando clauſi obſidente exercitu Romano, tumultuabantur & vociferabantur confidentes quod nequaquã tolerarct Deus ſe priuari illo templo, illo pulchro & aureo ſanctuario. Decepti enim ſunt dum pro aureis ſimulachris ſanctuarij, diuinum ſibi quaſi debitum arrogant adiutoriũ. Vnde & falſi ſunt metando caſtra iuxta lapidem, poſtea dictum adiutorij. Nam & tunc præſagio ſuo fruſtrati ſunt, & nunc eius lapidis non habuere adiutorium, quem reprobauerunt.

lib.1. c.13.

E

✠ R. Leui. Bellum iniuſſu Dei indixerunt Hebręi, & grauiter peccauerunt, ꝙ habentes Vrim & Thumin, Deum non conſuluerunt.

f *Sedentis ſuper.* Tabula enim erat ſuper arcam quã protegebant Cherubin alis: vbi apparebat dominus per angelum & loquebatur. Cherubin plenitudo ſcientiæ, quæ in Chriſto & in duobus teſtamentis inuenitur.

g *Clamore.* Clamor grãdis vox prædicatorum roborata miraculis ex duobus prolata teſtamentis.

h *Et per.* A voce prædicationis, ſapientes ſeculi, dęmones quoque ingemuerunt, credentes ſe ſuperari.

F

☞ I De

C A P V T IIII.

a **E**T factum eſt in diebus 1
illis conuenerunt Phili-
ſthijm in pugnã. Egreſ-
a ¶ Vir videns Deum vel fortis cũ Deo.
b ſus eſt nãque Iſrael ob-
uiã Philiſthijm in præ-
lium, & caſtamentatus 2
c eſt iuxta lapidem adiu-
d torij Porrò Philiſthiim † venerunt in Aphec,
& inſtruxerunt aciem contra Iſrael. Inito au- 3
tem certamine, † terga vertit Iſrael Phili-
ſthæis, & cæſa ſunt in illo certamine paſſim
per agros, quaſi quatuor milia virorum. Et
reuerſus eſt populus ad caſtra. Dixeruntque 4
maiores natu de Iſrael: quare percuſſit nos
dominus hodie coram Philiſthijm? Adfera-
mus ad nos de Silo arcam fœderis domini:
& veniat in medium noſtri: vt ſaluet nos de
manu inimicorum noſtrorum. Miſit ergo
e populus in Silo; & tulerunt inde arcam fœ- 5
f deris domini exercituum ſedentis ſuper Che-
rubin. Erantque duo filij Heli cum arca fœ-
deris domini, Ophni & Phinees. Cumque 6
veniſſet arca fœderis domini in caſtra, vo-
g ciferatus eſt omnis Iſrael clamore grandi, &
h perſonuit terra, Et audierunt Philiſthiim vo-
cem clamoris, dixeruntque; quænam eſt
hæc vox clamoris magni in caſtris Hebræorũ?
Et cognouerunt ꝙ arca dñi veniſſet in caſtra;
timuerũtq; Philiſthiim dicẽtes: Venit Deus in

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT IIII.

1 **E**T factum. *Deſcripto Heli & filiorum eius peccato; hic conſequenter deſcribitur ſequens punitio. Et primò deſcribitur populi depreßio propter Heli & filiorum eius peccata. ſecundò eius releuatio per Samuelis merita 7.ca. Circa primum debellato populo Iſrael arca Dei capitur. Secundò capta circumducitur, c.5. Tertiò ad terram* Iſrael *reducitur: c.6. Prima in quatuor, quia primò deſcribitur populi* Iſrael *debellatio. Secundò arcæ apportatio, ibi:* Dixeruntq;. *Tertiò ipſius captio, ibi:* Pugnauerunt ergo. *Quartò captæ lamentatio ibi:* Currẽs autem. *Circa primũ dicitur:* In die. *Quæ a domino excitata eſt, vt per ipſam puniretur Heli & filij eius. & etiam populus qui occaſione eorum retraxerat ſe a debita Dei reuerentia & ſacrificijs, vt dictum eſt, ſupra 2.c.*

Et ca.

2 Et ca. *Nomen huius lapidis hic ponitur per anticipationem: quia poſtea fuit ſibi hoc nomen impoſitum, vt habetur infra 7.cap.*

3 Inito. *pro peccatis prædictis.*

4 Dixe. *Hic conſequenter deſcribitur arcæ apportatio, quia ꝑꝑ eius abſentiam credebant ſe ſuperatos fuiſſe, & per conſequens credebant per eius potẽtiam ſuperare, quia ſicut dicitur 2. Phyſicorum. Illud ꝙ per ſui abſentiam eſt cauſa periclitationis, per ſui pręſentiam eſt cauſa ſalutis, vt patet de abſentia & præſentia nautæ reſpectu nauis.*

5 Tule. *Ex hoc videtur, ꝙ propitiatorium quòd erat quaſi ſedes Dei, non erat operculum arcæ, ſed quædam tabula deaurata, quæ erat ſic poſita quaſi portaretur ab ipſis Cherubin, & operculum arcæ eſſet quaſi ſcabellum illius ſedis, ſicut plenius fuit expoſitum ſecũdum vnã opinionem, Exod. 25.cap.*

6 Cumq;. *ex gaudio & confidentia victoriæ habendæ per præſentiã arcæ. Sed iſta confidentia erat falſa, quia erat ſine meritis, & econtra Philiſthijm timuerunt, dicentes:* Vę no.

Quis

MORALITER.

1 *Et fa.* Per pugnam Philiſthinorum contra filios Iſrael, q̃ deſcribitur hic allegoricè ſignificatum fuiſſe vr̃ bellum Perſarum ſub Coſdroe rege, contra catholicos in terra Iudææ. ꝗa ſicut in iſto bello filij Iſrael fuerunt debellati, & arca Dei fuit capta, ſic ĩ bello Coſdroe catholici partim occiſi fuerũt, & partim captiuati, & ſancta crux fuit capta & portata ĩ terram Perſarum, ſicut arca tranſportata fuit in terrã Philiſthinorum. De qua tranſportatione dr̃ in fine capituli: *Transla.* Et idẽ dici potuit de ſancta cruce, quæ eſt gloria plebis Chriſtianæ. Gal.6.c. *Mihi autem abſit gloriari niſi in Cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.* Per hoc autem ꝙ vxor Phinees audita morte viri ſui & captione arcę, incuruauit ſe & peperit, ſignificant illi qui ex auditu repentinæ cõtritionis glorioſorum in hoc mundo concipiunt timorem, & incuruantur per veram humiliationem, reputantes gloriam mundi nullius eſſe momẽti, & ſic pariunt fructum operis meritorij.

a *De manu.* Iudęi vnũ Deũ colũt, ſed gẽtes ſuo more loquũt.
b ✻ *Arca Dei capta eſt. Duo quoq; filii Heli mortui ſunt, &c.*
Theodor. & Procop. Quod factum eſt duplicem produxit vtilitatem. Nam Hebræos docuit, vt legitimè viuentes in Dei confiderent prouidentia: legem autem tranſgredientes, neque in ipſa, neque in arca confiderẽt. Alienigenæ aũt cum timuiſſent, poſt victoriam autem deſpexiſſent eã, & velut manubias ſuis dedicaſſent idolis, experientia, Dei didicere virtutem. Nam primũ quidem viderũt ante arcam ſuum cecidiſſe Deum, & adorationis ꝑ ſe ferre figuram. Deinde cum eũ erexiſſent poſtri die eum inuenerunt contritum, & extremis partibus priuatum.
✻ Tertul. Nam & ſi mauult Dominus opera iuſtitiæ, non tamẽ ſine ſacrificio qđ eſt anima conflictata ieiuniis: ille certè Deus, cui nec populus incontinens gulæ placuit, nec ſacerdos, nec prophetes. Eliditur pro templi foribus ſenior Heli, filij eiꝰ in acie ruunt, nurus expirat ĩ partu. Hanc .n. meruerat a Deo plagam domus impudens ſacrificiorum carnalium defraudatrix.
✻ Augu. Legis tranſgreſſores nequaquã arca tuetᷣ ſed victo potius & deleto ex parte populo, ab alienigenis ipſa capitᷣ. Idẽ. Hoc ſignũ mortis filiorum Heli factũ eſt mutandi ſacerdotij de domo eius: quo ſigno ſignificatũ eſt mutandũ ſacerdotiũ domus Aaron. Mors ꝗppe filiorum huius, ſignauit mortẽ nõ hoĩum, ſed ipſiꝰ ſacerdotij de filijs Aarõ.
c *Et arca.* Arca ab alienigenis capta teſtamentum ad gentes tranſiturum ſignificat.

d *Cumque*

D
d *Cumq;.* Rab. Hęc Ioſephus ita refert: Cum Heli arcam audiſſet ab hoſtibus captam, dolore turbatus ruens de ſede defunctus eſt, dum nonagintaocto vixiſſet annos, quorum quadragĩta tenuit principatũ. Ea die defuncta eſt ꝯiux Phinees filij eius, dũ poſt occaſũ mariti viuerẽ nõ tolerarct. Peperit ãt filium ſeptem mẽſium, quem appellauerunt Ichabod, id eſt, inglorium: quia illo tpe hmõi infortunium accidiſſet. Habuit autẽ principatum primus Heli đ domo Ithamar filii Aarõ. Nam prius de domo Eleazari ſacerdotes erant, ex quo honorẽ filius a patre percipiebat, & Eleazar Phinees filio ſuo tradidit. Poſt eum Abiezer filius honorem accepit, quem Bozi filio ſuo dereliquit, cui Ozi filius ſucceſſit, & poſt hunc Heli tenuit ſacerdotium: ex domo Eleazari denuo receperunt.

Ioſephus. li.5. Antiq. c.16.

e *Ceci.* Et ruente Heli de ſella pontificis ſedes remanet vacua, & gloria ſacerdotũ ẽ extincta.
f *Mortuus.* Moritur Heli, moriuntur & filij, quia deficit põtificatus cum ſacerdotio veteri.
g *Vxor.* Vxor ſacerdotis nõ ante interiit, quam virũ perit, nec ſynagoga ex toto interijt antequam primitiua eccleſia quæ ex ipſa erat credidit.
h *In ipſo.* Euidenti ſigno figuratur, qa extincto carnali ſacerdotio Iudæorũ, extinguitur carnalis ſynagoga quæ ei carnaliter adhærebat.
i *Ne timeas.* Credentes ſynagogam conſolantur, ſed deſperans minimè adimaduertit, nec ſobolem nouã deputat gloriæ, ſed ignominiæ. Vnde ſequitur.
K *Et vo. Cabhod.* gloria, Icabhod, cecidit gloria. Trãſlata eſt enim gloria capta arca. vnde: *Auferetur a vobis regnum Dei: & dabitur genti facienti fructus eius.*

E

F

castra. Et † ingemuerunt, dicentes; Væ nobis. Non enim fuit † tanta
a exultatio heri & nudiuſtertius: Væ nobis. Quis nos ſaluabit de ma 1
nu deorũ † ſublimium iſtorum? Hi ſunt dii qui percuſſerunt Aegy- 2
Fortes.
ptum omni plaga in deſerto. Confortamini & eſtote viri Phili-
ſthiim, ne ſeruiatis Hebræis, ſicut illi ſeruierunt nobis; † Confor
tamini & bellate. Pugnauerunt ergo Philiſthiim, & cæſus eſt Iſrael, 3
& fugit vnuſquiſque in tabernaculum ſuum, & facta eſt plaga ma-
b gna nimis; & ceciderunt de Iſrael triginta milia peditũ, & arca Dei
c capta eſt. Duo quoq; filii Heli mortui ſunt, Ophni & Phinees. Cur- 4
rens autem vir de Beniamin ex acie, venit in Silo in die illa, ſciſſa
§ Indicium luctus.
veſte & conſperſus puluere caput. Cumque ille veniſſet, Heli ſede-
bat ſuper ſellam, contra viam † ſpectans. Erat enim cor eius pauẽs 5
pro arca domini. Vir autem ille poſtquam ingreſſus eſt, nuntiauit
vrbi, & vlulauit omnis ciuitas. Et audiuit Heli ſonitum clamoris, di
xitq; Quis eſt hic ſonitus tumultus huius? At ille feſtinauit & venit
& nuntiauit Heli; Heli autem erat nonaginta & octo annorum, † &
oculi eius caligauerant, & videre non poterat. Et dixit ad Heli; Ego
ſum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait;
Quid actum eſt fili mi? Reſpondens autem ille qui nunciabat; a Fu-
git, inquit, Iſrael coram Philiſthiim; & ruina magna facta eſt in po-
pulo. † Inſuper & duo filii tui mortui ſunt, Ophni & Phinees, & ar-

a Quicunque retrorſum conuertitur a fide & veritate, neceſſe eſt vt cadat & moriatur. Myſtice autem tranſeunte arca domini ad Gentes, periit ſacerdotium Iudæorum.

d ca Dei capta eſt. Cumque ille nominaſſet arcam Dei, cecidit de
e f ſella retrorſum iuxta oſtium, & fractis ceruicibus mortuus eſt. Se- 6
nex enim erat vir & grandæuus, & ipſe iudicauit Iſrael quadraginta
g annis. Nurus autem eius vxor Phinees prægnans erat, vicinaq; par-
tui. & audito nuntio ꝙ capta eſſet arca Dei, & mortuus eſſet ſocer
eius & vir ſuus, incuruauit ſe & peperit. Irruerant enim in eam dolo- 7
h res † ſubiti. In ipſo autem momento mortis eius dixerunt ei qui ſta-
i bant circa eam; Ne timeas, quia filium peperiſti. Quæ non reſpon-
K dit eis, neque † animaduertit, & vocauit puerum Ichabod dicens: 8
Translata eſt gloria domini Dei Iſrael, quia capta eſt arca Dei. Et
pro ſocero ſuo & pro viro ſuo † ait; Translata eſt gloria Dei ab Iſ-
rael, eò quod capta eſſet arca Dei.

† Eſtote viri.
† ſpeculans.
† ſupra 3.a.
† ſupra 2.g.
† & dixit.

☞ a In *Azot*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quis. *i. de potentia ipſorum. q. d. tanta eſt potentia, ꝙ non poterimus reſiſtere. Et ad hoc inducitur exemplum, cum dicitur.*
2 Hi. *Et ideo ſicut Pharao cum maxima multitudine non potuit reſiſtere, ſic nec nos poterimus: & ſic per verba iſta videbant oĩno diffidere de victoria. Sic exponit cõiter iſta litera. Sed litera ſequens non videtur concordare, quia immediatè ſubditur;* Confor. *Propter qđ Hebræi aliter exponunt, dicentes ꝙ in exercitu Philiſthinorum aliqui erant habentes reuerentiam ad arcam domini, quamuis eſſent Gentiles. Bene enim inuenitur in ve. & no. teſt. ꝙ aliqui Gentiles veniebant adorare in Hieruſalem. & de iſtis dicitur:* Et in. *vſque ibi incluſiuè:* Quis nos. *Alij erant nullam habentes reuerentiam ad arcam, nec ꝑ conſequens timorem: & iſti vt excluderent timorem ab aliis, dicebant,* Hi ſunt. *i. eis poſſibili. q. d. fecerunt tunc totum poſſe ſuum, & ideo nõ potuerunt nunc nobis nocere, ideo conſequenter dicebant:* Conforta.
3 Pugna. *Hic cõſequenter deſcribitur arcæ captio, quia populus Iſrael debellatus fuit: & reſidui fugerunt ad tabernacula ſua dimittentes arcam. & ſic fuit capta. Et patet litera.*
4 Cur. *Hic conſequenter deſcribitur arcę captæ lamentatio, & primò eius captio nuntiatur, cum dicitur.* Currens. *Dicunt Hebræi, ꝙ iſte fuit Saul, qui capta arca videns tabulas teſtimonii in manibus Goliath Gethæi quas in arca acceperat, abſtulit de manibus eius, & fugiens reportauit eas in Silo, Heli ſedente ſuper ſellam contra viam, qa ſolicitus erat audire rumores de exercitu. Cuius cauſa ſubditur.*
5 Erat enim. *magis quam pro filiis ſuis. Cætera patent uſque ibi.*
6 Et fra. *In Hebræo habetur;* Et fracto collo ſuo, &c. *Sequitur.*
7 Incurua. *quia dolor magnus & repentinus accelerat partum.*
8 Et vo. *quod interpretatur, inglorius. ideo pro cauſa huius nominationis ſubditur;* Translata, &c.

CAP.

MORALITER.

✻ *Et vocauit.* i. ingloriũ, quia verè humilis quamuis pariat fructum magni meriti, nullam tamen inde gloriam tribuit ſibi, ſed totum diuinæ virtuti ſecundum ſaluatoris conſiliũ. Luc. 17. c. *Cum omnia beneſe. di. ſerui inuti. ſu. &c.*

✻ 1 *Philiſthym*

a *In Azotum.* Rab. Quæ & Aſdor, vna de quinque vrbib. Pa- A
leſtinorum, decreta quidem tribui Iudæ, ſed non retenta: q̃a
non potuit indigenas expellere. Interpretatur aũt ignis pr̃is (Comm. in hunc loch.)
vel incendiũ. Bene aũt ſic vocatur locus vbi erat idolum Da
gon, quia aduentus arcę in Azotum erat incẽdiũ diaboli pa
tris omnium inimicorum vel ini
quorum. Dagon qui interpretat̃
piſcis triſtitię, ſignificat diabolũ,
qui in mari huius ſeculi deuorat
peccatores, qui & in Iob Leuia-
tham & Beemoth nuncupatur. (Iob 40.)
Azotum. Locus eſt in quo poſuit (1. Reg. 7. c.)
Samuel lapidem, ſicut in ſequenti
bus demonſtratur.

b *Caput.* Superbia diaboli, qui eſt
initium omnis peccati.

c *Super.* Rab. Finem pręfinitum
ſignificat, in quo ceſſaret idolola-
tria: Limẽ enim finis eſt itineris. (Eccle. 10.)

d *Truncus.* Dorſum tantum inue
nerunt fractis omnibus membris
quod idololatriæ fugam expri-
mit. Qui enim fugit, dorſum dat B
fuganti. vnde: *Quoniam pones eos
dorſum.* (Pſal. 20.)

e *Aggrauata eſt manus dom. ſuper.*
❊ Rupert. Grande ſpectaculum,
grande miraculum. Tranſlata ab (li. commẽt. in 1. li. Reg. cap. 14.)
Iſrael gloria Domini, capta ab Al
lophylis arca, victoriam de victo
ribus verſa vice exigit: primum-
que in Deum ipſum Dagon, de-
inde & ſuper homines aggraua-
tur manus Domini. *Computreſce-
bant*, inquit, *extales eorum.* Hoc Pſal
miſta magnificè decantans, *Et
excitatus eſt*, inquit, *tanquam dor-
miens Dominus, & percuſſit inimicos
ſuos in poſteriora.* Porro, vbi conci- (Pſal. 77.)
dit ſacerdotium vetus cum terre- C
na Hieruſalem, & templo, tunc
Dominus pugnam iniit cum Diis
gentium, arca Domini quæ eſt
Chriſtus, manens in Eccleſia
ſua, &cęt. Cecidit coram iſta arca
Dagon, cecidit inquam, coram illa omnis maſſa dęmonum. D
❊ Theodoretus. Vt ſeptuaginta ſunt interpretati, percuſſi
ſunt in ſedibus. Vt autem Aquila, laborarunt exedente vl-
cere, quod dicunt Phagedęnam. Ioſephus autem docuit eis
fuiſſe morbum dyſenterię. Sed nemo exiſtimet eſſe inter ſe
diſcrepãtes diuerſas illas edi-
tiones. Nam dyſenteriæ ſuc-
ceſſit morbus ſedis, frequens
enim excretio inflammauit
particulam illam.
❊ Procopius. Profluuio ven-
tris laborarunt eo quod ar-
cam Domini impiè & nefa-
riè iuxta mendacem Deum
ſuum collocauiſſent.
❊ Athanaſius. Vt olim Azo-
ti incolæ auſi arcam attinge-
re, quam illis vel oculis con-
ſpicere nefas fuit, ſedium tor
mentis excruciati peribant: E
ita Arrianus quidam iuuenis
auſus ſellam ligneam (templi
Alexandrini, ex qua docebat
Athanaſius) conuellere, frag-
mẽto ligni inde in ventrem
ipſius reſiliente, inteſtina ſua
perforauit, & rupta aluo ſua
inteſtina effudit.

f *Et per.* Qui teſtamentũ Dei
ſuſcipiunt & poſteriora hui⁹
vitæ diligunt, ex ipſis iuſtè in
poſteriora cruciabuntur, quę
debent æſtimare ſicut ſterco
ra. Qui .n. teſtamẽtum Dei aſ-
ſumunt, & in poſteriora reſpi
cientes, veteri ſe vanitate nõ
exuunt: ſimiles ſunt ei qui ar-
cam teſtamenti iuxta idola
ſua poſuerunt. Et vetera qui-
dem illis ẽt nolentibus cadũt
quia *omnis caro fœnum.* Arca au
tem manet in æternum ſecu-
lum. ſcilicet teſtamentum re
gni cęlorum vbi eſt verbum F
Dei in æternum.

C A P. V.

PHiliſthiim autem tule- 1
runt arcã Dei: & aſpor- 2
tauerunt eam à lapide
a adiutorii in Azotum. 3
Tuleruntq; Philiſthiim
arcam Dei, & intulerũt 4
eam in templũ Dagon,
& ſtatuerunt eam iuxta Dagon. Cumq́; ſurre-
a Poſtquam teſtamentum Dei peruenit ad gentes ſtatim idola corruerunt.
xiſſent diluculo Azotij altera die, eccè[a] Dagõ 5
† iacebat pronus in terram ante arcam domi-
a Multi fuerunt defenſores idololatriæ.
ni. Et tulerunt Dagon, & reſtituerunt[a] eum in 6
locum ſuum. Rurſumq́ue mane die altera cõ-
ſurgentes inuenerũt Dagon iacentem ſuper 7
faciem ſuam in terra coram arca Domini.
b Caput autem Dagon & duæ palmæ manuũ †
a Id eſt, fidem qua idololatria deſtruitur.
c eius abſciſſæ erant ſuper limen[a]. Porrò Dagon
d truncus ſolus remanſerat in loco ſuo. Propter
hanc cauſam non calcant ſacerdotes Dagon,
& omnes qui ingrediuntur templum eius ſu-
a Ob reuerentiam Dei ſui.
per limen Dagon in Azoto, vſque in hodier-
e num diem. Aggrauata eſt autem manus do- 8
mini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos. † Et 9
Quoniam Sodomitæ erant.
f percuſſit † in ſecretiori parte natium Azotum
& fines eius. Et ebullierunt villæ & agri in 10

† mariſcis & infra.
Et ebullierũt villæ & agri in medio regionis illius & nati ſunt mures & facta eſt cõfuſio mortis magnæ in ciuitate ne exemplaria quidem vetera hæc haben.

☞ a Circun-

NICOLAVS DE LYRA.
C A P V.

1 PHiliſthijm. *Hic conſequenter deſcribitur circumductio arcæ domini per terram Philiſthinorum: quæ circunductio facta eſt eò q̃ prima ciuitas in qua poſita fuit, a domino, fuit percuſſa grauiter: & ideo fecerunt eam duci ad alia loca, ad experiendum ſi propter pręſentiam arcæ fuerat iſta plaga. quod apparuit, eo q̃ vbicunq; ducebat populus ſimiliter percutiebatur: & ſic in captione arcæ per Philiſthæos apparuit Dei iuſtitia, ne populus Iſrael præſumptuosè & ſine meritis præſumeret de* Dei *protectione ex arcæ pręſentia. Apparuit etiam eius potentia, percutiens Philiſthæos in terra propria, ne captionem arcæ ſuæ adſcriberent potentiæ, & vt Deum* Iſrael *qui ſolus eſt verus Deus, cogerẽtur reuereri & timere.* In *hoc igitur capitulo ſic procedit, quia primò deſcribitur percuſſio Azoti. Secundò totius populi, ibi.* Videntes autem. *Tertiò ſuper hoc congregatio conſilij, ibi;* Miſerunt itaque, & cõgregauerunt. *Circa primum dicitur:* Philiſtiim *fugiente populo Iſrael.*

2 Et aſportauerunt eam, &c. *Hoc nomen exponatur ſicut prius.*

3 In Azotum. *Nomen eſt ciuitatis vbi primo fuit poſita.*

4 Et intulerunt eam, &c. *attribuentes ſibi victoriam & arcæ captionem, propter quod dominus oſtendit contrarium. vnde ſubditur.*

5 Ecce Dagon iac. &c. *Quaſi faciens ei reuerentiam.*

6 Et tu. *ſ. ſacerdotes antequam populus perciperet, propter quod dominus addidit ſecundum ſignum manifeſtum, per detruncationẽ idoli.*

7 Inuene. *Licet enim caput eſſet abſciſſum a corpore, corpus tamen ita iacebat ſuper terram, acſi facies eſſet ad terram verſa, ſi eßet corpori coniuncta. Caput etiam ſuper limen ſic iacebat, q̃ facies erat verſus terram. Dicunt tamen Hebræi, q̃ iſtud idolum habebat caput factum ad ſimilitudinem cuiuſdam piſcis. & ideo vocabatur Dagon a Dag, q̃ ſignificat piſcem in Hebræo.*

8 Aggrauata. *Quia poſtquam percuſſerat eorum Deum, percuſſit et populum. Et modus percuſſionis ſubditur.*

9 Et per. *Percußi enim fuerunt dyſenteria vehementi, ita q̃ inteſtina inferiora per quæ feces egrediebantur, putreſcebant uel ſcaturiebant uermibus, & exterius prominebant.*

10 Et ebullierunt. *Totus iſte uerſus non eſt in Hebræo, nec in libris antiquis, ſed per modum gloßæ primo fuit additus hic extra textum, eo q̃ infra 6. ca. exprimitur iſta plaga murium facta in quinque ciuitatibus principalibus; quarum Azotus erat una, & poſtea aliqui imperiti hunc uerſum inſeruerunt textui, ſicut & in pluribus alijs locis ſacræ ſcripturæ reperitur.*

❊ 1 Viden-

M O R A L I T E R.

1 *Philiſthijm.* Per hoc ſicut dictum eſt figurata fuit portatio ſanctæ crucis in Perſidem.

4 *Et intulerunt.* Per quod figurata fuit poſitio ſanctæ Crucis in phano quod Coſdroe fecerat, & ibi ſe tanquam Deũ adorari faciebat.

5 *Ecce.* Per hoc ſignificata fuit deiectio Coſdroe de regno. Per hoc autem quod ſubditur.

† *Caput autem*, ſignificata fuit occiſio Coſdroe ab Eraclio imperatore.

10 *Et ebul.* Per mures bona agrorum corrodentes, ſignificati fuerunt Eraclij bellatores terrã Perſarum deuaſtãtes. Per plagam vero quã paſſi fuerũt Azotij in poſterioribus, ſignificatum fuit opprobrium ſeruitutis q̃ incurrerunt Perſę ſub Romanis. Aliter poteſt dici, q̃ per arcam domini ſignatur ſacra ſcriptura, ſicut & crux ſancta. Nam vetus teſtamẽtum figuris multiplicibus & prophetijs clamat Chriſtũ paſſurũ, & nouum teſtm̃ factis mirabilib. clamat ipſum paſſum. Trãſlatio vero arcæ a Iudæa in Philiſthinorum terrã, ſignat trãſlationem ſacræ ſcripturæ quantum ad eius ſanum intellectũ a Iudęis ad populum ex gentibus credentem. Per caſum autem Dagon de lo co ſuo, ſignificatur in gentibus credentib. idololatriæ deiectio. Per mures autem hæretici conſurgentes, & per plagã in poſterioribus conuerſi ad fidẽ ad vomitũ poſtea reuertẽtes, ſicut fuit Iulianus apoſtata & eidem ſiſes.

a *Circunducatur.* Vt ſi quocunque eat, percuſſio comitetur, ſciamus eſſe plagam a Deo quod voluntate Dei conſilio eorum actum eſt, vt plaga cōis eſſet, quoniam culpa cōis erat. gam non immiſſam diuinitus: ſed morbū ex peſtilente quadam affectione ortum eſſe. Arcam igitur ad ſe trāſferentes, eadem patiuntur.

b *Inierunque Gethęi conſilium, &c.*

c *Miſerunt arcam dom. in Accaron, &c.*

✻ Theod. Cum nulla ciuitas auderet arcam excipere, eam foris reliquerunt ſub dio. Sic enim docuit hiſtoriographus. Fuit arca Dei in agro alienigenarum menſes ſeptem. Poſtquam autem exiſtimarunt, foris manente arca, ſe eſſe liberatos a plagis, immiſit Deus muriū multitudinem in vites, & ſegetes, qui omnes fructus eorum perdide rūt. Per hęc autem docuit, quod ipſe quoque Aegyptiis diuerſas intulit plagas.

✻ Procop. Suſpicati ſunt Gethæi illam plagam

medio regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mor-
tis magnæ in ciuitate. Videntes autem viri Azotij huiuſcemodi 1
plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Iſrael apud nos, quoniam
dura eſt manus eius ſuper nos, & ſuper Dagon deum noſtrum. Et
mittentes congregauerūt omnes ſatrapas [a] Philiſthinorum ad ſe, & (¶ Id eſt principes.)
dixerūt. † Quid faciemus de arca Dei Iſrael? Reſponderuntq; Ge- (a ¶ Sacerdotes & diuint. ¶ Torcularia, vel opprimentes.)
a thæi Circunducatur arca Dei Iſraël. Et circūduxerunt arcam Dei 2
Iſrael. Illis autē circunducētibus eam, fiebat manus dñi Dei ſuper
ſingulas ciuitates interfectionis magnę nimis, & percutiebat viros
vniuſcuiuſq; vrbis, à paruo vſque ad maiorem, & † cōputreſcebant
b prominētes extales eorum. Inieruntq; Gethęi conſiliū, & fecerunt 3
c ſibi ſedes pelliceas. Miſerunt ergo arcā dñi in Accaron. Cumq; ve- 4
niſſet arca dñi Dei in Accaron, exclamauerunt Accaronitæ, dicen
tes: Adduxerūt ad nos arcā Dei Iſrael, vt interficiat nos & populum
noſtrum. Miſerunt itaq; & cōgregauerunt oēs ſatrapas Philiſthi- 5
norum. Qui dixerunt: Dimittite arcā Dei Iſrael, & reuertatur in lo-
cum ſuū, & non interficiat nos cū populo noſtro. Fiebat enim † pa-
uor mortis in ſingulis vrbibus, & grauiſsima valde manus dñi. Vi-
ri quoque qui mortui non fuerant, percutiebātur in ſecretiori par-
te natium, & aſcendebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cęlum.

✻ Ioſeph. Paſſiones Azotorum Aſcalonitis, & Accaronitis, ſecum deuexit. Nam cum & ipſi eiſdem paſſionibus turbarentur, eam vicinis ciuitatibus tradiderunt. Et iſto modo arca quinque ciuitates Palæſtinorū tranſiuit, quaſi prędam quandam exigens paſſionibus per ſingulas ciuitates.

✻ Hebræi. Cum ex infirmitate ani, etiam inteſtinum rectum propenderet, & effunderet ſanguinem, atque reliquum ventris ſuccum, veniebant mures terræ & inteſtinum arrodebant, cum maximo patientis dolore.

lib. 6. Antiq. ca. 1.

† Infra 6. a.

† & antea incognitæ erāt eis mariſcę. Alij læſit eos in natibus.

D E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Viden. *Poſt percuſſionem Azoti, hic conſequenter deſcribitur pcuſſio alterius populi. Et patet litera vſque ibi.*

2 Circunducatur. *Ad videndum ſi propter eius penitentiam contigerat dicta plaga, quod apparuit per effectum: Et patet litera.*

3 Etales. *i. inteſtina inferiora per quæ egrediuntur feces.*

4 Et fecerunt. *Vt poſſent melius ſedere, & vt mures importuni nō poſſent inteſtina prominentia mordere.*

5 Miſerunt. *Hic conſequenter deſcribitur conſilium de remittendo arcam Dei ad locum ſuum, ad quod fuerunt coacti propter experientiam plagæ: nec arcam Dei audebant diſſipare, ne peius eis eueniret. Et patet litera.*

CAPVT VI.

a *Fvit ergo, &c.* ✻ Procop. Cum nullum ex oppidis arcam recipere auderet, eam extra oppida ſub dio reliquerūt, ſic rati ſe poſſe malis liberari. Quamobrem domino ipſos caſtigante, etiam frugum terrę penuria mulctati ſunt. Septenarius ſignificat vniuerſitatem temporum, quæ diſcurrit ſeptenario numero dierum, & ſignificat Dei teſtamentum vſque ad conſummationem ſeculi in gentibus permanſurum.

✻ Chryſoſtomus. Quoniam Philiſthæi vatibus ſuis talia dicentibus conſilia crediderunt, eorumque impleuerunt præceptū, Deus quoque condeſcenſione ſolita, diuinorum ſententiam comprobauit: nec maieſtate ſua putauit indignum, in effectum operis pfanorum dicta pducere.

b *Quinque anos aureos, &c.*

Rab. Quinque ani aurei, & quinque mures quos fecerunt Philiſthęi

Hom. 6. in Matt.

† ſupra 5. c.

† Principum.

F

CAP. VI.

a FVit ergo arca domini in regione Philiſtinorum 1
ſeptem mēſibus. Et vocauerunt Philiſthiim ſa- 2
cerdotes & diuinos, dicentes: Quid faciemus de 3
arca domini? † Indicate nobis † quomodo re-
mittamus eā in locū ſuum. Qui dixerunt: Si re- 4
mittitis arcā Dei Iſrael, nolite dimittere eam va 5
cuā, ſed † ꝙ debetis reddite ei ꝓ peccato, & tūc 6
curabimini, & ſcietis quare non recedat manus eius a vobis. Qui di-
xerunt: Quid eſt quod pro delicto reddere debeamus ei? Reſponde- 7
b runtq; † illi: Iuxta numerū † prouinciarū Philiſthinorū, quinque anos 8

NICOLAVS DE LYRA.
CAP VI.

1 FVit ergo. *Hic conſequenter agitur de arcæ reductione. Circa ꝙ primo de modo reducendi conſilium quæritur. ſecundò iuxta formam dati conſilij reducitur, ibi:* Fecerunt ergo. *tertiò a Bethſamitis indiſcretè ſuſcipitur, ibi:* Porrò Bethſamitę. *quartò pp hoc populus percutitur, ibi:* Percuſſit autem. *Circa primum dicitur.*

2 Et vocauerunt Philiſthijm, &c. *idolorum ſuorum.*

3 Et diuinos. *qui per pacta cum dæmonibus inita tacitè vel expreſſè dicunt hominibus aliqua incognita. Dęmones enim eo quod in eis remanſerunt naturalia integra ex intellectus pſpicacitate, et experiētia longi temporis, multa ſciunt hominibus incognita, & de talibus prædicti diuini ab eis inſtruuntur. Aliquando etiam dæmones ad dicendum diuinis vel etiam alijs aliqua vera a Deo coguntur, ſicut patet in legendis multorum ſanctorum, quod dęmones coacti eorum ſanctitatem confitebantur. Et ſic videtur fuiſſe in propoſito, quia conſilium ab eis datum cedebat ad gloriam Dei Iſrael & honorem ideo ſubditur.*

4 Si remit. arc. &c. no. di. eam. *i. abſque muneribus gloriam & virtutem Dei Iſrael ſignificantibus. ideo ſubditur.*

5 Sed quod debe. *id eſt, emendam pro peccato.*

6 Et tunc curabimini, &c. *a plagis vobis inflictis.*

7 Et ſcietis. *per experientiam.* quare non recedat. *vos percutiēs quamdiu retinetis eam. quæ autem ſit emenda ſubditur.*

8 Quinq; anos, &c. *Per hoc deſignabatur plaga facta in populo*

✻ Phili-

MORALITER.

1 *Fuit autem arca.* In hoc capitulo deſcribitur arcæ reductio, per quam ſignificatur ſanctæ crucis reportatio, quam Eraclius imperator occiſo Coſdroe, & Perſis in deditionē receptis in

✻ Hieru-

A ſthæi poſt plagam ſuam, & attulerunt ad arcam, ſignificant, quia carnales quinque ſenſibus corporis dediti cum a domino fuerint correpti, ſcelera ſua propria cognoſcentes, iuſtè ſe percuſſos eſſe confitentur, & licet coacti in melius commutantur: Quod bene ſignificant quinq; ciuitates Philiſthinorum, Azotus, Gaza, Aſcalon, Geth, Accaron, illos. ſ. exprimentes, qui externi hominis actus ſequuntur. Gaza ciuitas eſt Heuęorum, ĩ qua habitauere Cappadoces priſtinis cultoribus interfectis. Apud veteres erat terminus Chananęorum iuxta Aegyptũ, & cecidit in ſortem Iudæ, ſed eam non potuit obtinere: quia Enachim, id eſt, gigantes Allophylorum fortiſſimè reſtiterũt. Et eſt vſque hodie inſignis ciuitas Paleſtinæ. Dicitur tamen Gaza futura in tumulum ſempiternum, quia primum funditus deſtructa eſt, & in alio loco alia ędificata.

B Aſcalon vrbs nobilis Paleſtinę deſtinata tribui Iudę, ſed habitatores eius ſuperare nõ potuit. Geth autem nunc vicus grandis vocatur Gethan, inter Antipatrem & Thamnam. Eſt & alia villa huius nominis. Accaron eſt in tribu Dan vel in tribu Iudæ ad leuam Chananęorum, ſed priſtinos habitatores non expulit: & vſq; hodie grandis vicus Accaron dicitur inter Azotum & Thamnam reſpiciens ad Orientem. Quidam putant Accaron turrem Stratonis, poſtea Cęſaream nuncupatam. Azotus interpretatur ignis patris mei vel incendium. Gaza fortitudo. Aſcalõ ignis infamis vel ignis ignobilis. Geth torcular. Accarõ, eruditio triſtitiæ vel ſterilitatis. Omnis enim cõcupiſcentia infamis & ignobilis per diabolum inflãmata, per cõtrarias fortitudines inſtigata, & per torcular nequitiæ expreſſa, vinum profundit amaritudinis in doctrina praua & operatione peruerſa. & iõ

C tendit ad mortem, vbi eſt triſtitia vera & ſterilitas perpetua.

(Margin: Gaza. — † Exo. 14. — † factum eſt in eos, dimiſerunt? — Aſcalon. — Geth. — Accaron.)

aureos facietis, & quinq; mures aureos, quia 1
plaga vna fuit omnibus vobis & ſatrapis ve-
ſtris. Facietiſq; ſimilitudines anorum veſtro-
rũ, & ſimilitudines muriũ qui demoliti ſunt
terrã, & dabitis gloriã Deo Iſrael, ſi fortè re- 2
leuet manũ ſuã a vobis, & a Dijs veſtris, & a
a terra veſtra. Quare aggrauatis corda veſtra, 3
ſicut aggrauauit Aegypt⁹ & Pharao cor ſuũ? 4
Nonne † poſtquã † percuſſus eſt, tũc dimiſit 5
cos & abierunt? Nunc ergo arripite, & facite 6
b plauſtrum nouũ vnum: & duas vaccas † fętas, 7 8
c (a ¶ Peccati. b Currus Dei decem milium multiplex.)
quibus nõ eſt impoſitũ iugũ iũgite in plau 9
(a Quaſi in ſeculo remanentes. b Parentes filios.) 10
ſtro, & † recludite vitulos earum domi. Tolle 11
tiſq; arcam dñi, & ponetis in plauſtro, & vaſa
aurea quæ exoluiſtis ei pro delicto, ponetis ĩ
capſellã ad latus eius: & dimittite eã vt vadat,
d & aſpicietis. Et ſi quidẽ per viã finiũ ſuorum
aſcenderit contra Bethſames, ipſe fecit nobis
hoc malum grande: Sin autem minimè, ſcie-
mus quia nequaquã manus eius tetigit nos,
ſed caſu accidit. Fecerũt ergo illi hoc modo, 12
(a Sanctos renunciantes ſeculo.)
& tollentes duas vaccas quę lactabãt vitulos,
iunxerunt ad plauſtrum, vituloſq; earum † cõ
cluſerunt domi. Et poſuerunt arcã Dei ſuper
plauſtrum, & capſellã quę habebat mures au
reos & ſimilitudinem anorum. Ibant autem
e in directum vaccæ per viam quæ ducit Beth
f ſames, & itinere vno gradiebantur, pergẽtes 13

a *Quare aggrauatis corda, &c.* ⁂ Procop. Recentem illarum rerum memoriam fuiſſe, ſermones eorum teſtantur. D

b *Plauſtrum.* Crux Chriſti, arca ſacra ſcriptura.

c *Duas vaccas.* Iſido. Vaccæ arcam geſtantes ſanctos ſignificãt, qui ſeculo renuntiant, qui nullum delicti traxerũt iugũ. Sicut.n. vaccę vitulorũ affectu a recto itinere non deuiant, ſic ſancti patres tali affectu a bono propoſito non exorbitant.

d *Et ſi quidem per viam.* &c. ⁂ Theodor. Cum hæc conſuluiſſent impij, & ſuorum Deorum ſenſiſſent imbecillitatem, voluerunt diſcere per experiẽtiam, plaga ne eſſet a Deo immiſſa, an caſu accidiſſet. Nam mures & ſedes ex auro fabricatas dono miſerunt ad Deum q̃ cos caſtigauerat. In triuio autẽ abſque auriga dimiſſis vaccis, expectabant vt viderent an ad vitulorum mugitum reuertantur, an ad aliam viam declinẽt, relicta via quæ ducit ad Hebræos: vt ſi ex his quidem duobus fieret alterum, tãquam imbecillam condemnarent arcã. Sin autem vaccę alijs vijs relictis, & ſpretis ſuis vitulis, abeãt ad terram Iſraelitarum, verè cognoſcerent illas plagas fuiſſe a Deo immiſſas. E

⁂ Procop. Deus autem hariolorum ſententiæ obſecundauit vt ipſi etiam hoſtes virtuti diuinæ teſtimonium perhiberent: & magiſtri ipſorum de hac re, ſententiam ferrent.

⁂ Ioſeph. Bobus autem recta via, velut quodam duce præcedente, pergentibus, Paleſtinorum principes ſequebãtur, quo ſtarent, aut ad quos venirẽt volentes agnoſcere.

e *Quæ ducit, &c.* Rab. via, ſcilicet regia euntes Bethſames, id eſt, in domum ſolis, cęleſtẽ ſcilicet Hieruſalem. vbi ſemp lucet ſol iuſtitię.

f *Bethſames.* Rab. Ciuitas eſt ſacerdotalis ĩ tribu Beniamin: q̃ vſque F

NICOLAVS DE LYRA.

Philiſtinorum, quantum ad eorum corpora.

1 Et quinque mu. *ad deſignandum plagam inflictam terræ eorum, vt patet per prædicta.*

2 Et dabitis gloriam. *Per hoc enim confitebantur ſe percuſſos a Deo Iſrael & terram eorum, eò quod præſumpſerant capere arcã Dei & ſecum ducere ad terram ſuam. Ad hoc autem inducitur exemplum cum dicitur.*

3 Quare aggra. *arcam retinendo.*

4 Sicut aggrauauit Aegyptus, &c. *detinendo populum* Iſrael.

5 Nonne poſtquam percuſſus eſt. *decem plagis.*

6 Tunc dimi &c. *vt habetur Exod. 12. ſequitur.*

7 Facite plauſtrum. *ad ponendum arcam deſuper reuerenter.*

8 Et duas. *habentes iam fœtus natos, vt patet per ſequentia.*

9 Quibus non eſt. *Et ſic non habent vſum ducendi currum.*

10 Iungite in plauſtro. *ad retrahendum ipſum.*

11 Et recludite. *Omnia iſta fiebant ad experiendum virtutem Dei Iſrael in reductione arcæ. Vaccæ enim lactantes vitulos naturaliter inclinantur ad eos nutriendum, & ideo ſi ipſæ non reuerterentur ad fœtus, & portarent arcam directè ad terrã Iſrael, & maximè quia erãt inconſuetæ ad portandum iugum vel plauſtrum trahendum, ſignum foret manifeſtum, quod ducerentur occulta Dei virtute: & ex hoc eſſent Philiſthæi certificati quod plaga eorum fuiſſet à Deo inflicta, ſin autẽ: alteri cauſæ imputarentur. Et ex his dictis patet litera.*

12 Fecerunt ergo. *Hic conſequenter ſecundum formam dicti conſilij arca reducitur, Et patet litera ex dictis vſque ibi.*

13 Et itinere vno gradiebantur. *vniformiter.*

1 Et mugien-

MORALITER.

Hieruſalem reportauit, quę per Bethſames vbi arca fuit reportata ſignificatur, eo q̃ Bethſames domus interpretatur. Hieruſalem aũt conuenienter dr̃ domus ſolis, eo q̃ diuinit⁹ fuit electa ad Dei cultum, & quia ibidem myſterium Chriſti fuit completum. Aliter autem per reportationẽ arcę in Iudæam ſignificari poteſt reuerſio fidei ad Iudęos circa finem mundi. Per duas autem vaccas arcam reportantes in Iudeã, intelliguntur duo prædicatores contra Antichriſti perfidiã ſcilicet Helias & Enoch, quibus eius perſidiam detegentibus Iudęi dicuntur tunc recepturi fidem. De vaccis autem arcam portantibus in textu dicitur, q̃ lactabant vitulos: per quod ſignificatur, quod prædicatores verbi diuini dẽnt auditores doctrinæ dulcedine conſolari. Dicitur etiam q̃ vituli earum fuerunt domi recluſi, quia nouicij in fide vel religione non debent hinc inde euagari. Dicitur etiã quod vaccæ ibant mugientes, quia prædicatores per viam huius vitæ p̄cedentes debent deuotè Deũ orare. Pſalm. 118. g. *Cantabiles mihi erant, &c.* Vnde de iſtis vaccis dr̃ in Heb. q̃ cantabant. Item quod incedebant rectè non declinantes ad dexteram vel ſiniſtram, per quod ſignificatur quod p̄dicatores tenere debent rectitudinem vitæ & doctrinæ, nec ab ea declinare pp̄ p̄ſpera vel aduerſa. & ſic veniunt Bethſames q̃ interpretatur domus ſolis. & ſic in ſenſu anagogico ſignat cęlũ beatorum. Cęlum enim dr̃ quaſi caſa Helios, id eſt, ſolis iuſtitiæ.

Inced.

A vſque hodie monſtrat de Eleutheropoli pergentibus Nicopolim, in 10. miliaria contra Orientem: Altera Bethſames eſt in tribu Nephthali, in qua permanſere cultores antiqui.

a *Et non*, Rab. ideſt: nec extollebantur proſperis: nec frangebantur aduerſis. Si igitur ad æterni ſolis habitationem tendimus ab itinere Dei pro carnalibus affectibus nō declinemus. Penſandum autē qđ vaccæ Dei plauſtro ſuppoſitę pgunt, nec tamen ab itinere greſſus flectunt. Sic prædicatores Dei & qlibet fidelis intra eccleſiam eſſe domini, vt proximis compatiantur per charitatē, & de via Dei non exorbitent p compaſſionem. Arca quippe ſuper poſita Bethſames pgere eſt, B cū ſuperna ſcientia ad internæ lucis habitaculum propinquare. qđ vere facim⁹ cum pro affectu pignorum non declinamus. Sic enim incedere debent, qui ſacræ legis iugo ſuppoſiti, per internam ſcientiā domini arcam portant: vt propinquorum neceſſitatibus condolentes, a rectitudine non declinent: quorum gratia mentem noſtram tenere debet, ne aut ſi effectu non tangitur dura ſit, aut plus tacta ſit in fletu remiſſa.

b *Bethſames*. Domus ſolis. Hæc eſt eccleſia a ſole iuſtitiæ illuſtrata. Bethſamitas in valle frumenta metere, eſt doctores eccleſiæ annonam verbi Dei in humilitate tractare. Lapis in agro Ioſue, Chriſtus in Eccleſia ſua. Lingua plauſtri, crux Chriſti. Vacca ſuper lapidem immolare, eſt conuerſos a ſeculo in Chriſti imitatione mortificare.

✠ c *Porrò Bethſamitę, &c.* Ioſephus. Eſt autē quidam vicus in tribu Iuda, nomine Bethſamis, in quo venerunt boues. Cumq; in campum magnum deueniſſent, vlterius accedere ceſſauerunt. Statuentes autem illic vehiculū, gratum miraculum habitatorib. vici illius præbuerunt. Aeſtatis namq; tempus, dum omnes in agris eſſent pro colligendis fructibus, cū vidiſſent arcā, delectationes paſſi, & opus manuū relinquentes,

tes, repente cucurrerunt ad eam, vehiculum ſimul & boues D holocauſtum offerentes, pariter epulati ſunt.

✠ Theodoretus. Hebræi rem nouam, & alienam conſpicati, nempe plauſtrum quod a nullo homine regebatur, lubenter accurrerunt, & admirati ſunt Dei victoriam.

d *Azotus vnum*. Hieronym. Quinque anos, & qnque mures, quinque ciuitates dederunt. Reliquæ autem ciuitates prouinciarum & villæ quæ erant abſq; muro, mures tātum. vnde, Ab vrbe murata vſque ad villā quæ erat abſque muro, &c. — Quæſt. 14. in 1. Reg. †. trad. Heb.

e *Abel*. Ciuitas eſt in termino Iſrael, q̄ añ, Bethſames vocata, nūc vocat Abel vel p E pter luctū ſup viris Bethſamitib⁹ ibi factum, vel p pter diſtinctionē ciuitatis a Bethmaca, de qua exclamauit mulier ſapiens ad Ioab: *Qui interrogant, interrogēt in Abela*. — 2. Reg. 20. f.

f *Percuſſit, &c.* Qui cū nō eſſent Leuitę, auſi ſunt videre arcā. Hoc ne pateretur, in Exodo populus longè ſtabat, ſolus Moyſes aſcendit ad dominum. *Percuſſit &c.* In Hebr. habetur: *Et percuſſit dè populo. 70. viros: & 50. milia viros.* 70. viros iudices. — Hieron. Exod. 24. a.

Septuaginta. Hebræi dicunt, nulli licebat detectam videre arcam niſi pontifici. percuſſi ergo ſunt eo quòd indigni eſſent. vel indignè acceſſiſſent, vel non cuſtodiſſent arcam.

✠ Ioſeph. Indignatio Dei ſeptuaginta Bethſamitas, & 50. milia plebis occidit, eo qđ non fuiſſent digni arcam cōtingere, qa nec ſacerdotes erant apud illos, qui ad arcā acceſſerāt. — L. 6. ant. c. 1.

✠ Theod. Populus fuit caſtigatus, vt qui noluerit pro arca adire periculū, & ſeptē menſes eam reliquerit inter alienigenas, & pro ea bellū nō ſuſceperit. Cū ergo oſtendiſſet Deus, quod eorum non egeat auxilio, & quantū honorem ac cultum acceperit ab alienigenis, eos oſtendit magis impios.

✠ Eucherius. De optimatibus populi ſeptuaginta ſunt per- F cuſſi, de ipſa autem turba vulgari hoīum 50. millia. Ob hoc autem a Deo percuſsi ſunt, quia non ſolū appropinquauerūt

ad arcam

a mugientes, & non declinabant, neque ad dexteram, neque ad ſini- 1
b ſtram, ſed & ſatrapæ Philiſthijm ſequebātur vſq; ad terminos Beth- 2
c ſames. Porrò Bethſamitæ metebant triticum in valle. Et eleuantes 3
oculos ſuos viderunt arcam, & gauiſi ſunt cum vidiſſent. Et plauſtrū 4
venit in agrum Ioſue Bethſamitæ, & ſtetit ibi. Erat autem ibi lapis
a ¶ Leuitæ vel ſacerdores, qua alijs non licebat.
magnus. Et †conciderunt ligna plauſtri, vaccasq; impoſuerunt ſuper 5
ea, holocauſtum domino. Leuitæ autem depoſuerunt arcam Dei, & 6
capſellam quæ erat iuxta eam, in qua erant vaſa aurea, & poſuerūt ſuper lapidem grandem. Viri autem Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas in die illa domino. Et quinque ſatrapæ Philiſthinorum viderunt, & reuerſi ſunt in Accaron in die illa.
Hi ſunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philiſthijm pro delicto 7
d domino. Azotus vnum, Gaza vnum, Aſcalon vnum, Geth vnū, Accaron vnum. Et mures aureos ſecundum numerum * vrbium Philiſthijm quinque † prouinciarum, ab vrbe murata, vſque ad villam quę
¶ Iero. luctus.
e erat abſque muro, & vſque ad † Abel magnum, ſuper quem poſue- 8
¶ Aſsiduè
runt arcam domini, quæ erat vſque † in illa die in agro Ioſue Beth- 9
f ſamitis. Percuſſit autem dominus de viris Bethſamitibus, eo quòd 10
a ¶ Maiores natu optimates ſcilicet populi.
vidiſſent † arcam domini, & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, 11
& quinquaginta milia † plebis. Luxitque populus, eo quòd dominus percuſſiſſet plebem plaga magna. Et dixerunt viri Bethſamitæ: Quis

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et mugientes*. Quaſi Deum modo ſuo laudantes.

2 *Sed & ſatrapæ Philiſthinorum ſeque.* Ad habendum experientiam prædictam:

3 *Porro*. Hic conſequenter agitur de arcæ receptione. & primo deſcribitur ipſa receptio. ſecundo interponitur cuiuſdam dicti explicatio, ibi: *Hi ſunt autem*. Circa primum dicitur.

4 *Eleuantes*. Dicunt Hebræi quod iſta lętitia fuit inepta, procedens ex leuitate capitis, & non ex debita reuerentia.

5 *Et conciderunt*. ſ. poſtquam arca fuerat depoſita per Leuitas, licet ante ſcribatur.

6 *Vaccasq;*. In hoc videntur malè egiſſe, quia femella non offerebatur domino in holocauſtum, quod erat ſacrificium perfectiſsimum, vt habetur Leuit. 1. c. Cętera patent.

7 *Hi ſunt*. Quia ſuperius dixerat, qđ quinq; prouinciæ Philiſthinorū fecernat quinque anos aureos, & quinque mures hic explicat quod quinque ciuitates principales hoc fecerūt, tamen alię villę minores adiacentes adiuuerunt in expenſis. ideo ſubditur poſtea: *Ab vrbe murata vſque ad villam, &c.*

8 *Et vſque*. Quia terra Philiſthinorum extendebatur vſque prope locum illum, & vocatur hic Abel magnus, qui ſupra vocatus eſt lapis magnus, quod patet ex hoc quod ſubditur:

9 *Super*. Ratio autem mutationis huius nominis fuit, quia populus ibi percuſſus fuit & luxit, vt dicetur. & ideo vocatus eſt Abel quod luctus interpretatur. Item quia nomina ſunt propinqua Aben enim in Hebręo lapidem ſignificat, & mutata n in l, fit Abel, vt patet.

10 *Percuſſit*. Hic conſequenter deſcribitur populi percuſsio: cuius percuſſionis duę cauſę prius ſunt tactę. ſ. inepta lętitia, & holocauſtum indebite oblatum. Tertia tangitur hic. ſ. curioſitas, qua moti fuerunt ad vidēdum arcam nudam: quod ſub pœna mortis inhibebatur. vt habetur Nume. 4. Quarta etiam cauſa ex circunſtantia literę datur intelligi ſ. quod arcam domini dimiſerunt nimis ſub diuo ſine luminaribus & cultu debito. ideo ſequitur.

11 *Et percuſſit*. Quod ſic debet intelligi etiam ſecundum Hebræos quod ſolum lxx. viri ſunt percuſſi qui erant tantę reputationis quod æquiparabantur quinquaginta milibus de plebeis. eo modo loquendi quo dicitur 2. Reg. 18. de Dauid: Tu vnus pro decem milibus computaris: principales enim populi percuſſi fuerunt, eo quod debebant ordinare populum, & præcauere de prędictis offenſis.

ad arcam, ſed etiam, vt alia tranſlatio habet, *deſpexerunt.*

A a *Miſeruntq;*. Rab. Significatur tranſlatio teſtamenti dñi a Iudæis ad gentes, quia cum illi carnali obſeruantia atq; Phariſæorum ſuperſtitionibus legem fœdarent, Chriſti & diſcipulorum eius doctrinam recuſauerunt. vnde: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quia indignos vos iudicaſtis, ecce conuertimur ad gentes.* (Act. 13. g.)

b *Cariathiarim*. Rab. Interpretatur villa ſiluarũ. de qua dr̃: *Donec inueniam locum do. taber. Deo Iacob. Ecce audi. eam in Ephra. inue. e. in campis ſiluæ.* (Pſal. 131. Ibidem.) Locus enim dñi eſt tabernaculũ pectoris Chriſtiani populi. Ciuitas .n. ſiluarũ .i. cõuentus gentium, eſt locus aptus ad ſuſcipiendã arcã. In domo Aminadab, qui interpretatur pater meus ſpontaneus, & dicere poteſt voluntariè ſcilicet tibi.

D Rab. Cariathiarim, ciuitas eſt ſaltuũ, vna de vrbibus Gabaonitarum pertinens ad tribũ Iudæ, nono miliario euntib. ab Elia Dioſpolim. de hac fuit Vrias propheta quẽ interfecit Ioachim in Hieruſalẽ, ſicut ſcribit Hieremias. (Hier.)

poterit ſtare in conſpectu domini Dei ſancti hu-
a ius? Et ad quem aſcendet a nobis? Miſeruntque 1
b nuntios ad habitatores Cariathiarim, dicentes:
Reduxerunt Philiſthijm arcam domini, deſcen-
dite & reducite eam ad vos.

¶ Præſentia ¶ Pgnẽ

✠ Theodoretus. Filij Iechoniæ, vt impij & ſeruientes idolis, ægrè tulerunt videntes arcã, & meritò luerunt ſupplicium. Quod etiã impiorum populus cõtempſerit arcã, teſtatur quę ſequunt. Diuiniſſimus .n. Samuel eos eſt hortatus, vt cõuerterent ad dñm, & auferrent Deos alienos è medio ſui, & lucos.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Miſeruntq;*. Quia illa ciuitas erat ſecurior & nobilior, propter quod arca poterat melius ibi cuſtodiri.

Moral. Vaccæ portantes arcam teſtamenti. ſunt prædicatores portantes verbum Euangelij. Qui lactant filios ſpirituales, eos conſolando. mugiunt deuotè orando, rectè incedunt ſanctè viuendo. Non declinant ad dexteram, allecti mundana proſperitate, nec ad ſiniſtram proſtrati aduerſitate. Et ſic veniunt ad Bethſames, quæ domus ſolis interpretatur. ideſt, ad cęlum qđ caſa Helios, ideſt, ſolis nuncupatur.

ADDITIO.

In cap. 6. vbi dicitur in poſtil. *Et itinere vno gradiebantur, id eſt,* vniformiter. In libris antiquis tranſlatio noſtra ſic habet: *Ibant autem vaccæ recto itinere*: quod propriè conſonat Hebraicę veritati in hoc loco, & magis conuenit propoſito.

CAP. VII.

a *Venerunt ergo viri.* ✠ Ioſephus. Bethſamitę indignos ſe iudicantes, vt apud eos arca conſiſteret, mittentes ad omnes Hebręos, indicauerunt arcam a Palæſtinis fuiſſe reuocatam: Qui reportauerunt eam in Cariathiarim proximã ciuitatem Bethſamitarum, vbi in domum cuiuſdam leuitæ Aminabab noĩe, qui videbatur eſſe iuſtus, & vita religioſus, arcam introduxerunt, velut in locum Deo dignum, in quo habitaret vir iuſtus. Miniſtrabant enim arcę eius filij, & huic curę annis viginti præfuerunt. (B)

✠ Theod. Prompto aũt & alacri aĩo arcam excepit Aminadab, & idcirco totam eius domũ dñs repleuit benedictione.

b *Gabaa*. Rab. Collis animæ humilium. vnde: *Suſcipiant montes pacem populo, &c.* i. montes maiores animæ colles minores. Seu etiam Gabaa interpretatur ſublimitas, vbi Eleazar ſacerdos conſtituitur. (Pſal. 71.)

C c *Eleazar.* Raban. Dei adiutorium. Bene autem qui hoc nomine vocatur ad arcam domini cuſtodiendam eligitur, quia ſancti viri quicquid habent boni. Deo attribuunt non ſibi. Vnde: *Sufficientia noſtra ex Deo eſt, qui idoneos fecit nos miniſtros noui teſtamenti.* (E 2. C)

d *Annus vice.* Rab. Erat quando ſeptimo anno regis Saul allata eſt in caſtra de Cariathiarim. *Annus vice.* Raba. Non ita intelligendum eſt quod viginti anni quibus arca manſit in Cariathiarim, vſque ad octauum regni Dauid annum quo eã congregata populi frequentia adduxit in Hieruſalem, ſint computandi. Inuenitur enim in ſequentibus, quod tempore Saulis de hac ciuitate ablata eſt in caſtra contra Philiſthæos. & quia conſtat quòd Dauid duxit eam in Hieruſalem de domo Aminadab, reſtat intelligi quod in diebus Saulis de caſtris relata eſt in præfatam ciuitatem. vnde, poſtea regnante Dauid deducta eſt in Hieruſalem. Eſt ergo ſenſus, quia ex quo manſit arca in Cariathiarim, erat annus viceſimus, cum in tempore Saulis tranſlata eſt in caſtra. Vel viceſimus annus erat cum omnis domus Iſrael poſt dominum quieuiſſet abiectis idolis & ſeruiens (F)

CAP. VII.

a Venerunt ergo viri Caria- 1
thiarim, & reduxerũt ar-
cã domini, & intulerũt 2
eã ĩ domum Abinadab
b in Gabaa. Eleazarũ aũt 3
c filiũ ei⁹ ſãctificauerũt,
vt cuſtodiret arcam domini. Et factũ eſt ex 4
qua die manſit arca domini in Cariathiarim,
d multiplicati ſunt dies: erat quippe iam annus 5 6

¶ Gentilis Eccleſiæ. a ¶ Qui interpretatur pater meus ſpõtaneus.

a Poſtquam teſtamentum manſit in eccleſia multiplicati ſunt iuſti, qui ab ipſo vt dies illuminati ſunt.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

1 *Venerunt ergo.* Deſcripta proſtratione populi Iſrael propter filiorum Heli peccata, hic cõſequenter deſcribitur releuatio ipſius per Samuelis merita. Et primo ponit continuatio ad prædicta. ſecundò releuatio iſta, ibi: *Et factum eſt ex qua die manſit arca domini.* In fine præcedentis capituli dictum fuit, qualiter ſignificatum fuit viris de Cariathiarim quod arcam ad ſe ducerent, hic conſequenter oſtendit qualiter hoc fecerunt, cum dicitur: *Venerunt ergo viri Ca. & redu. arcam domini.* ad ciuitatem ſuam.

2 *Et intulerunt eam in do. &c.* Hoc non fuit factum ſtatim, ſed per magnum tempus poſt, quia per aliquod tempus ſtetit in Cariathiarim. & inde tranſlata fuit, in Maſphath, & inde in Galgala, vt dicitur libro de Hebraicis quæſtionibus. & poſtea fuit tranſlata in Nobe vbi erat tempore Saul, ſecundum quod habetur in frã 21. ca. & inde tranſlata eſt poſtea in Gabaa in domum Aminadab, vt hic dicitur. Et de loco illo Dauid tranſtulit eam in domum Obededom, & inde in ciuitatem Dauid, vt habetur 2. Reg. 6.

3 *Eleazarum autem, &c. ſanctificauerunt, vt cuſtodiret arcam domini.* Hebræi autem dicunt: *Præparauerunt*, ſeu *diſpoſuerunt*, & in idem redit: quia talis præparatio eſt quædã ſanctificatio.

4 *Et factum eſt ex qua die.* Hic conſequenter declaratur releuatio populi ſub Samuele, quæ facta eſt propter conuerſionem populi ad Deum per ſolicitudinem Samuelis. Circa quod primò deſcribitur dicta conuerſio. ſecundo Philiſthinorum debellatio, ibi: *Et audierũt.* tertio populi pax, & bona ordinatio, ibi: *Facta eſt itaq;*. Circa primum, quia litera eſt intricata & indiget ſupplemento, ſicut & in pluribus alijs locis ſacræ ſcripturæ. Sciendum quod Heli mortuo, Samuel ſtatim incepit diſcurrere & docere populum, vt illum reduceret ad Deum per debitam conuerſionem ad cultum diuinum, quæ quidem cõuerſio incepit a tempore quo populus iam viderat malum, quod euenerat propter peccata filiorũ Heli, & audiuerat plagam Philiſthinorũ propter arcam domini, & durauit tempore Samuelis, vſque ad regnum regis Saulis, ſcilicet viginti annis vel circiter, & hoc notatur cum dicitur: *Et factum.* id eſt, tranſlata fuit ibi de Bethſames, vt prædictum eſt.

5 *Multiplicati ſunt.* in quibus Samuel hortabatur populum ad bonum.

6 *Erat quippe iam.* Poſtquam inceperat Samuel docere populum.

MORALITER.

1 *Venerunt, &c.* Sicut dictũ eſt ſupra per arcam ſignificatur crux ſancta. Per viros igitur Cariathiarim arcam ad ſe reducentes, poſſunt intelligi pauperes religioſi crucem pęnitentiæ ſibi aſſumentes.

ſeruiens illi, qđ eam feciſſe toto tēpore Samuelis Ioſephus A teſtatur 27 ſ. annis, & primo tempore regni Saul, quod eodem Ioſepho teſtante 20. annis tenuit. Cum. n. receſsiſſet a Saule ſpiritus domini, & agitaret eū ſpiritus nequā ad perſequēdū Dauid, ſecuta eſt eum aliqua pars militię & plebis.

a *Aſtaroth.* Factura explorationū. Qui uerus Iſraelita eſt, aufert a ſe omnem facturam malignorum ſpirituum & iactantiam atq; ſuperbiā, & ſeruit domino ſoli, quia nulla ſocietas lucis ad tenebras.

b *Maſphath.* Ciuitas eſt in tribu Iuda iuxta Cariathiarim. Rab. *Maſphath.* Speculatio, uel contemplatio, uel intentio vel locus iudicij. Bene autem cōuenit iſte locus tam ſancto viro qui in iuſtitia & veritate iudicauit, & ſumma prudentia gubernauit populum. Eccleſia in vnitate fidei ſub nouo ſacerdotio collecta, aquas lachrymatum hauriēs ſatisfaciendo in cōſpectu domino effundit, B propheta populū ī Maſphath, iudicat, qui doctor eos maxime docet, quos in intentione cōtemplationis & ad amorem patrię cœleſtis intentos eſſe perſpexerit.

c *Hauſeruntque aquam. &c.* Vt ſicut aqua effuſa non redit, ſic nec ipſi redirent ad idololatriam.

⁜ Hieronym. Hebræi tradunt quod coram domino in eandē aquam maledicta cōgeſta ſint, & ſicut in lege mulier zelotypa, hauſta aqua probatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati ſunt. Quicunque enim idololatra hanc guſtaſſet, labia eius ita ſibi adhærerent, vt ab inuicem ſeparari non poſſent, hocque indicio deprehenſus interficiebatur. Quod & ſequentia demonſtrant, cum dr̄. *Iudicauit Samuel filios Iſrael in Maſphath.* Iudicare in hoc lo- C co, eſt idolatras morti tradere. Moſes hoc etiam modo idololatrās qui uitulum fecerant, probauit.

vicesimus, & † requieuit omnis domus Iſrael 1
poſt dominū. Ait autem Samuel ad vniuerſam †
domum Iſrael, dicens. † Si in toto corde veſtro 2
reuertimini ad dominum, auferte deos alienos †
a ¶ Aſcendentes vel ſuperiores.
a de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth, & præpa-
rate corda veſtra domino, & ſeruite ei ſoli, &
eruet vos de manu Philiſthiim. Abſtulerunt er-
go filij Iſrael Baalim, & Aſtaroth, & ſeruierunt
domino ſoli. Dixit autem Samuel. Congregate 3
b vniuerſum Iſrael in Maſphath, vt orē pro vo-
bis dominum. Et conuenerunt in Maſphath.
c Hauſeruntq; aquam & effuderunt in cōſpectu 4
domini, & ieiunauerūt in die illa, atq; dixerunt
ibi. Peccauimus domino. Iudicauitque Samuel 5
filios Iſrael in Maſphath. Et audierunt Phili- 6
ſthijm quod cōgregati eſſent filij Iſrael in Ma-
ſphath, & aſcenderunt ſatrapę Philiſthinorum †
ad Iſrael. Quod cum audiſſent filij Iſrael, timue
runt a facie Philiſthinorum. Dixeruntq; ad Sa-
muelem. Ne ceſſes pro nobis clamare ad do-
minum Deum noſtrum, vt ſaluet nos de ma-
d nu Philiſthinorum. Tulit autē Samuel agnum †
lactētem vnum, & obtulit illum holocauſtum
† integrū domino. Et clamauit Samuel ad do-
a ¶ Aures domini in preces iuſtorum.
minum pro Iſrael, & exaudiuit eum dominus.
Factum eſt autē cum Samuel offerret holocau-
ſtum, Philiſthijm iniere prælium contra Iſrael.

⁜ R. Leui. Aqua effuſa ſignum fuit mutati propoſiti, uelle D ſe poſt hac mundos eſſe, & nihil ſuperfuturum idololatriæ.

⁜ Chaldaeus. Ita effuderunt corda ſua coram domino, ac ſi aquam funderent, nihil eos ſimulaſſe, ſed prorſus omnes ſuas cupiditates patefeciſſe.

⁜ Ioſephus. Haurientes aquā immolauerunt Deo, & tota die ieiunantes, in orationibus conuerſati ſunt. L.6. antiq. cap.2. †ingemuit, (vel luxit)

⁜ Tertull. Ieiunium etiam iratum Deum homini reconciliat. Deliquerat Iſrael, in aquatione apud Maſphath cōgregatus a Samuele, ita ſtatim delictum ieiunio diluit, vt periculum prælij ſimul fugerit. Cum Samuel offerebat holocauſtum, in nullo magis procuratā audimus Dei clementiam, quam abſtinentia populi. Allophyli prælīū admouebāt. Dominus intonuit uoce magna ſuper eos, confuſi ſūt, & corruerunt in cōſpectu Iſraelis: ceciderunt paſtos impaſti, armatos inermes. Hę vires ieiunantium Deo, cęlum pro eiuſmodi militat. L. adu. pſyc. cap.7. E

⁜ Theod. Cum Deus iuſſerit in vno loco Deum colere, cur Samuel altare ędificauit? Templum nōdum erat ędificatum, & Deum colebāt ī diuerſis locis. Cęterum, hinc quoque diſcimus, quod cum ſciret Deus populi propenſionem ad impietatem, diuinū cultum loco circūſcripſit. Pijs enim & qui ſciūt ſcopū legis, quilibet locus eſt cōſecratus ad Dei cultum. Nam Elias in Carmelo extruxit altare, & obtulit ſacrificium. Quæſt. 15. in li. 1. Reg. 3. Reg. 18.

⁜ R. Leui. Non ipſe Samuel ſacrificauit, ſed aliena manu. F

⁜ Auguſt. Ipſe dicitur offerre cuius oblationes ſunt, quas ſuper altare ponit ſacerdos. L. quæſt. vet. & no. teſta. quæſt. 56.

d *Agnum lactentem.* Agnus oblatus pro populo Dei uictoriā præſtat, & per paſsionem Chriſti dęmonibus ſuperatis, pax data eſt fidelibus.

⁜ R. Le- ☞ Rab.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et requieuit.* ſcilicet 20. annis quibus præfuit Samuel, & ſubditur modus quo Samuel reduxit populum ad Dēū a principio, cum dicitur.

2 *Si in toto corde.* Et patet litera vſque ibi.

3 *Congregate,* vbi renouauit fędus populi cum Deo, ideo ſubditur.

4 *Hauſeruntq;.* Ra. Sa. dicit, quod hoc fecerunt in ſignum humiliationis. q. dicerent. Sicut aqua effuſa ad nihilum valet ultra, ſic in conſpectu tuo nihil ſumus vel uidemus. Ionathan filius Oziel maximæ reputationis apud Hebræos, hoc exponit de conuerſione cordium ad Deum, & ſic per iſtas aquas intelliguntur lacrymæ contritionis exeuntes a corde, & per oculos effuſæ.

5 *Iudicauitq;.* Quia non ſolū reconciliauit populum dn̄o ſed et vnū quemque de populo ad proximū ſuū iniurias & forefacta ad ęquitatē iuſtitiæ reducendo. Aliter aūt exponit̄ ſm̄ aliquos ab illo loco. Erat quippe annus viceſimus. ſ. quo arca dn̄i mãſerat in Cariathiarim, ita qđ per hoc notatur, ꝙ tot annis manſit ibi antequam inde alibi transferretur. Et quod ſequitur. *Hauſeruntque aquam & effuderunt,* dicunt aliqui quod in illa aqua erant maledicta congeſta, ſicut in ſacrificio zelotypiæ, ita quod labia bibentium ſi fuiſſent idololatræ, ita iungebantur, quod non poterant abinuicem ſeparari, & per hoc conuincebantur, ſicut tempore Moſi per potum aquæ, vbi puluis vituli aurei fuerit commiſtus, prout dictum fuit Exod. 32. ideo ſequitur. *Iudicauitque Samuel.* ſ. idololatras interficiendo qui conuincebantur modo prædicto, prima tamen expoſitio videtur mihi magis rationabilis, lector tamē eligat quam voluerit.

6 *Et audierunt.* Hic conſequenter deſcribitur Philiſthinorū debellatio. Ad cuius intellectum ſciēdum, quod Philiſthijm poſt debellationē populi Iſrael pp peccata filiorum Heli tenuerunt ipſum ſub tributo, & ne haberent conſilium & opportunitatem rebellandi, interdixerant eis congregationes populi fieri: propter quod audito, quod congregati eſſent in Maſphath, venerunt cōtra eos in prælium, ſed Samuele orāte & holocauſtum pro populo offerente, fuerunt cælitus debellati, ſecundum quod dicitur infra.

⁜ *Intonuit*

MORALITER.

† *Ait autem Samuel ad vniuerſam domum.* Per quē ſignificatur bonus prælatus ſecularis vel religioſus, qui populum hortat̄ recedere a ſeruitute diaboli, & inhærere ſeruituti Dei.

† *Auferte.* Per quos deſignãtur vitia, quibus diabolo deſeruitur. Venter enim Deus eſt guloſi, & pecunia cupidi, & ſic de alijs vitijs.

4 *Hauſeruntq; aquam & effude.* Ad ſignificandum abiectionē peccatorū ſine recidiuo. Et quoniā dęmones ſic recedētes a ſe nituntur ad ſuam reducere ſeruitutem, ideo ſubditur.

† *Et aſcenderunt ſa.* qui interpretantur, ſatis rapiētes, propter quod ſignificāt dęmones qui rapere ſtudēt homines per peccata, ideo dicitur quod aſcenderunt ad Iſrael. i. ad fideles vt ſuæ ſubiicerent ſeruituti.

† *Tulit autem Samuel agnum.* i. tenellum, per quem ſignificatur Chriſtus, de quo dicitur Ioan. 1. c. *Ecce agnus Dei, &c.* Qui dicitur tenellus teneritudine pietatis quem bonus prelatus offerre debet in ſacramēto Euchariſtiæ pro ſuorū ſubditorū ſalute, & dæmonum repulſione, ideo ſubditur.

† *Into-*

a Intonuit autẽ dominus fragore magno in die 1
illa ſuper Philiſthiim, & exterruit eos, & cæſi
ſunt a filijs Iſrael. Egreſſiq; filii Iſrael de Ma-
ſphath perſecuti ſunt Philiſthęos, & percuſſe
b runt eos vſque ad locum qui erat ſubter Beth-
a ¶ ob ſignum victorię.
c char. Tulit autem Samuel lapidẽ vnum, & po-
ſuit eum inter Maſphath, & inter Sen, & voca
uit nomen † loci illius, Lapis adiutorij. Dixitq;.
d Hucuſque auxiliatus eſt nobis dñs. Et humi- †
liati ſunt Philiſtiim, nec appoſuerunt vt veni-
rent vltra in terminos Iſrael. Facta eſt itaque 2
manus domini ſuper Philiſthæos cunctis die-
bus Samuelis. Et redditæ ſunt vrbes quas tule
rant Philiſthijm ab Iſraël, Iſraëli; ab Accaron
vſque Geth, & terminos ſuos. Liberauitq; Iſ-
e rael de manu Philiſthinorũ, eratq; pax inter 3
a ¶ Amarum vel loquentem
Iſrael & Amorrhęũ. Iudicabat quoq; Samuel 4
Iſraelem cũctis diebus vitæ ſuæ Et ibat p ſin- 5
a ¶ Domus Dei. b ¶ Reuelatio.
f gulos annos circumiens Bethel, & Galgala, &
a ¶ Intentio.
Maſphath, & iudicabat Iſraelẽ in ſupradictis
a ¶ Excellum ſignum, vel mortis viſio.
locis Reuertebaturq; in Ramatha, ibi enim 6
g erat domus eius, & ibi iudicabat Iſraelẽ. Aedi 7
ficauit etiam ibi altare domino.

Rab. Innocentem vitam igne charitatis accenſam.

A a *Intonuit.* ✻ Ioſeph. Palæſthinis Deus terrã mouit, eamq; tremere fecit, ita vt ſciſſa ĩ diuerſis apertionib. ſorberet. De inde tonitruis concrepitantib. & igneis coruſcationib. longe micantibus, velut incendens vultus eorum, nimis eos affecit, & ex eorum manibus arma diripiens, nudos in fugam vertit. *(lib. 6. antiq. cap. 6.)*

✻ Auguſt. Infinita Philiſthinorum, agmina quaſi arenæ maris, per plena terræ Iſrael ſe effuderunt, quæ Dominus Samuele orante, ingenti cœli fragore perterrebat, quatenus per hoc, & Iſraelitæ non propria virtute viciſſe intelligerent, & hoſtes Dei protectionem & auxilium erga hũc eſſe populum ſcirent. *(† contriuit. libr. 2. de mirab. ſacræ ſcript. c. 8.)* *(† eius.)*

✻ Ioſeph. Samuel eos cum multitudine perſecutus eſt, & plurimos interfecit, & lapidẽ fixit velut terminum victorię & hoſtium fugæ, eumque lapidem fortitudinem appellauit, qui Hebręi ſignum eſſet diuini ſolatij cõtra hoſtes adhibiti. Inimici poſt illam plagam nequaquam ſuper eos egreſſi ſunt, ſed timore & memoria rerũ quæ ſuper eos acceſſerant, quieſcebant. Fiducia quę fuerat Palęſthinis aduerſus Hebręos, poſt hanc victoriã facta eſt Hebræorum. *(B)* *(† & terminũ ſuum. liberauit Iſrael.)*

Rab. Cum per prædicatores euãgelij dominus intonat, ſpiritales hoſtes in fugã conuertuntur coram Iſrael. i. populo Dei, & perſequuntur eos vſq; in domum agnitionis, vſque quo. ſ. omnis error expurgetur, & Deus vere cognoſcat.

b *Bethchar.* Rab. domus agnitionis, vel domus agni.

C c *Et poſuit eum.* Alia editio. *inter Maſphath nouam & veterem, & vocauit nomen eius Abenezer, vel Abougener. i. lapis adiutorii.* Hec eſt medietas ſaluatoris, per q̃ tranſeundũ eſt a Maſphath veteri ad nouã. i. ab intentione qua expectatur in carnali regno beatitudo falſa, ad intentionem qua per nouum teſtamentũ expectatur in regno cęlorũ beatitudo vera, qua quoniam nihil eſt melius hucuſq; adiuuat Deus. Maſphath intentio. Sedentiũ. Lapis inter hęc, Chriſtus inter intẽtionem veteris teſtamẽti, & euãgelij prędicationẽ poſitus, ipſe lapis propter firmitatẽ adiutorij, quia ſuos contra dęmones adiuuat dimicantes. *(D)*

d *Hucuſq; auxil.* Quia qui hos terminos tranſcẽdunt, vt hæretici, auxilium Dei non merentur.

e *Eratq;.* Chriſtus eſt noſtra pax, qui fecit vtraq; vnũ, per quem facti ſunt prope qui erant longe. *(Eph.)*

f *Galgala.* Ciuitas eſt vbi Ioſue populum ſecundo circumcidit, & paſcha celebrauit, & deficiente manna Iſrael vſus eſt panibus triticeis, vbi & lapides ſunt tranſlati de alueo Iordanis, vbi tabernaculũ teſtimonij multo tempore fuit. Hæc cecidit in ſortem Iudæ, & vſq; hodie oſtẽditur locus in ſecũdo ab Iericho miliario hominibus illius regionis venerandus. Sed iuxta Bethel quidam aliam Galgalam ſuſpicantur. *(Ioſue. Ibi de. Ioſue.)* *(E)*

Galgala interpretatur volutatio vel reuelatio. Bene ergo propheta in Bethel, & in Galgala, & Maſphath iudicauit Iſrael, & reuertens in Ramatha, in domum ſuam iudicauit ibi Iſrael, & ædificauit ibi altare domino, exemplum tribuens iudicium eſſe faciendum in domo Dei, non indiſcrete vel maliuola mente, ſed ſecundum quod ſcriptura reuelauerit, & intentione bona & amore fraterno, & ſic eſſe reuertendum in Ramatha in domum noſtram. id eſt, ad interna pectoris, vt vacemus contemplationi, & in altari fidei gratas hoſtias operis & veritatis offeramus. *(F)*

g *Aedificauit etiam ibi, &c.* Lex præcepit, nõ ędificari altare niſi vbi dominus elegiſſet, ſed ne immolarent dijs, cõſtruxit altare, in quo non reprehenditur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Intonuit autem dominus, &c.* Ita quod ex fulgure multi fuerunt mortui, & alii exterriti fugientes pro magna parte occiſi, & patet litera.

2 *Facta eſt.* Hic conſequenter deſcribitur populi Iſrael tranquillitas & bona ordinatio ſub regimine Samuelis. Et patet litera vſque ibi.

3 *Eratq; pax.* Quia ſeruiebat Iſrael ſub tributo.

4 *Iudicabat quoque Samuel, &c.* ſ. vſque ad inſtitutionem & confirmationem Saulis, ex tunc enim Saul habuit officium iudicandi.

5 *Et ibat.* Per loca ad iudicandum opportuna proprio labore & expenſa, vt habetur infra 12.

6 *Reuertabaturq;.* vbi communius iudicabat populum.

7 *Aedificauit etiam.* Sed in hoc uidetur feciſſe contra legem quia non debebat eſſe altare aliquod ad immolandum, niſi in loco vbi erat arca ſicut dictum fuit, Ioſ. 22. quę non legitur fuiſſe in Ramatha. Dicendum quod ex diſpenſatione domini poterat alibi immolari, & per conſequens altare conſtrui, & hoc modo Samuel ibi altare conſtruxit. Poteſt etiam dici ſecundum illud quod dictum fuit Deuteronomium 12. & eſt ſatis veriſimile, quod a tempore quo arca fuit capta per Philiſthæos, vſque ad tempus quo fuit poſita in templo conſtructo per Salomonem arca non habuit ſtabilem manſionem, quia tempore intermedio de loco ad locum frequenter fuit tranſportata, vt patet ex prædictis, & aliquando ad exercitum deportata, vt habetur infra 14. & ideo ſacrificia votiua, ad quæ offerenda homines non tenebantur, ſed ſi fiebant ex deuotione poterant alibi offerri ſecundum voluntatem & deuotionem offerentis. Sicut & alia ſacrificia poterant fieri hoc modo, tempore quo arca & tabernaculum fuerunt in deſerto, eo quod arca adhuc non habebat ſtabilem manſionem, ſicut dictum fuit Deuteronom. 12. Tempore uero quo fuit in Silo non fuit hoc licitum, prout dictum fuit Ioſue 22. quia tabernaculum & arca longo tempore fuerunt ibi: & habuerunt ibi ſtabilem manſionem, licet non ad ſemper.

MORALITER.

1 *Intonuit.* Nam per diuinum auxilium dęmones territi fugiunt a tentationibus fidelium populorũ, propter quod ſubditur.

† *Hucuſque au.* Et quia de talib. beneficijs diuinis debet memoria remanere in fidelium cordibus, ideo dicitur quod Samuel poſuit lapidem, & locum vocauit, Lapidem adiutorij, ad memoriam beneficij diuini.

4 *Iudicabat quoq;.* Quia bonus prælatus non ſolum debet pro ſubditis exorare, ſed defectus eorum per correctionem debitam emendare.

CAP. VIII.

a *Factum eſt,&c.poſuit filios.* Rab. Quia ſecundū Ioſephū alterum in Bethlehem,alterum in Berſabee poſuit.
b *Abia.* Rab. Pater dñs,vel pater fuit. Bene ergo qui in inchoata iuſtitia non permanſerunt, & paternitatem domini neglexerunt, fuit Deus,vel pater fuit, nominati ſunt, vt ſignificentur paternitate Dei indigni.
c *Et non ambulauerunt.* Quia pro munere opprimebant iuſtitiam, ad epulas pretioſaque conuiuia declinantes.
✠ Ioſeph. Iſti facti ſunt exēplum, quod aliquando boni & moderati ex malis (vt Ezechias ex Achaz, & Ioſias ex Manaſſe) & praui producerentur ex malis. Nam a patris ſtudijs recedentes, muneribus, turpibuſque lucris iuſtitiam comprimebant, & iudicia non vera, ſed ſecundum prēmia proferebant, & ad epulas pretioſaque conuiuia declinantes, primum quæ erant inimica Deo gerebant,ſecundò, quæ patri aduerſa.
✠ Theodor.& Procop. Quare Samuel non luit pœnas pro prer ſcelera filiorum, ſicut Heli? Iſti in homines iniurioſi, illi in Deum impij fuerunt. Neque enim illi violauerunt matrimonia, nec libidinibus iniuria affecerunt diuinum tabernaculum: neq; ventri ſuo dabant primitias hoſtiarum, euerſo ordine ſacrificiorum. Eos autem ſolum accuſat, q; corrumperentur muneribus. Neque hoc ſciebat propheta. Habitabat enim Ramathaim, illi verò Berſabee.
d *Diſplicuitq; ſermo.&c.* ✠ Ioſeph. Verba populi concuſſerunt Samuel,propter inſertam ai iuſtitiam, & odiū circa reges.Nimia ergo cogitatione afflictus,neq; cibi memoriā habuit,neque ſomni;ſed facta nocte, rerum cogitationes euoluens, uens ſine ſopore permanſit.
✠ Theod. & Procop. Regis petitio legi diuinæ repugnat, Deus enim & domini & regis loco erat: propheta autem administer, & veluti præfectus, aut dux, & imperator.

CAP. VIII.

a Factum eſt autem cum ſe- 1
a ¶ Quia ætate & curis grauatus ſolebat celebrare non poterat.
nuiſſet Samuel, poſuit fi- 2
lios ſuos iudices ſup Iſ-
rael Fuitq; nomē filij ei⁹
a ¶ Inſipiens vel fuit Deus.
primogeniti Ioel: & no-
b men ſecūdi Abia, iudicū
c in Berſabee. Et non ambulauerunt filij illius in
vijs eius,ſed declinauerunt poſt auaritiā, acce- 3
perunt q; munera,& peruerterunt iudiciū. Con- 4
gregati ergo vniuerſi maiores natu Iſrael, ve-
nerunt ad Samuelem in Ramatha. Dixeruntq;
a ¶ Aetate defectus. rebus præeſſe non poteſt.
ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in
vijs tuis: Cōſtitue nobis regem, vt iudicet nos,
d ſicut & vniuerſæ hñt nationes. Diſplicuitque 5
ſermo in oculis Samuelis, eo quòd dixiſſent:
Da nobis regem, vt iudicet nos. Et orauit Sa- 6
muel ad dominum. Dixit autem dominus ad
Samuelem: Audi vocē populi in omnibus quæ 7
a ¶ Qui vos ſpernit,me ſpernit.
e loquunt̄ tibi. Non enim te abiecerunt, ſed me: 8
ne regnem ſuper eos. Iuxta omnia opera ſua,

D Quæſt.17. lib.1.Reg.
✠ Clemens Rom. Vbi Iſraelitæ tyrannos ſibi magis quæſiuere quàm reges,tunc etiam in loco qui eis orationis cauſa fuerat deſtinatus, templum pro ambitione regia conſtruxere: & ſic per ordinem regibus impijs ſibi inuicem ſuccedentibus ad maiores impietates populus declinauit. Lib.1.Recognit.
e *Non te abiecerunt, ſed me.* ✠ Ignatius. Decet vos epiſcopo obedire, & in nullo ei contradicere, terribile eſt enim tali contradicere. Nō em̄ hūc qui cernitur ſeducit quis, ſed inuiſibilē decipere nititur, qui non poteſt falli a quoquam. Nam ſi id fit, non ad hominem, ſed ad Deum redit cōtumelia. Samueli enim dixit Deus, *Non te ſpreuerunt, ſed me.* Et Moſes inqt: *Non aduerſus nos eſt murmuratio hæc, ſed aduerſus dominum Deum.* Epiſto. ad Magneſ. Exod.8. E
✠ Cyprian. Cū Samuel ſacerdos a Iudæorū,populo ob ſenectutē contēneretur, exclamauit iratus dñs,& dixit: *Non te ſpreuerunt,ſed me.* Et vt hoc vlciſceretur, excitauit eis Saul regē, qui eos iniurijs grauibus affligeret,& per omnes contumelias, & pœnas ſupbum populū calcaret & premeret,vt contēptus ſacerdos de ſupbo populo vltione diuina vindicaretur. Epi.65.quæ eſt ad Rogatianum. † ſpreuerunt.
✠ Rupertus. Iſraelitæ importuno tempore dixerunt. *Da nobis regem qui iudicet nos.* cum haberent iudicem iuſtè iudicantem ſpiritus Dei & ſermonis domini veritate. In eo etiā populus deliquit,quia regnantem ſuper ſe ſermonem domini, imò ipſum dominum Deum ſuum proiecit,ſicut poſtmodū ipſe Samuel acri inuectione dicit: Vos proieciſtis Dom.&c. Com.li.1. cap.18. F
Hoc erit

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VIII.

1 F*Actum eſt.* Deſcripta ſuperius malitia filiorum Heli,hic conſequenter deſcribitur malitia filiorum Samuelis, quia vtraq; fuit occaſio, vt terminaretur regimen per iudices,& reges inſtituerentur. Igitur circa hoc primo deſcribit̄ filiorū Samuelis tranſgreſſio,ſecundo populi petitio,ibi:*Congregati ergo.* tertio domini diffinitio,ibi:*Et orauit Samuel.* Circa primum dicitur.
Factum eſt. quia iā non poterat ita commodè per loca ad iudicandum diſcurrere.
2 *Poſuit filios ſuos.* Credens eos fore ſuæ iuſtitię imitatores. Sed hoc non fuit ita.vnde ſubditur.
3 *Acceperuntq;.* Et ſic dupliciter peccauerunt. ſ. accipiendo munera pro iudicio, quod non eſt licitum, licet pro labore iuſto & bono iudices poſſint accipere ſtipendia ad victum decentem & honeſtum. Secundo, quia propter munera declinauerunt a iuſtitia reddendo iudicium peruerſum.
4 *Congregati ergo.* Hic conſequenter deſcribitur populi petitio de rege habendo.cuius vna cauſa fuit malitia filiorum Samuelis,vt hic exprimitur,cum dicitur; *Filij tui,&c.* Alia fuit: quia audierāt Naas regem filiorum Ammon, diſponentem exercitum ad veniendum contra eos.& ideo volebant habere regem capitaneum ſui exercitus contra eum.& hęc cauſa hic tacetur,ſed infra exprimitur 12.cap.
5 *Diſplicuitq; ſermo.* Propter tria. Vnum fuit, quia diſplicuit malitia filiorum ſuorū,quæ vſq; tunc latuerat ipſum. Aliud fuit propter honorem diuinum,qui videbatur contemni ſeu diminui,eo quod retinuerat ſibi in populo Iſrael nomen regium. Tertio,quia populus in hoc volebat aſſimilari Gentilibus dicens:*Conſtitue nobis regem ſicut & vniuerſæ habet nationes,* vt immediate præponitur.
6 *Et orauit.* Hic conſequenter ponitur domini diffinitio. Samuel enim iſtud negotium reduxit ad dominum. qui reſpondit: 7 *Audi vocem populi.* de rege inſtituendo.
8 *Non enim.* Quia tu ſolum eras meus vicarius. & quod iſta petitio eorum ex malo proceſſerit, oſtēditur cum ſubditur: *Iuxta omnia opera ſua,&c.* ſequitur:
✠ Sicut

MORALITER.

1 *Factum eſt,* Per filios Samuelis propter munera iudicium peruertentes, oſtendit̄ quod aliquādo de bonis & ſanctis vitis naſcuntur peruerſi,ſicut econtrario de peruerſis iuſti. De Achaz enim & Manaſſe qui fuerunt peſſimi, nati fuerunt Ezechias,& Ioſias qui fuerunt optimi.
† *Filij tui,&c. Conſtitue.* Ex quo patet quod ꝓpter malitiam regentium commouetur aliquando populus ad petendū vel faciendū aliquid quòd ei cedit in malum. Quia enim iſta petitio populi fuerit culpabilis, patet ex hoc quod habet̄ infra 12.c. *Inuocabo dominū,& dabit voces,pluuias, & ſcietis & videbitis quia grande malum feceritis in conſpectu domini, petentes ſuper vos regem.* Et ſimiliter aliquādo pro malo regentiū, populus mouetur ad rebellionem & ſeditionem, ex quibus ſequuntur maiora mala quam fuerit regentium rapina.
7 *Audi vocem populi.* Ex hoc patet,quod aliquando dominus exaudit aliquid quod nō cedit ad bonum petentis, eo quod malè petit:& talis exauditio magis eſt punitio,Oſee 13.c.*Dabo tibi regem in furore meo.*

A a *Hoc erit ius regis, &c.* ✠ Ioſephus. Apparuit Samueli diuinitas, cumque conſolata eſt, dicens: Audi vocem, &c. prædices tamen eis, quales erunt reges, & quæ ſub eis mala paſſuri ſunt, proteſtans, qualem mutationem habere feſtinant. B Samuel conuocatis Iudæis, narrauit quę eſſent futura eis per reges, & quibus forent afflictionibus atterendi. Filios veſtros auferet, & cætera. Seruietis omnibus cum veſtris regi, ſerui effecti, horum quę ſermonum memoriam tunc habebitis, quando hæc paſſi fueritis: & pœnitentia ducti rogabitis Deum, vt veſtri miſe- C reatur, & donet a regali onere velociſſimam libertatē, qui veſtras nō ſuſcipiet preces.

Li.6. Antiq. cap.4.

quæ fecerūt a die qua eduxi eos de Aegypto vſq; ad diem hanc. Sicut 1
dereliquerūt me, & ſeruierūt diis alienis: ſic etiam faciunt tibi. Nunc 2
a ¶ Idest teſtimonium da illis.
ergo audi vocem eorum. Verūtamē conteſtare eos, & prædic eis, ius 3
a ¶ Exactionem & dominationem.
regis qui regnaturus eſt ſuper eos. Dixit itaq; Samuel omnia verba
a domini ad populū, qui petierat a ſe regem, & ait: Hoc erit ius regis qui
imperaturus eſt vobis. Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis:
Facietq; ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum. Et conſti-
a ¶ Iudices.
tuet ſibi tribunos & † centuriones, & aratores agrorum ſuorum, &
meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruū ſuorū. Filias quoq;
¶ Coquinarius.
veſtras† faciet ſibi vnguentarias, &† focarias, & panificas. Agros quo
que veſtros & vineas & olueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed
a ¶ Quæ redeunte anno vineæ proferunt.
&† ſegetes veſtras & vinearum reditus addecimabit, vt det eunuchis
& famulis ſuis. Seruos etiā veſtros & ancillas & iuuenes optimos, &
aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges quoq; veſtros addecima
b bit, voſq; eritis ei ſerui. Et clamabitis ī die illa a facie regis veſtri, quē 4
elegiſtis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa. Noluit autem 5
a ¶ Scilicet audiemus te.
populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt: Nequaquā. Rex enim 6
erit ſuper nos, & erimus nos, quoque ſicut omnes gentes, & iudica-
bit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra
pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus eſt ea
in auribus domini. Dixit autem dominus ad Samuelem: Audi vo-
cem eorum, & conſtitue ſuper eos regem. Et ait Samuel ad viros
a ¶ Donec indicet Deus quid faciamus.
Iſrael. Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. 7

† quinquagenarios.

† tollet in

† de feminib, veſtris, & vineis veſtris capiet decimas.

pro nobis

b *Et clamabitis in die illa, &c.* ✠ Hierony. Samuel ideo eis dura regis exponit imperia, vt ad dominum regē clemētiſſimum conuertantur. Sed illi abſque volūtate Dei reges extiterunt. Ergo Saul non ex volūtate Dei, E ſed ex populi errore rex factus eſt. Ait enim dominus: *Me rege deſerto, petierunt ſibi regem, ſicut & gentes reliquæ, & fecerunt contra voluntatem meam.* ✠ Beda. Non qualis eſſe debeat moderatus & iuſtus imperator exponit, cuius in Deuteronomio perfectio docetur, ſed D potius rector improbus, a quo auſteritate ſubiectos ſit oppreſſurus intimat, vt F per hæc populum a pertinaci illius petitione reuocet.

ADDI-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sicut dereliquerunt.* Oſtendētes facto, q, non haberent me pro rege ſuo, 2 *Sic ēt facient, &c.* Abijciendo te ne ſis vicarius meus. 3 *Veruntā conteſt.* Circa qđ ſciendum, q, aliqua ſunt de iure regis in neceſſitate politi, pp bonū cōe regni, & ſic oīa quæ inferius exprimunť a Samuele ſūt de iure regis: quia in tali caſu oīa ſunt regis vel principis, & exponēda vel expendēda pro bono cōi. Sicut & in corpore naturali videmus, qđ man⁹ vel ēt alia pars corporis naturali inſtinctu exponiť p̄ cōſeruatione vitæ ipſius corporis. Si aūt accipiatur alio mō ius regis extra neceſſitatē, ſic plura exprimunť a Samuele, q̄ non ptinent ad ius ipſius regis: vtpote oīa illa quæ reddunt populū ſubditū ſeruilē, & quę non reſpiciunt bonū cōe, ſed magis hoīs in regno poſiti voluntatē & talia p̄dixit eis Samuel, ad retrahendū eos ne peterent regē, q̄a eis non expediebat, & q̄a regimen pp magnitudinē ptātis regi conceſsā de facili conuertiť in tyrannidē. vn̄ & Deut. 17. vbi agiť de cōſtōne regis dr̄: *Non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum meum in Aegyptum.* ſ. quaſi ſeruū nec hēbit argēti & auri immenſa pondera. & ibidem ſubditur: *Ne eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos.* & ſecundum iſtum duplicem intellectū exponenda ſunt q̄ ſequunť de regimine vſq; ibi. 4 *Voſq; eritis.* ſcilicet ſi conuertatť regnum in tyrannidē, qđ de facili fit, ſaltem in parte pp magnam regis poteſtatem. 5 *Et clamabitis.* propter oppreſſionem quam vobis inducet. ſequitur. 6 *Nequaquam:* ſcilicet dimittet nos Deus exaudire ſi regem hēmus. Cætera patent vſque ibi. 7 *Vadat vnuſquiſque.* Hoc autem dixit Samuel, vt ſuper electionem regis inquireret domini voluntatem. a qua dependet regis inſtitutio. ſecundum quod habetur Deut. 17. vbi de inſtitutione regis dr̄; *Eum conſtitues regem quem dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Ad maiorem prędictorum euidentiam quæritur. vtrum filij Iſrael peccauerunt petendo ſuper ſe regem. Et arguitur quod non. quia petere illud quòd eſt bonum ſimpliciter, & de dictamine rationis rectæ non eſt peccatum: gubernatio autem populi per regem eſt optima vt dicit Philoſophus 3. Politico. & per conſequens eſt de dictamine rōnis rectę, quæ magis reſpicit bonum cōe quā particulare. ergo, &c. Itē illud quod cōceditur lege diuina licitū eſt, quia nullum peccatū cōcedit, ſed Deut. 17. c. cōcedit lex diuina filijs Iſrael conſtitutionē regis, vbi dr̄. *Cum ingreſſus fueris terrā quam dn̄s deus tuus dabit tibi, &c.* Et ſequitur. *Eum conſtitues quem dn̄s Deus tuus elegerit*, ergo &c. Contra infra 12. c. dr̄. *Scietis & videbitis quia grande feceritis vobis malum in conſpectu domini, petentes ſuper nos regem.* Ad hoc dicēdum quod cum regnum ſit optima politia, cæteræ gentes a filiis Iſrael petēdo vel conſtituendo ſuper ſe regem non peccauerunt, ſed magis bonū egerūt. Filij aūt Iſrael hoc faciendo peccauerūt, vt patet per verba Samuelis ad hoc allegata, quę hn̄tur inf. 12. c. & per conſequens miraculum a Deo datum ad verificationē verbi Samuelis, vt ibidē hētur. Cuius rō eſt, quia Deus populum Iſrael elegit ſibi ſpecialem & peculiarē præ cæteris populis ſm̄ qđ dr̄ Deut. 7. b. *Te elegit dn̄s Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris*, & iō voluit eſſe rex immediatus illius populi, propter quod & legē dedit ei in monte Sinai per ſeipſum. ſ. per angelum in perſona illius loquentem & non per hominem mediatorem, propter quod voluit homines gubernatores illius populi ab ipſo immediate inſtitui, tanquam eius vicarii eſſent & non reges vel dn̄i, vt patet in Moyſe & Ioſue, & de iudicib. ſequētibus, de quibus dicitur in lib. Iud. Suſcitauit eis dn̄s talem vel talē iudicem, pp quod filij Iſrael fecerunt ꝯ ordinationē domini, petendo ſup ſe regē hominem mortalē, cum dn̄s hoc ſibi retinuiſſet, & ad bonum populi, quia ſēper gubernauit eos, & optime, & p̄texit q̄diu fuerunt boni ſubditi, & ſēper ſic feciſſet ſi populus ille in bona ſubiectione ſub dn̄o ſtetiſſet. Ex dictis patet primū argm̄, quia ſi gubernatio regis optima eſt, ſequiť q, melior eſt gubernatio hr̄e regem Deum immediatè, quātò Deus eſt melior hoīe: & iō ꝯ iſtā ordinationē petere nō eſt bonū, ſed malū. Ad ſm̄ dicendum, q, illud q, habetur Deute. 17. de conſtōne regis, quantū ſpectat ad populū non fuit conceſſio p̄prie dicta, ſed magis pmiſſio, ſicut repudiū vxoris fuit pmiſſum ad duritiā cordis eorū, prout dictū fuit Deut. 24. ſicut tn̄ in repudio fuit præceptum, quòd darent libellum repudij ſi repudiarent: ſic in propoſito ſi pertinaciter regē hr̄e vellent, p̄ceptum fuit q, de populo Iſrael haberent & non de alio, vt ibidem dicitur.

Quę ſunt de iure regis.

MORALITER.

3 *Prædic eis, &c.* Hic accipitur ius largè & impropriè dictū, quod reputatur ius pp malum abuſum. nam illa quæ dicunť hic de iure regis, magis ꝯtingūt p exercitiu tyranidis. Quia enim pertinere dn̄r ad regē, hoc eſt ad oſtēdendū: qđ p̄pter malitiā hoīum regnum de facili conuertitur in tyrannidem.

A **ADDITIO.**

In cap. 8. vbi dicitur in poſtil. Vtrum filij Iſrael peccauerunt petendo ſuper ſe regem.

Rñſio poſtillatoris ad hanc q̄onem non v̄r ad plenū ſuffi cere. Nā inſtitutio regis in aliqua gēte vel populo ſimp̄r cō ſiderata, nō tollit īmediatā gubernationē diuinā ab eo. Stāt enim ſimul, q̄d Deus ſit rex immediatus alicuius gētis ipsā in principalibus immediatē regēdo ſeu gubernādo, & tñ cū hoc hēant ſupra ſe regē, ſeu principē hoīem mortalē q̄d manifeſte patet in populo fideliū. Populus. n. fideliū immediate a Deo gubernari dicēdus eſt, q̄d patet p rōnes a poſtillatore allegatas p filijs Iſrael. Nā ſi in antiqua lege populū illū ſibi Deus elegit in ſpālem ſeu peculiarem, ſm illud Deut. 7. in poſtil. allegatum, non tñ minus, ſed lōge magis populus fideliū in noua lege eſt a Deo electus ſpāl s, & peculiaris. iuxta illud 1. Pet. 2. b. *Vos aūt eſtis genus electū regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, &c.* Sir̄ & ſi antiq̄s dedit legē p angelum in pſona Dei loquentē, & non p hoīem mediatorē, per amplius verò & pfectius Catholicis legē dedit p ſeipſum. i. p filium Dei æternū, & per ſpūm ſanctum in forma viſibili miſſum. vñ ſi populus ille rōnibus pdictis debuit p Deū immediatē gubernari, p eaſdē rōnes ſeu fortiores populus fideliū immediatē a Deo debet gubernari. q̄d ēt patet ex pmiſſione Chri. Matt. vlt. d. *Ego vobiſcum ſum omnibus di. &c.* q̄ exponitur vno modo, p aſſiſtentiā Chri ſuę eccleſiæ, continuē ipſam dirigendo p occultos inſtinctus ſpūs ſancti, vt idē poſtillator in eodē loco dicit: Ex quibus p̄nr hr̄, q̄ ſicut eccleſia licet a Deo immediatē interiori gubernatione regat̄, non tñ ex hoc inſtituendo ſupra ſe regē hoīem in tpalibus peccat,
B vt patet ex vr̄i eccleſiæ conſuetudine, quæ maximæ autoritatis eſt. Sic pari modo & rōne dicendum v̄r, q̄ antiqui licet Deum habuiſſent regē & immediatū gubernatorē, tñ petendo ſimp̄r ſupra ſe regē non peccaſſent. Nec valet dicere, q̄ gubernatio diuina, reſpectu eccleſiæ immediata eſt quantū ad ſpūalia. Nam ēt in ſpūalibus ſummus pōtifex conſtituitur in eccleſia abſq; pctō, imo ſequendo veſtigia Chri dicētis Petro: *Paſce oues meas.* Ioā. 21. d Si aūt dicatur, q̄ ſummus pontifex tanquā Dei vicarius eccleſiā gubernat, quod verū eſt. idem ēt poſſet dici de regimine regali. vñ Apoſtolus de rege ſimpliciter loquens ad Rom. 13. b. *Non ſine cauſa gladium portat, miniſter enim Dei eſt.* Præterea ſi pctm̄ filijs Iſrael impoſitum, in hoc q̄ petierunt ſibi regem ex rōne per poſtillatorē aſſignata cauſaret̄ ſequeret̄ q̄ ſemper in eodē peccato perſeuerarent durante regio regimine. Nam ſic exiſtendo ſemp fecſſent ꝯ Dei ordinationē, qui ſibi ſoli eorū regimē immediatū retinuerat: nolēs q̄d ſup eos homo mortalis regnaret, vt ait poſtillator. Ex quo vlterius ſeq̄t̄, q̄d oratio Samuelis p populo, vt Deus eis parceret hoc pctm̄, eſſet vana, & ꝯ regulā diuinę legis, durante eorū cōtumacia ī eodē pctō: Ratio huius eſt. Nā ſm legē diuinā nō dat̄ venia niſi correcto. vt patet Ezech. 18. *Cū auerterit ſe impius, &c.* Sed cōſtat, vt hr̄ infra 12. c. q̄d Samuel populo ſibi ſupplicanti vt p eo oraret, & ſuū pctm̄ de petendo regē aperte cōfiteti, reſpondit: *Ne timeatis, &c.* & infra: *Abſit à me ne orem Deū pro vobis, &c.* Ex q̄bꝰ ſatis patet, q̄d huiuſmodi pctm̄ p populi cōfeſſionē & oratione prophetæ fuit ſublatū: nō obſtante q̄d adhuc perſeuerabant in eodē peccato, retinendo ſibi regē illicite, ſm opinionē poſtillatoris. Preterea dicere, q̄d cōceſſio de cōſtitutione regis filijs Iſrael facta Deut. 17. non fuit propria conceſſio, ſed magis permiſſio, ſicut repudium vxoris, & c. nō videtur rationabiliter dictum. Nam q̄d matrimoniū ſit inſeparabile p hominem, eſt de iure naturali ſm poſtillatorē, prout ipſe nitit̄ probare Matth. 19. licet hoc non reputē eſſe verū, put ibidem domino concedente amplius declarabitur. Cōſtat autē q̄d permiſsio facta de repudio, non tollit legem naturę quæ indelebilis eſt, ſed in propoſito eſt per oppoſitū. Nā conſtitutio regis in aliqua gente eſt conformis iuri naturali, repreſentat. n. gubernationē mundi ab vno Deo. prout etiā philoſophus ī politicis, & alibi determinat. vnde pmittente lege diuina regis cōſtitutionē, vt in c. Deut. allegato: talis cōſtitutio. ſ. regis remanet omninò licita tanq̄ iuri naturali cōformis, & a iure diuino nō phibita. Ex q̄bꝰ videt̄, q̄d quæſtio nō remanet ſufficiēter ſoluta. Vnde ad eandē v̄r aliter dicendū. ſ. q̄d populus iſte nō peccauit petendo regē ſimpliciter, cum hoc iam ſibi eſſet a Deo conceſſum, & iuri naturali cōforme: Sed peccauit petendo regem certo modo, contra diuinam ordinationem. Ad cuius declarationem ſciendū, q̄d cōſtitutio regis iuxta poteſtatē ſibi cōceſſā pōt eſſe duplex. Primo mō, q̄d rex habebat plenam poteſtatē in populo ſibi ſubdito, nō ſolū in his quæ ad defenſionē ptinēt ſubditorū, ſeu ad eorū diſpoſitiuam gubernationem: ſed etiam in his quę pertinent ad omnes actus iudiciales, intantū quod rex ſic conſtitutus d̄r eſſe abſolutus legibus, prout legiſte de imperatore dicere ſolent. Sir̄ vt & de regibus qui ſuperiorē nō
D cognoſcūt aſſerit̄, & talis rex d̄r eſſe ſup oīa iura poſitiua, ſeruando ea ad libitū, vel reuocādo: prout in pluribꝰ mundi partibus non ſolum paganorum, ſed ēt Catholicorū eſſe dignoſcit̄. Et q̄a bonas ſeu magnas fortunas ferre nō poſſet niſi virtuoſus, vt hr̄ in 10 Ethic. pfecta aūt virtus raro inuenit̄, idcirco pp tantā ptātem regibus cōceſſam, ſeu ab eis vſurpatam frequēter in tyrannidē labūtur, q̄d eſt peſſimum regiminū. Vñ & de talibus pōt intelligi illud Oſeæ 13. c. *Dabo eis regem in furore meo, &c.* In pœnā. n. populorū dātur eis reges qui tñ abſoluta vtant̄ ptāte. Sedō modo pōt cōſtitui rex cū ptāte limitata, ſic. ſ. quod in his ſaltē quæ ad iuſtitiā pertinēt præſertim cōmutatiuam ſit ſub legibꝰ iā ordinatis & legitimis conſuetudinibus, quas in ſe & alijs obſeruari faciat fortiter exequendo: & inferiorū iudicum defectum legitimē ſupplendo, nec tñ ꝯ eas temerariē aliquid agendo. Sir̄ auferēdo a ſe omnia illa quæ cupiditati, ſeu cōcupiſcentiæ, vel ſuperbiæ, occaſionē præſtant, ex quorū appetitu frequenter declinatur ad tyrannidem. Et q̄a ſm D. Tho. in 1. 2. q: 105. art. 1. in corpore articuli ordinatio principatus quàm lex diuina antiquis inſtituit fuit optima: idcirco iſto modo cōceſſum fuit filijs Iſrael inſtituere ſupra ſe regē, nō aūt primò modo, Quod patet ex hoc: nā in eodem ca. & contextu Deut. 17. cū ageret̄ de conſtitutione regis, dñs dirigens verba populo ait. *Cum dixeris: Conſtituam ſuper me regem, ſicut hñt omnes per circumitum nationes.* quod intelligitur de primo modo regnandi pdicto. Cæterę enim nationes vt in pluribus reges hñt cum prima poteſtate, quę ſępe in tyrannidem vertitur. Vñ ſaluator ait: *Reges gentium dominantur eorum, &c.* Luc. 22. c. Quem modū conſtituendi regem dñs ei non conceſſit, ſed potius ſecūdum modum. E
Nam ibidem dedit eis regulas tam in modo eligendi regē, quàm in modo viuendi ipſius in ſe, quàm ēt ad Deum, & ad ſubditos tales, quod oīno cōtradicit modis cōmunibus aliarum nationum, ſeu gentium. In modo enim eligendi ad cauendas violētias & fraudes, quæ in ſimilibus electionibus ſolent contingere, inſtituit vt ſpectaretur iudicium diuinum, vnde ait: *Eum conſtitues quem dominus Deus tuus elegerit.* Similiter ad vitandum imitationem conſuetudinū aliarum nationum, ait: *Non poteris alterius gentis hominem regem facere.* Conſequenter prohibuit regi multiplicare equos, currus, & vxores, & immenſa argenti & auri pondera, quæ occaſionē præſtant tyrannidis, vt dictum eſt. Similiter inſtituit vt rex ſemper legeret & cogitaret de lege Dei, vt cōtinuo eſſet in Dei timore & obedientia, cum dicit: *Deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius, &c. legetque illud oībus dieb. vitæ ſuæ, vt diſcat timere Deum, &c.* Similiter inſtituit vt nō ſuperbè, ſeu tyrannicè contemneret ſubditos, ſeu opprimeret, cum dicit: *Ne eleuetur cor eius in ſuperbia ſuper fratres ſuos, &c.* quæ omnia contradicunt modo primo regnandi, qui eſt cōmuniter gentium ſeu nationum, vt dictum eſt. Sed conſtat q̄d filij Iſrael, regis inſtitutionem primo modo eis non conceſſo, ſed potius implicite, ſeu interpretatiue eum prohibito petierūt, vt patet per uerba principalia ſuæ petitionis in hoc cap. ubi ſic dicit: *Pone nobis regem vt iudicet nos ſicut gentes.* Non enim ſolum petebāt eſſe ſub rege modo eis a dño conceſſo, qui eſt ſecundus modus, ſed vt rex iudicaret eos modo quo reges cōmuniter iudicabāt gentes. ſ. abſolutè, & abſq; limitatione ptātis & refrenatione appetitus, prout moris cōis erat inter gentes, præſertim eo tpe. & ideo ſeq̄tur: *Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent: Da nobis regem vt iudicet nos.* Nō enim diſplicuiſſet ſi regem ſimpliciter petiuiſſent modo eis a dño cōceſſo: ſed pp iſtam additionem: *Vt iudicet nos ſicut gentes,* quod intelligitur modo primo prędicto, vñ & ſequitur: *Dixit dñs, &c. Non te abiecerunt ſed me.* petendo. n. regem cum ptāte & iuriſdictione abſoluta: ſicut inter gentes, implicitè petebant ipsū ꝯ modū inſtituendi regem ſibi cōceſſum, vt dictū eſt. Vñ & ſtatim Deus mādauit, vt populo pteſtaret, ſeu declararet ius regis tali modo regnaturi, dicens: *Filios veſtros tollet: filias veſtras faciet ſibi vnguentarias, &c.* Vnde & finaliter ius huius regis concludit: *Voſq; eritis ei ſerui.* quod proprie eſt tyrannorum qui ſuis ſubditis vt ſeruis principantur: quod totum occaſione pleniſſimæ poteſtatis regi conceſſum ad modū cōmunem gentium contra diuinam ordinationem cōtingere conſueuit. In qua quidem petitione pernicioſa pertinaciter perſeuerantes Samuel iura regni tyrannici eis explicanti reſponderunt. *Nequaquam. rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter, &c.* In quo euidentius explicauerunt petitionē eorum eſſe contra diuinam ordinationem & conceſsionē, vt dictum eſt. Et ſic patet manifeſtè, quomodo in hoc peccauerūt: de quo peccato veriſir̄ pœnituerunt petētes a Samuele vt oraret p eis Deū: ut infra 12. cap. ubi Samuel offerens ſe pro eis oraturū protestatus

ſtatus eſt: *Igitur timete Deum & ſeruite ei,&c.* quod dicit pecca
A tum cōmiſſum in petēdo regē mō p̄dicto dimittet̃ uobis,dū tñ nō derogetur diuinis legibus,ſeu ordinationib. Si aūt dicat̃, q̃ ſi uerè populus pœnituiſſet,Saulē amouiſſent a regno. Ad hoc dicendū,q̃ iam non poterant facere. Primò,q̃a erat iam Saul tp̃e pn̄iæ populi ad inſtantiā eorū a Deo p Samuelē unctus:ut ſ̄.10.cap. unde & eius amotio, ſeu reuocatio uideret̃ quodāmodo ꝯ honorem diuinū, & ideo cū Samuel dixiſſet Saul,infrà 15.c. *Scidit dn̄s regnum Iſrael a te.&c.* ſubiungit ibidē: *Porrò triumphator in Iſrael pœnitudine non flectetur, &c.* q.d.& ſi ru iam es a Deo abſciſus, non tñ ſtatim amoueris a regno: ne dn̄s videat̃ quaſi pœnitudine flecti. Scd̄o,q̃a Saul poſt victoriā in Iabes Galaad habitam erat vallatus in regno. Tertiò,q̃a eius regnū publicè erat in Galgala renouatū, vt infrà 11.ca. Nec obſtat,q̃ cū populus cōfiteret̃ pc̄m̄ ſuū Samuel, dixerunt: *Addidimus.n.peccatis noſtris malum, vt peteremus regē.* 12.cap. vbi non fuit facta mētio de modo regnandi, vt inter gentes & hmōi. Nā hoc eſt breuitatis cauſa omiſſum,cū iam in loco proprio ſæpe repetitū fuiſſet,vt dictū eſt. De regno aūt Dauid non eſt mentio in hoc facienda. fuit.n.ipſius regnum pro ſe,& ſuis ſucceſſorib. a Deo per Samuelē iuſtum, & a Deo iudicē conſtitutū,abſq; aliqua populi petitione,ſeu inſtantia inſtitutū,vt patet infrà 16.ca. Pōt ēt dici ad q̄onem principalem ſm̄ quoſdā, quod filij Iſrael peccauerūt petendo regē,non ſolū p̄dicto modo,ſed ēt iniuriando Samuelem
B iuſtum,& a Deo iudicē conſtitutum. Licet.n.filij ſui quos cōſtituerat iudices peccaſſent,vt patet in principio huius ca.nō tñ ex hoc ī ſcriptura legit̃ impoſita culpa Samuelis,ſicut Heli imponit̃ ex pc̄ō filiorū ſ̄ 2.c. Ratio differentię eſt:nā peccata filiorū Heli erant publica, ſeu notoria,tā ſibi q̄ populo peccata vero filiorū Samuelis, nō ita erant publica,ſeu manifeſta. peccabant.n. ī accipiendo munera & p̄uertendo iudiciū,q̃ pluries fit occultè & coloratè.& ſic p̄ſumēdū eſt, q̃ Samuele ignorante hoc feciſſent, p̄ſertim,q̃a nō fuit antea monitus nec redarguttus ſicut Heli. Vnde vt Samuel oſtenderet innocentiā ſuā,ſ̄.12.c. requiſiuit populum. Primò præſentando filios ſuos populo, vt rèdderent rōnem de ſeipſis, dicendo: *Ego ſenui,& filij mei vobiſcū ſunt.* q.d.vt puniatis eos ſecundū delicta eorum. Secundò requirit eos de ſeipſo, dicēs: *Ecce præſto ſum,loquimini de me corā domino & coram Chriſto eius, vtrū bouem cuiuſquā tulerim,&c.* vſq; ibi: *Teſtis eſt dominus,quia non inueneritis quippiam in manu mea.* & ſic patet q̃ ipſe volebat ſe purgari ab infamia ſuæ diſpōnis. Concordat cū hoc gloſſa,quę ſuper illud verbum: *Nō te abiecerūt,ſed me.* interlineaIiter dicit: *Qui vos ſpernit,me ſpernit.* In quo patet, quod cum Samuel cōſtitutus a Deo ſine cauſa ſpernebat̃, Deus ipſe videbatur ſperni.in quo manifeſte peccabāt, ēt ſi petitio regis poſt obitum Samuelis eſſet licita eo modo quo petita fuit. De quo peccato videntur pœnituiſſe, cum eum poſteà tam in vita,quàm in morte multū honorificè tractauerint,vt pa-
C tet ex decurſu hiſtoriæ. Et ſciendum q̃ hic ſecundus modus reſpondendi ad queſtionem non repugnat primò.ex vtroq; enim ſimul poſſet formari ſufficiens rn̄ſio, vt patet intuēti.

REPLICA. Burg.ſaltū faciens vſq; ad primum Regū, in quo vſq; ad 8.ca. non mouet niſi difficultates vocales,de quib.non iudico,cum res ſit nota. In hoc 8.cap.vbi poſtillator quærit, diſputat & concludit, q̃ filij Iſrael peccauerunt petendo ſuper ſe regē Burg.longa digreſſione, ſed nō multa rōne nititur determinationem poſtil.infirmare. Et vt clarius appareant Burg. ineptiæ,digreſſionē eius redigā in certa dicta, quæ p ordinem tractabo ſecundū merita eorundē.

Burgenſis dictorū quadruplex increpatio.

Primū igitur eius dictū eſt, q̃ ſtat ſimul gentē regē aliquē hr̄e mortalem:Deum tñ eius gentis fore immediatū regem & gubernatorē principalē:& p illud dictū putat Burg.ſoluere argm̄ quod poſtillator pro cōcluſione facit:q̃, videlicet Iudęi peccauerūt regē petēdo.putat ēt p idem replicare ꝯ ſolutionem datam ad argm̄ Iudæorum in ꝯrium. Et fortaſſis bene putaret,ſi dictum illud eſſet in propoſito verū:nūc autem falſitas illius dicti patet ex lr̄a,iuncta gloſſæ interlineari.dicit enim litera: *Nō te abiecerunt,ſed me,ne regnem ſuper eos,iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt a die qua eduxi eos de Aegypto vſque ad diem hanc,ſicut dereliquerunt me,& ſeruierunt dijs alienis,ſic etiam faciunt tibi.* Hæc in litera glō. interlinearis dicit, *qui vos ſpernit,me ſpernit.* & ſ̄ ca.10. reſumitur pc̄m̄ hoc, ibi petendo regē,quibus ſuppoſitis non ſtat q̄d Deus ſit rex & gubernator, ſic rege poſtulato, vt dicit lr̄a cū gl.niſi g̃nali influentia quā Iudæi abijcere non potuerunt. Sed illa nō eſt ad propoſitum Burgen.nec exempla quæ ponit valēt in hoc caſu, quia & eccleſia,& populus Chriſtianus hēt reges ī ſpiritualibus, vt Papam:& in temporalibus,vt Imperatorem: & eos veneratur, eiſq; ſubiectus eſt: tñ Dei regnum principale & immediatū non abijcit: ſed potius regnum hoīum viæ Dei contrarium vſque ad mortem contemnit, vt patet in primitiua eccleſia, D
in tempore Apoſtolorum & Martyrum.

Secūndum dictum Burg.eſt, quia peccatum Iudæorū regē petentiū,confeſſione populi,& Samuelis orōne fuit abolitū,manente tñ regimine regis,iō petitio regalis regiminis non fuit pc̄m̄. Nam manente peccato peccatū non cēſetur abolitū. Sed hoc dictum fundatur ſuper falſo fundamento. Nā petere regem abſolutè non eſt pc̄m̄ in propoſito commiſſum, ſed petere ꝯ Dei ordinationē eſt in propoſito peccatū: quia ſic petere eſt Dei ordinationē contēnere,& Deū abijcere ne regnet. Nūc ante Deus noluit aliquē huic populo præfici,vt iudicē regē aut ſacerdotē niſi ſua ordinatione, vt patet p totū decurſū vete.teſt.ab exitu Aegypti vſq; huc. Populus aūt Deū & hāc eius ordinationē abiecit petēs regē dari a Samuele, videlicet p electionē vel humanā inſtitutionē,vt ſicut & ceteræ nationes regē haberent.vn̄ dr̄ in litera. *Congregati vniuerſi ſeniores natu dixerunt ad Samuelem: Conſtitue nobis regē vt iudicet nos ſicut cæteras nationes:* non dixerūt: pete nobis a Deo regē,&c. quo modo ſi dixiſſent nō peccaſſent: nec Dei ordinationi ꝯueniſſent. Cū aūt de pc̄ō ſic cōmiſſo pœnituiſſent,& errorē p̄fatū correxiſſent, & Samuel pro eis oraſſet,pc̄m̄ eſt abolitū,vt patet ſ̄.12.ca. in lr̄a iuncta gloſſæ interlineari. nec rex tūc fuit cōſtitutus ſicut petitus. petebat̃ enim cōſtitui ordinatione humana,vt oſtenſum eſt: & hoc fuit pc̄m̄:ſed petitio vt ſic nō habuit effectū, q̃a inſtituebat̃ electione & vnctione Dei. Nō erat igitur pc̄m̄ ſub rege ſic conſtituto permanere. Burg.igitur errauit in fundamēto, putans populum permanſiſſe ſub regimine regio vt petito, q̃ falſum eſt,vt patet ex dictis. Quibus bene penſatis,obiectiones Burg.ꝯ poſtil.nullius ſunt efficaciæ. Sed Burg.idē præſumēns aliter abſoluere quæſtionem motam,dicit contrariū. E

Eſt igit̃ tertiū eius dictū tale:q̃a petere regē fuit populo a Deo cōceſſum. Deut.17.c.iō petendo nō peccauit. Sed illud dictū reſpiciēdo bñ lr̄am allegatā vr̄ ſupponere falsū, q̃a in illa lr̄a nō ponit̃ aliquod verbum p̄tinens ad cōceſſionē de rege petendo. Eſt.n.hic tenor lr̄æ allegatæ: *Cum ingreſſus fueris terram quam dn̄s Deus daturus eſt tibi, & poſſederis eam, habitaueriſque in ea,& dixeris: conſtituam ſupra te regem, ſicut habent oēs per circumitum nationes: eum conſtitues quem dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Ecce lr̄a,cuius ſenſum ſuprà. Deut.17.dixi hr̄e ſenſum prænoſticum. Prænoſticauit enim Deus Iudæos ſic dicturos:non præcepit nec cōceſſit, ſed ordinauit prægnantē negatiuā,ſ. quod ſic dicendo nō cōſtituerent regem,niſi electione præcedente. Huic autem ordinationi petendo a Samuele regē expreſſe contradixerūt. tum quia petierunt ab humanā poteſtate. tum quia ſicut cæteræ nationes, quę ad diuinam ordinationem non reſpexerunt. Igitur peccauerunt, quod eſt contra tertium Burg. dictum.

Quartum dictum, eſt q̃ regis conſtitutio contigit dupliciter. Vno modo ſm̄ poteſtatem regēdi illimitatam. Alio modo limitatam. Primo modo cōſtituit̃ rex abſolutus legibus, F
potens regere pro libito voluntatis. exēplificat de Imperatore & alijs regibus,tā Catholicis,q̄ infidelibus. Scd̄o modo conſtituitur rex obligatus ad ſeruandū leges p̄tinentes ad ſe & ſubditos. Sed iſta diſtinctio nō eſt artificialis, quāuis multi principātur vitioſè ſecundum primum membrum, non tñ ad ſic principandū inſtituūtur:imò in propoſito caſu Iudæi ex vitiatio regimine filiorum Samuelis acceperūt occaſionem petendi regē. Dr̄ namq; in hoc ca. quod filij Samuelis, *declinauerunt poſt auaritiam,& acceperunt munera,& peruertebāt iudicia. Congregati ſunt ergo omnes maiores natu Iſrael, venerūt ad Samuelem in Ramatha,dixeruntq; ei: Ecce tu ſenuiſti & filij tui non ambu.in viis tuis:conſtitue nobis regem.* vnde luculenter apparet q̃ petebant regem, vt euaderent primum modum regendi. quis igitur deſipiens diceret eos petiſſe tyrannidē quā euadere cupiebant? Eſt.n.primus modus regēdi tyrānicus, quē Iudęi petendo regē petere non potuerūt, quemadmodum vult Burg. Nam implicare videtur, q̄d quis cōtra voluntatē aliquid inſtituat vel eligat:cū omnis talis libera inſtitutio, & electio ſit voluntaria. Si igitur fieret cōtra voluntatem,eſſet inuoluntaria:per conſequens implicatio. Iſtius confirmatio poteſt videri in lumine naturæ,quemadmodū Ariſt.3.Polit. oēm principatum diſtinxit in tēperatum,& vitiatū. Temperatum dixit:in quo principans dominatur ad cōe bonū, conferens ſm̄ voluntatem ſubditorum. Vitiatum autem dixit deficere in altero,uel utroque. Certū eſt igitur vitiatum nō peti elegi vel conſtitui a ſubditis, quia omnis talis eſt præter,immo contra voluntatem ſubditorum. Secundus igitur principatus & modus regnandi a ſubditis peti nō poteſt: ſed ſolum primus,qui ſi uertitur in intēperatū & tyrannidē, potius ſubditi dicendi ſunt talem principatū pati quàm petere. Nec exēpla Burg.de Imperatore,& alijs ſūt vera. Non.n.tales ſubditi ꝯſtituūt, ſed tēperato modo cōſtitui ſępe intēperati &

Principatus duplex

A rati & vitioſi fiunt. Nec verum eſt de regum & Imperatorũ iudicio, quod ſunt electi & inſtituti ad iudicandum ſecũdum arbitrium voluntatis, ſed ſunt inſtituti ad iudicãdum non de legibus, ſed ſecundum leges, & ſi aliquãdo modum ſuæ inſtitutionis excedunt cadentes in tyrãnidem Oligarchiam vel Democratiam in his caſibus ſubditi potius patiuntur quam agunt, quia tales caſus non proueniunt ex ſubditorum inſtitutione, ſed inſtitutorũ vſurpatione. Immo & titulus Imperatoris modo regendi vitiato contradicit. Nã titulus eius eſt N. Dei gratia Romanorum rex & ſemper Auguſtus, hoc eſt reipublicæ, non priuatæ accommodatus. Ita & aliorum regum proteſtationes ſunt ſub Dei gratia, quæ vitiatum principatum non admittit. Ex quibus patet quod ſolutio Bur. quã concludit ſuis inepte dictis, videlicet quod Iudæi petentes regem vt regeret intemperato & vitiato regimine, q̃d apud eum dicitur illimitatum, peccauerunt, nihil valet, quod patet ex prædictis. Et certe quantumcunque barbari ſcienter ſibijpſis nocere non poſſunt, nocerent autem ſibijpſis ſi ſecundum Burg. regem contra commune conferens peteret & petiuiſſent, Non enim talem regem quantumcunque barbarus elegit, patitur quidem bene, vnde dixit Ariſt. de huiuſmodi vitioſe principantibus. Suſtinent quidem homines talem principatum nihil contriſtati propter ipſorum barbaram & ſeruilem naturam, & conſuetudinis auxilium: Et propterea quę dicta ſunt Bur. fortaſſe pœnitentia ductus, in fine ſuæ inutilis digreſſionis ponit huius quæſtionis ſolutionem meliorem: quæ quaſi concidit cum poſtillatore, quod videlicet Iudæi peccauerunt petendo regem non ſimpliciter, ſed propter abiectionem Samuelis ſine ſui culpa vſque ad abiectionem Dei, iuxta gloſ. *Qui nos ſpernit, &c.* D

CAP. IX.

a Vocabulo Saul. Rab. Saul q offenſo Deo fact⁹ eſt rex ſuper Iſrael, Iudęos ſignificat. Sicut. n. ipſe durus & ſuperbus, & rigidus factus eſt, vt eos B ſeruili onere magis premeret q̃ liberaret. Sic populus Iudæorũ, quãuis vnctus in ſacerdotib. & regibus, tamen ancillæ filius erat quæ in ſeruitutem generabat, nec perfectam libertatẽ per vnctionem conſequi poterat, pręcipue quia regem verum & mãſuetum recipere noluit, per quem potuit liberari. Saul ergo petitio interpretatur, q fuit de ſtirpe Beniamin, quia filius Cis filij Abiel, filij Seror, filij Becho rath, filij Sareth, filij Aphia. Bẽiamin, filius dexterę. Cis durus, C vel vomitus viri, vel vomẽs vir Abiel, pater meus Deus. Seror, paruulus vel turbulẽtus. Becho rath, primogenit⁹ tuus. Sareth, deſcẽſio. Aphia, liberalitas dñi, Iſrael ergo filius Dei primogenitus, & pater eius Deus, filius fuit dexteræ, quia per auxilium Dei hoſtibus præualuit, ſed quia ingratus & durus à liberalitate domini deſcendit, in blaſphemiam erupit, & de magno paruulus, & de placito turbulentus factus eſt. E

Rabanus. Quia Saul aſinas patris ſui quærens, venit ad prophetam a quo vnctus eſt, ſignificat quod Iudæi ſtultitiam carnalis ſenſus ſequentes, per errores deuios luxum mundi perquirunt, aſinus enim brutum & luxurioſum animal eſt. Et ad prophetam venientes, id eſt, Moſen, audiunt aſinas eſſe F inuentas, id eſt, bona terræ ſibi eſſe debita, a quo etiam vnctionis oleum & regni gubernaculum promittitur, in quibus ad tempus fratres ſuos de manu hoſtium eriperent.

b *Non erat.* ✠ Theodoret. Et Procopius. Quomodo bonum nominauit Saulem? Non dedit ei, teſtimonium virtutis

Ranus. ſ 14. g. r 8. d. — a nter p her, — Rabbanus. — †Chal. interpres pulchrior † infra 10. d. — *quæſo. — Quæſt. 19.

CAP. IX.

a ¶ Filius dexteræ.
ET erat vir de Bẽiamin 1
a ¶ Durus, vel vomitus viri, vel vomẽs vir. b ¶ Pater meus Deus.
noĩe Cis filius Abiel,
a ¶ Paruulus vel turbulentus.
b ¶ Primogenitus tuus.
filij Seror, filij Becho
a ¶ Deſcendens vel deſcenſio.
rath, filij Sareth, filij 2
a Liberalitas domini. b ¶ [illegible]mius fuit erat autem familia pertinens ad tribum Beniamin.
Aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat 3
a ¶ Petitio.
a ei fili⁹ vocabulo Saul, electus & †bon⁹, & nõ 4 5
b a ¶ ſecundum huius vitę iuſtitiam.
erat vir de filijs Iſrael † melior illo. † Ab hu- 6 7
mero & ſurſum eminebat ſuper oẽm po- 8
pulũ. Perierant autem aſinę Cis patris Saul, 9
& dixit Cis ad Saul filium ſuum, Tolle* tecũ
vnũ de pueris, & conſurgẽs vade & quęre a- 10
ſinas. Qui cum tranſiſſent per montem E-
phraim, & per terrã Saliſa, & non inueniſ-
¶ Ciuitas Melchiſedech.
ſent, tranſierunt etiam per terram Salim, &

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IX.

1 *ET erat vir de Beniamin.* Regimine iudicum terminato, conſequenter agitur de regno. Et primo de regno labili Saulis. Secundo de ſtabili ſcilicet ipſius Dauid cap. decimoſeptimo. Prima in tres diuiditur, quia primo deſcribitur ipſius Saulis regis inſtitutio, ſecundo inſtituti tranſgreſſio c. decimoquarto tertio tranſgreſſoris reprobatio capite decimoquinto, ibi. *Factum eſt autem verbum domini.* Prima adhuc in tres, quia circa inſtitutionem Saulis in regem primo deſcribitur ipſius electio. ſecundo, electionis confirmatio cap. vndecimo: tertio populi increpatio capite duodecimo. Prima in duas, quia primo deſcribitur Saulis electio ſecreta, ſecundo publica, circa medium decimi capituli, ibi. *Et uocauit Samuel populum.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur Saulis electio, ſecundo electi vnctio, cap. decimo, ibi. *Perierant autem aſinæ.* Circa primum ſic proceditur, quia primo habilitas Saulis ad regendum deſcribitur, ſecundo a Samuele cognoſcitur, ibi. *Perierant autem,* tertio honorifice a Samuele ſuſcipitur, ibi. *Aſſumens itaque Samuel.* Circa primum deſcribitur aptitudo Saulis ad regendum ratione patris ſui, cum dicitur. *Erat uir de Beniamin nomine Cis.* Hoc dicitur, quia erat in toto populo Iſrael famoſus.

2 *Filiis Sareth.* Hoc non eſt de textu.
3 *Fortis robore.* Hoc dicitur ad denotandum fortudinem Saulis: quia fortes homines ſolent fortes generare. Conſequenter oſtenditur aptitudo Saulis ratione morum, cum dicitur.
4 *Et erat ei filius vocabulo Saul.* Quia erat famoſus.
5 *Electus.* ſine macula notabili uitiorum.
6 *Et bonus.* ratione morum & uirtutum.
7 *Et non erat uir de filiis Iſrael.* Ex quo notatur quod non ſolum erat bonus, ſed etiam excellentis bonitatis. Conſequenter deſcribitur eius aptitudo ex parte corporis, cum dicitur.
8 *Ab humero,* in quo notatur fortitudo corporis, quæ multum eſt neceſſaria in regibus, & pulchritudo perſonæ, quod multum eſt decens in eis, ſecũdum illud. Species Priami digna eſt imperio.
9 *Perierant autem aſinæ.* Hic conſequenter deſcribitur cognitio Saulis a Samuele, quę facta eſt dupliciter. Primo per humanam inquiſitionem, ſecundo per diuinam reuelationem, ibi *Dominus autem reuelauerat.* Primum autem contigit eo quod Saul quærens aſinas patris ſui, & non inueniens uenit ad Samuelem, ut de aſinis audiret ueritatem, & hoc eſt quod dicitur. *Perierant autem,* ideſt, timebantur periſſe, non enim ſimpliciter perierant, quia poſtea inuentæ.
10 *Vade & quære.* Ex quo patet humilitas Saulis, qui negocium humile & laborioſum non recuſauit.

MORALITER.

4 *Et erat ei.* Per Saulem de quo dicitur hic quod *erat uir electus, & bonus, & non erat vir de filiis Iſrael melior illo,* ſignificatur quilibet homo aptus prælationi ſiue regno. Nam qui præeſt aliis in poteſtate, debet etiam moribus preeſſe & exercitatus in humilitate, quod in Saule ſignificatur, per hoc quod iuit aſinas quærere. Vnde de Helia dicitur quarto Regum 2. b. *Pater mi currus Iſrael & auriga eius.* Currus. n. qui ducitur hic ponitur primo, & auriga qui ducit ſecundo, ad oſtendendum quod ille bene ducit regendo, qui primo fuit ductilis in obediendo.

A virtutis animæ, ſed formam & magnitudinem. Narrat.n. pulchro & preſtanti corpore fuiſſe. ✠ Ioſeph. Erat de tribu Beniamin vir nobilis, moribuſq; laudabilis, nomine Cis. Huius filius erat iuuenculus, formaque pulcherrimus, & corpore valde procerus, q̃ppe q̃ multos mẽte & prudẽtia p̃cederet, vocabaturque Saul. (Lib. 6. Antiq. cap. 4.) ✠ Tertul. Saul bonus præceteris, liuore poſtea auertitur. Quid ergo mirum, vt probatus aliquis retro poſtea excidat. (lib. de Præſc.) Rabb. Secũdum præſentis, vitæ iuſtitiam. Idem. Hoc magis ad Chriſtum pertinet, de quo dicitur. *Ecce puer meus electus quem elegi*, Et alibi, *Quis ſimilis Deo in filiis Dei?* (Eſai. 44. a.) (Pſal. 86. b.)

B a *Stateri*. Stater ſiclus eſt qui habet 20. obolos, id eſt, denarios decem.

b *Demus homini*. Quãuis dare decreuerint, nõ legimus quod Samuel acceperit, ſi tamẽ accepiſſet, non reputaretur in diuinationis præmium ſed in prophetæ ſtipendium. (Hie.) ✠ Ioſephus. Errantes, eo quod nõ acciperet prophetæ mercedem.

C ✠ Proc. Non eſt quod Samuelem corrumpẽdum muneribus fuiſſe exiſtimemus, Suſpicatus eſt autem Saul tanquã prophete & principi aliquid offerendũ eſſe. Ceterum, nihil attulit: contra vero, humanitatis prophetæ fructũ percepit. Quod ſi moris fuiſſet, prophetas aliquid accipere, non dictum eſſet p Michęam, prophetę eius propter mercedem prophetabant. Sic. Ierəboã mittens vxorẽ ad Ahiã Silonitẽ, videtur dicere, vt munera deferat. Verũ, prophetam accepiſſe, ex ſcriptura nõ poteſt colligi. Hæc igitur falſo, vt pote homines praui de prophetis, ſunt ſuſpicati. Qui vel non acceperunt, vel a iuſtis acceperunt, qđ ſimpliciter vituperari non poteſt. Nam Apoſtoli ꝯ officium fecerunt, quem admodũ Paulus dicit. *Semel et iterũ quod opus erat mihi miſiſtis*:

c *Olim in Iſra*. Vt ait Beda, nõ hiſtoriagraphi, ſed Eſdræ verba ſunt.

d *Videns*. Dicitur propheta, quia per ſpiritũ pnoſcit futura. ✠ Theod. Non eſt nomen oculorum corporis, ſed ſpiritualis, cõtẽplationis.

e *Cliuũ, &c. egrediẽtes ad hauriendam aquam*. Cliuus aſceſus mõtis flexuoſus.

f *Benedicet hoſtiæ, &c.* R. Dau. Kimhi. Moris erat inter Hebręos, vt pater familias initurus magnum & ſolenne cõuiuium præiret verba, & accepto in manus pane, precaretur regem mundi, vt illud vellet eſſe ſalutare, & poſtea accepto poculo idem diceret.

non erant, ſed & per terram Iemini, & minime repererunt. Cum au- 1
tem veniſſent in terram Suph, dixit Saul ad puerum ſuum qui erat
cum eo. Veni & reuertamur, ne forte dimiſerit pater meus aſinas, &
† ſolicitus ſit pro nobis. Qui ait ei. Ecce vir Dei eſt in ciuitate hac, vir 2
† nobilis, omne quod loquitur, † ſine ambiguitate venit. Nunc ergo 3
eamus illuc, ſi forte indicet nobis † de via noſtra propter quam ve-
nimus. Dixitque Saul ad puerum ſuum. † Ecce ibimus. Quid feremus 4
ad virum Dei? Panis defecit in † ſitarcijs noſtris, & † ſportulam non 5
habemus vt demus homini Dei, nec quicquam aliud. Rurſum puer
reſpondit Sauli, & ait. Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars † ſta- 6
a teri argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam noſtram. Olim 7
b in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſque vadens conſulere Deum. Venite
c & eamus ad videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur
d olim videns, & dixit Saul ad puerum ſuum. † Optimus ſermo tuus.
Veni eamus. Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei. Cumque aſcen
e derent cliuum ciuitatis, inuenerunt puellas egredientes ad haurien-
dam aquam, & dixerunt eis. Num hic eſt videns? Quæ reſpondentes 8
dixerunt illis. Hic eſt, ecce ante te, feſtina nunc. Hodie enim venit
in ciuitatem, quia ſacrificium eſt hodie populi in excelſo. Ingredien- 9
tes vrbem † ſtatim inuenietis eum, antequam aſcendat excelſum ad
veſcendum. Neque enim comeſturus eſt populus, donec ille veniat,
f quia ipſe benedicet † hoſtiæ, & deinceps comedent qui † vocati ſunt. 10
Nunc ergo aſcendite, quia † hodie reperietis eũ. Et aſcẽderũt in ciuita-
tẽ. Cumque illi ambularent in medio vrbis, apparuit Samuel egrediens 11
obuiam eis, vt aſcenderet in excelſum. Dominus autem reuelauerat 12
auriculam Samuelis ante vnam diem quam veniret Saul, dicens,

Interlinear: ¶ Id eſt, Beniamin. — a ¶ Proauus Samuelis. — ¶ A mente amouerit. — a ¶ Putauit Saul quod non indicaret eis aſinas niſi precio. — a ¶ Sacculis vel pera.

Margin: † vel timeat nunc. † glorioſus vel honorabilis ſiue clarus. † i. q. 1. c. iudices. † vaſis. † ſic. † vel ſacrificio. † hac hora. † veni... † via... † Phili... † ſicli. † Ch... præs. ſunt...

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cum autem ueniſſet, &c.* Iſte fuit atauus Samuelis, ut habetur in principio huius libri.

2 *Vir nobilis*. Hoc dicitur propter dignitatem prophetiæ, qđ patet ex hoc quod ſequitur. *Omne quod loquitur, abſque ambiguitate uenit.*

3 *Nunc ergo*, id eſt, de aſinis, propter quas fiebat uia illa.

4 *Quid feremus*. Credebat enim Saul ꝙ non indicaret eis gratis, vel forte erubeſcebat apparere in conſpectu eius abſq; aliquo xenio. Vnde ſubditur.

5 *Et ſportulam*. In Hebręo habetur. *Et xenium non habemus*, Et in idem redit translatio noſtra, quia ſportula eſt uaſculum in quo ponitur fructus uel aliquod huiuſmodi ad exeniendum, & ſic accipitur hic continens pro contento.

6 *Ecce inuẽta eſt in manu mea quarta*. Puer enim Saulis propter uerbum magiſtri ſui poſuit manũ ad burſam, & inuenit quartam partem ſtateris argenti, id eſt, quartam partem ſicli, quia ſtater. & ſiclus idem ſunt, Siclus autem 2b. obolos habet, vt habetur Exod. 20. & ſic quarta pars ſtateris valebat quinque obolos, vel ſecundum alios ſex obolos, quia ſecundum eos ſiclus ſanctuarij habebat viginti obolos tãtum, ſiclus autem cõmunis 24.

7 *Olim in Iſrael ſic loquebatur unuſquiſque*. Iſtud non fuit dictum a puero Saulis, ſed ab eo qui ſcripſit librum iſtum, vt dicunt Hebræi. Beda autem dicit quod fuit appoſitum ab Eſdra, quando legem a Chaldæis combuſtam reparauit. Cætera patent uſque ibi.

8 *Quæ reſpondentes dix. illis. Hic eſt, ecce ante te, feſtina nunc. Hodie*. Iſtæ puellæ plura verba dixerunt Sauli, ut patet ex ſequentibus, quia ſicut dicit Rab. Sa. uolebant eum aliquantulum detinere uerbis, admirantes pulchritudinem ipſius.

9 *Sacrificium eſt*. Aliqui dicunt, quod erant tantum prandiũ paratum pro aduentu Saulis, quem præſciuerat Samuel: ut patebit in ſequentibus. Alij autem dicunt, quod non ſolum fuit prandium, ſed etiam hoſtia pacifica, de qua una pars domino offerebatur, reliquæ comedebantur ab offerentibus. Licitum autem erat tunc temporis offerre domino ſacrificium alibi quẽ ubi erat arca & tabernaculum, ut dictum eſt ſupra. 7.

10 *Quia ipſe be*. Modus enim erat Hebręorum ante prandiũ, & maxime de ſacrificio oblato laudare Deum.

11 *Apparuit Samuel*. quia de aduentu Saulis reuelationem habuerat, quantum ad diem & horam determinatam, ut patet ex ſequentibus.

12 *Dominus autem*. Hic conſequẽter oſtenditur quõ Samuel cognouit Saul per diuinam reuelationẽ, non ſolum quantũ ad perſonã, ſed et quãtum ad dignitatẽ regiam, ad quam dominus ipſum elegerat, & præceperat Samueli, ut ungeret ipſum in regẽ ſuper populũ Iſrael, & hoc eſt quod dicitur. *Dominus autem*, loquitur ſcriptura more humano, quãdo aliquis reuelat ſecreta amico ſuo. Cætera patent ex dictis uſque ibi.

1 *Quia*

MORALITER.

12 *Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diẽ quam veniret Saul.* Aptitudinem ipſius Saulis ad regnãdum, & eius aduentum, ideo ſubditur.

Et / Dedit

A a *Et vnges eum,du.* Saul unctus Chriſtum ſignificat, q & ipſe Chriſtus appellatus eſt, unde, Quare nō timuiſti mittere manum in Chriſtum domini.
b ✣ *Venit enim clamor eorum,&c.* R. Dauid. Cum iā Samuel conſenuiſſet, & populū nō poſſet continere in officio, & filij eius ſe turpiter & flagitioſe gererēt, omnia peſſum iuerunt, & ceperunt redire ad idololatriam. Itaque, permiſit eos uenire in poteſtatem hoſtiū. Naas, etiam rex Ammonitarum, parabat in eos ex B peditionē. Itaq; deſerti a Deo & redacti in anguſtias, cœperunt clamare ad Deum.
c *Omnia quæ.* Rabban. Tradūt Hebræi fuiſſe in corde Saul, quia rex eſſet futurus cum uidiſſet per uiſum ſe in uertice arboris palmæ collocari, quod eſt ſignum regnaturi.
d *Aſſumens ita.* Rabba. Quod Samuel Saulem in excelſum duxit, C refectionē tribuit, ſignat prophetas populū Heb. doctrina ſua ad altiora prouocantes, ut ſciētia ſpirituali refectus, in D culmine uirtutum conſiſtat, nec relabatur ad uitia.
e *Triclinium.* Cœnaculum a tribus lectulis diſcumbentium.
f *De induſtr.* i. de prouidentia: datur intelligi, quod iam comederit, licet non plene, quia reuelāte dn̄o qđ ueniret Saul, conuiuium dilatum eſt.

Hac ipſa hora quæ nunc eſt, cras mittam uirum ad te de terra Benia-
a ¶ Chriſtus ſaluat populum ſuum de poteſtate demonum.
a min; & vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael, & ſaluabit
populum meum Iſrael de manu Philiſthinorum, quia reſpexi popu 1
¶ In aduentum Chriſti.
b lum meum. Venit enim clamor eorum ad me. Cumq; aſpexiſſet Sa-
muel Saulem, dominus dixit ei. Ecce uir quem dixeram tibi. Iſte do- 2
minabitur populo meo. Acceſſit autem Saul ad Samuelem in medio 3
portæ, & ait. Indica oro mihi, ubi eſt domus videntis? Et reſpōdit Sa
muel Sauli dicens. Ego ſum videns. Aſcende ante me in excelſum,
c vt comedatis mecum hodie, & dimittā te mane, & omnia quæ ſunt 4
in corde tuo, indicabo tibi. Et de aſinis quas perdidiſti nudiuſtertius 5
ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt. Et cuius erunt † optima quæque 6
Iſrael? Nonne tibi & omni domui patris tui? Reſpondens autē Saul 7
ait. Nunquid non filius Iemini ego ſum de minima tribu Iſrael, & 8
cognatio mea † nouiſſima inter omnes familias de tribu Beniamin? 9 10
d Quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? Aſſumens itaque Sa 11
e muel Saulem & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit 12
eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati. Erant enim quaſi 13 14
triginta uiri. Dixitque Samuel coco: Da partem quam dedi ti- 15
bi, & præcepi vt reponeres ſeorſum apud te. Leuauit autem co-
cus † armum, & poſuit ante Saul. Dixitque Samuel: Ecce 16
f quod remanſit, pone ante te & comede, quia † de induſtria ſer- 17
uatum eſt

1 ✣ Procop. Hanc partem Sauli appoſuit, quandoquidem regnaturus, & maiora pericula, quam ipſe populus ſubiturus erat, & propterea, teſtimonium E hanc partem appellat.
✣ Theodorus. Appoſuit Samuel armum, ante Saulem, in regni indicium. Nam ſicut hæc, cum ſint breuiora aliis membris animalis, portant totam molem compacti corporis, & firmiter ſuffulciunt, ita etiam, regium robur, etiam ſi ad unum uirum contrahatur, ſuſtinet totum corpus reipublicæ, & F non ſinit cadere.

Quæſt. 21. in lib. 1. Reg.
† deſiderabilia
† minor.
† in iſtud tempus Lxx. in teſtimonium.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quia re.po.* ſcilicet, oculo miſericordię.
2 *Venit enim cla.* de afflictione eius facta per Philiſthæos. Ex quo patet, quod licet in populo Iſrael eſſent multi mali, tamen cum hoc erant multi boni, quorum preces erant corā Deo exauditæ.
3 *Iſte domi.po.* In Hebræo habetur, *Iſte retinebit populum meum*, quia ad reges pertinet retinere populum, ne in bellis præcipitanter ſe ingerant, & etiam tempore pacis, ne iniuſte contra proximos agant, ſequitur.
4 *Et omnia.* Aliqui exponunt de aſinis quas quærebat, ſed litera ſequens non conſonat, vbi dicitur.
5 *Et de aſi.* Ex quo videtur quod alia in corde Saulis verſebātur. Dicitur enim in lib. de Heb. quæſt. quod in ſomno viderat ſe eſſe in capite arboris palmę, quæ viſio ſignū regale erat, & de hoc cogitabat, ideo ſubditur.
6 *Et cuius re.optim.* i. dignitas regia quæ poteſt accipere optima populi ſibi ſubditi, maxime in neceſſitate, vt patet ex ſupradictis. 8. c.
7 *Nonne tibi.* Quaſi diceret ſic, quia iam reuelatum erat ſibi a domino ipſum regem futurum.
8 *Et omni do.* quia filius ſuus Isboſeth ſucceſſit ſibi in regno ſeptem annis & Abner princeps militiæ, & alii potentes de domo Saulis his temporib. potiti ſunt bonis regni, & poſteri eorum habuiſſent, ſi Saul in bonitate ſua ſtetiſſet.
9 *Nunquid &c.* de. i. de tribu Beniamin, quæ tūc erat minima inter alias tribus Iſrael, quia pro peccato vxoris Leuitæ fuerat quaſi ad nihilū redacta, prout dictum fuit Iud. 21.
10 *Et cognatio, &c.* Iſta dicit Saul ex humilitate & quadā humana curialitate, quia pater Saul inter illos de tribu Beniamin erat famoſus.
11 *Quare ergo lo.es.mi.* Ex quo patet verum quod prædictum eſt ſcilicet, quod cogitauerat ſe ad dignitatem regiam ſublimandum, quia verbum Samuelis quod erat obſcurum, ſtatim intellexit de dignitate regni, quamuis aliter poſſet intelligi. Nec oportet Saulem de mendacio ex humilitate dicto excuſari, quia multa peiora fecit.
12 *Aſſumens itaq;* Hic conſequenter oſtenditur qualiter Saul a Samuele fuit honorifice ſuſceptus tanquam rex de proximo futurus, cum dicitur.
13 *Introduxit eos in tricli.* Triclinium proprie loquendo, eſt camera in qua ſunt tres ordines lectorum, hic autem accipitur pro loco in quo ſunt tres ordines ſedentium ad comedēdum. ſ. maiorum, mediocrium, & minimorum, quia antiquitus homines ſedendo in lectis, comedebant. Vnde & in ſacra ſcriptura comedentes frequēter dicuntur recumbere vel accumbere.
14 *Et dedit eis lo.in ca.* i. in principaliori loco trium ordinum prædictorum.
15 *Da partem quam.* quia ferculum nobilius vel gratioſius fecerat poni ad partem, vt coram Saule venturo poneretur, quia volebat eum præceteris honorare tanquam regem de proximo futurum, & iam a Deo electum, vt patet ex prædictis.
16 *Ecce quod remanſit.* Ex quo dicunt aliqui, quod ante aduentum Saulis Samuel cum alijs iam erat in menſa, ſed ipſo appropinquante ſurrexit de menſa obuians ei ex reuerentia. Sed hoc non conſonat literæ præcedenti, vbi dicitur. *Apparuit Samuel egrediens obuiam eis vt aſcenderet in excelſum.* Ex quo videtur quod adhuc non aſcenderat in ſuperiori parte montis ad ſacrificium ſeu conuiuium celebrandum. Item ibi ſtatim ſubditur. *Dominus autem reuelauerat, &c.* vbi dicitur quod dominus diem & horam certam aduentus Saulis Samueli reuelauerat, & ideo non eſt verisimile quod ante intraret ad menſam, cum ipſum vellet honorare in illo conuiuio quod paratum erat propter aduentum ipſius, vt dictum eſt, propter quod Ra. Sa. aliter exponit quam illud quod dicitur. *Ecce quod*, refertur ad numerum virorum, qui vocati fuerant a Samuele ad conuiuium, ita quod pro quolibet erat ferculum determinatum ſecundum quod debebant ſedere, & iſtud ferculum erat vltra illum numerum, propter Saul quem Samuel ſciebat venturum, ideo ſubditur.
17 *De induſtr.ſer.* i. vltra numerum populi a me inuitati.

I *Et*

MORALITER.

14 *Dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati.* Et hoc ratione ſuę virtutis & dignitatis regię de proximo imminētis: vtrique namque debetur honor, dicitur enim 4. Eth. qđ honor eſt virtutis pręmium. Debetur etiam regiæ dignitati, eo quod debet eſſe cuſtos virtutis & promotor.

Dic

A uatum eſt tibi, quando populum vocaui. Et co-
medit Saul cum Samuele in die illa, & deſcen-
derunt de excelſo in oppidum, & locutus eſt 1
cum Saule † in ſolario. Cumque mane ſurre-
xiſſent, & iam dies luceſceret, vocauit Samuel
Saul in ſolario dicēs. Surge & dimittā te. Et ſur-
rexit Saul. Egreſſiq; ſūt ambo, ip-
ſe videlicet & Samuel. Cūq; deſcē- a
derent in extrema parte ciuitatis,
2 Samuel dixit ad Saul. Dic puero
vt antecedat nos & trāſeat. Tu au-
tē ſubſiſte paulisper, vt indicē tibi verbum Dei.

† ſuper tectū, vt infra.

a *Cumque deſ.* Deſcenderunt de excelſo, vt in aliquo, ſecretiori loqueretur de regno & vngeret eū. D

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et locutus.* id eſt, in ſecreto loco, de quo autem ſibi locutus fuerit, non exprimitur, ſed Hebræi dicunt, quod fuit de timore Dei & lege ſeruanda. Cætera patent uſque ibi.

2 *Dic puero vt antecedat nos & tranſeat,* vt non poſsit audire verba mea.

MORALITER.

2 *Dic puero vt anteced.* Secreta namque diuina ante tempus ab eo diſpoſitum non ſunt aliis publicanda, propter quod Samuel ſecretum de regno ſibi commiſſum a Deo, reuelare noluit Sauli in præſentia ſui pueri.

CAP. X.

TVlit autem. Lenticula vas fictile quadrangulum, in latere habens foramen per quod fragilitas regni deſignatur.

Lib. 4. cap. 10.

✣ Lactātius. Primo quidem Iudei nō dn̄o regū ſubiecti fuerint, ſed populo ac legi ciuiles iudices præſidebant, non in annum conſtituti ſicut Romani conſules, ſed perpetua iuriſdictione ſubnixi. Tum ſublato Iudicum nomine, poteſtas regalis inducta eſt. Verum ſub iudicib. prauis religionibus ſuſceptis, ſæpe ſubacti, ab hoſtibus, ſæpeque ſunt liberati. Sub regibus autem, finitimorū bellis, ob delicta vexati, poſtremo capti, abductique Babylonem, pœnas impietatis ſuæ, graui ſeruitio pependerunt, donec Cyrus eos reſtituerat.

B

C

✣ Theodoretus. Cur cum eum vnxiſſet, eſt deoſculatus? Gratia q̄ ſibi iterat eū impertijt. Nam dn̄s cum in ſufflaſſet in Apoſtolos, dixit. *Accipite ſpiritum ſanctum.* Etenim ex plenitudine eius nos oēs, accepimus. Sic ꝓpheta deoſculatꝰ eſt regem cui impoſitæ erant manus. Quamobrem ei multa, dedit ſigna? Vidit eum dubitantem, & ſuam, confitentem, paupertatem, propterea confirmat, promiſsionem, regni, prædictionib. de omnibus.

CAP. X.

† vel vas oleagium.

a TVlit autem Samuel † lenticulam olei, & effudit ſu 1
per caput eius, & deoſculatus eſt eum, & ait. Ec 2
ce vnxit te dominus ſuper hereditatem ſuam in 3
principem, & liberabis populum ſuum de mani 4
bus inimicorum eius, qui in circumitu eius ſunt.
Et hoc tibi ſignum, quia vnxit te dominus in 5
principē. Cum abieris hodie a me, īuenies duos
viros iuxta ſepulchrum Rachel in finibus Beniamin in † Meridie, di-
centq; tibi. Inuentæ ſunt aſinæ ad quas ieras perquirendas, & inter-
miſſis pater tuus aſinis † ſolicitus eſt pro vobis, & dicit. Quid faciā de
filio meo? Cumq; abieris inde, & vltra tranſieris, & veneris ad quer- 6
cum Thabor, inuenient te ibi tres viri aſcendentes ad Deum in Be- 7
thel, vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, & alius portans
lagenam vini. Cumq; te ſalutauerint *, dabunt tibi duos panes, & ac- 8
cipies de manu eorum. Poſt hæc venies in collem Dei, vbi eſt ſtatio 9

a ¶ Cauſa orationis. b ¶ Vbi Iacob erexit lapidem.

a ¶ Collis Dei locus eſt, vbi prophetæ habitabant.

† Selſah nomē loci.

† vel timet.

* In pace.

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

Diuiſio.

a TVlit autē. Hic conſequenter agitur de vnctione Saulis in regem. Et ponitꝰ primo vnctio iſta, ſecundo certificatur per ſigna, ibi, *Cum abieris.* Circa primum dicitur.

1 *Tulit autem Sa.* i. uaſculum factum de auro vel argento ad reponendum oleum vnctionis, vnde inungebantur reges & pontifices, & dicitur a liniendo.

2 *Et deoſcu.* in ſignum amicitię & confęderationis.

3 *Et ait.* Quia in hoc non ſum niſi miniſter eius.

4 *Et liberabis.* Et patet litera uſque ibi.

5 *Quia vnxit te dominus.* Tota iſta litera incluſiue non eſt in Heb. nec eſt de textu, ſed ab aliquo antiquo doctore fuit appoſita per modum gloſſæ, & poſtea inſerta textui per ignorantiam ſcriptorum, ſicut eſt in pluribus aliis locis.

6 *Cumque abieris.* Hic conſequenter ponitur certificatio prædictorum per ſigna, & primo huiuſmodi ſigna prædicuntur, ſecundo de facto reperiuntur, ibi, *itaque,* Circa primum dicitur. *Cumque abieris.* Sed hoc dictū videtur implicare repugnantiam, quia Rachel ſepulta eſt iuxta Bethlehem, vt habetur Gen. 35. quæ eſt in ſorte Iudæ, hic autem dicitur in finibus Beniamin propter quod Ra. Sa. ſic exponit. *Inuenies duos uiros iuxta ſepulchrum Rachel,* id eſt, qui nunc ſunt iuxta ſepulchrum Rachel, ſed quando inuenies eos, erunt in finibus Beniamin Aliter poteſt dici, quod ſortes Beniamin & Iudæ erant cōiūctæ, & ideo erant ijdem fines vtriuſque vbi iungebantur.

7 *Inuenient te ibi tres.* Cauſa orationis & ſacrificii, qa tunc temporis erat licitum immolare domino in excelſis, vt prędictum eſt 7. cap.

8 *Poſt hæc &c.* Dicit Ra. Sa. quod hic collis eſt Cariathiarim eo quod ibi erat arca domini. Sed hoc non videtur verum, quia iam translata fuerat inde in Maſphat per Samuelem, vt dictum eſt ſupra. Et ideo alii dicunt, quod erat locus vbi manebant prophetæ, & ideo uidetur verum per ea quæ ſequuntur poſtea.

9 *Vbi eſt.* Statio prout hic accipitur, eſt fortalitium vbi ponuntur bellatores ad tenendum terram, ne poſsit rebellare. Et hoc modo fecerant Philiſthæi in terra Iſrael. Sed hoc videtur eſſe contra illud quod dictum eſt ſupra 7. c. quod Philiſthijm non appoſuerunt vltra vt venirent in terminos Iſrael tempore Samuelis. Ad quod poteſt dici, quod non venerunt de vrbibus ſuis, ſed illi qui poſiti erant in fortalitiis adhuc ſtabant ibi, & hoc conſonat ei quod dicitur infra 14. ca. *Et percuſſit Ionathas ſtationem Philiſtinorum quæ erat in Gabaa,* quæ eſt ciuitas in terra Iſrael. Vel forſitan, quia antea fuerat ibi talis ſtatio Philiſthinorum, & nomen remanſerat loco, licet pro tunc non eſſent ibi Philiſthæi, primum tamen videtur verius & magis conſonat textui vt allegatum eſt.

Obui-

MORALITER.

1 *Tulit, &c.* vngendo eū in regem, nam ex hoc cōſtat ei ad quem quē ſpectat de aptitudine alicuius ad regēdū in tēporalibus vel ſpiritualibus & de uolūtate Dei circa ipsū, ſtatim eſt in † princi-

A a *Et prophetabis cum eis.* Iudęi tradunt eum prophetaſſe de futuro ſeculo, de Gog & Magog, de prēmijs iuſtorum & pœnis malorum.

b *Mutaberis in virum alium.* ✲ Procopius. Quia agreſtis erat, & tantum terram colere nouerat, delecto in regem regium animum indidit.

✲ Eucherius. Sic aliā cordis affectionem ſignificat, quam conuertendo fecit Deus, vt imaginum ſignificantium & præfigurantium capax fieret ad propheticam diuinationem.

✲ Tertullian. Saulem tam Dei ſpiritus poſtea vertit in alium virum, id eſt, in Prophetā, quàm & malus ſpiritus poſtea euertit in alium virum, apoſtatam, ſcilicet.

c *Quando ergo.* Quaſi his ſignis noſſe poteris ꝙ Deus te regē fore voluit. Ideo in oīb. regaliter age: quia dominus tecum eſt.

Philiſtinorum Et cum ingreſſus fueris ibi vrbem, obuium ha 1
bebis gregem prophetarum deſcendentium de excelſo, & 2
ante eos ¶ pſalterium & tympanum & tibiam & citharam,
ipſoſque prophetantes. Et † inſiliet in te ſpiritus domini, & 3
a prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. Quando 4
b ergo euenerint ſigna hæc omnia tibi, fac quęcunque inuene- 5 6
c rit manus tua: quia dominus tecum eſt. Et deſcendes ante 7
me in Galgala (ego quippe deſcendam ad te) vt offeras obla- 8

a ¶ Subauditur, in conſecrationem regni tui. Septem itàque dies non ad expectandum, ſed ad immolandum ſtatuti ſunt.

d tionem & immoles victimas pacificas. † Septem diebus ex-
pectabis donec veniam ad te, & oſtendam tibi quid facias.
Itaque cum auertiſſet humerum ſuum vt abiret a Samuele, 9
e immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc
in die illa: veneruntque ad prædictum collem, & ecce Cu-
neus prophetarum obuius ei. † Et † inſiluit ſuper eum
f ſpiritus domini, & prophetauit in medio eorum: Viden-

f ✲ *Prophetauit in medio eorum.* Theodor. Non habuit Saul ppe tuum donum ꝓphetiæ, ad declarandum autem ſpirituale donum ꝓphetauit illo tpe. Ita ēt Septuaginta ſeniores quos elegit Moſes, ſtatim quidem electi, digni ſūt habiti ꝓphetica operatione. Poſtea autē minimè ꝓphetabāt, ſed a dono diuino redditi ſapientes, cōponebant populi cōtrouerſias. Quæſt. 24. † requieſcet & infrà. E Exod. 24. † infrà 13. b.

✲ Eucherius. Tantū diſtat inter ꝓphetiā prophetarū, ſicut Iſaias, Ieremias, & cęteri huiuſmodi fuerūt, atq; iſtam tranſitoriā † requieuit. † infrà 11. b.

d *Septem diebus.* ſubauditur in cōſecratione regni tui: ſicut in conſe-

D conſecratione ſacerdotū ſeptem diebus offerebant victimę.

e *Et venerunt.* Significat qđ Iudæis omnia quæ Moſes & prophetæ prædixerant, euenerunt. Ipſi uerò libros legis & ꝓphetarum tenentes, diuinare vñr: cum futura myſteria de Chriſto & eccleſia in eis ſcripta pronuntiare noſcuntur. Rabbanus.

F quæ in Saul apparuit, quantum diſtat inter loquelā humanā, ☞ & aſi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Obuium, &c.* Ex hoc vr̄ verū qđ ṕdictū eſt. ſ. quod collis dn̄i vocatur locus, eo ꝙ manebant ibi ꝓphetæ, & vocant̄ hic ꝓphetæ hoīes deuoti & religioſi, quos cōgregauerat Samuel ad laudandū Deū, & cum hoc hēbant ſpūm ꝓphetiæ ſaltem aliqui eorū. 2 *Et ant.* quia aliquæ melodiæ excitāt ad deuotionē, vt patet ꝑ experiētiā, & ēt ad ꝓphetiā. vñ dr̄ 4. Reg. 3. ꝙ Heliſæus cū quæreret̄ ab eo ꝓphetia, dixit: *Adducite mihi Pſaltē.* & ſubditur. *Cumq; caneret Pſaltes, facta eſt ſuper eum manus dn̄i, &c.* 3 *Et inſi.* idest, ſpūs deuotionis, vel ſpūs prophetiæ, vt dnt Heb. 4 *Et prophe.* Deum laudādo, vel de occultis prophetando. vñ in lib. de Hebraicis qōnibus dr̄, recitando opinionem Heb. ꝙ prophetauit de bellis futuris Gog & Magog, & de prēmijs iuſtorū & pœnis malorū. 5 *Et mut.* propter dictum prophetizandi modum tibi aliàs inſolitum.
6 *Quando er.* Scias quod illa ſunt vera quæ ego prædixi tibi de regno, iō ſubdit̄. 7 *Fac quæcunque.* idest, diſpone te quantū potueris ad decenter & potenter regnandū. 8 *Et deſcen.* Hic dēt fieri pūctus vt dn̄t aliqui, vt hr̄ in lib. de Heb. quæſt. ita ꝙ ly *ſeptem diebus*, non notat tempus quo Samuel a Saule deberet expectari: ſed tēpus in quo pro Saule de nouo iuncto in regē deberent oblationes & ſacrificia fieri ſicut in conſecratione ſummi pontificis fiebant ſeptem diebus, vt habet̄ Exo. 20. Et Leu. 9. ſed in Biblijs Hebraicis, quas vidi nō fit taliter punctus: ſed ly *ſeptem diebus*, coniūgitur cum lr̄a ſequenti: ſic *Septem diebus expectabis, &c.* Liber etiam de qōnibus Hebraicis ſuper libros Regis negat̄ ab aliquib eſſe Hieronymi, quorum rōnes hic ꝑꝑ prolixitatē omitto. Andreas ēt dictum iſtorum impugnat, quia non hr̄ in aliquo loco ſcripturæ, qđ pro vnctione regū debeat talis ſolennitas fieri ſeptem dietum, nec legitur factū pro quocunq; rege quantūcunque ſancto uel magno. ꝑꝑ qđ iſtud dictum vr̄ fictitiū. Et ad hoc inducit qđ hr̄ ỻ. de innouatione regni in Galgala, ubi dr̄. *Et fecerunt ibi regem Saul corā domino, &c.* Ex quo vr̄, ꝙ ſi debuiſſet de vnctione Saulis fieri talis ſolennitas, fuiſſet tunc facta, & non fuiſſet expectatum in futurum: in quo poterant per ad aduerſarios impediri, & maximè quia Samuel erat præſens, per quem talia debebant fieri. Vñ hic ubi tranſlatio nr̄a hēt: *Ego quippe deſcendam ad te ut offeras oblationem, &c.* in Hebræo habetur, *Ad offerendum oblationem, &c.* ſ. per me: tn̄ pro ſalute tua, & ſic etiam exponitur tranſlatio noſtra a doctoribus noſtris: Vt offeras & immoles, nō per te, ſed per me, ſicut & populus offerebat per ſacerdotes. Propter ꝙ iſte Andreas aliter exponit. Ad cuius intellectū ṕponit vnū. ſ. ꝙ in magnis negocijs propter quæ in primis debebat Deus placari ſacrificijs, Deus nolebat ꝙ Saul aliquid faceret abſq; præſentia Samuelis, qui pro eo offerret & ipſum dirigeret, & ſic exponit literam iſtam. *Deſcendes ante me in Galgala:* id eſt, ſi contingat tibi caſus in quo debeat placari Deus per ſacrificia, deſcendes ante me in Galgala, vbi eſt locus orationis & ſacrificij & ſubintelligitur & ſignificabis mihi deſcenſum tuum, ibi: *Ego quippe deſ. ad te, vt offeras oblat. & immoles victimas pacifi.* id eſt, per me. *Septem diebus.* ſubintelligitur poſtquā recepero nuntium. *Donec veniam ad te.* ad offerendum pro te ſacrificium & ad te dirigendum. Sed hæc opinio non videtur bene concordare textui, quia ex modo loquendi & tempore videtur ꝙ Samuel loqueretur Sauli non generaliter, nec indeterminatè pro quocunque caſu arduo indeterminato futuro, ſed pro caſu determinato & imminenti, ſcilicet, vt poſt publicationem electionis ipſius in regem deſcenderet in Galgala, vt ibi Samuel pro eo offerret ſacrificium & doceret eum de modo gubernandi regnum ſuum: quia hoc maximè indigebat in principio regni ſui, & ꝙ Samuel tempus deſcendendi in Galgala ſibi determinauit, licet non ſit hic expreſſum, quia non omnia hic exprimuntur: dicens quòd eum expectaret ſeptem diebus, hoc dixit Samuel, quia neſciebat vtrū dominus circa illud tempus occuparet eum in alio negocio, ita quòd non poſſet venire ad Saul ita citò. In quo autem peccauerit Saul tranſgrediendo verba iſta Samuelis, dicetur infrà 14. cap. vbi habet locum.
9 *Itaque.* Hic conſequenter deſcribitur euentus ſignorū prędictorū prout dixerat Samuel, & patet lr̄a ex ṕdictis vſq; ibi.
1 *Quæ*

MORALITER.

† principē vel pontificem promouendus. Dicuntur autē ei tria futura. Primū eſt de duobus viris ſalientibus magnas foueas ad exercitiū ſuę fortitudinis & agilitatis, ad ſignificandū qđ princeps tales dēt quęrere & ſibi ſociare tanq̄ aptos ad prælīū, propter quod infra 14. dicitur, quod quemcunque Saul videbat ad prælīū aptum, ſibi ſociabat Secūdū ſignū eſt de tribus viris cauſa oblationis aſcēdentibus ad dominū, qđ pertinet ad prælationis officiū, & ꝑ hoc ſignificatū fuit Sauli, qđ debebat legē accipere a ſacerdotibus, & in ea meditari. vt habet̄ Deut. 17. Tertiū ſignū eſt de grege prophetarum cui Saul obuiauit, & cum eis prophetauit ꝑ quos ſignificātur viri religioſi. Et ſm veritatē hiſtoriæ tales erant iſti qui dicūtur hic prophetare. i. Deū laudare non ſolū vocibus humanis, ſed etiā muſicis inſtrumentis, & tales dēt promotus in principem eligere, & cum eis Deū laudare de ſua promotione: & vt eorum orationibus poſſit bene ſuum populum gubernare, ideo ſubditur.
7 *Et mutab. &c.* per quod oſtenditur, quod promotus in principem debet aliter viuere quàm prius, ſcilicet, virtuoſius. vnde Philoſophus 7. Eth. virtutes tranſcendentes communem modum humanum vocat heroicas vel diuinas.
6 *Quando ergo euenerint, &c.* i. ſcies te eſſe regem ex ordinatione diuina: ideo viuas ſicut rex virtuoſe.
7 *Quia do.* ad te dirigendum in his quæ ſpectant ad legis officium: niſi ponas obicem per tuum defectum. Ex hoc hr̄ argumentum, ꝙ qn̄ aliquis promouetur ſm Deum, dat ei gratiam exequandi debitè officium, niſi ponat impedimentum.
† *Deſcr-*

tes autem omnes qui nouerãt eũ heri & nudiuſtertius, quòd
eſſet cũ prophetis & prophetaret, dixerũt adinuicē: Quænã 1
res accidit filio Cis? † Num & Saul inter prophetas? Reſpon-
a ditq́ue † alius ad alterũ, dicēs: Et quis pater eorũ? Propterea 2
verſum eſt in prouerbiũ: Nũ & Saul inter ꝓphetas? Ceſſauit 3 4
auté prophetare, & venit ad excelſum. Dixitq́, patruus Saul
ad eum & ad puerum eius; Quo abiſtis? Qui reſponderunt;
Quærere aſinas. Quas cum non reperiſſemus, venimus ad
Samuelē. Et dixit ei patruus ſuus; Indica mihi quid dixerit
tibi Samuel. Et ait ad Saul ad patruum ſuũ; Indicauit nobis,
a ¶ Ne videretur gloriari, vel ne inuidiam generaret ſibi.
quòd inuentæ eſſent aſinæ. De ſermone aũt regni non indi- 5
cauit ei, quē locutus fuerat ei Samuel. Et cõuocauit Samuel 6
populum ad dñm in Maſphath, & ait ad filios Iſrael. Hæc
dicit dñs Deus Iſrael; Ego eduxi Iſrael de Aegypto, & erui
vos de manu Aegyptiorũ, & de manu oĩum regum qui affli
gebant vos, vos autem hodie proieciſtis dñm Deum veſtrũ,
qui ſolus † ſaluauit vos de vniuerſis malis & tribulationibus
veſtris, & dixiſtis; † Nequaquam, ſed regem conſtitue
ſuper nos. Nunc ergo ſtate coram dño per tribus veſtras &
per † familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Iſrael † &
b cecidit ſors ſuper tribum Beniamin. Et applicuit tribum Be 7
niamin & cognationes eius, † & cecidit ſors ſuꝑ cognationē

A & aſinæ in qua ſedebat Balaã. Accepit enim hoc ad tempus illud iumentum, vt Deus quod ſtatuerat demonſtraret, non vt habitu perpetuo beſtia loqueretur. Non enim ſi quis dixerit aliquid quod ad ſapientiã pertinet, continuò ſapiens exiſtimandus eſt: ſic nec quiſquam ſi aliquando prophetauit, iã inter prophetas numerabitur, cum & dñs in Euãgelio dicat, quoſdam cum gaudio verbum excipere, ſed eſſe temporales. (Infrà 19.d.) *Spiritus vbi vult ſpirat, & ſpiritũ propheti e nullarum animarum poteſt maculare contactus.*

a *Et quis.* Quaſi: quis maior illo in dignitate & ſapientia? Pōt ergo tãquã pater & magiſter inter prophetas verſari. B *Et quis pater eorum.* i. prophetarũ, ſubauditur niſi Deus?

(Supra 8.a.) Myſticè. Seniores Iſrael reprobato Samuele regem ſibi petierunt. & Scribæ cũ Phariſæis, repulſo Chriſto vero ſacerdote clamauerũt: (Ioan.19.c.) *Nõ habemus regem niſi Cæſarem.* vnde Samuel interpretatur, nomen eius Deꝰ, Saul petitus ſiue petitio, quia a populo eſt poſtulatus, Barrabas intelligitur. Cis durus vel vomēs, (1.Ioan.2.c.) Abiel, pr̃ meus Deus. Iudęi enim duri & vomentes Deum patrem confitendo, filium negant: ſed qui negat filium, negat & patrem qui miſit eum. Saul aſinas patris quærens: in regno aſſumptus eſt. Saluator a patre miſſus ad oues quæ perierant domus Iſrael: ſuper cunctum populum in regem conſtitutus eſt. C Tot enim ſunt aſinæ, quot oues Saul accepit armũ, & Chriſtus principatum. (Matt.15.c.) Saul a Samuele eſt vnctus, & vnigenitus a patre ſpirituali vnctione delibutus. Ab humero Saul ſupereminebat: D quia caput noſtrum ſupra nos eſt Chriſtus.

b ✠ *Cecidit ſors ſuper tribum Beniamin, &c.* Procop. Prauis ſtudijs tam addicti erant, vt etiam prophetis Dei fidem nõ adhiberent. Ne igitur ſuffragium humani ſtudij & fauoris eſſe ſuſpicarentur, ſorti iudicium permiſit propheta, vt quod Deo viſum eſſet, declararet. Saul verò iã ſorte delectus, cõſiderans hãc poteſtatem, ſua dignitate & meritis longè excellentiorem eſſe, occultè latere tentabat. Sed a Deo Samueli oſtenſus, toti populo præfectus eſt.

✠ *Ecce abſconditus eſt domi.* Ioſeph. Semetipſum abſcondit, nolens videri ſponte ſuſcipere principatum. E Sed tantam ſui temperantiam demõſtrauit, vt dum multi nec in parua fœlicitate gaudium valeant retinere, ſed omnibus eſſe conſpicui deſiderent, ille tantarum gentium futurus dominus, non ſolum nõ oſtendit, ſed & a conſpectu eorum quibus erat regnaturus, eripuit.

✠ *Altior fuit vniuerſo populo, &c.* R. Dauid Kimhi. Voluit Deus elegantem perſonam conſtituere in regem. quæ præ ſe ferret maieſtatem quandam, nõ ob aliam rationem, quam quo a ſubditis magis timeretur.

✠ Theod. Quoniam ad bella gerenda, non ad pietatem, petierant regem, ideo Deus elegit omnium maximũ quoniam non animæ virtutem, ſed corporis mirabantur magnitudinem. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quænam, &c.* Hoc dicebat admirando: quia Saul erat magnus & robuſtus & diſpoſitus ad bellandum, & non ad laudandum Deum cum religioſis, vel prophetandum cum prophetis.

2 *Et quis pater eius.* q.d. Cis pater eius non eſt propheta, nec ad hoc diſpoſitus. q.d. nec iſte deberet eſſe, per talem modum loquebatur Amos 7.d. *Non ſum propheta, nec filius prophetæ, ſed paſtor armentarius, &c.* In Hebræo habet. *Quis pater eorũ?* & ſic refertur ad ſenſum oppoſitum, vt dicit Ra.Sa. ſic exponendo, *quis pater eorũ.* ſ. prophetarum. q d. prophetia nõ habetur per ſucceſſionem paternam, ſed Deus eam dat ſua gratia cuicunque voluerit, & ideo non eſt mirandum ſi iſte habet donum prophetię, dato quod pater eius propheta nõ fuerit, vel alius de genere ſuo.

3 *Propterea ver. eſt in prou.* id eſt, vulgare verbum vel exemplare. 4 *Num & Saul inter prophetas?* Quia quando alicui ex inſpirato dabatur donum prophetiæ vel aliquid huiuſmodi: dicebatur hoc uerbum: *Num & Saul, &c.* quaſi dicat, non eſt mirum ſi detur iſti ſicut datum fuit Sauli. Cætera patent uſque ibi.

5 *De ſer. &c. indi. &c.* ut euitaret iactantiam, & humilitatem ſeruaret, & etiam fidelitatem ſecreti. Samuel enim unxerat eũ ſecretè: propter quod puerum Saul fecit pręire ne audiret uerba eius, ut ſup. dictum eſt, et ideo uoluit tenere ſecretum, & debuit quoſque Samuel negocium publicaret.

6 *Et conuocauit.* Hic conſequenter ponitur electio Saulis publica. licet enim Samuel de mandato domini eum inunxiſſet, & ſtatim hoc publicare poſſet: tamen ad compeſcendũ murmur & indignationem aliorum qui erant de nobilioribus tribubus, quęſiuit a domino, ut per ſignum euidens omnibus electio Saulis appareret; & propter hoc uocauit populum, & patet litera uſque ibi.

7 *Et cecidit.* In Hebręo habetur. hamathri, ſeu ipſius mathri & dicunt aliqui quod eſt nomen propriũ unius hominis, a quo denominata fuit illa cognatio, ſed quia in lib. Paralipo. ſeu alibi non inuenitur tale nomen vnius hominis in tribu Beniamin vnde cognatio nominetur: ideo dicunt alij & probabiliter, quod non eſt nomen proprium, ſed commune, & ſignificat in generali hominem quemcunque rectè iacientem ad ſignum ſagittam, telum, vel lapidem. Ad cuius intellectum ſciendum: quòd matharah in Hebræo ſignificat ſignum ad quod ſe exercitant ſagittarij, vel fundibularij, vel huiuſmodi. vnde infrà 20.c. vbi dicitur, quòd Ionathas dixit: *Et Iaciam quaſi exercens me ad ſignũ.* In Hebræo habetur. *ad matharath*, & eodem modo habetur Thren.3.b. *Poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam.* In Hebræo habetur. *Poſuit me quaſi matharath.* Et inde deriuatur hoc nomen mathari vel matheri, ſignificans hominem rectè ad ſignum iacientem. In Gabaon autem unde fuit Saul, fuerunt tales, ut habetur Iudic. 20. ubi dicitur de habitatoribus Gabaa. *Sic fundis lapides ad certum iacientes, vt capillum quoque poſſent percutere, &c.* Debellatis autem filijs Beniamin, ut habetur Iudic. 21. aliqui uel ſaltem aliquis de illis euaſerunt uel euaſit. & ab illa arte in qua erãt excellentes, denominata eſt una cognatio, ſicut frequenter contingit in humanis, & de illis deſcendit Saul.

1 *Quæſie-*

MORALITER.

5 *De ſermone autem regni non indicauit ei, quem locutus fuerat ei Samuel.* Vt priſtinam humilitatē teneret, & ſecretũ ſibi commiſſum uſque ad tempus debitum conſeruaret.

6 *Conuocauit Samuel populum, &c.* ad oſtendendum Dei ordinationem per ſortium emiſſionem. ideo ſequitur.

† *Et per.*

A Metri:& † peruenit vſq; ad Saul filiũ Cis. Quæ- 1
ſierunt ergo eũ,& non eſt inuentus. Et conſu-
luerunt poſt hæc dominum, vtrum nam ven-
turus eſſet * illuc. Reſponditq; dominus. Ecce 2
† abſconditus eſt domi. Cucurrerunt itaque, &
tulerunt eum inde. Stetitque in medio populi,
& altior fuit vniuerſo populo ab humero & ſur- †
ſum. Et ait Samuel ad omnem populum. Certe
videtis quem elegit dominus, quoniam non ſit
ſimilis illi in omni populo. Et clamauit omnis
3 populus, & ait. Viuat rex. Locutus eſt autem Sa- D
a ¶Quid rex a populo exigere, & quid populus regi dare deberet.
† muel ad populum legem regni, & ſcripſit in li-
bro, & repoſuit coram domino. Et dimiſit Sa-
muel omnem populũ, ſingulos in domũ ſuã Sed
4 & Saul abijt in domũ ſuam in Gabaa, & abijt cũ
eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda.
5 Filij vero † Belial dixerunt. Num ſaluare nos po- † Impii.
6 terit iſte? Et deſpexerunt eum, & non attulerunt
7
8 ei munera. Ille vero diſſimulabat ſe audire.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæſierunt.* abſcondit.n,ſe ex humilitate, & vt oſtenderet ſe dignitatem regiam non ambire, vnde ſubditur:
2 *Ecce.* nõ in domo ſua in Gabaõ, qa nõ potuiſſet ita cito inde hẽri, ſed in domo in qua hoſpitatus erat. Vñ in Heb. hẽtur, *abſconditus eſt inter vaſa*, & vocant vaſa arma, vel quæcũq; alia q̃ ſecum detulerãt illi qui erãt cõgregati in Maſphat, & illa repoſuerãt pro cuſtodia in domib. in quib. erãt hoſpitati.
3 *Locutus eſt.* ſ. qualiter populus ſe debebat habere ad regem & rex ad populum.
4 *Et abijt cum eo pars.* conſentientes electioni a Deo factæ.
5 *Filii vero Belial.* i. abſque iugo legis diuinæ & diſciplinæ.
6 *Dixerunt.* quaſi dicat, non. ideo ſubditur.
7 *Et deſpex.* eo qđ nõ erat de illis tribub. nobiliorib. vt pote de tribu Iuda, cui promiſſum erat regnum. Gen. 49. de tribu Ephraim, q̃ Iacob in bñdictione p̃poſuerat Manaſſę. Gẽ. 48.
8 *Et non.* Xenia, ſicut tũc erat conſuetũ fieri in creationib. regum & principum, & adhuc in pluribus locis obſeruatur.

MORALITER.

3 † *Et per.* ſ. ſors regni, nec fuit hoc a caſu, ſed ex ordinatione diuina, vt publicaretur electio prius in ſecreto facta.
2 *Ecce ab.* hoc factum eſt ex inſtinctu diuino, ad oſtẽdendum quod nullus ingerere ſe debet ad huiuſmodi dignitates.
† *Et altior fuit vniuerſo.* per quod ſignificatur ſupereminentia virtutis, quæ debet eſſe in promoto.
† *Et ſcri.* ſ. legem regni, non ſecundum vſurpationem ſupra poſitam, ſed ſecundum ordinationem Dei poſitam Deu. 17.
5 *Filii vero*, per hoc oſtenditur, qđ in omni congregatione communiter sũt aliqui mali qui de bono murmurant, & ſi poſſent libenter impedirent.

CAP. XI.

a E*T aſcendit, &c.* ⁂ Ioſephus. Poſt menſem, honoris Saulis initium, belli cauſa contigit contra Naas. Hic enim multa mala Iudæis habitantibus trans Iordanem intulit, vrbeſque eorum ſeruituti ſubegit. Quicunque autem, ad eũ vel fide data veniſſent, aut quos bello cepiſſet, dextros oculos reuellebat, vt ſiniſtrã partem vultus ſui ſcutis celantes, ad bellandũ nimis forent inutiles. Et hęc cum feciſſet habitãtibus trãs Iordanem, ſupra Galladinos abiit, &c. ⁂ Theod. & Procop. Iſraelitas bello inutiles reddere voluit. Siniſter.n. oculus clypeo tegit᷑, dextro autem hoſtes aſpicimus: quo ſi quis priuetur, facilè vincit᷑. Sic aduerſariæ ẽt p̃tãtes nobis dextros oculos eripere conãtur. Rabb. Iabes ſenſus. Galaad aceruus teſtimonij. Naas. i. ſerpẽs E ſ. diabolus aſcendit ꝯ ſenſum teſtimonij ſcripturę eruditũ.
b *Et reſpondit.* Bellum Naas, bellum hęreticorũ ꝯ eccleſiam ſignificat. Naas interpretat᷑ ſerpens, Ammon cõprimens vel coanguſtãs, vel populus męroris. Iabes exiccata, Galaad aceruus teſtimonij. Naas ergo, ſignificat ſerpentem antiquum, qui eſt princeps Ammonitarum .i. hęreticorum. Hic eſt enim populus mœroris, F qui, non habet gaudium ſpiritusſancti, qui diſponit fœdus, cum populo eccleſiæ, vt eruat oculos dextros, viſum, ſcilicet, ſanæ & orthodoxæ fidei. Siniſtrum relinquit oculum, vt ſcilicet praua tantum ſentiat. Sed mẽs fidelium exiccata a ſorde vitiorum, aceruum teſtimonij, id eſt ſcientias ſanctę ſcripturæ congerit, quibus viriliter reſiſtat hoſti.

CAP. XI.

a E T Aſcendit Naas Ammonites, & pugnare cępit 1
aduerſum Iabes Galaad. Dixeruntq; omnes viri 2
Iabes ad Naas. Habeto nos fęderatos, & ſeruie- 3
b mus tibi. Et reſpondit ad eos Naas Ammonites.
In hoc feriam vobiſcum fędus, vt eruã omnium 4
a ¶Intellectus fidei. ¶ Propter vſum belli, ne viderent hoſtem ſiniſtro oculo ſub clypeo abſconſo.
veſtrum oculos dextros, ponamque vos oppro- 5
¶ Exiccata.
brium in vniuerſo Iſrael. Et dixerunt ad eum ſeniores Iabes. Concede 6
a ¶Doctores. ſ. eccleſiæ, qui ſcutum fidei debent contra hoſtes opponere.
nobis ſeptem dies, vt mittamus nuntios ad vniuerſos terminos Iſ-
rael. Et ſi non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te. Venerunt 7
8
ergo nuntij in Gabaa Saulis, & locuti ſunt verba hæc audiente populo.
Et leuauit omnis populus vocem ſuam, & fleuit. Et ecce Saul veniebat 9

☞ a In

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

E*T aſcendit* Hic conſequẽter deſcribit᷑ p̃dictæ, electionis confirmatio, q̃ facta eſt per hoc, qđ Saul triumphauit de filijs Ammon, & ſic oẽs in eum conſenſerunt & regnũ eius innouauerunt. Primò igitur circa hoc ponitur hoſtiũ incurſio. Scđo ipſorum debellatio, ibi. *Venerunt ergo nuntij.* Tertio regis confirmatio. ibi. *Et ait populus.* Circa primum dicitur.
1 *Aſcendit.* Quod aũt in aliquib. Biblijs præponitur. *Et factũ eſt quaſi poſt menſem*, non eſt in Hebræo neque in Biblijs correctis, quia non eſt in textu.
2 *Naas*, tempore.n. Iephte rex Ammon venit contra filios Iſrael, repetens totam terram filiorum Iſrael vltra Iordanem tanquam ad ſuum regnum pertinentium; vt habetur Iudic. 11. ſed tunc fuit debellatus, vt ibidem habetur: & ideo fortificato illo regno iſte rex forſitan ex eadem cauſa venit contra filios Iſrael.
3 *Habeto nos fœ.* ſub tributo competenti, quia videbant ſe impotentes ad reſiſtendum, vt magis patet ex ſequentibus.
4 *Eruam omnium &c.* volebat enim eos inutiles reddere ad bellum, quia ſiniſter oculus clypeo tegitur, & ideo carens oculo dextro non poteſt bene videre aduerſarium.
5 *Ponamque vos &c.* hoc volebat facere ad ſui iactantiam, & ad incutiendum terrorem alijs, vt ſic ſe ſubiicerent eius ſeruituti.
6 *Concede &c.* Conceſſit autem rex ſuperbus ſpatium petitũ credens quod nullus auderet venire ad leuandum eum de obſidione, & ſic obſeſſi magis ſe traderent voluntati ſuę.
7 *Et ſi. &c. egredie. ad te.* ad ſuſcipiendum quod tibi placet de nobis.
8 *Venerunt ergo.* Hic conſequenter deſcribitur filiorum Ammon debellatio per Saul ad preces virorũ Iabes, & patet litera vſque ibi.
9 *Et ecce Saul.* Nõ eſt intelligẽdũ q̃ Saul iam electus publice in regẽ ageret offĩm bubulci, ſed veniebat de agro vbi fuerat cã ſpaciandi vel ſe exercitãdi in arte ſagittaria vel huiuſmodi, & inde reuertebat᷑ hora qua ſolẽt boues ad domũ reduci Et

MORALITER.

1 *Aſcendit Naas Ammonites.* Per Naas qui ſerpẽs interpretatur, diabolus intelligitur. Nam in ſpecie ſerpentis decepit genus humanum, pp quod ſerpens antiquus nominatur.
† Ipſe

A a *In Bezec.* Rab. vrbe. ſ. Adoni bezec, vſq; hodie duę villę di cunt, Bezec in ſeptimo lapide a Neapoli deſcẽdentib. Citopolim. Bezec interpretatur egeſtas, & electorũ paucitatem ſignificat, vnde *Multi ſunt vocati, pauci vero electi.* Rex quoque noſter Chriſtus qui eſt ſacerdos, & propheta, contra hoſtes aciẽ dirigens, de vtroque, populo, milites eligit fide trinitatis, & pfectione inſignes. Hoſtes fugat & percutit gladio ſpiritus, a mane luceſcentis fidei, vſque dum lumen ſciẽtię & ardorẽ charitatis per totũ orbem eccleſia diffundat.

Matt. 20. b. ſupra 10. b.

B b *Diſperſi ſunt.* Quia congregatio prauorũ charitatis & fidei vnitate non iungitur, ab inuicem diſſenſione ſeparatur, vnde. *Inimici tui domine peribũt et diſpergentur.*

Pſal. 91. b.

c *Quis eſt iſte qui* d. Saul non re.

Lib. 6. Anti. cap. 5.

C ⁂ Ioſephus. Hæc victoria clarũ fecit valde Saul, & apud omnes Hebræos eum laudabilem demõſtrauit. Nam qui primitus eum ſpreuerant, conuerſi ſunt vt eum honorarent, & dignũ principatu iudicarẽt. Populi pro reb. geſtis magna delectatione gaudebãt, & ꝗ eos qui Saulẽ ſpreuerant exclamabãt, quę ſolet vulgus fœlicitate detẽtum euomere contra illos qui huiuſmodi rerum eſſe videntur authores, &c.

D d *Venite & eamus in Galgala, &c.* ⁂ Ioſephus. Cum Samuel dixiſſet ſecundam ordinationem, in confirmatione regni Saul oportere fieri, oẽs congregati ſunt in Galgala. Et rurſus vidẽte populo, propheta vnxit Saul oleo Sancto, & ſecundo denuntiauit, regem. Itaque iſto modo reſpublica Hebræorum ad regum iura conuerſa eſt.

E

ſequens boues de agro, & ait: † Quid habet populus quod plorat? Et
narrauerunt ei verba virorũ Iabes. Et inſiliuit ſpiritus domini in Saul 1
cum audiſſet verba hæc, & iratus eſt furor eius nimis. Et aſſumens† v-
trunq; bouẽ concidit in fruſta, miſitq; in omnes terminos Iſrael per
manus nuntiorũ dicẽs: Quicũq; non exierit & ſecutus fuerit Saul &
Samuel, ſic fiet bobus eius. Inuaſit ergo timor domini populum, & 2
a egreſſi ſunt quaſi vir vnus, & recẽſuit eos in Bezec. Fueruntq; filiorũ 3 4
a ¶ Fide trinitatis inſignes. b ¶ Fide trinitatis & cognitio legis preclari.
Iſrael trecẽta milia, virorũ autẽ Iuda triginta milia. Et dixerũt nũtiis 5 6
¶ In futuro.
qui venerãt. Sic dicetis viris qui ſunt in Iabes Galaad. Cras erit vobis 7
¶ Inſtitiæ.
ſalus cũ incaluerit ſol. Venerũt ergo nũtij, & annuntiauerunt viris Ia-
bes, qui lętati ſunt, & dixerunt*. Mane exibimus ad vos, & facietis no 8
bis omne qđ placuerit vobis. Et factũ eſt cum veniſſet dies craſtinus 9
cõſtituit Saul populũ in tres partes, & ingreſſus eſt media caſtra in vi 10
a In principio clareſcentis fidei.
gilia matutina, & percuſſit† Ammõ vſq; dũ incaleſceret dies. Reliqui
b autẽ diſperſi ſunt, ita vt nõ relinquerẽtur in eis duo pariter. Et ait po- 11
c pulus ad Samuelẽ. Quis eſt iſte qui dixit. Saul nõ regnabit ſuper nos?
Date viros, & interficiemus eos. Et ait Saul. Nõ occidetur quiſquam 12
in die hac, quia hodie fecit dñs ſalutem in Iſrael. Dixit autem Samuel 13
d ad populũ. Venite & eamus in Galgala, & innouemus ibi regnum. Et †
perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regẽ Saul coram 14
domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram
domino Et lætatus eſt ibi Saul & cuncti viri Iſrael nimis.

* viri Iabes.

F ❧ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et inſi. &c.* i. motus fortitudinis & conſtantiæ ad liberandum populum obſeſſum.

2 *Sic fiet bo.* Per hoc intelliguntur alia animalia, vt dicit Ra. & ſic erat comminatio magnæ pęnæ, quia diuitiæ illo tẽpore pro maiori parte in animalibus conſiſtebant. Noluit autẽ comminari pęnam mortis vel mutilationis in principio regni ſui, ne a nimio rigore incipere videretur.

3 *Inuaſit ergo timor dom. pop.* idest, a domino immiſſus.

4 *Et egreſſ. ſunt, &c.* i. generaliter & perfecte, ſicut quando vnus homo exit nihil remanet de illo in loco vnde exit. Vel aliter, quaſi homo vnus, i. vno corde & vna voluntate ad liberandum obſeſſos.

5 *Et recenſuit eos in Bezec.* nomẽ eſt ciuitatis in qua rex regnauit Adonibezech, vt habetur Iud. 1.

6 *Virorum autem Iuda.* Segregatim numerabantur, eo quod iſta tribus erat nobilior & belliceſior.

7 *Cras erit vobis ſalus.* i. in futuro, de proximo tamen.

8 *Mane exibimus ad vos.* Irriſorie loquebantur, eo quod ſciebant auxilium eius affuturum in craſtino.

9 *Et fa. eſt. &c. di. cra. ſ.* ab illa die in qua viri Iabes dixerãt verbum præcedens. *Mane exibimus, &c.* non autem a die qua dixerat Saul: *Cras erit vobis ſalus &c.* quia quando numerauit populum, adhuc diſtabat a loco obſidionis, & poſtea nuntij Iabes redierunt ad ſuos, & propter hoc ſicut dictum eſt, illud quod dixit. Saul. *Cras erit vo. ſa.* ly cras, non accipitur pro die craſtino, ſed pro futura die, de proximo tamen.

10 *Conſt. &c.* Vt repente irruentes ſuper exercitũ filiorum Ammon ex diuerſis partib. magis tenerẽt, alia terrerẽt eos.

11 *Et ait populus.* Hic conſequenter deſcribitur Saulis cõfirmatio in regem, quia populus videbat Saulẽ potenter triumphaſſe, iõ volebat eos interficere qui eum deſpexerũt in ſua electione, prout dictum fuit in fi. ca. præce. ſed Saul hoc fieri impediuit, vt a clementia regnare inciperet offenſas ꝓprias remittendo, vnde dicit Seneca lib. de clementia. Nullũ ex omnib. magis decet principem quam clementia. Magni. n. animi proprium eſt placidum eſſe tranquillumque, offenſas & iniurias remittere. Muliebre autem eſt litigare, & morẽ iræ ſuæ gerere. Allegauit autem rationem dicens.

12 *Quia hodie.* quaſi dicat, procedẽdum eſt ad gratiarũ actionem & non ad occiſionem.

13 *Dixit autem.* Videns Samuel quod populus cõcorditer cõſentiebat electioni factæ de Saul, ideo tunc voluit eam innouare ſeu confirmare ſolenniter, & in loco ſolenni, iõ ſubdit.

14 *Et fece.* quia iam tranſlatum erat ibi tabernaculum domini & arca.

Moraliter exponendo, Naas qui ſerpens interpretat, diabolum ſignificat, qui filiis Iſrael. i. fidelibus inimicatur. Quęrit autem oculos dextros eruere & ſiniſtros dimittere, vt ſapientia quæ deſurſum eſt & ad ſalutẽ animæ ordinatur, penitus auferatur, & ſapientia mundana, *quæ terrena eſt animalis et diabolica.* Iac. 3. d. remaneat, vt ſic homines terrenis vitijs implicentur. Contra ipſum aũt venit rex Iſrael. i. rex gloriæ Ieſus Chriſtus cũ trib. ordinibus. ſ. Apoſtolis, Martyrib. & Confeſſorib. cuius victoria incipit a vigilia matutina, & in calore Solis conſummat, quia a principio ꝓdicationis Euãgelij cępit poteſtas dęmonis diminui, & aduenientе iudice in poteſtate claritatis ſuæ in extremo iudicio totaliter auferetur.

❧ CAP.

MORALITER.

† Ipſe vero quęrit eruere oculos dextros uirorũ Iabes, quæ calor interpretat, nã viris charitate feruentibus malignus inſidiat. Per oculũ autẽ ſignificatur intẽtio. Matt. 6. c. *Si oculus tuus fuerit ſimplex.* i. intentio tua, ſecundum Aug. ꝑ oculũ igit dextrũ intentio ad bona ſpiritualia, per ſiniſtrũ autẽ ad temporalia deſignatur. Per hoc igit qđ Naas oculos dextros virorũ Iabes quęrebat eruere, ſignificat ꝙ diabolus intẽtiones virorũ in charitate feruientiũ quęrit a bonis ſpiritualibus totaliter auertere. Per hoc autẽ, qđ viri Iabes quęſierũt auxiliũ regis, ſignificatur ꝗ a diabolo impugnati dicto mõ debẽt ad auxiliũ regis regũ Ieſu Chri ꝑ deuotas orationẽs recurrere.

10 *Conſtituit Saul. pop. & c.* Nã rex noſter angelos ꝑ tres hierarchias diuiſit, & omnes ſunt in adiutorium nobis contra dęmonis exercitũ Heb. 1. d. *Omnes adminiſtratorij ſpiritus ſũt ĩ miniſterium miſſi ꝓpter eos qui capiunt hæreditatẽ ſalutis:* Et ſic debellatur Naas cũ ſuo exercitu, ideſt, diabolus cũ angelis malignis. Apoc. 12. b. *Michael & angeli eius prœliabant cũ dracone, & draco pugnabat & angeli eius, & nõ praualuerũt, neque inuentus eſt cor um locus in cœlo.* Et accipitur hic cęlũ pro eccleſia militãte.

† *Venite & ea. in Gal. & inn. ibi.* Ex noua nãque victoria de diabolo habita, innouandũ eſt Chri regnum per nouã oblatione laudum diuinarum. Nec mirandũ, quod per Saulem pro tẽpore quo fuit bonus, ſignificetur Ieſus Chriſtus, ſicut infra dicetur de Dauid & Salomone. Sicut enim dictum fuit in principio huius operis, ſeo propter diuerſas proprietates aliquando ſignat diabolum, aliquando Chriſtum.

CAP. XII.

Ixit autem Samuel ad vniuerſum Iſrael: Ecce 1
audiui vocem veſtram iuxta omnia, quæ locuti
eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regem, & nũc
rex graditur ante vos. Ego autem ſenui, & inca-
nui. Porro filij mei vobiſcum ſunt. Itaque con- 2
uerſatus coram vobis ab adoleſcentia mea vſq;
ad hanc diem ecce præſto ſum † loquimini de 3
¶ Saule..
me coram domino, & coram Chriſto eius, vtrum bouem cuiuſquam 4
tulerim, aut aſinum, ſi † quempiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi ali- 5
quem, ſi de manu cuiuſquam munus accepi, † & contemnam illud 6 7
hodie, reſtituamque vobis. Et dixerunt: Non † es calumniatus nos, 8 9
neque oppreſſiſti, neque tuliſti de manu alicuius quippiam. Dixitque 10 11
ad eos. Teſtis eſt dominus aduerſum vos, & teſtis Chriſtus eius in die 12
a ¶ Opere. b Mali,
hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt: Te- 13
ſtis. Et ait Samuel ad populũ. Dñs, qui fecit Moyſen, & Aarõ, & edu- 14
xit patres noſtros de terra Ægypti, adeſt. Nunc ergo ſtate, vt iudicio 15
contendam aduerſum vos coram domino, de omnibus † miſericor-
diis domini quas fecit vobiſcum, & cum patribus veſtris, † quomo- 16
do ingreſſus eſt Iacob in Ægyptum, & clamauerunt patres veſtri ad 17
dominum, & miſit dominus Moyſen, & Aaron, & eduxit patres
veſtros de Ægypto, & collocauit eos in loco hoc. Qui obliti ſunt 18
domini Dei ſui, & tradidit eos in manus † Siſaræ magiſtri mili- 19 20
tiæ Haſor, † & in manu Philiſthinorum, & in manu regis Moab, 21
& pugnauerunt aduerſum eos. Poſtea autem clamauerunt ad do- 22
minum, & dixerunt: Peccauimus, quia dereliquimus dominum,
& ſeruiuimus Baalim, & Aſtaroth. Nunc ergo erue nos de manu
inimicorum noſtrorum, & ſeruiemus tibi. † Et miſit dominus 23

A CAPVT XII.

Dixit autem Samuel ad uniuerſum, &c.

✲ Theodo. Cum eſſet Iudex, excedebat à ptãte, & eam tradebat Regi. Erat ergo conſentaneum, vt q̃ geſſerat narraret, & quòd in republica gerẽda cum laude eſſet verſatus ꝯſentientem haberet populum, legitimam illũ, docens poteſtatem.

✲ Auguſti. Saul autem rex non ad permanẽdum electus eſt à Domino, ſed ſecũdũ cor populi durum & malum datus ad eorum correptionem, non ad vtilitatem, ſecundum illam ſentẽtiam: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peruerſitatẽ populi.

D

✲ CHRYSOSTOMVS. Hom. 24. in 2. Cor. QuoniãSamuel pro ſe magnam propoſuit laudem, attamen nullus illum arguit, quia non dicebat, vt ſeipſum laudaret, ſed quoniam regẽ cõſtituturus erat, pro defenſione ſua poſuit, volens illum erudire, vt humilis ſit ac manſuetus. Neq; enim quis illum tunc iure conuenerat, vel arguerat vt defenſione haberet opus, ſed vt illum faceret meliorem hęc dicebat, etc.

E

Qui ad vtilitatem audiẽtium ſpectarit, etiam ſi commendet ſeipſum, non ſolum non meretur reprehendi, ſed, & coronari, & propter ſilentium taxandus. Nam, & Dauid, & Amos, & Michæas ſeipſos commendarit. 1. Reg. 17. Amos 7. Mich. 3.

✍ a *Meſſis*

F

† vel teſtificamini contra me.

† cuiuſpiam occupaui ſua bona.

† occupaſti nos, i. bona noſtra.

† Gen. 46. 2.

† Iudi. 4. 2.

† ſupra 8 d. & 10. c.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

DIxit autem. *Hic conſequenter deſcribitur increpatio populi à Samuele. uiderat enim populus regem electum proſpere egiſſe, & idee poterat credere in petendo ſuper ſe regem non peccaſſe. cuius contrarium Samuel oſtendit in hoc c. 1. declarando ſuam innocentiã, & ſecundò populi culpam, ibi.* Et ait Samuel. *Primum aũt oſtendit Samuel per hoc, quòd petitioni populi condeſcenderat de inſtitutione regis, in qua erat, quodammodo abiectio Samuelis, ut dictum fuit ſup. 8. ca. & hoc notatur cum dicitur.* Ecce audiui vocem veſtram, &c. *Secundo in hoc, quòd diu inter filios Iſrael ſine calumnia uixerat, & hoc notatur cum dicitur:* Ego autem ſenui, *& ſubditur.*

2 Porro filij, &c. *Quaſi diceret, remanebunt pro me obſides ad ſatisfaciendum, ſi alicui teneor, & ſatisfacere non poſſum.*

3 Loquimini, &c. co. *ideſt, Saule rege, qui de nouo erat inunctus, propter quod Samuel coram eo uolebat iudicari.*

4 Vtrum bouem cuiuſquam. *ponendo in opere meo.*

5 Aut aſinum. *ſuper eum de loco ad locum incedendo.*

6 Si quempiam calumniatus. *iniuſte ad iudicium trahendo.*

7 Si oppreſſi ali. *damnum quodcunque ſeu iniuriam inferendo.*

8 Si de ma. *etiam pro iuſto iudicio reddendo. Ex quo patet, quòd proprijs ſumptibus, & laboribus officium iudicis exequebatur, prout dictum fuit ſupra 7.*

9 Et contemnam, &c. *nolens mihi retinere.*

10 Et dixerunt. *& ſic teſtificati ſunt eius innocentiam.*

11 Dixitque ad. *qui præſens eſt ubique.*

12 Et teſtis Chriſtus, *ſcilicet Saul, qui præſentialiter aderat.*

13 Et dixerunt. *replicando, quod ſupra dixerant ad maiorẽ affirmationẽ, ſecundum illam tranſlationem. In Heb. habetur.* Et dixit teſtis, *quod exponunt Heb. dicentes, quod poſtquam populus teſtificatus fuerat Samuelis innocentiam, ipſe Sumuel quæſiuit cum hoc teſtimonium diuinum, quod eſt maius, & firmius, dicendo.* Teſtis eſt dominus. *ideſt rogo, ut ſit teſtis, & tunc uenit uox à Deo miſſa, & dixit; teſtis, teſtificando Samuelis innocentiam.*

14 Et ait. *Hic conſequenter Samuel declarat populi culpam, & primo uerbo, ſecundo miraculo, ibi.* Sed & nunc ſta. *Circa primũ Samuel declarat primo Dei miſericordiam erga populũ, cum dicitur.*

15 Dominus qui, *ſcilicet idoneos nuntios ſuos ad educendum populum Iſrael de Aegypto. ſequitur.*

16 Quomodo in. *Vbi cum dominus ſaluauit à periculo famis.*

17 Et cla. *cum affligeretur ab Aegyptijs, ut habetur Exod. 3.*

18 Et col. *ſcilicet in terra optima lacte, & melle manante. Conſequenter oſtendit ex oppoſito populi ingratitudinem, cum dicitur.*

19 Qui obliti ſunt. *per idololatriam, & alia mala.*

20 Et tradidit eos. *vt per flagella reduceret eos ad bonum.*

21 In manu. *id eſt, regis Aſor, ut habetur Iud. 4.*

22 Et in manu. *ut habetur Iud. 10. & 11.*

23 Et mi. *id eſt, Gedeon, ut habetur Iud. 6.*

MORALITER.

1 *Dixit autem.* In hoc autem capitulo Sanctus Samuel ſuam declarat innocentiam, dicens.

3 *Loquimini.* Non dicit coram hominibus, ſicut hypocritæ, qui quærunt iuſtificari coram mundo.

4 *Vtrum boues.* Per calumniam inferendo.

8 *Si de ma. cu. mu. ac. &c.* pro iuſtitia exercenda. Per hoc informari debent principes, & prælati, vt regant populum ſibi ſubditum ſine calumnia, & auaritia. Secundò arguit populum de petitione regis, oſtẽdens, quòd dominus rex eorum fuerat immediatus per iudices tãquam per miniſtros, & vicarios eos ſaluans, dicens.

a *Meſſis tri.* RAB. A Collectio, ſ. Gentilis populi ad fidem. b *Voces*, ideſt tonitrua,& pluuias. Nõ eſt conſuetudo Iudææ in tempore æſtatis pluere.

✠ Auguſtin. Samuele inuocante Dominum, Dominus per pluuias, & horribiles voces intonuit, quibus plebs, quæ audierat ſe Dominum repuliſſe ne regnaret ſibi, intelligeret, quos fragores per Samuelis iterũ Dominus deprecationem compeſcuit, poſtquam populi de hac re pœnitudinẽ intus aſpexit. (¶ 2. de mirab. ſ.c.ſeri. ca. 9.)

✠ R. Salomon Deus excitauit iſta tonitrua, vt confutaret B peruicaciam populi. Nam ſi tantæ erant vires Samuelis, vt poſſet cœlum commouere, & tonitrua deuocare, quomodo non potuit hoſtem profligare, & præeſſe reipublicæ?

CAP.

a ¶Qui & Gedeon, timor viri. b ¶Ideſt Samſon fortiſſimus. Præcipuus, vel in iudicio. c Aperiens, vel apertus, vel apertio.

Ierobaal, & Badan, & Iephte, & 1 2

a Nominatus ſeu poſtulatus à Deo. 3

Samuel, & eruit vos de manu 4 5
inimicorum veſtrorum per circumitum, & habitaſtis confi- 6
denter. Videntes autem, quòd 7
Naas rex filiorum Ammon
veniſſet aduerſum vos, dixiſtis 8
mihi: Nequaquam, ſed rex im- 9
perabit nobis, cum dominus
Deus veſter regnaret in vobis.
Nunc ergo præſto eſt rex ve- 10
ſter quem elegiſtis, & petiſtis.
Ecce dedit vobis dominus regem. Si timueritis dominum & ſeruieritis ei, & audieritis vocem eius, & non exaſperaueritis os domini, eritis, & vos & rex, qui imperat vobis ſequentes dominum Deum veſtrum. Si autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermones eius, erit ma- 11
nus domini ſuper vos, & ſuper
patres veſtros. Sed, & nunc ſta- 12
te, & videte rem iſtam grãdem,
quam facturus eſt dominus in
a conſpectu veſtro. Nunquid non meſſis tritici eſt 13
b hodie? Inuocabo dominum, & dabit † voces, & C

(† tonitrua, & infra.)

pluuias, & ſcietis, & videbitis, quia grande ma D
lum feceritis † vobis in conſpectu domini, († vos)
a In aduentu Chriſti.
petentes ſuper vos regem: Et clamauit Sa-
a ſcilicet Chriſtus. b Blandientem prædicationem.
muel ad dominum, & dedit dominus voces
a Verba Euangelij, vel legis.
14 & pluuias in die illa. Et timuit omnis populus
nimis dominum, & Samuelem. Et dixit vniuerſus populus ad Samuelem. Ora pro ſeruis tuis ad dominum Deum tuum, vt non moriamur. Addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem.
15 Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere: Vos feciſtis vniuerſum malum hoc. Ve-
a ſed ſequamini dominum tanquam ducem veſtrum.
16 runtamen nolite recedere a tergo domini,
ſed ſeruite domino in omni corde veſtro, &
a Mundi deſideria.
17 nolite declinare poſt vana, quæ non prodeſunt vobis, neque eruent vos, quia vana ſunt.
18 Et non derelinquet dominus populum ſuum E
19 propter nomen ſuum magnum, quia † iura-
20 uit dominus facere vos ſibi populum. Abſit († v pit pr. rat)
a Quamuis me, & dominum offenderitis.
autem à me hoc peccatum in domino, vt ceſ-
¶Chriſtum Dei verbum.
ſem orare pro vobis, & docebo vos viam bo-
¶ ſicut filij.
21 nam, & rectam Igitur timete dominum, & ſer
22 ¶Non ex neceſſitate.
23 uite ei in veritate, ex toto corde veſtro. Vidi- F
ſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit dominus, quòd ſi perſeuerauèritis in malitia, & vos, & rex veſter pariter peribitis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et Badan. *& ideſt, Samſon, qui deſcendit de tribu Dan, vt habetur Iud. 14.*
2 Et Badan. *de quo Iudi. 5.*
3 Et Iephte. *de quo Iudi. 11.*
4 Et Samuel. *loquitur de ſeipſo tanquam de alio.*
5 Et eruit, &c. *quotieſcunque inuocaſtis fideliter eius auxilium.*
6 Et habitaſtis confiden. *quamdiu fuiſtis ei boni ſubiecti, fuit, & ipſe rex veſter immediatus.*
7 Videntes autem. *Iſta fuit vna cauſa petendi regem, vt dictum fuit ſupra 8. cap.*
8 Dixiſtis mihi. *diſſuadenti vobis petere alium regem.*
9 Nequaquam. *ſcilicet, erimus ſine rege homine.*
10 Nunc er. *licet enim Saul fuerit à Deo electus, vt dictum eſt ſupra c. 9 & 10. tamen iſta electio imponitur hic populo, eo quod ad petitionem populi facta fuit. Cætera patent vſque ibi.*
11 Erit manus. *ideſt, ita erit ſuper vos de futuro, ſicut fuit ſuper patres veſtros de præterito.*
12 Sed. *Hic conſequenter Samuel arguit malitiam populi miraculo, quia ad ipſam declarandam facta ſunt ſubito tonitrua, & pluuiæ contra ſolitum curſum naturæ in terra illa, & hoc eſt, quod dicitur.*
13 Nunquid. *q.d. iſto tpe non conſueuerunt talia fieri, & ſi aliquando fiant, non tamen, ita repente, vel ſubito, ſicut factum eſt ad preces Samuelis, & abſque diſpoſitione aeris præcedente, ideo ſubditur.*
14 Et timuit. *Videns inſolitum miraculum, & timens mori præ horrore tempeſtatis.*
15 Nol. tim. *eos aſſecurauit, quando confeſſionem eorum de petitione regis, & alijs malis audiuit.*
16 Nolite reced. *ſemper eum ſequentes per debitum cultum.*
17 Et no. *id eſt, poſt idola ea colendo, quia in illis nulla eſt efficacia vos ſaluandi, ſicut medicina dicitur vana, quæ nullam habet efficaciam in ſanando.*
18 Et non. *quandiu ſibi fuerit ſubiectus per debitum cultum.*
19 Quia iurauit. *ſicut habetur Gen. 22.* Per me, &c.
20 Abſit au. *Quamuis enim populus eum abieciſſet, vt patet ex ſupra dictis 8. cap. tamen peccatum reputabat ſibi ſi non oraret pro eis. et hoc eſt intelligendum quantum ad bona gratiæ, & gloriæ conſequenda, ideo ſubditur.* Et do. vos.
21 Timete dominum. *timore filiali.*
22 Et ſeruite ei, &c. *abſque diminutione.*
33 Ex toto corde. *abſque diminutione.*

CAP.

MORALITER.

† *Miſit dominus.* Per hoc ſignatur, quòd prælati, & prædicatores debent oſtendere populis Dei beneficia, vt cognoſcãt eius bonitatem, & per oppoſitum ſuam ingratitudinem, nam oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, vt ſic per veram pœnitentiam ad Deum redeant, & ipſi fideliter ſeruiendo verum dominum recognoſcant.

MORA-

CAP. XIII.

A a *Ilius unius anni.* ✻ R. DAVID. Dicitur filius vnius anni, quòd vnum annum iam regnaſſet, antequam confirmaretur in Galgala.

✻ Chaldæus. Paraph. Erat ſimplex, & innocens, tanquam puer vnius anni.

✻ PROCOP. Symmachus exponit, *Sicut puer anniculus.* Quo verbo ſimplicitas animi ipſius oſtenditur, quam in regno habuit, qua tamen non longo tempore vſus eſt. Quo circa additur, *Et duob. annis regn. & cæt.* nempe cum illa morum ſimplicitate. Poſtea ad prauitatem declinans, diuina gratia deſtitutus eſt.

✻ HIERONYMVS. Non de Isboſeth filio Saul dictum ē hoc Sic enim erat Saul innocens, quando regnare cœpit, ſicut filius eſt vnius anni, & in eadem innocentia, duobus annis regnaſſe dicitur.

R A B. per anticipationem dicit de Isboſeth filio Saul, de quo in ſequentibus dicitur
B *xl. annorum erat Isboſeth cum regnare cœpiſſet ſuper Iſrael, & duobus annis regnauit.* Si autem à morte Heli omne tempus concluditur, quo Samuel, & Saul regnauerunt, inueniuntur xl. anni vſque ad mortem Saul. Quando ergo Saul regnare cœpit, filium habebat vnius anni, qui poſt mortem patris regnauit in
C Iſrael duobus annis, & à latronibus occiſus regnum dimiſit Dauid.

a ¶ Id eſt humilis tanquam paruulus, & lactens.

a Ilius † vnius anni erat 1
Saul cum regnare cepiſſet: duobus autem 2

a ¶ Iuſte ſcilicet, & manſuete, poſtea enim magis tyrannus fuit, quam rex.

annis regnauit ſup Iſrael. Et elegit ſibi Saul
tria milia de Iſrael. Et erant cum Saul duo

a ¶ Vſque hodie vicus grandis oſtenditur in finibus Heliæ, diſtans ab ea octo miliaribus iuxta villā Rhama, & antiquū retinet nomē. Interpretat̃ aūt humilitas.

milia in Machmas, & in monte Bethel, mil-
b le autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.
Porro cæterum populum remiſit vnumquem
que in tabernacula ſua. Et percuſſit Ionathas 3
† ſtationem Philiſthinorum, † quæ erat in
Gabaa. Quod cū audiſſent Philiſthiim, Saul
cecinit buccina in omni terra dicens: Audiāt 4
Hebræi. Et vniuerſus Iſrael audiuit huiuſcemodi famā. Percuſſit Saul † ſtationem Phili-
ſthinorum, & † erexit ſe Iſrael aduerſus Phili-
ſthiim. Clamauit ergo populus poſt Saul in
Galgala. Et Philiſthiim congregati ſunt ad 5
præliandū cōtra Iſrael triginta milia curuū,

¶ Alias. d.c.

c & ſex milia equitū, & reliquum vulgus, ſicut 6

Dauid. Continuatur tempus Samuelis cum tempore, & regno Saulis. hiſtorici enim non poterāt connumerare numero iudicum, quoniam propheta erat, & non toto tempore vitæ ſuæ populum iudicauerat, vt alij. D

b *Gaba.* Vrbs eſt Phinees filij Eleazari, vbi ipſe Eleazar ſepultus eſt, & interpretat̃, collis patruelis. Bene tria milia Iſraelitarū electa ſunt ad pugnandum cōtra Philiſthęos. hi.n. ſoli apti ſunt ad pugnādū cōtra hoſtes eccleſię, qui habent perfectā fidē trinitatis, in qua exiſtāt ſuperiores hoſtib. ſuis. Philiſthiim hęretici, qui pari conſenſu aduerſus eccleſiā ꝯſpirantes eā de populari conant̃, quibus alij abiurata fide ſociant̃. alij dū fidem palā confiteri metuūt quaſi ī cauernis latitāt. Varię ſectę vno impietatis vinculo colligatæ ad decipiendū diſcurrūt. Equites potētia tumidi, qui hr̄ticos iuuant. *Vulgus ſicut arena*, multitudo hętica perſuaſione aggregata. Viri cum Saul remanētes Catholici Chr̄o firmiter adhęrētes. E

Rabbanus.

† pręfectum, aut ducem.
† qui.

c *Reliquum vulgus ſicut are. etc.* ✻ IOSEPHVS. Cum Palæſtini cognouiſſent caſtra ſua ab Hebręis obſeſſa, indignati, & cōtēptū Hebræorū magnam iniuriā iudicantes, Iudæis prælium intulerunt, ducentes pedeſtrium quidem trecenta milia, curruum vero triginta millia, & equitū ſexaginta millia. F

libr. 5. Antiq. cap. 6.
† pręfectum, aut ducem, ſiue pręſidem.
† abominabilis fuit, vel fętuit Iſrael inter Philiſthęos, vel corā Philiſthęis.

☞ a *Abſcon-*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 *Ilius.* Poſtquā deſcripta eſt Saulis electio, hic ꝯñr deſcribitur eius reprobatio. & hoc ex triplici cā. Prima fuit diffidētia, & vſurpatio. Scđa temeraria iuratio, c. 14. Tertia cupiditas, & elatio. ca. 15. Circa primū, primo deſcribit̃ diffidētię rō. ſcđo diffidentis, vſurpatio, ibi: *Ait ergo Saul.* tertio incurſio hoſtiū, ibi. *Porro Philiſthijm.* quarto impotentia ad reſiſtendū ibi, *Porro faber.* Cā vero diffidentiæ duplex fuit. Prima fuit ex percuſſione ſtationis Philiſthinorū, pp quā Saul, & filij Iſrael formidabāt Philiſthinorū aduentū. Scđa fuit dilapſus populi à Saul, pp metū, qui ponitur ibi. *Quod cū audiſſent.* Circa primū, qa ī hoc ca. agitur de Saulis præuaricatione, p̄mittit̃ eius bonitas vt nullus de ſua iuſtitia p̄ſumat, & vt oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant, cū dr̃, *Filius vnius anni erat, & cæ.* i. ita innocens, & purus à peccato, ſicut puer vni⁹ anni. Cuius rōnē aſſignant Hebræi, & probabiliter, dicentes, ꝙ qñ hō ꝓmouetur ad aliquod officiū magnū à Deo, ſicut Saul fuit elect⁹ in regē ab ipſo, vt patet ex p̄cedentibus ſimul ſibi dat̃ à Deo gratia iuſtificans, & ipſum diſponens ad ſuū officiū exercēdū, niſi ipſe ponat obicē. Saul aūt in ſua electione nō poſuit obicē gr̃ę diuinæ, quia ſm, ꝙ dr̃ ſup. 9. c. *erat electus, & bonus, & non erat vir de filijs Iſrael melior illo.* Aliqui aūt exponunt de Isboſeth filio Saul, dicentes quòd habebat vnū annū tm̄ qñ Saul incepit regnare, & ſecundum hoc ly *Saul*, eſt datiui caſus. cum dicitur. *Filius vnius anni erat* Saul, i. ipſi Saul. Sed hoc patet falſum p illud, qđ habet̃ 2. Reg. 2. d. *Quadraginta annorū erat Isboſeth cū regnare cępiſſet.* Fuit aūt inſtitutus immediate poſt mortē patris, vt ibidē dr̃. pater aūt regnauit 20. annis tātum. pp quod tenentes hoc dictū dicunt, quod inceptio regni Saul hic accipitur immediate poſt mortē Heli, quod tēpus fuit quadraginta annorū, vt habetur Act. 13. Sed hoc nō valet, quia in nullo alio loco ſacræ ſcripturæ reperitur, quòd ſacra ſcriptura determinando principium regni alicuius regis, determinet hoc per ætatem filij ſui. Et ideo, quia iſta expoſitio de ſcriptura non habet autoritatē eadē facilitate contēnitur qua probatur, & prima magis tenenda eſt, vt vr̃.

2 *Duo. aūt an. re. &c.* ſ. in bonitate, & innocētia ſua licet pluribus annis regnauerit exiſtens in malitia. Vel aliter poteſt dici, quia poſt duos annos a principio regni ſui Dauid fuit à Deo electus in regē inunctus per Samuelē, vt hr̃ infr. 16. ca. & ex tunc Saul non regnauit de iure, ſed tantū vſurpatiue, pp quod anni ſequentes à regno ſuo hic reſecantur. Conſequenter ponitur percuſſio ſtationis Philiſthinorū, cū dicit̃.

3 *Et percuſſit.* quod erat ſignum manifeſtum rebellionis filiorum Iſrael ad Philiſthæos, ideo ſubditur.

4 *Audiant He.* Hoc fecit Saul proclamari, vt filij Iſrael præcauerent ſibi ab inſultu Philiſthinorum in hoc facto contēptorū, & non confiderent de ipſis in aliquo. vnde ſubditur.

5 *Et Phil. &c. mi. cur.* Non eſt veriſimile, quòd tot eſſent currus, ſed accipitur hic numerus hominum in curribus exiſtētium, quia tunc temporis in curribus pugnabant pro magna parte, vt habetur in pluribus locis ſacræ ſcripturæ.

6 *Et reliquum.* Hyperbolica locutio eſt, ad deſignandum magnam populi multitudinem.

1 *Quod*

M O R A L I T E R.

2 † *Et duob. an.* Act. 13. Dicitur, ꝙ regnauit xl. annis. Sed hic ponitur tantum tempus quo permanſit in humilitate, & bonitate. Ex quo patet, quòd rex malus tempore malitiæ ſuæ non eſt ſm veritatē rex dicendus, ſed tantum æquiuoce, ſicut oculus lapideus, aut depictus, & idem dicendum de prelato malo, & multo plus, quia regit in ſpiritualibus, q̄ tēporalibus præferuntur, corruptio. n. optimi peſſima iudicatur.

3 *Et percuſſit Io. ſta.* Per Ionathan, qui donum columbæ interpretatur, dominus Ieſus Chriſtus ſignificatur, ſuper quē ſpirituſſanctus apparuit in ſpecie columbę, cū baptizaretur. Ipſe vero ſtationem Philiſthinorum percuſſit, quādo deſcēdens ad infernum, inde patres potenter liberauit. Philiſthiim autem interpretantur cadentes, ideo ſignant dęmones, qui de cœlo per ſuam ſuperbiam ceciderunt.

a *Abſconderunt ſe in ſpe.* Rab.
A abſconſis, ſ. quibuſdã Iſraelitis, qui Saulẽ, & populũ, q cũ eo erat reliquerant, q̃dã pars illorum, qui Hebręi vocãtur
†coarctatus. timore perterriti defecerũt à Saul, & à viris, q cum eo erãt, & deſcẽderũt in caſtra Phili-
†munitionib. ſthiim. vt in ſequentibus. Sed & Hebręi, qui fuerunt cũ Philiſthiim heri, & nudiuſtert⁹ aſcẽderãtq; cum eis ĩ caſtris, reuerſi ſunt, vt eẽnt cũ Iſrael qui erant cũ Saul, & Ionatha. omnes quoque Iſraelitę, q ſe abſcõderãt ĩ mõte Ephraim,
† ſecundum tempus, quod dixerat Samuel. audiẽtes, quòd fugiſſent Philiſthiim, ſociauerunt ſe cum ſuis in pręlio.
b *Afferte mihi holocauſtũ, &c.* ✠ PROCOP. Samuel Sauli pręceperat, vt ſeptem dieb. ipſum expectaret, deĩde ſacris rite pactis, ordines inſtrueret
B At ille cũ videret Palęſtinorũ copias collectas eſſe nõ expectauit prophetã, quemad-
† veniebas ad tempus dierũ Heb. pro tempore conſtituto, nempe ſeptimo die. modum pręceperat. Quare reiectio ei nunciatur.
✠ R. Leui. Saul iſtis ſacrificiis elicere voluit Spiritũ prophetię, vt ipſe ſibi eſſet propheta, & ſine Samuele intelligeret voluntatem Dei.
lib. 2. adu. Marc. c. 23. ✠ TERTVL. At legit Saul, ſed nondum deſpector prophete Samuelis.
Epiſtol. ad Magneſ. ✠ Ignatius. Saul dignitatis
† Gen. 31. d. 2. Par. 16. c. honore priuatus eſt, qui non expectaſſet Samuelem princi
C pem ſacerdotum. Oportet igit, & vos reuereri ſupiores.
CLEMENS.

arena, quæ eſt in littore maris plurima. Et
a ¶Humilitas, vel arctatio.
aſcendẽtes caſtrametati ſunt in Machmas ad
a ¶Domus idololatriæ, vel domus inutilis.
Orientem Bethauen. quod cum vidiſſent viri 1
Iſrael ſe in arcto poſitos (†afflictus enim erat
a populus) abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in
† abditis, in petris quoque, & in antris, & in
ciſternis. Hebręi autem tranſierũt Iordanẽ, in
terrã Gad, & Galaad. Cumq; adhuc eſſet Saul
in Galgala, vniuerſus populus perterritus eſt,
qui ſequebatur eum. Et expectauit ſeptem die- 2
bus†iuxta placitum Samuelis, & non venit Sa-
muel in Galgala. Dilapſuſq; eſt populus ab eo.
b Ait ergo Saul, afferte mihi holocauſtum, & pa- 3
cifica. Et obtulit holocauſtũ. Cumq; cõpleſſet 4
offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat.
Et egreſſus eſt Saul obuiã ei, vt ſalutaret eum.
Locutuſque eſt ad eum Samuel: Quid feciſti? 5
Reſpondit Saul: Quia vidi, quod dilaberetur
populus à me, & tu non † veneras iuxta placi-
tos dies, porro Philiſthijm congregati fue-
rant in Machmas, dixi: Nunc deſcendent
Philiſthijm ad me in Galgala, & faciem do-
mini non † placaui: † neceſſitate compulſus,
obtuli holocauſtum domino. Dixitque Sa-
Samuel ex præcepto domini iuſſerat, vt expectaret ſe, donec veniret ad vngendum illum regem, & offerendas victimas ſeptem diebus, ſicut in conſecratione ſacerdotis, quod quia non cuſtodiuit recte arguitur.
c muel ad Saul: † Stulte egiſti, nec cuſtodi- 6
ſti † mandata domini Dei tui, quæ præcepit
d tibi: Quod ſi non feciſſes, iã nunc præparaſſet 7

✠ CLEMENS. Rom. Quem admodũ non erat licitũ alienigenã, & eũ, qui non eſſet Leuita, aliquid offerre, vel ad altare accedere ſine Sacerdote, ita vos ſine Epõ nihil facite. Vt enim Saul cũ ſine Samuele obtuliſſet, audiuit, *quoniam fruſtra feciſti*: ſic laic⁹ oĩs ſine ſacerdote pficiẽs aliquid, fruſtra facit. D lib. cap.
c *Stulte egiſti, nec.* RAB. Videtur quibuſdam Saul inculpabiliter ſacrificaſſe, qa Samuel expectatus iuxta placitum nõ venit. Qui autem diligẽter inquirit, inuenit eum iure culpatum & inobedientiæ reum. Apud Hebræos, ita diſtinguitur, & *deſcendes ante me in Galgala: Ego quippe deſcendam ad te.* Deinde inſertur: *ad offerendas oblationes & immolandas victimas pacificas ſeptem diebus, expectabis donec veniam ad te, & oſtẽdam tibi, quæ facias.* Non ergo Samuel ſe expectari ſeptem diebus pręcepit, E ſed ad offerẽdas oblationes, & immolandas victimas pacificas, ſe ſeptem diebus expectari voluit, quod ille non fecit, & ideo merito culpatur, & ſtultitię arguitur. ſupi
✠ Ioſephus. Samuel non recte Saulem feciſſe dixit, eo quòd orationes, & ſacrificia, q̃ Dei voluntate erant facienda pro populo, offerre petulanter ipſe præceſſerit.
d *Quod ſi non fe.* Auguſt. Non ſic accipiendũ eſt quaſi dominus Saulẽ in æternũ parauerit regnaturũ, & hic noluerit ſer- F
uare

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod cum. *Hic ponitur ſecunda rõ diffidentia, ſ. propter receſſũ populi a Saule, quia aliqui præ timore Philiſthinorũ abſconderunt ſe in locis occultis. Alij autem tranſierunt Iordanẽ, qui eſt in parte Oriẽtali terræ promiſſionis. Terra aũt Philiſthinorũ, vnde veniebãt ſuper filios Iſrael, erat in parte oppoſita, ſ. Occidentali, quia eſt ſuper mare mediterraneum, quod eſt terminus terræ promiſſionis à parte Occidẽtis, & iõ Hebræi fugientes tranſibant* Iordanẽ. *tũ vt fugerent ad partem oppoſitam, tum quia timebant, quòd Philiſthijm non tranſirent Iordanem, eos inſequendo. Ex his patet litera vſque ibi.*

2 Et expectauit, &c. *bene dicitur iuxta, quia non totaliter, et complete expectauit, vt videbitur poſtea.*

3 Ait ergo, &c. *Hic conſequenter deſcribitur diffidentis vſurpatio. diffidebat enim de populo ſuo, quem videbat in timore poſitum, & de aduentu Samuelis ad offerendum ſacrificium, & ideo ſtulte vſurpauit ſibi illud officium, dicens.*

4 Afferte mihi holo. *propter quod à Samuele veniente reprehenditur, cum dicitur.*

5 Quid feciſti? *quaſi diceret, rem tibi illicitam. propter hoc poſtea ſubditur.*

6 Stulte egi. *Mandatũ dñi hic dicitur verbum Samuelis loquentis Sauli ex parte dñi, vt habetur ſupra x. c. Ex verbis autẽ Samuelis in hoc loco, q̃ abſque dubio reputanda ſunt vera, oportet dicere, q Saul hic grauiter peccauit, ſed qũo peccauerit, diuerſimode dicitur. Ad cuius intellectũ recurrendũ eſt ad intellectũ verbi Samuelis habitũ ſupr. x. ca. quod tale eſt.* Et deſcẽdes ante me in Galgala, &c. *vſque ibi.* Et oñdã tibi, q̃ facias. *incluſiue, q ibidẽ fuit expoſitum tripliciter, & ſecundũ primã expoſitionẽ Saul peccauit in hoc, quod non expectauit Samuelem ad offerendũ ſacrificiũ ſeptẽ dieb. continuis p ſua vnctione in regẽ, quia Saule præoccupante offerre Samuel fuit turbatus, & receſſit, & ſic illa ſolẽnitas vij. dierũ dimiſſa fuit. Secũdũ vero expoſitionẽ ſecundã, quæ eſt Andreæ, Saul peccauit in hoc, q nõ expectauit Samuelẽ vij. dieb. prout fuerat ſibi dictũ, ſed tantũ ſex. quia debebat expectare Samuelẽ vij. dieb. poſtquã Samuel recepiſſet eius nuntiũ, ita q illa dies in qua Samuel recepiſſet nuntiũ Saulis, non erat de numero vii. dierũ expectationis, Saul autẽ illã diẽ intra illũ ſeptenariũ incluſit, & ſic ſex dieb. tantum expectauit, Secundum vero tertiã expoſitionẽ, q̃ videtur mihi probabilior. Saul peccauit in trib. Primo, quia non expectauit Samuelẽ vii. dieb. cõplete, vt erat ſibi iniunctum, quod patet ex textu. vbi dicitur.* Cumq; cõpleſſet offerens holocauſtũ, *ſ. Saul,* Ecce Samuel veniebat, *ita q venit die vii. & de tali hora, quod poterat offerri ſacrificiũ, qa vſque ad horã iugis ſacrificii veſpertini poterant alia ſacrificia offerri. Secundo peccauit, qa officiũ ſibi illicitũ, ſ. offerendi per ſeipſum vſurpauit, qđ eſt graue peccatũ. qđ patet ex hoc, q rex Ozias volens offerre incenſum, quod non pertinebat ad regis officium, percuſſus fuit lepra a dño, vt habetur 2. Para. 26. d. & factus fuit terræmotus in ſignũ iræ diuinæ, ut habetur Zach. 14. Tertio peccauit in hoc, quod peccatũ ſuũ non recognouit humiliter cũ argueretur à Samuele dicente ſibi.* Quid feciſti? *ſed ſe voluit excuſare ex neceſſitate imminentis belli, quæ excuſatio nulla erat penitus, quia talis oblatio ſacrificii non eſt Dei placatio, ſed magis offenſio.*

7 Quod ſi. *Hoc videtur falſum, quia præordinatio diuina certa eſt. & infallibilis. Præordinatũ aũt erat à Deo, regnũ concedendũ tribui Iudæ, vt habetur Geneſis xlix. b.* Non auferet ſceptrũ de Iuda. *Dicendũ, q ordinatio diuina de aliquo futuro aliquando accipit prout eſt in diuina pſcientia, & ſic immutabilis eſt: Alio mõ accipitur ſecũdum diſpoſitionẽ cãrũ ſecundarũ, i. ſecundũ merita, & demerita hominũ, ex quibus diſponunt, vt per hoc puniãtur, vel remunerẽtur ſecũdũ ordinationẽ diuinã, & talis ordinatio mutabilis eſt ſicut merita, et demerita hominũ, & frequenter contingit, q ordinatio diuina de aliquo futuro, iſto ſecũdo modo exprimitur in ſacra ſcriptura, ſicut* Io. 4. b. *dicitur.* Adhuc xl. dies, & Niniue ſubuertetur. *quin demerita illius ciuitatis exigebant eius ſubuerſionem à Deo futuram, ſed quia egerunt pœnitentiam, hæc ordinatio fuit mutata, quia ciuitas* Or dir pu

MORALITER.

6 *Dixitque Samuel ad Saul, ſtulte,* ſ. vſurpãdo tibi officium legalis ſacerdotij, & incomparabiliter plus peccant illi, qui ſibi officium ſacerdotis euangelici vſurpant.

1 *Et*

A uare peccanti, ſciebat enim peccaturum. Sed ꝑparauerat; regnū eius, in quo eſſet figura regni æterni, vnde addidit. *Et nunc regnū tuū nō ſtabit tibi*. Stetit ergo, & ſtabit, qđ in illo ſignificatū eſt, ſed non huic ſtabit, quia non fuerat regnaturus in æternū, nec ꝓgenies eius, vt ſaltē per poſteros alter alteri ſuccedentes videretur impleri quod dictum eſt in æternum.

a *Sed nequaquã*. Reprobatio Saulis ablatio regni Iudæorum. Dauid ei ſuperſtes Chriſtus populo Iudæorū ſucceſſurus.

b *Quæſiuit ſibi*. Non quaſi vbi ſit neſciens, ſed per hominem more hominum loquitur, quia, & ſic loquēdo nos quærit. Non ſolum enim Deo pati, ſed ipſi quoque vnigenito, qui venit quærere, quod perierat, ſic iam non eramus, vt in ipſo eſſemus electi ante mundi conſtitutionem. Quæret ergo ſibi, dixit, ſuum habebit. vnde in Latina lĩgua hoc verbum accipit præpoſitionem, & acquirit, dicitur, quod ſatis apertum eſt. Sine præpoſitione etiam quærere intelligitur acquirere. ex quo lucra vocantur quæſtus.

c *Virum iuxta cor*. Dauid ſignificat, vel ipſum mediatorem noui teſtamenti, qui figurabatur in chariſmate in quo vnctus eſt Dauid, & progenies eius.

d *Porro faber fer. &c.* ✲ THEOD. Cū eos viciſſent alienigenæ, vniuerſum ferrū acceperūt, & ꝓhibuerūt ne poſſiderēt aliud. Quāobrē apud eos fiebant agri colēdi inſtrumēta. Dētē āt Symmach⁹ iterpretat⁹ eſt aratrū. Siclū vocauit ſtaterē. D

✲ EVCHER. Sicut tūc Philiſthiim cauerāt ne facerēt Hebræi gladiū, aut lanceā, & ne haberēt fabros ferrarios, qui arma ad repugnādum facerent, ita Chaldæi deſtructa Hieruſalem, & vaſtata omnia terra, ſatagebant vt nullus in ea remaneret artifex qui vel ſedata vrbis mœnia cōponere, vel poſſet reſarcire diruta. L.1.Com.

RABBANVS. Diabolus quoque per paganos per hæreticos, & per falſos Chriſtianos ſtudet prohibere, ne ſint doctores in eccleſia, qui ſpiritualia arma faciant, & nobis ad pugnandum tribuant. Pagani enim prohibuerunt, ne Chriſtiani liberalibus imbuerentur artibus Hæretici quoque perſuaſerunt principib. vt Catholici Eccleſiæ defenſores in exilium pellerentur, vt deſolatam plebē facilius ſeducerēt. Nūc quoque antiquus hoſtis ab inſtantia eruditionis prælatos auertit, vt & ipſos, & ſubditos facilius decipere poſſit. Duplici reatu Diabolus conſtringitur, ſuperbia qua cecidit, & inuidia qua alios deijcere contendit. Philiſthiim autē interpretantur duplex ruina. Hebræi tranſeuntes. Nō enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futurā inquirimus. Ioan. 19.c. E F

a dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternū, ſed nequaquam 1
b regnum tuum† vltra conſurget. Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta 2
c cor ſuum, & præcepit ei dominus, vt eſſet dux ſuper populum ſuum, 3
eo quòd non ſeruaueris, quæ præcepit dominus. Surrexit autem Sa- 4
muel, & aſcendit de Galgalis in Gabaa Beniamin. Et reliqui populi
aſcenderunt poſt Saul, obuiam populo, qui expugnabant eos, veniē- 5
tes de Galgala in Gabaa in colle Beniamin. Et recenſuit Saul populū
qui inuenti fuerant cum eo, quaſi ſexcentos viros. Et Saul, & Ionathas
filius eius, populuſq; qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Be-
niamin. Porro Philiſthijm † conſederant in Machmas. Et egreſſi ſunt 6
† ad præliandum de caſtris Philiſthinorum tres cunei. Vnus cuneus 7 8
pergebat contra viam Ephraim ad terram Saul. Porro alius ingredie- 9 †
batur per viam Bethoron. Tertius autem verterat ſe ad iter † termi- †
d ni imminentis valli Seboim contra deſertum. Porro faber ferrarius 10
a ¶ Vt facilius poſſent ſuperare.
non inueniebatur in omni terra Iſrael. Cauerāt enim Philiſthijm, ne 11
¶ A quo ſe defenderent.
forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam. Deſcendebat ergo om- 12
a Vomerem controuerſia hæreticorum bonorum acuit ſenſum.
nis Iſrael ad Philiſthiim, vt exacueret vnuſquiſque vomerem ſuum,
& ligonem, & ſecurim, & ſarculum. † Retuſæ itaque erant acies vome-
rum, & ligonū, & tridentū, & ſecurium uſq; ad ſtimulū† corrigendū. 13
Cumq; veniſſet dies prælii, non eſt inuētus enſis, & lācea in manu to- 14
tius populi, q erat cū Saule, & Ionatha, excepto Saul, & Ionatha filio 15
eius. † Egreſſa eſt autē ſtatio Philiſthiim, vt trāſcēderet in Machmas. 16

- Et reliqui populi aſcenderunt poſt Saul obuiā populo, qui expugnabāt eos venientes de Galgala i Gibaa i colle Beniamī, iſta nō vetera quidē exēplaria habent.

† termini, q reſpicit contra vallem, vel regionis vergētis in vallē.

† vel egreſſi ſunt principes exercitus.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

uitas nō fuit ſubuerſa. iſto mō dr̄ hic Sauli. *Quod ſi*. i. ſi nō feciſſes ꝯ mandatū dñi, & ſtetiſſes in bonitate in qua eras qñ regnare cępiſti, eſſes diſpoſitus, vt cōfirmaret̃ tibi regnū, & filijs tuis. Iſta tñ confirmatio eſt intelligenda ſub ꝯditione, ſ. ſi Saul, & poſteri eius ſtarēt in bonitate, quod eſt mutabile. Qualiter aūt mutabilitas taliū ſtet cū īmutabilitate diuinæ ꝓſciæ, diligentius pertractare ꝑtinet ad primum ſentētiarū. 1 *Sed ne*. i. vltra te, qa filius eius Isboſeth nō regnauit ſuper totū Iſrael, nec ēt ſuper illū pacifice, & cū hoc paruo tpe, vt habetur 2. li. Reg. 2 *Quæſiuit ſibi*. ſ. ipſum Dauid. 3 *Et præcepit*. Licet hoc eēt adhuc futurū, tñ loquitur per modū præteriti pp certitudinē diuinæ ꝓuidentiæ prout eſt in mente diuina, qa eſt certa de futuro, ac ſi iā eēt ī actu pñti, vel fuiſſet de ꝑterito. 4 *Surrexit*. Quo ibat popul⁹ Iſrael ꝯ Philiſthæos inermis, & paruo numero, vt patet ex ſequētib. vt ex pñtia Samuelis ꝯſolaret̃. Vel, iuit ī collē dñi vbi erat ꝯgregatio ꝓphetarū, q̃ erat ꝓpe Gabaa, vt ibi vacaret orõni, ꝓ pplo Dei. 5 *Venientes*. Hoc refert̃ ad pplm ſequētē Saul. Cętera patēt. 6 *Porro*. Hic ꝯñr deſcribitur hoſtium incurſus cum dicitur. 7 *Et egreſſi*. Sciebant. n. eſſe filios Iſrael ſine armis, & paucos iō per tria loca intrauerunt terrā eorū ad ꝑdandū, quia non timebāt de reſiſtētia eorū. 8 *Vnus*. In Hebr. hr̄. *Contra viā Ephratę ad terrā Saul*: Et ideo tranſlatio noſtra vr̄ hic corrupta, vitio ſcriptorū pp ſimilitudinē dictionū. 9 *Porro alius*. Hic ꝯñr impotentia filiorū Iſrael ad reſiſtendū. erāt. n. inermes, & iō non audebant egredi ꝯ prædatores, ſed tenebant ſe intra fortalitiū Gabaa. Rō aūt quare erant ſine armis, iungitur cum dr̄. 10 *Faber ferrarius nō*. Qui poſſet facere arma. 11 *Cauerāt, &c.* Quia Philiſthiim dñantes Hebræis tranſtulerant fabros de terra Iſrael in terrā ſuā, ne fabricarent eis arma, permittebant tñ, quod filij Iſrael haberent inſtrumēta ad colēdū terrā. Iō ſubditur. 12 *Deſcendebat ergo oīs Iſrael, &c.* Sed hoc erat tpe pacis, ſed poſtq̃ Ionathas percuſſerat ſtationē Philiſthinorū, non audebant illuc deſcendere. Iō ſubdit̃. *Retuſæ itaq; erāt acies, &c.* 13 *Vſq; ad ſtim*. i. vſque ad aculeū quo ſtimulant̃ boues. Hoc eſt dictū, ꝙ in quolibet inſtrumēto ferreo præparando quantūcunq; paruo acies erat retuſa, ex cā prædicta, quia non audebant filij Iſrael deſcendere ad fabros exiſtētes ī terra Philiſthiim. 14 *Cūq; veniſſet dies, etc.* Id eſt, illud tēpus in quo pręliandū eſt ꝯ pręDatores pręDictos. 15 *Nō eſt inuē. &c.* ex cauſa pręDicta. 16 *Excepto Saul, &c.* Dicunt Hebręi, quod miraculoſe dati ſunt eis gladij. Sed nō eſt veriſimile, quòd ſcriptura tm̄ ſignum tacuiſſet. Nec oportet ad hoc inducere miraculum, quia reges, & filij regum multa habent, & maxime de armis, q̃ vulgares non habent.

MORALITER.

7 *Et egreſſi*. Per hoc aūt ſignificatur, ꝙ dęmones, qui vt dictū eſt, per Philiſthęos intelliguntur, de tribus nos tentant. Primū eſt concupiſcentia oculorū, & dęmones de hoc tentantes ſignificantur per primum cuneum, cum dicitur. 8 *Vnus cuneus* Quę fertilis interpretat̃. Concupiſcentia vero oculorū bona tēporalia coaceruare ſemper nititur. Secūdum autem eſt ſuperbia vitę, & dęmones de hoc tentantes per ſecundum cuneum ſignificantur, cum dicitur. † *Porro, &c. per vi.* quę domus excelſa interpretatur, iō per ipſam ſuperbia vitę intelligitur, q̃ ſemper aſcendere conat̃. Tertium autē eſt concupiſcentia carnis, & dęmones de hoc tentantes per tertium cuneum ſignificantur, cum dicitur. † *Tertius, &c. Sebo.* q interpretatur capra. pp quod ſignificatur concupiſcentia carnis, per quam homines aſſimilantur aīalib. brutis. vnde v. Ethi. vita voluptuoſa dr̄ vita pecudum. 9 *Porro fa*. Dęmones enim ſtudent ad hoc, quod fabricatores armorū ſpiritualiū tollātur de terra fidelium. Huiuſmodi vero fabri ſunt doctores, & prędicatores, qui contra dęmonum inſultus fideles armant ſuis ſanctis exhortationib. propter quod illi, qui eos impediunt in tam bono actu, miniſtri ſunt dęmonum hoc caſu.

CAP. XIIII.

A E*T accidit.* a *Ionathas.* ✻ Ioſeph. Palæſtini tribus agminibus exercitum diuidētes,& per totidē itinera diſcurrētes, Hebræorum prouinciā deuaſtabant, vidētibus Rege, & filio eius Ionatha,& terram defendere non valētib. Dumq; reſiderent ſuper collē excelſum terrâque populari reſpicerent, eis in maxima anguſtia conſtitutis, Ionathas cum armigero ſuo conſtituit, vt latēter ad hoſtium tabernacula properarent, turbamque eis, & quendam modum commetionis inferrēt, &c.

Li.6.Anti.c.6.

Ionathas. Columbæ donum.

B Hi ſunt, qui dono ſpiritus ſancti replentur, per quos dominus hæreticorum cōuentus diſſipat, atque in fugam vertit. Armiger eius ſpiritualiū diſcipuli, qui non per plana, ſed ardua iter arripiunt, quia ſacerdotes hoſtibus contraire nequeunt, ſi nō per arctam viam gradientes, inter vtrunque teſtamentum, & C inter proſpera, & aduerſa quaſi duos ſcopulos dextra leuaque incedunt, & ad alta contemplationis toto animi niſu conſcendunt. Ionathas, nō niſi prouocatus ad hoſtes tranſit, quia catholici aduerſus hæreticos non contentionē D commouent, niſi prius ad certamen prouocentur. Ionathas ergo in agro culturæ, hoſtes proſternit, & doctores in meditatione ſcripturę hęreticos vincunt.

b *Veni, et tranſeamus ad ſtationē, etc.* ✻ THEODORETVS. Cur Ionathan volens irruere in hoſtes, dedit quædam ſigna armigero? Non dedit ſymbolice, ſed vt fidelis, volens noſſe Dei voluntatem, vt ſi ab ipſis eſſent vocati, in eos irruerent, tanquam Deo aperte opem ferente. Quod autem in E Deo confidens, in præuiſum ſe dederit periculum, teſtantur hæc verba. *Non eſt difficile Domino, & cæt.* Hæc enim verba ſūt animæ, quæ in Deo confidit. Cum autem ſic confidiſſet, non fuit ſpe fruſtratus. Nam fudit caſtra hoſtium. Illi enim ignorantes ſe, inter ſe interimebant vt, qui eſſent collecti ex diuerſis ciuitatibus, & inter ſe inuicem habuerunt pro hoſtibus.

✻ IOSEPH. Alij perēpti F moriebantur, alij fugientes per ſaxa præcipites collabebantur.

† vel aciē aut præfectum, ſiue duces exercitus, & infr.

† quod

† Septuaginta aliquid nobis alii virtutum ſalutē per nos.

† præfecti, vel aciei, id eſt ordinantes bellum, & ſtatuētes populum. Chal. interpr. cuſtodiæ, id eſt, quę in circuitu caſtra cuſtodiebant.

CAP. XIIII.

a E*T accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad* 1
b adoleſcentem armigerum ſuum. Veni, & tranſeamus ad
†ſtationem Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum. Pa- 2
tri autem ſuo hoc ipſum non indicauit. Porro Saul mora-
batur in extrema parte Gabaa ſub malo granato, quæ erat in † agro
Gabaa, & erat populus cum eo quaſi ſexcētorum virorum. Et Achias
filius Achitob, fratris Ichabod, filij Phinees, qui ortus fuerat ex Heli
ſacerdote domini in Silo, portabat Ephod. Sed & populus ignorabat 3
†quo iſſet Ionathas. Erant autem inter aſcenſus per quos nitebatur 4
Ionathas tranſire ad ſtationem Philiſthinorum, † eminentes petræ ex
vtraque parte, & quaſi in modum dentium ſcopuli, hincinde præru-
¶Flores. ¶Anguſtans eum.
pti, nomen vni Boſes, & nomen alteri Sene. Vnus † ſcopulus promi-
nens ad Aquilonem ex aduerſo Machmas, & alter ad Meridiem con-
tra Gabaa. Dixit autem Ionathas ad adoleſcentem armigerum ſuum,
Veni tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum incircunciſorum ho-
rum, ſi forte faciat dominus † pro nobis, quia non eſt in domino † dif-
ficile ſaluare, vel in multis, vel in paucis Dixitque ei armiger ſuus: Fac
omnia, quæ placent animo tuo. Perge quo cupis, & ero tecum vbicū
que volueris. Et ait Ionathas. Ecce nos tranſimus ad viros iſtos. Cum-
que apparuerimus eis ſi taliter locuti fuerint ad nos: Manete donec
veniamus ad vos, ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos. Si
autem dixerint: Aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos do- 5
minus in manibus noſtris Et hoc erit nobis ſignum. Apparuit igitur
vterque ſtationi Philiſthinorum. Dixeruntq; Philiſthijm: En Hebræi
egrediuntur de cauernis in quibus abſconditi fuerant. Et locuti ſunt
viri † de ſtatione ad Ionatham, & ad ad armigerum ſuum. Dixeruntq;
Aſcendite ad nos, & oſtendemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armi- 6
gerum ſuum: Aſcendamus, ſequere me. Tradidit enim eos dominus 7

Adiurauit.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIIII.

1 E*T accidit, &c.* Hic conſequenter deſcribitur trāſgreſſio Saulis ex temerario iuramēto. Et primo ponitur iurandi occaſio. Secūdò ipſa iuratio, ibi: *Adiurauit autem Saul.* Occaſio autem iurandi fuit auiditas inſequendi hoſtes coram Ionatha, & eius armigero fugientes. & ideo circa hoc primo ponitur ipſius Ionathæ conſtans audacia. Secundo mirabilis pugna, ibi: *Et ait Ionathas.* Tertiò pugnæ notitia, ibi: *Et reſpexerunt.* Ipſius autem Ionathæ audacia patet ex hoc, quòd ſolus cum armigero ſuo voluit ire ad tentandum ſi poſſet ſtationem Philiſthinorum debellare. Et patet litera vſque ibi.

2 *Patri autem hoc ipſum, &c.* Ne per ipſum impediretur. Cætera patent vſque ibi.

3 *Portabat.* Ideſt, veſtem ſacerdotalem, cui coniunctum eſt rationale iudicij, vt hr̄ Exo.27. vt in ea conſuleret dn̄m coram arca dn̄i, quæ erat ibi cum exercitu, vt habetur infra eod.c.

4 *Erāt aūt inter, &c.* Erat.n. ibi quaſi quædam ruptura montis, & vallis in medio, habēs ex vtraq; parte ſcopulos ī modū dētiū, & per illū locū quærebat Ionathas tranſire. Dicit aūt Ioſephus, quod Ionathas rogauit dn̄m deuote, vt poſſet Philiſthæos debellare, & dn̄s ꝯceſſit, dās ei ſignū, ſ. qđ ſi Philiſthæi videntes eū dicerent. *Aſcendite ad nos,* quod dn̄s per Ionathan, & armigerū ſuū debellaret eos. Et ſic patet lit. vſq; ibi.

5 *Aſcendite ad nos.* Irriſorie loquebantur, quia videbāt Ionathan, & armigerū eius, euntes hinc, & inde ad quærendum tranſitum, & Philiſthæi loquebantur eis, ac ſi quærerent rem perditam.

6 *Et ait Ionathas, &c.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ionathę mirabilis pugna, q̄ facta eſt virtute diuina. Et ſequit.

7 *Tradidit enim eos.* Et hoc oſtenditur per effectum, cum ſubditur.

✻ *Itaque*

MORALITER.

1 *Et accidit.* Per Ionathan, qui columbæ donum interpretatur, dn̄s Ieſus Chriſtus ſignificatur. nam ad modū columbę caret amaritudinis felle. Per hoc autem, q, Ionathas aſcendit per ſcopulos ad deſtruendam Philiſthinorū ſtationē, ſignificatus fuit aſcenſus Chriſti in cruce per clauos, & ſic deſtruxit ſtationē dęmonū, frāgēs infernum, & inde liberans collegium ſanctorum patrum. Per armigerum autem eius intelligitur beatus Franciſcus, qui arma Chriſti non ſolum in mente per fidem, ſed etiam in corpore per expreſſam ſimilitudinem portauit, & per crucem pœnitentię poſt Chriſtum incedens, frequenter dęmones fugauit, non ſolum de corporibus obſeſſis, ſed etiam de ciuitatibus, & locis, vt in eius legenda plenius continetur.

In manus Iſrael. Aſcendit autem Ionathas reptans manibus, & pedi-
bus, & armiger eius poſt eum. Itaque cum vidiſſent faciem Ionathæ, 1
alij cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interficiebat ſequens
eum. Et facta eſt plaga prima, qua percuſſit Ionathas, & armiger eius,
quaſi viginti virorũ ĩ media parte † iugeris, quã par boum in die arare
conſueuit. Et † factũ eſt miraculũ in caſtris per agros. Sed, & oĩs popu- 2
lus † ſtationis eorũ, q̃ ierãt ad p̃dandũ obſtupuit, & cõturbata eſt terra. 3
† Et accidit quaſi miraculũ à Deo. Et reſpexerunt ſpeculatores Saul, q̃ 4
erant in Gabaa Beniamin, & ecce multitudo † proſtrata, & huc illucq;
diffugiẽs. Et ait Saul populo, q̃ erat cũ eo, † Requirite, & videte q̃s abie
rit ex nobis. Cumq; † requiſiſſent, repertũ eſt non adeſſe Ionathan, &
armigerũ eius. Et ait Saul ad Achiam. Applica arcã Dei. Erat enim ibi 5
arca Dei in die illa cũ filijs Iſrael. Cumque loqueretur * Saul ad ſacerdo
tem, tumultus magnus † exortus eſt in caſtris Philiſthinorum, creſce-
batque paulatim, & clarius † reſonabat. Et ait Saul ad ſacerdotem. Con 6
trahe manũ tuam. † Conclamauit ergo Saul, & omnis populus, qui e- 7
rat cum eo, & venerũt vſque ad locum certaminis Et ecce verſus fuerat
gladius vniuſcuiuſque ad proximum ſuum, & cædes magna nimis, Sed 8
& Hebræi, qui fuerant cum Philiſthijm † heri, & nudiuſtertius, aſcen-
derantque cum eis in caſtris, reuerſi ſunt, vt eſſent cum Iſrael, qui erãt
cum Saul, & Ionatha, omnes quoque Iſraelitæ, qui ſe abſconderant in
monte Ephraim, audientes, quòd fugiſſent Philiſthiim † ſociauerunt
ſe cum ſuis in prælio. Et erant cum Saul quaſi decẽ millia virorum. Et
ſaluauit dominus Deus Iſrael in die illa. † Pugna aũt peruenit vſque ad
a Bethauen, & viri Iſrael † ſociati ſunt ſibi in die illa. Adiurauit autem 9

† fuit pauor.
† princeps exercitus, & vaſtator ex pauerunt etiã ipſi.
† vel numerate.
† vel numeranſſent.
† multiplicabatur.
† paulatim, & clarius reſonabat.
† bellatores autem trãſierſit.

A a *Adiurauit autem Saul, &c.* ※ Ioſeph. Cum ſacerdos Saulem vincere, & hoſtibus fortiter p̃ualere dixiſſet, ille Palęſtinos inuaſit. Refugerunt etiam ad eum, qui ſe per cauernas celauerant. Congregatis autem quaſi decem milib. Hebręorũ, perſecutus eſt inimicos, Igitur ſiue propter inopinatæ victoriæ gaudiũ, dum ſæpe fœlices contingat extolli, ſiue ignorantia faciẽte, palmæ illius decus peſſima lamentatione fę datum eſt. Volens enim funditus interimere Palæſtinos, maledixit Hebræis, vt ſi quis à cæde ſe retinens inimicorum, aliquid ante noctẽ comederet, maledictus eſſet.

B ※ PROCOP. Si Saul inſipienter, & temere anathematizauit, cur Deus illud anathema ratum habuit? Primum, eum redarguit, & cõuincit, quod deuotionẽ imprudenter fecerit. Deinde, docuit neque huiuſmodi anathemata contẽnenda eſſe. Pium verò

C hic ſcopum pręfixum habet, ad Dei enim gloriam dirigitur. Erat

D Erat autem conſiderandum, quid pugnantium labor, & ſitis neceſſitas efficiat

※ CHRISOSTOM. Quid hoc iurõ ſtultius fieri poſſet? Fatigatos enim, & multo labore preſſos milites cum refocillare debuiſſet, & recentiores hoſtibus immittere, per iuramẽti neceſſitatem fami grauiſſimę ipſos tradidit. Nec quod veriſimile erat, ex tanto numero vnum ſaltem iuramentũ tranſgredi cogitauit, neque, quòd milites, & militites pugnãntes, & multum à diſciplina alieni, ventrem vincere neſciunt.. Et ideo tãtum diabolo aditum aperuit, vt non tantum duo, & tria, & quatuor, ſed, & multo plura hoc ex iuramento periuria texeret. — Ho. 14. ad po. Antio.

E ※ THEODO. Saul eminus cõſpicatus, cum per veſtem ſacerdotalem didiciſſet victoriã impetum fecit in alienigenas. Stulte autem, & inſipienter ſubiecit anathemati eum, qui cibi, & potus ante veſperam eſſet particeps. — Queſt. 31.

F ☞ Porro

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Itaque cum.* Dicit Ioſephus, q̃ quædam nebula ſubito ſurrexit, p̃p̃ quod Philiſthijm non cognoſcebant Ionathã, nec ſeipſos ad inuicẽ, & ſic mutuo ſe trucidabant, & ẽt ex eadẽ cauſa Philiſthæi reuertentes de præda pugnabant cum ſuis, qui remanſerant in caſtris, & econuerſo. ideo ſubditur poſtea. Sed & omnis populus ſtationis eorum, qui ierant ad p̃dandum obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra. Alij vero dñt, & melius vt vr̃, quod hoc contigit, eo quòd Deus percuſſit Philiſthæos ἀορασίᾳ, qua tollitur viſio, ſeu cognitio illius, qđ eſſet alicui expediẽs, ſeu neceſſariũ videri ab eo, ſicut p̃cuſſi fuerunt milites quærentes Heliſæum capere, quos econtrario duxit quaſi captos vſque ad medium Samariæ, vt habetur 4. Reg. 6. & hoc videtur per illud quod ſubditur.

2 *Et factum eſt mirac.* In p̃cuſſione eorũ, q̃ erant in ſtatione

3 *Per agros, &c.* Quantũ ad redeũtes de p̃da, q̃ ſimiliter percuſſi fuerunt. Si.n. hoc cõtigiſſet per nebulã, vt dicit Ioſeph⁹, non eſſet miraculũ, q̃a frequẽter conſurgit naturaliter, & repente. Præterea, ita obnubilaſſet viſum Ionathę, & armigeri ſui, ſicut Philiſthinorũ, cuius ɔ̃riũ textus innuit, quia diſtincte aduerſarios cognoſcebant, & interficiebant. Itẽ q̃a ſpeculatores Saul à lõge uiderũt bellũ illud, p̃ut ſequit̃ ĩmediate.

4 *Et reſpexerunt.* Hic conſequenter deſcribitur prædictæ pugnæ notitia, per hoc, quòd ſpeculatores Saul viderunt bellũ, & annuntiauerunt Sauli, tamen antequam iret illuc, voluit quærere conſilium domini, quia habebat populum paucum & inermem. & hoc eſt, quod ſubditur.

5 *Applica arcam domini.* id eſt, applica te ad conſulendum dominum, ſi debeamus ire ad illud bellum. Sequitur.

6 *Contrahe manum.* Extenderat enim ſacerdos manus in oratione. Et quia non habebat cito reſponſum, & Saul erat ſollicitus p̃ filio ſuo abſente, iõ dixit ſacerdoti, vt quieſceret à petitione, quia volebat ſtatim filio ſuo ſuccurrere, iõ ſubdit̃.

7 *Conclamauit ergo Saul* Et patet litera vſque ibi.

8 *Sed, & Hebræi, qui.* Aliqui enim Hebræi timore ducti coniunxerant ſe aduerſariis, ſed videntes debellationem eorum, & conuerſionem ad fugam, ad ſuos reuerſi ſunt. Similiter, qui præ timore ſe abſconderant, ad prælium cum ſuis egreſſi ſunt, & patet litera.

9 *Adiurauit autem, &c.* Videns autem Saul ſuos aduerſarios fugere, omnino voluit eos perſequi, & ideo ne populus impeditetur à perſecutione aduerſariorum, præcepit vt nullus de populo ſuo aliquid guſtaret, donec inimicos percuſſiſset. & hoc præcepit ſub pœna mortis, & obſeruationem præcepti iuramento firmauit.

Igitur ad maiorem ſequentium euidentiam, per modum inquiſitionis ſcholaſticæ quæritur. Vtrum Saul hoc iurando peccauerit? Et videtur, quòd non, quia motus fuit ad iurandum bono zelo, ſcilicet, vt infideles, & nominis Dei perſecutores occiderentur, quod non ſolum erat licitum, ſed etiam bonum, & meritorium, ergo &c. Item ſi Saul iurando peccaſſet, Ionathas comedendo contra præceptum patris non peccaſſet, quod videtur falſum, quia propter eius comeſtionem Deus ceſſauit dare reſponſum, vt infra dicetur. eo. cap. Deprehenſus etiam fuit Ionathas per iudicium diuinũ, ergo, & cęt. Ad oppoſitum eſt ſententia doctorum hunc locum exponentium.

Ad hoc dicendum, quod Saul in dicto iuramẽto peccauit dupliciter. primo, quia male iurauit. ſecundo, quia peius implere voluit. Primũ declaratur ſic, quia licet iuramentum ſit bonum in neceſſitate, & cũ debitis circũſtantiis, ſi tamen hæ deficiant malum eſt, ſic autem fuit in propoſito, quia Deus victoriam ſufficiẽtem dederat, & miraculoſe, vt patet ex pręd ictis, & ideo non erat neceſſitas inſequendi hoſtes vlterius abſq; diuino cõſilio, qđ Saul nõ expectauerat, vt patet per prædicta. Itẽ Saul præcipiẽdo, quod populus nihil comederet caſum neceſſitatis non excepit verbo, nec intellectu. quod patet ex hoc, quod Ionathan. filiũ ſuũ, qui in neceſſitate poſitus modicũ mellis comederat, voluit oĩno occidere. Caſus vero neceſſitatis ab oĩ pręcepto, & lege except⁹ ẽ, & iõ peccauit Saul nõ excipiẽdo, qđ debuit excip̃e. Itẽ, q̃a iura- — Saul iurando dupliciter peccauit.

A a *Et non manducauit, &c.* ✠ Septuaginta. Et non guſtauit vniuerſus populus panem, & omnis terra præuidebat.

L.adu.pſychi. ✠ TERTVL. Non guſtauit totus populus eius, & tota terra prandebat.

Ho.14.ad po. ✠ CHRYSO. Vidiſti quanta vorago? Menſa ex tẽporanea, vt & accedendi facilitas, & nutrimenti ſuauitas, & latendi ſpes, in iuramentorum prę uaricationem ipſos alliceret. Nam fames, & labor, & tempus, (omnis enim inquit, terra prandebat) tunc ad præuaricationem impellebant. Veruntamen illi cupiditatem continuerunt, nec intra ſe dixerunt, Quid nobis iuramentum Saulis curæ eſt? Quis noſtrum hoc iurauit? Nihil huiuſmodi cogitauerunt, ſed cũ B multa tranſibant reuerentia, & diſciplinam ſeruabant.

Rabbanus. b *Porro Ionathas.* Columbę donũ. Hic eos ſignificat, qui accepta ſpiritus ſancti gratia mundi parant ſpernere illecebras. Non enim poteſt contra allophylos ſpiritales, id eſt, dæmones viriliter pugnare, qui mũdi dulcedinem neſcit declinare.

¶ confortatus eſt, & hilarior apparuit vultus eius, qui deficiens corde humilior, & triſtis apparebat.

Eucherius. c *Illuminati ſunt.* RAB. Non ad videndum, quia ante videbat, ſed ad diſcernẽdum, quia vetitũ tetigerat vnde confundebatur. Quo facto monetur omnis, qui Deo vult militare, C omnes voluptatum illecebras contemnere. Prouerb. 5. a. *Mel diſtillant labia meretricis*, id eſt voluptas carnalis delectationem parit, de qua myſtice putatur Ionathan guſtaſſe, & ſorte de- D prehẽſus, vix precibus populi liberatus eſt. vnde patet eum, qui mundi voluptate ſuperatur, ſanctorum ſuffragijs, & fraternis orationibus indigere.

a ¶ Saul indixit ieiunium, ne ſi comederent, mora fieret vltioni inimicorum.

Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui co- 1 2
mederit panem vſque ad veſperum, donec vl-
a ciſcar de inimicis meis. Et nõ manducauit vni-
uerſus populus panem. Omneq; terræ vulgus
venit in ſaltum, in quo erat mel ſuper faciem 3
agri Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum, & ap
paruit fluens mel, nulluſque applicuit manum
ad os ſuum. Timebat enim populus iuramen-
b tum. Porro Ionathas non audierat, cum adiu- 4
raret pater eius populum, extenditque ſummi-
tatem virgæ, quam habebat in manu, & intin-
xit in fauum mellis, & conuertit manum ſuam

a ¶ Nimio calore, & prælio, & ieiunio prius reuerberati.

c ad os ſuum. †Et illuminati ſunt oculi eius. Re-
ſpõdensq; vnus de populo ait: Iureiurãdo con
ſtrinxit pater tuus populum, dicẽs: Maledictus
vir, qui comederit panem hodie. Defecerat au-
tem populus. Dixitq; Ionathas. Turbauit pater 5
meus terram. Vidiſtis ipſi, quia illuminati ſunt
oculi mei, eo quod guſtauerim paululum de
melle iſto, quanto magis ſi comediſſet popul[9]
de præda inimicorum ſuorum, quam reperit?
Nõne maior facta fuiſſet plaga in Philiſthiim?
Percuſſerunt ergo in die illa Philiſthæos à
Machmis vſque in Aialon. Defatigatus eſt au
tem populus nimis, & verſus ad prædam, tu-

Ho. Ant. ✠ CHRYSOSTO. Diabolus à longe moliebatur, & naturam ipſam cõtra ſeipſam diuidere. Nec enim Saulẽ tantum periurium patrare volebat, verum, & cædem filij componebat, ideoque, & Ionathan ad præuaricationem impulit. Nam malis inſaturatus humanis, nec vnquam noſtris expletus miſerijs, nihil glorioſum ſe facere putabat, ſi cædem moliretur ſimplicem, ſed niſi filij morte regis dextram pollueret, feciſſe ſe nihil magnum arbitrabatur. Interfectus enim E duplicem patri dolorem effeciſſet, filium enim, & filium qui nihil peccauerat, immolaturus erat.

L.4 M. ✠ TERTVLL. Lego Nathan prophetam agnoſcentem Dauidi delictum ſuum in Vriam, & Achaz reum idololatriæ, & ſanguinis, veniam meruiſſe, pœnitentiæ nomine, Ionathan filium Saulis, reſignati ieiunij culpam deprecatione deleſſe.

Ser. ✠ AMBROSIVS. Cũ Saul abſtinentiam ſuis omnibus in dixiſſet, & Ionathas eius filius F præcepti neſcius, inter medias acies hoſtium victor incedens fauum mellis guſtaſſet, tanta indignatio repente commota

NICOLAVS DE LYRA.

mentũ ſuũ vergebat in peiorem exitũ, quia ſi populus ieiunio, & labore fatigatus aliquid cibi accepiſſet, maior plaga in hoſtib. facta fuiſſet, vt dicit̃ inf. eo. c. Itẽ, quia fuit occaſio peccandi toti populo, qui ꝑ iurm̃ ſuũ nõ fuit auſus ſumere cibũ aliquẽ vſque ad veſperã, ꝓ qđ veniẽte veſpera, populus laſſus, & famelicus ex feſtinatione comedendi, peccauit comedens cum ſanguine, vt in litera dr̃, Et ſic patet, ꝙ Saul primo peccauit temerarie iurando. Secũdo peccauit impiẽ adimplendo quantum fuit ex ſe, quia Ionathan innocentẽ voluit occidere. Vnde, & ſuper hoc iurm̃ temerarium replicauit, dicens. *Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat; quia morte morieris Ionatha.* Ad primũ in oppoſitũ dicendũ, ꝙ bonitas motiui non iuſtificat factũ malum ſequens. Si. n. aliquis motus pietate furetur, vt det eleemoſynã pauperi, non excuſatur. Ad ſ̃m dicendũ, ꝙ Ionathas comedendo mel non peccauit Tũ quia ꝑceptũ patris non audiuit, vt dr̃ in textu. Tum quia poſitus in neceſſitate comedit. Ex labore enim prælij, & ieiunio, & calore ſolis, ita erat fatigat[9], ꝙ oculi eius, & alij ſenſus erãt nimis depreſſi. propter quod dicitur in textu, quòd guſtato modico mellis illuminati fuerunt eius oculi, q̃a cor de confortato, & reſumptis viribus, facies eius fuit exhilarata, & viuacitas ſenſuum rediit. Quod autẽ inducitur de reſponſo Dei propter ipſum denegato, & de eius deprehẽſione iudicio diuino, dicendum, quòd diuina reſponſa fiunt ex eius mera gratia, & poteſt ea ſubtrahere pro ſua voluntate, & ſic ſubtrahit abſque peccato Ionathæ. De deprehenſione vero eius dicendum, quòd hoc fuit factum diuina ordinatione, ad declarationem ſuæ innocentiæ. Sciebant enim multi ipſum comediſſe, qui tamen ignorabant eius neceſſitatem, & iuramenti patris ſui ignorantiam, & ideo potuiſſent contra innocentem ſcandalizari, reputando ipſum tranſgreſſorem, & ideo publice deprehenſus fuit, vt coram omnibus ſe excuſando eius innocentia declararetur, & per conſequẽs per populum ſicut innocens liberaretur, reputãdo eius mortẽ nefariam, vt patet in textu. His dictis ad expoſitionem literæ reuertamur, quæ ſatis patet ex dictis, paucis exceptis, quæ exponentur. *Adiurauit autem Saul.* Reſiduum huius capituli ſic diuiditur, quia primo ponitur iurantis præcipitatio, ſecundo ignorantis tranſgreſſio, ibi. *Porro Ionathas.* tertio facti inquiſitio, ibi. *Et dixit Saul.* Circa primum dicitur: *Adiurauit autem Saul populum dicens*, præcipitanter, & temerarie, vt dictum eſt.

1 *Maledictus vir, &c.* id eſt, morti adiudicatus.

2 *Qui comederit panem, &c.* id eſt, quemcunque cibum vnde nec Ionathas panem comedit, ſed mel.

3 *Venit in ſaltum.* Apes enim mellificabant in arboribus in tanta copia, quod mel inde manabat ad terram, & propter talem copiam terra promiſſionis dicitur manans lacte, & melle in pluribus locis.

4 *Porrò Ionathas non audierat, &c.* Hic conſequenter deſcribitur ignorantis tranſgreſſio. Et patet litera ex ſupradictis vſque ibi.

5 *Turbauit pater meus terram.* id eſt, homines terræ ſuæ, qui propter iuramentum ſuum erant fatigati ex ieiunio, & labore, nec poterant inimicos perſequi. vnde dicitur hic. *Defatiga.* Cætera patent vſque ibi.

Maſta-

A cōmota eſt, vt & deferretur victoria, & diuinitas læderetur. Denique nec bello finis imponitur, nec regi reſponſum propheticū datur. Vnius ergo culpa, cunctis confertur ignauia: & vnius delicto omnibus generatur infirmitas. Deficit virtus in exercitu, vbi deficit in obſeruatione ieiunium.

a *Populus peccaſſet domino com.* Peccaſſe domino & comediſſe cum ſanguine dicuntur, quia mactatis victimis non obtulerūt ad ſanctuarium ſacerdotibus iuxta legem adipem & ſanguinē, cùm .ſ. ſanctuariū ſecum haberēt. Quādo enim locus ſāctuarij procul erat iubebatur in terram ſanguis fundi: earū .ſ. victimarum quas pręparabāt ad eſum ſuum. Cùm verò ſanctuariū præſens erat ſuper altare domini fundebatur, vnde in Deut. *Sanguinem beſtiarum tuarum fundes in altari, carnibus autē ipſe veſceris.* Hoc populus modo nō fecit, ideo dicitur domino peccaſſe, & cum ſanguine comediſſe.

lit oues & boues, & vitulos & mactauerunt in terra, come- 1
ditque populus cum ſanguine. Nuntiauerunt autem Sauli di- 2
a ¶ Quia occiſis pecudibus nondum bene expurgatis à ſanguine carnibus coxerunt & comederunt.
a centes, quòd populus peccaſſet domino, cōmedens cum ſan-
guine. Qui ait: Præuaricati eſtis. Voluite ad me iam nunc ſa- 3
xum grande; Et dixit Saul; Diſpergimini in vulgus, & dicite
eis, vt adducat ad me vnuſquiſque bouem ſuum & arietem,
b & occidite ſuper iſtud, & veſcimini, & non peccabitis domi- 4
no comedentes cum ſanguine. Adduxit itaque omnis popu-
c lus vnuſquiſque bouem in manu ſua vſque ad noctem, & oc-
Vt pro peccato populi interueniret.
d ciderunt ibi. Ædificauit autem Saul altare domino. Tuncque 5
primum cępit ædificare altarę domino. Et dixit Saul; Irrua- 6 7
mus ſuper Philiſthæos nocte, & vaſtemus eos vſque dum illu-
ceſcat mane, nec relinquamus ex eis virum. Dixitq; populus
Omne quod bonum videtur in oculis tuis fac. Et ait ſacerdos
Accedamus huc ad Deum † Et conſuluit Saul dominū. Num
perſequar Philiſthijm? Si trades eos in manus Iſrael? Et non
e reſpondit ei in die illa. Dixitque Saul; Applicate huc vniuerſos 8
angulos † populi, & ſcitote & videte per quem acciderit pec- 9
catum hoc hodie. † Viuit dominus Saluator Iſraël, quia ſi per 10
Ionathan filium meum factum eſt, abſq; retractatione morie-
tur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Et ait ad
vniuerſum Iſraël. Separamini vos in partem vnam, & ego
cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Reſponditque po-
pulus ad Saul; Quod bonum videtur in oculis tuis fac. Et dixit
Saul ad dominum Deúm Iſraël; † Domine Deus iſraël da iu-
dicium, quid eſt quòd non reſponderis ſeruo tuo hodie? Si in 11
me; aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas eſt, da oſtenſio-
nem. Aut ſi hæc eſt iniquitas in populo tuo, † da ſanctitatem. 12

b *Occidite ſuper iſtud, &c.* Vt fluat ſanguis ad terram. Vel comedit cum ſanguine, quia ante ſacrificium veſpertinum comederunt, quod poſt ſtragem vſus erat fieri ante cibum. Vel in hoc peccauerunt (vt placet quibuſdam) quòd ad oſtium tabernaculi victimas ſuàs non duxerunt.

c *Et occiderunt.* Occiſio animalium eſt baptiſma, in quo vetus homo moritur. Ingens ſaxum ſuper quod fiebat occiſio fides eſt, ſine qua nō moritur vet⁹ homo. Mactatio in terra hæreticorum baptiſma. Cuius ſanguinem comedunt, quādo abſque purificatiōe peccatorum ſibi lętos aggregant. Hęc animalia de Philiſthæis capta, ſignificāt, aut de hæreticis reductos, aut de Gētilitate conuerſos, illos imperiti rebaptizant, iſtos aliter quàm eccleſia tradit baptizant. Quos Chriſtus velut Saul in fide ſua quaſi ſuper ſaxum grande occidendos boues & oues, id eſt, in differentias hominum baptizari præcepit.

d *Tuncque primum cępit ædificare altare domino, &c.* Quia obedienter & rectè. Superius verò cum increpatus eſt à Samuele, non dicitur ædificaſſe domino, quia inobedienter ædificauit.

e *Applicate huc vniuerſos angulos populi.* Angulos populi principes vocat, quibus hinc inde populi tanquam angulis parietes adhærebant.

D

E
† infrà. 28.a
† maiores.
† 22.q.2.§. ſi Saul.
† 3.q.7.c: ſacerdos.

F
† da perfectionem vel fac quod rectum eſt. Lxx. da manifeſtationem.

Guſtans

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Mactauerunt.* & ſic peccauit faciendo contra mandatum legis. Hæc tamen litera diuerſimodè exponitur: vno modo ſic: *Mactauerunt*, id eſt, in quolibet loco vbi erat commodius eis indifferenter, cùm tamen prius deberent adducere ante ſanctuarium quod erat ibi præſens, vt ſuprà dictum eſt.

2 *Comeditque populus cum ſanguine.* id eſt, antequam ſanguis aſpergeretur ad honorem diuinum. Alio modo: *Mactauerunt in terra*, non ſuper lapidem, vel locum taliter eleuatum, quòd poſſet bene ſanguis exprimi de carnibus & effluere: & ſic comederunt cum ſanguine, id eſt, carnes non ſufficienter depuratas à ſanguine. Tertiò modo exponitur, quia antequam comederent de præda hoſtium debebant Deo prius facere ſacrificium, quod tunc non fuit factum, & omnia iſta proceſſerunt ex hoc: quòd populus erat nimis famelicus, & feſtinabat comedere. Propter quod iuramentum Saulis fuit populo peccandi occaſio, vt ſuprà dictum eſt.

3 *Voluite ad me iam nunc ſaxum grande.* vt ibi interficerentur animalia ſecundum morem paternum, & ſanguis bene exprimeretur.

4 *Et non peccabitis domino comedentes cum ſanguine.* ſicut ante feciſtis.

5 *Ædificauit autem Saul altare domino.* Ad agendum gratias de victoria conceſſa.

6 *Tuncque primùm cæpit ædificare altare domino.* Licet enim prius obtuliſſet ſacrificium, vt dictum eſt, capite præcedenti, hoc tamen fecit ſuper altare prius ędificatum ab alio. Vel quia illud ſacrificium Deo non placuit, vt dictum fuit ibidem. Dicunt tamen aliqui, quòd iſtud altare quod hic dicitur ædificatum à Saule non fuit aliud quàm lapis magnus, de quo dictum eſt, vbi mactabantur animalia, & exprimebatur ſanguis, & ibidem adipes eorum cremabantur.

7 *Et dixit Saul.* Hic conſequenter ponitur facti inquiſitio cuius inquiſitionis præmittitur ratio, quæ fuit eò quòd dominus non reſpondit Sauli, & patet litera vſque ibi.

8 *Applicate huc vniuerſos, &c.* id eſt, totum populum ab extremitatibus caſtrorum.

9 *Et videte per quem acciderit peccatum hoc hodie.* Aeſtimabat enim Saul quòd Deus non negaret reſponſum abſque peccato alicuius de populo, quod tamen non oportet vt præ dictum eſt.

10 *Vi[illegible] dominus.* Modus eſt iurandi, acſi dicatur, per Deum qui ſemper viuit. Cætera patent vſque ibi.

11 *Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas eſt.* vſque ibi incluſiuè.

12 *Da ſanctitatem.* non eſt in Hebræo, nec de textu.

1 *Et captus*

Et deprehenſus eſt Ionathas & Saul, populus autem exiuit.
Et ait Saul; Mittite ſortem inter me & inter Ionathan filium
meum. Et captus eſt Ionathas. Dixit autem Saul ad Ionathan; 1 2
a Indica mihi quid feceris? Et indicauit ei Ionathas, & ait; Gu- 3
ſtans guſtaui in ſummitate virgæ, quæ erat in manu mea pau
b lulum mellis, & ecce ego † morior? Et ait Saul; † Hæc faciat 4
mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha. Di-
c xitque populus ad Saul. Ergone Ionathas morietur qui fecit
ſalutem hanc magnam in Iſrael? Hoc nefas eſt. Viuit domi-
nus, ſi ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum
Deo operatus eſt hodie. Liberauit ergo populus Ionathan, vt
nō moreretur. Receſſitq; Saul, nec perſecutus eſt Philiſthijm.
Porro Philiſthijm abierūt in loca ſua. Et Saul confirmato re- 5
gno ſuo ſuper Iſrael, pugnabat per circumitum aduerſum oēs
inimicos eius; contra Moab, & filios Ammon, & Edon, &
reges Soba, & Philiſtæos, & quocunque ſe verterat † ſupera- 6
bat. Congregatoq; exercitu percuſſit Amalec, & eruit Iſraël 7
de manu vaſtatorum eius. Fuerunt autem filij Saul, Ionathas, 8
& Ieſſui, & Melchiſua. Nomina duarum filiarum eius, nomē
primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol. Et nomen
vxoris Saul, Achinoam filia Achimaas. † Et nomen principis
militiæ eius Abner, filius Ner, patruelis Saul. Porrò Cis fuerat 9
pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel. Erat autem bellū 10
potens aduerſum Philiſthæos omnibus diebus Saul. Nam
quemcunque viderat Saul virum fortem & † aptum ad præ-
lium, ſociabat eum ſibi.

a *Guſtans guſtaui, &c.* ✠ Ioſeph. Ionathas dixit patri ſuo: Pa-
A ter, nihil aliud ſcio, niſi quod ignorans maledictum à te pro-
latū, perſequens inimicos fauū guſtaui mellis. Quē Saul oc- (1. lib. 6. antiq. cap. 7.)
cidere ſe repēte iurauit, quatenus & generis & naturæ ſimul
amori hoc modo pponeret iuſiurandū. Qui nequaquā mor-
tis interminatione pterritus, ſed animam ingenuè nimis magnanimiterque componens: Nec ego ſupplico, inquit, pater, parcendum, mors mihi ſuauis eſt quæ pro tua geritur pietate, & populi magna victoria, maxima mihi cōſolatio eſt, Hebræos de Palæſtinis reliquiſſe victores. († moriar.) In his itaque oīs populus doluit, & nimis īgemuit
B iurauitq; non mori ſe pmittere Ionathā, victoriæ huius authorē. Et ipſi quidem arripuerunt eum à maledicto patris, orationes pro eo facientes, vt ei peccatum quoque dimitteret Deus.
✠ Ambroſ. (Serm. 25. qui eſt de quadrageſ.) Saul ex ipſa diuinitatis offenſione cognouit peccatum admiſſum effuſione ſanguinis expiādum. Videte quanta apud eum fuerit religionis obſeruantia, qui offenſum Deum optauit etiam parricidio mitigare. Et
C quāta ſit reſoluti culpa ieiunij, quæ non niſi ſanguinis effuſione punitur. Et ſi ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia reſoluerit morti addicitur, qui ſciens à Chriſto indictum reſoluit ieiunium, quid meretur? D
✠ Chryſoſt. Saul dixit, *Hæc mihi faciat Deus, &c.* Ecce tertium iuramentum, nec ſimpliciter tertium, ſed cum multa temporis anguſtia. Feſtinabat enim diabolus ipſum in hanc impiam agere cædem, & impellere. Reſpondit populus: *Hæc nobis faciat Deus, &c.* Ecce & populus iurauit, & regi contrarium iurauit. Nunc mihi reminiſcimini funiculū à pueris tractum, & diſruptum, & trahentes ſupinos proijcientē. Hic neceſſe eſt iuramentum ſcindi, nam hos omnes verè iuraſſe eſt impoſſibile. Si rex voluiſſet reſiſtere, totus reſtitiſſet populus, & tyrannis crudeliſſima facta fuiſſet, & bellum ciuile, & iugulationes, & cruores, & infinita cadauera ex vno parata iuramēto. Cauete ergo penitus à iuramentis, &c. E
b *Hæc faciat.* Iuramentum Hebræorum quod per contrarium intelligitur q. d. malum quod tibi debetur, mihi imputetur, ſi te non interfecero.
c *Qui fecit.* Multum proſunt tranſacta bona. Niſi enim Ionathan præterita bona iuuiſſent, imminentia mala non euaſiſſet. Non enim iniuſtus Deus, vt obliuiſcatur bonorum. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et captus. *alias* deprehenſus Ionathas, *per ſortem quæ cecidit ſuper eum ex cauſa ſupradicta.*
2 Et indicauit. *cauſas ſuæ comeſtionis ſupradictas.*
3 Et ait guſtans. *ſcilicet, modicum in tranſitu.*
4 Et ecce ego. *abſque cauſa rationabili: & ideo liberauit eum populus, vt patet in litera.*
5 Et Saul confirmato regno. *Hic vltimò ponitur hiſtoriæ proſecutio. & patet litera vſque ibi.*
6 Et quocunque. *In Hebræo habetur:* Et quocunque ſe vertebat impiè agebat, *vel,* impius fiebat, *& litera immediatè ſequens concordat, cùm dicitur.* Congregatoque.
7 Congregatoque. *de qua percuſſione agitur cap. ſeq. in qua pluribus modis incurrit offenſam domini, vt videbitur.*
8 Fuerunt. *Hic non nominatur Isboſeth, non propter defectum ætatis quia iam habebat 20. annos & vltrà, cum in morte Saulis fuerit annorum 40. vt habetur 2. Reg. 2. c. ſed propter defectum magnanimitatis: quia fuit puſillanimis & ineptus ad prælium, propter quod in bello vbi mortuus fuit Saul, non fuit cum alijs fratribus ſuis.*
9 Patruelis, *id eſt, cognatus germanus, quia Saul & Abner fuerunt nati de duobus fratribus. vt habetur 1. Paralip. 8. c.*
10 Filius Abiel, *ſcilicet, Cis, vt habetur ſuprà 9. cap. Erat autem bellum potens, quia Philiſthæi erant potentes, & Saul partem ſuam contra eos fortificabat quantum poterat. ideo ſubditur.* Nam quemcunque viderat Saul virum fortem, &c.

CAP.

ADDITIO.

In cap. 14. vbi dicitur in poſtilla. Et quocunque ſe verterat ſuperabat. *In Hebræo habetur:* Quocunque ſe vertebat iniquè agebat, *vel* impius fiebat.

Imò dictio Hebraica in hoc loco poſita æquiuoca eſt. Vno modo ſignificat idem quod vincebat vel ſuperabat. Alio modo cōiori ſignificat idem quod impiè agebat. Vnde tranſlatio noſtra habet veritatem iuxta primam ſignificationem, quæ concordat cum litera præcedenti, vbi dicit: & pugnabat per circumitum aduerſus omnes inimicos eius contra Moab, & filios Ammon & Edon, & reges Soba, *&* Philiſthæos *etiam conſtat quòd in his prælijs non imponitur ſibi peccatum in litera, ſed ſolum victoria. Similiter concordat cum litera ſequenti, cùm dicitur:* Et eruit Iſrael de manu vaſtatorum eius, *quod ſolum ſonat triumphum de inimicis, & non peccatum. Secunda verò ſignificatio quæ eſt communior concordat cum proceſſu vitæ ipſius Saul, poſtquam regnauit. vnde vtroque modo litera Hebraica de ipſo Saule verificatur, &c.*

CAP. XV.

a E *T dixit, &c. Bouem* Ideo iubet dominus demoliri iumēta Amalec, vt nec in iumentis eius memoria fiat. Dominus enim dixerat ſe deleturum memoriam Amalec de ſub cælo. Et quia eius memoria penitus deleta nō fuit Saul per inobedientiam peccauit. De Amalec verò in Deuteron. dicitur: quia extremos populi Dei qui laſſi reſidebant cecidit. Laſſos verò exponunt Hebræi immundos, ſecundum legem extra caſtra manentes. Quorum (ſicut tradunt) circunciſionem amputarunt, & ad ſubſannationem Dei in cœlum proiecerunt.

b *Dixitque Saul Ci.* Cinæus ipſe eſt Ietro cognatus Moſi, de quo erant Cinæi, qui habitabant cum Amalec. Conſanguinei enim erant, & in terra eius hæreditatem habebant. Miſericordiam fecit Cineus cum filijs Iſrael, quia fouit Moſen in terra Madian; & conſilium dedit ei qualiter gubernaret multitudinem

CAP. XV.

ET dixit Samuel ad Saul: Me miſit domi 1
nus vt vngerem te in regē ſuper popu 2
lum eius Iſrael. Nunc ergo audi vocē 3
* domini: Hæc dicit dominus exerci-
tuum: † Recenſui quæcunque fecit 4
Amalec Iſraeli, † quomodo reſtitit ei
in via, cùm aſcenderet de Aegypto.
Nunc ergo vade & percute Amalec, & demolire vniuerſa eius, nō parcas ei, & nō cōcupiſcas ex rebus ipſius aliquid, ſed interfice à viro vſque ad mulierem. & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & aſinum. † Præcepit itaque Saul populo, & recenſuit eos † quaſi agnos, ducenta milia peditum, & decem milia virorum Iuda. Cumque veniſſet Saul vſq; ad ciuitatem Amalec; tetendit inſidias in † Torren
te. Dixitque Saul Cinæo: Abite, recedite atque diſcedite ab 5
Amalec, ne fortè † inuoluam te cum eo. Tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſrael cum aſcenderent de Aegypto. Et receſſit Cinæus de medio Amalec. Percuſſitque

a ¶ Gens bruta, populus lambens. b ¶ Dolens, parturiens, ſtolidus aut a principio. c ¶ Murus robu[..]us continens, directus angu[..]a acerbitas aut continentia.

Saul Amalec ab Heuila, donec venias ad Sur, quæ eſt è re-

a ¶ Domus vel tectum ſeu feſtiue ſolennis.

gione Aegypti: & apprehendit Agag regem Amalec viuum. 6

a ¶ Ad gloriam triumphi ſui demonſtrandam.

Omne autem vulgus interfecit in ore gladij. Et pepercit †
Saul & populus Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, † & veſtibus, & arietibus, & vniuerſis † quæ pulchra erant, nec voluerunt diſperdere ea. Quicquid ve-
rò † vile fuit, & reprobum hoc demoliti ſunt. Factum eſt 7

titudinem populi.

c ✻ *Percuſſitque Saul Amalec, &c.* Ioſephus. Amalechitarum vrbes obſedit, & alias quidem molitionibus, alias ſuffoſſionibus cloacarum, & muris extrinſecus è diuerſo ædificatis: alias autem fame & ſiti: alias verò modis aliis obſidens, fortiter capiens, ad necem cunctorum infantum & mulierum ſimul acceſſit: nihil crudele, nec dirum, nec vltra humanam naturam ſe facere credens. Primum, quod in hoſtes hoc agebat: deinde quod præcepto diuino, cui non obedire foret grande periculum, miniſtrabat: cepit etiam regem hoſtium Agag captiuū. Cuius corporis pulchritudinē magnitudinemq; miratus, decreuit eſſe ſaluādum: non hoc faciens diuina voluntate, ſed propriū iudicium ſequēs.

✻ Procop. Quod Deus pœnam Amalechitarū hucuſque diſtulit, ipſius erga homines amoris eſt & benignitatis, qui tantum tēporis penitentiæ ipſorum dedit, & expectauit donec mensura

Lib. 6. Antiquit. cap. 8.

* verbum.

† recordatus ſum eorū quę

† inſidiarum quas poſuit.

† Congregauit itaq; Saul populū. Lxx. & nuntiauit Saul populo.

Com. in hunc locum.

† contemptibile & diſſolutum.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XV.

1 ET dixit Samuel. *Hic conſequenter ponitur tertia tranſgreſſio Saulis, quæ proceſſit ex cupiditate & ſuperbia, eò quòd ex uictoria habita de Amalec concupiuit prædam, & arcum triumphalem erexit ad ſui iactantiam. Igitur circa hoc deſcribitur mandati diuini ſibi facti denuntiatio. ſecundò ipſius tranſgreſſio, ibi:* Et apprehendit, *Circa primum dicitur.*

2 Me miſit dñs vt vngerem te in regem ſuper populum eius Iſrael. *Quaſi dicat Samuel, ex hoc dēs eſſe ſolicitus obedire Deo.*

3 Nunc ergo audi vocē domini. *Quaſi dicat, prius tranſgreſſus es offerēdo in perſona propria quod tibi non licebat, ut dictum fuit cap. decimotertio, & temerariè iurando, ut dictum fuit cap. decimoquarto, ſed nunc aduerte ut obedias in nullo tranſgrediendo.*

4 Recenſui quæcunque fecit Amalec Iſraeli. *Quia primò filios Iſrael impugnauit in deſerto, ut habetur Exo. 17. & ideo demeruit deleri ab hominibus uſq; ad animalia, & à maiori uſque ad minimū. Dicit autem hic Ra. Sa. quòd dominus præcepit hic animalia interfici, eò quòd inter Amalechitas erant multi ſortilegi ſe transformantes in ſimilitudinem beſtiarum. Sed hoc fictitium uidetur, ideo primum eſt magis tenendum, maximè cum ſimilis interfectio alibi facta ſit, ut patet Iudic. 20. de ciuitate Gabaa in deteſtationem criminis perpetrati in uxore Leuitæ. Cætera patent uſque ibi.*

5 Dixitque Saul Cinæo. *id eſt, illis qui deſcenderant de Ietro, & uenerant cum filijs Iſrael ut dictū fuit Exo. 18. & Nu. 10. & Iudi. 1.*

6 Et apprehēdit. *Hic conſequenter ponitur mandati tranſgreſſio, cum dicitur:* Et ap. *& in hoc tranſgreſſus fuit mandatum domini, in quo fuerat ſibi præceptum quòd totum populum exterminaret, & ideo hoc potiſſimè intelligebatur de capite populi. Sed Saul cupiditate ductus ſperabat habere de eo magnam redemptionem, uel per eum occulti theſauri reuelationem: & eadem cupiditate reſeruauit meliora de præda: ut patet in litera.*

7 Factum eſt. *Superius deſcripta eſt ipſius Saulis tranſgreſſio, hic conſequenter deſcribitur eius diffinitiua reprobatio. Quæ primò Samueli reuelatur. Secundò Sauli denuntiatur ibi:* Dixitque ✻ Sam

MORALITER.

1 *Et dixit Samuel.* Per Samuelem qui poſtulatus à domino interpretatur, conuenienter Ieſus Chriſtus ſignificatur, quē à domino poſtulauerunt inſtanter patriarchæ & prophetæ. Eſai. 16. a. *Emitte agnum domine dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion.* Et conſimilis poſtulatio in multis locis ponitur in veteri teſtamento. Per Saulem verò regnare volentem poteſt intelligi quicunque quærit vel acceptat poteſtatem temporalem & ſpiritualem, & talis debet primò de regimine ſui cogitare, quod conſiſtit in hoc, quòd ſenſualitas redigitur ſub rationis poteſtate. propter quod ſibi dicitur à Chriſto qui per Samuelem ſignificatur. *Vade & percute Amalec*, qui bruta gens interpretatur. propter quod per Amalec ſenſualitas, per quam homo conuenit cum brutis deſignatur, & ſic debet domari quòd obediat rationi. Sed in hac victoria duplex poteſt eſſe defectus. Vnus eſt ſi nimis parcatur carni ſub prætextu ſeruitutis Dei, ſcilicet, vt ſit fortior ad ſeruiendum ei, & hoc ſignificatur per hoc quòd Saul pepercit meliorib[us] animalibus, ſub prætextu oblationis Deo fiendæ ex eis, cùm dicitur.

† *Et pepercit.* & idem ſignificatur per hoc q̄ dimiſit viuum regem Agag pinguiſſimum. Alius autem defectus eſt, qñ ex vitiorum carnalium victoria inſurgit ſuperbia, quæ aliquādo eſt magis Dei offenſiua. Bern. ſuper Miſſus eſt. Expedit magis virginem non eſſe quàm de virginitate inſoleſcere. Et hoc ſignificatur per hoc, q̄ Saul erexit ſibi fornicem triumphalem ad ſuæ victoriæ oſtentationem. Et quoniam per humilitatem fuerat electus in regem, ſicut dicitur in textu.

Nonne

A menſura peccatorum adimpleretur. Cùm interim ipſi loco pęnitentiæ, peccata peccatis cumularent. Cùmq; tot miracula in conſpectu haberent, in Iſraele edita, eos ad pęnitētiā prouocare debuerunt. Quod verò cùm maiores peccarint, poſteri puniūtur, primùm quidē ab illis mēſura eſt impleta. Deinde maiores ipſorum etiam pœnas non ſubterfugerunt. Cęterùm, peccatoribus qui in hoc ſeculo puniuntur, nihil beatius, & optabilius poſſet accidere.

a *Pœnitet me.* Greg. hac increpatione ſuperbia regis abijcitur. quod ad correctionem ſuam cō uertere poteſt quiſque prę̄latus. Cùm Saul ſe paruulum in oculis ſuis æſtimaret, caput in tribubus Iſrael factus eſt. Q. Cùm te paruulum conſpiceres, ego te præ cęteris magnum feci. Quia verò magnum conſpicis, à me paruu-B lus æſtimaris. Quod contra Dauid cum regni ſui potentiam coram arca domini ſaltando deſpiceret, dixit: *Ludam & vilior fiam plus quā factus ſum: et ero humilis in oculis meis.* 2.Reg.6.d. Si ergo ſancti ēt cū fortia agunt, de ſemetipſis vilia ſentiūt, q̄d dicturi ſūt, qui ſine operibus virtutis intumeſcunt? Quælibet autem opera nulla ſunt, niſi humilitate condiantur. Miranda actio, cum elatione nō eleuat, ſed grauat. Qui enim ſine humilitate virtutes cō gregat, in ventum puluerē portat. vnde dum aliquid ferre cernitur, deterius excęcatur. Non ergo aſpiciamus quibus iam ſuperiores, ſed quibus adhuc ſumus inferiores: vt ad maiora & ſemper ex humilitate aſcēdam⁹.

✲ Procop. Humano more dicit, *Pœnitet me.* Loquit̄ enim cū hominibus, iiſque imperitis & C rudibus, regni tranſlationem in Dauidem ſignificans. Pœnitentia ergo Dei, eſt diſpenſationis ipſius mutatio.

Comment. in hunc locum.
† mane.
† Locum.
Saul offerebat holocauſtum domino de initiis prædarum quæ attulerant ex Amalec, & cum veniſſet Samuel ad Saul, Ne vetera quidem exempla ria hæc habēt.
Humilitatis laus.
Quæſt. 33.

autem verbum domini ad Samuel, dicens:
a Pœnitet me, quòd conſtituerim Saul regem.
quia dereliquit me, & verba mea opere
non impleuit. Contriſtatuſque eſt Samuel & 1
clamauit ad dominum tota nocte. Cumque 2
† de nocte ſurrexiſſet Samuel, vt iret ad Saul
mane, nuntiatū eſt Samueli, eò quòd veniſſet 3
a ¶ Arcum vbi deſcriberet triumphum gloriæ ſuæ.
Saul in Carmelum, & erexiſſet ſibi † fornicem 4
triumphalē, & reuerſus tranſiſſet deſcēdiſſetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul,
& Saul offerebat holocauſtum domino de initijs prædarum quę attulerat ex Amalec. Et cū
veniſſet Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu à domino: impleui verbum domi- 5
ni. Dixitq; Samuel: Et quæ eſt hæc vox gre- 6
gum quæ reſonat in auribus meis & armentorum quam ego audio? Et ait Saul. De
Amelec adduxerunt ea. Pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis vt immolarentur domino Deo tuo, reliqua verò
occidimus. Ait autem Samuel ad Saul; Sine 7
b me, & indicabo tibi quæ locutus ſit ad me 8
dominus nocte Dixitque ei; Loquere; Et ait
c Samuel; Nonne cum paruulus eſſes in ocu- 9
lis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es?
Vnxitque te dominus in regem ſuper Iſrael,
& miſit te dominus in viam, & ait; Vade & 10
interfice peccatores Amalec; & pugnabis

✲ Auguſt. Idem Samuel cui dixerat dominus, *Pœnitet me q̄ conſtituerim regem Saul*, ipſi Sauli ait de Deo: *Quoniam non eſt ſicut homo vt pœniteat eum*: ſatis oſtendens cùm Deus dicit, *Pœnitet me*, &c. non humano more accipiendum eſſe. D

✲ Eucher. Neque ſicut hominem, ita Deum cuiuſquam facti ſui pœnitet, cuius eſt de oībus omnino rebus tam fixa ſententia, q̄ certa præſcientia.

b *Sine me, & indicabo tibi, &c.* Procopi. Quamquam propheta ſit, tamen regē allocuturus libere loquēdi copiam petit.

✲ Thodor. Reuocat ei in memoriā, quæ dicta fuerant ante regnum. Nūquid tu paruus es in oculis tuis, vt ſis dux ex Beniamin minima tribu? An nō hæc dicebas? Deinde dicit cuiuſmodi mādata ei dederit, & q̄uo ea ſit trangreſſus. Tantū eū condēnauit ea qua præter legem vſus eſt miſericordia, quātū auaritia & plura haben di inſatiabilitas, & amor pecuniæ, cui ſeruiēs trāſgreſſus eſt mādatū. Sed Saul vſus eſt verbis Adami. Dixit.n. *Audiui vocē populi.* Et ille dixerat. *Mulier quā dediſti mihi, ipſa dedit mihi, et comedi.* Rupert. Duo peccata ſuperbiæ Saulis nobis indicio ſunt. Primū quod hō non de tribu Leui, regio faſtu nihil ſibi nō licere arbitratus, obtulerit holocauſtū. Hoc nimis grāde fuit regis ſupercilium, dignè ſuperno iudicio feriēdū, vt poſtea in Ozia. Secūdū, q. iuſſus in verbo dn̄i ire, & percutere Amalech, non fecit. In hac ſuperbia pſumpti quoq; ſuperi⁹ ſacerdotij auſum retinebat. Itaq; perſeuerās in malis, peccatum nō mutauit, ſed auxit, quando optimis quibuſq; pepercit. Præterea, q̄d nequiſſimū eſt, redargutus in ſermone dn̄i, refellere auſus arguentem ſe de peccato, cum ſuperba defenſione, dicit: *Imo audiui vocem dn̄i, &c.* Hoc etenim nequiſſimū eſt, cùm poſt voluntatem peccati quod primum eſt, & poſt effectum operis quod ſecundum, atque poſt vſum peruerſum quod tertium eſt, additur & defenſio peccati, quod quartū eſt: & hic nullus veniæ locus eſt. Nam Deus dicit: *Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum.* E F

c *Nonne cum.* Greg. Paruulus eſt in oculis ſuis, quia dū cōſiderat, imparē alienis meritis penſat. Nā grādē ſe conſpicit, qui ſuper

Lib. ad S. Qu.
Quæ.
Lib. cap.
a P.
Am Lib. ral. & I Lug.

✲ Theod. Præuidit Deus futura Saulis ſcelera & iniquitates: inſidias quoq; in eos qui de eo bene erant meriti: ſacerdotū cædes: iuriſiurandi trāſgreſſiones: profectionē ad vētriloquā. Sufficit aūt vel ſola trangreſſio præcepti Samuelis ad inferendū ei vltimū ſuppliciū. Oportebat.n. ſtultū intelligere, quod vna gutta diuinæ clementiæ, vincit oēm hominū bonitatē. Sed infœlix cùm Deus iuſſiſſet punire, miſertus eſt: & cùm Deus morte damnaſſet, ipſe, vt exiſtimauit, vitam tribuit. Non fuit ergo paruum eius peccatum, ſed maximū.

✲ Aug.

NICOLAVS DE LYRA.

✲ Samuel, *Circa primum dicitur*: Factum eſt ver.do.&c. Pœnitet me. *Pœnitentia cum mutabilitatem importet, non poteſt eſſe in Deo, dicitur tamen pœnitere eò quòd ad modum pœnitentis ſe habet, quando deſtruet quod fecerat, & ſic eſt in propoſito, quia Saulem abijcere decreuerat quem prius ſublimauerat. Iſta tamen mutabilitas ſolum eſt in creaturis. quia Deus voluntate immutabili facit mutabilia.*

1 Contriſtatuſque eſt Samuel, *propter peccatum Saulis.*

2 Et clamauit. *ad ipſum placandum ſi poſſet, quia adhuc forſitan ignorabat vtrum eſſet Dei diffinitio, vel ſolùm comminatio. Sed poſtea bene ſciuit vt ex ſequentibus patebit.*

3 Nuntiatum. *montem valde altum.*

4 Et erexiſſet ſibi fornicem, *id eſt, arcum triumphalem de palmis & oliuis factum, in ſignum victoriæ habitæ ad ſui iactantiam, quia illam victoriam ſoli Deo debebat attribuere. vnde & poſtea ſubditur ad ſui iactantiam.*

5 Impleui, *quod tunc erat falſum, & ex iſtis aggrauabatur Saulis peccatum.*

Dixitque

6 Dixitque Samuel. *Hic conſequenter domini ſententia Sauli denuntiatur, & primò ponitur iſta denuntiatio. ſecundò Saulis obſtinatio, ibi*: Et ait Saul, *Denuntiatio autem diuinæ ſententiæ per Samuelem ponitur modeſtè & ordinatè, quia primò ponitur ſimplex reprehenſio, cum dicitur*: Dixitque Samuel, *quaſi dicat, non feciſti verbum domini, quia præceperat omnia occidi. Secundò ſubditur Saulis ſuperba reſponſio, in hoc quòd peccatum ſuum humiliter non cognouit, ſed magis ineptè ſe excuſauit: ponens ſuper populum quod principaliter fuerat factum per ipſum, vt patet ex prædictis, & patet litera. Tertiò Samuel proceſſit ad denuntiationem diuinæ ſententiæ contra eum, dicens.*

7 Sine me. *id eſt, audi me loquentem.*

8 Et indicabo tibi, &c. *domini ſententiam.*

9 Nonne cùm paruulus eſſes in oculis tuis. *quaſi dicat, ſicut per humilitatem meruiſti ad regnum exaltari, ita per ſuperbiam & contemptum verbi diuini meruiſti deyci. Quod autem contempſerit Dei mandatum oſtendit dicens.*

10 Miſit te dominus in viam, & ait: Vade & interfice peccatores Amalec. *Et patet litera.*

Et ait

MORALITER.

9 *Nonne cum paruulus.* ita per ſuperbiam fuit eiectus, ſicut dicitur infrà.

contra eos vſque ad internetionem eorum. Quare ergo non audiſti
vocem domini, ſed verſus ad prædam es, & feciſti malùm in oculis

a Superbe reſpondit, malum malo adiecit, quia culpam defendere ſtuduit, ac per hoc accumulauit.

domini? Et ait Saul ad Samuelem. Imo[a] audiui vocem domini, & am 1
bulaui in via per quam me miſit dominus, & adduxi Agag regem 2 3
Amalec, & Amalec interfeci. Tulit autem populus de præda oues & 4
boues, primitias eorum, quæ cæſa ſunt, vt immolet domino Deo tuo 5
in Galgalis. Et ait Samuel; Nunquid vult dominus holocauſta & vi- 6
a ctimas, & non potius, vt obediatur voci domini? Melior eſt enim 7
obedientia quàm victimæ, & auſcultare magis, quàm offerre adi- 8
pem arietum, quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt † repugna- 9
b re, & † quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere. Pro eo ergo, 10
quòd abieciſti ſermonem domini, abiecit te, ne ſis rex. Di-

qui ſuper aliena merita ſe extendit. Saul autē in bono quod cęperat nō permanſit, quia faſtu poteſtatis intumuit. Dauid verò ſemper de ſe humilia ſentiens, & eidē Sauli ſe cōparatione poſtponens, poſtquā feriendi locum reperit, pepercit: & ſequēti aduerſario ſe humiliter proſtrauit dicēs: *Quem perſequeris rex Iſrael, quē quæris? Canem mortuū, & pulicem viuum.* Iam tamen in regem vnctus fuerat, iam didicerat, quòd Saule reprobato ſeruabatur ad regni gubernacula. Diſcant ergo quomodo humiliari proximis debēt, qui adhuc in quo loco habeantur apud Deum neſciunt ſi electi ſe illis humiliant, quibus ſe iam antepoſitos ſciunt, hoc autem proprium eſt electorum, de ſe ſentire īfrà quàm ſunt. vnde: *Si non humiliter ſentiebam, ſed exal. &c.* Et alibi. *Si quis paruulus eſt veniat ad me, &c.* Qui enim humilem ſe non ſentit ſapientiam Dei non apprehendit. *Paruulus.* Paruulum ſe Saul prius vidit, ſed elatus potentia iam ſe paruulum non videbat, ceterorum cōparatione ſe præferens, quia plus poterat, magnum ſe præ omnibus æſtimabat. Sed cum apud ſe paruulus, apud Deum magnus, cum apud ſe magnus, apud Deum paruulus fuit. Vnde: *Ducem te conſtitui noli extol. ſed eſto quaſi vnus ex illis.*

a *Melior eſt, &c.* Quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. Tantò ergo quiſque Deum citius placat, quantò repreſſa arbitrij ſui ſuperbia gladio præcepti ſe immolat. Ariolandi verò peccatum inobedientia dicitur, vt quanta ſit virtus obedientiæ ex aduerſo demonſtretur. Si enim quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere, ſola eſt obedientia, quæ fidei meritum poſſidet, qua ſine quiſque infidelis conuincitur. vnde Salomon: *Vir obediens loquitur victorias.* Dum enim alienæ voci humiliter ſubdimur, nos ipſos in corde ſuperamus. Sciendum autem, quod nunquam per obedientiam malum fieri, aliquando autem bonū quod agitur debet intermitti. Non enim mala erat arbor in paradiſo quam Deus contingere vetuit, vt per obedientiæ meritum homo benè conditus creſceret, dignum fuit, vt hunc ēt à bono prohiberet. Notandum etiam quod ibi dicitur: *Ex omni ligno paradiſi edite, &c.* Qui enim ab vno bono ſubditos vetat, neceſſe eſt, vt multa concedat, ne mens ab oībus repulſa quaſi ieiuna intereat. Sciendum etiam, ꝙ obedientia aliquando ſi de ſuo aliquid habet, nulla eſt. Aliquādo autem minima: ſi etiam ſuum aliquid non habet. Cum enim locus ſuperior imperatur, obedientiæ ſibi virtutem euacuat, qui adhuc proprio deſiderio anhelat. Cum verò opprobria vel cōtumeliæ imperantur, niſi ex ſemetipſo hoc aīus appetat, obedientiæ ſibi meritū minuit: quia ad hoc inuitus deſcendit. Hinc Moſes principatum populi humiliter recuſat. Paulus autem audacter dicit: *Ego non ſolum ligari in Ieruſalem, ſed etiam mori paratus ſum.*

D

Exod. 4. d.

Act. 21. c.

E

✠ Bernardus. Propria voluntas docet vos naturę non parcere, rationi non acquieſcere, non obtemperare ſeniorum conſilio, vel exēplo, non obedite nobis. An verò ignoratis, quia *melior eſt obedientia quàm victimæ?*

Serm. 19. in cant.

†tāquam Teraphaim, (id eſt, imagines in quibus futura aſpiciebant diuini) tranſgredi.

✠ Idem. Qui ſapientes in oculis ſuis decreuerunt apud ſe nec conſilio acquieſcere nec præcepto, videant quid reſpondeant non mihi, ſed dicenti: *Quoniam quaſi peccatum ariolandi, eſt repugnare: & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere.* Præmiſerat autem, quia *melior eſt obedientia quàm victima, & auſcultare, magis quàm offerre adipem arietum,* id eſt, abſtinentiam contumacium.

F

Serm. 33.

✠ Idem. Elatio contemnentis, atque impenitentis obſtinatio, in minimis quoque mandatis, culpam facit non minimam: & conuertit in crimen grauis rebellionis neuum ſatis leuem ſimplicis tranſgreſſionis. *Quaſi peccatum ariolandi,* inquit Samuel, *eſt repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ, nolle acquieſcere.* Non ait, non acquieſcere, ſed *nolle acquieſcere:* vt non iuſſionis ſimplex ipſa tranſgreſſio, ſed voluntatis ſuperba contemptio, ſcelus idololatriæ reputetur. Non obedire interdum erroris eſt vel infirmitatis: nolle obedire, odioſæ pertinaciæ.

Tractat. de præcepto & diſp.

b *Pro eo ergo, quòd abieciſti, &c.* Tertullianus. Et hoc mirum (opinor) vt probatus aliquis retro poſteà excidat. Saul bonus præ cæteris, liuore poſteà euertitur. Dauid vir bonus ſecundum cor domini, poſtea cædis & ſtupri reus eſt. Salomon omni ſapientia & gratia donatus à domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur.

Lib. de præſcrip. adu. hæreticos.

✠ Euſebius Emiſſenus. Non ſufficit ſummis labijs dicere, peccaui, parce, remitte. Nam & Saul hoc dicebat, ſed non obtinuit veniam illam quam Dauid vna pęnitentiæ voce promeruit. Et hoc quare? Quia confeſſionem illam nuda magis verba, quàm veri gemitus exprimebant: quia non cōpenſat magnitudinē criminis lenta humiliatio ſupplicantis.

Homil. 5. ad Monach.

a *Non*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ait Saul, &c. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Saulis obſtinatio, & ſecundò pœnitentiæ ſimulatio, ibi:* Dixitque, *Saulis obſtinatio apparet, quia cum prædicta excuſatione ſua addidit peccati ſui defenſionem dicens.*

2 Imo audiui vocem, &c. *Veruntamen in ſua defenſione contradicit ſibi, ſicut frequenter contingit malis hominibus, di.*

3 Et adduxi Agag, &c. *de quo fuerat ſibi præceptum, vt interficeret eum. ſed cupiditate ductus reſeruauit eum viuum, vt dictum eſt ſuprà.*

4 Tulit autem populus, &c. *q. d. non ego: cum tamen eſſet principalis in hoc facto.*

5 Vt immolet domino. *q. d. non debes hoc reprehendere: quia cedit ad honorem diuinum, quòd excludit Samuel dicens.*

6 Nunquid vult, &c. *quaſi dicat non, vnde ſubditur.*

7 Melior eſt enim, &c. *in quo ſacrificatur Deo volūtas propria.*

8 Quàm victimæ, &c. *in quibus offertur caro aliena, quantò de re meliori Deo fit oblatio, tantò magis ſibi placet.*

9 Quoniam quaſi peccatum, &c. *proprium peccatum defendendo: propter quod abiectio Saul à regno definitiuè ſibi denuntiatur, cum dicitur.*

10 Pro eo ergo, quòd abieciſti, &c. Dixitque Saul. *Hic conſequenter ponitur pœnitentiæ ſimulatio. Timuit enim Saul, ne Samuel ad electionem alterius regis procederet: & ſic ipſe regnum perderet: ideo fictè ſe humiliauit. Primò igitur deſcribitur iſta ficta humiliatio, ſecundò ipſius Samuelis aliqualis condeſcenſio, ibi:* Reuerſus ergo. *Circa primum dicitur.*

✠ 1 Dixitque

MORALITER.

10 *Pro eo ergo quòd abieciſti, &c.* Et per hoc ſignificatur, ꝙ nullus poteſt eſſe bonus rex in regimine ſui & aliorum, niſi abjciat à ſe ſuperbiæ vitium.

† 1 *Dixitq;*

Rabbanus. A a *Non reuer.* Alia editio: *Non reuertar (inquit Samuel) tecum, quia ſpreuiſti uerbum dñi, & ſpreuit te dñs, ne ſis rex ſuper Iſrael. Et conuertit Samuel faciem ſuam, ut abiret, & tenuit Saul pinnulam diploidis eius, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel: Dirupit dñs regnũ Iſrael de manu tua hodie, & dabit proximo tuo bono ſuper te, & diuidetur Iſrael in duo, & nõ conuertetur neque pœnitebit eum: quia non eſt ſicut homo ut pœniteat eum:* hic minatur & non permanet.

b *Ille autem.* Sicut in paſsione domini põtifex veſtimẽtum ſcidit, ita & Saul veſtem prophetæ. Per vtramq; enim poteſtatẽ regalem, ſcilicet & ſacerdotalem, ſciſsio facta mõſtrat regnum Iudæorũ & ſacerdotium ſtare nõ poſſe, quia verũ regẽ & ſacerdotẽ. i. Chriſtũ noluerãt recipere.

† oram. B Matth. 26. f. Rabbanus. † 23. q. 5. c. reos. † delicatiſſimus. † vere venit amaritudo mortis. † Rabbanus comment. in hunc locum.

xitq́ue Saul ad Samuelem: peccaui, quia præuaricatus ſum ſermonem 1
domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum: Sed 2 3
nunc † porta quæſo peccatum meum, & reuertere mecum, vt adorem 4
a dominum Et ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum, quia proieci- 5
ſti ſermonem domini, & proiecit te dominus, ne ſis ſuper Iſrael. Et
b conuerſus eſt Samuel, vt abiret. Ille autem apprehendit ſummitatem 6
c † pallij eius, quæ & ſciſſa eſt. Et ait ad eum Samuel: † Scidit dominus 7
a Chriſto, qui de Iudæis eſt ſecundum carnem ſicut & Saul. 8
regnum Iſrael à te hodie, & tradidit illud proximo[a] tuo meliori te.
a Dominus cui omnis victoria aſcribitur. b Quia immutabilis eſt, & ſecundum iuſtitiam & veritatem omnia iudicat.
Porrò † triumphator[a] in Iſrael non † parcet & pœnitudine non flectetur[b]. 9
Neque enim homo eſt vt agat pœnitentiam. At ille ait: Peccaui: Sed 10
d nunc honora me coram ſenioribus populi mei & coram Iſrael, & re- 11
uertere mecum, vt adorem dñm Deum tuum. Reuerſus ergo Samuel, 12
ſecutus eſt Saulem: & adorauit Saul dñm. Dixitq́ue Samuel, Adducite
ad me Agag regẽ Amalec. † Et oblatus eſt ei Agag, † pinguiſſimus. Et
dixit Agag; † Siccine ſeparat amara mors? Et ait Samuel; Sicut fecit 13
abſq́ue liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mu- 14

† Aug. Iſte cui dixit: *Spernit te dominus ne ſis rex ſuper Iſrael, & dirupit dominus regnum Iſrael de manu tua hodie.* 40. annis regnauit, quantũ, ſcilicet, regnauit & Dauid: & audiuit hoc primo tpe regni ſui. C Intelligimus ergo ideo dictum, quia nullus de ſtirpe eius fuerat regnaturus, & reſpicimus ad ſtirpẽ Dauid, de quo ſecũdum carnem natus eſt Chriſtus. Populi quoque Iſrael figura eſt Saul, qui regnũ fuerat amiſſurus, Chriſto per nouũ teſtamentũ, ſpiritualiter regnaturo, de quo dr: *Dabit illud proximo tuo bono ſuper te*, id eſt, meliori, vel ideo *ſuper te*, quia vnus bonus. vnde: *Donec ponã inimicos, &c.* in quib⁹ eſt & Iſrael. (Pſal. 109. a.) Cui ſuo ꝑſecutori regnũ abſtulit Chriſtus: quãuis & ibi eſſet Iſrael, in quo nõ erat dolus, quaſi frumẽtũ illarũ palearum. Inde enim Apoſtoli, inde martyres, quorũ primus Stephanus. (Act. 7. g.) Inde eccleſiæ magnificantes Deũ. vñ ſequitur: *Et diuidetur Iſrael in duo*, In Iſrael. ſ. inimicũ Chr̃o & in Iſrael adherentẽ Chriſto. In Iſrael ad ancillã, & in Iſrael pertinentẽ ad liberã. Hæc duo ſimul primũ erant: donec ſterilis per gratiã fœcũdata clamaret: *Eiice an. et fi. eius.* (Geneſ. 21. b.) Propter peccatum quidem Salomonis regnante filio eius Roboã, Iſrael (3. Reg. 11. f.) in duo ĩ duo diuiſus eſt, donec illa gẽs tota à Chaldæis ſubuerſa eſt. D Sed hoc quid ad Saulẽ: cum ipſi Dauid fuerit potius cõminandum, cui filius Salomon. Poſtremò verò inter ſe gẽs Hebræa diuiſa non eſt, ſed in eodẽ errore diſperſa per terras. Diuiſio verò quã Deus ſub ꝑſona Saulis illius regni & populi figurã gerẽtis, eidem regno & populo minat⁹ eſt, æterna & immutabilis ſignificata eſt: per hoc quod adiũctum eſt: *& non conuertetur, neq; pœnitebit eũ, quoniam nõ eſt ſicut homo vt pœniteat eum*: hic minatur, & nõ ꝑmanet. E Vbi enim legitur, *quòd pœniteat eum*, mutatio rerũ ſignatur diuina præſcientia immutabiliter permanẽte. Vbi ergo pœnitere dicitur nõ mutare ĩtelligitur. Quicũque enim ad F Chriſtum tranſierunt, vel tranſibunt inde, non erant ſecundum Dei præſcientiam, non ſecundum humani generis vnam eandemq́ue naturam.

c *Scidit.* Quamuis poſteà regnauerit quadraginta annis, ſed tunc promeruit, vt à ſtirpe ſua ſcinderetur: & traderetur meliori, id eſt, Dauid, & à Samuel, id eſt, Iudæis aufertur regnũ, & traditur Chriſto. Corrigit regem de inobedientia, quia mandatum domini non impleuit, & prædicit amiſſionem regni. Meritò autem regnum perdit, qui tenere neſcit. Ille autem benè regit, qui ſuperiori obedit, & inferioribus authoritatem ſuam anteponit.

d ✠ *Sed nunc honora me coram, etc.* Bernardus. Indignus cœleſti benedictione conuincitur, qui dubio quærit affectu, duplici petit intentione, aliud ſibi refugium parans, ſi fortè eã non obtinere cõtingat. Vbi perſtitit in ſententia Samuel ſanctus, Saul, inquit, *Honora me vel coram populo.* Ad quid tibi hæc honoratio, miſer? Hæccine erat tota illa ſupplicatio: *Peccaui, ora dominum pro me?* Meritò ſanè non pepercit, qui intuebatur cor. falſa non poterat ſupplicatione moueri.

a *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixitq́ue Saul. *Sed quòd iſta pœnitentia ficta fuerit, patet per hoc quod ſubditur.*

2 Timens populum. *cum non eſſet inobedientia populi, ſed magis econuerſo, & ideo culpam ſuam obumbrauit falsò. vnde ſubditur.*

3 Sed nunc. *coram populo diſſimulando.*

4 Et reuertere. *honorans me tua præſentia.*

5 Non reuertar. *Videtur, quòd Samuel falſum dixerit: quia poſteà cum ipſo reuerſus fuit. Dicendum, quòd intellectus Samuelis fuit pro illa hora, & non pro ſequenti, ſicut Ioan. 7. ſaluator dicit:* Ego non aſcendam ad diem feſtum iſtum. *& poſtea dicitur, & ipſe aſcendit in occulto. Vel quia pro tunc Samuel intendebat non reuerti, ſed poſt mutauit propoſitum ex cauſis quæ dicentur.*

6 Ille autem. *ad retinendum eum.*

7 Quæ & ſciſſa. *in ſignum ſciſſionis regni à Saule, ſecundum quod ſubditur à Samuele.*

8 Scidit dominus. *Dicũt autem hic aliqui Hebræi, quòd Samuel tunc dedit ſignum ipſi Sauli, quòd ille erat regnaturus pro eo, qui abſcinderet oram chlamydis ſuæ, quod fecit Dauid, vt habetur infrà 24. propter quod Saul tunc videns oram chlamydis ſuæ in manu Dauid dixit:* Nunc ſcio quod certiſſimè regnaturus ſis, *vt ibidem habetur.*

9 Porrò triumphator. *Sciebat enim ſententiam domini diffinitiuam ſuper Saul & filios eius de tranſlatione regni, quæ immutabiliter venit in effectum.*

10 At ille ait: *hoc dixit Saul magis timore pœnæ, quàm amore iuſtitiæ.*

11 Sed nunc. *& ſi non ratione perſonæ: hoc tamen facias propter honorem dignitatis regiæ.*

12 Reuerſus. *Hic ponitur condeſcenſio Samuelis volens deferre honorem Sauli quandiu à Deo in regno tolerabatur, & ut interficeret Agag, qui adhuc uiuus ſeruabatur, ideò ſubditur.*

13 Sicut fecit. *Secundum Hebræos hoc non dicitur de Agag, in perſona propria, ſed de rege Amalec, qui filios Iſrael inuaſit hoſtiliter in deſerto, & plures ex eis interfecit, ut habetur Exod. 17. Num. 14. & Deuter. 25.*

14 Sic abſque liberis inter mulieres, &c. *per hoc nõ eſt intelligendũ, ꝙ mater Agag adhuc uiueret, quia antè mortua fuerat morte naturali uel interfecta cum aliis de populo Amalec. Sed per hoc intelligitur quòd omnes filii eius eſſent interfecti, quia Agag, erat in puncto occiſionis, & ſi cum ipſo alios habuerat, iam interfecti fuerant cum aliis.*

✠ 1 Et

MORALITER.

† 1 *Dixitq; Saul, &c.* Per hoc autem ꝙ Samul Agag occidit, ſignificatur ꝙ Chriſtus per Samuelem figuratus extinguit aliquando incentiuum carnis in aliquibus amicis ſuis. ſicut legitur de Beato Franciſco, & in collationibus patrum de Sereno abbate, quòd in ſomnis vidit angelum Dei eunuchizantem ipſum, & ex tunc non ſenſit motum carnis inordinatum, prima collatione eius.

† 1 *Veruntа-*

a *Et in fruſta.* Cum legũt quidam in ſcripturis, quòd ſancti nulli hoſtium parcant, dicunt eos crudeles, nec intelligũt in his verbis obumbrata myſteria: vt pugnantes, ſ. aduerſus vitia nullũ penitus relinquamus. Si enim pepercerimus reputabitur nobis in culpã, ſicut Sauli, qui regem Amalec viuũ reſeruauit. Sancti verò ſicut Samuel, nullum peccatum dimittunt impunitum.

✠ Ioſeph. Agag adducto, dicenteq;, quã eſſet amara mors, ait Samuel: Sicut tu multas Hebreorum matres pro filijs ingemiſcere feciſti, ſic ingemiſcet in tua morte genitrix tua. Iuſſitq; repẽte eũ in Gagalis mori.

✠ Theodoretus. Cur Agag regem occidit propheta? Sicut Phinees Zambri. Nam quod fit Deo iubente, eſt pium.

b ✠ *Veruntamen lugebat Samuel Saulem, &c.* Hieron. *Beati, qui lugent.* Luctus hic non mortuorum ponitur communi lege naturę, ſed peccatis & vitiis mortuorũ. Sic fleuit & Samuel Saulem: & Paulus Apoſtolus flere ac lugere ſe dicit eos, qui poſt fornicationẽ, & immunditiã; non egerunt pœnitentiã.

✠ Bernard. Lugebat Samuel Saul, miſerans, non deliberans. Fundebat lacrymas Dauid filiò patricidę: & ſi non profuturas, pias tamen.

✠ Idem. Samuelem recolo, qui non ſemel, ſed oĩbus diebus vitæ ſuæ lugebat ſuper Saul, cùm ſciret eum longius ab oculis diuinitatis elongatum. Non ceſſabat tamen compaſſio, quæ condolentis animum irrepſerat, fundens lacrymas, & ſi non profuturas, pias tamen. D

✠ Chryſoſt. Multũ exhauſit tpis beatus Samuel pro Saule deprecans: noctesque multas tranſegit inſomnes pro delinquentis ſalute. Deus autẽ tempus repudians, (non enim cum prophetæ oratione peccatoris conuenit pœnitentia) dicit ad prophetam: *Vſquequo tu ploras?* Vſquequo, oſtendit tempus ac perſeuerantiam deprecãtis. Et repulit Deus tempus deprecationis prophetæ. Sancto verò Dauid per Nathan de peccati errore correpto, & illico ad minas veram profitenti conuerſionem, vniuerſam contulit pœnitenti ſalutem. E

Homil. 5. de pœnit.
† 2. q. 78. itẽ cum Balaan ante ſi.

a lieres mater tua. † Et in fruſta concidit eum Sa- 1
muel coram domino in Galgalis. Abiit autem
Samuel in Ramatha. Saul verò aſcẽdit ĩ domũ
a ¶ Sub auditur in habitu regnantis.
ſuã in Gabaa. * Et non vidit Samuel vltrà Saul 2
b vſq; ad diem mortis ſuę. Veruntamen lugebat 3
Samuel Saulem, quoniam dñm pœnitebat,
quòd conſtituiſſet regem Saul ſuper Iſrael.

✠ Idem. Frater nõ redimit, redimet homo: Etiã ſi Moſes fuerit, ẽt ſi Samuel, ẽt ſi Hieremias, tñ eorum pro impœnitentibus, Deũ non placaret oratio. Et ſi Samuel rurſum exorans pro aliquo indigno deprecetur, continuò ad ipſum clamabit Deus, *Vſquequo tu luges Saul?* Etiã ſi pro ſorore quiſpiã incompetenter orauerit, audiet qđ Moſes: *Si conſpuiſſet pater, &c.* Ex quibus profectò redolet, q̃ ſi negligentes fuerimus ac deſides, nec per aliorũ qdẽ poſſumus merita ſaluari. F

Homil. 1. in Mat. pſal 48.
Numer. 12.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in fruſta. *non zelo vindictæ, ſed iuſtitiæ diuinæ.*

2 Et non vidit *Iſtud exponitur dupliciter: Vno modo referendo ad mortem Samuelis, de qua habetur infrà 25. c. vbi dicitur, quòd congregatus eſt ad eum vniuerſus Iſrael, & veriſimile eſt, quòd Saul ibi venerit & Samuel iam propinquus morti eum viderit. Sed contra hoc videtur quod dicitur infrà 19. cap. quòd Saul prophetauit cum cæteris coram Samuele. Ad quod reſpondent iſti, quòd non vidit eum in regio habitu, vnde ſubditur ibidem:* Et cecinit nudus tota die illa & nocte, *Vel quia erat mutatus in virum alterum, propter ſpiritum prophetiæ, ſicut ſuprà 10. b. dicitur de ipſo.* Prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium, *& ſic exponitur quod dicitur hic: quòd Samuel non* vidit eum vſque ad diem mortis ſuæ, *ſcilicet, in regio habitu & communi ſtatu. Aliter exponitur referendo ad mortem Saulis, quia tunc vidit eum Samuel ſuſcitatus, & denuntiauit ei mortem ſuam futuram in craſtinum; quæ dies iam inceperat quando Samuel hoc dixit: quia dies apud Hebræos incipit à veſpera præcedentis diei.*

3 Veruntamen. *non ad hoc, quòd ſententia domini contra eum mutaretur quam ſciebat definitiuam, vt prædictum eſt: ſed compatiens animæ eius ne damnaretur æternaliter, & timens ne populus Iſrael propter peccata Saulis affligeretur.*

MORALITER.

† 3 *Veruntamen.* Per hoc deſignatur, quòd quilibet, qui eſt membrum Chriſti, reputare debet caſum magnæ perſonæ valde lamentabilem.

CAPVT XVI.

DIxit Dominus. a ✠ *Ait Samuel: Quomodo vadam, &c.* Theodoretus. Cur propheta iuſſus, timuit vngere Dauid? Quoniam non ſolum erat propheta, ſed etiam homo. Si enim prophetarum dominus noſter Ieſus, ſalutarem ſuſcipiens paſſionem, timere humanã oſtendit naturam, quis eſt adeo liber à paſſionibus, vt reprehendat prophetam, qui timuerit?

✠ Procop. Conſtitutum quoque erat, vt ſacrificij prætextu abiret, nõ mendaciter. Mentiri enim nõ docet dominus, verè obtulit ſacrificium. Dictum igitur eſt ei, vt factum celaret, & aliud quàm res erat, diceret.

✠ Theodoret. Quam ob cauſam electum neſciebat propheta? Quoniam non erat Deus, ſed homo. Ignorantia autem diuinam reuelauit ſententiam. Si enim ad Dauidem rectà eſſet profectus, veniſſet in ſuſpitionem, quòd hoc feciſſet ex aliqua ſubornatione. Nã cùm etiam ſic facta electione, aperuerũt fratres ſuam inuidiam, quid non feciſſent ſi non facta eſſet hoc modo?

† De pœn. di 1. cap. prædixerat.
Quæſt. 37.

CAPVT XVI.

DIxitq; † dñs ad Samuelẽ: 1
Vſquequo tu luges Sa- †
ul, cũ ego piecerim eũ
ne regnet ſuper Iſrael.
Imple cornu tuũ oleo, 2 †
& veni vt mittam te ad
Iſai Bethleemitẽ. Proui-
a di. n. in filijs ei⁹ mihi regẽ. Et ait Samuel: Qũo 3
vadã? Audiet enim Saul & interficiet me. Et
ait dñs: Vitulũ de armẽto tolles in manu tua, 4
& dices: Ad immolãdũ dño veni. Et vocabis 5

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVI.

1 DIxitq; dominus. *Superius actum eſt de regno labili ſub Saule, hic conſequenter agitur de regno ſtabili ſub Dauid. Circa quod aduertendum: quod Dauid fuit inunctus in regem, non ad hoc ut ſtatim poſſideret regnum, ſed quando accederet beneplacitum diuinũ. Deus autem tolerauit Saul, in poſſeſſione regni vſq; ad mortem ſuam, vt ex perſecutione Dauid malitia Saulis amplius declararetur, & Dauid innocentia atq; patientia probaretur. Primò igitur deſcribitur ipſius Dauid inunctio, ſecundò Saulis æmulatio. c. 17. tertiò Dauid perſecutio. c. 29. quartò ipſius Saulis mors, & Dauid exaltatio. c. 28. Circa primum Samuel à Deo mittitur. ſecundò Dauid inter fratres inungitur, ibi:* Cumque ingreſſi eſſent. *tertiò Saul tanquam reprobatus à maligno ſpiritu affligitur ibi:* Spiritus autem domini, &c. *Circa primum dicitur Samueli à Domino.*

2 Imple. *Per cornu quod eſt vas ſolidum, deſignatur ſtabilitas regni Dauid, ſicut per lenticulam, quæ eſt vas fragile, deſignata fuit fragilitas regni Saul ſuprà 10. cap.*

3 Et ait. *Hoc dixit non diffidendo de protectione diuina: ſed quærit modum qualiter debeat ire propter quod dominus reſpondit.*

4 Vitulum. *hoc erat verum, licet cum hoc eſſet alia cauſa.*

5 Et vocabis Iſai. *vt ipſe & filij eius ſanctificarentur.*

MORALITER.

✠ 1 *Dixitq; dominus.* Sicut c. prece. per Samuelem ſignificatus eſt Chriſtus, ita per ipſum ſignificatur Chriſti vicarius, ad quem pertinet vngere in principem vel prælatum, propter connexionem enim principalis agentis ad vicarium in expoſitione ſacræ ſcripturæ, & maximè myſtica, fit frequenter tranſitus de vno ad alium. dicitur igitur ſibi.

† *Vſquequo, &c.* q. d. vicarius approbare debet magiſtri ſui ſententiam. Et quia mortuo vel deiecto principe vel prælato, alius eſt inſtituendus, ideo ſubditur.

† *Veni vt mittam, &c.* Per Iſai, qui interpretatꝰ ſalus mea, Chriſtus ſignificatur: de quo Eſa. 56. a. in perſona patris dicitꝰ: *Iuxta eſt ſalus mea, vt ve. &c.* Cum ergo dicitꝰ, *Veni vt m. te ad Iſai.* intelligitur eſſe verbum, vel inſpiratio ſpirituſſancti ad illũ, qui principem vel prelatum inſtituere dẽt vel vngere. Nam talis promotus de filijs Iſai, id eſt, Chriſti per veram fidem debet eſſe, per hoc autem, quòd de filijs Iſai minor inunctus fuit de præcepto domini ſicut dicitur infrà.

Rabbanus. A

a *Ne reſpicias.* Reprobatis maioribus filijs Iſai minimus ad regnum eligitur, quia ſpreto Iudaico ſacerdotio & regno, prioris populi, Chriſtus caput minoris populi rex, & ſacerdos factus eſt.

Lib. de præſcript. c. 3.

b ✠ *Homo enim videt ea quę, &c.* Tertul. Tu vt homo, extrinſecus vnumquemque noſti: putas quod vides. Vides autem quouſque oculos habes. Sed oculi domini alti. Homo in faciem, Deus in pręcordia contemplatur. Et ideo *cognoſcit, qui ſunt eius.*

B

c *Paruulus.* De officio pecorum factus eſt Dauid rex hominum: Chriſtus autem ab ouili Iudaicæ plebis ad regnum gentium tranſlatus eſt.

Homil. 1. in pſal. 50.

✠ Chryſoſt. Venit Samuel ad Ieſſe, vt vnũ ex filijs eius conſtitueret regem, nõ multitudine vallatus militũ, nec ambitione ſuperba aduemens, ſed cornu in quo erat ſanctum oleum habens in manu. Cõplebatur numerus filiorum, & qui quærebatur, nõ inueniebatur. Erubuit pater, habeo inquiens, vnum paruulũ & contemptibilẽ, qui paſcit oues: tu autem regẽ requiris. O pater, paruulũ & paſtorem Dauid dicis? Homo deſpicit, ſed Deus coronat. Nunquid magnitudinem corporis quęrimus? Ingenuitatem animæ deſideramus. Nolo pulchritudinem corporis, honeſtatem mentis requiro, &c.

C

✠ Joſephus. Samuel ſumens oleum vnxit Dauidem, eiq; ſignificauit, quomodo regnare eũ Deus eligeret, monuitq; iuſtum eſſe debere, & eius præceptis obedire. Sic etenim regnum ei multo tẽpore fore manſurum, domumque claram ac famoſiſſimã habiturum, vaſtaturumq; pariter Palæſtinos. Et dũ hæc quidem monuiſſet, abſceſſit, diuinitas autẽ ad Dauid, Saul relicto, migrauit. Et ille quidem prophetare cœpit, ſancto ſuper ſe Spiritu veniente.

✠ Hieronym. Ideo directus in Dauidem Spiritus domini dicitur, eò quòd tũc Pſalmos canere cœperit.

d *Spiritus autem domini, &c.*

✠ Iſidorus. Sic dictus eſt etiam ſopor domini, qui occupauit milites Saulis, cum Dauid haſtam & ſcyphum abſtulit à capite dormientis, non quòd ipſe dominus dormiret, ſed quia eius nutu infuſus eſſet, ne quiſquam præſentiam Dauid ſentiret, dicitur ergo ſpiritus Dei malus, id eſt, miniſter Dei ad ☞ faciendum

F

¶ Chriſtus vnctus eſt oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis.

Iſai ad victimam. Et ego oſtendam tibi quid facias, & vngẽs quem-
cunq; † monſtrauero tibi. Fecit ergo Samuel ſicut locutus eſt ei domi-
nus. Venitq; in Bethleem, † & admirati ſunt ſeniores ciuitatis occur- 1
rentes ei. Dixerũtq;. † Pacificus ne eſt ingreſſus tuus? Et ait. Pacificus 2
a Id eſt lauate veſtes. b Vt immolem.
Ad immolandũ domino veni. † Sanctificamini, & venite mecum, vt 3
a Id eſt mundare ſeip ſos fecit.
immolẽ. Sanctificauit ergo Iſai & filios eius, & vocauit eos ad ſacrifi- 4
cium Cumq; ingreſſi eſſent, vidit Eliab, & ait: † Num coram domino 5 6
a eſt Chriſtus eius? Et dixit dominus ad Samuelẽ: Ne reſpicias vultum 7 8
eius, neq; altitudinem ſtaturæ eius, quoniam abieci eum, † nec iuxta 9
b intuitum hominis ego iudico. Homo enim videt ea quæ parent, do- 10
minus autẽ intuetur † cor. Et vocauit Iſai Abinadab, & adduxit eum 11
coram Samuel. Qui dixit: Nec hunc elegit dominus. Adduxit autem 12
Iſai Samma: de quo ait: Etiã hunc nõ elegit dominus. Adduxit itaq;
a Hæc eſt gens ſabbatizans reprobate.
Iſai ſeptem filios ſuos corã Samuele Et ait Samuel ad Iſai: Non ele-
git dominus ex iſtis. Dixitq; Samuel ad Iſai: Nunquid iam completi
c ſunt filij? Qui reſpondit: Adhuc reliquus eſt paruulus & paſcit oues.
† Et ait Samuel ad Iſai: Mitte & adduc eũ. Nec enim diſcumbemus, 13
prinſquam ille huc veniat. Miſit ergo & adduxit eum. Erat autem 14
a Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de boſra. b Speciosus forma præ fi.ho.
† rufus & pulcher aſpectu, decoraq; facie. Et ait dominus: Surge & 15
a Vnxit te de, o. læ. præ con. &c.
vngẽ eum. Ipſe eſt enim. Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum
Reprobato Saule.
in medio fratrum eius. Et † directus eſt ſpiritus domini à die illa in 16
a Chriſtum, qui manu fortis, quia diabolum & mundum vicit, & deſiderabilis vnde: Veniet deſideratus cunctis gentibus.
Dauid & deinceps. Surgenſque Samuel abijt in Ramatha. Spiritus 17

† dicam.
† moti ſunt. Leu. 20. b. Ioſue 3. b.
† Certè.
† quæ ſunt in corde.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Et admirati. *Tũ quia non conſueuerat illuc venire: tũ quia veniebat multum ſolitarius, quia legatio ſua de negotio regni erat ſecreta.*

2 Dixeruntque: Pacificus. *Timebant enim ne fugeret à facie Saulis offenſi contra eum, eò quòd arguens ipſum denuntiauerat ei tranſlationem regni.*

3 Ad immolandum. *Ad duo enim venerat, ſcilicet, ad inungendum regem, & illud tacuit, quia erat ſecretum. Et ad offerendum, & illud expreſſit, quia in publico erat agendum, ſecundum quod fuerat ſibi dictum à domino, vt habetur ex prædictis.*

4 Sanctificauit. *Aqua expiationis, uel per cõtinentiã ab vxoribus.*

5 Cumq; ingreſſi. *Hic conſequenter ponitur Dauid inunctio, præmittitur tamen fratrum ſuorum repulſio, cum dicitur.* Cumque ingreſſi. *locum ſecretum ad inungendum regem.*

6 Vidit Heliab. *qui erat primogenitus Iſai & magnæ ſtaturæ, vt habetur ex ſequentibus.*

7 Et ait. *in corde ſuo.*

8 Num coram, &c. *q. d. ſic, quia ex magnitudine ſtaturæ iudicauit eum eſſe aptum dignitati regię. Sed hoc excludit dominus di.*

9 Ne reſpicias. *nolens eum regnare. Cuius rationem aſſignant Hebræi, quia erat ſuperbus corde, & iracundus, quod patet ex hoc quod ſequen. c. dicitur:* Iratus fuit contra Dauid: *& cum valdè durè increpauit ſine cauſa, cum tñ iam vidiſſet eũ vngi in regẽ per Samuelẽ.*

10 Dominus. *Hoc enim eſt proprium ipſius ſcire ſecreta cordium.*

11 Et vocauit. *ſic eſt in Hebræo.*

12 Adduxit. *1. Paralip. 2. ponuntur tantum. 7. filij Iſai, computando Dauid, qui nondum adhuc venerat. Et ideo dicitur hic & cap. ſeq. vbi exprimuntur octo eius filij, quòd Ionathan filius Samma, quem adoptauerat ei in filium, et nutriuerat inter filios ſuos, computatur inter filios eius, & fuit adductus coram Samuele, antequam veniret Dauid, qui erat ipſo iunior.*

13 Mitte &c. *quia mandatum domini voluit implere diligenter, & quia debebat inungere regem oleo ſacræ vnctionis, quod debet fieri cũ reuerentia & ſaliua ieiuna.*

14 Erat autem rufus. *In Hebræo habet,* rubeus, *vel* rubicũdus.

15 Et ait domi. Sur. *quia tale negotium debebat fieri ſtando cum deuotione & reuerentia.*

16 Et directus eſt ſpiritus do. *id eſt, ſpiritus fortitudinis & conſtantiæ ad liberandum populum. vnde & ſe. c. dicitur, ꝙ inermis iuit conſtanter & voluntariè ad pugnandum cõtra Philiſthæum. Hieron. dicit, ꝙ ab illa die fuit in eo ſpiritus prophetiæ, & ex tunc cœpit pſalmos canere. Et hoc conſonat dicto illorum qui dicunt ipſum feciſſe illum pſal.* Dominus illuminatio, &c. *in ſua vnctione.*

17 Spiritus autem domi. *Hic cõſequẽter oſtẽditur Saulis afflictio* ✠ *per*

MORALITER.

† 15 *Et ait dominus.* ſignificatur quòd iſte de Chriſti filiis, qui eſt humilior (cæteris paribus) eſt ad dignitatem eccleſiaſticam vel ſecularem aptior.

16 *Et direct. &c. in do.* Per quod oſtenditur, quòd promoto ex ordinatione diuina datur gratia ad exequendum officiũ ſuum, niſi ponat obicem ſpiritusſancti gratiæ.

17 *Spiritus autem domi.* Per quod ſignificatur, ꝙ qñ ſpiritus ſanctus recedit ab aliquo propter peccati mortalis commiſſionem, ſpiritus malignus agitat eum de culpa in culpam. Greg. Peccatum quod non per pęnitentiã diluitur, mox ſuo pondere ad aliud trahit. Per hoc autem, quòd pſallente Dauid Saul alleuiabatur, ſignificatur, quòd per orationes ſanctorum à dæmonibus agitati aliquando curantur: quod de corporali curatione orationibus ſanctorum frequenter legitur eſſe factum. Spiritualiter autem prædicatores hoc faciunt in illis, qui ad eorum prædicationem ſpiritum verè pœnitendi cum propoſito confitendi concipiunt.

faciendum in Saule, quod eum pati decerneret iudex oĩum.

Gregor. Diabolus licet afflictionem iuſtorum ſemper appetat, tamen ſi a Deo poteſtatem nõ accipit, ad tentationis articulum non conualeſcit. vnde omnis voluntas eius iniuſta. Ex ſe enim tentare appetit, ſed eos qui tentandi ſunt, & prout tentandi ſunt, Deus iuſtè tentari permittit. Ideo idem ſpiritus, & Domini appellatur, & malus: Domini, per licentiam iuſtæ poteſtatis, malus per deſiderium iniuſtæ voluntatis. Formidari ergo non debet, qui nihil niſi permiſſus valet: quamuis eñ malignitas a Domino non ſit, poteſtas niſi a Deo non eſt.

⁂ Theod. Cum diuinus receſſiſſet Spiritus locum ſortitus eſt malignus. Hinc autem docemur clamare cũ Dauide. *Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me.* Sic cum Apoſtolica gratia Iudam reliquiſſet. in eum ingreſſus eſt diabol⁹.

⁂ Eucher. Arbitror malignum ſpiritum a quo vexabatur Saul, ideo dictum, Domini, quòd occulto iudicio Domini Saulem vexabat. Vtitur enim Deus miniſtris etiam ſpiritibus malis, ad vindictam malorũ, vel ad bonorũ probationem, alio modo ad illã rem, alio ad iſtam. Dictus eſt ergo ſpiritus Dei malus, hoc eſt, miniſter Dei ad faciendum in Saul, quod cũ iudex omnipotentiſſimus pati iudicabat, quoniã ſpiritus ille volũtate qua malus erat, non erat Dei, creatura verò qua cõditus erat, Dei erat: poteſtas autem quã, nõ ſua, ſed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat.

autem Domini receſſit à Saul, & † exagitabat
eum ſpiritus nequam à Domino. Dixeruntque
a ¶Omnes ſubiecti regis, ſerui, vel pueri, ſoli conſiliarij vocantur amici.
ſerui Saul ad eum: Ecce ſpiritus Dñi malus exa- 1
gitat te: Iubeat * Dominus noſter, & ſerui tui,
qui coram te ſunt, quærent hominem ſcientem
pſallere cithara, vt quando arripuerit te ſpiritus
Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius feras. 2
Et ait Saul ad ſeruos ſuos: Prouidete ergo mihi
aliquem bene pſallentem, & adducite eum ad
me. Et reſpondens vnus de † pueris ait; Ecce vi- 3
a di filium Iſai Bethlehemitem ſcientẽ pſallere, &
fortiſſimum robore, & virum bellicoſum, & 4
prudentem in verbis, & virum pulchrum, & do-
minus eſt cum eo. Miſit ergo Saul nuntios ad
Iſai, dicens, Mitte ad me Dauid filium tuum, qui
eſt in paſcuis. Tulit ergo Iſai † aſinum plenum 5
panibus, & lagenam vini, & hœdum de capris
vnum, & miſit per manum Dauid filij ſui Sauli,
Et venit Dauid ad Saul, & ſtetit coram eo. At il-
le dilexit eum nimis, & factus eſt eius armiger.
Miſitque Saul ad Iſai dicens, Stet * Dauid in
conſpectu meo. Inuenit enim gratiam in ocu-
lis meis. Igitur quandocunque ſpiritus Domini 6
arripiebat Saul, tollebat Dauid citharam, & per- 7
b cutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, † & le- 8
uius habebat. Recedebat enim ab eo ſpiritus
malus.

(Marg.: * quæſumus. † bene ſit tibi. † ſeruis. † aceruum panum, vel aſinũ ferentem panes. † bene.)

⁂ Tertul. In domeſticos Dei nihil Satanæ licet ex propria poteſtate. Aut enim ex cauſa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato, vel prouocanti, aut ex cauſa reprobationis traditur ei peccator quaſi carnifici in pœnam, vt Saul. *Et abſceſſit* inquit, *ſpiritus Domini a Saule, & concutiebat eum ſpiritus nequam a Domino, & ſuffocabat eum.*

a *Scientem Pſal. &c.* Erat Dauid canticis muſicæ eruditus. Diuerſorum ſonorum rationabilis moderatusque concentus Eccleſiæ vnitatem ſignificat, quæ varijs modis quotidie reſonat. Dauid in cithara ſua malignum ſpiritum compeſcuit, non quòd tanta vis eſſet in cithara, ſed in figura crucis Chriſti, quæ de ligno & cordarum extenſione gerebatur, quæ iam tunc dęmones effugabat. Tropologicè autẽ hoc facto, compatiendum proximo inſtruimur. Plerunq; enim ſuperbus diues, exhortationis blandimento placandus eſt. Quia plerunque dura vulnera per leuia fomenta molleſcunt, & furor inſanorum ad ſalutem, medico blandiente reducitur. Apprehenſa Dauid cithara, Sauli ſedabat inſaniam. Per Saulem potentes, per Dauid vita ſanctorũ ſignatur. Cum ergo Saul ab immundo ſpiritu arripitur, Dauid canente eius veſania temperatur. Quia cum ſenſus potentum per elationem in furorem vertitur, dignũ eſt, vt ad ſalutem mentis quaſi dulcedine citharę locutionis noſtræ tranquillitate reuocetur. D

⁂ Ioſeph. Saul quædam paſſiones, & dęmonia repentè cõprehenderunt, ſuffocationes ei & anguſtias inferentes, ita vt medici nullum ei ſalutis remedium inuenirẽt. Delectabatur autem in Dauide, & maximè in inuaſione dæmoniorum, qui cum ad eum accederẽt, ſolus erat medicus, hymnos dicendo, & pſallendo in cithara, & Saul a mentis oppreſsione reuocando. (Li.6. Antiq. cap.10.)

⁂ Procopius. Cultus Dei qui per inſtrumenta muſica exercetur, nõ quidem a Deo traditus, ſed a Dauide religioſe excogitatus eſt. Diuino enim ardore inflammatus, ea quæ homines ad libidinẽ & laſciuiã accendunt, ad pietatem traduxit. Cantum articulatæ vocis hymnis diuinis temperans, vt melos ſenſum, intellect⁹ verò vna eademq; opera diuinũ ardorem exſuſcitaret. Dauid itaq; diuini Spiritus vim atq; efficaciam acceperat, quo operante ſpiritus malignus quieſcebat. (Com. in hunc loc.)

⁂ Baſil. Dauid ſacrorũ canticorũ poeta, cithara ex inſania Saulem regem liberauit. Dr̃ & Pythagoras in ebrios olim incidens, iuſsiſſe tibicinem conuiuio luxurioſo præſidentem mutare harmoniã, ac dorion ipſis canere. atque hoc modo melodiæ illos ad ſobrietatẽ reduxiſſe, qui eiectis de capite coronis ſanè omnes erubuere. E (Homil. 24. quę eſt ad adoleſcẽtes, de libris gentil. legend.)

⁂ Athanaſius. Dauid cum in ſolitudine paſtorali ageret, nec eſſet cum quibus loqueretur, citharam compinxit. ex cuius concentu duo in primis conſequebantur, quòd & inde ſolitudinem ſuam mitigaret: nec ad diſſolutas cãtiones delaberetur. Sed pſalmos caneret, quo & modulationis fructum perciperet, & pietatẽ adiuuaret. Pſallebat quoque multipharia miracula Dei. Ceterum, cum torqueretur Saul ab immundo ſpiritu, non defuit qui indicaret ei Dauidis ſolertiam. Accerſitus, quoties inuadebat regem ſpiritus immundus, Dauid citharam pulſabat, hymnos domino cãtitans, ſuffocantem dæmonẽ propulſabat. O magnã pſalmorũ virtutem, Spũs immũdus ſuffocans alium, ipſe inuiſibiliter ſuffocatur, & reſpirabat Saul. (Homil. de ſermone. In Pſal. 14.)

⁂ Chryſoſto. Pulcher pſalmi concentus eſt acutiſsimũ telum aduerſus dæmones, nec enim cerui ita tela fugiunt, vt pſalmos Dauid dęmones. Sumpſit Dauid cytharam, & pulſauit, & a Saule receſsit malus ſpiritus, & recedens dęmõ cecidit, vt ceruus ſagitta pcuſſus, & ĩ iecore ſauciatus: Pulchra eſt Dauid cithara, eſt.n. animę cõſolatio. Pulchra eſt lyra paſtoris: mentis enim nr̃ę neruos confirmat ad virtutem, &c. F

b *Refocillabatur Saul.* Ante enim vexabatur a dęmonio vſq; ad ſuffocationem. Refert Boetius philoſophum quendam tactu citharæ dęmonium ab obſeſſo corpore pepuliſſe. (Boetius.)

CAP.

NOLAVS DE LYRA.

⁂ *per ſpũm malũ qui a Deo permiſſus fuit eũ affligere. ideo ſubditur.*

1 Ecce ſpiritus do. mal. *Dicitur autem dæmon* ſpiritus dñi, *quia natura ipſius bona eſt, & a Deo per creationem, ſed malus factus fuit per ſuperbiam ſuam. Cętera patent vſque ibi.*

2 Pſallat manu. *Qualiter autem hoc fit, dicetur in fine cap.*

3 Et reſpondens vnus. *Dicunt Hebræi, ꝙ iſte fuit Doeg, qui erat principalis inter famulos Saul, & dixit hoc ex odio, quia iam Dauid odiebat, & ſic quærebat, vt ſtaret in præſentia Saulis cum a dæmone affligeretur, & ſic a Saule, vel dæmone ipſum agitante occideretur, & ideo ipſum commendauit, non ad bonum ipſius Dauid finaliter, ſecundum intentionem ſuam. Vnde & in eius commendatione aliquid addidit, quòd non videtur verum, dicens.*

4 Et vi. bellico. *quia adhuc erat iuuenis. Vnde & Saul dixit ei poſtea, vt habetur ca. ſe. Non vales reſiſtere* Philiſtęo iſti &c. qa puer es. *Sic enim faciunt hoĩes malitioſi, cõmendando illos quos oderunt, vt in aliquo caſu ſub ſpecie boni eos confundant, ſed Deus frequenter eorũ inſidias conuertit ad bonum illorum quibus inſidiantur, quia* non eſt ſcientia contra dñm. *Sicut Deus malitiam fratrum Ioſeph ipſum vendendo, ne eis dominaretur, conuertit ad cõtrarium, quia per hoc fuit exaltatus in Aegypto, & fratres ſui coacti fuerunt adorare ipſum.*

5 Tulit. &c. aſi. pl. i. *oneratum panibus, vel ſecundum alios, ſaccum factum de corio aſini plenum panibus. Cætera patent vſque ibi.*

6 Igi. quã. &c. *quia nõ affligebat eũ cõtinuè, ſed p interualla tp̃is.*

7 Tollebat Dauid ci. *ideſt, accipiebat, & percutiebat manu ſua, quia contactu digitorum fit talis melodia.*

8 Et refocillabatur Saul, &c. *Cuius cauſa ſubditur.* Recedebat enim ab eo ſpi. ma. *Ad maiorem huius euidentiam quæritur hic,* (Quæſtio.) *vtrum*

A *vtrum dæmones virtute melodiæ poſſint expelli a corporib. obſeſſis. Et videtur ꝙ ſic, quia dicitur,* Recedebat ab eo ſpiritus malus. *Item Tobiæ 6. dixit angelus Raphael de iecore piſcis, qđ ſi ſuper carbones ponatur, fumus eius extricat oē genus dæmoniorū, ſiue a viro, ſiue a muliere. Odor aūt huius fumi non eſt maioris virtutis quàm melodia, maximè cum ſenſus auditus ſit magis diſciplinabilis, ergo &c. Itē in muſica Guidonis dicitur, quòd ſunt quidam dæmones qui melodiā ſuſtinere non valent. Item Ioſephus libro de Iudaico bello dicit, quòd in exercitu Titi cum obſideret Ieruſalem, erat quidā qui per lapidē annuli dæmones expellebat à corporibus obſeſſis. Salomon ēt dicitur feciſſe exorciſmos ad dæmones expellendos. Iſta aūt ſunt quædam ſenſibilia propter quod nō videtur in eis eſſe maior virtus quā ī melodia. ergo &c. Cōtra, Iob 41. d.* Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei comparetur, *dicitur de diabolo. Ex quo patet quòd maior eſt virtus dæmonis & ſuperior quàm cuiuſcunque rei corporalis vel ſenſibilis. Minor autem poteſtas non habet efficaciam ſuper maiorem, ſed econuerſo. Melodia autem eſt quędam res ſenſibilis immutans auditum corporalem, ergo, &c.*

Platonicorū opinio de dæmonibus.

RESPONSIO, dicendum, ſi dæmones ſecundū opinionem Platonicorum haberent corpora naturaliter ſibi vnita, prout dicit Apuleius, quòd dæmones ſunt aīalia, corpore aerea, mente rōnalia, tpe æterna, aīo paſſiua, ſic nullū eſſet inconueniens dicere ꝙ ex melodia, & ex aliquib. rebus ſenſibilibus poſſent immutari, & ab afflictione hominum repelli. Ponebant aūt Platonici naturam dæmonū eſſe mediam inter intelligentias, quæ ſunt ſubſtātiæ puræ ſpūales, & hoīes hn̄tes corpora ex quatuor elementis conſtituta. Sed quia ſacra ſcriptura & fides catholica aſſerit, dæmones eſſe de natura angelica, & quòd naturalia remanſerunt in eis integra, quāuis ſint per malitiā deprauati, oportet cōſequenter dicere ꝙ nulla res ſenſibilis, aut virtus corporalis pōt in eis aliquid agere directè, vel indirectè, cum ſint oīno ſpūales ſubſtantiæ, ꝓ quod poſſint ad aliquid cōpelli, nec per conſequens ab obſeſſis corporib. expelli. virtute aūt diuina, quæ ſuperior eſt, poteſt hoc fieri immediatè, vel immediantib. ſanctis angelis, qui frequenter in talib. ſunt executores voluntatis diuinæ. Videtur tñ rōnabiliter concedendum, ꝙ per melodiā, ſeu per aliqua alia ſenſibilia pn̄t afflicti à dæmonib. afflictionem

Melodia afflictionem dæmonum alleuiat dupliciter.

B *lenius ferre, vno modo, quia actus actiuorū ſunt in patiente prædiſpoſito, vt dicitur 2. de aīa. Dæmones aūt non pn̄t materiā corporalē ſecundum ſuā voluntatē tranſmutare, ſed hoc faciunt mediantib. actiuis corporalibus, ꝓꝑ quod in ſuis actibus hoīes affligendo, aliqñ conſiderant diſpoſitionē materiæ corporalis. vnde & dñr aliqui lunatici, vt habetur Matt. 4. & 17. qui ſecundū variam diſpōnem lunæ affliguntur a dæmonibus ex diuina tñ permiſſione, quia luna hēt dñium ſuper humida, & ſecundū hoc cerebrum hominis, quod inter omnes partes corporis eſt magis humidum, magis eſt aptum ad ſuſcipiendum actionem dæmonis vno tempore quàm alio ſecundum varium motum lunæ. Et eodem modo ad contrarium per melodiam, ſeu per aliquam rem ſenſibilem poteſt cauſari diſpoſitio in corpore humano per quam minus ſubijcitur actioni dæmonum, & ſic afflictio ab eis cauſata diminuitur & alleuiatur. Alio modo poteſt hoc contingere, quia ad afflictionem requiritur perceptio. Delectatio enim eſt coniunctio conuenientis cum conueniente cum perceptione eiuſdem, ita quòd vbi nulla eſt perceptio, nulla eſt delectatio, & eodem modo eſt de triſtitia, ſeu afflictione quæ eſt de pręſenti malo, ſeu coniunctio cum perceptione eiuſdem, & ideo illud quod diminuit perceptionem huiuſmodi, diminuit & alleuiat afflictionem. Melodia verò attrahit ad ſe mentis attentionem, & per conſequens ab alio retrahit, & ſic poteſt alleuiare afflictionem a dæmone cauſatam in homine inquantum attrahit ad ſe attentionem, & retrahit ab afflictionis perceptione, ſed dæmonem affligentem non poteſt expellere, vt prædictum eſt. Ad primum igitur dicendum, quòd per melodiam virtute naturali, Saul lenius poterat ferre, vt dictum eſt, ſed per eam vt ſic, dæmon non recedebat, ſed magis virtute diuina immediatè, vel mediantibus angelis ſanctis ex merito Dauid, qui laudes diuinas in cithara canebat pro ſalute Saulis. Sicut & per orationes ſanctorum frequenter leguntur dæmones expulſi a corporibus obſeſſis. Melodia etiam ad hoc aliquo modo faciebat, non agendo in dæmonem, ſed inquantum deuotionem Dauid excitabat, ſicut & 4. Reg. 3. ca. dicitur, quòd Heliſæus fecit adduci pſaltem, vt mens eius in Deum eleua-*

C *retur. Eodem modo in propoſito ex melodia mens Dauid magis eleuabatur in Deum, & ſic eius laudes ad expulſionem dæmonis erant magis efficaces apud Deum. Ad ſecundum dicendum, quòd liber Tobiæ non eſt de canone, & ideo licet recipiatur in eccleſia ad legendum pro ædificatione, tamen non eſt efficax ad probationem alicuius dubij, vt dicit Hier. in prologo galeato. Veruntamen poteſt dici, quòd fumus illius iecoris non expulit dæmonem, ſed meritum orationis Tobiæ, quod per fumi odorem deſignabatur. & hoc patet per illud quod ibidem dicitur, quod angelus Raphael apprehendit dęmonem & religauit eum in ſuperioribus Aegypti. Ex quo patet quòd non ex virtute fumi iecoris, ſed virtute ſancti angeli voluntatem diuinam exequentis fuit ille dæmon expulſus, & ita fuiſſet in quacunque alia perſona vbi talis oratio & diuina ordinatio affuiſſet, & hoc modo intelligenda ſunt verba Angeli Raphael. Ad tertium dicendum, quòd de dicto illius Guidonis non eſt multum curandum, cum nullius ſit autoritatis. Poteſt etiam dici, quòd ad melodiam repelluntur propter ſanctitatem melodiam facientis, vt dictum eſt de Dauid, vel propter malitiam ipſius, vtpote ſi fiat ad hoc, quòd per hoc reuerentia Deo debita dæmonibus tribuatur, cuius ſunt cupidi, & ſic recedunt non ſicut coacti, ſed voluntariè, vt tales homines in errore teneant, & in ſua ſeruitute, quod maximè deſiderant. Et eodem modo dicendum eſt de illo qui in exercitu Titi dæmones expellebat, quòd hoc arte magica faciebat per pacta cum dæmonibus inita, tacita vel expreſſa, quibus fingunt ſe expelli, ut homines in errore teneant, & in ſua ſeruitute, vt dictum eſt. De exorciſmis verò à Salomone confectis, dicendum quòd ſi fecit eos tempore quo habebat ſpiritum Dei, illis repellebantur dæmones uirtute diuina, ſicut ſuprà dictum eſt de orationibus ſanctorum, ſi uerò confecit eos poſtquam fuit idololatra, repellebantur eis dæmones arte magica. prout dæmones fingunt ſe expelli modo prædicto: ut homines teneant in terrore.* D

ADDITIO.

In cap. 16. vbi dicitur in Poſtil. vtrū demones virtute melodiæ poſsint expelli a corporibus obſeſsis.

Non ſolum concedendum vī, ꝙ per aliqua ſenſibilia poſſint afflicti a demonib. leuius ferre, ſed ēt ꝙ per ſenſibilia aliqua a demonib. afflicti poſsint totaliter liberari qđ patet per eādem rōnem ab ipſo poſtil. allegatā. Nā cū demones non pn̄t materiam corporalē ſm̄ ſuam voluntatē trāſmutare. ſic nec paſſionare, niſi mediantib. actiuis corporalib. quę diſponunt mām ad ſuſcipiendum actionē afflictiuam in corporibus ab eis obſeſsis, prout poſtilla, dicit, & eſt rōnabiliter dictū. Eadē rōne per aliquā rem ſenſibilem pōt cauſari diſpoſitio in corpore humano, ꝑ quā non ſit aptum ad ſuſcipiendū actionē dæmonis. verbi grā, Nā ſicut mania, quæ eſt ira per- M manens ſm̄ Damaſcenum, quæ ſm̄ Philoſophū. 4. Ethic. dr̄ amaritudo, quæ eſt maximè diſpoſitiua ad alienationē mentis ſm̄ ſnīam medicorū, & ꝑ conſequēs ad ſuſcipiendū afflictionem dæmoniacam, quæ quidē dæmoniaca paſsio ſicut pōt alienari ꝑ ſenſibilia medicamina ſic & penitus curari, cū ſit morbus ſæpe curabilis, & ſic per ꝯn̄s curata, ceſſat talis di- E ſpoſitio in corpore humano ad ſuſcipiendū afflictionē dæmonū, correſpōdentē tali diſpoſitioni, & ſic recedet penitus afflictio dæmonis actiua recedente paſsiua diſpōne ſibi correſpōdēte in hoīe obſeſſo. Cū aūt melodia habeat circa paſſiones aīæ, ꝑſertim circa triſtitias & delectationes manifeſtam efficaciā, vt patet per experientiam cōem. Auguſt. ēt in 10. confeſ. dicit, ꝙ oēs affectus ſpiritus nr̄i hn̄t proprios modos in cantu, quorū occulta familiaritate excitatur, & conſequens eſt, vt melodia quæ virtute naturali paſsiones aīæ mutat, poſsit mutari diſpōnē aīæ ſeu coniūcti. ſ. aīę & corporis, taliter qđ diſpoſitio paſsiua ad recipiendū afflictionē dæmonum tollat̄. & ſic ceſſabit penitus talis afflictio. Hoc idē poſſet dici de iecore piſcis, de quo angelus ad Thobiam. ſ. ꝙ fumus talis iecoris ex proprietate nāli poſſet extricare, ſeu corrigere diſpoſitionē cerebri ex motu lunæ cauſatā, quę diſpoſitio cerebrū humanū reddit aptū ad ſuſcipiendum actiones dæmonis, & ſic ceſſabit actio demoniaca correſpōdes tali diſpoſitioni, &c. Pręterea ſi melodia hēt efficaciam ad cauſandum talem diſpōnē in aīa hoīs, vt recipiat, ſeu recuperet donum prophetię amiſſum, ſeu ſublatū, vt patet 4. Reg. 3. cap. qđ quidē donum ꝓpheticū eſt ſupernaturale a fortiori poſſet cauſare diſpōnem in corpore humano talē, quæ non ſit receptiua afflictionis dæmonū quæ eſt naturalis. Virtus. n. actiua quæ pōt in maius pōt & in minus. Et attendendū, ꝙ hæc opinio eſt cōſona lr̄æ q̄ dicit. Recedebat ab eo ſpūs malignus, nō. n. dixit, alleuiabat̄, vel remittebat̄ afflictio, ſed recedebat ſpiritus malignus, ꝙ planè ſonat totalē ſeparationē ſpūs maligni a Saule cū Dauid in cithara pſallebat, quia ſm̄ ꝓprium ſenſum lr̄alem hoc fiebat graduatim, prout per ea quæ nāliter agunt, fieri ſolet. Primò. n. refocillabatur Saul, & leuius hēbat. ꝯn̄r recedebat ab eo ſpūs malignus per totalē F repulſionē, ſeu ſeparationē. Dicere aūt ꝙ hoc fiebat ex merito Dauid, ſeu per orōnes eius, eſt alienum a lr̄a quæ nullā facit mentionē in hac hiſtoria de eius meritis ſeu orationib. quantum ad hoc, ſed ſolum de actu pſallendi, ſeu citharizandi, vt patet in litera. Si autem receſſus ſpiritus maligni a Saule meritis, ſeu orōnibus Dauid Deo operante cauſatus fuiſſet, non videretur rationabile, vt ſcriptura talia taceret, quæ ad laudem Dei pertinent, & ædificationem audientium.

REPLICA. In cap. 16. vbi Poſtil. diſputat & ſoluit qōnem, an dæmones virtute melodię a corporib. obſeſsis poſſint expelli, Bur. cōſentit Poſtil. & in parte recedit ab eo, conſentit nanq; in hoc, ꝙ per ſenſibilia, & melodias, & medicamina poſſunt fieri diſpoſitiones in corpore & humoribus, vt afflictio demonis ī obſeſsis ſit leuior, uel eſſet nulla, ſed recedit a Poſtil. Bur. q̄a Poſtil. negat ꝑ hmōi ſenſibilia de ꝑ ſe dæmonē poſſe totaliter expelli. Bur. aūt fauet opinioni, q̄ vult ꝙ ablata diſpoſitione paſsiua receptiua afflictionis aufertur, &

actiua

aſtiua,& ſic cũ demon non affligit, intelligit' ſpũs malignus receſſiſſe,& obſeſſus totaliter liberatus. Sed Burgen. & hæc ſua opinio cui fauet innititur falſis imaginationibus. Imaginatur.n. primò,q, nullus ſit obſeſſus,niſi ad hoc fuerint prę uię naturales diſpões, vel paſſionales, qđ falſum vr̃ in Saul de quo ſermò,Cum ei eſſet in naturalib.optimè,imò iã premebat' melancholico affectu præ triſtitia diſpoſitus præ cunctis fratribus & coætaneis ſuis, vt hr̃ 1.Reg.9. dr̃ tñ de eo in hoc cap. *Spiritus Domini receſſit a Saul & exagitauit eum ſpiritus nequam à Domino.* ſ. tribuente ptãtem vexãdi,vt in glo.& eſt beati Gre.Ex qua lr̃a iuncta glo. primæ Burg.imaginatió vr̃ oĩno falſa.Secundò imaginatur,q, dæmon receſſerit qñ obſeſſum actualiter non affligit. Cuius imaginationis falſitatẽ oſtendere non oportet,cũ ſit luce clarior,recedit.n. ſæpe ſecundum apparentiam,ſed nõ realiter,obſidet ẽt ſæpe obſeſſum non affligendo.Imaginatur tertio,q, obſeſſi nõ affligun tur, niſi in eis ſit nãlis diſpoſitio paſſiua huic afflictioni correſpõdens,q, falſum eſt,quia obſeſſio,ſicut & afflictio,eſt ſæpe ex ſola Dei pmiſſione,vt vult gl.pall quæ eſt B.Gre.Motiua ẽt quæ mouet Bur.ꝯ poſtil.non valent. Mouetur.n.primò quaſi poſt, neget melodiã & iecur piſcis aliqd facere in corpore vel aĩa & vtroq, , ſiſr & humoribus quo minus malignus ſpũs affligat obſeſſũ Sed bñ reſpicienti dicta poſtillatoris apparet,q, hoc non negat,ſed probare intẽdit, q, per ea obſeſſi leuius ferunt, vel oĩno non ſentiunt afflictionẽ dæmonũ.Sed negat q, per ea tanquã talia ſimpliciter liberẽtur, ſed q, liberentur non eſt virtute talium,ſ.melodiæ vel iecoris, ſed merito facientis & talia applicãtis. Et cũ inſtat Bur. q, melodia diſponit hoĩem ad recuperandum ſpiritũ prophetiæ amiſſum,allegans ad hoc dictũ de Heliſæo.4.Reg.2. Rñdeo q, malè allegat, non enim dicitur ibi, q, virtute melodiæ reſumpſit prophetiam, ſed merito laudis Dei p pſaltem decãtatę. vide ibi poſtill.virtus.n.creata ad actus aut habitus ſupernaturales ſe non extendit. Dato tñ aſſumpto quãuis non conceſſo, non ſequit' qđ infert Burg. per illã regulam. Virtus actiua quæ põt in maius,põt & in minus,quia illa regula ſolũ tenet in eſſentialiter ſubordinatis,& in eodẽ gñe.Nam non ſequitur,homo generat hoĩem, igitur aſinũ vel ignem qđ eſt minoris virtutis, nec ſequit'. homo poteſt portare magnũ lapidem,igitur magnũ ignem. Regula igit' per Bur.allegata non eſt vl̃is.de quo vide Exo.8.primo correctorio.Et cũ Bur. nititur excludere poſitionẽ poſtil. dicentis,q, receſſus dæmonis a Saul erat merito orõnis Dauid, dicit,q, non hr̃ ex litera,in quo vr̃ ipſe Bur. fauere errori Vvicleffitarum & Huſſitarum dicentium, q, non oportet credere,niſi quod expreſſe in ſacta ſcriptura contineatur.

CAP. XVII.

a Congregan. Rabanus. *Azeca*. Ciuitas eſt Chananæorum in tribu Iuda ad quam vſq; perſecutus eſt Ioſue quinque reges,& hodie villa vocatur Azeca inter Eleutheropolim & Heliam,quæ interpretatur fortitudo & decipula.

b *Dommim*. Vicus eſt in tribu Iuda in finibus Eleutheropolis diſtans ab ea xx. & vij. miliaribus Dommim interpretatur ſilentium,vel gaudiũ.

c *Terebinthi*. Terebinthus eſt in Sichimis, ſub qua abſcondit Iacob idola iuxta Neapolim.

d *Spurius*, quia ignobili pr̃e matre vero nobili natus erat.

⁂ Chryſoſtomus. Ab Allophylis Saul prouocatur ad bellum, diſponitur acies, præparatur exercitus, pugna dirigitur. At contrà hoſtes non aliter præparantur, ardeſcunt irę, tollitur inſania,furore ferueſcunt, pendet in inuicem vterque exercitus, expectat ſignum, ſuſtinet iuſſum, &c. Proſilijt de Allophylorum caſtris vir corpore immani vaſtiſſimus, horrẽdus ſtatu, mirabilis viſu,criſtato vertice galeatus,coruſcus armis,fulgens gladio,vmbone tectus,lorica veſtitus,noĩe Goliath.Qui ſtupentib.cunctis, Vos,vos inquit, exercitus Saulis admoneo, vobis mea depromo verba. Nolite pugnare nobiſcũ,vt pugnat' in bello, eligite ſi poteſtis, vnum qui mecũ fortiter pugnet,&c. Goliath metuendus viſu,metuẽdus armis,metuendus & verbis: & trementibus cunctis, ſolus Dauid cõſiſtit intrepidus. D

⁂ Auguſt. Extitit Golias ingẽs ſtatura corporis, armis inſtructus, viribus exercitatus, elatus iactantia, qui ſuperbè prouocaret ad monomachiam populum aduerſarium. hoc eſt,ut unus electus procederet aduerſus eum, & duobus pugnantibus, examen totius belli in medio uerſaretur.Rex Saul angebatur, æſtuabat, quærebat in uniuerſo exercitu parem illi uiro. Non inueniebat, nec forma corporis, nec audacia prouocationis. (li.50.homil. homi.32.) E

⁂ Chryſoſtom. Saul rex, populuſque terretur, formidant cuncti. Non in forti virtus, F

CAP. XVII.

a Congregantes autem Phili 1
ſthijm agmina ſua in prę
lium conuenerunt in So- 2
chò Iudę, & caſtrametati
ſũt ĩter Socho & Azeca in
b finib. Dõmim. Porrò ſaul
& filij Iſrael cõgregati venerunt in vallem Te-
c rebinthi,† & direxerũt aciẽ ad pugnãdũ cõtra
Philiſthijm. Et Philiſthijm ſtabant ſup montẽ 3
ex parte hac, & Iſrael ſtabat ſupra mõtẽ ex alte
ra parte,valliſque erat inter eos. Et egreſſus eſt 4
d vir † ſpurius de caſtris Philiſthinorum nomine
Goliath de Geth, altitudinis ſex cubitorum & 5
palmi, & caſſis ærea ſuper caput eius, & lorica 6 7

a ¶ Oppidum in tribu Iuda & interpretatur ramus,vel humiliatus, ſiue tentatio.

¶ Vel diuina.

a ¶ Terebinthus arbor eſt,de qua lachryma reſinæ præſtantiſsima manat: vnde induſtria medicinalis diſſoluta conglutinat.

a ¶ Quia de patre gigante & matre Gethea natus.

† viri

† ela, id eſt quercus

† ſtans inter ambos, vel inter duas acies lxx. potens.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

1 Congregati. *Poſtquam deſcripta eſt ipſius Dauid electio hic conſequenter deſcribitur contra eũ Saulis æmulatio. Et primò ponitur huius æmulationis cauſa. ſecundò inuidia ſubſecuta c.18. Circa primum ſciendũ quòd cauſa æmulationis fuit laus ipſius Dauid ex victoria quam habuit contra Philiſthaum, prout exprimitur c.18. & ideo in hoc ca. primò deſcribitur belli apparatus. ſecundo ipſius Dauid aduentus,ibi,* Dauid autẽ. *tertiò Dauid conflictus,ibi.* Audita ſunt. *quartò ipſius triumphus,ibi.* Præualuitq; Da. *Circa primum præmittitur vtriuſque exercitus ſituatio cum dicitur.*

2 In So. *hoc dicitur ad differentiam illius Socho quæ eſt vltra Iordanem, vbi Iacob manſit declinans ab Eſau, vt habetur Gen.33.*

3 Et Phili. *ad hoc enim vterque exercitus ſtabat in monte valle exiſtente in medio, vt ſi vnus exercitus vellet venire ad alium, ille exercitus qui ſtabat in monte oppoſito haberet auantagiũ interficiendi aduerſarios de valle aſcendentes ad eum. Secundo ponitur ipſius Goliath gloriatio, vbi præmittitur eius ſtatura & armatura, cum dicitur.*

4 Et egreſſus. *Hebræi vero dicunt hic,* Et egreſſus eſt vir intermedius de aciebus Philiſthinorum. *& dicitur intermedius homo fortis & audax, & confidens de fortitudine ſua. egreditur ante aciẽ ſuorum, paratus præliari contra alium venientem de acie oppoſita, ſicut ſolent facere in exercitibus aliqui volentes oſtendere ſuam probitatem & litera ſequens conſonat huic dicto.*

5 Altitudi. *Cubitus ſecundum vnam opinionem continet duos pedes vſuales. ſecundum aliam vero pedem & dimidium, & ſic ſecundum vtramque expoſitionem vel opinionem patet altitudo ipſius.*

6 Et caſ. *hic dicunt aliqui quod nomine æris intelligitur omne genus metalli. & ſic in hoc loco pro ferro accipitur æs, ita quod caſſis ærea idem eſt quod caſſis ferrea, quia non ſolet fieri de ære, ſed de ferro.*

7 Et lori. *i. concatenata, quia fit de annulis ad modum catenæ cõiunctis. Hebræi autem hic dicũt,* Et lorica ſquamata induebatur, *quia ſuper loricam habebat armaturam factam de laminis ferreis p modum ſquamarum ordinatis, ſicut eſt genus armaturæ quod vocat plates gallice. & hoc erat ne per foramina loricæ ſagitta vel ſpiculum, aut gladius poſſet tranſire.*

MORALITER.

1 *Congregantes autem.* Hic agitur de duello Dauid contra Goliath Gethæũ: per quod ſignificatur allegorice pugna Chriſti contra diabolũ. Circa quod notandum, quod ſicut in precedenti c. ſignificatus eſt Chriſtus per Iſai, ſic per ipſum poteſt hic Deus pater ſignificari, eo quod pater & filius vnum ſunt in ſubſtantia & operatione, ſicut dicit Ioan.10.f. *Ego & pater vnum ſumus.* Igitur per Iſai mittentem filium ſuum Dauid ad fratres ſuos viſitandum, dicens.

tus,non in audace animus,nõ ſalus in bellatore cõſiſtit. &c.

A ✻ Hieronym. Goliath ſpurius dicitur, quia a patre gigante, matre verò Gethea natus erat.

L.trad.Heb. L.15.de ciuit. c.23.

✻ Auguſt. Gigantes propterea creare placuit Creatori, vt hinc oſtenderetur nõ ſolũ pulchritudines, verum ẽt magnitudines, & fortitudines corporum nõ magnipendendas eſſe ſapienti, q ſpiritalibus atque immortalibus lõge melioribus atque firmioribus, & bonorum proprijs, non bonorum malorumque communibus beatificatur bonis.

Hieron. li. de Tradi Heb.

a *Octo*. In Paralipomenõ tantum vij. dicuntur, ſed Nathã prophetam filium Semma, B quaſi filium educauerat, & nutrierat. Coram Samuele quoque vij. filij Iſai dicuntur adducti, & octàuum eſſe in paſcuis. inter quos adductus eſt Nathã, qui & Ionathan, de quo in extrema parte Samuelis dicitur, *Percuſſit autem eum Ionathas filius Semma fratris Dauid*. Et notandum, quòd vbicunque propheta vocatur, Nathan ſcribitur, nõ † Ionathã. C filium fratris Dauid. quidam ſuſpicãtur Nathã prophetam. ſed falſum eſt, quia hic Ionathan dedit conſilium Amnon, vt concumberet cum ſorore ſua, quod prophetam non decuit. Nathan quoque prophetam dicit Iudo. de Gabaonitis fuiſſe.

b *Dauid*. Eſt octauus qui in regno eligitur, hic eſt Chriſtus, q. *ſemetipſum exinaniuit formã ſer. ac.* quia & per gloriam reſurrectionis regnum in gentibus adeptus eſt.

c *Direxerat enim aciem Iſrael, ſed Philiſthym*. Pugna Philiſthinorum contra Iſrael, pugna dæmonum contra ecclesiam accipi poteſt. Goliath verò ſuperbiam diaboli ſignificat: quã Dauid, ideſt, Chriſtus ſingulari certamine proſtrauit, & populum Dei eripuit. Qui leonem & vrſum necauit, diabolum, ſcilicet, & Antichriſtũ: alterum nunc latẽter inſidiantem, alterum poſtea manifeſtè ſæuientem. Prouocauit ſuperbia humilitatem, diabolus Chriſtum. Accepit arma bellica Dauid quæ pro ætate & parua ſtatura portare non potuit, & abiecit. Accepit quinque lapides de flumine, & poſuit in vaſe paſtorali,

† uel laminas æreas
† uel lanceæ
† probris affeci acies Iſraelis
† ueniens Hebr.
† modium
† caſeos lacteos hos
† pacificè uel cum ſalutatione Heb.
† Ela. i. quercus.
† reliquit.
† Ionadab.

a Conferta hamis & concatenata.
ſquamata induebatur. Porrò pondus loricæ eius quinque millia ſiclo-
a De ferro.
rum æris erat, & † ocreas æreas habebat in cruribus, & clypeus æreus 1
tegebat humeros eius. Haſtile autem † haſtæ eius erat quaſi liciato- 2
rium texentium. Ipſum autem ferrum haſtæ eius ſexcentos ſiclos habe-
bat ferri. Et armiger eius antecedebat eum. Stanſque clamabat aduer- 3
a Agmina.
ſus phalangas Iſrael, & dicebat eis, quare veniſtis parati ad prælium? 4 5
Nunquid ego non ſum Philiſthæus, & vos ſerui Saul? Eligite ex vo- 6
bis virum, & deſcendat ad † ſingulare certamen. Si quiuerit pugnare 7
mecum, & percuſſerit me, erimus vobis ſerui. Si autem ego præualuero,
& percuſſero eũ vos ſerui eritis, & ſeruietis nobis. Et aiebat Philiſthęus, 8
Ego † exprobraui agminibus Iſrael hodie. Date mihi virum, & ineat
mecum ſingulare certamen. Audiens autem Saul & omnes Iſraelitæ 9
ſermones Philiſthæi huiuſcemodi, ſtupebant, & metuebant nimis. 10
Dauid autem erat filius viri Ephratæi, de quo ſuprà dictũ eſt, de Beth- 11
a lehem Iuda, cui nomen erat Iſai, qui habebat octo filios. Et erat vir in 12 13
diebus Saul ſenex & † grandæuus inter viros. Abierunt autem tres fi- 14
lij eius maiores poſt Saul in prælium. Et nomina trium filiorum eius
qui perrexerunt ad bellum, Heliab primogenitus, & ſecundus Abina-
dab, tertius quoque Samma. Dauid autem erat minimus. Tribus ergo
b maioribus ſecutis Saulem, abijt Dauid, & reuerſus eſt a Saul, vt paſce- 15
a Diabolus. Potione cadens.
ret gregem patris ſui in Bethlehem. Procedebat verò Philiſthæus 16
a Proſperitate. b Aduerſitate. c Toto tempore præſentis vitæ, quo contra decalogum per quatuor elementa peccamus.
mane & veſpere, & ſtabat quadraginta diebus Dixit aũt Iſai ad Dauid 17
a Menſura eſt trium modiorum.
filium ſuũ: Accipe fratrib. tuis † ephi polentę & decẽ panes iſtos, & cur- 18 19
re in caſtra ad fratres tuos, & decem † formellas caſei, has deferes ad 20
tribunum. Et fratres tuos viſitabis † ſi rectè agant, † & cum quibus or-
dinati ſunt, diſce. Saul autem, & illi, & omnes filij Iſrael in valle † Tere-
binthi pugnabant aduerſum Philiſthijm. Surrexit itaq; mane Dauid,
& † commen dauit gregem cuſtodi, & onuſtus abijt ſicut præceperat
ei Iſai. Et venit ad locum Magala, & ad exercitum, qui egreſſus ad pu- 21
c gnã vociferatus erat in certamine, direxerat enim aciẽ Iſrael. Sed Phi- 22

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et oc. *In Heb. habetur*, Et vaſaria frõtaria verſus pedes eius, *quia de galea quæ erat ærea ſuper verticẽ deſcẽdebat q̃dã lamina operiens Naſum & tendens deorſum vſque ad collum verſus pedes. ſicut ſolebat fieri in antiquis galeis.* 2 Et cly. ęr. teg. hum. *Hebræi dicunt.* Et ſpiculũ ęreũ inter ſcapulas eius. *& dicitur hic ſpiculũ ſecundũ eos quædã lamina deſcendens á caſſide procedens in acutũ inter ſcapulas, vt ſic ꝓtegeret collũ & iũctiõ ã armorũ capitis & corporis.* 3 Et armi. *In Hebræo habetur.* Et portans peltam ſuam *vel* ſcutum ante eum, *ſicut ſolet fieri pugilibus quãdo vaduat ad cogrediendum, ſed quando debent actu congredi tunc traditur eis ſcutum. Ex hoc etiam patet, ꝙ prædictum eſt. ſ. quod illud, quod depẽdebat a galea inter humeros, non erat proprie clypeus. ſecundo ponitur ipſius Goliath gloriatio, cũ dicitur.* 4 Stans. *vt magis videretur.* 5 Clama. *vt a longe audiretur.* 6 Aduer. *i. agmina armatorum.*
7 Quare. *ſ. in tanto numero. q. d. cito poteſt finiri negotium per ſingulare certamen inter me, & vnum de veſtris a vobis electum. & ſequitur*
8 Et ai. *ſe iactando & exercitui Iſrael exprobrando. ideo ſubditur.* Ego. 9 Audiens. *propter altitudinem ſtaturæ & robur armaturæ.*
10 Et me. *quia nullus audebat hoc duellum recipere.*
11 Dauid au. *hic conſequenter deſcribitur ipſius Dauid aduẽtus miſſi a patre. ideo dicitur.* Dauid au. *i. Bethlehemitæ, quia Bethlehẽ altero nomine vocatur Ephrata, vt habetur Ge. 60.* 12 De Bet. *hoc dicitur ad differentiam alterius Bethlehem quæ non eſt in tribu Iuda.*
13 Qui. *cõputãdo Ionathã, q erat filius adoptiuus, vt dictũ eſt. c. pręc.*
14 Senex, *quia iã erat emeritæ militiæ.* 15 Abiit. *quia nõ habebat officium coram eo citharizandi, ideo ad officium priſtinum reuerſus eſt in domum patris ſui.* 16 Pro. *Bis in die ad ſui iactantiam & Iſraelis vituperationem.* 17 Et ſtabat qua. *exercitus enim Philiſthinorũ ſtabat in vno monte & exercitus Iſrael in mõte alio oppoſito. & vallis erat intermedia, & ideo quilibet exercitus ſic diu ſtabat in loco ſuo. quia nec iſte exercitus, nec ille audebat in vallem deſcendere ad procedendum cõtra aduerſarios, quia exercitus ſtans in loco ſuo ſtatim poſſet alium lapidibus obruere.*
18 Acci. f. ep. p. *In Hebræo habetur* ephi granatæ. *i. granorum tritici decoctorum. Ephi autem quædam menſura eſt, continens decies gomor. prout dictum fuit Exodi 16.*
19 Et dec. f. ca. *i. decem caſeos paruos habentes formam paruam.*
20 Has de. *qui præerat millenario, in quo erãt filij ſui ordinati, vt ſic tribunus magis codeſcenderet eis, & præcaueret eorũ periculo. Cætera patent vſq; ibi.* 21 Et ve. *Et ſecundum hoc Megala eſt nomen proprium. Hebræi dñt quòd eſt nomen cõe, & ſignificat circulum, quia in ſituatione caſtrorũ debet fieri foſſatum in circumitu ſecundum qđ docet Vegetius in lib. de re militari, quia quãtumcunq; ſit paruum, tñ caſtra intrà locata ſunt magis ſecura contra repentinum hoſtium incurſum. & ideò ſubditur.* 22 Et ve. ad e. *extra prædictum circulum, in* ✻ *quo*

MORALITER.

20 *Fra. tr.* & ſignificatur Deus pater filiũ ſuũ mittẽs in mũdum, vt ſaluetur per ipſum. Io. 3. Per hoc autem quod Dauid debellauit Goliath Gethæum, & per hoc. Philiſthinorum exercitum ſicut dicitur infrà.

a liſthiim ex aduerſo fuerant præparati. Derelinquens ergo Dauid vaſa,
quæ attulerat, ſub manu cuſtodis ad ſarcinas, cucurrit ad locum certa-
minis, & † interrogabat ſi omnia recte agerentur erga fratres ſuos. 1
Cumque adhuc ille loqueretur eis, † apparuit vir ille ſpurius aſcen- 2
a ¶Reuelatus transfiguratus vel, tranſmigrans.
dens, Goliath nomine Philiſthæus de Geth, de caſtris Philiſthinorum.
¶ Chriſtus.
Et loquente eo hæc eadem verba, audiuit Dauid. Omnes autem Iſrae- 3
litæ cum vidiſſent virum, fugerunt a facie eius timentes eum valde,
¶ Sanctis videntibus Deum. ¶ In ſuperbia.
& dixit vnuſquiſpiam de Iſrael. Num vidiſti virum hunc qui aſcen-
dit? Ad exprobrandum enim Iſraeli venit. Virum ergo qui percuſſe- 4
rit eum, ditabit rex diuitijs magnis, & filiam ſuam dabit ei, & domum
patris eius faciet abſque tributo in Iſrael. Et ait Dauid ad viros, qui 5
ſtabant ſecum, dicens. Quid dabitur viro qui percuſſerit Philiſthæum
hunc, & tulerit opprobrium de Iſrael? Quis eſt enim hic Philiſthęus in-
a Immundus. b ¶Sanctos Dei militantes.
circunciſus qui exprobauit aciem Dei viuentis? Referebat autem ei
populus eundem ſermonem, dicens. Hæc dabuntur viro qui percuſ-
ſerit eum. Quod cum audiſſet Eliab frater eius maior loquente eo 6
cum alijs, iratus eſt contra Dauid, & ait. Quare veniſti, & quare de-
b reliquiſti pauculas oues illas in deſerto? Ego noui ſuperbiam tuam, &
nequitiam cordis tui, quia vt videres prælium, deſcendiſti. Et dixit 7
a ¶Subaudis dignum increpatione. 8
c Dauid. Quid feci? Nunquid non † verbum eſt? Et declinauit paululum 9

ſtorali, his armatus vicit. Sic Chriſtus tēpore reuelationis noui te. inſinuandę & commendandę gratia, depoſuit corporalia ſacramenta legis, quæ non ſunt impoſita gentib. q̄ in veteri lege legimus & non obſeruamus, ſed ad aliquā ſignificationē pręmiſſa & poſita intelligimus, hęc depoſuit tāquam onera legis, & ipſam legē accepit. Quinque enim lapides, quinque libros Moſi ſignificāt. Tulit quinque lapides de flumine. i. de hoc ſeculo. Labitur enim mortale ſeculum. Erāt tāquam in flumine lapides ī primo populo Illic vacabāt, & nihil proderant. Trāſibat ſupra fluuius. Sed Dauid accepit, gratiam vt lex eſſet vtilis q̄ ſine gratia impleri nō poteſt. *Plenitudo* enim *legis charitas eſt.* Quia ergo legem gratia facit īpleri, ſignificatur enim gratia lacte. hoc eſt enim ī carne gratuitū vbi vero mater nō q̄rit accipere, ſed dare, gratis dat, & cōtriſtatur ſi deſit qui accipiat, oſtendit Dauid legē ſine gratia operari non poſſe, cum illos quinque lapides, quibus ſignificatur lex in 5. libris coniungere volens gratiæ, poſuit in vaſe paſtorali, quo lac ſolebat mulgeri. His armatus proceſſit contra ſuperbum. Tulit lapidem vnum, & deiecit vnum, in fronte percuſſit & cecidit, ex eo loco corporis vbi ſignum Chriſti non habuit. Quinque accepit, vnum miſit. Quinque libri electi ſunt, ſed vnitas vincit. *Plenitudo* ergo *legis charitas,* vt ait Apoſtolus. *Sufferentes inuicem in dilectione, ſolliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Illo deiecto gladium abſtulit, caput illi abſcidit. Chriſtus diabolum de ſuis membris occidit, quando crediderunt magi, quos ille in manu habebat. & de quibus alios trucidabat, conuertentes linguas ſuas contra diabolum, & ſic Goliæ gladio ſuo caput abſciditur.

A

✠ a *Derelinquens ergo Dauid vaſa, &c.* Chryſoſtomus. Dauid cum adhuc adoleſcēs ob immaturam ætatem in paterna domo verſaretur, quoniā tēpus expoſcebat, vt clarior eius uirtus fieret, admonitus a patre vt fratres ſuos inuiſeret, miſſus eſt ad eos. Cū ueniſſet, ſpectator volebat fieri nō ſpectaculi, quo

quo unus hō Goliath aduerſus tot milia ſe poneret. Verum fratres eius non ferentes fortitudinē Spiritus, prouocati ſūt in inuidiam, & dicunt ad eū. Non alia de cauſa ueniſti, quam ut bellum videres: Nō ueniſti noſtri cā, vt nos inuiſeres? At tu uide huius prudētiā & manſuetudinem. Nihil temerariū aut aſperum eis loquitur, ſed reprimens eorum flammam, & demulcens inuidiam, Nunquit, inquit, uidiſtis me arma aripere, Aut adornari cæteris in acie, &c. Poſtea audiēs hōminis blaſphemias, & arrogantiam, & uideret trepidationem eorū qui cum Saul erāt, ait. Quid erit uiro, qui illius caput execuerit? Et magnum animi robur his uerbis oſtendebat, omnes in admirationē adducens. D

† ecce vir ſtās inter duas acies aſcendebat.

E

✠ Athanaſ. Goliath immani corpore animo ferox, uiſu terrebilis ad quadraginta dies conuiciabatur Iſraeli, in ſingulare certamen quemlibet prouocans, indutus vaſto clypeo, haſtamque geſtans, ocreas horrendas, quem qui videbant, aufugiebant. ipſeque adeo Saul in pauore erat.

Homil. de ſemente.

† idest, cauſa.

✠ Ioſephus. Cum Goliath denuo reuertens, & prouocans exprobraret, quod nullus inter eos vir eſſet, qui ꝯ eū pugnare præſumeret, cum fratrib. loquens Dauid ea quæ mandauerat pater, & audiens illum blaſphemantem fratrib. ait, paratum ſe eſſe cū hoſte pugnare. Cui ſenior interminatus eſt, preſumptionē hēre eum, dicens, & inexpertū huius officij, iuſſit ad patrem & paſcua remeare. Qui reueritus fratrē diſceſſit, & apud alios milites eſt locutus, quod vellet cum Palæſtino pugnare.

l. 6. antiq. c. 11.

b *Noui ſuperbiam tuam & nequitiam cordis tui, quia.* Putabat in eo tumorē propter Samuelis vnctionē, quaſi ex ea audaciā ſumpſiſſet, & timebat ne ſi congrederetur cum Philiſtæo interficeretur. Vnde ſubdit, *vt videres prælium deſcendiſti.* i. in hoc ſuperbus appares, quod cum non hēas conſuetudinem præliandi, actus prelij quaſi miles ſciſcitaris.

Rabban.

c *Nunquid non verbum.* Quaſi diceret, eſt. quia non eſt volūtas

Rabban.

F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *quo remanſerunt ſarcinæ, & aliqui eas cuſtodientes, ſequitur.*

1 Et interrogabat. *ſecundum mandatum patri ſui.*

2 App. *In Hebræo habetur* intermedius, *& exponatur ſicut ſupra.*

3 Omnes. *Non eſt intelligendum, quod totus exercitus fugeret, ſed intelligendum eſt, quod nullus audebat egredi faciem ad obuiandum illi, & pugnandum inter acies duorum exercituum, ſequitur.*

4 Virum ergo. *hoc enim fecerat rex proclamari per exercitum antequam Dauid veniret.*

5 Et ait Da. ad ui. *Licet enim iam audiſſet Dauid, vt dictum eſt, tamen volebat a pluribus requirere ad maiorem certitudinem, nec quærebat iſta Dauid cupiditate lucri, vel honoris principaliter, volebat enim pugnare cum eo propter gloriam Dei, vt videbitur, & propter liberationem populi, libertas autem a tributo, & alia regis promiſſa non alliciebant eum ad hoc, niſi tantum conſequenter.*

6 Quod cum au. &c. it. *quia timebat ne fatuitate iuuenili exponeret ſe periculo. Vel ut alij dicunt, quia credebat eum in ſuperbiam erectum eo quod fuerat inunctus in regem præ fratribus ſuis, vt dictum eſt ſupra 16. cap.*

7 Et di. Da. quid fe. *quaſi dicat, adhuc nihil repræhenſibile attentaui.*

8 Nunquid non uerbum eſt? *quaſi diceret non poſui me ad pugnam, ſed ad audiendum verba de ſtatu exercitus ad referendum patri.*

9 Et de. *in quo apparet humilitas Dauid, quia reprehenſionem fratris irrationabilem patienter portauit.*

A tas præliandi,ſed vt ſcirem quod neſciebam . Audaciam tñ ex eo ſumpſerat,qđ ſpiritum ſanctum acceperat , expertus auxiliũ Dei in leone & vrſo,& iõ audacter ſe obtulit ad ſingulare certamen,non tam victorię cupidus,quã vltor blaſphemiarum Dei,& iniuriarum populi .

Nihil differt a beſtia qui viuit in impietate ,& qui nudatus eſt a diuino auxilio.Ego autem confido in illius auxilio. D

✠ Chryſ.Nõ Dauidẽ immanitas hoſtis exterruit,non armorũ enormitas fregit,aut ſupbia verborũ imminuit,ſed fortiorẽ cunctis virtus diuina cõſtituit.Noli,inqt ad Saulẽ,noli rex

Quæſt.40. a *Ego ſeruus, tuus uadam , & pugnabo,&c.*

✠ Theodor. Erat adoleſcens , quatuordecim aut quindecim annorum . Neceſſe ergo habuit dicere ſe omni reliquo tempore de victoria fiduciã concepiſſe , quomodo cum gregẽ paſceret , ſuffocauit leonem , & vrſum eum inuadentes. Et erit, inquit , alienigena iſte incircuncisus , ſicut vnus ex iſtis. Ni- B C

† eius.
† ille conſurgebat.

ab eo ad alium, dixitque eundem ſermonem. Et reſpondit ei po-
pulus verbum ſicut prius. Audita ſunt autem verba quæ locutus 1
eſt Dauid, & annuntiata in conſpectu Saul. Ad quem cum fuiſſet
adductus,locutus eſt ei: Non concidat cor cuiuſquam† in eo. Ego 2
a ſeruus tuus vadam & pugnabo aduerſus Philiſthęum. Et ait Saul
ad Dauid: Nõ vales reſiſtere Philiſthæo iſti, nec pugnare aduer
ſus eum, quia puer es: hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia
ſua. Dixitque Dauid ad Saul: Paſcebat ſeruus tuus gregem patris 3
ſui,& veniebat leo[a] vel vrſus,[b] & tollebat arietem[c] de medio gregis[d]
& perſequebar† eos, & percutiebam, eruebamq; de ore† eorum,
Et† illi conſurgebãt aduerſum me,& apprehendebam †mẽtum
eorum, & ſuffocabam, interficiebamque eos. Nam & leonem &
vrſum interfeci ego ſeruus tuus. Erit igitur & Philiſthæus hic in- 4

a ¶ Diabolus. b ¶ Antichriſtus. c ¶ Quemlibet.prælatum d ¶ Dominici.

formidare , noli ei⁹ ĩmania verba , aut armaturã pertimeſcere . Qđ minatr̃ leue eſt, qđ loquitr̃, facile, q; oſtẽtat, mortale. Ego ꝯ illum exceã, ego pugnam ꝯ eũ inſtituã, & iactãtiã , iſaniamq; Deo mitigãte ꝯſternã . Nã cũ paſcebã gregẽ, ouẽ a leone & vrſo arreptã, beluis ĩteremptis, pdã excuſſi , & beſtias ĩterfeci. Hoc exẽplo, ẽt iſtã immanẽ belluã ꝑ uocẽ bello, pugna cõgrediar, Dei popu- E F

† vel eum, Goliath
† eum
† barbam eius & interficiebam

NICOLAVS DE LYRA.

1 Audita. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Dauid conflictus . Ad maiorem tamen ſequentium intelligentiam hic quæritur , Vtrum duellum ſit licitum,& videtur quod ſic per factum ipſius Dauid,qui ad duellum voluntarie iuit.vt patet in textu,nec ex hoc reprehenditur in ſcriptura,ſed magis commendatur.ergo & c.Contra,quia in duello datur poteſtas vel ſaltem cõceditur licentia vtrique interficiendi ſe mutuo. cum igitur alter illorum ſit innocens,præſtatur autoritas,vel ſaltem datur licentia interficiendi innocentem.quod ſimpliciter eſt illicitum, quia cõtra dictum iuris naturalis,& cõtra diuinum præceptum.ergo,&c.Reſponſio,duellum poteſt accipi dupliciter.Vno modo proprie,& ſic duellũ eſt ſingularis pugna duorum,vt per victoriam vnius appareat eius iuſtitia tanquam per diuinum iudicium,& alterius iniuſtitia , & ſic ſecundum omnes doctores duellum eſt illicitum,tam ex parte appellantis quã etiam recipientis,& etiam iudicantis & conſulentium & fauorẽ præſtantium,quia ibi eſt manifeſtè tentatio diuina,& hoc modo videntur loqui de duello iura ipſum prohibentia.2.quæſtio.1.monomachiam,& extra de pur.vulg. cura ſuſcepti. Niſi per reuelationem diuinam manifeſtum fuerit quod Deus velit ſic indicare ſuam iuſtitiam.Et hoc modo dicũt ſancti & doctores catholici, Dauid ſingulare certamen inijt cum Golia,quia ſibi reuelatum fuit a Domino quod ſic volebat indicare ſuam iuſtitiam contra Philiſthęos . vnde procedens contra Philiſthæum dixit,* Ego venio cõtra te in nomine Dei uiuentis,&c. *& ſic nõ fuit proprie duellator,ſed magis diuinæ iuſtitiæ executor. Alio modo poteſt accipi duellum large, prout eſt bellum ſingulare vnius cum vno abſque expectatione diuini iudicij,ſed vt per virtutem, artem, vel fortuna, vel omnibus iſtis vel aliquibus eorum concurrentibus aliqua controuerſia inter eos criminalis vel ciuilis terminetur . Et ſic adhuc dicunt aliqui quod duellum eſt omnino illicitum,non ſolum a parte appellantis & iudicantis,ſed etiam recipientis,ita quod magis debet ſuſtinere rerum ſuarum ſpoliationem,& ſuæ perſonæ ſuſpenſionem , & mortẽ quam duellum recipere,etiam dato quod ſe ſentiat innocentem. Cuius ratio,eſt, qa intentio ſic intrantis duellum eſt interficere aduerſarium ſuũ, quod nulli perſonæ priuatæ licitum eſt, quia eſt contra præceptum diuinũ. Et ad hoc inducunt verbum beati Aug.libr. de libero arbitrio , dicentis ſic, Quomodo poſſum arbitrari iſtos carere libidine, qui pro his quoque rebus gladiantur quas poſſunt amittere inuiti? et inter iſtas res ſecundum ipſum ponitur vita propria,vt ibidem præmittitur, ergo, &c.Sed iſta ſententia videtur alijs nimis dura.ptopter quod dicunt, quod ſi appellatus de duello non poſſit declinare,vt pote quia denegantur ſibi probationes aliæ,& ſi appellet non defertur appellationi ſuæ,poteſt licite ſe defendere duellando,& non ſolum in cauſa criminali pro vita ſua defendenda,ſed etiam in cauſa ciuili . Quia ſicut licitum eſt alicui bellare ad ſui corporis defenſionem , ita etiam ad rerum ſuarum conſeruationem . Nec valet vt videtur,quod alij arguunt , quod intendere aliũ occidere eſt contra dictamen naturæ.Dicendum quod hoc verum eſt, ſi per ſe intendatur ſed in hoc caſu non intenditur niſi per accidens , ſi non poſſit aliter vitam ſuam, vel res ſuas ſeruare, ad quorum conſeruationem per ſe dirigitur intentio ſua , quod patet ex hoc , quod declinat duellum quantum poteſt , & ad conſeruationem vitæ propriæ ,& rerum ſuarum magis inclinat natura,propter quod argumentum quantum ad hoc videtur magis ad oppoſitum.Quod autem additur , hoc eſſe contra præceptum diuinum.Dicendum quod præceptum diuinum quod eſt,* Non occides , *intelligitur* de *occiſione innocentis. Appellans autem in hoc caſu non eſt innocens,nec per conſequens iſte ſe defendens de mandato & voluntate iudicis non videtur peccare , maxime pro ſuæ vitæ tuitione . Ad dictum vero Auguſt. poteſt dici , quod loquitur inquiſitiue & dubitatiue,& non determinatiue . Dicunt tamen iſti,quod licet appellatus in duello in hoc caſu excuſetur a peccato,appellans tamen & iudex autoritatem vel licentiam præſtans ſemper peccant mortaliter.Sed quia multi principes ſanctæ vitæ,& qui bonorum conſilio vtebantur,aliquando duella ſuſtinuerunt ſeu conceſſerunt vt beatus Ludouicus rex Franciæ, Carolus magnus,& plures alij , & Archiepiſcopi & Epiſcopi iuſtitiam temporalem habentes , videtur durum duella condemnare in omni caſu ex parte iudicum. Ideo abſque aſſertione aliqua,& per modum collationis poteſt dici, quod in aliquo caſu a iudicibus poſſunt permitti , vt pote quando aliqui nobiles habent inter ſe bellum quod poſſunt mouere ex longa conſuetudine,quamuis ſuperiorem habeant,vt patet in pluribus terris,& regnis,& ex hoc vnus vaſtat terram alterius ferro & igne,in quo ſubditi qui ſunt innocentes in rebus & corporibus multipliciter affliguntur, & aliquando contingit quod vnus coram ſuperiori principe prouocat alium ad duellum & alius ſtatim recipit abſque vlla recuſatione.Si iudex in tali caſu probabiliter videat,quod prædicta vaſtatio ſubditorum innocentum per duellum iſtud debeat terminari, non videtur peccare tale duellum permittendo.Quia ei qui habet curam alicuius communitatis,licitum eſt minora mala permittere ad euitandum maiora . Sicut licite permittuntur meretrices in ciuitatibus , ne omnia turbentur libidinibus , vt etiam dicit Auguſt.ſic autem videtur eſſe in propoſito , vt patet ex prædictis . Et eadem ratione videtur eſſe de ignobilibus bellum adinuicem mouere non potentibus in aliquo caſu, vt ſic per hoc,quod nullus poſſet alium prouocare ad duellum, multiplicarentur homicidia occulta in terra,eo quod homicidæ tales non timerent ad duellum ab aliquo prouocari.In tali caſu non videtur illicitum principi aliqua duella permittere,vt prædicta homicidia ceſſent , quæ ſunt maiora mala . Huic autem dicto videtur concordare dictum S.Tho.de Aquino in ſua ſumma vbi dicit, quod quando in duello non expectatur aliquis euentus miraculoſus,ſicut eſt in propoſito,vt patet ex ſupra dictis,tunc tale duellum appropinquat ad communem rationem , ſortium:ſortibus autem licitum eſt vti in pluribus caſibus,vt ipſe ibidem dicit.Ad primum argumentum de Dauid patet ſolutio ex prædictis. Ad argumentum alterius oppoſitæ partis poteſt dici,quod non datur licentia occidendi innocentem in caſibus prædictis , quia nullus duellantium prædicto modo eſt immunis a culpa,eo quod voluntarie ponunt ſe ad hoc prætermiſſis alijs vijs ſecundum ordinem iuris. His dictis ad expoſitionem literæ reuertamur.* Audita ſunt &c. *Hic deſcribitur ipſius Dauid conflictus,& primo bellum ab eo petitur,cum dicitur.*

Duelli acceptio duplex.

De re dic

2 Ego ſeruus tuus va. *Conſtanter.n.ſe obtulit propter reuelationẽ Dei ſibi factã,vt prædictũ eſt.Sed quia Saul nolebat ei cõcedere, eo qđ timebat ne vinceretur,quia adhuc erat iuuenis in ętate,nec videbatur ad robur viri perueniſſe,ideo Dauid bellũ deſiderans declarat ſuã fortitudinẽ & audaciã,dicens.* 3 Paſcebat ſeruus. *Nec dicebat hoc Dauid ad iactãtiã,ſed ad Dei gloriã cui hoc principaliter attribuebat, de quo etiã adiutorio contra Philiſthęũ iſtum confidebat. Iõ ſubditur.* 4 Erit igitur Philiſthęus hic,&c. *Quod autem vtrumque Dauid attribueret Deo principaliter,patet ex hoc quod ſubditur.*

1 *Domi-*

circunciſus quaſi vnus ex eis. Nunc vadam & auferam opprobrium po-
puli, quoniam quis eſt iſte Philiſthæus incircunciſus, qui † auſus eſt
maledicere exercitui Dei viuentis? Et ait Dauid. Dominus qui eripuit 1
a ¶ Poteſtate.
me de manu leonis, & de manu vrſi, ipſe me liberabit de manu Phili-
ſthæi huius. Dixit autem Saul ad † Dauid, Vade, & Dominus tecum ſit. 2
a Et induit Saul Dauid veſtimentis ſuis, & impoſuit galeam æream ſu- 3
per caput eius &, veſtiuit eum lorica. Accinctus ergo Dauid gladio
eius ſuper veſtem ſuam, † cœpit tentare ſi armatus poſſet incedere. Non
enim habebat conſuetudinem. Dixitque Dauid ad Saul, Non poſſum
a ¶ Legis ſacramenta tanquam onerantia.
ſic incedere, quia non † vſum habeo. Et depoſuit ea. Et tulit baculum 4
a ¶ Legem Moyſi in quinque libris ſcriptam.
ſuum, quem ſemper habebat in manibus Et elegit ſibi quinque † limpi- 5
a ¶ Adiunxit.ſ.gratiæ,quæ per lac ſignificatur,quòd in vaſe paſtorali mulgetur.
diſſimos lapides de Torrēte, & miſit eos in perā paſtoralem quam hēbat 6
b ſecum, & fundā manu tulit, & proceſſit aduerſum Philiſthęū. Ibat autem 7

Ho. de Dauid & Goliath.
† probris afficit acies.
† Dauidem
† periculum ſeci.
† leues.

A pulum de eius manu eripiam, & vt nocentiſſimam belluam Dei virtute percutiam. Pugna iſta Dei eſt, bellum quod geritur, cœleſte atque diuinum. Nihil iſthic humanum inuenies, nihil qđ hominis virt⁹ cõficiat, aut potentia bellatoris exerceat. Adeſt Dominus, adeſt, inq̃, q. me in prælĩũ cogit, procedere. Adeſt q. me bellum deſiderat gerere, & hoſtem im maniſſimum iugulare.

✠ Idem. Coactus fuit vir diuinus hæc narrare, nolens vanam hinc gloriam aucupari, ſed vt illi animos adderet, et ne ſpectaret rex ad vilitatem eius, ſed ad fidem quæ intrinſecus latebat, ſupernumq; auxiliũ, quo adoleſcens inermis, viris armatis, & paſtor, militibus fortior erat.

✠ Aug. Intellexit Saul cum videret audentem puerum, aliquid in eo diuinitatis eſſe, nec illum tenera ætate, ſine diuino inſtinctu talia poſſe præſumere.

a ✠ *Induit Saul Dauid veſtimentis ſuis, &c.*

✠ Auguſt. Armatus eſt Dauid, ut quoniam ętate, & viribus impar erat, quaſi armis par eſſet: ſed arma uetera potius onerabant, quam adiuuabant. Abiecit, onera eſſe dixit, fortis nõ in ſe, ſed in Domino, armatus non tã ferro, quam fide.

✠ Chryſoſt. Hoc factum eſt, ut uirtus Dei aperte monſtraretur, & non armis quę fiebant, mira aſcriberentur. Nam depoſuit arma, & accepta pera paſtorali & ſilicibus, contra carneam illam turrim egreſſus eſt.

✠ Idem. Tam iſta arma ut puer geſtare non potuit, quam Goliath, his non metuit interire. Noua, & inopinati generis arma Dauid conquirit: quinque lapides eligit: fundam ſumit, ſitulam paſtoralem corripuit, contra Goliath exiuit.

B ✠ Bernardus. Audiuimus Goliam virum procerę ſtaturę, pręſumentem ſuper multa fortitudine, & magnitudine corporis ſui, uociferantem aduerſus phalangas Iſrael, & prouocantem eas ad ſingulare certamen. Audiuimus etiã a Deo ſuſcitatum ſpiritũ pueri iunioris, ut indignè ferret uirũ ſpuriũ & incircunciſũ caſtris Iſrael, & Dei uiuentis exprobrãtẽ agminibus. Spectauimus procedentẽ adoleſcentulũ in funda & lapide aduerſus monſtruoſę magnitudinis hominẽ loricatum, & clypeo protectũ ac galea, cęteriſque terribilem militaribus armis. Laudauimus magnitudinẽ paruuli, quod comederet animã eius zelus domus Dei, & opprobria exprobrantiũ ei a ſe nõ duceret aliena: ſed tanquã ad propriã moueret iniuriam, & doleret ſuper contritione Ioſeph, &c.

b *Ibat autem.* ✠ Theodoretus. Cũ ea fide profectus Dauid, ſpe non fuit fruſtratus: ſed cum eſſet nudus, uicit armatum, et qui paſcebat oues, eum qui erat exercitatus in bellis et tropheis: & qui erat paruus et iuuenis, eum qui de tanta ſe iactabat magnitudine. Vidit eum Goliath, & eũ nihili fecit, quoniam eſſet puer, & ipſe rufus cum pulchritudine oculorum, Imitabantur.n. animi oculos oculi corporis. Illi enim acutũ

C cernebant, & contẽplabantur eum, qui nõ cadit ſub aſpectũ.

✠ Chryſoſt. Goliath videns cum paſtorali pera contra ſe contendentem, & lapides ſolum afferentem, in hunc ferme D modum ad eum dicebat. Putaſti te adhuc apud oues eſſe, & canes quoſdam perſequi, & ita aduerſum me, quaſi ꝯ canem impugnatum veniſti? Statim experientia diſces non tibi cum homine vulgari bellum eſſe.

✠ Idem. Irriſit ætatem, irriſit arma, irriſit & puerum. Irriſit inquam ętatẽ, ſed non intellexit i Dauid eſſe Dei virtutẽ. Irriſit & puerũ, nec tamẽ ſciuit dimicare i pue ro Dominũ. Lapides & fundã irriſit, ſed vno ſcꝭ lapide moriturũ neſciuit.

✠ Idẽ. Vſus magno verborum faſtu, tumultuabatur, armaturamque ſuã omnem mouebat, ac arma exerebat. Et ipſe quidẽ armorũ virtute fidens, pugnam iniuit. Dauid, autem fide, ſuperno que, præſidio munitus. Et dixit ad eum. Tu venis ad me fidẽs in gladio, ego in Deo. Tu terrenis dimicas, ego cęleſtibus pugno. Tu in lancea, ego in fide. Tu in clypeo, ego in prece. Tu venis ad me in armorũ virtute, ego in potentiſſimo genitore. Denique in te tua arma vertentur, in te tuus gladius exeretur. Dei enim eſt hæc pugna, Dei erit & ipſa victoria. Interea inter vtrumque ducem, vterque pendet, exercitus ſtupet metũ, formidine tremit, vicinitatem mortis horreſcit. Procedunt adinuicem cõtra ſemet ipſos pugnaturi duces, & excitati in ſeſe iam quærunt dilatum bellum conficere, iam deſiderant alternam victoriam perpetrare. Sed Dauid propere lapidem de ſitula rapit, fundę apponit, & contorto vertice in Goliath excuſſit. Qui lapis per inane volans, verberat auras, aerem ſcindit, & violento impetu Goliæ frontem inuadit. E Qui nutabundus ac tremens, totam molem corporis cum armorum potentia ſecum ipſe deiecit. Dehinc feſtinans accurrit, hoſtis gladium ſumit, caput eius abſcidit, & de tã immani bellua victoriam perpetrauit. Quem cum extinctum ſocij vidiſſent, in fugam verſi, & Iſraelitarum ſunt cęde mactati. Quibus ego te laudibus, quibus glorijs præferam ſancte ac religioſe puer, qui innocentia pares, virtute fortes, ſenes merito pręueniſti? Tu hac pugna monſtraſti, nec pueros poſſe eſſe imbelles, nec a gloria maiores immunes, nec ſenes vnquam eſſe degeneres, quoniam in omnib. ætatibus victor ſi pugnauerit Deus, victus iacebit, & deficiẽs inimicus, &c.

✠ Athanaſius. Proſtratus eſt ergo immanis ille Goliath a paruulo, peritus ab imperito & ſimplici. Sumẽs deinde gladium illius, caput ipſi præcidit, quod deportatum eſt in Hieruſalem, gladius autem in cuſtodiam datus eſt Abimelech ſacerdoti.

Hom. de ſe mente.
L.6.antiq.c.11.

✠ Ioſephus. Palæſtinus armorum pondere grauatus, cum F currere non valeret, paulatim uenit ad Dauid, contemnens eũ, & ſe confidens nudũ adhuc ſimplici ætate puerulũ ſine labore perimere. Occurrit ei iuuenis cũ Deo auxiliatore ſuo qui ab hoſte nõ videbatur, & ſumens, emittenſq; de fundibula petrã percuſſit eum in frõte, & vſq; ad cerebrũ pertrãſiuit, ita ut mox cõfracto capite, Goliath caderet pronus in terram,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Dominus qui eripuit me de manu.* i. de poteſtate eius. Secundo bellum ipſi Dauid conceditur, cum dicitur.

2 *Dixit autem.* Ex hoc dicunt aliq. qđ reuelatũ fuit Sauli qđ Dauid uinceret Philiſthęum. Fiunt.n. aliquando reuelationes diuinæ etiam malis hominibus pp commune bonum.

3 *Et induit.* Non eſt intelligendum, quod arma Saulis facta pro ſuo corpore tradita fuerint Dauid, quia ab humero & ſupra eminebat ſuper totum populum, ut dictum eſt ſupra 10. capitulo. Illa.n. arma omnino fuiſſent improportionata ipſi Dauid. Et ſi dicatur quod propter hoc ea dimiſit poſtea, nõ eſt uerum quia in dimittendo non allegauit armorum improportionem, ſed inconſuetudinem portandi, ut patet infra. Arma igitur Saul quibus Dauid fuit indutus intelliguntur, quia erant de armamentario ſuo, & dedit ea Dauid, quia tunc eum militem fecit. Tertio Dauid cum Philiſthæo congreditur, qui congreſſus deſcribitur, cum dicitur.

4 *Et tu.ba, ſuum.* i. conſuetudinarie.

5 *Et elegit ſi.quin.lim.la.* i. duros & planos, & retundos ſine angulis, quia tales magis directe proiiciunt, & maiore impetu.

6 *Et proceſ.&c.* conſtanter & intrepide de Dei auxilio confidens.

7 *Ibat au.* ſ. plane, propter pondus enim armorum non poterat currere ſ. cur Dauid.

terram,&c. Saul & exercitus Hebræorũ clamore facto ſuper
A fugientes Philiſthæos,exilierũt,& mortui quidẽ ſunt ex illis
triginta milia,& totidem vulnerati.Caput Goliath Dauid in
tabernaculũ proprium deportauit, & haſtam dicauit Deo.

Ser.198.de temp. ✠ Auguſt. Quia omnis ſuperbia habet impudentiam frontis,in frõte Goliath lapide vehemẽte deiectus eſt. Euacuata eſt frõs quę habebat impudẽtiam ſuperbię, & vicit frons quæ hẽbat humilitatem crucis Chriſti. Propterea & nos ſignum ipſum crucis in fronte portamus, quia illud intelligimus.

B Serm.19.de ſanctis. ✠ Idem. Vide te fratres, vbi crucis ſignaculum non habebat. Sicut enim baculus crucis typum habuit, ita etiam & lapis ille de quo percuſſus eſt, Chriſtum figurabat. Qđ non in alio membro,ſed ĩ fronte pcuſſus eſt: hoc ſignificat, quod modo in noſtris compe-
C tentibus exercetur, qui quãdo catechumenus in fronte ſignatur,ſpiritalis Goliath percutitur, & diabolus effugatur.

✠ Idem. crucifixus noſter crucem nobis in memoriam ſuæ paſſionis reliquit. Hoc ſignum præſidium eſt amicis; obſtaculum inimicis. Huius myſterio rudes catechiſantur, fõs regenerationis cõſecratur, baptizati dona gratiarũ accipiũt, baſilicę dedicãtur, altaria conſecrantur, altaris ſacramenta cũ interpoſitione dominicorum verborum conficiuntur, ſacerdotes & leuitæ promouẽtur, & omnia eccleſiaſtica ſacramẽta in huius virtute perficiuntur.

✠ Theodoretus. Cum nondum habitaſſet Hieruſalem, quomodo in eam intulit caput alienigenę? Iebuſęi quidẽ adhuc illam habitabant, eis autem volens oſtendere, in ea intulit caput viri inſignis fortitudine.

Rabbanus. Allegorice. *Ibat au.* Allegori. Philiſthæi dęmones. Goliath caput eorum qui ante aduentum viri Dauid ſuperari non potuit. Geth ciuitas Golię interpretať, torcular. hic eſt mũdus vel infernus in quo velut in torculari obnoxios peccatis cõculcabit, q. relicta quiete ſuperna tanquã ſeptenario, in hunc mundũ ſex dieb. factum lapſus eſt. Altitudo Goliæ diaboli ſuperbia, per quam ſuper filios ſuperbię principatũ obtinuit, quaſi palma ſe extollens. Arma Golię diaboli ad nocendum verſutię. Dauid a patre ad viſitandum fratres miſſus eſt, & Chr̃s a patre

D Deo *ad oues quę perierunt, Domus Iſrael.* Dauid ephi polentæ. i. triũ modiorũ menſurã, fratribus detulit, & Chriſtus myſterium ſanctę Trinitatis credentibus commendauit. Dauid decem formellas caſei tribuno detulit, & Chriſtus decalogũ Iudæis tradidit. Eliab Deus meus pater. Iudæi ſe † Deũ patrẽ habere mentientes, qui Chriſtũ ęmulati primogenita pdiderunt. Baculus Dauid, crux Chriſti. Golias in fronte percuſſus ruit, & ſubditur ipſi Dauid, & diabolus in fronte ſuorum ferit
E tur, cum ſignũ crucis eo in loco infigitur, &
F ſubiicit' in mẽbris Chriſto. Dauid gladiũ Goliæ in Ieruſalẽ detulit, & Chriſt⁹ quoq, de diaboli poteſtate rapuit & ad defenſionẽ eccleſiæ in eã tranſtulit. Saul de domo Dauid & de eo quaſi ignoto requirit, cũ iã dudũ Dauid ei adſiſteret, & Iudei Chr̃m venturũ nouerant, & quę in potẽtia corporali p virtutes filium Dei approbare poterãt, tanq̃ ignorãtes dicunt, tu quis es, & vbi eſt pater tuus? Morali. Mẽbra veri Dauid cũ ſupbientes hereticos & ſacrę ſcripturæ ſentẽtiãs deferentes eiſdẽ ſuijs quas proferunt vincunt, quaſi elatum Goliam gladio ſuo detruncant.

Matah. † Iſrael. 1. Mac. 2. q. 4 nomad. † Ecc. Rabb. Greg. mor.

Philiſthæus incedens & appropinquans aduerſum Dauid, & armiger
eius ante eum. Cumque inſpexiſſet Philiſthæus & vidiſſet Dauid, de-
(a ¶ Paſſione. b ¶ Speciosus forma præ filiis hominum.)
1 ſpexit eum. Erat autem adoleſcens rufus & pulcher aſpectu. Et dixit
2 Philiſthæus ad Dauid. Nunquid ego canis ſum, quod tu venis ad me
cum baculo? Et maledixit Philiſthæus Dauid in dijs ſuis. Dixitque ad
Dauid, Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cœli, & beſtijs ter-
3 ræ. Dixit autem Dauid ad Philiſthæum. Tu venis ad me cum gladio,
4 & haſta, & clypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exerci-
5 tuum, Dei agminum Iſrael, † quibus exprobraſti hodie. Et dabit te
(¶ Poteſtate.)
Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum a te,
(a ¶ Quæ iuxta viam comedunt ſementem.)
& dabo cadauera caſtrorum Philiſthiim hodie volatilibus cœli, &
(a ¶ De quibus, Ne tradas beſtiis animas confitentium tibi.)
beſtiis terræ, vt ſciat omnis terra, quia eſt Deus † in Iſrael, & nouerit
vniuerſa eccleſia hæc, quia non in gladio, nec in haſta ſaluat Domi-
nus. Ipſius enim eſt bellum, & tradet vos in manus noſtras. Cum er-
go ſurrexiſſet Philiſthæus, & veniret, & appropinquaret contra Da-
6 uid, feſtinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerſo Philiſthæi,
(¶ Vnitas vincit.)
7 Et miſit manum ſuam in peram. Tulitque vnum lapidem, & funda
(a ¶ Vbi ſignum Chriſti non habuit.)
8 iecit, & percuſſit Philiſthæum in fronte. Et infixus eſt lapis in fronte
9 eius, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram. † Præualuitque Dauid
aduerſum Philiſthæum in funda & lapide, percuſſumque Philiſthæum
interfecit. Cumque gladium non haberet in manu Dauid, cucurrit, &
(a ¶ Diabolum. b ¶ Eos.ſ.quos diabolus in manu habebat, per quos alios trucidabat.)
10 ſtetit ſuper Philiſthæum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina

† quem probris affeciſti die hac.

a *Et tu.* Greg. Vir quoque catholicus colligit teſtimonium ſcripturę, quę affert hereticus, & erroris eius pertinaciã inde cõuincit. Vnde & Dauid typũ Dñi, qui. ſ. fortis manu interpretať, Golias vero reuelatus ſiue trãſmigrãs, hæreticorũ ſuperbiã ſignans, hoc reb. locuti ſunt quod nos verbis aperimus. Golias vero cũ gladio, Dauid cũ pera paſtorali venit ad pliũ, ſed Dauid Goliã ſuo occidit gladio. Nos quoq; q̃ ſumus mẽbra veri Dauid, hęreticos ſuis ſentẽtijs vincim⁹

a Caput

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Deſpexit eum*, reputans eum nullius momenti ad pugnandum ſecum.

2 *Nunquid*. q. d. canis qui eſt inermis poteſt timere baculũ, non ego. Cętera patent uſque ibi.

3 *Tu ve. ad me*. i. confidens de armis & uirtute tua.

4 *Ego autem ve. in no. do.* confidens de uirtute diuina.

5 *Et da.* ex hoc patet quod ſuper hoc diuinam reuelationem habuerat, quia futurũ contingens certitudinaliter prę nuntiat.

6 *Feſtina.* proijcere lapidem antequam Philiſthæus eſſet ſibi nimis propinquus, quia talis ictus fortior eſt aliquantulum a longe.

7 *Tulitque.* Matth. 4. dicit quędam gloſſa, quod Chriſtus uicit diabolum tribus tentationibus ſicut Dauid Goliath tribus lapidibus. Sed illa gloſſa non eſt multũ autentica, quia non dicitur ibi cuius ſit, & ideo uidetur eſſe quædam gloſ. magiſtralis, propter quod magis eſt adhęrendum textui ſacrę ſcripturæ, qui uidetur hic innuere, quod Dauid uno tantum lapide Philiſtheum vicit.

8 *Et infi.* Dicunt aliqui quod ferrum galeæ ceſſit lapidi miraculoſe. Vel poteſt dici abſque tali miraculo, quod galea ſic erat facta, quod facies erat diſcooperta illa parte qua operiebatur lamina ferrea deſcendente ſuper naſum, vt dictum eſt ſupra.

9 *Præualuitque.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Dauid triumphus, & patet litera vſque ibi.

10 *Et edu.* Philiſthæus enim adhuc cum non extraxerat, quia prius cum haſta pugnare volebat, ſicut faciunt milites in duellis prius inuadendo ſe cum lanceis.

Videntes

a *Caput*. Dauid caput Philiſthei tulit in Ieruſalē, vt terreret eos murorū firmitate & altitudine inſuperabiles ſe eſſe fidentes. vt non diſcrederent ſe ab illo vincendos eſſe.
b *De qua*. Auguſt. Quòd Saul & Abner ignorant Dauid apud eos diutius commoratum: fecit barba quæ adoleſcenti creuerat dum abſens fuerat.
c *Viuit*. Huic ſimile eſt illud: *Benedixit Naboth Deo & regi. Q. d. non viuat anima tua rex, ſi noui* vel videam mortem tuam ſi noui. Si quoque coniunctio aliquando pro nō ponitur ſecundum illud: *Si introibunt in requiem meam*, i. non introibunt. vnde patet ſic exponi: *Si noui*, ideſt, nō noui.

Pſal.94.

a ¶ Proprio gladio.
a ſua, & interfecit eum, præciditque caput eius. Videntes autem Phili- 1
ſthijm, quòd mortuus eſſet † fortiſſimus eorum, fugerunt. Et conſur- 2
gentes viri Iſrael & Iuda vociferati ſunt, & perſecuti ſunt Philiſthæos
vſque dum venirēt in vallem, & vſque ad portas Accaron. Cecideruntque vulnerati de Philiſthiim in via Saraim, & vſq; ad Geth, & vſque ad Accaron. Et reuertentes filij Iſrael poſtquam perſecuti fuerant Philiſthæos † inuaſerunt caſtra eorum.

¶ Anticipatio eſt, hoc enim poſtea fecit.

Aſſumens autem Dauid caput Phi- 3
liſthæi attulit illud in Ieruſalem.

a ¶ Vnde poſtea ab Abimelech ſacerdote accepit.

Arma vero eius poſuit in tabernaculo 4
ſuo. Eo autem tempore quo viderat Saul † Dauid egredientem con-

a ¶ Domini. ſuperflue additum eſt ſuo, quia arma non in ſuo ſed domini poſuit tabernaculo.

b tra Philiſthæum, ait ad Abner principem militiæ, de qua ſtirpe deſcen 5
c dit hic adoleſcens † Abner? Dixitque Abner. Viuit anima tua rex, ſi no- 6
ui. Et ait rex. Interroga † tu cuius filius ſit iſte puer. Cumque regreſſus 7
eſſet Dauid, percuſſo Philiſthæo, tulit eum Abner & introduxit coram
Saule, caput Philiſthæi habentem in manu ſua. Et ait ad eum Saul,
† De qua progenie es ò adoleſcens? Dixitque Dauid. Filius ſerui tui Iſai
Bethlehemitæ ego ſum.

※ Theod. Quomodo Saul ignorauit Dauid? Duorum alterū eſt intelligēdū. Vel quod furore percitus non ſentiebat eū pulſantem citharā, vel qđ inuidia eū mouit, vt nō ſciret vñ nā eēt.

Queſt.42.c.

† filius uiri fortis & potētis.

† id eſt, an ſis

† filius cuius eſt iſte puer.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videntes*. diuino miraculo.
2 *Fugerunt*. territi diuino iudicio. cætera patent vſque ibi.
3 *Aſſumens an*. non tunc ſed poſtea ad terrēdum Iebuſæos, ibi habitantes in fortalitij fortitudine confidentes.
4 *Arma verò eius poſuit in ta*. ſcilicet domini, quod patet ex hoc quod dicitur infrà 21. quod gladius Goliath erat inuolutus poſt Ephod in templo domini.
5 *De qua*. Licet autem Dauid fuiſſet cū Saul, vt patet ex prędictis c.16. tñ nunc nō cognoſcebat, quia ſicut dicit Aug. interim barba creuerat adoleſcēti quę notabiliter mutat aſpectum faciei. Pōt ēt dici, q̄ Saul ex dæmonis afflictione hēbat memoriā, & phantaſiā ꝑturbatā & impeditā a cognitione.
6 *Dixitq́;* modus eſt iurādi & eſt ſenſus: Sicut uerū eſt, q̄ ego deſidero uitā tuā: ſic uerum eſt q̄ ego nō noui, & accipitur hic ſi, pro non. Nec mirū ſi Abner non cognoſcebat Dauid: q̄a erat princeps militis, & ſic erat occupatus ꝯ aduerſarios in extremitatib. regni rege in domo manente, & Dauid adhuc cū Saule parū fuerat, ita q̄ forſitan Abner eū ibidē non uiderat.
7 *Et ait*. Fecerat enim proclamari quòd filiam ſuam daret ei qui Philiſtæum percuteret, ut dictum eſt ſupra: & ideo uolebat ſcire ſi eſſet de bono genere, ita quòd filia ſua eſſet illi competenter aſſignata.

MORALITER.

† 1 *Viden*. ſignificatur q̄ Chriſtus debellauit principē dæmonū & eius exercitum. Per baculū aūt & quinq; lapides quib. Dauid Goliath debellauit ſignificatur crux ſancta, & quinq; vulnera per quæ Chriſtus de diabolo & angelis eius triūphauit. Per hoc aūt q̄ Dauid gladio Goliæ caput eius amputauit, ſignificatur q̄ ſicut diabolus per lignū deuicerat genus humanum in homine primo. ſic per lignū deuictus eſt ab homine Chriſto. *Moral*. per Dauid inūctum a Samuele ſignificatur quilibet Chriſtianus bonus a Chriſto inunctus vnctione gratiæ, propter quod timere non debet ꝑtātem & arma Sathanæ, ſed conſtanter ipſum aggredi cū baculo ſanctę crucis ipſum per fidem interius portando, & exterius in ſigno. *Et quin. la*. ideſt, exercitio quinq; ſenſuum in bonis & ſanctis operibus. 1. Pe. 4. a. *Chriſto in carne paſſo, & vos eadem cogitatione armamini*: & ſic diabolus deuictus cum exercitu ſuo fugit confuſus. Iac. 4. b. *Reſiſtite diabolo, & fugiet a vobis.*

ADDITIO.

In cap.17. vbi dicitur in Poſtill. ad maiorem ſequentiū intelligentiam: hic quæritur vtrum duellum ſit licitum, &c.

Licet cauſa collationis & abſq; aſſertione multa falſa poſſint dici, in ſacra tñ ſcriptura vel in eius expoſitione nō vñr falſa aliquo modo perſuadenda: poſſet.n. inde ſequi error in opere vel in mēte. Vñ in propoſito circa q̄ōnem motam per poſtillatorē cum aſſertione vera: dicēdū qđ duellum ex parte iudicum ſemꝑ eſt illicitū, ēt in caſib. poſitis a Poſtill. Qđ patet ex hoc, nā autoritates textuales decretorū & canonum per poſtillatorē allegatæ, indiſtinctè loquuntur. non excuſantes in aliquo caſu in duellis iudicem a pctō neq; duellantes, ſaltem quo ad vtramq; partē duelli. In illo enim cap. Monomachia. i. ꝑ ipſum poſtillatorē allegato expreſſe hr̄ ſic: Hęc & huiuſcemodi ſectantes Deū ſolūmodo tentare vñr, q̄ quidem verba indiſtinctè loquunt̄. Vbi attendendū eſt, q̄ nō dicit, oēs hæc ſectantes tentant Deum, ſed vñr tentare, vt intelligatur q̄ poſito caſu q̄ aliquis ex his ſectātib. intēdat alium finem forte rectum: quia tñ apparentia eſt mala, cauendum eſt. Nā ſm Apoſt. 2. Theſ. 5. ca. etiā ab hñte ſpēm mali abſtinendum eſt. Idem modus dicendi in ca. dilecti. de purg. vul. vbi in ſiſi materia ſic hm̄oi iudicium penitus eſt interdictū. vtpote in quo Deus tentari vr̄. & in ca. ſuſcepti regiminis ti. prædicto tractans ſpāliter de duello expreſſe dr̄, q̄ in eo caſu vel alijs hoc non dēat aliquatenus tolerari. In quo hr̄ manifeſte, q̄ non ſolum prohibent̄ duella fieri ſeu cōmitti, ſed etiā eorum toleratio eſt prohibita, qđ eſt de directo ꝯ poſitionē Poſtillatoris. Illud aūt qđ dr̄ ad autoritatē Auguſtini, qđ loquitur inquiſitiuè ſeu dubitatiuè, & non determinatiuè, non habet aliqđ fundamē: eo q̄ non oſtendit ꝯrium dictum ipſius Auguſtini, nec q̄ ꝑdicta retractet in libro retractationū. Sił̄r nec doctores prædictas authoritates iuridicè exponentes, ipſos iudices vñr excuſare. Vñ nec ipſe poſtillator aliquē doctorem allegat, niſi Sanct. Thomā, qui nihil facit pro opinione ſua, vt patebit. Leges ēt ſeculares ab ipſis philoſophis conditæ, qui de præcepto prohibitionis diuinæ tentationes nō curant, adhuc duellum vñr ſimpliciter prohibere, vt de gladiatorib. leg. vnica. Cū igitur nec ꝑ autoritates textuales, nec ꝑ doctores talis excuſatio. ſ. iudicum in duello appareat, deueniendum eſt ad rōnes per Poſtillatorem allegatas, & caſus ꝑ ipſum poſitos, qui ſi bene aſpiciuntur non vñr ꝯ hanc aſſertionem aliquid facere. Ad cuius euidentiā ſciendum, q̄ licet hñti curam alicuius cōitatis licitū ſit permittere minora mala, vt euitentur maiora, vt patet de meretricio per ipſum allegato, nemini tñ licet facere mala vt eueniant bona. Vnde in gl. 2. Regum 21. Vana ſpe ſecuritatis a diabolo diuiduntur, q̄ dñt, faciamus mala vt eueniant bona, talium.n. damnatio iuſta eſt, cuius rō eſt manifeſta. Nō.n. ſola bonitas finis ſufficit ad faciendū actum bonū, niſi ſimul cōcurrāt, aliæ bonitates ad hoc requiſitæ, vt ſatis declarat S. Thom. 1.2. q. 18. art. 4. in rñſione ad vltimum argumentum. Et ideo licet tolerare meretricium, quia ꝑꝑ bonum finē ſit permiſſum, nunquam tñ committere meretricium, ſeu eidem auxilium aut cōſilium præſtare eſt licitum. Sed cōſtat q̄ principes ſeu iudices duellorum non ſolum concurrunt in hm̄oi duellis permittendo ſeu tolerando, ſed etiam faciendo, ſeu auxilium præſtando; & hoc multipliciter. Primò, quia de eorū mandato & autoritate ordinant̄ ſeu aſſignantur loca & tꝑa duellādi. Sił̄r & de eorum autoritate & mandato dantur conſeruatores ſeu rectores, qui vtroſq; duellātes cuſtodiant a fraudib. quæ circa partialitatē amoris vtriuſque & in aliis huiuſmodi poſſūt contingere. Similiter per principes ſeu iudices corā quibus duella

A duella exercētur, oportet q̄ utraque pars ſit tuta a uiolentia. ſic q̄ neuter duellantium poſſit ab amicis ſeu alijs iuuari ut alterum inuadat ſeu ſupprimat, uel ipſum a limitibus ꝑ principem ſeu iudicē aſſignatis expellat. Niſi.n. aliquis hñs autoritatem ad hoc ſeu ptātem talia duella a uiolentia extrinſeca ſecuraret, iam non eſſet duellū ſed bellum, cum utraq; pars poſſet conuocare amicos & fauentes ſeu coadiutores ad aliū conuincendum: quod eſt ꝯ rōnem duelli. Sīr principes ſeu iudices coram quibus duella exercent̄ manifeſtè præſtāt autoritatem duello cū controuerſias ſeu diſceptationes duellantium diffiniūt ſeu præcipiunt decidi ſeu diffiniri in curijs ſuis, prout duellum terminatur, ſ. q̄ ſi actor uiuat in duello, reus hr̄ pro condemnato & deuicto, tanquā ſi actor intētionem ſuam legitimè coram eo probaſſet & econtrà Et ſuper hoc conſueuerunt ferre ſnīas uerbo & ſcripto autoritate iudiciali, ſicut fit in alijs cauſis per legitimas probationes. Vñ manifeſtum eſt, q̄ in prædictis principes ſeu iudices non ſolum dici debent tolerantes minora mala, ut euitentur maiora, ſed ēt facientes mala ut bona eueniant, uel ut mala maiora euitentur: quod nullo modo licet quantūcunq; malū qđ cōmittitur ſit modici nocumenti, & bonum quod inde ſperatur maximæ utilitatis. Nam ſecundum Auguſtinum non eſt licitum mendacium pernitioſum proferre pro ſalute totius mundi, unde in caſibus per poſtillatorem allegatis non excuſantur a peccato iudices ex bonitate finis, per uias enim iuſtitiæ rectas decet principem talia determinare: nō per illas quæ diuino iuri obuiant, vt ait Stephanus Papa in ca. conſuluiſtis. 2. q. 5. Spontanea confeſſione vel teſtium approbatione delicta conceſſa ſunt veſtro regimini iudicare, occulta enim & incognita illi ſunt relinquēda, qui ſolus nouit corda hoīum. Et ibidē qđ ſanctorū patrū documēto ſancitū nō eſt, ſuperſtitioſa adinuentione non eſt p̄ſumendū. Præterea ſi in caſib. poſitis a Poſtil. nullus duellantiū eſt immunis a culpa, eo q̄ voluntariè ponunt ſe ad hoc p̄termiſſis alijs vijs ſm ordinem iuris. vt idē Poſtil. dicit in fine iſtius quæſtionis, a fortiori vinculo iudices q̄ voluntariè hoc approbant & ad hoc cooperantur modis prædictis prætermiſsis alijs vijs iuris & medijs culpabiles magis ſunt. Præterea ratio iſta Poſtillatoris in qua dicit, quòd ſi vnus alium non poſſet prouocare ad duellum, multiplicarētur homicidia occulta in terra, &c.
B non videtur habere valorem. Nam ex oppoſito ēt ſequeret̄ multiplicatio homicidiorum ſeu aliorū malorū in occulto. Ex hoc enim quòd vnus alium poſſet prouocare ad duellū. illi q̄ viribus corporis ſunt validiores, vel arte bellādi magis eruditi, alios infirmiores occultè opprimerēt, ꝯfidētes de ꝓprijs virib. & hmōi: & ſic nō timerent ad duellū prouocare, ꝓut ſæpè cōtingit. Qđ aūt dicit S. Tho. cōcordari huic dicto &c. nullo modo hēt locū ſi ſanctus Tho. bñ intelligat̄. Nā in 2. 2. q. 95. in fi. vlt. art. ſcilicet in rñſione ad vltimum articulum, vbi de hoc tractat, dicit q̄ iudicium ferri candentis in aliquo conuenit cū ſortibus, ſ. inquātum ordinatur ad alicuius facti occulti inquiſitionē ꝑ aliquod factum ab hoīe, ſed differt a iudicio ſortiū, inquantū ſpectatur in iudicio ferri cādentis aliq̄s miraculoſus effectus: quod nō contingit in rōne ſortium. Et poſtea paucis interpoſitis dicit, q̄ duella in quib. non ſpectatur miraculoſus effectus, vtpote quia pugiles ſunt penitus pares uirtute & arte, magis accedunt ad cōem rōnē ſortium quam examinatio ferri candentis, vbi miraculū ſpectatur diuinū. hæc ille. Sed ex hoc non tollit̄ quin iudicium duelli illicitū reddatur ex duobus, q̄ ipſemet ſanctus doctor ponit in eodem loco tanquàm illicitū. Primum. ſ. quia ordinatur ad iudicandū occulta quæ diuino iudicio reſeruātur. Secundò ēt quia hmōi iudiciū nō eſt autoritate diuina ſancitū. Et ſic ſunt intelligēda uerba ſancti doctoris in illo cap. ut patet bñ inſpiciēti. Cū vlterius dicit poſtillator, q̄ principes ſan
C ctæ vitæ duella ſuſtinuerūt ſeu cōceſſerūt, ut ſanctus Ludouicus rex Francorū, & alij &c. Ex hoc nō cōcludit ꝓpoſitum ſuū, nam fuerunt multi ſancti a Deo in ſacra ſcriptura approbati, q̄ pluries peccauerūt, ut patet de Dauid & alijs, ſed pctā eorū non ſunt trahenda ad conſequentiā: ſed ſua bona opa.

REPLICA. In ca. 17. ubi Poſtillator ſub diſtinctione in certis caſib. dicit iudices nō peccare duellū permittentes: Burgē. uī dicere Poſtillatorē cōmiſiſſe crimē læſæ maieſtatis. uñ eum ſtomachanter inuadit cōcludens q̄ uera aſſertione gñaliter & ſine diſtinctione dicendū ſit, q̄ duellū ex parte iudicum ſemper ſit illicitum, q̄ perſuadet ex hoc, q̄a ut dicit canon, Monomachiam. 2. q. 5. & cętera iura per poſtillatorē allegata loquunt̄ indiſtinctè, ſ. q̄ nullo caſu debēt duella fieri, nec tolerari. Sed nimis præciſa uī hæc Burgen. ſnīa. Penſando.n. uerba iurium iunctis gloſſis oīum doctorū materia duellorum tractatur ſub diſtinctionib. manifeſtis. Nā iura loquunt̄ in caſu quo Deus tentari vī, duella ſunt ꝓhibita: A ꝯtrio aūt ſenſu quod eſt argumentum ualidum in iure, ubi Deus tentari non vī, ꝑmitti pñt: in caſu ēt quo ad duellum ꝑtendit̄ alicuius occulti inquiſitio, aut vulgaris purgatio, aut ſnīæ ꝓmulgatio iura nō ꝑmittūt. A ꝯrio aūt ſenſu vt ſuprà, ꝑmitti pñt. Eſt igit̄ manifeſta hmōi ꝓhibitionis & ꝑmiſsionis diſtinctio. In caſib. deniq, per Poſtillatorē adductis nulla Dei apparet tētatio, ſed ꝓuocātis p̄ſumptio, & aſſumētis ciuilis coactio. Niſi.n. ꝓuocatus ad duellū aſſumeret, in vulgo iudicaret̄, vel iniuſtus vel effœminatus. vt igit̄ euadere poſſit tale vulgi temerariū iudiciū, putat duellū neceſſariò aſſumēdū, vel ſaltē ſaluo honore nō eſſę declinandū. Et ſic intelligo ciuilē coactionē, & puto vtrūque nō eſſe ſine culpa, q̄uis ꝓuocās cęteris paribus, videat̄ culpabilis magis, iudex tñ ꝑmittens nō, cum ꝑtineat ad pacē pauperū litis terminatio, & ad reipublicæ vtilitatē manifeſtā, vt patet in caſib. poſitis a Poſtillatore, in q̄bus ex parte duellantiū nō eſt aliqua Dei tentatio, ſed p̄ſumptio virium, artis, & induſtrię experimentū humanæ: nec ex parte eorū: imò nec iudicis intētione alicuius occulti inq̄ſitio, nec vulgaris purgatio, rōne cuius in eodem iuris titulo, & 2. q. 5. dr̄ prohiberi, nō vī peccare iudex, ſed potius facere debitū officij ſui, & ꝑ ꝓñs mereri. Patet igit̄ quòd Burgē. non bñ attendit verba iuriū & doctorū, aſſerendo q̄ oīno loquunt̄ indiſtinctè. Nā ſi ſine diſtinctione debeāt illa verba accipi, ſequit̄ Dauid aſſumentē duellū, de quo hic ſermo, & Saul ꝑmittentē imò approbantē & opē armis ferentē peccaſſe, qđ erroneū eſt dicere. Et ſi dixeritis ꝓut doctores cōiter dñt, hunc caſū factum ex Dei reuelatione, patet q̄ in caſib. hmōi diſtinctio eſt: & nō ſunt indiſtinctè illa iura recipienda: Nec Burg. rōnibus Poſtil. ſatisfacit. Cū.n. arguit, q̄ curatores rei publicæ poſſunt permittere minora mala vt euitent̄ maiora, vt patet de meretricio ſm Beatū Auguſt. Burg. cōcedit totū: ſed addit impertinenter, q̄ non pōt facere minora mala vt vitent̄ maiora: q̄a ſm Apoſtolū nō ſunt faciēda mala vt eueniāt bona, Et tota digreſſio Burg. tēdit ad hoc, q̄ iudices nō modo ſunt duellū tolerātes, ſed faciētes & eius autores. q̄ ſic oſtēdere nitit̄. Nā, vt inq̄t, eorū autoritate deputant̄ certa tp̄a & loca duellādi. Itē ordinant̄ rectores & cōſeruatores q̄ vtroſq; duellantes p̄ſeruent a fraudib. & violentia amicorū alteri fauentiū &c. Ad qđ dicēdū eſt, q̄ ubi iudices circa duella excedunt naturā ꝑmiſsionis: vt puta ex victoria unius partis ꝓferre ſnīam ꝯ victum tanq̄ reū, vel alias: ꝓculdubio peccāt, ſed ubi iudices non excedunt naturā ꝑmiſsionis ordinantes in fauorem iuſtitiæ, non duelli, nec duellantium certos modos quibus iniuſtitia caueri poſſit circa duellum poſsibile, non vñt ꝓpterea dici debere autores vel factores duelli. patet hoc in exemplo de permiſſo meretricio. Rectores enim reipublicæ ipſum permittentes, nolentes tñ meretrices habitare in locis ſacris & honeſtis, ad vitandū ſacrorū locorū ꝓphanationē & ſcandalum hoīum vtriuſq; ſexus honeſtorū, ordinant ſpālia loca vbi meretrices & aliæ pſonę habitēt infames, & non alibi. Quis cū nr̄o ſeniore Burg. deſipiens diceret ipſos ex eo meretricij fautores, factores & autores? Itē ordinant, q̄ ſacris tp̄ibus puniunt̄ lenones proſtibula viſitantes, alijs aūt tp̄ibus nō, quis ex hoc dicet eos tp̄ibus permiſsis fore meretricij fautores? Item ordinant, q̄ domibus meretricum ſit immunitas, ita q̄ nemo poſsit ibi meretricib. aut alijs impunè violentiā inferre. ad cauendū ſeditiones & homicidia. Quis ex his oīb. culpabit Reip. rectores tāquā malefactores, aut mali cuiuſcūq; autores, & nō potius cōmendabit eos tanq̄ prudentes ꝓuiſores, q̄a q̄uis ꝑmittūt pp maius malū vitandū minus, cauent tñ quātū poſſunt ne in illo minori malo ꝑmiſſo omnes malę circūſtātię cōcurrere poſsint: malū.n. eſt meretriciū, ſed multo peius eſt eius exercitiū in locis ſacris & tēporib. & interuenientibus homicidijs. Vnde & ſi caueri nō poſſūt meretricia pp cauſas, ꝓuidis tā rectoribus cauent̄ alia mala cōcurrere poſsibilia. Ita dico in ꝓpoſito, qđ ſi iudices duellū ſe temere ꝓuocātiū, pp tutelā pauperū & patrię pacē & vtilitatē ꝑmittāt, nō peccant, nec ex hoc nām ꝑmiſsionis excunt, ſi cauēt cętera mala q̄ duellū ꝯtingere poſſūt: Duellū.n. ſic ſe ꝓuocantiū omne q̄uis ſit malū, ſicut & meretriciū, vtrūque tñ ꝑmiſſū pt per iudices autoritatē habentes ſine peccato cōditionari: nō in mali fauorē, ſed in cautelā aliorū cōcurrere potentiū. Incautus igitur Burg. q̄ temere in huiuſmodi ſtans reprobat Ludouicū regē Francię, & Carolū magnū &c. & ſi Burg. diligenter vidiſſet ſanctū Th. in loco ꝑ eū allegato, nō dixiſſet Poſtill. ipſum malè adduxiſſe. q̄.n. adducit ꝓ cōfirmatione ſuę ꝑtenſę ſnīę, q̄ duellū a parte iudicū ſemꝑ reddat̄ illicitū, nō valēt. Primus.n. caſus adductus nō eſt ad ꝓpoſitū: videlicet qđ duellū ſemꝑ ordinet̄ ad iudicandū occulta q̄ diuino iudicio reſeruant̄. patet.n. ex s̄. poſitis eſſe falsū. Nec ſecūdo adductum valet, qđ videlicet omne illud ſit a parte iudicū illicitum qđ diuino iudicio ñ eſt ſancitū, q̄a idē argm̄ eſſet de meretricio, qđ a Deo nō eſt ſancitum, tñ licite permiſſum, vt ſupra patuit.

¶ CAP.

CAP. XVIII.

A

a ET *factum eſt &c.*
Et dile. &c. Ionathas dilexit Dauid vir videlicet bellicoſus iuuenem aptum pugnis. Ionathas ſignificat eos qui de Iudæis in Chriſtum crediderunt, percepta gratia Spiritusſancti pro Chriſto relictis omnibus ipſum ſecuti ſunt. Vnde Petrus, *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te.* Sic enim Ionathas dedit Dauid veſtimēta ſua a tunica vſq, ad baltheum: cum credentes oīa quæ habuerant in Chriſti ſeruitium contulerunt.

b *Percuſſit Sa. &c.* Hoc fuit ſeminariū odij contra Dauid. Sic Iudæi audientes Chriſtū quem crucifixerant in eccleſijs prædicari, & victoriam qua hoſtē antiquū vicit, & credētes in laude eius gratulari, grauiter tulerunt.

c *Saul mil.* ſcilicet eos qui fugiētes occiſi ſunt.

d *Dauid, de. mi.* ſcilicet Philiſthæū qui vno deiecto omnes in fugam miſit.

CAP. XVIII.

ET factum eſt cum compleſſet loqui Saul, 1
a anima Ionathæ conglutinata eſt animæ 2
Dauid, & dilexit eum Ionathas quaſi animam ſuam. Tulitq́; eum Saul in die illa, &
non conceſſit ei, vt reuerteretur in domum patris ſui. Inierunt autem Ionathas 3
& Dauid fœdus. † Diligebat enim eum
quaſi animam ſuam. Nā expoliauit ſe Ionathas tunica, qua erat 4
indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua veſtimenta ſua vſque †
ad gladium & arcum ſuum, & vſque ad baltheum. Egrediebatur 5
quoque Dauid ad omnia quæcunque miſiſſet eum Saul, & prudenter ſe agebat. Poſuitq́ue eum Saul ſuper viros belli, & ac- 6
ceptus erat in oculis vniuerſi populi, † maximeq́ue in conſpectu famulorum Saul. Porrò cum † reuerteretur percuſſo Phili- 7
ſthæo Dauid, egreſſæ ſunt mulieres de vniuerſis vrbibus Iſrael
cantantes choroſq́; ducentes in occurſum Saul regis in tympanis lætitiæ † & in ſiſtris, & præcinebant mulieres ludentes, atque
b dicebant: † Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia. Iratus 8
c eſt autem Saul nimis, & diſplicuit in oculis eius ſermo iſte.
d Dixitq́ue: Dederunt Dauid decem millia, & mihi dederunt
mille. Quid ei ſupereſt niſi ſolum regnū? Non rectis ergo oculis 9
Saul aſpiciebat † Dauid a die illa, & deinceps. Poſt diem au- 10 11
tem alteram inuaſit ſpiritus Dei malus Saul, & prophetabat in

a Id eſt, Iudæos. b Id eſt, more arreptitiorum aliena referebat.

† infrà 19.a.

† vel canticis lxx. cymbalis

† Dauidem

✠ Chryſoſt. An non par erat Dauidem poſt facinus, ornare titulo domini, columnis inſcripto, & publicum ſeruatorem ciuitatis appellare? Qui regni decꝰ, & ciuitatū fundamēta, & omnium vitam opitulante Dei gratia ſeruauerit? Quod eſſe D poterat aliud beneficium hoc maius? Per illum vicit rex, ac principatum retinuit. Qui etiam ſi a ſuo capite detractam coronam Dauidis capiti impoſuiſſet, nunquam parem retuliſſet gratiam, ſed ampliorem debuiſſet. Sed quam tandem retulit? Ab illo die ſuſpectum eum habuit. Quam ob cauſam? Poſtquam barbari illius caput abſtulit, exierunt mulieres canētes, Percuſſit Saul in milibus ſuis, & Dauid in decem milibus ſuis. Etiā ſi hęc præter meritum fuiſſent dicta, ne ſic quidem oportebat hoſtilem in eum gerere animum. Nam ſi indignandū erat, Dauidē potius conueniebat īdignari, E quòd cum ſolus totū geſſiſſet alterum haberet laudis participem. Verùm vt donemus nō rectè feciſſe mulieres, quid hoc ad Dauīdē? Neque enim ipſe compoſuerat cātionem, neq; eas iuſſerat dicere. Proinde etiam ſi indignandum erat mulieribus oportuit indignari, non publicitus de republica, bene merito, & infinitis digno coronis.

c *Et prophetabat, &c.* ✠ Hebræi. ideſt, delirabat, & inſaniebat. F

✠ Theodo.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVIII.

1 ET factum. *Deſcripta ipſius Dauid victoria, hic conſequenter deſcribitur ex hoc inuidia ſubſecuta. Et primò deſcribitur circa Dauid omnium gratia. ſecūdò Saulis inuidia ibi:* Porrò cum reuerteretur. *tertius effectus malitia. ibi:* Poſt diem. *Circa primum deſcribitur primò gratia acquiſita ipſi Dauid circa Ionathan filium regis cum dicitur.*

2 Anima Io. cō. &c. *ideſt, coniuncta indiſſolubili glutino charitatis, huius autem dilectionis ſubditur effectus cum dicitur.*

3 Inierunt, &c. ſcę. *iurando perpetuam amicitiam, & in ſignum huius amicitiæ ſubditur.*

4 Expolia. *reputans eum quaſi ſeipſum.*

5 Vſque ad, &c. *ly* vſq; *ſecundum aliquos hic tenetur excluſiuè. ita quòd iſta non dederit Ionathas ipſi Dauid, quia nō poterat bono modo iſtis carere. Alij autem dicūt quòd tenetur incluſiuè, ita quòd iſta etiam dederit Dauid in ſignum perfectæ amicitiæ. & hoc videtur verius, nec valet ratio aliorum, quia filius regis de facili poterat talia aliūde habere. Secundò deſcribitur gratia ipſius Dauīd erga populum cum dicitur.*

6 Et ac. er. &c. *quia omnia negotia ſibi impoſita pro bono & defenſione regni feliciter conſummabat.*

7 Porrò, &c. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Saulis inuidia, cuius ſeminarium fuit laus ipſius data in cantilenis communibus de victoria Philiſthinorum, in quibus cantabant.*

8 Percuſſit. *& ſic plus honoris attribuebant Dauid quàm Saūli, Dicebant autem Dauid percuſſiſſe x. milia, eo quòd percuſſerat Goliath qui pro x. milibus computabatur, eo modo loquendi quo de Dauid dicitur 2. Reg. 18. a.* Tu vnus pro decem millibus computaris.

9 Quid ei, &c. *Ex tunc enim timere cœpit, ne Dauid perueniret ad regnum, quia ſciebat ſe reprobatum ſicut dictum fuit ſuprà. 15. cap.*

10 Non rectis ergo oculis, &c. *Modus eſt enim inuidorum & odientium reſpicere eos quos odiunt ex obliquo.*

11 Poſt diem autem. *Hic conſequenter deſcribitur prædictæ inuidiæ effectus malignus. Et primò Dauid inuadendo. ſecundò filiam ſuam ei inſidioſe promittendo, ibi:* Dixit autem Saul. *Circa primum dicitur.* Poſt diem autem in. ſpiri. *Grauius quàm antę propter odium contra Dauid conceptum.*

Et pro-

MORALITER.

1 *Et factum.* Per Ionatham qui interpretatur columbę donū, Chriſtus ſignificatur, eo quòd in eius baptiſmo ſpiritusſanctus ſuper ipſum apparuit in ſpecie columbæ, Matt. 3. Cuius anima ideſt voluntas conglutinatur per amorem ipſi Dauid, per quem ſignificatur quilibet qui fortiter contra vitia pugnat. eò quòd Dauid manu fortis interpretatur. & dat ei veſtimenta ſua & arma ſicut dicitur.

† *Et dedit eam, &c.* Per quæ intelliguntur veſtęs & arma virtutum & gratiæ. Secundū enim ſenſum literalem ly *vſque* tenetur hic incluſiuè. Hæc autem arma dat Chriſtus ſuis militibus, non ſolum ad ornandum, ſed ēt ad fortiter dæmones impugnandum. Sed quoniam quos Chriſtus diligit diabolus fortiùs odit, ideo incitauit Saulem ad odiēdum Dauid, ſicut dicitur in textu: *Non rectis ergo ocu. Saul inſpicie. Dauid.* Sic diabolus potentes huius ſeculi ſtudet incitare ad odium amicorū Chriſti, & non ſolum ad odiendum in corde, ſed etiam ad perſequēdum in opere: in cuius figura Saul voluit Dauid cū lancea perforare. Et quando diabolus videt quòd aperta perſecutio contra Chriſti amicos non valet, ad perſecutionē malitioſam contra eos concitandam ſub ſpecie boni ſtudet, quod ſignificatur per hoc quòd Saul filiam ſuam Merob promiſit dare Dauid dicens:

† *Ecce filia*

A ✠ Theodor. Pſeudo prophetæ agitati a malo ſpiritu ſunt ſimiles furore percitis Corybantib. Hoc paſſus eſt etiam Saul vexatus a dæmone. Illud aũt *Prophetiço*, poſuit per homonymiã. Nam & pſeudo prophetas noïabãt prophetas, & Deos eos, qui falsò dij nominantur. Sed ille quidẽ priuatus fuit diuina gratia. Dauid autem pſallens furorum leniebat dæmonis; ſed Saulis minimè ſedauit inuidiam. Nam quo eum maiori afficiebat beneficio, eo magis properabat eum occidere.

✠ Eucherius. In alijs ſcripturarum locis ſæpe inuenitur, quod prophetia non tantum bona, ſed & mala dicitur & prophetæ dicti ſunt Baalim: vt exprobratũ eſt quibuſdã qui prophe-

B tabãt in Baal. Non ergo propterea neceſſe eſt intelligi bonus Spiritus qui factus eſt poſtea ſuper Saul, &c.

* timuit a facie eius

Rabbanus. a *Tenebatque*. Sic prędicãte Chriſto euangelium, Iudęi conabantur mortẽ inferre. Sed dum ille ad ſalutem gentium ſecedit, tantum nocuere ſeipſos.

Li.1. Com. in li. reg. c. 11. b *Dixitque*. Iſidor. Saul calid⁹ ſimulator ſtuduit alligare Dauid Michol filiæ ſuæ. ſi cẽtũ ſibi Allophilorum pręputia offerret: ille autem ducẽta obtulit, ſicque Saul dum illum periculo obiecit, amplius eum glorificauit. Ita Iudæi dum contra volũtatem Dei Chriſtum interficere

C nitebantur, ſalutem gentiũ operari ſunt. Dauid prius alienigenarum præputia attulit, & ſic filiam Saul vxorẽ accepit. D Et Chriſtus non prius ſynagogam accepit, quàm in gentibus glorioſus extitit. Prius enim in nationibus reſecauit carnis pollutionem, & poſteà copulatus eſt ſynagogæ. *Cum enim intrauerit plenitudo gẽtium, tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.*

Ro. Dupla aũt pputia obtulit, pro Iudęis, & gẽtibus, ſcilicet acquiſitis, vel quia maior eſt numerus credẽtium gentiũ, quàm Iudæorum. Creuit odium Saulis aduersũ Dauid, intantum vt in remedium ſui de more pſallentem iaculo conaretur configere. Per Saulem Iudæorum elatio, per Dauid Chriſti humilitas ſignificatur. Cum ergo ab immundo ſpiritu Saul arripitur can- E tante Dauid, eius veſania tẽperatur: quia cum ſenſus Iudæorum per blaſphemiam in furorem vertitur, dignum eſt, vt ad ſalutem quaſi dulcedine citharæ euangelicæ locutionis tranquillitate reuocetur.

✠ THEODORETVS. Erant ergo nuptiæ inſidiarum non beneficentiæ.

✠ Ioſephus. Dauid Deum habens vbique ducem, quocunque veniſſet præualebat, & optimè agebat, ita vt propter excellẽtiam fortitudinis, & populus eum, & filia regis virgo concupiſceret, amore eius detenta, cunctiſq; ita fieret mani- F feſta, vt hoc perduceretur ad patrem.

a Chriſtus. b Euangelica dulcedine. c Cępit Ieſus facere & docere.

medio domus ſuæ. Dauid autẽ pſallebat manu ſua ſicut per ſin- 1
a gulos dies. Tenebatq; Saul lanceam, & miſit eam, putans quòd 2
configere poſſet Dauid cum pariete. Et declinauit Dauid a fa- 3
cie eius ſecundò: Et timuit Saul * Dauid, eò quòd eſſet dominus
cum eo, & a ſe receſſiſſet. Amouit ergò eum Saul a ſe, & fecit 4

a In pugnam primus more regio.

eum tribunum ſuper mille viros. Et egrediebatur & ingredieba-
tur in conſpectu populi. In omnibus quoque vijs ſuis Dauid
prudenter agebat, & dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul
quòd prudens eſſet nimis, & † cœpit cauere eum. Omnis au-
tem Iſrael & Iuda diligebat Dauid. Ipſe autem ingrediebatur
b & egrediebatur ante eos. Dixitque Saul ad Dauid: Ecce filia 5
mea maior Merob, ipſam dabo tibi vxorem, tantùmmodo eſto 6
vir fortis, & præliare bella domini. Saul autem reputabat dicens:
nõ ſit manus mea in eum, ſed ſit ſuper eum manus Philiſthino-

a Latenter dignum ſe inſinuat.

rum. Ait autem Dauid ad Saul: Quis ego ſum, aut quæ eſt vita 7
mea, aut cognatio patris mei in Iſrael, vt fiam gener regis? Factũ 8
eſt autem tempus cum deberet dari Merob filia Saul Dauid, da- 9
ta eſt Hadrieli Molathitæ vxor. Dilexit autem Dauid Michol fi- 10
lia Saul altera. Et nuntiatum eſt Saul, & placuit ei. Dixitq; Saul:
Dabo eam illi, vt fiat ei in ſcãdalum, & ſit ſuper eum manus Phi 11

a ¶ Vna eſt res quod gigantem proſtrauit, altera ſi centum præputia Allophilorum deferret.

liſthinorum. Dixitque Saul ad Dauid: In duabus rebus gener 12
meus eris hodie. Et mandauit Saul ſeruis ſuis: Loquimini ad 13
Dauid clam me, dicentes. Ecce places regi, & omnes ſerui eius

Percuſſit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et prophetab. in med. do. *Hic non accipitur prophetia propriè, ſed tantum, denominatiuè: quin aliena tanquam arreptitius loquebatur.*

2 Putans quòd configere, *id eſt. perforare lancea, ſic quòd tranſiret vſque ad parietem.*

3 Et declina. *prius enim receſſerat ab eo rediens ad domum patris, vt dictum fuit cap. præced. & nunc iterum redyt ad patrem, oſtendens periculum in quo fuerat, ſed Saul reuocauit eum fingens, quòd non feciſſet ex propoſito, nec ex odio: ſed neſciens quid faceret agitatus a dæmonio.*

4 Et fecit eum. tri. *Non propter honorem ſuum, ſed vt egrediens ad belli pericula occideretur, ſed dominus iſtud conuertit in bonum ipſius Dauid, vt patet ex litera ſequenti.*

5 Dixitque. *Hic conſequenter ponitur effectus malitiæ Saul, filias ſuas Dauid promittendo, & primò primam, ſecundò ſecundam, ibi:* Dilexit autem Michol. *Circa primum dicitur.*

6 Ecce filia mea maior. *Quaſi dicat, volo te honorare dando tibi primogenitam, malitioſe cogitans, vt ad conſequendum hoc matrimonium Dauid audacius ſe periculis exponeret, & ſic periret, ſicut patet in litera.*

Quis ego

7 Quis ego ſum, aut quæ eſt vita mea. *Hoc dixit Dauid non renuens matrimonium, ſed vt magnificaret ipſius Saulis beneficium, vnde ſubditur.*

8 Factum eſt autem tempus. *vt Dauid eius amplexibus frueretur.*

9 Data eſt Hadrieli. *Et ſic apparuit non ſolum inuidia Saul, ſed etiam eius falſitas, non implendo promiſſum: maximè cum Dauid iam hoc meruiſſet ante in occiſione Goliath, vt patuit ex ſupradictis.*

10 Dilexit autem. *Hic deſcribitur promiſſio ſecundæ, quæ etiam data fuit Dauid malitioſè, vt patet ex ſequentibus, cum dicitur:*

11 Dabo, &c. *id eſt, in occaſionem ruendi gladys Philiſthinorũ. Scandalum enim propriè ſignificat impactionem pedis ad lapidem, vel aliquid huiuſmodi quod facit hominem ruere.*

12 In duabus &c. *In aliquibus libris additur* rebus, *ſed non eſt in Hebræo, nec eſt de textu. Vnde hic eſt ſenſus ſecũdum Hebræos. In duabus filiabus meis eris gener meus: quia in prima fuiſti gener meus quãtum ad ſponſalia, & in ſecunda eris gener meus quantum ad ſponſalia & matrimonium ſequens. q. d. vtrunq; cedit tibi ad honorem: & ideò debes te magis opponere aduerſarijs meis.*

13 Loquimini ad. *Hoc dicit, vt Dauid magis crederet Saulem honorem eius quærere, & non mortem.*

Ego

MORALITER.

6 *Ecce filia mea maior Merob ipſam dabo tibi vxorem tantummodo eſto vir fortis, &c.* Quod faciebat ad hoc, q̃ Dauid gladio Philiſthinorũ moreretur. Et ſicut Deo diſponẽte Dauid fuit ſaluatus, & Saul in manibus Philiſthinorum cecidit & ab eis letaliter vulneratus: Sic ex diuina ordinatione frequenter contingit, quod illi qui machinantur malum innocentibus, capiuntur in ſuis machinationibus. Pſalm. 9. *In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.*

a Percuſſit &c. & attulit, Sic Chriſtus, prius in gentibus clarificatus eſt, quam ſynagogam ſibi copularet, & prius in gentibus immunditiā reſecuit. *Cum enim plenitudo gentium intrauerit, tūc omnis Iſrael ſaluus fiet.* ✠ Theodor. Quanam de cauſa petijt Saul, nō capita, ſed præputia? Improbe cogitans, coniecit ꝙ occiſis, aliquibus ſui generis, afferret eorum capita, ea de cauſa iuſſit afferri ſibi prępucia. Præpu-

diligunt te. Nūc ergo eſto gener regis. Et locuti ſunt ſerui Saul in au-
ribus Dauid omnia verba hæc. Et ait Dauid. Num parū vobis videtur
generum eſſe regis? Ego autem ſum vir pauper, & tenuis. Et renuntia 1
uerunt ſerui Saul dicentes. Huiuſcemodi verba locutus eſt Dauid. Di-
xit autem Saul Sic loquimini ad Dauid. † Non habet rex ſponſalia ne- 2
a ¶Capita ſecundum quoſdam, quia præputium vocatur ſummitas.
ceſſe, niſi tantum centum præputia Philiſthinorum, vt fiat vltio de ini- 3
micis regis. Porro Saul cogitabat † trādere Dauid in manus Philiſthi-
norum. Cumq; renūtiaſſent ſerui eius Dauid verba quæ dixerat Saul,
placuit ſermo in oculis Dauid, vt fieret gener regis. Et poſt dies pau-
a cos ſurgens Dauid, abijt cum viris qui ſub eo erant, & percuſſit ex Phi 4
liſthijm ducentos viros, & attulit præputia eorum, & † annumerauit
a ¶ Synagogam.
ea regi vt eſſet gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol filiā ſuam vxo-
rem. Et vidit Saul & intellexit ꝙ dominus eſſet cum Dauid. Michol
autē filia Saul, diligebat eū. Et Saul magis cœpit timere Dauid. Factus
que eſt Saul inimicus Dauid, cunctis diebus. Et egreſſi ſunt principes 5
Philiſthinoriū. A principio autē egreſſionis eorū, † prudētius ſe gere-
bat Dauid quā omnes ſerui Saul. Et celebre factū eſt nomē eius nimis

putium enim indicat aliud genus. Omnem autē mouebat lapidē, moliēs cędē ſui benefactoris ✠ Eucher. Saul diſſimulator calludus, vt ſine inſidijs ſuis Dauidem poſſet offerre diſcrimini, ſtatuit eum Michol, filiæ ſuæ nuptijs, alligari, ſi centum ſibi, Allophylorum, præputia victor offerret, pro quibus centū, ducēta dedit. Et vnde creditus eſt regio perire voto, inde auctus eſt glorioſiori trophæo.

D E F

Com in hunc lo.

† plene tradidit uel conpleuit. i. tor dedit quos petierat Saul.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego autem ſum vir pauper. *q.d. non habeo vnde poſſem regi cōuenientia dona dare, quæ antiquitus fiebant in matrimonijs Hebręorū, ſicut patet Gen. 24. quia ſeruus Abrahę in matrimonio Rebeccę patri. & matri eius obtulit munera, & ideo ad hoc reſpōdit Saul dicens.*
2 Non habet rex ſpon. *hoc eſt dona pretioſa auri vel argenti quæ ſolent regibus dari quando filias ſuas dant ſponſis.*
3 Niſi tan. *Hoc autem petijt Saul duplici rōne. Vna eſt quia per illas partes amputatas & ſibi apportatas certus erat Saul, ꝙ illi interfecti non erant de filijs Iſrael qui ſunt circuncisi. Alia ratio fuit, quia Philiſthæi horrebant circuncisionē tanquam mortem, et ideo per hoc cōciperent maius odium contra Dauid propter tale opprobrium illatum eis per ipſum, & ſic magis mouerentur ad interficiendum Dauid, quod intendebat Saul.*
4 Placuit. *Tum quia Michol diligebat. Tum quia Philiſthæos idololatras odiebat, cętera patent vſque ibi.*
5 Et Saul. *Tum quia iam erat gener regis, & per conſequens de maioribus in regno. Tum quia Michol filia regis eum diligebat, & Ionathas filius eius erat ipſi Dauid confœderatus, vt patet ex prædictis.*

CAP.

ADDITIO.

In c. 18. vbi dicitur in po. *Et declinauit a facie eius ſecundo* prius enim receſſerat ab eo rediens ad domum patris, vt dictū fuerat, capitulo pręcedenti.
Ad veritatem literę habendam ſufficit, quod Saul tentauit percutere Dauid bis in eadem die ſeu tempore, & in qualibet vice Dauid declinauit. & ſic debet intelligi illud. *Declinauit Dauid ſecundo*, i. non ſolum declinauit ictum ſeu percuſſionem ſemel, ſed etiam bis, nam in Hebræo in hoc loco habet, Declinauit Dauid a facie eius duabus vicibus.
REPLICA. In cap. 18. circa illud quod dicitur. *Declinauit Dauid a facie Saul ſecundo*, vult Bur. quod eadem die Saul nitebatur bis percutere Dauid, ſed hoc non videtur veriſimile, quia ſemel declinans non legitur rediſſe niſi reuocatus, vt hic & c. 19 etiam de exilio & tyrannide Saul non eſt magna vis cum res ſit ſatis apparens.

CAP. XIX. Locu. eſt &c. Sequitur. a in agro &c. Quo conſilian di cauſa venire cōſueuerat vbi Dauid condictum fuerat. ✠ Ioſe. Saul videns Dauid & apud Deū & apud homines approbari, expauit, & metū celare nō valēs, timore magnarū rerū. i. regni & vitæ, ne priuaretur vtroq; cogitauit eū crudeli calamitate perimere, eiuſque morte Ionathę filio & reliquis familiarib. delegauit, filius, admiratus pmutationē patris erga Dauid qui ad mortem vſque ſæuiret, dixit ei ſecreto voluntatem patris &c.

CAP. XIX.

LOcutus eſt autem Saul ad Ionathan filium ſuum, 1
& ad omnes ſeruos ſuos, vt occiderent. Dauid: Por
ro Ionathas filius Saul, diligebat Dauid valde: Et
indicauit Ionathas Dauid, dicēs: Quærit Saul pa- †
ter meus occidere te: Quapropter obſerua te
quæſo mane, & manebis clam, & abſcōderis. Ego 2
autem egrediens, ſtabo iuxta patrem meum in a-
gro vbicunque fuerit, & ego loquar de te ad patrem meum, & quod
cunque videro nunciabo tibi: Locutus eſt ergo Ionathas de 3

Niſus

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

1 LOcutus eſt. *Vides Saul, ꝙ non poterat occidere Dauid per malitiam occultam, vt patet ex prædictis, proceſſit ad perſecutionē eius manifeſtā inuidia ipſum ſtimulante eo quod fortuna Dauid creſcebat quotidie. Et more malefactorū perſecutus eſt eum ordinate, primo ipſum inuadendo, ſecundo de regno expellendo. ca. 21. tertio fugitiuum inſequendo. c. 23. & quarto ipſum exulando. cap. 27. Prima in duas, quia primo Saul inuaſit Dauid perſonaliter, ſecundo Ionatham filium ſuum propter ipſum. c. 20. Circa primū ſic proceditur, quia primo de cōſilio Ionathæ Dauid abſconditur, ſecundo in gratiam Saulis ad horam recipitur, ibi.* Locutus eſt ergo. *tertio a Saule perſonaliter inuaditur ibi.* Motum eſt autē, *quarto vxoris induſtria a morte eripitur, ibi.* Miſit ergo. *quinto malitia Saulis diuinis laudib. impeditur, ibi.* Nuntiatum eſt autem. *Prima pars patet ex prædictis vſque ibi.*
2 Ego au. egre. *Ad hoc. n. fuit Dauid abſcondi ius de conſilio Ionathæ, vt exploraret voluntatem patris de receptione Dauid in gratiam, vt ſic poſſet in curia abſque periculo ſtare. Expectauit autē Ionathas loqui de hac materia patri ſuo, quouſque eſſet in agro vbi ire conſueuerat cā ſpaciādi vt tūc in loco recreationis magis acquieſceret verbis ſuis.*
3 Loc. eſt. *Hic conſequenter ponitur reconciliatio ipſius Dauid, cum Saul per Ionatham ipſum multipliciter commendantem. Et primo de innocentiæ puritate, cum dicitur.*

Ne

MORALITER.

1 *Locutus eſt.* Ille qui machinatur occulte ad mortem innocētis, & videt quod non proficit, quia Deus innocentē protegit ad ipſum occidendum manifeſte ſi poteſt ſe conuertit, & hoc figuratur per Saul qui dixit.
1 *Ad Ionathan.* Per hoc autem quod Ionathas inſinuauit Dauid dicens.
† *Quærit Saul.* ſignificatur, ꝙ Chriſtus frequenter præmonit ſuos fideles vt caueant inſidias crudeles. Et ſimiliter per hoc quod Ionathas perſuaſit Sauli contrarium, dicens.

Ad Ne

A a *Niſusque eſt Saul configere Dauid &c.* ⁂ Chryſoſ. Poſtea quam hoſtes deuicerat, ac filiā regis acceperat, rurſus pſallebat Dauid, & querebat eū Saul lācea percutere. Quę nō iſta vel exactæ philoſophię gnarum animiq; moderatiſſimi ad iracundiā excitaſſent? Quē non perpuliſſent ad occidēdum inſidias molientē? Nihil tamen horum tentauit Dauid, ſed potius habuit fugere &c. Nec eo ſpectabat vt ſeipſum vlciſceretur, ſed vt illum ab eo malo liberaret. Hanc ob cauſam ſubduxit ſeſe ab oculis inimici, vt ſubſidere faceret vomicam, contraheret quetumorem vlceris, & inuidiam mitigaret. Hæc non audiamus tantum, verū etiam imitemur, nihil non faciamus, vt inimici ſimultatē erga nos deponant. Spectat medic⁹ vt morbo liberet ægrotum, nō vtrū merito an īmerito ſibi morbū cōtraxerit. Tu quoque medicus eſto ei qui te læſit, vnum hoc quære, quo pacto illi morbum adimas.

Homil. de Dauid & Saule.

† Heb. præ obiecit ſe periculo mortis. B

a caſſo vulnere.

a ipſi.

b *Miſit ergo*. Hoc nō ad crucē Chriſti, ſed ad paſſionē pertinet. Crucifixus enim Chriſtus & mortuus eſt, & ſepultus. Erat autem illa ſepultura tanquā domus, ad q̃ cuſtodiendam miſit regnū Iudęorū, quando ad ſepulchrū domini cuſtodes adhibiti ſūt. Quia cuſtodita eſt domus, vt Dauid interficeret (q.a Chriſtus nō in ſepulchro, ſed in cruce eſt interfectus) referť ad corpus eius. Chriſti .n. nomen tollere eſt Chriſtū interficere, non .n. crederetur, in Chriſtum, ſi cuſtodū ꝑualeret mendaciū, qui dixerūt, *nobis dormientibus venerunt diſcipuli eius & abſtulerunt eum*. Sed neque, Saul potuit interficere Dauid nec regnū Iudęorum tollere memoriam Chriſti. Qui autem de virtute Saul, ideſt de regno Iudæorū in Chriſtū præſumpſerūt, offenderūt in lapidem offenſionis, tanq̃ in ſtatuam, & eis hœdus viſus eſt agnus, quia in quo peccatū non inuenerūt, quaſi peccatorē perſequunť. C *Vel*. Inde puluillus cōſutus fuit qui intonſis pilis caput inuoluti hominis in lecto mētiretur.

Rabbanus. Iſidorus, & Eucherius Lugdunenſis. C

D

Matt. Ro.

E

⁂ Ioſe. Michol per feneſtrā depoſito dimiſſoq; Dauide, conſtruit lectulum, quaſi ægrotantis, & ſubſago iecur ſpirans capræ ſuppoſuit. Die vero ſecūdo, miſſis a Saule nūcijs, q̄ nocte factus fuiſſet infirmus, oſtēdens eis lectū coopertum, dū iecur pecoris qđ ſub ſago iacebat, palpitaret, ęgrotū vere eſſe & dormire Dauid crediderunt, & Sauli renunciauerūt.

F

☞ Theod.

Dauid bona, ad Saul patrem ſuum: Dixitq; ad eum: Ne pecces rex 1
in ſeruum tuum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona
ſunt tibi valde.† Et poſuit animam ſuam in manu ſua, & percuſſit
Philiſthæum, & fecit dominus ſalutem magnam vniuerſo Iſraeli.
Vidiſti, & lætatus es. Quare ergo peccas in ſanguine innoxio, in- 2
terficiens Dauid, qui eſt abſque culpa? Quod cum audiſſet Saul, 3
placatus voce Ionathæ, iurauit: Viuit Dominus, quia non occi- 4 5
detur. Vocauit itaq; Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba 6
hæc: Et introduxit Ionathas Dauid ad Saul, & fuit ante eum, ſicut
erat heri & nudiuſtertius. Motum eſt autem rurſum bellum. Et 7 8
egreſſus Dauid, pugnauit aduerſum Philiſthijm. Percuſſitque eos 9
plaga magna, & fugerunt a facie eius. Et factus eſt ſpiritus domini 10
malus in Saul. Sedebat autem in domo ſua, & tenebat lanceā. Por-
a ro Dauid pſallebat manu ſua, Niſuſque eſt Saul configere lancea 11
Dauid in pariete. Et declinauit Dauid a facie Saul. Lancea au-
tem caſſo vulnere perlata eſt in parietem. Et Dauid fugit, & ſalua-
a ¶ Regnum Iudæorum. b ¶ Milites qui cuſtodirent ſepulchrum. c ¶ Sepulchrum. d ¶ Chriſti.
b tus eſt nocte illa. Miſit ergo Saul ſatellites ſuos in domum Dauid 12
a ¶ Ideſt memoria eius & fides de cordibus hominum auferretur.
vt cuſtodirent eum, & interficeretur mane. Quod cum annun- 13
tiaſſet * Dauid Michol vxor ſua, dicens, Niſi ſaluaueris te nocte
a ¶ Quoniam domus circundata erat cuſtodibus.
hac, cras morieris, depoſuit eum per feneſtram: Porro ille abijt
a ¶ Lapidem offenſionis.
& aufugit atque ſaluatus eſt. Tulit autem Michol ſtatuam, & 14
a ¶ Quia Iudæis hœdus viſus eſt agnus.
c poſuit eam ſuper lectum, & † pellem piloſam caprarum poſuit 15
ad caput eius, & operuit eam veſtimentis. Miſit autem Saul
a ¶ Miniſtros qui parent imperanti.
apparitores qui raperent Dauid. Et Reſponſum eſt, quod

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne pecces rex in ſer. tuum Dauid, quia non pec. ibi. *ſecūdo de virtuoſo opere, cum dicitur*, Et opera eius bo. ſunt valde. *tertio de animoſitate, cū dicitur*, Et poſuit ani. ſuā in ma. ſua. *i. expoſuit vitam ſuam periculo quantū apparebat humano iudicio, quia inermis iuit ad præliandum cū Philiſtheo, vt patet ex ſupradictis. c. xvij. quarto de reipublicæ vtilitate, cum dicitur*. Et fecit dominus ſalutem ma. vni. Iſraeli. *& ſubditur.*

2 Vidiſti. *quaſi dicat non poſſunt iſta negari.*

3 Et læ. *q. d. ex quo dedit tibi lætitiæ materiam non debes quærere mortem ſuam.*

4 Quod cum audiſſet. *ſcilicet ad horam.*

5 Iurauit. *Vt daret Dauid maiorem ſecuritatem.*

6 Viuit dominus, *ideſt, per viuentem Deum.*

7 Et intro. *credens quod ipſum ſtabiliter in gratiam recepiſſet.*

8 Motum. *Hic conſequenter Dauid a Saule rurſum impetitur. Habitus enim inclinat per modum naturæ. Saul autem erat habituatus in odio contra Dauid, & ideo licet recepiſſet eum in gratiam ad preces Ionathæ filij ſui, habita tamen occaſione, licet irrationabili redijt ad eius perſecutionem, quæ quidem occaſio fuit victoria Dauid de nouo habita contra Philiſthæos, quæ nominatur cum dicitur.*

Et

9 Et egreſ. *De quo Saul torquebatur inuidia, quamuis deberet gaudere. ideo ſubditur.*

10 Et fa. *Quia creſcente eius malitia dabatur dęmoni maior poteſtas in perſona ſua.*

11 Niſuſque eſt Saul confi. *Ex odio inueterato.*

12 Miſit er. *Hic coſequenter Dauid vxoris induſtria de periculo liberatur. videns enim Saul quod Dauid ictum eius declinauerat & fugerat, miſit poſt eum vt caperetur & occideretur, ſed per eius vxorem eripitur: quod notatur cum dicitur.*

13 Quod cum. *per hoc enim q̄ a Dauid audierat, qđ Saul eum configere voluerat, & conſequenter viderat homines armatos poſt Dauid miſſos, & cōiecturauit quod mortem eius quærebant. Vel forte al. quis de famulis Saul ad hoc miſſus, ſecretum aperuit ipſi Michol, vt Dauid per eam ſaluaretur, qui erat acceptus maximè in conſpectu famulorū Saul, vt dicitur in ca. prece.*

14 Tulit autem Michol ſtatuā. *ad repræſentandū corpus Dauid:*

15 Et pel. *ad repræſentandum eius capillos, vt ſic quærentes mortē Dauid deluderet, & interim Dauid fugeret quia primi nuncij a Saule miſſi habebant in mandatis, vt ipſum vſque mane cuſtodirent: & tūc occideretur cum de lecto ſurrexiſſet, quia turpe erat occidere hominem in lecto iacentem. Cætera patent vſque ibi.*

1 Dimit-

MORALITER.

† 1 *Ne pec.* ſignificatur quod inſtinctus diuini retrahentes impios a malo, non deficiunt eis quandiu ſunt in vita pñti, quamuis Deus ſciat eos vitam in malo finire, tamen aliquando ad tēpus retrahuntur, & hoc ſignificať per hoc quod ſubditur Saulis reſponſio.

6 *Viuit dominus*. Tamē poſtea conatus eſt multipliciter per ſe, & ſuos ſatellites ipſum occidere vt patet in textu. Per hoc etiam apparet Dei miſericordia retrahēs peccatores a malo & hominū malitia, qui contēpta tali retractione, cito reuertuntur ad vitia conſueta.

14 *Tulit au.* Per Michol vero Dauid vxorē qua caute ſaluauit eius vitam, ſignificatur hominis ſapientia, de qua dicitur Sapien. 8. a. *Hāc quæſiui mihi ſponſam aſſumere*, & ipſa liberat habētem ipſam ſicut de ipſa dicitur Sap. 10. b. *Hæc liberauit iuſtum.*

✱ Theod. Nonnulli intellexerunt effigiē, id eſt, imaginem
A Dauidis,& eam dixerunt fuiſſe coopertam veſtibus, preter
aliquas partes vultus, fuiſſe autem ſuppoſitū iecur caprarum
vt eius qui moueretur figuram efficeret veriſimilem. Aiūt
enim iecur caprarum diu moueri.

num prophetare. Et nos cum inſcios videmus docere, recte D
dicimus, *Num & Saul inter Prophetas?*
✱ Procop. Quomodo illi prophetant, quomodo & Saul? Com.in hunc loc.
Varia vtiq; Domini ſunt retia. Quoſdam.n. hoīum opera, &
miniſterio capit, quoſdam cæcitate venatur, id quod accidit

✱ Procop. Aquila μορφώματα, ideſt, figuras dicit, & hepar caprarum, omnēq; multitudinem & conuolutionem, στρογγύλωμα, pilorum.
✱ Hebr. imagines.
a *In Ramatha.* Ciuitas Saulis eſt in tribu Beniamin ī ſexto miliario ab Helia ad ſeptemtrionalem plagā cōtra Bethel. alia Ramatha eſt ī tribu Aſer. Bene cōueniunt hæc nomina rebus geſtis ipſis, quia prophetarum dicta & celſitudinem habēt ſcientiæ & venuſtatē eloquentiæ.
✱ Ioſeph. Dauid Samueli, indicauit regis inſidias, & quod, iaculo eius penè fuiſſet extinctus, dum neque circa eum extiterit inimicus neq; circa hoſtiū certamē infirmus ſed in omnibus & probus, & fœlix,

ægrotaret. Rurſumque miſit Saul nuntios, vt viderent Dauid di-
cens. Afferte eum ad me in lecto, vt occidatur. Cumque veniſſent
nuntij, inuentum eſt ſimulachrum ſuper lectum, & pelles capra-
rum ad caput eius. Dixitque Saul ad Michol: Quare ſic illuſiſti mi
hi, & dimiſiſti inimicum meū vt † fugeret? Et reſpondit Michol ad
Saul, Quia ipſe locutus eſt mihi: Dimitte me, alioquin interficiam 1
a te. Dauid autem fugiens ſaluatus eſt. Et venit ad Samuel in Ra-
matha, & nunciauit ei omnia quæ fecerat ſibi Saul: Et abierunt ip
ſe & Samuel & morati ſunt in Naioth. Nunciatum eſt autē Sauli a 2

a Locutus eſt in Ramatha vbi ſedit Dauid.
¶ Pulchritudo. b ¶ Excelſum.

b dicentibus. Ecce Dauid in Naioth in Ramatha. Miſit ergo Saul li- 3
ctores vt raperent Dauid. Qui cum vidiſſent † Cuneum prophe- 4

a ¶ Qui illo tempore prophetabant.

tarum vaticinantium, Et Samuelem † ſtantem ſuper eos, factus 5
eſt etiam ſpiritus domini in illis, & prophetare cœperunt etiam 6 7
ipſi. Quod cum nunciarum eſſet sauli, miſit & alios nuntios. Pro-
phetauerunt autem & illi. Et rurſum Saul miſit tertios nuntios, qui
& ipſi prophetauerunt. Abijt etiam ipſe in Ramatha, & venit vſ-
que ad ciſternam magnam quæ eſt in Socho, & interrogauit, & di-
xit, In quo loco ſunt Samuel & Dauid? Dictumque eſt ei: Ecce in
Naioth ſunt in Ramatha: Et abijt in Naioth in Ramatha. Et fa-
ctus eſt etiam ſuper eum ſpiritus domini, & ambulabat ingrediens
& prophetabat vſque dum veniret in Naioth in Ramatha. Et ex- 8
c poliauit etiam ipſe ſe veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæteris

¶ Abſcondito.

d corā samuele, &† cecinit nudus tota die illa & nocte. Vnde & exi- 9 10
e uit prouerbium, †Num & Saul inter prophetas? 11

tēporibus Heliſei. Illos autem per propheticam gratiam, Dauidem interficere, prohibuit. Saul etiā qui poſt alios omnes venit, humanitatis vinculis irretitus eſt, prophetat enim, ſed non ſimiliter vt reliqui. Indignus enim gratia, veſte exutus tota die iacebat. Habitus autē ille regni ablationem ſignificabat. Pœnas itē dedit propter contemptum prophetici Spiritus. E Ira enim contra Dauidē, diuinum ſpiritum contumelia affecit. Hinc autē manifeſtum eſt, quod qui ſanctis adhæret, & conuerſatur, ſanctus efficitur, & ſi ante malus fuerit, idque tum maxime, ſi priora denuo non recurrat.

†ſaluaretur.

✱ Augu. Satellites Saulis protinus vt veniebant Spiritus qui in prophetis loquebatur L.2.de mirab. ſac.ſcri.c.10. † 1.q.c. multi.&c.prophetauit. F

Cognoſcens, itaque Propheta regis iniuſtitiam, Ramatham ciuitatem reliquit, & deducens Dauid ad quendam locum commorabatur illic cum eo.
b *Miſit er. &c. Abyt.* Rab. Saul quoque & nuntij eius Iudęos ſignificant, qui dum aduerſari Chriſto cupiunt, hēnt in ore ſacramenta legis, & prophetarum ad Chriſti teſtimonium, & cum eccleſia quaſi cum Prophetis de ſcripturis diſputāt, ſicut jlli cum Prophetis prophetabant.
c *Prophetauit.* Iſti Prophetę religioſi viri erant, dicti Nazareni, qui non bibebant vinum, & vacabant ſemper canentes hymnos & Pſalmos.
d *Nudus.* Et Iudæi fide atque ſacerdotio & regno nudati, legem & Prophetas in ore habent.
e *Num & Saul.* Prouerbium dicitur, quod in ore loquentiū ſæpe verſatur. Mira enim res videbatur, hominē tā prophanum

arripiebat. Ipſe quoque Saul quaſi iniunctum famulis opus executurus, ſtricto arcu poſt eos exiens, cum inter Prophetas venerat, prophetabat. Diximus autem, cum de Balaam & aſina eius diſſeruimus, quoniam Spiritus ſancti verba, non, dicentium merito penſantur, ſed ipſius voluntate vbicunque voluerit, proferuntur, ſicut in Balaam, & Saul, & Caipha Pontifice. Quidam æſtimant, quod Saul non diuino Spiritu, ſed malo illo quo ſæpe arripiebatur, per totum illum diem prophetaret, donec Dauid imminentis mortis periculum Domini diſpenſatione euaderet.

Rabb. Magna quæſtio hic oritur cum in præcedentib. legatur, *& non vidit Samuel Saulem vſq; in diē mortis ſuæ,* quomodo hic prophetaſſe corā Samuele dicat. Quod Hebręi duobus modis ſoluunt, quia. ſ. abſcondit ſe Samuel ne videretur ab eo. Vel nō vidit cū. ſ. indutū habitu regio, ꝓut indutus e- Quæſtio.

rat

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dimitte me. *In hoc mentita fuit quia ad perſuaſionem eius Dauid fugit, vt patet ex prædictis: tamen hoc dixit timore patris, iſtud tamen mendacium fuit officioſum.*
2 Nunciatum. *Hic conſequenter ponitur fruſtratio conatus Saulis perſequentis Dauid per diuinas laudes. Saul autem miſit nuncios ad interficiendum Dauid poſtquam ſic euaſerat, & hoc oſtenditur cum dicitur.*
3 Miſit ergo. *occiſores qui habent officium puniendi malefactores, & dicuntur a lito tas, quod idem eſt quod ſacrificare, tamen interponitur, c litera. Sed fruſtrata fuit intentio Saul, per hoc quod ſubditur.*
4 Qui cum, *ideſt ſocietatem religioſorum Deum laudantium, prout ſupra dictum fuit. 10. c.*
5 Et Samuelem ſtantem. *ideſt, præſidentem eis.*
6 Factus eſt etiam ſpiritus Domini. *id eſt, deuotionis.*
7 Et prophe. *ideſt, Deum laudare, omittentes perſequi Dauid. Simile habetur Ioann. 7. g. de miniſtris miſſis ad capiendum Ieſum, qui cum audiſſent eum prædicantem, conuerſi fuerunt per deuotionem ad ipſum, & reuerſi sūt dicentes.* Nunquam ſic locutus eſt homo, *excuſantes ſe de eius captione. Et eodem modo dicendum de ſecundis nuncijs & tertijs a Saule miſſis, & etiam de ipſo Saule, qui deſiderio occidendi Dauid iuit in propria perſona, ut dicitur in litera, & patet uſque ibi.*
8 Et ex. *non quod remaneret nudus, ſed quia depoſuit inſignia regalia quæ erant exterius, vt acciperet ueſtes ſimiles a religioſis laudantibus Deum. Sicut Dauid rex veſtitus Ephod lineo ante arcam præcedebat cantans in organis laudes diuinas, vt habetur. 3. Reg. 6. d. propter quod deſpexit eum Michol dicens. Quàm glorioſus fuit hodie rex Iſrael diſcooperiens ſe, quia inſignia regalia depoſuerat, ideo ſubditur, ibi.* Et nudatus eſt, *quaſi ſi nudetur unus de ſcurris, & eodem modo dicitur hic de Saule.*
9 Et cecinit, *quia depoſuerat inſignia regalia, vt prædictum eſt.*
10 Vnde, &c. *ideſt, uerbum commune.*
11 Num, &c. *Hoc exponitur aliter quam ſup. 10. c. quia hic accipitur de eo in quo apparet aliqua deuotio ad horam ex inſperato, ſicut cū aliquis vitæ diſſolutæ oſtendit aliquod ſignum deuotionis, dicitur, modo Bernardus factus eſt monachus, Ita tūc dicebatur de talib.* Num, &c. *q. d. iſta deuotio tranſitoria eſt & ad horam, non firma.*

CAP.

rat, quando dictum eſt, *non vidit eum vſq; in diem mortis ſuæ*: &
A ſic non vidit eum reductum ſcilicet, regio habitu. Se vero ex-
poliaſſe non omnib. veſtimentis, ſed regalib. tantum intelli-
gendum eſt.

Rab. Item quæritur quomodo qui miſſi erant ad hoīem tenendum, & ad Necem ducendum, prophetalis ſpiritus, participes eſſe meruerunt? a & ſimiliter; ipſe Saul quærens ſanguinem innocentē? Sed & Baalā pphetauit, *& multi dicent in illa die. Domine Domine nonne, in nomine tuo prophetauimus? &c.* Quibus dicetur, Nō noui vos vnquam, diſcedite a me qui operamini iniquitatē. Nō eſt ergo mirum hominem reprobum tranſitorie prophetaſſe. Myſtice autem Saul, & nuntij eius ſignificant hæreticos, qui habent aliquid, ſpiritualium donorum, ſicut teſtamenta legis & euangelij, & baptiſma. B Quod cum ad eccleſiam veniunt, nō eſt in eis violandum, aut quaſi non habeant tradendum, ſed oportet eos cognoſcere vnitatem in vinculo pacis, ſine qua quicquid hēnt quāuis ſit ſanctum & venerandum, ipſi tamen tanto indigniores ſunt, quanto illis donis non bene vſi ſunt.

† De pœ. diſt. 2. cap. fugerat autem, &c. ſi enim.
† ſupra. 17. d. & infra. 26. c. Matth. 7. c.
† Cur autem abſconderit mihi rem hanc mihi non eſt cognitum. LXX. & cur abſcondet pater meus a me rem hanc non non eſt hoc.
† id eſt, primus dies mēſis qui Iudæis erat celebris & infra.

CAP. XX.

† Vgit autem Dauid de Naioth quæ 1
eſt in Ramatha, veniēſq; locutus eſt
coram Ionatha. † Quid feci? quæ eſt
iniquitas mea, & quod peccatum
meum in patrem tuum, quia quęrit
animā meā? Qui dixit ei. Abſit, non 2
morieris: neque enim faciet pater
meus quicquam grande vel prauum, niſi prius indicaue-
rit mihi. † Hunc ergo celauit a me pater meus ſermonem
tantummodo? Nequaquam enim erit iſtud. Et iurauit rur-
ſum Dauid. Et ille ait. Scit profecto pater tuus, quia inueni
gratiam in oculis tuis, & dicet, Neſciat hoc Ionathas, ne
forte triſtetur. † Quinimo viuit dominus & viuit anima 3
b tua, quia vno tantū (vt ita dicā) gradu ego morſque diuidi 4
mur. Et ait Ionathas ad Dauid: Quodcunque dixerit mi- 5
hi anima tua, faciam tibi. Dixit autem Dauid ad Iona-

a ¶ Calendas Iudęi celebrant hoſtijs, epulis, requie.
b ¶ Tanquam gener regis.

than. Ecce a calendæ ſunt craſtino, & ego ex more ſedere 6
ſoleo iuxta regem ad veſcendum. Dimitte ergo me, vt abſ- 7 8

⁂ Idem. In Dauid cum ſocijs fugiente a facie regis Saul, pręfiguratus cum Apoſtolis Chriſtus eſt, vt principem mundi lateret. D

⁂ Chryſoſ. Dauid dum eiicitur, dum in exilium agitur, dū vſq; ad vitæ diſcrimē inſidijs appetitur, hoſte ſuo factus eſt illuſtrior, honorabiliorque, & non tantum, omnibus amabilior, ſed ipſi etiā Deo. Quid enim detrimenti cœpit tam multa perpreſſus a Saule? An, nō in hodiernum vſque diem canitur, illuſtris in terra, illuſtris in cœlo? An non illum inenarrabilia manent bona, Nōne cęlorum regnum? Rurſus, quid commodi cepit infęlix ac miſer Saul? Nonne regno excuſſus eſt? Nonne miſeranda morte perijt vna cum filio? Nonne ab omnibus vituperatur, & qđ his grauius eſt, æterna luit ſupplicia? E

b *Vno tant.* Rab. gradum vocat parietē quo medio inter ſe & hoſtes p domus feneſtram euaſit, vbi erant obſidentes.

⁂ Hebraei. Viuens Dominus, & viuit anima tua, quia tanquam paſſus vnus eſt inter me & inter mortē.

CAP. XX.

Apolog. de fuga ſua.

a *Fugit au.* ⁂ Athanaſius. Si Arriani vituperant eos qui ſeſe dum ad necem quæruntur, occultant, & calūniantur eos q̄ vitāt perſecutores, quid queſo, faciēt, quō viderint Iacob a fratre ſuo Eſau fugiētem? Moſemq, ad Madianitas metu Pharaonis ſecedere? Aut qu d iſti rñdebunt Dauidi, e ſuis ædibus ob percuſſores ſummiſſos fugienti?

L. de Abrahā & Iſaac.

⁂ Ambroſius. fugit ſanctus Dauid odia Saulis regis, non relinquens terras, ſed declinans cōtagia regis inimici & ſuperbi, C quia mens eius adhærebat Deo, cui ſine charitate nullus adultus adhærere poteſt.

⁂ Idem.

⁂ Eucherius, iuit Ionathas ad Dauid quem in perſecutionibus patris ſui non iuſtis, dolebat fatigari. Sicut animam.n. ſuam ita diligebat eum, vt ille nimirum qui tā perfecto iuxta legem Dei, amore complectebatur Dauid, a perditione inimicorū eius videretur immunis. Qui & ſi ſit ita morte preptus vt regnum cum eo vt ſperabat, habere nequiuiſſet cōmune, abſque vlla tn̄ contradictione, regni cęleſtis conſortium cum eo, quē pro gloria uirtutum tantopere dilexit, cū eſſet & ipſe vir virtutum, accepit.

⁂ Chryſ. Habitabat in tabernaculo Dñi, qui iurauit proximo ſuo, & non fefellit, vt Abraham Abimelech, & Dauid Ionathan, &c. Dauid, ait. Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ Iuraui proximo meo Ionathæ, non delere ſemen eius cum ipſo, & id ſeruaui. F

Et re.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XX.

1 FVgit au. *Hic conſequenter deſcribitur quomodo Saul ex odio Dauid filium proprium inuaſit. Circa quod ſciendum, quod poſt quam Saul receperat Dauid in gratiā ad preces Ionathæ, vt dictum eſt cap. 19. Ionathas à patre receſſit pro aliquibus negotiis, & ſic ignorabat quomodo pater ſuus poſtea Dauid inuaſerat, & mortem eius quæſierat: propter quod Dauid venit ad Ionathā rē iſtam denuntians ei, vt adhuc tentaret, ſi Saul ſimpliciter diffinierat eum occidere, quia graue erat ei a Ionatha, diſcedere & grauius mortem incurrere. Igitur in hoc. cap. ſic proceditur, quia primo ponitur ipſius Dauid petitio. ſecundo ipſius Ionathæ conceſſio ibi:* Et ait Ionathas, *tertio conceſſionis executio. ibi.* Et venerūt calendæ. *quarto Saulis indignatio, ibi:* Iratus autem Saul. *quinto Dauid & Ionathæ lachrymabilis ſeparatio, ibi:* Cumque illuxiſſet. *Circa primum præmittitur querimonia Dauid de Saule ipſum iniuſte perſequente, vt ex reſponſione Ionathæ formet poſtea ſuam petitionem.*

2 Non mo. *Hoc dixit Ionathas ignorans quid feciſſet pater ſuus poſt receſſum ſuum ab eo, vt dictum eſt, propter quod Dauid poſtea dixit.*

3 Quinim. *Modus eſt iurandi acſi dicatur: per Deum viuentem.*

4 Quia vno. *id eſt, modicum defecit, quod pater tuus me non interfecit. primo lanceam proijcendo. ſecundo per nuntios & per ſeipſum me ad mortem quærendo, vt patet ex dictis cap. 19. Quo audito dixit Ionathas.*

5 Quodcumque. *Ad ſalutem tui & conſeruationem. ex quo Dauid conſequenter format ſuam petitionem dicens.*

6 Ecce. *id eſt, feſtum Neomeniæ. quod fiebat apud Hebræos in memoriam beneficij diuini in rerum conſeruatione ſicut & ſabbathum celebratur pro beneficio creationis. Transmutatio autem in iſtis corporibus ſenſibilibus multum ſequitur motum lunæ, & ideo in nouilunio fiebat feſtum prædictum.*

7 Et ego. *Quia illa die ratione ſolēnitatis notabiles perſonæ comedebant cum rege, inter quas Dauid ſedebat primus, eo quod erat gener eius.*

8 Dimitte ergo. *vt poſſis certitudinaliter experiri vel explorare intentionem finalem patris tui de me, per modum qui ſequitur:*

⁂ Si reſpi-

MORALITER.

1 *Fugit au.* Per hoc q̄ Dauid in perſecutione poſitus fugit ad Ionathan amicum ſuum fidū, oſtendens ei anxietatem animi ſui: docemur in anguſtia poſiti recurrere ad eū, de cuius amicitia & fidelitate nobis cōſtat. & eidē aperire: quia per hoc alleuiatur. ſicut poſtema plus affligit quandiu clauſū remanet, q̄ poſt aperitionē, p quā ſanies defluit & euacuatur. Per hoc autem qđ Ionathas dedit ei conſilium & auxilium offenſa patris ſui non obſtante, docemur dare cōſiliū & auxilium innocēti non obſtante offenſa cuiuſcunque perſonę. Aliter autē poteſt dici, quod per Ionathan qui columbæ donū interpretat, ſpiritusſanctus qui in columbæ ſpecie apparuit in baptiſmo Chriſti ſignificatur, ad cuius auxiliū & conſiliū debemus recurrere in anguſtijs, & ipſe paratus eſt iuuare, q̄a propriū eſt diuinitatis ſuccurrere in caſibus deſperatis in quo Dauid erat ſecūdū viā humanā. Per hoc etiā quod Ionathas cōfortauit Dauid prędicens ei quòd eſſet perſecutionem Saulis euaſurus, & regnum Iſrael adepturus, dicens:

Dimittam

a *Et requiſiuit.* Proleпſis eſt, id eſt, anticipatio, hoc enim multo poſt factum eſt, interfecto Saule, regnum ad domum Dauid translatum eſt: & qui innocentem perſecuti ſunt diuinitus mulctati ſunt. Tunc requiſiuit dominus de manu inimicorũ quare, ſcilicet, virum ſanctũ afflixerunt. Tunc cogebantur rationem reddere, quia oderant eũ tanto tempore. Quod de Abſalon, & de Siba filio Bochri, de Saul, & de cæteris hoſtibus Dauid poteſt intelligi. *Vel requiſiuit do. Da.* quod non & ipſi cum eo fœdus pacis inire voluerunt, cũ quo dominum eſſe viderunt. Hæc autem ſcriptura ideo præoccupauit, vt quod dixerat, *quando eradicauerit dominus inimicos Dauid*, verũ eſſe comprobaret: quia, ſcilicet, inimici Dauid eradicati sũt de terra, non ipſo Dauid ſe vlciſcente, ſed domino pro illo vindicante.

b *Et addi.* Rabbanus. Vt a perditione inimicorum Dauid oſtenderetur immunis, quia diligebat eum ſecundum legẽ Dei. Qui etſi morte præuentus regnum terrenum cum eo ſicut ſperabat habere non potuit, abſq; vlla dubitatione regni cæleſtis conſortium cum eo quem pro virtutibus diligebat cũ eſſet & ipſe virtutum accepit.

a ¶ Tribus enim diebus feſtiuitatem Neomeniæ agebant.

condar in agro vſque ad veſperam diei tertiæ Si † reſpiciens requiſie 1
rit me pater tuus, reſpondebis ei: Rogauit me Dauid, vt iret celeriter
in Bethlehem ciuitatem ſuam, quia † victimæ ſolennes ibi ſunt vni-
uerſis contribulibus ſuis. Si dixerit, benè: pax ſeruo tuo. Si autem fue- 2
rit iratus, ſcito quia completa eſt malitia eius. Fac ergo miſericordiã
in ſeruum tuum, quia fœdus domini me famulum tuum tecum inire
feciſti. Si autem eſt aliqua iniquitas in me tu me interfice, & ad pa-
trem tuum ne introducas me. Et ait Ionathas: Abſit hoc a te. Neq;. n. 3
fieri poteſt, vt ſi certè cognouero completã eſſe patris mei malitiam
contra te, non annuntiem tibi. Reſponditque Dauid ad Ionathan:
Quis renuntiabit mihi, ſi quid fortè reſponderit tibi pater tuus du- 4

a ¶ De vrbe in agrum egreſſi ſunt, vt ſecurius fœdus domini inirent, id eſt, iuramentum.

rè? Et ait Ionatha ad Dauid: Veni, & egrediamur foras in agrũ. 5
Cumq; exiſſent ambo in agrũ, ait Ionathas ad Dauid, domine Deus
Iſrael ſi inueſtigauero ſententiam patris mei † craſtino vel perendie,
& aliquid boni fuerit ſuper Dauid, & non ſtatim miſero ad te, & † no-
tum tibi fecero; Hæc faciat dominus Ionathan, & hæc † augeat. Si au
tem perſeuerauerit patris mei malitia aduerſum te, reuelabo aurem

a ¶ Sublimet regnum tuum. ¶ Prius.

tuam, & dimittam te, vt vadas in pace, & ſit dominus tecũ ſicut fuit
cum patre meo. † Et ſi vixero, facias mihi miſericordiam domini. Si 6
verò mortuus fuero, non auferas miſericordiam tuam à domo mea
vſque in ſempiternum. Aut ſi non fecero, quando eradicauerit do- 7
minus inimicos Dauid, vnumquemq; de terra, auferat Dauid Iona- 8
thã de domo ſua, & requirat dominus de manu inimicorum Dauid. 9
† Pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid. Et requiſiuit domi 10

a ¶ Id eſt, valde iurare.

a b nus de manu inimicorum Dauid. Et addidit Ionaths deierare Da- 11 12

✠ Ioſephus. Ionathas egreſſus ſub diuo nihil ſe prætermiſſurum pro Dauid ſalute iurauit, dicens: Hunc Deum quem magnum eſſe vides, & vbique præſentem, & antequam mentem meam ſermonibus prodam, iam præſcientem eã, eum in communi pacto teſtem promiſſionis adduco, quoniam non ceſſabo frequenter tentans patris animũ cognoſcere, donec mihi eius animi ſecreta pandantur. Quæ cum didicero, non celabo, ſed protinus tibi nunciabo, ſiue mitis circa te, ſiue ſit valdè crudelis. Nouit autem hic Deus, qualem cum circa te ſemper eſſe exoro, & qui

Li. 6. antiq. cap. 12.

† ſacrificium annuũ eſt ibi toti familiæ.

Neque enim fieri poteſt.

† aperuero aurem tuam, Hebraiſmus & infra.

† placuerit patri meo, ut adducat malũ.

† Et auferat Dauid Ionatha de domo: & requirat. Lxx. auferetur Ionathas à domo Dauid, & requirat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Si reſpiciens. *Vtrum autem ſic fecerit Dauid, vt hic dicitur, non habetur ex textu, nec etiam contrarium. Dauid autem tunc loquebatur Ionathæ die immediatè præcedente Calendas, vt patet in textu, & abſcondendus erat in agro die tertia poſt, ita φ duæ dies integræ & plus erant intermediæ, vt patebit ex ſequentibus. Sortes autem Iudæ & Beniamin erant coniunctæ, ita qđ citò poterat aliquis ire de vna ad aliã & redire: propter quod Dauid tpe intermedio potuit ire in Bethlehem. & redire die determinata ad locum condictum inter ipſum & Ionathan. Si aũt non fecit ſic, fuit mendacium officioſum, de quo non eſt neceſſarium excuſare Dauid & Ionathã, quia Apoſtoli, qui fuerunt multo perfectiores non excuſantur omnino a peccato veniali. .Ioan..d.* Si dixerimus, qa pcm̃ non habemus, ipſi nos ſeducimus, &c.

2 Si dixerit, *id eſt, ſignum eſt quod non quærit me occidere, cętera patent.*

3 Et ait. *Hic ponitur ipſius Ionathæ conceſſio ſecundum formam petitionis Dauid propter quod reſpondit Dauid.*

4 Quis renunciabit. *Hoc dixit, quia ſibi difficile videbatur, quod filius regis veniret ad ipſum in agro, quin alii comitarentur ipſum, quod poſſet cedere in periculum ipſius Dauid ad faciendum voluntatẽ regis. Et ſimiliter periculoſum ſibi videbatur, quod Ionathas renuntiaret Dauid per alium, eò quod Dauid habebat omnes ſuſpectos ne accuſarent eum erga Saul, præter Ionathan, propter quod Ionathas ei dixit.*

5 Veni & egrediamur. *Vt oſtenderet ei locum vbi ſibi renuntiaret intentionem patris ſui per ſeipſum modo inferius ſcripto. Interponitur tamen renouatio fœderis inter Ionathan & Dauid, cum dicitur.*

6 Et ſi vixero. *Quia Ionathas pro certo tenebat Dauid regnaturũ poſt Saul patrem ſuum, ſicut & factum eſt.*

7 Aut ſi non. *Hoc non eſt in Hebræ. nec eſt de text, ſed immediatè ſequitur.*

8 Quando eradicauerit. *Sciebat enim patrem ſuum cum domo ſua puniendum propter perſecutionem Dauid iniuſtam.*

9 Et requirat, &c. *hoc ſimiliter non eſt de textu, ſed immeditè ſequitur:* Pepigit ergo, &c. *& ſequitur.*

10 Et requiſiuit dominus de. *Quod exponunt expoſitores noſtri de vindicta diuina contra Saul & alios inimicos Dauid. Hebræi verò retorquent ad ſenſum oppoſitum, dicentes, quod inimici Dauid hic ponuntur pro ipſo Dauid, & eſt ſenſus:* Requirat dominus de manu Dauid, *quia Dauid fędus iſtud initum cum Ionatha fregit, quãdo medietatem hæreditatis Miphiboſeth filii Ionathæ dedit Sibæ ſeruo eius, vt habetur infra 2. lib. 19. c. vt plenius videbitur, quando erimus ibi domino concedente. Vnde dicit hic Rab. Sa. quod quãdo Dauid dixit ipſi Miphiboſeth,* tu & Siba diuidite poſſeſſiones, *venit vox a Deo di. Roboam & Ieroboam diuident regnũ, eò quod Dauid fregerat iſtud pactum quod erat inter Dauid & Ionathan ac poſteros eorum. Quod autem ponitur hic.*

11 De manu, &c. *loco huius,* De manu Dauid: *dicunt, quod hoc factum eſt ad reuerentiam ipſius Dauid, ſicut mater maledicens puero ſuo ex amicitia ad ipſum ſtatim ſubdit: huic lapidi dico, vel parieti, vel aliquid huiuſmodi: & eodem modo Iob 2. cap. dicitur:* Benedic Deo & morere: *propter reuerentiam diuinã ibi ponitur* benedic *pro maledic ſecundum omnes expoſitores, & tali modo loquendi vſus eſt Dauid, infra 25. iurans deſtruere domum Nabal di.* hoc faciat Deus inimicis Dauid, &c. *id eſt, mihi, ut dicetur ibidem. Aliter ſecundũ ſenſum iſtum poteſt exponi:* De manu, *id eſt, per manus inimicorum Dauid, quia Ieroboam, & alii, qui inſurrexerunt cõtra Salomonem ad diuidendum regnum dicuntur inimici Dauid, inquantum fuerunt inimici poſteritatis ſuæ.*

12 Et addidit, *i. valde iurare: ita quod non accipitur hic pro periurio, ſed pro aſſertione iuramenti. Cætera patent vſque ibi.*

✠ 1 Et

MORALITER.

✠ 6 *Dimittam te, vt vadas.* Et ſequitur poſtea.

7 *Quando eradicauerit.* ſignificatur quod ſpiritusſanctus innocentes poſitos in aduerſitatibus conſolatur, & eis adeptionẽ regni cæleſtis pollicetur, Matt. 5 a. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.*

† de te fiet mẽ rio, deficiet.
† & tertio die deſcendes feſtinus.
† inuenias.
† citra.
* obſecro.
† peruerſæ ſub. matris, rebellionis, i. fili matris peruerſe & rebellis. Alij fili nequam & peruerſe.

A & qui nunc tecũ eſt, nec te derelinquit: facietq; te inimicorum tuorũ, ſiue pater meus eſt, ſiue ego, eſſe meliorem. Dauid itaque hanc fidem accipiens à Ionatha, ad locum proximum eſt profectus.

a ⁜ *Fili mulieris vltrò virum rapientis, &c.* Ioſephus. Non retinuit iram Saul ſed blaſphemauit filium, natumque de muliere vltrò virũ appetente, & hoſtem proprium, B dixit, & ſocium Dauid, & cooperatorem eius: & nec ipſum erubeſcere, nec eius matrem, talia facientes: nec volentes intelligere, donec Dauid viueret, regnum eorum eſſe incantum. Dixitq; vt eum vocaret, quatenus pœnas exolueret. Reſpondente Ionatha, non ad verba iam Saul acceſſit: ſed arrepta lancea ſuper eum, vt C reſpondentem interficeret inſiluit, & hoc quidem

uid, eò quod diligeret eum: Sicut enim animam ſuam, ita diligebat
eum. Dixitque ad eum Ionathas: Cras calendæ ſunt, & † requireris.
Requiretur enim ſeſſio tua † vſque perendie. Deſcendes ergo feſti-
¶ Pridie calendarum.
nus, & venies in locum vbi celandus es, in die quando operari licet, & 1
a ¶ Videns Deum, vel fortitudo Dei.
ſedebis iuxta lapidem cui nomen eſt Ezel. Et ego tres ſagittas mittam 2
iuxta eum, & iaciam quaſi exercens me ad ſignum. Mittam quoque 3
& puerum, dicens ei: Vade & † affer mihi ſagittas. ſi dixero puero ec
ce ſagittæ † intra te ſunt, tolle eas, tu veni ad me: quia pax tibi eſt, & ni
¶ Rex Saul.
hil eſt mali; viuit dominus. Si autem ſic locutus fuero puero: Ecce ſa-
gittæ vltra te ſunt, vade in pace, quia dimiſit te dominus. De verbo 4
autem quod locuti fuimus ego & tu, ſit dominus inter me & te vſ- 5
que in ſempiternum. Abſconditus eſt ergo Dauid in agro, & vene- 6
runt calendæ, & ſedit rex ad comedendum panem. Cumque ſediſ- 7
ſet rex ſuper cathedram ſuam ſecundum conſuetudinem, quæ erat
iuxta parietem, ſurrexit Ionathas, & ſedit Abner ex latere Saul: va- 8
cuuſque apparuit locus Dauid, & non eſt locutus Saul quicquam in 9
die illa. Cogitabat enim quod fortè eueniſſet ei, vt non eſſet mun 10
dus, nec purificatus. Cumque illuxiſſet dies ſecunda poſt calendas,
rurſum apparuit vacuus locus Dauid. Dixitque Saul ad Ionathan fi-
lium ſuum: Cur non venit filius Iſai nec heri nec hodie ad veſcen- 11
dum? Et reſpondit Ionathas Sauli: Rogauit me obnixè, vt iret in
Bethlehem, & ait; Dimitte me*, quoniam ſacrificium † ſolenne eſt
in ciuitate mea. Vnus de fratribus meis † accerſiuit me. Nunc ergo
ſi inueni gratiam in oculis tuis, vadam citò, & videbo fratres meos.
Ob hanc cauſam non venit ad menſam regis. Iratus autem Saul ad- 12
¶ Id eſt adulteræ.
a uerſum Ionathan, dixit ei; Fili † mulieris vltrò virum rapientis, nun- 13
b quid ignoro, quia diligis filium Iſai in confuſionem tuam, & in 14
c confuſionem ignominioſæ matris tuæ? Omnibus enim diebus qui- 15
bus filius Iſai vixerit ſuper terram, non ſtabilieris tu, neque re-
gnum tuum. Itaque iam nunc mitte, & adduc eum ad me, quia filius 16
mortis eſt. Reſpondens autem Ionathas Sauli patri ſuo ait; Quare 17
morietur? quid fecit? Et arripuit Saul lanceam, vt percuteret eum. 18

dem non impleuit prohibit⁹ ab amicis. D

⁜ R. Dauid Kimhi. Saul dixit: filius es mulieris reprobatę ob rebellionẽ: hoc eſt, imitaris matrem tuam, quæ ob id quod mihi rebellis fuit, reproba & peruerſa meritò eſt iudicanda.

b ⁜ *Filium Iſai in confuſionẽ, &c.* Chryſo. Iuſtum ob vehemens odium non ſuſtinuit proprio vocare noĩe: ſed *filium Iſai*. Sic autẽ appellauit eum, E partim odio proprij noĩs, partim genitoris humilitatẽ notans, ſperans fore, vt hoc pacto iuſti fama contaminaretur: haud intelligẽs hoĩem nobilem illuſtremque reddi ſolere non progenitorũ claritate, ſed animi virtute.

c *Nunquid.* quaſi dicat, amas inimicũ meum aduerſans mihi, in quo oſtẽdis adulterino te conceptum concubitu. Nam legitimè nati arctius amant patres. F

a *Affer*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et venies in, &c. *quia dies calendarum & craſtina erant feſtiuæ, & ſic apparet quod ſupra dictum eſt, ſcilicet, quod abſconſio Dauid fuit ſtatuta die tertia a calendis.*

2 Et ſedebis, &c. *id eſt ambulationis ſecundum Hebræ. quia ille lapis erat ſignum directiuum ambulantium per viam.*

3 Et ego tres, &c. *hoc autem ſignum dedit Ionathas Dauid, quia neſciebat ſi poſſet venire ſolus ad loquendum cum Dauid, vel ſi veniret ſecretè, fortè poterant aliqui ſuperuenire, ita quod non eſſet tutum ipſi Dauid apparere, ne referretur Sauli, & caperetur.*

4 De verbo autem, &c. *id eſt, de fœdere inter nos & poſteritates noſtras.*

5 Sit dominus, &c. *ſcilicet, teſtis & requiſitor, quia nullus alius ad hoc fuerat vocatus, ad periculum Dauid euitandum.*

6 Abſconditus eſt, &c. *ſcilicet, tempore conſtituto die tertio calẽdarum, quia dubium erat ſi rex Dauid requireret die calendarum, vel expectaret vſque in craſtinum, ſicut & fecit.*

7 Et venerunt, &c. *Hic conſequenter deſcribitur prædictæ conceſſionis executio, quia Ionathas explorauit intentionem patris de Dauid per modum inter eos condictum, & patet litera ex prædictis, paucis exceptis.*

8 Surrexit. *quando enim erat ibi Dauid ſedebat iuxta regem, & poſtea Ionathas, & poſt ipſum Abner: & ideo abſente Dauid nullus erat inter Saul & Ionathan. Et quia non eſt conſuetum, quod filius regis ſedeat poſt patrem, ita quod nullus ſit intermedius, ideo ſurrexit Ionathas & ſedit poſt Abner.*

9 Et non eſt, &c. *ſcilicet, de ipſo Dauid, cuius ratio ſubditur.*

10 Cogitabat enim, &c. non eſ. *ex concubitu cum vxore vel ex tactu rei immundæ, quia de ſacrificio Neomeniæ non debebant immũdi comedere donec eſſent purificati, quæ quidem purificatio in aliquibus fiebat per tranſitum temporis, & in aliquibus per aquã expiationis, ſicut dictum fuit Num. 19.*

11 Cur non venit, &c. *ex contemptu & odio nolebat eum nominare nomine proprio. Cætera patent.*

12 Iratus autem Saul. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Saulis indignatio, dicentis Ionathæ.*

13 Fili mulieris vltrò. *id eſt, concubitum viri importunè petentis.*

14 Diligis filium Iſai in confuſionem. *quia per hoc tu oſtendis quod non ſis filius meus, qui ipſum odio: & per conſequens quod tu ſis de adulterio, quod cedit in confuſionem tuam & matris tuæ.*

15 Omnibus enim diebus quibus filius, &c. *Ex quo patet perfectio Ionathæ, qui propter hoc non retrahebatur a Dauid charitate.*

16 Itaque iam. *ſine aliqua retardatione.*

17 Et adduc eum. *vt in præſentia mea occidatur, & ſim certus de eius morte.*

18 Quia filius mortis eſt. *id eſt, dignus morte, ſicut peccatores dicuntur filii gehennæ Matth. 23. Cætera patent.*

1 Cumque

Et intellexit Ionathas, quòd diffinitum eſſet à
patre ſuo, vt interficeret Dauid. Surrexit ergo
Ionathas à menſa in ira furoris, & non come-
dit in die calendarum ſecunda panem. Con-
triſtatus eſt enim ſuper Dauid, eò quòd † con
¶ Improperans quod filius eſſet adulteræ.
fudiſſet eum pater ſuus. Cumque illuxiſſet 1
mane, venit Ionathas in agrum † iuxta placi- 2
tum Dauid & puer paruulus cum eo. Et ait ad 3
a puerum ſuum: Vade & † affer mihi ſagittas,
quas ego iacio. Cumque puer cucurriſſet, iecit
† aliam ſagittam trans puerum. Venit itaque
puer ad locum iaculi, quod miſerat Ionathas.
Et clamauit Ionathas poſt tergum pueri, &
ait: Ecce ibi eſt ſagitta, porrò vltra te. Clama-
uitque iterum Ionathas poſt † tergum pueri, di
cens: Feſtina velociter, ne ſteteris. Collegit au 4
tem puer Ionathæ ſagittas, & attulit ad domi
num ſuum, & quid ageretur * penitus ignora-
bat. Tantummodo enim Ionathas & Dauid
rem nouerant. Dedit ergo Ionathas arma ſua 5
puero, & dixit ei: Vade & defer in ciuitatem.
Cumque abiiſſet puer, ſurrexit Dauid de loco 6
qui vergebat ad Auſtrum, & cadens pronus in
b terram adorauit tertiò. Et oſculantes ſe alteru- 7
trum, fleuerunt pariter, Dauid autem amplius. 8
Dixit ergo Ionathas ad Dauid; Vade in pace. 9
a ¶ Subaudi, firma ſint: nimius dolor deficit in loquendo.
Quæcunque iurauimus ambo in nomine do- 10
mini dicentes; dominus ſit inter me & te, &
inter ſemen tuum & ſemen meum vſque in
ſempiternum. Et ſurrexit Dauid & abiit, ſed &
Ionathas ingreſſus eſt ciuitatem.

A a *Affer mihi ſagit, &c.* ✠ Theodoretus. Quamobrem Ionathas volens ſignificare Dauidi inſidias patris, id ſignificauit per tela aut iacula; Non nulli dicunt, propter famulum, qui ſimul erat cum eis, ne cognoſceret, quæ ſignificabantur. Deinde ne eſſet perſpicũ eum indicare amico animum patris cædis ſpirãtem, ſagittandi ſimulat exercitationem. Et verbis quidem ſuis ad famulum ænigmaticè Dauidi ſignificabat fugam.

Quid eſt, quòd Ionathas volens ſeruare Dauid, cum ille lateret in agro iuxta lapidem, ad ſignum duas ſagittas iecit: quas puer paruulus ignorans, quid faceret, collegit, & in ciuitatem retulit? Niſi quod pater filium vnigenitum ad ſalutem humani generis mittendum in litera legis Iudæis ne- B ſcientibus habuit abſcõditum. Dauid ergo abſconditus eſt in agro, & Chriſtus in mundo. *In mundo erat & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit.* Iuxta lapidem ſedebat, quia in tabulis legis ſcriptis erat. vnde: *Dominus Deus tuus vnus eſt*, Et: *Non aſſu. nomen Dei tui in vanum.* Saul inter epulas cum mortis filium eſſe iudicabat, & Iudaica perfidia in- C ter paſchales epulas de nece domini tractabat. Cum ergo illuxiſſet mane, venit Ionathas in agrum iuxta placitum Dauid & puer paruulus cum eo: iecit vnam ſagittam, iecit & alteram, & Deus pater illuceſcente mane fidei prius teſtimonium legis de Chriſto protulit, deinde prophetas miſit. D Collegit puer Ionathæ ſagittas; & ad dominum ignorans quid ageretur retulit. Sic Iudaicus populus libros legis & prophetarum portans quaſi diuinitꝰ ſcriptos honorabat, ſed quem Moſes & prophetę prędixerant ignorabat.

b ✠ *Et oſculantes ſe alterut. &c.* Chryſoſtomus. Eſt via interitus, quæ ex ore proficiſcitur, quando ſunt turpia & immunda oſcula: quando ficta ac fraudulenta. Tale erat Iudæ oſculum, dolo plenum. Sed non tale Pauli oſculum, quo iuſſit inuicem ſe oſculari, in oſculo ſancto. Quemadmodum nec Dauid quod Ionathæ præbet oſculum, ſed ſanctum, & honeſtum, & ſyncera dilectione plenum: cuiuſmodi etiam fuit eorum, qui in Pauli collum ceciderunt, & cum amplexu oſculabantur. E

✠ Ioſephus. Dauid cecidit ad pedes Ionathę, eumque adorans, Seluatorem animæ ſuæ vocabat. Quem Ionathas eleuauit a terra, & alterutros ſe amplexantes validè, ſemeipſos oſculabantur, & flebant ætatem ſuam inuidię malignitate conſumptam: & futuram ſeparationem, quæ nihil differt è morte. Vix etenim quieſcentes a gemitu, & memoriam iuriſiurãdi apud alterutros conſtare poſcentes, diuiſi ſunt. F

Cõ. in pſal. 140.
† ſagittas.
2. Cor. 13.
† puerum, & infra.
* puer.
Act. 26.
Lib. 6. Antiq. cap. 12.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cumque illuxiſſet, &c. *Hic conſequenter deſcribitur Dauid & Ionathæ flebilis ſeparatio per hoc, quod Ionathas indicauit ei intentionem Saulis de morte eius, vt ſic fugeret, & ſaluaretur, & hoc eſt quod dicitur:* Cumque illuxiſſet. *Ex quo patet fidelitas Ionathæ, qui die præcedenti non comederat, vt patet ex prædictis, & tamen mane ante comeſtionem venit ad Dauid ad nuntiandum quod interuenerat. Tum quia magis ſecretè poterat cum eo loqui antequam communiter homines ad campos exirent: tum quia mora erat ipſi Dauid periculoſa.*

2 Iuxta placitum, &c. *id eſt, condictum vel promiſſum.*

3 Et puer. *Vt minus poſſet percipere ad quid Ionathas venerat, & vt facilius poſſet ſe expedire de eo. Cætera patent vſque ibi.*

4 Feſtina velociter, &c. *Videbat enim Ionathas tempus aptum ad loquendum cum Dauid, eò quod nullus eſſet in agro: ideo voluit ſtatim remittere puerum, vt ſolus cum Dauid loqueretur antequam aliqui ſuperuenirent, qui poſſent accuſare Dauid.*

5 Dedit ergo Ionathas, &c. *i. arcum, pharetram & ſagittas.*

6 Surrexit, &c. *per indicium prædictum. Et cadens pronus in terrã adorauit, adoratione duliæ.*

7 Et oſculantes, &c. *ex amoris fidelitate.*

8 Fleuerunt, &c. *ex imminenti ſeparatione.*

9 Dauid. *quia non ſolum deſerebat Ionatham, ſed & terram & cognationem ſuam.*

10 Quæcunque, &c. *Subintelligitur ſint rata & firma. Cætera patent in litera.*

CAPVT XXI.

Pſal.33. a VEnit autem. b *Achimelech.* ⁂ Procopius. Liber pſalmorum pro Achimelech ĩ titulo habet Abimelech, A
facta ꝑmutatione literæ, propter affinitatẽ apud Hebręos, Beth, ſcilicet, & Caph. Similes enim ſunt literę exiguo apice tantum variante. Sed quomodo Seruator hu⁹ hiſtorię mẽtionem faciens, dicit, Dauid ad Abiathar ſummum pontificem perueniſſe? Aut igitur Mar.2. Abimelech binomius fuit. & Abiathar etiam appellat⁹ eſt: aut dicendum eſt, hiſtoriam Abimelechi tanquam ſacerdotis mentionem facere: Abiatharum verò ſummum illis temporibus pontificẽ fuiſ- † aliquid. B ſe. Videtur etiam quod regũ liber ipſum Abimelech, & ſacerdotes domini ſublatos eſſe dicat a Saule, non autem ſũmum pontificem.

⁂ Hieronym. Achimelech ipſe eſt Aia, filius Achitob, filij Phinees, fili Heli. † indicaui eis quo irent ante me, ad talé locum. Lib. tradit. Hebr.

Achimelech. Rabbanus. Frater meus rex. Apoſtoli quos rex regum fratres ſuos appellat ſolus fuit Dauid, & Chriſt⁹ in paſſione. Dauid ait: *Illo & illo in loco condixi pueris meis,* Et Chriſtus dixit: *Poſtquam reſurrexero præcedam vos in Galileam.* Per viam pollutam venit Dauid, & Chriſtus immundas actiones Iudæorũ impollutus pertranſijt. Dauid ait: *Et ipſa hodie ſanctificabit in vaſis meis.* Et C vaſa dñi, i. Apſi à ꝯtagione Iudæorũ fide ſanctificati ſunt.

† quod eſt ſub manu tua, qn que. Lxx. ſi habes ad manũ quinque. Marc.16.b. † vel prophanos, aut cõmunes. i. quibus liceat veſci omnibus.

CAP. XXI.

a b VENIT autem Dauid in 1
Nobe ad Achimelech ſa- 2
a ¶ Eo quod ſine militibus venit.
cerdotem, & † obſtupuit
a ¶ Achimelech ipſe eſt Achias nepos Heli.
Achimelech, † eò quòd
veniſſet Dauid, & dixit
ei: Quare tu ſolus & nul- 3
lus eſt tecum? Et aid Dauid ad Achimelech ſa-
cerdotem: Rex præcepit mihi † ſermonem & 4
dixit; Nemo ſciat rem propter quam miſſus es
a me, & cuiuſmodi præcepta tibi dederim.
Nam & pueris meis † condixi in illum & illum
locum. † Nunc ergo † ſi quid habes ad manum,
vel quinque panes da mihi, aut quicquid inue-
neris. Et reſpondens ſacerdos ad Dauid, ait illi;
a ¶ Laos Grece populus inde Laicos panes, id eſt, populares.
Non habeo † laicos panes ad manum, ſed tan- 5
c tum panem ſanctum. Si † mundi ſunt pueri, 6
maximè à mulieribus, manducent. Et reſpondit
Dauid ſacerdoti, & dixit ei; Et quidem † ſi de
mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & 7
nudiuſtertius quando egrediebamur, & fuerunt 8
¶ A concubitu, ſcilicet. a ¶ In Hebræo via hæc laica.
d vaſa puerorum ſancta. Porrò via hæc polluta 9
eſt, ſed & ipſa hodie ſanctificabitur in vaſis. 10
† Dedit ergo eis ſacerdos † ſanctificatum panem: †

c ⁂ *Si mudi ſunt pueri, &c.* Procop. Oſtendit ſanctitatem & D caſtimoniam, eodem nos cum põtificib. honore dignos efficere. Quod autem Dauid eorum quæ ſacerdotibus aſſignata erant, particeps factus eſt, omnibus piis menſam myſticam proponendam eſſe, inde manifeſtũ eſt. Dñico. n. corpore ſacerdotes pariter & laici participant quotquot ſacri baptiſmatis participes facti ſunt.

d *Via.* Rabbanus. In Hebræ. *via hæc laica eſt.* Q. In lege ſcriptum eſt, vt extraneus non comedat ex eis, cur interrogas vtrum mundi ſint pueri, qui etiam ſi mundi eſſent veſci non deberent? Via ergo laica eſt, quia tu laicaliter interrogas. Sed & ipſa hodie ſanctificatur in vaſis. In vaſis, i. mente ſua ſe sãctificari dixit, quia E niſi neceſſitate corporis, & periculo vitæ vrgente non veſceretur eis.

⁂ Theodoretus. Cum ſacerdos rogaret, an illo die caſtus eſſet, dixit tres dies fuiſſe caſtum: & adiecit, propter viam propoſitã neceſſario erit particeps ſacri alimenti, vt ab eo roboratus, quæ ſunt ei propoſita rectè gerat.

⁂ Hier. lib. 1. aduer. Iouin. Panes enim ꝓpoſitionis quaſi corpus Chriſti de vxorum cubilibus cõſurgentes edere nõ poterant. Ideo dictum eſt ad Dauid fugiẽtem, *Si mundi ſunt pueri ab vxoribus.*

d *Dedit ergo.* Quantum ad prophetiã pertinet, hoc ĩ Chriſto impletum

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXI.

1 VEnit autem. *Hic conſequenter Saul Dauid perſequitur ipſũ banniendo. Circa quod ſciendum, ꝙ Saul cognoſcens euaſiſſe Dauid: ipſum de regno ſuo expulit, & in exilium miſit vt nullus auderet eum recipere: quod patet ex hoc ꝙ ſacerdotes occidit pro eius receptione vt habetur c.22. Iſtud tñ exilium ad Achimelech non peruenerat qñ Dauid recepit. Sic ergo proceditur: quia primo erga Dauid deſcribitur ipſius Achimelech beneficium. ſecundò ex hoc illatum ſupplicium. c.22. Circa primum deſcribitur ipſius Dauid curialiter receptio. ſecundò periculi imminentis euaſio, ibi:* Surrexit itaq; Dauid. *Primum oſtenditur, eò ꝙ Achimelech dedit ipſi Dauid cibum & gladium: & interponitur Doeg præſentia, ex qua ſecutũ eſt ſacerdotum excidiũ dicitur ergo:* Venit autem. *vbi erat tabernaculũ domini, vt ibi oraret ꝙ eum dominus de manibus Saulis eriperet.* Diuiſio.

2 Ad Achi. *Iſte eſt qui ſupra vocatus eſt Achias cap. 14.*

3 Quare tu ſo. *Non eſt intelligendum ꝙ nullus eſſet cum eo, quia infra quæſiuit Achimelech:* Si mundi ſunt pu. &c. *& Matt. 12. dicit ſaluator:* Nunquid legiſtis quid fecerit Dauid quando eſurijt & qui cum eo erant, &c. *Ex quibus patet, quod aliqui erant in comitatu ſuo, ſed pauci reſpectiuè & in comparatione ad illos qui ſoliti erant cum eo ire ſicut dicitur communiter: nullus eſt in foro quando ſunt ibi pauci reſpectu alterius tẽporis, quãuis ſint pro tunc ibi multi.*

4 Rex præc. *Non oportet hic excuſare Dauid de mendacio officioſo, ſicut & dictum eſt ca. præ. Cætera patet, vſq; ibi.*

5 Non habeo. *Erant enim panes in triplici gradu. Aliqui dicebantur panes propoſitionis, qui erant liciti ſacerdotibus tantum. & panes oblationis, qui offerebantur in altari holocauſtorum & illis vtebantur Leuitæ. Et panes communes quibus omnes indifferẽter poterant vti, & dicuntur hic panes laici.*

6 Si mundi. *q.d. poſſent in neceſſitate eis dari.*

7 Continuimus. *immunditia enim illa contracta purgabatur per tranſitum temporis, quia durabat tantum vſque ad veſperam.*

8 Et fuerunt, *i. corpora ab immunditia coitus, vel vaſa hic dicuntur ipſimet pueri.*

9 Porrò via. *Quod exponunt aliqui ſic. q.d. Dauid in via fortè aliquam immunditiam potuimus contrahere.*

10 Sed & ipſa. *quaſi dicat talis immunditia excuſabitur in nobis per continentiam a mulieribus prædictam. Aliter ſic:* Hæc via polluta eſt. *id eſt hic proceſſus eſt illicitus de communi curſu, ſcilicet, quod detur panis ſanctificatus laicis.* Sed hodie ſanctificabitur in vaſis. *id eſt, excuſabitur in nobis, propter neceſſitatem comedendi in qua ſumus. Erant enim, vt dicunt Hebræi, valdè fatigati a ieiunio, & hoc modo Saluator hoc factum dicit eſſe licitum, Matth. 12. eò quod Dauid & viri eius erãt in neceſſitatis articulo. Cætera patent vſque ibi.*

1 Erat

MORALITER.

⁂ 1 *Venit autem, &c. ad Achimelech, &c.* Per iſtum Achimelech bene ſignificatur Ieſus Chriſtus. Primò rõne nominis. Nã Achimelech interpretatur frater meus rex. Chriſtus aũt frater noſter eſt, rõne humanitatis aſſumptæ. Hebr. 2. ca. dr̃ de Chriſto & ſuis fidelibus. Non confunditur eos vocare fratres, di. *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, &c. Ipſe eſt etiam rex regum, dominus dominantium:* vt dr̃ Apoc. 17. d. Secundò rõne officij. Nam Achimelech erat ſummus ſacerdos, quod competit ipſi Chriſto, propter quod per Melchiſedech, q rex erat & ſacerdos, ſignificat Hebr. 6. Per hoc ergo, ꝙ Dauid ĩ arcto poſitus uenit ad Achimelech, ſignificatur, quod quilibet Chriſtianus in arcto poſitus ꝑ preces deuotas recurrere dẽt ad dominum Ieſum Chriſtum. Per hoc autem quod Dauid ab Achimelech panem petijt, & ille dedit, ſignificatur quod Chriſtianus debet a Chriſto petere panẽ verbi diuini & euchariſtiæ ſicut dr̃ in oratione dñica: *Panem noſtrum quotidianũ da nobis hodie:* & hoc ſignificatur per hoc quod dicitur.

† *Dedit ergo ei.* Per hoc autem quod dixit ſacerdos, quod ad eſum panis illius requirebatur munditia maximè a mulieribus, ſignificatum fuit quod peccatum carnale impedit maximè perceptionem euchariſtiæ. Per hoc autẽ quod Achimelech dedit Dauid gladiũ, ſignificatur quod Chriſtus armat ſuos fideles ꝯ demonum inſultus. Per hoc aũt quod fuit gladius quo caput Goliat fuerat amputatũ, ſignificatur, ꝙ memoria paſſionis Chriſti, qua caput dęmonum fuit deuictum eſt efficax gladius ꝯ dęmonum inſultum. 1. Pet. 4. a. *Chriſto in carne paſſo, & vos eadem cogitatione armamini.*

† Et

☞ impletum eſt,qui poſitus in carne dñi Iudęorū ſæuitia decli-
A naret, ad populos tranſit, cum quibus cibū deſideratū ſum-
pſit. *Deſiderio enim deſideraui manducare Paſcha.* Goliæ, i.dia-
boli arma ſuſtulit.Ipſe.n.fortior ſpolia fortis diripuit.His au-
tem a quibus receptus eſt Chriſtus intulit diabolus perſecu-
tionē, tribulationē, & mortem.

✻ Ioſephus. Aderat illic ſeruus Saul,genere quidem Syrus, D
nomine Doech,qui mulas paſcebat regis.

✻ Ambroſ. Nec Doech figura vacat, qui erat cuſtos mu- In c.6.Luc.
lorum, eò quòd nemo alius, niſi infructuoſi gregis cuſtos
Iudæ proditoris Typum impleret.

Omnes enim qui volunt piè viuere in Chriſto,perſecutionem patiuntur. vnde: *Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.*

✻ Auguſt. Nonne Dauid cum panes propoſitionis mãducauit, quos nõ licebat manducare,niſi ſolis ſacerdotibus,in vno Domino Ieſu Chriſto regnũ, & ſacerdotium futurum figurauit?

✻ Idem. Quanquam Dauid apertè fuit,figurauit tamen,& ſacerdotis perſonam, quando pa-
B nes propoſitionis manducauit, quos non licebat manducare, niſi ſolis ſacerdotibus.

✻ Ambroſ. Intrauit Dauid in domũ Achimelech ſacerdotis, ſed nec periculo mortis propoſito, hoſpitem recuſat, nec declinat exulē ſanctus animus ſacerdotis. Tãta hoſpitalitatis eſt gratia, vt libenter in nos aliena pericula transferamus. Verũ;hoc in hiſtoria morale: in myſterio ꝓpheticum eſt,quod nec præſum pto futuræ mortis exitio, verum illum Dauid hoſpitio ſuæ mẽtis religioſi excluderẽt ſacerdotes. Demonſtrauit etiã typus, quod Chriſti corpore cibus fidelibus pararetur, vt Chriſti corpus aſſumeret fidelis,nec eſuriret.

a *In tabernaculo Domini.* Rabb. In Heb. *Obligatus in conſpectu Domini.* fortè enim vouerat, quia aliquot diebus in tabernaculo Domini moraretur, & vacaret orationibus.

✻ Theodor. Eſt perſpicuum q̃ Doeg vexabatur ab aliquo dęmone, aut tenebat aliquo morbo, & ea de cauſa diuino aſſidebat tabernaculo. Sed ſceleratus, non ſolùm ſignificauit Sauli omnia quæ dicta, & facta fuerant ab Achimelech, ſed etiam omnes occidit ſacerdotes.

Neque enim erat ibi panis, niſi tãtùm panes
†propoſitionis,qui ſublati fuerãt a facie Do-
mini, vt ponerẽtur panes calidi. Erat autem 1
ibi vir quidã de ſeruis Saul in die illa † intus 2
a in tabernaculo Domini, & nomẽ eius Doeg
b Idumæus,potẽtiſſimus paſtorũ Saul. Hic pa 3
ſcebat mulas Saul. Dixit autẽ Dauid ad Achi 4
melech;Si habes hic ad manũ,haſtã,aut gla 5
diũ da mihi; quia gladiũ meũ, & arma mea
nõ tuli mecum. † Sermo enim regis vrgebat
me.Et dixit ſacerdos: Ecce hic gladius Go- 6
liath Philiſthæi quẽ percuſſiſti in valle Tere-
binthi,eſt inuolutus pallio poſt ephod ſi iſtũ
vis tollere,tolle. Neq; enim hic alius eſt abſ-
que eo.Et ait Dauid; † Nõ eſt huic alter ſimi- 7
lis;da mihi eũ. Surrexit itaq; Dauid, & fugit 8
in die illa a facie Saul; & venit ad Achis regẽ †
Geth.Dixeruntq́; ſerui Achis ad eũ,cum vi-
diſſent Dauid.Nũquid nõ iſte eſt Dauid rex 9
terræ?Nõne huic cantabãt per choros dicẽ- 10
tes; † Percuſſit Saul † mille, & Dauid decem
c millia? Poſuit autẽ Dauid ſermones iſtos in

a ¶ Ne inuidia motus aliquid mali machinaretur.

corde ſuo,& extimuit valde a facie Achis re- 11
gis Geth.†Et immutauit †os ſuum coram A- 12
chis;&†collabebatur inter manus eorum,& 13
impingebat in oſtia portæ, defluebantq́; ſa- 14 15
liuæ eius in barbam. Et ait Achis ad ſeruos
ſuos;Vidiſtis hominem inſanum.Quare ad-
duxiſtis eum ad me? An deſunt nobis furio-
ſi,quòd introduxiſtis iſtũ,vt fureret me præ-
ſente? hiccine ingredietur domum meam?

b *Doeg Idumæus.* Rabb. Qui camelorum, id eſt;infructuoſi gregis,& tortuoſi cuſtos erat,& interpretatur motus,vel ſolicitus, qui & pcuſſit Achimelech ſacerdotem magnum,qui interpretatur frater meus rex: nomine, & actu Iudam ſignificat,per quem contra Chriſtum regem verũ, diabolus operatus eſt fraudem, vt eo perdito etiam Eccleſia pateretur,& diſcipuli Chriſti,& ſacerdotes pro nomine eius occiderentur. Sed in domo Achimelech ſolus Abiathar princeps ſacerdotum euaſit, quia nemo poteſt nocere Chriſto ſacerdotum principi, *qui victor cælos aſcendit.* E

† facierum, id eſt, qui ante conſpectũ do mini ponebãtur.

† retardatus, vel incluſus, ſcilicet ut oraret coram Domino.

† vel negociũ

c *Poſuit autem.* ✻ Ioſephus. Dauid ex oĩ regione Hebręorũ, fugit in Geth, quæ eſt regio Palæſthinæ, vbi regnauit Achis. Cumq; cognitus eſſet a famulis regis, indicantibus quod multa millia Palęſthinorũ peremiſſet, metuens Dauid ne periculũ qđ declinauerat a Saul,ab illo ſuſciperet.Simulauit ſe eē furioſũ,& rabidũ, ita vt ſpumã ex ore proijciens, & alia quæ furioſi ſunt faciens, fidem regi veræ paſſionis oſtenderet. Lib.6. Antiq. cap.13.

† mille ſuos

✻ Chryſoſt. Dauid ad Achis profectus,cùm inſanum ſe ſimulans concideret, verſaretq; oculos, atque ſpumæ plurimum ex ore dimitteret, longè profectò amplius cruciabatur, quàm illi qui reuera corripiuntur a dęmone, cũ ſecum reputaret in quam neceſſitatẽ ſe reduxiſſet ille quẽ ſummis beneficijs affecerat. Lib.3. de prouidentia Dei, Tomo 5.

† ſermonẽ ſuũ: alii cõſilium alii geſt⁹ ſuos uertunt.

F

✻ Auguſt. Nec quod Dauid ſimulauit inſaniam, nec cætera huiuſmodi, mendacia iudicanda ſunt,ſed actiones,locutionesq́ue propheticæ ad ea quæ vera ſunt intelligenda referendæ. Lib. contra Mendac.

✻ Idem. Quaſi inſanus putatus eſt Dauid, qñ dixit Achis: Conc. 1. in Pſal,33.
☞ Arrepti-

✻ Ioſephus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Erat autem. *Iſtud hic interponitur ratione prædicta.*
2 Intus in ta. *i.in atrio vbi laici admittebantur ratione oblationis vel orationis,quia tabernaculum ſoli ſacerdotes intrabant,in Heb.hr̃.* Retentus in tabernaculo. *Obligatus.n.erat ex voto ad manendũ ibi aliquib.dieb.ad orandum,vel offerendum, vel forte ad vtrumque.*
3 Potentiſſ. *i.iudicum,vt dicunt Heb.Iudices.n.in vet.teſt. frequẽter nominantur paſtores,quia per eum rex reddebat iudicia. Non eſt.n.veriſimile,quòd eſſet cuſtos animalium, quia erat primus inter ſeruos Saul,vt dr̃ cap.22.& ideo illud quod ſequitur in aliquibus libris.*
4 Hic paſcebat. *non eſt in Hebræo nec in libris correctis.*
5 Si ha.&c.haſ.aut. *Dauid.n.dimiſſus a Michol per feneſtram, vt dictum eſt ſupra 10.non potuerat ſumere arma ſua.*
6 Ecce hic. *Dñt hic aliq,qđ pp victoriã illã,ille gladius quo fuerat amputatũ caput Goliæ,fuerat dño cõſecratus.Sed hoc non vr̃ verũ,qa talis cõſecratio eſt ad ſp,pp qđ res dño cõſecrata nõ poterat redire ad coes vſus,vt dictu fuit Leu.vl.& ſic Dauid nõ potuiſſet eo vti de cætero licitè.pp qđ dicẽdũ,qđ ibi fuerat poſitus tm̃ ad memoriã illius victoriæ a Deo datæ.*
7 Non eſt. *æqualis ei.*
8 Surrexit. *Hic conſequenter deſcribit imminentis pículi euaſio in ciuitate Geth,ad q̃ Dauid fugitiuus fugit, qa erat extra regnũ Saulis.*
9 Nũquid. *quia indiuulgatũ fuerat ipſum fuiſſe inũctũ à Samuele.*
10 Nonne huic, &c. Percuſſit. *de Philiſthæis,hæc autem dicebant vt Achis eum detineret,& occideret,ideo ſubditur.*
11 Et extimuit. *quia non poterat reſiſtere.*
12 Et immutauit os ſuũ corã Ach. *loquens aliena ſicut inſanus.*
13 Et collabebatur inter ma. *ſicut epilepticus,vnde ſubditur.*
14 Defluebãtq; ſaliuæ eius in ba. *ſicut ſolet fieri in tali paſſione.*
15 Et impingebat in oſt. por. *quaſi innitens tranſire per oſtia clauſa. In Hebr.habetur*, & pingebat; *faciendo ibi quaſdam figuras, ſicut ſolent facere fatui,propter quæ Achis eum repulit, vt inſanum.*

MORALITER.

† *Et venit ad.* Et ſequitur. 12 *Et mu.os ſuum.* Per hoc autem quod ſe ſimulauit inſanũ,vt euaderet mortis periculum,dedit exemplum vtendi cautelis contra malitiam peruerſorũ. vñ dicit Poeta. Stultitiã ſimulare loco, prudẽtia ſumma eſt. Qđ hẽt locũ,qñ q̃rit̃ aliqd cuius rñſio odioſa eſt,& ſine fructu,tunc declinare qñ põt fieri licitè,vr̃ eſſe prudentiæ. Aliter per Achis,& eius populum pñt ſacerdotes, & ſcribæ Iudæorum intelligi.Et per Dauid ipſe Chr̃s,q coram eis mutauit os ſuum docens contemptum temporalium bonorum, q̃ tñ in lege veteri promittebant̃ in p̃miũ,Eſ.1.e. *Si audieritis me.bo.ter.co.*pp qđ ipſum reputabãt inſanũ, ſicut hr̃ Io.10.d. dicebãt.n.de Chr̃o. *Dæmoniũ hẽt,& inſanit,vt qd eũ auditis?* Sicut Achis reputauit Dauid īſanũ dicẽs *vidiſtis hoĩem inſaniẽtẽ.*

ADDITIO.

In c.21.vbi dicitur in poſtilla. Circa quod ſciendum,quod Saul cognoſcens euaſiſſe Dauid ipſi regno ſuo interdixit.
Hoc exilium non habetur ex textu,nec etiam ex hoc,qđ Saul ſacerdotes Dauid recipientes occidit talis expulſio cõprobatur. Saul enim abſque aliqua iuſtitia,ſed tyrannice, & crudeliter perſequebatur non ſolum Dauid,ſed etiam amicos eius,& ei fauentes,ut patet in cap.pr.vbi habetur quod Saul uoluit percutere Ionathan filium ſuum, ſolum ex hoc quod innocentiam Dauid allegabat.

A Arreptitium hunc mihi adduxiſtis? Et Chriſtus dicens, *Niſi quis manducauerit carnem meam, & biberit ſanguinem meum*, quaſi inſanire videbatur. Sed regi Achis videbat̃. i. ſtultis & ignorantib. &c. *Et ferebatur in manibus ſuis.* Q̃uo intelligitur in ipſo Dauid ſ̃m literã non inuenimus: in Chriſto aũt inuenimus. Ferebat̃. n. Chriſtus ĩ manibus ſus, qñ commendans ipſum corpus ſuũ ait, *Hoc eſt corpus meum.* Ferebat enim illud corpus in manibus ſuis.

† ſeruauit ſe.

Trac. in hoc verbum Sitio, &c. ✱ Arnol. Boneualenſis. Horrebant Caphernaitæ potum ſanguinis, & carnem humanam cibum inſolitum menſis ſuis inferre, impium & nefariuni iudicabant. Durus erat ſermo huiuſmodi, quia ſenſu carnis oppreſſi, ſpiritum & vitam in verbis veracibus contemnebant. Hoc intimabant illæ per barbã Dauid fluentes ſaliuæ, quod infantilia & friuola hæc verba eſtimarent Iudęi, &c. Porrigit B quidẽ Chriſtus diſcipulis, imò toti Eccleſiæ proprijs manibus Euchariſtiam, quaſi ſeipſum ferens: quam qui dignè accipit, viuit: nec immeritò proſcribitur qui contemnit.

Expoſ. ſacri canonis. ✱ Odo Cameracenſis. Qui prius erat panis, benedictione factus eſt caro. Modo caro, iam non panis. O miraculum. Frangebatur inter digitos, ſedens incolumis ĩter diſcipulos. Erat integer & diuidebatur in partes. In manibus tenebat ſeipsũ & de manibus ſe diſcipulis porrigebat edendum. Hoc ſignabat Dauid, qui coram Achis rege, ſe in manib. ſuis ferebat.

Iſid. Rabb. Achis interpretatur, quomodo eſt, per quod ſignificatur ignorantia. Verbum enim iurantis & non agnoſcentis, q̃ in Iudæis impletum eſt, qui dum Chriſtum viderunt non agnouerunt. *Coram eis mutauit os ſuum & abiit.* Erant enim ibi præcepta legis carnalia: erat ſacrificium ſecundum Aaron, ſed ipſe de corpore ſuo, & ſanguine inſtituit ſacrificium ſ̃m ordinem Melchiſedech. Mutauit os ſuum in ſacerdotio, mutauit in præceptis, dans aliud teſtm̃ euacuata operatione carnali. Collapſus eſt in manibus eorum, qñ eum cõprehenderunt & crucifixerunt, & procidebat ad oſtiũ portæ. i. humiliabat ſe ad initium fidei noſtrę. Oſtiũ portę initiũ fidei eſt: à fide incipit eccleſia, & ꝑuenit vſq; ad ſpẽ. Quòd C ſaliuę quaſi furioſi decurrebãt ꝑ barbã eius, Apoſtolus aperit dicẽs: *Prædicamus Chriſtũ crucifixũ, Iudęis ſcandalum gentibus autem ſtultitiã.* (1. Cor. 1. d.) Infirmitatẽ. n. ſaliuæ ſignificant, q̃a *ſtultum Dei fortius eſt hominibus.* Saliuæ fluunt per barbam, q̃uo. n. in ſaliuis D infirmitas, ſic virtus oſtenditur in barba. Texit ergo virtutẽ ſuã corpore infirmitatis ſuæ, & q̃ foris infirmabatur, tanquã ſaliua apparebat: intus diuina virtus, tanquam barba latebat.

CAP. XXII.

ABijt ergo inde Dauid & † 1
fugit in ſpeluncam Odol 2
lã. quod cum audiſſent 3
a fratres eius, & omnis do-
mus patris eius, deſcende
runt ad eum illuc. Et con 4
uenerunt ad eum omnes
b qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære
alieno & amaro animo, & factus eſt eorũ prin- 5
ceps. Fueruntque cum eo quaſi quadringenti
c viri. Et profectus eſt Dauid inde in Maſpha, 6
quę eſt Moab: & dixit ad regem Moab: * Ma- 7
neat (oro) pater meus & mater mea vobiſcum,

a ¶Peccatorum, ſ. non habentes latitudinem charitatis.

CAP. XXII.

A*Biit ergo.* ✱ Hieron. Adollam in tribu Iuda: & vſq; hodie vicus nõ paruus ad Orientem Eleutheropoleos in decimo miliario hoc nomine vocatur.

✱ Ioſeph. Dauid liberatus de terra Geth, venit in tribũ Iuda, & habitans in ſpelunca circa ciuitatem Odollam, miſit ad fratres ſuos, eiſque vbi eſſet ipſe mandauit: illi verò ad eum cum omni cognatione venerunt. Sed & alij quib. aut odiũ aut timor erat regis Saul E ad eum pariter cõcurrerunt, facturoſq; ſe quæcunque placerent illi dicebãt: fueruntq; omnes ſimul quaſi quadringenti. Tunc ille ſecurus quaſi auxilium ei fuiſſet adiectum, ſurgens inde, venit ad regem Moabitarum: rogauitq; eum vt parentes eius, donec ipſe de ſuo fine cognoſceret, in regione ſua ſuſceptos haberet. Quo annuente, parentes eius omni tempore quo apud eum fuerunt, dignis munerib. honorati ſunt.

a *Quod cum.* Rab. Significauit, quod redemptor noſter peracta paſſione & redemptione humani generis de Iſraelitica plebe in Iudea primum eccleſiam collocauit, de qua & carnẽ ſumpſit. vbi fratres eius, i. apoſtoli & domus patris eius, i. qui crediderunt ex Iudęis venerunt ad illum, & conuenerũt ad eum omnes qui erant in an. cõſti. &c. Quibus ſcilicet, ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiã vos.*

b *Aere alieno.* Rab. Cenſu. ſ. peccatorum quẽ diabolo pſoluunt, dũ exhibent membra ſeruire iniquitati ad iniquitatẽ, neceſſe eſt vt tales in amaritudine animi pęnitentiam agãt, & ad Dauid veniant, i. ad Chriſtum cunctis gentibus deſideratum, vt fiat eorum princeps. *Ipſe eſt enim Iudex viuorum & mortuorum, & princeps pacis, cuius regni non erit finis.*

c *Profectus eſt Dauid in Maſpha.* ✱ Hieron. Maſſepha ĩ Moab ad quam profugus Dauid, cũ Saulis ĩſidias declinaret, venit. ✱ Chryſ. Cui neq; vrbes, neq; caſtella, neq; ſocij neq; reditꝰ inerant,

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXII.

ABijt ergo. *Poſt beneficium à ſacerdote ipſi Dauid exhibitum, conſequenter deſcribitur ex hoc ſequens ſacerdotum exterminiũ & primò Achimelech accuſatur, ſecundò coram rege citatur, ibi:* Miſit ergo, &c. *tertiò iniuſtè cum ſuis condemnatur, ibi:* Dixitq; rex. *quartò factum ipſi Dauid nuntiatur, ibi:* Euadens autem. *Prima in duas: quia primò ponitur accuſationis occaſio, ſecundò ipſa accuſatio, ibi:* Reſpondens autem Doeg. *Circa primum ſciendum, q̃ occaſio accuſationis fuit, cò q̃ Dauid iam ſibi multitudinem fugitiuorũ aggregauerat, & ideo timebat Saul ne poteſtas Dauid augeretur, propter q̃ conquerebatur de propriis famulis quaſi aliqui eorum ipſi Dauid fauerent, & eum ipſi Sauli non accuſarent, dicitur ergo.*

1 Abijt ergo. *ſ. de Geth, propter periculum q̃ ibi expertus fuerat.*

2 Et fu. &c. *Locus eſt plenus cauernis & rupibus, & per conſequens fugitiuis aptus et etiam in ſorte Iudæ, propter quod Dauid qui erat de tribu Iuda, ad illum locum fugit ſecurius.*

3 Quod cum audiſſent, &c. deſcenderunt, &c. *quia Saul propter Dauid eius propinquos perſequebatur.*

4 Et con. &c. ęre alieno. *propter debita quæ non poterant ſoluere, vel propter inimicos quibus non poterant reſiſtere, vel quia erant in Saulis perſecutione, vel alia huiuſmodi cauſa.*

5 Et factus. *Videtur q̃ peccauerit tales recipiendo, ſicut Abimelech inopes & vagos ſibi aggregando, vt habetur Iud. 9. Dicendum q̃ non aggregauit eos ad interficiẽdum innocentes, ſicut fecit Abimelech ad interficiendum fratres ſuos, nec ad deprædandum fideles, quia non legitur populum Iſraël deprædaſſe, ſed magis bona eorũ cuſtodiuiſſe, ſicut hr̃ infra 25. de Nabal. Sed aggregauit eos ad infideles perſequendum, vt hr̃ infra in pluribus caſibus, & ad corpus proprium cuſtodiendum contra inſidias Saul, q̃ poterat facere in tali neceſſitate, maximè cum iã eſſet rex inunctus: pp quod in tali caſu poterat ſolutionẽ debitorum prolongare, & in pluribus forefacta relaxare propter cãm prædictam.*

6 Et profectus. *Hoc additur ad differentiam illius Maſpha quæ eſt in terra Iſrael, vt habetur ſupra 7. cap.*

7 Et dixit. *Expoſitores noſtri dicunt cõiter q̃ iſte rex fuit Naas quẽ Saul debellauerat vt dictum eſt ſupra 11. ca. & ideo Dauid ad ipſum iuit ſecurius, quia erat inimicus Saul. Huic autem dicto concordare vr̃ quod habetur infra lib. 3. 10. c. q̃ mortuo Naas miſit nuntios ad conſolandum eius filium, eo q̃ pater ſecum fecerat miſericordiam. Sed huic dicto obuiare vr̃, quod in locis prædallegatis ille Naas dicitur rex filiorum Ammon & non Moab, & propter hoc ſecundum iſtos conſequenter dicere oportet, q̃ idem eſſet rex Ammõ & Moab, cuius nomen hic tacet: ſed in alijs præallegatis exprimitur. Sed quia in ſcriptura cõiter regnum Ammon & Moab dñr duo regna diuerſa, ideo dicit Ra. Sa. q̃ iſte rex Moab ad quem iuit Dauid, non fuit Naas qui erat rex filiorũ Ammon, iuit tñ ad ipſum duplici de cauſa. Vna fuit quod Saul hẽbat bellum contra regem Moab, ſicut & contra filios Ammon, vt habetur ſupra 14. Alia fuit quia Dauid deſcenderat de Ruth Moabite, vt habetur ſuprà Ruth vlt. & ideo ſecurius fugit ibi propter cognationem ex parte matris ſuæ, maximè ſcd̃m illos Heb. qui dñt Ruth fuiſſe filiã regis Moab, pp quod rex ille recepit Dauid & viros eius & poſuit eos in quodam fortalitio propinquo terræ Saul, de quo ſubditur poſtea.*

1 Manſe-

MORALITER.

Abiit ergo. Sequitur. 7 *Et dixit ad regem.* Per hoc aũt quod Dauid fugitiuus & in periculo ſui corporis & eorum q̃ erãt ſecum, ante omnia queſiuit parentibus ſuis ſecuritatẽ mãllo nis oſtendit per hoc factũ quantũ de parẽtibus ſit curandũ.

Dixitque

inerant,conſidera quo animo e-
A rat cum aduerſus fretũ his om-
nibus regem pugnare cogeretur
nec præter deſerta & ſpeluncas,
quo confugeret , reperire non
poſſet.

a *Dixitq; Gad.* Rab.De improuiſo Gad inducitur.Nulla enim fit mentio eius in præcedentibus. ſicut & Helias,vbi dicitur: *Et dixit Helias Thesbites de habitatoribus Galaad.* Ex ore igit' domini Gad propheta dixit ad Dauid,vt non moraretur inter gentes in terra polluta, ſed in terram Iudæ redeat,vbi iuxta volũtatem domini

B perſecutionem ſuſtineat.

b *Saul aũt haſtã manu tenent, &c.* ∻ Chryſoſt: O excellentem inſaniam, ò ſtuporis magnitudinem. Eum qui vitã ſibi ſeruarat, & omnem exercitum ab alienigenæ Goliath furore liberauerat vt hoſtẽ ſuſpectũ habet: & mente obtenebratus ab inuidia, vt a quadam ebrietate, benefactorẽ vt hoſtem ſpectat. Ita enim ſe habere ſolet huius affectionis malitia: primum corrumpit eum a quo generatur. Sicut enim vermis qui a ligno producitur, lignum primò conſumit: ita & inuidia illam primò animam corrumpit,a qua nata eſt.

donec ſciam quid fa-
ciat mihi Deus. Et † re
liquit eos ante faciem
regis Moab . Manſe- 1
runtq; apud eũ cunctis 2
diebus quibus Dauid
a fuit in præſidio . Di- 3
xitque Gad propheta
ad Dauid: Noli mane-
re in † præſidio , profi-
ciſcere & vade in ter- †
ram Iuda. Et profectus
eſt Dauid , & venit in
ſaltũ Hareth . Et audi- 4
uit Saul , quòd † appa-
ruiſſet Dauid & viri
b qui erant cũ eo Saul au
tem cum maneret in
Gabaa , & eſſet in ne-
more quod eſt in Ra-
matha; haſtã manu te-
nens, cũctiq; ſerui eius
circunſtarent eum: ait
ad ſeruos ſuos qui aſſi-
ſtebant ei : Audite me

Conuerſus

a ¶ Id eſt, Beniamin.

nunc filij Iemini : Nunquid omnibus vobis dabit
filius Iſai agros & vineas , & vniuerſos vos faciet
tribunos & centuriones ? Quoniam coniuraſtis om-
nes aduerſum me, & non eſt qui mihi † renuntiet,

maximè cum & filius meus fœdus inierit cum D
filio Iſai: Non eſt qui vicem meã doleat ex vo
bis, nec qui annuntiet mihi , eo ꝙ ſuſcitaue-
rit filius meus ſeruũ meum aduerſum me in-

a ¶ Inimicum.

5 ſidiantem mihi vſq; hodie. † Reſpondens au † ſupra 21 b.
tem Doeg Idumæus qui † aſſiſtebat, & erat pri †conſtitutus erat ſuper.
6 mus inter ſeruos Saul: Vidi, inquit, filiũ Iſai ĩ
Nobe apud Achimelech filiũ Achitob ſacer
7 dotem, qui conſuluit pro eo dñm, & cibaria
dedit ei, ſed & gladiũ Goliath Philiſthæi de-
8 dit illi. Miſit ergo rex ad accerſendum Achi
melech filium Achitob ſacerdotẽ & omnem
domum patris eius ſacerdotum qui erant in
Nobe. Qui vniuerſi venerũt ad regem. Et ait
Saul ad Achimelech. Audi fili Achitob . Qui E
rñdit, Præſto ſum domine. Dixitque ad eum
Saul; Quare cõiuraſtis aduerſum me tu & fi-
lius Iſai, & dediſti ei panes & gladium, & cõ-
ſuluiſti pro eo Deum, vt conſurgeret aduersũ
me inſidiator † vſq; hodie permanens ? Rñ- † ſecundum diem hanc, id eſt, vel ut hodie palã fit.
9 deníq; Achimelech regi ait; Et quis in omni
10 11 bus ſeruis tuis ſicut Dauid fidelis, & gener re
12 gis, & pergens ad imperium tuum, & glorio † vt tibi obediat:
13 14 ſus in domo tua? Num hodie cœpi pro eo cõ
15 ſulere dominum? Abſit hoc à me, ne † ſuſpi- † imponat.
cetur rex aduerſus ſeruum ſuum rẽ huiuſce-
16 modi in vniuerſa domo patris mei. Nõ enim
ſciuit ſeruus tuus quicquam ſuper hoc nego- F
17 tio, vel modicũ, vel grãde. Dixitq; rex; Morte

NICOLAVS DE LYRA.

1 Manſeruntq;. *ſcilicet, pater & mater Dauid, & alii de ſua cognatione qui non poterant eum ſequi.*

2 Cunctis.&c.in præſid. *i.in prædicto fortilitio, vſq; ad monitionem Gad prophetæ, Dauid cum viris ſuis inde receſſit, vt ſtatim ſubditur.*

3 Dixitq; Gad. *Quod factum fuit ne viri qui erant cum Dauid, quorum aliqui non erant multum ſtabiles in fide, propter debita & tribulationes in quibus erant, declinarent ad idolatriam ſi diu manerent in terra idololatriæ ſubdita, & vt patientia Dauid in perſecutione Saulis magis probaretur. Ex illo vero receſſu Dauid, rex Moab indignatus occidit patrem & matrem Dauid, aliquos tamen fugientes Naas Ammonites ſaluauit, propter quod poſtea Dauid miſit nuntios ad conſolandum eius filium, eo ꝙ pater fecerat iſtam miſericordiam ſecum in inimicis ſuis, vt dicit Ra.Sa.*

4 Et audiuit Saul. *Propter quod timuit ratione prædicta, & ideo mouit querimoniam de familia ſua quaſi aliqui fauerent Dauid. & patet lit.*

5 Reſpondens autem. *Poſita occaſione accuſationis, hic conſequenter ponitur accuſandi actus cum dicitur.*

6 Vidi inquit fi.Iſai. *Non nominauit eum proprio nomine, tanquã indignum nominari, volens in hoc placere Sauli. Accuſat etiam Achimelech ex conſequenti di.*

7 Qui conſu. *Dicunt aliqui quod iſte mentitus fuit, ſicut relatores ſolent plus dicere, quam ſit in veritate, contrarium tamen magis videtur verum, vt poſtea dicetur.*

Miſit

8 Miſit ergo. *Hic conſequenter ponitur ipſius Achimelech cũ ſuis citatio. & patet litera vſque ibi.*

9 Reſpondenſq; Achi. *ad declarandam ſuam innocentiam.*

10 Et quis,&c.fi. *quia negocia ſibi iniũcta a rege fideliter fecerat.*

11 Et gener regis. *& per conſequens eſt ei ſicut filius.*

12 Et pergens. *promptè ſe exponendo omnibus periculis pro te & regno tuo.*

13 Et glorioſus,&c. *i.honorabilis præ omnibus. Vnde & in menſa ſolitus erat ſedere immediatè iuxta regem, ut habetur ſupra 20. quaſi diceret: Neceſſe fuit in pluribus articulis propter prædicta, ꝙ iam diu eſt vt pluries conſuluerim pro eo dominum. ideo ſubditur.*

14 Num hodie,&c. *q.d. ſi hodie cœpiſſem conſulere dominum, & non ante poſſes me habere ſuſpectum. Ibi autem qui tenent Doeg ſupra falſum dixiſſe, dicunt.* Num hodie cœpi, *id eſt, nec nunc, nec alias conſului pro eo dominum, ſed prior expoſitio magis concordat literæ præcedenti.*

15 Abſit hoc. *ſ. ꝙ cõiurauerim in aliquo cõtra te. vnde ſubditur.*

16 Non enim. *Sed iſtud videtur repugnare ei quod dictum eſt, quod conſuluit pro eo dominum, et ſi conſuluit veriſimile eſt quod ſciuit de fuga eius a facie Saul & ſic negocium ſciuit, Dicendum quòd Dauid dixit tantummodo verbis generalibus quod periculum ſibi imminebat, & quod conſuleret dominum vtrum euaderet periculum illud, & rogauit ſacerdotem vt oraret pro eo, & per hoc Achimelech ſcire non potuit ꝙ Dauid fugeret a facie Saulis, quia frequenter ipſi Dauid aliunde pericula imminebant.*

17 Dixitq;. *Hic ponitur ipſius Achimelech & omnis domus patris ſui iniuſta condemnatio, cum dicitur:* Morte morieris.

Et ait

MORALITER.

3 *Dixitq;, &c.* Per Gad prophetam intelligitur bonus prælatus, qui de ſalute maximè ſpirituali ſuorum ſubditorum debet eſſe ſollicitus, & iõ monuit Dauid recedere de loco vbi ſecurius erat corporaliter inter idololatras, tamen perículoſius ſpecialiter. Nã aliqui de ſocietate Dauid ad idololatriã declinare poſſent, ſi ibi diu manſiſſent. ideo dixit.

† *Vade in terram Iu.* Vbi Deus colebatur, tñ Saul eius aduerſarius ibi dominabatur. Ex hoc etiam ꝙ Dauid cum ſuis illuc iuit,

iuit, oſtenditur ꝙ homines debent eſſe magis ſoliciti de cauendo ſpirituale periculum quam corporale.

5 *Reſpondens autem.* Per Doeg qui interpretatur mortuus, allegoricè ſignificatur Iudas proditor qui de morte Chriſti tractauit cum principibus Iudæorum, ſicut Doeg denuntiauit Sauli factum Achimelech ſignantis Chriſtum ſicut ca. præ. fuit dictum, & per illam denuntiationem Achimelech fuit occiſus & alij ſacerdotes occaſione eius, & ſimiliter per tractatum Iudæ prædictum Chriſtus fuit captus & occiſus, & poſt hoc Apoſtoli & Martyres alij pro fide ipſius.

a *Conuerſusq; Doeg Idomæus, irruit in ſacerdotes, &c.* ✠ Ioſeph. Cum armati circunſtantes Saulem, non præſumerent cõtingere ſacerdotem, ſed diuinitatem formidarent, potiusq; regi parere vellent, tunc rex Syro Doeg imperauit ſacerdotis interitum. Qui ſumens ſuæ malitiæ ſimiles, occidit Achimelech, eiuſq; progeniẽ quaſi trecẽtoſquinq;. Quo facto, miſit quoque Saul in Nobe ciuitatem ſacerdotũ, & omnes occidit; nõ mulieri, non infanti, non alij pepercit ætati, eamque ſuccendit. Hæc ſiquidem contigerunt, ſicut Deus ſacerdoti Eli prophetauit, propter iniquitates duorum filiorum eius, dicens prolem eius radicitus euellendam. Hoc Saul fecit ſtudens quodammodo Deũ ſacerdotibus propheтiſque priuare, dum tantos ſimul occideret, neq; patriam eorum manere permittens, vt poſſet aliquis poſt illos oboriri.

✠ Theod. Digni ſunt laude ſatellites Saulis. Neque enim cũ rex iuſſiſſet, tolerarunt inquinare manus cæde ſacerdotum. Doeg autem impius hanc fecit cædem. Adiectum eſt autem: *Omnes portantes ephod,* ad maiorem reprehenſionem eius qui id auſus eſt. Hæc Saulis cędes fuit omnibus alijs peccatis magis imp.a.

✠ Chryſoſt. Quando Ionathan filium Saulis eripere oportebat, omnes communiter aſſentantes eripuerunt. Quando aũt volebat occidere tot ſacerdotes, ne vocem quidẽ emiſerunt, nec eos defenderunt. Huius rei cauſa erat ſocordia, & q; ſacerdotum vicẽ non valde dolebant. Illius autem negligẽtiæ non leues pęnas dederunt. Quando ergo factum fuerit aliquid nefarium, nemo ſit iners & ignauus, ſed igne ardentior: nec minus doleat, quam hi quibus fit iniuria, & ita plurima mala ſiſtentur.

b *Et ait Dauid: Sciebam in die illa, &c.* ✠ Chryſ. Quando ſacerdos qui impias regis manus effugerat, cladem luctuoſiſſimam annũtiauit Dauidi, erupit in amariſſimam illam vocem. Ego ſum cauſa mortis tot animarum. Itaque Abiathar iugiter cum illo congreſſus, nihil aliud erat, quã luctus illius ac mœroris monumentum. Cum enim in illum intuebatur, ſemper verſabatur illi ante oculos necatio illa ſacerdotum: & huius ſibi cauſam imputãs, reis omnibus infęlicius degebat.

A Lib. 6. Anti. cap. 13. — B — C — E — F

morieris Achimelech tu & omnis domus patris tui. Et ait 1
a ¶ Emiſſarij ſunt qui imperio regis mittuntur ad interficiendos reos.
rex † ᵃemiſſariis qui circumſtabant eum; Conuertimini & in-
terficite ſacerdotes domini. Nam manus eorum cum Dauid
a Dauid & ſerui eius.
eſt, ſcientes quod fugiſſet, & non indicauerunt mihi. Nolue- 2
runt autem ſerui regis extendere manus ſuas * in ſacerdotes
domini. Et ait rex ad Doeg. Conuertere tu & irrue in ſacerdo- 3
a tes domini. Conuerſuſque Doeg Idumæus irruit in ſacerdo-
a Vt per habitum religionis moueretur animus regis ad pietatem.
tes & trucidauit in die illa octogintaquinque viros ᵃveſtitos E- 4
phod lineo. Nobe autem ſacerdotum ciuitatem percuſſit in 5
ore gladii, viros & mulieres, paruulos & lactantes, bouemque
& aſinum & ouem in ore gladii. Euadens autem vnus filius A- 6
chimelech filii Achitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad
b Dauid, & nuntiauit † ei quòd occidiſſet Saul ſacerdotes domi-
ni. Et ait Dauid ad Abiathar; Sciebam enim in die illa, quòd 7
cum ibi eſſet Doeg Idumæus, proculdubio annuntiaret Sauli.
Ego ſum reus omnium animarum * patris tui. Mane mecum
ne timeas. Si quis quęſierit animam meam, quæret & animam
tuam; mecumque ſeruaberis.

† curſorib. * vt irruerent. † Dauidi. Quæſt. 13.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ait. *dicit Ra. Sa. quod iſti fuerunt Abner & Amaſa qui mittebantur ad regni negotia.*

2 Noluerunt. *Sciebant enim* ꝙ *non erat obediendum regi in illis* q̃ *ſunt contra Deum, et hoc acceperãt vt dicit Ra. Sa. ab eo, quod dicitur Ioſue, 1. d.* Sicut obediuimus in cunctis Moſi, ita obediemus & tibi: tantum ſit dominus Deus tuus tecum. *i. in illis in quibus voluntas tua eſt concors voluntati diuinæ tibi obediemus, & non in aliis.*

3 Et ait, &c. *Iſte non fuit Iudæus natione, ſed Idumæus conuerſus ad Iudaiſmum, & ideo non intantum horruit interficere ſacerdotes ſicut alii. veruntamen non fuit ſolus, quia non poßet tot homines interficere & ciuitatem deſtruere, niſi fuiſſent plures mali ſecum.*

4 Veſtitos. *Venerant enim ad regem in veſtibus in quibus miniſtrabant ante Deum, vt magis flecterent animum eius iratum.*

Nobe.

5 Nobe. *ſcilicet, de mandato Saul. In quo apparet magna crudelitas in vaſtatione tot bonorum, & in iugulatione tot innocentium.*

6 Euadens. *Hic conſequenter ponitur huius facti denuntiatio ipſi Dauid per ipſum Abiathar, qui effugerat vt per Dauid tutaretur, propter quem domus patris ſui deſtructa fuerat.*

7 Et ait. &c. Scie. *Hic ponitur ſcire impropriè pro coniecturare: uel timere, non tamen reuelauit hoc Abimelech, quia de futuro contingenti certitudinem non habebat, & quia ſi feciſſet ſibi periculum imminebat: quia fortè per ſacerdotes fuiſſet retentus & Sauli traditus, ipſe autem magis debebat præcauere proprio periculo quam alieno. Si autem quæratur, quare Doeg non detinuit eum, & quare non uocauit ad hoc adiutorium ſacerdotum. Dicendum* ꝙ *ex uoto fuerat pluribus diebus in loco tabernaculi cauſa orationis, uel ad diſcendum legem, ut dicunt Hebræi, propter* ꝙ *ignorabat modum recedendi ipſius Dauid a Saule, &* ꝙ *fugeret ibi exul.*

CAP.

MORALITER.

6 *Euadens autem.* Per euaſionem iſtius ſignificatus fuit ſtatus confeſſorum qui filij ſunt Chriſti, quamuis non tranſierint per gladium. Moraliter per Doeg qui bonum factum innocentis Sauli retulit in malum, ſignantur adulatores & maligni relatores: & per hoc potentes concitant contra innocentes, & hoc eſt peſſimum, maximè quando fit contra perſonas Deo conſecratas, ſicut in propoſito Eccl. 28. b. *Suſurro & bilinguis maledictus: turbauit enim multos pacem habentes.*

CAP. XXIII.
A a Ecce Philiſthijm oppugnant Ceilam.
⁂ Hieron. Ceila in tribu Iuda, vbi quondam ſedit Dauid: & nunc villula Ceila ad Orientalem plagam Eleuthero poleos, pergentibus Hebron, quaſi ab octauo milliario, ĩ qua ſepulcrum demonſtratur prophetę Habacuk.
B b Porrò eo tempore quo fugie. Abiathar, &c.
⁂ Hier. Ephod illud erat, quod Moyſes iubente domino fecerat, in quo erat doctrina, & veritas, in quo etiã conſuluit ſacerdos dominum.
c Si tradent me viri Ceilæ in ma.
⁂ Hieron. Reſpondit: Si hic ſteteris, deſcendet. Et ſi deſcẽderit Saul, & hic te inueneris, tradent.
⁂ Theodo. Diuina ſcriptura oſtendit Dauidis pietatem. Sẽper. n. Deum ſciſcitãs, & aciem inſtruebat, & q̃ ſcebat.
d Deſcendet.
Rab. Si hic ſteteris deſcendet Saul, & tradent te viri Ceilæ in manus eius: ergo voluntatem eorum indicauit. Viri autem Ceilę ingrati beneficijs Dauid, quos de manibus Philiſthinorum liberauit, Iudęorũ infidelitatem ſignificãt & inconſtãtiam, qui redẽptori ſuo ingrati apud ſeculi poteſtates inſidiantur. Ceila autem interpretatur ad fundã iacta, vel excellens ſibimet. *In circuitu impii ambulãt.* Et, *Stultus vt luna mutatur.*

Quæſt. 54. D E F

CAP. XXIII.

a ET annuntiauerunt Dauid, dicentes: Ecce Phili- 1
a Annonam dẽ areis aſportatam.
ſthijm oppugnant Ceilã, & deripiunt areas. Con 2
ſuluit ergo Dauid Dominum, dicens: Num vadã
& percutiã Philiſthæos iſtos? Et ait dominus ad
Dauid: Vade & percuties Philiſthæos, & Ceilam
ſaluabis. Et dixerunt viri qui erant cum Dauid ad
eum: Ecce nos hic in Iudęa conſiſtẽtes timemus, 3
quantò magis ſi ierimus in Ceilam, aduerſum agmina Philiſthinorum?
Rurſum ergo Dauid conſuluit dominum. Qui reſpondens ait ei: va- 4
de in Ceilam. Ego enim tradam Philiſthæos in manu tua. Abijt ergo
Dauid & viri eius in Ceilam, & pugnauit aduerſum Philiſthæos. Et 5
a Oneranda de area.
abegit iumenta eorum, & percuſſit eos plaga magna, & ſaluauit † Da- 6
b uid habitatores Ceilæ. Porrò eo tempore quo fugiebat, Abiathar filius 7
a Quod Moyſes iubente domino fecerat: ſicut etiam rationale in quo erat doctrina. & veritas: in quo etiam conſuluit Dauid dominum.
Achimelech ad Dauid, in Ceilam Ephod ſecum habens deſcenderat.
Nuntiatum eſt autem Sauli, quòd veniſſet Dauid in Ceilam. Et ait 8
Saul: Tradidit eum dominus in manus meas: Concluſuſque eſt intro-
greſſus vrbem, in qua portæ & ſeræ ſunt. Et præcepit Saul omni po-
pulo, vt ad pugnam deſcenderet in Ceilam, & obſideret Dauid & vi-
ros eius. † Quod cum Dauid reſciſſet, quia præpararet ei Saul clam 9
malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem: Applica ephod. Et ait Dauid; 10
Domine Deus Iſrael, audiuit famam ſeruus tuus quòd diſponat Saul 11
c venire in Ceilam, vt euertat propter me vrbẽ. Si tradent me † viri Ceilæ 12
in manus eius, & ſi deſcendet Saul ſicut audiuit ſeruus tuus? Dñe Deus 13
d Iſrael indica ſeruo tuo. Et ait dñs; Deſcendet. Dixitque Dauid rurſum; 14

† dominus.
† infra 30. b.
Pſalm. 11.
Eccl. 27. b.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP XXIII.

1 ET annuntiauerunt Dauid. *Poſtquam Saul perſecutus fuerat Dauid exilio, hic conſequenter eum perſequitur multipliciter inſequendo. & quia* Deus facit cum tentatione prouentum, *ideo circa hoc primò ponitur contra Dauid duplex inſultus. ſecundò triplex prouentus ca. 24. Circa primum Saul perſequitur Dauid. primò in ciuitate, ſecundò in deſerti vaſtitate, ibi:* Et vidit Dauid. *Prima in tres, quia primò Ceila per Dauid protegitur. ſecundò in ea contra Dauid obſidio diſponitur, ibi:* Nũciatum eſt autem Sauli. *tertiò Dauid Dei reuelatione eripitur, ibi:* Quod cum reſciſſet. *Circa primum dicitur:* Et annunciauerunt. *ſcilicet viri de Ceila imminens eis periculum.*

2 Conſuluit ergo. *Erat enim paratus iuuare filios Iſrael: tum q̃a eos diligebat: tum quia iam erat inunctus rex: & ideo curam habebat de eorum ſalute, tamen ſicut debebat prius voluit dominum conſulere: ſed viri ſui eum auertebant, dicentes.*

3 Ecce nos. *quaſi dicant, ſi ierimus ad bellandum contra Philiſthæos, audiet Saul, & ſic datò quod vicerimus Philiſthæos oportebit nos pugnare contra Saulem, & non poterimus propter laborem belli præcedentis.*

4 Rurſum. *Non quia dubitaret de victoria, cum iam ſuper hoc habuiſſet diuinum reſponſum, ſed vt ex duplici reſponſo diuino viri ſui eſſent confortati, & parati ire cum eo.*

5 Et pugnauit aduerſum Philiſth. *eos debellando. Ideo ſubditur.*

6 Et abegit iumenta. *Quæ adduxerant Philiſthæi ad portandum in terram ſuam blada, & alia bona Hebræorum.*

7 Porrò eo. *Iſtud ſubditur ad reſpondendum quæſtioni tacitæ: quia dictum eſt, q̃ Dauid bis conſuluit dominum: ideo poſſet quæri per quẽ, & quomodo. Et reſpõdetur hic q̃ per Abiathar ſacerdotem, qui fugiẽs ad Dauid ſecum apportauerat ephod; quæ eſt veſtis ſummi ſacerdotis, in qua erat rationale iudicij, in quo apparebat reſponſio domini, prout dictum fuit Exod. 28.*

8 Nunciatum. *Hic conſequenter ponitur diſpoſitio ad obſidendum Dauid in Ceila, per Saul & viros eius. Et patet litera.*

9 Quod cum Dauid. *Hic conſequenter ponitur exceptio Dauid, cum dicitur:* Quod cum. *per exploratores ſuos, eò quod ſemper de Saule timebat.*

10 Dixit ad. *i. induere veſte ſacerdotali ad conſulendum dominum.*

11 Et ait Dauid. *ſcilicet per ſacerdotem dominum conſulentem.*

12 Vt euertat propter me vrbem. *Si illi de ciuitate noluerint me ei tradere.*

13 Si tradent. *Vt præcaueant ciuitati ſuæ. Licet iſtæ duæ interrogationes ſint ſcriptæ immediatè abſque reſponſione media, non tamen ſic fuerunt factæ: Sed habito reſponſo de prima, ſcilicet de aduentu Saul, facta fuit ſecunda de traditione Dauid.*

14 Et ait dominus. *i. ſi manſeris in ciuitate, deſcendet: quia non venit illuc, vt poſtea habetur, quia Dauid inde receſſerat.*

⁂ Et di-

MORALITER.

1 *Et annuntiauerunt, &c. Ceilam.* quę interpretatur ad fundã iacta. ideo per ipſam ſignificatur militãs eccleſia. Funda nãque bellicum eſt inſtrumentum, vt patet Iudi. 19. Militans autem eccleſia ſemper eſt coniuncta bello contra dęmones & vitia. Per habitatores igitur Ceilæ ſignificantur filij eccleſiæ, quorum aliqui ſunt boni, aliqui mali vſque ad finẽ mundi. tamen bonus prælatus, qui per Dauid ſignificatur, eo q̃ Dauid fuit paſtor ouium, debet vtroſque conſolari, ſicut Dauid habitatores Ceilæ conſolatus fuit.

Et diri-

2 *Et diripiunt.* i. rapiunt alimenta de areis, per quæ ſignificantur verba diuina & Euchariſtiæ ſacramẽtum, quibus fideles ſpiritualiter reficiuntur. Hæc autem alimenta Philiſthijm rapiunt, quando dęmones qui per Philiſthęos ſignificãtur, fructum verbi diuini, & Euchariſtiæ ſacramenti ſuis tentationibus impediunt. Sed Dauid habitatores Ceilæ ſaluat, quando bonus prælatus ſuis precibus, & exhortationibus tẽtationes dęmonum erga ſuos ſubditos euacuat. Sed quoniam ſicut dictum eſt in filijs eccleſiæ aliqui mali ſunt & ingrati: ĩõ pro illis dicitur, quod viri Ceilæ ad tradẽdum Dauid in manus Saulis fuerunt parati, ſicut dicitur infra.

⁂ *Et dixit*

a *Ziph.* Rabban. Apud ſe latitantem Dauid, Sauli prodide-
A runt,& cum eo de morte eius tractauerunt. Ziphæi aũt flo-
rentes vel germinantes interpretantur; & ſignificant eos Iu
deos,q florem terreni regni appetentes,cum principib. ſuis
de nece Chriſti tractauerunt,quomodo eũ per diſcipulũ ſuũ
perditum apprehenderent, & præſidi ad interficiendum traderent, & florentes ſeculi Chriſtum in mẽbris poteſtates ſcilicet huius mundi produnt.
L. de loc. Heb. ✣ Hieron. Ziph, in octauo milliario a Chebron, contra Orientẽ, vſque hodie vicus oſtenditur, vbi abſconditus eſt Dauid. Fuit autem tribus Iuda in Daroma, in finibus Eleutheropoleos. Ziph mons ſqualidus, vel caligans, ſiue nebuloſus. Iuxta Ziph in quo ſedit Dauid prope Chermelam quæ in ſcripturis ſanctis Carmelus appellatur: vicus hodie appellatur Iuædorum. vnde fuit Nabal.
B

Quæſt. 54. b *Et Surrexit Ionathas.&c.* ✣ Theodoret. Ionathas oſtende
C bat ſe ardenter eſſe affectum in Dauidem. Nam cum pater eius ſpiraret cædem, & cum venari cuperet, non tulit ſtimulũ deſiderij, ſed venit vbi degebat. Et cũ prædictione regni, ei animũ addidiſſet, pacta conuenta rurſus ꝯfirmauit. Dominus autem oſtendit ſuam quoque eius curã. Nam cum Dauidẽ eſſet capturus Saul, incurſione alienigenarum curſum eius repreſſit. D

L. c. ✣ Cyrillus. Ionathas hoc magno negotio inuenit ipſum Dauid in ſylua, quia ei amicitia cõiunctiſſimus, ad confortãdum illum perquiſiuit.

Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui ſunt mecum in manu Saul? Et di- 1
a ¶ In voluntate habent vt tradant.
xit dominus: Tradent. Surrexit ergo Dauid & viri eius quaſi ſexcen-
ti, & egreſſi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti. Nuntiatum-
que eſt Sauli quod fugiſſet Dauid de Ceila & ſaluatus eſſet, quamo- 2
brem diſſimulauit exire. Morabatur autem Dauid in deſerto in locis
¶ Ziph mons ſqualidus vel nebuloſus vel caligans. vnus autem de poſteris Caleb ſic appellatus eſt.
a firmiſſimis, manſitque in monte ſolitudinis Ziph, in monte opaco.
Quærebat eum tamen Saul cunctis diebus, & non tradidit eum domi 3
nus in manu eius. Et vidit Dauid, ꝙ egreſſus eſſet Saul, vt quæreret ani 4
b mam eius. Porrò Dauid erat in deſerto Ziph in ſylua. Et ſurrexit Io 5
¶ Ionathas. 6
nathas filius Saul, & abijt ad Dauid in ſyluam, & confortauit manus 7
eius in Deo. Dixitque ei. Ne timeas. Neque enim inueniet te manus
Saul patris mei. Et tu regnabis ſuper Iſrael, & ego ero tibi ſecundus.
Sed & Saul pater meus ſcit hoc. Percuſſit ergo vterq; fœdus coram do- 8
mino. Manſitque Dauid in Sylua. Ionathas autem reuerſus eſt in do-
mum ſuam. Aſcenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: 9
Nonne ecce Dauid latitat apud nos in locis tutiſſimis ſyluæ, in colle
Hachile quæ eſt ad dexteram deſerti? Nunc ergo ſicut deſiderauit ani
ma tua, vt deſcenderes, deſcende. Noſtrum autem erit, vt tradamus eũ
in manus regis. Dixitque Saul: Benedicti vos a domino, quia † doluiſtis
vicem meam. Abite ergo oro, & diligentius præparate, & † curioſius

L. c. ✣ Ioſeph. Ionathas oſculat⁹ Dauidem ſecurum eum eſſe iuſſit, & ſpem bonam habere futurorũ nec præſentibus rebus eum debere deficere, quoniam regnaturus foret, & habiturus ſub ſe Hebræorum omnium poteſtatẽ: & quoniam gratiora eſſent quęcunque magnis laboribus euenirent, &c. Ziphæi autem iniuſta & maligniſſima voluntate ſua tandẽ fruſtrati ſunt: qui cũ nihil mali ſuſtinere potuiſſent, ſi Dauidem non indicaſſent Sauli: propter blandimenta regia, virum religioſum, & ad mortem iniuſtè quæſitum, & qui latere poterat, prodiderunt, & ſe eum tradere promiſerunt. E

✣ Ambroſ. Et amicitia probabilis quæ honeſtatem tuetur, ꝑferenda ſanè opib. honorib. ꝑtãtibus: honeſtati verò ꝑferri non ſolet ſed honeſtatem ſequi. Qualis fuit Ionathę, qui ꝑ pietate non offenſam patris, nec ſalutis periculũ refugiebat. F

Aſcendit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dixit. *Scilicet ſi manſeris in ciuitate,& Saul illuc venerit: ita quod conditionalis eſt vera, quamuis neutrum euenerit. ſicut iſta eſt vera: ſi homo volat habet alas, quamuis vtraque pars conditionalis ſit falſa. Sequitur.*

2 Quamobrem diſſimulauit. *poſt Dauid pro tunc.*

3 Quærebat. *Non quòd ſemper ipſum actu quæreret, ſed quia ſemper habebat voluntatem quærẽdi, ſi facultas capiendi ſe offerret, vel quia ſemper actu ipſum quærebat, non per ſe, ſed per exploratores.*

4 Et vidit. *Hic conſequenter ponitur perſecutio Dauid in deſerto. quando enim Saul vidit ſe eſſe fruſtratum ab intentione ſua de obſidione Dauid in loco clauſo muris, perſecutus fuit eum in nemoribus & ſyluis. In qua perſecutione ſic proceditur: quia primò Dauid a Ionatha cõfortatur. Secundò a ſuis contribulibus accuſatur, ibi:* Aſcenderunt autem Ziphæi. *Tertiò Saul in latibulis eum perſcrutatur, ibi:* At illi ſurgentes. *Circa primum dicitur:* Et vidit. *ad quærendum Dauid per nemora & deſerta, & ideo verſabatur Dauid in tutioribus locis. Et hoc eſt quod dicitur.*

Diuiſio.

5 Dauid erat. *Qui eſt locus nemoroſus & opacus.*

6 Et ſurrexit Ionathas. *de ſocietate patris ipſo ignorante.*

7 Et abiit. *Sciebat enim vbi eſſet, quia frequenter mittebant nuntios ad inuicem, occultè tamen. Cætera patent vſque ibi.*

8 Percuſſit. *Tribus enim vicibus iniſt Ionathas fœdus cum Dauid. Primò in domo. Secundò in agro, vt patet ex ſupradictis 18. cap. et 20. Tertiò in deſerto, vt hic patet. In ſignum ꝙ fidelis anima, quæ ſignificatur per Ionathan debet inire fœdus cum Deo, qui per Dauid intelligitur. Primò in domo cordis. ſecundò in agro operis. tertiò in deſerto contemplationis.*

9 Aſcenderunt. *Hic ponitur accuſatio Dauid per contribules ſuos. Ziphæi enim deſcenderunt a Ziph, qui fuit de genere Caleb, vt habetur 1. Paralip. 2. cap. & 4. Caleb autem fuit de tribu Iuda ſicut & Dauid. Ex quo patet quod Ziphæi fuerunt de eadem tribu cum Dauid. Ex quo patet malitia eorum, qui contribulem ſuum innocentem accuſauerũt, & cum hoc ad tradendum eum proditoriè ſe obtulerunt. Et patet litera vſque ibi.*

✣ Conſidera

MORALITER.

1 *Et dixit dominus.* Et per hoc ſignificantur mali ſubiecti, qui bonos prælatos ſuos nequiter accuſant, & tradunt in manib. tyrannorum.

9 *Aſcenderunt autem.* Qui interpretantur germinantes vel florentes, & ſignificant Phariſęos qui ex radice ſuperbiæ germinauerunt in odium Chriſti, per Dauid ſignificati; ſicut dictum eſt ſupra in pluribus locis, & odio perſecuti sũt eum vſq; ad mortem, eò ꝙ arguebat vitia eorum. Et de hoc poteſt accipi, quod dicitur Ezech. 7. c. *Floruit virga, germinauit ſuperbia, iniquitas ſurrexit in virgam impietatis.* Magna enim imò maxima impietas fuit vſque ad mortem proſequi innocentem, & mundi ſaluatorẽ. Per hoc igitur ꝙ Ziphei inſidiati ſunt Dauid, vt in manus Saul traderetur, ſignificata fuit inſidiatio Phariſæorũ contra Chriſtum, vt traderetur ĩ manus Herodis: Marc. 3. a, Exeuntes aũt Phariſęi cũ Herodianis cõſilium faciebant quomodo eum perderent. ſed ſicut Dauid

tunc

A agite, & conſiderate locum vbi ſit pes eius: vel 1
quis viderit eum ibi, vbi dixiſtis. † Recogitat
enim de me, quòd callidè inſidier ei. Con-
ſiderate & videte omnia latibula eius, in quibus
abſconditur: & reuertimini ad me † ad rem cer- 2
tam, vt vadam vobiſcum. Quod ſi etiam in 3
B † terram ſe obſtruxerit, perſcrutabor eum in 4
cunctis milibus Iuda. At illi ſurgentes, abie- 5 6
runt in Ziph ante Saul. Dauid autem & viri eius 7
erant in deſerto Maon in campeſtribus ad dex-
teram Ieſimon. Iuit ergo Saul & ſocij eius ad quę 8
rendum eum. Et nunciatum eſt Dauid. Statim- 9
que deſcendit ad petram, & verſabatur in deſer- 10
to Maon. Quod cum audiſſet Saul, perſecutus D
eſt Dauid in deſerto Maon. Et ibat Saul & viri
eius ad latus montis ex parte vna. Dauid autem
& viri eius erant in latere montis ex parte altera. -& viri eius:
11 Porrò Dauid † deſperabat ſe poſſe euadere a † feſtinabat.
facie Saul. Itaque Saul & viri eius in modum co- E
ronæ cingebant Dauid & viros eius, vt cape-
12 rent eos. Et nuntius venit ad Saul, dicens: Fe-
ſtina & veni: quoniã † infuderunt ſe Philiſthiim † impetum fecerunt.
ſuper terram. Reuerſus eſt ergo Saul deſiſtens
perſequi Dauid, & perrexit in occurſum Phili-
13 ſthinorum. Propter hoc vocauerunt locum il-
lum petram diuidentem. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conſiderate. *quia ad euitandum inſidias meas mutat loca, & ſic nòn poſſum eum inuenire.*

2 Et reuertimini. *i. denuntiando mihi certa loca in quibus inueniatur, ne exercitus meus incertitudinaliter vagando ab eius captione fraudetur.*

3 Quod ſi etiam. *in cauernis.*

4 Perſcrutabor. *Hoc dixit Saul, vt Ziphei eſſent magis animati ad faciendum voluntatem ipſius Saulis: quaſi homines militares illius tribus eſſent contra Dauid in facto iſto, ſicut & ipſi. Et forſitan ita erant, q ſicut Ziphei erant homines rurales timore vel fauore regis erant contrarij Dauid, ſic & homines bellatores ſaltem pro magna parte.*

5 At illi ſurgentes. *Hic conſequenter deſcribitur perſcrutatio ipſius Dauid a Saule per indicium Zipheorum. & hoc eſt quod dicitur.*

6 Abierunt. *Vt explorarent loca in quibus Dauid latitabat.*

7 Dauid autem. *Dicit Ra. Sal. q Maon eſt nomen ciuitatis, cui adiacet deſertum ab ea ſic nominatum.*

8 Iuit.

8 Iuit. *poſt renuntiationem Zipheorum, vt dictum eſt.*

9 Et nuntiatum eſt Dauid. *per exploratores ſuos.*

10 Statimque. *Dicunt aliqui quod eſt nomen caſtri, vbi Dauid repoſuit ea quæ habebat, vt eſſet expeditior. Alii autẽ dicunt, quod erat cauerna in rupibus magna & occulta in qua Dauid repoſuit prædicta, noluit tamen ibi remanere, ne fortè per Saul ibi includeretur. Sequitur.*

11 Porro Dauid. *Sed videtur q in hoc dubius fuerit in fide, quia per reuelationem diuinam certitudinaliter habuerat ipſum fore regem pro Saul. Dicẽdum, q non deſperabat euaſionem pro ſua perſona, quia certus erat de impletione diuini promiſſi, ſed deſperabat ſe poſſe euadere abſque bello cum Saule. Quòd quidem bellum horrebat, quia timebat de morte virorũ ſuorum & aliquorum, qui erant cum Saule eum ſequentium in hoc magis inuoluntariè, quam voluntariè.*

12 Et nuntius. *Hoc factum eſt ex condeſcenſione diuina, vt Saul impediretur a captione Dauid.*

13 Propter. *Quia ibi fuit diuiſus exercitus Saulis a perſecutione Dauid.*

NICO-

MORALITER.

✱ tunc euaſit eorum inſidias, ſicut dicitur.

Statimq;

† *Statimq; deſcendit.* Ita Ieſus tunc cum diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare: vt dicitur Mar. 3.

ADDITIO I.

In c. 23. vbi dicitur in poſtil. *Et dixit dominus tradet.* i. ſi mãſeris in ciuitate & Saul illuc venerit ita q ↄdõnalis eſt vera.

Licet conditionalis poſſit eſſe vera, quamuis vtraq; eius pars ſit falſa, nunquam tñ condõnalis eſt vera, qñ oppoſitũ conſequentis eſt compoſſibile antecedenti. vnde iſta condõnalis, ſi homo currit baculus eſt in angulo eſt falſa: licet vtraque eius pars eſſet vera. Et ideo in propoſito nõ ſaluatur veritas diuinæ reſponſionis per hoc q cõditionaliter, vt in poſtill. dr̃. ſ. ſi manſeris in ciuitate & Saul illuc venerit, tradent. Nam pro tunc. ſ. tpe reſponſionis poſſibile erat q non traderetur Dauid ab illis de Ceila, licet illic remanſiſſet, & Saul illuc veniſſet, cum quælibet iſtarum propoſitionum erat merè contingens & cõpoſſibilis alteri, vt de ſe patet. Nec valet dicere, q apud Deum cuius ſcientia eſt ineffabilis, prædictę propoſitiones erant neceſſarię. Nam diuina præſcientia licet ſit certiſſima, non tñ tollit contingentiam a rebus, prout communiter tenetur à doctorib. Vnde ad ſaluandum veritatem diuinę rñſionis aliter vr̃ dicendum, ſ. q Dauid quærebat à dño, apud quem oĩa ſunt nuda & aperta, vtrum Saul habebat in corde deſcendere ad Ceilam vt ipſum apprehẽderet. Silr̃ quęrebat Dauid a Deo vtrum viri Ceilæ habebãt in corde, vt traderent Dauid, & viros eius in manu Saul pp liberationem ſuam. Et ad vtrumq; Deus reſpondit affirmatiuè. quæ quidem reſponſiones fuerunt veræ, etiam ſi Saul deſcendit, nec Dauid fuit traditus, quia in mente eorum erat ſic facere occurrente opportunitate, prout Deo qui nouit corda hominum, erat notum, &c.

ADDITIO II.

In eod. ca. 23. vbi dicitur in poſtill. *Porrò Dauid deſperabat ſe poſſe euadere.*

Translatio nr̃a in hoc loco multum deuiat a veritate Hebraica. Nam ibi in hoc loco ſic dr̃: *Porrò Dauid feſtinabat ad euñdum a facie Saul.* vt patet bene intelligenti illam linguã & ſic ibi non fit mẽtio de deſperatione. Nam poſito q Dauid certitudinaliter credebat ſeipſum fore regem poſt Saulẽ, ꝑut fuerat ſibi diuinitus reuelatũ, ex hoc nõ tollitur quin faceret quãtũ in ipſo erat ad ſaluandum vitã ſuam, & ſuorum, &c.

REPLI-

REPLICA. In c. 23. poſtil. vult verificari diuinam reſpõſionem, cum dicitur: *Si manſeris tradent.* dicit illam rñſionem eſſe veram conditionaliter. i. ex ſuppoſitione ſi Saul deſcenderet, & Dauid maneret. Burg. neſcio quod confuſum murmurans menſurare vr̃ veritatem, falſitatem, aut poſſibilitatẽ partium: volens illam condõnalem non eſſe veram, *Si manſeris tradent.* eò q vtraq; pars erat merè contingens, & ſic alteri compoſſibilis. Sed iſtud non eſt dictũ. Nam ſcd̃m Logicos veritas condõnalis, vel falſitas, nõ eſt ex veritate, aut falſitate partium, ſicut nec ↄtingentiã: quia etſi partes condõnalis ſint contingentes, ſtat bene ↄdõnalem eſſe neceſſariã, imò ſtat partes eſſe impoſſibiles: dũmodo non ſint incõpoſſibiles, & tñ ↄdõnalem eſſe veram. imò neceſſariam. Exemplum primi: ſi Sortes currit, Sortes mouetur. Exemplum ſecundi: ſi homo eſt aſinus, homo eſt rudibilis. Oĩs igitur ↄdõnalis falſa eſt impoſſibilis: oĩs vera eſt neceſſaria: qa nulla eſt vera, niſi æquipolleat ↄñæ bonæ & formali, in qua oppoſitũ ↄñtis non poteſt ſtare cum antecedente. Nunc aũt pp veritatem ſaluandam diuinæ rñſionis qua dr̃: *Si manſeris tradent:* hæc condõnalis eſt neceſſaria: quãuis vtraq; pars eius ſit merè contingens. ſicut illa de virtute ſermonis. ſi Sortes currit, Sortes mouetur; ita & iſta de qua ſermo: et nõ ſit vera de virtute ſermonis, eſt tñ neceſſaria virtute ſñiæ Dei, non obſtante contingentia antecedentis & ↄñtis. ſicut: ſi Sortes eſt prędeſtinatus ſaluabitur, eſt neceſſaria: quamuis & antecedens & ↄñs ſit merè contingens. Et ꝑ iſtam Logicã magiſter Sẽtentiarũ in primo libro ſoluit argumenta in ↄ̃rium, dicens, q Sortes ſm talem condõnalem neceſſariò ſaluabitur neceſſitate conſequentiæ: ſed non neceſſitate conſequentis.

In eod. cap. Burg. notat noſtram trãslationem: ſicut & poſtillatur in tractatu ſuo de drĩa noſtræ translationis & Hebraicæ veritatis: cum litera dicit de deſperatione Dauid. Dicunt. n. in litera Hebraica non haberi, ly *deſperauit*, ſed loco eius, feſtinauit. vnde translatio noſtra poteſt habere veritatem de deſperatione quantum eſt de remedio humano nõ quantum eſt de ſubſidio diuino: quod ſtatim apparuit, cum de diuina ordinatione occurreret nuntius, qui Saul a perſecutione Dauid auerteret: & ad pugnandum ↄ̃ Philiſthęos ſolicitaret: de Dei enim auxilio Dauid nunquam deſperauit.

CAP. XXIIII.

A

Lib. de loc. Heb.

a A*Scendit ergo Dauid.* ✲ Hierony. Engaddi in tribu Iuda, vbi abſconditus eſt Dauid in ſolitudine, quæ eſt in Aulone Hierichus, hoc eſt, ĩ regione illa campeſtri, de qua ſupra diximꝰ. Vocatur autẽ vſq; hodie vicus prægrandis Iudeorum Engaddi, iuxta mare mortuum, vnde & oppobalſamum venit, quas vineas Engaddi Salomon nuncupat.

Cant. 1. Homil. de Dauid & Saule.

✲ Chryſoſt. Hic beatus egeſtatem præ diuitijs, ſolitudinem præ patria, labores periculaque præ delitijs ac ſecuritate, perpetuum exilium præ terrarum orbe elegit, vt Saulem ab illo in ipſum odio maleuolentiaque liberaret. At ne ſic quidem melior factus eſt Saul, ſed perſequebatur, ſed vbique circumibat q̃rens eum, qui non ſolum nihil læſerat, ſed quum eſſet læſus, tum maxima, tum innumerabilia pro iniurijs bona rependerat.

B

† abruptiſſimas.

b *Eratque ibi, &c.* ✲ Ioſeph. Saul vidit circa iter ſpeluncã profundam atque rotundam multa longitudine & latitudine nimis apertam, in qua Dauid cum quadringentis erat abſconſus. Dumque naturaliter ventris purgandi neceſſitate vrgeretur, ingreſſus in eam ſolus eſt.

† 1.q. 7. §. item obiicitur. j.q. j.q. 1.c. dominꝰ

† in manus tuas.

Eucherius.

Rabb. Rex ex improuiſis exceptus inſidijs, quod innocenti moliebatur, incidit in foueam quam fecit. Dauid verò pro malis bona retribuẽs, non occidit eum, ſed in teſtimonium facti oram chlamydis abſcidit. Cum facilius eſſet aduerſarium ꝑdere, quam fallere: latuit Dauid in ſpelũca, ne inueniret᷑. Tegitur aũt terra, id eſt, carne, qui latet in ſpelunca. Ieſus autem latebat in carne quã acceperat de terra, ne à Iudæis inueniretur diuinitas. *Si .n. cognouiſſent nunquam dominũ gloriæ crucifixiſſent.* Illi ergo nõ cognoſcentes Deum hominem perſecuti ſunt. In ſpeluncã fugit Chriſtus a facie Saul, tamdiu.n.ꝑſecuti ſunt illũ Iudei, donec in monumento poneretur, quod exciſum erat in petra. Saul ad purgandum ventrem ſpeluncam ingreditur quia Iudei conceptam malitiam contra Chriſtum quaſi odorem fœtidum emiſerunt, & cogitationes malas factis deterioribus oſtendebant. Dauid ſeruare Saulem quam perdere maluit, quem in antro occultatus ipſo teſtante habuit. Sic & Chriſtus cum eſſet in ſpelunca carnis perſecutorem populum in poteſtate habuit, nec occidit. de quo ſcriptum erat: *Ne occidas eos.* Summitatem chlamydis ſilenter abſcidit, quia Chriſtus Iudæos non occidit, ſed gloriã regni abſtulit. Chlamydis enim abſciſio, regni amputatio. Vnde cum Saul veſtimentum dirupit Samuelis, ait Samuel: *Dirupit dominus regnum Iſrael de manu tua.*

† de pœni. 2. §. opponitur ibi. Querenti animã ſuam pepercit.

C

c *Saul ſilenter.* ✲ Chryſo. Vidiſti tonſa retia, vidiſti venatum inſidiantem, vidiſti venatorem erectum, vidiſti omnes adhortantes, ut enſem in hoſtis pectus immergeret? Nunc mihi ſpecta philoſophicam animi moderationem, ſpecta luctam, victoriam; coronam. Spelunca campus erat, luctatus eſt Dauid, pugilem egit iracundia, Saul certaminis materia, agonothetes Deus. Quin potius nõ ipſi modo, aduerſus ſeipſum erat præliũ, ſed aduerſus cõmilitones. Etenim ſi voluiſſet parcere Sauli, cõſentaneum

CAP. XXIIII.

a ASCendit ergo Dauid inde, 1
& habitauit in locis tutiſ
a ¶ Fons hœdi, vel oculus tentationis.
ſimis Engaddi. Cumq; re
uerſus eſſet, Saul poſtquã
perſecutꝰ eſt Philiſthæos;
nuntiauerunt ei dicẽtes:
Ecce Dauid in deſerto eſt
Engaddi. Aſſumens ergo Saul tria milia electorum virorum ex omni Iſrael, perrexit ad inue- 2
ſtigandum Dauid & viros eius, etiam ſuper ab-
a ¶ Ibices ſunt animalia quæ de rupibus cadentia ſe cornibus excipiunt.
ruptiſſimas petras, quæ † ſolis ibicibus peruiæ
a ¶ Locus ſic appellatur.
ſunt. Et venit ad Caulas ouium quæ ſe offere- 3
bant vianti. Eratq; ibi ſpelunca, quam ingreſſus 4
b eſt Saul vt purgaret ventrem. † Porrò Dauid &
viri eius, in † interiore parte ſpeluncæ latebant.
Et dixerunt ſerui Dauid ad eum: Ecce dies de 5
qua locutus eſt Dominus ad te. Ego tradam † ti
bi inimicum tuum, vt facias ei ſicut placuerit in
oculis tuis. Surrexit ergo Dauid & præſcidit †
a Chlamys eſt ſagum militare, quæ etiam pyrotica dicitur: eò quod acuminata ſit ex vtraque parte, quæ pertingit vſque ad talos.
c oram chlamydis Saul ſilenter. † Poſt hæc per- 6
cuſſit cor ſuum Dauid, eo quod abſcidiſſet oram

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIIII.

Diuiſio.

1 ASCendit ergo Dauid inde. *Poſtquam deſcriptus eſt multiplex inſultus contra Dauid, hic conſequenter deſcribitur triplex Dei prouentus erga ipſum, qa primò Saul eius perſecutor in manib. eius traditur. Scdò Nabal eius irriſor morit᷑, c.25. Tertiò Saul factus erga eum mentitor iterum ei exponitur, c.26. Prima in duas, quia primò deſcribitur crudelitas Saulis Dauid perſequentis. Secundo benignitas ipſius Dauid ſibi parcentis, ibi:* Eratq; ibi ſpelunca. *Crudelitas aũt Saulis apparet, eo ꝙ quærebat Dauid in rupibus quaſi inacceſſibilibus, ita ꝙ ex deſiderio occidendi eum exponebat ſe, & ſuum exercitum periculis multis & magnis. Et hoc eſt quod dicitur.*

2 Perrexit. *id eſt, capreis ſylueſtribus. Et dicunt aliqui ꝙ iſtæ capreæ ſunt huius conditionis, quòd de alto poſſunt præcipitare ſe & in cornibus ſuis ſe recipere abſque læſione.*

3 Et venit ad Caulas. *i. quæ erant prope viam cõem, vt in Hebræo habetur:* Ad caulas ouium ſuper viam. *Venit autem illuc Saul non ad quærendum Dauid: quia non credebat quod auderet ſe prope viam ponere, ſed venit illuc: quia recedẽs ab ipſias Dauid inueſtigatione, quem in locis aptis pro fugitiuis non inuenerat, & Dauid in cauerna viæ propinqua cum viris ſuis ſe poſuerat, eò quod ſimiliter credebat quod Saul eum ibi non quæreret: ſed tantum in locis a communi ſtrata remotis.*

4 Eratq; ibi. *Hic conſequenter deſcribitur benignitas Dauid parcẽtis Sauli ipſum ad mortem perſequenti. vbi primò deſcribitur ipſius Dauid miſeratio. Secundò miſerationis declaratio, ibi:* Surrexit autem Dauid poſt eum. *Tertiò Saulis reſponſio, ibi:* Cum autem compleſſet Dauid. *Miſeratio autem Dauid apparet manifeſtè in duobus ſcilicet ei parcendo cum poſſet eum occidere, & viros ſuos refrenando ab eius inuaſione. Et patet litera his exceptis.*

5 Ecce dies. *In ſcriptura præcedenti non inuenitur hoc, ſed doctores dicunt communiter quod hoc fuit ſibi dictum, quando fugiens Saul venit ad Samuelem, vt dictum eſt ſupra 19. cap.*

6 Percuſſit cor ſuum. *id eſt, conſcientia ſua eum reprehendit. & ſic Dauid eſt accuſatiui caſus: quia in hoc fecerat irreuerentiam ipſi Saul, qui honorandus erat quamdiu in regno tolerabatur à Deo. Propter quod dicunt Hebræi, quod Dauid circa mortem fuit punitus in ſimili ſcilicet in veſtibus, quibus opertus non calefiebat, vt plenius videbitur, infra tertiò libro.*

Viuit

MORALITER.

† *Aſſumens.* Allegorice. Per Saul qui cum ſocijs ſuis quærebat Dauid ſuper abruptiſſimas petras quæ ſolis capreis ſylueſtribus ſunt peruiæ, ſignificatur Caiphas pontifex anni illius vt dicitur Ioan. 11. qui cum alijs ſacerdotibus quærebat mortem Chriſti per vias & modos irrationabiles, quod nullus deberet quærere.

4 *Eratq;.* in qua latebat Dauid, ideo per ipſam ſignificari poteſt humanitas Chriſti, in qua latebat diuinitas, Phil. 2. a. *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.*

† *Quam ingreſſus.* Caiphas enim conſiderans Chriſtũ purum hominem, emiſit illud verbum fœtidũ: *Expedit vobis vt vnus homo moriatur pro populo.* Licet. n. ipſe & alij non hẽrent aliquam cauſam rationabilem interficiendi Chriſtum innocẽtem, tñ ne occaſione eius Romani venirent, & tollerent locum & gentem: hoc dixit affirmãs minus malum eſſe innocentem interficere, quam locum & gentem perire.

† *Surrexit.* Pro hoc ſignificatur, quod Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam, & aſcenſionem abſcidit a Iudæis regni & ſacerdotij dignitatem. Secundum verò literalem ſenſum Dauid orã chlamydis aſcidit, vt per hoc oſtenderet Sauli, ꝙ ipſum ſi voluiſſet occidere potuit. Et ſimiliter Chriſtus quærẽtibus eum capere hoc oſtendit: nam ex ſolo verbo quod dixit eis: *Ego ſum*, omnes ad terram proſtrauit.

ſentaneū erat, vt illos metueret, ne ipſum trucidarent ī ſpelunca. Probabile eſt enim ipſos dixiſſe. Errones exuleſq; facti ſumus domo, patria, cęteriſq; omnibus excuſſi, & omniū difficultatum tuarum conſortes ſumus. Et tu horum authorem, in manus traditum, cogitas dimittere, ne nobis vnquā liceat reſpirare? Si tuam ſalutē negligis, noſtræ vitæ parcas. Non tibi dolent anteacta, neq; memor es eorum, quæ ab illo perpeſſus es mala? certè ob ea q̄ futura ſunt tolle hoſtem, ne maiora & acerbiora perpetiamur. Verum nihil horum iuſtus ille apud ſe penpēdebat, vnum ſpectabat quomodo poſſet redimiri tolerantiæ corona. Allegant rurſum milites diuinam authoritatem, Deus inquientes, illū tradidit, quo promptius iret ad homicidium. Non enim, inquiunt, tuam vicem vlciſceris, Deo ſubſeruis, eius miniſter es, illius ſententiam comprobas. Sed quo magis hæc illi dicebāt, eò magis hæc pepercit hoſti. Intelligebat enim quod Deus iō tradiderat eum, vt ipſi maiores occaſiones probandæ virtutis ſuppeditaret. Ait ergo: Rex eſt, qui præſidentiam in nos ſuſcepit. Chriſtus Domini eſt, nō ab humano honore, ſed a cęleſti iudicio ſumpto honorifico teſtimonio. Contemnis conſeruum tuum: ſed reuerere Dominum. Aſpernaris electum: metue eū qui elegit, &c. Non pepercit tantum, ſed & excuſationem pro eo compoſuit. Nec permiſit vt alij occiderent: ſed perinde vt ſi aliquod depoſitum ſuæ fidei creditum accepiſſet, pro quo rationem eſſet redditurus, non attigit, alios coercuit, ſatelles optimus & corporis cuſtos pro hoſte factus. Saul egreſſus eſt è ſpelunca ignarus omnium, quæ geſta fuerant: Egreſſus eſt & Dauid liberis oculis cœlum intuēs, & magis exultans quam cum Goliath deieciſſet. Siquidē hæc illa magnificentior erat victoria, hęc magnificentiora ſpolia, hęc pręda illluſtrior, hoc glorioſius tropheum. Hæc & tu tecum expende, & diſce multo eſſe maius parcere quam perdere.

Gregorius. Moral. Quid per Saul, niſi mali rectores? Quid per Dauid, niſi boni ſubditi ſignantur? Saul ventrem purgare, eſt prauos præpoſitos conceptam in corde malitiā vſque ad opera miſeri odoris extendere, & cogitata apud ſe noxia factis exterioribus exequendo monſtrare. Quem tamen Dauid ferire metuit, quia pię ſubditorum mentes ab omni ſe peſte obtrectationis abſtinentes prępoſitorum vitā nullo linguę gladio percutiunt, etiam cum imperfectionem reprehendunt. quia ſi quādo propter infirmitatem ſe abſtinere vix poſſunt extrema quædam atque exteriora præpoſitorum mala, ſed tamen humiliter loquuntur, & quaſi oram chlamydis ſilenter incidunt. quia dum prælatæ dignitati ſaltem innoxiè & latenter derogant, quaſi regis ſuppoſiti veſtem fœdant ſed tamen ad ſemetipſos redeunt, ſeque de tenuiſſima verbi laceratione reprehendunt. Dauid enim percuſſit cor ſuū, eò quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. Facta quippe præpoſiti oris gladio ferienda non ſunt, etiam cum rectè reprehēdenda videantur. Si quando verò contra eos vel in minimis lingua labitur, neceſſe eſt vt per afflictionem pœnitentię comprimatur, vt ad ſeipſum redeat, & cum præpoſitæ dignitati deliquerit, eius contra ſe iudicium ſibi qui prælatus eſt perhorreſcat. Nam cum præpoſitis delinquimus, eius ordinationi qui eos nobis prętulit obuiamus. Vnde Moyſes cum contra ſe & Aaron populum conqueri cognouiſſet, ait: *Nos enim quid ſumus? Nec contra nos murmur veſtrum eſt, ſed contra Deum.*

chlamydis Saul. Dixitque ad viros ſuos; Pro-
pitius ſit mihi dominus ne faciam hanc rem
domino meo Chriſto domini, vt mittam ma-
num meam in eum, quoniam Chriſtus do-
a mini eſt. † Viuit dominus, quia niſi domi- 1
nus percuſſerit eum, aut dies eius venerit vt

a ¶ Feſte vel aliquo huiuſmodi.

moriatur, aut deſcendens in prælium perie-
rit, propitius ſit mihi dominus vt non mittam
manum meam in Chriſtum Domini. Et
confregit Dauid viros ſuos ſermonibus iſtis,
& non permiſit eos vt conſurgerent in Saul.
Porrò Saul exurgens de ſpelunca, pergebat
cœpto itinere. Surrexit autem Dauid poſt 2
eum, & egreſſus de ſpelunca clamauit poſt
tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et
reſpexit Saul poſt ſe. Et inclinans ſe Dauid
pronus in terram adorauit Dixitque ad Saul;
Quare audis verba hominum loquentium;
Dauid quærit malum aduerſum te? Ecce
viderunt hodie oculi tui, quod tradide-
rit te dominus in manum meam in ſpelun-
ca, & † cogitaui vt occiderem te, ſed pe-
percit tibi oculus meus. Dixi enim; non ex-
tendam manum meam in dominum meum,
quia Chriſtus domini eſt. Quin potius pater
b mi vide, & cognoſce oram chlamydis tuæ in
manu mea, quoniam cum præſcinderem
ſummitatem chlamydis tuæ, † nolui exten-
dere manum meam in te. Animaduerte &
vide, quoniam non eſt in manu mea malum,
neque iniquitas, neque peccaui in te. Tu au-
tem inſidiaris animę meæ, vt auferas eam. Iu-

a *Viuit, &c.* Defectiua literæ Ioſephus ſupplet: Qui erant cum eo redarguebant eum. Seruat enim inimicum qui volebat delere eum, & ſedauit eos, dicens: *Viuit dominus, &c.*

b *Vide & cognoſce oram chlamydis tuæ, &c.* ✠ Chryſoſto. Dauid adorabat ſeruatum, rurſumque regem nominabat, ob illius dignitatem, iram mitigans, & inuidiam ſubmouens. *Cur audis verb. &c.* Crimen transfert in alios, vt illi præbeat occaſionem excutiendi malitiam. Hoc & parentes ſæpe faciunt erga filios, culpam in alios reijciendo qui ſeduxerunt, vt à malitia reſipiſcant, &c. *Ecce viderunt oculi tui, &c.* Illi verbo

D

† infra 26. b. – Viuit dominus quia niſi dominus percuſſerit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut deſcendēs in prælium perierit, propitius ſit mihi dominus vt non mittā manum meam in Chriſtum domini. Hæc ue in veteribus quidē exemplaribus leguntur.

E

Exod. 16. b.

Hom de Dauid & Saule, Tom. 1.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Viuit. *vſque ibi excluſiuè.* Et confre. *non eſt in Hebræo nec in libris correctis, fuit enim quid appoſitum per modum gloſſæ, & poſtea inſertum eſt textui per ignorantiam ſcriptorum ſeu aliquorum correctorum. Cauſa autem appoſitionis primò per modum gloſſæ vt credo fuit, quia infra 26. c. Dauid dixit iſta verba in ſimili caſu quo poterat interficere Saul.*

2 Surrexit. *Hic conſequenter deſcribitur dictæ miſerationis manifeſtatio, per hoc quòd Dauid aliquantulum ſequens Saulē oſtendit ei partem ſuæ chlamydis abſciſſam, per hoc manifeſtè declarans, quod ita faciliter eum occidiſſet ſi voluiſſet. & per hoc probat falſitatem Doeg & aliorum qui accuſabant Dauid erga eum. Et patet litera vſque ibi.*

1 Vlciſcatur

verbo calumniãtur, at ego reipſa me purgo, ipſiſque factis depello crimen. Teipſum teſtem inuoco, qui meo beneficio hodie ſeruatus es. Ecce lacinia chlamydis tuæ quam abſtuli, nec occidi te. Mutus quidẽ teſtis, ſed omnibus vocem habentibus euidẽtior. Ni corpori tuo vicinus ſtetiſſem, non potuiſſem amputare. Tametſi poterat multa enumerare beneficia, exprobrare plurima, ſed tantum voluit perſuadere ſe eſſe ex eorum numero, qui

dicet dominus inter me & te, & vlciſcatur me dominus ex te: 1
manus autem mea non ſit in te. Sicut & in prouerbio antiquo 2
dicitur; Ab impijs egredietur impietas. Manus ergo mea non ſit 3 4
¶ ignobilem: impotentem.
in te. † Quem perſequeris rex Iſrael, quem perſequeris? Canem 5
mortuum perſequeris & pulicem vnum. Sit dominus iudex, & iu-
a dicet inter me & te, & videat & iudicet cauſam meam, & eruat me
de manu tua. Cum autem compleſſet Dauid loquens ſermones hu- 6
iuſcemodi ad Saul, dixit Saul; Nunquid hæc vox tua eſt fili mi Da-
uid? Et leuauit Saul vocem ſuam & fleuit. Dixitque ad Dauid; Iu-
ſtior tu es quam ego. Tu enim tribuiſti mihi bona, ego autem red- 7
didi tibi mala. Et tu indicaſti mihi hodie quæ feceris mihi bona,
quomodo tradiderit me dominus in manu tua, & non occideris
me Quis enim cum inuenerit inimicum ſuum, dimittet eum in via 8
bona? Sed dominus reddat tibi † viciſſitudinem hanc pro eo quod
hodie operatus es in me. Et nunc quia ſcio quod certiſſimè regna- 9
turus ſis, & habiturus in manu tua regnum Iſrael, iura mihi in do- 10
mino, ne deleas ſemen meum poſt me, neque auferas nomen meũ
de domo patris mei. Et iurauit Dauid Sauli. Abijt ergo Saul in do- 11
mum ſuam, & Dauid & viri eius aſcenderunt † ad tutiora loca. 12

qui ipſum amarent & reuerentur, non qui rebellionem aut inſidias molirentur.

a *Iudicet dominus inter me & te.* Chryſoſtomus. Non hoc dixit cupiens Saulem puniri, ſed vt illi formidinem injiceret venturæ condemnationis commemoratione: & ſeipſum à criminis ſuſpicione purgaret, &c.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vlciſcatur, &c. *Hoc dicit zelo iuſtitiæ, non vindictæ.*

2 Manus, &c. *Nullus enim debet de propria iniuria ſumere vindictam per ſe, niſi incumbat ſibi ex officio, & tunc melius eſſet q per alium faceret. Vnde legitur de Platone, quod ſeruum ſuum peccãtem cõtra ſe, tradidit alteri puniendum, ne ipſe propria iniuria motus menſuram excederet rationis.*

3 Sicut, &c. *id eſt, verbo vulgari.*

4 Ab impijs, &c. *Hoc enim dicebatur, quando dominus per aliquẽ malum ſumebat vindictã de alio peiori vel æquè malo. & quia Dauid ſentiebat ſe innocentem, nolebat quod talis vindicta per ipſum fieret de Saule, ſed ſi Deus vellet facere, per aliquem malum hominem faceret, ſicut factum fuit poſtea, quia a Philiſthæis fuit Saul occiſus, vt habetur infra 31. ca. Hebræi autem dicunt hic,* Sicut, &c. *dicentes quod iſtud prouerbium eſt lex data a Deo, qui dicitur antiquus dierum. Dan. 7. b.* Accipiunt autem hoc a lege. *Exod. 21. vbi dicitur de occiſo à caſu, quod* dominus tradidit eum in manu occidentis. *quod dicunt accidere propter peccatum occultum ipſius occiſi pro quo erat dignus morte. & pro aliquo peccato occulto ipſius occidentis, pro quo erat dignus expelli ad tempus de ſua ciuitate, ſcilicet vſque ad mortẽ ſummi pontificis. Et quia dicta peccata occulta non poſſunt vindicari per humanum iudicium iſto modo vindicantur per diuinum. Sed hoc dictum non eſt ſemper verum, licet aliquando poſſit contingere. quia frequenter contingit homicidium caſuale abſque peccato occidentis vel occiſi hoc demerente ſecundum diuina iudicia nobis occulta, omnia tamen ad bonum electorum ordinantur.*

5 Quem perſ. *q.d. vile eſt tibi me perſequi, etiam dato quod eſſem nocens, cum ſim nullius momenti reſpectu tui.*

6 Cum autem. *Hic conſequenter ponitur ipſius Saulis reſponſio, qui conuictus & confuſus de ſua nequitia dixit.*

7 Iuſtior, &c. *Iſta eſt comparatio abuſiua, acſi diceretur, nix eſt albior coruo.*

8 Quis, &c. *q.d. hoc nullus faceret, niſi eſſet valde bonus & perfectus. & in hoc confitetur ipſum Dauid eſſe dignum regno. Ideo ſubdit.*

9 Et nunc. *Dicunt autem aliqui Hebræi, quod hoc ſciuit per ſignum ſibi datum a Samuele, quia ille regnaret poſt eum qui ſcinderet veſtem eius, prout fuit dictum cap. 15.*

10 Iura, &c. *Videns eum pronum ad miſericordiam, habita pro ſe miſericordia vna petit aliam pro ſemine ſuo.*

11 Et iurauit Dauid, &c. *tanquam pronus ad miſericordiam.*

12 Abijt, &c. *Pœnitens de perſecutione Dauid. ſed hoc tantum fuit ad horam vt ex ſequẽtibus patebit, Videretur fortè alicui, quod Dauid peccauit iurando facere miſericordiam ipſi Sauli, cum ſciret eũ eſſe à domino reprobatum. Item quia iſtud iuramentum tranſgreſſus fuit vt videtur, quia ſeptem viros de filiis Saul tradidit crucifigendos, vt habetur infra 2. liq. 21. cap. Ad primum dicendum, quod Dauid neſciuit Saul reprobatum ſimpliciter, ſcilicet quantum ad vitam æternam, ſed tantum reſpectu regni temporalis. Non autem per iuramentum ſuum conceſſit filiis Saul quod regnarent, ſed ſolum quod viuerent, quod poterat ſtare abſq; hoc quod regnarent. propter quod iurando non peccauit, imò opus perfectionis fecit, ſecundum illud Matt. 5.* Benefacite his qui oderunt vos, &c. *Similiter non fuit tranſgreſſus iuramentũ, quia in omni iuramento voluntas ſuperioris intelligitur excepta, & maximè ipſius Dei, de cuius voluntate expreſſa fuit punita poſteritas Saul propter Gabaonitas. quæ punitio non debebat fieri per pœnam pecuniariam, ſed per mortem ſaltem aliquorum. & ideo non peccauit tradendo illos ſeptem viros crucifigendos. nec per hoc fuit deleta poſteritas Saul, quia Dauid reſeruauit Miphiboſeth, vt ibidem habetur qui deſcendit de Saul per Ionatham filium eius.*

CAP.

CAP. XXV.

a Mortuus eſt. ✠ Ioſephus. Hoc tempore Samuel defunct⁹ eſt,quē pro eius virtute popul⁹ multo tē pore fleuit,& circa ſepulturam eius, atque ſolemnium largitatem ſtudium magnum competenter exhibuit. Fuit autem vir iuſtus, & natura benignus, & propterea magis amicus Deo.Hic pręfuit populo poſt mortem Eli annis duodecim,cum Saul verò rege annis decem & octo.

✠ Author Seder Olam rabba. Samuel moritur ante Saulis obitum quatuor menſibus, & cæt.

b *Pharan.* Rab. Oppidum eſt in Arabia vicinum Saracenis, qui in ſolitudine erant.per hoc tranſierunt filij Iſrael, cum de monte Sinai caſtra mouiſſent. Eſt autem contra auſtralem plagam,& diſtat ab Haila contra Orientem itinere dierum trium. In deſerto Pharan memorat ſcriptura habitaſſe Iſmaelem, à quo Iſmaelitæ, qui nunc Saraceni dicuntur. Legimus & Chodorlaomor percuſſiſſe eos qui erant in deſerto Pharan. D

CAP. XXV.

a Mortuus † eſt autem Sa- 1
muel, & cōgregatus eſt 2
vniuerſus Iſrael, & plan
xerunt eum nimis, & ſe-
pelierunt eum in domo
ſua in Ramatha. Con-
ſurgenſque Dauid de-
b ſcendit in deſertum Pharan. Erat autem vir 3
quiſpiam in ſolitudine Maon, & † poſſeſſio
c eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis.
Erantque ei oues tria milia, & mille capræ.
Et accidit, vt tonderetur grex eius in Carme-
d lo. Nomen autem viri illius erat Nabal, &
nomen vxoris eius Abigail. Eratq; illa mulier 4
prudentiſſima & ſpecioſa. Porrò vir eius du- 5
rus,& peſſimus, & malitioſus. Erat autem de 6
genere Caleb. Cum autem audiſſet Dauid 7 8
in deſerto, quòd tonderet Nabal gregem

c *Poſſeſſio eius in Carmelo, &c.* ✠ Theodoretus. Carmelum autem Euſebius Cæſarienſis hic dixit non eſſe montem, ſed vicum quendam,qui vſq; in hodiernum diem ſic nominatur, in quo aiunt habitaſſe Nabalem. Quæſt.51.

d *Nabal, &c.* Rab. Vir durus & peſſimus, Iudæos ſignificat, qui vua fellis & botri amaritudine ebriati dura ceruice & incircuncisi corde ſemper ſpirituiſancto reſiſtebant, & legem carnaliter ſequentes,ſtulti facti ſunt.Nabal enim interpretatur inſipiens vel demens. Ideo Chriſtum & apoſtolos refectionem fidei & boni operis expetentes reſpuēdo dixerunt. *Nos ſcimus quia Moſi locutus eſt Deus, Hunc autem neſcimus vnde ſit:* Abigail verò prudentiſſima & ſpecioſa, plebem illam ſignificat, quæ ad Deum conuerſa eſt. Interpretatur patris mei exultatio. Vnde: *Gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiā agente.* E

†opus eius. i pecudes & boues erga quę ſe exercere ſolet homo.

Ioan.9.f.

Luc.15.b. F

a Quodcun-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXV.

1 Mortuus eſt,&c. *Hic conſequenter ponitur ſecundus prouentus per mortem iniqui Nabal,qui diuina vltione mortuus eſt,eò ꝙ vituperauerat Dauid & ſeruos eius iniquè,& ſic vxor eius, & quicquid habebat fuit ipſius Dauid. præſumitur tamen hic mors Samuelis iuſti pretioſa, vt per hoc magis appareat mors hominis iniqui ignominioſa,ſecundum quod dicitur Prouer.10.b.* Memoria iuſti cum laudibus,& nomen impiorum putreſcet. *Et hoc eſt qđ dicitur de Samuele ad eius laudem.*

2 Et cong. *De morte verò Nabal nullus planctus ſcribitur. Sed hic oritur quæſtio,quomodo ſecundus liber Regum dicitur ipſius Samuelis ſicut & primus.cum tamen ab iſto loco & deinceps non potuerit ſcribere.ſ. poſt mortem ſuam. Ad quod dicitur:quod vnus de diſcipulis ſuis reſiduum ſcripſit,qui ab aliquibus dicitur fuiſſe Nathan propheta, & ideo aſcribitur Samueli, ſicut factum diſcipuli magiſtro.*

3 Erat,&c. *Hic conſequenter agitur de ipſo Nabal. Vbi primò deſcribitur Nabal & Abigail perſonalis conditio. Secundò ipſius Dauid curialis petitio, ibi:* Cum ergo audiſſet. *Tertiò ruſticana reſponſio, ibi:* Reſpondens autem. *Quartò Abigail prouida obuiatio,ibi:* Abigail autem. *Quintò circa Nabal diuina vltio,ibi:* Diluculo autem. *Circa primum dicitur:* Erat autem vir quiſquiam in ſolitud. *ly* ſolitudine *non eſt in Hebræo, nec eſt de textu, quia ſecundum quod dicitur in libro de quæſtionibus Hebraicis manebat in ciuitate Maon, ſed eius animalia erant in monte Carmelo, vbi habebat domum pro paſtoribus & pecoribus, ad quem venit pro tondendis ouibus cum vxore ſua. Sciendum autem quod iſta Carmelus eſt mons in ſorte Iudæ. Alius autem Carmelus vbi Helias interfecit ſacerdotes Baal, eſt in tribu Iſſachar. Exprimitur nomen viri & vxoris, cum dicitur:* Nomen autem, &c. *Et conditio vtriuſque,cum dicitur.* Carmelus duplex.

4 Eratque illa,&c. *Et ſic erat mente & corpore gratioſa.*

5 Porro vir,&c. *Ad conuiuendum.*

6 Et peſſimus. *Ad iniuriandum proximum & decipiendum.*

7 Erat autem de. *Hoc autem non additur ad deſignandum, quod Caleb fuerit talis, quia fuit virtuoſus & bonus, vt patet Num. 14. & Ioſ.14. ſed ad oſtendendum, quod Nabal erat de tribu Iuda, ſicut & Dauid: & ideò grauius peccauit ipſum vituperando. Sequitur.*

8 Cum autem. *Hic conſequenter ponitur ipſius Dauid curialis petitio. quod patet primò ex amicabili ſalutatione, cum dicitur:* Et ſalutabitis,&c. *Hoc autem quod ibi ſequitur:* Ex multis,&c. *non eſt in Hebræo. Secundò ex rationabili allegatione, vbi tanguntur quinque rationes quibus Nabal debebat inclinari ad exauditionem petitionis. Prima eſt,quia Dauid & viri eius pacificè conuerſati fuerant cum paſtoribus Nabal,licet poſſent omni die accipere quod habebant & hoc notatur,cum dicitur.* Nabal flecti debuit propter quinq;.

✠ 1 Nun-

MORALITER.

1 *Mortuus eſt. & plan.* Per planctum communem Samuelis oſtenditur quantum plangendus eſt obitus boni prælati vel doctoris.

3 *Erat,&c.* Per iſtum qui vocabatur Nabal,& ſtultus interpretatur, ſignificari poteſt quilibet philoſophus ſuperbus. Stultus enim dicitur quaſi ſtatu altus. ſ. in æſtimatione ſua. Philoſophus enim ſuperbus ratione ſcientiæ eſt alti ſtatus, ſed ratione ſuperbiæ ſtultus. Dicitur enim Prouer.11.a. *Vbi humilitas,ibi & ſapientia.* Et eadem ratione, vbi ſuperbia, ibi ſtultitia. Vnde de philoſophis ſuperbis dicitur Rom.1.d. *Qui cum cognouiſſent Deum,non ſicut Deum glorificauerunt,* aut gratias egerunt, *ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis,et obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt.*

4 *Eratq;,&c.* Per quam ſignificatur ſapientia philoſophica. ſecundum quod dicitur Sap.8.a. *Hāc quæſiui ſponſam mihi aſſumere.* Eſt etiam ſpecioſa in ſe. Vnde dicit Plato: Si ſapientię forma oculis videri poſſet, ad amorem ſuum omnes maxime allicerent, nec ex habentis ſuperbia in ſe deterioratur,aut deturpatur,ſecundum quod dicitur Sap.6.b. *Clara eſt,& quę nunquam marceſcit ſapientia.* Per hoc autem, quod Nabal nuntios Dauid repulit vacuos,ſignificatur ſuperbus philoſophus qui repellit a ſe inſtinctus diuinos:qui ſunt quaſi quidam nūtij Dei a malo retrahentes & ad bonum inducentes,& de tali repulſu tam dictum eſt: *Qui cum cognouiſſent Deum non ſicut Deum glorificauerunt, &c.* Per hoc autem ꝙ mortuo Nabal vxor eius copulata fuit Dauid,ſignificatur ꝙ poſt mortē Gentilium philoſophorum ſapientia philoſophica copulata eſt ipſi Chriſto in ſacris eccleſiæ doctoribus.ſ.Dionyſio, Auguſtino,& alijs pluribus.Poteſt autem hoc exponi aliter, ſcilicet de tranſlatione ſtudij philoſophię ad partes fidelium. Nam de Athenis tranſlatum fuit Romam, de Roma Pariſios per Carolum magnum. 1.Cor.2.b.

MORA-

a ✣ *Quodcunque inuenerit manus tua,&c.*
A

Quæſt. 54.

Theodoret. Poſtulatio erat moderata, & ſignificãs egeſtatem rerum neceſſariarum. *Da quod ĩuenerit,&c.* Quid differunt hæc verba,a verbis quibus vtuntur mẽdici? Sed vir ferus, non modò non dedit, ſed ẽt irriſit?

† ignominia affecimꝰ eos. de grege.

Lib. 6. Antiq. cap. 13.

✣ Ioſephus. Erat Nabal vir durus,& ſtudijs maligniſſimus, habens vitam deteſtabilem,de Cynica ſecta, cui erat vxor bona, ſimul & caſta,& ſpecie nimis eximia.
B

† deficiunt a dominis ſuis.

b *Accingatur vnuſquiſque gladio, & cæt.*

✣ Theodoretus. Quamobrem is qui in Saulem tantam oſtendit lenitatem & patientiam,Nabalem tentat occidere?Iſte multis beneficijs ſæpe fuerat affectus. Nam cum paſtoribus verſans in ſolitudine, non ſolum prohibuit ſuos aliquid auferre ex ijs quæ ad ipſum pertinebant, ſed etiã repulit damna quæ aliunde ei afferebant. Hoc paſtores teſtantur Abigail.Recorda-
C

† uel vt ſalutarent. † ualde.

† dominum noſtrum. † eius.

ſuum, miſit decem iuuenes,& dixit eis: Aſcendite in Carmelum,&
venietis ad Nabal, & ſalutabitis eum ex nomine meo pacificè, &
ſic dicetis: † Sit fratribus meis & tibi pax, & domui tuæ, & omni-
bus quæcunquæ habes ſit pax ex multis annis ſaluos faciens tuos

a Quia patriarcha paſtores ouium fuerunt, ideo in tonſione ouium in memoria eorum feſtiuè epulabantur Iudæi.

& omnia tua. Audiui quòd † tonderent paſtores tui greges tuos qui
erant nobiſcum in deſerto; Nunquam † eis moleſti fuimus, nec ali- 1
quando defuit eis quicquam de grege omni tempore quo fuerunt 2
nobiſcum in Carmelo. Interroga pueros tuos, & indicabunt ti-
bi. Nunc ergo inueniant pueri tui gratiam in oculis tuis. In die 3 4
a enim bona venimus ad te. Quodcunque inuenerit manus tua, da
* ſeruis tuis, & filio tuo Dauid. Cumque veniſſent pueri Dauid,lo-
cuti ſunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine Dauid: & ſiluerunt.

¶ Deſpectiue.

Reſpondens autem Nabal pueris Dauid, ait: Quis eſt Dauid? & 5 6

¶ Multiplicati ſunt.

quis eſt filius Iſai? Hodie increuerunt ſerui qui † fugiunt dominos
ſuos. Tollam ergo panes meos & aquas meas & carnes pecorum 7 8
quæ occidi tonſoribus meis, & dabo viris quos neſcio vnde ſint?
Regreſſi ſunt itaque pueri Dauid per viam ſuam, & reuerſi vene- 9
runt & annunciauerunt ei omnia verba quę dixerat Nabal. Tunc 10
b ait Dauid pueris ſuis: Accingatur vnuſquiſque gladio ſuo. Et ac- 11
cincti ſunt ſinguli gladijs ſuis. Accinctuſque eſt & Dauid enſe ſuo,
& ſecuti ſunt Dauid quaſi quadraginti viri. Porrò ducenti reman-

a Hanc Dauid poſt mortem viri ſui, qui demens in ſtultitia ſua perijt ſibi copulauit ſponſam, non habentem maculam neque rugam.

ſerunt ad ſarcinas. Abigaïl autem vxori Nabal nuntiauit vnus de 12
pueris ſuis, dicens: Ecce miſit Dauid nuntios de deſerto, † vt be- 13 14

¶ Deſpexit.

c nedicerent domino noſtro, & † auerſatus eſt eos. Homines iſti
† ſatis boni fuerunt nobis, & non moleſti, nec quicquam aliquan-
do † perijt omni tempore quo fuimus conuerſati cum eis in de-
ſerto. Pro muro erant nobis tam in nocte quàm in die, omnibus
diebus quibus pauimus apud eos greges. Quamobrem conſidera 15
& recogita quid facias, quoniam completa eſt malitia aduerſum † vi 16

Id eſt, diaboli.

rum tuum & aduerſum domum † tuam, & ipſe eſt filius Belial, ita 17
vt nemo ei poſſit loqui. Feſtinauit igitur Abigail, & tulit ducentos 18 19
panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque ſa-

a Menſura, a pol, quod eſt farina.

d ta polentæ, & centum ligaturas vuæ † paſſæ, & ducentas maſſas

coꝛdatus ergo Dauid horũ beneficiorum, & auditis conuitijs & contumelijs, magno impetu venit armatus. Cogitabat enim quod Saul occaſionem haberet, potentiam, & regni inuidiam: iſte autem nullum prætextum habens arrogantiæ, aduerſus eũ extremis vſus ſit maledictis.
D

c *Homines iſti ſatis boni,&c.*

✣ Ioſephus. Opes Nabalis Dauid illæſas cuſtodire ſuos prę ceperat: vt neque deſiderio, neque egeſtate, neque pro loco deſerto vbi potuiſſent latere, aliquis eas vexare præſumeret. Nihil vt iniuſtum fieret, dicens, & aliena tangere peſſimũ iudicarent, neque Deum offenderent.

d *Sata.* Satum eſt genus menſuræ continens modium, & ſemis. Polenta eſt accuratiſſima farina. Vua paſſa dicitur quæ priuſquam matureſcat ad ſolẽ diu exiccatur, & ſic ſeruatur. Maſſas caricarũ, id eſt, ligaturas de fructibus ficorum.

☞ Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquam eis mol. *Secunda,quia eos & gregem ſecurè ſeruauerant à feris & prædonibus.Et hoc n tatur, cum dicitur.*

2 Nec al. *Prædones enim non audebant illuc accedere timore ipſius Dauid.vnde dicitur infra.* Erant nobis pro muro. *Tertia eſt humilis modus petendi,ibi.*

3 Nunc ergo. *cum tamen Dauid de iure poſſet accipere pro ſua voluntate,cum eſſet rex inunctus & in neceſſitate poſitus.Quarta eſt ratione diei feſtiui cum dicitur.*

4 In die,&c. *Faciebant enim Hebræi feſtum magnũ tonſoribus ſuis & paſtoribus in die tonſionis ouium,in memoriam patriarcharum q fuerant paſtores ouium,vt habetur Geneſ.47. Et talibus diebus ſolent homines magis eſſe curiales. Quinta ratio acipitur ex parte rei petitę quam ſimpliciter ponunt in voluntate Nabal quantum ad qualitatẽ & quantitatem.quod notatur ibi:* Quodcunque inuenerit ma.

5 Reſpondens,&c. *Hic conſequenter ponitur ruſticana reſponſio, quia non ſolum negauit quòd petebatur,ſed etiam à vituperijs inchoauit,dicens.*

6 Quis eſt. *quaſi dicat nullius valoris,quia deſcendit de alienigena muliere, ſcilicet de Ruth Moabitide,& non ſolum vituperauit Dauid,ſed & viros eius,dicens:* Hodie. *ita quod notauit eos de ſeruilitate & malignitate,propter quam fugitiui eſſent.*

7 Tollam ergo. *q.d.non debeo facere.*

8 Et aquas. *i.potus meis quia frequenter in ſcriptura nomine aquæ intelligitur omnis potus, ſicut nomine panis omnis cibus.vnde 4.Reg. 6.e.dicitur:* Pone eis panem & aquam. *Et ſubditur ibidem:* Et appoſita eſt eis magna ciborum præparatio.

9 Regreſſi ſunt. *vacui & vituperati.*

10 Tunc ait. *meritò prouocatus.*

11 Accingatur. *ad accipiendum vindictam de tam vili ruſtico.*

12 Abigail autem. *Hic conſequenter ponitur ipſius Abigail prudens obuiatio.Et ſecundò ipſius Dauid pacificatio, ibi:* Cum autem vidiſſet. *Circa primum præmittitur facti notificatio ipſi Abigail per vnum de famulis ſuis, dicentem ei.*

13 Ecce mi. *vbi patitur defectum victualium.*

14 Vt benedicerent. *cum curialiter ſalutando,& eius beneficium humiliter petendo.Cætera patent ex prædictis vſque ibi.*

15 Conſidera,&c. *præcauendo tibi & domui tuæ.*

16 Quoniam,&c. *quia in promptu eſt vindicta de malitia ſua.cognoſcebat enim iſte animoſitatem Dauid & uirorum eius.*

17 Et aduerſum. *i.in omnes nos redundabit iſtud malum,quamuis ſimus innoxij.*

18 Et ipſe. *q.d.ideo dico tibi hoc: quia maritus tuus uerbum meum non reciperet,ſed magis fugeret.*

19 Feſtina. igitur. *ad præcauendum malo prædicto.& patet litera uſque ibi.*

8 Et

1 ✣ Viro

caricarum, & impoſuit ſuper aſinos, dixitq́ue pueris ſuis, præcedite
me: & ecce ego poſt tergum ſequar vos. Viro autem ſuo Nabal non 1
indicauit. Cum ergo illa aſcendiſſet aſinum, & deſcenderet † ad ra- 2
dicem montis, Dauid & viri eius deſcendebant in occurſum eius.
Quibus & illa occurrit. Et ait Dauid: Verè fruſtra ſeruaui omnia 3
quæ huius erant in deſerto, & non † perijt quicquam de cunctis
a b quæ ad eum pertinebant, & reddidit mihi malum pro bono. Hæc 4
faciat dominus inimicis Dauid, & hæc addat: ſi reliquero de om-
nibus quæ ad ipſum pertinent vſque mane mingentem ad parietem. 5
Cùm autem vidiſſet Abigail Dauid, feſtinauit & deſcendit de aſi- 6
no, & procedit coram Dauid ſuper faciem ſuam, & adorauit ſuper
a ¶ Blandiendo ſibi imprecatur peccatum quod haberet Dauid, ſi ſe vlciſceretur.
terram, & cecidit ad pedes eius, & dixit: † In me[a] ſit domine mi hæc 7
iniquitas, loquatur obſecro ancilla tua in auribus tuis, & audi ver- 8
ba famulæ tuæ. Ne ponat oro dominus meus rex cor ſuum ſuper 9
c virum iſtum † iniquum Nabal, quia ſecundum nomen ſuum † ſtul-
tus eſt, & ſtultitia eſt cum eo. Ego autem ancilla tua non vidi pue- 10
Veni ad te.
ros tuos domine mi, quos miſiſti. Nunc ergo domine mi viuit do- 11
minus & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in ſangui- 12
Innoxiam.
nem, & ſaluauit animam tuam tibi: Et nunc fiant ſicut Nabal ini- 13
d mici tui, & qui quærunt domino meo malum. Quapropter ſuſci- 14
pe benedictionem hanc quam attulit ancilla tua tibi domino meo,
a ¶ Quam mihi imprecata ſum: ſi te vlciſcaris ſcilicet noli vlciſci.
& da pueris qui ſequuntur te dominum meum. Au[a]fer iniquitatem 15
famulæ tuæ. Faciens enim faciet tibi dominus domino meo do- 16
Regnum ſignificat.
mum † fidelem, quia prælia domini domine mi tu præliaris. Mali- 17
tia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ. Si enim 18

A a *Et reddidit mihi malum pro bono, &c.* ⁂ Hieronymus. Tunc quippe reddidit malum pro bono, quando blaſphemauit eum conuiciando.

b *Hæc faciat Dominus inimicis, &c.* ⁂ Theodoretus. Cur cùm iuraſſet, tranſgreſſus eſt iuſiurandum? Iuſiurandum quidem eſt iuſtę irę: peperciſſe autem eſt ſapiētis & moderatæ cogitationis. Accepta enim Abigail ſupplicatione, extinxit iram. Melius enim erat tranſgredi minarum iuſiurādū, quàm tantam cædem facere.

c *Nabal ſecundum nomen ſuum.* ⁂ Theodoret. Nomen Nabal ſi B trāsferatur in linguam Græcam ſignificat τὴν ἀφροσύνην, id eſt, inſipientiam. Dixit Aquila: Nabal eſt nomen ei, & cum eo eſt effluxio. Effluente enim & extincta vi rationis, ſuccedit affectio inſipientiæ.

⁂ Hieronym. Nabal, inſipiens: quod ſi legere volueris Nebel, mē ſuræ nomen eſt ſiue pſalterij. Abigail, patris mei exultatio.

⁂ Auguſtinus. Occurrit Abigail vxor Nabal, & tulit Dauid quę popoſcerat. Suppliciter eum rogauit, flexit, & à mariti ſanguine reuocauit. Iurauit Dauid temerè, ſed non impleuit iurationem maiore pietate.

D ⁂ Ambroſ. Dauid armatam dextram in indignatione compreſſerat: & quantò plus eſt non remaledicere, quàm vindicare? Et bellatores aduerſus Nabal ad vltionem paratos, Abigail deprecatione reuocauerat. Vnde aduertimus, tempeſtiuis quoque interceſſionibus non ſolum cedere nos, ſed etiam delectari oportere. lib.1.off.c.2.

⁂ Idem. Eſt contra officium nonnunquā ſoluere promiſſum, ſacramentum cuſtodire: vt Herodes qui iurauit quoniam quicquid petitum eſſet, daret filię Herodiadis, & necem Ioannis præſtitit, ne promiſſum negaret. lib.1.off.c.50.

E ⁂ Iſidorus. In malis promiſſis reſcinde fidem. In turpi voto muta decretum. Impia eſt promiſſio, quę ſcelere adimpletur. In ſynonimis.

d ⁂ *Quapropter ſuſcipe benediction.* Cyrillus. Placida verba ac mitia, iracundia cōcitatum animum mitigare ſolent, & ad manſuetudinem reducere: quod nobis ipſe Dauid ſuo prodit exemplo: cuius diſtrictū mucronē in totius domus Nabal exterminiū, Abigail vxor eius ſuauiloquētia & humanitate, vagina recondidit, & à cruoris effuſione lib. 7. in Ioan. cap. 11.

F

† defuit.
† obſecro.
– rex.
† impium.
† ſic eſt, Nabal nomē eius
† vel ſtabilem aut ſecuram.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Viro autem, &c. *Quia præ auaritia & nequitia ſua totum impediuiſſet.*
2 Et deſcen. ad ra. *Vbi inter duos montes erat vallis media ad quam deſcendebat Dauid ex parte vna, & Abigail ex oppoſita, & ſic obuiabant mutuò.*
3 Et ait, &c. *Iſta dixit Dauid audita relatione nuntiorum, ſed hic ponitur per recapitulationem vt dicunt aliqui: vel procedendo per viam dicebat hoc viris ſuis vt dicunt alii, & fortè vtrumque potuit eſſe.*
4 Hæc fa. *Hic eſt modus iurandi per execrationem, quando aliquis ſibi imprecatur malum futurum niſi impleatur verbum ſuum, & ideo hic pro ipſo Dauid accipiuntur inimici Dauid, aliter eſſet iuramentum nullum, ſed magis deriſorium, ſicut & ſuprà 20.c. in conſimili ponuntur inimici Dauid pro ipſo Dauid, vt ibidem dictum fuit.*
5 Min. ad. *id eſt, canem qui leuato crure mingit ad parietem. Dicūt etiam hic aliqui, quòd per mingētem ad parietem, intelligitur infirmus qui non poteſt ſurgere, & ideo facit vrinam inter lectum & parietem, & ſic eſt intellectus verbi. quòd non parceret viro & animali: quia ēt canis qui propter vilitatem non eſſet tangendus, & infirmus cui propter infirmitatem eſſet parcendum non euaderent manum meam. Alii vero dicunt: quòd per mingentem ad parietem intelligitur omnis maſculus, quia mingit erectus, & ſic eſt intellectus verbi: quod Dauid intendebat interficere omnes viros, non autem mulieres.*
6 Cùm autem. *Hic conſequenter ponitur ipſius Dauid pacificatio. vbi primò præmittitur ipſius Abigail deprecatio. Secundò ipſius Dauid acceptatio ibi:* Et ait Dauid. *Deprecatio autem Abigail oſtenditur acceptabilis: primò ex ſui humilitate in facto, cum dicitur:* Et procidit coram Da. &c. *& verbo, cum ſubditur.*
7 Et dixit. *id eſt, parata ſum recipere quamcunque vindictam pro mariti mei iniquitate. Secundò oſtenditur deprecatio Abigail acceptabilis ex rationabili allegatione, cum dicitur.*
8 Loquatur, &c. *vbi primò allegat viri ſui ſtultitiam, & ideo factum ſuum viro prudenti non eſt accipiendum cordi. & hoc eſt quod dicitur.*
9 Ne ponat oro. *Nabal enim ſtultus interpretatur. q. d. ſtultus eſt re & nomine. Secundò allegat ſuam ignorantiam, dicens.*
10 Ego autem, &c. *q. d. ſi enim vidiſſem eos, fuiſſent gratioſè recepti, nec receſſiſſent vacui. Tertiò allegat diuinam clementiam quæ parata eſt ſemper parcere, dicens.*
11 Nunc ergo. *q. d. verum eſt quòd Deus viuit, & tu viuis: ita diuina clementia factum eſt, vt venirem obuiam tibi ad impediendum ne venires ad effundendum ſanguinem.*
12 Et ſaluauit. *ſcilicet innocentem. ſolus enim Nabal erat culpabilis, cum quo fuiſſent occiſi innoxii.*
13 Et nunc. *ſcilicet fatui & improuidi in factis ſuis. Ra. Sa. dicit, quòd Abigail hoc dixit per ſpiritum prophetiæ, ſignificans quòd Nabal citò moreretur.*
14 Qua propter ſuſcipe bened. *id eſt, exenium.*
15 Aufer. *recipiendo exenium in ſignum remiſſionis offenſæ, quam Abigail ſuper ſe acceperat, dicens:* In me, &c. *vt prædictum eſt. Quartò allegat regni dignitatem quam conſecuturus erat Dauid, quæ quidem dignitas exigit in habente innocētiam. & hoc eſt quod dicitur.*
16 Faciens enim, &c. *tradendo tibi regnum.*
17 Quia, &c. *id eſt, ad Dei honorem & communem vtilitatem populi.*
18 Malitia, &c. *quia non decet tantam dignitatem. Quintò allegat protectionem diuinam quæ protegit ſecundam miſericordiam, dicens.* Si enim, &c. *Sequitur.*

effuſione immunem reddidit.

A a *Erit anima, &c.* Pulcherrima comparatione ſtatum iuſtorum & reproborum diſcreuit. horum quippe animas appellat viuentes, illorum ſpiritali morte occupatas. *Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur.* hos faſciculis, illos lapidi fundæ aſſimilat. Faſciculus enim aſtringitur vt conſeruetur. Lapis in funda ponitur, vt abijciatur. Sic enim electi preſſuris tribulationum conſtringuntur, vt his admoniti arctius adinuicem mutua charitate nectantur, & adunati per manus redemptoris in perpetuum conſeruentur. Reprobi quantò latius voluptatibus ſuis dimittuntur, tantò longius à diuinæ viſionis gloria proijciuntur. *Ipſi enim de manu Dei repulſi ſunt.* Mirè autem omnipotentem prouidentiam ſuperni protectoris deſcribit, cum dicit animam ſancti viri quaſi in faſciculo viuentium apud eum eſſe cuſtoditam. Sicut enim facile eſt cuilibet faſciculum herbæ vel fœni manu retentum conſeruare, ita virtus ſaluatoris noſtri electos ab initio vſque in finem conſeruare & cuſtodire. vnde. *Et non rapiet eos quiſquam de manu mea.* Sicut autem faſciculus alligatur, ita ſanctorum decus vera charitate conſtringitur, diuino munimine circundatur. Ad literam autem anima Dauid quamuis multi perſequerentur, ſemper cuſtodita eſt in ſorte viuentium. Inimici verò eius ſicut lapis funda circumactus inſtabili motu perturbati de finibus ſuis, vel de rebus humanis ablati ſunt.

Eucher. & Rabbanus.

Ezech. 18. a.

† funda iaculabitur in medio ſedis fundæ. Lxx. & animam inimicorum tuorum funda iaculaberis in medio fundæ. Chal. interpres. Et animam inimicorum tuorum volare faciet quemadmodum volare faciunt ſub fundibularij lapidem fundæ.

Pſal. 87. a.

B

† 22. q. 4 cap. quòd Dauid & ca. iurauit. & c. ſi aliquid.

Ioan. 10. f.

✠ Hebræi. Eſt iuſti anima, in qua ex peccato eſt aliquid ſordidum relictum: huius ſpiritus igne lauatur, mundatur, purgatur, innocens, purus, mundus & lotus ad locum ſuperiorem aſcendit, non aliter vt qui ſeipſum aqua purgat & abluit, quò mundus

lib. Abrat. Rokel.

C

ſurrexerit aliquando homo perſequens te &
a quærens animam tuam, erit anima domini 1

a ¶ Ad literam: faſciculus vitium viuit in aqua cum ad tranſplantandum præparatur.

mei † cuſtodita, quaſi in faſciculo viuentium
apud Dominum Deum tuum. Porrò inimi- 2
corum tuorum anima † rotabitur, quaſi in
impetu & circulo fundæ. Cùm ergo fecerit
tibi dominus domino meo omnia hæc quæ
locutus eſt bona de te, & cõſtituerit te ducẽ

a ¶ Id eſt in fletum.

ſuper Iſrael, non erit tibi hoc † in ſingultum 3
& in ſcrupulum cordis domino meo, quòd 4
effuderis ſanguinem † innoxium, † aut ipſe 5
te vltus fueris. Et cum benefecerit dominus
domino meo, recordaberis ancillæ tuæ. Et 6
ait Dauid ad Abigail, Benedictus dominus 7
Deus Iſrael, qui miſit te hodie in occurſum
meum, & benedictum eloquium tuum, & 8
benedicta tu quæ prohibuiſti me hodie, ne
irem ad ſanguinem, & † vlciſcerer me ma-
nu mea. † Alioquin viuit dominus Deus Iſ-
rael, qui prohibuit me ne malum facerem
tibi, niſi citò veniſſes in occurſum mihi, nõ
remanſiſſet Nabal vſque ad matutinam lu-
cem mingens ad parietem. Suſcepit ergo de
manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitque
ei; Vade pacificè in domum tuam; Ecce au- 9
diui vocem tuã, & † honoraui faciem tuam. 10
Venit autem Abigail ad Nabal, & ecce erat 11
ei conuiuium in domo eius quaſi conuiuiũ
regis, & cor Nabal iocundum. Erat enim
ebrius nimis, & non indicauit ei verbum pu 12
ſillum aut grande vſque mane. Diluculo au- 13
b tem cùm digeſſiſſet vinũ Nabal, indicauit
ei vxor ſua verba hæc, & emortuum eſt cor 14
eius † intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis.
Cumque pertranſiſſent decem dies, percuſ 15
c ſit dominus Nabal, & mortuus eſt. Quod 16
cùm audiſſet Dauid mortuum Nabal, ait: 17 18

dus ſit. Cumque id ſit aſſecutus, vt ad faſciculum viuentium colligi debeat, velox hunc ignem tranſit, in quo purgatur, vt ſic ligetur in faſciculo viuentium.

✠ Alij Hebr. inſcribunt ſepulcris ſuorum defunctorum: Sit anima huius colligata in faſciculo viuentium.

D

b *Cum digeſſiſſet.* Moraliter. Gregorius. Iracundos melius corrigimus ſi in ipſa iræ commotione declinamus, perturbati enim quid audiant, ignorant. Sed cum ad ſe redeunt, tantò libentius exhortationis verba recipiunt, quantò ſe tranquillius tolerati erubeſcunt. Menti autem furore ebrię omne rectum quod dicitur peruerſum videtur. Vnde & Nabal ebrio culpam ſuam Abigail laudabiliter tacuit, quam digeſto vino laudabiliter dixit. Malum enim quod fecerit nocere potuit, quia ebrius non audiuit.

c *Percuſſit Dominus Nabal, &c.*

✠ Ambroſius. Nabal duro & rigido corde verbum vxoris ferre non potuit, & obſtupefactus obriguit, & in mortem incidit.

✠ Saluianus. Quia Dauid ſe vlciſci diſtulit, vltionem ſtatim Deo executore percepit. Extincto itaque paulo poſt aduerſario ſuo, & manu cœleſti obruto, ſic locutus eſt: *Benedictus Dominus, &c.*

✠ Chryſoſtomus. Nabal ex deſperatione veſanus factus, timore demum conſumptus eſt. Simul enim ac quiſpiam ſapientiæ modo exciderit, formidoloſus ſimul & audax animo ipſo debilitato efficitur.

✠ Ioſephus. Dauid agnouit, quod maligni diuinitus arguantur, & nullus inter homines deſpiciatur à Deo, qui dat bonis quidem ſimilia, malis uero refert digna ſupplicia, &c.

a *Et ſur-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Erit anima, &c. *id eſt à Deo protegetur contra omnes inſidias malorum. Dicunt hic aliqui, quòd loquitur metaphoricè. quia ſicut ramuſculi alibi tranſplantandi vel inſerendi in faſciculo ligantur & in aqua ponuntur, & poſteà tranſplantantur vel inſeruntur, ſic iuſti in præſenti vita conſeruantur in humore gratiæ, vt tranſplantentur in terra viuentium per adeptionem gloriæ, de quibus reputabat ipſum Dauid.*

2 Porro inimicorum, &c. *id eſt, voluetur per vitia diuerſa & ma la quouſque proijciatur ad pœnam gehennæ. Sextò allegàt pacem conſcientiæ ipſius Dauid futuram, cum dicitur: Cum, &c. Sequitur.*

3 Non erit tibi hoc, &c. *id eſt, in mœrorem animi & conſcientiæ remorſum.*

4 Quod effuderis, &c. *quantum ad familiam Nabal.*

5 Aut ipſe te vltus. *de ipſo Nabal, quòd non decet vt aliquis vlciſcatur ſe manu propria, vt dictum fuit cap. præcedenti.*

6 Et ait Dauid, &c. *Hic conſequenter ponitur ipſius Dauid acceptatio, vbi primò regratiatur Deo, dicens.*

7 Benedictus dominus, &c. *Quia eius prouidentia & diſpoſitione Abigail occurrit Dauid ad ipſum pacificandum. Secundò ipſi Abigail, dicens.*

8 Et

8 Et benedictum eloquium. *Et patet litera vſque ibi.*

9 Vade in pace, &c. *aliàs pacificè. q. d. pacificatus ſum tibi & domui tuæ.*

10 Ecce audiui vocem tuam, &c. *id eſt, exaudiui deprecationem tuam.*

11 Et honoraui faciem. *Accipiendo exenium de manu tua, & ſic non feci tibi verecundiam repellendo in aliquo petitionem tuam.*

12 Et non indicauit ei ver. *prudenter enim expectauit tempus in quo eſſet extra ebrietatem.*

13 Diluculo autem, &c. *Hic conſequenter deſcribitur diuina vltio circa ipſum Nabal, cum dicitur.*

14 Et emortuum eſt cor eius. *Ex vehementia timoris concepti de Dauid.*

15 Cumque pertranſiſſent. *dicit Rab. Salo. quòd tot diebus languit quaſi mortuus, eò quod decem iuuenes miſſos à Dauid confuderat.*

16 Percuſſit dominus. *Ex quo patet quod non fuit mortuus morte naturali ſed accelerata vltione Dei.*

17 Quod cum audiſſet. *Tali diuina percuſſione.*

18 Ait, &c. *applaudens diuinæ iuſtitiæ, ſecundum illud Pſal. 57. b. Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam, &c. non autem gaude bat de morte Nabal zelo vindictæ.*

✠ 1 Miſi-

a ✠ *Et ſurrexit* Ioſephus. Cum omni apparatu proprio venit, ei que coniuncta eſt: quæ ad hunc honorem venire promeruit, tā pro modo caſtitatis atque iuſtitię, quā pro ſpecie ſuæ formæ.
b *Phalti fil.* Ra. Sicut tradūt Hebræi, nō cognouit eam Phalti, quia ſi cognouiſſet, Dauid poſtea nō recepiſſet eā, qa in lege prohibetur. Phalti n. de Gallim erat. i. de munda tione. i. de lege. Legis enim doctor erat de Baurim. i. de electis, quando Michol ei datur. Phalti enim vadens dicitur, quando aufertur. Phaltiel. i. euadens à Deo, quia cuſtodiuit eum ne tangeret eam, ne fieret tranſgreſſor legis. tamen ſecutus eſt eam plorans vſque Baurim præ gaudio, quia non tetigerat eam.

a ¶ Hoc dicebat Dauid amore iuſtitiæ, non libidine vindictæ.

Benedictus dominus qui vindicauit cauſam opprobrij mei de ma-
nu Nabal, & ſeruum ſuum cuſtodiuit à malo, & malitiam Nabal red
didit dominus in caput eius. Miſit ergò Dauid & locutus eſt ad Abi- 1
gail vt ſumeret eam ſibi in vxorem, & venerunt pueri Dauid ad 2
Abigail in Carmelum, & locuti ſunt ad eam, dicentes, Dauid
miſit nos ad te, vt accipiat ſibi in vxorem. Quæ conſurgens ado- 3
rauit prona in terram, & ait, Ecce famula tua ſit in ancillam, vt lauet
a pedes ſeruorum domini mei. Et feſtinauit, & ſurrexit Abigail, &
aſcendit ſuper aſinum, & quinque puellæ ierunt cum ea, pediſſequę
eius. Et ſecuta eſt nūtios Dauid, & facta eſt illi uxor. Sed & Achinoā 4
accepit Dauid de Iezrahel, & fuit utraque uxor eius. Saul autē dedit 5
b Michol filiam ſuā uxorē Dauid, Phalti filio Lais qui erat de Gallim.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Miſit ergo, &c. *Per nuntios miſſos.*
2 Vt ſume. *quia ſciebat eam eſſe pulchram & prudentem & diuitem, vt patet ex ſupradictis. Sequitur.*
3 Quæ conſur. *ſcilicet dominum de tanto beneficio, quòd Dauid in regem electus à Deo petebat eam pro vxore: propter quod reſpondit valde humiliter, dicens,* Ecce famula tua ſit in ancil.
4 Sed & Achinoam, &c. *Videtur quòd fecerit contra mandatū domini Deut. 15. vbi dicitur, quòd rex conſtitutus de Iſrael non debebat ſibi multiplicare vxores. Dicendum quòd illud intelligitur de vxoribus alienigenis inclinantibus animum viri ad idololatriam: ſicut contigit Salomoni, vt habetur infrà 3. lib. 11. cap. hoc aūt non fecit Dauid.*
5 Saul autem. *Dicunt Heb. quod iſte fuit legis doctor, & ideo licet acceperit Michol ad obediendum Sauli & vt honoraretur tanquā Gener regis: non tamen cognouit eam, quia ſciebat eam eſſe veram vxorē Dauid, quia ipſam non repudiauerat: propter quod Dauid poſtea recepit eam: qui tamen non accepiſſet eam ſi fuiſſet ab eo cognita, ſicut nō fuit ingreſſus vltrà ad vxores ſuas, quas cognouit Abſalon, vt habetur infrà 2. lib. cap. 20.*

ADDITIO.

In cap. 25. vbi dicitur in poſtilla. *Et erit anima domini mei cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium.*

Hæc verba non videntur propriè poſſe declarari, niſi metaphoricè. vnde & in glo. ordinaria plura notabilia hic ponuntur, inter quæ ſic dicit: Pulcherrima comparatione ſtatum iuſtorum & reproborum decreuit, & infrà, hos faſciculo, illos lapidi fundæ aſſimilat. Faſciculus enim aſtringitur vt conſeruetur, lapis in funda ponitur vt abijciatur. Sic enim electi tribulationum preſſuris cōſtringuntur, vt in his admoniti animi adinuicem mutua charitate nectantur, & adunati in manu redemptoris perpetuò conſeruentur. Reprobi quantò latius voluptatibus ſuis reuoluuntur, tantò longius à diuinæ viſionis gloria proijciuntur. Ipſi enim de manu domini repulſi ſunt.

ET venerunt Ziphæi, &c.
b *Dormientem.* Rab. Perſequuntur Iudæi Chriſtū, & perſequendo dormiūt, quia non vigilant corde. Dormitio enim cordis duritia eſt. dormiunt in veteri vita nō vigilant in noua. Chriſtus venit, non eos occidit, ſed ſcyphū aquę. i. gratiā legis abſtulit, & ſceptrū regni. i. poteſtatē qua ſe temporaliter protegebant, & cōtra Deū erigebāt, ſed Dauid nr̄ victor de caſtris eorum egreſſus, altitudinem cæli conſcendit.

✠ Theodorus. Quid eſt, *Saul dormiebat ἐν λαμπίνῃ*, in lampine? Lampine eſt genus currus, ſicut etiam ἀπήνη apene. Sed id quod dicitur, ſignificat ipſa rotunditate in medio exercitus decubuiſſe regem, & vndique fuiſſe munitum à ſtipatoribus. Ingreſſus eſt autē Dauid audacter, inſilijt autē modeſtè & temperanter.

Quæſt. 59.

CAP. XXVI.

ET venerunt Ziphei ad Saul in Gabaa, dicentes: 1
a Ecce, Dauid abſcōditus eſt in † colle Hachilę,
q̄ eſt exaduerſo † ſolitudinis. Et ſurrexit Saul, †
& deſcendit in deſertum Ziph, & cum eo tria 2
milia virorum de electis Iſrael, vt qreret Da-
uid in deſerto Ziph. Et caſtra metatus eſt Saul
¶ In colle locus eſt.
in Gabaa Hachilæ, quæ erat ex aduerſo ſolitu
dinis in via. Dauid autem habitabat in deſerto. Videns autem quòd 3
veniſſet Saul poſt ſe in deſertum, miſit exploratores, & didicit quòd 4
veniſſet certiſſimè. Et ſurrexit Dauid clam, & venit vſq; ad locum vbi 5
† erat Saul. Cumque vidiſſet locum vbi dormiebat Saul, & Abner
b filius Ner princeps militiæ eius, & Saulem dormientem in tentorio,
& reliquum vulgus per circumitum eius, ait Dauid ad Achimelech 6

† Gabaa.

☞ a Neir-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVI.

ET venerunt. *Hic ponitur tertius prouentus Dei circa Dauid, per hoc quòd Saulem iterum in manu ſua tradidit, vt ſic Dauid innocentia & Saul nequitia plenius appareret. Et diuiditur in tres partes: quia primò Saul manibus Dauid exponitur. Secundò expoſitus cuſtoditur, ibi: Dixitque Abiſai. Tertiò à Dauid conuincitur, ibi:* Cumq; tranſiſſet. *Circa primum dicitur.*
1 Et venerunt. *Iſti iam ante Dauid accuſauerant Sauli, vt habitum eſt ſuprà 23. & ideo timentes ne Dauid poſt Saul regnaret, & per conſequens eorum proditionem puniret, ſolliciti erant de captione Dauid, vt moreretur.*
2 Et cum eo tria. *ſcilicet ad bellandum.*
3 Videns autem. *id eſt, cognoſcens per nuntium ſibi dicentē, quia proceſſus regis cum tali multitudine bellatorum non poteſt latere.*
4 Miſit exploratores. *vt ſciret certitudinaliter tempus & locum vbi caſtra poneret.*
5 Et ſurrexit Dauid clam. *i. abſcondite, & mutato habitu, ne cognoſceretur. ſicut Alexander magnus fuit in caſtris Pori regis Indiæ ad explorandum, prout habetur in hiſtoria ipſius.*
6 Ait Dauid ad Achimelech. *Dauid enim habuit duas ſorores. vna earum vocata eſt Abigail, de qua natus fuit Amaſa princeps militia Abſalon, vt habetur infrà 2. lib. 17. cap. Alia Saruia de qua natus eſt Ioab & Abiſai, & ſic iſti erant nepotes Dauid.*

1 Dixit-

MORALITER.

1 *Et venerunt Ziphæi, &c.* Sequitur.
† *Et ſurrexit Saul.* Per Saulē, qui cū exercitu armato iuit ad capiēdū Dauid, cōuenienter ſignificari pōt Iudas proditor, qui cū multis armis venit ad capiendū Ieſum, ſicut dr̄ Ioan. 18. Iudas aūt cū accepiſſet cohortē, & a pōtificibus & Phariſeis miniſtros, venit illuc cū laternis & facibus & armis. Per hoc aūt q̄ Dauid deſcēdit in caſtra Saulis, ſignificat̄ pręcelſius ipſius Ieſu obuiā quærētibus ipſum. Io. 8. a. *Ieſus aūt ſciens oīa q̄ ventura erāt ſuper ipſum, proceſſit eis obuiā, & dixit eis. Quē qritis?*

A a *Ne interficias eum, &c.* ✠ Chryſoſt. Cùm Dauid uideret Saulem immobilem, neq; quicquam poſſe facere, cum ſuo animo ita locutus eſt. Vbi nunc ille furor? Vbi tot technæ, tot inſidiæ? Abierunt omnia iſta, perieruntque exigui ſomni incurſu. Iacet alligatus rex, cùm nihil horũ nos nec cogitauerimus, nec perſecerimus. Conſpiciebat illum dormientem, ac de morte omnibus communi philoſophabatur. Somnus nihil aliud eſt, quàm mors temporaria, & vnius diei interitus. Sic hoſtem ĩ poteſtatẽ ſuam accepit, & Deũ erga ſe beneuolentiorem reddidit. Sed non cò beatum prædico B ſanctum illum, quòd hoſtem viderit ſub pedibus ſuis iacentem, ſed quòd illi pepercerit: quorum alterũ fuit opus diuinæ potentię, alterũ Dauidicæ philoſophię, &c. Is, qui occidit inimicum, frequenter & ipſe ſeſe condemnabit dum prauam gerit conſcientiam, dumque in ſingulos dies & horas à peccato illo vrgente affligitur. At, qui pepercit, breuique tempore vicit affectus ſuos poſt exultat ac C delectatur optima ſpe fultus, ac tolerantiæ brauia expectans à Deo.

Homil. de Dauid & Saule.

† infrà 1. q. 1. c. dominus.

† ad regem .i. qui tuo clamore excitas regem.

† Heb. pro digni morte.

Hethæum, & Abiſai filium Saruiæ, fratrem Ioab, dicens: Quis de-
ſcendet mecum in caſtra ad Saul? Dixitque Abiſai: Ego deſcendam 1
tecum. Venerunt ergo Dauid & Abiſai ad populum nocte, & inue-
nerunt Saul iacentem & dormientem in tentorio, & haſtam fixam
in terra ad caput eius. Abner autem & populum dormientes in cir-
cuitu eius. Dixitque Abiſai ad Dauid, Concluſit Deus hodie
inimicum tuum in manus tuas. Nunc ergo perfodiam eum lancea
in terra ſemel, & ſecundò opus non erit. Et dixit Dauid ad Abiſai: 2 3
a Ne interficias eum: † Quis enim extendet manum ſuam in Chriſtum 4
domini, & innocens erit? Et dixit Dauid: Viuit dominus, quia niſi 5 6
b dominus percuſſerit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in 7 8
prælium deſcendens perierit, † propitius ſit mihi dominus, ne ex- 9
tendam manum meam in Chriſtum domini. Nunc igitur tolle ha- 10
ſtam quæ eſt ad caput eius, & ſcyphum aquæ, & abeamus. Tulit er- 11
¶ Vel eius
go Dauid haſtam & ſcyphum aquæ, qui erat ad caput Saul, & abie-
runt, & non erat quiſquam qui videret & intelligeret, & euigilaret, 12
ſed omnes dormiebant: quia ſopor † domini irruerat ſuper eos. 13
Cumque tranſiſſet Dauid ex aduerſo & ſtetiſſet in vertice montis 14
delonge, & eſſet grande interuallum inter eos, clamauit ad popu- 15
lum Dauid, & ad Abner filium Ner, dicens: Nonne reſpondebis
Abner? Et reſpondens Abner: Quis es tu qui clamas, & † inquietas
regem? Et ait Dauid ad Abner: Nunquid non vir tu es? & quis
alius ſimilis tui in Iſrael? Quare ergo non cuſtodiſti dominum tuum 16
regem? Ingreſſus eſt enim vnus de turba, vt interficeret regem do- 17
minum tuum. Non eſt bonum hoc quod feciſti. Viuit dominus, 18
quoniam † filij mortis eſtis vos, quia non cuſtodiſtis dominum ve-

✠ Irenæus martyr. Quando Dauid perſecutionem patiebatur à Saul propter iuſtitiam, & regem fugiebat, & inimicum non vlciſcebatur: & Chriſti aduentum pſallebat, & ſapientia inſtruebat gentes, & omnia ſecũdum conſiliũ ſancti Spiritus faciebat, & placebat Deo. Quando autem accepit Berſabee vxorẽ Vrię, dicit ſcriptura de eo, Nequam viſus eſt ſermo quem fecit Dauid in conſpectu Domini. b *Niſi dominus percuſſerit eũ, &c.* ✠ Theodo. Illud, Dominus percuſſerit eum, ſignificat plagam à Deo immiſſam, quam etiam ſuſtinuerunt primogenita Aegyptiorum, & populus in deſerto ſæpenumero, & Nabal Carmelitanus. Dies autẽ eius venerit, ſignificat mortem ſecundum naturam, quę cognoſcitur vel ex abundantia, vel ex defectu alicuius ex his qui inſunt nobis humoribus. Quæ accidit in bello, eſt magis violenta: occiduntur enim qui ſunt robuſtis corporibus. Illud autem, *Accepit haſtam, &c.* vt rurſus collatum oſtendat beneficium: Vbique autem ſcriptor diuinam prædicat prouidentiam. Nam cum dixiſſet, *Omnes dormiebant*, ſubiunxit: *Stupor Domini cecidit ſuper eos, &c.*

✠ Iren.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixitque Abiſ. *Accepit licentiam interficiendi Saul, quia ſciebat quòd Dauid non interficeret eum manu propria.*

2 Et ſecundo. *Ita vno ictu interficiam eum perfectè, quòd non oportebit vltrà manum apponere, & ſic poterimus recedere expeditè.*

3 Et dixit. *Hic conſequenter Saul per Dauid à morte protegitur, cum dicitur:* Ne inter. *Cuius cauſa ſubditur.*

4 Quis enim. *Volebat enim Dauid perſonæ ipſius deferre, quamdiu à Deo tolerabatur in regno. Ideo ſubditur.*

5 Viuit dominus, &c. *id eſt per viuentem Deum.*

6 Quia niſi dominus. *aliqua peſtilentia, vel infirmitate accelerans mortem eius.*

7 Aut dies eius venerit, &c. *ſcilicet vltima.*

8 Vt moriatur. *ſcilicet morte naturali.*

9 Aut in prælium. *Iſtis tribus modis poterat mori. Per hoc intendit Dauid dicere quòd nullo modo volebat eſſe cauſa efficiens mortis ſuæ, niſi forſitan ſe defendendo, ita quòd non poſſet aliter euadere.*

10 Nunc igitur tol. &c. *id eſt, fixa in terram ad caput lectuli, vt ſi eſſet neceſſe ſtatim poſſet eam accipere. Erat etiam in parte ſuperiori ſignum armorum regis, ad ſignificandum locum regium.*

11 Et ſcyphum. *In Hebræo habetur:* Et Phialam aquæ. *Et forſitan erat aqua Roſacea, ad refrigerium caloris, vel aqua ſimplex ad ablutionem manuum regis, quando ſurgeret de ſomno.*

12 Et non erat quiſquam qui. *Cuius cauſa ſubditur:* Quia ſopor do. *id eſt, ſomnus grauis à Deo immiſſus.*

13 Irruerat ſuper eos. *Vt ſic Dauid ſine periculo recederet, & per haſtam acceptam & vas aquæ ſuam declararet innocentiam, & Saul de nequitia conuinceretur.*

14 Cumque tran. *Hic Saul & viri eius à Dauid conuincuntur: quia primò viri Saul conuincuntur de negligentia, cum ſubditur.*

15 Clamauit. *Cum iam eſſet ſic elongatus & in tuto loco poſitus, quòd viri Saul non poſſent capere eum, & primò conuincit Abner ſingulariter, cum ſubditur.*

16 Quare ergo non, &c. *quia erat princeps militiæ, & cuſtos erat principalis perſonæ regiæ.*

17 Ingreſſus eſt enim. *Iſte fuit Abiſai qui voluit eum interficere vt prædictum eſt; Secundò arguit omnes alios, dicens.*

18 Viuit dominus. *id eſt, digni morte. conſequenter probat dictum ſuum per euidens ſignum dicens.*

Nunc

MORALITER.

† *Sopor domini irruerat ſuper.* ſcilicet, ſuper Saulem & ſuos ſocios, per quod ſignificatur caſus Iudæ & aliorum cum eo exiſtentium, qui ad verbum Chriſti dicentis. *Ego ſum, abierunt retrò & ceciderunt proni in terram*, tanquam inſenſibiles & dormientes. Per hoc etiam oſtendit Ieſus, quòd poterat eos occidere, ſicut Dauid per lanceam Saulis quam ſecum portauit, oſtendit quòd poterat eum occidere. Item per lanceam ſignificatur principatus, eò quòd ad principem pertinet pro ſubditis pugnare. Per ſcyphum autem, ſacerdotium, eò quòd ſacerdotes vtebantur ſcyphis in oblationibus liquidorum. Per hoc ergo quòd Dauid haſtam Saulis & ſcyphum aquæ ſecum tulit, ſignificata fuit ablatio regni & ſacerdotij à Iudæis, quam fecit Chriſtus in vltionem mortis ſuæ per exercitum Romanorum.

MORAL.

A ſtrum Chriſtum domini. Nunc ergo vide vbi 1
ſit haſta regis, & vbi ſcyphus aquæ qui erat ad
caput eius. Cognouit autem Saul vocem Da- 2
uid, & dixit: Nunquid vox hæc eſt tua fili mi
Dauid? Et ait Dauid. Vox mea domine mi rex.
Et ait. † Quam ob cauſam dominus meus per-
ſequitur ſeruum ſuum? Quid feci? aut quod eſt
in manu mea malum? Nunc ergo audi oro do-
mine mi rex verba ſerui tui. Si dominus incitat 3
a ¶ Placare eum ſacrificio & prece oportet.
B te aduerſum me, † odoretur ſacrificium. Si au- 4
¶ Incitant te in me. 5
tem filij hominum, maledicti ſunt in conſpe- 6 7
ctu domini, quia eiecerunt me hodie, vt non 8
habitem in hæreditate domini, dicentes: Vade, 9 10
a ¶ Quaſi diceret, opus mihi eſt inter exteros morari quia rex Iſrael mortem meam quærit.
ſerui diis alienis; Et nunc non effundatur ſan- 11
guis meus in terra coram domino, quia egreſ- 12
ſus eſt rex Iſraël vt quærat pulicem vnum, ſicut 13 14
a ¶ Quaſi dicat nec per Deum nec per filios hominum incitatus ſum in te, ſed per meipſum.
perſequitur † perdix in montibus. Et ait Saul,

15 Peccaui; Reuertere fili mi Dauid; Nequaquam D
enim vltrà tibi malè faciam, eò quòd precioſa
fuerit anima mea in oculis tuis hodie. Apparet
a ¶ Conſilia Dei qui te conſeruat, & me in manus tuas tradit.
enim quòd ſtulte egerim & † ignorauerim mul-
ta nimis. Et reſpondens Dauid, ait; Ecce haſta
regis, tranſeat vnus de pueris regis & tollat eam.
Dominus autem retribuet vnicuique ſecundum
iuſtitiam ſuam & fidem. Tradidit enim Domi-
nus te hodie in manum meam, & nolui exten-
dere manum meam in Chriſtum domini. Et
ſicut magnificata eſt anima tua hodie in oculis E
a ¶ Quod vt heret ſæpius inimico pepercit.
meis, ſic magnificetur anima mea in oculis
domini, & liberet me de omni anguſtia. Ait er-
go Saul ad Dauid; Benedictus tu fili mi Dauid.
a ¶ Iam mihi præualens amplius præualebis. b ¶ Id eſt, abundanter facies. c ¶ Iam. d Vt regnes.
Equidem facies facies, & potens poteris. Abijt F
autem Dauid in viam ſuam, & Saul reuerſus eſt
in locum ſuum.

† terrauerim ſupramodum
ſecundum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunc ergo. *Per hoc enim patebat quòd ille qui haſtam abſtulit, regem interficere potuit.*
2 Cognouit. *Hic conſequenter conuincitur Saul de malitia. quia perſequebatur Dauid ſine cauſa. Et patet litera vſque ibi.*
3 Si dominus incitat. *ſcilicet ad me perſequendum.*
4 Odoretur ſacrificium. *id eſt, patientia mea in perſecutione iſta, ſit accepta coram Deo, ac ſi offerrem holocauſtum ad altare ſuum.*
5 Si autem filij, &c. *Incitant te ad hoc ſicut faciebat Doeg & ſui complices.*
6 Maledicti ſunt in conſpectu. *Cuius ratio ſubditur.*
7 Quia eiecerunt me hodie, &c. *id eſt, in præſenti tempore.*
8 Vt non, *i. vt non habitem pacificè in terra promiſſionis, vbi vigebat cultus diuinus, ut poſſem illuc accedere et debita ſacrificia offerre.*
9 Dicentes. *Facto.*
10 Vade, ſerui. *Quia illi qui propter perſecutionem coguntur intrare terram idololatriæ ſubditam, exponuntut peccato idololatriæ, eò quòd ab idololatris ad hoc de facili inclinantur, & aliquando violentia pœnæ coguntur.*
11 Et nunc. *id eſt, terra in qua colitur Deus. q. d. melius eſt quòd fugiam propter perſecutionis atrocitatem.*
12 Quia egreſſus eſt rex Iſrael. *cum exercitu forti.*
13 Vt quærat pulicem. *id eſt, hominem nullius momenti.*
14 Sicut. *perd. Heb. dicunt Rore Hebr. omnibus eſt perdix: & legendum: ſicut ſequitur quis perdicem in montibus quoquim: quæ eſt auis inſequens muſcam vel aliam rem vilem. Et conſonat literæ præcedenti vt patet tam ratione ſententię quàm ratione ſignificati huius dictionis perſequitur, quod eſt in ſenſu actiuo. Secundum tranſlationem verò noſtram oportet dicere quòd ly* perſequitur, *habet hic ſenſum paſſiui, vt ſit ſenſus: Sic me perſequitur rex Iſrael, ſicut perdix perſequitur ab aucupe. i. fugatur vt capiatur. Et eſt ſimilis modus loquendi ad Heb. vlti.* Talibus enim hoſtijs promeretur Deus. *i. pro merito talium acquiritur Deus. tamen ſecundum grammaticam communem promeretur ſenſum actiui importat. Conſequenter Saul peccatum ſuum confitetur, dicens.*
15 Peccaui: re. fili mi. *Tamen Dauid non fuit reuerſus. tum quia Saul aliàs ſibi promiſſum non tenuerat, tum quia Dauid in curia inimicos habebat qui impetraſſent retractationem promiſſi. Tũ quia dæmon arripiens Saul, per tempus eum ad occiſionem Dauid incitabat. Tum quia ex afflictione dæmonis Saul memoriam ferè amiſerat, & ideo citò oblitus fuiſſet promiſſum, maximè propter habitum præcedentem rancoris & odij contra Dauid. Cætera patent in litera.*

CAP. XXVII.
1 ⁂ *Melius eſt vt fugiam, &c.* Auguſtin. Quid ſibi vult quod ad titulum Pſalmi 55. adhuc pertinet, *quia tenuerunt eum Allophyli in Geth?* Geth ciuitas quædam erat Allophylorum, id eſt, alienigenarum, vtiq; populi longè à ſanctis. Ex eo enim quod alienigenæ, non vtique appropinquant ſanctis, ſed longè ſunt à ſanctis, &c. Inuenimus quidem

CAP. XXVII.

Et ait Dauid in corde ſuo; aliquando † incidam 1
vna die in manu Saul. Nonne melius eſt vt 2
† fugiam, & ſaluer in terra Philiſthinorum & 3
deſperet Saul, ceſſetq; me q̃rere in cunctis fi-
nib⁹ Iſrael? Fugiamus ergo manus eius. Et ſur 4
rexit Dauid, & abiit ipſe & ſexcenti viri cũ eo 5

† conſumar vna die manu.
† eruam ergo me de manu.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVII.

Et ait Dauid. *Hic poſt multam perſecutionem (vt patet ex prædictis) deſcribitur exulatio Dauid extra terram Iſrael. Et primò deſcribitur ipſius Dauid egreſſus. ſecundò habitationis locus, ibi:* Dixit autem Dauid. *tertio viuendi modus ibi:* Et aſcendit Dauid. *Circa primum dicitur.*

Et ait, &c. *id eſt, diligenter & deliberatè conſiderauit.*

Aliquando. *Non dixit hoc Dauid, eò quòd timeret occidi à Saule in propria perſona, cum ſciret certitudinaliter ex diuino promiſſo ſe poſt ipſum Saulem regnaturũ. Sed quia timebat, ne ſic accideret, quòd oporteret eum pugnare cum Saule, quod horrebat Dauid propter mortẽ ſuorum, et aliquorum qui erant cum Saule. Præterea non debebat Deũ tentare, omittendo ſcienter ea quæ erant ad conſeruationem vitæ propriæ & ſuorum, cuiuſmodi erat talis exitus. vnde ſubditur.*
3 Et deſperet Saul. *ſcilicet à mea captione.*
4 Ceſſetque. *Quia non poterat eum perſequi in terra aliena. præterea Saul in terra Iſrael multos perſequebatur, imponendo eis quòd receptarent Dauid & viros eius, quorum damnis & perſecutionibus Dauid debebat præcauere.*
5 Et ſurrexit, &c. Achis. *Iſte enim erat inimicus Saul, eò quòd Saul frequenter debellauerat Philiſthæos: & ideo libentius recepit Dauid, eò quòd Saul reputabat eum inimicum.*

1 Et

MORALITER.

Et ait Dauid. per Dauid qui dimiſit Iudęã & abiit ad Gentilium terram, ſignificatum fuit ꝙ Chriſtus per Dauid figuratus relicturus erat Iudęam propter obſtinationem ſuã, & ad

dem ipſum Dauid peregrinatum
A eſſe apud Allophylos cùm quære-
retur à Saule, & fuit in iſta ciuita-
te, & apud regem ciuitatis huius,
ſed ibi retentum eſſe non legi-
mus. Ergo Dauid noſtrum domi
num Ieſum Chriſtum natum ex
ſemine illius Dauid, non ſolum
tenuerunt, ſed & tenent adhuc
Allophyli in Geth. Geth indicat
torcular. Tenetur autem in torcu
lari corpus Chriſti, id eſt, eccle-
ſia eius. Quid eſt in torculari? In
preſſuris. Sed in torculari fructuo-
ſa preſſura eſt.

Lib. de trad. Hebr.

B a *Agebant prædas de Geſſuri, & de Gerzi, &c.* Hieronymus. Hi pagi non erant ſub poteſtate Achis, Habitati in terra antiquitus dicuntur, quia quieti & ſecuri habitati fuerant, & nullius hoſtis deprædationes perpeſſi.

Lib. de locis Hebr.

Idem. Geſſuri eſt regio alienigenarum in Syria.

CAP.

a Non illum à quo vix euaſit, ſed filium eius qui ipſum dilexit propter famam virtutis.

ad Achis filium Ma-
och regem Geth. Et
habitauit Dauid cũ 1
Achis in Geth, ipſe
& viri eius vir & do-
mus eius Dauid &
duæ vxores eius: A-
chinoam Iezraheli-
tes, & Abigail vxor
Nabal Carmelitis. Et
nuntiatum eſt Saul,
quòd fugiſſet Dauid
in Geth, & non ad-
didit vltrà quærere
eum. Dixit autem 2
Dauid ad Achis. Si
inueni gratiam in o-
culis tuis, detur mihi locus in vna vrbium regionis
huius, vt habitem ibi. Cur enim manet ſeruus tuus
in ciuitate regis tecum? Dedit itaque ei Achis in
die illa Siceleg. Propter quam cauſam facta eſt Si-
celeg regum Iuda vſque in diem hanc. Fuit autem 3
C numerus dierum quibus habitauit Dauid in regione
Philiſthinorum † quatuor menſium. Et aſcen
4 dit Dauid & viri eius, & † agebant prædas de
a Hi pagi non erant ſub poteſtate Achis.
Geſſuri & de Gerzi & de Amalecitis: Hi e-
a Secure.ſ.& quietè, quia non erat qui deprædaretur.
nim pagi habitabantur in terra antiquitus,
euntibus Sur vſque ad terram Aegypti. Et
percutiebat Dauid omnem terram illorum,
a Ne accuſarent apud Achis.
5 nec relinquebat viuentem virum & mulie-
rem. Tollenſq; oues & boues, & aſinos, &
camelos, & veſtes reuertebatur & veniebat
ad Achis. Dicebat autem ei Achis: † In quem
6 irruiſti hodie? Reſpondebat Dauid: Con-
a Fingens gentem ſuam ſe habere exoſam.
tra meridiem Iudæ, & contra meridiem Iera-
meel, & cõtra meridiem Ceni. Virum & mu-
a Id eſt non viuere permittebat.
lierem non † viuificabat Dauid, nec adduce-
bat in Geth, dicens: Ne fortè loquantur ad-
uerſum nos, hæc fecit Dauid. Et hoc erat de-
cretum illi omnibus diebus quibus habitauit
in regione Philiſthinorum. Credidit ergo A-
chis Dauid, dicens: † Multa enim mala ope
7 ratus eſt contra populum ſuum Iſraël. Erit
igitur mihi ſeruus ſempiternus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et habitauit, &c.* Hoc fuit tantum ad horam, quia habuit alium locum aſſignatum, vt poſteà dicetur.

2 *Dixit autem.* Hic conſequenter agitur de loco ipſi Dauid aſſignato, quem petiuit Dauid extra ciuitatem regiam, vt liberius ire poſſet cum ſuis viris ad deprædandum infideles. vnde cum ſuis poſſet viuere. Et patet litera vſque ibi.

Diorum acceptio varia.

3 *Fuit autem numerus.* In Hebræo habetur *Dies & 4. menſes* & per dies ſecundum aliquos Hebræos intelligitur annus vel anni. ſecundum verò Rab. Sa. intelliguntur tantum duo dies naturales. vtroque enim modo in vet. teſt inuenitur hoc nomen dies in plurali acceptum, ſcilicet pro duobus diebus naturalibus, & pro anno vel annis indeterminatè. Quod autem hic accipiatur ſecundo modo, magis videtur ex hoc quod dicitur infrà 29. quod dixit Achis de mora Dauid cum ipſo: *Eſt apud me multis diebus vel annis.*

4 *Et aſcendit.* Hic deſcribitur viuendi modus, ſcilicet de prædis infidelium circumadiacentium.

5 *Nec relinquebat.* ne accuſarent eum apud Achis: licet enim non eſſent de Philiſthæis, tamen aliqui eorum poterant eſſe ſub eorum tributo, vel habere aliqua pacta ſeu conuentiones cum eis. propter quod Achis potuiſſet contra Dauid prouocari.

6 *Reſpondebat Dauid.* illæ enim terræ de quibus prædas accipiebat, licet eſſent verſus illam partem, non tamen erant de filijs Iſrael. videtur tamen quòd Dauid per hoc non excuſetur à mendacio, quia tali modo loquendi vtebatur vt Achis crederet ipſum filios Iſrael deprædaſſe. vt patet ex ſequentibus. iſtud tamen mendacium erat officioſum, ſcilicet pro ſalute ſui & ſuorum, à quo non oportet Dauid excuſari, quia multa peiora fecit. nec ipſe Dauid peccauit prædictos infideles interficiendo: quia manebant infra terminos terræ promiſſionis, quorum habitatores fuerunt à domino condemnati ad mortem, vt dictum eſt ſuprà frequenter in libro Ioſue & Deut. & Num. propter quod filij Iſrael poterant eos licitè occidere habita opportunitate, & bona eorum occupare niſi per inducias ad tempus poſitas impedirentur: quæ ſeruandæ ſunt de iure naturali quamdiu durant. licet enim filij Iſrael non poſſent cum illis fœdera perpetua contrahere: poterant tamen ex aliqua cauſa rationabili inducias ſeu pacta ad tempus cum ipſis inire, vt dictum fuit ſuprà, Ioſue 21. in fine.

7 *Erit igitur mi.* Credebat enim eum tot mala feciſſe filijs Iſrael, quòd de cætero non poſſet cum eis reconciliari, & ſic eſſet coactus ipſi Achis fideliter ſeruire.

CAP.

MORALITER.

† ad Gentiles tranſiturus per fidem & deuotionem. propter quod Paulus & Barnabas conſtanter dixerunt Iudæis Act. 14.g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes: ſic enim præcepit nobis Deus.* Per hoc autem quòd Dauid agebat prędas de gentibus circunſtantibus & neminem viuificabat, ſignificatum fuit quòd Chriſtus per prædicationem apoſtolorum occidebat errores Gentilium, & illos ſibi per fidem charitate formatam incorporabat. ſic enim dictũ fuit Petro Act. 10.b. *Surge Petre, occid. & man.* quod intelligitur de conuerſione Cornelij & amicorum eius ad fidem Chriſti per prædicationem beati Petri.

MORAL.

CAP. XXVIII.

A a *Samuel autem.* Rab. Samuel ſuperius mortuus legitur: ſed cauſa reſurrectionis eius repetitur ad damnationem Saulis, qui relicto Deo contra legem pythonem conſulebat.

b *Et Saul abſtulit magos, &c.* ✲ Iuſtinus. Suſtulit ventriloquas vt ea ratione Deum ſibi reconciliaret, quo ſententiam abrogaret quæ Saulum regno abdicauerat. Non ille quidem ventriloquarum impietatem odio perſequens, ſed regnum amans. Et quia non admiſit Deus intentionē eius, cum deſeruit, vt egeret eis quas non bona intentione ſuſtulerat:
D ✲ Hebræi. Saul ea cauſa ſuſtulit ariolos, quòd illi prædicerent, eius familiam euertēdam eſſe, & regnum transferendū eſſe ad Dauidem.

B

C

CAP. XXVIII.

FActum eſt autem in diebus illis congregaue- 1
runt Philiſthijm agmina ſua, vt præpararen- 2
tur contra Iſrael ad bellum. Dixitq; Achis ad
Dauid. Sciens nunc ſcito, quoniam mecum
egredieris in caſtris tu & viri tui. Dixitque 3
a ¶ Pro te contra hoſtes tuos.
Dauid ad Achis: Nunc ſcies quæ facturus eſt 4
ſeruus tuus. Et ait Achis ad Dauid: † Et ego
a cuſtodem capitis mei ponam te cunctis diebus. † Samuel autem 5
mortuus eſt, planxitque eum omnis Iſraël, & ſepelierunt eum in
a ¶ Superius dicitur ſepultus in domo ſua. i. in familia & in cognatione ſua.
b Ramatha vrbe ſua. Et Saul abſtulit magos & ariolos de terra, & 6
interfecit eos qui pythones habebant in ventre. Congregatique 7
ſunt Philiſthiim, & venerunt & caſtrametati ſunt in Sunam. Con-
gregauit autem & Saul vniuerſum Iſraël, & venit in Gelboe, & †
vidit Saul caſtra Philiſthijm & timuit, & expauit cor eius nimis.
c † Conſuluitque* dominum, & non reſpondit ei, neque per † ſa- 8
d cerdotes, neque per ſomnia, neque per prophetas. Dixitque Saul 9 10 11

c *Conſuluitque do.* Rab. Sicut Hebræi tradunt ieiunando & orando à Deo petebatur oraculū: & Deus illis per ſomnia reuelabat futura, E quod Saul feciſſe non legitur.

d *Neque per ſa.* Rab. In Hebr. *Neque per vrim.* id eſt, doctrinam, neque per ephod, ſcilicet quod ſacerdos gerebat in pectore: in quo ſcriptum erat doctrina & veritas.

☞ a *Quærite*

F

- & interfecit eos qui pythones habebant in ventre.

* Saul.

† ſuprà 14.f.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXVIII.

✲ 1 FActum eſt. *Hæc eſt vltima pars principalis huius libri primi: in qua deſcribitur Saulis mors & conſummatio per bellum contra Philiſthæos. primò igitur deſcribitur belli apparatus. ſecundò Dauid receſſus cap. 29. tertiò Saulis occubitus c. 31. Circa primum ſciendum, quòd propter magnitudinem apparatus in Philiſthinorum exercitu Saul territus conſuluit Pythoniſſam. Circa quod primò deſcribitur conſultationis occaſio. ſecundò ipſa conſultatio, ibi:* Dixitque Saul. *tertiò data reſponſio, ibi:* Dixit autem Samuel. *quartò Saulis deſolatio, ibi:* Statimque Saul cecidit. *Circa primum dicitur.*

2 Congregauerūt Philiſthijm. *in multitudine magna & valida.*

3 Dixitque. *quia multum confidebat de probitate Dauid & eius fidelitate.* Dixitque Dauid ad Achis, &c.

4 Nunc ſci. *ſcilicet, pro te contra inimicos tuos, vt dicit hic glo. interlinearis. Sed videtur quòd in hoc Dauid peccauerit. quia ſi intendebat hoc facere, intendebat pugnare contra fideles pro infidelibus, quod eſt illicitum. Aut ſi non intendebat hoc, ſed magis contrarium, ſcilicet, iuuare filios Iſrael contra Philiſthæos, ſicut opinati fuerunt ſatrapæ, vt habetur ſe. cap. ſic fuit falſus & proditor intēdens nocere ei quem promittebat adiuuare. Dicendum quòd Dauid intendebat defendere ipſum Achis, cui tenebatur ex beneficijs receptis, quia Achis ipſum benignè receperat: & ſic eum ſecurum fecerat à perſecutione Saulis; vt patet ex prædictis. nec peccaſſet hoc faciendo duplici ratione. Vna accipitur ex parte Achis, ſcilicet ſi habebat iuſtum bellum contra Saul, quod potuit eſſe, ſi Saul qui erat arreptitius à dæmone aliqua pacta fregerat ſeu iuramenta cum Philiſthæis inita, quia talia ſunt ſeruanda. vnde & Sedechias. 2. Paral. 36. arguitur. eò quòd fregit iuramentum quod fecerat Nabuchodonoſor. Quamuis autem filii Iſrael non poſſent facere cum Philiſthæis fœdera perpetua, eò quòd habitabant in terra ſibi promiſſa: tamen ex cauſa rationabili poterant facere inducias ad tempus, & iuramento firmare vt patet ex ſupradictis, Alia ratio accipitur ex parte ipſius Dauid, qui habebat ius in regno Iſrael: & ideo poterat illud acquirere virtute armorum facultate occurrente: & in tali bello iuſto poterat licitè vti Philiſthinorum confortatione & auxilio. Cogitabat enim probabiliter quòd ſi Philiſthæi haberent victoriam, Achis ei amicus & fauorabilis eum iuuaret ad poſſidendum regnum. quia habita victoria Philiſthæi illud regnum nō poſſederunt, ſed in terram ſuam reuerſi fuerunt: & Isboſeth filius Saul ſucceſſit in regno, vt habetur infrà 2. lib. 2. cap. Ex dictis patet argumentum factum ad contrarium.*

5 Samuel autem. *Licet mors eius ſuprà deſcripta fuerit 25. cap. tamen hic repetitur, quia erat excitandus de proximo ad denuntiandum Saulis caſum.*

6 Et Saul. *Iſtud ponitur hic ad declarationem ſui facinoris, quia quod deſtruxerat quaſi zelo legis iterum requiſiuit. Dicunt tamen aliqui quòd eos interfecit, eò quòd vaticinabantur Dauid regnaturum poſt eum.*

7 Et inter. *Hoc non eſt in Hebræo, nec eſt de textu: ſed primò videtur per modum gloſſæ appoſitum, poſtea per ſcriptores textui inſertum. ſequitur.*

8 Conſuluitque dom. &c. *quia eos occiderat, excepto Abiathar qui erat cum Dauid.*

9 Neque per. *Dicunt hic aliqui, quia in tali requiſitione debebāt ieiunia & orationes præcedere, quod non fecit Saul.*

10 Neque per prophetas. *iſti fuerant diſcipuli Samuelis.*

11 Dixitque. *Deſcripta occaſione conſulendi Pythoniſſam, ſcilicet timore Saulis de apparatu Philiſthinorum & negatione diuini reſponſi, hic conſequenter deſcribitur Pythoniſſæ conſultatio. Ad intellectum tñ ſequentium quæritur, vtrum in tali ſuſcitatione apparuit ipſe Samuel vel malignus ſpiritus in eius ſpecie. Et arguitur primò quòd fuerit ipſe Samuel: quia ſcriptura hic de ipſo loquitur tanquam de perſona ipſius, nominans ipſum pluries proprio nomine. & ideo videretur falſitatem prætendere niſi ipſe fuiſſet. Item magna irreuerentia facta fuiſſet ſancto, ſi malignus ſpiritus toties in ſcriptura ſacra nominatus fuiſſet noīe ipſius. Itē Eccleſ. 46. dicitur de ipſo:* Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ, &c. *Itē dicit certitudinaliter verum de futuris contingentibus, ſ. de morte Saul & filiorū eius, & de debellatione ſui exercitus. & videtur fuiſſe verus propheta Samuel, & non malignus ſpiritus, qui eſt mendax & pater*

Quæſtio de Samuelis ſuſcitatione.

MORALITER.

† *Vidit Saul.* quæſierat enim mortem Dauid cum magna ſolicitudine & labore, cuius tamen innocentiam pluries probauerat: & quoniam ipſum pluries terruerat iniuſtè: ideò dominus terrorem ab aduerſarijs ſuis immiſit ſibi iuſtè. Sap. 11. c. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* vnde & ſubditur.

8 *Conſuluitque dom.* Reſponſio per ſomnia eſt interius, & iō ſignificat conſolationem interiorem à Deo datā, quæ negata eſt Sauli, & iuſtè, vt patet ex dictis. Reſponſio per ſacerdotes ſignat effectum orationis eccleſię, quam non habent hommines obſtinati contra innocētes, qualis erat Saul. & ideo non habuit rñſum per ſacerdotes, nec eis conſimiles. Rñſio verò per prophetas ſignat conſilium bonorum & prudentium, pp quod prophetæ videntes antiquitus appellabantur 1. Reg. 9. b. *Qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur videns.* Hoc autem reſponſum obſtinati non quærūt, nec ei acquieſcunt, ſed quærunt reſponſum à Pythoniſſa: per quam ſignificantur mali homines artibus prohibitis vtentes, vel quia in malis obſtinati inſtinctus diaboli proſequuntur.

a *Quærite mihi.* ✱ Hieron. Quamuis legatur eraſiſſe magos & hariolos de terra, hanc tñ mulierem Hebræi matrem fuiſſe Abner filij Ner autumāt; & propter eundē Abner, ne perimeret cū cęteris pythoniſſis, abſcōsā & reſeruatā fuiſſe.

b *Magos.* Magi vtunt sanguine humano, & cōtactu mortuorum in maleficijs & diuinationib⁹. Arioli ſolis verbis, id eſt, incantationibus diuinant. Pythius dicitur Apollo harum artium cultor à quo Pythoniſſę, i. diuini. hos Saul quaſi zelo legis deleuit, quia, vt aiunt, à demonibus coacti Dauid regem eſſe futurum præconabantur.

Hiero. in tradit. Hebr.

A

† Leui. 20. d. Deut. 18. b. Act. 16. c. Matth. 4. a.

B

† ponis laqueū .i. quare das operam vt imponas laqueū mihi quo interficiar? † mori facias me? Aug. lib. 2. quæſt. 3. ad Simplic. Eucher. & Rabbanus.

a ¶ Qui dicuntur fuiſſe diſcipuli Samuelis cum quibus Saul prophetauit.

a ſeruis ſuis; † Quærite mihi mulierē habētē pythonē, & vadā ad eā, 1
& ſciſcitabor per illā. Et dixerūt ſerui eius ad eū; Eſt mulier habens
pythonē in Endor. Mutauit ergo habitū ſuū, veſtituſq; eſt alijs veſti- 2
mētis, & abijt ipſe & duo viri cū eo, venerūtq; ad mulierē nocte, & 3
ait illi; Diuina mihi in pythone; & † ſuſcita mihi quē dixero tibi. Et 4
ait mulier ad eū; Ecce tu noſti quanta fecerit Saul, & quomodo era-
b ſerit magos & ariolos de terra. Quarę ergo † inſidiaris animæ meæ
vt † occidar? Et iurauit ei Saul in dño, dicēs; Viuit dñs q, nō eueniet
c tibi † quicquā mali propter hanc rē. Dixitq; ei mulier. Quē ſuſcitabo

c *Quem ſuſc.* Aug. ad Simplicianum. Quæris vtrū potuerit malignus ſpūs excitare aīam iuſti, vt videret & loqueretur cū Saul? Nonne & magis mirandū eſt, q, ſathanas dñm aſſumpſit & cōſtituit ſuprà pinnā tēpli? Quolibet enim fecerit, factū eſt. Niſi quis dicat, faciliorē diabolo fuiſſe licētiā ad dñm viuū vnde voluit aſſumendū, & vbi voluit ad cōſtituendū quā ad Samuelē ſpiritū excitandū. Si autē hoc nō cōturbat: quia voluit dñs & permiſit nulla diminutione ſuæ poteſtatis & diuinitatis id fieri, ſicut à Iudæis ſe crucifigi & interfici paſſus eſt: non eſt abſurdum credere aliqua diſpēſatione permiſsū fuiſſe, vt nō dñante magica arte vel potētia, ſed diſpēſatione occulta, q̄ Pythoniſsā & Saulē latebat, ſe oñderet ſpiri-

C

NICOLAVS DE LYRA.

pater mendacij, vt habetur Ioan. viij. f. In contrarium arguitur per gloſſam quæ habetur Eſa. xxix. quæ dicit ſic; Pythoniſſa non ſuſcitauit Samuelem, ſed euocauit dæmonem. Item Deus nolebat reſpondere Sauli per prophetas viuos, vt patet ex pdictis: & multò minus per mortuos, vt videtur. Itē, ille qui apparuit dixit Sauli: Cras mecum eris. *cum igitur Saul eſſet reprobatus, & igne gehennæ cruciandus, videtur quòd ille qui ſibi apparuit malignus ſpiritus fuerit eidem igni deputatus. Item ille qui apparuit permiſit ſe adorari à Saule. quod non permiſiſſet ſanctus Samuel cū ſolus Deus ſit adorandus, & ideo videtur quòd fuerit malignus ſpiritus talis honoris cupidus. Item ſi fuit Samuel, aut apparuit diuina virtute, vel magica. Non primo modo, quia ſic Deus multum fauiſſet arti magicæ faciens apparere Samuelem ad inuocationem Pythoniſſæ, quod omnino videtur falſum & irrationabile. Nec ſecūdo modo, quia ars magica nullam virtutem habet de ſe, ſed dæmones per aliqua pacta cum magis inita voluntariè apparent vel aliqua faciunt, vt homines teneāt in errore. Si igitur Samuel virtute magica apparuit, hoc fuit quia dæmon ipſum adduxit. Tunc q̄ritur aut fuit adductus voluntariè & ſic dæmoni cōſenſit & in malo actu, quod eſt inconueniēs, cū eſſet in parte ſanctorum. Aut coactus per dæmonem & hoc videt incōueniens, quia dæmones ſuper ſanctos defunctos nullā habent poteſtatē.*

Reſponſio, ad quæſtionem iſtam reſpondet Augu. in epiſtola ad Felicianum, cuius reſponſio ponitur in glo. ſuper locum iſtum. & tāgit ibi duplicem opinionem vel dicendi modum. Primus eſt quod fuerit anima Samuelis ipſi Sauli apparens. & hoc ſecundum ipſum potuit eſſe dupliciter. Vno modo per dæmonem eam ad hoc adducentem, tamen ex permiſſione diuina ex aliqua ratione nobis occulta. Sicut Chriſtus permiſit ſe à diabolo aſſumi & ſuper pinnaculum templi portari & ſuper montem excelſum collocari, vt habetur Matth. 4. & ideo nullum inconueniens videtur, quod talia permiſſus fuerit facere in anima Samuelis, quę longè incomparabiliter minor fuit ipſo Chriſto, & aliquam figuram facere ſeu oſtendere per quam appareret Sauli quaſi in proprio corpore & habitu, ut litera prætendit. Alio modo, quòd iſta apparitio non fuerit aliqualiter arte magica ſeu poteſtate diabolica ad hoc permiſſa, ſed diuina virtute hoc faciēte ex ſua diſpoſitione quæ Pythoniſſam & dæmonem latebat, vt Sauli propter ſua demerita ſententia diuina ſuper eum futura de proximo per Samuelem denuntiaretur. ſicut per ipſum viuentem reprobatio à regno ſibi fuerat ante denuntiata, ſicut dictum fuit ſuprà 15. Alium verò modum dicendi ponit Aug. in ea epiſtola, quòd nō fuerit Samuel, ſed malignus ſpiritus apparens in eius eſſigie. Dicit enim Apoſtolus 2. Cor. 11. quòd ipſe ſathanas trāsfigurat ſe in angelū lucis, *& multò fortius ut videt potuit ſe transformare in ſimilitudinē Samuelis tñ Deo hoc permittēte in vtraque transfiguratione, ſine qua nihil poteſt facere. Adducit etiā ad hoc aliquas rōnes tactas in arguendo pro parte iſta, & ad hoc videtur magis declinare agens de præſtigijs dæmonū, vt habetur in decretis 26. q. 5. c. nec mirum. Dicendum igitur, q, ſi decretū allegatū habeatur pro determinatione eccleſiæ, tenēda eſt iſta pars determinatè. Si autē nō ſit determinatio eccleſiæ, vt probabiliter videtur, tū quia Aug. cuius eſt decretū vtrumq; modū dicēdi ponit vt probabilē & rationabilem in epiſtola ad Simplicianum, tū quia poſt compilationem decretorum expoſitores ſacræ ſcripturæ pdictos modos recitauerunt & ſcripſerunt tanquam probabiles & rationabiles, quod non feciſſent ſi unus dicendi modus eſſet ab eccleſia determinatus, niſi forſitan ex ignorātia huius determinationis, qđ non videt eis imputādum. & ideo ſi illud decretū non ſit determinatio eccleſiæ, videt (abſq; tamē aſſertione) q, probabilior ſit modus dicēdi, quòd anima Samuelis virtute diuina & eius diſpenſatione apparuerit modo prædicto ad annuntiandum Sauli diuinam ſententiam. quia huic dicto magis videtur concordare tex. Bibliorum hic & in Eccleſiaſtico, vt ſuprà alleg. eſt pro iſta parte. Ad hoc etiam faciunt rationes ſuprà inductæ. hoc etiam dictum tenent omnes Hebr. doct. Iſtud etiam dictum videtur concordare ei quod habetur in libr. Num. in caſu quantum ad aliquid ſimile. Dicitur enim ibi. 82. c. & 23. quòd Balaā magus & ariolus quater quæſiuit reſponſum dæmonis in domo ſua, & bis cum Balac, & tunc ſecundum oēs docto. catholicos, dæmon virtute diuina fuit prohibitus dare ei reſponſum, & angelus bonus dedit ſibi reſponſum ſuæ volūtati cōtrariū. Nec Deus in hoc vel angelus bonus mago vel magicæ arti fauebat, ſed magis effectū artis magicæ impediebat. Sic videtur in propoſito rōnabiliter poſſe dici, q, dæmon fuit prohibitus ad vocationem Pythoniſſæ venire. Ad hoc enim illa ars ordinat, vt ab omnibus tenetur. & patet per glo. Eſa. ſuperius allegatā, q, diuina virtute & voluntate apparuit Samuel annūtians Sauli cōtrariū voluntati ſuæ. Tenendo igitur modū iſtum, ad ea quæ obiiciuntur in cōtrariū poteſt reſponderi. Ad primū dicendū, q, Pythoniſſa nō ſuſcitauit Samuelē, ſed illū Deus apparere fecit, ut dictū eſt, ſed ipſa vocauit dæmonē, qui tñ fuit prohibitus venire, vt dictū eſt, & ſic illa glo. nō eſt huic mō dicendi cōtraria, quāuis nō ſit magnæ autoritatis, cū ſit quædā glo. magiſtralis. Ad ſecundū, dicendum q, non fuit ſine cauſa q, Deus magis reſpondit Sauli per Samuelē iam defunctum, quàm per prophetam viuum, vt patet ex ſupradictis. Ad tertium dicendum, quòd Samuel permiſit ſe adorari adoratione duliæ. nec hoc fuit malum. ſicut & Dauid permiſit ſe adorari à Nathan propheta vt habetur 3. Reg. 1. Ad quartum dicendum, quòd Samuel dixit Sauli ipſum fore ſecum in craſtino, id eſt, in ſtatu defunctorum, nec plus ſonat autoritas, quia ſi ſonaret ſtatum ſanctorum, eadem ratione adduceretur ad oppoſitum, quia dixit Sauli;* Cras tu & filij tui eritis mecum. *Ionathas autem ibidem interfectus erat valde bonus vir & perfectus, vt patet ex ſupradictis in pluribus locis. propter quod tenendum eſt quòd receptus fuit in parte ſanctorum. & ideo ſi ex Saule arguitur apparuiſſe dæmonem, eadem ratione ex Ionatha arguitur ipſum fuiſſe Samuelem. Ad quintum dicendum, quòd Samuel fuit adductus virtute diuina, non in fauorem artis magicæ, ſed magis in impedimentum, vt patet ex dictis in queſtione. Verum quia Aug. videtur magis declinare ad alium dicendi modum, vt dictum eſt. ideo ſimiliter ſoluenda ſunt argumenta in contrarium facta. Ad primum dicendum, quòd rerum ſimilitudines in ſacra ſcriptura frequenter nominātur nominibus rerum, vt patet Gen. 41. a. vbi dicitur, quòd Pharao vidit ſeptem ſpicas & ſeptem boues, & tamen certum eſt quòd non vidit niſi earum ſimilitudines. Et eodem modo ſicut dicit Aug. effigies Samuelis per dæmonem repræſentata hic vocatur nomine ipſius ſecūdum iſtum dicendi modum. Nec ex hoc ſcriptura inducit aliquid falſum, ſicut nec Gen. 41. vbi ſimilitudines boum vocat boues, ſed dat ſtudioſis occaſionem quærendi ſanum intellectū ex circūſtantiis facti & aliis locis ſcripturæ. Nec propter hoc facta eſt irreuerētia ſancto, qa talis denominatio eſt æquiuoca, vt patet. Et eodē modo ſoluitur illud, qđ inductū fuit de Eccleſiaſtico. Ad aliud dicendum, q, non eſt inconueniens dæmones prædicere veraciter aliqua futura contingentia, quæ habēt per reuelationem à ſanctis angelis ſecūdum diuinam ordinationē nobis occultā, & aliquando coguntur ad hoc, ſicut patet in multis locis, & pōt dici, q, ſic fuit in propoſito, ad denuntiandū ſententiam diuinam ipſi Sauli, eò quòd non erat dignus q, ſibi reſponderetur per angelos ſanctos vel prophetas. His dictis reuertamur ad literam exponendam de conſultatione Pythoniſſæ. vbi primò ponitur eius inquiſitio, cum dicitur.*

1 Quærite. *Dicunt Hebræi, q, hoc dixit Saul duobus ſibi familiaribus & ſecretis. ſ. Abner & Amaſæ. ſecundò ad eā peruētio, cū dicit.*

2 Mutauit. *ſ. ne ab ea cognoſceretur, quia tunc non ſuiſſet auſa ſuā artem exercere. Item quia Saul volebat alios latere, quod conſuleret Pythoniſſam. & propter iſtas duas cauſas ſubd. tur.*

3 Vene. ad mu. *vt eius negotium eſſet occultum. Tertiò ponitur eius conſultatio, cum dicitur.*

4 Diuina. *Illa autem timente hoc facere Saul eam aſſecurauit etiā iura-*

tibi? Qui ait, Suſcita mihi Samuelẽ. Cum au- 1
tem vidiſſet mulier Samuelẽ, exclamauit voce 2
magna, & dixit ad Saul: Quare impoſuiſti mi-
hi? Tu es enim Saul. Dixitq; ei rex: Noli time-
re. Quid vidiſti? Et ait mulier ad Saul: † Deos 3
vidi aſcendẽtes de terra. Dixitq; ei? Qualis eſt 4
forma eius? Quæ ait: Vir ſenex aſcẽdit, & ipſe
amictus eſt pallio. Et intellexit Saul, quòd Sa- 5
muel eſſet. Et inclinauit ſe ſuper faciem ſuam
in terra, & adorauit. Dixitq; Samuel ad Saul:
Quare † inquietaſti me, vt ſuſcitarer? Et ait 6
Saul: † Coarctor nimis. Siquidem Philiſthiim
pugnant aduerſum me, & Deus receſſit à me,
& exaudire me noluit, neq; in manu prophe-
tarum, neque per ſomnia. Vocaui ergo te, vt
oſtẽderes mihi quid faciã. Et ait Samuel: Quid
interrogas me cum dominus receſſerit à te, &
tráſierit ad † æmulum tuum? † Faciet enim tibi

¶ Plurale pro ſingulari.

ſpirituſſancti aſpectibus regis diuina cũ ſententia percuſſurus. Vel nõ vere ſpiritus Samuelis à requie ſua excitatus eſt, ſed aliquod phantaſma, & illuſio imaginaria diaboli machinationib. facta, q̃ propheta Samuelẽ appellat, ſicut ſolẽt imagines rerũ ſuarum nominib. appellari, ſicut pictura Ciceronis vel Saluſtij, ſicut cherubin ſuper arcam teſtamenti de metallo facti magnæ rei ſignificãdæ gratia cherubin vocabant, cum ſint celeſtes virtutes, quæ cherubin dicuntur. Dum etiã quis videt ſomnium, non dicit imaginem vidi Auguſtini, ſed vidi Auguſtinum, cum eo tempore quando aliquid tale vidit, ignoraret Auguſtinũ. Pharao quoque ſpicas ſe vidiſſe dixit in ſomnis, & boues, non ſpicarum, aut boũ imagines. Forte ergo apparuit imago Samuelis per ficta machinamenta eius, qui *trãsfigurat ſe in angelum lucis.* Si autẽ mouet quomodo à maligno ſpiritu vera Sauli prædicta ſunt? Poteſt & illud videri mirum, quòd dæmones agnouerunt Chriſtum, quem Iudæi non agnoſcebant. Cum enim vult Deus, etiam infirmos ſpiritus aliqua vera cognoſcere tẽporalia duntaxat ad iſtam mortalitatem pertinentia, facile eſt nec incongruũ, vt omnipotẽs & iuſtus (ad eorum pœnam quibus iſta prædicũtur, vt malũ quod imminet antequam veniat patiatur) occulto apparatu videlicet myſteriorũ ſuorũ talib. ſpiritib. aliquid diuinationis impertiat, vt quod audiunt ab angelis prænuntient hominibus. Tãtum autem audiunt quantũ omniũ moderator dominus iubet, vel ſinit, vnde etiã ſpirit⁹ Pythonicus ĩ Actibus Apoſtolorũ Paulo atteſtatur, & euangeliſtam eſſe conatur. Miſcent tñ fallacias, & verũ non docendi, ſed decipiẽdi fine pronuntiant. Hinc forte illa imago dixit ſecũ Saulẽ futurũ, quod eſt falſum. Inter bonos. n. & malos poſt mortem chaos magnũ firmatũ eſt. Vel propterea dixit, *mecum eris*, vt ad parem cõditionem mortis referatur, quòd vterq; hõ fuerit, & mori potuerit, iam mortuus mortẽ viuo prænũtiauit.

PROBLEMA
DE VERO SAMVELE EXCITATO.

✻IVSTINVS MARTYR. Manere poſt mortem animas declaraui vobis exemplo Samuelis, cuius anima iubente Saule, fuit euocata per ſagam ventriloquam.

✻IOSEPHVS. Iuſſit Saul Pythoniſſæ, vt ei animã Samuelis euocaret. Illa neſciẽs quis Samuel eſſet, eũ ex inferno euocabat. Cũque apparuiſſet, videns mulier virũ ſanctũ, & Deo docibilem, conturbata eſt, &c. ſignificans ſe ſenem iã glorioſum, & ſacerdotali pallio vidiſſe circumamictum, ex quibus agnouit rex hunc Samuelẽ eſſe, & procidens in terram, ſalutauit, & adorauit. Anima verò Samuelis inquirente, cur eam conueniſſet, Saul ingemiſcebat, propterea (inquiens) ad te, qui mihi ſemper proſpexiſti, confugi, &c.

D

✻THEODORETVS. Ego legẽs librum Paralipomenõ, inueni: Quod interrogauit Saul in vẽtriloqua, vt exquireret. Et reſpondet ei Samuel propheta. Hinc eſt ergo perſpicuũ, quod ipſe Deus vniuerſorũ, efformata vt voluit ſpecie Samuelis, protulit ſentẽtiã, cum hoc facere non potuiſſet ventriloqua, ſed Deus, & minime protulit ſententiam per aduerſarios, & cę. Deinde commiſſo prælio, Saul fuit interfectus. Vera ergo fuit prædictio, fuit enim diuina, vt pote, quæ per Samuelem, vt arbitror, facta fuerit. *Quæſt. 62. Iuxta edit. ſeptuaginta.*

✻PROCOPIVS. Nonnulli dicunt reuera quidem Samuelem apparuiſſe, ſed Deo hanc animam reuocante; non ſaga. Scriptura enim tantum dicit, hanc vidiſſe Samuelem, nõ autem reuocaſſe. *Com. in hunc loc.*

E

† 26. q. 2. c. illud. & 5. q. c. nec mirum. circa mediũ.

✻HIERONYMVS. Pleriq; putant Saulem ſignũ accepiſſe de terra, & de profundo ĩferni, quando Samuelem per incantationes, & artes magicas viſus eſt ſuſcitaſſe. *In c. 7. Iſa.*

✻ AMBROSIVS. Sancta Maria plena Spiritu ſancto ꝓphetauit, & Eliſæus mortuus cadauer hominis tactu ſui corporis ſuſcitauit, & Samuel poſt mortem, ſecundum ſcripturæ teſtimonium, (Eccleſiaſt. 46. & 1. Reg. 28) futura non tacuit. *In c. 1. Luc.*

† inimicum.

✻AVGVSTINVS. Quæris, vtrum ſpiritus immundus, q erat in pythoniſſa, potuerit agere, vt Samuel à Saule videret, & loqueretur cum eo. Sed multo maioris miraculi eſt, quod ipſe Satanas potuit loqui cum Deo, & petere ad tentandum Iob, & ipſos Apoſtolos, &c. Quod ſi licuerit maligno ſpiritui excitare animam iuſti, & tãquam de abditis mortuorũ receptaculis reuocare, nonne magis mirãdum eſt, quod Satanas ipſum dominum aſſumpſit, & conſtituit ſuper pinnaculum templi? Si illud nos nõ perturbat, quod dominus voluit atq; permiſit, à Iudæis facta diaboli facientibus, ſe teneri, illudi, crucifigi, interfici, non eſt abſurdum credere, ex diſpenſatione permiſſum fuiſſe, vt Deo obtemperans, conſentiret ſpiritus prophetæ ſancti, ſe oſtendi aſpectibus regis, diuina cum ſententia percuſſurus. *Li. 2. ad Simplicianũ, q 3.*

F *Iob. 1. Luc. 22. Matth. 4.*

✻BEDA. Cæremoniæ legales idipſum, nunc fruſtra celebratę ſignificant, quod olim Deo iubente mõſtrabant, quomodo Samuel mortuus, ſed impia arte ſuſcitatus idipſum de regni mutatione, quod & viuus antea prædicebat. *Libr 4. allegoricæ expoſ. in Sam. cap. 7.*

QVOD NON VERVS SAMVEL, SED DIABOLICVM SPECTRVM APPARVERIT.

✻IVSTINVS. Omnia, quæ à ventriloqua facta ſunt, facta ſunt opera dæmonis, qui ſic perſtrinxit ſpectantium oculos, vt *Quæſt. 52. ad orthod.*

NICOLAVS DE LYRA.

ramento. & tunc illa conſenſit dicens: Quem ſuſcitabo.

Cum autem vi. *ſecundum veritatem, iuxta primum modũ dicti ſuperius poſitum, vel dæmonem in effigie Samuelis iuxta ſecundum.*

Excla. *præ timore Saulis, quem tunc ſciuit eſſe præſentem. Si autẽ quæratur quomodo ſciuit? Reſpondent Hebræi communiter, quòd hoc ſciuit, quia quando alius à rege petebat aliquem ſuſcitari per artem Pythonicam, primò apparebat ex parte pedum, quando autem rex hoc faciebat, primò apparebat ex parte capitis propter reuerentiam regis. Alij dicunt, & videtur verius, quòd ille, qui apparuit hoc ſibi dixit.*

Deos vidi, *id eſt, homines diuinos, vt dicunt Hebræi, dicẽtes, quòd duo fuerunt, ſcilicet, Samuel & Moſes. Cuius rationẽ aſſignant, quia Samuel timuit vocari ad diuinum iudicium, ideo adduxit ſecum Moſen, vt eſſet ſibi teſtis, quòd legem integraliter obſeruaſſet. Sed hoc videtur fictitium, quia propheta Samuel ante tempus iudicij ſciebat Chriſtum venturum. Videtur etiam textui contrarium, quia ſtatim ſubditur.*

Qualis eſt for. *in ſingulari, & ita eſt in Hebræo, & ideo dicendũ, quòd ſolus Samuel apparuit. Et ponitur hic deos in plurali pro Deum, ſicut Exod. 32.* Iſti ſunt dij tui Iſrael. *& tamen erat ibi tantum vnum idolum.*

5 Et intellexit. *ſecundum veritatem, vel ſecundum apparentiam ſecundũ duos modos ſupradictos, & ita intelligatur iſtud nomen hic, & in alijs. Fuerat enim Saul in ſepultura Samuelis, prout dictum fuit ſupra 15. c. & vidit eum ſepeliri in habitu ſuo ſicut religioſum, quia primo cõgregauit hoĩes religioſe viuẽtes ſub ipſo, vt patet ex ſuperiorib., & ideo ex figura, & ætate, & habitu ſibi relatis per Pythoniſſam Saul cõiecturauit, ꝙ eſſet Samuel, patet etiã ex hoc, quòd licet Saul audiret verba Samuelis, non tamen eum vidit, nec alij, qui erant cum eo, ſed ſolum Pythoniſſa. Dicunt ẽt Hebræi, quòd ſolus Saul audiuit verba Samuelis cum eo loquentis. Et hoc ſatis videtur ex circunſtantia literæ. Tum quia mulier illa rogauit eum comedere, tum quia nec ipſa, nec illi, qui erant cum eo ſuaſerunt ſibi abſentare ſe à periculo, vel à prælio futuro, vbi erat moriturus, videtur tamen probabiliter, quòd hoc feciſſent ſi verba Samuelis audiſſent. Cætera patent ex dictis.*

6 Et ait Saul. *Hic conſequenter ponitur Samuelis reſponſio. Et patet litera ex prædictis vſque ibi.*

1 Et

A vt ſibi viderentur Samuelem videre, qui non erat. Verborū quidem veritas à Deo profecta eſt, qui dęmoni conceſſit in figura Samuelis apparere, & futurum reuelare.

Vbi ſupra. ❊ THEODORETVS. Exiſtimo mulieres necromāticas ne quámlibet quidem reducere animam, tantum abeſt, vt tanti prophetæ. Eſt enim perſpicuum, quòd in aliquo alio loco degunt animæ, expectantes reſurrectionem corporū. Eſt ergo impium credere ventriloquam habere tātam vim.

❊ PROCOPIVS. Impium B eſt dicere dæmones incantamentis curioſorum, in animas poteſtatem habere, ī quas quoad homines vixerunt, poteſtatem nullam habuerunt. Igitur vel ſpiritus impoſtor formam Samuelis ſimulat, vel angelus Dei formā Samuelis aſsūpſit, domino ſententiam per contrarium efferente.

* & tota nocte.

Com. in c.13. Ezech. ❊ HIERONYM. Quomodo aduerſus ꝓphetas pſeudoprophetæ inſpirabantur diabolico ſpiritu, ita aduerſus propheciſſas, inſpirabantur dęmoniaco ſpiritu aliæ eiuſdem ſexus. Has dicunt Hebræi maleficis artibus eruditas, per necromantias, & pythicum ſpiritum; C qualis fuit illa, quæ viſa eſt ſuſcitaſſe animā Samuelis.

† pinguem.

Lib. de anima, cap. 57. ❊ TERTVLLIANVS. Ecce hodie Simonis hereticos tāta pſumptio artis extollit, vt etiam prophetarū animas ab inferis mouere ſe ſpōdeant. Et credo, quia mēdacio poſſunt, nec enim pythonico tunc ſpiritui minus licuit animam Saulis eſtingere, poſt Deum mortuos conſulentē Saule. Abſit alioqui, vt animam cuiuſlibet ſancti, nedum prophetæ, à dæmonico credamus extractam, edocti, quòd ipſe Satanas trāſfiguretur nedum ī hominem lucis, etiam Deum ſe adſeueraturus, &c.

❊ AVGVSTINVS. Non enim, quia imago Samuelis mortui, Sauli regi vera prænūciauit, propterea talia ſacrilegia quibus imago illa præſentata eſt, minus execrāda ſunt.

❊ IDEM. Non hunc eſſe Samuelem per factum facilius intelligitur, ſed diabolus, qui ſe transfert in angelum lucis, in phantaſia Samuelis conſideretur, &c.

❊ BEDA. Si quem mouet quomodo mulier arte dæmonica prophetam poſt mortem inquietare, & ſuſcitare potuerit, ſciat pro certo, aut falſam tunc vmbram quærentibus oſtendiſſe diabolum, aut ſi vere Samuel extitit, tātum in his agendis licere diabolo quantum dominus permiſerit.

❊ THEODORETVS. Nonnulli dicunt ventriloquam vere retuliſſe Samuelem, nonnulli autem hòc refellerunt.

a Congrega-

dñs ſicut locutus eſt in manu mea, & ſcindet
regnū tuum de manu tua, & dabit illud pro- 1
ximo tuo Dauid, quia non obediſti voci domi-
ni, neq; feciſti irā furoris eius in Amalec. Idcir
co, quòd pateris, fecit tibi dominus hodie, &
dabit dominus etiam Iſraël tecū in manu Phi-
a Id eſt, mortui quod verum, vel in requie, quod falſum dicit, vt credi faciat, & ſecurum reddat.
liſthijm. Cras autem tu, & filij tui mecū eritis, 2
ſed & caſtra Iſrael tradet dominus in manus
Philiſthijm. Statimque Saul cecidit porrectus 3
in terrā. Extimuerat enim verba Samuelis, &
robur non erat in eo, quia non comederat pa- 4
a ¶ De ſecretario vbi maleficium exercebat.
nem tota die illa. * Ingreſſa eſt itaq; mulier illa
ad Saul, & vidit. * Cōturbatus. n. erat valde. Di-
xitq; ad eū: Ecce obediuit ācilla tua voci tuę, & 5
a ¶ Id eſt, diſcrimini me expoſui.
poſui animam meam in manu mea, & audiui 6
ſermones quos locutus es ad me. Nunc igitur
audi, & tu vocem ancillę tuę, & ponam coram
te buccellam panis, vt comedens conualeſcas
& poſſis iter agere. Qui renuit, & ait: non co-
medam. Coegerūt autem eum ſerui, & mulier. 7
Et tandem audita voce eorum ſurrexit de ter-
ra, & ſedit ſuper lectum. Mulier autem illa ha- 8
¶ Incraſſatum.
bebat vitulum † paſcualem in domo, & feſti-
nauit, & occidit eum. Tollenſque farinam mi- 9
ſcuit eam, & coxit azyma, & poſuit ante Saul, 10
& ante ſeruos eius. Qui cū comediſſent, ſurre- 11
xerunt, & ambulauerunt per totā noctē illam. 12

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dabit illud. *Quia propter peccatum principis bene puniuntur ſubditi pœna temporali, & etiam morte corporali, & maxime, quia multi erant fautores Saulis, & conſentanei in malis ſuis.*
2 Cras autem. *Iſtud iam expoſitum eſt ſupra.*
3 Statimque. *Hic conſequenter ponitur Saulis deſolatio, tum propter domini ſententiam, tum propter debilitatem, cuius cauſa tangitur, cum dicitur.*
4 Quia non. *id eſt, cibum aliquem, conſequenter ponitur eius aliqualis conſolatio, & primo ex parte mulieris inuitantis eum curialiter, & obnixe ad accipiendum cibum, dicens.*
5 Ecce obediuit. *& in facto mihi periculoſo, ideo ſubditur.*
6 Et poſui. *id eſt, feci opus ad tuam petitionem ſub pœna mortis prohibitum, quaſi dicat ex hoc debes inclinari meæ petitioni, ſecundo ex parte ſociorum tuorum, cum dicitur.*
7 Coegerunt autem. *precibus importunis, & ſic aliqualiter conſolatus eis acquieuit.*
8 Mulier autem. *In Hebræ. habetur,* præſepiatum, *id eſt, in præſepio impinguatum.*
9 Tollenſque. *infundendo aquam, vt inde faceret paſtam.*
10 Et coxit. *quia non habebat tempus fermentandi.*
11 Qui cum comediſſent, &c. *confortati cibo.*
12 Et ambulauerunt. *vbi apparet mirabilis probitas, & animoſitas Saulis, qui ita feſtinauit redire ad populum ſuum, vt eſſet cum eis in prælio, in quo ſciebat ſe moriturum.*

1 Congrega

ADDITIO I.

In cap. 28. vbi dicitur in poſtil. *Dixitque Dauid ad Achis: Nunc ſcies, quæ facturus eſt ſeruus tuus,* ſcilicet, pro te contra inimicos tuos.

Nulla rōnū in poſtil. allegatarū vr̄ efficax ad excuſandum Dauid à peccato, ſi impugnaſſet populū fideliū ꝓ infidelib. Dauid. n. licet fuit vnctus in regē Deo iubente ꝑ Samuelem vt patet ſup. 16. ex hoc non ſequitur, ꝙ habuiſſet ius ī regno ad executionē regiæ ptātis in populo Iſrael, donec populus recepiſſet eū ſupra ſe in regē. Cuius rō eſt. Nā in inſtitutione regis à Deo ꝑ legē ordinata duo requirebantur. Vnū ex parte inſtituentis, ſ. quod diuina ꝓuidētia fuiſſet electus: Aliud ex parte populi, ſ. ꝙ talē electū à Deo in regē populus reciperet, ponendo ipſum electū ſupra ſe regē, quod clare denotāt verba Deu. 17. vbi de īſtitutione regia agit᷑. Legitur. n. ibidē: *Ipſum pones ſuper te regem, quem dominus Deus tuus elegerit.* Ex q̄bus verbis patet, ꝙ acceptatio populi requirebatur ad executionē regiæ poteſtatis poſt diuinam electionem, quod eſt propoſitum. Quod etiam manifeſte patet fuiſſe obſeruatum in ipſo Saul, qui licet prius fuerat vnctus in regē à dño Deo per Samuelē, vt patet ſup. 10. c. vlterius habuit inſtitui à populo ipſum in regē recipiēdo, vt patet ſup. 11. Præterea confirmantur ṗdicta ſic: Nam ſi Dauid fuiſſet rex, & hēret ius in regno ante mortē Saul, & antequā fuiſſet receptus in regē, tunc Saul in ſequendo Dauid hoſtiliter, eſſet proditor manifeſtus, & crimē læſæ maieſtatis incurriſſet, & per ꝯñs Dauid meritorie potuiſſet, & ēt debuiſſet occidere eū tanquā proditorē manifeſtū ſibi de iure ſubditū, cuius oppoſitū fecit occurrēte ſibi opportunitate, vt ſup. 24. ca. vbi Dauid ſeruis ſuis volētib. Saulē occidere, ait: *Abſit à me facere rem hanc dño meo Chriſto dñi.* In quib. verbis duo oñdit. primū, ꝙ talis occiſio eſſet nefanda, ſiue illicita, cū dr̄: *Abſit, &c.* ſecundū, quia reddens rōnē primi confitetur, ꝙ Saul erat dñs ipſius Dauid quòd minime poſſet eſſe ſi Dauid pro tunc fuiſſet rex Iſrael regnū. n. non patit᷑ conſortē. Idē patet capitulo vigeſimoſexto, vbi iterū habuit Dauid Saulē ī poteſtate ſua, & Abiſai, & alijs ſuis volentib. eū occidere, ſimiliter rn̄dit addēdo: *Viuit dñs niſi dominus percuſſerit eum, vel dies eius venerit, vel in prælium deſcendens, &c.* q. d. licet ille ſit dignus morte ꝑꝑ perſecutionem meam iniuſtam, & alia ſua demerita, non tñ eius iudex ſum ſuperior, ſed ſolum Deum habet ſuperiorē, qui poſſit eum

eum occidere modis prædictis.unde ſubdit. *Abſit à me mittere manum meam in Chriſtum domini.* Ex quo patet manifeſte,ꝙ Dauid reputabat Saulẽ in vita ſua regẽ ſuũ, & dñm,licet tyrannũ,& peſſimũ. Itẽ patet de Dauid, qui licet fuiſſet à dño vnctus in regẽ,vt dictũ eſt,ſup.16. fuit tñ inſtitutus per tribũ Iudæ in regẽ ſuper eandẽ tribum in Hebron, vt inf. 2.Re.2. Et iterũ tertio per alias tribus fuit in regẽ inſtitutus ſuper Iſrl' vt 2.Reg 5.vnde cũ Dauid nũquã fuit in vita Saulis inſtitutus rex per populũ,ſequitur, ꝙ nunquã in eo tpe habuit ius ĩ regno, licet hẽret ius ad regnũ,nec habuit executionẽ regiæ ptãtis.Nec valet ꝯ pmiſſa dicere,ꝙ Dauid vocat Saulẽ dñm ſuũ ex quadã humilitate ſeu reuerẽtia vnctionis,quã habuerat,non aũt rõne ſuperioritatis,aut maioritatis.Nã hoc eſſet de directo ꝯ rõnẽ Chriſti factã Phariſæis, Matt. 22.d.vbi dicit.Si ergo Dauid vocat eũ dñm quõ eſt filius, &c. Chrs. n. voluit oñdere Phariſæis, ꝙ in Chriſto promiſſo erat diuina natura,ex eo,qđ Dauid cũ eſſet pater eius vocabat eũ dñm, cũ dixit: *Dixit dñs dño meo.* vnde in Chriſto ponenda erat alia natura excellentior,quã humana, p quã Chriſtus eſſet ſuperior,& dñs ipſi⁹ Dauid, prout ipſe poſtillator ibidẽ diffuſius declarat.Quæ quidẽ rõ Chriſti nõ eſſet efficax, ſi rõnabiliter poſſet dici, ꝙ Dauid ex humilitate ſeu reuerentia vnctionis Chriſti futuri vocabat eũ dñm.vnde neceſſe eſt dicere,ꝙ Dauid viuente Saul,ẽt poſt primã vnctionẽ erat inferior,& ſubditus ipſi Sauli, & ſic non poterat Saule viuente regnũ Iſrael iuſte ſibi vendicare. Et ſic rõ poſtillatoris ex hac parte ſumpta non excuſaret ipſum Dauid. Similiter nec alia rõ per ipſum poſtillatorẽ aſſignata ſufficit ad excuſ itionẽ ipſius Dauid. Tum quia non apparet in textu,quòd Saul fregiſſet aliqua pacta,vel iuramẽta cũ Philiſthæis inita, ſicut patet de Sedechia cũ Nabuchodonoſor. Tũ qa poſito per caſum,quòd Achis haberet iuſtã cãm ꝯ Saulẽ,adhuc ex hoc non ſequeretur,quòd bellũ iuſtũ eſſet, quia requireretur authoritas principis,vt in ſecunda ſecundę.q.40.art.1. in corpore artic. quæ quidẽ authoritas non poſſet præſtari ab Achis reſpectu ipſi⁹ Dauid,cũ nõ eſſet eius princeps, vt dictũ eſt, licet ei eſſet obligatus ex bñficijs impenſis,q̃ qdẽ bñficia impẽſa ipſi Dauid à rege Achis nõ ſoluebant ipſum a ſubiectione, qua tenebat' ipſi Saul, nec a fidelitate,quã tenebat' obſeruarẽ ſuis fratrib.ſ. filijs Iſrael,licet tñ per alias rationes obligaret' Dauid ſeruire ipſi Achis,ſ.rõne beneficij, vt dictũ eſt. Et iõ ad excuſandũ in hoc loco Dauid a peccato,aliter poſſet dici,ſ.ꝙ Dauid nunquam determinauit ſe ad bellandũ ꝯ filios Iſrael, nec ꝯ Saulẽ, ꝗ erat rex ſuus, & iõ nunquã dixit,nec aſſeruit regi Achis, ꝙ ipſe pugnaret ꝯ regẽ Iſrael,& ſuos,ſed tñ dixit: *Tu ſcies quid facturus ſit ſeruus tuus*, q̃ verba ſunt manifeſte indeterminata,poſſunt.n.ꝯtinere veritatẽ tã ex hoc,ꝙ pugnaſſet ꝯ Saulẽ,& ſuos, quã ẽt ex hoc,quod nihil ꝯ eos feciſſet,ſicut de facto contigit. Vnde in hoc veriſimiliter æſtimandũ eſt, quod Dauid, qui in factis ſuis a Deo ſingulariter dirigebatur vt in proceſſu geſtorũ ſuorũ ſatis patet,videns ſe ĩ hac anxietate ſeu perplexitate,qa ſi adiuuiſſet Philiſtheos, aduerſaretur populo Dei,& regi ſuo debitã ſubtraheret fidelitatẽ, ſ. Sauli

C regi Iſrael,ſi aũt non adiuuiſſet regẽ Achis, eſſet ſibi manifeſte ingratus.Idcirco diuinæ prouidentię,ſe cõmittebat, ſicut in cęteris ſuis cauſis. vñ ſuper hoc ſpectabat diuinã directionẽ ſeu inſpirationẽ,ad hoc,ꝙ ipſe excuſaret a cõmittenda ꝑditione ꝯ regẽ Iſrael,& exercitũ eius: ſimiliter,& excuſaret' ne eſſet ingratus regi Achis. Quod etiã quaſi miraculoſe ſic fuit factũ,vt patet in litera. Nã diſponente Deo de voluntate Philiſthinorũ receſſit ab eius conſortio ſine aliqua nota ingratitudinis,nec etiã pugnauit ꝯ exercitum Iſrael, ſed poti⁹ contra hoſtes Dei,ſ.Amalecitas. Nec gl. interlinearis allegata p poſtillatorẽ ꝯ hoc facit,vbi dicit, *quod faciet ſeruus tuus*, cõtra inimicos tuos:Nã iſta verba gloſſæ ſunt indeterminata,ſicut verba textus,non.n.dixit. Tu ſcies,ꝙ pugnabo cõtra inimicos tuos,quia ſic dixiſſet mẽdaciũ ſeu falſum, ſed ſolũ dixit. *Tu ſcies,&c.* quod habet duplicem cauſam veritatis, vt dictum eſt ſupra.

ADDITIO II.

In eod. cap.28 vbi dicitur in poſtilla. Alium vero modũ dicendi ponit Auguſt. in eadem epiſtola, ſcilicet,quòd non fuerit Samuel,ſed malignus ſpiritus apparens in eius effigie.

Recte intuenti verba Aug.manifeſte conſtat de mente illius eſſe,ꝙ iſta apparitio Samuelis fuiſſet præſtigioſa, & dæmoniaca, nam in epiſtola ad Simplicianũ, quæ ſuper hunc paſſum in glo.ponitur, licet duos modos dicendi proponat, non tñ æqualiter.In illo.n. mõ vbi dicit, ꝙ ſpiritus Samuelis apparuiſſet,talia aũt verba ponit, ſ. non eſt abſurdũ credere aliqua diſpẽſatione pmiſſum fuiſſe,&c. q̃ quidẽ verba ſi ponderentur,non aſſerunt,nõ eſſe inconueniens, neque falſum hoc credere,ſed ſolũ dicunt non eſſe abſurdũ, multa.n.non ſunt abſurda,quæ tñ ſunt falſa,vel inconuenienter dñr. In c.

D vero,nec mirũ.per poſtil. alleg.totaliter,& indiſtincte tenet vnã partẽ,ſ.ꝙ non Samuel ſm veritatẽ apparuit,ſed dæmon in eius ſpecie. Cũ igit' ſm veritatẽ hæc ſit propria opinio Augu. & non ſit alius de doctorib. eccleſiæ approbatis,q oppoſitũ videat' tenere, ſatis dẽt ſufficere ad authoritatẽ, ẽt ſi per eccleſiã hic non determinet', vñ & ſi aliqui doctores in hoc loco vtrunq; modũ dicẽdi ꝓponant, hoc eſt ad ſufficientiã diſtinctionis oñdẽdã,q̃ diſtictionẽ ipſe Aug. poſuit,vt dictũ eſt.Circa qđ vlterius attẽdendũ,ꝙ principales oppoſitã opinionẽ tenentes,ſunt Hebræi,& eorũ ſequaces,q intm̃ adhęrent literę,vt credãt,ꝙ vbicunq; dr' Samuel, intelligat' in pſona ꝓpria,& nõ in eius ſimilitudine, cuius tñ oppoſitũ ſatis deducit' p exẽpla ſacrę ſcripturæ ab Aug.ĩ c. nec mirũ,pfato alleg.q̃ p poſtil.aliqualiter hic colligunt'. Eodẽ mõ Hebręi ĩ hoc loco incidũt ĩ aliũ errorẽ ex nimia adhęrẽtia literę.Dñt .n.Moſẽ,& Samuelẽ reſurrexiſſe ex hoc, ꝙ Pythoniſſa dixit ĩ plurali, *deos vidi aſcẽdẽtes de terra*. quorũ fundamẽtũ nihil valet cũ pluries ĩ ſcriptura plurale accipiat' pro ſingulari, vt in poſtil.allegat'. Dimittere igit' propriã opinionẽ Aug.q̃ mẽtẽ literæ ſcrutatur, & adhęrere Hebræiſtis, q ſuperficiẽ lræ tm̃ iſpiciũt,vàlde irrõnabile vr'. Sed attẽdẽdũ eſt,ꝙ licet oẽs authoritates,q̃ vñr prima facie ꝯ opinionẽ Aug. facere,ſũt ſufficiẽter ſolutę ab Aug.ĩ c. nec mirũ ſupra dicto, iſta tñ authoritas Eccl 46.p poſtil.alleg.vbi dr' de Samuele. *Poſt hòc dormiuit,& notũ fecit regi,& oñdit illi finẽ vitæ ſuæ.* vr' facere ſpecialẽ difficultatẽ ꝯ opinionem Aug.prædictam. Nam in illa au- E thoritate de vno,& eodem ſuppoſito aſſeritur, ꝙ *dormiuit*,& ꝙ *notum fecit regi,&c.* Si.n. dæmon tantummõ apparuit Sauli,& notũ fecit ei finem vitæ ſuæ, qũo de eodẽ dicitur, quòd *dormiuit*, diabolus. n. nunquam dormit, nec requieſcit. Ad quod dici põt, ꝙ verũ corpus Samuelis in ſepulchro iacens cũ proprio habitu in quo ſepultus fuit, virtute magica Deo permittente apparuit ipſi Sauli, in quo corpore dæmon loquebatur, ex quo non attribuitur Samueli aliquod inconueniens,cum tale corpus poſt animæ ſeparationẽ careat intellectu,& ſenſu ſimiliter,& velle,& nolle. Et iſte modus ſuſcitandi proprie eſt necromanticus, necromantia.n.ſecũdum eius interpretationẽ eſt diuinatio per mortuos.Quod quidẽ corpus, ſ. Samuelis Samuel potuit in ſacra ſcriptura vocari, ſicut in alijs,quã plurimis locis ſacri eloquij defunctorũ corpora eiſdẽ nominib.vocantur, quib.in vita cõſueuerunt nominari. Vnde Gene.35.d. Vbi ſepelierũt Abrahã,& Saram vxorem eius.Ibi ſepelierunt Iſaac,& vxorẽ eius Rebeccam, &c. Conſtat aũt, ꝙ illorũ corpora fuerunt ſepulta, non autẽ eorũ animę.Pari modo vulgariter corpus defuncti nominat' eodẽ mõ quo prius,cũ aĩa fuerat ſibi ꝯiũcta. Cõiter.n.dicit' hic iacet talis,vel talis.Huic ẽt dicto conſonat illud,quod legitur in pñti c.& in perſona Samuelis. *Quare inquietaſti me,vt ſuſcitarer?* quod põt referri ad corpus Samuelis tantũ, qui Samuel nominatur mõ pdicto, qui quidẽ modus non eſt alius ab eo quẽ Aug.tenet,ſed ſub eodẽ continetur,ſi verba Aug. ad Simplicianũ,vbi narratur hæc ſua propria opinio bene ꝯſiderentur. Dicit.n.ibi ſic. Vel non vere ſpiritus Samuelis à F requie ſua eſt excitatus, ſed aliquod phãtaſma, & illuſio,&c. Vbi aduertendũ,ꝙ nõ dixit nõ vere corpus Samuelis eſt excitatũ,ſed ſpiritus Samuelis,excludit.n.ſpiritũ Samuelis à ſuſcitatione,nõ tñ eius corpus,qđ qdẽ corpus cũ illuſione imaginaria diaboli viuũ apparebat,& loquebatur,& poterat vocari Samuel rõne pdicta.Et iſte mod⁹ dicẽdi ſeu declarandi mẽtẽ Aug.vr' ſatis ſufficere ẽt illis, q volũt min⁹ literalizare.

REPLICA. In c.28.vbi poſtillator adducit certas excuſationes ꝓ Dauid,cũ dixiſſet ad Achis. *Nũc ſcies,q̃ facturus ſit ſeruus tuus.* Burg.volẽs illas excuſationes nõ ſufficere, vt à peccatis excuſare Dauid valeat,addit aliã excuſationẽ,dicens verba Dauid fuiſſe indeterminata, ſicut ſunt quorũ veritas ſumi põt ex duob.ſ.ſiue pugnarẽ,ſiue non. Contra arguitur ſic per illa verba ipſe Dauid, aut aliquid intendebat,aut nihil,ſi nihil,igitur mẽtiebatur,& peccauit. Si aliquid, aut ꝙ voluit pugnare ꝯ Iſrael,aut ꝙ noluit,ſi primũ, peccaſſet volẽdo pugnare ꝯ fratres ſuos fideles pro infidelib. ſi ſm,igitur propoſitũ habuit fallendi Achis,qđ eſt peccatũ ingratitudinis. Sed Dauid vr' determinaſſe illa verba indeterminata, cũ inf. 29. cap.amotus per regẽ Achis dixit regi. *Quid inueniſti in me,vt non pugnem contra inimicos dñi mei?* vbi apparet ſe determinaſſe ad pugnandũ ad modũ loquẽdi poſtil. Et vr',ꝙ non oportuit tantũ laborare pro excuſatione Dauid à peccato. Si.n. poneretur,ꝙ Dauid verbis illis ĩdeterminatis habuiſſet propoſitũ paralogiſandi Achis,eſſet peccatũ venia dignũ, videlicet infideli fidem non ſeruare, potiſſimum quãdo fidei obſeruantia uergeret in deteriorem exitum, ſcilicet,ꝯ populũ Dei,& proprium pugnare. Nec puto errorẽ concedere Dauid quantũcunque à Deo dilectum, & directum peccaſſe uenialiter,qa poſt regnũ adeptũ ſępe legit' peccaſſe mortaliter.

In eod.

In eo.c. vbi de apparitione Samuelis, (vt patet in hiſtoria Vriæ) poſtilla. adducit duas opiniones, quarũ vna opinatur Samuelẽ in propria perſona apparuiſſe, alia opinatur nõ Samuelẽ, ſed diabolũ in eius ſpecie apparuiſſe. Et vtrãq; opinionẽ ponit beatus Aug. ad Simplicianũ, cuius authoritas adducit᷑ in gl. ordi. vbi beatus Aug. rñdit ad rõnes vtriuſq; opinionis, per hoc dans intelligere, q; vtraq; pars opinabilis eſt, vnde quãuis in c. nec mirũ 26.q.5. ad ſecũdam opinionẽ appareat inclinatus, dicit tñ aliã non eſſe abſurdã. Et cũ ad primã poſtil. trib. rõnib. & authoritatib. inclinat᷑: Burg. putat ipſum cõmiſiſſe crimẽ leſe maieſta. eo q; opinionẽ, quã beat⁹ Aug. tenet, ipſe declinat, cũ tñ beatus Aug. in hmõi opinionibus conſenſum aliorũ nõ efflagitet, vt haberi poteſt ab eo. 4. ſup Gen. ad lrãm 19.c. & 22. ſciens, q; in materia opinabili ſapiẽs nõ abſurde ꝯdicit ſapienti, imò expedit ꝯrias in ſtudijs eccleſiaſticis eſſe opiniones ad exercendũ ingeniũ, & excutiẽdũ ſtudentiũ pigritiã. Nã pp eaſdẽ rõnes idẽ Beatus Aug. 1. ſuper Gene. ꝯ Manichæos dicit eccleſiæ proficere hæreſes inſurgentes. vide de hoc in primo correctorio huius operis, authoritas igitur beati Aug. nec ẽt decreti in materia opinabili cõpellit quominus ꝗlibet pars opinabilis teneri põt quouſque per eccleſiã altera pars fuerit determinata, quia ex tũc ceſſat opinio qñ incipit eſſe veritas determinata. Nunc autẽ Burg. hęc oĩa ægre ferẽs, opiniones beati Aug. nititur defendere alia tñ via incedens, quã beatus Aug. quia beatus Aug. incedit via probabili. Bur. aũt innititur temeritati. Nã rõnes & veriſimilitudines per poſtil. pro opinione ꝯria inductas non ſoluit, vt patet, ſed ſolũ laborat circa authoritatẽ adductã de Eccleſ. 46. dicẽs illã facere ſpecialẽ difficultatẽ ꝯ beatũ Aug. ſicut & facit. Nã in authoritate illa dr̃ Samuel dormiuiſſe, & tunc notũ feciſſe regi finẽ vitæ ſuæ, & exaltaſſe vocẽ ſuã de terra in prophetia, quæ oĩa dęmoni aſcribi non põt, dęmon. n. nũquã dormit, ꝯ primũ, ſed nec propheta dici põt ꝯ ſm. Loquitur igitur illa authoritas de perſona Samuelis diuina diſpenſatione ſuſcitata, non ad factum Pythoniſſæ, nec ad meritũ Saulis, ſed ad ꝯfirmandã finalẽ ſciſſurã regni de manu Saul, quam ipſe Samuel cum viueret, prædixit, vt patet ſupra. Et habet hoc factũ aliqđ ſimile cũ facto Ochoziæ regis Iſrael, qui miſit ad conſulendũ Beelzebub Deum Accaron, ſed diuina diſpenſatione impedita eſt ꝯſultatio, & miſſus eſt Helias, vt patet 4. Reg. Ita in ꝓpoſito Saul volẽs ꝑ Pythoniſſam ꝯſulere dęmonẽ impeditus eſt, q͂a diuina diſpenſatione per immiſſionẽ Samuelis ſuſcitatus fuit, & hoc intelligens pęnituit. Sed ad hoc rñdẽdo Burg. ad dicta. B. Aug. addit, quę puto de mẽte Aug. nõ fuiſſe dicit nãque, q; dicta authoritas intelligenda ſit de corpore Samuelis in proprio habitu, vt ſepultũ fuit. q. videlicet virtute artis magicę diabolus illud corpus aſſumpſit pro inſtrumento ſuæ ludificationis, ſed vt verũ fatear Burg. non fuit cõpulſus illa authoritate ſic dicere. Si. n. dęmõ aſſumpſiſſet, ſicut põt corpus aereũ in ſimilitudine, & corporis, & habitus Samuelis, ita vere diceret᷑ Samuel ex illa ſimilitudine, ſicut ſi corpus proprium ſuffuiſſet ludificationi, ſicut vulgo nominamus imaginem nomine rei, accipiendo ſignũ pro ſignato, imo, & B. Ambr. dicit in legenda ſanctorũ Geruaſij, & Prothaſij, ſe per pũcturã didiciſſe, q; ei apparens imaginaria viſione fuiſſet S. Paul⁹ Etiã huic mõ dicendi vr̃ repugnare litera huius c. qua dicit᷑, *quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer, &c.* nã cũ illud corpus de quo ſermo ẽm Burg. caruit intellectu, & ſenſu, nolle, & velle, nõ potuit ſe vere dicere inquietatũ, neque ſuſcitatũ. Et ſi Burg. dixerit illos modos loquendi à dęmone ꝯfictos, nõ oportuit imo non decuit ad mẽdacia dęmonũ corpus ſancti ꝓphetę ponere inſtrumentũ. Nec puto artẽ magicã, quæ in corporibus mortuorũ diuinare conſueuit, ſine ſingulari Dei ꝑmiſſione ad corpora ſctõrũ poſſe extendi, & cũ de hmõi ꝑmiſſione in ſcriptura nullũ reperit᷑ fundamentũ, irrõnabile vr̃, & in iniuriã ſanctorũ talia confingere, vt argumento vtar inualido quo Burg. vti conſueuit. Recedit igit᷑ Burg. longe ab intentione B. Aug. qui dicit nõ vere fuiſſe ſpiritũ Samuelis, ſed phantaſma, & illuſionẽ, &c. quę de reali corpe Samuelis vera nõ ſunt. S. n. verũ corpus Samuelis fuiſſet, nõ fuiſſet viſio realis, nõ illuſoria nec phãtaſtica, prout B. Aug. vult, ꝗuis locutio fuiſſet illuſoria, apparitio tñ fuiſſet realis, qđ eſt ꝯ intentionẽ B. Aug. Vel oportet Burg. dicere, q; nõ fuit corpus reale, & hr̃ propoſitum, ẽt dato ꝗuis nõ conceſſo, q; dęmon fuiſſet coniunctus corpori, vt motor, illud tamen coniũctũ non vere dici poſſet prophetiã texuiſſe de terra, prout dr̃ in authoritate pręal. Quib. omnib. ſic dictis remanet liberum, quã opinionẽ, quis tenere, & defendere velit, cũ ad neutrã partẽ appareat eccleſię authoritas determinata. Et eodẽ mõ liberũ eſt Saul dicere ſaluatũ eſſe, vel damnatum, cũ ad neutrã partem eſt demonſtratio, vel eccleſiæ authoritas cogẽs.

CAPVT XXIX.

A Congregatæ. a ✻ *Quid ſibi volunt Hebræi, iſti, &c.* THEODORETVS.
B Cũ cogeret᷑ exercitus alienigenarum, Satrapæ nõ lubenter viderũt Dauidem, & ægre ferentes perſuaſerunt, vt dimitteretur tanquam hoſtis.
C ✻ PROCOPIVS. Diuina prouidentia hæc geruntur. Vel enim pugnaſſet contra populum Iſraeliticũ, & ſic ſuorum ſãguine ſe contaminaſſet vel non deſeruiſſet, laborantem populum, ſed maximam eius curam habuiſset, ſed hunc pœnas dare ſuæ impietatis oportebat. ✻ RVPERTVS. Vtique Deo prouidente factum eſt, vt Dauid legitimus rex, neque proditor

CAPVT XXIX.

Congregata ſunt ergo † agmina Philiſthijm vniuerſa in Aphec. Sed & Iſrael caſtrametatus eſt ſuper fontem, qui erat in Iezrael. Et Satrapæ 1
a vnde centurio & qui tribunus:
quidem Philiſthiim incedebant in cẽnturiis, et milibus. Dauid autem, & viri eius erant in nouiſſimo agmine cum Achis: Dixeruntque principes Philiſthijm ad Achis: Quid ſibi volũt Hebræi iſti? Et ait Achis ad principes Philiſthiim: † Nunqđ ignoratis Dauid, qui fuit ſeruus 2

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIX.

1 Congregata. *Hic conſequenter deſcribitur receſſus Dauid, de Philiſthinorum exercitu, & primò deſcribitur hmõi receſſus, ſecundò incidens caſus cap. 30. Circa primum Achis propter Dauid, et viros eius reprehenditur, ſecundo propter hoc Dauid ad locum ſuum remittitur ibi:* Vocauit ergo Achis Dauid. *Prima pars patet vſque ibi.*

2 Nunquid *q.d. non debetis timere de eo, quia Saul perſecutus eſt eũ vſque*

MORALITER.

1 *Congregata.* Saul, & eius populus puniti fuerunt per Philiſthæos pp mala, quæ fecit Saul, ſpecialiter contra Dauid, in cuius perſecutione fauebat, & obediebat ſibi populus pro maiori parte, propter quod cum eo meruit puniri. Igitur per Philiſthæos Iſrael debellantes, ſignificantur infideles populi impugnantes fideles ex inſtinctu Dei ad puniendum peccata per fideles commiſſa, ſicut frequenter legitur eſſe factum vnde Atila rex Hũnorũ cum obſideret ciuitatem Trecẽſem interrogatus à beato Lupo, quis eſſet, reſpondit: Ego ſum flagellũ Dei, At ille dixit: Et ego Lupus, qui merui flagellari. tale vero flagellum fuit Coſdroe Saladinus, & plures alij. igit᷑ per Dauid, qui voluit ire contra filios Iſrael cum Philiſthęis ſignantur ſancti, qui in punitionibus fideliũ factis per man⁹ infideliũ applaudunt iuſtitiæ Dei ſecundum illud Pſal. *Lætabitur iuſtus cum viderit vindictã manus ſuas la. &c.* P. 57. b Et per talem modum Iere. 18. d. dicebat de populo Iſrael peccatore. *Da filios eorum in famẽ, & deduc eos in manus gladij.* Tren. 1. Per hoc autẽ, quòd Dauid à Philiſthæis receſſit, ſignificatur affectus naturalis ſanctorũ ad fideles, licet applaudant diuinæ iuſtitiæ in eorũ punitione, propter quod, & ſanctus Iere. licet dixiſſet prædicta, tamen capta ciuitate, & populo partim occiſo, partim captiuato lamentabatur dicens: *Quomodo ſedet ſola ciuitas, &c.* ſicut patet in illis lamentationibus conſequenter.

1 *Cumque*

proditor, neque hoſtis patriæ iudicari poſſet. Denique ſi bello ad miſſus contra ſuos præliaretur, hoſtis patriæ, ſi ad ſuos conuerteretur deſerto rege ad quem confugerat, quiquę illum quaſi fidelem cuſtodem capiti ſuo poſuerat, infamis exiſteret, perfidi proditoris crimine.

✣ R. LEVI. Tenebatur Dauid cum Achis domino ſuo, in cuius ditione cum ſuis morabatur, egredi: ſed interim poterat ſuis magis prodeſſe, quam obeſſe, infatuando, ſcilicet

Saul regis Iſrael, & eſt apud me multis diebus, vel annis? & non inueni 1 2
¶ Infidelitatis.
in eo quicquã mali, ex die qua transfugit ad me, vſque ad diem hanc. Irati
ſunt autem aduerſus eum principes Philiſthijm, & dixerũt ei: Reuertatur
vir, & ſedeat in loco ſuo in quo conſtituiſti eum, & non deſcendat nobiſ-
cum in prælium, ne fiat nobis aduerſarius cum præliari cœperimus. Quo-
¶ Amputatis.
modo enim placare aliter poterit dominũ ſuũ, niſi in capitibus † noſtris?
a † Nonne iſte eſt Dauid cui cantabant in choris, dicentes: Percuſſit Saul 3
†in milibus ſuis, & Dauid in decem milibus ſuis? Vocauit ergo Achis Da- 4
uid, & dixit ei: Viuit dominus, quia rectus es tu, & bonus in conſpectu
a ¶ Apud me acceptus eſt.
meo, & exitus tuus, & introitus tuus mecum eſt in caſtris. Et non inueni
in te quicquam mali ex die qua veniſti ad me vſque ad diẽ hanc, ſed ſatra
pis non places. Reuertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos
ſatraparum Philiſthijm. Dixitque Dauid ad Achis: Quid enim feci, aut
quid inueniſti in me ſeruo tuo, à die qua fui in conſpectu tuo vſque in
diem hanc, vt non veniam, & pugnem contra inimicos domini mei re-
gis? Reſpondens autem Achis, locutus eſt ad Dauid: Scio quia bonus es
tu in oculis meis, ſicut angelus Dei. Sed principes Philiſthijm dixerunt.
Non aſcendet nobiſcum in prælium. Igitur conſurge mane tu, & ſerui
domini tui, qui venerunt tecum, & cum † de nocte ſurrexeritis, & cœperit
diluceſcere, pergite. Surrexit itaque Dauid de nocte ipſe, & viri eius, vt pro
ficiſcerentur mane, & reuerterentur ad terram Philiſthijm. Philiſthijm au-
tem aſcenderunt in Iezrael.

D licet, conſilia Paleſtinorum, & in periculis monendo Iſraelitas, id qđ Satrapę Palæſtinorum facile aduertere potuerunt.

a *Percuſſit Saul.* Inuidẽtes gloriæ Dauid aiũt eum pugnaſſe tantum in decẽ milib. quaſi minoris potentiæ, Saul autem in milib⁹ quaſi innumerabilibus, nec addunt quot percuſſit inuidẽtes illorum laudi, vel ne ſuos terrerent. In vetuſtiſſimis libris non habetur milibus, ſed tantũ *mille*, & *decem milia* tantum.

† ſup.18.b. infr.21.b. Eccle.47.a. † mille ſuos, & Dauid decẽ milia ſua.

E

F

NICOLAVS DE LYRA.

vſque ad mortẽ, & iõ copulſus fuit fugere ad terrã meam. Iõ ſubditur.
1 Et eſt. *Illi autem, qui dicunt, quòd fuit ibi tantum 4. menſibus habent conſequenter dicere, quòd Achis dixit de mora Dauid in terra ſua, plus quàm eſſet in veritate ad pacificandum principes Philiſthinorum, vnde ſubditur.*
2 Et non inueni. *ſcilicet, machinationis ad malum, quæ tamen fuiſſet percepta in tanto tempore ſi fuiſſet in eo ſecundum veritatem. Cætera patent vſque ibi.*
3 Percuſſit Saul. *Iſta litera videtur ſonare, quòd in acie Saul eſſent tantum mille bellatores cum eo, & cum Dauid 10. millia, qđ nõ eſt verum, quia plures fortiores ponuntur circa regem, & ideo exponendum eſt hoc, ſicut fuit, ſupra expoſitum 18. c. ita quòd mille hic nominati intelliguntur percuſſi ab ipſo Saule, vt ſit ſenſus:* In milibus ſuis; *id eſt, in milibus ab eo percuſſis, & eodem modo de 10. milibus Dauid.*
4 Vocauit ergo. *hic propter prædictam cauſam Dauid ad locum ſuum remittitur, ꝙ à Deo factũ eſt, ne forte bellando contra filios Iſrael aliquos bonos de illo populo, vel amicos ſuos interficeret, ſecundò vt Amalecitas, qui manum Saul euaſerant, & ciuitatem Siceleg in odiũ Dauid incenderant deleret, & prædam ab eis captam recuperaret, tertio, vt ex præda ibi acquiſita amicos ſibi aggregaret, qui iuuarent ipſum poſt mortem Saulis ad obtinendum regnum.*

1 Et

CAPVT XXX.

Cumque. a *Amalecitæ.* GREGOR. Conſiderãdum eſt quid ſit, quòd Amalecitæ Siceleg inuadunt, & prædam capiunt. Amalecitæ populus lãbens vocatur, per quem ſecularium mentes deſignantur, quę terrena ambiendo quaſi lãbũt dum eis delectantur quaſi populus lambens prædam facit, dũ terrena diligentes lucra de alienis dãnis ſibi exaggerant. Et hoc abſente Dauid agunt, quia redemptorẽ ante oculos cordis habere negligũt. Aegyptius puer in itinere laſſatur, quia amator præſentis ſeculi peccati nigredine opert⁹, ſępe ab eodem ſeculo infirmus deſpectuſque relinquitur, vt cum eo occurrere nõ valeat, ſed fractus aduerſitate torpeſcat. Hũc Dauid inuenit, quia Chriſtus vere manu fortis quos deſpectos à mundi gloria repit, in ſuũ amorem conuertit. Cibo paſcit, quia ſciẽtia verbi reficit, ducem itineris elegit, quia ſuum et prædicatorẽ facit. Et quia Amalecitam ſequi nõn valuit, dux Dauid efficitur, quia quem mundus deſeruit, non ſolum conuerſus in mente Deum recipit, ſed prædicando vſque ad aliena corda perducit. Quo duce Dauid Amalecitam conuiuantem inuenit, & extinguit, quia Chriſtus ipſis prædicantibus mundi lętitiam deſtruit, quos communiter mundus habere deſpexit.

b ✣ *Et captiuas duxerant mulieres, &c.* THEODO. Cur De⁹ pmiſit, vt eorũ vxores, & filij, abducerẽtur in captiuitatem? Vt reuerſi expeditionem facerent

Quæſt. 65.

CAP. XXX.

2 Vmque veniſſent Dauid 1
¶ Iſti ſunt Amalecitæ, quos Saul delere debuit, & inobedientiæ reus regnum amiſit.
& viri eius in Siceleg die
tertia Amalecitæ † ĩpe- 2
tum fecernut ex parte au
ſtrali in Siceleg, & per-
cuſſerant Siceleg, & ſuc-
b cenderant eam igni. Et captiuas duxerant
mulieres ex ea à minimo vſque ad magnum,

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XXX.

1 CVmque. *Hic conſequenter deſcribitur incidens caſus, ſ. de ciuitate Siceleg incenſa, & deprædata tempore quo Dauid, et viri eius erãt in exercitu Philiſthinorũ. Circa quod primo deſcribitur incendium ciuitatis, & eius deprædatio, ſecundo hoſtium inſecutio, ibi* Confortatus eſt autem Dauid, *tertio eorũ debellatio, ibi.* Qui cũ dixiſſet, *quarto prædæ diuiſio, ibi.* Reſpondenſque. *Circa primũ oſtenditur, qui fecerint iſtud maleficium, cum dicitur.*
2 Amalecitę. *odiebant enim filios Iſrael, eo quòd Saul ferè deleuerat eos, & ideo cognoſcentes, quòd Dauid, & viri eius erant abſentes, ciuitatem Siceleg inuaſerunt.*

1 Et

MORALITER.

1 *Cumque.* Per hoc autẽ, ꝙ abſente Dauid combuſta fuit ſua ciuitas, & mulieres cũ paruulis in captiuitatem ductæ ꝑ Amalecitas, qui gentes brutæ interpretantur, ꝓp quod, & dæmones ſignant, q. in forma brutorũ, vt frequentius hominibus apparent, vnde, & Euæ apparuit in ſerpentis ſpecie. Gen. 3. ſignificatur, quòd abſentia boni prælati, q. per Dauid ſignificatur, à ſua diœceſi dæmones incẽdunt populum ſuum igne concupiſcentiæ carnalis, & cupiditatis, & ducunt eum captiuum multiplicibus peccatis irretitum.

† *Conſuluit*

A cerent aduerſus Amalechitas, & conuenienter diuina prædictione eos penitus perderent. Pręterea, vt plurimam amicitiam Dauid ſignificaret ſuis contribulibus, & eos ad maiorem attraheret beneuolentiam.

Li. 3. de prouiden. Dei, tom. 3.

✠ CHRYSOSTOMVS. Dauid pcuſſus verbis Satraparũ accepta cõtumelia receſſit mœrens, ac domum rediens tãta mala tot clades offendit, vt pene mœrore ſuffocaretur. Ex inſperato enim ſuperuenientia duplo, quam erant, grauiora videbãtur, neque iam tolerabilia. Iuerat enim ille quaſi quieturus domi, mœroris prætendit conſolationẽ inuenturus, vxores, ſcilicet, ac liberos, cum repente audiuit illos in ſeruitium ab hoſtibus abductos, hauſitq; oculis ignem, fumum, ſanguinẽ, cadauera. Atque antequam illos lugeret, captiuoſque defleret, irruunt ad eũ feris omnibus immanius habitatores ciuitatis, quę rentes ſinguli caſuum ſuorũ conſolationem ex illius capite. Tunc triſtitia, & metu iuſti huius perturbantibus animum, tempeſtas maxima, tumultuſque harum paſſionum inuicem ſe colludentium iugiter inerat

† vires ad flendum.
† ſup. 53. b.
† exercitum hunc.
B
† reliqui vero.
† iuimus ad prædam.
† exercitum.
C
† tripudiãtes.

a ✠ *Applica ad me Ephod.* PROCOPIVS. Aquila ἔγγισόν μοι τὴν ἐπωμίδα. Cõſulit autem Deũ de Geddur, qđ apud Hebręos (τὸ σύστρεμμα καὶ πειρατήριον) certum numerum militum, vel receptaculum latronum atque prædonum ſignificat. Sic autẽ appellatur, τὸ λῃστρικὸν σύστημα, prædonum congregatio.

b *Subſtiterãt.* Ducenti laſſi viri, qui cũ ſarcinis sũt relicti, ſignificãt infirmos eccleſiæ, qui cũ ſpũalib. viris currere nequeũt ĩ via, ſed q̃a fidẽ habent, & opus bonum ſeruãt, à Chriſto pręmiũ beatitudinis cũ pfectis pcipiunt.

✠ HIERO. Cũ in latinis codicibus legatur, laſſos quoſdã ſubſtitiſſe ad ſarcinas, & in Hebræo habeatur, iuſſos fuiſſe, vt reſiderent ad ſarcinas, locus hic mõſtrat, Hebraicam veritatẽ in hoc loco ſequi debere, quę non laſſos, ſed iuſſos remãſiſſe ad ſarcinas dicit fuiſſe.

c ✠ *Qui cum duxiſſet eũ, &c.* IOSEPHVS. Hũc Dauid habẽs ducem ſuper Amalechitas, apprehẽdit eos in terra iacentes, & alios quidẽ prandentes, alios iam ebrios, & vino ſolutos, quibus cũ ſocijs irruẽs, eos late proſtrauit. Nudi nãq; erãt, & nihil huiuſmodi ſuſpicantes, ſed & ad potũ, & epulas conuerſi remiſſiores omnes erãt. Et alij quidẽ adhuc mẽſis appoſitis apprehenſi, ſuper eas extincti ſunt, & ſanguis eorum cibo permixtus eſt, alios inuicem ſe ad pocula inuitãtes occidit, & multos etiam in ſoporem conuerſos extinxit.

a ☞ *Acqua*

& nõ interfecerãt quẽquã, ſed ſecũ duxerãt, & pergebant itinere ſuo. 1
Cũ ergo veniſſet Dauid, & viri eius ad ciuitatẽ, & inueniſſent eã ſuc-
cenſam igni, & vxores ſuas, & filios ſuos, & filias ductas eſſe captiuas.
Leuauerũt Dauid, & populus, q̃ erat cũ eo voces ſuas, & plãxerunt do
nec deficerẽt ĩ eis lachrymę. Siq̃dẽ, & duæ vxores Dauid captiuę du
ctæ fuerant, Achinoã, Iezraelites, & Abigail vxor Nabal Carmeli, &
contriſtatus eſt Dauid valde. Volebat. n. eum populus lapidare, q̃a a- 2
mara erat anima vniuſcuiuſque viri ſuper filijs ſuis, & filiabus. Confor 3
tatus eſt autẽ Dauid in domino Deo ſuo, & ait ✠ ad Abiathar ſacerdo
a tẽ filium Achimelech: † Applica ad me ephod. Et applicuit Abiathar 4
ephod ad Dauid, & conſuluit Dauid dominum dicens: Perſequar an †
non † latrunculos hos, & comprehendam eos? Dixitque ei domi-
nus: Perſequere, abſque dubio comprehendes eos; & excuties præ-
dam. Abijt ergo Dauid ipſe, & ſexcenti viri, qui erant cum eo, &
a ¶ In Hebræo, non laſſos, ſed iuſſos remanſiſſe dicitur.
venerũt vſq; ad torrẽtẽ Beſor, † & laſſi q̃dã ſubſtiterunt. Perſecutus eſt 5
b autẽ Dauid ipſe, & quadringenti viri cum eo. Subſtiterant enim du-
centi, qui laſſi tranſire nõ poterant torrentẽ Beſor. Et inuenerunt virũ 6
Ægyptium ĩ agro, & adduxerunt eum ad Dauid. Dederuntque ei pa-
nẽ, vt comederet, & biberet aq̃, ſed & fragmẽ maſſę caricarum, & du-
as ligaturas vuę paſſę. Quę cum comediſſet, reuerſus ẽ ſpiritus eius, & 7
refocillatus eſt. Non. n. comederat panẽ, neq; biberat aq̃ trib. dieb. & 8
trib. noctib. Dixit ei Dauid: Cuius es tu, vel vnde, & quo pgis? Qui ait: 9 10
Puer Ægyptius ego ſum, ſeruus viri Amalecitæ. Dereliquit autem me
dominus meus, quia ægrotare cœpi nudiuſtertius. Siquidem nos
† erup imus ad auſtralẽ plagam Cerethi, & † contra Iudã, & ad meridiẽ
Caleb, & Siceleg ſuccendimus igni. Dixitque ei Dauid. Potes me du-
cere ad † cuneum iſtum? Qui ait: Iura mihi Deum, quòd non occidas
¶ Securiter.
me, & nõ tradas me ĩ manꝰ dñi mei, & ego ducã te ĩ cuneum iſtũ. Et
a ¶ Facies hominis eſt dicta, eo quod faciat eum notum.
c iurauit ei Dauid. Qui cũ duxiſſet eũ, ecce illi diſcũbebãt ſuper faciem 11
a ¶ Securiter.
vniuerſę terrę, comedẽtes, & bibẽtes, & † quaſi feſtũ celebrantes diem 12
pro cuncta præda, & ſpolijs, quæ ceperant de terra Philiſthijm, & de
a ¶ Iſti ſunt Amalecitæ quos Saul delere debuit, & inobedientiæ reus regnum amiſit.
terra Iuda. Et percuſſit eos Dauid à veſpera vſque ad veſperam alte- 13
rius diei, & non euaſit ex eis quiſquam, niſi tantum quadringenti
viri adoleſcentes, qui aſcenderant camelos, & fugerant. Eruit ergo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et non. *Quia volebant eos habere, & vendere in ſeruos, & ancillas, vt facerent vtilitatem ſuam, non ſolum de rebus, ſed etiam de perſonis. Cætera patent vſque ibi.*

2 Volebat. *eo quòd erant in paſſione doloris poſiti, & quia ſecum duxerat omnes bellatores, nec dimiſerat aliquos ad cuſtodiam loci.*

Diuiſio.

3 Confortatus. *Hic conſequenter deſcribitur hoſtium inſecutio, & primo ex directione diuina, requirendo eius conſilium, cum dicitur.*

4 Applica ad. *id eſt, pro me quaſi dicat indue te veſte ſacerdotali, vt conſulas Deum pro me. Cætera patent vſque ibi.*

5 Et laſſi. *ſ. ducenti, qui licet propter fatigationem non poſſent competenter aduerſarios perſequi, tamen poterant competenter cuſtodire ſarcinas, propter qđ Dauid, & viri eius reliqui dimiſerunt ſub cuſtodia eorũ illa, quæ poterant eis eſſe oneri, vt patet ex ſequentibus, id eſt, vt poſſent hoſtes expeditius perſequi, ſecundo inſequitur Dauid hoſtes directione humana, cum dicitur.*

6 Et inuenerunt. *infirmitate, & fame quaſi morti propinquum.*

7 Reuerſus eſt. *id eſt, aliqua cõualeſcentia virtute cibi confortãtis.*

8 Non enim comed. *pa. id eſt, aliquem cibum.*

9 Neque biberat, &c. *id eſt, aliquem potum.*

10 Tribus. *& ĩo non eſt mirum ſi erat exinanitus. Cætera patent.*

11 Qui cum duxiſſet. *Hic conſequenter deſcribitur hoſtium debellatio, qui à Siceleg elongati credebant eſſe ſecuri.*

12 Comedentes. *& ſic ſibi non præcauentes, & ideo fuerunt faciliter debellati. Et patet litera vſque ibi.*

13 Vſque ad, &c. *quia fugiebant, & abſcondebant ſe per diuerſa loca, in quibus Dauid, & viri eius inſequentes eos perſcrutabantur, & ideo tantum tempus appoſuerunt. Cætera patent.*

1 Reſpon-

MORALITER.

† *Conſuluit Dauid, &c* & ſic Dauid reduxit prædã per ſuã diligentiam, & laborẽ, in quo docetur bonus prælatus diligẽtiã, & laborem apponere, vt malum, quod per eius abſentiã contigit, reformetur. Per hoc etiam, quod Dauid exiſtente cum Achis rege contigit damnum prędictum, ſignatur dãnum in ſpiritualibus, quod contingit frequenter in diœceſibus prælatorum propter ipſorum occupationẽm circa negotia regum, & magnatum.

† *Et*

Dauid omnia, quæ tulerant Amalecitæ, & duas
vxores ſuas eruit. Nec defuit quicquam à par-
uo vſque ad magnum, tam de filijs, quam de filia-
bus, & de ſpolijs, & quæcunque rapuerant, omnia
reduxit Dauid, & tulit vniuerſos greges, & armen
ta, & minauit ante faciem ſuam. Dixerũtque: Hęc
eſt præda Dauid. Venit autem Dauid ad ducentos
viros, qui laſſi ſubſtiterant, nec ſequi poterant Da-
uid, & reſidere eos iuſſerat in torrente Beſor. Qui
egreſſi ſunt obuiam Dauid, & populo, qui erat cũ
eo. Accedens autem Dauid ad populum ſaluta-
uit eos pacifice. Reſpondenſque† omnis vir peſſi- 1
mus, & iniquus de viris, qui erant cum Dauid, di-
xit, quia non venerunt nobiſcum, non dabimus
eis quicquam de præda, quam eruimus, ſed ſuffi-
ciat vnicuique vxor ſua, & filij, quos cum accepe-
rint recedant. Dixit autem Dauid: Non ſic facietis 2
fratres mei de his, quæ tradidit nobis dominus, &
cuſtodiuit nos, & dedit † latrunculos, qui erupe-
rant aduerſum nos, in manus noſtras, nec audiet
vos quiſquam ſuper ſermone hoc. Aequa enim 3
pars erit deſcẽdẽtis† ad prælium
& remanentis ad ſarcinas, & ſi-
4 militer diuident. Et factum eſt
hoc ex die illa, & deinceps con-
ſtitutum, & pfinitũ, & † quaſi lex
5 in Iſrael vſq; ad diẽ hanc. Venit
ergo Dauid in Siceleg, & mi- †
a ¶Vt attraheret eos in amicitiam, & facerent eum regem, ſicut & fecerunt.
ſit dona de præda ſenioribus Iu-
da, & † pximis ſuis dicens: Ac-
cipite benedictionem de præda
hoſtium dñi. His qui erãt in Be-
thel, & q. erant in Rhamoth ad
meridiẽ, & q. in Gether, & qui in
Aroer, & qui in Sephamoth, &
qui in Eſtamo, & qui in Rachal,
& qui in vrbibus Hierameel, & qui ĩ vrbibus Ce-
ni, & qui in Harama, & qui in †lacu Aſan, & qui
in Athach, & qui in Hebron, & reliquis, qui erãt
in his locis in quibus fuerat commoratus Dauid
ipſe, & viri eius.

a ✻ *Aequa enim erit pars deſcendentis ad prælium.* ✻ IOSEPHVS. Lex iſta apud nos permanſit, vt tantum acci piant, qui cuſtodiunt caſtra quantum illi, q. pugnant. ✻ ISIDORVS. Ius militare eſt prædæ deciſio, & pro perſonarum qualitatibus, & laboribus iuſta diuiſio, ac principis portio.

Libr. 5. Origi- num. c. 7.

† in. † ius, vel mos. † vel amicis. † Bor.

D E F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reſpondenſque. *Hic conſequenter deſcribitur prædæ diuiſio, & primo quantum ad bellatores, ſecundo quantum ad amicos Dauid ſeu benefactores, ibi.* Venit ergo Dauid. *Circa primum dicitur.* Reſpõdenſque. *Iſti qui erant in comitiua Dauid cupidi, & mali hoc dicebant tractantes inter ſe de prædæ diuiſione.*
2 Dixit autem, &c. *repellens auaritiam, & nequitiam iſtorum.*
3 Aequa. *Ex hoc patet illud, quod prædictũ eſt, ſ. quòd illi ducenti remanentes cuſtodierunt ſarcinas, & ideo non erant debita portione priuandi, hoc autem accepit Dauid de facto Abrahæ, qui ſimiliter fecit ſocijs ſuis ad ſarcinas remanentibus, quando quatuor reges debellauit, vt dictum fuit Gene. 14. Vnde ſubditur.*
4 Factum eſt. *In Hebræo habetur.* Ex die illa, & ab ante, *ſ. à tẽpore Abrahæ. Sed per Dauid fuit hoc firmius ſtatutum, & lege decretum ex regia poteſtate, vt de cætero ſic ſimpliciter obſeruaretur.*
5 Venit. *Hic conſequenter deſcribitur prædæ diuiſio quantum ad amicos Dauid, & benefactores, apud quos Dauid, & viri eius latuerant fugiendo perſecutores Saulis, & a quibus beneficia receperant, quia iuſtum erat, quòd huiuſmodi beneficia recognoſcerent facultate occurrente. Et patet litera.*

MORALITER.

† *Et miſit.* per hoc autem ſignificatur, quòd ſuccedentib. pſperis debet quilibet de bonis à Deo ſibi cõceſſis refundere ſuis benefactorib. & amicis, & ſi dẽt hoc fieri de bonis temporalib. multo magis fieri debet de bonis ſpiritualibus, quæ alijs communicata non diminuuntur, ſed potius augmẽtãt. Damnũ verò, quod cõtingit in ciuitate Dauid ipſo abſente, ſicut expoſitũ eſt de prælati abſentia, ſic exponi poteſt de regis, vel principis negligentia circa regimẽ ſuę terrę, q. nimis intentus aucupijs, & venationib. negotia regni dimittit alijs tractanda, & ſic ex hoc contingunt aliquando magna dãna.

CAPVT XXXI.

a Philiſthijm autem pugnabant aduerſum Iſrael, & fugerunt, etc.

b Percuſſerunt Ionatham, & cę. RABBANVS. Ionathan, Abinabat, qui & Ieſua, & Melchiſua. Isboſeth autem domi erat, qui eo anno quo Saul conſtitutus eſt rex, natus dicitur, qui etiam 40. annorum fuiſſe legitur cum regnare cœpiſſet, vnde colligitur Saul quadraginta annis regnaſſe. Ieſua autẽ interpretatur æqualis, quia æqualis meriti fuiſſe filij cum patre memorantur. Abinadab pater meus ſponte. Sponte enim ſua pater eius Saul male agendo acquiſiuit, vt vna cum filijs periret.

CAPVT XXXI.

a Philiſthijm †autẽ pugnabãt aduerſũ Iſrael, & 1
fugerũt viri Iſrl' añ faciẽ Philiſthijm, & ceci
derũt ĩterfecti ĩ mõte Gelboe.† Irrueruntq;
b Philiſthiĩ ĩ Saul, & ĩ filios eius, & pcuſſerũt. 2
Ionathã, & Abinadab, & Melchiſua filios
Saul. Totũq; põdus plii verſũ ẽ ĩ Saul. Et cõ
ſecuti ſunt eũ viri ſagittarii, & † vulneratus ẽ

† Perſecutiq; ſunt Philiſthijm Saulem, & filios.

a *Arripuit*

NICOLAVS DE LIRA CAP. XXXI.

1 PHiliſthijm. *Hæc eſt vltima pars primi libri in qua deſcribit ipſius Saul occubitus, & primo deſcribit ipſius occiſio, ſcdo occiſi vituperatio, ibi.* Facta autem die al. *tertio ipſius honorabilis tumulatio, ibi,* Quod cum audiſſent. *circa primũ pmittit filiorũ occiſio, cum dicitur.*
2 Et percuſſerunt. *ſic eſt in Hebræo, & ideo aliqui libri male habent Aminadab. Isboſeth non nominatur hic inter filios Saul, tum quia remanſerat ad diſponendam domum, tum quia non erat multum aptus ad prælium.*

1 Dixitque

MORALITER.

1 *Philiſthijm.* ſecundum Grego. hom. 10. Inimicorũ omnium caput eſt diabolus, & huius capitis mẽbra ſunt omnes iniqui, propter quod ſicut ſup. cap. 29. per Philiſthæos intelliguntur infideles, qui ſunt mẽbra diaboli, ſic in iſto c. p Philiſthæos poſſunt dæmones intelligi propter conformitatẽ capitis ad mẽbra, & eorum connexionem. In hoc autem bello Philiſthinorũ contra Iſrael, aliqui de populo Iſrael fugiẽtes turpiter euaſerunt, & aliqui gladijs Philiſthinorũ interfecti fuerunt, & aliqui, ſ. Saul, & armiger eius proprijs gladijs occubuerũt, licet ante Saul à ſagittarijs fuiſſet vulneratus, vt dicitur in textu, & idem probabiliter videtur de armigero ipſius. Per primos autem, qui euaſerũt cũ aliqua turpitudine, ſignificantur illi, q. de bello dæmonum contra nos euadũt ſine culpa mortali, non tamen ſine veniali, quæ habet aliquã turpitudinẽ annexam. Per ſecundos aũt, qui ceciderunt gladijs Philiſthinorũ, ſignificantur illi, q. cadunt in mortale peccatũ, & hoc tẽtationib. demonũ, per tertios vero, q. à Philiſthæis lethaliter vulnerati gladiis pprijs ſe interfecerunt, ſignificant' illi, q. tẽtationib. dęmonũ vulnerant' pctõ mortali, & cũ hoc poſtea pprio motu mortaliter peccãt, vel alios ad hoc inducũt, & ſic gladijs dæmonũ, & ſuis pprijs moriũtur.

1 Et

a *Arripuit itaque.* Gladio quo Amalechitis ꝯ pceptū Dei pe
A percit, merito ſeipſum occidit, ſic q ptāte pro cōi vtilitate ac
cepta, aut non vtitur, aut abutit', ſuo ſe nimirū gladio confo-
dit, & quo ab hoſte defendi debuerat hoſtem potius iuuat.

Lib.6. Antiq. cap. 14.

✠ IOSEPH. Paleſtinis dimicantibus, & pugna graui commiſſa; Palæſtini quidem vicerūt, & multos hoſtiū ſuorum interemerunt. Saul autem, & eius filij fortiter decertātes, & vtentes omni fiducia, tāquam gloria eo-

B rū in bona morte, & in hoſtium dimicatione cōſiſteret, nihilque hoc precioſius eſſe iudicantes, omnium inimicorū cohortem contra ſe cōuertentes, vndique circundati, pariter ſunt extincti, multos tamen Paleſtinorū forti dimicatiōe pimentes. Saul autem hoc modo peremptus eſt.

C Cū eſſet hoſtium multitudine conſtipatus, Paleſtinis crebro ſuper eū iacula mittentibus, omnes pene proſtrauit, paucis exinde fugientib., qui vulnera in ſe multa gerens, ita vt iam non poſſet plagas tolerare, ſemetipſum perimere inualidus, iuſſit armigero, vt eū perimeret. Eo nō pſumente dn̄m ſuū occidere, ipſe gladiū ſuū in terrā figens, irruit in mucronē. Et cū nequiret ſibi mortē inferre, ꝯuerſus, & videns quēdā iuuenē Amalechitā, rogauit eū, vt occideret. Qđ cū feciſſet, ſublato auro ex eius brachijs, & corona regali, diffugit, &c.

✠ IDEM. Cū Saul iam futura noſſet, & mortē ſibi imminere propheta pdicēte cognoſceret, nō fugit, nec amore vitæ ſuū prodidit exercitum inimicis, nec regiæ contumeliā intulit dignitati. Sed potius cū omni domo ſemetipſum tradens, optimū iudicauit magis cum filijs cadere pro ſubiectis pugnando, & filios vna perire, quā eos in incerto relinquere quaſi ſucceſſionem regni, & generis habituros.

✠ AVGVST. Cum occidendi licentiam nulla lex cōcedit, profecto etiam, qui ſeipſum occidit, homicida eſt. Neque fruſtra in ſanctis libris nuſquam nobis permiſſum ē, vt vel adipiſcendæ immortalitatis, vel cauendi carendi ve mali cauſa, nobiſmetipſis necem inferamus. Nam lex ait: *Nō occides:* alterum, ergo nec te. Neque enim, qui ſe occidit, aliud, q̄ hominem occidit. His igitur exceptis, quos vel lex iuſtâ generaliter, vel ipſe fons iuſtitiæ Deus ſpāliter occidi iubet, quiſquis hoīem, vel ſeipſum, vel quēlibet occiderit, homicidij crimine innectitur. Et quicunq; hoc in ſeipſis ppetrauerūt, animi magnitudine fortaſſis mirandi, non ſapiētiæ ſanitate laudādi ſunt, &c. Cōſulatur idem Aug. epiſt. 60 & 204 Item lib. 2. contra. Petil. c.49.

✠ Hier. Nō recipio tales aīas, q̄ me nolēte, exierūt đ corpe.

✠ Chryſoſto. Qui ſeipſos occidunt nos dicimus ſceleratos eſſe, & peiores homicidis.

b *Habitatores.* quos Saul ab aduerſarijs defenderat, repēdūt, quod

vehemēter à ſagittariis. Dixitq; Saul ad armigerum ſuum.† Euagina 1
gladium tuum, & percute me, ne forte veniant incircūciſi iſti, & in- 2
terficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger eius, fuerat enim ni-
a mio † terrore perterritus. Arripuit itaque Saul gladium ſuum, & irruit 3

†timore.

a ¶Doeg ſecundum Hebræos, qui videns Saulem mortuum metuens Dauid ſe interemit.

ſuper eum. Quod cum vidiſſet armiger eius, videlicet, quòd mortuus 4
eſſet Saul, irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum
eo. Mortuus eſt ergo Saul, & tres filii eius, & armiger illius, & vniuerſi

¶Domeſtici.

viri eius in die illa pariter. Videntes autem filii Iſrael, qui erant trans

a ¶Vallis iſta circa Iordanem grandis eſt, & campeſtris.

vallem, & trans Iordanem, quòd fugiſſent viri Iſraelitæ, & quòd
mortuus eſſet Saul, & tres filii eius, reliquerunt ciuitates ſuas, & fuge-
runt. Veneruntq; Philiſthiim, & habitauerunt ibi. Facta autem altera 5
die venerunt Philiſthiim, vt expoliarent interfectos, & inuenerunt 6
Saul, & tres filios eius iacentes in monte Gelboe. Et præciderunt ca- 7
put Saul, & expoliauerunt eum armis, & miſerunt in terram Phili-
ſthinorum per circumitum, vt annuntiaretur in templo idolorum, &
in populis, & poſuerunt arma eius in templo Aſtaroth, corpus ve- 8
ro eius † ſuſpenderunt in muro Bethſan. Quod cum audiſſent habi- 9 10
b tatores Iabes Galaad quæcunque fecerant Philiſthiim Saul, ſurrexe-

†fixerunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixitq; Saul. *Iſte fuit Doeg, vt cōiter dr̄, et ſatis rōnabiliter, vt vr̄ qa ſup. 22. dr̄, ꝙ ipſe adſiſtebat Sauli, & erat primus inter ſeruos eius.* 2 Et percute, &c. *i. affligētes me morte ignominioſa in cotēptū perſonæ meæ, & populi mei, & per conſequens redundet in contēptū Dei.* 3 Arripuit, &c. *ex hoc dicunt doctores noſtri concorditer ipſum eſſe dānatū, quia interfecit ſeipſum, quod nulli eſt licitū. Ad hoc ēt inducitur, qđ habetur* 1. *Para.* 10. *d.* Mortuus ē ergo Saul pp iniquitates ſuas. eo q, puaricat' ſit mādatū dn̄i, ꝙ pce. &c. *Hebræi verò dn̄t ipſum eſſe ſaluatū, quia audita dn̄i ſententia ſibi per Samuelē annuntiata de omnib. peccatis ſuis pœnituit, et licet primo fuiſſet deſolatus, tn̄ diuinā ſn̄iam de morte ſua, & filioru ſuorū ac regni tranſlatione patienter acceptauit, vt diuina voluntas impleretur. Quod vr̄ ex hoc, ꝙ modico cibo ſumpto pro ſuſtentatione naturæ per totā noctē ambulauit, vt veniret ad pliū ſecundū diuinū iudiciū ibidē moriturus, nec Ionathan primogenitū ſuū, ſeu alios duos filios ſuos ibidem exiſtentes ſuaſit de prælio recedere volens diuinā ſententiā non ſolū in ſe. ſed ēt in filiis recipere in pœnā ſuorū peccatorū. Ad hoc ēt inducunt Hebræ. ꝙ Samuel dixit ei.* Tu, & filij tui cras eritis mecū, *i. in parte iuſtorū tū quia Samuel in illa parte erat, tū quia Ionathas, qui erat ſanctus, et bonus, credendus eſt, quòd in parte ſanctorum ſit receptus, & idem dicunt de Saule, quia eodem modo dicitur de vtroque.* Tu, & filij, &c. *Ad hoc etiam videtur facere, quod dictum eſt, ſupr. 9. c. de Saule, quòd* erat electus, & bonus, nec erat in filijs Iſrael vir melior illo. *& ideo licet poſtea multipliciter, & grauiter peccauerit, videtur tamē diuinæ pietati congruum, vt propter præcedentem bonitatem dominus dederit ei in fine pœnitentiæ locū ad euadendum pœnam æternam non tamen ad recuperandum regiam dignitatem. Nec authoritates ſuperius in pluribus locis allegatæ de abiectione Saulis a Deo videntur aliud ſonare, niſi de regia dignitate, quæ ad Dauid erat transferenda ex determinatione diuina. Ad illud autē, quod obiicitur in contrarium dicunt Hebræi, & aliqui etiam Chriſtiani, quòd interficere ſeipſum intuitu propriæ perſonæ, vt quis per hoc mortē acerbiorē, vel turpiorem euadat, ſp eſt illicitū, ſecundū quod dicit Augu. 1. de ciuit. Dei c. 17. ſed interficere ſeipſum intuitu diuini honoris, ne, ſ. vituperium exerceatur in proprio corpore redundans in Dei vituperiū, ſicut timebat Saul, ne in ipſo, qui erat principalis in populo, fierent ludibria in contemptum Dei Iſraël, vt dicunt iſti, hoc non eſt illicitum. Et hoc modo Raſias vr̄ ſe interficere, 2. Mach. 14. nec tamen inde vituperatur in ſcriptura, ſed magis laudari videtur. Hoc ēt modo Samſon ſe interfecit, vt dicitur Iudic. 16. Iſto etiam modo aliquæ ſanctæ mulieres, & de quibus ſolennizat eccleſia, ſe interfecerunt, ne infideles ipſis abuterentur, exercendo luxuriā contra diuinū honorē. Verūtn̄ Aug. 1. de ci. Dei, iſtas perſonas nō excuſat à culpa, niſi fecerint hoc inſtinctu diuino nobis occulto. Iſto etiā modo poſſet excuſari Saul, ſi aliæ viæ non ſufficerent, niſi contrariū inueniat expreſſe determinatū in ſacra ſcriptura, vel per authoritatē eccleſiæ, qđ non recolo me vidiſſe. Ad illud aūt, quod obiicitur.* 1. *Para.* 10. *d.* Mortuus eſt Saul pp iniquitates ſuas, &c. *pōt dici. ꝙ pp iniquitates ſuas pœna mortis inflicta eſt ſibi, & filiis ſuis, ſed ꝙ pp hoc ſit damnatus, authoritas non ſonat, ſicut fur ſuſpenditur pp furta ſua, ſi tn̄ pœniteat in fine veraciter, & mortē patienter ſuſtineat, efficitur dignus vita æterna. Reſiduū autem huius authoritatis inductæ exponetur.* 1. *Para.* 10. *c. Quod autē ſequitur, inſuper & Pythoniſſam cōſuluerit, nec ſperauerit in dn̄o, nō valet, qa licet tunc non ſperauerit qn̄ ipſam cōſuluerit, tn̄ de omnib. iſtis, & aliis malis finaliter pœnituit, et tūc in dn̄o ſperauit de ſalute æterna, licet non de tēporali vita.* 4 Qđ. *Iſte pdicto mō ab Hebræis non excuſatur, nec ēt à Latinis. Dicunt enī cōiter, quòd fuit Doeg Idumeus, qui timens grauius affligi à Dauid ſi ſuperuiueret, ideo ex triſtitia, & quaſi deſperās ſurripuit ſibi vitā. Sicut, & Cato pp Cæſaris victoriā, quod factum fuit puſillanimitate, prout declarat Aug. 1. de ci. Dei. Cætera patēt vſq; ibi.* 5 Veneruntq; *non manſiue, ſed quòd occupauerunt aliqua fortalitia, ponentes ibi milites, ne filii Iſrael rebellarent; ſicut dictum fuit, ſupra.* 1 3. *c. de ſtatione Philiſthinorū, principes autem Philiſthiim, & communitas populi reuerſi fuerunt in terrā ſuā.* 6 Facta. *Hic conſequenter ponitur ipſius Saul occiſi vituperatio, cū dicitur.* 7 Et pcide. *ad eius vituperium & laudē idolorū ſuorū, quibus illā victoriā attribuebāt.* 8 Et poſuerūt. *ea conſecrando idolo pro victoria habita.* 9 Corpus. *ad inferendum maius vituperium, & ad ſuam victoriam oſtendendum.* 10 Quod. *Hic conſequēter deſcribitur ipſius honorabilis tumulatio,*

Hebræorum opinio de ſaluatione Saul.

MORALITER.

7 *Et præciderunt.* Per hanc expoliationē ſignificatur, quòd homo mortaliter peccans armis virtutū, & gratiæ ſpoliatur, per hoc autem, ꝙ caput Saul, & eius corpus ad vituperium eius appenſa fuerunt in muro Bethſan, ſignificatur infamię turpitudo, quæ ſequitur ad mortalem culpam.

A qđ pñt: Nos quoq; benefactores nr̃os gladio peccati peremptos quo ad poſſumus a Philiſthinorũ opprobrio eripiamus.

❊ Ioſephus. Viri Iabes crudele iudicãtes Saulem cum filijs iſepultos deſpicere, tota nocte iter agẽtes, & accedẽtes ad muros hoſtiũ, & deponẽtes corpora Saul & filiorum eius, detulerũt in Iabes, hoſtibus pp fortitudinẽ eorũ nequaquã prohibere valentibus, aut præſumentibus. Viri autem Iabes cum omni populo flentes ſepelierunt corpora in optimo loco prouinciæ, quem Segchem appellant, & ieiunium ſeptem dierum cum mulieribus & infantibus ſuper eos celebrauerunt, tundẽtes pectora, ac lugents regẽ & filios eius, nec cibũ deſiderantes guſtare vel potũ.

runt oẽs viri fortiſſimi, & ambulauerũt tota nocte, 1
& tulerunt cadauer Saul, & cadauera filioru eius de
muro Bethſan; Venerũtq; viri Iabes Galaad, & cõ 2
buſſerunt ea igni, & tulerunt oſſa eorũ; & ſepelie-
rũt in nemore Iabes, & ieiunauerunt ſeptẽ diebus. 3

❊ Beda. Rectè pro mortuis ieiunauerũt, vt ad requiem peruenire valeant. D

Lib. 2. ex ſoſ. alleg. in Samue. cap. 10.

❊ R. Ioſe. Affeci. Peccatum preuaricatorum Iſrael eſt, q̃ deſcendunt in Gehennam, ibiq; menſes duodecim pœnas luũt, & poſtea expectantes, aſcendunt quemadmodum ſcriptum eſt: Et adduxi tertiam partem ad ignem, & vram eos ſicut argentum, & probabo eos, ſicut probatur aurum. Zac. 13.

Tractatu Ros haſanath.

Pro purgatorio.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

❊ *cum dicitur*: Quod cum audiſſet, &c. *Iſti autem præ cæteris doluerũt de vituperio Sauli illato: eo quòd liberauerat eos de manu Naas regis Ammon, vt dictum fuit ſuprà* 11. 1 Et ambulau. *quia de die non poterant illa corporã auferre.* 2 Et comb. *aromatica multa ibidem comburendo, ſicut fiebat antiquitus in ſepulturis ſolẽnibus, ſicut dicit 2. Para. 16. in ſepultura Aſa regis Iuda.* Poſueruntq; eũ ſup lectũ ſuũ plenũ aromatib. & vnguẽtis meretricijs, q̃ erãt pigmentariorũ arte cõfecta, & cõbuſſerunt ſup eũ ambitione nimia. 2 Et ie ſe. *in ſignum triſtitiæ pro morte Saul & filiorũ eius.*

MORALITER.

† *Quod &c. ſurrexerũt, &c.* p iſtos q̃ caput & corpus Saul auferẽtes de muro ſepelierũt, ſignificant illi q̃ turpitudinẽ ſuorũ ſuperiorum quãtum poſſunt, bono modo ſatagũt occultare.

ADDITIO.

In cap. 31. vbi dr̃ in poſtilla. Hebræi verò dñt Saulẽ eſſe ſaluatũ. Opinio Hebræorũ in hoc paſſu nullo modo vr̃ ſuſtinẽda, nõ. n. hẽt fundm̃ in autoritate, nec in rõne: Nã fundm̃ eorũ aſſũptũ ex hoc, q̃ Saul diuinã ſnĩam p Samuelẽ ſibi annũtiatã acceptauit, nulli⁹ valoris eſt. In hoc. n. nõ excuſant Saulẽ a peccato, ſed potius eũ grauius accuſant. Qđ ſic patet, nã in Pytonicis diuinationibus, & hmõi duo ꝓhibent̃ in lege diuina, quorũ vnũ eſt tales diuinatores ꝯſulere. vñ Deu. 18. b. *Non ſit in te maleficus neq; qui Pythones conſulat.* Aliud verò ꝓhibitũ eſt, ne q̃s verbis taliũ credat ſeu aſſentiat, vñ Deu. vbi ſ̃. *Gẽtes iſtæ quarũ poſſidebis terrã augures & diuinos audiunt, tu aũt à Deo tuo aliter inſtitutus es, &c.* Vbi & in ſequentib. manifeſtè hr̃, q̃ ſicut in lege diuina p̃cipit̃, vt credat̃ vero ꝓphetę Dei, ita in eadẽ lege ꝓhibet̃ ne q̃s talibus ſupſtitioſis vaticinijs aſſentiat, ſeu credat, vt in p̃dicto ca. ſatis declarat̃. Ex quibus euidẽter ſeq̃tur, q̃ ſi q̃s cõſuleret Pytones, ſeu diuinos: quib. cõſultis nõ aſſentiret eorũ vaticinijs, talis eſſet tranſgreſſor primi p̃cepti tm̃, ſi aũ non ſolũ cõſuleret, ſed ẽt eorũ prænoſticis aſſentiret, eſſet trãſgreſſor vtriuſq; p̃cepti, vt patet ex dictis. Ex q̃bus manifeſtè ſeq̃tur, q̃ volẽtes excuſare Saulẽ a ꝯſultatione Pythoniſſæ, p hoc q̃ ſnĩam ſibi p illũ ſuſcitatum annuntiatã acceptauit, nõ ſolũ ipſum nõ excuſant a pc̃tõ ꝯſultationi, ſed inſup ipſum accuſant de nouo pc̃tõ. ſ. acquieſcendi verbis magicis ſeu diuinationibus, vt ſic nõ ſolum ſit Saul primi p̃cepti ſupradicti trãſgreſſor, ſed ẽt ſecũdi: ſi autẽ dicat̃ q̃ Saul nõ credidit Pythoniſſę, ſeu Pythoni, ſed prophetiæ Samuelis, q̃ erat fidelis ꝓpheta dñi: hoc nõ valet. Nã ſm̃ opi. Aug. ſ̃. ca. 28. traditã quæ vera eſt, vt ibi fuit declaratũ, nõ enim Samuel in ſpũ apparuit, ſed dęmõ in Samuelẽ trãſformatus eſt, & ſic nõ Samueli. ſed dęmoni credidit, verbis eius aſſentiẽdo. Dato ẽt q̃ Samuel in ꝓpria pſona apparuiſſet, ꝓut quidã volunt, licet minus ſanè, vt ſ̃. adhuc Saul peccauit in credendo verbis illius, cuius rõ eſt, nã dicentes Samuelẽ verũ fuiſſe ſuſcitatũ, hoc aſſerunt ex diſpenſatione diuina eueniſſe quæ Pytoniſſam & Saulẽ latebat, vt expreſsè hr̃ in glo. ibidẽ, & ſic Saul nõ credebat ipſũ eſſe verũ Samuelẽ, ſed ſpiritũ malignũ arte magica in Samuelis ſpecie apparentẽ, cui credẽdo indubiè peccauit ꝯ conſcientiã cõmittendo. *Qđ enĩ non eſt ex fide, peccatũ eſt.* Ro. 13. Si autẽ dicat̃, q̃ Saul credidit verbis ſibi annũtiatis rõne ſignorũ, quę fortè viderat Pythoniſſa, vel ipſe Saul, nec ex hoc excuſat̃ a pc̃tõ. Nã ſm̃ Auguſ. in c. nec mirũ. ſ̃. allegato. nõ ideo q̃s debet credere talib. q̃a aliq̃n eueniũt ea quæ p̃dicũt, ad cuius ꝓbationẽ adducit clarã autoritatẽ Deut. 14. Quod aũt dr̃ Saulẽ de oĩbus ſuis peccatis pęnituiſſe audita ſnĩa, talis aſſertio eadẽ facilitate ꝯtẽnitur, q̃ approbat̃ ſm̃ Gre. Nullũ. n. fundm̃ huius pnĩæ apparet in ſacra ſcriptura, niſi fortè in acceptatione p̃dictę ſnĩę: q̃ q̃dem acceptatio nõ hẽt pnĩæ rõnẽ, ſed potius peccati, vt dictũ eſt. Si aũt ſignũ ſuæ pnĩæ volũt accipere ex hoc q̃ modico cibo ſũpto per totam noctẽ ambulauit, vt veniret ad pręliũ, vbi erat moriturus, ꝓut in po. dr̃, hoc nõ vr̃ valere. rõnabilius. n. poſſet dici ſeu p̃ſumi, q̃ Saul iuit ad p̃liũ, credẽs nõ eſſe diuinã ſnĩam ſibi ꝓlatã, ſed poti⁹ dęmoniacã illuſionẽ. Ex quo aliter eſſet excuſatus, vel ſaltẽ alienatus a pc̃tõ prędicto. Illud aũt q̃ dñt Hebræi ad ſuã opinionẽ confirmandam ex illis verbis: *Cras tu & filii tui eritis mec.* rõ nõ vr̃ valere. Nã ly *mecũ*, nõ eſt neceſſe, ut intelligat̃ in parte iuſtorũ, ſed ſufficit intelligere in ſtatu defunctorũ. Nec plus ſonat autoritas, ut idẽ poſtil. ait ſ̃. ca. 28. & põt argui ex uerbis Chriſti ad latronem Luc. 23. f. *Hodie me. e. in pa.* Si enim hanc dictionẽ *mecũ* oporteret referri ad ſtatũ beatitudinis, ſupfluũ eſſet addere. *in paradiſo*, ſufficeret. n. dixiſſe *bodie mecũ e.* ſed quia ſine tali additione poſſet intelligi, *mecũ eris.* i. in ſtatu defunctorũ. ideo cõuenienter addit̃, *in parad.* Samuel aũt nõ dixit: Cras eritis mecũ i limbo, ſed tñ dixit, *eritis mecũ.* Et iõ rõ Hebręorũ ex hac autoritate nõ eſt efficax. Ad aliã vero rõnẽ q̃ pro Hebræorũ opinione inducit̃, de eo qđ dictũ eſt ſ̃. 19. cap. de Saule qđ erat lectus & bonus, &c. Ex qua volunt inferre, q̃ licet poſtea grauiter & multipliciter peccaſſet, tñ diuinę pietati congruũ vr̃, vt pp p̃cedentẽ bonitatẽ dñs dederit ei in fine pnĩæ locũ hoc nõ vr̃ valere. Nã licet Deus hoc potuiſſet facere ex diſpẽſatione de cõi tñ lege diuina ꝯriũ legit̃ Ezec. 18. f. *Cũ auerterit ſe iuſtus a iuſtitia: & fecerit iniquitatẽ, morietur in ea iniuſtitia quã operatus eſt.* Sic igit̃ patent fundamẽta He. in hoc paſſu nullius eſſe efficaciæ. Snĩa igit̃ doctorũ nr̃orũ eſt tenẽda tanq̃ ex veris ſũpta fundamẽtis. Fundat̃. n. primo in hoc, q̃ Saul ſeipſũ occidit, qđ eſt grauiſſimũ pc̃tm̃, q̃a magis ꝯ nãlem inclinationẽ, & ꝯ charitatẽ quã cętera homicidia, ſilr̃ & eſt periculoſius cęteris peccatis, cũ poſt mortẽ nullus ſit locus pœnitẽdi. Nec valet dicere q̃ hoc fecit: ne in ꝓpria pſona pateret̃ ꝯ honorẽ diuinũ, &c. ꝓut in poſt. all. Nã ludibria ſeu improperia quæcũq; pp Deũ ſuſtinere quãtũcunq; ignominioſa ſint & acerba, tãto magis ad diuinũ honorẽ ptinẽt, vt patet in Martyrib. vñ & Saul debuiſſet in Deũ ſperare q̃ potens eſt hoiem quacunq; tẽtatione ſupueniente liberare a pc̃tõ: q̃ tñ nõ fecit ſe occidẽdo, & iõ vere de ipſo dr̃ 1. Para. 10. d. *Nec ſperauit in Dño.* Pręterea bonitas finis nõ tollit malitiã actus humani, ſi talis actus ſm̃ ſuã ſpẽm eſt malus, nõ. n. ſũt faciẽda mala vt eueniãt bona: ſ ũt. n. tolerãda minora mala, vt vitẽtur maiora, vt dictum fuit ſ̃. c. 17. Præterea ſi Saul excuſatus fuiſſet a reatu homicidij rõne p̃dicta, pari modo excuſaret̃ Amalechita ſi ipſũ Saulẽ pp eandẽ rõnẽ occidiſſet, cuius ꝯriũ patet inf. 2. Re. 1. vbi hr̃, q̃ Dauid q̃ fuit rex iuſt⁹ audita Amalechitę excuſatione, ipſũ mãdauit interfici: Qđ aũt inducit̃ de Raſia. 2. Mac: 14. nõ eſt trahẽdũ ad ꝯñtiã, q̃a nõ cõmendat̃ ex hoc in ſcriptura, tanq̃ virtuoſus ſimplr̃, ſed tanquã hñs quãdã ſpẽm fortitudinis, ęſtimãs ſe fortiter agere: q̃ tñ nõ eſt vera fortitudo, ſed magis q̃dã mollities animi nõ valẽtis maiora pęnalia ſuſtinere, vt p Philo. patet in 3. Ethic. & p Aug. 1. de ci. Dei. Põt ẽt aliter dici. ſ. q̃ Raſias ille p totũ ꝓceſſũ ſuę vitę in ſacra ſcriptura commẽdat̃, vt patet ibidẽ. vñ & talẽ p̃ſumendũ eſt inſtinctu diuinæ inſpirationis hoc feciſſe. Nã ſm̃ Iuriſtas: q̃ ſemel bonus ſemp p̃ſumit̃ eſſe bonus. Secus aũt de Saule de quo legit̃ ſ̃. 14. iuxta Hebrai. veritatẽ, *q̃ quocunque ſe vertebat impiè agebat.* De tali igit̃ p̃ſumẽdũ eſt ſemp fore malũ, & p ꝯñs nõ inſtinctu diuino ſe occidiſſe, ſed ex deſperatione ſeu timore acerbioris periculi, ſeu mortis tpalis. De Sãſone aũt nõ eſt trahẽda ꝯñtia, quia p illũ Deus multa miracula faciebat. vñ p̃ſumẽdũ eſt, q̃ latẽter inſpiratione diuina hoc fecit. Silr̃ tenendũ eſt de ſanctis fœminis q̃ tpe pſecutionis ſeipſas occiderũt, ꝓut dici Aug. 1. de ciui. Dei, nec ad dãnationẽ Saulis alia autoritas ſacræ ſcripturæ, ſeu determinatio eccleſię vr̃ req̃ri, cum doctores nr̃i hoc cõcorditer teneãt, vt dr̃ in po. Nã vt in c. decretales epiſtolæ di. 20. ſcripturarũ tractatores. i. doctores ĩ earũ expoſitionib. ſummis põtificibus p̃ponunt̃. vnde determinatio doctorũ ſacrę ſcripturæ in talibus tñ ſufficere dẽt, acſi ab eccleſia determinaretur. igitur illa verba. i. Paralip. 9. vbi dr̃: *Inſuper & Pythoniſſam conſuluit, nec ſperauit in dño*, intelligenda ſunt de E F

deſperatione ſimili, prout doctores noſtri eam exponunt. Quòd ēt malitiā totius vitæ ipſius Saulis poſtq̄ regnauit vnà cū peſſimo ipſius fine ſibi inuicē correſpōdēdo hoc teſtant̄.

REPLICA. Quāuis Bur. ipſe circa ca.31. lōga laboret digreſſione, volēs q̄ Saul ſit dānatus ɔ̄ opinionē Hebrǽorū cui vr̄ Poſt.fauere, nō obſtantib. obiectionibus Bur. quæ ſunt faciliter ſolubiles, q̄a volēs ſuſtinere opinionē de vera apparitione pſonæ Samuelis modo p̄dicto ceſſant oīa argumēta Bur. quæ fundant̄ i peccatis cōſultationis Pythoniſſæ. Nam Saul p Samuelē verū informatus de cōſultatione pœnituit, & ſnīam diuinā ɔ̄ ſe latā acceptauit, et per pnīam meruit de vera Samuelis apparitione certificari, vt ſic ſine periculo deceptionis ſententiam diuinam acceptaret. quib. bene attentis ſoluuntur ea quæ Bur. de gl. in cōtrarium adducit. Et per eandem pœnitentiam & ſententiæ acceptionem Saul meruit recipere inſpirationem de ſeipſum occidendo, ſicut cōmuniter tenetur de Samſone. Et beatus Auguſt. primo de ciu. Dei dicit, de ſanctis fœminis, quę ſeſe tempore perſecutionis occiderūt, ne in vituperium honoris diuini illuſiones infidelium paterentur, & hęc dicta ſufficiant &c.

SECVNDVS LIBER SAMVELIS, QVEM NOS SECVNDVM REGVM DICIMVS.

CAPVT PRIMVM.

FActum eſt aūt poſtquam mortuus eſt Saul, vt Dauid 1
reuerteretur a cæde Amalec, & maneret duos dies in
Siceleg. In die aūt tertia apparuit homo veniens de 2
caſtris Saul veſte conſciſſa, & puluere conſperſus ca- 3
a ¶A parte totum, non enim homo cadit ſolum ſuper faciem, ſed in eam partem in qua eſt facies totus cadit.
put, & vt venit ad Dauid, cecidit ſuper faciem ſuam
& adorauit. Dixitq́; ad eū Dauid: Vnde venis? Qui
ait ad eum: De caſtris Iſrael fugi. † Et dixit ad eū Dauid. Quod eſt verbū qđ
factū eſt? Indica mihi. Qui ait: Fugit populus ex prælio, & multi corruentes
è populo mortui ſunt, ſed & Saul & Ionathas filius eius interierūt. Dixitque
Dauid ad adoleſcentē qui nūtiabat ei: Vn̄ ſcis q̄a mortuus eſt Saul, & Ionathas fili⁹ eius? Et ait adoleſcēs q̄ nuntiabat ei: Caſu veni in mōtē Gelboe, & 4
a ¶ Fatigatus ſuſtentabatur.
Saul incūbebat ſup haſtā ſuā. Porrò currus & equites † appropinquabāt ei, 5
& cōuerſus poſt tergū ſuū, vidēſq́; me vocauit. Cui cū r̄ndiſsē, adſum: Dixit 6
a mihi; Quiſnā es tu? Et aio ad eū; Amalecites ſū. Et locutus eſt mihi. Sta * ſup 7
¶Totus vigor animæ.
me & interfice me, quoniā tenent me anguſtiæ, & adhuc tota anima mea in
me eſt. Stanſq́; ſuper eum, occidi illum. Sciebam enim quòd viuere non po- 8
a ¶ Vulnerationem.
terat † poſt ruinam. Et tuli diadema quod erat in capite eius & armillam de 9
b brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. † Apprehendens au- 10
tem Dauid veſtimenta ſua ſcidit, omneſque viri qui erant cum eo, & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vſque ad veſperam ſuper Saul, & ſu-
a ¶ Sacerdotes. ¶ Generaliter.
per Ionathan filium eius, & ſuper populum domini, & ſuper domum Iſrael
eo quòd corruiſsent gladio. Dixitque Dauid ad iuuenem qui nuntiauerat 11

CAP. I.

A a Malecites ſum. ⁂ Ioſephus. *Lib. 7. Antiq. cap. 1.* Prędictū prelīū geſtū eſt, die qua Dauid victis Amalechitis reuerſus eſt ī Siceleg, &c. narrabat nuntius vidiſſe ſe lugā Hebræorū, & fugienti regi ſe fuiſſe p̄ntem, quem rogatus iugulaſſe fatebat̄: B q̄m dū gladio incubuiſſet, p̄pter vulnerū magnitudines ipſe non poſſet occidere. Simul ſigna mortis oſtēdit, aurū brachiorū ei⁹ atq; coronā, quæ cū expoliaſſet mortuū Saul, Dauidi detulerat. *† poſtquā cecidiſſet ipſe.*

Hier. de tradit. Heb. Rabbanus. Hūc aūt Hebrei filiū fuiſſe Doeg. Amalecites cū & Idumę⁹ vnum eſt, quia fili⁹ primogenitus Eſau Eliphan fuit, & huius filius Amalec. *Gen. 36. b.* C Diadema autem, & armillam a patre commendatam habebat.

Appre-

b *Apprehendens autem Dauid veſtimenta ſua, &c.* ⁂ Theod. Admirari oportet prophetā & regē. Maleuoli viri audita cæde, nō ſolū luxit, ſed ēt acerbè eſt lamentatus. Multa aūt erant quę faciebant, vt lugeret, Ionathæ deſideriū, amor in populū: victoria impiorū alienigenarū: præterea cędes Saulis. Quē enim reuerebat̄ viuum, multo magis miſeretur mortui. ⁂ Ioannes Caſsianus. Dauid præcepta legis ſuperauit; qui præcipiente Moſe, vt inimicis talio redderetur, non ſolum hoc non fecit: verum etiā dilectione cōplexus eſt perſequentes, & pro his domino piè ſupplicans, etiam lugubriter fleuit, & vltus eſt interfectos.

Acce-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. I.

1 FActum. *Poſtquam in primo lib. actū eſt de regno per electionē, hic conſequenter agitur de regno per ſucceſſionē, quia Isboſeth ſucceſſit Sauli, licet paruo tpe, & Salomon ſucceſſit Dauid, & ſic conſequenter alij reges vſq; ad captiuitatem Babylonicam, & quia regnum Isboſeth procedebat debilitando, regnū aūt Dauid fortificādo. ideo primo deſcribitur inchoatio regni vtriuſq; partialis, ſecūdo exterminatio regni Isboſeth totalis capit. 4. tertio promotio regni Dauid integralis ca. 1. Circa primū præmittitur Saulis & filiorum eius lamentatio, ſecundo ſucceſſoris duplex inſtitutio ca. 2. Circa primum primò deſcribitur denuntiatio mortis: ſecundò actus lamentationis, ibi:* Apprehendens autem Dauid. *Circa primum præmittitur tempus huius denuntiationis, cum dicitur.* *Diuiſio.*
2 In die. *ſcilicet a reuerſione Dauid in Siceleg interfectis Amalecitis qui eam incenderant, prout dictum fuit in libro tertio, 10 cap.*
3 Veſte conſ. *Iſtà fiebant apud Hebræos in ſignum triſtitiæ & magnæ deſolationis. Cætera patent vſque ibi.*
4 Caſu. *licet veniſſet a propoſito ad prælium, tamen fugiens caſualiter venit ad locum vbi Saul erat vulneratus, vel fortè in hoc dixit mendacium ſicut & in alijs, vt patebit conſequenter. Dicitur enim cōiter: q̄ erat filius Doeg: & ideò veriſimile eſt, quòd eſſet iuxta patrem ſuum qui erat cum Saule, vt prædictum eſt in fine primi libri.*
5 Et Saul. *Grauiter vulneratus, & non potens incedere.*
6 Porrò currus. *ita quòd non poterat eos euadere.*
7 Sta ſuper. *Hoc fingebat, ſed non erat verum, quia hoc dixit Saul armigero ſuo tantum, qui etiam interfecit ſcipſum.*
8 Stanſque ſu. *Similiter in hoc mentitus fuit, quia Saul ſemetipſum occidit. Dicit tamen Ioſephus, q̄ iſte verū dixit, quia licet Saul irruiſſet ſuper gladium ſuum, tamen ita debilitatus erat q̄ non poterat ſeipſum perforare, & ideo iſte iuuenis ex eius præcepto impegit eum ſuper gladium, intantum quòd fuit mortuus, contrarium tamen tenetur.*
9 Et tuli. *Dicunt autem hic Hebræi, quòd Doeg videns Saul mortuū tradidit iſta inſignia regalia filio ſuo, vt portaret ad Dauid: ac per hoc inueniret gratiam apud eum: & tunc ſeipſum interfecit ratione prædicta in fine primi libri.*
10 Apprehendens. *Hic conſequenter ponitur actus lamētationis, & primo in generali, ſecundo modus planctus in ſpeciali, ibi:* Planxerunt autem Dauid. *Circa primum præmittitur planctus, cum dicitur.* Apprehen. *& ſubditur punitio nuntiantis, cum dicitur.*
11 Dixitque Dauid ad. *quia dixerat ſe interfeciſſe Saulem.*

Vnde

MORALITER.

2 *In die autem tertia apparuit homo veniens de. &c.* Per iſtū hominē qui ad inūdum ipſius Dauid gratiā mendaciū ſibi dixit, ſ. quòd interfeciſſet Saul, cum tn̄ interfectus fuiſſet partim ſagittis Philiſthinorum, partim proprio gladio, ſignificant̄ illi qui per mendacia quærunt placere potentibus & prælatis,

Vocan-

ci: Vnde es tu? Qui reſpondit: Filius hominis 1
aduenæ Amalecitę ego ſum. Et ait Dauid ad 2
eum : Quare non timuiſti mittere manum 3
tuam , vt occideres Chriſtum domini? Vo- 4
a canſque Dauid vnum de pueris ſuis ait : Ac-
cedens irrue in eum. Qui percuſſit illum , &
a ¶ Damnatio tua.
mortuus eſt. Et ait ad eum Dauid : Sanguis
tuus ſuper caput tuum . Os enim tuum locu-
tum eſt aduerſum te , dicens : Ego interfeci
b Chriſtum domini. Planxit autem Dauid plan- 5
ctū huiuſcemodi ſuper Saul , & ſuper Iona- 6
c than filium eius. Et præcepit, vt docerent fi- 7
d lios Iuda arcum , ſicut ſcriptum eſt in libro 8
e a ¶Gemit ſubitum caſum principis populi.
f † iuſtorum . Et ait : Conſidera Iſrael pro his 9
¶ Montes Gelboe. 10
qui mortui ſunt, ſuper excelſa tua vulnerati. 11
† Inclyti Iſrael ſuper montes tuos interfecti 12 13
a ¶Quaſi dicat, illico inter hoſtes.
b Prohibet ne vllus lætetur in tali caſu: ne diuulgetur caſus populi Dei in ciuitatibus inimicorum.
ſunt. Quomodo ceciderunt fortes? Nolite 14
g annuntiare in Geth , neque annuntietis in 15
compitis Aſcalonis , ne forte lætentur filiæ 16
Philiſthijm, ne exultent filiæ incircunciſorū.

a *Accedens, &c.* Omnis qui proximo machinatur malū, vel de eius gaudet interitu, iuſtæ retributionis pœnā a iudice ſuperno meretur. *Qui enim fodit foueam incidit in eam.* Et *Os quod mentitur oc. animam.* hic aūt mentiebat ſeſe Saulem occidiſſe. ✠ Theodor. Qui ſignificauerat, nulla affectus iniuria morti inſultabat & irridebat. Accedit quod erat etiam Amalechita, in quem Deum iam olim tulerat ſententiam mortis.

b ✠ *Planxit autem Dauid, &c.* Ioſephus. Conſcripſit Dauid epitaphium, ſicut fieri aſſolet in ſepulcris, quod lamentationes contineret, & laudes Saul & Ionathę, quod etiam vſq, ad meū permanſit tempus.

✠ Chryſoſtomus. Mœſtiſſimo percuſſus eſt nuncio, mortem Ionathę comperiens, quæ illius animum tāto dolore proſtrauit, quantus ex illius lamentatione cognoſcitur. Qui enim inſidiatorem ſuum ita lacrymatus eſt: quid paſſus exiſtimetur, cum illum qui ſibi in periculis ſemper adſtiterat, eripuerat, & plurima pacta fecerat, ante vita defeciſſe cognoſceret, quàm illi acceptorum beneficiorum vicem reſtituere valeret?

c *Filios.* Filij Iuda filij confeſſionis, quos verus Dauid vult arcu ſcripturæ muniri, ne p ignorantiam in conſpectu dęmonū ſuccumbant.

d *Arcum.* Rabb. Quia Philiſthijm ſagittarij ſunt, qua arte Saul interfecerant, eādem belli artem vult eos diſcere, vel pręcepit, vt reges Iuda docerēt fortitudinē, vt fortes.ſ.& intēti eſſent in timore domini, ne perirent ſicut Saul.

e *In libro.* Rab. *Legitur,* vel *ſcriptum eſt.* Hunc librū nuſquam reperiri aſſeuerant, ſicut librū bellorum dn̄i, cuius in libro Numerorū mentio fit, & carmina Salomonis, & diſputationes eius de natura lignorū, & herbarū iumentorū, volucrū, reptilium, & piſcium. Vel quod in libro verborum dierum dicitur? *Reliqua vero opera Salomonis priorum, & nouiſſimorum, ſcripta ſunt in libris Nathan prophetæ, & Aiæ Silonitis. In viſione quoq; Addo videntis contra Ieroboam filium Nabath.* & multa volumina huiuſmodi q̄ ſcriptura fuiſſe probat, ſed hodie nō eſſe cōſtat. Vaſtata enim a Chaldæis Iudæa, bibliotheca hoſtili igne conſumpta eſt. Pauci autem libri Eſdrę pōtificis ex prophetiæ induſtria reparati, vel reſtaurati ſunt. Hic vero Eſdras ſcriba in lege Dei fuit, qui promptiores literarum figuras quàm eatenus Hebræi habuiſſent, reperit. Sunt enim qui dicunt librum iuſtorum eſſe librum Regum, vbi continentur prophetæ iuſti Samuel, Gad, & Nathan: in quo ſcriptum eſt, quomodo Saul recedens a timore domini p inobedientiam perijt.

f *Conſidera Iſrael.* Rabban. Qui remanſiſti, pro qua culpa interfecti ſunt, & præcaue ne & tu in ſcelere eorum pereas.

g *Geth.* Torcular, ſcilicet Hieruſalem quæ occidit prophetas, cui mors domini, & Apoſtolorum in deriſum fuit: & ob hoc pręcepit verus Dauid, ne paſſio ſua illis annuntietur.

Montes

D Defect⁹ librorum ve. teſt. Num. 21. c. 1. Reg. 4. d.

Paral. 1. 9. g.

E Et ait, Conſidera Iſrael pro his qui mortui ſunt ſuper, excelſa tua uulnerati Hunc uerſum non legāt etiam ueteri exep. Matth. 23. d.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnde es tu? *Iam enim dixerat, quòd erat Amalecites, ſed Dauid de morte Ionathan, & populi Iſrael turbatus non aduerterat.*
2 Filius hominis. *id eſt, conuerſi ad Iudaiſmum.*
3 Amelecitę. *hoc videtur falſum: quia ſupradictum eſt, quòd Doeg pater eius erat Idumæus. 1. lib. 21. ca. & 22. Dicendum quòd Amalec a quo dicti ſunt Amalecitæ, fuit filius Eliphan primogeniti Eſau, prout declaratum fuit ſuprà diffuſè. Exod. 12. ab Eſau verò denominati ſunt Idumæi, & ſic omnis Amalecita eſt Idumæus, ſed non econuerſo.*
4 Vocanſque. *Et ſic iuſto Dei iudicio & mendacio de quo ſperabat impetrare gratiam, reportauit mortem.*
5 Planxit. *Hic conſequenter deſcribitur forma planctus in ſpeciali, cum dicitur.*
6 Planctum. *qui poſtea ſubditur: ſed quoddam præceptum Dauid interponitur de ſagittandi arte, ſecundo explicatur carmen eius lugubre, ibi:* Et ait, *Conſidera. Circa primum ergo ponitur Dauid præceptum, cum dicitur.*
7 Et præ, *Sic eſt in Hebræo, & in libris correctis, & per arcū hic intelligitur ars ſagittādi, ne filij Iuda de cætero debellarent a Philiſthæis per artem ſagittandi, ſicut Saul, & eius exercitus fuerant debellati.*
8 Sicut. *Aliqui dicunt, q hic eſt liber Regum, in quo agitur de Samuele, & Dauid, & alijs pluribus iuſtis. Sed hoc non eſt veriſimile quòd idē liber alleget ſeipſum, & ideo dicunt aliqui alij, q iſte liber eſt vnus ſpecialis liber qui non habetur: quia Eſdras reparans bibliothecā a Chaldæis incenſam non reparauit oēs libros, ſicut patet de libris Salomonis quos fecit de naturis animalium, & herbarū, vt habetur infrà 3. lib. & de libris Nathā prophetæ & Aiæ Silonitis, qui allegātur 2. Par. 9. nec tn̄ hn̄r, quia non fuerunt reparati, & idem dicunt de iſto qui vocatur liber iuſtorum. Ra. Sa. dicit, quòd hic liber eſt Gene. in quo agitur de iuſtis, ſcilicet, Abraā, Iſaac, & Iacob. et Gen. 48. ſcribitur in benedictione Iudæ,* Manus tua in ceruicibus inimicorū tuorum, *quod fuit impletum potiſſimè tempore Dauid qui inimicos Iſrael potenter in circumitu debellauit. Ad quam debellationem multum fecit ars ſagittandi, in qua filios Iuda inſtrui præcepit.*
9 Et ait: Conſidera. *Præmiſſo præcepto Dauid de ſagittandi arte hic cōſequenter explicatur carmē eius lugubre. & primo gn̄aliter. ſecundo ſpecialiter, ibi:* A ſanguine interfectorum, *tertiò ſingulariter, ibi:* Ionathas. *Circa primum lamentatur populum Iſrael, dicens.*
10 Conſidera Iſrael. *id eſt, attentè recogita.*
11 Pro his qui mortui ſunt. *de populo tuo.*
12 Super excelſa tua. *Quod eſt turpius, videlicet quod ſunt deuicti in terra propria, & in loco montoſo, & malè acceſſibili, propter quod poteſt facilius ab aduerſarijs defendi.*
13 Inclyti Iſrael. *ideſt, nobiles genere, armorum peritia, & corporum virtute. Ex quo concludit admiratiuè.*
14 Quomodo ce. for. *q. d. non videtur humana victoria, ſed vltio diuina. ſ. propter peccata Saul, et complicum eius, & ideò ſummè cauēdum eſt a talibus.*
15 Nolite annun. in Geth, &c. in con. *ideſt, in quadriuijs, ſeu locis, vbi plures viæ conueniūt, & ibi ſolent hoīes conuenire ad audiēdū rumores, ſicut patet ex p̄cedentibus. Iſtud factū iam erat diuulgatū per totam terrā Philiſthinorum. Qūo ergo dixit Dauid:* Nolite annuntiare, &c. *quia quod factum eſt non pōt non fieri. Dicendum q loquit ad modū dolentis, qui aliqn̄ immiſcet aliqua irrationabilia, & aliquando pronuntiat aliqua abſolutè, quæ tamen ſunt ſub conditione intelligenda. Eſt igitur ſenſus:* Nolite annuntiare, &c. *ideſt, ſi illud poſſet fieri quòd non annuntiaretur ibi, illud vellem ex toto deſiderio animi.*
16 Ne forte lætentur filię Phi. *Mulieres hic exprimit potius*

✠ *quàm*

MORALITER.

4 *Vocanſq;.* In hoc Dauid dedit exemplū potentibus huius mundi, vt non ſint fauorabiles, aut benefici adulatoribus & mendacibus: ſed magis puniant eos ſecundum quantitatem delicti, vt iuſtitia ſeruetur: & terror alijs incutiatur.
5 *Planxit.* per caſū Saul & populi corporalem, ſignificat lapſus fideliū in culpā mortalē, q plāgendus eſt valde quāto anima eſt melior corpore, & maxime quando peccatum eſt prælati vel principis, ad quod ſequitur malū communitatis.
7 *Et præ.* Hæc eſt vera litera: ſed aliq libri habēt *planctum,* & ſm ſenſum literalē p arcū intelligitur ars ſagittādi, qua filij Iuda ſcirent impugnare Philiſthęos, ſicut ſagittis debellati fuerant p ipſos. Ars aūt ſagittādi ſpiritualis, eſt exercitiū deuotę orationis quo dęmones qui p Philiſthæos intelligūtur fortiter debellant. In cuius figura dicit Exo. 17. quod Moſe in orationibus perſeuerante Amalecitæ p quos ſimiliter dęmones ſignificant, vt dictū eſt ſupra, 1. lib. 30. cap. fuerunt a filijs Iſrael debellati. 10 *Conſidera.* Sicut ſup. dictū eſt 29. ca.

Et præ.

a *Montes Gel.&c.* Rab. Alij excelſi, quia. ſ. ò Saul inobedien-
A tia tua quaſi idololatria in excelſis reputata eſt: q.a ſcelus ido
lolatriæ eſt nolle acquieſcere. Montes Gelboe vberrimi an-
te maledictionem fuerunt, quos hactenus maledictioni ſu-
biacere ferunt, nec vnquam pluere ibi teſtantur.

Rabb. Rex & propheta Dauid qui perſecutorib. mala non reddidit, cum Saul & Ionatha bello occubuiſſent in lamentatione ſua Gelboe mōtib. maledicit: *Montes Gelboe nec ros, &c.*

† oblationum

Quæſt.6.

✱ Theod. Hoc quoq; indicat ſummū dolorē Quo.n. qui aliqua parte corporis ſunt malè affecti, aut parieti, aut lecto manus allidunt, p.p. ſtimulos doloris: ita ēt vir diuinus nimia ardens animi ægritudine, malè precatur inanimis montibus.

† abijt.

Li.2. de Cain cap.8.

✱ Amb. Propter ſceleus hominū, & iſta clemēta damnantur. Deniq; Dauid in montibus in
B q.b. Ionathas cū p̄re interēptus ē, ꝑpetuę pœnā ſterilitatis optauit dicens, *Montes Gelboe, &c.*

Lib.2.com. cap.20.

✱ Ruper. Quare, inquit, Nec ros, nec pluuia veniāt ſup vos? Videlicet, vt ipſa montis ariditas ꝑpetua ꝑmanēs, poſteris ſit neceſſariæ rei documentū, vt ſemp præ oculis hēant vn̄ cōmoneant̄ futuri reges, cauere ſuperbiæ vitiū: ꝓpter quod ibi abiectus eſt clypeus Saul tam ignobiliter, ac ſi non eſſet vnctus oleo ac ſi nunq̄ efficax rediſſet a ſanguine interfectorū.

è iucundus, vel amabilis fuiſti mihi valde.

Sicut mater amat vnicum filium ſuū ita te diligebam. Ne in veteribus quidē leguntur hæc.

✱ Amb. lib.3. offic.ca.9. Aruerunt mōtes prophetico maledicto, & diuina vis ſententiā maledicentis impleuit. Itaque pro regiæ necis ſpectaculo, pœnam elementa ſoluerunt.

Rab. Quid deliquerūt mōtes? Sed quia Gelboe interpretat̄ decurſus. Per Saul aūt vnctū & mortuū. vnctio & mors nr̄i mediatoris exprimit̄: merito p Gelboe ſuperba Iudæorum corda ſignificant̄, quæ dū in huius mūdi deſiderijs defluūt, in vncti.i. Chr̄i ſe morte miſcuerūt. Et q.a in eis vnctus rex temporaliter moritur, ab oī rore gr̄æ ſiccantur. De quib. bene dr̄, *vt agri primitiarum eſſe non poſſint*. Superbi enim Hebreo-
C rum mores primitiuos fructus non ferunt, qui & in redemptoris aduētu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei ſequi noluerunt. Sancta.n. eccleſia in primitijs ſuis multitudine gentiū fęcūdata, vix in fine mundi Iudęos, quos inuenerit ſuſcipit, & extrema colligens, eos quaſi reliquias frugū ponit. vnde: *Reliquiæ Iſrael ſaluæ fiant.* P̄nc tū montes Gelboe ore ꝓphetæ maledici, vt dū fruct⁹ areſcēte terra moriē, poſſeſſores terræ ſterilitatis dāno feriant̄, vt ipſi maledictionis ſuam acciperēt, q a pud ſe mortē regis ſuſcipere iniq̄tate exigente meruiſſent.

a ¶ Indignatus caſu fortium ipſum interfectionis locum abhominatur.

a Montes Gelboe, nec ros nec pluuia veniant 1
ſuper vos. Neq; ſint agri † primitiarū, quia ibi 2
abiectus eſt clypeus fortiū, clypeus Saul quaſi 3
b non eſſet vnctus oleo: a ſanguine interfecto- 4
c rum, ab adipe fortium. Sagitta Ionathæ nun-
quam † redijt retrorſum, & gladius Saul non
eſt reuerſus inanis. Saul & Ionathas amabiles, 5
& decori valde in vita ſua, in morte quoque 6

¶ Hyperbole.

non ſunt diuiſi. Aquilis velociores, leonibus 7 8 9

a ¶ De præda, ſcilicet, hoſtium.

fortiores. Filiæ Iſrael ſuper Saul flete qui ve- 10 11
ſtiebat vos coccino in delitijs: qui † præbebat 12
ornamenta aurea cultui veſtro. Quomodo 13

a ¶ In peccato ſubaudi.

a ceciderunt fortes in prælio? Ionathas in ex- 14

¶ Sicut ſuprà.

celſis tuis occiſus eſt. † Doleo ſuper te frater
d mi Ionatha † decore nimis, & † amabilis ſu- 15
per amore mulierum. Sicut mater amat vnicū
filium ſuum, ita te diligebam. Quomodo ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica?

b *A ſanguine int.ab.* Sanguis & adeps robur p̄ſtant corpori: ita illi fortitudinē dabāt ſubiectis, a quibus Saul & Ionathas interfecti ſunt quaſi non a ruſticis. Vel ita Saul reprobatus eſt a Deo, & ab incircūciſis viliter interfectus, tanq̄ nō eſſet vnct⁹ oleo, propter ſanguinē interfectorū.ſ.75. ſacerdotum, qui domino adipem adolebant, quos innoxios iuſſit Saul interfici.

c *Sagitta.* Ionathā & Saul bellicoſos & fortiſſimos ſignificat fuiſſe, & laudat in eis decorum formæ & conſtantiam animi. Rab. Alleg. prius ꝓpheta Dauid figuraliter deflet Saul & Ionathā, q cū potentes eſſent, & ſup hoſtib. ꝓualerent, ſaucia ti illico, & vulnerati in medio ꝓlio corruerūt. Sic & Chriſtiani deflent eos qui repugnātes dæmonib. in lubrico ſeculi labunt̄ Gelboe nāque mōtes lubrici interpretant̄, & ſpē recuperationis omittētes proprio mucrone deſperationis ſeipſos interficiunt, ſicut Saul irruēs ſup gladiū ſuum. Philiſthæi vero a dæmones de interfectis ſpolia virtutū auferentes, propriæ fortitudini victoriā aſcribunt, cū talia iuſtis ꝑmiſſione Dei eueniunt. Sed Dauid nr̄ in electis ſuis corruentiū caſū gemit, & in vrbibus Allophylorū ꝓhibet diuulgari, i. pcipit fidelib. vt cautè ſe cuſtodiāt, vt ſcutū fidei, loricam iuſtitię, galeā ſalutis, & gladiū ſpiritus habeant, qđ eſt verbum Dei, quibus aduerſarijs reſiſtant, ne iterum ignominioſè ſuperati, gaudium inimicis faciant.

d ✱ *Amabilis ſu.amo.mul.* Theod. Quidam irrident hoc qđ dictum

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *quàm viros, quia illæ ſunt quæ præcipuè ſolent canere in choris cantilenas de victorijs ſuorum ſicut ſuprà 1.li.18.ca. dictum fuit de mulieribus præcinentibus obuiam Sauli & Dauid de victoria redeuntibus.*

1 Montes Gel.&c. *Licet terra ſit res inanimata, bene tamē maledicitur propter factum quod contigit in ea.*

2 Quia ibi abie.eſt cly.for. *Quia plures videntes ſe debellatos proiecerunt ibi clypeos proprios, vt expeditius poſſent fugere. Vel dicūtur clypei abiecti, quia non potuerunt bellatores a ſagittis Philiſthinorum defendere. Et in iſto ſenſu accipitur quod ſubditur:*

3 Clypeus Saul quaſi non eſſet vn. *ſcilicet, conſecrationis regiæ a Samuele, prout habetur ſuprà 1.lib.10. cap. ac ſi dicat, ita proſtratus eſt ibi Saul quaſi eſſet vnus de humili plebe.*

4 Sangui. *Hic lamentatur Dauid in ſpeciali Saul & Ionathā. primò rememorans eorum probitatem, dicens:* A ſangui.&c. rediit, *id eſt, ſagitta Ionathæ & enſis Saulis nō percuſſerunt inuanum, ſed perforabant arma fortium vſque ad adipem & ſanguinem intrinſecus.*

5 Saul & Ionathas. *id eſt, digni amore, quod patet de Ionatha in pluribus locis ſuprà, & de Saul pro tempore quo fuit electus a domino, q̄ in Iſrael non erat vir melior eo, vt habetur ſup. lib.1.cap.9.*

6 Et deco. *quia patet de Saule, qui ab humero & ſuprà eminebat ſuper totum populū, vt habetur ſup. 1.lib.10.ca. & de Ionatha eius primogenito verìſimile eſt, quod fuerit proceræ ſtaturæ, & formæ decoræ.*

7 In mor. *q.d. lamentabile eſt, quòd tales duo ſint ſimul interfecti.*

8 Aquilis velociores. *ad perſequendum hoſtes.*

9 Leonibus fortio. *Aduerſarijs reſiſtendo. Sciendum tamen q̄ hic eſt hyperbole, ad exprimendū eorum notabilem agilitatem, & fortitudinem, ſicut de aliqua re notabiliter alba dicitur. q̄ hoc eſt albior niue.*

10 Filiæ Iſ. *i. in veſtib. coloratis & pretioſis de præda hoſtiū ſublatis.*

11 Qui præbebat ornamenta aurea. *de hoſtium præda.*

12 Cultui. *id eſt, ornatuli, illud enim vocatur cultus alicuius, circa quod eſt multum intentus, mulieres autem ſunt multum intentæ circa ornatum ſuum. & ideo ornatum huiuſmodi hic vocat earum cultum.*

13 Quomodo. *verba iſta vel ſententia pluries repetuntur in iſto lugubri carmine, ſicut & in cantico lætitiæ illud quod eſt primum vel principale ibi pluries repetitur.*

14 Ionathas. *Hic ponitur lamentatio ſingularis ſuper Ionatha, eo q̄ Dauid eum ſingulariter diligebat. ideo ſubditur.*

15 Amabilis. *Quod pōt intelligi dupliciter, uno modo paſſiuè. i. pluſquam amantur mulieres, & tamen ille amor eſt multum feruidus, ſecundum quod dicitur 3. Eſd.4 c.* Multi dem ēt es facti ſunt propter vxores ſuas. *i. propter feruentem amorem ipſarum. Alio modo actiuè, id eſt, plus quàm mulieres diligunt, quæ tamen aliquando valde feruenter amant. Et huic conſonat quod ſubditur.* Sicut mater.

CAP.

MORALITER.

† primi libri, mortalitas iſta cōtigit propter peccatū, & hoc eſt a viuentib. ualde conſiderandum, & maxime a pergētib. ad bellum, ne & ipſi ſint irretiti aliquo peccato graui & contingat eis ſimilis pœna, vel etiam maior in gehenna.

ADDITIO.

In 2.lib.Reg.1.cap. vbi dicitur *Et præcepit vt docerent filios Iuda arcum, &c.*

Hoc preceptum vt quidam Hebreorum expoſitores dicunt, eſt de ſubſtantialibus lamentationis cuius ratio eſt. Nam in hoc carmine principaliter intendebat Dauid plangere inualitudinē populi & debilitate in fortiorū eius qui in patria & in locis excelſis fuerunt turpiter deuicti. Ex quo inferebat lamētando, q̄ iā non erat modus defendendi populum & patriam niſi per artem ſagittandi, ſecundum quā artem debiliores ſæpe poſſunt fortiores eis debellare, quod ſic contingit in pugna que fit cum gladio, in quo magis requiritur animi virilitas, & brachij fortitudo. Idcirco tanquā proemium ſui carminis premiſit hoc lamentatoriē, dicens: *Præcepit vt docerent.*

dictū est. Quam sunt stulti quibus hoc accidit? Oportebat enim eos intelligere, qđ volens ostendere vehementiā & sinceritatē amoris, eam adduxit similitudinem. Tāta est.n. viri affectio in mulierem, vt dicatur, *Relinquet hō patrē & matrem & adhærebit uxori suæ.* Quomodo ergo coiunctio matrimonij efficit vnam carnem, ita etiā eorum qui sincere amant animas vnit affectio.

✠ R. Leui. Mulieris amor tam fortis est, vt si maritus eam iam percusserit, & illi maledixerit, non possit vel in modico minui amor eius, imo plerunque arctius diligit.

CAP. II.

a IGitur post. Rabb. Ascensio Dauid cum duabus vxoribus in Hebron, significat conuocationem duorum populorum in ecclesiam catholicam. Hebron enim interpretatur coniugium. Sola autem ecclesia cœlestis regis sponsa est. Illuc duxit Dauid singulos viros cū domo sua, quia singuli fideles in illam societatē per euangelij prædicationem conuocantur, vbi non est distinctio Iudæi & Græci.

✠ Theodoretus. Deus iussit Dauidi vt primum ascenderet in Hebron, propterea quod patriarchæ in illa ciuitate & viui habitarint, & mortui fuerint sepulti. Præterea, ex tribu Iuda erat Dauid, huius autem tribus illo tēpore metropolis erat Hebron. Hierusalem enim tenebāt Iebusæi. Tribus autem Iuda Dauidem, vt qui ex ea esset tribu, diligebat plusquam alios. *Vngunt*, autem posuit, pro eligunt. Diuino enim oleo, cum vnxerat diuinus propheta. Semel enim fuit vnctus a Samuele, bis autem fuit pronunciatus rex. Primum quidē suffragijs tribus Iuda in Hebron, septem autem annis postea a ceteris tribubus. D

✠ Ambros. Dauid debitum sibi imperium diu distulit, qđ sciebat Deo authore deberi, docens non pręripiēdū regnū, etiam si debeatur, sed expectandum vt suo tēpore deferat. Vtinam hunc virum imitati essent posteri, nō tātas bellorū pertulissimus acerbitates. Apolog.1.pro Dauid.cap.6.

b *Veneruntque.* Rabb. Quia superbis & contemptoribus gratiam Dei spernentibus electi fama prædicationis & virtutū studio cōfitētur Christū regē esse in populo suo, cui data est omnis potestas in cælo & in terra.

c *Dixitque.* Rab. Redemptori nostro multum placet, qui opera malorū qui in peccatis mortui sunt, obliuioni tradit damnando, nec ea quæ domino displicent imitatur, sed quę pręcepit facere recordatur. E

✠ Iosep. Dauid misit ad viros Iabes, laudans & approbans eorum virtutem, & agens gratias pro studio quod circa defunctos habuerant.

d ✠ *Retribuet vobis dominus misericordiā.* Hiero. in præsenti seculo, *veritatem*, in futuro, quia misericordia quę in pręsenti seculo tribuitur ad comparationem æternæ misericordiæ mendacium est.

e *Isboseth.* Rab. Qui interpretatur filius cōfusionis Abner auxiliāte, qui interpretatur patris lucerna, regnauit super vniuersum Israel, & sola domus Iuda sequebatur Dauid, quia solis credētib. & vere confitentibus sequentibus Christum in cæteris error confusionis regnauit, diabolo instigante qui *transfigurat se in angelum lucis.* 2.Cor.11.c.

f *Circumdu.* In Hebræo dicitur: *Traduxit eum in Mahanaiim,* quod interpretat castra, tradu- F

xit

CAP. II.

a IGitur post hæc consu- 1
luit Dauid dominū di 2
cēs: Num ascēdam in 3
vnā de ciuitatibus Iu-
da? Et ait dñs ad eum.
Ascende. Dixitq; Da-
uid. Quo ascēdā? Et rñ 4
dit ei, in Hebron. Ascendit ergo Dauid * & 5
duę vxores eius, Achinoē Iezrahelitis, & A-
bigail vxor Nabal Carmeli, sed & viros qui
erant cum eo duxit Dauid singulos cum do
mo sua, & mãserunt in oppidis Hebrō. Ve- 6
b neruntq; viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid vt
a ¶Hoc plenius scriptum est in Paralipomenō.
regnaret super domū Iuda. † Et annuntiatū
est Dauid, quod viri Iabes Galaad sepelissēt
Saul Misit ergo Dauid nuntios ad viros Ia- †
c bes Galaad. Dixitq; ad eos: Benedicti vos à
domino qui fecistis misericordiam hanc cū
domino vestro Saul, & sepelistis eū. Et nunc
d retribuet vobis quidē dominus misericor-
diam & veritatē, sed & ego reddā † gratiam,
eo quod feceritis verbū istud. Cōfortentur
manus vestræ, & estote filij fortitudinis. Li-
cet enim mortuus sit dominus vester Saul,
¶Quasi dicat, ero vobis loco Saul.
tamē vnxit me domus Iuda in regē sibi. Ab 7
e ner autē filius Ner, princeps exercitus Saul,
f tulit Isboseth filium Saul, & circunduxit eū

* illuc.

† 1.Reg.31.d. Lib.trad. Heb.

† bonum.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

1 IGitur. *Posita lamentatione Saulis, hic consequenter describit institutio successoris. Habuit autem duplicem successorem, vnū de iure. s. Dauid, qui iam inunctus erat ex diuina electione. Aliū de facto scilicet, Isboseth, quem instituit Abner princeps militiæ. Et iō primo agitur d institutione Dauid, secundo de institutione Isbōseth, ibi.* Abner aūt. *tertio de processu vtriusq; ibi.* Egressusq; est Abner. *Circa primum dicitur.*

2 Post hæc. *Licet hēret ius in regno, quia erat inunctus ex præcepto diuino, tamen noluit intrare possessionem absque diuino consilio, quia* attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.

3 Num ascendam. *De illis primo quæsiuit, quia magis confidebat de hominibus illius tribus, eo quod esset de eadem tribu.*

4 Quo ascendam. *Habita responsione de tribu Iuda, conuenienter quærit de loco.*

5 Et respondit ei in Hebron. *Quia in illa ciuitate sunt sepulti, quatuor principales patriarchæ, prout dictum fuit Gen. 23. propter qđ Caleb illuc iuit ad orandum dominum ex deuotione, prout dictum fuit Num. 13. & Ios. 14. propter quod dominus uoluit, quod ibi inciperet regnum Dauid.*

6 Veneruntque. *Ter fuit inunctus, primo in domo patris, ut dictū fuit supra 1. lib. 16. cap. Secundo in Hebron super tribum Iuda, ut hic habetur. Tertio super totum populum Israel, ut habetur inf. 5. cap. In signum quod bonus catholicus regno cælesti dignus debet habere unctionem spiritussancti in corde per ueram fidem, in ore per confessionem, in opere per sanctam conuersationem. Et quia bonus rex debet esse gratus subditis de facto fidelitatis & pietatis, ideo consequenter ostēditur gratitudo ipsius Dauid erga uiros Iabes Galaad de sepultura Saulis & filiorum eius. Et patet litera.* Vnctio Dauid triplex.

7 Abner. *Hic consequēter ponitur institutio ipsius Isboseth de facto. Et patet litera. Sciendum tamen quod Ra. Sa. dicit hic, quod hoc factū fuit ad uerificandum uerbum domini ad Iacob Gen. 35. b.* Reges ex te egredientur, *& tamen omnes filij eius erant nati præter Beniamin, & sic significatum fuit, eo quod de Beniamin essent duo reges futuri, scilicet, Saul, & Isboseth.*

Egressusque

MORALITER.

1 *Igitur post hæc con.* Per hoc autem quod Dauid ex diuina reuelatione ascendit in Hebron, q̄ alio nomine vocat Chariatharbe. i. ciuitas quatuor, significatur quod hō bonę volūtatis, qui per Dauid significat, ascēdit ad perfectionē quatuor virtutum carnalium pinstinctum & adiutorium diuinum, q̄ quidem perfectio ciuitas quatuor potest dici, de qua dr̄ Apocal. 21. c. *Et ciuitas erat in quadro posita.*

6 *Venerunt.* Ibi Iuda interpretatur confitens, & iō viri Iuda dicuntur illi, qui corde ore & opere Deum cōfitentur, & isti vngere Dauid, idest, virum virtuosum promouere nitūtur. Nam si est promotio in regimine temporali, volunt eū here principem, si autem in spiritualibus pontificem vel præsidentem.

† *Misit ergo Dauid nun.* Sicut dictum est supra vltit. cap. 1. lib. Per istos viros Iabes significantur illi qui cooperire student quātū bono modo possunt turpitudinē superioris sui, & ipsi sunt a domino benedicti, vñ Gen. 9. d. Sem & Iaphet operiētes verenda patris sui ex hoc receperunt bñdictionem. Chā autē reuelās maledictionē. Abner autem filius Ner, qui constituit Isboseth regem, significat illum qui per potentiā studet promouere indignum. Isboseth autem vir cōfusionis interpretatur, & sic signat illum qui nō est dignus honore, sed magis vituperio.

per caſtra, regemque conſtituit ſuper Galaad & ſuper Aſſuri, & ſuper
Iezrahel, & ſuper Ephraim, & ſuper Beniamin, & ſuper vniuerſum
Iſrael. Quadraginta annorum erat Isboſeth filius Saul cum regnare
cœpiſſet ſuper Iſrael, & duobus annis regnauit. Sola autem domus Iu
a da ſequebatur Dauid. Et fuit numerus dierum quos cõmoratus eſt
Dauid imperans in Hebron ſuper domum Iuda ſeptem annorum &
b ſex mẽſium. Egreſſuſque eſt Abner filius Ner, & pueri Isboſeth filij 1
Saul de caſtris in Gabaon. Porro Ioab filius Saruiæ, & pueri Dauid
egreſſi ſunt, & occurrerunt eis iuxta piſcinam Gabaon. Et cum in v-
num conueniſſent, e regione, ſederunt hi ex vna parte piſcinæ, & illi 2 3
c ex altera. Dixitque Abner ad Ioab. Surgant pueri & ludant coram no 4 5
bis. Et reſpondit Ioab. Surgant. Surrexerunt ergo & tranſierunt nu-
mero duodecim de Beniamin ex parte Isboſeth filij Saul, & duode-
cim de pueris Dauid. Apprehenſoque vnuſquiſque capite comparis 6
ſui, defixit gladium in latus conrrarij, & ceciderunt ſimul. Vocatum
que eſt nomen loci illius ager robuſtorum in Gabaon. Et ortum eſt
bellum durum † ſatis in die illa. † Fugatuſque eſt Abner & viri Iſrael 7 8
† a pueris Dauid. Erant autem ibi tres filij Saruiæ, Ioab, & Abiſai, &
d Aſael. Porro Aſael curſor velociſſimus fuit, quaſi vnus † de capreis, 9 10
quæ morantur in † ſyluis. Perſequebatur autem Aſael Abner, & non 11
declinauit ad dexteram neq; ad ſiniſtram, omittens perſequi Abner.
Reſpexit itaque Abner poſt tergum ſuum, & ait: Tu ne es Aſael? Qui
reſpondit: Ego ſum. Dixitq; ei Abner: Vade ad dexteram ſiue ad ſi-
niſtram, & apprehende vnum de adoleſcentibus, & tolle tibi † ſpo-
lia eius. Noluit autem Aſal omittere quin vrgeret eum. Rurſumque
locutus eſt Abner Aſael: Recede: noli me ſequi, ne forte compel-
lar † confodere in terram, & leuare non potero faciem meam ad 12
Ioab fratrem tuum. Qui audire contempſit, & noluit declinare.

† valde. † coram ſeruis. † adoleſcentulis. † percutere.

xit ſcilicet vltra Iordanem, & in caſtris regem conſtituit.

A a *Et fuit.* Rabb. Bene dixit, quod Dauid ſeptem annis & ſex menſibus regnauit in Hebrõ, quę interpretatur cõiugiũ, vel viſio ſempiterna, quia Chriſtus in eccleſia quę eſt eius ſpõſa per omne tẽpus huius vitę quod ſeptenario dierũ numero decurrit, regnat, ſecundum illud, (Mat. 28. d.) *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad con. ſecu.* & quia poſt, expletionem ſenarij. i. perfectionem boni operis, electos ſuos ad verũ ſabbathum. i. requiem ſempiternam perducit, vbi perfruentur viſione Dei perpetua. Eſt autem Hebrõ ciuitas in tribu Iuda quæ quondam vocabatur Arbe, licet in Græcis codicibus (Gen. 23. a. & 55.) male, habeatur, Arboc B ſicut, & in noſtris cum, in Hebræo legatur Arbe ideſt quatuor, quia Abraham, Iſaac, & Iacob ibi ſepulti ſunt, & magnus Adam, licet eum in loco Caluariæ quidam ſuſpicentur. Hæc fuit olim metropolis Philiſthinorum, & habitaculum gigantium, poſtea ciuitas ſacerdotalis, & fugitiuorũ, diſtat a Meridiana plaga ab Helia miliarib. circiter 22. vbi quercus Abraham quæ etiam Terebinthus, quæ & Mambre uſque ad Conſtãtini regis imperium monſtrabatur, & Mauſoleũ eius in præſentiarum cernitur. Cumque a noſtris ibidem eccleſia iam extructa ſit in circumitu, a cunctis gentib. Terebinthi locus ſupſtitione colitur, q̃a ſub ea Abrahã angelos hoſpitio recepit, hic primũ Arbe dicta ẽ, poſtea Hebrõ ab vno filiorũ Caleb. Cõdita eſt aũt ante ſeptẽ annos q̃ Thanis vrbs Aegypti.

b *Egreſſus.* Rab. Hũc locum Ioſephus ita exponit. Abner pro C mouit electũ nimis exercitum, vt cõgrederetur cũ tribu Iuda. Iraſcebatur enim aduerſum eos, a quib. rex Dauid fuerat ordinat⁹. Huic occurrit miſs⁹ Ioab a Dauid fili⁹ Saruię ſororis eius, hic erat contra Abner cõſtitutus princeps militię, cũ D quo fuerũt fratres ſui Abiſai & Aſael, & oẽs armati Dauid venienſq; ad quãdã fontẽ in ciuitate Gabaon, aciẽ cõſtituit ad pũgnãdũ. Dicẽte vero Abner ad eũ, velle ſe ꝓbare q̃s eorũ hẽret robuſtiorẽ exercitũ, cõuenit inter vtroſq; vt duodecim viros, pugnaturos mitterent, eductiſque gladijs viri Dauid, & tenentes hoſtium capita lũbos, & latera ſuis gladijs perforarunt, donec omnes quaſi ex vno conſtituto periculo, peri- E merẽt, his cadẽtibus etiam reliquus dilabebat̃ exercitus, & Abner populus victus. Fugienteſque Ioab perſequi nõ ceſſabat, præcipiẽs armatis vt feſtinarẽt, & occidẽdo nõ deficerẽt. Cuius etiã fratres prõptiſſime decertabant. Inter quos clarior fuit Aſael, qui tantam gloriam in pedum velocitate habuit, vt etiã equos currẽdo ſuperaret, hic perſequebatur Abner ĩ neutram partem declinans.

c *Dixitque Abn.* ✠ Theod. Propoſuit certamẽ bellicum pręſtãtiſſimis iuuenum. Ludum enim appellauit eorum cõgreſsũ, aũ commune & maximũ, ſingularis certaminis faciens periculũ. Numero ãt tribuũ pares collecti ſũt ex vtroq; exercitu.

Abner de tribu Beniamin princeps exercit⁹ Saul, pueros Dauid ad prælium prouocauit. Et Saulus necdũ apoſtolus de tribu Beniamin Phariſæus, apoſtolos ad certamen prouocauit, ac neci Stephani interfuit.

d *Porro Aſael curſor velociſſimus fuit quaſi vnus de capris.* Greg. Aſael ſignificat eos quos vehemẽs arripiẽs furor in pręceps ducit, qui in eodẽ furoris impetu tãto cautius declinãdi ſũt, quanto inſane rapiũtur, vnde Abner. i. patris lucerna fugit, quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Egreſſuſq; *Hic conſequenter ponitur vtriuſq; regis inſtituti proceſſus, quia Isboſeth procedebat ſemper deficiẽdo, Dauid aũt proficiendo, quod oſtenditur in duobus, primo in virorum Iſboſeth debelllatione, ſecundo in ipſius Abner cum Dauid confœderatione, ca. 3. Circa primũ primo ponitur debellatorũ cõgregatio, ſecundo partis Isboſeth depreſſio, ibi.* Fugatuſq; eſt Abner. *tertio belli ceſſatio, ibi.* Perſequentibus aũt. *Circa primum ſciendum, quod quantum ex litera videtur Abner princeps militiæ Isboſeth, et Ioab princeps exercitus Dauid condixerãt adinuicem, vt conuenirent ad locum certum, et ibi viderent pugnam ſingularem aliquorum ex vna parte & ex altera, ad videndum probitatem virorum vtriuſque partis, & hoc eſt quod dicitur.*

2 Et cum in unum. *i. in vnum locum determinatum.*

3 E regione. *i. exercitus Dauid ex vna parte, & exercitus Isboſeth ex altera. Et piſcina erat in medio, id eſt, congregatio aquarum pluuialium in vna fouea, ſicut ſolet eſſe in campis pro animalibus potandis.*

4 Surgant. *Hoc eſt, ad prælium apti.*

5 Et ludant. *i. oſtendant fortitudinem ſuam & probitatem. Vnde ſciendum, ꝙ iſtud verbum quod hic ponitur æquiuocũ eſt ad ludere, & occidere, & etiam ad quæpam alia, ſicut dictum fuit Gen. 21. hic autẽ ponitur pro occiddre, ideo ſubditur.*

6 Apprehenſoque. *Ex quo videtur, quod ex vtraque parte fuerunt interfecti, licet Ioſephus dicat, quod illi ſoli de parte Isboſeth fuerunt interfecti, ſed magis credendum eſt textui, q̃a Ioſephus frequenter dicit aliqua textui diſſona, vnde ſubditur.* Vocatumq;. *In Hebræo hẽtur* cãpus cõciſorum, *eo ꝙ mutuis gladijs cõciſi ceciderũt ibi iſti & illi.*

7 Et ortum *Quia iſtis occiſis vterque exercitus incepit pugnare ad inuicem ad ſuorum vindictam.*

8 Fugatuſque. *Hic conſequenter deſcribitur partis Isboſeth debellatio. Et patet litera paucis exceptis.*

9 Porro. *Ex hoc patet quod pugnauerunt peditando, aliter non commendaretur de velocitate curſus, ſed magis equus portans ipſum.*

10 Quaſi vn. *Hyperbole eſt, ad denotandũ eius agilitatẽ excellentẽ.*

11 Perſequebatur aũt Aſael Abner & non declina. *Reputans ſibi ad magnam gloriam ſi poſſet deuincere militiæ principem.*

12 Et leuare. *Cogitabat enim Abner quod Dauid finaliter præualeret,*

MORALITER.

1 *Egreſſus.* Per Abner qui mouit contentionem cõtra viros, Dauid, ſignificatur quod illi qui indignum promouere nitũtur, & contentiones & brigas mouẽt pro impio, & ſicut iſte

† Abner

quia doctorum lingua quæ ſupernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cuiuſpiam ferri conſpicit, & contra iraſcentem verborum diſſimulat iacula reddere, quaſi perſequentem non vult ferire. Sed cùm iracundi nulla ſe conſideratione mitigant, & quaſi Aſael perſequi nõ ceſſant. Neceſſe eſt enim, vt qui furẽtes reprimere conantur, nõ ſe in furorẽ erigant, ſed ſi quid eſt tranquillitatis oſtendent, q̃dam verò ſubtiliter proferant, in quibus ex obliquo animũ furentis pungant. Vnde Abner pſequentem non recta, ſed auerſa haſta perforauit. Ex mucrone enim percutere eſt impetu apertæ increpationis obuiare. Auerſa autem haſta ferire eſt furentem intrãquillè ex quibuſdam tangere, & quaſi parcendo ſuperare. Aſael autem protinus occumbit, quia commotę mentes dum & parci ſibi ſentiunt, & tamen reſponſorum ratione in intimis ſub tranquillitate tanguntur ab eo quo ſe erexerant ſtatim cadunt. Quia ergo a furoris ſui impetu ſub lenitatis percuſſione reſiliunt, quaſi ſine ferro moriuntur. D

¶ Conuerſa.

† Percuſſit ergo eum Abner † auerſa haſta in inguine, & transfodit, 1
& mortuus eſt in eodem loco. Omneſq; qui tranſibant per locum in 2
quo ceciderat Aſael, & mortuus erat, ſubſiſtebant. Perſequentibus 3
autem Ioab & Abiſaï fugientem Abner, ſol occubuit. Et venerunt
vſque ad collem † aquæductus qui eſt ex aduerſo † vallis, & † itineris
deſerti in Gabaon. Congregatique ſunt filij Beniamin ad Abner, &

¶ Eminentioris loci.

conglobati in vnum cuneum ſteterunt in ſummitate † tumuli vnius,
& exclamauit Abner, ad Ioab, & ait: Num † vſque ad internecionem

a ¶ Hebræus non habet tuus. b Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem. c Cum deſperatur neglecta vita pro viribus certatur.

a tuus mucro deſæuiet? An ignoras, quòd † periculoſa ſit deſperatio? 4
Vſquequo non dices populo, vt omittat perſequi fratres ſuos? Et ait 5 6

a Id eſt, ſi pacem pet ſſes.

Ioab: Viuit Dominus † ſi locutus fuiſſes mane, receſſiſſet populus per- 7
ſequens fratrem ſuum. † Inſonuit ergo Ioab buccina, & ſtetit omnis
exercitus, nec perſecuti ſunt vltrà Iſrael, neque iniere certamen. Abner autem, & viri eius abierunt per campeſtria Moab tota illa nocte,
& tranſierunt Iordanem, & luſtrata omni Bethoron, venerunt ad caſtra. Porrò Ioab reuerſus omiſſo Abner congregauit omnem populum, & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri, excepto A- 8
ſaele. Serui autem Dauid percuſſerunt de Beniamin, & de viris qui
erant cum Abner, trecentos ſexaginta, qui & mortui ſunt. Tuleruntq;
Aſael, & ſepelierunt eum in ſepulchro patris ſui in Bethlehem. Et
ambulauerunt tota nocte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipſo
crepuſculo peruenerunt in Hebron.

a *An ignoras quòd periculoſa ſit deſperatio.* In Hebræo habetur: *An ignoras, quòd amarus erit finis. ſi populum delere niteris.*

⁂ Procopius. Non æquũ eſt, inquit, vt victores omnes victos ad vnum conentur extinguere. Sæpenumero enim qui ſecundum prelium faciũt, denuò vincuntur: & qui alios perſequuntur, vertuntur in fugã. Quamobrem dicit extrema amara eſſe. Cognationem etiam reuocans in memoriam, ei permiſit quod voluit.

† cuſpide lanceæ in quinta coſta.
† per viam.
† collis.
† in ſeculum vel perpetuo tuus gladius. E
† niſi locutus fuiſſes, ſ. Surgant pueri, & ludant &c. tunc.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ ret, & tunc indigeret gratia ipſius Ioab, qui erat maior in domo David: propter quod reformidabat occidere fratrem eius.

1 Percuſsit. *ideſt, cõtra eum verſa. Si enim de ligno haſtæ percuſſiſſet eum, vt dixerunt aliqui, non potuiſſet eum ita transfodiſſe, maximè quia armatus erat, licet leuibus armis. In Hebræo habetur:* Percuſsit ergo eum poſt epar. *id eſt, circa membra vitalia, vbi eſt ictus mortalis.*

2 In inguine. *In Hebræo habetur:* In quinta. *ſcilicet, coſta, ſub qua ſunt membra vitalia.*

3 Perſequen. *Hic conſequenter deſcribitur, belli ceſſatio duplici de cauſa. Prima propter noctem ſuperuenientem, quæ notatur cũ dicitur:* Sol occubuit. *Secunda propter periculum interfectionis ex vtraque parte, quia filij Beniamin ſe recolligentes circa Abner parabant ſe ad ponendũ totum pro toto ad fortunam. propter quod clamauit ad Ioab.*

4 An ignoras. *ſcilicet, de fuga abſq; bello. q.d. tu non debes ignorare, quia per talem modum vtraque pars ponit totum pro toto, & ſic eſt in periculo, cui non debebant exponi. ideò ſubditur.*

5 Vſquequo. *ſecundo ſignum ceſſationis.*

6 Vt omit. *Quia iſti & illi erant cultores Dei & de eadem lege, & ideo non erat bonum deſtructionem huius partis, vel illius quærere. Cui Ioab aſſentiens dixit.*

7 Si locu. *Hoc eſt ſi citius iſta verba dixiſſes, bellum citius ceſſaſſet, aliqui Hebræi dicunt, ꝙ hæc eſt litera:* Si non locutus fuiſſes mane, *ſcilicet, verbum, quod prædixiſti in principio:* Surgant pueri & ludant coram nobis. *receſſiſſet populus abſque bello, quia occaſione illius dicti, & ſequentis facti ortum fuit bellum, vt patet ex prædictis. Cætera patent vſque ibi.*

8 Excepto. *Licet eſſet de pueris Dauid ſicut & alij interfecti, tamen mors eius per ſe exprimitur, quia plus ponderabatur quàm omnium aliorum propter quod de eius ſepultura ſpecialiter ag tur. Et patet litera. Sepultura tamen iſta fuit poſtquam Ioab, & exercitus redierant in Hebron, licèt ante ſcribatur.*

CAP.

MORALITER.

† Abner de contentione ſua reportauit confuſionem multis de ſuis bellatoribus occiſis de prelio fugiendo, ſic Dei iudicio iuſto pro indignis contentiones mouentes confuſionem reportant frequenter, & vtinam eſſet ſemper.

A

CAP. III.

a FActa eſt ergo. Rabb. Domus Dauid cęleſtis Ieruſalem quæ partim peregrinatur in terris, partim cum domino regnat in cœlis. Domus verò Saul ſuperbi & impij regis eſt Babylo quæ facit fornicari omnes gentes. Inter has longa concertatio eſt, quia quæ ſecundum carnem eſt, perſequitur eam quę ſecũdum ſpiritum eſt. Sed domus Dauid profectu filiorum gaudet, & in perſecutione domus Saulis deficit in ſua iniquitate, & tandem ſecundũ merita ſua in profundum abyſſi ſubmergetur. (1. Para.3.a.) B

Rabbanus. b *Natique*. Sex filij qui nati ſunt Dauid in Hebron perfectionem ſanctorum ſignificant, qui de ſpirituali coniugio Chriſti & Eccleſię per Spiritusſancti gratiam quotidie oriuntur.

† tenebat ſe pro domo, vel ſtabat a parte dom° Hieron.

c *In Egla*. Rabban. Hæc eſt Michol, quæ ſola vxor dicitur, quia eam Dauid in adoleſcentia ſua primam ſortitus eſt vxorem. C Hæc in partu dicitur occubuiſſe. vnde in ſequentibus ſcriptum eſt: *Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius, vſque ad diem mortis ſuæ*, quia in ipſo partu occubuit. D

✲ Theod. Lex quidem iuſſit ne vxor a viro dimiſſa, & alij coniuncta, reuerteretur ad priorem maritum, quod et Deus ſignificauit per Hieremiam, cap.3. Sed Dauid nõ dimiſerat Michol, ſed pater illius eam inique abductã a coniuge, alij dederat. Vis ergo erat matrimonium, & quæ cum illo fuerat coniunctio. Dauid ergo non eſt legem transgreſſus: ſed Saul qui Michol coniunxit alteri. Violentię autem patris ignoſcens Dauid, rurſus accepit vxorem. E

d *Nunquid caput canis, &c.* ✲ Hierony. Acſi diceret: Propter te, & propter domũ patris tui, dicor caput canis eſſe contra Iudam, eo quòd non reducam domum Iſrael ad Dauid. quem ſcio vnctum eſſe regem, & regnaturum ſuper vniuerſum Iſrael. Caput canis ſe dicit eſſe, ideſt, vilem eo quòd a domo Iuda ſic haberetur ſicut F latratus

CAP. III.

a FActa eſt ergo longa concertatio inter 1
domum Dauid, & inter domũ Saulis.
Dauid proficiẽs & ſemper ſeipſo robu- 2
ſtior, domus aũt Saul decreſcens quo- 3 †
a Si multas habe et: tamen grauidæ quando parere debebant ibi nitebantur, in Hebron ſcilicet.
tidie. † Natiq́; ſunt ſex filij Dauid ĩ He-
b bron Fuitq́ue primogenitus eius Am-
mon de Achinoam Iezrahelitide. Et poſt eum Cheleab de 4
Abigail vxore Nabal Carmeli. Porrò tertius Abſalon, filius
Maacha, filiæ Tholmai regis Geſſur. Quartus autẽ Adonias,
filius Haggith. Et quintus Saphaija filius Abital. Sextus quo- 5
a Egla ſola vxor appellatur, quam ſecundum legem nuptialiter accepit.
c que Ietraam de Egla[a] vxore Dauid. Hi nati ſunt Dauid in He- 6
bron. Cum ergo eſſet prælium inter domum Dauid & domũ 7 8
Saul, Abner filius Ner † regebat domum Saul. Fuerat autem 9
Sauli concubina nomine Reſpha filia Aia. Ingreſſuſq́; eſt ad
a Timebat ne concubinam vendicans regnum vſurparet.
eam Abner. Dixitq́ue Isboſeth ad Abner: Quare[a] ingreſſus es 10
a Ira cauſa fuit vt nutu Dei transferretur regnum ad Dauid.
ad concubinam patris mei? Qui iratus[a] nimis propter verba 11
a Id eſt, vilis & abominabilis. ¶ Caput canis, ideſt, princeps ſtultorum, & quaſi latrantium contra Chriſtum domini.
d Isboſeth, ait: Nũquid caput canis[a] ego ſum aduerſus Iudam 12
hodie? Ipſe mihi fecit hæc, qui fecerim miſericordiam ſu-
per domum Saul patris tui, & ſuper fratres & proximo

s

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

1 FActa eſt. *Oſtenſa debilitatione regni Isboſeth ex ſuorum debellatione, hic conſequenter hoc idem oſtẽditur ex Abner cum Dauid fœderatione. Circa quod præmittitur Dauid profectus. ſecundò ipſius Abner fœdus, ibi:* Cum ergo eſſet prælium. *Primum autem oſtenditur, cum dicitur.* (Diuiſio.)

2 Dauid pro. *in poteſtate & multitudine, quia aliqui de nouo ſibi iungebantur quotidie.*

3 Et ſemper. *reſpectu temporis præteriti: quia ſemper creſcebat eius poteſtas, creſcebat etiam in prole. ideo ſubditur:* Natique. *ſequitur.*

4 Et poſt. *Iſte autem. 1. Paral. 3. vocatur Daniel, & hoc fuit nomen eius primum ſecundum quod dicit hic Ra. Sa. ſed quia tunc erant aliqui deriſores dicentes, quòd erat filius Nabal, & quod Abigail ipſum conceperit quando Dauid eam accepit vxorem: ideo ad oſtendendum hoc eſſe falſum, mutata eſt a Deo eius facies, & aſſimilata eſt faciei Dauid. Et extunc vocatus eſt Cheleab, quod nomen ſonat in Hebr. quaſi pater, vel ſimilis patri.*

5 Sextus. *Iſte vocatus fuit Nathan ſecundum Ioſephum.*

6 De Egla. *Iſta fuit Michol filia Saul, & vocatur Egla. i. vitula ſecundum proprietatem idiomatis Hebræi, & vocatur ſic, eo quòd fuit ei coniuncta in iuuentute, & ei valde dilecta, eo modo loquendi quo dixit Samſon Iudic. 14.d.* Si non araſſetis in vitula mea, &c.

7 Vxore.

7 Vxore. *Licet enim in veteri teſtamento viri poſſent habere plures vxores ſimul, illa tamen quæ primò accipiebatur, vxor ſpecialiter vocabatur, propter quod Iacob dixit de Rachel Gen. 44. f.* duos genuit mihi vxor mea. *Alia autem non ſic: quamuis ſecundum veritatem eſſent vxores. Michol autem primo fuit coniuncta Dauid, & ideo vocatur ſpecialiter eius vxor.*

8 Cum ergo. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Abner cum Dauid fœdus, & primò deſcribitur huius confœderationis occaſio. ſecundò ipſa confœderatio, ibi.* Miſit ergo. *Occaſio autem fuit turbatio Abner contra Isboſeth occaſione cuiuſdam mulieris, & hoc notatur cum dicitur.*

9 Fuerat. *ideſt, vxor nõ primaria, ſed prima adiuncta, ſic enim nominantur ſecundæ vxores in veteri teſtamento, vt patet in pluribus locis.*

10 Quare. *Dicunt aliqui, quòd Abner ingreſſus fuit ad eam concubitu matrimoniali, ſperans per hoc obtinere regnum, ſicut & Adonias petiuit Abiſac habere vxorem, vt habetur infrà 3. lib. 2. cap. alij autem dicunt, quòd ingreſſus fuit ad eam fornicariè, quod redundabat in verecundiam Isboſeth filij Saul: & ideo ſi primo modo fuerit, uel ſecundo, merito diſplicuit ipſi Isboſeth.*

11 Qui iratus nimis prop. &c. *Eo quòd multa fecerat propter ipſum Isboſeth.*

12 Nunquid caput canis ego ſum. *ideſt, uilis & abominabilis ſicut canis caput, erga tribum Iuda, de qua erat Dauid. Vel aliter:* caput canis, *ideſt, latrans contra Dauid & tribum Iuda, ne obtineant regnum contra te.*

Et tu

MORALITER.

1 *Facta eſt ergo.* Sequitur: *Dauid pro.* Per Dauid qui interpretatur manu fortis. bonus princeps vel prælatus ſignificatur, quia mittit manum ſuam ad fortia. Per Saul autem, qui interpretatur abutens malus princeps vel prælatus, quoniam abutitur poteſtate ſibi data. Per hoc ergo quòd dr: *Dauid profi.* ſignificatur proceſſus boni prælati vel principis in ſe, & in ſuis ſubditis de bono in melius, ſecundum illud Pſal. 83. b. *Ibunt de uirtute in uirtutem, uidebitur Deus deorum in Sion.* Per hoc autem quod dicitur.

† *Domus autem.* ſignificatur defectus mali prælati vel principis in ſe, & in ſuis ſubditis, quantum ad bonum virtutis.

10 *Dixit Isboſeth ad Abner: Quare ingreſ.* Sicut dictũ eſt ſuprà. Abner conatus fuit conſtituere regẽ Isboſeth, & male: quia Dauid in regno ius habebat ex diuina electione. Per hoc igitur quod inter ipſos orta fuit diſcordia, ſignificatur q; inter promouentem indignum & ipſum promotum Dei iudicio frequenter oritur diſſenſio, ex qua ſequitur vtriuſque ruina, & ſic fuit in propoſito. Nam occaſione huius diſcordiæ Abner iuit ad Dauid in Hebron, & ibidem fuit interfectus, & ipſo mortuo Isboſeth fuit mente proſternatus, ex quo Rechab & Banaa acceperunt audaciam intrandi domum Isboſeth, & interficiendi eum, vt habetur cap. ſequen.

Miſit

latratus canis,& eo quod princeps eſſet canum, id eſt,ſtultorum hominum.

a *Non videbis faciem meam antequam &c.* ✠ Hieron. Eſt hic defectus, & neceſſaria ſubauditio, qua reſpondiſſe fertur Abner ad Dauid, ſe hanc rē non poſſe facere,vt ei Michol reduceret, eo quod frater ei⁹ rex eam haberet in poteſtate, & reſponſo excuſationis ratione pleno ab eo Dauid accepto,miſiſſe pro ea ad fratrē ei⁹ Isboſeth legitur, ſicut ſequētia declarant.

b *Sermonem.* Rabb. Abner hortatᷣ vniuerſum Iſrael, vt relicto, Isboſeth filio Saul ad Dauid conueniat, quia doctores ſancti. qui patris lucerna dicūtur, lumine fidei & ſcientiæ pleni, omnesgētes exhortantur, vt ſpreta idolorū cultura C & relicto errore cōfuſionis cū autore ſuo diabolo ad verū Dauid,ideſt,Chriſtum venire feſtinēt. D Nā & Ioab qui Abner in dolo loquens, & percutiens in inguine interfecit, hoſtem antiquum ſignificat, qui fideles fradulenter ſubuertit, & per libidinis contagionem interficit. Ioab enim inimicus, vel idem pater interpretatur: omnium enim iniquorum diabolus caput eſt. vnde: *Vos ex patre diabolo eſtis.* Ab hac interfectione Dauid immunis eſt, quia E De⁹ neminem tentat, qui omnes homines vult ſaluos fieri. vel eſſe. Per inuidiam autem diaboli mors intrauit in orbē. Poteſt Ioab perſona & nomine populum Iudæorum ſignificare. qui ſemper inimici fuerunt prædicatorum, & fidem Chriſti vbique perſecuti ſunt.

☞ *Percuſſit* F

eius, & non tradidi te in manu Dauid, & tu † requiſiſti in me quod 1
argueres pro muliere hodie. Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, 2
niſi quomodo iurauit dominus Dauid, ſic faciam cum eo, vt transfe- 3
ratur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid ſuper Iſrael, 4
& ſuper Iudam, a Dan vſque Berſabee. Et non potuit ei reſpondere 5
quicquam, quia metuebat illum. Miſit ergo Abner nuntios ad Dauid 6
in Hebron pro ſe dicentes. Cuius eſt terra? Et vt loquerentur: Fac me 7
cum amicitias, & erit manus mea tecum, & reducam ad te vniuerſum 8
Iſrael. Qui ait. Optime. Ego faciam tecum amicitias. Sed vnam rem
a peto a te, dicens. Non videbis faciem meam antequam adduxeris mi-
hi Michol filiam Saul, & ſic venies & videbis me. Miſit autem Dauid 9
nuntios ad Isboſeth filium Saul, dicens. † Redde vxorem meam Mi- 10
chol, quam deſpondi centum[a] præputijs Philiſthijm. Miſit ergo Isbo- 11
ſeth, & tulit eam a viro ſuo Phaltiel filio Lais. Sequebatur eam vir 12
ſuus plo[a]rans vſque Bahurim. Et dixit ad eum Abner. Vade, & reuer- 13
b tere. Qui reuerſus eſt: Sermonem quoque intulit Abner ad ſeniores 14
Iſrael, dicens. Tam heri quam nudiuſtertius quærebatis Dauid vt re-
gnaret ſuper vos. Nunc ergo facite, quoniam dominus locutus eſt ad 15
Dauid, dicens. In manu ſerui mei Dauid ſaluabo populum meum
Iſrael de manu Philiſthijm omnium, & inimicorum eius. Locutus
eſt autem Abner etiam ad Beniamin. Et abijt vt loqueretur ad Da- 16

a ¶ Superius ducenti leguntur, ſed Saul centum poſtulauit.

a ¶ Quia amittebat eam quam non cognouerat, eo quod illa diligens Dauid ſemper triſtis erat.

† 1. Reg. 18. g

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et tu requiſiſti,&c. *quaſi diceret: bene deberes tacere.*
2 Hæc faciat Deus,&c. *i. tot mala & plura quam alicui miſero.*
3 Niſi quomodo iurauit dominus. *Hoc eſt niſi impleam uerbum domini.*
4 Vt transferatur regnum,&c. *ad Dauid.* Regnum tuum.
5 Et non potuit ei reſpōdere quicquam. *Tum quia Ieboseth nō erat homo alicuius ualoris: tum quia Abner regebat totam domum illam, & habebat in manu ſua totam militiam.*
6 Miſit ergo. *Poſita occaſione confœderationis cum Dauid: hic conſequenter ponitur ipſa confœderatio. & primò per nuntios, ſecundo per ſeipſum, ibi:* Et abiit. *Circa primum dicitur:* Miſit ergo Abner nuntios,&c. *ad uidendum qualiter poſſet, cum eo fœdus contrahere.*
7 Dicentes. *ſcilicet ex nomine Abner.*
8 Cuius eſt terra. *Quaſi dicerent, tua de iure, ex quo uoluit te Deus in regem eligere. Cætera patent uſque ibi:*
9 Non videbis faciem meam antequam adduxeris mihi Michol. *Volebat enim Dauid, & debebat præcauere honori ſuo. Fuerat enim Dauid uxore ſua iniuſte ſpoliatus. et ideo in primis uoluit eam ſibi reſtitui.*
10 Miſit autem Dauid nuntios ad Isboſeth. *Quia Abner reſcripſerat ipſi Dauid, quod non poterat ſibi reducere Michol niſi de voluntate Isboſeth, cuius erat ſoror. & ideo tunc Dauid petiuit eam ab ipſo Iſboſeth.*
11 Miſit ergo Isboſeth. *de conſilio Abner.*
12 Et tulit eam a viro ſuo Phaltiel filio Lais. *Phaltiel nō erat uir ſuus niſi putatiuus, quia ſecūdum ueritatem erat uxor Dauid: nec poterat ſimul habere duos uiros ſecundum ueritatem, quia nunquam fuit licitum mulieri habere plures uiros ſimul.*
13 Sequebaturq; eam vir ſuus plo. *Dicūt expoſitores noſtri communiter, quod plorabat ex gaudio, eo quod ad uirum ſuum reducebatur, abſque hoc quod eā tetigiſſet, ſed ſicut ſororem ſeruaſſet. Erat enim doctor in lege, & ſciebat ſibi eſſe illicitum eam tāgere carnaliter ipſo Dauid uiuente, ſicut dictum fuit ſup. 1. lib. 25. c. Ra. Sa. dicit quod flebat dolens, eo quod exercitium magnę perfectionis ab eo recedebat. Reputabat enim exercitium magnæ perfectionis talem dominā ſic pulchram & nobilem ſeruare ſicut ſororem abſque copula carnali.*
14 Sermonem quoque &c. ſe. *i. ut adhærerent ipſi Dauid ſciens, quod alij uulgares iſtos de facili ſequerentur.*
15 Locutus *ideſt, ad illos de tribu Beniamin, iſtos enim oportebat ſpecialius & efficacius inducere, eo quod in promotione Dauid transferebatur regnum de tribu eorum.*
16 Et abiit vt loqueretur,&c. *Conſequenter deſcribitur confœderatio Abner per ſeipſum, quia perſonaliter uenit ad Dauid. Et primo deſcribitur huiuſmodi cōfœderatio amicabilis, ſecundo fœderis uiolatio deteſtabilis, ibi.* Nuntiatum eſt itaque. *tertio occiſi tumulatio uenerabilis.* Dixit autem Dauid. *Circa primum ſciēdū, quod iſta confœderatio fuit amicabilis. Tum ex parte Abner uenientis, quia ante inclinauerunt corda filiorum Iſrael ad Dauid ut patet ex prædictis, tum ex parte Dauid recipientis, qui eum amicabiliter, & honorifice receperat & hoc notatur, cum dicitur.*

1 Et fecit

MORALITER.

Miſit ergo Abner nunti. ad da. ad contrahendum cū eo amicitiam. & qa Dauid Chriſti figura fuit: ideo Abner ī hoc gerit typum peccatoris pœnitentis & Chriſto reconciliari quærentis. Per nūtios autē eius intelligūtur viri boni & religioſi per quorū orationes pœnitens ſperat, & quærit Chriſto reconciliari exemplo Centurionis, Luc. 7. a. qui miſit Iudæos ad Chriſtum, vt per eos ſerui ſui ſanationem impetraret.

9 *Non videbis.* Quę interpretatᷣ aqua ex omnibus, & ideo ſignat lachrymas veræ pœnitentiæ, quæ de peccatis omnibus debet eſſe. Per hoc autem quod Dauid Abner ad ſe venientem & Michol adducētem gratioſe recepit, & magnum cōuiuium ei fecit ſignificatur quod Chriſtus vere pœnitentem recipit gratioſe, & eum reficit Euchariſtiæ ſacramento, in cuius figura dicitur de Chriſto, Luc. 15. a. *Hic peccatores recipit & manducat cum illis.*

a *Percuſſit illum in inguine, &c.* ※ Theodo. Ioab prætextum A quidem habebat cędem Azelis, cauſam autẽ inuidiã. Sciebat enim fore vt ille præeſſet exercitui, qui vniuerſũ Iſraelẽ adducebat ad regem. Imperãdi ergo deſideriũ eũ armauit ad cędem illius faciẽdam. Rex autẽ plane optimus, & eum luxit, qui iniuſtè fuerat interfectus, & cum qui iniuſtè interfecerat, multis ſubiecit execrationibus. Seminis autẽ profluuia laborans & leproſus, ex lege immundus. & ſeparatus a communi conuerſatione cum ciuibus. Baculo autem vtuntur, qui ſunt mutilato corpore. Aquila cum nominauit cęcum. B Execratus eſt autem illius genus, & ei imprecatus omne genus imbecillitatum corporis, paupertatem extremam, per gladium, occiſionem, poſtremo autem iuſſit etiam vt perimeretur. ※ Ioſeph. Ioab metuens ne Dauid in, honore primi ordinis cõ C ſtitueret Abner, ipſe vero decreſceret, & militiæ amitteret principatum, viam peſſimam & maligniſſimam cogitauit, vt ei detraheret apud regem. Sed cum his verbis non potuiſſet perſuadere regi, deteriorem ruinam aggreſ- D ſus, eum occidit. Et Abner quidem hoc modo ab Ioab dolo peremptus eſt, pro morte, ſicut dicebat, fratis ſui Azael, vt tamen veritas habuit, pro metu proprij principatus & honoris quem habere poterat apud regem. Ex his itaque debet conſiderare, quilibet, quanta & qualia, præſumunt homines propter auaritię zelum, & principatus affectũ, cum nulli cedere volunt. Nam concupiſcentes hęc adipiſci, per multa mala ad ea perueniunt. Quæ rurſus metuentes amittere, multo deterioribus, actionibus, vt ea retineant, implicantur.

b *Fluxum ſeminis.* Iuxta literam videtur E imprecari effluentiam libidinis, lepræ plagam, effœminationẽ, inimici ſubiacere gladio, mendicare.

c *Tenens fuſum.* Auguſt. Per ambitum, verborum notãtur qui fallaciam ſuã defendere nitũt.

d *Cadens. Qui gladio percutit,* F *gladio peribit.* Heretici gladio oris perfodiũt prius gladio impitatis confoſſi.

Quæſt. 12.

† è caſtris.

† vel pacifice.

† quinta coſta

† Dan. 13. c. Act. 20. f.

† cadat.

L. 7. Antiq. cap. 1.

† pacifice. † ſcorſum

uid in Hebron omnia quæ placuerant Iſraeli, & vniuerſo Beniamin. Veuitque ad Dauid in Hebron cum viginti viris. Et fecit 1
Dauid Abner & viris eius qui venerant cum eo, conuiuium. Et dixit
Abner ad Dauid: Surgam vt congregem ad te dominum meum re- 2
gem omnem Iſrael, & ineam tecũ fœdus, & imperes omnibus ſicut
deſiderat anima tua. Cum ergo deduxiſſet Dauid Abner, & ille iſſet 3
in pace, ſtatim pueri Dauid & Ioab venerunt† cæſis latronibus cum
præda magna nimis. Abner autem non erat cum Dauid in Hebron,
quia iã dimiſerat eum, & profectus fuerat in pace. Et Ioab & omnis
exercitus qui erat cum eo, poſtea venerunt. Nuntiatum eſt itaque 4
Ioab à narrãtibus. Venit Abner filius Ner ad regem, & dimiſit eum,
& abijt in pace. Et ingreſſus eſt Ioab ad regẽ, & ait: Quid feciſti? Ec-
ce venit Abner ad te. Quare dimiſiſti eum, & abijt, & receſſit? Igno- 5
ras Abner filium Ner, quoniã ad hoc venit vt deciperet te, & ſciret
exitum tuum & introitũ tuum, & noſſet omnia quæ agis? † Egreſſus
itaq; Ioab a Dauid miſit nũtios poſt Abner, & reduxit eum a ciſter- 6
na Sira ignorante Dauid. Cumq; rediſſet Abner in Hebron, ſeorsũ 7
adduxit eum Ioab ad medium portæ, vt loqueretur ei † in dolo. Et 8

a ¶ Et Iudæi ſiue heretici quoſdam præſules eccleſiæ ob defenſionem fidei necauerunt.

a percuſſit illũ ibi in inguine, & mortuus eſt in ultionem ſanguinis 9 10
Aſael fratris eius. Quod cum audiſſet Dauid rem iam geſtam, ait: 11

a ¶ Ne conſentiens neci videretur.

Mundus ego ſum, & regnum meum apud † Deum vſque in ſempi- 12

¶ Iudæorum perfidiam & miſeriam notat. a ¶ Principes. ſ. & ſacerdotes populi.

ternum a ſanguine Abner filij Ner, & veniat ſup caput Ioab & ſuper 13

a ¶ Synagogã. ſ. ſathanæ generationem malorum, vt requiratur ab eis omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram. b ¶ Variis deſiderijs fluens.

b omnem domũ patris eius, nec deficiat de domo Ioab fluxu ſeminis

a ¶ Inſtabilitatem hæreſis & mundanæ voluptatis. b ¶ Vltione diuina. c ¶ Qui de cęlo deſcendit.

c d ſuſtinẽs & leproſus, & tenẽs fuſum, & cadẽs gladio, & indigẽs pane. 14

Manus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fecit Dauid Abner. *Valde ſolenne in fœderis ſignum, ſimiliter ex parte Abner recedentis. ad hoc enim a rege receſſit, vt promiſſum impleret in effectu, quod notatur ibi:*

2 Surgam vt congregem, &c. *Similiter ex parte Dauid eum dimittentis: quia ad ipſum honorandum conduxit eum per aliquod via ſpatium. ideo ſubditur.*

3 Cum ergo deduxiſſet, &c. *Cætera patent in litera.*

4 Nuntiatum eſt itaque. *Hic conſequenter oſtenditur fœderis violatio deteſtabilis. primo in ipſius Abner falſa diffamatione, cum ſubditur poſtea:*

5 Ignoras Abner, &c. *Quod erat falſum, vt patet ex precedentibus, quia venerat ad hoc, vt perficeret regnum eius. Secundo in ſubdola eius reductione, cum dicitur:*

6 Miſit nuntios. *Ad reducendum eum quaſi rex haberet cum eo loqui & ſibi dicere aliqua quæ omiſiſſet, quod tamen fuit fictum & abſque ſcitu Dauid, vt patet in litera.*

7 Et reduxit eum. *Sic autem vocabatur locus ille, eo quod ciſterna illa erat in quadam via communi eũdi verſus Syriam, vt dicũt aliqui. In Hebræo habetur:* A ciſterna ſapientiæ. *quia ibi erat quædam ſapientia notabilis & gratioſa. Tertio oſtenditur deteſtabilis ex doloſa occiſione, cum dicitur:*

8 Adduxit eum. *Fingendo quod vellet ei loqui ſecretè ex parte Dauid, ideo ſubditur:*

9 Vt loqueretur. *quod patet ex effectu, cum ſubditur:*

10 Et percuſſit illum. *Quia in nullo ſibi præcauebat credẽs eſſe in tuto, eo quod iam erat cum rege Dauid confœderatus: & per cõſequens cum omnibus alijs de domo regis. quarto oſtenditur deteſtabilis ex parte cauſæ cum dicitur:*

11 In vltionem. *Quę cauſa erat nulla, eo quod Abner interfecerat eum in bello ſe defendendo, nec potens aliter manum eius euadere, vt patet ex ſupra dictis. Aliqui vero dicunt, quod non ſolum interfecit eũ pro iſta cauſa, ſed motus inuidia: quia timebat ne Dauid faceret Abner principem militię, ſicut fuerat cum Saule, et hoc eſt ſatis veriſimile: quia ex ſimili interfecit Amaſan, vt habetur infra 20. c. & hoc fuit peſſimũ. propter quod Dauid deteſtans iſtud factum, dixit.*

12 Mundus ego ſum. *Volebat enim ſciri ab omnibus, quod talis proditio non erat facta per eum: tum quia horrebat tale homicidium, tum quia ſi populus habuiſſet eum ſuſpectum de hoc facto, merito abhorruiſſet eius dominium: propter quod imprecabatur facientibus multiplex malum. di.*

13 Veniat ſuper caput Ioab. *Scilicet vindicta a Deo pro ſanguine Abner effuſo. Et imprecatur quinque mala, videlicet fluxum ſeminis, lepram, & debilitatem, ibi:*

14 Tenens fuſum. *Hebræi dicunt appodiamentum & gladium, & famem.*

Dixit

D

a *Manus tuæ non ſunt ligatæ, &c.* ✠ Hieron. Non es iure belli captus, & manus tuæ non ſunt ligatæ, & pedes compedibus aggrauati, ſicut eorum manus ſolent ligari & pedes vinciri, qui in prelio capi ſolent. Dolo igitur non virib. peremptus es. ✠ Ioſeph. Dauid erat ſolicitus ne contra fidem & iuſiurandum agere videretur quod exhibuerat Abner. Præcepit autem flere, & lugere, & lamẽtatiões fieri ſuper virũ, & eius corpus ſolẽnibus honorare obſequijs. Ipſe lugẽs & deflens ſequebatur loculum cũ ſenioribus atq; proceribus, oſtendens deuotionẽ circa viuos, & triſtitiã circa defunctos, & quod non eius conſilio fuiſſet extinctus. Cõſcribens autem lamẽtationes eius ſuper ſepulchrũ ſtatuit: & ſtans ipſe primus ſuper monumentum fleuit, & alijs hoc celebrare contradidit.

✠ Ambroſius. Depoſitis inſulis poteſtatis, exequiarum iuſta curauit. Quo facto docuit etiam aduerſarijs fidẽ promiſſam eſſe ſeruandam, honorandã quoque, & ĩ hoſte virtutẽ. (Apol. 1. pro Dauid c. 7.)

Igitur Ioab & Abiſai frater eius interfecerunt Abner, eo quòd occi-
diſſet Aſael fratrem eorum in Gabaon in prelio. Dixit autem Dauid 1
ad Ioab, & ad omnem populum qui erat cum eo: † Scindite veſtimen- 2
ta veſtra, & accingimini ſaccis & plangite ante exequias Abner. Por- 3
rò rex Dauid ſequebatur feretrum. Cumque ſepeliſſent Abner in He-
bron, leuauit rex Dauid vocem ſuam, & fleuit ſuper tumulum Ab-
ner. Fleuit autem & omnis populus: Plangenſque rex & lugens Ab-
ner, ait: Nequaquam vt ſolent mori † ignaui, mortuus eſt Abner. Ma- 4
a nus tuæ non ſunt ligatæ, & pedes tui non ſunt † compedibus aggra-
uati: ſed ſicut ſolent cadere coram filijs iniquitatis, ſic corruiſti. Con- 5 6
geminanſque omnis populus fleuit ſuper eum. Cumque veniſſet vniuer- 7
ſa multitudo † cibum capere cum Dauid clara adhuc die, iurauit Da- 8
uid dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, ſi ante occaſum ſolis 9 10
guſtauero panem, vel aliud quicquam. Omnis populus † audiuit, & 11
placuerunt eis cuncta quæ fecit rex in conſpectu totius populi. Et co- 12
gnouit omne vulgus, & vniuerſus Iſrael in die illa, quoniam non actum
fuiſſet a rege, vt occideretur Abner filius Ner. Dixit quoq; rex ad ſer-
uos ſuos: Num ignoratis, quoniam princeps, & maximus cecidit ho-
b die in Iſrael? Ego autem † delicatus adhuc ſum, & vnctus rex. Porrò vi- 13
c ri iſti filij Saruiæ † duri ſunt mihi, retribuat dominus facienti malum 14 15
iuxta malitiam ſuam. 16

a ¶ Qui me regem facere voluit ſuper omnem domum Iſrael.

a ¶ Nondum perfecte conſtitutus.

† ſuprà 1. b. & infrà 13. f.

† in cõpedes æneos illati.

† cognouit

† lxx. duriores, ſunt me vel fortiores.

b *Delicatus.* Antiqui delicata dicebant dijs cõſecrata, quæ nunc dicimus dedicata.

c *Porrò iſti filij Saruiæ, &c.* ✠ Ioſephus. Saruiæ filijs nihil preualeo facere, cum ſint memetipſo potentiores, ſed vicem eis reddat diuinitas.

E

✠ Procopius. Cauſam ponit propter quam Dauid de interfectore Abneri capitalem pœnã non ſumpſerit. Quando enim iuſtã irã exercere potuit, ei non pepercit:

☞ CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixit autem Dauid. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Abner venerabilis tumulatio ex luctu Dauid, & totius populi, & ieiunio, & planctu lugubri, & hoc eſt quod dicitur:* Dixit autem. *in hoc oſtendens quod malè fecerat.*

2 Et ad omnem populum. *Vt ſolennius fieret negotium.*

3 Scindite veſtimenta. *Hæc enim fiebant apud Iudæos in ſignum magnæ triſtitiæ: Cætera patent vſque ibi:*

4 Nequaquam. *Vbi ponitur planctus Dauid in ſpeciali.* Nequaquam vt ſolent. *id eſt, timidi, & effœminati, qui videntes contra ſe gladium permittunt ſe capi, & ligari abſque defenſione. ideo ſubditur:* Manus tuæ.

Sed ſicut ſolent cadere. *viri fortes & animoſi.*

6 Coram filijs iniquitatis. *quia ſub ſimulatione amicitiæ, & pacis interficiunt eos doloſè, quos non auderent inuadere manifeſtè.*

7 Corruiſti. *Tu Abner virorum fortiſſime.*

8 Congeminanſque. *Sicut enim in cantilenis lætitiæ verba præcinentis repetuntur ab alijs in chorea exiſtentibus, ſic in carmine lugubri Abner, verba Dauid ipſum lugendo repetebantur a populo.*

Cumque veniſſet vniuerſa. *poſt ſepulturam ipſius Abner.*

10 Iurauit Dauid. *Ad maiorem declarationem ſuæ innocentiæ circa mortem Abner.*

11 Hæc faciat mihi Deus. *tantum malum ſicut Abner & plus.*

12 Si ante occaſum ſolis, &c. *Et patet litera vſque ibi:*

13 Ego autem. *In Hebræo habetur:* Tener. *& loquitur metaphoricè. quia ſicut ramuſculus tener de nouo plantatus, vel inſertus, indiget fomento, & nutritione. aliter citò deſiccaretur, ſic Dauid pro tunc multum indigebat auxilio Abner, vt in regno ſuo ſtatueretur, & firmaretur. ideo ſubditur.*

14 Porrò viri iſti. *Ioab & Abiſai cum adhærentibus ſibi.*

15 Duri ſunt. *Quia dictum auxilium mihi neceſſarium ſubtraxerunt. Sed quæris hic quare Dauid eos non puniuit morte, ſicut puniuit morte eos, qui occiderunt Isboſeth, vt habetur ſequen. cap. Dicendum, quòd Dauid erat in principio regni ſui, & ſola tribu Iuda tunc erat cum eo, quia aliæ tribus adhuc non erant ſibi confœderatæ. In tribu verò Iuda inter milites Ioab & Abiſai erant principales, & trahebant poſt ſe totam militiam, propter quod Dauid eos punire non potuit tunc, propter quod eorum punitionem Deo recommendauit, dicens:*

16 Retribuat dominus. *In fine etiam vitæ ſuæ punitionem huius facti impoſuit filio ſuo Salomoni, vt habetur infrà 3. lib. 2. cap.*

CAP.

CAP. IIII.

A

a DVo autem viri. Rab. Hi duo viri principes erāt in exercitu Isboſeth, & mortuo Abner ſicut tradunt Hebræi conſiliati ſunt cum Miphiboſeth, vt Isboſeth interficerēt, & ipſum regem cōſtituerēt. Sed Miphiboſeth conſiliū prodidit. iō ſic. inducitur: *Erat autem Ionathæ filius pedibus debilis.* Illi verò timore perterriti fugerunt in Gethaim fuerūtq; ibi vſq; ad tempus illud, quo.ſ. inde reuerſi domum Isboſeth ingreſſi ſunt.

B

b *Et oſtiaria.* Rab Oſtiaria triticū purgat, cū mētis cuſtodia diſcernendo virtutes a vitijs ſeparat. quæ ſi obdormierit, in mortē proprij domini inſidiatores admittit: quia cum diſcretionis ſolicitudo ceſſauerit ad interficiendum animam malignis ſpiritibus iter pandit. Qui ingreſſi ſpicas tollunt: quia bonarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine feriunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine enim ferire, eſt vitam mentis carnis delectatione perforare. Non enim Isboſeth inopinata morte ſuccumberet, ſi non ad ingreſſum domus mulierem, id eſt, ad mentis aditum mollem cuſtodiam deputaſſet. Fortis enim vigilq; ſenſus præponi cordis foribus debet quem nec negligentiæ ſomnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat. vnde bene Isboſeth dicitur, qui cuſtode fœmina hoſtilibus gladijs nudat. Isboſeth enī vir confuſionis dicitur, vir autē confuſionis eſt qui forti mentis cuſtodia munitus non eſt: quia dum virtutes ſe agere æſtimat, ſubintrātia vitia neſcientē necāt. tota ergo virtute muniendus eſt mentis aditus, ne eā hoſtes penetrent foramine neglectæ cogitationis.

C D E

c *Aſſumentes ſpicas tritici, &c.* ⁜ R. Dauid. Intrauerunt cū his, qui triticum erant accepturi.

F

⁜ Chaldæus Paraph. Quaſi emptores tritici ingreſſi ſunt domum, & percuſſerunt enim in latere femoris ſui.

Præcepit

CAP. IIII.

AVdiuit autem Isboſeth filius Saul, quòd cecidiſ- 1
¶ Fortitudo.
ſet Abner in Hebron, & diſſolutæ ſunt manus 2
a ¶ Ignorans quem potius ſequatur.
a eius, omniſq; Iſrael perturbatus eſt. Duo autem 3
viri principes † latronum erāt filio Saul: Nomen 4
vni Baana & nomen alteri Rechab, filij Rem-
mon Berothitæ de filijs Beniamin. Siquidem &
Beroth reputata eſt in Beniamin. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim,
fueruntque ibi aduenæ vſque in tempus illud. Erat autem Ionathæ fi- 5
lio Saul filius debilis pedibus. Quinquennis enim fuit, quando venit
nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. Tollens itaque eum nutrix
ſua, fugit. Cumque feſtinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus eſt.
Habuitq; vocabulū Miphiboſeth. Venientes igitur filij Remmon Be-
rothitæ, Rechab & Baana, ingreſſi ſunt † feruenti die domum Isboſeth,
b qui dormiebat ſuper ſtratū ſuū meridie, & oſtiaria domus purgans tri- 6
c ¶ Quaſi cauſa primitiarum, vt regi deferre viderentur, & dolus non deprehenderetur.
c ticum, obdormiuit. Ingreſſi ſunt autē domū latēter, aſſumentes ſpicas 7

† [illegible] natū, uel [illegible]
† ſi incaleſceret dies
† in cubiculo meridiano.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 AVdiuit autem. *Hic conſequenter deſcribitur totalis deſtructio regni Isboſeth per mortem eius. Et primò deſcribitur eius occiſio iniqua. ſecundò punitio iuſta, ibi:* Reſpondens autem Dauid. *Circa primum ſciendum, quòd in libro de Hebraicis quæſtionibus dicitur, quod mortuo Abner Isboſeth conſtituit Rechab & Banaa, alias Baana, qui erant de tribu Beniamin, vt patet in textu, duces ſuarum expeditionum. Vnde hic vbi dicuntur*, principes latronum, *in Hebræo habetur:* Principes turmarum, *vel* cuneorum *poſtea iſti duo de ſcitu Miphiboſeth conſpirauerunt in mortem Isboſeth, ut Miphiboſeth regem inſtituerent qui erat debilis pedibus, & ſic facerent ſub eo quicquid vellent. Miphiboſeth autem videns ſe ineptum regno, reuelauit hanc conſpirationem auunculo ſuo. ſ. Isboſeth: & tunc illi ſcientes ſuum conſilium reuelatum, timore Isboſeth fugerunt in Gethaim, & fuerunt ibi quouſque redirent latenter ad interficiendum Isboſeth, ut ſic de eo amplius non timerent. & per hoc erga Dauid gratiam & munera impetrarent. Dicitur etiam in lib. de Hebr. quæſtionibus, quod hoc tradunt Heb. Sed vbi hoc ſit ab eis traditū neſcio, maxime quia Rab. Sa. qui ordinauit gl. Hebraicas ſuper totū vet. teſt. aliter dicit ſuper locum iſtum. ſ. de Rechab & Baana: quod de ciuitate Beroth, ut habetur in textu. & qa illa ciuitas licet eſſet in tribu Beniamin tamen erat propinqua terræ Philiſthinorum. & ideo mortuo Saule filij Iſrael dimiſerunt ciuitatem illam inde fugientes, ſicut et de multis alijs ciuitatibus, vt habetur ſuprà lib. 1. ca. vlt. et maximè de ciuitatibus propinquis ipſis Philiſthæis, poſtea iſti ſic fugitiui aggregauerunt ſibi multitudinē conſimiliū hominum, ut de prædis viuerēt, & conſimili occaſione latenter & doloſè venerunt ad interficiendū Isboſeth, ut per hoc à Dauid munera reportarent. Secundū igitur vtrumq; dictum litera in aliquibus locis eſt aliter & aliter exponēda, quæ tamē pro magna parte patet ex prædictis ſecundū vtrumq; modum dicendi. Veniamus ergo ad literā.* Audiuit aūt *qa tales rumores citò portant.*

2 Et diſſolutæ. *eò quòd Abner erat princeps militiæ ſuæ.*

3 Duo autem. *id eſt. cuneorum currentium ſuper aduerſarios ad ipſos ſpoliandum. propter quod vocantur hic latronum principes, quia in talibus multa etiam latrocinia exercentur.*

4 Filio Saul. *id eſt. de domo eius, & ab eo inſtituti ſuper turmas: ſecundum primum modum dicendi ſecundum Rab. dicūtur principes latronum ad literam.* Filio Saul. *i. inſidiantes ei ad interficiendum ipſum rationibus prædictis. Cætera patent ex prædictis vſque ibi:*

5 Erat autem. *Secundū primū modum dicendi fit hic mentio de Miphiboſeth, eò quod Rechab & Baana volebant interficere Isboſeth ut facerent illum regem, ut prædictum eſt. Secundum Ra. Sa. fit mentio de eo; eò quòd hic ſcriptura oſtendit qualiter regnum Saul totaliter ceſſabat, quia poſt mortem Isboſeth de quo in hoc cap. agitur, non remanebat niſi iſte claudus ad regnum totaliter ineptus. Cætera patent ex dictis vſque ibi:* 6 Et oſtiaria. *Totus iſte verſus non eſt in Heb. ſed poſt literam præcedentem hunc verſus immediate ſequitur:*

7 Ingreſſi. *quaſi volentes honorare regem faciendo ſibi de hoc xenium, vt dicunt expoſitores noſtri ſecundum tranſlationem iſtam. In Heb. autem habetur:* Et venerunt vſque ad medium domus ſumentes triticum. *Quod exponens Ra. Sa. dicit; quod intrauerunt ſub ſpecie mercatorum, quaſi volentes emere triticum, quia rex de ſuis redditibus multum triticum recipiebat, & mercatoribus de longe venientibus vendebat. Cætera patent.*

Reſpon-

MORALITER.

3 *Duo autem.* Per iſtos duos dæmones ſignificant'. qui Lu. 10. latrones nominantur. cum dicitur: *Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Iericho & incidit in latrones.* Per quos ſecūdum expoſitores dæmones intelliguntur.

7 *Ingreſſi ſunt.* Cuius cauſa præmittitur, cum dicitur:

6 *Et oſtiaria.* Cuius ſenſus myſticus in gl. ponit' hoc modo. Oſtiaria triticum purgat, cū mentis cuſtodia diſcernēdo virtutes a vitijs ſeparat: quæ ſi dormierit in mortem dñi proprij inſidiatores admittit, qa ſi diſcretionis ſolicitudo ceſſauerit. ad interficiendū animam malignis ſpiritibus iter pandit. qui ingreſſi ſpicas tollunt, qa bonarum cogitationū germina auferunt, atq; in inguine feriuntur: quia virtutē cordis delectatione carnis occidunt. In inguine. n. ferire, eſt vitam mentis carnis delectatione perforare. Non. n. Isboſeth inopinata morte ſuccūberet, ſi nō ad ingreſſum domus mulierē, ideſt, ad mentis aditū mollem cuſtodiam deputaſſet. Fortis enim vigilq; ſenſus præponi cordis forib. debet, quē nec negligentiæ ſomnus opprimat, nec ignorātiæ error fallat. Vñ bene Isboſeth dr̄, qui cuſtode fœmina hoſtilibus gladijs nudatur. Isboſeth n. vir confuſionis dr̄. Vir autem confuſionis eſt, qui forti mentis cuſtodia non eſt munitus: quia dum virtutes ſe agere æſtimat, ſubintrantia vitia neſcientem necant. Tota ergo virtute muniendus eſt mentis aditus: ne eam hoſtes inuadant, & penetrent foramina neglectæ cogitationis.

Reſpon-

a *Præcepit autem Dauid pueris ſuis, & interfecerunt eos &c.*
⁂ Theodor. Eos qui Isboſeth occiderant, & eius caput attulerant, extremis membris mutilatos egit in crucem, etiam ſi exiſtimaſſent ſe vniuerſum, Iſraelis regnũ adducere illius cæde. Regis autem ei infeſti caput honorificæ tradidit ſepulturæ.
⁂ Ioſeph. Dauid, non eſt ſcelere eorum delectatus, ſed ait. O peſſimi viri, an mutatum me, aut eſſe huiuſmodi credidiſtis, lætari cum malignis hominibus, & munus credere, peſſimas actiones interfectorum, proprij domini, qui nihil operatus eſt mali, & vos ipſos multa prouidentia & honore glorificauit? Quapropter a me ſuſcipietis digna ſupplicia, q̃ putaſtis me libẽter mortẽ illius habiturũ. Non enim aliter gloriam meam fędare potuiſtis, quam vt me talia velle crederetis.

tritici. Et percuſſerunt eũ in inguine Rechab & Baana frater eius, &
fugerunt. Cum autem ingreſſi fuiſſent domum, ille dormiebat ſuper
lectum ſuum in conclaui, & percutientes interfecerunt eum. Subla-
toque capite eius abierunt per viam † deſerti tota nocte, & attulerunt
caput Isboſeth ad Dauid in Hebron. Dixeruntque ad regem. Ecce ca-
put Isboſeth filij Saul inimici tui qui quærebat animam tuam, & de-
dit dominus domino noſtro regi vltionem hodie de Saul & de ſemi-
ne eius. Reſpondens autem Dauid Rechab, & Baana fratri eius, 1
filijs Remmon Berothitæ, dixit ad eos. Viuit dominus, qui eruit ani
mam meam de omni anguſtia, quoniam eum qui annuntiauerat
mihi & dixerat. † Mortuus eſt Saul, qui putabat ſe proſpera nuntia-
re, tenui & occidi eum in Siceleg, † cui oportebat me dare merce-
dem pro nuntio, quanto magis nunc cum homines impij interfece-
rint virum † innoxium in domo ſua ſuper lectum ſuum, non quæram
a ſanguinem eius de manu veſtra, & auferam vos de terra? Præcepit ita- †
que Dauid pueris ſuis, & interfecerunt eos. Pręcidenteſque manus & 2
pedes eorum, ſuſpenderunt eos ſuper piſcinam in Hebron. Caput au 3
tem Isboſeth tulerunt, & ſepelierunt in ſepulchro Abner in Hebrõ.

D

⁂ Auguſt. Quoniam ſcriptum eſt, *Diliges proximum tuũ ſicut teipſum*, nemini licet non volentẽ occidere proximũ, cui nõ expedit occidere ſeipſum. Oĩs q̃ ſine vlla legitimæ poteſtatis autoritate hominem occidit, homicida eſt, &c. Epiſt. 61.

† Lxx. quæ ad occaſum.

E

⁂ Ambroſ. Dauid magis ſolicitus fuit, ne innocentis mortẽ inultã relinqueret, quam quo ſuam mortẽ doleret. L. 2. Off. c. 7.

† iuſtum.

a *Et*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Reſpondens autem Dauid &c. *Hic conſequenter ponitur occiſionis Isboſeth iuſta punitio, quia Dauid præcepit homicidas iſtos occidi, eo quod interfecerant dominum ſuum doloſe ducti cupiditate, vt patet ex prædictis. Et patet litera uſque ibi*. Præcidenteſq;, &c. piſc. in Hebron. *In loco pateti et cõmuni in detectationem criminis, ad declarationẽ innocentiæ Dauid, vt omni populo Iſrael notum fieret, quod illa occiſio Isboſet non fuerat facta de uoluntate ſeu mandato ipſius Dauid.*

3 Caput au. &c. ſep. &c. *honorifice tamen cũ principe ſuæ militiæ.*

MORALITER.

1 *Reſpondens autem Dauid.* Sequitur.

† *Pręcepit itaq;.* Per hoc autem dedit Dauid exẽplum principibus & prælatis, vt non parcant malefactoribus, qui talia agunt ad eorum gratiam conſequendam.

CAP. V.

a Et venerunt. Sic omnes gentes, conueniunt ad Christum, & quaſi blandiendo, dicunt. *Os tuum, & caro tua ſumus*, cum in illo, incarnationem, quam ex noſtra natura in virginis vtero ſuſcepit, diligunt & venerantur.

b *Seniores.* Rabb. Prophetę, & Apoſtoli pari fide & deuotione ad Chriſtum concurrunt.

c *Vnxeruntque.* Rabb. Dauid bis vnctus dicitur, & Chriſtus prius in Iudæis poſt in gẽtibus principatũ ſumpſit.
⁂ Theo. Quam obrem fuit Dauid ter vnctus? Per Samuelem, regiam adeptus eſt vnctionem. Populi autem electiones hiſtoria appellat vnctiones. Quæſt. 15.
⁂ Proc. Iterũ pro ſuffragijs cum reliquæ ẽt tribus eligunt.

CAP. V.

a ET † venerunt vniuerſæ tribus Iſrael ad Dauid in 1
Hebron dicẽtes. Ecce nos † os tuum & caro tua 2
ſumus. Sed & heri & nudius tertius cum eſſet 3
Saul rex ſuper nos, tu eras educens, & reducẽs 4
Iſrael. Dixit autem dominus ad te, tu paſces po- 5
pulum meum Iſrael, & tu eris dux ſuper Iſrael.
b Venerunt quoque & ſeniores Iſrael ad regem 6
in Hebron, & percuſſit cum eis rẽx Dauid fę-
c dus in Hebron coram domino. Vnxeruntque Dauid in regem ſuper 7

F

† Heb. i. propinqui tui.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

ET venerunt. *Hic conſequenter deſcribitur inſtitutio ipſius Dauid integralis, & ſic deinceps in hoc libro agit de regno eius intero in quo aliq̃n floruit innocenter, & ſic fuit a Deo exaltatus, aliquan uixit inſolenter, & tunc fuit ab eo caſtigatus. Primo ergo agitur de eius innocentia in proſperis, Secundo de eius pœnitentia in peccatis, et patientia in aduerſis 11. c. Circa primum, primo deſcribitũ eius confirmatio ſup totum regnum. Secundo eius deuotio erga Deũ. c. 6. Tertio eius concertatio contra aduerſariũ. c. 8. Quarto eius compaſſio erga p̃ximũ 9. Quinto eius gratitudo circa beneficiũ, c. 10. Circa primum oñdit, primo qualiter a populo ſit inunctus. Secũdo qualiter ſit famã adeptus. ibi.* Et abijt rex. *Circa primũ dicitur.* Et ve. vni. *Iam.n. audierant, quod Abner & Isboſeth non fuerant de ſcitu eius occiſi, & q̃d ſuper hoc ſuam innocentiam declarauerat manifeſte, vt patet ex prædictis.*

2 Ecce nos. *Quia omnes tribus deſcenderant de Iacob.*

3 Cùm eſſet, &c. tu eras educens. *ſ. populum ad bellum.*

4 Et reducens. *Habita de aduerſariis uictoria.*

5 Dixit autem. *q. d. ex hoc patet q̃d tu debes ſuſcipere honorem & onus regni, quia hoc eſt de uoluntate Dei.*

6 Venerunt. *In quibus ſtabat autoritas & regimen populi.*

7 Vnxeruntq;. *Et ſic fuit ter inunctus, ſicut dictũ eſt ſupra 2. cap.*

1 Filius

MORALITER.

Et uenerunt vniuerſæ tribus Iſrael. Sequitur.

Vnxeruntq;. Trib. autem vicibus fuit Dauid in regẽ inunctus Primo per Samuelem de domini mandato, vt habetur ſup. 1. li. 16. Secundo per viros Iuda vt habetur ſup. 2. c. Tertio ab vniuerſis tribubus Iſrael in hoc loco.

Per hoc Allegoricè ſignificatũ fuit, q̃d Chriſtus per Dauid figuratus, tanquã dignus regiæ maieſtatis ter fuit declaratus. Primo in magorũ adoratione: Matt. 2. Secundo in baptizatione, Dicẽte patre: *Hic eſt filius meus dilectus, &c.* Mat. 3. Tertio in transfiguratione ſimiliter per teſtimonium patris dicentis: *Et Hic eſt filius meus dilectus, &c.* Matt. 27.

Moraliter autẽ per triplicẽ Dauid vnctionem, ſignificatũ fuit, q̃d quilibet Chriſtianus eſſe debet ter inũctus. Primo in baptiſmo Secũdo ĩ ꝯfirmatione. Tertio ĩ extrema vnctione

Et abijt

A a *Et quadraginta.* Rab. Quæritur, cur, non in ſumma quadraginta anni & ſex menſes numerētur? Quod ab Hebręis duobus ſoluitur modis. Dicunt enim, quod Dauid ſex menſib. Abſalom filium ſuum fugerit, & eos de ſumma regni ſubtractos. Dicunt etiam quod ſex menſibus in Hebron corporis laborauit infirmitate, idcirco eos non debere computari Ex eo.n. tempore in Hebrō illum regnaſſe dicunt, ex quo deuictis Amalecitis de ſpolijs eorum miſit dona ſenioribus Iuda, qui ſcilicet erant in Hebron & in Bethel, & vbi commoratus fuerat Dauid. Quod autem Dauid triginta annorū regnare cępit, ſignificat quod dominus noſter cum eſſet triginta annorum, venit ad baptiſmum, & cępit prædicare Euangelium regni, cuius regnum ſempiternum, & poteſtas æterna. Quadragenarius vero numerus, qui ex quaterdenis conſtat, temporum & rerum perfectionē ſignificat.

a ¶ Hac ætate dominus baptizatus, diſcipulos habere cepit.

Iſrael. Filius triginta annorum erat Dauid cū 1
a regnare cępiſſet, & quadraginta annis regna
uit. In Hebron regnauit ſuper Iudā ſeptē an-
b nis & ſex menſibus. In Hieruſalem aūt regna
uit triginta tribus annis ſuper omnē Iſrael &
Iudam. Et abijt rex, & omnes viri qui erāt cū 2

a ¶ Qui erat de genere Chananæorum.

eo in Hieruſalē, ad Iebuſæum habitatorem
terrę. Dictumq; eſt ad Dauid ab eis Nō ingre 3

a ¶ Hos conſtituerant Iebuſæi ſuper murum ad irridendum Dauid.

c dieris huc, †niſi abſtuleris cęcos & claudos di
d centes. Non ingredietur Dauid huc. Cepit āt 4
Dauid arcem Sion. Hæc eſt ciuitas Dauid 5

†vel ſed abigent te cæci & claudi putabāt enim Dauidem nō ingreſſurū. LXX. quia inſurrexerunt claudi & cæci.

b *In Hieruſalem.* Tradunt Heb. quod Sem filius Noe, quem dicunt Melchiſedech, cōdidit Salē. Hanc poſtea tenuerunt Iebuſęi, ē quibus ſortita eſt nomen Iebus. Inde Hieruſalem,
B quaſi Iebus Salem quæ poſt a Salemone Ieroſolyma, quaſi Ieroſalomonia dicta eſt, q̄ poſtea ab Helio Adriano vocata eſt Helia.

c *Cęcos & claudos.* Q. qui ſufficiūt contra te. Hoc dicebāt fidētes muris. Aut ita, non ingredieris niſi nos auferas, quos inermes ſicut cęcos & claudos arbitraris, & triūphare putas.

⁂ Chaldaeus. Niſi remoueris peccatores & reos, qui dicūt. Non aſcendet Dauid huc.

⁂ R. Aben Ezra. Ciuitas iſta Hieroſolymitana tua erit, ſi poteris per arma tua deuincere cęcos & claudos, hoc eſt, turrim ſeu fortalitium illud, in quo ſunt imagines cæcę & claudæ, ſed nos ſcimus propugnaculum illud robuſtius eſſe, quā vt a te ſuperari poſſit.

lib.6.Ant.c.6.
C ⁂ Ioſephus, Iebuſæis habitantibus ciuitatem, & claudentibus portas, & cęcos aſpectu, & claudos, omneſque leproſos ad deriſionem regis conſtituentib. ſuper murum, & dicētibus, quod prohiberent eum cęci ingredi ciuitatem, deſpiciē- D
tes eum pro maxima munitione murorū, iratus rex Hieroſolymam obſidere cępit, & multo ſtudio & labore conari vt eam caperet, quatenus in ipſo principatus initio ſuā fortitudinem demonſtraret.

⁂ Cyrillus. Beato Dauidi, reſtiterunt cæci & claudi Iebuſæi, quo facto miſere diſperierunt.

⁂ Tertull. Aliquando Dauidē in recuperatione Sionis offenderunt cęci reſiſtentes quo minus admitteretur, in figuram populi cæci, non admiſſuri quandoque Chriſtum filium Dauid.

d *Cepit autem.* Rabb. Sicut Ioſephus ait, conſcendere feſtinantibus, Ioab Saruiæ filius præuenit vniuerſos, & conſcendens cacumen clamauit ad regē, exigens militiæ principatum. Expulſis ergo rex de ſumma arce Iebuſæis, & ædificans ciuitatem, vocauit eā Hieroſolymam, & in omni tempore imperij habitauit.

Rab. Dauid Iebuſeum habitatorem terræ de Hieruſalē eiiciens, ſignificat Chriſtum contrarias poteſtates de cordib. fidelium eiicientem, & ibidem manentem. Iebuſeus.n. interpretatur conculcatus, Hieruſalem viſio. Non ſolum.n. per myſterium crucis omnem principatū diaboli deſtruēdo trophæum gloriæ acquiſiuit, ſed etiā fidelib. ſuis ſuper omnem virtutem diaboli poteſtatem dedit, vnde. *Ecce dedi vobis poteſtatem calcādi ſuper ſerpentes, & ſuper ſcorpiones. &c.* Bñ ergo Dauid eiectis cęcis, & claudis habitauit arcem Siō, & ciuitatē ſuā nominauit, quia cū Chriſtus malignos ſpiritus & vitiorū turbam de aīa expulerit, habitat ibi, quæ merito arx Sion .i. ſpeculationis vocatur, vt de ea recte dicatur. *Factus eſt in pace locus eius, et habitatio eius in Sion. Ibi confregit potētias, arcum, ſcutum, gladium, & bellum.*

Dauid arcem Siō cepit ablatis prius cęcis & claudis odientibus animam Dauid. Sic dominus primatū in eccleſia gētiū acquiſiuit, reprobatis eius ſcribis & Phariſæis, q̄ cæci & claudi oderunt animam Chriſti .i. eius vitam auferre conati ſūt.

☞ *Propoſuerunt.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filius triginta. *ideſt, triginta annorum. Cætera patent.*

2 Et Abiit. *Hic conſequenter oſtēditur qualiter fuit famam adeptus & hoc ex quatuor. Primo expellendo inimicos interiores. Secūdo confęderando amicos exteriores. ibi.* Miſit quoque Hiram. *Tertio multiplicādo amicos interiores ibi,* Audierunt ergo. *Circa primum ſciēdum, quod inimici interiores erāt Iebuſæi habitatores Hieruſalē, quos non expulerunt filii Iuda, ſicut dictum fuit Ioſ. 15 & ideo Dauid immediate poſt regnum integraliter ædeptum iuit ad eos bellandum, ſecundum quod dicitur hic.*

3 Dictūq; *Iſtud exponitur dupliciter. Dicunt enim doctores noſtri communiter, quod illi Iebuſæi in fortitudine murorum ſuorum confidentes, poſuerant aliquos homines cæcos & claudos ad propugnacula in contemptum exercitus Dauid, quaſi dicerent, tales homines ſufficerent ad defendendum fortalitium. Simile autem huius habetur Ezec. 27.b. de ciuitate Tyri, vbi dicitur.* Pigmei qui erant in turrib. tuis pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum, ipſi cōpleuerunt pulchritudinem tuam. *Qđ exponūt aliqui doctores de quibuſdam paruis hominibus qui ſunt cubitalis magnitudinis tantū, et tales fuerunt poſiti in turribus Tyri ad oſtentationē fortitudinis loci, quaſi diceret, tales ſufficiunt ad defenſionē turrium. Ra. Sa. dicit, qđ iſti cæci & claudi erant duę imagines, quarum vna repræſentabat Iſaac, qui in fine fuit cæcus, vt habetur Gene. 27. & alia Iacob, qui claudicabat ex lucta cum angelo, ut habetur Gen. 32. Dicit igitur quod Iebuſæi qui erant in Hieruſalem deſcenderant de Abimelec, cū quo iniit fœdus & iuramentum Abraham, vt habetur Gen. 21. & iō videntes poſteri eius filios Abraham creſcētes, timuerunt ne aliquando vellent eos inuadere: & ideo poſuerunt prædictas duas imagines in parte ſuperiori ſui fortalitii, & in ore cuiuslibet imaginis erat ſcriptū iuramentū Abrahæ. quaſi dicat poſteri Abrahę non poſſunt hunc locū inuadere: & ſecūdū hoc dicunt, odientes animā Dauid vt hic habetur: inquantum reputabant eum tranſgreſſorem iuramenti Abrahæ, & per conſequens edibile Iſaac & Iacob, cuius erant imagines. Dicūtur etiā cæci & claudi in plurali, licet eſſet tantū vna imago repręſentans cęcū, & alia claudū: eo modo loquendi, quo in ſacra ſcriptura aliquādo ponitur plurale pro ſingulari, ſicut Exod. 32. a. dicit.* Iſti ſunt dij tui Iſrael, *& tamē erat ibi vnū idolum tantum. Dauid autem licite & bene inuaſit locum illū, quia iuramentū Abrahæ non fuerat ad ſemper, eo quod terra illa fuerat promiſſa Abrahæ & ſemini eius, ſed vſq; ad tēpus certū, quodū tranſierat quando Ioſue cepit terram: propter quod filij Iuda quando ceperunt partē ciuitatis Hieruſalem non potuerunt tunc expellere Iebuſæū, ſicut dictū fuit in Ioſue 14. in fine. ſed tempore Dauid prędictū tempus tranſierat, vt dicit Ra. Sa. & ideo licite eos impugnauit. Secūdū hoc igitur diuerſimode eſt exponenda ī aliquibus:* Niſi abſtuleris cęcos, &c. *Secundū doctores noſtros communiter, qui dicunt iſtos cæcos, & claudos fuiſſe homines, & per cōſequens potētes loqui, ipſi dicebant verba iſta Dauid deriſorie. Secundū Ra. Sa. qui dicit eos fuiſſe imagines, dicebant hoc interpretatiue per ſcripturam in ore eorum poſitam modo prædicto,*

4 Cepit autem Dauid. *ideſt, fortalitium illorum Iebuſæorum, quod dicebatur arx Sion .i. ſpecula: quia inde poterat longe videri.*

5 Hec eſt. *Ex tunc eam ſuo nomine denominauit: qualiter autem ac cepit hoc fortalitium, ſubditur cum dicitur.*

1 Propo-

MORALITER.

2 *Et abiit, &c. in Hieruſal.* ideſt, contra Iebuſęum. Per quod ſignificatū fuit quod Chriſtus poſt baptiſmū ſuū iturus erat in Hieruſalē ad impugnandum malitiam Scribarū & Phariſęorum qui bene ſignificantur per Iebuſæum, eo quod interpretatur: præſepe meum. Et de ipſis ſcribitur Matth. 24. b. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; qui comeditis domos viduarum oratione longa ſimulantes.*

Et abſtu-

a *Propoſuerat enim Dauid præmium,&c.* ✠ Hieron. In Hebręo habetur, *Et Dixit Dauid in die illa, Qui percuſſerit Iebuſæum, & tetigerit fiſtulam, & claudos & cæcos odientes animam Dauid.* ſubauditur, erit princeps & dux. Aſcēdit autem primus Ioab filius Saruiæ, & factus eſt princeps. Quod autem dicit, *Qui tetigerit fiſtulam*, ita intelligendum eſt. Qui tantæ fuerit audaciæ & fortitudinis, vt ad murum ciuitatis vſque veniat, & haſta ſua fiſtulam quæ in muro eſt tangat ipſe princeps erit.

b *Domatum* ideſt, tectorum, fiſtulas appellat aquæductus de plumbo vel tegula factos per quos aqua ibat ſuper murum per totam ciuitatem.

c *Fiſtulas*. Falſam ſcientiam ſeu hereticorum dogmata figurant, quæ dominus per Ioab ideſt, prædicatores deſtruit. Iebuſæus conculcans, hęc eſt Gentilitas q̃ ante fidē p̄cepta Dei cōculcabat. Itē Iebuſęus calcatus, q̃a diabolus a dño calcat̃, & ſuo Ioab calcādus ſubditur.

d *Et ædificauit*. A loco ita dicto, ſubaudi murū; & intrinſeco. ſubaudi alium murū, hoc eſt, muniuit vrbem duplici muro.

e *Miſit quoq;*. Hirā uiuēs excelsè. hęc eſt Gentilitas in Chriſto excelſa. nūtios mittit ad Dauid. i. doctores ad Chriſtū, & eos cedrina ligna. i. incorruptos & fortes, & artifices. i. eos quorum arte mentes ſunt incorruptæ, & tanq̃ lapides quatuor virtutibus quadratæ, ſic domus Dauid. i. eccleſia Chriſti ædificatur, & cognoſcitur quod Deus noſtrū Dauid confirmauit regem ſuper Iſrael. i. videntes Deum.

f *Concubinas*. ✠ Augu. Non facile dignoſcitur quas concubinas appellet ſcriptura, & quas vxores quandoquidem & Agar dicta eſt uxor, quæ poſtea dicitur concubina, & Cethura. Et ancillæ quas dederunt Rachel & Lia uiro ſuo. Niſi forte, omnis concubina uxor, non autem omnis uxor cōcubina more loquendi ſcripturarū appellat: ideſt, ut Sara & Rebecca & Lia & Rachel, cōcubinæ dici non poſſint, Agar uero & Cethura & Bala & Zelpha, & uxores & concubinę. Rabbanus. Hæreticorū eccleſias q̃ ſub Chriſtiani nominis titulo ſe manere gloriantur. Sed quia propter lucra carnalia Chriſtū ſequuntur, non coniuges, ſed concubinæ uocantur. Nunc vero ſi reges plures uxores, uel concubinas habent, peccatum eſt: quia figuræ tranſierunt, pro quibus hoc aliquando ueniale fuit.

g *Natiq; ſunt*. Si per Dauid ſignificat̃ Chriſtus, nō immerito per filios eius intelliguntur: Chriſtiani, qui ſunt ex Iudæis & natio-

Lib. 1. in Gen. cap. 90.

†qui percuſſerit Iebuſæū, & attigerit tectorum canalem, & abſtulerit cæcos & claudos odio habitos ab anima Dauidis ſub. erit dux, vt legitur. i. 2. paral. a. b.

a ¶ Vt in principio regni fortudine demonſtraret. b ¶ Principatum militiæ. c ¶ Qui ſcilicet per ſubiectos colles in arcem conſcenderet, eamque caperet.

a †Propoſuerat enim Dauid in die illa præmium †qui percuſſiſſet Ie 1
a ¶ Quia iam capta inferoiri ciuitate arcem obtinere non poterat. b ¶ Qui erat ſuper murum.
b buſęum, & tetigiſſet domatū fiſtulas, & abſtuliſſet claudos & cęcos 2
c odientes animam Dauid. Idcirco †dicitur in prouerbio. † Cæcus & 3 4
claudus non intrabunt †in templum. Habitauit autē Dauid in arce †
d Sion, & vocauit eā ciuitatē Dauid, & ædificauit p̱ gyrū a Mello & 5 6
intrinſecus. Et ingrediebatur proficiens atque ſuccreſcēs, & domi- 7 8
e nus Deus exercituū erat cum eo. Miſit quoq; Hiram rex Tyri nun- 9 10
tios ad Dauid, & ligna cedrina & artifices lignorum, artificesq; la- 11
pidū ad parietes, & ædificauerūt domum Dauid. Et cognouit Da- 12
uid quoniam cōfirmaſſet eum dominus regem ſuper Iſrael, & quo
niam exaltaſset regnum eius ſuper populū ſuum Iſrael. Accepit er- 13
a ¶ Diuerſas eccleſias.
f go Dauid adhuc concubinas & vxores de Hieruſalē poſtquam ve 14
g nerat de Hebrō. Natique ſunt Dauid & alij filij & filiæ. Et hæc no-
a ¶ In primo Paral. Simma.
mina eorum qui nati ſunt ei in Hieruſalem, Samua, & Soab, &
¶ Hi quatuor filij ex Betſabee filia Amihel. a ¶ In Paral. Iebaar b ¶ In Paral. Napheg. c In Paral. Iaphie.
Nathan, & Salomon, & Iebahar, & Eliſua, & Nepheg, & Iaphia, &
a ¶ In Paral. Heliade.
Eliſama, & Elioda, & Eliphalet. Audierunt ergo Philiſthijm, 15

NICOLAVS DE LYRA.

Propoſuerat. *Quale autem fuerit iſtud præmium non dicitur hic, ſed habetur* 1. *Par.* 11. *b. vbi dicitur*, Dixitq; Dauid. Qui percuſſerit Iebuſæū in primis, erit princeps & dux. *ſ. militiæ, & ſequit̃ ibidē.* Aſcendit ergo primus Ioab filius Saruiæ, & factus eſt princeps.

Et tetigiſſet. *i. ſtillicidia quæ erant in tectis domorum.*

Et abſtuliſſet. *i. homines tales, vel imagines, ſecundum duplicem modum dicendi prædictū, quia ſecundū vtramq; opinionem erant ibi.*

Odientes animam. *Si erant homines odiebant vere, ſi imagines, repræſentatiue, prout eſt ſupra expoſitum.*

Idcirco dicitur. *Leu.* 21. *d. ſcribitur, quod cęcus & claudus nō debent intrare templum ad exercendum ſacerdotum miniſterium, & illa ſcriptura ex iſto facto tracta eſt ad prouerbium, id eſt, vt vulgariter inter homines diceretur.*

Et ędificauit per gyrum. *quia dilatauit ædificia illa.*

A Mello. *Mello erat quædam vorago quæ erat ante fortalitium prædictum, ita tamen quod inter voraginem illam & murum fortalitij erat terræ ſpacium, in quo Dauid illa ædificia conſtruxit.*

Et dominus Deus ex. erat cum eo. *eum in ſuis operibus manifeſte dirigendo.*

Miſit quoque Hiram. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Dauid amicos exteriores multiplicauit faciendo amicitiam cum rege Tyri.*

10 Et ligna cedrina. *propter amicitiam enim contractā inter eos miſit ei ligna de terra ſua per mare.*

11 Et artifices. *quia in terra illa non inueniūtur ita bona ligna, nec artifices ita experti ſicut in regno Tyri, ſecundum quod habetur inf.* 3. *lib.* 5. *cap.*

12 Et cogno. *quia videbat facta ſua in omnibus proſperari, nec erat aliquis in regno Iſrael, qui auderet ſeu vellet aliquid cōtra eum machinari, vel hoc forte habuit per diuinam reuelationem.*

13 Accepit. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter multiplicauit amicos interiores, per hoc quod de nouo accepit vxores plures ad multiplicandum prolem, quæ coiūgeretur in matrimonium cum nobiliorib. & potētioribus regni ſui, & ſic eſſent ei affinitate coniuncti ad maiorē firmitatem regni ſui. Licet enim de diuina protectione & conſeruatione confideret, omittere tamen non debebat ea quæ poterat facere ſecundū prouidentiam humanam ad regni ſui ſtabilitatem. Et patet litera hoc excepto quod dicitur hic.*

14 Concubinas. *Ly & nō tenetur hic copulatiue, ſed expoſitiue, pro ideſt. Illæ enim fuerunt veræ vxores ſuæ, ſed dicuntur cum hoc concubinæ eo quod erant ſecundariæ & non principales.*

15 Audierunt. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter bis expugnauit inimicos exteriores, ſcilicet Philiſthæos, conſuluit tamen primo dominum, vt per eius auxilium dirigeretur & protegeretur. Et patet litera vſque ibi.*

MORALITER.

Et abſtul. &c. odientes. Per iſtos ſignificati fuerunt Scribę & Phariſęi odiētes animam Chriſti, ſicut patet ex Euangelio. Nam ipſi perſecuti fuerunt Chriſtū vſque ad mortē. Fuerūt etiā cęci per ignorantiam propter quod de ipſis dicit ſaluator, Matt. 15. b. *Cęci ſunt & duces cęcorum.* Similiter fuerūt claudi in via morū, quod patet ex hoc, quod irrita fecerunt mandata Dei p̄pter traditiones ſuas, vt habetur Matt. 7. Ipſos autem abſtulit Chriſtus de Hieruſalē. i. auferendos p̄dixit, Luc. 19. g. vbi prędixit deſtructionē ciuitatis & populi per Romanos in vltionē mortis ſuę, quod impletū fuit anno quadrageſimo ſecundo a Chriſti paſſione.

† *Habitauit.* ſ. Sion, per quā intelligitur militans eccleſia, eo quod ibidē per miſſionē ſpiritus ſancti ſuper Apoſtolos fuit fundata. In hac autē arce habitat Chriſtus p̱ gratiā, ſicut dr̃ Mat. vlt. *Ecce ego vobiſcū ſum omnibus diebus, vſq; in finem ſeculi.*

9 *Miſit.* Per hoc q̃ Hirā Gentilis talia fecit, fuit ſignificatū, quod Gētilitas in ędificatione eccleſię proficeret multum.

15 *Audierunt ergo.* Per hoc autē quod ipſi cōtra Dauid inſurgentes ab eo fuerunt bis debellati, ſignificatū fuit, quod principes Iudęorū & tyranni contra Chriſtum in membris ſuis pugnaturi, per fidem & miracula eſſent bis debellandi & confutandi, primo ſcilicet in Iudæa, & in aliis terris poſtea.

& nationibus,quibus congrunt interpretationes nominum, A Samua,audacia.Sobab,cõuertens.Iabahar,elegit.Eliſua,Dei mei ſalus.Nepheg,applicans ori,Iaphia,illuminat vel oñdit. Eliſama,Deus meus audiens.Elioda,Deus meus ſcit.Elipha let,Deus meus ſaluans.

dici ſic locus vocatus,quia Philiſthijm reliquerunt idola ſua in loco vbi diuiſi ſunt.

c *Pyrorum.* In Hebr, *flentium,* ideſt,idolorum,vbi.ſ.idola erãt in quibus confidebant,quæ flétium vocant,quia fletu digna ſunt,& cultores ſuos ad fletum miſeriamque perducunt.

lib.7.Ant.c.4.

a *Philiſtiim autem veniẽtes &c.* ✻ Ioſephus. Nemo credat, modicum veniſſe Palæſtinorum exercitum, eo quod, ſic fuerint facillime ſuperati, ſed cuncti ſciant, omnem Syriã, & vniuerſam, Phœnicem, & B ſuper hæc alias multas, & pugnantes gentes fuiſſe cũ eis hac dimicatione cõmunes. Cuius rei, hoc maximum indicium fuit, quia cum ſæpius iam deuicti fuiſſent, & de ſuo exercitu multa millia ꝑdidiſſent, ſine dubio cum maiori virtute veniebant ſuper Hebræos. Denique & hoc prelio deuicti, denuo cum triplici manu ſuper Dauid venerunt.

† contra eos. - obuiam eis. †mororum.

quod vnxiſſent Dauid in regem ſuper Iſrael, & aſcenderunt vniuerſi
vt quærerent Dauid. Quod cum audiſſet Dauid deſcendit in † præſi-
a dium.Philiſthijm autem venientes,diffuſi ſunt in valle Raphaim. Et
conſuluit Dauid dominum,dicens.Si aſcendam ad Philiſthijm, & ſi
dabis eos in manu mea? Et dixit dominus ad Dauid. Aſcende,quia
b tradens dabo Philiſthijm in manu tua. Venit ergo Dauid in Baal- 1
pharaſim, & percuſſit eos ibi, & dixit. Diuiſit dominus inimicos 2
meos coram me ſicut diuiduntur aquę. Propterea vocatum eſt nomẽ 3
a ¶ Et iam excuſsit,ſicut in Paral.declaratur.
loci illius Baalpharaſim. Et reliquerunt ibi ſculptibilia ſua,quæ † tulit 4
Dauid & viri eius. Et addiderunt adhuc Philiſthijm, vt aſcenderent 5
& diffuſi ſunt in valle Raphaim.Conſuluit autem Dauid dominũ. Si 6
aſcendam contra Philiſthæos, & tradas eos in manus meas? Qui re-
ſpondit.Non aſcendas † obuiam eis,ſed gyra poſt tergum eorum, &
a ¶ Vel cum audieris a poteſtatibus angelicis eorum idola conteri & conculcari.
c venies ad eos ex aduerſo † pyrorum. Et cum audieris ſonitum cla- 7
d moris gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium, quia
tunc egredietur dominus ante faciem tuam,vt percutiat caſtra Phili- 8
ſthijm. Fecit itaque Dauid ſicut præceperat ei dominus, & percuſſit
Philiſthijm de Gabaa vſque dum venias Geſer.

d *In cacumine.* Pyrus dicitur ex Græco πῦρ, quod eſt ignis. Pyri ſancti, cacumen ſublimitas vitæ eorum, in qua ſtante ſpiritu ſancto intonuit prædicationis ſonitus. Qui eſt gradientis.ideſt, donum in carne aduenientis, in cacumine pyrorũ, ideſt, ſuper celſitudinem ſanctorum,dum hic ſonitus auditur a noſtro Dauid, Philiſtæi intelligibiles ſuperantur.

✻ Theod. Sapiẽtiſſimus pædotriba, Dauidem in virtute exercet, & ſuadet ne ſuis fidat viribus ſed eius expectet auxilium. Vnde etiam dat ei ſigna ſui aduẽtus. Nam quando, inquit, videris ſyluas ſua ſponte moueri abſque vento,tunc deſcende ab bellum,tunc egredietur dominus ante te ad feriendos in bello alienigenas.

C b *Baalpharaſim.* Interpretatur inimicorum diuiſio. Poteſt dici

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit ergo. *Iſtud nomen ponitur hic per anticipationem,quia ſic vocatus eſt ille locus ex uictoria quam habuit Dauid, ſecundum quod ſubditur.*

2 Et dixit. *Aqua enim propter ſui mollitem faciliter diuiditur,ſic Philiſthæi a Deo territi,& molles,& effeminati effecti,fugerunt corã Dauid per vias diuerſas ſe diuidendo, quia modus fugientium de prælio eſt diuiſim recedere,ſicut econtrario modus venientium ad præliũ eſt coniunctim & vnite incedere.*

3 Propterea vocatum eſt nomen loci illius Baal. *A Baal, qđ eſt campus ſeu planicies,& Phares quod eſt diuiſio,quaſi campus ſeu locus diuiſionis.*

Et

4 Et reliquerunt. *Quæ apportauerant,ſperantes cõſequi victoriam per ipſa.*

5 Quę tulit. *In Heb.habetur.* Et cõbuſſit ea Dauid. *Et quod hęc ſit uera litera,patet ꝑ hoc quod dicit.* 1. *Para.* 14. *de idolis.* Et tulit ea & iuſſit ea comburi Dauid. *quia præceptum erat in lege, quod aurum & argentum,ſeu aliquid de idolis non concupiſcerent,ſed omnino deſtruerent,vt habetur.* 7.

6 Et addiderunt. *quia collegerunt maiorem exercitum quã prius vt ſe vindicarent. Et patet litera uſque ibi.*

7 Et cum audieris. *Signum erat angelorum uenientium in auxili Dauid ad debellandum aduerſarios,ideo ſubditur.*

8 Tunc egredietur dominus. *i. diuina uirtus in angelis a Deo miſſis.*

ADDITIO.

In ca.5.vbi dicitur in poſt.Ra.Sa.dicit,quod iſti cęci & claudi erant duæ imagines,quarum vna repræſentabat Iſaac.

Hæc expoſitio Ra.Sa.videtur aliqua falſa pręſupponere,& quædam alia incerta quę nullum habent fundamentum in ſacra ſcriptura ſubiungere.Primum patet nam ſupponit qđ Iebuſæi deſcenderant de Abimelech, cum quo Abrahã iniuit fœdus & iuramẽtum,&c.quod falſum eſt Nam Abimelech erat rex Philiſthinorum, vt patet Gen.21.& 26. Philiſthæi autem deſcenderunt a Meſraim ſecundo filio Cham filij Noe.vt patet Gen.10.Iebuſæi vero deſcenderũt a Chanaan,quarto filio Cham filii Noe,vt patet ibidem,& ſic patet falſitas huius præſuppoſiti.Pręterea præſupponit ſecũdo quod poſteri Abrahæ non poſſent inuadere Hieruſalem ratione prædicti iuramenti,quod falſum eſt. Nam in prædicto fœdere cum Abimelech inito licet Abraham iurauit nõ nocere Abimelech,nec poſteris ſuis ſeu ſtirpi ſuæ,non tamẽ iurauit,quod poſteritas Abrahæ nõ noceret poſteritati Abimelech,vt patet in prædicto cap.Gene.21. aſpicienti formã illius iuramenti.Similiter & Gen.26. Abimelech confœderauit ſe cum Iſaac cum iuramento, quod non oportebat facere ſi iam Abraham iuraſſet pro poſteritate ſua, & ſic dato qđ Iebuſæi deſcenderant ab Abimilech, adhuc poſſent filii Iſrael eos inuadere. Secundum patet. Nam dicit quod iuramentum Abrahæ fuerat ad tempus certum, quod nondum tranſierat quando Ioſue cepit terram, ſed tempore Dauid, iam tempus illud tranſierat:quæ quidem præſuppoſita nullam autoritatem videntur in ſacra ſcriptura habere. Vnde de tali expoſitione non videtur mentio eſſe facienda. Alia vero expoſitio doctorum eſt ſatis applicabilis literæ, ſed tamen eſt alius dicendi modus, qui forte magis literæ adaptatur, & eſt talis, videlicet quod cæci, & claudi ibi erant ſimulacra deorum Iebuſæorum ſupraposita in ſummis faſtigijs ſuis,qui quidem Iebuſæi ſuos deos cęcos, & claudos nominabant ſecundum æſtimationem Dauid,qui illos deos improperando dicebat. *Oculos habent & non videbunt,pedes habent & non ambulabunt:* & ideo credentes, quod Dauid non toleraret in illa ciuitate regia ſimiles deos, nec cultum eorum,excuſabant ſe a receptione Dauid dicentes. *Non ingredieris huc niſi abſtuleris cæcos & claudos.* quaſi dicat, Scimus quod ſi tu poſſideres illum locũ,auferres deos noſtros quos reputas cæcos,& claudos, quod nos nullo modo permitteremus,vñ oportet quod eos potenter auferas ſi vales, quia non ſponte eos trademus tibi. Vnde Dauid de hoc indignatus, poſtquam cepit arcem Sion potenter, poſuit præmium facientibus tria in debellatione Iebuſæorum. Primo illi qui primo percuſſiſſet Iebuſæum,quod eſt contra perſonas eorum, ſecundo illi qui tetigiſſet domorum fiſtulas, & hoc contra ſuſtentationes eorum. Hieruſalem enim non habebat aquam inter muros,ſed ex pluuialibus aquis in ciſternis collectis ſuſtentabatur,vnde frangendo ſtillicidia illa.ſ. fiſtulas per quas aqua fluuialis fluebat maxime affligerentur,tertio ordinauit contra deos eorũ,dicens. Qui abſtuliſſet cecos & claudos,&c.hoc eſt ſimulacra Iebuſęorũ vt dictum eſt.Et nota,qđ vbi tranſlatio noſtra dicit, *Cęcos & claudos odientes animam Dauid:* veritas Hebr. habet, *cæcos & claudos quos odiebat anima Dauid,* quod uidetur facere pro iſta expoſitione. Nam Dauid proprie odiebat talia ſimulacra tanquam inimica diuino cultui,iuxta illud Pſal. *Nõne qui oderunt*

te dñe oderã. Similiter iuxta illud, qđ ſequit̃, *Idcirco dicitur in prouer. Cæci, & claudi non intrabunt in tẽplũ dñi.* vr̃ magis adapta ri ad iſtam expoſitionẽ ſic. Nã iſte locus fuit aſſignatus diuino cultui à tpe quo Abrahã voluit immolare Iſaac Ge. 22. Et ibidẽ Iacob vidit ſcalã, Ge. 28. Et ibidẽ fuit fundatũ tẽplum per Salomonẽ, vt inf. 3. l. c. 6. & 2. Para. 3. & iõ ibi erat tẽplum dñi ædificandũ, in quo nulla immunditia idololatrica dẽbat hẽre ingreſſum, ſed ſolus Deus erat adorandus, & colẽdus, iõ tanq̃ pſagiũ huius boni futuri quaſi prouerbialiter dicebatur, *Non intrabit cæcus, & claudus in tẽplũ dñi.* quaſi diceret, vere prænoſticauerunt Iebuſei, quòd in templũ Domini in hac ciuitate ẽdificandum non intrabunt cẽci, & claudi, hoc eſt, dij gentium, qui cẽci, & claudi dicuntur, vt dictum eſt.

REPLIC. In 2. li. Reg. 5. c. vbi poſt. adducit Ra. Sa. non vt eius dicta approbet, ſed vt obſcure dictũ de cẽcis, & claudis aliqualiter elucidet. Burg. rõnabiliter quedã dicta Ra. Sa. abijcit de cẽcis, & claudis, & extortã ſententiã ſuperaddit ɔ̃ cõem doctorũ noſtrorũ expoſitionem, aſſerens per cẽcos, & claudos intelligi deos Iebuſẽorũ, qui ſuos deos ſic nominabant, quia Dauid de dijs gentium dixerat, *Oculos habent, &c.* Sed extraneũ vr̃, qđ pp dictũ Dauid Iebuſẽi ſuos deos dicerent cẽcos. Dauid. n. fuit Iebuſẽis, & dijs gentiũ ɔ̃rius. Vnde ſimile vr̃, q̃, ſi quis infidelis blaſphemus Deo vero imponeret nomẽ turpe, & fidelis de Deo vero loqui volẽs, vteretur blaſphemãtis nomine, ita & infidelis audiẽs idola ɔtẽptibiliter cẽcos p ſuũ aduerſariũ nominari ſe ſuo noĩe aduerſario ɔformaret, q̃n potius re pbaret, nec fortaſſe ille modꝰ loquẽdi de dijs gẽtiũ erat apud Dauid ĩ vſu, q̃ a nõdũ ille Pſ. factus vr̃ fuiſſe, q̃ loquit̃ de deorũ cẽcitate, nec fortaſſe Iebuſei ſibi putaſſẽt honeſtũ deos ſuos exponere ſup muros, vbi ſagittis imperi potuiſſẽt, qđ tñ de cẽcis, & claudis hic dr̃, nec nobis foret honeſtũ ſacrm̃ ſic ponere in locũ, vbi nõ parceret̃ eidẽ. Eſt igit̃ extorta expoſitio Bur. Et ſicut dicit Burg. Hebraica lr̃a hẽbat *cæcos, & claudos quos odiebat aĩa Dauid*, hoc bñ ſtat cũ nr̃a trãſlatione, & doctorũ nr̃orũ expoſitione. nã ſtãt bene ſimul, qđ ipſi cẽci, q̃ ad deridẽdũ Dauid ſup fortalitia poſiti oderãt aĩam Dauid, & q̃ Dauid oderat eos. Nec vere applicat Bur. prouerbiũ Iebuſẽorũ, *cæci, et claudi nõ ĩtrabũt ĩ tẽplũ*, quaſi pnoſtice verũ dixerint, qđ dij gẽtiũ nõ eſſent ingreſſuri, q̃a ɔ̃riũ huius hr̃ ex Daniele, & euãgelio Mat. vbi dr̃ abominatio deſolationis ponẽda in tẽplo, & fortaſſe hodie templum hoc prophanationib. deſeruit, ſicut tempore Achaz.

CAPVT VI.

Congregauit. Dauid Chriſtũ, arca ſignificat eccleſiam. Queſiuit Dauid arcam in ciuitatem ſuã adducere, ſed cauſa interueniente, ad tẽpus eam alibi diuertit, & poſtea, quod vouerat, expleuit, quia Dominꝰ in carne apparens, euangelium genti ſuẽ prẽdicauit, ſed cẽcitas ex parte cõtigit in Iſrael, *donec plenitu. gen. in. & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Congregauit Dauid ex Iſrael electos triginta milia, quia Dominus primitiuam eccleſiã ex Iſrael cõſtituit, nõ omnes, ſed electos ſibi conſocians. Non. n. omnes qui ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitẽ, ſed filij promiſſionis deputãt̃ in ſemine. Qui triginta milia dñr, i. fidei operis, & ſpei firmitate perfecti. Tria enim propter confeſſionem trinitatis ad fidem pertinent. Decẽ propter decalogũ ad opera. Mille pp ſui perfectionẽ ad ſpem vitẽ eternẽ, qua ſuperius nihil eſt, ſicut nullus numerus maior millenario eſt. Si. n. decẽ milia, ſi triginta, ſi ẽt mille milia dixeris, non ipſum mille numerando tranſcendis, ſed vel p ſe, vel per minores numeros ſepius ducẽdo multiplicas. Tria er go per decẽ multiplica, ne *fides ſine operibus mortua ſit.* Item triginta per mille, vt fides, quẽ per dilectionẽ operatur, non alibi, quam in cẽlis retributionem ſperet. Electi igitur ex Iſrael populos recte credentes, operantes, ſperãteſque ſignificant. Viri autem Iuda, qui erãt cũ Dauid apoſtolos, & doctores lateri Chriſti quaſi familiarius adhærentes indicant. His ſtipatus Dñs arcã adducere, i. eccleſiam dilatare, & in eorũ, q̃ nõ crediderũt cordib. inſerere gaudet. Imponit̃ arca plauſtro nouo, vt noui teſtamenti gratia renouatis in baptiſmo infundat̃, & vinum nouum nouis vtribus commendet̃. Erat quidem quidẽ prius arca in domo Abinadab, qui erat in Gabaa, quia eadem, q̃ nunc pdicatur eccleſiẽ fides, & ante incarnationis dominicẽ tempus florebat in his, qui patriarcharum deuotionẽ ſecuti ſunt. Abinadab. n. qui interpretatur Deus meus ſpontaneus, vel Abraham patrẽ fidei, vel Moyſen legiſlatorem ſignificat, qui vterque in Gabaa cuſtodit arcam, quia ſublimi exemplo virtutis credentium pectora munit. Vnde Gabaa, & collis interpretatur, qui eſt locus in ciuitate Cariathiarim. Elata foris arca ludebant Dauid, & omnis Iſrael coram Domino diuerſis inſtrumentis, & muſicorum generibus, quia inchoante nouẽ gratiẽ prẽconio Dominus ad exhibendas Deo patri laudes humilitatis omnes inuitat d cens, *Qui mihi miniſtrat, me ſequatur.* Alij dando per ſpiritum ſermonem ſapientiæ, alij ſermonem ſcientiæ, alij genera linguarum, &c. Sed his, & huiuſmodi chariſmatũ generibus progrediente arca, ideſt, creſcente primitiua eccleſia, ventum eſt ad arcam Nachor, ideſt, arcam præparatam in gentium eccleſiam fidei veritatẽ conſecrandam, de qua dicitur, *Permundabit aream ſuam.* vbi ſacerdos, qui arcã incautus quaſi corrigendo tetigit, mox à Dño percuſſus occubuit, quia Iudæorũ populus dum inuidet gentibus, ſalutis muniere priuatur. dum legem vult euangelio miſcere vtriuſque gratiam perdit. Tenuit eam, quia calcitrabãt boues. Boues calcitrare eſt prædicatores euangelij liberius circa fidẽ agere, nec ẽm conſuetudinem legis ingredi, ſed ſabbatha, neomenias, circunciſionem victimaſque ſpiritualiter interpretari. Quos velut errantes corrigere tentabant, qui deſcẽdentes de Iudæa docebant fratres. *Niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi, non poteſtis ſalui fieri.* Ioh. 12. d. 1. Cor. 2. Matth. 3. a. c. Act. 15. a.

a Sedentis

CAP. VI.

a Congregauit autem rurſum Dauid oẽs electos ex Iſrael trigita milia. Sur rexitq; Dauid, & abiit, & vniuerſus populus, qui erat cum eo de viris Iuda, vt adducerent arcam Dei ² ſuper, quam inuocatum eſt nomen Domini

NICOLAVS DE LYRA.

Congregauit. H. c conſequenter oſtenditur deuotio Dauid erga Deum, & hoc quantum ad duo. Primo quantum ad arcam Dei educendam ad locum ſolennem Ieruſalem. Secundo quantum ad domum Domini ædificandam. c. 7. Circa primum deductio arcæ incipitur ſecundo ex timore interrumpitur, ibi. Poſtquam aũt percu. Tertio deuote perficitur, ibi, Nuntiatumque eſt. Circa primum dicitur.

1 Congre. au. quia talis tranſlatio arcæ debebat fieri cum magna ſolennitate.

2 Vel adduce. arcam Dei. Sicut enim dictum fuit Exo. 25. b. ſuper arcam erat propitiatorium, quod erat quaſi ſedes Dei inde dantis reſponſa.

Et

MORALITER.

Congregauit autem, &c. Sequitur.

Vt adducerent arcam. In hac autem arca tria fuerunt, ſ. tabulæ teſtimonij per quas deſignatur donum ſacræ ſcripturæ, & virga Aaron, per quam rigor iuſtitiæ, & manna, p quã dulcor miſericordiæ figuratur. Hæc enim tria regimini tẽpora li, & ſpũali ſunt neceſſaria. Per hoc igitur, qđ Dauid arcam ad ſe adduxit, ſignificatur, quod bonus princeps, & prælatus debent eſſe ſoliciti de habendis iſtis tribus. Per hoc aũt, qđ ipſa arca debebat ſacerdotũ humeris deportari, ſignificatur quod principes, & plati proprios humeros debent ſubmittere ad portandũ onus ſui officij, ne percutiantur à dño, ſicut Oza, qui ad deportationẽ arcæ boũ humeros applicauit, cui ſunt ſimiles, qui regendas eccleſias ſuas alijs tradunt, etiam ignorantibus, & ipſi in alijs occupantur. Licet autẽ Oza fuit percuſſus pro peccato deportationis indebitæ, & nõ p tactu arcæ, ſicut plenius dixi in expoſitione literali, non tamẽ fuit percuſſus ante tactũ eius, quando inclinata fuit ex recalcitratione boũ, quia tunc apparuit Ozæ peccatũ, quia nõ fuiſſet ſic inclinata ſi fuiſſet humeris deportata. Et in hoc Dominꝰ documentum dedit iudicibus differendi punitionem malorũ vſque ad tempus debitum. Et hoc modo Dauid punitionẽ Ioab, & Semei diſtulit, vt habetur 3. Reg. 2. b. Hoc etiam modo Dominus dixit Gene. 15. d. *Nondũ completæ ſunt iniq̃tates Amorrhæorũ.* Per hoc autem, quòd Dauid fuit ita ſolicitus de portatione arcẽ ad locum honeſtum, & de ſtatuendis cantoribus, & Leuitis ibidem ad diuinum obſequium, vt habetur 1. Para. 16. oſtenditur qualiter principes Chriſtiani de cultu diuino debent ſolicitari.

a *Sedentis.* Super arcam erat tabula, quã alis duo Cherubim
A tegebant, inter quos Dominus apparebat,& loquebatur.

Eucherius. & Rabban. com. in hunc locum. G R E G. In hiſtoria regis Dauid, & prophetæ qua arcam Dei adduxiſſe dr̃, humilitas approbata, ſuperbia dãnata, & temeritas vindicata monſtratur. Dauid.n.qui coram arcam humiliter ſaltare non erubuit mox promiſſionẽ filij Dei de ſua ſtirpe naſcituri ſuſcipere meruit,& ꝓiux quæ humilitatẽ deſpexit,perpetuæ ſterilitatis pęnas luit. Sacerdos quoq; qui arcam temerarie tetigit, reatum ſui auſus immatura morte purgauit. Vbi intuẽdũ eſt quãtum delinquat, qui ad corpus Domini reus accedit ſi ille morte mulctatur, q̃ arcam dominici corporis figuram minori,quam debuit,veneratione corripuit.

† 1.Pa.13.c.

† abiegnis. † nablis.

L.5.Moral. 10. G R E G. Sępe quia intelligi non valent,deterioríb.diſplicent facta, vel dicta meliorũ.
B Sed eo ab eis non temere rep̃hendẽda ſunt, quòd appr̃hẽdi veraciter nõ poſſunt. Sępe aliquid à maioribus diſpẽſatorie agitur,quòd à minorib. error putatur. Sępe multa à fortib⁹ dicuntur,quæ infirmi dijudicant, qui ignorant. Quod bene bobus calcitrantib. inclinata illa teſtamenti arca ſignificatur, quam quia caſuram credẽs Leuites erigere voluit,mox ſñiam mortis accepit. Quid .n.eſt mens iuſti,niſi arca teſtamenti, quæ bobus calcitrãtibus inclinatur,quia ſæpe ẽt, qui bene præeſt dum ſubiectorum cõpaſſione concutitur, ad diſpenſationis condeſcenſionẽ ex ſola dilectione promouetur. Sed in hoc,quod diſpenſatorie agitur,inclinatio fortitudinis caſus pũtatur imperitis. Vnde,& ſubditi ꝯ hanc manũ reprehenſionis mittunt, ſi à vita ꝓprius ſua temeritate deficiũt. Leuites ergo quaſi adiuuans manũ tetendit,ſed delinquens vitã perdidit,quia dum infirmi fortium facta corripiunt, ab ipſa viuentiũ ſorte reprobantur. Aliquando ſancti viri quædã minimis condeſcẽdẽtes dicunt, q̃dam vero ſumma contẽplantes proferunt, dũque vim,vel ꝯdeſcenſionis, vel altitudinis neſciũt,audacter hæc ſtulti reprehendunt.Et quid eſt iuſtum de ſua condeſcẽſione velle corrigere, niſi inclinatam arcam ſuperba rep̃hẽſionis manu releuare? Quid eſt iuſtum de incognita locutione reprehendere,niſi motũ eius fortitudinis erroris lapſum putare?Sed perdit vitã,qui arcã Dei tumide ſubleuat, q̃a nõ
C ſanctorum corrigere recta præſumit, niſi qui de ſe prius meliora ſentit. vnde, & Leuites Oza,i. robuſtus Domini, quia præſumptores,niſi robuſtos ſe in Domino crederent,nõ meliorum facta, vel dicta velut infirma iudicarent.

† declinabant boues,uel impellebant,aut mouebãt ſup. arcam. † uel errore.

L.7.anti.c.4. b *Et percuſſit eum ſuper temeritate, &c.* ✱ I O S E P H. Accedens ad arcam Oza, ira Dei repente percuſſus eſt. Nam cũ boues declinaſſent arcam, extendens ille manum ſuam,& volens eam retinere,cum ſacerdos non eſſet,quoniam eam contingere præſumpſit extinctus eſt.

✱ R. LEVI. Oza idcirco percuſſus interijt, quod cum neque Leuita eſſet, tetigit arcam.

a exercituum ſedentis in Cherubim ſuper eam.
†Et impoſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrum 1
nouum. Tuleruntque eam de domo Abinadab 2
qui erat in Gabaa. Oza autem,& Ahio filij Abi-
nadab minabant plauſtrum nouum. Cumque
tuliſſent eam de domo Abinadab, qui erat in
Gabaa cuſtodiens arcam Dei, Ahio præcede-
bat arcam Dei. Dauid autem,& omnis Iſrael lu 3
debant coram Domino in omnibus lignis † fa-
brefactis, & citharis, &†lyris, & tympanis, &
ſiſtris, & cymbalis. † Poſtquam autem vene- 4
runt ad arcam Nachon, extendit Oza ma-
num ad arcam Dei,& tenuit eam, quoniã†cal-
citrabãt boues,& declinauerunt eam. Iratuſq;
b eſt Dñs indignatione cõtra Ozã. Et ꝑcuſſit eum
a ¶Id eſt,ſuper humeros e.t percuſſus,quibus ſecundum legem arcam ferre debuit.
c ſuper†temeritate,qui mortuus eſt ibi iuxta arcã

✱ A L I I R A B B I N I. Hoc accidit, quòd Oza putaret arcam ruituram eſſe à curru,& Deum,ita infirmum eſſe,vt non poſſet ſe ſuſtinere.

✱ T H E O D. & P R O C O P. Alterius delicti luit pęnas. Nam cum Deus iuſſiſſet, vt Sacerdotes arcam ſuis ferrẽt humeris, præter legem eam tulit in plauſtro. Hoc autem eos fefellit, quòd ea ſic emiſſa ab alienigenis, nemini nocuit. Etenim cum poſtea Dauid eam tranſtulit in regiam, non eſt vſus plauſtro, ne trahentes boues haberent poſteriores partes verſas ad arcam, ſed Leuitæ eam tollerẽt ferentes humeris magna ligna, à quibus pendebat. Et non alij quidem ante, alij vero pone incederent, ſed ex æquo ingrederentur,adeo vt eorum poſteriora ad eam nõ eſſent conuerſa.

✱ H I E R O N Y M V S. Oza arcam, quam non licebat tangere attingens, ſubita morte proſtratus eſt.

✱ I D E M. Oza Leuites arcam Domini, quam portare ipſe debuerat,quaſi ruentem ſuſtentare voluit, & percuſſus eſt.

✱ A V G V S T I N V S. Oza ſubſequens arcam, cũ illã velut ſuſtentans tangeret,ſubita morte percuſſus, & ſuffocatus eſt. In quo facto temeritas cum ipſo Oza, qui cũ non eſſet de genere Aaron arcam tetigit, damnatur,& totus populus,quia caute in diuinis reb⁹ ſe agere deberet,admonetur. Sed quidã aliquod ꝓcedens peccatũ in Oza per hanc culpã punitũ eſſe exiſtimant, quoniam ſæpe euenit, vt minores culpæ præcedentium peccatorũ vindictam incutiãt.

✱ R V P E R T V S. Iuſſerat Abinadab filijs ſuis, vt portarent arcã humeris ſuis, & quia neque ipſi portauerunt, neque Caathitis ad portandũ dederunt, idcirco Oza morte mulctatus eſt. fuit enim peccatum in non portando, in ſuſtinendo arcam iam pęna peccati. Nam traditur, quod aruiſſet brachium eius, & humerus vbi arca Domini portanda fuerat, & in illius loco diuiſio quædam facta eſt.

c *Qui mor.* Mortuo ſacerdote non auſus eſt arcã diuertere ad ſe in ciuitatẽ Dauid,ſed diuertit eã in ciuitatẽ Obededõ Gethæi, quia reſpuentibus verbum Iudæis, ne prædicatio audita,& non ſuſcepta plus noceret, Apoſtoli tranſierunt ad gentes. vñ locus arcæ Nachõ, q̃ gẽtiũ fidem dñi gratiæ ꝑparatã ſignificat,percuſſio Ozæ nuncupatur, quia ex illorũ delicto prouenit ſalus gentibus. Obededom namque,q̃ interpretatur ſeruiens homo,illũ ſignificat de quo dr̃. *Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi,in au.an.* & quaſi mors Ozæ præmittitur. *Eripies me de contradictionib. populi.* Geth quoq, torcular interpretat̃,ſignificans crucẽ in qua vitis vera calcari,& exprimi dignata eſt. A qua Gethæus populus põt appellari,qui dicit. *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini.*

a *Tribus*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et impo. *Iſto modo remiſerant eam principes Philiſthinorum,vt habetur li.1.6.c.*

2 Tuleruntque. *Contrariũ videtur. 1. Para.13.b. vbi dicitur,* Et aſcẽdit Dauid, & omnes viri Iſrael ad collem Cariathiarim, quæ eſt in Iuda,vt auferret inde arcam Domini. *Dicẽdũ, q̃ Cariathiarim,& Gabaa erant loca ſatis propinqua, & in Cariathiarim primo congregatus eſt populus ad Dauid, & inde tranſierunt ad deducendum arcam,quæ erat in Gabaa, & in deducendo eam tranſierunt per Cariathiarim, & ſic intelligendum eſt illud, quod inductum eſt de 1. Paral. Vltimus enim locus in quo manſerat arca antequam per Dauid transferretur in domum Obededom,fuit Gabaa,ſicut dictum fuit ſupra 1.lib.7.ca.*

3 Dauid autem. *Iſte ludus non erat diſſolutionis, ſed deuotionis,ſecundum illud. Pſal.83.* Cor meum,& caro mea exultauerunt in Deum viuum.

4 Poſtquam autem. *Hic deductio arcæ interrũpitur propter mortem Ozæ repentinam,Cuius cauſa fuit,vt dicunt Hebræi,quia fecerũt poni arcam ſuper plauſtrum,cum tamen deberet portari in humeris Leuitarũ,vt habetur Nu.7.et in pluribus alijs locis,& propter hoc,quãdo ſecundo fuit portata de domo Obededom fuit portata in humeris,vt patet.inf.e.c.& 1.Para.13 Quod aũt ſic deberet portari, Oza nullo modo debebat ignorare. Præterea peccauit in hoc,quod voluit aſſimilari Philiſthæis infidelibus in arcæ deportatione, vt patet ex pdict.s.fuit tamen percuſſus à Deo quando arcam tetigit inclinatam ex recalcitratione boum portantium ipſam,quia tunc fuit manifeſtum,quod non debebat ſic portari,ſed humeris hominum rationabilium quorum deportatione ſic non fuiſſet inclinata. Quod autem aliqui dicunt, quod fuit percuſſus à Domino,eo quòd arcam nudam tetigerit, non habet apparentiã,quia arca portabatur inuoluta panno, ne videretur nuda à Leuitis eam portantibus,& à populo,ne morerentur ſubito, ſic habetur Nu.4.& hic.1.li.6.c.Item ſciendum,quòd iſte Oza ſolus fuit percuſſus,& non frater eius cum eo, quia principalis erat. Et illa temeritas erat de eius ordinatione,& mandato.*

Con-

Tribus menſibus, & benedixit do. &c. HIERON. Hebræi dicunt Dominum domum Obed benedixiſſe, eo quod omnes vxores eius, & concubinæ, & nurus, & ancillæ maſculos pepererint filios necnon, & fœminæ quadrupedes geminos ei ediderint fœtus.

✻ IOSEPHVS. Audiens rex quomodo hæc proueniſſent Obededom, & ex priori paupertate, & humilitate, opulentiæ magna vbertate polleret, ita vt zelum circa eum inſpicientes haberent, ſecurus quia nihil pateretur mali, arcam ad ſua regalia deportauit. Quibus ſcilicet fides, ſpes, & charitas ſignificantur. Sicut enim diebus menſis impletur, ita ſingulæ virtutes ſuis æque paſſibus ad perfectionem veniunt. Hi menſes donec plenitudo gentium intrat, currere non ceſſant. Tandem rediens Dauid arcam in ciuitatem Domini reducet, quia Chriſtus Helia, & Enoch prædicantibus; conuertet corda patrum ad filios, boues, & arietes immolans, ideſt, eos, qui arcam Domini triturant, & eius ducatum gerunt in martyrij ſanguine coronans.

In organis, id eſt, ad armum ligatis, dum manibus ferentis tanguntur. Aliud genus organi, eſt quod cum aqua fit.

✻ *Et Dauid percutiebat in organis, & cætera.* AMBROSIVS. Saltabat ante arcam potentiſſimus regum, docens contuitum regalis potentiæ non habendum, vbi religioni exhibetur obſequium.

✻ IDEM. Cantauit Dauid, & ante arcam, non pro laſciuia, ſed pro religione ſaltauit. Ergo nō hiſtrionicis motibus ſaltus corporis ſinuati, ſed impigra mentis & religioſa corporis agilitas deſignatur.

IDEM. Dauid rex pariter, & ꝓpheta, cū multa cecinerit ante arcā ſaltaſſe dicat̃, elatus gaudio in ſaltationē prorupit.

IDEM. Non cōfuſus eſt Moyſes adſcitus in domū regiā theſauris Aegypti opprobriū Chriſti præferre, Non cōfuſus eſt Dauid, qui ante arcam teſtimonij coram omni populo ſaltauit. Non Eſaias, qui nudus, & diſcalciatus ibat per populos oracula clamans cœleſtia. Ezechieli dictum eſt, *Plaude manu, percute pede.* Sed hęc quę corporeo aſpectu fiunt turpia, ſacroſanctę religionis contēplatione reuerenda ſunt, vt qui ea reprehendunt, ipſi in laqueos reprehenſionis animas ſuas, (vt Michol) inducāt. Non erubuit igitur Dauid fœmineas opiniones, nec opprobria apud mulieres ſubire pro religionis obſequio verecundatus eſt.

✻ PROCOPIVS. Michol alienū à regia dignitate eē putauit, quod Dauid publice in omniū conſpectu ſaltabat. Neſciebat.n. diuini amoris ſtimulos, quos ſermone ad ipſam Dauid declarauit. Addit ad hæc ſcriptura, quod filium non habuerit, ſuæ irriſionis pœnas indicans. Deinde etiam ne regium ſemen ex illa regnum obtineret.

Dei. Contriſtatus eſt autē Dauid, eo quòd † per- 1
cuſſiſſet dominus Ozā. Et vocatum eſt nomen
loci illius percuſſio Ozæ vſque in diē hanc. Et 2
extimuit Dauid dominū in die illa, dicēs: Quo-
modo ingrediet̃ ad me arca domini? Et noluit
diuertere ad ſe arcam domini in ciuitatē Da-
uid, ſed diuertit eam in domum Obededō Ge 3
thæi. Et fuit arca domini in domo Obededom
a Gethæi tribus menſibus. Et benedixit domin⁹ 4
Obededom, & omnē domū eius. Nuntiatūq; 5
eſt regi Dauid, † ꝙ benedixiſſet dominus Obe
dedom, & omnia eius propter arcam dñi. Di-
xitq, Dauid: Ibo & reducam arcā benedictiōe
in domum meā. Abiit ergo Dauid, & adduxit
arcam Dei de domo Obededō in ciuitatē Da-
uid cū gaudio. Et erant cū Dauid ſeptē chori, 6
a ¶ In humeris, ne percuterentur, ſicut Oza.
& victima vituli. † Cūque tranſcendiſſent qui
portabant arcā domini ſex paſſus, immolabāt
b bouem, & arietem. Et Dauid percutiebat in or 7
ganis armigatis, & ſaltabat totis virib. ante do
c minū. Porrò Dauid erat accīctus Ephod lineo, 8
& Dauid, & omnis domus Iſrael ducebant arcā
teſtamenti domini in iubilo, & in clāgore buc
d cinæ. Cumque intraſſet arca dñi in ciuitatem
a ¶ Aqua omnis, vel ex omnibus aqua.
Dauid, Michol filia Saul ꝓſpiciens per fene-
a ¶ Quia geſtus corporis ad vocem pertinebat cantantis: Vnde cecinimus, & non ſaltaſtis.
ſtrā, vidit regē Dauid † ſubſiliētē atque ſaltātē
corā dño, & deſpexit eū ī corde ſuo. Et ītrodu- 9

c *Ephod lineo, & Dauid, & omnis domus Iſrael, & cætera.* non pontificali, ſed linea veſte, cā humilitatis. Linum de terra ꝓcreatū multo labore ad cādorem veſtis peruenit, & humanitas à verbo aſſumpta inter flagella triumphauit.

d *Cumque intraſſet arca Domini.* Cunctis exultantib. & ad arcis celeſtis introitum hymnos reſonātib. ſola Michol filia Saul abeſt, & ex ſpectaculis Dauid humiliatū deſpicit, q. credētibus in fine mūdi Iudęis, multi ꝓfeſſione Chr̄m, ſed opere ſequent̃ Antichr̄m quib. ꝯgruit q. Michol, (quæ ob figurandū inſtabilitatē carnalium, aqua oīs interpretatur) nō vxor Dauid, ſed filia Saul dr̄. quia qui Chriſto fide tenus ſeruiūt, nō illis regno coronandi, ſed perſecutorū eius quos imitantur anathemate ſūnt dānandi. Verū praui ſucceſeāt, humilitatē eccleſiæ ꝯtēnāt, nihilominus arcā Dñi locū ſuū ingreditur, & ponit̃ in medio tabernaculi quod tetēderat ei Dauid. i. fides eccleſiæ pdicat̃, proficit, īſerit̃ cordib. oīum quos Deus ad vitā pordinauit æternam. Offert Dauid holocauſta, & pacifica corā dño, fidē deuotionéq; ecclię cōmendat Chr̄s pr̄i, qui ad dexterā Dei interpellat ꝓ nobis, qui in exēplum Dauid fideles humileſq; bn̄di cēs, ſalutaris myſterij paſcit alimētis. Partitur ſingulis collyridā panis vnā, illius, ſ. qui de cęlo deſcēdit, & dat vitā mūdo, & aſſaturā bubulę carnis vnā illi⁹, ſ. vituli ſaginati, q. pro reuertēte filio mactatus, & igne paſſionis aſſatus eſt dicēs, *Exaruit velut teſta virtus mea, & ſimilā* frixā oleo, carnē, ſ. à peccati labe mūdiſſimā, ſed humanę ſalutis cā vberrimā delectationib. crucis ſartagine coctam. Merito vnius panis collyrida, vna carnis aſſatura dat̃, quia *vnus Dn̄s, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus, et pater omnipotens.*

Aliter hæc munera fideles acciprūt, cū vnus panis, & vnū corpus multi in Chriſto, ſuæ carnis ſinguli laſciuiā caſtigantes: & ſeruituti ſubijcientes, ſpiritus igne decoquunt, & fructus bonorū operū oleo miſericordiæ pinguiſſimos cōpaſſione proximi feruere faciunt. At contra filia Saul cubiculū regis ingreſſa, nullos concepti ſeminis fructus dat. quia qui verbum Dei aure tenus percipiunt, abſque boni operis prole diem perpetuæ mortis expectant.

Marginal notes: Rab. † Diuiſio. — Rabb. — † quia. — D — E — † Dixitque Dauid, Ibo, & reducam arcā benedictione in domū meā. — † i. Par. 15. d. — † teſtamenti. — Ro. 8. g. — F — Io. 9. d. — Luc. 15. c. — Pſal. 21. d. — Eph. 4. b.

PRO- *Egreſſa*

NICOLAVS DE LYRA.

Contriſtatus. *Non de diuina iuſtitia, ſed magis de Ozæ offenſa, propter, quam meruerat à Domino percuti.*

Et extimuit Dauid dominum in die illa, dicens, Quomodo. *ex facto enim illo timuit, ne eſſet indignus deducere arcam ad domum ſuam. Ideo ſubditur.*

Sed diuertit. *Iſte autem Obededom erat de Leuitis, vt habetur. 1. Paral. 16. Dicitur autem Gethæus, quia ibi. ſcilicet in Geth fuerat cū Dauid fugiente Saulem.*

Et benedixit. *multiplicando eū in bonis ſpiritualibus, & temporalibus, eo quòd circa arcam Domini reuerēter ſe habuerat, & deuote.*

Nuntiatūque. *Hic conſequenter deductio arcæ interrupta perficitur. Vbi primo oſtenditur ipſius Dauid deuota iucunditas reſpectu Dei. ſecundo ampla liberalitas reſpectu populi ibi,* Cumque cōpleſſet, *tertio vera humilitas reſpectu ſui ibi.* Reuerſuſque eſt Dauid. *Circa primam dicit,* Nuntiatūque eſt regi Dauid, q. bene. &c. *& ideo confidens de Dei miſericordia voluit arcam adducere ad domum ſuam, vt benedictio Dei eſſet ſuper ipſum, & ſuper domum ſuam, & ſic fecit, & patet litera vſque ibi.*

6 Et erant. *Iſte verſus non eſt in Hebræo, nec in libris correctis, & ideo non expono. quia appoſitus eſt ab hominibus imperitis.*

7 Et Dauid. *Id eſt, ad armum ligatis, ſicut ſunt organa portatilia.*

8 Porro Dauid, &c. *depoſuerat enim inſignia regalia, vt humiliaret ſe coram Deo, & acceperat veſtem ſimilem Leuitis coram Deo miniſtrantibus.*

9 Et deſpe. eo, q. *in tanta ſolemnitate non apparebat in habitu regio*

xerunt arcam domini, & impoſuerunt eam ī lo-
co ſuo in medio tabernaculi , quod tetenderat 1
ei Dauid. Et obtulit Dauid holocauſta, & pacifi- 2
ca coram domino. Cumq; compleſſet offerens 3
holocauſta,& pacifica, benedixit populo in no- 4
mine dñi exercituum . Et partitus eſt vniuer- 5
ſæ multitudini Iſrael, tam viro, quam mulieri,
a ¶Panis eſt triangulus,& modicus.
ſingulis † collyridam panis vnam, & † aſſaturam 6
a ¶A boue dicitur bubalus agreſtis, & indomitus. b ¶Paniculi prius cocti deinde friguntur oleo.
bubulæ carnis vnam, & † ſimilam frixam oleo: 7
Et abiit omnis populus, vnuſquiſq; in domum
a ¶Sicut prius populum, ita nunc familiam benedicit, id eſt epulas diſtribuit.
ſuam : Reuerſuſque eſt Dauid, vt benediceret 8
a domui ſuæ : Et egreſſa Michol filia Saul in oc-
b curſum Dauid, ait; Quam glorioſus fuit hodie 9
rex Iſrael, diſcooperiens ſe ante ancillas ſeruo- 10 11
c rum ſuorum, & nudatus eſt quaſi ſi nudet vnus 12
de † ſcurris; Dixitque Dauid ad Michol; Viuit 13 14
dominus, quia Ludā ante dominum, qui elegit 15
me, potius quam patrē tuum, & quam omnem
domum eius,& præcepit mihi, vt eſſem dux ſu-
per omnem populum domini † in Iſrael ; Et Lu-
dam,& † vilior fiam plus, quam factum ſum, & 16
ero humilis in oculis meis , & cum ancillis , de 17
quibus locuta es , glorioſior apparebo : Igitur 18
Michol filiæ Saul non eſt natus filius vſque ad
diem mortis ſuæ :

a *Egreſſa Michol filia Saul in occurſum Dauid, ait.*

A GREG. Intueri libet quāta virtutum munera Dauid perceperat,& in his omnib. quam fortem ſe humilitate ſeruabat. Quem.n. non extolleret ora leonū frangere, vrſorum brachia diſſipare, deſpectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula vngi: timendum cunctis vno lapide Goliam ſternere, à rege propoſita extinctis Allophylis numeroſa preputia re portare, promiſſum tandem regnum percipere, cūctumque Iſraeliticum populum ſine vlla contradictione poſſidere? Et tamen cum arcam Dei in Ieruſalem reuocat, quaſi oblitus prelatum ſe omnibus admiſtus populis ante arcam ſaltat. Et quia coram arca ſaltare, (vt creditur) vulgi mos fuerat, rex ſe in diuino obſequio per ſaltum rotat.

B Ecce quem Dominus cunctis ſingulariter prætulit, ſeſe ſub Domino exequando minimis, & abiecta exhibendo contemnit. Non poteſtas regni ad memoriam reducitur, non ſubiectorum oculis ſaltando vileſcere metuit, nō ſe honore prælatum cæteris ante eius arcam, qui honorē dederat, recognoſcit. Coram Deo egit debilia, vel extrema, vt illa ex humilitate ſoli daret, quę coram hominibus geſſerat fortia. Quid de his factis ab alijs ſentiatur ignoro. Ego Dauid plus ſaltantem ſtupeo, quam pugnātem.

C Pugnando hoſtē ſubdidit, ſaltando coram Domino ſemetipſum vicit. Quē Michol Saul filia adhuc ex tumore regij generis inſana cum humiliatum deſpiceret, dicens, *Quam glorioſus fuit hodie rex diſcooperiens ſe ante ancillas ſeruorū ſuorū, et nudatus quaſi vnus de ſcurris*, protinus audiuit, *Ludā ante dñm, q elegit me potius, quā patrem tuum*, & paulo poſt, *Ludā, & vilior fiā plus, quā factus ſū, eroq; humilis in oculis meis.* ac ſi dicat, Vileſcere corā hominibus appeto, quia ſeruare mihi corā Deo ingenuitatē per humilitatem quæro. Sunt qui de ſe humilia ſentiunt, qui in honorib. poſiti nihil ſe, niſi puluerem fauillāque perpendunt, ſed coram hominib. viles apparere refugiūt, & ꝙ hoc, quod de ſe interius cogitant, quaſi rigida exterius venuſtate palliantur. Et ſunt, qui viles videri ab hominib. appetūt, & omne, quod ſunt deiectos ſe exhibendo contemnūt, ſed apud ſe quaſi ex ipſo merito oſtenſę vilitatis intumeſcunt, & tāto magis ī corde elati ſunt, quanto amplius in ſpecie elationem ꝓmunt. Quæ vtraque elationis bella Dauid magna circunſpectiōe dep̄hendit, mira virtute ſuperauit. Quia.n. de ſe intus humilia ſentiens honorem exterius nō quęrit inſinuat dicēs, *Ludam, & vilior fiam.* Et qa per hoc, quod vilē ſe exterius ꝑbuit, interius nō intumeſcit, adiungit, *Eroque humilis ī oculis meis.* Ac ſi dicat, Qualē me exterius exhibeo, talē interi⁹ attēdo. Quid ergo acturi ſunt quos doctrina eleuat, ſi Dauid, q ex carne ſua vēturū redēptorē nouerat, eiusq; gaudia ꝓphetādo nūtiabat, tñ in ſe ceruicem cordis valida diſcretionis calce ďꝓtimebat dicēs, *Eroque humilis ī oculis meis.*

b *Glorioſus.* Dauid cū arcam in Ieruſalem trāsferret, à Michol ſubſannatus eſt. Et Chriſtus cum teſtamentum nouū in eccleſiam ſuam trāsferret, Iudæis in cruce ludibriū fuit, nudus apparuit dū potentiā illis abſcondens, carnis infirmitatem quaſi ephod lineū oſtendit. Ancillæ ſeruorū perſonā geſtant ſanctorū, inter quos per crucis triūphū glorioſior effectus eſt, quē dum Michol irridet, glorioſior ancillis apparet, quæ in typo ſynagogæ ſterilis permanſit.

c *Et nudatus*, Nudatus non omnino, ſed regalibus indumentis, & quia ſe coram Domino humiliare non erubuit, mox promiſſionem filium Dei ex ſua ſtirpe naſciturū ſuſcipere meruit.

L.27.moral. cap.27. Rabbanus. Eucherius. Recapitulatio geſtorum Dauid.
1.Reg.18.f.
† partem pulchrā, uel fruſtum.
† lagenam néꝑe uini.
- & nudatus eſt.
† fatuis.
† ſuper.
† De pœniten. diſt.1.§ opponit circa med.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et obtulit Da.&c. *id eſt, oblationes totaliter incenſas ad honorem diuinum.*

2 Et pacifica. *id eſt, oblationes quarum vna pars incendebatur ad honorem diuinum, alia erat ſacerdotum, & alia offerentium, ſicut plenius dicitur in Leuitico in pluribus locis.*

3 Cumque compleſſet offerens,&c. *Hic conſequenter oſtenditur ipſius Dauid liberalitas reſpectu populi, & primo in ſpiritualibus cum dicitur.*

4 Et benedixit. *id eſt, bona imprecatus eſt. ſecundo in temporalibus cum dicitur.*

5 Et partitus eſt vniuerſæ multitudini Iſrael tā viro, quam mulieri,&c. *id eſt, panem tenuem.*

6 Et aſſaturam bu. &c. *id eſt vnam portionem dat carnis aſſatæ.*

7 Et ſi.frixam oleo. *Simila eſt farina tritici delicatiſſima, ex qua cum aqua temperata fiebat paſta, & oleo frixabatur, & per portiones populo diuidebatur.*

8 Reuerſuſque. *Hic oſtenditur humilitas Dauid reſpectu ſui, quia reuerſus in domum ſuam, vt benefaceret illis de domo ſua, ſicut fecerat illis extraneis, Michol vxor eius improperauit ei, quòd in tanta ſolennitate non apparuerat in ornatu regio, dicens.*

9 Quam glorioſus. *quaſi dicat in nullo, imo vilis, & in glorioſus.*

10 Diſcooperiens, *quia regalia inſignia depoſuerat ex humilitate q̄ magis placet Deo, quā ornatus regius. vnde de Eraclio Imperatore legitur, ꝙ cum reportaret crucē in Ieruſalem Coſdroe rege deuicto, & ſedens in equo, & ornatus inſignijs imperialib. portans crucem non potuit ingredi Ieruſalē, donec depoſitis omnib. humiliter venit peditādo.*

11 Ante ancil. *id eſt ita publice, quòd perſonæ etiam ſeruiles poterāt hoc videre, quaſi dicat peius eſt, quam ſi fuiſſet factum ſecrete.*

12 Quaſi. *q.d. non fuit diſtinctio in habitu regis à vilibus perſonis*

13 Dixitque Dauid ad Michol. *humiliter reſpondendo.*

14 Viuit dominus. *id eſt, per viuentem Deum.*

15 Ludam ante dominum. *mente, & corpore exultando.*

16 Et vili. *i. humilior. quia ſecundum, quod dicit beatus Greg. homi 41. Tanto humilior atque ad ſeruiendum Deo ꝓmptior quiſque debet eſſe ex munere, quāto obligatiorē ſe eſſe cōſpicit ī reddēda rōne. Dauid autē à Deo multa beneficia receperat, quæ ſe humiliādo recognoſcebat*

17 Et cum ancil. *Michol enim ex ſuā ſuperbia inter ancillas reputabat alias vxores Dauid quas acceperat tanquam ſecundarias, & cum iſtis Dauid apparuit glorioſior, quia de ipſis habuit prolem multam pulchram, & nobilem, etiam poſt iſtud factum, non autem de Michol ideo ſubditur.*

18 Igitur. *ſcilicet de cætero, licet habuiſſet ante filium, prout dictum fuit ſupra.3.ca.*

ADDITIO.

In ca. *vbi dicitur in poſtil.* Et cum ancillis de quibus locuta es glorioſior apparebo.

Non apparet, quod Michol vocaſſet alias vxores Dauid ancillas, put poſtil. ait, Nā verba ſua in textu talia ſunt, Quam glorioſus fuit rex Iſrael hodie diſcooperiens ſe ante ancillas ſuorum ſeruorū. *nō.n. dixit ante ancillas ſuas, ſed* ante ancillas ſeruorum, *volens dicere, ꝙ non ſolū vxores, ſed etiam ancillæ ſeruorum poterant ei videre diſcoopertum, quod ipſi Michol videbatur inhoneſtum. In reſponſione vero Dauid vbi dicit,* Cum ancillis de quibus locuta es glorioſior apparebo, *intendit dicere, quod etiam vilificando ſe coram ancillis ſeruorum glorioſior deberet apparere. iuxta illud ſaluatoris,* Qui ſe humiliat, exaltabitur.

Luc. 1

CAPVT VII.

a F*Actum eſt autem cum ſediſſet rex,&c.*
THEODORETVS. ✻ Nathan cum eſſet propheta, quomodo neſciuit Dei voluntatem, & iuſſit Dauidi, vt ædificaret domum Dei? Non omnia norant prophetæ, ſed ſicut Dei gratia reuelauit. Ita Samuel ignorabat quem ex filijs Iſai oporteret vngere. Et Heliſæ⁹ quid accidiſſet Sunamitidi. Ita etiam Nathan cum laudaſſet ſcopum Regis, exiſtimauit opus placere Deo. Vnde dixit, *Omne quod eſt in corde tuo, vade & fac, &c.*
b *Omne quod eſt in corde tuo va.fac.* Patet, quod prophetiæ ſpiritus prophetarum mentes non ſemper irradiat. *Spiritus enim vbi vult ſpirat.* Hinc Heliſæus ait, *Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.* Quod Deus ex diſpenſatione pietatis diſponit, quia dum prophetiç ſpiritum dat, & ſubtrahit prophetantium mentes eleuat ī celſitudine, & cuſtodit in humilitate, vt accipientes ſpiritum inueniant quid de Deo ſint, & rurſum prophetiæ ſpiritum non habentes cognoſcāt, q̀d ſint d̄ ſemetipſis.
c ✻ *Vade, & loquere ad ſeruum meum, &c.* THEODOR. Primum quidem cū delinit appellatione ſeruitutis, eſt autē ſummus honor nominari ſeruū Dei. Deinde docuit ſuam naturam nulla laborare indigentia. *Non habitaui,* inquit, *in domo, &c.* Quod enim neque ante hoc tēpus tēplū haberet, veteres docēt hiſtoriæ. Deīde oſtendēs infinitā virtutē, & benignitatē ſubiunxit. *Et erā habitās in diuerſorio, &c.* Hæc aūt dixit ad ꝯfirmādā eius pietatē & æquitatē, vt recordans beneficiorū, colat benefactorem.
✻ PROCOPIVS. Domū orationis ꝯſtruere Deus Dauidem non permiſit, docens humanitatem oēs quotquot hoc in loco Deum erant inuocaturi. Nā qui vident prophetam non concedere Dauidi pp cædes quātumuis iuſtas, vt Deo ædificet, puras manus habere docentur. Deus nihilominus

nus Dauidē elegit, qui erga mulieres cōtinenter vixit, imperium intrepide geſſit, cultum diuinum exercuit, intētus orōni, pſalmodiç diuinç, dilectiōi, & ſalutis totius populi magnā curā habuit. pterea erga amicos fidus fuit, gratus erga benefactores, non crudelis in eos, qui iniuria aliqua eum affeciſſent. Deinde, ſi quiſquā alius vnquam, certe hic pauperes amplexat⁹ eſt. ob quas res, homo ſecundum cor Dei eſſe dicitur. Cęterum ſi quando humanum aliquid paſſus errauit caſtigauit eū dn̄s, non auerſatus eſt bonū alioqui exiſtentē, paucis exceptis, vt q ad iuſtā ſtaterā exigens, plura bene facta, quam male facta reperit. D 1.Para.17.a.

GREG. Mundus in ſe eſſe à vitijs debet, q curat aliena corrigere, vt terrena nō cogitet, vt deſiderijs infimis nō ſuccūbat, quatenus perſpicacius alijs fugienda videat, quā to hic ipſe per ſcientiā, & vitā veri⁹ declinat. Nō pure maculā in mēbro ꝯſiderat oculus quē puluis grauat, & ſuperiectas ſordes tergere non valēt manus, quæ lutū tenēt. Quod iuxta antiquā trāslationē bn̄ ad Dauid erga exteriora bella laborātem per ſignificationē dicitur, *Nō tu ædificabis mihi tēplum, quia vir ſanguinum es.* Dei templum ædificat, qui corrigendis atque inſtituendis proximorum mentibus vacat. Tēplum Dei ſumus nos, q ad veram vitā ex eius inhabitatiōe conſtituimur, vnde, *Tēplū Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Sed vir ſanguinū templum Dei ędificare prohibetur, quia qui adhuc actibus carnalibus incūbit, neceſſe eſt, vt inſtituere proximorum mentes erubeſcat. L.7.moral.ca.17. tuel, cortinarum, ideſt pannorum, qui expanduntur in tabernaculorum compoſitione. E 1.Cor.3.d. F

d *Nunquid.* Alia tranſlatio. *Nunquid loquens locutus ſum alicui viro de tribubus.* Et in Para. dicitur, *Nunquid locutus ſum ſaltem vni iudicū Iſrael, quib. pceperā, vt paſcerent populū meū, & dixi; Quare nō ædificaſti mihi domū cedrinā?* Iō à nullo iudicū ſibi ędificari domū cedrinā iuſſit, quia oēs ꝯ hoſtes pugnauerunt, & effuſores ſanguinis fuerunt. Filius tn̄ tuus cui non inſtabūt bella hoſtiū, & q nō erit vir ſanguinū, ipſe ædificabit mihi domū. Rabbanus. 2. Par.17.a.

☞ a Et

CAP. VII.

a † ACTVM eſt autem 1
cū ſediſſet rex in domo
ſua, & dominus dediſſet
requiem vndiq, ab vni-
uerſis inimicis ſuis, dixit 2
ad Nathan prophetā: Vi 3
dēſne, quòd ego habitē
in domo cedrina, & arca Dei poſita ſit in me- 4
dio pellium? Dixitque Nathan ad regem: Om- 5 6
b ne quod eſt in corde tuo vade fac, quia Domi- 7
nus tecum eſt. Factum eſt autē in nocte illa, & 8
c ecce ſermo domini ad Nathan, dicens. Vade, et
loquere ad ſeruum meum Dauid. Hæc dicit do
a ¶Quaſi dicat non, quia vir ſanguinum es.
d minus. Nunquid[a] tu ędificabis mihi domum ad 9
habitādum? Neque enim habitaui in domo ex 10
die illa qua eduxi filios Iſrael de terra Ægypti
vſq; in diem hanc, ſed ambulabam in taberna-
a ¶Silo, Galgala, Nobe, & cætera loca vbi tabernaculum, & arca domini locata ſunt.
culo, & in tentorio per cuncta loca[a], quæ trāſiui
cum omnibus filiis Iſrael. Nunquid loquens lo- 11
cutus ſum ad vnam de tribubus Iſrael, cui præ-
cepi, vt paſceret populum meum Iſrael, dicens.
Quare nō ędificaſti mihi domū cedrinā? Et nūc 12
hæc dices ſeruo meo Dauid. Hæc dicit domi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 FActum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur deuotio Dauid erga Deū, quantū ad domū ipſius ædificandā. Circa q̄d primo ponit humana conſultatio. ſecundo diuina prohibitio ibi,* Factum eſt aūt. *tertio de Chriſto repromiſſio, ibi* Et nunc hæc dices. *Circa primum ſciendū, quòd Deut. 12. dicitur, ꝙ quando filij Iſrael quietati eſſent in terra promiſſionis, tunc Dominus eligeret locum vbi templo ædificato offerremur de cætero ſacrificia Domini, & non alibi, ſicut ēt fuit expoſitum ibidem, & ideo videns Dauid, quod Dominus dediſſet ſibi requiē vndique ab vniuerſis inimicis ſuis, credidit eſſe tempus ædificandi tēplum, propter quod.* 2 Dixit. *per modum collationis, & conſilii.*
3 Vides, &c. do. ce. *nobiliter, & præſumptuoſe ædificata.* 4 Et arca. *q.d. iuſtum videtur, & rationabile, quod ego ei ædificem excellentiſſimam domum.* 5 Dixitque Na. *non ſpiritu prophetico, ſed humano, quod patet ex hoc, quia poſtea retractauit verbum ſuum.*
6 Omne quod. *q.d. bonum propoſitum concepiſti, impleas opere.*
7 Quia do. *credebat.n. Deo placere, quod domus à Dauid ædificaretur. Et ex hoc patet, quod ſpiritus prophetiæ non ſemper tangit corda prophetarum, quia aliquando loquuntur inſtinctu proprio, & humano, & non diuino, vt patet in hoc loco, & in pluribus aliis.*

8 Factum

8 Factum. *Hic conſequenter ponitur diuina prohibitio, cū dicitur,* Factum eſt. *i. immediate ſequenti dictum conſilium. videbat enim Dominus ipſum Dauid valde voluntariū ad opus inchoandum, cuius tamen tempus nondum aduenerat, vt magis patebit ex ſequentibus, iō ita cito facta eſt diuina prohibitio, ne Dauid ſtatim inchoaret opus.*
9 Nunquid. *quaſi dicat non Cuius ratio ſubditur.*
10 Neque enim. *quia arca Dei, et propitiatorium, quòd erat quaſi ſedes Dei, vt ſupra dictum eſt, ſemper fuerant in tabernaculo, & non in domo ſtabili, vel manſiua de lignis, & lapidibus ædificata.*
11 Nunquid. *q.d. adhuc non præcepi. In Heb. habetur.* Et dixi ad vnam de tribubus Iſrael, cui pręcepi, vt paſceret. *qa de omnib. fere tribubus fuerāt aliqui paſtores populi Iſrael. Verbi gratia, de tribu Leui, Moyſes, & Aaron, de tribu Ephraim Ioſue, de tribu Iuda, Othoniel, de tribu Manaſſe, Iephte, de tribu Beniamin, Aod, & Saul, de tribu Nepthali, Barach, de tribu Zabulon, Abilon, de tribu Dan, Samſon, de tribu Iſſachar, Thola.* Paſtorum tribuum Iſrael, qui fuerunt.
12 Et nunc. *Hic conſequenter ponitur de Chriſto repromiſſio. et ſecūdo ipſius Dauid gratiarum actio, ibi,* Ingreſſus eſt aūt rex. *prima in duas, quia primo beneficium exhibitum recolitur. ſecundo exhibendum promittitur, ibi,* Et ponam locum. *Circa primum dicitur.* Diuiſio.

1 Ego te.

MORALITER.

1 *Factū eſt.* Ad intellectū ſequentiū conſiderandū, q̄d doctores noſtri loquentes de vita actiua, & contēplatiua dupliciter eas diſtinguūt. Vno mō accipiendo vtramque in vita p̄ſenti, & ſic actiua dr̄, quæ circa proximi neceſſitatē verſatur per temporale ſubſidium, vel ſpirituale. Contemplatiua vero, quæ temporalib. omiſſis æterna meditatur. Alio vero modo diſtinguūt eas ſic, vt tota vita p̄ſens dicatur actiua, futura vero ꝯtēplatiua. vnde Aug. ſuper Ioannē, Vna bona, ſed adhuc miſera, alia melior, ſed beata. Secūdū primū modū diſtinctionis

ctionis, per Dauid ſignificatur princeps; vel prælatus circa neceſſitatē populi propter Deū intentus, qui tn̄ deſiderat ab hoc onere liberari, & cęleſtia meditari, ſm illud Augu. Otiū ſanctū, q̄rit charitas, negotiū iuſtū ſuſcipit neceſſitas charitatis. Quia ꝯtēplatiua dēt eſſe in deſiderio. iō dixit Dominus ad Dauid, vt habetur 3. Re.8.b. *Quia cogitaſti domum ædificare nomini meo, bene feciſti hoc ipſum mente pertractans.* Cōtēplatiuus autē ædificat Deo domū cedrinam, .i. contēplatione altam. ſed quia talis occupari deſiderans in contēplatione pp neceſſitatem populi aliquādo detinetur in actione. iō ſubditur.

a *Et p.lo.* tempus Salomonis deſcribit, quo filij Iſrael pacem
A vndique habuerunt, nec afflicti ſunt ſicut tempore iudicū.
Quæſt. 22. ✠ THEODORET. Pollicitus eſt etiam populi curā gerere. *Ponam*, inquit, *locum populo meo, & per ſe habitabit.* Nā ex diuina lege vitam inſtituens, ſeparatus erat ab alijs gentib. Illud autem, *Non adyciet filius iniquitatis, &c.* exponunt ea, quę deinceps ſequūtur. Nam quoniam tempore Iudicum ſeruiebant aliquādo Ammonitis, et Moabitis, aliquādo Madianitis, & alienis, pollicitus eſt eis ſe regnum cōſeruaturū integrū, & à frequentibus liberaturum mutationibus. Hæc cū dixiſſet de Salomone, admiſcet prædictioni ea, quæ dicuntur de Chro
C Domino, *Erigam ſedem eius vſque in ſeculum. Et ero ei in patrē, etc.* Teſtis eſt diuinus Apoſtol⁹ in epiſtola ad Hebræos. Deinde etiam docet, quanta cura, & ꝓuidentia propter hūc filium, eius

† 1. Re. 16. b. 1. Paral. 17. b.

† 4. Re. 8. c.

nus exercituum. † Ego te tuli † de paſcuis ſequentem greges, vt eſſes 1
dux ſuper populum meum Iſrael, & fui tecum in omnibus vbicunque 2
ambulaſti, & interfeci vniuerſos inimicos tuos à facie tua. Fecique tibi 3 4
¶ Abraham, Iſaac, & Iacob, Moyſ., & Ioſue, quorum nomina famoſa ſunt in terra.
a nomen grande iuxta nomen magnorum, qui ſunt in terra. Et ponam 5 6
¶ Cælum. ¶ ſpiritali.
locum populo meo Iſrael, & plantabo eum, & habitabit † ſub eo, & 7 8
a ¶ Hæc tanta bona, qui in terra ſperat, inſipienter ſapit.
non turbabitur amplius, nec addent filij iniquitatis, vt affligant eum, 9 10
ſicut prius, ex die qua conſtitui iudices ſuper populum meum Iſrael. 11
Et requiē dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Prædicitq; tibi dominus: 12 13
a Id eſt filios tibi ſuccedentes.
quòd domum faciat tibi dñs. † Cumque cōpleti fuerint dies tui, & dor- 14
a Chriſtum. b Quod non de Salomone.
b mieris cum patrib. tuis, † ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur †

eius ſecundum carnem maiorum ēt legem, tranſgrediētiū, D
Arguam, & caſtigabo eos, miſericordiam autem non auferam, & cę.
✠ b *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur, &c.* TERTVL. L. 3. Mar
Nathan propheta in ſecundo Baſiliarum profeſſionē ad Dauid facit: Semen tuū, quod erit ex ventre tuo. Hoc ſi in Salomonem ſimpliciter ediſſeres, riſum mihi incuties, videbitur enim Dauid peperiſſe Salomonē. An, & hic Chriſtus ſignificatur, ex eo ventre ſemen Dauid, q. eſſet ex Dauid E id eſt, Mariæ? Quia, & ædem Dei magis Chriſtus ædificaturus eſſet, hominem, ſcilicet ſanctum, in quo potiore templo inhabitaret Dei ſpiritus. Deinde, & thronus in æuum, & regnum F in æuum, magis Chriſto competit, quam Salomoni. Sed à Chriſto miſericordia Dei non abſceſſit, Salomoni verò etiā ira Dei acceſſit poſt luxuriam, & idololatriam.

a *Et fide.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ego te. *hoc patet ex prædictis ſupra 1. lib. 16. & 17. cap.*
2 Et fui. *protegens te ab aduerſarys, & dirigens in operibus tuis.*
3 Et interfeci vni. *ſ. Saul, Doeg, & alios, vt patet ex ſupradictis.*
4 Fecique tibi. *dando tibi dignitatem regiam.*
5 Iuxta nomen. *q.d. magnitudo iſta, quæ habetur in terra modica eſt reſpectu illius, quæ expectatur in futuro. Vnde dicit ſaluator Matthæ. 11. b.* Qui aūt minor eſt in regno celorum, maior eſt illo. *Iſta beneficia Dauid exhibita Deus recitauit, non ad exprobrandum, ſed ad accendendum amplius cor Dauid ad amorem diuinum.*
6 Et ponā. *Hic conſequenter promittitur beneficium exhibendum. Et primo quantum ad temporale regnum, ſecūdo quantū ad ſpirituale, & æternum, ibi,* Cumque completi fuerint. *Circa primū dicitur,* Et ponam. *i. tēplum in Ieruſalem, vt populus ibi offerat, & non alibi.*
7 Et plantabo. *Id eſt, firmiter radicabo in regno tuo,*
8 Et habitabit. *per verum cultum.*
9 Et non turbabitur. *ſicut fuit in Aegypto ſub Pharaone.*
10 Nec addent fil. *Id eſt infideles.*
11 Vt affligant. *Scilicet tempore iudicum, qui frequenter propter peccata ſua affligebantur ab infidelibus, ſicut patet ex decurſu illius libri, quia licet filij Iſrael fuerint poſtea aliquando afflicti propter peccata ſua, non tamen ita frequenter.*
12 Et requiem dabo. *Licet enim Dauid iam eſſet in requie, vt prædictum eſt, tamen illa requies non erat adhuc, ita perfecta, ſicut poſtea fuit quando infideles exiſtentes in circuitu regni ſui debellauit, vt habetur ca. ſe.*
13 Prædicitque. *ſcilicet ſucceſſionem regni tui in filijs tuis.*
14 Cumque com. *Hic conſequenter fit promiſſio ipſi Dauid de regno ſpirituali, & æterno, quæ promiſſio impleta fuit in Chriſto. Ad intellectū aūt huius paſſus, & ſimilium conſiderādum, quòd geſta ve. teſt. fuerunt figura geſtorum noui, ſecundū quod dicit Apoſtolus 1. ad Cor. 10. c.* Omnia in figura contingebant illis. *Et ſic Salomon filius Dauid fuit figura Chriſti, qui natus eſt etiam de Dauid ſecundum carnē vt dicitur Rom. 1. Illud autem quod eſt figura alterius, oportet quod ſit aliqua res ſecundum ſe, niſi enim circulus pēdens in tabernæ oſtio eſſet aliqua res in ſe, nō poſſet eſſe ſignū, vel figura vini exiſtētis in cellario. Sic igitur illud, quod eſt figura alterius pōt tripliciter cōſiderari. Vno modo, vt eſt res in ſe tantum. Alio modo vt eſt figura alterius tantum. Tertio modo ſecundum vtrumque. Sic igitur in ſacra ſcriptura aliqua dicuntur de Salomone ſecundum ſe, & ſic non fuit figura Chriſti. ſicut quòd fecit templa idolorum, vt habetur infra 3 li. 11. cap. Aliqua aūt dicuntur de ipſo inquantum fuit figura Chriſti tantum, quæ nō poſſunt verificari de Salomone ſecundum ſe, ſed tantum de Chriſto, ſicut illud pſal. 71.* Et dominabitur à mari vſque ad mare; & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum, *quod non fuit verum de Salomone, quia non fuit monarcha, ſed habuit regnum ſatis arctum, ſed verum eſt de Chriſto homine, cui in ſua reſurrectione data fuit* omnis poteſtas in cœlo, & in terra, *vt habetur Matt. vlt. d. Alia autem dicuntur in ſcriptura de Salomone vtroque modo, quæ, ſ. verificata ſūt de ipſo, licet minus perfecte, & de Chriſto perfectius. cuiuſmodi ſūt illa, q̄ hic ponuntur, ſaltē aliqua.* Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patrib. *Exponendo de Salomone, ſciendum, quòd licet fuerit coronatus in regē viuente adhuc Dauid, vt habetur īfra 3. li. 1. ca. tamen non fuit firmiter ſtabilitus in regno vſque poſt mortem Dauid, quando Adonia, & Ioab interfectis diſſoluta fuit colligatio eorum, qui fauebant Adoniæ. tamen Salomon adhuc nō erat natus nec conceptus, quando iſta verba fuerūt dicta Dauid ex parte Domini. Sic igitur, quod dicitur hic,* Suſcitabo ſemen tuum poſt te, &c. *poſt mortē tuam. ita quod iſta ſuſcitatio intelligitur quantum ad regni ſtabilitatem. ſicut aliquis dicitur creari in regem* Quod egrediet. *Per hoc deſignatur natiuitas Salomonis, quæ licet fuerit ante mortem patris, fuit tamen poſt verba iſta ſibi dicta. & ſic litera eſt intricata, et referenda eſt ad diuerſa modo dicto. & talis modus loquendi bene inuenitur alibi in ſcriptura,* Ipſe ædificabit domum nomini meo, *ſicut habet inf. 2. li. 6. ca.* Et ſtabiliam thronum, *i. in tempus longū, ſicut in pſalmo dñr montes æterni. Regnum enim Salomonis defecit in tranſmigratione Babylonis, vel ſaltem in diebus Herodis, qui fuit alienigena, quia pater eius fuit Idumæus.* Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi. *per gratiam adoptionis. quia in principio Salomon fuit gratioſus coram domino, propter quod Nathan propheta vocauit, eum amabile Domino, vt habetur, inf. 12.* Qui ſi ini. *Hic accipitur ſi pro quia, quia de eo ſcribitur. inf. 3. li. 11. c.* Cūq; iā eſſet ſenex, deprauatū eſt cor eius per mulieres, vt ſequeretur deos alienos. *Et ibi ſubditur, quō ædificauit tēpla idolorū in mōte Oliueti cōtra Ierlm, ita*

Figura tripliciter conſideratur.

MORALITER.

† *Suſcitabo ſemen tuum poſt te.* quia de diſcipulis eius, qui dicūtur filij ſui, aliqui fiunt contemplatiui, qui domū hanc ędificāt pro eo, quia bona cōtemplatio diſcipuli cedit ad meritū magiſtri. Secundum autem modū aliū diſtinctionis actiuæ vitæ, & contemplatiuæ per Dauid ſignificatur hō, qui ex feruore dilectiōis diuinæ diſſolui deſiderat, vt cū Chriſto ſit in patria, tamen ex diuina diſpoſitione propter ſalutē populi retinetur in preſenti vita. Sic aūt dicebat Paulus de ſeipſo multo magis ad Phi. 1. c. *Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cū Chriſto multo magis melius, manere aūt in carne neceſſariū eſt propter vos,* ideo dicit, *Quod aūt cogitaſti ædificare domum nomini meo,* ideſt quòd tu ſicut lapis perfectus in ædificio cæleſti ſtatim ponereris, *bene feciſti.* q.d. hoc eſt melius, vt dictum eſt. *Suſcitabo ſe.* ideſt, dabo tibi bonos diſcipulos, qui ædificabunt pro te, quia per meritum circa doctrinā ipſorū habebis in patria gradū altiorē, quam ſi ſtatim tranſires ad gloriam. Sic autem dixerunt diſcipuli beato Martino: Salua ſunt tibi tua premia, nec dilata minuentur, ſed ſupple potius augebuntur. Et ſimiliter beatus Ioannes euangeliſta dicebat Chriſto, Quoties te rogaui, vt venirem ad te, & dixiſti mihi, Expecta vt liberes populum mihi crediturum.

a *Et fide.* Hoc vere de Chriſto dicitur. Salomonis.n. dom' plena fuit alienigenis mulierib. falſos deos colentibus,& ipſum Salomonẽ ad idẽ impellentib. In Chriſto vero cõplentur iſta, qui eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Iudęi filium Dauid in hoc loco promiſſum intelligunt Salomonẽ, & adhuc mirabili cæcitate alium ſe ſperare dicunt. Facta eſt quidem alia imago rei futuræ in Salomone, quia templum ædificauit, pacem ſecundum nomẽ ſuũ habuit. Salomon enim pacificus interpretatur. In principio regni ſui laudabilis fuit, ſed Chr̄m p̄nuntiabat, non exhibebat. Vnde quædam de illo ſcripta ſunt quaſi de ipſo prędicta, dum ſcriptura in eo figuram depingit futurorum. Nam in pſalmo, qui nomine eius intitulatur multa dicuntur, quæ ei conuenire nõ poſſunt. Chriſto autem euidenter cõueniunt. In Salomone enim figura, in Chriſto veritas. Notum eſt enim quibus terminis regnum Salomonis concluſum ſit, cum ibi legatur, *Dominabitur a mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad terminos orbis terrarum.* Chriſtus aũt a flumine dominandi ſumpſit exordium, vbi baptizatus à Ioanne eo demõſtrante cępit agnoſci à diſcipulis, qui eum non ſolũ magiſtrum, ſed & dñm appellauerunt, nec ob aliud viuente adhuc patre ſuo regnare cœpit, (qđ nulli illorum regum contigit,) niſi vt appareat ipſum non eſſe quem prophetia p̄ſignat dicens, *Cum repleti fuerint dies tui, & dormieris cũ patrib. tuis, ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te, &c.* Hic eſt.n. verus pacificus, qui non ante ſicut Salomon, ſed poſt mortẽ Dauid prophetatur ſuſcitandus, qui ædificauit domũ Deo non de lignis, & lapidibus, ſed de hominibus. D Vnde, *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* 1.Cor.3.d. Benedictio enim Domini in ſemine Dauid in æternũ ſperanda eſt. Vñ certiſſima ſpe dicitur, fiat fiat, ſecundum illud, *Benedictus dominus in æternum, fiat fiat.* Pſalm.71.d. Spei autẽ confirmatio eſt ipſa repetitio. Vnde Dauid. *Et locutus es pro domo ſerui tui in longinquum.* †Heb.1.b. Inde adiũxit. *Nũc incipe, & benedic domum ſerui tui in æternũ* quia tunc generaturus erat filiũ, ex quo progenies †1.Par.21.c. eius duceretur ad Chriſtum. Ideo cum ſecundum. Lxx. in verbis Nathan dictum ſit. *Et nuntiabit tibi Dominus, quoniam domum ædificabis ipſi* poſtea dicit ipſe Dauid, Pſalm.88.2. *Quoniam tu Dominus Deus omnipotens Deus Iſrael reuelaſti aurem ſerui tui dicens, Domum ædificabo tibi.* Hanc enim domum ædificamus bene viuendo, & Deus opitulãdo. Huius domus cũ venerit vltima dedicatio, E implebit, quod p Nathan dictum eſt, *Et ponam locum populo meo Iſrael, & plantabo illum, & inhabitabo ſeorſum, et ſolicitus non erit vltra, Et non apponet. filius iniquitatis humiliare eum, ſicut ab initio a diebus quibus conſtitui iudices ſuper populum meum Iſrael.* Iudices ante fuerunt, quam reges, & humiliabat populũ filius iniquitatis, i. hoſtis alienigena per temporũ interualla, & inueniuntur ibi pacis tẽpora prolixiora, quã Salomon habuit, qui xl. annis regnauit. Nã ſub iudice Aod fuit Iudic.3.d. pax lxxx. annis. Non ergo ſub Salomone hæc promiſſa ſunt, nec quiſquam illorum regum in tanta pace regnauit, vt gẽs illa ſolicita non fuerit. Locus ergo tam pacatæ, & ſecuræ habitationis F ęternus eſt, vbi erit verus Iſrael, ideſt videns Deũ. ☞ *Et ſe.*

de vtero tuo, & firmabo regnum eius. † Ipſe ædi- 1 2
ficabit domum nomini meo, & ſtabiliam thro-
num regni eius vſque in ſempiternum. † Ego ero 3
ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Qui ſi ini- 4
¶In membris. a ¶Salomonem. b ¶ Gladio inimicorum.
que aliquid geſſerit, arguam eum in virga viro-
a ¶Incommoditatibus corporum. b Qui talia merentur.
rum, & in plagis filiorum hominum. Miſericor-
diam autem meam non auferam ab eo, ſicut ab-
a ſtuli à Saul, quem amoui à facie tua. Et † fidelis 5
erit domus tua, & regnum tuum vſque in æter- 6
num ante faciem tuam, & thronus tuus erit fir-
mus iugiter. Secundum omnia verba hæc, & iux
ta vniuerſam viſionem iſtam ſic locutus eſt Na-
than ad Dauid. Ingreſſus eſt autem rex Dauid, 7

NICOLAVS DE LYRA.

ita, q de templo Domini poterant idololatræ videri. quod erat maximũ incitamentum populo Iſrael ad derelinquendum dominum, qa pronus erat ad idololatriã. Arguam eum in virga vi. *i. in moleſtijs ab hominib. inflictis, ſicut infra dicitur. 3. li. 11. quòd Dominus ſuſcitauit aduerſarios plures Salomoni in fine vitæ ſuæ.* Et in pla. *eodem mõ exponendum eſt de aduerſariis prædictis Salomoni ſuſcitatis. In Hebræo habetur,* In plagis filiorum Adam. *Quod exponunt Hebræi de Adã primo homine, dicentes, q Adam in centum tribus annis quibus cõtinuit ſe ab vxore ſua Eua propter interfectionẽ Abel, dæmones ſuccubi iungebantur ei, & concipiebant ab eo, & pariebãt dæmones, & iſti fuerunt filii Adam, qui vt dicunt, incitauerunt Salomonem ad peccandum, & per hoc diuiſum fuit regnum tempore filii ſui. Hoc autem hic poſui ad oſtendendum, ad quam cæcitatem deuenerunt Iudæi ſecundũ dictum Apoſtoli ad Ro. 11. quia cum dæmones ſint ſpirituales ſubſtantiæ, non poſſunt ex ſemine hominis produci, & ſi dæmones aliquando fiunt ſuccubi, vt ex ſemine illo aliquid generetur oportet, q poſtea fiãt incubi, vt ſemen illud in mulierem transfundatur, & ſic ex eo homo, & non dæmon generaretur.* Miſericordiam. *Ex hoc dicunt aliqui, quòd Salomon licet peccauerit grauiter, vt dictum eſt, tamen in fine pœnituit. & ſic eſt ſaluatus. Et hoc etiam dicit quædam gloſ. Hebraica ſuper Eccleſiaſten. 2. ca. Sed hoc eſt mihi valde dubium, ſicut diffuſius tractaui in quadam quæſtione de quolibet mihi ſuper hoc propoſita, qa ſi vere pœnituiſſet, cum eſſet rex valde potens, cui nullus de populo auſus fuiſſet contradicere, deſtruxiſſet templa idolorum, quæ ædificauerat, vt videtur, quòd tamen non fecit, quia ſteterunt vſque ad tempus Ioſiæ regis, vt habetur inf. 4. li. 23. ca. Nec ex hoc loco poteſt efficaciter argui de miſericordia Dei circa eum, niſi quantum ad temporale regnum, quod non fuit ab eo, nec à filiis eius totaliter ablatum, ſicut fuit à Saule, ideo ſubditur.* Sicut abſtuli à Saul quem amoui, *ſ. ne regnaret poſteritas ſua. Quòd enim Saul fuerit damnatus non habetur expreſſe ex ſcriptura, ſicut ſup. dictũ eſt l. 1. c. vlt.* Et fidelis erit domus tua. *quia licet aliqui reges à Dauid deſcendentes declinauerunt ad idololatriam, tamen alii ſequentes reducebant populum ad cultum diuinum. Exponendo autem literam iſtam de Chriſto, expoſitio eſt multo clarior, & melior ſaltem in pluribus, cum dicitur,* Cumque completi fuerint dies tui, &c. *certum eſt, quod Chriſtus deſcendens ex Dauid ſecundum carnem per virginem Mariam, fuit magno tempore poſt mortem Dauid, & ſic litera patet prout iacet.*

1 Et firmabo. *quia regnum Chriſti firmum eſt in perpetuum, ſecundum quod dicitur Dan. 7. d.* Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.

2 Ipſe ædi. *ſcilicet eccleſiam de lapidibus viuis, & electis.*

3 Ego ero ei. *non per adoptionem, ſed per naturam, quæ eſt vera, & perfecta filiatio. & ſub iſto intellectu introducit Apoſtolus hanc authoritatem dictam de Chriſto Hebr. 1. ca.*

4 Qui ſi inique aliquid geſſerit. *Hoc non poteſt exponi de Chriſto in perſona p̄pria,* quia peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, *nec Salomon inquantum peccator fuit ipſius, vt prædictum eſt. Poteſt tamen exponi de ipſo pro membris ipſius propter condeſcenſionem capitis ad membra ſecundum illam regulam, quam poſui in principio Gene. Et hoc modo peccata populi Chriſtiani dicuntur peccata Chriſti, Pſalmo 21. a.* Longe à ſalute mea verba delictorum meorum, *vbi loquitur propheta in perſona Chriſti. Vnde & pro peccatis noſtris verberatus fuit, plagatus, & crucifixus.*

5 Et fidelis erit domus. *quia fides non deficiet in eccleſia.*

6 Et regnum tuum vſque in æternum, &c. *quia regni Chriſti non erit finis. Luc. 1.*

7 Ingreſſus eſt autem. *Hic conſequenter ponitur gratiarũ actio. vbi Dauid primo regratiatur de promiſſione. ſecundo deprecatur pro promiſſi impletione, ibi,* Nunc ergo domine. *Circa primum dicitur,* Ingreſſus eſt autem Dauid, locum orationis iuxta tabernaculum.

¶ Arca, ſcilicet domini.
a b & ſedit coram domino, & dixit. Quis ego ſum domine Deus 1 2
¶ Ad regnum.
c meus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me hucuſque? Sed, & 3
hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo domine Deus meus, niſi
loquereris etiam de domo ſerui tui in longinquum. Iſta eſt enim 4
d lex † Adam domine Deus. Quid ergo addere poterit adhuc Da- 5
uid, vt loquatur ad te? Tu enim ſcis ſeruum tuum domine Deus. 6
a ¶ Quod ſcilicet promiſiſti Abraham, Iſaac, & Iacob. b ¶ Miſericordiam tuam, quia. ſ. non eſt ſimilis tui. c ¶ Mihi.
Propter verbum tuum, & ſecundum cor tuum feciſti omnia ma- 7 8
¶ Quod facturus es.
gnalia hæc, ita vt notum faceres ſeruo tuo. Idcirco magnifica- 9
tus es domine Deus, quia non eſt ſimilis tui, neque eſt Deus
e extra te in omnibus, quæ audiuimus auribus noſtris. Quæ eſt au- 10
tem, vt populus tuus Iſrael, gens in terra, propter quam iuit
Deus, vt redimeret ſibi in populum, & poneret ſibi nomen, face- 11 12
retque eis magnalia, & horribilia ſuper terram à facie populi tui, 13
a In Hebræo. gentibus, & diis earum. Q. Aegyptios in mari rubro peremiſti, & in diis eorum feciſti iudicia.
f quẽ redimiſti tibi ex Aegypto gente, & Deo eius? Firmaſti enim
tibi populum tuum Iſrael in populum ſempiternum, & tu Dñe
Deus factus es eis in Deum. Nunc ergo domine Deus verbum 14
a ¶ Opere perfice, ſcilicet filium da, per quem ſtabiliatur domus mea in æternum.
quod locutus es ſup ſeruum tuum, & ſuper domum eius, ſuſcita
in ſempiternum, & fac ſicut locutus es, vt magnificetur nomen
tuum vſque in ſempiternum, atque dicatur. Dominus Deus exer-
a Eccleſia.
cituũ, Deus ſup Iſrael. Et domus ſerui tui Dauid erit ſtabilita corã
† dño, quia tu domine exercituũ Deus Iſrael, reuelaſti auriculam 15

A a *Et ſed. co.* ſedere coram Domino; eſt beneficia eius in humilitate confiteri.

Lib. 2. ad Simplicianũ q. 4. ✠ AVG. Hoc eſt, vt nullus hominum eſſet, qui audiret orãtẽ. Siue ergo pp arcam teſtamenti, ſiue propter ſecretum remotius ab arbitris, ſiue propter intimũ cordis, vbi erat orantis affectus, conuenienter dictum eſt: *Sedit coram domino.* Niſi forte, quòd ſedens orauit, hoc mouet, cum & ſanctus Helias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. († hominum.)

Homil. de eo quod S. Dauid dicit. Quis ſum ego. to. 1. b *Quis ego ſum domine Deus meus, &c.*

B ✠ CHRYSOST. Attendiſtis hominem gratia plenũ & Deo non eſſe ingratum? Videtis quomodo agnoſcit ſe quis fuerit, quis eſt, & quid erit? Ibi eſt ergo plenitudo gratiæ, vt ſe in omnibus vnuſquiſque agnoſcat. Primò, quia mortalis eſt. Secundò, quia caſibus vita humana plena eſt. Tertiò, quia tribulationes & dolores in ſeculo inuenit. Quartò, vt ſciat, quia patientia pauperum non peribit in finem. Quintò, vt norit, quia perſeuerantia pducit ad Deum. († te.)

C Sexto, vt intendat, quia quanto magnus eſt, humiliatus ſi fuerit, & humilitatis vias tenuerit, inueniet grãm in ɔſpectu Dei. Septimo, quia nõ eſt ſine peccato nec infans vnius diei natus ſuper terrã. Octauo, quia ꝯ inſidias diaboli oportet ſp orare, & non deficere. Nono, vt in oratione nõ captiuemur terrena cogitatione. Decimo, vt in ſpe non deficiamus. Vndecimo, vt contẽplemur delectationẽ domini, & protectionem ſperemus diuinitatis: Duodecimo, quia non tacebimus trino illo clàmore dicentes, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ſine ceſſatione. In his omnibus, qui ſe agnoſcit, viã tenet humilitatis. Nã omnes ſancti patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, &c. has tenuerunt ſemitas, quibus potuerunt ad Deum peruenire. Abraham dicit, *Ego ſum terra & cinis.*

D ✠ c *Sed, & hoc parum, &c.* PROCOP. Omnipotentiam Domini docens, admiratus ſum, inquit, excellentem promiſſionem, meipſum reſpiciens. Parua enim hęc ſunt, ſi cum tua potentia conferantur.

d *Lex Adam*, ſcilicet hominis, vt tibi in ſimplicitate cordis, & puritate ſeruiat, & tu facias ei ſecundum miſericordiam tuam, ſicut mihi feciſti.

✠ RVPERTVS. Iſta eſt lex Adam, lex vtique peccati, ſub qua nos omnes ille genuit. Sumus enim p illũ, & nos omnes natura filij iræ, ſicut & cæteri. Idcirco neque nos, neque alij per nos, tua domus eſſe meremur, quia nemo noſtrum eſt, qui à ſorde ſit immunis, & omnes eadem gratia tua, id eſt, peccatorum remiſſione indigemus. Tu ſcis ſeruum tuum Domine Deus. Scis inquam, quod cum originali peccato, actualibus quoque peccatis non careã ego ſeruus tuus.

✠ R. DAVID. Hæc eſt diſpoſitio magnorum hominum, qui poſteris ſuis ſic de ſucceſſione in imperio prouident.

e *Quæ eſt.* In terra alia præter electam; propter quam venit Dei filius in mundum velut in Aegyptum, vt commercio ſanguinis redimeret ſibi populum acceptabilem, ſectatorẽ bonorum operum. Deum autem eiuſdem populi hominem dominicum intelligimus, quem de Aegypto, id eſt, mundo per vterum virginis aſſumpſit.

f *Ex Aegypto.* gente, & Deo eius, vel gente, & Deũ eius, Gẽtem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſedit coram Domino. *Id eſt, coram arca Domini vbi Deus repreſentabatur modo ſpeciali, licet ſit vbique per eſſentiam, præſentiam, & potentiam.*

2 Quis ego ſum domine Deus meus, & quæ domus mea, quia adduxi. *ideſt vſque ad ſublimitatem regiam, quaſi dicat ex me non habeo ad hoc aptitudinem.*

3 Sed, &c. *quia non ſolum locutus es de regno confirmando in perſona mea, ſed etiam in poſteritate mea.*

4 Iſta eſt. ſ. *vt quilibet ſit ſolicitus, & deſiderans proſperitatem poſteritatis ſuæ.*

5 Quid ergo. *quaſi dicat tu maiora feciſti, & promiſiſti, quam ego fuiſſem auſus petere.*

6 Tu enim. *ideſt per effectum oſtendiſti, quòd tu habeas notitiam, & memoriam mei, tot & tanta mihi faciendo, & promittendo.*

7 Propter. *ideſt, propter verbum, quod locutus es de me Samueli iſta feciſti, & promiſiſti, vt impleatur, quod ei dixiſti.*

8 Et ſecundum. *id eſt, voluntatem tuam, quia hoc procedit ex tua mera liberalitate, non ex mea dignitate.*

9 Idcirco magnifi. *Modus enim magnifici eſt facere maiora, quam ſit dignitas recipientis.*

10 Quæ eſt. *deducendo filios Iſrael in columna ignis, & nubis. Sciẽdum tamen quòd ille, qui præcedebat erat angelus, vt habetur Exod. 14. tamen aliquando nominatur Deus cuius perſonam repræſentabat, ſecundum quod dicit Greg. In Hebræo habetur,* Propter quam iuerunt dij. *quod exponit Ra. Sa. de Moyſe, & Aaron, qui miſſi fuerunt ad educendum populum Iſrael de Aegypto, & dicuntur dij participatiue, eo modo quo dicitur Moyſi Exo. 7. a.* Ego conſtitui te Deum Pharaonis. *Sed hæc expoſitio apparet falſa per illud, quod dicitur. 1. Para. 17. d. vbi dicitur,* Ad quam pertexit dominus Deus. *& ſic eſt in Hebræo. ex quo patet, quod intelligitur de Deo vero. Sed melius poteſt exponi de pluralitate perſonarum in diuinis, quarum opera ſunt indiuiſa, & ideo hic notatur pluralitas perſonarum, cum dicitur,* Iuerunt dij, *quia tres perſonæ vere dñr tres deitatẽ habẽtes. Quia tñ illa deitas, & eſſentia vna eſt ſimplex in trib. iõ ſubditur in ſingulari.*

11 Vt redimeret. *quia ex redemptione illius populi nominatus eſt Deus Iſrael in ſpeciali.*

12 Faceretque. *& quæ ſint illa oſtendit, dicens,*

13 A facie. *ſubintelligitur eijciendo. ſcilicet.* A facie populi tui. *i. populum, qui habitabat in terra Chananæorum, & deos eius quos cõtriuerunt filij Iſrael. Et quòd ſic debeat intelligi, patet per illud. quod habetur. 1. Paralip. 17. d. vbi iſta ſententia clarius ponitur ſic.* Et magnitudine ſua atque terrore eijceret nationes, &c.

14 Nunc ergo. *Hic conſequenter Dauid deprecatur pro promiſſi adimpletione. duplici de cauſa. Vna eſt, quia licet Deus velit dare beneficia in futuro, vult tamen ſuper hoc deprecari, vt recipientes mereantur. Alia eſt, quia tales promiſſiones diuinæ intelligendæ ſunt ſub conditione, ſcilicet ſi homines faciant debitum ſuum, & non ponant diuinæ promiſſioni impedimentum, prout diffuſius dictum fuit ſupra. 1. lib cap. 11. verſus finem. Cætera patent vſque ibi.*

15 Reuelaſti auriculam ſerui tui dicens domum ædificabo ti. *alias,* aurem ſerui tui, & cætera. *ſequitur.*

Proptere:

tem Iſrael, & Deum eius Moyſen de quo: *Conſtitui te Deum Pharaonis.*

a *Inuenit ſeruus.* Nihil corde fugacius, quod inuenitur cùm per diſcretionem reſtringitur.

✠ Hier. Autem ei Dominus per prophetam reuelauerat, ſe illi domũ ædificaturum. Idcirco Dauid inueniſſe ſe dicit cor ſuum, ideſt, inuenit audaciã in corde ſuo, vt oraret eum oratione hac.

✠ Auguſtin. Dictum eſt in verbis Dauid: *Quoniã tu Deus Iſrael, reuelaſti aurem ſerui tui, Domum ædificabo tibi.* Hanc domum & nos ædificamus benè viuendo: & Deus vt benè viuamus opitulando. *Quia niſi Dominus ædificauerit domum in vanum laborabunt &c.* Cuius domus cùm venerit vltima dedicatio, tũc fiet illud quod locutus eſt per Nathan Deus: *Et ponã locũ populo meo &c.* Hoc tam magnũ bonũ quiſquis in hoc ſeculo, & in hac terra ſperat, inſipienter ſapit. Pacẽ quippe illã ſcriptura in vmbra futuri excellenti prædicatione commendat. Locus ergo iſte q̃ promittitur tã pacatæ ac ſecuræ habitationis, æternus eſt, æterniſque debetur in matre Hieruſalem libera, cuius præmij deſiderio pia per fidem vita in hac ærumnoſa peregrinatione ducenda eſt.

D Pſal. 125.

¶ Nathan. a ¶ Per prophetam. b Qui.ſ.reuelaſti aurem ſerui tui.

a ſerui tui, dicens domum ædificabo tibi. Propterea inuenit ſeruus tuus 1
¶ Audaciam cordis.
cor ſuum, vt oraret te oratione hac. Nunc ergo domine Deus, tu es 2
Deus, & verba tua erunt vera. Locutus es enim ad ſeruum tuum bona 3
hæc. Incipe ergo & benedic domui ſerui tui, vt ſit in ſempiternum coram te, quia tu domine Deus locutus es hæc: & benedictione tua benedicetur domus ſerui tui in ſempiternum.

E

F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum, vt oraret te oratione, *niſi reuelaſſes mihi per Nathan prophetam, quod tu velles mihi tanta bona facere, nullo modo præſumerem iſta deprecari à te.*

2 Tu es Deus &c. *& per conſequens veritas per eſſentiam.*

3 Et verba tua erunt vera. Locutus es enim ad ſeruũ tuum bona hæc &c. *Per conſequẽs, niſi ponat impedimẽtũ à parte noſtra.*

CAP.

ADDITIO.

In cap. 7. vbi dicitur in poſtil. *Miſericordiam autem meam nõ auferam ab eo.* Ex hoc dicunt aliqui quòd Salomon licet peccauerit &c.

Poſſibile fuit Salomonẽ penituiſſe, ſic tamen prope mortem, quod iam non valebat idola deſtruere: vnde ex hoc nõ concluditur neceſſariò ipſum non eſſe ſaluatum. In hoc autem quod dicit poſtillator, quòd illud verbum: *Miſericordiã autem meam non auferam ab eo,* non intelligitur niſi quantùm ad temporale regnùm &c. nimis videtur literalizare. Nam manifeſtum eſt ſecundum doctores noſtros, quod lex vetus diſponebat ad Chriſtum, ſicut imperfectum ad perfectum, & ideo populus ille cõparatur puero ſub pedagogo exiſtenti, vt patet ad Galat. 3. Vnde communiter talia bona eis promiſſa principaliter intelligũtur pro ſpiritualibus, & ideo iſta regna Dauid promiſſa & filio ſuo Salomoni, ſimiliter perpetuitas fidelitatis domus eius. Et ſi intelligantur de regno tẽporali, intelligenda ſunt principalius etiam ad literam de regno æterno. ſicut cùm dicitur Abrahæ: *Et bened. in ſemine tuo omnes gentes & cætera.* Geneſ. 22.d. intelligendum eſt de benedictione ſpirituali etiam ad literam. Si enim intelligerentur de benedictione temporali tantum, euacuaretur ratio Apoſtoli ad Gal. 3. quod nullo modo à Catholicis eſt aſſerendum. De damnatione autem Saulis dictum eſt ſuprà in additione primi libri cap. vlt.

Replica, in cap. 7. vbi multa bona dicuntur de Salomone & eius domo, quod poſtillator exponit ſecundum præſentem iuſtitiam, volens quod ex illis dictis non poteſt argui Salomon ſaluatus, ſicut quidam voluerunt, huic ſe Burgen oppponit, aſſerens etiam intelligendum non de regno temporali ſolùm ſed æterno, volens Salomonem ſaluari eò, ſicut dicit Burgenſ. quòd poſſibile fuit Salomonem pẽnituiſſe ſic prope mortem, vt non valeret idola deſtruere: Sed iſtud videtur confictum iuxta Achillem Burgenſ. Eſt enim commune eius argumentum quod repetit, & conſueuit ſæpe repetere, videlicet ex litera non habet fundamentum, igitur irrationabiliter trahi contrarium. Vnde ſi per caſum à Burgenſ. poſitum Salomoni remaneret aliqua excuſatio de tanto, non tamen de toto. nulla tamen ſucceſſoribus ſuis remanet excuſatio, qui domus eius hic dicuntur, & hæc domus dicitur fidelis, prout in litera. Formetur igitur argumentum ſic, cuius domus eſt contra Dei diffinitionem, & infidelis, ille ſaluatus eſſe non poteſt. ſed domus Salomonis fuit infidelis, vt latè declaratur in gloſſa ordinaria, igitur, &c. Omnia igitur quæ hic laudabilia de Salomone & eius domo dicuntur, intelliguntur de eo ſecundum præſentem iuſtitiam, & non æternam prædeſtinationem, ſed ſecundum æternàm præſcientiam intelliguntur de Chriſto, de quo eſt principalis ſenſus literalis eorum laudabiliũ quæ hic dicuntur, prout dicit eadem gloſſa, quæ eſt notabilis. Fictio etiam Bur. poteſt argui ex textu. 3. Reg. 11. & 12. Vbi dominus per prophetã Ahiam Silonitem diffiniuit regnum Salomonis ſcindendũ, eò quòd dereliquit dominum & adorauit Aſtarthem deam Sidoniorum &c. Et conſtat illam diffinitionem non eſſe poſitam in executionem, niſi tempore Roboam filij Salomonis, quia dicitur cap. 12. *Non acquieuit rex populo, quoniam aduerſatus fuerat eum dominus, vt ſuſcitaret verbum ſuum quod locutus fuerat in manu Abiæ, &c.* vide ibi diligenter literam. Si igitur Salomon egiſſet pœnitentiam, prout vult Bur. illa ſententia Dei non fuiſſet poſita in executionem poſt pœnitentiam Salomonis. Mutata enim cauſa mutari debuit ſententia. Nunc autem cauſa ſciſſuræ regni fuit idololatria Salomonis, vt patet ex litera allegata. idcirco pœnitentia eius debuit eſſe cauſa contrarij ſcilicet vnitatis regni, quod tamen ſciſſum eſt: Huius argumentum ſimile accipitur ab hiſtoria Niniuitarũ Ionæ. 3. vbi ſententia diuina lata contra peccata eorum propter peractam pœnitentiam fuit immutata, vnde videtur Salomon non pœnituiſſe. Apoſtolus igitur ad Gal. 4. allegans præſentem literam de regno æterno fideli, &c. Ad literam intelligit de Chriſto, & eius domo, non de Dauid & Salomone, niſi ſecundum præſentem iuſtitiam.

Rabbanus, Hieron.

CAP. VIII.

A *Factum eſt.* Sequitur.

a *Frænum.* Quinque ciuitates erant Philiſthinorum, quæ Iſraelem tributarium faciebant. Has tulit ſibi Dauid & fecit tributarias, ſicut in Paralip. legitur.

1. par. 18. a.

Percuſſit Dauid Philiſthiim, & humiliauit eos, & tulit Geth & filias eius de manu eorum &c.

Frenum. Chriſtus de aereis poteſtatibus triumphās frenum erroris q; humano generi impoſuerāt confregit.

B

CAP. VIII.

FACTVM eſt autem poſt hæc percuſſit Dauid 1
Philiſthiim, & humiliauit eos. Et tulit Dauid 2
frænum tributi de manu † Philiſthiim, & percuſ- 3
¶ Hyperbole.
ſit Moab, & menſus eſt eos funiculo coæquans 4 5
terræ. Menſus autem eſt duos funiculos, vnum 6
a Quos vult damnat propter peccata, quos vult viuificat, condonans peccata dominus Ieſus. 7
ad occidendū, & † vnū ad viuificandum. Factuſq; 8
eſt Moab Dauid ſeruiens ſub tributo. Et percuſſit Dauid Adarezer filium 9
Rohob, regem Soba, quando profectus eſt vt dominaretur ſuper flumen
Euphraten. Et captis Dauid ex parte eius mille ſeptingentis equitibus,
& viginti milibus peditum ſubneruauit † omnes iugales curruum. † De- 10
reliquit autem ex eis centum currus. Venit quoqua Syria Damaſci, vt 11
¶ Id eſt, qui eam ſibi tutam facerent.
præſidium ferret Adarezer regi Soba, & percuſſit Dauid de Syria vi-

† plenum funiculum phraſi eſt Hæbraica quæ ſignificat unx tertiā partem Moabitarum ſuper ſſitem māſiſſe quæ ſeruiret Dauidi ſub tributo. Sic legas licet, percuſſit quoque Moabitas ita ut duas partes occideret & unam partem vitæ ſeruaret. l. 7. antiqui. cap. 5.

b *Coæquās.* Nō enim homines in terra viuentes intātū humiliabātur, vt funiculo ſuperextēſo terræ apparerent æquales: ſed adeò viles & contempti, vt in nullo plus valerent, quam terra quæ nullos homines habet. Funiculum autem pro ſorte poſuit, quia funiculo ſolet menſurari, ſecundū illud. *Et ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis. Pſal. 77. f.* Significat autem quòd tam liberè regiones Moabitarum, quibus vellet diuideret, quàm poſſeſſor agros proprios.

C

c *Menſus eſt.* ✠ Ioſephus. Dauid conuertit bellum ad Moabitas, & duas quidem partes eorum exercitus victas dimicando conſumpſit, reliquos autem captiuos accipiens & annua tributa eis imponens, contra Adrazarum regem Sophenæ conuertit exercitum.

✠ Theo. Tanta erat vis victoriæ, & tanta erat multitudo eorum qui capti erant viui, vt eos numerare non permitteret. Iuſſit enim eos deijci pronos in terram, diuiſos trifariā. Et duas quidem partes occidit: vnam autem viuam cepit.

✠ Angelomus. Quod ſcriptum eſt, *Menſus eſt eos funiculo coæquans terræ*, hyperbolicè debet accipi. Non fieri poterat vt homines in terra degentes, intantum humiliarentur, donec ipſius terræ dorſo funiculo ſuper extenſo comprobante, apparerent æquales: ſed immenſam humiliationem captæ & oppreſſæ gentis voluit ſcriptura hoc verbo accumulare. Quod autem menſus eos funiculo dixit, funiculum pro ſorte poſuit, eo, quod ita ſoleant agrorum ſpatia metiri. Significat autem quòd tā libera diſpoſitione regiones Moab quibus vellet hæredibus diuiſit, quaſi poſſeſſor agros proprios ad nutum funiculo dirimit.

D

E

Significat autem quia quos voluit potuit occidere: & quibus voluit potuit parcere. Quòd autem Moab qui interpretatur ex patre, & Syriam Damaſci, & cæteras regiones tributarias fecit, ſignificat quòd Chriſtus omnes gentes ſub dominatione ſua tenet, & premit, & ſenſum bonorum operum exigit. Damaſcus enim nobilis vrbs Phenicis eodem vocabulo quo & Maſeth ancillę Abrahæ filius dicitur, & interpretatur ſanguinis poculum. Syria verò ſublimis vel humecta; Quæ enim prius humecta libidine ſanguinem humanum inexplebiliter ſitiebat, nunc mundata baptiſmo Chriſti, ſublimis profectu virtutum, ſanguinis eius poculum deſiderat.

R

F

d *Subneruauit omnes iugales curruum &c.* ✠ Theodoretus. Quamobrem confregit plurimos currus Syrorū? Lex diuina iuſſit re-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

1 FActum eſt. *Hic conſequenter oſtenditur fortitudo Dauid in debellando aduerſarios. Et primò ponitur huiuſmodi debellatio. Secundò regni Dauid ordinatio, ibi:* Et regnauit Dauid. *Prima in quatuor partes, ſecundum, quatuor gentes quas debellauit. ſecunda ibi:* Et percuſſit Moab. *tertia ibi:* Et percuſſit Adarezer. *quarta ibi:* Fecit quoque. *Prima gens ab eo debellata fuit gens Philiſthinorum, quod notatur cum dicitur.*

2 Et tulit Dauid frenum. *Frænum, id eſt, quo tenetur equus ſub ſeſſore. & eodem modo tributum eſt id quo tenetur populus ſubiectus ſub dominatore. Dauid autem deuincendo Philiſthæos hoc frænum de manibus eorum abſtulit, quia prius dominabantur Hebræis: ſed poſtea econuerſo ſeruierunt Dauid ſub tributo.*

3 Et percuſſit. *Secundus populus à Dauid debellatus fuit populus Moabitarum: quod notatur cùm dicitur.*

4 Et menſus eſt eos funiculo. *agens cum eis rigore iuſtitiæ.*

5 Coæquans. *quia deſtruxit fortalitia eorum, ne poſteà poſſent rebellare.*

6 Menſus eſt autem duos. *i. ordinauit duos procedendi modos.*

7 Vnum ad occidendum. *ſ. magis culpabiles per viam iuſtitiæ.*

8 Et vnum. *minus culpabiles dimittens per viam miſericordiæ, In Hebræo habet:* Menſus eſt duos funiculos ad mortificandum, & impleuit funiculum ad viuificandum. *quod exponunt Hebręi dicentes ꝙ duas partes occidit, tertiā partem vitæ reſeruauit. Cauſa autē quare ſic rigidè contra eos proceſſit fuit, quia rex Moab patrem & matrem Dauid & aliquos de amicis eius quos ibi reliquerat Dauid pro cuſtodia occidit, recedente Dauid de terra illa, ſecundum quod dicit Ra. Sa. & prout dictum fuit ſuprà. lib. 1. 22. cap. Iſta tamen ſententia Dauid intelligenda eſt quantum ad viros bellatores, quia totum vulgarem populum dimiſit ad ſeruiendum ſibi ſub tributo.*

9 Et per. *hic ponitur debellatio populi Syriæ à Dauid. & primò ponitur iſta debellatio. ſecundò ex hoc ſequēs cōfœderatio ibi:* Audiuit aūt Thou. *Circa primū dicit.* Et perc. *qui regnabat in vna parte Syriæ.*

10 Subneru. *ideſt equos iugo curruum applicatos, vt de cætero eſſent inepti ad prælium.*

11 Dereli. *ideſt, equos centum curruum qui erant ei neceſſarii. In quolibet aūt curru erant quatuor equi, vt probat per illud quod dicitur infrà. 3. lib. 10. ca. in fi.* Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto. *ideſt, equi pro vna quadriga,* ſexcentis ſiclis argēti & equus. cl. *Ex quo patet, ꝙ in una quadriga erant quatuor equi, quia. cl. ſicli quater accepti faciunt ſexcentos ſiclos. Et ſic patet, ꝙ Dauid quadringentos equos reſeruauit, qui erant ſibi neceſſarii in diuerſis negotiis.*

✠ Et po-

MORALITER.

b *Factum.* Sequitur.

2 *Et tu.* hic deſcribitur triumphus Dauid de quatuor populis, id eſt, Philiſthęis, Moabitis, Syris, & Idumæis. Moral. per Dauid manu fortis interpretatur, vir fortiter pugnans cōtra paſſiones inordinatas ſignificatur. Ipſe verò de quatuor paſſionibus principalibus triumphat, quę ſunt, gaudium ineptū in proſpętis, & dolor nimius in aduerſis, & ſpes de bono futuro incompetenti ſibi, & timor inordinatus de incurſione temporis mali, & his paſſionibus ſubiectis proficit homo in perfectione moralis & intellectualis virtutis: ideò dicitur 7. Phyſicor. Sedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens: quia ſedatis & quietatis tumultibus paſſionum acquiruntur ſcientiæ & virtutes. Propter quod de quatuor paſſionibus prędictis ad quas aliæ reducuntur dicitur primo de conſolatione. Tu quoque ſi vis lumine claro cernere verū. Tramite recto carpere callem gaudia pelle: Pelle timorem ſpem-

Paſſiones quatuor.

A iuſſit regem non vti multis equis: vt non in eis, ſed in virtute diuina confideret. Hanc legem implens, confregit currus plurimos. Vnde canit in pſalmis: *Non ſaluatur rex per multam virtutem. fallax equus ad ſalutem.*

ſtus diſtrictione ſui examinis in his qui de illo praua ſentiũt D ſtultitiam immoderati laboris extinguit.

d *Facie.quo.&c.* ⁂ Theo. Scriptor narraturus ſcelus in quo incidit vir diuinus, neceſſariũ duxit prius oſtẽdere viri virtutem, vt ſciamus delictum non fuiſſe mẽtis, ſed circunſtantiæ.

gintiduo milia virorum. Et poſuit Dauid præſidiuum in Syria Damaſci. 1
Factaque eſt Syria * Dauid ſeruiens ſub tributo. Seruauitque Dominus
a Dauid in omnibus ad quæcunque profectus eſt. Et tulit Dauid arma 2
aurea, & torques aureos quæ habebant filij Adarezer, & detulit ea in Ieruſalem. Et de Bete & de Beroth ciuitatibus Adarezer, tulit rex Dauid 3
æs multum nimis. † De quo fecit Salomon omnia vaſa ærea in templo,
& mare æneum, & columnas, & altare. Audiuit autem Thou rex E- 4
math, quòd percuſſiſſet Dauid omne robur Adarezer. Et miſit Thou
Ioram filium ſuum ad regem Dauid, vt † ſalutaret eum, congratulans,
& gratias ageret, eò quòd expugnaſſet Adarezer, & percuſſiſſet eum:
Hoſtis quippe erat Thou Adarezer. Et in manu eius erant vaſa aurea,
b & argentea, & vaſa ærea, quæ & ipſa ſanctificauit rex Dauid domino
cum argento & auro quæ ſanctificauerat de vniuerſis gentibus, quas 5
ſubegerat de Syria, & Moab, & filiis Ammon & Philiſthiim & Amalec, & de manibus Adarezer filij Rohob regis Soba. Fecit[a] quoque ſi- 6
bi Dauid nomen, cùm reuerteretur capta Syria in valle Salinarum cæſis
c decem & octo milibus, & in Gebelem ad viginti tria milia: & poſuit in
Idumæa cuſtodes, ſtatuitque præſidium, & facta eſt vniuerſa Idumæa 7
ſeruiens Dauid. Et ſeruauit dominus Dauid in omnibus ad quæcun- 8
que profectus eſt. Et regnauit Dauid ſuper omnem Iſrael. † Faciebat 9 10
d quoque Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo ſuo. † Ioab autem 11
filius Saruiæ erat ſuper exercitum. Porrò Ioſaphat filius Ahilud erat 12
e † à commentarijs. Et Sadoc filius Achitob & Achimelech filius Abia- 13 14
f thar erant ſacerdotes, & Saraias ſcriba. Banaias autem filius Ioiadæ 15
g † ſuper Cerethi, & Pheleti. Filij autem Dauid † ſacerdotes erant. 16

a Erexit ſcilicet ſibi fornicem triumphalem.

a ⁂ *Et tulit arma aurea &c.* Ioſeph. Aureas pharetras, & arma diuerſa q̃ cuſtodes corporis Adadi gerebant, Deò dicauit in Hieroſolimis.

⁂ Theodoret. χλιδᾶνας autem Syrorum, interpretatus eſt Aquila torques aureos. Intellexit autem ſplẽdorem Syriæ. B

b *Sanctificauit* Sic Chriſtus oẽs quos de gentibus conuocat, alios quaſi aurum id eſt, ſenſu ſpirituales facit, alios quaſi argentum id eſt, eloquentiæ nitore ſplendentes, alios quaſi æs prædicatione ſonoros ſanctificat domino vt eius tabernaculo fideliter deſeruiant.

e *A cõmentariis.* Vicem regis agebat cuius iudicio leges ſcribebantur. Scriba ex ore regis verba deſcribebat.

f *Sacerdotes.* Sacerdos quaſi ſacer dux, Filij aũt Dauid ducatũ habebant in tribu Iuda.

g *Cerethi et Phileti.* ⁂ Procop. Iaculatores & ſagittarios hoc noĩe appellat. ⁂ R. Da. Vrim & Thumin, q̃ eſſent illuſtres & integri. Alij. Duę cognationes erant, quę ſemp ſtipabãt latera regis paratæ vt exequerentur eius imperium.

-de quo fecit ſalomon omnia uaſa ærea ĩ templo & mare æneum, & columnas hęc nuſquàm legũtur in ueteribus exemp. ſicut nec apud Hebræos.

E

† & Cerethi erat una ex familiis Iſrael. †principes uel primarii ad atus reg. Lxx. aulę principes Rabbanus.

c *Caſis.* Quod in quibuſdã codicibus duodecim milia cæſa dñr vitio ſcriptorum inolitum eſt. Veraciter enim Dauid in C valle Salinarũ decẽ & octo milia cecidit. Ioab verò 12. millia, ſicut in titulo 58. pſal. ſcribitur. Significatur aũt, q̃ Chriſtus di-

⁂ Alij. Sanhedrim, hoc eſt, ſummos conſiliarios.

Aſſidebant regi cuſtodientes corpus eius, & interpretant̃ interficientes & viuificantes, quoniã ſecundũ iudicium eorũ digni reſeruabantur ad vitã, alij ducebantur ad mortem. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et po. *ideſt homines bellatores in fortalitio, vt Syri ſecurius tenerentur ſub tributo:*

2 Et tulit Dauid arma. *In Hebræo habetur,* pharetras.

3 Tulit rex Dauid. *Quod autem ſequitur immediatè. De quo fecit, vſque ibi;* Et altare, *non eſt in Hebræo ſed appoſitum fuit à quodam gloſſatore, quia illud æs fuit expenſum in operibus templi, & poſteà vitio ſcriptorum hæc gloſſa inſerta eſt textui.*

4 Aud. *Hic conſequenter ponit̃ ſequens confœderatio, quia frequenter contingit q̃ quo aliqui fiunt amici, eo ſunt inimici eiuſdem, & hoc mõ Thou factus eſt amicus Dauid: eò q̃ debellauerat Adarezer inimicũ eius & in ſignũ amicitiæ miſit ſibi vaſa aurea & argentea et ærea.*

5 Quæ &c. *ideſt, conſecrauit vt inde fierent illa quæ erant neceſſaria in templo, ita quòd de cætero non poterat humanis vſibus applicari. Dicit autem hic Ra. Sal. quòd propter hoc iſta bella Dauid poſita ſunt in hoc cap. poſt præcedens immediatè, in quo declaratur voluntas Dauid circa templi ædificationem, quia omnia metalla quæ per iſta bella acquiſiuit ad opera templi fienda conſecrauit.*

6 Fecit. *Hic ponitur debellatio quarti populi. ſ. Idumæorum, quos debellauit rediens de Syria in valle Salinarum. & hoc eſt quod dicitur.* Fecit. *ideſt arcum triumphalem: vt cõiter dicunt expoſitores noſtri. poſuit in ſignum victoriæ habitæ de Idumæis. Sed hoc non videtur probabile, quia tale quid fit ad iactantiam propter quòd Saul increpatur de erectione arcus triumphalis. vt habetur ſuprà 1. lib. 15. cap. Propter quod Rab. Sal. hoc exponit de ſepultura Idumæorum tunc occiſorum in prælio, quos Dauid fecit ſepeliri. & in hoc acquiſiuit ſibi nomẽ bonũ. Tum quia exercuit circa mortuos opus miſericordiæ. Tum quia ſcribit̃ Deut.* 23. Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt. *Iacob enim à quo deſcenderunt Iudæi, & Eſau à quo deſcenderunt Idumæi, fuerunt fratres vterini, vt habetur Gen. 24. & ideo Iudæi & Idumæi fratres dicuntur propter quod Dauid eis ſepulturam exhibuit. Et idem legitur feciſſe Ioab. infrà lib. 3. 11. cap.*

7 Et poſuit in Idumæa, &c. *ne rebellarent & recederent ab ea.*

8 Et fa. *ſicut prædictũ fuerat Gen. 25. c.* Maior ſeruiet minori.

9 Et ſerua. *hoc additum eſt, ad oſtendendum quòd Dauid habuit prædictas victorias non virtute humana, ſed diuina.*

10 Et re. *Hic cõſequenter oſtẽditur regni Dauid ordinatio, cũ dicit.*

11 Faciebat quoque Dauid iudicium. *rectè ſententiando.*

12 Et iuſtitiam. *debitè exequendo.*

13 Ioab. *Sicut enim regnum bene ordinatur intra ſe per iuſtitiam, ita extra ſe reprimendo aduerſarios per militiam.*

14 Ioſa. *vnum nomen eſt indeclinabile, & ſignificat idem q̃ cãcellarius, vt dicunt aliqui, Alij autem dicunt, q̃ eſt officium dictandi leges In. He. habetur hic,* recordator. *Et ſic dicit Ra. Sa. q̃ officiũ eius erat repetere ſeu recordari caſus varios qui venerãt ad Dauid, vt p ordinẽ expedirent: ſ. primus primò, & ſecundus ſecundò & ſic de aliis.*

15 Et Sa. *habebat enim officium ſcribendi geſta temporum. Alii dicunt quòd ſcribebat literas regis.*

16 Banaias. *ideſt. ſaggittarios & baliſtarios vt dicit tranſlatio Chaldaica. Filii autem Dauid ſacerdotes erant. i. maiores vel primi ad honores vnde 1. Par. 18. habetur:* Filij autem Dauid primi ad manum regis. *non enim poteſt dici quòd eſſent ſacerdotes proprie in tabernaculo miniſtrantes, quia non erant de genere Aaron.*

ADDI-

MORALITER.

† rem, ſpemque fugato: Nec dolor adſit nubila mens eſt, vinctaque frænis. Hæc vbi regnant. Propter quod ipſis ablatis per Dauid tollitur frænum tributi. Per Philiſthæos autem qui cadentes interpretantur, timor mundanus qui cadere facit hominem à virtute ſignificatur. Per Moabitas ſignificatur dolor de præſenti pœna: Nam Moab interpretatur ex patre. Talis verò dolor contrahitur in nobis ex carnali generatione. Per Syros autem qui ſublimes interpretãtur, ſpes immoderata, quæ magis propriè præſumptio ſignificatur. Per Idumęos autem, qui interpretantur terreni, ſignificatur gaudium ineptum de adeptione temporalis boni.

MO-

A

ADDITIO.

In cap. 8. vbi dicitur in poſt. *Faciebat quoque Dauid iudicium*, recte ſententiando.

Cum ſecūdum Philoſophum in 3. Politico. ordinatio populi præcipuè depēdeat ex maximo principatu, idcirco poſtquàm dicit quòd *Dauid faciebat iudicium, & iuſtitiam, &c.* ſubiungit ſuam optimam ordinationem in eius officialibus, in quibus tota ordinatio regiminis principatus virtualiter contineri videtur. Nam ad officium Ioab pertinebant omnia illa quæ ad defenſionem ſubditorum & inuaſionem hoſtium erant neceſſaria, cùm eſſet ipſe princeps militiæ. Ad officiū verò Ioſaphat pertinebant omnia illa quæ ad iudicia particularia erant neceſſaria per ſe, vel per alios expedienda tanquàm ad cancellarium. Ad officium verò Saruiæ pertinebāt omnia dictamina ſcripturarum quæ à rege vel à ſuis iudicibus emanabant, ſeu in hiſtoriis regalibus erant reponenda. Ad officium verò Banaiæ filij Ioiadæ pertinebat cuſtodia regis, executio iuſtitiæ ſpecialiter criminalis. quæ cum manu valida & potenter exerceri ſolet. & hoc eſt quod dicitur: *Super Cerethi & Phelethi.* qui ſecundum Hebraicam veritatem quæ in gl. hóc loco habetur interpretantur interficientes & viuificantes. quoniam ſecundum iudicium regis vel officialium eius digni reſeruabantur ad vitam, àlij ducebantur ad mortem. Filij aūt Dauid non habebant nomen officij, ſed dignitatis: erant. n. maiores ſeu primi poſt regē ad honores. D

CAP. IX.

Quæſt. 24. 2 ET *dixit Dauid: Putas ne.* ✠ Theo. Qui autem erat benignus & clemēs etiam in inimicos, non erat amicos daturus obliuioni. Rogauit itaque an reſtaret aliquis ex domo Saulis, vt *faciamus ei* inquit, *miſericordiā propter Ionathan.* Nā propter ſuam in illum beneuolentiam, eius deſpiciebat maleuolētiam. Deinde ſummam curam gerit Miphiboſethi, vt qui eū fecerit dominū omniū q̄ poſſidebat Saul. & B iuſſerit eum perpetuò cum eo victū ſumere. ✠ Chryſoſt. (*† infrà. 19. e. Hom. de Dauid & Saule tom. 1.*) Dauid mortuo Saule, non modo nō occidit illius poſteros ſed tū plura præſtitit, q̄ erat pollicitus (*† 1. Re. 18. d.*) ſiquidem filiū eius cùm eſſet claudus in ſuā domum induxit ſuęque mē ſę fecit participem, nō arbitratus regiam menſam claudicatione pueri dehoneſtari, ſed decorari. Quotquot em̄ cū illo diſcūbebāt, (*† ſuper menſam.*) abi- C bant magna philoſophiæ doctrinā conſequuti. Cùm enim viderent illius Saulis filium, qui tanta mala pattarat aduerſus Dauidē, tanto in honore haberi apud ipſum, ēt ſi feris oībus eſſent immitiores, pudore tamē ac rubore cum oībus inimicis redibant in gratiam. Scitis profectò, nō eſſe facilè hoſtiū filios diligere? Quid dixi diligere? Nō odiſſe nō perſequi magnū eſt, Multi defunctis inimicis, in illorūm liberos iram effuderunt. At non ita generoſus ac magnanim⁹ iſte: ſed & viuētem inimicum obſeruauit, & illo defuncto beneuolentiam E filijs exhibuit. Quid illius mēſa ſanctius? &c. Hoc tu facito chariſſime, &c. ✠ Angelo. Non enim erat Dauid immemor fęderis q̄d olim pepigerat cum Ionathan, nec ex corū ſocietate, de quibus ſcriptū eſt: *Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam timorem Domini derelinquit.* Quæ res & fidelitatē probauit ſecūdum hiſtoriam in viro, & ſacramētū iuxta allegoriā oſtendit in facto. F

☞ Ecce

CAP. IX.

2 ET dixit Dauid; Putaſne eſt aliquis qui remāſerit de 1
domo Saul, vt faciā cū eo miſericordiā propter Io 2
nathan? Erat autem de domo Saul ſeruus nomine
Siba. Quē cùm vocaſſet rex ad ſe dixit ei; Tune es
Siba? Et ille rn̄dit, Ego ſum ſeruus tuus. Et ait rex;
Nunquid ſupereſt aliquis de domo Saul, vt faciam
cum eo miſericordiam Dei? Dixitq́; Siba regi; Su- 3
pereſt filius Ionathæ debilis pedibus. Vbi, inquit, eſt? Et Siba ad regem.
Ecce ait, in domo eſt Machir filij Ammiel in Lodabar. Miſit ergo rex Da
uid & tulit eū de domo Machir filii Ammiel de Lodabar. Cùm autē ve-
niſſet Miphiboſeth filius Ionathæ filii Saul ad Dauid, corruit in faciem
ſuam & adorauit. Dixitq́; Dauid. Miphiboſeth? Qui rn̄dit, Adſum ſeruus
tuus. Et ait ei Dauid † Ne timeas, quia faciens faciā in te miſericordiā pro 4
pter Ionathan patrem tuum, & reſtituā tibi omnes agros Saul patris tui,
& tu comedes panem in menſa mea ſemper. Qui adorans eū dixit. † Quis 5 6
ego ſum ſeruus tuus, quoniā reſpexiſti ſup canem mortuū ſimilem mei? 7
Vocauit itaquē rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quæcunque 8
fuerunt Saul, & vniuerſam domum eius dedi filio domini tui. Operare 9
igitur ei terram tu & filij tui, & ſerui tui, & inferes filio domini tui cibos
vt alatur. Miphiboſeth autem filius domini tui comedet ſemper pa- 10
nem ſuper menſam meam. Erant autem Sibæ quindecim filij & viginti ſerui. Dixitque Siba ad regem: Sicut iuſſiſti domine mi rex ſeruo tuo, ſic faciet ſeruus tuus. Et Miphiboſeth comedet ſuper menſam tuam, quaſi vnus de filiis regis. Habebat autem Miphiboſeth filium paruulum nomine Micha. † Omnis verò cognatio domus Sibæ ſeruiebat Miphiboſeth. Porrò Miphiboſeth habitabat in Ieruſalem, quia † de menſa Dauid regis iugiter veſcebatur, & erat claudus vtroque pede.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

1 ET dixit Dauid. *Hic conſequenter oſtendit pietas Dauid ad proximum faciendo miſericordiam erga cognatum Saul propter Ionathan amicum ſuum, quæ pietas in tribus oſtenditur. primo quia diligenter inquiſiuit. quod notatur cum dicitur.*

2 Putas. *hoc quæſiuit Dauid ab aſſiſtentibus ſibi, per quorum indicium vocauit Sibam, qui Sauli ſeruierat vt ab eo certius de hoc inquireret, & in particulari. qui interrogatus reſpondit.*

3 Supereſt. *cuius cauſa dicta fuit ſuprà. 4. cap. Secundò oſtenditur fidelitas Dauid & eius pietas, eò quod Miphiboſeth quæſitum dulciter recepit: quod notatur cum dicitur.*

4 Et ait. *timebat enim eò quòd auus eius & patruus fuerant inimici Dauid, propter quod cum aſſecurauit, & ſibi bene facere promiſit di.* Reſtituam tibi omnes agros, &c.

5 Qui adorans eum. *adoratione duliæ.*

6 Dixit: Quis ego. *q. d. nullius momenti reſpectu tanti beneficii.*

7 Quoniam. *oculos pietatis.*

8 Super. *ideſt, ſuper me vilem & deſpicabilem, quia erat impotens corpore & genere, eo q̄ amici ſui erant mortui. Tertiò oſtenditur pietas Dauid eò quòd ipſi Miphiboſeth diligenter prouidit, aſſignans ei procuratorem & ſeruum pro domo ſua & familia gubernanda ſcilicet, Sibam qui auo ſuo ſeruierat. & ipſum Miphiboſeth faciendo ſibi commenſalem, & patet litera paucis exceptis quæ diſcurrentur.*

9 Dedi. *ideſt, filio Miphiboſeth qui nunc eſt dominus tuus, cuius filius vocabatur Micha, vt infra habetur. non enim poteſt hoc intelligi de cibis adminiſtrandis Miphiboſeth, quia ſemper comedebat in menſa regis. ſequitur.*

10 Miphiboſeth. *& ſecundū hoc Siba dixit iſtud verbū. In Hebr. habetur, &* Miphiboſeth comedet ſuper mēſam meā. *& ſecūdū hoc eſt verbū ipſius Dauid, quod exponunt Hebræi dicentes, q̄ poſtquàm Siba dixerat regi* ſic faciet ſeruus tuus, *Dauid reſpondit:* Et Miphiboſeth comedet ſuper menſam meā: *ita q̄ hic ſub intelligitur, rn̄dit Dauid. Et eſt modus loquendi qui apud Hebræos vocatur, decurtatus vel reciſus. ſ. quando aliquid omittitur, quod tamen neceſſariò ſub intelligitur ad habendum ſententiam perfectam. & talis modus loquendi frequenter inuenitur in ſcriptura in ve. te. Cætera patent.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et dixit.* Et ſecūdū ſenſum literalē per hoc q̄ Dauid mortuo Ionatha q. fuerat ei amiciſſimus in vita, diligēter inquiſiuit de poſteris ei⁹, vt eis exhiberet bn̄ficia, docemur amici- † tiam

A Rab. Ecce Dauid non eſt oblitus iuramẽti & fœderis quod cũ Ionatha pepigit, ſed miſericordiam quã promiſit patri, filio impleuit. Dauid quoque Chriſtũ ſignificat. Ionathas qui interpretatur colũbæ donum vel domini donũ gratia ſpiritusſancti. Habuit ergo Ionathas paruulum filiũ nomine Miphiboſeth vtroque pede claudũ, quem, Dauid ad ſe vocauit, cum prædeſtinatio & præſcientia Dei eum quem ad ſeculi deſideria & mũdana negotia exercenda ſermone & actione debilem conſpicit, ad Dei miniſterium eligit. quia quem mũdus per faſtũ elationis ſpernit, Deus propter deuotionem humilitatis acquirit. Interpretat' enim Miphiboſeth de ore ignominia. Is enim B cuius loquelam & præſentiam ſuperbia mundi deſpicit, Dei domo vtilis ad ſpiritale miniſteriũ in eccleſia apparebit. Quid eſt autem, quòd Dauid Sibam ſeruum Saul de ſtirpe ipſius interrogans inuenit Miphiboſeth? Niſi quod Chriſtus electorum numerum diſcutiendo inter eos qui contempti mũdum reliquerunt ad ſe venire facit. Siba eñ egreſſus venit interpretat': *Machir* vẽdẽs: vel de infirmitate Ammiel populus eius Deus. Lodabar: ipſe verbum. Denique Dauid noſter contemptibiles huius mundi, & quę non ſunt eligens, vt quæ ſunt deſtruat eos vendibiles mũdo: & in infirmitate cõ C ſtitutos reperiens. populo ſuo dignos verbo prædicationis adiungit, eisq; regium honorem inter filios cõcedit. Vnde & Dauid agros Saul & ſeruitia Miphiboſeth tribuit & ſuper menſam ſuã cũ filijs eſſe præcepit, quia Chriſtus qui *de ſtercore erigit pauperem*, vt ſedeat cũ principibus, & ſoliũ gloriæ teneat, contẽptibiles perſonas de mũdo auferẽs poſſeſſores virtutũ efficit, & in mẽſa ſcripturarũ quotidie reficit. Tales verò ſobolẽ gignũt, qui dicitur Micha, ideſt, quis eſt iſte. quia in admirationem populi veniunt, qui nuper in mundo deſpecti in eccleſia apparent glorioſi. D

CAP. X.

† FActum eſt autem 1
poſt hæc, vt morere
tur rex filiotum Am-
mon, & regnaret Ha
nõ filius eius pro eo.
Dixitq; Dauid: Fa-
ciam miſericordiam 2
cum Hanon filio Naas, ſicut fecit pater eius
mecum miſericordiam. Miſit ergo Dauid
conſolans eum per ſeruos ſuos ſuper patris 3
interitum. Cùm autem veniſſent ſerui 4
Dauid in terram filiorum Ammon, dixe-
runt principes filiorum Ammon ad Hanõ
dominum ſuum: putas quòd propter hono 5
rem patris tui miſerit Dauid ad te conſola-
tores, & non ideo vt te inueſtigaret, & ex-
ploraret ciuitatẽ, & euerteret eã, miſit Da-
b uid ſeruos ſuos ad te? Tulit itaque Hanon 6
a Et diabolus priſtinam fortitudinem eripit.
ſeruos Dauid, raſitq; dimidiã partem bar-
a ¶ Et diabolus caſtitatis dignitatem nudat, & turpia quæ perſuaſit, reuelat.
bæ eorũ, & præſcidit veſtes eorum medias
vſque ad nates, & dimiſit eos. Quod cum 7

C A P. X.

a F *Actum eſt autem poſt hæc, vt moreretur rex filiorum Am. &c.* Hieronym. Angelomus. Rabbanus.
Faciam. Quãdo Dauid fugit à facie Achis regis Geth, venit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo miſericordiam. 1.Reg.21.c. De Naas itaque venit ad ſpeluncam Odollam: vbi venerunt ad eum pater eius & mater, & omnis domus eius, inde peruenit ad Moab, Ibi.27.a. & dimiſit apud eũ patrem & matrem & omnem domum ſuam. Ibi.21.d. Quod verò dixit Achis rex Geth: *Hic ne ingredietur domum meam?* Abijt inde Dauid & fugit in ſpeluncam Odollam. 1.Reg.21.a. ſubaudiẽdo de domo Naas. Ibi.22.a. Si quæratur, cur ad Achis redierit, quem prius fugerat. Quæſtio. Intelligendum eſt cum ad quem redijt fuiſſe filium eius quẽ fugit. E Vnde in ſequentibus de Achis, cum quo deſcendebat Dauid in prælium filius fuiſſe dicitur Maoch. 1.Reg.27.a. Non enim à patre hoc patronymicum, ſed à matre ſumpſit, quæ Maacha vocabatur.

b ✻ *Tulit.* Ambr. Si conſuetudo & lex eſt, hominum legatis nõ inferre exitia: qua præſumptione & audacia legatis Dei non ſolum exitia, ſed & mors irrogaretur? Com in cap. 6. ad Epheſ.

✻ Auguſt. Quomodo ſalutis infirmitas, ſic barba virtus oſtenditur.

✻ Idem. per barbam non incongruè fortitudo intelligitur. In pſal. 33. & lib 2. cont. lit. Petil cap. 103.

F Significant hæc bellum diaboli contra eccleſiam Hanon enim ideſt, dolor eorum, diabolum ſignificat, qui Ammonitarum, ideſt, malignorum ſpirituum, ideſt, rector populi mœroris & ſemper in anguſtia conſtituti, qui comprimere vel anguſtiare homines deſiderat. Radit ergo Hanon barbam dimidiam nuntiorum Dauid, cum diabolus quorundam prædicatorum ſermonem uel conuerſationem ☞ corrum- Eucherius, Angelomus Rabbanus.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. X.

1 FActum eſt. *Hic conſequenter ponitur gratitudo Dauid erga beneficium. Circa quod primò ponitur ipſius Dauid gratia propter impenſum ſibi beneficium. ſecundò illata ſibi iniuria per malũ cõſiliũ, ibi:* Cum autem veniſſent. *tertiò vindicans iuſtitia propter illatũ opprobrium, ibi:* Quod cum audiſſet. *Circa primum dicitur.*

2 Faciam. *Iſta autem miſericordia quam fecit Naas cũ Dauid, tacta eſt ſuprà primo lib. 21. ca. ſecundũ duplicem opinionem. Vna eſt, quòd iſte Naas qui dicitur hic mortuus, eſſet ſimul rex Ammõ & Moab. quia ibidem dicitur quòd Dauid dimiſit patrem & matrem & aliquos eius amicos, qui non poterant ſequi eum cum rege Moab pro cuſtodia, & ſic voluit filio eius recompenſare. Alia eſt quòd rex Moab apud quem dimiſit prædictos iratus propter receſſum Dauid de terra ſua, interfecit eos paucis exceptis, qui fugerunt ad Naas regẽ Ammon, & ibi ſaluati fuerunt. Et iſta opinio videtur verior. quia ſuprà. 8. cap. dictũ eſt qualiter Dauid rigidè proceſſit contra regem Moab & populum eius. & hic dicitur quomodo amicabiliter voluit procedere contra regem Ammon. Ex quo manifeſtè videtur, quòd iſte Naas fuerit alius à rege Moab, cui recommendauit patrem & matrem cum eſſet in fuga Saul.*

3 Miſit, *nuntians ei quod eſſet paratus ad eius auxilium ſi indigeret, propter patris ſui receptum beneficium.*

4 Cum. *Hic conſequenter deſcribitur illata Dauid iniuria per malum conſilium cùm dicitur.*

5 Putas. *q.d. non: ſed vt ſub ſpecie amicitiæ decipiat te explorando per nuntios tuos infirma terræ tuæ.*

6 Tulit. *quia tunc temporis erat maximum vituperium & adhuc eſt in terra illa in qua homines ſine barba reputantur quaſi mulieres.*

7 Et dimiſit. *ita quòd apparebant verenda eorum.*

✻ Manete

MORALITER.

† tiam ſeruare poſt mortem, quod tamen pauci faciunt, intantum quòd vulgariter dicitur, mortuus non habet amicum. Secundum autem ſenſum allegoricum per Ionathan, qui interpretatur columbæ donum, ſignificatur ipſe Chriſtus qui columba dicitur amaritudinis felle carẽs. Eſt etiam donum ex charitate paterna nobis datum. Ioan. 3. b. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnige. da. &c.* Per filium Ionathæ claudum vtroque pede, ſignificatur quilibet Chriſtianus, qui Chriſti filius eſt per baptiſmum. claudus tamen eſt vtroque pede: Nam pronus eſt dupliciter ad cadendum in peccatum ſcilicet, per ignorantiam & infirmitatem. Per Dauid verò poteſt intelligi bonus prælatus qui talem ad ambulandum in via morum debilem debet fouere & nutrire cibis menſæ ſuæ, ſcilicet alimento ſacræ ſcripturæ, & ſacramento euchariſtiæ, vt ſic diſponatur quòd ad menſam gloriæ finaliter transferatur.

1 *Factum eſt.* Per Hanon qui populus murmurans interpretatur, Iudaicus populus ſignificatur: qui à principio fuit murmurationibus aſſuetus, ſcilicet contra Moyſen & Aaron, & etiam contra dominum, vt patet in Exodo & in locis pluribus, & in libro Numerorum & poſteà contra Chriſtum, vt patet ex decurſu euangeliorum. Ad hunc autem populum miſit Dauid, id eſt, Chriſt' per Dauid figuratus, ſeruos ſuos, ſcilicet apoſtolos alioſque diſcipulos ad ſpiritualem eius cõſolationem, dicens eis, Mat. 10. a. *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, ſed potius ite ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Sed ſicut Hanon ſerui Dauid vituperium intulit, quia ſequitur.

6 *Tulit.* Sic populus Iudaicus ſeruos Chriſti vituperauit multipliciter & afflixit, vt habetur in Actibus apoſtolorum in pluribus locis propter quod noſter Dauid ſcilicet Chriſtus.

† *Manda-*

A corrumpendo maculat. Præcidit tunicas vſque ad inguina, cum turpia facta quæ perſuadet in oculis hominum reuelat. His neceſſe eſt ſedeant in Iericho donec creſcat barba, ne ſint opprobriũ aliorum & anathema omniũ, ideſt, donec incrementa virtutum in eis naſcantur, & digni habeantur præſentari ſuo regi. Dauid autem noſter milites ſuos inultos eſſe non patitur, ſed exercitu congregato ſuorum iniuriã vindicat: nec ſolũ aduerſarios per ſanctorum ſuorum victoriam confundit ſed etiam in ex- B tremo iudicio perpetuis ignibus tradit.

a *Reliquam au.* ✻ Hieronym. Notandũ quod ſolummodo in hoc loco in Hebræo legatur Abiſa, in cæteris verò locis Abiſai. Ideo autẽ ex nõie illius vnam literam dẽptam Hebręi dicunt, eò quòd necis Abner cõſcius fuerit. (L. de tradi. Heb.)

✻ Ioſeph. Ioab circa metropolim Ammonitarum, Charanachã veniens, C caſtra fixit. Hoſtibus egredientibus, & aciem in duas partes D diſponentibus, contra molitione tractauit & fortiſſimos quidem viros eligens, ſe oppoſuit Syris, reliquam verò partẽ fratri tradidit. vt contra Ammonitas dimicaret, Cũq; incitaſſet fratrem, atque rogaſſet vt magnanimiter & fiducialiter ageret, & grauẽ verecũdiã metuens decertaret, Syros aggreſſus, multos peremit, cæteros conuertit in fugam. (L. 7. An. c. 6.)

† abominationem, vel rem fœdam.

nuntiatum eſſet Dauid, miſit in occurſum eorum. Erant enim viri con-
a ¶ Sub anathemate pœnitentiæ.
fuſi turpiter valdè. Et mandauit eis Dauid: Manete in Iericho[a] donec 1
creſcat barba veſtra, & tunc reuertimini. Videntes autem filij Ammon, 2
quòd † iniuriam feciſſent Dauid, miſerunt & conduxerunt mercede Sy-
rum Rohob, & Syrum Soba viginti milia peditum, & à rege Maacha
mille viros, & ab Iſtob † decem milia virorum. Quod cùm audiſſet, 3
Dauid, miſit Ioab, & omnem exercitum bellatorum. Egreſſi ſunt ergo 4
filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipſum introitum portæ. Syrus 5
autem Soba & Rohob & Iſtob & Maacha ſeorſum erant in campo. Vi- 6
dens igitur Ioab, quòd præparatum eſſet aduerſum ſe prælium, & ex
aduerſo, & poſt tergum, elegit ſibi ex omnibus electis Iſrael, & inſtru-
a xit aciem contra Syrum. Reliquam autem partem populi tradidit Abi-
ſa fratri ſuo. Qui direxit aciem aduerſus filios Ammon. Et ait Ioab: Si
præualuerint aduerſum me Syri, eris mihi in adiutorium. Si autem filij
Ammon præualuerint aduerſum te, auxiliabor tibi. Eſto vir fortis,
& pugnemus pro populo noſtro, & † ciuitate Dei noſtri. Dominus au-
tem faciet quod bonum eſt in conſpectu ſuo. Iniit itaque Ioab, & po-
pulus eius qui erat cũ eo, certamen contra Syros. Qui ſtatim fugerunt
à facie eius. Filij autẽ Ammon videntes quia fugiſſent Syri, fugerunt &
ipſi à facie Abiſai, & ingreſſi ſunt in ciuitatem. Reuerſuſq; eſt Ioab à fi-
a ¶ Alias: Videntes igitur filij Ammon quoniam Syrus expauit, &c.
lijs Ammon, & venit Ieruſalem. Videntes igitur Syri, quoniam cor- 7
b ruiſſent coram Iſrael, congregati ſunt pariter. Miſitque Adarezer, &
eduxit Syros qui erant trans fluuium, & adduxit exercitum eorum. So-
bach autem magiſter militię Adarezer erat † princeps eorum. Quod cũ
nuntiatum eſſet Dauid, contraxit omnem Iſraelem, & tranſiuit Iorda-
nem, venitque in Helam. Et direxerunt aciem Syri ex aduerſo Dauid, &
pugnauerunt contra Iſrael. Fugeruntque Syri à facie Iſrael. Et occidit
Dauid de Syris ſeptingentos currus, & quadraginta milia equitum, &
Sobach principem militiæ percuſſit, qui ſtatim mortuus eſt. Videntes 8
autem vniuerſi reges † qui erant in præſidio Adarezer victos ſe eſſe ab
Iſrael, expauerunt & fugerũt quinquaginta & octo milia coram Iſrael.
Et fecerunt pacem cum Iſrael, & ſeruierunt eis. Timueruntque auxi-
lium Syri præbere vltrà filijs Ammon.

† ante eos.

b *Miſitq; Adarezer & eduxit Syros qui erant trãs fluuium, & addu.* ✻ Theodor. Quõ cùm ſuperius dixiſſet interitum Adarezer, dicit eũ veniſſe in belli auxilium? Superatum quidem dixit fuiſſe Adarezer, non autem occiſum. Conueniunt autẽ quę nũc dicta ſunt cum ſuperioribus. *Miſit* inquit, *Adarezer & eduxit Syrum qui eſt trans flumen Chalaac*, Si autẽ proprias habuiſſet copias non eguiſſet alienis.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Manete. *quæ erat in principio regni Dauid ex illa parte vnde veniebant, vt ſic non apparerent inter homines cũ turpitudine ſibi illata.*

2 Videntes. *quia cognouerunt quod non ex fraudulentia, ſed ex vera amicitia nuntios miſerat, & tamen non recognouerunt culpam, nec petierunt veniam, ſed magis præparauerunt ſe ad defendendum ſuam ſtultitiam, vocando alios in ſuum auxilium contra Dauid: quod factum eorum notabiliter aggrauauit.*

3 Quod &c. *Hic conſequenter ponitur vindicatio prædictæ iniuriæ per viam iuſtitiæ. & hoc notatur cum dicitur:* Quod. *ſcilicet filios Ammon obſtinatos in ſua malitia.*

4 Miſit. *ad vindicandum opprobrium ſibi illatum non zelo vindictæ, ſed amore iuſtitiæ.*

5 Syrus. *iſti libenter iuuabant filios Ammon, vt per hoc eſſent liberati de tributo Dauid.*

6 Videns, *ideſt, antè & retrò. Sic enim diuiſerant aduerſarij ſuũ exercitum vt includerent filios Iſrael, propter quod Ioab expertus in bellis diuiſit exercitum in duas partes, vt quælibet pars haberet hoſtes in fronte, & ſic ſecurius poſſent pugnare, & per iſtam viam habuerunt contra vtroſque victoriam. Cætera patent vſque ibi.*

7 Videntes. *ſcilicet ſuam debellationem & confuſionem, vt poſſent ſe vindicare congregauerũt multitudinem maiorem, propter quod Dauid in propria perſona ad prælium venit cum exercitu ſuo maiori quàm prius, & eos debellauit. Et patet litera vſque ibi.*

8 Videntes. *promittentes reddere Dauid pacificè tributum & de cætero non præbere eius aduerſarijs auxilium.*

✻ CAP.

MORALITER.

1 *Manda.* Per Iericho quæ interpretatur luna, & mutationẽ ſignat, eò quòd luna continuè variatur, bene Gentilitas ſignificatur quæ multis erroribus tunc temporis variabatur. In hac autem Iericho manſerunt apoſtoli alijque Chriſti diſcipuli à populo Iudaico reprobati & vilipẽſi. propter quod Paulus & Barnabas dixerunt Iudæis. Act. 13 g. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes: ſic enim præcepit nobis Deus.* Manendo verò in Gentilibus & eis prædicando, creuit barba eorum, ideſt, perfectió meritorum, quæ per incrementum barbæ ſignatur eò quod barba ſignũ eſt maſculini ſexus, qui eſt perfectus.

2 *Et tunc.* Poſt perfectionẽ enim meritorũ in doctrina Gentiliũ, apoſtoli & alij diſcipuli venerũt ad Dauid. i. Chriſtũ per apertã & claram viſionẽ 2. Cor. 5. b. *Audemus & bonam voluntatem habemus peregrinari magis à corpore & præſentes eſſe ad Deũ.*

CAP. XI.

a F ACTVM eſt autem vertente anno, eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere, mi 1
ſit Dauid Ioab & ſer- 2 †
uos ſuos cum eo, & vniuerſum Iſrael, & vaſtauerunt filios Ammon, & obſederunt Rabba.
b Dauid autem remanſit in Ieruſalem. Dum hæc agerentur accidit quadã die, vt ſurgeret

a ¶ Manu fortis, vel viſu deſiderabilis. b ¶ Declinante iam mundo.

Dauid de ſtratu ſuo † poſt meridiem, & de-

a In ſole poſuit tabernaculum ſuum, corpus, ſcilicet, quod aſſumpſit, cunctis patefecit.

ambularet in † ſolario domus regiæ. Viditq́; 3

a Propter fluxum menſtruum, vt quidam volunt.

mulierem ſe lauantem † ex aduerſo ſuper ſolariũ ſuũ Erat autẽ pulchra valdè Miſit ergo 4
rex & requiſiuit quæ eſſet mulier. Nuntia-

a Id eſt diaboli, qui falſo dixit: Lux mea Dei, ideoque de terra viuentium merito abſciſus. Hethæus vel Rechæus enim abſciſus.

c tumq́ue eſt ei, quòd ipſa eſſet Bethſabee filia

CAP. XI.

A a F*Actum eſt autem vertente anno eo tempore quo, &c.* i. in vere: qñ pulſa frigoris aſperitate pabula reperiuntur iumentorum. in Hebræo ita legitur, *eo tempore quo reges ad bella proceſſerant miſit Dauid Ioab &c. Proceſſerant.* ſcilicet ad pugnã contra Dauid rex Rohob: & Iſtob Soba & Maacha, qui reges Syriæ fuerunt & pugnare voluerũt contra Dauid conducti à rege Moab, ſed deuicti ſunt.

※ Ambr. Peccauit Dauid, q̧ ſolent reges: ſed pœnitentiam geſſit & fleuit, quod non ſolent reges. Rogauit veniam, nõ arrogans poteſtatis, ſed infirmitatis
B ſuæ conſcius: proſtratus in terrã cilicio ſe operuit, oblitus imperij, memor culpæ, &c.

※ Idem. Non adulteraſſet Dauid alieni ius tori, niſi nudam & lauantẽ mulierẽ de domus ſuæ interioribus vidiſſet. Et ideo bene ſcriptũ eſt: Nõ intẽdas in mulieris ſpeciẽ: & non concupiſcas mulierẽ. Et alibi: Ad oẽs irreuerentes oculos caue: nil de continentia tua & virtute præſumas.

※ Chryſt. Dauid à Saulis difficultatibus, & alijs hoſtibus liberatus, poſtquàm quietem aſſecutus eſt, difficilius bellum paſſus eſt incontinentis cupiditatis, qđ eum etiam maiori ſupplicio affecit. Quo circa tunc maximè timendum eſt, quando fuerimus liberati ab ærumnis. Quemadmodum enim alligatam beſtiam non ita timemus vt emiſſam, ſic & vitium non eſt ita timẽdum in afflictione, &c.

※ Idem. Talis ac tantus vir, qui vicit leones & vrſos; qui mille aduerſum ſe machinas ſuperauit, negligentior factus eſt: vt addiſcatis quantum bonum ſit tribulatio virtutũ omnium mater. Interea dum hæc ſecuritas eſſet & deambularet in ſolario domus, vidit mulierem, pulchram valdè. Sed pulchritudo non eſt in culpa, quia Dei eſt donum. Aperuit oculos, & accepit ſagittæ ictum. Audiant curioſi qui pulchritudines conſiderant alienas, & qui ex ſpectaculis inſaniunt theatralibus, &c. Ille nõ vidit meretricem, ſed in ſolario domus ſuæ: tu autem in theatro. Mors intrat per feneſtras. Oculi tanquam feneſtræ ſunt animæ.

※ Idem. Ambulemus vigilantes, & expergefacti, vel ſi paululum quis dormitauerit illico proſtratus eſt. Non enim ſumus Dauide ſolertiores, qui cùm parumper neglexiſſet, in ipſum præcipitatus eſt peccati barathrum. Sed citò ſurrexit. Ne tantum itaque quod peccauit aſpicias, verum etiam quòd peccatum abſterſit. Propter hoc enim hiſtoriam illam deſcripſit, non vt lapſum conſideres, ſed vt ſurgentẽ admireris, & diſcas cum cecideris, quomodo ſurgere conueniat. D

※ Theod. Diuinus Dauid cùm Saul eũ perſequeretur, ſe ſapienter geſſit, & cùm eſſet in acie, menteq́; exerceret in belli cura ex legibus diuinis vitã ſuã adminiſtrabat. Paruas aũt aſſecutus inducias, paſſus eſt lapſum. Verè magnum & vehemẽs eſt bellum, remiſſio, & delitię, & regnum, & poteſtas, & forma corporis, & poſt cibi ſatietatem inſultus: quo tẽpore etiã ijs qui ſe exercẽt ad caſtitatẽ, accẽdit ſcintilla, vt quæ irrigationem habeat nutrimẽtum. Eſt autem perſpicuũ Dauidem habuiſſe vehemẽtiorẽ deſiderij affectionẽ. Nõ enim pluribꝰ vſus eſſet vxoribus, niſi ei vim attuliſſet natura, vt illud faceret. Cùm ergo ſimpliciter, nõ curioſè deſpexiſſet, vidit mulierẽ q̃ lauabatur: ſed nõ effugit aſpectũ reuera pniciosũ, formę ineſcatus pulchritudine deuorauit hamum peccati. (Quæſt. 25.) E

※ Auguſt. Multi cadere volunt cum Dauid, & nolunt reſurgere cum Dauid. Non autẽ cadendi exemplum propoſitũ eſt, ſed ſi cecideris reſurgendi. Attende ne cadas. Non ſit delectatio minorum, lapſus maiorum; ſed ſit caſus maiorum, tremor minorum. Eccleſiæ filij audientes tã ſancti viri ruinã, metuunt infirmitatem ſuam: & quæ condemnat Deus deuitare cupientes, abſtinent oculos & reprimunt à petulantia, non ſe miſcent mulieribus alienis, non leuant oculos facilè ad aliena domicilia, aut ſolaria, &c. (lib. 50. hom. ho. 21.) F

b *Dum hæc.* Dauid grauiter peccauit, quod & per prophetam Deus arguit, & ipſe pœnitendo abluit. *Sed ille deſiderabilis cunctis gentibus*, quaſi in ſolario deambulans, *in ſole poſuit tabernaculum ſuum*, & amauit eccleſiam ſuper tectum ſe lauantem, id eſt, mundantem ſe à ſordibus ſęculi, & domum luteam ſpiritali contemplatione tranſcendentem & calcantem, & inchoata cum illa primæ conuentionis notitia ſeparatum ab ea diabolum occidit, ſibique eam perpetuò copulauit. Oderimus ergo peccatum, ſed non extinguamus prophetiam. Amemus illum Dauid quantum amandus eſt, qui nos à diabolo per miſericordiam liberauit: amemus iſtum pœnitentem, qui tam graue vulnus peccati humilitatis confeſſione ſanauit. (Rabbanus. Aggæi. 2. b. Pſal. 18. b.)

c *Bethſabee.* Iſid. Puteus ſatietatis, vel puteus ſeptimus. Eccleſia verò vocatur puteus aquæ viuæ, & huic puteo ſeptenarij nomen numeri in Spiritus ſancti ſignificatione cõiungitur, propter rationẽ Pẽtecoſtes, quo die de cęlo Spiritus ſanctus (Rabbanus.)

☞ miſſus

NICOLAVS DE LYRA.

1 F Actum. *Hic conſequenter oñditur qualiter Dauid vixit inſolenter, propter quod fuit à Deo caſtigatus: vbi etiam oñditur eius pęnitentia de peccatis, & patientia in aduerſis. Primò igitur oñditur peccaſſe per luxuriam. Secũdò per negligentia. ca. 21. Tertiò per ſuperbiã. cap. 24. Circa primũ ponitur primò culpæ perpetratio, ſecundò humilis recognitio cap. 12. tertiò punitionis patiens toleratio cap. 13. Circa primum deſcribitur primo ipſius Dauid adulteratio. ſecundò quæritur facti celatio ibi.* Miſit autem Dauid *tertio præcipitur innocentis occiſio ibi:* Factum eſt er. *Circa primũ dicitur:* Factum *ſcilicet in principio æſtatis, qñ terræ naſcentia ſunt in campis ad pabulum equorum.*

Mi-

2 Miſit. *Alijs enim procedentibus ad bellum remanſit Dauid in Ieruſalem quaſi otioſus, propter quod fuit lapſus in adulterium. vnde dicit Ouidius poeta: Otia ſi tollas periere cupidinis artes. Et Eccleſ. 33. d.* Multam malitiam docuit otioſitas. (Ouidius de reme.)

3 Viditque mu. *Ex quo patet quòd aſpectus impudicus eſt valde periculoſus, quia Dauid tam ſanctus & bonus per hoc fuit tractus in adulterium, & ex conſequenti ad homicidium proditoriè procuratum, vt ex ſequentibus apparebit.*

4 Miſit. *Ad hoc enim quæſiuit, vt ſciret ſi eſſet ſoluta, vt ſic eam acciperet in vxorem & licitè cognoſceret eam, inualeſcente tamen tentatione, ſciens quod eſſet maritata, nihilominus mandauit pro ea adducenda, & commiſit adulterium.*

※ Statimq́ue

MORALITER.

1 *Factum eſt.*

† *Dauid.* Per hoc autem, quòd alijs procedentibus ad bellum Dauid remanſit in Ieruſalem, quæ interpretatur pacifica, vel quieta: & tunc enormia perpetrauit peccata, ſcilicet adulterium, & homicidium, proditorium, vt habetur infrà, ſignificatur q̧ illi qui quieſcunt otioſi, & ſe non exercent in prælio contra tentationes, incurrunt frequenter varias peccatorum enormitates. propter quod dicit Seneca, Summa omnium vitiorum otioſitas. Dęmones enim nunquam dormiunt, ſed ſemper inſidiantur nobis, & quos otioſos à bonis, inueniunt, ad peccatum inducũt. Propter quod dicit Hieron ad Ruſticum: Semper aliquid boni facito, vt te diabolus inueniat occupatum.

3 *Viditque.* per hoc autem quod Dauid ſanctus & deuotus ex impudico aſpectu peccatum incurrit adulterij, & vlterius homicidij proditoriè perpetrati, nobis oſtenditur, quanta diligentia debeat adhiberi in cuſtodia ſenſus viſus, & etiam quia dicitur Thre. 3. f. *Oculus meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.* Et idem videtur de cuſtodia aliorum ſenſuum. Ierem. 9. f. *Aſcendit mors per feneſtras meas.* Senſus enim exteriores ſunt quaſi quædam corporis feneſtræ per quas tentationes contra latrones ad interiora ingrediuntur bona gratiæ rapientes.

A miſſus eſt Ad 49. ideſt, ſpecies ſeptem vnum additur, quoniam vnitas commendatur. Vnde: *Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Dono itaque ſpiritali, ideſt, ſeptenario facta eſt eccleſia puteus ſatietatis. quia factus eſt in ea *fons aquæ ſalientis in vitam æternam, quam qui biberit non ſitiet in æternũ.* ſi quid fortè cor illicitũ concupiſceret, preſſus per diſciplinæ magiſterium oculus videre recuſaret. Sicut enim ſæpè tẽtatio per oculos trahitur, ſic nonnunquàm concepta intrinſecus compellit ſibi extrinſecus oculus deſeruire. Plerunque enim quælibet res innocenti mente reſpicitur, ſed in ipſo conſpectu animus concupiſcentiæ gladio confoditur.

Eph. 4.b. Ioan. 4.b.

a *Mittenſque nunciauit Dauid: Concepi.*

✲ Chryſoſtomus. Prægnans facta mulier, vadit ad regem, & dicit: O Rex, perij. Et ille: Quid habes? Prægnans (inquit) ſum. Peccati mei pullulat fructus, accuſatorem intrinſecus habeo: in ventre profero proditorem. Si venerit & viderit vir meus, quid dicam? quid loquar? quã excuſationem prætendam? Videte & admiramini fratres, quantum mali ſit peccatis obnoxium fieri. Rex militem timet, & formidat ſubditum. Nonne tu imperator? Nonne gladij poteſtatem habes? Habeo (inquit) ſed conſcientiam peccati mei timeo formidinis matrem. Quid ergo rex? Pudoris excogitato cõſilio, peccatis B adijcit peccatum, & iniquitatẽ ſcelere vult celare. Quoniam celare non potuit adulterium copulat homicidium.

† vel purificata. i. ceſſauerunt menſtrua illa fœminarũ: id quod eſt ſignum fœminas concepiſſe.

† de pace Ioab, & de pace populi, & de pace belli. He.

In pſal. 50.

b *Et venit vrias ad Dauid, &c.*

✲ Chryſoſtomus. Venit Vrias de caſtris, intrauit ad regẽ, interrogatuſque de apparatu belli, reſpondit omnia proſpera, & victoriam eſſe paratam. Audiuit rex q́ miles vicerit, & dolet q́ ipſe ſit victus. Miles aduerſarios ſubdidit, & rex à libidinis concupiſcentia ſuperatur. Miles inimicum proſtrauit, victoriam annunciat, & rex præ confuſione ſua peccatum timet cõfiteri. Stupebat, & præ confuſione peccati, pugnæ victoriam victus non ſentiebat. Vide clementiam Dei quomodo immutat cõſilia hominum qui in malis ſuis celare cupiunt C quod admittunt, Dicit militi: *Vade in domum tuam laua pedes, &c.* Propter quam cauſam ô Dauid, *ſollicitus es?* Dic mihi. Ob hoc inquit, plenum pietatis do conſilium, ſi potero quo pacto obumbrare ſceleris magnitudinem, & vulneri ſuperducere cicatricem; vt illius eſſe dicatur quod meum eſt. Sed inextinguibilis oculus non conceſſit, parcens ei qui fuerat vulneratus.

† ſequutũ que eſt eum donũ regium.

† vitam.

Eliam vxor Vriæ Hethæi. Miſſis itaque Dauid
nuntijs tulit eam. Quæ cùm ingreſſa eſſet ad il-
lum, dormiuit cum ea. Statimque † ſanctificata 1
a Id eſt, menſtruali effuſione.
eſt ab immunditia[a] ſua, & reuerſa eſt in domum
ſuam concepto fœtu. Mittenſque nuntiauit Da-
uid, & ait, Concepi. Miſit autem Dauid ad Ioab, 2
dicens: Mitte ad me Vriam Hethæum. Miſitque 3
Ioab Vriam ad Dauid. Et venit Vrias ad Da-
b uid. Quæſiuitque Dauid, † quàm rectè age- 4
ret Ioab & populus, & quomodo adminiſtra-
retur bellum. Et dixit Dauid ad Vriam: Va-
a Poſt laborem balneis vtere: partem poſuit pro toto corpore: non enim tantus vir diſcalceatus incedebat.
de in domum tuam, & laua[a] pedes tuos. Et 5
egreſſus eſt Vrias de domo regis, † ſecutuſ- 6
a Vt refectus delitioſè prouocatus libidine dormiret cum vxore: & ſic adulterium lateret.
que eſt eum cibus[a] regius. Dormiuit autem Vrias
† ante portam domus regiæ cum aliis ſeruis do-
mini ſui, & non deſcendit ad domũ ſuam. Nun-
tiatumque eſt Dauid à dicentibus: Non iuit
Vrias ad domum ſuam. Et ait Dauid ad Vriam:
Nunquid non de via veniſti? Quare non deſcen 7
diſti in domum tuam? Et ait Vrias ad Dauid: 8
Arca Dei & Iſrael, & Iuda habitant in papilio- 9
nibus, & dominus meus Ioab, & ſerui domini
mei ſuper faciem terræ manẽt, & ego ingrediar
domum meam, vt comedam & bibam, & dor-
miam cum vxore mea? Per ſalutem tuam, & per
† ſalutem animæ tuæ non faciam rem hanc. Ait
ergo Dauid ad Vriã: Mane hic etiam hodie, &
cras dimittam te. Manſit Vrias in Ieruſalẽ in die

Non enim Dauid Vriæ coniugẽ ſtudioſè reſpexit, quia concupiuerat, ſed potius cõcupiuit, quia incautè reſpexit. Iuſto verò retributionis examine qui exteriori negligenter vtitur, interiori oculo cæcatur. Sæpe autem iam intrinſecus concupiſcentia dominatur, & illecebratus animus ad vſus ſuos ſenſus corporeos famulari more tyrannidis exigit, ſuiſque voluptatibus oculos ſeruire compellit, & feneſtras luminis aperit ad tenebras cæcitatis. Vnde ſancti viri cum ſiniſtra delectatione pulſari ſe ſentiunt, ipſa per quæ formæ ſpecies ad mentem ingreditur, diſciplinæ magiſterio lumina reſtringunt ne prauæ cogitationi viſio lenocinata famuletur; Quæ ſi vnquàm ſubtiliter cuſtodiri negligitur, cogitationis immunditia ad operationem tranſit.

Grego. Sæpe res quælibet per hiſtoriam virtus eſt, per ſignificationem culpa, ſicut aliquando culpa in facto, in ſcripto ꝓphetiæ virtus. Quis enim non deteſtetur, quòd Dauid in ſolario deambulãs Bethſabee Vriæ concupiuit vxorem, qui tamen à prælio reuertẽtem ire domum monet, pedes lauare? Qui protinus reſpondit dicens: Arca Dei ſub pellibus, & ego in domo mea requieſcam? Quem Dauid ad mẽſam propriam ſuſcepit, eiq́ epulas per quas mori debeat tradit. Teneter ergo Dauid figurã eius de quo ſcriptum eſt: *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Qui Betſabee ad ſe iubet perducere, ideſt, legem literæ carnali populo cõiunctã ſpirituali ſibi intellectu ſociare. Bethſabee.n. puteus, ſeptem dicitur, quia per cognitionẽ legis infuſione ſpecialis gratiæ perfecta nobis ſapiẽtia miniſtrat. Vrias verò Iudaicũ populũ ſignificat, qui interpretatur lux mea Dei. Iudaicus.n. populus qui de accepta legis ſcientia extollit, quaſi Dei luce gloriatur. Sed huic Dauid vxorem abſtulit ſibiq́; coniunxit, quia manu fortis redẽptor apparens, dũ de ſe ſpiritualiter legẽ loqui innotuit, per hoc quod iuxta literam tenebat, hanc à Iudaico populo extraneã demõſtrauit, ſibi cõiunxit, quia ſe per

Greg. Adhuc carnis corruptibilis pondere grauati nõ valemus ſic viuere, vt nulla nos poſſit culpæ delectatio pulſare. Sed aliud eſt nolentẽ tangi, & aliud conſentientem. Sãcti aũt viri tantò vigilantiori ſe circũſpectione cuſtodiũt, quãtò ſe pulſari ſiniſtris motibus vel tranſitoriè dedignantur, vt ſi quid

NICOLAVS DE LYRA.

1 Statimque. *ideſt, à fluxu menſtruorum. non quia tunc pateretur menſtrua quando Dauid eam cognouit, quia tunc mulieres ſunt turpis coloris & abominabiles ad actũ carnalẽ, & de ipſa dicitur hic, quòd erat pulchra valde, dicitur ergo tunc purgata à menſtruis futuris vſq; ad partum, quia in illo coitu concepit, vt patet in textu. poſt conceptionem autem ceſſat fluxus menſtruorum, quia ſanguis ille cedit in formationem fœtus & eius alimentum.*

Oculorum illecebra,

2 Miſit. *Hic conſequenter quæritur celatio facti, cùm dicitur.*

3 Mitte. *Ad hoc enim pro ipſo mandabat, vt vxorem ſuam cognoſceret, & ſic crederetur puer naſciturus eſſe ſuus, & ſic peccatum Dauid occultaretur: & mulier à lapidatione quæ ſecundum legem ei debebatur, præſeruaretur.*

4 Quæ-

4 Quæſiuitque: *hoc quæſiuit vt ſtatum ſui exercitus ſciret, & Vrias cauſam ſui aduentus non perciperet.*

5 Vade. *ideſt, vtere balneo propter fatigationem laboris præcedentis. Et per lotionem pedum deſignatur ablutio totius corporis intelligendo à parte totum.*

6 Secutuſque. *vt ſic per balneum & cibum delicatum prouocaretur ad coitum. Cætera patent vſque ibi.*

7 Nunquid. *q.d. in exercitu fuiſti in labore, & ſimiliter in via veniendo inde: & ideo indiges recreatione.*

8 Et ait Vrias, &c. *ſe excuſando valde fideliter.*

9 Arca. *quia tunc erat portata ad exercitum, ſicut fuerat tempore Saul prout habetur ſupra 1. lib. 14. c. ad dandum confidentiam bellatoribus. Cætera patent vſque ibi.*

✲ Et voca-

A ſe per illam prædicatum declarauit. Vriam tamẽ ad domũ monet ire, & pedes lauare, quia incarnatus Iudæis præcipit, vt ad conſcientiam redeant, & ſordes operum fletibus tergant, vt ſpecialiter mandata legis intelligant, & poſt tantam duritiam præceptorum fontem baptiſmi inuenientes ad aquam poſt laborem currãt. Sed Vrias, qui arcam domini eſſe ſub pellibus meminit, reſpondet: quia domum ſuam intrare non poſſit. q. d. Ego mandata Dei in ſacrificijs carnalibus video, & redire ad conſcientiã per ſpiritualem intelligentiã non requiro. Quaſi enim arcã Dei eſſe ſub pellibus dicit, q̃a præcepta Dei non niſi exhibẽdo miniſterium carnalis ſacrificij intelligit. Hunc tamen redire domum nolẽtem, Dauid ad menſam vocat, quia cũ Iudæi ad conſcientiam reuerti contemnant, Chriſtus tamen ſpiritualia prædicat di. *Si crederitis Moſi, crederetis forſitan, & mihi, de me enim ille ſcripſit*. Legem enim Iudęus tenet, quæ B eius diuinitatem loquitur, cui credere dedignatur. Vnde & Vrias ad Ioab cũ epiſtolis ex quibus occidi debeat, mittit: quia Iudęus legem portat qua conuincente moriatur. Cum enim mandata legis retinens implere nititur, ipſe defert iudicium vnde damnetur. Quid ergo per factum iſtud Dauid ſceleſtius? Quid Vria mũdius? Sed ad myſterium: quid Dauid ſanctius? Quid Vria infidelius? Quia ille per vitæ culpam prophetiæ ſignat innocentiam, & iſte per vitæ innocentiam in prophetia exprimit culpam. Virtus enim ſacri eloquij ſic tranſacta narrat, vt ventura exprimat, ſic in facto rem approbat, vt in myſterio contradicat. Sic geſta damnat, vt hæc myſtice gerenda ſuadeat.

a *Ponite Vriam ex aduerſo belli, &c.* Chryſoſtomus. O infelicitas peccati. Gladium aduerſũ ſe neſciens portabat: qui iniuſtitiam fuerat paſſus, epiſtolam ferebat ſanguine plenam, ſicq; perrexit. Stetit in pugna, occiſus eſt, cecidit. Ecce duo peccata, adulteriũ & homicidiũ. Homicidiũ adulterij fructus efficitur: & mala cogitatio ſceleris, crimen eſt. Hæc dico propter peccatores, qui ſibi multorũ ſunt malorum conſcij, vt audientes de ſua non deſperent ſalute. Scriptum eſt enim: *Non mœchaberis: non homicidiũ feceris*. Duo hęc mandata tranſgreſſus eſt. Grande vulnus, peſſima plaga.

⁂ Theodoretus. Rex conuiuio Vriam excepit, frequentique ac liberali inuitatione vltra modum coegit bibere, vt irrigata cupiditate, vinum cum incitaret ad coniunctionem. Poſt

illa & altera. Et vocauit eum Dauid, vt come- 1
deret coram ſe & biberet, & inebriauit eum.
Qui egreſſus veſpere dormiuit in ſtratu ſuo
cum ſeruis domini ſui, & in domum ſuam non
deſcendit. † Factum eſt ergo mane & ſcripſit 2
Dauid epiſtolam ad Ioab: miſitq; per manum
a Vriæ, ſcribens in epiſtola. Ponite Vriam ex ad- 3
uerſo belli vbi fortiſſimum eſt prælium, & dere 4
linquite eum, vt percuſſus intereat. Igitur cum 5
Ioab obſideret vrbem, poſuit Vriã in loco vbi 6
ſciebat viros eſſe fortiſſimos. Egreſſique viri de
ciuitate, bellabant aduerſum Ioab, & cecide- 7
runt de populo ſeruorum Dauid, & mortuus
eſt etiam Vrias Hethæus. Miſit itaque Ioab &
nuntiauit Dauid omnia verba prælij. Præcepit
que nuntio dicens: Cum compleueris vniuer-
ſos ſermones belli ad regem, ſi eum videris in- 8
dignari, & dixerit, quare acceſſiſtis ad † murum 9
vt præliaremini? An ignorabatis, quod multa
deſuper ex muro tela mittantur? Quis percuſ-
ſit Abimelech filium Ierobeſeth? † Nonne mu- 10
lier miſit ſuper eum fragmen molæ de muro,
& interfecit eum in Thebes? quare iuxta mu-
rum acceſſiſtis? Dices: Etiam ſeruus tuus Vrias
Hethæus occubuit: Abijt ergo nuntius, & ve-
nit & narrauit Dauid omnia, quæ ei præcepe-
rat Ioab. Et dixit nuntius ad Dauid: Præualue-
runt aduerſum nos viri, & egreſſi ſunt ad nos
in agrum. Nos autem facto impetu, perſecuti
ſumus eos vſq; ad portam ciuitatis, & direxe-
runt iacula ſagittarij ad ſeruos tuos ex muro
deſuper mortuique ſunt de ſeruis regis. Quin-

D Poſtquam autem vidit imbecilla, quę à ſe callide fuerant cogitata, pudore ſtimulatus literas ſcripſit ad imperatorem exercitus. Ille autem ſciens nihil ex his, quæ ſcripta fuerant abijt ferens gladium ſuæ cædis.

⁂ Auguſtinus. Adulterium ſimul & homicidium non fecit Dauid cum perſecutorem Saulem pateretur: cum per diuerſa fugiebat non cupiuit alienam, non adulteratæ vxoris occidit virum. Erat in infirmitate tribulationis ſuæ tanto in domini miſericordia intentior, quanto miſerior videbatur. Valeat hoc exemplum ad id, vt timeamus fœlicitatem.

Homil. 21. lib. 50. hom.

† de offi. de lega. c. cum olim.

Gregorius. Ad hoc in ſcriptura Dauid & Petri peccata ſunt indita, vt cautela minorum ſit ruina maiorum. Ad hoc pœnitentia inſinuat & venia, vt ſpes pereuntium ſit recuperatio perditorum. De ſtatu ſuo Dauid cadente nemo ſuperbiat, de lapſu etiam reſurgente Dauid non deſperet. mirabiliter ſcriptura eodem verbo ſuperbos premit, quo humiles leuat. Vnam namque E rem geſtam retulit, & diuerſo modo ſuperbos ad humilitatis formidinem humiles ad ſpei fiduciam reuocauit. Ineſtimabile noui generis medicamentum: quod eodem ordine poſitum, & premendo tumentia exiccat, & ſubleuando arentia infundit. De maiorum nos lapſu terruit, ſed de reparatione roborauit. Sic nos diuinæ diſpenſationis miſericordia, & ſuperbiẽtes reprimit, & ne deſperatione corruamus fulcit. Sed fortaſſe lectoris aĩus mouetur, cur Deus eos quos eligit, quoſq; ad donorum ſpiritualium culmen aſſumit, à vitijs non cuſtodit? Sed multi ꝑ accepta dona virtutum, ꝑ impenſam gratiam bonorũ operum in ſuperbiam cadunt: ſed F tamen q̃ ceciderunt nõ agnoſcunt. Contra eos ergo hoſtis antiquus, qui iam interius dominatur, exterius ſæuire permittitur, vt qui in cogitatione elati ſunt, ꝑ carnis luxuriam conſternãtur. Aliqñ autem minus eſt in corporis corruptione cadere, quam cogitatione tacita ex deliberata elatione peccare. Sed cum minus turpis ſuperbia creditur, minus vitatur. Luxuriã eo magis erubeſcunt homines, quia ſimul omnes turpem nouerunt. Ideo multi ꝑ vel poſt ſuperbiam in luxuriam corruẽtes ex aperto caſu malum culpæ latentis erubeſcunt & maiora corrigunt, cũ proſtrati in minimis grauibus cõfunduntur. Reos enim ſe inter minora conſpiciũt, qui ſe liberos inter grauiora crediderũt. Pia ergo dñi diſpenſatione laxatus ſæpe malignus ſpiritus de

Eucherius. Angelomus. Rabbanus. Lib. 33. moral. c. 10.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vocauit eum, &c. *faciens ſibi propinari latenter potum inebriatiuum, credens q̃ per hoc daret obliuioni arcam & exercitum, & ſic vino calefactus cum vxore ſua dormiret, per hoc tamen non fuit deceptus. Et ſic patet bonitas & perfectio ipſius, qui pro reuerentia Dei, & afflictione populi exiſtentis in expeditione, etiam à licitis abſtinebat. Et ex hoc patet grauitas peccati Dauid, qui militem tam fidelem & probum non horruit occidere proditorie.*

2 Factum eſt ergo, &c. *hic conſequenter deſcribitur innocentis occiſio cum dicitur.*

3 Ponite Vriam, &c. *id eſt, vbi aduerſarij ſunt fortes & audaces.*

4 Et derelinquite eum. *retrahendo vos ab ipſo.*

5 Vt percuſſus, &c. *Sciebat enim eum eſſe conſtantem, & quod nõ turpiter recederet, ſed magis mori eligeret.*

6 Igitur cum, &c. *credebat enim, quod regem offendiſſet, faciens aliquid vnde dignus eſſet morte, et quod Dauid hunc modum moriendi decreuiſſet ad celandum culpam Vriæ.*

7 Et ceciderunt, &c. *Ex quo aggrauatum fuit ipſius peccatum, q̃a occaſione illius quem volebat mori, fuerunt etiam alii interfecti.*

8 Si eum videris, &c. *propter interfectionem populi.*

9 Et dixerit, &c. *quia ex illa parte perſonæ etiam inualidæ poſſunt homines fortiſſimos interficere, quod patet per exemplum.*

10 Nonne mulier, &c. *hoc dixit Ioab ad ſui excuſationem erga Dauid, vt Dauid cognoſceret, quòd Ioab non fecerat illum inſultum ex ignorantia artis bellicæ, ſed vt impleret mandatum regis. Cætera patent vſque ibi.*

de culpa ad culpam trahit, & quò plus percutit eum quem
A ceperat, amittit: & vnde viciſſe cernitur, inde ſuperatur. Cōſiderare libet intra munitum gratiæ ſinum quantò Deus miſericordiæ fauore nos continet. Ecce qui de virtute ſe extulit, per vitium ad humilitatem redit. Qui verò acceptis virtutibus extollitur, non gladio, ſed medicamēto vulneratur. Virtus enim medicamentum vitium vulnus. Quia ergo de medicamēto vulnus facimus,
B facit ille de vulnere medicamentum, vt qui virtute percutitur vitio curetur. Virtutum enim dona retorquemus in vſum vitiorum, ille vitiorum illecebras aſſumit in arcē virtutum, & ſalutiſ ſtatum percutit, vt ſeruet, vt qui humilitatem curantis fugimus ei ſaltem cadentes hæreamus. Sed plerique quò in multis corruunt, arctius ligantur. Cum-
C que eos antiqu⁹ hoſtis ex vno vitio percutit vt concidant, ex alio ligat ne ſurgant. Conſideret ergo homo, cum quo aduerſario bellum gerat, & ſi iā ſe in aliqu.. deliquiſſe perpendit, ſaltem ad culpam pertrahi ex culpa pertimeſcat, & ſtudioſè vitentur vulnera, quibus frequenter interficit, quia valdè rarū eſt, quod hoſtis noſter electorum ſaluti etiam vulneribus ſeruiat. Ad erudiendum enim dominus ſæpe electos tentatori ſubiicit, ſicut poſt paradiſi clauſtra, poſt tertij cęli ſecreta ne reuelationum magnitudine Paulus extolleretur datus eſt ei angelus Sathanæ. Sed hac tentatione diſponitur, vt qui elati perire poterant, humiliate ſeruentur. Secreto ergo diſpenſationis ordine vnde ſæuire permittitur iniquitas diaboli, inde perficitur benignitas Dei, quia inde obtemperat nutibus ſupernæ gratiæ vnde exercet iram voluntatis ſuæ.

a Miſit

etiam ſeruus tuus Vrias Hethæus mortuus eſt.
Et dixit Dauid ad nuntium: Hæc dices Ioab:
Non † te frangat iſtá res. Varius enim euentus 1
eſt belli, & nunc hunc, & nunc illum conſumit 2
gladius. Conforta bellatores tuos aduerſus vrbem, vt deſtruas eam, & exhortare eos. Audiuit 3
autem vxor Vriæ, quòd mortuus eſſet Vrias
vir ſuus, & planxit eum. Tranſactoque luctu, mi 4
ſit Dauid, & introduxit eam in domum ſuam,
& factaᵃ eſt ei vxor. Peperitque ei filium. Et diſplicuit † verbum hoc quod fecerat Dauid, coram domino.

† diſpliceat in oculis tuis.

a ¶ Iam obſtinatio culpæ occaſionem non habet defenſionis: & ideo rectè propheta mittitur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non te frangat, &c. *ab obſidione ciuitatis recedendò.*

2 Varius enim, &c. *quaſi dicat, ſi fortuna nunc fuit contra te, erit poſtea pro te.*

3 Audiuit autem, &c. *fictè tamen & ſecundum apparētiam: quia benè volebat eius mortem, vt per hoc lapidationem euaderet, & vxor regis fieret, & ad iſtam intentionem procurauerat Dauid mortē ſuam. Ad cuius intellectum pleniorem ſciendum, quod hic dicit Ra.Sa. quod viri procedētes ad bellum dabant vxoribus ſuis libellum ſeparationis, vt liberè poßent contrahere ſi viri in prælio morerentur: & computabatur tempus a die dationis libelli, & ideò vxor Vriæ conceperat poſt receſſum mariti ſui, ideo ipſo mortuo euadebat pęnam lapidationis.*

4 Tranſactoq; luctu, &c. *hoc eſt tempore determinato lugendi, qa poſt mortem virorum vxores eorum per aliquod tempus portabant veſtes lugubres: & iſtud tempus vocatur tempus luctus.*

NICO-

ADDITIO.

In cap. 11. vbi dicitur in poſt. Ad cuius pleniorem intellectum ſciendum, q, hic dicit Ra.Sa. q, viri procedētes ad bellum dabant vxoribus ſuis libellum ſeparationis.

Sicut Ra.Sa. & alij Hebr. expoſitores ſæpe corrumpūt verum intellectum ſcripturarum, proſequendo literam pluſquam oportet: in quib. verificatur illud: *Litera occidit.* 2. Cor. 3.b. ita, q, quam pluries labuntur in oppoſito vitioſo & extremo, ſ. fabulando multa contraria literæ, & quæ nuſquam in ſcripturis autenticis reperiuntur, & in talibus de eis verificatur illud. Pſalmi 118.l. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non ut lex tua.* vt patet in hoc paſſu. Nam hæc aſſertio Ra.Sa. dependet ex opinione quorundam Talmudiſtarum aſſerentium, q, Dauid nunquam fuit adulter cum vxore Vriæ, ad q, fundandum fingūt illud de libello ſeparationis: quod hic ponit Ra.Sa. quod eſt falſiſſimum: & maximè contra textus planos huius hiſtoriæ. Vnde Dauid reprehenditur a Deo tāquam adulter per prophetam, quod quidem peccatum etiā verificatur per confeſſionem ipſius Dauid, vt infra 12. & in alijs multis locis. Si autem fictio iſta Rab. Sa. & aliorum ſequentium eſſet vera, tunc Dauid nunquam fuiſſet reus illius adulterij. nam vxor Vriæ eſſet libera a die dationis libelli, q̄ pręceſſerat tempus primæ coniunctionis Dauid cum ea, vt patet manifeſtè. Cauſam autem quam aſſignat Ra. Sa. ad dationem huius libelli repudij dicit, q, hoc fiebat ad finem, q, ſi viri in bello morerentur, vxores liberè poſſent contrahere quæ quidem cauſa eſt penitus inanis & vacua, nam licet talem libellum repudij nunquam darent, adhuc vxores poſſent contrahere maritis mortuis. Manifeſtū eſt.n. q, in morte alterius coniugis ſoluitur vinculum matrimoniale, etiam ſi libellus repudij non præcederet. vnde talia non videntur interponenda inter expoſitiones ſacrarum ſcripturarum, niſi fortè ad detegendum errorem malè ſentiētium, vel in deriſionem taliter fabulantium.

REPLICA. In c. 11. vbi poſtil. allegat dictum. Ra.Sa. de libello dato vxoribus a viris procedentibus ad bella, & cetera, quę inde ſequuntur. Iſtud dictum Burg. reprehendit ſicut reprehenſione dignum eſt, ſed q, dicit huiuſmodi erronea dicta in expoſitione non miſcenda, non vr̄ eruditè dictum, quia ſancti doctores hæreſes & errores in libris ſuis explicāt non vt approbent, ſed vt derideant & falſitatem eorum oſtēdant. Ita & hic Poſti. facit, quia & Dauid commiſiſſe adulterium ſæpe oſtendit, nec cū rigore huius dicti Rab.Sa. ab adulterio excuſari permittit. Nec vr̄ poſſe excuſari ſtante ēt dicto Ra.Sa. quia & ſi talis libellus daretur, ante tamē mortem ſui mariti non haberet effectum: quoniam ante mortem coniuncta alteri adulterium commiſiſſet, ſicut in propoſito caſus Bethſabee habet.

CAP. XII.

a Miſit ergo Dominus, &c. ✲ Iuſtinus martyr. Si Dauidem ſecundum cor ſuũ eſſe pronuntiauit Deus, qui factum eſt, vt poſtea adulterium cædemque patrauerit? Et ſi hæc mala Deo inuiſa ſunt, cur prophetæ genus ex adultera conſtituit, effecitque, vt Chriſti genus ad eam referretur? Dauid pœnitentia delicta ſua correxit, propterea inuentus eſt ex animi Dei ſententia, qui *non vult mortem peccatoris, ſed magis, vt conuertatur & viuat.* Ac quem adulterio procreauit Dauid ex vxore Vriæ, necauit Deus, quoniam adulterorum nati ſunt imperfecti. Qui verò poſt eum nati ſunt, non necauit, quoniam Dauid illam duxit vxorem. Ac benignè potentiam honorans Deus, in vxoris Vriæ progenie collocauit genus Dauidis, eademque de cauſa fecit, vt ex ea Chriſtus genus duceret.

✲ Theodoretus. Non ſinit animarum medicus morbum eſſe immedicabilem: neque iniuſtam neglexit cædem: neque propter aliam Dauidis virtutem, inultum ſinit eum, qui fecerat iniuriam. Miſſus eſt ergo Nathan propheta, accuſationis decoram induens perſonã, diuitis & pauperis actum componens.

✲ Chryſoſtomus. Propheta ad prophetam venit. Sicut enim medici quando ægrotant, aliorum medicorum conſilio indigent, & infirmitas obliuioni dat artem: ſic & in hoc propheta ille, propheta & iſte: ſed ille ſanus, iſte graui vulnere

CAPVT XII.

a M† Iſit ergo dominus Na- 1
than ad Dauid. Qui cum
veniſſet ad eum, dixit ei:
Reſponde mihi iudiciũ.

a ¶ Cum prælati eccleſiæ potentes arguunt, prius quaſdam ſimilitudines velut de alieno negotio inducunt.

Duo viri erant in ciuita- 2
te vna, vnus diues, & al-
ter pauper. Diues habebat oues & boues pluri
mos valdè, pauper autem nihi habebat omni 3
no, præter ouem vnam paruulã, quam emerat 4
& nutrierat & quæ creuerat apud eum, cum fi- 5
lijs eius ſimul, de pane illius comedẽs, & de ca 6
lice eius bibens, & in ſinu illius dormiens, erat
que illi ſicut filia. Cum autem † peregrinus qui 7
dam veniſſet ad diuitem, parcens ille ſumere
de ouibus & de bobus ſuis, vt exhiberet conui-
uium peregrino illi, qui venerat ad ſe, tulit ouẽ
viri pauperis, & præparauit cibos homini illi,

a ¶ Poſt ſimilitudines rectam ſententiam contra ſe quaſi in alterum proferunt potentes.

qui venerat ad ſe. Iratus autem indignatione
Dauid aduerſus hominem illum nimis, dixit
ad Nathan: † Viuit dominus, quoniam † filius 8
mortis eſt vir, qui hoc fecit, Ouem reddet in 9
quadruplum, eo quod fecerit † verbum iſtud,
& non pepercerit. Dixit autem Nathan ad Da- 10

Tandem prælati modis congruentibus de proprio reatu potentes feriant, iam in nulla ſui defenſione, erectos, quippe ſententia proprij oris ligatos.

uid: Tu es ille vir, qui feciſti hanc rem. Hæc di-
cit dominus Deus Iſrael: Ego vnxi te in regem
ſuper Iſrael, & ego erui te de † manu Saul, & de
di tibi domũ domini tui, & vxores domini tui 11
in ſinu tuo, dediq́; tibi domum Iſrael & Iuda:
& ſi parua ſunt iſta, adijciam tibi maiora. Qua
re ergo cõtempſiſti verbum domini, vt faceres

re ſauciatus. Ingreditur ergo, conſpicit regem ſedentem in ſolio, amictum purpura, caput lapide pretioſo ornatum, hinc inde vallatum præſidio militum, cũ magna gloria exultantẽ. Dicit, *Sermo mihi ad te ô rex.* O ſapientia medici. Intrauit portans gladiũ, vt ſecaret vulnus, ſed infirmanti non oſtendit, ne abhorreret medicinã. Abſcondit ferrum, non ſub veſtimẽto, ſed ſub velamine narrationis: Statim enim non dixit, O inique, ô immunde, ô adulter, ô homicida, Quid igitur? *Cauſam habeo. Duo viri erant in ciuitate vna, &c.* Duos homines, Vriam & Dauid addiſce perſonas. Pauperculi ouẽ mulierem dixit, quæ in gremio eius cubabat. Conſidera pauperem incentiua pietatis habere fulcimina: in diuitib. autem multã ſuperbiam. Apud pauperes, vxor & ancilla, & miniſtra eſt, & procreat filios, & ipſa nutrix, & mater eſt. Apud diuites non ita: ſed cum generauerit filium, eũ tradit foris. Erubeſcit fieri nutrix, quæ facta eſt mater. Chriſtus autẽ nutritor noſter, propria nos carne paſcit, & ſanguinẽ nobis propinauit: Ouis ergo in gremio cubabat. Venit peregrinus, Concupiſcentia videlicet, iniqua, & agreſtis, &c. Dauid iratus aduerſus hominem, dicit. *Filius mortis eſt.* Ouem reddet in quadruplum iuxta legem: & ipſe gladio punietur. Tunc propheta iactat oẽm vmbrã imaginis, ĩ mediũ ꝓfert gladiũ, percuſſit, & abſcidit vulnus, dicit. *Tu es rex, &c.* O ſectura, nõ gladio ſecãs ſẽsũ doloris, ſꝫ ꝓpedio accuſatiõis.

a Tuleris

D † 2.q.7. nos ſi. §. item cum Dauid. -Reſponde mihi iudicium.

E † vel viator. † rem hanc & infra.

† Hebr. pro dignus morte eſt.

Exod. 22.

† domo.

F

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XII.

1 Miſit ergo Dominus, &c. *Hic conſequenter deſcribitur humilis recognitio peccati. Et primò ponitur peccati reprehenſio, ſecundò reprehenſi humilis confeſſio, ibi:* Et dixit Dauid ad Nathan. *Prima in duas, quia primò in reprehenſione Dauid parabola proponitur, ſecundò exponitur ibi:* Dixit autem Nathan. *Circa primum dicitur.*

2 Duo viri erant. *ſcilicet, Dauid, & Vrias.*

3 Pauper autem, &c. *id eſt, vxorem vnicam. Dauid autem habebat plures, vt patet ex ſupradictis.*

4 Quam emerat. *dando pro ea dotem.*

5 Et nutrierat, &c. *quia acceperat eam paruulam.*

6 De pane illius, &c. *quia communicabat cum eo in cibo & lecto.*

7 Cum autem. *id eſt, diabolus, qui alienatus eſt a communitate ciuium cæleſtium per obſtinationem in peccato, cui Dauid fecit conuiuium per conſenſum in adulterium, & homicidium in opus deductum: quia diabolus in talibus delectatur. Talem autem parabolam propoſuit Nathan ipſi Dauid, vt ignorans ſeipſum condẽnaret, et ſic frontem nõ haberet defendendi peccatum ſuum. Ideo ſubditur ſententia Dauid.*

8 Filius mortis eſt, &c. *id eſt, dignus morte propter horrorem facti.*

9 Ouem reddet, &c. *Hoc ſententiauit ſecundum legem, quæ habetur* Exod. 22. a. *ſcilicet, quod pro furto ouis reddatur quadruplum, & ſic factum ei eſt, quia pro morte Vriæ mortui ſunt quatuor filij eius, ſcilicet, primus filius Bethſabee, Abſalon, Ammon, & Adonias, vt habetur ex ſequentibus.*

10 Dixit autem Nathan. *Hic conſequenter hæc parabola prædicta exponitur contra ipſum Dauid. Et patet ſententia ex prædictis paucis exceptis, quæ diſcurrentur.*

11 Et vxores domini. *Licet non legatur, ꝙ Dauid vxores Saulis acceperit, tamen dominus tantam poteſtatem ei dedit, quòd poterat accipere, & forſitan, aliquas accepit: quia nobiles erant. non enim omnia ſcripta ſunt.*

1 Vriam

MORALITER.

✲ 1 *Miſit ergo Dominus, &c.* Per Nathan prophetam poteſt intelligi bonus prædicator, qui verbum domini habet nuntiare ad modum prophetæ, propter quod ſicut Nathan peccata Dauid regis non palliauit, ſed efficaciter reprehendit, ſic prædicator peccata potentium publica non debet palliare, ſed efficaciter contra ea prædicare, exemplo Chriſti qui peccata ſcribarum & pontificum efficaciter reprehendit.

 ✲ 5 *Et dixit*

malum in conſpectu † meo? Vriam Hethæum 1
percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti ti-
bi vxorem, & interfeciſti eum gladio filiorum
Ammon. Quamobrem non recedet gladius 2
de domo tua vſque in ſempiternum, eo quod
a deſpexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Hethæi
vt eſſet vxor tua. Itaque hæc dicit dominus:
Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo 3
b tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & da-
bo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus 4
tuis in oculis ſolis huius. Tu enim feciſti ab-
ſcondite, ego verò faciam verbum iſtud in cõ-
ſpectu omnis Iſrael, & in conſpectu ſolis hu-
a ¶ Qui humiliter confitetur veniam mox conſequetur.
c ius, Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domi- 5
d no. Dixitq; Nathan ad Dauid: † Dominus quo 6 7
que tranſtulit peccatum tuum. Non morieris. 8
a ¶ Apud gentes ſceleſtum habetur, ſi quis vxorem alterius per vim ſibi vendicauerit, maxime qui præ eſt.
Veruntamen quoniam † blaſphemare feci- 9
a ¶ Quia talem regem præfeciſſet.
ſti inimicos nomen domini propter verbum
hoc, filius, qui natus eſt tibi morte morie-
tur. Et reuerſus eſt Nathan in domum ſuam.
Percuſſitque dominus paruulum quem pe- 10
pererat vxor Vriæ Dauid, & † deſperatus eſt. 11

a ✠ *Tuleris vxorem Vriæ, &c.* Procopius. Obſcurè ſignificatur Deum plus hoc coniugio offenſum eſſe, quàm adulterio. Adulterium enim cupiditate victus commiſit: coniugium autem deliberationis aſſenſum habet. Cumq; propter adulterium & homicidium plangere deberet, ipſe matrimonio contra leges contracto, cum ea vitæ conſuetudinem habuit.

[margin: ¶6. in hunc loc. A — † eius.]

b ✠ *Tollam vxores tuas in oculis tuis, &c.* Procopius. Simile eſt huic: *Tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ.* Dei permiſſionem ſignificans. Etiam Iacob de Sichem contra animi ſui ſententiam a filijs euerſa, ita loquitur, *quam ceperunt arcu meo*: facinus filiorum cõtra voluntatem ſuã editum, ſibi aſcribens.

[margin: Rom. 1. — Geneſ. 48.]

c ✠ *Peccaui Domino.* Chryſoſtomus. Rediens velociter ad conſcientiam, tanquam fidelis & idoneus ſeruus culpam ſimpliciter confitetur, dicit *Peccaui.* Non dixit: ò ille tu, cur non conſideras fragilitatem humanam? Cur non temetipſum carnalem intelligis? An neſcis me in culmine conſtitutum eſſe regali? Cur mihi audacter impegiſti crimen? Sed, *Peccaui Domino.* Statimque propheta. *Dominus tranſtulit peccatum tuum: non morieris.* O arguta pœnitentia, ò velox indulgentia: *Dic tu,* inquit, *prior iniquitates tuas, vt iuſtificeris.* Per opera quidem exacerbaſti, ſed fideli confeſſione pœnituiſti. Hic oſtenditur confeſſio fideliſſimi famuli, & indulgentia clementiſſimi Dei.

[margin: In Pſal. 50. B — Iſa. 43. — † vel contemnere. — Iſa. 43.]

✠ Idem. Peccauit Eua, peccauit & Adam: non eaſdem autẽ pœnas dederunt. Occidit Cain, & occidit Lamech: & hic quidem miſericordiam eſt aſſecutus, ille verò punitus eſt. Collegit quidam ligna ſabbatho, & nullã veniam eſt aſſecutus. Dauid occidit, & adulterium commiſit, & ſalutem eſt conſecutus. Cur alij quidem puniti ſunt, alij minimè? Quod illi quidem pœnitentia ducti ſunt: illi perſeuerauerunt.

[margin: In Pſal. 6. — † ægrotabat. Lxx.]

✠ Idem. Si qui ex his, qui iacent, non ſurgunt, nõ in cauſa eſt Deus, qui erigit omnes eliſos: ſed qui nolunt ſurgere. Nã Iudam quoque cum cecidiſſet, voluit erigere, & vt ſurgeret nihil non fecit: ſed ille noluit. Dauid certè cum cecidiſſet, erexit. Petrum cum eſſet caſurus retinuit. Eſt enim varia & multiplex eius cura & prouidentia.

[margin: In Pſal. 143. C]

✠ Ambroſius. Dauid confeſſus eſt culpam, obſecrauit indulgentiam, humi ſtratus deplorauit ærumnam, ieiunauit, orauit, confeſſionis ſuę teſtimonium in perpetua ſecula vulgata dolore tranſmiſit. Quod erubeſcunt facere priuati, rex non erubuit ꝯfiteri. Quod peccauit, ꝯdõnis eſt: q, ſupplicauit, correctionis. Lapſus communis, ſed ſpecialis confeſſio. Culpam incidiſſe, naturæ eſt: diluiſſe, virtutis.

✠ Idem. Si baptizatus deſertor violatorq; ſacramenti fuerit, peccat, & Deum repellit a ſe. Si autem agat pęnitentiam ex toto corde, vbi Deus videt, ſaluabitur: ſicut vidit cor Dauid; quando increpatus à propheta, pòſt Dei comminationes terribiles exclamauit: *Peccaui*: & mox audiuit: *Abſtulit Dominus peccatum tuum.* Quantũ valent tres ſyllabæ? Tres enim ſyllabæ ſunt *Peccaui*: ſed in trib. ſyllabis flãma ſacrificij eius ad cœlum aſcendit.

✠ Theod. Quæſt. 25. Dauid duplicem debebat mortem: nã & adulter, & homicida p legẽ iterimebant. Sed mortis ſniam ſoluit peccati cõfeſſio.

d *Dixitq; Nathan ad Dauid, etc.* Omnia tamen, quæ pro peccato prædicta ſunt ei, poſt modum tolerauit. Deus delictum delet, ſed inultum nõ deſerit: Aut.n. homo in ſe pęnitens punit, aut Deus hæc cum homine vindicans percutit. Non igitur peccato parcitur, quia ſine vindicta non laxatur. Sic enim Dauid audire poſt confeſſionem meruit, *Dominus tranſtulit peccatum tuum*, & tñ multis poſt cruciatibus afflictus effugiens reatum culpæ quam ppe

trauerat

NICOLAVS DE LYRA.

a

1 Vriam Hethæum, &c. *quia ex eius mandato factum fuit, vt patet ex prædictis: & ille facit rem cuius authoritate fit.*

2 Quamobrem non recedet. *quia frater occidit fratrem, vt Abſalom Amnon, vt habetur infra cap. ſequenti. & Salomon Adoniam, vt habetur infra 3. lib. 2. cap. Et filius inſurrexit contra patrem, ſcilicet, Abſalom contra Dauid, vt habetur infra 15. c. Ideo ſubditur.*

3 Ecce ego ſuſcitabo, &c. *ſcilicet, Abſalom filium tuum volentẽ inuadere regnum.*

4 Et dormiet cum vxoribus tuis, *id eſt, manifeſtè coram omnibus, prout habetur infra 15. cap.*

5 Et dixit Dauid ad Nathan, &c. *Hic conſequẽter ponitur ipſius Dauid humilis confeſſio & pęnę tẽperatio, & ſecundò humana cõſolatio, ibi:* Et ꝯſolatus eſt, *tertiò reaccipitur hiſtoriæ narratio ibi:* Igit̃ pugnabat. *Circa primum dicitur:* Et dixit Dauid. *ore & corde.*

6 Peccaui

6 Peccaui domino, &c. *non defendens peccatum ſuum, ſed humiliter recognoſcens, propter quod ſequitur pœnæ temperatio, cum dicitur.*

7 Dominus quoque. *quantum ad culpam remittendo propter pęnitentiam tuam, & quantum ad pœnam temperando eam, quia licet ſis homicida & morte dignus, tamen.*

8 Non morieris. *in propria perſona, ſed in filio tibi nato, cuius cauſa ſubditur.*

9 Quoniam blaſphemare, &c. *quia homines ignorantes & mali per hoc blaſphemabant iudicia Dei occulta, dicentes eum iniuſtè egiſſe reprobando Saul, & eligẽdo Dauid, q ſatis peiora fecerat q̃ Saul.*

10 Percuſſitque dominus. *infirmitate incurabili ſimpliciter per naturam, ideo ſubditur.*

11 Et deſperatus eſt. *ſcilicet, Dauid de ſanatione pueri per viam naturæ & artis medicinæ, quia tamen Deus poterat eum ſanare, ideo ſubditur.*

1 Depre-

MORALITER.

✠ 5 *Et dixit Dauid ad Nathan, &c.* Per hoc autem, q̇, Dauid ſe non excuſauit, ſed ſtatim peccatum ſuum tanquam verè pęnitens humiliter recognouit, exemplum dedit omnibus, & ſpecialiter potentibus, vt peccata ſua non defendant, ſed humiliter cõfiteantur, vt veniam conſequi mereantur ſicut ipſe Dauid, cui dictum fuit.

7 *Dominus quoque, &c.* Per hoc autem factum Dauid oſtenditur, quod licet pro vita propinquorum languentium quamdiu viuunt ſit orandum, tamen ipſis defunctis conſolatio recipi debet de morte eorum. Vnde dicitur 1. Theſ. 4. c. *Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri, qui ſpem non habent*, ſcilicet, reſurrectionis futuræ.

1 *Miſit*

trauerat, exoluit. Sic nos ſalutis vnda a culpa primi parentis abſoluimur, ſed abſoluti quoque adhuc carnaliter obimus, quia delicta noſtra vel per nos vel per ſeipſum Deus reſecat etiam cum relaxat. Ab electis enim ſuis iniquitatum maculas ſtudet temporali afflictionē tergere, quas ī eis perpetuò nō vult videre.

poſſet reducere mortuum, exanimemq; reuocare? &c. Ammonem & Abſalonem mortuos fleuit, & flendum infantem mortuum non putauit. Illos enim ſibi periiſſe credebāt, hunc reſurrecturum ſperabat. D

⁂ Theodoretus. Quamobrem infantem morti tradidit Deus? Viuus erat futurus argumentum ſceleris ac iniquitatis. Pij ergo regis & prophetæ curā gerens dominus, non ſinit eum viuere. Quæſt. 26.

a ⁂ *Deprecatuſque eſt Dauid pro paruulo.* Ambroſius. Filio in ægritudine conſtituto, neq; cibū ſumpſit, neque regium thronum, aut cubile conſcendit: ſed ſtratus in terra ieiuna ora lacrymis diluebat, non tā filij mortem, q̃ peccati pœnam in illo lauare deſiderans.

⁂ Idem. Dauid moriturum filiū flebat, mortuum non dolebat: flebat ne ſibi eriperetur, ſed flere deſinit ereptum, quem ſciebat eſſe cum Chriſto. Et vt ſcias verum eſſe quod aſſero, inceſtum Amnon filium fleuit occiſum, parricidam Abſalom doluit interemptum. Innocentem filium non putauit eſſe lugendum, quia illos ſibi perijſſe pro ſcelere, hunc pro innocentia credidit eſſe victurum.

a Et nos ieiunemus & ſuper terram iaceamus, donec peccati deſiderium funditus aboleatur.

a †Deprecatuſque eſt Dauid dominum pro paruulo, & ieiunauit Dauid 1
ieiunio, & ingreſſus † ſeorſum iacuit ſuper terram. Venerunt autem ſe-
niores domus eius † cogentes eum, vt ſurgeret de terra. Qui noluit,
neque comedit cum eis cibum. Accidit autem die ſeptima, vt morere-
tur infans. Timueruntque ſerui Dauid nuntiare ei, quod mortuus eſſet
paruulus. Dixerunt enim: Ecce cum paruulus adhuc viueret loqueba-
mur ad eum, & non audiebat vocem noſtram, quantò magis ſi dixe-
rimus mortuus eſt puer, ſe affliget? Dum ergo Dauid audiſſet ſeruos
ſuos muſſitantes, intellexit quod mortuus eſſet infantulus. Dixitque ad
ſeruos ſuos; Num mortuus eſt puer? Qui reſponderunt ei; Mortuus
eſt. Surrexit ergo Dauid de terra, & lotus vnctuſque eſt; Cumque mu
taſſet veſtes, ingreſſus eſt domum domini, & adorauit, & venit domū
ſuam. Petiuitque, vt ponerent ei panem, & comedit. Dixerūt autem ei
ſerui ſui; † Quis eſt ſermo quem feciſti propter infantem? Dum enim 2
adhuc viueret ieiunaſti, & flebas. Mortuo autem puero ſurrexiſti & co
b medisti panem. Qui ait; Propter infantem cum adhuc viueret, ieiuna-
ui & fleui. Dicebam enim; Quis ſcit ſi † forte donet eum mihi dominus, 3
& viuat infans? Nunc autem quia mortuus eſt, quare ieiuno? Nunquid 4
potero reuocare eum amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò nō
reuertetur ad me. Et conſolatus eſt Dauid Bethſabee vxorem ſuam. 5
Ingreſſuſque ad eam dormiuit cum ea. quæ genuit filiū & vocauit no- 6
men eius Salomon. Et dominus dilexit eum. † Miſitque eum in manu 7

a In Hebræo. Iedidia, id eſt, dilectus domini, propter dominum, ſcilicet, propter gratuitam miſericordiam qua eum diligere dignatus eſt, quamuis Manzer eſſet. 8

Nathan prophetæ, & vocauit nomen eius † amabilis domino, eo quod

a Hieron. Quando cum adiectione, ſcribitur Rabbath: ſicut hic, quando ſine adiectione, Rabba.

diligeret eum dominus. Igitur pugnabat Ioab contra Rabbath filio- 9
c rum Ammon, & expugnabat vrbem regiam. Miſitq; Ioab nuntios ad †

†33. q. 2. c. hoc ipſum uer. hic autem.

† pernoctauit, &c.

c *Miſitque Ioab nuntios, &c.* Hæc victoria Dauid quam Ioab inchoauit, & ipſe perfecit, ſignificat victoria noſtri regis. Dux enim contra hoſtes bellum gerit cum prædicatorum ordo cōtra mundi potētes ſcutum fidei opponit. Sed victoria ad Chriſtū refertur, cui omnis poteſtas & potētia regni aſcribitur. *Deus eſt enim, qui operatur in nobis & velle, & perficere.* Coronam ergo regis hoſtilis populi tulit Dauid, & ſibi diadema fecit: cum Chriſtus diabolo regnum auferēs ſibi inſigne decorum parauit. Eſt enim Dauid corona conuētus catholici populi: qui caput noſtrum, i. Chriſtum fide & cōuerſatione coronat & ambit. Omnis enim ſanctorum labor, certamen, & victoria ad honorē eius refertur. Rabbath ciuitas regni Ammon, quæ nunc Philadelphia vocat, & interpretatur multitudo. Et in euangelio dr, *quia multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham Iſaac & Iacob, in regno cœlorū.*

Rabbanus. E

†Quid eſt hoc quod.

† uel miſerebitur mei 1.

Phil. 2. b.

† Iedidia propter dominū id eſt, dilectū a domino.

Matt. 8. b.

b *Propter infantem dum adhuc viueret, &c.* ⁂ Ambroſius. Reſpondit ſeruis ſuis, rectè ſe infante viuente, ieiunaſſe, ploraſſe, quia iure arbitrabatur dominum poſſe miſereri, nec dubitandum quod vitam poſſet ſeruare viuentis, qui poſſet viuificare defunctos: iā verò ob ita morte, quid ieiunaret, q̃ iā non poſſet

☞ a Vrbs

NICOLAVS DE LYRA.

1 Deprecatuſque eſt, &c. *quia neſciebat ſi verbum domini de morte pueri fuiſſet dictum per ſententiam diffinitiuam: quia tunc non oraſſet pro eius ſanitate, aut per comminationem tantum, ſicut Ionæ 3. b. dicitur:* Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur. *quæ tñ non fuit ſubuerſa, eò ꝙ Niniuitæ egerunt pœnitentiam. propter hoc Dauid interrogatus de fletu pro puero q̃diu viuebat, & cōſolatione ſua ipſo mortuo de quo mirbantur homines ſui, vt patet in litera, reſpondit,*
2 Dum enim adhuc viueret, &c. *pro eius ſanitate impetranda.*
3 Dicebam enim. *id eſt, in corde meo cogitabam.*
4 Quis ſcit ſi forte donet. *propter pœnitentiam & afflictionem meam.*
5 Et conſolatus eſt, &c. *Hic conſequenter ponitur ipſius Dauid aliqualis conſolatio, eo quod dominus peccatum ſuum remiſerat, quantum ad culpam, & temperauerat quantum ad pœnam, vt prædictū eſt, & ideo conſequenter conſolatus eſt Bethſabee vxorem ſuam de morte pueri.*
6 Quæ genuit filium, &c. *qui interpretatur pacificus, & hoc fuit ex ordinatione diuina, fuit enim ipſi Dauid reuelatum, quod poſt eum regnaret, & in tanta pace, quod templum domini ædificaret ſicut promiſſum fuerat Dauid a Domino ſupra 7. c.*
7 Et dominus, &c. *dando ſibi gratiam in ſua iuuentute, quamuis errauerit in ſenectute. Vel dicitur quod dominus dilexit eū, eo quod dominus dedit ſibi bona naturalia ex parte corporis & animæ.*
8 Miſitque eum in manu, &c. *vt per eum ſanctè nutriretur, & bene doceretur, vt ſic poſtea ad regnum aptior efficeretur.*
9 Igitur pugnabat, &c. *Interpoſito peccato Dauid quantum ad adulterium & homicidium, hic reuertitur ſcriptura ad complendum hiſtoriam ſupra inchoatam 10. cap. de expugnatione filiorum Ammon, cum dicitur:* Igitur pugnabat. *quæ erat ciuitas principalis & regia, propter quod rex & bellatores ſui poſuerunt ſe in ea.*

⁂ 1 Et

MORALITER.

⁂ † *Miſitque Ioab nuntios ad Dauid, dicens; Dimicaui aduerſum Rabbath & capienda eſt.* Per hoc autem, ꝙ Ioab triumphū de filijs Ammon noluit ſibi aſcribere, ſed magis domino ſuo Dauid nobis oſtenditur, quod nullus victoriam de peccatis vel dæmonibus debet ſibi attribuere, ſed domino noſtro Ieſu Chriſto per Dauid figurato.

⁂ 5 Populum

A capta. a *Vrbs aquarum, &c.* Propter abundantiam, quæ ibi erat aquæ, vel vt quidam dicunt populorum.

Rabbanus. b *Et tulit, & cæt.* In Paralipomenon, ita legitur: 1.Par.20.b. *Tulit Dauid coronam Melchon de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & pretioſiſſimas gemmas. Fecitque ſibi*

a Dauid dicens: Dimicaui aduerſum Rabbath, & † capienda eſt vrbs 1
aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obſide 2
ciuitatem & cape eã, ne cum a me † vaſtata fuerit vrbs, † nomini meo
aſcribatur victoria. Congregauit itaque Dauid omnem populum, &
b profectus eſt aduerſum Rabbath. Cumque dimicaſſet cepit eam. † Et 3
tulit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, habens
gemmas pretioſiſſimas, & impoſitum eſt ſuper caput Dauid. Sed & 4
prædam ciuitatis aſportauit multam valdè. Populum quoq; eius ad- 5
ducens ſerrauit, † & circum egit ſuper eos ferrata carpenta. Diuiſitq;
cultris & trãſduxit in typo laterum, Sic fecit vniuerſis ciuitatibus filiorũ Ammon. Et reuerſus eſt Dauid & omnis exercitus in Ieruſalem.

(a ¶ Id eſt, ferra per medium ſecuit. b ¶ Similitudinem. c ¶ Rotas in identia. d ¶ Eos. — a ¶ Cultros per eos. b ¶ Similitudine. c ¶ Modo quo transfunduntur per lateres adhuc teneros, vt conformentur.)

† educens. Deuter.7.d.

ſibi inde diadema. Non eſt enim nomen propriũ Melchon, ſed interpretatur rex eorum. Melchon, vt volunt Hebræi, idolum eſt Ammonitarum, cuius diademaris aurum & gemmas Dauid dicitur conflaſſe & purgaſſe ſecundum legẽ, & feciſſe ſibi diadema.

CAP.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et capienda eſt. *quia circa eam erant aquæ & paludes in quibus confidebant interiores. Sed his non obſtantibus Ioab tantum fecerat, quod erat in proximo capienda.*

2 Congrega reliquam. *Ex quo patet magna fidelitas ipſius Ioab erga Dauid: quia victoriam ſuo labore procuratam noluit ſibi aſſcribi.*

3 Et tulit diadema. *hoc eſt idoli ipſorum, qui vocabatur Melchon, & interpretatur rex eorum.*

4 Et impoſitum. *primò tamen conflauit & purgauit metallum ſecundum purgationem legis, et poſteà fecit inde ſibi diadema. Sed ſi hoc dicatur, videtur Dauid feciſſe contra legem, Deu.7.a. vbi dicitur:* Sculptilia eorum igne comburc, & non concupiſces aurum & argentum de quibus facta ſunt, &c. *Ad quod dicendum, quod iſtud præceptum intelligitur tantum de ciuitatibus & populis, qui erant intra terminos terræ promiſſionis: quia de eis loquitur ſicut patet ibidem. populus autem Ammonitarum non erat contentus intra terminos terræ promiſſionis.*

5 Populum, &c. *quod non eſt intelligendum de toto populo Ammonitarum, ſed de illis ſolum, qui conſilium dederant, quod fieret vituperium nuntiis ſuis, quia miſerat eos bona intentione ad conſolationem regis, & reddiderunt malum pro bono: & ideo voluit contra eos exercere rigorem iuſtitiæ, ne de cætero aliquis attentaret ſimile facere.*

CAP.

MORALITER.

✣ 5 *Populum.* Per hanc pœnam, quæ fuit valdè grauis & inflicta pp iniuriam factam ipſi Dauid, allegoricè ſignificata fuit grauitas pœnæ per Romanos Iudeis inflictæ propter iniuriam factam ipſi Chriſto per Dauid ſignificato, vt prædictum eſt.

CAP.

CAPVT XIII.

Quæſt.29. C F *Actum eſt, &c.* Etiam ſerpentem Moſes dixit ſapientiſſimum omnium beſtiarum. Non vbiq; igitur ſcriptura ponit ſapiẽtẽ in laude. Sunt enim ſapientes, vt malè faciant. Et elegit Deus ſtulta mundi, vt pudore afficiat ſapientes. Et Salomon fuit ſapiens ſuper omnes ſapiẽtes Aegypti: impij autem erant Aegyptij. Itaque ſapiens hic non vocauit ſcriptura conſilium Ionadab, ſed illius ingenium, vt quod eſſet aptũ ad perſpiciendum, quid eſſet agendum: ſed nõ eſt vſus ingenio ad id quod oportebat: imò verò Amnonis libidini opem tulit, & particeps fuit nefarij ſceleris, quod ipſe eſt auſus.

* ipſi. Rom.6.d.

a ✣ *Semmaa erat vir prudens valdè.* Thedor.

C A P. XIII.

a Factum eſt autem poſt hæc, vt Abſalom filij Da- 1
uid ſororem ſpecioſiſſimã vocabulo Thamar
adamaret Amnon filius Dauid, & deperiret in
eam valde, ita vt ægrotaret propter amorem
eius, quia cum eſſet virgo difficile ei videbatur, 2
vt quippiam inhoneſtè ageret cum ea. Erat au- 3
tẽ Amnon amicus nomine Ionadab filius Sẽ-
maa fratris Dauid, vir prudens valdè. Qui dixit ad eum: Quare ſic † attenuaris macie, fili regis per ſingulos dies? Cur non indicas mihi? Dixitq; ei Amnon: Thamar ſororem fratris mei Abſalom amo. Cui re-

✣ Ioſephus. Erat vir ſapiens, & intellectu nimis acutus.

☞ a *Sorbi-*

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XIII.

Diuiſio. F Actum eſt, &c. *Poſtquam deſcripta eſt tranſgreſſio Dauid, & eius punitio occulta per pueri mortem, hic conſequenter deſcribitur eius punitio manifeſta, & quia peccauerat per homicidium & adulterium, ideo primò deſcribitur primogeniti ſui interfectio, ſecundò vxorum ſuarum cognitio, cap.14. tertiò contra eum populi rebellatio. c.20. Circa primum conſiderandum: quod primogenitus Dauid occiſus eſt, eo quod ſororem ſuam Thamar violenter deflorauit, & ideo primò deſcribitur, ſtupratio ſororis ab Amnon, ſecundò conceptio rancoris in corde Abſalom, ibi:* Porrò non eſt locutus Abſalom, &c. *tertiò vendicatio pudoris, ibi:* Factum eſt autem poſt tempus, &c. *Circa primum dicitur.*

1 Factum eſt autem, &c. *Quia in vindictam peccatorum Dauid Amnon primogenitus eius amore illicito exarſit in ſororem ſuam, ita quòd infirmabatur propter eam, quia paſſiones exceſſiuæ amoris odii vel timoris & huiuſmodi mirabiliter immutant corpus.*

2 Quia cum. *Non quia formidaret inhoneſtatem, ſed quia filiæ regis virgines clauſæ intra domum cuſtodiebantur, ita quòd ſibi impoſſibile videbatur, quod poſſet eius habere præſentiam ad exercendum ſuã luxuriam.*

3 Erat autem, &c. *id eſt, aſtutus, quia ad finem malum ſciebat inuenire media opportuna, ſicut patet per malum conſilium quod dedit ipſi Amnon. Et patet litera vſque ibi.*

✣ 1 Vt

MORALITER.

✣ 1 *Factum eſt, &c.* Per Thamar virginem, quæ cubiculum Amnon fratris ſui ex patre, ſed non ex matre intrauit ſola cum ſolo, & ibidem fuit deflorata, ſignificatur quæcunque virgo vel mulier continere proponens, ſed de ſua ſecuritate nimis confidens. Nam frequenter in tali confidentia diabolus cuius halitus prunas ardere facit, vt dicitur Iob 40. id eſt, quãdo ſola cum ſolo etiam valde propinquo reperit, ignem concupiſcentiæ carnalis accendit, propter quod talis ſolitudo caueri debet ſolicitè. Bernardus ſuper Miſſus eſt: Solent virgines, quæ veræ virgines ſunt, ſemper eſſe pauidæ & nunquam ſecuræ: & vt timendo caueant etiam tuta pertimeſcere.

✣ 6 *Porrò*

a *Sorbitiunculas.* Eſt quod ad
A ſorbendum aptum eſt.
b *Oppreſſit.* Inceſt⁹ Amnō maioris filij Dauid in ſorore ſua Thamar & parricidium Abſalom in Amnon fratre, monet nos vt ſemper cautè agamus, ne vitia in nobis dominētur: & princeps peccati (qui falsā pacem periclitantibus ſpondet) nos imparatos inueniens de improuiſo trucidet. Abſalom enim pater pacis vel patris pax interpretatur. Amnō donans. Thamar amaritudo. Qui enim membra ſua donat libidini, & ſeruit iniquitati ad iniquitatem, in peccati amaritudinem cadit, licet inimicus
B ſe quaſi patrem pacis oſtēdat & proſpera pro talibus factis promittat. Neceſſe eſt enim, vt citò ad pœnitentiam redeamus, ne fortè diabolus ꝑ malignos ſpiritus in necem noſtram conſpiret, & morti perpetuæ tradat.

⁂ Proſper. Quoniam peccata impunita eſſe non poſſunt, licet Dauid mortem repentinam euaſerit, in his tamen q̄ geſſit, conſtat grauiter vindicatū. Iā enim ex ore prophetæ audierat: *feciſti in abſcondito, patieris in ſole.* Qua ſententia, omnis ſtatus domus eius iſto ordine perturbatus eſt. Vnus è filijs ipſius, ſororis ſuę licet ex alia matre, turpi concupiſcentia captus, clam oppreſſit, vitiauitq; virginem. Germanus puellæ Abſalon, ſtupratorem īterfecit fratrē. Tandem Abſalom rebellis effectus, fugat atque inſequitur patrem, torum eius in concubinis ſceleratè contaminans.

⁂ Theodoret. Quod in Thamarem eſt perpetratum, eſt quoddam principium & radix calamitatum domus re-
C giæ.

c ⁂ *Quin potius loquere ad regē, & non negabit me tibi.* Ioſeph. Hæc quidem dicebat, volens ad præſens eius petulantiam declinare.

⁂ R. Dauid. Kimhi. Secundū carnem quidē ſoror eius, nō ſecūdum legem. Nam Dauid videns in bello Maacha matrem

ſpondit Ionadab: Cuba ſuper lectulum tuum &
languorem ſimula, cumq́ue venerit pater tuus,
vt viſitet te: dic ei, Veniat † obſecro Thamar ſo-
ror mea, vt det mihi cibum, & faciat † pulmen-
tum*, & comedam de manu eius. Accubuit ita
que Amnon & † quaſi ægrotare cœpit. Cumq́ue
veniſſet rex ad viſitandum eum, ait Amnon ad
regem, Veniat obſecro Thamar ſoror mea, vt
faciat in oculis meis † duas ſorbitiunculas, & ci- 1
bum paratum copiam de manu eius. Miſit ergo
Dauid ad Thamar domum, dicēs: Veni * in do
mum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentum.
Venitque Thamar in domum Amnon fratris
ſui. Ille autem iacebat. Quæ tollens farinam cō-
a miſcuit & liquefaciens in oculis eius, coxit † ſor
bitiunculas. Tollenſq́ue † quod coxerat, effudit
& poſuit coram eo, & noluit comedere. Dixitq́;
Amnon: Eiicite vniuerſos a me. Cumq́ue eiecif
ſent omnes, dixit Amnon ad Thamar: Infer ci- 2
bum in conclaui, vt veſcar de manu tua. Tulit
ergo Thamar ſorbitiunculas quas fecerat, & in
tulit ad Amnon fratrē ſuum in conclaui. Cum-
que obtuliſſet ei cibum, apprehēdit eam & ait:
Veni, cuba mecum ſoror mea. Quæ reſpondit
ei: Noli frater mi, noli opprimere me, neq; enim
* fas eſt in Iſrael. Noli facere ſtultitiā hanc. Ego
enim † ferre non potero opprobrium meum,
& tu eris quaſi vnus de inſipientibus in Iſrael.
c Quin potius loquere ad regem, & non negabit 3
me tibi. † Noluit autem Amnō acquieſcere pre
b cibus eius, ſed præualens viribus oppreſſit eam,
d & cubauit cum illa. Et exoſam eā habuit * odio 4
magno nimis, ita vt maius eēt odium quo ode-
rat, eam, amore quo antè dilexerat. Dixitq́ue ei
Amnon: Surge & vade. Quę reſpondit ei: Ma- 5
ius eſt hoc malum ꝙ nunc agis aduerſum me,
quàm quod antè feciſti, expellens me. Et noluit
audire eam, ſed vocato puero, qui miniſtrabat
ei, dixit, Eiice hanc à me foras, & claude oſtium
poſt eam. Quæ induta erat † talari tunica; huiu- 6
ſcemodi. n. filiæ regis virgines veſtibus vteban-
tur. Eiecit itaq; eā miniſter illius foras, clauſitq́;
e fores poſt eam. Quæ aſpergens cinerem capiti 7

trem eius mulierem gentilē, D amore eius captus, priuſquā illa Iudęa fieret, imprægnauit eam, nataq; eſt Thamar ex illo concubitu. Deinde genuit Abſolon fratrem eius. Et qm̄ Thamar nata fuit in paganiſmo, reputatur ad Amnon, qui aliam hēbat matrē, quaſi mulier extranea, ideo potuit ab eo duci.

d *Et exoſam eam habuit, &c.* Et nos admiſſū facinus odio habeamus, magis q̄ ante perpetrationem dilexeramus, & ob hoc citius ꝯſequemur veniā, ſitq̄ in alio vitio denuò non offendamus ſicut Amnon: q. quia poſt inceſtum ebrietatem non vitauit, ob hoc mortem non euaſit.

⁂ R. Dauid, & R. Salomon. Odium inde ortum eſt, ꝙ luctando cū ea læſerit ſeipſum, Deinde ipſa acerbiſſimis conuitijs vſa eſt: Dixerat enim ante: *hab. beris ſtultus & inſanus.* Quib. verbis cum nihil profeciſſet, turpiora ꝓbra addidit.
E

e ⁂ *Quæ aſpergens cinerem capiti, &c.* Ioſephus. Illa dolens iniuriam ſimul & violētiam, diſrupto colobio, quo antiquæ virgines vtebantur, habente manicas, & ad talos vſq; profuſo, ne facilè viderentur, & cinere aſperſo capite, ibat per mediam ciuitatem, clamans & ingemiſcens violentiam ſibimet irrogatam.

⁂ Chryſoſtom. Fabulas omnes omnemque tragœdiam vicerunt Regis Dauid clades adeo illi monſtroſa, & inuicem ſibi ſuccedentia aduerſa domui ſuæ contigerunt, cum clades cladibus ſuccedere ſēper pergerent. Cōſidera quęſo. Adamauit ſororem Thamar Amnon frater, amatam vi oppreſſit, eamq; violationē nefariumq; concubitū, prior F ipſe patefecit, alicui ex ſeruis mandans, vt inuitam pelleret domo, ac per plateam emitteret clamantem, ploratuq; & lamentis omnia implentē. Id cum didiciſſet Abſalō, ád prādiū fratres inuitat vniuerſos, inter quos & ſtuprator ille ſororius aderat, quē inter conuiuandum

† uel cibum.
* in oculis meis, ut uideam.
Leui. 18. b.
Deut. 17. d.
Angelom.
† laganum unū aut duo.
† ſartaginem.
* hoc.
† quo abire faciam uel quo feram opprobrium meum
Libr. 3. de pro u i. to. 5.
* Amnon.
† polymita & infra.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt faciat in oculis meis, &c. *Id eſt, duo pulmenti genera ad ſorbendum apta. Cætera patent vſque ibi.*

2 Infer cibum in conclaui, &c. *Id eſt in loco ſecreto & remoto, quod dicebat, vt poſſet ea abuti, vt patet ex ſequentibus. Sequitur.*

3 Loquere ad regem, &c. *Hoc videtur eſſe contra legē Leuit. 20. vbi prohibetur matrimonium fratris cum ſorore, ſiue ſit de patre tantum, ſiue de matre, & multo fortius de vtroque. Ad quod reſpōdet Ra. Sa. ꝙ Dauid cepit matrem Thamar in bello, & circumciſis vnguibus & peractis alijs, quæ ad hoc requiruntur, vt habetur Deuter. 21. cap. accepit eam vxorem, veruntamen tunc erat imprægnata de viro quem prius habuerat habens in vtero iſtam Thamar, & ideo nō erat filia naturalis ipſius Dauid, propter quod filius eius poterat eam habere vxorem ſecundum legem.*

4 Et exoſam eam, &c. *quia ſicut dicunt Hebræi in eius defloratione læſus fuit intantum, quod dolor ſequens maior fuit delectatione præcedenti.*

5 Maius eſt hoc malum, &c. *ſcilicet, me expellendo confuſibiliter ſicut meretricem quàm quod me violenter defloraſti, quia poterat eam accipere in vxorem.*

6 Quæ induta erat talari tunica, &c. *In Hebræo habetur:* Serica tunica.

7 Quæ aſpergens cinerem, &c. *hoc non fecit Thamar ſtatim cum eiecta fuit ab Amnon, quia ſeipſam ſcandalizaſſet, ſed poſtquam venit ad domum fratris ſui, ideo ſubditur;* Ibat ingrediens & clamans, &c.

A uiuandũ per ſeruos iugulat, &c. Sufficere iſta poſſunt, vt Dauid inter eos numeretur, qui ſemper in luctu & miſerijs vixerunt.

† eundo.

† ponas cor tuum ad hoc.

Apolog. 1. pro Dauid cap. 3.

✻ Ambroſius. Dauid genuit ex ſe duos filios, alium inceſtum alium parricidã, eo quod B inceſtus & parricidalis populus affixam patibulo crucis carnem proprij iugulaturus eſſet auctoris.

In Pſal. 37.

✻ Idem. Manum Dei in ſeipſo & liberis expertus Dauid, alterius inceſtũ, alterius parricidium deplorauit, & (quod pio patri grauius eſt, ſalutis ſuæ exitijs) ſimul ſibi opprobria ſobolis, & pietatis defleuit excidia: quorum alter ad C inceſtum accenſus

-Feceratque Abſalom conuiuium quaſi cõuium regis. † iucundum fuerit cor.

ſuo, ſciſſa talari tunica, impoſitiſque manibus ſuper caput ſuum, ibat
† ingrediens & clamans. Dixit autem ei Abſalom frater ſuus; Nun-
quid Amnon frater tuus concubuit tecum? Sed nunc ſoror tace, fra
ter tuus eſt, neque † affligas cor tuum pro hac re. Manſit itaque Tha 1
mar contabeſcens in domo Abſalom fratris ſui. Cum autem audiſ- 2
ſet rex Dauid verba hæc contriſtatus eſt valde, & noluit contriſtare 3
ſpiritum Amnon filii ſui, quoniam diligebat eum, quia primogeni-
tus erat ei. Porrò non eſt locutus Abſalom ad Amnon, nec malum, 4
nec bonum. Oderat enim Abſalom Amnon, eo ꝙ violaſſet Thamar
ſororem ſuam. Factum eſt autem poſt tempus biennii, vt tonderen- 5
tur oues Abſalõ in Baalhaſor, quæ eſt iuxta Ephraim. Et vocauit Ab- 6
ſalom omnes filios regis. Venitq́; ad regem, & ait ad eum: Ecce ton-
dentur oues ſerui tui; Veniat oro rex cum ſeruis ſuis ad ſeruum ſuũ.
Dixitq́; rex ad Abſalom; Noli fili mi, noli rogare, vt veniamus om-
nes, & grauemus te. Cum autem cogeret eum & noluiſſet ire, bene- 7
dixit ei. Et Abſalom; Si non vis venire, veniat obſecro nobiſcum 8
ſaltem Amnon frater meus. Dixitq́ue ad eum rex. Non eſt neceſſe, 9
vt vadat tecũ. Coëgit itaq; eum Abſalom, & dimiſit cũ eo Amnon, 10
& vniuerſos filios regis. Feceratq́; Abſalom conuiuium quaſi conui
uium regis. Præceperat autẽ Abſalom pueris ſuis dicens; Obſeruate 11
cum † temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis, percutite eũ
& interficite, nolite timere. Ego enim ſum, qui præcipio vobis. Ro- 12
boramini & eſtote viri fortes. Fecerunt ergo pueri Abſalom aduer-
ſum Amnon ſicut præceperat illis Abſalom. Surgenteſq́; oẽs filii re
gis aſcenderunt ſinguli mulas ſuas & fugerunt. Cumq́; adhuc perge 13
rent in itinere, fama peruenit ad Dauid, dicens; Percuſſit Abſalom 14
15

ſus de germanitatis affectu, alter ad parricidiũ armatus eſt ſtudio caſtitatis. vtinam aut ille ſororem non amaſſet, aut hic non vindicaſſet. D

✻ Idem. In Pſal. 118. octo. 15. Experta eſt in liberis domus Prophetæ, deteſtabiliora inimici oſcula, quam odia eſſe fraterna. Itaque fratricidium E pater quidẽ fleuit, ſed magis eſt indignatus inceſtum.

✻ Saluianus. Scelus quidem grande ab vno fratre committitur, ſed peius ab alio vindicatur. Inter hæc pater Dauid facinore vtriuſque punitur: duo filij peccant, ſed tres duorum ſcelere perduntur. In Thamar enim virginitas amit-F titur

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Manſit itaque Thamar.* magis volens innupta manere quã a viro ſibi dato violata inueniri. Et ex hoc patet continẽtia & puritas illius temporis in virginibus deſponſandis.

2 *Cum autem audiſſet, &c.* Tum quia filius ſuus Deum offenderat, faciendo opus nefarium: tum quia filia ſua adoptiua erat vituperata in perpetuum.

3 *Et noluit contriſtare.* Videtur, ꝙ Dauid in hoc grauiter peccauerit, quia non ſolum tenebatur filium increpare, ſed etiã interficere, vt videtur pro virginis violenta defloratione. Dicendum, ꝙ non habebat ſibi infligere pęnam mortis, nec ratione deflorationis, nec ratione violentiæ. Primum patet: quia Amnon & Thamar erant perſonæ liberæ nullo vinculo matrimoniali alligatæ: non ſolum per matrimonij cõſummationem, ſed nec etiam per affidationem. Lex autem non imponit pęnam mortis talibus. Vnde Deut. 22. c. vbi pœna mortis infligitur virgini defloratæ in domo paterna, lex illa loquitur de virgine alteri affidata, ſicut ibidem diffuſius fuit declaratum. Similiter ſecundum patet, quia illa violentia & totum factum erat occultum, nec poterat defloratio & violentia probari, niſi per querimoniam ipſius Thamar & ſui corporis oſtenſionem, ꝙ ipſa non fecit: imò ſimpliciter tacuit & de conſilio fratris ſui Abſalom, vt patet in litera, & iõ Dauid non habebat viam interficiendi Amnon iuſtè. Tenẽdum eſt tamen, ꝙ aliter corripuit eum ſecretè, licet non ſit ſcriptum, in tali autem correctione debet expectari opportunum tempus, & aliæ circunſtantię: & ſic intelligitur quod hic dicitur: *Noluit*, ſ. pro tunc, quia erat debilis & infirmus, & dolens de facto, ꝙ patet ex hoc, ꝙ habebat Thamar odio, quia & ſi non dolebat rõne culpę: dolebat tamen ratione lęſionis incurſę, vt prædictum eſt. Si autem quæratur quare Dauid non coegit Amnon ad accipiendum Thamar vxorẽ patet reſponſio, quia propter odium contra eam conceptũ probabile erat, ꝙ interfeciſſet eam.

4 *Porrò non eſt, &c.* Hic conſequenter deſcribitur cõceptio rancoris, q̃ Abſalom iſtam iniuriam ſibi & ſorori factã tenuit in corde ſuo clauſam: & iõ fuit magis rancor odij augmentatus, q̃ ſi per aliqua facta vel ſigna exteriora fuiſſet extra propalatus: q̃a virtus vnita fortior eſt ſemetipſa diſperſa.

5 *Factum eſt autem.* Hic conſequenter ponitur prędictæ iniuriæ vindicatio modo tñ proditorio: quia Abſalõ vocauit Amnon ad prandium quaſi factum eſſet totaliter oblitũ, & tunc interfecit eum. Et patet litera, paucis exceptis, q̃ diſcurrent.

6 *Vt tonderentur oues.* tunc enim faciebant antiquitus magna conuiuia in memoriam patriarcharum, qui fuerũt paſtores ouium, vt habetur Geneſ. 47.

7 *Cum autem, &c.* i. obnixè rogaret patrem ſuum.

8 *Et noluiſſet ire.* imprecando bona ſibi Abſalom, & amicabiliter ſe excuſando.

9 *Si non vis.* in perſona propria.

10 *Veniat obſecro.* qui repræſentat perſonam tuam tanquam primogenitus.

11 *Obſeruate cum, &c.* quia tunc non poterit ſibi præcauere.

12 *Nolite timere.* quaſi dicat, factũ ſup me accipio, & vos defendã. Vnde credendũ eſt, ꝙ Abſalõ fugiens duxit eos ſecũ.

13 *Aſcenderunt ſinguli.* Licet. n. eſſet prohibitum filijs Iſrael, ne facerẽt commiſceri animalia diuerſæ ſpeciei, vt habetur Leui. 19. tamen poterant vti animalibus ex tali commiſſione generatis, cuiuſmodi ſunt mulæ.

14 *Fama peruenit, &c.* quia de tali facto fama citò volat.

15 *Percuſſit Abſalom.* quia in talibus plus communiter dicitur in principio, quam ſit in veritate. ſequitur.

✻ 1 Amnon

MORALITER.

✻ *Porrò.* Per Abſalom, qui illatam iniuriam ſuæ ſorori falsò diſſimulauit, & cum hoc Amnon ad conuiuium inuitãdo cum eo amicitiam ſimulauit, ſignificatur quicunque inſidiator fraudulentus vſquequo videat vindictæ tempus, ideo dixit ſuæ malitiæ miniſtris.

11 *Obſeruate.* Licet enim Amnon mortem meruiſſet, nõ tñ erat interfenda per eũ, nec per talem modum proditorium. Aliter: per Abſalom, q̃ interpretatur pater amaritudinis diabolus poteſt intelligi, qui mẽdacij pater eſt & amaritudinis peccati: Per Amnon verò quilibet inſolẽs, quem inuitat primò diabolus ad conuiuium gulæ: & inde pertrahit ipſum ad peccatum luxuriæ, quia ſicut dicit Hieron. Venter & genitalia ſunt membra propinqua, & ex vicinitate membrorum deſignatur propinquitas vitiorum: & ſic diabolus ipſum iugulat morte culpæ, & poſtea pertrahit ad mortem gehennę.

A omnes filios regis, & non remanſit ex eis ſal-
tem vnus. Surrexit itaque rex Dauid & ſcidit ve-
ſtimenta ſua, & cecidit ſuper terram. Et om-
nes ſerui eius, qui aſſiſtebant ei, ſciderunt ve-
ſtimenta ſua. Reſpondens autem Ionadab fi-
lius Semmaa fratris Dauid, dixit: Ne æſtimet
dominus meus rex, quod omnes pueri filij re-
gis occiſi ſint. Amnon ſolus mortuus eſt, quo- 1
B niam in ore Abſalom erat poſitus ex die qua
oppreſſit Thamar ſororem eius. Nunc ergo ne
ponat dominus meus rex ſuper cor ſuum ver-
bum iſtud, dicens: omnes filij regis occiſi ſunt:
quoniam Amnon ſolus mortuus eſt. Fugit au-
tem Abſalom. Et eleuauit puer ſpeculator o-
culos ſuos & aſpexit, & ecce populus multus ve-
niebat per iter † deuium ex latere montis. Di-
xit autem Ionadab ad regem. Ecce filij regis
adſunt, iuxta verbum ſerui tui
ſic factum eſt. Cumq́, ceſſaſſet
loqui, apparuerunt & filii re-
gis. Et intrantes leuauerunt vo-
cem ſuam & fleuerunt. Sed &
rex & omnes ſerui eius fleue-
runt ploratu magno nimis.
2 † Porrò Abſalom fugiens abiit
ad Tholomai filium Ammiud a
3 regem Geſſur. Luxit ergo Da-
uid filium ſuum Amnon mul-
tis diebus. Abſalom autem cũ
fugiſſet & veniſſet in Geſſur,

a ¶ Quia ceſſauit exire poſt Abſalom, uel quia nouerat Amnon flagitioſum & morte dignum.

4 fuit ibi tribus annis. † Ceſſauit- b
que Dauid rex perſequi Abſa-
lom, eo quod conſolatus eſſet
ſuper Amnon interitu.

☞ titur, in Amnone ẽt Abſalonis perditio lugetur. D

a *Tholomai.* Hic fuit pater Maacha matris Abſalom, quam dicunt Hebræi Dauid in prelio cepiſſe, & cęſarie & vnguibus præciſis ſecũdum legem in vxorem ſibi ſociaſſe, & ex ea generaſſe Thamar & abſalom.

b *Ceſſauitque.* in Hebr. *ceſſauit rex exire poſt Abſalom.* Perhibetur enim Dauid exire voluiſſe poſt Abſalõ, vt reuocaret eũ, ſed putãs q̃a quoties eum videret, mortẽ Amnon ad memoriã reduceret, ceſſauit exire. E

Rabbanus. Angelom.

Deut. 21. b.

† infra 15. b.

† Et deſiderauit anima Dauid regis egredi propter Abſalom uel & ẽſiderauit mater Abſalom Dauidem ut egrederet̃ loco ſuo ad filiũ ſuum Lxx. Et ceſſauit ſpiritus regis Dauid ut egrederetur contra Abſalom.

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amnon. *Ex hoc dicunt aliqui, quod iſte Ionadab erat Nathan propheta, & quòd erat binomius, dicentes quod ſpiritu prophetico ſciuit ſolum Amnon mortuum. quia cum eſſet abſens, via humana ſcire non potuit. Sed iſtud dictum patet falſum, per illud quod iſte Ionadab dederat Amnon peſſimum conſilium de ſorore ſua defloranda, vt patet per prædicta, quod nullo modo feciſſet propheta domini. quod ergo dixit,* Amnon ſo. mor. eſt. *hoc non dixit certitudinaliter, ſed coniecturaliter tantum, eò quod nouerat odiũ Abſalom cõtra Amnon, & cauſam odii, vt patet ex prædictis. Cætera patent vſq; ibi.*

2 Porrò Abſalom. *quia attinebat ei ex parte matris. erat enim pater Maacha matris Abſalom, vt habetur ex ſupradictis 3.c.*

3 Luxit. *magis pro morte ſpirituali quam corporali, eò quod fuerat occiſus actu ebrius.*

4 Ceſſauitque rex. *eò quod reuoluerat in animo Amnon flagitiũ, & ſic iuſto Dei iudicio eum fuiſſe occiſum. & hoc eſt quod ſubditur:* Eo quod conſolatus eſſet ſuper, &c.

ADDITIO.

In ca. xiij. vbi dicitur in poſtilla: *Ceſſauitque rex Dauid perſequi Abſalom, &c.*

Vbi in translatione noſtra habetur: *Et ceſſauit Dauid rex,* in Hebræo eſt verbum vattechal, à radice chala, quæ eſt ęquiuoca, & vno modo idem ſignificat quod ceſſare, vel conſummare. Alio modo ſignificat idem quod deſiderare ſeu concupiſcere. vnde vt videtur in ſecunda ſignificatione poſſe proprius intelligi. Nam Dauid nunquam inchoauit nec incepit perſequi Abſalom, vt patet ex dictis in hoc c. & ideo impropriè diceretur: *Ceſſauit a perſecutione.* Similiter vbi trãſlatio noſtra habet, *perſequi Abſalom.* in Hebræo habetur, *vt egrederetur ad Abſalom.* cuius ſenſus eſt, quod Dauid deſiderabat ſeu concupiſcebat egredi ad recipiendum Abſalom, eo quod conſolatus eſſet, &c. Et hic ſenſus magis cõſonat cum immediatè ſequenti, vbi dicitur: *Cognouit Ioab quod cor regis eſſet verſum ad Abſalom:* quod ſonat idem quod egredi ad recipiendum cum. Secundum enim primam ſignificationem quæ dicit eum ſolum ceſſare a perſecutione, non ita perfectè intelligeretur cor regis eſſe verſum ad Abſalom, ſed ſolum quod ceſſaret a perſecutione eius, &c.

REPLICA. In cap. 13. notat Bur. noſtram translationem ſicut & poſtil. facit in tractatu ſuo de differentia translationis noſtræ & Hebraicæ veritatis. Reſpondeat hic beatus Hiero. pro quo non recipio luctamen, ſed ſolum pro poſtillatore. Autoritas enim beati Hieron. & noſtræ translationis per eccleſiam receptę defendit ſemetipſam.

CAP.

CAP. XIIII.

A a INtelligẽs, etc. ✠ Theod. Quæſt. 29.
Cum tres anni præterijſſent, & tempore extincta eſſet ira, tale quid machinatur Ioab dux exercitus. Suggeſſit mulieri prudenti effingere actum, qui poſſet Regem mouere ad miſericordiã, &c. B

✠ Hiero. li de tradit. Heb. Cor regis verſum eſſe ad Abſalom Ioab vidiſſe dicitur, eo quod viderit eum pro illo ſuſpirare. († profectò,) Putatur autem ea vidua, auia fuiſſe Amos prophetæ, qui fuit de Thecua.

c *Quærunt extinguere ſcintillam, & cæt.* († ponam.)

✠ Theodore. Per hæc tacitè ſignificat Regem quidem Amnonem nõ caſtigaſſe, neq; C Abſalonis excuſſiſſe deſiderium, ſed permiſiſſe vt ad malũ veniret

CAPVT XIIII.

a ¶ Quia vidit eum pro Abſalom ſuſpiraſſe.
INtelligens autem Ioab filius Saruiæ, quod cor 1
a ¶ De qua fuit Amos propheta cuius hæc vidua putatur fuiſſe auia.
regis verſum eſſet ad Abſalom, miſit Thecuam 2
& tulit inde mulierem ſapientem, dixitque ad 3
eam; Lugere te ſimula *, & induere veſte lugu- 4
bri, & ne vngaris oleo, vt ſis quaſi mulier pluri-
mo iam tempore lugens mortuum. Et ingredie
ris ad regem, & loqueris ad eum ſermones huiuſcemodi. Poſuit au-
tem Ioab verba in ore eius. Itaque cum ingreſſa fuiſſet mulier The- 5
cuitis ad regem, cecidit * coram eo ſuper terram, & adorauit, & di-
xit; † Serua me rex. Et ait ad eã rex; Quid cauſæ habes? Quæ reſpon 6
dit; † Heu, mulier vidua ego ſum. Mortuus eſt enim vir meus, & 7
b ancillæ tuæ erant duo filij, qui rixati ſunt aduerſum ſe in agro, nul- 8
luſque erat qui eos prohibere poſſet, & percuſſit alter alterum, & 9 10
interfecit eum. Et ecce conſurgens vniuerſa cognatio aduerſum an-
cillam tuam, dicit: Trade eum qui percuſſit fratrem ſuum, vt occi-
damus eum pro anima fratris ſui quem interfecit: & deleamus hæ- 11
a ¶ Reliquias meas a ſimilitudine ignis.
c redem. Et quærunt extinguere ſcintillam meam, quæ relicta eſt, vt 12
non † ſuperſit viro meo nomen & † reliquiæ ſuper terram. Et ait rex
ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. Dixit- 13
d que mulier Thecuitis ad regem: In me domine mi rex, ſit † iniqui- 14 15
tas, & in domum patris mei, rex autem & thronus eius ſit innocens. 16
Et ait rex; Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltrà 17 18

veniret immedicabile.

b *Et ancill. &c.* Aiunt Hebræi hanc mulierem verè duos filios habuiſſe, & pro hæreditate certaſſe, & alterum ab altero interemptum, mulier tamen ſe in perſona Dauid poſuit: Et filios in perſona Amnon & Abſalom: cognationem verò quæ conſurgit contra filium in perſona aliorum filiorum Dauid.

d *In me domine mi.* Q. quia alter aduerſus alterum ſurrexit, in me ſit iniquitas, ſi tamen eſſe debet: in te autem nulla ſit: quia abſque culpa es. & ſicut ego abſque culpa ſum, ſi alter filius meus interfectus eſt ab altero, ſic & Abſalom Amnon morte dignum interfecit.

Quem

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XIIII.

INtelligens autem. *Deſcripta pęna Dauid ratione homicidii, hic conſequenter deſcribitur eius pœna ratione adulterii, per hoc quod Abſalom filius eius ipſum fugauit & vxores eius carnaliter cognouit & hoc factum enorme omnibus manifeſtauit. Igitur circa hoc ſic proceditur, quia primò deſcribitur ipſius Abſalom reuocatio. ſecundò contra patrem conſpiratio c. 15. Circa primum præmittitur mulieris informatio. ſecundò informatæ petitio, ibi:* Itaque cum ingreſſa fuiſ. *tertiò petitionis interpretatio, ibi:* Dixit ergo muli. *quartò regis conceſſio, ibi:* Et ait rex ad Io. *Circa primum dicitur.*

1 Intelligens. *quia videbat eum conſolatum de morte Amnon & ſuſpirantem poſt Abſalon.*

2 Miſit The. *Nomen eſt villæ, de qua fuit Amos propheta. & in terminis illius ſunt paſcua bona.*

3 Et tulit inde mulier. *id eſt, prudenter & efficaciter loquentem.*

4 Lugere. *Ex hoc videtur eſſe falſum, quod aliqui dicunt hanc mulierem ad literam duos filios habuiſſe, quorum vnus interfecerat alium quia tunc non fuiſſet ſimulatio luctus, ſed veritas, nec eſſet locutio figuralis: ſed magis rei geſtæ: cuius contrarium dicitur infrà:* Poſuit in os ancillę tuæ omnia verba hæc, vt verterem figuram ſermonis huius.

5 Itaque. *Hic conſequenter ponitur mulieris informatæ a Ioab petitio, cum dicitur,*

6 Serua me. *quaſi dicat, reputo me mortuam niſi iuues me.*

7 Heu mulier vidua ego ſum. *iſtud erat verum ad literam.*

8 Et ancillę tuę. *totum quod ſequitur eſt parabola conficta, propter illud quod explicatur poſteà.*

9 Nulluſque erat. *de inſurrectione vnius contra alterum. & per conſequens nullus erat qui poſſet ferre teſtimonium contra interfectorem.*

10 Et percuſſit alter. *hoc non dixit mulier confitendo quod ita eſſet, ſed repetendo quod dicebant perſecutores filii, non habentes tamen legitimam probationem contra eum. ideo ſequitur:* Et ec. *Sequitur.*

11 Et deleamus hæred. *quaſi dicat non quærunt hoc amore iuſtitiæ, ſed ducti hæreditatis cupiditate, vt deuoluatur ad eos, quia ſunt propinqui.*

12 Et quærunt. *id eſt, nomen meum & nomen viri mei defuncti, vt non ſit ex parte eius, qui nominetur in hæreditate noſtra. Sequitur regis reſponſio.*

13 Et ego iubebo. *ſcilicet, quòd filius tuus non moriatur ſuppoſito quod tu dicas verum: & hoc erat iuſtum, quia filius eius non erat conuictus de homicidio per euidentiam facti: nec per teſtes, cum eſſent ſoli in agro: nec per recognitionem propriam. & ideo iſtud debebat derelinqui iudicio diuino, dato quod ſic eſſet in veritate.*

14 Dixitq; mulier. *non contenta iſta reſponſione.*

15 In me domi. *quod ſic exponunt Hebræi, & bene vt videtur. Domine mi rex propter multa negotia magna, & ardua poterit eſſe quod tu des obliuioni iſtud negotium, & tunc in me & in domo mea erit hæc iniquitas, id eſt, filius meus interficietur a quærentibus eius ſanguinem, & tu eris innocens, quia præter intentionem tuam iſtud fiet. quaſi diceret, placeat tibi iſtud magis firmare, & me & filium meum aſſecurare.*

16 Et ait rex. *reſpondens huic petitioni.*

17 Qui contradixerit tibi, &c. *quærendo ſanguinem filii tui.*

18 Adduc eum, &c. *& ego compeſcam eum.*

1 Oſcula

MORALITER.

1 *Intelligens.* Per reuocationem Abſalom ad patrem ſuum, ſignificatur reuocatio peccatoris ad Deum. Igitur per Ioab qui reuocationem iſtam procurauit, prędicator bonus ſignificatur, cuius officiũ eſt reuocare peccatores ad dñm & nominis interpretatio congruit. Nam Abſalom idem pater interpretatur. prędicator autem peccatoris ad Deum reuerſi pater nominatur. j. Cor. 3. d. *In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui.* Mulier autem Thecuites per quam Ioab fecit Abſalom reuocationem, ſignat prædicandi gratiam, per quam prædicator peccatores reuocat ad pœnitentiam. Et nominis interpretatio congruit. Nam Thecua interpretatur tuba. De prædicandi verò gratia prædicatori dicitur Eſa. 58. *Quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.*

MORA-

a *Quare cogit'.*
⁂ Theodoret. Quaſi d. Quomodo potes filium meum liberare a cæde, non reducens filium tuũ? Deinde non conſolatur cum de mortuo. Filius tuus eſt mortuus: non potes illum excitare: cur ſtudes hunc interimere, vt viuas priuatus duobus?
⁂ Angelomus: Deus peccatores qui a diabolo captiui detinentur, vt ad ſe conuertãtur vocat: & tu qui eũ imitari debes, cur non eo modo agis?
b *Et locutus eſt.* Ex hoc aperitur quòd paulò ſuperius dictum eſt: *Ceſſauit rex exire poſt Abſalon.*
c *Omnes morimur, &c.*
⁂ Ambroſius. Triplicem mortem legimus in ſcripturis. Vna eſt corporis, qua terreſtris domus noſtra diſſoluitur, & a corporis tabernaculo anima recedit. De hac ſcribi. Apoſtol. *Statutũ eſt hominibus ſemel mori.* Hac Abraham & prophetę mortui ſunt. Hac

non addet vt tangat te. Quę ait: Recordetur * rex domini Dei ſui, vt 1
non multiplicentur proximi ſanguinis ad vlciſcendum, & nequaquã 2
interficiant filium meum. Qui ait; Viuit dominus, quia non cadet de 3 4
capillis filij tui ſuper terram. Dixit ergo mulier; Loquatur ancilla tua 5
ad dominum meum regem verbum. Et ait; Loquere. Dixitque mulier 6 7
a Quare cogitaſti huiuſcemodi rem contra populũ Dei, & locutus eſt 8
b a ¶ Abſalom ſcilcet & qui cum eo erant, qui quaſi captiui & eiecti non reducebantur ad hæreditatem Dei: & poterant coacti in terra aliena ſeruire dijs alienis.
c rex verbum iſtud vt peccet, & non reducat eiectum ſuum? † Omnes 9
morimur, & quaſi aquæ † dilabimur in terram, quę non reuertuntur.
a ¶ Quaſi dicat, Deus reuocat peccatores qui à diabolo captiui tenentur, & tu abijcis, quē eum debes imitari.
Nec vult Deus † perire animam, ſed retractat, cogitans ne † penitus 10
pereat qui abiectus eſt. Nunc igitur * veni, vt loquar ad dominum 11 12
meum regem verbum hoc † præſente populo. Et dixit ancilla tua, lo- 13 14
quar ad regem, ſi quo modo faciat rex verbum ancillæ ſuę. † Et audiuit rex verba, vt liberaret ancillam ſuam de manu omnium qui † volebant de hęreditate domini delere me, & filium meum ſimul. Dicat 15
a ¶ Id eſt firmum & acceptum.
ergo ancilla tua, † vt fiat verbum domini mei regis ſicut ſacrificium. 16
Sicut enim angelus domini, ſic eſt dominus meus rex, † vt † nec be-
a ¶ Hominum. ¶ A recto.
nedictione nec maledictione moueatur. Vnde & dominus Deus tuus eſt tecum. Et reſpondens rex dixit ad mulierem; Ne abſondas à me verbum quod te interrogo. Dixitque mulier; Loquere domine mi rex. Et ait rex; Nunquid † manus Ioab tecum eſt in omnibus iſtis? Reſpondit mulier, & ait; Per ſalutem animæ tuæ domine mi rex; † nec ad ſiniſtram nec ad dexteram eſt ex omnibus his quæ locutus eſt dominus meus rex. Seruus enim tuus Ioab ipſe † præcepit mihi, & ipſe poſuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc,
a ¶ Id eſt, me in perſona tui acciperem filios meos in perſona tuorum.
d vt verterem figuram ſermonis huius. Seruus enim tuus Ioab præce-

Hac omnes moriemur, & ſicut aqua effuſa ſuper terram non congregabimur. Alia eſt mors animæ, qua peccati contagio confecta moritur, non in ſui ſubſtantia, ſed in Dei viuificatrice gratia. Tertia eſt culpæ, qua carnis concupiſcentia moritur, vt mens Deo viuat, &c.
⁂ Procop. De morte Abſalonis regem conſolatur. Quemadmodũ enim aqua effuſa non colligitur, ita iam mortuus non reſurget. Cur igitur ſuperſtite etiam priuari contendis.
d *Seruus tuus Ioab ipſe præcepit, & cęt.*
⁂ Theodoretus. Non licebat, inquit mulier, recta via tibi ſupplicare; quamobrem ſuggeſſit mihi, vt vterer hoc circuitu verborum, ut in ficto caſu tuum videns quod mihi adhibiturus eras medicamentum, hoc tibi ipſi adhiberes. Rex his cedens, iuſſit quidem redire Abſalonem,

D
† Eccl. 25. d.
† accipere.
† is qui abiectus eſt, a ſe quoque expellatur.
† quærebant
† volunt.
† fiet.
E
† ut audiat bonum, & malũ.
Quæſt. 29.
† i. rem ipſam ut eſt, dixiſti.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ ait: Recordetur rex domini Dei ſui vt non multi. &c.* Adhuc non contenta iſto reſponſo.
2 *Recordetur.* & eſt intellectus huius mulieris, quaſi dicat proximi qui quærunt vltionem de filio meo ſunt multi, nec poſſem omnes congregare ſimul & adducere ad te, & ſi adducã vnum vel duos, alij interim interficient filium meũ. Et ideo recordetur rex domini Dei ſui, i. firmet verbum ſuum iuramento per Deum, & per publicationem huius iuramenti, ita ꝙ nullus audeat inuadere filium meum. ꝑꝑ quod ſequitur.
3 *Qui ait, &c.* acquieſcendo eius dicto.
4 *Viuit dominus.* i. iuro per viuentem Deum.
5 *Quia.* i. ſeruabitur non ſolum a morte, ſed etiam a quacũque mutilatione quantumcunque modica.
6 *Dixit ergo mulier: loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere, &c.* Hic conſequenter ponitur prædictę parabolæ interpretatio: in qua per mulierem accipitur ipſe Dauid. per duos filios mulieris duo filii regis, i. Amnon et Abſalom. Per cognationem defuncti intelliguntur amici ipſius Amnon quærẽtes vindictam de morte eius. Et per hoc concludit, ꝙ ſicut rex ſententiauerat pro filio ſuo vt nõ moreretur, ſic deberet ſententiare pro Abſalom, vt ab exilio reuocetur: ꝙ quidem exilium mors eſt ciuilis. Præmittit tñ mulier tres rationes inducentes ad miſericordiã circa Abſalom. Prima accipitur ex parte maioris mali euitandi, quia Abſalom & illi qui cum eo erant fugitiui in terra idololatrię ſubdita, propter quod erant in periculo declinandi ad idololatriam per eorum ſuggeſtionem vel inductionẽ inter quos habitabant. Ad quod euitandum erant reuocandi ad terram Iſrael in qua Deus colebatur. & hęc rõ tãgitur cum dicitur.
7 *Quare cog.* i. contra Abſalom & ſocios eius qui erant de populo Dei.
8 *Et locutus eſt rex verb.* præbendo eis occaſionem idololatrãdi, eo ꝙ non permittit eos redire ad locũ vbi eſt cultus Dei. Secunda ratio accipitur ex parte defuncti, qui ad vitam reuocari non poteſt ex perſecutione Abſolom. & hæc ratio tangitur cum dicitur.
9 *Omnes mori.* q. d. ex quo tu non potes euocare defunctum, reuoca viuũ. Tertia ratio accipitur ex parte Dei cuius propriũ eſt parcere & miſereri & hæc ratio tangitur hic cum dr̃.
10 *Nec vult Deus perire, &c.* ſcilicet, peccatoris, licet ipſum offenderit.
11 *Sed retractat cogitans, &c.* tempus pœnitentiæ concedẽs.
12 *Ne penitus pereat qui abiectus, &c.* pęna gehennæ.
13 *Qui abiectus eſt ab eo, &c.* per offenſam mortalis culpæ. q. d. hęc mulier: tu es quaſi loco Dei in regimine populi, propter quod debes ei in pietate conformari. Nunc procedit ad applicandum negotium dicens.
14 *Nunc igitur veni.* ſ. vt ſententia data pro me & filio meo, & iuramento tuo confirmata publicetur coram populo, vt eandem efficaciam habeat in te & filio tuo.
15 *Dicat ancilla tua.* id eſt, poſſit verè dicere.
16 *Vt fiat verbum domini mei.* i. ſentẽtia ab eo data ſit Deo placita ſicut ſacrificium: Sed videtur quod iſta mulier per parabolam præmiſſam non concludat intentum, quia parabola ſua eſt de homicidio occulto, quod non poterat probari: vt patet ex prædictis. Abſalom autem interfecerat Amnon ꝑ ſeruos ſuos palam coram multis. & ſic habebantur teſtes cõtra eum. Ad quod reſpondet Rabi Sal. ꝙ omnes illi qui fuerant præſentes interfectioni Amnon qui poterant pro teſtimonio induci, erãt ꝓpinqui ipſius defuncti, vt ſatis patet ex prædictis: & iõ non erant idonei ad ferendum teſtimoniũ in hoc caſu. Et ſi dicatur, ꝙ ſilr erant ita propinqui ipſi Abſalom. Dicendũ, ꝙ non eſt verum, qa Abſalom erat de matre alienigena, vt patet ꝑ prædicta. Amnon verò erat de mr̃e Iſraelitide, & ꝑ ꝯñs de populo Iſrael, qui populus alienigenas abominabat̃. Aliter aũt ſoluunt aliqui, dicentes ꝙ qñ ꝓpinqui alicuius occiſi conſentiebant in ꝯcedenda pace interfectori, rex habens curam totius populi ad petitionem eorũ poterat hoc concedere. & talis caſus proponebat̃ in parabola. videlicet ꝙ mr̃ q̃ erat propinquiſſima interfecto petebat pacẽ interfectoris. Et eodẽ mõ Dauid q erat propinquiſſimus ipſi Amnõ interfecto, & cũ hoc erat rex, habẽs curã cõitatis poterat reuocare Abſalom abſque offenſa legis: & maximè quia Amnon magnum flagitium fecerat, vt patet per prędicta. Cætera patent in litera.

Et ait

A lonem, ipſum autem videre prohibuit. Poſtea autem hoc quoque fecit, Ioabi adhortatione.

.Placatus prima ratio pſuaſionis.

Epiſt. 43.

✠ Ambroſius. Quid de ſancto Dauid loquar, qui degenerem filium, & fraterno oblitum ſanguine, ad vnius mulieris petitionem paternis viſceribus mentem emollitus, a domo recepit?

† regio. Trad. Heb.

B a *Quando tondebat capillos, &c.* ✠ Hieronymus. Non ſemel in anno, vt Latini codices habent tondebatur caput eius, ſed ſtatuto tempore, id eſt, de triginta diebus.

In Pſal. 140.

✠ Chryſoſtom. Multa naturæ commoda adſunt etiam ſceleratis. An non erat pulcher & formoſus Abſalom, & vſque ad capillos capitis porrigebatur eius corporis ſpecies? Caluus C autem Heliſęus vt

† ſi eſt in me iniquitas.

† ſuam in terram.

pit iſtud. Tu autem domine mi rex ſapiens es, ſicut habet ſapientiam
angelus Dei; vt intelligas omnia ſuper terram. Et ait rex ad Ioab; Ec- 1
ce placatus feci verbum tuum: Vade ergo & reuoca puerum Abſa-
lom. Cadenſque Ioab ſuper faciem ſuam in terram, adorauit, & be-
nedixit regi. Et dixit Ioab; Hodie intellexit ſeruus tuus, quia inue-
ni gratiam in oculis tuis, domine mi rex. Feciſti enim ſermonem,
In pleriſque non interponitur, domine mi rex.
domine mi rex ſerui tui. Surrexit ergo Ioab & abijt in Geſſur, & ad-
duxit Abſalom in Hieruſalem. Dixit autem rex; Reuertatur in do- 2
a Ne præſentia eius mortem Amnon ad memoriam reducens triſtitiam mihi inferat
mũ ſuam, & faciem meam non videat. Reuerſus eſt itaq; Abſalom in
domũ ſuam, & faciem regis non vidit. Porrò ſicut Abſalom vir non
erat pulcher in omni Iſrael, & † decorus nimis. A veſtigio pedis vſque
ad verticem non erat in eo vlla macula. Et quando tondebat capillos
a Aiunt in Hebræo eſſe ſtatuto tempore, ſ. 30. die.
(ſemel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum cæſaries) pon- 3
derabat capillos capitis ducentis ſiclis pondere † publico. Nati ſunt au- 4
tem Abſalom filij tres, & filia vna, nomine Thamar, elegantis formæ. 5
Manſitque Abſalom in Hieruſalem duobus annis, & faciem regis nõ †
vidit. Miſit itaque ad Ioab, vt mitteret eum ad regem, qui noluit venire
ad eum. Cumque ſecundò miſiſſet, & ille noluiſſet venire ad eum, di-
xit ſeruis ſuis; Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem meſ-
ſem hordei? Ite igitur & ſuccendite eum igni. Succenderunt ergo ſer
ui Abſalom ſegetem igni. Et venientes ſerui Ioab ſciſſis veſtimentis 6
ſuis, dixerunt; Succenderunt ſerui Abſalom partem agri igni. Surre- 7
xitque Ioab, & venit ad Abſalom in domum eius, & dixit; Quare ſuc-
cenderunt ſerui tui ſegetem meã igni? Et reſpondit Abſalom ad Ioab:
Miſi ad te obſecrans vt venires ad me, & mitterem te ad regem, & dice
res ei, quare veni de Geſſur? Melius mihi erat ibi eſſe. Obſecro ergo 8
vt videam faciem regis. Quod ſi † memor eſt iniquitatis meæ, interfi- 9
ciat me. Ingreſſus itaque Ioab ad regem, nuntiauit ei omnia hæc. Vo- 10
catuſque eſt Abſalom, & intrauit ad regem, & adorauit ſuper faciem
† terræ coram eo, Oſculatuſque eſt rex Abſalom.

D vt etiam rideretur a pueris? Sed nec illum quidquam iuuit forma, nec hunc læſit deformitas. ✠ Idem. Quid eſt ſpecioſa mulier? Sepulcrum dealbatum, niſi fuerit ſobria, caſta, pudica. Pulchritudo ſine his virtutibus, eſt præcipitium patens, venenũ inſipientibus cõpoſitum. Si ergo videris virum aut mulierem ſpecioſam, ne admireris. Nam & roboreæ arbores, cũ denſæ ſint folijs & altitudine excelſæ attamẽ non habent fructum hominibus aptum, ſed porcis: vinea autem per terram repens, maturum vuarum affert fructum. Quid api vtili⁹ eſt? Quid pauone pulchrius? Quid formica ſapientius? &c.

In h

† E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ait rex ad Ioab, &c.* Hic ponitur petitionis conceſſio, & quia facta erat per ſuggeſtionem Ioab, ideo conceſſio fit ei a rege. Et patet litera vſque ibi.

2 *Reuertatur.* Ne reuocaret ad memoriam ex præſentia ſua mortem primogeniti, & ſic dolor regis renouaretur.

3 *Semel autem.* In Hebræo habetur: *Statuto tempore.* quia ſicut dicunt aliqui pluries in anno tondebatur.

4 *Ponderabat.* Dicunt aliqui, q̀ tantum vendebat tonſionẽ capillorum mulieribus, quæ inde ornabant capita ſua. Sed hoc non eſt veriſimile, q̀ filius regis tonſionem capillorum ſuorum venderet. Præterea dicitur hic q̀ ſemel in anno ad minus tondebatur. Creſcentia verò capillorum vnius anni non videtur ita longa, q̀ inde poſſent fieri talia ornamenta. Et ideo videtur magis probabile, quod ſcriptura ſolum faciat mentionem de hoc pondere, ad oſtendendum q̀ habebat multos capillos, quod facit ad pulchritudinem hominis, q̄a de pulchritudine Abſalom ſcriptura hic loquitur.

5 *Pondere.* Hoc dicitur ad diſtinctionem ponderis ſanctuarij, q̀ erat alterius quantitatis. Cætera patent vſque ibi.

6 *Et venien.* Iſte verſus non eſt in Hebræo, ſed immediatè ſubditur.

7 *Surrexitque Ioab.* ad ſciendum cauſam damni ſibi illati.

8 *Quare veni, &c.* quaſi dicat nihil valet mihi, ex quo nõ poſſum accedere ad regem: imò nocet. ideo ſubditur,

9 *Melius mihi.* quia tunc non erat mihi confuſibile faciem patris mei non videre: ſed ex quo ſum hic in eadem ciuitate cum eo, eſt mihi valde confuſibile.

10 *Quod ſi me.* nolens me videre. hoc dicebat Abſalom ad inclinandũ cor Dauid, fingens, q̀ tantum eum diligeret, q̀ magis vellet mori, quàm diutius ab eius ꝯſortio ſegregari.

CAP.

MORALITER.

† *Manſitq; Abſalon in Hieruſalem, &c.* Per iſtos duos annos intelliguntur integra cõfeſſio, & debita ſatisfactio, quę poſt contritionem ad verbum prædicatoris conceptam requirũtur ad perfectam reconciliationem cum Deo habendam.

MO-

ADDITIO.

In cap. 14. vbi dicitur in poſtilla. *Nec vult Deus perire animam.*

Fides antiquorum de miniſterijs Chriſti.

Vbi tranſlatio noſtra habet: *Nec vult Deus perire animam*, veritas Hebraica dicit: *Non accipit Deus animam.* Vnde verba huius ſapientis mulieris profundius poſſunt intelligi, & in fauorem catholicæ veritatis exponi. Pro cuius intellectu ſciendum, q̀ licet communiter antiqui non haberent explicitam fidem de miniſterijs Chriſti, habebant tamen implicitam: vt patet per Aug. in lib. de correctione & gratia. Vnde hæc mulier proponebat ipſi Dauid, q̀ totum genus humanum non ſolum erat ad mortem temporalem condemnatũ, ſed etiam vltima felicitas quæ in adheſione ad Deum per gloriam conſiſtit, ei erat interdicta, & ideo dicebat: *Omnes morimur*, hoc eſt morte temporali. conſequenter dicit: *Quaſi aquę dilabimur in terra quæ non reuertentur.* hoc eſt dicere, q̀ poſt mortem non congregamur in locum beatitudinis. Cuius rationem ſubdit dicens: *Quoniam non accipit Deus animam* ſ. ad ſui conſortium. *Sed retractat cogitãs ne penitus pereat qui abiectus eſt*. hoc eſt dicere quod prouidentia diuina intendebat ſic diſponere, vt humanum genus quod abiectum erat, non periret. iuxta illud: *Ego cogito cogitationes pacis*, Hierem. 29. c. Ex quo intendebat concludere, q̀ Dauid tanquam miniſter Dei in terris debebat cogitare qualiter reconciliaret eiectum filiũ ſuum, ne periret, &c.

REPLICA. Et quod in c. 14. Burg. ponit circa illum paſſum: *Nec vult Deus perire animam*, habeatur pro additione, q̄uis non directè ad literam, vt patet intuenti.

A

CAPVT XV.

IGitur poſt. Duobus annis mãſit in Hieruſalem, & regem non vidit, tertio introductus eſt corã rege, quarto fecit ſibi currus & equites: quo tranſacto expulit patrem de regno. Nec pro ſeductione & interfectione ſacerdotum eiectus eſt de regno, ſed pro adulterio & homicidio, Nathan cuncta prædicente.

B

∴ Ioſephus. Abſalom diebus ſingulis ſurgens diluculo, & ad regalia veniens, eis qui cauſas habebant, & minores inueniebantur in eis, delectabiliter loquebatur, quaſi non habẽte bonos conſiliarios patre Rege, ſed iniuſtos in ſuis ſententijs conſiſtentes, quorum iudicio grauarentur. Pro qua re fauorem ſibi omnium conciliabat: adijciens, quia ſi haberet hanc poteſtatẽ, ipſe cuncta ſub legum æquitate diſponeret.

∴ Ambroſius. Exemplis aſſertiones noſtras probemus, quoniam quæ diſſimulata ſunt, diuturna eſſe non poſſunt: ſed tanquam ad tempus virentia, citò decidunt. Abſalom erat regis Dauid filius, decore inſignis, egregius forma, præſtãs iuuẽta, ita vt vir talis in Iſrael non inueniretur, a veſtigio pedis vſq; ad verticem immaculatus. Sermonibus deliniebat ſingulos. Conuertit in ſe corda omnium, dum blanditiæ intimorum tangunt viſcerum ſenſum. Sed delicati iſti & ambitioſi elegerunt grata & honorabilia ad tempus & iocunda. Vbi autem parua pceſſit dilatio, non potuerunt tolerare ac ſuſtinere.

E

Hom. de Abſalom perſeq. patr.

∗ Chryſoſtomus. Perdidit Abſalom ſceleſtiſſimus mentem, perdidit ſenſum, amiſit conſilium inſectatus patrem: vſurpat imperium, regnum inuadit: non vt cum patre ſocietatem regni iniret, ſed vt totum regnum patris ſanguine poſſideret. Perdidit, inq̃, Abſalom conſilium, dum parricidio cupit mercari imperium, & per exitium patris cõſequi deſiderat regnum. Feſtinat patrem opprimere reus, patre ſuperſtite moriturus.

F

a Poſtquam

CAP. XV.

IGitur poſt hæc fecit ſibi 1
Abſalom currus & equi- 2
tes, & quinquaginta vi
ros qui præcederent
eum. Et mane con- 3
ſurgens Abſalom ſta- 4
bat iuxta introitum
portę in via, & omnem virum qui habebat ne 5
gotium, vt veniret ad regis iudicium, voca-
bat Abſalom ad ſe, & dicebat: De qua ciuitate
es tu? Qui reſpondens aiebat: Ex vna tribu Iſ-
rael ego ſum ſeruus tuus. Reſpondebatque ei
Abſalom: Videntur mihi ſermones tui boni 6
& iuſti, ſed non eſt qui te audiat conſtitutus 7
à rege. Dicebatque Abſalom. Quis me con- 8
ſtituat iudicem ſuper terram, vt ad me ve-
niant omnes qui habent negotium, & † iuſtè
iudicem? Sed & cum accederet ad eum ho- 9
mo † vt ſalutaret illum, extendebat manum 10

† iudicium & iuſtitiam faciam eis.

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT XV.

IGitur poſt. Deſcripta reuocatione Abſalon & eius reconciliatione, hic conſequenter deſcribitur eius conſpiratio cõtra patrem; & primo qualiter fugauit, ſecundò qualiter cum fugauit c. 16. tertiò qualiter fugatum de morte eius tractauit cap. 17. quartò qualiter de iudicio interijt cap. 18. quintò quomodo Dauid ad domum regiam redijt cap. 19. Circa primũ primò ponitur ipſius Abſalon deceptio ſimulatoria. Secundo eius conſpiratio proditoria, ibi: *Miſit autem Abſalon*. Tertio ipſius Dauid humiliatio meritoria, ibi: *Et ait Dauid*. Quartò eius ordinatio conſultoria, ibi: *Et dixit rex*. Simulatio autem Abſalon fuit in duobus: quia primò ſimulauit maximũ zelum erga populum. Secũdò deuotionem erga Deum, ibi: *Poſt quadraginta autem annos*. Circa primum dicitur.

1 *Igitur poſt*. Id eſt, poſt reconciliationem Abſalom cum patre confidens de patris benignitate, & de Ioab familiaritate & eleuatus ex ſua pulchritudine, & quia inter cæteros filios Dauid remanentes erat primogenitus, quia Cheleab erat mortuus, q, videtur ex hoc quia de eo non fit aliqua mẽtio.

2 *Fecit ſibi Abſalom currus & equites*. Quaſi quoddam præludium q, deberet regnare poſt patrem ſuum. Sed eius ambitio intantum inualuit, quod patrem de regno expellere voluit, & ideo corda populi ad ſe trahere diſpoſuit: ideo ſubditur.

3 *Et mane conſurgens Abſalom, &c*. Id eſt, antequam aliquis intraret ad regem.

4 *Stabat iuxta introitum portæ in via, &c*. Ita quod omnes illi qui ingrediebantur ad regem pro negotijs habebant iuxta eum tranſire.

5 *Et omnem virum qui habebat negotium*. Pauperem vel diuitẽ vt magis coloraret fictionem ſuam.

6 *Videntur mihi ſermones tui bo. &c*. quaſi dicat ſtatim deberet tua petitio exaudiri.

7 *Sed non eſt qui te audiat*. quaſi dicat, rex iam eſt antiquus, nec poteſt competenter intendere talibus: & ideo magnum damnum eſt, quod alius habens zelum communitatis non eſt ad hoc conſtitutus.

8 *Quis me conſtituat iudicem*. quaſi dicat, pro neceſſitate populi, & non pro alia re iſtud onus ſuſtinerem.

9 *Sed & cum accederet ad, &c. vt ſalutaret illum, &c*. tanqeam regis filium.

10 *Extendebat manum ſuam, & ap. &c*. in ſignum familiaritatis.

1 Oſcula-

MORALITER.

1 *Igitur poſt hæc Abſalom fecit ſibi currus & equites & quinquaginta viros qui præcederent, &cęt*. Per Abſalom qui timens mortem propter culpam ſuam fugerat, & per liberalitatem patris reconciliatus fuerat, & nihilominus tanquam ingratus vel potius ingratiſſimus patrem ſuum malitioſè quæſiuit ſubuertere, & ſibi dignitatem regiam vſurpare, ſignificatur quicunque malitioſus, & ingratus qui ſuum ſuperiorem & benefactorem quærit malitioſè ſubuertere, & eius gradum per ſerpentinam aſtutiam obtinere. Ad hoc autem conſequendum facit oſtentatio propriæ ſufficientię, & ſuperioris inſufficientiæ. vtrumque enim fecit Abſalom. Per hoc enim q, fecit ſibi currum & equites, oſtendit ſe potentem ad regni defenſionem, & patrem impotentem, quia iam ſenex in domo quieſcebat. Per hoc autem quod dicebat.

8 *Qui me conſtituat iudicem ſuper terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuſtè iudicem? Sed & ſi cum accede. &c*. Oſtendebat ſe ſapientem ad regni negotia tractanda, & patrem notabat de deſipientia. Similiter ad ambitioſi propoſitum obtinendum facit fauor populi, quem Abſalom quærebat, vt patet in textu: propter quod dicitur quod ſolicitabat corda virorum Iſrael, ſcilicet ad ſe attrahendo.

∗Ad

Hier. lib. tradit. Heb. Rabbanus. Angelomus. 1. Reg. 22. d.

a *Poſtquam quadraginta autẽ an.*
A Quadrageſimus annus agebatur ex quo Saul Nobe ciuitatem ſubuertit: & 85. ſacerdotes propter Dauid interemit. ideo hic quadrageſimus annus ponitur, vt monſtretur diuinam vltionem ſuſcitari ſup Dauid, eo q̄ Achimelech ſacerdotem ſefellit, & tantæ cędis cauſa fuit. In mendoſis autem codicibus quatuor, non 40. leguntur, ſed in Hebræa veritate non quatuor, ſed quadraginta. B Si quis verò contentioſus quatuor annos eſſe aſſerat ex quo Abſalom Amnon interfecit, vſquequo patri dixit: *Vadã & reddam vota mea quæ voui dño in Hebron*, planè errat: cum Abſalom interfecto Amnon in Geſſur apud Tholomai regẽ tribus annis, & in Hieruſalem reuocatus non viſo patre duobus annis moratus fuerit: & ſexto anno faciem patris viderit, dum contra eum perduellionem mouerit. Vota namq; ſe vouiſſe mentiendo dixit quaſi C oraturus ĩ loco vbi requieſcũt Abraham, Iſaac, & Iacob.

* ob ſecro.

† ſeruiam.

ſuam, & apprehendens oſculabatur eum. 1
Faciebatque hoc omni Iſrael venienti ad iu-
dicium vt audiretur a rege: & † ſolicitabat 2
¶ Alias quator.
a corda virorum Iſrael. Poſt quadraginta autẽ 3
¶ Reuerſionis.
annos dixit Abſalom ad regem Dauid: Va- 4
dam * & reddam vota mea quæ voui domino 5
in Hebron. Vouens enim vouit ſeruus tuus
cum eſſet in Geſſur Syriæ dicens; Si reduxe-
rit me dominus in Hieruſalem, † ſacrifica-
bo domino. Dixitque ei rex Dauid; Vade in
pace. Et ſurrexit, & abijt in Hebron. Miſit 6
autem Abſalon exploratores in vniuerſas
tribus Iſrael, dicens; Statim vt audieritis clan
gorem buccinæ, dicite; Regnabit Abſalon
in Hebron. Porrò cum Abſalon ierunt du- 7
centi viri de Hieruſalem vocati, euntes ſim-
plici corde, & cauſam penitus ignorantes.
Accerſiuit quoque Abſalon Achitophel Gi- 8
lonitem conſiliarium Dauid de ciuitate ſua
Gilo. Cumque immolaret victimas, facta 9

* Chryſoſtomus. Abſalon fuit filius Dauid, iuuenis incõtinens, & perditus. Is neque naturam, neq; educationem, nec ętatem, neque quæ præceſſerant reſpiciebat: ſed erat adeo crudelis, & immitis, & belua potius quam homo, vt his omnibus perruptis obicibus; naturæ inſultaret legibus, & turba omnia ac tumultu cõpleret. Tũc enim omnia euertebãtur decreta naturę, hominum reuerentia, in Deum pietas & religio, humanitae & miſericordia. alimentorum remuneratio, & in ſenectutem reuerentia. Nam & ſi nolebat Dauidem reuereri vt patrem, ſaltem reuereri oportebat vt ſenem. Quod ſi canos negligebat, certè vt benefactorem. Quã ſi ne ſic quidem, vt eum qui nullam fecerat iniuriam. Sed amor principatus hanc omnẽ eiecit reuerentiam, & vt homo fera eſſet, effecit,

b *Et facta eſt coniuratio val. &c.*
* Ioſephus. Ad Abſalonem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Oſculabatur eum. *in ſignum magnæ condeſcenſionis.*

2 Et ſolicitabat cor. *In Hebræo habetur,* Vaieganneb, *id eſt, furatus eſt ſeu furabatur corda. quia per tales fictiones falſas iniuſtè attrahebat ad ſe corda hominum; vt ſic ei iungerentur contra patrem ſuum: quia propter talia eis impenſa indicabant, & dicebant eum eſſe regno dignum.*

3 Poſt quadraginta autem annos, &c. *Hic conſequenter ponitur fictio deuotionis erga Deum per ſacrificium in Hebron offerendũ. Abſalom autem intendebat ibi conſpirarè contra patrem ſuum. Dicitur igitur:* Poſt quadraginta autem annos. *Aliqui libri habent:* poſt quatuor annos: *qui accipiuntur a fuga Abſalom vſq; tunc ſecundum iſtam literam. Sed q̄ ſit falſa patet ex duobus, quia primo a fuga Abſalon vſq; tunc cucurrit maius tempus: quia poſt dictam fugam Abſalon manſit in Geſſur tribus annis, vt habetur ſupra 14. c. in fi. Itẽ poſt eius reuocationem manſit in Hieruſalem duobus annis antequam videret faciem regis, vt habetur ſupra 14. c. & ſic in 6. anno faciem regis vidit & perfectè reconciliatus fuit: & poſtea fecit ſibi currum & equites & corda populi ſibi attraxit: vt prædictum eſt: quæ non potuerunt fieri in tam breui tempore, quin ad minus currerent ibi duo anni vel circiter. & ſic antequam conſpiraſſet in Hebron cõtra patrem ſuũ iam tranſierant ſeptem anni vel octo. Secundò hoc apparet, quia Hebraica veritas & libri noſtri correcti habent hic* quadraginta *& nõ* quatuor: *ex quo patet literam fuiſſe corruptam vitio ſcriptorum. Iſti autem quadraginta anni variè computantur. In libro enim de Hèbraicis quæſtionibus dicitur, q̄ hæc computatio incipit a tempore quo Saul interfecit ſacerdotes, vt habetur ſupra primo libro 22. c. & terminatur in conſpiratione Abſalom contra patrem ſuum, cuius ratio eſt, quia Dauid fuit cauſa & occaſio aliquo modo dictæ occiſionis. Licet enim non peccauerit petendo panes & gladium ab Achimelech ſacerdote, & celando ei fugam iſtam, prout ibidem dictum fui, tamẽ in hoc peccauit, q̄ nimis patenter hoc fecit. Ex quo enim ſciebat ibi eſſe Doeg Idumæum de quo timebat probabiliter, q̄ iſta Sauli referret: ut ibidem dicitur: debuit facere ita ſecretè quod lateret ipſum Doeg. & ideo hic fit mentio illius temporis, quia culpa illa ipſius Dauid in parte fuit cauſa huius rebellionis Abſalom contra ipſum. Nec obſtat quod prædictum eſt hanc rebellionem eueniſſe propter peccatum Dauid cum Bethſabee, quia plura peccata poſſunt bene eſſe cauſæ partiales vnius pœnæ a Deo inferendæ. Rab. Sa. dicit, quod iſti quadraginta anni incipiunt a tempore quo populus Iſrael petiuit regem, & ſimpliciter habere voluit contra Samuelis perſuaſionem, vt habetur ſupra primo lib. 8. cap. & fit hic memoria illius temporis in rebellione ipſius Abſalòm contra patrem, quod prima facie videbatur magnum malum. quaſi ſcriptura reduceret ad memoriam dictum Samuelis, videlicet q̄ petitio populi de inſtitutione regis non erat ad bonum.*

4 Dixit Abſalon ad regem. *Ad hoc accepit licentiam, vt magis operiret malitiam ſuam excogitatam.*

5 Vadam & reddam vota, &c. *id eſt, offerenda in Hebron. Locus enim ille ſanctus reputabatur, eo quod quatuor patriarchæ principales ſunt ibi ſepulti cum ſuis coniugibus, ſcilicet Adam & Eua, & Abraham & Sara, Iſaac & Rebecca, Iacob, & Lia, ſicut dictum fuit Gen. 23. & ideo Abſalom fingebat illuc ire ex deuotione. Sed principaliter intendebat ibidem contra patrem conſpirare, quia locus iſte diſtat a Hieruſalem per ſexdecim miliaria ſecundum Hieron. libro de diſtantiis locorum, & ideo melius poterat ibi fautores ſuæ conſpirationis aggregare. Item quia Dauid pater eius ibi primò regnauit, ut habetur ſupra 2. cap. & ideo videbatur locus aptus vt ibi inciperet regnum eius.*

6 Miſit autem Abſalon, &c. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Abſalon conſpiratio, quia ad diem determinatam congregauit fautores ſuos in Hebron. Miſit enim nuntios ad ciuitates principales tribuũ ita q̄ in qualibet ciuitate notabili erant plures miſſi ex parte Abſalõ, quorum vnus habebat tubam, ſcientes horam in qua clamaretur in Hebron ad ſonitum tubæ: Regnabit Abſalom, ita q̄ eadem hora in omnibus ciuitatibus notabilibus nuntius Abſalom habẽs tubam vt ſonaret, & alii diſcurrẽtes per vicos clamarent. Regnabit Abſalom in Hebron, diuulgantes q̄ ibi erat inunctus in regem, & q̄ principales de ciuitatibus feſtinarent illuc ad faciendum ſibi debitam reuerentiam. ideo poſtea ſubditur:* Populuſq; concurrens augebatur cum Abſalõ.

7 Porro cum Abſalom ierũt ducenti viri de Hieruſalẽ, &c. *ad petitionem ipſius Abſalom, vt pauciores cum Dauid remanerent, et vt illi de ciuitate regia viderentur ſibi fauere, quia propter multitudinem aliorum Abſalom fauentium non audebant contradicere.*

8 Accerſiuit quoque, &c. *de cuius conſilio iſte Abſalom hoc negotium acceperat, & vt alii facilius iungerentur ſibi videntes principalem regis conſiliarium adhærentem ſibi.*

9 Facta eſt coniuratio, &c. *quia illi qui erant ibi iurauerunt ſtare cum Abſalom ad maiorem conſpirationis confirmationem.*

Venit

MORALITER.

* Ad hoc etiam facit apparentia cœli circa cultum Dei, quẽ fingebat Abſalom dicens.

5 *Vadam & reddam vota mea quæ voui domino in Hebron. Vouens enim vouit.* Cum tamen intenderet priuare regno patrem ſuum. vt patuit per effectum. Per vias autem prædictas & cõſimiles quærunt ambitioſi bonos ſuperiores a ſuo ſtatu deijcere, vt ſic ad eum poſſint aſcendere.

Egreſſus

lonem multus populus, eo inuitante confluxit: & Rex ab omnibus ordinatus eſt. Dauid metuens impietatem eius, & præſumptionem mitatus: quia nec peccati veniam recordatus eſt, ſed ſcelera potiora committeret: primum quidem quod regnum a Deo donatum vellet auferre: ſecundo vt patrem vita priuaret: deliberauit fugere trans Iordanem.

✻ Chryſoſtom. Abſalom tyrannidem geſtiẽs, inſurgit in patrem, illumque rurſus ad fugas erroreſque perpetuos, quos perpeſſus erat ſub Saul, reuocat: imò verò multo illi moleſtior ea fuga quam prior fuit. Nam prius quidem dux cũ eſſet, iſta perpeſſus eſt: nũc autem cum annis plurimis regnaſſet, hoſteſq; ferè omnes ſuperaſſet,

eſt coniuratio valida: populuſque concurrens augebatur cum Ab-
ſalom. Venit igitur nuntius ad Dauid, dicens, Toto corde vniuer- 1
ſus Iſrael ſequitur Abſalom. Et ait Dauid ſeruis ſuis qui erant cum 2
eo in Hieruſalem; † Surgite & fugiamus. Neque enim erit nobis effu- 3
gium à facie Abſalom. Feſtinate egredi, ne fortè veniẽs occupet nos
& impellat ſuper nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij Di
xeruntque ſerui regis ad eum; Omnia quæcunque † præceperit do-
minus noſter rex, libenter exequemur ſerui tui. Egreſſus eſt ergo rex. 4
& vniuerſa domus eius pedibus ſuis. & dereliquit rex decem mulie- 5
res concubinas ad cuſtodiendam domum. Egreſſuſque rex & om-
nis Iſrael pedibus ſuis, ſtetit procul à domo. Et vniuerſi ſerui eius am 6
bulabant iuxta eum, & † legiones Cerethei & Phelethi, & omnes Ge
thæi pugnatores validi, ſexcenti viri, qui ſecuti eum fuerant de
a Geth pedites, præcedebant regem. Dixit autem rex ad Ethai Ge- 7
thæum; Cur venis nobiſcum? Reuertere & habita cum rege,
quia peregrinus es, & † egreſſus es de loco tuo. Heri veniſti, & ho-
die † compelleris nobiſcum egredi. Ego autem vadam quò iturus 8
ſum. Reuertere & reduc tecum fratres tuos, & † dominus faciet te-
cum miſericordiam & veritatem, quia oſtendiſti gratiam & fidem.
Et reſpõdit Ethai regi, dicẽs; Viuit dominus, & viuit dominus meus
rex, quoniam in quocunque loco fueris domine mi rex, ſiue in mor-
te ſiue in vita, ibi erit ſeruus tuus. Et ait Dauid Ethai; Veni & tranſi.
Et tranſiuit Ethai Gethæus, & rex, & omnes viri qui cum eo erant,
& reliqua multitudo. Omneſque flebant voce magna, & vniuerſus 9
populus tranſibat. Rex quoq; tranſgrediebatur torrentem Cedron,
& cũctus populus incedebat contra viã oliuę, quę reſpicit ad deſertũ.

Quęſt. 29.

† uagus es ad locum tuum.

† demigrare faciam te, ut nobiſcũ eas.

† tecum ſit miſericordia & ueritas,

D

peraſſet, migrare ac profugus fieri cogitur. Qui illum profugum agit, non alienus, non hoſtis eſt: ſed filius ex ipſo natus. Et tunc quidem in feruore ętatis ferre vniuerſa fortiter poterat: nunc verò quando ſenectutis ſuæ ſolatium, ſceleſtum illum habere debuerat, tunc infeſtiſſimum ſentiebat.

E

a *Dixit autem rex ad Ethai Gethæum & cæt.*

✻ Theodo. Dauid reliquit metropolim, optimam expeditionem ratus fugere ad tempus. Eũ autem ſecuta eſt ſatellitum multitudo. Secutus eſt Ethai Gethæus, cum ſexcentis viris electis, qui nuper quidem patriam reliquerat, factus autem fuerat cũ ſuis ſubiectis proſelytus. Ei rex perſuadere conatus eſt vt reuerteretur. Iure eſt admiranda Dauidis lenitas & manſuetudo. Quem cum ☞ bello

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit igitur. *Non tamen ita citò, eo quod Abſalom faciebat cuſtodire vias ne hoc factum nuntiaretur Dauid: donec haberet tantam multitudinem, quod Dauid non poſſet reſiſtere ſecundum ſuam æſtimationem.*

2 Et ait. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Dauid humiliatio meritoria, quia per eam Deus fuit placatus erga Dauid & contra Abſalom prouocatus. Apparuit autem iſta humiliatio ſpiritualiter in duobus, ſcilicet in humiliter de ciuitate regia recedendo. Secundò arcam domini remittendo, ibi:* Venit autem, & Sadoc. *Circa primum ſciendum, quod cum Dauid eſſet in bellis expertus & audaciſſimus, & eſſet in loco forti, & haberet ſecum plures & fortiſſimos bellatores, non receſſit de ciuitate timore ipſius Abſalom principaliter, ſed timore Dei quem ſciebat ſe prius offendiſſe: & propter hoc ex ſententia Dei iſtud malũ ſuper eum eueniſſe. ſecundum quod dixerat ſibi Nathan propheta ſupra 12. cap.* Hęc dicit dominus: Suſcitabo ſuper te malum de domo tua. *& ideo ad placandum iram Dei voluit ſe coram Deo humiliare. qui preces humilium exaudit, & iſta humilitas apparuit in cõſibili egreſſu eius de ciuitate, cum dicitur.*

Neque enim erit nobis effugium a facie, &c. *non propter ipſius virtutem, ſed Dei cuius erat flagellum ad punitionem Dauid. Secundò apparuit eius humiliatio in progreſſu, cum dicitur.*

4 Egreſſus, &c. *quia incedebat peditando, cum tamen poſſet habere equos & mulos, & non ſolum exiuit peditando, ſed etiam nudis pedibus incedendo, vt habetur infra eod. cap.*

5 Et dereliquit rex decem mulieres cõcubinas ad cuſt. &c. *Quia ſciebat quod non interficerentur.*

6 Stetit procul a domo. *Extra ciuitatem, vt tranſire faceret totum populum ſuum ante ſe, vt poneret ſe in maiori periculo ſi Abſalom eum inſequeretur: quod fecit, eò quod erat in culpa, vt prædictum eſt, & alii patiebantur propter eum.*

7 Dixit autem rex ad Ethai Gethæum, Cur venis nobiſcũ? *Dicunt aliqui quòd iſte fuit filius Achis regis Geth, qui adhæſit Dauid propter ſuam bonitatem & probitatem, et cõuerſus erat ad Iudaiſmũ, propter quod Dauid magis ſibi & ſociis ſuis compatiebatur, eo quod dimiſerant gentem ſuam & locum.*

8 Ego autem. *id eſt, vagabundus ad locum incertum, quouſque dominus ſit mihi placatus. Cætera patent vſque ibi.*

9 Omneſque flebant voce magna, & vniuerſus populus trãſibat. Rex quoque tranſgr. &c. *Ipſi regi compatiendo, & ad prouocandum Dei miſericordiam.*

Venit

MORALITER.

4 *Egreſſus eſt ergo rex & vniuerſa domus eius pedibus ſuis, &c.* Per fugam autem Dauid ad

✻ campe-

Venit autem & Sadoc ſacerdos, & vniuerſi 1
Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei,
a ¶ Ad orationem, vt ab omnibus videri poſſet.
a & depoſuerunt arcam Dei. Et aſcendit Abia- 2
thar, donec expletus eſſet omnis populus 3
a ¶ Quia reſponſum datum non eſt.
qui † egreſſus fuerat de ciuitate. Et dixit rex
b ad Sadoc: Reporta arcam Dei in vrbem. Si 4
inuenero gratiam in oculis domini, reducet
me, & oſtendet mihi eam, & tabernaculum
ſuum. Si autem dixerit mihi, non places, 5
præſto ſum, faciat quod bonum eſt coram
ſe. Et dixit rex ad Sadoc ſacerdotem: O 6
a ¶ Id eſt propheta quando ſcilicet conſulto Deo populo prædicebat futura.
videns reuertere in ciuitatem in pace, &
Achimaas filius tuus, & Ionathan filius Abia-
thar, duo filii veſtri ſint vobiſcum. Ecce ego
abſcondar in campeſtribus deſerti, donec ve-
a ¶ Quid agam.
niat ſermo a vobis † indicans mihi. Reporta-
uerunt igitur Sadoc & Abiathar arcam Dei
in Hieruſalem, & manſerunt ibi. Porrò
Dauid aſcendebat † cliuum oliuarum, ſcan-
a ¶ Ne videretur flere.
dens & flens, operto capite & nudis pedi-
bus incedens. Sed & omnis populus qui erat
cum eo operto capite aſcendebat plorãs. Nun-
tiatum eſt autem Dauid, quod & Achitopel eſſet
in coniuratione cum Abſalon. Dixitq́; Dauid:
c Infatua quæſo dñe conſilium Achitopel. Cum- 7
que aſcẽderet Dauid ſummitatẽ mõtis in quo 8 9

A bello perſequeretur execrandus filius, non cum nominauit parricidam, non fratricidã ſed Regem: & cum multo egeret auxilio, curam geſſit ſalutis Proſelyti. Sed quanto maiorẽ eius curam gerebat, tanto ille in eum maiorem oſtendebat beneuolentiam. Hæc ſcripta ſunt ad doctrinam noſtram, ut diſcamus, quod non oportet in rebus quidem ſecundis verſari cum amicis: & in rebus aduerſis eos deſerere.

ſacerdos.

Rabbanus. Angelom. a *Et depoſuerunt arcam, &c.* Vt ab Abiathar ſacerdote conſuleretur Deus, quò deberet ire Dauid.

B b *Sadoc.* Iuſtus is geſtat perſonam ſanctorum, qui tempore paſſionis domini corpore quidem diſceſſerunt, verum dilectione ſeparati non ſunt.

Quæſt. 30. † quo quæſtitis. ※ Theodoretus. Sacerdotes & arcam ſequi prohibuit, ſciẽs quid accidiſſet arcę acceptæ, ad opem ferendam iniquis. Nam illi euidem fuerunt interfecti, ipſa autem bello capta data eſt alienigenis. Si Dominus mihi dixerit, Nolui te, Ecce me, faciat mihi quod eſt gratum coram eo. Audio legem dicentem, *Non mœchaberis, Nõ occides.* Ego autem venerandã cõculcaui legem. Si Dominus priuauerit me ſua ſolicitudine & cura, eſt Dominus, ego verò ſeruus me ſubiiciam eius caſtigationi. Hæc autem lacrymans

C dicebat vir diuinus lugubri habitu indutus. Erat enim opertus capite, incedens nudis pedibus: eius autem luctus ſocius erat exercitus.

※ Ambro-

※ Ambroſius. Spectaculum memorabile. Parricida filius regnum patrium violenter inuaſerat: cedebat primò pater eius furori, & locum prelij declinabat, vt vel ſic impius a furore reſipiſceret.

※ Idem. Patriæ finibus pulſus à filio, fugiebat hoſtem, quem optauerat hæredem: metuebat vincere, ne pietatis diſpendio vinceretur.

c ※ *Infatua quæſo domine, &c.* Theodoretus. Fugiens cognouit proditionem Achitophelis. Sed confeſtim ad ſuũ confugit dominum, non iubens vt feriretur fulmine, ſed vt inane & vanum redderetur eius conſilium, & vt oſtenderet eum ſtultum & inſipientem.

※ Chryſoſtomus. Hic Achitophel apud tyrannum hunc omnia poterat, rei quidem militaris valde peritus, & qui in bello Imperatoris partes poterat ſuſtinere. & ideo eum Dauid plus timebat, quam tyrannum, tantum ingenio valebat & prudentia.

※ Chryſoſtomus. Fugiebat Dauid, non vt qui timeret, ſed vt qui filium caueret occidere. Etenim parcebat tanquã filio: ſed qui cum eo erant, nõ pepercerunt tanquam inſurrectori.

※ Idem. Flebat autem. Circũſeptus ſum tentationibus, circundor torrẽtibus malorum, venerunt flumina hoſtium, venti ſpirarunt, in meam domum irruperunt, uolentes ãïam meã a te dimouere: ſed funditus

supra

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit autem & Sad. &c. *Hic conſequenter oſtenditur humiliatio Dauid in remiſſione arcæ, cuius primò deſcribitur apportatio, cum dicitur:* Venit autem. *Quia volebat ſe aſſociare Dauid in fuga ſua, & pro eo conſulere dominum tempore debito. Ideo ſubditur.*
2 Et depoſuerunt arcam. *ſcilicet ad vnam partem ad conſulendum dominum ad quem locum Dauid deberet declinare.*
3 Et aſcendit Abiathar. *ſcilicet ad conſulendum dominum ſe applicauit, quia erat tunc ſacerdos principalis. Sed tunc non habuit reſpõſum, per quod cognouit Dauid Deum adhuc non eſſe placatum erga ipſum, propter quod ſocietate arcæ reputauit ſe indignum, & ideo eam humiliter remiſit ad tabernaculum vnde fuerat aſſumpta, dicens.*
4 Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me. *Et patet litera.*
5 Si autem dixerit. *ſcilicet ſubire fugam, exilium, mortem, vt impleatur diuinum beneplacitum.*
6 Et dixit rex ad Sadoc. *Hic conſequenter ponitur ordinatio conſultoria, quia licet Dauid non deſperaret de Dei miſericordia cõſequẽda: noluit tamen omittere illud quod poterat fieri via humana. Et ideo primò ordinauit de ſtatu Abſalom ſibi renuntiando. Secundò de ...filio eius diſſipando, ibi:* Cumque aſcenderet Dauid. *Primum ...tem fecit per hoc, quod duos ſacerdotes remittens cum arca ordinauit, quòd duo filii eorum eſſent nuntii ad reportandum ſibi illud quod ageretur de domo Abſalom. & eſſet expediens ſibi illud ſcire. Et patet litera vſque ibi:*
7 Infatua queſo domine conſilium Achi. *Erat enim iſte nimis aſtutus, propter quod erat magis timendus.*
8 Cumque aſcenderet. *Hic conſequenter ponitur ordinatio Dauid de conſilio Abſalom diſſipando, remittendo Chuſbi ad hoc, qui etiã erat valde ſapiens & eloquens, vt patebit infrà 17. cap. præmittitur tamen hic locus in quo Chuſai occurrit ipſi Dauid, cum dicitur.* Cumque aſcenderet Da. *ſcilicet oliuarum.*
9 In quo adoraturus erat Dominum. *De loco enim illo videbatur clarè tabernaculum, in quo ſeruabatur arca in monte Sion ex oppoſito. & ideo quando Dauid veniebat ad locum illum, ſolitus erat adorare dominum, ſicut homines à longè videntes eccleſiam alicuius ſancti ſolent eam deprecari: & tunc ibi Dauid dominum adorauit.*

※ Ecce

MORALITER.

campeſtria deſerti nudis pedibus & operto capite, ſignificatur patientia boni prælati vel principis in perſecutionibus conſtituti.

※ *Ecce*

ſupra petram fidei, non cado, ſed procumbo, vt dicã *Domine, quid multiplicati ſunt qui tribulant me?* Qui ex me genitus eſt, cõtra me eſt: ſed tu es pro me. Mea mecũ viſcera bellũ gerunt meus populus. Poſt Abſalonẽ meus cõtra me armatur exercitus. Oues meę, lupi facti ſunt: & leones, agni: & canes rabie perciti, agnelli: & tauri cornu petẽtes, arietes. Non propter meipſum afficior triſtitia, ſed illorum doleo exitium.

a *Chuſai*. Amicus Dauid. Chuſai interpretatur feſtinãs, qui Hieruſalẽ reuertens conſilium Achitophel diſſipauit, ſignificat diſcipulos Domini ex Iudæis occultos Nicodemum, Ioſeph, & ſimiles.

⁂ Theodoret. Et bonorum, & malorum examinandus eſt ſcopus, & inſtitutum. Hic quidem fuit ſimulatio, nõ propter lucrum pecuniæ, neque ad damnum alienum, ſed propter vitam prophetæ, & pij regis.

⁂ Chryſoſt. Chuſi vir probus, & Dauid amicus, ſuam in eo amicitiam perpetuo conſeruauit in hac mutatione tẽporum: dirupit amicitiam, aſpernit ſe cinere, fleuit acerbe, & miſerabiliter. Non enim erat amicus temporis, nec potentiæ, ſed virtutis, & ideo licet Dauid regno exutus eſſet, non mutauit amicitiã. Dicit ei Dauid. Sunt hæc quidem ſynceri amici: ſed nil nos iuuabũt. Aliquid excogitandũ eſt, vt inueniamus rationem nos liberandi ab his calamitatib⁹. *Vade ad filium meum, &c.* Ille paruit, D
nec vllã abiecti animi cogitationem ſuſcepit, nec quid ignauum dixit, vt pote: Quid ſi fuero deprehẽſus? Callidus Achitophel hoc fortaſſe deprehẽdet, & temere fruſtraq; illic peribo. Horũ nil reputãs, ſe in caſtra tyranni proripuit: vniuerſe rei cura in Deum coniecta. Hinc primũ diſce, ne conturberis in rebus aduerſis, cũ videas etiã iuſtis, id euenire. Ne muteris pro tempore, ſed noris leges amicitiæ. Tertium, vt etiam pericula audeas adire pro virtute. Quartum, vt etiam in rebus dubijs, & afflictis bona ſpe ſis præditus, E
Dei auxilium expectans, &c. Chuſi vtraſque partes dijudicabat, & illas quidem inuenit impotentes, & inualidas, has vero (Dauidis) firmas, & potentes. Ille enim (Abſalom) iniuſte faciebat, hic vero cum iuſto ſeipſum ſeruabat. Cum ergo ſtaret non vbi multitudo hominum, ſed vbi erat virtutis præſidium, opem Dei ad ſe attraxit. Nos quoque, & ſi imbecilli a quorum parte ſtat ius, illorum partes tueamur: licet ſint potentes qui faciunt iniuriam, ſocietatem illorum fugiamus. Vitium enim, & ſi ſecum habeat vniuerſum orbem terrarum, eſt omnium maxime imbecillum. Virtus autem, & ſi ſola ſit, eſt omnium potentiſſima. Habet F
enim Deum ſecum ſtantem, &c.

adoraturus erat Dominum, ecce occurrit ei 1
a Chuſai Arachites ſciſſa veſte, & terra † pleno 2
capite. Et dixit ei Dauid: Si veneris mecum, eris 3
mihi oneri. Si autem in ciuitatem reuertaris, & 4
dixeris Abſalom ſeruus tuus ſum rex, patere 5
me viuere: ſicut fui ſeruus patris tui, ſic ero ſer-
uus tuus; diſſipabis * conſilium Achitophel. 6
Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar ſacerdotes, & omne verbum quodcunque audieris de domo regis, indicabis Sadoc, & Abiathar ſacerdotibus. Sunt enim cum eis duo filij eorum, Achimaas filius Sadoc, & Ionathan filius Abiathar, & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. Veniente ergo Chuſai amico Dauid in ciuitatem, Abſalom quoque ingreſſus eſt Hieruſalem, & Achitophel cum eo.

† ſuper caput ſuum.

* mihi.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ecce occurrit ei. *Quia erat de Ciuitate Arach.*
2 Sciſſa veſte. *In ſignum magnæ triſtitiæ.*
3 Si veneris mecum. *Quia non erat vir bellator.*
4 Si autem in ciuitatem. *Quaſi non curans de me.*
5 Et dixeris. *Videtur ꝙ Dauid hic peccauerit, inducendo eum ad mentiẽdum. Dicendum, ꝙ licet non ſit aliqua neceſſitas excuſandi Dauid, & Chuſai de aliquo mendacio officioſo, cũ ipſe Dauid peius fecerit tunc, vt patebit cap. ſequenti, poteſt tamen dici ꝙ non erat ibi mendacium. Ille enim ſeruit alicui, qui agit, & agere intẽdit ad bonum ipſius, bonum autẽ erat Abſalom, ꝙ a ſuo intento peſſimo fruſtraretur, & patri traderetur, maximè quia nolebat eum interficere, ſed magis conſeruare ad ſui correctionem, vt patet ex his quæ habentur infra 18. cap.*
6 Diſſipabis. *Id eſt, diſſipare poteris per tuam ſapientiam, & eloquentiam, ſicut apparuit per effectum, vt habetur infra 17. cap. Cætera patent in litera.*

CAP.

ADDITIO.

In cap. 15. vbi dicitur in poſtil. *Iſti autem quadraginta anni varie computantur.*

Licet Dauid fuiſſet cauſa occaſionalis occiſionis ſacerdotũ, nõ tamẽ culpabiliter ei attribuẽdũ eſt. tũ qa ſacra ſcriptura nõ imponit ei hmõi culpã: tũ quia nõ debebat p̃ſumere in Saule eẽ tantã malitiã, vt interficeret ſacerdotes ꝑꝑ hoſpitalitatẽ Dauid ꝗ erat gener regis, & nõdũ publice ab eo eiectus, neq; damnatus: licet in occulto Saul cõcepiſſet rancorẽ de eo, quod latebat Achimelech, vt ſup. 1. Reg. 21. Tũ qa ꝑuerſitas ipſius Doeg nondũ erat ipſi Dauid nota: qa nihil legiť cõtigiſſe ante illud factũ in quo Dauid potuiſſet hoc p̃ſumere de Doeg: nec ipſe Doeg hoc reuelauit Sauli ſpõte, quaſi ingerẽs ſe ad hoc: ſed poſt inſtãtẽ inqſitionẽ ipſius Saul, vt patet ſupra 1. Reg. 22. Ex qb. vr̃, ꝙ hoc geſtũ nullã hẽt cõtinuationẽ cũ facto Abimelech, ſed nec rõnabiliter hẽt reſpectũ ad petitionẽ populi de rege inſtituẽdo, vt Ra. Sa. dicit. Tũ qa in hmõi petitione licet populus peccaſſet, nõ tñ Dauid, ꝗ ꝓ tũc erat innocẽs: tũ qa illa mala ꝗ Samuel p̃dixerat populo eẽ vẽtura veriſimiliter ex inſtitutione regis, non ſunt huic caſui Abſalom ſimilia: ſed oĩa pertinebãt ad malũ regimen regis, qui ad tyrannidẽ ſe inclinaret, quod nullo modo dicẽdũ eſt de Dauid, cuius regimen publicũ fuit a Deo approbatũ, vt c. ſeq. 18. Vnde cõputatio horũ quadraginta annorum melius videretur inchoari a prima vnctione ipſius Dauid in regẽ, de qua ſup. 1. Reg 16. Quæ quidẽ vnctio in ordine tꝑis fuit poſt petitionẽ populi de inſtitutione regis, & ante occiſionẽ ſacerdotũ p̃dictã. Rõ aũt huius cõtinuationis talis eſt: Nã in prima p̃dicta vnctione legitur: *Directus eſt ſpiritus Domini in Dauid a die illa, & deinceps,* qui quidẽ ſpiritus Dñi exponitur cõiter de ſpiritu fortitudinis, & cõſtãtiæ, ꝗ poſt vnctionẽ viguerũt in Dauid: vnde ex tunc incepit Dauid in virtutibus florere, & ad magnos honores aſcẽdere. & exinde cõtinuẽ fuit in cũctis ꝓſperẽ agẽs, & famoſiſsimus in oib. actib. virtuoſis, & in victorijs bellicis: adeo vt nõ ſolũ in Iſrael, ſed in cęteris nationibus ꝑ gyrũ timereť, & in magna reuerẽtia habereť tanꝗ̃ dñs p̃cipuus, & ſtrenuus vir bellator, vt patet 1. Reg. 16. & 17. & 18. & 2. Reg. 5. & in ꝗ̃ plurimis alijs locis. Cuius tñ oppoſitũ vr̃ ei contingere in ꝑſecutione Abſalom, in qua proſperitas ſua, & celebritas, ſeu claritas ſuę famæ fuit multipliciter denigrata, cũ ille qui de fructu vẽtris ſui egreſſus fuit, tã inuerecunde, & audacter illũ ꝑſecutus eſt vſq; ad eiectionẽ ꝑſonæ ſuæ de domo, & ciuitate regia, & deturpationẽ concubinarũ, & hmõi. Nec ſolũ hoc, ſed ẽt ꝑ vnũ ſimplicẽ hoĩem, ſ. ſemel fuit in facie blaſphematus, & verbis, & factis grauiter iniuriatus, vt patet infra 16. cap. Merito igitur ſacra hiſtoria accipit cõputationẽ huius ꝑſecutionis Abſalõ a prima vnctione ipſius Dauid. Tũ quia oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt: tum ad oſtendendum, ꝙ celeberrima proſperitas ipſius Dauid viguit cõtinue per quadraginta annos, dũ ipſe Dauid recte ambulauit cũ Deo. & deinde incepit denigrari, ſeu debilitari per tale infortuniũ, quod ſibi cõtigit ex ordinatione diuina propter peccatum cõmiſſum. Ex quo fideles pñt ſalubriter erudiri. *Quæcunq; enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt,* ad Rom. 15. a. & vt intelligamus, ꝙ proſperitas ipſius Dauid cum ad culmen celſitudinis ſublimatus fuit ex ſuo peccato, faciliter verſa fuit in profundum. iuxta illud: *Eieciſti eos cum alleuiarentur.* Quod totũ ẽt in bonum ſpirituale ipſius Dauid redundauit, vt ipſe dixit infra 16. cap. *Fortè videbit Deus afflictionem meam, &c.* vnde iuxta ſententiam Apoſtoli: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum:* ad Roman. 8. c. Nam ſecundum Doctores Deus tantum dat iuſtis de bonis, & malis temporalibus, quantum decet eorum ſaluti ſpirituali, prout in prima quæſtio. vlt. art. vlt. in reſpondendo ad quæſtionem.

REPLICA. In c. 15. vbi dr̃ de 40. annis poſt quos Abſalõ cõtra Dauid patrẽ ſuũ ſe erexit, poſtillator dicit, initiũ illorũ 40. annorũ a diuerſis varie cõputari. Nã B. Hierony. cõputat eos ab occiſione ſacerdotũ in Nobe, cui neci Dauid cãm, & occaſionẽ dedit, &c. Burgen. licet in ꝓlog. ſui operis valde repe-

A reprehēdat poſtillatorē, q̄a aliqñ dicta ſanctorum præcipue Sancti Tho.ex magnis cauſis declinauit,hic ipſe ſine rōne B. Hieron.ꝯdicit: aſſerēs q, ꝑdicta occiſio ſacerdotū nō ſit ipſi Dauid culpabiliter attribuēda,nec ſacra ſcriptura vt dicit,imponit ei hmōi culpā. Sed ecce Burgen.nō veret̃ ſe opponere rotūdo textui,nō mirū igit̃,q, ſe opponat ſācto Doctori. Dr̃ enim 1.Reg.22.c. Cūq; Abiathar necē ſacerdotū ipſi Dauid nūciaſſet.Rñdit Dauid, *Sciebā in illa die q cum ibi eſſet Doeg Idumæus,ꝑculdubio annūciaret Sauli, dicēdo: Ego ſum reus oīum aīarum patris tui.* Et B.Hieron.dicit,& aſſumit̃ in gloſſa ordinaria.iō hic quadrageſimus annus ponit̃,vt monſtretur diuinā vltionē ſuſcitari ſup Dauid, eo q, Achimelech ſacerdotē Dei fefellit,& tātæ cędis cauſa fuit.Nec pōt dici q, Dauid ex humilitate ſit mētitus,dicēs: *Ego ſum reus.* Hæc & alia perpendant q Burgen.deliramēta grandipēdūt. Illud aūt quod Burgen. quaſi ſuā cōputationē ſubiūgit nō minus deliramentū vr̃. Cōputat.n.illos quadraginta annos a prima vnctione Dauid vſq; ad rebellionē filij ſui Abſalō, vt oppoſita iuxta ſe poſita magis moueant;vt puta quia Dauid ab illa vnctione 40.annis fuit in cōtinua ꝓſperitate,& poſt cępit rebellio,de qua p̄ſens
B ſermo. Sed de opinione B.Hieron.Rabi.Salomo.Burg.& aliorū circa hāc cōputationē nō faciendo vim.Rō cōputationis Burgē.nihil vr̃ valere. Nā prima unctio Dauid facta fuit primo anno regni Saul,ut uult B.Aug.17.de ciuit.Dei,c.7.& D
ponit̃ dictū eius in gloſſa 1.Reg.15.ſup uerbo: *Proiecit te Dñs ne ſis rex.* Quadraginta autē annis regnauit,ſicut & Dauid,ut dicit idē B.Aug.ibidē.Dauid aūt ꝓ tūc nullū ius in regno habuit,licet haberet ius ad regnū,nec habebat executionē pro tūc regię ꝑtātis,ut dicit Burgē.ſup.1.Reg.28.c.& tñ ut patet ex decurſu primi libri Regū p totum,uiuēte Saul,& regnāte nulla fuerat ipſi Dauid ſecuritas,neq; proſperitas,ſed neque ſuis, nec auſus fuit q̄ſquā in regno Iſrael eū, aut ſuos recipere in domū ſuā, nec quicquā humanitatis exhibere. q̄a exul coactus eſt ſe trāsferre ad Achis regē Geth,ut patet 1.Regū 27.& 28. A prima igitur unctione Dauid uſq; ad mortē Saul fluxerūt 39.anni, q̄bus fuit ſub cōtinua fuga,& tribulatione. Niſi q̄s illā tribulationē ꝓſperitatē dicere uoluerit, q̄a in bonū ſui. pari modo,& rebellio Abſalō dicenda erit ꝓſperitas, q̄a in bonū,ſ.humiliationē Dauid, & cōſequenter exaltationē,ut ēt dicit Burgē. Vr̃ igit̃ manifeſtū deliramentū dicere, Dauid fuiſſe ī cōtinua ꝓſperitatē ante adeptū regnū, qñ fuit ſecūdo unctus. Nā talis modus loquēdi eſt oīum ſanctorum Doctorū,q dicūt Dauid tp̄e aduerſitatis in uirtutib.creuiſſe, ſed tempore proſperitatis turpiter peccaſſe, ſicut patet per E
decurſum ſecundi libri,& cæt. Reliqua uſque ad finem libri ſecundi ſtant in difficultate uocali,&c.

CAP.

CAP. XVI.

a Cumque Dauid tranſiſſet paululū montis verti- 1
cem,apparuit ei Siba puer Miphiboſeth in oc- 2
curſum cū duobus aſinis,qui onerati erant du-
centis panibus,& centū alligaturis vuę paſſę,&
a ¶Ficos palatas appellat,eo quod per maſſas premerentur inter duas tabulas,quas paras dicunt, a quibus palatæ vocantur.
centū †maſſis palatarū,& vtre vini. Et dixit rex
Sibæ.Quid ſibi volunt hæc? Reſponditq; Siba
a ¶Sunt. b ¶Super eos filij regis.
regi:Domine mi rex, ᵃaſini domeſtici regis vt ſedeᵇant,& panes †& pa- 3
latæ ad veſcendum pueris eius: vinum autem vt bibat ſi quis defece- 4
rit in deſerto. Et ait rex: Vbi eſt filius domini tui? Reſponditque Siba 5 6
Regi: Remanſit in Hieruſalem dicens: Hodie reſtituet mihi domus
Iſrael regnum patris mei Et ait rex Sibæ:Tua ſint omnia quæ fuerunt 7
Miphiboſeth.Dixitq; Siba:†Oro vt inueniam gratiam coram te Do-
mine mi rex. †Venit ergo rex Dauid vſque Bahurim.Et ecce egredie- 8 9

CAP. XVI.

a Cumque Dauid tranſiſſet. ✲ Theod: Nonnulli reprehendunt Dauidem, quòd aures præbuerit, ijs quæ dicebat Sibas. Sępe dixi, quòd ꝓphetæ non cognoſcebant omnia. Iſte autem, & verbis vſus eſt probabilibus: nam & ipſe venit ad diuinum Dauidem, quinetiam dona ei obtulit, ſuam oſtendens beneuolentiam. Poſtea autem auditis ijs quæ dixit Miphiboſeth, vtriſque quidem diſtribuit poſſeſſionem; illius autem ruſus eādem quam prius curam geſſit.

Quæſt.32. † ficus ſiccæ C † incuruans ſe

geſſit. Et cum orta eſſet fames, & Gabaonitæ petijſſent ſeptem ex cognatis Saulis, non dedit Miphiboſeth, ſed impleuit pacta cōuenta cum Ionathan. † f
✲ Procop. Fortaſſis animaduertit Dauid talē aliquam adoleſcentis imaginationē, & ſubſtantiā minuens animū ipſius deiecit,ne regnum affectaret. F Sed cum bonus eſſet excuſationē recepit. Aliàs enim illū qui aduerſus dominum ſuum mendacium dixerat, quem punire potius debebat,nequaquam participem cum eo feciſſet.

Quid

NICOLAVS DE LYRA
CAP. XVI.

Cumque Dauid. Hic cōſequēter oñdit̃ qualiter Abſalō patrē ſuū fędauit īgrediēdo ad eius vxores. Pręmittūtur tamē hic quatuor, quia primo Dauid a Siba decipitur. Secundo a Semei impetit̃, ibi: *Venit er.rex.* Tertio Chuſai ab Abſalom recipit̃,ibi: *Abſ.au.* Quarto Abſalom ad vxorē pr̃is ingredit̃,ibi: *Dix.aut..Abſ.* Circa primū ſciēdū,q, adulatores intēdētes magnates decipe cōſiderāt tp̄s, & locū, & alia ad hoc apta. Et hoc notat̃ cū dr̃: *Cūq.* q̄a iā erāt fatigati ex itinere, & triſtitia.

2 *Apparuit,* quaſi multum paratus ad ſuccurrendum regi in tali neceſsitate. Vnde ſequitur.

3 *Aſini domeſtici.* i.ſi aliquis de domo tua fuerit ita fatigatus,quod non poſsit incedere,poterit ſuper aſinum ſedere.

4 Et

4 *Et Palatæ ad veſcendum pueris.* Palatæ dicuntur ficus compreſſæ inter tabulas.

5 *Vbi eſt.* Habebat.n.eius curam propter Ionathæ amicitiā.

6 *Rñditq.* Iſte Siba mētiebat̃,ut patet ex his,q̄ hñr inf.19.ca. quia Miphiboſeth de fuga Dauid fuit ualde triſtis, ſicut apparebit ibi.Cogitabat.n.Siba qđ Dauid ꝑꝑ ſapiam ſuam, & bonā militiā finaliter obtineret uictoriā,& iō ſtudebat hr̃editatem dñi ſui impetrare a Dauid,qđ & factū eſt. Vñ ſubdit̃.

7 *Tua ſint.* qđ fuit malè,& ꝑcipitāter,& iniuſtè dictum:tum q̄a iſte Siba dixerat falſum:tum quia dato q, verū dixiſſet,tñ Miphiboſeth dñs ſuus non erat condemnandus anteq̄ audiretur,vel anteq̄ veritas alio modo ſufficienter declararetur.

8 *Venit ergo.* Hic conſequenter Dauid a Semei impetitur verbis maledictis,& aliis iniuriis. Et hoc eſt quod dicitur.

9 *Et ecce..* infra 19.cap.dr̃ q, erat de domo Ioſeph. Dicēdū

✲ quòd

MORALITER.

1 *Cumque.* Hic duo ſunt notāda. Primū eſt cautela malitioſa Sibæ detractoris,qui cōſiderans Dauid, & ſeruos eius in anguſtia poſitos, & fuga,& fame fatigatos,obtulit pauca reſpectiuè, vt per hoc mendaciter acquireret hæreditatem domini ſui detrahendo ſibi.Et conſimiliter faciunt in curiis magnatorum cupid, & auari.Secundum eſt periculum potentum in verbis talium detractorum: quia Dauid ſanctus ex verbis, & dono licet modico huius adulatoris, & detractoris in tantum fuit deceptus, quòd ſine verborum eius examinatione dedit ei hæreditatem Domini,dicens.

7 *Tua ſint.* Propter quod principes,& prælati tales adulatores,& detractores multum debent abhorrere, & ne præcipitanter rem concedant alienam diligenter præcauere.

9 *Et ecce.* Per Semei q malèdicebat Dauid,& eum lapidibus

† & terra

A a *Quid mihi.* Solus Abiſai dixerat: *Vadam,& am.* Et Dauid Abiſai, & Ioab reſpondit: *Quid mihi.* Nunquid vultis interficere iſtum, ſicut interfeciſtis Abner?

b *Dimittite.* Greg. Qui verborum contumelijs preſſus virtutem patientię ſeruare nõ poteſt, vel ſufficit, factũ Dauid ad memoriã reuocet, quẽ cum Semei conuitijs vrgeret, & armati proceres vlciſci contenderent ait, *Quid mihi, & vobis filii Saruiæ, &c.* Et paulo poſt. *Dimittite eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini, &c.* Quibus verbis indicat, quia pro peccato Bethſabee inſurgentem cõtra ſe filium pateretur. Fugienſque reduxit ad animum malum quod fecit, & contumelioſa verba non tam conuitia, quàm adiutoria eſſe credidit, qũibus ſe purgari ſibique miſereri poſſe iudicauit. Tunc enim illata conuitia bene toleramus, cùm in deſerto mẽtis ad mala perpetrata recurrimus. leue quippe videbitur, quòd iniuria percutimur, dum conſpicimus quæ pœnis meruimus: ſicque fit, vt contumelijs gratia magis, quàm ira debeatur, quorum interuentu Deo iudice pœna grauior declinatur.

⁜ Chryſoſtom. Dum fugeret magnus Dauid parricidæ filij tyrannidem, Semei obuiam factus, ceſpites, & lapides in eum proiecit, & conuiciatorijs verbis appetiuit. Sed ſolita philoſophia vtens diuinus Dauid, non ſolum eũ nõ vltus eſt, ſed etiam vnum ex ducibus prohibuit, dicens: *Sinite, &c.* Peccatum commiſſum reuocauit in memoriã, cõſiderans quod propter ipſum maledictis appeteretur, & puniretur, & regia expulſus, fuga cogeretur ſaluti conſulere.

⁜ Idem. Qui afflictiones ferunt grato, & patienti animo, non ſolum multa peccata delent, ſed & non paruam apud Deum fiduciam, & loquendi libertatem obtinent.

Theod.

batur vir inde de cognatione domus Saul, no-
mine Semei, filius Gera? procedebatq; egrediẽs,
& maledicebat, mittebatque lapides contra Da-
uid, & contra vniuerſos ſeruos regis Dauid. Om-
nis autẽ populus, & vniuerſi bellatores a dextro,
& a ſiniſtro latere regis incedebãt. Ita autem lo-
quebatur Semeí cum malediceret regi: † Egrede- 1
re, egredere, vir ſanguinum, & vir Belial, reddi- 2
dit tibi Dominus vniuerſum ſanguinẽ domus
Saul; quoniam inuaſiſtí regnum pro eo, & dedit
Dominus regnum in manu Abſalom filij tui,
& ecce premunt te mala tua; quoniam vir ſan-
guinum es. Dixit autem Abiſai filius Saruiæ re-
gi; Quare maledicit canis hic † moriturus Do-
mino meo regi? Vadam * & amputabo caput
a eius. Et ait rex; † Quid mihi, & vobis eſt filij Sar- 3
(a ¶In Heb. non habetur: Dimittite vt maledicat, ſed tantum maledicat.)
uiæ? Dimittite[a] eũ, vt maledicat; Dominus enim 4
(a ¶Permittendo.) 5
† præcepit[a] ei, vt malediceret Dauid, & quis eſt
(¶ Pœnitendo.) (a ¶Quia iuſtè omnia fecerit.)
qui audeat dicere, quare ſic fecerit[a]? Et ait rex
Abiſai, & vniuerſis ſeruis ſuis; † Ecce filius meus, 6
qui egreſſus eſt de vtero meo, quærit animam
meam, quanto magis hic filius Iemini maledi-
(a ¶Promerui enim.)
b cet mihi? Dimittite eum, vt ma[a]ledicat iuxta præ-
ceptum Domini, ſi fortè reſpiciat Dominus af-
flictionem meam, & reddat mihi Dominus bo-

D ⁜ Theod. Sunt admiratione digna, & quæ aduerſus Semei, & Abiſai dicta ſunt a Dauide. *Dimittite eum, & c.* Eſt iſte lorũ quidẽ Dei, & virga. Nõ video lorum, ſed video eum qui me flagro cædit. Meis iniquitatibus aſcribo infirmitates. Nõ tãgo virgã, ne eum irritem qui me percutit. Iſte eſt ex cognatione Saulis, habet veterem in me maleuolẽtiã. Ego fero, & me contumelijs afficiẽtes, & cædem mihi molientes, vt ea ratione placem Dei iram. (Quæſt. 32.)

⁜ Ambroſius. Docuit iniuriarum, & periculorum tempora, tentationum certamina, examina probationum eſſe, & ideo non ſine diuino ea irrogari ſolere iudicio. (Apolog. 1. pro Dauid cap. 6.) († De conſecr. diſt. 1. cap. 1.) E Exercetur bonus athleta conuicijs, exercetur laboribus, & periculis, vt dignus ſit cui conferatur corona iuſtitiæ, & cæt. O altitudo prudentiæ? o inſigne patientiæ? o deuorandę contumeliæ grande inuentum? Moueris, inquit, Abiſai quòd mihi maledicat extraneus, quem parricidio petit filius? Dominus dixit ei, & cæt. Non accuſat Dominum quaſi auctorem iniuriæ, ſed magis laudat, quod patiatur nos minora perpeti, vt maiorum peccatorum veniam adipiſcamur.

b *Dimittite eum, vt maledicat, & cæt.* ⁜ Ambroſius. Si ſeruus conuicium dicat, iuſtus tacet. Et ſi infirmus contumeliam faciat, iuſtus tacet. Et ſi pauper criminetur, iuſtus non reſpondit. Hæc ſunt iuſti, vt tacendo, & cedendo vincat. Quid enim opus eſt moueri, cum audiuimus conuicia? Cur nõ imitamur dicentem: *Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui a bonis?* An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit. Nam cum ei cõuiciaretur Semei, tacebat: & quamuis ſeptus armatis, nõ retorquebat conuiciũ, non vltionẽ quærebat, nec vindicare volentem permiſit. Non mouebatur cũ vir appellaretur ſanguinis, qui erat conſcius propriæ manſuetudinis. Melior eſt (Li. 6. Off. c. 5. & 6.) († infra 20. b.) F (Pſal. 38.)

itaque

NICOLAVS DE LYRA.

quòd erat de domo Ioſeph ex parte patris, ſcilicet de tribu Ephraim, ſed ex parte matris erat de cognatione Saul, quia mulieres in hæreditate non ſuccedentes poterant contrahere matrimonium cum viris alterius tribus, prout dictum fuit, Numeri 36.

1 Egredere, egredere vir ſanguinum. *Id eſt, effuſor multi ſanguinis innoxii.*

2 Et vir Belial. *Id eſt, abſque iugo diſciplinæ, & legis diuinæ. Cætera patent vſque ibi:*

3 Quid mihi. *Ex hoc patet quod Ioab ſimiliter Semei occidere volebat, & fratrem ſuum Abiſai ad hoc incitabat.*

4 Dimittite eum, vt maledicat. *Quia eius maledictio eſt mihi materia ad exercitium patientiæ.*

5 Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Da. *Hic occurrit perplexitas: quia ſi Dominus præcepit ei, non peccauit hoc faciendo, ſicut nec miniſter iudicis de præcepto eius malefactorem interficiẽdo. Dauid autem peccauerat coram Deo, & dignus erat hac pœna, & maiori: vt patet ex ſupradictis 11. cap. Sed ad hoc ſequitur, ꝙ Dauid peccauit iniungendo Salomoni eius interfectionem: ut habetur infra 3. lib. 3. cap. Cuius contrarium videtur ſcriptura innuere ibidem. Si autem dicatur, ꝙ Semei maledicendo Dauid peccauit, ſequitur inconueniens, ſ. ꝙ Deus præceperit eum peccare, & ſic fuit cauſa peccati per ſe, & directè quod eſt impoſſibile. Dicendum ad hoc, ꝙ Dauid videns Semei ſolum, & inermem ita conſtanter, & intrepide ſibi iniuriãtem, & manifeſte coram bellatoribus multis fortiſsimis, & audaciſſimis, & ad vindicandum regis iniuriam promptiſſimis, perpendit ꝙ hoc non proueniebat ab ipſo Semei tantum, ſed a Deo ſpiritualiter hoc agente, & hoc vocauit præceptum Dei. Et licet Semei in hoc peccauerit volũtate iniqua maledicens Dauid, non tamen propter hoc Deus fuit cauſa peccati, inquantum peccatum eſt. Ad cuius intellectum ſciendũ, quod ad peccatum plura cõcurrunt, ſ. potentia qua peccatur quæ eſt liberum arbitriũ, & motus liberi arbitrii in conſenſum, & ad impulſum potentiarũ executiuarum, & totum iſtud eſt a Deo, qui eſt actor naturæ, & operationum eius. Eſt etiam ibi deformitas in actu quæ eſt quidam defectus ex quo actus habet rationem peccati, & huius Deus non eſt cauſa, ſed defectibilitas liberi arbitrii, ſicut in claudicatione quicquid eſt ibi ambulationis, ſeu motionis, reducitur in virtutem motiuam, ſicut in cauſam. illud autem quod eſt ibi deformitatis, & defectus, reducitur in cauſam tibiæ curuitatis. Et ſic patet quod Deus non eſt cauſa peccati, licet ſit cauſa liberi arbitrii, & motionis ipſius. Sic igitur poteſt dici, ꝙ conſtantia, & audacia quæ fuit in Semei Dauid impetendo, & entitas illius actionis totum fuit a Deo: vt per hoc Dauid puniretur. Sed deformitas, ſeu defectus, ſ. quòd iniqua voluntate hoc fecerit, hoc non reducitur in Deum, ſicut in cauſam, ſed in liberi arbitrii defectibilitatem.*

6 Ecce filius, &c. *Hoc dicitur pro tanto, quia ſemen viri quod eſt principium generationis filii, eſt de ſuperfluo alimenti, quod in vtero digeritur: & ad membra generatiuæ virtutis defertur. Cætera patent ex dictis.*

Abſalom

MORALITER.

† & terra impetebat, ſignificatur quicunque dans afflictionem iniuſte: & ſicut Semei ex hoc finaliter incurrit mortem corporalem, ſic talis incurrit mortem culpæ, & finaliter niſi pœniteat, mortem gehennæ.

Ingredere

A itaque qui contemnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quaſi non ſentiat, ita deſpicit: qui autem dolet, quaſi ſenſerit torquetur.

L. 1. Off. c. 48. ❊ Idem. Sanctum Dauid in dilectione inimicorũ imparem Paulo nõ fuiſſe, edocere poſſumus. Qui primo cũ malediceret ei Semei tacebat, & humiliabatur: deinde expetebat maledici ſibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat miſericordiam. Tertiò, etiã lapidantem, & ſequentem illeſum reliquit: quinetiam poſt victoriam petenti veniam, libenter ignouit.

flatus

L. 2. de interpel. c. 2. ❊ Idem. Bonum eſt conuicium conuicio nõ referre, nec & nos inter detrahẽtes adnumeremur. Si nobis aliq̃d obijciatur, dum nos purgare volumus, acerbamus: dum vlciſci cupimus, confitemur. Tacebat Dauid cum Semei malediceret: Iob ridebat: Paulus benedicebat, ſicut ipſe ait: *Maledicimur, & benedicimus.* Audierat dicentẽ. *Benedicite maledicentes vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Quod verbo dixit, exemplo ꝓbauit, dum in cruce poſitus, de perſecutoribus, & cõuiciantibus ait: *Pater ignoſce illis, &c.*

† omnis

B

† Viuat rex, viuat rex.

Iob 19. 1. Cor. 4. Matth. 5.

Luc. 23. Rabbanus, Angelomus.

a *Semei autem.* Hic eſt Nabath pater Ieroboam, ſecundum Hebræos, qui filius Iemini dicitur, & in zelo domus Saul maledicit Dauid. Nomen vero aui eius Iemini fuit. Ipſe Semei ex tribu Ephraim filij Ioſeph extitit. vnde dicit ad Dauid; *Primus veni hodie de omni tribu Ioſeph.* ſed Semei, vt ſuperius legitur de cognatione Saul fuit. Saul vero de Beniamin. In Eſdra Semei filius Cis legitur, quia & Cis, & Gera vocabatur pater eius filius Iemini, id eſt, Beniamin hic legitur, ſed de tribu Ioſeph primus veniſſe dicitur: quia in tribu Ioſeph habitauit.

†1. Paral. 27. d

C

ſup. co. c. b, †47. diſ. §. neceſſe.

† ipſi Dauidi, & etiam ipſi Abſalom.

num pro maledictione hac * hodierna. Ambulabat itaque Dauid, & ſocij eius per viam cum
a co. Semei autem per † iugum montis ex latere
contra illum gradiebatur, maledicens, & mittens
a ¶ Vt fœdaret eos.
lapides aduerſus eum, terramq́ue ſpargens. Venit itaque Dauid rex, & vniuerſus populus cum
eo laſſus, & † refocillati ſunt ibi. Abſalom autem 1
& † vniuerſus populus eius ingreſſi ſunt Ieruſalem: ſed & Achitophel cum eo. Cum autem veniſſet Chuſai Arachites amicus Dauid ad Abſalom, locutus eſt ad eum: † Salue rex, ſalue rex.
a ¶ In Heb. Miſericordia. q. d. nullius miſericordiæ videris: quia dimiſiſti amicum tuum.
b Ad quem Abſalom: Hæc eſt, inquit, gratia tua 2
ad amicum tuum. Quare non iuiſti cum amico
tuo? Reſponditq́ue Chuſai ad Abſalom: Nequa- 3
quam, quia illius ero quem elegit Dominus, & 4
omnis hic populus, & vniuerſus Iſrael, & cum eo
manebo. Sed vt & hoc inferam: cui ego ſeruiturus ſum? Nonne filio regis? Sicut parui patri tuo,
ita parebo & tibi. Dixit autem Abſalom ad A- 5
c chitophel: † Inite conſilium quid agere debeamus.
d mus. Et ait Achitophel ad Abſalom: Ingredere †
ad concubinas patris tui, quas dimiſit ad cuſtodiendam domum, vt cum audierit omnis Iſrael, 6
quòd fœdaueris patrem tuum, † roborentur tecum manus eorum. † Tetenderunt igitur Abſalom tabernaculum in ſolario. Ingreſſuſq́ue eſt ad
concubinas patris ſui coram vniuerſo Iſrael.
e Conſilium autẽ Achitophel quod dabat in die- 7
bus illis, quaſi ſi quis conſuleret † Deum. Sic erat
omne conſilium Achitophel, & † cum eſſet cum
Dauid, & cum eſſet cum Abſalom.

b *Ad quem Abſalom.* ❊ Hierony. In Hebræo legitur, *Hæc eſt miſericordia tua ad amicum tuum?* Quod non affirmando, ſed negando pronunciãdum eſt. Et eſt ſenſus: Miſericordia eſt, aut dici debet, quod Dauid amicum tuum dimiſiſti, & cum eo non iſti?

D

c *Inite conſilium quid agere debeamus.* ❊ Chryſoſt. Parricidæ furor non minuitur, non frenatur. Ardeſcit in peius, in maius accenditur. Cupit facinus conceptum feſtinanter implere, deſiderat ſcelus diſpoſitum inſtãtiſſi. nè perpetrare. Properanti ad nefas tarda ſunt cuncta, feſtinanti ad facinus videntur remorari diſpoſita. Cupit parricidium ante complere, quàm gerat: feſtinat patrẽ ante intercipere quàm occidat. Sitit ſanguinem patris, cruorem appetit genitoris, &c.

d *Ingredere.* Concubinas Dauid Abſalom polluit. Iudaicam plebem Scribæ quoque, & Phariſæi ſuperſtitionibus corrumpunt, ſicque a vero Dauid alienam faciunt.

❊ Ioſeph. Achitophel ſuaſit Abſaloni, vt ad concubinas patris accederet, ex hoc enim populum ſciturum crediturumq; dicebat, quia circa patrem nulla ei iam reconciliatio ſupereſſet: ob hoc cum multa fiducia aduerſus eum omnis multitudo pugnaret: hactenus autem apertas inimicitias eos habere metuere, credentes poſſe patrem cum filio quoquo tempore concordari.

e *Achitophel.* Interpretatur ruina fratris. Iudas de ruina Chriſti agens, conſilium dedit Iudæis aduerſus Chriſtũ, vterque ſuſpendio interijt.

❊ Procop. Quomodo Dauid hoc conſiliario vſus eſt? Certum eſt Achitophelem ſe rebus præſentibus accommodaſſe, & pro vtriuſque ingenio, & moribus conſilia dediſſe: erga bonum malitiam celans, erga prauum autem oſtendens. Feſtinabat autem ad tollendum Dauidem, metuens ne natura vtrumque conciliaret, & ipſe proditionis pœnas daret. Nihilominus pœnam non effugit, ſed cum filium in patrem armaſſet, ſibijpſi manus attulit.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abſalom autem, &c. *Hic conſequenter Chuſai ab Abſalom recipitur. Et patet litera vſque ibi.*

2 Hæc eſt, inquit, gratia ad amicum tuum. *Scilicet ad Dauid, quaſi dicat, non oſtendiſti te ei eſſe fidelem. hoc autem dicebat Abſalom, vt exploraret mentem ipſius Chuſai.*

3 Reſponditq́ue Chuſai ad Abſalom: Nequaquam. *Scilicet debui ire cum Dauid.*

4 Quia il. &c. quem ele. Dom. *In hoc mentitus eſt Chuſai, quia Abſalom non erat a Deo electus. ſed dixit hoc Chuſai, vt Abſalom eum reciperet citius, nec oportet eum excuſari de mendacio officioſo.*

5 Dixit autem Abſa. ad Achito. *Hic vltimo Abſalom ad vxores patris ſui ingreditur de conſilio Achitophel. Cuius cauſa ſubditur:*

6 Vt cum audierit omnis Iſrael, &c. *Perpenderat enim Achitophel quòd multi erant cum Abſalom vacillantes, eò quòd timebant ne pater eius, & filius reconciliarentur, & ſic fierent odioſi vtrique, eo quòd fuiſſent Abſalom in malo, ex quo timebant poſtea grauiter puniri, & ideo ad remouendum hunc timorem, & vacillationem Achitophel conſuluit Abſalom, vt patenter fœdaret patrem ſuum eius vxores cognoſcendo carnaliter: vt per tale vituperium ipſi Dauid illatum crederetur a populo dictam reconciliationem non poſſe fieri, & ſic firmiter ſtarent cum Abſalom. Iſtud autem conſilium licet fuerit ad malum finem ordinatum, tamen erat valde accommodum, ad finem intentum, Ideo ſubditur:*

7 Conſilium. *Iſta ſimilitudo non tenet in omnibus, quia conſilium Dei non poteſt ad malum ordinari, ſed tenet quantum ad hoc quòd conſilium Dei eſt accommodum ad finem intentum. Dicunt autem aliqui quod Achitophel dedit hoc conſilium, eo quod Bethſabee neptem ſuam Dauid polluerat per adulterium.*

CAP.

MORALITER.

† *Ingredere.* Per Abſalom qui cognoſcendo concubinas patris ſui manifeſtè ipſum fœdauit, ſignificatur quicunque ſubditus rebellis ſuo ſuperiori, cuius famam ſtudet denigrare per ſuſpecta mulierum conſortia, & alia mendacia, quæ in appellationibus contra ſuperiores bonos ſolent poni. Per Achitophel autem qui dedit Abſalom hoc conſilium, ſignificatur aduocatus qui cauſam promouet taliter appellantis, & ſicut Achitophel ſuſpendit ſeipſum, ſic talis aduocatus ſibi procurat inferni patibulum.

† Et

CAP. XVII.

A Dixit igitur Achitophel.
✲ Chryſoſtomus. Propoſito de bello conſilio, cū alii alia dicerent, an ſtatim inuadere, an parum differre oporteret, Achitophel qui conſilio plurimum ualebat, & in dicenda ſententia prudēs erat, dixit. Afflictum nunc & perturbatum patrem tuum inuadamus. Nam ſi ei reſpirandi B nullum tempus dederimus, ita eum de medio tollemus. Imparatum aggrediamur, et res citra laborē a nobis tranſigetur.

b *Cumque fugerit omnis populus, &c.*
✲ Hier. Sicut reuerti ſolent q amiſſo in p̄lio rege reuertūtur: ſic vniuerſus populus Iſrael reuertet ad te.

C c *Vocate, & Chuſai Arach. & cæt.*
✲ Chryſ. Tyrannus facit Chuſai conſilii participem, quod non erat humanæ rōni conſentaneum, vt eum qui recenter venerat tāto honore afficeret, & fide dignū exiſtimaret. Sed qn̄ Deus eſt ductor, ēt q̄ ſunt difficilia, euadūt facilia. Quid vero Chuſi? Nunquam errauit Achitophel, noſti uiri prudentiam. Nō reprehendit ſtatim eius ſententiam, ſed cum laude. Eum enim

enim admiratus quod opportunum antea conſilium dediſſet, ita præſentem vituperat ſententiam. Miror quod nunc errauerit, non.n. mihi videtur eſſe utile conſilium *Tu noſti patrem tuum, & c.* Hæc autem dicebat, uolens Dauidi dare tēpus, vt ſe parum recrearet, ac reſpiraret, & cogeret exercitū. D

CAP. XVII.

a Dixit igitur Achitophel ad Abſalom. Eligam mihi duo 1
decim milia virorum, & conſurgens perſequar Da- 2 3
uid hac nocte, & irruens ſuper eum (quippe qui 4
a Præ timore.
laſſus eſt, & ſolutis manibus) † percutiam eum. 5 6
A facie noſtra.
b Cumque fugerit omnis populus qui cum eo eſt,
a Propter fugam ſociorum.
percutiam regem † deſolatum, & reducam vniuer- 7
a Ideſt concorditer. b Vnde Expedit vt vnus moriatur homo pro populo.
ſum populum, * quomodo † vnus homo reuerti ſolet. Vnum enim vi-
rum tu quæris, & omnis populus erit in pace. Placuitque ſermo eius 8
Abſalom, & cunctis maioribus natu Iſrael. Ait autem Abſalom. Vo- 9 10
c cate, & Chuſai Arachiten, & audiamus quid etiam ipſe dicat. Cum-
que veniſſet Chuſai ad Abſalom, ait Abſalom ad eum. Huiuſcemo-
di ſermonem locutus eſt Achitophel: facere debemus, an non? †
Quod das conſilium? Et dixit Chuſai ad Abſalom. Non eſt bonum 11
conſilium quod dedit Achitophel hac vice. Et rurſum intulit Chuſai.
Tu noſti patrem tuum, & viros qui cum eo ſunt, eſſe fortiſſimos, & 12
amaro animo, veluti ſi vrſa raptis catulis in ſaltu ſæuiat. Sed & pater 13
tuus vir bellator eſt, nec † morabitur cum populo. Forſitan nunc lati-
a Siue paruus, ſiue magnus.
tat in foueis, aut in vno quo voluerit loco. Et cùm ceciderit vnus qui-
a In nouitate regni tui.
b Ideſt, auditum habuerit.
libet in principio, audiet quicunque audierit, & dicet: Facta eſt plaga
d in populo, qui ſequebatur Abſalom: Et fortiſſimus quiſque cuius

d *Et fortiſſim.* In Hebræo, *Fortiſſimus ipſe cuius ē cor quaſi leo. pa. ſol.* ſubaudis nō fortiſſimus iſte Dauid intelligitur. Vnde. *Scit enim.* (Hiero.) († terrebo.)
Iſid. Secundū allegoriā conſiderari oportet quod Abſalom parricida patrem inſequitur. Primo pater fugit de uictoria ſecurus, & interitum parricidæ deplorabat, quem periturū ſciebat. Scribitur .n. fugiſſe Dauid a facie filii. Et de populo Hieruſalem dicit dominus: *Filios enutriui, et exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Filius autem eius, populus Iudaicus, qui tradidit eum. Abſalom autem patris pax interpretatur. Quod in hiſtoria mirum videtur, quomodo ſcilicet pax patris intelligatur, vel dicatur qui patrem perſequitur. Sed Abſalom Hieruſalem ſignificat, quæ viſio pacis dicitur, a cuius facie fugit Chriſtus quando eam deſeruit, & ad gentes tranſijt. (Allego. In lib. 2. Reg. cap. 3.) († ſolum) († omnis) E (Eſa. 1. a) F

Abſalom

NICOLAVS DE LYRA
CAP. XVII.

Dixit igitur. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Abſalom de morte patris ſui tractauit. Et primo circa hoc conſilium tractatur. Secundo huiuſmodi tractatus ipſi Dauid renunciatur, ibi.* Et ait Chuſai. *Circa primum præmittitur conſilium Achitophel. Secundo ipſius Chuſai, ibi.* Ait autem Abſalom. *Circa primum dicitur.*
1 Dixit igitur. *volens abſorbere Dauid ex cauſa prædicta.*
2 Eligam mihi. *Tot enim videbantur ſufficere ad debellandum Dauid, & eius exercitum, qui erant fugitiui, & ſtupefacti de hoc quod acciderat.*
3 Et conſurgens per ſc. *Antequam poſſit aliquod fortalitium intrare, & ibidem populum ſibi fauentem recolligere.*
4 Et irruens ſuper eum. *ideſt ex itinere fatigatum.*
5 Et ſolutis, *ideſt, deſtitutis uiribus.*
6 Percutiam eum. *Tanquam facilem ad debellandum.*
7 Et reducam vniuerſum. *Ad obediendum tibi.*
8 Et omnis. *ideſt, eo interfecto omnes obedient tibi pacificè.*
9 Placuitque ſermo eius. *Tanquam valdè accommodus ad finem intentum, licet malum.*
10 Ait autem Abſalom. *Hic conſequenter ponitur conſilium ipſius Chuſai. Et primo diſſipat Achitophel conſilium. Secundo dat ſuū ibi.* Sed hoc mihi rectum uidetur eſſe conſilium. *Circa primum dicit ſic.*
11 Non eſt. *q.d. licet ſit ſapiens homo, & conſuetus dare bona conſilia, tamen defecit iſta vice. Hoc autem dixit Chuſai, ne videretur contra Achitophel inuidia moueri, & ideo licet de ſapientia eum commendauerit generaliter, non tamen in hoc facto, ſecundum illud. Quandoque bonus dormitat Homerus. Rationem autem huius defectus oſtendit ex tribus rationibus. Prima accipitur ex fortitudine Dauid, & voluntate ſe vindicandi, & ſimiliter aliorum qui cum eo erant quod notatur, cum dicitur.*
12 Tu noſti. *q.d. periculoſum eſt inuadere eum, & maxime modo, quia ex amaritudine animi ponet totum pro toto ad ſe vindicandum. Secunda ratio accipitur ex prudentia bellica, quæ erat in Dauid ex multis experimentis, hoc notatur cum dicitur.*
13 Sed & pater. *Modus enim eſt ducum exercitus, qui timent inuadere perſonaliter, quod de nocte quieſcentibus aliis ſe cum paucis ſolent abſentare, maxime quādo timēt a ſuis tradi. quia dicebat Chuſai ipſum Dauid de hoc probabiliter timere, vt tradentes eum haberēt gratiam Abſalom. q.d. Chuſai ſic faciet pater tuus. Et ideo ſi percutiatur totus eius populus, non habebis intentum, quia non morabitur cum eis in caſtris, ſed alibi, vt poterit ad eum poſteà populus aggregari. Tertia ratio accipitur ex parte virorum Abſalom, quia communiter in talibus inuaſionibus cadunt aliqui de inuadentibus, & ex feſtuca fit trabs, quia ex modica pcuſſione fit rumor magnæ occiſionis, & ſic expaueſcunt inſequentes, & diſſoluunt, & fugiunt. Et hæc ratio notatur, cum dicitur.* Et cum ceciderit unus quilibet in principio, & cætera.

1 Sed

MORALITER.

† *Et dixit.* Per Chuſai qui interpretatur ſilentium, vel arcanum, ſignificari pōt quilibet homo deuotus qui in abſcondito orat Deum, & talis per orationis ſuæ meritum frequēter diſſipat conſilium malignorum, quod ordinatum fuerat ad deſtructionem bonorum.

a *Abſalom.* Alii Abſalom Iudam traditorem accipiunt, quē
A Chriſtus pertulit tanquam eius cogitationes ignorauerit, &
Mar., 14.c. conuiuium participauit ei, in quo corporis, & ſanguinis figuram
diſcipulis commendauit. In ipſa vero traditione ab
Ibidem e. ipſo oſculum accepit. ideo Abſalom pax pacis dicitur, quia
pacem pater habuit, quam ille non habuit.
Rabbanus. b *Achitophel.* Qui recedēs a Dauid ad Abſalom migrauit,
hæreticos ſignificat qui relinquunt veritatem, & ſequuntur errorem.
Interpretatur Achitophel, frater meus cadens. Silonites vero
tranſmigratus, contra quos dicitur. *In*
Pſal. 10. *domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, &c.* Et merito tales laqueo diaboli ma-
B litiæ ſuæ vitam finiunt, qui alienam prauis perſuaſionibus corrumpunt, ſicut
Achitophel in propria domo ſuſpendio interijt, qui in aliena vitæ Dauid inſi-
Prou. 25.d. diatus eſt. *Qui enim fodit foueam incidit in eam. Et in-*
Ibid. 11.a. *ſidiis ſuis capientur iniqui.*

⁂ PROCOP. Scriptura docuit quemadmodum Deus fecerit cum Chuſi. Bonum autem conſilium
appellat, quod tyrannidi expediebat. Quapropter Dauid dixit in Pſalm. *Ecce
parturit iniquitatem, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Lacum aperuit, & inci-
det in foueam quam fecit.*

Rabbanus. c *Chuſai.* Arachites antiquus amicus Dauid, ſignificat credentes de gentibus,
qui licet cum Abſa-
C lom aliquando fuiſſe viſi ſunt, tamen operibus eius non communicantes, nec
prauis ſuggeſtionib. Achitophel conſentientes, cum Dauid fideliter permanſerunt.
Interpretatur Chuſai, Aethiops, Arachites lō-
Hier. 13.d. gitudo mea. vnde: *vertit Aethiops pellem ſuam.* Et
Pſalm. 97. alibi. *Aethiopia præueniet, vel feſtinet manus eius dare Deo,*
quia Gentilis populus poſtquam ſe in nigredine peccatorum exuit, nunquā a tergo dn̄i
receſſit. Quod autē Abſalom concubi-

cor eſt quaſi leonis, pauore ſoluetur. Scit enim
omnis populus Iſrael fortem eſſe patrem tuum,
& robuſtos omnes, qui cum eo ſunt. Sed hoc 1
mihi rectum videtur eſſe conſilium. Congrege- 2
a Duo termini terræ promiſſionis.
tur ad te vniuerſus Iſrael a Dan vſque Berſabee,
quaſi arena maris innumerabilis, & tu eris in 3
medio eorum, & irruemus ſuper eum, in quo-
cunque loco inuentus fuerit, & †operiemus eum 4
ſicut cadere ſolet ros ſuper terram, & non relinque-
mus de viris qui cum eo ſunt ne vnū quidem. Quod 5
ſi vrbem aliquam fuerit ingreſſus, circundabit om- 6
nis Iſrael ciuitati illi funes, & trahemus eam in tor-
a Hyperbole.
b Paruulus lapis.
rentem, vt non reperiatur, nec†calculus quidem ex
a ea. Dixitque Abſalom, & omnes viri Iſrael. Melius 7
b eſt conſilium Chuſai Arachitę conſilio Achitophel.
†Domini autem † nutu diſſipatum eſt conſilium A- 8
chitophel vtile, vt induceret Dominus ſuper Ab-
ſalom malum, & videretur conſilium Chuſai bo-
c num coram Abſalom. Et ait Chuſai Sadoc & Abia- 9
thar Sacerdotibus. Hoc & hoc modo conſilium
dedit Achitophel Abſalom, & ſenioribus Iſrael, &
ego tale, & tale dedi conſilium. Nunc ergo mittite
citò, & nuntiate Dauid, dicentes. Ne moreris hac no- 10
cte in campeſtribus deſerti, ſed abſque dilatione
tranſgredere, ne fortè abſorbeatur rex, & omnis po- 11
d pulus, qui cum eo eſt. Ionathan autem & Achimaas 12
a Quaſi pannos lauatura.
ſtabant iuxta fontem Rogel. Abiit ancilla, & nun- 13
tiauit eis, & illi profecti ſunt, vt referrent ad Re-
gem Dauid nuntium. Non enim poterant videri 14
a Filius eiuſdem ancillæ, vt dicitur.
introire ciuitatem. Vidit autem eos quidam puer,

concubinas Dauid ad cuſtodiendam domum dimiſſas ſtu- D
prando corrupit, ſignificat quod apoſtata Angelus quoſdā
qui videntur regere, & cuſtodire populum Dei, hæretica
prauitate ſeducit. Ad quas tamen Dauid vltra non ingreditur,
ſed in cuſtodia poſitis alimenta præbet, quæ in viduitate viuentes
clauſæ ſūt vſque ad diem mortis ſuę: quia cum hæretici a via veritatis
aberrantes redire ſe ſimulant, non ſunt digni cohabitatione Chriſti, ſed
clauſi, & ſeparati a conſortio eius debent alienari. Ille tamen, qui *Solem*
M *facit oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos,* non renuit talibus
paſtum in hoc mundo prębere, vt conuertantur beneficiorum occaſione.

d *Ionathan autem.*

⁂ AMBROSIVS. In mendacijs officioſis nō ſolum iniuſti, ſed & iuſti ſæpe delabuntur.
Et propter hoc Pſal. mihi dixiſſe videtur, *Omnis homo mendax.* Nonne melius fuit
obſtetricibus Aegyptiorum pro mendacio pueros Hebræorum reſeruare, quam vera dicendo,
tot homicidia perpetrare? Raab pro mendacio quo exploratores Ioſue a perſecutoribus
liberauerat, cum tota cognatione a mortis periculo liberata, a Beato Paulo Apoſtolo pro
hoc facto laudatur. Exploratores miſſi a Dauide fugientes, ingreſſi ſunt domum cuiuſdam
viri, abſconditi in puteo, poſito deſuper operimento. Perſecutoribus requirentibus
mulier reſpondit. Tranſierunt ſtatim guſtata paulum aqua. Verum dicendo potuiſſet
perdere, quos mentiendo ſeruauit. Talium itaque mendaciorum maculæ, a charitate ex qua
procedunt, delentur: quia *charitas operit multitudinē pctōrum.*

RABA. Quod autem Ionathan qui interpretatur columbę donum, & Achimaas frater eius ad explorandum factum

---

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed hoc mihi rectum videtur. *Hic conſequenter Chuſai dat ſuum conſilium, dicens.*

2 Congregetur ad te vniuerſus Iſrael a Dan vſque Berſabee, & cætera. *ideſt, in tanta multitudine, quod nullus poſſit tibi reſiſtere.*

3 Et tu eris in medio eorum, *ſicut rex potentiſſimus, & glorioſiſſimus, & ſic attribuetur tibi victoria de Dauid, & non Achitophel, vel cuicunque alteri ad hoc miſſo.*

4 Et operiemus. *ideſt, in tanta multitudine quod non poterit ſe protegere.*

5 Quod ſi vrbem aliquam fuerit ingreſſus, & cætera. *te fugiendo.*

6 . Circundabit omnis Iſrael ciuitati illi. *Loquitur Metaphoricè, & eſt ſenſus, ita deſtruemus totam illam ciuitatem quod non erit aliqua reſiſtentia. Vnde in Hebræo habetur.* Circundabit omnis Iſrael ciuitati illi ſocietates, *ſcilicet armatorum ad totum populum deſtruendum.*

7 Dixitque Abſalom. *itaque diſſipatum fuit conſilium Achitophel. Cuius cauſa ſubditur.*

8 Domini autem. *quia Dominus humiliationem Dauid, & eius patientiam reſpexerat oculo miſericordiæ, & Abſalom reddere volebat pœnam ſuæ malitiæ. Totam autem prædictam concionem narrauit Chuſai, vt Dauid haberet tempus ſe recolligendi in aliquo fortalitio, & congregandi populum ſibi deuotum, & ordinandi eum ad pugnandum contra Abſalom.*

9 Et ait Chuſai Sadoc, &c. *Hic conſequenter tractatus conſilij prædicti renuntiatur ipſi Dauid. Et primo deſcribitur huius conſilii renunciatio. Secundò ipſius Achitophel digna punitio, ibi.* Porrò Achitophel. *Tertio pugnæ contra Dauid præparatio, ibi.* Dauid autem. *Sententia primæ partis patet vſque ibi.*

10 Et nuntiate Dauid. *Hoc autem dixit Chuſai, timens ne in eius abſentia Achitophel ſuaderet Abſalom executionem ſui conſilii. Vnde ubi tranſlatio noſtra habet.*

11 Ne forte. *ideſt, Dauid. In Hebræo habetur.* Ne conſulatur regi. *ſcilicet Abſalom, quod faciat conſilium Achitophel, & ſic inueniretur Dauid, & eius exercitus laſſus, & fatigatus, & ſic de facili poſſet capi rationibus prædictis in conſilio Achitophel.*

12 Ionathan. *Expectantes extra ciuitatem rumores de domo Abſalom.*

13 Abiit an. *Ad hoc enim fuit miſſa, vt magis lateret negotium, quia ibat quaſi ad lauandum pannos ibidem.*

14 Non.n.poterant videri introire ciuitatem. Vidit autem eos quidam. *Iam.n. ſciebat Abſalom quod erant coniuncti ipſi Dauid, & ideo iuſſiſſet interfici.*

⁂ Qui

ctum Abſalom, & Dauid renunciandum decreti fugientes Abſalom declinauerunt in domum cuiuſdam Bahurim qui habebat puteum in veſtibulo, & deſcenderunt in eum, &c. non ſine myſterio credendum eſt. Significant enim hi duo eos, qui per gratiam ſpiritus ſancti ſunt renati, & in numero fratrum ſunt aſcripti, qui credentes ad Abſalom fugiunt, cum malignos ſpiritus euadere quærunt. Hi ſtant iuxta fontem Rogel, qui interpretatur triſtis, uel deorſum, cum luctum, & deſpectum in mundo appetunt propter cęleſtis regni deſideriũ. Declinãt in domum viri in Bahurim, qui locus interpretatur, electus, vel viuens, cum adoleſcentiæ tẽpora in memoriam reducunt. Deſcendunt in puteum qui erat in veſtibulo cum pęnitentiæ ſe humiliter ſubiiciunt, quæ cunctis neceſſaria eſt ante finem præſentis vitæ. Expandit mulier velamen ſuper os putei, cum eccleſia precũ aſſiduitate delicta iuuẽtutis, & ignorantiæ filiorum abſcondit, quaſi ſiccans ptiſanas, cum carnis laſciuiam per continentiæ rigorem ſtringit, & ſic rei latet tranſgreſſio, i. humanæ uitæ, quia per aſſiduitatem precũ in compunctione lachrymarum, & per caſtigationem corporis omnia delicta abſconduntur, & homines a perſecutione hoſtis protecti liberabuntur. D

a *Dauid autem venit in caſtra, & cætera.*

✻ Ioſephus. Dauid tranſiens Iordanem, venit in caſtra optima, & muniſſimam ciuitatem, ſuſceperuntque eum libentiſſimè primores prouinciæ, & fugam illius referentes, & honorem ei priſtinę fęlicitatis exhibentes. L.7. Antiqu. cap.9.

✻ CHRYSOSTO. Quoniã Dauid mulierem, quæ erat in mariti poteſtate, tanquam alienum regnũ occupauerat, propterea qui ex vxore natus ei erat filius, inſurrexit tyrannus volens arripere regnũ patris. Vi rapuit, & vim paſſus eſt, & qui clanculum peccauerat, de eo palam triumphus actus ẽ, & qui erat occulto vulneratus, chirurgi manum coram omnib. paſſus eſt, propter Deum qui dixerat. *Tu feciſti abſconditè, ego autem faciam in aperto.* Cũ ergo didicerimus, & domeſtica, & inteſtina, & ſeruilia bella & morbos etiam corporis ſæpe fieri propter peccatum, peccatum fontem malorum reprimamus. E In pſal.3 F

& indicauit Abſalom. Illi vero concito gradu ingreſſi ſunt domum
cuiuſdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in veſtibulo ſuo, & 1
deſcenderunt in eum. Tulit autem mulier, & expandit velamen ſuper
a Hordeum ſiccatum pila tuſum decorticatum, unde fit cibus aptus carenti dentibus, hoc eſt ptiſana.
os putei a quaſi ſiccans ptiſanas, & ſic latuit res. Cumque veniſſent ſer- 2
ui Abſalom in domum ad mulierem, dixerunt. Vbi eſt Achimaas, & Io-
nathan? Et reſpondit eis mulier. Tranſiuerunt † feſtinanter guſtata pau- †
lulum aquæ. At hi qui quærebant, cum non reperiſſent, reuerſi ſunt 3
in Hieruſalem. Cumque abiſſent, aſcenderunt illi de puteo, & pergen-
tes nuntiauerunt regi Dauid, atque dixerunt. Surgite, & tranſite ci-
tò fluuium, quoniam huiuſcemodi dedit conſilium contra vos Achi-
tophel. Surrexit ergo Dauid, & omnis populus qui cum eo erat, &
tranſierunt Iordanem donec diluceſceret, antequam denudaretur
verbum, & ne vnusquidem reſiduus fuit: qui non tranſiſset fluuium.
Porrò Achitophel videns quod non fuiſſet factum conſilium ſuum, 4
ſtrauit aſinum ſuum, ſurrexitque & abiit in domum ſuam, & in ciuita- 5
a Ioſephus dicit hoc ipſum feciſſe potius ex magnanimitate quam ex puſillanimitate.
tem ſuam. Et a diſpoſita domo ſua ſuſpendio interiit, & ſepultus eſt 6
a Hebraice Manaijm, vbi ſcilicet angeli obuiauerunt Iacob. 7
a in ſepulchro patris ſui. Dauid autem venit in caſtra, & Abſalom tranſi- 8
uit Iordanem, ipſe & omnes viri Iſraël cum eo. Amaſam vero con- 9 10
ſtituit Abſalom pro Ioab ſuper exercitum. Amaſa autem erat filius
viri, qui vocabatur Ietra de Iezraeli, qui ingreſſus eſt ad Abigail fi- 11
a Qui & Iſai, & Ieſſe dicitur, vt ferunt Iudæi.
liam Naas a ſororem Saruiæ, quæ fuit mater Ioab. Et † caſtrametatus
eſt Iſrael cum Abſalom in terra Galaad. Cumque veniſſet Dauid in 12

†inueniſſent

†Mahanaim

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Qui habebat. *Id eſt, in curia ſua, ſeu atrio.*
2 Quaſi ſic. *Id eſt, hordeum decorticatum.*
3 Tranſierunt ſc. *In Hebræo habetur,* Tranſierunt riuum aquarum. *quod exponunt Hebræi de Iordane qui dicitur riuus aquarum, eò quòd riui fontium illius terræ deſcendunt in eo, ſicut in fluuio principali. Eſt igitur ſenſus,* Tranſierunt flumina aquarum. *id eſt, iam ſunt ita elongati, quòd tranſierunt Iordanem, propter quod nuncij Abſalom deſperati reuerſi ſunt in Hieruſalem. Cætera patent.*
4 Porrò. *Hic conſequenter ponitur ipſius Achitophel digna punitio; quia propter nimiam iniquitatem ſuam permiſſus eſt a Deo interficere ſeipſum. Et hoc eſt quod dicitur:*
5 Videns. *De hoc fuit valde indignatus, eò quòd conſilium Chuſai approbatum fuerat, & ſuum reprobatum.*
6 Et diſpoſita domo ſua. *Quia filijs ſuis diuiſit bona ſua.*
7 Suſpendio. *Per ſeipſum, quod fecit non ſolum propter indignationem prædictam, ſed etiam quia ſtultitiam Abſalom, & populi qui erat cum eo percipiebat, & ex hoc firmiter timebat, quod Dauid præualeret, & in regnum rediret, propter quod timebat ab eo occidi morte turpi, & doloroſa, ideo voluit magis præuenire mortem ſuam per aliam viam.*
8 Dauid autem. *Hic conſequenter deſcribitur belli præparatio, quia Dauid tranſito Iordane venit ad quendam locum fortiter munitum, propter quod vocabatur Manaym, id eſt, caſtra: quia Iacob ibi obuiauit Angelus, vt habetur Geneſ. 33. Et ibi Dauid populum ad ſe venientem recollegit, & ipſum ordinauit ad reſiſtendum Abſalom, vt plenius habetur infrà.*
9 Et Abſalom. *Vt caperet Dauid, confidens de multitudine populi cum eo exiſtentis.*
10 Amaſam verò conſtituit. *Ex quo patet, quòd proponebat Ioab occidere cum Dauid, quod patet ex hoc quod ſequitur de patre eius.*
11 Qui ingreſ. *Id eſt, Iſai patris Dauid, qui vocatus eſt Ieſſe Iſai, & Naas.* Pater Dauid trinomi' fuit.
12 Cumque. *Hic reuertitur ſcriptura ad oſtendendum qualiter Dauid fuit ibi receptus, cum dicitur:*

Sobi

MORALITER.

† *Ionathan.* Per Ionathan autem, & eius ſocium qui denunciauerunt Dauid, Achitophel, & Chuſai conſilium ad præmonitionem ipſius Dauid, & virorum ſuorum, ſignificantur conſolationes Spiritusſancti datæ diuinitus afflictis iniuſtè per orationes hominum deuotorum. Et interpretatio nominis ad hoc congruit, quia Ionathas columbæ donum interpretatur: per quam Spiritusſanctus ſignificatur.

12 *Cumque veniſſet.* Per iſtos qui Dauid, & viris eius fame, & labore afflictis miniſtrauerunt charitatiuè neceſſaria, ſignificantur illi, qui afflictis iniuſtè, conſolationes, conſilia, & auxilia ſubminiſtrant.

A a Filius.ſ.Naas regis cum quo pugnauit Saul. Naas quoque fecit miſericordiam cum Dauid, quando fugiebat a facie Saulis Interempto vero a Dauid Anon qui ſeruos eius deturpauerat,conſtitutus eſt ab eodem Dauid in loco fratris iſte Sobi.

caſtra, Sobi filius Naas de Rabath filiorum Am 1
mon, & Machir filius Ammihel de Lodabar,
& Berzelli Galaadites de Rogelim, obtule-
a Lectorum.
runt ei †ſtratoria, & tapetia, & vaſa fictilia, fru- 2
a Puram farinam.
mentum, & hordeum, & farinam, & polen-

† lectum, & crateres, uel pelues.

a Genus leguminis. b Decoctum, vel nouum.
tam, & fabam, & lentem, & †frixum oleo ci-
a Chriſtus poſtquam Iudæos reliquit, ſpiritualibus honoratur muneribus apud gentes.
cer, & mel, & butyrum, oues, & †pingues vi-
tulos: dederuntque Dauid & populo qui cum
eo erat, ad veſcendum. Suſpicati enim ſunt
populum fame, & ſiti fatigari in deſerto.

NICOLAVS DE LYRA.

B 1 Sobi filius Naas, & cætera. *Iſte Naas fuit Rex Ammon, qui fecit Dauid miſericordiam, vt dictum eſt ſupra 10. cap. Cuius filius Anon deturpauit nuntios Dauid, propter quod fuit ab eo interfectus, & Sobi frater eius pro eo rex conſtitutus, quia illud vituperium non fuit factum per ipſum, & quia tunc Dauid miſericorditer egit cum eo, ideo vice verſa ipſe Dauid fugienti præbuit auxilium contra Abſalom, & neceſſaria prout potuit, miniſtrauit. Et ſimiliter Ammihel, & Berzellai.*

2 Stratoria, & tapetia, *id eſt, neceſſaria pro lectis. Cætera patent.*

ADDITIO I.

In cap. 17. vbi dicitur in poſtill. *Circundabit omnis Iſrael ciuitati illi funes, &c.* loquitur metaphoricè.

C Imo in Hebræo habetur proprie funes ſicut in tranſlatione noſtra, & eſt intelligendum metaphoricè, quaſi dicat; ſic attrahemus illam ciuitatem vſque ad torrentem, ac ſi eſſet aliqua res mobilis quæ per funes poſſet attrahi, & cæter.

ADDITIO II.

In eodem cap. 17. vbi dicitur in poſtill. *Ne conſulatur regi.* ſ. Abſalom, &c.

Imo in Heb. habetur. *Ne abſorbeatur regi.* expreſſe, &c.

CAP. XVIII.

L. 7. Antiqu. cap. 10.

I*Gitur conſiderato.* IOSEPHVS. Cumque numeraſſet Dauid eos qui ſecum erant & inueniſſet vſque ad quatuor milia armatorum, noluit expectare quando ſuper eum Abſalom veniret, & cæt. Cumq; vellet ad bellum ſimul exire, amici non permiſerunt, dicentes. Si cum eo deuincerentur, omnem ſpem amitterent, ſi vero vna parte victa, ad eum reliqui remearent, poſſet denuò prælium reparari, quando etiam hoſtes arbitrarentur alium exercitum manere cum rege.

Theod.

CAP. XVIII.

IGitur † conſiderato Dauid populo ſuo, 1
Super mille.
conſtituit ſuper eos tribunos, & centurio- 2 3
nes, & dedit populi tertiam partem ſub 4
manu Ioab, & tertiam ſub manu Abiſai
filii Saruiæ fratris Ioab, & tertiam ſub ma-
a Iſte filius illius Achis putatur cum quo Dauid amicitiam habuit
nu Ethai, qui erat de Geth. Dixitque Rex ad populum:

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVIII.

1 IGitur conſiderato. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Abſalom Dei iudicio in bello interijt. Et primò ex parte Dauid deſcribitur ordinatio populi. Secundò congreſſio belli, ibi:* Itaque ingreſſus. *Tertiò denunciatio facti, ibi:* Achimaas autem. *Quartò lamentatio filii, ibi:* Contriſtatus itaque. *Circa primum ſciendum, quòd ſecundum Vegetium libro de re militari, Pauci bene ordinati, & conſtantes ſunt diſpoſiti ad victoriam: multitudo verò inordinata non eſt niſi victima parata ad cædem. propter hoc Dauid expertus in rebus bellicis populum ſuum qui paruus erat comparatiuè diligenter ordinauit. Et hoc eſt quod dicitur:*

2 Conſtituit ſu. *Quorum quilibet præerat mille bellatoribus.*

3 Et Centuriones, &c. *Præſidentes centum.*

4 Et dedit populi. *Quia de toto populo fecit tres acies.*

Egrediar

MORALITER.

1 *Igitur conſiderato Dauid populo, &c.* Moraliter per Dauid, qui manu fortis interpretatur, ſignificatur homo virtuoſus, qui contra vitia fortiter præliatur, de quo prælio dicit Seneca, Habeto pacem cum hominibus, & cum vitijs bellum. Igitur virtuoſus diſponit exercitum ſuum, ſcilicet congeriem actuum bonorum in tres partes, ſicut Dauid ſuum exercitum diſpoſuit. Prima pars eſt interiorum meditationum reſpectu Dei. Secunda pars conſiſtit in actibus charitatis reſpectu proximi per eleemoſynas corporales, & ſpirituales. Corporales continentur in hoc verſu.

Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Qui ſic intelligitur. Viſito infirmum, poto ſitientem, cibo famelicum, redimo captiuum, tego nudum, colligo hoſpitem, condo, id eſt, ſepelio mortuum. Iſtæ ſunt ſeptem eleemoſynæ corporales. Spirituales autem eleemoſynæ continentur in hoc verſu.

Conſule, caſtiga, remitte, ſolare, fer, ora.

Qui ſic intelligitur. Conſule, ſub quo verbo intelligitur conſilium, & doctrina: ideo ſic accipitur, conſule dubitanti, & doce ignorantem: & ſunt duæ eleemoſynæ ſpirituales, caſtiga delinquentes, remitte offenſam, ſolare, id eſt, conſolare triſtem. fer, id eſt, ſupporta infirmum, ſcilicet in moribus. ora, pro omnibus, & ſic ſunt ſeptem eleemoſynæ ſpirituales. Tertia pars exercitus virtuoſi eſt geſtuum, & verborum modeſtia reſpectu ſui. Per iſtas tres partes, ſeu acies debellantur exercitus vitiorum. Princeps autem exercitus iſtius eſt ſuperbia, ſicut dicitur Eccleſ. 10. b. *Initium omnis peccati ſuperbia.* Superbus aũt excellẽter dici poteſt ſuperbia in abſtracto, ſicut excellenter liberalis dicitur liberalitas: & talis ſuperbus per Abſalom figuratur, qui ex nimia ſuperbia contra patrem rebellauit. & contra ipſum tanquam princeps mouit exercitum.

Mulus

† Egrediar & ego vobiſcum . Et reſpon- 1
dit populus : Non exibis . Siue enim fuge- 2
rimus, non † magnopere ad eos de nobis
pertinebit, ſiue media pars ceciderit è nobis
¶ſolus.
non ſatis curabunt, †quia tu vnus pro decem
milibus cõputaris. Melius eſt igitur vt ſis no- 3
bis in vrbe præſidio. Ad quos rex ait . Quod
vobis videtur rectum, hoc faciam . Stetit er- 4
go rex iuxta portam. Egrediebaturque popu
lus per turmas ſuas cẽteni & milleni. Et præ-
cepit rex Ioab & Abiſai & Ethai, dicẽs: † Ser- 5
a ¶ Non ætate, ſed paruitate ſenſus.
a uate mihi puerum Abſalom. Et omnis popu- 6
lus audiebat præcipientem regem cunctis
principibus pro Abſalom. Itaque egreſſus 7
eſt populus in campum contra Iſrael. Et fa-
b ctum eſt prælium in ſaltu Ephraim . Et cæſus 8
eſt ibi populus Iſrael ab exercitu Dauid, fa-
ctaque eſt plaga magna in die illa viginti mi
lium. Fuit autem ibi prælium diſperſum ſu-
per faciem omnis terræ, & multo plures erãt 9
a ¶Beſtiæ, ſcilicet, quæ in ſaltu erant, vel ipſe ſaltus aſperitate.
quos ſaltus conſumpſerat de populo, quam
c hi quos vorauerat gladius in die illa. Accidit 10
autem vt occurreret Abſalom ſeruis Dauid

A ✲ Theod. Regem volentem eſſe belli ſociũ, prohibuit dux exercitus, & veritus ne ei aliquid accideret. (Erat.n. veriſimile aduerſus eum ſolum proceſſuros maleuolos,) & anxius ne ſi viciſſet, miſereretur tyranni.

✲ Procop. Tu ſolus infinitis partibus nobis omnibus, excellis, Hoc etiã Symmachus oſtendit dicẽs. Et tu vt decem milia noſtrum.

✲ R. Dauid. Quaſi decem milia virorum nobiſcum eſſent, tã bonum iudicamus, ſi tu propter nos manſeris in ciuitate, & hinc nobis auxilieris.

a *Seruate mihi puerum Abſa. &c.*

✲ Chryſoſt. Bellum inſtruebatur, bellis omnibus quæ vnquã contigerunt peregrinius, ſignificationi quam veritati ſimilius. Eum enim qui cauſa fuerat malorum omnium, & quo mortuo aduerſa omnia finiebãtur, hunc ducibus ſuis tota cura Da-
B uid commendabat, iſta illis iugiter replicans: Parcite filio meo Abſalom. Quid ea miſeratione miſerabilius? Suſcipere bellum cogebatur, in quo & vincere & vinci ęque illi moleſtum erat.

✲ Ambroſ. Chriſto lucebat propheta, cum de eo qui patris ſalutem parricidalibus prælijs appetebat, pius pater diceret ad prælium profecturis: Parcite filio meo Abſalom. Tacebat impietatis ſcelus, pietatis aũt gaudũ & nomẽ neceſſitudinis præferebat, vt pugnaturi nõ aduerſarium regis, ſed filium cogitãtes, dolorem læſæ pietatis inhiberent.

✲ Idem. Augebat incrementa pietatis, qui & inſidiatori pepercit, & parricidæ ſalutem rogauit.

✲ Idem. Securus erat uictoriæ, qui rogabat ut parceret, nec pietatis alicuius, qui perire deberet, etiam impium filium non putabat.

✲ Chryſoſt. Diſponitur propere bellum, acies dirigitur, pugna paratꝰ, cognatæ claſſes in ſemet ardeſcũt. Inde parricida exercitum ꝯ patrem inflammat, huic Dauid, ut parcãt filio, abeuntes duces exorat. Inde dementia cõtra genitorẽ exurgit: hinc clemẽtia, ut parricidæ parcatꝰ, expoſcit. Inde furor, hinc pietas operatur. Parricida nõ lęſus inſanit: Dauid lęditꝰ & miteſcit. Parricida nec rõne frangitꝰ, nec imminenti interitu deterretꝰ. Obduratur in pęnam, in ſuppliciũ cogitur, nec ſalutẽ in aliquo iã meretur, qui patrem ſalute ſpoliare nititur. Reſpice ſceleſtiſſime, reſpice patricida, in te cuncta conuerti, reſpice contra te ab ipſa natura repugnari, &c.

C ✲ Idem. Vbi iam ſolatiũ patres, vbi pręſidium inuenient, ſi filios ſenſerint parricidas? Aut qñ externa tuta ſunt, ſi domeſtica obſiſtunt? Innocentem perimere, ne fas eſt: patrẽ occidere, ſcelus: prophetam iugulare, facinus inauditum. Ceſſa iã ab iſto ſcelere, ceſſa, ceſſa inquam, ne te boni oẽs ſemper exhorreant, ne audaces ex te, quod non nouerant diſcant, &c. D

✲ Idem. Vos, vos inquam, exercitus infęlices admoneo, vos affectu pietatis exhortor. Cur in alienum facinus ruitis? Cur furentis inſaniam adiuuatis? Si deſeritis, ceſſabit: qui ut auderet, ueſter numerus prouocauit. Solus pereat, qui naturę iura debellat. Solus cõcidat, qui pietatem patris impugnat. † infrà 21. d.

b *Cæſus eſt populus Iſrael, &c.* Ibidem.

✲ Chryſoſto. Commiſſo bello, proſternuntur hoſtes, aduerſarij cadũt, inimici vincuntur, nudatur hoſtis, deſeritꝰ parricida: iam ſuam in ſuis conſpicit pœnam: iam ſupplicium debitum ſibi, ſuorum interitu recognoſcit timet, iam formidat, iam proprium meditatur interitum. Denique animal petit, mulum conſcendit, dat ſe in fugam præcipitem. Paratam properè feſtinat ad arborem, cui eſt traditus, & ictu violento immiſſus, animali ſubducto. & ſubter in campos elapſo, inſeritur ramis, obligatur lignis. O nefandum meritum parricidæ. Iniuriam patris vindicant ligna, arbor vlciſcitur, rami defendunt. † nunc autẽ. * ipſi. E

✲ Idem. Abſalonis ſcelus nõ ei ad finem vſque proceſſit: & meritò, ne parricidæ hoc facinus tenerent pro lege parricidij. Cum enim tanquam lictor deſeruiſſet, ĩterfectus eſt, vt qui eſſet damnatus. In alto ligno ſuſpenſus eſt qui aduerſus patrem erigebatur: ab arbore detinebatur, qui cum radice pugnabat: vinctus erat a ramo, ramus a paterna affectione alienus: capite tenebatur, qui genitoris caput auferre cõtendebat: tanquam fructus pendebat ab arbore, qui naturæ agricolam volebat abſcindere: & in corde iaculis confoſſus eſt, ubi cædem parabat. Spectaculum admirabile. Ex pilorũ coma, a coma arboris tenebatur: & coma tenebat coma tyrannum, illic eum contundens, vbi diadema paternum geſtare contendebat. Videbatur Abſalom ſuſpenſus in medio cæli & terræ. Cælum eum non admittebat, e quo primus inſurrector diabolus eiectus eſt. Terra eum aduerſabatur, non ferens pollui paſſibus parricidæ. Si Dathan deuorauit, qui cõtra Moſem erat locutus, quomodo tuliſſet pedes currẽtis aduerſus genitorem? Pulchrum ei Epitaphium Dauid cecinit. *Vidi impium ſuper exaltatum & elatum tanquã cedros libani, & tranſiui, & ecce non erat.* In pſal.3. F Eſa. 4. 1.Petr.2. Luc.10. Num.16. Pſal.36.

c *Accidit autem vt occurreret Abſalom ſeruis Dauid ſedens mulo.*

Rabbanus. Abſalom mulo fugiens in quercu per cæſariẽ capitis ſuſpenſus eſt, quia Iudæi ſtultitiæ carnalis ſenſus incum- Rabbanus. Angelomus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Egrediar. *quia volebat eſſe de primis ad laborem & pericula.*

2 Non exibis. *Cuius ratio ſubditur:* Siue enim fugerimus, &c. *quaſi dicat, parum curant de nobis, quia te ſolum quærunt.*

3 Melius eſt igitur vt ſis nobis in vrbe prӕſidio. *vt ſi debellati fuerimus poſſimus ibi habere refugium, vt poſſit ibi iterum exercitus congregari.*

4 Stetit ergo rex iuxta portam. *vt videret qualiter exirent ordinate, & eos animaret ad fortiter præliandum.*

5 Seruate mihi. *ſcilicet viuum ſi ei præualebitis: hoc dicebat Dauid ne moreretur in peccato mortali perſequendo patrem proprium, & ſic æternaliter damnaretur.*

6 Et omnis. *hoc faciebat rex vt nullus eum interficeret.*

7 Itaque. *Hic conſequenter deſcribitur congreſſus belli, & notatur locus, cum dicitur.*

8 In ſaltu. *Ideſt, prope ſaltum illum, quia pugnabat in campo plano, non in nemore. Sed quærit hic quomodo vocabatur ſaltus Ephraim, cũ non eſſet in ſorte Ephraim, ſed vltra Iordanem, vt patet ex pdictis. Dicendum quod erat ex oppoſito ſortis Ephraim, ita quod Iordanis fluuius tamen erat intermedius: & ex hoc ſortitus eſt iſtud nomen.*

9 Et multo. *Quia ibi erant foueę magnę, vt patet ex hoc quod infra dicitur, quod Abſalom fuit proiectus ĩ foueam magnã; & in foueis illis fugientes de exercitu Abſalom, ceciderunt & mortui ſunt. Dicunt etiã Hebręi, quod in illo ſaltu erant feræ terribiles quæ multos de illo exercitu fugientes & intrantes ſaltum, occiderunt.*

10 Accidit autẽ vt occurreret Abſalom ſeruis Dauid ſedẽs mulo. Cumque ingreſſus fuiſſet mulus ſubter condenſam. *Quia fugientes de prælio vagantur incerti, & frequenter incidunt in illos quos fugere intendunt.*

Adhæſit

A incumbentes propter ſuperſtitionẽ Phariſæorum legẽ corrumpentes, per ipſam quam ad correctionẽ vitę perceperãt mortis occaſionẽ habuerunt. Vñ: *Et qui accuſat vos Moſes, in quo ſperatis.* Ioab verò in cor Abſalõ tres lanceas figit, cũ diabolus auaritiã, ſuperbiam, & inuidiam vel perfidiã in cor Iudaici populi mittit, q̃ illis maxime ſunt cauſa perditionis. Ex ſuperbia enim in contemptum Dei idola fabricauerunt. Ex cupiditate res trãſitorias virtutib. præpoſuerunt. Ex perfidia & inuidia non ſolum dicta legis & prophetarum, ſed etiam ipſius Saluatoris præſentiam ſpreuerunt. vnde: *Non habemus regẽ niſi Cæſarem,* & : *Si hunc dimittis non es amicus Cæſaris* Abſalõ poſt mortem in foueam grandem mittitur, & quiſque iniquus poſt obitum carnis in lacum inferni, ſuper quem aceruus lapidum cõgeritur, dum duritia mẽtis exprobratur. Dauid extinctũ Abſalom plorauit, & ꝓpter interitum Iudaici populi Chriſtus videns ciuitatem fleuit, cuius mi B ſeriæ cõpatiẽs in eruditionem & curam ſalutis eius vſque ad mortẽ crucis permãſit. Scribæ & Phariſæi, principes Iudæorũ in ligno crucis in quo dominũ ſuſpenderunt, occulto iudicio damnati ſunt: & qui carnali ſenſu velut irrationabili mulo pręſidere videbantur, in diſperſionem gentium pertranſeunt, ipſi principatum pariter, & populum amiſerunt.

Ioan.5.g.

Ioan.19.c.

Lucæ 19.b.

† non ſic expectabo. i. nõ eſt bonum vt morer coram te, & expectẽ, vt eas ad occidẽdum eum.

a *Vidi Abſalom pendentem, &c.* ✠ Chryſoſtomus. Abſalom nõ ſtatim de medio ſublatus eſt, ſed tanquam in iudicio, prius ſuſpẽſus eſt, & ligno affixus, & Deo ferente ſententiam longo tẽpe pependit, a cõſciẽtia deinceps flagellatus. Et vt ſciat quod factũ eſt, nõ fuiſſe humanæ induſtrię, ſed diuini iudicij, capilli ad lignũ eum alligarunt, & brutum animal eum tradidit, & pro fune quidem coma, pro ligno autem arbor extitit: pro milite autem adduxit eum mulus. Cõſidera quod eſt admirabile. Nemo ſuorum ad C eum accedere auſus eſt, cũ tantum fuiſſet ſpatium. Hoc autẽ Deus prouiderat, vt neque detraheretur, nec vinctus ad patrem afferretur: qm̃ paterna viſcera ei parci velle indicauerant. Et quod eſt admirabilius, qui patrem ei reconciliauit, is ipſum interfecit.

† Ioan.7.d. In pſal. 7.

†monumentũ ſtatuæ & inſ.

† vocatum eſt illud locus.

ſedens mulo. Cumq; ingreſſus fuiſſet mulus ſubter condenſam quercum & magnam, adhæſit caput eius quercui. † Et illo ſuſpenſo inter cælum & terram, mulus cui inſederat pertranſiuit. Vidit autem hoc quiſpiam, & nun- 1 †
a tiauit Ioab, dicens. Vidi Abſalõ † pendentem de quercu. Et ait Ioab viro qui nuntiauerat ei: Si vidiſti, quare non confodiſti eum cum terra, & ego dediſſem tibi decem argenti ſiclos, & vnum baltheum? Qui dixit ad Ioab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis. Audientibus enim nobis præcepit rex tibi & Abiſai & Ethæi, dicens: Cuſtodite mihi puerum Abſalom. Sed & ſi feciſſem contra animam meam † audacter, nequaquam hoc regem latere potuiſſet, & tu ſtares ex aduerſo. Et ait Ioab: † Non ſicut tu vis, 2
b ſed aggrediar eum coram te. Tulit ergo Ioab 3
tres lanceas in manu ſua, & infixit eas in corde Abſalom. Cumq; adhuc † palpitaret hęrẽs in quercu, cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab & percutientes interfecerunt eum. † Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit populum ne perſequeretur fugientem Iſrael, vo-
c lens parcere multitudini. Et tulerũt Abſalom 4
& proiecerunt eum in ſaltu in foueam grandem, & comportauerunt ſuper eum aceruum 5
lapidũ magnum nimis. Omnis autẽ Iſrael fugit in tabernacula ſua. Porro Abſalõ erexerat 6
ſibi cũ adhuc viueret † titulum qui eſt in valle

a ¶ Qui ſcilicet, cum Abſalom rebellis extiterat.

d regis. Dixerat enim. Nõ habeo filium, & hoc 7
erit monimentum nominis mei. Vocauitque titulum nomine ſuo, & appellatur ma- 8
nus Abſalom, vſque ad hanc diem. Achi- 9
maas autem filius Sadoc, ait. Curram & nun-

b *Tulit ergo Ioab tres lanceas, &c.* ✠ Theod. Dux exercitus ſinens prẽm miſereri, in cor execrandiſſimũ tria confixit tela. ✠ Chryſoſt. In cor excordis tres ſagittas infixit, illic eum feriens, vbi erat receptaculum iniquitatis. ✠ Clemens. Rom. Attendamus ò dilecti, quæ ſit ſeditioſorũ gloria, & qui euentus. Nam ſi reges inuadens ſupplicio dignus iudicatur, quamuis filius, vel amicus ſit, quãto magis qui ſacerdotib. inſultat? Qui aduerſus regnũ temere inſurgit, nemo impune perit. Nam nec Abſalõ, nec Beddã (ipſe eſt Seba) impuniti manſerunt, nec Core & Dathan. ✠ R. Dauid Kimhi. Abſalom primum furatus fuerat cor regis, deinde cor Sanhedrim, id eſt, ducentorum Senatorum, q̃ ſimplici corde iuerãt cũ eo, tertio totius Iſraelis: ergo triplici ictu confoſſum eſt cor eius. Decem concubinas patris conſtuprauerat, igitur decẽ armigeri eum percutiunt.

c *Et tulerunt Abſalõ & proiecerũt eum, &c.* ✠ Theod. Deiecto Abſalonis cadauere in prope ſitã vallem profundam, iuſſit Ioab toti populo vt lapidibus obrueret, adeò vt ſupplicium ei eſſet ſepulchrum. ✠ Ambroſ. Parricida Abſalõ in valle regis titulum ſtatuit, & in foſſam proiectus eſt, cum eſſet interemptus. Ergo ſancti aſcendũt ad dñm, flagitioſi ad vitia deſcendunt. ✠ Hieron. Tradunt Hebræi quod depoſitus de quercu petierit ſibi inducias anteꝗ̃ periremetur, vt faceret ſibi titulũ ob memoriam ſui, eo quod nõ haberet filiũ talem qui regno dignus eſſet. Putabat. n. filios ſuos nõ ſolum regno indignos verum etiã ob peccatum ſuum quod in patrẽ geſſerat, pręſenti vita indignos. In hoc autem titulo manũ dicitur defixiſſe, & figuram manus ſuę expreſſiſſe, & ob hoc, titulum hoc modo vocari. ✠ Ioſephus. Abſalom conſtituerat ſibi ſtatuam regiam in valle, quæ duobus ſtadijs ab Hieroſolymis aberat, quam appellauit manum ſuam, dicens, quia etiam filiis eius morientibus, nomen eius in ſtatua remaneret.

d *Non habeo filium, &c.* ✠ Theod. Quomodo ſuperius dicit habuiſ-

Tulit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adheſit caput. *Quia videns ſuos deuictos ad fugiendũ expeditius depoſuerat galeam, & ſic per capillos ſuos qui multi erant, vt dictũ eſt, ſupra 14. cap. retentus eſt frondibus quercus. Cætera patent vſque ibi.*
2 Non ſicut tu vis. *Abſalom ſeruabatur viuus.*
3 Sed aggrediar coram te. *interficiendo.*
4 Et tulerunt Abſalom. *Ex quo patet quod dictum eo, quod in illo ſaltu erant foueæ magnæ.*
5 Et comportauerunt ſuper eum aceruum. *Hoc fecerunt ſecũdũ legem Deut. 21. vbi præcipitur filius contumax a populo lapidari. Iſte autem non ſolum erat contumax, ſed etiam manifeſtè perſequebat patrem, & ideo non ſolum erat dignus a gladio perimi, ſed etiam a populo lapidari.*

Porro

6 Porro Abſalom erexerat, &c. *Dicit Ioſephus quod fecerat ſtatuam marmoream ad ſui memoriam in poſterum. Alij dicunt, quod fecerat quoddam ædificium notabilè & altum ad eundem finem.*
7 Dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monimentũ nominis mei *ſupra 14. c. dictum eſt, quod habuit tres filios. Et ideo dicendum eſt, quod erant mortui, vel inepti ad regnandum poſt ipſum.*
8 Et appellatur manus Abſalom. uſque ad hanc diẽ. *opus eius memoria dignum. Manus. n. eſt organum organorum, vt habetur. 3. de Anima, & ideo per eam ſignantur opera, & maxime ſolennia & memoria digna.*
9 Achimaas autem filius Sadoc. *Hic conſequenter deſcribitur denuntiatio facti, quia Achimaas zelans pro Dauid deſiderabat victoriam ſuorum nuntiare, ſed Ioab impediebat, dicens* Non eris nun.

Sed

MORALITER.

† *Mulus cui inſederat pertr.* Iſte mulus ſup quẽ ſedet ſupbus eſt gloria mundana, q̃ cito trãſit 1. Ioan. 2. c. *Mundus tranſit & con-*

concupiſcentia eius. Et ſuperbus per Abſalom figuratus remanet ſuſpenſus in arbore, per quam ſignificatur patibulũ gehennæ, & conficitur tribus lanceis, ſcilicet pęna ignis, & pęna vermis, & pęna carentię viſionis.

in

tiabo regi, quia iudicium fecerit ei Deus de ma-
nu inimicorum eius. Ad quem Ioab dixit: Non
eris nuntius in hac die, ſed nuntiabis in alia. Ho 1
die nolo te nuntiare, filius enim regis eſt mor-
tuus. Et ait Ioab Chuſi: Vade, & nuntia regi quę
a ¶ Nomen appellatiuum, id eſt, Aegyptius.
vidiſti. Adorauit Chuſi Ioab, & cucurrit. Rurſus 2
autem Achimaas filius Sadoc dixit ad Ioab:
† Quid impedit ſi etiam ego currã poſt Chuſi?
Dixitque ei Ioab: Quid vis currere fili mi? † Veni
huc. Non eris boni nuntij baiulus. Qui reſpon-
dit: † Quid enim ſi cucurrero? Et ait ei: Curre.
a ¶ Sic quidam conuerſione nouiſsimi fide, & dilectione fiunt primi.
Currens ergo Achimaas per viam † compendij
trãſiuit Chuſi. Dauid autem ſedebat inter duas
portas. Speculator verò qui erat in faſtigio por-
tæ ſuper murum, eleuans oculos vidit hominem
ſolum currentem, & exclamans indicauit regi.
Dixitq; rex: Si ſolus eſt, bonus eſt nuntius in ore 3
eius. Properante autẽ illo, & accedente propius,
vidit ſpeculator hominem alterum currentem,
& † vociferãs in culmine, ait: Apparet mihi alter
homo currens ſolus. Dixitque rex: Et iſte eſt bo-
nus nuntius. Speculator autem, cõtemplor, ait, 4
curſum prioris quaſi curſum Achimaas filij Sa-
doc. Et ait rex: Vir bonus eſt, & nuntium portãs
bonum venit. Clamans autẽ Achimaas dixit ad
regem: † Salue rex. Et adorans regem coram eo
pronus in terrã, ait: Benedictus Dominus Deus
tuus, qui † concluſit homines qui leuauerunt D
manus ſuas contra Dominum meum regem.
Et ait rex: Eſt ne pax puero Abſalom? Dixitque
5 Achimaas: Vidi tumultum magnum cùm mit-
teret Ioab † ſeruus tuus, O rex, me ſeruum tuum:
6 Neſcio aliud. Ad quem rex, tranſi, ait; & ſta hic.
Cumque ille tranſiſſet, & ſtaret, apparuit Chuſi,
& veniens ait, † Bonum apporto nuntium, Do-
7 mine mi rex. Iudicauit enim pro te Dominus
hodie de manu omniũ
qui ſurrexerunt contra
te. Dixit autem rex ad
Chuſi; Eſt ne pax puero
Abſalom? Cui reſpon-
8 dens Chuſi; Fiant, in-
quit, ſicut puer, inimi-
ci Domini mei regis, &
vniuerſi qui cõſurgunt
aduerſus † eum in ma-
9 lum. Cõtriſtatus itaque a
10 rex, aſcendit cœnacu-
lum portæ, & fleuit, &
ſic loquebatur vadens;
11 Fili mi † Abſalom, Abſa
12 lom fili mi. † Quis mihi
tribuat, vt ego moriar
pro te? Abſalom fili mi,
fili mi Abſalom.

† ut tradidiſſ

† ſeruum regium, &

† Nuntiatur Domino meo regi, quòd iudicauit.

habuiſſe tres filios, vnã
aũt filiã, nũc aũt contrariũ?
Eſt vtrunq; verũ. Eſt enim
veriſimile eum, & liberos
pcreaſſe, & eos deceſſiſſe.
Ioſephus autẽ dicit eũ hoc E
feciſſe, q, filij non poſſent
diu durare: ędificiũ aũt poſ-
ſet ei⁹ cõſeruare memoriã.
a Contriſtatus itaq; rex aſc. in Quæſt. 26.
cœn. por. &c. ✠ Theo. Et filiũ
amabat, & erat benignus, &
clemẽs cuius rei indiciũ eſt † te.
Dauidis luctus. Accedit qđ
tanquã prius, luxit eũ q non
poterat ampli⁹ curari p pę-
nitẽtiã. Nã poſt mortẽ, pœ-
na peccati ẽ immedicabilis.
✠ Ambroſ. Inceſtũ Amnon Orat. de obitu Valentin.
fleuit occiſum, parricidam
Abſalom doluit intereptũ. † fili mi, fili mi Abſalom.
Optaſſet illos tales obire, † i. utinam ego, &c.
qualis Valẽtinianus imper:
ereptus eſt. Ille crimina do-
luit, non exitum filiorum. F
CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sed nuntiabis.* Scilicet, de alia victoria futura, quæ magis placebit regi. Sciebat enim Ioab Dauid de morte Abſalom turbari, & ideo nolebat iſtum quem diligebat rumores iſtos portare, propter quod miſit alium, ſcilicet Chuſi. Sciendum tamen quòd iſte Chuſi non erat ille, de quo dictum eſt cap. præced. quòd erat amicus, & conſiliarius Dauid, tum quia tantus homo ad hoc non mitteretur, ſicut curſor: tum quia non fuerat in bello: ſed fuit alius eiuſdem nominis, & de humili plebe.

2 *Rurſus.* Quia omnibus modis volebat currere ad Dauid, propter eius importunitatem permiſit hoc Ioab, maximè quia credebat probabiliter, quòd Chuſi præueniſſet, & mortem Abſalom nuntiaſſet.

3 *Si ſolus.* Illi enim qui reuertuntur de prælio fugitiui, non veniunt ſoli, ſed turmatim: victores autem remanent, quia ſunt intenti ad rapiẽdum ſpolia deuictorum, & ideo ex hoc quòd erat ſolus bene coniecturauit Dauid, quòd erat euentus proſperi nũtius, & eodem modo de alio ipſum ſequenti.

4 *Contemplor.* Iam enim erat ita prope, quod poterat perſonam currentis diſcernere. Cætera patent vſque ibi.

5 *Vidi tumultum.* Aliqui libri habent *tumulum*, & malè: quia Hebraica veritas, & libri correcti habent *tumultum.* Et accipitur hic *vidi*, pro audiui, ſicut Exod. 20. c. *Cunctus autem populus videbat vo.* id eſt, audiebat, quaſi diceret, tantus erat ibi tumultus, quòd ego nõ potui audire, ſeu percipere, quid eſſet factum de Abſalom, ſeu mentiebatur, ne regem offenderet, quia viderat ipſum mortuum, denuntiauit tamen victoriam, quæ erat bonum nuntium.

6 *Tranſi ait, & ſta hic.* Donec audiamus, quod dicet curſor alius.

7 *Iudicauit enim.* Tuos aduerſarios debellando.

8 *Fiant, inquit.* Per hoc intellexit rex Abſalom eſſe mortuum, quia per talem modum loquendi mors alicuius nuntiabatur communiter.

9 *Contriſtatus.* Hic vltimo ponitur lamentatio filij, cùm dicitur.

10 *Aſcendit cœnaculum portæ.* Id eſt, ſolarium, vt in loco ſequeſtrato ab alijs fleret, & plangeret filium ſuum, dicens.

11 *Fili mi.* Plangebat enim mortem eius ſpiritualem, quia mortuus erat in peccato mortali actualiter perſequendo patrem, & propter hoc, verbum iſtud.

12 *Abſalom.* Ponitur hic ſex vicibus quater in hoc capitulo, & bis in ſequenti, propter ſex conditiones pœnæ gehennæ, quia ibi eſt pęna damni, & pęna ſenſus, ſtridor dentium, & fletus, exteriores tenebræ, & duratio ſine fine.

Moral. Exponendo, Abſalom perſequens Dauid, & viros eius, tyrannum ſignificat ſimplicium oppreſſorem, cuius caput adhæret quercui mundi ſublimia appetendo. Tribus lanceis configitur, triplici concupiſcentiæ aſſentiendo. In foueam proijcitur ad inferos deſcendendo. Moraliter.

CAP.

ADDITIO.

In cap. 18. vbi dicitur in poſtilla. Sciendum tamen quod iſte Chuſi non erat ille, de quo dictum eſt præcedenti capitulo.

In Hebræo nomina iſtorum ſunt diuerſa. Nam ille amicus Dauid vocatur Chuſi. Et ex vitio translatorum, ſeu ſcriptorum vocatus eſt vterque Chuſi. Chuſi autem in Hebræo eſt æquiuocum. Vno modo ſignificat idem quòd Aethiops. Alio modo eſt nomen proprium, quo iſtorum modorum accipiatur in hoc cap. non bene ex litera comprobatur.

CAP. XIX.

A a NVntiatũ eſt autẽ Ioab, &c. ✠ Ioſeph. Exercitus autẽ, & Ioab audientes, quia rex filium ita lugeret, reueriti sũt triumphali ſchemate ingredi ciuitatem, ſed deiecti, & flentes, & quaſi deuicti potius intrauerunt.

Lib. 7. Antiq. cap. 10.

† faciem ſuam
† ſupra 19. g
* fili mi.

b *Venit vniuerſa* B *multitudo, &c.* ✠ Hieronym. Vniuerſus populus, qui corã rege veniſſe legitur, ij ſunt qui cũ Dauid permãſerãt. Quod vero ait, *Iſrael fugit in tabernacula ſua*, ij intelligendi, qui cum Abſalom perduelliones extiterant.

Lib. de trad. Heb.

c *Omnis quoque* C *populus cert. &c.* ✠ Ioſephus. Qui de prælio fugerant, reuertentes ad ſemetipſos, ſinguli mittebant per ciuitates cunctas, Dauid beneficia commemorantes, & liber-

- quia dixerat rex: Hæc dicetis ad populũ meũ Iuda. Hæc ne cætera quidem exẽpla habent.

CAP. XIX.

a NVntiatum eſt autem Ioab, quòd rex fleret, & lu- 1
geret filium ſuum, & verſa eſt victoria in die illa
in luctum omni populo ſuo. Audiuit enim po-
pulus in die illa dici: Dolet rex ſuper filio ſuo. Et 2
† declinauit populus in die illa ingredi ciuitatẽ,
quomodo declinare ſolet populus verſus, & fu-
giens de prælio. Porrò rex operuit † caput ſuum,
& clamabat voce magna † Fili mi Abſalom, Abſalom fili mi *. Ingreſſus
ergo Ioab ad regem in domũ, dixit: Confudiſti hodie vultus omnium 3
ſeruorum tuorũ, qui ſaluam fecerunt animam tuam, & animam filio-
rum tuorum, & filiarũ tuarum, & animam vxorum tuarum, & animam
concubinarum tuarum. Diligis odientes te, & odio habes diligẽtes te. 4
Et oſtendiſti hodie, quia non curas de ducibus tuis, & de ſeruis tuis.
& verè cognoui modò, quia ſi Abſalom viueret, & omnes nos occu-
buiſſemus, tunc placeret tibi. Nunc igitur ſurge, & procede, & † allo- 5 6
quens ſatisfac ſeruis tuis. Iuro enim tibi per Dominũ, quòd ſi nõ exie- 7 8
ris, ne vnus quidẽ remanſurus ſit tecũ nocte hac: & peius erit hoc tibi, 9
quàm omnia mala quæ venerunt ſuper te ab adoleſcentia tua vſque in 10
præſens. Surrexit ergo rex, & ſedit in porta. Et omni populo nuntia- 11 12
b tum eſt, quòd rex ſederet in porta. Venitq; vniuerſa multitudo coram
c rege, Iſrael autem fugit in tabernacula ſua. Omnis quoq; populus cer- 13 14
tabat in cunctis tribubus Iſrael, dicens: Rex liberauit nos de manu ini- 15
micorum noſtrorũ, ipſe ſaluauit nos de manu Philiſthinorum, & nunc 16
fugit de terra propter Abſalom. Abſalom autẽ quẽ vnximus ſuper nos,
mortuus eſt in bello. Vſquequo ſiletis, & non reducitis regem? Et con- 17 18
ſiliũ totius Iſrael venit ad regem. Rex verò Dauid miſit ad Sadoc, & ad 19
Abiathar ſacerdotes, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicẽtes:
Cur veniſtis nouiſſimi ad reducẽdum regẽ in domũ ſuam? Sermo om-
nis Iſrael peruenerat ad regem, vt reducerent eum in domum eius, quia
dixerat rex: Hæc dicetis ad populum Iuda: Fratres mei vos, os meum, 20
d & caro mea vos. Quare nouiſſimi reducitis regem? Et Amaſæ dicite: 21

tatem quam D eis, reſiſtendo multis hoſtib⁹, præbuerat edicentes: culpanteſque ſemetipſos, q̃a eũ expuliſſe viderentur a regno, & aliũ ordinaſſẽt: & q̃a nunc defuncto principe, qui ab eis fuerat ordinatus, rogare deberent Dauid, vt ab indignatione quieſceret, eiſq; faueret, & recepto regno illis ſuam prouidentiã nõ negaret. Hæc itaq; Dauid crebro nũtiabãtur.
d *Amaſæ dicite, &c.* ✠ Theod. Cur pollicitus eſt Amaſę, eum futurũ ducem exercitus, cum Ioab multos labores, & pericula pro eo ſubijſſet? Ioab audaciam perpetuo odio habuit. Tolerabat autem propter eius ingenium, ac prudentiam, & ſuſpectum eũ habens, ne quid noui in eũ moliretur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

1 NVntiatum. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Dauid in regnum ſuum rediit, vbi primò deſcribitur ipſius Dauid conſolatio, ſecundo conſolati reuocatio, ibi:* Omnis quoque populus. *tertio reuocati reductio, ibi:* Miſeruntque ad regem. *quarto reducentium concertatio, ibi:* Omnis autem populus Iuda. *Circa primum dicitur:* Nuntiatum eſt. *ab illis qui formidabant redire ad domum regis propter eius luctum. vnde ſubditur.*

2 Et declinauit. *Et ideo imminebat periculum, ne populus indignatus contra Dauid faceret ſibi alium regem, quod aduertens Ioab reprehendit eum acriter, dicens.*

3 Confudiſti. *Cum tamen deberes eos honorare, & congaudere de victoria, in qua expoſuerunt ſe periculo pro te.*

4 Diligis odientes te. *Id eſt, tu oſtendis hoc per ſignum lugendo Abſalom aduerſarium tuum.*

5 Nunc igitur ſurge. *De luctu.*

6 Et procede. *Ad recipiendum debellatores tuos honorifice.*

7 Et alloquens ſat. *Promittendo eis honores, & p̃mia p̃ victoria.*

8 Iuro enim tibi per Dominum. *Quaſi de re certa.*

9 Quòd ſi non exieris. *Ad ſatisfaciendum eis modo prædicto.*

10 Ne vnus. *Quia illi qui pugnauerunt pro te contra Abſalom recedent a te, & iungentur aliis ad faciendum regem ſuper totum populum, & tu remanebis ſolus ab omnibus derelictus.*

11 Surrexit ergo. *De luctu, acquieſcens rationabili reprehenſioni.*

12 Et ſedit in porta. *In loco patenti, & communi, vt poſſet oẽs venictes amicabiliter recipere, & gratioſè alloq, & ſic recollegit populũ.*

Iſrael

13 Iſrael autem. *Scilicet, illi qui erant cum Abſalom.*

14 Omnis quoq;. *Hic conſequẽter deſcribitur ipſius Dauid reuocatio, q̃a populus q̃ fuerat cũ Abſalom videbat ſe deceptũ. ideo dicebant.*

15 Rex liberauit nos de manu inimicorum noſtrorum. *ſcilicet, Dauid, qui populum Iſrael de inimicis ſuis exiſtentibus per circuitum liberauit, vt patet ex ſupradictis 8. cap.*

16 Et nunc fugit de terra propter Abſalom. *i. de vrbe regia p̃pter Abſalõ, cuius mala reducebãt ad memoriã in fœdatione patris, & eius perſecutione, quaſi dicat, indignum eſt, quod pro ipſo fugiat.*

17 Vſquequo ſiletis. *A recognitione culpæ, & petitione veniæ.*

18 Et non reducitis regem. *Ad locum ſuum honorifice.*

19 Et conſilium totius Iſrael venit ad regem. *Quia per nũtios certos, & ſolennes ſignificata fuerunt ſibi iſta, quibus auditis rex miſit ad viros Iuda qui fuerant cum Abſalom, vt eſſent de primis ad ipſum reducendum. Ex hoc enim quod erant de tribu Dauid verecundabantur apparere in conſpectu eius, quia plus ſibi forte fecerant quàm extranei, & ideo Dauid hoc aduertens mãdauit pro eis, vt venirent ſecure, quia paratus erat remittere, cuius rationem tangit.*

20 Os meum, & caro. *Quaſi diceret, non poſſem vos odire, quia hoc eſſet contra me.*

21 Et Amaſæ. *Iſte inter omnes plus peccauerat contra Dauid, quia fuit princeps exercitus Abſalom, vt habetur ſupra 17. cap. cum tamẽ eſſet nepos Dauid, & ideo ipſum ſpecialiter nominauit. Sicut & Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam per Angelum expreſſit ſpecialiter Petrum, dicens:* Dicite diſcipulis ſuis, & Petro. *Mar. 16. b. Quia propter Chriſti negationem non fuiſſet auſus inter diſcipulos comparere, niſi fuiſſet ſpecialiter nominatus.*

Hæc

MORALITER.

1 *Nuntiatum eſt autem Ioab quod rex.* Per Dauid lugentem mortem filij ſui, ſignificatur bonus prælatus lugens mortem culpæ

culpæ ſubditi, maxime quando probabiliter ęſtimatur, quod comitetur mors inferni, ſicut Dauid probabiliter æſtimabat de filio qui mortuus fuerat in perſecutione patris actuali.

17 *Vſquequo.* Per reditũ Dauid ad regnũ ſuũ, de quo fuerat † expulſus

Nonne os meum es, & caro mea es? Hęc faciat mihi Deus, & hęc ad- 1
dat, ſi non magiſter militię fueris coram me omni tempore pro Ioab. 2
Et inclinauit cor omnium uirorum Iuda quaſi viri vnius. Miſerunt- 3
que ad regem, dicentes. Reuertere tu, & oẽs ſerui tui. Et reuerſus eſt 4
a rex, & venit vſque Iordanem. Et omnis Iuda venit vſque in Galgala, 5
vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem. † Feſtinauit autem 6
Semei filius Gera filii Iemini de Bahurim, & deſcendit cum viris Iu-
da in occurſum Regis Dauid cũ mille viris de Beniamin, & Siba puer
de domo Saul, & quindecim filij eius, ac viginti ſerui erant cum eo.
Et irrumpentes Iordanem ante regem tranſierunt vada, vt traduce- 7
rent domum regis, & facerent† iuxta iuſſionem eius. Semei autem fi-
lius Gera proſtratus coram rege cum iam tranſiſſet Iordanem, dixit
b ad eum. Ne† reputes mihi domine mi iniquitatem, neque memine-
ris iniuriarum ſerui tui in die qua egreſſus es domine mi rex de Ieru-
ſalem, neque ponas rex in corde tuo. Agnoſco enim ſeruus tuus pec-
catum meum, & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioſeph,
deſcendique in occurſum domini mei regis. Reſpondens vero Abi-
ſai filius Saruiæ, dixit. Nunquid pro his verbis non occidetur Semei, 8
c qui maledixit Chriſto domini? Et ait Dauid. † Quid mihi & vobis filii
a Ideſt, contrarium.
Saruiæ? Cur efficimini mihi hodie† in Satan? Ergo ne hodie interfi- 9
a Illos occidam hodie qui me fecerunt regem ſuper ſe.
cietur vir in Iſrael? An† ignoro hodie me factum regem ſuper Iſrael?
Et ait rex Semei. Non morieris. Iurauitq. ei. Miphiboſeth quoque fi- 10 11
d lius Saul deſcendit in occurſum regis illotis pedibus, & intonſa barba 12
veſteſque ſuas non lauerat a die qua egreſſus fuerat rex vſque ad 13
diem reuerſionis eius in pace. Cumque * occurriſſet regi dixit ei rex.
Quare non veniſti mecum Miphiboſeth? Et reſpondens ait: Do-
mine mi rex, ſeruus meus † contempſit me. Dixique ei ego, fa-
mulus tuus: vt ſterneret mihi aſinum, & aſcendẽs abirem cum rege.

a *Et omnis Iuda venit, &c.* ⁂ Ambro. Neque Iob cùm eſſet in ſtercore, a domino derelictus eſt, quem in angelorum cõcilio dominus ipſe ſua uoce laudabat, quem tẽtari paſſus eſt vt coronaret. Nec derelictus Dauid, cui regnum dedit, vt populo imparet electo, quem parricidalib. pręliis appetitum, regni ſui depulſum finibus, victoria iure reſtituit.

b *Neque memineris iniuriarum ſerui tui, &c.* ⁂ Tertull. Reſpice dictum. *Cum vos maledixerint, gaudete*, Dñs ipſe maledictus in lege eſt, & tamen ſolus eſt benedictus. Igitur Dominum ſerui cõſequamur, & maledicamur patiẽter, ut benedicti eſſe poſſimus. ⁂ Idem. Nulla in maleficio ordinis ratio eſt, nec locus ſecernit, quod ſimilitudo coniungit. Abſolutè itaque pręcipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obſeruabimus, ſi faſtidientes in faſtidio ultionis non erimus? Quem honorẽ litabimus Domino, ſi nobis arbitrium defenſionis arrogauerimus? ⁂ Idem. Satis idoneus patienter ſequeſter Deus. Si iniuriam depoſueris penes eum, vltor eſt, ſi damnum, reſtitutor eſt, ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem, reſuſcitator eſt. Quantum patiẽtiæ licet, ut Deũ habeat debitorem, &c. ⁂ Ambroſius. Cum Dauid datus in opprobrium fuerit, nudis pedibus domino ſatisfecerit, in maledicentem non pmiſerit vindicari, & poſt hęc regno ſuo integro reſtitutus ſit, liquet quia, & opprobrium a Domino ſit, proſit magis illud ſuſtinere, quam refellere.

c *Quid mihi.* Timebat Dauid ſi interficeretur Semei, quod reliqui, qui ſimiliter regem offenderant nollẽt eum ſibi facere regem.

d *Illotis.* In Hebræo, *infectis*. Fecerat. n. ſibi Miphiboſeth ligneos pedes ſecundum Hebr. quibus pro naturalibus vtebatur, erat enim claudus.

D Cap. 15.
In Pſal. 38
† 3. Reg. 2. b
E
† quod bonum eſſet in oculis eius vel, quod ei bonum uideretur.
Hier.
* Ieruſalem.
F

Tu

NICOLAVS DE LYRA

1 Hæc faciat mihi Deus. *ideſt, maiora mala, quam ſuſtinuerim in perſecutione Abſalom.*
2 Si non magiſter militiæ, *Aliqui libri habent*, poſt Ioab, *ideſt, ſub Ioab, dictio. n. Hebraica* tachath, *quæ ibi ponitur aliquandò ſignificat, pro, aliquando ſub, tamen eſt eadem ſententia, quia Dauid non intendebat amouere Ioab de ſuo officio, ſed quod iſte suppleret uices eius pro tempore, & loco, vbi videretur expedire.*
3 Et inclinauit *ad ſe per ſuum benignum mandatum.*
4 Miſeruntq. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius reuocati reductio vbi interponitur benignitas Dauid in Semei obuiatione, ſecundo eius inæqualitas in hæreditatis Miphiboſeth diuiſione, ibi.* Miphiboſeth quoque. *tertio eius curialitas in Berzellai licentiatione, ibi.* Berzellai quoq. *circa primum dicitur*, Miſeruntq. ad regem. *ſ. viri Iuda.*
5 Et omnis. *i. trib. Iuda, vt occurreret regi, & traduceret eum Iordanem in nauib. ad hoc paratis ab ipſis, vt dicunt aliqui. Alii aũt dñt, ꝙ iſta traductio intelligitur, per hoc quod viri Iuda tranſierunt Iordanem ante regem in equis: ad explorandũ vbi aqua eſſet bene vadabilis.*
6 Feſtinauit, *vt apud Dauid inueniret miſericordiam.*
7 Et irrum. *tranſeuntes ad ripam oppoſitam in qua adhuc erat Dauid, vt ſibi ſeruirent in tranſitu. Cętera patent vſque ibi.*
8 Nunquid pro. *q. d. magnum malum eſſet ſi viuus euaderet, quia incurrerat crimen læſæ maieſtatis.*
9 Cur eſti. mihi ho. *quia ſi Dauid eum ſtatim occidi permiſiſſet, alii qui cum Abſalom fuerant in perſequendo Dauid timuiſſent ſibi, & illi* qui *qui nondum venerant retroceſſiſſent, & fortè aliqui qui iam venerant occulte receſſiſſent, & ſic eius occiſio potuiſſet eſſe occaſio magnę ſciſſionis, & magni mali contra Dauid.*
10 Non morieris. Iurauitq. ei. *Sed videtur quod Dauid iſtud iuramentum fregerit, quia iniunxit filio ſuo Salomoni de morte eius, vt habetur inf. 3. lib. 2. cap. Dicendum quod Dauid non iurauit niſi quod non moreretur tunc, & pro illa cauſa tantum, ſed quia erat homo ſeditioſus, monuit Dauid filium ſuum, vt contra hoc poneret cautelam, dicens. Vir autem ſapiens es, vt ſcias quæ facies ei, vt ibidem habetur, propter quod Salomon inhibuit ei ſub pœna mortis, ne exiret Ieruſalem præcludendo ſibi viam faciendi colligationes, & propter tranſgreſſionẽ huius præcepti fuit mortuus. Dauid etiam bene cogitabat, quod cautelam ſibi impoſitam non ſeruaret, & ſic mortem de nouo incurreret.*
11 Miphiboſeth. *Hic oſtenditur inæqualitas Dauid in hæreditatis Miphiboſeth diuiſione, cum dicitur.* Miphiboſeth quoq. filius, *i. nepos. Alij libri habent filius Saul. Sed veritas Hebraica, & libri correcti non habent, Dauid. n. non fuit tunc recordatus amicitiæ Ionathan patris Miphiboſeth. Si. n. fuiſſet recordatus, medietatẽ hæreditatis ſuæ ſeruo ſuo non dediſſet.*
12 Intonſa. *In Hebræo habetur.* Incompoſita barba. *Quia illo tempore non tondebant barbam filii Iſrael, prout habetur ſup. x. c. de nuntiis Dauid.*
13 Veſteſque. *in ſignum triſtitiæ propter fugam Dauid. Ex quo patet uerum quod dictum eſt ſup. 16. c. ſ. quod Siba ſeruus ſuus falso diffamauerat eum apud Dauid, Cætera patent vſque ibi.*

Quid

MORALITER.

† expulſus per Abſalom propter Vrię peccatũ, ſicut dixerat ſibi Dñs per Nathan Prophetã, ſupra 12. c. *Ecce ego ſuſcitabo ſupsr te malum de domo tua*, ſignificatur peccator verè pęnitẽs, & ad bonum regimen vitæ ſuæ rediens, & ſic eſt in via vitæ per quam venitur ad regnum cœleſte. Ipſum autem comitatur Berzellai valde ſenex, per quem ſignificatur ſapientia, de qua dr̃ Prouerb. 8. c. *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis.*

Vſque

5 *Vſque Ior.* Id eſt, vſq; ad mortẽ, quę p Iordanẽ ſignificat̃, eo quod Iordanis iudicii riuus interpretatur, & in morte eſt hominis iudiciũ particulare. Eccl. 38. c. *Memor eſto iudicii mei, ſic enim erit & tuum, mihi heri, & tibi hodie.* Per hoc autem quod in tranſitu Iordanis occurrerunt Dauid viri Iuda, & Iſrael, ſignificatur quòd bene morienti occurrunt Angeli ſancti, qui dicũtur viri Iſrael, quia vident Deum clare: & viri Iuda, quia laudant eum continuè. Pſal. 83. a. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te.*

1 *Accidit*

Claudus enim ſum ſeruus tuus. Inſuper, & accuſauit me ſeruum tuum ad te
Oƚ ad ſcientiam, quia ſicut angelus ſcis voluntatem Dei.
dominum meũ regem. Tu autem domine mi rex ſicut angelus Dei es: fac
quod placitum eſt tibi. † Neq.n.fuit domus patris mei, niſi morti obnoxia
domino meo regi. Tu autem poſuiſti me ſeruum tuum inter conuiuas men
ſæ tuæ Quid ergo habeo † iuſtę querelæ, aut quid poſſum vltra vociferari ad
a regem? Ait ergo ei rex. Quid vltra loqueris? Fixum eſt quod locutus ſum. Tu 1
& Siba diuidite poſſeſſiones. Reſponditque Miphiboſeth regi. Etiam cun- 2
cta accipiat poſtquam reuerſus eſt dominus meus rex pacificè in domum
ſuam. † Berzellai quoque Galaadites, ſenex valde, deſcendens de Rogelim 3
traduxit regem Iordanem, paratus etiam vltra fluuium proſequi eum. E-
rat autem Berzellai Galaadites ſenex valde, id eſt, octogenarius. Et ipſe
præbuit alimenta regi cum moraretur † in caſtris, fuit quippe vir † diues ni-
mis. Dixit itaque rex ad Berzellai. Veni mecum † vt requieſcas ſecurus in
Ieruſalem. Et ait Berzellai ad regem. Quot ſunt dies annorum vitæ meæ, 4
vt aſcendam cum Rege in Ieruſalem? Octogenarius ſum hodie. Nun-
quid † vigent ſenſus mei ad diſcernendum ſuaue vel amarum? aut delectare
poteſt ſeruum tuum cibus, & potus, vel audire poſſum vltra vocem canto-
rum, atque cantatricum? Quare ſeruus tuus ſit *oneri domino meo regi?
Paululum procedam famulus tuus ab Iordane tecum. † Non indigeo hac
viciſſitudine, ſed obſecro, vt reuertar ſeruus tuus, & moriar in ciuitate mea,
b & ſepeliar iuxta ſepulchrum patris mei, & matris meæ. Eſt autem ſeruus tuus 5
a In Hebræo Chimham.
Chamaam, ipſe vadat tecum domine mi rex, & fac ei quicquid tibi bo- 6
num videtur. Dixit itaque ei rex. Mecum tranſeat Chamaam, & ego faciam
ei quicquid tibi placuerit, & omne quod petieris a me impetrabis. Cumque
tranſiſſet vniuerſus populus, & rex Iordanem, reſtitit, & oſculatus eſt Rex 7
Berzellai, & benedixit ei. Et ille reuerſus eſt in locum ſuum. Tranſiuit ergo 8
rex in Galgalam, & Chamaam cum eo. Omnis autem populus Iuda tradu- 9
xerat regem, & media tantum pars affuerat de populo Iſrael. Itaque omnes 10
viri Iſrael concurrentes ad regem, dixerũt ei. Quare te furati ſunt fratres no- 11
ſtri uiri Iuda, & traduxerunt regem, & domum eius Iordanem, omneſque
viros Dauid cum eo? Et reſpondit omnis vir Iuda ad viros Iſrael, quia mihi 12
† propior eſt rex. Cur iraſceris ſuper hac re? Nunquid comedimus aliquid ex 13
rege, aut munera nobis † data ſunt? Et reſpondit uir Iſrael ad viros Iuda, &
c ait. Et primogenitus ego ſum, decem partibus ego maior ſum apud regem, 14
† magiſque ad me pertinet Dauid quam ad te. Cur † feciſti mihi iniuriam,
& non mihi nunciatum eſt priori, vt reducerem regem meum? Durius au- 15
tem reſponderunt viri Iuda viris Iſrael.

a Tu & Siba. A In Heb. Dixi, tu & Siba diuidite agros. Q. ſ. Dauid immemor fœderis, & iuramenti quod fecerat cũ Ionathan tam iniuſtũ protulit iudicium, iõ Roboam, & Ieroboam diuiſerunt regnũ eius. *Miphiboſeth*. i. in libro Samuelis legitur, & īterpretaŧ os verecundiæ. In Paral. vero *Miphiboſeth Meribaal* legitur, i. litigans cũ altiſſimo, quia Dauid. ſ. reduxiſſet cum pace. Et quod ait, *cuncta accipiat poſt quam reuerſus eſt dñs meus in* B *domum ſuam pacificè*, indignando, & uerba obliquando protulit contra altiſſimum.
b *Eſt autem*. Eſt autem in Hebræo. *Ecce ſeruus tuus*, Hebraice legitur, *Chimeham Chanaan*, Chanaam interpretaŧ ſuſpirans, quãdiu cum patre fuit ſuſpi- C rans uocatus eſt, poſtquã vero ad doctrinam Dauid tranſiit, non Chanaam, ſed Chamaam vocatus eſt, id eſt fidelis.
c *Et primogenitus ego ſũ decem partib. maior, &c.* Theodor. Cum fuiſſet lis, & contẽtio aliarum tribuum cũ tribu Iuda, cauſantes q̃ ea regi primo occurriſſet, & reſpondiſſent regem eſſe eorũ tribulẽ dixerunt alii, ſe decem manus hẽre in rege. Nã trib. Beniamitica coniuncta erat tribui Iuda. Addiderunt etiam ſe habere priuilegia primogenitorũ, & pp Rubẽ natura primogenitum, & propter Ioſeph, cu[illegible] pp virtutẽ hæc ſors obtigit. Primogeniti.n. accipiebant duplũ paternæ hæreditatis. Et ideo patriarcha dicebat Ioſepho. *Ephraim, & Manaſſes tanquam Ruben, & Simeon erũt mihi.* Magnus itaque Moſes, & Ioſue eius ſucceſſor, duplicẽ illis tribuerũt ſortẽ.

Hieronymus. ſupra 9.b. 1 Reg. 18. a. & 10.c.

3. Reg. 11. f & 12.e 2. Reg. 9.b 1. Para. 9.d. & 8.g

† diſcernere poſſum inter ſuaue, & amarum? aut gulam poteſt ſeruus tuus cibum, & potum?

† propitior.

† vilipendiſti me.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quid ultra. *q.d. pro nihilo, quia dictum meum non retractabo totaliter, retractauit tamen in parte dicens.*

2 Tu & Siba. *iniuſtè concedens ſeruo ſuo medietatem hæreditatis ſuæ, propter quod regnum eius fuit poſtea diuiſum tempore Roboam nepotis ſui, prout dicetur plenius inf. lib 3.c.12. Hic autem aduertendum quantum adulatores, & detractores ſunt periculoſi principib. quia Dauid tam ſanctus, & iuſtus verbis Sibæ adulatoris, & detractoris, vt patet ex prædictis, fuit ita captus, & inuolutus, quod hæreditatem Miphiboſeth domini ſui ei conceſſit in abſentia Miphiboſeth, & eo non audito, & quod peius eſt poſt quam audiuit Miphiboſeth ſe verè excuſantem, vt patet per prædicta, non retractauit dictum ſuum iniuſtum totaliter, ſed ſeruum ſuum peſſimum fecit æqualem domino, quem tamẽ debuiſſet ſuſpendiſſe propter falſam accuſationem domini ſui de crimine læſæ maieſtatis.*

Contra adulatores, & detractores.

3 Berzellai. *Hic conſequenter oſtenditur gratitudo Dauid erga Berzellai, qui ſibi neceſſaria pro parte miniſtrauerat, vt patet ex prędictis & eum vſque ad Iordanem conduxerat, cui Dauid obtulit præmia, & honores ſi vellet ire Ieruſalem ſecum: ſed excuſauit ſe propter ſenectutem dicens.*

4 Quot. *q.d. tempus eſt quòd ego cogitem de morte, non de honorib. aut diuitiis. Quod eſt contra ſenes ſe ingerentes curiis magnatorum. Miſit tamen filium ſuum cum Dauid, dicens.*

5 Eſt autem. *ita quod debet ſcribi per, m, in medio, & in fine.*

6 Ipſe va. *Ipſe eſt.n. iuuenis, & poterit addiſcere quæ ſunt virtutis & honoris. Notandum eſt hic, quod in curia Dauid erãt cantores, & cantatrices inſtrumentis, & vocibus humanis, talib.n. licitum eſt vti moderatè, quia ſicut membra corporis indigent quiete, & recreatione, ita & uires animales, ad quod multum facit melodia.*

7 Et oſculatus eſt. *in ſignum magnæ amicitiæ.*

8 Et benedixit ei. *Imprecans ei bona vitæ præſentis, & futuræ.*

9 Omnis. *Supra poſita eſt ipſius regis reductio, hic conſequenter poſt interpoſitionem prædictorum deſcribitur reducentium concertatio, cuius cauſa exprimitur cum dicitur,* omnis autem, &c. *Iordanẽ fluuium modo ſupradicto.*

10 Et media. *Et ideo in hoc reputabant ſe dehonoratos, tũ quia plures erant, tum quia primo nuntios miſerant ad Dauid pro eius reuerſione, vt prædictum eſt, propter quod dixerunt regi.*

11 Quare te. *q.d. id clanculo factum eſt antequam veniremus in contemptum noſtrum.*

12 Et reſpondit omnis vir Iuda ad viros Iſrael, *ſuperbè.*

13 Quia mihi propior eſt rex. *id eſt, de tribu, & cognatione mea.*

14. Decem partibus. *q.d. licet non ſit de tribu noſtra, tamen multo plus valemus ſibi in ſubſidium temporale, & adiutorium contra aduerſarios.*

15 Durius. *tum quia erant viri bellicoſi, & animoſi, tum quia erant homines de tribu regia, ex quo præ aliis in ſuperbiam erigebantur.*

Ipſe

CAP.

CAP. XX.

2 *Seba cecinit buccina, & cæt.*
⁂ Hier. Ideo cecinit buccina, vt eius ſonitu attoniti, tacerent. Quibus tacentib. dixit. *Non eſt nobis, &c.*
⁂ Ioſeph. Vir quidam iniquus, & ſeditione præcipuus, ſtans in medio populi, cum magno clamore dixit. Nõ habet aliquis noſtrum & cæter. Et poſt hæc verba tuba canens, bellum ſignificauit fieri contra Regem, omneſque ſecuti ſunt eũ, relicto Dauid, ſola tribu Iuda cum eo remanente.
⁂ ANGELOMVS. Seba uir belial, qui Iſraeliticum populum a domo Dauid diuidere conatus eſt, figuram geſtauit hæreticorum: qui plebem Dei ſcindere uolentes, in ipſa ſua praua intentione prius damnati ab Eccleſia, moriuntur, quam hoc quod cœperant, implere poſſint.

Tulit

CAP. XX.

1 Accidit quoque, vt ibi eſſet vir Belial
2 a nomine Seba filius Bochri vir gemi-
3 4 neus, & cecinit buccina, & ait. Non
5 6 eſt nobis pars in Dauid, neque hære-
7 ditas in filio Iſai. Reuertere in taber-

a Damnati ab eccleſia in ſua prauitate moriuntur, priuſquam quod cœperunt, implere poſſunt.

8 nacula tua Iſrael. Et ſeparatus eſt oĩs
Iſrael a Dauid, ſecutuſq; eſt Seba filiũ Bochri. Viri aũt Iuda
9 adhæſerunt regi ſuo à Iordane vſque Ieruſalem. Cumque
b veniſſet rex in domum ſuam in Ieruſalem, tulit decem mulieres concubinas ſuas, quas dereliquerat ad cuſtodiendam domum, & tradidit in cuſtodiam eas, alimenta eis præbens, & non eſt ingreſſus ad eas, ſed erant clauſæ vſ-
10 que in diem mortis ſuæ in viduitate viuentes. Dixit au-
11 c tem Rex Amaſæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda in
diem tertium, & tu adeſto præſens. Abiit ergo Amaſa, vt conuocaret Iudam, & moratus eſt † extra placitum, quod ei conſtituerat rex. Ait autem Dauid ad Abiſai. † Nunc magis afflicturus eſt nos Seba filius Bochri, quam

b. *Tulit decem mulieres concubinas.* D
⁂ Theodoretus. Exiſtimauit impium, cum eis habere conſuetudinem, poſt execrandum filii ſui concubitum. Nã lex hoc apte prohibuit. Cum alio autem eas nõ coniunxit, ne hoc quoque eſſet occaſio, & prætextus tyrannidis. Nec fuiſſet quidẽ hoc matrimonium, uiuente enim marito appellatur adultera, ſi ſit alterius uiri, ut dicit diuinus Apoſtolus.

c *Conuoca mihi omnes uiros, &c.*
⁂ Ioſephus. Conſtituit Amaſam principem militiæ, & dedit ei locum, in quo Ioab fuerat, iuſſitque ut quantum colligere poſſet congregaret exercitum ex tribu Iuda. E
⁂ Theodo. Hæc cum reſciuiſſet Ioab, inuidię ſtimulo percuſſus cædem ei poſtea intulit, ſimulans beneuolentiam, & amicitiam. F

Quæſt. 27.

† vltra tempu.

Et

NICOLAVS DE LYRA CAP. XX.

Accidit. Poſtquam deſcripta eſt punitio Dauid ratione homicidii Vriç, & ratione adulterii cum Bethſabee, hic cõſequenter ponitur eiuſdem punitio ratione proditionis, quia Vriam occidit proditoriè, ut patet ex ſupradictis 11. ca. & de hoc ponitur hic rebellio populi contra ipſum ad inſtinctum Seba filii Bochri. Circa quod ſic proceditur, quia primo deſcribitur huius rebellionis ortus, ſecundo punitionis, ibi. *Dixit autem rex Amaſæ.* Prima in duas, in partem principalem: & incidentalem, ſecunda, ibi. *Cumque veniſſet rex.* Circa primum dicitur.

1 *Accidit quoque.* ſcilicet, in contentione aliarum tribuum contra tribum Iuda.

2 *Vir Belial.* id eſt, abſque iugo diſciplinæ, & legis diuinæ.

3 *Nomine Seba filius Bochri.* Et ſic debet ſcribi vbique per e, ſed communis uſus non habet.

4 *Vir gemineus.* ideſt, de ſtirpe gemini, & ſic patet quod erat de cognatione Saul, propter quod odiebat Dauid propter translationem regni de domo Saul ad ipſum, & ideo uidens populum diſpoſitum ad rebellandum ipſi Dauid.

5 *Cecinit buccina.* Vt ex repentino ſonitu omnes tacerent, & ſic daretur ei maior audientia.

6 *Et ait.* Voce magna.

7 *Non eſt nobis pars in Dauid, Neque hæreditas in filio Iſai.* Quaſi diceret, ex quo contempſit nos debemus eum dimittere, & alium regem eligere.

8 *Et ſeparatus eſt omnis Iſrael a Dauid.* Ad tempus, ut ſic Dauid de proditione contra Vriam puniretur, & Seba propter ſuam malitiam occideretur.

9 *Cumque veniſſet rex in domum ſuam in Hieruſalem, tulit decem mulieres concubinas ſuas,* Hæc eſt pars incidentalis, quia Dauid ueniens in Hieruſalem reperit ſe eſſe fœdatum in uxoribus ſuis per Abſalom, ut dictum eſt ſupra decimoſexto capitul. & id eo recluſit eas, prouidens eis de victu, & veſtitu duplici ratione. Primo, quia prohibetur Leuitic. decimooctauo b. *Turpitudinem nurus tuæ non diſcooperies.* Licet autem iſtæ mulieres non fuerint vxores Abſalom filij Dauid ſecundum veritatem, fuerant tamen ſecundum apparentiam propter concubitum carnalem, ideo non erat decens, quod Dauid vltra ad eas accederet, nec etiam aliquis alius, & ideo fecit eas recludi. Secundo, quia ſi viderentur in publico, rememorarentur factum Abſalom, quod in uituperium Dauid redundabat.

10 *In viduitate viuentes. Dixit autem Rex Amaſæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda, & cætera.* Ex hoc patet quod prædictum eſt, ſcilicet, eas fuiſſe uxores Dauid, aliter non dicerentur hic uiuere in uiduitate. Iſta tamen viduitas intelligitur quantum ad ſeparationem thori, non quantum ad mortem mariti, quia Dauid adhuc uiuebat, Abſalom autem nũquam fuit earum maritus, quia non poterat accipere uxorem patris, maxime eo uiuente.

11 *Dixit autem Rex Amaſæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adeſto præſens. Abiit ergo Amaſa, ut conuocaret Iudam, & moratus eſt extra placitum, quod ei conſtituerat rex.* Hic conſequenter deſcribitur punitio Sebæ de rebellionis commotione. Vbi primo deſcribitur ipſius inſecutio. Secundo eius occiſio, ibi: *Venerunt itaque*; Tertio repetitur regni Dauid ordinatio ibi. *Fuit ergo Ioab.* Prima in duas, in poteſtatem principalem, & incidentalem, Secunda, ibi. *Cumque ibi eſſent.* Circa primum ſciendum, quod Dauid habebat bellatores ex tribus partibus, vna erat tribus Iuda, quæ ſibi adhæſerat, ut dictum eſt, & congregationem iſtorum commiſit Amaſæ, quia erat princeps militiæ illius tribus, quia licet Ioab eſſet ſuper totum exercitum generaliter, tamen in qualibet tribu erat unus princeps militiæ ſpecialiter, & ideo congregationem militię tribus Iuda melius poterat facere Amaſa quam alius. Alia pars erat bellatorum qui erant de domo Dauid tanquam famuli eius, & ſtipendiarii ſpeciales, & iſtos commendauit Abiſai, dicens.

Diuiſio.

Tolle

MORALITER.

1 *Accidit quoque.* Per iſtum qui cum ſonitu buccinæ mouit ſeditionem in populo contra regem, ſignificatur quilibet ſeditioſus in regno, vel principatu, ciuitate, eccleſia, vel cœnobio turbans communitatis pacem.

Dixit

11 *Dixit autem rex Amaſæ. Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adeſto præſens.* Per hoc autem quod Dauid Sebam perſequi iuſſit, ſignificatur qđ ſuperior in regno, principatu, ciuitate, eccleſia, & cęnobio dēt ſeditioſum hominem per ſe, & per ſuos perſequi, ne per eum corrumpantur alii, ſicut & caput Seba fuit abſciſſum, vt dicitur infra, ſic

†talis

Abſalon. Tolle igitur ſeruos domini tui, & perſequere eum, ne 1
fortè inueniat ciuitates munitas,& effugiat nos. Egreſſi ſunt ergo
Duæ legiones.
cum eo viri Ioab, Cerethi quoque & Phelethi,& omnes robuſti exie
runt de Ieruſalem ad perſequendum Seba filium Bochri. Cumque 2
illi eſſent iuxta lapidem grandem qui eſt in Gabaon, Amaſa † veniẽs
Ideſt,lorica.
occurrit eis. Porrò Ioab veſtitus erat † ſtricta tunica ad mẽſuram ha
bitus ſui,& deſuper accinctus gladio, dependente vſque ad ilia in và
gina, † qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere. Dixit 3
itaque Ioab ad Amaſam. † Salue mi frater. Et tenuit manu dextera
a mentum Amaſæ, quaſi oſculans eum. Porrò Amaſa non obſeruauit 4
gladium quem habebat * Ioab. Qui percuſſit eum † in latere,& effu-
dit inteſtina eius in terram,& mortuus eſt. Nec ſecũdum uulnus ap-
poſuit. Ioab autem & Abiſai frater eius perſecuti ſunt Seba filiũ Bo-
chri. Interea quidam uiri cum ſtetiſſent iuxta cadauer Amaſæ de ſo-
ciis Ioab, dixerũt. Ecce qui eſſe uoluit pro Ioab comes Dauid. † Ama 5
ſa autem conſperſus ſanguine iacebat in uia media. Vidit hoc qui-
dam uir quod ſubſiſteret omnis populus ad videndum eum,& amo
uit Amaſam de uia in agrum, operuitq; eum veſtimento, ne ſubſiſte
rent tranſeuntes propter eum. Amoto igitur illo de via tranſibat
omnis vir ſequens Ioab ad perſequẽdum Seba filium Bochri. Porrò 6
ille tranſierat per omnes tribus Iſrael vſque in Abelã,& in Bethmaa- 7 8
cha, † omneſq; viri electi congregati fuerunt ad eum. Venerunt ita- 9
que,& oppugnabant eum in Abela, & in Bethmaacha, & † circun- 10 11
dederunt munitionib. ciuitatem,& obſeſſa eſt vrbs, Omnis autẽ tur
b ba quæ erat cum Ioab, moliebatur deſtruere muros. Et exclamauit 12

a *Et tenuit, &c.* Angelomus. A Dextera mẽtum tenere, eſt quaſi ex benignitate blandiri. Sed ſiniſtram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit.

b *Et exclamauit mulier ſapiens, & cætera.*

※ Hieronymus. Hanc mulierem Iudæi Zaran, filiam Azer, filii Iacob, intelligunt, & quod ſe matrem dixerit, quia multorum annorum erat. B

※ ANGELOMVS. Ac ſi apertè diceretur. Hęc ciuitas vrbs conſilii extitit, & qui aliquod conſilium requirebant, hic interrogabant. Et tu quæris tantam deſtruere ciuitatem, & matrem conſilii euertere in Iſ- C

† tunica veſtimenti ſui (Chald. interpr. cingulo veſtimẽti ſui. Lxx. tunica, veſte ſua ſuper ſe.

† in quinta coſta.

† & omnia loca Berim: congregatique venerunt etiam poſt Ioab.

rael?

※ CHALD. Paraph. Ait mulier. Recordor nunc quod ſcriptum eſt in libro legis, vt rogaretur ciuitas in primis: ſic quoque fuerat tibi interrogandum pro Abela, num pacem vellent.

※ R. LEVI. Ecce qui venerunt cum Seba, primum locuti ſunt cum habitatoribus Abel interrogantes, num, & ipſi cupiant conſpirare contra regem. Tu igitur propterea deſtrues ciuitatem, quæ ſemper pacifica, integra, & fidelis inuenta eſt, etiam ſi quidam, non autem omnes, abierint in ſententiam Sebæ?

☞ Non-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tolle igitur ſeruos domini tui, & perſequere eum, &c. *Quia de facili non poſſet ibi capi. Tertia pars erat bellatorum de diuerſis tribubus Iſrael; quia licet multitudo cuiuslibet tribus receſſiſſet a Dauid, excepta tribu Iuda, tamen de qualibet tribu erant uiri bellatores robuſti, qui coniuncti fuerant ipſi Dauid a tempore quo fugit a facie Saul, vt habetur 1. Paral. 12. c. & iſti volebant iuuare ipſum Dauid, & ad hos cõgregandos exiuerat Ioab, quia erat difficilius negotium, propter quod in eius abſentia dum eſſet dicto modo occupatus, & periculum eſſet in mora perſequendi Seba, Dauid commiſit Abiſai bellatores de domo ſua, qui erant aſſueti exire cum Ioab, & obedire ei, veruntamen Ioab, & Abiſai cum ſuis ſocietatibus conuenerunt in vnũ, ſicut erat condictum, & ſecundum iſta patet litera.*

2 Cumque. *Hæc eſt pars incidentalis, in qua agitur de interfectione Amaſæ, qui occurrit Ioab in dicta inſecutione Seba.*

3 Qui fabricatus. *In Hebræo habetur.* Et exiit,& cecidit, *quod exponens Rab. Sal. dicit quod Ioab a propoſito ſic diſpoſuit, vt caderet ad terram de vagina, vt ſic Amaſa crederet, quod Ioab leuaret de terra ad reponendum in vagina, & non ad percutiendum ipſum, ideo ſubditur.*

4 Porro. *ideſt, non ſe obſeruauit a percuſſione gladij, & interfecit eum proditoriè ſub ſigno pacis, & amicitiæ, dicit,* Salue mi. *Erat.n. eius cognatus germanus, quia erant de duabus ſororibus, vt patet ex prædictis, 17. c. & ideo vocauit eum fratrem. Occidit autem eum ex inuidia, timẽs ne ei æquaretur, quia Dauid ei iurauerat.* Hoc faciat mihi Deus,& hoc addat, ſi non magiſter militiæ fueris coram me omni tempore pro Ioab, *vt dictum eſt ca. præc. propter quod aliqui de amicis Ioab uidentes eum mortuum, dixerunt inſultando.*

5 Ecce qui. *q.d. propter ſuam ambitionem reportauit mortem. Cætera patent vſque ibi.*

6 Porro. *ſcilicet, Seba filius Bochri.*

7 Per omnes. *ſolicitando eas, vt conſtituerent eum regem.*

8 Vſq. in Abelam. *Nomen eſt ciuitatis fortis, & muratæ.*

9 Et in Bethmaacha. *Nomen eſt territorii in quo ciuitas illa eſt ſita.*

Om-

10 Omneſque viri electi. *Iſtud exponitur dupliciter. Vno modo quod fuiſſent congregati ad Sebam filium Bochri. Alio modo, quod eſſent congregati ad Ioab, veruntamen qualitercũque accipiatur: ly om*nes, *accipitur pro multis, quia multi congregati ſunt, & ad iſtum, & ad alium. Veruntamen videtur, quod fortior pars congregata fuerit ad Ioab, quia Seba obſeſſus non audebat exire.*

11 Venerunt. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Seba occiſio, quia ciuitas obſeſſa erat in periculo deſtructionis, quod notatur cum dicitur.* Omnis autem, *& ideo excogitata fuit uia ſaluationis ciuitatis per modum qui ſequitur.*

12 Et excla. *Dicunt Heb. quod iſta mulier fuit Sara filia Aſer, qu[æ] deſcendit cum Iacob in Aegyptum, vt habetur Ge. 46. & quod habu[it] ſpiritum prophetiæ per quem reuelauit Iacob, cum lugeret filium ſuu[m] Ioſeph: æſtimans eum mortuum quod ipſe viuebat, licet non crediderit donec vidit plauſtra, & munera ſibi miſſa a Ioſeph, de quibus habetu[r] Gen. 45. Dicunt etiam, quod ipſa oſtendit Moſi ſepulchrum Ioſeph, q[uando] filii Iſrael egreſſi fuerunt de Aegypto, & ſecundum hoc exponunt q[uod] ſequitur poſtea.* Nonne ego ſum quæ reſpondeo veritatem Iſrael? *ſ. reuelando Iacob, & Moſi quæ dicta ſunt. Sed iſtud videtur [ple]no fictitium, quia ſecundum prædicta, iſta mulier ante deſcenſum Iac[ob] in Aegyptum habebat ſpiritum prophetiæ, & per conſequens ad min[us] habebat 20. annos, vel circiter. Item a deſcenſu Iacob in Aegyptu[m] vſque ad exitum filiorum Iſrael de Aegypto fluxerunt anni 210. ſic patet ex his quæ dicta fuerunt Ex. 12. Itẽ ab exitu de Aegypto uſq. [ad] fundationem templi quarto anno regni Salomonis fluxerunt ann. 48[0] vt hi 4. Re. 7. qui ſimul iuncti faciunt annos 710. Sed tio vero ex[c]ita per Seba filium Bochri fuit circa finem uitæ Dauid, quia iã erat ſene[x] cum igitur Salomon fuerit coronatus ipſo adhuc uiuente, ut habet i[n] 3. lib. cap. 1. & templum fundauerit quarto anno regni ſui, ut habet infra 3. libro 6. capitu. oportet dicere: quod iſta mulier tunc haberet [ſe]ptingentos annos, vel circiter, quod eſt inconueniens pro illo tempore quo vita humana protendebatur vſque ad 100. annum ad plus communiter, & ideo dicendum, quod fuit alia mulier, & dicitur ſapie[ns] non propter ſpiritum prophetiæ, ſed propter induſtriam natu[ra]lem, & eloquentiam ſicut dictum eſt ſupra 24. capitul. de mulie[re] Thecuite.*

Dicite

MORALITER.

† talis ſeditioſus priuari debet, capite, ideſt, vita corporali per potentiam ſecularem, ſi pertineat ad eius iuriſdictionem, ſi autem ad forũ pertineat eccleſiæ, priuari debet capite, ideſt, ſuo gradu, & poteſtate, & ſic arceri quod non poſſit tales [ma]litias exercere. Per hoc autem quod mulier ſapiens de[dit] conſilium de Sebæ decapitatione, ſignificatur quod tales [pu]nitiones fieri debent cum magna diſcretione.

ſuo

Fi-

a *Nonne.* Ra. Iſte eſt ſermo legis, in qua iubeť vt filij Iſrael ingreſſi terram Chanaan prius pacẽ offerãt, & eos qui pacẽ ſuſceperint tributarios faciãt, eos vero q non ſuſceperint, deleant. ideo mulier ſapiens exclamaſſe dicit *Nonne,* Q. cur deſtruis hanc ciuitatẽ antequã pacẽ offeras ſecundũ legẽ? cur nõ ſeruas legem in Iſraelitis, quæ olim ſeruata eſt alienigenis?

b *Qui abſciſ.* Rab. Reditus populi ad Dauid poſt interfectionem Abſalon, reditũ prioris populi ad Chriſtum poſt mortem prauorũ magiſtrorũ ſignificat, qui in ſynagoga Iudeorum diu regnabat, & veritatis auditu populũ ſubuertebat. Interpretatur autẽ Seba ſecta a ſecando, non a ſectando. Bochri uero primogenitus meˢ, Iſrael, de quo dr̃, *Filius meus primogenitus Iſrael.* Sebam. i. errorẽ ſecutus. ſeperauit ſe a domo Dauid, ideſt, eccleſia. ſed ad mulieris ſapientis, ideſt, ſpiritualis doctrinæ ſuggeſtionem caput Sebæ. ideſt, diabolum a corde ſuo abſcidit, & ad Dauid, ideſt Chriſtũ filium Dei redijt.

✻ c *Ira autem Iairites &c.* Theodoretus. Sadoch & Abiathar habebant, dignitatem ſacerdotalẽ, Iſte autem cum eſſet ſacerdos, degebat intra regiam arcæ diuinæ ſemper aſſidens; & regia ſacrificans ſacrificia.

mulier ſapiens de ciuitate, Audite, audite, dicite Ioab. Appropinqua 1
huc & loquar tecum. Qui cum acceſſiſſet ad eam, aït illi: Tu es Ioab?
Et ille reſpondit, ego ſum. Ad quem ſic locuta eſt. Audi ſermones an-
cillæ tuæ. Qui reſpondit. Audio. Rurſumq́ue illa. Sermo, inquit, dice- 2
a ¶ In Hebræo non habetur, prouerbio. b ¶ Quaſi dicat, hæc eſt vrbs conſilij.
batur in veteri prouerbio. Qui interrogant, interrogent in Abela, & 3
a ſic perficiant. Nonne ego ſum † quæ reſpondeo veritatem in Iſrael, 4 5
a ¶ Quæ eſt mater conſilij.
& tu quæris ſubuertere ciuitatem, & euertere matrem in Iſrael? Quare 6
† præcipitas hæreditatem domini? Reſpondenſque Ioab ait. Abſit, 7 8
abſit hoc a me, non † præcipito neque demolior, non ſic ſe habet res,
ſed homo de monte Ephraim Seba filius Bochri cognomine, leuauit 9
manum ſuam contra regem Dauid. Tradite illum ſolum, & recede-
mus a ciuitate. Et ait mulier ad Ioab. Ecce caput eius mittetur ad te p
murum. † Ingreſſa eſt ergo * ad omnem populum, & locuta eſt eis ſa- 10
b pienter. Qui abſciſum caput Sebæ filij Bochri proiecerunt ad Ioab, & 11
ille cecinit tuba, & receſſerũt ab vrbe vnuſquiſque in tabernacula ſua
Ioab autem reuerſus eſt Ieruſalem ad regem: † Fuit ergo Ioab ſuper 12
omnem exercitum Iſrael. Banaias autem filius Ioiadæ ſuper Ceretheos
& Phelethæos. Aduram vero ſuper tributa. Porro Ioſaphat filius Ahi- 13
a Idem quod cancellarius.
lud a commentariis. Sina autem Scriba: Sadoc autem & Abiathar Sa-
c cerdotes. Ira autem Iairites erat † ſacerdos Dauid. 14 15

Exod. 4. f.

† inter pacificas & fideles, vel integra & fidelis vrbs. Chald. interpre. nos ſumus perfecti in fide cum Iſrael id eſt, qui ſeruamus fidẽ regi, & populo. Quæſt. 33.

* mulier.

† ſupra. 6. d.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dicite. *Quia volebat loqui cũ eo ſecrete quantum poterat fieri.*

2 Ser. &c. i. ve. *Vetus prouerbiũ ſupra accipitur pro lege ſicut dictũ fuit ſup. 1. li. 24. ca. in qua præcipitur filiis Iſrael, vt venientes, ad expugnandum ciuitatem primo offerrent ei pacem vt hẽtur Deut. 20. Et hoc eſt quod dicitur hic.*

3 Qui interro. *i. filiis Iſrael qui expugnando ciuitatem dẽnt primo interrogare de pace, ſic debent facere in hac ciuitate.*

4 Et ſic: *quia implerent legis mandatum & haberent intentum.*

5 Nonne &c. in Iſrael. *Loquitur in perſona ciuitatis. quaſi dicat iſta ciuitas ſemp tenuit veritatẽ & fidẽ regi. Vnde in Heb. habetur ſic,* Ego pacificatum veracium Iſrael. *i. una de numero pacificarum ciuitatum & ueracium regi.*

6 Et tu quæ. *quaſi dicat, malum facis.*

7 Et euertere. *Quia quælibet ciuitas eſt mater populi ibidẽ nati & nutriti. In aliquibus libris interponitur* ciuitatum. *ſed nõ eſt de textu quia non eſt in Hebræo, nec in libris correctis.*

8 Abſit. *hoc uerbum duplicauit Ioab ad maiorẽ aſſertionẽ, uel ut dicit Ra. Sa. ſemel pro rege, & ſemel pro ſe, quaſi dicat, nec rex quærit hoc, nec ego, ideo ſubditur.*

9 Sed. *Qui commouit ſeditionem contra regẽ illum ſolum quærimus.*

10 Ingreſſa. *i. ad maiores ciuitatis, in quib. populus uirtualiter continetur. Sic enim uolebat loqui, ut lateret ipſum Seba.*

11 Et locuta. *Qđ autem dixerit non exprimitur. Sed dicunt aliqui & probabiliter, quod ipſa reſpõdit eis bona ipſius Dauid et mala ipſius Seba, & quod tota ciuitas erat propinqua exterminio propter eũ. Ex his concludens, quod melius erat ipſum ſolũ occidi, quam ipſum & omnes alios propter ipſum, & ſic factum eſt.*

12 Fuit er. *Hic conſequenter poſt reductionẽ Dauid in regnũ & ſedationem commotionis excitatæ per Seba, conuenienter repetit ordinatio domus Dauid, & patet ſententia ex dictis ſup. 8. ca. in fine, his exceptis.*

13 Aduram. *Quæ reddebantur ipſi Dauid a nationibus ſeruientibus ſub tributo, prout dictum fuit ſup. 8. cap.*

14 Ira autem. *Dicitur Iairites a ciuitate de qua erat.*

15 Sacerdos. *i. magnus apud eum, ſicut dictum eſt ſup. 8. c. quod filii Dauid ſacerdotes erant. Dicit autem Ra. Sa. quod Dauid fecerat iſtum principem & iudicem, ideſt, magnum inter principes et iudices.*

☞ CAP.

MORALITER.

12 *Fuit er.* Per hoc autẽ quod decapitato Seba ordinatio domus Dauid recolitur, ſignificatur ꝙ ſubtractis de medio ſeditioſis quãtum ad regnum, principatum, eccleſiã, vel cęnobium, quodlibet iſtorum ad bonum ſtatum & diſpoſitionem reformatur.

ADDITIO.

In c. xx. vbi dicitur in poſti. *Qui interrogant, interrogent in Abela, &c.* Veritas Hebraica ſic habet, *Interrogare interrogant in Abela, &* ſic perfecerunt ſeu conſummauerunt. *Ego pacificarum & veracium Iſrael, quare ſubuertis ciuitatem & matrem in Iſrael?* Ad cuius ſenſum proprium dicendum, quod cum Ioab veniſſet perſequendo Seba, gentes ſuæ per viam quęrebant pro ciuitate Abela, eo quod audiſſent ipſum Seba ibidem eſſe recluſum, & non ceſſabant interrogare pro hac ciuitate donec ad eam peruenerunt. Idcirco hæc mulier in perſona ciuitatis dicebat ipſi Ioab, Audiui quod tu ſeu gentes tuæ per viam interrogaſtis pro iſta ciuitate continue, donec ad eam perueniſtis. & hoc eſt quod dicitur. *Interrogare interor.* id eſt, gentes tuæ. In Abela. ideſt, pro Abela. & ſic perfecerunt viam ſuam. i. donec acceſſerunt ad eam. Et quia ipſe Ioab veniebat cum exercitu diſpoſitus ad bellum, & ciuitas illa non perturbabat pacem regni Iſrael, neque ſubtrahebat veritatẽ fidelitatis ipſius regni Iſrael, idcirco non apparebat cauſa aliqua quare princeps militię regis ipſam ciuitatem debuiſſet debellare. vnde conſequenter quętebat ab ipſo Ioab cauſam quare ſic veniebat interrogando pro ciuitate in bellico apparatu, quaſi ad deſtructionem eius, & hoc cum dicit, *Ego pacificarum & veracium Iſrael, quare ſubuertis, &c.*

CAP. XXI.

A a. **F**actæ eſt. Rabbanus. Fames facta in Iſrael propter Gabaonitas ſterilitatem bonorum operum ſignificat in ſubditis propter negligentiam doctorum, qui non procurant eis paſtum verbi Dei dum inſeruiunt terrenis. Necantur ergo Gabaonitæ, cum ſtudium rectæ conuerſationis, & reformatio pœnitentiæ poſt lapſum ſubtrahitur incautis per hæreticos, ſcilicet vel ſpiritus malignos. Gabaon enim collis mœroris interpretatur. Gabaonitæ interficiuntur, cũ deſidioſi poſt perpetrata ſcelera vana ſpe ſecuritatis a diabolo deludunt, qui dicunt, *Faciamus mala vt ueniant bona*, quorum dãnatio iuſta eſt. Sed Reſpha que interpretatur curſus, filia Ahia, qui interpretatur pater eius, *tollẽs ciliciũ ſubſtrauit ſupra petrã, &c.* quia pia ſolicitudo ſanctorum talibus ſuccurrẽs, rigore ieiunij & inſtantia precũ incumbit, donec miſericordiã Dei de cœlo impetret ſuper eos, cõpeſcẽs prauos homines & malignos ſpiritus, ne vitã eorum praue ſuggerendo corrũpant vlterius.

Angelomus.

† faciem

† Locutus eſt

Roma.2.b.

B

Quæſt.34. ⁂ Theodoretus. Per hæc autem nos docet, qui oĩa ſapienter admĩniſtrat Dñs, quod etiã ſi diuturna vtens lenitate ac patientia, non inferat ſtatim pœnam legis non obſeruatæ, poſtea tamen iuſta exigit ſupplicia, ſicut tũc certe fecit. Nã cũ quadraginta anni pteriiſſent, nubes quidẽ alligauit ne pluerent, ſterilitatis autem morbo terram ſubiecit, fame autẽ punijt eius habitatores. Rex autem ignorans cauſã plagæ a Deo immiſſę, iuſtũ rogauit iudicẽ, & iis qui iniuria affecti fuerãt vſus eſt iudicibus.

† Quicquid dixeritis.

C

D

b *Et uo.* Dicens. ſ. Ioſue gratis Gabaonitas viuere permiſiſſe, & filijs Iſrael & Iuda prędã eorũ iniuſte abſtuliſſe. Huius vero vltionis cauſam in Gabaonitas Achimelech ſacerdos fuit.

Io.

c ⁂ *Vt benedicatis hæreditati Domini.* Theodoretus. Hæc verba non exaudiunt Iudæi, quod ſemen Abrahæ opus habuerit benedictione Chananæorum. Sed de ſuis maioribus ſibi placent, & magnos ſumunt ſpiritus, nec volunt intelligere, quod virtus eſt longe illuſtrior nobilitate maiorum, & quod ex fide preputium legem ſeruans, te iudicabit qui per literã & circuncifionem es tranſgreſſor legis. Ceterum, nos docet oratio, ne tranſgrediamur fœdera quæ fiunt adhibito Dei iureiurando, etiam ſi fiat tranſgreſſio in aliorum vtilitatem.

CAP. XXI.

a **F**ACTA eſt quoque fa- 1
mes in diebus Dauid trib. 2
annis iugiter, & conſuluit 3
Dauid † oraculum Domi- 4
ni. † Dixitque Dominus; 5
propter Saul, & domum,
eius ſanguinum, quia oc
cidit Gabaonitas. Vocatis ergo Gabaonitis rex 6
dixit ad eos: Porrò Gabaonitæ non erant de fi- 7
lijs Iſrael, ſed reliquiæ Amorrhæorum. † Filij 8
quippe Iſrael iurauerant eis, ne[a] perimerent eos,
b & voluit Saul percutere eos † zelo quaſi pro fi- 9
lijs Iſrael & Iuda. Dixit ergo Dauid ad Gabao-
nitas. Quid faciam vobis, & † quod erit veſtri 10
c piaculum, vt benedicatis hæreditati Domini? 11
Dixeruntque ei Gabaonitæ. Non eſt nobis ſu- 12
per auro & argento quæſtio, † ſed contra Saul,
& contra domum eius, neque volumus vt inter-
ficiatur homo de Iſrael. Ad quos rex ait. † Quid

a ¶ In Hebræo non habetur, ne perimerent eos.

a *Tulit.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 **F**Acta eſt. *Poſt punitionem Dauid de peccato luxuriæ, hic conſequenter ponitur punitio pro peccato negligentiæ, & primo narratur factum, ſecundo explicatur quadruplex bellum, ibi,* Factum eſt autẽ. *Circa primum ſciendum, quod Ioſue & principes Iſrael iurauerunt Gabaonitis, quod non interficerentur, prout habetur Ioſue. 9. cap. Saul autem cum regnaret, multos eorum interfecit contra prędictum iuramentum, quod obligabat non ſolum Ioſue & principes Iſrael illius temporis, ſed etiam poſteros eorum, factum autẽ iſtud erat notorium, ideo debuit puniri per Dauid qui ſucceſſit Sauli, & quia circa hoc fuit negligens ſecuta eſt vltio diuina cogens ad vindicandum iſtud factum. Sic igitur proceditur, quia primo ponitur afflictio populi, ſecũdo vindicatio delicti ibi,* Vocatis ergo. *Primũ ponitur cũ dicitur,* Facta eſt. *ſcilicet in terra Iſrael.*

Diuiſio.

2 In die. *Eo quod negligens fuerat de iuſtitia faciẽda modo pdicto.*

3 Tribus; *i. continue ſe habentibus.*

4 Et conſul. *Ra. Sa. dicit, quod primo anno non conſuluit, eo q credidit, q ſterilitas terræ contigiſſet ex curſu naturali temporis. Secũdo anno credidit, quod contigiſſet propter idolum Michæ, quod adhuc erat in tribu Dan, ut dicit Ra. Sa. propter quod illud idolũ deſtruxit, ſed quia ſterililas terræ per hoc non ceſſauit, tunc conſuluit dominũ de cauſa ſterilitatis. Secundo ponitur reuelatio peccati propter quod dicta ſterilitas acciderat, cum dicitur.*

5 Dixit Dominus. *Domus Saul vocatur domus ſanguinum, ideſt, digna ſanguinis ſui effuſione.*

Diuiſio. 6 Vocatis. *Hic conſequenter ponitur vindicatio delicti: Circa quod primo deſcribitur pęnæ taxatio. Secũdo executio, ibi,* Tulit itaq; rex: *Tertio mortuorũ tumulatio. ibi,* Et nunciata ſunt. *Circa primum dr̃*

7 Porro Ga. *Hoc introducit duplici cã. Vna eſt vt ſciretur propter quam cauſam reſeruati fuerant a filijs Iſrael cęteris interfectis, quæ notatur cum dicitur.*

8 Filij quippe. *ſcilicet quod non interficerentur, vnde aliqui libri ſic habent,* Ne perimeret eos. *Sed non eſt in Hebræ. nec in libris correctis, ſubintelligitur tamẽ, propter quod aliquis poſuit per modum gloſſæ, et poſtea inſertum eſt textui per imperitiam ſcriptorũ.* Iuramẽtum *autẽ factũ Gabaonitis & modus obligationis, plene habetur Ioſue. ix. c. Alia cauſa eſt, vt dicit Ra. Sa. quia ſi Gabaonitę fuiſſent de filijs Iſrael, fuiſſent magis miſericordes, & indulſiſſent factũ Saulis cõtra eos. ſicut indulſerant ſacerdotes qui remanſerant poſt mortẽ Achimelech & aliorum qui fuerunt interfecti cum eo, vt habetur, ſupra. 1. libr. 22. c. & ſic populus non fuiſſet fame punitus.*

9 Et uoluit. *Dicunt aliqui, quod non interfecit Gabaonitas, ſed quia interfecit ſacerdotes, vt dictum eſt, et Gabaonitę habebant ab eis victũ & veſtitũ, eo quod ſeruiebant eis portando ligna & aquas ad locũ cultus diuini, prout determinatum fuerat per Ioſue & principes Iſraël, vt habetur Ioſue. ix. propter quod loquit ſcriptura acſi Saul interfeciſſet Gabaonitas: quia illa quodammodo dicitur hominẽ interficere qui aufert ſibi victum. Sed litera non concordat huic expoſitioni, qa dicitur,* Voluit eos pcutere zelo quaſi p filijs Iſrael & Iuda. *Saul autem non interfecit ſacerdotes hoc zelo, ſed quia dederant panes & gladium ipſi Dauid vt habetur ſupra lib. 1. 22. c. Et ideo dicunt alij, quod iſte zelus intelligitur, quia Saul cupiens poſſeſſiones Gabaonitarum, eo quod erant in tribu Beniamin & occupabant vna ciuitatem notabilẽ, dicebat qđ melius eſſet & deo acceptius, qđ filij Iſrael ipſimet aquas & ligna miniſtrarent in loco diuini cultus, & illi delerentur, per hoc pallians cupiditatem ſuam. Sed hoc non eſt veriſimile, quia illa cõportatio aquarũ et lignorũ fuit Gabaonitis impoſita tanquã ſeruitus & mors ciuilis, prout dictum fuit Ioſ. 9. cap. & ideo nõ erat pro filijs Iſrael, ſed contra ipſos hãc ſeruitutem ad eos transferre. Propter quod dicunt alii, quod Saul motus cupiditate pdicta, dicebat quod Ioſue & principes tribuum male fecerant dimittendo Gabaonitas, quia partem hæreditatis Iſrael occupabant, & quod debebat hoc corrigere, cũ eſſet tantæ poteſtatis & maior in regimine populi quã Ioſue et principes tribuum, qui non habuerunt regiam poteſtatem.*

10 Quod erit veſtri piaculum. *ideſt, emenda vobis ſufficiens.*

11 Vt benedicatis hæreditati Domini. *ideſt, vt Deus placatus emenda vobis ſufficienti, bñdicat terræ Iſrael dando pluuiam ad terræ fœcundationem.*

12 Non eſt nobis ſuper auro & argento quæſtio, ſed. *Erant enim pauperes, et ideo veriſimile eſt qđ Dauid eis obtulerit primo emẽdam pecuniariam, ſed ipſi renuerunt, dicentes.*

Virum

MORALITER.

1 *Facta eſt, &c.* Quę fuit a deo immiſſa pp peccatum Saulis ex Gabaonitarũ occiſione. Et per hoc oſtenditur quanta ſit peccati grauitas in innocẽtum depreſſione, & maxime ei q tenetur eos cuſtodire. Nam pp hoc peccatum tribus annis totus populus afflictus fuit fame. Sunt. n. tria genera peccatorum, quæ pp grauitatẽ dicuntur ad deũ clamare. Primum eſt, innocentis occiſio, Ge. 4. b. *Ecce vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.* Secundum, eſt peccatum contra naturam, Ge. 18. c. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum venit ad me.* Tertium, eſt defraudatio pauperũ Iac. v. b. *Ecce merces operariorũ veſtrorũ qui fraudati ſunt a uobis, clamat & clamor eorum in aures*

a *Tulit rex itaque duos.* Qui cũ Doeg Idumęo adhuc pueri ſacerdotes & Gabaonitas occiderunt, Armoni ſcilicet & Miphiboſeth.

b *Filios Michol filiæ, &c.* Quos, ſcilicet, Michol vxor Dauid quæ & Egla dicitur, adoptauit ſibi inter filios, quos Merob, ſoror eius de filio Berzellai ſuſcepit.

c ✻ *Qui crucifixerunt eos, & cætera.*

✻ Theodoretus. Sumpto de cis ſupplicio, placatus, fuit Dominus, & effecit vt nubes parturientes parerent & iuſſit terræ vt more ſolito produceret fructus: Nos autem per hæc diſcimus, ꝙ Dominus nõ nouit differentiam generis, ſed eos qui ſunt iniuria affecti vlciſcitur, etiam ſi ſint alienigenæ.

✻ Chryſ. Vocat Dauid Gabaonitas ex Dei iuſſu, & eis tradidit illos ꝗ ex Saule deſcẽderãt, & abſcondit filios Ionathæ, quoniam iurauit ei viuenti ſe non deleturum eius ſemen, & non iurauit in dolo proximo ſuo. Si ergo, poſt ſexcentos annos Deus iuſiurandũ vindicauit, & cum alii iuraſſent, alii qui iuſiurandum, violarãt, pęnas dederunt, quid patiemur qui peierauimus?

ergo vultis faciam vobis? Qui dixerunt regi, virũ qui† attriuit nos, & 1
oppreſſit inique, ita† delere debemus, vt ne vnus quidem reſiduus ſit de
ſtirpe eius in cunctis finibus Iſrael. Dentur nobis ſeptem viri de filijs †
eius, vt crucifigamus eos domino in Gabaa Saul quondam electi do- 2
mini. Et ait rex. Ego dabo. Pepercitque rex Miphiboſeth filio Iona- 3
thæ filij Saul propter iuſiurãdũ domini, quod fuit inter Dauid & inter
a Ionatham filiũ Saul. Tulit itaq; rex duos filios Reſpha filiæ Aia, quos 4
b peperit Saul, Armoni, & Miphiboſeth, & quinque filios Michol filiæ 5
Saul quos genuerat Hadrieli, filio Berzellai, qui fuit de Molathi, & de-
c dit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte co- 6
ram domino. Et ceciderunt hi ſeptem ſimul occiſi in diebus meſſis 7
d primæ, incipiente meſſione hordei. Tollens autem Reſpha filia Aia 8
† cilicium, ſubſtrauit ſibi ſupra petram ab initio meſſis, donec ſtilla- 9
ret aqua ſuper eos de cœlo, & non dimiſit aues lacerare eos per diem, †
neque beſtias per noctem, & nuntiata ſunt Dauid quæ fecerat Reſpha 10
filia Aia concubina Saul, & abijt Dauid, & tulit oſſa Saul, & oſſa Iona- 11
thę filij eius à† viris Iabes Galaad, qui furati fuerant ea de platea Beth-
ſan, in qua ſuſpenderant eos Philiſtijm, cum interfeciſſent Saul in
monte Gelboe, & aſportauit inde oſſa Saul, & oſſa Ionathæ filij eius.
Et colligentes oſſa eorum qui affixi fuerant, ſepelierunt ea cum 12
oſſibus Saul & Ionathæ filij eius in terra Beniamin, in† Latere in ſe- 13
pulchro Cis patris eius. Feceruntque omnia quæcunque præceperat
rex, & repropitiatus eſt Deus terræ. Poſt hæc factum eſt rurſum præ- 14

D

† conſumpſit & ſuccidit.

d ✻ *Tollens autem Reſpha filia Aia Ciliciũ, &c.*

Epiſt. ad Ianuarium, de recip. lapſis.

Bachiarius. Melior, fuit concubina Saulis Reſpha, quæ corpora defunctorum, quos Dauid, pro Gabaonitarum, vltione percuſſerat, eo vſque accincta, ſacco, hoc eſt, cilicio, cuſtodiuit; donec eis roraret aqua de cœlo id eſt, Donec pro venia eorum, miſericordiæ, cœleſtis ſtilla deflueret.

E

Purgatorium.

† sela (nomen eſt loci.

F

✻ Rabbanus, & Angelomus. Pia ſolicitudo ſanctorum

Commenr. in hunc locum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Virum qui attriuit nos & oppreſſit inique. *ita quod primo petiuerunt occiſionem omnium qui erant de domo Saulis, ſed qa Dauid eis ſuggeſſit quod nimis petebant, fuerũt finaliter cõtẽti de ſeptẽ viris.*

2 Vt crucifigamus eos domino in Gabaa. *ideſt, ad declarationem iuſtitiæ diuinæ.*

3 Et ait rex, ego dabo. *Tum quia ſciebat voluntatem Domini qđ factum Saulis puniretur, vt patet ex pdictis, tum quia magis erat condeſcendendum toti populo qui affligebatur fame, quouſque hoc factum vindicaretur.*

4 Tulit itaque rex duos. *Hic ponitur pęnæ taxatæ executio, cũ dicitur,* Tulit itaq; rex duos filios Reſpha filiæ Aia quos peperit Saul, Armoni & Miphiboſeth *Dicit Ra. Sal. qđ iſti duo ſpecialiter nominantur, quia fuerunt in occiſione ſacerdotum cum Doeg.*

5 Et quinque, filios Michol filiæ Saul, quos genu. &c. *Iſti fuerunt filij Merob ſororis Michol naturales, ſed Michol eos nutriuit & adoptauit poſtea, eo quod non habebat filios naturales, ideo dicuntur eius filij, & ſecundum hoc dicitur eos genuiſſe Hadrieli, nõ quia fuerit eius vxor, ſed Merob ſoror eius, vt habetur. ſup. 1. lib. 18. ca.*

6 Qui crucifixerunt. *Ideſt, in loco patenti.*

7 Coram domino. *Ideſt, ad declarationem diuinæ iuſtitiæ.*

8 Tollens aũt. *quia corpora illa dimiſſa fuerunt in patibulis, volẽs ea ſeruare intacta ab auibus, & feris, ideo parauit ſibi locũ iuxta ea. Nec tamen erat ſola, quia nõ poſſet ſic cuſtodire, quia aliquãdo oportebat eam dormire, tamen ſola nominatur, quia erat principalis in hoc facto. Sed videtur quod Dauid fecerit contra legem Deut. 21. vbi præcipitur, quod adiudicatus morti & appẽſus in patibulo deponatur eadẽ die & ſepeliatur. Dicendum quod illud erat fiendum de communi lege. Sed in hoc facto fuit principaliter reuelatum ipſi Nathan prophetæ, & per Nathan denunciatum Dauid, quod voluntas Dei erat quod remanerent in patibulis donec oñderetur ſignum propitiationis diuinæ per dationem pluuiæ, quia dicta ſterilitas per ſiccitatem contigerat, & ideo ſubditur.*

9 Donec ſtilla. *madefaciens terram,* ſuper eos. *Nominantur iſti ſuſpenſi ſpecialiter, quia deſcenſus pluuiæ erat ſignum, quod tunc deberent dari ſepulturæ. Ra. Sa. aſſignat etiam aliã cauſam moræ ipſorum in patibulo, quia erant iuxta viam communẽ in qua multi Gẽtiles trãſibant, & cum peterẽt quales homines fuiſſent, rñdebatur eis, de genere regio, & cũ quærerẽt vltra cauſam ſuſpenſionis, rñdebatur eis, quod erat propter occiſionẽ Gabaonitarum. qui de Gentilitate conuerſi fuerant ad Iudaiſmum, quia tempore Ioſue fuit iſta conuerſio, vt dictum fuit Ioſue. 9. ca. & per hoc multi Gentiles mouebantur ad hoc ꝙ tranſirent ad fidem & ritum Iudæorum.*

10 Et nuntiata ſunt. *Hic conſequenter ponitur iſtorum venerabilis tumulatio, cũ dicitur,* Et nuntiata ſunt Dauid quæ fecerat. Reſpha, *cuſtodiendo corpora.*

11 Et abijt Dauid & tul. oſſa Saul, &c. *quæ erãt ſepulta in nemore Iabes, vt habetur ſup. 1. lib. 31. c. qui nõ erat locus ſolennis pro talibus perſonis.*

12 Et colligentes oſſa eorum, qui. *i. in terra Beniamin, de cuius tribu erant.*

13 In Latere in ſepulchro Cis. *i. iuxta latus ſepulchri Cis patris ſui.*

14 Factum eſt. *Hic conſequent ponitur quadruplex bellum, & primo oñditur qualiter Dominus protexit Dauid in illis periculis, ſecundo gratiarum actio redditur pro his et aliis beneficiis c. 22. Circa primum dici-*

MORALITER.

† *aures Domini Sabaoth introiuit.*

† *Dentur.* Sicut dicit Greg. homili. 24. Quoniam totum tẽpus ſeptẽ diebus comprehenditur, recte ſeptenario numero vniuerſitas deſignatur. Per ſeptẽ igitur viros crucifigẽdos ꝑ peccato expiando, vt Deus terræ repropitiaretur ſignificat vniuerſitas hominũ carnem ſuam crucifigentiũ cum vitijs & concupiſcentijs pro peccatorum ſuorum & aliorũ expiatione, propter quod iſti dicuntur crucifigi corã Domino ad differentiam hypocritarũ, qui carnem ſuam crucifigũt corã mundo. Mat. vj. c. *Exterminant facies ſuas, vt videantur hominibus ieiunantes.* ideo ſubditur.

† *Et non.* per aues autẽ ſignificantur dæmones, vt habetur Matth. 14. in parabola ſeminantis. Similiter ꝑ beſtias. vt habetur

A rum, talibus ſuccurrẽs rigore ieiunii, atq; inſtantiæ precum incũbit, donec miſericordiã Dei impetret ſup eos de cęlo.

a ⁂ *Deficiente autem Dauid &c.* Theodoretus. Erat ſenex, vincebat autem corpus animi alacritate. Cum autem in conflictu multum ſuſtinuiſſet laborem, erat enim primus pugnans in acie, defeſſus eſt non ferens laborem.

Rabban. b *Gob.* Quòd interpretatur lacus, quia ſicut in lacu leonum quis mittitur, ita ſemetipſum miſit Dauid contra Goliath.

L.7.ant.c.12. B c *Tertium.* Rab. Ioſephus de tertio prælio ita dicit, Poſt hanc vero compaſſionem Palæſtini denuo pugnauerunt, ſuper quos exercitum mittente Dauid, fortiſſimus apparuit Ephan cognatus eius. Nam contra ſingulos fortiſſimos Philiſthinorum, ſolus pugnando, peremit eos, alios conuertit in fugam, quorum etiã multi in prælio ceciderũt. Vtrum autem Ephan Adeodatum appellauerit, vel quemlibet alium, etiam incertum eſt.

1.Para.20. C d *Quartum* Goliath, iteratur, quod egit Dauid primitus tẽpore Saulis. Nam in Para. non niſi tertio principaliter pugnaſſe contra Philiſthęos legitur.

D Rab. Quatuor bella Dauid & ſeruorum eius, contra Philiſthæos Chriſti bellum ſignificant, quod omni tempore huius vitæ in membris ſuis contra perſecutores & nequitias ſpirituales continuatur, licet enim faſtus mundi vel proteruitas malignorum ſpirituum ſe erigat contra eccleſiam Dei, omnis tamen principatus aduerſariorum vero Dauid imperante, & prælio ſeruorum ſuorum diſponẽte cedit, & ad nihilum reducitur. vnde, *Vana ſalus hominum. In Deo faciemus virtutem, & Ipſe ad nihilum reducit, tribulantes nos.*

c *Betlehemites.* Quia Noemi & Ruth ex quibus ortus eſt, tempore vbertatis reuerſæ ſunt in Bethlehem, & quia cauſa panis Ruth nota eſt locus ille domus panis vocatus eſt. Vel quia Noemi cũ nuru illuc reuerſa panis abundantiam in domo Booz conſecuta eſt.

E ⁂ Angelom. Quatuor iſta bella contra Palęſtinos, bellum ſignificant Chriſti, quod omni tempore iſtius vitę, in membris ſuis, contra perfidos quoſque huius ſeculi, & contra ſpiritales nequitias, inceſſanter agit. Licet enim faſtus mundanus ſe erigat contra Eccleſiã Chriſti, omnis tamẽ vero Dauid

Rab.

lium Philiſthinorum aduerſum Iſrael, & deſcendit Dauid & ſerui †
a eius cum eo, & pugnabant contra Philiſthijm. Deficiente autẽ Da-
uid Ieſbibenob; qui fuit de genere Arapha, † cuius ferrum † haſtæ 1
trecentas vncias appendebat, & accinctus erat enſe nouo, niſus eſt 2
percutere Dauid: præſidioque ei fuit Abiſai filius Saruiæ, & per- 3
cuſſum Philiſthæum interfecit. Tunc iurauerunt viri Dauid, dicen
tes. Iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucernã
a ¶Vrbs, quæ & Gazer.
b Iſrael. Secundum bellum quoque fuit in Gob contra Philiſthęos. 4
¶ Locus eſt.
Tunc percuſſit Sobbachai de Huſathi Saph de ſtirpe Arapha, de 5
c genere gigantum. Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Phi 6
a ¶Dauid. ſ. qui electus eſt a Deo in regnum. b ¶Quia de ſaltu vbi paſcebat oues accepit eum Deus. 7
c ¶ Quia de genere Beſeleel mater eius. 8
liſthęos, in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus, polymitarius 9
a ¶De Bethlehem extitit. 10
d Bethlehemites, Goliath Gethæum, cuius haſtile haſtæ erat quaſi 11
e liciatorium texentium. Quartum bellum fuit in Geth, in quo vir 12
fuit excelſus, qui ſenos in manibus pedibuſque habebat digitos, id 13 14
a ¶Hanc dicunt Iudæi matrem gigantum fuiſſe Orphan, Noemi nurum. 15
eſt, vigintiquatuor, & erat de origine Arapha, & † blaſphemauit Iſ- 16
rael. Percuſſit autem eum Ionathã filius Sammaa fratris Dauid. Hi
quatuor nati ſunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu Da-
uid, & ſeruorum eius.

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ *dicitur,* Factũ eſt. *Dicunt aliqui, quod iſtud acciderat añ famem prædictã, quia iam ante in perſecutione Abſalom ſerui Dauid non permiſerant ipſum ire cum alijs ad prælium, ut habetur ſup. c. 18. Sed hoc non uidetur uerum, per hoc quod dicitur, hic,* Poſt hæc, &c. *& ſic videtur referri ad factum narratum ante immediate, aliter non habetur aliquid certum ad quod referretur. Præterea iſtud bellum uidetur contigiſſe, quando uires Dauid iam debilitatæ erant ſenectute, ut oſtendunt circunſtantiæ literæ. Nec valet iſtud quod inducitur de bello contra Abſalom. Quia enim ſerui Dauid non permiſerunt ipſum ire ad p̃lium, fuit ex cauſa ſpeciali, ſcilicet, quia Dauid principaliter et ſingulariter quaſi ad mortem quærebatur, ut patet ibidem. et ca. 17. Dixit Achitophel de Dauid,* Vnum enim virum tu quæris, &c *et ideo illud impedimentum fuit ſingulare. Sed in iſto bello uidentes ſerui Dauid ipſum uirib. debilitatum, ordinauerunt et iuramẽto firmauerunt, quod de cætero non iret ad prælium in propria perſona.*

1 Ieſbibenob. *Dicunt aliqui quod ſunt tres dictiones, ita q̃d de, eſt præpoſitio, & Nob nomen loci, Sed patet hoc falſum. Tum qa iſte non fuit de Nob, ſed de Geth, ut patet in fine huius c. Tum qa in Hebræo ly de, non poteſt eſſe præpoſitio, & ideo totum eſt una dictio.*

2 De genere. *Ideſt, giganteo, vt dicunt Hebræi.*

3 Et accinctus. In *Hebræo hẽtur,* Et accinctus erat de nouo, *ita quod ly enſe, non eſt de textu. Dicunt. n. Hebræi & eſt ueriſimile, q̃ illa die fuerat factus miles de nouo, & ideo nitebatur facere probationem euidentem in percuſſione regis, Cætera patent ex dictis.*

4 Secundum bellum quoque fuit in Gob. *Ly* ſecundum. *non ſignificat hic ordinem temporis, quia hoc mõ non narrãtur hic iſta bella quod patet ex hoc quod illud bellum quod dicitur hic tertium, fuit ſimpliciter primum vt patebit, illud autem quod dicitur hic primum, fuit ſimpliciter ultimum, qa poſt illud Dauid nõ iuit ad p̃lium. Narratur tamen hic primo propter continuationẽ ad præcedentia, immediate, quia contigit poſt famem ſupradictã in ſenectute Dauid, & iõ nõ eſt ordo temporis, ſed narrationis, quia iſtud bellum immediate narratur poſt præcedens, & ita dicendum de alijs ſequentibus.*

5 Tunc. *nomen eſt proprium militis.* 6 De Hu. *i. de tali loco.*

7 Saph. *Alias Ziph. nomen eſt gigantes ab eo percuſſi.*

8 Tertium quoque. *Iſtud fuit bellum in quo Dauid interfecerat Goliath, ut patet ex ſequentibus, propter quod dicendum quod Gob eſt nomen loci ſpecialis qui erat in ualle Terebinthi, in qua fuit illud bellũ ſicut habetur ſupr. l. 1. c. 17. ſicut in valle Sueſſionenſi ſunt multa loca particularia, & ſic iſtud bellum quod fuit in Gob tanquam in loco particulari fuit etiam in valle Terebinthi ſicut in loco communi.*

9 In quo. *i. Dauid qui fuit a Deo electus & ad regimen populi vt patet ex dictis, ſup. 1. li. 21. c.*

10 Filius. *Quia longo tẽpore habitauit in nemoribus fugiens a facie Saul, vt patet ex prædictis, ſup. 1. li. c 23.*

11 Polymitarius. *quia deſcendit de genere Bezeleel qui fuit principalis in opere polymitario tabernaculi, vt habetur Exo. 31.*

12 Bethlehemit. *Quia ibi fuit natus, vt patet ex dictis. ſup. l. 1. c. 16.*

13 Goliath. *Cum quo pugnauit Dauid ad ſingulare certamen. Et ex hoc patet, quod dictum eſt. ſ. quod iſtud bellum ordine temporis fuit primũ, quia ante bellum illud non fuit Dauid in aliquo bello, imo domi remanſerat alijs fratribus ſuis ad bellum poſt Saul euntibus, tanquam nimis iuuenis.*

14 Quartum &c. *in quo. ideſt. magnitudine excedens communem ſtaturam hominum.*

15 Qui ſe. *Hoc ponitur ad oſtendendum. quod ſicut erat exceſſiuæ magnitudinis, ita etiam erat terribilis in alijs.*

16 Et blaſphe. *ideſt, vituperauit prouocando eos ad prælium ſicut de Golia dicitur, ſupra. 1. li. xvij. c.*

Locu-

MORALITER.

† betur in plurib. ſacræ ſcripturę locis. Igitur per aues ad alta volantes ſignãtur dæmones de vana gloria tentantes, per beſtias de nocte circumeuntes, ſignãtur dęmones de nimia carnis afflictione tentãtes. Sicut in collationib. patrum dr̃ de abbate Iohanne, quem diabolus induxit ad immoderatũ ieiunium, per quod impediuit bonorũ actuum exercitium. Carnes igitur ſe crucifigentium coram Domino modo prædicto, non lacerantur ab auibus, quia ſibi cauent de vanitate gloriæ, nec a beſtijs, quia ſibi cauent ab indiſcretione.

† *Poſt hæc fa. eſt prxliũ.* Hic deſcribunt quatuor bella Dauid & ſeruorũ eius cõtra aduerſarios, per quę ſignãtur quatuor bella Chriſtianorũ ꝯ infideles & iniquos. Primũ fuit contra principes Iudęorum. Secundum contra imperatores Romanorũ. Tertium contra verſutias hæreticorum in quib. habuerunt victoriã per patientiam, ſapientiã, & operationẽ miraculorum. Quartum bellũ erit contra Antichriſtum, de quo victoria habebitur per Ieſum Chriſtum. *Nam ipſum interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui, vt dr̃. 2. The. 2.*

Locu-

uid, hoc eſt, rege Chriſto imperãte, ac prælia ſeruorũ ſuorũ diſponẽte, cedit, & oẽs aduerſarij vincuntur. Vnde Pſalmiſta ex perſona Eccleſiæ cõfidenter dicit, *In Deo faciemus virtutem, &c.*

CAP. XXII.

a Locutus eſt, &c. ✣ Ioſep. Expeditus itaque Dauid a prælijs & periculis, cum pace iam altiſſima frueretur, cantica in Deum hymnoſque vario metro compoſuit, alios quidem trimetros, alios quinque metros, diuerſaque faciens organa, docuit vt Leuitæ ſecundum ea Deo hymnos edicerent per ſabbathorum diem, aliaſque feſtiuitates. Organorum autem ſpecies huiuſmodi eſt. Canora quidem eſt decem cordis coaptata, hæc plectro percutitur. Nabla vero duodecim ſonos habens, digitis tangitur. Erant. n. & cymbala ærea, & grandia & lata.

✣ Theodoretus. Poſt bella, Dauid hymnum Deo compoſuit epinicion. Conſonat autem cum pſalmo 17. vel potius idem eſt. Ego autem cum alijs pſalmis hunc quoque interpretatus, ſuperuacaneum exiſtimaui ſecundam componere interpretationem.

Rab. Solus decimuſſeptimus pſalm. in libris Regum reperitur quia regnum illud ſignificat vbi aduerſarium nõ hẽbimus. D Titulus enim eius eſt, *In die qua eripuit eum Deus de manu inimicorum eius, & de manu Saul;* Dauid enim ſignificat eum, qui natus eſt ex ſemine Dauid ſcđm carnem, qui in corpore ſuo qđ eſt eccleſia adhuc patitur inimicos. vnde, *Saule, Saule quid me perſequeris,* Eripietur autẽ omnino corpus eius, cum nouiſſima deſtruetur mors, vt perueniatur ad regnum Dei. Pſal. iſte non poteſt conuenire vni perſonæ. Primo enim propheta loquitur gratias agens, quia de graui periculo diuina pietate liberatur, hic, *Circundederunt me gemitus mortis, &c.* Secundo loquitur eccleſia quæ ante aduentum Domini innumeras pertulit calamitate. Poſteaque miſertus Deus E medicinam ſanctæ incarnationis indulſit, & baptiſmatis beneficio Chriſtianum populum de orbis vniuerſitate collegit, ibi, *Deus qui accinxit me virtute,* Tertio mirę miſericordię vox ſaluatoris illabitur, vbi pulcherrimis allu ſionibus virtus eius deſcribitur, ibi, *Viuit Dominus, & benedictus Deus meus.* Quarto iterum eccleſiæ catholicæ dicta proferuntur, & cum magna exultatione diuinitatis conceſſa munera laudantur. F

Act. 9. a. 1. Cor. 15. — Pſal. 17. a. — † Pſal. 17. a. — † impii. † Dolores † vel implicuerunt.

CAP. XXII.

¶ Anticipatio.

a L
Ocutus eſt autem Da 1
uid Dño verba carmi
nis huius, in die qua 2
liberauit eum Dñs
de manu omniũ ini-
micorũ ſuorũ, & de 3
manu Saul, Et ait,
Dominus petra mea, & robur meum, & ſal 4
uator meus. Deus Dñs fortis, meus, & ſpe- 5
rabo in eum. †Scutum meũ & † cornu ſalu- 6
tis meæ, & eleuator meus, & refugiũ meũ, 7
ſaluator meus, †de iniquitate liberabis me. 8
†Laudabilem inuocabo dominũ, & ab ini- 9
micis meis ſaluus ero. Quia circũdederũt 10
me cõtritiones mortis, torrẽtes † Belial ter 11
ruerunt me. †Funes inferi circundederunt 12 13
me, præuenerũt me laquei mortis, †In tri- 14
bulatione mea inuocabo dominum, & ad 15

☞ Ceruis

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXII.

1 Locutus eſt. *Poſt liberationem Dauid a periculis, hic conſequenter ponitur canticum gratiarum actionis, & primo ponitur gratiarum actio pro præteritis. ſecundo vaticinatio de futuris cap. 23. Circa primum præmittitur quædam præfatio, ſecundo ſubditur gratiarum actio, ibi,* Dominus petra mea. *Circa primum dicitur,* Locutus eſt au. *ſcilicet, quod ſequitur poſtea. Et dicitur carmẽ quia pſ. iſte in Hebræo compoſitus eſt metrice, & per modum laudis diuinæ.*

2 In die. *Ex quo patet, quod iſte pſalmus fuit factus a Dauid poſt omnes perſecutiones eius & ſedatis aduerſariis, ipſo exiſtente in quiete contemplationis.*

3 Et de ma. *Iſta perſecutio ſpecialiter exprimitur, quia fuit diuturnior alijs & periculoſior.*

4 Dominus petra. *Hic conſequẽter ponitur canticum pro gratiarum actione, vbi primo ponitur cantici narratio, et ſecundo intenta cõcluſio, ibi,* Viuit Dominus. *Canticum autem iſtud factũ fuit a Dauid pro ſua liberatione a periculis multis, vt patet ex dictis, & ideo primo exprimitur Dei ipſum liberantis efficacia, ſecũdo ſuæ liberationis materia, ibi.* Saluator me⁹. *tertius modus ſiue forma, ibi,* Miſit de excelſo. *Circa primum dr̃,* Dominus. *ideſt, fundamentum me ſtabiliens contra multiplices impulſus.*

5 Et robur meum. *me fortificans contra hoſtiles inſultus.*

6 Scutum meum. *muniens me contra hoſtium ictus.*

7 Et cor. ſa. *repellens & deiiciens aduerſariorum incurſus.*

8 Saluator. *Hic conſequenter exprimitur materia huius liberationis videlicet multa mala et pericula de quib. liberatus fuit uirtute diuina. Circa quod primo deſcribitur ſua liberatio. Secundo ſubditur liberatio populi de Aegypto quaſi pro exemplo, ibi,* Commota eſt. *Circa ea quæ ſunt dicenda in hoc cantico, conſiderandũ quod factũ fuit metrice, vt dictum eſt, & ideo rõne metri hic ponuntur aliqui modi loquẽdi qui non ponuntur communiter in oratione proſaica, quia frequẽter accipit pręteritũ pro præſenti vel futuro, et ecõuerſo, et aliquãdo de figuratiua locutione tranſit ad planã, & ecõuerſo. Dicit igit,* Saluator meus. *i. liberaſti. Et notat̃ hic iniquitas Dauid in facto Bethſabee, de qua fuit liberatus quantũ ad culpam per veram contritionem & confeſſionem, et quantum ad pęnam per diuinam ultionem vt patet ex ſupradictis.*

9 Laudabilem inuocabo. *ideſt, dignum omni laude.*

10 Et ab ini. *ſcilicet ab inimicis inuiſibilibus, qui sũt maligni ſpiritus, ſicut iam liberatus ſum ab inimicis viſibilibus.*

11 Quia circundederunt me, &c. *Poſt mala ſpiritualia a quib. liberatus fuit, enarrat corporalia ex pſecutione Saulis, in hoc qđ dicitur* Circundederunt me contritiones mortis. *quia Saul & viri eius cingebant Dauid in modum coronæ, ita quod Dauid deſperabat ſe poſſe euadere, vt habetur ſup. lib. 1. 23. ca.*

11 Torrentes Belial. *ideſt, impetus perſecutionis Saul, qui erat abſque iugo diſciplinæ & legis diuinæ.*

13 Funes infer. *In Hebræo habetur.* Societates inferni. *i. dæmones incitantes Saulem ad me perſequendum.*

14 Preuenerunt me laquei mortis. *ſcilicet Ziphæi et alij inſidiatores, qui quęrebant tempus et locum quomodo Dauid caperetur, vt habetur ſup. 1. lib. 23. cap.*

15 In tribulatione mea inuocabo dominum & ad Deum męum clamabo. *ideſt, inuocaui.*

Et

MORALITER.

1 *Locutus.* Dauid figura Chrĩ fuit. propter quod Chriſtus Dauid nominatur Oſee. 3. vbi dicitur, *Et quærent dominum Deum ſuum & Dauid regem ſuum.* Et translatio Chaldaica ſic hẽt, *Et obedient Dauid Meſſiæ ſuo.* Propter quod iſte pſal. exponit̃ myſticè de Chriſto homine, q̃ liberatus fuit ab aduerſarijs ſuis in ſua reſurrectione. propter quod tunc dixit Matt. vlt. d. *Data eſt mihi poteſtas in cœlo & in terra.* Igitur in eius perſona dicitur.

4 *Dominus petra mea.* ideſt, fundamentum meum. nam humana Chriſti natura in diuino ſuppoſito ſuſtentabatur.

5 *Et robur.* Nam opera miraculoſa fecit virtute diuina.

8 *Et ſaluator me.* Hæc verba ſunt Chriſti ſecundũ quod homo, ſic enim minor eſt patre. & ſecundũ hoc dicit pater & ſaluator eius, & Deus eius. & hoc mõ exponatur in ſequẽtibus, in quibus eſt talis loquendi modus.

1 *De iniquitate liberabis me. Laudabilem inuocabo.* ideſt, de manibus Iudęorum. qui dicuntur hic iniquitas in abſtracto, propter exceſſum malignitatis eorum.

11 *Quia circunde. me con. &c.* in anguſtia meę paſſionis.

12 *Torrentes Belial.* ideſt, impetus tribulationis a diabolo excitatę.

12 *Terruerunt me,* Sic dicitur Marci. 14. c. *Cepit Ieſus pauere & tædere.* & hoc fuit ad declarandũ in eo veritatẽ humanę naturę. 13 *Funes inferi circundederunt me, præuene.* Et loq̃tur de funibus, quibus fuit ligatus per procurationem dęmonis, qui vocatur hic infernus.

15 *In tribulatione innocabo dominum.* Nam in anguſtia crucis orauit patrem. dicens, *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum,* Luc. xxiij f.

a ¶ Demplum Dei, filius Dei.
Deum meum clamabo. Et exaudiet de templo[a] 1
ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus veniet
¶ Peccatores.
ad aures eius. Cōmota eſt & contremuit terra, 2
¶ Spes. ¶ Superborum.
†cęli cōmota. & fundamenta † montium cōcuſſa ſunt, & com- †
a ¶ Recognouerunt iram Dei.
mota, quoniam iratus eſt eis dominus. Aſcen- 3
a ¶ Compunctio penitentium.
det fumus de naribus eius, & ignis de ore eius 4
a ¶ Corda hominum inflammata a ſpiritu ſancto.
vorabit: Carbones ſuccenſi ſunt ab eo. Et incli- 5
a ¶ Apoſtolos aduentus ſui nuntios miſit. b ¶ Formam ſerui ſuſcepit.
nauit cælos, & deſcendit caligo ſub pedibus 6
a ¶ Plenitudinem ſcientiæ.
† cherub. eius. Et aſcendit ſuper † cherubim & volauit, & 7
a ¶ Scientiam ſanctorum.
†apparuit. †lapſus eſt ſuper pennas venti. Poſuit tenebras in 8

9 circumitu ſuo, † latibulum, cribrans† aquas de †
10 nubibus cœlorū. Præ fulgore in conſpectu eius
† nubes, ſuccenſi ſunt carbones ignis. † Tonabit
a ¶ Apoſtolis.
de cælo dominus, & excelſus dabit† vocem ſuā.
a ¶ Euangeliſtas. Miracula.
11 Miſit ſagittas ſuas & diſſipauit eos, fulgura &
12 † conſumpſit eos. Et apparuerunt effuſiones ma-
Manifeſtata fides eccleſiæ.
13 ris, & reuelata ſunt fundamenta orbis. Ab incre-
patione domini, ab inſpiratione ſpiritus furoris
Filium ſuum. ¶ Vel zelo. Eccleſiam.
14 eius. Miſit de ſūmo, & aſſumpſit me, & extraxit
¶ Diabolo.
15 me de aquis multis. Liberauit me ab inimico
16
17 meo potentiſſimo, & ab his qui oderant me, quo
18
19 niam robuſtiores me erāt. † Præuenit me in die

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et exaudiet de tem. *i. de cælo, quod eſt templum gloriæ ſuæ.*

2 Commota eſt & contremuit terra, &c. *Hic inducit exemplū de liberatione populi Iſrael de Aegypto, vt dicit Rab. Sal. quia modus fuit Hebræorum in liberationibus particularib. facere mentionem de liberatione Aegyptiaca, quæ fuit generalis toti populo, vt patet in pluribus locis ſacræ ſcripturæ, Dicit igitur.* Commota eſt & cōtre. ter. *quia propter plagas inflictas Aegypto a domino omnes habitātes terrā Aegypti fuerunt commoti, & conterriti, vt habetur in Exod. Et etiam ad litteram inter plagas illas Aegypti fuerunt factæ coruſcationes, & tonitrua horribilia. vt habetur Exo. 8. ita quòd videbatur tremere tota terra, & montium fundamenta commoueri.*

3 Aſcendet fumus de naribus. *Loquitur de Deo more hominis irati, de cuius naribus exit fumus, quia ira eſt accenſio ſanguinis circa cor. & inde aſcendunt ſpiritus ad ſuperiora, & ideo ira maximè apparet in facie, vt in oculis & naribus. Sciendum tamen quod ira, & aliæ paſſiones in Deo non habent locum, niſi ſecundum quendam modum. Dicitur enim Deus iraſci, quando punit peccatores, quia admodum hominis irati ſe habet.*

4 Et ignis de ore eius vora. *Quia ignis & grando miſta pariter ferebantur ad punitionem Aegyptiorum, vt habetur Exod. 9. c. Et dicitur hic proceſſiſſe de ore Dei, quia de voluntate & præcepto eius fiebat talis punitio.*

5 Et inclinauit cælos. *non per loci mutationem, ſed per effectus exhibitionem, ſ. ad punitionē Aegyptiorū, & liberationē Hebræorum.*

6 Et caligo. *quia fecit tenebras palpabiles tribus diebus in Aegypto, vt habetur Exo. 10.*

7 Et aſcen. ſuper che. *Per hoc deſignatur velocitas diuini ſubſidij ad liberationem populi de Aegypto, quia omnes filios Iſrael eadem die ſimul eduxit, cum tamen eſſent in numero maximo, vt habetur Exo. 12.*

8 Poſuit tene. *hoc colligitur de nube exiſtente inter filios Iſrael, & exercitum Aegyptiorum ſuper mare rubrum, quæ erat obſcuriſſima & denſiſſima ex parte Aegyptiorum, ita quòd non poterant accedere ad filios Iſrael, vt habetur Exo. 14.*

9 Cribrans aqu. *quia ex denſitate illius nubis fluebant pluuiæ groſſæ ad maius impedimentum Aegyptiorum. Veruntamen quia illa nubes illuminabat noctē ex parte filiorū Iſrael, vt ibidē dicitur, iō ſubdit.*

10 Præ fulgore. *Et quia ex nube illa generata fuerunt fulgura & tonitrua, quibus rotæ curruum ferebantur in profundum, ſicut dictum fuit ibidem. ideo ſubditur,* Succenſi.

11 Miſit ſagit. *id eſt, fulgura & coruſcationes, quibus territi dixerunt, Fugiamus Iſraelem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos, quia tamen ſicut ibidem dicitur, fugientibus Aegyptijs occurrerunt aquæ. ideo ſubditur.*

12 Et apparue. *Aegytios ſubmergentes.*

13 Et reuela. *quia ſuperficies terræ quæ erat in profundo maris fuit diſcooperta, ita quod filij Iſrael tranſierunt per medium maris, vt habetur Exo. 14. Dicitur autem terra, quæ eſt ſub aquis maris fundamentum orbis, ad ſimilitudinem fundamenti domus, quod eſt pars inferior. Similiter terra, quæ eſt in profundo maris habet ſuper ſe elementum aquæ, & poſtea aeris, & conſequenter alias partes orbis. Conſequenter oſtenditur a quo talis punitio Aegyptiorum facta ſit, cum dicitur.* Ab increpatio.

14 Miſit de. *Hic deſcribitur forma, ſiue modus liberationis ipſius Dauid, qui modus factus eſt virtute diuina, & primò deſcribitur modus ſuæ liberationis per modum euaſionis de manu aduerſariorum. ſecundo per modum inſecutionis & deſtructionis eorum, ibi,* In te enim curram accinctus. *prima in duas: in partem principalem, & incidentalem, ſecunda ibi,* Cum ſancto. *Circa primum dicitur.*

15 Liberauit. *ſcilicet, Deus ſua gratia & virtute.*

16 Ab inimi. *ideſt, Saule.*

17 Et ab. *Abſalom & ſuis ſequacibus.*

18 Quoniam. *Et in hoc confitetur Dauid ſe liberatum virtute diuina, non ſua.*

19 Præuenit. *quia cū deſperaret ſe non poſſe euadere a facie Saul, vt habetur. ſuprà 1. li. cap. 23. venit nuntius ad Saul dicens,* Feſtina & veni, quoniam Philiſthijm inſuderunt ſe ſuper terrā. *quod factum fuit ordinatione diuina, vt Saul omitteret perſequi Dauid.*

Cri- / Et

MORALITER.

1 *Et exaudiet de templo ſancto.* Sicut dicitur Heb. 5. c. *Qui in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationeſque ad eū qui poſſit illū ſaluum facere a morte cum clamore valido et lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia.*

2 *Commota eſt.* ſcilicet in paſſione, Matth. 27. f. *Mota eſt terra et petræ ſciſſæ ſunt.*

† *Fundamenta mōtium.* Deus enim in vindictam mortis Chriſti hominis venire fecit exercitū Romanorum cōtra principes Iudæorum, qui dicunt hic montes propter ſtatus eminētiam, & eorum corda quę dicuntur hic fundamenta, cōcuſſa fuerūt timore in Romanorum aduentu, & conquaſſata in tēpli, populi & ciuitatis interitu.

3 *Aſcendet fumus de naribus eius.* ſcilicet Dei, de quo loquitur ad modum hominis irati, de cuius naribus exit fumus.

4 *Et ignis de ore eius.* Nam Romani ex inſtinctu Dei tēplum & ciuitatem incenderunt.

5 *Et inclinauit cæ. &c.* per effectum iuſtitiæ ſuæ quem oñdit.

6 *Et caligo.* Nā Iudęi remanētes erroris caligine ſūt inuoluti.

7 *Aſcen.* ideſt, ſuper apoſtolos quos repleuit ſciētia, propter quod cherubin nominantur.

8 *Et la.* Nam Chriſtus in cęlum aſcendit velocius, quam moueatur ventus.

8 *Poſuit.* Nam ipſo aſcendente nubes ſuſcepit eū ab oculis eorum. Act. 1. b.

9 *Cribrans.* i. aquas ſapientiæ ſalutares p prædicationem apoſtolorum, qui dicuntur nubes Eſa. 60. b. *Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, Ipſi* vero poſt aſcenſionem Chriſti ad prædicandū per orbem fuerunt diſperſi.

10 *Præ fulgore.* Nam ad prædicationem apoſtolorū fulgore miraculorum confirmatā Gentiles qui erāt quaſi carbones extincti per infidelitatē, ſuccenſi ſunt ad amorem Chriſti per fidem charitate formatam.

† *Tona.* per apoſtolos alioſque diſcipulos prædicantes.

11 *Mi. ſa.* i. ſacras ſcripturas per prædicatores & doctores

† *Et diſ.* ſcilicet contradicentes euangelicę veritati.

† *Fulgura.* ideſt, miraculorum ſigna.

† *Et con.* nam per euidentia miracula impugnatores euangelij fuerunt confuſi.

12 *Et ap.* ideſt, multitudines credentium, Eſa. lx. a. *Mirabitur & dila. cor. tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.*

13 *Et re.* ideſt, regna quatuor orbis principalia. ſ. Babyloniorum, Perſarum, Græcorum, Romanorum, quę per lapidem abſciſum ſine manibus, ideſt, Chriſtū, ſunt contrita, & imperium Chriſti manet in ſecula ſeculorum, vt habetur Dan. ij.

14 *Miſit de.* Loquitur hic Chriſtus pro ſuo corpore myſtico de aquis tribulationum per Iudæos & imperatores Romanorum diuinitus liberato.

15 *Libe. me.* hoc dicitur propter imperiū Romanum, quod fuit potentiſſimū & multipliciter attentauit deſtruere corpus Chriſti myſticū. 17 *Et ab.* i. a Iudæis. 18 *Quoniam r.* ſcilicet, in primitiua eccleſia, vt patet Act. viij. & ix. 19 *Præuenit.* ſcilicet Deus dans ſuis fidelibus virtutem patientiæ.

I

afflictionis meæ, & factus eſt dominus † firma-
¶ Charitatem.
mentum meum. Et eduxit me in latitudinem, 1
liberauit me, quia complacui ei. Retribuet mi- 2
hi dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſe-
cundum munditiam manuum mearum reddet
mihi. Quia cuſtodiui vias domini, & non im-
pie egi a Deo meo. Omnia enim iudicia eius 3
in conſpectu meo, & præcepta eius † non amo-
ui a me. Et ero perfectus corã eo, & cuſtodiam 4
me ab iniquitate mea. Et reſtituet mihi domi- 5
nus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum
munditiam † manuum mearum in conſpectu 6
¶ O Deus. 7
oculorum ſuorum. Cum † ſancto ſanctus eris, 8
& cum † robuſto perfectus. Et cum † electo ele- 9 10
a ¶ Quia ei non faues, peruerſus videris. 11
ctus eris, & cum peruerſo † peruerteris. Et po- 12

¶ Vel humilem.
13 pulum pauperem ſaluum facies, oculiſque tuis
14 excelſos humiliabis. Quia tu lucerna mea do-
15 16 mine, † & tu domine illuminabis tenebras
17 meas. In te enim † curram accinctus, in Deo
18 a ¶ Peccatorum, qui eſt inter Deum & homines.
19 meo tranſiliam murum. Deus † immaculata via
20 eius, eloquium domini igne examinatum, ſcu-
21 22 tum eſt omnium ſperãtium in ſe. Quis eſt deus
præter dominum, & quis deus fortis, præter
Deum noſtrum? Deus qui † accinxit me fortitu-
23 dine, & † complanauit perfectam viam meam
24 coæquans pedes meos ceruis; & a
25 26 ſuper excelſa mea ſtatuens me.
27 † Docens manus meas ad præ-
28 lium, & † componens quaſi ar-
29 cum æreum brachia mea. Dedi-
ſti mihi clypeum ſalutis tuæ, &

a Ceruis. Cerui ſpirituales viri pp alacritatẽ, vepres, id eſt, implicamenta ſeculi trãſilientes.

† Pſal. 17. d.
† cõteram exercitum.
† perfecta ideſt facta ibi incorrupta.
* Quoniam.
† fortitudo mea in exercitu vel fortificauit me fortitudine
† ſoluit. i. expeditam fecit.
† Pſal. 17. e. & 43. a.
† contritus eſt arcus ęreus brachiis meis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et eduxit me in lati. *quia Dauid qui a Saul & viris eius erat circundatus in modum coronę, vt ibidem dicitur, recedente Saule liber potuit, ire quo voluit.*

2 Retribuet mihi Dominus ſecundum, &c. *Ex hoc enim quod Sauli pepercit, cum tamen poſſet eum occidere, vt habetur ſup. lib. 1. c. 24. & 26. & quia Abſalom ſe perſequentem ſaluare voluit, ne in peccato mortali moreretur, prout dictum fuit, ſupra ca. 18. ex miſericordia fuit diſpoſitus ad hoc, quod Deus eſſet ſibi miſericors & propitius in dando ſibi gratiam in præſenti, & gloriam in futuro, ſecũdum illud Mat. 5.* Beati miſericordes, quoniam ipſi miſe. conſe.

3 Omnia enim iudi. eius in con. *vt caueã ab eorũ tranſgreſſione.*

4 Et ero perfectus cor. *quia in coniunctione ad Deum per charitatem conſiſtit eſſentialiter perfectio vitę.*

5 Et cuſtodiam me ab iniquitate. *cauendo diligenter de cætero a recidiuo.*

6 Cum ſan. *Hæc eſt pars incidentalis, quia Dauid locutus fuerat de ſua liberatione propter ſuam innocentiam, ideo hic incidentaliter oſtẽdit Dei miſericordiam & benignitatem generaliter erga bonos, dicens ipſi Deo,* Cum ſancto ſanctus eris. *quia ſanctus te ſanctũ confitebitur a quo ſua ſanctitas deriuatur.*

7 Et cum. *ad tolerandum aduerſa patienter.*

8 Perfectus. *ſcilicet eris, dando ſibi gratiam tolerandi aduerſa nõ ſolum patienter, ſed etiam ſuſcipiendi gaudenter, ſicut martyres gaudebãt in paſſionibus, quod eſt maximę perfectionis in virtute fortitudinis*

9 Et cum. *ad vitam beatam ex tua liberalitate.*

10 Electus eris. *quia eliget te, omnibus alijs contemptis.*

11 Et cum peruerſo, &c. *reddendo ei pęnam ſecundum peruerſitatem ſuam, iuſte tamen ex parte tua. Vel aliter.* Cum per. *ſcilicet ſecũdum iudicium ſuum erroneum, quia homines peruerſi cum ab eo puniuntur iuſte, dicunt Deum cum eis peruerſe agere.*

12 Et populum. *ideſt, abiectum & humilem.*

13 Saluum. *quia ſecundum quod dicitur Iaco. 4. b.* Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

14 Quia tu. *quod poteſt intelligi dupliciter. Lucerna. n. eſt lumen in teſta, & ideo lumẽ naturale intellectus humani poſitũ in corpore terreo bene dicitur lucerna Domini, quia lumen naturale rationis eſt quædam impreſſio diuini luminis, ſecundum illud Pſ. 4. b.* Signatũ eſt ſuper nos lumen, &c. *Item Deus præſens homini per gratiã ſuam dicitur eius lucerna, quia omnis creatura ad Deum comparata tenebra eſt, ideo ſubditur.*

15 Et tu. *Poteſt etiam dici, qđ tenebræ hic vocantur opera meritoria per peccatũ mortale ſuperueniens extincta, quæ viuificantur & illuminantur recuperata gratia.*

16 In te. *Hic ponitur liberatio Dauid per modum inſecutionis & deſtructionis aduerſariorum ſuorũ, cũ dicitur,* In te. *ideſt, in tua virtute.*

17 Curram. *ideſt, ad prælium expeditus.*

18 In Deo meo. *capiendo aduerſarios intra ſuum fortalitium.*

19 Deus imma. via eius. *Via iſta eſt lex diuina, in qua non eſt aliqua immunditia conceſſa tanq̃ licita, licet aliqua mala fuerint ꝑmiſſa propter maiora mala euitãda, ſicut libellus repudij permiſſus fuit in lege ve. & vſura cum extraneis, ne vxores occiderent, et ne fratres ſuos vſuris grauarent, prout dictum fuit plenius Deut. 23. & 24.*

20 Eloquium Domini igne exa. *i. purum & mundum, ſicut metallum in fornace probatum.*

21 Scu. eſt. *ſcilicet ipſe Deus.*

22 Quis eſt. *q. d. nullus, quia alij ſunt dii participatiue, ſcilicet homines ſancti, ſecundum illud Pſ. 81. b.* Ego dixi, dii eſtis. *Vel dii falſi, ſicut idola gentium.*

23 Deus qui ac. *corporali contra hoſtes viſibiles, & ſpirituali cõtra inuiſibiles.*

24 Et compla. perfectam viam meam. *auferẽdo offendicula corporalia & ſpiritualia.*

25 Coæquans. *dando mihi agilitatem ad inſequendũ hoſtes meos fugientes, & eſt locutio hyperbolica, quia non habuit tantã velocitatem currẽdi ſicut ceruus, ſicut dr̃, talis mulier eſt albior niue, ad deſignandum excellentiam ſuæ albedinis, quamuis non ſit ita alba ſicut nix.*

26 Et ſuper excel. *ideſt, ſtabiliens in regia dignitate.*

27 Docens manus. *quia artem præliandi me docuit.*

28 Et compo. quaſi ar. *ideſt, fortitudinem ad hoc conuenientem mihi dedit. in hebræo habetur,* venichath. *ideſt, & concuſſus eſt arcus æreus brachijs meis: quaſi arcũ æreũ faciliter tẽdebat, vt dicit. Ra. Sa.*

29 Dediſti mihi clypeum &c. *quaſi dicat fortitudo mea parũ eſſet*

MORALITER.

1 *Et edu.* fidem Chriſti diffundendo per orbem.

2 *Retri.* Hic exprimitur eccleſię meritum & ſequẽs pręmiũ quãtum ad illos qui numero & merito sũt de corpore Chriſti myſtico, & iſti ſunt qui cauent ab immũditia peccatorũ, & ſtudent ad impletionem mandatorũ diuinorum, & ꝑ hoc patent ſequentia vſque ibi.

6 *Cum ſan.* id eſt. Chriſto.

6 *Sanctus.* conformando te ei quantum ad præcepta.

7 *Et cum.* ideſt Chriſto, cuius virtus eſt infinita.

8 *Perfectus.* cõformando te ei quãtum ad euãgelica cõſilia.

9 *Et cum.* ideſt, Chriſto.

10 *Ele.* tranſlatus ad gloriam electorum.

Et cum. ideſt, diabolo qui totaliter auerſus eſt a Deo.

11 *Peruerteris.* ipſum inſequendo.

14 *Quia tu.* nã in vita cõtẽplatiua Deus eſt lucerna eccleſię.

17 *Curram accinctus.* in actiuæ vitæ operibus.

18 *In Deo meo tranſiliam murum.* i. tentationis impedimentũ.

20 *Eloquium Domini examinatum.* quia non habet aliquid impuritatis vel falſitatis admiſtum.

20 *Scutum eſt omnium ſperantium in ſe.* contra inuaſiones poteſtatis malignæ.

21 *Et complanauit perfectam viam meam.* omnia offendicula auferendo.

25 *Coæquens pedes meos ceruis.* dans mihi promptitudinem voluntatis ad currendum poſt ipſum in bonis.

26 *Et ſuper.* id eſt, me firmando in conſiliorum obſeruatione.

27 *Docens manus.* ideſt, operationes meas.

27 *Ad prælium.* contra incentiua vitiorum.

A mansuetudo mea multiplicauit me. Dilataſti 1
gressus meos ſubtus me, & non †deficient tali 2
a ¶Christus infideles, electus vitia.
mei. Perſequar inimicos meos & conteram, & †
non reuertar donec conſumam eos. Conſu-
mam eos & confrigam, vt non conſurgant, ca-
dent ſub pedibus meis. Accinxiſti me fortitu-
dine ad prælium, incuruaſti † reſiſtentes mihi
a ¶Vide, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. †
ſubtus me. Inimicos meos dediſti mihi † dor- 3
ſum, odientes me, & † diſperdam eos. † Clama- 4
bunt, & non erit qui ſaluet, ad dominũ, & non 5 6
exaudiet eos. Delebo eos vt puluerem terræ, 7
quaſi lutum platearum comminuam eos, at- †
a ¶Iudæorum.
que † confringam. Saluabis me à contradictio- 8
nibus populi mei, cuſtodies me in caput gen- 9 10

† declinauerunt.
† inſurgentes in me, & intr.
† ceruicem, id eſt uertiſti mihi inimicos in fugam.
† uel excidi
† uel reſpiciét.
† diſtẽdã eos.

11 tium. Populus quem ignoro ſeruiet mihi, filij D
a ¶Iudæi ex patre diabolo nati.
12 alieni † reſiſtent mihi, auditu auris obedient mi-
13 14 hi. Filij alieni defluxerunt, & † contrahentur in
15 16 anguſtijs ſuis. Viuit dominus, & benedictus
17 18 † Deus meus, & exaltabitur Deus fortis ſalutis
a In iudicio, cum reddam malis iuxta merita.
19 meæ. Deus qui das vindictam mihi, & deijcis
† populos ſub me. Qui educis me ab inimicis
a ¶ A diabolo.
† meis, & à reſiſtentibus mihi eleuas me, † a viro
a ¶ Eccleſiam meam.
20 iniquo liberabis me. Propterea confitebor tibi
21 domine in gentibus, & nomini tuo cantabo.
22 23 † Magnificans ſalutes regis ſui, & faciens miſeri-
¶ Saluatoris. ¶ a Electis.
24 cordiam Chriſto ſuo Dauid, & ſemini eius vſque
in ſempiternum.

CAP

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *ſet, niſi adeſſet protectio tua.*

1 Et man. &c. mul. me. *Eſt. n. diſpoſitio ad hoc quod homo multiplicetur in bonis temporalibus & ſpiritualibus, ſecundum Matth. 5. a.* Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. *In Hebræo habetur,* ſanotheca, *id eſt, manſuetudo tua multiplicauit me, & eſt ſenſus, et ex benignitate tua prouenit mihi multiplicatio in bonis tẽporalibus & ſpiritualibus & prole, & non ex merito meo.*

B 2 Dilataſti greſ. meos, &c. *In Heb. habetur,* Paſſus meos, *quãdo enim pedes ſunt coniuncti adinuicem, tunc homo eſt diſpoſitus ad cadẽdum, ſed quando ſunt conuenienter elongati, tunc ſtat firmius. Per hãc igitur ſimilitudinem intelligitur, quod firmitas in ſtatu regio inerat ipſi Dauid a Deo. Cætera patent ex dictis vſque ibi.*

3 Inimicos meos dediſti mihi dorſum. *id eſt, vertentes dorſum coram me fugiendo.*

4 Clamabunt. *ad idola.*

5 Et non erit qui ſal. *quia in eis nulla virtus eſt ſaluãdi. Vel aliter.* Clamabunt, *inuocando auxiliũ humanum, & non erat, qui auderet iuuare.*

6 Ad dominum, *conuertent ſe humano auxilio deficiente.*

7 Et non. exau. eos. &c. *quia talis clamor pcedit ex ſeruili timore.*

8 Saluabis me. &c. *id eſt, ſaluaſti.*

9 A contradictionibus populi mei. *i. in rebellione populi mei cõtra me excitata per Seba filium Bochri, vt dictum eſt ſup. 20. ca.*

10 Cuſtodies me in ca. *id eſt, in ſtatu regni.*

11 Populus quem. *quia Philiſthæi, Ammonitæ & Moabitæ & idumæi ſeruiebant ei ſub tributo, vt patet ex pdictis. c. 8. & 12. qui tamen erant Gentiles & idololatræ, & ſic erant ignoti ipſi Dauid notitia approbationis.*

12 Filij alie. *Id eſt, illi qui deberent eſſe filii mei, per malitiam ſuã alienati reſtiterunt mihi, vt patuit ſupra in rebellione Abſalõ & aliorũ exiſtentium cum eo, qui tamen debebant obedire Dauid ſicut patri.*

C 13 Auditu auris obe. *id eſt, ſimulatorie & non vere, quia Abſalom & ſui ſequaces qui ſimulabant ſe Dauid obedientes, de facto fuerunt rebelles.*

Filij

14 Filij alieni. *quia debellati fuerunt, & mortuo Abſalom fugerũt, vt dictum eſt ſup. 18.*

15 Et contra. *In Hebræo habetur,* In clauſuris ſuis. *qa Seba cum fautorib. ſuis præ timore recluſit ſe in Abela, vbi fuit decapitatus, vt dictum eſt ſup. 20.*

E 19 Viuit do. *Hic ponitur huius cantici intenta concluſio, vcʒ diuini nominis magnificatio pro prædictis bñficiis, & hoc eſt quod dicitur.* Viuit. *quia eſt ipſa vita per eſſentiã, & omnia viuunt in eo, ſecundum quod dicitur Io. 1. a.* Quod factum eſt. *ſcilicet, omnis creatura,* in ipſo, vita erat, *quia creatura antequã crearetur nõ eſt niſi ipſa creatrix eſſentia, quæ eſt idem quod intelligere diuinum, ſiue intelligentia diuina, & quia intelligere eſt ſupremus gradus vitæ, vt hetur 2. de Anima, & Deus ſolus vnico actu intelligendi pfecte ſe cõprehẽdit & omnia, qui quidem actus eſt ſempiternus, ideo dicit Philoſop. 12. Metaphyſicæ. Quod Deus viuit vita nobiliſſima, ſempiterna & optima.*

17 Et benedi. *ex beneficiis mihi collatis.*

18 Et ex. *non in ſe, cum ſit magnitudinis infinitæ, ſed in creaturis ipſum laudantibus.*

19 Deus. *vt patet ex præcedentibus. propter quod concluditur.*

20 Propterea. *in pſalmis laudi tuæ.*

21 In genti. *quia pſalmi facti a Dauid deriuati ſunt ad gentes conuerſas ad fidem Chriſti in diuerſis partibus orbis.*

22 Magnificans. *id eſt, mei, qui ſum conſtitutus rex ab eo.*

23 Et faciens. *qui de mandato Dei vnctus fuit a Samuele, vt habet ſup. primo lib. 16. cap.*

24 Et ſemini. *quia filii Dauid regnauerunt vſque ad captionẽ Babylonicam, & poſt reuerſionem de Babylone Zorobabel, qui deſcendit de Dauid, habuit ducatum ſuper populũ, & alij conſequenter de tribu Dauid vſque ad Herodem alienigenam, ſub quo natus eſt Chriſtus de ſemine Dauid ſ. cũdum carnem, cuius regnum & imperiũ manet in ſecula ſeculorum amen. Et iſta fuerunt diffuſius tractata Gen. 69. & Matth. 2. in quadam quæſtione de quolibet, quam de hac materia diffuſius diſputaui.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et manſuetudo mea multiplicauit me.* meritoriè & diſpoſitiuè. Nam manſuetudo eſt quædam tractabilitas mẽtis ad omne bonum.

2 *Dilataſti greſ. meos ſubtus me, &c.* ad ambulandum ſine caſu in vita morum.

† *Perſequar inimicos meos & conteram. &c.* id eſt, vitia & diabolum.

† *Incuruaſti reſiſtentes mihi,* i. motus ſenſualitatis inclinando ſub obedientia rationis. Poteſt & hoc aliter exponi de impugnatoribus eccleſię, qui facti ſunt ei obidientes, vt Saulus & conſimiles.

3 *Inimicos meos de. mihi dorſum.* id eſt, obſtinatos in Iudaiſmo, qui fugati ſunt, & diſperſi per mundum.

† *Quaſi lutum platearum comminuam eos.* quia contemptibiles ſunt omnibus alijs gentibus.

8 *Saluabis me a contradictionib. populi mei.* quia contra eccleſiã non audent modo loqui.

11 *Populus quem ignoro ſeruiet mihi.* quia Gentiles qui a Deo videbantur ignorati, eo quod erant in idololatria derelicti, deuote ſeruiunt in eccleſia Chriſti.

12 *Filij alieni reſiſtent mihi.* id eſt, Iudęi a veritate alieni quantum potuerunt reſtiterunt eccleſię Chriſti.

13 *Auditu auris obedient mihi, &c.* & non auditu cordis, quod dicitur propter illos qui ficte conuertũtur de Iudaiſmo, propter quod ſubditur.

14 *Filij alieni defluxerunt.* a via veritatis.

15 *Et contrahentur in anguſtijs ſuis, &c.* in gehennę pœnis.

16 *Viuit Dominus & benedictus Deus, &c.* Hęc ſunt verba cuiuſlibet membri Chriſti vniti per gratiam.

18 *Et ex.* ad me protegendũ ab impulſu omnis poteſtatis aduerſarię.

19 *Deus qui.* contra mundum, carnem, diabolum.

† *Deieciſti po.* id eſt, motus meos interiores & exteriores ſubiiciens rationi rectæ.

† *Qui edu.* ſcilicet, mundo, diabolo, & carne.

† *A viro.* ſcilicet ab Antichriſto, qui erit iniquiſſimus.

20 *Propterea.* grãs agẽdo magnificè de bñficiis ſupradictis

Hęc

CAP. XXIII.

a HAec ſunt autem. Hierony. Nouiſſima ſunt, quia poſt pſalterium, & cetera metra, hoc compoſuiſſe metrum dr̃, in quo ait: *Dixit Dauid filius Iſai. Dixit vir, cui conſtituta eſt ſcala Chriſto Dei Iacob.* Rab. Quia vltimã cõfeſſionis laudẽ ſignãt; quam ſuperato hoſte & peracta victoria mortis ſancti cãtabunt in æternum.

b *Egre.* quia luculentiſſimè de Chriſto Dei & de incarnatione eius ac redemptione humani generis prophetauit.

c *In timo.* qui in timore Dei dominationem in ſubditis exercet, lucis opera per ſolem iuſtitiæ illuminata profert, nec in eis aliquid obſcurum remanet, ſed imbre cæleſtis gratiæ irrigatus germina virtutum in carne viuens fructificat.

CAP. XXIII.

a ¶Quia hanc laudem Dauid in articulo mortis domino deuotè cantauit.

HAEC autem ſunt verba nouiſſima, † quæ dixit 1
Dauid filius Iſai: Dixit vir cui † conſtitutum eſt 2 3
a ¶ aliàs Pſalmiſta.
de Chriſto Dei Iacob, egregius pſaltes Iſrael: 4 5 6
Sanctus. Filius.
† Spũs Dñi locutus eſt per me, & ſermo ei⁹ p † lin- 7 8
guã meã. Dixit Deus Iſrael mihi locutus eſt for- † 9 10
c tis Iſrael. Dominator hominum iuſtus, dominator in timore Dei. Si- 11 12
13 ☞ *Nec eſt.*

† 66. di. c. quã eccleſiaſticis. §. ecce.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIII.

HAec autem. *Poſita gratiarum actione de preteritis, hic conſequenter deſcribitur prophetia Dauid de futuris. Et primo ponitur huiuſmodi vaticinium. ſecundò catalogus fortium, ibi:* Hæc ſunt nomina. *Circa primum præmittitur prophetia Dauid de præmiatione bonorũ. ſecundo de punitione malorum, ibi:* Præuaricatores autem. *Circa primum primò oſtenditur excellentia prophetiæ Dauid verbo. ſecundo exemplo, ibi:* Sicut lux auroræ. *Circa primum ſciendum, ꝙ excellentia prophetiæ maximè accipitur ex duobus, ſcilicet, ex materia reuelata, & ex modo reuelationis. Primo ergo oſtenditur excellentia prophetiæ Dauid ex primo. ſecundo ex ſecundo, ibi:* Spiritus domini. *Circa primum ſciendum ꝙ quanto aliquod futurum eſt excellentius, tanto reuelatio facta de illo ſiue prophetia eſt excellentior, quia cognitio notabilitatem ſortitur ex obiecto, vt habetur. 1. de Anima. Tempore autem vet. teſt. illud quod fuit futurum excellentiſſimum, fuit incarnationis myſterium: quod fuit reuelatum ipſi Dauid, non ſolum quantum ad futuritionis certitudinem, ſed etiam quantum ad eius progeniem, videlicet quòd Chriſtus de ſemine ſuo eſſet naſciturus, & per eum mundus eſſet ſaluandus, ſicut Dauid a perſecutionibus inimicorum ſuorum fuerat virtute diuina ſaluatus, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Hæc. *& ideo præcæteris memoriter retinenda, ſecundum quod dicit Greg. homil. 19. Idcirco dominus tũc diſcipulos increpauit, cum eos corporaliter reliquit, vt verba quæ recedens diceret. arctius in corde audientium impreſſa remanerent.*

2 Dixit vir. *ideſt Dauid.*

3 Cui con. *ideſt, firmiter promiſſum abſque retractatione.*

4 De Chriſto Dei Ia. *ideſt, de Chriſto quem Iacob Spiritusſancto inſpiratus prædixit venturũ ad ſalutem hominum, ſecundum quod dicitur. Gen. 49. b.* Nõ auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium tanquàm ſaluator earum. *Vbi notandum eſt ꝙ tranſlatio Chaldaica habet.* donec veniat Meſſias. *ideſt, Chriſtus Græcè, & vnctus Latinè, quæ quidem prophetia fuit impleta in domino noſtro Ieſu Chriſto vncto præcæteris plenitudine gratiæ, vt habetur Io. 1. b.* Vidimus eum quaſi vnigenitum a patre, plenum gratiæ & veritatis. *quia natus fuit de virgine tempore Herodis regis, ſub quo fuit tranſlatum ſceptrum regni ad alienigenã, vt dictum eſt ca. preced. quia pater eius fuit Idumæus. vt aliàs eſt diffuſius declaratum.*

5 Egregius. *quia cantica quę cantabantur in templo, erant de pſalmis Dauid.*

6 Spiritus. *Hic oſtenditur excellentia prophetiæ Dauid ex modo reuelationis ſibi factæ. Circa quod ſciendum, ꝙ licet reuelatio prophetica fiat multis modis, vt plenius declaraui ſuper Da. & ſuper li. Pſalmorũ. tamen duo modi ſunt magis generales quos accipio quantum ad præſens. Vnus eſt quando menti prophetiæ fit reuelatio alicuius futuri ſupernaturaliter cogniti, & cum hoc in virtute imaginatiua prophetæ virtute diuina formatur aliqua viſio imaginaria, in qua tanquàm in ſpeculo inſpicitur veritas intellectualis, ſicut in cognitione naturali cognitio quidditatiua inſpicitur in phantaſmatibus in virtute imaginatiua formatis. ſecundum quod dicit Philoſ. 3. de Anima: Intelligentibus nobis neceſſe eſt phantaſmata ſpeculari. Et hoc modo Ieremias propheta vidit deſtructionem ciuitatis Ieruſalem futuram per intellectum in uiſione imaginaria.* Ollæ ſuccenſæ & virgę vigilantis. *ut habetur Hie. 1. Alio modo fit reuelatio ueritatis ſupernaturalis abſque tali uiſione imaginaria. & iſte modus prophetiæ altior eſt primo. ſicut melioris intellectus iudicatur ille in cognitione naturali qui ueritatem intelligibilem ſibi propoſitam ſtatim capit abſque exemplo ad hoc manuductiuo, quàm ille qui non poteſt eam capere, niſi ſibi proponatur exemplum ſenſibile manuductiuum. & ſimiliter ille qui concluſiones Geometricas intelligeret abſque deſcriptione alicuius figuræ: quàm ille qui non poſſet hoc capere abſque tali deſcriptione. Iſto autem ſecundo modo fuit cognitio prophetica ipſius Dauid: ut habetur in prologo ſuper Pſal. & hoc eſt quod dicitur:* Spiritus. *id eſt, ſpirituali uiſione inſtruxit me abſque uiſione imaginaria.*

7 Et ſer. *quia non ſolum illuminauit intellectum meum ad intelligendum, ſed etiam linguam meam ſpeciali modo direxit ad loquendum, quia prophetias ſuas locutus eſt per modum laudis diuinæ magis quàm alij prophetæ.*

8 Dixit. *ſcilicet Dauid.*

9 Deus Iſrael. *licet enim ſit Deus omnium generaliter, tamen dicitur Deus Iſrael per ueram fidem & cultum latriæ ſpecialiter.*

10 Fortis. *id eſt, ad protectionem Iſrael; ſicut patuit in eductione Iſrael de Aegypto in ſignis mirabilibus.*

11 Dominator. *reddens vnicuique propria merita.*

12 Dominator in timo. *quia a ſubditis ſuis uult timeri timore filiali, non timore ſeruili.*

13 Sicut lux. *Hic inducit exempla ad prædicta: &* primò *ad ultimũ dictum. ſ. de prophetia & uiſione ſpirituali abſque imaginaria. Ad cuius intellectum ſciendum, ꝙ ſol dupliciter uidetur. Vno modo tectus aliqua nubecula. Alio modo in ſua claritate ſine tali nube, & certum eſt, ꝙ ille eſt acutioris uiſus, qui poteſt eum uidere ſine tali nube, quàm ille qui non poteſt uidere abſque nube exceſſum claritatis ſolis ſuo uiſu* ✣ *contem-*

MORALITER.

1 *Hæc ſunt.* Per Dauid qui in glo. ſuper pſalmum dicitur eximius prophetarum, ſignificatur homo perfectus in vita contemplatiua. Nam & antiquitus prophetę appellabantur videntes. 1. Reg. 9. b. *Qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur videns.* Vita verò contemplatiua conſiſtit in oratione deuota, & in meditatione ſanctarum ſcripturarum diuinitus reuelata. Et talis contemplatiuus bene dicitur filius Iſai, ideſt, Dei: nam Iſai interpretatur ſalus mea. & de Deo dicitur Pſal. 26. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, &c.* Talis autem contẽplatiuus modo ſpeciali aſſimilatur Deo, propter quod dicitur eius filius. Et quoniam recognoſcit ſicut gratus Dei beneficia, debet regratiando dicere, & maximè circa finem vitæ ſuæ.

2 *Dixit vir.* Ideſt, dicat, loquens de ſeipſo ſicut de alio: nam hic eſt modus loquendi ſanctorum de ſeipſis. Vnde Moyſes Num. 12. a. dixit: *Erat autem Moſes manſue. &c.* Et Ioãnes euangeliſta: *Hic eſt diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet, &c.*

3 *Cui conſti. eſt de Chriſto &c.* Ideſt, promiſſum eſt ei quod ſit æternaliter cum ipſo. Io. xij. d. *Vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit.*

5 *Egregius pſaltes Iſrael, &c.* quia talis contemplatiuus in diuinis laudibus componendis, & dicendis eſt pręcipuus. Et quia talia non attribuit ſibi, ſed gratię Dei, ſubditur:

6 *Spiritus domini. locu. &c.* in diuinis laudibus & doctrinis.

8 *Dixit.* Ideſt, dicat regratiando.

9 *Deus Iſrael.* ideſt, angelorum Deum clarè videntium.

† *Mi. lo.* Nam per angelos fiunt communiter illuſtrationes hominum.

10 *Fortis Iſ.* nam angeli ſancti habent ab ipſo uirtutem.

11 *Dominator ho.* Quos regis per angelos tanquàm per medios inter homines & Deum.

12 *In timore Dei*, ſcilicet, filiali: qui ſemper coniungitur charitati.

13 *Sicut.* Verba ſunt cõtẽplatiui Dei beneficia recognoſcẽ- † tis,

a *Nec eſt.* Rab. Qui in lege domini meditatur die ac nocte, A fit tanquā lignum quod plantatum iuxta aquas dat fructum ſuum in tempore ſuo, & quæcunque faciet proſperabuntur.

b *Et ſi quis.* Qui ſcilicet cōmunicans peccatis alienis propter cordis ſui duritiam iniquitatum pōdere premitur, & iaculis peccatorum confoditur, eiuſq; opera æternis ignibus digna, ad nihilum redigentur.

c *Hæc ſunt nomina.* Iſid. Texitur catalogus virorum fortium in figura ſanctorum, qui quamuis virtutū ſublimitate proficiant: tñ vſq; ad excellentiam diuinæ Trinitatis non attingunt. Hoc eſt enim quod ſcriptum eſt: Vſ- B que ad tres primos non peruenit. Quis enim in nubibus ęquabitur domino in filijs Dei?

d *Fortium.* De his fortibus ait Ioſephus: Primus omnium erat Euſebius filius Achimææ, qui aciem hoſtiū frequenter irrumpens non ceſſauit donec nōgentos occideret. Poſt hunc erat Eleazar filius † Dodo, qui cum rege fuerat in Sarpha. Hic Iſraelitis formidātibus Philiſthinorum exercitum & fugientibus ſolus reſtitit, & multos occidit, C vt ſanguine occiſorum gladius eius hæreret, vt dextera. Iſraelitæ verò videntes Palæſtinos in fugam cōuerſos: deſcēdētes D de montib. perſecuti ſunt eos, & peruenit Iſraelitis famoſa victoria. Tertius fuit Semeias filius Heli, qui in loco maxillæ cum Hebræi fugerent exercitus Palæſtinorum, ſolus portauit alios proſternens, alios in fugam conuertens.

e *Ipſe.* Rabb. Virga de radice Ieſſe abſque nuptiali opere florem protulit, qui de vno homine typum gentium preferente, vno impetu. i. ſermonis imperio legionem expulit dæmonū.

f *Tenerrimus ligni.* Rabb. Virtus viri bellica & modeſta ſi- E gnificatur: quia ſicut vermiculus ligni tener quidem, & fragilis & modicus apparet: fortiſſimum tamen lignum terebrat & conſumit (vnde a teredo teredinis nomen accepit) ſic ille domi omnibus affabilis, quietus, & humilis. in certamine publico robuſtum ſe & intolerabilem hoſtibus exhibebat. Hunc tamen principem fortium Hebręus ſuſpicatur eſſe Dauid, de quo dicitur: *Sedens in cathedra ſapientiſſimus princeps inter.* cuius ſapientia oſtenditur in ſapientiſſimo, humilitas in vermiculi exemplo, in interfectione octingentorū fortitudo.

Semma

† Hebraica ſic habēt ad verbum. Et ſicut lux matutina oriēte ſole cū mane eſt abſque nubibus nunc a ſplēdore, nunc a pluuia, herba de terra, (ſub. oritur) ſic nō erit dom⁹ mea cū Deo (ſubaudi obnubilata, ſed ſemper lucens) quia pactum æternū iniit mecū diſpoſitum in oībus, & ſeruatū (uel firmum) Cuncta enim ſalus mea, & omnis uoluntas, ut nō germinet (id eſt, vt non ſit ſicut germen agri quod areſcit) impii autē tanquā ſpicæ amouebuntur vniuerſi, quæ manu nō amouentur. Sed ſi quis tangere.

a ¶Eccleſiæ. b ¶Reſurgente Chriſto a mortuis.
cut † lux auroræ oriente ſole mane abſque 1
a ¶ Infidelitatis. b ¶ Miraculis. c ¶ Prædicatione.
nubib. rutilat, & ſicut pluuiis germinat her- 2
a ¶ Vir fidelis de eccleſia.
a ba de terra. Nec tanta eſt domus mea apud 3
Deū, vt pactum ſempiternum iniret mecū. 4
firmum in omnib. atque munitum. Cuncta 5
a ¶In eius poteſtate conſiſtit.
enim ſalus mea, & oīs volūtas, nec eſt quic- 6
quā ex ea quod non germinet. Præuaricato 7 8
a ¶Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, eradicabitur & in ignē mittetur
b ¶Spiritaliter Iudæi & hæretici de terra viuentium euulſi, æterno incendio traduntur.
rēs autem quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi,
b quæ non tolluntur manib. Et ſi quis tangere 9
voluerit eas, armabit ferro & ligno lāceato, 10 †
igneq; ſuccenſę comburent † vſq; ad nihilū. 11
c d Hęc ſunt nomina fortium Dauid. † Dauid ſe 12
a ¶Ieſbaam filius Ahamoni, ſicut in Paral. legitur. 13
dens in cathedra ſapientiſſimus princeps in- 14
a ¶Qui ait. Ego ſum vermis, & non homo, &c. 15
e f ter tres. Ipſe ē quaſi tenerrimus ligni vermi- 16

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *contemperante. Et ideo iſtud pro exemplo inducitur ad oſtendendū excellentiā ꝓphetiæ Dauid, quæ fuit ſine imaginib. vt prædictū eſt, quæ ſunt quaſi quædā nubes contemperantes veritatem intelligibilē debilitati intellectus humani, vt patet ex prædictis. & hoc eſt quod dicitur.*

1 Abſq; nu. *ideſt, abſq; imaginibus viſione intellectuali me illuſtrat. Secundo inducit exemplum ad aliud dictum, ſ. de reuelatione facta ipſi Dauid de Chriſto naſcituro de ſemine ſuo, ꝙ factum eſt ex diuina liberalitate, & non merito humano, & hoc eſt quod dicitur in exemplo.*

2 Et ſicut plu. *Terra enim quæ de ſe eſt arida non habet aptitudinē ad proferendum herbam, ſed eā profert ex humore pluuiæ deſup deſcendentis. Sic Chriſtus natus eſt de beata virgine perfuſa plenitudine gratiæ, ſecundum illud Eſa. 45. b.* Rorate cęli deſuper & nubes pluāt iuſtum, aperiatur terra & germinet ſal. *vnde ſubditur.*

3 Nec tanta eſt do. &c. *ideſt, tanti meriti.*

4 Vt pa. ſempi. intret. *de Chriſto naſcituro de domo mea, cuius regnum ſtabit in æternum, ſecundum quod dicitur Eſa. 9. b.* Super ſoliū Dauid & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iuſtitia amodo & vſque in ſempiternum, *ideo ſubditur.*

5 Cuncta enim. *ſupple dependet & expectatur ab eo.*

6 Et om. vol. *i. omne deſiderium meum ſupple tendit in ipſum. Et eſt modus loquendi qui apud Hebræos vocatur decurtatus, ſcilicet quando loquens non exprimit totum conceptum ſuum, quod maximè contingit quando loquitur ex exceſſu deuotionis, ſicut erat in propoſito.*

7 Nec eſt. *Quod fit quando ex voluntate nihil procedit deliberatè quod non ordinetur in Deum, ſecundum qđ dicit Apoſt. 1. ad Cor. 10. g.* Omnia in gloriam Dei facite, *& in ſtatu tali erat Dauid in fine vitæ ſuæ, quando dixit iſta verba.*

8 Pręuaricatores. *Hic ponitur prophetia Dauid de punitione malorum. & primo quantum ad pęnam temporalem. cum dicitur:* Pręuaricatores autem q. *& hoc impletum fuit quando Iudæi per Titum & Veſpaſianum propter præuaricationem in Chriſtum fuerunt de terra Iſrael euulſi.*

9 Quæ non. *Quia correctionem Chriſti & apoſtolorum manſuetam non recipiebant, ſeu contra eos inſurrexerunt, & ideo omiſſa eſt correctio dura Romanorum, quæ notatur cum dicitur.*

10 Et ſi. *quia Romani venerunt ſuper Iudæos cum exercitu magno, & bene armato.*

11 Igneq;. *quia Romani combuſſerunt ciuitatem & templum, & magnam partem populi ibidem exiſtentem. Secundò tangitur pœna æterna. cum ſubditur.*

12 Combu. *quia mortui in infidelitate deſcenderunt ad ignem gehennæ. Poteſt etiam hoc intelligi de punitione malorum in generali in iudicio extremo.*

13 Hæc ſunt. *Hic ponitur catalogus fortiū Dauid & primo exprimuntur noīa aliquorum valde notabilium. ſecundò aliorū magis communium ibi:* Aſel. *Circa primum ſciendū, ꝙ aliter exprimuntur hic & 1. Paral. 11. & aliqua ibi exprimuntur quæ hic tacentur, & ecōtrario. & aliqua hic tacentur quæ ſuperius ſunt ſufficienter expreſſa, & oīa iſta ſunt conſideranda ad intelligendum iſtum catalogum. Sciendum igitur, ꝙ in vniuerſali fuerunt 39. computatis Dauid rege & Ioab principe militiæ, & præter iſtos duos fuerunt 32. vt concluditur in fi. huius cap. quorum. 7. fuerunt valde notabiles, quorum tres primi dicūtur robuſtiſsimi. quia quilibet eorum debellauit quaſi vnum exercitum. & primus de illis tribus fuit Ieſbaan, de quo habetur 1. Paral. 11. ſecundus fuit Eleazar filius Abohi. tertius fuit Semma filius Age, de quib. habetur in hoc cap. Poſt iſtos fuerunt alij valde fortes, quorum quilibet interfecit vnū gigantem. Et primus iſtorū fuit Abiſai frater Ioab, qui interfecit Ieſbienob. ſecūdus Sobochai, qui interfecit Saph. tertius Ioathan filius Semmaa fratris Dauid qui interfecit illum gigantē qui habebat ſenos digitos in manib. & pedibus, & de iſtis trib. dictum eſt ſuprà ca. 2. Poſt iſtos tres fuit Banaias filius Ioiadæ, de quo agitur in hoc ca. qui fuit valde fortis. & ideo ſingulariter nominatur poſt ſex præcedentes ante 30. ſequentes. His viſis deſcendamus ad literam.*

14 Dauid. *Plus enim commendatur de ſapientia quàm de fortitudine, quia Prouer. 13. b. dicitur,* Melior eſt ſapientia, quam vires.

15 Princeps int. *ideſt, excellentior in fortitudine quàm tres primi, qui vocati ſunt robuſtiſsimi.*

16 Ipſe eſt qua. *quia licet vermiculus in ſe ſit molliſſimus, tñ perforat* ✻

MORALITER.

† tis, vt ſit ſenſus, ſicut lux auroræ eſt a ſole, ſic a Deo eſt illuſtratio mentis meæ.

1 *Abſque nu.* ideſt abſque falſitatis admiſtione.

2 *Et ſi.* non virtute terræ, ſed pluuiæ. ſic germinat mēs mea in profectu bonorum virtute gratiæ diuinæ.

3 *Nec tan.* ideſt ædificium virtutum quantum eſt ex me.

4 *Vt pa. ſem.* de beatitudine ſuperna conſequēda, ſed totum eſt de ſua gratia.

5 *Cuncta enim.* ſupple tendit ad beatitudinem conſequendam inquantum mouetur ex Dei gratia.

7 *Nec eſt.* bonum inquantū mouetur per diuinū inſtinctū.

8 *Præuaricatores.* Hic cōſequenter tangit ſtatū peccatorum, vt oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant. Dicitur igitur, *Præuarica.* ſcilicet de conſortio ſanctorum.

9 *Quæ non tol. ma.* ſcilicet hominū ſimplicium, ſed iudicum locum Dei tenentium.

10 *Et ſi quis tan. vo.* Pœna debita feriendo.

† *Armabitur ferro & ligno.* ideſt, debita poteſtate & efficaci ad hoc faciendum.

11 *Igneque combu.* ſcilicet gehennæ ſi in ſuis peccatis moriantur.

13 *Hæc ſunt nomina fortium.* per quod ſignificantur bonus prę latus & eius coadiutores.

14 *Dauid.* Per quod deſignatur ꝙ bonus princeps vel prælatus qui habet alios iudicare, debet eos in ſapientia ſuperare.

16 *Ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni vermicu.* Sicut. n. ligni vermi-
† culus

a *Semma,filius.* audiens.
b *Age,de.&c.* meditans ſiue loquens.
c *Arari.* Montanus,qui geſtat perſonam Chriſti, ſiue prędicatorum eius.
d *Stetit.* Rab. Chriſtus cum ſpirituſſancto in agro eccleſiæ ſtãs ĩfirmos velut hordeum tuetur, vel certe verecundiam caſtitatis incontinentibus quaſi lentes gladio oris cõtra luxuriam defendit.
e *Deſcende. tres.* Tres fortes ſuprà nominati, & Ieſbaam filius Achamoni, quem Ioſephus Euſebium filium ſuum Achimeæ nominat. Et Eleazar filius Ahohi,quem dicit filium eſſe Dodo, & Semma filius Age, quem Semeiam filiũ Heli,vocat. Hebræi autem tres iſtos arbitrantur fuiſſe, Abiſai filiũ Saruiæ, & Sobochai Vſathitem,& Ionathã filium Sammaa fratris Dauid, qui ſuprà memorati ſunt in prælijs Philiſthinorum. Cui ſententiæ congruere videtur quod ſequit᷑: *Abiſai quoque frater Ioab filius Saruiæ, &c.* Hinc enim apparet, quòd Abiſai princeps erat & nominatus inter tres ſequentes.
Ioſe. Cum eſſet rex in Hieruſalem Palęſtinorum ſuperuenit exercitus, tunc Dauid aſcendit

aſcendit in arcẽ,vt de bello conſuleret dñm.Caſtra verò inimicorũ erãt in valle fixa vſq; Bethlehem,quæ procul eſt ab Ieruſalem ſtadijs viginti. Dauid ergo ait: *Bonam aquam habemus in regione mea,* & præcipuè laudabat eã quę erat iuxta puteum in porta,mirabatur ſi eſſet qui ex eo poculũ ei præberet.qđ magis quã pecuniã magnã optaret. Hoc cum audiſſent iſti tres viri, irrumpẽtes p̱ medios hoſtes venerũt ĩ Bethlehẽ, & haurientes aquã p̱ inimica caſtra reuerſi sũt ad regẽ, obſtupeſcẽtibus Palęſtinis fiduciam & magnitudinẽ eorũ qui ſic eos cõtemnebant. ※ Theodor. Quãtum ꝓfuerit caſtigatio docet hiſtoria. Cũ enim didiciſſet experientia, quantas calamitates cõciliet cupiditas, frigidam quidem aquam appetiit,recordatus eſt autem eius quę erat in Bethlehem.Cũ tres citiſſime & fortiſſimè hauſiſſent rex optimus nõ induxit ĩ animum, bibere, ſed pia cõſideratione ſuperauit cupiditatẽ. ※ Ioſeph. De lata aqua noluit bibere, quaſi de p̃iculo & ſanguine hominum ſibi fuiſſet aducta, ꝓpterea nõ eſſet bibẽda: libauitq; eã Deo & de ſalute virorum ei gratias egit. ※ Angelo. Tres iſti fuerũt Abiſai filius Saruię, & Sobochai Vſathites, & Ionathã filius

D
Quæſt.35.
E
F

a In Paralip.ccc.ſed quod ibi minus habetur,hic ſuppletur.
culus, qui octingentos interfecit impetu vno. Poſt hunc 1
Dauid.
Eleazar filius † patrui eius Ahohites inter tres fortes, qui 2
erant cum Dauid,quando † exprobrauerunt Philiſthijm, &
a In Paral.p. in Aphec domini.
congregati ſunt illuc in prælium.Cumque aſcendiſſent filij
Iſrael,ipſe ſtetit & percuſſit Philiſthæos donec deficeret ma 3
nus eius; & obrigeſceret cum gladio. Fecitque dominus ſa- 4
lutem magnam in die illa, & populus qui fugerat reuerſus 5
eſt † ad cæſorum ſpolia detrahenda. Et poſt hunc Semma 6
a b filius Age de Arari. Et congregati ſunt Philiſthijm in † ſtatio 7 8
a In Paral.hordeo.
c ne,erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugiſſet po-
pulus a facie Philiſthijm, ſtetit ille in medio agri, & † tuta- 9
d tus eſt eum.Percuſſitque Philiſthæos,& fecit dominus ſalu- 10
a Abiſai Sobochai Ionathan. 11
e tem magnam. Nec non & ante deſcenderant tres, qui erant 12
principes inter triginta, & venerãt tempore meſſis ad Dauid
in ſpeluncam Odollam. Caſtra autem Philiſtijm erant po-
a Ideſt valle Raphaim.
ſita in valle gigantum, & Dauid erat in præſidio. Porro ſta-
tio Philiſthinorum tunc erat in Bethlehem. † Deſiderauit
a Vt ſuos tentaret.
igitur Dauid aquam de lacu,& ait. O ſi quis mihi daret po- 13
tum aquæ de ciſterna quæ eſt in Bethlehem iuxta portam.
Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſthinorum, & hau-
ſerunt aquam de ciſterna Bethlehem, quæ erat iuxta por-
tam, & attulerunt ad Dauid. At ille noluit bibere, ſed 14

NICOLAVS DE LYRA.

※ *forat lignum durum. ſic Dauid in ſe manſuetiſſimus, contra hoſtes rebellantes fuit fortiſſimus.*

1 Qui octin. *Quod non intelligendum ſic, ꝙ omnes interfecerit propria manu,ſed quia per eius probitatẽ fuerunt principaliter occiſi.Vel quia fugientes eum præ timore aliqui ceciderũt in aquã, vel loca ruinoſa,vbi fuerunt mortui.& ſecundum iſtam expoſitionem de Dauid oportet dicere,ꝙ Ieſbaan hic non nominatur,quia immediatè ſubditur.*

2 Poſt hunc Eleazar filius patrui eius,&c. *In aliquibus autẽ libris Hebraicis & Latinis fit hic punctus.* Dauid ſedẽs in cathedra ſapientiſſimus. *& quod ſequitur:* Princeps inter tres,*intelligitur de Ieſbaã,qui fuit primus inter tres robuſtiſſimos,vt dictũ eſt:* Ipſe eſt quaſi tenerrimus,&c. *i.valde dulcis & amicabilis erga ſuos,& durus contra aduerſarios. Qui octingentos interfecit.* 1.*Paralip.* 11.*dicitur,quod ipſe leuauit haſtam ſuam ſuper* 300.*vulneratos. Dicendum quod hic narratur vna de victorijs ſuis & maior, & ibi alia, & minor. vnde ibidem dicitur: Leuauit haſtam ſuam ſuper* 300. *vulneratos vna vice, per hoc denotans aliam eius victoriam.* Poſt hunc Eleazar filius patrui eius Ahohites.&c. *de huius probitate ſubditur: Ipſe ſtetit in bello ſocijs ſuis retrocedentibus, vt patet ex ſequentibus.*

3 Donec deficeret ma.eius, & ob.&c. *Ex labore & ſanguine aduerſariorum ad manum eius decurrente.*

Fecitque

4 Fecitque dominus ſalutem magnam in die illa &c.*per eius probitatem,vnde ſubditur.*

5 Et populus qui fugerat &c. *de eius ſocietate.*

6 Reuerſus eſt.*ſcilicet ad prælium animatus probitate ipſius, & ſic patet quod per eum debellatus fuit exercitus aduerſariorum.*

7 Ad cæſorũ ſpolia detrahenda, &c. *Habita perfecta victoria.*

8 Et poſt hunc Semma filius Age de Arari. *De cuius probitate ſubditur.*

9 Stetit in medio agri.*fugientibus ſuis.*

10 Et tutatus eſt eum. Percuſſitq; Philiſt.*quia defendit agrũ.*

11 Et fecit dominus ſalutem magnam. *Quia tunc per illum populus Iſrael habuit victoriam.*

12 Nec non & ante deſcen. *Iſtud factum de apportatione aquæ ipſi Dauid tam periculoſa,in libro de Hebraicis quæſtionibus exponitur de tribus fortibus ſequentibus,ſcilicet Abiſai,& alijs duobus poſt eum. Sed hoc non videtur verum,quia in fine concluditur. Hæc fuerunt tres robuſtiſſimi. & ideo de tribus primis ſimpliciter videtur intelligi, & non de Abiſai,& duobus ſibi adiunctis, maximè quia ſubditur poſtea commendatio Abiſai.*

13 O ſi quis mi.da.po.aquæ de ci.&c. *Et dixit Dauid hoc non propter concupiſcentiam aquæ, ſed quia uolebat audaciam ſuorum experiri. vnde ſubditur.*

14 At ille no.bi.ſed li. *Per hoc oſtendens, ꝙ exponens ſe periculis contra infideles, facit ſacrificium domino acceptiſſimum.*

Abiſai

MORALITER.

† culus eſt valde mollis, & tamen perforat lignum durum, ſic bonus princeps vel prælatus bonis eſt ſuauiſſimus.& contra rebelles & malos acutus.ideo ſubditur.

1 *Qui oc.&c.* Nam malorum multitudine non terretur, nęc ab executione iuſtitiæ prępeditur.

2 *Poſt hunc.* Per iſtum ſignificatur fortis bellator contra vitia vſque ad horam mortis.ideo ſubditur.

Ipſe

3 *Ipſe ſte.&c.* In morte namque bellum contra vitia terminatur.

8 *Et poſt hunc Semma filius Age. &c.*Per iſtum ſignificatur fortis defenſor eccleſiæ.ideo ſubditur:

9 *Stetit ille in me.agri.& tutatus eſt eum.*Ager iſte eſt eccleſia,q̃ eſt ager domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo ſeminauit bonũ ſemen.

12 *Nec non & ante deſcen.tres qui erant.* Per iſtos ſignãtur bonus

☞ filius Samaa fratris Dauid, &c. Exemplū prębuit militib. ſuis
A fortitudinis & conſtantiæ. Vicit naturā, vt ſitiens non biberet, vt ſuo exemplo omnis exercitus tolerare ſitiā diſceret.

Li. 1. de Iacob & vita beata, cap. 1. ✠ Ambr. Humani quid paſſus eſt Dauid, vt irrationabiliter concupiſceret, ſed illud laudabile, qđ irrationabilem concupiſcētiā rationabiliter parato fraudauit remedio. Laudo viros qui erubuerunt deſideriū ſui regis & maluerunt finē eius verecūdię, vel periculo propriæ ſalutis afferre: ſed plus laudo eū qui erubuit in ſuo deſiderio alienū periculum, & aquā dubiæ ſortis pretio quęſitā ſanguinis cōparauit: ſimul quaſi repreſſa victor cupiditate, pfudit aquā Dño, vt oſtenderet quod concupiſcētiā ſuā verbi conſolatione reſtingueret. Pōt
B igit' mens ſobria impreſſiones refrenare quamuis grauium paſſionum, & feruorem cupiditatis flagrātiſſimæ refrigerare, deriuare alios motus, & rectæ rationis tractatione deſpuere paſſiones.

† cum periculo animatum vel vitæ.

In pſal. 50. ✠ Chryſo. Vides quomodo Dauid caſtigatus de priori concupiſcentia, poſtmodum cautior eſt factus, & qui corpus adamauerat, aquam deſideratam, & neceſſariam, & ſitiens bibere noluit, & victor ſui factus eſt.

Ora. de pauperum amore. ✠ Nazia. Pręclara res eſt continentia: moneat te Dauidis auctoritas qui vt aquæ Bethleemitici putei copia ipſa facta eſt, & bibere noluit: ſed eam tantum libauit, nec ſitim ſuam per aliorum cruorem explere ſuſtinuit.

Apol. 1. pro Dauid c. 7. ✠ Ambr. Dignū fuit vt viuidæ virtutis inſigne, fieret pietatis ſacrificiū. Exercuit ſubditos ad virtutis officiū, vt etiā per pericula regali imperio voluntarij milites obtēperarēt, &c.

Angelomus. Greg. Cogitandū eſt, vt qui illicita cōmiſit a quibuſdam ēt licitis abſtineat, vt p hoc cōditori ſuo ſatisfaciat, vt qui cōmiſit prohibita, abſcidat ſibi ēt cōceſſa, & ſe reprehendat in minimis, quē meminit peccaſſe in maximis. Lex vete. teſta. vxorem alienam concupiſci prohibet. A rege verò fortia iuberi militibus, vel deſiderare aquā non pęnaliter vetat. Dauid verò alienam vxorē concupiuit & abſtulit, cuius culpam digna verbera ſunt ſecuta, & malū qđ perpetrauit, per pnīę lamēta correxit. Qui cum lōge poſt contra hoſtiū cuneos ſedit, aquā ex eorū ciſterna deſiderauit. cuius electi milites intra cateruas hoſtium erumpētes, aquā quam deſiderauerat, illæſi ptulerunt. Sed vir flagellis eruditus ſe protinus cū periculo mi-
C litum aquam deſideraſſe reprehendit, eamque domino fundens libauit. In ſacrificium enim domini effuſa aqua cōuerſa

Exod. 20. c.

ſa eſt, quia culpā concupiſcentiæ mactauit per pęnitentiam D ſuæ reprehēſionis. Qui ergo cōcupiſcere alienam cōiugem non timuit, poſt etiam quia aquam concupiſſet, expauit.

a *Sed libauit*. Exemplum fortitudinis & conſtātiæ militibus præbuit, vincens naturam ne ſitiens biberet, vt exercitus ſitim tolerare doceret.

Myſticè verò aquā non ſitiebat, ſed naſciturū in Bethlehē de virgine Chriſtū præuidebat, cuius lauacrum & ſanguinē ſitiebat. Aquā ergo non bibit, ſed fudit. Sitiebat enim fontē æternum, qui nō periculis quæritur alienis, ſed aliena pericula abluit.

b *Tres primos*. Intelligi volunt ſapientiā, humilitatē, & fortitudinē. Dauid. n. ſedit ſapientiſſimus ipſe ligni vermiculus, ideſt, humilis, dccc. interfecit velut fortis. ad has tres virtutes nemo fortium Dauid præuenit.

a libauit eam domino dicens: Propitius ſit mihi Dominus
ne faciam hoc. Num ſanguinem hominum iſtorum qui pro-
fecti ſunt, † & animarum periculum bibam? Noluit ergo bi-
bere. Hæc fecerunt tres robuſtiſſimi. Abiſai quoque frater 1
Ioab filius Saruiæ, princeps erat de tribus: Ipſe eſt qui le- 2
uauit haſtam ſuam contra trecentos quos interfecit, nomina-
tus in tribus, & inter tres nobilior. Eratq; eorum princeps,
b c ſed vſque ad tres primos non peruenerat. Et Banaias filius 3
(a Aliàs magiſter.)
Ioiadæ viri fortiſſimi magnorum operum, de Capſeel. Ipſe 4
(a Qui turbantur Moab contra Dauid.)
percuſſit duos leones Moab, & ipſe deſcendit & percuſſit leo- 5
d nem in media ciſterna in diebus niuis. Ipſe quoque interfecit 6
(a Semei qui maledixit Dauid. b Qui in Paral. quinque cubitos ſtaturæ legitur habuiſſe.)
e f virum Aegyptium, virum dignum ſpectaculo, habētem in ma-
g nu haſtā. Itaq; cum deſcendiſſet ad eū in virga vi extorſit haſtā

c *Et bana*. Qui erat magiſter *de Capſeel*. ideſt, de cōgregatione Dei in Cerethi & Pheleti, qui interpretant' occidentes & viuificantes. *Ipſe percuſ*. quos Paral. duos Ariel Moab nominat. Hi ergo viri fortiſſimi, fuerunt in regno Moab. vnde & leones dicuntur. Ariel enim leo Dei interpretatur.

d *In media*. Ioſephus hic apertius dicit, q fuerit. ſ. ciſterna nimis profunda, tpe hyemis niuis aggere coæquata. In hanc leo inſcius decidit, & cōcluſus grandi rugitu clamauit. Banaias verò q cū cęteris ad ſpectaculū venit in ciſternā deſilijt, & leonē interfecit. Banaias q interpretatur ædificator dñs, Chriſtū ſignificat, qui eccleſiā ædificat. Vñ Paulus: Dei ædificatio eſtis hic in tpe niuis & frigoris, cum. ſ. gratia Chriſti mundo reſplenduit, & frigus charitatis homines refrigerauit, Leonem ideſt, diabolum interfecit. Hebræus verò nunc leonē Moab intelligit, qui in medio ciſternæ. i. in domo domini, ubi tenebat cornua altaris, occiſus eſt. Altare verò ciſterna dr̄, quia ſicut aqua ciſternæ abluit & mundat, ita ſanctuarium domini purgat peccata in diebus niuis, quia p mortem expiauit peccatum. vñ: *lauabis me*. quod impletum eſt in medio ciſternæ. *& ſuper niuem dealbabor*, quod impletum eſt in eo, quod ait, *diebus niuis*.

e *Virum Aegyptium*. imitatorem. ſ. Aegyptij Deum blaſphemantis, quem Moſes iubente dño interfecit. ille enim blaſphemauit Deum, hic prophetam & regem.

f *Dig*. Spectabat'. n. vt ſi Ieruſalem egredereť interficeretur.

g *Haſtam*. Legē Dei, quam ſi meditatus fuiſſet permanēdo ☞ in Ieru-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abiſai quoque. *Hic ponitur commendatio trium fortiū qui erant in ſecundo gradu. quorum primus erat Abiſai qui interfecit Ieſbienob gigantem, vt dictum eſt ſuprà 21. cap. & cum hoc fecit aliam probitatem notabilem, quæ notatur cum dicitur:*

2 Ipſe eſt qui. *et patet litera. Alij verò duo de iſto ternario, ſcilicet, Sobochai & Ionathan filius Sammaa fratris Dauid hic tacentur, quia ſufficienter ſuprà exprimuntur. 21. cap.*

3 Et Banaias. *Iſte eſt ſeptimus ſpecialiter nominatus propter ſpecialem probitatem, quæ exprimitur cum dicitur:*

4 Ipſe percuſſit. *ideſt, duos milites illius populi audaces, vt leones.*

5 Et ipſe. *Hic accipitur leo ad literā, qui propter niuem os foueæ cooperientem illuc cecidit ad quam deſcendit Banaias, & eum interfecit. Conſequenter oſtenditur eius alia probitas de internecione cuiuſdā Aegyptij, qui propter magnitudinem appropinquabat ad naturam giganteam, cum dicitur.*

6 Ipſe quoque. *In Hebræo de Hebraicis quęſtionibus exponitur hoc de Semei, quem interfecit Banaias de mandato Salomonis, vt habetur infrà 3. lib. 2. ca. & vocatur hic Aegyptius per imitationem, eo quòd maledixit regi Dauid: Sicut Aegyptius quem interfecit Moſes in deſerto: quia maledixerat Deo, vt habetur Leuit. 24. c. Sed hæc expoſitio in nullo concordat textui, ideo eadē facilitate contemnitur qua probatur, pp quod & multa alia liber Hebraicarum quæſtionum ſuper libros Regū a pluribus peritis dicitur non eſſe Hieronymi, ſed cuiuſdam Iudęi, & quia Hieronymus in libro illuſtrium virorum, inter libros ſolum ſuper Gene. nominat librum ſuum Hebraicarum quæſtionum.*

Et ipſe

MORALITER.

† nus religioſus, qui per obſeruātiam triū votorū religionis efficitur triplicatus, & per hoc haurit aquā ſalutaris ſapiētiæ de puteo ſacræ ſcripturæ, qui dicitur altus Ioan. 4. b. Qđ aūt boni religioſi hanc hauſerint aquam, patet per libros Hieronymi, Auguſtini, & aliorum doctorum plurium qui fuerunt religioſi. Et hæc aqua eſt domino libanda, nam ad eius honorem eſt ſimpliciter ordinanda.

3 *Et Banaias filius Ioiadæ viri for*. De iſto dicit' qđ ipſe interfecit duos leones Moab. & tertium leonem in diebus niuis, & ſignat virū valde virtuoſum in ſeculo, q interfecit iraſcibilē, & concupiſcibilē, ſignificatas per duos leonis. Moab, qui interpretatur ex parte: Rebellio autē iſtarum virium cōtracta eſt ex primo parente. Sed homo virtuoſus tollit eā, reducendo iraſcibilem & concupiſcibilem ſub ratione. Per tertium vero leonem ſignificatur cōcupiſcetia oculorum, quam interfecit per largitatem erga pauperes, in diebus niuis, ideſt, tempore refrigeſcentis charitatis.

6 *Ipſe quoque interfecit*. ideſt, valde altum, per quem ſignificat' diabolus, qui dicitur Aegyptius. ideſt tenebroſus, & eſt valde altus per ſuperbiam, ipſum autem deijcit virtuoſus per veram humilitatem.

Fecitq;

de manu Aegyptij, & interfecit eũ haſta ſua Hęc fecit Banaias filius Ioia- D
a ¶Abiſai, Sobuchai, Ionathan, quibus æquiparari poterat.
a dæ, & ipſe nominatus inter tres robuſtos qui erant inter triginta nobilio- 1
a ¶ Chriſtum.
res. Veruntamen vſque ad tres non peruenerat. Fecitq́, eum ſibi auricu-
a ¶Gui diuinitas omnem ſcientiam contulit. b ¶Secreti conſcium. c ¶Pater.
larium a ſecreto Dauid. Aſael frater Ioab inter triginta. Elcanan filius† pa 2
trui eius de Bethlehem. Semma de Arari. Elica de Harodi. Eles de Phalti.
Hira filius Acces de Thezua. Abiezer de Anathot. Mobonnai de Huſathi.
Selmõ Ahohites. Macharai Netophathites. Heleph filius Banaa, & ipſe
Netophathites. Itai filius Ribai de Ebeth filiorũ Beniamin. Banai Phara-
¶ Vel Thai.
thonites. Heldai de torrente Gaas. Albialbon Arbathites. Azamueth de
Beromi. Eliaba de Salboni. Filij Iaſen, Ionathan & Aran. Semma de Oro-
di. Ahiam filius Sarar Ararites. Eliphelet filius Aasbai filij Machai. Eliam
¶ Vel Farai.
filius Achitophel Gelonites. Eſrai de Carmelo. Pharai de Arbi. Igaal filius
Nathan de Soba Bani de Gadi. Selec de Ammoni. Naharai Berothites ar-
¶ Fidem & obſeruantiam decalogi gratia ſeptiformis ſpiritus operante honorantes.
b miger Ioab, filij Saruiæ. Ira Iethrites. Gareb & ipſe Iethrites. Vrias He- E
thæus. Omnes triginta ſeptem.

in Ieruſalẽ nõ periret: ſed quia præceptum regis cõtempſit, Banaias in virga, id eſt, in rectitudine iuſtitiæ ad eum deſcendit, & haſtã, quam nõn rectè tenebat extorſit.

a *Qui erant*. Neminẽ moueat, quòd in ſumma nõ 30. ſed 37. leguntur. Triginta enim & ſeptẽ leguntur hoc modo. Septẽ ſcilicet, fortes hi: Dauid, qui dicitur Adeodatus. Abiſai, Sobochai, Ionathan. Eleazar Semmaa filius Agge de Arari, & Banaias, ecce ſeptẽ. Triginta autẽ hi ſunt, Aſael, Elcanam & cęteri.

b *Vri*: Hic vltimus ponitur pro eo quòd ſequitur: *Et addidit furor domini, &c.* Iam enim vltio facta fuerat in Dauid, & in domo ei⁹, ſed nõ in populo, qui vel non reſtitit Dauid, vel conſenſit.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ipſe nominatus inter tres ro. *ſecundi gradus, non quia eſſet de numero eorum, ſed quia propter probitates ſuas poterat quaſi æquiparari vni eorum, propter quod nominatur ante triginta ſequentes, vt prædictum eſt.*

2 Aſael frater Ioab. *Hic cõſequenter nominantur alij triginta, & legatur litera ſicut iacet. Inter prædictos fortes non nominatur Ioab, quia erat ſuper omnes principes primus, vt dicunt aliqui. Alij verò dicunt quòd nomen eius tacetur inter fortes. quia poſuit maculã in gloria ſua, quia occidit proditioſe Abner, vt habetur ſuprà. 3. cap. Amaſam ſimiliter, vt habetur ſuprà. 20. cap. Abſalom contra inhibitionem regis, vt habetur ſuprà. 18. cap.*

MORALITER.

† *Fecitq; eum ſibi auricularium a ſecreto Dauid.* Nã bonus prælatus & princeps figuratus per Dauid, tales ſecretarios & conſiliarios cum diligentia ſibi quærit.

CAP. XXIIII.

¶ Sathan. In Paral. conſurrexit Sathan aduerſus Iſrael, & incitauit Dauid vt numeraret populum.

† ET addidit furor Domini iraſci contra Iſrael 1
commouitq́ue Dauid in eis † dicentem ad 2
Ioab: † Vade numera Iſrael & Iudam. Di- 3
xitq́ue rex ad Ioab principem exercitus ſui;
Perambula omnes tribus Iſrael à Dan vſque

CAP. XXIIII.

ET *addidit furor domi. &c.* ✠ Theodo. Populus luit pœnas ſuæ iniquitatis: relicto enim rege pio, militauit ſub impio tyranno & parricida filio, qui pio patri & prophetæ moliebatur cędem, & qui a Deo vniuerſorũ acceperat regni rationem, F Auget eorũ crimen, quòd Saulem non reliquerit, donec perueniſſet ad finem vitæ, cùm Dauid fuiſſet vnctus a propheta: quẽ non ſolũ reliquerunt, ſed ẽt aduerſus eũ in acie ſteterũt. Propter hæc iuſtus Deus de ijs pęnas sũpſit, & per

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIIII.

1 ET addidit furor dñi. *Hic deſcribitur punitio Dauid propter peccatũ ſuperbiæ, quia præcepit numerari populum ex elatione. Igitur circa hoc primo ponitur ipſius Dauid iuſſio. ſecũdo iuſſionis executio, ibi:* Egreſſusq; eſt Ioab. *tertio facti punitio, ibi:* Percuſſit autẽ cor Dauid. *Circa primũ ſciendũ, quod iſtud factum contigit ante ea quæ dicta ſunt in principio præcedentis cap. quia illa fuerũt verba nouiſſima Dauid, vt dicitur ibidẽ. Præmittitur igitur origo tranſgreßionis Dauid in facto iſto cũ dicitur.* Et addidit furor, &c. *Ex hoc. n. quod dominus volebat punire populũ, permiſit Dauid efferri ad numerationem populi. vnde dicit in glo. Grego. ſuper locum iſtum: Pro qualitatib. ſubditorum diſponuntur acta regentium, vt ſæpe pro malo gregis ẽt verè boni delinquat vita paſtoris. Dauid enim Deo teſte laudatus, tumore repentinæ elationis inflatus populũ numerando peccauit, & populus pœnã ſuſcepit, quia ſecundũ meritum plebiũ diſponuntur corda rectorum. Quale aũt fuerit peccatum populi quo demeruit, in litera non habetur, ſed in libro de Hebraicis quæſtionibus dicitur, quod hoc fuit, eo quod populus Dauid non reſtitit, vt debuit in facto Vriæ, & ideo in cap. præcedenti vltimus nominatur, vt ſententia huius capituli præcedenti aliqualiter copuletur. Sed hoc dictũ videtur falſum quia peccatum Dauid contra Vriam vxorem eius polluendo, & ipſum proditioſe occidẽdo, fuit ſecretum quouſque totum fuit completum, vt patet ex prædictis ca. 12. propter quod dixit Nathan ad Dauid.* tu feciſti abſcõdite, &c. *propter quod patet quod populus non potuit peccato Dauid occurrere. Similiter nec poſt factum quando venit ad notitiam populi debuit puniri, quia pœna iam determinata erat a ſummo iudice Deo. vt patet ibidem per verba Nathan prophetæ. Et ideo melius dicitur, quod peccatũ populi fuit rebellio eius contra Dauid ſequendo Seba filium Bochri, qui erat homo peſſimus & ſeditioſus, & de hac rebellione ſolus Seba fuerat punitus, vt habetur ſupra 20. ca. propter quod populus erat puniendus. quod factum eſt per peſtilentiam immiſſam a Deo ſuper populum propter eius numerationem.*

2 Commouitq; *ſcilicet, Sathan ipſum incitauit, vt habetur expreſſe. 1. Paral. 21.*

3 Vade. *Per ſe præcepit tribum Iudæ numerari, quia erat nobilior, & bellicoſior. Hanc autem numerationem præcepit Dauid ad ſui oſtentationem de tot millibus bellatorum.*

Sed

MORALITER.

1 *Et addidit furor domini iraſci contra Iſrael, commouitque Dauid.* Ex hoc aũt oſtenditur, quod propter malitiã populi permittit aliquando dominus bonum principem vel prælatum errare. Vnde dicit Grego. exponens locum iſtum: Secundum merita ſubditorum diſponuntur acta regentium. Vnde ſæpe fit, vt pro culpa gregis, boni delinquat vita paſtoris.

3 *Vade & numera Iſrael & Iudam.* Per Dauid qui ex elatione præcepit populum numerari, ſignificatur quicunque ſuperbiens de bonis operibus ſuis, cum tamen ſint ex bonitate Dei, & talis eſt ſimilis Phariſęo dicenti Luc. 18. b. *Non ſum ſicut cæteri hominum raptores, adulteri, iniuſti, velut etiam hic publicanus, ieiuno bis in ſabbatho, decimas do omnium quæ poſſideo.* Per hoc autem, quòd populus Dauid fuit mortalitatẽ percuſſus, ſignificatur quod opera bona de genere talis ſuperbientis mortificantur per peccatum ſuperuenientis ſuperbiæ. Sed quoniam aliquando talis ſuperbus humiliatur & conteritur de peccatis, ideo ad hoc ſignificandum ſubditur.

Percuſſit

☞ & per Dauidem ſumpſit: quoniā meū affecerat iniuria. Hoc
A docet hiſtoria. *Et adiecit ad Dei &c.* Cum Dauid numeraſſet populum, populus luit ſupplicium.

Epiſt. 28. ✠ Ambr. Culpa erat, quoniam voluit ſcire numerum totius plebis quæ ſecum erat: quod Deo ſoli debuit reſeruare.

ad Berſabee, & numera oēm populum, vt ſciam numerum
¶ Tantum.
eius. Dixitque Ioab regi: Adaugeat dominus Deus tuus ad
a ¶ Vt ſit duplo tantus.
populum ſuum, quantus nunc eſt: iterumque centuplicet
in cōſpectu domini mei regis. Sed quid ſibi dominus meus 1
rex vult in re huiuſcemodi. † Obtinuit autem ſermo regis 2
verba Ioab, & principum exercitus. Egreſſuſque eſt Ioab, & 3
principes militum a facie regis, vt numerarent populū Iſ-
rael. Cumq́; pertranſiſſent Iordanē, venerunt in Aroer ad
dexteram vrbis, quæ eſt in valle Gad, & per Iazer tranſierūt
in Galaad, & in terram inferiorē Hadſi. Et venerūt in Dan 4
† ſyluestria. Circumeuntes quoque iuxta Sidonem tranſie-
runt propè mœnia Tyri, & omnem terram Heuæi & Cha-
nanæi, veneruntq́; ad meridiē Iuda in Berſabee. Et luſtrata
vniuerſa terra, affuerunt poſt nouē mēſes, & viginti dies in
a Ieruſalem. Dedit ergo Ioab numerum deſcriptionis populi
regi. Et inuēta ſunt de Iſrael octingenta millia virorum for 5
tium qui educerent gladium, & de Iuda quingenta mil- 6

Li. de pœnit. cap. 8. ✠ Idem. Dauid contra interdictum mandauerat numerari populū, & voluerat noſſe cuncti exercitus quantitatem. Obſecundatū eſt voluntati regali, atque inclytè cœpit ſcire († vel vicis.) quod nocuit fœlicitatē ſuam popularibus extulit incrementis, & lucra multiplicati exercitus iter principalia gaudia numerauit.

In 2. c. Eph. ✠ Hierony. Quando Dauid numerauit populum Iſrael, iram († Iazan) in ſe Dei prouocans, ſunt qui iram Domini diabolū ſignificare putant, Mittit ſiquidem (Pſal. 77.) B Dominus iram & furorem ſuum per angelos peſſimos.

Lib. 2. ſacræ hiſtor. ✠ Seuerus Sulpit. Tā exteris quàm domeſticis motibus compreſſis, Dauid florentiſſimum regnum in pace habebat. Tum eum ſubita cupido inceſſit, ad metiendas imperij vires populum cenſere. Ita a Ioab militiæ magiſtro decies centena & trecenta ciuium millia dinumerata. Huius eum facti mox piguit, pœnituitque, veniam a domino petens, cur in id animos extuliſſet, vt regni ſui potentiam ex ſuorum potius multitudine, quàm ex fauore diuino æſtimaret.

Lib. 25. Mor. cap. 14. Angelomus. Eucherius. Rabbanus. Gregor. Pro qualitatibus ſubditorum diſponuntur acta regentium, vt ſæpe pro malo gregis etiam verè boni delinquat vita paſtoris. Dauid enim Deo teſte laudatus, ſecretorum Dei conſcius, timore repentinæ elationis inflatus populum numerando peccauit, & populus pœnam ſuſcepit: quia ſecundum merita plebium diſponuntur corda rectorū. Iuſtus verò iudex peccantis vitium ex ipſorum animaduerſione corripuit, quorum cauſa peccauit. Sed quia propria voluntate ſuperbiens a culpa alienus non fuit, vindictam etiam ipſe ſuſcepit. Ira enim quæ corporaliter populum pertulit, ipſum quoque dolore proſtrauit. Ita enim iuncta ſunt merita rectorū & plebiū, vt ſæpe ex culpa paſtorū deterior fiat vita plebiū, & ex merito plebiū mutet᷑ vita paſtorū. (Rectorum & plebiū mutua viciſſitudo.) Sed q̃a rectores hn̄t iudicē ſuum, nō temerè iudicent ſubditi vitā regen-
C tiū. Per ſemetipſum enim dn̄s æs nummulariorū fudit, & cathedras vendētiū colūbas euertit, ſignificās ꝑ magiſtros vitam tā iudicari plebiū, per ſemetipſum facta magiſtrorū. quam- D
uis etiam ſubditorū vitia quæ a magiſtris diſſimulant᷑, vel iudicari nequeūt, eius iudicio reſeruent᷑. Dū ergo ſalua fide res agit᷑, virtutis eſt meritū quicquid prioris eſt tolerare. Debet tamē humiliter ſuggeri ſi fortè valeat quod diſplicet emendari. Sed curandum eſt ne in ſuperbiā tranſeat iuſtitiæ inordinata defenſio, & dum rectitudo incautè dirigit᷑, magiſtra rectitudinis humilitas amittat᷑, ne eū præeſſe quis deſpiciat, quē fortè in aliquo reprehendat. Cōtra hūc tumorē ſupbiæ ꝑpria infirmitas inceſſanter attēdatur. Vires enim noſtras veraciter examinare negligimus. & q̃a de nobis fortia credimus, prælatos diſtrictè iudicamus. Quo enim nos minus agnoſcimos, illos quos reprehendere nitimur, plus videmus. Singula hęc mala ſunt q̃ ſępè a ſubditis in prælatis, ſæpè a prælatis in ſubditis cōmittuntur, quia prælati ſubditos minus ſapientes arbitrantur, ſubiecti rectorum facta iudicant, & ſi regimē tenere contingeret, ſe melius agere putant. Vnde rectores minus prudenter quæ agenda ſunt, vident: quia eorum oculos nebula elationis obſcurat, & ſæpe ſubiectus factus prelatus hoc facit, quod dum ſubditus fuerat arguebat, vt quia illa quæ iudicauerat perpetrat, ſaltem quia iudicauit, erubeſcat. Sicut igitur prelatis curandum eſt, ne eorum corda ſingularis ſapientię locus ſuperior extollat, ita ſubiectis prouidendū ne ſibi rectorum facta diſpliceant. Si autem magiſtrorum vita iure reprehenditur, oportet, vt ſubditi eos etiam cū diſplicent, venerentur. Sed ſolerter intuendum eſt, ne eum quem venerari neceſſe eſt, imitari appetas: aut quem imitari deſpicis, venerari contemnas. Subtilis enim via tenenda eſt rectitudinis, & humilitatis, vt ſi magiſtrorum facta diſpliceant: ita ſubditorum mens a magiſterij reuerentia non recedat.

a *Dedit ergo.* ✠ Ioſe. Ioab ſumens principes tribuū & ſcribas & peragrans Iſraelitarum prouinciam, conſiderata multitudine quanta eſſet, in Hieroſolymam remeauit ad regem poſt menſes nouem & viginti dies; obtulitq́; numerum regi abſq; tribu Beniamin. Hanc dinumerare non potuit, neq; tribum Leui. fuit ergo aliorum Iſraelitarum numerus nongenta millia virorum arma ferentium. Iudæ verò tribus per ſe ſolam habuit quadraginta millia.

☞ *Notan-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed. *Ioab enim videns regem ex elatione moueri, voluit hoc impedire: ſed non potuit. ideo ſubditur.*

2 Obtinuit. *Tum quia ſuperior erat, tum quia dominus populum punire diſpoſuerat.*

3 Egreſſuſque. *Hic ponitur dictæ iuſſionis executio, vt patet litera vſque ibi:*

4 Et in ter. inf. Had. *In Hebræo habetur.* In terram locorum nouorum, *id eſt, de nouo habitatorum, vel cultorum per abſciſionem nemorum. Cætera patent vſque ibi.*

5 Et inuenta. *1. Paral. 16. habetur numerus Iſrael mille millia, & centum millia. Quæ diſſonantia ſoluitur ab Hebræis. Vno modo per hoc, quòd Ioab non numerauit tribum Leui, & tribum Beniamin, vt habetur 1. Paralip. 16. quarum numerus bene aſcendebat ad trecenta millia, & ſic in vniuerſo erat numerus ſicut ponitur. 1. Paralipo. hic autem ponitur numerus reſecatis illis de tribu Beniamin & Leui. Alio modo, & melius, vt videtur, quia Ioab inuitus exequebatur hoc mandatum, & ideo non curauit multos omittere. vt patet de tribu Leui & Beniamin. Et quia videbat regem ex ſuperbia motum, ideo tradidit ſibi minorem numerum quàm eſſet in veritate ne nimis ſuperbiret. & hic ponitur numerus ipſi Dauid traditus, qui erat minor. Alius autem qui erat maior ſecundum veritatem exprimitur. 1. Paralip. Cauſa autem quare non numerauit tribum Leui & Beniamin, dicitur. 1. Paralipom. vbi hoc habet locum.*

6 Et de Iuda quingen. mll. pug. &c. *Aliqui libri habent hic,* quinquaginta millia. *ſed in Hebræo in libris correctis habetur:* quingenta millia. *Sed tunc occurrit dubium. quomodo tot erant in vna tribu, quia numerus nouem tribuum aliarum quæ fuerunt numeratæ per Ioab, non aſcendit niſi ad mille millia, & centum millia, vt prædictum eſt. Ad quod dicendum, quòd tribus Iuda fuit alijs bellicōſior: & ideo plures habuit bellatores quam aliqua alia. Itèm quia bellatores de alijs nationibus coniungebantur cum Dauid, ſicut patet ſuprà 15. cap. de Ethai Getheo qui cum ſexcentis bellatoribus erat coniunctus ipſi Dauid, & ſimiliter fuit de alijs nationibus. & omnes iſti computabantur cum bellatoribus de tribu Iuda, de qua erat Dauid, propter quod numerus bellatorum tribus Iudæ tantum aſcendebat. Sciendum tamen, quòd 1. Paralip. 21. dicitur.* De Iuda autē 470. millia. *Quòd ſoluitur ab Hebræis vno modo quòd 30. milia quæ omittuntur. 1. Paral. erant capita aliorum, & ſic non numerantur ab eis ibi, hic autem in numero cum aliis concluduntur. Alio modo, quòd in lib. Paral. ponitur numerus minor, qui fuit traditus Dauid ne nimis ſuperbiret, vt prædictum eſt: hic autem ponitur numerus ſecundum veritatē, qui maior erat: oppoſito modo quàm de numero Iſrael vt patet ex dictis. Nec eſt inconueniens ſic variari modum loquendi quia frequenter per talem modum ſoluuntur apparentes diſſonantiæ euangeliſtarum.*

Percuſſit

Notandum quia in Paral. legitur: Mille millia centum millia de Iſrael, & de Iuda quadraginta ſeptuaginta millia quos intelligendum eſt Ioab numeraſſe, ſed noluiſſe oſtendere niſi quanti in Samuelis libro ſcribuntur.

a *Percuſſit au.&c.* Ambr. Contulit ſe ad maiorē pœnam vt poſſet ꝓuocare clemētiā. Lenitur.n.rigor iuſtitiæ, cū de miſeratione ꝓſumit, & apud clementiſſimū iudicē prima pietatis cauſa tractatur. Qui.n.errata confitentib. donat, peruicaces nō de voluntate cōdēnat. Et iō rex iſte deuot⁹ cū deliberationis fluctuat tēpeſtate, non dimiſit ancherā pniē: & fidus de pietate terrentis, magnitudinem nō cōtēplatus eſt vltionis, &c. *In me manū tuam conuerte, &c.* Ecce ſatiſfactionis officio pœna percellitur, & in armis cōfeſſionis indignatio propugnatur: vt nec in eū vlterius vindicta ꝓcederet, & erga populum quaſſatio cœlitus effuſa quieſceret.

✲ Idem. Bona humilitas, quæ liberat periclitantes, iacentes erigit. Nouit qui dixit: *Ecce ſum ego, peccaui.* Regnum ſuum Deo ſubiecit & pniam geſſit, & peccatum ſuum confeſſus veniam poſtulauit. Per humilitatem peruenit ad ſalutem.

✲ Idem. Qui pęnitētiā agit, offerre ſe debet ad pęnā, vt hic puniatur a Domino, nō ad ſupplicia æterna ſeruet: nec expectare tēpus, ſed occurrere diuinæ indignationi. Dauid offenderat Dñm, q̄a numerari iuſſerat populū. Confeſſione præuenit Dei nuntiū, peccaſſe ſe valde commemorans nō quaſi admoneret oblitū, ſed quaſi vrgeret morātē, ne diutius cōmotionem differret offenſæ. Plurimū ſuffragatur reo verecunda confeſſio, & pœnam quam defenſione euitare non poſſumus, pudore leuamus.

✲ Idem. Quaſi iuſtus accuſator ſui fuit ī ipſo ſermonis exordio, & peccatum ſuum agnouit, & iniquitatem propriam confitendo, iuſtificatus eſt in ſemetipſo.

✲ Chryſoſt. Quando numerauit populū dicebat, *Ego peccaui*, ſeipſum condemnat, & ideo veniam aſſequitur. Nihil.n. Deū ęque reddit propitiū, ac ſua peccata confiteri. Hoc autem fiet, ſi fugiantur eorum cętus, qui metum peccatorum ſoluunt, & ad ſocordiam impellunt.

a lia pugnatorum. Percuſſit autem cor Dauid eum, poſtquam 1
numeratus eſt populus, & dixit Dauid ad dominum: Pecca- 2
ui valde in hoc facto, ſed precor Dñe, vt transferas iniquita
tem ſerui tui, quia ſtultè egi nimis. Surrexit itaque Dauid
b mane, & ſermo Domini factus eſt ad Gad prophetā, & † vi-
dentem Dauid, dicens, Vade, & loquere ad Dauid; Hęc di-
cit Dñs; Triuṁ tibi datur optio, elige vnum quod volue- 3
ris; ex his, vt faciam tibi. Cūq; veniſſet Gad ad Dauid nun-
c tiauit ei dicens; Aut ſeptem annis veniet tibi fames in terra
tua; Aut tribus menſibus fugies aduerſarios tuos, & illi te
perſequentur; Aut certè tribus diebus erit peſtilentia in ter
ra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem reſpondeam ei
qui me miſit, ſermonem. Dixit autem Dauid ad Gad. Co- 4
arctor vndique nimis. † Sed melius eſt, vt incidam in ma- 5
nus Domini (multæ enim miſericordiæ eius ſunt) quàm in
d manus hominum. Immiſitque Dominus peſtilentiam in 6
Iſrael, de mane vſque ad tempus conſtitutum, & mor- 7

D b *Sermo do.* In Exo. ſcriptū eſt, *Qñ tuleris ſummam filiorū Iſrael iuxta numerū, dabunt ſinguli pretiū pro animabus ſuis dño, & nō erit plaga in eis &c.* Hoc oblitus Dauid facere, offendit Deum, & facta eſt plaga in Iſrael. Hinc Ioſephus ait: ꝓphetis declarantibus Dauid q̄ Deus iraſceretur, ſupplicauit vt ꝓpitius eſſet, & veniā daret. Gad ergo prophetā miſit ad eū Deus tres ſupplicij cōditiones portātem. Vtrū. ſ. vellet famē in prouincia gñari annis ſeptē, aut tribus mēſib. pugnando vinceretur ab hoſtibus, aut morbus, & lāguor accederet tribus dieb. Hebræis. Cūque propheta vrgēdo rñſionē exigeret quā dño renuntiaret: Cogitans rex quia ſi famem eligeret, ꝯ alios hoc facere videret, cum ipſe multa frumenta haberet, nec inopiā ſuſtineret: reliquis verò anguſtia eſſet. Si verò eligeret triū menſium victoriam hoſtium, ipſe hñs circa ſe viros fortiſſimos & cuſtodes nihil timeret, ſed neci exercitus ſubiaceret: Cōem potius paſſionē & omnibus æqualē elegit dicens. Multò melius eſt in Dei quàm hoſtiū manus incidere. Quod propheta renuntiauit dño, qui morbū & interitum miſit in exercitū Hebræorum. Moriebantur non vno modo, vt languor poſſet facilè agnoſci, ſed mors quidem in oībus: alius ſuper aliū moriebatur, alij ſuper ſepelendis moriebantur & latenter imminens malum velociter afferebat interitum. Incipiente peſtifero languore ab hora matutina vſq; ad horam prandij, conſumpta ſunt ſeptuaginta millia. Rabban. Exo.30.b. Lib.7. Antiq. ca.23.

E

c *Aut.* Et videtur quia qui pane verbi Dei per gratiā ſeptiformis ſpiritus non paſcuntur, ſeptem annis famē ſuſtinent; & qui in nomine trinitatis regenerati non ſunt, hoſtibus a dæmonibus reſiſtere non valent, ſed peſtilentia impietatis increduli moriuntur. 1.Paral. 21. c.

d *Immiſitq; Dominus peſtilen.&c.* ✲ Theod. Mors eiuſmodi pauperis & diuitis nō nouit diſcrimen, neq; timidi & fortis; neq; ſerui & dñi, neque priuati & regis, ſed omnes ſimiliter inuadit. Ea de cauſa hoc ſupplicium Dauid præpoſuit alijs. Trium autem dierum Deus mortem minabatur, ſex aūt horis ſolùm mortem intulit, Si dies autem numerentur cum noctibus, inuenitur pars ſolū duodecima minarū illata eſſe Quæſt.37.

F

Sermo ☞ populo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Percuſ.au. *Hic conſequēter deſcribitur punitio delicti. vbi primò ponitur determinatio pœnæ. ſecundo executio iuſtitiæ diuinæ, ibi*: Immiſitq; dñs peſtilentiam. *tertio placatio offenſæ, ibi*: Venit aūt Gad. *Circa primum exprimitur pœnitentia Dauid cum dicitur.* Percuſſit autem cor. *Ideſt, conſcientia eum reprehendit.*

2 Pecca. *peccato ſuperbiæ, vt dictū eſt. Item ex mandati diuini trāſgreſſione, quod habetur Exo. 30. vbi dicitur*: Qñ tuleris ſummā filiorum Iſrael, dabūt ſinguli pretium pro animabus ſuis dño, & non erit plaga in eis. *Et quantū ſit illud pretiū ſubditur ibidem*: Dimidium ſicli &c. *Nolebat.n.dñs q̄ numeratio generalis populi qualem præcepit Dauid fieri, fieret per capita, ſed q̄ quilibet offerret domino dimidium ſiclum, & tunc numerabantur ſicli, et ſic apparebat numerus populi, quia erat duplus ad numerum ſiclorum, vt dictum fuit Exod.30. Hæc autem numeratio non fuit ſic facta, & ſic ſecuta fuit plaga, Conſequenter ponitur determinatio pœnæ, cum dicitur.*

3 Trium tibi datur optio &c. *Et patet litera vſque ibi*:

4 Coarctor vndique &c. *quia quodlibet illorū videbatur durum.*

5 Sed me. *eligendo peſtilentiā trium dierū, tū quia de Dei miſericordia ſperabat, tum quia ſi elegiſſet famē ſeptem annorum ipſe & alij diuites prouidiſſent ſibi de victu, & pauperes fuiſſent nimis afflicti. Itē ſi elegiſſet fugam coram aduerſariis, ipſe & alii potentes fuiſſent protecti auxilio pugnatorum, & refugio fortalitiorū, et cæteri fuiſſent occiſi. Et ideo elegit pœnam omnibus æqualem, quia peſtilentia a Deo miſſa æqualiter poterat cadere ſuper regem & pauperem.*

6 Immiſitq;. *Hic ponitur dictæ pœnæ executio, cum dicitur.*

7 De mane. *Ideſt, vſq; ad tertiam diē incluſiuè, vt dñt aliqui, quia ſic erat pœna determinata. Sed hoc nō videtur verū, quia infrà dicitur.* Venit aūt Gad ad Dauid in die illa. *Et videtur loqui ſcriptura de prima die peſtilentiæ. Ad hoc.n. venit Gad, vt Dauid offerret holocauſtū, & ceſſaret plaga inchoata, vt habetur infrà. Ex quo videtur ēt, q̄ tēpus peſtilentiæ non erat cōſummatū. Et ideo dñt alii q̄d tēpus conſtitutū intelligitur tēpus prandii. Sed tale tēpus non videtur eſſe conſtitutū in lege: & iō dñt alii, & melius, vt videtur, q̄ tēpus conſtitutū intelligit hora ſacrificii veſpertini. Illud n. ſtatutū fuit in lege Exod.29. ita q̄ a mane primæ diei vſq; ad horā illam mortui ſunt de populo ſeptuaginta millia virorū. Sed tunc occurrit dubiū, quia ſicut dictū eſt, peſtilentia triū dierū erat determinata, & ſic videtur q̄ ſit mutatio facta in Deo, ad q̄d dicendum q̄ non. quia peſtilentia trium dierum erat dicta per modum cōminationis, ſicut Ionæ 4.b.* Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur. *quæ tñ non fuit ſubuerſa. Sic in propoſito duo dies peſtilētiæ vltimi fuerūt tm̄ per cōminationem dicti, primus verò dies per modum ſnīæ diffinitiuæ propter quod fuit peſtilentia tm̄ illo die, iō ſubdit*, Miſertus eſt dominus ſuper afflictionem, &c. Dan.13.c, Phil.1.c.

auxilio Iuxta

MORALITER.

1 *Percuſſit au.cor Da.&c.* Per cōtritionē. Sed quia non ſufficit ꝯtritio niſi cōfeſſio ſequatur habita opportunitate, iō ſubditur.

2 *Et di.Da.do.Pec.val.&c.* Et dicitur, in hoc facto: nā in confeſſione vera peccata ſunt particulariter exprimenda. Et qm̄ poſt confeſſionē requiritur ſatisfactio per pęnā. ideo ſubditur.

3 *Triū ti.da.op.* Sequitur: *Aut ſep.an.ven.ti.* Per hoc aūt q̄ Dauid præelegit peſtilētiam trium dierum perſecutioni trium mēſium & fami ſeptem annorum ſignificatur, q̄ pœna pro peccatis ſuſtinenda in vita pñti magis eſt eligenda, & acceptanda, quàm in purgatorio quæ longior eſt: aut in inferno quæ a parte poſt eſt æterna. Per hoc autem q̄ Dauid dixit:

Trium *Verſatur*

A populo. Ita Deus benignus & clemens maioribus quidem vſus eſt minis, minis autem longè minora infert ſupplicia.

In pſal. 37.

✻ Ambro. Vide Domini gratiam quòd & ipſe a propoſita conditione deflexit. Plus minatur, & minus exigit; in remuneratione præmiorũ ſua promiſſa cuſtodit, & in exactione pœnarum præſcriptũ remordet. Cum itaſcitur in reum, differt: cùm miſeretur, properat, vt abſoluat: terret, vt corrigat: admonet vt emendet: præuenit, vt ignoſcat.

✻ Ambr. Præuidẽs ſe cum ſanctis, & qui pro deuotione animas ſuas in Chriſto depoſuerunt, futurum, lętatur, & ſe morti pro domini placanda offenſa promptus obijcit, & pro ſalute populi laborantis diuinæ vltioni paratus offert.

✻ Idem. Quàm illud etiam admirabile, quod angelo ferienti plebem ſe obtulit? Hoc facto ſtatim dignus ſacrificio iudicatus eſt, qui abſolutione æſtimabatur indignus. Nec mirum cũ & Moyſes offerendo ſe domino pro plebis errore, etiã plebis peccata deleuerit.

tui ſunt ex populo a Dan vſque Berſabee ſeptuaginta millia virorum.
† Cumq́ue extendiſſet manum ſuam angelus Domini ſuper ¶ Ieruſalem,
vt diſperderet eam, † miſertus eſt angelus domini ſuper afflictionem,
& ait angelo percutienti populum: Sufficit nunc, contine manum tuã,

¶ Ipſa eſt Ieruſalem.

a Erat autem angelus domini iuxta aream Areuna Iebuſæi. Dixitq́; Da- 1
uid ad dominum cum vidiſſet angelum cædentem populum. † Ego
b ſum qui peccaui, & ego iniquè egi. Iſti qui oues ſunt, quid fecerunt?
Vertatur, obſecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei. †
Venit autem Gad propheta ad Dauid in die illa, & dixit ei, Aſcende, 2
c & conſtitue domino altare in area Areuna Iebuſæi. Et aſcendit Dauid
iuxta ſermonem Gad quem præceperat ei dominus. Conſpicienſq́ue
Areuna animaduertit regem & ſeruos eius tranſire ad ſe, & egreſſus 3
adorauit regem prono vultu in terram, & ait Quid cauſæ eſt, vt veniat
dominus meus rex ad ſeruum ſuum? Cui Dauid ait, Vt emam a te
aream, & ædificem altare domino, & ceſſet interfectio quæ graſſatur
in populo. Et ait Areuna ad Dauid? Accipiat, & offerat dominus meus
rex ſicut placet ei. Habes boues in holocauſtum, & plauſtrum, & † iu-
ga boum in vſum lignorum. Omnia dedit Areuna regi. Dixitq́ue 4
Areuna ad regem Dominus Deus tuus † ſuſcipiat votum tuum. Cui
reſpondens rex ait; Nequaquam vt vis, ſed emam pretio a te,

¶ In Paral. legitur: Dedit ergo Dauid Ornan pro loco ſiclos auri iuſtiſsimi ponderis ſexcentos. Intelligendum eſt enim boues argenti ſiclis quinquaginta, aream vero ſexcentis aureis emiſſe,

& non offeram dño Deo meo holocauſta gratuita. Emit ergo Dauid 5
aream & boues argenti ſiclis quinquaginta, & ædificauit ibi altare do- 6
d mino Dauid. Et obtulit holocauſta & pacifica. Et propitiatus eſt Do- 7
minus terræ, & cohibita eſt plaga ab Iſrael.

† De pœ. diſt. 3. cap. fugerat autem.

† benituit dominum ſuper malo.

† De pœ. di. 3. c. illud verò.

Rabbanus.

Angelomus.

a *Erat autem.* In Paralip. quoque ſcriptũ eſt: *Porrò angelus domini ſtabat iuxta aream ornam Iebuſæi. Leuanſque Dauid oculos ſuos vidit angelum Domini inter cœlum & terram, & euaginatum gladium in manu eius, & verſum contra Ieruſalem. Et ceciderunt tam ipſe, quàm maiores natu veſtiti ciliciis proni in terram. Iuxta aream.* Area Areuna eccleſia eſt gẽtiũ, in qua poſtquã altare fidei verus Dauid erexit, confeſtim mors impietatis ceſſat. Hanc aream Dauid quinquaginta ſiclis emit: quia Chriſtus per ſeptiformis ſpiritus gratiam cunctis delictis omiſſis Gentilitatem in domum ſibi ſempiternam ſanctificauit.

B

† incuruauit ſe regi.

† inſtrumẽta

† complaceat tibi, vel placeatur tibi.

b *Ego ſum.* ✻ Theodo. Digna ſunt admiratione ipſa verba regis. Ignorans cauſam, ſuum peccatum vocauit quod fuerat factum, & vt in ſuum genus iuſta ferretur ſententia ſupplicauit, vtens verbis boni paſtoris, imitans filium ſuum & dominum, qui animam ſuam poſuit pro ouibus.

Io. 10.

C

Ambroſ.

c *Areuna.* Interpretatᷣ area: Ornan verò lumen nobis. Bene ergo Dauid volens placare dominum altare iubetur in area Areunæ, vel Ornæ conſtituere, quia aliter nõ placatur Deꝰ ab homine, niſi in area cordis per lumen rectæ fidei, & veræ dilectionis cõſtituat altare humilitatis in quo offerat ſacrificiũ oblationis, & laudis, vnde: *Sacrificium laudis honorificabit me.* & . Sacrificium Deo ſpiri. contrib. &c. Area Areunæ vel Ornæ, ipſa eſt Ieruſalem.

d *Et ob. hol.* Hinc in Par. Tabernaculũ quod fecerat Moyſes in deſerto & altare holocauſtorũ ea tẽpeſtate erat in excelſo Gabaon, & non pręualuit Dauid ire ad altare, vt obſecraret dñm. Nimio. n. timore fuerat perterritus, videns gladiũ angeli dñi. Dixitq; Dauid: *Hæc eſt domus Dei, &c.* In hoc loco ſecundum Hebræos voluit Abraham offerre filium cum aries ſubito apparuit: quem aſſumens obtulit pro filio.

LIBER

NICOLAVS DE LYRA.

1 Iuxta aream Areuna Iebuſæi. *Iſte erat binomius, quia cum hoc vocabatur Orna, vt habetur 1. Paral. 21.*

2 Venit au. Gad prophe. ad Da. *Hic conſequenter deſcribitur placatio offenſæ, per reuelationem domini, quod notatur cum dicitur:* Et aſcendit Dauid iu. ſer. &c.

3 Et egreſſus adora. regem, &c. *ideſt, fecit ei reuerentiam regi debitam. Iſte enim quamuis eſſet Gentilis, erat amicus Dauid & ei confœderatus, quia per eum Dauid habuerat partem ciuitatis Ieruſalem. Cætera patent vſque ibi:*

4 Omnia de. Areu. *ideſt, dare voluit, ſed Dauid accipere noluit niſi pro pretio. vnde ſequitur.*

5 Emit er. Da. *1. Paralipom. 21. d. dicitur:* Dedit ergo Dauid Ornan pro loco ſiclos auri iuſtiſſimi ponderis ſexcentos. *Et ideo litera quæ ſic habet debet ſic punctari:* Emit er. Da. aream. *& taceatur hic pretium quod. 1. Paralip. exprimitur ſexcentorum auri ſiclorum, & ſequitur.*

6 Et boues argenti, &c. *ſcilicet pro bobus tantum.*

7 Et ædificauit ibi altare do. Da. *ſcilicet ille locus eſt in quo Abraham voluit immolare Iſaac filium ſuum, vt dictum fuit Geneſ. 22. & Iacob vidit ibi ſcalam, vt dictum fuit Geneſ. 28. & ibi poſtea fundatum fuit templum per Salomonem, vt habetur infrà, 3. libro, 5. cap. & 2. Paral. 3.*

MORALITER.

† *Vertatur obſecro ira tua con. me.* Oſtenditur ꝙ princeps perfectus in bonitate paratus eſt exponere ſe morti pro populi ſui ſaluatione. exẽplum huius dedit nobis dñs nr̄ Ieſus Chriſtus, dicens Ioh. 10. c. *Ego ſum paſtor bonus, & animam pono pro ouibus meis.* Hoc ẽt fecit Codrus rex Athenienſium, qui præelegit occid: propter ſalutem populi ſui, vt ſ̃. dictum eſt.

LIBRI SECVNDI REGVM FINIS.

LIBER REGVM TERTIVS SECVNDVM HEBRAEOS

PRIMVS MALACHIM.

CAP. I.

A E T rex Dauid ſen. Hiero. Nonne tibi videtur ſi occidentem ſequaris literã, figmentũ eſſe vel Atelanarum ludicra? Frigidus ſenex obuoluitur veſtimentis: & niſi cõplexu adoleſcentulæ non tepeſcit. Viuebat adhuc Bethſabee, ſupererat Abigail, & reliquæ vxores, & concubinæ: omnes quaſi frigidæ repudiantur, & in vnius tantum grandæuus caleſcit amplexibus. Abraham multò Dauid ſenior fuit, & tamen viuente Sara aliã non quæſiuit vxorẽ: Iſaac duplices Dauid annos habuit, & cùm Rebecca iã vetula nũquã refrixit. Tacebo de prioribus ante diluuiũ viris, qui poſt annos quingentos, non dico ſenilibus, ſed penè carioſis artubus nuſquã puellares q̃ſiere amplexus. B Moyſes dux Iſraelitici populi centũ viginti annos habuit, & Sephorã nõ mutauit. Quę eſt ergo iſta Sunamitis vxor & virgo tã feruẽs, vt frigidũ calefaceret? tã ſancta vt calẽtẽ ad libidinẽ nõ prouocaret? Exponat Salomõ patris delicias, & pacificus bellatoris amplexus. Poſſide ſapiẽtiam, poſſide intelligentiã. *Ne derelinquas eam apprehendet te: ama illam, & ſeruabit te.* Omnes penè virtutes corporis mutantur in ſenibus, & creſcente ſola ſapiẽtia decreſcunt cętera: ieiunia, camenæ, huc illucq́; diſcurſus, peregrinorũ ſuſceptio, defenſio pauperũ, inſtantia orationũ, viſitatio languẽtiũ, labor manuũ vnde præbentur eleemoſynæ: & cuncta quæ per corpus exercentur fracto corpore minora fiunt. Nec hoc dico quòd in iuuenilibus & adhuc ſolidioris ætatis, qui ſ. labore & ardẽtiſſimo ſtudio, vitæ quoq; ſanctimonia & orationis frequẽtia C ſcientiã cõſecuti ſunt, frigeat ſapientia, quæ in pleriſq, ſenibus ætate marceſcit. D Sed q̄ adoleſcẽtia multa corporis bella ſuſtinet, & inter incẽtiua vitiorũ & carnis titillationes quaſi ignis in lignis viridibus ſuffocet̃, & ſuũ nõ poſſit explere fulgorẽ. Senectus verò eorũ qui adoleſcẽtiã ſuã honeſtis actib⁹ inſtruxerũt, & in lege dñi meditati ſunt die ac nocte, ętate fit doctior', proceſſu tẽporis ſapientior, & veterum ſtudiorum dulciſſimos fructus metit. Pſal. 1.2. Ipſumq́ue nomen Abiſag ſapientiã ſenũ indicat ampliorem. Interpretatur enim pater meus ſuperfluus idest abũdans, vel patris mei rugitus. Verbũ ſuperflui ambiguũ eſt: ſed hic ſignificat, q̄ ſapientia amplior ſit in ſenibus & redundans. Alibi aũt ſuperfluus, quaſi non neceſſarius ponit̃. Abiſag aũt & rugitus propriè nuncupatur, quod maris fluctus reſonat: & (vt ita dicã) E de pelago veniẽs fremitus auditur. Ex quo oſtenditur abundãtiſſimũ, & vltrà humanã vocẽ in ſenibus diuini ſermonis tonitruũ cõmorari. Sunamitis verò coccinea dr̃, vt ſignificet calere ſapiẽtiã, & diuina lectione feruere. Qđ licet dñici ſanguinis indicet ſacr̃m, ẽt feruorem oſtendit ſapientiæ. Vnde obſtetrix illa in Gen. coccinũ ligauit *in manu Phares*, q. ab eo q̄ parietem diuiſerat duos populos ante ſeparantẽ diuiſoris nomen, id eſt, Phares ſortitus eſt. Et Raab meretrix in typo eccleſiæ reticulam myſteriũ ſanguinis cõtinentẽ, vt Iericho pereunte domus eius ſaluaretur, appendit. vnde de ſanctis dicitur: *Hi ſunt qui venerunt de calore domus Rechab.* (1. Para. 2. g.) & alibi: *Ignẽ veni mittere in terram, &c.* (Luc. 12 f.) qui. ſ. in diſcipulorum corde ſuccenſus cogebat eos dicere: *Nonne cor noſtrum ardens erat?* (Ibi. 24. c)

b *Cumq́; operiretur, &c.* Dauid nimiũ frigus pertulit, vel q̃a de ſenioribus natus eſt parentibus, vel quia multũ in prælio F ſanguinem

CAP. I.

a E T rex Dauid ſenuerat, habebatq́; ætatis 1
b plurimos dies: cumq́; operiretur veſti- 2
bus, non calefiebat. Dixerũt ergo ei ſer- 3
ui ſui: † Quæramus domino noſtro regi 4
adoleſcẽtulam virginem, & ſtet coram
regẽ, & foueat eum, dormiatq́; in ſinu

INCIPIT POSTILLA VENERABILIS magiſtri Nicolai de Lyra ſuper libro primo Malachim.

CAPVT I.

E T *rex Dauid ſenuerat, &c.* In præcedentibus libris actũ eſt de regno filiorum Iſrael vnito, hic conſequẽter agitur de regno eius diuiſo. propter quod apud Hebræos duo libri præcedentes ſunt vnus liber qui vocatur Samuel, & duo ſequentes ſunt, vnus alius liber qui vocatur Malachim, id eſt, regũ in plurali. Primò igitur de duplici regno agitur prout floruit. Secũdò prout cadere cępit. ſ. quarto lib. quia ex tunc gentes ſubditæ Hebræis cęperunt rebellare, & tandẽ dominari eis, & finaliter eos captiuare. Circa primum ſciendum, quòd ubi vnum regimen terminatur, ſequens inchoatur. ideò primò agit̃ de regni vnitate ſub Salomone in principio regni ſui. ſecundò de regni diuiſione circa finem vitæ 11. c. Prima in duas: quia primò deſcribitur ipſius Salomonis regis inſtitutio. ſecundò inſtituti confirmatio cap. 2. Prima in tres. quia primò deſcribit̃ ipſius Dauid ſenilis cõditio. ſecũdò Adoniæ ambitio, ibi: *Adonias aũt.* tertiò Salomonis promotio, ibi: *Dixitq́; Nathan.* Circa primum dicitur.

1 *Et rex Dauid ſenuerat, &c.* & tñ non habebat niſi 70. annos ad plus, quia 30. annorum erat qñ cępit regnare, & 40. annis regnauit, vt habetur ſupr. 2 lib. 5. cap. Sed ad ſenſum patet, quòd aliqui citius ſeneſcunt & alij tardius ſecundum diuerſitatem complexionum, & laborum, & curarum.

2 *Cumq́;, &c. ve. non.* quod fuit ſatis mirabile de tanta frigiditate in homine bene complexionato. Cuius vna cauſa aſſignatur, quia à iuuentute fuit bellicoſus, pp qđ multos ictus & plagas ſuſtinuit, ex quib. plurimus ſanguis emanauit, pp quod citius ſenuit & infrigidatus fuit. Alia ẽt cauſa additur, quia ex viſione angeli tenentis gladiũ euaginatũ ſuper Hieruſalẽ, vt dictũ eſt ſupr. 2. lib. 24. cap. ſupramodũ territus fuit. Timor aũt infrigidat, & maximè exceſſiuus, pp quod timẽtes paleſcunt & tremunt, & ideo ex tunc Dauid notabiliter infrigidatus fuit. Aliã ẽt cauſam aſſignat Ra. Sa. dicẽs, q̄ hoc fuit in pœnã peccati quo abſcidit orã veſtis Saul, vt hr̃ ſupr. 1. lib. cap. 24. Quod. n. in hoc peccauerit, vr̃. quia ibidẽ ſubditur. *Poſt hæc percuſſit cor ſuũ Dauid, eò q̄ abſcidiſſet orã chlamidis Saul.* quamdiu. n. Saul in regnò tolerabatur à Deo, Dauid debebat eũ reuereri, & quia in hoc irreuerẽter ſe habuit ad ipſum, fuit punitus pęna correſpondente. ſ. vt veſtibus nõ calęfieret in ſenectute. ſecundũ illud Sap. 11. c. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* 3 *Dixerunt ergo &c.* ſ. medici qui &c.

4 *Quær. do. no.* Glo. Hier. ſup locũ iſtũ dicit ſic. Nõne tibi vr̃, ſi occidẽtẽ literã ſequaris, figmẽtũ ẽe, vel Atelanarũ ludicra, q̄ frigidus ſenex obuolutus veſtimẽtis, niſi cõplexu adoleſcẽtularũ non caleſcit, &c. Et ideo dr̃, q̄ hæc eſt locutio parabolica, ita q̄ per Abiſag virginem intelligitur ſapientia, quæ eſt incorrupta, quæ coniungitur ſenibus, ſm quod dr̃ Iob 12. b. *In antiquis eſt ſapientia.* Et hoc maximè fuit in Dauid, in quo in ſenectute maximè viguit ſpiritus prophetiæ, prout dictũ fuit ſupr. 2. lib. cap. 23. Et hæc ſapiẽtia calefecit regẽ Dauid, ipſum ad amorẽ diuinũ accendendo, & talis modus loquẽdi parabolicus frequenter hr̃ in ſcriptura, ſicut hr̃ Iudicũ 9. b. *Ierunt ligna vt vngerent ſuper ſe regẽ, &c.* ſicut fuit expoſitũ ibidẽ. Sed ſalua reuerentia Hier. iſtud dictũ ſtare nõ põt, vt vr̃, quia circumſtantia literæ oſtendit manifeſtè, q̄ Abiſag fuit quædam puella ad literam adducta ipſi Dauid in remedium frigiditatis corporalis. Quod etiam patet ex hoc, q̄ Adonias qui

MORALITER.

1 *Et rex Dauid ſe.* Sicut frequenter dictũ eſt, per Dauid figuratur dñs noſter Ieſus Chriſtus, qui ſenex dr̃, eò q̄ æternus eſt in deitate. Hebr. 13. b. *Ieſus heri & hodie, ipſe & in ſecula.*

2 *Cumq́; operiret.* Per veſtes ſignificant̃ veteris legis obſeruãtiæ cęremoniales, eò quòd magna pars earum in veſtibus conſiſtebat, ſcilicet in veſtibus ſingularibus ſummi ſacerdotis, & in veſtibus ſpecialibus minorum ſacerdotum, & Leuitarum, & generaliter in veſtibus popularium, qui habebant fimbrias in ſuorum angulis palliorum. Dauid igitur veſtibus non calefiebat ex ſe, quia cęremonialium obſeruatio domino non placebat. Pſal. 39. b. *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures aũt perfeciſti mihi. Holocauſtũ & pro peccato nõ poſtulaſti*

ſanguinem ſuderat. vel potius ex quo angelum cedentem populum vidit, pauore vehementi contabuit vnde: In incommoditate frigoris vſque ad mortem permanſit.

A

Comm. in hunc locum.

✱ Procop. Hæc veſtimentorum natura eſt, vt corporis calorem conſeruent, & inuentum calorem augeant, nihil verò frigido corpori conferant. Caro autē calida de ſuo calore quē habet, in rem quę ſuſcipiendo calori idonea eſt, tranſmittit.

Rabbanus. Angelomus.

a *Adonias autem.* Iudaicum populum ſignificat, qui maior filius eſſe videtur: quia prior legē ſuſcepit: & Gentilē populum qui per gratiā Dei poſterior vocatus eſt ſpernens, ſe ſolum cū domino regnare putauit. Adonias enim

B

† fortes Dauidis non erant.

C

enim dominator dñs interpretatur. Sed eccleſię populus cū vero Salomone. i. pacifico noſtro cuius ipſe corpus eſt, per diuinam ordinationem in regnum ſubſtituitur, de quo merito perfidiæ maior filius, id eſt, prior populus præcipitatur.

D

b *Dixit Nathan.* ✱ Procop. Quidam ſtultè & ineptè ſuſpicati ſunt, Nathā doloris impatientia, eo q, ad conuiuium vocatus non eſſet, hæc feciſſe. Cæterum propheta diuini decreti & cōſilij gnarus (per hūc enim regi aperuit: *Non tu ædificabis mihi domum, ſed ecce filius naſcetur tibi, cui nomen erit Salomon, hic ædificabit nomini meo domum*) cū vidiſſet Adoniā cōtra voluntatem & conſiliū Dei, regnum occupare, regi per

ſuo, & calefaciat dominum noſtrum regē. Quæſierunt igitur adoleſcen-
tulam ſpecioſam in omnibus finibus Iſrael, & inuenerunt Abiſag Suna-
a ¶ Scientia vel contemplatio, quam complectentes in eius dilectione flammeſcunt.
mitidem, & adduxerunt eā ad regem. Erat autem puella pulchra nimis.
†Dormiebatq; cum rege, & miniſtrabat ei. Rex verò non cognouit eam. 1
a Adonias autem filius Haggith eleuabatur, dicens: Ego regnabo. Fecit- 2
que ſibi currum, & equites, & quinquaginta viros qui ante eū currerēt. 3 4
Nec † corripuit eum pater ſuus aliquando, dicens Quare hoc feciſti? E- 5 6
rat autem & ipſe pulcher valde, ſecundus natu poſt Abſalom. Et ſermo 7
eius cum Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar ſacerdote, qui adiuuabant
partes Adoniæ. Sadoc verò ſacerdos & Banaias filius Ioiadæ, & Na- 8
than propheta, & Semei, & Rehi, & † omne robur exercitus Dauid non 9
erat cum Adonia. Immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis, & vni- 10
uerſis pinguibus iuxta lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Ro-
gel, vocauit vniuerſos fratres ſuos filios regis, & omnes viros Iuda
ſeruos regis. Nathan autem prophetam & Banaiam, & robuſtos quoſ- 11
b que, & Salomonem fratrem ſuum non vocauit. Dixit itaque Nathan 12

NICOLAVS DE LYRA.

✱ qui erat iuuenis petiuit eam pro vxore mortuo Dauid, vt hr infr. 2. c. Et ideò oportet dicere ad veritatem literæ, q, fuerit puella corporalis. ſecūdum hoc igitur exponitur cum dicit.

3 *Dixerunt ergo ſerui ſui.* ſcilicet medici qui erant ſoliciti de eius vita prolonganda propter ſuam ſanctitatem.

4 *Quæramus do. no.* Dicunt. n. medici, q, optimum remediū contra frigiditatē mēbrorū & paralyſin imminentē eſt amplexus mulieris, maximè iuuēculæ & virginis. & iō talis fuit adducta ipſi Dauid. Nec ex hoc peccauit: quia cū ea cōtraxit matrimoniū, vt magis patebit ex ſequentibus. Senes. n. quātumcunque, poſſunt contrahere, licet non poſſint generare. Et ſicut dicunt doctores, ſi mulier ſcienter contrahat cū frigido non potente eā cognoſcere, nihilominus tenet contractus. & ſic fuit in propoſito. & ideo vti amplexibus huius virginis in ſtatu matrimoniali non videtur fuiſſe illicitum ipſi Dauid, maximè cū hoc eſſet ei in remediū tātæ frigiditatis.

1 *Adonias autem:* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Adoniæ ambitio, cùm dicitur.

2 *Eleuabatur di. Ego re.* Hoc non dicebat in palam, ſed ſecretarijs ſuis qui ei fauebant, vt poſtea habetur.

3 *Fecitq; ſibi.* ad oſtentationē & quādā diſpōnē ad regnādū.

4 *Nec corri.* Videtur q, ex hoc Dauid peccauerit grauiter ſicut Heli, vt dictum eſt ſupra 1. lib. 2. c. Dicendum q, non eſt ſimile: quia peccatum filiorū Heli fuit directè contra Deū, factum autem Adoniæ quantū exterius apparebat, non erat niſi quædam vanitas vel oſtentatio, quæ ſatis cōiter permittuntur filijs regum: & fortè Dauid qui iacebat in lecto, neſciuit quòd in hoc excederet: & ſi ſciuit, tamen ignorauit q, ad regnum aſpiraret. quod patet ex hoc: quòd quando ſibi innotuit, quòd tanquam rex feſtum faciebat, ſtatim Salomonem regem inſtituit, vt habetur infra eod. cap.

5 *Erat autem & ip. pul.* Ex pulchritudine enim iſta, & ex hoc quòd erat primogenitus inter filios Dauid viuentes, & quia patrem videbat impotentem, fuit elatus ad vſurpandum ſibi honorem regium abſque licentia patris.

6 *Et ſermo eius, &c.* cuius cauſa fuit ex parte Adoniæ, vt per ipſum Ioab qui fuit magiſter militiæ habebat militiam ſibi fauentē. Ex parte aūt Ioab cauſa fuit: quia bene perceperat, quòd Dauid habebat cordi vindictam occiſionis Abner & Amaſæ: & quòd Dauid hoc imponeret filio ſuo regnaturo. & ideo quærebat vt per eius auxilium Adonias inſtitueretur, & ſic ſibi parceretur.

7 *Et cum Abia.* Cuius cauſa fuit ex parte Adoniæ, vt per Abiathar qui erat ſummus ſacerdos populus ad ipſum inclinaret, & ab ipſo inungeret. Ex parte verò Abiathar eā fuit, q, deſcenderat de Heli: cui dictum fuerat ex parte Dei, q, filij eius eſſent à ſummo ſacerdotio deponendi, prout dictū fuit ſuprà 1. lib. 2. c. Item quia ſicut dicunt Hebræi, à tpe quo fugit Dauid de Hieruſalem pp Abſalom, dñs nō dedit reſponſum per Abiathar, ſicut tactum fuit ſuprà 2. libr. 15. cap. licet in alijs faceret officium ſummi ſacerdotis & ideo quærebat habere regem ſibi fauorabilem, ne à ſtatu ſuo deijceretur.

8 *Immolatis ergo Ado.* id eſt, in ſignum regiæ dignitatis.

9 *Iuxta la. Zohe. &c.* Zoheleth erat lapis magnus extra ciuitatē, in cuius motione & tractatione viri fortes experiebant vires ſuas. & ideo Hebræi dicunt hic: *Iuxta lapidem tractum.*

10 *Qui erat vicinus.* Hebræi dicunt fonti Fullonis: quia propè fontem illum erat locus vbi fullones parabant pannos. Et huic conſonat quod habetur infra 4. lib. 18. c. de Rabſace & ſocijs eius: *Steterunt iuxta aquæductum piſcinæ ſuperioris quæ eſt in via agri Fullonis.* & ſic ſecundum Hebręos Zoheleth & Rogel non ſunt nomina propria, ſed appellatiua.

11 *Nathan autem.* quia non fauebant ſibi, ſed Salomoni.

12 *Dixit itaque Nathan.* Hic conſequenter deſcribitur ipſiu Salomonis promotio. & ſecundò Adoniæ confutatio, ibi *Adhuc illo loquente.* Circa primum primò ponitur matris petitio. ſecundò regis conceſſio ibi: *Reſpondit rex.* & tertiò conceſſionis executio, ibi: *Dixit quoque rex.* Petitio autem matris facta fuit de conſilio Nathan qui zelabat pro Salomone qa ipsū nutrierat & docuerat, vt dictū fuit ſup. 2. lib. 12. ca. E qa ex reuelatione dñi dixerat ipſi Dauid, q, Salomon eſſet regnaturus poſt eum, ſecundū quod Dauid refert. 1. Paral. 2 verba Nathan ad ipſum, vbi ſubditur: *Ob hanc cām pacificu vocabit.* In Hebræo habetur: *Nomen eius Salomon.* Et 29. cap dixit. *Salomonē filiū meū elegit dñs.* Et poſtea eod. cap. *Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, &c.* Et hoc eſt quod dicitu hic: *Dixit itaque Nathan.* Et patet litera vſque ibi.

E

MORALITER.

† *laſti: tunc dixi, ecce venio.* Nā Chriſtus veniens in mundum ceremonialem cultum corporalem mutauit in ſpiritualem: quod ſignificatur Ioan. 4. c. *Veniet hora quando neque in monte hoc, neque Hieroſolymis adorabitis patrem, ſed veri adoratores erunt, qui adorabunt patrem in ſpiritu & veritate.* Et ſubditur: *Spiritus eſt Deus, & eo qui adorant eum in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Ideo dicit Aug. in Ench. Fide, ſpe, & charitate colitur Deus. Ideo ſubditur, quòd Abiſag virgo pulcherrima: per quam ſignificatur eccleſia quę virgo eſt ſine macula & ruga, calefaciebat Dauid. quia ſpiritualis cultus eccleſiæ conſiſtens in fide, ſpe, & charitate, eſt Deo & placidus, & dilectus.

1 *Adonias aūt, &c. Ego re.* Per iſtū ſignificat dignitatis ambitioſus, cum tamen ſit indignus: & ideo quantum poteſt prætendit ſe ſufficientem. quod notatur cum dicitur.

3 *Fecitq; ſibi cur.* Tanquā potēs ad agendū regni vel dignitatis negōtia. quærit ēt ad conſequendū propoſitū, quantum poteſt potētum auxilia, quod notatur per hoc quod ſubditur

6 *Et ſermo eius, &c.* Sed qa talis ambitioſus frequēter à ſuo poſito defraudat, & ſui cōplices confundunt. ideo ſequitur

12 *Dixit itaque Nathan ad Bethſabee, &c. Num aud.* Per precem eorum deiectus fuit Adonias cum ſuis complicibus Per quod ſignificatur, quòd frequēter ambitioſi per precem bonorum vtriuſque ſexus à ſuis conatibus repelluntur.

1 Adonias † Imponi

per Bethſabeā, Dei vaticinium in memoriam reuocauit. Poſtea ad regem ingreſſus, ſermones illius cō firmauit.

A

a *Bethſabee* interpretatur filia iuramenti. ſignificat autem antiquam Eccleſiam quæ fuit ſub lege, de cuius ſtirpe verus Salomō naſci promiſſus eſt.

B

Natham interpretatur donum, & figurat veterem prophetiam.

b *Nonne tu domine mi rex, iuraſti, &c.*

H. ✠ Hieronymus. Iuraſſe illi Dauid dicitur, quādo eam conſolatus eſt poſt mortem filij, ſicut in libro Samuelis legitur: *Et conſolatus eſt Dauid*

a ad Bethſabee matrem Salomonis. Num audiſti quòd regnauerit Adonias fi-
lius Haggith, & dominus noſter Dauid hoc ignorat? Nunc ergo veni, accipe
à me conſilium, & ſalua animam tuam filiiq́ue tui Salomonis. Vade & ingrede- 1
b re ad regem Dauid, & dic ei. Nonne tu domine mi rex iuraſti mihi ancillæ tuę, 2
dicés, quòd Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſolio meo?
Quare ergo regnat Adonias? Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam
poſt te, & complebo ſermones tuos. Ingreſſa eſt itaque Bethſabee ad regem 3
in cubiculo. Rex autem ſenuerat nimis, & Abiſag Sunamitis miniſtrabat ei.
Inclinauit ſe Bethſabee, & adorauit regem. Ad quam rex. Quid tibi (inquit) 4
vis? Quæ reſpondens, ait: Domine mi, tu rex iuraſti per dominum Deum 5
tuum ancillæ tuæ; Salomon filius tuus regnabit poſt me, & ipſe ſedebit in ſo-
lio meo, & ecce nunc Adonias regnat, te domine mi rex ignorante. Mactauit
boues & pinguia quæque, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis,
Abiathar quoque ſacerdotem, & Ioab principem militiæ; Salomonem autem
ſeruum tuum non vocauit. Veruntamen, domine mi rex, in te oculi reſpiciunt 6
totius Iſrael, vt indices eis quis ſedere debeat in ſolio tuo, domine mi rex, poſt
te. Eritq́; cùm dormierit dominus meus rex cum patribus ſuis, erimus ego & fi 7
c lius meus Salomon † peccatores. Adhuc illa loquente cum rege, Nathan † pro- 8
pheta venit; Et nuntiauerunt regi, dicentes; Adeſt Nathan propheta. Cumq́;
introiſſet † ante conſpectum regis, & adoraſſet eum pronus in terram, dixit Na
tham; Domine mi rex, tu dixiſti, Adonias regnet poſt me, & ipſe ſedeat ſuper 9
thronū meū? Quia deſcendit hodie, & immolauit boues & pinguia, & arietes
plurimos, & vocauit vniuerſos filios regis & principes exercitus, Abiathar
quoque ſacerdotē. Illiſq́; veſcentibus & bibentibus corā eo & dicentibus; Vi-
uat rex Adonias, me ſeruum tuum & Sadoc ſacerdotem & Banaiam filium Io-
iadæ, & Salomonem † famulū tuū non vocauit. Nunquid à domino meo rege 10
exiuit hoc verbū, & mihi non indicaſti ſeruo tuo quis ſeſſurus eſſet ſuper thro- 11
num domini mei regis poſt eū? Et reſpondit rex Dauid, dicens; Vocate ad me 12
Bethſabee. Quæ cùm fuiſſet ingreſſa corā rege, & ſtetiſſet ante eū, iurauit rex, 13
& ait; Viuit dominus qui eruit animam meam de omni anguſtia, quia ſicut iu
raui tibi per dominum Deum Iſrael, dicens; Salomon filius tuus regnabit poſt
me, & ipſe ſedebit ſuper ſolium meum pro me, ſic faciam hodie; Submiſſoq́,

uid Bethſabee vxorem ſuā.

D

c *Erimus ego & filius meus peccatores.*

✠ Hieronymus. Id eſt, manzeres. Inde miſericordiam feciſſe Deū cum Dauid Salomon dicit in ſubſequentibus, eò quod filium, qui ſecundum legem manzer erat, ſucceſſorem illi fecit.

✠ Augustinus. Salomon viuente patre, regnare cępit: Hic bonis initiis malos exitus habuit. Quippe ſecundæ res quæ ſapiētum animos fatigāt magis ei ob fuerunt, quā profuit ipſa ſapientia, & nunc, & deinceps memorabilis, & tunc longè lateque laudata.

lib. 17. de ciuit. cap. 20.

E

† prophetes.

† in

F

☞ *Tollite*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ſalua, &c.* Timebat enim probabiliter, quòd ſi Adonias in regno confirmaretur, quòd mortuo Dauid puniret Bethſabee de crimine adulterij, & contra Salomonem quæreret mortis occaſionem. Sed hic occurrit dubium quomodo propheta de hoc timebat: cùm (ſicut dictum eſt) ex reuelatione dixerat Salomonem regnaturum poſt ipſum? Ad quod dicendum, quòd iſtud fuit quędam promiſſio facta ipſi Dauid de futuro. Tales autem promiſſiones diuinæ intelligendæ ſunt ſub conditione, ſcilicet ſi ex parte hominum non ponatur impedimētum, ſicut diffuſius fuit declaratum ſupra primo libro cap. ſecundo. Et ideo propheta poterat timere, ne per aliquod peccatum ipſius Dauid vel Bethſabee, ſeu Salomonis aliquod impedimentum perueniſſet.

2 *Ingredere ad regem Dauid, & dic ei: Nonne domine mi rex iuraſti mihi.* Hoc autem iuramentum ſciebat Nathan per reuelationem Dauid, vel Bethſabee, vel fortè quia fuerat pręſens.

3 *Complebo ſermones tuos.* Præmiſit enim matrem ad petendum pro filio, vt cor Dauid inclinaretur: & ſic inueniret regem diſpoſitum ad perficiendum negotium.

4 *Inclinauit ſe Bethſabee & adorauit regem. Ad, &c.* adoratione duliæ.

5 *Domine mi.* Hic format petitionem ſuam, in qua quinque exprimit quæ faciunt ad regis animum inclinandum. Quia primò humiliter petit dicens: *Domine mi.* Secundò iuramentum ad memoriam reducit dicens: *Tu iuraſti per dominum.* Tertio ſuperbiam Adoniæ exprimit dicens: *Et ecce nunc Adonias regnat te vi. &c.* Quartò deuotionem populi ad contrarium proponit dicens.

6 *Veruntamen domine, &c. in te oculi re. to. Iſ.* quaſi dicat populus non approbat Adoniæ ambitionem, ſed expectat tuam determinationem. Quintò periculum perſonæ ſuæ & filij ſui inducit dicens. *Eritque cum dormierit dominus meus rex cum patribus ſuis.*

7 *Erimus ego & filius meus Salomon peccatores.* id eſt, Adonias imponet nobis crimina ad priuandum nos vita, vt prędictum eſt.

8 *Adhuc illa loquente.* ad complendum negotium. Non tamen ſtatim intrauit cubiculum regis, ſed ſtetit aliquantulum extra, quouſque de voluntate regis vocaretur, vt patet in litera.

9 *Domine mi rex tu dixiſti.* Non dixit hoc propheta affirmatiuè, ſed magis interrogatiuè. quaſi dicat, mirabile eſt quòd talia fecerat ſine ſcitu tuo. & in hoc notat eum de præſumptione & contemptu patris quòd ipſo viuente & neſciente vellet regnare. vnde ſubditur.

10 *Nunquid à domino meo rege exiuit hoc verbum.* quaſi dicat non.

11 *Et mihi.* qui ſum ſecretarius tuus & tibi reuelaui voluntatem domini de regno Salomonis poſt te. & ideo ſi fuit aliqua cauſa mutationis huius ex alia reuelatione tibi facta, debuiſti vtique dicere mihi.

12 *Et reſpondit, &c.* Hic conſequenter ponitur petitionis conceſſio, cùm dicitur.

13 *Vocate ad me.* Loquente enim Nathan cum rege, ipſa exiuerat regis cubiculum: ſicut in talibus fieri eſt conſuetum. Cætera patent vſque ibi.

a *Tollite ſeru.* ✠ Hieron. Seruos hic dicit Cetethi & Pheleti, id eſt, ſeptuaginta ſenes iudices. ✠ Ioſeph. Iuſſit Dauid, vt ſūpto Nathan propheta, & armatis qui circa aulā regiā reſidebāt, imponētes Salomonē in iumēto regio, ducerent ad fontē qui dicitur Gion, & vngentes oleo ſancto, eum conſtituerēt regem & per mediā ciuitatē tuba canerent, clamātes in æternū viuere regē Salomonē & ſedere in regio ſolio cōſtituerent, vt agnoſceret omnis populus, quod ei traditum à patre fuerit imperium. ✠ Theod. Cognominat autem Siloen Geon, vel tāquam valde paruū, ironicè ſic eum vocans: vel quoniam exit ex obſcuris ſub terra meatib⁹ ſicut Nilus. b *Mulā meā.* Dauid. alij eccleſiam, alij ſynagogam propter infœcunditatē dicunt. c *Subli-*

lib. 7. Antiq. cap. 15.

† 78. diſt. §. hoc regulariter.

† ſcindebatur.

† Profectò dominus noſter.

Quæſt. 2. in lib. 3. Reg.

Angelomus.

† incuruauit ſe regi.

A

Bethſabee in terram vultu adorauit regem dicens. Viuat dominus meus rex 1
¶ Id eſt, in lum.
Dauid in æternum. Dixit quoque rex Dauid; Vocate mihi Sadoc ſacerdo- 2
tem & Nathan prophetam & Banaiam filium Ioiadæ. Qui cùm ingreſſi fuiſ-
a ſent coram rege, dixit ad eos; Tollite vobiſcum ſeruos domini veſtri, & im- 3
ponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam, & ducite eum in Gi- 4
b hon, & vngat eum ibi Sadoc ſacerdos & Nathan propheta in regem ſuper Iſ-
rael, & canetis buccina, atque dicetis; Viuat rex Salomon. Et aſcendetis
poſt eum, & veniet in Hieruſalem, & ſedebit ſuper ſolium meum, & ipſe re-
gnabit pro me, illique præcipiam vt ſit dux ſuper Iſrael & ſuper Iudam. Et †
reſpondit Banaias filius Ioiadæ regi, dicens, amen. Sic loquatur dominus 5 6
Deus domini mei regis. Quomodo fuit dominus cum domino meo rege, 7
c ſic ſit cum Salomone, & ſublimius faciat ſolium eius, à ſolio domini mei 8
regis Dauid. Deſcendit ergo Sadoc ſacerdos & Nathan propheta & Banaias 9
filius Ioiadæ, & Cerethi, & Phelethi, & impoſuerunt Salomonem ſuper mu
lam regis Dauid, & adduxerunt eum in Gihon. Sumpſitque Sadoc ſacerdos 10
cornu olei de tabernaculo, & † vnxit Salomonem, & cecinerunt buccina, & 11
dixit omnis populus. Viuat rex Salomō. Et aſcendit vniuerſa multitudo poſt
eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno, & † inſonuit
terra à clamore eorum. Audiuit autem Adonias & omnes qui inuitati fuerāt
B
ab eo. Iamque conuiuium finitum erat, Sed Ioab audita voce tubæ, ait. Quid 12
ſibi vult clamor ciuitatis tumultuantis? Adhuc illo loquente, Ionatham filius 13
Abiathar ſacerdotis venit. Cui dixit Adonias. Ingredere, quia vir fortis es
& bona nuntians. Reſponditque Ionathan Adoniæ: † Nequaquam. Domi- 14
nus enim noſter rex Dauid regem conſtituit Salomonem. Miſitque cum eo
Sadoc ſacerdotem, & Nathan prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ, & Ce-
rethi & Phelethi, & impoſuerunt eum ſuper mulam regis, vnxeruntq; eum
Sadoc ſacerdos & Nathan propheta regē in Gihon. Et aſcenderunt inde læ-
tantes, & inſonuit ciuitas. Hæc eſt vox quam audiſtis. Sed & Salomon ſedet
ſuper ſolium regni. Et ingreſſi ſerui regis benedixerunt domino noſtro regi
dicentes. Amplificet Deus nomen Salomonis ſuper nomen tuū, & magnifi-
cet thronum eius † ſuper thronum tuū. Et adorauit rex Dauid in lectulo ſuo,
inſuper & hæc locutus eſt; Benedictus dominus Deus Iſrael, qui dedit hodie
ſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis. Territi ſunt ergo & ſurrexe- 15
runt omnes qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnuſquiſque in viam ſuā. 16
Adonias aūt timēs Salomonē, ſurrexit & abiit in tabernaculū dn̄i, tenuitque 17
cornu altaris. Et nuntiauerūt Salomoni, dicētes. Ecce Adonias timēs regem
Salomonē tenuit cornu altaris, dicēs. Iuret mihi rex Salomon, q̄ non interfi-
ciat ſeruū ſuū gladio: Dixitq; Salomon. Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus 18
quidem capillus eius in terram. Sin autem malum inuentum fuerit in eo, mo-
rietur. Miſit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari. Et ingreſſus † adora- 19
uit regem Salomonem. Dixitque ei rex Salomon. Vade in domum tuam.

C

c *Sublimius faciat ſoliū.* ✠ Theod. Sciebāt h[...] pricipes q. nemo q̄ pa[...] ternam hēt dilectionē, æmulatiōe proſequit[...] filios: & q[...] eſt propriū patrū velle viderē filios ſeclariores. Arius .n. & ei⁹ filij ſoli hac laborāt amētia. Dauid āt adeo lętat⁹ ē his q̄ dicta fuerāt à principibus, vt ēt cū ſenectus vetaret ne ſurgeret, inclinat⁹ Dn̄i adorauerit, q̄ pmiſſi[...] nē dederat. ✠ Ambroſ. Docet n̄ p[...] ripiēdū e[...] regnū, ēt ſi debeat, ſed expectādū vt ſuo tēpore deferat[...] lō cō vſque pcauit, v[...] cū Adoni[...] fil ū regni ſibi vſurp[...] re cōpen[...] ſet, & ſere[...] cōuctus: n[...] cū qui pri[...] pere geſti[...] bat, ſd cū [...] expectaret eligeret. ✠ Ange[...] Q̄d āt Adonias fili⁹ Dauid maio[...] in regnū [...] patre ſucc[...] dei [...]

NICOLAVS DE LYRA.

✠ 1 Viuat dominus. *Deus, ſcilicet, vita beata, quæ eſt æterna.*

2 Dixit quoque. *Hic ponitur prædictæ conceſſionis executio. & patet litera vſque ibi.*

3 Imponite. *in ſignū regiæ dignitatis, quia illa mula erat appropriata regi Dauid, vt populus manifeſtè videat q̄ volo eū regnare poſt me.*

4 Et ducite eū. *Fōs eſt Siloe, vt dicūt Hebræi. Cætera patēt vſq; ibi.*

5 Et reſpōd. *i. fideliter ſeu veraciter. & eſt dictio Heb. & iō ſubdit.*

6 Sic loquatur dom. *id eſt, compleat verba tua, quæ ſunt fidelia.*

7 Qūo fuit. *id eſt, tecum te dirigendo, & in regno ſtabiliendo.*

8 Et ſubli. *non eſt enim inuidia patris ad filium, ſi excedat eum in gloria & honore, quia pater manet quodammodo in filio, & ideo bonū filii eſt etiam bonum patris. & ideo ſicut nullus triſtatur de bono proprio, ſic nec de bono filii ſui, niſi ex maxima peruerſitate.*

9 Deſcendit. *quia ciuitas Dauid vbi manebat, erat in alto.*

10 Sumpſitque Sadoc. *id eſt, vaſculum plenum vnctione.*

11 De tabernaculo. *Vnctio. n. facta tpe Moyſi ad inungendū reges & pōtifices, ſeruabat reuerēter in tabernaculo in vaſe magno: & inde accepit aliquā portionē, & vnxit Salomonē. Dicit Ra. Sa. q̄ iſta vnctio fiebat in frōte regis inter palpebras p modū coronæ. Cæter. pat. vſq; i[bi].*

12 Quid ſibi. *Hoc autem quæſiuit Ioab, quia ad eius officium ſp[ectabat] ſedare tumultum & commotionem in ciuitate orientem.*

13 Adhuc illo. *Hic conſequenter deſcribitur Adoniæ confuſi[o] audita inſtitutione Salomonis per Ionathan filium Abiathar. Et pa tet litera paucis exceptis.*

14 Nequaquam. *ſ. ſum bona annuntians tibi, ſed magis aduer[...]*

15 Territi ſunt. *quia timuerunt ne rex Salomon calumniare[tur] eos pro crimine læſæ maieſtatis ſicut aliquos eorum poſtea calumnia[tus] eſt, vt habetur infrà cap. ſequenti.*

16 Et iuit vnuſ. &c. in vi. ſu. *dimittentes totaliter Adoniam.*

17 Adonias autem. *ſ. holocauſti, ad quod etiā laici poterāt ingre[di]. Ad altare enim thymiamatis ſoli ſacerdotes intrabant. Ex hoc eti[am] patet, quòd ibi erat refugium in aliquibus caſibus: & multò fortius [de]bet eſſe in eccleſia, cuius tabernaculum in ve. te. erat ſolum figura.*

18 Si fuerit. *i. nō q̄rēs machinationes de cætero ad obtinendū regi[...]*

19 Et ingreſſus. *faciens ei debitam reuerentiam ſicut domino ſ[...]*

MORALITER.

3 *Imponite.* Per Sadoc ſacerdotem lex ſignificatur, & per Nathā propheta. Per hoc ergo q̄ vnxerunt Salomonē in regē, ſignificatū fuit, q̄ vnctio veri Salomonis Ieſu Chriſti in regem regū, fuit figurata in ſcriptura legis & propheraru[m].

† *Illique præcipiam.* Nam homo Chriſtus ſuper angelos, [qui] per Iſrael, & ſuper homines qui per Iudam ſignificantur, [e]rat in gloria ſublimandus.

dere voluit,per faſtū ſuperbiæ,non per virtutem diſciplinę,
A ſignificat quod Iudaicus populus cùm prior legem ſuſcepit, gentilem populū poſterius vocatum ſpernēs, ſolum ſe cum Domino æſtimaba regnaturum. Sed eccleſiæ populus cum D vero Salomone, id eſt,pacifico noſtro, in regnum ſubſtituitur.

CAP.

ADDITIO I.

In cap.primo vbi dicitur in poſtilla. *Cumque operiretur veſtibus non calefiebat.* quod fuit ſatis mirabile de tāta frigiditate, &c.

Licet Dauid bellicoſum fuiſſe pluries legatur, nunquam tamen de eo habetur in ſcripturis, quòd vulneratus fuiſſet ſeu plagatus ſic vt à corpore ſuo ſanguinis copia efflueret, quod tamen non eſſet veriſimile, vt ſcriptura de eo talia ſi contigiſſent tacuiſſet. Sed verius poteſt alia cauſa huius frigiditatis aſſignari, ſcilicet quòd Dauid à iuuentute fuit libidinoſus,& in actibus venereis exceſſiuè implicatus, vt patet ex toto proceſſu ſuæ hiſtoriæ, ſcilicet in multitudine vxorū & concubinarum. Sed conſtat quòd vſus venereorū exceſſiuus naturaliter calorem conſumit naturalem,& eius ſubiectum,ſcilicet humidum radicale. vnde Prouer. 31. a. *Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam.* Subſtantia enim vitæ corporalis in calore naturali & humido radicali præcipuè cōſiſtit, iuxta Philoſophorum ſententiam. Sicut igitur deficiētibus iſtis mors naturaliter ſequitur, ſic ex eorum notabili diminutione ſeu conſumptione frigiditas,quaſi irreparabilis ſub- B ſequi habet.

ADDITIO II.

In eod. cap. 1. vbi dicitur in poſtil. *Quæramus domino noſtro regi adoleſcentulam, &c.* Glo.Hieron.ſuper locum iſtum,&c. Gloſſa Hieron. non eſt ſic reprobanda: ſed potius ad bonū trahenda ſenſum.Pro cuius declaratione ſciendum,quòd ſequentes literalem ſenſum ſi generaliter conſiderentur,ſunt in duplici differentia. Quidam enim tenent, quòd tantum ſenſus literalis eſt verus & ſolus intentus ab autore,ceteri verò ſenſus qui dicuntur ſpirituales creduntur ab eis eſſe ficti & nullius autoritatis. Et hanc opiniónem ſeu errorem principaliter tenent Saducæi,qui ſolam literam ſequuntur.vnde & negant reſurrectionem, & alia quæ ad pedem literæ prima facie non apparent. Alij verò tenent,quod ſacra ſcriptura ſub vna litera habeat plures ſenſus, licet omnes fundētur ſuper vnum,ſcilicet literalem.& eſt communis ſententia catholicorum, vt patet per Grego. in 3. moral. & per Auguſt. contra Vincen.& in pluribus alijs locis.Error autem primorū conuincitur multipliciter præſertim duobus modis:quorum primus eſt, quando ſecūdum ſenſum literalem eorum error detegitur,ſicut patet Mat.22.vbi ſaluator volens confundere Saducæos negantes vitam futuri ſeculi, eo quod in litera ve.te. ſic palpabiliter non habetur, confundit eos per ſenſum literalem allegans illud, *Deus Abrahā, Deus Iſaac, &c. non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.* Secundo modo conuincuntur tales,ſcilicet qui literalem ſenſum tantummodo cōſequuntur, cū contingit quod aliqua hiſtoria literaliter tantùm intellecta,non inducit aliquam vtilitatem in fide nec in moribus,nec etiam ad humanam conuerſationem. Et illo modo allegat Apoſtolus illud Deute.25.a. *Non alligabis os boui trituranti.* vbi dicit quaſi arguendo. Nunquid eſt cura Deo de bobus q.d.Si hoc præceptum ſolum ad pedem literæ intelligatur,nullam producit vtilitatem. Et iſto modo ſecundo arguit Hieron. in hoc loco contra ſequentes literam occidentem, di.quòd ſi hæc hiſtoria de Abiſag tantummodo literaliter intelligitur,non referendo eā ad aliquem ſenſum ſpiritualē vtiliorem videtur quaſi Atelenarum ludicra ſint ſeu fabulationes, quæ minimè proficiunt. Et ideo iſtam hiſtoriam pulcherrimè & commodè Hieron. exponit, vt patet intuenti.qui quidem ſenſus Hieron. eſt in hoc loco literalis, eo modo quo Apoſtolus in autoritate prædicta tanquā à ſenſu literali ſumit argumentum ex ſenſu accepto ſecundum myſticam expoſitionem: vt patet intuenti. Huic etiam conſonat autoritas quędam beati Greg.quæ allegatur & exponitur in quadam quęſtione addita ſuprà in prologo ſuper Gen.in reſponſione ad 7.arg. vide ibi. Quod autem inducit poſtil.pro fulcimēto planæ expoſitionis literæ de autoritate medicorum dicentium, quòd optimum remedium contra frigiditatem membrorum,&c.eſt amplexus mulieris iuuenculæ,non facit pro eo.Licet enim dicant medici,quòd calor naturalis alicuius hominis ſeu animalis confortet ex ſuo cōtactu calorem naturalem hominis debilitati, non tamen faciunt differentiam in hoc de calore iuuenculæ, ſeu virginis, ſeu corruptæ, pulchræ vel incompoſitæ. Et ideo iſta in hoc loco ad literam,potius ſunt intelligenda ſecundum myſticā ſignificationem terminorum,quam hic autor ſacræ ſcripturæ qui Deus eſt, ad noſtram doctrinam intendit.

Replica. In primò c.3.lib.Reg.vbi poſtil.admirans, quòd Dauid cum eſſet homo bene complexionatus: ſic in ſenectute potuit infrigidari, *vt coopertus veſtibus caleſieri non potuit, &c.* huius infrigidationis ponit plures honeſtas rationes.Sed Bur. de optimo rege ſuæ gentis rationem reddit minus honeſtam, videlicet quòd quia à iuuentute fuit libidinoſus, & immoderatus coitus conſumit calorem naturalem & eius ſubiectum,ſcilicet humidum radicale.Sed Bur.potuit hone- E ſtius loqui. Nam eum à tempore primæ vnctionis vſque ad continuos 40. annos valde cōmendat,& hic de incontinentia à tempore iuuentutis vituperat, quam cōſtat eſſe vitium mortale. Nec hoc vituperium fundat Bur. in aliqua ſcriptura. Quamuis enim legatur Dauid plures vxores habuiſſe,nō tamen de eo reperitur ſicut de Salomone,quòd cor eius per mulieres deprauatū fuiſſet. Potuiſſet igitur de ſuo rege ſentire,ſicut beatus Auguſt.de Abraham, quem dicit vſum coniuge temperanter, ancilla contemperanter, nulla intemperanter,vt dicit 16.de ciuitate Dei.cap.25.Multi leguntur habuiſſe vxores & ancillas:quos tamen Burgen.incontinentes non iudicat.Nec valet obiectio Bur.contra primam rationē aſſignatam à poſtil. nam ipſe ponit plures concurrentes ad eundem effectum. Non enim ſequitur vnus non poteſt trahere nauem,igitur nec duo vel tres,ſic eſt in propoſito.Nec ſequitur prout Bur.putat non legitur Dauid in bellis vulneratum eſſe nec ſanguinem effudiſſe, igitur non eſt verum. Non eſt enim conſuetudo ſcripturæ vulnerum facere me- F moriam,niſi ſint ad mortem, qualiter Dauid vulneratus nō fuit.In eo.c paſſum de Abiſag Sunamitide cum poſtil.exponeret literam, declinans beatum Hierony.qui quaſi videtur reprobare ſenſum illum literalem tanquam figmentum & Atellanarum ludicra.Bur. qui ſuprà lib.2.ca.16. ſe oppoſuit & literæ & beato Hieron. hic pro eo certamen aſſumit, putans poſtil. excludere ſenſus ſcripturæ allegoricos & alios. quod quam falſum ſit patet in poſtil. morali, quam fecit ſuper totam Bibliam. Obiectio etiam Burg. contra rationem poſtil.non valet cum dicit, medicos non facere differētiam fomenti caloris inter iuuenem bene cōplexionatum & pulchrum. falſum eſt,enim & contra omnem rationem. Nam in iuuene calor eſt magis intenſus, in pulchro & complexionato magis incorporatus, in virgine magis mundus. qui calor ſecundū huiuſmodi qualitates maioris eſt virtutis quàm in corrupta turpi,veteri & malæ complexionis. Ratio igitur recta cum medicis facit magnam differentiam. & fortaſſis vt ſenſum literę huius Burgen.reddat abſurdum,vt ſecundū ſanctos doctores ad myſticum oporteat habere refugium cū beato Hierony. Ipſe turpiter ſentit de ſancto rege ſuo,quaſi vt laſciuus ex conſuetudine fomentū puellæ exegerit.Quod uerum non uidetur: Nam ſerui eius ex conſilio medicorum ſcientes huiuſmodi fomentum ualere pro caloris naturalis excitamento & uitæ prolongatione, non iuſſi diſpoſuerunt. Argumentum huius quòd non ex laſciuia petijt, habetur ex litera cum dicitur: *Erat puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege & miniſtrabat ei: rex verò non cognouit eam.* Ex quo ſenſu literali poteſt trahi & utilitas & moralitas: quómodo, ſcilicet ſubditi curam habere debent tam ſancti ſenis, ut etiam omni diligentiam infirmo prouideant de neceſſarijs, non modo petenti,ſed etiam non petenti,imò renitenti. Sciunt ut plurimum ſani plus quàm infirmi quid infirmo opus eſt & expediens.

CAP. II.

A Quæſt. 3. APpropinqua, &c. ✠ Theodoretus. Primùm, communem oſtendit finem, *Ego* inquit, *ingredior viam vniuerſæ carnis, &c.* Deinde regni ſucceſſori filio iuſſit vt integram conſeruaret pietatem. Hanc enim ſignificant exactæ iuſtifi cationes eius, & iudicia eius, & mandata eius, & teſtimonia eius. Et ſtatim oſtendit lucrum quod inde oritur, *Vt rectè ſuccedant omnia quæ facies.* († Deu. 21. b. Ioſue 1. b.)

✠ Ioſephus. (lib. 7. Antiq. cap. 16.) Dauid ęgritudine & ſenectute cōfectus, ſciens ſe moriturum, vocauit Salomonem, & hæc ei locutus eſt: B Ego quidem ô fili, iā ad vniuerſorum debitum ad patres procedo meos, commune gradiens iter omniū qui nunc ſunt, quíque futuri ſunt: illuc pergēs, vnde non licet vlterius remeare. Quapropter te moneo, vt ſis quidē iuſtus circa ſubiectos, pius aūt erga Deū, qui tibi dedit imperium, &c. († 2. Reg. 3. e.)

b *Tu quoq;.* Dauid præcepit Salomoni de iuſta retributione eorū qui ſibi ſolatio fuerunt, vel iniuſtè nocuerūt, quos ipſe C patienter tolerauit. Et prophetia indicat quid mali in futuro D fieri oporteat vel boni, quod verus Salomon implebit. Interim tamen patientia Dei ſępe bonos tribulari, reprobos delitijs vti concedit.

CAP. II.

a APpropinquauerunt autem dies Dauid vt more- 1
retur, præcepitque Salomoni filio ſuo dicens;
† Ecce ego ingredior viam vniuerſæ terræ. † Con
fortare & eſto vir fortis, & obſerua vt cuſtodias 2
mandata domini Dei tui, vt ambules in vijs eius,
& cuſtodias † cęremonias eius, & præcepta eius 3 4
& iudicia & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in le- 5 6
ge Moyſi, vt intelligas vniuerſa quæ facis, & quocunque te verteris, 7
vt confirmet dominus ſermones ſuos quos locutus eſt de me dicens;
Si cuſtodierint filij tui viam meam, & ambulauerint coram me in
veritate in omni corde ſuo, & in omni anima ſua, non auferetur tibi 8
b vir de ſolio Iſrael. † Tu quoque noſti quæ fecerit mihi Ioab filius Sar- 9
uiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Iſrael, Abner filio Ner, 10
& Amaſę filio Iether, quos occidit, & effudit ſanguinem belli in pace, 11
a Alias belli.
& poſuit cruorem prælij in baltheo ſuo qui erat circa lumbos eius, & 12
in calceamento ſuo quod erat in pedibus eius. Facies ergo iuxta ſa-
pientiam tuam, & non deduces caniciem eius pacificè ad inferos. Sed 13
& filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in 14

✠ Theodor. Quare cùm ipſe non punierit Ioab, iuſſit filio Q vt hoc faceret? Primùm quidē eum eſt reueritus, vt qui fuerit laborum & periculorum ſocius. Deinde etiam ſuſpectam habuit eius audaciam. Accedit, quod cùm reſciuiſſet eum Adoniæ ſtruere tyrānidem timuit ne ſolita vtens malitia deſpiceret iuuentutem Salomonis: & duorum faceret alterum, nempe aut perſona vtens beneuolentiæ eum interimeret vt Abner & Amaſan: aut apertè aduerſam ſtrueret aciem, & diuideret Iſraelem.

✠ Ambroſius. Nihil minus quā cruentus affectus, ſancto prophetæ aſcribi pōt, qui vita decedens, ſuprema vocē cōuenit Salomonem, vt innocētē ſanguinem à ſe tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab, quando Abner inſidijs occubuit, quē fleuit.

☞ *Maledi-*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

APpropinquauerunt, &c. *Hic conſequenter ponitur regni Salomonis confirmatio. & primò per remotionem impedientium. ſecundò per accumulationem expedientium cap. 3. Illa quæ maximè impediunt ſtabilitatē alicuius regis ſunt perſonæ machinantes contra eū, de quorum morte hic agitur. Et ne Salomon in hoc videretur procedere zelo propriæ vindictæ, ideo circa hoc quantùm ad aliqua præmittitur ipſius Dauid ordinatio. ſecundò ſubditur ipſius Salomonis executio, ibi:* Salomon autem. *Circa primum Dauid primò iniungit filio ſuo Salomoni vt ſit ſolicitus de cultu Dei, dicens.*

2 Obſerua vt cu. *id eſt, illa quæ præcepit cuſtodiri. & quæ ſint illa, ſubiungit, dicens.*

3 Et cuſtodias ce. &c. *quantùm ad præcepta ceremonialia.*

4 Et præcepta eius. *quantum ad moralia.*

5 Et iudicia. *quantum ad iudicialia, de quorum conditione & diſtinctione dictum fuit in Exod.*

6 Et teſtimonia, *quantùm ad ea quæ promiſſa ſunt in lege de Chriſto venturo & alijs bonis populo Iſrael promiſſis.*

7 Vt intelligas vniuer. *quia per conſiderationem legis diuinæ dirigitur homo in agendis.* Si cuſto. fi. *Sequitur.*

8 Non auferetur. *Ex quo patet quod ſuprà dictū eſt, ſcilicet quòd promiſſiones diuinæ, de bonis futuris intelliguntur ſub conditione, ſcilicet quòd non ponatur impedimentum à parte hominum.*

9 Tu quoque no. *Hic conſequenter ponitur ordinatio Dauid de punitione aliquorum malorum, quos non poterat conuenienter punire in vita ſua, & primò de punitione Ioab, cum dicitur:* Tu quoque no. *Dicit Ra. Sa. quòd per hoc intelligitur malum quod fecit Ioab contra perſonā Dauid oſtendendo alijs literas quas ſibi ſecretè miſerat Dauid de morte Vriæ, & ſic regem ſcandalizauit. Quòd enim iſtud ſecretum fuerat reuelatū, patet ex hoc quod habetur ſupr. 2. lib. 12. d. quòd Nathan dixit ad Dauid:* Feciſti inimicos blaſphemare nomen domini. *ſicut fuit ibi expoſitum. nec iſtud factum fuit reuelatum per Dauid, neque per Bethſabee, quia celabant crimen ſuum quātum poterāt, & ideò veriſimile eſt quòd per Ioab fuit reuelatum ad excuſandum ſe erga alios milites de morte Vriæ, quòd non fuiſſet mortuus per incautelam ſuam, ſed per regis mandatum.*

10 Quæ fecerit duobus princ. &c. *Sequitur.*

11 Et effudit ſang. belli in pace. *id eſt, ſanguinem humanum, qui non dēt effundi niſi in bello, effudit tempore pacis, quia qn̄ occidit Abner, non habebat bellum iuſtum contra eum, nec rōne regis, nec ratione fratris ſui interfecti ſicut dictū fuit ſuprà ſecundò lib. ca. 3. Similiter occidit eum ſub ſpecie pacis, reuocans eum quaſi ad loquendum cū eo de fœdere inito inter eum & Dauid vt ibidem dictum fuit. Similiter quando interfecit Amaſam non habebat contra eum aliquod bellum & ipſum occidit ſub ſpecie pacis ſalutando eum tanquam fratrem & oſculando, ſicut dictum fuit ſuprà libro 2. cap. 20.*

12 Et poſuit cruorem prælij. *quia* percuſſit eos in inguine, *vt habetur ibidem: & ſic cruor exiens de plagis eorum potuit cruētare baltheum Ioab & calceamenta eius, non autem partes ſuperiores. & in hoc deſignat Dauid modum percutiendi proditorium, quia non cleuabat brachium ad percutiendum eos in parte ſuperiori, ne auerterent ictum & cauerent.*

13 Et non deduces. *Hebræi dicunt ad foſſam. non erat enim intentionis Dauid quòd Ioab deſcenderet ad infernum damnatorum: imò vna cauſa quare voluit eum puniri in hac vita, fuit ne puniretur in futuro in gehenna, vt dicit Ra. Sal. ſicut & de Acham dictū fuit Ioſ. 7.*

14 Sed & filijs Berz. *Hic tertiò ponitur informatio Dauid de recompenſatione beneficij ſibi exhibiti, quod quidem beneficium plenius expoſitum eſt ſuprà 2. lib. 17.*

✠ 1 Habes

MORALITER.

1 *Appropinquauerunt autem.* Dauid autem ante mortem ſuā Salomoni filio ſuo primò recommēdauit cultum diuinum. ſecundò Berzellai beneficiū. tertiò Ioab & Semei ſuppliciū. Per hoc aūt ſignificatur, quòd bonus rex uel princeps filios ſuos primò & principaliter debet inducere ad debitam Dei venerationem, ſecundò ad bonorū remunerationem & promotionem. tertiò ad malorum repreſſionem & punitionē. Allegoricè verò per hoc quòd Dauid filio ſuo recommendauit Ioab & Semei punitionem, ſignificatur quòd Deus pater omne iudicium dedit filio, vt habetur Ioan. 5. & Act. 10. dicitur de Chriſto, *Ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum.*

† *E.*

a *Maledixit mihi maledictione.* ✠ Hieronym. Peſſimâ Hebraicè Nimrezeth dicitur, quod quinque literis enunciatur, ideſt, nun, mem, res, zade, thau, In nun, Noeph, id eſt, adulter: mem, id eſt, Moabita: res, raſa, id eſt, impius: zade, zara, id eſt, leproſus: thau, thoaba, id eſt, abominatus.

✠ Theodor. Sed cùm dediſſet illi veniam, cur Salomoni iuſſit, vt ipſum puniret? Virum nouerat tyrannicum, & valde audacem: & filij ſui prouidēs ſaluti, cum docuit quæ auſus ſit, vt viri caueret prauitatem. Sciebat etiam vt propheta, fore vt periret trāſgrediens mandata Salomonis.

b *Dormiuit Dauid, cum patribus, &c.* ✠ Ambroſ. Nō otioſè ſcriptum eſt, ſed perpensè atque examinatè, *Appoſitus eſt ad patres ſuos.* Intelligi enim datur, quòd patrū ſimilis fuerit fide. Vnde claret non ad ſepulturam corporis, ſed ad conſortium vitæ relatum.

c *Sepultus eſt in ciuitate Dauid.* ✠ Procopius. Sion hoc modo ſcriptura appellat, quæ vrbis arx erat, in qua Ioſephus Dauidem, & qui poſt eum fuerunt reges, ſepultos eſſe tradit, & in monumentum multum auri cum eo in terram defoſſum eſſe ab ipſo Salomone.

d *Salomon autem.* Salomon Chriſti figuram geſtat. hic enim templum ædificat ſicut Chriſtus Eccleſiam, hic pacē habuit ſecundum nomen ſuū, ſicut & ipſe dominus rex pacis eſt dictus: faciens pacem his qui procul & his qui propè. In ſapientia quoque & diuitijs & gloria ſaluatoris typum geſtaſſe nō dubium eſt

e *Venit ergo Bethſabee ad regem.* Adonias Bethſabee interueniente (quæ interpretatur filia ſaturitatis) Abiſac Sunamitidem corrumpere geſtiuit, quia Iudaicus populus per obſeruantiam cęremoniarum legis, quaſſatur & pleniſſimus erat, ſpiritualem intelligentiam vel eccleſiam quæ eſt virgo incorrupta, Dauid noſtro coniunctam temerare voluit: conſortium cuius quia non meruit mortem incurrit quam meruit. Nec Bethſabee apud Salomonem pro Adonia interueniens quicquam profuit nec lex quam Iudæi ſibi adiutricem apud Deum eſſe opinantur.

D

Angelomus.

2.Theſſ.2.d.
Epheſ.2.d.
† 2.Reg.17.g & 19.e.

menſa tua. † Occurrerunt enim mihi, quando fugiebam à facie Ab-
ſalom fratris tui. Habes quoque apud te Semei filium Gera, filij Ie- 1
a mini de Bahurim, † qui maledixit mihi maledictione peſſima, quan-
do ibam ad caſtra. † Sed quia deſcendit mihi in occurſum cum tran-
ſirem Iordanem, & iuraui ei per dominum dicens: Non te interfi- 2
ciam gladio: tu noli pati eum eſſe innoxium. Vir autem ſapiens es
quæ facies ei, deduceſque canos eius cum ſanguine ad inferos. Dor- 3
b miuit igitur Dauid cum patribus ſuis, & † ſepultus eſt in ciuitate Da-
c uid. Dies autem quibus regnauit Dauid ſuper Iſrael, quadraginta an-
ni ſunt. In Hebron regnauit ſeptem annis, in Hieruſalem triginta
d tribus. † Salomon autem ſedit ſuper thronum Dauid patris ſui, & 4
ſirmatum eſt regnum eius nimis. Et ingreſſus eſt Adonias filius 5
Haggith ad Bethſabee matrem Salomonis. Quæ dixit ei: † Pacificus † 6
ne eſt ingreſſus tuus? Qui reſpondit: Pacificus. Addiditque: Sermo
mihi eſt ad te. Cui ait: loquere. Et ille: Tu inquit, noſti quia meum 7
erat regnum, & me præpoſuerat omnis Iſrael ſibi in regem: ſed tranſ- 8
latum eſt regnum, & factum eſt fratris mei. A domino enim conſti- 9
tutum eſt ei. Nunc ergo petitionem vnam deprecor à te, ne † con-
fundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. Et ille ait: Pre-
cor, vt dicas Salomoni regi (neque enim † quicquam negare tibi
poteſt) vt det mihi Abiſag Sunamitidem vxorem. Et ait Bethſabee: 10
e Bene loquar ego pro te regi. Venit ergo Bethſabee ad regem Salomo-
nem, vt loqueretur ei pro Adonia. Et ſurrexit rex in occurſum eius,
adorauitque eam: & ſedit ſuper thronum ſuum. Poſituſque eſt thro-
nus matri regis quæ ſedit ad dexteram eius. Dixitque ei: Petitionem
vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. Di-
xitque ei rex, Pete mater mea, neque enim fas eſt vt auertam faciem
tuam. Quæ ait; Detur Abiſag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor.
Reſponditque rex Salomon, & dixit matri ſuæ; Quare poſtulas

† 2 Reg. 16.b
Ibi.28.c.

Rabbanus.

† 2. Par. 29.f.

E

† auertere faciet faciem tuam vel confundet.

F

a Miſitque

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Habes quoque apud te Semei, &c.* Hic quartò ponitur ordinatio Dauid de Semei, qui maledixit Dauid: vt plenius dictum fuit ſuprà 2. libro 16. cap.

2 *Iuraui ei per dominum.* Iſtud autem iuramentum non fuit tranſgreſſus Dauid iſta imponendo Salomoni: ſicut dictum fuit ſuprà 2. lib. 19. capit. & ideo ſententia huius partis patet ex ſupradictis.

3 *Dormiuit igitur.* Hic omittuntur illa quæ ordinauit Dauid de ampliatione diuini cultus & ædificatione templi, quę exprimuntur 1 Paral. 23.

4 *Salomon autem.* Hic conſequenter ponitur Salomonis executio. præmittitur tū Adoniæ interfectio. & ſecundò Abiathar electio, ibi: *Abiathar quoque.* Tertiò prædictorum executio, ibi: *Venit autem nuntius.* Circa primum dicitur: *Salomon autem ſedit ſuper thronum Dauid pat. ſui. pacificè & quietè.*

5 *Et firmatum eſt regnum.* ita quòd poteſtas eius fuit maior poteſtate patris ſui Dauid: & ideo ſecurè punire potuit illa quorum punitionem Dauid ex cauſa rationabili diſtulerat ſicut fuit dictum ſuprà 2. lib. 3. cap. de Ioab & 19. de Semei.

6 *Pacificus ne eſt ingreſſus tuus?* Timebat enim ne aliquid machinaretur contra ſe, eò quòd Dauid inſtituerat Salomonem in regem ad petitionem ſuam, vt habetur cap. præcedenti.

7 *Tu inquit noſti, quia meum erat regnum.* ratione primogenituræ. Hoc non erat verum, quia ordinatio diuina præualet primogenituræ, quæ erat pro Salomone, vt dictum eſt cap. præcedenti.

8 *Et me præpoſuerat omnis Iſrael ſibi.* Hoc ſimiliter eſt falſum. quia robur exercitus Dauid non erat cum eo, nec communitas populi, quæ in hoc expectabat ſententiam Dauid, vt patet ex ſupradictis. Sed talia dicebat Adonias, vt magis poſſet impetrare quod quærebat.

9 *A domino enim conſtitutum.* quaſi diceret, non intendo de cetero aliqualiter aſpirare ad regnum, quia agerem contra Deum. vnde ſubditur.

10 *Vt det mihi Abiſag Sunamit.* Illa enim fuerat vxor Dauid, & per conſequens regina: & ſic per eam habebat viam veniendi ad regnum per auxilium Ioab & Abiathar & aliorum ſibi fauentium. Quod aduertens Salomon, qui erat perſpicatioris ingenij quam mater ſua, reſpondit.

11 Poſtula

MORALITER.

† *Et ingreſſus eſt Adonias filius Haggith ad Bethſabee.* Per Adoniā qui primò adorauit regem Salomonem, vt habetur in fine capituli præcedentis; & hic per matrimonium cum Abiſag, malitioſè voluit regnum obtinere, ſignificatur ambitioſus malitioſus, qui quod non poteſt obtinere per potentiam, ſtudet habere per malitiam fraudulentam.

7 Abiathar

A a *Miſitque rex Salomon per manum Banaiæ, &c.* ✻ Theod. Quidam reprehendunt Solomonem, quòd fratrem ſuum occiderit. Diuerſa eſt hominum vita. Nam alij quidem ſummã exercent philoſophiam: alij virtutem politicam ac ciuilem, alij regiam aut imperatoriam. Oportet ergo vnumquemq; examinare ex vitæ quam ſequit ratione. Nõ eſt itaq; à Solomone exigenda ꝓphetica neque apoſtolica perfectio: ſed ea quæ conuenit regibus. Sciebat autem ipſum B Adoniam affectare tyrannidem: conatus enim erat regnum arripere. In priori ergo ſermone ei ignouerat, & ſalutem dederat, promittente Adonia fore vt ſapienter & modeſtè ſe gereret. Poſtquàm autem petijt patris coniugem, non ei quidem conceſſit poſtulatum, vt qui viam ſtrueret ad tyrannidem: C ſed eum iuſſit interfici.

Quæſt. 7.

† afflict' fuit.

Angelomus. b *Abiathar quoq; ſacerdoti, &c.* Abiathar ſacerdotio expulſus, non tamen occiſus, ſignificat Iudæos, quorum licet ſacerdotium ſit abolitum: ipſi tamen propter eos qui in fine mundi ex eis crediturі ſunt, deleti non ſunt. D

✻ Theodor. Abiathar fuit ſocius & conſcius tyrannidis Adoniæ, vt etiã oſtendunt verba Solomonis: *Tu es filius mortis, &c.* Erat ergo ipſe quoq; obnoxius crimini tyrannidis, vt qui opẽ tuliſſet Adoniæ audaciæ. Diuinæ quoq; ꝑdictionis administer fuit Solomon. Heli enim prædixit Deus generis ignominiã, E quod hiſtoria oſtēdit, dicēs: *Et eiecit Salomõ Abiathar, &c.* c *Fugit er. &c.* Ioab qui ad altare fugiens iubente Salomone ibidem interfectus eſt, ſignificat magiſtros peruerſi dogmatis, qui ob hoc eccleſiaſticos per inſidias perimũt ſicut Ioab Abner & Amaſa, ab altari fidei expulſi perpe- F tua morte punientur. ✻ Theod.

Abiſag Sunamitidem Adoniæ? Poſtula ei & regnum; Ipſe eſt enim 1
frater meus maior me, & habet Abiathar ſacerdotem & Ioab filium
Saruiæ. Iurauit itaque rex Salomon per dominum, dicens; Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, quia contra animam ſuam locutus eſt 2
Adonias verbum hoc. Et nunc viuit dominus qui firmauit me, &
collocauit me ſuper ſolium Dauid patris mei, & qui fecit mihi do-
a mum ſicut locutus eſt, quia hodie occidetur Adonias. Miſitque rex
Salomon per manum Banaiæ filij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mor-
b tuus eſt. Abiathar quoque ſacerdoti dixit rex; Vade in Anathoth ad 3 4
agrum tuum. Es quidem vir mortis, ſed hodie te non interficiam, 5
quia portaſti arcam domini Dei coram Dauid patre meo, & † ſuſti-
nuiſti laborem in omnibus in quibus † laborauit pater meus. Eiecit
ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet ſacerdos domini, † vt implere- 6
tur ſermo domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo. Venit 7
autem † nuntius ad Salomonem, quòd Ioab declinaſſet poſt Adoniam,
c & poſt Salomonem non declinaſſet. Fugit ergo Ioab in tabernaculum 8
domini, & apprehendit cornu altaris. Nuntiatumq; eſt regi Salomoni,
ꝙ fugiſſet Ioab in tabernaculum dñi, & eſſet iuxta altare. Miſitque Salo
mon Banaiã filiũ Ioiadæ, dicens. Vade interfice eũ. Et venit Banaias ad
tabernaculum domini, & dixit ei. Hæc dixit rex. Egredere. Qui ait. Non 9
egrediar, ſed hic moriar. Renuntiauit Banaias regi dicens. Hæc locutus 10
eſt Ioab, & hæc reſpondit mihi. Dixitque ei rex. Fac ſicut locutus eſt, & 11

NICOLAVS DE LYRA.

1 Poſtula ei & regnum, &c. *quaſi diceret, per hoc intendit venire ad regnum.*

2 Contra animam. *Tum quia machinabatur contra regem: tum quia petebat vxorem contra legem Leui. 18. vbi prohibetur contractus matrimonij cum vxore patris. Cætera patent in litera.*

3 Abiathar. *Hic ponitur abiectio Abiathar de ſummo ſacerdotio & de ciuitate regia, cum dicitur.*

4 Vade in Anathoth. *i. ad poſſeſſioni tuæ locum. Licet enim ſacerdotes non haberent poſſeſſiones rurales, habebant tamen ciuitates aſſignatas pro ſua habitatione, & ſuburbana ad nutriẽdum animalia, vt patet Num. 35. & Ioſue 21.*

5 Es quidem *id eſt, morte dignus pro conſpiratione contra me, & ordinatione Dei & patris mei.*

6 Vt implere. ſermo. *ſcilicet, quod eijceretur à ſacerdotio, vt habetur ſuprà 1. lib. cap. 2.*

7 Venit autem. *Hic conſequenter ponitur executio ordinationis Dauid. & primo quantum ad punitionem Ioab. ſecundò ipſius Semei, ibi:* Miſit quoque rex. *Circa primũ dicitur:* Venit autem nuntius, &c. *per modũ accuſationis, quòd* Ioab decli. poſt Adoniam. *non ſolùm ante inſtitutionẽ Salomonis, ſed etiam poſt, vt prædictũ eſt.*

8 Et poſt Salom. non decli. *In Hebræo habetur:* Venit autem nũtius ad regem, quòd Ioab declinauerat poſt Adoniam, & poſt Abſalom non declinauerat. *Nuntiatum enim fuit Ioab, ꝙ Salomon hoc ſciebat, & ideo ſibi periculum imminebat. quia quamuis Ioab multum diligeret Abſalom, vt patet ex ſupradictis 2. lib. 14. tamen non declinauit poſt eum, quando voluit obtinere regnũ, imò interfecit eum, vt habetur 2. lib. cap. 18. Cum ergo poſt Adoniam & non Salomonem declinauit ad obtinendum regnum, ſignum fuit quòd habebat multum cordi iſtud negotium, ſcilicet, machinando contra Salomonem pro Adonia, & ideo Ioab audiens quòd Salomon ſciebat hoc, meritò timuit: & ideo pro refugio fugit ad tabernaculum.*

9 Egredere. Qui ait. *quia reformidabat eũ in loco ſacro interficere.*

10 Non egrediar ſed hic moriar. Renuntiauit, &c. *Dixit Ra. Sal. quòd Ioab dixit Banaiæ:* Non egrediar niſi ſub conditione. *ſ. quòd Salomon recipiat ſuper maledictiones quas Dauid imprecatus fuit ſuper me pro interfectione Abner: ſcilicet lepram, debilitatem, gladium & famem, vt dictum fuit ſuprà 2. lib. cap. 3. allegans ꝙ non debebat dupliciter puniri ſcilicet occiſione in ſua perſona, & maledictionibus dictis in ſemine ſuo. Et quia hoc uidebatur habere aliquem colorem iuſtitiæ, ideo Banaias non interfecit eum, ſed rediit ad Salomonem referens ei verba Ioab: & tunc Salomon reſpondit quod ſequitur.*

11 Fac ſicut locutus eſt & interfice eum. *dicendo ei. ſ. ꝙ recipio illas maledictiones ſuper ſemen meum, & ſic interfice eũ. Vnde etiam ſubdit Ra. Sa. quòd maledictiones prædictæ venerunt ſuper ſemen Salomonis: quia Ozias rex fuit leproſus, vt habetur infrà 3. lib. cap. 15. & 2. Paral. 26. Et Aſa doluit pedes, ita quòd non poterat ire ſine baculo, vt habetur infrà 2. Paral. 16. & Ioachim interfectus gladio, vt habet Hierem. 22. e. Sepultura aſini ſepelietur. quia interfectus proiectus fuit extra Hieruſalem. Et Ezechias indigens pane in obſidione per Sennacherib. Vnde tunc ſibi dictũ fuit:* Secundo anno pomis veſcere, *Eſai. 37. id eſt, fructibus arborum propter panis defectum. Sed hæc exceptio non conſonat literæ. quia hic dicitur:* Non egrediar, ſed hic moriar: *nullam conditionẽ apponendo. Similiter non conſonat literæ præcedenti: quia Dauid qui erat ſanctus illas maledictiones ſciebat qa illas fecerat, & tamen cum hoc impoſuit Salomoni punitionẽ Ioab pro interfectione Abner & Amaſæ, vt prædictum eſt, abſque aliqua retractatione dictarum maledictionum. Item dato quòd illæ maledictiones ſufficerent pro interfectione Abner, adhuc remanebat Ioab dignus morte pro interfectione Amaſæ. & ideo nullo mõ eſt veriſimile ꝙ Salomon maledictiones patris ſui receperit ſuper ſe, vel ſuper ſemen ſuũ. Quod autem inducitur de quatuor regibus de Salomone deſcendentibus non valet ad propoſitũ, quia illæ pœnæ fuerũt eis inflictæ pro alijs cauſis, vt patebit in locis ſuis domino concedente. Et ideo quod dicit hic:* Fac ſicut locutus es, &c. *nõ refertur niſi ad illud quod dixerat:* Hic moriar. *Credendum tamen eſt, ꝙ violenter auulſus fuit ab altari, & ſic interfectus, ſicut præcipit Exod. 21. b.* Si quis de induſtria occiderit proximum ſuum & per inſidias, ab altari meo auelles eũ vt moriatur. *ſic autem occiderat Ioab Abner & Amaſam, vt patet ex ſupradictis.*

† Sepul-

MORALITER.

3 *Abiathar quoque, &c.* Per abiectionẽ Abiathar de ſummo ſacerdotio & ſubſtitutionẽ Sadoc allegoricè ſignificata fuit abiectio veteris ſacerdotij ſecundum ordinem Leuiticum, & ſubſtitutionem ſecundum ordinem Melchiſedech, qui obtulit panem & vinum: Geneſis 14. d. Et hanc figuram deducit Apoſtolus Heb. 7.

† Et

interfice eũ, & ſepeli. Et amouebis ſanguinem innocentẽ, qui effuſus
eſt à Ioab, à me, & à domo patris mei, & reddat dominus ſanguinem
eius ſuper caput eius, quia interfecit duos viros iuſtos melioreſque ſe,
& occidit eos gladio patre meo Dauid ignorante: † Abner filium Ner
principem militiæ Iſrael, & Amaſam filium Iether principẽ exercitus
Iuda. Et reuertetur ſanguis illorum in caput Ioab, & in caput ſeminis
a eius in ſempiternum. Dauid autem, & ſemini eius, & domui, & throno
illius ſit pax vſq; in æternum à domino. Aſcendit itaque Banaias filius
Ioiadæ, & aggreſſus eũ interfecit. Sepultuſque eſt in domo ſua in deſer 1
to. Et conſtituit rex Banaiam filium Ioiadę pro eo ſuper exercitum, & 2
Sadoc ſacerdotem poſuit pro Abiathar. Miſitquoq; rex, & vocauit Se- 3 4
mei, dixitque ei: Ædifica tibi domum in Ieruſalem, & habita ibi, & nõ
b egredieris inde huc atque illuc. Quacunq; autem die egreſſus fueris, et
tranſieris torrentem Cedron, ſcito te interficiendum. Sanguis tuus erit
ſuper caput tuum Dixitque Semei regi: † Bonus ſermo. Sicut locutus eſt
dominus meus rex, ſic faciet ſeruus tuus. Habitauit itaque Semei in Ie-
ruſalem diebus multis. Factum eſt autem poſt annos tres, vt fugerent
ſerui Semei ad Achis filium Maacha regem Geth. Nuntiatumq; eſt Se
mei, quòd ſerui eius iſſent in Geth. Et ſurrexit Semei, & ſtrauit aſinum
ſuum, iuitque ad Achis in Geth ad requirendũ ſeruos ſuos, & adduxit
eos de Geth. Nuntiatum eſt autem regi Salomoni, quòd iſſet Semei in
Geth de Ieruſalem, & rediiſſet. Et mittens vocauit eum, dixitque illi:
Nonne * teſtificatus ſum tibi per dominum, & prædixi tibi, quacunq;
die egreſſus fueris huc atque illuc, ſcito te eſſe moriturum? Et reſpõdiſti
mihi: Bonus ſermo quem audiui. Quare ergo non cuſtodiſti iuſiuran-
dum domini, & pręceptum, quod pręceperam tibi? Dixitque rex ad Se
mei: Tu noſti omne malum, cuius tibi conſcium eſt cor tuum, quod
feciſti Dauid patri meo: Reddiditque dominus† malitiam tuam in ca-
put tuum, & rex Salomon benedictus, & thronus Dauid † erit ſtabilis
coram domino vſque in ſempiternum. Iuſſit itaque rex Banaiæ filio Io-
iadæ. Qui egreſſus percuſſit eum, & mortuus eſt.

✠ THEODORETUS. Cur Ioab Deum alloquentem occidit? Lex Dei iuſſit hoc fieri. Sanxit enim, vt interimeretur homicida, q. ad altare confugerat.

a *Dauid autem.* hoc eſt abolitis Chriſti inimicis, thronus Dauid, id eſt, eccleſia, æterna pace fruens maneat in æternum.

b *Et non egredieris, &c.* Pręcipit nobis verus Salomon habitantibus in Ieruſalẽ ne vnquã egrediamur. Quod ſi fugerint nos nobis ante ſubiecti, non ideo egrediamur, vt ſequamur fugitiuorum veſtigia, ne dum volumus ſaluare fugientes ipſi pereamus, quin potius mortui ſepeliãt mortuos, & ſcandalizantem oculũ, manum, pedẽ, dum licet eruamus, & abſcindamus à nobis.

✠ IOSEPHUS. Cognoſcẽs rex Salomon, quod Semei, & mandatum eius, & iuſiurandũ ſpreuiſſet, grauiter hoc tulit. Eoque vocato, inquit. Non effugies iuriſiurandi vltionem, ſed etiam pro quibus patrem meum fugientem iniuriis affeciſti, dabis nunc pœnas, vt agnoſcas: quia nihil lucrantur, qui non repente pro ſua iniuſtitia puniuntur ſed omni tempore quo ſe putant nihil patiendo ſine timore conſiſtere, creſcit eorum pœna, & cauſa maior efficitur, quia peccaſſe noſcũtur. Tunc Banaias iuſſu regis Semei interfecit.

✠ AVGUST. Abiuremus cõuitia, quorũm vl tor eſt Deus. Semei Dauid conuiciis impetens à Salomone occiſus eſt.

Li. 8. anti. c. 8. D

E

*iuraui tibi &

Lib. de amicitia c. 13. to. 4.

† malum tuũ. 2. Paral. 1. 2.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sepultuſque eſt in domo ſua in deſerto. Et conſtituit rex Banaiam filium Ioiadæ, &c. *Dicit enim Ra. Sa. quòd fecerat ibi hoſpitale ad recipiendum pauperes, & peregrinos tranſeuntes: Vnde dicunt Hebræi ipſum eſſe ſaluatum, & quòd mors temporalis ſibi inflicta fuit in expiationem peccatorum ſuorum.*

2 Et conſtituit rex Banaiam, &c. *quia erat vir fortis, & prudẽs, propter quod Dauid fecit eum ſibi ſecretarium, vt habetur ſupra lib. 2. cap. 23.*

3 Et Sadoc ſacerdotem poſuit pro Abia. &c. *Et ſic reductum eſt ſacerdotium ad debitã lineam. Aaron .n. qui ex electione Dei factus fuit ſummus ſacerdos, vt habetur Exod. 28. habuit duos filios, ſcilicet, Eleazar, & Ithamar, qui remanſerunt ſibi, aliis duob. mortuis coram domino, vt habetur Leu. 10. & de voluntate domini ſacerdotium tranſiit ad Eleazar, & filios eius, vt habetur Num. 20. c. de quo deſcendit iſte Sadoc. Heli autem deſcendit de Ithamar, & cum eſſet iudex populi aſſumpſit ſibi ſacerdotium, hoc autem fuit ex diuina ordinatione, ſicut dictum fuit 1. Reg. 2. & ab ipſo deſcendit Abiathar quem eiecit Salomon ponendo Sadoc loco eius.*

4 Miſit quoque. *Hic conſequenter agitur de punitione Semei, cui Salomon impoſuit legem de remanendo in Ieruſalem ſub pœna mortis, eo quòd erat ſeditioſus, & hoc acceptauit dicens.* Bonus eſt ſermo quẽ audiui, *vt habetur infra, quem tranſgreſſus eſt, & ſic punitus eſt morte, ſicut meruerat, & abſque tranſgreſſione iuramenti ipſius Dauid, ſicut plenius dictum fuit ſupra 2. lib. c. 19. ex quo loco, & aliis ſupradictis patet ſententia huius partis.*

Confir-

F

MORALITER.

✠ *Et ſurrexit.* Per Semei, qui clauſuram intra Ieruſalem acceptauit, & poſtea exiuit, ſignificatur ꝓfeſſus clauſurã religionis, qui poſtea egreditur per tentationes diaboli mundi, vel carnis. Et ſicut Semei mortem incurrit corporalem, ſic iſte mortem culpæ, & niſi vere pœniteat, mortem gehennę.

1. Confir-

ADDITIO.

In cap. 2. vbi dicitur in poſtil. *Contra animam ſuam locutus eſt Adonias, &c.*

Licet prohibitũ ſit ꝯhere matrimoniũ cũ vxore pr̃is, petere tñ illã in vxorẽ non eſt prohibitũ, neq; ſ̃m legem, qui talem petit in vxorem eſt puniendus capitaliter, ſi eam nõ habeat, & ideo hęc ſecunda rõ non vr̃ valere, ſed ſufficit prima

REPLIC. In c. 2. ſuper verbo: *Contra animam ſuam locutus eſt Adonias,* Poſtil. dicit, quia ꝯ regẽ machinabať, & ꝯ legem petebat vxorẽ patris ſui. Bur. ſecundã rõne dicit non valere, quia petere vxorẽ talẽ non ſuit prohibitũ, & per conſequens non fuit capitaliter puniendus. Sed ꝯ aut petiuit, vt haberet, aut non. Si primum, talis voluntas reputatur pro facto, & per ꝯñs punienda. Si ſ̃m detur, tunc nec per hoc inſidiabatur regi, ſicque prima non valeret ad occidendum Adoniam, & ideo ſi altera ſola, nec ſufficit, ſufficiat vtraque ſimul, vt quia petitio Adoniæ fuit ꝯ legem, & ꝯ regẽ meruit audire. *Contra animam ſuam locutus eſt Adonias.*

CAPVT III.

A Libr.4.c.8 a Confirmatum. ✱ LACTANTIVS. Salomonem patrẽque eius Dauid, potentiſſimos reges fuiſſe, & eoſdẽ prophetas, etiam ijs fortaſſe ſit notũ, qui diuinas literas nõ attigerunt, quorum alter, qui poſterius regnauit, Troianę vrbis excidium cẽtum, & quadraginta annis anteceſſit.

Cap.16. ✱ IDEM. A Salomone, q multa de Chr̃o cecinit, vſq; ad tẽp⁹ quo res, (.i. perpeſſio) geſta eſt, B mille ac decem anni fuerunt.

b *Accep.* Filia Pharaonis, quã ſibi Salomõ in ꝯiũgio copulauit, eccleſiã ex gẽtibus ſignificauit

HEBRAEI. Lex prohibet cognationẽ cum gentili muliere, quandiu manet in paganiſmo, nõ poteſt duci in vxorem, alioquin ꝓſelyta facta, duci poteſt. Salomon autem erudiri fecit filiam Pharaonis in lege domini, licet temporum ſucceſſu ab ea receſſerit, & regem quoque ad C idolorũ culturam inclinauerit.

c *Attamen populus.* Maxime populus in montibus immolabat, vel Deo, vel dæmonibus.

CAPVT III.

a Onfirmatum † eſt igitur regnũ in 1
manu Salomonis, & affinitáte 2
coniunctus eſt Pharaoni regi
b Ægypti. Accepit namque filiam
eius, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec 3
compleret ędificans domum ſuam, & domũ 4
c dñi, & murum Ieruſalẽ per circumitũ. Attñ 5
populus immolabat in excelſis. Non enim 6
ædificatum erat templum nominĩ domini vſ
que in diem illũ. Dilexit autẽ Salomõ domi- 7
num ambulans in præceptis Dauid patris
ſui, excepto ꝙ in excelſis immolabat, & accẽ 8
d debat thymiama. Abiit itaque Salomon in 9

✱ HIERONY. Hinc pãtet. qã Salomon quatuor annis cũctat⁹ eſt ædificare domũ dñi, eo q, ait, immolabat ĩ excelſis. D

✱ AVTHOR. Seder olam R il ba. In medio iubilei ędificatũ eſt templum anno quarto hebdomadæ, itẽque quarto Salomonis. Nam ſic ſcriptũ eſt: Cępit autem ædificare menſe ſecundo, anno quarto regni ſui domum domini.

✱ THEODORETVS. Quomodo eſt intelligendum. *Et populus erat adolens in excelſis?* Non hic eos reprehendit, quòd ſacrificarent idolis, ſed quòd præter legem in locis excelſis Deo offerrent ſacrificia. E Lex enim iuſſit Deum colere in vno loco. Veniam tamen eſt adeptus, quoniam diuinum templum nondum fuerat ædificatum.

d *Abiit itaque Salomon.* In Gabaon erat excelſum maximũ, vbi erat tabernaculum, quod fecit Moſes, & altare æneum, F ſuper quod Salomon offerens mille hoſtias diuinum meruit oraculum.

✱ THEODORETVS. Quod autem Deo vniuerſorum, non

✱ HIERO.

NICOLAVS DE LYRA CAP. III.

Confirmatum. *Poſt remotionẽ impedientiũ ſtabilitatem regni Salomonis, hic conſequẽter agitur de accumulatione expediẽtiũ ad hanc ſtabilitatẽ, quæ ſunt deuotio erga Deum, ſapientia in iudiciis,* Diuiſio. *magnificẽtia in familiis, ſanctimonia in cultu Dei, & ædificiis, & opulentia in diuitiis. Veruntamen quia deuotio eſt aliorũ meritoria, ideo præmittitur eius deuotio, ſecundo aliorum conceſſio, ibi.* Apparuitq; dñs, *Prima in duas. quia primo continuantur dicta dicendis, ſecũdo exprimitur deuotio Salomonis ibi.* Dilexit autem Salomon dominum. *Circa primum dicitur.* 1 Confirmatũ. *Iſtud concluditur ex dictis c. præced. vbi actũ eſt, de morte machinantiũ contra Salo. quibus mortuis confirmatũ eſt regnũ Salo. interius. Conſequenter oñditur eius confirmatio exterius, cũ dicitur.* 2 Et affinitate. *qui erat potens, et regno eius propinquus, & ideo cũ eo contrahit affinitatẽ, & regni ſui firmitatem.* 3 Et adduxit in ciuitatem. *Cuius ratio ſubditur.* 4 Donec cõpleret, &c. *de cuius ædificatione poſtea habetur 7. ca.* 5 Et murũ. *quã clauſit triplici muro, ita ꝙ ĩ interiori clauſura erat tẽplũ dñi, & palatiũ regis, in exteriori erat vulgus, & manu artifices, in medio vero habitabãt prophetæ, & nobiles. vnde inf. 4. li. 22. c. dicit quod* Olda prophetes manebat in Ieruſalẽ, in ſecunda, *ſ. clauſura.* 6 Attamen. *Sicut dictũ fuit ſup. Deu. 12. & 1. Reg. à deſtructione Silo vſq; ad ædificationẽ tẽpli arca dñi non habuit ſtabilẽ manſionẽ, & iõ licitũ fuit offerre, & immolare oblationes votiuas, & ſacrificia alibi, q̃ vbi erat arca, ſecundũ deuotionẽ offerentis, poſt ædificationẽ vero templi non licuit, niſi ex ſpeciali mandato Dei, vel eius inſtinctu, ſicut Helias immolauit in monte Carmeli, vt habetur 3. 18. c.*

Quæſtio. *Quæritur hic vtrum Salomon peccauit accipiendo in vxorẽ filiam Pharaonis? Et arguitur primo, quòd ſic, quia prohibitũ erat Iudæis cõtrahere matrimonium cũ mulieribus alienigenis, vt habetur Deu. 7. c. ergo, &c. Itẽ inf. 11. vbi reprehenditur Salo. de mulieribus alienigenis, ſpecialiter exprimitur filia Pharaonis. Contrariũ arguitur per hoc, ꝙ dominus illo tẽpore apparuit Salomoni dicens ei.* Poſtula quod vis, &c. *Itẽ ædificato templo orationem Salomonis exaudiuit, & templũ nebula impleuit, ad denotandũ ſpecialem præſentiam ſuam, vt habetur 2. Paralip. 5. quæ dominus non feciſſet ſi Salomon eum offendiſſet.*

Reſponſio. Dicendũ, quod quantũ videtur tex. ſonare non peccauit, quia ſtatim ſubditur. Dilexit aũt Salo. dñm ambulãs in p̃ceptis Dauid patris ſui excepto, ꝙ in excelſis immolabat, *& tñ illud erat licitum, vt dictum eſt, pro illo tẽpore, tamen minus bonũ, vt videbitur. Si igitur Salomõ peccaſſet accipiendo filiã Pharaonis, ſcriptura illud multo fortius excepiſſet. Sciendũ igitur, ꝙ mulieres alienigenæ, erant in duplici gradu, quia aliquæ erant de populis habitantib. terrã promiſſionis antequã fili Iſrael intrarent, quarum aliquæ cum eis in terra remanſerunt, vt patuit in li. Ioſue, & Iudi. & cũ illis non poterãt filii Iſrael licite contrahere matrimonia, niſi ex ſpeciali cauſa, vt dicet. Cum aliis vero mulierib. alienigenis poterant contrahere maxime ex rõnabili cã, Gentilitate tñ prius relicta, vt ſic Booz contraxit cum Ruth Moabitide, prout habetur Ruth vlt. Et hoc mõ Salomon cũ filia Pharaonis ad confirmationem regni ſui, vt prædictum eſt, contraxit. Et credendũ eſt (licet nõ ſit expreſſum,) quod ipſa reliquerit Gẽtilitatẽ antequã cognouerit eã, quia tunc Salomon diligebat dñm, & econuerſo, vt oſtendetur infr. Ad primũ igitur argumentũ dicunt aliqui, quod vxores alienigenæ de genere Chananæorũ tantũ erãt prohibitæ Iudæis, non aũt de aliis nationib. Sed hoc patet falſum 1. Eſdr. 9. dicitur, ꝙ filii Iſrael reuerſi de captiuitate acceperunt vxores de genere Ammonitarũ, & Moabitarũ, & Aegyptiorũ, quæ non erant de Chananæis, & tamen Eſdras, qui optime ſciuit legẽ determinauit hoc eſſe illicitũ, pp qđ ordinatũ fuit tunc, ꝙ illas eiicerent. Propter quod dicendũ, ꝙ mulieres Chananææ fuerũt magis interdictæ, quã aliæ, iõ cũ illis non erat licitũ cõtrahere, niſi relicta Gẽtilitate, & cũ hoc pro aliquo magno facto in ſpeciali, pp fidem vnius veri Dei, & Salomon cõtraxit cũ Raab, q̃ erat de illis, quia ex fide ſaluauit nũtios Hebræorũ, vt dicit Apoſt. ad Heb. 11. Cũ aliis aũt alienigenis licitũ erat contrahere ex minori cã, relicta Gẽtilitate, vt dicitur Deu. 21. ꝙ ſi aliquis Iudeus debellatis aduerſariis de iſtis nationib. videret inter captiuos mulierũ pulchrã, relicta Gẽtilitate poterat eã accipere vxorẽ. Et hoc mõ cõtraxit Dauid cũ Tholomai filia regis Geſſur, vt habetur 2. li. 3. c. illas, aũt quas Eſdras iuſſit eiici, fuerunt acceptæ à filiis Iſrael ex mala cã, ſ. quia vxores Iudææ, q̃ cũ eis venerant de captiuitate ex labore itineris erant deturpatæ, et pp hoc erant à maritis ſuis abiectæ, & quaſi repudiatæ. Præterea illæ alienigenæ docebãt filios ſuos aliqua ad ritũ Gẽtilitatis pertinentia. Ad ſecundũ dicẽdũ, ꝙ ibi inf. ſ. 11. c. duo dñr de Salomone. Primũ eſt, ꝙ ardẽtiſſimo amore copulatus eſt alienigenis mulierib. Aliud eſt, ꝙ ad ſatis faciẽdũ eis coluit deos earũ, & ad hoc ædificauit tẽplũ, & quantũ ad primũ nominatur ibi filia Pharaonis, q̃ fuit dilecta p̃ omnib. vt dicunt doctores Hebræi, & Catholici, nõ aũt quantũ ad ſecundũ, quia reliquerat idololatriæ cultũ, vt dictũ eſt, aliæ vero quib. ædificauit tẽpla nõ reliquerãt, et iſtis idololatris mulierib. cõiũctus fuit Salomõ in ſenectute vt ibidẽ dicitur. Si aũt dicatur, ꝙ eodẽ mõ fecit pro filia Pharaonis, eo ꝙ ibidẽ ſubditur.* Atque in hunc modũ fecit Salomõ vniuerſis vxorib. ſuis alienigenis. *Põt rñderi per illud, quod immediate ſubditur.* Quæ adolebãt thura, &c. *et per hoc determinat pro quibus mulierib. alienigenis fecit hoc, ſ. pro iliis, q̃ nõ reliquerãt idololatriam vt dictũ eſt. Et ſi dicat, ꝙ tunc filia Pharaonis rediit ad idololatriam vidẽs Salomonẽ idololatrare cũ aliis vxorib. ſuis, per hoc nõ colligitur quin matrimoniũ cũ ipſa a principio licitũ fuerit.* 7 Dilexit autẽ Salomon, &c. *Hic conſequẽter oñditur Salomonis deuotio erga Deũ & primo in cultu interiori, qui potiſſime cõſiſtit in actu dilectionis, ſecundũ, quod dicit Aug. in Enchi. Fide, ſpe, & charitate colitur Deus, et hoc notatur cũ dicitur:* Dilexit aũt Salomõ dñm. *Secundo in cultu exteriori cũ dicitur.* Ambulãs in p̃ceptis Dauid. *Veruntamen quia in hoc ad perfectionem eius non peruenit, ideo ſubditur.* 8 Excepto quod. *Licet enim hoc eſſet licitũ illo tempore, vt prædictum eſt, tamen melius erat talia offerre in loco vbi erat arca Dei. Dauid autem non legitur alibi immolaſſe, niſi ex ſpeciali mandato Dei in area Areuna Iebuſæi, vt habetur ſupr. 2. lib. vlt. c. ſicut & Helias poſt ædificationem templi obtulit in monte Carmeli, vt dictum eſt.* 9 Abiit itaque Salomon. *cuius cauſa ſubditur,*

1 Illud

MORALITER.

2 *Et aff. con.* Per coniunctionem matrimonialem Salomonis cum filia regis Aegypti alleg. fuit ſignificata coniunctio Chriſti cũ eccleſia de gentib. collecta, nec in hoc facto peccauit Salomon, ſicut plenius dixi in expoſitione literæ, & textus etiam oſtendit, quia ſequitur.

7 *Dilexit autem.* Propter quod non poteſt dici, quòd hic per peccatum ſignificetur Chriſti, & eccleſiæ myſterium.

Poſtula

non idolis tunc offerret hecatombas, nos aperte docet histo-
A ria. Et viſus eſt dominus noctu Salomoni. Si autẽ obtuliſſet idolis, Deus nõ eſſet eum remuneratus omne genus donis. Dedit autẽ ei ſapientiam quantam capiebat natura, diuitiaſque, & potentiã, pacẽque ſupra omnes, q̃ tũc fuerunt reges, & gloriam, quæ perſuaſit orbem terræ.

a ✻ *Et ait Salomõ. Tu feciſti, &c.* Digna ſunt admiratiõe verba eius orationis. Nã cum in memoriã reuocaſſet bona, quæ
B fuerãt patris, & eum laudaſſet, qui ſuppeditarat, obtulit pro ſe ſupplicationem. *Ego autem ſum paruus, &c.* Per hæc docuit, & naturæ imbecillitatem, & ætatis finẽ, & datę poteſtatis magnitudinem, & myſterij neceſſitatem, & petitionis prudentiam.

b ✻ *Dabis ſeruo tuo cor docile, &c.* AMBROSIVS Sapientiam poſtulauit, vt quã non habebat acciperet: Chriſtus ipſe ſapientia eſt, naturaliter ĩ vniuerſum habens, quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiã.

✻ IDEM

✻ IDEM. Ex toto corde ſuo Deum exquirens, ſapientiã poſtulauit, & quia non opes ſibi regias, ſed diuinæ gratię munus depopoſcit, accipere meruit ſapientiæ diſciplinã, repletus eſt Dei ſpiritu, vt cognoſceret mandata omnia. In Pſ. 118. Octon. 3.
D

✻ IDEM. Non vſurpauit, vt Adam boni, & mali ſcire diſtantiam, ſed gratiam eius intelligendæ orauit à domino. Quod enim ſcire diuinũ eſt, à domino, vt poſſis cognoſcere promerẽdũ eſt. Si petijſſet Adã, vt petiuit Salomon, nequaquã in illos inextricabiles erroris laqueos incidiſſet, quibus omnis eius hæreditas ſtrãgulatur. Ibid. Octo. 19.

c ✻ *Sed, & hæc quæ non poſtulaſti, dedi, & cætera.* TERTVLL. Quia permiſſa ſibi optione maluit ea poſtulare, quæ ſciebat Deo grata, ſapiẽtiam, meruit etiã diuitias cõſequi, quas non magis voluit.

d *Si autem ambulaueris in viis meis, & cæt.* Abſque obſeruatione mãdatorum Dei, adipiſci nemo poteſt lõgos dies, id eſt, beatitudinem.

E
† 1. Par. 28. b. 2. Para. 1. b. Sapien. 9. b.
Li 4. aduer. Marc. c. 15. † 36. diſtin. c. quo eccleſiaſticis. §. ecce.
† vt cuſtodias.
F

a Interpretatur ſublimis collis, vel excelſus.
Gabaon, vt immolaret ibi. Illud quippe erat excelſum maximum. 1
Mille hoſtias in holocauſtum obtulit Salomon ſuper altare illud in 2
Gabaon. Apparuit autem dominus Salomoni per ſomnium nocte, 3 4
a Dei gratia liberum hominis exquirit arbitrium.
a dicens. Poſtula, quod vis, vt dem tibi. Et ait Salomon: Tu feciſti cum 5 6
ſeruo tuo Dauid patre meo miſericordiam magnam, ſicut ambulauit
in conſpectu tuo in veritate, & iuſtitia, & recto corde tecum. Cuſtodi
ſti ei miſericordiam iſtam grandem, & dediſti ei filium ſedentem ſu-
per thronum eius, ſicut eſt hodie. † Et nunc domine Deus tu regnare
feciſti ſeruum tuum pro Dauid patre meo. Ego autem ſum puer 7
paruulus, & ignorans egreſſum, & introitum meum, & ſeruus tuus
in medio populi eſt quem elegiſti, populi infiniti, qui enumerari, & 8
Vel ſupportari.
b ſupputari non poteſt præ multitudine. † Dabis ergo ſeruo tuo cor 9
†docile, vt iudicare poſſit populum tuum, & diſcernere inter malum
& bonum. Quis enim poteſt iudicare populum iſtum, populum tuum 10
hunc multum? Placuit ergo ſermo coram domino, quod Salomon rẽ 11
huiuſcemodi poſtulaſſet. Et dixit dominus Salomoni: Quia poſtula-
a Huiuſmodi quærunt reprobi.
ſti verbũ hoc, & non petiſti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas
a Talis oratio apud Deum non fruſtratur.
inimicorum tuorum, ſed poſtulaſti tibi ſapientiã ad diſcernendũ iudi-
cium, ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos. Et dedi tibi cor ſapiens, 12
& intelligens, intantum, vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te
c ſurrecturus ſit. Sed, & hæc, quę non poſtulaſti dedi tibi, diuitias, ſcilicet 13
& gloriam, vt nemo fuerit ſimilis tui in regibus cũctis retro diebus. Si †
d autẽ ambulaueris in viis meis, † & cuſtodieris præcepta mea, & manda-

a Tunc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Illud quippe. *non magnitudine molis, ſed reuerentiæ, & honoris, quia ibi erat tabernaculum, & altare holocauſti, quæ fecerat Moſes, vt habetur 1. Para. 21. d. Arca tamen domini erat in Ieruſalem vbi adduxerat eam Dauid, vt habetur ſup. 2. lib. cap. 6.*

2 Mille hoſtias. *Ex quo apparet effectus ſuæ deuotionis.*

3 Apparuit. *Hic conſequenter oſtenditur quid deuotio Salomonis meruit, & primo circa hoc oſtenditur Dei conceſſio. Secundo in effectu oſtenſio, ibi.* Tunc venerunt. *Circa primum dicitur.* Apparuit aũt dñs Salomoni, *propter deuotionem prædictam Et ex hoc patet, qđ ſupra dictum eſt, ſcilicet, quod licitum erat offerre ſacrificia alibi, quã vbi erat arca, & non ſolum licitum, ſed etiam meritorium, licet non tantum, ſicut in præſentia arcæ, ſicut continentia coniugalis meritoria eſt, minus tamen, quam vidualis, & virginalis.*

4 Per ſomnium nocte dicens. *quia illa hora anima intellectiua magis diſpoſita eſt ad illuminationes diuinas percipiendas, vtpote ceſſantibus tumultibus, & quieſcentibus ſenſibus exterioribus, per quæ diſtrahitur intellectus.*

5 Poſtula quod. *Hoc non dixit Deus tantum ex merito Salomonis, ſed principaliter ex merito Dauid, qui pro eo orauerat, & ideo Salomon in reſponſione ſua primo fecit mentionem de patre ſuo dicens.*

6 Tu feciſti cum ſeruo. *& patet litera ex prædictis vſque ibi.*

7 Ego autem. *Id eſt, procedendi modum in tanto regimine, ideo ſubditur.*

8 In medio populi eſt quem. *hyperbolice eſt locutus, ad denotandum magnitudinem multitudinis, quamuis eſſet finita, & numerabilis ſimpliciter.*

9 Dabis ergo ſeruo tuo cor. *id eſt, illuſtratum à te.*

10 Quis. n. pot. *quaſi diceret nullus ſine tua ſpeciali illuſtratione.*

11 Placuit ergo. *quia petitio erat ordinata ad diuinum honorem, ad propriam ſalutem, & ad bonum populi regimen.*

12 Et dedi tibi cor ſapiens, & intelligens, intantũ, vt nullus. *Hoc eſt intelligendum reſpectu regum, qui fuerunt ante eum, & poſt. de aliis autem hominibus plures fuerunt ſapientiores, ſicut Adã, qui fuit creatus in plenitudine ſcientiæ, prout dictum fuit Gen. 3. & Moſes cui Deus loquebatur,* ſicut ſolet loqui homo ad amicũ ſuum, *vt habetur Exo. 33. & ſanctus Paulus cæterique apoſtoli, & Ioannes, qui ſcripſit Apocalyſim, qui omnes fuerunt magis illuminati, quam aliqui in veteri teſtamento.* Salomon quomodo ſapientiſſimus. Diuiſio.

13 Diuitias, ſcilicet. *Paralip. 1. c. dicitur:* Subſtantiam, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regibus, nec ante, nec poſt ſimilis fuerit tibi. *hoc eſt intelligendum iſtis tribus ſimul concurrentibus, ſ. ſapientia, gloria, & diuitiis, quia aliqui fuerunt eo potentiores, & magis glorioſi, ſicut Alexander magnus, & plures imperatores Romani, qui dominabantur toti orbi, & aliqui ditiores, ſicut Octauianus, & Cræſus, deficiebant tamen à Salomone in ſapientia.*

1 Igitur

MORALITER.

5 *Poſtula quod.* Per hoc, quòd Salomon à domino petijt ſciẽtiam ad regendum populum ſecundum honorem Dei, & communem vtilitatem, & dominus ſibi dedit, & cum hoc addidit diuitias, & gloriã, q̃ decent regiã maieſtatẽ, ſignificatur, quòd petentibus illa, q̃ ſunt ad honorẽ Dei, & bonũ communis populi, non ſolum petita à Deo dantur, ſed etiã alia, quæ ad decentẽ ſtatũ petentiũ ſuffragantur, Matth. 6. d. *Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.*

† *Si autem ambulaueris.* Per hoc patet, quòd dicta promiſſio, & conſimiles ſunt conditionatæ, quòd homo debeat in bono perſeuerare.

4 Tunc

ta mea, ſicut ambulauit pater tuus, longos fa-
ciam dies tuos. Igitur euigilauit Salomon, & 1
intellexit, quod eſſet ſomnium. Cumque ve-
niſſet Ieruſalem, ſtetit coram arca fœderis do- 2
mini, & obtulit holocauſta, & fecit victimas 3
pacificas, & grande conuiuium vniuerſis fa-

a ¶Merito ad illum meretrices venerunt, quem poſtmodum deceperunt.

a mulis ſuis. Tunc venerunt duæ mulieres me- 4
retrices ad regem, ſteteruntque coram eo. Qua-
b rum vna ait: Obſecro mi domine, ego, & mu-
lier hæc habitabamus in domo vna, & peperi
apud eam in cubiculo. Tertia autē die poſtquā

a ¶Multitudinis credentium e. c. V.

ego peperi, peperit, & hæc. Et erāmus ſimili-

a ¶Blaſphemantium Iudæorum, vel Gentilium idolis ſeruientium.

ter, nulluſque alius in domo nobiſcum exceptis
c nobis duabus. Mortuus eſt autem filius mulie-

a ¶Quia non poterat dicere ego dormio, & cor meum vigilat.
b ¶Lege epiſtolam ad Galatas, & vide quomodo filios eccleſiæ ſynagoga ſuos facere feſtinat.

ris huius nocte. Dormiens quippe oppreſſit

a *Tunc venerunt, &c.* ✲ AMBROSIVS. Duæ fœminæ etſi iam partus dolore abſolutæ, adhuc tamen confirmandorū pignorum metu nutabant, quia per temulentiam nutrienti ſomnus obrepſerat, paruulum mater oppreſſit, negat ſuum, quærit alienum. Sed, & illa, quæ filium non peremit, piclitat ſuo, quia iudicij heret incerto. — *Luc. 11.* A

GREGORIVS. Poſtquam dn̄s erroris noſtri tenebras luce ſuæ cognitionis illuſtrat, mox tētationis aculeo viſitādo probat, quia accendēdo corda noſtra ad virtutes prouehit, & recedendo concuti tentatione permittit. Si enim poſt virtutū munera nulla tentatione cōcutitur, hoc ſe habere animus ex ſe gloriatur. Vt ergo firmitatis habeat dona, & infirmitatem ſuam agnoſcat, per acceſſum gratiæ ad alta ſuſtollitur, & per exceſſum quid ex ſe ſit probatur. Vnde Salomon poſt acceptam diuinitus ſapientiam meretricum quæſtione pulſatur. — *Lib. 8. moral. cap. 17. Angelomus. Eucherius.*

B Quia ſępe cum mētem noſtrā conceſſis virtutibus reſpectus ītime largitatis illuminat, mox eam lubricæ cogitationes turbant, vt quæ ſubleuata immenſo munere exultat, & tētatiōe pulſata quid ſit inueniat. Sic & Helias viſitatus deſuper ſermone cęlos aperuit, & ſubito probatus infirmus per deſerta fugiens vnā mulierē expauit. Sic Paulus vſque ad tertium cælū paradiſi penetrans ſecreta conſiderat, & ad ſe rediens cōtra carnis bellū laborat. Legē aliā in membris ſuſtinet, cuius in ſe rebellione fatigati ſpiritus legē dolet. Poſt dationem ergo muneris Deus hominem probat, quia & collato munere ſubleuat, & abſtracto paululū ipſum ſibi demonſtrat. Qđ iō patimur, vt ad ꝓmiſſæ incorruptionis ſubſtantiam reformemur. — *3. Reg. 17. a. & 19. a. 2. Cor. 12. a. Rom. 7. d.*

Quidā autumant ſuper ſynagogam, & eccleſiam hoc eſſe ſentiendū, & ad illud tēpus referendū, quo poſt crucem, & reſurrectionē tam in Iudæis, quam in gētibus verus Salomō idest, pacificus regnare cœpit. Oſee. n. accepit vxorē fornicariā, deinde adulteram. Ideo enim Chriſtus venit, vt meretrices donaret matrimonio, & de duob⁹ gregibus faceret vnū ouile. Hæ ſunt duæ virgæ, quæ in Ezechiele iunguntur, & de quibus per Zachariā dicitur: *Et aſſumpſi mihi duas virgas, vnam vocaui decoram, & alteram vocaui funiculum.* Mulier quoque illa in euangelio, quæ pedes Ieſu lachrymis lauit, crine deterſit, & cui omnia peccata dimiſſa ſunt, ſignificat eccleſiā de gentib. congregatā. Eccleſia tn̄ non habet maculā, neque rugam, nec dicimus eam meretricem permanſiſſe, ſed fuiſſe, ſecundum quod dicitur. *Cum eſſet Ieſus in domo Simonis leproſi.* Non qui tunc leproſus erat, ſed qui ante fuerat. Notādum quoque quid dicat eccleſia contra ſynagogam. — *Hiero. tom. 3. Epiſt. 131. Angelomus. Rabbanus. Oſee. 1. a. Eze. 7. c. Zach. 11. b. Lucæ. 7. f.* C *Epheſ. 5. f. Matthæ. 14. a.*

b *Ego, & mulier.* Quia poſt reſurrectionē ſaluatoris vna de vtroq; populo ꝯgregata eſt. Eleganter verò adiunxit. *Peperi apud eā in cubiculo.* Eccleſia. n. de gentibus, quæ non habebat legem legē, & ꝓphetas, peperit in domo ſynagogæ, nec egreſſa eſt de cubiculo, ſed ingreſſa. Vn̄. *Introducit me rex in cubiculū ſuū.* Et. *Introducā te ī domū matris meæ, et in cubiculū eius, q̄ cōcepit me.* D

RABBA. Si conſideres Pilatū lauantē manus, & dicentem: *Mundus ego ſum à ſanguine iuſti huius,* & Centurionē confitentē. *Vere hic erat filius Dei.* Et eos, qui ante paſſionem ꝑ Philippū dominū videre deſiderant, non ambigis primā peperiſſe eccleſiā, & poſt natum populū Iudæorū ꝑ quo dn̄s precabatur. *Pater ignoſce illis, etc.* & crediderūt vna die tria milia, & alia q̄nq; milia.

GREGOR. Per matres laſtātes ordo doctorū, ꝑ filios earū ſignatur perſona diſcipulorū. Nam magiſtri ſcientia vigilātes, ſed vita dormiētes, auditores ſuos quos per vigilias ꝓdicationis nutriūt, dū quod dicunt facere negligūt, per ſomnū torporis occidūt, & negligēdo opprimūt quos alere verborū lacte videbantur. Vn̄ dū reprehenſibiliter viuūt, & hēre diſcipulos laudabilis vitę nequeunt, alienos ſibi attrahere conant vt dū bonos ſe habere ſequaces oſtēdūt, apud iudicia hominū excuſent mala, q̄ agūt, & ſubditorū vita mortiferam tegant negligentiā. Vnde mulier, quæ filiū extinxit propriū, quæſiuit alienū, ſed matrem veram Salomonis gladius inuenit, quia cui fructus viuat, vel intereat extremo examine ira iudicis demonſtrabit. Et notandum, q̄ viuens filius prius diuidi præcipitur, vt ſoli poſtmodū matri reddatur, quia in hac vita quaſi partiri conceditur vita diſcipuli, dum ex illa alter apud Deum meritum, alter apud homines laudē habere permittitur. Sed falſa mater quē non genuit, occidi non timuit, quia arrogātes magiſtri, & charitatis ignari ſi pleniſſimū nomen laudis ex alienis diſcipulis conſequi nequeunt, eorum vitā crudeliter inſequūtur. Inuidia enim ſuccenſi nolunt alijs viuere, quos ſe cōſpiciunt non poſſidere. *Vnde, nec meus ſit, nec iſtius.* Quos. n. ſibi obſequi non vident ad gloriā tēporalē, eos alijs inuident viuere per veritatē. Sed vera mater ſatagit, vt eius filius ſaltem apud extraneū ſit, & viuat. Quia cōcedunt veraces magiſtri, vt ex eorum diſcipulis alij magiſterij laudē habeant, ſi tn̄ integritatē vitæ non amittant. Per quæ pietatis viſcera hæc eadē vera mater agnoſcitur, quia omnino magiſterium in examine charitatis approbatur. Sola totū recipere meruit, quæ quaſi totū conceſſit, quia fideles præpoſiti pro eo, quod ex bonis diſcipulis, non ſolum alijs laudē non inuident, ſed etiā vtilitatem profectus exorant. Ipſi integros, & viuentes filios recipiunt, quando in ſupremo iudicio ex eorum vita perfectam retributionem aſſequuntur. — E A, F

c *Mortuus.* RABBA. Dū. n. legis ſequitur obſeruantiam, & gratiā euāgelij copulat legi, tenebrarū errore coopta eſt.

a *Tulit*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Igitur euigilauit.* i. intellexit, quod ſignificaret, & q̄ eſſet verum. Vnde magis proprie fuit viſio, vel reuelatio diuina, quę frequēter fit in ſomnis, vt patet ī multis locis ſacrę ſcripturę.
2 *Stetit coram.* ſcilicet, ad adorandum.
3 *Et obtulit.* quia iſte locus erat cōuenientior ad ſacrificia, quam Gabaon, vt dictum eſt, & ideo poſt apparitionem domini ſibi factam ibi obtulit.

4 *Tunc venerunt.* Hic ꝯ̄ſr oñdit impletio promiſſionis factæ Salomoni, & primo quantū ad ſapientiā, ſcđo quantū ad gloriā c. 3. tertio quantū ad opulentiā c. 10. Iſta tn̄ tria ſunt ita ꝯiuncta, q̄ vnū perficit aliud, & econuerſo. Iō nunc diſtincte, tunc miſtim agit de ipſis. Primū oñdit per verū iudiciū, quę eſſet mater vera, & quæ ficta, ꝑ hoc, q̄ vbi deficiebat humana probatio, ſapiēter recurrit ad inclinationē naturalem, q̄ vera mater efficitur ad filiū, & patet litera paucis exceptis.

1 *Et*

MORALITER.

4 *Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regē, ſteteruntq; coram eo. Quarum vna.* ALLEG. Per eas ſignificantur Iudæa, & Gētilitas, quæ per idololatriam fornicatæ fuerunt, vt patet ſacrā ſcripturā inſpicienti, & de vtraque venerūt aliqui ꝑ fidē ad Chriſtū verum Salomonem etiam in eccleſia primitiua. Per puerū aūt viuum de quo duæ mulieres contenderunt, ſignificatur opus meritorium de quo fuit cōtentio inter Iudæam, & Gentilitatē. Nā Iudæa dicebat fidem Chriſti non ſufficere ad ſalutē, nec per conſequens ad opus meritorium ſine legaliū obſeruatione, ſicut dr̄ Act. 15. a. *Niſi circuncidamini ſecundum morē Moſi, non poteſtis ſal. fieri.* Ecōtra vero Apoſtolus gentium dicebat Gal. 5. a. *Si circuncidamini, Chriſtus nihil vobis proderit.* Et ſic quælibet dicebat filium ſuum eſſe viuum, & alterius mortuum. Per hoc autem, quod dicitur.

1 *Diuidite*

A a *Tulit filium.* Viuum: ſcilicet, non vt poſſideret, ſed vt occideret. Non enim fecit hoc filij amore, ſed odio æmulæ.

b *Quē diligentius intuens, &c.* RABBA. Longum eſt oſtēdere quō per Paulum, & alios eccleſiaſticos intellexerit eccleſia non eſſe filium ſuum, qui tenebatur in lege; & in luce cognouit quem in tenebris non videbat. Duæ mulieres quarū vna dilectione ardebat, i altera ſimulatio ſurrepebat, eccleſiā figurant, & ſynagogam, ſiue hæreticam prauitatē, quarū vtraque, & ſuos nequiter nutriēdo interimit, & alienos quouſq; perdat alliciendo perſuadet. Inter duas mulieres dn̄s dum id, quod iuſtum eſt ſpiritu oris ſui dirimit, vnicuique, quod debetur reſtituit.

B c *Dixit ergo.* HIERONYM. RABBA. Simulās ignorant. ā humanos ꝓ diſpenſatione carnis metitur affectus, ſicut, & ibi: *Vbi poſu. eum?* & alibi: *Quis me tetigit?*

d *Diuidite.* HIERO. RABBA. Tentat naturam naturæ dn̄s, & vult ſecundum vtriuſque voluntatem viuentem filiū in legem gratiamque diuidere, non quod probet, ſed ad arguendam ſynagogę calumniā hoc ſe velle dicit.

※AMBROSIVS. Nobile illud Salomonis iudiciū, & fraudem in ipſis cogitationibus occultis, & pietatē i maternis viſcerib⁹ deprehendit, vtique per Spiritus ſancti munus emicuit. Neque. n, latentem conſcientiam fęminarū alia aliqua, q̃ Spūs ſancti machera penetraſſet, qa nō ferro ſed ſpiritu mens interna penetratur. Macherā iubet afferri, quia ſimulato, quod diuidere vellet infantē, conſiderauit, q, vera mater plus ꝯſuleret filio quam ſolatio, & gratiam iuri, non gratiæ iura præferret. Illa quæ matris ſimulabat affectū, vincēdi ſtudio cęca, parui duceret eius exitiū, in quo neſciret pietatis diſpendium. Itaque vir ſpiritalis diiudicans oīa, naturam

D naturā in affectibus quæſiuit, quæ latebat in vocibus, & pietatem interrogauit, vt proderet veritatem.

※IDEM. Nō immerito æſtimatus eſt intellectus Dei in eo eſſe, in quō occulta ſunt Dei. Quid aūt occultius, quam internorum viſcerum teſtimonia, in q̃ ſapientius intellectus velut quidā pietatis arbiter deſcendit, & velut quandam genitalis alui vocē eruit, qua maternus patuit affectus, qui elegerat filium ſuū, vel apud alienam viuere, quam in conſpectu matris necari? *Libro Offic. cap. 8.*

※AVGVSTINVS. Quæ erat non ſolum luxurioſa, ſed etiam crudelis, & impia, clamabat ad regem, vt diuidi iuberet infantem. Illa, quæ rogabat, vt puer integer ſeruaretur, Eccleſię catholicę typū gerebat, illa alia crudelis, & impia hęreſim deſignabat. Catholica enim quaſi mater pijſſima, omnibus hęreticis clamat, Nolite vnitatem diuidere, totum nobiſcum poſſidete. Sed impia, & crudelis hęreſis clamat, *Non ſed diuidatur, &c.* *Serm. 200. de temp.*

E

※HIERONY. Interpretatio iudicij Salomonis ſuper iurgio duarū meretricū, quantum ad ſimplicem hiſtoriam pertinet perſpicua eſt, quod puer annorum duodecim ꝯ ętatis ſuę menſurā de intimo humanę naturę iudicarit affectu. Quantum ad typicos ptinet intellectus, quidam Gręcorum autumant ſuper Synagoga, & Eccleſia ſentiēdū, & ad illud tempus cuncta referēdum, quando poſt crucem, et reſurrectionem, tam in Iſrael, quam in gentibus verus Salomon regnare cœperit. *Tom. 3. Epiſt. 131.*

F e *Dixit autem.* RABBA. Eccleſia, quę ſcit ſuum eſſe libēter concedit ęmulę, vt viuat ſaltem apud eam, ne inter legem diuiſus, & gratiam Chriſti mucrone feriatur. vnde: *Ecce ego Paulus dico vobis, quia ſi legem obſeruatis, Chriſtus vobis nihil proderit.* *Galat. 5. a.*

eum: Et conſurgens † intempeſtæ noctis ſilen- 1 *† media nocte.*
a tio, tulit filium meum de latere meo, ancillæ
tuæ dormientis, & collocauit in ſinu ſuo, ſuum
a. ¶Per cæremonias legis.
autem filium, qui erat mortuus, poſuit in ſinu
a ¶Doctrinæ.
meo. Cumque ſurrexiſſem mane, vt darem lac
b filio meo, apparuit mortuus. Quem diligen-
tius intuens clara luce, deprehendi non eſſe
meum quem genueram. Reſponditque altera
mulier: Non eſt ita, vt dicis, ſed filius tuus mor-
tuus eſt, meus autem viuit. Econtrario illa di-
cebat: † Mentiris, filius quippe meus viuit, &
filius tuus mortuus eſt. Atque in hunc modum
contendebant coram rege. Tunc rex ait: Hæc
dicit: Filius meus viuit, & filius tuus mortuus
eſt. Et iſta reſpondit: Non, ſed filius tuus mor-
¶ Chriſtus.
c tuus eſt, meus autem viuit. Dixit ergo: † Affer-
a. Non veni pacem mittere, ſed gladium.
te mihi gladium. Cumq; attuliſſent gladiū co-
d ram rege, diuidite, inquit, infantem viuum in †
duas partes, & date dimidiam partem vni, &
e dimidiam partem alteri. Dixit autem mulier
cuius filius erat viuus ad regem (commota ſunt
quippe viſcera eius ſuper filio ſuo) Obſecro
domine, date illi infantem viuum, & nolite in-
terficere eum. Ecōtrario illa dicebat: Nec mihi,
nec tibi ſit, ſed diuidatur. Reſpondit rex, & ait:
Date huic infantem viuum, & non occidatur.
Hæc eſt enim mater eius. † Audiuit itaque om-
nis Iſrael iudicium, quod iudicaſſet rex, & ti- 2
muerunt regem, videntes ſapientiam Dei eſſe 3
in eo ad faciendum iudicium.

☞ CAPVT

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et conſurgens, &c.* Intempeſtum, prout eſt ſubſtantiuū eſt quarta hora noctis, ſed prout eſt adiectiuum, idem eſt, quod ſine tempore, & ſic nox dicitur intempeſta, non quia ſit ſine tempore ſimpliciter, ſed quia tunc non eſt tempus aptū ad operandum, operatione autem, & motu tempus cognoſcitur, & diſtinguitur, vt habetur quarto Phyſicorum. In fine concluditur.

2 *Et timuerunt, &c.* id eſt, diuinitus ſibi datam.

3 *Eſſe in eo ad, &c.* vltra modum aliorum hominum, & ideo tunc magis timuerunt eum, quam ante.

1 Erat

MORALITER.

† *Diuidite, inquit, &c.* Et ſignificatū fuit, quod Iudęi permitterentur obſeruare legalia ad tempus, ſ. tempus ad publicationem euangelij, & gentibus fuit impoſitum, quod obſeruarent aliqua legalia ad tempus, ſcilicet quod abſtinerēt ab immolato ſimulacrorū, ſanguine, & ſuffocato, & hoc propter quietū, & pacificum conuictum cum Iudęis, qui abhorrebant vtentes trib. dictis, ſicut plenius expoſui exponendo literaliter. Sed quia circūciſio, & alia legalia poſt publicationē euangelij ceſſauerunt tanquam mortifera, puer viuus datus fuit vni, ſcilicet, eccleſię de gentibus collectę. Nam ad ſalutem ſufficit fides Chriſti per dilectionem operans ſine legalium obſeruatione. MORALITER. aūt per iudiciū Salomonis verum ex diſquiſitione affectus materni prolatum docentur iudices veritatem inquirere per circunſtātias vbi deficit humana probatio per teſtes, & aliquando veritas eſt inquirenda per moderatas quæſtiones.

1 *Erat*

A

CAPVT IIII.

ERAT autem rex Salomon 1
regnans ſuper omnem Iſ-
rael. Et hi principes quos †
habebat: Azarias filius Sa- 2
doc ſacerdos: Elihoreph, 3
& Ahia filij Siſa ſcribæ, &
Ioſaphat filius Ahilud à
commentariis: Banaias filius Ioiadæ, ſuper exer-
citum: Sadoc autem, & Abiathar ſacerdotes, 4
Azarias filius Nathan, ſuper eos, qui aſſiſtebant 5
regi, Zabud filius Nathan ſacerdos amicus re- 6
gis. Et Ahiaſar præpoſitus domus. Et Adoniram 7
B filius Abda ſuper tributa. Habebat autem Salo- 8 9
mon duodecim præfectos ſuper omnem Iſrael,
qui præbebant annonam regi, & domui eius: per
ſingulos enim menſes in anno, ſinguli neceſſa-
ria miniſtrabant. Et hæc nomina eorum, † Ben-
hur, in monte Ephraim. † Bendecar in Macces,
& in Salebim, & in Benheſames, & in Elon, & in
Bethhannam. † Bethſed in Aruboth, ipſius enim
erat Socho, & omnis terra Epher, † Benabina-
dab, † cuius omnis † Nephathdor, Thapheth,
filiam Salomonis habebat vxorem Bana, filius

† filius Hur. † filius Decar. C † filius Heſed. † filius Abinadab. † terminus. † vel prouincia Dor.

Ahilud regebat Thanach, & Mageddo, & D
vniuerſam Bethſan, quæ eſt iuxta Sarthana
ſubter Iezrael, à Bethſan vſque Abelmeula e re-
¶Alias Zelmaan.
gione Iecmaan. † Bengaber in Ramoth Galaad, †
habebat † Auothiair, filij Manaſſe Galaad, †
ipſe præerat in omni regione Argob, quæ eſt
in Baſan, ſexaginta ciuitatibus magnis, atque
muratis, quæ habebant ſeras æreas. Ahinadab
filius Addo præerat in Manaim, Achimaas in
10 Nephthali, ſed & ipſe habebat Baſemath filiam
Salomonis in coniugio. Baana filius Huſi, in
Aſer, & in Baloth. Ioſaphat filius Pharue in Iſ-
11 ſacar. Semei filius Ela in Beniamin: Gaber fi-
lius Vri in terra Galaad, & in terra Sehon regis
Amorthæi, & Og regis Baſa * ſuper omnia, quę
12 erant in illa terra. Iuda, & Iſrael innumerabiles
13 ſicut arena maris in multitudine comedentes,
a ¶Christus in cuius ditione ſunt omnia regna terræ.
& bibentes, atque lætantes. Salomon autem
erat in ditione ſua, habens omnia regna ſe-
a ¶Dominabitur a mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad terminos orbis terrarum.
14 cum à flumine terræ Philiſthijm vſque ad ter-
a ¶Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent. b ¶Fidei, & bonorum operum.
15 minum Ægypti offerentium ſibi munera,
& ſeruientium ei cunctis diebus vitæ eius.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT IIII.

1 ERat autem. *Hic agitur de gloria, & honore Salomonis, & primo in familijs, & ſubiectis, ſecundo in ædificijs cap. 5. tertio in diuitijs cap. 10. Circa primũ oſtẽditur primo Salomonis gloria, ſecundo eius ſapientia, ibi.* Dedit quoque Deus ſapientiam. *Circa primum oſtenditur primo Salomonis gloria in ordine famulorum, ſecundo in multitudine ſubiectorum ibi:* Iuda, & Iſrael innumerabiles. *tertio in magnitudine expenſarum, ibi:* Erat autem cibus. *Circa primum deſcribitur ordo famulorum Salomonis interius, cum dicitur.*

2 Azarias filius Sadoc. *Ex hoc videtur, ꝙ eſſet ſcriba cum alijs duobus ſequentibus. Sed hoc non videtur verũ, quia in Hebræo incipit alius verſus, ibi.* Elioreph, &c. *ideo in Hebræo ſic dicitur:* Azarias filius Sadoc ſacerdos ſub prẽ ſuo, qui erat ſummus ſacerdos.

3 Elihoreph, & Aia, &c. *vnus ad ſcribendum acta temporum, alius pro literis regis.*

4 Sadoc aũt, &c. *Hoc videtur eſſe contra illud, quòd dictum eſt 2. ca. quod Salomon eiecit Abiathar à ſacerdotio, dicens.* Vade in Anathoth ad agrum tuum. *Dicendũ, quòd ipſum reuocauerat, vt miniſtraret in templo, et viueret de altari, non tamen ad ſummum ſacerdotium, & hoc fuerat prædictũ Heli. 1. lib. 2. c.* Futurũ eſt autem, vt quicunque remanſerit de domo tua veniat, vt oretur pro eo & *ſequitur.* Dicatque, dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedam buccellam panis.

5 Azarias filius. *ſeruiendo ei in palatio. Rab. Sa. tamen dicit, quòd iſti aſſiſtentes erant 12. præfecti de quibus poſtea agitur, qui prouidebant domui Salomonis de victualibus, & alijs neceſſariis. Sed primum dictum melius videtur, quia iſti præfecti non aſſiſtebant regi, ſed magis erant in duodecim partibus regni ſui diſperſi.*

6 Zabud

6 Zabud filius Nathan. *id eſt, magnus, & honoratus, ſicut dicitur ſup. 2. lib. c. 8* Filij autem Dauid ſacerdotes erant, *nõ enim Nathan erat de genere ſacerdotali, ſed nutrierat Salomonẽ, propter quod filios eius honorabat.*

7 Et Ahiaſar, &c. *quia diſponebat generaliter de his, quæ pertinebant ad domum Salomonis.*

8 Et Adoniram, &c. *quia ſecundum eius ordinationem colligebantur, & de ipſis ſibi ratio reddebatur. Cætera, quæ non ſunt hic expoſita de iſtis officijs, expoſita fuerunt ſup. 2. lib. cap. 8. in fine.*

9 Habebat autem, &c. *Hic conſequenter ponitur famulorum ordinatio exterius, videlicet duodecim præfectorum in diuerſis partibus regni ad præbendum neceſſaria domui Salomonis per ſingulos menſes prouidentes, & patet litera vſque ibi.*

10 Filiam Salomonis. *hoc dicitur per anticipationem, quia Salomon adhuc non habebat filiam matrimonio aptam, ſed quia iſte erat induſtrius, propter hoc Salomon dedit ſibi poſtea filiam ſuam.*

11 Gaber filius. *quantum ad vnam partem, quia in alia parte præerat Bengaber, vt dictum eſt, & quilibet habebat cum hoc alias terras adiunctas, vt patet in litera.*

12 Iuda, & Iſrael in, &c. *Hic deſcribitur gloria Salomonis in multitudine populi ſibi ſubiecti, ſicut deſcribitur Prou. 14. b.* In multitudine populi dignitas regis, in paucitate ignominia principis *ideo quod dicitur:* Iuda, & Iſrael. *hyperbolice dictũ eſt, ad denotadũ exceſſum, & magnitudinẽ multitudinis, ſicut dictum eſt c. præcedenti.*

13 Comedẽtes. *quia non timebant de incurſu aduerſariorum propter pacem ſub Salomone datam.*

14 A flumine. *In Salomone enim fuit completum, quod fuerat Abrahæ promiſſum Gene. 25. d.* Semini tuo dabo terram hãc a flumine Aegypti vſque ad fluuium magnum Euphratem.

15 Offerentium ſibi munera, *id eſt, tributa.*

1 Erat

MORALITER.

1 *Erat autem rex.* Per Salomonem autem, qui pacificus interpretatur, Ieſus Chriſtus ſignificatur, qui per ſanguinẽ ſuum pacificauit omnia, quæ in cęlis ſunt, & in terris. Per omnẽ Iſrael ſignificatur eccleſia militans, in qua Deus videtur per fidem, & in ænigmate, & eccleſia triumphans, in qua clare videtur, & aperte.

† *Et hi principes.* Per quos ſignificantur ordines beatorum in eccleſia triumphante, & diuerſi gradus, & officia viatorũ in eccleſia militante.

Habebat

9 *Habebat autem.* Per quos ſignificati ſunt. 12. apoſtoli, præbentes annonam Domini veri Salomonis Ieſu Chriſti, eccleſiam paſcendo verbo prædicationis, & actu celebrationis. Nam in primitiua eccleſia quotidie fidelibus miniſtrabatur euchariſtia, & hoc in fontibus ſibi aſſignatis ſecundum ordinationem veri Salomonis.

12 *Iuda, & Iſrael innumerabiles. ſicut arena maris.* Per hoc ſignificata fuit multiplicatio credentium per vniuerſum orbem etiam à tempore apoſtolorum, ſicut dixi plenius exponendo illud Pſal. 18. a. *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

6 Dedit

CAPVT IIII.

Cibus Salomonis. Refectio Chriſti, qui paſcitur recta fide, & operibus bonis, quæ illi quotidie offeruntur ab eccleſia catholica:

b *Viginti boues.* Prædicatores noui teſtamẽti, qui quaſi geminatum decalogum in ſe habent, cum nouum, & vetus teſtamentum æqualiter prædicant pleni dilectione Dei, & proximi.

c *Excepta venatione.* Venationes diuerſorum animaliũ ſunt, qui ex diuerſis gentibus quotidie retibus euangelij per ſpirituales venatores capiuntur, & in paſtum ſaluatoris rediguntur.

d *Quadraginta, &c.* Per quadraginta, tẽpora priſcæ legis deſignantur, quam Moſes accepturus ieiunauit quadraginta diebus, & populus, qui ea inſtruebatur quadraginta annis in deſerto fuit.

e *Et duodecim.* Hic numerus præſens tẽpus ſignificat, in quo apoſtolica doctrina noui teſtamẽti populum nutrit.

f *Hordeum, & cæ.* ne quid deſit in domo regis, ordo prędicatorum ſcribendo, & loquendo laborat, vt in menſa domini abundet, vnde nutrientur fideles.

g ✠ Et

a ¶Fides ſanctæ trinitatis, quæ in lege domini continetur.
a Erat autem cibus Salomonis per ſingulos dies triginta[a] cori 1
a ¶Perfectio bonorum operum. b ¶Doctores decalogi.
ſimilæ, & ſexagintà cori farinæ, decem[b] boues pingues, & vi-
a ¶Duces Chriſtiani gregis, qui cum ſubditis ſuis æternam gloriam conſequi feſtinant.
b ginti boues paſcuales, & centum[a] arietes, excepta venatione
c ceruorum, capreatum, atque bubulorum, & auium altilium. 2
Ipſe enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen quaſi à Thaphſa vſque ad Gazam, & cunctos reges illarum
a ¶Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis.
regionum, & habebat pacem[a] ex omni parte in circumitu.
a ¶Sub defenſione eius. b ¶Vere confitens. c ¶Videns Deum. d ¶De ſpoctis; ſcilicet, omnibus terrenis, & hoſtium minis.
Habitabatque[a] Iuda[b], & Iſrael[c] abſque[d] timore vllo, vnuſquiſque
a ¶Quæ lætificat cor hominis. b ¶Dulcedine charitatis Dei, & proximi.
ſub vite[a] ſua, & ſub ficu[b] ſua, à Dan vſque ad Berſabee cunctis
a ¶Quia in populo legis, & euangelij nutriebantur, ad præſepia ſcripturarum: vt apti fierent equitatui ſummi regis.
d diebus Salomonis. Et habebat Salomon quadraginta[a] milia 3 4
¶Verbo, & exemplo.
e præſepia equorum currilium, & duodecim milia eque- 5
¶Prædicatores.
ſtrium, nutriebantque † eos ſupradicti regis præfecti, ſed & ne-
a ¶Dantes in tempore diuini tritici menſuram.
ceſſaria menſuræ regis Salomonis cum ingenti cura præbebant[a]
f in tempore ſuo. Hordeum quoque, & paleas equorum, & † iumentorum deferebant in locum vbi erat rex, iuxta conſtitu-
a ¶Chriſto in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi.
tum ſibi. Dedit quoque Deus ſapientiam Salomoni[a], & pru- 6
dentiam multam nimis, & latitudinem cordis quaſi arenam, 7
g quæ eſt in littore maris. Et præcedebat ſapientia Salomonis 8 9
ſapientiam omnium Orientalium, & Ægyptiorum, & erat ſa- 10
a ¶Quia fons ſapientiæ. b ¶Qui participant ſapientia.
pientior[a] cunctis hominibus[b]. Sapientior Etham Ezraite, & He- 11 12
a ¶Quia nomen eius admirabile in vniuerſa terra.
man, & Chacol, & Dorda filijs Mahol. Et erat nominatus[a] in
vniuerſis gẽtibus per circumitum. Locutus eſt quoque Salomõ 13

g ✠ *Et præcedebat ſapientia Salomonis, &c.* THEODORET. Ex mutua comparatione voluit hiſtoriographus eius oſtendere ſapientiam. Ea de cauſa, & veterum, qui olim fuerũt ſapientum indefinite meminit, & adiecit Aegyptios, vt qui præter omnes viderentur eſſe ſapientes. Nam vt narrant Græci, & Pherecydes Syrus, & Pythagoras Samius, & Anaxagoras Clazomenius, & Plato Athenienſis apud eos ſunt peregrinati, & Theologiam, & Phyſiologiã exactiorem, & accuratiorem ſperantes ab eis diſcere. Hos omnes obſcurauit Salomon, vt qui à Deo acceperit donum ſapientiæ. Sed quinam ſunt Ethan, & Emam quos Salomon ſuperauit ſapientia? Illo etiam tempore erant quidã inſignes ſapientia, vnde etiam eorũ nominatim meminit.

Quæſt. 10. D

E

Quæſt. 16.

✠ HIERONYMVS, Ethan, ipſe eſt Abraham Orientalis: Emam, qui interpretatur fidelis, eſt Moſes, Chalchol, qui interpretatur gubernans, eſt Ioſeph. Darda, interpretatur, generatio ſcientiæ: Mahol, indulgentia, Generatio ſcientiæ intelliguntur duodecim tribus filij Mahol, id eſt, Iacob.

Lib. tradit. Hebra.

† mulorum.

F

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Erat autem cibus Salomonis.* Hic conſequẽter deſcribit gloria Salomonis in magnitudine expẽſarũ, & primo quãtũ ad victualia cũ dr̃. *Per ſingulos dies.* Corus eſt genus menſuræ ꝯtinens 30. modios, apud Hebræos tamen modius eſt paruus, qa Ruth portauit ſex modios hordei, vt habetur Ruth. 3. d. Simila eſt farina tritici delicatiſſima, & purgatiſſima de qua fiebant panes pro rege, & alijs nobilibus perſonis.

2 *Et auium altilium*; id eſt, impinguatarum, & dicitur ab alo alis. Cætera patent ex prædictis vſque ibi.

3 *Et habebat.* vbi deſcribitur magnitudo expenſarum in alijs cum dicitur.

4 *Quadraginta milia.* i. pro curribus trahendis, & huiuſmodi operibus faciendis. 2. Paralip. 9. f. dicitur. *Habuit quoque Salomon 40. milia equorum in ſtabulis, &* ſm hoc præſepia hic accipiuntur loca diſtincta pro quolibet equo in vna tñ domo, ſicut ſolet fieri in ſtabulis, vbi inter equos ponuntur aliqua diſtincta vtpote ligna, vel huiuſmodi ne percutiant ſe mutuo, vel mordeant, & ne vnus comedat annonam alterius. Sciendum tamen, quòd 2. Paralip. vbi tranſlatio noſtra habet 40. *milia equorum in ſtabulis,* in Hebræo habetur, *quatuor milia præſepia equorum, &* ſecundum hoc eſſet dicendum, quòd præſepia hic accipiuntur pro domibus vbi plures equi cuſtodiuntur, ita quòd de 40. milibus præſepibus hic poſitis quatuor milia erant pro equis regis, & famulorum ſuorum in diuerſis partibus regni ſui, & trigintaſex milia pro equis aliorum ſuorum ſubditorum, quæ dicuntur hic eſſe Salomonis, eo modo quo bona ſubditorum dicuntur eſſe bona principis, quia poteſt ea accipere in neceſſitate.

5 *Et duodecim milia equeſtrium, nutribantque.* id eſt, diſpoſitorũ ad equitandum.

6 *Dedit quoque Deus.* Hic reuertitur ſcriptura ad declarãdum ſapientiam Salomonis dicens: *Dedit quoque Deus ſapientiam,* ideſt, cognitionem ſpeculabilium.

7 *Et prudentiam multam, &c.* in agibilibus.

8 *Et latitudinem, &c.* ad magnifice expendendum.

9 *Et præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam,* qui ſtudebant in curſu aſtrorum: *Et Aegyptiorum,* qui ſtudebant in philoſophicis, vt dicit Philoſophus. 1. Metaphyſicæ.

10 *Et erat ſapientior cunctis hominibus:* illius temporis, licet aliqui ante eum, & poſt eum fuerint ſapientiores, vt dictũ eſt cap. præcedenti.

11 *Sapiẽtior Ethan Ezraite;* ideſt, de villa Ezrai. iſte fuit Leuita, & cantor, & ab eo intitulatur Pſ. 88. qui ſic incipit. *Miſericordias domini.*

12 *Et Heman, & Chacol, & Dorda filiis Mahol.* iſte ſimiliter fuit Leuita, & cantor, vt habetur 1. Parap. 25. & ſimiliter alij duo ſequentes, quia fuerunt fratres eius, & fuerunt valde ſapientes, quod patet de Ethan in titulo Pſal. præallega. quia talis eſt: *Intellectus, ſiue ſapientia Ethan, Ezraite,* & idem probabile eſt de alijs.

13 *Locutus eſt quoque Salomon.* non continentur omnes in libro quem habemus parabolarum Salomonis, in quo ſunt tantum nongenti quindecim verſus in Hebræo, nec tamen quilibet verſus ſemper facit vnã parabolam. Dicitur enim ille liber factus à Salomone, non quia ſcripſerit, ſed quia verba notabilia frequenter diuerſis locis, & temporibus dicebat, & aliqui ſibi aſſiſtentes, & audientes redigebant in ſcripto, & poſtea ex diuerſis ſcriptis fuerunt collectã, non tamẽ cõplete, quia in talib. collectionib. multã frequẽter omittũt.

Parabolæ quo modo Salomonis.

1 Et

MORALITER.

6 *Dedit quoque Deus ſapientiam Salomoni, & prudẽtiam, etc.* Per quod ſignificatur, quod homini Chriſto ab inſtanti ſuæ conceptionis data fuit omnium notitia diuinitus, qua cognoſcit omnia, quæ Deus cognoſcit ſcientia viſionis.

† Et

a Plenitudinem fidei in lege, & euangelio Chriſtus tradidit, quæ tota dum multipliciter per allegoriarum ſenſus ſub myſterio trinitatis diſſeritur, quaſi tria milia parabolarum nuncupatur.

a tria^a milia parabolas, & fuerunt carmina eius 1

a ¶Per cedrum celſitudo electorum accipitur. vnde: Iuſtus vt palma florebit, &c.

b quinq; milia, & diſputauit ſuper lignis à ce^a dro 2

c quæ eſt in Libano vſque ad hyſſopum, quæ 3

d egreditur de pariete, & diſſeruit de iumentis, 4

& volucribus, & reptilibus, & piſcibus. Et †

a ¶Hinc Eſaias: Et fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, venite aſcendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob.

ve^a niebant de cunctis populis ad audiendam ſapientiam Salomonis, & ab vniuerſis regibus terræ, qui audiebant ſapientiam eius.

A a *Et fuerunt carmina eius.* Conſtat neque carmina, neque diſputationes Salomonis hodie eſſe.

Eucherius. Rabanus. Angelomus. b *Quinque milia.* Propter quinque ſenſus quos, qui in diuerſis virtutib. bene regit, beatus eſt, & per eos quaſi carmina quinque milia domino canit.

c *Hyſſopum.* Hyſſopus herba humilis, & ſaxo hærens Chriſti ſignificat humilitatẽ, qui à cedro vſque ad hyſſopum diſputauit, quia ab excellẽtia gloriæ cæleſtis vſque ad carnis humilitatem deſcendit. Per cedrũ quoque prauorũ ſuperbia deſignat. Vnde. *Vox conf ingentis cedros.* (Pſal. 28. a.) A cedro ergo vſque ad hyſſopũ Chriſtus diſputat, qa B ſuperborũ corda, & humiliũ iudicat. Sup ligna quoque diſputauit dñs in cruce pẽpẽdit. Tunc .n. cedrum, id eſt, arrogantiam ſeculi inclinauit vſq; ad humilitatem hyſſopi, id eſt vſque ad ſtultitiam crucis. (1. Cor. 1. c.) *Verbum enim crucis pereuntib. ſtultitia eſt, his autem, qui ſalui fiunt virtus Dei.* Et paulo poſt. (Ibidem.) *Nam, quia in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes.*

d *Et diſſeruit.* RABBANVS. (Hebr. 4. d.) *Omnia nuda, & aperta ſunt Chriſto, nec eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius, ipſe nouit cogitationes hominum, & numerat multitudinem ſtellarum.* (Pſal. 93. b. Ibid. 146. a.) *Ipſi patet abyſſus, & infernus non eſt abſconditus coram eo.* Diſputat autem, cum C ſingulorũ rationem nobis proponit in ſcripturis ſuis, manifeſtatque ſacramenta, quæ fuerunt abſcondita à ſeculis, & D generationibus, vt conſideremus beatitudinem angelorum, vilitatem hominum, aſtutiam dæmonum, & reprobantes, quod malum eſt, ſectemur, quod bonum eſt.

✱HIERONYMVS. In Prouerbijs verſus non ingẽti & quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria millia parabolæ. Diſputauit de naturis lignorum, iumentorũ, reptilium, & piſcium, de vi videlicet, & naturis illorum, & tempore quo naſcuntur, & cur non omnia in vna quaque terra naſcantur.

✱IOSEPHVS. Compoſuit libros de canticis, & modulationibus quinque, & mille, & parabolarũ, et ſimilitudinũ fecit libros tria milia. Nullam naturam ignorabat, inexaminatamq; preterijt, ſed de omnib. philoſophatus eſt, & diſciplinã proprietatum eorũ eminenter expoſuit. Præſtitit aũt ei Deus vt et contra dæmones artem ad vtilitatem hominum, & eorum curas ediſceret, & incantationes inſtituit, quib. ægritudines mitigari ſolent. Modos etiam coniurationũ, quib. obſtricti dæmones ne denuo redeant effugantur, inuenit, & hæc cura hactenus apud nos multum præualere dignoſcit. Vidi enim quendam Eleazarum de gente noſtra, præſente Veſpaſiano, & eius filijs, & tribunis, alioque ſimul exercitu, curantem eos, qui à dæmonibus vexabantur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fuerunt carmina eius quinque milia. *In Hebræ. habetur* quinque, & mille, *ſecundum enim modum loquẽdi Hebraicum quãdo duo numeri ſimul iunguntur, minor communiter præponitur, nec iſta carmina oĩa continentur in libro, qui dicitur Canticũ canticorum.*

2 Et diſputauit, &c. à cedro. *quæ eſt arbor maxima.*

3 Vſque ad hyſſopum. *quæ eſt herba parua, hoc eſt dictum, quod perfecte de iſtis arboribus diſputauit determinando, de naturis, & proprietatibus eorum, maxime de illis, quæ erant neceſſariæ, vel vtiles vitæ humanæ in medicinis, & conſimilibus.*

4 Et diſſeruit. *maxime inquantum veniunt, in vſum, & vtilitatẽ hominum. Iſtæ tamen determinationes, vel non ſunt ſcriptæ, vel ſi fuerunt ſcriptæ, fuerunt combuſtæ per Nabuzardan, nec fuerunt reparatæ per Eſdram, ſicut & de pluribus aliis dicitur à doctoribus.*

MORALITER.

† *Et veniebant.* Et ad audiendam Chriſti doctrinã venerũt multi non ſolum de Iudæa, ſed etiam de alijs nationibus, & terris, vt patet in euangelio, & eccleſiaſtica hiſtoria.

CAPVT V.

a M*Iſit quoque* ^1. ISIT quoq; Hirã rex Tyri ſeruos ſuos ad Salomonem. Audiuit enĩ quòd ipſum vnxiſſent regem ſuper Iſrael ꝓ patre eius, qa amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore. † Miſit autem, & Salomon ad Hirã † dicens: Tu ſcis† volũtatem Dauid patris mei, 2

b & quia non poterat ædificare domũ nomini 3

CAPVT V.

a M *Iſit quoque.* Sequitur.

Quæſt. ſuper lib. 3. Reg. & lib. de templo Salo. c. 1. Figura domus Salomonis. Rabbanus. Angelomus. b *Ædificare.* BEDA. Domus, q̃ Salomon ædificauit eccleſiæ figura fuit, quæ à primo electo vſque ad vltimũ quotidie per gratiam regis pacifici, id eſt, Chriſti ædificatur, quę partim pęgrinatur ab illo in terris, partim poſt peregrinationem iam cum illo regnat in cælis, vbi poſt vltimum iudicium tota regnabit. Ad hanc pertinent angeli, quorum nobis ſimilitudo promittitur in futuro: vnde. *Æquales ſunt angelis, & filii ſunt Dei, cum ſint filii reſurrectionis.* Ad hanc pertinet, & ipſe Chriſtus. vnde: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud, hoc enim dicebat de templo corporis ſui.* De nobis autem dicit Apoſtolus. *Neſcitis quia templum Dei eſtis, &c.* Si ergo ille templum ſecũdum carnẽ factus eſt, & nos templum Dei per inhabitãtem ſpiritum efficimur. Conſtat vtique, quià figura omnium noſtrum, & ipſius domini, id eſt, membrorũ, & capitis

† quod Dauid pater meus.

NICOLAVS DE LYRA. CAPVT V.

Diuiſio. M Iſit quoque. *Hic conſequenter deſcribitur gloria ſiu magnificentia Salomonis in ædificiis. Et primo deſcribitur materię pręparatio, ſecundo domorum ædificatio. c. 6. tertio templi dedicatio c. 8. quarto ædificantium remuneratio. ca. 9. Circa primũ auxilium Hiram primo requiritur, ſecundo conceditur, ibi.* Cum ergo audiſſet. *tertio pactum præfigitur, ibi.* Præbebiſq; neceſſaria. *quarto numerus operariorum deſcribitur, ibi:* Elegitq; rex. *Circa primũ præmittitur reuerentia facta Salomoni ab Hiram rege Tyri per nuntios ab eo miſſos, cum dicitur.*

1 Miſit quoque. *propter quod Salomon confidentius requiſiuit eius auxilium, di.*

2 Tu ſcis, *ſcilicet, de ædificatione domus Dei, prout habetur ſupra 2. lib. cap. 7.*

3 Et quia non poterat. *Tũ quia fuit prohibitus à Deo per Nathã, vt habetur ibidẽ, tum quia requirebatur maxima pax in regno Iſrael tẽpore huius ædificationis, tum propter magnitudinem expenſarum, tum*

MORALITER.

1 *Miſit quoque.* Per iſtos ſignificati fuerunt nuntij regis Abagari ad Chriſtum petentis per eos à Chriſto curari, ſicut habetur in eccleſiaſtica hiſtoria, & ponitur in legenda ſanctorum apoſtolorum Simonis, & Iudæ.

† *Miſit autem.* Hic agitur de pparatione materię ad ędificãdũ domũ dñi, per quam allegorice militãs eccleſia deſignatur. Et tangunt hic quatuor, ſcilicet materia, artifices, tẽpus operãdi, & operatiorũ merces. Quantum ad primũ tria tangũtur, ſcilicet lapides, & ligna abiegna, & ligna cedrina. Per lapides aũt, qui in fundamẽto ponuntur ſimplices laici ſignificant, inquantũ ex labore cætera mẽbra eccleſiæ ſuſtentãt. Per ligna abiegna ſignificantur clerici, qui per intentionem erectã ad Deum debent ad modum abietis eſſe recti. Hier. Clericus, qui ſeruit eccleſiæ primo vocabulũ ſuũ interpretetur, & nitat eſſe, quòd dicitur. κλῆρος .n. Græce, ſors Latine dicitur. Igitur clerici dicũtur, eo q̃ ſint de ſorte domini, vel dominus ſit pars, & ſors clericorum, propter quod in capite tonſurati

& capitis templum illud fuit, ſed ipſius tanquā lapidis angularis, electi pretioſi, & in fundamēto fundati, noſtri autem tā quam lapidum viuorum ſup ędificatorum ſuper fundamētū apoſtolorum & prophetarum .i. Chriſtum. Quod melius cō ſiderato ordine ipſius tēpli ædificatione patebit, vt in qbuſdā ſcilicet, figura ad ipſum, in quibuſdā ad omnes electos ptineat, in quibuſdā intemeratā in cælis angelorum fœlicitatē, in quibuſdam collata hominibus angelorū auxilia, in quibuſdā remunerata cum angelis hominum certamina demonſtret.

Hanc domum ſpiritualem etiam tabernaculū in eremo factum ſignificat. Sed quia illa domus in itinere quo ad terram promiſſionis veniebatur, hæc in ipſa ædificabatur & in ciuitate Ieruſalem, illud vt de loco ad locum crebro miniſterio Leuitarum portatum tandem in terram promiſſæ heręditatis induceret: hæc vt mox in patria ipſa & in ciuitate regia inuiolabili ſemper fundamento conſiſteret, donec indicium ſibi figurarum cęleſtium munus impleret. Poteſt in illa præſentis eccleſiæ labor & exilium, in hac futura requies & beatitudo figurari. Vel quia illa a ſolis filijs Iſrael, hæc autē a proſelytis etiam & gentibus facta eſt. Poſſunt in illa principaliter veteris teſtamenti patres & antiquus Dei populus, in hac cōgregata de gentibus eccleſia figuraliter exprimi. Quamuis vtrumq; ædificium enucleatius diſcuſſū, labores præſentis eccleſiæ quotidianos & pręmia æterna in futuro, & gaudia regni cæleſtis, electionem quoque primitiuæ eccleſiæ, & ſalutē omnium gentium in Chriſto multis modis oſtendat & figuret.

a *Præcipe igitur vt præcidant mihi &c.* Serui Hirā præcidentes cedros Salomoni de Libano, doctores ſūt electi de gētib. q eos qui mūdi rebus & gloria lętantur a ſuperbię faſtu corrigendo ſuccidūt, & ad obſequiū Chriſti transferunt. Cū quibus ſerui Salomonis iſtāt memorato opi, q a primi doctores de gentibus neceſſe habebant apoſtolorum qui a dn̄o didicerūt, eruditione inſtitui, ne ſi abſq; magiſtris docere inciperent magiſtri erroris eſſent. Ideo .n. Salomon ſeruos Hiram ligna cædere voluit, quia in cædendo doctiores erāt ſeruis ſuis. Suos quoq; adeſſe voluit, vt oſtenderent menſuras cædentibus. Apoſtoli quoque verbū euāgelij ab ipſo certius nouerunt, ſed Gentiles ab errore conuerſi ad veritatem euangelii melius Gentilium errores nouerant, & ideo artificioſius expugnabant.

b *Scis enim quomodo non eſt in populo meo vir qui nouerit ligna, &c.* Beda. Dicendum eſt prius de operarijs templi qui vel vn̄ fuerūt, & de ipſa materia. *Omnia.n. in figura contingebant illis, ſcripta ſunt autem propter nos.* Salomon ædificaturus domum dn̄o quæſiuit auxiliū ab Hirā rege Tyri, qui ſemp fuit amicus Dauid, & cū ipſo Salomone pacē iam hēre cœperat, promptumq; in omnibus īuenit vt artifices & ligna & aurū prout opus hēbat, illi dederit. Salomō vero per annos ſingulos plurimos tritici & olei coros repēdit. Salomō id eſt, pacificus, & nomine & ſereniſſimi regni ſtatu Chriſtum ſignat, de quo dr̄. *Multiplicabitur eius imperium & pacis non erit finis.* Hiram vero qui viuens excelſe interpretatur, Gentiles vita & fide glorioſos. Vel quia rex erat de regali potentia Salomonem in ædificatione templi iuuabat, conuerſos ad fidem rerū dn̄os ſignificat: quorū ope augmentatur eccleſia, & contra hęreticos & ſchiſmaticos paganos principalib. decretis eſt erecta. Petit ergo Salomon in opere tēpli auxilium ab Hiram, quia veniens

Beda. lib. de templ. Salomonis cap. 1.
Angelomus.
Rabban.
1. Cor. 10. c.
Eſai. 9. b.

domini Dei ſui, propter bella imminentia per circumitum, donec daret dominus eos ſub veſtigio pedum eius. Nunc autem requiem dedit dominus Deus mihi per circūmitum, & nō eſt † Satan, neque occurſus malus, quamobrem cogito ædificare templum nomini domini Dei mei, ſicut locutus eſt dominus Dauid patri meo, dicens. Filius tuus quem dabo pro te ſuper ſolium tuum, ipſe ædificabit domum
a nomini meo. Præcipe igitur vt præcidant mihi ſerui tui cedros de Libano, & ſerui mei ſint cum ſeruis tuis, mercedem autem ſeruorum tuorum dabo tibi quamcumque petieris.
b Scis enim † quomodo non eſt in populo meo vir, qui nouerit ligna cædere ſicut Sidonij.
Cum ergo audiſſet Hiram verba Salomonis, 1
lætatus eſt valde, & ait, Benedictus dominus Deus hodie, qui dedit Dauid filium ſapientiſſimum ſuper populum hunc plurimum. Et miſit Hiram ad Salomonem, dicens. Audiui quęcumque mandaſti mihi. Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis, &
abiegnis. Serui mei deponent ea de Libano 2
ad mare, & ego componam ea in ratibus in ma 3
ri, vſque ad locum quem ſignificaueris mihi, 4
& applicabo ea ibi, & tu tolles ea. Præbebiſque 5

NICOLAVS DE LYRA.

tum propter multitudinem operariorum, vt patebit ex ſequentibus qualis, non fuit tempore Dauid, & hoc notatur, cum dicitur. Propter bella imminentia. *Cetera patent.*

1 Cum ergo audiſſet Hirā verba Salomonis, letatus eſt valde & ait: Benedi. &c. *Hic conſequenter petitio Salomonis conceditur & patet litera vſque ibi.*

2 In lignis cedrinis & abiegnis. *i. de genere abietis, quæ eſt arbor alta & recta & leuis & odorifera nocens animalibus venenoſis, vt dicit Iſidor. & ſcribitur abiegnis aliquando per g. aliquando ſine g. cō munius tamen cum g. In Hebræo habetur.* Baaze Beroſim, *id eſt, in lignis abiegnis, quamquam aliqui ligna buxea interpretentur.*

3 Serui mei deponent ea de Libano. *i. de ſylua ſic nominata.*

4 Et ego componam ea in ratibus. *per ſubditos meos, quia rex non ponebat manum ad talia.*

5 In ratibus in mari, vſque ad locum quē ſignificaueris, mihi, & applicabo ea ibi, *id eſt, in nauibus. Dicit tn̄ hic Rabbi Salomō, quod rates hic dicūtur plura ligna ſimul iuncta quæ per homines deſuper ſtātes per aquam reducūntur de loco ad locum. Sed licet hoc vt frequenter fiat in fluminibus vbi per curſum aquæ portātur, & per homines deſuper ſtātes ſolummodo dirigunt, ſed in mari qđ eſt proceſſoſum, & vbi homines nadant ſecundum uentorum impetum, non uidetur hoc bene poſſibile.*

6 Prębebiſque neceſſaria mihi, &c. *Hic conſequenter pactum et fœdus inter duos rēges diſponitur, videlicet de recompenſatione in victualibus pro lignis & laborē, & hoc eſt quod dixit Hirā.* Prębebiſq; neceſſaria mihi: vt detur cibus domui meæ. *Quod Salomō libēter conceſſit, vnde ſubditur.* Salomon autem prębebat Hiram viginti milia coros tritici, &c. *Et ſubditur de fœdere inter eos cum dicitur.*

MORALITER.

† tonſurati ſunt, ad ſignificandū cęleſtium appetitum. Per ligna cedrina religioſi deſignant̄, q a ſicut cedrus nō terebatur verme, ſic & religioſi taliter dēnt viuere, quod nō mordeantur verme conſcientiæ. Circa ſecundum ſciendū, q, operatores aliq fuerūt Iudæi. ſ. Salomonis ſerui, aliqui Sidonij, & aliqui Biblij. Per Iudæos ſignificantur eccleſiæ prælati. Nam apoſtoli quorū ſucceſſores ſunt epiſcopi, fuerunt natione Iudæi. Per Sidonios q. venatores interpretant̄, ſignificantur pdicatores ad capiendū animas ipſi Chriſto diſcurrētes. Per Biblios vero qui literati interpretant̄ doctores eccleſię in ſcriptis vel ſcholis ſignificantur. Quantū ad tertiū: operarij per tres mēſes ordinant̄, per quos mēſes tria ſignificantur. ſ. oratio, ieiuniū, & eleemoſyna. Duo prima ſunt ad Deum & ſeipſum, & ideo ſignāt in domib. proprijs manſionē operariorum, tertium autem eſt ad proximum, propter quod ſignat actū operandi extra propriū domiciliū. Circa quartum duo ponuntur. ſ. oleum & triticum. Per oleum autem bona gratiæ deſignantur, quæ ſunt merces operariorū in præſenti vita, per triticum vero bona gloriæ ſignificātur. Nā ibi beati fruuntur illo pane triticeo, qui dicit Ioann. 6. e. *Ego ſum pa. vi. &c.* Et ſeipſum comparat tritico Ioan. duodecimo d. *Niſi gra. fru. &c.* De illo pane dicitur Lucæ 14. b. *Beatus qui manducat panem in regno Dei.*

A veniens in carne dominus, & eccleſiã ædificare uolens, non de Iudeis tantum, ſed et de gentib. adiutores elegit. De vtroque enim populo miniſtros ſermonis aſſumpſit. Miſit Hirā Salomoni ligna cedrina de Libano præciſa & abiegna q in domo dñi ponerent, quia conuerſa Gentilitas miſit ad dominum viros in ſeculo claros, ſecuri increpationis de monte ſuperbiæ deiectos & humiliatos, qui ad normam euāgelicæ veritatis inſtituti in ædificio eccleſię pro ſuo quiſq; merito vel tempore collocaretur. Miſit & artifices, id eſt, philoſophos ad veram ſapientiam cōuerſos, qui populis regendis gratia eruditionis præponerentur, qualis fuit temporibus apoſtolorum Dionyſius Ariopagita, & Cyprianus doctor erudiſſimus & martyr fortiſſimus. Miſit quoque aurum, viros, ſcilicet, ſapientia & ingenio claros, pro quibus expectat dona gratiæ cæleſtis, triticum, ſcilicet, verbi Dei, oleum charitatis, vnctionis & ſpiritusſancti illuminationis.

a *Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina & ligna abiegna, iuxta omnem, &c.* B Tyrus, vnde rex Hiram, inſula eſt dedita negotiationi, vbi erant optimi fabri cæſores lignorum; qui dabant ligna pretioſa accipientes cibaria. Viuunt enim nō agrum colendo, ſed negotiando. Ibi eſt mons Libanus, de cuius lignis facta eſt domus domini. Vñ & Libanus dicitur, ibi. *Aperi Libane portas tuas.* (Zach.11.a.)

b *Elegitq; rex Salomon.* (Beda. lib. de templo Salomonis.c.3. Rabbanus. Angelomus.) Nō fruſtra operarios de omni Iſrael elegit, quia non de vna ſtirpe Aarō ſacerdotis eligēdi, ſed de omni eccleſia ſunt quærēdi qui Domum Dei exēplo verbo, que ædificent. & ſine perſonę exceptione promouēdi. Qui cū ad erudiendos infideles & in collegiū eccleſię vocandos ordinātur, quaſi ad cędēdas in Libano templi materias viri ſtrenui & electi mittūtur. Triginta milia cæſores, eos ſignificāt qui in fide trinitatis ſunt perfecti, quod doctorib. maxime congruit. Sed qa triginta milia ita erāt ordinata, vt dena per mēſes ſingulos operi inſtarent, magis denarii pandēdū eſt ſacramentum. Dena milia ad cędenda ligna de Iſrael in opus domus dñi mittuntur, qui enim ad eruditionē inſipientium ordinantur, decē præcepta legis per oīa ſeruare & auditorib. debent ſeruanda monſtrare. Præmia quoq; in cælis futura denario figurantur. Quæ & ipſi debent ſperare, & auditorib. ſperanda intimare. Terni autem menſes, quorū diſtantia ſingulis lignorum cæſoribus erat impoſita perfectionē trium virtutum euangelicarum typice denuntiant, eleemoſynæ orationis & ieiunii. (Tres virtutes euangelicæ.) Per eleemoſynam namq; comprehenduntur omnia quæ ad dilectionē proximi explendā C beniuole in fratres operamur. Per orationem omnia quibus per internā compunctionē noſtro conditori coniungimur. Per ieiunium omnia quibus nos a contagione vitiorum & illecebris ſeculi obſeruamus, vt libera mēte & caſto corpore ſemper dilectioni Dei & proximi valeamus inhærere. Hi ſūt tres menſes operariorum templi. Quia enim mēſis plenitudine dierum lunaris circuli perficitur, recte per illum plenitudo uirtutis oſtenditur, in qua mens fidelium a domino quotidiana illuſtratione quaſi a ſole reſpicitur.

neceſſaria mihi, vt detur cibus domui meæ.
a Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina
& ligna abiegna, iuxta omnem voluntatem
eius. Salomon autem præbebat Hiram viginti milia coros tritici, in cibum domui eius, & viginti coros puriſſimi olei. Hæc tribuebat Salomon Hiram per ſingulos annos. Dedit quoque dominus ſapientiam Salomoni ſicut locutus eſt ei. Et erat pax inter Hiram & Salomonem, & percuſſerunt ambo 1
b fœdus. Elegitque rex Salomon operarios de 2
c (a ¶Quia indicebatur cuique quid ageret.)
omni Iſrael, & erat indictio triginta milia 3
virorum. Mittebatque eos in Libanum. Decem milia per ſingulos menſes viciſſim, ita
(a Menſis cædendi eleemoſyna, qua proximis proficimus, duo oratio & ieiunium.)
vt duobus menſibus eſſent in domibus ſuis.
d Et Adoniram erat ſuper huiuſcemodi indi-
e ctionē. Fuerunt itaque Salomoni ſeptuaginta 4
milia eorum, qui onera portabāt, & octoginta

c *Operarios de omni Iſrael, & erat indictio triginta milia virorum.* Hi operatores erant proſelyti. Horum magiſtri de Iudæis, quia non fecit quenquam ſeruire de Iſrael.

d *Adoniram erat ſuper huiuſcemodi indictionem.* Dominus meus excelſus, Hic eſt Chriſtus, qui operariis templi præponitur, vt ordinet quibus menſib. ſinguli ad operandū exeant, quibus denuo ad curandum ſuam domum redeant, cum prędicatorū mentes familiarius informat, ut diſcernant quando oporteat eccleſiam ędificare pdicando, vel alia pietatis officia præſtando, & quando ad conſcientiam ſuam examinādam quaſi ad propriam domum inſpiciendam reuerti, ut orationibus & ieiuniis ſuperno inſpectore & uiſitatore digna ſit.

e *Fuerunt itaque Salomoni ſeptuaginta milia eorum, qui onera portabant, & octoginta milia latomorum in monte.* Nec pretereundū quod ſeptuaginta & octuaginta milia portātium onera & latomorum cum præpoſitis ſuis non fuerunt Iſraelitæ, ſed proſelyti, ideſt aduenę qui morabantur inter eos. Vnde in Paralipomen: *Numerauit Salomon omnes viros proſelytos, & inuenti ſunt centum quinquaginta tria milia & ſexcenti. Fecitque eos ſeptuaginta millia qui humeris onera portarent, &c.* Proſelyti autem vocabantur Grece, qui ex alijs nationibus in conſortium populi Dei accepta circunciſione tranſierunt. Fuerunt ergo operarij domus domini de Iſrael, & de proſelytis, & de gentibus. De Iſrael triginta milia qui ad pręcidendas cedros de Libano miſſi ſunt. De proſelytis, hi lapidum cęſores. De gentibus, Hiram & ſerui eius, qui cum ſeruis Salomonis ligna cædebant. Omne igitur hominum genus per quos ędificanda erat eccleſia, in ędificatione templi pręceſſit. Iudei.n. proſelyti & Gentiles ad veritatem conuerſi vnam Chriſti eccleſiam recte viuendo & docendo conſtruunt. Operarij ſeptuaginta milia & octoginta milia. Septuaginta.ſ. propter ſabbathiſmum animarum. Septimus.n. dies ſabbatho, ideſt, quieti conſecratur. Octoginta propter ſpem reſurrectionis quæ octauā die, ideſt, poſt ſabbathum in domino pręceſſit, & in nobis octaua die & ſimul octaua ętate futura ſperatur. Notandum autē quod pars in monte lapides cędebant, pars onera portabant. Diuerſa.n. ſunt dona ſpiritus, & quidā maiorē docendi, & proteruos arguendi conſtantiam habent. Quidam mitiores ad cōſolandos puſillanimes exiſtunt. Quidā vtraque virtute prędıti ad opus domus domini conueniunt. Vnde: *Corripite iniquietos conſolamini puſillanimes, &c.*

¶ *Latomorum*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et percuſſerunt ambo fœdus. *ſcilicet, amicitiæ & ſocietatis.*
2 Elegitque rex Salomon. *Hic conſequenter numerus operariorum deſcribitur cum dicitur.*
3 Et erat indictio triginta milia virorum: Mittebatq; eos in Libanum. Decem milia per ſingulos menſes uiciſſim, ita ut duobus menſibus eſſent in domibus ſuis. Et Adoniram erat. *Ideſt, ſūma triginta milia virorum, qui ſic diſponebantur, qd decem milia per vnum menſem operabantur in Libano, & poſtea alia decē milia menſe ſecūdo, & alia decem milia in tertio, & ſic duobus menſib. manebant in domibus ſuis, vt haberent aliquam quietem, & eſſent cum vxoribus & familys propriis operibus intendentes, præter autem iſtos qui ſcindebant ligna, erant alii ad portandum onera, & cædendum lapides in montibus, & hoc eſt quod dicitur.*
4 Fuerūt itaque Salomoni ſeptuaginta milia eorum, qui onera portabant, & octoginta milia latomorum in monte. *Secundi Paralipomenon ſecundo, numerantur iſti ſimul, & ibidē dicitur* Et inuenti ſunt centum quadraginta milia, *& intantū aſcendunt iſti duo numeri ſimul iuncti.*

Abſque

a Lapidum ceſores.

a milia † latomorum in monte, abſque prępo- 1
b ſitis qui præerant ſingulis operibus, numero 2
c trium millium & trecentorum præcipientium
d populo, & his qui faciebant opus. Præcepit- 3
e queque rex, vt tollerent lapides pretioſos in fun-
f damentum templi, & quadrarent eos, quos
g dolauerunt cæmentarij Salomonis, & cæ-

Qui cæmentum præparant uel indicũt.

h mentarij Hiram. Porrò † Giblij præparaue- 4
i runt ligna & lapides ad ædificandam domũ.

A *Latomorum.* Beda. Latomi ſunt cæſores lapidum, & idem gnificant qđ cæſores lignorum, ideſt, prędicatores: qui mẽ- s inſipientiũ dolabro verbi Dei exercent, & a natiua torti- dine & deformitate tranſmutãt, ac regulariter inſtitutos nitati fidelium, i. ædificationi domus Dei aptant. Ligna & pides in mõte cęduntur, & ad montem domus Dei trãſferun r, quia omnes in mõte ſuper- iæ nati ſumus, qui de peccato de qui ſuperbè peccauit, origi em trahimus. Sed excidimur e monte ſuperbiæ, catechizan o, & ſacramenta fidei pcipien o, & in montem domus domi i trãſferimus, quia eruti de po ſtate tenebrarum ad arcẽ vir- tum quæ eſt in vnitate eccle- æ peruenimus.

Abſque præ. Prępoſiti autem, nt ſacræ ſcripturæ cõditores, quorum magiſterio erudimur nſcios docere, contemptores orripere, & inuicem onera noſtra portare.

B *Trium millium.* Propter fidẽ trinitatis, quam ſancta eloquia prędicant. Quod in Par. tria millia ſexcenti ſcripti ſunt, ad perfectionem eorũ reſpicit. Senarius enim in quo mundi cõ- pletus eſt ornatus, perfecta bonorũ opera ſignificat, & quia ancta ſcriptura cũ fide veritatis opera iuſtitiæ docet hñda, rectè prępoſiti operum templi tria millia & ſexcenti fuerũt.

Præcep. tq; rex, vt tollerent. Ad ædificãdum domum dñi pri- mò ligna & lapides de monte cęduntur: quia eos quos in fi- le inſtruere quærimus, primò neceſſe eſt, vt abrenũtiare dia olo & pręuaricationi in qua nati ſunt, doceamus. Deinde quærendi lapides pretioſi, & grandes, & in fundamento po- nendi, vt abdicata priori conuerſatione in omnib. vitam & mores eorum inſpiciamus, & auditorib. imitandos propona nus, quos per virtutem humilitatis domino ſpecialiter adhę rere nouimus: & mentis ſtabilitate quadratos ad omnes tẽn ationum incurſus immobiles durare conſpicimus grãdes & pretioſos fama & merito, viros ſcilicet, præcipuos actione & anctitate, qui familiarius Chriſto adhærent, vt quo firmius n illo ſperant, eo fortius aliorum vitam dirigere, quod eſt pa ietis latitudinem portare, ſufficiant. Hi ſunt prophetæ, apo- ſtoli, qui verbum & ſacramenta veritatis viſibiliter vel inui- ſibiliter ab ipſa Dei ſapientia perceperunt. vnde: *Superædifi- cati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum.*

e *Lapides grandes.* Vel lapides pretioſi grandes quadrati, pri- mi ſunt magiſtri qui ab ipſo domino audiere verbũ ſalutis. Superpoſiti vero ordines lapidum uel lignorum ſequentes ſacerdotes uel doctores: quorum prædicatione creſcit eccle ſia, & ornatur virtutibus.

C Beda. Rab. Quali aũt colore fuerunt lapides oſtẽdit Da uid in Paral. Salomoni dicens: *O nnem pretioſum lapidẽ, & marmor parium abundantiſſimè præparaui:* Marmor Pariũ cãdidum dicit, quale Paros inſula gignit. Vñ Poeta: Olearon, niueamque Paron, &c. Vñ Ioſephus: Eleuauit templum vſque ad cameram ex lapidib. de albo conſtructum. Marmor cãdidum ex quo cõſtructa eſt domus electorum, actionem mundã & cõſcientiam ab omni næuo corruptionis caſtigatã ſignificat. unde: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei.* D Virg.3.Aene. 2.Cor.7.a.

f *In fundamentum templi.* Fundamentum eſt Chriſtus. Vnde. *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* Qui rectè fundamentum, dr̃ domus Dei; qa ſicut Petrus ait: *Non eſt aliud ſub cælo datum nomẽ hominibus in quo oporteat nos ſaluos fieri.* In eo tollunt lapides grandes & p̃tioſi, ideſt, omnes perfecti, qui fideliter ipſi adhærent, & fratrum neceſſitates fortiter ſuſtinẽt, nec ulla aduerſitate, nec ẽt morte a rectitudine ſua inclinantur, quos eccleſia non ſolum de Iudæa, ſed ẽt de gentibus ſuſcipit. unde ſubditur: *Quos dolauerunt cæmentarij Salomonis, &c.* E Beda. ibidem. 1.Cor.3.c. Act.4.c. Lapicidæ, alij dicunt viros fuiſſe Gebal qui cędebant lapides.

g *Cæmentarij Salomonis.* Quia ex utroque populo doctores eccleſiæ fuerunt & tam ſublimes, ut ipſorum quoq; ſublimiũ doctorũ doctores exiſterent: & quaſi quadrãtes eos ad ſubleuandum domus dñi ædificium pararent. Non .n. ſoli Ieremias, Eſaias, & cæteri de circunciſione prophetæ, ſed ẽt Iob cũ filijs ſuis qui erant de gentibus, maximã vitæ & patientiæ formam, maxima doctrinæ ſalutaris pręconia ſequentis qui doctoribus miniſtrant, vt abiectis verbis, factis, cogitationibuſq; ſuperuacuis ad portandum onus eccleſiæ digni fiant.

h *Porrò Giblij præparauerunt ligna & lapides.* Rab. Beda. Giblos eſt ciuitas Phœnicis, de qua Ezechiel: *Senes Giblij, & prudentes eius, &.* Pro quo in Hebræo hr̃, † *Gobel* vel *Gebal*, qđ interpretatr̃ diffiniens vel diſcriminans. Qui .n. corda hoĩum ad ædificium ſpirituale quod ex virtutib. animæ conſtruitur parant: ſic auditores ſuos fidem & opera iuſtitiæ habere vel docere ſufficiunt, ſi prius ſacris paginis edocti quæ fides ſit tenẽda, quo virtutũ calle eũdũ certa diffinitione ueritatis didicerunt, fruſtra ſibi officium doctoris uſurpat, qui diſcretionem fidei ignorat. Nec ſanctuarium domino, ſed ruinam ſibi ædificat, qui docere preſumit, quod ipſe non didicit. Beda lib. de tẽplo Salom. cap.4. Ezecle.27. † Guebei.

i *Ad ædificandam domum.* Poſt fundamentũ de talibus compoſitũ, ædificãda eſt domus p̃paratis lignis, & lapidibus, & ordine collatis, q de ſuo ſitu vel radice abſtracti ſunt, qa poſt prima fidei rudimenta, poſt collata in nobis iuxta exẽplũ ſublimium virorũ fundamenta humilitatis, addendus eſt in altũ paries bonorum operum, & quaſi ſuperpoſitis ſibi inuicem ordinibus lapidum proficiendum de virtute in virtutem. F Beda. Raba.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Abſque præpoſitis qui præerant ſingulis operibus. *ne fierent negligenter.*

2 Numero triũ millium. &c. *ſecundi Paralipomenõ. 1. d. dicitur,* Tria autẽ millia & ſexcentos prępoſitos operũ populi. *Dicendum, quod hic enumerantur præpoſiti, qui erant ſuper operarios immediate vidẽdo qualiter operabatur, & illi fuerũt tria millia 300. Trecẽti autem qui excedunt hunc numerum, non erant immediate ſuper operarios, ſed reddebatur eis ratio ab illis, qui immediate præerant, & exprimuntur in ſecundo Paralipomen. quia quod omittitur in vno loco, in alio exprimitur.*

3 Pręcepitque vt tollerent lapides pretioſos in fundamentum templi, &c. *Hebræi dicunt, ponderoſos, tales enim lapides ſunt apti pro fundamento.*

4 Porrò Giblij. *Nomen eſt hominum ſic vocatorum a ciuitate Giblos, ut dicunt expoſitores noſtri. In Hebræo habetur* Gibilim, *& eſt nomen plurale hominum ſic vocatorum a ciuitate Gibil, vt dicit Rab. Sa. & poteſt eſſe quòd illa ciuitas fuit binominis, & ſimiliter gens illa, & erat de regno Hiram.*

CAP. VI.

a Factum eſt igitur quadringentesimo & octogeſimo anno, egreſſio- 1
nis filiorum Iſrael, de
terra Aegypti in anno 2
b quarto, mẽſe Zio (ipſe 3
c eſt mẽſis ſecũdus) re-
d gni Salomonis ſuper Iſrael, ædificare cœpit 4

CAP. VI.

Beda in lib. de templ. Sal. c. 5. Angelom. Rabban. Eucherius.

A a Factum eſt igitur. Beda. Raba. Fit cõmemoratio egreſſionis de Aegypto, qñ tabernaculum cœpit ædificari, vt ſciatur quot anni inter ædificationem vtriuſq; domus tranſierunt, & ſacramentũ ſpiritale ſciatur ineſſe ſummę tẽporis. Quater enim cẽteni & viceni quadringẽtos octoginta faciunt, quatuor euangelicæ perfectioni conueniunt: quia quatuor euangeliſtę ſunt. Centum xx. doctrinæ legis, propter totidem annos legiſlatoris. In quo etiã numero virorum ſpiritum ſanctũ primitiua ſuſcepit eccleſia, oſtendens quia q lege legitimè vtuntur. i. qui in ea Chriſtũ gratiã cognoſcentes amplectuntur, ſpiritus eius gratia replentur, qua in charitate eius agnoſcũt amplius.

† 1. Aprili.

B Per tabernaculum quod fecit Moſes & filij Iſrael in deſerto, ſignificat̃ Synagoga. Per tẽplum vero qđ Salomon & filij Iſrael cũ proſelytis, & Gentilibus conſtruxit, gentiũ eccleſia. Permanſit aũt cultus & religio tabernaculi annos quadringentos 80. & ſic templũ ædificari cœpit. Quia ſcriptura vet. teſta. tãta pfectione redundat, vt qui eã bñ intelligit, cũcta in ſe noui teſtamẽti myſteria contineat. Plures quoq; patres vete. tam pfectè vixerunt, vt apoſtolis & apoſtolicis viris in nullo putentur eſſe minores. Permanſit autẽ tabernaculum vſq; ad conſtructionẽ templi per annos quadringentos lxx. idest, cxx. per quatuor multiplicatos, quia ex tẽpore datę legis vſq; ad incarnationẽ Chriſti, non defuere viri, qui in lege euãgelica per omnia perfectionem mente & opere ſeruarent, nec ſcripturam quæ gratiam no. te. intimaret in veteri.

b Anno quarto. Quarto anno regis Salomonis cœpit ædificari domus: quia poſt expletam Chriſti incarnationis diſpenſationem

C

ſpenſationem in quatuor euangelijs ſcriptam, miſſo ſpiritu ſancto eccleſię ſtructura cœpit.

c Menſe Zio, q ſ eſt ſecũ. Beda. Quòd menſe ſecũdo, ad electionem gentiũ reſpicit, quæ ſecũdo poſt Iſrael ædificare cœpit. Vnde & ſecundus menſis in lege conceſſus eſt ad faciendum paſcha his qui immundi in anima, vel in via pcul in primo menſe facere nõ poterant. Vbi nos deſignati ſumus, qui immũdi ſuper morte animæ noſtrę & adhuc procul a populo Dei, non potuimus primum facere, quod in carne agni fiebat & ſãguine. Celebramus aũt hodie ſecundũ paſcha, qđ fit in corpore & ſanguine redemptoris. Maio ſcilicet. Aprilis. n. quo paſcha celebrat, primus eſt apud Hebręos in menſibus anni. Vñ patet quia mox peracto paſcha cœpit ædificare domum domini, & conſecratus myſtica ſolennitate, populus mitit manus ad myſticum opus.

d Aedificare cœpit. Beda. Vbi ædificatum ſit templũ in Paral. manifeſtatur ſic. Et cœpit Salomon ædificare domum in Ieruſalem in monte Moria qui demõſtratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornan Iebuſei. Aedificatur ergo domus domini in viſione pacis: quia dilatata per orbem eccleſia in vna fide & veritatis ſocietate conſiſtit. Sub ſciſſura enim montium Deus non eſt, ſed factus eſt in pace locus eius. Aedificatur in monte. idest, Chriſto, de quo dicitur: Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, & alibi. Non poteſt abſcondi ciuitas ſupra montem poſita. Ipſe eſt enim mons montium, qui de terra ſecundum carnem ortus omnem terrenorũ potentiã & ſanctitatẽ culmine dignitatis trãſcendit. In hoc ciuitas vel domus dñi ↄſtructa eſt, q̃a ſi nõ in illo radicata ſiga

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio.

Factum eſt igit̃. Deſcripta materiæ pparatione, hic conſequenter agitur de domorũ ædificatione. Et primò ipſius domus dñi, ſecundò regalis palatii c. 7. Prima in duas, quia primò ponitur inchoationis tẽpus, ſecundò ædificii modus, ibi: Domus autem. Circa primũ dicitur.

1 Factum eſt igitur quadringẽteſimo & octogeſimo anno. ita quod annus egreſſionis in hoc numero includitur.

2 In anno quarto. ſcilicet regni Salomonis, & hic annus quartus non includitur in prædicto numero, quia de illo tranſierat tantum unus menſis. ideo ſubditur. 3 Menſe Zio ipſe. Hebraicè dicitur Ziu per u, cõſonans, & pfertur ziſ, aliàs dicitur iiar, & correſpondet partim Aprili noſtro, & partim Maio. ſicut patet ex his quę dixi de primo mẽſe Hebræorũ Gen. 7. & Exo. 12. ipſe eſt mẽſis ſecundus apud Hebræos.

4 Regni Salom. Hoc refertur ad id qđ prædicitur in anno quarto. Ad videndum aũt huc numerum per partes poſui hic ſubtus in pagina pñti tres ordines. Primus continet nomina illorum qui præfuerũt ſucceſſiuè populo Iſrael ab anno egreſſionis de Aegypto incluſiuè vſq; ad quartum annum regni Salomonis excluſiuè. Secundus continet numeros annorum: quibus quilibet eorum prefuit. Tertius continet loca ſcripturæ, vnde hoc habetur. Sciendũ tamen, quòd duo ſunt, ſcilicet Ioſue, & Samuel, quorum tempus non exprimitur in ſcriptura, & intelligitur incluſum in tempore ſequentium.

Primus ordo	Secundus ordo	Tertius ordo	Primus ordo	Secundus ordo	Tertius ordo
Moſes	40.	Exod. 16.	Ioſue	40.	Iudi. 3
Othoniel	40.	Iudi. 3.	Aod	80.	Iudi. 3
Debora	40.	Iudi. 5.	Gedeon	40.	Iudi. 8
Abimelech	3.	Iudi. 9.	Thola	23.	Iudi. 10
Iair	22.	Iudi. 10.	Sine iudice	19.	Iudi. 1
Iephte	6.	Iudi. 12.	Abeſſan	7.	Iudi. 12
Abilon	10.	Iudi. 12.	Abdon	8.	Iudi. 12
Samſon	20.	Iudi. 16.	Heli	40.	1. Reg. 4
Samuel	40.	Act. 13.	Saul	40.	Act. 13.
Dauid	40.	3. Reg. 2.	Salomon	40.	3. Reg. 11.
Rectores	Numerus annorum	Loca ſcripturæ.	Rectores	Numerus annorum	Loca ſcriptura.

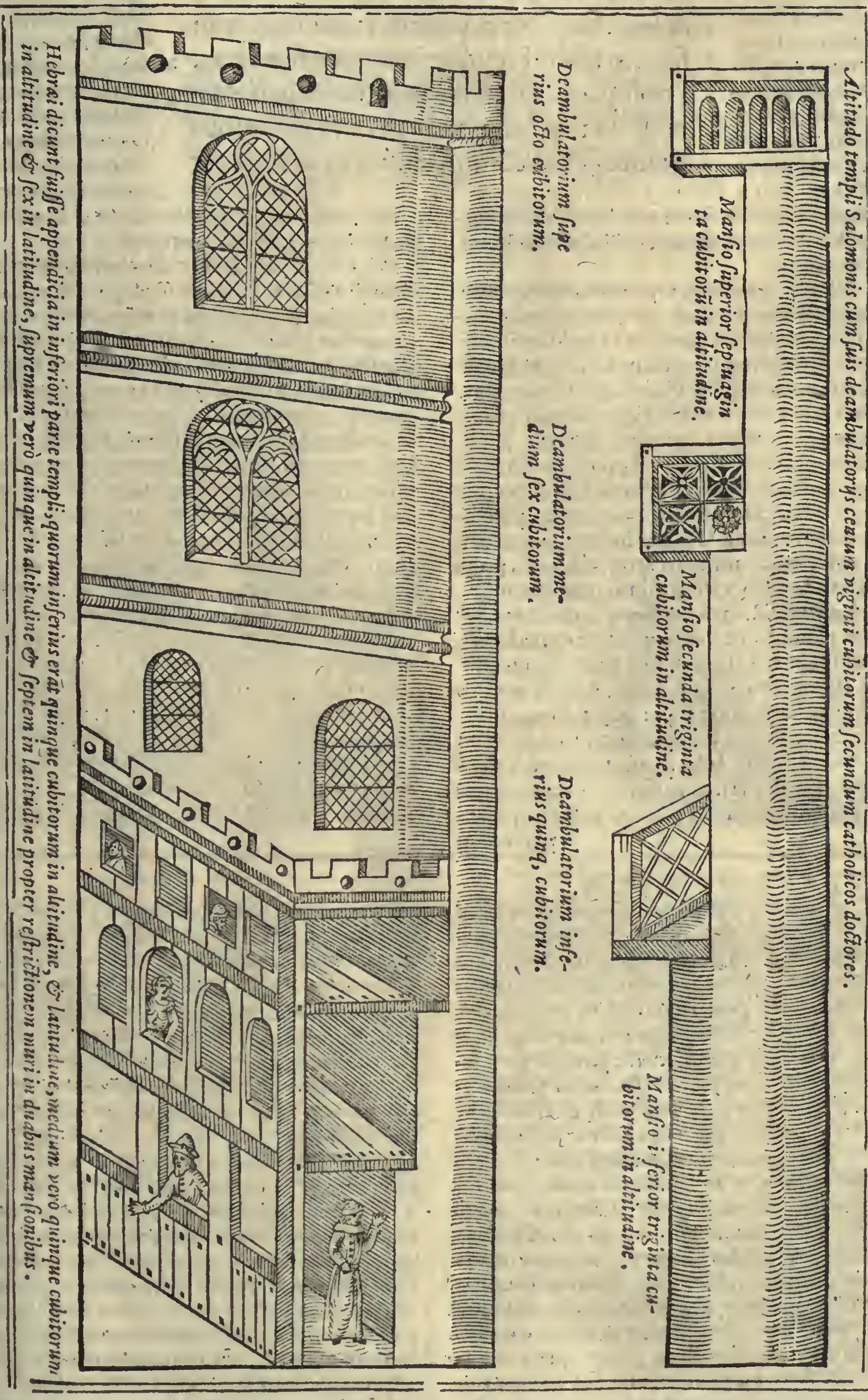
Domus

MORALITER.

1 Factum eſt igitur. Hic agitur de Dei domus ædificatione p quam ſignificat̃ ædificatio eccleſiæ q̃ a vero Salomone Chriſto ædificata eſt virtutib. fidei, doctrina, & ſacramẽtis. quãtũ ad primũ deſcribit̃ mẽſura domus ſm longitudinẽ eius, latitudinẽ & altitudinẽ vſq; ad primũ tabulatũ. Per longitudinẽ ſignificat̃ virtus lõganimitatis & pſeuerantiæ. Per latitudinẽ diffuſio pietatis & miſericordiæ. Per altitudinẽ contẽplatio cęleſtis pñie. Scđm illud, Philip. 3. d. Noſtra aũt conuerſatio in cęlis eſt. In tota verò domus altitudine erãt tres mãſiones vna ſup aliã. Per inferiorẽ ſignificat̃ contẽplatio cõis bonorum deuotorũ. Per mediã contẽplatio prophetarũ, quę tũ fuit p imaginarias viſiones. Per ſuperiorẽ vero contemplatio prophetalis quę eſt ſine talibus imaginib. & figuris, ſicut dicitur de ppheta Dauid in principio gloſſę libri pſalmorũ. Per latera vero tẽpli quę fuerunt quatuor. Orientale, Occidẽtale, Aquilonare, Meridionale, deſignant̃ quatuor virtutes cardinales, de quibus dr̃ Apocal. 21. c. Et ciuitas erat in quadro poſita. Sicut. n. eccleſia hic per templum intelligitur, ſic ibi p ciuitatẽ ſignificatur. Quantum aũt ad ſecundum, ſcilicet, ſacramenta nouę legis ſciendum q; templum Salomonis habuit tres partes, ſcilicet, porticum, ſanctum, & ſanctumſanctorum. Per porticum ubi erat introitus, ſignificat̃ baptiſmus qui eſt ianua ſacramentorũ. Per mẽſam vero propoſitionis quę erat in parte templi, que dicebatur ſanctũ, ſignificatur Euchariſtię ſacramentũ, in quo fidelibus proponitur panis vitę. Et per quinque cãdelabra quę ibidẽ erant, vt dicitur ca. ſeq. ſignificantur alia quinque ſacramenta, quę candelabra dicunt̃ ex hoc qđ in omnibus ſacramentis deuote acceptis gratia q̃ virtutes habẽt illuminatiuam confertur. Quantum ad tertium, ſcilicet, doctrinã fidei Chriſti, ſignificabatur p illa quæ erant intra ſanctum ſanctorũ, vbi erat arca teſtamenti, quæ erat vna & ſic ſignet vnitatẽ eſſentię diuinę. Per illa vero quę erant intra arcã, ſignificatur trinitas perſonarũ: quia per virgam quę ſignat potentiã, ſignificatur pſona patris cui attribuitur potentia. Per tabulas quę ſignant ſapientiã pſona filij cuius attributũ eſt ſapientia. Per manna dulce pſona ſpiritus ſancti cuius eſt bonitas attributũ. Per hoc autẽ quod arca erat clauſa, ſignificat̃ quod rationes omnium quę facta ſunt, vel fient in diuina ſcietia clauduntur, de quibus eſt creatio, incarnatio, reſurrectio mortuorũ, redditio penarum & premiorum, & cętera ad fidẽ eccleſię pertinentia. Per duos autem Cherubin qui plenitudo ſcientię interpretant̃, eccleſię plati & miniſtri in qbus requirit̃ ſcientia, ſignificantur: & ipſi ſunt diſpenſatores & miniſtri prædictorũ. Nam inducere debent ſuos ſubditos ad virtutes, & eis miniſtrare ſacra, & eos docere de fide catholica. Per binariũ aũt Cherubin ſignificatur charitas, q̃ potiſſime relucere debet i platis eccleſiæ & miniſtris.

A igat ſpes & ſides noſtra nulla eſt. Qui recte mons Moria, id eſt, viſionis dicitur: quia quos ad æternam claritatis viſionē conſeruat, in hac vita laborantes videre & adiuuare dignatur. Ipſe eſt enim locus in quo obtulit Abraham filium ſuū domino, & pro deuotione obedientiæ ab illo videri meruit: vñ nomen accepit. Denique vbi dominus ait: *Tolle filium tuum quē diligis Iſaac, & uade in terram quam monſtrauero tibi, &c.* In Hebreo habet, *terra Moria*. Et qa immolatio Iſaac typus dominicę paſſionis fuit, recte in loco eodem tēplum ędificatur quia per fidem & myſteria dominicæ paſſionis eccleſia dedicata creſcit in tēplū ſanctum in domino. Qui demonſtratus fuerat Dauid patri eius. Oſtenſus eſt erat Dauid ſicut ceteris prophetis venturus in carne dñs, qui vocatam de gentibus eccleſiam per ipſam incarnationem ablueret a peccatis, & conſecraret infidelem domum ſibi. *In area Ornā Iebuſæi.* Area eccleſiā ſignificat. vnde: *Et permundabit aream ſuam.* Ornam verò, i. illuminatus ratione Iebuſæus. Gētiles ſignificat illuſtrandos a domino, & i filios eccleſiæ immutandos. Vnde: *Fuiſtis aliqñ tenebræ, nunc a. l. in d.* Iebus quæ & Ieruſalem, conculcata interpretatur. Ieruſalem uiſio pacis, in qua dum Ornā Gentilis regnat, Iebus dicitur. Cū Dauid in ea locum holocauſti emit, & Salomō ędificat templū domini, Ieruſalem vocatur: quia Gentilitas diuini cultus neſcia cōculcatur & illuditur a dæmonibus: ſed cum eam gratia cōditoris reſpexit, pacis in ſe locum inuenit & nomen. vnde: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Cū ergo Ornam in hac ciuitate regnaret, Iebus vocabatur. Sed cum locum areæ cū bobus & tribulis Dauid regi vēderet nomen Ieruſalē accepit: qa perſiſtens in ſua obſtinatione Gētilitas cōculcabatur quaſi vilis & abiecta a malignis ſpiritibus. Porrò cum omnia uendere, & vero regi offerre didicit, non vltra conculcari a dæmonibus, uel uitijs potuit, ſed internæ pacis quam cum conditore ſuo haberet, compos effecta eſt. D

domū domino. Domus autē quam ędificabat rex Salomon dño, habe- I
a bat ſexaginta cubitos in lōgitudine, & b viginti cubitos in c latitudine, &

Quæ præparauerat Dauid, &c. Parauerat. n. Dauid pſallēdo, parauerūt alij prophetæ vaticinādo locum dño, vero, ſ. Salomoni in quo domū ædificaret: quia corda auditorū fide inſtituerūt, mouētes, vt incarnatū Dei filiū fideli deuotiōe ſuſciperēt. Vnde: *Leuate oculos veſtros, & videte regiones: quia albæ ſunt iā ad meſſem, & qui metit, mercedem accipit: & congregat fructum in uitā æternā, vt qui ſeminat ſimul gaudeat, & qui metit.* Qu. Leuate oculos veſtros, & videte locū q paratus eſt ad ædificādā domū; & qui ædificat docēdo, mercedem accipit, & cōgregat lapides ꝓtioſos in uitā æternā, vt & q parat locum ædificio ſimul gaudeat, & qui ędificat, i. ꝓpheta vēturū ꝓdicēs, & apoſtolus ꝓdicans dominum uenientem, una ſimul mercede potiantur. Ioann. 4. c. E

a *In longitu. &c.* Lōgitudo dom⁹ lōganimitatē eccleſię ſignificat, qua patiēter aduerſa tolerat; donec ad patriā ꝑueniat. Hęc eſt ſaxaginta cubitorū, quia ſenarius perfectionē bonorum operū ſignificat, qa debemus per lōganimitatē ita aduerſa tolerare, ut per bona ōpera promiſſam patriam mereamur intrare. Ibidem cap. 6. F

b *Viginti cubitos.* Propter geminam charitatis diſtantiā, qua Deum diligimus & proximum.

c *In latitudine.* Latitudo charitatē ſignificat, quæ dilatato ſinu mentis amicos in Deo, & inimicos diligit propter Deū, donec

NICOLAVS DE LYRA.

1 Domus aũt. *Hic coſequenter deſcribitur forma ædificij. Et quia hoc intricate deſcribitur: & idē pluries repetit, & aliqua hic omittunt quæ 2. Paralipom. ſupplentur: propter quod litera difficilius intelligit, ideo hic aliqua ordinate ꝑmitto de forma tēpli, vt intellectus literæ facilius poſſit cap. 1. Sciendū igitur, quod templum erat quędā domus magna cuius longitudo protendebatur ab Oriente in Occidentē, & latitudo a Meridie in Aquilonē: ſicut & tabernaculum quod fecit Moſes: habebat autē hæc domus ſexaginta cubitos, ī longitudine, & viginti in latitudine intra parietes; & centū & viginti in altitudine, vt habetur 2. Paral. 3. & ideo erat facta ad modū turris quadratę: cuius duo latera ſibi oppoſita sūt longiora in triplo duobus alijs ſibi oppoſitis, propter qđ hæc domus aliquādo vocatur turris, prout dictum fuit Gen. 35. Tectum vero de ſuper erat planū ſecundum modum domorum Palæſtinæ & vltra planiciem aſcendebat quædam clauſura in circumitu per modum propugnaculorum ad decorem & defenſionem. In altitudine vero huius domus erant tres manſiones, inferior prope terrā, quæ erat deputata ad cultū diuinum: propter quod de illa ſcriptura facit mentionem, in alijs* autem

☞ donec ad pacem conuerſis vel funditus extinctis, cum ſolis
A amicis gaudeat in domino.

Beda. Notandum, quia triginta cubiti altitudinis nō vſque ad tectū tēpli, ſed vſque ad cęnaculū inferius ptingebāt. Aperte.n. in Paral. ſcriptum eſt, quod altitudo centum viginti cubitorū erat, de cuius rei ſacramētis aptius in ſequenti tractabitur, vbi ad mediū cœnaculum & tertium lectionis ordo peruenerit.

2.Par. 3.a.

†corruptè vol ra dicitur.

a *Triginta cubit.* Propter fidem trinitatis, in cuius viſione cuncta deſideria ſpei noſtræ ſuſpendantur. Singuli numeri per decem multiplicantur, quia per fidem & cuſtodiam legis patientia ſalubriter exercetur: charitas viriliter ardeſcit, & ſpes ſublimiter ad æterna rapitur.

† latas intrinſecus, & anguſtas extrinſecus.

† thalamum vel deambulatoriū, & inf.

a triginta cubitos in altitudine. Et † porticus
b erat ante tēplum viginti cubitorum longi-
c tudinis, iuxta menſurā latitudinis templi,
d & habebat decem cubitos latitudinis ante
e faciem tēpli. Fecitque in templo feneſtras, 2
f † obliquas. Et ædificauit † ſuper parietem 3
templi † tabulata per gyrū, † in parietibus
domus per circūitum templi & oraculi, &

b *In altitudine.* Altitudo ſignificat ſpem retributionis futurę pro qua proſpera vel aduerſa contemnit, donec videat bona domini in terra viuentium.

Pſal.26. d.

2.Par. 3.a.

c *Porticus erat, &c.* De hac in Paralip. ſcriptum eſt: *Porticum vero ante frontem quæ tendebatur in longum iuxta menſuram latitudi*
B *nis cubitorū viginti.* Patet ergo quia porticus iſta ad Orientalē templi partē facta eſt. Templum.n. verſum ad Orientē erat ſicut & tabernaculum: habebatque oſtium ab Oriente contra oſtiū templi iuxta Ioſephū, ita vt ſol æquinoctialis oriēs directis radiorū lineis per oſtia tria porticus, ſcilicet, tēpli, & oraculi arcā teſtamenti perfunderet. Templum eccleſiā figurat, porticus quæ ante templū prior lumen ſolis recipiebat, illā eccleſię partem quæ domini incarnationem pręceſſit, in qua patriarchę & prophetæ Orientē iuſtitię ſolem primi ſuſceperunt, & naſcenti domino in carne viuendo, prędicando, naſcendo, & moriendo teſtimonium præbuerunt.

Ioſephus.

d *Viginti cubitorum longitudinis, iuxta menſuram latitudinis tēpli.* Quia antiqui iuſti in patientia & longanimitate expectabāt, qn̄ incarnatus dominus euangelij gratiam afferret, promiſſiones ſuas a longe aſpicientes & ſalutantes. Aequabat ergo porticus longitudine ſua latitudinē tēpli: quia p longanimitatē mentis deſiderabant venire ad dilatationē eccleſiæ in charitate Dei quę eſt in Chriſto Ieſu. Porticus habebat decē cubitos in latitudine. qa tales etſi nondū verba vel myſteria
C euangelij quę erat per Chriſtū tradenda receperunt, pręcepta tamen

Beda lib. de temp. Salo. cap. 6.

pta tn̄ decalogi perfecta dilectione dilatati cordis ſeruauerunt. In prima fronte porticus fuere primi iuſti, Abel.ſ. & Enoch. In intimo eius penetrali & quaſi prope murū tēpli pręcurſor domini Simeon, Anna, & cęteri, q. etſi natiuitatē eius videre meruerunt, tamen doctrinā eius audire & ſacramenta percipere nequiuerunt.

1 e *Feneſtras obliquas.* Sanctos doctores quibus mente excedentibus Deo arcana cæleſtium ſpecialius videre conceditur. Qui dum quæ in occulto vident, publice pandunt, quaſi ſuſcepto lumine ſolis feneſtræ cuncta templi penetralia replent. Vnde obliquæ, ideſt, intus latiores fuiſſe perhibentur: quia qui iubar ſupernæ contemplationis vel ad momentum percipit, mox ſinu cordis amplius caſtigando dilatat, & ad maiora capeſſend[a] ſolerti exercitationē præparat.

f *Et ædificauit &c.* Hæc tabulata in euangelio vbi dominus tētatur a diabolo, pinnacula tēpli vocant. Iacobū quoque fratrē domini in pinnaculū templi, vnde cum ad populum cōcionaretur leuatū eſſe legimus. Vtrū autem mos fuerit doctoribus, vt in tabulatis ſedentes ad turbā inferius loquerentur, nuſquā legimus. Hæc ergo tria tabulata totidē fidelium gradus, coniugatorū.ſ. continentium & virginum ſignan[t] diſtinctos altitudine pfeſſionis, ſed ſocietate fidei & veritatis omnes ad domum domini pertinentes, & fixa men[te] inhęrentes. Supremū ergo tabulatum cæteris anguſtiis, mediū ſupremo latius, infimo anguſtius. Quia altior profeſſ[io] virtutis altiorē debet tenere viā viuendi. Qui enim abrenuntiato cōiugio virginitatē domino cōſecrant, mores oport[et] virginitate cōdignos oſtendant, abſtineant ab otioſis verb[is] ira, rixa, detractiōe, habitu impudico, comeſſationib. potationib. & huiuſmodi: vigilijs, ſanctis orationibus, lectionibu[s] eleemoſynis & hmōi vacent, vt q. futurę vitę ſtatū i pfeſſione tenēt, in qua nō nubēt, neq; nubent, ſed ſūt ſicut angeli [in] cęlo. Huius quoq; ſtatū quātū mortalibus poſſibile eſt, i pñ[ti] ſtudeant imitari. Infimū vero amplioris eſt latitudinis: qu[ia] nō dicitur coniugatis: *Vende omnia quæ habes & da paupibus, ſ[ed] ſi vis ad vitā ingredi, ſerua mādata, non occides, non adulterabis, &c.* Mediū locū tenēt cōtinētes quantū virginibus inferiores, t[antum]
F
☞ coniugat

NICOLAVS DE LYRA.

❊ aūt duabus, ſ. media & ſuprema cuſtodiebantur vtenſilia. veſtes miniſtrorum & cætera pretioſa pro templo neceſſaria, & ideo de illis duabus parua fit mentio. Inferior autem ſecūdū longitudinem diuidebatur in duas partes inæquales: quarum prima quæ erat a parte Orientali, et in qua erat introitus tēpli habebat quadraginta cubitos in lōgitudine, & dicebatur domus exterior ſiue ſanctum, in qua erat altare incenſi, et mēſa propoſitionis & cādelabra. alia aūt habebat 20. cubitos per quadrum, & dicebatur domus interior vel ſanctum ſanctorum ſiue oraculum, in qua erant arca & Cherubim & propitiatoriū, & diuidebātur iſtæ duæ partes pariete intermedio. in quo erat oſtium ad ingrediēdum de una ad aliā. Parietes autē huius domus erāt de lapidibus: & a parte interiori operti tabulis cedrinis, & ſup tabulas illas aureis laminis, & tectū eius ubi incipiebat māſio media a parte inferiori erat laqueatum, Gallicè lābroiſſe. Tabulis cedrinis ſimili modo opertis laminis aureis. Pauimētum verò fuit de pulchro marmore opto deſuper tabulis abiegnis ſcđm translationē noſtram. Hebræi vero dicunt ꝙ illæ tabulæ erant de buxo, quod eſt lignum durum, & fortè ne cito putreſierent ex humilitate terræ: & opertæ erant deſuper laminis aureis: ita ꝙ manſio inferior templi quæ erat deputata diuino cultui, erat cooperta auro ex omni parte. Altitudō verò huius manſionis erat triginta cubito. vbiq; a pauimento vſq; ad primum ſolarium. quod erat manſio media ſcđm expoſitores catholicos: ſecundū Hebræos verò domus interior quæ vocatur ſanctum ſanctorū, habebat tantum 20. cubitos in altitudine vſq; ad primum ſolarium: ita ꝙ altitudo eius erat breuior 10. cubitis altitudine domus exterioris. Exterius vero erāt triā deambulatoria in circumitu templi correſpondentia tribus manſionib. pdictis, quæ erant ad decorem & ad templi defenſionem ad modum propugnaculorum. Hebræi verò dicunt, ꝙ non erant deambulatoria, ſed tres ordines appenditiorum quæ erāt domunculæ circa templum, & idē dicit Ioſephus, ꝙ erant pro habitatione miniſtrorum. vnde frequenter noīantur hic, & in Ezech. & Paral. domus laterales ſecundum Hebręos ppter quod non erant in parte Orientali tēpli: quia ibi erat porticus, & erat quælibet altitudo, quinque cubitorum, ita ꝙ inferiores erant immediatè ſuper terram: & ſic illi tres ordines iuxta altitudinem muri aſcēdebant per quindecim cubitos. & in quindecim cubitis ſuperiorib. de altitudine manſionis inferioris remanentib. erant feneſtræ ad illuminationem templi, de altitudine verò ſancti ſanctorum ſecundum hoc remanebāt tantum quinque cubiti ſuperiores pro feneſtris. In introitu vero tēp[li] erat porticus viginti cubitorum longit. Secundum mēſurā latitudin[is] templi & latitud. decem cubit. quia tantum protendebatur ante templi introitum. Iſta vero domus non pōt figurari in plano: ſed poſui h[ic] figuram fundamenti, & per ea quæ dicta ſunt, pñt alia imaginari. H[is] præmiſſis accedamus ad literā exponendā: Domus aūt &c. Hic de[ſ]cribitur forma & modus ædificii. & primo quantum ad templum & porticum. ſecundo quantū ad deambulatoria & diſpoſitionē interiorem parietum. ibi: Et ædificauit. tertio quantū ad diſtinctionem domus interioris & exterioris. ibi: Aedificauitq;. quarto quantum a[d] introitum & atrium, ibi: Fecitq; &c. Circa primū deſcribitur menſura templi & porticus, & patet litera ex prædictis vſque ibi:

1 Et triginta, &c. Hoc videtur contradicere ei, quod dictum eſt, templum in altitudine habebat 120. cubitos. Dicēdum, ꝙ hic accipit[ur] altitudo templi quantum ad manſionem interiorem quæ habebat triginta cubitos a pauimento vſq; ad primum ſolarium, vt prædictū eſt & ſuper illam manſionem erat alia media triginta cubitorum: & ſuper illam tertia ſexaginta cubitorum, & ſic tota altitudo templi habebat centum viginti cubitos, prout habetur ſecundi Paralip. 3. Conſequenter oſtendit diſpoſitionem feneſtrarum, ibi:

2 Fecitq, in templo feneſtras obliquas, &c. Hic accipitur feneſtra pro aperturis muri ad recipiendum lumen, quæ erāt ſtrictiores in exteriori ſuperficie muri: & latiores in interiori, vt lumen trāiectum magis diffunderetur intra domum: & ſic linea tranſiens ab exteriori ſuperficie ad interiorem non veniebat directè ad angulum rectum, ſed obliquum ad angulum obtuſum, ſicut apparet in feneſtris eccleſiarum & ædificiorum quorum muri ſunt ſpiſſi.

3 Et ædificauit. Hic cōſequenter agitur de diſpoſitione deambulatoriorū, quæ erant circa tēplum, & de ſolariis quæ erant in templo, et de diſpoſitione parietū interius, & primo deambulatoriis, cum dicitur Et ædi. pa. tē. Ad cuius intellectū ſciendum, ꝙ ſecundum expoſitores noſtros ex tranſuerſo templi trāſibant trabes in tribus locis, ſ. in tribus ſummitatibus manſionum, ita ꝙ trabes inferiores portabant primum ſolarium, & mediæ ſecundum. & tertiæ tectum domus, quòd deſuper erat planum, vt dictum eſt. Et trabes iſtæ erant ita longæ, quòd tranſibant ultra murum exterius in utroque latere templi & ſuper illā partem trabiū quæ prominebat exterius, erant tabulæ fortes ptenſæ ſeci[un]
❊ dum lon

a fecit † latera in circumitu. Tabulatum quod *(¶ Virgines.)*
subter erat, quinque cubitos habebut latitudi- *(a ¶ Continentes.)*
nis, & medium tabularum sex cubitorum la- *(a ¶ Coniugati.)*
titudinis, & tertium tabulatum septem ha-
b bens cubitos latitudinis. Trabes autem po- 1
c ſuit in domo per circumitum forinſecus, vt 2
d non hærerent muris templi. Domus autem 3
cum ædificaretur, de lapidibus † dolatis at-
e que perfectis ædificata eſt, & malleus, & ſecu- 4
ris, & omne ferramentum non ſunt audita 5
f in domo cum ædificaretur. Oſtium † lateris 6

† Thalamos vel deambulatoria.

† Interſtitia ſũt in muro reſtricto vbi capita ponerẽtur trabium.

cõiugatis altiores, quorũ portio glorioſa ædificabat eccleſiã primitiuã. vñ: *Multitudinis credentiũ erat cor. u. & a, u. &c.* Quorum maximam partẽ vxores reliquiſſe cõpletius ſancti Stephani teſtatur hiſtoria, vbi hoĩes eadem religione pallentes non coniuges, ſed viduas eorum appellat.

a *Latera.* i. luriculas, ne qs inde facilè ad inferiora decideret, qđ Ochoziæ regi in Samaria cõtigiſſe legimus: hęc quotidiana diuinę ꝓtectionis erga nos munimina deſignãt. Vñ: *Immittit angelum dominus in circumitu. t. c. &c.* Aſcẽdit, inqt; cęnaculũ Ochozias rex Samarię q ſe a domo Dauid ſeparauerat, ſed per cancellos decidit. Quia etſi hrtici vel ſchiſmatici aliquam bonæ actionis arcẽ cõdeſcẽdere vñr: qa tñ cõpagẽ unitatis eccleſię nõ habẽt, quaſi patẽtib. & nõ ſolidis laterũ præſidiis ad uitiorũ infima delabunt, dũ diuino deſtituti auxilio ꝑtinacię ſuæ faſtu intereũt. *Latera,* i. muros uel cãcellos, uel luriculas, doctores in tabulatis ſedentes, qui ad circũſtantẽ. inferius populũ cõcionabãtur. vnde dñs: *Prædicate ſuper tecta.* Et Salomon: *Melius eſt ſedere in angulo domato,* Δῶμα Grecè, tectum Latinè.

b *Trabes autem poſuit, itẽ poſuit in domo per circumitũ forin.* Beda. Domus quæ tabulata portant prædicatores ſignificant, qui dũ ſublimem & honorabilem in eccleſia Dei tenent locũ infirmiores prædicatione ſua ab infimorum appetitu ſuſtollũt, & ad cęleſtia deſideranda & ſperanda ſuſpendũt, & intercedendo vt perſiſtant, adiuuant. Legimus aũt in Parali. quod trabes tẽpli ſicut cętera eius interiora auro veſtite fuerunt. Quod ita factũ eſt, vt illæ trabiũ partes que intus ſunt in tẽplo aureis eſſent laminis tectæ, quæ foris patebãt nõ deaurate ſed cedri ſpeciem formamque oſtenderent, in qua tñ impoſita ſibi tabulata geſtabãt. Quod ergo extrinſecus eminebat, vitã ſanctorũ quę nobis innoteſcit, deſignat. Quod vero intus deauratum fulgebat, claritatem qua in cæleſti patria in aſpectu creatoris ſui gaudent. Claritas trabiũ aurea illis tñ qui templum intrauerant, patebat: quia, *Quã magna ſit altitudo dulcedinis Dei: quam abſcondit timentibus ſe, & patefecit ſperantib. in ſe.* illi ſoli nouerunt qui regnum cœleſte metuerunt intrare, & tñ nos vitã, paſſiones, doctrinamq; ſanctorum cernentes, ideſt, in ſcripturis legẽtes ad bñfaciendũ excitamur, & quaſi in capitibus trabium foris apparentib. a terra ſubleuamur. Quãuis .n. internã ſanctorum gloriã perſpicere nondũ ualemus: ex eo tñ qđ exterius uidere valuimus, ſublimibus eccleſię mẽbris fideliter adhęremꝰ. Poſſumꝰ ẽt hæc de ſanctis adhuc in hac uita poſitis intelligere, quorum puritatem dilectionis qua in ſecreto cordis corã dño reſulgent inſpicere nequimus: & tamen ex eis quæ loquendo, agendo, uel patiendo foris oſtendunt, inuenimus ſalutis auxilium.

c *Trabes forinſecus.* Tantæ longitudinis erat, ut capita earum forinſecus ꝓminerent. In infimo ordine cubitorum ſeptẽ, in medio ſex, in ſupremo quinque: ut in capitibus earum tabulata cõponerentur, non muris tẽpli infixa, ſed iuxta muros trabibus que de muris exierant ſuperpoſita.

d *Domus autem, &c.* Hęc ad illã eccleſiæ partẽ quę poſt ſeculi labores & certamina ad æterna ꝓmia meruit introduci ꝓprie pertinent. Nihil .n. inquinatũ intrabit in illam ciuitatẽ.

e *Et malleus & ſe.* Quia hic tũdimur aduerſitatib. & diſciplina ueritatis exercemur, ut illic iuxta meritum locis cõgruis diſponamur, & caſtigatione ceſſãte ſolo amoris glutino quo admuicem copulemur, uno impleti ſpiritu profundamur. Sed quamuis dicat. *Noe vir perfectus in generationib. ſuis.* Et. *Beati immaculati, in via,* & huiuſcemodi, nullus uere ꝑfectus & ſine macula uiam huius uitæ incedere poteſt. Non eſt. n. qui faciat bonum, & non peccet. Sed ſecundum huius temporis modum perfecti & immaculati vocãtur, qui tunc vere perficiuntur, cum nexibus corporis abſoluti ad immortalẽ domus domini decorem peruenerint.

f *Oſtium lateris.* Beda. Quidã hunc locũ male intelligentes putant oſtium templi a Meridie fuiſſe, non attẽdentes, quia ☞ ſi ſcri-

Apoc. 21. g.

Lib. eod. c. 8.

D E F

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ dũ longitudinẽ templi, & ſuper illas tabulas poterãt homines deambulare, & ideo dicebantur deãbulatoria: & ĩ parte exteriori erat quædã clauſura procedens in altũ, ne ambulantes caderent. Et ambulatoria iſta erant inæqualis latitudinis: qđ dupliciter poterat fieri. Vno modo qđ trabes ſuperiores eſſent longiores mediis vno cubito, & ſimiliter mediæ inferioribus ſicut aliqui dicunt. Alii autẽ dicũt & melius vt uidetur, quod quãuis trabes ea portantes eſſent æqualis longitudinis, tamen murus tẽpli a parte exteriori erat reſtrictus vno cubito plus, in ſecundo deambulatorio quã in primo, & ſimiliter in tertio quam in ſecundo, & ſic deambulatorium primũ habebat quinque cubitos latitudinis, mediũ vero ſex, & ſupremum ſeptem ſecundum modum figuratum in columna interius in margine exteriori, prout põt in plano figurari. Sciendum etiam quod iſta deambulatoria vocantur in litera tabulata & latera, & patet litera ex dictis vſque ibi.

1 Trabes autem, &c. *Quia trabes vt dictum eſt, tranſibant vltra murum exterius.*

2 Vt non hęrerent muris templi. *Iſtud non refertur ad trabes ſecundum iſtam expoſitionem: quia cũ tranſirent per mediũ muri neceſſario ei hærebant, ſed refertur ad tabulas ſuper trabes poſitas, quæ ſic erant poſitæ, quod nõ iungebantur muro tẽpli immediate, tamen illud ſpatium quod erat immediate inter murũ & tabulas erat ita paruum, qđ homines ambulantes non poſſent ibi cadere nec pes hominis intrare. Sed ad quid dimitteretur tale ſpaciũ inter tabulas, & murum nõ uidetur, propter quod alij dicũt & melius, ut uidetur quod hoc refertur ad cãcellos deambulatoriorũ impedientium caſum ambulantium a parte exteriori: & ſic diſtabant a muro templi ſecundũ longitudinẽ trabis extra murũ prodeuntem, ut ſic deambulatoria haberent latitudinem conuenientem. Secundum uero Hebræos qui non ponũt iſta deambulatoria, ſed appenditia ſeu domunculas laterales, ut prædictũ eſt, ſic eſt intelligendum: quod iuxta muros templi in parte exteriori erat unus ordo appendentiorũ, quorum altitudo erat. 5. cubitorum, & cum murus templi eleuaretur a terra per 5. cubitos erat reſtrictus a parte exteriori ꝑ unũ cubitũ: & in ſpatio illius cubiti prominentis erant capita trabium ubi terminabatur primus ordo appenditiorum quantũ ad altitudinem ſuam: & alia capita trabiũ ſuſtentabantur ab exteriori parte parietis appenditiorum, & iterũ eleuato muro templi 5. cubitis, murus iterum templi erat reſtrictus uno cubito, vbi ponebantur capita trabiũ appenditiorum mediorũ, & eodem modo de tertijs appẽditiis, & ſic latitudo append. mediorũ erat cubi. 6. & latitudo tertiorũ ſeptem propter maiorẽ reſtrictionem muri & templi in aſcendendo, & ſic tres ordines appenditiorũ aſcendebant iuxta murũ templi per 15. cubitos vt ſupra dictũ eſt, & tectum ſuperius erat planum, & portabatur a parte exteriori per parietẽ exteriorem appenditiorum, ſicut figuratum eſt in colũna præcedenti. Et ſecundũ hanc intentionem Hebræorum ſic exponatur litera:* Et ædifi. ſuper pa. templi. *i. appendentia, quæ ſic nominantur, eo quod erant de tabulis vt parietes minus ſpatii occuparent, & dicũt ſuper parietẽ templi: quia trabes tegentes primum tabulatum, & mediũ, & tertium erant ſuper vnum cubitum muri templi, vbi murus in aſcendẽdo erat ſic retractus ſiue reſtrictus, vt prædictũ eſt, per* cir. tẽ. & ora. *i. exterioris domus & interioris, ita qđ iſta appenditia erãt circa templũ in tribus partibus. ſ. in duobus lateribus tẽpli & ĩ parte Occidentali, vbi erat oraculũ, in parte vero Orientali non erãt appẽditia quia ibi erat porticus, vt dictũ eſt.* Et fecit la. *Eſt replicatio eiuſdem. quia illa appendentia dicuntur latera: quia erant in lateribus templi.* Tabu. quod ſub. c. *i. appenditiũ quod erat immediate ſuper terram, erat minus medio in latitudine vno cubito, & mediũ ſuperiori vno: qa retractio ſiue reſtrictio muri ampliabat mediũ & ſuperius, vt ꝓdictum eſt, & ſecundũ hoc trabes erant inæquales: qa trabes inferioris appenditij erant breuiores trabibus mediis vno cubito, & trabes medii minores trabibus ſuperioribus vno cubito.* Trabes au. po. in do. &c. *Iſtæ ſũt trabes de quibus dictũ eſt immediate quæ erant poſitæ ſuper murũ templi in parte exteriori, & ſic quod non intrabant murũ: & hoc eſt quod vocatur hic, non inhærere muro: ſed ſtabant ſuper cubitos vbi murus erat retractus, vt dictũ eſt.*

3 Domus autem. *Hic ponitur modus ædificationis quantum ad dolationem lapidum, quæ facta fuit in lapicidinis & non in loco ædificationis. & ideo ſequitur.*

4 Et malleus & ſcu. *i. martellus ſcindens cũ quo ſculpũtur lapides.*

5 Nõ ſunt audita in do. domini cum ædi. &c. *qđ eſt intelligendũ de inſtrumentis ad dolationem lapidum pertinentibus, non autem de inſtrumentis pertinentibus ad cõiunctionẽ & cæmẽtationem lapidum. Aliqui autẽ dicunt, quod lapides illi incidebantur ſanguine cuiuſdem vermis habente ad hoc virtutem, ſicut lapis adamantinus ſcinditur ſanguine hirci, & ſic non erat ibi ſonitus ſaltem notabilis.*

6 Oſtium, &c. *oſtium quod erat in medio lateris templi.*

medij in pariete erat domus dextræ, & per 1
a cochleam aſcendebant in medium cœna- 2
culũ, & a medio in tertium. Et ædificauit 3
domũ, & conſummauit eam. Texit quoque 4
b domũ † laquearibus cedrinis, & ædificauit 5
c † tabulatum ſuper omnem domũ quinque
d cubitis altitudinis, & operuit domũ lignis
cedrinis. Et factus eſt ſermo dñi ad Salomo 6
nem, dicens: Domus hæc quam ædificas, ſi
ambulaueris in præceptis meis, & iudicia
mea feceris, & cuſtodieris omnia mandata
mea gradiens per ea, firmabo ſermonem

† tignis. ſ. excauatis inſtar foſſarum, vel tabulis ſtrictis inſtar coſtarũ & tabulata, vel ordinẽ tabularũ aut trabium cedris.

A ſi ſcriptura hæc ſignificare voluiſſet, non ita diceret: *Oſtium lateris medij in pariete erat domus dextræ*. Sed ita: & habebat oſtiũ domus ad Meridiem. Nunc aũt aliud ſignificat. Partẽ nãque domus dextræ latus templi Meridianũ dicit, in cuius parte Orientali oſtiũ erat in ipſo angulo factum iuxta terrã: in qđ introeũtes ſtatim ad altiora gradatim aſcendebant, hñtes viam & aſcenſum per parietis interiora, donec tali itinere ad medium cœnaculum, & a medio peruenirent ad tertium. Et quamuis ſcriptura nõ dicat, creberrimas habebant a Meridie feneſtras, quarum luce certum & ſine offenſione iter agerent. Qui locus propriè ad corpus domini reſpicit, quod de virgine ſumpſit. Oſtium enim lateris medii in parte erat domus dextræ, quia vnus militum lancea latus eius aperuit, dextrum autem latus a milite apertum ſancta credit eccleſia. Apeuit aũt dicit euangeliſta, quaſi oſtium medij lateris, p quod nobis iter ad cœleſtia panderetur. Denique ita ſubiunxit: *Et continuò exiuit ſanguis & aqua*. Aqua, ſcilicet, qua abluimur in baptiſmo: & ſanguis quo conſecramur in calice ſancto. Per hoc enim oſtium eſt nobis aſcenſus in medium cęnaculum, & a medio in tertium: quia per fidem & myſteria noſtræ redemptionis de pręſenti eccleſiæ conuerſatione ad requiem animarũ poſt mortẽ aſcendimus, & de requie animarum adueniente die iudicij ad immortalitatem corporũ, vt in magna corporis & animæ beatitudine perpetuò viuamus. Hoc inuiſibiliter agebat, ita vt ſoli qui intrauerunt, noſſent: quãuis per ipſum oſtiũ etiam foris poſiti viderent. Quia actus fidelium in hoc ſeculo & celebrationes ſacramentorũ etiam reprobi intueri poſſunt, ſed arcana fidei & intimæ gratiam dilectionis nullus niſi qui per hæc ad cœleſtia ſcandit, B dño duce agnoſcit. Qui enim dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Oſtium templi dñs eſt, quia nemo venit ad patrem niſi per ipſum, vnde: *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur*. Oſtium porticus, ſermo propheticus, qui quaſi recto calle ingredientes ad oſtiũ tabernaculi perducebat: quia grãm Chriſti qua mundũ erat redempturus, prædicabat. Tota ergo porticus factura fideles illius temporis ſignat. Oſtium vero in porticu doctores, qui cæteris lucem vitæ ianuamq; intrandi ad Deum pandebant exprimit. Et bene vnum oſtium, propter conſonam in omnibus ſanctis fidem & dilectionem veritatis.

Ioan. 19. f. — Ioan 2. a. — Ioan. 14 a. — Ioan. 10. b.

Ibidem. a *Aſcendebant in medium cæ. & a medio in ter. Et ædifi.* Beda. Notandum q, 30. cubiti altitudinis de quo ſuprà legitur, vſq; ad medium cęnaculũ pertingebant: deinde 30. vſq; ad tertium addebantur, quouſq; ad porticum quæ erat circa templũ ab Auſtro, Aquilone, & Occaſu tectũ perueniebatur, ſm Ioſephum, deinde vſque ad ſupremum tecti templum 60. cubiti numerabantur: & ſic tota altitudo domus ſm Par. in 120. cubitos conſummata eſt. Porticus quoque quæ erant ante frontem templi ad Orientem, ſecundum eundem librũ eandem cubitorum ſummam in altitudine habebat, qui. ſ. liber prædictas porticus vocat cellaria & cubicula. *Dedit*, inquit, 1. Par. 28. c. *Dauid, Salomoni filio ſuo deſcriptionẽ porticus, & templi, & cellariorum, & cęnaculi & cubiculorum in abditis domus propitiationis*, vbi etiam exteriorum domorum, quæ erant extra atrium ſacerdotum in circumitu templi meminit ſic: *Necnon & omnium quæ cogitauerat atriorum exedrarum per circumitum in theſauris domus domini, & in theſauris ſanctorum*. Quod autem omnis altitudo templi centum viginti cubitorum erat, ſignificat quòd primitiua in Ieroſolymis eccleſia poſt aſcenſionem domini hoc numero virorum gratiam Spirituſſancti accepit: quia C quindecim quæ ex ſeptem & octo conſtant ſolent ad ſignificationẽ referri vitæ quę nunc in ſabbatho geritur animarum fidelium, & perficietur in fine ſeculi reſurrectione corporum immortaliũ. Quindecim verò in trigonum ducta, id eſt, cum oibus ſuis partibus annumerata 120. efficiunt. Bene igit̃ centenario numero & vicenario magna electorũ beatitudo in futuro deſignatur. Aptè in hoc tertium domus dñi cęnaculum conſummatur; quia poſt præſentes fidelium labores, poſt acceptam in futuro requiem animarũ plena totius eccleſiæ fęlicitas in reſurrectione cõplebitur. Ad quod pertinet, quòd reſurgẽs a mortuis dñs, & ad cœlos aſcendens, hoc numero virorum ſpiritumſanctum in linguis igneis miſit, quò eos qui diuerſis linguis diſtabãt cognatione linguarum, communem fecit habere ſermonem. Eccleſia enim ſuo tempore reſurgens & cœlos carne incorruptibili aſcendens, plenè & perfectè dono ſpirituſſancti illuſtrabitur, qñ erit Deus omnia in omnibus ad prædicanda magnalia Dei: quia conſona mente & voce omnes diuinæ maieſtatis gloriam collaudabunt.

b *Laquearibus*. Beda. Laquearia ſunt tabulata, quę magno decore compoſita & ornata, ab inferiori parte trabibus affiguntur, & quia ternę altitudinis domus domini facta erat, terna habebat laquearia. Sancti ſublimioribus, ſcilicet, quorum opus & doctrina cunctis in templo propoſita, quaſi longius in alto præeminent. Quique intercedendo, exhortando, animas infirmorum ne deficiant, protegant.

c *Cedrinis*. Cedrus arbor imputribilis, odoris iucũdi, aſpectus nitidi, ſerpentes accenſa nidore fugans & perimens. Quę pfectis conueniunt, quorum inſuperabilis patientia, fama virtutum eximia, preſentia bonis gratiſſima, autoritas ad reuincendos & confutandos veritatis inimicos conſtantiſſima. Qui & in hac vita, & in futura ſingulari eminentia pręfulgent, loriculas ſignificat, quę in ſupremo domus tecto per circumitum factę erant, ne quis ad altiora perueniens repente laberetur ad ima, quod in omni domo pręcepit fieri Moſes. & hęc ſuprà latera vocata ſunt, vbi dictum eſt: *Et fecit latera in circumitu*. In quibus diuina pręſidia figurantur, quę nos adhuc in ſeculo laborantes, & pro captu noſtro ad ſuperiora nitentes, quotidie ne deficiamus, adiuuãt. Similiter quoque hunc locum intelligimus: ſed ea diſtinctione, quòd in hac vita inter crebra vel hoſtis impacati tentamenta, vel noſtræ fragilitatis obſtacula continuò ſupernę pietatis munere, ne corruamus, defendimur. In illa verò vita ſupremũ tẽpli tectũ cõſcẽdimus, vt nec velimus vltra peccare, nec poſſimus: nec vllo mortis dolore vel tẽtãtis aduerſarij metu affliciamur. De pñtib. dñi auxilijs quaſi de lateribus tabulatorũ dicit ipſe dñs. *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum*. De futura aũt gratia, qua ſuperna ciuitas illuſtratur, dicit propheta: *Lauda Ieruſalem do. &c. vſque fines tuos pacem, &c.* Bene autem hoc tabulatum quinq; cubitis altũ eſt: quia in illa patria præſentia diuinæ claritatis ita nos implet; vt viſus, auditus, olfactus, guſtus, tactuſq; noſter nihil dulce habeat niſi diligere Deum ex toto corde, tota anima, tota virtute, & proximum tanquam nos ipſos.

d *Tabulatum ſuper omnem domum quinque cubitis altitudinis*. Bed. Hic ſupremũ ipſius domus tectum dicitur tabulatum, illud quod ſupremis trabibus ſuprà poſitũ erat. Non hẽbat tẽpli culmen in ſuperioribus, ſicut nec tabernaculũ, ſed erat ęquale, quomodo in Palęſtina & Aegypto fiunt domus. Tabulatum autem quo operta eſt domus, idẽ qđ laquearia ſignat. Ideſt, eximios in reſurrectione viros & ſingulari ſanctitate ad ipſum virtutis apicẽ puenientes, de quorum uno dicitur: *Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta*. De cuius cõpare dicit̃: *Ipſe præcedet ante dominũ in ſpiritu & virtute Elię*

Et ædifi

NICOLAVS DE LYRA.

1 In pariete erat domus dextræ, &c. *id eſt, in pariete dextro templi: & hic erat paries Meridionalis qui erat dexter egredientibus de templo; Ioſephus tamen dicit, quòd erat in angulo muri in parte Orientali.*

2 Et per cochleam. *id eſt, aſcenſum tortuoſum, qui Gallicè vocatur* victz.

3 Aſcendebant in medium cœnaculum, & a medio in tertium. *id eſt, in mediam manſionem templi & ſuperiorem.*

Texit

4 Texit quoq; domũ laquearibus cedrinis. *Gallicè lambrois.*

5 Et ędificauit tabulatum ſuper omnem domum quinque cubitis altitudinis. *Iſtud erat tabulatum tertium. de quo ſuprà dictum eſt, & iſti quinque cubiti erat menſura clauſuræ, quæ erat in circumitu ne homines caderent, factæ ad modum propugnaculorum quæ aſcendebant in altum per quinque cubitos, exceptis locis vbi erã cancelli, ſeu propugnacula. vbi homines poterant ſe apodiare & reſpicere inferius.*

6 Et factus eſt ſermo Domini ad Salomonem. *poſt talem conſummationem domus.*

Et ædi-

meum tibi, quē locutus ſum ad Dauid patrem
tuum. Et habitabo in medio filiorum Iſrael, &
non derelinquam populum meum Iſrael. Igi-
tur ædificauit Salomon domum, & conſumma-
a uit eam. Et ædificauit parietes domus intrinſe- 1
b cus tabulatis cedrinis. A pauimento domus vſ-
c que ad † ſummitatem parietum, & vſque ad la
quearia, operuit lignis cedrinis intrinſecus, & 2
d texit pauimentũ domus tabulis abiegnis. Aedi- 3
e a ¶Occidentalem ab ortu enim ſolis ingreſſum habebat templum, & ab accaſu domum interiorem, ideſt, ſanctaſanctorum.
ficauitq; viginti cubitorum ad poſte[a]riorem par 4
tem templi tabulata cedrina, a pauimento vſ-
que ad ſuperiora, & fecit interiorem domũ ora
f culi in ſanctumſanctorũ. Porro quadraginta cu 5
bitorũ erat ipſum templũ pro foribus oraculi. 6
g Et cedro omnis domus intrinſecus veſtiebatur, 7

a *Et ędificauit parietes.* Beda. Intrinſecus quidē domus cedro erat veſtita, nam forinſecus lapis de quo facta erat tanto nitore fulgebat, acſi eſſet cādido calculo tecta. Myſtice vero parietes templi ſunt fideles populi, quib. vniuerſalis eccleſia conſiſtit. Quorũ dilatationem per orbem latitudo parietum deſignat, ſpem vero & intentionem ad cæleſtia erectam, altitudo. Vel latitudo parietis quæ ex ordinibus lapidũ inuicem ſuperpoſitis cōſtat, præſentis ſtatum eccleſiæ vbi electi ſupra fundamentum Chriſti omnes ædificati ſibiinuicē in ordine per temporum curricula ſuccedunt, ſeque inuicē portantes legem Chriſti quæ eſt charitas implent. Dum enim qui a præcedentibus magiſtris erudiuntur, alios erudiunt, quaſi ſuperpoſitis inuicem ordinibus lapidum viuorum in domo Dei, ſic ab alijs fixa conſtantia portantur, vt ad alios portādos ipſi ſufficiāt vſque ad vltimos iuſtos, qui in ſummo domus cacumine locati portantur ab aliis, ſed non habent quos portent.

b *Parietes domus.* operiuntur cum corda fideliũ amore uirtutum redundant. Sicut enim cedrus perfectos ſignificat, ita locis opportunis celſitudinē virtutum, quibus ad eandem peruenitur perfectionem.

c *A pauimento.* Teguntur omnia lignis, *a pauimento domus vſque ad ſummitatem parietum, & vſque ad laquearia.* cum electi a primis fidei rudimentis vſq; ad perfectionem bonæ actionis, & vſque ad ingreſſum patriæ cæleſtis inſudant operibus bonis, cum a primis iuſtis vſque ad vltimos in conſummatione ſeculi omnes virtutibus ſtudent, quarum merito dicere audeant. *Chriſti bonus odor ſumus Deo.*

d *Et texit pauimentũ.* Hoc in Paralip. plenius ſcriptum eſt ſic. *Strauit quoque pauimentum tēpli pretioſiſſimo marmore ſtrato multo decore.* Vnde patet, quod tabulas abiegnas quib. pauimentũ texit, non in terra poſuit, ſed primo illud marmore protexit deinde tabulas ſuperpoſuit, & tertium his duob. auro veſtitum addidit, vt in ſequentib. legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exurgens, & vſque ad laquearia perueniēs profectus virtutum, quibus electi ad cęleſte regnũ peruenīunt vel ipſos electorum choros ſibi per tempora varia ſuccedentes ſignificat: ita æqualitas pauiment concordem eorum humilitatem, qua in temporali adhuc vita poſiti ſocialiter charitate dictante conuerſantur. Pauimentum pretioſiſſimo marmore erat ſtratum multo decore: idemque marmor tabulis abiegnis tectum: quia vita iuſtorum primo fidei firmitate præmunienda in corde, deinde virtutum latitudine ornanda eſt in opere. Quid enim vtilitatis habet decor marmoris pretioſiſſimi lignorum tabulis tectus: niſi aliquid tacitè ſignaret, & bonorum operum amplitudinem fortitudine fidei in temeritate fulciendam demonſtraret? Abies verò propter altitudinem & durabilitatem mentem electorum infima deſideria ſpernentem, & cœleſtium contemplationi inhærentem, virtute quoque patientiæ ſingulariter excellentem congruè ſignificat. Auri autem laminæ marmori & tabulis abiegnis ſuperpoſitę, latitudinē charitatis de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta: quæ ſicut aurum alijs pretioſius metallis, ita cęteris eximior virtutib. in templo Dei ſingulari luce refulget. Vnde Apoſt. Cũ plurima virtutum bona, quæ hoībus humilibus ſunt ſeruanda, pauimentum enumeraret, dicēs: *Induite vos viſcera miſericordiæ, benignitatē, humilitatē, patientiam, &c.* ſubiunxit: *ſuper omnia autem charitatem habentes, &c.* D Coloſ.3.b.

e *Aedificauitq; viginti.* Quæ tabulata quæ interiorē domũ ab exteriore ſeparāt a pauimento vſque ad ſuperiora dicit eſſe ędificata, non uſque ad laquearia ſignificat, quæ triginta cubitis erant in ſublime a pauimento ſuſpenſa, vt dictum eſt, ſed tantum vſque ad viginti cubitos altitudinis ut dicet. Reliquũ uero erat ſuper hęc tabulata apertum, & inane uſque ad laquearia cubitorũ 10. altitudinis, & cub. 20. longitudinis iuxta latitudinē domus. Per quam nimirum ianuam fumus incenſorum de altari thymiamatis ſolebat in ſanctaſanctorum aſcēdere, & ad arcam domini operiēdam penetrare. Prior domus in q̃ ſemper introibāt ſacerdotes ſacrificiorũ officia cōſummātes, præſens eccleſia eſt, in qua quotidie piis inſiſtentes operib. dño ſacrificia laudis offerimus. Interior quæ ad poſteriorē templi partem facta eſt uita ęterna in cęlis, exterior quidē conuerſatio nr̃i exilij. Interior uero q̃ in pręſentia ſummi regis perpetua beatorũ ſpirituũ ſolennitas agitur, vnde. *Intra in gaudium Domini tui.* ſed poſterior tēpore, quia poſt ſeculi labores. Tabulata autem quæ vtramq; diuidunt, clauſtra cæli ſunt, quorũ apertionem quotidie ſuſpiramus, & pia inſtantia pulſamus vt aperiantur, & ſi non ante mortem intrare permittit̃, apertam tñ hēmus ianuam diuinæ pietatis, qua orationũ, eleemoſynarũ, ieiuniorũ, & aliorũ bonorũ thymiamata præmittimus. Hoc eſt. n. q, paries cedrinus domus interioris ianuā habebat in ſuperioribus per totum qua fumus incenſorũ intraret, quia oculi domini aperti ſũt ſuper domum eius die ac nocte, & aures eius in orationem ſeruorũ intentæ, & hoc per totam eccleſiæ altitudinem diffuſæ per orbem.

Beda. li. de. templ. Salo. cap. 10. — Matt. 25. b. — E

f *Porro.* Decem quater ducta 40. faciũt, vñ populus ab Aegypto liberatus in figura pręſentis eccleſię 40. ann. in eremo laborauit, & pane cęleſti reficiebatur, & ſic ad promiſſā peruenit patriam. Exercetur. n. tentationibus 40. an. vt labores eccleſiæ quibus per totum orbē in obſeruanda lege deſudat inſinuet Paſcitur manna de cælo per eoſdem 40. an. vt oſtēdantur paſſiones eccleſiæ ſpe denarij cæleſtis & æternę beatitudinis leuiandæ, vbi qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam ſaturabuntur. Paſcitur ergo in præſenti eccleſia & aduerſis afficitur, vt ſpe gaudens in tribulatione ſit patiens. Vñ & Chriſtus 40. diebus ante mortem carnis ieiunauit, & totidē poſt reſurrectionem epulabatur cum diſcipulis ſuis apparens eis in multis argumentis, & loquens de regno Dei. Ieiunando oſtendebat in ſe noſtrum laborem, manducando vero in nobis ſuam conſolationem. Ieiunans clamabat. *Attendite ne grauentur corda veſtra cra. & ebrie.* Manducans autem dicebat. *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi,* Iterum, *videbo vos & gaudebit cor veſtrum, &c.* Dum enim viam Dei carpimus, & a vanitate p̄ſentis ſeculi ieiunamus, & futuri promiſſione reficimur. *Poro. qua. cu.* Hic numerus in ſig̃natione præſentis laboris ponit̃, ſicut quinquagenariæ futuræ quietis & pacis. Decē enim ſunt præcepta quib. ad vitā venitur. Denario. n. ſig̃natur vita quā deſideramus, & pro qua laboramus quadrat⁹ vero mũdus ī quo ꝑ eadē acquirēda certamus. Vñ *De regionib. cōgregauit eos. A ſolis ortu et occaſu, ab Aqlo. & mari.*

Ibidem. — Num. 14. f. — Deut. 9. a. — Exod. 16. d. — Neem. 9. d. — Matth. 5. a. — Matth. 4. a. — Act. 1. a. — Luc. 21. f. — Matt. vlt. d. — Ioan. 16. a. — F

g *Et ce. omnis.* Cedrus inſuperabilem virtutum venuſtatē ſignat, quo ligno omnis domus intrinſecus veſtitur, cum corda iuſtorum ſolo bonorum operum amore niteſcunt.

☞ *Habens*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ædificauit. *Hic deſcribitur diſpoſitio parietum templi a parte interiori, qui erant operti tabulis cedrinis vſque ad primum ſolarium, vt dictum eſt ſupra.*

2 Et texit. *quod erat de pulchro marmore, vt prædictum eſt.*

3 Tabulis. *Hæbrei dicunt, buxinis, vt prædictum eſt.*

4 Aedificauitque. *Hæc eſt tertia pars principalis huius capitul. vbi primo deſcribitur diſtinctio domus interioris ab exteriori per parietē medium cum dicitur.* Aedificauitque, &c. poſteriorem par. *ideſt, ad Occidentalem partem, ibi enim erat domus interior, & ſecundum Hebræos habebat tantum 20. cubitos a pauimento vſque ad primum ſolarium, ita quod erat breuior in altitudine 10. cubitis, ſecundum vero doctores catholicos altitudo vtriuſque domus erat æqualis vſque ad ſolarium, ſed 20. cubiti qui hic deſcribuntur erant menſura parietis diuidentis domum interiorem ab exteriori, qui aſcendebat in altum per 20. cubitos tantum, & 10. cubiti remanebant aperti inter parietem iſtum & ſolarium, vt fumus aſcendens de altari incenſi, quod erat in domo exteriori iuxta hunc parietem, tranſiret intra domum interiorem per aperturam illam.*

5 Porro. *ideſt, domus exterior, quæ vocatur templum, eo quod tenebat duas partes longitudinis templi.*

6 Pro foribus ora. *quia domus exterior erat immediate iuxta oſtium domus interioris.*

7 Et cedro omnis. *in parietib. & tecto, vt frequenter iā dictũ eſt.*

Habens

a habens † tornaturas & iuncturas ſuas fabrefa- 1
b ctas, & cælaturas eminentes. Omnia cedrinis 2
c tabulis veſtiebantur, nec omnino lapis appare-
d re poterat in pariete. Oraculum autem in me- 3
dio domus in interiori parte fecerat, vt pone-

a ¶Parietem cedrinum ſignificat qui oraculum, ideſt, ſancta ſanctorum ab exteriori æde ſeparat, ut prædictum eſt.

e ret ibi arcam fœderis domini. Porro oraculum
habebat viginti cubitos lōgitudinis, & viginti 4
cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudi-
nis, & operuit illud atque veſtiuit auro puriſſi-
f mo. Sed & altare veſtiuit cedro. Domū quoque 5
g † ante oraculum operuit auro puriſſimo, &

a *Habens tor.* Hēt domus in tabulis cedrinis tornaturas ſuas, A & iuncturas fabrefactas, cū electi adinuicē pulcherrima charitatis copula nectuntur, vt hēant cor vnum, & a.v. Ibid.c.11. Tornaturę.n. quæ iuncturis tabularum opponūtur, vt vnum tabulatū fiat ex omnib. officia ſunt charitatis quib. ſancta fraternitas copulatur, & in vnam Chriſti domum toto orbe terrarum componitur.

b *Cælaturas.* Opera ſanctorum manifeſta expreſſione quales ſint in exemplum alijs profe-runt. Vnde Paulus & factis & dictis ſe in exemplū ꝓponit. 2.Theſſ.3.b. Tit.2.b.

c *Omnia cedrinis, &c.* Lapides parietis vel pauimentū & tabulæ & aurum ſanctorum vitam ſignificant, ſed lapides viui ſunt ſancti fortitudine fidei in vnam eandemque regulā conglutinati. Tabulæ cedrinæ vel abiegnæ latitudine variarum virtutum ſecūdum donationes ſpiritusſancti vna in fide ad alterutrum cōnexi. † intrinſecus. Auri laminę ſunt ſupereminētium ſciētię charitatē hn̄tes huiuſque fulgore gratiſſimo adinuicē cōgaudētes. B Hęc tria Apoſtolus vna ſentētia cōplectitur, dicēs. *Nā in Chriſto Ieſu neq; circuncıſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides quæ per dilectionem operatur.* Fidem enim inuictam lapis ſignificat, cedrus actionē odoriferam, aurum tranſcendentē oīa dilectionē. Veſtiturq; lapideus paries tabulis cedrinis cū ꝓfeſſio fidei bonis ornat̃ operib. ne odioſa uideatur aut mortua. Sed qa lex in lapide ſcripta, doctrina euāgelij per lignū crucis confirmata, vñ & populus ille lapide circūcidebat̃ in ꝓputio, nos ſigno crucis conſecramus in frōte. Poſſunt parietes tēpli lapidei, vel pauimentū pretioſo marmore ſtratum ſignificare eos, q in lege fideliter & ꝑfecte vixerūt. Tabulę vero cedrinę vel abiegnę ſanctos noui teſt. qui abnegātes ſemetipſos, & tollētes crucem ſuam dn̄m. ſequuntur. Et quia vtriuſque tēporis ſanctos manet cōis gloria ſupernæ retributionis, lapidibus & lignis ꝑtioſis addit̃ tertia ſpecies aurearū laminarū. Nec contrarium uideatur, quod ſupra diximus, porticū q̄ erat ante templum antiquos fideles figurare, ipſum vero tēplū eos qui poſt incarnationem dn̄i fuerunt, porro domū interiorē regni cęleſtis gaudia vtriſq; promiſſa, nunc aūt dicimus parietes lapideos antiquū Dei populū, tabulata cedrina nouū, aureas laminas vtriuſq; in cælis ꝑmia deſignare, cum iidem parietes tēpli, & in porticu, & in ipſo tēplo, & in ſanctiſſanctorum pariter fuerint de lapidibus & lignis auroq; compacti. Multiplex eſt.n.in diuerſis reb. earūdem repetitio figurarum. Sed & hoc dicendum, quia fuerūt in lege, & añ legem plurimi qui legaliter dn̄o ſeruirent, non occidentes, nō fornicantes, C non falſum teſtimonium dicentes, non furtum facientes, honorātes patrem & matrem, & diligētes ꝓximos ſicut ſeipſos Hi ad parietes porticus lapideos ꝑtinebāt. Fuerunt alii perfectiores, qui relictis mūdi negotijs, aſſumpta cruce dominum ſequebātur, ludibria & verbera experti, inſuꝑ & uincula & carceres, &c. Hi qui añ manifeſta tēpora euangelij vitam duxerūt euangelicam, ante ingreſſum tēpli, quaſi tabulata cedrina in porticu fulgebāt, quos quia idē regnum cęleſte communiter (quāuis in diſcretis manſionib.) recipit quaſi porticus templi poſt lapidē & cedrum auro cooperta eſt. Nunc quoque sūt plures, qui legalibus contenti præceptis prædictis ſufficere ſibi credunt, ſi ad vitam venire mereant̃. Sunt alij qui ad perfectionem nitentes, oīa ſua vēdūt, & ſequuntur dominū dicentē. *Vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis, &c.* Hi ad parietes templi de albo lapide factos, illi ad cedrinas ꝑtinētes Matth.19.d. tabulas pręmia perpetuę lucis a domino quaſi auri laminas quibus decorentur, expectant. Sunt in abditis tēpli lapides pretioſi, ſunt tabulæ ligni aromatici vnaque auro cooperta, quia in lege domini ambulauerunt, & qui gratiā euangelij perfecte ſuſceperunt, æterna vita pariter perfruuntur.

d *Oraculum.* Beda. Oraculum vbi erat arca, habebat vicenos cubitos in longitudine & latitudine & altitudine, ideſt, per quadrum, quia in ſuperna patria vbi Chriſtum regē vident oculi ſanctorum, ſola charitas diuinæ & futuræ gratiæ per omnia fulget. Vnde ſequitur, *& operuit illud atq; veſtiuit auro puriſſimo.* quia ſupernę mœnia ciuitatis gratia charitatis impleuit. Hoc ſupra expoſitum eſt, quia.ſ.interior domus ſecreta cæli & arca fœderis ſaluatorem in quo fœdus pacis apud patrem habemus ſignificat, qui poſt reſurrectionem aſcendens in cęlum carnem ſumptam de virgine in patris dextera collocauit.

e *Porro oraculum.* Bn̄ autem interior domus 20.cubitos longa eſt, pro myſterio geminę dilectionis, de qua iā dictū eſt, quæ i hac vita ex parte maxima illuſtrat electorū mētes, ſed in illa patria ceſſantibus aliarum virtutum operibus ſola regnat.

f *Sed & altare.* Thymiamatis, ſcilicet, quod erat añ oraculū, de quo ſubditur, *& totum altare oraculi texit auro.* vñ intelligitur, quia idem altare de lapide factum, cedro veſtitū, deinde auro coopertum eſſet. Altare.n. thymiamatis qđ in domo exteriore, ſed prope oſtium erat interioris, typus eſt ꝑfectorum, qui carne adhuc in mūdo retēti, ſed omni deſiderio ad cęleſtia ſuſpēſi, velut incenſo thure fumum aſcendentē in ſanctaſanctorū emittunt, quia ſuperno amore flagrātes crebris orationum vocibus aures ſui pulſant autoris, apertaq; late ianua fumus incenſorum in ſuperiora venit, qa quāto mundiores & cælo viciniores, tāto citius a domino quæ poſcūt accipiunt. Hoc altare perfectorū vitam ſignificat, qui quaſi in vicinia oraculi poſiti, deſertis infimis delectationib. ad ſolum regni cæleſtis ingreſſum curam intendūt. Vñ in hoc altari non carnes victimarum, ſed ſola incendebāt thymiamata, quia tales non adhuc peccata carnis, & illecebras cogitationum in ſe mactare opus hēnt, ſed tātū orationum & deſideriorū ſpiritualium odoramenta per ignem interni amoris in conſpectu conditoris offerunt. Quid autem lapis, cedrus, aurumque ſignificent ſupra dictum eſt.

g *Domum quoque ante oraculum.* Beda. Domus ante oraculum auro tecta eſt, quia perfecti in hac vita necdum de patre palam audire.i. necdum palam videre queunt, ſed fidē & opus iuſtitiæ diuino ornant amore, ꝑ quam plenā Dei cognitionem mereantur. Laminę aureæ quibus operitur domus, operationes ſunt multifariæ pietatis: quas in obſequiū creatoris vel fraternę neceſſitatis caſtus amor impendit. Domū ante oraculū pręſentē eccleſiam ſignificare diximus, vbi ita redemptoris noſtri amore flagramus: vt nondū ipſum videre facie ad faciē ualeamus. Vnde bene hęc domus auro puriſſimo cooperta eſt, ſed interpoſito medio pariete ab oraculo ſecreta. Oraculum.n. vocatur cum diuina hominib. vel angelica allocutio cum ſecretorū reuelatione conceditur. D Vnde bene oraculum in abditis, ideſt, interiore domo factum eſt quia in ſuperna patria angelorum nobis uiſio & allocutio & ipſa Dei præſentia reuelabitur. Vnde. *Ego diligam eum, et manifeſtabo ei meipſum.* Ioan. Et iterum. *Venit hora cum iam non in prouerbijs loquar vobis, &c.* Ibi.

Claui.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Habens tornaturas. *ideſt, ſubtiliter & artificioſe factas.*

2 Et cęlaturas emi. *quia imagines cherubim & palmarū & variarum picturarum erant ſculptæ in tabulis illis, vt hētur infra. Et laminæ aureæ deſuper poſitæ erant ſic factæ, vt apparentur illis ſculpturis.*

3 Oraculum. *Dicitur autem interior pars, quia erat remotior ab ingreſſu templi.*

4 Et viginti cubitos. *In hoc differunt Hebræi a noſtris doctorib. qa Hebræi dicunt ꝙ tota altitudo oraculi vſq; ad ſolarium erat 20.cub. tm̄. Noſtri vero dicunt quod iſti 20. cubiti erant altitudo parietis diuidentis oraculum a domo exteriori, & 10.cubiti deſuper remanebāt aperti, vt ſupra dictum eſt.*

5 Sed & altare. *ideſt, tabulis cedrinis, & loquitur de altari incenſi quod erat intra tabernaculum, & erat interius de lapide, & tectum deſuper cedro, & ſuper cedrum laminis aureis opertum, ſecundum ꝙ poſtea dicitur.*

Sed

a ¶Præceptis charitatis, vel promiſſis æternæ charitatis.

a † affixit laminas clauis aureis. b Nihilque erat in templo quod non auro texeretur. 1 Sed & totum altare oraculi texit auro. 2 Et fecit in oraculo c duos Cherubim de lignis d oliuarum, decem cubitorum altitudinis. e Quinque cubitorum ala f cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub g altera, id eſt decem cubitos habentes a ſummitate alæ vnius vſque ad alæ alterius ſummitatem. h Decem quoque cubitorum erat cherub ſecundus in mēſura pari, i & opus vnū erat in duobus cherubim, id eſt altitudinem habebat vnus cherub decē cubitorū, & ſimiliter cherub ſecū-

† clauſit peſſulis aureis parietē qui erat ante oraculū & texit illum auro.

A a *Clauis aureis.* Claui autem ſunt præcepta charitatis, vel promiſſa eternæ claritatis, quibus in exercitio virtutum ne deficiamus donante Chriſti gratia cōtinemur, vnde in Para. ſcriptum eſt. *Sed & clauos fecit aureos, ita vt ſinguli claui ſiclos quinquagenos appēderent.* Quinquagenario enim ſignatur remiſſio peccatorum, & ſpiritus ſancti gratia, & requies æterna, quia quinquageſimus eſt Pſalm. pœnitentiæ & remiſſionis, quinquageſimus annus iubileus, quinquageſimo die poſt Paſcha ſpiritus ſanctus adueniēs primitiuam conſecrauit eccleſiam. Et quinquagenorū ſiclorum erant ſinguli claui, quibus laminæ aureæ affigebantur in parietibus domus domini, quia uerba celeſtia quib: in amore bonorum operum proficimus & conſeruamur, veniam nobis promittunt peccatorum, & gratiam ſanct. ſpiritus, & ſabbathiſmū in futuro eternum. Hi quidē ſunt claui dilectionis. Sūt alii claui timoris quib incipientes illecebras uitiorū & uoluptatem carnaliū mortificāt, ſermones, ſcilicet ueritatis, quorū B inſtitutione carnem crucifigere docemur. Vñ propheta. *Confige clauis a timore tuo car. me. &c.* Qui rurſum ad perfectionem ueniens de clauis dilectionis ait. *Mibi autem adhæ. Deo, &c.*

b *Nihilq; erat in templo.* Hęc in Para. plenius explicantur, ubi porticus quę erat añ frontem templi deaurata eſſe intrinſecus, & cęnacula auro tecta perhibentur. Deaurata eſt porticus añ templū, qa patres uet. teſt. Deo p charitatem placuērūt. Deauratum eſt tēplū, quia eadem charitas diffuſa eſt in cordib. noſtris per ſpiritum ſanctū qui datus eſt nobis. Deaurata eſt domus interior, quia in ſuperna patria ſola charitas regnat. Sed ibi eo verius & ſecurius, quo pſens ipſi Deus qui eſt charitas vr̃, ibi eo certius quo ipſe mediator Dei & hominū qui ſolus paternorum cōſcius eſt ſecretorū, velut arca teſtamenti ſemper aſpicitur. Quod autem cęnacula tecta ſunt auro, ad idem reſpicit. Sicut .n. interior domus ſanctorum vitam in conſpectu conditoris ſignificat. vnde. *Abſcondes eos in abſcon. uultus tui a conturba. hominum.* Ita cęnacula in alto eandem vitam. i. in cęlis eſſe, & non in hoc mundo. vnde, *Quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, et quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.*

c *Cherubim de lignis.* ✠ Damaſcenus. Audiant velim hoſtes imaginū, quod Deus ab initio hoīem ad imaginē ſuā effinxit. Qui fit igitur, vt alij alios adoremus, niſi quia ad imaginem Dei facti ſumus? Nam vt ille magna rerum diuinarum C eruditione præditus Baſilius ait, Imaginis honor ad exēplar trāſit. Exemplar porro id eſt, cuius effigies exprimit, ex quo forma hinc ducta fit. Quid cherubim illa, quæ propitiatoriū obumbrabant, an non humanarum manuum opera erant? &c. Quia non omnibus hoc contigit vt literas norint, patribus viſum eſt, vt refricandę memorię cauſa, imagines pingerentur.

Angelicę dignitatis vocabulum eſt. Et dr̃ ſingulariter cherub, pluraliter cherubim. Per cherubim ergo angelica miniſteria, quæ conditori ſemper aſſiſtunt in cęlis, poſſunt intelligi.

d *Oliuarum.* Quia angeli gr̃a ſpirituali ſunt vncti, ne vnquam areſcant areſcāt ab amore Dei quos luce celeſtis ſapiētię mox ipſe q. D creauit impleuit, unde & cherubim dicuntur. i. multiplicata ſcientia, uel ſcientiæ multitudo. De lignis oliuarum ſunt facti, quia lucē nobis ſcientię tribuunt inuante flamma charitatis Dei, quæ per ſpiritum diffunditur in cordibus noſtris. Rom.5.a.

e *Decem cubitorum.* Beda. Decem cubitorum altitudinis ſunt, quia denario ęternę vitæ fruuntur, habentes inuiolatam conditoris imaginem, ſeruata ſanctitate & iuſtitia & veritate in qua conditi ſunt. Denarius enim decem obolis conſtat, & continere in ſe regis nomen & imaginem conſueuit. Ideo figuræ regni cæleſtis cōgruit, vbi angeli in imagine cōditoris ad quam facti ſunt, ſemper manēt & electi homines imaginem quā peccando amiſerunt, recipiunt, vnde. *Cum apparuerit, ſimiles ei erimus & vi. cum ſicut eſt.* Ioan.3.a.

f *Quinque cubitorum.* Alæ cum in ſanctorum hominum figuram ponuntur, virtutes eorum ſignificant, quibus ad cæleſtia volāt & conuerſantur. Cum vero in ſignificatione ange- E lorum ponuntur, gratiam perpetuæ & indefectiuæ felicitatis eorum, qui ſemper in cæleſtibus, & in miniſterio ſui perſiſtunt autoris Vel quod leuitate ſpiritualis naturæ ſunt prędiditi, vt vbicumque voluerint ſtatim quaſi volando perueniant, & hic cum alijs figurati & prophetis oſtenſi ſunt alati. Bene autem dicitur. *quia quinque cubitorum fuerit ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera.* quia virtutes angelicæ legem Dei in quinque libris ſcriptam indefeſſa deuotione cuſtodiunt diligendo, ſcilicet Deum ſuum ex omnibus viribus, & proximos tanquam ſeipſos. *Plenitudo enim legis charitas*, proximi eorum angelici ſunt ſpiritus, & electi eorum homines conciues. Vnde vtraque ala eiuſdem menſuræ eſt, quia eadem deuotione qua ſe alterutrum in Deo diligunt, noſtram quoque ad ſe aſcendentium ſocietatem deſiderant. Sicque ſimilis alæ decem cubitos complēt, cum in geminæ charitatis exhibitione de conditoris præſentia lætantur. Quia in omni labentium rerum varietate ſancti homines ſenſus corporis in obſequium conditoris extendunt, oculos habentes ſemper ad dominum audire & deſiderare vocē laudis eius, & enarrare vniuerſa mirabilia eius, dulcia faucibus ſuis habentes eloquia illiu ſuper mel & fauum, currentes in odore vnguentorum eius, dum ſupereſt halitus in eis, & ſpiritus Dei, in naribus eorum, non loquentes iniquitatem, nec ſtultitiam perſonantes, ſicque per arma iuſtitiæ a dextris & a ſiniſtris incedentes, ad cæleſtē, qui promiſſus eſt vineæ cultoribus, veniunt denarium. Ibidem. Rom.13.c. Pſal.118. F

g *Ala cherub altera.* Geminas habent alas: qa teſtamentaque per pſpera, & aduerſa indefeſſo propoſito ſemp ad cęleſtia tetendiſſe & perueniſſe declarant, quia hoc idem ſuis auditoribus faciendum eſſe demonſtrant.

h *Decem quoque cubitorum.* Beda. Alti ſunt decem cubitis, quia per obſeruantiam decalogi Deo ſeruiendum prædicant, quia Deo fideliter ſeruientes æterni regni denario remunerandos eſſe oſtendunt.

i *Et opus.* Duo facti erant cherubim propter conſortium charitatis ſignificandum, quia minus quam inter duos charitas Ibidem.

ſtare non

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed & totum altare oraculi texit auro. *Et dicitur altare oraculi, non quia eſſet intra oraculum quod dicitur ſanctum ſanctorū, ſed extra in domo anteriori: ſicut declaratum fuit plenius Exod. 30. Sed* P *tanto dicitur altare oraculi, quia fumus inde aſcendens intrabat oraculum per aperturam quæ erat ſuper parietem diuidentem oraculū & domum exteriorem, vt prædictum eſt.*

2 Et fecit in oraculo. *Hic conſequenter agitur de duob. cherubim exiſtentibus intra oraculum, et altitudo cuiuslibet erat decem cubi. & ſingula alæ quinq; cubit. & ſic erant poſiti in oraculo, quod ala vnius protenſa tangebat parietem Meridionalem oraculi, et alia ala attingebat ad medium oraculi, & ala alterius ſimiliter protenſa tāgebat parietem Aquilonarem, & altera ala protenſa in medium oraculi tāgebat extremitatem alæ alterius, & ſic protenſio alarum erat ſecundū totam latitidinem oraculi. Inter iſtos autem duos cherubim ſub alis eorū erat arca teſtamēti, & duò cherubim quos fecerat Moiſes, & bene poterat ibi capi cum vectib. ſuis, quia arca teſtamenti habebat in longitudine duos cubitos et in altitudine cubitum et dimidium, ſpatium autem inter duos cherubim erat fere decem cubitorum, vt patet ex prædictis, et alæ eorum diſtabant a terra quaſi per octo cubitos, vt patet ſimiliter ex dictis. Et ex his patet litera uſque ibi.*

Texit

a dus.Poſuitq; cherubim in medio templi interio
b ris. Extendebant aũt alas ſuas cherubim,& tan-
gebat ala vna parietem,& ala cherub ſecũdi tã-
gebat parietẽ alterum. Alæ autem alteræ in me-

a ¶Immortali claritate ſublimauit dilectionis,luce repleuit.

c dia parte tẽpli ſe inuicẽ cõtingebãt. Texit quo- 1

a ¶ Sanctæ ſcilicet eccleſiæ populos,quibus ſuper fundamentum Chriſti locatis totius orbis ambitum repleuit,cœptumque fidei ædificium quotidie noua membrorum progenie quaſi pretioſorum lapidum appoſitionem augmentare non ceſſat.

que cherubim auro. Et omnes parietes tẽpli per 2

a ¶ Quia alij datur per ſpiritum ſermo ſcientiæ,alij fides , alij gratia ſanitatum , &c.Charitas quoque gaudium,pax,longanimitas,&c.cælaturæ ſunt ſanctarum mentium .

d circumitum †ſculpſit varijs cęlaturis & torno. Et

a ¶Be.Quia dominus electos ad regulam ſcripturarum in quibus eſt multitudo ſcientiæ,vitam dirigere facit.

b ¶Be.Cherubim facit,cum eos in hoc mundo caſtitatem angelicam pro modo ſuo docet imitari, quod maxime pignus laudibus diuinis vera dilectione Dei & proximi geritur.

e f fecit in eis cherubim & palmas & picturas † va-

† texit picturis inſtar ſundarum & cælaturis.

† florum.

ſtare non poteſt. Vnde & diſcipuli bini ad prædicãdũ emit
A tuntur,vt q verbũ fidei pręedicãt, virtutẽ dilectionis an̄ omnia teneant. Vnius menſuræ & operis duo ſunt cherubim , quia nulla diſſenſio voluntatis in ſuperna patria, vbi vna eademque præſentis Dei viſione & gloria omnes illuſtrãtur , quia vtriuſq; teſtamenti ſcriptores eadem caſtitate operis & deuotione intimæ charitatis Deo ſeruiebãt. Deum voce & fide conſona prædicabant,& quæ nouum de dominica incarnatione,paſſione,reſurrectione,gẽtium vocatione,Iudęorũ expulſione multimoda eccleſiæ tribulatione facta narrat,eadem virtus,ſi recte intelligit̃, facienda p̃dicabat. Alæ igit̃ cherubim interiores ſup arcam ſe inuicẽ cõtingebant,quia vetus teſtamentum proprie antiquo Dei populo ſcriptum eſt,nouũ nobis q poſt incarnationem domini venimus, & ſecundo parieti,ideſt,ſeptentrionali recte comparamur , quibus poſt frigora &
B tenebras idololatriæ lucem veritatis cognoſcere datum eſt.

Beda. Poſſunt per duo cherubim duo teſtamenta figurari Qui cherubim in oraculo ſunt facti, quia in conſilio diuinæ prouiſionis nobis inacceſſibili & incomprehenſibili an̄ ſecula diſpoſitum eſt quando & qualiter quibus ve autoribus ſacra ſcriptura conderetur.

Notandum ſane,quia Moſes dum tabernaculũ faceret, fecit duos cherubim aureos, quos poſuit in propitiatorio ſup arcam. Salomon autem addidit alios duos multo maiores, quos in tẽplo poneret,& ſub eorũ alis arcam in medio cũ ꝓpitiatorio & cherubim priorib. In tabernaculo ergo fuerunt duo cherubim,in tẽplo quatuor. Sed idem vtique ſignificãt ſed repetitũ eſt opus & anguſtius factũ per Salomonem , vt doceretur,quia multiplicata poſt incarnationẽ domini eccleſia latius cæleſtium ciuiũ panderetur ſublimitas, qui ſic conditorem de ſua beatitudine collaudant, vt de noſtra quoque ereptione,& ad eandem beatitudinem introductione cõgaudeant. Extendunt.n.alas adinuicem ſuper arcam , cũ ad laudem ſaluatoris referunt bonum quod acceperunt. Extẽdũt alteras alas ad parietes oraculi,cũ ſanctos etiam homines ſecum videre delectantur,eoſq; velut alarum ſummitatib.tãgunt,quos conſortes & imitatores fuiſſe in hac vita ſuæ puritatis exultant. Duos autem æque parietes alis tãgũt, quia fideles vtriuſque populi hñt ſecum poſſeſſores aulæ cęleſtis,nõ ꝙ in illa patria ſit diſtinctio localis inter vtrumq; populum,ſed quia maior ſit feſtiuitas internæ beatitudinis de conſortio adunatæ fraternitatis.

a *In medio templi interioris.* Beda Manifeſtum eſt ex prædictis,quare cherubim in medio templi interioris ſint poſiti, qui ſẽper habitãt in cælis. Extendebãt alas quaſi ad volandũ quia ſemper habent animum ad obſequium diuinæ volũta
C tis paratum. Quod vero ala vna vnius cherub tãgebat parietẽ,& ala cherub ſecũdi alterũ parietem,ad illã charitatis adminiſtrationẽ ꝑtinent quam nobis angeli exhibent. Qđ alteræ alę in medio tẽpli ſe cõtingebãt,eã dilectionis grãm qua ſe alterutrum complectuntur,exprimit.

D b *Extendebant autem alas &c.* Extendunt autem cherubim ad vtrunque parietẽ oraculi alas,quia lętantes in cęleſti patria iuſtos vtriuſque plebis,viſione quoque ſuę glorię ad laudẽ creatoris excitant,nec ſolum de illorum quos ſecum habẽt intus iuſtorum felicitate lætantur,ſed etiam noſtri qui foris adhuc poſiti de profundis ad dominum clamamus, curam gerunt,vnde de eis in Paralip. ſcriptum eſt. *Ipſi autem* 2 *ſtabant erectis pedibus , & facies eorum verſæ erant ad exteriorem domum.* Quia ſcilicet a via veritatis in qua mox conditi poſiti ſunt, nunquam aberrauerunt,& nos ab huius peregrinationis ærumna ereptos , ad ſuũ deſiderant peruenire conſortium. Sic ergo pedib. ſtant erectis, ſic alas auro tectas ad oraculi parietes extendunt, vt facies habeant verſas ad domum exteriorem,quia angeli ſic ſuam perpetuo innocentiã conſeruant,ſic de ſanctarũ animarũ beatitudine in cęlis exultant,vt eis etiam quos in terris adhuc peregrinari cõſpiciũt, opem ferre non deſinant,donec ad cęleſtẽ patriam introducant. *Omnes enim ſunt adminiſtratorij ſpiritus , in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Verſas hñt facies ad exteriorem domum,qa noſtri q adhuc foris ſtamus,nec re ipſa ſed ſpe ſalui facti ſumus,ſcriptores eorum iam regnãtes cum domino ipſumque laudantes curam gerũt ſalutis interpellantes pro nobis.

c *Texit quoque cherubim.* Circundati ſunt auro, quia pręclaris ſcriptorum ſuorum operibus confirmata eſt autoritas teſtamentorũ, manifeſtata autem per orbem cognitio eſt diuinarũ ſcripturarum,vel interna gloria cæleſtium agminum. Vtrumque enim cherubim & angelos.ſ.& teſtamẽta ſignãt

d *Sculpſit variis cælaturis.* Beda. Sculpuntur parietes torno, cum prompto pollent animo fideles ad faciendum quę dñs præcipit,hoc per ſingula dicentes. *Benedicam dominum in omni tempore.* Et *paratum cor meum Deus,paratum cor meum, &c.* Sculpuntur torno,tantum virtutibus intendunt,vt ab earum tramite nullis contrarietatibus , vel blandimentis auertantur. Quia enim tornatura cęteris artibus velocitate præcellit,& ipſa ſibi regulam qua ſine errore operetur ſeruat,bñ ꝑ hanc pia ſanctorum vita ſignatur,quæ parata eſt ſemper ad obſequiũ domini,& hoc implere ſine diuerticulo errandi, longo vſu virtutum exercitata didicit.

e *Et palmas.* Beda. Palmas facit,cum memoriã ęternę remunerationis ſanctorum mentibus infigit , vt eo minus ab arce iuſtitiæ cadant,quo mercedem iuſtitię ſemper ante oculos habent.

f *Et picturas varias.* Facit picturas varias quaſi ꝓminẽtes de pariete & egredientes, cũ omnes multipharias virtutũ operationes fidelibus tribuit viſcera.ſ.miſericordię,benignitatẽ humilitatẽ,patientiã,modeſtiã,&c. *ſuper omnia autem charitatem quæ eſt vinculũ perfectionis.* Hę virtutes cũ in tãtã electis cõſuetudinẽ venerũt,vt naturaliter inſitę videant̃,quid aliud q̃ ꝙ vt picturę domus domini ꝓminentes de pariete exeunt?

Quia

NICOLAVS DE LYRA.

1 Texit quoque cherubim auro. *Ideſt,laminis aureis. Duo vero cherubim quos fecit Moſes erant toti de auro , quia erant valde parui reſpectu iſtorum. Forma autem arcæ teſtamenti , et duorum cherubim quos fecit Moſes deſcripta fuit Exod. 25. Et ex hoc intelligi poteſt forma duorum cherubim,quos fecit Salomon,quia eiuſdem formæ fuerunt ſed maiores.*

2 Et omnes. *Hic reuertitur ad deſcriptionem parietum templi , & pauimenti,& patet litera ex dictis.*

Et in

rias, †quaſi prominentes de pariete & egredien-
tes. Sed & pauimentum domus texit auro, in-
a trinſecus & extrinſecus. Et in ingreſſu oraculi 1
b fecit duo oſtiola de lignis oliuarum, poſteſque 2
c angulorum quinque, & duo oſtia de lignis oli- 3
uarum. poſteſque angulorum quinque. Et ſcul- 4
pſit in eis † picturam cherubim, & palmarum
d † ſpecies, & anaglypha valde prominentia, 5
& texit ea auro, & operuit tam cherubim, 6
e quam palmas, & cætera auro. Fecitque in 7

a ¶Idem ai e. .us dicit, vnus enim erat ingreſſus. ſed duobus oſtijs claudebatur & aperiebatur.

¶Vacat in plerisque.

¶Cuncta hæc ſupra in ornatu parietum templi poſita & expoſita ſunt.

A Quia verba & opa veritatis nō adhuc ab alijs extrinſecus di ſcut, ſed ibi inet infixa radicitus parata ſemp ab intimis cordis, quæ ſunt agēda vel docēda proferūt. Diximus autem ꝙ pauimenti equalitas humilē cōcordiam fraternitatis ſignificat, vbi cū Iudæi, vel gētes, barbari, & Scythę, liberi & ſerui nobiles & ignobiles, cūcti ſe in Chriſto eſſe fratres & eundem patrem habere in cælis gloriātur. Cōcordiſſima enim humilitas ſupernorū ciuium nulli dubia eſt. Texit ergo Salomon pauimentum domus auro in oraculo intrinſecus, & in templo extrinſecus, quia Chriſtus angelos & animas iuſtorum in cælis plenario dono perfectionis impleuit, & peregrinantes in ſeculo ciues patriæ cæleſtis ſignaculo dilectionis æterno a mortalium vilitate ſecreuit. Vnde. *In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis adinuicem.*

B a *Et in ingreſs. erat. &c.* Bed. Vnus erat ingreſſus, ſed duobus oſtijs claudebatur, & eiſdē reſeratis aperiebat, ſicut & templum & porticus ante templum, vnum tantum hēbant introitū. *Quia vnus dominus, vna fides, vnū baptiſma, vnus Deus.* vnus in eccleſiam præſentem per baptiſmū, vnus in regnū celeſte p opa fidei ſperādus eſt introitus. Qđ vnus eſſet ingreſſus teſtat hoc qđ de arca ſcriptum eſt interius. *Cumque eminerent vectes, & apparerent ſummitates eorū foris ſanctuarium ante oraculum, nō apparebāt vltra extrinſecus.* vbi patēter (ni fallor) oñditur, qđ vnus erat ingreſſus oraculi factus e regione arcę quæ erat in medio eius. Cuius ingreſſus oſtiola multiphariā ſignificant. Angelicos .ſ. ſpiritus, quórum miniſterio in patriam celeſtem introducimur deſignant, & apoſtolos quibus datę ſunt claues regni celorum. Qui accepta a domino ptāte ligādiatque ſoluendi, dignos intra regni ianuam admittūt, indignos excommunicādo eliminātt. Opera quoq; iuſtitię quib. ad regnum celeſte peruenitur, per oſtia quib. in ſanctaſanctorum ingrediebat poſſunt figurari. Vñ cuſtoditio legū conſummatio incorruptionis eſt, incorruptio autē facit eſſe proximum Deo, cōcupiſcentia ergo ſapiētię deducit ad regnū perpetuum. His omnib. apte congruit, qđ oſtiola de lignis oliuarum ſunt, quia & angeli & homines perfecti fructu miſericordiæ & operibus lucis ſeſe glorioſos in domo Dei exhibent. Imo omnes electi per arma lucis & pietatis aditum ſibi patriæ cæleſtis aperiunt.

b *Duo oſtiola de lignis oliuarum.* Beda. Duo ſunt oſtiola, quia Deum & proximum diligūt angeli & homines ſancti, neq; ianuam uitæ niſi p geminam dilectionem poſſunt intrare. Vel quia vtriuſque populi fidelibus, Iudęis, ſcilicet & gentibus eadem uitæ ianua reſeratur.

c *Poſteſq; angu.* Poſtes hēnt angulorum quinque, quia non ſolū animas electorum aula celeſtis recip.t, ſed & corporib. immortali gloria præditis in iudicio fores aperit, quinq; .ſ. ſunt corporis ſēſus. Vel uterq; poſtis oraculi altus eſt quinque cubitorum, qa ſolis illis ſupernæ patriæ introitus panditur, q. omnibus corporis & cordis ſenſibus domino ſeruiūt. corporis .ſ. cū per eos aliquid pro illa agunt, cordis vero cum ſobrie & iuſte pie cogitant de eis qui per ipſos corporis ſenſus agere decernunt.

d *Anaglypha.* Poſſet dici ſculptura facta in iunctura tabularū, ſed large accipit. Bed. ἀνάγλυφα anaglypha Grece Latine dicuntur cęlaturę: quia virtutū operibus quę per orbem eccleſia i ſanctis & p fectis viris exercet, illi precipue qbus fidelium cura commiſſa, & claues celorū datę omni debent ſolertia inſiſtere, ut quantū gradu pręeminent cęteris, tātū præcellant merito bonę actionis. habent .n. in ſe picturam cherubim ſculptā, cum angelicā in terris uitam ꝑ poſſe ſuo mente

D mente & opere imitantur. Habent palmarum ſpecies, cū ſupernā retributionem fixa intentione meditantur. Palma enim victricis manus ornatus eſt. Habent ἀνάγλυφα valde prominentia, cum certiſſima bonorum operum documēta & quæ nemo ſiniſtre interpretari valeat omnib. oñdūt. Et hæc omnia ſunt aureis laminis operta, cum cæteris uirtutum floribus ſpecialibus in magnis eccleſiæ membris fulgor ſupereminet amoris. His oſtiolis uelum additum eſt ſicut in Para. ſcriptum eſt. *Fecit*, inquit, *velum ex hyacintho purpura, cocco, & byſſo, & intexuit ei cherubim decoris.* ſ. gratia, vt inter parietes deauratos etiam holoſericū fulgeret. Sed in eadē ſignificatione in qua & oſtiola ante arcam atq; ingreſſum oraculi appenſum, vt ſicut oſtiola congruis horis aperiebantur, ſic & velum reuelaretur aduenientibus illis qui in ſanctaſanctorum intrarēt. Huius ergo veli ſedula reuelatio, ſignificat apertionē legis & regni celeſtis, q nobis per incarnationē Chriſti donata eſt. Vnde baptizato domino celi aperti ſūt, vt oſtenderetur, quia per baptiſma quod ipſe nobis cōſecrauit, ianuā celi debemus ingredi, & ipſo moriente in cruce, idē velū ſciſſum eſt mediū a ſummo vſque deorſum, oñdens, quia figurę legis iā finite erant, & veritas euangelij, arcanaque cæleſtia, & ipſe celi ingreſſus nō adhuc eſſet prophetādus & figuraliter ſignificandus, ſed ſtatim oibus aperiendus qui ab initio mūdi vſq; ad id temporis in fide veritatis de mūdo tranſierunt. Quadrageſimo .n. die poſt reſurrectionem domini, omnes cū eo celū petierunt: remotoq; omni velamine multipharias ī domo patris manſiones ꝑ meritis acceperūt. Nobis quoque q. adhuc futuri eramus, eadē hora reſeratus ē ingreſſus, ſed nō niſi per interna internorū bonorū deſideria, per fidē & ſacramēta dominicę paſſionis, per feruorem ſynceræ dilectionis, per mortificationē cōcupiſcentiæ carnis, & per quotidiana angelorū auxilia. Vnde idē velū ſub quo in oraculū intrabat, ex hyacintho, purpura, cocco, & byſſo factū eſt, eiq; cherubim intexti. Hyacinthus .n. qui celi colorē imitatur, ſupernorū deſiderijs comparat. Purpura, quæ ſanguine cōchiliorū cōficitur, & ſanguineam præfert ſpeciem, ſacramentū dominicę paſſionis ſignificat, quod nos imitari crucem noſtram portādo dēmus, in cocco rubei coloris virtus exprimitur amoris, de quo dicitur. *Nonne cor noſtrū ardens erat in nobis de Ieſu, dum loqueretur nobis in via &c.* Byſſus qui de terra virēs oritur, & longo artificum exercitio natiuū exuit virorem deducitur in alborē, caſtigationē carnis inſinuat, cuius quaſi humorē ingenitū exiccari iubet Apoſtolus dicēs *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, &c.* Ad quantū vero candoris gratiā velit pduci, oñdit alibi, dicens. *Obſecro vos, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiā viuentem ſanctam, Deo placētem, &c.* Intexunt cherubim, & eiſdem colorib. conficiuntur, cum vniuerſis quę pie agimus, a venenatis dæmonū telis per angelorū præſidia domino donante protegimur. Intexuntur cherubim, cum in bonis quę agimus multitudine ſciētiæ indeſinēter vtimur, reſpiciētes ſemper ad eloquia diuina, & ne forte a virtutem calle erremus, horum intuitu continuo veſtigia noſtra regimus.

e *Fecitq; in introi.* Sicut ingreſſus oraculi quo ad arcam dñi cherubimq; peruenitur, introitū celi ſignificat, quo ad viſionē Dei ſupernorumq; ciuiū nos introduci deſideramus. Ita introitus in tēplum primordia noſtræ cōuerſionis ad Deū, quando in preſentē eccleſiam, intramus. Iſte ingreſſum noſtrū ad fidē, ille deſignat ad ſpē. Vnde poſtes huius introitus quadrangulati ſunt propter quatuor euāgelii libros, quorum doctrina in fide veritatis erudimur.

Poſtes

2.Paral.3.d. — †cęlaturas ſ... runt. — Matth.3.d. — Mar.15.c. — Luc.24.c. — Coloſ.3.a. — Rom.12.a.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in ingreſſu. *Hic conſequēter agitur de ingreſſu ſanctaſanctorū cum dicitur.* 2 Fecit duo. *Et dicuntur oſtiola, quia erant parua reſpectu oſtiorum, quæ erant in introitu templi. Erant autem ſic ſituata ſecundum aliquos, quod vnum erat prope latus meridionale tēpli, aliud prope latus Aquilonare in pariete diuidente ſanctum et ſanctū ſanctorum. Secundum alios vero duo oſtiola erant in eadem parte parietis, vnum in vna ſuperficie parietis, alterum in altera, ita quod quando erant clauſa. uidebatur paries quaſi continuus ex vtraque parte.*

3 Poſteſque ang. *Quia poſtes vbi ſituata iſta oſtia erāt, ſic erant dolati, quod ſuperficies eorum ſecundum longitudinem ſuam habebat quinque angulos.*

4 Et ſculpſit in eis picturam, &c. *Eo modo ſicut dictū eſt ſupra de interiori parte parietum templi.*

5 Et Anaglypha, &c. *ideſt. cęlaturas prominentes. Et dicitur ab ἀνὰ quod eſt ſurſum, & γλύφω quod eſt ſculpo.*

6 Et texit ea auro, &c. *Eo modo ſicut dictum eſt ſupra, de ſculpturis exiſtentibus in parietibus templi primi.*

7 Fecitq, in introitu. *Hic agitur de hoſtijs in introitu templi, cum dicitur.*

Poſtes

a introitu templi poſtes de lignis oliarum qua- 1
¶ Dilectionem Dei & proximi.
b drãgulatos,& duo oſtia de lignis abiegnis † al- 2
c trinſecus Et vtrunque oſtium duplex erat,& ſe 3 4
d inuicem tenens aperiebatur. Et † ſculpſit che- 5
e rubim,& palmas,& cælaturas † valde eminen- 6
tes,operuitque † omnia laminis aureis , opere
f quadro ad regulam. Et ædificauit atrium inte- 7

†florum.
† auro directo quæ erant ſculpta.

A a *Poſtes de lignis.* Beda. Quadrangulatos ꝓpter quatuor.ſ. principales virtutes,prudẽtiam,fortitudinẽ,iuſtitiam, & tẽperantiã,quarum velut fundamine firmiſſimo omnis bonorũ actuũ ſtructura nititur. Prudentia.n.eſt,qua diſcimus quid nos agere,& qualiter viuere deceat. Fortitudo ꝑ quã ea quæ agẽda didicimus, implemus, quas breuiter propheta complectitur,dicens. *Dominus illuminatio mea,& ſalus mea , quem timebo?* (Pſal.17.a.) Illuminatio.ſ. vt quæ agere debeamus, edoceat. Salus vero, vt ad hęc agẽda confirmet. Temperantia eſt qua (Temperantia.) diſcernimus , ne plus aut minus iuſto prudẽtiæ & fortitudini ſtudeamus , & quia quiſquis prudentia, fortitudine, & temperantia vtitur, vere eſt iuſtus. Quarta poſt prudentiam fortitudinem,& temperantiam,iuſtitia ſequitur.

b *Altrinſecus.* Quia adinuicem reſpiciunt , vt vna ſine altera haberi nõ poſſit. Exterius oſtiũ dilectio, fraterna,interius diuina,quia illa prior tempore,hæc ſublimior dignitate , & ꝑ illam ad hanc intratur,quia in amore proximi diſcitur, qualiter conditor debeat amari .

c *Et vtrumque oſtium.* Beda. Quia in vtraque dilectione duo ſunt principaliter obſeruãda. In dilectione Dei fides verita B tis,& puritas operationis. *Sine fide .n. impoſſibile eſt placere Deo,* (Heb.11.b.) & *Fides ſine operibus mortua eſt* . (Iacob.2.d.) In dilectione aũt fraternitatis patiẽtia,& benignitas,vnde. *Charitas patiens eſt, benigna eſt , vt* (1.Cor.13.b.) *dimittat*.ſ. ꝓximorũ iniurias,& eis benefaciat . Vñ. *Dimittite,* (Luc.6.f.) *& dimittetur vobis, date, & dabitur vobis.* (Matth.6.b.) Hanc nobis dilectionẽ impẽdi deſideramus,dicẽtes. *Panem noſtrum quotidianũ da nobis hodie, & dimitte nobis debita noſtra, ſicut et nos dimittimus debitoribus noſtris.* Vtrunq; oſtium ſe inuicẽ tenens aperiebat',quia iunctę sũt virtutes , nec poſſunt ſeparari, qa neq; fides ſine operib. neque opera ſine fide placẽt,neq; iniurias ferre ſufficit, qui ei quẽ tolerat neceſſaria nõ impertitur , neque neceſſaria miniſtrare, ꝙ illatas moleſtias nõ nouit ex corde dimittere. Apertio.n.oſtiorum non ſignificat ſeparationẽ virtutum,ſed quod per harũ cõiunctionẽ ingreſſus eccleſię nobis magis magiſq; pateſcit, vt quo his amplius abũdam⁹, verius ſanctorum cętibus ſociemur, ſicut diuiſio rubri maris ꝑ quã populus Dei Aegyptium perſequentem euaſit, nõ diuiſionem baptiſmi,ſed apertionẽ ſignauit ,qua extinctis peccatis omnibus ad littus & ſoliditatem virtutum tranſeamus .

Oſtia duo oraculi. Beda. Notandum, ꝗ in egreſſu oraculi duo dicunt' fuiſſe oſtia,ſed nõ duplicia. In templi vero.i.prioris domus introitu ita erãt duo oſtia,vt vtrunq; eſſet duplex, qa in p̃ſenti eccleſia talem nos ingredi & ducere vitam neceſſe eſt,in qua dilectionẽ Dei & proximi ꝑ fidẽ & operationẽ, per patientiã & benignitatẽ ſeruemus. In futura aũt uita ubi Deum & ꝓximos in luce æternę beatitudinis uidebimus, eadẽ gemina dilectione ſine labore,ſed in ſumma dulcedine perfruemur. Vñ introitus interioris domus duo hẽbat oſtia,ſed ſimplicia. Non.n.ibi fides neceſſaria eſt,ubi q̃ uũc credimus , & ſperamus manifeſte uidebimus,nec labor operũ neceſſarius quia perpetua mercede eorũ q̃ hic laboramus,donabimur. Nõ neceſſaria patiẽtia,ubi nihil aduerſi,nõ magnificẽtia benignitatis,ubi nulla indigentia. Iuxta formã operis decoris gratia prouiſum eſt,ut in eodẽ tẽpli ingreſſu duo eſsẽt oſtia. Neceſſe.n.erat parietes domus,qui centum uiginti cubitos C habebãt in altitudine,nõnullos etiam groſſitudinis cubitos hẽre,in cuius groſſitudinis extrema parte oſtia erãt affixa , ut oſtiũ utrunq; parieti eſſet æquale,& ſiue intus, ſiue foris tẽplum quiſq; poſitus oſtiũ aſpiceret , unus ei paries ꝑ omnia eſſe videret'. Similiter cedrinus paries cũ in lõgitudine & altitudine uicinorũ cẽt cubitorũ,nõ paruã habuit groſſitudinem,ergo & in huius ingreſſu duo facta ſunt oſtia,vt ab D vtroq; latere.i.intus & foris æquale parieti oſtiũ pateret. Et qm̃ eaſdẽ picturas oſtium & paries habebat,vt vnus per omnia,& continuatim extentus paries videretur, vnum decoris gratia prætendens,aliud myſterij diſpenſationem præfigurans.

d *Et ſe inuicem.* Vel oſtium quod ſe inuicem tenebat,aperitur, cum per miniſteriũ prędicatoris diſcernitur, qđ proprie ad cognitionem fidei,qđ ad viuẽdi caſtitatẽ pertineat, quæ vtraq; nequeunt ſeparari, & quod parũ ſit,proximorũ mala tolerare, & eis bona non cõmodare, cum hęc certiſſime ſoleant in corde perfectorum indiſſolubiliter permanere.

e *Et ſculpſit cherubim.* Hęc ſup. expoſita ſunt, quia in parietibus domus,& in oſtiis interiorib. eædem picturæ uel cęlaturæ factę sũt,quia eadẽ arcana fidei ſpei,& charitatis,quę ſublimes & perfecti ſublimiter capiũt , & q̃ omnes electi plene in æterna uiſione percipiunt , etiã catechizandis rudibus ꝓ ſuo cuiq; captu diſcenda & ꝯfitẽda tradunt',ut ſacris initiati myſteriis qñque ad capiẽda ea q̃ pie crediderũt,perueniant

f *Aedificauit atrium.* Beda De interiori atrio breuiter loquitur. de exteriori prorſus tacere uĩ ſed in uerbis dierũ utriuſque ſit mentio,ubi ſcriptum eſt : *Fecit etiam atrium ſacerdotum & baſilicam grandẽ, & oſtia in baſilica quæ texit ære.* Atriũ ergo interius qđ uocatur ſacerdotũ, eo qđ Sacerdotes & Leuitæ ĩ eo miniſtrarẽt,erat undiq; tẽplo circundatũ. Sed ab Oriente,unde tẽpli erat ingreſſus multo longius a tẽplo , quam a cæteris tribus plagis ſecretum quia in ea plaga,ideſt,in facie templi fiebãt miniſteria ſanctorũ,ibi altare æneũ ad hoſtias domino offerendas,ibi decẽ luteres ad eas lauãdas , ibi erat mare ęneũ poſitum ad lauãdas manus pedesq; ſacerdotũ, cũ ad miniſtrandum intrarẽt. Hẽbãt autem hoc atrium tres cubitos altitudinis,vt Ioſephus narrat,vt ab ingreſſu tẽpli cęteros prohiberet,& ſolis ſacerdotib. hoc licere ſignificaret. Eratq; ei ianua ad Orientalem plagã ad quam vſq, populus hoſtias ſuas & ſacrificia inferebat a ſacerdotib. ſuſcipiẽda,& ad altare ꝓferenda. De exteriori vero atrio (qđ verba dierũ baſilicam grãdem vocant) ita ſcripſit Ioſephus. Extrinſecus aũt huius tẽpli aliam ædificauit aulam quadrãguli ſchemate factam,erigens maximas porticus & latas excelſas & amplas,ꝑ quatuor mũdi partes in ea cõſtituẽs,quarũ ſingulæ ad vnumquẽq; ventũ quatuor angulis attẽdebãt, vbi aureas ianuas collocauit Et paulo poſt . In hoc ergo ſactariũ oẽs populi quibus purgatio & obſeruatio legitimorũ inerat,introibant. Has porticus Caſſiod. in pictura templi quam in pariete poſuit,ſicut in pſalmorũ expoſitione meminit,triplici ordine diſtinxit. Primũ.ſ.ordinem ponẽs extra atrium ſacerdotum ex omni parte per quadrũ. Secundũ eodem mõ extra intimas porticus uerſũ in gyro vndiq; extremũ ſimiliter ex omni latere priorũ porticuũ in circumitu. Sicque templum triformi ędificiorũ pręſidio ab omni parte erat munitũ , facto pauimẽto ſub diuo,inter ędificia ſingula de marmore & parietibus domorũ interioribus.i.eis ꝗ ad templum reſpiciebant factis in columnis exterioribus ſolidis Sicque fiebat, vt omnis tẽpli ſtructura per graduũ varietatẽ eſſet rationabiliter diſtincta. Nã in ſancta ſanctorum intrabat põtifex,in ipsũ templum ſacerdotes purificati & nõ purificati , vna cũ Leuitis & cantoribus,in intimũ atrium baſilicę maioris viri Iudęi purificati ſtantes & orantes ſub diuo ſi ſerenũ eſſet, ſi tẽpeſtas in porticus ꝓximas ſeſe recipiẽtes in exterius atriũ mulieres Iudęę purificatę , in extremum atriũ Gẽtiles & Iudęi ꝗ nuper uenerant ex gentibus,uſq; ad ſextũ purificatio- nis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Poſtes de lignis. *ideſt,quatuor angelorum, & in hoc differebant a poſtibus oraculi.*

2 Et duo oſtia de lignis abiegnis. *Hebræi,dicunt, buxinis,*

3 Altrinſecus. *Iſta autem oſtia magna erant, & erant in medio parietis Orientalis ipſius templi, & in medio duorum oſtiorum erat poſtis fortis vbi claudebantur,ideo dicuntur eſſe altrinſecus, quia vnum erat ex vna parte illius poſtis, & alterum ex altera .*

4 Et utrumque. *quod exponitur dupliciter. Vno modo quod vnum erat in ſuperficie exteriori muri,et alterum in ſuperficie interiori,ſicut dictum eſt de oſtiolis oraculi. Alio modo,quod vtrumq; oſtium eſſet de duabus partibus copulatis adinuicem fortiter , ita quod vna pars oſtij poſſet claudi,altera remanente aperta, & ſic, qđ quando totũ aperiebatur, vna pars eſſet iuxta ſpiſſitudinem muri , alia iuxta latus eius , ſicut videmus in oſtijs quæ apud nos , dicuntur fracta . Et ideo ſequitur .*

5 Et ſe inuicem. *quia una pars alteri copulabatur modo prædicto .*

6 Et ſculpſit. *in iſtis oſtiis eo modo ſicut in parietibus templi .*

7 Et ædificauit atriũ. *Hic vltimo agitur de atrio quod erat circa templum, & erat platea magna quadrata in circumitu templi,erat tamen altera parte longior ſicut & templum. Et in parte huius plateæ quæ erat ante ingreſſum templi,erat altare holocauſtorũ, & mare vbi lauabantur ſacerdotes, & luteres, vbi hoſtiæ lauabantur,et erat iſta platea clauſa muro facto ex tribus ordinibus lapidum diuerſorum colorum. Et dicunt aliqui,quod iſti ordines erant ſecundum ſpiſſitudinem muri, ita quod ordo lignorum cedri erat a parte interiori. Alii autem dicunt & melius vt videtur,quod iſti quatuor ordines erant ſecundum altitudinem muri, ſic enim melius apparebat varietas & decor operis .*

Anno

a ¶Fide,ſpe,& charitate. b ¶Quia neceſſaria eſt certa diſcendi ſolertia, vt quiſque dignoſcat quid credere, quid ſperare, vel quid diligere debeat. c ¶Bona ſcilicet operatione ſine ſimulationis corruptione, ſine cuius adiectione fides, ſpes & charitas vera eſſe non valent.

a rius tribus[a] ordinibus lapidū[b] politorum, & vno[c]

a ¶Regni Salomonis. b ¶Inchoata.

ordine † lignorū cedri. Anno[a] quarto fundata[b] eſt 1

a ¶April ſcilicet inchoata. b ¶Eiuſdem regis.

domus dñi in menſe Zio[a], & in anno vndecimo[b] 2

a ¶Octobri.

b menſe Bul (ipſe eſt menſis octauus) perfecta eſt domus in omni opere ſuo, & in vniuerſis vten-

c ſilibus ſuis. Aedificauitque eam annis ſeptem.

nis dic. Hæc vt in pictura Caſſiodori diſtincta reperimus breuiter annotauimus, rati eū ab antiq̃s Iudæis didiciſſe, neque virum tam eruditum voluiſſe in exemplum legendi proponere, quæ non prius vera eſſe cognouiſſet. Horū locorū meminit ſupremorū graduum Pſal. qui ita incipit: *Ecce nunc bened. do. o. ſer. do. qui ſta. in domo do. in atriis do. Dei no.* In his porticibus Ieremias & alij prophetæ, in his dñs & Apoſtoli p̄dicabant. In harum aliqua ſedebat dñs docens, q̃n tentantib. Phariſæis oblata eſt ei mulier ad mortē iudicāda. In his inuenit vēdētes oues, & boues, & columbas: quos eliminauit de tēplo. In his Petrus & Ioānes claudum inueniētes ſanauerunt & ſecum ingredientes interius ad orandū duxerunt. In his orabat oīs multitudo populi, q̃n incenſum ponenti Zacharię angelus ad altare thymiamatis apparuit, cumque de præcurſoris domini natiuitate perdocuit.

Hæc aūt atria cum porticibus ſuis aſpectum templi de lōge aſpicientibus abſcondere non potuerūt, quia locus in quo templū erat multo ſublimior erat, quàm vbi porticus erant. Nā ſicut Ioſephus ſcripſit, extremæ atriorū fabricę cū in quādringētis cubitis eſſent erectę, tñ ad verticē mōtis in quo tēplum ædificatum eſt, non p̄uenerunt. Hæc quidē de ſtructura tēpli ſtudioſo lectori credidimus intimanda: ſed in eis quę ſacra ſcriptura referre cōmodum duxit; figuras myſteriorū quęramus: ceteris ꝑ hiſtorię cognitione ſimpliciter vtamur.

Aedificium ergo tēpli intra atrium ſacerdotū, perfectorū in eccleſia vitā exprimit, qui excellentia virtutum dño appropinquant, & alijs verbo & opere ducatum ſalutis oſtendunt. Sacerdos .n. inde dicitur, q̃ ſacrum minorib. ducatum præbeat, quo noīe non ſolum altaris miniſtri epi, ſcilicet, & presbyteri, ſed & omnes cēſentur qui altitudine doctrinæ & conuerſationis prąeminent: nec ſibi tantum, ſed plurib. proſunt, qui dum corpora ſua hoſtiā viuentem, ſanctam, Deo placentem exhibent, ſacerdotale miniſteriū ſpūaliter exercēt. Vñ toti eccleſiæ loquitur Petrus: *Vos aūt genus electū; regale ſacerdotiū gens ſancta, populus acquiſitionis.* Et antiquo populo dicitur: *Vos eritis mihi regnum ſacerdotale, & gens ſancta.*

Baſilica vero grādis quę erat extra atriū ſacerdotū, in qua oīs populus orare vel verbū audire ſolebat, carnaliū in eccleſia vitā moreſq; figurat, qualibus dicit Apoſt. *Nō potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, &c.* Qui bñ per baſilicā grandē ſignant, quia multò maior eſt in eccleſia talium, quā p̄fectorū numerus. Sed quantū p̄ſtant numero, tm̄ ſuccūbunt merito. Vñ hæc baſilica plurimos capit, non tñ eos in interiora tēpli deaurati, nō ad altaris offm̄, non in ipſum atriū ſacerdotū intromittit, quia carnales & infirmi, etſi ob meritū caſtæ fidei & pietatis ad electorū ſortē pertinent, lōgè tñ abeſt vt illis exequent, qui cū fiducia profantur. Non audeo aliquid dicere eorum quę per me nō efficit Chrs in obedientiam gentium verbo & factis. *Bonum certamen cer. &c.*

Accedebat vulgus ad atriū ſacerdotib. & hoſtias vſq; ad ianuā deferebat, ſuſceptas a ſacerdotib. & in altari oblatas oculis p̄ſequebatur. In ipſum etiā tēplū cū aperiebatur a lōge inſpiciebat, nec tñ ēt ſacerdotū atriū itrare poterat: ſed de inferiorib. clamabat ad dñm: q̃a nec carnaliū in eccleſias ſimplicitas a dño deſpicit, q̃n fideliter quæ p̄nt vota pietatis, offerunt. Inſpiciunt .n. a longe in templū dñi, cū vitā ſublimiū diſcere & admirari gaudēt: & quos virtutis imitatione ſequi nequeūt, piæ venerationis amplectunt affectu. Vidēt hoſtias ſacerdotū in altari ſacro igne cōſumi: quia magna magnorū opera cognoſcunt a domino per ſpiritum dignanter accipi.

Afferūt hoſtias ſuas ad atriū ſacerdotū p illas dño offerendas, dū bona q̃ valēt operātes maiorū & doctiorū exhortatione firmant, & itercessione cōmēdant. Offerūt ēt ſacerdotib. hoſtias p illos dño cōmēdantes, cū ſanctis egentib. neceſſaria q̃b. abundāt ſub mercedis intuitu tribuūt. vnde: *Amen dico vobis, non perdet mercedē ſuā.* Ac ſic vtrorūq; hoſtias in altari Dei idē ignis abſumit: eū dñs eleemoſynas diuitū vna cū magnis ſanctorum

ſanctorū virtutib. intuitu ſuo, & retributione dignas iudicat. D

Multitudo ergo credentiū, qui relictis poſſeſſionib. vno corde & vna aīa deſeruiebat Deo, ipſa eſt templum Dei & locus intra atriū ſacerdotū ſpecialiter illi cōſecratus. Porrò baſilica grandis, & orantes in ea circa atriū ſacerdotū in gyro eos figurant qui eorum t̄pe credebant ex gentib. in Syria, & in Antiochia, cæteriſq; p̄uincijs & ciuitatibus, quibus Apoſtoli & ſeniores qui erant Ieroſolymis non plus imponebāt oneris, quā vt abſtinerēt ab idolis immolato, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatiōe: quorum tñ oblationibus volebāt pauperes ſanctorū qui erāt Ieroſolymis ſuſtētari, vt eis carnalia miniſtrantes ſpiritualiū eorū fierēt participes. Barnabas vero & Paulus cum ſocijs ſuis, qui oblationes eorum accipientes Ieroſolymam deferebant, ſacerdotes ſunt: qui hoſtias ſuſcipientes ad altare domini conſecrandas p̄ducunt, quia dona deuotionis eorum ſanctis qui pro eis orarent, attulerunt. Act.15.

Atrium ergo poſitū inter locū vulgi & ſacerdotum, illam diuiſionē ſignificat, quę carnales in eccleſia nuperq; incipientes ab arce perfectorū non ſorte electionis, ſed meritorū quantitate ſecernit. Carnales .n. ſufficere ſibi credūt: ſi fidem, ſpem, charitatē, & operū mūditiam hēant Perfecti ſuper hęc oīa verbo p̄dicādo laborant, pauperibus oīa ſua tribuunt, vigilijs, ieiunijs, hymnis, canticis ſpūalibus, & ſacris locutionib. operā dant, perſecutiones, pericula propter iuſtitiam tolerāt, &c. quæ ſe Paulus feciſſe gloriatur, prompta mentis deuotione exequuntur. Vnde ſequitur: *Aedificauit atrium introitus tribus ordinibus.* E 1.Cor.11.f.

a *Et vno ordine.* Vnus ordo lignorū cedri bona eſt operatio ſine corruptione ſimulationis exhibita, ſine cuius adiectione fides, ſpes, & charitas vera eſſe non pōt. Ligna .n. cedri ꝓpter odoris gratiā & imputribilem naturæ potentiā, perſeuerantiā, & famam piæ actionis deſignant. Vſq; ad hoc atrium vniuerſi cōſcendunt electi, qui fide, ſpe, charitate, & opere, Deo placere appetunt. hoc alta meritorū gratia trāſcendunt perfecti, cum in tanto virtutum culmine proficiunt, vt dicere auditoribus poſſint: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. & neſcitis, quoniam angelos iudicabimus, quantò magis ſecularia.* Ibidem. 1.Cor.1.d. Ibid.6.a.

b *Ipſe eſt menſ.* Beda. Quæritur quō dicatur domus domini in mēſe octauo p̄fecta in omni opere ſuo, & in vniuerſis vtenſilibus, cū in ſequentib. legatur menſe ſeptimo dedicationē eius eſſe cōpletā. Nec credibile eſt, q̃ ſeptē annis templū ædificans Salomon, octauo menſe anni octaui p̄fecerit, vel vſque ad ſeptimū anni noni mēſem dedicationē p̄fecti diſtulerit. Vñ potius veriſimile vr̄ domum ſeptem annis, & ſeptē menſibus ædificatā, ita vt eodē menſe 7. dedicatio ſit celebrata, & die 23. ipſius menſis ſ'm Paral. Salomon dimiſerit populū in tabernacula ſua. ſicq; poſt vnā ſeptimanā adueniēte menſe 8. p̄fecta ſit domus dñi operibus. ſ. vniuerſ's, & ipſa dedicatione prius cōpleta. Niſi fortè putandū eſt, poſt dedicatū tēplum aliq̃d vtenſiliū in miniſteria eius additū fuiſſe vſq; ad ingreſſū † octaui mēſis accelerāte rēge, ut omo menſe 7. qui erat totus ſolēnis, tēplū dedicaret, & ita uerū reperiat utrūq; tēplum. ſ. 8. menſe in oī opere ſuo & vtenſilib. p̄fectum, & ipſum 7. menſe dedicatū fuiſſe. Qđ aūt in 8. anno, & 8. eius mēſe p̄fecta eſt domus in oī opere ſuo, ad futurū ſeculū diemq; iudicij pertinet, q̃n ad tantā perfectionem eccleſia p̄uenerit, ut quid ei amplius addatur, inueniri non poſſit. Tunc enim Chriſtus oſtendet nobis patrem, & ſufficiet nobis. Dies autē iudicij octonario numero typicè exprimit: quia hoc ſeculum quod agit, ſeptem dieb. ſequitur. Vnde Dauid Pſal. pro octaua intitulauit, quem pro metu iudicij cantauit, dicens; *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Quæſtio. Beda lib. de tēplo Salom. cap.17. 2.Paral.2.c. F † ſexti Pſal.6.a.

c *Aedificauitq; eā.* Quia eccleſia tota huius ſeculi t̄pe, quod 7. dierū circuitu peragit ex electis conſtruit animabus; & in fine ſeculi ſuū crementū ad finē perducit. Vel ob ſignificationem grē ſpūalis: per quā eccleſia ſolum vt ſit eccleſia, percipit, q̃a ſine donis ſpūs nemo fidelis effici, vel fidem ſeruare, vel merito fidei ad coronam iuſtitiæ poteſt peruenire.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Anno quarto. *Hic agitur de conſummatione operis, cū dicitur:* Anno quarto fundata eſt domus. *ſcilicet regni Salomonis, vt dictum eſt ſupra.*

2 Et in an. vn. *ſcilicet regni eius.* menſe Bul. ipſe. *aliqui corrigūt Elul, dicentes, eo quod vnus menſis apud Hebræos ſic nominatur. ſed hęc correctio eſt magis corruptio: quia ille menſis q apud Hebræos vocatur Elul, eſt ſextus mēſis, ſ. September. Iſte autem in quo perfecta eſt domus, eſt menſis octauus, vt patet in litera: & correſpōdet partim ſeptimo. ſ. Thezri, qui October apud nos dicitur, & partim octauo Nouembri, ſcilicet apud nos, apud Hebræos aūt vocatur cōiter mareſuam. in hoc autem loco vocatur Bul, vel Bol., vbi alias communiter habetur Ebul quod ſignificat marcorem: quia iſto tempore terræ naſcentia marceſcunt, & folia de arboribunt cadunt, & incipiunt putreſieri.*

CAP.

A

CAP. VII.

Omum autem ſuam ædificauit Salomõ tredecim annis, & ad pfectũ vſq; perduxit. Aedificauit † quoq; domum ſaltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis, † & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas. Ligna quippe cedrina exciderat in columnas, & tabulatis cedrinis † veſtiuit totam cameram quæ quadragintaquinque columnis ſuſtentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas quindecim † contra ſe inuicem poſitas

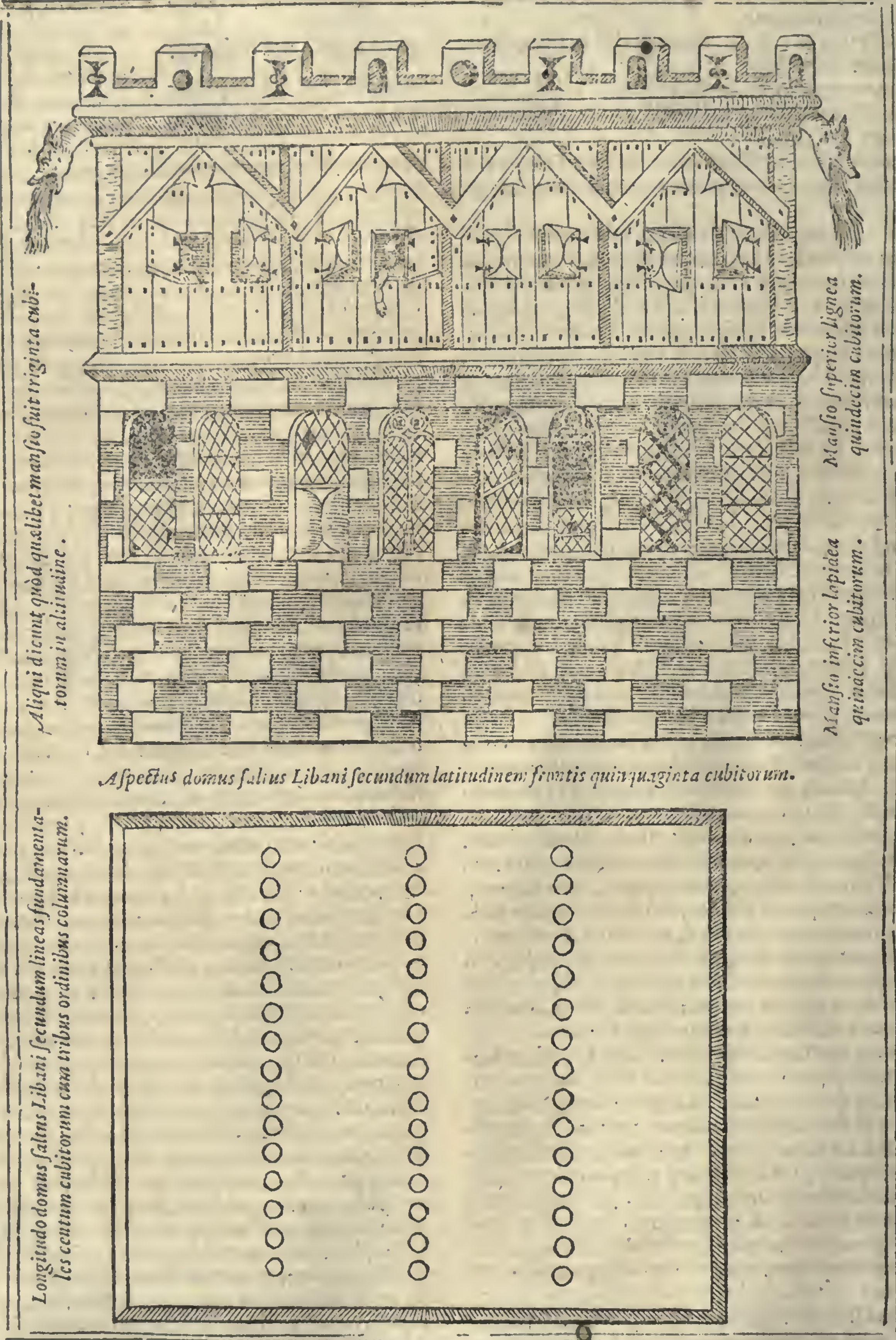
1

D

† agitur, vel ſcilicet.

a † Quia de lignis Libani multis ædificata eſt.

a † Quæ vulgo, tranſporticus.

Aſpectus domus ſaltus Libani ſecundum latitudinem frontis quinquaginta cubitorum.

NIC. DE LYRA.

CAP. VII.

Diuiſio. Domum autem. *Hic conſequenter agitur de ędificatione domorũ regaliũ. Et primo de huiuſmodi ædificijs agitur. Secũdò ad deſcribendũ aliqua vtẽſilia domus dñi notabilia ſcriptura reuertitur ibi:* Miſit quoque rex. *Circa primum ſciendũ, ꝙ ſecundũ doctores noſtros Salomon fecit tria ædificia. Vnũ pro habitatione ſua, aliud pro habitatiõe vxoris ſuę ſcilicet, filiæ Pharaonis. Et tertium quod vocabatur domus ſaltus Libani, eò qđ circa illud ædificiũ erant viridaria arborib⁹ conſita. De primo vero ædificio parũ loquitur ſcriptura. & hoc fortè: quia erat de cõſimili opere, ſicut & domus ſaltus Libani, quæ hic deſcribitur ſatis diffusè, vt videbitur. hoc tñ excepto, ꝙ in domo ſaltus Libani erant duæ manſiones, vna inferior, & altera ſuperior ſicut eſt in palatio regis Pariſiis. In habitatione inferiori cõſeruabãtur vnguenta, & pigmenta, & aromata, & hmõi pp quod parietes erant de lapidibus, vt talia poſſent ibi melius conſeruari. In ſuperiori verò ponebãtur arma. vñ vocabatur armamentariũ: & erat tota de lignis in parietibus, & columnis: Et in vtraq; manſione erant tres ordines columnarum, & in quolibet ordine erant quindecim columnę, ſ. quadragintaquinque in vniuerſo, & erant iſti ordines ſecundũ longitudinem domus ita quod erant ibi quatuor deambulatoria, duo inter columnas, & vnum inter columnas & parietem in vno latere, & aliud inter columnas & parietẽ in alio latere. Per modũ autem principiũ huius capituli figuratũ quantum ad frontem domus. Pauimẽtum autem eius figuratur hic, & deſuper tectum planum. quia ſic fiebant in terra illa. Et in circũitu muros cum propugnaculis, p quæ tranſibant ſtillicidia procedentia extra aquã pluuialẽ. ſuper deambulatoria verò erant trabes arcualiter laqueati tabulis cedrinis. Et ſecundum hoc exponatur litera. cum dicitur.*

B

1 Domũ autem. *Et loquitur de iſtis tribus ædificiis quæ oĩa erant Salomonis: quamuis eſſẽt diuerſis vſibus applicata, vt dictum eſt. Et ppter hoc maius tempus appoſuit Salomõ in ædificatione domus domini: quia ad ædificationem domus domini erant multæ expenſæ præparatæ per regem Dauid, vt patet 1. Paral. Item quia populus erat magis deuotus & intentus ad ædificationem domus domini. Conſequenter in ſpeciali deſcribit menſura domus ſaltus Libani in longitudine, latitudine, et altitudine. Et patet litera ex dictis, hoc excepto, quòd altitudo hic accipitur ſecundum aliquos vſque ad manſionem ſecundam tantum. ſecundum alios verò vſque ad tectum domus.*

C

Et ſuper

MORALITER.

1 *Domum autem.* Per quã ſignificatur fidelis anima, in qua verus Salomon Ieſus Chriſtus per gratiam delectabiliter requieſcit. Prouerb. 8.d. *Deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum.* In domo vero Salomonis quatuor erant deambulatoria, quæ in anima fideli ſignificat proceſſus ſecundum quatuor virtutum cardinalium opera.

Domum

CAP. VII.

DOmum au. a *Mulieris vi.* Eccleſiæ. ſcilicet præſentis, pro qua Chriſtus vir ſuus morte guſtata ſurrexit, & in cælos aſcendens peregrinantē reliquit in terris. cuius filij ſunt p̄dicatores, & omnes fideles. Vnde, *Pro patribus nati ſunt tibi filii, &c.*

b *Qui cum veniſſet.* Quia doctor ſtrenuus illis cōmittit Dei verbū, qui pie ſuſcipiunt, & pſeuerāter cuſtodiunt, & alijs prædicando latius diffamare quę didicerint, ſatagunt. Aes enim eſt valde durabile, & ſonorum.

c *Fecit o.* Quia ſancti doctores dū miniſterio verbi fideliter inſiſtunt, opus Dei operantur, quia loquendo foris viam veritatis aperiunt illis, quos ipſe intus illuſtrando ad vitam pręordinauit ęternam. vnde, *Ego plantaui, Apollo rigauit, Dominus autem incrementum dedit.*

d *Et fin.* BED. Colūna ante fores templi decē, & octo cubitis alta eſt, cum prędicator palā cunctis inſinuat, nō niſi per fidē, & opera iuſtitię nos ad ſupernę vitę gaudia poſſe peruenire. Nomē quoq, Ieſu apud Gręcos ab hoc numero incipit. Prima. n. litera huius nominis decem, ſecunda octo ſignificat. Et apte decē, & octo cubitis altę ſunt colūnę dom⁹ Dei, quia doctores ſancti ad hoc bene viuēdo, tendūt vt conditorem ſuum facie ad faciem videre mereantur. Neque. n. aliquid vltra quærendū, cum ad eū, qui eſt ſuper omnia puenerint. De quibus Paulus, *Iacobus, Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, &c.* Quibus verbis exponere videtur myſteriū columnarū materialiū, & quid ſci. figurarunt, & quare duæ ſunt. Apoſtolos enim, & cunctos doctores ſignificāt, fortes fide, & ope, & erectos contēplatione. Duę autem ſunt, vt prępūtiū, & circūciſionē prędicando in eccleſiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, & ingreſſum illius ſuo decore vtraque parte ornabāt. Oſtium autem templi dn̄s eſt, qui ait, *Nemo venit ad patrem, niſi per me.* Et alibi. *Ego ſum oſtium, etc.* quod, ſ. oſtium columnę ab vtroq; latere poſitę circunſtant, cū miniſtri ſermonis vtrique pp̄lo introitū cęli oſtendūt, vt ſiue à luce ſcientię legalis, vel ex rigore Gentilitatis ad fidē euangelij quis venerit, hēat eos paratos, qui ſibi iter ſalutis verbo miniſtrent, & exēplo. Vel, qa ☞ de

Gal. 2. b.

Ioan. 14. a.

Ibidem 10. b.

a ¶Et ita erant tres ordines per medium domus, ac per hæc quatuor deambulatoria inter parietes, & medias columnas.

poſitas, & è regione ſe reſpicientes æquali ſpatio inter columnas, & ſu- 1
per columnas quadrangulata ligna, in cunctis æqualia. Et porticum co 2
lumnarum fecit quinquaginta cubitorum longitudinis, & triginta cu-
bitorum latitudinis, & alterā porticum in facie maioris porticus, & co- 3 4
lumnas, & † epiſtylia ſuper columnas fecit. Porticum quoq; ſolij in qua 5
†tribunal eſt, fecit, & texit lignis cedrinis à pauimento vſque ad ſum-
mitatem, &†domuncula in qua ſederetur ad iudicandū, erat in media 6
porticu ſimili opere. Domum quoque fecit filiæ Pharaonis, (quā vxo- 7
rem duxerat Salomon) tali opere, quali, & hāc porticū. Omnia lapidib. 8
pretioſis, qui ad normā quandā atq; menſuram, tam intrinſecus, quā
extrinſecus ſerrati erāt à fundamento vſque ad † ſummitatē parietum,
& intrinſecus vſque ad atrium maius. Fundamenta autem de lapidibus
pretioſis, lapidibus magnis decē, ſiue octo cubitorū, & deſuper lapides
pretioſi † æqualis menſuræ ſecti erant, ſimiliterque de cedro. Et atrium, 9
maius rotundū triū ordinū, de lapidib. ſectis, & vnius ordinis de dolata
cedro, necnō, & in atrio domus domini interiori, & in porticu domus.

a ¶Tyrius artifex quem aſſumpſit Salomon adiutorem operis ſui, electos de gentibus prædicatores ſignificat.

a Miſit quoque rex Salomon, & tulit Hirā de Tyro, filiū mulieris viduę; 10
de tribu Nephthali, patre Tyrio, artificem ærarium, & plenum ſapien
b c tia, intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui
d cum veniſſet ad regem Salomonem fecit omne opus. Et finxit duas 11

† in domo ſua atrium aliud.

†ſecundū menſuras lapidum dolatorum.

D E F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſuper co. *ad portandū tecta. Conſequenter deſcribit diſpoſitionem porticus exiſtentis ante domū pro habitatione regis, cum dicitur.*
2 Et por. co. fe. quin. cu. *i. ſecundum menſuram latitudinis domus. Et ex hoc patet, quòd iſta domus erat ſimilis in latitudine domui ſaltus Libani. Ante vero porticum iſtam magnā erant duæ aliæ porticus minores vna iuxta aliā in lōgitudines maioris porticus; & in vna tenebantur iudicia cōia, in alia vero erat thronus Salomonis, in quo ſedebat quando volebat eſſe in diuitijs, & delicijs. Et hoc eſt, quod dicitur.*
3 Et al. por. in fa *Hæc eſt illa porticus, in qua erant iudicia cōia.*
4 Et colūnas. *quibus claudebantur porticus.*
5 Et epiſtylia. *i. capitella, quæ erant ſuper columnas ad decorem.*
6 Et domuncu. *ideſt, thronus Salomonis mirabili opere factus, vt habetur. infra. 10. cap. Conſequenter deſcendit ſcriptura ad deſcribendum domum reginæ, cum dicitur.*
7 Domum quo. fe. fi. Pha. *Non quantum ad hoc, quòd clauderet columnis, ſed quia parietes erant de conſimili materia cum muro, qui erat ſub columnis porticus, quia columnæ illæ claudentes porticū non deſcendebant vſque ad terram, ſed erant poſitæ ſuper murum habentē aliquam magnitudinem, licet non magnam. Et hoc eſt, quod dicitur.*
8 Omnia lapi. pre. *Hebræi dicunt,* Pōderoſis vſque ad atrium maius. *iſtud atrium non erat atrium domus Domini, ſed domus regiæ, propterea ſubditur poſtea.*
9 Et atrium ma. *Atrium enim domus Domini quadratum erat, vt dictum eſt ca. præ.*
10 Miſit. *Hic reuertitur ſcriptura ad deſcribendum aliqua vtēſilia domus Domini. Et primo deſcribuntur duę notabiles columnæ. Secūdo mare æneū, ibi,* Fecit quoq; ma. *Tertio luteres, ibi,* Et fecit baſes. *Quarto plura vaſa alia ad templum pertinentia, ibi,* Fecit quoque Hiram. *Circa primum deſcribitur artifex iſtorum, cū dicitur,* Miſit quoque rex. *hoc eſt adduxit, & fuit iſte alius à rege Hiram, eiuſdē tamē nominis, non eſt. n. veriſimile, quod rex Tyri eſſet artifex in talibus.*
11 Et fin. *licet. n. multas alias fecerit, iſtæ tn̄ ſpecialiter deſcribunt. quia erant valde notabiles in magnitudine, & operis ſubtilitate. habebat enim quælibet. 35. cubitos altitudinis, vt habetur 2. Para. 3. & q̄libet habebat quatuor partes, videlicet baſim inferius, & deſuper ſtipitem, & in ſuperiori parte ſtipitis caput, & deſuper capitellum. longitudo vero ſtipitis erat xviii. cub. & longitudo capitis quatuor, & longitudo capitelli quinque, vt habetur hic in litera. De menſura autē baſis non fit mentio. ſed ex dictis ſequitur, quod aſcendebat in altum per octo cubitos, quia ſic habentur trigintaquinque cubiti longitudinis totius columnæ. Et ex dictis patet litera vſque ibi.*

1 Et

MORALITER.

7 *Domum quoque fe.* Ideo per ipſam ſignificatur quęlibet perſona Chriſto per integritatem fidei deſponſata. 2. Cor. 11. a. *Deſpondi vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.* domus aūt huius vxoris eſt ſolitudo lectionis, & orationis, Oſeę. 2. c. *Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius, & canet,* ſcilicet in oratione, & lectione.
10 *Et tu. Hi.* Per Hiram, qui fuit Gentilis, & artifex ſapiētia plenus, ſignificatur quilibet literatus ad fidē Chriſti de Gētilitate vocatus. tales fuerunt Dionyſius Areopagita, & alij plures, quorū vita, & doctrina eccleſię domus eſt ędificata.
11 *Et finxit.* Inter multa vaſa, quę fecit Hirā pro tēplo Salomonis, tria fuerunt notabilia, ſ. duę colūnę mirabiles, mare ęneum, & luteres. Per columnas intelligitur doctrina doctorum eccleſię, per quam fides defenditur, & roboratur, & fideles de moribus inſtruuntur, propter quod vna columnarū vocata fuit Iachim, i. firmitas pp fidei roborationem. alia vero Booz, i. fortitudo, quia doctrina morum fortificat ꝯ paſſionum impulſum. Mare ęneum in quo lauabantur ſacerdotes qn̄ debebant miniſtrare in altari, ſignat verā confeſſionē qua ſacerdotes nouę legis accedentes ad altare debent lauari. Per luteres aūt in quibus lauabantur carnes hoſtiarū offerendę in altari holocauſtorū, ſignificantur lachrymę contritionis, & deuotionis quibus animę lotę p̄parant̄, vt domino ſanctum ſacrificium offeratur. Pſal. l. d. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus cor contritum, & humillatum Deus non deſpicies.*

2.Par.3.d. de his columnis in Para. ſcriptũ eſt, *Ipſas columnas poſuit in veſtibulo* templi, vnã à dextris, & alterã à ſiniſtris, Ideo factæ ſunt duæ colũnæ, & ita diſpoſitæ, vt nobis in proſperis, & in aduerſis ingreſſum patriæ cæleſtis ante oculos mentis habẽdũ eſſe doceant. Hinc Paulus columna domus Domini nos per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris muniẽdos eſſe ſuis ſuorumque hortatur exemplis, vt nec proſperis delectati, nec fracti aſperis à recta via qua ad promiſſam patriam gradimur, vlla in parte declinemus.

2.Cor.6.b. † filum.

a ¶Ad ſpectaculum ſui decoris.

a columnas æreas decem, & octo cubitorum
b altitudinis columnam vnam, & † linea duo- 1
a ¶ In diametro igitur iiij.quia in gyro xij.cubitorum.
decim cubitorum ambiebat columnam
c vtramque. Duo quoque capitella fecit, quæ 2
ponerentur ſuper capita columnarum fu- 3
ſilia ex ære, quinque cubitorum altitudinis 4
capitellum vnum, & quinque cubitorum
altitudinis capitellum alterum, & quaſi in 5
modum retis, & catenarum ſibi inuicem
miro opere contextarum. Vtrumque capi-
d tellum columnarum fuſile erat. Septena 6
verſuum retiacula in capitello vno, & ſe-
ptena retiacula in capitello altero. Et per-
e fecit columnas, & duos ordines per cir- 7

Rom.1.b. a *Decem,&c.* Ter enim ſeni decem, & octo faciũt, tria, ſcilicet ad fidem pertinent propter trinitatem, ſex ad operationem, quia ſex diebus factus eſt mundus: tria per ſex multiplicantur, cũ iuſtus ex fide viuit, & cognitionem piæ fidei cumulat executione bonæ actionis.

B b *Et li.* BED. Norma apoſtolicæ inſtitutionis ambit columnam vtramque, cum doctor Iudæis, vel gẽtibus prędicare miſſus, ea tantum facere curat, & docere, quæ per apoſtolos accepit, & didicit eccleſia. Nam qui aliter docere, viuere, vel prædicare voluerit, & apoſtolica decreta ſpernere, vel pro libito ſuo noua ſtatuere, non eſt colũna in templo Dei, quia dum apoſtolica inſtituta ſequi contẽnit, vel exilitate inertiæ, vel elationis groſſitudine duodecĩ cubitorum lineæ non conuenit.

Ibidem. c *Duo,&c.* BED. Capita columnarum, i. ſuprema pars eorũ præcordia ſunt doctorum, quorum Deo deuotis cogitationibus, ſicut capite membra, ita ipſorum opera dirigunt, & verba. Duo autẽ capitella capitibus ſuperpoſita, duo ſunt teſtamenta, quorũ meditationi, & obſeruationi doctores, & animo ſubdũtur, & corpore. Vnde vtrumque capitellũ quinq; cubitos altitudinis habet, quia quinq; libris ſcriptura Moſaicæ legis comprehenditur. quinque ẽt ſeculi ætates tota veteris teſtamenti ſeries complexa eſt. nouum vero teſtamẽtũ non aliud prædicat, quã quæ Moyſes prædicando ꝑ hoc prędixerat, & ꝓphetæ. vnde, *Si crederetis Moyſi, crederetis, & mihi.* Ioh.4.g. Cum ergo admirabili diuinę operationis concordia, & noui gratia teſtamenti in velamine erat veteris condita, & nũc ſacramẽta veteris ꝑ lucem noui ſunt reuelata, quaſi capitellũ vtrumq; columnæ quinque cubitis altũ eſt, quia manifeſtũ eſt, quod in veteri cuius ſacramenta in quinque ætatib. ſunt plenius cõprehenſa, euangelicæ perfectionis eſt inſita gratia.

C

D tia.

d *Septena,&c.* Hoc in Paralipo. ita ſcriptũ eſt. *Nec non, et quaſi catenulas in oraculo. & ſuperpoſuit eas capitib. columnarum.* Spẽs enim catenarum, & ſimilitudo retis ĩ capitellis varietas ẽ ſpecialiũ virtutũ in ſanctis. vnde, *Aſtitit regina à dextris tuis in ve. deau.* ideſt, ĩ veſtitu fulgidę dilectiõis, *circundata varietate*, diuerſorum chariſmatũ. Vel multiplex ꝯtextio catenarũ, & retis expanſio, multifarias electorũ perſonas inſinuat, q cũ verbis ꝓdicatorum fideliter obediendo adhærent, quaſi colũnarum capitib. ſuperpoſiti, retis, & catenulæ miraculũ ſuę connexionis cunctis ſperantib. præbent. Hæ.n. catenæ miro ſibi iuicẽ ſunt opere ꝯtextę, quia mirabili gratia ſpiritus actũ eſt, vt vita fideliũ, locis, temporib. gradu, ꝯditione, ſexu, & ætate multũ ſecreta, vna fide, & dilectione ſit ꝯiũcta. Septenario, ſpiritalis gratia ſignat̃, vnde: *Qui ſunt ſeptẽ ſpiritus Dei miſſi in omnẽ terrã.* Qđ Eſaias apertius explicat, dicens: *Et requieſcet ſuper eum ſpũs dñi, ſpiritus ſapientiæ, & intelligentiæ, ſpiritus cõſolationis, et fortitudinis, etc.* Septena verſuũ retiacula erant in capitello vtroque, quia patres vtriuſque teſtamenti per gratiam vnius ſpiritus ſeptiformi, vt eſſent electi acceperunt.

c *Et duos.* BED. Videtur mala granata facta eſſe in circumitu capitellorum à parte inferiori, & ex ipſis malis granatis oriri retiacula, quibus capitella ex parte aliqua tegerentur, ſignatur, quòd virtutes ex virtutibus naſcuntur, & quòd ſancti *Ambulant de virtute in virtutem.*

BED. Duo ordines erant retiaculorum in gyro capitelli ſed vterq; ordo ſeptẽplici verſuum currebat ordine, donec circumacto capitello in ſeipſum quaſi facto circulo rediret, quia, ſcilicet, Deũ ex toto corde, & proximũ ſicut nos diligere præcipimur, ſed vterque ordo ſeptem habet verſuum retiacula, quia nec Deus, nec proximus ſine ſpirituali grã diligitur. Veridica enim ſententia dicitur: *Claritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum.* Similiter autem, & ꝓximi, quia vna ſine altera eſſe non poteſt. Facta ſunt retiacula hæc vt tegerent capitella, ideſt, vndique in gyro circũdarẽt, quia omnis ſcriptura ſancta cũ recte intelligitur, gratiã per omnia charitatis ſonat, & pacis. Capitella enim volumina diuina, retiacula ſunt vincula mutuę dilectiõis, & retiaculis te- guntur

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et linea.* quia quælibet per ſe ſumpta tantum habebat in circũitu, vt patet Iere. vlt. e. vbi dr̃ ſic. *Decem, & octo cubiti altitudinis erant in columna vna, & funiculus duodecim cubitorum circumibat eam.* Et ideo male dicunt illi, qui dicunt, quod quælibet per ſe ſumpta habebat tantum ſex cubitos in circumitu.

2 *Duo, &c.* Hic conſequenter dimiſſa diſpoſitione baſis, & ſtipitis agitur de diſpoſitione capitellorum, & capitum, quæ erant ſubtiliora. Ad cuius intellectum cõſiderandum, quòd capita iſtarum columnarum in parte ſuperiori dilatabantur ad modum floris lilij, & capitella ponebantur ſuper ſtipitẽ quaſi in medio dilatationis exiſtentem, & inferior pars capitelli aptabatur illi ſtipiti, & poſt aliquam eleuationem erat quædam dilatatio in circumitu capitelli per modum cuiuſdam circuli ſupereminentis, & ſuper illum circulum erant centum malogranata quaſi ſuperpoſita per circumitum, & centum alia malogranata ſub circulo illo quaſi dependẽtia ex eo. Super iſtum autem circulũ, & malogranata erat quædam eleuatio ſtrictior aſcendens, quaſi prope mediũ altitudinis capitelli, & diuidebatur in portiones ſeptem per lineas intermedias ſeu circulos graciles, & quælibet portio erat ꝑforata in circumitu ſubtiliter per varias figuras, ſicut ſolet fieri in oſtijs laternarum ærearum, & quia capitella, & colũnæ erant interius concauæ, ideo lumen tranſiens per iſta foramina circunquaque oſtẽdebat pulchritudinẽ illius operis. Super iſtas aũt ſeptẽ portiones, q̃ in litera vocant̃ retiacula, & catenę, eo qđ in retib. & catenis apparẽt talia foramina, & itricatiões, ꝓpe mediũ capitelli erat alia dilatatio circularis per modum circuli omnino ſimilis prædictæ, & ibi erãt centũ malogranata ſuperpoſita, & totidẽ ſuppoſita, & de ſuper ſeptẽ portiones diſtinctæ, & perforatæ, ſicut & prædictæ, ſed erant ſtrictiores, quia capitellum in aſcẽdendo reſtringebat̃ & in ſummitate capitelli erat opus ſimile flori lilij. Ad capiendum autem imaginem iſtorum facilius poſui quandã figuram, quam infra conſpicies, quamuis non poſſit in plano perfecte figurari, ſed oportet reſiduum per imaginationẽ ſuppleri. Prædictis igitur adaptatur litera, quę valde eſt intricata, & ꝯfuſe poſita. *Duo quoque.* ſ. cuilibet columnæ vnum.

3 *Fuſilia.* quia totum opus columnarum, & capitellorum erat factũ per fuſuram, & non per martellorum percuſſurã.

4 *Quinque, &c.* computato opere lilij, quod erat deſuper.

5 *Et quaſi.* quia propter foramina prædicta dicebatur opus reticulatum, & concatenatum modo prædicto.

6 *Septena.* Verſus hic accipitur pro ordine, ſicut Exo. 28. In primo verſu erat lapis ſardius, &c. Ex dictis autem patet, qđ ibi erant duo ordines retiaculorum, vnus ſuper malogranata ſuperiora, & alius ſuper malogranata inferiora, & in quolibet ordine erant ſeptem portiones perforatę, quæ retiacula dicuntur, & hoc eſt, quod dicitur. *Septena verſuum retiacula.* ideſt, ſeptem retiacula erant in quolibet duorum ordinum dictorum, & idem replicat dicens.

7 *Et duos ordines per circumitum retiaculorum ſingulorum, vt tegerent capitella, quæ erant ſuper ſummitatem malorum. Eodem modo.* quia ſeptem retiacula inferiora erant ſuper mala granata inferiora, & ſeptem alia retiacula ſuperiora ſuper mala granata ſuperiora, vt dictum eſt.

Capitella

a cumitum retiaculorũ ſingulorum, vt tegerent capitella, quæ
b erant ſuper ſummitatem malorum granatorum. Eodẽ mo-
do fecit, & capitello ſecundo. Capitella autem, quæ erant ſu 1
c per capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata, erant in 2
d e porticu cubitorum quatuor, & rurſum alia capitella in ſum- 3 4

a ¶ Tantæ amplitudinis quanta erat hæc columna, cuius tamen capitelli altitudo quanta fuerit non dicitur.

mitate * columnarum deſuper, † iuxta menſuram columnæ 5
f contra retiacula. Malorum granatorũ autem ducenti ordi-
nis erant in circumitu capitelli ſecundi. Et ſtatuit duas co- 6 7
g lumnas in porticu templi. Cumque ſtatuiſſet columnam 8

guntur capitella, cum ſacra eloquia dono charitatis probãť
A vndique veſtita. nã, & in eis, quæ in ſcripturis non intelligimus, charitas latet, & in eis, quę intelligimus, late patet.

a *Vt tege.* BED. Cũ dictũ ſit de retiaculis, vt tegerent capitella, quæ erant ſuper ſummitatem malorũ granatorũ, videtur iuxta ordinem ipſius operis, quia malagranata facta fuerunt in circumitu capitellorum à parte inferiori, & ex eiſdem malis granatis orirentur retiacula quibus capitella ex parte aliqua tegerentur. Patetque myſteriũ quare retiacula ſuper ſummitatem fuerint malorum granatorum annexa, quæ ad vnam pene ſignificationem perſonarum, vel virtutum pertinent. Scimus enim virtutes de virtutibus naſci, & ſanctos ambulare *de virtute in virtutem,* donec *videbitur. Deus in Sion.* qua virtute nulla poteſt maior audiri. Vnde. *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero ſpem.* In ipſo etiã electorũ collegio inuicem ſibi ſuccedunt perſonæ iuſtorũ, & minores anteceſſorũ gaudent adhærere veſtigijs, eorum dictis, vel ſcriptis muniti, ne in errorẽ labantur. Retiacula ergo ſunt ſuper ſummitatẽ malorũ granatorum appoſita, cum præcordia charitatis perfectis ſunt ſuper adiecta operibus, & vtroque virtutis itinere, operatione, ſ. & charitate ſctõrũ vita clareſcit, quaſi circulo malorũ granatorũ in capitellis columnæ concatenatio retiaculorum ſuperaddita committatur, & quoniam omnia virtutum dona præſentium ad æternam remunerationẽ, q̃ per euangeliũ eſt nobis promiſſa, & miniſtrata reſpiciunt, apte ſubiũgiť. *Capitella autem, quæ erant ſuper capita columnarum, &c.*

b *Malorum granat.* Quæ vno foris cortice multa interius grana circundant, ſicut eccleſia vno fidei munimine innumera electorũ agmina includit. Poteſt ẽt cuiuſque iuſti vita moreſque ſignari, qui velut plurima vno cortice grana complectens, multa cogitationum virtutumque ſigna ne defluant, firma fidei, & humilitatis vallat cuſtodia. Bene autẽ capita columnarũ malis granatis erant in gyro circundata, q̃a ſancti doctores priorũ fidelium vitam ad memoriã reuocãt, eorum exemplis actus ſuos, & ſermones vndique muniunt, ne ſi aliter vixerint, errent. Sicut ergo retiaculorũ cõnexio vnitatẽ fideliũ ſignat in vinculo pacis, ita malogranata ipſam inſinuãt vnitatẽ, q̃ innumeros populos vna fidei regula cohibet. Vel retiaculorũ cõcatenatio manifeſtã fideliũ ɔcordiã mõſtrat. Malorũ granatorũ vero poſitio internas animi virtutes, q̃ ab alijs videri nequeũt, patientiã, ſ. humilitatẽ, benignitatẽ, &c. & quaſi pulcherrima foris ſpecies pomorũ apparet, ſed clauſa intus granorũ copia non apparet, cum ſanctorũ operatio palã oſtẽditur, ſed quæ intus eſt fidei, ſpei, & dilectionis, cęterorumque animi bonorũ gratia non cernitur.

C c *Quaſi, &c.* BED. Per lilia claritas ſupernę patrię, & immortalitatis floribus redolens paradiſi deſignatur amœnitas. Per quatuor vero cubitos euãgelicus ſermo, qui introitũ ęternę beatitudinis promittit, & iter perueniendi oñdit. Cum ergo ſancti doctores promiſſa nobis lumina regni cęleſtis in quatuor euãgelij libris oñdunt, quaſi capita columnarũ opus in ſe lilij quatuor cubitorum exhibent. Vbi notandũ iuxta literam, quia cum opus lilij in capitellis quatuor cubitorũ eſſe memoratur, neque additur latitudinis, vel altitudinis, lectoris iudicio vtrum in altitudine, an in latitudine intelligi debeat, relictum eſt. Conſtat aũt, quia columna, quam duo- D
decim cubitorum reſtis ambiebat, quatuor cubitos habebat in groſſitudine. Omnis enim circulus quantũ habet ſpatij in diametro, tantũ habet ter in gyro. Siue aũt latitudinẽ, ſiue altitudinẽ accipiamus, figura perſpicua eſt, quia nõ niſi per euangeliũ optata vox illa mundo inſonuit. *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ cœlorum.* Matthę.13.a.

d *In por.* Notandum autem in hac ſententia Paral. quòd eadem porticus templi etiam 2 Para.3.d.
veſtibulum templi vocatur. Vnde, *Inter veſtibulum, & altare plorabant.* Eze.8.f.
ideſt, inter porticum, & altare.

e *Et rurſ.* BED. Quorum, ſ. factura perennis regni ſublimitatẽ deſignat, quam *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, &c.* Iidem. 1.Cor.2.b.
Poſt lilia. n. quatuor cubitorũ alia capitella ſunt appoſita, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur, quia multa de cęleſti beatitudine in euangelio legimus, quod, ſ. ibi. *mũdi corde Deum videbunt,* quod *erũt* Matthæ.5.a.
æquales angelis Dei, quod *nõ nubent, neque nubent,* quia *mori vltra* Luc.20.f.
non poterunt, quia *vbi Chriſtus, ibi miniſtri eius erunt, &c.* Iohan.12.d.
huiuſmodi. Sed ipſa ſpecies horum, q̃ diximus ipſe ſtatus cõuerſationis patrię cęleſtis quomodo ſe habeat, ſolis eius ciuibus, q̃ intrare meruerunt, patet. Vnde factura, vel altitudine horum capitellorũ, quę ſuper lilium erant, incomprehenſibilis terreſtribus qualitas cęleſtis habitationis inſinuatur. De qua tñ non latet, quia oẽs ibi cõi felicitate diuinę viſionis fruuntur tanto quis ſublimius quanto mundiores ad videndum oculos cordis habuerit. Communis ergo ibi benedictio omniũ E
electorũ, ſed quod diſtincta operum qualitate multę mãſiones beatorum, in vna domo Dei ſignificantur, cum dicitur. *Et rurſum alia capitel. &c.* Iuxta menſurã columnę fiunt capitella deſuper, cum ſancti doctores, imo omnes iuſti doctorũ veſtigia ſequentes, pręmia ſuſcipiunt ęternę retributionis ſecundũ merita operationis. Super retiacula quoq; fiunt eadẽ capitella, quia iuxta modũ dilectionis qua ſibi in hac vita ſancta fraternitas copulatur, ſupernorum quoque ciuium ſocietati in pręſentia ſui creatoris coniungetur. Sed quia illa ſocietas vtriuſque populi fidelibus tribuitur, recte ſubiũgiť.

f *Malorum granatorum.* In malo granato totam ſignificat ecclesiam. ibidem.
Centenarius vero, qui primus tranſit ad dexteram, beatitudinem æternam. Duplicatur hic numerus malorum granatorũ in circumitu capitelli ſecundi, vt ſignificeť, quòd vtriuſque teſtamenti populus in Chriſto ſit adunatus, & ad æternã introducendus coronam. vnde, *Non enim longe erant* Ioh.21.c.
à terra, ſed quaſi cubitis ducentis trahentes rete piſcium. Per ducentos. n. cubitos rete plenum magnis piſcibus diſcipuli ad dominum trahunt effectum ſuæ reſurrectionis iam in littore monſtrantem, cum prædicatores Iudæis, & gentibus verbũ F
fidei committunt, & vtriuſque populi electos in vna beatitudinis arce colligunt.

g *Columnam.* Dextera colũna doctores primitiuæ eccleſiæ ſignificat, ſecunda eos, qui ad prædicandũ gentib. miſſi ſunt. Iidem. Ibidem.
Vel dextera ſignificat eos, qui venturum in carne dominũ prophetando prædixerunt. Secunda illos, qui iam hũc veniſſe, & mundum redemiſſe teſtantur. Simili vocabulo ambæ cenſentur colũnæ. Vna. n. firmitas, altera in robore dicitur, vt vna fidei, & operis fortitudo cũctis ineſſe doctorib. monſtrareť, & noſtri tẽporis inertia tacite notaretur, vbi ſe qui-

☞ dam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Capitella autem, quæ erant ſuper capita columnarum quaſi opera lilij ſa.* quia in ſummitate capitis columnæ, & ſimiliter in ſummitate capitelli ſuperpoſiti erat opus ſimile lilio, vt dictũ eſt.

2 *Erant in porticu.* quia iſtæ columnæ fuerunt ſituatæ in porticu templi, vt poſtea clarius exprimitur.

3 *Cubitorum.* Hoc refertur ad capita columnarum, quæ erãt quatuor cubitorum in altitudine, vt prædictum eſt, ita q̃ caput colũnæ, & capitellũ ſimul aſcẽdebant per nouẽ cubitos.

4 *Et rur. alia ca. &c.* loquitur de prædictis capitellis, quæ erãt ſuper capita columnarum.

5 *Iuxta menſurã, &c.* quia ſicut dictum eſt, prope partem inferiorẽ capitelli erant. c, mala granata ſuperpoſita, & c. dependentia eis correſpondentia, & ſic vnum malũ granatum ſuperpoſitũ, & vnũ dependens, ei correſpõdẽs, faciebant vnũ ordinẽ, & ideo ibi centum ordines malorũ granatorum, q̃a ibi erant ducenta mala granata. c. ſuperpoſita, & c. dependẽtia, & eodẽ modo in malis granatis ſuperioribus, tales, & tot erant ordines, vt patet ex predictis, & ſic erãt ibi cc. ordines malorũ granatorũ in vniuerſo in vno capitello, ideo ſubdiť.

6 *In circuitu capitelli ſecundi.* vocatur aũt ſm̃ reſpectu capitis columnę, cui erat ſuperpoſitum, quod quidem caput dr̃ hic quodammodo capitellum, ſcilicet reſpectu ſtipitis colũnæ.

7 *Et ſta. &c.* Iuxta muros, qui claudebant latitudinem porticus, ita quòd ſpatium, quod erat ante oſtia templi, erat medium inter iſtas duas columnas. ideo ſequitur.

8 *Cumque.* id eſt, in parte dextera porticus.

dam doctores ſacer-
A dotes, & columnas domus Dei videri, & vocari volunt, cũ nihil ĩ ſe firmæ fidei ad cõtemnendas ſeculi pompas, & deſiderãda

¶ Firmitas.
dexteram vocauit eam nomine Iachin. Similiter erexit colum- 1
¶ In robore. 2
nam ſecundã, & vocauit nomẽ eius Booz. Et ſuper capita co 3
lumnarũ opus in modũ lilij poſuit perfectũq; eſt opus colũnarum.

da bona inuiſibilia nihil hẽant roboris ad corrigẽdos, nihil induſtriæ ſaltẽ ad intelligendos eorum quibus prælati ſunt errores.

Fecit

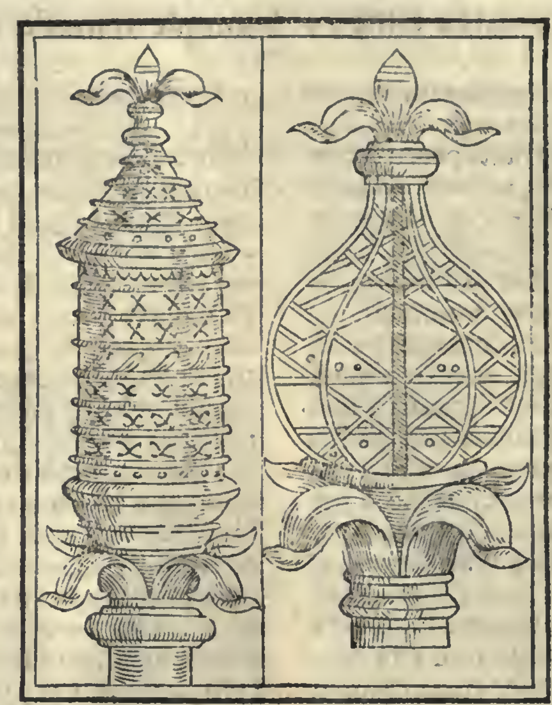
NICOLAVS DE LYRA.

1 Vocauit. *Quod interpretatur firmitas.*

2 Similiter. *ſcilicet ſiniſtra parte.*

3 Et vocauit. *Qđ interpretatur fortitudo. Et dicunt Hebræi, ꝙ per iſtas duas columnas ſignabatur firmitas, & robur regni Dauid. Cætera patent ex dictis. Huic autẽ expoſitioni videntur aliqua contrariari, q̃ ſunt ſoluenda. 2. Para. 4. dicitur.* Mala granata quoque xl. & retiacula duo. *hic autẽ dicitur, quod erant cc. ordines malorum granatorum, & retiacula ſeptena in vno, & ſeptena in altero capitello. Dicendum, quòd tranſlatio noſtra in Biblijs noſtris communiter corrupta eſt vitio ſcriptorum. Quãtum ad primum propter ſimilitudinem dictionũ, quia vbi 2. Parali. noſtra tranſlatio habet* xl. mala granata, *in hæbræo habetur,* cccc. mala granata. *quod patet ex hoc, quòd erant ibi cc. ordines, & quilibet ordinabat duo mala granata, & propter hoc infra in iſto. ca. dicitur per modum recapitulationis,* Et mala granata. cccc. in duobus retiaculis. *ita eſt in Heb. & in libris correctis noſtris. Quãtum vero ad ſecundum dicendum, quod duo re-*
B *tiacula ibi accipiuntur pro duobus ordinibus retiaculorum in quolibet tamen ordine erant. 7. retiacula, et ſic nulla eſt contrarietas ad præcedentia. Item Iere. vlt. a. vbi fit mentio de iſtis columnis dicitur,* Et fuerunt mala granata nonaginta, & ſex dependentia in c. retiaculis. *ſecundũ prædicta hic erant. cc. mala granata dependentia. Similiter de retiaculis dictum eſt, quod erant duo ordines retiaculorum, et in quolibet ordine ſeptem retiacula tantum. Quantum ad primum dicendum, quòd colũnæ, ſicut prædictum eſt erant poſitæ iuxta murum porticus hinc, & inde, ita quod capitellum iungebatur parieti, vt dicit Ra. Sa. Et propter hanc iuncturã aliqua mala granata non poterant videri ab aſpicientibus, & illa non numerauit Ieremias, cum dicit, quod* erant nonaginta ſex dependentia. *& loquitur de malis granatis vnius circumitus tantũ, quia*
C *quatuor reſidua de. c. occultabantur modo prædicto. quia tñ ſecundum veritatẽ erant. c. iõ ibidẽ ſubdit Ier. ſecundũ veritatẽ Hebraicam.* Oia mala granata. *c. ſ. ſuper capitellũ, quod eſt intelligendum de vno circulo malorum granatorum, & tot erant in quolibet aliorum trium circulorum, vt patet ex ſupradictis, & ſic erant. cc. mala granata dependentia, quia duo circuli erant dependentes, vt prædictum eſt. Quantũ ad ſecundũ de. c. retiaculis dicendum, quod ibi tranſlatio noſtra videt corrupta, neſcio tamen quorum vitio. In Heb. enim ſic habetur Iere. vl.* Fuerunt mala granata nonaginta ſex dependentia. Omnia malagranata. *c. ſuper capitellũ, ita quod de retiaculis non fit ibi mẽtio. Poteſt tñ dici ſecũdum tranſlationem noſtram, quod licet eſſent bis ſeptem retiacula, vt dictum eſt, tamen varie, & multipliciter erant perforata, ita quod talis varietas ad vnũ centenariũ in aliquo reducebat. Sciendum tamen, quòd aliqui doctores catholici, & etiam Hebræi aliter ſentiunt de longitudine columnarum prædictarum, dicentes, quod quælibet habebat in longitudine decem, & octo cubitos tantum, computato etiam capitello ſecundum, quod textus ſupra poſitus videtur dicere, cum dicitur.* Et finxit duas colũnas æreas, decẽ, & octo cubitorũ altitudinis columnam vnam. *Ad hoc etiam inducunt, qđ ſi altitudo cuiuſlibet colũnæ eſſet. 35. cubi. excederet primum tabulatum templi, quod diſtabat à pauimento. 30. cubitis tantum, & ad illud, qđ ſupra inductum eſt de. 2. Paral. 3. d. vbi dicitur,* Ante fores etiam templi duas columnas, quę triginta & quinque cubitos habebãt altitudinis, *dicunt quod ibi altitudo vtriuſque columnæ ponitur ſimul iuncta. Sed hoc dictum videtur eſſe contra textum, & implicare contradictionem, quia ſecundum eos quælibet habebat decẽ, & octo cubitos altitudinis. ſi ergo iungatur vtraque altitudo ſimul, habentur. 36. cubiti, & non 35. tantum. Item in litera dicitur expreſſe, quòd capitellum habebat. 5. cubitos altitudinis, quibus remotis non remanent pro toto reſiduo columnæ, niſi 13. cubiti longitudinis. Item dicitur in litera expreſſe, quod linea, 12. cubitorum ambiebat colũnam vnam, vt ſupra declaratum eſt. ex quibus ſequitur, quod linea, menſurans lõgitudinem columnæ capitello excepto non excedebat lineam menſurantem groſſitiẽ eius, niſi in vno cubito tantum, & hæc forma columnæ eſſet valde indecens, tamẽ omnes doctores tam Hebraici, quã Latini dicunt, quod illæ columnæ erant poſitæ in porticu templi tantum ad decorem, quia non inuenitur, quòd portarent aliquod pondus, tum quia erant intra parietes porticus, tum quia in ſuperiori parte erat opus quaſi lilij, vt prædictum eſt, quod non eſt opus diſpoſitum ad aliquid portandũ, ſed ſolum ad decorem, & ita dicendum ſicut prius, quòd quęlibet columna erat altitudinis. 35. cubitorum. Ad illud, quod obiicitur de textu ſupra poſito, Decẽ, & octo cubitorum altitudinis columnam vnam. Dicendum, quòd loquitur de altitudine ſtipitis tãtum, vt ſupra dictum eſt. Ad illud quod inducitur de primo tabulato templi. Dicendum, quòd ſecundum Heb. hoc nullum eſt inconueniens, quia in parte templi anteriori non erant deambulatoria. Poteſt etiam dici, quod non ſequitur, ꝙ excederent primum tabulatum, quia porticus erant in decliui montis, & per gradus aſcendebatur in tẽplum, & columnæ iſtæ erant in inferiori parte porticus, ita quod terra erat ibi demiſſior quinque cubitis, quam pauimentum templi. Notandum etiã, quòd Rab. Sa. & alii doctores Hebræi habent aliam imaginationẽ totaliter de iſtis capitellis. Dicũt enim, ꝙ capitella iſta erant duo groſſi pomelli ſuper capita duarum columnarum magis lati, quam alti, ſicut fieri ſolet in ſummitatibus campanilium, & in latiori parte vtriuſque pomelli exterius erant duo circumitus malorum granatorum, vnus ſuper, alius ſubter, & in quolibet circumitu centum mala granata, & quia duo mala granata faciunt vnum ordinem, vt prædictum eſt, iõ ibi erant centum ordines malorum granatorum in capitello cuiuſlibet columnæ, & ſic ducenti ordines in duabus columnis, & in hoc differt iſta imaginatio à præcedenti, quæ ponit ducẽtos ordines, & malorũ granatorũ in qualibet colũna, vt prædictũ eſt. In ſuperiori vero parte huius pomelli erat opus quaſi lilii, & à pede huius operis, deſcendebat opus ꝑ modũ retis factum. deſcendens vſque ad inferiora mala granata, tegens ea quaſi viderentur per medium retis, & illud opus reticulatũ à ſuperiori parte vſque ad inferiorẽ diuidebatur lineis intermediis facientib. quaſi ſeptem portiones, quæ dicuntur ſeptem retiacula, & ad hoc melius capiendum deſcribitur figura prout in plano poteſt figurari. Igitur ſecundum iſtam imaginationẽ Hebræorum poteſt exponi litera à principio, cum dicitur,* Duo quoque capitella, &c. *& patet litera ex ꝑdictis vſque ibi,* & quaſi in modum retis, &c. *loquitur de opere reticulato, quod operiebat à ſummitate pomelli vſq; ad inferiora malagranata. Septena verſuum retiacula in capitello vno, quia illud opus reticulatum*

Hæc eſt figura Capitelli, longitudo, & diſpoſitio ſtipitis columnæ & baſis, vt poteſt imaginari per ſupradicta.

Expoſitio huius literæ, & ſequentis quantũ ad iſtas columnas eſt eadẽ cum præcedenti. Non miretur aliquis, ſi tantũ immoratus ſum circa iſtas colũnas, quia ſcriptura in diuerſis locis loquiť varie de ipſis, & cõtrarie, vt prĩa facie videtur, ſecundũ quod patet per prædicta, & iſtam diſſonantiã oportuit remoueri. Præterea a præcedentib. expoſitoribus nõ inueni aliquid ſcriptũ, per quod poſſet textus conſequẽter exponi. Itẽ q̃a nõ ſolũ expoſitionem Latinorum, ſed etiã Hebręorum ponere volui, vt lector eligat, quod ſibi magis placuerit, & videbitur expedire.

a ¶Baptiſmum.

a rũ. Fecit quoq; mare fuſile decem cu- 1 2
b bitorum à labio vſque ad labium ro-

a ¶Vt vniuerſus orbis lauacro vitæ a ſorde peccatorum ſignare tur eſſe mundandus.

c tũdũ in circumitu. Quinque cubito 3
d rũ altitudo ei⁹;, & † reſticula trigĩta cu 4
bitorũ cingebat illud ꝑ circumitũ, & 5
e † ſculptura ſubter labiũ circũibat illud 6
decẽ cubitis, ambiẽs mare. Duo ordi-
nes † ſculpturarũ hoſtriatarũ erant fu-

FIGVRA MARIS.

a *Fecit quoque.* BEDA. Hoc mare in figurã baptiſmi factũ eſt, quo in remiſſionẽ peccatorum emundamur. Sacerdotes enim in eo lauabantur, vt Paral. teſtatur. Sacerdotes. n. omnes electi vocantͣ, q̃ ſunt mẽbra ſummi ſacerdotis Ieſu Chriſti. Recte aũt hoc vas mare dr̃, in memoriam, ſcilicet maris rubri, in quo prius per Aegyptiorum extinctionem, & populi Dei liberationem baptiſmi forma præceſſit. vnde, *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari.* Sacramentum autem baptiſmi, & vitæ à nobis munditiam, quærit in hoc ſeculo, & vitæ æternę gloriam promittit in futuro. Quod vtrumque in mari æneo ſignatur, cum eſſe decem cubitorum à labio vſque ad labium perhibetur. Decẽ enim præceptis in lege dominus omnia, quæ facere debemus, expreſſit. Denario æque mercedem bene factorum ſignificauit, cum hunc in vinea laborãtibus dandum eſſe prędixit.

b *A labio vſque ad labium.* Quia à primo baptizato in nomine Ieſu Chriſti vſque ad vltimum, qui in fine ſeculi crediturus, & baptizandus eſt, omnis fidelium chorus eandem veritatis viam ingredi, & communẽ debet ſperare à domino iuſtitiæ coronam.

c *Quinque cubitorum.* Quia quicquid viſu, auditu, guſtu, odoratu, tactuque delinquimus, gratia Dei nobis ꝑ ablutionem viuifici fontis relaxat. Sed non ſufficit præteritorum remiſſio peccatorum, niſi quis deinceps bonis ſtudeat operib. alioquin diabolus, qui exierat de homine, ſi hunc à bonis operibus vacare viderit, multiplicius redit, & facit nouiſſima illius peiora prioribus. vnde ſubditur.

d *Et reſticula triginta cubitorum cingebat illud.* Diſciplina cæleſtium pręceptorum qua à voluptatibus religamur. vnde, *Funiculus triplex difficile rumpitur.* quia obſeruatio mandatorum, quæ in cordibus electorum fide, dilectione, ſpe ſupernæ retributionis firmata eſt, nullo poteſt obſtaculo diſſolui. Reſticula mare ambit, cum ſacramentum baptiſmi, quod accepimus, pijs operibus munire ſtudemus. Hæc triginta cubitorum eſt, quinquies enim ſeni triginta faciunt. Senario autem in quo dominus hominem fecit, cum non eſſet, & refecit cum perijſſet, bona operatio noſtra figuratur. Et ſex per quinque multiplicantur, vt ad triginta perueniant, cum omnes corporis ſenſus diuinis ſubiugantur imperijs. D

ALITER. Terdeni faciũt triginta, & genus humanũ poſt diluuiũ de progenie triũ filiorũ Noe latitudinem totius orbis impleuit. Sem quippe Aſiam, Cham Aphricã, Iaphet ſoboles Europã, & inſulas maris obtinuit. Et q̃a baptiſmi myſteriũ cum executione operũ, & ſpe cęleſtium cunctis erat nationib. miniſtrandũ, reſticula 30. cubitorũ mare in quo baptiſmũ figurabatur cingebat. Se& hĩc dicendũ, ꝙ dñs cũ eſſet 30. annorum venit ad baptiſmum, qui quoniam ſuo baptiſmate, quod tricenarius accepit baptiſmũ noſtrũ conſecrauit, recte mare, quod noſtrum baptiſmum figurabat triginta cubitorum reſtis circumibat, vt ſignificaretur dono illius, q̃ baptiſmum ſine peccato ſubijt, baptiſmũ nobis in eum credẽtibus in remiſſionem peccatorum dedicari. E

† filum.

† tabernacula inſtar colocyntidarum.

† tabernaculorum ſuorum.

e *Et ſculptura.* Cum prædictum ſit, quòd reſticula. 30. cubitorum mare circumierit, & nunc addatur, quòd ſculptura hæc ſubter labium poſita. 10. cubitis ambierit, patet, q̃a vas erat in modum phialæ expanſum, & diffuſum, quod à triginta cubitis circumitu. quos habebat in labio vſque ad decem eſt coactum. Sculptura autem hiſtriata eſt, quæ aliquas rerum hiſtorias imitatur. Vnde per ſculpturas hiſtriatas qb⁹ mare circundatur, exempla priorũ temporum ſignantur, quæ nobis ſunt intuenda, vt videamus quibus operibus ab initio ſancti Deo placuerunt, qua obſtinatione iniqui in ſceleribus perdurauerunt, quanta in felicitate reprobi perierunt. Quo modo in exordio naſcentis ſeculi Cain ob malitiã inuidiæ dãnatus, Abel iuſtitiæ merito coronatus, Lamech ob adulteriũ, & homicidium maledictus, Enoch ob gr̃am pietatis ad paradiſum reductus, Cham poſt diluuium ob impietatem deteſtatus, Sem, & Iaphet pro obſequio reuerentiæ perpetua benedictione donati, Abraham fidei merito hæres diuinæ promiſſionis effectus, cætera gentium multitudo pro infidelitate relicta. Adueniente quoq; in carne dño, Iudæa pro perfidia repulſa, Gentilitas gratia ad ſalutem reducta, & huiuſmodi, quæ in vtroque teſtamento ſolerter conſiderata ſtudioſis proſunt. Ideo forſitan duo ſunt ordines ſculpturarum hiſtriatarũ in mari æneo, vt qui fonte baptiſmàtis imbuti ſunt, vtriuſque teſtamẽti auſcultent hiſtorias. F

Sculpturæ hiſtriatę ad q̃d.

Gene.4.b.
Ibidem.9.d.
Ibidem.5.d.

NICOLAVS DE LYRA.

culatum in qualibet columna erat diſtinctum ſeptem portionib. vt dictũ eſt. Et duos ordines per circumitũ retiaculorũ ſingulorum, quia in qualibet colũna retiacula erant diſtincte ordinata in ſuperiori parte, & inferiori. In ſuperiori tamen parte erant ſtrictiora, & inferius laxiora ſecundũ dilatationẽ pomelli cui erant ſuperpoſita. iõ ſubditur: Vt tegerent capitella, &c. vt ſup. Erant in porticu cubitorũ quatuor, *ſcilicet, columnæ. tantum occupabant ſpatium in porticu, quia ſicut dictũ eſt, linea duodecim cubitorum ambiebat vnã colũnam, & per conſequens linea diametraliter tranſiens per ſpiſſitudinẽ columnę erat quatuor cubitorũ, niſi quod amouenda eſt ſeptima pars huius quaternarij, quia hæc eſt concluſio demonſtrata in geometria, quòd circumferentia circuli continet ter diametrum, & eius ſeptimam partem. Verbi gratia Si, ſcilicet, diameter eſt ſeptem pedum, circumferẽtia eſt vigintiduorũ pedum. Malorũ granatorũ autem ducenti ordines erant in circumitu capitelli ſecundi, ſcilicet accepti cum primo, quia ſecundum iſtam expoſitionem in duobus capitellis duarum columnarum erãt tantũ mala granata quadringenta, & per conſequens ducenti ordines malorum granatorum, centum ordines in vna columna, & centum in altera. Et ſtatuit duas columnas.*

1 Fecit quoque. *Hic conſequenter deſcribitur mare æneum, quod erat lauatorium ſacerdotum, cuius primo deſcribitur latitudo cum dicitur.*

De-

2 Decem. *& ſecundo altitudo, cum dicitur.*

3 Quinque cub. *ſcilicet, ipſius maris, quia boues ſuper quos erat poſitum non computantur in hac altitudine.*

4 Et reſticula. *i. funiculus,* triginta cubitorum, *quia ſicut dictũ eſt ſup. diameter circuli eſt tantũ tertia pars circunferentiæ, & adhuc deficit ſeptima pars diametri, ſed ſcriptura non accipit ſic præciſe. Linea vero diametraliter tranſiens à labio in labium erat decem cubitorum, vt dictum eſt, & ſic ſequitur, quòd linea tranſiens per circunferentiã, eſſet triginta cubitorũ, & cum hoc contineret ſeptimam partẽ diametri, ſed ſcriptura illud omittit, quæ non computat ſic præciſe.* Diuiſio.

5 Et ſcul. *Non põt intelligi, quod iſta ſculptura eſſet immediate ſub labio, quod erat ſuperior pars maris, quia ibi mare habebat 30. cubitos in circumitu, & ideo dñt doctores noſtri, ꝙ mare illud in ſuperiori parte erat latius, & deſcendẽdo reſtringebatur, ita ꝙ in parte inferiori habebat tantum 10. cubitos in circumitu, & ibi erant ſculpturæ in duob. ordinib. Hebræi vero dicunt, quòd mare in ſuperiori parte tribus cubitis ſecundum altitudinem erat rotundum, & in parte inferiori duobus cubitis erat quadratum, & quodlibet latus vnius quadrati habebat 10. cubitos, ita quod linea ambiens totum quadratum erat 40. cubitorum, & ſecundum hoc mare erat latius inferius, quàm ſuperius, & in illa parte erant iſtæ ſculpturæ hiſtriatæ, & ideo cum dicitur hic.* Et ſculptura ſubter labium. *ideſt, in parte inferiori maris.*

6 Circumibat illud decẽ cubitis ambiens mare. *intelligen-*

 dum

ſtorias. ideo decem cubitorum erant in gyro, vt quoſcũque in eiſdem hiſtorijs deditos, iuſſis cęleſtibus obedire, & tota intentione ad ſuperna præmia ſuſpenſos proſpexerint, imitari contendant.

Iidem. ibidem. 1. Cor. 9. b.

a *Duodecim*. Bed. Apoſtolos, euangeliſtas, imò omnes verbi miniſtros: vnde, *Non alligabis os boui trituranti, &c.* Hi mare ſibi ſuper impoſitũ portant, cùm Apoſtoli eorumq́; ſucceſſores iniunctum ſibi euãgelij officium prompta deuotione implent.

Luc. 6. c. Mat. 28. d.

b *E quibus tres*. Quia in vniuerſis quadrati orbis partib⁹ fidem prædicant trinitatis. Hinc quoque Apoſtoli duodecim, id eſt, quater terni ſunt electi, vt fidem & confeſſionem trinitatis per quatuor mundi plagas euangelizantes, baptizarent omnes gentes in nomine patris & filij, & ſpiritus ſancti. Quorum & ſucceſſorum ſuorum verba actus & paſſiones facilè in præſenti videre & cognoſcere legendo valemus. Quiæ verò illos in futuro maneat gloria retributionis, nondum videre poſſumus.

† eius palmi vnius.

a ſiles, & ſtabant ſuper duodecim boues. E quibus 1
b tres reſpiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occi- 2
dentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Oriẽtem,
& mare ſuper eos deſuper erat: quorum poſterio-
a ¶ Firmitas virtutis in baptiſmo.
c ra vniuerſa intrinſecus latitabant. Groſſitudo au- 3
a ¶ Maris, ſcilicet. b ¶ Paral. palmi. Ioſephus: quatuor digitorum.
tem luteris trium vnciarum erat labiũq́; eius qua- 4
a ¶ Guſtus dominicæ paſsionis. b ¶ Patet ſi fieri poteſt, tranſeat a me 5
c ¶ Claritas reſurrectionis. calix iſte. 6
d ſi labium calicis & folium repandi lilij. Duo mi- 7
e a ¶ Mare. b ¶ Batus capit metretam & dimidiam. 8
f lia batos capiebat, & tria milia metretas. Et fecit 9

c *Groſſitudo*. Bed. Qui lauacrum baptiſmi ad ſalutem & vitam ſuſcipit, fidem & ſpem & charitatem debet habere, ſine quibus nemo poteſt rectè operari. vnde ſubiũgitur, *Groſſitudo*. Bed. Quia robore fidei, ſpei, & charitatis munitur perceptio baptiſmi, neque aliter proficuum eſſe accipientibus oſtenditur, niſi harum virtutum firma certitudo mẽtem accipientium & corpora confirmet.

d *Lilij*. Bed. Lilium comitante odoris gratia candidũ colorẽ foris, intus auroſum oſtendit. ideo gloriã eius reſurrectionis inſinuat, qui corporis immortalitatẽ foris diſcipulis oſtẽdit, & animã diuina luce coruſcans ſibi ſimul ineſſe docuit. Chriſtus quoq́; poſt paſſionẽ ſuã quaſi adhuc clauſum liliũ fuit, cùm in miraculis clarus hõ refulſit. Poſt Reſurrectionẽ verò & Aſcenſionem repandũ ſeſe lilium cæli auibus exhibuit, quibus in aſſumpta humanitate potentiam diuinæ claritatis, quã habuit antequam mundus eſſet, oſtendit. vnde, *Ego flos campi & lilium conuallium*. Labiũ ergo maris in quo ſacerdotes lauant, quaſi labium fuit calicis, & foliũ repandi lilij, quia baptiſmus quo mẽbra ſummi ſacerdotis efficimur, in fide paſſionis eius nos à peccatis purificat, & purificatos ad viſionẽ gloriæ ſuæ introducit. In hoc lauacro populus circuncisionis & præputij per fidem, ſpem, & dilectionem vnum in domino efficitur. vnde, *Alias oues habeo*, vſque, *& fiet vnũ ouile & vnus paſtor*. vnde ſubditur.

e *Duo milia batos cap. & tria milia, &c.* Bed. Batus Hebręorũ mẽſura eſt, quę apud eos Bath dicitur, habẽs modios tres, ipſa eſt ephi, quam ipſi Epha nũcupãt. Sed Ephi pertinet ad menſuram frugum, batus verò ad liquida, vinũ ſcil. ad aquam & oleum. Batus ergo quæ certæ menſurę norma eſt, opera ſignificat æquitatis & iuſtitiæ, quibus hi qui in remiſſionem peccatorum baptizantur, neceſſe habent inſtitui. Batos mille capit mare, cùm aqua baptiſmi plebem Iudęorum abluens, ad regnum cęleſte tranſmittit. Recipit & alios mille, cùm Gentiles eodem fonte renatos, & operibus iuſtitiæ confirmatos eiuſdem regni facit eſſe participes.

Bed. Mille perfectionem ſignificat, quia denariũ quadratum ſolidum facit. Decies enim decem centum faciunt, quę figura iam quadrata, ſed adhuc plana. Verùm vt in altitudinẽ ſurgat & ſolida efficiatur, multiplica centũ per decem, & fiũt mille. Quo num. ſtabilis & velut quadrata iuſtorũ cõſtantia ſignat. Quocunque.n. inferis quadratũ, ſtabit, ſic aĩus electorum nulla tentatione à ſtatu rectitudinis nouit, inclinari

f *Et fe.* Multifariè multiſque modis eadẽ noſtrę ſalutis ſacramenta figurantur. Apoſtoli.n. & apoſtolici viri ſicut per boues mare portantes ſignificant, etiã per baſes quæ portãdis luteribus paratæ erant, ſicut ipſi luteres ſpirituale lauacrum, ſicut & mare figurabant. Sed quidã iuxta Paral. oia in eis quę holocauſtum, oblaturi erant, lauabant. Holocauſtum autẽ domini generaliter omnis multitudo electorum intel-
ligitu

NICOLAVS DE LYRA.

dum eſt in vno latere quadrati. & eodem modo intelligendum eſt de alijs lateribus tribus. Sed iſtud dictum multum diſſonat à Ioſepho, qui dicit, quòd mare æneum erat ſicut cantharus magnus. Cantharus autem idem eſt quòd crater, id eſt ſcyphus. & ideo figura maris ænei ſecundũ Ioſephum eſt eadem vel valde propinqua ei quam ponunt expoſitores noſtri, & valde diſſimilis ei quam dicunt Hebræi moderni, vt patet figuras iſtas aſpiciendo in columna præce. formatas.

1 Et ſtabant ſuper duodecim boues. *ſicut aliquando videmus in cibarijs, quòd de ſubtus ſunt imagines leonum quaſi portantes cibarium, & capita apparent extrà, & poſteriora ſunt ſub cibario.*

2 E quibus tres reſpiciebant ad Aquilonẽ, & tres ad Occidentẽ, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientẽ, & mare &c. *Sic enim diſponebantur in circumitu, quòd capita trium erant verſus orientem: & aliorum trium verſus occidentem, & ſic de alijs ſex ad Aquilonem & meridiem. Secundum Hebræos verò quadratura maris ſic erat ſituata, quòd quatuor latera erant oppoſita quatuor partibus orbis, & in quolibet latere erant tres boues mare ſuſtentantes.*

3 Groſſitudo autem luteris trium. *i. maris, quòd dicitur luter hic à luo luis, quod in vna ſignificatione ſignificat idem quod abluere, quia ſacerdotes ibi abluebant manus & pedes, quando ingrediebantur tabernaculum, vt habetur Exod. 30. Non eſt tamen ſic intelligendum, ꝙ ad ſe abluendum intrarent ipſum mare, quia ibi erat maxima quantitas aquæ, vt videbitur, quæ ex tali ingreſſu fœcaretur, & etiam ſacerdotes ſubmergerentur. quia quando mare erat plenũ, profunditas aquæ erat quinque cubitorum ſecundum altitudinem maris. quinq́; verò cubiti faciunt ſeptem pedes & dimidium ſecundum vnam opinionẽ. ſecũdũ aliã verò, quã credo veriorẽ, cõtinet decem pedes. & ideo ſic intelligendũ eſt, ꝙ in circumitu maris erant claues in loco apto ad manuũ lotionẽ, ſicut in lauatoriis religioſorũ per quas exibat aqua ad manuũ lotionẽ, & per eaſdẽ recipiebatur in vaſis ad hoc aptis ad pedũ lotionẽ.*

4 Trium vnciarum erat. *tanta erat ſpiſſitudo huius vaſis. 2. Paralip. 4. b. dicitur quòd habebat menſuram palmi. & tenendum eſt ꝙ iſtæ menſuræ ſunt æquales. In Hebræo autem habetur ſic quatuor digitorum, & hoc modo apud Hebræos accipitur menſura palmi.*

5 Labiumque eius quaſi labium calicis. *quia ſicut dictum eſt mare erat rotundum in ſuperiori parte ſecũdum doctores Heb. & Lati*

6 Et folium repandi lilij. *quia illud labium erat aliquantum recurnatum in parte exteriori.*

7 Duo milia batos capiebat. *Quod autem ſubditur.*

8 Tria milia metretas. *non eſt in Hebræo nec in libris correctis ſed eſt dictũ fortaſſe alicuius expoſitoris volentis oñdere qualiter ſe habeant batus & metreta. & quia batus continet metretã & dimidiam & ſic duo milia bati valent tria milia metretas. poſteà verò dictũ illu magiſtrale fuit inſertum textui ex imperitia ſcriptorum. Secundũ P. piam metreta eſt menſura cõtinens decem ſextarios Hebraicos. Sextarius autẽ iſte eſt eadem menſura cũ cheopina Pariſienſi, vel ei propinquiſſima, vt dicunt aliqui. Et ſecũdum hoc vna metreta continet [illegible] quartas Pariſienſes & dimidiam. & ſecundũ hoc batus continet [illegible] quartas & tres cheopinas, & duo milia bati. ſecundum hoc conti[illegible] ſeptem milia quingentas quartas, quæ faciunt ſextarios mille octingentos. 75. Pariſienſes. Nonaginta verò ſextarii Pariſienſiũ faciunt [illegible] doliũ. & ſecundũ hoc mare æneum continebat. 19. dolia & dimidiu dolium & tres ſextarios. Secũdum Iſidor. verò 16. Ety. batus cotinet 50. ſextarios Hebraicos, qui ſunt cheopinæ Pariſienſes. & ſecũdu h. mare æneũ cõtinebat. 65. dolia & 10. ſextarios, vt põt deduci per reductionem cheopinarum ad ſextarios & dolia, modo prædicto. Cauſa verò tantæ diuerſitatis doctorũ circa hoc prouenit ex ignorãtia quãtitatis menſurarum Hebraicarũ, quæ in ſacra ſcriptura ponũtur. nec [illegible] propter diſtantiam temporũ & locorũ. Videmus enim ſenſibiliter menſuras liquidorum & aridorũ mirabiliter variari, non ſolùm in diuerſ regionibus, ſed etiã in vill's ſatis propinquis, & in eadẽ regione. Alia eſt enim pinta & quarta Pariſius, & ſancti Dionyſii, & in eadẽ v. variantur menſuræ ſecundũ tempora diuerſa. à Iudæa enim eſt magna diſtantia vſque Pariſios, & à tẽpore Salomonis vſque ad tẽpus iſtud Et propter hoc ſicut alias dixi, ſecurius eſt dicere, quòd de quantitate menſurarum Hebraicarum non habemus aliquam determinatam certitudinem. Et nota quod ſextarius ſemper eſt maſculini generis, & nunquam neutri, vt dicitur in libro qui Catholicon nominatur.*

9 Et fe. *Hic conſequenter agit de luteribus & eorũ baſibus, &* [illegible]

cauti

ligitur, q̃ baptizatur in ſpirituſanćto. & igne. Sicut ergo ſacerdotes, qui in mari lauabantur, ſignificant eos, qui per baptiſmũ efficiunt ſummi ſacerdotis conſortes, quod eſt in Chriſto Ieſu, Ita & holocauſta eoſdẽ ſignificant, cum per ablutionẽ baptiſmi gratia ſpirituſſanćti implentur. Lauatur enim ĩ lutere hoſtia, cum fidelis baptiſmo perfunditur. Offertur in holocauſtũ, cum impoſitione manus epiſcopi donum ſpirituſſanćti accipit Philippus cum prædicaret in Samaria in lutere templi hoſtias lauabat, ſed quia nõdum in quenquam eorum ſpiritus deſcenderat, ſed tantum baptizati erant in nomine domini Ieſu, velut ablutæ hoſtiæ nõdum ad altaris ignem peruenerãt. at cum miſſi illuc Petrus, & Ioannes imponebant eis manus, & accipiẽtes ſpiritum loquebantur linguis, iam ad altaris ignem hoſtiæ peruenerant, vt fierent holocauſtũ, id eſt, totum incenſum, quia conſcientias eorum gratia ſpiritalis implens, diuino fecit amore ferueſcere.

BED. Quod ad portandos luteres decem baſes ſunt factæ, poterat, ita myſtice interpretari, quia miniſtri baptiſmi ad æternum gaudium, quod in denario figuratur, quos imbuunt, vocant. Sed quia ſequitur, quod quinque poſiti ſunt ad dexteram partem templi, quinque ad ſiniſtram, magis in eis quinarij numeri notandũ eſt myſteriũ. In vtraque enim parte templi poſitæ ſunt baſes luterum, vt in vtroque populo baptiſmi gratia ſignaretur eſſe pandenda. Et quinq, ſunt in vtraque parte, vt ſignificentur vniuerſa, quæ per quinque ſenſus corporis deliquerat, in baptiſmo fidelibus eſſe remittenda. Sicut ergo in vno mari bobus ſuperpoſito baptiſmi exprimitur vnitas per apoſtolos toto orbe prædicanda, ita p̱ duos ordines luterum, quod Gentilitas, & Iudæa in vnam fidem per baptiſmum erat colligenda. Quamuis enim in geminis luteribus hoſtiæ lauabantur, quædam à dextris, quædam à ſiniſtris, vno tamen igne altaris conſumebantur, vt fieret holocauſtum. Quiſquis enim Iudæus, vel Gentilis baptiſmũ ſuſcipit, vno omnes ſpiritu, vt filij Dei fiant, ſanćtificantur. Vnde, *In quo clamamus, Abba pater, &c.* varijs, ſcilicet linguis pro diuerſitate nationũ, ſed vno eodemque nomine Deum patrem propter vnius donum ſpiritus inuocantes.

a *Quatuor cubitorum longitudinis.* BED. Quaternorum cubitorum erat longitudo, & latitudo baſium, quia prædicatores ſiue aduerſa mundi, & longitudinem exilij, & laborum præſentium foris tolerent, ſiue cor in dilećtione Dei, & proximi interna exultatione dilatent, ſemper virtutibus ſtudent, prudenter, ſcilicet inter bona, & mala diſcernentes, fortiter aduerſa ſuſtinentes, cor ab appetitu voluptatum temperantes, iuſtitiam in operatione tenentes.

b *Et ipſum opus baſium.* Tabulæ ex quib. baſes factæ ſunt, quadratę fuerunt, in quib. formulę rotundę erant, quę coronulę ſiue plectę appellant, in quarũ medio cęlaturę leonũ, &c.

a ¶Quatuor ſunt principales virtutes, quibus omnis virtutum ſtructura imminet.
b ¶Patientiæ longanimitatis. ¶Prædicatores.
a baſes decem æneas quatuor cubitorum longitudinis baſes 1
a ¶Dilatatæ charitatis.
b ¶Quia per exercitium virtutum quas cum patientia malorum, & dilectione bonorum exercent, ſemper ad viſionem ſanctæ Trinitatis aſpirant.
ſingulas, & quatuor cubitorum latitudinis, & trium cubito-
a ¶Spei, ſcilicet ſupernæ retributionis. b ¶Intrinſecus cauum, vnde: Et ſculptutæ, &c.
b c rum altititudinis. Et ipſum opus baſium † interraſile erat: Et 2
a ¶Quibus, ſcilicet, luterum tabulæ ſibi nectebantur, vt ex quatuor, ſcilicet, vel quinque tabulis, vna fieret baſis, quales autem ſculpturas baſes inter has iuncturas, id eſt, in ſuis lateribus ante, & retro, dextera, & ſiniſtra, & ſupra quoque haberent, aperit dicens, inter coronulas.
ſculpturæ inter iuncturas, inter † & coronulas, & plectas, leo-
a ¶Erant leones, &c.
nes, & boues, & cherubim, & in † iuncturis ſimiliter deſuper. 3
a ¶Quibus ligati viderentur. 4
d e Et ſubter, & leones, & boues † quaſi lora ex ære dępẽdẽtia. Et 5 6

†Super ueſtes baſis.
† copulatiões opere extẽſo.

c *Inter coronulas, & plectas leones, & boues, & cherubim.* BEDA. D
Non erat plana vlla ex parte ſuperficies baſium, ſed vndiq; myſticis ſculpta figuris, quia ſanctorum mentes, imo vniuerſa eorũ conuerſatio virtutũ gratiam prætendit, nec aliqua hora vacua præterit, in qua non vacent pijs operibus, & ſermonibus, vel cogitationibus. Coronulas enim ĩ ſe ſculptas habent, cum ad ingreſſum perennis vitę infatigabili deſiderio anhelant. Plectas, cũ ĩter deſideria vitę cęleſtis, quæ ſurſum eſt fraternæ charitatis, quæ iuxta eſt, vincula non ſoluunt. Habent ĩter coronulas, & plectas leones, cum ita ad ſperanda cæleſtia mentem erigunt, ita ad diligendos proximos dilatãt, vt in peccantes, qui ſibi commiſſi ſunt, aſpere inuehantur. Habent cum leonibus boues, quando inuectionem correctionis exhibẽt cum ſpiritu mãſuetudinis, quando in feruore arguendi nunquã ſciſſam habere vngulam diſcretę actionis, & loquelę, nunquam verba diuinę lectionis velut ruminãdo in ore voluere ceſſant. Stephanus baſis eximia, ſęuos leonis dentes, & vngues oñdebat perſecutorib, dicens, *Dura ceruice, & incircuncisi corde, &c.* Bubalum vero manſuetudinẽ, cum dicebat, *Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum.* Sed quia nec ſpẽ ęternorũ in cęlis, nec amorem proximorũ in terris, nec fauorem zeli mordentis, nec lenitatẽ modeſtiæ compatientis ſine ſcientia ſcripturarũ habere poſſum⁹, bene poſt coronulas, & plectas, poſt leones, & boues cherubim ſculpti eſſe memorantur, qui ſcripturam ſignificãt. Vel quia duo cherubim in propitiatorio arcę in figuram duorum teſtamẽtorum ꝯcorditer de Chriſto canentiũ fabricati ſunt. Vel quia multitudo ſcientię interpretantur. Quanto autem quis ſtudioſius diuinæ ſcripturę inſtiterit, tanto amplius in omnibus, quę agit, aut iudicat iudicium Dei pertimeſcit, ne nimis in peccantes vindicans vel ſine diſcretione ignoſcens, iram iudicis incurrat. Qui.n. addit ſcientiam, addit & laborem. Vnde hic quoque poſt ſculpturas cherubim bene adiungitur.

Ibidem. Act.9. Ibidem. Eccle.1.d.

d *Et ſubter leones.* Quia doctores, & in ſeueritate diſtrictionis qua peccantes iudicant, & manſuetudine lenitatis qua pœnitentibus remittunt, timent iudicium Dei, ne iniuſte ligando atque ſoluendo iuſte ligentur ab eo, cuius nequit errare iudicium.

E

e *Et quatuor ro.* BE. Quatuor euãgeliorum libri, qui (ſicut volubilis rota citiſſime currit qua ducitur) iubente domino per apoſtolos totum mundum impleuerunt in breui. Et ſicut rota impoſitum ſibi currum à terra ſubleuat, & quo auriga dirigit portat, ita electorum mentes à terrenis ad cęleſtia ſuſpendunt, & ad perfectum operationis, vel myſteriũ prędicationis, qua ſpiritualis gratia adiuuare valuerit, ducũt quia ſubditur, quod tales erant rotę quales ſolent in curru fieri. legimus autem de ſanctis, *Currus Dei decem milibus multiplex, milia lætantium, &c.* F

c Inter ☞ Sic

NICOLAVS DE LYRA.

tantur conchæ. 2. Para. 4. in quibus Sacerdotes lauabant hoſtias offerendas in holocauſtum, poſtquam tamen lotæ erant per Nathinæos in probatica piſcina, de qua habetur. Io. 5.

Ad intellectum huius literæ ſciendum, quod ſecundum expoſitores Latinos communiter baſis, ſiue ſedes luteris erat facta ad modum arcæ quadratæ habens in quolibet latere quatuor cubitos, & habebat inferius in quatuor angulis quatuor rotas quibus poterat deduci de loco ad locum. In altitudine vero habebat tres cubitos, computata altitudine rotarum eam ſuſtentantium. In parte vero ſuperiori in medio tabulæ quadratæ erat quoddam foramen rotundum, cuius diameter habebat cubitum, & dimidium, intra quod ponebatur fundus luteris, qui in parte inferiori habebat quaſi cubitum, & dimidium in diametro rotũditatis ſuæ, vt ſic aptaretur dicto foramini, & procederet ſuperius dilatando ſe vſque ad medium, ita quòd ibi diameter erat quatuor cubitorum, & inde procedendo ſuperius reſtringebatur, ita quòd diameter orificij erat vnius cubiti. In lateribus vero baſis, & in tabula ſuperiori circa foramen prædictum erant figurati circuli ad modum coronarum, & in illis circulis erant ſculpturæ variæ cherubim, leonũ, boum, et palmarum, & ſuper leones, & boues lora, quaſi eſſent ibi alligata. in tabula vero ſuperiori in quatuor locis contra quatuor angulos eius erant quatuor columnæ breues pertingentes vſque ad medium luteris ſuſtentantes eum, ſicut ſolet fieri in baccinis magnis, & propter hoc illæ columnæ vocabantur humeruli. Igitur ſecundum iſtam imaginationem exponitur hic litera. Et fecit baſes decem. *quæ erant omnino ſimiles, & ideo habita deſcriptione vnius habetur deſcriptio omnium.*

1 Quatuor cubitorum longitudinis baſes ſingulas, & cęter. *Hoc patet ex dictis.*

2 Et ipſum opus baſium interraſile. *ideſt, planum inter ſculpturas, & dicitur interraſile, quaſi inter ſculpturas raſum, quia inter varias ſculpturas erant aliqua ſpatia plana.*

3 Et ſcul. inter iunc. *hoc eſt, in laterib. quæ iungebantur in angulis.*

4 Et inter coronulas, & plectas. *id eſt, circulos prædictos, qui dicuntur plectæ à plicando.*

5 Leones, & boues, & cherubim, & in iuncturis ſimiliter deſuper. *patet litera ex dictis.*

6 Et quatuor rotæ per baſes ſingulas, *in quatuor angulis baſis*

☞ Sic ergo baſes luterũ doctores ſunt, qui lauacrum vitæ mi-
A niſtrant, & rotæ quaternæ baſium, quatuor euangelia, axes
rotarum, qui baſes geſtant,
corda doctorum ſunt, qui
euangelicis aſſidue pręceptis,
eos ab imis ſuſtollunt, &
velut immiſſis rotis axes à
terra baſim altius ſubleuant.
Ibidem. a *Humeruli.* BEDA. Qui
rotis antepoſiti ne ab axi di-
labi poſſent obſiſtebant, prę-
conia ſunt prophetarum, qui
bus euangelica, & apoſtoli-
quod forinſe- ca ſcriptura, ne cui legen-
cus. tium in dubium veniat, con-
firmatur. vnde, *Habemus fir*
1. Petri 1.d. *miorem propheticum ſermonẽ, cui*
bene facitis attendentes, etc. vnde
Mar. 1.a. & Mar. ait, *Initiũ Euangelii filii*
Dei, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia pro
Math. 26.f. *pheta.* & Matthæus. *Hoc aũt to*
B *tum factũ eſt, vt adimpleretur ſcri*
ptura prophetarum.
b *Contra.* BED. Quia omnis
ſcriptura prophetica ſibi eſt
† ſubter. cõſentanea, ſicut vno ſpiritu
clauſulas. cõdita. Quatuor autem fuere
† axes rotarũ per baſes ſingulas humeruli
erant in baſi. iuxta, ſcilicet numerum rota-
rum, non quod quatuor ſint
tantũ libri prophetici, ſed om
nia, quæ locuti ſunt prophe-
tę quatuor euãgelijs teſtimo-
nium præbuere, vt ex cõſenſu
vtriuſque teſtamenti vna fi-
des, & dilectio Chriſti noſtra
omnium corda firmaret.
† & ſuper ver- c *Vnũ cu.* BE. Propter pfectio
ticem baſis e- nem, ſcilicet, operis, & meri-
rant axes eius tum cõtemplationis. Integer
& clauſuræ e- enim cubitus in lutere perfe-
ius ex ea. ctionem actionis bonæ, quã
Sculpſit. habebat ille de quo dictũ eſt:
Iob. 1.b. C *Nunquid conſideraſti ſeruum meũ Iob, quod non ſit ſimilis ei in terra?*
Eſt vero alter cubitus diuinæ viſionis, qui ex aliqua parte in
hac vita fidelib. datur. vnde idem Iob deuicto aduerſario ait
Auditu

a Super quos baſes erant.
quatuor rotæ per baſes ſingulas, & axes ærei.
a Et per quatuor partes quaſi humeruli ſub- 1
a Vt portarent illum. 2
b ter luterem fuſiles, contra ſe inuicem reſpe-
a Labium maris quaſi repandi labij, & contra os luteris intus erat verſum, os vnius cubiti, fundus cubiti, & dimidij erat, venter autem quatuor cubitorum creditur fuiſſe.
ctantes. Os quoque luteris intrinſecus erat 3 4
a Vt ad cæleſtia nobis per baptiſmum iter patefactum eſſe doceret.
in capitis ſummitate, & quod forinſecus ap- 5
a Propter vnitatem confeſsionis, & fidei, quia omnes in confeſsione patris, & filij, & ſpiritus ſancti baptizantur. vnde, Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus, & pater omnium.
parebat vnius cubiti erat, totum rotundum, 6
Luter.
c pariterque habebat vnum cubitum, & dimi- 7
a Idest in lateribus baſium.
dium. † In angulis autem columnarum va- 8
d riæ cælaturæ erant, & † media inter colum- 9 10
nia quadrata, non rotunda. Quatuor quoque 11
rotæ, quæ † per quatuor angulos baſis erant,
† cohærebant ſibi ſubter baſim vna rota ha- 12
bebat altitudinis cubitum vnum, & ſemis. 13
Tales autem rotæ erant, quales ſolent in cur-
ru fieri, & axes earum, & radij, & chanti, & 14 15
modioli, omnia fuſilia. Nam & humeruli il- 16
li quatuor per ſingulos angulos baſis vnius, 17 18
ex ipſa baſi fuſiles, & coniuncti erant. In
ſummitate autem baſis erat quædam rotun- 19
ditas vnius, & dimidij cubiti, † ita fabrefa-
cta, vt luter deſuper poſſet imponi, habens
cælaturas ſuas, & ſculpturas varias ex ſemet-
ipſa. Sculpſit quoque in tabulatis † illis,

Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. Ideo poſt cubitum bonæ operationis, quæ in hac vita poteſt perfici in ſanctis, cubitus incipit supernæ contemplationis, quæ in futura vita perficienda eſt in electis. Menſura vero vnius, & dimidij cubiti nõ luteribus tantum, ſed & rotis earum inerat, & baſibus. vnde ſequitur, *Vna rota habebat alti. cubi. vnum, & ſemis.* & paulo poſt, *In ſummitate baſis erat quædam rotunditas vnius, & dimidii cubiti, &c.* Luterum quippe mẽſura erat vnius cubiti, & dimidij, qa ea fide in fonte vitę lauamur, vt p opera iuſtitię ad vitã ingredi mereamur, quamuis ſine peccato dum hic viuimus, eſſe nequimus. Ipſam vero cœleſtis vitę dulcedinem guſtare ex parte, & diligere in hac vita p fecte autem videre nulla rõne valemus. Rotę quoq; vno cubito, & dimidio menſurantur, quia ſcriptura euangelij qualiter, q perfecti eẽ velint, viuere debeant, oñdit, & ſpẽ ęternę retributiõis, ipſam vero retributionis qualitatẽ in futuro pandendã, et donandã eſſe pmittit. Baſes vero vnũ habebãt cubitũ, & ſemiſſem amplitudinis in ſummitate ſui, vbi luteres reciperent, qa doctores, & miniſtri lauacri opere quippe perfecti in hac vita fulſerunt, ſed luce contemplationis ex parte fruiti ſunt vnde, *Ex parte .n. cognoſcimus, & ex parte prophetamus, &c.*
d *Media.* dicit tabulam superiorem, quę ſicut alię quadrata erat ſimiliterque ſculpta, & in ſummitate ſui habebat rotunditatem vnius, & dimidij cubiti, in qua luter ponebatur.

☞ *In*

NICOLAVS DE LYRA.

à parte exteriori.

1 *Et per quatuor partes.* tabulæ ſuperioris.

2 *Quaſi Humeruli.* ſcilicet, columnæ breues prædictę ad ſuſtẽtandum luterem.

3 *Os quoq; luteris intrinſecus.* id eſt, orificium vaſis impoſiti ſuper baſim.

4 *Intrinſecus.* ſcilicet recuruatum ſeu replicatum, ſcilicet, modo contrario mari ęneo, quia labium maris ęnei erat replicatum exterius, vt ſupra dictum eſt.

5 *Et quod forinſecus apparebat vnius cubiti.* id eſt, apertura orificii.

6 *Vnius cubiti erat.* quia ſicut dictum eſt, diameter illius rotunditatis erat vnius cubiti.

7 *Pariterque habebat vnum cubitum, & dimidi.* ſcilicet, in diametro fundi, vt prędictum eſt.

8 *In angulis autem columnarum.* ideſt, in ãgulis tabulę ſuperioris, qui terminabantur ad quatuor columnas exiſtentes in quatuor angulis baſis, in quibus columnis latera iungebant.

9 *Et media intercolumnia.* id eſt, latera baſis, quę erant inter columnas prędictas.

Quadrata

10 *Quadrata no. ro.* quod patet ex prædictis.

11 *Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos baſis erant.* in parte inferiori.

12 *Cohærebant ſibi ſubter baſim.* Quia duę rotę exiſtentes hinc & inde iungebantur per axem tranſeuntem ſub baſi, ſicut rotę curuum.

13 *Vna rota.* & ſecundum hoc inaltabat baſim per dimidiũ cubitum, & modicum plus.

14 *Et axes earum.* Axis eſt illud, quod infigitur in medio vtriuſque rotę.

15 *Et radii.* qui de medio rotę recte procedunt ad circumferentiam.

16 *Et canthi, & modioli.* id eſt, partes circũferentię, quę ſunt inter radios.

17 *Et modioli.* Modiolus eſt illud, quod eſt in medio rotę, habens in medio foramen in quo ponitur axis.

18. *Omnia fuſilia.* id eſt, per fuſionem facta, & non per martellationem.

19 *In ſummitate autem baſis erat quædam rotunditas vnius, & dimidii cubiti, ita fabrefacta, vt luter deſup.* In iſta erat foramen ſupradictum, in quo ponebatur fundus luteris.

Fecit

quæ erant ex ære, & in angulis, cherubin, &
leones, & palmas, † quaſi in ſimilitudinem
hominis ſtantis, vt non cælata, ſed appo-
a ſita per circumitum viderentur. In hunc
modum fecit decem baſes, fuſura vna &
menſura ſculpturaque conſimili. Fecit quo- 1

a In luteribus holocauſta, in mari ſe lauabant ſacerdotes.
¶ In Paral. Conchas.

b que decem † luteres æneos. Quadraginta 2
batos capiebat luter vnus, eratque quatuor
c cubitorum. Singulos quoque luteres per
ſingulas, ideſt, decem baſes poſuit, & con-
d ſtituit decem baſes, quinque ad dexteram
e parte templi, & quinque ad ſiniſtram. Mare 3

A a *In hunc modum fecit decem baſes, fuſura, vna & menſura ſculpturaque, &c.* Beda. Quare decem baſes ſint factæ & totidē luteres ſuppoſiti, dictum eſt, ſupra. Quod vero vna erat mēſura ſculpturaque conſimilis omnium baſium vel luterū, non ea ſignificatione factum eſt, quod æqualia poſſint eſſe omniū merita doctorum, ſed quia eis eſt vna fides euangelij, qua inſtruuntur, vnum ſacramentum baptiſmi quo abluuntur, vnus idemque ſpiritus quo omnes conſecrantur, quamuis habeāt diuerſas donationes in ipſo ſpiritu, qui diuidit ſingulis prout vult.

b *Quadraginta batos capiebat luter vnus, &c.* Beda. Quadraginta magnam perfectionē ſignificat, quia quater deni faciunt quadraginta, decem autē ſunt præcepta quibus noſtra omnis operatio p̄fixa eſt in lege Dei. Quatuor verò euangeliorum B libri, in quibus per diſpenſationem dominicæ incarnationis cœleſtis patriæ nobis patefactus eſt introitus, & quia omnes qui ad myſterium baptiſmi pertinent, cum fide & ſacramentis euangelij fructum debent rectę operationis oſtendere, ſinguli luteres in quibus holocauſta lauabantur, quadraginta batos capiebant.

c *Eratque.* Quod ſupradictum eſt: *pariterque habebat vnum cubitum & dimidium*, & vtrum ibi amplitudinem an altitudinē ſignificaret, non adiecit: videtur quia fundum ipſius luteris huius eſſet amplitudinis, voluerit intelligi q; ex mēſura baſis in qua poſitus erat quiſq; luter, facillimè conijcitur quod ita deſcribitur. In ſummitate aūt baſis erat quædā rotūditas vnius, & dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter ſuperimponi poſſet. Latitudo ergo fundi in luteribus vnius erat cubiti & dimidij. Ipſa vero capacitas luterum quatuor habebat cubitos, ſed vtrum in altitudine, an in amplitudine, an in vtroque, dicat qui nouerit. D

Beda. Propter quatuor euangelia in quibus forma baptiſmi vel cardinales virtutes, quibus baptizati debent inſtitui. Vel, propter quatuor mundi plagas quibus baptiſma miniſtrauit.

d *Et conſtituit decem baſes, quinque ad dexteram partem templi, & quinque ad ſiniſtram.* Beda. Sed dexteram partem templi & ſiniſtram non intus in ipſo templo, ſed ante templum dicit ad Orientalem plagam, ſcilicet in atrio anteriori, quod ſacerdotum propriè vocabatur. Quinque autem poſuit ad dexteram partem tēpli propter Iudæos, qui ſole iuſtitiæ per doctrinam legis antiquitus vtebantur. Et quinque ad ſiniſtram propter nos, qui cæcos diutius corde adhærebamus ei qui ait: *Ponam ſedem meam ad Aquilonem.* q.d. in illis cordib. requieſcere deſidero, quæ a luce veritatis & flamma diuinæ charitatis aliena eſſe conſidero. E

e *Mare autem poſuit ad dexteram partem templi, &c.* Beda. Et in hoc eodem atrio, poſitum eſt ad Orientem. Quod autem ait: *Ad dexteram partem templi.* hoc eſt quod repetit dicēs, ad meridiem. Ingredientibus enim atrium ab Oriente primo diuertendum erat ad meridiem, vbi mare in ipſo angulo ſtabat ad lauandum ſacerdotibus paratum. Deinde progredientibus intrò occurrebant luteres ad lauandas hoſtias ab vtraque parte poſiti. Intra hos baſis erat ænea, quinque cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis. In qua ſtans Salomon dedicabat templum. Deinde vltra progredientibus F

Idem. · † vel conchas aut lauacra. · Idem. ibid. · Eſa. 12. d.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fecit quoque decem luteres, &c. *ad ponendum ſuper decē baſes deſcriptas.*

2 Quadraginta batos capiebat luter. *qui ſecundum prædicta faciunt. 37. ſextarios dimidium.*

3 Mare autem poſuit ad dexteram partem tēpli contra Orientem ad meridiem. *i. in parte Orientali atrij ſacerdotum, quæ erat ante templi ingreſſum, mare tamen nō directe erat ante ingreſſum templi, ſed declinabat ab eo verſus meridiem. Cætera quæ nō ſunt hic expoſita, ſatis patent ex prædictis ſecundum iſtam expoſitionem. Sed quoniam luteres dicti ad hoc erant, vt lauarentur ibi hoſtiæ cremādæ ſuper altare, vt prædictum eſt, vas autem quod in ſuperiori parte multo eſt ſtrictius quā in medio, & in parte inferiori non eſt aptum ad hoc quod ibi aliquid lauetur, ſed magis in ſuperiori parte debet eſſe latū et apertum, ideo prædicta figura luteris non videtur rationabilis. Itē vas cuius labium eſt recuruatum interius, non eſt aptū ad hoc quod ibi immerſa extrahantur libere, quia illa recuruatio retinet ibi immerſa, maxime quando orificium eſt reſtrictum, vt ſecundum iſtam opinionem dicitur. Item ſecundum prædictam figuram non videtur, quod poſſet tātum capere quantū hic dicitur, ſcilicet, xl. batos propter quod pono hic aliam expoſitionem ſecundum dicta Hebræorum. Ad cuius intellectū ſciendum, quod ſecūdum eos altitudo rotæ ſub baſe erat vnius cubiti et dimidii, & altitudo baſis ſuper rotas, cubiti & dimidii, ita qđ in tota altitudine erant tres cubiti, vt dicitur in litera. Corpus autē baſis quadratum erat habens. 4. cubitos in longitudine, & 4. in latitudine, & vnum cubitum in altitudine, & deſuper erat quædam eleuatio circularis in medio quadrati, interius concaua habens dimidium cubitū in altitudine, & cubitum & medium in latitudine, & intra illum circulum ponebatur fundus luteris, ſicut mulieres portantes vrnas ſuper capita ſua faciunt vnum circulum de panno, in quo ſituatur fundus vrnæ, et ille circulus vocabatur os baſis, quia intra ipſum recipiebatur fundus luteris, & procedendo in altum dilatabatur. Quanta eſſet illa dilatatio & altitudo luteris non hētur ex ſcriptura, ſed oportet dicere qđ tanta eſſet, quod luter caperet quadraginta batos, vt dicitur in litera. Prope vero quatuor angulos ſuperioris tabulæ baſis erāt quatuor colūnæ, vel potius pedes ſuſtentantes luterem, propter quod humeruli dicebantur, ſecundum igitur iſtam imaginationem exponenda eſt litera.* Et fecit decem baſes, & cęte. *exponatur ſicut prius, vſque ibi.* Os quoque luteris. *In Hebræo non habetur luteris, ſed ſic habetur.* Os quoque eius, &c. *& ſecundum Hebræos* ly eius, *non refertur ad luterem, ſed ad baſim, cuius os dicebatur circulus, intra quod ponebatur luteris fundus, vt dictum eſt. Intrinſecus erat, quia non erat in extremitatibus quadrati, ſed in medio. In capitis ſummitate, & quod forinſecus apparebat vnius cubiti, erat totum rotundū. In Hebræo non hētur, capitis, ſed pro tota iſta litera ſic hētur in Hebræo.* Et de ſuper per vnū cubitum os eius rotundum. *qa ſuper altitudinē quæ erat vnius cubiti, vt dictum eſt, erat circulus qui vocatur os, vt dictum eſt, hēns dimidiū cubitum in altitudinē.* Pariterque habebat vnum cubitum & dimidium, *ſcilicet in latitudine, quia tantæ quantitatis erat diameter illius circuli, vt fundus luteris poſſit ibi recipi. Cætera quæ ſequuntur exponātur ſicut prius uſque ibi.* Nam & humeruli illi quatuor p ſingulos angulos baſis vnius ex ipſa baſi fuſiles & cōiuncti erāt. *quod ſic intelligitur, quod non erant fuſi per ſe, & poſtea appoſiti corpori baſis, ſed ſimul cum corpore ipſius baſis, ita qđ faciebant vnum corpus continuum. Et eodem modo dicunt Hebræi de rotis ipſius baſis, quod erant fuſæ cum ea in vno corpore continuo, & ex hoc ſequitur, q̃ non erant volubiles, nec baſis per eas de loco ad locum poterat duci, ſed erant ad decorem baſis & ad inaltandum eam a terra loco pedum. In ſummitate autem baſis erat quædam rotunditas, ideſt, quædā circularis eleuatio, vt dictum eſt. Vnius cubiti & dimidij, ſcilicet, quātum ad diametrum ad ponendum ibi luteris fundū. Habens cælaturas ſuas, variaſque ſculpturas in parte exteriori per circumitum. Ex ſemetipſa qa illæ ſculpturæ, non erāt per ſe fuſę, et poſtea ibi appoſitæ, ſed magis erant fuſæ ſimul cum baſi, vt prædictum eſt. Cætera autem exponantur ſicut prius.*

Ad ca-

gredientibus occurrebat
A altare holocauſti contra
meridiem atrij. Deinde
porticus templi vel veſti-
bulum, in quo erant co-
lumnæ æreę circa oſtium
templi. Quod ergo ma-
re poſuit ad dexteram par-
tem templi, ſignificat nos
per lauacrum baptiſmi ad
cœleſte regnum (quod
per dexteram figuraba-
tur) debere peruenire.
*Qui enim crediderit & bapti-
zatus fuerit, ſaluus erit.* Vbi
enim dextera ſimul & ſi
niſtra in bono accipiun-
tur, vel Iudęam & Gen-
tilitatem, ſicut in baſibus
dictum eſt, vel præſen-
tem eccleſiæ vitam & fu-
turam, vel læta ſeculi, &
triſtia, vel aliquid huiuſ-
modi deſignat. Vbi verò
abſolutè in bono ponitur
dextera, æterna ſæpe gau-
dia demonſtrat.

† vaſa rotunda inſtar craterarum capitellorum quę erant.

Marc. 16. c.

† operienda duo illa vaſa capitellorum quæ.

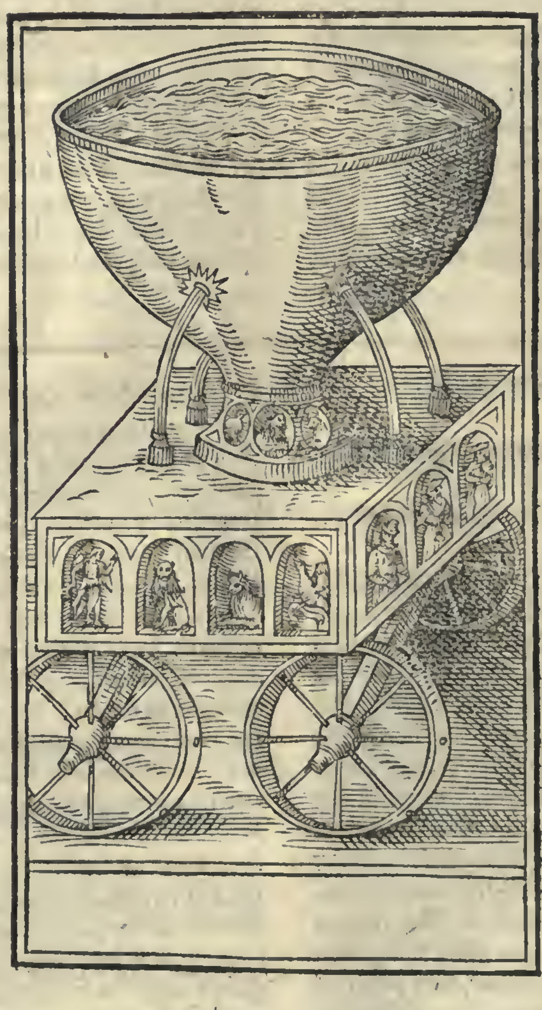
Quia verò cōtra Orien
tem poſuit mare, ad ean-
dem propè ſignificatio-
nem reſpicit, quia per la-
uacrum baptiſmi aperitur
nobis ſplendor internæ
B claritatis, quod ad meri-
dianum latus atrij, ſigni-
ficat fideles per acceptio-
nem ſpiritus ad flagran-
tiam veræ charitatis ac-
cendi. Feruor enim me-
ridiani ſolis in ſcripturis,
ſignificat arborem dile-
ctionis, & illuſtrationem
Spiritusſancti, per quam
eadem dilectio diffundi-
tur in cordibus noſtris.
a *Iordanis fudit ea rex in.*
Beda. In quo dominus
noſter baptizatus eſt, eiuſ-
que tinctus vndis aquarū
nobis elementum in ablu
tionem peccatorum con-
uertit. Et quia omne fide-
lium baptiſma, quo do-
mino conſecrantur in exē
plū illius celebratur, quo
ipſe ſanctificauit aquas,
rectè in regione Iordanis
vaſa domus domini ſunt
facta. Non enim aliter va-
ſa electorum & miſericor-
C diæ efficimur, niſi ad ba-

autem poſuit ad dexteram partem templi con-
tra orientem ad meridiem. Fecit ergo Hiram le- 1

a Ollas æreas ad ſuſcipiendos cineres altaris.
b ¶Vaſa ærea æqualis in fundo & ore amplitudinis ad calefaciendum.
c ¶Vaſa ad offerenda vina.

betes & † ſcutras & amulas. Et perfecit omne o- 3 2
pus regis Salomnis in templo domini. Columnas 4
duas, & † funiculos capite totum ſuper capitella 5
columnarum † duos, & retiacula duo, vt ope-
rirent † duos funiculos qui erant ſuper capita
columnarum & mala granata quadringenta in
duobus retiaculis. Duos verſus malorum grana-
torum in retiaculis ſingulis, ad † operiendos funi-
culos capitellorum, qui erant ſuper capita colum
narū, & baſes decē & luteres decē ſubter baſes, &
mare vnū, & boues duodecim ſup mare, & lebe-
tes, & † ſcutras & amulas. Omnia vaſa, quæ fecit
Hiram regi Salomoni in domo domini de † au- 6
a richalco erant. In campeſtri regione Iordanis 7
b fudit ea rex in argilloſa terra, inter Sochoth 8

FIGVRA LVTERIS ET BASIS EIVS.

ptiſmum eius reſpicientes D
in tali flumine ſatagamus
ablui. Notandum autem
quia non tantum in regio-
ne Iordanis, ſed & in cam-
peſtri regione illius facta
dicit eadem vaſa, ſignifi-
cans multiplicationem fi-
delium, quæ non ſolum
in Iudæa, ſed & in om-
nium regionum erat lati-
tudine futura, ſecundum
illud: *Gaudebunt campi &
omnia quæ in eis ſunt. Et ec-
ce audiuimus eam in Ephra-
ta, inuenimus eam in camp.
ſiluæ. Audiuimus* enim *in
Ephrata*, id eſt, in Beth-
leem ſacramenta domini-
ca, quia promiſſum legi-
mus Dauid qui erat ex ea-
dem ciuitate, de fructu
ventris eius Chriſtum in
carne venturum. *Inueni-
mus eam in campis ſyluæ*, quia
reuelata in latitudine gen-
tium per orbem ipſi co-
gnouimus, vidimus, par-
ticipes facti ſumus. Fudit
ergo rex vaſa domus Do-
mini in campeſtri regio-
ne Iordanis: quia Chriſtus
baptiſmum ſalutis de quo
vaſa miſericordiæ faceret,
per totam mundi latitudi-
nem impleuit.
b *Argilloſa terra.* Beda.
De qua factæ ſunt formæ
ad fundenda vaſa ſcriptu-
ræ, de qua regulam bene
viuendi ſumimus, quaſi
enim argilla ignibus dura-
ta format vaſa, cum nobis
ſcriptura regulam iuſtitiæ
quam ſequamur oſtendit:
ſanctorumq; exempla qui
igne paſſionis inuincibiles
exiterunt in omnibus ſe-
quenda præmonſtrat. Sed
vaſa in domo domini pre-
tioſa eſſe conſpicimus, æſq;
igne liquefactū argillæ for-
mas ingreditur, vt poſſit
aptum vas miniſterijs cœle
ſtibus effici, cum ſalubriter
humiliati, & flamma diui-
næ charitatis, vel humanæ
aduerſitatis emolliti, viā pa
trum bene operādo intra-
mus, vt ad præmia eorū be
ne currendo perueniamus.
Fecit

NICOLAVS DE LYRA.

Ad capiēdum prædicta facilius ponitur figura luteris & baſis eius ſecundum expoſitores communiter in columnis præced.

1 Fecit ergo Hiram lebetes, &c. *Hic conſequenter agitur de quibuſdam alijs vtenſilibus ad Templum pertinentibus in diuerſis officiis & hoc notatur cū dicitur.* Fecit quoq; Hirā lebetes, &c. *id eſt. caldarias. Erant enim hi aliquæ caldariæ, vbi ponebantur cineres amoti de Altari holocauſtorum, vt portarentur extra ciuitatē ad locum mundum, et aliquæ ad decoquendum carnes aliquorum ſacrificiorum, vt habetur ſupra primo lib. c. 2.*

2 Et ſcutras, &c. *Vaſa sūt æqualis amplitudinis in ſuperiori & inferiori, vbi ponebantur carbones accepti de Altari holocauſtorum, vt portarentur intra Templum ad cremandum thymiama ſuper Altare incenſi.*

3 Et amulas, &c. *id eſt, fuſcinulas, vt dicunt aliqui, ſed non videtur verum, quia ſic diceretur de hamo, mas, & hēret, h, in principio. Et iō. dicunt alii, quod ſunt vaſa vinaria ad modum ampullæ facta, quib. effundebatur vinum libaminis ſuper Altare holocauſti.*

4 Columnas duas, &c. *de quibus diffuſe ſupra dictum eſt.*

5 Et funiculos capitellorum ſuper capitella. *id eſt, circulos cingentes capitella ad modum funiculorum. Cætera patent ex ſupradictis vſque ibi.*

6 De aurichalco erant, *quoddam genus metalli eſt ſimile auro in colore.*

7 Fudit ea rex, &c. *ſcilicet Salomō, quia fecit talia fieri, ſicut & ſupra dictum eſt in princ. huius ca.* Domum ſuam ædifi. Salomon, &c. *Vel poteſt referri ad Hirā, qui dicebatur rex artificium propter artis excellentiam.*

8 In argilloſa terra. *quæ eſt apta ad faciendum formas in quibus metalla funduntur.*

Altare

Sartham. Et † poſuit Salomon omnia vaſa in
domo domini. † Propter multitudinem au-
a tem nimiam non erat pondus ęris † Fecitque
b Salomon omnia vaſa in domo domini altare 1
c aureum, & menſam ſuper quam ponerentur 2
panes propoſitionis auream, & candelabra 3
aurea quinque ad dexteram, & quinque ad ſi-
niſtram † contra oraculum ex auro puro, &
d quaſi lilij flores, & lucernas deſuper aureas,
e a ¶ Candelabrorum. b ¶ Doctores pleni vitalibus aquis. 4
f
g & forcipes aureos, & hydrias, & † fu- 5 6
a ¶ Pœnitentiæ labor paſſioque tolerantiæ quibus mortificantur membra eorum ſuper terram.
h ſcinulas, & † phialas, & mortariola, & 7 8

a *Fecitque Salomon omnia vaſa in domo, &c.* Beda. Superius dixit Hiram feciſſe Salomoni omnia vaſa, nũc ſcriptura ſubiungit eadem feciſſe Salomonem. Salomon enim fecit dictando, Hiram operando.

b *Altare au.* Beda. Corda perfectorum internæ charitatis & caſtitatis luce coruſcãt, quorum ſublimitati ſignificandæ etiam locus conuenit eiuſdem altaris. Stabat ante oſtium ſancti ſanctorum, vt in factura tabernaculi legitur, quia ſancti neglectis temporalium cupiditatibus tota intentione cæleſtia quærunt. In vicino oraculi ſunt, non lõgè à velo quo templum & ſancta ſanctorum dirimuntur, quia corpore terram incolunt, mente conuerſationem in cęlis habent. Ab hoc altari aſcendit fumus incenſorum intra ſancta ſanctorum, vbi arca eſt recondita, cùm orationes ſanctorum flamma charitatis excitatæ ad cælum perueniũt, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei. Sed in hoc altari non ſanguis hoſtiarum ſed thymiama tantùm incẽditur, quia tales viri non habent opera carnis quæ in ara cordis domino mactent, ſed ſolummodo lachrymarum & orationis ei vota pro deſiderio regni cęleſtis offerunt.

Beda. Altare thymiamatis Moſes fecit, habens cubitum longitudinis, alterũ latitudinis, & duos in altitudine. Quàm magnum autem fuerit quod Salomõ fecit, ſcriptura nõ dicit. Conſtat autẽ quia tantum non fuit, quantum illud holocauſti, quia ſi viginti cubitorũ in longitudine & latitudine factũ eſſet, totã templi latitudinem impleret. Attamen anguſtius fuit quàm Moſaicũ, ſicut cuncta alia quæ Salomõ fecit. Quãto igitur exterius erat altare holocauſti quàm incenſi, quãtũque genere oblationis ac vilitate metalli ignobilius, tantùm quantitate menſuræ & hoſtiarũ frequentia præſtabat: Quia nimirum plures audire delectat: *Si vis ad vitã ingredi, ſerua mãdata,* quàm, *Si vis perfectus eſſe, vade & vende oĩa quæ habes & da pauperibus.* Altare holocauſti illorum typũ tenet, qui corpus & animam per ignem amoris dño conſecrant. Perſeuerãtia horum in bona operatione per longitudinẽ altaris, amplitudo in charitate Dei & proximi, per latitudinẽ, ſpes in expectatione diuinæ viſionis per altitudinẽ figuratur. Quinq; libri Moyſi quatuor ſunt euãgelicæ libertatis: & cũ ad intelligentiam atque cuſtodiã legis ſpiritualem illuſtrante euangelij gratia peruenimus, quater quinos pficimus qui numerus fit in longitudine & latitudine, cùm electi docente vtroque teſtamento, & perſeuerantiã boni operis & hilaritatem ſeruant dilectionis. Idem altare decem cubitis erat altum, electorum vitam perpetuam denario ſignificans. Vnde qui in vinea magni patrisfamilias laborant, denario remunerãtur.

c *Menſam.* Beda. Scriptura ſpirituali intelligentia clara. de qua: *Paraſti in conſpectu meo menſam.* Panes propoſitionis, ſancti doctores, quorũ opera nobis vel verba ad exẽplũ propoſita in diuinis paginis qui bene quærit, inuenit. Vnde ijdẽ panes in Exodo. 12. fieri præcepti ſunt propter apoſtolos. 12. p quos ſcriptura noui teſtamenti eſt cõdita, & veteris reuelata myſteria. Quorum numero omnes doctores ſignantur, quia ipſam doctrinæ formã quam à dño apoſtoli acceperunt, ſequuntur. In verbis dierum legimus, q, fecit Salomon menſas decem in templo, quinque à ſiniſtris, & quinque à dextris, quas ad vaſa dñi portanda factas eſſe ſciendum eſt, ſcilicet phialas quas pariter factas ſcriptura refert, & thymiamateria, in quibus thymiama adolebatur, &c. Quod paulò poſt in eodem volumine ſubinfertur: *Fecit Salomon mẽſas, & ſuper eas panes propoſitionis,* vel plurale p ſingulari poſuit more ſcripturæ: vel certè panes nouiter cocti illis mẽſis imponebantur, vbi nocte illa ſeruarentur operti, donec primo mane ablatis veteribus ſuper mẽſam propoſitionis ponerent calidi. D
Menſæ decem à figura vnius non diſcrepant. Nam ſicut vna menſa duodecim panibus onuſta, vnanimẽ ſcripturæ qua paſcimur, concordiam autoritate apoſtolica munitam deſignat, † ſup. eod. g.
ita decem menſæ legis & prophetarum eloquia denuntiant, † 33.q.2.c. gloria.
quæ nobis fidelium exempla quaſi propoſitorum in ſe vaſorum domini claritatem & miracula proponunt. E
Menſę ſunt bis quinæ. Quinæ, quia lex tam quinque libros quàm quinque ætates ſeculi complectitur, bis: quia poſt incarnationem domini vtrique populo, Iudæo ſcilicet & Gentili committitur, & quia plena figuris oſtenditur quæ quondam iuxta literam intelligenda putabatur. † pſalteria. F

Beda. Sicut menſæ in typo ſcripturæ ponuntur, quia panem verbi miniſtrãt & vaſa ferunt miniſterij, id eſt, iuſtorũ nobis actus in exemplum proponunt: ita per candelabra eadem figuratur, quia lucẽ ſapientię errantibus profert. Vnde Salomon: *Mandatum lucerna eſt, & lex lux.* Quod candelabra quinque à dextris, quinq; à ſiniſtris, idem eſt quod ſuprà de menſis. Oraculũ vbi erat arca, aditus patriæ cęleſtis, vbi Chriſtus in dextra Dei ſedens paternorũ vtiq; conſcius arcanorũ. Candelabra contra oraculũ, quia eloquia Dei ad habitationem ſupernæ ciuitatis aſpectant, vt ad eam promerendã nos accendant. Lucernæ ſunt viri ſancti qui oleo ſpiritusſancti infuſi, & ipſi igne dilectionis ardent in corde, & pximis lucẽ ſcientiæ præferunt in ligna. Candelabra quę lucernas in ſublime tollunt, ſacra ſcriptura eſt, quę ſanctorũ virtutes & doctrinã ſua lectione demonſtrat. vnde de Ioanne dicit: *Ille erat lucerna ardens, & lucẽs.* Aut ita lucernę diuina ſunt eloquia. vnde: *Lucerna pedibus meis verbũ tuũ.* Candelabra lucernarũ ſancti ſunt, qui corda & corpora ferendis dñi mandatis ſupponunt. Quiſquis enim in nullo propriã ſequi curat voluntatem, verum quę ſcriptura dicat attendit, eiuſq; ſe ſubijcere mandatis ſatagit & auſcultare promiſſis, quaſi candelabrũ aureum aureas geſtat lucernas: & hoc tam fixa intẽtione, quàm firmiter candelabrũ ad ſuperna erectũ impoſitas ſibi lucernas abſq; motione ſeruat. Flores lilij amœnitatem ſemper virentis terrę viuentiũ deſignant. Bene hi flores in candelabro ſunt: quia ſcriptura ſpretis terrenis ad appetẽda cęleſtia prouocare conſueuit, & qũo erectum candelabrum lucernas habet in capite & lilij flores, ita electi qui in ſcriptura continentur erecto ad ſuperna ſenſu bona cęleſtia a domino quęrunt & percipiunt.

Ibi. cap. 24. — Prou. 6. c. — Ioan. 5. f. — Pſal. 118. a.

d *Quaſi lilij.* Bed. Hoc videtur dicere, quia ſuprema pars candelabrorum in modum repandi lilij erat deformata.

e *Lucernas de au.* Per quod continetur id quod continet. i. vaſcula aurea in quibus oleum lucebat, deſignatur.

f *Forcipes.* Beda. id eſt, emunctoria quibus emungebantur lychni, vt reparati melius lucerent.

g *Hydrias.* Hydrię pręcordia ſanctorum ſignant, aqua ſapientię & vino compunctionis repleta.

h *Fuſcinulas.* Fuſcinulę quibus carnes pręparantur prędicatores, qui ſuis auditoribus cibum intelligentię adminiſtrãt: quorum officium eſt corpus & ſanguinem credentibus diſtribuere, infidelibus abnegare.

Domus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Altare aureum. *ideſt, altare incenſi, quod erat intra templum.*
2 Et menſam ſuper quam ponerentur panes, &c. *de quorum forma & diſpoſitione, & ſitu dictum fuit. Exod. 25. & 30.*
3 Et candela. *Iſta erant facta ad modum candelabri quod fecit Moyſes, cuius forma fuit deſcripta Exod. 25.*
4 Et forcipes aureos. *ad reſcindendum partem lychnorum combuſtam.*
5 Et hyd. *in quibus erat oleum pro lucernis.*
6 Et fuſcinul. *ad extrahendum de lucernis ſi ibi aliquid immunditiæ de lychnis combuſtis cecidiſſet.*
7 Et phi. *ad ponendum vnguentum pro inunctione regum & pontificum & vaſorum quæ erant applicanda ad cultum diuinum.*
8 Et morta. *ad terendam ſpecies & radices, vnde fiebant talia vnguenta.*

Et

a ¶ Virtutes operum vel orationes ſanctorum quibus odor ſuauitatis aſcendit ad Deum ex conſcientia pura & fide non ficta.

thuribula de auro puriſſimo. Et cardines o- 1
a ſtiorũ domus interioris ſanctiſanctorũ, & 2
b oſtiorũ domus tẽpli ex auro erant.† Et per-
fecit omne opus quod faciebat Salomon in
c domo domini, & ĩtulit quæ ſanctificauerat
Dauid pater ſuus, argentum & aurũ & vaſa,
d repoſuitque in theſauris domus domini.

A ☞ a *Domus interioris.* Bed. Oſtia domus interioris angelica sũt miniſteria, quæ nobis de corpore egreſſis introitũ vitæ cęleſtis reſerãt. Oſtia domus, tẽpli doctores ſunt & ſacerdotes, q instruendo, baptizando, dñici corporis & ſanguinis myſteria cõmunicãdo, prima nobis eccleſiæ præſentis limina pandunt. Cardines vtrorumq; oſtiorum ſenſus & corda ſunt angelorum & ſanctorum, quibus inmobiliter contemplationi & dilectioni conditoris adhærent, vt cò miniſterium ſibi delegatum rectè compleant, quò a voluntate domini nunquã oculos auertunt. Aperiuntur enim & clauduntur oſtia, ſed cardinem non deferunt: quia angeli & ſancti ſiue in hac vita fidei, ſeu in illa ſpeciei fideles & electos ſuſcipiãt, ſemper animũ in radice internæ dilectionis fixũ tenẽt. Vnde bene ex auro cardines facti ſunt, propter fidẽ vel meritũ propriæ claritatis, vel quam habent in Deum charitatis. (Ibi. cap. 25.)

b *Perfecit omne opus.* Be. Dũ ſtatus ſeculi geritur, facit quidẽ opus domus domini, ſed nõdũ perficit: quia corda electorũ dñs vt bona operentur, inſpirat & adiuuat: nullum tñ in hac vita commorantem abſque peccato eſſe tribuit. Nanque B hoc futurę beatitudini reſeruat. Perficit verò omne opus tẽpli Salomonis, & dedicationi aptum reddit cùm noſter pacificus in die nouiſſima electos reſurrectionis immortalitate glorificat, & æternum perducit ad regnũ. Vnde templũ ſeptem annis ædificatum, octauo autem perfectum ac dedicatum eſt. Cui tempore conuenit quod ſequitur. D (Ibidem.)

c *Et intulit quæ ſanctificauerat.* Sanctificauerat Dauid pater Salomonis argentum, cùm Deus pater eloquentes gratia ſui ſpiritus ad loquendum verbũ Dei confortãt. Sanctificat aurũ, cùm naturali ingenio pręditos ad intelligendam legem illuminat. Sanctificat etiam vaſa, cùm omnibus eccleſiæ filiis ſpiritusſancti gratiam largitur. Hęc ſanctificata Salomon infert in templum, cum dominus peracto iudicio doctorum & cæterorum fidelium cętum in gaudium cęleſtis regni introducit.

d *Repoſuitq; in theſau. dom. domini.* quia Deos ſuos abſcondit in abdito vultus ſui à conturbatione hominũ. Multi ſunt theſauri in vna domo dñi, quia in vna eccleſia ſancti meritis diſtant. *Et vna eſt patria cæleſtis, quamuis in ea ſtella à ſtella differat in claritate.* Quod vtrumque diſtributor præmiorum demonſtrauit, cùm ait: *In domo patris mei manſion. mult. ſunt.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et thuribu. *in quibus cremabantur thymiamata.*

2 Et cardines oſtiorum. *de quibus oſtiis ſuprà dictũ eſt ca. 6. Illa enim pars templi dicebatur ſanctumſanctorum: & ideo cardines oſtiorum eius erant de pretioſiori materia, quam oſtiorum domus exterioris. Cętera pateat.*

CAPVT VIII.

a TVnc cõgregati ſunt omnes maiores natu Iſrael 1
cũ principibus tribuũ,
& duces familiarũ filiorũ Iſrael ad regẽ Salomonem in Ieruſalem, vt de- 2
ferrent arcam fęderis domini de ciuitate Dauid, id eſt de Sion. Conuenitq; ad regem Salomonẽ vniuerſus Iſrael in

CAP. VIII.

a *TVnc cõgregati ſunt om. & c.* ✠ Ioſephus. Cùm hęc opera & magnitudinis & decoris ædificiorum rex Salomon ſeptem annis expleſſet, diuitiarum magnam faciens & velocitatis oſtenſionem: ſcripſit principibus & Hebræorum ſenioribus, iubens omnem populum ad Hieroſolymam cõueni re, viſurum ſimul & templum, & Dei arcã ibidem portaturũ. C Vix autem cõuenerũt ſeptimo menſe, quo tempore etiã feſtiuitas concurrit Scenophegiæ, id eſt, poſitionis tabernaculorum, quæ ſatis apud Hebræos excelſa atque præcipua eſt. (Li. 8. anti. c. 4.)

✠ Ambro. Hoc vnum templum fuit in toto mundo venerabilius, ad quod homines vndiq, confluebant, ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur die ſancto Pentecoſtes, conſtitiſſe ex diuerſis partibus mundi, & cęleſte audiſſe miraculum & vidiſſe. Sed huic templo totum oppoſuit cęlum Paulus, &c. (In cap. 9. ad Hebr.)

✠ Auguſt. Quia ergo Salomon templum ædificauit Deo, oſtendit ſe colere Deum. Et vnde ædificauit? De lignis & lapidibus, quia dignatus eſt Deus facere ſibi per ſeruum ſuũ domum in terra, vbi rogaretur, vbi moraretur. (De ſymb. ad Cathecum. tom. 9.)

✠ Petrus venerabilis. Pudeat vos (hęreticos alloquitur) ſtultiſſimi, erroris quẽ nec Iudæus, nec Paganus, nec Chriſtianus inuenire potuit. Vult.n. omnis religio locum, vbi ſacra ſua venerari, & vbi familiarius ĩſtitutis ſuis valeat deſeruire. Hinc Iudæi in tẽplo Dei, hinc pagani in phanis (licet prophanis) tantum hoſtias immolabant. Hinc Chriſtiani vſque ad veſtra tempora, à Deo inſtitutas, quas ſubuertere quęritis, Eccleſias habebant, &c. Videte Deum templi ſui fabricam erigentem: erectam ſanctificantẽ: prophetas diruta reſtaurantes: reſtauratã cõſecrãtes: Chriſtũ cęleſti verbo & miraculis templum honorantem: & negotiatores de illo verbis & verberibus eliminantem: domum Dei, domum patris ſui, domũ orationis eſſe dicẽtem. Nolite ergo vltra deſtruere, quod Deũ ædificare cernitis: nolite prophanare quod eũ dedicare videtis: nolite contemnere quod eum honorare conſpicitis. Intelligite Deũ Chriſtianorum, Deũ fuiſſe Iudæorum: qui ſicut tũc ſine templo eſſe noluit, ita nunc ſine Eccleſijs eſſe non vult, &c. Ad illud templũ Iudæi omnes, multiq; gentilium, magni reges, & prophetæ, vel iuſſas hoſtias, vel vota propria, oblaturi veniebãt. Ad hoc ſe aſcenſurum poſt ægritudinem, & Solis retroceſſionẽ, per Iſaiam Ezechias in ſignum accepit. Hoc à rege Chaldæorũ deſtructum, principes Zorobabel & Salathiel, ſacerdotes Eſdras & Ieſus, prophetæ Aggæus & Zacharias repararunt: iurſumque ab Antiocho prophanatum, Machabæi ſanctificarunt. In hoc Chriſtus puer oblatus, quid reuerentiæ ſacris locis debeatur, prius exemplo docuit quàm verbo. Quoties in paſcha, in Scenophegia, in encenijs, Hieroſolymam veniẽs in templum aſcendit? &c. (Lib. 1. epiſtl. epiſt. contra Petrobruſ.) (Re. 31.)

☞ In

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

TVnc congregati ſunt oẽs ma. *Hic conſequenter deſcribitur tẽpli dedicatio. & primò ponitur introductio arcæ. ſecũdò, ſignũ diuinæ pſentiæ. ibi:* Factum eſt autem. *tertiò, Salomonis oratio. ibi:* Stetit autem Salomon. *quartò populi benedictio & licentiatio. ibi,* factum eſt autem. *Circa primum dicitur.*

1 Tunc congregati. *vt cum debita ſolennitate dedicaretur templum, & deferretur ibi arca domini: ideò ſubditur.*

2 Vt de. &c. De ciuitate Dauid. *vbi adducta fuerat de domo Obededom. vt habetur ſuprà 2. lib. 6. cap.*

✠ Menſe

MORALITER.

1 *Tunc congregati.* Hic agitur de portatione arcæ teſtamẽti ad locũ ſibi paratũ in templum intra ſanctum ſanctorũ, per quod ſignificat cęlum empyreũ, qui eſt locus beatorum, ſicut dictũ fuit Exod. 25. Dictum etiam fuit ibidem, quòd per arcã figurata fuit beata virgo Maria, pp quod per hanc arcę deportationem figurata fuit huius virginis aſſumptio. Per maiores natu, duces, & principes, q cõgregati fuerũt ad Salomonẽ ĩ arcę deportatione, ſignãt angeli d diuerſis ordinibus cũ Chrõ veniẽtes ad beatæ virginis venerationẽ in eius aſſũptione

CAP. VIII.

a IN *ſanct.* Be. Domus templi exterior peregrinantem eccleſiam, ſanctaſanctorum ſupernæ patriæ cęleſtis fęlicitatem deſignāt. Illata in ſanctaſanctorum arca aſſumptā Chriſti humanitatē intra velum regiæ cęleſtis inductam.

b *Subter al.* Bed. Moſes fecit duos cherubim aureos, quos poſuit in propitiatorio quod erat ſuper arcam. Salomō addidit duos maiores, ſub quorum alis arcam nūc dicitur poſuiſſe cū ppitiatorio & duobus cherubim prioribus.

c *Cumque.* Bed. Hoc manifeſtius in Para. *Vectes*, inquit, *quibus portabant arcam, quia paululum longiores erant, capita patebant ante oraculum.* Si verò quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat. Vbi notādum, quia etſi vectium capita diligentius intuentibus patebant ante oraculum, non tñ fieri poterat, vt ipſa capita ante oraculum eminerēt: quia neceſſe erat vt clauſo oraculo & appēſo ante oſtia velo, ipſi quoque vectes cum arca adducerentur interius quod fieri non poterat, ſi prominentes vltrà oſtium vectes pro ducendis ad claudendum oſtijs locum non darent.

menſe † Ethanim in ſolenni die, ipſe eſt menſis ſeptimus. Ve- 1
neruntque cuncti ſenes de Iſrael, & tulerunt ſacerdotes arcam,
& portauerunt arcam domini, & tabernaculum fœderis, & om- 2
nia vaſa ſanctuarij quæ erant in tabernaculo, & ferebant ea
ſacerdotes & Leuitæ. Rex autem Salomon, & omnis multi-
tudo Iſrael quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo an-
te arcam, & immolabant oues & boues, abſque æſtimatione 3
& numero. Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis domini in
a locum ſuum in oraculum templi, in ſanctumſanctorum ſubter 4
b alas cherubim. Siquidem cherubim expandebant alas ſuper lo-
c cum arcæ, & protegebant arcam & vectes eius deſuper. Cum- 5
a Vectes quibus arca portabatur prædicatores per quos Chriſtus mundo innotuit typicè nunciant.
que eminerent vectes & apparerent ſummitates eorum foris ſan
¶ Exiſtenti.
ctuarium ante oraculum, & non apparebant vltrà extrinſecus.
d
e Qui & fuerunt ibi vſque in præſentem diem. In arca autem non 6
erat aliud niſi duæ tabulæ lapideæ quas poſuerat in ea Moyſes
in Horeb, quando pepigit dominus fœdus cum filijs Iſrael,
cum egrederentur de terra Ægypti. Factum eſt autem 7
a ¶ Id eſt de ſanctiſſanctorum vbi intulerant arcam & tabernaculum quod fecerat Moyſes.
f cùm exiſſent ſacerdotes de ſanctuario nebula impleuit do- 8
mum domini; & non poterant ſacerdotes ſtare, & mi- 9

d *Qui & ſu.* In Par. dicitur. *Fuit itaque arca ibi vſque ad præſentem diem.* quod ab hiſtoriographo additum eſt, ſignificante vſque ad tempora ætatis ſuæ eam ibi parmanſiſſe, quod non de Eſdra poteſt intelligi: quia iam erat incenſum templum, ſed de Nathan vel aliquo prophetarum, à quibus omnia geſta ſuorum temporum ſcripta eſſe creduntur.

e *In arca.* Ra. Erat in arca vrna aurea habens manna; quia in homine Chriſto habitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter. Erat virga Aaron, quæ exciſa denuo floruerat: quia poteſtas iudicandi penes eū eſt, cuius iudiciū in humilitate paſſionis videbatur eſſe ſublatū. Erant etiam tabulæ teſtamēti: quia in illo ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſcōditi. Adhærebant enim vectes quibus portabat, quia doctores qui laborant verbo, nunc præſenti viſione gaudēt gloriæ Chriſti. Vnde Paulus: *Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto.* (Phil. 1.c.) Apparebant ſummitates vectiū foris ante oraculū non ſemper, ſed cū oſtia oraculi aperiri contingeret, neque omnibus, ſed his ſolum qui propiùs accedentes, attentius interiora ſatagebāt intueri. Vectes ſunt conditi in oraculo, quia electi qui præceſſerunt nunc ſunt in abſcōdito vultus Dei, Quorū tamen ſummitates vectiū aperto oraculo his qui appropiant viſuntur, cum perfectioribus oculis ſordis purificatis, Dei gratia aliquid extremū de ſupernorum gaudio cōtemplandum donauerit: quia his qui paulò lōgius receſſerunt, i. mente exterius vagantibus, contemplatio minimè conceditur. Ipſa arca qualis & quomodo eſſet poſita, ſolis eis qui oraculū intraſſent, videre licebat: quia ſoli ſupernæ patriæ ciues gloriam ibi redemptoris plenè contemplantur.

f *Nebula impleuit domum dñi, & non poterant.* Rab. id eſt, ſynagogā impleuit, quia eorū mētes infidelitatis caligo repleuit, & ſacerdotes pp nebulam miniſtrare non poterant, quia dū myſticos ſēſus literæ velamine coopertos, & natiuitatis Xpi ſacramenta inueſtigare deſpiciunt: debitum fidei ſuæ miniſterium per nebulam erroris perdiderūt, ita vt exigentibus meritis non agnoſcant cultum credulitatis, quibus in nebula doctrinæ ſuæ dominus de ſe etiam aperta narrauit. Sed quia auditorum mentes infidelitatis caligo impleuerat, quaſi emiſſum ſolis radium nebula interiacens abſcondebat. (Rabbanus. Angelomus.)

☞ Imple

NICOLAVS DE LYRA.

✻ 1 Menſe Ethanim, &c. *Iſte eſt menſis ſeptimus, qui apud Hebræos erat quaſi totus feſtiuus, ſicut dictum fuit Leu. 23. tamen feſtiuitas principalis erat feſtum expiationis, quod celebrabatur decima die illius menſis.*

2 Et portauerunt arcam domini & tabernaculum. *quod fecit Moyſes, quia illud tabernaculum fuit repoſitum cum aliis ſacris in theſauris domus domini. Aliqui autē libri habent:* Et portauerunt arcam domini ad tabernaculum fęderis, *qa per imperitiā aliquorum correctorum poſitum eſt ad, pro, &. Non enim arca tunc fuit portata ad tabernaculū fœderis, ſed intra templum quod fecerat Salomon.*

3 Et im. &c. *Hyperbole eſt, ad denotandum multitudinem hoſtiarū.*

4 Subter al. *Loquitur de illis cherubim quos fecit Salomon, habebant enim decem cubitos altitudinis, & in medio domus ſub alis eorum ſe contingentibus fuit arca poſita, ſicut dictum fuit. ſuprà c. 6.*

5 Cumque e. *Dicit Ra. Sa. ꝙ vectes tranſibant per latitudinem arcæ, ita quod longitudo arcæ erat inter vectes, ſicut dictum fuit Exod. 25. & ſic capita vectium erant contra cortinam pendentē in ingreſſu ſanctuarii, & aliquantulum eā impellebant: & ſic apparebāt ibi ſicut duæ mammillæ mulieris ſub veſte ſua, & ad hoc inducit illud Can. 1 d.* Inter vbera mea commorabitur. *Et pp hoc ſubditur:* Non apparebant vltrà extrinſecus. *quia dicta cortina erat intermedia, & ſic nō apparebāt corpora vectiū, ſed tantum figura, ſicut videt manus per chirothecā. Doctores autem noſtri aliter exponunt, dicentes quòd licet vectes poſſent videri ab illis, qui erant prope oſtium ſanctiſanctorum, non tamen ab illis qui erant longius. Et hoc videtur rationabilius dictum: quia in templo Salomonis non ſolum erat cortina media inter ſanctum & ſanctumſanctorum, ſed paries, qui non poterat vectibus ſic impelli, vt eorum capita exterius apparerent.*

6 In arca autem non erat aliud niſi duæ tabulæ lapideæ. *Cōtrarium videt dicere Apoſtolus ad Heb. 9. a. ſcilicet quòd ibi cum tabulis erat virga Aaron, & vrna aurea habens manna. Ad hoc dicit dupliciter. Vno modo, ꝙ ſolæ tabulæ erant ibi principaliter: quia ad hoc ſolum fuit arca facta, alia verò duo occaſionaliter, ſcilicet virga ad repreſſionem rebellionis de ſacerdotio, & vrna aurea ad memoriam cibi dati de cælo. Alio modo, quòd virga & vrna aurea non erant intra arcam, ſed extra in ſcrinio ad hoc facto & in latere arcæ poſito ſicut dictum fuit de libro in quo Moſes legem ſcripſerat Deut. 31.*

7 Factum eſt autem, cum exiſſent ſacerdotes de ſanctuario. *Hic conſequenter oſtenditur ſignum diuinæ præſentiæ, cum dicitur.*

8 Nebula impleuit. *Quæ erat ſignum diuinæ præſentiæ, quia dominus frequenter legitur apparuiſſe Moyſi in nube.*

9 Et non poterant. *propter reuerentiam diuinæ præſentiæ ſe elongantes. Dicunt autē hic aliqui, ꝙ nebula iſta non erat obſcura, ſed lucida: ſicut nubes quæ apparuit in transfiguratione domini Mat. 17. & ideo ſacerdotes non poterant miniſtrare, propter exceſſum claritatis,*

✻ quam

MORALITER.

† ptione. Hier. in ſermone. Legimus quàm ſępe ad exequias & funera quorumlibet ſanctorū angelos adueniſſe & exequiis eorū obſequia præſtitiſſe, nec non & eorū animas ad cęlum cū hymnis & canticis detuliſſe. Sequit: Et quantò magis credendum eſt hodierna die militiam angelorū cū ſuis agminibus obuiam aduenīſſe genitrici Dei, eamque ingenti lumine circumfulſiſſe, & vſque ad thronum olim ante mundi conſtitutionem ſibi paratum, cum laudibus & canticis perduxiſſe. Sequitur ibidem: Nec immeritò creditur, quòd ipſe ſaluator omnium per ſe totus feſtinus occurrit, eamque ſecum in throno collocauit.

† Stetit

† 3. Par. 6. a. Lib. 8. antiq. cap. 4.

A a *Impleuerat enim gloria, &c.* ✲ Ioſephus. Cumque omnia circa arcam ſacerdotes conſtituiſſent, egreſſi ſunt: & repente non quidem tumens, neque qualis hiemali tempore imbre plena ſolet nubes aſſiſtere, ſed diffuſa & temperata effluxit, & templum omne compleuit, & facies quidem ſacerdotum obumbrauit, ita vt ſe inuicem videre non poſſent. Mentibus autem omnium phantaſiã quandam & opinionem præbuit, quaſi Deus deſcendiſſet in tẽplum, et libenter habitaret in eo.

† manibus ſuis idest potentia ſua.

† 1. q. 7. cap. 2.

B

Quæſtio 26. Art. 17.

b ✲ Theodor. Si Deus in templis manu factis non habitat, quomodo inhabitat in tẽplo Hieroſolymis? Non verè in illo habitabat, ſed typicè. Typus enim erat & ſymbolum præclari templi hominum, qui eſt ſolus aptiſſimum dei habitaculũ.

† 2. Reg. 7. b. ſuprà 2. a.

† quantò minus.

† clamorem.

† Deu. 12. b.

† propitius eris, vel parces.

b *Ore locutus es, & manibus perfeciſti, vt hæc, &c.* Theo-

C

a niſtrare propter nebulam. Impleuerat enim gloria domini domum do-
¶ Id eſt ſtatuit.
mini. Tunc ait Salomon: † Dominus dixit, vt habitaret in nebula. Aedi- 1
ficans ædificaui domum in habitaculum tuum, † firmiſſimum ſolium
tuum in ſempiternum. Conuertitq; rex faciem ſuam & benedixit om-
ni eccleſiæ Iſrael; Omnis enim eccleſia Iſrael ſtabat. Et ait Salomon: 2
¶ Per prophetas.
Benedictus dominus Deus Iſrael, qui locutus eſt ore ſuo ad Dauid pa-
trem meum, & in † manibus eius perfecit, dicens: A die qua eduxi po-
pulum meum Iſrael de Aegypto, non elegi ciuitatem de vniuerſis tribu-
bus Iſrael, vt ędificaretur domus, & eſſet nomen meum ibi, ſed elegi Da
uid vt eſſet ſuper populum meum Iſrael. Voluitq; Dauid pater meus æ-
dificare domum nomini dñi Dei Iſrael, & ait dñs ad Dauid patrẽ meũ: 3
Quòd cogitaſti in corde tuo ædificare domũ nomini meo, bene feciſti
hoc ipſum mente tractans. † Veruntamen tu non ædificabis mihi domũ:
ſed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis, ipſe ędificabit domum no
mini meo. Confirmauit dñs ſermonem ſuum, quẽ locutus eſt. Stetique
pro Dauid patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut locutus eſt do-
minus, & ædificaui domum nomini dñi Dei Iſrael, & conſtitui ibi locũ
¶ Id eſt tabulæ teſtamenti.
arcæ in qua fœdus dñi eſt: quod percuſſit cum patribus noſtris, quando
egreſſi ſunt de terra Ægypti. Stetit autẽ Salomon ante altare dñi in con- 4
¶ Flexis genibus.
ſpectu eccleſiæ Iſrael: & expandit manus ſuas in cęlum, & ait: Dñe Deus 5
Iſrael non eſt ſimilis tui Deus in cœlo deſuper, & ſuper terrã deorſum,
qui cuſtodis pactum & miſericordiã ſeruis tuis qui ambulãt coram te in
toto corde tuo, qui cuſtodiſti ſeruo tuo Dauid patri meo, quæ locutus
b es ei. Ore locutus es, & manib. perfeciſti, vt hæc dies probat. Nunc igi-
tur dñe Deus Iſrael, conſerua famulo tuo Dauid patri meo quæ locutus
es ei, dicens: † Non auferetur de te vir corã me, qui ſedeat ſuper thronũ
Iſrael, ita tñ ſi cuſtodierint filij tui viam ſuã, vt ambulent corã me, ſicut
tu ambulaſti in cõſpectu meo. Et nũc dñe Deus Iſrael, firmentur verba 6
a ¶ Propter hoc quod indigeas, quia non indiges.
tua, quæ locutus es ſeruo tuo Dauid patri meo. Ergo ne putandum eſt, 7
quòd verè Deus habitet ſuper terram? Si enim cœlum & cæli cœlorum
te capere non poſſunt, † quantò magis domus hæc quam ædificaui
tibi? Sed reſpice ad orationem ſerui tui, & ad preces eius, domine 8
Deus meus. Audi † hymnum & orationem, quam ſeruus tuus orat co-
ram te hodie, vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte, ac die, 9
c ſuper domum de qua dixiſti; † Erit nomen meum ibi, vt exaudias ora- 10
tionem quam ſeruus tuus orat ad te in loco iſto, vt exaudias deprecatio-
nem ſerui tui & populi tui Iſrael, † quodcunque orauerit in loco iſto, &

✲ Theodoretus. Per linguam proferimus, per manus autem operamur. Humano ergo more vtens verbis, dixit: ijs quæ dixiſti, finem impoſuiſti.

c *Vt exaudias orationem quam ſeruus tuus, &c.* ✲ Procop. Manifeſtè his omnibus oſtendit Deum, in ſingulis rebus vnum quemque non ex domo quæ ſuper terram eſt, ſed ex cœlo exaudire: & confitetur ſe non ipſi Deo, ſed nomini ipſius templum ædificaſſe. Nouerat enim ipſum immenſum eſſe & omnia implere. Dicit enim *cælum mihi thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum.* ✲ Chryſoſtomus. Veruntamen templum tam pulchrum, & mirabile, & ſanctum, vtentibus ipſo perditis, tantæ ignominiæ habitum eſt, ſicque contemptũ & prophanum redditum, vt ante captiuitatem ſpelunca vocaretur latronum. Non

NICOLAVS DE LYRA.

✲ *quã non poterãt ſuſtinere. Sed hoc non conſonat textui ſequenti, vbi dicitur:* Dominus dixit vt habitaret in nebula. *in Hebræo habet:* In caligine. *Vnde & 2. Paralipo. 6. a. dicit:* Dominus pollicitus eſt, vt habitaret in caligine. *Niſi dicat quod iſta nebula in parte erat caliginoſa, vtpote exterius, & in parte lucida, ſicut dicit de nube exiſtente inter Aegyptios & filios Iſrael, Exod. 14. c. Et erat nubes tenebroſa & illuminans noctẽ, tenebroſa Aegyptiis, & illuminans noctẽ Hebræis, ſicut plenius dictum fuit ibidem. & hoc videtur concordare ei, quod dicitur, 2. Par. 7. a.* Sed & omnes filij Iſrael videbant deſcendentem ignem & gloriam domini ſuper domum.

1 Dominus dixit. *Dicunt aliqui, quòd non inuenitur hoc dictum à Deo verbo, ſed facto: quia pluries legitur apparuiſſe in nube, vt prædictum eſt. Poteſt etiam dici, quòd inuenitur dictum verbo dñi Leu. 17. d. Dixit dominus,* in nube apparebo ſuper oraculum. *Conſequenter ponitur gratiarũ actio Salomonis, eò ꝙ videbat per ſignum diuinæ præſentiæ, ꝙ domus ab eo ædificata, erat Deo accepta. ideo ſubditur.*

2 Et ait. *& patet litera vſque ibi.*

3 Et a. *Ex hoc patet, ꝙ non oportet voluntatem humanam ſemper conformari diuinæ in volito. Dauid enim voluit ædificare templũ domino, & hoc cõmendatur à Deo, & tamen Deus nolebat quod ipſe ædificaret, ſed filius eius. Cætera patent in litera.*

4 Stetit a. *Hic conſequenter ponitur oratio Salomonis cõtinens ſeptem petitiones. Prima reſpicit bonum ſtatum regni Dauid. præmittitur tamen ipſius Salomonis deuota diſpoſitio, cũ dicitur:* Stetit au. &c *ſcilicet holocauſtorum, quia ad altare incenſi ſoli ſacerdotes intrabãt*

5 Et expan. *Per hoc deſignans, quòd omne bonum à Deo eſt expectandum. ſecundò regratiatur Salomon de præterito beneficio, cum dicitur;* Domine Deus. *& ſubditur:* Qui cuſt. *tertiò ponitur de futuris petitio cum dicitur:* Nunc igitur, &c.

6 Firmentur. *Per hoc non deſignatur in Deo mutabilitas aliqua ſed, in hominibus quibus promiſſa ſunt diuina beneficia ſub conditione, quod bene debeant ſe habere. Eſt igitur ſenſus:* Firmentur. *id eſt da mihi & alijs poſteris Dauid ſtabilitatem mentis in bono, ita quòd non fraudemur promiſſo tuo.*

7 Ergo ne. *Per hoc enim excludit errorem illorum qui putauerunt Deum habere formam corporalem.*

8 Sed re. *q. d. iſta domus non eſt ædificata, vt ibi habites, ſicut homo in domo ſua, ſed vt preces ibi factæ ſint magis exaudibiles quàm alibi propter exercitium cultus diuini.*

9 Vt ſint o. *Oculi tuæ pietatis & miſericordiæ.*

10 De qua. *hoc dixit Deut. 12.*

✲ S

MORALITER.

† 4 *Stetit autem.* Per orationes autem Salomonis hic diffuſè poſitas, ſignantur orationes hominis Chriſti, quas pro ſuis fidelibus in vita preſenti adhuc degentibus offert Deo patri

a Non eſt.n. homo qui non pecca.

⁂ Tert. Saul bonus prę ceteris, liuore poſtea euertitur. Dauid vir bonus ſecundum cor Domini, poſtea cędis & ſtupri reus eſt. Salomõ omni gratia & ſapientia donatus à Domino, ad idololatriam à mulierib⁹ inducitur. Soli enim Dei filio ſeruabatur ſine delicto permanere.

⁂ Hierony. Abſque vitio quod Græcè dicitur κακία, hominẽ poſſe eſſe aio: ἀναμάρτιτον, id eſt, ſine peccato eſſe nego. Id enim ſoli Deo competit: omnis autem creatura peccato ſubiacet & indiget miſericordia Dei.

⁂ Idem. Sine peccato eſſe ppetuò, diuinæ ſolius eſt poteſtatis. Tunc iuſti ſumus, quando nos peccatores fatemur: & iuſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei cõſiſtit miſericordia. Dicente ſcriptura *Iuſtus accuſator ſui*

exaudies in loco habitaculi tui in cœlo: & cum exaudieris, propitius
eris. † Si peccauerit homo in proximum ſuum, & † habuerit aliquod iu- 1
ramentum quo teneatur aſtrictus, & venerit propter iuramentum co-
ram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in cęlo, & facies, & iudica-
bis ſeruos tuos, condemnans impium, & reddens viam ſuam ſuper ca-
put eius, iuſtificanſque iuſtum, & retribuens ei ſecundum iuſtitiam
ſuam. † Si fugerit populus tuus Iſrael inimicos ſuos (quia peccaturus 2
eſt tibi) & † agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo, vene- 3
rint, & adorauerint, & deprecati te fuerint in domo hac, exaudi in cæ-
lo, & dimitte peccatum populi tui Iſrael, & reduces eos in terram quam
dediſti patribus eorum. Si clauſum fuerit cælum, & non pluerit propter 4
peccata eorum, & orantes in loco iſto pœnitentiam egerint nomini
tuo, & à peccatis ſuis conuerſi fuerint propter afflictionem ſuam, ex-
audi eos in cœlo, & dimitte peccata ſeruorum tuorum, & populi tui Iſ-
rael, & † oſtende eis viam bonam, per quam ambulent, & da pluuiam
ſuper terram quam dediſti populo tuo in poſſeſſionem. Fames ſi ob- 5
orta fuerit in terra, aut peſtilentia, aut † corruptus aer, aut erugo, aut 6 7
locuſta, † vel rubigo, & afflixerit eum, & inimicus eius portas obſidens, 8
omnis plaga, vniuerſa infirmitas, cuncta deuotio & imprecatio, quæ ac 9
cidit omni homini de populo tuo Iſrael. Si quis cognouerit plagam cor 10
dis ſuis, & expanderit manus ſuas in domo hac, tu exaudies in cęlo, in
loco habitationis tuæ, & † repropitiaberis, & facies vt des vnicuique
ſecundum omnes vias ſuas, ſicut videris cor eius († quia tu noſti ſolus
cor omnium hominum) vt timeant te cunctis diebus quibus viuunt ſu-
per faciem terræ, quam dediſti patribus noſtris. Inſuper & alienigena
qui nõ eſt de populo tuo Iſrael, cum venerit de terra longinqua propter 11
nomen tuum: audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua for-
tis, & brachium tuum extentum vbique: cum venerit ergo & orauerit
in loco hoc, tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, & fa-
cies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena, vt diſcãt vniuerſi po-
puli terrarum nomen tuum timere, ſicut populus tuus Iſrael, & probent
quia nomen tuum inuocatum eſt ſuper domum hanc quam ædificaui.
Si egreſſus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos ſuos per 12
viam, quocunque miſeris eos, orabunt te contra viam ciuitatis quam
elegiſti, & contra domum quam ædificaui nomini tuo, & exaudies in
cœlo orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorũ. Quòd 13
a ſi peccauerint tibi († Non eſt enim homo qui nõ peccet) & iratus tradi-

eſt in principio ſermonis. Et in alio loco. *Dic tu peccata tua, vt iuſtificeris*. Concluſit Deus omnia ſub peccato, vt omnibus miſereatur.

⁂ Ioſephus. Salomon iterũ proſtratus ĩ terra, & diutius adorãs Deum, tandem ſurrexit & in templo obtulit hoſtias & complens tẽplũ ſacrificiis, manifeſtè Deũ vidit ſacrificia grata ſuſcipientem. Ignis enim ex aere deſcendens, omnibus videntibus, ad altare, hoſtias totas abripuit & conſumpſit. Hac igitur apparitione monſtrata, populus quidem manifeſtationem hãc eſſe diuinæ habitationis in templo, conijciens procidens adorauit in terra.

⁂ Author. Seder olam. Cum deſiiſſet Salomon orare, ignis deſcendit de cœlo, omnibus filiis Iſrael cernentibus.

D
Eſa. 43. Galat. 3.
† & leuauerit alter contra eum iuramentum, vt faciat iurare eum & alteri fecerit eum iurare.
Lib. 8, antiq. cap. 4.
† conuerſi fuerint ad te.
† confeſſi fuerint.
† vel doce.
E
† parces.
Cap. 15.
† 2. Par. 6. g. 4. Ioan. 1. d.
F

☞ *Stetit*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si pecca.* Hic ponitur ſecunda petitio. & reſpicit fidelitatem viri cum proximo ſuo. in pluribus enim caſibus determinabatur contentio aliquorum per iuramentum, vt pote in depoſito furto ſublato, quando non inueniebatur: tunc depoſitarius erat liber iurando quòd non feciſſet fraudem proximo, vt habetur Exod. 22. In tali caſu conſimilibus adducebatur aliquis ad iurandum ante templum, & ſi periurabat, frequenter ſequebatur vindicta diuina ad declarationẽ iuſtitiæ. & hoc eſt quod ſubditur: *Iudicabis ſeruos tuos condemnans impium, &c.*

2 *Si fu.* Hic ponitur tertia petitio, quæ reſpicit populi communitatem in bello, quæ quando erat infecta peccato communiter ab aduerſarijs debellatur, vt patet in vet. teſt. & hoc eſt quod dicitur: *Si fu. &c.* hoc eſt dictum peccatum futurum erit cauſa fugæ ſequentis.

3 *Et agen.* quia ſicut per offenſam diuinam debellantur, ita per debitam pœnitentiam Deo reconciliati victores efficiebantur.

4 *Si clauſum fuerit cæ.* Hic ponitur quarta petitio propter nimiam ſiccitatem ex populo accidentem. & patet litera.

5 *Fames ſi oborta fue.* Hic ponitur quinta petitio pro amotione aduerſorum malorum, quæ accidere ſolent propter peccata hominum, cum dicitur: *Fames ſi obor.* quæ poteſt contingere ex multis cauſis, vt ex ſterilitate terræ, vel ex tempeſtate fructus deuaſtante, vel ex aduerſarijs bona deſtruentibus & conſimilibus.

Aut

6 *Aut peſtilent.* id eſt, mortalitas hominum vel animalium.

7 *Aut corruptus aer.* Ex quo ſequuntur infirmitates.

8 *Aut er.* corrodentes terræ naſcentia.

9 *Vel ru.* deſiccans ſtipulas bladorum, ita quòd non poſſunt facere ſpicas vel ſi faciunt, faciunt inanes.

10 *Cuncta.* id eſt, maledictio ſeu mali imprecatio. Cætera patent in litera.

11 *Inſuper.* Hic ponitur ſexta petitio pro exauditione Gentilium venientium ex deuotione ad orandum in tẽplo. multi enim Gentiles audientes in diuerſis partibus orbis mirabilia quæ fecit qui Deus colebatur in Ieruſalem: aſcendebant illuc cauſa orationis, vt habetur Io. 12. & ſic Deum colebãt, & ſecundum dictamen rectæ rationis viuebant, preces eorũ erant exaudibiles quamuis nõ ſeruarent legem Moyſi. quia ad illam non tenebantur. multi etiam de his qui ad Iudaiſmum conuertebantur. & patet litera.

12 *Si egreſſus.* Hic ponitur ſeptima petitio quæ reſpicit belli proſperitatem & aduerſitatem. proſperitas autem eſt quando ſequitur victoria: & hoc fiebat frequenter per hoc, quòd imminente bello populus vertebat ſe verſus Ieruſalem ad orandum dominum. & hoc petit primò Salomon. Et patet litera vſque ibi.

13 *Quod.* Vbi tangitur belli aduerſitas quæ eſt quando populus capitur & in captiuitatem ducitur, à qua frequenter liberabatur populus Iſrael, propter hoc quòd in terra captiuitatis orabat dominum verſa facie verſus Ieruſalem. & hoc petit hic Salomon, cum dicitur.

⁂ *Et oraue.*

A a *Stetit.* In Paral. refertur quod hic non dicitur: *Fecerat Salomon baſim æneam, & poſuit in medio baſilicæ, ſuper quam ſtans benedixit omni eccleſiæ Iſrael.*

Para. 6. b. Angelomus. b *Et de.* Rab. Templum dñi ſancta eccleſia eſt iuxta illud: *Templũ Dei ſanctum eſt quod eſtis vos.* hanc dedicauit rex Chriſtus: cum eam ſanguine ſuo mundauit, ſpiritus ſancti gratia ſãctificauit, diuerſis virtutibus multiplicauit. hanc dedicant & filij Iſrael, cùm fideles ſecundum donũ ſibi collatum verbo prædicationis & virtutum operibus proximis proſunt. (1. Corin. 3. b.) *Et dedicauerunt templum Domini, &c.* ✠ Fœlix papa quartus. Salomon q̃ Dauid pater facere optauerat, iubente & auxiliante Domino perfecit: & templum cum altari, & reliqua ad diuinum peragendum cultũ cõſecrauit. Legitur enim: *fecit illo tẽpore Salomon feſtiuitatẽ celebrem, & omnis Iſrael, &c.* (Epiſ. ad omnes epiſcop.) Iudæi ergo loca in quibus ſacrificabãt Domino, diuinis habebant ſupplicationibus cõſecrata, nec in alijs quàm in Deo dedicatis locis munera Deo offerebant. Si autem Iudæi qui vmbræ legis deſeruiebant, hoc faciebant multo magis nos q̃bus veritas patefacta, & gr̃a per Ieſum Chr̃m data eſt tẽpla Dño ædificare, & ꝓ vt melius poſſumus ornare, eaq; diuinis precibus, & ſanctis vnctionib⁹ ſuis cũ altarib. & vaſis, veſtib. quoq; & reliquis ad diuinũ cultũ explẽdũ vtenſilibus deuotè & ſolẽniter ſacrare, & nõ in alijs quàm in Domino ſacratis ab Epiſcopis, niſi ſumma exigente neceſſitate, Miſſas celebrare, nec ſacrificia offerre debemus. (De conſ. d. 1. c. Tabernaculum.)

B

C

✠ Gregorius. Solẽnitates dedicationum eccleſiarum & ſacerdotum per ſingulos annos ſunt ſolenniter celebrandæ: ipſo Domino exẽplum dãte, qui ad feſtum dedicationis templi eandem ſolẽnitatẽ celebraturus cũ reliquis venit. Quod autem octo dieb. encenia ſint celebranda, in libro Regũ per lecta dedicatione tẽpli repies. c *In die.* Rab. Quid eſt q̃ Salomon ædificauit mediũ atrij offerens ibi, qa altare æneum quod erat ante fores tẽpli non poterat totũ capere? niſi quòd Chriſtus quę in lege propter infirmitatẽ eius perfici nõ poterant, nunc in eccleſia pleniter gerit. Ipſe eſt enim atrium domus dñi, quia per ipſũ ingreſſus patet ĩ Ieruſalem cęleſtẽ. Quia ergo holocauſta & ſacrificia ĩ altari typico non poterãt offerri, eo q̃d omnia ſibi figuraliter fiebant, rex noſter erexit altare fidei ĩ eccleſia, ĩ quo holocauſta, & ſacrificia quotidie ſp̃ualiter Deo offerũt. hinc eſt et, q̃ Dñs ait: Holocauſta, & ſanguinẽ victimarum nolui.

✠ Altare

deris eos inimicis ſuis, & captiui ducti fuerint in terram inimicorum prope vel longè, & † egerint pœnitentiam in corde ſuo in loco captiuitatis, & conuerſi deprecati te fuerint in captiuitate ſua, dicentes: † Peccauimus, iniquè egimus, impiè geſſimus, & reuerſi fuerint ad te in vniuerſo corde ſuo, & tota anima ſua in terra inimicorum ſuorum, ad quam captiui ducti fuerint, & orauerint te contra viam terræ ſuæ quam dedi- 1
ſti patribus eorum & ciuitatis quam elegiſti, & templi quod ædificaui nomini tuo: exaudies in cœlo in firmamento ſolij tui orationes eorum & preces eorum, & facies iudicium eorum, & † propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi: & omnibus iniquitatibus eorum, quibus præuaricati ſunt in te: & dabis miſericordiam coram eis qui eos captiuos habuerint, vt miſereantur eis. Populus enim tuus eſt, & hæreditas tua:
quos eduxiſti de terra Aegypti de medio fornacis ferreæ, vt ſint oculi 2
tui aperti ad deprecationem ſerui tui, & populi tui Iſrael, & exaudies
eos † in vniuerſis pro quibus inuocauerint te. Tu enim ſeparaſti eos 3
tibi in hæreditatem de vniuerſis populis terræ, ſicut locutus es per Moyſen ſeruum tuum quando eduxiſti patres noſtros de Aegypto domine
Deus. Factum eſt autem cùm compleſſet Salomon orans dominum om- 4
nem orationem & deprecationem hanc, ſurrexit de conſpectu altaris 5
domini. Vtrunque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat 6
a ad cęlum. Stetit ergo, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael voce magna, 7
dicens: Benedictus dominus Deus, qui dedit requiem populo ſuo Iſrael 8
iuxta omnia quæ locutus eſt. Non cecidit, ne vnus quidem ſermo ex omnibus bonis quæ locutus eſt per Moyſen ſeruum ſuum. Sit dominus 9
Deus noſter nobiſcum, ſicut fuit cum patribus noſtris, non derelinquens nos, neque † proijciens, ſed inclinet corda noſtra ad ſe: vt ambulemus in vniuerſis vijs eius, & cuſtodiamus mandata eius, & † cæremonias eius, & iudicia quæcunq; mandauit patribus noſtris, & ſint ſer
mones mei iſti quib. depræcatus ſum corã dño: appropinquantes coram 10
dño Deo noſtro die ac nocte, vt faciat iudiciũ ſeruo ſuo, & populo ſuo Iſrael per ſingulos dies, & ſciant omnes populi terræ, quia dñs ipſe eſt Deus, & non eſt vltrà abſque eo. Sit quoq; cor noſtrum perfectum cum dño Deo noſtro, vt ambulemus in decretis eius, & cuſtodiamus mandata eius, ſicut & hodie. Igitur rex & omnis Iſrael cum eo, immolabant victimas coram dño. Mactauitq; Salomon hoſtias pacificas quas immo-
b lauit dño, boũ viginti duo milia, & ouium cẽtũ viginti milia. Et dedica-
c uerunt templum domini rex & omnes filij Iſrael. In die illa ſanctificauit 11

Marginal glosses: † reuerſi fuerunt ad cor ſuum. † Dan. 3 c. † parces. † deſerens. † decreta.
¶ Id eſt, legalia. a Deciſiones cauſarum. b Quantum ad moralia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et oraue.* Vnde Dan 6. cap. dicitur, quòd ipſe exiſtens in Chaldæa feneſtris apertis coram Ieruſalem tribus in die tẽporibus, flectebat genua ſua & adorabat, &c. & patet litera vſque ibi.

2 *Quos ed.* id eſt, dure ad modum ferri. Labor enim filiorum Iſrael faciendo lateres, & coquendo in fornace erat eis nimis durus, vt habetur in Exod.

3 *Tu e.* dando eis legem ſpecialem, & per ſignum circumciſionis in carne. Cætera patent in litera.

4 *Factum.* Hic ponitur populi benedictio poſt orationem Salomonis, cùm dicitur.

5 *Surrexit de.* vt benediceret populo.

6 *Vtrumq; enim.* 2. Paralip. 6. b. dicitur, quòd fecerat baſim æneam, ſtetitq; ſuper eam, & deinceps flexis genibus fecit orationem prædictam: & ſic non ſuper terram. Dicendum quod hic vtitur ſcriptura modo loquendi communi, quo aliquis dicitur flectere genua ad terram etiam, dato quòd ſit in ſolario & multò fortius hic: quia baſis illa non multum diſtabat à terra, quia tantum diſtabat tribus cubitis.

7 *Et benedi. omni eccleſiæ Iſrael voc.* Non illa benedictione quæ pertinet ad officium ſacerdotale, ſed imprecando populo bona, & regratiando Deo de bonis præteritis dicens.

8 *Benedictus dominus Deus, qui dedit requiem p.* & deprecando pro futuris, dicens.

9 *Sit dominus noſter no. &c.* Et patet litera vſque ibi.

10 *Appropinquantes domino Deo noſtro die ac noct. vt faciat iudicium, &c.* ideſt, exaudibiles coram eo. cætera patent vſque ibi.

11 *In die.* ideſt pauimentum atrij ſacerdotum prope altare holocauſtorum, quod non erat rectè in medio ante templũ, ſed declinabat ad partem Aquilonarem: altare enim holocauſtorum quod fecerat Salomon, licet eſſet veſtitum ære exterius, interius tamen erat de lapidibus impolitis & ideo pauimentum atrij in neceſſitate poterat ad opus conſimile applicari & ſanctificari. iſta tamen ſanctificatio fuit facta per pontificem, ad cuius officium hoc ſpectabat. quia tamen hoc factum fuit ad inſtinctum regis, dicitur rex hoc feciſſe.

A a *Altare.* Quod fecit Moſes poſitum erat ante templum cõtra ianuas eius:& quia illud anguſtum erat,& capere non poterat,medium atrij ſub diuo ſanctificauit, vbi poſuit illud altare maximum,quod fecerat viginti cubitorum.

b *Feſtiuitatem.* Rab. In verbis dierum, ita de eadem re ſcriptum eſt: *Fecit ergo Salomon feſtiuitatẽ in tẽpore illo ſeptem diebus, & oĩs Iſrael cũ eo Eccleſia magna valde ab introitu Emath vſq; ad torrentẽ. Fecitq; die octauo, Collectã eo quod dedicaſſet altare ſeptẽ diebus et ſolennita.ẽ celebraſſet dieb. 7, Igitur 23. die mẽſis ſeptimi dimiſit populos ad tabernacula ſua.* Et eſt ſenſus, ꝗ expletis dieb. 7 dedicatiõis, ſubſecuti ſunt dies ſcenophagię: qui à 25. die menſis 7. inchoabãtur. & in die 22. finiebantur. Vtriſq; ergo feſtiuitatibus rectè peractis & ſcenophagiarũ 8. die finita, dimiſit rex pp̃los ad ſua, quod

B etiam Ioſephus atteſtatur.

Beda. Myſtice. Solennitas quam fecit Salomon & omnis Iſrael, ſignat gaudia ſanctorum, quę cum Chriſto vero pacifico perpetualiter habent. Loca quoque congruunt. Emath enim interpretatur dñi veritas. Riuus ſiue torrens Aegypti ſignificat mortẽ tẽporalem quam in Aegypto conſiſtẽs. i. in tenebris huius mũdi nullus euadere poteſt. Omnis ergo Iſrael a riuo Aegypti D vſq; Emath feſtum celebrat cum Salomone, qñ ſancti poſt finem præſentis vitæ veraciter æternis gaudijs cum domino Chriſto perfruuntur. Septẽ & ſeptem dieb. feſta celebrãtur, quia electi per ſeptiformem gratiam modo in hac vita quę ſeptenario diſcurrit gaudent in ſpe, & tunc in ſabbatho vero, id eſt, animarũ requie gaudebunt in re. i. in ipſius veritatis perceptione. Dies octauus reſurrectio eſt ſanctorum ſecutura poſt ſabbathiſmum animarum. Tũc in manſionib. cęleſtib. quiq; ſecundum meritorum qualitates collocabũtur, vbi alacri corde lætãtur Deum laudantes ſup bonis q̃ in Chriſto pater ꝯtulit chriſtianis.

c *Ab introitu.* Rabbanus. Per introitum Emath ſeptentrionalem Judæę plagam, per riuum ſiue torrentem Aegypti deſignat Auſtralem. Iſte autem riuus non eſt Nilus, ſed alius fluuius qui iuxta Rinocorulam influit in mare. Emath autem ciuitas Syrię eſt, quę nunc Epiphania vocatur ab Antiocho Epiphane. Ibidem. E

d *Lætantes.* Decantantes cum delectatione hymnos, ita vt in ea iucunditate ſine labore ad propria remearent.

rex medium atrij quod erat ante domum domi-
ni. Fecit quippe holocauſtum ibi, & ſacrifi-
a cium, & adipem pacificorum: quoniam altare
æneum quod erat coram domino, minus erat,
& capere non poterat holocauſtum, & ſacrifi-
cium, & adipem pacificorum. Fecit ergo Salo- †
b mon tempore illo feſtiuitatem celebrem, & om-
c nis Iſrael cum eo, multitudo magna ab introitu 1
Emath vſque ad riuum Aegypti coram domi- 2
no Deo noſtro, ſeptem diebus & ſeptem diebus, 3
id eſt, quatuordecim diebus, & in die octaua di- 4 5
a ¶ Agentes gratias propter opera quæ feciſſet & orantes Salomonem longæuo tempore regnare.
miſit populos. Qui benedicẽtes regi, profecti ſunt
d in tabernacula ſua lætantes, alacrique corde ſuper 6
omnibus bonis quæ fecerat dominus Dauid ſeruo
ſuo, & Iſrael populo ſuo;

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ab introitu, &c. *ꝗ eſt in termino Aquilonari terræ promiſſionis.*
2 Vſque ad. *qui vocatur Rinocorula, & eſt in termino auſtrali terræ promiſſionis: & inter iſtos duos terminos eſt eius longitudo.*
3 Septem diebus. *pro dedicatione.*
4 Et ſeptem. *pro feſto tabernaculorum, quod incipit die 15. mẽſis ſeptimi: & ſic tertia die primæ ſeptenæ fuit feſtum expiationis concurrens. ſcilicet decima die menſis ſeptimi: & ſic tunc fuit duplex feſtum.*
5 Et in. *Non ꝙ illa die receſſerint, quia fuit dies Collectæ, tamen illa die dedit licentiam quod in craſtino poſſent recedere, quia die 8. fecit Collectam, & in craſtino receſſerunt, ſcilicet 23. die menſis ſeptimi, vt plenius habetur 2. Para. 7.*
6 Lætantes. *In completione domus domini per filium ſibi ſuccedentem in regno ſuo, ſicut promiſſum ei fuerat, vt habetur. Supra 2. li. c. 7. Hebræi autem aliter exponunt, di. ꝙ cum ſacerdotes vellent introducere arcam in templum, portæ clauſerunt ſe: & cum ſacerdotes pro apertione impetranda cantarent Pſal. 131. b. vbi dicitur:* Surge domine in re. tuam: tu & ar. ſanctific. tuæ, *& cum venirent ad illum verſum:* Propter Dauid ſeruum tuum, *i. propter eius merita;* Non auertas faciem tui, *id eſt, Salomonis in regem vncti, denegando ingreſſum arcæ intra locum quem præparauit, tunc portæ aperuerunt ſe, ad oſtendendum ꝙ Deus acceptauit locum propter merita ipſius Dauid quod videntes populi qui aſſtabant, lætantes Deum laudauerũt, & hoc eſt quod dicitur:* Lætantes alacriq;. *& hoc videtur conſonare ei ꝙ ſubditur 2. Paral. 6. in fine.*

CAP.

MORALITER.

† *Fecit ergo Salo.* Per quod ſignificat, ꝙ beatę virginis aſſumptio debet eſſe valde celebris omni populo Chriſtiano. vnde dicitur in quadam antiphona: *Aſcendit Chriſtus ſuper cælos & præparauit ſuæ caſtiſſimæ matri immortalitatis locũ.* Et hęc eſt illa pręclara feſtiuitas omnium ſanctorum feſtiuitatibus incomparabilis, in qua glorioſa & felix mirantibus cęleſtis curię ordinibus ad ęthereum peruenit thalamum, quo pia ſui memoria immemor nequaquam exiſtit.

Factum

C CAP. IX.

a A *pparuit ei dominus ſecundo, &c.*

✻ Chryſoſtom. Dum Salomon in curis fuit, diuino colloquio dignus eſt habitus: vt vero nactus eſt delitias, in ipſum malitię barathrum delapſus eſt.

✻ Idem. Salomon annos natus duodecim diſertè cũ Deo ſermocinabatur, multa fretus dicendi fiducia; ſenio autem confectus plurimum detraxit de priſtina virtute.

CAPVT IX.

F Actum † eſt autem cum perfeciſſet Salomon æ- 1
a dificium domus domini & ædificium regis, &
omne quod optauerat, & voluerat facere, appa-
ruit ei dominus ſecundo, ſicut apparuerat ei in 2
Gabaon. Dixitque dominus ad eum: † Exaudiui
orationem tuam, & deprecationem tuam quam
deprecatus es coram me Sanctificaui domũ hãc 3
quam ædificaſti, vt ponerem nomen meum ibi in ſempiternũ, & erunt
oculi mei & cor meũ ibi cunctis diebus. Tu quoq, ſi ambulaueris corã 4
me, ſicut ambulauit pater tuus in † ſimplicitate cordis, & in æquitate, 5 6

Si

F † 2. Par. 7. d. In cap. 3. Iſa.

† De pœni. di. 2. cap. ſi enim ver. Salo. 8.

vel pe[illegible] one.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

1 FActum eſt. *Hic conſequenter agitur de remuneratione ædificantium. & primo Salomonis qui fuit principalis in ædificãdo. ſecũdo Hiram regis Tyri qui iuuit eum ligna miniſtrando, ibi:* Expletis [illegible] *tertio populi Iſrael, qui cooperatus fuit in laboribus et expẽſis, ibi:* H[illegible] eſt ſumma expenſarũ. *Remuneratio aũt Salomonis deſcribitur per [illegible] ſibi diuinitus fuit reuelatum orationem eius eſſe exauditam, cum dicitur:* Apparuit ei dominus ſecundo. *quia primò apparuerat ei in principio regni ſui. vt dictum eſt ſupra 3. cap.*
2 Sicut apparuerat. *Ex quo patet quod iſta apparitio fuit in ſomnis ſicut & illa: & hoc expreſſè dicitur 2. Paral. 7.*
3 Sanctificaui domum. *id eſt applicaui & dedicaui meo cultui.*
4 Tu quoq;. *ſanctè & iuſtè viuendo: ideo ſubditur.*
5 In ſimplicitate. *id eſt, in innocentia.*
6 Et in æquitate. *i. iuſtitia. Cætera patent in litera vſq; ibi.*

 1 Auferam

& feceris omnia quæ præcepi tibi, & iudicia mea, & † legitima mea ſer
uaueris, ponam thronum regni tui ſuper Iſrael in ſempiternum, ſicut
locutus ſum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo,
a de ſolio Iſrael. Si autem auerſione auerſi fueritis vos & filij veſtri, non
ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea, & † cæremonias quas
propoſui vobis, ſed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis
eos, auferam Iſrael de ſuperficie terræ quam dedi eis, & templum qđ 1
ſanctificaui nomini meo, proijciam a conſpectu meo: † eritque Iſrael 2 3
in prouerbium & in fabulam cũctis populis, & domus hæc erit in exẽ 4
plum. Omnis qui tranſierit per eam, ſtupebit & ſibilabit, & dicet: 5 6
† Quare fecit dominus ſic terræ huic, & domui huic? Et reſponde- 7
bunt, quia dereliquerunt dominum Deum ſuum, qui eduxit patres
eorum de terra Aegypti, & ſecuti ſunt Deos alienos, & coluerunt eos,
& adorauerunt eos: idcirco induxit dominus ſuper eos omne malum
hoc. † Expletis autem annis viginti poſtquam ædificauerat Salomon 8
duas domos, id eſt, domum domini & domum regis, Hiram rege Ty 9
b ri præbente regi Salomoni ligna cedrina & abiegna & aurũ iuxta om
ne quod opus habuerat, tunc dedit Salomon ipſi Hiram viginti op- 10
pida in terra Galilææ. Et egreſſus eſt Hiram de Tyro, vt videret oppi- 11
da quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei. Et ait: Hæccine ſũt
a ¶ Id eſt, mala non placens.
ciuitates quas dediſti mihi frater? & appellauit eas, terram Chabul vſq; 12
¶ Antequam darentur ei oppida.
in diem hanc. Miſit quoque Hiram ad regem Salomonem centum vi-
ginti talenta auri. Hæc eſt ſumma expenſarum, quam obtulit rex Sa- 13
lomon ad ædificandam domum domini, & domum ſuam & Mello
& murum Hieruſalem, & Hezer, Mageddo, & Gazer. Pharao rex 14
Aegypti aſcendit & cepit Gazer: ſuccenditq; eam igni, & Chananæũ 15 16
qui habitabat in ciuitate interfecit, & dedit eam † in dotem filiæ ſuæ
c vxori Salomonis. Aedificauit ergo Salomon Gazer & Bethhoron in-
d feriorem, & Baalath & Palmiram in terra ſolitudinis, & omnes † vi-
cos qui ad ſe pertinebant, & erant abſque muro: muniuit ciuitates 17
curruum, & ciuitates equitum, & quodcunque ei placuit, vt ædifica-

Lib.4.c.18. † decreta. † decreta. † quæ eſt altiſſima. † Deu.29.c. Hier.22. 2.Par.8.a. Cap.34. Angelomus.

A a *Si autem auerſione, &c.* Lactantius. Salomon filius Dauid qui Hieroſolymam condidit, eam ipſam perituram eſſe in vltionẽ ſanctę crucis prophetauit. *Quod ſi auertimini a me.* dicit dominus, &c. & ſubdit cauſam. *Quia dereliquerunt dominũ Deum ſuum, & perſecuti ſunt regem ſuum dilectiſſimum Deo, & cruciauerunt eum in humilitate magna, propter hoc importauit Deus illis mala hæc.*

b *Præbente regi.* Rab. Multum auri & argenti ligna quoque cedrina & cypreſſina ad ædificium rex Tyri contulit, quẽ Salomon inanibus compenſationibus re- B donauit, inter quas ciuitates 20. non procul a Tyro condonauit. Quæ cũ diſplicuiſſent, mittens ad Salomonem dixit ſe ciuitatibus non egere: & ex tunc appellatę ſunt terra Gabaon: qđ lingua Phœnica diſplicere ſignificat. Sed Chabul quaſi germen interpretatur. Quomodo ergo dictæ ſunt Cha- C bul? niſi fortè dictum ſit per ironiam, quia germẽ cũ plenitudine fructuũ non afferrent.

c *Aedificauit.* Rabba. Vrbes quas ædificaſſe dicitur, hoc eſt Mello & murũ Hieŕm, Hezer, Mageddo, & Gazer & reliqua ecclię decorẽ ſignãt, quã vetus Salomõ ad ſẽpiternã læ-titiam

titiã præparauit. Interpretatur autem Mello adimpletio: Hezer ſeparatus vel ſanctificatus: Mageddo cęnaculũ eius: Gazer pceſſio vel diuiſio: Bethhoron domus montiũ, Baalath aſcendens interpretatur. Sancta ergo eccleſia ipſa ciuitas Dei D eſt, vbi impletur volũtas Dei. Hæc ſeparata ab errore, ſanctificata eſt in fide & bonis operib. ibi eſt refectio virtutum. Diſcernit autẽ hæc mũdum ab immundo, & domus eſt montium, id eſt, habitatio ſanctorum & fructus iuſtitiæ ſicut palma florens *aſcendit de virtute in virtutem, vt videatur Deus Deorum in Sion.* Vicos ſuos qui erant abſque E muro muniuit Salomon, quia Chriſtus cœtus fidelium gratia ſua ita protegit, vt hoſtibus ſpiritualibus inſuperabiles exiſtant.

Rabb. Ciuitates quas Salomõ ædificauit de reliquijs Amorrhæorum fuerunt, quas non potuerunt filij Iſrael delere, ſicut in Ieſu Naue legitur: has poſtea rex Aegypti ſubuertit & dedit in dotem filiæ ſuæ vxori Salomonis: & idcirco reædificauit eas Salomon.

d *Et Palmiram.* Inhabitabilis regio, eo quod nuſquam aqua inueniretur: ſed illo loco vbi ædificata eſt ciuitas, fontes abundant, & palma, quæ Græcè vocatur Palmira ipſa eſt,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Auferam Iſrael de ſuperficie. *eos captiuando.*
2 Et templum quod ſan. *ipſum deſtruendo: quod factum fuit poſtea per Nabuchodonoſor, vt habetur infra 4. lib. 25. cap.*
3 Eritq; Iſr. *Quia oẽs loquẽtur de eius deiectione & captiuitate.*
4 Et in fabulam. *quia in narratione taliũ multa falſa immiſcentur.*
5 Et domus hæc erit. *diuinæ offenſionis.*
6 Omnis qui tranſierit. *per admiratione vltionis diuinæ.*
7 Et ſibilabit. *Sicut ſolent facere homines, qñ vident caſum alicuius rei magnæ.* 8 Expletis. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Hiram remuneratio: & primò ponitur tempus cum dicitur.*
9 Annis viginti. *Quia ſeptem annos poſuit in ædificationem templi, & tredecim in ædificationem domus ſuæ, vt dictum eſt ſupra in fine 6. cap. & in principio 7.* 10 Tũc dedit Salomõ. *in recompenſatione lignorum & aliorum quæ ei miniſtrauerat.*
11 Et egreſſus eſt Hiram. *ſcilicet rex Tyri.*
12 Et appellauit. *Quod ſonat diſplicentiam, vt dicunt aliqui, & hoc in lingua Phœnicea, cuius erat Hiram: & hoc cõſonat ei quod præmittitur:* Et non placuerũt ei. *Dicit vero Ra. Sa. q̃ ſonat tenacitatem in hebræo: quia illa terra eſt lutoſa & adhærens pedib. & ideo ſic vocauit eam.* 13 Hæc eſt ſumma. *Hic conſequenter ponitur remuneratio populi. Et diuiditur in duas: in partẽ principalẽ, & incidentalẽ. ſecunda ibi:* Filia aũt Pharaonis. *Remuneratio aũt populi conſiſtit in bona diſpoſitione ipſius, quæ maximè prouenit ex tribus. ſ. ex bona munitione fortalitiorum, & ſubiectione aduerſariorum, & ex libertate ciuium, ſecundum ponitur ibi:* Vniuerſum populũ. *tertiũ ibi:* De filijs aũt Iſrael. *Circa primum dr̃:* Hęc eſt. *In Hebræo habet:* Hic eſt cenſus, quem leuauit Salomon. *& ſecundum eos non refertur ad literam immediatæ præcedentem. ſ. ad 120. talenta auri quæ miſit Hiram, ſed ad illud quod poſtea ſubditur,* de alienigenis quos Salomon fecit tributarios. *ſ. ad portãdum onera in operibus q̃ hic exprimuntur.* 14 Et mu. *quẽ fecit triplicẽ, vt ſup. dictum eſt 3. cap.*
15 Et Hezer. *nomina ſunt fortalitiorum.* 16 Pharao rex. *Hic reſpondetur tacitę quæſtioni, quia poſſet aliquis quærere, quare muniuit Gazer cũ nõ eſſet ſub eius poteſtate. & ideo ponitur hic quomodo Pharao rex Aegypti cepit terram illam, & dedit filiæ ſuæ in dotem & ſic facta eſt ſub ditione Salomonis.* 17 Muniuit ciuit. *i. vbi reſeruarẽtur currus bellici & arma ad reſiſtendum aduerſariis ſi inſurgerent.*
1 Vniuer-

MORALITER.

Factum eſt autem. Sequitur.
2 *Et templum quod ſan.* Ex hoc patet q̃, omnia exteriora quæ fiunt ad cultum diuinum, ſicut eſt materialis eccleſia, vaſa argentea & aurea, & veſtes quantuncunq; ſint ſumptuoſę & p̃tioſę, non ſunt Deo accepta, niſi propter cultum interiorem miniſtrorum & aliorum fidelium qui cultus cõſiſtit in actibus fidei, ſpei, & charitatis, ut dicit Augu. in Enchi. Fide, ſpe & charitate colitur Deus. Vnde dicit Hieron. Quis enim ſanctior Exuperio Tholoſano, qui corpus & ſanguinem domini in vaſe vitreo & capella viminea cõſecrauit, vt aurum & argentum diſtribueret pauperibus?

De filiis.

ipſa eſt Emath, ſiue Epiphania vel Antiochia.

A a *Vniuerſum.* Rab. Qui non fuerāt de filijs Iſrael, fecit pacificus noſter tributarios cum eis qui non ſunt in filiorum numero: ſed in ſeruili condōne vtitur ad proprium ſeruitium. Tales licet in multis aduerſentur, tamen frequenter vſibus ſeruiunt eccleſiæ, cum in pręſenti tēpore de rebus ſuis ſolatia præbent.

Ibidem. b *De filiis.* Rab. Eos qui non ancillæ filij ſunt, ſed liberæ, quos filius Dei ſanguine liberauit: nō conſtituit Salomon noſter ſeruire, quia neminem cogit ritu Gentili ſeruire: neminem ceremonias B veteris legis temporib. no. te. ſeruare: ſed bellatores eſſe, qui contra ſpiritales nequitias ſcuto fidei & gladio ſpiritus dimicēt, & miniſtros ſuos fieri, hoc eſt ſpirituale obſequium in bonis operibus ſibi prębere. Et principes & duces, ſcilicet vt bene ſibi principentur & carnis laſciuiam domient: ſiue, vt ſubditos ſibi bene regāt, & in ſemitas iuſtitiæ ducant.

c *Quinquaginta.* Rab. Quinquageſimo die poſt Paſcha & lex in monte Sina tributa eſt, & ſpiritus paracletus ſuper diſcipulos venit. Quid ergo ſignificat iſte præpoſitorum numerus, niſi ꝙ hi qui Spiritus ſancti gratia legis domini ſcientiam habere merentur, ipſi & ſe & alios bene regere poſſunt?

d *Offerebat quoque.* Rab. Offert pacificus noſter tribus vicib. cum in membris ſuis per ſanctæ Trinitatis fidem obſequiū acceptabile exhibet Deo. Offert, n. quiſq; fidelis holocauſta domino, cum corpus caſtigādo macerat, & deſideria carnis igne ſpiritus ſancti conſumere feſtinat. Offert victimas, cū D vota labiorum in laudem domini expandit. Pacificas, cū bonorum operum munus exhibet. Hoc ſuper altare dēt offerre. quia in ara cordis vbi decet ignem diuinum ſemper ardere. i. flammam charitatis ſemper feruere, q̃cquid in abſtinentia, bona operatione, gratiarū actione laborat iuſtum eſt vt totum in ſuauitate Spiritus ſancti offerat Deo, ſicq; adolebit thymiama, cum orationem puram Deo in cordis ſecreto præparat, & ea quæ ſunt Deo placita poſtulat.

e *Claſſem.* Rab. Claſſis eſt eccleſia, quæ in mari mūdi poſita ſtudium impendit E theſauros ſapiētiæ & ſcientiæ opeſque virtutū acq̄rere: vbi ſūt ſerui Hiram nautici gnari maris cum ſeruis Salomonis, dum Gētiles ſeculari ſapientia eruditi, cum his qui in lege Moſi periti ſunt in vnitate fidei ſociant. Hos Salomon noſter in Ophir, quę interpretatur infirmās, id eſt in vilitatem literæ mittit, vt ſumptum inde aurum, i. ſenſum pretioſum, non ſibi, ſed ipſi Salomoni aſcribētes deferant. Quantum? Centum viginti talenta. i. hiſtoriam, allegoriam tropologiam, anagogen in duobus teſtamentis.

F f *In Ophir.* Rab. Ophir nomen eſt prouinciæ in India. Ab Ophir vno de poſteris Heber nominatur, quæ & terra aurea appellatur, eo ꝙ montes aureos habeat, qui a leonibus & ſęuiſſimis beſtijs incoluntur. Ad quos nullus aliter accedere audet, niſi qui in naui ſtantes iuxta littus, terram quā vnguibus leonum effoſſam inuenerint, in ſuam nauem recipiunt, vt ſi beſtię eos ſenſerint facilè in mare recipiantur.

Ibidem. Ophir inſula aurifera.

a ret in Hieruſalem & in Libano & in omni terra poteſtatis ſuæ. Vniuer- 1
ſum populum qui remanſerat de Amorrhæis, & de Hethæis, & Phere-
ſæis, & Heuæis, & Iebuſæis, qui non ſunt de filijs Iſrael, horum filios q
remanſerant in terra, quos, ſ. non potuerant filij Iſrael exterminare, fe-
a ¶ Quia Chananæos, & Philiſtæos fecit ſeruire & agriculturam exercere ad opus filiorum Iſrael.
b cit Salomon tributarios vſq; in diē hanc. De filijs aūt Iſrael non cōſti- 2 3
tuit rex Salomon ſeruire quenquā, ſed erant viri bellatores & miniſtri 4 †
eius & principes, & duces, & prefecti curruum & equorū. Erant prin-
c cipes ſuper omnia opera Salomonis, præpoſiti quingenti quinquagin
ta qui habebant populum ſubiectū, & ſtatutis operib imperabant. Fi-
lia autem Pharaonis aſcēdit de ciuitate Dauid in domū ſuā, quā ædifi 5
cauerat ei Salomō. Tunc ædificauit Mello. Offerebat quoq; Salomō tri
d a ¶ In Paſcha, Pentecoſte, in ſcenophegia iuxta præceptum legis. 6
bus vicibus per annos ſingulos holocauſta & pacificas victimas ſuper
altare quod ędificauerat domino, & adolebat thymiama coram do- 7
a ¶ Aſiongaber, quæ feſtinantes aut fortes ſiue viriliter interpretatur. ¶ Inſula eſt in fine Aegyptiaco maris rubri, vbi claſſis Ioſaphat attrita eſt tempeſtate.
e mino. perfectūq; eſt templū. Claſſē quoq; fecit rex Salomō in Aſion-
gaber quę eſt iuxta Ahilā in littore maris rubri in terra Idumęæ. Miſit
que Hirā in claſſe illa ſeruos ſuos viros nauticos & gnaros maris cū ſer
f uis Salomonis. Qui cum veniſſent in Ophir ſumptum inde aurū qua- 8
dringentorum viginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vniuerſum. *Hic ponitur ſecundum. ſ. ſubiectio aduerſariorum, cū dicitur:* Vniuerſum. *Si hoc fecit cupiditate tributi, & abſq; hoc ꝙ conuerterentur ad Iudaiſmum, vt dicunt aliqui, tunc peccauit dupliciter. ſ. peccato auaritiæ, & inobedientiæ: quia dn̄s præceperat illos exterminari, vt habetur Num. 33. c. Si autem fuerunt cōuerſi ad Iudaiſmum, & fecit eos ſeruos vt filiis Iſrael parcerent a labore, & non ductus cupiditate, forſitan nō peccauit, ſicut dictum fuit Gabaonitis Ioſ. 9. qui conuerſi ad Iudaiſmum facti ſunt in obſequium totius multitudinis: quamuis eſſent de populis quos dominus iuſſerat exterminari.*

2 De filiis. *Hic ponitur tertium, ſ. libertas ciuium, cum dicitur.*

3 Non conſtituit. *ſ. in operibus vilibus & ruralibus: ſed fiebant talia opera per alienigenas ad Iudaiſmum conuerſos, occupabantur tamen in operibus nobilibus, ideo ſubditur.*

4 Sed erant, *& patet.*

5 Filia autem. *Hæc eſt pars incidentalis, in qua ponuntur aliqua incidentia. Quorum primum eſt translatio vxoris ſuæ ad domum quam ei ædificauerat cuius ratio ponitur 2. Par. 8. Videlicet ꝙ arca domini fuerat in ciuitate Dauid vt ex præcedentib. & per hoc erat ſanctificata, propter quod nō erat dignum ꝙ mulier habitaret in ea, niſi ad tempus, ſcilicet quouſq; domus eius eſſet ædificata. Secundum eſt de ædificatione Mello. Dicunt Hebræi, ꝙ ibi erat quædam platea prope templū quā Dauid dimiſerat apertam, ad hoc quod venientes de longe poſſent ibi manere in ſolennitate Paſchę, qn̄ non habebant hoſpitia, & vt eſſent prope templum deuotionis cauſa: quam Salomon clauſit; & quandam voraginem ibi exiſtentem terra impleuit, ædificans ibi tabernacula ꝓ ſeruis & ancillis filiæ Pharaonis, cuius domus erat iuxta, & in hoc peccauit. Tertium incidens eſt de oblatione Salomonis ibi.*

6 Offerebat quoque. *ſcilicet in feſtiuitatibus Paſchæ, Pētecoſtes, & Tabernaculorum.*

7 Et adolebat. *Non per ſeipſum, ſed per Pontificē ad cuius ſpectabat officium. Quartum eſt de eius nauigio cum dicitur.*

Claſſem quoque fecit. *patet litera vſque ibi.*

8 Qui cum. *Nam eſt prouincia in India, in qua ſunt mōtes hn̄tes mineras auri, ſed a leonibus & beſtiis ſæuiſſimis inhabitantur: propter quod nullus ibi audet accedere, niſi naui ſtante propè littus ad refugiū, & tunc nautæ explorantes horam qua dictæ beſtiæ ſe elongant, ſubitò exeunt: & terram effoſſam vnguibus leonum in nauem proiiciunt & recedunt, quæ terra poſtea in fornacem proiicitur: & quod eſt ibi impuritatis cōſumitur & amouetur virtute ignis, & remanet aurū purum.*

Aurū montis Ophir auriferi quomodo inde accipiatur.

CAP.

MORALITER.

2 *De filiis autem.* Iſrael interpretatur Deum videns, & ideo ꝑ filios Iſrael intelliguntur clerici & religioſi, qui præ cæteris debent habere cognitionem Dei: nec debent ſeruilibus operibus occupari, cuiuſmodi ſunt mercationes, & alia clericalem ſtatum dedecentia.

4 *Sed erant,* ſ. contra vitia per virtutum exercitium, & contra dęmones per orationis & lectionis ſtudium, vt prædicationis officium valeant exercere.

† *Et miniſtri.* in diuerſis officiis eccleſiæ domino ſeruientes. *Et præfecti.* in bono regimine populorum, ſicut de Elia dicitur 4. Reg. 2. b. *Pater mi, pater mi currus Iſrael & auriga eius.*

7 *Claſſem quoque.* Per hanc claſſem intelligitur eccleſia militans quæ adhuc nauigat. In hac autem claſſe fuerūt ſerui Salomonis & ſerui Hiram & aurum multum apportauerūt ad Salomonem, vt dr̄ in textu. Per ſeruos autem Salomonis intelliguntur apoſtoli alijque diſcipuli de Iudæa conuerſi. Per ſeruos autem Hiram Gentiles intelliguntur homines literati de Gentilitate conuerſi, vt Dionyſius, Amb. Augu. & plures alij. Per vtroſq; vero ſeruos aurū multū ſapię acq̄ſitū eſt eccleſię, & per conſequens ipſi Chriſto, inquantum eſt eius ſponſus verus Salomon: & prędicti ſerui cum eo ſunt in portu eccleſiæ triumphantis.

CAP. X.

A a Sed & Saba. ❊ Theodoretus. Gens Sabã eſt Aethiopica.
Quæſt, 32. Eorum regina fuit admirabilis illa mulier, cuius ſtudiũ laudauit Chriſtus in euangelijs. Nã cum audiuiſſet quæ vulgo iactabantur de ſapientia Salomonis, confecit viam multorum dierum, & laborem exiſtimauit eſſe lucrum: & cum prætulit delitijs quibus fruebatur in regia, & per Salomonẽ laudauit ſuppeditatorem ſapiẽtiæ.

❊ Hiſtoria Aethiopica. Erat huic reginæ Saba nomen proprium Malceda, quæ more B maiorum colebat idola. Ad cuius aures fama ſapientiæ Salomonis cum peruenisset, quendam virum prudentem Hieroſolymam miſit, vt re omni explorata, certior de Regis prudẽtia redderetur. Quo reuerſo & re explanata, ſubito ſe ad iter Hieruſalem verſus componit. Atque cum eo peruenisſet, præter multa alia, quib. a Salomone erudita eſt legem ac prophetas didicit: & in patriam rediens, itinere, filium quem ex Salomone cõceperat, peperit, qui vocatus eſt
C Meilech, quem ipſa regina in Aethiopia vſq; ad vigeſimũ ætatis annũ apud ſe educauit, ac poſtea ad Salomonẽ patrẽ remiſit, vt ab eo ſapientiam diſceret, & coram arca dñi, rex Aethiopiæ ɔſecraret. Qui a patre facilè matris poſtulata obtinuit, & pro Meilech vocatus eſt Dauid, &c.

† & cœnaculum eius per quod aſcendebat in domũ.

CAPVT X.

a Saba ciuitas eſt regalis Aethiopiæ vnde fuit hæc regina, quæ præfuit duobus regnis Aethiopiæ & Aegypti.

a Sed & regina Saba audita fama Salomonis in noĩe 1
domini, venit tẽtare eum in Aenygmatibus Et 2 3
ingreſſa Hieruſalem cum comitatu multo & diuitijs, camelis portantibus aromata & aurum infinitum nimis, & gemmas pretioſas venit ad re-

a ¶ Studuit proponere quæſtiones & earum ſolutiones exigere.

gem Salomonem, & locuta eſt ei vniuerſa quæ habebat in corde ſuo. Et docuit eam Salomon omnia verba quæ propoſuerat. Non fuit ſermo qui regem poſſet latere, & non reſponderet
b ei. Videns autem regina Saba omnem ſapientiam Salomonis, & do- 4
mum quam ædificauerat, & cibos menſę eius, & habitacula ſeruorum 5

a ¶ Vniuſcuiuſque ordinis miniſtri virtus tantum coloris habuerunt veſtes, vt inter tantam multitudinem miniſtrantium, aliqua eſſet cognitio officiorum ſingulorum.

& ordines miniſtrantium, veſteſq; eorum & pincernas, & † holocau- 6

a ¶ Rab Regina non habebat vltra ſpiritum, videlicet conſiderandi prudentiam eius. 7

ſta quæ offerebat in domo domini, non habebat vltra ſpiritum. Di- 8
xitque ad regem: Verus eſt ſermo quem audiui in terra mea ſuper ſermonibus tuis, & ſuper ſapientia tua, & non credebam narrantibus mi
hi, donec ipſa veni & vidi oculis meis: & probaui, quod media pars †
mihi nuntiata non fuerit. Maior eſt ſapientia tua & opera tua quam †
rumor quem audiui. Beati viri tui, & beati ſerui tui, hi qui ſtant coram
c te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam. Sit dominus Deus tuus benedictus cui complacuiſti, & poſuit te ſuper thronum Iſrael, eo quod dilexit dominus Iſrael in ſempiternum, & conſtituit te regem, vt fa-

D ❊ Ioſephus. Dicunt autem quod & radicem balſami, quam
L.8. cap. hactenus fert noſtra prouincia, ipſa regina dederit regi. Cui etiam è diuerſo Salomon multa bona donauit, & maximè quæ ipſa deſideranter eligeret, eamq; ſuæ largitatis munere precurrebat. Regina ſiquidem Aegyptiorum & Aethiopiæ, dans & turſum dona recipiens ad propria remeauit.

Lib loc. An Rab. Allegor. Iſid. Hæc regina vẽturam eccleſiã de gentibus deſiderãtem Chriſtum figurabat, quæ circũamicta varietate, & populi ſui E & paternæ domus oblita currebat (barbara gente non animo, ſed in aperto peregrina) in occulto ſanctorum fieri cõciuis optans.

b Videns autem. Rab. Regina viſo Salomone & gloria eius ſtupens ſuper prudentia eius, dixit: Verus eſt ſermo, &c. Sin ſancta eccleſia auditis miraculis Chriſti, prouocata eſt ad quærendum eum, quo per fidem inuento, conſideratis ſanctæ ſcripturę teſtimonijs diuinitatis eius potentiam agnoſcens, parum putat eſſe omne quod
F ſibi antea narratum eſt de eo.

c Beati viri. Rab. Regina admitãdo in laudẽ Salomonis erupit, dicens: *Beati viri.* Verè beati ſunt quorũ rex eſt Chriſt⁹, & qui æterna eius viſione perfrui merentur, & gloriã quã hẽt

cum

NICOLAVS DE LYRA.

CAPVT X.

Sed & Regina Saba. Deſcripta gloria Salomonis in familijs & ædificiis, hic conſequenter deſcribitur in opulentijs. Et primò ex amplitudine ſumptuum. ſecundo ex multitudine prouẽtuũ, ibi: *Erat autem pondus auri.* tertio ex magnitudine effectuum, ibi: *Fecit quoque rex.* Circa primum conſiderandum, ꝙ admiratio conſurgit ex inſpectione rei magnæ & inſolitæ, ꝙ põt eſſe dupliciter. Vno modo ſecundum quid. & hoc modo paruis perſonis & ſimplicibus, quę non cõſueuerunt videre magna, aliquid eſt magnum & inſolitũ, licet alijs ſit mediocre, vel paruum. Alio modo ſimpliciter, ſ. illud quod eſt magnũ & inſolitum perſonis magnis & aſſuetis ad magna videnda. Regina verò Saba erat prudentiſſima & potentiſſima, & per conſequens aſſueta ad magna: & tamen videns ſapientiam Salomonis, & potẽtiam in ſumptibus magnis, fuit valde admirata. Ex quo patet magnificentię Salomonis excellentia, & hoc eſt quod dicitur,

Sed

1 *Sed & regina.* quæ diuulgabatur vbique.
2 *In nomine domini.* Ex quo patet eã fuiſſe Dei cultricẽ quãuis non teneret Moyſi legem, quia ad eam non tenebatur.
3 *Tentare eum.* id eſt, obſcuris & dubijs quæſtionibus.
4 *Videns autem regina Saba.* Ex ſolutionibus dubiorum.
5 *Et domum, &c.* i. domos, vt patet ex prędictis.
6 *Veſteſq;.* hẽbant.n. miniſtri eius veſtes diſtinctas ſcd̃m diuerſa officia, ex quib. ſtatim cognoſcebatur offĩm cuiuslibet.
7 *Et holocauſta.* quia ſicut dicit Ioſephus: omnĩ die in tẽplo offerebant̃ multa ſacrificia pro eo: & eodẽ mõ dr̃ 2. Par. 9. a. *Et victimas quas immolabat ĩ domo domini.* Ra. Sa. dicit, ꝙ hęc eſt vera litera: *Et aſcenſum per quem aſcendebat in domo domini.* Erat enim de domo regis ad templum quædam via per gradus valde ſumptuosè & artificiosè facta: & huic dicto conſonat quod habetur cap. præc. ꝙ Salomon tribus vicibus offerebat in anno. Ex quo videtur, ꝙ non faciebat quotidie ſolennitatem oblationum, ſicut Ioſephus dicit.
8 *Non habebat.* in quo deſignatur ipſius admiratio. Cætera patent vſque ibi.

Artulit

MORALITER.

1 *Sed & regina Saba.* Per iſtam reginam quę Gentilis erat, ſignificatur eccleſia de gentibus collecta, quæ audita Chriſti fama ex eius miraculis per orbem diffuſa per fidẽ venit ad Chriſtum, & per exercitium deuoti ſtudij diligenter inquiſiuit veri Salomonis ſapientiam in euangelio contentam, intãtum ꝙ quicquid in doctrina philoſophica vidit eſſe doctrinę Chriſti diſſonum, reputauit ſimpliciter eſſe falſum, dicens.

† *Maior eſt.* Moraliter autem per reginam Saba intelligitur anima humana, quę regina dr̃, eo quod eſt, ad imaginẽ ſummi regis facta. Per Saba vero quę captiua interpretatur, ſignificatur, eius fędatio ꝑ peccatũ originale ex ɔiũctione cũ corpore per ꝙ efficitur ſerua: & etiam ex miſerijs ſequentib. peccatum

catũ originale. propter ꝙ dicit Philoſo. 1. Metaph. quod humana natura multipliciter eſt ancilla. & amplius per actualia peccata in ſeruitutem redigitur, Ioan. 8. d. *Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Glo. non vnius tñ dñi, ſed tot dominorum quot vitiorum, & ſic multipliciter captiuatur. audiens tñ bonitatem Chriſti per prædicatoris vocem, tanquam regina Saba venit ad verum Salomonem de regione longinqua. Ambroſius ſuper Lucam. Quid eſt longinquius, quam a ſe recedere? venit autem per veram pœnitentiam, ſicut filius prodigus, qui a patre longè receſſerat: & experiens bonitatẽ & manſuetudinem Chriſti ipſam recipientis dicit.

† *Probaui quod me.* ſcilicet bonitatis Chriſti.
† *Mihi nunciata.* per prędicatorem.

Fecit

cum patre & Spiritu ſancto conſpicere & ſapientiam q̃ mũ
A dis corde ſe oſtendit perpetualiter percipere lętantur.

Cap 7. a *Ligna.* Rab. Conditor noſter ligna pretioſa, hoc eſt, docto res ſanctos quorum fidei viror non decreſcit, nec foliorum verba decidunt, ſed fructum bonorũ operum tpib. ſuis red dunt ad munimẽ domus Dei: hoc eſt ad confirmationem eccleſiæ ſuę poni, vt eorum vndique vallata doctrina & exemplis, ruinam ſceleris non ſentiat. Imputribilia & ſpinoſa in ſimilitudine albę ſpinę. Thina rotunda ſunt & candida, ex eis fiunt fulcra, a fulciendo dicta, videlicet ſuſtentacula ad fortitudinẽ templi, vel gradus domus domini, & omnia inſtrumenta muſicorum.

B

b *Cantoribus.* Rab. Hi quicq̃d agunt in verbo aut opere, omnia in laude Dei faciunt: laudem inter aduerſa, & proſpera, corde, ore & opere pronuntiare non ceſſant. Vnde: *Super muros tuos Hieruſalem conſtitui cuſtodes, tota die & nocte non ceſſabunt laudare nomen domini.*

c *Rex autem.* Rab. Et pacificus noſter eccleſiæ ſuæ omnia q̃ petit dabit vnde: *Quæcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Non ſolum ꝙ petimus, imò ẽt q̃ humana fragilitas aut neſcit, aut non præſumit petere gratuito munere largit̃.

C

d *Ducenta.* Rab. In Paral. ſcutis adduntur haſtæ aureæ, quia lanceis & ſcutis vtebant̃ duces excubãtes ante oſtiũ domus regis. Vnde: *lectulum Salomonis ſeptuaginta fortes ambiunt.*

D

Rab. Excubantes ad oſtia domus regię, ſunt prędicatores qui cuſtodiunt domum domini, vt inſidiatoribus intercludant aditũ. Ducentæ haſtę de ſumma ſexcentorum ſiclorũ factę ſunt, quia patres vtriuſq; teſtamenti doctrina & operatione pfecti ſunt cum quicquid ſermone docuerunt, bonis operibus probauerunt. Ducenta ſcuta quorũ ſingula trecenti aurei veſtiebant, fidem perfectam eorũ ſignificãt, quam in ſanctæ Trinitatis confeſſione habebant. Bene ergo cuſtodes domus domini haſtas & ſcuta aurea portant, quia rectores eccleſiæ claritate ſupernę ſapientiæ ſplendentes, & verborum iaculis inimicos cõfodiũt & ſcuto fidei tela nequiſſimi ignea repellẽtes, extinguunt.

E

ceres iudicium & iuſtitiam. Dedit ergo regi centum viginti talenta
auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretioſas. Non ſunt allata
a Id eſt, tam pretioſa.
vltra aromata multa, quam ea quæ dedit regina Saba regi Salomoni.
a Sed & claſſis Hiram quæ portabat aurum de Ophir attulit ex Ophir † li 1
gna thina multa nimis, & gemmas pretioſas fecitq́ue rex de lignis thi 2
b nis fulcra domus regiæ, & citharas lyraſq; cãtorib. Non ſunt allata hu 3
c iuſcemodi ligna thina, neq; viſa vſq; in præſentem diem. Rex aũt Salo- 4
mon dedit reginæ Saba oĩa quæ voluit & petiuit ab eo, exceptis his quę 5
vltro obtulerat ei munere regio. Quæ reuerſa eſt & abijt in terram ſuã
cum ſeruis ſuis Erat autem pondus auri ꝙ offerebatur Salomoni per 6
ſingulos annos, ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri; † excepto
eo ꝙ afferebant viri q̃ ſup vectigalia erant, & negotiatores, vniuerſique
ſcuta vendentes, & oẽs reges Arabiæ duceſq; terræ Fecit quoq; rex Sa- 7
d lomon ducenta † ſcuta de auro puriſſimo. Sexcentos † auri ſiclos dedit 8
a Pelta ſunt ſcuta media ſicut luna quando eſt ſemiplena.
in laminas ſcuti vnius, & trecentas [a]peltas ex auro ꝓbato. † Trecentæq́; 9 10
minæ auri vnã peltã veſtiebant Poſuitque eas rex in domo ſaltus Liba 11
e ni. Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, & veſtiuit eũ † 12
f auro † fuluo nimis, qui habebat ſex gradus. Et ſummitas throni erat † 13 †

e *Saltus Libani.* Sylua Libani eccleſiam gentium ſignificat, quæ de faſtu ſuperbiæ abſciſa in fabrica domus Dei aptatur. Vnde: *Inuenimus eam in campis ſyluæ.*

f *Thronum de ebore.* Rabbanus. Thronus vel ſolium eſt imperialis ſedes, quæ in canticis ferculum appellatur, eo ꝙ reſidẽtes ferat, vel de loco ad locum circunferat. Ad quod per ſex aſcenſionis gradus aſcendebatur. Sub ſolio erat ſcabellum aureum, & ſummitas throni rotunda, tenta duabus manib. vel brachijs extrinſecus, iuxtaque ſtabant duo leones adiuuantes ſuſtentare ſedile.

Et duo-

Cant.3.c. Ibidem. Angelomus.

† vel cor alia, alii hebenum putant eſſe, & infra.

† aureos.

† treſque.

† obrizo, vel depurato.

Ibidem. Li.

Pſal.131. Cap.38.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Attulit ex Ophir. *In libro de proprietatibus rerum dicitur, ꝙ ſũt ligna valde alba & polita, ita quod imagines ibi reſultant.*

2 Fecitque. *A fulciendo dicta, ad fortificandum templum & domũ regis. Ra. Sa. dicit ꝙ rex fecit inde gradus ad aſcendendum de domo regia in domum domini, & propter hoc regina Saba de illo aſcenſu fuit admirata. & dicuntur hic fulcra a fulciendo, quia in lateribus aſcenſus prædicti erant iſta ligna ad hoc, ꝙ aſcendentes & deſcendentes appociarent ſe ibi.*

3 Et cytharas lyraſq; cantoribus. Non ſunt. *i. varia inſtrumenta muſica ad cantandum laudes diuinas in domo domini per Leuitas.*

4 Rex. *Dicit Ra. Sa. quod per hoc notantur ſolutiones quæſtionum, quas ipſa propoſuit. Alii vero dicunt, quod fuerunt quædam ſemina & conſimilia, quæ non habebantur in terra ſua, ſed in terra Iſrael abundabant propter quod talia petiuit abſque rubore: quia non erant magni valoris.*

5 Exceptis. *& iſta fuerunt magna & pretioſa.*

6 Erat autem. *Hic conſequenter declaratur multitudo prouentuum & patet litera vſque ibi.*

7 Et omnes. *Quia veniebant de diuerſis partibus orbis ad audiendum ſapientiam Salomonis deferentes ei munera, vaſa aurea, & argẽtea: & plura alia, vt habetur infra eod. cap.*

8 Fecit quoq;. *Hic conſequenter oſtenditur opulentia Salomonis in magnitudine & pulchritudine effectuum, cum dicitur:* Fecit quoq;. *ſcilicet exterius, ſed interius erant de alia materia, ideò ſubditur.*

9 In laminas. *ſcilicet ad cooperiendum ipſum.*

10 Et trecentas. *Et dicuntur a pellendo, quia expellunt ictus, & ſũt circularis figuræ.*

11 Trecentæq; minæ. *ſecundum quod dicit Ra. Sa. Mina eſt genus nummi determinati ponderis, & eſt ſatis minus quam pondus talenti, vel mina, vt dicit Iſidorus. in ponderibus centum drachmis appenditur, & eſt nomen Græcum.*

12 Fecit etiam rex Salomon. *hoc fuit aliud opus valde pulchrũ & ſumptuoſum.*

13 Et ſummitas throni, *Sicut fit frequenter in cathedris ligneis.*

Et duæ

MORALITER.

8 *Fecit quoque.* Per quæ ſignãtur orationes clericorum & religioſorum deuotorum Per centenarium enim, qui conſurgit ex multiplicatione denarij per ſeipſum, ſignificatur impletio decem mandatorum & per binarium ſignificatur gemina charitas Dei. ſ. & proximi. orationes autẽ factæ a decalogum implentibus & charitatem geminam habentibus, valida ſunt ſcuta contra dęmonum inſultus.

10 *Et trecentas peltas, &c.* Per quas ſignificãtur orationes deuotę laicorum, qui ſunt in triplici gradu, ſ. incipientium, proficientium, & perfectorum. Per centenarium autem ſignificatur impletio decalogi per modum prædictum. & dicuntur orationes iſtæ peltę a pello pellis, quia repellunt ictus tẽtationum.

12 *Fecit etiam rex.* Per quem ſignificatur virgo Maria, in cuius gremio Chriſtus ſedit tanquam in throno nobiliſſimo recipiens trium regum homagia.

† *De ebore.* Quod ratione albedinis & frigiditatis ſignant puritatem Mariæ in alijs refrigerantem motus libidinis.

† *Grandem.* Imo grandiſſimum meritis.

† *Et veſtiuit.* Feruentiſſimæ charitatis.

† *Qui habebat.* Et continentur Luc. 1. c. Primus eſt oratio ſolitaria. & notatur cum dr̃: *Et ingreſſus angelus ad eam.* Bern. ſuper Miſſus eſt. Quo ingreſſus? ĩ ſecreto cubiculo, vbi orabat patrem in abſcondito. Secundus eſt virginalis verecũdia, ibi: *Turbata eſt in ſermone eius.* Tertius eſt diſcreta prudentia, ibi: *Et cogitabat qualis eſſet illa ſalutatio.* Quartus inquirentis diligẽtia, ibi: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Quintus humiliantis ſe decentia, ibi, *Ecce ancilla domini.* Sextus fidelis obedientia, ibi. *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.*

a *Et duodecim.* Quia ſex erant aſcẽſionis gradus altrinſecus,
A qui poſiti erant pro ſuſtentaculo aſcendentis gradus.

Rab. Soliũ Salomonis eccleſia eſſe intelligitur, in qua pacificus noſter regnans iudicia ſua facere dinoſcitur Bene de ebore factum eſſe memoratur, quoniam elephas, cuius hęc oſſa ſunt inter quadrupedia ſẽſu plurimũ valet, & tẽperãter miſcetur fœminę ſuæ, & ɔiugę ſecunda nõ vtitur. hoc pudicis aptatur, q per caſtitatem Chriſti præcepta ſequuntur. Hanc veſtiunt auro, quia ſplẽdorem gloriæ ſuæ in ea per miracula clareſcere fecit. Sex diebus perfecit Deus mũdi ornatum, qui numerus pfectione ſua pfectionẽ operũ ſignificat. Septimo requieuit Deus & quia ſex ætatibus mũdus ɔſtat, in quibus licẽt operari, qſquis cęleſtẽ patriã deſiderat bonis operibus feſtinet aſcẽdere. Rotunditas throni in poſteriori ſignificat requiem æternam, quæ poſt hanc vitam ſanctis futura eſt. Vbi quiſquis hic bene laborat, mercede remuneratus perenni qete perfructur. Manus tenentes ſedile, ſignificat ſolatia diuinæ gratiæ, quæ eccleſiam ad cæleſte regnũ prouehunt. Iõ duæ quia in vtroq; teſtõ hoc prædicatur, quia non niſi diuino adiutorio ad bonũ profici põt. Per Leones duos, patres vtriuſq; teſtĩ figurãtur, qui fortitudine animi ſibi & aliis dominari didicerunt. Hi iuxta manus ſtabũt, quia ſancti patres quicquid boni fecerunt, nõ ſibi, ſed Deo deputauerunt. vnde. *Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Per duodecim leũculos pdicatorũ ordo apoſtolicã doctrinã ſequẽs ſignificatur; hi ſ. ſex gradus hinc atq; inde ſtant, qa bonorũ operũ greſſus hĩc & inde doctrinis & exẽplis munire certãt.

b *Non*

Elphantis natura.

† duo fulcra.

† 2.Pa.9.c.

B

Gen.2.a.

† currum.

* in multitudine.

† per manum eorum educebant.i.autoritate mercatorum regis Salomonis, quibus per ſoluẽda erat certa pecunia pro exitu equi de Eegypto.

C

Pſal.113.

b *Non eſt factum, &c.* Aptè eccleſię conuenit iſtud, cui dicit: *Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.*

c *Sed & omnia vaſa, &c.* Omnia vaſa quæ pacifici noſtri miniſterio funguntur, aurea ſunt, quia oẽs aĩæ ſanctorum quæ ſunt vaſa Dei, vt diuinę voluntati ſeruiant, ſplendore ſapientiæ & dilectionis nitentes cõtinent potũ vitæ, & fit in eis *fons aquæ ſalientis in vitã æternã.*

d *Nec alicuius, &c.* Rab. Quia ſecundum Apoſtolũ: *Non eſt in ſermone verbum Dei, ſed in virtute & prędicatione euangelii.* Nõ in perſuaſibilibus humanę ſapientiæ verbis conſiſtit, ſed in oſtẽſione ſpiritus & virtutis, vt fides noſtra non in ſapiẽtia hominũ, ſed in virtute Dei ſit.

e *Deferens inde aurũ, &c.* Rab. Quid aurũ argẽtumue ſignificet notum eſt. Cæterũ dentes elephantorũ ſignificãt doctores fortes, pp nitorem ſapiẽtię. Per ſimias act⁹ humanos imitantes, ſed beſtialiter viuentes ſignificant qui ad fidem ex gentib. veniũt: qui fidẽ tenere vñr & operibus negant. Per pauos quorum caro ſi ſiccata fuerit, imputribilis permanere dr: quia pennarum pulchritudine veſtiuntur, perfecti igne tribulationis decocti, adeò vt varijs virtutib. decorent. Hęc de Tharſis, videlicet de amaris fluctib. ſeculi ad Salomonẽ noſtrum deferũtur. Tharſis exploratio gaudij dr Arma bellica pſequitur.

f *Congregauitq; Salomon, &c.* Rab. De his Ioſephus proſequitur. Exornabantur aſcenſores eorum, primum decora iuuentute florentes, habentes magnam proceritatem, diffundentes in equorum ſeſſione comam, purpura circumamicti, qui armati exiſtentes circa regem arcuſq; ferentes equitabant ante eum, quando ad locum aliquem debebat exire.

CAP.

a ¶ In aſcenſione gradus hinc atque inde appodiátio fuit vt melius valeat quis aſcendere.

rotunda in parte poſteriori, &† duæ manus hinc atque inde tenentes ſe 1
a dile, & duo leones ſtabant iuxta manus ſingulas, & duodecim leunculi 2
b ſtantes ſuper ſex gradus hinc atque inde. Non eſt factum tale opus in v- †
c niuerſis regnis. Sed & omnia vaſa de quibus potabat rex Salomon, erant †
aurea, & vniuerſa ſupellex domus ſaltus Libani de auro puriſſimo. Nõ 3
d erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, quia
claſſis regis per mare cum claſſe Hirã ſemel per tres annos ibat in Thar-
e ſis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephãtorum & ſimias

a ¶ Ra. & pacificus noſter ſuper omnem celſitudinem ſanctorum qui vere reges ſunt exaltatur: quoniam quis in nubibus æquabitur domino?

& pauos. † Magnificatus eſt ergo rex Salomon ſuper omnes reges ter-

a ¶ Et vniuerſa eccleſia hoc appetit, vt ad conſpectum gloriæ noſtri regis perueniat vnde: Quæſiui vultum tuum, vultum tuum domine requiram.

ræ diuitijs & ſapientia, & vniuerſa terra deſiderabat vultum Salomonis,
vt audiret ſapientiam eius, quam dederat dominus in corde eius. Et ſin

a ¶ Et vnuſquiſque ſecundum quod vires ſibi ſuppetunt in verbo ſeu factis, obſequium, ſtudet præſtare Deo.

guli deferebant ei munera, vaſa aurea, & argentea, veſtes & arma belli-
ca, aromata quoque, & equos & mulos per annos ſingulos. Con-
f gregauitque Salomon currus & equites, & facti ſunt ei mille quadringẽ
ti currus, & duodecim milia equitum, & diſpoſuit eos per ciuitates † mu
nitas, & cum rege in Hieruſalem. Fecitque vt tanta eſſet abundantia ar- 4
genti in Hieruſalem, quanta & lapidum, & cedrorum prębuit multitudi
nem, quaſi ſycomoros, quæ naſcuntur in campeſtribus. * † Et educeban 5

¶ In ſula-

tur equi Salomoni de Aegypto, & de Choa. Negotiatores. n. regis eme- 6
bant de Choa, & ſtatuto pretio perducebant. Egrediebatur aũt quadri- 7
ga ex Aegypto ſexcentis ſiclis argẽti, & equus centũ quinquaginta, atq; 8
in hunc modũ cuncti reges Hethæorũ & Syriæ † equos venundabant.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et duæ manus hinc atque. *ſcilicet in parte anteriori.*

2 Et duo leones. *ibi ſculpti & iſta fiebant ad decorem & ſumptuoſitatem operis. Cætera patent vſque ibi.*

3 Non erat argentum. *hoc eſt quia erat modici pretii reſpectiuè ppter quod vaſa domus Salomonis erant aurea. Cætera patẽt vſque ibi.*

4 Fecitque, &c. *Hyperbole eſt ad denotandum exceſſum multitudinis argenti & tignorum cedri.*

5 Et educ. *quia ibi emebantur, eo quod ibi naſcuntur equi fortes & boni & ſecundum iſtam tranſlationem Choa eſt nomen proprium loci. Dicit autem Ra. Sa. quod eſt nomen appellatiuum, & ſignificat congregationem vel ſocietatem. & ſecundum hoc debet fieri punctus:* Et edu. *& ſequitur talis ſententia.*

6 Et de Choa. *& hoc eſt, ſocietas vel multitudo mercatorum regis accepit multitudinem in emptione. Quod exponens Ra. Sa. dicit. q mercatores Salomonis emebant omnes equos Aegypti, ita q alii reges non poterant habere niſi per eos. vnde in fine huius capituli dicitur:* Atq; in hunc modum. *In Hebræo habetur:* Et cuncti reges Hethæorum & Syriæ per manus eorum. *ſupple equos emebant. i. per manus mercatorum Salomonis: & inde proueniebat ei magnum lucrum.*

7 Egrediebatur. *i. emebatur quadriga. i. quatuor equi curruales.*

8 Sexcentis. *& ſic quilibet equus vendebatur. 150. ſiclis.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et duæ manus.* Per quas ſignantur operationes actiuæ vitæ & contemplatiuę, quia manus eſt organum organorũ 3. de Aĩa. Iſtæ aũt operationes excellenter fuerunt in virgine.

2 *Et duo leones.* Per quos ſignificatur duplex fortitudo, ſ. in aggrediendis arduis, & in tolerandis aduerſis.

† *Et duod.* Per quos ſignificantur. 12. fructus Spirituſſancti vt ponuntur Gal. 5. ſic: *Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.*

† *Stantes ſuper ſex.* Per quos ſignantur ſex dona Spirituſſancti q ponuntur Eſa. 11. ſecundum Hebraicam veritatem. *Requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intellectus: ſpiritus conſilii et fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ, & implebit eum ſpiritus timoris domini.* In noſtra vero tranſlatione additur *donum mortis.*

† *Non eſt factum, &c.* Nam neque in cœlis neq; in terris eſt aliqua pura creatura ſibi ſimilis.

8 *Sexcentis.* Moraliter thronus Salomonis eſt beata virgo, ĩ cuius gremio ſedit verus rex pacificus Ieſus Chriſtus, tanq̃ ĩ regali ſolio. Iſte thronus dicitur eburneus candore continẽtiæ virginalis, aureus fulgore ſapientiæ ſupernaturalis. Duæ manus ſunt impletio mandatorũ, & ſupererogatio conſiliorum. Sex gradus, ſex virtutes in virgine excellentes. ſ. humilitatis tenor, paupertatis amor, honeſtatis decor, pietatis dulcor, longanimitatis vigor, charitatis feruor. Per leones verò deſignatur poteſtatis terror, ſecundum q dicitur Cant. 6. d. *Terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* ſ. ad debellandũ aereas poteſtates per huius virginis virtutem & merita.

CAPVT XI.

† Rex autem Salomon adamauit mulieres 1
alienigenas multas, filiam quoque Pha- 2
raonis, & Moabitidas, & Ammonitidas,
Idumæas, & Sidonias, & Cethæas de gen
tibus: ſuper quibus dixit Dominus filijs
Iſrael, † Non ingrediemini ad eas, neque
de illis ingredientur ad veſtras. Certiſſi-
mè enim auertent corda veſtra vt ſequamini deos earum. His
itaque copulatus eſt rex Salomon ardentiſſimo amore. † Fue- 3
runtque ei vxores quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinę, tre-
centæ. † Et auerterunt mulieres cor eius. Cumque iam eſſet ſe- 4 5
a ¶ Non ætate, ſed moribus vel ſapientia.
nex, deprauatum eſt cor eius per mulieres, vt ſequeretur deos 6
alienos, nec erat cor eius perfectum cum domino Deo ſuo, ſi-
a ¶ Iunonem.
b cut cor Dauid patris eius. Sed colebat Salomon Aſtarthen
deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moabitarum, & Mo- †
loch idolum Ammonitarum.

CAPVT XI.

a Rex autem. Rab. Salomonem arguit vehementer ſcriptura, nihilque de pœnitentia eius, vel indulgentia Dei commemorat. Fortè dicat qs mulieres alienigenas ſignificare eccleſias degētib. Poſſet hoc fortaſſe intelligi, ſi illæ propter Salomonē deſererēt deos ſuos. cum vero ipſe propter eas coluerit deos earum, non eſt q̃ quid veri boni conіectari queat. Apparet in perſona Salomonis mira excellētia & mira ſubuerſio flēda vorago. Quod in illo diuerſis temporibus extitit prius bonum & poſterius malum, hoc in eccleſia ſimiliter oſtenditur. Nam bona illius bona eccleſiæ, mala illius mala eccleſiæ ſignificant.

LAPSVS SALOMONIS.

b *Sed colebat Aſtarthen, &c.* ✣ Iuſtinus martyr. Audeo dicere quod in libris regnorum de Salomone ſcribitur, propter mulieres operatum eum ſacris idolorum apud Sidonios, q̃ facere non ſuſtinerent, qui ex gentibus per Ieſum crucifixū ad cognitionem Dei creatoris venerunt.

✣ Irenæus. Cum Salomon ſine offenſa ſeruiret Deo, & miniſtraret diſpoſitionibus eius, tunc glorificabatur: cum autē vxores accipiebat ab vniuerſis gentibus, & permittebat eis erigere idola in Iſrael, dixit ſcriptura de eo. *Et rex Salomō erat amator mulierū, &c. & diuerterūt mulieres cor eius poſt deos alienos.*

✣ Tertull. Reijcitur Salomon, ſed iam a mulieribus alienis poſſeſſus, & idolis Moabitarum & Sidoniorum mancipatus

✣ Idem. Salomoni ira Dei acceſſit poſt luxuriam. & idololatriam.

✣ Idem. Salomō (audeo dicere) ēt quam habuit in Deo gloriam amiſit, per mulieres in idololatriam vſq; pertractus.

✣ Idem. Salomon omni gratia & ſapientia donatus a domino, ad idololatriam a mulieribus inducitur. D

✣ Cyrillus Alex. Quod Salomon peccauerit manifeſtà falſis diis ſeruiens, negauerit nullus. Porrò allectum dicimus eum, ab alienigenis mulieribus. Deceptrix enim res eſt mulier, nam inter arma habet voluptatem, qua mens vincitur. l. præſcr. c. 3. l. 7. con. Iul.

✣ Hieron. Scriptura & Salomonem & Achaz voluptatis, & impietatis accuſat. Vterque enim cum eſſet de ſtirpe Dauid receſſit a Domino, & alter intantum ſecutus eſt libidinem, vt ſeptingentas habuerit vxores, & trecētas concubinas, & adoleſcentulas, & ſcorta paſſim quorum nō erat numerus, neglectoque Deo patrum ſuorū, extruxerit idola gētium plurimarum, & fuerit nō vt prius, Iedidia, ideſt amabilis Domini, ſed amator mulierum. Epiſt. ad Vitalem to. 3.

† Exo. 34. b. Deu. 17. d.

† 3. q. 7. ca. ſacerdos. §. itē Salomon.

E

✣ Auguſt. Vſq; adeo laqueus illi fuit iſta cupiditas, vt a mulieribus etiam idolis ſacrificare cogeretur, ſicut de illo ſcriptura teſtis eſt, &c. Quid mirum ſi cecidit Salomon, In paradiſo non cecidit Adam? Nō cecidit angelus de cęlo, & diabolus factus eſt? Iō docemur in nullo hoīum ſpem eſſe ponendā. Præfat. in Pſal. 126.

✣ Theodoretus. Salomon diuinorum donorum oblitus, effectuſq; libidinoſiſſimus, habuit conſuetudinem cum multis mulieribus, nec contentus indigenis, præter legem duxit alienigenas, quarum dijs omnibus ædificauit excelſa. Adolebat etiam earum idolis. Quæſt. 35.

F

✣ Gregorius. Salomon immoderato vſu atque aſſiduitate mulierum, ad hoc vſque perductus eſt, vt templum idolis fabricaret, & qui prius templum conſtruxerat Deo, aſſiduitate libidinis & perfidiæ ſubtractus, idolis templa conſtruere non timuit. l. 12. Moral. c. 12.

✣ Ambroſ. Sæpe illecebra mulieris decepit etiam fortiores ☞ ma- L. j. de Abrah. c. 9.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XI.

Rex autem. *Poſtquam deſcriptum eſt tempus in quo floruit regnum Dauid ſub Salomone, hic conſequenter deſcribitur tempus, in quo ſub eodem incepit declinare. Et primo deſcribitur Salomonis tranſgreſſio. ſecundo pęnæ comminatio, ibi,* Igitur iratus eſt Dominus. *tertio aduerſariorū ſuſcitatio, ibi,* Suſcitauit autē. *quarto mors Salomonis & tumulatio, ibi,* Reliquum autem. *Circa primum oſtēditur primo trangreſſio Salomonis in peccato luxuriæ. ſecundo in peccato idololatriæ, ibi,* Cumq; iam eſſet ſenex. *Circa primum dicitur* Rex autem. *i. ardenter amauit, vt poſtea ſubditur.*

1 Mulieres alie. *& ſic tripliciter peccauit. Primò quia inordinatè & nimis ardenter eas amauit. Secundò quia vxores alienigenas ſibi accepit contra legem Moyſi. Exo. 34. Tertiò quia vxores ſibi vltra modum multiplicauit contra legem, Deu. 17. vbi prohibetur regi accipere vxores plurimas allectentes animam eius.*

2 Filiam. *Hanc ſpecialiter exprimit, q̃a fuit eius vxor principaliter & magis dilecta. cæteræ aūt fuerunt adiunctæ. Cætera patent vſq; ibi.*

3 Fuerunt. *Ioſephus aūt dicit, q̃ fuerunt 70. Et ideo dicēdum q̃ 70. erant principaliores aliis, & illas tantum numerat Ioſephus.*

Vel aliter poteſt dici, q̃ ſcriptura hic numerat domicillas & ſeruientes aſſiſtentes ſuis vxoribus, & ſic de ſeptingētis hic numeratis, ſeptuaginta erant vxores eius & reginæ, cæteræ autem earum domicillæ. Si quis autem velit ſequi textum prout ſonat, poteſt dicere quod Salomon ad tantam carnalitatem deuenerat, quod frequenter de nouo virgines habere volebat. ſicut habetur Eſther. 2. c. de Aſſuero rege, quod qualibet die habebat vnam, & quæ ingrediebatur veſpere, egrediebatur mane, nec habebat licentiam reuertendi ad regem, niſi rex eam vocaſſet ex nomine. & ſecundum hunc modum infra duos annos poterat multiplicari numerus vſque ad ſeptingentas.

4 Et auerterunt. *Ab amore Dei & obſeruantia præceptorum eius, ſicut dixerat Dominus per Moyſen.*

5 Cumq;. *Hic conſequenter oſtenditur eius tranſgreſſio peccato idololatriæ, cum dicitur.*

6 Vt ſequeretur. *Quod non eſt intelligendum Salomonem ſic fuiſſe infatuatum, quod in idolis crederet aliquid eſſe diuinitatis, ſed nolens offendere vxores ſuas ea adorabat. Sicut, & Adam comedit lignum vetitum ad perſuaſionem ſuæ vxoris, ne eam contriſtaret, ſicut dicit Auguſt. ſuper Gen. li. 11. & de ciuitate Dei li. 14. c. 11. quia vir non fuit ſeductus, vt dicit Apoſtolus. 1. Timo. 2. ita quod crederet, quod per eſum illius ligni haberet ſcientiam boni & mali, ſicut ſuggeſſerat ſerpens, prout diffuſius declaraui Gen. 3. c.*

Tunc

MORALITER.

1 *Rex autem Salomon.* In hoc autem facto Salomon non fuit figura Chriſti, ſicut dictum eſt ſupra. nam in ipſo nullus fuit defectus peccati. Sed in hoc facto Salomon typum tenet ſapientis hominis Dei iudicio nobis occulto a ſapientia cadentis, qui ſicut Salomon tria colit idola. ſ. Aſtarthen deam Sidoniorum, per quam dilectiæ carnales ſignificantur, eo q̃ Aſtarthen plaſmationis ſuperfluitas interpretatur. ſemen aūt coitus in cuius emiſſione eſt delectatio vehemēs, de ſuperfluo alimenti generatur.

† *Et Chamos de. Fecitque Salomon quod non placuerat coram Domino.* Per quem ſignantur diuitiæ temporales, eo q̃ Chamos congregatio interpretatur.

† *Et Moloch idolum Ammonitarum.* Per quod honores mundiales ſignificantur, eo q̃ Moloch plagæ interpretatur. perſonæ vero in magnis honoribus poſitæ de communi curſu ſemper timent ſibi de plaga mortis, gladio vel veneno, vel aliis modis contra eos excogitatis.

 12 Suſcita-

A maritos,& a religione fecit diſcedere. Et ideo tu vel amori conſule,vel errorem caue.

in pſal.118. ection,15. ✠ Idem. Samſon captus eſt per errorem,nũquid tu fortior? Salomon captus eſt in vxore,nunquid te ſapientior? Ille igiẽ cuius ſapiẽtia totis celebratur ſeculis,factus eſt inſipiens, q̃ nimium amauit vxorem. Vt plurimos a martyrij conſummatione ſepè reuocauit?

Quæſt. 35. † 32.q 4. c. Salomon. a ✠ *Qui apparuerat ei ſecundo*. Thodoretus. Ad amplificandam criminationem, B meminit diuinæ reuelationis, quæ bis ei facta fuit. Neque enim per alium, inquit,prophetam ei oſtendit,quid agendũ, ſed ipſe ei ante omnia prohibuit cultũ deorum qui falſo nominantur. Deinde alias iuſſit ſeruare leC ges.Quoniam autem per libidinem & intemperantiam declinauit ad impietatẽ, D & fuit ei impudicitia ↄciliatrix cultus idolorum,eũ priuauit ſua cura & prouidentia. *Diſcumpam*.ait,*regnũ de manu tua*. Deinde oñdit immenſam bonitatem.d. *Sed in diebus tuis non faciã hæc,propter Dauid patrẽ tuum*.Nã tu quidẽ hẽs p̃rem adiutorẽ.

H G ✠ Chryſoſtomus. Dauid qui a vita migrauit, author fit ſalutis his qui ſua ſeſe perdiderãt deſidia. Vidiſti miſericordiam Domini, quomodo eos qui virtute pollent, E toti multitudini opponit & rependit, Si decem iuſtos inuenero,ait,nõ perdam Sodomæ ciuitatem. Aliorum virtus, multorum valet tegere malitiam. Multa enim Domini bonitas eſt, & ſæpe ſolet etiam propter paucos,multis dare ſalutem. F

☞ *Suſci-*

loch idolum Ammonitarum. Fecitque ſalomon † quod non
placuerat coram Domino, & non adimpleuit, vt ſequeretur
dominum ſicut Dauid pater eius. † Tunc ædificauit ſalo- 1
mon phanum Chamos idolo Moab, in monte qui eſt contra
Ieruſalem,& Moloch idolo filiorum Ammon. Atque in hunc 2
modũ fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis quæ adolebant
thura,& immolabant dijs ſuis. Igitur iratus eſt dominus ſalo 3
moni, quod auerſa eſſet mens eius a domino Deo Iſrael, qui 4
a apparuerat ei ſecundò, & præceperat de verbo hoc, ne ſeque-
retur deos alienos,& non cuſtodiuit quæ mandauit ei Domi-

a ¶ Vtique per Nathan prophetam vel per alium.

nus. Dixit itaque Dominus ſalomoni; Quia habuiſti hoc a-
pud te,& non cuſtodiſti pactum meum & præcepta mea quæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc ædificauit. *i. in monte Oliueti, & ideo cultus idololatriæ de tota ciuitate Ieruſalem poterat videri, quod erat magnum incitamẽtum ad idololatriam, ad quam populus erat pronus.*

2 Atque,&c. *Quod non eſt intelligendũ, quod cuilibet faceret vnũ templum,ſed omnibus de vno cultu idololatriæ fecit vnum templum p̃ idolo earum. Hic occurrit dubium quomodo Salomon dicatur ſenex qñ deprauatus fuit per mulieres, quia dicit Ra. Sa. & alii Hebræi, quod erat tantum duodecim annorum quando incepit regnare, & in fine huius capituli dicitur, q̃ regnauit quadraginta annis, & ſic vixit tantũ 52. annis. Ipſe autem deprauatus fuit per mulieres ante mortem ſuam per ſex annos vel circiter, quia ædificauit templa idolorum plura p̃ ſuis vxoribus poſtquam fuerat deprauatus, in quorum ædificationibus fluxerunt plures anni, & ſic quando deprauatum fuit cor eius non videtur habuiſſe vltra 46. annos vel circiter, ex tali vero ætate nullus propriè dicitur ſenex. Ad hoc autem reſpondet magiſter in hiſtorijs, dicens q̃ Salomon regnauit. 80. annis. & allegat Ioſephum hoc dicentem. ſcriptura tñ regni ſui tacet 40. annos, ſicut ſupra 1. lib. 13. c. dicitur de Saule, quod duobus annis regnauit ſuper Iſrael ſcilicet, bene & innocenter & tacenter. 18. annis in quibus malè ſe habuit. vt ibidẽ fuit dictũ. Sed de dicto magiſtri parum eſt hic curandum, quia contradicit ſibi ipſi & etiam ſcripturæ. Dicit enim ibidem quod Salomon 11. anno. genuit Roboam, & quod Roboam mortuo patre fuit. 40. & vnius anni. & infra 14 dicitur, quod 40. & vnius anni erat Roboam cum regnare cepiſſet, & ſic reuertitur primum dictum ſcilicet, quod Salomon vixit tantum 52. annis. Si autem dicatur quod Roboam regnauit viuente patre 40. annis, ita quod principium regni ſui computetur ab illo tempore quo pater ſuus incepit deprauari, ſequitur quod mortuo patre fuit. 80. & vnius annorum, quod eſt contra dictum magiſtri, vt patet ex dictis, & etiam contra ſcripturam, quia cap. ſeq. dicitur, quod Ieroboam audita morte Salomonis reuerſus eſt de Aegypto, & venit cum aliis in Sichẽ vbi congregatus eſt populus ad conſtituendum Roboam regem. Ex quo videtur quod non regnauit viuente patre. Et ſi dicatur quod imò, ſed mortuo patre fuit eius regnum renouatum cum iam eſſet. 70. & vnius annorum, & de hac renouatione loquitur capitulum ſequens. hoc patet falſum per literam ſequentem, quia ibidem ſubditur, quod Roboam derelicto conſilio ſenum adhæſit conſilio iuuenum, qui nutriti erant cũ eo. Ex quo patet, quod tunc erat Roboam adhuc iuuenis, quod non p̃ot dici de homine habente. 70. & vnum annos. vnde ſupra 2. lib. 10. dicitur.* Erat autem Betzellai Galaadites ſenex valde. *i. octogenarius, & pſalmo. 88. dicitur, Si autem in potentatibus. 80. anni. id eſt in bene complexionatis & amplius eorum labor & dolor. Præterea illud quod dicit magiſter quod Salomon. 11. annorum genuit Roboam, videtur eſſe extraneum à virtute naturæ, quia ſecundum dicta magiſtri nõ ſolum. 11. annorum genuit, ſed cum haberet decem & tres menſes. quod ſic patet, quia ſi Roboam habebat 41. annos finito regno patris 11. annorum, & erat 12. annorum quando incepit regnare, ſequitur quod vndecimo anno Salomonis Roboam fuit natus. & cum puer ſit in vtero matris nouem menſibus, ſequitur quod quando fuit genitus, Salomon erat tantum decem annorum & parum plus, quod non videtur poſſibile naturæ. Ad hoc igitur inconueniens remouendum & repugnantiam ſcripturæ tollendam, ſaluo meliori iudicio videtur conuenientius dicere, quod Salomon poſtquam 60. annis regnauerat mortuus eſt, & ſucceſſit ei in regnum filius eius Roboam habens quadraginta & vnum annum, ſicut dicit ſcriptura. Sed quando Salomon incepit regnare non ſolum habuit duodecim annos, vt ab aliis dicitur, ſed non probatur, nec ex ſcriptura ſacra habetur, quia exprimit annos regni ſui tantum, non exprimit annos eius quando incepit regnare, nec annos totius vitæ ſuæ, imò habuit 20. vel plures annos in principio regni ſui, & ſic quando mortuus fuit 60. annos habuit ad minus. Et ſic conuenienter poteſt dici quod poſt. 50. annos ætatis ſuæ deprauatus fuit per mulieres, & iam tunc poterat dici ſenex. Quia & Leuitæ completo 50. anno ætatis ſuæ ſeruire ceſſabant in tabernaculo tanquam ſenes, vt habetur Num. 8. Et ex hoc dicitur. quod Salomon non genuit Roboam 11. vel 10. annorum, ſed multò plurium, quia contraxit cum matre ſua. ſ. Roboam poſt ſuam coronationem. Ad illud autem quod obiicitur in contrarium de dicto Ra. Sa. dicendum, quod de dicto eius vel aliorum Hebræorum non eſt multum curandum, niſi quantum conſonat ſacræ ſcripturæ vel rationi, ſicut dixi plenius in prologo meo ſuper Gen. Similiter de dicto magiſtri & Ioſephi idem eſt dicendum, maximè vbi eſt repugnantia ſcripturæ, ſicut in propoſito videtur, vt patet ex prædictis. Adhuc contra prædicta obiicitur de verbo Salomonis in principio regni ſui, quod habetur, ſupra 3. c.* Ego ſum puer paruulus ignorans egreſſum & introitum meum. *Et hoc dicit Ra. Sa. & aliqui alii quod erat tantum 10. annorum. Sed hoc non valet, quia ante 2. c. dixerat Dauid Salomoni recommendans ei punitionem Semæ,* Vir autem ſapiens es, vt ſcias quæ facies ei. *vir autem non dicitur propriè niſi habens 30. ann. vel circiter. Et ideo ſi ex illo verbo,* Ego ſum puer paruulus, &c. *arguatur, q̃ erat tantum 12. annorum. eadem ratione ex iſto poterit argui, quod erat 30. annorum. Et ideo illud verbũ Salomonis,* Ego ſum puer,&c. *intelligendum eſt reſpectu tanti regiminis, ſibi impoſiti, ſicut dictum fuit ibidẽ. & Exod. 34. dicitur quod* Ioſue filius Nun puer non recedebat de tabernaculo, *& tamen tunc erat. 42. annorum ſecundum Hebræos, ſecũdum Ioſeph. 44. quia ſecundũ Hebræos gubernauit populum 28. annis ſecundum Ioſeph. 26. & Moyſes ante ipſum 40. annis ab exitu de Aegypto. & ſic reſtat quod ſecundum Hebræos tunc erat 42. annorum, ſecundum Ioſeph. 44. annis, quia vixit 110. annis, vt habetur Ioſue vltimo. Adhuc contra prædicta obiicitur de dictis Hieronymi, qui in epiſtola ad Vitalem presbyterum de Salomone & Achaz videtur dicere, quod Salomõ 11. annorum vel minus genuit Roboam, & quod 12. anno ætatis ſuæ accepit regnum. Ad q̃d dicendum, q̃ Hieronymus non loquitur ibi aſſertiuè, vt manifeſtè patet ex fine eiuſdem epiſtolæ. Sed ſuppoſito, quod tunc regnare incæperit, & Roboam genuerit ſicut dictum eſt, reſpondet quomodo hoc ſit poſſibile, inducens ad hoc exemplum cuiuſdam mulieris nutrientis paruulum q in eodem lecto cum ea iacebat, & cum 10. annum ætatis impleſſet, & illa fuiſſet calefacta vino induxit puerum ad carnalem copulam, & ſic aliis noctibus ſequentibus, quæ de eodem concepit & infra 2. menſes venter eius intumuit. Hierony. autem attribuit hoc magis virtuti diuinæ quam naturæ, vt facinus occultum per ſignum euidens panderetur. & ſic argumentum eſt ad oppoſitum. ſ. quod virtute naturæ Salomon. 11. annorum non genuit Roboam.*

3 Igitur iratus,&c. *Deſcripta Salomonis tranſgreſſione, hic conſequenter deſcribitur comminatio pœnæ. ſ. ſciſſio regni ſui tempore filii ſui. & patet litera paucis exceptis.*

4 Qui apparuerat ei ſecundo. *ſemel in Gabaon, & ſemel poſt ædificationem templi, vt dictum fuit ſupra 9. cap.*

Et da-

A mandaui tibi,diſrumpens ſcindam regnum tuum,& dabo illud ſeruo tuo: 1
Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuũ. De ma 2
¶ Præter ſuam.
nu filij tui ſcindam illud,nec totum regnum auferam,ſed tribum vnã da- 3
a bo filio tuo,pp Dauid ſeruum meum,& * Ieruſalem quam elegi. Suſcitauit 4
aũt dñs aduerſarium Salomoni Adad Idumæum de ſemine regio, qui erat 5 6
in Edom.† Cum enim eſſet Dauid in Idumæa,& aſcendiſſet Ioab princeps
militiæ ad ſepeliendum eos qui fuerant interfecti, & occidiſſet omne ma- 7
ſculinum in Idumæa (Sex enim mẽſibus ibi moratus eſt Ioab,& oĩs Iſrael,
donec interimeret omne maſculinum in Idumæa) Fugit Adad ipſe & viri
Idumæi de ſeruis patris eius cum eo,ut ingrederentur Aegyptum. Erat au
tem Adad puer paruulus. Cumq; ſurrexiſſent de Madian,venerunt in Pha- 8
ran,tuleruntq; ſecum viros de Pharan,& introierunt Aegyptũ ad Pharao 9
nem regem Aegypti. Qui dedit ei domum,& cibos conſtituit, & terram de
legauit. Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valdè,in tãtum vt daret
B ei vxorẽ ſororẽ vxoris ſuæ,germanã Taphnes reginæ. Genuitque ei ſoror
Taphnes Genubath filiũ,& nutriuit eũ Taphnes in domo Pharaonis. Erat
que Genubath habitãs apud Pharaonẽ cũ filijs eius. Cũq; audiſſet Adad in 10
Aegypto dormiſſe Dauid cũ patrib. ſuis,& mortuũ eſſe Ioab principẽ mili 11
tię,dixit Pharaoni: Dimitte me vt vadã in terrã meã. Dixitq; ei Pharao: Qua
.n. re apud me indiges,vt quęras ire ad terram tuam? At ille rñdit: Nulla: ſed
obſecro te,vt dimittas me. Suſcitauit quoq; ei Deus aduerſarium Razon fi- 12
liũ Elrada,qui fugerat Adarezer regem Soba dñm ſuũ, & cõgregauit cõtra
eum viros,& factus eſt princeps† latronũ cum interficeret eos Dauid: abie- 13
runtq; Damaſcũ & habitauerũt ibi,& cõſtituerũt eũ regẽ in Damaſco: erat 14
que aduerſarius Iſrael cunctis dieb. Salomonis. Et † hoc eſt malum Adad, & 15
odiũ cõtra Iſrael: regnauitq; in Syria. Ieroboã quoq; filius Nabat Ephratę 16
de Sareda ſeruus Salomonis,cuius mater erat nomine Serua,mulier vidua, 17 18
leuauit manũ cõtra regẽ Et hæc eſt cã rebellionis aduerſus eũ; quia Salomõ 19
b Mello ędificauit,& coæquauit voraginẽ ciuitatis Dauid patris ſui. Erat au-
c tẽ Ieroboã vir fortis & potẽs. Videſq; Salomõ adoleſcentẽ bonæ indolis &

a *Suſcitauit dominus aduerſarium Salomoni,&c.* ⁜ Theodor. Quamdiu diuina fruebatur prouidentia in pace degebat & tranquillitate, omnes habens ſubiectos, & tributum afferẽtes quam plurimum: poſtq̃ autem ea fuit priuatus, facilè patuit inimicorum inſultibus. ⁜ Gregor. Admonẽdi ſunt qui ĩ hoc mundo proſperantur,vt conſiderent,quia Salomon qui poſt tantam ſapiẽtiam vſque ad idololatriã cecidiſſe deſcribitur: nihil in hoc mundo prius quam caderet aduerſitatis habuiſſe memoratur: ſed cõceſſa ſapientia funditus cor deſeruit,ꝙ nulla vel minima tribulationis diſciplina cuſtodiuit.

b *Voraginem* Murus ciuitatis cecidit,eo ꝙ ex vno latere præcipitio imminerct. Quam voraginẽ cũ rex vellet coæquare muris cõſtituit ducibus, vt hoc implerent opus: ſed Ieroboam qui erat princeps tribus Ioſeph, noluit obedire regi, qui conſtituerat eum prius ſuper ædificia propugnaculorum, quæ faciebat in Ieroſolymis,vbi laborauit ita, vt rex ei principatum militię ſuper tribum Ioſeph cõferret. Sed rebellis factus egreditur de Ieruſalem: cui occurrit propheta deflectens eum in agrũ, vt nullus audiret quid ei diceret. Elatuſq; verbis prophetę, ſuadebat populo, vt ſe regẽ faceret, quod audiens Salomon quærebat eum interficere.

c *Erat autem.* Hoc mandatum reſtitutionis murorum recuſauit. Sed vnde tanta audacia? q̃a rex cõſtituerat eũ prefectũ.

D

* propter.

† 2.Reg.8.

E

† exercitus.

† malum q́d fecit Adad,anguſtiis affeci Iſraelẽ Chaldæ. interpr. rebellauit cõtra Iſraelem. Alii anguſtiis afficiebatur propter Iſraelem (quia ſcilicet nõ poterat ꝙ volebat in ipſũ exercere.)

a Tolle li

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et da.il. *ſ. Ieroboam,qui fuit ſeruus Salomonis. vt habetur infra.*

2 Veruntamen in diebus. *Quia in vita ſua inſtituerat regẽ Salomonem. vt dictum eſt ſupra 1.c.& ideo,ſi fuiſſet regnum ſciſſum tempore Salomonis,videretur hoc redundare in culpam Dauid, & etiam in opprobrium,quia memoria eius adhuc erat multum recens.*

3 Tribum vnam dabo. *tribus.n. Iuda non fuit ſibi data,quia erat ſua,nec tribus Leui,quia erat diſperſa per omnes tribus,& declinante populo ad cultum vitulorũ,compulſa eſt venire ad ſortẽ Iudæ & Beniamin,& ſic ſola tribus Beniamin propriè loquendo fuit data ipſi Roboã.*

4 Propter Dauid ſer. *vt aliq̃s de ſemine eius ſedeat in regali ſolio.*

5 Et Ieruſalem. *vt vbi vigeret cultus diuinus, ibi remaneat honor regius. Hic autem occurrit dubium,quomodo tranſgreſſio Salomonis dicatur cauſa ſciſſionis regni,cum ſupra 2.lib.c.19. dictum fuerit, ꝙ ſententia Dauid iniqua,qua medietatem hæreditatis Isboſeth dedit Sebæ ſeruo ſuo,cauſa fuerit huius ſciſſionis. Ad quod dicendum eſt,ꝙ non eſt inconueniens duas cauſas partiales ad vnum concurrere effectum. & ſic fuit in propoſito, quia vtrumque fuit cauſa partialis.*

6 Suſcitauit au. *Hic conſequenter ponitur trium aduerſariorũ ſuſcitatio ꝯ Salomonẽ. & ſecundũ hoc diuiditur in tres partes. ſecunda ibi:* Suſcitauit ei quoq;. *tertia ibi:* Ieroboã quoq;. *Primus aũt aduerſarius fuit Adad Idumæus de ſemine regio,qui cum aliquib. euaſit manũ Dauid ĩterficiẽtis Idumæos, & creuit ĩ Aegypto: & tpe Salamonis rediit ad hoc ꝙ terrã Idumææ poſſet recupare,vel saltẽ Salomonẽ filiũ Dauid infeſtare. & patet litera paucis exceptis,quæ diſcurrentur.*

7 Ad ſepel. *Scriptũ eſt.n. Deu.23.* Non abominaberis Idumęũ quia frater tuus eſt. *Filii.n. Iſrael & Idumæi de duobus fratribus deſcenderunt. ſ. Iacob & Eſau,propter quod Dauid Idumæos qui in bello ceciderant,præcepit ſepeliri,& in hoc fecit ſibi bonũ nomen,eo ꝙ p̃ſtiterat occiſis iſtã humanitatem,ſicut dictum fuit ſupra 2.lib.8.cap.*

8 Cumque ſurre. *terræ nomen eſt,ad quam primò confugerant.*

9 Venerunt. *locus eſt in terra Madian. Cætera patent vſque ibi.*

10 Cumq; aud. *quia mortuus fuit morte naturali: ideò ſcriptura dicit eum dormiſſe.*

11 Et mortuum. *quia fuit interfectus gladio.*

12 Suſcita. *Hic ponitur ſecundus aduerſarius Salomonis, ſcilicet, Razon,qui fugiens regem Syriæ Adarezer cum perſequentemepropter offenſam quam in eum commiſerat,aggregauit ſibi alios viros malos, & factus eſt princeps latronum regnum Adarezer infeſtãtium. Adad vero rediens de Aegypto Idumæam obtinere non potuit, eo quod Salomon eam bene muniera:,& ideo coniunxit ſe prædicto Razon iuuando eum,vt fieret rex Syriæ,& ſic Razon iuuaret eum ad obtinendum regnum Idumeæ contra Salomonem. Et ex dictis patet litera vſque ibi.*

13 Cum interfic. *id eſt,tempore quo pugnauit Dauid contra Syrios tunc iſte Razon habuit tempus opportunum vt infeſtaret domini ſui regnum: quia vaſtato regno per Dauid,habuit liberiorem ingreſſum. ideo ſubditur.*

14 Abieruntq; Damaſcum. *Quę erat ciuitas regia.*

15 Eratq; aduerſarius Iſrael cunctis diebus. *Hoc videtur eſſe contra illud quod dictum eſt ſupra 3.cap.* Iuda & Iſrael innumerabiles ſicut arena maris,comedentes & bibentes,atq; lætantes cunctis diebus Salomonis. *Dicendum,ꝙ licet cunctis diebus Salamonis iſte fuerit aduerſarius eius voluntate nocendi,tamen in effectu non multum nocuit ei,per quod impediretur notabiliter pax populi,& hoc eſt malum Adad,quia vt dictum eſt,ille Adad induxit Razon ad hoc vt eſſet aduerſarius Iſrael.*

16 Regnauitq;. *ſ. ipſe Razon,vt prædictum eſt.*

17 Ieroboam. *Hic ponitur tertius aduerſarius; cum dicitur,* Ieroboam quoq;. *Dicunt aliqui,ꝙ iſte Nabat pater Ieroboam fuit idem quod Semei,& ꝙ vxor eius nutriens Ieroboam reducebat ſibi frequenter ad memoriam interfectionem patris ſui a Salomone: vt dictum eſt ſupra 3.cap.& propter hoc fit de ea hic mentio.*

18 Ephra. *i. de tribu Ephraim: Et hęc eſt cã rebellionis,quæ ſequitur*

19 Quia Salomon Mello ædificauit,& coęquauit voraginẽ ⁜ ciuitatis

MORALITER.

12 *Suſcitauit autem Dominus.* Suſcitauit autem dominus Salomoni tres aduerſarios,vt patet in textu,per quos ſignificãtur tres dęmones,qui homini a ſapientia deiecto ĩmittũt de prædi-

industrium, conſtituerat eum præfectum ſuper † tributa vniuerſæ domus
¶ Propter receptionem.
Ioſeph. Factum eſt igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ieru-
ſalem, vt inueniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio no-
uo. Erant autem tantum † duo in agro. Apprehendenſq; Ahias pallium ſuũ 1
nouum, quo coopertus erat, ſcidit in duodecim partes, & ait ad Ieroboam;
a Tolle tibi decem ſciſſuras. Hæc enim dicit dominus Deus Iſrael; Ecce ego
ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Porrò vna
tribus remanebit ei propter ſeruum meum Dauid, & Ieruſalem ciuitatem
quam elegi de omnibus tribubus Iſrael; eo ꝙ † dereliquerit me, & adoraue-
rit Aſtarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum
filiorum Ammon: & non ambulauerit in viis meis, vt faceret † iuſtitiam co-
ram me, & præcepta mea & iudicia mea ſicut Dauid pater eius. Nec auferam
omne regnum de manu eius: ſed ducem ponam eum cũctis diebus vitę ſuæ
propter Dauid ſeruum meum, quem elegi, qui cuſtodiuit mandata mea, &
præcepta mea. Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decẽ
b tribus. Filio autem eius dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid ſeruo 2
meo cunctis diebus coram me in Ieruſalem ciuitatẽ quã elegi vt eſſet nomẽ
meum ibi. Te autem aſſumã, & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima
tua, eriſq; rex ſuper Iſrael. Si ergo audieris omnia quæ præcepero tibi, & am
bulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum eſt coram me, cuſtodiens man-
data mea, & præcepta mea, ſicut fecit Dauid ſeruus meus, ero tecum, & ædifi
cabo tibi domum † fidelem. quomodo ædificaui Dauid domum, & tradã ti-
bi Iſrael, & affligã ſemẽ Dauid ſuper hoc. Verũtñ nõ cunctis diebus. Voluit 3
Quia ſuadebat populo vt a Salomone recederet. 4
ergo Salomõ interficere Ieroboã. Qui ſurrexit & aufugit in Aegyptũ, ad Se-
ſac regẽ Aegypti, & fuit in Aegypto vſq; ad mortẽ Salomonis. † Reliquũ au 5
tẽ verborũ Salomonis, & oĩa quæ fecit & ſapientia eius, ecce vniuerſa ſcripta 6

a *Tolle tibi.* A Rab. Decẽ tribus a domo Dauid ſeparatæ ſunt & duæ relictæ, quia vt ait Apoſtolus; *Reliquiæ propter electionẽ gratiæ ſaluæ factæ ſunt.* Ieroboam qui decem trib. a templo Dei B ſeparans ad idololatriã perduxit, ſignificat hæreticos qui vnitatem fidei catholicæ hæreſib. ſcindunt, ac ſiccultui malignorũ ſpirituum ſubdunt. Ieroboam interpretatur diiudicans populũ. Nã hæretici diiudicare populũ videntur, cũ errori ſui ſe C quacem faciunt. D Tollunt decem ſciſſuras, cũ legis præcepta violãdo corrũpunt: & vna trib. cum ſobole Dauid remãſit, dũ ſors electorum ĩ regula fidei catholicæ pmãſit: quia *vnus Deus vna fides vnum baptiſma.*

Cap. 40. Angelom.
† Ambo.
Roma. 11.
† pluraliter in Hebræo leguntur hęc verba.

b *Vt remaneat lucernæ Dauid, &c.* E ✠ Theodo. Ab alto prę uidẽs Deus virtutẽ Dauidis. Elegi eum inquit, & cõplacui ĩ eo. Hoc enim dicit volũtatem, & prædeſtinaui ipſum & genus eius vt regnaret in Hieruſalem, in qua volui nomẽ meum coli.

Dies

NICOLAVS DE LYRA.

✠ ciuitatis Dauid patris ſui. Erat autem Ieroboam vir fortis & potens. Videnſq; Salomon adoleſcentẽ bonæ indolis & induſtrium, conſtituerat eum prefectum ſuper. *De iſto ædificio dictum eſt ſupra ca. 9. Dicunt enim aliqui, ꝙ Salomon videns induſtriam Ieroboam primò poſuit eum ſuper tributa domus Ioſeph, i. duarum tribuum, ſci. Ephraim & Manaſſe, poſtea vero poſuit eum ſuper opus ædificij Mello, licet primo ſcribatur officium aliud, quia frequenter in ſacra ſcriptura prius facta poſtmodum narrantur. & ipſe ex hoc fuit indignatus, eo ꝙ de maiori officio erat poſitus in minori propter ꝙ exiuit de Ieruſalem. Cui obuians Ahias Silonites propheta dixit ei q̃d regnaturus erat ſuper decem tribus, & ſic animatus verbis prophetę incepit contra Salomonẽ murmurare & alios ſolicitare ad rebellandũ Salomoni: ꝙ cum audiſſet Salomon, voluit eum occidere: ſed ipſe fugit in Aegyptum vſq; ad mortem Salomonis. Ra. Sa. vero dicit, quod Ieroboam reprehẽdit Salomonem, eo quod claudebat locum illum quem Dauid dimiſerat apertum, propter deuotionem venientium ad feſta in Ieruſalem. ſicut dictum fuit ſupra 9. c. propter quod Salomon indignatus eiecit eum: qui egreſſus de Ieruſalem inuenit Abiam prophetã ſicut dictum eſt. Ioſephus vero dicit quod Salomon primo poſuit Ieroboam ſuper operarios in ædificio Mello: & quia vidit eum prudentem & ſolicitum in opere illo, poſtea poſuit eũ in maiori officio, ſ. ſuper tributa domus Ioſeph, ſicut ſcribitur: & tunc Abias dixit ſibi ea quæ prædicta ſunt: ex quibus animatus cœpit ſolicitare illos de tribu Ephraim & Manaſſe, vt recederent a Salomone: propter quod Salomon voluit eum occidere: ſed fugit in Aegyptum vt prædictum eſt. Ex dictis patet litera vſque ibi,*

Apprehen-

1 Apprehendenſque Ahias pallium ſuum nouum quo coopertus, &c. *Quod fecit duplici de cauſa. Vna eſt, quia prophetæ aliquando prophetabant non ſolum verbis ſed etiam ſenſibilibus ſignis, ſicut & Eſaias iuit nudus & diſcalceatus, Eſa. 20. a. & Ieremias poſuit catenas ligneas in collo ſuo, Ieremiæ 28. d. vt mouerent ad credendum auditu & viſu. Alia vt Ieroboam aduerteret, quod pallium ſuum nouum non ſcidiſſet libenter pro nihilo. ſed pro veritatis indicio.*

2 Vt remanc. *id eſt, memoria bonitatis ſuæ: propter cuius meritum in ſemine ſuo remanſit nomen regium.*

3 Et affligam. *id eſt, ſuper diuiſionem regni.*

4 Veruntamen non. *& in hoc prædixit regnum Iſrael reſtituendum per Meſſiam venturum, vt dicit Rab. Sa. ſed ipſe & alii Iudæi hoc intelligunt de reſtitutione regni temporalis propter quod apoſtoli adhuc rudes, quia nondum receperant plenitudinem Spiritusſancti, quæſierũt a Chriſto:* Domine ſi in tempore hoc reſtitues regum Iſrael? *vt habetur Act. 1. reſtitutio tamen iam erat facta in Chriſti reſurrectione ſecũdum quod dicit ipſe Mat. vlt. d.* Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. *ſed euidentius hoc erit in indicio* quando omnia ſubijcientur ſub pedibus eius, *ſecundum quod dicit Apoſtolus Heb. 2. Cætera patent ex dictis.*

5 Reliquum. *Hic conſequenter ponitur mors Salomonis & eius tumulatio, cum quadam epilogatione factorum ſuorum cum dicitur:* Reliquum autem verborum.

6 Scripta ſunt. *Dicunt aliqui quod eſt liber Parali. ſed melius dicitur quod ſit alius liber per Nabuzardan conbuſtus & non reparatus. Cætera patent ex ſupradictis. De ſtatu autem eius vtrum ſit ſaluatus vel non, dictum fuit ſupra 2. li. c. 7.*

CAP.

MORALITER.

✠ prædictis tentationes: & ſic eum inducunt ad multiplicẽ culpam, & poſt hæc trahunt niſi pœnituerit ad gehennam. Item per Salomonem ſapientiſſimum per mulieres tam miſerabiliter deiectũ, & in ſenectute, doceri debet quilibet homo quantuncumq; ſapiens & etiam ſenex fugiendi familiaritates mulierum, maximè ſuſpectarum, ne ſibi contingat ſimile diſpendium.

MORA-

ſunt in libro verborum dierum Salomonis.
a Dies autem quos regnauit ſalomon in Ieru-
ſalem ſuper omnem Iſrael quadraginta anni
ſunt. Dormiuitque Salomon cum patribus †
ſuis, & ſepultus eſt in ciuitate Dauid patris
ſui, regnauitque Roboam filius eius pro eo.

a *Dies autem.* Ioſeph dixit regnaſſe annis octoginta, & vixiſ nonaginta quatuor. Sed diuina ſcriptura eos tantum annos exprimit, quibus regnauit antequam præuaricaretur.

DE PENITENTIA ET SALVTE SALOMONIS.

⁂ Hebræi. Sub ſenium prope mortem Salomon Spiritum ſanctum habuit inhabitantem, & dictauit libros iſtos, Prouerbia, Canticum canticorum, & Eccleſiaſten.

⁂ Hieron. Non ſolum cultores templi, & editui, ſed & ipſe fabricator eius Salomon peccauit, & offendit Deum; licet poſtea egerit penitentiã, ſcribens Prouerbia, in quibus ait, Nouiſſimè ego egi penitentiam, &c. Septuaginta, ὕϛερον ἐγὼ μετανοῆσαι: poſtremo ego egi penitentiam. Quod ergo Hebraicè eſt, poſui in corde meo, &c. ita 70. ſunt interpretati.

⁂ Idem. Aiunt Hebræi librum Eccleſiaſtis Salomonis eſſe, pœnitentiam agentis, quod in ſapientia diuitijſque confiſus per mulieres offenderit Deum.

⁂ Irenæus. Sufficienter increpauit Salomonem ſcriptura, *vt non glorietur vniuerſa caro in conſpectu Domini.* Ea propter dominum in ea quæ ſunt ſub terra deſcendiſſe, euangelizantẽ & illis aduentum ſuum, remiſſam peccatorum exiſtentem, his qui credunt in eum. Crediderunt autem in eum omnes qui ſperabant in eum, i. qui aduentum eius prænuntiauerunt iuſti, & prophetæ, & patriarchæ: quibus ſimiliter vt nobis, remiſit peccata, quę non oportet nos imputare, ſi quominus contemnimus gratiam Dei.

⁂ Epiphanius. Marcius dicit in infernum deſcendiſſe dominum, vt ſaluaret Cain, & Core, & Dathan, & Abiron, & Eſau & omnes gentes quæ non nouerunt Deum Iudeorũ. Abel autem & Enoch, & Noe, & Abraham, & Iſaac, & Iacob, Moſem item, Dauidque, ac Salomonem illic reliquiſſe.

⁂ Cyrillus Hieroſolymitanus. Vides quod pulchrum eſt cõfiteri? Cernis, ꝙ pœnitentibus datur ſalus? Et Salomon ceciderat, ſed inquit, Poſtea ego egi pœnitentiam. D Catech. 2.

⁂ Bachiarius. Salomon ille mirabilis in alienigenarum mulierum incurrit amplexus, & ſacrilegii errore ſe polluit. Sed qui per prophetam culpam erroris agnouit, nunqd miſericordiæ cęleſtis extorris eſt? Forſan dices: Nuſquam eum in canone lego pœnituiſſe, neque miſericordiam cõſecutum. Audi ergo frater, pœnitentiam eius, q̃ nõ inſcribitur publicis legibus: fortaſſe ideo acceptabilior iudicatur, qui non ad faciẽ populi, ſed in ſecreto conſcientiæ Deo teſte, pœnituit. Veniam autem conſecutum ex hoc agnoſcimus, quia cum ſolutus fuiſſet a corpore, ſepultũ illũ inter regum Iſraelitarum corpora ſcriptura commemorat: q; tñ alibi peccatoribus regibus denegatum eſſe cognoſcimus, qui vſq; in finẽ vitæ ſuæ in propoſiti pụerſitate mãſerunt. Et iõ qa inter reges iuſtos meruit ſepeliri, nõ fuit alienus a venia. Epiſt. ad Ianu. de recip. lapſis E

⁂ Ticonius Afer. Quid dicimus de Salomone? Cum Deo eſt, an poſt idololatriam reprobatus? Si reprobatum dixerimus: occurrit vox Dei quæ dicit, nec terrę quidem regnum auferre Salomoni propter Dauid, ſicut ſcriptum eſt in libro regnorum. Quo manifeſtum eſt, cum Deo eſſe Salomonẽ, cui regnum terræ non eſt ablatum; & cui dictum erat: *Miſericordiam meam non auferam ab eo.* Regula 4. de promiſſis & lege.

⁂ Beda. Aiunt libri Hebræorum, Salomonem quinquies tractum fuiſſe per plateas Hieruſalem, cauſa pœnitentię. Itẽ aiunt eum veniſſe in templum, quod ipſe ædificauerat, cum quinque virgis, de quibus quatuor dedit quatuor legiſperitis, vt verberaretur ab illis: qui communi dixerunt conſilio, quod in Chriſtum Domini manum non mitterẽt: vnde fruſtratus ab illis, a ſe depoſitus eſt a regno. 2. Reg. 6. Fragmentis in prouerb. Sal. Tom. 9.

CAP. F

MORALITER.

† *Dormiuit Salomon cum patribus ſuis,* Sequitur. *Regnauitque Roboam* Per Roboam qui mortuo patre potentiſſimo ſenum conſilium dereliquit, & conſilio iuuenum adhęrens preſumptuosè populo reſpondit, dicens. † *Pater*

ADDITIO I.

In c. 11. vbi dicitur in poſtilla. Hic occurrit dubium, quomodo Salomon dicatur ſenex, quando deprauatus eſt per mulieres, &c.

Hæc altercatio prolixa de ſenectute Salomonis, non videtur neceſſaria, poſſet. n. rationabiliter dici, ꝙ Salomon dicẽdus eſt ſenex cum eſſet 50. annor. ferè. Nam ætates non ſolum menſurantur ſecundum annos, vel ſecundum ea quæ ad incrementum ſeu diminutionem corporalium virium ꝑtinent, ſed etiam dicuntur in ſacra ſcriptura reſpectiuè ſecũdum ſtatus ſeu mores perſonarum. Nam ſecundum Ambr. in ſermone paſcali: Aetates quædam non ſolum ſunt annorum, ſed etiam meritorum, iuxta illud Sa. 4. b. *Senectus venerabilis non diuturna, nec numero annorum computata.* Poſtillator etiã infra in hoc cap. dicit, ꝙ Salomon dicitur in ſcriptura puer paruulus in principio regni ſui, non ſecundum annorum numerum, quia iam ſecundum eum tranſiuerat a pueritia, ſed dicitur paruulus puer reſpectu tanti regiminis ſibi impoſiti, ſicut etiam de Ioſue Exod. 34. dicitur quod erat puer cum etiam tranſiſſet quadrageſimum annum, vt infra ſatis comprobatur. Ex quibus ſequitur, ꝙ non eſt inconueniens, vt Salomon dicatur ſenex etiam quinquagenarius vel aliquantulum infra reſpectu tãtæ ſcientiæ ſibi diuinitus collatæ. Nã ſecundum Aug. Senectus nihil aliud eſt quam canus ſapienſque intellectus. Alio modo poteſt ſcriptura ſaluari, dicendo quod licet Salomon incepiſſet deprauari per mulieres ante ſenectutem, perſeuerauit tamen in illa prauitate vſque ad ſenectutem incluſiuè, & ſcriptura attribuit hæc ætati ſenectutis ad maiorem grauitatem peccati, ſimiliter in maiorem admirationem grauius ei æſtimatur peccatum ſuum ex hoc ꝙ in ſenibus cuncta præter auaritiam ſecundũ Aug. ſeneſcunt & tamen in tanto ſene libido, & idololatria iuueneſcerent.

ADDITIO II.

In eo. cap. 11. vbi dicitur in poſtilla. Sed de dicto magiſtri, ſcilicet, hiſtoriarum parum eſt hic curandum, qui contradicit ſibi, &c.

Magiſter hiſtoriarum non videtur ſibiipſi contradicere, nec etiam ſcripturæ vt poſtil. ei imponit. Nam opinionem Ioſephi non aſſerendo, ſed tantum recitando ponit in hoc loco, in aliis vero huius paſſus ſequitur planum ſenſum ſcripturæ, vt patet verba ſua intuenti.

ADDITIO III.

In eod. c. 11. vbi dicitur in poſtilla. *Vt remaneat lucerna Dauid.*: in Hebreo habetur. *vt remaneat nouale ipſi Dauid.* Eadem enim dictio quæ hic ponitur, vbi in translatione noſtra dicitur *lucerna.* habetur Oſee 10. d. vbi dicitur: *Innouare nobis nouale.* ſimiliter Ie. 4. a. vbi ſimilia verba ponuntur & eſt ſenſus vt remaneat ipſi Dauid aliqua poſſeſſio in Ieruſalem q. d. Deus, nolo vt Dauid remaneat totaliter a regno ſpoliatus.

REPLICA. In cap. 11. vbi Salomon ſenex dicitur deprauatus per mulieres, poſtil. diſputat contra falſam opinionem Ioſephi, quam ſcholaſtica hiſtoria commẽdat: in concluſione tamen concordat cum Bur. quomodo vir 40. annorum poteſt dici ſenex: prolixitas Bur. diſplicet: quæ tamen reſpiciendo ad materiam non eſt inutilis, cum tamen Burg. ſæpe facit longos tractatus de lana caprina, prout patet Gen. 1. & Exod. 3. & 20. & nititur excuſare Scholaſticam hiſtoriã quaſi non dicat vt Ioſephus, ſed ſolum recitet, quod tamen falſum eſt, quia non ſolum recitat, ſed dictum commendat, dicens plenius, Ioſephus dicit.

CAPVT XII.

A Venit autem. a *Duriſſimum.* Quomodo hoc verum eſt, cum ſuperius dictum ſit, quod Salomon non cōſtituit quēquā ſeruire de filij Iſrael: Vtiq; nō fecit eos ſeruire in agricultura vel alio ſeruili opere. Verum principes ex eis cōſtituit per ſingulas tribus, q reddebant regi per vices ſingulis menſibus annonam, &c. quę de expenſa regis ſuperius referuntur, quod modo duriſſimum iugum appellant. b *Adoleſcentes.* De quibus Aduram vnus fuit q poſtea lapida- B tus eſt. Iuuenes ſcriptura non ſēper iuxta ętatē appellat, ſed iuxta inſtabilitatē animi. Nam Roboam quadrageſimo ætatis ſuæ anno regnare cępit. c *Scorpionibus.* Genus eſt flagelli, ſicut & de ſpinis vel pomariis ſolent eſſe virgę nodoſæ. Vel ēt flagellum Saracenorū cū duabus vel trib. virgis, quod habet in ſummitate plumbeas glādes, alias grandines. C ✻ Ioſephus. Seniores naturam vulgi ſcientes, monebāt, vt māſuetè loqueret ad Populū, & cōius quā regius exigeret faſt⁹: ita vt fauorem oīum ſibimet conciliaret, cū naturaliter diligant ſubiecti māſuetudinem regum. Iuniores vero monuerunt vt aſperius loqueretur. & inferiorem ſuum digitum lūbis paternis diceret vaſtiorem. Hæc voluntate Dei gerebantur, vt quæ predixerat Achias perducerentur ad terminum. D ✻ Ambroſius. Egregiè viros alicui præſidentes muneri commendat iuſtitia: ecōtra deſtituit iniquitas atq; impugnat. Exemplo nobis eſt ſcriptura quę dicit, cum populus Iſrael poſt mortem Salomonis rogaſſet filium eius Roboam vt releuaret ceruices eorum a ſeruitute dura, & paterni Imperij temperaret auſteritatem, illum ſpreto ſenili conſilio de ſuggeſtione adoleſcentium reſponſum dediſſe huiuſmodi, quod & onus adijceret ſuper patris iugum, & leuiora grauioribus ſupplicijs mutaret. Itaque deſertus a populo ac deſtitutus, vix duarum tribuum propter Dauid meritum habere potuit ſocietatem. Claret ergo quoniam & æquitas imperia confirmet, & iniuſtitia diſſoluat. Summa igitur benignitate opus eſt, vt non ſolum publica gubernacula, ſed etiam priuata iura tueantur.

† ſi ſuus fueris.

† uel lumbis.

lib. 8 Antiq. cap. 8.

† vel corripuit aut caſtigauit & inſta.

CAPVT XII.

VEnit autem Roboam in Sichem: † illuc enim cō- 1
gregatus erat omnis Iſrael, ad conſtituendum
eum regem. At verò Ieroboam filius Nabat, 2
cum adhuc eſſet in Aegypto * profugus a facie
Salomonis regis audita morte eius reuerſus eſt
de Aegypto. Miſeruntque & vocauerunt eum. 3
Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Iſ-
a rael, & locuti ſunt ad Roboam dicentes: Pater tuus duriſſimum iu- 4
gum impoſuit nobis, tu itaque imminue nunc paululum de imperio
patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo quod impoſuit nobis, & ſer
uiemus tibi. Qui ait eis: Ite vſque ad tertium diem, & reuertimini ad
me Cumq; abijſſet populus, inijt conſilium Rex Roboam cum ſenio[a]-
ribus qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius cum adhuc viueret,
& ait eis: Quod mihi datis conſilium vt reſpondeam populo? Qui di-
xerunt ei: Si hodie † obedieris populo huic, & ſeruieris & petitioni 5
eorum ceſſeris: locutuſque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſerui
cunctis diebus. † Qui dereliquit conſilium ſenum quod dederant 6
b ei, & † adhibuit adoleſcentes qui nutriti fuerant cum eo, & aſſiſtebant 7
illi, dixitque ad eos: Quod mihi conſilium datis, vt reſpondeam po-
pulo huic, qui dixerunt mihi: leuius fac iugum quod impoſuit pa-
ter tuus ſuper nos? Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum
eo: Sic loquere populo huic qui locuti ſunt ad te dicentes; † Pa-
ter tuus aggrauauit iugum noſtrum, tu releua nos: Sic loqueris
ad eos: Minimus digitus meus groſſior eſt † dorſo patris mei. Et 8
nunc pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addam 9
ſuper iugum veſtrum. Pater meus † cecidit vos flagellis, ego au-
c tem cædam vos ſcorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & omnis

a ¶ Senes iſti putantur Banaias, & Ioiada, & cęteri principes Salomonis.

Ad Roboam

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT XII.

1 VEnit autem. *Superius actum eſt de regno Dauid vnito, hic cōſequenter agitur de regno eius diuiſo in regnū Iſrael & regnū Iuda: & quia regnum Iſrael ſiue decem tribuum incepit accidentaliter ſcilicet, ex diuiſione regni Dauid qui fuit de tribu Iuda: ideo principaliter agitur de regibus Iuda, & ex conſequenti de regibus Iſrael eis conregnantibus, & ideo (quantum pertinet ad hunc tertium librum) primò agitur de Roboam & de Ieroboam ſibi conregnante, ſecundò de Abia & Aſa & regibus Iſrael eis conregnantibus 15. c. tertio de Ioſaphat & de Achab partim ſecum regnante c. 17. Tempore verò Roboā contigit regni diuiſio: & ideo hæc diuiſio præmittitur. Secundò vtriuſque cōditio deſcribitur, ibi:* Aedificauit autem. *Prima in tres: quia primo ponitur diuiſionis occaſio, ſecundo ipſa diuiſio, ibi:* videns itaq; populus. *Tertiò diuiſionis confirmatio, ibi:* Venit autem Roboā. *Occaſio vero diuiſionis regni fuit dura reſponſio Roboam, quam dedit populo de conſilio iuuenum ſpreto conſilio ſenum, & hoc eſt quod dicitur:* Venit autem Roboam in Sichem, *quia ille locus erat quaſi in medio regni, & ideo populus ibi poterat facilius congregari. Fuerat etiam ibi primus rex, ſcilicet, Abimelech inſtitutus, & ideo ibi fuit populus congregatus ad inſtituendum regem Roboam.*

2 At vero. *Audita morte Salomonis venit illuc deſiderio regnandi, ſicut dictum fuerat ſibi.*

3 Miſeruntque. *Erat enim magnus homo, & ideo fuit vocatus ad iſtam inſtitutionem, quia populus volebat petere aliquam relaxationē, ſecundum quod ſubditur.*

4 Pater tuus duriſſimum. *Hoc videtur eſſe contra illud quod ſupra dictum eſt: de filiis autem Iſrael non conſtituit Salomō ſeruire quēquam 9. c. Ad quod dicendum, quod verum eſt in operibus vilibus, tamen miniſtrabant expenſas Salomoni ſingulis menſibus per 12 præfectos ſuper populum poſitos, & hoc reputabat populus iugū graue, quia expenſæ Salomonis erant valde magnæ, vt habetur ſupra 4. ca. Cætera patent vſque ibi*

5 Si hodie obedieris populo huic: & ſeruieris & petitioni eorum ceſſeris. *ſcilicet, condeſcendendo eius petitioni. Iſti enim, ſcilicet, ſenes per experientiam ſciebant modum tenendi populum in ſubiectione.*

6 Qui dereliquit conſilium ſenum quod dederant ei. *Reputabat enim ſe valentiorem patre ſuo: & ideo durum erat ei aliquid remittere.*

7 Et adhibuit adoleſcentes. *ſcilicet, magis moribus & ſcientia quam ætate, quia nutriti fuerant cum Roboam, qui iam habebat quadraginta & vnum annos.*

8 Minimus digitus meus groſſior eſt dorſo patris mei. *Iſtud fuit conſilium valde fatuum & præſumptuoſum; quia Salomon fuit rex excellentiſſimus, vt patet ex ſupradictis. Roboam verò erat rudis, & corde pauido, ut habetur 2. Paral. cap. 13.*

9 Ego autem addam ſuper iugum veſtrum. *Eſt autem ſcorpio genus flagelli duriſſimi, habens in fine cordularum ſeu catenarū nodulos plūbeos vel ferreos, & iō vocatur ſcorpio, quia grauiter pungit, quia ſicut ſcorpio pungit cauda eam ſuper caput reflectendo, ſic extremitas huius flagelli in qua eſt plumbum vel ferrum, percutiendo reflectitur ad anterius percutientis ſuper corpus percuſſi. Cætera patent ex dictis.*

4 Pater

Videns

a *Ad Roboam.* Rab. Roboam de domo Dauid fuit, ſed in via eius non ambulauit. *Fecit enim Iuda.* (ſcriptura teſte) *in dieb. illis malum coram domino, & irritauerunt eum ſuper omnibus quæ ſe cerant patres eorum.* Feceruntq; omnes abominationes gentium. Roboam ergo ſignat malos rectores ĩ eccleſia, qui terrenis cupiditatib. dediti, & delectantes in multitudine obſequẽtium ſibi, non quotidianam habent ſolicitudinem ſibi commiſſorum. Interpretatur Roboã, latitudo populi, quia tales ſpatioſam & latam viam gradiuntur quæ ducit ad mortem multos. Relictoque ſancto-rum patrum cõſilio, quorum docta exempla ad celſitudinem tẽdunt, illis obtemperans qui iuuenilibus deſiderijs mancipati, laudibus iniquis & adulationib. eos grauant: quibus comminabatur ſapientia, dicẽs: *Væ tibi terra cuius rex puer eſt, & cuius principes mane comedunt panem.* Et econtrario: *Beata terra cuius eſt rex nobilis, & cuis principes veſcuntur in tempore ſuo.*

b *Auerſatus fuerat eum dominus, &c.* ✠ Theodoretus. Hoc eſt intelligendum ſicut illud, *Indurauit dominus cor Pharaonis.* Quando enim Deus aliquem relinquit, fertur tanquam ſcapha abſque gubernatore. Sed tamen Roboam ſtultis verbis vtens, effecit vt impleretur Dei ſententia.

✠ Auguſt. Quis non iſta diuina contremiſcat, quibus agit Deus in cordibus etiam malorum hominum quicquid vult, reddens eis tamen ſecundum merita eorum? Roboã reſpuit ſalubre conſiliũ ſeniorum, &c. Vnde hoc niſi propria voluntate? Sed hinc ab eo receſſerunt decem tribus, & alium regem ſibi conſtituerunt; vt irati Dei voluntas fieret, quod etiam futurum eſſe prædixerat.

Lib. de grat. & lib. arb. ad Valent. c. 20.

✠ Idem. Deteſtanda, & abominanda opinio eſt, quę Deum cuiuſquam malæ voluntatis aut malæ actiõis credit auctorem, cuius p̃deſtinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra iuſtitiam eſt. *Vniuerſæ enim viæ domini miſericordia & veritas.*

Tom. 7. ad articulos ſibi falſo impoſ. arti 10.

D

a populus ad Roboam die tertia, ſicut locutus fuerat rex dicens; Re-
uertimini ad me die tertia. Reſponditque rex populo dura, dereli-
cto conſilio ſeniorum quod ei dederant, & locutus eſt eis ſecundum cõ
ſilium iuuenum, dicens; Pater meus aggrauauit iugum veſtrum, ego
autem addam iugo veſtro. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem
cædam vos ſcorpionibus. Et non acquieuit rex populo, quoniam † auer
b ſatus fuerat eum dominus, vt † ſuſcitaret verbum ſuum quod locutus
fuerat in manu Ahiæ Silonitæ ad Ieroboam filium Nabat. Videns 1
itaque populus quod noluiſſet eos audire rex, reſpondit ei dicens; 2
¶ inculcatio verborum.
Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Iſai? Vade in ta- 3
bernacula tua Iſrael, nunc vide domum tuam Dauid. Et abiit Iſrael in 4
tabernacula ſua. Super filios autem Iſrael, quicunque habitabant in ci
uitatibus Iuda regnauit Roboam. † Miſit ergo rex Roboam Adoram 5
qui erat ſuper tributa, & lapidauit eum omnis † populus, & mortuus 6
eſt. Porrò rex Roboam † feſtinus aſcendit currum & fugit in Ieruſalem, 7
receſſitque Iſraęl a domo Dauid vſque in præſentem diem. † factum eſt 8
autem cum audiſſet omnis Iſrael, quod reuerſus eſſet Ieroboam, mi-
ſerunt & vocauerunt eum congregato cœtu, & conſtituerunt eum re 9
gem ſuper omnem Iſrael, nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid,
a ¶ Ideo ſolam, quia principalis: aliæ duæ. ſ. Beniamin & Leuitica.
præter tribum Iuda ſolam. † Venit autem Roboam Ieruſalem, & con 10
gregauit vniuerſam domum Iuda & tribum Beniamin, centum octo-
ginta milia electorum virorum & bellatorum, vt pugnarent contra do
mum Iſrael, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. Fa-
a ¶ Iſte propheta introducitur ſubito ſicut alij.
ctus eſt autem ſermo domini ad Semeiam virum Dei, dicens; Loque-
re ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum
Iuda & Beniamin & reliquos de populo, dicens; Hæc dicit dominus;
Non aſcendetis, nec bellabitis contra fratres veſtros filios Iſrael. Re-
uertatur † vir in domum ſuam: A me enim factum eſt † verbum hoc.
Audierunt ſermonem domini, & reuerſi ſunt de itinere ſicut eis præ-
ceperat dominus. Aedificauit autem Ieroboam ſichen in mon-
a ¶ Phanuel ciuitas metropolis regni Ieroboam.
te Ephraim, & habitauit ibi. Et egreſſus inde ædificauit Phanuel 11

E

† Lxx. a domino erat auerſatio Alij ſic verterat dominus. Alij cauſa fuerat a domino.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Videns.* Poſita occaſione diuiſionis, hic ponitur ipſa diuiſio cum dicitur: *Videns.* de oneris reuelatione, ſed magis cõminatus fuiſſet de aggrauatione.

2 *Reſpondit ei.* ſcilicet dura pro duris, dicens.

3 *Quæ nobis.* i. non habuit regnum ex hæreditate paterna, et ideo poſſumus alium eligere, & conſimile verbũ dixit Seba filius Bochri in rebellione ꝯ Dauid, vt habet̃ ſupra 2. li. 20. c.

4 *Nunc vide.* i. populum tibi adhærentem, q. d. modicus eſt. Ra. Sa. exponit hoc de templo de ordinatione Dauid ædificato, quaſi dicat, non curamus de eo.

5 *Miſit* vt pacificaret populum, dicens: q; illud verbũ fuiſſet leuiter dictum: & q; p.p hoc non deberent a rege recedere.

6 *Et lapidauit.* In contemptum domini ſui, & quia habebant eum ſuſpectũ ne fuiſſet in conſilio regis reſpondẽdi eis modo prædicto, quia illi qui ſunt ſuper tributa ſolent conſulere de augmento ipſorum.

7 *Porrò.* Timens ne ſimiliter lapidarent eum.

8 *Factum eſt.* ſ. de Aegypto, vbi fugerat timore Salomonis: fuerat enim cum alijs vt prædictum eſt in Sichen, & p hoc diuulgatus fuit vbique aduentus eius.

9 *Miſerunt.* Ad inſtitutionem alterius regis a Roboam, & cõſtituerũt eum regem. Tum quia erat vir fortis & induſtrius, vt habetur cap. pręced. Tum quia fuerat inimicus Salomonis, & ſic libentius bellum contra Roboam filium eius ſuſciperet: Tum quia erat de tribu Ephraim quæ erat bellicoſior poſt tribum Iuda, per hoc .n. impleta eſt prophetia Iacob patriarchę, qui benedicens filijs Ioſeph, præpoſuit Ephraim iuniorem ipſi Manaſſe, vt habetur Gen. 48: quia de Ephraim futurus erat rex decem tribuum, & prophetia Ahiæ Silonitis poſita cap. præced.

10 *Venit autem.* Hic conſequenter ponitur prædictæ diuiſionis confirmatio, per hoc quod Semeias propheta de mandato Dei inhibuit Roboam & ſibi adhærentibus, ne pugnarent contra decem tribus, ſ. ad remouendum regnum, quia de voluntate Dei erat diuiſum. Et patet litera.

11 *Aedificauit.* Hic conſequenter deſcribitur vtriuſque regis conditio. Et primò ipſius Ieroboam. Secundò ipſius Roboam 14. cap. vltra medium, ibi: *Porrò Roboam.* Prima diuiditur in tres, quia primo deſcribitur ipſius Ieroboam præuaricatio. Secundò præuaricationis reprehenſio. ca. 14. Circa primum dicitur. *Aedificauit autem.* vt enim melius poſſet reſiſtere regi Iuda & ipſum infeſtare, ædificauit fortalitia. Dixitque

MORALITER.

† *Pater meus aggraua. iu.* & ſic perdidit decem partes regni ſui: Datur exemplum filijs regum nobilium & potẽtium vt non de ſe pręſumant, nec conſilio iuuenum qui ſunt inexperti credant, ſed magis conſilio ſenum expertorũ acquieſcant.

MO-

a *Fecit duos.* Ieroboam quarę vitulos fecerit, vel quomodo Ioſephus ſufficienter exponit.

A

Epiſt 15. ✣ Ambroſ. Ieroboā hoc genus ſacrilegij induxit, vt populus Hebræorum adoraret vitulos aureos,q, omnis perfidia ſimilis immanitatis atque inſipientię beſtialis ſit.

Lib.8.Antiq. cap.8. ✣ Ioſephus. Fecit duas vitulas aureas,& totidem templa conſtruxit, in quibus eas repoſuit. Et cōuocans decem tribus,his verbis concionem fecit ad populum. Viri contribules, noſſe vos volo, quod omnis locus habeat Deum, & vbique ſemper exaudit, & cultores ſuos intendit. Vnde mihi non videtur neceſſe ad Hieroſolymam properandi, hoſtium ciuitatem vt adoretis Deum, lōgo itinere fatigari. Homo enim illud ædificauit templum,& ego feci vitulas duas Deo ęquiuocas, quarum vnam in Bethel dedicaui, aliam in Dā conſtitui, vt quicumque veſtrum eis vrbibus ſunt vicini, adorent in eis Deum. Cōſtituamquę ex vobis ſacerdotes earum,atque Leuitas,vt tribu Leui nequaquam indigeatis. Quod cum dixiſſet, ſeduxit populum,vt a patria religione recedens, præuaricaretur leges:quod Hebræis maiorum fuit initium.

B

C

† Exod. 32. b. Pſal.105.

† Facta eſt res hæc.

† populo.

† Et obtulit ſuper altare ſimiliter.

Dixitq́ue Ieroboam in corde ſuo: Nunc reuertetur regnum ad 1
domum Dauid; ſi aſcenderit populus iſte vt faciat ſacrificia
in domo domini in Ieruſalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum ſuum Roboam regem Iuda, interficientque 2
a me & reuertentur ad eum. Et excogitato conſilio fecit duos 3
vitulos aureos, & dixit eis: Nolite vltrà aſcendere in Ieruſalē. 4
† Ecce Dij tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Aegypti. Po- 5 6
ſuitq́ue vnum in Bethel, & alterum in Dan. Et† factum eſt ver 7
bum hoc in peccatum. Ibat enim populus ad adorandum vitulum vſque in Dan, & fecit phana in excelſis, & ſacerdotes 8
de † extremis populi, qui non erant de filijs Leui. Conſtituit- 9 10
q́ue diem ſolennem in menſe octauo, quintadecima die menſis, in ſimilitudinem ſolennitatis quæ celebrabatur in Iuda.
† Et aſcendens altare ſimiliter fecit in Bethel, vt immolaret vitulis quos fabricatus fuerat. Conſtituitq́ue in Bethel ſacerdotes excelſorum, quæ fecerat, & aſcendit ſuper altarę quod extruxerat in Bethel, quintadecima die menſis octaui, quem finxerat de corde ſuo. Et fecit ſolennitatem filiis Iſrael, & aſcen- 11
dit ſuper altare, vt adoleret incenſum.

✣ Theodor. Miſer & ter infęlix iſte, accepta poteſtate aggreſſus eſt eā habere humanis & impijs artibus. Oportebat autem ſtolidum intelligere, quod q dedit regnum, id poſſit illi cuſtodire & ꝯfirmarē.

✣ Clem. Rom. Scitis a nobis Apoſtolis Epiſcopos, Presbyteros, & Diaconos vocari oratiōe, & manuum impoſitione: differentia noīum, rerum differentiā indicantes. Non.n. vnuſquiſq; ꝑ ut vult, apud nos implet manū, (quemadmodum regnante Ieroboamo, nefarij ſacerdotij mos fuit, in illo vitulæ piaculo) ſ; qui a Deo vocatur.

✣ Tert. Poſteriorib. temporib. quibus Iudeis reges imperabāt & cum Ieroboā vaccas aureas & lucos colebant, & Baali ſe mācipabant. Vnde probatur eos ſemper idololatriæ crimine reos deſignatos ex inſtrumento diuinarum ſcripturarum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixitq;. *i. probabiliter cogitauit:* Nunc re.&c. *probabiliter. n. credebat, q per ſacerdotes populus ad hoc induceretur: vel ſi nō poſſet induci per Roboam detineretur, quouſq; iuraſſet ei fidelitatem, & conſentiret in mortem Ieroboam. Ideo ſubditur.*

2 Interficientq;. *Et excogitato cōſilio iniquo ad cauendū prædicta.*

3 Fecit. *Ad ſimilitudinem vituli quem fecerat Aaron.*

4 Et dixit eis. *ideſt, ſibi ſubiectis.*

5 Nolite. *Deus.n. præſens eſt vbique: & ideo poteſtis eum hic adorare, talibus enim verbis perſuaſit populo, vt dicit Ioſephus. Et ideo dicūt aliqui alii conſequenter, & ſatis probabiliter ſecundum iſta, q populus in illis vitulis adorabat Deum. Sed contra hoc videtur, quod ſubditur.*

6 Ecce. *Deus autem quem colebant filii Iſrael vnus eſt. Dicendū eſt, q hic ponitur plurale pro ſingulari, dii, i. Deus ſicut Exo. 32. a. dixerūt de vitulo Aaron:* Ecce dij tui., *cum tamen eſſet vnicus, & dato qđ verum ſit, quod in illis vitulis adorarent Deum tanquam in imaginib. ipſum repreſentantibus: tamen fuit ibi tranſgreſſio præcepti, quod habetur Exo. 20. vbi prohibetur fieri ad hoc qualibet ſimilitudo.*

7 Poſuitq;.

7 Poſuitq;. *dicunt aliqui: quod ſunt duo montes propinqui, in quib. fuerunt poſiti iſti vituli, Ra. Sa. dicit quod ſunt diſtantes, ita quod vnus eſt in parte Auſtrali regni decem tribuum, alius in parte Aquilonari, vt de locis mediis poſſet populus conuenire ad iſtum locum & ad illum pro vt eſſet ſibi magis accommodum.*

8 Et fecit. *i templa in duobus mōtibus prædictis, cuilibet vitulo vnū.*

9 Et ſac. *i. de qualibet tribu indifferenter, quia tribus Leui noluit conſentire ei, & ideo dixit populo qđ non optabat habere ſacerdotes de tribu Leui, ſed ſufficiebat, quod quicunq; offerret hoſtiam ſolemnem, ſicut fecerat Aaron in ſua conſecratione, vt habetur Leu. 9. fieret ſacerdos.*

10 Conſtituitq;. *ſcilicet, dedicationis templi & altaris, ſicut fecerat Salomō: hoc excepto, quod Salomō fecit menſe ſeptimo, vt habetur ſupra 8. ca. iſte autē dixit, quod conuenientius poterat fieri menſe octauo: quando omnia ſunt collecta, & in horreis repoſita.*

11 Et aſcendit ſuper altare, vt adoleret incenſum. *Et ſic patet, quod non ſolum fecit vitulos, ſed etiam vſurpauit ſibi ſacerdotiū ad inſinuandum euidentius populo, quod non oporteret habere ſacerdotes de tribu Leui.*

CAP.

MORALITER.

1 *Dixitque Ieroboam, &c.* Per iſtum Ieroboam, quē dominus de humili ſtatu eleuauerat ad regnum, & tamen ſtatim fecit vitulos aureos ad tollendum cultum diuinum, ſignantur illi qui de Dei beneficijs ingrati, non ſolum Deo gratias debitas non referunt, ſed ēt ipſum impugnant quātum poſſunt.

11 *Et aſc.* Et ſic poſt obtentum regnum vſurpauit ſibi ſacerdotium: & ſic per ipſum ſignificatur effrenatus ambitioſus qui obtenta dignitate cuius etiam non eſt dignus, conatur aliam obtinere cum prima, non obſtante ſua inſufficientia.

1 *Et ecce*

ADDITIO.

In cap. 12. vbi dicitur in poſtilla. Ideò dicunt aliqui alij cōſequenter & ſatis probabiliter, q populus in illis vitulis adorabat Deum.

Dicere, q populus ille in vitulis adorabat Deum, & ſic eſſet excuſatus ſaltem a delicto idololatriæ, eſt penitus inconuenienter dictum. Nam ſimili modo & forma populus ille ſub Ieroboam colebat vitulos ſuos, ſicut in deſerto populus Iſrael coluit vitulum, verba enim principalia vtriuſq; cultus ſunt eadem. Sicut enim ibi colentes dicebant de vitulo: *Iſti ſunt dii tui Iſrael qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Exo. 32. a. ſic ſub eiſdem verbis Ieroboam & ſui adhærētes de vitulis ſuis dixerunt. *Ecce dii tui Iſrael, &c.* vt patet in hoc cap. Ex quo ſequitur, q ſicut ibi vitulum illum pro Deo ſeu in Deum receperunt per illa verba, quod eſt propriè idololatria, vt teſtatur Pſal. dicens; *Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli,* ſic ſub Ieroboam vitulos in deos receperunt. Similiter ſicut in Horeb adorauerunt & ſacrificauerunt vitulo, ſic in præſenti vitulis fecerunt, & ideo nullo modo excuſari poſſunt ab idololatria, quod etiam patet Amos 8o. d. vbi dicitur: *Qui iurant in delicto Samariæ, & dicūt viuit Deus tuus Dan.* Ex quo patet manifeſtè, q illos vitulos vt deos colebant. Illud autem quod Ioſephus dicit de perſuaſionibus Ieroboam ad populum, dicendo quod Deus potens eſt vbique, &c. non facit ad oppoſitum. Nam illæ perſuaſiones fuerunt ad primam introductionem tantum, ſed finaliter pura idololatria fuit introducta, vt patet ex dictis.

REPLICA. In eod. cap. 12. de fabricatione vitulorum per Ieroboam dicit Gl. ord. Ieroboam quare vitulos fecerit, vel quomodo, Ioſephus ſufficienter exponit: ergo non penitus inconuenienter vt dicit Burg. in qua materia finaliter poſtill. & Burgēn. ſatis concordant,

CAPVT XIII.

a E T ecce vir Dei venit de Iuda in ſermone domi- 1
ni, in Bethel, Jeroboam ſtante † ſuper altare & †
thus iaciente. Et exclamauit contra altare in ſer †
mone domini, & ait: Altare altare: hæc dicit do-
minus: † Ecce filius naſcetur domui David, Ioſias 2
nomine: & immolabit ſuper te ſacerdotes excel- 3
ſorum, qui nunc in te thura ſuccendunt, & oſſa †
hominum ſuper te incendet. Deditque in die illa ſignum, dicens: Hoc
erit ſignum quod locutus eſt dominus: Ecce ſcindetur altare, & effun- 4
b detur cinis qui in eo eſt. Cumque audiſſet rex ſermonem hominis Dei, 5
quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum ſuam de 6
altari, dicens: Apprehendite eum. Et exaruit manus eius, quam exten- 7 †
derat contra eum: nec valuit retrahere eam ad ſe. Altare quoque ſciſ-
ſum eſt, & effuſus eſt cinis de altari, iuxta ſignum quod prædixerat vir
Dei in ſermone domini. Et ait rex ad virum Dei: Deprecare faciem do- 8
mini Dei tui, & ora pro me, vt reſtituatur manus mea mihi. Orauitque 9
a ¶ Alias regis.
vir Dei faciem domini, & reuerſa eſt manus eius ad eum, & facta eſt ſi-
cut prius fuerat. Locutus eſt autem rex ad virum Dei. Veni mecū do- 10
mum vt prandeas, & dabo tibi munera. Reſponditque vir Dei ad regē;
Si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum, nec 11
comedam panem, neque bibam aquam in loco iſto. Sic enim manda- 12
tum eſt mihi in ſermone domini præcipientis; † Non comedes panē, 13
neq; bibes aquā, nec reuerteris per viam qua veniſti. Abiit ergo per a- 14
c liam viam, & non eſt reuerſus per iter quo venerat in Bethel. Prophetes 15

† Vel iuxta.
† 4.Re.23.d.
lib.2.de virginibus.
†.1.q.1.c.ſi quis inquit.

CAPVT XIII.

a E T ecce vir. Cuius nomen hic tacet, in Par. Gaddo vocat vel nuncupatur. Ipſe eſt Gad q. monuit David ire in terrā Iuda. Rab. propheta a Deo miſſus, vt increparet Ieroboā, & q a falſo propheta ſeductus comedit & bibit ꝯtra præceptū domini, & propterea a leone in via occiſus eſt: quid hoc ſignificat? Niſi eum quis in proſperis eleuatur, ita vt præcepta domini contemnat, a leone qui circumit quærēs quem deuoret, dente perſuaſionis malignè laniatus per conſenſum peccati interficitur. Ac per hoc neceſſe eſt ſemper quærere protectionem omnipotētis, quæ minus neceſſaria creditur ſi ſemper habeatur: ſed vtiliter plerumque ſubtrahitur, vt ſibimetipſi homo quam ſine illa nihil ſit oſtendatur.

✻ Ioſephus. Dū inſtaret feſtiuitas, volens & ipſe Ieroboam eā in Bethel ita agere, ſicut duę tribus in Hieroſolymis celebrabant, ante vitulam quidā ędificauit altare, & ipſe pontifex factus, cum ſacerdotib. ad altare ꝯſcendit. Cumq; eſſet hoſtias & holocauſta coram oībus populis oblaturus, uenit ad eū ex Hieroſolymis ꝓpheta, &c. ✻ Theod. Sed ne ſic quidem errantē eū deſpexit benignus & clemēs Deus. Miſit.n. ꝓphetā cui iuſſit vt nihil ei diceret ſed altari inanimo proferret ſnīam, *Altare*, inquit, *altare, &c.*

b *Cumq; audiſſet rex, &c.* ✻ Theod. ille ſceleratiſſimus cū oporteret eum admirari miraculū, & timere eum qui miſerat extenſa manu iuſſit apprehendi ꝓphetam: ſed manus manſit muſculis & neruis extenſis. Et id quidē q accidit altari, eum non ſtupeſecit, ſed id q manui valde anxit. Cum aūt eſſet valde ſtultus, ſupplex rogauit prophetam, vt peteret non ſceleris remiſſionem, ſed manus curationē. Oſtēdit autem & propheta mā ſuetudinem, & Deus clementiam: nā petijt, & Deus dedit medelam. ✻ Ambroſ. Ieroboam dextera quam extendit, aruit, nec ſua ei quæ inuocabat idola ꝓfuerūt. Deinde conuerſus ad dominū rogauit veniam ſtatimque manus quę aruerat ſacrilegio, ſanata eſt religione. Tam maturum in vno & miſericordiæ diuinæ, & indignationis exemplum extitit, vt ſacrificanti ſubito dextra adimeretur, pęnitenti venia daretur.

c *Prophetes.* Iſte pſeudo propheta princeps erat ſacerdotum, & valde a rege colebatur tanquam diuinus, timens autem ne per ſermonem viri Dei rex a cultura idolorum recederet, & ſe tanquam maleficum interficeret, excogitauit vt virum Dei deciperet, ſatis aſtutè agens: vt dū trāſgrederetur præceptum Dei, illius iram incurreret, ſicut poſtea fecit, cum magis homini quā Deo credidit. Ac per hoc monſtrarentur eſſe falſa quæ prædixit: ſicque regi perſuadere poſſet, ſicut fecit. Audiens autem rex euentum, putauit irrita quæ vir Dei dixerat: & non declinauit a via ſua mala. Ioſeph.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIII.

E T ecce. *Hic conſequenter deſcribitur prædictæ trāſgreſſionis reprehenſio per prophetam domini ad hoc miſſum, vbi primò pęna futura prædicitur. Scdò rex rebellans percutitur ibi:* Cumq; audiſſet rex. *Tertiò propheta dn̄i ſeducitur, ibi:* Prophetes autē. *Quartò Ieroboam obſtinatur, ibi:* Poſt verba hęc. *Circa primum dicitur.* 1 Et ecce. *Iſte fuiſſe creditur ab aliquibus † Abdo propheta qui fuit illo tpe, ſecundum quod habetur 2.Par.12. & licet hoc ſit probabile ſatis, tn̄ non eſt certum. Et quia rex & populus erant increduli, ideo propheta primo prædicit pęnam futuram, dicens.* 2 Ecce filius. *Nomē eius exprimitur per magnum tps ante, eo q facturus erat magna vt habetur infra lib, 4.* 3 Et immol.ſu. *in deteſtationem idololatriæ: & hoc fuit Deo acceptum tāquam ſacrificium. Secundò dat ei ſignum mirabile, vt verbum eius ſit credibile.* 4 Ecce ſcin. *ſubitò, quod tamen erat forte & nouum.* 5 Cumq; aud. *Hic conſequenter ponitur percuſſio regis rebellantis, cum dicitur.* 6 Extendit ma.ſu.&c. *v: cū maiori auctoritate prįciperet prophetæ captionem.* 7 Et exaruit ma. *vt ſentiret pęnam diuinæ vltionis, & videret in effectu ī ſciſſione altaris.* 8 Et ait rex, &c. *magis motus timore quā amore.* 9 Deprecare faciem, &c. *Quod & fecit propheta, oſtendens quòd non quærebat punitionem vel vindictam, ſed regis & populi correctionem.* 10 Veni me. *quia volebat ſibi recompenſare pro reddita ſibi ſanitate.* 11 Si dederis. *Quia pro nulla re temporali debet quis trāſgredi præceptum domini. Ideo ſequit.* 12 Sic enim, &c. Non co.pa. *i. quemlibet cibum.* 13 Neq; bi.aq. *i. quęcumque potum. Quod enim nomine panis & aquæ deſignetur omnis cibus & potus in ſcriptura patet infra 4.li.6.c. vbi dr:* Pone eis panem & aq̄. *Et poſtea ſubditur.* Appoſitaq; eſt eis ciborū magna pręparatio. 14 Nec reuerteris, &c. *Futurorum enim præſcius Deus, per hoc deſignauit peccatū prophetæ futurum, quia venit in Bethel vere Deo obediens, & rediit inobediens, vt habetur infra.* 15 Prophetes autem quidam ſenex habi.&c. *Hic conſequēter ponitur*

MORALITER.

1 *Et ecce.* Per quem ſignificatur prædicator, qui debet eſſe vir a conſtantia, & Dei ex bona vita.

1 *Venit de Iuda, &c.* Nam prędicator a Deo debet eſſe miſſus, & hoc immediatè vel mediante vicario eius, Rom. 10.c. *Quomodo prædicabunt niſi mittantur.* † *Ieroboā ſtante, &c.* Per quē intelligitur publicè peccans & inuerecūdè, & ſpecialiter exiſtens in poteſtate. Sicut Ieroboam q publicè idololatrabat & alios ad hoc inducebat. † *Et ex.* i. ꝯ idololatras & idololatriam ibi perpetratam. 2 *Ecce filius, &c. Ioſias.* per quem ſignificatur Chriſtus & eius aduentus ad iudicium lō ſubdit. 3 *Et immola.* i. propter peccata ſup te facta, & per ſacerdotes iſtos intelligunt mali pręlati clerici & religioſi, qui immolabunt in iudicio qn̄ per Chriſti ſnīam detrudētur in infernū. † *Et oſſa hom.* Per homines intelliguntur laici peccatores, & per oſſa intelliguntur peccatorū corpora. Nā illa dānatio erit ſimul in corpore & aīa. Prędicator aūt dēt ꝓclamare iſta futura, qa denuntiare dēt pęnas & præmia *Cumq; aud.* Sequit † *Apprehendite.* Per hoc oſtenditur obſtinatio peccātium, q ad verba prędicatorum non conteruntur, & q peius eſt eos aliqn̄ perſequuntur, & tamen iſti in neceſſitate corporali poſiti preces illorum requirunt quos ante perſecuti fuerunt, q ſignificatur per hoc quod ſubditur.

9 *Deprecare.* Quod non eſt denegandum ſecundum doctrinam Chriſti. Matth. 5.g. *Orate pro perſequentibus.*

15 *Prophetes.* Per iſtum aūt falſum prophetam & eius filios figurati

lib. 8. Antiq. cap. 9.

A ✠ Ioſephus. Erat in ciuitate ſenior quidã, malignus homo, falſuſq; propheta, quem Ieroboam magnis ſtudijs honorabat: cum eo dicente quæ illi grata forent, crebro decipiebatur. Iſte itaq; tunc erat ĩ lectulo propter ſenectutis infirmitatem. Filijs autem indicantibus ei, &c.

paternis ſepultus: Leonis enim in via occurſu proſtratus, & apud exteros conditus, pœnam deſerti ieiunij luit. Hæc erũt exempla & populo, & Epiſcopis, etiam ſpiritualibus, ſi quã incontinentiam gulæ admiſerint.

✠ Theod. Diſcimus ex hac narratione, q̃ potentes potenter examinabuntur. Non enim oportebat eum, qui diuinam vocẽ audierat, credere humanæ dicenti cõtrarium: ſed expectare vt qui iuſſerat, ſolueret quod iuſſerat fieri, & cæt. Deus autem honorauit eum etiam poſt deceſſum. Nam occiſorem, ei induxit cuſtodem, hac quidem ratione honorans vt prophetam: illa vero puniens tanq̃ tranſgreſſorem: & eos qui nunc ſunt terrens, vt ne parua quidem Dei mandata deſpiciant.

Eucher. Ribbapus. Angelomus. Com. in hunc locum.

a *Omnia opera, &c.* Greg. In geſtis prophetæ mira antecedunt: miſera ſuccedũt: qua in re quid colligimus? niſi quod apud ſe propter magnalia gloriatus ab interna mox ſoliditate eſt quaſſatus, & inde ei in opere culpa ſurrepit. vnde ſibi gloria in corde ſurrepſit, vt a propheta falſo diſceret deceptus quia nequaquã propriæ fortitudinis fuit quod prius accidiſſet.

B

Ibidem.

b *Hæc dicit dom.* Grego. Bene autem ore eius ſententiam mortis accepit, cuius reductione a vitæ præceptis deuiauit, vt inde pœnam veraciter ſumeret, vnde culpam negligẽter admiſiſſet.

C

autem quidam ſenex habitabat in Bethel, ad quem venerunt filij ſui, 1
a & narrauerunt ei omnia opera quæ fecerat vir Dei illa die in Bethel: 2
& verba quæ locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri ſuo. Et dixit
eis pater eorum: Per quam viam abiit? Oſtenderũt ei filij ſui viam per
quã abierat vir Dei, qui venerat de Iuda. Et ait filiis ſuis: Sternite mihi
aſinum. Qui cum ſtrauiſſent, aſcendit & abiit poſt virum Dei, & inũ- 3
uenit eum ſedentem ſubtus terebinthum. Et ait illi: Tune es vir Dei 4
qui veniſti de Iuda? Reſpondit ille: Ego ſum. Dixitque ad eum: Veni
mecum domum, vt comedas panem. Qui ait: Nõ poſſum reuerti, neç
venire tecum, nec comedam panem, nec bibam aquam in loco iſto;
quia locutus eſt dominus ad me in ſermone domini, dicens; Non comedes
panem, & non bibes aquam ibi, nec reuerteris per viam qua ieris.
Qui ait illi, Et ego propheta ſum ſimilis tui, & angelus locutus eſt 5
mihi in ſermone domini, dicẽs: Reduc eum tecum in domum tuam,
vt comedat panem & bibat aquam. † Fefellit eum & reduxit ſecum. 6
Comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam. Cumque ſederet 7
ad menſam, factus eſt ſermo domini ad prophetam qui † reduxerat 8
b eum. Et exclamauit ad virum qui venerat de Iudæa, dicens; Hæc dicit
dominus; quia non obediens fuiſti ori domini, & non cuſtodiſti
mandatum quod præcepit tibi dominus Deus tuus, & reuerſus es, &
comediſti panem, & bibiſti aquam in loco in quo præcepit tibi, ne comederes
panem, neq; biberes aquam, † non inferetur cadauer tuum
in ſepulchrum patrum tuorum. Cumque comediſſet & bibiſſet, † ſtra- 9
uit aſinum ſuum propheta quem reduxerat. Qui cum abiſſet inuenit †

✠ Chryſoſt. Peccauit propheta & leo in via inuentum morte affecit. Erat mendaci fuligine atratus, & leo eum non cognouit. Si prophetam vidiſſet vt Danielem, eum honoraſſet: ſed tanquam alienum inuaſit. Dominus mentitus eſt, & ſeruus negauit dominum.

lib. aduerſ Pſych. c. 16

✠ Tertul. Prohibitus a Deo fuerat, illic cibum in totũ attingere, ſed ab alio mox ſene mentito prophetiam temerè paſtus, ſ̃m verbum Dei ibidem factum ſuper menſam, nõ eſt ĩ paternis

Clemens

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ponitur prophetæ domini ſeductio per falſum prophetam, Et primo ponitur dicta ſeductio. Secundò pœnæ denuntiatio, ibi:* Cumq; ſederent. *Et tertio eius tumulatio, ibi:* Et ecce viri. *Circa primum dicitur:* Prophetes autem quidam. *ſcilicet falſus.*

1 Habitabat. *Non tamen erat inde notus, ſed de Samaria: vt habetur infra 4. lib. 24. c. Et venerat illuc ad manendum propter cultum vitulorum.*

2 Ad quem. *ſcilicet, non fuerat in ſolennitate, impeditus nimia ſenectute propter quam in cultu vitulorum amplius ſeruire non poterat vel occaſione alia. Cætera patent vſque ibi.*

3 Et abijt. *vt eum ſeduceret, & peccare faceret, & per hoc prophetiam eius irritam perſuaderet, vt poſtea videbitur.*

4 Et inue. *quia fatigatus erat labore itineris & ieiunio. Cætera patent vſque ibi.*

Qui

5 Qui ait. *Mentiebatur, vt eum deciperet. vnde ſubditur.*

6 Fefellit. *Non enim debuit propheta domini tam leuiter ſibi credere, quia* probandi ſunt ſpiritus vtrum ex Deo ſint. *ſecundum q̃ dicitur 1. Ioan. 4. cap. Fuit etiam ad credendum inductus ex concupiſcentia cibi, quia erat ieiunio fatigatus, vt dictum eſt, & ideo iuſtè Deo tanquam inobediens fuit punitus.*

7 Cumq; ſederet ad menſam. *Hic conſequenter ponitur pœna ſ[...]quentis denuntiatio, cum dicitur.*

8 Factus. *Ex hoc patet, q̃ reuelatio prophetica aliquãdo fit malis hominibus, ſicut dictum fuit plenius Num. 22. de Balaam, & conuenienter denuntiata eſt pœna ſeducti per eum qui ipſum ſeduxerat.*

9 Cumque comediſſet. *ſ. Dei, quia diuinam ſententiam ſupra auditam acceptauit, & voluntati diuinæ ſe committens peccatum inobedientiæ morte corporali expiauit. Ex hoc autem conſiderandum eſt quàm durè puniturus eſt Deus peccata grauia iniquorum, qui pęna [...]tis puniuit leue peccatum ſancti hominis.*

✠ Aſinus

MORALITER.

✠ figurati fuerunt pſeudo apoſtoli & eorum ſequaces, qui nituntur impedire veros prædicatores: Per hoc q̃ verus propheta per falſum prophetã fuit deceptus, ſicut dicitur infra.

6 *Fefellit eum & reduxit ſecum.* Significatum fuit ſecundum quod dicit beatus Gregorius quod ex miraculis quę Deus fecerat ad eius verba fuit elatus, & ex hoc decipi p̃miſſus, propter quod prædicatores veri multum debent eſſe ſoliciti, ne propter bona quę faciunt eleuentur: & per conſequẽs a malis hominibus decipiãtur, & vlterius puniantur, ſicut fuit iſte de quo ſubditur.

† *Inuenit.* Et per hanc pęnam oſtenditur, q̃ peccauit, ſed p[er] hoc q̃ leo cadauer eius non tetigit, ſed intactum cuſtodiu[it] oſtenditur, q̃ de peccato verè pœnituit & domini ſente[n]tiam acceptauit: & per mortem corporalem eius peccatu[m] expiatum fuit. Circa q̃ conſiderandum, q̃ dominus leu[es] culpas iuſtorum in pœnitenti aliquando grauiter punit, v[t] hoc nobis appareat grauitas pœnæ, quæ pro grauibus cul[pis] in futuro reſeruatur infligenda, Heb. 10. f. *Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.*

MORA-

eum leo in via & occidit, & erat cadauer eius proiectum in
a itinere. Aſinus autem ſtabat iuxta illum, & leo ſtabat iuxta ca- 1
dauer. Et ecce viri trāſeuntes, viderunt cadauer proiectum in 2
via, & leonem ſtantem iuxta cadauer. Et venerunt & diuulga-
uerūt in ciuitate, in qua prophetes ille ſenex habitabat. Quod
cum audiſſet propheta ille, qui reduxerat eum de via, ait, Vir
Dei eſt, qui inobediens fuit ori domini, & tradidit eum domi-
nus leoni, & confregit eum, & occidit iuxta verbum domini
quod locutus eſt ei. Dixitq; ad filios ſuos, Sternite mihi aſinū
Qui cum ſtrauiſſent, & ille abiiſſet, inuenit cadauer eius pro- 3
iectum in via, & aſinum & leonem ſtantes iuxta cadauer. Non
comedit leo de cadauere, nec † læſit aſinū. Tulit quoque pro-
phetes cadauer viri Dei, & poſuit illud ſuper aſinum, & reuer-
ſus intulit in ciuitatem prophetes ſenex, vt † plangerent eum.
Et poſuit cadauer eius in ſepulchro ſuo. Et planxerunt eum, 4
Heu heu, mi frater. Cumque † planxiſſent eum, dixit ad filios 5
b ſuos, Cum mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchro, in quo
vir Dei ſepultus eſt, iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. Profectò
enim veniet ſermo domini, contra altare quod eſt in Bethel,
& cōtra omnia phana excelſorum, quæ ſunt in vrbibus Sama-
riæ. Poſt † verba hæc non eſt reuerſus Ieroboā de via ſua peſ- 6
ſima, ſed econtrario fecit de † nouiſſimis populi ſacerdotes ex-
c celſorum. Quicunque volebat, implebat manum ſuam, & 7
fiebat ſacerdos excelſorum. Et propter hanc cauſam peccauit
domus Ieroboam, & euerſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ.

Tit. 1. — † plangeret & ſepeliret. — † ſepeliſſet. — Act. 8. — † populo.

A ✻ Clemens Rom. Propheta cum Deo non paruiſſet, panemque comediſſet, & bibiſſet in loco à domino prohibito, propter impietatem Hieroboami, à leone eſt interemptus.

a *Et leo ſtabat, &c.* Hic oſtenditur, quòd peccatū inobediētiæ in ipſa morte fuit laxatū, quia iſte idem leo, qui viuentē præſumpſit occidere, auſus contingere nō eſt occiſum. Qui enim occidendi habuit poteſtatem, de occiſi cadauere comedēdi licentiā nō accepit, quia is cuius culpa in vita fuerat punita, erat iam iuſtus ex morte.

b *Sepelite, &c.* Malus propheta ſciēs euenire, quę vir Dei prędixit, præcepit, vt ſepeliretur iuxta virū Dei, ne quando oſſa illius comburēda effoderentur, ſed conB ſeruarentur, per ſanctum prophetam, ſicut inferius idem teſtatur liber impletū.

c ✻ *Quicunque volebat, implebat manum ſuam, &c.* Tharaſius Patriarcha Conſtantinopoli. Multis modis docemur, vt mores ab auaritia alienos in ſacerdotij cōſecratione habeamus. Si quis eam auro emiſſe conuictus fuerit, diuina ei actione interdictū eſſe iubēt. Macedonij & aſſeclarū ſancti Spiritus hoſtiū, tolerabilior erat hæreſis, quàm Simoniacorū. Cum autem illi Spiritum ſanctum creaC turā & ſeruū Patris & Filij nugentur, hi ipſum ſeruum ſuum faciunt, & vendūt. Omnis enim dominus id quod habet vēdit. Sic, qui rem hanc nefariā faciūnt, Spiritum ſanctum deD primunt, æquè peccantes ac ij qui Chriſtū in Belzebub dæmonia eiicere impiè blaſphemeque dicebant. Vel, vt verius dicā, ſunt Iudæ proditori ſimiles, qui Dei interfectoribus argenti pretio dominū vendidit. Si non venditur, clarum & ſacerdotij dignitatem non eſſe Spiritus ſancti gratiam. Si autem venundatur ſacerdotij dignitas, etiam ſuperuacanea eſt honeſta vitæ inſtitutio, & in puritate ac veritate conuerſatio. Superuacaneus eſt diuinus Paulus docens oportere Epiſcopum eſſe à reprehenſione alienum, &c. Sed & omnes eccleſiaſticas E promotiones ob pecuniæ dationem remouet Canon 29. Apoſtolorum. Si quis Epiſcopus pecunijs hanc dignitatem fuerit aſſecutus, vel presbyter, vel Diaconus, deponatur, & à communione omninò excindatur, vt Simon magus. Ex 9. Regum, Et non conuerſus eſt Hieroboam ab iniquitate ſua, ſed fecit ex populo ſacerdotes excelſorum qui volebat, implebatque manum ſuam, &c.

✻ Theodore. Quando iſtud eſt intelligendum, oſtendit id quod ſubiungitur, *Et fuit ſacerdos excelſorum*, nempe fungens ſacerdotio, & manibus offerens ſuffitum.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Aſinus autem.* inſtinctu diuino cuſtodiens vtrunque, ſcilicet, cadauer ad ſepeliendum, & aſinum, vt cadauer portaret ad ſepulturæ locum, & ex hoc apparet ipſum eſſe ſaluatum.

2 *Et ecce viri.* Hic conſequenter ponitur defuncti tumulatio. Et patet litera vſque ibi.

3 *Inuenit cadauer.* non enim timuit leonem, quem iam audiuerat ſtare iuxta cadauer, & aſinum abſque læſione eorum, per hoc enim perpendit, quòd nutu Dei hoc fiebat, vt vir Dei ſepeliretur.

4 *Et poſuit.* quia tenebat pro certo, quòd verbum eius impleretur, & ideo cum eo voluit ſepeliri, vt oſſa propter illum remanerent intacta, vt patet in litera.

5 *Et planxerunt.* fictè tñ, quia ad hoc deceperat eū, vt moreretur, vt per hoc eius prophetia vana crederetur.

6 *Poſt verba.* Hic vltimò ponitur Ieroboam obſtinatio, quia licet vidiſſet ſigna prædicta in altari & in manu propria, tamen non receſſit à malitia ſua. Cauſam autem huius tangit Ioſephus dicens, quòd propheta falſus perſuaſit ei, quòd prædicta non erant ſigna diuinæ virtutis oſtenſiua, quia ille, qui dederat interfectus fuerat à leone tanquam falſiloquus. Dicebat etiam altare fuiſſe ſciſſum propter onus ſacrificiorum impoſitorum, & manum regis aridam factam ex labore offerendi, à quo cum quieuiſſet, rediit ad ſtatum priſtinum virtute naturæ. — Ioſephus.

7 *Quicunque volebat.* offerendo hoſtiam ſolennem, ſicut Aaron fecerat, & per hoc fiebat ſacerdos. Aliter etiam exponitur referendo ad Ieroboam, qui vendebat ſacerdotiū, & ideo, qui implebat manum ſuam dando ſibi maius pretium, obtinebat ſacerdotium.

BIBL. THEOL. ECCLES. ... ARTIBONENSIS

CAP. VT. XIIII.

A

In 3. cap. Michæ.

a Tolle quoque in manu tua decem panes, &c.

✻ Hieronymus. Vxor Ieroboã infirmante filio, pergit ad Ahiam hominẽ Dei, defert ei panes, vuas paſſas, & vaſculum mellis. Dicitur enim quod illa portauerit, & tamen non ſcribitur propheta accepiſſe, quippe cum & corripuerit eam, & venturum luctum prædixerit.

† 4.Reg.8.c.

† diſſimulaſſet.

B

✻ Clemens Rom. Hi qui in peccatis verſantur, niſi pœnitentiam egerint, non ſolum non exaudiũtur cum ſupplicant, ſed etiam Deum irritant in memoriam ei reducentes ſuam improbitatem. Vitate igitur talia miniſteria,

Lib. 4. Conſt. cap.7.

† faceret.

corpus.

† derelictum.

† infra 16. & 21. f.

Deut.23.

4.Reg.8.

C

CAPVT XIIII.

IN illo tempore ægrotauit Abia filius Ieroboã. 1
Dixitq; Ieroboam vxori ſuę, Surge & cõmuta 2
habitũ, ne cognoſcaris, ꝙ ſis vxor Ieroboam,
&:vade in Silo vbi eſt Ahias propheta, qui lo- †
cutus eſt mihi, ꝙ regnaturus eſſem ſuper popu
lum hunc. † Tolle quoq; in manu decem panes 3
a ¶ Crustulum panis, cruſtum auri.
& cruſtulã & vas mellis, & vade ad illum. Ipſe e-
nim indicabit tibi quid euenturũ ſit huic puero. Fecit vt dixerat Iero-
boã vxor, & cõſurgẽs abiit in Silo, & venit in domũ Ahiæ. At ille non
poterat videre, quia caligauerant oculi eius, præ ſenectute. Dixit autẽ 4
dñs ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboam ingreditur, vt conſulat te ſuper
filio ſuo, qui ægrotat. Hæc & hæc loqueris ei. Cũ ergo illa † intraret, 5
& † diſſimularet ſe eſſe quæ erat, audiuit Ahias ſonitũ pedum eius in-
troeuntis per oſtium, & ait, Ingredere vxor Ieroboam, quare aliam te 6
eſſe ſimulas? Ego autem miſſus ſum ad te durus nũtius, vade & dic Ie- 7 8
roboam, Hæc dicit dominus Deus Iſrael, quia exaltaui te de medio
populi, & dedi te ducẽ ſuper populum meum Iſrael, & ſcidi regnum
domus Dauid, & dedi illud tibi, & nõ fuiſti ſicut ſeruus meus Dauid,
qui cuſtodiuit mandata mea, & ſecutus eſt me in toto corde ſuo, † fa-
ciens quod placitum eſſet in conſpectu meo, ſed operatus es male ſu 9
per omnes qui fuerant ante te, & feciſti tibi deos alienos, & conflati-
les, vt me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti poſt † ter-
b gum tuum. Idcirco ecce ego inducam mala ſup domum Ieroboã, &
percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & clauſum & † no- 10 11
uiſſimum in Iſrael, & † mundabo reliquias domus Ieroboam, ſicut 12
mundari ſolet fimus vſque ad purum. † Qui mortui fuerint de Iero- 13 14
boam in ciuitate, comedent eos canes. Qui autem mortui fuerint in

ſteria; tanquam canis pretium, & mercedem meretricis. Vtrumque enim in lege prohibitum. Nam nec Heliſeus ab Azaele munera allata accepit, nec Ahias à Ieroboamo. Quod ſi prophetæ ab impiis oblata munera reiecerunt, item vos reiicite ò Epiſcopi. Simon magus nobis pecuniam afferens, execrationibus perpetuis deiectus eſt. Fugite ergo oblationes altaris Dei à mala cõſcientia prouenientes.

b ✻ Idcirco ecce ego inducam mala, &c. Theodoretus. Caligans oculis propheta ſenex, & intus ſedens, venientem ſenſit eminus, & mittens miniſtrum, breuiter iuſſit eam ingredi tanquam inu-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIIII.

✻ IN illo tempore. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ieroboam punitio de præſenti quantum ad mortem filij ſui, circa quod ſic proceditur: quia primò propheta de ſtatu filij ægrotantis inquiritur. Secundò ab eo dure reſpondetur. ibi, *Cum ergo illa.* Tertiò filius moritur, ibi, *Surrexit itaque.* Circa primum dicitur.

1 *In illo tempore.* vt in eius morte puniretur: & iuuenis, qui bonus erat & innocens, vt poſtea dicetur, non videret mala in domo Ieroboam futura.

2 *Commuta habitum ne cognoſcaris, &c.* Timebat enim ne propheta ſi eam cognoſceret, negaret reſpõſum, vel veritatem celaret propter malitiam ipſius Ieroboam.

3 *Tolle quoque, &c. & cruſtu.* Dicunt hic aliqui, quòd per cruſtulã intelligitur parua lamina auri. Sed hoc videtur falſum, quia in nullo alio loco ſcripturę accipitur cruſtula in hoc ſenſu, ſed ſignat panem tenuem, qui eſt quaſi totus cruſta, ſicut eſt ſimenellus vel tortellus tenuis. Iſta enim mulier accepit decem panes cõmunes, & vnum tenuem modo prædicto.

4 *Dixit autem dominus.* Reuelans ei mulierem venientem, & quid ei deberet dicere, ſecundum quod poſtea ſubditur.

Cum

5 *Cum ergo.* Hic conſequenter ponitur reſponſio dura facta mulieri, & primò datur ei ſignum veræ reſponſionis, cum dicitur.

6 *Ingredere, &c.* quaſi dicat nihil latet conſpectum diuinũ, qui mihi reuelauit aduentum tuum.

7 *Ego autem miſſus ſum ad te durus.* id eſt nuntians dura.

8 *Dic Ieroboam, &c.* Et patet litera vſque ibi.

9 *Sed operatus es male ſuper.* in regimine populi, quia non ſolum tranſgreſſus es præceptum domini. ſed etiam populum Iſrael tranſgredi feciſti, vt patet ex prædictis cap.12.

10 *Percutiam de Ieroboam*, quod intelligitur dupliciter. Vno modo quod mingens ad parietem dicatur canis, qui eleuato crure ſolitus eſt ad parietem mingere. Alio modo quòd intelligatur infirmus & debilis, qui iuxta lectum non poteſt mingere, niſi appodiet ſe ad parietem: vt ſit ſenſus: ſi percutietur canis, qui propter vilitatem non debet tangi, vel debilis, cui deberet parci, multò magis alij de domo Ieroboã exterminabũtur. Et eodem modo exponitur quod ſubditur.

11 *Et clauſum.* id eſt, incarceratum.

12 *Et nouiſſimum, &c.* quibus eſſet miſerandum.

13 *Et mundabo reliquias, &c.* id eſt, quoſcunq; de domo ſua.

14 *Sicut mundari ſol.* nõ.n. mũdat fimus in ſe, ſed locus in quo eſt qñ eijcit, & per hoc intelligit: ꝙ illi de domo Ieroboam nõ debeãt mundari in ſe, ſed regnũ Iſrael, per ipſorũ ejectionem & exterminationem. Cætera patent in litera vſque ibi

✻ 1 Iſt.

MORALITER.

1 *In illo tempore, &c.* Sequitur.

† *Vade in Silo vbi.* Allegorice per Ahiam prophetam Chriſtus ſignificatur, de quo Luc.7.cap. dicitur: *Propheta magnus ſurrexit in nobis.* Per vxorem Ieroboam, quæ ſimulatorie venit ad Ahiam, ſignificatur collegium ſcribarum & Phariſęorum ſimulatorie venientium ad Chriſtum, vt eum caperet in ſermone Matth. 22. Et ſicut Ahias ſimulationem mulieris percepit, dicens.

6 *Quare aliam.* Sic Chriſtus ſimulationes Phariſæorum & ſcribarum cognoſcens eos increpauit, dicens: Quid me tentatis hypocritæ, & tanquam nuntius à Deo patre miſſus eis damnationem ſuam denuntiauit: Matth. 23. cap. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, &c.* propter quod fuit eis durus nuntius. Moraliter autem per Ahiam prophetam intelligitur bonus prælatus, & clarè videns in ſuis operibus, *qui enim hodie dicitur propheta olim videns appellabatur.* 1. Reg. 9. b. Per mulierem ſimulatoriam ſignificatur perſona ficta, volens aſcendere per ſuam fictionem, ſed bonus prælatus & ſenſatus debet talem repellere nõ ſolum ab optato, ſed etiam ab obtento, quantò poteſt fieri bono mòdo.

† 13 I

iniucunda audituram. Et primū quidem dona reprehendit. Deinde de puero dicit, Dicit dominus *ego perdam ex Hieroboam mingentem ad parietem*. Neque ſolum eis prædixit cædem, ſed etiā, vt maneant inſepulti poſt cædem, & exponantur deuorandi auibus & feris. Mingentem autem ad parietem cum dicit, qui eſt adeo infirmus, vt ſtare non poſſit, niſi innitatur parieti.

a ※ *Porrò Roboam filius Salomonis regnauit in Iuda, &c.* Hebræi. Obſeruauit legem ipſe & filij eius tribus annis. Quarto verò rebellarunt.

b ※ *Nomen matris eius Naama Ammonitis, &c.* Theodoretus. Oſtendit hiſtoriographus genus matris Roboam, ad arguendum ſcelus eius, qui genuit. Sufficit autē hoc ad euertendum Iudæorum abominationem, qui ſe iactant de nobilitate generis, & eos, qui ex gentibus crediderunt Seruatori, nominant alienigenas. Inuenitur etiam genus eorū regium ex alienigenis.

c ※ *Aſcendit Seſac rex Aegypti in Ieruſalem, & tulit theſauros, &c.* Hebræi. Aſcendit cum mille ducentis curribus, & ſexaginta millibus equitum, & ſuſtulit theſauros. &c.

※ Ioſephus. Sequebantur regem Aegypti currus mille & ducenti, equitum ſexaginta millia, & quadraginta millia peditum, quorum plurimos habebat Lybies, & Aethiopes. Inuadens itaque Hebræorum regionem, municiſſimas ciuitates ſine dimicatione detinuit, & cæt.

a ¶ Sic oportet fieri.
agro, vorabūt eos aues cæli, qa dominus locutus eſt. Tu igitur ſurge,
& vade in domum tuam, & in ipſo introitu pedum tuorum in vrbē,
morietur puer, & planget eum oīs Iſrael, & ſepeliet. Iſte enim ſolus 1
a ¶ Honorificè.
inferetur de Ieroboā in ſepulchrum, quia † inuentus eſt ſuper eo ſer- 2
mo bonus à domino deo Iſrael in domo Ieroboā. Conſtituet autem 3
ſibi dñs regem ſuper Iſrael, qui percutiet domum Ieroboam in † hac 4
die † & in hoc tempore. Et percutiet dñs Deus Iſrael ſicut moueri ſo 5
let arundo in aqua. Et euellet Iſrael de terra bona hac quam dedit pa
tribus eorum, & ventilabit eos trans flumen, quia fecerunt ſibi lucos,
vt irritarent dñm. Et tradet dñs Deus Iſrael, pp peccata Ieroboam,
qui peccauit & peccare fecit Iſrael. Surrexit itaq; vxor Ieroboam, & 6
abiit & venit in Tharſa. Cumq; illa ingrederetur limen domus, puer
mortuus eſt, & ſepelierunt eum. Et planxit eum oīs Iſrael iuxta ſermo
nem dñi, quem locutus eſt in manu ſerui ſui Ahiæ prophetæ. Reliqua
autem verborum Ieroboam, quō pugnauerit & quomodo regnaue-
a ¶ Non in Paral. ſed in alio libro quem non habemus.
rit, ecce ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael. Dies au-
tem quibus regnauit Ieroboam, viginti duo anni ſunt. Et dormiuit Ie
a roboā cum patrib. ſuis, regnauitq; Nadab filius eius pro eo. Porrò Ro 7
¶ Hic periodus.
boam filius Salomonis regnauit in Iuda. † Quadraginta & vnius anni
erat Roboā cum regnare cœpiſſet, & decē & ſeptem annos regnauit
in Ieruſalem ciuitate quām elegit dñs, vt poneret nomē ſuum ibi ex
b oībus tribubus Iſrael. Nomen autem matris eius Naama Ammoni-
tis. Et fecit Iudas malum coram dño, & irritauerūt eum ſuper oībus, 8
quæ fecerant patres eorum, in peccatis ſuis, q̄ peccauerunt. Ædifica- 9
uerunt enim & ipſi ſibi aras & ſtatuas & lucos, ſuper omnem collem 10
a ¶ Arte, vel natura.† 11
excelſum, & ſubter oēm arborē † frondoſam. Sed & † effœminati fue- 12
runt in terra, feceruntq; oēs abominationes gentium, quas † attriuit
c dñs ante faciē filiorū Iſrael. In quinto autē anno regni Roboā, aſcen 13
dit Seſac rex Ægypti in Ieruſalē, & tulit theſauros domus dñi, & the 14
ſauros regios, & vniuerſa dirupit. Scuta quoq; aurea, quę fecerat Sa- †
lomon, pro quibus fecit rex Roboam ſcuta ærea, tradidit ea in manu 15

† aliquid boni inuentum eſt ſuper eo vel erga eum.
† illa.

Seder olam.

Lib. 8. Antiq. cap. 10.
† 2. Par. 14. d.

† ſcortatores vel cinę diſcorta maſcula.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iſte.n.* id eſt, honorificè ſepeliet̃, & plāget̃ ſicut filius regis.

2 *Quia inuentus, &c.* Dicit.n. Ra, Sa. q̄ Ieroboā volēs impedire illos de regno ſuo, ne ad feſta irent in Ieruſalē, vt patet ex prędictis c. 12. poſuit homines armatos in vijs, ne aliqui poſſent tranſire ſi vellent illuc ire. Et iſte filius Ieroboam ignorante patre amouit illud impedimentum: vt illi, qui erant deuoti, poſſent ire in Ieruſalem ad orandum dominum.

3 *Conſtituet.* ſ. Baaſa, vt habetur infra cap. ſequenti.

4 *Qui percutiet domum Ieroboam.* id eſt, de propinquo.

5 *Et percutiet dñs.* Quod impletū eſt, qn̄ captiuatus eſt populus Iſrael in Aſſyrios tpe Oſee, vt habetur infrà 17. c. 4. libri.

6 *Surrexit.* Hic conſequenter deſcribitur mors pueri, cum dicitur: *Et venit in Therſa*; nomen eſt ciuitatis, in qua iacebat filius eius infirmus. Cætera patent.

7 *Porrò Roboā.* Deſcripta cōditione Ieroboā reuertit̃ ſcriptura ad narrandū facta Roboā. Et primò deſcribit̃ eius p̄uaricatio. Scđò eius punitio, ibi: *In quinto aūt anno.* Circa primū ſciēdū, q̄ prout dr̃ 2, Par. 11. ſeparatis decē tribubus à regno Roboā, ſacerdotes & Leuitæ, qui erāt diſperſi p̄ decē tribus, venerūt in Ieruſalē vbi erat cultus Dei, & ſimiliter alij, q̄ habebāt zelū legis Dei, & roborauerūt regnū Roboā per tres annos, in quibus rex & populus Deo fideliter ſeruierūt, poſteà vero rex declinauit ad idololatriā, & cōſequēter populus exēplo eius. Igit̃ hîc primò deſcribit̃ ætas eius ī principio regni ſui, & quandiu regnauit, cum dicitur: *Porrò.* Et patet litera. Et ſubditur præuaricatio, cum dicitur.

8 *Et fecit.* Exēplo Roboā ipsū in hoc ſequēdo, vt hr̃ 2. Par. 12.

9 *Aedificauerunt*, pro idololatria exercenda.

10 *Et ſtatuas*, id eſt, idola.

11 *Et lucos.* i. nemora dēſa circa loca idololatriæ ad exercendū ibi luxuriā. Dicit̃.n. lucus à luceo luces, per Antiphraſim.

12 *Sed & effœminati.* i. homines caſtrati natura vel arte, qui ſtatuebantur in cultu cuiuſdā deæ, vt dicunt aliqui. dictio verò Hebraica quæ hic ponitur, cades ſignificat ſcortum maſculum: & ſic per effœminatos videntur hic intelligi iuuenes pulchri in lupanaribus poſiti ad vitium Sodomiticum exercendum, ſecūdum quod dicitur 2. Mach. 4. de Iaſone, quòd auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere & optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere. Et dicuntur ephebi iuuenes imberbes valde lucidi, & pulchri.

13 *In quinto.* Hic ponitur ſequens punitio, quia pro peccatis Roboam & populi, factum eſt à Deo, q̄ Roboā & populus non poſſent reſiſtere regi Aegypti venienti contra eos, veruntn̄ quia afflictio dat intellectum humiliauerūt ſe coram Deo, vt hr̃ 2. Para. 12. pp̄ quod non fuit deſtructa ciuitas, nec populus: tñ ſub certa forma reddiderūt ſe ipſi Seſac, qui ſpoliata ciuitate redijt in terram ſuam. Et hoc eſt quod dicitur.

14 *Aſcendit Seſac rex Aegypti, &c.* Et patet litera.

15 *Pro quib.* Per Roboā q̄ latitudo populi interpretat̃, theologi oſtētatores ſui ſignant̃, qui magis famā ſuā q̄ vtilitatem doctrinæ dilatare nitunt̃: & iſti pro ſcutis aureis faciūt ærea. Nā dimiſſis veritatib. theologicis docēt & ſtudēt philoſophica, & logicalia, & ſic pn̄t dicere: *Factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalū tinniens.*

CAP.

MORALITER.

† 13 *In quinto anno.* Allegorice per Ieruſalem intelligitur eccleſia militans, per regē Aegypti, quę interpretatur tenebra, diabolus in tenebris peccatorū & inferni regnās intelligit̃, ipſe verò aſcendit cōtra eccleſiā militantē, & in magna parte abſtulit theſauros domus dñi, id eſt, merita prælatorum, clericorum & religioſorū per malam eorum vitā, & theſauros regios, id eſt, merita principum per tyrānidem ipſorum.

† *Scuta quoq; aurea, quæ.* i. Chriſtus per quæ ſignantur veritates ſacræ ſcripturæ, de quibus dicitur Prou. 30. *Omnis ſermo domini ignitus clypeus eſt ſperantibus in ſe.* Iſta verò ſcuta abſtulit diabolus. Nā per eius inſtinctum multi prælati clerici & religioſi circa ſtudium ſacrę ſcripturæ iam non ſunt intenti: ſed magis circa terrena negotia, quæ implicant ad peccata.

† principum. † ducum ſcutariorum, & eorum qui excubabant ante oſtium domus regis. Cumque ingrederetur rex in domum domini, portabant ea † qui præeundi habebant officium, & poſtea reportabant ad † armamentarium ſcutariorum. Reliqua autem ſermonum Roboam, & omnia quæ fecit, ecce ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iuda. Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Dormiuitque Roboam cum patribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in ciuitate Dauid. Nomen autem matris eius Naama Ammonitis. Et regnauit Abia filius eius pro eo.

† curſores.

† thalamum uel cubiculũ curſorum.

a ¶ Vbi reponuntur arma. armarium vbi quæcunque aliarum artium arma.

a ¶ Id eſt, Paralip.

CAP. XV.

a Attamen bellum fuit inter Abiam & Ieroboam, omni, &c. * Ioſephus. Ieroboam multo exercitu congregato, contra Abiam filium Roboam, qui in duabus tribubus patri ſucceſſit, caſtrametatus eſt. Quod cum audiſſet Abia obſtupefactus eſt, verum roboratus, electo exercitu occurrit Ieroboam in locum, qui vocatur mons Amorrhæorum. Cumque orationem habuiſſet ad exercitum Hieroboam, tandem ait: In quo de victoria eſtis confidentes? An in vitulis aureis & aris, quæ veſtræ ſunt impietatis, & non religionis indicia? An multitudo ſpem vobis præbuit? Sed nulla virtus illic eſt, vbi (licet cũ multis millibus) licet vnus pugnat iniuſtè. Solũmodò.n. in iuſtitia & pietate ſpes victoriæ cõſiſtit: quæ ſcilicet, apud nos eſt, ſeruantes à principio leges, & verum Deum venerantes, &c. Deus autem exercitus Ieroboam audaciam diſſoluit, exercitum autem Abiæ fecit excelſiorem. Nam quanta nullo bello refertur cędes fuiſſe commiſſa, neque Græcorũ, neque Barbarorum, mirabilem perceperunt Deo conferente victoriam. Quingenta enim millia hoſtium bello proſtrata ſunt, &c.

A Lib. 8. Antiq. cap 11.

B

C

b * Dormiuit Abiam cum patribus, &c. Hebræi. Cur non percuſſit dominus Ieroboam, ſed Abiam? Quoniam ſat habuit capere Bethel, filiaſque eius: vnde quoniam conſpectum vitulum aureum, miſſum fecit: nec ſuſtulit, vel fregit, ideo à domino percuſſus eſt.

CAPVT XV.

IGITVR in decimooctauo anno regni 1
Ieroboam filij Nabat, regnauit Abiã ſu
per Iudam. Tribus annis regnauit in Ie 2
ruſalẽ, nomẽ matris eius Maacha, filia 3
¶ Id eſt Abſalom.
Abeſſalom. Ambulauitq; in oĩbus pec-
catis patris ſui, quæ fecerat ante eũ, nec
erat cor eius perfectum cũ dño Deo ſuo,
ſicut cor Dauid patris eius. Sed pp Dauid dedit ei Dñs Deus
ſuus lucernam in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eum,
& ſtaret Ieruſalẽ, eò quòd feciſſet Dauid rectum in oculis do-
mini, & nõ declinaſſet ab oĩbus quæ præceperat ei cunctis die-
a bus vitæ ſuæ, excepto † ſermone Vriæ Hethæi. Attñ bellum 4
fuit inter Abiam & Ieroboam, omni tempore vitæ eius. Reli-
qua autem ſermonum Abiam, & omnia quæ fecit nõne hæc
ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iuda? Fuitque 5
b prælium inter Abiam & inter Ieroboam, & dormiuit Abiam
cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Dauid patris
ſui. Regnauitq; Aſa filius eius pro eo. In anno ergo viceſimo 6

a Inſuper

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XV.

IGitur, &c. Hic conſequenter agitur de temporibus Abiam & Aſa: & quia tempore Abiam non fuit facta innouatio regis in regno Iſrael: ideo breuiter tranſit de eo ſcriptura, & ſecundò agit de Aſa, ibi: *In anno ergo vice.* Circa primum præmittitur principium regni Abiam, cum dicitur.

* Diuiſio.

1 *Igitur, &c.* & tempus quo regnauit, cum dicitur.

2 *Tribus annis, &c.* incompletè tamen.

3 *Nomen, &c.* In Hebræo *Abeſſalom:* propter quod videtur eſſe alius ab Abſalon filio Dauid. Cætera patent vſq; ibi.

4 *Excepto ſermone, &c.* hoc videtur falſum: quia Dauid alias legitur peccaſſe, ſcilicet, in numeratione populi, & in ſententia contra Miphiboſeth, vt dictum fuit ſuprà 2. libr. Sed dicendum, quòd iſta peccata fuerunt minima reſpectu peccati in facto Vriæ: & propter hoc hic non reputantur, ſecundum quod dicitur 2. Phyſicorum, quòd illud quod modicum eſt, quaſi nihil reputatur.

2. Reg. 12. a.

5 *Fuitque, &c.* Iſtud bellum diffuſè tractatur 2. Paralip. 13. in quo Abiam victoriam ſolennem habuit.

2. Par. 13. a.

6 *In anno.* Hic conſequenter agitur de regno Aſa cum quo plures ſucceſſiuè regnauerunt in Iſrael, & ideo primò agitur de his, qui ei conregnauerunt in Iſrael, ibi: *Nadab verò.* Prima in duas, quia primò deſcribitur tempus in quo bene ſe habuit. Secundò tempus in quo ab ipſa bonitate declinare cœpit, ibi: *In anno, &c.* hoc videtur eſſe falſum: quia Abiam pater eius cœpit regnare anno Ieroboam 18. & regnauit tribus annis, ex quo videtur, quòd Aſa cœpit regnare anno 21 Ieroboam. Ad quod dicendum, quòd Abia non regnauit annis tribus completè, vt prædictum eſt, & ideo ille tertius annus ſecundum diuiſas ſui partes computatur in regno filij per Synecdochen, ſicut & Chriſtus dicitur iacuiſſe in ſepulchro tribus diebus. Propter quod ſciendum, quòd iſta apparens diſſonantia & conſimiles ſoluuntur quinque modis. Vno modo per Synecdochen, vt dictum eſt. Secundo modo quia aliquãdo filius regnauit cum patre, ſicut dictum fuit ſuprà de Salomone, & ſic aliquando in eius regno computatur tempus quo regnauit cum patre. Aliquando verò computatur tantum tempus quo ſolus regnauit patre defuncto. Tertiò modo, quia aliquãdo vacauit regnum, & tempus vacationis quandoque computatur in tempore regis ſequentis, quandoque verò non computatur: vt dictum fuit in li. Iudicum de tempore ipſorum. Quarto modo, quia quandoque contingit, quòd aliquis rex bene regnauit in principio & poſteà malè: ſic ſcriptura aliquando ſolum exprimit tempus in quo bene regnauit, & tacet reſiduum, ſicut dictũ fuit de Saule ſuprà libro primo cap. 13. Quinto modo per vitiũ ſcriptorum, qui de facili errant & errauerunt numeros ſcribendo.

* 1 Nomen

MORALITER.

† 1 *Igitur in decimooctauo.* In hoc capitulo ſcribitur hiſtoria regum Abiæ & Aſa, incompletè tamen, completius verò ponitur 2. Paral. 13. cap. & 14. & 15. & 16. propter quod ibi ponetur expoſitio myſtica domino concedente.

† 10 *Aſcen*

A Ieroboam regis Iſrael, regnauit Aſa, rex Iuda, &
quadraginta & vno anno regnauit in Ieruſalem.
Nomen matris eius Maacha filia Abeſſalom. Et fe- 1 2
cit Aſa rectum ante conſpectum domini ſicut Da-
uid pater eius. Et abſtulit † effœminatos de terra, 3
purgauitq́, vniuerſas ſordes ido-
lorum, quæ fecerant patres eius.
a Inſuper & Maacham matrẽ ſuã 4
amouit, ne eſſet † princeps in ſa-
cris Priapi, & in luco eius quem 5
conſecrauerat. Subuertitq́ue ſpe- 6
cum eius, & confregit † ſimula- 7
crum turpiſſimum, & combuſſit
a ¶ Forſitan per eam non ſtetit.
in torrente Cedron. Excelſa au- 8
tẽ non † abſtulit. Verũtamen cor
Aſa perfectum erat cum domino
Deo ſuo cunctis diebus ſuis. Et
intulit ea quę ſacrificauerat pater
ſuus, & vouerat in domum domi
ni, argentum & aurum & vaſa.
Bellum autem erat inter Aſa & 9
B Baaſa regẽ Iſrael cunctis diebus
eorum. Aſcendit quoq; Baaſa rex 10
Iſrael in Iudam & ædificauit Ra- 11
ma, vt non poſſet quiſpiam egre- 12
di vel ingredi de parte Aſa regis
Iudæ. Tollens itaq; Aſa omne ar- 13
gẽtum & aurum quod remanſe-
rat in theſauris domus domini, &
in theſauris domus regiæ, dedit
illud in manus ſeruorum ſuorum:
& miſit ad Benadad filiũ Tabre-
mon, filij Hezion regẽ Syriæ, qui
b habitabat in Damaſco, dicẽs; Fœ
dus eſt inter me & te, & inter pa-
trem meum & patrẽ tuum; ideò
miſit tibi munera aurum & argẽ
tum, & peto vt venias & irritũ fa-
cias fœdus quod habes cũ Baaſa rege Iſrael, & rece-
dat à me. Acquieſcẽs Benadad regi Aſa, miſit prin
cipes exercitus ſui in ciuitates Iſrael, & percuſſerũt
Ahion

a ✻ *Inſuper, & matrem ſuam amouit, &c.* Theodoretus. Sæpe dit autem & pro Deo zelum, cum & matrem poteſtate priuarit propter conuentum, & feſtum quod peregit in luco: & ipſum lucum exciderit, & omnia loca idolica diruerit, & igni tradiderit.

b ✻ *Fœdus eſt inter me & te, &c.* Auguſtinus. Miſer populus à Deo alienatus, diligit quádam pacem ſuam non probandam, quam quidem non habebit in fine, quia non benè ea vtitur ante finem. Hanc autẽ vt habeat in hac vita noſtra, etiã intereſt: quoniã quãdiu permixtæ ſunt ambæ ciuitates, vtimur & nos pace Babylonis: ex qua ita per fidẽ Dei populus liberatur, vt apud hãc interim peregrinetur.

Ahion, & Dam, & Abel, † domũ Maacha & vni- D
uerſam Cenneroth, † omnem, ſcilicet terrã Ne-
phthali. Quod dum audiſſet Baaſa, intermiſit æ-
dificare Rama, & reuerſus eſt in Therſa. Rex aut
14 Aſa miſit nuntium in oẽm Iudam dicens: Nemo
¶ Et contra.
ſit excuſatus. Et tulerunt lapides de Rama, & li-
gna eius quibus ædificauerat Baaſa, & extruxit
de eiſdẽ rex Aſa, Gabaa Beniamin & Maſapha.
Reliqua autem oĩum ſermonum Aſa & vniuerſæ
fortitudinis eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates
quas extruxit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro
15 verborum dierum regum Iuda? † Verũtñ in tpe
ſenectutis ſuę doluit pedes, & dormiuit * cum pa
tribus ſuis, & ſepultus eſt cum eis in ciuitate Da-
uid patris ſui. Regnauitq́ue Ioſaphat filius eius
16 pro eo. Nadab verò filius Ieroboam regnauit ſu-
per Iſrael anno ſecundo Aſa regis Iuda, regna-
uitq́ue ſuper Iſrael duobus annis. Et fecit quod
malum eſt in conſpectu dñi, & ambulauit in vijs
patris ſui, & in peccatis eius, quibus peccare fe-
17 cit Iſrael. † Inſidiatus eſt autẽ ei Baaſa filius Ahię
18 de domo Iſſachar, & pcuſſit eum in Gebbethon,
q̃ eſt vrbs Philiſthinorum. Si quidem & Nadab
& omnis Iſrael obſidebant Gebbethon. Inter fe- E
cit igitur illum Baaſa in anno tertio Aſa regis Iu-
da, & regnauit pro eo. Cumq́; regnaſſet, percuſ-
ſit omnem domum Ieroboam, non dimiſit, nec
vnã quidem aĩam de ſemine eius, donec deleret
eum iuxta verbum dñi qđ locutus fuerat in ma-
nu ſerui ſui Ahiæ Silonitis, propter peccata Iero
boam, quæ peccauerat, & quibus peccare fece-
rat Iſrael, & propter delictum quo irritauerat do
minum Deum Iſrael. Reliqua autem ſermonum
Nadab, & oĩa, q̃ operatus eſt, nonne hæc ſcripta
a ¶ Iſtum librum non habemus in bibliotheca noſtra.
ſunt in libro a verborum dierũ regũ Iſrael? Fuitq́;
bellũ inter Aſa & Baaſa regem Iſrael cunctis die
bus eorum. Anno tertio Aſa regis Iuda regnauit
Baaſa filius Ahiæ ſuper omnem Iſrael in Therſa
vigintiquatuor annis, & fecit malum coram do- F
mino, ambulauitque in vijs Ieroboam & in pec-
catis eius quibus peccare fecit Iſrael.

† cum omni terra.

† 2. Par. 16. d.

* Aſa.

† Conſpirauit autem aduerſus eum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nomen. *id eſt, auiæ, vt communiter dicitur, quia ibi ſubditur.* 2 Filia. *ſicut prædictum eſt de vxore patris ſui. Aliter etiam ſoluũt aliqui, q̃ iſte Abeſſalom duas filias habuit, & qualibet fuit vocata Maacha, & vnam habuit Abiam vxorem, & alteram Aſa filius eius.* 3 Et abſtulit. *exponatur ſicut cap. præced.* 4 Inſuper. *Priapus verò fuit quidã iuuenis de Helleſponto, qui propter magnitudinẽ mẽbri virilis inſolitã fuit reputatus inter deos, propter qđ vocatur Deus hortorum pp fœcunditatẽ, quæ eſt in hortis, & membrum virile eſt principiũ generationis, hunc autẽ colebant mulieres quibus præerat iſta Maacha.* 5 Et in. *Vbi exercebatur luxuria.* 6 Subuertitq; *ibi enim erat habitaculũ ſubterraneũ in quo ſtuprabantur mulieres in veneratione idoli.* 7 Et confregit. *ſ. Priapi: quod erat factũ cũ membro virili exceſſiuo: & pp hoc dicitur* turpiſſimum, *quia illa mẽbra vocantur pudenda.* 8 Excelſa. *Illa loca erant, in quibus filij Iſrael ſacrificabant Deo antequã tẽplũ eſſet ædificatũ, & pro tunc erat licitũ, non tñ poſteà, ſicut dictum fuit Deut. 12. & ſuprà 1. lib. non tñ erat idololatria: quia ſacrificabant dño.* 9 Bellum. *de promotione iſtius Baaſa ad regnũ Iſrael habetur poſteà, ſed de ipſo hic fit mentio ante, occaſione ipſius Aſa, cui cõregnauit pro aliqua parte.* 10 Aſcendit. *Hic conſequenter agitur de tpe Aſa in quo cœpit declinare à bonitate, quia cũ expertus fuiſſet diuinã virtutẽ ſibi aſſiſtere cõtra regẽ Aethiopũ prout habet diffuſè 2. Para. 14. ſed hic tacet veniente cõtra ſe Baaſa, qui nõ erat tantæ poteſtatis, de diuino auxilio diffidit, & refugit ad auxiliũ hũmanũ: & hoc eſt quod dicitur,* Aſcendit. *ad inuadendũ regnũ Aſa.* 11 Et ædificauit. *hoc eſt fortalitium magnum.* 12 Vt non. *abſq; periculo & vt de illo loco regnũ Aſa infeſtaret.* 13 Tollens. *Recurrens ad auxiliũ humanũ magis quàm diuinum, & patet litera vſq; ibi.* 14 Nemo. *Etiam illi, qui ſecundũ legẽ erant excuſati de procedendo ad bellum, quia illud ædificium erat regno ſuo periculoſum: & ideo volebat illud citò deſtruere, & ex materia fortalitia ſibi conſtruere.*
15 Veruntamen. *Cuius cauſa tacet hic: ſed exprimit 2. Para. 16. ſ. q̃ Hanani prophetã eũ arguẽte, eò q̃ magis cõfiſus fuerat in hominibus quã in Deo, iratus iuſſit mitti in neruũ: & ideò fuit pcuſſus podagra in pedibus.* 16 Nadab. *Hic agitur de regibus Iſrael, qui regnauerunt tpe Aſa, & primò de Nadab, ſecundo de Baaſa, ibi:* Inſidiatus eſt autẽ, *tertiò de Ela, ibi:* Tu autẽ 16. c. 4. *de Zãbri, ibi:* Anno 26. *quintò de Amri, ibi,* Cũq; audiſſet. 6. *de Achab, qui pro parte tpis regnauit cũ eo, ibi:* Achab. verò. *Prima pars patet ĩ litera.* 17 Inſidiatus. *Hic agitur de regno Baaſa. q per inſidias interfecit dñm.* 18 Et per. *Iſta tñ ciuitas deſcribitur in tribu Dã, ſed Philiſthai occupauerũt eam cõtra quos iuit Baaſa, vt recuparet eã. Cętera patẽt ĩ litera ex pdictis.*

MORALITER.

† 10 *Aſcẽdit quoq́; &c.* Rha. i. fortalitiũ magnũ & excelsũ ad impugnãdũ regnũ Iuda, & ad phibẽdũ ſuos ſubditos ne trãſiret in Ieruſalẽ ad adorãdum dñm, propter quod ſignat diabolum,

A CAPVT XVI.

a FActus eſt au- .ẽ ſermo, &c. Mẽtio huius ꝓphetæ in nullo alio loco fit, ſed ſubitò introducitur ſicut alij, vnde Abdias dicitur pauiſſe in ſpeluncis centum Prophetas. Et Helias ait: *Prophetas tuos occiderunt*. Et filij Prophetarũ leguntur occurriſſe Heliſæo, quorum alia nulla fit mentio, nulla ſpecialis nominatio.

†vel poſteros. Infrà eod. 18. cap.

† agro.

Infrà eod. 29. b.

4. Reg. 2. c.

B

b *Ecce ego demetam, &c.* Myſtice. Raba. Demetit Dominus huius vel cuiuſcumque iniqui poſteriora, cum peccata poſt finem vitę vlciſcitur. Demetit & poſteriora domus eius, cum imitatorẽ æternis cruciatibus damnat. Quicũque ergo vſq; in finẽ vitæ in prauis operibus ꝑſeuerat, poſteriora illius demetentur.

Rabbanus. Angelomius.

† Et quia, ex Hebræo non videtur occiſus Propheta. Sed hoc potius referendum ad occiſionẽ domus Ieroboam, vt videas peccaſſe Baaſa quando præſtitit quod dominus prædixerat.

c *Qui mortuus fuerit, &c.* Rab.

Rabbanus. Angelomus.

C de Baaſa, id eſt, de corpore diaboli confuſione pleniſſimo. Ille in ciuitate eſt mortuus, qui in Eccleſia fide tenus perſeuerãs, criminibus capitalibus obnoxius eſt. Is ore canũ laceratur, cum ſententiis doctorum increpatur, arguitur & damnatur. De quibus in Pſal. *Vt canes circum bunt Ciuitates*. Canes enim a canendo dicti ſunt. Canum enim cõſuetudo eſt illa loca defendere, in quibus ſe norunt alimoniam reperire. O canes beatos, qui perſequuntur infideles, fures abigunt, ouilia ſancta cuſtodiunt: Illi ex Baaſa in regione moriũtur, qui extra eccleſiam idololatriæ, aut hæreſi, ore atque opere nefario deſeruiunt. Hos volucres cęli comedunt, illę quę ſecus viam ſemen ſparſum comedunt, quãdo onuſtos peccatis ſecum ad ęternum rapiunt interitum.

D

CAP. XVI.

a FActus eſt autem ſermo domini ad Iehu filium 1
Hanani contra Baaſa dicens: Pro eo quod exal- 2
taui te de puluere, & poſui te ducem ſuper popu
lum meum Iſrael: tu autẽ ambulaſti in via Iero-
boã, & peccare feciſti populũ meũ Iſrael, vt me
b irritares in peccatis eorũ, ecce ego demetã po- 3
ſteriora Baaſa & † poſteriora domus eius, & fa- 4
c ciam domũ tuã ſicut domum Ieroboam filij Nabat. † Qui mortuus fue
rit de Baaſa in ciuitate, comedent eũ canes, & qui mortuus fuerit ex eo
in† regione, comedent eũ volucres cęli. Reliqua autem ſermonũ Baaſa
& quæcũq; fecit & † prælia eius, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verbo
rum dierum regum Iſrael? Dormiuit ergo Baaſa cũ patribus ſuis, ſepul
a ¶ In illa Ciuitate.
tuſque eſt in Therſa, & regnauit Ela filius eius pro eo. Cũ autẽ in manu 5
Iehu filij Hanani prophetæ verbũ dñi factũ eſſet cõtra Baaſa, & contra
domũ eius, & cõtra omne malum quod fecerat corã dño, & ad irritan-
dum eum in operibus manuũ ſuarum, vt fieret ſicut domus Ieroboã,
† ob hãc cauſam occidit eũ, hoc eſt Iehu filium Hanani ꝓphetã. Anno 6
viceſimoſexto Aſa regis Iuda regnauit Ela filius Baaſa ſuper Iſrael in
Therſa duobus annis, & † rebellauit cõtra eum ſeruus ſuus Zãbri, dux
mediæ partis equitum. Erat autẽ Ela in Therſa bibẽs & temulentus in
domo Arſa præfecti Therſa. Irruẽs ergo Zãbri percuſſit, & occidit eum
anno viceſimoſeptimo Aſa regis Iuda, & regnauit pro eo. Cumque re-
gnaſſet & ſediſſet ſuper ſolium eius, percuſſit oẽm domum Baaſa, & nõ
dereliquit ex ea mingentẽ ad parietẽ, & ꝓpinquos amicos eius. Dele-
uitq; Zãbri oẽm domum Baaſa, iuxta verbum dñi quod locutus fuerat
ad Baaſa in manu Iehu prophetæ ꝑ vniuerſa peccata Baaſa, & pecca-
ta Ela filij eius, qui peccauerunt & peccare fecerunt Iſrael, prouocan-
tes dñm Deum Iſrael in vanitatibus ſuis. Reliqua autẽ ſermonum Ela,
& omnia quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum
regum Iſrael? Anno viceſimoſeptimo Aſa regis Iuda, regnauit Zam- 7
bri ſeptem diebus in Therſa. Porrò exercitus obſidebat Gebbethon vr
bem Philiſtinorum. Cumq; audiſſet rebellaſſe Zãbri, & occidiſſe regem, 8
fecit ſibi regem omnis Iſrael Amri, qui erat Princeps militiæ ſuper Iſ-

a In

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

* 1 FActus eſt. *Hic conſequenter ponitur ipſius Baaſa punitio denunciata per Iehu filium Hanani. Ex quo patet, ꝙ iſte fuit filius prophetæ, quem Aſa poni iuſſit in neruum, eo quòd ſibi dicebat veritatẽ.*

2 Pro eo. &c. *id eſt, de infimo ſtatu deducens ad regnum.*

3 Ecce ego, &c. *id eſt detruncabò.*

4 Poſteriora. *Ita quòd nihil remaneat, ſicut feciſti de domo Ieroboam. Cætera patent in litera.*

5 Et regnauit. *Hic deſcribitur tempus ipſius Ela filij Baaſa, qui fuit malus ſicut & prædeceſſores ſui, & patet litera vſque ibi.*

6 Ob hanc cauſam. *In Hebræo habetur ſic: & quia occidit eum. Quod autem ſubditur.* Hoc eſt Iehu fili. *non eſt in Hebræo, ſed appoſitũ fuit à tranſlatore, vel ab aliquo expoſitore per modũ gloſſæ alicuius quæ poſteà inſerta fuit textui vitio ſcriptorum, vt hic notaretur occiſio prophetæ. Ra. Sa. aliter exponit cum dicitur: Et quia occidit eum dicens, quòd refertur ad Nadab, quem occidit Baaſa: vt dictum eſt cap. præcedenti propter quod iſte Baaſa cum ſua poſteritate meruit deleri, non ſolum quia ambulauit in vijs Ieroboam: ſed etiam quia occidit Nadab dominum ſuum & proditiosè: & maximè quia fuit ita malus vel peior ſicut Nadab, propter quod non habuit titulum occidendi eum, propter mala ſua. Si autem dicatur, quod non peccauit occidendo Nadab, quia illud prophetatum fuerat futurum à domino per prophetam Semeiam, vt habetur ſuprà 14. Non valet, quia Deus adeò Omnipotens eſt & bonus; quod frequenter vtitur malis voluntatibus & actibus hominum in executione ordinationis ſuæ: ſicut paſſio Chriſti à Deo præordinata ad ſalutem electorum fuit facta executiue per homines malos.*

7 Anno xxvij. *Hic conſequenter deſcribitur regnum Zambri, qui interfecit Ela et totam domum Baaſa, ſicut fuerat prædictum per Iehu filium Hanani prophetam, & patet litera.*

8 Cumq; audiſſet. *Hic cõſequẽter agit de ipſo Amri, qui debella-*

* n.

MORALITER.

† bolum, qui quantum poteſt impugnat eos, qui numero & merito ſunt de regno Chriſti, vt ſub ſuo dominio protrahantur: & ſimiliter peccatores, qui iam ſunt de ſuo regno prohibet quantum poteſt, ne ad gratiam reuertantur, & ſimiliter faciunt Sacerdotes & Clerici impugnantes religioſos pauperes, & ſuos ſubditos impediunt, ne pro confeſſionibus recurrant ad eos ad habendum ſanius conſilium.

1 *Factus eſt*. Sequitur poſtea: *Ob hanc*. Ela namque filius Baaſa occidit Iehu prophetam eo quòd dixerat ex perſona domini.

3 Demetam

3 *Demetam, &c.* Et ſic non ſolum prophetauerat contra Baaſa, ſed etiam contra Ela filium eius. Et per iſtos allegoricè ſignificati fuerunt Principes Iudæorum, qui machinati ſunt in mortem Chriſti, eo quòd dixerat ciuitatem & templum deſtruenda, Lucæ 19. *Videns Ieſus ciuitatem, fleuit ſuper illam, dicens: Quia ſi cognouiſſes, & tu.* Sequitur, *Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & coanguſtabunt vndique, & ad terram proſternent te, & filios tuos, qui in te ſunt &c.* Moraliter autem per Baaſa & eius filium ſignantur peccatores obſtinati, qui ad verba prædicatorum à malis ſuis non reuertuntur, & quod peius eſt, prout poſſunt, eos nequiter perſequuntur.

† 1 Regnat

A a *In Therſa regna.* Rab. ſex annos fecit in Therſa, reliquos aũt in ciuitate, quæ Semeron appellatꝰ, à Græcis verò Samaria. Hic nominauit eam Semerõ à Semer priore Dño, & eſt Metropolis regni, & poſtea oĩs regio ab eo Samaria appellatur, quæ nunc Sebaſte vocatur, vbi oſſa beati Ioannis Baptiſtæ quieſcunt.

abhorret & à radice diſperdit. Iſraelitarũ denique reges pp ſuam iniquitatem & iniuſtitiam, alter ſuper alterũ irruentes, multi paruo tempore perierunt, & eorum genus exterminatũ eſt. Aſa aũt Rex Hieroſolymorũ, qui duabus tribubus præſidebat, & propter pietatem & iuſtitiam, ad longam fœlicẽque productus eſt ſenectutem, & cum regnaſſet quadraginta vno annis, bona morte defunctus eſt. D

✣ Theodoretus. Percuſſit Baaſa totã domum Ieroboam: filius eius à Zambre fuit interfectus & deſtructa tota domus Baaſæ: Zambre obſeſſus ab Amri, cum domo in qua degebat, combuſtus deceſſit. Per hæc nos docemur, quòd eos qui vitam agunt in ſceleribus & flagitiis Deus per ſe inuicem punit, & ſceleratum tradit ſceleratiori, eis vtens tanquam quibuſdam lictoribus.

B b ✣ *Emitque Montem Samariæ. &c.* Theodoretus. A Samer domino montis, nominatus eſt mons Semeron: à monte autem ciuitas Samaria, quæ nunc appellatur Sebaſte. In ea erat regnum decẽ tribuum quibus in captiuitatem abductis, cum terra eſſet deſerta, reges Aſſyriorũ traduxerunt aliquos in illas ciuitates ex regionibus Orientalib. qui ex Samaria nominati ſunt Samaritani.

c ✣ *Fecit autem Amri, &c.* Ioſephus. Ex his cognoſcitur, quantam prouidentiam humanarum rerum probatur habe-
C re Diuinitas, & quomodo bonos diligit, malos autem ab

rael in die illa in caſtris. Aſcendit ergo Amri & omnis Iſrael
cum eo de Gebbethon, & obſidebant Therſa. Videns autem 1
Zambri, quòd † expugnanda eſſet ciuitas, ingreſſus eſt pala-
tium, & ſuccendit ſe cum domo regia, & mortuus eſt † in pec-
catis ſuis, quæ peccauerat, faciens malum coram Domino, &
ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius quo fecit peccare
Iſrael. Reliqua autem ſermonum Zambri, & † inſidiarum eius
& tyrannidis, nonne hæc ſcripta ſunt in Libro Verborũ dierũ
regũ Iſrael? Tũc diuiſus eſt populus Iſrael in duas partes. Me- 2
dia pars populi ſequebatur Thebni filium Gineth, vt conſti-
tueret eum Regẽ, & media pars Amri. Præualuit autẽ populus
qui erat cum Amri populo, qui ſequebatur Thebni filium Gi-
neth. Mortuuſque eſt Thebni, & regnauit Amri. Anno trice- 3
ſimo primo Aſa Regis Iuda regnauit Amri ſuper Iſrael duo-
a b decim annis. In Therſa regnauit ſex annis. Emitque mon- 4
tem Samariæ à Samer duobus talentis argenti, & ædificauit
eum, & vocauit nomen Ciuitatis quam extruxerat nomine 5
c Semer domini montis Samariæ. Fecit autem Amri malum
in conſpectu Domini, & operatus eſt nequiter ſuper omnes
qui fuerunt ante eum. Ambulauitque in omni via Ieroboam
filij Nabat, & in peccatis eius, quibus peccare fecerat Iſrael,
vt irritaret Dominum Deum Iſrael in vanitatibus ſuis. Reli-
qua autem ſermonum Amri & prælia eius quæ geſſit, non-
ne hæc ſcripta ſunt in Libro Verborum dierum regum Iſrael?
Dormiuitque Amri cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in Sa-
maria. Regnauitque Achab filius eius pro eo. Achab verò 6
filius Amri regnauit ſuper Iſrael Anno triceſimo octauo Aſa
Regis Iuda. Et regnauit Achab filius Amri ſuper Iſrael in Sama
ria viginti duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malum in 7
conſpectu Domini ſuper omnes qui fuerunt ante eum. Nec
ſuffecit ei, vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat, in-
d ſuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal Regis Sidoniorum: 8

d ✣ *Inſuper duxit vxorem Iezabel, &c.* Ioſephus. Per hanc didicit Achab eius adorare deos. Erat enim mulier nimis acerrima, ſimul & audax, quæ ad tantam venit luxuriam atque veſaniam; vt etiam tẽplum Deo Tyri, quem Baal appellabant, ædificaret, & plantaret omnium arborũ lucos. Conſtituit & ſacerdotes, falſoſque prophetas, huic Deo miniſtraturos. Sed & ipſe rex multos huiuſmodi circa ſe fouebat, ſtultitia atque neqtia oẽs priores ſuos excellens. E

✣ Auctor. operis imp. apud Chryſoſ. Achab accipiens ſibi Iezabel filiam, Subnij regis, contra Dei preceptum, impiam nimis, multas impietates cõmiſit in Dñm, illa ſe inſtigãte. Propter quod Spiritus ſanctus per Prophetam cõteſtatus eſt dicens: *vt diſperderet omnẽ maſculum de domo Achab.* Quam Prophetiam impleuit Iehu, vnctus à puero qui miſſus erat ab Heliſæo. F Hom. 1 in Matth.

a *Et poſuit*

NICOLAVS DE LYRA.

✣ *uit ipſum Zambri, & hoc eſt quod dicitur,* Cumq; aud. &c. *i. exercitus regis Iſrael qui obſidebat vrbẽ Gebbethon exiſtens in periculo belli, Zambri verò remanſerat cum Rege in Therſa in quiete propter quod exercitus hoc audiens, quod Regem interfeciſſet, fuit indignatus de occiſione Regis proditoria, & conſtituerunt ſibi Regem Amri ad expugnandum Zambri in Therſa, quod & factum eſt, vt patet in litera.*

1 Videns autem Zam. quod expu. *ita quòd non poterat effugere,* ingreſſus eſt pala. *ne viuus caperetur, & vili ac crudeli morte puniretur, & vt inferret damnum Amri electo in regem per ſuccenſionem domus Regiæ.*

2 Tunc diui. eſt. *quia bellatores qui erant cum Amri in obſidione Gebbethon, volebant eum regnare. Alij verò qui non fuerunt ibi, volebant alium, eo quòd Amri non fuerat inſtitutus de eorum conſilio. Et durauit iſta contentio tribus annis, pars tamen Amri præualuit, quia erat exercitatior in bellis.*

Rab. *Sal. autem dicit quòd præualuit, eo quòd filius ſuus accepit filiam Ioſaphat filii Regis Iudæ, & ſic fuit pars eius fortificata.*

3 Anno 31. Aſa. *in quo numero accipitur regnum Amri quandꝰ incepit regnare pacificè mortuo Thebni. Aliter enim incepiſſet regnare viceſimo octauo anno Regis Aſa.*

4 Duodecim. an. *in hoc numero computatur tempus à quo fuit electus, quia licet contentio per tres anno durauerit, vt dictum eſt, tamen pars eius à principio fortior apparuit.*

5 Et vocauit no. ciui. *id eſt, nominauit eam ex nomine illius qui fuerat dñs loci, qui vocabatur Samer. & ideo falſa eſt litera quam aliqui libri habent* Semar. *id eſt, monte Domini, quia nec Semar nec Samaria fuit metropolis in Regno decem tribuũ. Cætera patent in litera.*

6 Achab. *Hic conſequenter agitur de regno Achab, & diuiditur in partem principalem & incidentalem. ſecunda ibi,* In diebus. *Achab autem cœpit regnare tempore Aſa, ſicut dicitur in litera* anno 30. 8. Aſa Regis Iuda, &c. Diuiſio.

7 Et fecit. *quia licet ante colerent vitulos aureos, tamen in illis videbantur adorare Deum, prout dictum fuit ſuprà 22. c. Iſte autem induxit idololatriam manifeſtam. Cuius cauſa motiua ſubditur.*

8 Duxit vxo. Ieza. *quæ erat nutrita in idololatria, ad quam induxit virum ſuum, ideo ſubditur.*

MORALITER.

Regnauit Amri. ſequitur.

4 *Emitque, &c.* Semer interpretatꝰ cuſtodiẽs: & ideo ſignat platũ, ad quem ſpectat bona eccleſiaſtica cuſtodire. Per mõtem verò eccleſiaſtica dignitas deſignatur. Igitur per Amri qui montem emit à Semer, ſignificatur ſimoniacus qui præbendam vel gradũ eccleſiaſticũ emit à ſuperiore, & ſic vterque crimen incurrit ſimoniæ. & ad hoc conſonat interpretatio nominis vtriuſq;. De Semer verò patet per pdicta. Amri verò amaricans interpretatur, & hæc interpretatio conuenit Simoniaco: nam & Simoni (à quo dicta fuit ſimonia) dixit beatus Petrus Act. 8. d. *In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te eſſe.* Volebat enim ſpiritualem emere poteſtatem, vt patet ibid. *Et regna.* Sequitur.

8 *Inſuper du.* quæ interpretatur fluxus ſanguinis, & ideo ſignat quamcunque perſonam ſitibundam ſanguinis innocẽtis, vnde & iſta Iezabel occidi fecit Naboth innocentem.

A a *Et poſuit aram Baal.* ✱ Ambroſius. Cum à rege Achab altare eſſet idolo conſtitutum ad verbũ Prophetæ Eliæ tribus annis & ſex menſibus ros pluuiæ non cecidit ſuper terram. ✱ Theodoretus. Baal, vt dicit Ioſephus, erat Deus Tyriorum, Aſtarte autem Sidoniorum. Eſt autem Aſtarte, quæ apud Græcos appellatur Ἀφροδίτη, id eſt Venus.

Lib. de Elia, cap. 2. — *Quæſt. 28.* — *Ioſ. 6. d.*

b *Ædificauit Hiel.* Rabbanus. Hiel, viuens Deo, Bethel domus Dei interpretatur, deſtructã à Ioſue atque anathematizata Iericho mœnia reſtaurauit. Cum q̃s eorum qui in eccleſia habitum religionis aſſumpſerant, ad agenda ſcelera quæ ei dominus Ieſus in die baptiſmatis donauerit, redit: quaſque ipſe anathematizauerat diaboli pompas luxurioſè viuendo repetit, cumq; errorum dogmata vel Gentilium fabulas veritati eccleſiaſticæ, qua imbutus eſt, præfert, quaſi Bethel egrediens ruinas Iericho reſuſcitat. Is & fundamenta fidei à quibus bona ędificia inchoarat, & clauſtra bonæ actionis quibus perfici debuerat, perdit.

† Cum fundamenta iaceret urbis, interiit Ahiram filius illius, &c.

Et abiit, & ſeruiuit Baal, & adorauit eũ, & 1
a poſuit aram Baal in templo Baal, quod ędi
ficauerat in Samaria, & plantauit lucum. Et
addidit Achab in opere ſuo, irritans dñm
Deum Iſrael ſuper omnes reges Iſrael, qui
b fuerunt ante eum. In diebus aũt eius ædifi 2
c cauit Hiel de Bethel, Iericho: † In Ahiram 3
primitiuo ſuo fundauit eã, & ĩ Segub nouiſ 4
ſimo ſuo poſuit portas ei⁹, iuxta verbũ dñi 5
q̃d locutus fuerat in manu Ioſue filij Nũ.

c *In Abiram.* Rabbanus. Cum conditor Iericho fundamenta poneret, primogenitus eius nomine Abirã mortuus eſt. Cum portas muniret, Segub filium ſuum nouiſſimum amiſit, iuxta imprecationem Ioſue. ✱ Theodoretus. Quoniam hæc ciuitas erat dicata Deo, meritò eueřſa erat. Abſurdum enim eſſe Ioſue putabat fieri commune, quod Deo donatum eſt. Maledixit autem his, qui illam inſtaurarent: ita vt qui decretum prætergredi tentaret, iaciendis quidem fundamentis primogenitum liberorum abijceret: adhibendis autem portis extremum. Huius autem maledictionis facit mentionem hiſtoria Regnorum.

B NICOLAVS DE LYRA.

✱ 1 Et abiit. *Quod nullus de regibus ante eum fecerat.*
2 In diebus. *Hæc eſt pars incidentalis, quia in illo tempore Hiel cœpit reædificare Iericho, quam Ioſue deſtruxerat, & poſuerat ſub anathemate, ita quòd de cætero non reædificar tur, ut habetur Ioſue 6.*
3 In Ahiram. *i. quãdo poſuit fundamẽta incipiẽs reædificare, mortuus fuit Abiram primogenitus ſuus, & cum procederet in ædificando, moriebantur ſucceſſiuè filii ſui uſque ad ultimum, qui in completione operis mortuus eſt. & hoc eſt quod dicitur.*
4 Et in. *ultimo nato poſuit portas eius, quæ ponuntur in completione operis.*
5 Iuxta verbum. *id eſt, per ipſum Ioſue, ſicut habetur Ioſue 6. ubi imprecatus fuit hoc malum reædificanti Iericho.*

MORALITER.

† 2 *In diebus autem.* Per Hiel, qui viuens Deo interpretať, profitens in religione ſignificať, quia ſi profiteať debitè, moritur mundo, & incipit Deo viuere, propter quod diciť de Bethel, quæ domus Dei interpretať: nã religio domus Dei nominať. Iericho verò interpretať luna, quæ propter ſui variationem mundũ ſignať: qui eſt in mutabilitate continua. Igiť Hiel Iericho reædificat: qñ profeſſus in religione in actibus mundanis & ſæcularibus ſe occupat, & in hac reædificatione tota proles eius moritur, quia bona opera ſua mortificantur: propter quod dicitur 2. Tim. 2 a. *Nemo militans Deo, implicat ſe ſecularibus negotiis, vt ei placeat qui ſe probauit.*

ADDITIO.

In cap. 16. ubi dicitur in poſtil. Et fecit Amri malum in conſpectu domini ſuper omnes ante eum, &c.

Cultus uitulorum etiam ante Achab fuit idolatricus, ut dictum eſt ſupra in addit. ſuper cap. 12. Illud autem quod hic dicitur de Achab q̃ fecit malum in conſpectu domini ſuper oẽs ante eum: *poſſet intelligi ex hoc, quod magis adhærebat cultui idolorum, & etiam quia tyrannica opera magis exercuit, ut patet de uinea Naboth, ſimiliter quia magis Deo fuit rebellis & contumax: eo quod tempore ſuo fuerit Elias, qui quã pluribus ſignis & prodigijs ipſum exhortabať, & tñ ſpremãſit in obſtinatione ſua: & iõ licet reges Iſrael p̃deceſſores Achab fuiſſẽt ſimiliter idololatræ, non tñ in conſpectu dñi tãta mala fecerũt.*

CAP. XVII.

E*T dixit.* Rab. Elias interpretatur Deus meus dominus, vel Deus meus, ſiue Deus fortis, & ſignificat Chriſtũ. Thesbites, captiuãs ſeu cõuertẽs interpretatur: Et de domino eſt ſcriptum, *Conuertere dominẽ captiuitatem noſtrã.* Sicut Melchiſedech, ita Eliæ origo tacetur, cùm ſubito eius nomen introducitur, & hoc in ſaluatoris præfiguratione.

Rabbanus.

b *In cuius con.* Rab. In conſpectu Dñi ſtat iuſtus, modo ſtabit & in futuro, mõ vt conditoris potẽtiã ad ſenſum reducat, & ſic fideliter viuať. In futuro, vt veraciter vitę coronã accipiať.

Quæſt. 47.

✱ Theodo. Nimiæ audaciç videtur aliquibus eſſe, q̃ Elias dixit, *Si erit annis his ros & pluuia &c.* Sed nimiæ eſt audaciæ aduerſus ſpirituales viros hęc cogitare. Erat enim propheta, & ſummus prophetarum, & diuino zelo inflammatus: & hæc dixit diuino operante Spiritu, vnde etiam finem acceperunt.

CAP. XVII.

a Thesba, vnde Elias Thesbites dicitur, ciuitas eſt Galaaditidis regionis.

a E T dixit Elias Thesbi 1
tes de habitatoribus
Galaad ad Achab,
b †Viuit Dñs Deus Iſ- 3
rael, in cuius cõſpe-
ctu ſto: ſi erit annis 2
his ros neq; pluuia, niſi iuxta oris mei verba. 4

✱ Ter. Helias hoc primum q̃ famẽ fuerat imprecatus, ſatis iã ſe ieiuniis vouerat, *Viuit,* inquit, Dñs, *cui aſſiſto, ſi erit ros iſtis annis.* ✱ Amb. Eliæ ieiuno ore vox emiſſa cęlũ clauſit ſacrilego populo Iudæorũ. Digna pœna, q̃ intemperantiã dignè coerceret, vt cœlum impiis clauderetur, qui terrena polluerant. ✱ Idem. Tunc pſeudo prophetæ, tũc fames. Repete mihi tempor.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

Diuiſio.

E T dixit. *Hic conſequenter agitur de his quæ acciderũt tẽpore Ioſaphat regis Iudæ, ſub quo continuatũ fuit regnum Achab, licet inceperit ſub Aſa patre ſuo: & quia Achab ſup omnes reges qui cum præceſſerãt malus fuit, vt dictum eſt c. p̃ced. ideo ſcriptura diligenter proſequitur circa eum diuinã prouidentiam, cum à malis reuocãd, licet abuſus fuerit, vt ſic appareat iuſtior eius condẽnatio. Igitur primò reuocatur à malis ſignis cęleſtibus. ſcdo victorijs mirabilibus. c. 20. tertio diuinis cõminationibus, ibi:* Tunc vir quidam. *Prima in duas, ſecundũ duo ſigna cœlitus data, ſecundũ ponitur c. 18. Circa primum primo ſterilitas inducitur: ſecundo Elias à coruis paſcitur, ibi:* Et factum eſt. *tertio a muliere vidua ſuſcipiť, ibi:* Surge, & va. *circa primum dicit.*
1 Et dixit. *i. à ciuitate Thesba oriũdus, ſicut dictũ fuit plenius Iud. 9.*
2 Si erit. *Et accipit hic ſi, pro non, id eſt, non erit. Copulat autẽ Rab. Salo. hanc ſententiam cum fine præcedentis cap. dicẽs, quòd occaſione mortis filiorũ Abiel dixit Achab Eliæ arguenti ipſum de idololatria. Poteſt eſſe, quod verbũ diſcipuli impleatur, & tamen verbũ magiſtri non impletur. Ioſue vero fuit diſcipulus Moſi, vt habetur Exod. 24. & tamẽ videmus maledictionẽ eius impletam ſuper Hiel qui reædificauit Iericho, vt dictũ eſt. Moſes aũt imprecatus eſt maledictionem ſuper filios Iſrael tranſgredientes legẽ, & ſeruientes diis alienis, ſic quod clauderetur cœlũ, & prohiberetur pluuia, vt habetur in Deut. & tamen Iſrael à pluribus annis receſſit à lege, & ſeruiuit diis alienis, & tñ non videmus pluuias eſſe prohibitas. Et qñ Elias percepit quod Achab hoc dicebat, quaſi paruipendens cõminationes Moſi, & iudicia Dei, iõ orauit dominum vt clauderet cœlum, & prohiberentur pluuiæ, vt habetur 10. 1. & cum intellexit ſe exauditum à Domino, tunc dixit iſta verba.*
3 Viuit do. & c. ſi. e. an. *id eſt, non erit, vt dictum eſt.*
4 Niſi iux. o. me. ver. *Quia ſimile fuit ſibi reuelatum, quod ad eius deprecationem cœlum daret pluuiam.*

MORALITER.

† 1 *Et dixit.* Per Galaad, qui ĩterpretať aceruus teſtimonij, ſacra ſcriptura ſignificatur, in qua teſtimonia coaceruantur. In hoc autem aceruo, doctor & prædicator debent habitare per diligẽs ſtudium ſacræ ſcripturæ: quia ſignantur per Eliã prophetã & prædicatorẽ. Et ſicut Elias fecit ceſſare pluuiã & rorem propter Achab & populi eius nequitiam: ſic aliqñ prædicator ceſſare dẽt a pluuia prædicationis propter populi malitiam. Sic autem fecit Paulus Act. 19. b. *Cum autẽ quidã indurarentur, & non crederent, maledicentes viam Domini corã multitudine; diſcedens ab eis Paulus ſegregauit diſcipulos.* Et Ezec. 3. g. dixit dñs ei. *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus proſperans eſt.* Et ſic Elias receſſit ab Achab & eius populo, dicente ſibi domino.

✱ Et 4 *Corui*

a Et factum eſt verbum domini ad eum dicẽs, 1
b Recede hinc,& vade contra orientem,& abſ- 2
c condere in torrente Carith,qui eſt contra Ior
danem, & ibi de torrente bibes, coruiſque 3
præcepi,vt paſcant te ibi. Abiit ergo, & fecit
iuxta verbum Domini. Cumque abiſſet,ſedit
¶Loci oppoſitionem notat.
in torrente Carith, qui eſt contra Iordanem.
d Corui quoque deferebant ei panem,& carnes 4
mane,ſimiliter panẽ, & carnes veſperi,& bi-
bebat de torrente. † Poſt dies autem aliquot
ſiccatus eſt torrens, non enim pluerat ſu-
per terram. Factus eſt ergo ſermo do-
e mini ad eum dicens, † Surge, & vade in 5

A tempora, & inuenies tunc prophetas confuſionis,tunc Iezabel,tunc famem, tunc ariditatem terræ. Qua ratione? Quia abundauerat iniquitas, refrixerat charitas.

❊ IDEM. Tranſibant Apoſtoli,& vmbra eorũ curabat infirmos. Tangebantur veſtimenta eorũ, & ſanitas deferebatur. (1.of.1. ſ.c.19.) Sermonem locutus eſt Helias, & pluuia ſtetit annis tribus, & menſibus ſex. Iterum locutus eſt, & hydria farinę non defecit.

❊ CHRYSOS. Cum Helias Baal, & lucos deſpecto domino,coli à ſacrilegis peruideret, cumque creatore deſpecto figmentis ſeſe nemoribuſque omnis popul⁹ addixiſſet, zelo Dei commotus Iudæam terrã ſiccitatis ſententia, & pluuiarum ſterilitate addixit. Tũc ſubito anhelat terra, ſitiũt amnes,fontes areſcũt, omnis humor ima petit,ſupera deſerit,aer feruet, ſerenitas torquet, tranquillitas pęna eſt. Aeſtuant noctes,dies areſcunt, ſata torrẽtur, arbuſta ægrotant,prata deficiunt,nemora languent, campi ieiunant ſqualet terra, herbas interimit, iram Dei vniuerſa creatura teſtatur, &c.

a *Et factum eſt verbum Domini ad eum,&c.* ❊ CHRYSO. Proh nefas,nulla ex pęna correctio, & quaſi aduerſis,hominũ malitia prouocetur,ſic creſcit quotidie, quod puniatur. Amant pęnã,ſuppliciũ diligunt,nolunt recordari , vt viuant, nolunt corrigi,vt euadant, & quaſi frugem mentis ſterilitas areſeceret ſiccitatis,ſic areſcente terra,aruerãt, & hominum corda. Interea ſolus Helias altior mundo, proximus cęlo montis habitaculo, & Dei colloquio fruebatur, ne illorum pęnam perſpiceret,quorum ſcelera videre non poſſet.

b *Abſcondere.* Abſcõditus eſt Elias noſter in torrẽte Carith, qui interpretatur caluus. Et de torrente bibit,cũ in Caluarię loco, vbi abſcondita eſt fortitudo eius,de torrẽte mortalitatis nr̃æ guſtauit. Corui paſcebãt Eliã deferentes ei panes,& carnes,cũ Gentilitas de nigredine peccatorũ veniens, Chriſto ſalutẽ noſtram eſurienti,panem fidei,& carnes,ideſt,ſpẽ
B reſurrectionis per gratiam illius illuminata officio , mane,ſ. initio euangelicæ prædicationis. Itẽ veſperi cum eandem fidẽ vſque ad finẽ mundi ſeruans incontaminatam cum carnis reſurrectione venienti iudici p̃ſentat. Poſt dies aliquãtos ſiccatus eſt torrens, quia conſumato curſu p̃ſentis vitæ abſumpta erit mors in victoria. Et,Iã vltra non erit mors,neq; luctus,neque clamor,quæ prima abierunt. Panes,& carnes ex quibus Elias coruis miniſtrãtib. paſtus eſt, ſunt opera pietatis,& obſequiũ,qđ dño à fidelib. ex Iudæis exhibitum eſt.

c *In tor.ca.* Torrens Cyſon , qui & Carith interpretatur,cognitio,ſiue conciſio,vel diuiſio Iudaico populo conuenit.

d *Corui quoque deferebant,&c.* ❊ CHRYS. Deus prophetã vna cum populo punit , vel dũ ẽt ipſe in famis ſupplicio comprehenditur, aliquid miſericordiæ in relaxando ſententiæ ſuæ iuramento addiſcat. Prophetam per illas potiſſimum aues, quib. ſui fętus inuiſi, nutrit. Odit.n.prolẽ ſuam coruus,& natã non educat. Id quod propheta inſinuans dixit, *Et pullis coruorum inuocantibus eum.* Vnde per illos apud Heliã, qui Iudeis vt filijs malæ frugis ſuccenſebat, Deus intercedit,q.d. Ne tãto Iudæorũ filiorum tuorũ odio teneare,quanto erga pullos ſuos corui. Qui natura pullis ſunt immiſericordes , illi ipſi, vt hoſpites tibi ſeruiunt. Abſurdũ eſt ô Helia,quod apud te mi-
C ſericordiæ meæ patrocinantᷣ corui, tu aũt pro Iudæis,ĩ quos

iuxta

D iuxta ſententiam tuam ſæuio , non intercedis. Erubeſce,& vel coruorũ exẽplo, Iudæis eſto clementior. Ego vt tuę ſiue honorem do,ita illorum , qui affligũtur,miſereri velim,&c.

❊ AMBRO. Heliæ panis ad victũ deerat, ſi quæreretur,ſed non videbatur deeſſe, quia non quærebatur. Itaque diuturno coruorum obſequio, mane panis caro ad veſperã deferebatur. Nunquid ideo minus beatus, quia pauper erat cibi? Minime. (Li.2.off.c.4.)

❊ AVGVS. A domino Heliæ dicitur, vt in ſpelunca torrentis Carith ſe abſconderet, vbi coruis miniſtrantib. ſatiaretur duplici occaſione quatenus, & tempore famis haberet alimoniam,& perſequutorum auide ſe quærentium rabidã effugeret irã. A coruis vero miniſtrari prophetæ præcipitur, vt culpam, quam in diluuio commiſerat in terra, purgare auis illa videretur. Dũ fidelis miniſter efficitur Heliæ, qui negligẽs,& fallax erat antea Noe. Preterea quoque in hoc miniſterio illud etiam oſtenditur, qualiter homo ſi non peccaſſet, etiam infructuoſorum animalium nunc miniſterijs vteretur. Vnde vero eas carnes, & panes ille coruus detulerit , ipſe viderit; qui tale officium committebat. (l.2. de mora'. ſi.a.15.) (†Luc.24.b.)

❊ CHRYS. Non ſolum ſanctis teſtificantur ferę operibus, vt vipera Paulo , ſed & ſeruiuit. Ionæ cetus triduo ſubiugalis fuit, & quo intus gubernans , non quo ipſe volebat ducens. Sic corui Heliæ quotidie cibos,ceu domino, afferebant. Sic leones Danieli manſueſcebant, & viri ſanctimoniam etiam non loquentes,prædicabant. Ignis naturæ oblitus,tam nihil nocuit tribus pueris, vt etiam capillum læſioni vade obnoxium non offenderit. (In Pſ.96. Act.28.)

❊ PROCOPIVS. Et quomodo legem nõ tranſgreſſus eſt Helias,per auem immundam nutritus? Quia ipſe legiſlator per coruos cibum ipſi attulit, qui docet legem propter
E Iudæorum infirmitatem poſitam eſſe,quare, & ipſe aliquando cõtra legẽ facere præcepit,veluti in obſidione Hiericho, ſabbatho facta, coruis paſcentibus prophetam , Samſone ex mortuo leone mel ſilueſtre comedente.

c *Surge,& vade in Sarepha Sidoniorum,etc.* ❊ TERTVLLIA. Defecerant corui,qui illum liberalius paſcerent. An difficile angelo fuerat aliquem alicunde de conuiuio regis miniſtrũ, cum inſtructiſſimo ferculo raptum ad Heliam transferre , ſicut Danieli in lacum leonum eſurienti, prandium metentiũ exhibitum eſt? Sed conſtitui oportebat exemplum , docens in tempore preſſuræ,& perſecutionis,& cuiuſcunque circũſtantiæ,xerophagijs eſſe viuendum. (l.adu.Pſyc. c.8.)

❊ CHRYSOSTOM. Helias tranſire in alium locum iubetur,vt famelicus ipſe,famelicæ viduæ,quæ etiam ethnica erat,ſupplex eſſet,quod hoc conſilio Dominus facit. Nã cum Iudæis interdictum ſit commercium cum gentibus,volens eum ad miſericordiam prouocare, prædixit ei futurum vt à muliere gentili paſcatur. Quo audito,abhorreret,& vel ſic Deum pro effundendo imbre imploraret. Ille autem,neque ad hanc vocem mitior factus, cucurrit ad ethnicę viduę alimoniam. (Homil.1.de Hel.)

❊ AMBROS. Dignum etiam , vt ad condemnationem regis ſacrilegi,propheta ad viduam in Sareptã Sidoniæ mitteretur. Quæ quoniam deuotionem cibo prætulit, meruit,
F vt ariditatis publicæ ſola non ſentiret ærumnam. (l. de Hel.c)

Præcepi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et factum eſt, *Hic conſequenter oſtenditur quomodo Deus per coruos pauit ſeruum ſuum Eliam, cum dicitur.*

2 Recede. *à facie Achab, & Iezabel. Ex quo patet,quod licitũ eſt ſanctis viris fugere perſecutionem perſonalem.*

3 Coruiſque. *miniſterio angelico ad hoc eos inducente.*

4 Corui quoque defe. *Ex quo oſtenditur mirabilis diuina prouidẽtia, & quod non eſt diffidendum de ea, quia magis ſplendide prouidit Elię per aues, quam per homines.*

5 Surge,& vade. *Hic conſequenter Elias à vidua recipitur, & primo deſcribitur ipſius Eliæ deuota receptio, ſecundo filij viduæ ſuſcitatio ibi.* Factum eſt autem *Circa primum dicitur.* Surge,& vade. *Nomen eſt æquiuocum ad ſyluam , & ad villam iuxta eam exiſtentem, quæ à ſylua denominatur.* (Diuiſio.)

Prędepi..

MORALITER.

4 *Corui.* Ex hoc patet Dei circa ſeruos ſuos prouidentia,qa latius pauit Eliam per aues, quam per homines,nã poſtea pauit eum per viduam pane,& aqua. Sed quoniam humana prouiſio non eſt contemnenda , ideo dñs fecit eum petere buccellã panis a vidua muliere. Per hoc autem, quòd farina viduæ nõ defecit,& lecythus olei nõ fuit imminutus,ſignificatũ fuit, q; ſuſtentantibus Dei ſeruos non deficiunt bona tẽporalia ad conuenientiam victus. 2. Cor.9.c. *Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ , vt in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem. Ideo ſequitur.*

† Et

A a *Præcepi mulieri viduæ.* ✠ CHRYSOSTOMVS. Præuenit cam Deus, & ei per viſionem oſtendit figuram, formam, ætatem, & futuram petitionem Prophetæ. Vnde ipſa reuelationis diuinæ conſcia, ſtatim vt aduenit, & cibum popoſcit, clamabat: *Viuit dominus Deus tuus, &c.*

Homi. 1. de Heli.

RABBANVS. Hęc vidua gentium ſignificat eccleſiam, quę à ſuo diutius fuerat cõditore deſerta, populum fidei vere, & rectę veritatis neſcium, quaſi pauperem filium egena ſtirpe nutriebat, i. verbi fructu expertẽ docebat, donec veniens ſermo ꝓpheticꝰ, q. exiccato vellere Irł, vt pote clauſa cęli ianua, fame ꝑicli tabatur in Iudea, paſceretur ibi ſimul, & paſceret, receptus videlicet à credẽtibus ipſe credentes. Hęc vidua in Sareptha Sidonię dicitur eſſe morata. Sidonia quippe inutilis venatio. Sareptha vero incendiũ, vel anguſtia panis interpretatur, quia *vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit, & gratia.* Vbi ſuperuacuis acquirendis cura impẽdebatur, vbi ditę ſitis incendium paniſque ſpiritualis ante fiebat anguſtia, ibi farina oleumque ore prophetę benedicitur, hęc eſt gratia dominici corporis, & chariſmatis vnctio, ſiue fructus, & hilaritas charitatis. Viduę oleũ gratię, & benedictionis farina non deficit in omnibus fere gẽtibꝰ fame manente, quarum cibi vitæ eſuriẽ & fidei trinitatis inediam congrue preſigurauit illa quõdam triẽnio fames, quam ſecuta eſt ſpiritualis abundantia, quę cum impeditur, non defeciſſe dicitur.

D Ra. An.

Quæſt. 52. ✠ THEODORETVS. Ego autem admiror mulieris reſponſi manſuetudinem. Non ægre tulit, quod in tanta calamitate ab ea petitum ſit alimentum, ſed tantum extremam oſtendit paupertatẽ. Sed ille pollicitus fontes farinæ & olei, iuſſit facere, & afferre panem. Illa rurſus non ægre tulit, vt quę paupertatis, & alendorum filiorum tabeſceret ſolicitudine. Sed accepto fideliter promiſſo, attulit nutrimentum, idque alienigenæ, cuius prophetice virtutis nullam adhuc acceperat experientiam.

B

Libr. 1. de Abrah. c. 5. ✠ AMBROSIVS. Vnius horę hoſpitio vidua, quę ſuſcepit Heliam, & exiguo cibo, perpetuum toto tempore famis inuenit alimentum, & mercedem accepit mirabilem, vt nunquam de hydria farina deficeret.

a ¶Ciuitas.

a Sarẽptha Sidoniorum, & manebis ibi, præcẽpi enim mulieri 1

b ¶Id eſt, dedi ei vnde te paſcat.

viduæ ibi, vt paſcat te. Surrexit, & abijt in Sareptha Sidonio-

b rum. Cumque veniſſet ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier

vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitq; ei: Da mihi * pau 2

* obſecro.

lulum aquæ in vaſe, vt bibam. Cumque illa pergeret, vt afferret 3

clamauit poſt tergum eius, dicens: Affer mihi obſecro, & buc-

cellam panis in manu tua. Quæ reſpõdit, Viuit dominus Deus

a ¶Ra. Anguſtia panis eſt vitæ ſpiritualis eſuries & fidei ſanctæ trinitatis inedia.

tuus, quia non habeo pãnem, * niſi quantum pugillus capere

a ¶Id eſt in vaſe.

b ¶Iſido. Et ligni nomine, & lignorum numero ſignum crucis exprimitur, quo nobis panis uitę æternæ eſt præparatus.

poteſt farinæ in hydria, & paululum olei in lẽcytho. En cõlli-

go duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi, & filio meo, vt

comedamus, & moriamur. Ad quã Elias ait: Noli timere, ſed

vade, & fac, ſicut dixiſti. Verũtamen mihi primum fac de ipſa 4

farinula ſubcinericium panem paruulum, & affer ad me: Tibi

autem, & filio tuo facies poſtea. Hæc autem dicit Dominus

a ¶Vas in quo ponebatur oleum.

Deus Iſrael: Hydria farinæ non deficiet, nec lẽcythus olei mi-

nuetur vſque ad diem in qua Dominus daturus eſt pluuiam

ſuper faciem terræ. Quæ abijt, & fecit iuxta verbum Eliæ. Et †

comedit ipſe, & illa, & domus eius. † Et ex illa die hydria fari-

næ non defecit, & lecythus olei non eſt imminutus, iuxta ver-

bum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. Factum eſt 5

c autẽ † poſt verba hęc, ægrotauit filius mulieris matris familias,

& erat languor eius fortiſſimus, ita vt non remaneret in eo ha- 6

litus. Dixit ergo ad Eliam, Quid mihi, & tibi vir Dei? Ingreſſus 7

L. de viduis. ✠ IDEM. Cum in omni terra eſſet fames maxima viduę tñ Deo cura non defuit, atque ad eam propheta directus eſt. Neque humanę facultatis eſt dicere. *Hydria farina nõ deficiet vſque in diem, &c.* Nam licet mos ſit, ita prefari prophetis, tñ hic vera Dei vox eſt, ideo pręmiſſum eſt, Quia *hæc dicit dominus.* Domini enim eſt perpetuitatem ſacramentorum ſpondere cœleſtium, & nõ defuturam ſpiritalis exultationis gratiam polliceri. Largiri monimenta vitę, fidei ſignacula, dona virtutum.

b *Mulier.* ISIDORVS. Vidua, quam dominus non frumenti, ſed verbi pane paſcit, ea eſt, quę mortuo viro cui vult nubat, id eſt, excuſſo ſeruitutis iugo ſubit Chriſti iugum ſuaue, & onus leue.

1. Cor. 7. g. Matt. 11. g.

C

c *Aegrotauit.* ✠ THEODORETVS. Quam ob cauſam permiſit Deus, vt filius viduę moreretur? Affatim fruens alimẽto propheta, oblitus eſt calamitatis aliorũ hominũ, quãobrẽ armauit aduerſus eum viduæ eiulatus. Agnouit quoque ipſe cãm, cum dixit, *Dominus Deus, &c.* Sunt aũt digna admiratione uerba uiduæ. Non dixit, tuiſti, malũ auſpicium, mala mihi conciliauit tuus aduentus, ſed ſuis peccatis tribuit, quod acciderat, tantum ei profuit prophetę doctrina. Cũ propheta poſt preces ter inſufflaſſet in adoleſcentem, eum reduxit ad uitã. Significat aũt numerus, adorandam Trinitatẽ, inſufflatio aũt, ab initio factam animę creationem. Vidua conſpiciens

RAB-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pręcepi enim vi. *Iſtud præceptum non fuit per verbum expreſſum, ſed per diuinam ordinationem, quia ſic ordinauerat Deus, quòd mulier illa vidua venientem Eliam reciperet, & eum paſceret.*

2 Da mihi paulu. aquæ, &c. *Dicit Rab. Salo. quòd quamuis Deus reuelaſſet Eliæ, quòd paſcendus eſſet ibi per mulierem viduam, non tamen fuit ſibi reuelatum in particulari, quæ eſſet illa, & ideo exemplo Eliezer rogauit dominum, vt oſtẽderet ſibi, quæ poſſet eſſe illa, per hoc ſignum, quòd ſibi petenti aquam liberaliter offerret, ſicut Eliezer cognouit Rebeccam, vt habetur Gene. 24.*

3 Cumque illa pergeret, vt afferret. *Per hoc cognouit, ꝙ illa erat de qua Dominus ſibi dixerat, & cum hoc fuit ſibi reuelatum, ꝙ oleum & farina non deficeret in domo eius, quouſque daret dominus pluuiam ſuper terrã, & io dixit ei.* Noli timere, ſed vade, & fac, ſicut di.

4 Veruntamen mihi fac de ipſa farinula ſubcinericiũ. *Erat enim fatigatus itinere, & ieiunio, & ideo accelerari debebat refectio eius: Cætera patent in litera.*

5 Factum eſt autem. *Hic conſequenter ponitur filij viduæ ſuſcitatio, cuius infirmitas præponitur, cum dicitur,* Aegrotauit filius mulieris, &c. *& mors ſequens, cum dicitur.*

6 Ita vt nõ remaneret in eo halitus. *Deficiente enim reſpiratione, deficit vita in animalibus reſpirantibus, cuiuſmodi eſt homo.*

7 Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates. *Tali dum enim iuxta album intenſum, videtur declinare ad nigredinem. Et eodem modo licet iſta mulier eſſet deuota, & ſancta tamen ſanctitas eius erat modica reſpectu ſanctitatis Eliæ. Et hoc modo locutus eſt Loth Gene. 19. dicens,* Non poſſum in monte ſaluari, *id eſt, iuxta Abraham, cuius ſanctitas tanta eſt, quod iuſtitia mea delictum eſt iuxta eum, ſicut ibidem fuit expoſitum, ſecundum opinionem Hebræorum. Cætera patent vſque ibi.*

Et

MORALITER.

† *Et comedit ipſe, & illa, & domus eius. Factũ eſt aũt, etc.* ſubditur

7 *Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates, &c.* Per hoc oñditur, quòd prædicator euangelij, qui per Eliam ſignificatur, vt prædictum eſt, in domibus hoſpitum debet eſſe exẽplar's vitæ, quòd filij hoſpitũ, id eſt, opera eorum mortua videantur in comparatione ad opera prædicatorum. Per hoc autem, quòd mulieris filius per preces Elię fuit à mortuis ſuſcitatus, ſignificatur, quòd opera recipientium prędicatores per bonas exhortationes, & preces eorum, videantur reſuſcitata per emendationem vitę ipſorum, vt ſic hoſpes poſſit dicere, quod ſequitur: *Nunc in iſto cognoui, quoniam vir Dei es*

ſpiciẽs filij reſurrectionem, firmā ac ſtabilē accepit pietatē.

A ✱AVG. Dominus Eliam ad viduam miſerat, gratia exhibendi miraculi ad gloriam nominis ſui, quo tantum Prophetam, & tunc viuentibus, & poſteris commendaret.

RAB. Vidua, apud quā hoſpitabatur Elias, & cui⁹ benedixit farinæ, & oleo, ſynagoga eſt Iudæorum, quæ Moſi morte viduata, filium nutriebat paruulum, hoc eſt carnalem populum Iudęorum, hic ad ingreſſum Eliç, id eſt, ſaluatoris noſtri, B febre infidelitatis infirmabatur, quia in eum nō credidit, ſed ſpreuit. Vnde mater ſynagoga de aduentu ſaluatoris conqueritur, quaſi ipſe eſſet cā interfectionis populi dicens. *Quid mihi, et tibi, etc.* C Hic eſt, qđ Caiphas ait. *Expedit vobis, vt vnus moriatur ꝑ populo, & non tota gens pereat.* D

RAB. Sicut Propheta verbis viduę non exaſperatur, quin potius miſeretur: Ita Redēptor noſter non exaſperatur malitia Iudęorū, ſed miſertus ſui populi tulit eum de ſinu matris cū tulit eū de carnali obſeruantia legis, & poſuit ſuper lectulum ſuum, hoc eſt demonſtrauit ei vitam habere in morte ſua, expanditque ſe tribus vicibus, dum trinitatis fidem inſinuabat.

E a *Tulitque Elias.* RABBAN. Tulit Elias puerum, & reddidit matri ſuę, cum Dominus noſter populum ſaluans, credentem ſignat, & miracula oſtendebat incredulis, vt cognoſcerent veraciter illum viuere, qui credit in nomine eius, & ſic eueniet, vt plebs Iudaica veritate ſuperata proclamet ad Chr̄m: *Nunc in iſto cognoui, qm̄ vir Dei es tu.* F

es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium
meum? Et ait Elias ad eam. Da mihi filium tuum. Tulitque eum de
ſinu eius, & portauit eum in cœnaculum, vbi ipſe manebat, & poſuit
ſuper lectulum ſuum, & clamauit ad Dominum, & dixit. Domine
Deus meus, etiamne viduam, apud quam ego vtcunque ſuſtentor
afflixiſti, vt interficeres filium eius? † Et expandit ſe atque menſus eſt 1
ſuper puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominū, & ait. Domi 2
ne Deus meus, reuertatur obſecro anima pueri huius in viſcera eius.
Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ, & reuerſa eſt anima pueri intra
a eum, & reuixit. Tulitque Elias puerum, & depoſuit eū de cęnaculo
in inferiorem domum, & tradidit matri ſuæ, & ait illi: En filius tuus
¶ Facto.
viuit. Dixitque mulier ad Eliam. Nunc in iſto cognoui, quoniam vir 3
Dei es tu, & verbum Domini in ore tuo verum eſt.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et expandit ſe atque. *Hoc enim fecit ex magno affectu ad ſuſcitationem pueri. Per hoc oſtendens, quod vellet ſibi dare partem vitæ ſuæ, ſi poſſet fieri.*

2 Tribus vicibus, &c. *quia perfectio cuiuſlibet negotij conſiſtit in tribus. ſ. in principio, medio, & fine. Ratio autem figuralis eſt, quia per iſtam extēſionem Prophetæ ſuper puerum mortuum figurabatur, quod genus humanum à morte culpæ eſſet ſuſcitandum per incarnationis myſterium. Tribus vicibus hoc facit Elias facto profitens fidem trinitatis, quia Fides maxime operatur in operibus miraculoſis, ſecundum quod dicit Saluator Luc. 17. b.* Si habueritis fidem, ſicut granum ſinapis, diceretis arbori huic moro, eradicare, &c. & fiet. *Cætera patent vſque ibi.*

3 Nunc in iſto cognoui. *Per filij ſui ſuſcitationem de præſenti, fuit certificata de dictis Eliæ pro futuro, ſcilicet de multiplicatiōe olei, & farinæ, & de datione pluuiæ ſuper terram.*

CAP.

ADDITIO.

In ca. 17. vbi dicitur in poſtil. *Ingreſſus es ad me*, vt rememorarentur iniquitates meę, &c.

Opinio Hebręorū in hoc loco eſt penitus irrationabilis. Nam licet ſanctitas mulieris eſſet modica reſpectu ſanctitatis Eliç, ſicut & iuſtitia ipſius Loth erat modica reſpectu ſanctitatis Abrahę, non tamen ex hoc debet dici iniquitatē eſſe in muliere, nec Loth non poſſe ſaluari iuxta Abraham. Illi autē, qui ſunt minus virtuoſi ſeu perfecti, potius iuuantur cū ſint in ſocietatē ꝑfectorū, quam vitiantur. Bonum enim ſm̄ Diony. de diui. no. eſt ſuiipſius diffuſiuum ſeu communicatiuum, & ideo in ſcriptura ſocietas virtuoſorum commēdatur, vt Prou. 13. d. *Qui cum ſapientibus graditur, Sapiens erit.* Exēplum ēt, quod inducitur de pallido, & albo non valet. Nam licet iudicium ſenſuale ſm̄ operatiões, & reſpectus decipiatur, non tamē iudicium rationis, vt patet de ſole, qui ad ſenſum iudicatur ferè bipedalis, & tamen ratio iudicat ipſum eſſe in magna proportione maioris quantitatis, quam tota terra. Quanto igitur incomparabiliter longius ęſtimandum eſt de iudicio diuino, quod non iudicat aliquem eſſe iuſtum propter hoc, quod non ſit ęqualis alicui maxime iuſto, *reddit enim vnicuique iuxta opera ſua*, vt in Pſalm. Vnde & talis reſpectus nihil hic operatur. Sed ad intellectum literę dicendum videtur, quod hęc mulier licet bona, & deuota, tamen reputabat ſe peccatricem, prout decet communiter iuſtos. Et quia ſciebat Eliam eſſe maximum zelatorem legis, & iuſtitiæ, intantum quod procurabat ardenter punitionem, & necem idololatrarum, vt patet in ſuo proceſſu, idcirco præſumebat, quod aduentus Eliæ in domo ſua procurauerat mortem filij ſui ex iniquitate ſua, ſcilicet matris, & quod Elias recordaretur iniquitatem illam coram Deo ad finem, vt ſcilicet per mortem filij temporalem mater conuerteretur ad Deum, ſicut ſæpe contingit, vt homines per pœnas tēporales à Deo caſtigati corrigantur; quod quidem non contingeret ſi apud eum non manſiſſet; quia ſic eam non cognoſceret, & ideo proprie dicit. *Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? &c.*

REPLICA.

In c. 17. vbi poſtil. verbum mulieris Sarepthanæ, ſcilicet, *Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ*: Exponit ad modum Hebræorum, quòd hæc mulier cum eſſet iuſta, & ſancta, ex humilitate tamen reſpectum habendo ad excellētem ſanctitatem Eliæ ſe dicit peccatricem, prout ſancti conſueuerunt, & prout puriſſimus Ioannes Euangeliſta in Epiſtola ſua prima. 1. ca. docet, di. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Hunc modum loquendi Hebræorum Bur. dicit penitus irrationabilē, ſed probatio eius, vt patet nihil eſt ad propoſitum, quia non dicitur in illo modo loquendi, quod in muliere fuerit peccatum, ſed ipſa de ſe humiliter loquitur. Et Burgen. poſt inutilem digreſſionem coincidit quaſi cū eodem modo loquēdi.

CAP. XVIII.

A a Quæſt. 53. POſt multos, &c. ✠ THEODORETVS. Poſtquam propheta dixerat Achabo, *Si erit his annis pluuia, niſi per ſermonẽ oris mei.* Achab accepta experientia veritatis verborũ, neceſſario requirebat eũ, qui lingua ſua nubes clauſerat, vt alterum è duobus faceret, nẽpe vt perſuaderet aperire, aut ſi non perſuaderet, cum perderet.

b *Vade, & oſtende te Achab, etc.* Homi. 1. de Helia. ✠ CHRYSOST. Verba legationis Dei ſunt. Deus per ſemetipſum de miſericordia apud ſeruum legationis mun⁹ obit, & intercedit. Proficiſcere, inquit, quia factus es B * ſolus, vel ſeorſum. miſericordior, declara, quàm miſericordes C ſint ſermones † & dixit. tui. Parturio, & ego miſericordiam, vrgeo vt recōcilientur, reuereor lachrymas eorum, qui puniuntur. Omnes peccatores ò ꝓpheta miſericordiæ meæ chirographum habent. Nolo mortẽ peccatoris. Proficiſcere, & appare Achab. Reconciliari eis volo, ſed abſque te non reconciliabor, tu ſignifica, tu pluuiam cõceſſam pronuncia, ego tuis ſententijs ſubſcribam.

c *Cumque eſſet Abdias in via, Elias occurrit ei. Qui cũ cognouiſ. &c.* ✠ HIERONYMVS. Hunc prophetam aiunt eſſe Hebræi, In ꝓ A qui ſub Achab & Ieſabel, pauit cẽtũ ꝓphetas in ſpecubus, ſepulchrũque eius vſque hodie cum mauſoleo Heliſæi prophetæ, & Ioannis baptiſtæ in Sebaſte venerationi habet, quæ olim Samaria dicebat. Hic igitur E quia centũ prophetas aluerat, accepit gratiã prophetalẽ, & de duce exercitus, fit dux eccleſiæ. Tunc in Samaria paruũ gregem pauerat, nũc in toto orbe Chriſti paſcit eccleſias.

d *Abdias autẽ.* Abdias princeps exercitus Iſrael, cuius nomen interpretatur ſeruus domini, illos præfigurabat, qui ex principibus Iudæorum crediderunt, & erãt occulti diſcipuli, vt Nicodemus, & Ioſeph.

a Nunquid

CAP. XVIII.

a P O S T multos dies verbum domini factum eſt ad 1

a ¶ Tres anni famis ſcientiam ſanctæ trinitatis populo Iudæorum, vel in toto mundo defuiſſe præfigurabant. ſex menſes ad opus bonum pertinent, quod penitus deficiat ab illis, vnde: Non eſt, qui faciat bonum, &c.

b Eliam in anno tertio, dicens. Vade, & oſtende te 2
Achab, vt dem pluuiam ſuper faciem terræ. Iuit
ergo Elias, vt oſtenderet ſe Achab. Erat autem 3
fames vehemens in Samaria. Vocauitque Achab 4
Abdiam diſpenſatorem domus ſuæ. Abdias au- 5
d tem timebat dominum Deum valde. † Nam cum interficeret Ieza- 6
bel prophetas domini, tulit ille centum prophetas, & abſcondit eos,
quinquagenos, & quinquagenos in ſpeluncis, & pauit eos pane, & a-
qua. Dixit ergo Achab ad Abdiam. Vade in terram ad vniuerſos fon-
tes aquarum, & in cunctas valles, ſi forte inuenire poſſimus herbam,
& ſaluare equos, & mulos, & non penitus iumenta intereant. Diuiſe-
runtque ſibi regiones, vt circumirent eas. Achab ibat per viam vnam,
c * & Abdias per viam alteram ſeorſum. Cumque eſſet Abdias in via,
Elias occurrit ei. Qui cum cognouiſſet eum, cecidit ſuper faciem
ſuam, & ait: Num tu es domine mi Elias? Cui ille reſpondit: Ego;
vade, dic domino tuo. Adeſt Elias. Et ille. Quid peccaui, inquit, 7
quoniam trades me ſeruum tuum in manus Achab, vt interfi- 8
ciat me? Viuit dominus Deus tuus, non eſt gens, aut regnum, quo
non miſerit dominus meus te requirens. Et reſpondentibus cun-
ctis, non eſt hic, adiurauit regna ſingula, & gentes, eo quòd minime 9
repertreris. Et nunc tu dicis mihi, vade, & dic domino tuo, ad-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVIII.

Diuiſio. 1 POſt multos. *Hic ponitur ſecũdũ ſignũ ad reuocationẽ Achab de malis ſuis, ſ. de datione ignis de cęlo, & primo ponitur ſigni datio, ſecundo Eliæ perſecutio c. 19. Circa primũ primo ponitur hoc ſignũ, quod erat principale, & ſecundo addit aliud ex conſequenti de datione pluuiæ, ibi.* Et ait Elias. *Circa primũ primo ponitur ipſius Eliæ ad terram Iſrael reuerſio, ſecundo ignis deſcenſio, ibi.* Veruntamen nunc mitte. *tertio prophetarũ Baal occiſio, ibi:* Dixitque Elias. *Circa primũ Elias de præcepto dñi reuertitur, ſecundo veniens agnoſcitur, ibi,* Erat aũt fames. *Circa primum dicitur.* Poſt dies. *Contra hoc videtur eſſe Iac. 5. d. Elias homo erat, &c. Et ſubditur.* Et orauit vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres, & menſes ſex. *Ex quo videtur, quod reuerſio Eliæ ad terram Iſrael, vt pluuia daretur fuit anno quarto. Dicendum, ꝙ tempus hic computatur ab exitu Eliæ de terra Iſrael, & non à probibitione pluuiæ, ſicut Iacobus apoſtolus computat. quia à probibitione pluuiæ vſque ad exitũ eius fluxerunt ſex mẽſes, & plus, quia diu latuit in torrẽte Carith, ita ꝙ ex ſiccitate tpis ſiccatus fuit torrẽs antequã recederet, vt dictũ eſt ca. præce.*

2 Vade, & oſten. *licet enim abſque præſentia Eliæ poſſet dare, tñ voluit ſic facere, quia propheta per reuelationem eius dixerat, ꝙ pluuia non daretur ſuper terrã, niſi iuxta verbũ oris ſui, ideſt, per orationem eius, & denũtiationem, & ſic dominus adimpleuit, vt inf. patebit.*

3 Erat. *Hic conſequẽter aduentus Eliæ cognoſcitur, & primo ab Abdia. cuius modus deſcribitur cum dicitur.*

4 Vocauitq; *Vt ipſe ex vna parte, & Abdias ex altera diſcurrerẽt per loca humida regni ſui, ad videndum ſi poſſet herba inueniri ad ſuſtẽtationẽ equorũ regis. Non tamen iſta faciebãt, niſi authoritatiue, et ꝑcipiendo. Erant .n. miniſtri, qui hoc faciebant exequendo. Homines enim terræ quantum poterant talia abſcondebant ad nutritionẽ ſuorũ animalium, vt poſſent aliquo modo de lacte ſuſtentari, quia fructus terræ defecerant præ nimia ſiccitate, & ideo rex, & Abdias iuerunt ad hoc negotium, vt melius poſſet fieri.*

5 Abdias. *hoc dicitur ad oſtendendum, quòd non erat conſentaneus domino ſuo in malis ſuis, ad cuius probationem ſubditur.*

6 Nam. *Prophetæ vero hic dicuntur viri religioſi intenti diuino cultui, quos primo congregauit ad hoc Samuel, & aliqui etiam habebant ſpiritũ prophetiæ, ſicut dictum fuit ſupra 1. li. c. 10. Iezabel vero volens deſtruere cultũ Dei quantum poterat, & cultum Baal extollere interfecit eos prout potuit, & tunc Abdias centum illorum ſaluauit, abſcondens quinquaginta in vna ſpelunca, & quinquaginta in vna alia, & prouidit eis de victu ac veſtitu, & ex hoc conſecutus eſt à Deo prophetiæ donum ſecundum ſaluatoris dictum Matth. 10. d.* Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. *vade inter duodecim prophetas quartus computatur. Cætera patent ex dictis vſque ibi.*

7 Dic domino. *quia dñs ei præceperat, vt oſtenderet ſe Achab.*

8 Quid peccaui. *Timuit .n. ne Elias ſubito ad alium locum portaretur, ſicut frequenter acciderat, quando dominus ipſum ad aliquem locum mittebat, propter quod filij prophetarum quando fuit raptus crediderunt ipſum ſic fuiſſe tranſlatum, vt habetur infra 4. lib. cap. 2. & ſic Achab interficeret Abdiam, credens, quòd illuſiſſet ſibi dicens veniſſe Eliam.*

9 Adiurauit re. *quòd ſi Elias inueniretur in eorum terra, caperetur & ſibi mitteretur, Loquitur tamen hic ſcriptura de regnis propinquis tantum, & reges propinqui faciliter aſſenſerunt: Tum quia rex Tyri erat ſocer eius, & filius regis Iuda habebat vxorem Athaliam filiam Achab, ſimiliter rex Moab erat ſibi tributarius, & rex Edom regis Iudæ. Item quia in terris, quæ erant prope regnum Iſrael, erat etiam fames propter ſiccitatem, quam ſciebant per verbum Eliæ eueniſſe.*

1 Nunquid

MORALITER.

1 *Poſt multos.* Per hoc autem, quòd Elias propter obſtinationẽ Achab, & populi eius à reprehenſione ceſſauit, & de terra receſſit, poſtea vero per afflictionẽ famis intellectu dato ipſi Achab, & eius populo Elias rediit, & increpationem reſumpſit, vt patet in ſequentibus, tunc eius verbum effectum habuit, quia tunc populus dixit.

† Dominus

a *Nunquid non indicatum eſt tibi,&c.* ✻ THEODOR. Hic Abdias erat valde pius vir, idque docent non ſolū eius verba, ſed etiam res ipſæ. Nam primum quidem cernens prophetas occidi ab Iezabel, non ſolum occultauit, ſed etiam pauit, & nō tres, nec quatuor, nec quinque & decem, ſed centum bifariam diuiſos. Neque timuit eius, quæ dominabatur ſæuitiam cruentam, ſed omnibus prætulit pietatem. Deinde verba eius ad Eliam, verba ſunt viri diuina meditantis, & ſcientis vim diuini ſpiritus. (A; Quæ.53.)

✻ ATHANAS. Si alicubi nunc ſunt pij, & Chriſti ſtudioſi, illi vt magnus propheta Helias abſconduntur, vt & ipſi forte Abdiam aliquem fidelem inueniant, & in ſpeluncas, & cauernas terræ ſeſe abſtrudūt, aut in ſolitudine aberrantes commorantur. Eas enim calumnias adferunt victores iſti (Arriani hæretici aduerſùs catholicos,) quales Iezabel contra Nabuth confinxit, & Iudæi contra Chriſtum, &c. (B)

✻ IDEM. Neque Dauid in ſpelunca ſe exhibuit Sauli, neque filij prophetarum ingeſſerunt ſe Achabi. Id enim erat facere contra Dei præceptem, quum in ſcripturis habeatur. *Non tentabis Dominum Deum.* Id cum, & ego vererer, ad iſtum modum me inſtitui, &c.

b *Non ego turbaui Iſrael, & cæt.* ✻ CLEMENS Rom. Nō accipies perſonam in redarguendo de peccato, quemadmodum Helias, & Micheas redarguebant Achab, Abdemelech Aethiops Sedechiam. Nathan Dauid, & Ioannes Herodem.

✻ AMBROS. Rex erat, & rex Samariæ Achab, Elias pauper, & indigens pane, cui victus defeciſſet ſubſtantia, niſi corui alimoniam miniſtraſſent. Adeo vero deiecta erat conſcientia peccatoris, vt nec regalis potentiæ faſtu attolleretur. Itaque quaſi vilis ac degener, inueniſti me, inquit, inimicus meus, depre-

eſt Elias. Cumque receſſero à te, ſpiritus do-
mini aſportabit te in locum quē ego ignoro
& ingreſſus nuntiabo Achab, & nō īueniens
te interficiet me. Seruus autem tuus timet do
a minū ab infantia ſua. Nunquid nō indicatū 1
eſt tibi domino meo, quid fecerim, cū inter-
ficeret Iezabel prophetas domini, φ abſcon-
derim de prophetis domini centū viros qn-
quagenos, & quinquagenos ī ſpelūcis, & pa-
uerim eos pane, & aqua? Et nūc tu dicis, vade
& dic domino tuo, adeſt Elias, vt interficiat
me? Et dixit Elias. Viuit dominus exercituū, 2
ante cuius vultū ſto, quia hodie apparebo ei.

a ¶Iſte fuit vir illius mulieris, quæ oleum in lecytho habebat, vnde miraculum factum eſt propter debitum, vnde pauit centum prophetas vrgebatur vendere filium, mortuus enim erat pater eius.

Abijt ergo Abdias in occurſum Achab, & ī
dicauit ei. Venitq; Achab in occursū Elię, & 3
cū vidiſſet eum ait. Tu ne es ille, qui contur- 4
b bas Iſrael? Et ait ille. † Non ego turbaui Iſrael 5
ſed tu, & domus patris tui, qui dereliquiſtis
mandata dñi, & ſecuti eſtis Baalim. Verunta 6
men nunc mitte, & cōgrega ad me vniuersū 7
Iſrael in mōte Carmeli, & pphetas Baal qua-
dringentos quinquaginta, pphetaſq; lucorū
quadringentos, qui comedunt de menſa Ie- 8
zabel. Miſit Achab ad omnes filios Iſrael, &
congregauit prophetas in mōte Carmeli. Ac
cedens autem Elias ad omnem populum Iſ-
c rael ait. † Vſquequo claudicatis in duas † par- 9
tes. Si dñs eſt Deus, ſequimini eū. Si aūt Baal 10
ſequimini illum. Et non reſpondit ei populus 11
verbum. Et ait rurſus Elias ad populū. Ego 12 13
remāſi propheta dñi ſolus. Prophetæ autem 14 15
Baal quadringenti, & quinquaginta, prophe
d tæque lucorū quadringenti viri ſunt. Dentur
nobis † duo boues, & illi eligant ſibi bouem
vnū, & in fruſta cędentes ponāt ſup ligna,
† ignē aūt nō ſupponāt. Et ego faciā bouem
alterū, & imponā ſup ligna, ignē aūt nō ſup
ponā. Inuocate nomina deorū vrorū, & ego
īuocabo nomē Dei mei, & Deus, q exaudie- 16
rit p ignē, ipſe ſit Deus. Reſpondens omnis 17
populus ait. Optima propoſitio, quā locutus 18

deprehendiſti in me, q̄ latere putabam. Nulla mentis meæ occulta te fallunt. Inueniſti me patent tibi vulnera mea, captiuitas præſto eſt, &c. (D)

c *Vſquequo claudicatis in duas partes, &c.* ✻ CLEMENS Rom. Cum Moyſes dixerit Iſraelitis. *Ecce poſui in conſpectu veſtro viam vitæ, & viam mortis,* & ſubiunxerit Elias, *Quouſque claudicatis vtroque poplite? Si Deus eſt dominus, ſequimini eum,* merito quoque dicebat dominus: *Nemo poteſt duobus ſeruire, &c.* (L. 7. Conſt. cap. 7.; Deu. 30.; Matt. 6.)

✻ THEODO. Quomodo eſt intelligendum, *Quouſque claudicatis vtriſque poplitibus?* Et Deum adorabant, & idola colebant. Neque Deus, inquit, vult Deos qui falſo nominantur coli, neque ipſi verum Deum adorari. Vos autem, & hęc, & illa facientes, neutro conſeruatis beneuolentiam. (Quæſt. 55.)

✻ IRENAEVS. Helias cōuocato vniuerſo Iſrael in montem Carmelum, volens eos ab idololatria auertere, ait eis. *Quouſque claudicatis vos in ambobus ſuffraginibus? Si vnus eſt dominus Deus, venite poſt eum.* Et iterum ſuper holocauſtum ſic ait idolorum ſacerdotibus. *Vos inuocabitis in nomine deorum veſtrorum, & cætera.* arguens ipſos, qui putabantur dij, deos non eſſe. (lib. 3. c. 6.; E)

✻ THEODO. Cum lex iubeat in vno loco colere, cur Helias in monte Carmelo ædificauit altare? Iuſto lex non eſt poſita, ſed iniquis, & inobedientibus. Iſraelem enim propter animi ſui duritiam, in vno loco iuſſit colere, ne ſi eis data eſſet libera poteſtas adoraret etiam falſo nominatos deos. Propheta autem voluit oſtendere dæmonum imbecillitatem, Dei autem vniuerſorum potētiam. Fieri autem non poterat, vt eos adduceret in templum, quod erat Hieroſolymis, cum eſſet regnum bifariam diuiſum, ſed in Carmelum, vbi plurimum verſabatur. (Quæſt. 54.; † cogitatiōes.; † duo iuuenci & infra.; † ignemque non ſuppon.; F)

d *Dentur nobis duo boues, & cæt.* ✻ AVG. Sanctus Helias duos boues, (li. 2. de mirab. ſacr. ſcrip. c. 18.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid non in. *Hoc dixit non ad iactantiam, ſed ne Elias ipſum exponeret periculo modo prædicto.*
2 Et dixit Elias. *Aſſecurauit eum per iuramentum, & tunc iuit ad denuntiandum ipſi Achab Eliæ aduentum, & ſic ſecundo fuit cognitus eius aduentus ipſi Achab, quod notatur cum dicitur.*
3 Venitque in occu. *quia deſiderabat remedium famis habere.*
4 Tu ne es. *q.d. ſic. & quia ſuperbe loquebatur, ideo ad repellendā eius ſuperbiam reſpondit Elias.*
5 Non ego turbaui, &c. *quia propter malitiam tuam dominus mi ſit plagam iſtam.*
6 Veruntamen. *Hic conſequenter deſcribitur deſcenſus ignis de cœlo ad declarationem diuinæ veritatis, & falſitatem idololatriæ, vt ſic populus Iſrael ad Deum conuerteretur, & beneficium pluuiæ mereretur, & hoc eſt, quod dicitur.*
7 Mitte, & congrega ad me. *i. maiores, & principales populi ad viſionem miraculi in monte Carmeli. Iſte non eſt Carmelus in quo manebat Nabal. vt dictum fuit ſupra* 1. *lib. c. 25. quia ille eſt in ſorte Iudę, iſte autem in ſorte Ephraim.*
8 Qui comedunt de menſa. *præbebat enim eis victum, & veſtitum, vt exaltarent idololatriæ cultum.*
9 Vſquequo claudicatis. *quia aliqui eorum colebant dominum, & cum hoc Baal, ſicut & de Samaritanis dicitur inf. 4. li. c. 17.*
10 Si dominus eſt Deus. *ideſt, per ſignum viſibile probetur vobis, quod Deus Iſrael ipſe ſit Deus verus, & non Baal.*
11 Sequimini illum. *ipſum colendo, & non alium.*
12 Et non re. &c. *quia ignorabat huius probationis modum.*
13 Et ait rurſus Elias ad. *oſtendens modum huius probationis.*
14 Ego remanſi. *ſ. qui auderet apparere, & idololatris reſiſtere, quia viuebant illi centum abſconditi ab Abdia, vt dictum eſt.*
15 Prophetæ autem, &c. *q.d. ſi haberent veritatem pro ſe, deberent præualere. Cætera patent vſque ibi.*
16 Et Deus, qui exaudi. *cœlitus datum ad conſumēdum ſacrificiū.*
17 Ipſe ſit Deus. *ideſt, vere credatur, & colatur.*
18 Optima propo. *quia ignis deſcenderat ſuper ſacrificium Abel, vt dictum fuit Gen. 4. & ſuper ſacrificium Aaron in ſua conſecratione, vt habetur Leu. 9. in ſignum acceptationis diuinæ.*

Qui

boues, vnum Domino, & alterum Baal, per ſe, & p pphetas
A idolorum mactari in holocauſtum rogauit, vt Dominus, qui
per ignem exaudierit, ipſe totius populi Deus ſit. Sed Baal, q
potius igni in poteſtatem traditus eſt, ſuper holocauſtum
ignem dare non poterat.

a *Facite primi, quia vos, & cæt.*

Quæſt. 56. ⁂ THEOD. Quamobrem iuſſit primos peragere ſacrificium? Ne pudore affecti miniſtri mēdacij, dicerent ægre ferre Baal, quod non primus acceperit munus. Cum autē nihil effeciſſent, eos ludibrio habens, d. Eſt veriſimile eum dormire, aut alijs rebus vacare, oportet ergo omnes ſimul clamare, vt magnitudo clamoris ſomnū abigat. Verbis inducti ſtolidi, & clamorē cōmuniter emiſerunt, & ſe gladijs, & ſaromaſtis cōſciderūt vſque ad effuſionem ſanguinis. Nam cum hominum cædem ſpirent dæmones, hominum ſanguine delectantur, quamobrem hoc modo eos colebant.

† vel ſaltabant ſuper.

Homi. 2. de Heli. ⁂ CHRYSOSTO. Stabat
B Helias medius inter Deū, & populum, ſtabat inquā, inter ſacrilegos ſanctus, inter peccatores iuſtus, inter prophanos deuotus, aduocationē populis cunctis præſtaturus. Obiurgat populum, orat Deum, iram Domini auertit, & errātem populum à Dei cultura, ad Dei latriam reuocauit. Cōiungit Dominum populo, & Deo populum.

Rabbanus. Angelom. b *Curauit alta.* RA. Et redēptor noſter contra mūdi principem ac ſatellites eius decertans ac ſuperans, altare domini, quod deſtructum fuerat, i.
C fidelium corda à labe iniquitatis purgās aream Deo dedicat, quæ ex 12. lapidibus conſtructa memoratur, quia ex his, qui Propheticam, & Apoſtolicam fidem ſeu doctrinā ſequūtur gratiſſima ara Deo cōſtruit, in qua ſacrificiū laudis in odorē ſuauitatis offert.

† ſpatio duorū ſtatorum ſementis.

c *Fecitque.*

eſt Elias. Dixit ergo Elias prophetis Baal: Eli-
a gite vobis bouem vnum, facite primi, quia
vos plures eſtis, & inuocate nomina deorum
veſtrorum, ignemque non ſupponatis. Qui 1
cum tuliſſent bouem quem dederat eis, fece- 2
runt, & inuocabant nomen Baal, de mane vſ-
que ad meridiem; dicentes, Baal exaudi nos.
Et non erat vox, nec qui reſponderet. † Tran- 3 4
ſiliebantque altare, quod fecerant. Cumque 5
eſſet iam meridies, illudebat eis Elias, dicens.
Clamate voce maiore. Deus enim veſter eſt, 6
& † forſitan loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut
in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Cla-
mabant ergo voce magna, & incidebant ſe 7
iuxta ritum ſuum cultris, & lanceolis, donec
perfunderentur ſanguine. Poſtquam autem 8
tranſiit meridies, & illis prophetantibus vene-
rat tempus quo ſacrificium offerri ſolet, nec
audiebatur vox, neque aliquis reſpondebat,
nec attendebat orantes, dixit Elias omni po- 9
pulo. Venite ad me. Et accedente ad ſe popu-
b lo, curauit altare domini, quod deſtructum 10
fuerat, & tulit duodecim lapides iuxta nume-
rum tribuum filiorum Iacob, ad quem factus
eſt ſermo domini dicens. Iſrael erit nomē tuum,
& ædificauit altare de lapidibus in nomine do-
mini. Fecitque aquæductum † quaſi per duas 11
aratiunculas in circumitu altaris, & compoſuit
ligna, diuiſitque per membra bouem, & poſuit
ſuper ligna, & ait. Implete quatuor hydrias a- 12
qua, & fundite ſuper holocauſtum, & ſuper li-
gna. Rurſumque dixit. Etiam ſecundo hoc faci-
d te. Qui cum feciſſet ſcđo ait. Etiam tertio idip-
ſum facite. Feceruntq. & tertio, & currebāt aquę 13

c *Fecitque.* RAB. Ex contrito videlicet corde, & humiliato D ſpiritu flumina producendo lachrymarū præ timore gehennæ, & deſiderio vitæ æternæ. Ibi etiā compoſuit ligna, quia ſanctorū dicta, & facta ad exēplum conſtituit credentibus, diuiſitque membra bouis, & poſuit ſuper ligna, cum omnes docuit, iuſſitque ſup holocauſtū, & ſuper ligna ſemel iterū actus ſuos ad exemplū ſanctorum patrum fideles formare & tertio aquā infundere, q̄a omni tēpore eſt neceſſe verba cogitatus, & opa noſtra in pura operatione, & cōpūctione lachrymarū mundare, & prius ceſſare, quā foſſæ aquæductus repleantur, i. donec futurum gaudium præſenti mœrori ſuccedens perfecte compleatur. Sicq; erit iuxta illud quod ſequitur. *Cecidit ignis de cælo, & v. b. &c.* quando diſcrimen ſuperni iudicis dicta ac facta, & totā vitam noſtrā perfecte examinans pbando nos ſicut igne probatur argentū, immortales ac beatos factos in ſede collocabit perpetua, vt ad inſtar Iſraelitarum in æternum gratulādo canamus: *Dominus ipſe eſt Deus.*

d *Etiam tertio idipſum facite.*

⁂ THEODORE. Tertio aquam infundi iuſſit ſuper ſacrificiū, adorandæ Trinitatis indicās numerum. Clamore autem vſus ad Deum patrum nondū finitis precibus, ignis conſumpſit non ſolum ligna, & ſacrificiū, ſed & puluerem, & aquam, & lapides, ne afficeretur iniuria diuinum altare, impiis illis ſacrificia dæmonibus offerentib. Hoc facto miraculo iuſſit interfici prophethas mendacii.

⁂ AVGVST. Idq; ſine homicidij culpa, quippe qui erat in illa lege, quæ dicit. *Blaſphemum non patieris viuere.* Null⁹ hominum idolum colit, niſi F Dei blaſphemus extiterit. Ac p hoc, q idololatriæ cultores mactauerat, blaſphemos, & ſacrilegos de terra purgabat.

BASIL.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Qui cum tuliſſent.* Quæritur hic, quō acceptauerāt Eliȩ propoſitionem. Ad quod dicendum, q compulſi fuerunt hoc facere à populo, qui approbauerat propoſitionem Eliæ, & q̄a confidebant de dæmonis poteſtate, qui permiſſus talia pōt facere. Vnde, & tempore Antichriſti faciet ignem deſcendere de celo, vt habetur Apoc. 13. c. & forſitan ad eorum inuocationem alias fecerat ſimile.

2 *Quem dederat.* Dicit Rab. Sa. quòd bos electus pro ſacerdotibus Baal declinabat ab eis, abſcondens ſe ſub pallio Eliæ, et hoc nutu diuino, quaſi abhorrens idololatriæ cultum, vt ſic etiam homines aſſiſtentes docerentur per animal brutum, & tunc Elias tradidit eum eis dicens, quòd per eius immolationem ſanctificaretur locus, ſicut & per immolationem bouis alterius, quia per immolationem iſtius fuit detecta falſitas idololatriæ, eo quòd Baal non potuit immolantes exaudire, per alterum verò fuit manifeſtata veritas latriæ.

3 *Et non. &c. nec qui re.* ſcilicet facto ignem dando, quia poteſtas dæmonis erat prohibita.

4 *Tranſiliebantque alta.* ſecundum modum idololatriæ.

5 *Cumque eſſet.* Dies enim fuit diuiſa, ita quod prima medietas diei fuit conceſſa ſacerdotibus Baal, in qua debebant cōplere ſuum ſacrificium, niſi enim fuiſſet eis tempus præfixum, quæſiuiſſent dilationem.

6 *Deus enim ve.* ſ. ſecundum errorem veſtrū, *& forſitan.* Irriſorie loquebatur, ſciens dæmonem nihil poſſe, niſi quantum Deus permittit.

7 *Incidebant,* quia dæmones delectantur in ſacrificijs de ſanguine hominis, qui eſt nobiliſſima creatura ad imaginē Dei facta, & ideo in talibus ſolent dare reſponſa.

8 *Poſtquam autem tran.* ideſt, tempus eis præfixum.

9 *Dixit Elias omni,* quia reſiduum diei erat ſibi datum.

10 *Curauit.* dicit Ra, Sa. quòd iſtud fuit altare, quod ædificauerat Saul domino, vt habetur 1. li. c. 14. ſed fuerat deſtructū per Iezabel, eo quòd fuerat conſtructum in honorem Dei.

11 *Fecitque.* In Heb. habetur ſic. *Et fecit ſulcum duorum ſacrorum ſementis in circumitu altaris.* Quod exponens Rab. Sa. dicit quòd fecit foſſatum paruum ad modum ſulci, quadrilaterū tamen, ita quòd ſpatium terræ incluſum intra poterat ſeminari ſemente duorum ſatorum. Eſt autem ſatum genus mēſuræ, & illud ſpatium erat 51 cubitorum in quadrum, ad ſimilitudinem atrij, quod erat ante tabernaculum federis, quā fecerat Moyſes, quod fuit 50 cubitorum in quadrum, ſicut dictum fuit Exo. 27. & intra illud ſpatium erat altare prædictum, quod reparauit Elias, ſicut & altare holocauſtorum erat in atrio ante tabernaculum.

12 *Implete.* hoc fecit ad tollendum omnem calumniam, q̄a poſſet dici ignem prius ibi fuiſſe latenter, & vt miraculum eſſet euidentius, quod in aqua ignis valeret.

13 *Et curre. aquæ circun. &c.* ex redundantia.

Et

A ⁎BASILIVS. Illum qui tanquam pharmaco, ad ea, quę oportet, ira vtitur, Dominus minime condēnat. Moſes omniū hominū manſuetiſſimus, vituli idololatriam dānās, Leuitarū manus in cędē fratrum armauit. Phinees iuſta contra publice fornicantes ira, vt oportebat, vſus, ꝓtinus vtrūq; trucidauit. Samuel regē Amalech. iuſta ira in medium trahens, occidit. Sic itaque fit ira ſæpe numero bonarum actionum miniſtra. Helias vero zelotes quinquaginta ſupra quadringentos turpitudinis ſacerdotes, & quadringentos viros ſacrorum nemorum, comedentes de menſa Iezabel, iuſta ſapientique indignatione in totius Iſrael vtilitatem, vt morte multarentur effecit.

⁎OPTATVS Mileuit. Videamus quare Moyſes tria millia hominum iuſſit occidi, quare Phinees duos, quare Elias quadringentos, & quinquaginta, quare Macarius (catholicus) duos (hæreticos Donatiſtas,) quorum nomina quotidie flabello inuidiæ ventilatis. Omnes conſtat in eos vindicaſſe, à quibus iuſſio diuina cōtempta eſt. Nam, *Non facies tibi ſculptile*, Dei vox eſt. Et, *Non facies adulterium*, eiuſdem Dei vox eſt. *Non facies ſchiſma*, &, *Quære pacem, & conſequeris eam*, eiuſdem Dei præceptum eſt. Temporibus Moyſi populus caput vituli coluit, iō tria millia occidi meruerunt, qa Dei vox videbatur eſſe contempta. Phinees adulteros percuſſit, & laudari à Deo meruit, quoniam diuinorum cōtemptores occidit. Quadringenti, & quinquaginta quos Elias occidiſſe legitur, ideo occiſi ſunt, quia contra iuſſionem Dei, Dei præcepta contempſerāt. Et illi quorum nominibus Macarium criminaris, nec à falſis vatibus longe ſunt, quia vox Dei dixit futuros eſſe falſos vates.

⁎HIERO. Depone gladium, & ego ſcutum abijciam. In vno tibi conſentire non potero, vt parcam hæreticis, vt me Catholicum non probem. Mori poſſum, tacere nō poſſum, &c. Imperatorū ſcripta, quæ de Alexandria, & Aegypto Origeniſtas pelli iubēt, me ſuggerente dictata ſunt. Vt Romanę vrbis pōtifex miro eos odio deteſtet, meum conſilium fuit. D

Epiſt. ad Cteſiphontem. Epiſt. 204.

⁎IDEM. Quid loquar de Priſcilliano, (hæreſiarcha,) qui & ſeculi gladio, & totius orbis authoritate damnatus eſt?

⁎AVGV. Malę ſuę voluntati impune, & crudeliter non ſunt permittendi hæretici, ſed vbi poteſtas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi. Si voluntas mala ſuæ permittenda eſt libertati, quare Iſraelitæ tam duris flagellis à malo prohibeantur? Quare Paulus non eſt permiſſus perſequi eccleſiam? Quare monetur pater, non ſolum verbis corripere filium durum, ſed etiam latera eius tūdere, vt ad bonam diſciplinam coactus, & domitus dirigatur? &c.

Exo. Num. Iudic. &c.

- verba tamen etſi hæc dictio Hebraice legatur dimitti debuit hoc loco, aut verti, omnes has res.

† 1. q. 1. c. ſcriptura. Act. 9. Eccle. 30. Proue. 23.

a *Apprehendite.* RABBANVS. Sic redemptor noſter aduenięte die iudicij, mittet angelos ſuos, & colligent omnia ſcandala de regno eius, & mittent eos in ſtagnum ignis; vbi cruciabuntur ſecundum duritiam, & impœnitens cor eorum. E

Angelomus. Matth. 13. c. Rom. 2. c.

b *Multæ pluuiæ.* ISIDO. Naſcente Chriſto Dei filio inter homines, & teneritudinem carnis noſtrę accipiente, poſtquam mortem guſtauit, & victor de mundo ad cœlos aſcendit, imbrem gratię diuinę per ſeptiformē ſpiritum de ſupernis ad terram miſit, qui nos a peccato mundaret, & ſpirituales fructus gignere faceret.

RABBANVS. In virtutib. Eliæ, qui potentia Dei pollebat in infirmitatib. ſuis, quid de ſe poterat agnoſcebat. Ibi oſtendebat, quod acceperat, hic quod acceperat cuſtodiebat. In miraculis monſtrabatur, in infirmitatibus ſeruabatur. F

circa altare, & foſſa aquæductus repleta eſt. 1
Cumq; iam tempus eſſet, vt offerretur holo- †
cauſtum, accedens Elias propheta ait, Domi 2
ne Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael, oſtende
hodie, quia tu es Deus Iſrael, & ego ſeruus
tuus, & iuxtà præceptum tuū feci omnia ver 3
ba hæc. Exaudi me domine, exaudi me, vt di
cat populus iſte, quia tu es Dominus Deus, et
tu conuertiſti corda eorum † iterum. † Ceci-
dit autem ignis domini, & vorauit holocau-
ſtum, & ligna, & lapides, puluerem quoq; &
aquam, quæ erat in aquæductu lambēs. Qđ
cum vidiſſet omnis populus, cecidit in faciē
ſuam, & ait. Dominus ipſe eſt Deus, dominꝰ †
a ipſe eſt Deus. Dixitque Elias ad eos. Appre- 4
hendite prophetas Baal, & ne vnus quidem 5
effugiat ex eis. Quos cum apprehendiſſent,
duxit eos Elias ad torrentem Ciſon, & inter- 6
fecit eos ibi. Et ait Elias ad Achab. Abſcende 7
b comede, & bibe, quia ſonus multæ pluuiæ 8
eſt. Aſcēdit Achab, vt comederet, & biberet.

Elias

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et foſſa aquædu. *Ex hoc videretur alicui, quod dictum Rab. Sa. eſſet falſum, quia 12. hydriæ aquę non ſufficerent ad replendum foſſatū tantæ longitudinis, ſcilicet ducentorum cubitorum in circūitu, quia quodlibet latus habebat quinquaginta cubitos ſecundum ipſum. Ad qđ reſpondet dicens, ꝙ vnus de effundentibus illas hydrias Eliſeus fuit, qui venerat illuc cū alio populo, quāuis nondum eſſet Eliæ diſcipulus, & effundendo hydriam ſuam effudit aliquam partem eius à caſu ſup manus Eliæ, & tunc aquæ fluere cœperunt de digitis eius miraculoſe, ſicut de fontibus abundantibus, & per hoc foſſatum fuit repletū. Ad concordiam autem huius adducit illud, quod habetur inf. 4 lib. c. 3. de tribus regibus aquam quærentibus per interceſſionem prophetæ, & reſpondit vnus de ſeruis regis Iſrael.* Eſt hic Eliſeus filius Saphat, qui fudit aquam ſuper manus Eliæ. *q. d. iſte eſt aptiſſimus ad quærendum ſignum aquæ, quia per effuſionem aquæ de manu ſua factum fuit miraculum in multiplicatione aquæ modo prædicto.*

2 Domine. *hanc orationem creditur feciſſe alte, vt poſſet audiri ad Dei honorem, & populi conuerſionem.*

3 Et

3 Et iuxta præ. *ſ. immolando in excelſis extra Hieruſalem poſt templi ædificationem, quod erat illicitum, niſi ex ſpeciali diſpenſatione diuina, quod fecerat Elias in propoſito, & Deus hoc oſtendit per ignem deſcendentem ſuper holocauſtum eius. Cætera patent in litera.*

4 Dixitque. *Hic deſcribitur prophetarum Baal occiſio, cū dicitur.*

5 Apprehendite prophetas Baal, &c. *videbat enim Elias populum feruentem ad honorem Dei propter recentiam miraculi viſi, & iō voluit accelerare mortem ſacerdotum, qui deceperant populum, ne Iezabel induceret regem maritum ſuum, & rex populum ad ſeruandum vitam ipſorum.*

6 Duxit eos. *vt eorum cadauera in torrentem proijcerentur. Interfecit autem eos Elias per populum ſibi in hoc aſſiſtentem, & aliquos forte occidit manu propria zelo diuinæ iuſtitiæ, ſicut & Samuel legitur regem Amalec occidiſſe ſupra li. 1. cap. 15.*

7 Et ait. *Hic ponitur ſignum de datione pluuiæ ad tollendum ſiccitatem, et famem cum dicitur.*

8 Quia ſo. *i. imminet de propinquo, quia pluuia facit ſonitum in cadendo, & quanto groſſior eſt, & denſior, tanto fit ſonitus maior.*

1 Et

MORALITER.

† *Dominus.* oſtenditur ꝙ prędicator veritatis cōſiderare debet opportunitatem temporis ad prędicādū, quia ſcriptum eſt Eccle. 3. b. *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Propter quod ſuper illud Mat. 23. d. *Ecce ego mit. ad vos ſa. & ſcri.* dicit Hiero. Sapientes, qui nouerint quando debeant proferre ſermonē.

† *Cumque.* per ſacrificiū Elię ſignificatur ſacrificium prędicatoris de propria carne. vnde Paulus prędicator veritatis dicitur. 1. Cor. 9. d. *Caſtigo corpus meum, & in ſer. re. &c.* Et ad hoc ſacrificiū offerendū inducit nos Apoſtolus Rom. 3. a. *Obſecro vos fratres per miſe. Dei, vt exhi. cor. veſtra ho. viuentem, ſanctā, Deo pla. rationabile obſe. veſtrum.* Sed quoniam non ſolum caro, ſed etiam ſpiritus hominis eſt offerendus, ideo ad hoc ſignificādum facta fuit trina effuſio aquę ſuper Elię ſacrificium, per quam

quā ſignificatur triplex effuſio lachrymarū, ſ. lachrymarum contritionis, ex recordatione peccatorū propriorū Eſa. 38. c. dixit Ezechias dño. *Recogitabo tibi omnes an. me. in ama. animæ meæ.* Et ibidem ſibi dicitur à domino: *Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam tuam.* Effuſio ſecūda eſt lachrymarū cōpaſſionis ex cōpaſſione ad Chriſtum pro nobis paſſum. Io. 20. c. *Maria ſtabat ad mo. fo. plo.* Tertia vero effuſio eſt lachrymarum deuotionis ex dilatiōe prēmiorū Pſ. 40. a. *Fuerunt mihi lachrymæ meæ pa. die ac noc.* Seqt. *Tranſibo in lo. ta. admi. vſque ad do. Dei.*

lachrymarum effuſio triplex.

4 *Dixitque.* qui interpretatur deuorator, ideo per prophetas Baal intelligunt doctores, & prędicatores falſitatis, propter queſtū tēporalē. Per hoc ergo, ꝙ Elias prophetas Baal occidit, vti dicitur in tex. ſignificatur, ꝙ prędicator veritatis debet tales falſos prędicatores, & doctores pcutere gladio verbi diuini, & denunciare eos occidēdos per ſententiam Dei.

† Elias

a *Elias autem aſcendit, &c.* ✠ CHRYSOSTOM. Sancti cum A ſummo ſtudio, & maxima vehementia orabant, vt etiã totũ corpus inflecterent. Beatus Helias orans, primum quidẽ q̃ſiuit ſolitudinem, deinde cum poſuiſſet caput inter genua, & ſeipſum cum magno ardore incẽderet, ita fundebat preces. Si vis autem eum etiam videre rectum ſtantem in oratione, vide eum rurſus extenſum in cœlum, & ita extenſum, vt etiam ignem è cœlo deijceret. Ita etiam quando voluit ſuſcitare filium viduæ, cum totum ſeipſum expandiſſet, confecit eam B reſurrectionem, non interrumpens, neque oſcitans, ſicut nos, ſed animi in orando alacritate incenſus.

In Pſ. 129.

† vola.

✠ NAZIANZENVS. Helias C libenter in Carmelo cœleſti philoſophiæ operam dabat, & Ioannes in deſerto, & Ieſus ipſe preces locis ab hominum commercio ſemotis tribuebat, hoc exemplo præſcribens, nobis quoque faciendum eſſe, vt quietem amplexemur, ac nos ex hominum frequentia in ſolitudinem afferamus, vt ſine vlla fæce Deum alloquamur.

Orat. in Maximum.

a Elias autem aſcendit in verticem Carmeli, & †
pronus ĩ terram poſuit faciem ſuam inter ge- 1
nua ſua, & dixit ad puerum ſuum. Aſcẽde, & 2
proſpice contra mare. Qui cum aſcẽdiſſet, &
contẽplatus eſſet, ait: Non eſt quicquam. Et
rurſum ait illi: Reuertere ſeptem vicibus. In 3
ſeptima autẽ vice, ecce nubecula parua quaſi
† veſtigium hominis aſcendebat de mari. Qui
ait: Aſcẽde, & dic Achab. Iunge currum tuum
& deſcẽde, ne occupet te pluuia. Cumque ſe 4
verterẽt huc atque illuc, ecce cœli † contene-
b brati ſunt, & nubes, & ventus, & facta eſt plu-
uia grandis. Aſcendens itaque Achab abiit in
Iezrahel, & manus domini facta eſt ſup Eliã, 5
accinctiſque lumbis currebat ante Achab do
nec veniret in Iezrahel.

b *Facta eſt pluuia grandis, &c.* ✠ AMBROS. Elias ſanctus reſerauit ieiunijs ſuis cœlum, terram orationibus fœcundauit. Illius enim ſiccitatem conuertit in pluuiam, huius ſterilitatem conuertit in partum. Tãta enim eius precibus orbem terrarum imbrium largitas irrigãuit, vt arida reuiuiſcerent, mortua reſurgerent, languentia ſanarentur.

✠ IDEM. Ieiunus filius viduæ ab inferis ſuſcitauit, ieiunus pluuias ore depoſuit, ieiunus ignes è cęlo eduxit, ieiunus curru raptus eſt ad cœlum, & quadraginta dierum ieiunio diuinam acquiſiuit præſentiam. Tunc denique plus meruit, quando plus ieiunauit.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et pronus,* Vt deuotius oraret ad diuinum beneficium impetrandum pro communi populo. Licet enim Deus velit aliquando aliquid facere, vel fieri, tamen cum hoc vult facere per orationes ſanctorum.

2 *Aſcende.* Ad videndum ſi aſcenderet aliqua nubes, quæ eſſet ſignum imminentis pluuiæ.

3 *Reuertere, &c.* Per hoc deſignabatur vniuerſitas vitiorum quibus Achab, & populus Iſrael erant irretiti, propter quæ prohibitæ fuerãt pluuiæ. Quod autem vniuerſitas vitiorum per ſeptenarium deſignetur, dicit Grego. homil. 25. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ vniuerſis vitijs plena fuit. Ratio vero figuralis accipitur reſpectu noui teſt. cuius vetus teſtamentum figura fuit, ſecundũ quod dicitur 1. Cor. 10. c *Omnia in figura contingebant illis,* quia poſt ſeptem Chriſti myſteria, ſcilicet, conceptionis, natiuitatis, baptiſmi, prædicationis, paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis, deſcendit abundanter pluuia gratię ſuper Apoſtolos in die Pentecoſtes, vt habetur Act. 2. c.

4 *Cumque.* Iũgẽdo regis currũ, & præparãdo ſe ad receſſum

5 *Et manus.* Dans ei fortitudinem, & agilitatem ad currendum velocius ad ciuitatem, quam equi regis.

CAP.

MORALITER.

† *Elias autem,* Per hoc autem, quòd Elias ſuis precibus pluuiam impetrauit, ſignificatur, quòd per orationes deuoti paſtoris, vel prędicatoris impetratur gratia ſaluatoris.

MORAL.

ADDITIO I.

In cap. 18. vbi dicitur in poſtil. *Vſquequo claudicatis in duas partes.* quia aliqui eorum colebant Deum, & cum hoc Baal, ſicut de Samaritanis dicitur.

Samaritani non colebant Deum, ſed deos ſuos, vt inf. 4. li. de eis dicetur, niſi quod timebant Deum, aliud enim eſt timere Deum, & aliud Deum colere. Timor enim ſeruilis poteſt eſſe ſine charitate, non tamen cultus Dei, qui in fide, ſpe & charitate conſiſtit ſecundum Auguſt.

ADDITIO II.

In eod. c. 18. vbi dicitur in poſtil. Quæritur hic quomodo acceptauerunt Elię propoſitionem.

Poteſt dici, ꝙ prophetę Baal tanquam penitus infideles, ſicut non confidebant de ſuis dęmonibus, ꝙ facerent ignẽ deſcendere, ita nec credebant, quòd hoc faceret Elias, & ſic non timebant cum eo intrare ad examen. quòd ſi per orationem Elię ignis non deſcẽdiſſet, prophetę Baal eſſent ſecuri.

REPLIC. In c. 18. vbi poſtil. exponendo claudicationẽ in duas partes de Samaritanis ponit exemplum, qui colebant dominum, & cum hoc Baal, cõtradicit Burg. aſſerens, quòd Samaritani non colebant Deum, ſed ſolum timebant dñm, addẽs quòd multum refert inter colere, & timere. Sed hoc factum Burg. non eſt pertractione dignũ, quia eſt contra rotundum textum 4. Reg. 17. vbi bis dicitur, quòd colebant, et ſemel tantum, quòd timebant, ſed perſuaſio Burg. ad hoc, ꝙ Samaritani non colebant Deum pugnans, includit periculoſum errorem, ſi enim, vt ipſe putat, & dicit, nullus eſt cultus Dei, niſi fiat in fide, ſpe, & charitate, ſequitur ſacerdotem in peccato mortali miſſam celebrantem, nec colere, nec ſacrificare, nec conficere, quia illa ſunt veri cultus Miſſę, eſto ergo cultum extra charitatem ſalua fide, & forma eccleſię fore verum cultum, ſed non placidum Deo, neque perfectum ſecundum omnes conditiones Theoſebię. Sicut enim ſecũdum doctores conceditur fidem informem eſſe veram fidẽ. & ſecundum eam quis dicitur fidelis numero, & forma, quãuis non in merito, ita oportet concedi cultum informem qui hic dicitur claudicatio, & per hoc ad Beatum Aug. dicit quod loquitur de cultu Dei formato charitate.

CAP. XIX.

a Nuntiauit autem Achab Iezabel omnia 1
quæ fecerat Elias, & quomodo occi-
diſſet vniuerſos pphetas Baal gladio:
Miſitq; Iezabel nuntium ad Eliam di †
cens, Hæc mihi faciant dii, & hæc ad-
dant, niſi hac hora cras poſuero aĩam 2
b tuam, ſicut animam unius ex illis. †Ti 3
muit ergo Elias, & ſurgens abiit quocunque eum ferebat vo
luntas. Venitq; in Berſabee Iuda, & dimiſit ibi puerũ ſuum, 4
& perrexit in deſertum viam vnius diei. Cumq; veniſſet, & †
ſederet ſubter vnam †iuniperum, petiuit animæ ſuæ, vt more 5
c retur, & ait, Sufficit mihi domine, tolle animam meam. Ne-
que enim melior ſum quam patres mei. Proiecitq; ſe, & ob 6
d dormiuit in vmbra iuniperi. Et ecce angelus domini tetigit 7
e eũ, & dixit illi, Surge, & comede. Reſpexit, & ecce ad caput 8 †
ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ. Comedit ergo, & bi-
bit, & rurſum obdormiuit. Reuerſuſque eſt angelus domini
ſecundo, & tetigit eum, dixitque illi, Surge, & comede. Grã- †
f dis enim tibi reſtat via. Qui cum ſurrexiſſet, comedit & bi-

CAP. XIX.

a *Nuntiauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecer. &c.* Sequitur.

b *Timuit ergo Elias, & ſurgens abiit, &c.* RAB. Sancti viri ſubleuante ſpiritu ad ſumma rapiuntur, quamdiu vero in hac vita ſunt, ne ſuperbiant tentationib. reprimuntur, hinc eſt quod Elias cum tot virtutibus proceſſiſſet, Iezabel poſtmodum quamuis reginã tamen mulierculam fugit, & qui mortuos ſuſcitabat, ventura ꝓuidebat, alia quoque præclara faciebat, timore percuſſus de manu mulieris mortem fugit, de manu Dei mortem petit, nec accipit.

✠ Theod. Cur cũ tantas habeat vires, ſolã timuit Iezabel? Quoniam non ſolum erat propheta, ſed etiam homo, & alioqui timor erat diuinæ diſpenſationis. Nam ne miraculi magnitudo eius ſpiritus nimis attolleret, conceſſit gratia naturæ, vt timorẽ ſuſciperet, vt ſuam agnoſceret imbecillitatem.

✠ Amb. Deſertum, fuga eſt bona, ad quod fugit Elias, Eliſeus, Ioannes Baptiſta. Fugit Elias mulierem Iezabel, i. effuſionem vanitatis, & fugit ad montem Oreb, quod ſignificat exſiccationem, vt ſiccaretur in eo carnalis profluuium vanitatis, & cognoſceret plenius Deum.

✠ IDEM. Aſperiores tentationes has eſſe cognouimus, quæ fiunt per mulieres. Iob tentatus eſt etiam per mulierem. Per Euam Adam ſupplantatus eſt. Quid dicatur, quod etiam Heliam Iezabel cruenta perſecuta eſt? Quod Ioannem Baptiſtam Herodias fecit occidi? Singulæ ſingulos. Mihi quo minora longe merita, eo tentamenta grauiora. Virtus infirmior, ſed plus periculi, &c.

c ✠ *Tolle animam meam, &c.* Amb. Anima in illo ſinu ac receſſu patrio feſtinat audire ſermones Verbi, & cum audierit, ſuper oẽm ſuauitatem accipit. Moyſes in monte poſitus, cibum corporis non requirebat. Elias ad illam feſtinãs D requiem, rogabat vt acciperetur anima ſua a ſe. Petrus aſpiciens in monte dominicæ reſurrectionis gloriam, nolebat deſcẽdere, dicens, *domine, bonum eſt nos hic eſſe.* Quanta igitur illa diuinæ ſubſtantiæ gloria, quanta Verbi bona, in quę concupiſcunt, & angeli proſpicere?

✠ Chryſ. Si mortem meliorem mœrore credebat, quare & patriam, & populum, ne mortem incurreret reliquit, & fugit? Quomodo mortem quã tunc fugerat, nunc requirit? Vt videas hinc etiam quomodo mors te peior eſt mœror. Ita & Ionas triſtitiam fugiens, confugit ad mortem. Sic & Dauid mortem requirit. *Notum, inquit, fac dñe mihi finem meum.* Bonorum vices maximas ſperabat, multa brauia, innumerabiles retributiones, claras ac validè florentes certaminum coronas.

Epiſto. ad olympiam.

E †vel, vidit.

d *Et ecce angelus domini tetigit.* RAB. Angelus qui Eliam pauit, magni conſilii angelum ſignat, cuius ope- F ra tam in corporali, quam in ſpirituali natura ſubſiſtimus.

e *Et ecce ad caput ſuum, &c.* RABBAN. Elias bis paſtus exprimit noſtræ naturę infirmitatem, quibus non ſufficit ſimplex paſtus, ſed duplex, quatenus ad ſuperna valeamus aſcẽdere. Sicut. n. corpus ſine alimento corporali ſubſiſtere nequit, ita nec anima viuere poteſt ſine verbo Dei.

f *Qui cum.* ✠ AVG. Moſes, & Helias, & ipſe Dominus, quadraginta diebus ieiunauerunt. Præcipitur autem nobis, & ex lege, & ex prophetis, & ex ipſo euangelio quod ab eis teſtimonium habet.

In Pſal. 110 Senten. 64. de temp. Epiſtol. 119 cap. 15.

✠ Idem. Merito etiam nos hunc dierũ numerũ cuſtodire debemus ieiuniis, quem ꝑ talia exẽpla legimus conſecratũ.

✠ Idem. Quadrageſima ieiuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moſi, & Helię, & ex euangelio quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonſtrans Euangelium non diſſentire a lege, & prophetis.

☞ BER-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

NVntiauit aut. *Poſtquam deſcripta eſt prophetarum Baal occiſio, hic conſequenter occaſione huius ponitur Eliæ perſecutio; circa quod primo deſcribitur humana trepidatio, ſecundo angelica prouiſio, ibi.* Ecce angelus Domini. *tertio diuina conſolatio, ibi:* Et ecce ſermo Domini. *Circa primum dicitur.*

1 Nuntiauit au. *quaſi compatiens prophetis Baal occiſis, & ex hoc patet eius malitia obſtinata, poſtquam viderat tot ſigna mirabilia & ex hoc vxor eius audaciam accepit occidendi Eliam, vnde ſubditur.*

2 Niſi hac hora cras. *Eam a corpore ſeparando. credebat, n. iſta mulier quod propter iſtud verbum non fugeret, eo quod conſtanter ſe oſtenderat Achab quærenti ipſum ad mortem, ſed Deus eum permiſit timere ex humana fragilitate, ne nimis eleuaretur ex conſtantia præcedenti, ideo ſequitur.*

3 Timuit ergo. *Verbum mulieris qui non timuerat offenſam regis.*

4 Et dimiſit. *ſ. filium mulieris viduæ quem ſuſcitauerat, & quẽ mulier ex deuotione ei tradiderat, vt eum erudiret, & puer Eliæ miniſtraret, & hic dicitur fuiſſe Ionas propheta. Veruntamen quia volebat ingredi deſertũ, & abſque ulla prouiſione, quod uidebatur durum pro puero, ideo dimiſit eum.*

5 Petiuit animæ. *i. petiuit a Deo, quod animam ſuam de corpore acciperet. Optabat. n. magis mori, quam uidere per idololatras contemptum Dei.*

6 Et obdormiuit. *Fatigatus ex labore, & ieiunio.*

7 In vmbra iuni. *arbor eſt creſcens in deſertis, cuius vmbrã ſerpentes fugiunt, vt dicit Plinius, & ideo in vmbra eius homines ſecurè dormiunt.* Iuniperi.

8 Et ecce. *Hic conſequenter circa Eliam ponitur angelica prouiſio, videlicet de cibo, quia famelicus erat, & laſſatus, & patet litera vſque ibi.*

✠ Et ambu-

MORALITER.

1 *Nuntiauit autem.* Sequitur.

† *Miſitque Iezabel.* Sicut in expoſitione ſacræ ſcripturæ fit aliquando tranſitus a capite Chriſto ad eius membra propter mutuam connexionem, ſic etiam fit tranſitus ab vno Chriſti mẽbro ad aliud pp eandem rõnem, igitur ſicut per Eliam ſignificatus eſt bonus doctor, vel prædicator, ita hic per eum ſignificatur bonus diſcipulus doctoris, vel prædicatoris, aut imitator. Per hoc ergo quod Elias fugit a facie Iezabel, ſignificatur quod bonus diſcipulus fugere debet concupiſcentiam carnis, quæ ſignificatur per Iezabel, eo quod interpretatur fluxus ſanguinis, ex cuius abundantia excitatur carnis concupiſcentia.

† *Et perrexit in deſer.* Per quod ſignificatur religionis ingreſſus, vel auſteritas victus. Sed quia poſt ingreſſum religionis, vel inchoationẽ vitæ auſterioris aliqui tepeſcunt, iõ ſubdit.

6 *Et obdormiuit in vmbra.* Tepor enim aliquando nominatur in ſcriptura ſopor.

8 *Et ecce an.* nam angelus cuſtos eum excitat ad bonum exercitium di. *ſurge.* per mentis vigilantiam.

† *Et comede.* ſacram Euchariſtiam.

† *Grandis.* q. d. ipſa eſt tibi viaticum ducens ad patriam, ideo ſequitur.

bit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta 1
diebus,& quadraginta noctibus,vſque ad montem dei Ho- 2
reb. Cumque veniſſet illuc, manſit in ſpelunca. Et ecce ſer- 3
mo domini ad eum. Dixitque illi, Quid hic agis Elia? At il- 4 5
a le reſpondit, Zelo zelatus ſum pro domino Deo exercituū, 6
qa dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael. † Altaria tua de- 7
b ſtruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & dereli- 8
ctus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam, vt auferant
eam. Et ait ei, Egredere,& ſta in monte coram Domino. Et 9
c ecce dn̄s tranſiit,& † ſpiritus grādis,& fortis,ſubuertēs mon 10 11
d tes,& conterens petras ante dn̄m, Nō in ſpiritu dn̄s. Et poſt 12
ſpiritum commotio, Nō in commotione Dominus. Et poſt 13 14

A ✻ BERNARDVS. Heliæ vtique cibus allatus eſt ab angelo,quo nullus in humana conſuetudine vilior inuenitur, ſ. panis, & aqua,tanta tamen fortitudo collata eſt, vt quadraginta diebus ambulans,non fatigaretur,nec eſuriret. (Serm.4. in Pſal.90.)

✻ PASCHASIVS Corbeienſis. Hoc potu,ac cibo Helias de manu angeli paſtus, quadraginta diebus, per quos præſens ſeculum deſignatur,vſque ad montem Dei dicitur perueniſſe, (L.de corpore & ſang. Domini in Eucha,c. 19.) B Ex quo patenter innuitur,quod cibus iſte (Euchariſtiæ corporis, & ſanguinis Chriſti) manib. angelicis defertur & refertur,per quem noſtra infirmitas releuatur.

✻ GRITMVNDVS. Auerſ. Si Helias virtute illius refectionis quadraginta dieb. totidemque noctib. vixit, quāto magis ex uirtute diuini conuiuii, in quo nō iā ſubcinericios panes, ſed ipſius Dei Verbi ꝓpriā carnē, & ſanguinem de manu eiuſdem ſumimus Chriſti, poteſt quiſpiam melius ſuſtentari? (l.2. de veritate Euch.) C Denique & hoc de quibuſdam ſanctis patribus legimus,qui nullum aliud ſumentes edulium, ſola communicatione dominica diebus tantum dominicis ſaginati, multis annis vixerunt.

RAB. Sic & nos dum inertiæ ſomnum a nobis excutimus neceſſe eſt, vt diuino ſolatio confortati, greſſu bonorum operum per omne tempus vitæ præſentis ſummopere feſtinemus aſcendere in montem Dei, & in locum ſanctum eius,vt ibi requiem inueniamus æternam.

a *Zelo zelatus ſum,&c.* ✻ Ambr. Zelus ad uitam eſt diuina præcepta ſeruare,& amore domini eius cuſtodire mandata vt fecit Phinees. Zelum habuit Elias,& ideo raptus ad cœlū eſt. Zelum habuit Mathathias,qui aduerſus ſacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes ſibi inimicos ſuos putant qui ſunt hoſtes Dei, quamuis patrem, fratres,ſorores. Omnibus dicit ſicut dixit Dauid, *Inimici facti ſunt mihi,&c.* (In Pſal.118. Octon.17. Num.25.)

b *Derelictus ſum ego ſolus,&c.* ✻ Ambr. Seruus Dei exul eſt mundi,fugitans corporis paſſionum,abdicat ſe omnib. ut ſolus remaneat ſicut Elias dixit. *Et ego relictus ſum ſolus.* Sed nō erat ſolus cum quo erat Dominus. (Pſalm. 138. l.de fuga ſeculi,cap.2.)

c *Et ſpiritus.* RAB. Spiritus ante dominum euertit montes, & petras conterit, quia pauor qui ex aduentu eius irruit, & altitudinē cordis noſtri deiicit,& duritiā liquefacit. Sed ſpiritui commotionis,& ignis non ineſſe dominus dicitur,eſſe vero in ſibilo auræ tenuis non negatur, quia cum mens contemplatione ſuſpenditur quicquid perfectè cōſpicit Deus non eſt, cum ſubtile aliquid cōſpicit,hoc eſt quod de incomprehēſibili ſubſtātia audit. Quaſi.n. ſibilum tenuis auræ percipimus,cum ſaporem incircunſcriptæ veritatis cōtemplatione ſubita ſubtiliter degustamus. Poſt auræ tenuis ſibilum vultū ſuum propheta pallio operuit, quia in ipſa cōtemplatione veritatis quanta ignorantia homo tegatur agnoſcit. Vultui namque pallium ſuperducere,eſt mētem conſideratione propriæ infirmitatis velare, ne altiora ſe q̄rere audeat. Spelunca eſt noſtræ corruptionis habitatio,ſed cum aliquid percipere de diuinitate incipimus, iam quaſi in ſpeluncæ noſtræ oſtio ſtamus. Quia.n. progredi perfectè non poſſumus,ad cognitionem tamen veritatis inhiantes, iam aliquid de libertatis aura captamus. In ingreſſu ergo ſpeluncæ ſtare, eſt repreſſo noſtræ corruptionis obſtaculo ad cognitionem veritatis incipere exire.

d *Non in ſpi.* i.non arbitreris,quod cum vento veniat dominus,ſed poſt ſpiritum commotionis,i. turbinem & impetum venti tranſibit ignis, deinde ſibilus auræ tenuis, poſt hoc tranſibit dominus,vt loquatur tecum.

✻ THEODORET. Præter hæc autem Heliam docuit, q̄ lenitate,& clementia regere, & adminiſtrare ſtatuerit humanum genus,& quod ei eēt facile fulmina,& fulgura immittere in impios,& terram quaſſare, extemporaleque eis efficere ſepulchrum. Hoc.n. dixit, *Et ſpiritus magnus,& potens,&c.* Per hæc oſtendens quod lenitas,benignitas,& clementia ſola eſt Deo grata. Vnumquodque autem aliorum attrahit hominum improbitas.

✻ R.DAVID. Deus Eliæ compenſationē reddidit pro zelo ſuo,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ambulauit, *Ex hoc videtur ſcriptura attribuere iter Eliæ ieiunanti xl.diebus,& xl.noctibus virtute cibi illius,propter quod dicit Aug.libr.de mirabilibus ſacræ ſcripturæ,quod ille cibus angelicis manib. ꝑparatus habuit talē uirtutē, quod potuit diu ſeruare naturā corporis a conſumptione calidi naturalis, propter quam requiritur ſumptio cibi ad reficiendum id quod conſumptum eſt, vt habetur,primo de Generatione.*

2 Vſque ad montē Dei. *vbi Deus dedit legem, & ideo ibi voluit apparere Eliæ, qui fuit maxime zelator legis diuinæ.*

3 Manſit in ſpelunca. *dicit Rab.Sal.quod iſta fuit ſpelunca in qua ſtetit Moyſes,quando gloria Dei tranſiuit ante eum, ut habetur Exo.32.in fi.*

4 Et ecce ſermo domini, *Hic conſequenter circa Eliam ponitur diuina conſolatio,quia reuelauit ſibi plures bonos, ſ.ſeptem milia remanſiſſe in populo,aliàs in terra Iſrael,& tres in breui ſuſcitandos ad punitionem malorum. Igitur circa hoc ponitur primo diuina reuelatio ſecundo Eliæ executio,ibi.* Profectus ergo. *Circa primum dr̄.*

5 Quid hic agis Elia? *Hoc non quæſiuit Deus ex ignorantia,ſed vt ex reſponſione Eliæ ei conuenientius nuntiaret voluntatem ſuā.*

6 Zelo zelatus ſum pro domino. *i.ex toto corde zelaui pro lege Dei.*

7 Altaria. *Non loquitur hic de altarib.q̄ erant in Ieruſalem, ſ. altare incenſi,& altare holocauſtorum, quia illa manebant, ſed de altaribus quæ fuerunt facta in excelſis,tempore quo licitum erat ibi immolare Deo ante ædificationem templi, & licet poſt templi ædificationem non eſſet licitum ibi Deo immolare,vt dictum eſt ca.præcedenti.niſi ex ſpeciali diſpenſatione Dei,tamen minus malum erat ibi Deo immolare, quam idolis. Ideo deſtructa fuerant in contemptum Dei,& ad idololatriæ exaltationem, & propter hoc plangebat Elias eorum deſtructionem.*

8 Et derelictus. *quia pauci remanſerant à perſecutione Iezabel ſicut dicitur,rex eſt ſolus in domo ſua,quamuis ſint ibi multi,ſed ſunt ibi pauci comparatiue ad multitudinem,quæ ſolet cum eo eſſe.*

9 Egredere. *ſcilicet,de ſpelunca.*

10 Et ſta in monte. *paratus ad audiendum eius uerbum.*

11 Et ſpiritus. *i.ventus grandis.* ſubuertens mon.

12 Non in ſpiritu. *ideſt tunc non audies verbum Dei loquentis, ſed poſtea.*

13 Et poſt ſpiritum. *ideſt,terræmotus.*

14 Et poſt com. *viſibiliter ante Eliam tranſiens. Iſta autē tranſibant ante ſpiritum ſuauem deſignantem Dei præſentiam,ad deſignandum terrorem poteſtatis diuinæ,ſicut Ex.16.quando dominus deſcendit ſuper montem Sinai ante eum cœperunt audiri tonitrua,ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operuit montem, iſta tamen facta fuerunt miniſterio angelico.*

MORALITER.

1 *Et ambu.* per hanc ambulationem Eliæ ſignificatur ꝓceſſus de bono in melius vſque ad perfectionem vitæ,quæ eſt peruentio vſque ad patriam in ſpe,tamen,quæ eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia, & meritis proueniens. Per xl.vero dies naturales qui conſurgunt ex ductu denarii per quaternarium,ſignificatur obſeruatio decalogi in fide Chriſti deſcripta in libris quatuor euangeliorum.

3 *Cumque veniſſ.* in obſcuritate fidei quæ eſt in ænigmate, quia quantumcunque proficiat homo in vita præſenti, tamen adhuc manet ſub fidei cognitione,quę multum diſtat a patrię claritate, ideo ſubditur.

5 *Quid hic.* q.d.non eſt adhuc tempus perfectę quietis,ſed laboris pro ſalute proximorum,cum neceſſitas hoc requirit, & in hoc arguit illos, qui pro ſua quiete magis volunt contemplari,dimiſſa proximiorum neceſsitate.

GRE. Qui ſolitudinis loca quęrunt, hęc ſcire dn̄t,quod tot animarum rei ſunt,quot in publicum prodeūtes prodeſſe potuerunt,ideo ſequit. 9 *Egredere,&c.* paratus voce eius

commotionem ignis: non in igne dominus. Et poſt ignem ſibilus au- †
ræ tenuis. Quod cum audiſſet Elias, operuit vultum ſuum pallio, & e- 1
greſſus ſtetit in oſtio ſpeluncæ. Et ecce vox ad eum dicens. Quid hic
agis Elia? Et ille reſpondit: Zelo zelatus ſum pro domino Deo exerci-
tuum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Iſrael. Altaria tua deſtru-
a xerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus ſum ego
ſolus, & quærunt animam meam, vt auferant eam. Et ait dominus ad
eum. Vade & reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum:
b †Cumque perueneris illuc, vnges Hazael regem ſuper Syriam, & Ie- 2
hu filium Namſi vnges in regem ſuper Iſrael. Eliſeum aũt filium Sa-
c phat, qui eſt de Abelmeula, vnges prophetam pro te. Et erit quicunq;
fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu, & quicunque fugerit gla-
dium Iehu, interficiet eum Eliſeus. † Et derelinquam mihi in Iſrael 3
ſeptem milia virorum, quorum genua nõ ſunt incuruata ante Baal, & 4
d omne os quod non † adorauit eum oſculans manum. Profectus ergo 5
inde Elias reperit Eliſeum filium Saphat arantem in duodecim iugis 6
boum, & ipſe in duodecim iugis boum arantibus vnus erat. Cumque
veniſſet Elias ad eum, miſit pallium ſuum ſuper illum. Qui ſtatim reli- 7
ctis bobus cucurrit poſt Eliam, & ait. Oſculer, oro, patrem meum, & 8
matrem meam, & ſic ſequar te. Dixitque ei, Vade, & reuertere. † Quod
enim meum erat feci tibi. Reuerſus autem ab eo, tulit par boum, & 9
e mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & co-
f mederunt. Conſurgenſque abiit & ſecutus eſt Eliam, & miniſtrabat ei.

† Reg. 11. a. Ecc. 48. a. Luc. 14. g.

ſuo, ducens eum mirabiliter per deſertum vſque ad montẽ Horeb, vna refectione illum confortans quadraginta dieb. & noctib. & tandem maieſtatem ſuam glorioſam illi oſtendens, in loco, vbi & Moſi famulo ſuo gloriam ſuã oſtendit. ✠ R. LEVI. Horrendus ille ventus, & fragor, & ignis, a Domino Eliæ oſtenſus eſt, vt illum doceret, impiorum hominum magis deſiderãdam pęnitentiã, quam perditionem, & ſuſtinendum peccatorẽ ad tempus, quã ſubito perdẽdũ. Elias autem nimio feruens zelo, nullum putabat peccatori dãdum pęnitentię locum. At Dominus non inuenitur in turbine impetuoſo, in fragore omnia concutiente, aut in igne omnia ſubito deuaſtante, ſed in voce placida, & gracili.

a *Ego ſolus, &c.* RAB. Tanto prophetæ quid difficile fuit cognoſcere in hoc mundo famulos remãſiſſe Deo? Sed qui humilis etiam occulta Dei nouerat, elatus & aperta neſciebat. Vnde certum eſt, quod humilitatis radio ſe illuminat, qui aliorum bona ſubtiliter penſat, quia dum ea quæ ipſe fecerit facta foris, & ab aliis conſpicit, eum qui de ſingularitate, intus erumpere nititur, ſuperbiæ tumorem premit. Hinc eſt, quod voce Dei ad Eliam ſolum ſe æſtimantem dicitur. *Reliqui mihi ſeptem. m. v.* vt dum non ſolum ſe remanſiſſe cognoſceret, elationis gloriam quæ ei de ſingularitate ſurgebat, inclinaret.

b *Vnges,* ✠ Theod. Si prophetam unxit, & eos ſpiritali gratia impertijt, ea etiam vnxit alios. Etenim Eliſæus ſpiritali ꝑ eũ accepta gr̃a, obtulit illis chriſma, & ſpiritali gr̃a eos ĩptijt. Non aliter niſi quod eum regem futurum prædixit. Eliſeum non aliter quam pallium ſuũ iactans ſuper eum. Illos duos reges, nec ipſe per ſe, nec diſcipulus eius Eliſæus vnxit, ſed quidam prophetarum miſſus eſt, vt vngeret Iehu.

c *Quicunque.* Rab. Nocentes, iuſtitia diuina alios per reges plecti facit mucrone, alios per prophetas, & ſacerdotes tranſuerberat gladio linguæ.

d *Profectus.* Cum redemptor noſter deſcendens de cælo diuino iudicio acquiſiuit populũ adhuc terrenis operibus inhiãtem, in quo ſalutem fecit, cũ eum ad fidem conuertit. Elias .n. interpretat᷑, Dominus De⁹ Saphat, iudicans, Eliſæus Dei mei ſalus. Super quem propheta pallium ſuum miſit, cum Dominus populum fide Catholica induit. Vnde Apoſtolus. *Qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſ. in.* Relictis bobus currit poſt Eliam, quia electorum chorus audito, *Niſi quis renunc. o. non po. m. e. d.* ſtatim ceſſauit terrenis lucris inhiare, ſecularibus deſiderijs deſeruire, & ſic alijs verbum vitæ prædicauit, hoc eſt enim oſculari patrem, & matrem, quoſcunque poteſt ſiue de Iudæis, ſiue de gentib. ſermone velle corrigere.

e *Et mactauit illud.* ✠ Ambr. Cæterum Deus non uult ſimul effundi opes, ſed diſpenſari: niſi forte vt Heliſeus, qui boues ſuos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domeſtica, ſed relictis omnibus, in diſciplinam ſe propheticam daret. L. 1. of. c. 30.

RAB. Populus quoque Chriſtianus carnalia deſideria mactans totum exercitium ſuum in opus euangelizandi cõuertit, vnde ſufficientem paſtũ adiutoribus ſuis præbere poſſit.

f *Secutus.* RAB. Noſtrum Eliam ſequitur, & miniſtrat ei qui veſtigia eius ſequens, hoc eſt mandata illius obſeruans, miniſterium, & bonorum condignè ſatagit exhibere.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quod cum audiſſet Elias. *Quaſi aliquo modo territus, vel ex reuerentia diuini tranſitus. Cætera patent ex prædi. vſque ibi.*
2 Vnges Haza. *Ad ſui conſolationem nominat ſibi tres perſonas promouendas ad idololatrarum deſtructionem, & patet litera vſq; ibi.*
3 Interficiet. *Quòd antẽ Hazael, & Iehu multos idololatras de Iſrael interfecerint, ſatis habetur expreſſum inf. 4 ſed ꝙ Eliſeus aliquos interfecerit, non legitur niſi de quadraginta duobus quibus maledixit, propter quod vrſi lacerauerunt eos, vt habetur inf. 4. lib. c. 2. erant. n. illi filii idololatrarum, & idololatriam iam addiſcentes: erant. n. de Bethel vbi colebatur vnus vitulus aureus, vt dictum eſt ſupra 12. cap. ſed credendum, quòd verbum Domini in eo fuerit adimpletum.*
4 Et derelinquam mihi in Iſrael ſeptem millia virorum. *Hoc etiam dicitur ad conſolationem quòd cum eo adhuc eſſent in Iſrael multi ab idololatria mundi.*
5 Oſculans manum. *ſ. idoli ad eius reuerentiam, vel oſculans manum propriam, ſecundum quod dicitur Iob 26. c.* Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clare, & oſculatus ſum manum meam. *in ſignum reuerentiæ:* Vnde ibi ſubditur, *Quod eſt iniquitas maxima,* id eſt, idololatria.
6 Profectus ergo inde Elias, &c. *Hic conſequenter ponitur mandati Domini executio per Eliam vngendo Eliſæum in Prophetam, quem primo reperit de tribus prædictis cum dicitur.*
7 Miſit pallium. *Hæc. n. pallii impoſitio vocatur vnctio, vel ẽt cũ hoc vnxit eũ, licet non ſit ſcriptũ, quia non omnia ſcribũtur. Quòd aũt vnxerit Hazael non habetur, niſi ꝙ infra 4. lib. c. 8 dicitur, ꝙ Eliſæus eius diſcipulus dixit ipſi Hazael ipſum fore regem Syriæ, & forte tũc vnxit eũ, licet non ſit ſcriptũ. De Iehu vero ſcribitur inf. 4. lib. c. 9. ꝙ Eliſeus miſit vnũ de filiis prophetarũ ad vngendũ eũ regem ſup Iſrael.*
8 Qui ſta. *Volẽs omnino adhærere ei, motu inſtinctu ſpiritusſancti.*
9 Tulit par. *Præ gaudio enim ſuæ vnctionis fecit conuiuium ſociis ſuis, & vicinis.*

CAP.

MORALITER.

† Et poſt ignem ſibilus auræ te. quia poſt tranſitum prædictorũ adeſt ſuauitas ſp̃uſſancti per ſibilũ tenuẽ, vel dulcem ſignificata, ideo ſubditur, *Ibi do.* quid autem audiat a Dño, ſubdit. †ius audire, & opere adimplere. Tamen dicuntur hic tria tranſire antequam domini vox audiatur. Primum eſt ſpiritus fortis, per quem ſuperbia vitæ ſignificatur. Secũdum eſt commotio, per quam concupiſcentia mũdi, qui eſt ſemper in commotione. Tertium eſt ignis per quem concupiſcẽtia carnis intelligitur. Hæc. n. tria oportet tranſire, & totaliter auferri ab eo qui aure mentis audire deſiderat verbum Dei.
2 *Vnges Haza.* Dicitur. n. ei quod ungat duos reges ad puniendum idololatras gladio, & vnum prophetam verbo. Per quod ſignificatur, quod in eccleſia aliqui dimittuntur puniendi gladio materiali, aliqui vero puniuntur tantum gladio ſpirituali.

ADDITIO.

In capitul. 19. ubi dicitur in poſtill. *Altaria tua domine deſtruxerunt,* non loquitur hic de altaribus quæ erant in Ieruſalem, &c.
Rõnabiliter põt dici ꝙ hic loquit᷑ Elias de ipſis altarib. Ieruſalem

ruſalem Licet.n.ipſa altaria non eſſent deſtructa realiter, tamen erant deſtructa ſecundum opinionem, & affectionem idololatrarum, idololatræ.n.ipſa deſtruerent ſi poſſent, & inquantum in ipſis erat illa deſtruebant, qui.n.vitulos colebant publice in contemptum Dei, quantum in ſe erat deſtruebant altaria Dei, i totum cultum diuinum fatebantur eſſe inanem. Et iſte modus intelligendi patet ex eo quod ſequitur, ſ. *Et prophetas tuos occiderunt gladio*. non.n.legitur q; tempore Eliæ, ſeu ante ipſius tempus aliqui prophetæ Dei fuiſſent occiſi gladio, ſed hoc eſt intelligendum modo prędicto, ſ.quod Achab, & Iezabel quantum in ſe erat, occidebant prophetas domini, tum reputando eos vanos, tum etiam quia appetebant eorum interfectionem.

REPLICA. In c.autem.19. deſtructionem altarium Dei de quibus conqueſtus fuit Elias, Poſtillator exponit de reali deſtructione, Burg. autem de intentionali.

CAP. XX.

A a *Orro Benadad.* ⁜ Ioſephus. Illo tempore Adad filius Adadi regis Syriæ, & Damaſci, collecto totius prouinciæ exercitu, & ſolatiis triginta duorum regum, habitantium trans Euphratem, contra Achab caſtrametatus eſt. Ille cum par nō eſſet exercitu, ad dimicādum nōn prçſumpſit accedere, ſed omnia neceſſaria in ciuitatibus munitis includens, ipſe manſit in Samaria. Habebat enim hęc muros valde fortiſſimos, & erat inexpugnabilis obſidentibus.

L. 8. antiqu. cap. 13.

B RAB. Benadad ſignificat diabolum, qui diuerſos exercitus malignorū ſpirituū ad ſubuertendum populum Dei cōtrahit; ſed per pueros principum Iſrael vincitur, ideſt, per bonos auditores doctorum, quia quod auribus audiunt, factis implent. Antiquus hoſtis in fugā vertitur, omniſq; ſuus exercitus militibus Chriſti perturbatur, qui bene ducenta milia, & triginta duo eſſe dicuntur, quia qui vtriuſque teſtamenti ſcientiam perfectè tenent, & trinitatis fidem cum gemina charitate conſeruāt, hi apti militiæ ſummi regis eſſe cōprobant.

Angelomus.

C Ponite ſub inſtrumenta bellica. Et poſuerunt cōtra ciuitatem alii ſic, Inſtruite uos. Et inſtruxerunt ſe aduerſus ciuitatem, Diuiſo.

CAP. XX.

a PORRO Benadad Rex Syriæ congregauit om-
nem exercitum ſuum, & trigintaduos Reges ſe-
cum, & equos, & currus, & aſcendens pugnabat
contra Samariam, & obſidebat eam. Mittenſque
nuntios ad Achab Regem Iſrael in ciuitatem,
ait: Hæc dicit Benadad. Argentum tuum, & au- 1
rum tuum meum eſt, vxores tuæ, & filii tui opti-
mi mei ſunt. Reſponditque Rex Iſrael iuxta verbum tuum domine mi 2
rex, tuus ſum, & omnia mea. Reuertenteſque nuntii dixerunt. Hæc di- 3
xit Benadad † qui miſit nos ad te. Argentum tuum, & aurum tuum, &
vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. Cras igitur hac eadem hora mit-
tam ſeruos meos ad te, & ſcrutabuntur domum tuam, & domum ſer-
uorum tuorum, & omne quod eis placuerit, ponent in manibus ſuis,
& auferent. Vocauit autem rex Iſrael omnes ſeniores terræ, & ait. Ani- 4 5
maduertite, & videte quoniam † inſidiatur nobis. Miſit enim ad me
pro vxoribus meis, & filiis, & pro argento, & auro, & non abnui. Dixe-
runtque omnes maiores natu, & vniuerſus populus ad eum: Non au- 6
dias, neque acquieſcas illi. Reſpondit itaque nuntiis Benadad: Dicite
domino meo regi: Omnia propter quæ miſiſti ad me ſeruum tuum
in initio faciam: hanc autem rem facere non poſſum. Reuerſique nun- 7
b tii retulerunt omnia ei. Qui remiſit, & ait. Hæc faciant mihi dii, & hæc
addant, ſi ſuffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui ſequi- 8 9
a Temeritatem modeſto ſermone compeſcens, ait. b ¶ Armis adhuc indutus.
c tur me. Et reſpondens Rex Iſrael ait; Dicite ei: † Ne glorietur accinctus 10
a ¶ Depoſitis armis victor.
æquè, vt diſcinctus. Factum eſt autem cum audiſſet Benadad verbum
iſtud, bibebat ipſe, & reges in vmbraculis, & ait ſeruis ſuis. † Circun- 11

b *Hæc fa.mi.* Samaria more ciuitatum habebat terram interius ipſis muris penè æqualem, quo ſubſidio ictib. arietū reſiſteret extra, murorū altitudo longè ſuperficiē terræ tranſcenderat. Ait ergo rex ſupbus obſeſſos terren quod tantam haberet multitudinem, vt ſi quiſque militum vnum lapidem, vel ſtipitem, vel ceſpitem ad conſtruendum contra vrbem aggerē apportaſſet, agger exurgeret qui ſuperficiei quæ erat ītra muros eſſe videretur qualis, ita vt equo pugnātes cōtra ciuitatem tela, vel faces mitterent.

c *Ne gloriet.acc.* RAB. Accinctus eſt qui cingulo circundatur, diſcinctus qui cingulū depoſuit. Ait ergo rex Iſrael, rex Syriæ glorians quaſi...

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XX.

PORRO Bena. *Poſtquam diuina prouidētia quantum in ſe fuit Achab a ſua malitia reuocauit cæleſtibus ſignis, hic conſequenter eū reuocat in mirabilib. uictoriis licet abuſus fuerit utriuſque beneficii, & diuiditur pars iſta in duas ſecundum duplices victorias, ſecunda ponitur, ibi,* Accedens autem propheta. *Circa primum Achab primo de obſidione anxiatur, ſecundo per prophetam de victoriæ promiſſione conſolatur,* Et ecce propheta vnus. *Anxiebatur autem Achab, tū quia non habebat populum, vt poſſet reſiſtere, tum quia non poterat pacem, niſi valde grauem habere, & hoc eſt quod dicitur.*

1 Hæc dicit. *Achab.n.primo miſerat nuntios ad Benadad pro pace requirenda, & ipſe reſpondit iſta quæ dicta ſunt.*

2 Reſponditque. *non dicit, ſecundum verbum tuum totaliter, quia bene concedebat ei aurum, & argentum, & bona mobilia, non autem uxores, & pueros, ideo ſubditur.*

3 Tuus ſum. *non autem dixit de uxorib. & liberis, ſed Benadad huic oblationi non aſſenſit, imo totum habere voluit, & abſque dilatione, ideo ſubditur,* Cras igitur, *& patet litera.*

4 Vocauit. *ut haberet conſilium cum eis, quia erat in arcto poſitus propter multitudinem exercitus Regis Syriæ quem formidabat, & propter pacem duram, quam Rex Syriæ uolebat.*

5 Animaduertite. *uolens auferre uxores, & filios, ut ſic non remaneant in terra qui poſſint eam defendere in futuro, & ſic obtinebit ca[m] pro ſua uoluntate.*

6 Non audias. *magis.n.uolebant ſe exponere periculo belli, quia ſi[c]ut uulgariter dicitur, Melius eſt bonum bellum quam mala pax, id[eo] reſpondit Achab.*

7 Hanc autem rem facere non poſſum, & cæter. *Propt[er] quod Rex Syriæ indignatus, & de ſua multitudine nimis confidens d[i]xit.*

8 Si ſuffecerit. *& accipitur hic ſi.pro non.*

9 Puluis. *uocatur autem hic puluis Samariæ terra, quam ciu[es] portauerunt iuxta muros in magna quantitate, ad hoc quod muri e[ſ]ſent fortiores ad ſuſtinendū ictus machinarū, & ad hoc quod illi de ci[ui]tate per illam terram appoſitam poſſent faciliter ire uſque prope pr[o]pugnacula murorum ad defenſionem ciuitatis. Dixit igitur Benadad iactando quod tanta multitudo erat in ſuo exercitu, quod ſi quilibet a[c]ciperet pugillum de terra, implerentur foſſata, & ſierent a[g]geres ita magni exterius, ſicut fecerant ciues interius, per hæc i[n]nuens, quod ſtatim caperet ciuitatem, cui reſpondit Achab.*

10 Ne glorietur accinctus æquè, vt diſcinctus. Factu[m] eſt autem cum audiſſet Benadad. *Accinctus dicitur ille qui [va]dit ad prælium. Diſcinctus uero qui iam depoſuit arma obtenta uic[to]ria, per hoc inſinuans ipſi Benadad, quod non debeat gloriari acſi ia[m] cepiſſet ciuitatem.*

11 Circundate ciui. *ponendo machinas ad inuadendum eam.*

Et

MORALITER.

1 *Porro Benadad rex Syriæ,* Syria ſublimis interpretatur, ideo per regem Syriæ diabolus ſignificatur, de quo dicit Iob. 41 d. *Omne ſublime uidet.* nam ſuperbiſſimus eſt, ideo de ipſo † ibidem,

quaſi iam cepiſſet Samariam quam obſidere cęperat, Ne
A glorietur accinctus ęquè, vt diſcinctus. Ac ſi dicat, Noli gloriari qui adhuc in acie poſitus, quem victoria ſequatur ignoras, quippe qui vincere credidit victus eſt.

a *Recenſuit ergo pueros principum, &c.* ⁜ Ioſephus. Conuocãs filios principum rex, inuenit quaſi ducentos trigintaduos, & agnoſcens Syrum ad conuiuium fuiſſe conuerſum, aperiens portas, filios principum mox emiſit. Exercitum vero alium habuit intra murum in ſubſidiis præparatum. Porro filii principum congreſſi Syrorum cuſtodib. multos eorum interemerũt, & alios vſque ad caſtra ſecuti ſunt. Videns autem eos Rex Iſrael vincentes, etiã omnem alium exercitum dimiſit exire.
B Qui repentè in Syros irruentes, præualuerunt eis. Non. n. Syri ſperabant eos ſuper ſe ſic inopinabiliter venturos. Quos propterea inuenientes nudos, & ebrios, ita perſecuti ſunt, ut illi etiam arma ſua relinquentes fugerent, & vix in equo rex potuit euadere.

b *Fugit quoque.* Rab. Ideſt, diabolus princeps iniquorum, quorum oculi ſublimes ſunt. Syria enim ſublimis in equo ſuæ ſuperbiæ confidens cum equitibus, ſ. omnibus ſuperbis, quia ipſe eſt caput ſuper omnes filios ſuperbiæ, ab exercitu Chriſti ſuperatus in fugam vertitur, & Rex Iſrael percutit equos, & currus, &c. quia rex regum nequitias ſpirituales obruit humani generis delendo peccata.
D *Eucher. Angelom.*

date ciuitatem. Et circundederunt eam. Et ecce propheta v- 1
nus accedens ad Achab regem Iſrael ait ei, Hæc dicit Domi
nus. †Certè vidiſti omnem multitudinem hanc nimiam. Ec
ce ego tradam eam in manu tua hodie, vt ſcias quia ego ſum 2
Dominus. Et ait Achab, Per quem? Dixitque ei, Hæc dicit, 3
Dominus, Per †pediſſequos principum ꝓuinciarum. Et ait 4 5
a Quis incipiet ꝓliari? Et ille dixit, Tu. Recenſuit ergo pueros 6 7
principum ꝓuinciarum, & reperit numerum ducentorum
trigintaduorum: Et poſt eos recenſuit populum, oẽs filios
Iſrael ſeptem milia, & egreſſi ſunt meridie. Benadad autẽ bi- 8
bebat temulẽtus in vmbraculo ſuo, & reges triginta duo cũ 9
eo, qui ad auxilium eius venerãt Egreſſi ſunt aũt pueri prin-
cipum prouinciarum in prima frõte. Miſit itaque Benadad, 10
qui nuntiauerunt ei, dicentes, Viri egreſſi ſunt de Samaria.
At ille ait, Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos, ſi 11
ue vt prælientur, viuos eos capite. Egreſſi ſunt ergo pueri
principum prouinciarum, *ac reliquus exercitus ſequeba-
tur*. Et percuſſit vnuſquiſque virum qui contra ſe veniebat.
b Fugeruntq; Syri, & perſecutus eſt eos Iſrael. Fugit quoque
Benadad rex Syriæ in equo cũ equitibus ſuis, nec non egreſ
ſus rex Iſrael percuſſit equos, & currus, & percuſſit Syriã pla-
ga magna nimis: Accedẽs autem propheta ad regem Iſrael, 12
dixit ei, Vade & confortare, & ſcito, & vide q̃d facias. Sequẽ 13 14
ti enim anno rex Syriæ aſcendet contra te, Serui verò regis
Syrię dixerunt ei, Dii montium ſunt dii eorũ, ideo ſuperaue- 15 16

RABAN. Diabolus licet a Sanctis ſæpius vincatur, tamen iterum inſtaurat prælium contra eos, & dũ vno modo vincitur, alio ſtatim vincere conatur.
E

RABBAN. Maligni ſpiritus ſi in ſpiritualibus vincuntur, in corporalibus bellum parant, ſatagentes vt animas de ſupernis ad ima præcipitent, quo facilius vincant. Si viderint cœleſtia deſiderare, terrena ad amandum ingerunt. Si proſperitate conceſſa Deo gratiæ agentur, ſtudent vt per aduerſa frangantur. Sed ſicut Syri, ita dæmones vbi ſe ſuperare confidebant, ibi ſuperati ſunt.
F

C *Fugit* ☞ *Per-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ecce prophe. *Hic conſequenter Achab de promiſſione victoriæ conſolatur, cum dicitur,* Vidiſti omnem multitudinem. *cum cauſa ſubditur.*
2 Vt ſcias quia ego. *& reſilias ab idololatria.*
3 Et ait Achab, per quem, &c. *quia videbatur ſibi impoſſibile propter populi ſui paucitatem, propter quod propheta ad eum aſſecurandum replicauit nomen domini dicens.*
4 Hæc dicit dominus, Per pediſſe. *ideſt, per armigeros principum terræ Iſrael, vt communiter exponit Rab. Sal. dicens, quod per hoc intelliguntur filij nobilium, qui non erant de filiis Iſrael, ſed erãt dati obſides ipſi Achab. Vnde in Hebræo habetur,* Per pueros principum prouinciarum.
5 Et ait. *ſcilicet Achab.*
6 Quis incipiet præ. *ideſt, quis erit in prima acie.*
7 Et ille dixit tu, &c. *vt magis tibi attribuatur victoria, & per hoc debeas eſſe Deo magis gratus.*
8 Et egreſſi ſunt meridie. *quia illa hora ſolent homines comedere, & ideo minus erant parati ad reſiſtendum, ideo ſubditur.*
9 Benadad autem bibebat. *Ideſt, vino ſuffuſus, & inebriatus.*
10 Miſit itaque Benadad. *Ideſt, miſerat ante eos ad circundandum ciuitatem, vt prædictum eſt, & iſti nuntiauerunt ei egreſſum Achab de ciuitate.*
11 Apprehend. eos uiuos. *volebat. n. communi populo vti in operibus ſeruilibus in regno ſuo, & principales volebat interficere variis ſupplicijs longa morte. Cetera patent.*
12 Accedens autem pro. &c. *Hic conſequenter deſcribitur ſecunda victoria ipſi Achab conceſſa, vbi Achab primo de bello futuro præmonetur, ſecundo victoria ei prædicitur, ibi.* Et accedens vnus vir Dei. *tertio obtenta victoria Achab abutitur, ibi.* Dixeruntque ei ſerui ſui. *Circa primum dicitur.*
13 Vade & confortare, *Accipiendo conſtantiam te defendendi bello futuro.*
14 Et ſcito, & vide. *i. non ſis negligens in prouidendo tibi propter victoriam quam habuiſti.*
15 Dii montiũ. *Hoc dicebant, quia templum vbi colebatur Deus in Ieruſalem erat in monte Moria, & altare quod reparauit Helias in monte Carmeli.*
16 Ideo ſuperauerunt. *Credebant enim tanquam Gentiles, & erronei, quod poteſtas Dei Iſrael ſe extenderet tantum in montibus.*

Mi- ⁜ Amo-

MORALITER.

† ibidem, quod *Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Ipſe uero congregat exercitum ſuum contra homines, ad ſubiiciẽdum ſibi per peccatum, & maxime cõtra illos qui a ſua ſeruitute receſſerant per penitentiæ ſacramentum, & ibi bene ſignificantur per filios Iſrael, qui receſſerant a cultu Baal, & adhæſerant Deo dicentes, *Dominus ipſe eſt Deus.* vt habetur ſupra 18. capitul. ſed dominus facit eum ſuperari cum ſuo exercitu.
4 *Per pediſſequos principum prouinciarum.* Per quos conuenienter intelligi poſſunt pauperes prædicatores, qui diſcurrunt ad prædicandum contra vitia ex autoritate prælatorũ, qui bene dicuntur principes, eo quod ſunt ſucceſſores apoſtolorum, de quibus dicitur Pſ. 43. d. *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Per prædicationem vero pauperum religioſorum multi peccatores conuertuntur ad bonum, & ſic in eis diabolus cum ſuo exercitu ſuperatur.
Serui vero regis, &c. Per ſeruos regis Syriæ intelliguntur dęmones, qui ſunt ſub ſuo principe, ipſi vero aliquãdo pugnãt cum viris ſanctis in montib. ſ. quando nituntur eos impedire a deuotis orationib. quæ montes dicuntur, quia ſecũdum Damaſcenum, Oratio eſt aſcenſus mentis in Deum, ſed ibi debellantur, quia virtute orationis perſeuerantis fugantur. Quod fuit figuratum Ex. 17. c. vbi dicitur, quod Amalec cũ ſuo exercitu fugatus fuit, & deuictus per Moyſen in monte orantem. Sed dæmones ſic deuicti a viris deuotis aliquando reuertuntur ad pugnandum cum eis in campeſtrib. Nã aliquando viri deuoti occupantur circa adminiſtrationes, temporalem curam requirentes, propter quod per campeſtria deſignantur, & dæmones ſperant eos in ſuis tentationib. deuincere, ſed frequenter contigit, quod ſicut victi fuerunt in montib. ſic & in campeſtrib. debellantur. Et hoc eſt quando viri deuoti in adminiſtrationib. ſibi commiſſis bene ſe habent ad honorem Dei, & bonum proximi, ſed aliquando contigit Deo permittente, & diabolo procurante, quod ex tali victoria victor in ſuperbiam erigitur, & ſic cum diabolo qui rex eſt ſuper filios ſuperbiæ confœderatur, & hoc per fœdus Achab cum rege Syriæ ſignificatur.

A a *Percuſſeruntque filii Iſrael, &c.* ✠ Ioſephus. Achab cum exercitu congreſſus, robuſtiſſima dimicatione commiſſa, hoſtes conuertit in fugam, & ad eorum interitum perſequens imminebat. Illi uero ſuis currib. impediti, adinuicem ſunt extincti, paucique diffugerunt in ciuitatem Aphecã. B Sed & ipſi sũt mortui, muris enim cadentibus ſuper eos, viginti ſeptem millia defecerunt. in prælio autem cẽtum millia ſunt occiſa. Rex autem Syrorum fugiens, cum quibuſdam ſibi fidelisſimis ſeruulorum in ſubterraneo loco celatus eſt, cui cum dixiſſent ſerui, quia clementes eſſent, & miſericordes Hebrei, & poſſent modo conſueto rogati ſalutem ei conferre, ſi adeũtes rogarẽt Achab C dimiſit eos hoc agere. Tunc illi induti ſaccis & reſtibus ſua capita alligantes, (ſic enim olim captiui rogabant) Syri ad Achab venerunt, petentes vt Adad mereretur ſalutem ab eo, qua gratia eius foret ſeruus, &c.

Li 8. Ant. ca, c. 13. verbum

runt nos. Sed melius eſt, vt pugnemus contra eos in campeſtribus, &
obtinebimus eos. Tu ergo verbum hoc fac. Amoue reges ſingulos †ab 1
exercitu tuo, & pone principes pro eis, & inſtaura numerum militum
qui ceciderunt de tuis, & equos ſecundum equos priſtinos, & currus
ſecundum currus quos antè habuiſti, & pugnabimus contra eos in cã-
peſtribus, & videbis quod obtinebimus eos. Credidit conſilio eorum,
& fecit ita. Igitur poſtquam annus tranſierat, recenſuit Benadad Sy-
ros, & aſcendit in Aphec, vt pugnaret contra Iſrael. Porro filii Iſrael re- 2
cenſiti ſunt. Et acceptis cibarijs profecti ex aduerſo caſtrametati ſunt
contra eos, quaſi duo parui greges caprarum. Syri autem repleuerunt 3
terram. Et accedens vnus vir Dei, dixit ad regem Iſrael, Hæc dicit Do- 4
minus, Quia dixerũt Syri, Deus montiũ eſt Dominus, & non eſt Deus 5
vallium, dabo omnem multitudinem grandem hanc in manu tua, &
ſcietis, quia ego ſum Dominus. Dirigebant itaque ſeptem diebus ex-
aduerſo hi atque illi acies, ſeptima autem die commiſſum eſt bellum.
a Percuſſeruntque filii Iſrael de Syris centum milia peditum in die v-
na, fugerunt autem * qui remanſerunt in Aphec, in ciuitatem, & ceci- 6
dit murus ſuper viginti ſeptem milia hominum qui remanſerant. Por-
ro Benadad fugiens ingreſſus eſt ciuitatem † in cubiculum, quod erat
intra cubiculum. Dixeruntque ei ſerui ſui. Ecce audiuimus, quod Re- 7 8
ges domus Iſrael † clementes ſint. Ponamus itaque ſaccos in lumbis 9
noſtris, & funiculos in capitibus noſtris, & egrediamur ad Regem Iſ-
rael, forſitan ſaluabit animas noſtras. Accinxerunt ſaccis lumbos ſuos,
& poſuerunt funiculos in capitibus ſuis, veneruntque ad regem Iſrael,
& dixerunt ei. Seruus tuus Benadad dicit, Viuat oro te anima mea. Et il
le ait, Si adhuc viuit, frater meus eſt. † quod acceperunt viri pro omi- 10 11
ne: Et feſtinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt, Fra- 12
ter tuus Benadad viuit. Et dixit eis, Ite & adducite eum ad me. Egreſ- 13 14
ſus eſt ergo ad eum Benadad, & leuauit eum in currum ſuum. Qui dixit 15
ei, Ciuitates quas tulit pater meus a patre tuo reddam, & plateas fac ti- 16
bi in Damaſco ſicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus re-

*Syri

† miſericordes

Omen

✠ AMBROS. Intulerat Achab bellum rex Syriæ, qui & ab eo victus eſt, captiuus quoque libertati donatus, & remiſſus ad regnum eſt. Nã primo congreſſu Achab vicit, & fugauit hoſtem. ſecundo vicit, & captum imperio ſuo reddidit, quod Achab non ſolum euaſerit, ſed triumphauerit, diuinæ fuit ſententiæ, quod autem poſtea vinceretur, ſuæ fuit culpæ, dicente uno ex filiis prophetarum proximo ſuo, *Percute me, & cætera.* liquet igitur his oraculis, quod Domin⁹ etiam circa indignos ꝓmiſſa ſua ſeruet, ſed ipſos, aut ſtultitia ſua opprimi aut alia ꝑuaricatione damnari, etiãſi primæ ꝑuaricatiõis laqueos euaſerit.

Abiit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Amo.re.ſingulos ab exercitu tuo. *id eſt, principes bellatorum qui non ſint ita delicati ſicut reges, nec in ſtatu tam alto poſiti, & ſic erunt fortiores ad pugnandum, & magis voluntarii, vt per hoc poßint aſcendere ad altiorem gradum.*

2 Et aſcendit. *Quæ eſt ciuitas fortis in tribu Aſer, quam abſtulerant Syri ab Hebræis, & eſt ſita in monte, ſed ante eam eſt planities magna, vbi deſcenderunt Syri, vt pugnarent cum Hebræis in campeſtribus.*

3 Quaſi duo parui greges. *Quia Hebræi erant valde pauci reſpectu Syrorum, vt ſic victoria magis appareret ex virtute diuina.*

4 Et accedens. *Hic conſequenter victoria ipſi Achab promittitur, cum dicitur,* Et accedens vnus vir Dei. *Licet non nominetur, dicitur tamen a doctoribus communiter, quod fuit Michæas filius Iemla. & hoc etiam dicunt Hebræi.*

5 Quia dixerunt. *ideſt, quia blaſphemauerunt Deum Iſrael, attribuentes ei potentiam limitatam, debellabuntur propter iſtam blaſphemiam. Dicunt etiam quod cum hoc dixit eis propheta, quod non parceret ipſi Benadad, & populo eius, ſed magis interficeret propter blaſphemiam Dei prædictam, & propter hoc in Hebræo ponitur bis,* Et dixit. *Vnde in Hebræo ſic habetur,* Et accedens vir Dei dixit ad regem Iſrael, & dixit, Hoc dicit Dominus & cætera. *Quia de mandato Dei dixit ei, quod victoriam illi daret, & quod Syris deuictis non parceret. Cætera patent vſque ibi.*

6 Et cecidit murus, & cætera. *Volebat enim fortificare murum ad ſe defendendum intra ciuitatem. Sed quia ædificium erat antiquum ex concuſſione, & Dei voluntate cecidit ſuper blaſphemos.*

7 Intra cubiculum, & cætera. *ideſt, in loco valde ſecreto. Ioſephus autem dicit, quod cum paucis ſibi fideliſſimis intrauit locum ſubterraneum ſecretum, cuius ingreſſus erat intra cubiculum.*

8 Dixeruntque ei ſerui ſui. *Hic conſequenter Achab victoria ſibi data abutitur in dimiſſione blaſphemi, quem occidere tenebatur de mandato Dei.*

9 Audiuimus. *Dicit.n. Seneca in libr. de clementia, quod nihil ex omnibus magis decet principem quam clementia, tamen ſemper cum ea debet eſſe iuſtitia, aliter non eſſet virtuoſa, & ideo in propoſito magis fuit dementia parcendo blaſphemis contra Deum, & iuſtitiam, quando dixit Achab.*

10 Si ad.vi. *ideſt, volo facere pacem cum eo, & confœderationem.*

11 Quod. *ideſt, ſerui Benadad*

12 Pro om. *eſt autem omen ſecundum quod dicit Valerius Maximus, verbum ex inſperato prolatum ex quo ſequitur bonum alicuius, vel aliquorum, & tunc dicitur omen illius, vel illorum. Et ponit exemplum de Romanis quærentibus locum aptum, ut ibi manerent, & ciuitatem ædificarent, & cum veniſſent ad locum vbi nunc eſt Roma, vexillarius qui præcedebat fixit vexillum in terra, dicens, Stemus, quia hic optime manebimus, & hoc verbum fuit acceptum pro omine.*

13 Et fe.ra, *Tanquam firmiter dictum ne poſſet retractare.*

14 Atque dixerunt, frater tuus. *Acſi diceret, ſicut dixiſti, ex nunc eſt fœdus inter te, & ipſum.*

15 Et leuauit eum in cur. &c. *pacifice, & honorificè recipiens ipſum.*

16 Et plateas. *ideſt, in ciuitate mea regia fac forum rerum venalium, vt inde recipias tributum tanquam habens in regno meo principale dominium. Dicit autem Ra. Sa. hic, quod non habebat in animo hoc facere, ſed intendebat Achab decipere.*

7 In- ✠ Tunc

¶ Micheas.
cedam a te. pepigit ergo fœdus, & dimiſit eum. Tunc vir quidam de fi- 1
¶ In capite.
liis prophetarũ dixit ad ſocium ſuum, in ſermone domini. Percute me. 2
At ille noluit percutere. Cui ait. Quia noluiſti audire vocem Domini, 3
¶ Quod cum contigiſſet.
ecce recedes a me, & percutiet te leo. Cumque paululum receſſiſſet ab
eo, inuenit eum leo, atque percuſſit. ſed & alterum inueniens virum
a dixit ad eum: percute me. Qui percuſſit eum, & uulnerauit. Abiit ergo
¶ Alligato capite.
propheta, & occurrit regi in via, & † mutauit aſperſione pulueris os, & 4
oculos ſuos. Cumque rex tranſiſſet, clamauit ad regem, & ait. ser-
uus tuus egreſſus eſt † ad prœliandum cominus. Cumque fugiſſet vir 5
vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait. Cuſtodi virum iſtum. Qui ſi 6
lapſus fuerit, erit anima tua pro anima eius: aut talentum argenti ap-
pendes. Dum autem ego turbulentus huc illucque me verterem, ſu-
bitò non comparuit. Et ait Rex Iſrael ad eum. Hoc eſt iudicium 7
tuum, quòd ipſe decreuiſti. At ille ſtatim † abſterſit puluerem de 8
a ¶ Et ſoluto capite.
facie ſua, & cognouit eum Rex Iſrael, quòd eſſet de prophetis. Qui ait
a ¶ Benadad blaſphemum.
ad eum. Hęc dicit dominus. Quia dimiſiſti virum dignum morte de ma 9
¶ Quia ipſe te perimet.
b nu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 10
c Reuerſus eſt igitur Rex Iſrael in domum ſuam, † audire contemnens, 11 12
& furibundus venit in Samariam.

a *Abiit ergo.* Micheas parabola uſus eſt propter ſermones quos regi erat dicturus, ut oſtenderet hoc ad illum magis, quam ad ſe pertinere.
b *Erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.* Prouidendum eſt ſeruis Dei, ne ſecundum exemplum Achab pernitioſa ſecuritate ſibi blandiantur, quandiu hoſtis uiuit, nedum ſe quaſi uictores arbitrentur, per fraudem diaboli pacem promittentis citius elidantur, quia ſicut tunc propheta regi pro incõſiderata pietate pronuntiauit aſſore ultionem, ita nũc propheticus ſermo pronuntiat, ſi paciſcamur cum diabolo, æternam nobis per hoc imminere pœnam.
c *Et furibundus venit in Samariã.* Iratus Achab prophetam clauſum ſeruari iuſſit, & confuſus verbis Micheæ domum remeauit.

D E F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc uir. *Poſtquam diuina prouidentia reuocauit Achab quantum in ſe fuit ſignis, & victoriis mirabilibus, hic conſequenter cum reuocat comminationibus, & primo comminatur ei mortem in perſona propria. ſecundo cum hoc in vxore, & prole ſua c. ſequenti. Circa primum ſciendum, quod propheta de mandato domini uoluit proponere ipſi Achab parabolam per quam ignorans contra ſeipſum daret ſententiam, ſicut Natham propoſuit ipſi Dauid, ut habetur ſupra 2. libr. 11. c. Et ideo ad proponendum primo diſponitur per plagam ſuſceptã, cum dicitur.*

2 Dixit ad ſocium. *ex quodam horrore.*

3 Cui ait, &c. & perc. me. *propter peccatum inobedientiæ, quia eum cognoſceret, & ſciebat eſſe prophetam domini, cui eſt in omnibus obediendum, cum ſit dominus uitæ, & mortis, ſanitatis, & infirmitatis. Cætera patent uſque ibi.*

4 Et mutau. *In Heb. habetur.* Et mutauit pannó *i. inuolutione panni, quia ligauit caput ſuum uulneratum ſicut ſolet fieri, ita tamen quod ex illis ligaminibus facies pro magna parte erat operta, ne Achab eum cognoſceret, & ſic ad parabolam propoſitam reſponderet, ſicut uni de populo qui propheta non eſſet.*

5 Cumque fug. *adduxit eum, ſcilicet, captum.*

6 Cuſtodi. *ſub pacto quod ſequitur in litera. Et ſubintelligitur. Et ſic recepi eum.*

7 Et ait rex Iſrael. *Ignorans quod pro ipſo diceretur. Vbi etiam conſiderandum, quod iſta parabola uera eſt in ſenſu pro quo ponitur, ſcilicet, pro Achab, & Benadad, ſicut & parabola Ioathan filii Ierobaal quæ habetur Iud. 9. b.* Dixeruntque omnia ligna ad ramnum ueni, & impera ſuper nos. *de Sichimitis, & Abimelec, prout ibidem plenius fuit dictum. In hoc. n. conſiſtit ueritas parabolę, quod ſit uera in ſenſu pro quo ponitur.*

8 At ille. *In Heb. habetur.* Et amouit pannum, ſeu ligamentum de facie ſua, *ut cognitus a rege parabolam ad propoſitum applicaret, dicens.*

9 Quia dimi. *propter Dei blaſphemiam, & eius ſententiam contra Benadad tibi denuntiatam, ut eam exequereris.*

10 Erit anima. *ideſt morieris, iſte. n. fuit idem propheta qui denuntiauerat ſibi uictoriam, & Dei ſententiam de Benadad.*

11 Reuerſus. *Audire contemnens tanquam obſtinatus in malitia ſua.*

12 Furibundus uenit. *dicit Ioſephus quod incarcerauit prophetam.*

MORALITER.

† Per hoc autem quod propheta increpauit Achab de hoc fœdere dicens.

9 *Quia dimi.* ſignificatur quod ex tali fœdere cum dæmone incurritur mors gehennæ.

CAP.

ADDITIO.

In cap. 20. vbi dicitur in poſtill. Poſtquam diuina prouidentia quantum in ſe fuit Achab a ſua malitia reuocauit cœleſtibus ſignis, &c.

Si diuina prouidentia quantum in ſe fuit, reuocaſſet Achab a ſua malitia, vt dicitur in poſtil. indubiè fuiſſet reuocatus. Nam vt eccleſia cantat, Diuina prouidentia in ſua diſpoſitione non fallitur. Vnde melius diceretur quod diuina prouidentia fecit ſupernaturalia ſigna ſufficientia ad reuocationem Achab, ſi ipſe non fuiſſet obſtinatus.

REPLICA. In cap. 20. vbi poſtillator continuando dicit, quod prouidentia diuina quantum in ſe fuit Achab a ſua malitia reuocauit cœleſtibus ſignis. Burg. nititur eum capere in ſermone, quia dixit quantum in ſe fuit, volens quod per hoc circumloquatur uoluntatem Dei beneplacitam, & ita Achab fuiſſet conuerſus, quia illa uoluntas ſemper efficax eſt. Sed Burgen. noluit aduertere naturam terminorum theologicalium, quod voluntas ſigni præcipiendo, cõſulendo, &c. poteſt facere quod in ſe eſt, ſicut voluntas beneplaciti. Et ita verè dicitur, Deus quantum in ſe eſt uult omnes homines ſaluos fieri, ſed defectus eſt ex parte hominum non Dei, quod non omnes homines ſalui fiant. Hæc igitur Bur. obiectio potius eſt pueriliter tentatiua, quam veritatis inquiſitiua, quemadmodum ualde reprehendit, beatus Hie. & beatus Aug. de doctrina Chriſtiana.

CAP. XXI.

POſt verba autē hæc, 1
tempore illo vinea e-
rat Naboth Iezrahe-
litæ, q erat in Iezra-
hel, iuxta palatiū A-
chab regis Samariç.
Locut⁹ ē ergo Achab
b ad Naboth, dicēs, Da mihi uineā tuā, vt fa-
ciā mihi hortum olerum, quia vicina eſt, &
prope domum meam. Daboq; tibi pro ea
vineam meliorem, †aut ſi tibi commodius
putas argēti pretium quātum digna eſt da-
c bo. Cui rñdit Naboth. † Propitius ſit mihi 2
dñs, ne dē hr̃ditatē patrum meorum tibi.
†Venit ergo Achab in domum ſuam †indi-
gnās, & †frēdēs ſup verbo qđ locutus fuerat
ad eū Naboth Iezrahelites, dicēs. Nō dabo
d tibi hr̃ditatem patrum meorum. Et proii-
ciēs ſe in lectulū ſuum, auertit faciē ſuā ad 3
parietē, & ñ comedit panē. Ingreſſa ē āt ad
eū Iezabel vxor ſua, dixitq; ei. Quid ē hoc?
vñ aīa tua cōtriſtata ē, & quare ñ comedis

†aut ſi placuerit tibi dabo tibi argentum pretii ipſius.

†vel furibundus

† triſtis.

-ad parietem.

CAP. XXI.

A POſt ver, &c. a Naboth. interpretatur conſpicuus, ſiue poſſeſſio, Iezrael honeſtas Dei ſiue ſemen Dei, hoc totū conuenit filio Dei, qui eſt ſplendor eius gloriæ, quem cōſtituit Deus hr̃dē vniuerſorum. Hic Naboth habuit uineā de qua, Vineā de Aegypto tra. Hāc concupiuit Achab, qui interpretatur frater patris, i populus Iudaicus de quo Chriſtus ſecundū carnem. Vt faceret hortum olerum. hoc eſt, vt vbi vinum ſpirituale germinare debuit, ibi fragilia Phariſæorum dogmata tranſplantaret. Naboth vineam dare nolenti, i. Chriſto Phariſæorum ſuperſtitionib. non conſentienti ipſa Iezabel ideſt, ſynagoga machinata eſt mortem. Interpretatur. n. Iezabel cohabitatrix, ſiue fluxus uanus, uel inanis, quia ſynagoga habitare uidebatur in domo domini, ſed per vana deſideria defluebat.

Rabbanus, Angelomus

B ✠ AMBROSIVS. Nabuthæ hiſtoria tempore vetus eſt, vſu quotidiana. Quis enim diuitum nō quotidie concupiſcit aliena? Quis opulentiſſimorum non ex turbare contendit agellulo ſuo pauperem, atque inopem auiti ruris eliminare finibus? Quis cōtentus eſt ſuo? Non igitur unus Achab natus eſt, ſed quotidie naſcitur Achab, & nunquam huic ſeculo moritur. Si unus occidat, aſſurgunt plurimi, plures qui rapiant, quàm qui amittant. Non vnus Nabuthe pauper occiſus eſt, quotidie Nabuthe ſternitur, quotidie pauper occiditur, &c. O diues, neſcis q̃ pauper ſis, q̃ inops tibi ipſi uidearis, qui te diuitem dicis? Quanto plus habueris, plus reqris, & quanq̃ acqſieris, tñ tibi adhuc indiges. Inflammat̃ lucro, auaritia non reſtinguitur. Rex Achab opib. regni affluebat, Nabuthe anguſti ſoli ceſpitem poſſidebat. Nihil pauper de poſſeſsion:b. diuitis concupiuit, rex ſibi egere viſus eſt, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur pauper tibi videtur? Qui contentus eſt ſuo, aut qui concupiuit alienum, &c. Audiamus quid rex dicat. *Da mihi.* inquit.

ł. de Nabuthe c. 1.

† Abſit mihi a domino, ut 23. q. 8. c. cōuenior.

Cap. 2.

C Quæ alia vox egentis eſt? Quæ vox alia ſtipem publicè poſtulantis, niſi, Da mihi, quia egeo? Da mihi, quia aliud viuendi ſubſidium habere non poſſum. Da mihi, quia non eſt mihi panis ad victum, nummus ad potum, ſumptus ad alimentum, ad indumentum ſubſtantia. *Date eleemoſynam, &c.* In ipſa autem deiectione, quāta impudentia? *Da mihi*, inqt, *vineam tuam.* Confitetur alienam, vt poſcat indebitam: Et *dabo tibi*, inquit, *pro ea aliam vineam.* Diues quod ſuū eſt, quaſi vile faſtidit, quod alienum eſt quaſi pretioſiſſimum cōcupiſcit. Si vero placuerit tibi, dabo pecuniā. Cito reprehendit errorem ſuū, pecuniā offerendo pro vinea. Nihil. n. vult alienū poſſidere, qui totū deſiderat ſuis poſſeſſionib. occupare.

Cap. 3.

b *Vt faciam mihi hortum olerum.* ✠ AMBR. Hæc erat oīs inſania, hic omnis furor, vt ſpatium uilib. olerib. quæreret. Non tam ergo ipſi cupitis quaſi vtile poſſidere, ſed alios vultis excludere. Maior vobis cura de pauperum ſpoliis, quam de veſtris emolumentis eſt. Damnum vr̃m creditis, quicqd alienū eſt. Quid vos delectāt naturæ diſpēdia? Vniuerſis creatus eſt mūdus, quē pauci diuites vobis defendere conamini. Nō enim terrena tantum poſſeſſio, ſed cçlum ipſum, aer, mare, in uſum paucorum diuitum uendicatur, &c.

c *Propitius ſit mihi Deus, &c.* ✠ Ambr. Audiuimus uocem diuitis aliena quærentis, audiamus uocem pauperis propria vindicantis. Non fiat hoc mihi a domino (inquit,) ut dem tibi hæreditatē patrum meorum. Quaſi quandam contagionem ſui, pecuniam eſſe diuitis arbitretur. Quaſi dicat. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, ego autem hæreditatem patrum meorum nō poſſum uendere. Habes quod ſequaris diues, ſi ſapias, ut non vendas agrum tuum ꝑ nocte meretricis, non transfundas ius tuum pro ſumptu comeſſationis, non adiudices domum tuam ad ludum aleæ, ne ius hæreditariæ pietatis amittas.

✠ Idem. Ideo Nabuthe inter ſanctos habetur, quia maiorum ſuorum hæreditatem ne regi quidē putauit eſſe credendam, & lapidari maluit quam uineam ſuam dare in direptionem. Hæreditas maiorum uera fides eſt. Extiterunt Ariani regali ſubnixi potentia, qui templum Domini putarent ſibi eſſe tradendum, ſupplicia acerba initant. Sed abſit ut apud mentem domino ſeruientem præponderarit magis pęnæ formido, quam forma pietatis. Non præualuit perfidia, quia fides reſtitit.

✠ Idem. Quid ſancto Nabuthæ fuit cauſa mortis, niſi honeſtatis contemplatio? Nam indecorum pretium pro paterna recuſauit hæreditate: maluitque morte declinare hmōi turpitudinem Non mihi inquit, fiat a domino, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Hoc eſt, tantum mihi opprobrium non fiat, non permittat Deus tantum extorqueri flagitium. De iure loquitur patrum. Maluit periculum cum honeſtate, quam vtilitatem cum opprobrio.

✠ Idem. Nabuthe vites ſuas, vel proprio cruore defendit. Si ille vineam non tradidit ſuam, nos trademus Eccleſiam Chriſti? dixi enim Abſit a me, vt tradam Chriſti hæreditatē. Si ille hęreditatem patrum non tradidit, ego tradam Chriſti hęreditatem? Addidi: Abſit vt tradam hęreditatem patrum, hoc eſt, hæreditatem Dionyſij qui in exilio in cauſa fidei defunctus eſt, hæreditatem Euſtorgij confeſſoris, hęreditatem Myroclis, atque omnium retro Epiſcoporum.

d *Et proijciens ſe in lectulum ſuum, &c.* ✠ Ambr. Turbatus eſt ſpiritus auari regis. lugent diuites, ſi nō potuerint aliena diripere, ſi ſuis pauper non ceſſerit facultatibus, vim męroris tegere nō pñt. dormire deſiderāt, velāt faciē ſuā, ne qdquā in orbe terrarū videant, ne quidquā in hoc mūdo non eſſe ſuā nouerint, ne audiant vicinum iuxta ſe aliquid poſsidere, ne audiant pauperem ſibi contradicentem. Et non manducauit (inquit) panem ſuum, quoniam quçrebat alienū. Etenim diuites magis alienum panem, quàm ſuum māducant, q raptu viuunt, & rapinis ſumptū exercent ſuum. Aut certè non māducauit panem ſuum, volens ſe morte multare, q ei aliquid negaretur, &c. Quàm euidenter expreſſa eſt diuitū cōſuetudo? Contriſtantur ſi aliena nō rapiant, renuntiant cibo, ieiunant, nō vt peccatū minuāt, ſed vt crimen admittāt, &c.

Bene-

NICOLAVS DE LYRA.

1 POſt ver. *Hic conſequenter additur ſecunda comminatio facta ipſi Achab de morte eius vxoris, & prolis. Circa quam ſic proceditur, quia primo ponitur ipſius Achab noua præuaricatio, ſecundo ponitur pœnæ comminatio ibi,* Factus eſt igitur. *tertio executio, ſeu inflictio, c. 22. Noua præuaricatio ipſius Achab fuit, quia poſtquam multipliciter Deum offenderat per idololatriam, innocētem occidit propter hæreditatis ſuæ concopiſcentiam, & patet litera vſque ibi.*

2 Propitius, &c. *pro pretio, vel hæreditate alia. Terra. n. Iſrael propriè erat ipſius Dei, propter quod non poterat ſimpliciter vendi, ſed ſolum vſque ad iubileum, ſicut habetur Leu. 25. & ideo nec illud concedebatur in lege, niſi in neceſſitate. Naboth autem erat diues propter quod non erat compulſus hæreditatem ſuam vendere. Rex etiam volebat eam ad perpetuum habere.*

3 Et proiici. *ex indignatione, & impatientia. Ex hoc patet quod rex non poterat accipere agros ſubditorum ſuorum pro voluntate ſua.*

1 Grandis

MORALITER.

† 1 *Poſt verba, &c.* Per uineam Naboth poteſt intelligi poſſeſsio, vel aliud bonū viri iuſti. Per Achab regē hāc vineā cupientem, homo quicūque, & maximè potēs, qui cupidus eſt boni alieni. Per vxorem autem Achab, q̃ viam peſsimam inuenit habendi vineam prędictam. ſ. per innocentis mortē, ſignificantur hoīes mali, qui ſunt potentib. coniuncti, & dant eis conſilia peſſima rapiendi ſimpliciū, & innocentiū bona.

9 Factus

a *Benedixit Naboth Deo, & regi.* ✲ Ambroſ. Aequalis videlicet perſona, vt ſit æqualis contumelia. Ne vero diuitē maledicti vox offendat, & ſermonis ipſo lædatur ſono, benedictū pro maledicto vocatur. Quæruntur duo teſtes iniqtatis. Duobus enim teſtib⁹, & Suſánna eſt appetita: duos teſtes, & Synagoga inuenit, q aduersū Chriſtum falſa iactarēt. Duobus teſtib⁹ pauper occiditur.

b *Eduxerunt Nabuthe foras, &c.* Vtinam vel in ſuis ei liceret mori. Pauperi ipſam diues inuidet ſepulturam.

c *In vineam.* Vinea Naboth eccleſia de gentibus. Hāc occiſo Chriſto mali coloni præripere moliebantur, cum fidem quæ per eū eſt extinguere; & ſuam quæ ex lege eſt iuſtitiam præferre, ac gētibus imbuendis conabātur inſerere.

d *In loco hoc in quo linxerūt, &c.* ✲ Ambr. Diuina mouetur iuſtitia, & auarū digna ſeueritate condemnat. Quàm iuſta, q̃ ſeuera ſententia, vt quam intulit alteri mortis acerbitatē, eā ipſe mortis ſuæ horrore diſſoluere proderet. Inhumatū pauperē De⁹ aſpicit, & iō inſepultū diuitē iacere decernit: vt & mortuus luat ſuæ iniqtatis ærumnam, qui nec mortuo putauit eſſe parcendum. Itaque vulneris ſui cruore perfuſum cadauer, ſpecie funeris vitę ſuę prodidit crudelitatem.

e *Num inuenisti me, &c.* ✲ Ambroſ. Toto mundo fugit, qui conſiderans cōſcientiam ſuam, metuit deprehendi. Et ideo Achab ad Eliā ſecundū hiſtoriam ait, ſecundum ęnigmata autem diues ad pauperē: inueniſti me, & cęt. Quā miſera cōſcientia, quæ ſe proditā doluit. Quaſi vilis, & degener ait, deprehēdiſti ī me quæ latere putabā. Nulla mētis meæ occulta te fallunt: patent tibi vulnera mea. Inuenitur peccator, cum iniquitas eius proditur. Adam cum lateret, inuentus eſt. Culpa igitur auctorem ſuum prodit. Vnde & Theſbites ait: inueni, quoniam feciſti malum in conſpectu Domini. Quia culpæ reos tradit Dominus: innocētes autem nō tradit in poteſtatem inimicorum ſuorū. Captiua eſt igitur opulentia, paupertas libera. Seruitis diuites, ac miſeram quidē ſeruitutē, qui ſeruitis errori, ſeruitis cupiditati, ſeruitis auaritiæ, quæ expleri non poteſt.

Ibi. c. 12.

panem? Qui reſpondit ei, Locutus ſum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei,
Da mihi vineam tuam accepta pecunia, aut ſi tibi placet, dabo tibi me-
liorem vineam pro ea. Et ille ait, Non dabo tibi vineam meam. Dixit er-
go ad eum Iezabel vxor eius: †Grandis auctoritatis es, & bene regis re- 1
gnum Iſrael. Surge, & comede panem, & † æquo eſto animo: ego dabo
tibi vineam Naboth Iezrahelitæ. Scripſit itaque literas ex nomine A- 2
chab, & ſignauit eas annulo eius, & miſit ad maiores natu, & ad opti-
mates, qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Naboth. Literarum
autem erat hæc ſententia: Prædicate ieiuniū, & ſedere facite Naboth in- 3
ter primos populi, & ſubmittite duos viros †filios Belial cōtra eū, & falsū
a teſtimoniū dicant: Benedixit Naboth Deo, & regi. Et educite eū, & lapi-
date, ſicque moriatur. Fecerunt ergo ciues eius maiores natu, & optima-
tes qui habitabant cum eo in vrbe, ſicut præceperat eis Iezabel, & ſicut
ſcriptum erat in literis quas miſerat ad eos. Prædicauerunt ieiunium,
& ſedere fecerunt Naboth inter primos populi. Et adductis duobus vi- 4
ris † filijs diaboli, fecerunt eos ſedere contra eum. At illi, † ſcilicet, vt
viri diaboli dixerunt contra eum teſtimonium coram multitudine: Be- 5
a ¶Et Chriſtus a falſis teſtibus paſſus eſt extra portam.
b nedixit Naboth Deo, & regi. †Quamobrem eduxerunt eum extra ciui- 6
tatem, & lapidibus interfecerunt. Miſeruntque ad Iezabel, dicentes: La- 7
pidatus eſt Naboth, & mortuus eſt. Factum eſt autem cum audiſſet Ieza-
bel lapidatum Naboth, & mortuū, locuta eſt Achab: Surge poſſide vi-
neā Naboth Iezrahelitæ, qui noluit tibi acquieſcere, & dare eā accepta
pecunia. Non enim viuit Naboth, ſed mortuus eſt. Quod cum audiſſet
c Achab mortuū, videlicet Naboth, ſurrexit: & deſcendebat in vineā Na- 8
both Iezrahelitæ: vt poſſideret eā. Factus eſt igitur ſermo Dñi ad Eliam 9
Theſbitem, dicens: Surge, & deſcende in occurſum Achab regis Iſrael,
qui eſt in Samaria. Ecce ad vineā Naboth deſcendit, vt poſſideat ea. Et
loqueris ad eū, dicens: Hæc dicit Dñs Deus; †Occidiſti, inſuper & poſſe- 10
d diſti. Et poſt hæc addes. Hæc dicit Dñs; In loco hoc in quo linxerunt ca 11 12
nes ſanguinē Naboth, lābent quoque ſanguinem tuū. Et ait Achab ad
e Eliam; Num inueniſti me inimice mi? Qui dixit; Inueni eo ꝙ venunda- 13 14
tus ſis, vt faceres malū in conſpectu Domini. Hæc dicit Dominus Ecce 15

† LXX. tu nūc facis ſic ſuper regnū Iſrael, i. tu rex es licet quod vis, aliis ſubdi.

falſum.

Act. 7. g.

Concita-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Grandis. *Ironice loquebatur. q.d. ex regia poteſtate poſſes eam de facili habere.*

2 Scripſit, &c. *& ſignauit, quia antiquitus in annulis principum erat impreſſio ad literas ſignandam, & ex hoc patet quod iſtæ literæ de morte Naboth fuerunt factæ, & miſſæ de eius ſcitu, & voluntate.*

3 Prædicate. *Hoc enim faciebāt Iudæi, quando iudicium de aliquo magno ſcelere debebat fieri.*

4 Et ſedere. *Tum quia erat de maioribus ciuitatis, tum vt non viderentur quærere eius mortem, ſed honorem.*

5 Benedixit. *i. maledixit: ſicut Iob 2. c.* Benedic Deo, & morere. *Propter horrorē enī maledictionis eā ſignabāt Iudæi noīe cōtrario.*

6 Deo, &c. *& ſic accuſabatur de Dei blaſphemia, & de crīe læſæ maieſtatis: & vtriq; debebatur pœna mortis. Cætera patent vſque ibi.*

7 Quamobrem eduxerunt. *Tanquam indignum mori in ciuitate. Cætera patent vſque ibi.*

8 Surrexit, & deſcen. *Hic eſt duplex opinio Hebræorū. Aliqui dicunt, quod pro criminibus impoſitis ipſi Naboth bona eius omnia erāt confiſcata humano iudicio: & ideo rex deſcēdebat ad poſſidendum, tanquā ſibi acqſita. Alii dicūt, quod Naboth fuit frater patris Achab: & ꝙ pro criminibus ſibi impoſitis non ſolum fuit ipſe lapidatus, ſed & filii eius cū eo. ſicut & de Acham dicitur Iudic. 7. Et ideo Achab eius nepos deſcendit ad poſſidendum tanquā hæres. quia non remanſerat alius propinquior. Et huic dicto concordat quod dicitur infra 4. lib. cap. 9. f.* Si non pro ſanguine Naboth, & pro ſanguine filiorum eius, quem vidi heri ait Dominus, reddam tibi in agro iſto.

9 Factus eſt igitur. *Hīc poſt præuaricationem Achab deſcribitur pœnæ conſequentis comminatio, cum dicitur.*

10 Occidiſti. *Quia ſicut dictum eſt, & patet ex hoc loco: literæ, mortis Naboth de ſcitu, & voluntate Achab factæ fuerunt, & miſſæ.*

11 Inſuper. *Valde inique.*

12 Hæc di. *Dicunt aliqui, ꝙ ſi accipiatur ſanguis Achab in propria perſona: tunc ly* in hoc loco, *non deſignat locum ſignatum: ſed regionem. quia ſicut dicitur cap. ſeq. currus vbi fluxerat ſanguis Achab lotus fuit in piſcina Samariæ, & ibi linxerunt canes ſanguinem ſic ablutum. Si aūt accipiatur ſanguis Achab in perſona filii ſui, cuius ſangis erat quodāmodo ſanguis patris, ſic ly* hoc loco *ſignat locum determinatū vbi lapidatus fuit Naboth, prout patet infra lib. 4. c. 9. Ra. Sa. dicit ꝙ de ſanguine Naboth in perſona propria intelligitur, ꝙ in eodem loco canes linxerunt ſanguinem Achab vbi prius lambuerūt ſanguinē Naboth. qualiter autem iſtud poſſit intelligi, videbitur cap. ſequenti.*

13 Num inueniſti me inimice mi. *Ita eſt in Hebreo, & in libris correctis. & eſt ſēſus nūqd inueniſti me talē qđ deberes mihi inimicari?*

14 Qui dixit. *Eo ꝙ es inimicus Dei cuius ſum ſeruus. vnde ſubditur.*

15 Eò quòd. *Sicut enim res vendita trāſit in dominiū, & poſſeſſionē ementis, ſic Achab videbatur totaliter ſubditus idolis, & ſeruiens eis.*

1 Et

MORALITER.

9 *Factus eſt igitur.* Quia Achab deſcendenti ad poſſidendum vineam prædictam, denuntiauit ei ex parte Domini terribilem ſententiam contra ſe & vxorem ſuam, per quod deſignatur, quòd prædicator veritatis contra malos homines, & eius conſiliarios debet prædicare conſtanter, & denuntiare niſi pœniteant, pęnam æternam.

5 *Itaque*

a *Concitauit enim eum Iezabel, &c.* ⁜ Theod. Leuis erat infelix Achab, & facile huc, & illuc trāsferebatur: quo factū eſt, vt ſcelerata muliercula eū in impietatis barathrū inijceret. b *Scidit veſtimenta ſua, &c.* ⁜ Theodoret. Bonitatis abyſſus, Dominus Deus, pp cædem quidem minatus eſt ex tūū, propter lamentationem autē largitus eſt dilationem ſupplicij. Habens enim experientiam diuinarū prædictionum, intentatas timuit minas, ſed ſtatim rurſus ad ſuam redijt impietatem. ⁜ Ambroſius. Conſidera quia Iezabel habuit vxorem, cuius ducebatur arbitrio, quæ auertit cor eius, & nimis ſacrilegijs execrabilē fecit, & hunc eius pœnitentiæ reuocauit affectum. Dominus autem non poteſt mutabilis æſtimari, ſi confeſſionis im memori non putabat eſſe ſeruandum quod promiſerat confitenti.
⁜ Chryſoſt. Compunctus Achab veſtem ſcidit, & indutus ſacco plorauit; & quid Dominus? *Non inducam, inquit, Malū eius in diebus ipſius,* Propterea & Saluator ait; *Beati qui lugent,* nō mortuū, non iacturam, ſed peccatū; vt dicā ſicut Dauid, *Lauabo per ſingulas noctes lectum meum. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* Ablue lachrymis peccatorum ſordes, frontem verbera, pulſa pectus, &c.
⁜ TERTVL. Lego Achab Regem, maritum Iezabel, reum idololatriæ, & ſanguinis Nabuthæ, veniam meruiſſe, pœnitentię nomine.

Quæſt. 62. Quæſt. 60. & 63. — † vel auferam poſteriora tua — † cū qui mortuus fuerit de Achab.. — Lib. de Nabuthe. cap. 17. — † iuxta omnia. — † ſacco. — † pedetentim, vel quiete. — † a facie mea.

A

ego inducam ſuper te malum, & † demetam poſteriora tua; & interfi- 1
ciam de Achab mingentem ad parietem, & clauſum, & † vltimum in
Iſrael. Et dabo domum tuam, ſicut domum Ieroboam filij Nabat, &
ſicut domum Baaſa filij Ahia: quia egiſti vt me ad iracundiā puocares,
& peccare feciſti Iſrael. Sed & de Iezabel locutus eſt Dominus, di- 2
cens: † Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel. Si mortuus fuerit 3
Achab in ciuitate, comedent eum canes. † Si autem mortuus fuerit
† in agro, comedent eum volucres cęli Igitur non fuit alter talis, ſicut 4
Achab, † qui venundatus eſt, vt faceret malum in cōſpectu Domini.
a Concitauit enim eum Iezabel vxor ſua, & † abominabilis effectus eſt,
intantum vt ſequeretur idola * quæ fecerant Amorrhæi, quos cōſum-
pſit Dominus a facie filiorum Iſrael. † Itaque cum audiſſet Achab ſer- 5
b mones iſtos, ſcidit veſtimenta ſua, & operuit † cilicio carnem ſuam, 6
ieiunauitque; & dormiuit in ſacco, & ambulauit † demiſſo capite. Et
factus eſt ſermo Dñi ad Eliā Theſbiten, dicens. Nonne vidiſti humi-
B liatū Achab corā me? Quia igitur humiliatus eſt † mei cauſa, † nō indu 7
cā malū in diebus eius; ſed in diebus filij ſui inferā malū domui eius.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et demetam. *Exponatur ſicut ſupra de Ieroboam, & Baaſa.*
2 Et peccare. *Non ſolum in cultu vitulorum, ſicut alii reges præcedentes, ſed etiam in cultu Baal.*
3 Canes. *Hoc fuit impletū tēpore Iehu, vt habetur inf. 4. lib. 9. c.*
4 Igitur. *Scilicet in regibus ipſum præcedentibus, quia introduxit cultum Baal in regnum ſuum ad incitamentum vxoris ſuæ, ſicut ſupra dictum eſt cap. 16. & hic repetitur,*
5 Itaque cum audiſſet. *ſ. Eliæ de morte ſua, & poſteritatis ſuæ.*
6 Scidit veſtimenta. *In ſignum pœnitentiæ, & humiliationis coram Deo. iſta tamen pœnitētia fuit timor pœnæ, vt communiter dicitur, nec obſtat quod ſubditur, q propter eā dilata eſt deletio domus ſuæ, quia talis pœnitentia licet non ſit meritoria gratiæ, & euaſionis pœnæ æternæ: tamen bene eſt meritoria aliquando dilationis pœnæ tēporalis. Alii autem dicunt, quòd fuit vera pœnitentia, ſed ad horam: quia non permanſit in ea: ſed magis reuerſus fuit ad mala præterita.*
7 Non inducam malum. *Scilicet deletionis domus ſuæ in diebus ſuis, ſed in diebus filii ſui, vt habetur infra 4. lib. c. 10.*

MORALITER.

† 5 *Itaque cum audiſſet, &c.* In ſignum pœnitentiæ, propter quod pœna cōminata fuit ad tempus dilata, & per hoc ſignificatur, quod quando peccator vere pęnitet, æterna pęna, quam meruerat, in temporalem commutatur.

CAP. XXII.

a *Sicut ego ſum ita, & tu.* ⁜ Theodoret. Rogatus Ioſaphat, vt belli iniret ſocietatem, hoc ſe facturum eſt pollicitus. Eadem, inquit, quæ tu, faciam, vt tu in acie ſtabis, ſtabo & ego; & vt populus tuus bellum gerit, & populus meus bellum geret. Oſtendit tamen Ioſaphat ſuam pietatem, exiſtimās neceſſarium prius ſciſcitari Deum vniuerſorū. Cum autem Achab cōgregaſſet prophetas Baalim, Ioſaphat illos eſt quidem abominatus, diuinum autem quæſiuit prophetam, &c. Hanc autem eius pietatem læſit amicitia, & cognatio, vt explicat liber Paralipomenon.

C — † 2. Paral. 18. a — Quæſt. 64. — De ſum. Trin. c. damnamus. — 4. Reg. 3. a.

CAP. XXII.

TRanſierunt igitur tres anni abſq; bello inter Sy- 1
riam, & Iſrael. In anno aūt tertio deſcendit Ioſa- †
phat rex Iuda ad regē Iſrael. Dixitq; rex Iſrael ad
ſeruos ſuos: Ignoratis q̄ noſtra ſit Ramoth Ga- 2
laad, & † negligimus tollere eā de manu regis Sy
riæ? Et ait ad Ioſaphat: Venies ne mecū ad præ-
liādū in Ramoth Galaad? Dixitq; Ioſaphat ad re
a gē Iſrael: Sicut ego ſum, ita & tu. † Populus meus, & populus tuus vnū 3

Omnes-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXII.

TRanſierunt. *Deſcripta comminatione pœnæ ipſius Achab, hic conſequenter ponitur eius inflictio; quātum ad perſonam Achab, & primo deſcribitur eius occiſio, ſecundo Ioſaphat regis Iudæ cōditio, ibi:* Ioſaphat vero. *Circa primum ſciendum, q Achab fuit occiſus in bello quod mouit contra regem Syriæ: & ideo primo deſcribitur belli tractatus, ſecundo congreſſus, ibi:* Aſcendit itaque. *In tractatu vero belli primo requiritur auxilium, ſecundo conſilium, ibi:* Dixitque Ioſaphat. *Circa primum dicitur.*

Diuiſio.

1 Tranſierunt. *Scilicet a tēpore quo Achab dimiſit abire Benadad, vt dictū eſt ſup. 20. cap. ita quod lapidatio Nabot fuit media inter illam dimiſſionem, & iſtud bellum. in anno autem tertio deſcendit Ioſaphat rex Iuda ad regem Iſrael ad videndum eum: quia erant confœderati adinuicem, & filius Ioſaphat habebat filiam Achab vxorem.*
2 Ignoratis. *q.d. Non debetis ignorare. erat enim ciuitas ſacerdotalis, & refugii, vt habetur Deut. 4. & Ioſue 20. ſed reges Syriæ abſtulerant eam a filiis Iſrael. & ideo Achab volebat eam recuperare, & ait Ioſaphat requirendo eius auxilium, qui ei conceſſit. di.*
3 Sicut ego. *Id eſt, vnum ſumus ad hoc, quod vnus proſequatur negotia alterius, & econuerſo.*

Dixitque

MORALITER.

† 1 *Tranſierunt ergo, &c.* Sequitur.
† *Deſcendit Ioſaphat.* Per affinitatē Ioſaphat iuſti cū Achab peſſimo ſignificatur ſocietas iuſti cuiuſlibet cum iniquo, de qua iuſtus eſt arguendus, propter quod infra dicitur ipſi Ioſaphat per Prophetā; Impio præbes auxiliū, & his q oderunt Dominū amicitia iūgeris; & idcirco iram Domini merebaris, ſed bona opera inuēta ſunt in te. Et non ſolū, ſpirituale prouenit iuſto ex impij ſocietate, ſed etiā aliquādo malū corporale; ſicut fuit in propoſito, Nā Ioſaphat ex ſocietate cū Achab in prælio fuit in mortis periculo. Nā Achab iniquus ſub ſpecie honorandi Ioſaphat, fecit eū ingredi bellum in apparatu regio, vt ſic totū pondus belli ſuper eū verteretur, ſed Dei prouidentia Ioſaphat clamauit ad Dominum, & ſic fuit liberatus; & Achab deceptor fuit lęthaliter vulneratus, ſecundum quod ſcribitur Prouerb. 26. d. *Qui fodit foueam, incidet in eam.*

6 Et

ſunt, & equites mei equites tui. Dixitque Ioſaphat ad regem Iſrael, 1
Quære, oro te, hodie ſermonem Domini. Congregauit ergo rex Iſrael
prophetas quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ra-
moth Galaad ad bellandum, an quieſcere? Qui reſponderunt, Aſcen- 2
de, & dabit eam Dominus in manu regis. Dixit autem Ioſaphat: Non 3
eſt hic propheta Domini quiſpiam, vt interrogemus per eum? Et ait 4
rex Iſrael ad Ioſaphat: Remanſit vir vnus per quem poſſumus interro- 5
gare Dñm, ſed ego odi eum, quia non ꝓphetat mihi bonum, ſed ma-
lum, Michæas filius Iemla. Cui Ioſaphat ait; Ne loquaris ita rex. Vo-
cauit ergo rex Iſrael eunuchum quendam, & dixit ei: Feſtina adducere
Michæam filium Iemla. Rex autem Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda ſede-
bat vnuſquiſque in ſolio ſuo, veſtiti cultu regio in area iuxta oſtium
portæ Samariæ, & vniuerſi prophetæ prophetabant in conſpectu eo-
rum. Fecit quoq; ſibi Sedechias filius Chanaana cornua ferrea, & ait: 6
Hæc dicit Dominus: His † ventilabis Syriam, donec deleas eam.
a Omneſq́; prophetæ ſimiliter prophetabant, dicẽtes: Aſcende in Ra- 7
b moth Galaad, & vade proſperè, & tradet eam Dominus in manu re-
gis. Nuntius vero qui ierat, vt vocaret Michęã, locutus eſt ad eũ dicẽs:
† Ecce ſermones prophetarum ore vno bona regi prædicant. Sit er-
go ſermo tuus ſimilis eorum, & loquere bona. Cui Michæas ait: Viuit
Dominus, quia quodcunq; dixerit mihi Dominus, hoc loquar. Venit
itaq; ad regẽ, & ait illi rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad
ad præliandum, an ceſſare? Cui ille reſpondit, Aſcende, & vade pro-
ſperè, & tradet Dominus in manu regis. Dixit autem rex ad eum: Ite-
rum, atque iterum adiuro te, vt non loquaris mihi, niſi quod verum
c eſt in nomine Domini. Et ille ait: Vidi cunctum Iſrael diſperſum in 8
montibus, quaſi oues non habentes paſtorem. Et ait Dominus: Non 9
habent iſti Dominum, reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam in 10
pace. Dixit ergo rex Iſrael ad Ioſaphat: Nunquid non dixi tibi, 11
quia non prophetat mihi bonum, ſed ſemper malum? Ille vero
d addens ait: Propterea audi ſermonem Domini. Vidi Dominum ſe- 12

a *Omneſque Prophetæ ſimiliter, &c.* ⁂ Auguſtinus. Legimus deceptum regem falſo vaticinio pſeudoprophetarum, & ita legimus, vt ſine diuino iudicio factum inueniamus, quoniam dignus erat ille ſic decipi. Neque per eum Angelum quem deceptionis officium ſuſcipere non deceret, ſed per Angelũ erroris qui ſibi vltro tales partes imponi cum lætitia poſtulauit.

b *Aſcende, & vade proſperè, &c.* ⁂ THEOD. Expectauit Michæas, vt iureiurando adigeretur, & deinde verum diceret. Nam quoniam Achab exiſtimabat prophetam propter odium prædicere ea, quæ erant moleſta, prius dixit ea, quę erant iucunda: deinde iureiurãdo adduct⁹, diuina oſtendit.

c *Vidi vniuerſum Iſraelem diſperſum, & cæt.* Per hæc autem oſtendit, quòd illius prauitas, cauſa ſit ſtragis. Nam ſi bonum, ac pium habuiſſet paſtorem, vi ſuperaſſet hoſtes. Deinde oſtendit etiam modum aſſequendæ ſalutis. Si Dominus eſt, inquit, eis in Deum, reuertatur vnuſquiſque ad locum ſuum in pace. Si Deo creditis, & vultis ex eo ſcire quid agendum dimittite exercitum.

d *Vidi Dominum, &c.* Solium Dñi angelicę poteſtates, quarum mentibus Deus præſidẽs inferius cũcta diſponit. Exercitus celi miniſtrãtiũ Angelorũ multitudo: dextera pars Angelorũ electa, ſiniſtra pars reproba. Neq; .n. dextera cõcludit De⁹, neq; ſiniſtra: q. ita ẽ intra oĩa, vt ſit, & extra. Sed qũo mali de exercitu cęli? Quia q̃uis ab æthereo cęlo pulſi, adhuc tñ in aereo demorantur cęlo. vnde Paulus, *Contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus.* (Epheſ. 6.) Omnis exercitus aſsiſtit Deo, quia, & voluntas electorum ſpirituum diuinæ deſeruit poteſtati, & reproborum ſenſus ſuæ ſeruiens malitiæ iudicio omnipotẽtis obtemperat.

⁂ THEOD. Hæc eſt proſopopeia, ſeu fictio perſonæ, quæ docet diuinam permiſſionem. Non enim verus Dominus, & Magiſter veritatis iuſſit, vt deciperetur Achab, q. dixit per Prophetam, ſi Dominus eſt vere apud eum, reuertatur vnuſquiſque in locum ſuum in pace. Per hæc ergo docuit Propheta, quòd ſpiritus deceptionis impijs hominibus vtens, tanquam inſtrumentis, falsò promittit victoriam. Hoc autem permittente. Nam cum prohibere poſſet, non prohibuit, quoniam indignus erat Achab, cuius Deus curam gereret.

⁂ Iuſti. Mart. Saulẽ indignũ iudicauit Deus cui ꝑ ſuos præſignificaret q̃ ipſi euẽtura eſſent, quẽadmodũ fecit, & Achab ☞ regi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixitque Ioſaphat. *Hic conſequenter quæritur conſilium. Ioſaphat enim qui erat fidelis, conſiderans pericula belli, volebat ſuper hoc audire verbum Domini, ſed Achab infidelis vocauit prophetas Baal, qui prophetabant ſpiritu maligno.*

2 Qui reſponde. *Iſta propoſitio erat dubia, habens duplicem intellectum, ſicut & iſta: Aio te Acacida Romanos vincere poſſe: quæ fuit reſponſio dæmonis in idolo; per quam poterat intelligi, quòd iſte vinceret Romanos, vel econuerſo, quòd Romani vincerent Acacidem. Ille igitur accipiens in ſenſu, qui videbatur pro ſe, pugnauit contra Romanos, & fuit deuictus, ſecundum intellectum dæmonis, & ſic fuit in propoſito.*

3 Dabit eam Dominus. *Poterat intelligi de rege Syriæ, vel rege Iſrael: prophetæ autem Baal, & Achab acceperunt eam in ſenſu falſo.*

4 Non eſt hic. *Quia Ioſaphat abhorrebat prophetas Baal.*

5 Reman. vir. &c. *eo ꝙ ſibi dixerat:* Erit anima tua pro anima eius. *vt habetur ſupra 20. cap. Cætera patent vſque ibi.*

6 Fecit quoque, &c. *Sicut enim prophetæ Domini aliquando prophetabant non ſolum verbis, ſed etiam ſenſibilibus ſignis, & ſicut Ieremias poſuit catenas in collo ſuo, vt habetur Ierem. 28. d. Sic etiam falſi prophetæ, vt magis eis crederetur. Cætera patent vſque ibi.*

7 Aſcen. &c. & va. proſ. *Hoc nõ dixit aſſertiue, ſed magis negatiue, uel optatiue, vt ſit ſenſus, vtinam ſic poſſes ire, & hoc per ſigna percepit Achab, propter quod adiurauit prophetam, vt diceret clare veritatem? & tunc dixit.*

8 Vidi. *Id eſt, fugientem de prælio, quia ſicut veniunt ad prælium vnite, ita fugiunt diſperſe.*

9 Quaſi oues. *Id eſt, ducem, & per hoc deſignat ipſius regis Achab mortem.*

10 Reuertatur. *Per hoc oſtendit propheta, quòd ſolus Achab erat in hoc prælio moriturus. Sed contra videtur eſſe prophetia Michææ, quia dixit ſupra 20. g.* Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. *Ad hoc poteſt dici, quòd ibi deſignauit tantum mortem Achab, & propter hoc dixit.* Erit anima tua pro anima eius: *non autem dixit hoc de populo: erunt animæ populi tui, &c. & ſic deſignauit tantum populi fugam. Aliter ſoluit Rab. Sal. dicens, quòd ſanguis Michææ iuſti exiens de capite eius, quando vulneratus fuit a ſocio ſuo in ſermone Domini, vt habetur ſupra 20. cap. Expiauit mortem comminatam populo, non autem ipſi Achab.*

11 Nunquid non. *Quaſi dicat, iſte falſo prophetat mihi malum ex odio: & ideo propheta declarauit modum deceptionis Achab, dicens.*

12 Vidi Dominum. *In ſimilitudine ipſum repræſentante ex hoc exterius formata, vel interius in imaginatione prophetæ, intellexit tamen quid talis ſimilitudo ſignaret, & alia quę conſequenter po-*

A regi Iſraelitarum, qui nõ credidit veritati, ſed falſis ꝓphetis: quam ob cauſam miſit ei Deus falſum ſpiritum, cui cum credidiſſet deceptus abijt in Ramoth, vnde viuus non redijt. ✻ Hieronymus. Miſit Dominus in Aegyptios iram indignationis ſuæ, furorem, & tribulationem, immiſſionem per Angelos malos, de quibus & Micheas loquitur. *Vidi Dominum ſedentem, & cæter.* Ego puto ſiniſtrum fuiſſe ſpiritum, qui egreſſus eſt, & ſtetit coram Domino, & ait, *Ego decipiam Achab, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius.* Ad quam ſiniſtram, & contrariam poteſtatem, quæ apta erat ad decipiendum, & exercitata ad ruinas, & multos ante deceperat, loquitur Deus: *Decipies, & præualebis.*

B

✻ AVGVSTIN. De ſpiritu mendacij per quem deceptus eſt Achab, hoc intelligamus, Deum, ſcilicet, omnipotentem, & iuſtum diſtributorẽ pœnarum præmiorumque pro meritis, non ſolum bonis, & ſanctis miniſtris vti, ad opera congrua, ſed etiam malis ad opera digna: cum illi pro ſua peruerſitate nocere appetant, ſinantur aũt tm̃ quantũ ille iudicat, q̃ oĩa in menſura, & pondere, & numero diſponit. Dixit hoc Michæas propheta quomodo ſuit ſibi demonſtratum. Occulta enim res, & minus ſecretã ita demonſtratur prophetis, ſicut poteſt capere ſenſus humanus, & cum etiam rerum imaginibus in reuelationibus, tanquam verbis inſtruitur.

C

In 2. cap. Ioel.

† 2. Par. 18. c.

† Quando me.

† vel regis.

lib. 2. ad Simpli. q. 6. to. 4.

† dixerunt

dentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cœli aſſiſtentem 1
a ¶ Quod exigebant merita eius.
ei a dextris, & a ſiniſtris. Et ait Dominus: † Quis decipiet Achab 2
¶ A ſiniſtris. 3
regẽ Iſrael, vt aſcendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus 4
verba huiuſcemodi, & alius aliter. Egreſſus eſt autem ſpiritus, & 5.
ſtetit coram Domino, & ait; Ego decipiã illũ. Cui locutus eſt Dominus: In quo? Et ille ait; Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore 6
omnium prophetarum eius. Et dixit Dominus. Decipies, & præualebis. Egredere, & fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritũ mendacij in ore omnium prophetarum tuorum qui hic ſunt,
a & Dominus locutus eſt contra te malum. Acceſſit autem Sedechias filius Chanaana, & percuſſit Michæam in maxillam, & dixit: 7
† Mene ergo dimiſit ſpiritus Domini, & locutus eſt tibi? Et ait Michæas; Viſurus es in die illa quando ingredieris † in cubiculum in- 8
tra cubiculum, vt abſcõdaris. Et ait rex Iſrael; Tollite Michæam, 9
& maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas filium
† Amalech, & dicite eis; Hęc dicit rex; Mittite virum iſtum in car- 10
cerem, & ſuſtentate eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace. Dixitq; Michæas; Si reuerſus fueris in pace, non eſt locutus in me Dominus. Et ait; Audite populi omnes, 11
Aſcẽdit itaque rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. 12
Dixit itaq; rex Iſrael ad Ioſaphat; † Sume arma, & ingredere præ- 13
lium, & induere veſtibus tuis. Porro rex Iſrael mutauit habitum 14
ſuum, & ingreſſus eſt bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis 15
contra minorem, & maiorem quempiam, niſi contra regem Iſrael ſolum. Cum ergo vidiſſent principes curruum Ioſaphat, † ſuſpicati ſunt, quòd ipſe eſſet rex Iſrael. Et impetu facto pu-
b gnabant contra eum. Et exclamauit Ioſaphat: Intellexeruntque 16

a *Acceſſit autem Sedechias, &c.* ✻ Ioſeph. Sedechias quidam falſus propheta accedens ad regẽ, ait, non eſſe reſpiciendum Michęã, quia nihil diceret veritatis, Cognoſcetis, inquit, repente, [illegible] vera ſunt, quæ dicit iſte, aut ſi poteſt Spiritus ſancti habere virtutem. C[illegible] ſus enim palmis [illegible] me, noceat me[illegible] manui, ſicut I[illegible] dextram regis Ie[illegible] roboã aridã fecit dum eum compre[illegible] hendere voluiſſet Cumq; percuſſi[illegible] Michæam, & nih[illegible] fuiſſet paſſus, co[illegible] fortatus Achab [illegible] ſemetipſo, contr[illegible] regem Syrorũ mo[illegible] uit exercitum.

b *Et exclam. Ioſaphat, &c.* ✻ Hebr[illegible] Quando Ioſapha[illegible] deſcendit in præ[illegible] lium, inita cũ reg[illegible] Iſrael ſocietate, & lapſus in manus ho[illegible] ſtium exclamauit merebatur q[illegible] illa hora interfici ſed tamen quia ex clamauit, inuoca[illegible] uitque Dominu[illegible] ſeptẽ annis ſupe[illegible] uixit, vt tamen eos filij ipſius regno attribuat, & aſsignet.

a *Fluebat*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et omnem. *Id eſt, multitudinem Angelorum.*
2 A dextris. *Quantum ad bonos Angelos.*
3 Et a ſini. *Quantũ ad malos, qui dicuntur Deo aſſiſtere eo quod in plurib. ſunt executores diuinæ iuſtitiæ Vnde Iob 2. a. dicitur.* Cum veniſſent filij Dei, & ſtarẽt corã Dño, affuit inter eos, & Satan.
4 Et ait, *Per hoc, vel per illud quod dicitur infra,* Et dixit Dñs decipies, & pręualebis, &c. *Non eſt intelligendum, ꝙ falſitas, ſiue falſum reueletur a Deo, vel de eius mandato, cum ſit veritas per eſſentiam, ſed per hoc intelligitur permiſſio diuina, quia iuſto iudicio Deus permittit malos homines decipi a dæmonibus, qui non habent poteſtatem aliquid faciendi, niſi quantum ipſe permittit.*
5 Egreſſus eſt autem ſpiritus. *ſ. malus. ideo ſubditur.*
6 Ero ſpiritus mendax. *Et ex hoc patet falſitas dicti Rab. Salo. qui dixit, hunc fuiſſe ſpiritum Naboth defuncti, quia Naboth fuit iuſtus, & per conſequens ſpiritus eius erat in parte iuſtorum. Præterea animæ perfectorum non loquuntur in prophetis falſis, ſed Angeli mali, quando a Deo permittuntur.*
7 Percuſſit. *Volens oſtendere, ꝙ eſſet falſus propheta, tum quia manus ſua non aruit, ſicut manus Ieroboam extenſa contra prophetam Domini, vt habetur ſupra 13. c. tum quia ſecundum apparentiam Michæas videbatur loqui contra dictum Elię, qui erat maior propheta: q̃a dixerat, In hoc loco in quo linxerũt canes ſanguinem Naboth, lambent ſanguinem Achab, qui locus eſt iuxta Iezrael. Michæas autem dicebat eum interficiendum in Ramoth Galaad, & ideo ex hoc conſequenter arguebat Sedechias, quòd nec Eliæ, nec Michææ erat credendum, eo quod dicta eorum diſcrepabant.*
8 Viſurus es in die. *Dicunt aliqui, ꝙ hoc fuit quando Iehu interfecit prophetas Baal, vt habetur infra 4. lib. c. 10. Alii autem dicunt, & melius, vt videtur, ꝙ hoc fuit in regreſſu de Ramoth Galaad; quia tunc filius Achab, & principes quærebant Sedechiam ad interficiendum, eo ꝙ iuerant de eius conſilio in Ramoth Galaad ad præliandum*
9 Tollite Michæam, & maneat apud Amon principem ciuitatis, & apud Ioas, *Id eſt, præpoſitum regis.*
10 Mittite virum iſtum in carcerem, & ſuſtentetur pane tribulationis, & aqua anguſtiæ, donec reuertar in pace. Di[illegible] *Ex hoc patet obſtinatio Achab in malo.*
11 Et ait, audite. *Adhuc enim volebat loqui propheta, ſed fuit amotus, & ductus in carcerem.*
12 Aſcendit itaque rex. *Hic conſequenter deſcribitur belli congreſſus, cum dicitur.*
13 Sume arma tua, & ingredere prælium, & induere. *Sic eſt in litera Hebraica, quæ talis eſt,* Immuteris, & vade ad prælium & tu indue veſtimẽta tua. *quæ ſic exponitur,* Immuteris, *ſ. mutando veſtem communem, & accipiendo arma bellica,* & tu induere veſtimenta tua, *id eſt, inſignia regalia, quæ ſoles portare ad prælia*
14 Porro rex Iſrael. *Id eſt, nõ accepit inſignia regalia. Dicũt aliq ꝙ hoc fecit ad honorandum Ioſaphat, qui venerat cum eo in eius adiutorium, & ideo volebat ſibi attribuere principalitatem belli. Alii dicunt, ꝙ licet hoc videatur ſecundum apparentiam literæ, tamen intendebat aliud, ſcilicet, quòd pondus belli verteretur ſuper Ioſaphat.*
Rex autem Syriæ. *Sequitur.*
15 Non pugnabitis cõtra minorem, & maiorẽ quempiam niſi cõtra regẽ Iſrael. *Ratio autem huius pręcepti fuit, vt dicit Rab Sal. quia exploratores regis Syriæ erant præſentes, licet occultè, quando Michæas dixit ſolum Achab moriturum in illo prælio, & cum retuliſſent hoc regi Syriæ, dedit hoc præceptum; quia aliàs probauerat veritatem verborum prophetę, propter quod volebat ſe eis conformare*
16 Et exclamauit Ioſaphat. *Inuocando diuinum auxilium, & eleuando ſuum vexillum, ſicut ſolet fieri in talibus, & per hoc intellexerunt principes regis Syriæ, quòd eſſet rex Iuda.*

In

☞ a *Fluebat autem ſanguis plagæ.* ✽ THEODOR. Sauciatus diu manſit in curru, ne fuga eſſet cauſa, vt funderetur, & fugaretur exercitus. Fluens autem ſanguis infixus fuit currui. Eum in fonte qui erat prope vrbem abluit auriga, canes autem linxerunt. Meretrices ſub auroram de more lauerunt, non conſulto volentes lauari in ſanguine, ſed in aqua fontana, vt conſueuerant. Ea autē erat colorata ſāguine. ✽ Ambr. Multos reges gētiū ꝑpter perfidiā populo patrum Dn̄s fecit eſſe captiuos. Achab regem cęleſtibus ingratū beneficiis, ita iuſſit occidi vt canes eiꝰ vulnera lamberēt. Etenim qa pauperis vineā cōcupierat, nequaquam tātis opib. expletur imperii, infra omnem inopiā redactus a domino, non qui vulnera eius lauaret inuentus eſt, non qui corpus operiret. Defecit circa eum hominum humanitas, canum ſucceſsit aſperitas. Dignos plane ſui miniſtros funeris auarus inuenit.

✽ Ioſeph. Dum ergo hæc Achab regi a duobus prophetis, Helia, & Michæa prædicta videantur, oportet magnam iudicari diuinitatem, & honorari ſemper, & coli: & quæ vera ſunt potius recipi, quā ea quæ pro cuiuſpiam libidine dicuntur, amplecti, & arbitrādum, quia nihil aliud vtilius eſt, quàm virorum taliū pręſcientia, prębente, ſcilicet, Deo, quid vnuſquiſque debeat obſeruare. Inſuper cogitādum ex his quæ regi prouenerunt, quia quod debetur, neque dū præſcitum fuerit euitatur, a Deo debita paſſio compleatur. ☞ CAP.

(lib.8. Antiqu. cap.15.)

principes curruum, ꝗ non eſſet rex Iſrael, & ceſſauerunt ab eo. Vir autē
quidā tetendit arcum †in incertum ſagittā dirigens, & caſu pcuſſit regē 1 2
Iſrael inter pulmonē, & ſtomachum. At ille dixit aurigæ ſuo, Verte ma- 3
num tuam, & eiice me de exercitu, qa grauiter vulneratus ſum. Cōmiſsū 4
eſt ergo p̄lium in die illa, & rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syrios, 5
a & mortuus eſt veſpere. Fluebat aūt ſanguis plagæ in ſinū currus, & p̄-
co inſonuit in vniuerſo exercitu, anteq̄ ſol occumberet, dicēs: vnuſqſq;
reuertatur in ciuitatem ſuam. Mortuus eſt ergo rex, & perlatus eſt in Sa-
mariam, ſepelieruntq́; regem in Samaria. Et lauerunt currum eius in pi-
ſcina Samariæ, & †linxerunt canes ſanguinem eius, & †habenas lauerūt, 6
iuxta verbum domini quod locutus fuerat. Reliqua vero ſermonum A- 7 8
chab, & vniuerſa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cuncta- 9
rumque vrbium quas extruxit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonū 10
dierum regum Iſrael? Dormiuit ergo Achab cum patribus ſuis, & re-
gnauit Ochozias filius eius pro eo. Ioſaphat vero filius Aſa regnare cœ- 11
perat ſuper Iudam anno quarto Achab regis Iſrael. Trigintaquinque
annorum erat cum regnare cœpiſſet, & vigintiquinque annis regna-
uit in Hieruſalem. Nomen matris eius Azuba filia Salai. Et ambu-
lauit in omni via Aſa patris ſui, & non declinauit ex ea. Fecitque 12
quod rectum erat in conſpectu Domini, veruntamen excelſa non† ab- 13
ſtulit.

† in ſimplicitate ſua, alii vertunt ſumma vi.

† remouerūt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In incertum ſagittam dirigens.* Quia mittebat ſagittam contra multitudinem, non cōtra aliquam determinatā perſonā.

2 *Et caſu percuſſit regem Iſrael.* Iſta percuſſio licet fuerit caſualis ex parte ſagittantis, qui non dirigebat ſagittam ex intentione ad regem Iſrael, non tamen fuit caſualis ex parte Dei, qui hoc præordinauerat.

3 *Inter pulmonem, & ſtomachum.* 2. Paralip. 18. dicitur, Inter ceruicem, & ſcapulas, & vtrumque fuit verum, quia ſagitta a parte anteriori intrauit prope pulmonem, & in parte oppoſita exijt ſuperius verſus ſcapulas: quia illa ſagitta portendebat ſe inaltando, quia iſte ſagittator erat de peditibus, & rex Iſrael pugnabat in alto ſtans in curru ſuo, in Hebræo habetur: *Inter ſquamas, & loricam.* Habebat enim ſuper loricam armaturam de laminis ferreis ad modum ſquamarū factis, & vna fuit eleuata, ſeu amota a loco ſuo, & ſic ſagitta inuenit ibi loca intutata, & armis nudata, vel foramina loricæ diſcooperta, & ſic facilius intrauit, & perforauit regem modo prædicto, & ſic translatio noſtra non diſcordat ab Hebræo in ſententia: ſed noſtra deſignat percuſſionem in corpore, litera vero Hebraica in armis.

4 *Eijce me de exercitu, quia grauiter, &c.* Non ſimpliciter, ſed de prima acie in qua erat, vt eſſet in alia poſteriori, in qua nō ſic impugnaretur, & poſſet magis occultare ſe eſſe taliter vulneratum, ideo ſequitur.

5 *Et rex ſtabat in curru ſuo contra Syrios.* Ne ſui aduerterent illum lethaliter vulneratum, & fugerent de prælio. Cætera patent vſque ibi.

6 *Et linxerunt canes ſanguinem.* In eadem regione in qua interfectus fuit Naboth, prout expoſitum fuit cap. precedenti, ſecūdum vnum modum, quia Samaria vbi lotus fuit currus a ſanguine Achab, & Iezrahel vbi lapidatus fuit Naboth, diſtant quaſi per quindecim miliaria, quę faciunt ſeptē leucas.

7 *Et habenas lauerunt.* In Hebræo habetur: *Et armaturas lauerunt*, ſcilicet, a ſanguine Achab.

8 *Iuxta verbum Domini.* Id eſt, prope locum in quo lapidatus fuit Naboth, ſecundum quod dixerat Dominus per Eliam, qualiter autem hoc fuerit, ſciendum ꝗ Achab habebat domum regiam in Samaria, & Iezrahel, & vinea Naboth Iezrahelitæ erat prope domū illam, quæ erat in Iezrahel, & ibi erat armamentarium regis, propter quod ibi portata fuerūt arma, in qb. vulneratus fuerat, & ibi lota a ſanguine Achab: quem linxerunt canes in loco determinato vbi fuerat interfectus Naboth. Et ideo ſcriptura fecit diſtinctionē inter loturam currus, & armorum, dicens ꝗ arma fuerunt lota iuxta verbum Domini, & ſecundum hoc verificatur dictū Ra. Sa. dicentis, quod ſanguis Achab in perſona propria intelligitur cum dicitur ſupra cap. prec. In loco hoc in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, &c. ſicut ibidem dictum fuit.

9 *Et domus eburnea quam.* Qualis autem fuerit domus iſta, non habetur ex ſcriptura, ſed de ipſa fit hic mentio notando Achab de curioſitate exceſſiua, in qua non modicum eſt peccatum.

10 *Nonne hæc ſcripta.* Ex hoc patet quod liber hic allegatus non eſt idem quod Paralipomenon, in quo nulla fit mentio de iſta domo eburnea, ſed eſt alius liber a Nabuzardam cōbuſtus, vel a Syrijs, nec poſtea fuit reparatus.

11 *Ioſaphat vero.* Hic conſequenter ponitur ipſius Ioſaphat regis Iudę conditio, cuius vita commendatur, excepta familiaritate quam habuit cum Achab idololatra, & excelſorum permiſsione. ideo ſubditur.

12 *Fecitque quod rectum eſt in conſpectu Domini.* Sicut & fecerat Aſa pater ſuus.

13 *Veruntamen excelſa non abſtu.* In quibus populus ſacrificabat Deo, tamen vt prædictum eſt quod ideo non erat licitū, quia prohibitum ſcilicet, poſt templi ædificationem, vt frequenter ſupra dictū eſt, & quia populus erat ad hoc aſſuetus, ideo difficile erat amouere propter conſuetudinem, veruntamen Ezechias tempore ſuo abſtulit, vt habetur infra 4. lib. cap. 18.

MORALITER.

† 6 *Et linxerunt canes ſanguinem eius, & habe. lau.* ſ. Achab. Per iſtos canes ſignantur dęmones peccatorū animas cruciātes. Cætera vero quæ de Ioſaphat hic ſcribūtur, completius ponuntur 2. Paralip. cap. 17. & 18. & 19. & 20. & ibi ponetur expoſitio myſtica, Domino concedente.

ſtulit. Adhuc enim populus ſacrificabat, & a-
A dolebat incenſum in excelſis. Pacemque ha- 1
buit Ioſaphat cum rege Iſrael. Reliqua autem
verborum Ioſaphat, & opera eius quæ geſſit,
B & prælia, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ver-
borum dierum regum Iuda? Sed & †reliquias ef- 2
fœminatorum, qui remanſerant in diebus Aſa
patris eius abſtulit de terra. Nec erat tunc rex 3
conſtitutus in Edom. † Rex vero Ioſaphat fece-
rat claſſes in mari, quæ nauigarent in Ophir
propter aurum, & ire non potuerunt, quia con-
C fractæ ſunt in Aſiongaber. Tunc ait Ochozias
filius Achab ad Ioſaphat, Vadant ſerui mei cum
ſeruis tuis in nauibus. Et noluit Ioſaphat. Dor-
miuitque Ioſaphat cum patribus ſuis, & ſepul-
tus eſt cum eis in ciuitate Dauid patris ſui, re-
4 gnauitq; Ioram filius eius pro eo. Ochozias au-
rem filius Achab regnare cœperat ſuper Iſrael
5 in Samaria anno ſeptimodecimo Ioſaphat re-
gis Iuda: regnauitque ſuper Iſrael duobus an-
nis. Et fecit malum in conſpectu Domini, &
ambulauit in via patris ſui, & matris ſuæ, &
in via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit
Iſrael. Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum,
& irritauit Dominum Deum Iſrael, iuxta omnia
quæ fecerat pater eius.

† reliqua ſcorta muſcula q. †Sed p̄fectus, vel dux erat rex, i. p̄fectus quem conſtituerat eis ipſe Ioſaphat erat eis viceregis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pacem habuit Ioſaphat. *Iſtud recolitur, quia inter Aſa patrem ſuum, & Baaſa regem Iſrael fuerat bellum, tamen de familiaritate reprehenſus fuit per Prophetam, tanquam in hoc reprehenſibilis. 2. Paralip. 19.* Impio prębes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram Domini merebaris, &c.

2 Sed & reliquias effęminatorum, qui remāſerant in diebus Aſa patris eius abſtulit de terra. *Qui autem dicantur effœminati, expoſitum fuit ſupra 15. cap. & licet Aſa eos abſtuliſſet, non tamen totaliter, ſed ipſe perfecit.*

3 Nec erat tunc rex conſtitutus in Edom. *A tempore Dauid, quo ſubiugauit ſibi illud regnum, & poſuit ibi vnum præfectum, qui reſpondebat de terra regi Iuda. Et hoc durauit vſque poſt tempus Ioſaphat. Sed tempore Ioram filij ſui rebellauit Edom, & conſtituit ſibi regem, vt habetur infra lib. 4. cap. 8. & propter hoc de illo fit hic mentio. Rex vero Ioſaphat fecerat claſſes in mari, ſed confractæ fuerūt diuino iudicio, eo quod habebat familiaritatem, & ſocietatem cum Ochozia rege Iſrael, ſecundum quod habetur 2. Paralip. 20. Et propter hoc noluit ſecundo aſſociari cum eo in nauigio, vt habetur hic in litera.*

4 Ochozias autem filius Achab regnare cęperat. *Hic vltimo agitur de regno Ochoziæ regis Iſrael, vt continuetur finis iſtius libri ad principium quarti: vt patet litera ex prædictis, hoc excepto.*

5 Anno ſeptimodecimo Ioſaphat regis Iuda. *Quia ſicut dictum eſt in hoc cap. Achab regnauit 22. annis: & hic dictum eſt, quod Ioſaphat cœpit regnare anno quarto ipſius Achab: & ſic videtur, quod Achab regnauerit vſque ad completionem anni 18. Ipſius Ioſaphat: & per conſequens filius Achab cœpit regnare 19. anno Ioſaphat. Hoc poteſt ſolui per regulas ſuperius datas, ſcilicet cap. 15. quòd primus annus, & vltimus, in quo Achab regnauit cum Ioſaphat fuerunt imperfecti. & ideo hic computantur. Et ſi aliqua ſimilia occurrant, de cætero ſoluantur per regulas ſuperius datas.*

ADDITIO.

In cap. 22. vbi dicitur in poſtilla: *Audite populi omnes.* Adhuc enim volebat loqui Propheta, ſed fuit amotus.

Hæc verba Michææ, ſcilicet, *Audite populi omnes.* magis ꝓprie poſſunt referri ad præterita; hoc eſt dicere illud quod dico regi. Si reuerſus fueris in pace, non eſt Dominus locutus in me: *Audite populi omnes.* quaſi diceret: ſitis omnes teſtes, quod ego dico de rege, quia non reuertetur in pace. & iſtum modum tenent Prophetę prouocando teſtes ad ſua dicta, ſicut Eſa. 1. a. *Audite cœli, & auribus percipite, &c.* & non eſt neceſſarium dicere, quòd Propheta volebat alia loqui.

Libri Tertij Regum finis.

A

QVARTVS REGVM LIBER D
SECVNDVM HEBRAEOS, MELACHIM SECVNDVS.

CAP. I.

a PRæuaricatus eſt. ✻ Theodoret. Moabitæ pendebant tributum Achabo, tanquam ſubiecti; illo autem mortuo, contempſerunt eius filium, nec tolerarunt ei parere.

✻ Ioſeph. Rex Moabitarũ rebellauit filio Achab, & tributa, quę eius patri reddebat miniſtrare ceſſauit.

b *Ceciditque Ochoz.* Domus Ochoziæ eſt ſynagoga, quæ legalibus præceptis quaſi cancellis cęnaculi vndiq; circundata erat. Sed ſicut Ochozias per cancellos, quibus tueri debuit ruens, ęgritudinem nimiam incurrit, ita & Iudęus legis cuſtodiam excedens, in languorem deſperabilem peccatorum cecidit. Vbi q a Dei præſidiũ dereliquit, ſalutis remediũ nõ inuenit. Cõfugit enim ſicut rex impius ad falſos deos, & ideo prophetico ore corripitur, & de eius morte vicina prędicitur. Ochozias Iudęorũ maxime principes ſignificat, qui vitijs dediti veritatẽ perſequunt'. vnde, *Miſerunt Principes, & Phariſæi miniſtros, vt apprehenderent Ieſum, &c.*

B

C

c *Ite, conſulite Beelzebub, &c.* ✻ Ioſephus. Contigit, vt Ochozias cum deſcenderet de ſuperioribus domus ſuæ, caderet: & cum langueret, miſit ad Deum Accaron Muſcam (hoc enim erat nomen illi Deo) & conſuluit de ſalute ſua.

✻ Theodoretus. Deflenda eſt Moabitarum amentia. Non ſolum enim in Deos referebant maxima animalia, ſed etiam minima, & viliſſima, & odioſa. Quid enim eſt muſca odioſius? Sed tamen, & eius ſimulacrum Deum dixerunt, & Deo, qui vere eſt Deus relicto, muſcæ ſimulacrum de vita ſciſcitabantur: & quem viuentem flabellis expellunt, eius figuram Deum appellant. Quæſt. 3.

d *Vir piloſus, & zona pellicea accinctus eſt, etc.* In 1. cap. Mat.

✻ Hieronym. Zona pellicea Ioannis, qua accinct⁹ fuit & Elias, mortificationis ſymbolum eſt.

✻ Idem. De Eſau ſcriptum eſt, ꝙ rufus fuerit, & quaſi pelle hiſpidus: de Elia vero ꝙ vir tantum piloſus. In Eſau, qui ſanguinarius, & cruentus, pelli hiſpidę comparatur, mortaliũ operũ, & ipſius mortis indiciũ eſt: in Elia vero virilitatis In c. 35. Ezec.

E

F

CAPVT I.

a PRęuaricatus eſt aũt Moab in Iſrael poſt 1
b quam mortuus eſt Achab. Ceciditque 2 3
Ochozias per cãcellos cœnaculi ſui qđ
hẽbat in Samaria, & ægrotauit, miſitq; 4
a ¶ El Syriacè, ſol, addita b. bel. inde pro varietate linguarum, bel, bal, baal, beelzebub. 5
c nũtios dicẽs ad eos: Ite cõſulite Beelze-
bub Deũ Accaron, vtrũ viuere queã de
infirmitate mea hac. Angelus ãt dñi locutus ẽ ad Eliã Thesbi- 6
tẽ, dicẽs. Surge, & aſcẽde in occurſum nuntiorũ regis Samarię,
& dices ad eos. Nunq̃d nõ eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad cõſulẽ 7
dum Beelzebub Deum Accaron? Quamobrem hęc dicit dñs. 8
De lectulo ſup quẽ aſcẽdiſti nõ deſcendes, ſed morte morie- 9
ris. Et abiit Elias. Reuerſiq; ſunt nuntii ad Ochoziã; qui dixit 10
cis, Quare reuerſi eſtis? At illi rñderunt ei. Vir occurrit nobis,
& dixit ad nos. Ite, & reuertimini ad regem, q̃ miſit vos, & di-
cetis ei, Hæc dicit Dominus. Nunquid quia non erat Deus in
Iſrael, mittis vt conſulatur Beelzebub Deus Accaron? Idcirco
de lectulo ſuper quem aſcendiſti nõ deſcendes, ſed morte mo-
rieris. Qui dixit eis, Cuius figuræ, & habitus eſt vir, qui occur- 11
d rit vobis, & locutus eſt verba hæc? At illi dixerunt, Vir piloſus, 12

† vel defecit autem Moab ab Iſrael.

Poſtilla venerabilis Nic. de Lyra ſuper quartum lib. Reg,

CAP. I.

PRæuaricatus. *Poſtquàm actum eſt tertio libro de regno bipertito tempore quo floruit, hic cõſequenter agit de ipſo tempore quo cadere cœpit. Et quia regnum Iſrael prius fuit infectũ idololatria quàm regnum Iuda, ideo citius defecit, & captiuatũ fuit: & quia regnũ Iſrael deſcribitur ſub regno Iuda, ſicut dictũ fuit ſup. 3. lib. c. 12. ideo ſub regibus Iuda primo deſcribitur deiectio regni Iſrael ſimul vſq; ad regni Iſrael captiuationem, ſecundo deiectio regni Iuda per ſe vſq; ad trãſmigrationem. 18. c. Circa primum ſciendũ, quod licet regnũ Iudæ vſq; ad captiuationem regni Iſrael cucurrerit ſub 8. regibus, & vna regina: q a tamen ſub aliquibus nihil fuit innouatum, ideo iſte quartus liber vſq; ad 18. c. excluſiue diuiditur in ſex partes, quia primo agitur quid factũ ſit ſub Iorã. ſecũdo q d ſub Athalia c. 11. tertio q d ſub Ioas c. 12. quarto q d ſub Amaſia c. 14. quinto quid ſub Ozia, vel Azaria, & additur. quid ſub Ioathan c. 15. ſexto quid ſub Achaz c. 16. Circa primũ deſcribitur primo mors Ochoziæ, & Ioram fratris eius ſubſtitutio. ſecũdo regni Iorã proſecutio 3. c. tertio totius domus Achab exterminatio. c. 8. Circa primũ ſciendum, ꝙ in deiectione vtriuſq; regni, ſ. Iſrael, & Iuda ſimul cucurrit præuaricatio regum: & contra eos exclamatio prophetarum temporibus ſuis exiſtentiũ, & ideo primo deſcribitur hic deſcenſus Ochoziæ ad inferos propter ſuam malitiã, ſecundo aſcenſus Eliæ ad cœlos propter virtutis conſtantiã. 2. c. Circa primũ ſimul oſtenditur malitia Ochoziæ, & cõſtantia Eliæ. & ideo primo deſcribitur peruerſitas Ochoziæ idola conſulẽtis. ſecũdo veritas Eliæ ex hoc mortẽ eius prædicẽtis, ibi:* Angelus aũt Dñi. *tertio indignatio Ochoziæ per tres principes eũ capere cupiẽtes, ibi:* Qui dixit eis. *quarto cõſtantia Eliæ veritatẽ ſibi in facie dicẽtis, ibi:* Locutus eſt au. *quinto mors Ochoziæ, & creatio Ioram ſibi ſuccedẽtis, ibi:* Mortuus eſt. *Circa primũ dicit.*

1 Præuaricatus eſt autem. *Quia rex Moab per iuramẽtũ ſe obligauerat, & regnũ ſuũ ad ſeruiendum regi Iſrael ſub tributo, ſed rebellauit, & iuramentum fregit, quæ fractio dicitur præuaricatio.*

2 Poſtquam mortuus eſt Achab, &c. *Achab. n. fuit bellicoſus, vt patet ex ſupradictis 3. lib. & habuit plures victorias notabiles: & ideo tẽpore eius non rebellauit, ſed tẽpore filij ſui, qui erat puſillanimis.*

3 Ceciditq; Ocho. *i. deambulatoria.* 4 Et ægro. *Quia ex caſu cõquaſſatus fuit.* 5 Miſitq; nun. *De cõſilio matris ſuæ Iezabel, q̃ erat idololatrix peſſima: & iõ fecit eũ recurrere ad idolũ, & nõ ad Deũ. Aliquando. n. in idolis dæmones dabant reſponſa Deo permittente propter malitiã recurrentium ad idola, per quam demerebantur, vt in ſuo errore detinerentur.* 6 Angelus. *Hic conſequenter deſcribitur Eliæ conſtantia mortem eius prædicentis cum dicitur.*

7 Nunquid, &c. *Quaſi dicat vos oſtenditis facto, ꝙ creditis ibi non eſſe Deũ, qui poſſit reſpondere vobis.* 8 Quamobrem. *i. propter infidelitatem.* 9 Morte morieris. *per diuinam ſententiam.*

10 Reuerſiq; ſunt. *Propter verbũ Eliæ eis dictũ ex parte Domini.*

11 Qui dixit eis. *Hic conſequenter deſcribitur obſtinatio regis volentis punire prophetam propter Dei ſententiam. Primo tamen inquirit de perſona dicens:* Cuius figuræ, & habitus eſt. *Et ſequitur.*

12 Vir piloſus. *i. habens habitũ hirſutũ, ſicut de Sãcto Ioãne Baptiſta dicitur Matt. 3. quod habebat veſtimẽtũ de pilis camelorũ, & in hoc cõmendat eum ſcriptura de vilitate, & aſperitate habitus. Ex quo etiã ſeqtur, quod nimia mollities, & curioſitas eſt vitioſa. Vnde Mat. 11. a. dicit Saluator ad laudem Ioannis Baptiſtæ: Quid exiſtis in deſertũ videre? hominem mollibus veſtitum, quod negatiue de Ioanne dicitur. ideo ſubditur: Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt.*

MORALITER.

† 1 *Præuaricatus eſt.* Sequitur. 3 *Ceciditq; Ochoz.* Cœnaculũ eſt pars domus ſuperior: nã idẽ eſt quod ſolariũ: & iõ ſignat altitudinẽ ſupbię. Per Ochoziã aũt idololatrã, ſignificatur ſuperbus, q̃ Deo repugnat, eius auferẽdo culturã. Igitur Ochozias cadit de cęnaculo, qñ iudicio Dei ſuperbus deijcitur a ſtatu ſuo, ſecũdũ illud Prou. 17. c. *Qui altã facit domũ ſuã, quærit ruinã.* 4 *Et ægro.* Tunc. n. ſupbus ex ſuo caſu ęgrotat, qñ propter hęc cõtra Deũ murmurat. 5 *Miſitq;.* Tũc enim ad cõſulendũ Beelzebub mittit, qñ p modos illicitos, & maxime p ſortilegia, & cõſimilia, in q b. ſunt quædã pacta cũ dæmonibus inita, contra ſuã infirmitatẽ remediũ quærit. 6 *Angelus au.* ſ. ad indicandũ Ochozię mortẽ ſuã ꝓpinquã. Per quod ſignificatur obſtinati damnatio, quã debet denuntiare cõſtanter ꝑdicator veritatis cõtra ſuperbos in ſua malitia obſtinatos. Per hoc aũt ꝙ mors Ochozię ſibi fuit dupliciter nũtiata, ſ. per nũtios proprios, & per Eliam, ſignificatur duplex ſuperbi damnatio, ſ. quantum ad corpus, & animam.

† *Miſit-*

A litatis argumentū. Quamobrem, & habitatio eius in ſolitudine, & conuerſationis auſteritas, non ſolum virum, ſed & virum fortiſsimum demonſtrabat.

Homil. 69. in Matth.

✠ Chryſoſt. Amictus monachis ipſis fortitudini ſuæ conueniens circumiacet. Non enim effœminatæ, ac eneruatæ p terram ſibi veſtes trahuntur, ſed ita eis pręparatæ ſunt, vt beatiſſimis Angelis illis, Heliæ dico, Heliſeo, Ioanni, ac vniuerſis Apoſtolis: etenim alijs caprarum, alijs camelorum pilis confectæ ſunt.

Lib. 1. de Cœnobiorum inſtitutis. cap. 1.

✠ CASSIAN. Monachum, vt militem B Chriſti in procinctu ſemper belli poſitum, accinctis lumbis iugiter oportet incedere. Hoc enim habitu etiam illos ambulaſſe, qui in Veteri Teſtamento profeſsionis huius fundauere primordia, Eliam, ſcilicet, & Eliſeum, diuinarum ſcripturarum authoritate monſtratur. Vir (inquiunt nuncij Ochoziæ) piloſus, & zona pellicea accinctus renibus. Ex quo habitu confeſtim rex contemplatus hominem Dei, ait: Elias Thesbites eſt: zonæ C videlicet indicio, & hirſuti incultique corporis ſpecie virum Dei indubitanter agnoſcens; eo quod iſtud ei inter tot Iſraelitici populi millia commoranti, cultus proprij, velut quoddam impreſſum ſpeciale ſignum perpetuo cohæreret.

Lib. Regularū fuſius diſput. reg. 21.

✠ Baſilius. Exquirat ſeipſum quiſque, vtri ne magis aſsimilem eſſe Chriſtiano homini conueniat, ijſne, qui habitant in aulis regum, & mollibus veſtiuntur, an Ioanni Baptiſtæ, cuius veſtimentum ex ſetis camelorum erat. Quin & veteres Sācti circumibāt in melotis, & pellibus caprinis. Fecit Deus primis parentibus tunicas pelliceas, quandoquidem ad ea in corpore contegenda, quæ aſpectu ipſo fuerant minus honeſtatis habitura, ſatis erat huiuſcemodi tunicarū vſus. Pręterea vtilis, & in hoc peculiaris hęc amictus ratio eſt, q. ea qualis ſit vnuſquiſque, ante indicat: & vitę, quę ex Deo eſt profeſſionē teſtificatur: quæ res facit, vt ab ijs, qui nos viderint, actiones etiā profeſsioni conſentaneæ requirātur. Imbecillioribus veluti pædagogi quædam diſciplina eſt, quia inuiti etiam a rebus flagitioſis prohibentur, hæc quæ in veſtitu foris apparet profeſſio. Vt igitur peculiaris quidam in veſtitu eſt ornatus militis, alius Senatoris, vnde de dignitate illorum capitur coniectura, ſic decorum, & conſentaneum videtur, Chriſtianum in veſtitu etiam aliquid præcipuū a cæteris ſeruare oportere, &c.

a *Miſitq; ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta viros.* Quinquagenarius, cōfeſſio pœnitentiæ eſt, qua declaratur remiſſio peccatorum. Iudęi ergo nolentes Chriſtum Deum eſſe, nec principem pœnitentiæ, dicunt ei: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidiſti? & in futuro igni incenduntur. Tertius quinquagenarius, quia conuerſus ad fidem Trinitatis, pęnitentiæ ſacramentum cognouit, indulgentiam meruit.

b *Deſcendit itaque ignis de cælo, &c.* ✠ Theodoret. Qui prophetam accuſant crudelitatis, aduerſus Deum prophetæ linguam mouēt: ipſe enim immiſit ignem. Oportet enim ſcire ius diuinę prouidentię, & quod iuſte punit peccatores, & beneficio afficit ſuos cultores. Eſt autem perſpicuum eos quinquagenarios, & qui eis parebant, conuenire cum ſcopo, & inſtituto eius, qui illos miſit: vnde etiam a Deo immiſſa iuſti nuerūt ſupplicia. Tertius.n.cum ſuis, ęqtate, & fide ornatus, & qui experientia virtutem prophetæ didicerat, vſus verbis placi-

& zona pellicea accinctus renibus. Qui ait, Elias Thesbites 1
a eſt. Miſitque ad eum quinquagenarium principem, & quin- 2
quaginta viros, qui erant ſub eo. Qui aſcendit ad eum, ſeden- 3
tique in vertice montis ait: Homo Dei, rex † præcepit, vt de- 4
ſcendas: Reſpondensque Elias, dixit quinquagenario. † Si ho- 5
mo Dei ſum, deſcendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quin- 6
b quaginta tuos. Deſcendit itaque ignis de cœlo, & deuorauit
¶ Quia conuiciando dixerunt, homo Dei deſcende.
eum, & quinquaginta, qui erant cum eo. Rurſumque miſit ad
eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo. Qui locutus eſt illi: Homo Dei, hæc dixit rex: Feſtina, deſcende. Reſpondens Elias ait: Si homo Dei ego ſum, deſcendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit ergo ignis de cœlo, & deuorauit illum, & quin-
¶ Hic eſt Abdias.
quaginta eius. Iterum miſit principem quinquagenarium †
tertium, & quinquaginta, qui erāt cum eo. Qui cum veniſſet,
a ¶ Quia humiliter acceſsit.
curuauit genua contra Eliam, & precatus eſt eum, & ait, Homo Di, † noli deſpicere animam meam, & animas ſeruorum tuorum, * qui mecum ſunt. Ecce deſcendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos, qui cum eis erant: ſed nunc obſecro, vt † miſerea-
ris animæ meæ. Locutus eſt autem Angelus Domini ad Eliā, 7
dicēs, Deſcende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & deſcen- 8
dit cum eo ad regem, & locutus eſt ei; Hæc dicit Dominus; Quia miſiſti nuntios ad conſulendum Beelzebub Deum Ac-

*horum quinquaginta.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et zona pellicea accinctus renibus. *In Heb. habetur;* zona de corio. *vtrum autem illud corium eſſet piloſum, vel non, de ſcriptura non habetur.*

2 Miſitque ad eum quinquagenarium principem, & quinquaginta, qui erant ſub eo. *Volebat enim quod violeter adduceretur ſi recuſaret venire, & puniretur.*

3 Qui aſcendit. *Erat enim in monte vacans vitæ contemplatiuæ.*

4 Homo Dei rex præcepit, vt deſcendas. *Cognouit autem Elias per reuelationem, quod irriſorie vocabat eum hominem Dei, & quod conſentaneus erat regi in peccato idololatriæ, & punitione Eliæ, & ſimiliter illi, qui cum eo erant: & ex hoc Dei ſententia erant puniendi, propter quod diuinam ſententiam pronuntiauit dicens.*

5 Si homo Dei ſum. *Vere, & non irriſorie.*

6 Deſcendat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. *Hoc modo Beatus Petrus mortis ſententiam pronuntiauit ſuper Ananiam, & vxorem ſuam, vt habetur Act. 5. a. Et ſicut dictum eſt de illo quinquagenario primo, ita dicendum de ſecundo. Tertius vero quinquagenarius fuit Abdias, vt dicunt Doctores Hebræi, & Catholici, qui timebat Deum valde, vt habetur ſupra 3. lib. 18. cap. & propter hoc humiliauit ſe coram Deo, & Elia eius ſeruo.*

7 Locutus eſt autem Angelus Domini ad Eliam. *Hic conſequenter deſcribitur conſtantia Eliæ denuntiantis regi mortem in ſua facie Angelo eum aſſecurante, cum dicitur.*

8 Deſcende cum eo, ne timeas. Surrexit igitur, & deſcēdit cū eo ad reg. *Præcepit autē eum deſcendere, & coram rege comparere, ne Abdias rediens ſine ipſo a rege puniretur: & aſſecurauit eum, vt conſtanter loqueretur, ſicut patet in litera. nec tamen propter hoc fuit retētus, vel punitus, quia ſcribitur Prouerb. 21. a.* Cor regis in manu Domini, quocunq; voluerit vertet illud. *& ideo licet Ochozias intenderet eum punire, tamē a Deo territus non fuit auſus mutire.*

1 Mor-

MORALITER.

† 2 *Miſitq; ad, &c.* Per duos primos principes, quinquagenarios ex mandato Ochozię ſuperbe loquentes cum Elia, ſignantur miniſtri hominis ſuperbi deſeruiētes ei in ſua malitia, quos ignis cum ſuis ſocijs deuorauit. Per quod oſtenditur quod ignis gehennę debetur miniſtris ſuperbię.

† *Iterum miſit principem quinquagenarium tertiū, & quin.* Per iſtū qui nō volūtate Ochozię, ſed ſua propria locutus fuit humiliter cum Elia, bonus ſeruus, hominis tamen mali deſignatur, & ſic cum ſuo dominio, & miniſtris malis non accipit damnationem, ſed cum ſuis ſocijs ſaluatur.

placidis effugit ſupplicium.
✻ Aug. Qui ſupercilio, i. ſuperbo tumore inflatus animo dixit: Homo Dei, vt ad illũ nobiſcum exeas, Rex Ochozias, id eſt, filius Achab, iuſſit. Si homo Dei ego ſum vt inquis, rñdit ꝓpheta, in te nunc, & in eos qui tecum ſunt, cœleſtis flamma ardebit.
✻ Ambroſ. Diſcipuli geſtientes ignem ſup Samaritanos deſcẽdere, ſciebãt Phinees reputatum fuiſſe ad iuſtitiã, q͂a ſacrilegos interemerat, & ad p̃ces Eliȩ ignem deſcẽdiſſe de cœlo, vt prophetȩ vindicaretur iniuria. D

a *Regnauit Ioram frater eius, &c.* ✻ Theodoret. Lex erat vt regum filij regno ſuccederent. Si non eſſent filij, frater natu maximus, aut qui erat ei conſanguinitate coniunctus. Dauidis quidem regnum vſq; ad captiuitatem, filius a patre accipientes, adminiſtrarunt: tenuit autem Iechoniæ regnum ante liberorum procreationem, cum eſſet eius patruus. Quæſt. 5.

caron, quaſi non eſſet Deus in Iſrael, a quo poſſes interroga
re ſermonem, ideo de lectulo ſuper quem aſcendiſti non de-
¶ Vel autem.
ſcendes: ſed morte morieris. Mortuus eſt ergo iuxta ſermo- 1
a nem domini quem locutus eſt Elias, & regnauit Ioram fra-
ter eius pro eo, anno ſecũdo Ioram filij Ioſaphat regis Iudȩ. 2
Non enim habebat filium. Reliqua autem verborum Ocho-
ziȩ quȩ operatus eſt, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermo-
num dierum regum Iſrael?

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mortuus eſt. *Hic conſequẽter vltimò deſcribitur mors Ochoziæ, & fratris ſui ſubſtitutio, quia non habebat filium.*

2 Anno ſecundo. *Iſtud videtur eſſe falſum, quia ſupra 3. li. cap. vlt. dicitur quod Ioſaphat regnauit 25. anno: ibidem dicitur quod Ochozias cȩpit regnare ſuper Iſrael anno 17. Ioſaphat regis Iuda. Et ibidẽ dicitur ꝙ Ochozias regnauit tantum duob. annis, & adhuc imperfectis. Ex quibus ſequitur, ꝙ Ochozias mortuus fuit 18. anno regni Ioſaphat, & ſic de regno Ioſaphat adhuc remanebant 7. anni futuri. Ex hoc videtur falſum quod dicitur hic, quod Ioram frater Ochoziæ, & ei ſuccedens cœpit regnare anno ſecundo Ioram filij Ioſaphat, imò per ſeptem annos cœpit regnare ante ſci. 18. anno regni Ioſaphat. Ad hoc reſpondent Hebræi dicentes, quod quia Ioſaphat fuit in periculò mortis in Ramoth Galaad vt habetur ſuprà 3. li. cap. vlt. ideo ex tunc filium ſuum Ioram regẽ inſtituit, ne poſt mortem ſuam de regno inter filios ſuos eſſet contentio, & ſic filius octo annis regnauit cum eo, qui octo anni aliquando cõputantur in regno patris, aliquando in regno filij. Et quando dicitur hic, quod Ioram frater Ochoziæ cœpit regnare ſecundo anno Ioram filij Ioſaphat, quo cœpit regnare cum patre, & ille fuit annus decimusoctauus patris, vt habetur infrà 3. cap.*

CAP. II.

a F*Actum eſt.* Turbo, ideſt, validiſſimus ventus rapuit Elia in cœlũ aereũ vñ volucres cȩli, vt in ſecretã quandam terræ regionẽ repente illum deponeret, vbi in magna iã carnis & ſpiritus quiete viueret, quouſq; in fine mundi mortis debitũ ſoluat. Currus igneus quo raptus dr̃, angelicȩ sũt virtutes, quarum operatione ſubleuatus eſt. Subleuatio Eliȩ aſcenſionẽ domini ſignificat. Elias in curru aſcendit, quia homo purus adiutorio egebat alieno. Redẽptor noſter non curru, quia qui omnia fecerat ſuper omnia ſua virtute ferebatur. In deſignatione aſcenſionis ſuæ dominus prænuntios & teſtes habuit, vnũ ante legem, alterũ ſub lege, vt q̃nque veniret ipſe qui veraciter penetraret cȩlos. Qui credentibus quoq; carnis munditiã largiretur, & ſub eo per incrementa temporũ virtus caſtitatis excreſceret. Translatus namq; eſt Enoch, per coitum generans & genitus. Raptus Elias, tãtũ per coitum genitus. Aſſumptus eſt dominus per coitũ nec generãs, nec generatus. E

b *Filij prophetarum qui erant in Bethel, &c.* ✻ Theo. Ipſos prophetas, filios prophetarũ diuina ſcriptura vocat Hebrȩorum & Syrorũ idiomate. Sic enim homines ſolita eſt noĩare. Filij inquit, hominũ, vſquequo graui corde? Et, Secundũ altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum, ideſt, homines. Oſtendunt autem ipſa quoque verba multos fuiſſe prophetas. Nã qui habitabant Iericho & Bethel præſciuerant etiam aſſumptionem Eliȩ. Cognouerat hoc quoq; ante alios præclarus ille Eliſeus. Quæſt. 1.

✻ Hebræi. Multi dicuntur fuiſſe prophetȩ, & tamen nominibus ſupprimuntur. Si id tribuas inſcitiȩ eorum, eadem ſcriptura refelletis, quæ illos declarat fuiſſe ſciẽtiȩ laude atq; dono prȩſtantiſſimos. Dixerũt, inquit, Eliſeo. Nũquid noſti, &c. Pares enim Eliæ, & eiuſdẽ cum Eliſeo momenti atq; ponderis fuerunt, &c. Nulla erat vrbs in terra Iſrael, quȩ nõ haberet ꝓphetas. Interea prophetia eorum tm̃ eſt cõmemorata, quȩ ad neceſſitatem Seder olam Raba. c. 17. F

CAP. II.

a FActum eſt autem cum leuare vellet do- 1
minus Eliam per turbinem in cœlum,
ibant Elias & Eliſeus de Galgalis. Dixit
que Elias ad Eliſeum, Sede* hic, quia do
minus miſit me vſque in Bethel. Cui ait
Eliſeus, Viuit dominus & viuit anima
tua, quia non derelinquam te. Cumque
b deſcendiſſent Bethel, egreſſi ſunt filij prophetarum qui erant
in Bethel ad Eliſeum, & dixerunt ei: Nunquid noſti, quia 2
hodie dominus tollet dominum tuum a te? Qui reſpondit,

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

1 FActum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur aſcenſus Eliæ in cœlum, & primo deſcribitur eius trãslatio. ſecundo Eliſei ſubſtitutio, ibi:* Eliſeus autem. *Prima in duas, quia primo deſcribitur Eliſei circumitus, ſecundo eius raptus, ibi:* Cumque tranſiſſent. *Circa primum ſciendum, quòd Elias præſciens ſuam translationem poſtquã fuerat in Galgalis, qui locus eſt iuxta Iordanem, quod patet ex hoc, ꝙ filij Iſrael Iordane tranſito ibi primo poſuerunt caſtra, & ibi portauerunt 12. lapides de Iordane, vt habetur Ioſue 4. inde tranſiit in Bethel, & inde Iericho, & inde rediit ad Iordanẽ, vt patet litera, & ſic fecit quendam circumitum. Ratio autem huius fuit, quia Galgala locus ſacer reputabatur. Tũ quia filij Iſrael ibi primo poſuerunt caſtra Iordane tranſito, vt dictum eſt. Tum quia filij Iſrael ibi circuncifionem fecerunt, & paſcha celebrauerunt, vt habetur Ioſue 5. In Bethel autem Iericho manebant filij prophetarum, vt patet in litera, & iſti erant viri religioſi ſimul collegiati, vacantes orationi & contemplationi, quorum aliqui habebant ſpiritum prophetiæ, & tales fuerunt primo congregati ſub Samuele propheta, ſicut dictum fuit ſuprà 1. lib. c. 10. & poſtea ſub alijs prophetis excellentibus, propter quod dicebantur filii prophetarum, id eſt, diſcipuli eorũ ſicut dicit Ra. Sa. ſuper locum iſtum. Elias igitur ante translationem ſuam voluit videre loca iſta. Galgalam propter loci ſanctitatem, Bethel & Iericho propter diſcipulorum ſuorum congregationem, & quia ibi volebat dimittere Eliſeum, vt patet in textu, & ex dictis patet litera vſque ibi.*

2 Nunquid noſti, quia hodie do. &c. *Ex quo patet quod dictum eſt ſuprà, ſcilicet, quod aliqui eorum habebant ſpiritum prophetiæ per quem præſciebant translationem Eliæ. Qui reſpondit.*

Et ego

MORALITER.

1 *Factum eſt autem.* Alleg. per aſcenſum Elias in cȩlũ aſcenſio domini noſtri Ieſu Chriſti fuit figurata, ſicut dicit Rabani gloſſ. & interpretatio nominis ad hoc aptatur, nã Elias aſcendens dominus interpretatur.

ceſſitatem legis faciebat.

A a *Fiat in.* Elias ſpiritu prophetali & operatione miraculorũ excellenter pollebat, geminam ergo grãm quam Eliſeus in magiſtro vrgere cognoſcebat, ſibi tribui rogauit. Vnde pater quòd non eſſe diſcipulus ſuper magiſtrum poſtulauit.

Eucherius, Angelomus, Rabbanus.

minum curam gerens. Nã cum ipſe tribus annis & ſex menſibus hoĩes caſtigarit & afflixerit, neceſſe fuit illum qui duplicem portionem de gratia Spiritus accepiſſet, duplicia etiam opera edere, ex quib. vnũ erat, pęna peſtis. Miſericordia igiẽ motus, rem dicit, magnam & duram petiuiſti. Id quod ex hiſtoria perſpectum habemus, tames enim ſeptem annorum ſuper homines adducta eſt.

Rabb. Fiducia petẽdi accepta a domino eccleſia poſtulat ſpiritum Chriſti, & q̃a remiſſione peccatorum indiget qua nõ eguit Chriſtus, & munere virtutum quas ex plenitudine ſua per ſpiritũſanctũ tribuit Chriſtus, *qui aſcẽdẽs in altum captiuã du. cap. de. do. ho.* illis videlicet q̃ ſpem ſuam in illo ponunt. Hinc eſt quod ait,

B Epheſ.4.b.

b *Si videris.* id eſt, ſi oculos fidei aperueris, & cũ paſſione & reſurrectione ẽt aſcenſionem meam fideliter credideris, petitionis tuę effectum conſequeris.

Et ego noui, ſilete. Dixit autem Elias ad Eliſeum, Sede hic, quia domi 1
nus miſit me in Iericho. Et ille ait: Viuit dominus, & viuit anima tua, 2
quia non derelinquam te. Cumque veniſſent Iericho, acceſſerunt filij
prophetarum, qui erant Iericho ad Eliſeum, & dixerunt ei. Nunquid
noſti, quia hodie dominus tollet dominum tuum a te? Et ait: Et ego
noui, ſilete. Dixit autem ei Elias: Sede hic, quia dominus miſit me vſ-
que ad Iordanem. Qui ait. Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non
derelinquam te. Ierunt igitur ambo pariter, & quinquaginta viri de
filijs prophetarum ſecuti ſunt. Qui & ſteterunt econtra longe. Illi au-
tem ambo ſtabant ſuper Iordanem. Tulitque Elias pallium ſuum & 3
inuoluit illud, & percuſſit aquas, quæ diuiſæ ſunt in vtramque partem 4
a ¶ Chriſtus caput noſtrum ad eccleſiam corpus ſuum.
& tranſierunt ambo per ſiccum. Cumque tranſiſſent: Elias dixit ad 5
a ¶ Petite & accipietis.
Eliſeum, poſtula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar a te. Dixit-
¶ Spiritus tui largitio.
a que Eliſeus: Obſecro, vt fiat in me duplex ſpiritus tuus. Qui reſpondit 6
b Rem difficilem poſtulaſti. Attamen ſi videris me quando tollar a te, 7 8
erit tibi quod petiſti. Si autem non videris, non erit. Cumque perge- 9
rent, & incedentes ſermocinarentur, ecce currus igneus, & equi ignei 10
c diuiſerunt vtrumque, † & aſcendit Elias per turbinem in cælum. 11

c *Et aſcẽdit Elias per turbinem &c.*
⁂ Chryſoſtom. Chriſtus aſcendit nullo alio eũ ducente, & ipſe hanc viam eſt ingreſſus. Elias autem qui in eo quo Chriſtus proceſſerat, ducebatur ab alia poteſtate.
⁂ Idem. Habes imaginem reſurrectionis, nempè Eliæ raptum, qui nec in hodiernũ vſque diẽ eſt mortuus. Omnia sũt expedita Deo, & facilia.

Quæſt.7. C ⁂ Theodo. & Procop. Dixit Elias, rẽ difficilem poſtulaſti, non quod diſcipulo gratiam & dona inuideat, ſed aliorũ hominum

⁂ Irenæus. Enoch placens Deo, in quo placuit corpore, trãſlatus eſt translationẽ præmonſtrãs. Et Elias ſicut erat in plaſmatis ſubſtãtia, aſſumptus eſt, aſſumptionẽ patrum prophetans,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ego. *Ex quo patet, quod Eliſeus iam habebat ſpiritum prophetiæ, non tamen in tanta plenitudine ſicut poſtea habuit.*

2 Silete. *Nolebat enim, quòd de hoc in præſentia Eliæ loquerentur, ne ab Elia & ipſis ſimile incitaretur ad remanendum ibidem, quia volebat remanere cum magiſtro ſuo quantum poterat.*

3 Tulitq; Elias. *i. plicauit aptando ipſum ad percutiendum aquas.*

4 Quæ diuiſæ. *Non per aliquam virtutem quæ eſſet in pallio, ſed virtute diuina qua voluit oſtendere meritum Eliæ, ſicut ad declarandum merita ſanctorum aliquando dantur a Deo ſanitates ad tactum veſtimentorum ipſorum.*

Diuiſio. 5 Cumq; tranſiſſent. *Hic conſequenter deſcribitur Eliæ raptus, & primo deſcribitur eius amicabilis condeſcenſio. Secũdo mirabilis aſcenſio, ibi,* Cumque pergerent. *Primum oſtenditur in hoc, quòd obtulit ſe Eliſeo ad faciendum quod poſſet pro eo, dicens:* Poſtula quod vis, &c. *Et ſubditur Eliſei petitio.*

Miracula Eliæ & Eliſei. 6 Obſecro fiat. *Dicit Ra.Sa. quod petijt habere ſpiritum in dupla proportione reſpectu Eliæ, & ad hoc inducit quod octo miracula tantũ ſcribuntur facta per Eliam in hoc 4. lib. & 3. Primum eſt clauſio cæli. Secundum continuatio farinæ, & lecythi. Tertiũ ſuſcitatio filij viduæ. Quartum aſcenſus ignis in monte Carmeli. Quintũ impetratio pluuiæ. Sextum deſcenſus ignis ſuper primum quinquagenarium. Septimum ſuper ſecundum. Octauum diuiſio Iordanis, vt tranſirent per ſiccum. Sedecim verò ſcribuntur in Eliſeo: Primum eſt Iordanis diuiſio.* Diuiſio. *Secundum aquarum ſanatio. Tertium puerorum laceratio. Quartum aquæ impetratio pro tribus regibus. Quintum olei multiplicatio. Sextum Sunamitis fœcundatio. Septimum filij eius ſuſcitatio. Octauum pulmenti dulcoratio. Nonum panum multiplicatio. Decimum Naaman leproſi curatio. Vndecimum Giezi infectio. Duodecimum ferri natatio. Decimumtertium oculorum pueri ſui apertio ad videndum equos, & currus igneos ad defenſionem ipſorum. Decimumquartum aduerſariorum excæcatio. Decimumquintum abundantia victualium inopinata in porta Samariæ. Sextumdecimum ſuſcitatio mortui ad tactum oſſium Eliſei. Sed iſtud dictum non videtur conueniens, primò quia nõ concordat literæ ſequenti, vt videbitur. Secundò quia non concordat rationi. Dicit enim Saluator Matt.c. 10.e.* Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, *& ideo præſumptuoſum fuiſſet ſi Eliſeus duplam poteſtatem reſpectu magiſtri ſui petiuiſſet. Nec valet illud quod inducitur de pluribus miraculis, quia forſitan Elias fecit plura quam Eliſeus, licet non ſint ſcripta, quia non omnia ſcribuntur, ſecundum quod dicitur Ioan. vlt. Item Ioannes Baptiſta nullum miraculum fecit, vt dicitur Ioan. 10. & tamen de ipſo dicit Saluator.* Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. *Dicendum igitur cum alijs doctoribus noſtris, quod Eliſeus non petiuit ſpiritum in dupla proportione reſpectu Eliæ, vt ſic ei præferretur; ſed petiuit quod duplex gratia quæ erat in Elia. ſ. gratia miraculorum, & gratia prophetiæ, quæ ſunt gratiæ diſtinctæ, ſecundum quod dicit Apoſtolus 1. Cor. 12. in ipſo fierent, vt ſic magiſtro ſuo aſſimilaretur, quia ſecundum dictum Saluatoris, perfectus omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius.*

7 Rem diffi. *Tum quia talis gratia non põt dari, niſi a Deo immediate, tum quia pauci prophetæ leguntur vtramque gratiam habuiſſe.*

8 Attamen. *quod exponit Ra.Sa. ſic,* Si videris me, &c. *idẽ eſt ac ſi diceret, quãdiu ſum tecum in ſtatu cõi hominum non poſſum iſtud facere, quod qñ tollar hinc ad ſuperiorem ſtatum, tunc potero. Quod non eſt intelligendum effectiuè, quia ſolus Deus efficit vtramque gratiã, ſed impetratiuè, quia tunc preces Elię eſſent magis efficaces. Iſta tamen expoſitio non conſonat literæ, quia Elias in raptu ita poterat orare pro Eliſeo ſi non videret eũ tunc ac ſi videret, ita quod viſio Eliſei nihil videbatur facere ad hoc quod preces Eliæ eſſent efficaciores pro eo, & tñ dicit Elias,* Si videris me quando tollar a te erit, *ſi aũt non videris, non erit, & non aliter dicendũ. Spiritus enim ſanctus prout vult, tangit corda prophetarũ, & ideo aliqñ reuelat aliquod futurum perfectius, aliqñ minus perfectè, aliquando conditionaliter, & aliquando abſolutè, ſicut infrà ca. 13. dixit Eliſeus regi Ioas, Percute iaculo terram. Reuelatum enim erat Eliſeo, quod toties percuteret Syriam quoties percuteret iaculo terram, vt patet ex litera ſequenti ibidem, non tamen erat ſibi reuelatum, quod eſſet percuſſurus terram tribus vicibus tantum. Et ſic fuit in propoſito vt videtur. Fuit enim reuelatum Eliæ, quod ſi Eliſeus eum videret in raptu, eius petitio impleretur, aliter non; tamen non fuit ſibi reuelatum, quod eſſet eum viſurus pro tunc.*

9 Cumque. *Hic conſequenter ponitur aſcenſio mirabilis ipſius Elię, cum dicitur,* Cumque perg. *Elias enim informabat Eliſeum de vnctione duorum regum, ſcilicet, Iehu & Hazael ad puniendum idololatras, & conſolatione prophetarum, & aliorum fidelium.*

10 Ecce currus. *Iſta fuerunt formata virtute diuina, vel angelica, ad oſtendendum quod Elias non aſcendebat in cælum virtute propria, ſicut Chriſtus, in cuius aſcenſione non apparuit aliquis currus.*

11 Et aſcendit. *non ſidereum vel empyreum, ſed aereum tantum. vt* ⁂ *Elias*

MORALITER.

10 *Ecce currus igneus, &c.* Per quos ſignificantur angeli ſancti, qui preſtiterunt obſequiũ in aſcenſione Chriſti. Nam in tali ſpecie venerunt in auxilium Eliſei, vt habetur infra 6. cap.

† *Requieuit.*

a Eliſeus autem videbat & clamabat: † Pater 1
mi, pater mi, currus Iſrael & auriga eius. Et 2 3
nō vidit eum amplius. Apprehenditque ve- 4
ſtimenta ſua, & ſcidit illa in duas partes. Et le 5
b uauit pallium Eliæ quod ceciderat ei. Reuer
ſuſque ſtetit ſuper ripam Iordanis, & pallio
Eliȩ quod ceciderat ei percuſſit aquas † & nō 6
c ſunt diuiſæ. Et dixit: Vbi eſt * Deus Eliȩ etiā 7
nunc? Percuſſitque aquas & diuiſæ ſunt huc
atque illuc, & trāſijt Eliſeus. Vidētes autem
filij prophetarum qui erant in Iericho econ
tra, dixerunt: Requieuit ſpiritus Eliæ ſuper 8
Eliſeum. Et venientes in occurſum eius, ado 9
rauerunt eum proni in terram. Dixerūtque 10
illi: Ecce cum ſeruis tuis ſunt quinquaginta
viri fortes, qui poſſunt ire, & quȩrere domi- 11

A phetans, & nihil impedit eos corpus in tranſlatione & aſſumptione eorum. Aſſuetæ enim erant in Adam manus Dei coaptare, & baiulare ſuū plaſma, & ferre, & ponere vbi vellent. Vbi ergo primus poſitus eſt homo, ſcilicet in paradiſo, dicūt presbyteri apoſtolorum diſcipuli, eos qui tranſlati ſunt, illuc tranſlatos eſſe, ibiq; manſuros vſque ad conſummationē, coauſpicātes incorruptelam. Si autem quis exiſtimet impoſſibile, tantis tēporibus permanere homines, & Eliam in carne aſſumptum, conſumptam autem carnem eius in igneo curru, intendat quoniam Ionas in ventrem ceti abſorptus, ſaluus iterū expu tus eſt terræ, iuſſu Dei. Ananias etiam, & Azarias, & Mizael, ex igne euaſerunt.

※ Tertul. Quod hodie Enoch & Elias nondum reſurrectione B diſpuncti, quia nec morte functi, qua tantum de orbe tranſlati, & hoc ipſo iam æternitatis candidati, ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia, immunitatē carnis ediſcunt, cuinam fidei teſtimonium ſignant, niſi quia credi oportet, hæc futura integritatis eſſe documenta?

※ Clemens Rom. Si voluiſſet Deus hoīes immortales manere, quod hoc facere potuit, oſtendit in Enoch, & in Elia, quos mortem experiri non permiſit.

※ Hebræi. Anno Ochoziæ ſecundo, recōditus eſt Elias, neque comparebit donec veniat Chriſtus. Tum.n.apparebit, & recondetur ſecūdo, donec prodeat Gog & Magog. Nūc interim ſingularū ętatum res & acta conſcribit. Iuſtinus martyr qō.83. Hippolytus martyr, & Efrē Syrus, orōne de Antichriſto: Athanaſius lib. quod Nicęna ſynodus: Chryſoſtomus hom. de raptu Eliæ. Damaſcenus lib. 4 ca. 28. Arethas in ca. 11. Apocalypſis: Procopius in 4. Gen. Hieronymus epiſ. ad Pammachium, Ambroſius in 4. ad Rom. & 11. ad Heb. Auguſtinus li. 2. de peccato originali, ca. 23. Gregorius in Iob. ca. 18. & Hom. 29. in euangelica, de his copioſius diſſeruerunt. D

a *Pater mi, pater mi.* ※ Theod. Reges aliarum gētium equis vtentes & curribus, ſtabant in acie. Ea de cauſa magnū Eliā appellauit, & currū. & equitem Iſrael, vt qui ſolus ſufficeret, & ad fundendos ac profligandos hoſtes, & rurſus ad dandam alienigenis victoriam. Quæſt. 8. † infrà 13. c.

※ Ambroſius. Cum Elias curru quaſi ad cælum ferretur, clamauit Eliſeus, pater, agitator Iſrael, & eques eius, hoc eſt, qui populum domini bono ductu regebas conſtantiæ merito hos accepiſti currus, hos equos ad diuina currentes, quia moderatorem te humanarum mentium dominus comprobauit, ideo tanquam boni auriga certaminis victor æterno prēmio coronaris. Lib. de Naboth. c. 15. & non ſunt diuiſæ. Ne in veterib. quidem hæc leguntur. E

b *Pallium.* Rabba. Incarnatio eſt per quam Lethi fluuium dirupit: nobiſque tranſitum ad vitam præparauit, hoc Eliſeus poſt tranſitum Eliæ retinuit, quia fidem incarnationis eccleſia poſt aſcēſionem Chriſti reſeruauit: per quam prȩſentis vitȩ fluctus tranſire ſatagit, ſed ſicut Eliſeus non niſi inuocato nomine Eliæ aquas diuiſit, ita eccleſia niſi per inuocationem nominis Chriſti virtutes vllas facere non poteſt. Deus eſt enim qui operatur in nobis, & velle, & perficere. Angelomus.

c *Vbi eſt Deus Eliæ etiam nunc?* ※ Theodo. Cum vellet propheta tranſire Iordanem, imitatus eſt magiſtrū, & pelle ouina percuſſit aquam nihil dicens, ſed exiſtimans ſufficere ad faciendum miraculum pellem ouinam. Poſtquam autē non obedit natura aquarū, vocauit Deum ſui magiſtri, quia non cadit ſub aſpectum hominum, nec ad eum patet acceſſus. F

☞ *Mittite*

NICOLAVS DE LYRA.

※ *Elias per aerem portaretur ad locum diſtantem, ſicut Abacuch per angelum fuit portatus de Iudæa in Chaldæam. Locus autem ad quem deportatus fuit Elias ſecundum doctores catholicos & Hebræos, eſt paradiſus terreſtris, vbi Enoch ante fuerat translatus, & inde circa finem mundi ambo proceſſuri ſunt ad prædicandum contra perfidiam Antichriſti P.*

1 Eliſeus aūt videbat, & clamabat. *Alia trāslatio. Hic cōſequenter deſcribitur Eliſei ſubſtitutio. Et primo ſubſtituitur. Secundo ſuſpicio contra eū tollitur, ibi.* & venientes. *Tertio aquæ corruptio pellitur, ibi:* Aſcendit autem. *Circa primum dicitur.* Eliſeus &c. *per hoc patet eius punitio adimpleta ſecundum quod dixerat ſibi Elias.*

2 Pater mi. *Ex hoc patet quod dictum eſt ſuprà, ſcilicet, quod diſcipuli prophetarum dicebantur eorum filij.*

3 Currus. *Currus enim ſupportat, & auriga dirigit, ſic Elias populum Iſrael ſupportauerat, defectus ſupplēdo, ſicut patet ſup. 3. li. ca. 18. in impetratione pluuiæ periclitanti populo Iſrael. Similiter ipſum reduxit ad veram fidem vnius Dei per impetrationem ignis ſuper holocauſtum ſuum, ad declarationem veræ deitatis: propter quod tunc clamauit populus:* Dominus ipſe eſt Deus. *In Hebræo habetur;* Currus Iſrael & militia eius, *id eſt, potentior ad defenſionem Iſrael quā militiæ cum curribus bellicis ſecundum quòd exponit Ra. Sa.*

4 Apprehenditq; veſtimenta ſua, &c. *eo quòd non poterat amplius magiſtro ſuo aſſociari.*

5 Et leuauit. *Non a caſu cecidit, ſed ex diuina ordinatione, vt Eliſeus ipſo operiretur, in ſignum quod ſpiritus Eliæ requieſcebat ſuper eū, et quod erat ſubſtitutus loco eius. vnde & in ſua vocatione Elias poſuit pallium ſuum ſuper eum, vt habetur ſup. 3. lib.*

6 Percuſſit. *quod a Deo factum eſt, vt non nimis eleuaretur de aſſecuratione ſpiritus Eliȩ.*

7 Vbi eſt. *Nunc ad hanc exclamationem diuiſæ ſunt aquæ, vt oſtenderetur, quòd non proprijs meritis aſſecutus fuerat gratiam prophetandi & miracula faciendi, ſed ex diuina liberalitate, & meritis Eliæ.*

8 Dixerunt. *Hoc cognouerunt per ſignum prædictum.*

9 Et uenientes. *Hic conſequenter tollitur ſuſpicio quæ poſſet haberi contra Eliſeum, præmittitur tamen reuerentia ſibi facta a filijs prophetarum, cum dicitur.*

10 Adorauerunt eum. *Adoratione duliæ tanquam ſuperiorem ſuum, eo quòd eſſet ſubſtitutus loco Eliæ, ſub cuius regimine vixerant, vt ſuprà dictum eſt.*

11 Qu. poſſunt ire & quærere. *Aliàs enim ceciderat, quod Elias ſic*

※ *de loco*

MORALITER.

† *Requieuit.* Per quod ſignificatur deſcenſus ſpiritusſancti ſuper apoſtolos alioſque diſcipulos poſt aſcenſionem domini, qui ſpiritus dicitur duplex, ſcilicet, miraculorum, & prophetiæ. Nam vterque fuit in apoſtolis, vt patet in Actibus apoſtolorum & eorum legendis. Moraliter autem per Eliam in cœlū aſcendentē, vir cōtemplatiuus ſignificatr, & interpretatio nominis cōſonat, quia ſicut dictū eſt. Elias aſcēdens dn̄s interpretatur. Et bene dr̄, aſcēdēs dominus: quia nullus pōt aſcendere per contemplationem in Deum, niſi fuerit dominus ſenſibilium paſſionum. Gregorius in moralibus: Qui contemplationis arcē tenere deſiderāt, prius neceſſe eſt vt in cāpo actionis ſe per exercitiū probēt. Quod quidem exercitiū cōſiſtit in actibus moralium virtutum. Per hoc autem, quod Elias in igneo curru aſcendit, ſignificatur qđ ad culmen contēplationis plus facit dilectionis feruor, quā ſplendor cognitionis. Vnde dicit commētator ſuper ca. cȩleſtis hierarchiȩ: Vbi ſcientia foris ſtat, dilectio intrat. Per hoc autē qđ aſcendit in cȩlum per turbinē, ſignificatur quod omnis cōtemplatio vitæ præſentis quantumcunque ſit eleuata, tn̄ habet obſcuritatem annexā. Per hoc autem quod ſpiritus Eliȩ requieuit ſuper Eliſeum, ſignificatur quod bona doctrina magiſtri redundat in bonum diſcipulum.

A a *Mittite.* Iſid. Sal.i.ſapientia in vaſe fictili,i.corpore humano poſita aquas ſanat, ideſt, populos dulcedine dilectionis & bonorum operum per Chriſti incarnationem fœcundat.

Quæſt.9. b *Miſit in illum,&c.* ✠ Theod. Magnus Moſes ligno iniecto amarã aquarũ qualitatẽ tráſmutauit in dulcẽ. Hic aũt ſalibus aquam liberauit ab amara operatione. Eſt enim facile Deo vniuerſorum,& voluntate,& verbo, & per ea quæ velit, mutare naturas elementorum.

Serm.2. de Eliſeo. ✠ Ambr. Videte Eliſei quanta fuit merita, cuius prima in ciuitate hoſpitalitas, filiorũ eſt magna fœcunditas. Dum enim ſterilitatem auertit aquarum ſucceſſionem largitur heredũ. Nõ enim hoc facto vnum ſanauit hominẽ, aut vnius domus præſtitit medicinam, ſed totius ciuitatis populum reparauit, &c.

b *Aſcendit autem.* Iſid. Eliſeus ſalus Dei. Is eſt qui ſaluator vocatur, cui illudunt Iudæi, quia in Caluariæ loco aſcenſurus erat in crucem, ſed Chriſtus poſt quam aſcendit in cœlos, ſicut Eliſeus aſcendit in Bethel, ideſt in domum Dei quadrageſimo ſecundo anno, immiſit duos vrſos de ſyluis gentium, Veſpaſianum, ſcilicet, & Titum, qui eos crudeli ſtrage deiecerunt, ibiq; ſanguis eorũ effuſus eſt vbi dominum ſuſpenderunt.

† orbens ſub. habitatores lios.
† de cõſe di.3. c.aquam.
B
† orbans i. nõ inferens mortem vltrà.

Quæſt. 80. ad orthod. ✠ Iuſtin. Martyr. Si nos erga omnes patientiam docent literæ, nonne lapſus eſt Eliſeus, qui execratione pueros in ipſũ contumelioſos necauerit? R. Cum eorum patiẽtia quibus fit iniuria, non emendantur qui inferunt, tum ſeueritas ijs qui ſint inemendabiles, vtilior eſt quàm patientia: itaque non eſt propheta culpandus propter ſeueritatem. C Cum enim comperiſſet patientiam non præbere peccantibus ſenſum peccati, cumq; voces illas quas dicebant pueri, a parẽtib. ſuis, qui ſemper infenſi fuerãt pphetis, propterea occiſione puerorũ caſtigauit parẽtes, vt diſcerent non cõtumelia afficere pphetas, & p eos Deum. Nã illud, *Aſcende calue,* dicebant in contumeliã aſcenſus Eliæ. Quaſi dicerent. Capiat te quoque ſpiritus, & in montem inacceſſum proijciat, vt & illum proiecit, vt liberemur te, ſicut & illo liberati ſumus.

num tuũ, ne forte tulerit eũ ſpiritus domini,
&proiecerit eũ in vnũ montiũ, aut in vnam
valliũ. Qui ait: Nolite mittere. Coegerũtq; 1
eũ † donec acquieſceret, & diceret: Mittite. 2
Et miſerũt quinquaginta viros. Qui cũ quæ-
ſiſſent tribus diebus nõ inuenerũt, & reuerſi
ſunt ad eũ. At ille habitabat in Iericho, & di-
xit eis: Nũquid nõ dixi vobis: nolite mittere?
Dixerunt quoque viri ciuitatis ad Eliſeum. 3
¶ Iericho.
Ecce habitatio ciuitatis huius optima eſt, ſi- 4
¶ Vel pro.
cut tuipſe domine perſpicis, ſed aquæ peſſi- 5
mæ ſunt & terra † ſterilis. At ille ait: Afferte
a mihi vas nouũ, & mittite in illud ſal. † Quod
b cum attuliſſet, egreſſus ad fontẽ aquarũ, mi- 6
¶ Verbum caro factum eſt.
ſit in illum ſal, & ait: Hæc dicit dominus: Sa-
naui aquas has, & non erit vltrà in eis mors, 7
neq; † ſterilitas. Sanatæ ergo ſunt aquę vſque 8
ad diẽ hanc, iuxta verbũ Eliſei quod locutus
eſt. Aſcẽdit autẽ inde Eliſeus in Bethel. cum 9
que aſcẽderet p viã pueri parui egreſſi ſunt 10
de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Aſcen- 11
de calue, aſcẽde calue. Qui cũ reſpexiſſet, vi-
dit eos: & maledixit eis in nomine domini.
Egreſſiq; ſunt duo vrſi de ſaltu, & laceraue- †
runt ex eis quadraginta duos pueros. Abijt
autem inde in montem Carmeli, & inde re-
uerſus eſt in Samariam.

✠ Procop. Hac pœna magnum cum ipſis pueris, tum etiam parentib. ipſorum beneficiũ contulit. Illis quidem qđ creſcẽtem progreſſu temporis, malitiã eorum inhibuit. His vero, docendo ne liberos hoc modo educarẽt, ſed in timore domini, & bonorum reuerentia. Adultos etiã inſtituit, qñ neq; teneræ ẽt ætati pepercit. Omnino autem Dei iudicium, dum pueri adhuc eſſent, eos a medio ſuſtulit, quos deteriores fore præuidebat: ipſorũ interitu illos ẽt q tales non erant, erudiẽs. Cęterũ Deus iniuriã ſanctis illatã vlciſci, declarauit in Abrahamo ĩ Aegypto, in Iſaaco in Geraris, vt omittã hic dicere de Abele. Dauid ẽt de iuſto dicit: Benedicentes ei hæreditabunt terrã: maledicentes autem diſperibunt. Et tametſi in præſenti non puniatur futurum tamen iudicium non effugient.

✠ Aug. Veniens in Bethel Eliſeus, a pueris paruis illudebat. Quibus cum in noĩe dñi malediceret, duob. vrſis de ſylua venientibus, quadraginta duo pueri lacerantur. Non pp conuiciũ proprium propheta pueris maledixit, ſed auerſatorũ a dño, & lege patrum filios qui in Bethel idolis immolabant: cum fortaſſe & ipſi pueri parui, vt moris tunc erat, idolis ſunt conſecrati, iuſta vindicta plexit. In Bethel namq; vnus ex duobus vitulis quos Ieroboam fecerat, fuit conſtitutus.

✠ Idem. Rem parẽtibus inſtigãtibus feciſſe pueri contumelioſi credẽdi ſũt, nec.n. illi clamarẽt ſi ſuis parẽtib. diſpliceret.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *de loco ad locum trãſportatus fuerat, ſicut dictũ eſt ſup. 3.li.18.cap.*

1 Qui ait. Nolite. *Sciebat enim ipſum translatum abſque reditu vſque prope finem mundi.*

2 Coegeruntq; eum. *ne ipſi ſuſpicarentur ipſum nolle reditũ Eliſ, vt ſic remaneret ſuperior omnibus alijs prophetis.*

3 Dixerunt quoque. *Hic conſequenter deſcribitur ſanatio aquæ, cum dicitur.*

4 Ecce habitatio,&c. *Sed huic videtur contradicere quod ſequitur.*

5 Sed aquæ peſſimæ, &c. *Ad quod dicit Ra.Sa. qđ ſitus ciuitatis erat optimus pro prophetis, quia erat aptus contemplationi, nec terra erat ſterilis de ſe, ſed ex malitia aquæ, vnde debebat irrigari: & ideo non indigebant niſi aquæ ſanatione.*

6 Egreſſus ad fontem aquarum,&c. *vt miraculum eſſet euidentius, quia appoſitio ſalis non meliorat aquas de natura ſua, ſed magis peiorat. Ex quo patet, quod hæc ſanatio aquæ fuit facta diuina virtute quæ poteſt agere contra curſum naturæ.*

Et non

7 Et non erit in eis,&c. *quia factæ fuerunt potabiles & ſana.*

8 Neq; ſterilitas. Sanatæ ergo ſunt aquæ,&c. *Quia poſtea non cauſabant ſterilitatem, ſed fertilitatem.*

9 Aſcendit autem. *Hic conſequenter ponitur deriſio iniuſta, cum dicitur:* Aſcendit aũt ille Eliſeus in Bethel. *Ad viſitandũ congregationem prophetarum ibidem manentium, quod erat opus valde bonum, & commendatione dignum, & non deriſione.*

10 Cumque aſcenderet per viam. *Quæ locus erat excelſus.*

11 Pueri parui. *Edocti ad hoc & incitati a ſuis parentib. idololatris, vt ſubſannarent prophetam dñi, & ideo maledixit eis, vt parentes eorum in ipſis punirentur, & vt malitiam parentum amplius nõ imitarentur. Sciebat enim Deo reuelante mortem eorum citò euenire poſt ſuam maledictionem, quam protulit ex ſententia diuinæ iuſtitiæ.*

MYSTICE exponendo Eliſeus aſcẽdens in Bethel, ſignificat Ieſũ Chriſtum aſcendentem in crucem, quem deriſerunt Iudæi ſecundũ textũ euangelij, propter cuius vltionem venerunt poſtea duo vrſi in Iudæam, ſcilicet, Titus & Veſpaſianus, qui deſtruxerunt locum & occiderunt gentem 42. anno poſt paſſionem domini in vindictam improperij ſibi facti.

CAP.

MORALITER.

6 *Egreſſus ad.* Per aquas intelligitur doctrina Prou 18.a. *Aqua profunda verba ex ore viri.* Sed amarę dicunt, quãdo falſitas admiſcetur, qđ cõmuniter in doctrinis philoſophicis inuenitur ſed ſanãtur per immiſſionẽ ſalis, qđ fit quãdo p bonã diſcretionẽ falſa ſeparantur a veris, & ſic ſunt potabiles filijs pphetarũ, per quos ſignificantur ſtudioſi ſanctarum ſcripturarum.

9 *Aſcendit.* Sicut dictũ eſt ſupra, frequenter in expoſitione ſacrę ſcripturę, & maxime myſtica, fit tranſitus de capite ad membra, & etiã econuerſo, propter quod ſicut ſupra per Eliſeũ ſignificati ſunt Chriſti diſcipuli, ſic per eũ hic põt Chriſtus ſignificari, igitur per aſcẽſum Eliſei in Bethel, q̃ domus Dei interpretatur aſcenſus Chriſti in crucem ſignificatur, nã ſancta crux porta cœli nominatur.

11 *Pueri parui.* per quos ſignificati fuerũt ſacerdotes, ſcribæ & Phariſæi qui dicuntur parui pueri propter defectum veræ innocentiæ, exeuntes de ciuitate Ieruſalem ad locum vbi crucifixus fuit Chriſtus, illudebant ei, vt habetur Mar.15. c.

† *Egreſſique.* Per quos ſignificati fuerunt Titus & Veſpaſianus, qui venerunt ad occidendum principes Iudæorũ & populum captiuandum in vindictam vituperij Chriſto ab eis illati. Quod fuit impletum anno 42. poſt paſſionem Chriſti, & hic numerus annorum ſignificatus fuit per numerũ puerorum laceratorum a duobus vrſis.

Ioram

CAP. III.

a IOram vero filius, &c. Sequitur. *Iſrael.* ✠ Ioſephus. Ioſaphat non ſolum ſe adiutorem eſſe Ioram compromiſit, ſed etiam regem Idumęorũ qui ſub eo erat compulſurũ, vt eo quoq; pugnaturus occurreret. Ioram aũt a talib. ſolatiorũ pmiſſionib. a Ioſaphat rege perceptis, ſumpto exercitu venit in Ieroſolymã, & clare nimis a Ieroſolymarum rege ſuſceptus eſt: placuitque eis vt iter ad hoſtes per deſerta facerét Idumeę, non credẽtibus inimicis quia ex inde eis fieri potuiſſet inuaſio. Rabbanus. Tres reges ꝯ Moab bellantes, rectores ſunt fideliũ, qui per trinitatis fidẽ contra mundi principem, & populum, ideſt, philoſophos hæreticos, ſchiſmaticos atque omnes iniquos armis ſpiritualibus confligunt. Moab interpretatur de patre, illis cõuenit ad quos dominus dixit: *Vos ex patre diabolo eſtis.* Hi aduerſantur eccleſię, minis, perſecutionibus, & dolo: ſed per Chriſtum qui caput eſt Chriſtianorum, effugantur. (Ioan. 8. f.)

b *Qui fundebat aquam, &c.* ✠ Theodoret. (Quæſt. 10.) Pro laude dixerunt de Eliſeo, quod infunderet aquã in manus Eliæ, in tanta habebãt admirationẽ magnum illum prophetam. Neceſſitas autem coegit etiam impium regem cõfugere ad benedictum, & ſummis laudibus ornandum Eliſeũ. Ille autem magiſtri vſus loquẽdi libertate, *Quid mihi, inquit, & tibi? Vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ.* Neceſſitas autem etiã audaces efficit mites. Protinus itaq; Ioram placide reſpondẽs, dixit: *Quare, &c.* Sed ne ſic quidẽ perſuaſit prophetæ, vt non argueret eius impietatem.

CAP. III.

IOram verò filius Achab regnauit ſuper Iſrael in 1
Samaria, anno decimooctauo Ioſaphat regis Iu- 2
dæ. Regnauitque duodecim annis, & fecit ma- 3
lum coram domino, ſed non ſicut pater ſuus &
mater. Tulit enim ſtatuas Baal, quas fecerat pa-
ter eius. Veruntamen in peccatis Ieroboam filij
Nabat qui peccare fecit Iſrael, adhæſit, nec receſ-
ſit ab eis. Porro Meſa rex Moab nutriebat pecora multa, & ſoluebat 4
regi Iſrael centum millia agnorum, & centum millia arietum cum vel- 5
leribus ſuis. Cumque mortuus fuiſſet Achab, præuaricatus eſt fœdus, 6
quod habebat cum rege Iſrael. Egreſſus eſt igitur rex Ioram in die illa 7 8
de Samaria, & recenſuit vniuerſum Iſrael; miſitque ad Ioſaphat regem
Iuda, dicens: Rex Moab receſſit a me, † veni mecum contra eum ad
prælium. Qui reſpondit: Aſcendam. † Qui meus eſt, tuus eſt, populus
meus, populus tuus, & equi mei, equi tui. Dixitque, Per quam viam †
aſcendemus? At ille reſpondit: Per deſertum Idumææ. Perrexerunt igi- 9
tur rex Iſrael & rex Iuda & rex Edom, & circumierunt per viam ſeptem 10
dierum. Nec erat aqua exercitui & iumentis quæ ſequebantur eos. 11 12
Dixitq; rex Iſrael: Heu, heu, heu, cõgregauit nos dominus tres reges, 13
vt traderet in manu Moab. Et ait Ioſaphat: eſt ne hic propheta domi- 14
ni, vt † deprecemur dominum per eum? Et reſpondit vnus de ſeruis 15
b regis Iſrael. Eſt hic Eliſeus filius Saphat; qui fundebat aquam ſuper 16
manus Eliæ. Et ait Ioſaphat, Eſt apud eum ſermo domini. Deſcen-

† defecit à
† nunc venies.
† ſicut ego ſic tu.
† inquiramus

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 IOram. Superius poſita eſt regis Iorã filij Achab inſtitutio, hic ponit' regni ſui perſecutio, & quia ſcriptura ſimul narrat facta regũ & prophetarum eis cõtemporaneorũ, Eliſeus aũt fuit huic Iorã contẽporaneus, & ideo primo deſcribitur proſecutio ſui regni. Secundò magnalia Eliſei, ibi: *Et ait Ioſaphat.* Prima in duas, quia primò deſcribit' dicti reginis conditio, ſecũdo regis Moab rebellio, ibi: *Porrò Meſa rex Moab.* Circa primum præmittitur tempus in quo incepit regnare, cum dr̃. 2 *Anno.* frater.n. ſuus Ochozias cœpit regnare anno 17. regni Ioſaphat, vt dictum fuit ſup. 3. lib. ca. vlt. & regnauit duob. annis incompletè tñ, & ſic Iorã qui ſucceſſit Ochoziæ, cępit regnare in 8. anno regni Ioſaphat, tamẽ filius eius iam ante cępit regnare cũ eo, vt dictũ fuit ibidem. 3 *Et fecit.* qui introduxerant cultum idoli Baal, & iſte amouit, ſed in cultu vitulorum quos fecerat Ieroboam remanſit. 4 *Porrò.* Hic conſequenter deſcribitur regis Moab rebellio, quæ facta fuit ſub Ochozia mortuo Achab patre ſuo, ſicut hr̃ ſupra 1. cap. Sed hic repetitur, eo q, Ioram frater Ochozię voluit eum iterum ſub tributo redigere, & hoc virtute armorũ. Et ideo primo deſcribit' belli apparatus. Secundo aquæ defectus, ibi: *Perrexit igitur.* Circa primum dicitur: *Porro,* quia terra ita eſt multum paſcualis. 5 *Et ſoluebat regi &c.* per modũ tributi. 6 *Centum.* ita quòd ſi adducerentur agni vel arietes [illegible] non erãt receptibiles. 7 *Cumque.* Quia Ochozias erat puſillanimus, & languidus pro parte temporis ex caſu de cęnaculo ſuo. 8 *Egreſſus.* ad congregandum exercitus contra regem Moab. Et patet litera vſque ibi. 9 *Per de.* Tum quia ex Edom erat cum eo in eodem exercitu: tum quia dñs voluit, vt ibi paterentur aquæ defectum, & ſic neceſſe haberent recurrere ad Eliſeum. 10 *Perrexerunt igitur.* Hic conſequenter ponitur aquæ defectus. 11 *Rex Edom.* Iſte non erat propriè loquendo rex, ſed quidam præfectus ſub rege Iuda, vt magis patebit infrà 8. cap. 12 *Nec.* vt neceſſe haberent recurrere ad Eliſeum. 13 *Congregauit.* id eſt, congregare permiſit. 14 *Et ait.* Hic incipit ſcriptura deſcribere magnalia Eliſei. Et primo quantum ad id quod fecit ad conſolationẽ fideliũ. Secundo quantũ ad conuerſionem infidelium, cap. 5. Circa primũ ponitur primo miraculum factum ad conſolationem regis Iudę. Secundo mulieris viduæ in prin. 4. ca. tertio Sunamitidis deuotæ, ibi. *Facta eſt ergo dies quædã.* Quarto congregationis famelicæ, ibi: *Erat autem fames.* Circa primũ Eliſeus primo requirit'. Secundo ab eo abundantia aquæ ſimul cum victoria prædicitur, ibi: *Nunc autem.* Circa primum dicitur: *Et ait Ioſaphat.* Qui erat fidelis & deuotus.
15 *Eſt ne hic.* Tanquam per familiarem ſibi & amicum, ad ſupplendum noſtrum defectum. 16 *Eſt hic Eliſeus.* Hoc exponitur cõiter de effuſione aquæ per modum miniſterij in ablutione manuum, quia Eliſeus fuerat Eliæ diſcipulus, & loco eius ſubſtitutus, vt patet ex ſupradictis pręced. cap. Aliter aũt exponit Ra. Sa. de ſpeciali fuſione aquę a caſu ſuper manus Elię in monte Carmeli, qñ faciebat aquam effundi ſuper ſacrificium, & tunc ex digitis Elię fluxerunt aquę abundanter quaſi ex fontibus fœcũdis: ſicut dictũ fuit ſupra 3. li. ca. 8. & ideo hoc factum hic repetitur, quaſi diceret: iſte eſt aptiſſimus ad ſupplendũ nobis aquę defectũ, quia iam ante cũ a caſu funderet aquam ſuper manus Eliæ, aquę fuerunt multiplicatę miraculoſe.

MORALITER.

Ioram verò. In hoc c. agitur de bello triũ regum. ſ. regis Iſrael, regis Iuda, & regis Edõ cõtra Moabitas. Moab autẽ interpretatur ex patre, propter qđ per Moabitas pñt intelligi peccatores, quibus dr̃ Ioan. 8. f. *Vos ex patre diabolo eſtis.* Contra iſtos pugnauerunt tres reges. ſ. Beatus Aug. B. Dñicus, & B. Franciſcus, eorum vitia fortiter impugnando, & adhuc impugnant per filios ſuos, & impugnabunt domino concedente. Dñr autem tres prędicti ſancti reges, non ſolum qa in cœlis coronati, ſed qñ adhuc viuentes in terris domauerũt motus ſenſualitatis. Greg. in moralibus: Sacrę ſcripturę teſtimonio ſancti viri reges nominãtur, qa cũctis motibus carnis pla[illegible], non cõſentiendo ſuccumbere, ſed ſuperando bene pręeſſe nouerunt. † *Per quam, &c.* Tres.n. ſancti pdicti vita pręſenti ad pugnandum viribus contra peccatores proceſſerunt, per viam deſerti pœnitentię, & obſeruantię regularis.
12 *Nec.* Per iſtum defectũ aquę ſignificat' defectus tẽporalis ſubſtantię, quę fluens eſt ad modum aquę. Exercitus autẽ pdictorum regum. i. filij eorum aliqñ patiunt' defectum temporalium, pp quod neceſſe habẽt recurrere ad Eliſeum qui interpretatur, Dei mei ſalus, propter quod ſignat dñm nr̃m Ieſum Chriſtum, qui prędictis religioſis ad ſe deuote recurrentibus ſufficienter prouidit de bonis temporalibus, & etiã prouidebit, dum tamen faciant debitum, ſicut dicit Mat. 6. d. *Primũ quærite regnum Dei & iuſtitiã eius, & hæc oĩa adijcientur vobis.* Et ſic poterunt de Moabitis ſpiritualibus triumphare.

a *Adducite mihi pſaltem.* ✱ Theo. Diuiniſſimus Dauid qui & A regia, & prophetica dignatus eſt gratia ſapienter ordinauit miniſteriũ ſacerdotale, ✱ ſacerdotes iuſſit vti tubis. Leuitas autẽ citharis, & tibijs, & cymbalis, ✱ alijs inſtrumentis, Vtebantur autẽ ſpirituali Dauidis modulatione. Ex ijs vnum iuſſit accerſi ꝓpheta, Illo autẽ pſallẽte, quod erat agendum ſignificauit gratia Spiritus.
✱ Ambroſ. Pſallentes non defuiſſe eccleſiæ Dauid ſancti docemur exẽplo, quo pſallẽte malus ſpiritus expellebatur qui Saulis regis corda vexabat. Pro B phetæ quoque vt prophetarẽt, pſallendi peritũ iubebant pſallere, quo ſuaui inuitata dulcedine ſpiritalis infunderetur gratia.
b *Facite.* Rab. Propheta populo ſuo fatigato per miraculum cõſuluit, & prophetię dicta conſilium præbent fidelibus, qualiter ſpiritali do- C ctrina animum reficiant.
Rab. Foſſam in alueo torrentis facit, qui profunda myſteria ĩ ſcripturis quęrit. Quæ abſque pluuia & vento aqua replentur, quia ſæpe abſq; humano ſolatio ſapientiam confert ſuis inueſtigationibus potentia diuina. Vnde Ioãnes dicit: *Nõ neceſſe habetis, vt aliquis vos doceat, ſed ſicut vnctio eius docet vos de* D *omnibus, &c.* Vnde: *Bibent homines & iumenta*, id eſt, doctrinã accipient ingenioſi & ſimplices.
c *Parumque.* Rab. Non enim ſufficit verbis Dei, abdita myſteria ſcire: quinetiam debent ea alijs prædicare, & contradicẽtes redarguere: quibus promiſſa eſt certa de hoſte victoria, vt percutiãt omnem ciuitatem.
d *Ciuitatem.* Rab. Ciuitas, ſecularis eſt prudentia, in qua philoſophi, & hæretici confidunt, hæc per ꝓdicatores ſub- E uertitur.
e *Lignum:* Rab. Non quod facit fructũ, ſed mortiferũ qđ ſecuturo examine ſucciſum, pabulum fiet ignis ęterni. Fõtes aquarum obturãtur, cum hæreſiarchæ cũ ſuis ſequacibus ꝓ catholicos dãnant. Agri egregij lapidibus operiuntur, cũ venuſtas locutionis hęreticæ & philoſophicæ anathematis põdere obruitur. Remanent tantum muri fictiles. i. falſæ rationes, quę a fundibularijs. ſ. ſanctis pręedicatorib. ad nihilum rediguntur.
Rab. Ita philoſophi verbũ crucis ſtultitiã exiſtimãtes, deridẽt paſſionẽ Chri, & eccleſiæ martyriũ dementiã exiſtimãt.
☞ *Arri-*

Quæſt.11.
†Nequaquam ſed.
In pſal. 118. octon. 7.
† 3.Reg.17.a. & 18.c.
† honorarem
† 1.Reg.16.d.
† Torrentem hunc foſſas. i. plenũ foueis inſtar ciſternarum.
† cingulo
† ſuper aquas.
† percuſſerunt eum.

ditque ad eum rex Iſrael, & Ioſaphat Iuda, & rex Edom. Dixit au-
tem Eliſeus ad regem Iſrael: Quid mihi & tibi eſt? Vade ad prophe- 1
tas patris tui & matris tuæ. Et ait illi rex Iſrael: † Quare congregauit 2
dominus tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab? Dixitque ad 3
eum Eliſeus: † Viuit dominus exercituũ, in cuius conſpectu ſto, quod
ſi non vultum Ioſaphat regis Iudæ † erubeſcerem, non attendiſſem 4 5
a quidẽ te, nec reſpexiſſem. Nunc autẽ adducite mihi pſaltem: † Cum- 6
que caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait: Hęc di- 7
b cit dominus: Facite † alueũ torrentis huius, foſſas & foſſas. Hæc enim 8
dicit dominus: Non videbitis ventum neque pluuiam, & † alueus iſte
replebitur aquis, & bibetis vos, & † familiæ veſtræ & iumenta veſtra.
c † Parumq; eſt hoc in conſpectu domini: inſuper tradet etiam Moab
d in manus veſtras, & percutietis omnem ciuitatem munitam, & om-
e nem vrbem electam: & vniuerſum lignum fructiferũ ſuccidetis, cun- 9
ctoſque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium
operietis lapidibus. Factum eſt igitur mane, quando ſacrificium offer-
ri ſolet, & ecce aquæ veniebant per viam Edom, & repleta eſt terra
aquis. Vniuerſi autem Moabitæ audientes, quòd aſcẽdiſſent reges, vt
pugnarent aduerſum eos, conuocauerunt omnes qui accincti erant
† baltheo deſuper, & ſteterunt in terminis. Primoque mane ſurgen- 10
tes, & orto iam ſole, † ex aduerſo aquarum viderunt Moabitæ econ- 11
tra aquas rubras quaſi ſanguinem. Dixeruntq;: Sanguis gladij eſt. Pu-
gnauerunt reges contra ſe, & cæſi ſunt mutuo. Nunc perge ad prędam
Moab. Perrexeruntq; in caſtra Iſrael. Porro conſurgens Iſrael percuſ-
ſit Moab. At illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, &
percuſſerunt Moab, & ciuitates deſtruxerunt & omnem agrum opti-
mum: mittentes ſinguli lapides, & repleuerunt, & vniuerſos fontes a-
quarum obturauerunt, & omnia ligna fructifera ſucciderunt, † ita vt 12
muri tantum fictiles remanerent. Et circundata eſt ciuitas a fundibu- 13
larijs, † & magna ex parte percuſſa. Quòd cum vidiſſet rex Moab, præ-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vade ad.* ſcilicet, Iezabel, quæ paſcebat prophetas Baal, vt habetur ſuprà 3. lib. 18.

2 *Quare congregauit dominus.* ideſt, permiſit congregari.

3 *Vt traderet eos in ma.* q.d. de facili poterit nos capere, niſi habeamus beneficium aquæ.

4 *Si non vultum Ioſaphat regis Iudæ erubeſcerem.* denegando ſibi petitionem ſuam cum ſit fidelis & deuotus.

5 *Non attendiſſem quidem.* Quia ſcriptum eſt Pſal. 14. b. de viro perfecto: *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat.*

6 *Nunc.* Hic conſequenter Eliſeus prædicit eis abundantiam aquæ & victoriam, prætermittitur tamen ad hoc diſpoſitio, cum dicitur.

7 *Adducite mihi pſaltem.* Dicit hic Ra. Sa. ꝙ ſpiritus prophetię receſſerat ab eo, eo ꝙ exaſperatus fuerat cõtra regem Iſrael. Sed hoc non videtur rationabiliter dictũ, quia illud proceſſit ex zelo Dei. Et ideo aliter dicendum, ſ. quòd ſpiritus prophetiæ non ſemper tangit corda prophetarum. Vnde ca. ſequenti dicit Eliſeus de Sunamitide: *Anima eius in amaritudine eſt, & dñs celauit a me,* Ad hoc autem ꝙ ſpiritus tangat cor prophetę facit eleuatio mentis per deuotionem. Ad quod iuuat melodia ad hoc ordinata. Sunt enim aliquæ melodiæ, quæ mouẽt ad pietatem & fletum, quibus vtebantur antiquitus in planctu mortuorũ, & aliquæ quæ mouent ad audaciã, ſicut tubæ quibus vtuntur in bellis, & aliquæ ad deuotionem quib. vtendum eſt in diuinis officijs, quia laudes diuinæ cãtabantur inſtrumentis muſicis, & talem requiſiuit Eliſeus.

Melodiarum diuerſitas animum alterat.

8 *Facite alueum.* i. foueas magnas in plurib. locis, vt aqua poſſit ibi colligi, & remanere ſicut in ciſternis. Videbat. n. propheta pluuiam magnã valde futuram de propinquo, in loco tñ ab eis diſtanti, & abundantiam aquæ per alueum deſiccatum deſcendere. Ideo ſubditur: *Non videbitis.* prædixit etiam victoriam, dicens: *Inſuper tradet etiam.* Sequitur.

9 *Et vniuer. li. fru.* Videtur quod dixerit contra legem Deuterono. 20. vbi in obſidione ciuitatis prohibentur abſcindi ligna fructifera regionis illius. Ad hoc reſpondent doctores cõmuniter, quòd, ſcilicet, in illa prohibitione tunc fuit a Deo diſpenſatum propter malitiam populi Moab. Poteſt tamen dici, & melius, vt videtur ſecundum intentionem textus, ꝙ illa prohibitio facta fuit de arboribus fructiferis, quæ erant intra terminos filiorum Iſrael, vt patet ibidem. Et hoc fuit prohibitum, ne regio quam habitaturi erant, vaſtaretur. Terra verò Moab non erat huius cõditionis: imò de illa dixit dominus filijs Iſrael, quod non daret eis quicquam, vt habetur Deut. 2. Cætera patent vſque ibi.

10 *Et ſteterunt.* vt non permitterent aduerſarios ingredi regionẽ ſuam, & quia ibi erant loca anguſta, & difficilia ad tranſeundum, & ideo ibi melius poterant aduerſarios impedire.

11 *Viderunt.* Talis. n. apparentia fiebat in aquis ex reuerberatione ſolis quæ a longe videbant̃. Vel forſitã miraculo factũ eſt hoc, vt Moabitæ feſtinarent ad ſpolia, & ſic deordinarẽt ſe, & eſſent faciles ad debellandum. Cætera patent vſq; ibi.

12 *Vt muri.* Dicit Ra. Sa. quòd omnes muros lapideos deſtruxerunt, vt lapides proijcerent ſuper campos fructiferos prout eis dixerat Eliſeus.

13 *Et circundata.* ideſt, a viris ponentibus machinas in circũitu ad proijciendum lapides magnos.

Vtitrum-

valuiſſe ſcilicet hoſtes, tulit ſecum ſeptingentos viros educen-
tes gladios, vt irrumperent ad regem Edom, & non potuerunt. 1
a Arripienſque filium ſuum primogenitum, qui regnaturus e- 2
rat pro eo obtulit holocauſtum ſuper murum, & facta eſt in- 3
dignatio magna in Iſrael. Statimque receſſerunt ab eo, & re-
uerſi ſunt in terram ſuam.

A a *Arripienſq; filiũ,&c.* ⁖ Ioſeph. Cum fugere non valuiſſet. reuerſus in ciuitatem, A q. opus deſperationis & B crudelis neceſſitatis, impleuit. Filium namque ſeniorẽ, qui erat ei ſucceſſurus in re- C gnum eleuans ſuper murum, ita vt a cunctis hoſtibus videretur, retur, Deo immolauit holocauſtum. D Reges autem videntes hoc factum eius neceſſitatis ab vrbe E habuerunt miſericordiam, & humana paſſione oppreſſi, detentionem ſoluerunt, & F ſinguli ad propria remearunt.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt irrumperent. *Quia ex illa parte obſidio erat debilior.*

2 Arripienſque. *Quod exponitur communiter ſic, quia vidit quod via humana non poterat reſiſtere: ideo voluit ſe ad diuinum auxilium conuertere, ad immolandum primogenitum ſuum.*

3 Et fac. eſt. *Ex compaſſione enim reputauerunt indignum vltrà obſidere regem in tanta afflictione poſitum. Sed hæc expoſitio non videtur rationabilis. Primò, quia illa immolatio non erat ad Dei placationẽ, ſed magis ad offenſionem etiam dato quod ſibi fieret, quia occidere innocentem eſt contra præceptum diuinum, niſi hoc eſſet ex ſpeciali & expreſſo Dei præcepto, cui omnis homo quantumcunque innocens eſt mortis debitor, propter quod Abrahã hoc modo voluit immolare filium ſuũ, vt habetur Gen. cap. 22. Iſte autem rex Moab non habuit tale præceptum: erat etiam idololatra. Secundò, quia filij Iſrael quærebant mortem regis Moab & populi ſui, & ideo non eſt veriſimile quòd recederent ab obſidione propter immolationem primogeniti ſui, ſed quod magis remanerent, quia illa immolatio fuit ſignum, quod non poterant diu tenere ciuitatem, & hoc prouocat ad remanendum in obſidione magis quàm ad recedendum. Propter quod aliter exponit Ra. Sa. literam prædictam dicens, quòd rex Moab requiſiuit a ſapientibus ſuis quod eſſet meritum propter quod Deus Iſrael tanta fecerat pro illo populo & faciebat. Et reſponderunt quod hoc erat propter meritum Abrahę patris ipſorum, qui filium ſuum Iſaac voluit immolare Deo Iſrael, quod audiens rex Moab cepit filium ſuum primogenitum, & immolauit eum Deo ſuo, ſcilicet Soli, quem pro Deo colebat.* Et facta. *In Hebræo habetur:* Ira ſuper Iſrael. *ſcilicet ipſius Dei offenſi contra filios Iſrael eo quòd tunc fuerunt recordatæ iniquitates eorum coram Deo per angelum qui præerat Moabitis: videlicet quod ipſi tanta mala vel peiora fecerant immolando filios ſuos, & filias ſuas dæmonibus, vt habetur Pſalm. 104. propter quod tunc in vindictam huius mali cecidit peſtilentia & mortalitas in exercitu Iſrael: & ſic fuerunt compulſi recedere ab obſidione propter peccata ſua præterita. Simile autem huius habetur Dan. x. vbi dicitur, quòd angelus qui præerat Perſis, reſtitit angelo qui præerat Iudæis, & impediuit liberationem captiuitatis Iudæorum ad tempus, quærendo & procurando bonum Perſarum quibus præerat, vt ibi plenius expoſitum eſt.*

ADDITIO.

In quarto lib. Regum in cap. 3. vbi dicitur in poſtil. *Arripiens filium ſuum primogenitum.* quod exponitur ſic, &c. Aliter exponit Rab. Sa. literam prædictam, dicens, quòd rex Moab requiſiuit a ſapientibus, &c.

Hæc expoſitio. Ra. Sa. non videtur rationabilis. Tum quia non videtur indignatio Dei ſuper Iſrael rationabiliter cauſari ex peccato aduerſariorum, licet ipſi Iſraelitæ magis offendiſſent. Non enim videtur rationabile, vt peccatum alicuius aggrauetur ex eo quòd alius in eodem genere peccati minus peccet. Tum quia hic non fit aliqua mentio de angelo Moabitarum, ſicut in Daniele. Tum quia nec ipſe angelus habuiſſet rationem impugnandi Iſraelitas ex peccato Moabitarum. Et ideo melius diceretur ꝙ rex Moabitarum quærens a ſacerdotibus ſuis, quod eſſet meritum Iſraelitarũ propter quod Deus eorum tanta feciſſet pro eis? Ad quod ipſi reſponderunt ꝙ populus Iſrael colebat deos Moloch, & hoc cum tanta deuotione & affectione, quod etiam filios ſuos eis offerrent, & in igne immolarent, iuxta illud Pſal. allegati. ſ. *Immolauerunt filios ſuos, &c.* Et ideo rex audiens hoc, immolauit filium ſuum. Ex quo rationabiliter indignatio Dei fuit ſuper populum Iſrael, eo quòd peccata eorũ præbebant exemplum pernicioſum & occaſionem, vt etiam aliæ gentes grauiter peccarent, quæ quidem expoſitio magis cõſonat rationi. Veriſimile enim eſt ꝙ ſacerdotes Moabitæ magis commendarent populum Iſrael de cultu deorum quàm de cultu Dei. Primò, quia hoc erat magis cõforme ritui gentium. Secundò quia in eodem tempore iam populus Iſrael receſſerat a cultu Dei. Tertiò, quiá magis referendum erat meritũ Iſraelitarum ad hoc quod principaliter exercebant, quàm ad immolationem Iſaac, quæ tot temporibus retroactis fuit facta, & fortè nunquam venerat ad Moabitarum notitiam, qui hiſtorias ſacras non habebant.

REPLICA. In cap. 3. quarti libri Regum, vbi poſtill. adducit Rab. Sa exponentem indignationem Dei contra Iſrael propter factum regis Moab qui immolauit filium ſuũ. Burg. autem non videtur expoſitio Ra. Sa. rationabilis: ideo dicit aliter, quòd ſacerdotes Moab quæſiti a rege de merito filiorum Iſrael, reſponderunt quòd coluerunt Moloch, & ei filios ſuos immolauerunt, & ſic prauo exemplo motus rex immolauit filium ſuum. vnde Deus indignabatur Iſraeli. Sed illud Burg. dictum videtur irrationabile. Sciebant enim ſapientes gentium, quòd ex receſſu a Deo Iſrael & cultu idolorum Iudæis non poterant prouenire proſpera, ſed potius aduerſa: prout Balach de conſilio Balam practicauit cum filijs Iſrael, de qua practica habetur Num. 22. Sapientes igitur Moabitarum hanc practicam ſcientes non poterant allegare Iudęorum idololatriam pro merito, ſed potius pro demerito: de quo rex Moab nõ quæſiuit quo merito filij Iſrael tanta bona a Deo receperint. Ad quod bene dicit Ra. Sa. ſapientes reſpondiſſe, quod merito patris Abraham, qui filiũ ſuum immolauit. vnde ad inſtar Abrahę rex ille volens habere ſimilem a Deo ſuo fortunam, immolauit filium ſuum, ſed offenſus Deus propter crudelitatem illam quia innocẽtem occidit, & non Deo, ſed idolo immolauit, nec ad mandatũ Dei, ſicut Abraham: ideo potius debuit ei cedere ad demeritum, quia non ad inſtar exempli Abrahæ factũ, ſed angelus Moabitarum reſtitit, quia exemplum virtuoſum Abrahę in exemplum pernicioſum conuertit, allegans coram Deo, quod filij Iſrael immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmonijs, & ſic fuit ex quadam (vt ita dicam) rememoratione Dei contra Iſrael indignatio. Et non valet quod Bur. obijcit, quia de illo angelo non ſcribitur. Eſt enim argumentum Vviklef ab autoritate negatiua, ſicut nec ſcribitur quod rex conſuluerit ſacerdotes: & tamẽ in hoc concordat cum Ra. Sa. Cętera Burgen. argumenta ſolubilia ſunt faciliter.

REPLI-

A

CAP. IIII.

Quæſt.14. Mulier. ✻ Theod. de quonam dixit mulier, *Seruus tuus maritus meus eſt mortuus*? Dicunt eum eſſe Abdiam Achabi diſpenſatorem, qui centum viros ſeruauit & enutrijt. Iure autē eſt admiranda vis prophetarū, quòd ea quæ ſunt parentes, vitæ præbent adminicula. Nam cum parum olei in vaſa plurima iuſſiſſet infundi, & B mariti exoluit debitum, & ipſam & filios aluit. Hinc autē facile eſt cognoſcere, quod cōtra legem faciente populo, & impiè ſe gerentibus regibus, erant qui dā pij, vt Abdias, Sunamitis, &c.

Aug. Sermo. 206. de tem. Rabbanus. Bucherius. Angelomus. Rabb. Sancta eccleſia duorum populorum. i. Iudaici & Gentilis eſt mater, quæ prius ex C peruerſo opere conſentiendo callidi ſpiritus perſuaſioni quaſi quendam peccati nummum a creditore acceperat, & duos quos in fide genuit amittere filios timebat, ſed prophetę verbis, ideſt ſacræ ſcripturæ pręceptis obediēs, ex paruo quod habebat olei vacua vaſa infudit, D quia dum ab vnius ore doctoris parum qđ de amore diuinitatis multorū vacuę mentes hauriūt, exuberante gratia vnguentorū diuini amoris vſq; ad ſummum replentur, & iam nunc multorū corda quę prius fuerant vacua vaſcula vnguento ſpūs plena ſunt q̄ ex paucitate olei ſolum modo īfuſa videbantur. Qđ dū alijs atq; alijs dat' & ab auditoribus fides accipit', erepta mulier, id eſt, sācta eccleſia ſub creditoris ſui iā debito non tenetur. † Mulier quæ prophetam hoſpitio ſuſcepit originem inſinuat populi Iſraelitici, q̄ fuit ī patriarchis. Vñ ſicut iſta Eliſæum prophetā: ita & illa dominū prophetarum hoſpitio ſuſcepit. Nā Abrahā & Sara tres viros ſuſcepit & pauit.

✻ Auguſt. qui ad ſalutare baptiſmū conſequendum eccleſię offerunt', & chriſma & oleū benedictionis accipiūt, vt iā non vaſa vacua, ſed Deo plena, & tēplum Dei eſſe mereant', &c.

CAP. IIII.

Mulier autem quædam de vxoribus propheta- 1
rum clamabat ad Eliſeum, dicēs: Seruus tuus
vir meus mortuus eſt, & tu noſti quia ſeruus
tuus fuit timens dominū. Et ecce creditor ve- 2
nit vt tollat duos filios meos ad ſeruiēdum †
ſibi. Cui dixit Eliſęus. Quid vis vt faciā tibi?
Dic mihi: Quid habes ī domo tua? At illa di-
xit: Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, niſi † parum, 3
olei quo vngar. Cui ait: Vade, & pete mutuo ab omnibus vicinis
tuis vaſa vacua non pauca, & ingredere, & claude oſtium tuum 4
cum intrinſecus fueris tu & filij tui: & mitte inde in omnia vaſa
hæc, & cum plena fuerint tolles. Iuit itaque mulier, & clauſit o-
ſtium ſuper ſe & ſuper filios ſuos. Illi offerebant vaſa, & illa infun-
debat. Cumque plena fuiſſent vaſa, dixit ad filium ſuum: Affer
mihi adhuc vas. Et ille reſpondit. Non habeo. Stetitque oleum.
Venit autem illa, & indicauit homini Dei. Et ille. Vade, inquit, 5
vende oleum, & redde creditori tuo. Tu autem & filij tui viuite
de reliquo. Facta eſt autem quædam dies, & tranſibat Eliſeus per 6 7

Erat

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Mulier. *Hic conſequenter ponitur miraculum factum per Eliſeum ad conſolationem viduæ, cum dicitur.*

1 Mulier. *Secundum doctores Hebraicos & Latinos iſta mulier fuit vxor Abdiæ, qui ad paſcendum prophetas tempore perſecutionis Iezabel, vt habetur 3.lib. 18. contraxit debita.*

2 Et ecce. *Dicit Ra. S a. quòd iſte creditor fuit Ioram, qui viuente adhuc patre ſuo Achab accommodauit Abdiæ ad vſuram. Cætera patent vſque ibi.*

3 Niſi parum. *id'eſt reficiar aliquantulum ad pulmenti condimentum.*

4 Ingredere. *Cum enim fiunt miracula ad confirmationem multitudinis in fide, vel eius conſolationem, fiunt in palam: cum aūt ad conſolationem ſingularis perſonæ, fiunt communiter magis ſecretè. Et hoc modo ſaluator noſter filiā Archiſynagogi ſuſcitauit a morte, & nō permiſit ibi aliquē intrare: niſi Petrum & Ioannem, & patrem & matrem puellæ, vt habetur Mar.5. Et hoc modo fecit in hoc loco Eliſeus. Cætera patent vſque ibi.*

5 Venit autem. *Ad regratiandum ſibi, ne ingrata videretur, & ad quærendum conſilium quid faceret de illo oleo: quia nolebat agere, niſi ſecundum diſpoſitionem Eliſæi.*

6 Facta. *Hic conſequenter ponitur miraculum factum per Eliſæum ad conſolationem Sunamitidis deuotè, & primo mirabiliter fœcundatur, ſecundò mirabilius eius filius ſuſcitatur, ibi:* Et egreſ. *Circa primum dicitur:*

7 Tranſibat. *In Hebræo habetur per Sunem.* Erat a. *ideſt potens, diues, & deuota. Dicit Rab. S a. quod hæc mulier fuit ſoror Abiſac, vxoris Dauid, ſed hoc patet falſum, quia poſt mortem Dauid Salomon regnauit 40. annis. Roboam 17. Abia tribus, & Aſa 41. Ioſaphat 18. ante regnum Ioram regis Iſrael: cui Eliſæus fuit contemporaneus: & ſic iſta mulier ſi fuiſſet ſoror Abiſac, quando concepit, iam fuiſſet ad minus 120. annorum. Et ſi dicatur quòd miraculoſè concepit, non valet: quia quod non habuerat filium, hoc ſolum fuit propter ſenectutem viri ſui quam allegauit Giezi, & non mulieris.*

Quæ

MORALITER.

1 *Mulier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad, &c.* Dicunt expoſitores aliqui, quòd hæc mulier vidua ſignat eccleſiam, & eius duo filij ſignant duos populos, ſ. Gentiles & Iudęos in Chriſto tamen regeneratos, ſed qualiter huius mulieris vir qui eſt Chriſtus, poſſit conuenienter dici mortuus prout exprimitur in textu, non apparet mihi, quia Rom.6.b. dicitur. *Chriſtus reſurgens a mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Propter quod mihi uidetur dicēdum, quod hęc mulier vidua ſignificat eccleſiam particularem bono paſtore viduatā, & quia tali tempore ſolet magis illius eccleſię perſecutor inſurgere. ideo ſubditur.

2 *Ecce.* ideſt, tyrannus perſecutor.

† *Vt tollat.* i filios eccleſię vult indebite ſubijcere ſeruituti, & dicunt' iſti duo filij propter geminam charitatem. ſ. Dei & proximi, quam habere debent eccleſię filij, & in tali caſu Chriſtus per Eliſęū ſignificatus, ut ſupra dictum eſt, eccleſiā cōſolatur, oleum gratię ſuę multiplicando, per qđ uiuit cum filiis ſuis vita gratiæ, & pacē habet temporalē cum perſecutore. Pro.16.b. *Cum placuerint domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.* Aliter per creditorem poteſt intelligi diabolus, qui defuncto bono paſtore ſolet gregē grauius inuadere. Vnde diſcipuli beati Martini dicebāt ad eū: Inuadūt enim gregem tuum lupi rapaces, & quis a morſibus eorum mortuo paſtore prohibebit? Quęrit igitur iſte creditor poſt mortē boni paſtoris ſui filios eccleſię ſuę ſubijcere ſeruituti per peccatū mortale, ſed Chriſtus per Eliſęum ſignificatus precibus eccleſiæ clamantis ad ipſum, dat abundanter gratiæ ſuæ oleum, quo filij ſui liberantur a ſeruitute diaboli, & ipſa cum filijs in ſtatu gratiæ nutritur.

7 *Facta eſt autem quædam dies, & tran.* Per Sunamitidem quæ mortificata interpretatur, perſona religioſi ſignificatur, quę mortua mundo dicitur. Hæc aūt recipit in hoſpitio ſuæ mentis Chriſtū per Eliſeum ſignificatum, ſed vt maneat ibi iugiter, debet ei facere cęnaculū, ideſt, ſolarium, ꝑ quod ſignificatur ſupernorū meditatio, Phil.3.d. *Noſtra autē conuerſatio in cœlis eſt.* Et lectū in quo dormiat, per quē intelligitur pacifica conuerſatio. Pſal.4.b. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.*

† *Et ſellam*

A

a *Erat autem ibi mulier magna.* ✲ Theodo. Admirabilis Sunamitis, in prophetam valde fuit officioſa. Cuius officij & curæ vicem rependens, eam rogauit an eſſet aliquid, quod vellet dici regi aut duci exercitus, & cum poſſet ei diuinum exhibere auxilium, vult ẽt eã humanã aſſequi curationem. Quid ſibi vult, *In medio populi mei ego habito?* Mihi placet otium, & nullis exerceri negotijs, & placide viuo & trãquille, neq; in animum induco, vt cum vllo aliquam velim habere controuerſiam. Quomodo etiam intelligendum illud. *Hoc tempore vt hora eſt, viuens tu concipies filium?* R. Hoc etiam Abrahæ dixit Deus vniuerſorum, *Hoc tempore veniam, & erit Saræ filius.* Significat ergo propheta per ea quæ dixit, quod ipſe vniuerſorum dominus eſt locutus. Quamobrem

B

a Sunam ciuitatem. Erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum 1
vt comederet panem. Cũque frequenter inde tranſiret, diuertebat ad 2
eam, vt comederet panem. Quæ dixit ad virum ſuum. Animaduerto 3
quod vir Dei ſanctus eſt iſte, qui tranſit per nos frequenter. Faciamus
ergo ei cœnaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum, & menſam †
& ſellam, & candelabrum, vt cum venerit ad nos, maneat ibi. Facta 4
eſt igitur dies quædam, & veniens diuertit in cœnaculum, & requieuit
ibi. Dixitque ad Giezi puerum ſuum. Voca Sunamitidem iſtam.
Qui cum vocaſſet eam, & illa ſtetiſſet coram eo, dixit ad puerũ ſuum.
Loquere ad eam. Ecce ſedulò in omnibus miniſtraſti nobis, quid vis
vt faciam tibi? Nunquid habes negotium, & vis vt loquar regi, ſiue 5
principi militiæ? quæ reſpondit. † In medio populi mei habito, & 6
ait. Quid ergo vult, vt faciam ei? Dixitque Giezi. Ne quæras. † Filium 7 8
enim non habet, & vir eius ſenex eſt. Præcepit itaque vt vocaret eam. 9
Quæ cum vocata fuiſſet, & ſtetiſſet ante oſtium, dixit ad eam. † In 10
a ¶Similia dominus ad Abraham, tempore iſto habebit Sara filium.
tempore iſto, & † in hac eadem hora, ſi vita comes fuerit, habebis in 11
vtero filium. At illa reſpondit. Noli quæſo domine mi vir Dei, noli 12
mentiri ancillæ tuæ. Et concepit mulier, & peperit filium in tempo-
b re † & in hora eadem, qua dixerat Eliſeus. Creuit autem puer. Et cum
eſſet quædam dies, & egreſſus iſſet ad patrem ſuum ad meſſores, ait
patri ſuo. Caput meum doleo, caput meum doleo. At ille dixit pue-
ro. Tolle, & duc eum ad matrem ſuam. Qui cum tuliſſet & adduxiſ-
ſet eum ad matrem ſuam, poſuit eum illa ſuper genua ſua vſque ad me-
c ridiem, & mortuus eſt. Aſcendit autem & collocauit eum ſuper lectu- 13
lum hominis Dei, & clauſit oſtium, & egreſſa vocauit virum ſuum, 14
& ait: Mitte mecũ obſecro vnum de pueris & aſinam, vt excurram vſ- 15
que ad hominem Dei, & reuertar. Qui ait illi. Quam ob cauſam va- 16
dis ad eum? Hodie non ſunt calendæ neque ſabbathum. Quæ reſpon- 17
dit. † Vadam. Strauitque aſinam & præcepit puero. Mina & pro-
pera, ne mihi moram facias in eundo, † & hoc age quod præcipio

D

rem affirmatiue dedit ꝓmiſſum, quod naturę ſuperat imbecillitatem. ✲ Ambroſ. Sunamitis illa magna mulier in ſuperioribus hoſpitium parauit, & ibi concipiendæ ſobolis meruit prærogatiuam, ibidemque reſuſcitati pignoris vidit miracula. b *Creuit autem.* Beda. Sic populus Iſraeliticus poſtquã in Aegypto excreuit, & per Moyſen in deſertũ eductus domini vocẽ audierat, quando lumine ſcientiæ debuit illuſtrari, mox animo ad idololatriã recurrens mortuus eſt. c *Super lectulum hominis Dei.* ✲ Thedoret. Cum experientia didiciſſet ꝓphetæ virtutẽ, ſperauit etiam fore, vt puerũ mortuum ſuſcitaret. Nã cum in Prophetæ lecto collocaſſet mortuum, clauſo oſtio ad eũ profecta eſt, ne marito quidem ſignificata cauſa profectionis, &c.

Epiſtol. ad Iren. q eſt 12.

† Equidem filium. Angelomus.

† Gen. 18. b.

† viuente te amplexabaris filium.

E

† niſi dixero tibi.

F

☞ Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ tenuit eum. *ideſt, inſtanter inuitauit.*
2 Vt comederet. *ideſt, acciperet competentẽ refectionem, quia panis intelligitur omnis cibus vt frequenter dictum eſt.*
3 Animaduerto. *Dicit Ra. Sa. quod hoc percepit eo quod nulla muſca vel alia immunditia ſuper menſam eius reſidebat.* Facia. *Seqtur.*
4 Vt cum uenerit. *decenter accipiatur, ſicut decet virum ſanctũ recipere. Cætera patent vſque ibi.*
5 Nunquid. *Habebant. n. Eliſeum in reuerentia, eo quod ſuccurrerat exercitui Iſrael in aquæ penuria, vt dictum eſt, cap. præced.*
6 Quæ reſpondit. *ita vallata ſum amicis meis, quod nullus infert mihi moleſtiam, & ſic non habeo negotium ad regem vel militiæ principem.*
7 Et ait. *ſcilicet Eliſeus Giezi famulo ſuo, propter quod reſpondit Giezi, dicens.*
8 Ne quæras. *q. d. hoc eſſet fruſtra. Cuius cauſa ſubditur cum dr̃.*
9 Filium. *qui poſſit ei in bonis ſuccedere.*
10 Et vir eius. *Ita quod eſt impotens de cætero ad generandum.*
In

11 In tp̃e. *In Hebræo habetur ſic.* In tp̃e iſto ſicut eſt tp̃s vitæ amplexaberis filium, *i. anno reuoluto viues ſana ſicut nunc, & amplexaberis filium iam natum, ſecundum quod exponit Rab. Sal.*
12 Noli mentiri. *Hebræi dicũt.* Noli deficere ancillæ tuę. *Verbum enim Hebraicum quod ponitur hic, eſt æquiuocum ad mentiri & deficere. Et eſt ſenſus ſecundum Ra. Sa. Si impetrares mihi filium cito moriturum non eſſet mihi materia gaudij, ſed mœroris, & ideo rogo vt non moriatur, ſed viuat. Cætera patent uſque ibi.*
13 Collocauit. *ſperans quod per eius preces ſuſcitaretur, quia petiuerat ab eo filium victurum.*
14 Et clauſit. *Ne puer mortuus inueniretur & ſepeliretur ante aduentum Eliſei.*
15 Et egreſſa. *Hic conſequenter filius Sunamitidis ſuſcitatur ad preces ipſius.*
16 Quam ob cauſam. *Ignorabat enim mortem pueri.*
17 Hodie non ſunt. *Hoc dixit, quia in illis dieb. feſtiuis homines frequentius ibant ad prophetas ad audiendum verbum Dei. Cætera patent vſque ibi.*
Quę

MORALITER.

† *Et ſellam.* Per quã intelligit̃ ſtabilitas mẽtis in bono. *Et mẽſam.* Per quã intelligit̃ ſcripturę ſacræ lectio. *Et cand.* per qđ intelligitur exemplaris conuerſatio, Matth. 5. b. *Sic luceat lux veſtra coram hoĩbus, vt videant opa veſtra, &c.* In tali vero loco manet Chriſtus per dilectionem, Ioann. 14. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus dilig. eum, & ad eum ve. &c.* Huic autem pſonæ datur a Deo filius. i. bonus diſcipulus, q tñ aliquando diabolo inſtigante per peccatum moritur, ſed per preces boni magiſtri, qui per matrẽ hic ſignificatur, eo quod aluit diſcipulum ſicut mater, & per compaſſionẽ Chriſti per Eliſeum ſignificati, ad vitam gratię reuocatur.

† Erat

A a *Et ille*, Rab. Dum dominus per Moyſen legẽ dedit quaſi per puerum virgã miſit, ſed puer per virgam.i.terrorẽ legis mortuum ſuſcitare non valuit, q̃a lex neminẽ ad perfectum ducit. Ipſe per ſe veniens ſup cadauer ſternitur, quia *cum in forma Dei eſſet ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens*, huc & illuc deambulabat, quia & Iudæos, & gentes ad æterna per fidem vocat. Super mortuum ſepties inſpirat, quia per aſperſionem diuini muneris gratiam ſeptiformis ſpiritus in peccati mortei acentibus aſpirat. Moxque is quem terroris virga ſuſcitare non potuit, per amoris ſpiritum puer ad vitam rediit.

Angelomus. Heb.7.c. Phil.2.a.

B b *Si occurrerit tibi homo, non ſalutes eum.*

Quæſt. 18. ✠ Theod. Sciebat eum eſſe honoris cupidum, & cauſam dicturum. Inanem autem gloriam fore impedimento, ne faciat miraculum.

† Luc.19.b.

L.de 42.de manſionibus fil.Iſ.Manſ. 26. ✠ Ambroſ. Viatoribus celeritas aptiſſima eſt, ea propter populo patrum manducare Paſcha præcipitur, & feſtinanter. Hinc Apoſtolis mandatum eſt. *Neminem per uiam ſalutaueritis.* Sic Eliſeum Giezi iniunxiſſe legitur. *Accinge lumbos tuos, &c.* Nam opus Dei præproperã etiam feſtinationem exigit. *Maledictus*, inquit propheta, *qui facit opus Dei negligenter.*

Exod. 12. Luc. 10. Ierem.48. Luc.10.Lu.

✠ Idem. Eliſeus ſeruo mandauit ne per viam aliquem ſalutaret. Feſtinato enim iubebat contendere, vt celebrande reſurrectionis exequeretur officium, ne confabulatione alicuius C obuij mãdato deflecteret a munere. Ergo non ſalutationis officiũ aufertur, ſed obſtaculũ impediende deuotionis aboletur, vt quando diuina mandantur, paulisper ſequeſtrentur D humana. Pulchra eſt ſalutatio, ſed eo pulchrior, quo præceptorum maturior executio diuinorum, quę per moram ſæpe traxit offenſam.

c *Incubuit ſuper ipſum.* ✠ Theodor. Alii, *inſufflauit*. Quomodo, enim Deus corpus Adami fabricatus, per inſufflationem indidit animam, ita propheta ſuſcitauit adoleſcentem. Sed creator inſufflando creauit animam, quæ non erat. Propheta autem eã quæ erat in ſuum reduxit corpus.

Qu.

✠ Ambroſ. In Eliſeo figura domini præceſſit, qui proiecit ſe vt mortuum erigeret, in quo ſymbolum eſt quod nobis Chriſtus cõmortuus ſit, vt nobis reſurgeret. Proiecit ſe vſq; ad noſtrã fragilitatẽ, vt nos erigeret. E

In

✠ Idem. Aliud eſt rogare, aliud imperare, aliud mereri, aliud donare. Helias ſuſcitauit, ſed orauit non imperauit. Eliſeus ſuſcitauit, configuratus mortuo, ſuſcitauit etiam ipſius mortui corporis tactu, vt eſſet typus eius qui miſſus in ſimilitudine carnis humanæ, etiam ſepultus mortuos ſuſcitaret.

d *Tolle filium tuum, etc.* ✠ Ambroſ. Eliſeu defuncti pignoris reſuſcitatione, donata, reſoluit hoſpitij penſionem.

✠ Tertul. Si die ſabbato Eliſeus propheta Sunamitidis filium mortuũ reſtituit in vitma, vides Phariſæe, tuque Marcion, olim creatoris eſſe ſabbatis benefacere, animam liberare, non perdere, nihil Chriſtum noui intuliſſe.

Filij

tibi . Profecta eſt igitur & venit ad virum Dei in mõtem Car-
meli . Cumque vidiſſet eam vir Dei econtra, ait ad Giezi pue-
rum ſuum . Ecce Sunamitis illa. Vade ergo in occurſum eius,
& dic ei . Recte ne agitur circa te & circa virum tuum, & cir-
ca filium tuum? Quæ reſpondit. Recte. Cumq; veniſſet ad vi- 1
rum Dei in monte, apprehendit pedes eius Et acceſſit Giezi 2
vt amoueret am, Et ait homo Dei. Dimitte illam, anima eius 3
in amaritudine eſt, & dominus celauit a me, & non indicauit 4
mihi. Quæ dixit illi. Nunquid petiui filium a domino meo? 5
a Nunquid non dixi tibi, ne illudas me? Et ille ait ad Giezi. Ac-
cinge lumbos tuos, & tolle baculũ meum in manu tua, & va- 6
b de. Si occurrerit tibi homo, non ſalutes eum, & ſi ſalutauerit 7
te quiſpiam, non reſpondeas illi, & pones baculum meum ſu-
per faciem pueri. Porro mater pueri ait. Viuit dominus, & vi-
uit anima tua non dimittam te. † Surrexit ergo & ſecutus eſt
eam. Giezi autem præceſſerat ante eos, & poſuerat baculum
ſuper faciem pueri, & non erat vox neque † ſenſus. Reuerſuſ- 8
que eſt in occurſum eius & nuntiauit ei, dicens. Non ſurrexit
puer. Ingreſſus eſt ergo Eliſæus domum, & ecce puer mortuus
iacebat in lectulo eius. Ingreſſuſque clauſit oſtium ſuper ſe &
c ſuper puerum, & orauit ad dominum. † Et aſcendit & incu-
buit ſuper puerum, poſuitque os ſuum ſuper os eius, & oculos 9
ſuper oculos eius, & manus ſuas ſuper manus eius, & incurua-
uit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri. At ille reuerſus,
deambulauit in domo ſemel huc atque illuc, & aſcendit & in-
cubuit ſuper eum, & oſcitauit puer ſepties, aperuitq; oculos.
Et ille vocauit Giezi, & dixit ei. Voca Sunamitidem hãc. Quæ 10
d vocata ingreſſa eſt ad eum, qui ait. Tolle filium tuum. † Venit
illa & corruit ad pedes eius, & adorauit ſuper terrã Tulitq; fi-
lium ſuũ & egreſſa eſt. Et Eliſæus reuerſus eſt in Galgala. Erat 11

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ reſpondit. *In hoc quod videtur mentita fuiſſe non oportet eam excuſari. Vel poteſt dici, quod ſic locuta eſt in ſpe reſurrectionis filij ſui per Eliſeum, quæ fuit materia maioris gaudij quam cõceptio vel parturitio.*

2 Et acceſſit. *Eliſeus enim non erat aſſuetus permittere, quod mulier tangeret ipſum.*

3 Dimitte. *Vt non ſolum per preces Eliſei, ſed etiam per lachrymas matris impetraretur reſurrectio filij.*

4 Et dominus. *quia ſpiritus ſanctus non ſemper tãgit corda prophetarum, neque de omnibus.*

5 Nunquid petiui fil. *q.d. ſicut proprio motu mihi filiũ impetraſti, ita debes eius reſurrectionem impetrare, vt verbum tuum ſit ſtabile.*

6 Accinge. *ideſt, diſpone te ad currendum velociter & expedite.*

7 Si occurrerit. *ideſt, non commiſceas cum eo verba te ab itinere impedientia. Et per talem modum loquitur ſaluator diſcipulis ad prædicandũ miſſis, Luc.10.a.* Neminem per uiam ſalutaueritis. Giezi. *Sequitur.*

Et

8 Et non erat. *Dicit Ra.Sa. quod hoc fuit propter demeritũ Giezi, qui non ſeruauit præceptum Eliſei, ſed occurrentibus ſibi hominib. iactanter dicebat ſe miſſum ad ſuſcitandum mortuum. Expoſitores autẽ noſtri dicunt, quod hoc fuit ad deſignandum q̃d lex vetus quæ per baculum deſignatur, non conferebat gratiam viuificantem, ſed hoc facit verbum incarnatum, quod ſignificabatur per extenſionem Eliſei ſuper puerum, vnde dicitur Ioan.1.b.* Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum.

9 Poſuitque. *Hoc fecit ad oſtendendum magnum deſiderium ad pueri ſuſcitationem, vel propter cauſam myſticam iam dictam uel potius propter vtrumque.*

10 Voca. *Non vocat eam proprio nomine, ad oſtendendum quod habebat cum ea tantam familiaritatem, quod petiuiſſet eius proprium nomen.*

11 Erat autem. *Hic conſequenter ponitur miraculum ad conſolationem congregationis famelicæ. Et primo ponitur duplex miraculum. Secundum ponitur ibi.* Vir quidam. *Primum miraculum eſt de pulmenti dulcoratione, cuius præparatio ponitur, cum dicitur.*

Coque

a *Filii prophetarum.* i.prædicatorum qui ambulant in lege do
A mini,& ſcrutantur teſtimonia eius, in præſentia ſaluatoris
ſemper viuunt.
b *Concidit.* Qui literę legis intētus vel philoſophis ſtudioſus amaritudinē de lege vel morti ferum de philoſophis ſum ēs intermiſcet veritati euangelicæ, & in olla cordis coquens tale pulmentum, hoc eſt, documentum pręparat auditoribus ſuis. Dicit enim Apoſtolus. *Litera occ. ſpi. autem viuificat.* Et, *Prudentia carnis mors eſt, prudentia autem ſpiritus vita.* hoc ſentientes fideles, mortem in olla clamant. Sed farina, in olla mittitur, cum ſcientia ſpiritualis in tale condimentum intro
B mittitur, vt excluſa amaritudine paſtus fiat ſalubris.
c *Mors in olla, & cętera.*
✻ Ambroſius. Eliſeus a magiſtro didicerat, parſimoniam, cum filios aleret prophetarum, viris agreſtis grumulis menſas offerebat,& inemptis ſilueſtrib. oleribus, hoſpitalis humanitatis implebat officium. Quorum offenſi amaritudine cū manducare nō poſſent, leuis farinæ aſperſione omnē illam amaritudinem temperauit, abſtinentiæ prophetę munere, veneni vires euacuans.
✻ Idem. Elias in deſerto erat, ne quis eū ieiunantem videret, niſi ſoli corui qui eū paſceret. Eliſeus in deſerto erat, vbi non inueniretur eſca, niſi amara. Ioannes in deſerto erat, vbi ſolum locuſtas & mel ſilueſtre inueniret,&c.
✻ Idem. O ſtultum Eliſeum, qui ſilueſtrib. ramis & amaris paſcebat prophetas. Immemorē ſcripturarū Eſdrā, qui memoria ſcripturas reddidit. Inſipientē Paulū, qui gloriatur ie- D
iunijs, ſi nihil proſunt ieiunia. Sed quomodo non proſunt, quibus vitia purgantur?
✻ Theod. Veneni operationem obtudit propheta, iubens farinam inijci in lebetem. Obtudit autem non farinæ natura, ſed prophetæ gratia. Ita etiam aquarum ſterilitatem in fęcunditatem ſal non mutauit ſed virtus ꝓphetici ſpiritus. Quod autē vita prophetarū nullas habuerit poſſeſſiones, docet hiſtoria. Nam primus eorum nunc quidē eos excepit cōuiuio olerum agreſtium, nūc autem panes ordeaceos, viginti appoſuit cētū viris, eoſq; ab alijs allatos. Eis autem tantam benedictionem impertijt vt & illos cētum ex ſatiaret, & poſt ſatietatē ſupereſſent permulti. Quæſt.19. E
d *Vir au.* Rab. Vir cœtus eſt patrū qui de Baal Saliſa eſt, qa ternariū in confeſſione trinitatis ſeruat. Baal Saliſa.n.tertium hńs interpretatur. Hic vir viro Dei panes primitiarū offert, cum redemptori gratia eius inſpiratus offert libros de originē creaturarū cōpoſitos. Offert frumētum nouum in pera, cum nouū teſtamentū in euangelij & Apoſtolorū ſcriptis profert. Iubet Eliſeus noſter miniſtris.i. prędicatorib. vt hęc fidelib. diſpēſent, & de theſauro ſuo ꝓferāt noua & vetera, qđ myſterium in euangelio legimus in fractione.5.& 7.panum, vbi ſatiatis turbis collegerunt 12.cophinos, ſiue 7.ſportas fragmentorum, quia nullus ſacramenta ſcripturæ per omnia capit, quin ſibi ſatiato ſupererit iuxta verbum domini. Matth.13.g. Ioan.6.d. Matth.15.d. F

a ¶ Non vtique panis, ſed audiendi verbum Dei.

a autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant co-
ram eo. Dixitque vni de pueris ſuis. Pone ollam grandem,
& coque pulmentum filijs prophetarum. Et egreſſus eſt vnus 1
in agrum, vt colligeret herbas agreſtes, inuenitque quaſi – quaſi.

a ¶ Id eſt cucurbitas agreſtes, minores illis quæ in hortis naſcuntur,& ſunt amariſſimæ.

vitem ſylueſtrem,& collegit ex ea colocyntidas † agri, & im- 2 † vel ſylueſtres.
b pleuit pallium ſuum,& reuerſus concidit in ollā pulmenti. Ne-
ſciebat enim quid eſſet. Infuderunt ergo † ſocijs, vt comede- 3 † viris.
rent. Cumque guſtaſſent de coctione, exclamauerunt dicētes.
c Mors in olla, vir Dei. Et non potuerunt comedere. At ille. Af- †
ferte, inquit farinam. Cumque tuliſſent, miſit in ollam & ait. In- 4
funde turbæ vt comedant. Et non fuit amplius quicquam ama-
d ritudinis in olla. Vir autē quidam venit de Baal Saliſa, deferens 5
viro Dei panes primitiarum, & viginti panes hordeaceos, & 6
†frumentum nouum in pera ſua. At ille dixit. Da populo, vt co- 7 † ſpicas virides plenas in veſte.
medat. Reſpōditque ei miniſter eius. Quantum eſt hoc, vt ap- 8
ponam coram centum viris? Rurſum ille ait: Da populo, vt 9 Angelomus.
comedat. Hæc enim dicit dńs. Comedent & ſupererit. Poſuit †
itaque corā eis Qui comederunt, & ſuꝑfluit iuxta verbum dńi. 10

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Coque. *i.diſcipulorum eorum qui viuebant religioſe, vt dictum eſt ſupra 2.cap.*
2 Collegit. *quæ ſunt valde amaræ,& ſunt quaſi cucurbitæ ſylueſtres,& folia eius herbæ habent quandā ſimilitudinem cum folijs vitis.*
3 Neſciebat. *Ideſt, quod eſſent talis amaritudinis.*
4 Afferte. *non quod haberet ex ſe virtutem dulcorandi, ſed hoc factum eſt meritis Eliſei.*
5 Vir autem. *Hic ponitur ſecundum miraculum de multiplicatione panum, cum dicitur.* Vir au. *Duæ ſunt dictiones in Hebræo, et Baal vt hic accipitur, eſt nomē appellatiuum et ſignificat planiciem ſeu regionem. Saliſa vero eſt nomen proprium ciuitatis in illa regione.*
6 Deferens. *Nō accipiuntur hic panes promitiarum quales offerebantur in templo domini, ſed dicuntur primitiarum, quia erant de primis frugibus illius anni, hordeum autem primo venit ad maturitatē, maxime in terra illa, ideo ſubditur.*
7 Vigintis panes. *in quo oſtēditur numerus panum et materia. Aliqui autem libri habent interpoſitum* ly &, *ſic,& 20.*panes, *ſed ly &, non eſt in Hebræo nec in libris correctis, nec de textu.*
8 Et frumentum. *In Hebr. hētur.* Et granatam. *frumentum enim non ita cito venit ad maturitatem ſicut hordeum, et ideo granum non erat adhuc aptum vt inde fieret panis, poterant tamen ſpicæ illæ aliquantulum torreri,& ſic granum excuti per confricationem.*
9 Quantum. *Erant.n.valde parui illi panes, ita quod non ſufficeret pro vno homine. Quod patet ex hoc quod ille homo apportauerat panes illos,& granatam intra peram ſuam, vt dicitur in litera.*
10 Qui comederunt. *Quia illi panes fuerunt miraculoſe multiplicati propter meritum Eliſei. Talis autē multiplicatio poteſt fieri a Deo dupliciter. Vno modo per additionem alterius materiæ. Alio modo ſine tali additione, quia ſicut Deus de nihilo produxit materiā, ita de modica materia uel pauca poteſt facere magnam et multam, ſicut dictum eſt plenius Gen.2.de formatione mulieris de coſta Adæ. Et Ioan.6.de multiplicatione quinque panum in manibus ſaluatoris. Quis autē iſtorum modorum multiplicationis fuerit in hoc facto, non hētur ex ſcriptura.*

CAP.

MORALITER.

† *Erat autem.* Sequitur.
1 *Coque.* Per prophetarum filios intelligūtur religioſi, nam & patres eorū ſaltem plures habuerunt prophetiæ ſpiritū. Per hoc igitur quod factum fuit eis pulmentū, & non fit hic mētio de aliquo condimento, ſignificatur quod religioſi cibo paruo & vili debent eſſe contenti.
† *Mors.* Per hoc ſignificatur, quod hominib. delicate nutritis in ſeculo, vita religioſa videt̃ amara in principio, ſed ſicut pulmentum per immiſſionem farinæ factū fuit ſapidum, ſic per Dei gratiam & bonam aſſuefactionem vita religioſa quę prius dura videbatur, non ſolum portabilis, ſed etiam ſuauis efficitur. Per hoc autem econtrario alij deberent confundi, qui fuerunt in ſeculo ſatis dure nutriti, & tñ in religione nō ſufficit eis victus illorū qui fuerūt in ſeculo dulciter educati.
5 *Vir autem.* Per iſtum qui obtulit Eliſeo panes hordeaceos & frumentum nouū, ſignificatur homo exercēs ſe in ſtudio ſcripturæ veteris ac noui teſtamenti ad honorem Chriſti.
† *Da populo.* Nā per dictum exercitium ſequuntur prædicatio & doctrina, quibus reficitur populus Chriſtianus.

CAP. V.

A a NAaman. ✠ Auguſt. Cum Naaman regis Syriæ princeps perfuſus lepra fuiſſet, & ſibi vel cũctis horreret, dolebat rex Syriæ virũ, per quẽ plurima confecerat bella, gẽtes domuerat, & victorias perpetrauerat. [Ser. 207. de temp.]

✠ Chryſo. [In Pſal. 43.] Naaman erat quidam Syrus, cum eũ lepra inuaſiſſet, & propter eũ morbum erubeſceret, vt qui in maximo periculo verſaretur, venit in Palæſtinã, volẽs a ppheta liberari hoc malo. [† potens robore.]

✠ Ambroſ. [† exercitus. In. 4 c. Luc.] Magnus Naaman in cõſpectu domini ſui, & admirabilis facie deſcribitur, quoniã in eius typo ſalus futura gentibus declaratur, qui ſanctæ conſilio puellæ, a propheta ſalutẽ ſperare cõmonitus, nõ terreni regis imperio, ſed diuinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur. B Gẽtiles ſignificat virtute bellorũ principatum gerẽtes, ac rerum decore ſruentes. [Au. ſer. 107. Rabban. Eucherius. Angelomus.] Vñ Naaman decus ſiue cõmotio eorum interpretatur, vir fortis & diues, ſed leproſus, quia quis per potentiam regni ac rerũ abundantiã dominari videretur, tamen per errorem idololatriæ lepra fœdus apparuit.

b *Porro de Syria.* [Eucherius. Rabbanus. Angelomus.] Rab. Latrunculi de Syria quod eſt ſublimitas, egreſſi ſunt, cũ cupiditate ducti & diuerſis negotijs implicati Gentiles per totã terram vagabantur. Hi de terra Iſrael captiuã duxerũt quæ de ppheta in Iſrael teſtabat, qa fama de Iſrael per negotiatores gẽtiũ trãſlata in toto orbe curioſitati hominũ (quã vxor Naaman ſignificat) verũ prophetã & C ſaluatorẽ i Iudæa manere patefecit. Audiẽs hoc Naamã domino ſuo nũtiauit, cum hi ad quos notitia verba puenit, his qui ſibi præſunt ſuggerunt ſcientiæ ſpiritualis magnitudinẽ. Mittit rex Syriæ literas ad regem Iſrael p ſalute ſerui, cũ primatus gentiũ audiens Deũ eſſe in Iſrael ſalutem ſuorũ præuidẽs, legationem mittit in Iudæam, vt per apoſtolicam doctrinã ſaluatoris fidem accipiat. vnde Cornelius de Cæſarea in Ioppem ad Petrũ mittit. *Rex ſcidit veſtimenta ſua*, quia Sacerdotes, Scribæ, & Phariſæi rectores Iudæorũ cõſiderantes vndiq; plebes ad redẽptionẽ cõuenire, quaſi blaſphemiam exiſtimantes ſcindebãt veſtimenta, ſicut in euãgelio princeps ſacerdotũ fecit.

c *Rex Iſrael ſcidit veſtimenta ſua, &c.*
✠ Chryſoſ. O iſtius perfidia regis. Naaman Syrus fideliter feſtinat ad Deum & rex perfidus ſuũ ſcidit veſtimẽtum. Diffidunt qui nouerãt, & qui non nouerãt credunt. Domeſtici repugnãt, & externi feſtinant. Rex Syriæ credit poſſe fieri quod audierat, & rex Iſrael nõ credit fieri poſſe quod nouerat, &c.

d *Veniat.* ✠ Theodoret. Ipſum quidem Naaman videre, vt qui eſſet leproſus, non ſuſtinuit, legem ſeruans, vt qui ſub lege viueret.

Et dominus *quos præſciuit, hos & vocauit, &c.* Veniens Gẽtilis populus ad domũ Eliſei, ſanctã. ſ. eccleſiã per nũtios. i. euãgelicos pdicatores accepit, vt ſe in Iordane ſepties lauaret renatus ex aqua & ſpiritu. Iordanis baptiſma ſignat, quia in eo nobis ſaluator baptiſmum conſecrauit, Naaman lauationem Iordanicam deſpiciẽs, ſimplicitatem ſignificat rudium, qui ſpiri-

CAP. V.

a NAaman princeps militiæ regis Syriæ erat 1
vir magnus apud dominũ ſuũ, & hono-
ratus. Per illum enim dedit dominus ſa- 2
lutem Syriæ. Erat autem vir † fortis & di- 3
b ues, ſed leproſus. Porro de Syria egreſſi
fuerãt † latrunculi, & captiuam duxerãt de
terra Iſrael puellam paruulã, quæ erat † in
obſequio vxoris Naaman. Quæ ait ad dominam ſuam. Vtinam 4
fuiſſet dominus meus ad prophetam qui eſt in Samaria, profe-
cto curaſſet eum a lepra quam habet. Ingreſſus eſt itaque Naa-
man ad dominum ſuum, & nuntiauit ei, dicens. Sic & ſic locuta
eſt puella de terra Iſrael. Dixitque ei rex Syriæ. Vade & mittam
literas ad regem Iſrael. Qui cum profectus eſſet, & tuliſſet ſe- 5
cum decem talenta argenti, & ſex milia aureos, & decem mu-
tatoria veſtimentorum, detulit literas ad regem Iſrael in hæc
verba. Cum acceperis epiſtolam hanc, ſcito quod miſerim ad
te Naaman ſeruum meum, vt cures eum a lepra ſua. Cumque 6
c legiſſet rex Iſrael literas, ſcidit veſtimenta ſua, & ait: Nun- 7
quid Deus ego ſum, vt occidere poſſim & viuificare, quia iſte 8
miſit ad me, vt curem hominem a lepra ſua? Animaduerti-
te & videte, quot occaſiones quærat aduerſum me. Quod
cum audiſſet Eliſeus vir Dei, ſcidiſſe videlicet regem Iſrael
veſtimenta ſua, miſit ad eum dicens. Quare ſcidiſti veſti-
d menta tua? Veniat ad me, & ſciat prophetam eſſe in Iſrael, 9 10

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

1 NAaman. Hic conſequenter ponũtur miracula Eliſei corã infidelibus, & primo circa hoc triplex miraculum ponitur. Secundo ſcriptura hiſtoriam proſequitur 8. ca. Prima in tres, quia primo ponitur miraculum ad Naaman Gentilis conuerſionẽ, Secũdo ad inſidiantium repreſſionẽ, c. 6. Tertio ad pœnitentiũ conſolationẽ, circa mediũ 6. cap. ibi. *Factum eſt aũt.* Prima adhuc diuidit in tres partes, qa primo Naaman pro curatione deſtinatur. Secundo a lepra curatur, ibi. *Miſitque Eli.* Tertio Giezi lepra percutitur, ibi. *Dixitq; Giezi.* Circa primum dicitur. *Naaman.* Dicunt enim expoſitores noſtri communiter, quod ipſe per ſapientiam & probitatem ſuam vaſtauit latrunculos, qui multum moleſtabant regnum Syriæ, & ideo ſubditur.

2 *Per illum.* & propter hoc erat magnus & honoratus in regno. Ra. Sa. dicit quod ipſe ſagittauit Achab in prælio, vt habetur ſup. 3. li. c. vlt. licet nomen ſuum ibi non exprimatur, & propter hoc ſubditur. *Per il.* quia interfecto Achab Syria fuit liberata a tributo, quod ei reddebatur pro confœderatione Banadad cum eo, vt habetur ſup. 3. li. ca. 20. & propter hoc fuit eleuatus ad principatum militiæ.

3 *Erat autem vir.* Ad hoc enim fuit lepra percuſſus, vt per curationem eius mirabilem veniret ad Dei veri fidẽ quia percuſſerat Achab idololatram.

4 Vtinam

4 *Vtinam fuiſſet.* antequam enim caperetur, & in ancillam Naaman venderetur, audierat in terra Iſrael magnalia quæ fecerat Eliſeus, & per hoc ſperabat, quod ſic poſſet curari dominus ſuus. Cætera patent vſque ibi.

5 *Et tu. ſe.* In Hebræo habetur. *Centum centenarios.* quorũ quilibet valebat cẽtum talenta communia, hæc autem accepit pro ſumptibus in via, & ad dandum prophetæ munera.

6 *Vt cures.* hoc eſt facias curari per prophetam qui eſt in terra tua.

7 *Scidit veſtimenta.* Dicunt expoſitores noſtri communiter, quod hoc fuit eo quod intellexit illud verbum eſſe blaſphematorium ſibi potentiam diuinam attribuẽdo, vñ ſubditur.

8 *Nunquid Deus.* Modus enim erat Iudæorum ſcindere veſtimenta ſua, quando audiebant Dei blaſphemiam, vnde Matth. 26. f. dicitur. *Tunc princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua*, dicens. *Blaſphemauit.* Sed hæc expoſitio non bene conſonat literæ ſequenti, in qua dicitur, quod Eliſeus eum reprehendit de tali ſciſſione, quod non feciſſet ſi propter reuerentiam nominis domini facta fuiſſet. Et ideo aliter dicit, quod hoc fecerit ex impatiẽtia, credens quod rex Syriæ quæreret occaſionem mouendi bellum contra ſe petendo ab eo rem, ſibi impoſſibilem. Ideo ſubditur. *Videte.*

9 *Prophetam.* Dei veri.

10 *Eſſe in Iſrael.* Vt ſic rex Syriæ timeat bellum mouere contra populum habentem Deum tantæ potentiæ.

Miſit

MORALITER.

1 *Naaman princeps.* Per Naaman qui erat leproſus, poteſt intelligi quilibet infidelitatis lepra percuſſus. Per Eliſeũ vero dominus noſter Ieſus Chriſtus, vt oſtẽſum eſt ſupra. Per Iordanem vero fluuium baptiſmi ſacramẽtum, eo quod in Iordane fuit inſtitutũ, quando dominus noſter Ieſus Chriſtus tactu ſuæ ſanctiſſimæ carnis vim regeneratiuã dedit aquis. Igitur per Naamã intelligit quilibet Iudæus vel Gẽtilis ſeu alius infidelis, qui audita fama de Chriſti miraculis venit ad ipſum per fidem, cui dicit Eliſeus idest, Chriſtus.

† Vade

ſpiritualem non potuerunt intelligere efficaciam, quia *animalis homo non percipit quę ſunt ſpiritus Dei.* Serui meliori conſilio ad mandatum propheticum perſuaſerunt, quia ſæpe dominus minori reuelat quod melius eſt, quoniam *perſonarum acceptor Deus non eſt.* Loro ſepties reſtituta eſt caro ſicut pueri caro, quia mundatus baptiſmo per inuocationem ſpiritus ſeptiformis quiſque ad innocentis vitæ infantiam redigitur, quia ī baptiſmo abrenuntiare ſathanæ ac fidem domini confiteri præcipimur, negat ſe Naaman vltra dijs litaturū, ſoli per omnia Deo ſeruiturū. Partem terrę ſanctæ ſecū tollit, quia baptizatos oportet dominici corporis participatione confirmari.

a *Deſcendit, & lauit in Iordane, &c.*

✱ Ambroſ. Tunc ille iuit, in Iordane merſit, & ſurrexit ſanus. Quid.n. ſignificat? Vidiſti aquā, ſed nō aqua omnis ſanat, ſed aqūa ſanat quę habet gratiam Chri. Aliud eſt elementum, aliud conſecratio aliud opus, aliud operatio. Nō ſanat aqua, niſi ſpiritus ſanctus deſcenderit, & aquā illam conſecrauerit.

✱ Idem. Quod nobis impoſſibile impetratu videtur, Deo donare poſſibile eſt. Nā & impoſſibile videbatur, vt peccatum ablueret aqua. Deniq; Naamā Syrus lepram ſuā mundari per aquam poſſe non credidit. Sed qđ impoſſibile erat, fecit Deus poſſibile eſſe qui tātā nobis donauit gratiam. Similiter impoſſibile videbatur per pęnitētiā peccata dimitti: conceſſit hoc Chriſtus Apoſtolis ſuis, quod ab Apoſtolis ad ſacerdotum officia tranſmiſſum eſt.

D

Venit ergo Naaman cum ęquis & curribus, & ſtetit ad oſtium do
mus Eliſei. Miſitque ad eum Eliſeus nuntium, dicens. Vade & 1
lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua, atque 2
mundaberis. Iratus Naaman recedebat, dicens. Putaram, quod 3
egrederetur ad me, & ſtans inuocaret nomen domini Dei ſui.
& tangeret manu ſua locum lepræ, & curaret me. Nunquid non
meliores ſunt Amana & Pharphar fluuij Damaſci omnibus
aquis Iſrael, vt lauer in eis & munder? Cum ergo vertiſſet ſe
& abiret indignans, acceſſerunt ad eum ſerui ſui, & locuti ſunt
ei: Pater, & ſi rem grandem dixiſſet tibi propheta, certe fa- 4
cere debueras. Quanto magis, quia nunc dixit tibi, lauare & 5
a mundaberis? Deſcendit, & lauit in Iordane ſepties iuxta ſer-
monem viri Dei, † & reſtituta eſt caro eius ſicut caro pueri 6
paruuli, & mundatus eſt. Reuerſuſque ad virum Dei cum vni- 7
uerſo comitatu ſuo, venit & ſtetit coram eo, & ait: Vere ſcio 8
quod non ſit Deus alius in vniuerſa terra, niſi tantum in Iſrael:
Obſecro itaque vt accipias benedictionem a ſeruo tuo. At il- 9
b le reſpondit: Viuit dominus ante quem ſto, quia non accipiam. 10
Cumque vim faceret, penitus non acquieuit. Dixitque Naaman:
c Sed obſecro concede mihi ſeruo tuo, vt tollam onus duorum 11
† burdonum de terra. Non enim faciet ſeruus tuus vltra holo- 12
cauſtum aut victimam dijs alienis, niſi domino. † Hoc autem
ſolum eſt de quo depreceris dominum pro ſeruo tuo, quan-
do ingredietur dominus meus templum Remmon, vt adoret,
& illo innitente ſuper manum meam, ſi adorauero in templo 13
Remmō, adorante † eo in eodem loco, vt ignoſcat mihi dominus 14
ſeruo tuo pro hac re: Qui dixit ei. Vade in pace. Abijt ergo ab 15

a ¶Hæc eſt catholica profeſsio, quoniam omnes dij gentium dæmonia.

b *Quia non accipiam.* Quæſt. 19.

✱ Theod. Propheta valde expetēdā paupertatem prętulit omnibus diuitijs & legem euāgelicā adimpleuit priuſq̄ ferretur. *Gratis enim* inquit, *accepiſtis, gratis date.* Vir aūt ille admirabilis credēs vel ipſam terrā Iſraelis eſſe ſanctificatam, rogauit vt duo oneera mulorum ex ea acciperet: vt ſuper eam domino Deo ſoli offerret lege cōſtituta ſacrificia. Hæc aūt Iudæos accuſant, quod cū & legem habeant, & prophetas, & ſacerdotes, & miracula videāt & ſigna, cultū idolorū prætulerint cultui Dei. Prophetæ autē iure eſt admirāda & vis gratię, & iuſta ſentētia. Nā & furtum Giezi nouit, & Naamanis lepram ei adiudicauit.

E

c *Tollam onus.* Partem ſanctæ terræ ſecum tulit Naaman vt poneret in tēplo idolorum, & ſuper eam conſiſtens dominū cuius erat terra adoraret, ne offenderet dominum ſuum, ſi pariter non adoraret.

-Vt vis. Led.

† Pro re hac parcat dominus.

Eucherius. Rabbanus. Angelomus.

† me.

☞ Giezi

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Miſitq; ad.* Hic cōſequenter ponit̃ Naamā curatio, cū dr̃.
2 *Vade & lauare.* Hoc aūt ſibi mandauit per nūtium, vt Dei potentiæ magis attribueretur miraculum, eo q, propheta non locutus fuit cum eo, nec eū tetigit ſicut credebat Naamā, credens quod in ipſo propheta eſſet aliqua virtus curādi ipſum. 3 *Iratus Naaman.* Eo quod per talē modum ſe curari nō ſperabat, cum fluuij Syriæ eſſent ita boni vel meliores, ſicut fluuius Iordanis, nec tamē habebāt aliquam virtutem.
4 *Si rem grandem, &c.* Id eſt, difficilem.
5 *Dixiſſet tibi propheta certe facere debueras: Quanto magis, quia nunc dixit tibi, lauare & mundaberis. Deſcendit & lauit.* Et multo magis rem facilem quam tibi mandauit.
6 *Et reſtituta eſt caro eius ſicut pueri paruuli, & mundatus eſt.* Quę eſt purior quam in ætate virili aut ſenili, quia caro ad generata per alimentū quanto procedit vlterius, tāto fit impurior, ſicut vinū per admiſtionem aquæ, vt habetur 1. de Generatione. 7 *Reuerſuſq; eſt ad virum Dei cū vniuerſo, &c.* Vt oſtēderet ſe gratum Deo & prophetæ de ſua curatione. Iō ſubdit̃.
8 *Vere ſcio.* Et ſic fidē vnius Dei quam conceperat corde, cōfeſſus eſt ore, ſecūdum dictum Apoſtoli Ro. 10. b. *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.*
9 *Obſecro.* ideſt, munera gratanter & deuote oblata.
10 *Viuit dominus.* vt oſtenderet ſe non quærere ſua, ſed animæ ſuæ & corporis ſalutem.
11 *Vt tollam.* Animalia ſunt genita ex equo & aſina, ſicut mulus econtrario, ſcilicet ex equa & aſino.
12 *De terra.* ſcilicet Iſrael, quam reputabat ſanctam propter cultum Dei ibi exiſtentem, intendebat enim ex ea facere altare in domo ſua. ſecundum quod dicitur Exod. 20. *Altare de terra facietis mihi, & ibi immolate Deo cęli.* Ideo ſubditur: *Non enim fa.* Sequitur: *Hoc autem.* Et ſubditur:
13 *Si adorauero in.* non idolum, ſed Deum verum.
14 *Vt ignoſcat.* quia non poſſum iſtud bono modo euitare.
15 *Qui dixit ei. Vade in pace.* Acquieſcendo petitioni ſuę: ſed quia non ſolum adorare idolum, ſed etiam ſimulare hanc adorationem eſt peccatum: ideo dicunt hic aliqui, quod quia Naaman erat neophytus, ideo in hoc ſibi diſpenſauit Eliſe⁹, & ſimiliter qđ poſſet ędificare ad offerēdū ſacrificia extra templū, & ēt extra totam terrā Iſrael. Sed iſtud non vr̄ cōuenieēter dictū. Primo, quod Naamā fuerit neophytus, qa proprie

MORALITER.

2 *Vade & lauare.* i. recipe baptiſmū, quia dicitur Io. 3. a. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Quod aūt dicit̃. *Lauare ſepties,* nō eſt referēdum ad baptiſmi receptionem, quia recipitur ſemel tm̄, ſed ad ſeptiformem gratiam ſpiritus ſancti quę confertur in baptiſmo.
6 *Et reſti.* qa per baptiſmum deuote receptum mūdatur homo totaliter de peccatis, & recuperat mentis innocentiam.
8 *Vere ſcio.* Per qđ deſignatur quod adultus baptizatus debet Deo regratiari de ſua regeneratione ſpirituali. Aliter pt̄ dici, q, per Naaman leproſum ſignificari pt̄ quilibet infectus per mortale peccatum, qui audita per prædicatorem iuſtitia Dei & eius miſericordia, contritionem concipit, & ad ipſum per pœnitentiam veram accedit, & lauatur in Iordane, ideſt, lachrimis pęnitentiæ, quæ bene ſignificatur per Iordanem, eo quod interpretatur riuus iudicij. Lachrymę vero dictæ fluunt ex diuini iudicij conſideratione, & cum ſic lauatur ad mentis munditiam reſtauratur.

† Dixitque

a *Giezi*. Rab. Præruptum vidēs interpretatur, ſiue vallis viſio. Is eſt Iſrael, qui aliquãdo puer Dei, vnde. *Puer Iſrael, & dilexi eum.* ſed poſtq̃ ſpreto euangelio in foueam auaritiæ ſe p̄cipitauit, quam filij Dei per baptiſmum renati ſpreuerunt, iuſto iudicio lepram erroris quã credentes depoſuerãt, ipſe ſibi conſciuit. Sic omnes qui poſt baptiſmum & emēdatiorē vitam ad priſtina reuertuntur, ſordibus, quibus ſe exutos ſperabant, iterum inuoluuntur, hic eſt canis reuerſus ad vomitũ.

A

Oſee. 11. a.

† milliare, vel ſtadiũ terræ.

Prou. 26. b.

b *Nunc igitur accepiſti argentum &c.*

B

lib. de dign. ſacerdo. c. 5.

‡ Cõplace vel acquieſce & accipe.

✠ Ambroſ. Qui Giezi & Simonis ſectantur ſententiam, ſancti epiſcopatus gratiam coemerunt, nequaquam timentes, a beato Petro ſe cum Simone fuiſſe damnatos. Et lepram cũ Giezi a ſancto ſuſcepiſſe ſe credãt Eliſeo qui gradum ſacerdotalem æſtimant pecunijs comparare.

In c. 4. Luc.

‡ An non noui tēpus quo abiiſti vt acciperes.

† me.

Luc. 10.

C

✠ Idem. Habes domini præceptum, vatis præceptum, *gratis accipere, gratis dare,* nec vendere myſteriũ, ſed offerre. Non enim pretio taxatur Dei gratia, nec in ſacramētis lucrũ quæritur, ſed obſequiũ ſacerdotis. Non tñ ſatis eſt, ſi lucrum ipſe non quæras, familiæ quoque tuæ cohibendæ ſũt manus. Cito turpē in Giezi ſequitur lepra mercedē, & pecunia male q̃ſita corpus animumq; cõmaculat. *Lepra Naaman,* inquit, *adhærebit tibi.* Facto quoque auctoris, ſucceſſio dãnatur hæredis. Inexpiabilis eſt enim venditi culpa myſterij, & gr̃a vindicta cæleſtis tranſit ad poſteros.

✠ Chryſoſ. Curatur Naaman Syrus, & lepra Giezi perfunditur ſeruus. Syro fides attulit gloriã, & ſeruo pſidia intulit penã. Alius ſuis redditur ſanus, alius cũctis oſtēditur maculatus. Alius virtutis exemplum oſtendit alius meritũ fallaciæ oſtēdit. Per Naamã Deus collaudatur, p Giezi cæleſte iudiciũ metuitur. Inde ſalus naſcit̃, hinc met⁹, inde gloria petit̃, hinc fraudis moleſtia formidat̃, vt exēplis & fidei p̄tiũ, & perfidiæ ſuppliciũ cunctis gētibus monſtraretur.

☞ CAP.

a eo † electo tempore. Dixitq; Giezi puer viri Dei. Pepercit do- 1
minus meus Naaman Syro iſti, vt nõ acciperet ab eo quæ at-
tulit. Viuit dominus, quia curram poſt eum, & accipiam ab eo
aliquid. Et ſecutus eſt Giezi poſt tergum Naaman. Quem cum
vidiſſet ille currentē ad ſe, deſilijt de curru in occurſum eius, & 2
ait: Recte ne ſunt oĩa? Et ille ait. Rectè. Dominus meus miſit 3
me ad te, dicens. Modo uenerunt ad me duo adoleſcentes de
monte Ephraim ex filijs prophetarum: da eis talentum argenti
& veſtes mutatorias duplices. Dixitq; Naaman: † Melius eſt, 4
ut accipias duo talenta & coegit eum, ligauitq; duo talēta ar-
genti in duob. ſaccis, & duplicia veſtimenta, & impoſuit duo 5
bus pueris ſuis, qui & portauerunt corã eo. Cumq; ueniſſet † iã 6
ueſperi, tulit de manu eorum, & repoſuit in domo. Dimiſitq; ui
ros & abierunt. Ipſe autē ingreſſus ſtetit coram domino ſuo. Et
dixit ei Eliſeus. Vñ uenis Giezi? Qui reſpondit. Non iuit ſer- 7
uus tuus quoquam. At ille ait. Nonne cor meum † in præſenti 8
erat, quãdo reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſum tui?
b † Nunc igitur accepiſti argentum, & accepiſti veſtes, vt emas
olaueta, & vineas, & oues, & boues, & ſeruos, & ancillas, † ſed & 9
lepra Naaman adhærebit tibi & ſemini tuo vſque in ſempiter-
num. Et egreſſus eſt ab eo leproſus quaſi nix. 10 11

NICOLAVS DE LYRA.

✠ proprie loquendo neophytus dicit̃ de nouo conuerſus ad aliquam legē, ſicut circunciſus de nouo apud Iudæos, & baptizatus apud Chriſtianos. Naamã vero nõ fuit conuerſus ad Iudaiſmũ, quia non fuit circunciſus, nec per cõſequens ad legem Moſaicam obligatus, ſed credidit Deũ qui colebatur a filijs Iſrael eſſe verũ Deũ & ab omnib. colendum, quod & multi Gentiles fecerunt, & ſine legis Moſaicæ obſeruantia ſaluati fuerũt, q̃a ad ipſam non tenebãtur, ſicut alias diffuſius dictũ eſt. Secundo, quia ea quæ ſunt, per ſe mala non ſũt diſpenſabilia, quia non poſſunt bene & abſq; peccato fieri, de quibus eſt ſimulatio idololatriæ, & ideo non videbitur bene dictum quod Eliſeus in hoc ipſi Naaman diſpenſauerit, ſed ſolum ei declarauit illud eſſe ibi licitum, qđ timebat eſſe illicitũ, ſicut ſolent facere cõſciētiæ timoroſæ, hēbat enim iſte Naaman officium ſuſtentandi regem, quia ſicut reginæ modo per milites ſuſtentãtur, ita ſimiliter tunc temporis reges per principes magis ſibi propinquos, iſtud aũt non erat illicitum de natura ſua, æqualiter. n. poterat fieri extra templum idoli ſicut & intra, ſicut ſi aliqua puella Chriſtiana capta a Saracenis eſſet obſequio alicui⁹ dominæ deputata ad deportandum caudam ſuæ veſtis, nõ videtur illicitum, quod eam portaret intra phanũ Mahometi ſicut & extra, dum tamen hoc non faceret ob reuerentiã aliquam Mahometi, ſed ſolũ intendens ſuũ officium exequi. Et hoc petebat Naaman ab Eliſeo. ſ. quod idem officiũ quod licite faciebat domino ſuo extra phanum idoli, poſſet ſibi facere intra, non ad aliquam idoli reuerentiam, ſed ne incurreret domini ſui offensã, & hoc conceſſit ei Eliſeus, quia non erat illicitum, vt dictũ eſt. Tertio, non videtur bene dictum, qđ ei diſpenſauerit de altari conſtruendo, & ibidē offerendo, non ſolũ extra Hieruſalē, ſed etiam extra Iudæam, quia illud ſolũ fuit prohibitum Iudeis poſt tēpli ædificationē, & qñ arca domini habuit ſtabilē manſionem, prout dictum fuit Deut. 2. & 1. Reg. 7. Naaman vero non tenebatur ad legem Moſaicam, vt prædictum eſt, & ideo poterat alibi licite Deum colere, altare ad hoc ædificando & etiam offerendo, ſicut filij Iſrael añ legē datam, vt patet de Abraham, Iſaac, & Iacob in Gene. in pluribus, locis. Quod autem ad hoc Naaman, petijt onus duorum burdonum de terra Iſrael, fuit ex ſpeciali deuotione, vt dictum eſt, licet ad hoc non teneretur, & ideo circa hoc non fuit aliqua diſpenſatio, ſed licita conceſſio.

1 *Dixitque.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Giezi infectio propter multiplex eius peccatum in facto, quorum primum fuit cupiditas, quæ eſt radix omnium malorum, vt dicit Apoſtolus 1. Timoth. 6. & hoc notatur cum dicitur. *Pepercit* licet enim prophetæ non acciperent aliquid quaſi pretium prophetiæ, quia tamen pauperes erant, viuebant de oblatis ſibi curialiter & deuote.

2 *Deſilijt.* Propter reuerentiam domini ſui, & gratitudinem beneficij ſibi collati.

3 *Dominus meus.* in hoc mentiebatur, & ſic fuit peccatum ſecundum.

4 *Melius eſt vt acc.* ſcilicet cuilibet iuueni vnum. In Hebreo habetur. *Iura mihi.* ſcilicet quod miſerit te Eliſeus, & accipe duo talenta, & ſecundum hoc fuit hic tertiũ pc̃tm̃. ſ. periuriũ

5 *Et impoſuit.* ideſt, duobus de ſeruis Naaman.

6 *Cumque veniſſet.* ne Eliſeus eos videret & perciperet, quod Giezi aliquid a Naamã accepiſſet, & ſic commiſit quartum peccatum. ſ. furtum rei notabilis.

7 *Vnde venis.* Non quærit ex ignorantia, quia in ſpiritu factum viderat vt poſtea ſubditur, ſed vt eius reſpõſione eum de mendacio conuinceret, vnde ſubditur.

8 *Non iuit.* Quia mentiebatur ei qui habebat ſpiritum ſanctum ſicut Ananias & Saphira Petro, vt habetur Act. 5. Ideo ſubditur eius iuſta punitio, cum dicitur.

9 *Sed & le.* ideſt eadem ſpecies lepræ quam habuit ante curationem ſuam.

10 *Egreſſus.* qui leproſi ſeparabantur a cohabitatione hominum ſanorum, vt habetur Leu. 13.

11 *Quaſi nix.* Color enim albidus & tranſparens eſt ſignũ lepræ, ſicut habetur Leu. 13. prout ibi plenius dictum fuit.

☞ CAP

MORALITER.

1 *Dixitque Giezi puer.* Per iſtum Giezi, qui currens poſt Naaman accepit ab eo munera, ſignatur cupidus in eccleſia, qui pro collatione ſpiritualium quærit, vel repetit temporalia, & ſicut lepra Naaman adhæſit Giezi & ſemini eius, ſic vitium ſimoniæ adhæret iſti & ſuis ſequacibus.

ADDITIO. I.

In cap.5. vbi dicitur in poſtilla. *Sed iſtud non videtur conueniēter dictum.* Primo quia Naaman fuit neophytus &c.

Licet Naamā non fuit conuerſus ad Iudaiſmū neq; circuncīſus, fuit tñ neophytus, quia de nouo conuerſus ad legē naturæ, quā hactenus non ſeruabat, ſm quam eſt illicitū adorare idolum, & ēt ſimulare talem adorationem, prout ipſemet poſtil. aſſerit in hoc loco, dicēs q simulatio idololatriæ eſt per ſe mala, ſed oīa quæ ſunt per ſe mala illicita ſunt de iure naturæ, cuius principale principiū eſt qđ bonū eſt perſequendū & malū eſt vitandū vt cōiter tenetur. Sed aduertendū eſt, q licet idololatria & eius ſimulatio ſint illicita de iure naturæ, tñ illud qđ hēt ſpeciē illius ſimulationis ſeu adorationis ſi non ſit adoratio nec eius ſimulatio, nō vr̃ illicitū de iure naturæ, vt patet in præſenti caſu. Si Naaman intrans phanū idolorū, exercendo offm̃ ſuum in ſuſtentando dñm ſuum non adoraret idolū, neq; ēt ſimularet ſe adorare, neq; talē adorationem ſeu ſimulationem intenderet, adhuc tñ eſt ibi ſpecies mali, quia his qui talia non bñ diſcernūt apparere poſſet ipſum intrare eā adorādi, ſicut & dñs ſuus intrabat. Qđ licet de iure naturę nō ſit prohibitū, prohibetur tñ de iure diuino, teſte Apoſt. 1. ad Theſ. 5. d. *Ab omni ſpecie mali abſtinete vos*, vnde declarationē huius videtur petere Naaman. Et Eliſeus declarauit ſibi non eſſe illicitum, & hoc nō diſpenſando, quia Eliſeus non habebat poteſtatem diſpēſandi generaliter, ſed hoc ſolum ſibi declarauit.

ADDITIO. II.

In eod. cap. 5. vbi dicitur in poſtilla, In Hebreo habetur, *Iura*, ſcilicet, quod mi ſerit te Eliſeus.

Verbum hoel qđ hic ponitur in Hebræo frequentat̃ in ſacra ſcriptura, & quandoq; in tranſlatione noſtra interpretat̃ incipere vt Deut. 1. a. vbi dr̃, *Incepit Moyſes explanare legem*, & in alijs qñque interpretat̃ iurare, vt Exod. 2. d. *Iurauit Moyſes habitare cum Iethro.* Sed ſm Hebraicam veritatē verbū iſtud æquiuocum eſt, nihil aliud ſignans vbicunque ponitur niſi actum volendi. Itaque cum dicitur. *Incepit Moyſes explanare*, non dicit, niſi voluit Moyſen explanare. Similiter vbi dicit. *Iurauit habitare*, nil aliud dicit, niſi voluit habitare, vnde in hoc loco dicebat Naaman Giezi, quod vellet accipere duo talenta, nec fit aliqua mentio de iuramento.

REPLICA. In c. 5. vbi poſtill. dicit. Naaman Syrum nō conuerſum fuiſſe ad Iudaiſmum per conſequens non neophytum, ſicut quidā dixerunt. Burgen. obiicit, dicens, quamuis Naaman non fuerit conuerſus ad Iudaiſmum, tamē fuit conuerſus ad legē naturæ quā hactenus non ſeruabat, iō debuit dici neophytus. Sed aſſumptum vr̃ falſum, quia ſecūdū Apoſtolum ad Rom. 2. & gentes ea quæ legis ſunt naturaliter faciunt, ergo non minus Naaman q̃ alius. Nec ſequitur. Ignorauit vnū verum Deū, & eius cultū, quem nunc pfeſſus eſt. Igitur tunc primo cōuerſus eſt ad legē naturæ, nam ipſe ſicut & ceteræ gētes facit opera legis naturæ, iuxta principia illius legis naturaliter impreſſa quamuis non perfecte intellexit & fecit. Vñ ſicut Iudæi legis tráſgreſſores, & Chriſtiani mali per pñiam, vel per prædicationē conuerſi, nō dicūtur neophyti, ſic nec Naaman, nec alij ſub lege naturę imperfecte viuētes. Habuit. n. Naaman ex habitu illius legis, q ſpecies mali ſit ab oīb. naturaliter vitanda, ſi tñ commode vitari nō poſſet eſſe culpā venia dignā. Intelligēs deniq; ex miraculoſa cura circa eū in noīe Dei Iſrael facta ſolum illū verū Deū eſſe, & eū ſolū adorādū: hāc concluſionē elicuit, qđ de cetero idola colere nollet, ſed Deū Iſrael in oī loco ēt in tēplo Remon, qñ iuxta ſuum officiū qđ in litera exprimit̃ intrare cū rege oporteret: qui ingreſſus quia ſpeciē mali prætendere poſſet vtiet expiandus: ſupplicauit igit̃ Eliſeo, vt p huiuſmodi expiatione Deū deprecari vellet. Et annuit Eliſeus, dicēs. *vade in pace.* Fruſtra igit̃ dicit Burgen. quod Eliſeus hoc declarauit, qđ exercitiū ſui officij ſpeciē mali hēret, q.a Naaman hoc ex lumine naturali vidit, & quia ab Eliſeo petiuit ſolum orationem pro ſe ad Deum, nō diſpēſationē, ſicut quidā dicunt, nec declarationem, ſicut Burg. dicit.

CAP. VI.

a *Dixerunt autem.* ✱ Theod. Chorus prophetarum extremam amplectebatur paupertatem. Non enim habebant domos, ſed vtebantur tugurijs. Quam ob rem a magno illo propheta ſupplices petierunt vt abiret cum ipſis ligna ſecantibus ad ea conſtruenda. Tanta autem vtebantur paupertate, vt ne ſecurim quidem ſuſtinerent poſſidere. Cum vna quidem certe cecidiſſet in fluuium, dixit qui eā acceperat commodato, ò domine, & ipſum fuerat datum commodato.

b *Accidit autem.* Rab. Cum impios Iudæos p corpus operata pſentia Chriſti tanqua infructuoſas arbores cæderet vnde. *Ecce ſecuris ad radicem arboris poſita eſt.* Ab eis interueniēte paſſione corpus ipſum deſeruit, profunda deſcendit quod in ſepultura depoſitum tanquam ad manubrium ſpiritu redeunte reſurrexit.

Rab. Curandū valde eſt, ne intellectus otio torpeat, ne in exercitatione operis vitio elationis euaneſcat. D

Greg. Moral. Ferrum in manubrio intellectus eſt in corde, hoc ligna cæduntur, cum praue agentes increpantur, qđ dum fluxe agitur, dum lapſu vanæ gloriæ non vtatur, ferrum in aqua perditur, quia ex diſſoluto opere intelligentia fatuatur, quę ad hoc datur, vt dātis ante oculos ex bona actione reſtituatur, vnde ſequitur. *Hoc ipſum.* Electi vero ſi quādo offendūt, ad cor velociter redeunt, & culpam lachrymis inſequuntur, vnde. *Heu heu, &c.* Qui flētes caute inſpiciūt, non ſolum quæ mala cōmiſerunt, ſed etiam quæ ex accepto munere reddere bona debuerunt, & hoc eſt *Heu heu, & hoc mutuo acceperam.* ac ſi dicat. Illud per diſſolutionem negligentię perdidi, quod vt per bona opera redderem ex gratia redemptoris accepi, ſed nunquam Deus

Eucherius Rabbanus. Angelomus.

E

† De conſec. dist. 2. c. reuera.

F

CAP. VI.

a Ixerūt autem filij prophe- 1
tarum ad Eliſeū: Ecce lo- 2
cus in quo habitamus co
rā te, anguſtus eſt nobis,
eamus vſq; ad Iordanē,
& tollāt ſinguli de ſylua 3
materias ſingulas, vt ædi
ficemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui
dixit. Ite. Et ait vnus ex illis. † Veni ergo & tu
cum ſeruis tuis. Reſpōdit. Ego veniam. Et abijt
cū eis. Cumq; veniſſent ad Iordanē, cædebāt li- †
b gna. † Accidit autē vt cū vnus materiā ſuccidiſ-

a ¶Chriſtus infructuoſos argueret. b ¶Prauos increparet.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

1 Dixerunt autem. *Hic ponuntur miracula ad infideliū inſidiarum repreſſionem, primo tamen præmittitur miraculoſa ferri natatio, ſecundo dicta repreſſio, ibi.* Rex autem Syriæ. *Circa primum dicitur.*

2 Ecce locus. *Dicit hic Ra. Sa. quod Giezi qui erat cupidus quādo erat cum Eliſeo, moleſtus erat filys prophetarum venientib. ad Eliſeū ne expenderentur ea quæ dabantur magiſtro ſuo, & ideo ipſo abiecto propter lepram plures venerunt ad Eliſeū, et iō non ſufficiebat domus pro habitatione ipſorum, propter quod volebant eam dilatare.*

3 Tollant ſing. *i. ligna quæ ſunt materia pro domib. ædificandis.*

MORALITER.

1 *Dixerunt autem.* Sequitur.

† *Cumque veniſſent.* Per ſecurim qua ligna cædūtur hominū peccantiū increpatio deſignat̃, eo quod homo arbor conuerſa nominatur. Vnde dr̃ 2. de Anima. q. radices arboris ſunt ori ſimiles, quia per illas arbor accipit alimentū: os aūt eſt in ſupiori parte hominis: radices vero ī inferiori parte arboris. Igitur per hanc cæſionē arborum bene ſignificat̃ increpatio peccantium. propter qđ Ioannes Baptiſta increpās peccatores dicebat Math. 3 c. *Iā ſecuris ad radicē arboris poſita eſt.* Sed cum aliquis incaute peccantem arguit, ferrū ſecuris de manubrio fugit & ſic in aquā mergit̃. Nā illud quod perficere poterat, ſi caute fieret, ad culpam imputatur. Sed qm̃ tales ex indiſcreto zelo peccātes in mō corrigēdi ſtatim vt ſuū defectum cognoſcunt ad pęnitentiā recurrentes dicūt. Heu

Deus mentem deſerit, quę in peccatis ſe veraciter agnoſcit. A Vnde Eliſeus lignum deorſum miſit, & ferrum in ſuperficie attulit, quia redẽptor cor peccatoris humiliat, & eã quam amiſerat intelligentiã reformat. Vnde in alia trãſlatione dicitur, *quod confregit lignum & iactauit, & ſic ferrum ſuſtulit.* Lignum frangere eſt cor ab elatione cõercere, ad ima iactare, cogitatione propriæ infirmitatis humiliare. Ilico ferrũ redijt, quia ad vſum exercitationis priſtinæ intelligentia recurrit.

li. 3. Hexameron. c. 2. a *Natauitque ferrum.* ✠ Ambroſ. Diſcamus naturã poſſe cõuerti, quando è petra aqua fluxit, & ferrũ aquæ ſupernatauit, quod vtique Eliſeus orãdo facere meruit, non imperando.

lib. de his qui myſterijs initiantur. ca. 9. ✠ Idem. Sub Eliſeo ferrum de ſecuri demerſum eſt. B Miſit Eliſeus ferrum in aquã, & ferrum natauit, vtique præter naturam. Grauior eſt enim ferri ſpecies, quã aquarũ liquor. Quod ſi tãtum humana bñdictio põt vt naturã cõuerteret, quid dicimus de ipſa conſecratione diuina, vbi verba domini ſaluatoris operãtur? Nam ſacramentũ (Euchariſtię) iſtud quod accipis, ſermone Chriſti conficitur.

Lib. 4. de Sacramẽtis c. 4. ✠ Idem. Cecidit ferrum, miſit lignum Eliſeus, & aquis ſupernatauit contra conſuetudinẽ ferri. Ex his non intelligis quãtum operetur ſermo cęleſtis? Ergo didiciſti quod ex pane corpus fiat Chriſti, & quod vinum & aqua in calicem mittitur, ſed fit ſanguis conſecratione verbi cæleſtis.

Serm. de Eliſ. & Syrorũ inſid. tom. 1. b *Rex Syriæ pugnabat contra Iſrael &c.* ✠ Chryſ. Et ſi frequenter populorum meritis, aut bella naſcuntur, aut fames inducitur, aut exitialis vaſtitas irrogatur, quibus aut frangatur malitia, aut ſuperbia reſecetur, aut increſcens vitioſitas comprimatur, tñ iſthic diuinæ oñdẽdæ virtutis cauſa, & demõſtrandæ potẽtiæ genitoris, Eliſei ſanctiſſimi temporib. filijs Iſrael C à Syrijs bellum inducit. Tenduntur in cãpo ab inimicis inſidię, doli ab hoſtib. præparantur, deceptionũ latebræ diſponuntur, vt populus Dei non tam bello, quam inſidiatũ fallacia deuinciat. Hoc nudat Eliſeus propheta ſanctiſſimus, mittens ad regem Iſrael, &c. D

c ✠ *Nequaquam domine mi rex &c.* Nullus te, inquiũt, detulit nullus tua cõſilia denudauit, ſed eſt in iſtis ꝓpheta ſanctiſſimus, qui ſi quid cogitas, nouit, ſi quid loqueris, ſcit, & quęcunque occulte diſpoſueris, recognoſcit. Idem illis totum retulit, idem quod diſpoſueras indicauit. Sedebat namque Eliſeus in monte, altior mundo, propior cęlo, &c. Tũc mittit exercitus vt hominem Dei adducerent ſibi. Irriſit ſe nequiſſimus hoſtis & ſtulto conſilio de homine Dei aliud, quam debuit, ſentit. Si hominem Dei nõ putauit, cur multitudinem miſit? Aut ſi hominem Dei ſciuit, cur eum contra ſe armatũ Dei virtute neſciuit? Debuit enim ſtultus iam credere, contra eum ire non poſſe, quem latentes inſidias audierat denudaſſe.

d *Qui cum veniſſent.* Rab. Qui in nequitiæ armis confidens, Chriſti famulis inſidias præparat nocte perfidiæ excæcatus, bellum contra eccleſiam gerit.

talis & talis, vel illius & illius.

† inter nos ſit regis.

a ¶ Deſcendit. b ¶ Spiritus. c ¶ Corporis. d ¶ In pͥfundo: ¶ Perditur intelligentia cordis diſſolutione negligentiæ.
ſet, caderet ferrum ſecuris in aquam. Exclamauit ille, & ait.
Heu heu heu domine mi, & hoc ipſum mutuo acceperã. Di- 1
xit autem homo Dei: Vbi cecidit? At ille mõſtrauit ei locum.
a ¶ Redit ad carnem ſpiritus.
a Præcidit ergo lignum & miſit illuc. Natauitq; ferrum. Et ait. 2
¶ Poteſtas terrena ſuperba ſentiens a filio lucis perſequitur. 3
b Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud. Rex autem Syriæ 4
pugnabat contra Iſrael. Conſiliumq; inijt cum ſeruis ſuis, di-
a ¶ Domini noſtri doctrina inſidiæ inimicorum præcauentur.
cens, in loco† illo &† illo ponamus inſidias. Miſit itaque vir 5
Dei ad regem Iſrael, dicens. Caue ne tranſeas in locum illum,
quia† ibi Syri in inſidijs ſunt. Miſit itaque rex Iſrael ad locum
quem dixerat ei vir Dei, &† præoccupauit eum, & obſeruauit 6
ſe ibi, non ſemel, neque bis. Conturbatumq; eſt cor regis Sy- 7
riæ pro hac re. Et conuocatis ſeruis ſuis, ait. Quare non indi-
catis mihi, quis † proditor mei ſit apud regem Iſrael? Dixitq; 8
c vnus ſeruorum eius. Nequaquam domine mi rex. Sed Eliſeus
propheta qui eſt in Iſrael, indicat regi Iſrael omnia verba
quæcunque locutus fueris in conclaui tuo. Dixitque eis. Ite,
& videte vbi ſit, vt mittam, & capiam eum. Annuntiaueruntque ei dicentes: Ecce in Dothain. Miſit ergo illuc equos &
d currus & robur exercitus. Qui cum veniſſent nocte, circunde-
derunt ciuitatem. Conſurgens autem diluculo miniſter viri
Dei, egreſſus eſt, viditque exercitum in circumitu ciuitatis,
e & equos & currus. Nuntiauitque ei dicens. Heu heu heu 9
f domine mi, quid faciemus? At ille reſpondit. Noli timere.

e *Heu heu, &c.* Rab. Hic notat illos qui puſillanimitate cordis pœnas verentur corporales.

f *Noli timere.* Nolite timere eos qui occidunt corpus, & poſt non habent quid faciant vobis.

✠ *Noli timere.* Ambroſ. O fides ſancti prophetę, non timet aduerſarios quos cõſpicit, quoniã ſcit angelos ſecũ eſſe quos credit. Non metuit terrenas inſidias, quia cęleſtia adeſſe ſibi nouit auxilia. *Plures,* inqt, *nobiſcum ſunt quàm cum illis.* Mira res plures è cælo defenſores meretur ſanctitas, quam in terris oppugnatores adduxit improbitas. Videte beatitudinis meritum, propheta nuntiat etiã de multitudine, cum puer adhuc incertus ſit de ſalute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernunt.

✠ Idem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Heu heu domine mi. *Nec habeo vnde reſtituam.*
2 Præcidit ergo. *id eſt, fecit aliud manubrium, quia primum erat fractum, vt dicit Ra. Sa.*
3 Natauitq; ferrum. *contra naturam propriam obediendo naturæ auctori.*
4 Rex autem. *Hic conſequenter deſcribitur inſidiantium repreſſio. Circa quod primo deſcribitur inſidiatio eorũ maligna, ſecundo eorum percuſſio digna. ibi,* Porro Eliſeus. *tertio liberatio benigna, ibi,* Dixitque rex. *Circa primũ ponitur inſidiatio Syrorum contra regem Iſrael. Et patet litera vſque ibi.*
5 Miſit itaque rex. *Homines armatos in magna copia.*
6 Et præoccupauit. *illas inſidias capiendo.*
7 Non ſemel. *ſolum ſupple, ſed multoties. Secundo ponitur inſidiatio contra Eliſeum ibi.*
8 Dixitque ei. *Et patet litera vſque ibi.*
9 Heu heu. *Cognouit enim inſignia armorum, quod erant Syri Hebræorum aduerſarij.*

Plures

MORALITER.

1 *Heu heu heu domine mi.* Recognoſcunt enim, quod gratia a dño ſibi mutuata indebite vſi ſunt, ſed per lignum ab Eliſeo miſſum in aquam ferrum natat, quia Chriſtus per lignũ ſuæ paſſionis ad mentẽ deuote reductũ bonũ amiſſum reſtaurat.
4 *Rex autem Syriæ.* Syria interpretatur ſublimis, & iam p regem Syriæ intelligitur diabolus qui eſt rex ſuper oẽs filios ſuperbiæ, pugnat autẽ contra fideles, qui per Iſrael intelligũtur, & ponit inſidias ad ipſos capiẽdũ, ſed eius inſidiæ p Eliſeum fruſtrãtur, quando per prędicatorem aſtutię dęmonis denuntiãtur fidelibus, & ab eis precauentur. Per hoc autẽ ꝙ rex Syrię turbatus fuit contra Eliſeũ, & quæſiuit eũ capere, ſignificatur qđ diabolus iraſcitur contra prędicatorem veritatis, & quęrit ſibi nocere. Exemplum de B. Antonio fratre minorũ, quem diabolus ad impediendum eius prędicationẽ voluit ſuffocare, ſed ſicut inſidiæ regis Syrię cõtra Eliſeum magis fuerunt ad eius confuſionẽ, quia ducti fuerũt in Samariam, ſic diabolus ſuffocare volens beatum Antonium per beatam virginem fugatus fuit turpiter confuſus.

†

A ✠ Idem. Eliſeo aſſiſtebāt angeli, quod videbat, & ideo agmina hoſtium non timebat, ſed timebat puer eius qui angelos non videbat. Aperuit oculos eius ad vocē prophetæ gratia Dei, vidit angelorū exercitus, & credidit eſſe pſentes, quos antea, quia non videbat, putabat abſentes.

✠ Idem. Quo ſanctior quiſque, eo munitior. Sic Eliſeus propheta exercitus angelorum præſidio ſibi adeſſe monſtrauit Sic Ieſus Naue ducem militiæ cęleſtis agnouit.

✠ Idem. Seruulos Chriſti magis cuſtodiunt qui non videntur, quam qui videntur. Sed & illi ſi cuſtodiunt, veſtris cuſtodiunt orationibus aduocati.

a *Plures.* Rab. Poſſum rogare patrem meū, & exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones angelorum.

B b *Domine ape.* Rab. Valde neceſſe eſt vt Eliſeus noſter aperiat oculos cordis ad conſiderandum, quia omnes qui confidunt in illū nōn cōfundentur.

c *Percute.* Rab. Bonum eſt oculum ſcandalizantem erui, vt intuitus ſuperbiæ & malitię obturetur, & oculus ſanæ fidei ac ſimplicitatis aperiatur.

d *Duxit ergo eos in Samariam.*

✠ Chryſoſt. O virtus admirabilis Dei. Ducuntur captiui qui prophetam venerant captiuare, detinentur vt rei, qui Dei hominem voluerant detinere. Propheta non pugnat & vincit, non dimicat, & ſubigit, fit ſine ſanguine victor, ſine gladio triumphator. Vna prece & hoſtes qui nocere venerant excęcauit, & victoriam de hoſtibus acquiſiuit, &c.

C Rab. Poſtquam Eliſeus hoſtes in Samariam adduxit, non eos occidi permiſit, ſed refectionē illis præparans dimiſit eos in pace. Et Saulū diu contra ſtimulū calcitrantē, primum dominus excęcauit, deinde ſcientia ſpirituali ditauit. Nobiſque pcepit ita, *Diligite inimicos veſtros, et benefacite his qui oderūt vos.*

a Plures enim nobiſcum ſunt, quam cum illis. 1
b Cumq; oraſſet Eliſeus ait, Domine aperi ocu 2
los huius, vt videat. Et aperuit domin⁹ oculos
pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum 3
& curruum igneorum in circumitu Eliſei, Ho
ſtes verò deſcenderunt ad eū. Porro Eliſeus 4
c orauit ad dominū dicens: † Percute obſecro 5
gentem hanc cęcitate. Percuſſitque eos domi
nus ne viderent iuxta verbum Eliſei. Dixit aūt
ad eos Eliſeus, Non eſt hæc via, nec iſta eſt ci- 6
uitas. Sequimini me & oſtendam vobis virum
d quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariam.
Cumq; ingreſſi fuiſſent in Samariā, dixit Eli-
ſeus, Domine aperi oculos iſtorū, vt videant. 7
Aperuitque dominus oculos eorū, & viderūt
ſe eſſe in medio Samarię. Dixitq; rex Iſrael ad 8
Eliſeum, cū vidiſſet eos, Nunquid percutiam
eos pater mi? Et ille ait, Nō percuties, Neque
enim cepiſti eos gladio & arcu tuo, vt percu-
e tias. Sed ponam panem & aquam coram
eis, vt comedant & bibant, & vadant ad do-
minum ſuum. Et appoſita eſt eis ciborum 9
magna pręparatio, & comederunt, & bibe-
runt, & dimiſit eos, abieruntque ad domi-
num ſuū. Et vltra nō venerūt † latrones Syrię 10
in terram Iſrael. Factum eſt autem poſt hæc, 11
f congregauit Benadad rex Syriæ vniuerſum

D e *Sed pone panem & aquam, &c.* ✠ Ambroſ. Quid eſt præſtātius exercitus magnis lacertis, an ſuis meritis confeciſſe pręlium? Sedebat Eliſeus in vno loco, ſed omnes apparatus regis Syriæ deprehendebat, &c. L. 3. off. c. 1.

✠ Idem. Syros quos obſidentes in ciuitatem duxerat momentaria cæcitate percuſſos, volenti regi Iſrael percutere, non acquieuit, dicens, *Non percuties, &c.* Si ergo etiam in bello iuſtitia manet, quanto magis in pace ſeruanda eſt? Et hanc gratiam propheta his detulit, qui ad eum corripiēdum venerant, &c. L. 1. off. c. 2. b

✠ Idem. Syros non fraude, deceptos licet, ſed poteſtate Domini percuſſos maluit ſeruare, quā perdere, quia decorum foret hoſti parcere, & aduerſario donare vitam, quam potuiſſet auferre, niſi pepciſſet. Liquet igitur id quod decorum eſt, ſemper eſſe vtile. L. 3. off. c. 14.

E ✠ Theodo. Si interficiantur Syri, non cognoſcetur magnitudo miraculi, ſin autē reuertantur ſani, inquiebat Eliſeus, ad eum qui miſit, ille quoque diſcet Dei noſtri potentiam.

✠ Chryſoſt. Reuerſi Syri gaudent ſe ſenſiſſe tot pericula, quot virtutes, tot ſigna aſpexiſſe, quot mortes, quibus liberati, & cognouiſſe quod non nouerant & euaſiſſe quod meruerant. Fit tunc propheta ſanctiſſimus glorioſus in ſuis, glorioſus in alienis. Exhibet ſuis ſigna virtutū, & alienis cauſas gloriarū. Docuit prior inimicos foueri, docuit primus hoſtibus parci, docuit aduerſarijs pro pęna epulas exhiberi.

†exercitus.

F f *Congregauit.* Rab. Benadad & exercitus ē diabolus, & iniqui. ſ. pagani, Iudæi & hæretici, quos contra Eccleſiam bellum gerere excitat, per tales affligitur populus Dei, qui eſt poſitus in Samaria. i. legis cuſtodia, fitq; fames, cū non permittitur doctorib. verbum Dei prædicare. Sed Eliſeo reuelante,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Plures. *ſciebat enim per ſpiritum ſanctum, protectionē angelicam in ſui auxilium adueniſſe, cuius poteſtas quaſi incomparabiliter maior eſt quàm humana.*

2 Domi. ape. *ideſt, da ei virtutem videndi ea quæ non poſſunt naturaliter videri.*

3 Ecce. *Facta eſt illa repreſentatio viſioni imaginariæ, vel etiam exteriori viſui per formationes talium ſpecierum in aere, quia vtroque modo potuit fieri a Deo ad deſignandum protectionem.*

4 Porrò. *Hic conſequenter deſcribitur eorum percuſſio ratione Eliſei, cum dicitur.*

5 Percute. *Hic accipitur cæcitas pro ἀορασία quæ, dicitur ab ἀ quod eſt ſine, & κρίσις iudiciū, & eſt paſſio, qua homo non percipit vel diiudicat ſecundum veritatem ea quæ videt, & hoc modo fuerunt percuſſi Sodomitæ volentes oſtium Loth confringere, vt habetur Gen. 19.*

6 Non eſt. *ſcilicet vbi manet propheta quem quæritis, licet enim veniſſet Dothaim, hoc tamen non erat ad manendum diu, ſed eius manſio diuturnior erat in Samaria, patet ex dictis cap. præc.* Vtinam fuiſſet dominus meus ad Prophetam qui eſt in Samaria. *& per hoc patet, quod poſtea ſequitur c. iſto,* Eliſeus autem ſedebat in domo ſua. *& ſic certum eſt, quòd erat in Samaria, Ex quo patet quòd Eliſeus dixit eis veritatem, quia via recta duxit eos in Samariam.*

7 Domine aperi. *remouendo acriſiam prædictam.*

8 Dixitq; rex. *Hic conſequenter ponitur iſtorum liberatio benigna, quia cum rex vellet eos percutere, Eliſeus non permiſit, ſed etiam liberaliter refici a rege imperauit. vnde ſubditur.*

9 Appoſitaque eſt, &c. *Ex hoc patet, quòd nomine panis & aquæ deſignatur omnis potus, & cibus in ſcriptura.*

10 Et vltra. *Tum ex gratitudine beneficii ſibi collati ab Eliſeo, tum timore, ne ſi venirent iterum, propter ingratitudinem Eliſeus eos faceret capi, & occidi.*

11 Factum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur miraculū Eliſei ad conſolationem penitentium, & primo ponitur eorū afflictio, ſecundo afflictionis remotio. c. 7. Circa primum ſciendum quod licet Ioram amouiſſet ſtatuas Baal, tamen non amouit cultū vitulorum, quos fecerat Ieroboam, vt habetur ſup. 3. c. Ipſe etiam & populus Iſrael multa alia mala faciebant, propter quæ dominus permiſit eos affligi obſidione longa, & hoc eſt quod dicitur.*

MORALITER.

† *Benadad rex Syriæ ingreſſum.* Per iſtum regem, vt dictum eſt diabolus deſignatur. Per Samariā vero quam obſedit deſignatur eccleſia, eo quod Samaria cuſtodia domini interpretat. In hāc autem Samariam nititur diabolus famē mittere non quantum ad defectū panis materialis, ſed ſpiritualis, ſcilicet verbi diuini & euchariſtię ſacramēti, ſed p promiſſionē Chriſti per Eliſeum ſignificati abundantia fit in eccleſia Dei. Dicit. n. Matthæi Vltimo d. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.* Et ipſe eſt patris verbum, & ab eo datur Euchariſtiæ ſacramentum.

lante, id eſt, redemptore per euangelium indicante, ſalus q̃
A a peccatoribus longe eſt, timentibus Deum prope eſſe ſci-
Pſal. 118. infra 7.a. tur. Dicit enim dominus, *Cras modius*,&c. Modius ſimilę p̃-
fecta eſt menſura diuinæ ſapiē-
tiæ quæ eſt in no.teſt. Duo mo-
dij ordei ſunt ſcientia legis &
prophetarum, qui comparātur
ſtatere vno, hoc eſt fide catholi
ca, in porta Samariæ, id eſt, in
prædicatione apoſtolica, per
quam intratur in eccleſiam.
Ceſſante enim turbine perſe-
cutionis quæ fit hodie, dabit
dominus cras, id eſt, tempore
futuro, tranquillitatem, vt
prædicatio perfectè compleа-
tur.

Serm. 111. de temp. a *Factaque fames,&c.* Auguſt.
Dum a cultu Dei gens iniqua
diſcedit, horrenda fame com-
B primitur, & iuſta neceſſitate
† Thren.4.a. turbatur. Cur famem o miſer
rime, pateris? Cur tanta penu-
ria laceraris? Creſcit famis
quotidie pœna, quia quotidie
creſcit & culpa. Perſeuerant
flagella, quia in populo perſe-
uerant & delicta. Deinceps vi-
† ſaccum. ta peccata, delicta compeſce,
ad Deum conuertere, relinque
† 3.Re.16.a. idolum, tunc poteris hoſtes di-
uino adiutorio vincere. Nec
quiſquam nocere poterit vlte-
rius, ſi damnato ſcelere, diuinus
in te germinauerit cultus. Proh
* rex. nefas. Horrenda cadauera &
columbarum ſtercora pecca-
tor populus veſcitur, nec Dei
cultum quærit. Inquinatas car-
nes & horrendas eſcas fames &
neceſſitas poſcit, & adhuc fig-
† opprimite eum in oſtio. mentum duritia colit. In cibũ
pietas vertitur, in pabulum ſu-
ſcepta ſoboles commutatur.
Ante parricidium geritur, quã
ad funeſtas epulas veniatur. In-
nocens ſanguis effunditur, vt
parentum fames rabida ſagi-
netur.

C b *Quarta pars cabi ſter. colum.* Theo-
* Theodoretus. Cui vſui erat ſtercus columbarum? Ne-
ceſſitas obſidionis, & magnitudo famis eos cogebat ſterco-
re vti pro ſale.

exercitum ſuum, & aſcendit & obſidebat Sa-
a mariam. Factaque eſt fames magna in Samaria
Et tandiu obſeſſa eſt, donec venundaretur ca- 1
b put aſini octoginta argenteis, & quarta pars 2
cabi ſtercoris columbarum quinq; argenteis.
Cumque rex Iſrael tranſiret per murum, mu-
lier quædam exclamauit ad eum dicens, Salua
me domine mi rex. Qui ait, non: te ſaluet domi- 3
nus. Vnde te poſſum ſaluare, de area an de tor-
culari? Dixitque ad eam rex, Quid tibi vis?
Quæ reſpondit, Mulier iſta dixit mihi, da filiũ
tuum comedamus eum hodie, & filium meum
comedemus cras. † Coximus ergo filium meũ,
& comedimus. Dixique ei die altera, Da filium
tuum, vt comedamus eum. Quæ abſcondit fi- 4
lium ſuum. Quod cum audiſſet rex, ſcidit veſti- 5
menta ſua, & tranſibat per murum. Viditque 6
omnis populus † cilicium, quo veſtitus rex erat
ad carnem intrinſecus. Et ait rex. † Hæc mihi
c faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Eliſei 7
filij Saphat ſuper eum hodie. Eliſeus autem ſe-
debat in domo ſua, & ſenes ſedebant cum eo.
Præmiſit * itaque virum, & antequam veniret
nuntius, ille dixit ad ſenes. Nũquid ſcitis quod 8
miſerit filius homicidæ huc, vt præcidatur ca-
put meum? Videte ergo cum venerit nuntius,
claudite oſtium, & † non ſinatis introire eum. 9
Ecce enim ſonitus pedum domini eius poſt eũ 10
eſt. Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius
qui veniebat ad eum, & ait, Ecce tantum ma- 11
lum a domino eſt, quid amplius expectabo a 12
domino?

* Ioſephus. Tanta fuit apud Io
ram neceſſariorum inopia,
vt propter magnitudinē fa-
mis, in Samaria octoginta ar
gēteis numiſmatis caput aſi
ni venderetur, quinq; argen
teis numiſmatis ſextarium fi
mi columbarum pro ſale cō
pararent Hebræi.

* Comeſtor. Tradunt
quidam nomine ſtercoris, di
ci veſiculam columbæ, in
qua reperiebantur grana de
foris allata.

c *Si ſteterit caput Eliſei, &c.*
* Ambroſius. Motus rex
quod non ſolum humanis,
ſed etiam parricidalibus ca-
daueribus mulieres paſtæ vi
derentur, & tam atrocis cala
mitatis exemplo pcitus Eli-
ſeo mandauit necem, cuius ĩ
ptāte fore crederet, vt obſi-
dionē ſolueret, populſaret fa
mem, vel quia non permiſe-
rat regi vt percuteret Syros,
quos cęcitate perdiderat.

* Theodoret. Rex ſtolidus
æmulat⁹ patris ac matris ani
mum ſpirantem cędem, iuſ-
ſit amputari caput prophetę
idq; ſacco indutus, cōſtituēs
ſoluere & diſſipare horrēdã
illam & ſtridentem nubē. Et
cum oporteret ſupplicare p̱
phetæ, vt Deo pro ipſis offer
ret interceſſionem, hoc qui-
dem non fecit, ſed minatus
eſt ſe eum interempturum,
vt qui negligeret, vel lubens
deſpiceret ſummam calami
tatem. Sed ſtatim ductus pę
nitentia, accurrit cędem re-
primens. Sed tamen quãuis
hæc pateretur propheta, Do
mino ſupplicauit, & repentè
ſoluit obſidionem.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et tandiu. *Et accipitur hic caput pro toto animali ſecundum aliquos, quia hic eſt modus loquendi apud emptores animalium, pro quanto dabitis caput, id eſt, vnum animal. ſecundum alios accipitur pro parte corporis, deficientibus enim aliis cibari interfecerunt animalia quæ non erant ſecundum legē comeſtibilia, & ſalierunt vt carius venderentur carnes fame inualeſcente.*

2 Et quarta. *Cabus eſt quædam menſura determinata. ſtercus autē columbarum non accipitur hic propriè quia non eſt comeſtibile nec refectiuum, ſed magis corruptiuum, ſed impropriè vt habetur, pro gutture vbi congregantur grana à columbis comeſta, & illud proiicitur in fimo communiter. ſed tunc fame inualeſcente coquinarii diuitum illud reſeruabant, vt grana populo fame periclitanti venderent.*

3 Non. *Fuit enim turbatus eo q̃ credebat eam petere refectionem cibi conuenientis vel potus.*

4 Quæ. *volens eum præſeruare a morte, vel fortè eum ſola comedere.*

5 Quod cum. *eo quod populus ſuus erat in tanta afflictione.*

6 Viditque. *Ipſum enim acceperat rex affligendo carnem ſuam, vt facilius impetraret Dei miſericordiam.*

7 Si ſteterit. *Hanc enim afflictionem ei imponebat, eo quod afflictionem illam ſuis precibus non auferebat, tenens eas efficaces apud Deum ad hoc impetrandum. Eliſeus tamen ad hoc expectabat tempus congruum ſecundum ordinationem diuinæ voluntatis, cuius erat conſcius per Spiritum ſanctum.*

8 Nunquid. *Quia de ſcitu & voluntate Achab patris Ioram Nabot innocens fuerat interfectus. vt habetur ſupra. 3. lib. 21. c.*

9 Et non ſinatis. *Cuius cauſa ſubditur.*

10 Ecce enim. *Poſt receſſum enim nuntii Ioram pœnituit, & ideo ſequebatur eum ad reuocandum præceptum.*

11 Et ait ecce. *Iſtud refertur ad Ioram qui iam venerat ad Eliſeũ.*

12 Quid amplius. *quaſi diceret, iam ſum punitus vltima pœna a Moyſe prædicta Deut. 28. de comeſtione propriorum filiorum in obſidione, & ſic non reſtat niſi q̃ omnes moriamur, vel tradamus nos hoſtibus, niſi apud Deum venerit tēpus miſericordiæ ſuper populum iſtũ. propter quod Eliſeus ſtatim prædixit conſolationem.*

Viditque

CAP.

CAP. VII.

a DIxit autem Eliſe.&c. ✠ Auguſtinus. Nuntiat propheta vbertatẽ, quã ſola fides crederet, & perfidia poſſe fieri denegaret. Nuntiat in locum famis futuram abundantiam ſimilaginis, nuntiat ceſſaturam famẽ, ſucceſſuram vbertatem. Nuntiat magnalia Dei, & additur perfidia hominis tunc homo q miſſus fuerat a Rege ait: Nec ſi cataractæ cœli aperiantur, poſſunt fieri, quæ narrantur. O perfidia hominis. Non credit promiſſam vbertatem, qui horrẽdam ſenſerat egeſtatem. Nec conſiderat Deum promiſiſſe abundantiam, qui populo irrogauerat penuriam. Sceleſtiſſime homo, cur mirabilibus non credis? Cur promittentem dominum perhorreſcis? Crede quod credentibus datur, crede populo futurum, cuius te iam negaueras ſocium. Et qui bonis tantis indignus es, hæc tibi videre conceditur, & poſſe perfrui denegatur.

✠ Chryſoſtomus. Non vidiſti Præfectum in ſumma rerum copia fame enectum? Non vidiſti viduam in fame abundantem? Quando res in maximam inciderint inopiam, tunc tu ſpera maximè. Tunc enim Deus maximè ſuam oſtendet potentiam, non a primordio, ſed quando res fuerint planè deſperatę

CAPVT VII.

a DIxit autem Eliſeus: Au- 1
dite verbum domini.
Hæc dicit dominus: in 2
tpe hoc cras modius ſi- 3 4
milę † vno ſtatere erit,
& duo modij hordei ſta-
tere vno in porta Sama
riæ. Reſpondens vnus de ducibus, ſup cuius 5
manum rex incumbebat, homini Dei, ait: Si 6
dñs fecerit etiam cataractas in cęlo, nunqd 7
poterit eſſe qđ loqueris? Qui ait: videbis ocu- 8
b lis tuis, & inde nõ comedes. Quatuor ergo 9
viri erãt leproſi iuxta introitũ portę, q dixe- 10
runt adinuicẽ: Quid hic eſſe volumus donec
moriamur? Siue ĩgredi voluerimus ciuitatẽ 11
fame moriemur, ſiue mãſerimus hic, moriẽ-
dum nobis eſt. Venite ergo & trãsfugiamus:
ad caſtra Syrię. Si pepceĩrt nobis, viuemus: 12
ſi aũt occidere voluerint, nihilominus mo-
riemur. Surrexerunt igitur † veſperi, vt veni-
rẽt ad caſtra Syrię. Cumq; veniſſent ad † prin
cipiũ caſtrorum Syriæ, nullum ibidem repe
rerunt. Siquidem dñs ſonitum audire fecerat 13
in caſtris Syriæ curruum & equorum, & exer
citus plurimi. Dixeruntq́ue ad inuicem: Ec
ce mercede conduxit aduerſum nos rex Iſ-
rael reges Ethæorũ & Aegyptiorum, & vene
runt ſuper nos. Surrexerunt ergo, & fugerũt
in † tenebris, & dereliquerũt tentoria ſua, &

ſperatæ ab hominibus. Hoc eſt enim tempus diuini auxilij. ſequitur. D

b *Quatuor, &c.* Rabbanus. Leproſi ſunt, qui varijs vitijs dediti, vel erroribus impliciti fœditatem ex interna peſte educentes oſtendunt in cute. Hos dominus ſæpe conuertens ad fidem & mundans a vitijs, veræ ſalutis nuntios efficit. vnde Matthæus ex publicano Apoſtolus. Apparuit quoque poſt reſurrectionem primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dęmonia. Illa vadens nuntiauit his, qui cum eo fuerant lugentibus, leproſi ingreſſi in caſtra Syriorum refecti ſunt, aurum & argentum aſportant, cum deſpecti huius mundi philoſophię operam dantes, & ſenſus ſubtilitatem & locutionis venuſtatem acquirunt: vnde eccleſiæ vſibus benè inſtructi deſeruire poſſunt. Qui bene quatuor eſſe memorantur, vt a quatuor euangeliorum eruditione imbuti, in quatuor mundi partibus fidei veritatem prædicent. E

Rabbanus. Angelomus.

Luc. 5. f. Matt. 16. c.

✠ Ambroſius. Quatuor illos, qui cogente fame, in caſtra regis Syrię tetenderunt, tradit hiſtoria fuiſſe leproſos. Cur igitur Eliſeus non curabat fratres, non curabat ciues, non ſanabat conſortes, cum ſanaret alienos, ſanaret eos, qui obſeruantiam legis & religionis conſortium non habebant? niſi quia voluntatis eſt medicina, non gentis, & diuinum munus eligitur, F

In 4. c. Luc.

† diluculo.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

1 DIxit. *Quia ſicut propter culpam infligitur pœna, ita propter pœnitentiam remouetur: ideo poſt famem propter peccata inductam, hic conſequenter ponitur abundantia propter pœnitentiam. & primo abundantia & incredulitas punienda prædicitur, ſecundo vtrũque adducitur, ibi:* Quatuor ergo viri. *Circa primum dicitur.*

Hæc dicit dominus. *Qui eſt ipſa veritas per eſſentiam.*

In tempore hoc cras. *id eſt, iſta hora die craſtina.*

Modius. *id eſt, dabitur. eſt autem ſtater genus ponderis. & ſignificatur hic, quod farina & hordeum debebant dari pro tã modico precio, quod videbatur impoſſibile reſpectu penuriæ in qua erant. ideo ſubditur.*

Reſpond. *Tunc temporis reges in ſignum reuerentiæ ſuſtentabantur a principibus prout patet ex hoc loco & ſupra 5. cap. de Naaman: reginæ verò a domicillis ſuſtentabantur, vt habetur Eſther 15.*

Si dominus fecerit. *aperiri, id eſt, faciat pluere de cœlo abundanter farinam & hordeum.*

Nunquid. *quaſi diceret non; & quia per incredulitatem detraxit diuinæ potentiæ ideo ſibi prædicitur pœna mortis, cum dicitur.*

8 Videbis oculis tuis. *quia in craſtino fuit interfectus in porta, vt patet in fine huius capi.*

9 Quatuor. *Hic conſequenter vtrunmque per Eliſeum prædictum adducitur. Et primo abundantia, ſecundo incredulitatis pœna, ibi.* Porrò rex ducem illum. *Circa primum dicitur:* Quatuor et. *Dicit Ra. Sa. q iſti erant Giezi & tres filii ſui.*

10 Iuxta in. *Quia leproſi debebant extra ciuitates habitare, vt habetur Leuitic. 13.*

11 Siue ingredi. *Licet enim deberent extra habitare, tamen in caſu tantæ neceſſitatis poterant ingredi ad quærendum victum ſi poſſent inuenire.*

12 Si pepercerint. *compatientes noſtræ infirmitati & fami, quod erat magis probabile quam oppoſitum.*

13 Siquidem. *Diuina enim virtute factus eſt talis ſonitus in auribus eorum, & imaginatio: de quibus ſecutus eſt timor & fuga omniũ, relictis omnibus ex velocitate fugæ, vt ſaluarent perſonas ſuas. ſecundum quod dicitur Iob 2. b.* Cuncta quę habet homo, dabit pro anima ſua.

1 Et

MORALITER.

Dixit autem. Sequitur.

Quatuor. Per iſtos leproſos, qui bonum nuntium dixerunt in Samaria: ſignantur doctores & prædicatores in eccleſia habentes malam vitam, ſed bonam doctrinã: propter quod abominanda eſt eorum vita, ſed doctrina acceptanda ſicut dicit ſaluator Matt. 23. a. *Super cathedram Moſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: quod dixerint vobis facite, opera aũt eorum nolite facere.* Per Syros autem a Deo territos fugientes, ſignificantur dęmones per prædicationem Chriſti & apoſtolorum fugati a populis Gentilium. Per caſtra vero ab eis relicta, bonis tamẽ temporalibus munita, ſignantur principes & potentes huius ſeculi ad fidem Chriſti conuerſi, quorum bonis temporalibus repletur eccleſia per Samariam ſignificata.

Aliter per caſtra mutata poſſunt intelligi philoſophi ad fidem Chriſti conuerſi, ſicut Dionyſius, Ambroſ. Auguſt. & plures alij bene muniti auro ſapientiæ philoſophicæ, argento eloquentię, veſtibus, honeſtatis mundanæ, quæ omnia ad vtilitatem Samariæ, id eſt, eccleſiæ ſunt conuerſæ.

6 Porrò

A equos & aſinos in caſtris; fugeruntque, animas
tantum ſuas ſaluare cupientes. Igitur cum veniſ-
ſent leproſi illi in principium caſtrorum: ingreſ-
ſi ſunt vnum tabernaculum, & comederunt, & 1
biberunt. Tuleruntque inde argentum & aurum,
& veſtes, & abierunt & abſconderunt. Et rur-
ſum reuerſi ſunt ad aliud tabernaculum, & inde
ſimiliter auferentes abſconderunt. Dixerunt-
que adinuicem: Non rectè facimus. Hæc enim
dies boni nuntij eſt. Si tacuerimus & nolueri- 2
mus nuntiare vſque mane, † ſceleris arguemur. (margin: † vel puniemur.)
Venite eamus, & nuntiemus in aula regis. 3
Cumque veniſſent ad † portam ciuitatis, narra- (margin: portarium.)
B uerunt eis, dicentes: Iuimus ad caſtra Syriæ,
& nullum ibidem reperimus hominem, niſi e-
quos & aſinos alligatos, & fixa tentoria. Ierunt
ergo portarij, & nuntiauerunt in palatio regis
intrinſecus. Qui ſurrexit nocte, & ait ad ſeruos
ſuos: Dico vobis, quid fecerint nobis Syrij.
Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egreſſi
ſunt de caſtris, & latitant in agris, dicentes:
Cum egreſſi fuerint de ciuitate, capiemus eos vi 4
uos; & tunc ciuitatem ingredi poterimus. Re-
ſpondit autem vnus ſeruorum eius. Tollamus
quinque equos, qui remanſerunt in vrbe (quia
ipſi tantum ſunt in vniuerſa multitudine Iſrael,
alij enim conſumpti ſunt) & mittentes explora-
re poterimus. Adduxerunt ergo duos equos,
miſitque rex ad caſtra Syriorum, dicens: Ite, &
videte. Qui abierunt poſt eos vſque ad Iorda-
C nem. Ecce autem omnis via plena erat veſtibus
& vaſis, quæ proiecerant Syri cum turbarentur.
Reuerſiq; nuntij indicauerunt
regi. Et egreſſus populus, diri-
5 puit caſtra Syriæ. Factuſque eſt
† modius ſimilę ſtatere vno, &
duo modii hordei ſtatere vno,
6 iuxta verbum domini. Porrò a
rex ducem illum in cuius manu
incubuerat cōſtituit ad portam.
Quem conculcauit turba in in
troitu portæ, & mortuus eſt, iu
xta quod locutus fuerat vir Dei,
quando deſcenderat rex ad
eum. Factumque eſt ſecundum
ſermonem viri Dei, quem di-
xerat regi, quando ait: duo mo-
dii hordei ſtatere vno erunt, &
modius ſimilæ ſtatere vno, hoc
eodem tempore cras in porta
Samariæ: quando reſponderat
dux ille viro Dei & dixerat: e-
tiam ſi dominus fecerit cata-
ractas in cœlo, nunquid fieri po
terit quod loqueris? Et dixit ei:
videbis oculis tuis & inde non
comedes. Euenit ergo ei ſicut
prædictum fuerat: & concul-
cauit eum populus in porta &
mortuus eſt.

eligitur non naturæ iure defertur. Diſce Chriſtiane, rogare quod cupias impetrare: faſtidioſos viros cœleſtium profectus munerum non ſequuntur. Nec dormientibus diuina beneficia, ſed obſeruantibus deferuntur.

a *Porro.* Dux typum tenet ſcribarum & Phariſæorum, ad quos veritas ait: *Væ vo. ſcrib. & Pha. hypocritæ qui clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare.* Quem conculcauit turba in porta, quia greſſum ad fidem introeuntium impediebat. vnde merito conculcatus, id eſt, examine iuſti iudicis damnatus, perpetuæ mittetur in tenebras.

✠ Auguſtinus. Strepitu perculſi inimici fugiunt, ſine pugna terga vertunt, vtenſilia relinquunt: & Iſraelitæ egreſſi ciuitatem caſtra hoſtium inuadunt deprædantes. Reuertente ergo populo onerato, ille, qui non crediderat, cecidit lapſus, & vbertatē videns in populo cecidit, & preſſus eſt in porta, & perijt.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et comederunt*, vrgente enim fame primo verterunt ſe ad refectionem, & poſtea ad prædam.

2 *Si ta.* apud Deum ſcientes afflictionem populi noſtri in ciuitate incluſi, & apud regem tanquam proditores boni publici.

3 *Nuntie.* per portarum cuſtodem, quia non quærebant illuc intrare, nec fuiſſent permiſſi. Cætera patent vſq; ibi.

4 *Capiemus.* Et ſic poterimus vti perſonis ad noſtram ſeruitutem, & tunc ciuitatem ingredi poterimus nullo eā defendente, & ſic eorum bona habebimus cum perſonis. Cætera patent vſque ibi.

5 *Factuſque.* Quia plures de populo de talibus prædis plus rapuerunt in caſtris, quę erant valdè munita, quam ſufficere eis: & ideo dabant reſiduum pro modico pretio.

6 *Porrò.* Hic conſequenter ponitur pœna ducis Dei potētiæ detrahentis, ſicut prædixerat Eliſeus, & patet litera ex dictis.

CAP.

MORALITER.

6 *Porrò.* Per iſtum, qui fuit incredulus verbo Eliſei intelligitur quilibet incredulus uerbo prædicātis verbum Dei, & ideo ſicut ille dux ex hoc incurrit mortem corporalem, ſic iſte mortem ſpiritualem. Secundum vero gloſſam iſte dux typum tenuit ſcribarum & Phariſæorum de quibus dicitur Matt. 22. *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi. qui clauditis regnum cœlorum ante homines, &c.* Et quoniam alios impediebant, iuſtè condemnati conculcabuntur, ſicut ille dux ad cuſtodiam portæ poſitus impediebat turbam, ne exiret ad prædam, & a turba fuit conculcatus in porta.

MORA-

CAP. VIII.

a E*Liſeus autem,&c.* ✲. Theodo. Qui conſcripſit hanc hiſtoriam, nos docuit quod propheta p̄dixerit Sunamitidi futuram famem: non ſignificauit autem tempus. Eſt ergo perſpicuũ, q; plagis a Deo immiſſis caſtigabatur Iſrael, vt qui poſt tantam quæ eius gerebat curam, impiè vitam ageret. Hinc autem diſcimus, quod propheta duplicem eſt gratiam conſecutus. Eſt enim duplũ tempus famis.

✲ Hebræi. Diebus Ioram filij Achab, contigit fames grandis in Samaria per annos ſeptem, quo ſpatio Benadab bellabat cum Iſrael. Anno autem extremo maledixit Eliſeus ipſi Giezo, abiẽſque Damaſcum, vnxit Hazael regem Syriæ: & miſit Ionam filiũ Amittei, q cõſecraret Iehu regẽ Iſrael ĩ Ramoth Galaad.

✲ Eucherius Lugdun. Mulier Sunamitis quæ ob inopiam famis, conſultu Eliſei, de Iudea ad terram Philiſtijm tranſiuit, primitiuam Eccleſiam quę per Apoſtolos ex circunciſione in Chriſto credidit, præſignauit. Quæ eccleſia ob infidelitatem Iudæorum, atque inopiam verbi Dei, quæ illos obtinuit, reuelante ſibi diuino Spiritu, ad populum gentium trãſmigrauit. Hæc.n. in fine mundi, *poſtquam plenitudo gentium introierit,* ad priorem populũ reuertens, prædicante Helia, electos ex eadem plebe quaſi priſtinam paternorum ſuorũ poſſeſſionẽ in proprio iure recipiet, & *tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.*

D

CAPVT VIII.

a E Liſeus autem locutus eſt ad mulierem, 1
cuius viuere fecerat filium, dicẽs: Surge, 2
vade tu & dom⁹ tua & peregrinare vbi 3
cumq; repereris. Vocabit enim domi- 4
nus famem, & veniet ſuper terram ſeptẽ
annis. Quę ſurrexit & fecit iuxta verbũ
hominis Dei. Et vadens cũ domo ſua pe
regrinata eſt in terra Philiſthijm diebus multis. Cumque finiti
eſſent anni ſeptem, reuerſa eſt mulier de terra Philiſthijm, & in 5
greſſa eſt vt interpellaret regẽ pro domo ſua & pro agris ſuis.
Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei dicẽs: Narra 6
mihi omnia magnalia quæ fecit Eliſeus. Cũq; ille narraret re-
gi, quomodo mortuum ſuſcitaſſet, apparuit mulier cuius viui-
ficauerat filiũ clamãs ad regẽ pro domo ſua & pro agris ſuis.
Dixitq; Giezi: Dñe mi rex, hæc eſt mulier, & hic eſt filius eius
quẽ ſuſcitauit Eliſeus. Et interrogauit rex mulierẽ quæ narra-
uit ei vera eſſe. Deditque ei rex eunuchum vnum dicens: Re- 7
ſtitue ei omnia quæ ſua ſunt: & vniuerſos redditus agrorum, 8
b a die qua reliquit terram vſque ad præſens. Venit quoque 9
Eliſeus Damaſcum, & Benedad rex Syriæ ægrotabat. Nun- 10
tiaueruntque ei dicentes: Venit vir Dei huc. Et ait rex ad
Hazael: † Tolle tecum munera, & vade in occurſum viri Dei,
& conſule dominum per eum, dicens; Si euadere potero de 11

b *Venit quoque Eliſ. Damaſcum: & rex Syriæ ęgrotabat.*

✲ Theodor. Vniuerſorum Deus iuſſerat magno Elię, vt vngeret quidem Eliſeũ prophetã: Azael autem in regem Syriæ: & Iehu in regem Iſrael. Eliſeum quidẽ vnxit vt iuſſus fuerat, reges autem non vnxit: fuit enim pri⁹ aſſumptus. Eliſeus ergo duplici accepta gratia, primum abijt in Damaſcum, vt vngeret Azael. Benadad ergo qui dicitur etiam filius Adad, cũ reſciuiſſet aduentum prophetæ, miſit Azaelem, & munera magnifica ac pretioſa: rogauit autem an liberaretur ab ægritudine.

Queſt. 24.

E

✲ Ioſephus. Syrorum rex dum veniſſet in Damaſcum, & agnouiſſet quia diuinitas ei & eius exercitui timorem immiſiſſet & fugam, & nõ inuaſione hoſtium fuiſſet factum: nimis afflictus, eo quod Deum ita haberet iratum, corruit in languorem.

F

† 3. Re. 4. a.

a *Vade*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

1 E Liſeus. *Narratis Eliſei miraculis pro maiori parte, hic conſequenter ſcriptura reuertitur ad perſecutionem hiſtorię. & quia hiſtoriæ regum & prophetarum contemporaneorum ſimul currebãt, ideo primo deſcribuntur aliqua facta ad Eliſei inſinuationem. ſecundò pertinentia ad regni Iudæ perſecutionem, ibi:* Anno v. *Prima in duas ſecundum duo prænuntiata ab Eliſæo. ſecunda ibi:* Venit ergo. *Prima autem eſt de peregrinatione mulieris Sunamitis ad dictum Eliſei, cum dicitur.*

2 Locutus eſt. *Erat enim ſolicitus de puero tanquam de creatura ſua, qui eius conceptionem & reſurrectionem impetrauerat: vt patet ex dictis 4 c. & de matre quæ ei plura beneficia fecerat.*

3 Peregrinare. *ſ. commodum tuum. in tali enim neceſſitate poterãt filii Iſrael inter infideles habitare, abſq; tamen participatione cum eis in peccatis.*

4 Vocabit enim. *i. ex eius ordinatione veniet. Dicit Ra. Sa. q iſta fuit fames de qua loquitur Iohel propheta.*

5 Et

5 Et ingreſſa eſt vt. *Quia tempore ſuæ abſentiæ aliqui inuaſerant bona ſua iniuſtè.*

6 Rex autem loquebatur. *Ex hoc videtur, q iſtud accidit antequam lepra percuteretur: quia non eſt veriſimile, quod rex cum leproſo tandiu loqueretur. frequenter enim in ſacra ſcriptura prius facta poſterius ſcribuntur. nec iſta locutio Giezi cum rege ponitur hic niſi propter ingreſſum huius mulieris ad regem.*

7 Deditque ei rex eunuchum. *id eſt, vnum de ſeruis ſibi aſſiſtentibus.*

8 Reſtitue ei. *ſcilicet poſſeſſiones & fructus ab aliis occupatos: & hoc fecit rex propter reuerentiam miraculi ab Eliſeo facti in filio mulieris.*

9 Venit quoque. *Hic ponitur ſecundum, ſcilicet, denuntiatio mortis Benadad & ſubſtitutio Hazaelis cum dicitur.*

10 Benadad rex Syriæ. *Dicit Ioſephus: quod quando iſte Benadad cognouit ſe fugatum fuiſſe de obſidione Samariæ cum tanto damno, ſicut dictum eſt cap. præced. & cum hoc nullo hoſte eum inuadente, præ dolore hanc infirmitatem incurrit.*

11 Conſule dominum. *Expertus enim alias fuerat, quod haberet notitiam futurorum.*

1 Habens

MORALITER.

1 *Eliſeus.* Per mulierem iſtam quæ cum domo ſua ad verbũ Eliſei terram ſuam exiuit vt euaderet famẽ in eadem propinquo futuram, ſignificatur perſona quæcunq; deuota inſtinctu Spiritusſancti exit ciuitatem vel villam ſuam ad euadendum panis vitæ defectum: qui panis eſt Dei verbum & Euchariſtiæ ſacramentum, qui defectus cõtingit in terris interdicto ſuppoſitis, in quibus non eſt diuinorum celebratio ſolemnis; nec per conſequens prædicatio ita ſolemniter celebratur ſicut ante. propter quod dicta perſona ſe transfert ad alium locum: vbi ſolenniter celebrantur diuina.

8 *Reſtitue ei.* per hoc enim q, dicta mulier peracta peregrinatione ſua conſecuta fuit integrè ſuam hæreditatem de mandato regis, ſignificatur quod perſonæ circa diuina deuotè peracta peregrinatione vitę præſentis, ſi fuerint omnino purgatæ de mandato regis gloriæ ſtatim conſequuntur hæreditatem patriæ celeſtis.

a *Vade, dic ei. ſanaberis, &c.* ✻ Theodoret. Iuſſit propheta Azaeli ne mortem regi ſignificaret, ne triſtis è vita excederet. Sed quomodo eſt intelligendum: & accepit ſtragulū, & tinxit ipſum aqua, & iecit ſuper faciem eius, & mortuus eſt? Ioſephus dicit Azaelē hoc feciſſe, & violentam ei mortem attuliſſe.

A Quæſt. 25.

b *Filia enim Achab.* ✻ Hebræi. Ex quo Aſa rex Iudæ dedit Ioſaphat filio ſuo in matrimoniū filiam Amri regis Iſrael, diuinitus decretum eſt (deteſtādæ impiæ illius affinitatis gratia) vt regnum Iuda periret cum regno domus Achab & Iſrael.

L. 9. Antiq. cap. 8. ✻ Ioſephus. Azael veniens ad regem, illi quidem bona nuntiauit: altera verò die infuſo laqueo vinciens eū, ipſum quidem ſtrangulauit: ipſe verò apicem regiæ poteſtatis obtinuit. Erat. n. vir efficax multaq; Syrorum, & Damaſcenorū deuotiōe florebat, ita vt hactenus & ipſe Adher & Azael qui poſt eum regnauit, quaſi dij colantur propter beneficia, & templorum ædificia, quibus Damaſcenorū exornauerant ciuitatem.

B

C

infirmitate mea hac? Iuit igitur Hazael in occurſum eius habens ſe 1
cum munera & omnia bona Damaſci, onera quadraginta camelo-
rum Cumque ſtetiſſet coram eo, ait; Filius tuus Benadad rex Syriæ mi 2
ſit me ad te, dicens: Si ſanari potero de infirmitate mea hac? Dixitque
a ei Eliſeus; Vade, dic ei, Sanaberis: porro oſtendit mihi dominus, quia 3
morte morietur. † Stetitque cum eo, & conturbatus eſt vſque ad ſuf- 4
fuſionem vultus. Fleuitque vir Dei. Cui Hazael ait. Quare dominus † 5
meus flet? At ille reſpondit: Quia ſcio quæ facturus ſis filiis Iſrael ma-
la. Ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorum inter-
ficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides. Di- 6
xitque Hazael: Quid enim ſum ſeruus tuus canis, vt faciam rem iſtam 7
magnam? Et ait Eliſeus: Oſtendit mihi dominus te regem Syriæ fo-
re. Qui cum receſſiſſet ab Eliſeo, venit ad dominum ſuum. Qui ait ei:
Quid tibi dixit Eliſeus? At ille reſpondit; Dixit mihi recipies ſanita-
tem. Cumque veniſſet dies altera, tulit † ſtragulum & infudit aquam, 8
& expandit ſuper faciem eius. Quo mortuo regnauit Hazael pro eo. 9
Anno quinto Ioram filij Achab regis Iſrael, regnauit Ioram filius Io- 10
ſaphat rex Iuda. † Trigintaduorum erat annorum cum regnare cœ- 11
piſſet, & octo annis regnauit in Hieruſalem. Ambulauitque in vijs re- 12
b gum Iſrael, ſicut ambulauerat domus Achab. Filia enim Achab erat 13

† Stareque fecit faciem ſuā & poſuit, donec tardauit. i. cœpit eſſe triſti vultu & cō fundi.

† vel pannum denſum. Chal. interpr. linthcū, vel operimentum.

✻ Theodoret. Nos autem docet hiſtoria, noxiam malæ cognationis. Nam hic rex ſeductus verbis coniugis, fuit particeps eius impietatis.

✻ Ioſeph. Regnum namq; potitus, mox ad necem fratrū ſuorum, & paternorū pariter amicorum eſt conuerſus: docuit quoque vulgus extraneos adorare Deos per Gotholiam Achab filiam coniugem ſuam. Et Deus quidē propter Dauid regis promiſſionem, genus eius noluit exterminare.

D

E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Habens ſecum. *Locutio eſt hyperbolica, ad deſignandum quod portabat magna bona & plurium ſpecierum.*

2 Filius. *Humiliter loquitur, vt impetraret prophetæ reſponſum.*

3 Dic ei. *In Hebræo habetur:* Dic ei viuens viues: *& dicit Ra. Sa. quod dixit hoc pro Hazaele:* viuens viues. *id eſt, regnabis poſt eum, hoc dicens vt excuſet prophetam a mendacio. Sed hæc expoſitio videtur eſſe multum extorta, & ideo dicunt alii, quod Eliſæus non dixit hoc Hazaeli imperatiuè ſeu inductiuè, ſed tantum propheticè: & ideo non eſt accipiendum in ſenſu quem fecit ſed pro quo fit. ſic:* Dic ei. *i. dices; quia propheta videbat eum ſic ſibi dicturum de futuro. Sciendum tamen quod hæc dictio lo, in Hebræo ſcribitur dupliciter. Vno modo per Lamed & Vau: & tunc ſignificat idem quod ei. Alio modo per Lamed & Aleph: & tunc ſignificat idem quod non. Hebræi enim non habent literam, o: ſed pro ea aliquando vtuntur Aleph, aliquando Vau: in hoc autem loco ſcribitur per Lamed & Aleph; ſed punctatur acſi deſcriberetur per Vau. puncta verò non ſunt de ſubſtantia literæ apud Hebræos, nec fuerunt a principio literarum: ſed inuenta poſtea ad facilius legendum. & ideo videtur quod a principio hic fuit ſenſus huius literæ,* Dic: non ſanaberis, *vel* non viues. *& ſic nulla eſt difficultas in ſaluando veritatē dicti prophetæ, quamuis Hazael oppoſitum magiſtro ſuo retulerit, quē non oportet de mendacio excuſare.*

Puncta literis Hebraicis aſſignata, literæ ſubſtantiā nō variant.

4 Stetitq; cum. *id eſt, continuit ſe à fletu quantum potuit.*

5 Qua. do. *ſic eum alloquitur propter reuerentiam prophetiæ.*

6 Et prægnantes. *In quo apparet maxima crudelitas.*

7 Quid enim ſum. *q. d. non ſum ita potens, quod poſſem tanta facere: & ſi poſſem, non ſum tam crudelis vel caninus quod vellem.*

8 Tulit ſtragulum. *i. pannum qui extenditur ſuper lectum.*

9 Et in fu. *Dicunt aliqui, quod hoc fecit ad refrigerandum regem, qui nimio calore affligebatur. Alii dicunt & probabilius vt videtur, quod hoc fecit ad ſuffocandum eum occultè. vnde dicit Ioſephus quod ſtrangulauit eum deſiderio reſignandi poſt eum, ſicut dixerat propheta.*

10 Anno quinto. *Hin conſequenter deſcribitur perſecutio regni Iudæ, tempore Ioram filii Ioſaphat, & tunc hoc nomen Ioram fuit æquiuocum ad regem Iſrael, & ad regem Iuda. Primò ergo deſcribitur regnum Ioram regis Iudæ. ſecundò filii eius Ochoziæ, ibi:* Anno duodecimo. *Circa primum dicitur;* Anno v. Ioram fi. Achab regis Iſrael. *In aliquibus libris additur;* Ioſaphat regis Iudæ. *& merito, quia ſic eſt in Hebræo, & eſt ſenſus, quod quinq; anni primi regni Ioram filii Achab, & quinq; vltimi regni Ioſaphat ſimul concurrerunt. Sed contra hoc videtur quod dictum eſt ſupra c. 3. quod Ioram filius Achab cœpit regnare anno 18. regis Ioſaphat. Ioſaphat autem regnauit 25. annis: vt habetur ſupra 3. li. c. vlt. & ſic Ioram filius Achab regnauit cū eo non ſolum 5. annis, ſed 7. Dicendum, quod Ochozias frater Iorā ex caſu de cœnaculo ſuo incurrit languorem, vt habetur ſupra 1. c. et extūc Ioram frater eius gubernauit regnum. & ſecundum hoc aliquando cōputatur tempus regni ſui extunc & fuit 18. anno Ioſaphat regis Iudæ in fine illius anni, & ſic regnauit cum eo 7. annis. Aliquando vero accipitur tempus regni ſui a tempore mortis fratris ſui, et ſic regnauit cū Ioſaphat 5. annis. Et eodem modo regnum Ochoziæ aliquando computatur vſque ad mortem eius, aliquādo ſolum vſque ad caſum prædictū vnde fuit impotens ad regendum, & ſecundum hæc & ſimilia frequenter variantur numeri annorum in ſcriptura.*

11 Regnauit. *Loquitur hic ſcriptura de regno eius poſt mortem patris; tamen ante cœperat regnare viuente patre, ſicut dictum fuit ſupra 3. lib. cap. vlt.*

12 Ambulauitq;. *id eſt, in malis eorum cuius cauſa ſubditur.*

13 Filia enim. *infra eo. c. dicitur, quod Athalia vxor huius Ioram fuit filia Amri patris Achab, ſed mortuo patre Achab eam nutriuit, & ſic dicitur eius filia. Vel poteſt dici quod fuit filia Achab; & tamen dicitur filia Amri (quia filii filiorum dicuntur filii parentum) quæ fuerat nutrita in idololatria, ad quam per ipſam fuit tractus maritus ſuus. Nec mirū quia & Salomon ſapientiſſimus per vxores ſuas ad hoc fuit tractus, vt habetur ſupra 3. lib. c. 11.*

MORALITER.

† *Fleuitq; vir Dei.* Allegor. per hunc Dei virum ſignificatur homo Chriſtus qui dicitur vir Dei in quantum eius humanitas coniuncta fuit Deo in ſuppoſito verbi. Ipſe vero videns mala futura ſuper ciuitatem Ieruſalem & populum iudæorum, de quo erat ſecundum carnem, fleuit per compaſſionē vt habetur Lucæ 9. *ſicut Eliſeus fleuit videns in ſpiritu mala quæ facturus erat Hazael populo Iſrael.*

MORAL. autem per fletum Eliſei ſignificatur compaſſio cuiuslibet perſonæ bonæ in malo proximi ſui iam præſenti vel de proximo imminente.

¶ Vel conſpectu domini.

vxor eius. Et fecit quod malum eſt coram domi-
no. Noluit autem dominus diſperdere Iudam 1
propter Dauid ſeruum ſuum, ſicut promiſerat ei,
vt daret illi † lucernam & filijs eius cunctis die-
bus. In diebus eius receſſit Edom ne eſſet ſub Iu 2
da, & conſtituit ſibi regem. Venitque Ioram in 3
Seira, & omnis exercitus cum eo. Et ſurrexit no 4
cte, percuſſitque Idumæos qui eum circundede-
rant & principes curruum: Populus autem fugit
in tabernacula ſua. Receſſit ergo Edom ne eſſet
ſub Iuda vſque ad diem hanc. Tunc receſſit & 5
Lobna in tempore illo. Reliqua autem ſermo-
num Ioram, & vniuerſa quæ fecit, nonne hæc
ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iu
da? Et dormiuit Ioram cum patribus ſuis, ſepul- 6
tuſq; eſt cum eis in ciuitate Dauid, & regnauit
Ocho-
7 Ochozias filius eius pro eo. Anno duodecimo Io- D
ram filij Achab regis Iſrael, regnauit Ochozias fi
lius Ioram regis Iudæ. Vigintiduorum annorum
erat Ochozias cum regnare cœpiſſet, & vno an-
no regnauit in Ieruſalem. Nomen matris eius A-
8 thalia, filia Amri regis Iſrael. Et ambulauit in viis
domus Achab, & fecit quod malum eſt coram
9 domino ſicut domus Achab. Gener enim domus
10 Achab fuit. Abijt quoq; cum Ioram filio Achab
ad præliandum contra Hazael regem Syriæ in
Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram.
11 Qui reuerſus eſt vt curaretur in Iezrahel, quia vul E
nerauerant eum Syri in Ramoth præliantem cō
tra Hazael regem Syriæ. Porrò Ochozias filius
Ioram rex Iuda deſcendit inuiſere Ioram filium
Achab in Iezrahel, quia ægrotabat ibi.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Noluit.* quamuis meruiſſet pp regis & populi eum ſequē tis malitiam, diminuit tamen eius poteſtatem, vnde ſubdit.
2 *In diebus eius.* id eſt, Idumęa.
3 *Et conſtituit.* A tempore enim Dauid vſq; nunc non fuerat ibi rex propriè dictus, ſed præfectus per regem Iuda poſitus.
4 *Et ſur. noc.* Gl. Ra. Sal. qui habitabant prope regnum ſuum, non tamen tantum præualuit q, eos poſſet redigere ſub tributo ſicut prius.
5 *Tunc re. & Lobna, &c.* Quædā ciuitas eſt de regno Iudę fortis & potens quæ regi rebellauit, quia erat prope terminos Edō, vt hr̄ Ioſue 15. & ꝯiunxit ſe Idumęis in hac rebellione.
6 *&c. Sepultuſque.* Non tamen fuit ſepultus in ſepulchris regalibus, vt patet 2. Paral. 21.
7 *Anno, &c.* Hic ꝯñr deſcribitur perſecutio regni Iudæ ſub Ochozia filio Ioram, cuius malitia ſubditur, cum dicitur.
8 *Et ambulauit.* q. fuit idololatra peſſimus, vt patet ex dictis ſupra 2. lib. & c. malitia ipſis Ochoziæ ſubditur. cum dicitur.
9 *Gener.* i. genitus: quia mater ſua fuit filia Achab, vel ſoror, ſecundum alios, vt dictum eſt.
10 *Abiit.* propter iſtam affinitatem, & vt ibi interficeretur propter ſuam malitiam ſecundum domini ſententiam: vt habetur cap. 2. F
11 *Qui re.* ſ. Ioram filius Achab. dimiſit tñ ibi exercitum vt ex domini voluntate ibi fieret conſpiratio contra eum ipſo abſente, & contra domum Achab ſicut prædixerat Elias.

CAP.

CAPVT IX.

a ELiſeus autem prophetes vocauit v- 1
num de filiis prohetarum, & ait illi:
Accinge lumbos tuos, & tolle lenti- 2
b culam olei hanc in manu tua, & vade in 3
Ramoth Galaad. Cumque veneris illuc, vide-
bis Iehu filium Ioſaphat filii Namſi. Et in-
greſſus ſuſcitabis eum de medio fratrum ſuo- 4
rum, & introduces in interius cubiculum, te- 5
nenſque lenticulam olei, fundes ſuper caput
eius & dices: Hęc dicit dominus: Vnxi te regem
ſuper Iſrael. Aperieſque oſtium & fugies, & nō 6
ibi ſubſiſtes. Abiit ergo adoleſcens puer pro-
phetæ

CAP. IX.

a ELiſeus. Sequitur. b *Vade* Rabba. deſignat gentiū principatū, quē dominus deſtinauit vt ſacrilegam ciuitatē, q̄ prophetas & dominū prophetarū occidit, & apoſtolos eius perſecuta eſt, vltione iuſta perimeret, & ſacerdotium q, poſt Chriſtū inaniter habuerat deſtrueret, templumq; ſubuerteret, necnon & impiam ſynagogam, quæ ſanguinem ſanctorū ſemp ſitiebat, de regni culmine præcipitaret, ac rectores illius interficeret.

✲ Theodoret. Quam ob cauſam per alium prophetam, Iehu vnxit Eliſeus? Hoc clam fieri expediebat, vt cito ē medio tolleretur Ioram. Nam ſi præſenſiſſet, aciem inſtruxiſſet: in acie autem neceſſe fuiſſet vt multi vtrinque caderent. Cur eum qui vnxiſſet, iuſſit ſtatim fugere? Ne ſi fuiſſet cōprehenſus, fuiſſet in periculo. Vult.n. nos Deus vti humana cautione & prudentia. Qui rationis honore ſunt præditi, eos rōne oporret vti ad id quod conuenit. Cur prophetā appellauerunt fatuum? Vt qui eſſent impij, Dei prophetas afficiebant ꝯtumelia, & inſanos appellabant, vt qui liberè loquerent, Iehu aūt non tanq̄ contumelia afficiens eum nominauit nugatorem: ſed celare volens ea quæ dicta fuerant. Poſtquā autem vrgent eum indicauit. Quæſt. 19.

a *Adhuc*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

1 ELiſeus. Superius deſcripta eſt regni Ioram perſecutio, hic ꝯñr deſcribitur totius domus Achab exterminatio: & primo quantum ad principales perſonas, ſecūdo quātum ad ſecundarias c. 10. Prima in tres, quia primo deſcribitur, ipſius Iorā filii Achab occiſio, ſecundo Ochoziæ regis Iudæ perſecutio ibi: *Ochozias autem.* tertio, reginæ Iezabel mors & laceratio, ibi: *Venitque*: Prima adhuc in tres quia primo deſcribitur ipſius Iehu inunctio. ſecundo inuncti confirmatio, ibi: *Iehu autem.* tertio dñi ſui interfectio ibi: *Et aſcēdit.* Circa primum dicitur: *Eliſeus, &c.* i. de diſcipulis ſuis, vt impleret per ipſum illud quod fuerat dictum Eliæ de vnctione Iehu in regē ſuper Iſraël ad deſtruēdum domum Achab vt hr̄ s̄. 3. li. c. 19 propter quod dicit hic. Ra. Sa. q, iſte fuit Ionas filius Amathi quem ſuſcitauit Elias: & oblatus fuit Elię a matre vt eſſet eius diſcipulus, ſicut dictū fuit ſupra 3. lib. c. 19.
2 *Accinge.* i. diſpone te ad eundum velociter & expeditè.
3 *Et tolle lentic.* Eſt autem lenticula paruum vas ad reponendum oleū pro inunctione regū & pontificū, & dr̄ a liniēdo.
4 *Suſcitabis.* id eſt, aliorum qui cum eo regunt exercitum.
5 *Et intro.* Volebat enim Eliſeus hoc fieri ſecretè, ne fortè aliqui zelantes pro rege Ioram inſurgerent in prophetam.
6 *Aperieſq; oſtium.* ex eadem cauſa.

Ecce

MORALITER.

1 Eliſeus. Per Iehu promotum in regem de mandato domini ad puniendū homicidas. ſ. Achab & Iezabel & ſemē eorū ALLEG. ſignificatus fuit princeps Rom. cū ſuo exercitu veniens contra Hieruſalem, quæ occidit prophetas domini, & tandem dominum prophetarum.

A phetæ in Ramoth Galaad, & ingreſſus eſt illuc.
Ecce autem principes exercitus ſedebant, & ait; 1
Verbum mihi ad te O princeps. Dixitque Iehu;
Ad quem ex omnibus nobis? At ille dixit; Ad te
O princeps. Et ſurrexit, & ingreſſus eſt cubicu-
lum. At ille fudit oleum ſuper caput eius, & ait.
Hæc dicit dominus Deus Iſrael, Vnxi te regem
ſuper populum domini Iſrael, & percuties do-
minum Achab, domini tui, vt vleiſcar ſangui-
nem ſeruorum meorum prophetarum, & ſan-
guinem omnium ſeruorum domini de manu
Iezabel. Perdamque omnem domum Achab,
& interficiam de domo Achab mingentem ad 2
parietem, & clauſum & † nouiſſimum in Iſrael, 3
& dabo domum Achab ſicut domum Ieroboã 4
filij Nabat, & ſicut domum Baaſa filij Ahia. † Ie 5
B zabel quoque comedent canes in agro Iezra-
hel, nec erit qui ſepeliat eam. Aperuitque o-
ſtium & fugit. Iehu autem egreſſus eſt ad ſeruos 6
domini ſui. Qui dixerunt ei: Rectene ſunt om- 7
nia? Quid venit inſanus iſte ad te? Qui ait eis: 8
Noſtis hominem, & † quid locutus ſit? At illi 9
reſponderunt: Falſum eſt, ſed magis narra no- 10
bis. Qui ait eis: Hæc & hæc locutus eſt mihi, 11
& ait; Hæc dicit dominus; Vnxi te regem ſu-
per Iſrael. Feſtinauerunt itaque, & vnuſquiſque 12
tollens pallium ſuum, poſuerunt ſub pedibus
eius, in ſimilitudinem tribunalis, & cecinerunt
tuba atque dixerunt; Regnabit Iehu. Coniura-
uit ergo Iehu filius Ioſaphat filii Namſi contra 13
Ioram

derelictum.

† 3. Re. 15. g.

† eloquiũ ei⁹. LXX. garrulitatem eius. i. quid ſoleat effutire.

† ſubter eum ſuper faſtigiũ graduum. i. ſupremum e gradibus more regio vice throni veſtibus ſuper poſitis. Chal. interpr. ſubter eum ad gradum horarum i. horologium ſolare.

Ioram. Porrò Ioram † obſederat Ramoth Ga-
laad, ipſe & omnis Iſrael contra Iezrael regem
Syriæ: & reuerſus fuerat vt curaretur in Iezrahel
propter vulnera, quia percuſſerant eum Syri
præliantem contra Hazael regem Syriæ. Dixit-
14 que Iehu; Si placet vobis nemo egrediatur † pro
fugus de ciuitate, ne vadat & nuntiet in Iezra-
15 hel. Et aſcendit & profectus eſt in Iezrahel: Io-
ram enim ægrotabat ibi, & Ochozias rex Iuda
16 deſcenderat ad viſitandum Ioram. Igitur ſpecu-
17 lator qui ſtabat ſuper turrim Iezrahel, vidit glo-
bum Iehu venientis, & ait, Video ego globum.
Dixitque Ioram, Tolle † currum, & mitte in oc-
curſum eorum, & dicat vadens, † Rectene ſunt
omnia? Abiit igitur qui aſcenderat † currum ĩ oc
18 curſum eius, & ait, Hæc dicit rex, † Pacata ne
19 ſunt omnia? Dixitque Iehu: Quid tibi & paci?
20 Tranſi & ſequere me. Nuntiauit quoque ſpecu-
21 lator, dicens, Venit nuntius ad eos, & non re-
uertitur. Miſit etiam † currum equorũ ſecũdum.
Venitq; ad eos, & ait: Hęc dicit rex; Nunqd pax
eſt? Et ait Iehu. Quid tibi & paci? Tranſi & ſeque
re me. Nuntiauit aũt ſpeculator dicẽs: Venit vſq;
ad eos & non reuertitur. Eſt autem inceſſus quaſi
22 inceſſus Iehu filii Namſi. † Præceps enim gradi-
tur. Et ait Ioram: Iunge currum. Iunxitq; currum
23 eius. Et egreſſus eſt Ioram rex Iſrael, & Ochozias
rex Iuda ſinguli in curribus ſuis. Egreſſique ſunt
in occurſum Iehu, & inuenerunt eũ in agro Na-
both Iezrahelitæ. Cumque vidiſſet Ioram Iehu
dixit

NICOLAVS DE LYRA.

C 1 Ecce. *tractantes adinuicem de his quæ pertinent ad exercitus regimen; Cætera patent vſque ibi.*

2 Et interfi. *id eſt, infirmum qui non poteſt mingere, niſi ſe appodiãdo ad parietem.*

3 Et clauſum. *ſcilicet, in carcere.*

4 Et no. *id eſt, abiectum, q.d. quamuis talibus perſonis eſſet parcendum, eo quod afflicto non eſt danda afflictio, tamen eo ꝙ ſunt de domo Achab, interficientur.*

5 Et da. *quæ fuerunt deletæ, vt habetur ſupra 3. li. c. 15. & 16.*

6 Iehu. *Hic conſequẽter ponitur ipſius Iehu inuncti confirmatio, & per hoc ꝙ alii principes exercitus cõſenſerunt in eius vnctione, & hoc eſt quod dicitur hic:* Iehu au. *ſcilicet de cubiculo vbi fuerat inunctus.*

7 Ad ſeruos domini. *id eſt, ad alios principes exercitus.*

8 Quid ve. *Reputabantur autem prophetæ inſani, eo quod contemnebant bona huius mundi, & quia loquebantur frequenter talia quæ videbantur aliis aliena.*

9 Noſtis. *Erant enim diſcipuli prophetarum religioſi, vt dictum eſt ſupra 2. c. & ideo diſtinguebantur ab aliis in habitu, per quem cognoſcebantur eſſe de diſcipulis prophetarum, & propter hoc dixit;* Noſtis. *ſ. quid ſit de prophetis, & per conſequens quid ſit locutus, ſ. verũ & bonum: & hoc ex parte domini.*

10 Falſum. *videlicet quod propter hoc ſciamus quod dixerit in particulari.* ſed ma. *in particulari explicando.*

11 Hæc & hæc. *videlicet quod de præcepto domini domus Achab eſſet diſperdenda, ſicut prædixerat Elias & propheta; & ad hoc exequendum vnxit me in regem.*

12 Feſtinauerunt. *vt implerent voluntatem Dei, & quærerent gratiam regis noui.*

13 Coniurauit ergo. *i. ſimul iurauit cum principibus exiſtentibus cum eo, quod fideliter exequerentur mandatum Dei de domo Achab diſperdenda. Cætera patent ex dictis c. præce. vſque ibi.*

14 Nemo. *qui præueniat nos nuntiando Ioram aduentum noſtrum ad ſe muniendum.*

15 Et aſcendit. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioram occiſio, cum dicitur.* Et aſcen. *vt interficeret Ioram antequam ſe muniret.*

16 Igitur *Erat enim bellum inter Ioram & regẽ Syriæ; & ideo ſpeculator erat ſuper turrim ad præcauendũ ne hoſtes irruerent repente.*

17 Vidit. *i. multitudinem armatorum & ordinatorũ ad inuadendũ.*

18 Pacata ne. *vt pote ſi aduerſarii ſunt debellati, vel ĩduciæ eis datæ.*

19 Quid tibi. *quia tu non es rex, nec princeps exercitus.*

20 Tranſi & ſeq. *vſque ad finem cunei mei, & tunc* ſeq. me.

21 Venit. *ſ. ad aliquid renũtiandum, licet reuerteretur in cauda globi ipſius Iehu. Cætera patent vſque ibi.*

22 Præceps enim. *quia feſtinabat ne Ioram ad reſiſtendum muniretur.*

23 Et egreſſus. *quia iam ferè conualuerat & ſtatum exercitus ſui ſcire deſiderabat: fuit voluntas domini, vt ſic interficeretur iuxta agrum Naboth & ibi proiiceretur, vt ibidem ſanguis eius a canibus lingeretur, ſicut prædictum fuerat per Eliam ſupra 3. lib. cap. 21. quia ſanguis eius erat quodammodo ſanguis patris ſui Achab, vt ibidem fuit expoſitum.*

1 Quæ

MORALITER.

23 *Et egreſſus.* per hoc autem ꝙ iſti occurrerunt Iehu in curribus ſuis ſignificatum fuit, ꝙ Iudæi reſiſterent quantum poſſent Romanis, ſicut diffusè ſcribit Ioſephus in li. de Iudaico bel. ſed ſicut Ioram & Ochozias per Iehu fuerũt interfecti, ſic Iudæi per Romanos partim fuerunt occiſi, & partim captiuati.

MORAL. autẽ per Iehu principem poteſt ſpiritus deſignari, qui carni debet dominari. per Iezabel autem & eius filiũ ſignificatur caro & ornatus curioſus quaſi inſeparabiliter ſibi iunctus. vnde infra eo. ca. dicitur: ꝙ Iezabel pinxit oculos ſuos ſtibio. i. ſe fucauit. Per bellum igitur Iehu contra Iezabel & eius filium, ſignificatur bellum ſpiritus contra carnẽ & opera eius quæ ponuntur Gal. 5. c. ſic: *Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio. immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ rixæ, diſſentiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia,* ſpiritus enim mouet prelia contra iſta.

MORA-

a *Adhuc fornicationes Iezabel, &c.* ✻ Ioſeph. Iehu cum multa diſciplina agebat iter. Cumque Ioram veniſſet in agrum Nabuthęi, requirebat ſi in exercitu rectè omnia gererentur. Et cum ei Iehu amariſſimè malediceret, matremq; eius veneficam, ac meretricem clamaret, metuens eum rex, & nihil cū cogitare quod eſſet ſalubre credens, conuerſo curru ſuo, vt poterat, fugiebat.

b *Regnauit.* Rabbanus. dicitur de Ochozia, quod 42. annorum erat cum regnare cœpit & vno anno regnauit. Nam pater eius Ioram dicitur 8. annis regnaſſe & 40. vixiſſe, ſi ita eſt duobus annis prior eſt patre ſuo. Sed tradunt Hebræi, quòd Ioram. 40. annis vixit, & 28. regnauit: ex quibus octo ei dantur, quia tandiu iuſtè vixit. 20. quibus poſtea regnauit in lāguore & tribulatiōe filio eius adijciuntur, qui 22. annorum fuit cū regnare cœpit, & vno anno regnauit.

c ✻ *Præcipitate eam, &c.* Ambr. Iezabel inimica veritati, & aduerſaria prophetarum eloquijs, ita dilacerata eſt canum morſib. vt nullū ei⁹ ſuperẽet veſtigium: ſed toto corpore ſuo, cum oībus poſteritatis ſuæ inſignibus extingueretur.

✻ Idem. Iezabel comederunt canes, & volucres cęli, vt oſtenderetur ꝙ ſpiritalis nequitiæ fiat præda diuitis ſepultura. Fuge ergo diues, huiuſmodi exitum. Sed fugies huiuſmodi exitū, ſi fugeris huiuſmodi flagitium. Noli eſſe Achab, vt poſſeſſionem finitimam concupiſcas. Non tibi cohabitet Iezabel illa feralis auaritia, quę tibi cruenta perſuadeat, quæ cupiditates tuas nō reuocet, ſed impellat: quæ te faciat triſtiorem etiam cum deſiderata poſſederis: quæ te faciat nudum, cum diues fueris.

✻ Chryſoſtomus. Serpens magis punitus eſt quam mulier, & mulier pluſquam vir, & Iezabel maiores pęnas dedit quā Achab vineę raptor. Ipſa quippe vniuerſum iſtud negotium texuerat, regiq; lapſus occaſionem dederat. Igitur & tu quoque, ſi reliquis perditionis cauſa fueris, grauiora patieris, quā qui per te ſubuerſi ſunt. Neque enim peccare, tantum in ſe perditionis habet, quantum ꝙ reliqui ad peccandum inducuntur.

D

Lib. de Nabuthe. c. 11.

† vel Memento.

† vel prophetiam hanc.

E

Hom 25. in epiſt. ad Ro.

† 3. Re. 16. c.

† Pax zambri .i. nunquid bene ceſſit zambri, &c.

† Quis mecū? quis, id eſt, quis a me ſtat, & mihi fauet?

† Aſperſitque ſanguine parietē, & equos & cōculcauit.

† palmas manuum.

F

a dixit: Pax eſt Iehu? Et ille reſpondit: quæ pax? Adhuc fornicationes Ie- 1
zabel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent. Conuertit autem Io- 2
ram manum ſuam & fugiens, ait ad Ochoziam: Inſidiæ Ochozia. Por-
rò Iehu † tetendit arcum manu, & percuſſit Iorā inter ſcapulas, & egreſ-
ſa eſt ſagitta per cor eius. Statimq; corruit in curru ſuo. Dixitq; Iehu ad
Badacer ducem: Tolle proijce eum in agro Naboth Iezrahelitę. † Me-
mini enim quando ego & tu † ſequentes in curru ſequebamur Achab
patrem eius, quod dominus † onus hoc leuauerit ſuper eum dicens; Si
non pro ſanguine Naboth, & pro ſanguine filiorum eius quem vidi he-
ri, ait dominus: Reddam tibi in agro iſto dicit dominus. Nūc igitur tol-
le & proijce eum in agrum iuxta verbum domini. Ochozias autem rex 3
Iuda videns hoc, fugit per viam domus horti; Perſecutuſq; eſt eum Ie- 4
hu; Et ait; Etiam hunc percutite in curru ſuo. Et percuſſerunt eum in
aſcenſu Gur qui eſt iuxta Iebaal. Qui fugit in Mageddo, & mortuus eſt 5
ibi. Et impoſuerunt ſerui eum ſuper currum ſuum & tulerunt in Ieruſa
lem, ſepelieruntq; eum in ſepulchro cum patribus ſuis in ciuitate Da-
b uid. Anno vndecimo Ioram filij Achab regis Iſrael, regnauit Ochozias 6
ſuper Iudam; Venitque Iehu in Iezrahel. Porrò Iezabel introitu eius au- 7
dito, depinxit oculos ſuos ſtibio, & ornauit caput ſuum, & reſpexit per 8 9
feneſtram ingredientem Iehu per portam, & ait, Nunquid pax poteſt 10
eſſe Zambri, qui interfecit dominum ſuum? Leuauitque Iehu faciem
ſuam ad feneſtram, & ait. Quæ eſt iſta? † Et inclinauerunt ſe ad eū duo 11 12
vel tres eunuchi, & dixerunt; Hæc eſt illa Iezabel At ille dixit eis; Præci- 13
c pitate eam deorſum. Et præcipitauerunt eam. † Aſperſuſque eſt ſangui
ne paries, & equorum vngulæ conculcauerunt eam. Cumque introgreſ
ſus eſſet vt comederet biberetque, ait; Ite, & videte maledictam illam,
& ſepelite eam, quia filia regis eſt. Cumque iſſent vt ſepelirent eam, non
inuenerunt niſi caluariam & pedes & † ſummas manus. Reuerſique nū
tiauerunt ei. Et ait Iehu; ſermo domini eſt quem locutus eſt per ſeruū 14
ſuum Eliam Thesbyten, dicens, In agro Iezrahel comedent canes Ie-
zabel. Et erunt carnes Iezabel ſicut ſtercus ſuper faciem terræ in agro
Iezrahel, ita vt † prætereuntes dicant; Hæccine eſt illa Iezabel? 15

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ pax? *id eſt idololatriæ quos induxit mater tua.*

2 Et veneficia. *quia intoxicant ſpiritualiter, & ideo non poteſt eſſe bona pax in populo Iſrael quandiu iſta vigent. Cætera patent ex dictis.*

3 Ochozias. *hic conſequenter deſcribitur mors Ochoziæ regis Iudæ, cum dicitur:* Ochozias autem. *Dum.n. erant intēti ad mortem Iorā & proiectionem eius in agrum Naboth, Ochozias fugit in Iezrahel, & timens, ꝙ non poſſet ibi ſaluari, fugit per viam occultam, ſcilicet.*

4 Per viam. *vt hic dicitur: & fugit in Samariam, quæ erat ciuitas fortis & munita credens ſe poſſe ibi ſaluari: ſed poſtea inuentus eſt ibi latens & adductus ad Iehu: & percuſſus gladio, vt habetur 2. Pa. 22.*

5 In aſcenſu. *in loco illo fuit adductus ipſi Iehu: & percuſſus, & ſic vulneratus fugit in Mageddo, & ibi fuit mortuus, vt hic dicitur.*

6 Anno. *Dicendum, ꝙ Ioram pater huius Ochoziæ circa finem vitæ fuit percuſſus alui dolore inſanabili, vt habetur 2. Par. 21. & ſic viuēte patre regnauit per annū, & ideo qñ dicitur hic, ꝙ cępit regnare anno 11. regis Ioram: intelligitur de regno eius viuente patre. Quod autē dicitur ſupra, quod cępit regnare anno 12. intelligendum eſt de regno eius poſt mortem patris.*

7 Venitque. *hic deſcribitur occiſio Iezabel reginæ cum dicitur.*

8 Depinxit oculos. *id eſt, faciem ſuam fucauit.*

9 Et ornauit. *vt eſſet gratioſior in conſpectu Iehu.*

10 Nunquid. *Quod exponunt docto. noſtri communiter negatiuè, id eſt, ſicut ille non habuit pacem, nec tu habebis. ſed hæc expoſitio non concordat literæ præced. quia ornauerat ſe vt inueniret gratiam apud eum, & ideo non eſt veriſimile, quod diceret ſibi verbum pungitiuum, & ideo Hebræi ſic exponunt:* Nunquid pax eſt? *& ibi ſit punctus, & eſt ſenſus: rogo, vt habeas pacem mecum. Et ſequitur:* Zambri. *q. d. iſtud non eſt nouum, quod interfeciſti Ioram dominum tuum, quia Zambri ſimiliter fecit, & tunc regnauit in pace, & poſt eum filius eius Achab. q. d. ſic poterit eſſe tibi.*

11 Quæ eſt iſta. *In Hebræo habetur:* Qui mecū. *i. de parte mea.*

12 Et inclinauerunt. *facto oſtendentes, quod vellent obedire ei.*

13 Præcipitate eam. *quia fuerat cauſa & origo omnium malorum propter quæ domus Achab erat exterminanda.*

14 Sermo domini, &c. *vt habetur ſupra 3. lib. cap. 21.*

15 Hæccine eſt, &c. *admirantes eius deiectionem & punitionem.*

CAP.

ADDITIO.

In cap. 9. vbi dicitur in poſtil. Et ideo Hebręi ſic exponunt. *Nunquid eſt pax*, & ibi fit punctus, &c.

In Hebręo habetur: *Nūquid pax Zābri, qui interfecit dñm ſuū?* Vnde

Vnde attendendũ eſt, ꝙ Zābri verè interfecit dñm ſuũ, ſed hoc nõ habuit duratione nec bonũ exitũ: quia ſtatim fuit igac cõbuſtus, nec regnauit niſi 7. diebus tm̃. Amri verò nõ interfecit dñm ſuum. Tum quia Zābri nõ erat dñs ipſius Amri: quia proditoriè vſurpauit regnũ. Tum quia Amri nõ interfecit ipſum Zābri, ſed ipſe Zābri cõbuſſit ſeipſum, q̃ oĩa patent ſupra in 3. lib. 16. c. Vnde expoſitio Hebræorũ in hoc loco nõ valet. Primò, qa fundatur ſuper falſam literã, qa non dixit Amri, ſed Zābri, vt eſt dictũ. Scdò: quia Amri nõ interfecit dñm ſuũ, vt dictũ eſt. Vnde expoſitio cõis doctorum noſtrorum eſt tenenda, nec ẽt diſcordat cum litera præcedenti, cuius rõ eſt: Nam Iezabel ornauerat caput ſuum, &c. nõ vt appareret gratioſior ipſi Iehu, ſed in eius contemptũ, & ex quadã deſpectione & ſuperbia: videns n. quod nõ erat locus pacificandi, voluit eũ in facie contemnere & vituperare, induendo ſe honorabiliter habitu, & prænoſticando ſibi quod taliter ei cõtingeret ſicut Zābri. Vnde dixit prout in Hebraica litera habetur: Nunquid pax fuit Zābri, qui interfecit dñm ſuum, *q. d. non eſt: & per conſequens ſic cõtingat tibi, qui interfeciſti dñm tuum. Nec eſt admirandũ de audacia Iezabel, quia ſcdm Vegetium de re militari. Cũ nihil ſpei supereſt, ſumit arma formido, quia ſæpe cõtingit deſperatis, vt prorũpãt in verba ignominioſa cõtra affligentes: licet non poſſint euadere manus eorum, præſertim cum tales deſperati ſint ſuperbi, ſicut Iezabel.*

REPLICA. In c. 9. poſtil. adducit expoſitionem Hebræorum ſuper illo. Nunquid pax eſt zambri, *quam reprobat Burg. & bene: ſoluitq; argumentum poſtil. contra communem doctorum expoſitionem factum ſatis competenter, & ſignum eſt, quod poſtillator illam expoſitionem Hebræorum adduxit ſolum recitando, non approbando.*

CAPVT X.

CAP. X.

A

a ✻ E*Rant autem Achab ſeptuaginta filii in Samaria, &c.* Ioſephus. Interea dum Achab filii ſeptuaginta in Samaria nutrirentur, miſit Iehu duas epiſtolas, aliam quidem pædagogis eorum, aliam principibus Samaritanorum: dicens, vt fortiſſimum filiorum Achab conſtituerent regem, cum & currus haberent multos, & equos, & arma ad militiam, & ciuitates munitas. Hæc autem ſcripſit, volens Samaritanorum mentes agnoſcere.

B

b ✻ *Si ergo coniuraui contra dominum meum, & interfeci*

C

Lib. 9. Antiq. cap. 6.

† ad domum alligationis paſtorum. i. vbi paſtores alligabant pecudes tõdebant Lxx. & i pſe erat ĩ via Betharad paſtorum & inuenit.

a E Rant autẽ Achab ſeptuaginta filij in Samaria. Scripſit 1
ergo Iehu literas, & miſit in Samariã ad optimates ci-
uitatis, & ad maiores natu, & ad † nutritios Achab, di 2
cẽs: Statim vt acceperitis literas has, qui habetis filios 3
dñi veſtri & currus & equos & ciuitates firmas & ar-
ma, eligite meliorẽ, & eum qui vobis placuerit de filiis
dñi veſtri, & ponite eũ ſuper ſoliũ patris ſui, & pugna-
te pro domo dñi veſtri. Timuerunt illi vehemẽter & dixerunt: Ecce duo re-
ges nõ potuerũt ſtare corã eo, & quomodo nos valebimus ei reſiſtere? Mi-
ſerũt ergo præpoſiti domus, & præfecti ciuitatis & maiores natu & nutritij
ad Iehu dicentes: Serui tui ſumus, q̃cunq; iuſſeris faciemus, nec cõſtituemus
nobis regem quæcũq; tibi placent fac. Reſcripſit autem literas eis ſecundò
dicẽs: Si mei eſtis, & obeditis mihi, tollite capita filiorũ dñi veſtri, & venite
ad me hac eadẽ hora cras in Iezrahel. Porrò filij regis ſeptuaginta viri apud
optimates ciuitatis nutriebãtur. Cũq; veniſſent literæ ad eos tulerunt filios
regis & occiderunt ſeptuaginta viros, & poſuerũt capita eorũ in cophinis,
& miſerunt ad eũ in Iezrael. Venit aũt nuntius ad eũ & indicauit ei, dicens:
Attulerunt capita filiorũ regis. Qui rñdit: Ponite ea ad duos aceruos iuxta in
troitum portæ vſq; mane. Cũq; diluxiſſet egreſſus eſt, & ſtans dixit ad oẽm
b populum: Iuſti eſtis. Si ergo coniuraui cõtra dñm meũ, & interfeci eum, qs 4
percuſſit omnes hos? Videte ergo nunc, qm̃ non cecidit de ſermonibus dñi
in terrã, quos locutus eſt dñs ſup domum Achab, & dñs fecit qđ locutus eſt
in manu ſerui ſui Eliæ. Percuſſit igitur Iehu omnes q reliqui erant de domo 5
Achab in Iezrahel, & vniuerſos optimates eius & notos & ſacerdotes, do- 6
nec non remanerent ex eo reliquiæ. Et ſurrexit & venit in Samariã. Cumq; 7
veniſſet † ad cameram paſtorum in via, inuenit fratres Ochoziæ regis Iuda, 8 9
dixitque ad eos: Quinam eſtis vos? Qui reſponderunt: Fratres Ochoziæ re-
gis ſumus, & deſcendimus ad ſalutandos filios regis & filios reginæ. Qui
ait: Comprehendite eos viuos. Quos cum comprehendiſſent viuos, iugula-
uerunt eos in ciſterna † iuxta cameram quadraginta duos viros, & non reli-
c quit ex eis quẽquã. Cumq; abijſſet inde inuenit Ionadab filiũ Rechab in oc 10

terfeci eum, quis percuſſit omnes hos? Theodoretus. Filiis Achabi interfectis, non ab hoſtibus, qui eos ſuderãt, ſapienter Iehu dixit populo, *Ecce ego coniuraui ſum in dominum meũ, etc.* Ego inquit, tãquam Tyrannus conſulto ſuſtu li Ioram fr… tres autem eius, qui erant numero ſeptuaginta, quis occidit? An nõ ita a Deo … miſſa, … neceſſarijs, & ſanguine cõiunctis … ſa eſt adminiſtris? Sunt ergo certa & non fallaces prophetarum prædictiones. c ✻ *Inueni Ionadab filii Rechab, &c.* Theo

NICOLAVS DE LYRA.

E Rant autem. *deſcripta occiſione principalium perſonarum, hic conſequẽter deſcribitur occiſio ſecundariorum, & primo filiorum Iorã, ſcdo fratrũ Ochoziæ, ibi;* Cũq; veniſſet. *tertio ſacerdotũ Baal, ibi:* Congregauit ergo. *quarto ſubditur remuneratio operũ, ibi:* Dixit aũt. *Circa primũ dr̃.* 1 Erant, &c. *i. nepotes, vt dñt aliqui, quia erant filii Iorã filii Achab, & hoc modo Laban vocauit nepotes filios ſuos. ſ. filios & filias Iacob, Geneſ. 31. Alij vero dicunt, quod erãt filii Achab & fratres Iorã ipſo iuniores.* 2 Et ad. *i. filiorum Achab.* 3 Qui. *Dicunt aliqui & probabiliter, quod ironicè loquebat. qa ſicut patet ex ſupra dictis Iorã iuerat in Ramoth Galaad cũ exercitu: & Ochozias rex Iuda cũ eo; & iõ non eſt veriſimile, quin equi & currus et cætera, q̃ ptinent ad bellũ illuc ducta fuiſſent, ſaltẽ quantũ ad maiorem partẽ & meliorẽ, & oĩa iſta habebat Iehu; & per talẽ modũ loquendi inſinuabat, quod nõ poſſent ſibi reſiſtere. Cætera patent vſque ibi.* 4 Quis pcu. *q. d. nec ego p̃cipiendo nec vos exequendo ſumus culpabiles; ſed magis iuſti & laudabiles: qa de voluntate & mandato dñi factum eſt, ſicut fuit per Eliam p̃dictũ: & mihi iniunctum per eius diſcipulũ, vt dictũ eſt cap. p̃ce.* 5 Percuſſit. *i. de eius genere.* 6 Et no *qui ſuſpecti erant ne fauerent ſibi & ſuæ progeniei.* 7 Et ſa. *hoc dr̃ hic per anticipationẽ, quia poſtea ſacerdotes Baal interfecit. vt habetur infra eod. ca.* 8 Cumq;. *Hic conſequenter deſcribitur occiſio amicorum Ioram. ſ. fratrũ Ochoziæ, cuius mater erat ſoror Ioram filii Achab et hoc eſt quod dicitur;* Cũq;. *locus erat vbi conueniebant paſtores ad comedendum & dormiendum prope viã.* 9 Inue. *i, propinquos quia erant nepotes ſui, vt habetur 2. Par. 22. qui veniebant in Samariã neſciẽtes mortẽ Iorã & Ochoziæ: & quia regnũ Iuda vnde & veniebãt erat ĩ parte auſtrali reſpectu Samariæ, & Iezrabel vbi Iorã fuerat occiſus erat ĩ parte aquilonari: & factũ erat recẽs, ita ꝙ nõ erat adhuc longè diuulgatũ. Cætera patent vſq; ibi.* 10 Inuenit. *Iſte. n. cũ ſuis viuebãt valde religioſè, non habentes agros vel vineas, nec bibentes vinum, in tabernaculis pro domibus habitãtes, vt habetur Iere. 35 & ideo quia erat zelator diuini honoris, fuit coniunctus per amicitiam cum Iehu, qui idololatras & idololatriam pro viribus deſtruxerat.*

MORALITER.

1 *Erant autem.* Moralis expoſitio de interfectione iſtorum filiorum poſita eſt capitulo præcedenti.

10 *Cumq; abijſſet.* Per iſtum Ionadab filiũ Rechab, q docuit filios ſuos valde religioſè viuere, ſ. ſine cultura agrorũ & vinearum & ſine potu vini & in tabernaculis habitare, q transferunt de loco ad locũ vt hr̃ Iere. 35. ſignantur patres religioſorum pauperũ & eorũ filij: qui non habent immobilia bon… nec victum delicatũ, nec manſionẽ ſtabilem: ſed ſm mandatum ſuperiorũ ſuorũ ſe trãsferũt de loco ad locũ: & per hæc oſtendunt ſe eſſe peregrinos & aduenas in hoc mundo. P… hoc igitur, ꝙ Iehu rex q̃ſiuit amicitiam ipſius Ionadab, dicẽ…

cursum ſibi,& benedixit ei. Et ait * ad eum: Nunquid eſt cor tuum re-
ctum cum corde meo, ſicut cor meum cũ corde tuo? Et ait Ionadab:
Eſt. Si eſt, inquit, da * manum tuam. Qui dedit ei manum ſuam. At il-
le leuauit eum ad ſe in currum, dixitque ad eum: Veni mecum, & vide
zelum meum pro domino. Et impoſitum currui ſuo duxit in Samariã.
Et percuſſit omnes, qui reliqui fuerant de Achab in Samaria † vſq; ad
vnum, iuxta verbum domini quod locutus eſt per Eliam. congregauit 1
a ergo Iehu omnem populum; & dixit ad eos: † Achab coluit Baal parũ,
ego autem colam eum amplius. Nunc igitur omnes prophetas Baal
& vniuerſos ſeruos eius, & cunctos ſacerdotes ipſius vocate ad me: nul
lus ſit, qui non veniat. Sacrificium enim grande eſt mihi Baal. Quicun
que defuerit, non viuet. Porrò Iehu faciebat hoc inſidioſè, vt diſperde
ret cultores Baal, dixitq;: Sanctificate diem ſolennem Baal. † Vocauit-
que & miſit in vniuerſos terminos Iſrael, & venerunt cũcti ſerui Baal:
Non fuit reſiduus ne vnus quidem, qui non veniret. Et ingreſſi ſunt tẽ
plum Baal, & repleta eſt domus Baal a ſummo vſq; ad ſummum. Di-
xitq; his, qui præerant ſuper veſtes: Proferte veſtimenta vniuerſis ſer- 2
uis Baal. Et protulerũt eis veſtes. Ingreſſusq; Iehu & Ionadab filius Re
chab templum Baal, ait cultoribꝰ Baal. Perquirite & videte, ne quis for
te vobiſcũ ſit de ſeruis dñi, ſed vt ſint ſerui Baal ſoli. Ingreſſi ſunt igi-
tur vt facerent victimas & holocauſta: Iehu autem præparauerat ſibi
foris octoginta viros, & dixerat eis; Quicunq; fugerit de omnibus his
quos ego adduxero in manus veſtras, anima eius erit pro aĩa illius. Fa-
ctum eſt autem cum completum eſſet holocauſtũ, præcepit Iehu † mili
tibus & ducibus ſuis: Ingredimini & percutite eos: nullus † euadat. Per-
cuſſeruntq; eos in ore gladij, & proiecerunt milites & duces. Et ierunt
in ciuitatem tẽpli Baal, & protulerunt ſtatuam de phano Baal, & cõbuſ
ſerunt & comminuerunt eam. Deſtruxerunt quoq; ædẽ Baal & fece- 3
runt pro ea latrinas vſq; in diẽ hanc. Deleuit itaq; Iehu Baal de Iſrael.
b Veruntñ a peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael non 4
receſſit, nec dereliquit † vitulos aureos, qui erãt in Bethel & in Dan. Di- 5
c xit autem dñs ad Iehu: Quia ſtudioſè egiſti quod rectum erat & place
bat in oculis meis † & omnia quæ erant in corde meo, feciſti cõtra do
mum Achab, filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper 6
thronum Iſrael. Porrò Iehu non cuſtodiuit, vt ambularet in lege domi
ni Dei Iſrael in toto corde ſuo. Non enim receſſit a peccatis Ieroboã,
qui peccare fecerat Iſrael. In diebus illis cœpit dominus † tædere ſuper 7
Iſrael. Percuſſitq; eos Hazael in vniuerſis finibus Iſrael a Iordane contra Orientalẽ pla-
gam, oẽm terram Galaad & Gad & Ruben & Manaſſe, ab Aroer, quæ eſt ſuper torrentẽ
Arnon & Galaad & Baſan. Reliqua autem verborum Iehu, & vniuerſa quæ fecit, & forti
tudo eius: nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael? Et dormiuit
Iehu cum patribus ſuis, ſepelieruntq; eum in Samaria, & regnauit Ioachaz filius eius ꝓ
eo. Dies autem quos regnauit Iehu ſuper Iſrael viginti octo anni ſunt in Samaria.

* Theodoretus. Erat quoque hic vir pius, & eius genus. Nã in tabernaculis perpetuo habitabant, & a vini potu abſtinebant. Horũ etiam propheta Ieremias meminit cum laude. Nam primum quidem rex Iehu eum ſalutauit hoc eſt, cum eſt allocutus. Deindo rogauit, *Eſt ne cor tuum, &c.* Hic eſt ergo perſpicuum, quod etiã in tribub. erant quidam viri pietate præditi, propter quos etiam aliorum curam gerebat dominus.

a * *Achab coluit Baal parum.* Theodoretus. Et verborum & factorũ hic examinãdus eſt ſcopus. Iehu enim cũ nullum vellet effugere cædem, illis verbis vſus eſt, vt omnes confidenter accederent. Vt autem nullus ex Dei Sacerdotibus eſſet pœnę ſocius, vt feſto indigni eos iuſſit expelli: deinde omnes illos ſolos ſic confodit. Baalis quoque ſtatuam cõbuſſit, & nemora excidit, & ab alijs idolis liberauit omnem terram Iſrael.

* Auguſtinus. Si Iehu ſeruum Bal ſe eſſe mentitus eſt, vt ſeruos eius occideret, quanto iuſtius ſecundum iſtorum peruerſitatem tempore perſecutionis ſeruos dæmonum ſe mentirentur ſerui Chriſti, ne ſerui dæmonum ſeruos occiderent Chriſti: & ſacrificarent idolis, ne interficerentur homines, ſi ſacrificauit ille Baal, vt interficeret homines?

b * *Veruntamen a peccatis Ierob.* Auguſtinus. Cum verò ſcriptum ſit eum rectum cor non habuiſſe cum Deo, quid ei profuit, quod pro nonnulla obedientia quam de domo Achab omnino delenda pro cupiditate ſuæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem tranſitoriam regni temporalis accepit?

c * *Dixit autem dominus ad Iehu, &c.* Author Seder olam. Iſtius dicti nũcius fuit Ionas Amithei filius, qui in duodecim minoribus ꝓphetis numeratur.

D * Iehu. * mihi. Lib. cont. menda. 11. † Et vocate. * Iehu. E † Et curſoribus vel ſatellitib. & infra. † egrediatur. Cap. 19. F † a vitulis aureis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Congregauit. *Hic conſequenter deſcribitur occiſio ſacerdotum Baal, & quia occiſo Ioram multi de eis fugerant & ſe abſconderant, eos congregauit Iehu ſub ſimulatione, quod vellet Baal magnificè colere, & eius ſacerdot s honorare, & patet litera vſque ibi.*

2 Proferte. *vt per hoc certius cognoſcerentur, qui eſſent interficiendi. Cætera patent vſque ibi.*

3 Eeſecerunt. *in deteſtationem idololatriæ, & vt locus ille deſeruiret communitati in hac neceſſitate.*

4 Veruntñ. *quia cultũ vitulorũ ſuſtinuit & exercuit, ne regnũ ſuum ad domũ Dauid reuerteretur, ſecundũ quod habetur ſupr. 3. lib. c. 12.*

5 Dixi

5 Dixit autem. *Hic conſequenter ponitur remuneratio operum, & primo quantum ad bona, cum dicitur:* Dixit autem. *per Ionam prophetam, ſecundum quòd dicit Ra. Sa. quod ipſum vnxerat regem ad exterminandam domum Achab, ſicut dictum fuit in princ. 9. cap.*

6 Filij tui. *ſicut de domo Achab fuerũt quatuor reges ĩ regno Iſrael ſibi ſuccedentes, ſ. Amri, Achab, Ochozias, & Iorã, vt patet ex ſupradictis, ſecundo ponitur remuneratio quantum ad mala, cum dicitur.*

7 In diebus. *id eſt, abominari facta eorum, quia iamdiu durauerat cultus vitulorum, & cum hoc multa alia mala pullulabant, & ideo illud regnum permiſſum eſt affligi multipliciter per Hazael regem Syriæ. Et patet litera.*

CAP.

MORALITER.

* † *Nunquid.* figuratum fuit, ꝙ reges catholici & potentes diuini cultus zelatores & idololatrię atque vitiorum aliorũ deſtructores, qui per Iehu ſignificantur, forent quæſituri familiaritatem & amicitiam pauperum religioſorum, & etiam cohabitationem: ideo ſubditur.

† *Da manum tuam.* Per hoc autem quod ſubditur.

† *Qui.* oſtenditur ꝙ dicti religioſi non debent hęc renuere, quando vident, ꝙ ibi proficere poſſunt in reprehẽſione malorum & promotione bonorum quod ſignificatur per hoc, quod

quod ſubditur.

† *Dixitq;.* nõ dixit veni mecũ ad vidẽdũ venationẽ vel aucupiũ, haſtiludium aut torneamentũ: ſicut faciũt aliqui clerici ẽt in ſacris ordinibus, aut ẽt in gradu maiori conſtituti: qui principes aſſociant in talibus, quę non decent ſtatum ſuum.

1 *Achab coluit.* De hoc autem mendacio Iehu non fuit commendabilis, nec figura virtutis: ſed de feruenti zelo quẽ habuit ad deſtruendum cultũ Baal. Et in hoc dedit exemplum principibus Chriſtianis, vt ſint diligẽtes & ſoliciti de deſtructione hęreſum, malarum artium & ꝯſimiliũ in regnis ſuis.

1 *Atha-*

CAPVT XI.

A Thalia vero mater Ochoziæ vidẽs mor 1
tuum filium ſuum, ſurrexit & interfe-
cit omne ſemen regium. Tollens autẽ †
Ioſaba filia regis Iorã ſoror Ochoziæ,
Ioas filium Ochoziæ, furata eſt eũ de
medio filiorum regis, qui interficiebã
tur, & nutricem eius de triclinio, & ab
ſcondit eum à facie Athaliæ; vt non interficeretur. Eratque 2
cum ea ſex annis clam in domo domini. Porrò Athalia regna
b uit ſuper terram ſeptem annis. † Anno autem ſeptimo miſit 3
Ioiada pontifex, & aſſumens centuriones * & † milites intro-

CAPVT XI.

A Rabbanus. Angelomus. a A Thalia vero. Rabbanus. Athalia, quę ſemen Dauid extinguere moliebatur, impietatem exprimit ſynagogæ, quę ſeminis Dauid hoc eſt Chriſti inſidiatrix erat. Quæ aliquando regnare videbatur, cum legis ceremonias temporaliter obſeruabat. ꞇa Interpretatur enim Athalia temporalis domini. Sed Ioſabeth ſtrenuitate, quæ interpretatur ſaturitas domini, id eſt, eccleſię, in qua verę ſunt delitiæ, ſeruatur Ioas. id eſt memoria domini, Chriſtus, ſcilicet, in B quo eſt memoria nominis domini, ne per crudelitatem ſæuientis hoſtis interimatur in cordibus electorum. Magis nutritur ĩ domo Ioiadę, qui dilectus domini ſonat, de quo pater: *Hic eſt dilectus filius meus*, cuius domus ſancta eccleſia, vbi in ſancta fide electorum manens quotidie facit augmentum corporis ſui, donec tempore iudicij ſceptrũ regni & potentiam aduerſus eos extollet, qui eum deprimere cogitabant, & interfectricem ſanctorum æternis deputauerit pœnis. (Matt.3.d.)

✲ Theodoretus. Athalia (alij Gotholia) vt impia & tyrannica, voluit omne genus Dauidis tanquam pium radicitus excindere, vt arrepto imperio, ſuã doceret impietatem. Sed qui oĩa ſapienter regit dñs, rurſus effecit, vt regiæ tribui admiſceretur ſacerdotalis: & ſapientiſſimus ſacerdos duceret C vxorem D Iuſabet filiam Ioram, vt conſeruaretur ſcintilla regij ſeminis. Iam enim videns perimi genus regium, ſuffurata eſt, & occultauit fratris filium Ioas, & perpetuo intus eũ aluit. Et ſex quidem annos tenuit regni adminiſtrationẽ execranda Gotholia. anno aũt ſeptimo ſapientiſſimus pontifex regnum reduxit ad genus regium. (Quæſt. 36.)

b *Anno autem ſeptimo miſit Ioiada pontifex, &c.* Sortes 24. erant ſacerdotum Leuitarum & ianitorum & habebant totidem pontifices, qui ſinguli per totidem ſeptimanas ſibi ex ordine ſuccederent, habẽtes ſinguli ſub ſe 24. ſacerdotes & totidem Le- E uitas, & eiuſdẽ numeri ianitores. Intrãte itaque nouo põtifice ſabbatho ad officium cũ noua turma ſacerdotum, Leuitarum, ianitorum, ille pontifex cum ſua turma, qui tranſacta ſeptimana miniſtrauerat, poſt ſabbathum domum reuertebatur ad vxorem, quandiu enim miniſtrabant a coniugali opere ceſſabant, in porticibus circa domum domini vſq; ad ſabbathũ manentes. Sed tunc ſummus pontifex propter neceſſitatem augendi exercitus, & eos, qui ſeptimanam expleuerant, retinuit, & illos, qui impleturi erant ſuſcepit. Qui & alios quoq; Leuitas de vrbibus & principes familiarũ congregauit, quos filium regis educturus tali ratione diſtinxit, vt illi, qui impleuerant ſabbathum, armati circunſtarent regem in inferioribus atrij locis. Qui ad ſabbathum venerant, domum regis, id eſt, palatium obſeruarent, & portam ſcutariorum per quam de tem- F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

1 A Thalia vero mater Ochoziæ, &c. *Poſtquam deſcripta ſunt ea, quæ acciderunt ſub regibus Iudæ præteritis, hic conſequenter deſcribuntur ea, quæ facta ſunt ſub Athalia, quæ vſurpauit ſibi regnum Iuda, & primo deſcibitur huiuſmodi vſurpatio, ſecundò hęredis debiti inſtitutio, ibi:* Anno autem ſeptimo. *tertiò Athaliæ interfectio: ibi:* Audiuit autem Athalia. *quarto regis inſtituti confirmatio. ibi:* Pepigit ergo. *Circa primum dicitur.* Athalia. *iſta. n. erat educata a parentibus idololatris, ſcilicet, Achab & Iezabel: propter quod erat nequiſſima intantum, ꝙ libidine regnandi filios filii ſui interfecit, excepto Ioas, qui erat minimus & de nouo natus, & propter hoc poterat facilius abſcondi.*

2 Eratq; cum ea ſex annis clam in domo domini. *Erat enim iſta Ioſaba filia regis Ioram defuncti & vxor Ioiadæ pontificis, quia tribus ſacerdotalis & regia erant commiſtæ ex cauſis rationabilibus, ſicut dictum fuit Numeri cap. vlt. & ideo facilius potuit eum nutrire in domo domini. Dicit autem hic Ra. Sal. quod puer & nutrix ſua fuerunt cuſtoditi in ſolario templi domini, vbi nullus audebat accedere niſi ſacerdotes & Leuitæ, qui cuſtodiebant vaſa ſancta ibidem repoſita: propter quod melius potuerunt ibi celari, & licet alias eſſet illicitum nutrici & puero ibi eſſe, licitum tamen fuit in tali neceſſitate, ſicut Dauid et pueri eius comederunt panes ſacerdotales in neceſſitate poſiti: quod tamen alias fuißet eis illicitum.*

3 Anno autem ſeptimo miſit Ioiada, &c. *Hic conſequenter deſcribitur veri hæredis inſtitutio per ſolicitudinẽ Ioiadæ pontificis quærentis ad hoc aſſenſum & auxilium principum & nobilium regni, cum dicitur.*

MORALITER.

1 *Athalia vero mater Ochoziæ.* Per Ochoziam verò ratione dignitatis regiæ poteſt Chriſtus deſignari: & quia deſcẽdit de Dauid ſecũdum carnem ſicut & Ochozias: & interpretatio nominis congruit, nam Ochozias, interpretatur tentio domini Chriſtus autem Deus eſt & homo in vnitate ſuppoſiti, ſemen autem eius verbum euangelicum poteſt dici, Lucæ 8.b. *Semen eſt verbum Dei.* Per Athaliam vero matrem Ochoziæ ſignificatur Iudæa, quę fuit mater legalis Chriſti, quia factus fuit ſub lege, vt dicitur Galat. 4. per hoc igitur, ꝙ Athalia *interfecit ſemen regium*, ſignificatum fuit, ꝙ Iudęa delere q̃reret verbum euangelicum.

† *Tollens autem Ioſaba filia, &c.* Per Ioſaba ſororẽ regis Ochoziæ ſignificatur eccleſia, quæ dicitur Chriſti ſoror & ſponſa. Cant. 4. a. *Ortus concluſus ſoror mea ſponſa, ortus concluſus fons ſignatus.* Per hoc igitur, ꝙ Ioſaba ſaluauit ſemen regium ſignificatur, ꝙ eccleſia ſeruauit verbum euangelicum, quod intãtum creuit, ꝙ prædicatum fuit per orbem etiam a tempore apoſtolorum, ſicut diffuſius oſtendi ſuper illud Pſalm. *In omnem terram exiuit ſonus eorum, &c.* Et ſicut augmentato ſemine regio, ſ. Ioas, Athalia fuit interfecta, ſic euangelio publicato mortua fuit Iudæa, nam ex tũc obſeruatio legalium fuit mortifera. Aliter poteſt dici, ꝙ per ſemen regium poſſunt intelligi apoſtoli aliiq; diſcipuli Chriſti, de quibus dicitur Ioan. 1. a. *Quotquot autem receperunt eum dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c.* Iudæa vero per Athaliam ſignificata, voluit hoc ſemen interficere & in parte occidit, vt patet de Iacob. Act. 12. & de Stephano Act. 7. & ꝙ alios, voluerit interficere patet ibid. 8. cap. & 9. Sed eccleſia per Ioſabam ſignificata partem dicti ſeminis ſeruauit, nam Petrum ab imminente ſibi morte ſuis precibus liberauit Act. 12. & Paulum ſimiliter in Damaſco ipſum in ſporta per murum deponẽdo, vt patet Act. 9. & hoc ſemen ſic creuit per multiplicationem credentiũ, & Iudęa partim occiſa fuit, & partim captiuata per exercitũ Romanorum.

1 *Anno*

de templo ad palatium deſcendebatur. Reliqua multitudo exteriores atriorum ianuas contra furorem reginæ, ſi quid moliretur, cuſtodirent, poſtea eduxit regem de domo domini vbi erat abſconditus, veneruntq; per viam portæ ſcutariorum in palatium, & ſedit ſuper thronum regum.

a *Ad portam.* Rabb. in palatio porta Sur & domus Meſſa (q̃ cum porta ſcutariorum nominantur) eſſe videntur.

b *Scutariorum, & cuſtodietis excubias dom.* Rabbanus. Scutarij erant tutores regis cuſtodientes palatij veſtibulum.

c *Et poſuit ſuper eum diadema & teſt.* Rabbanus. In libro dierum apertius: *Et impoſuerunt ei diadema dederuntque in manu eius tenendam legem.* Et erat vtique ſalutaris prudentiæ, vt poſt tyrannicæ necẽ reginæ, ſuccedenti in regnum filio regis cum ipſo regni habitu diſciplina legis Dei ſeruanda cõmitteretur: & qui ſe prælatum populo videret regendo, ipſe ſe regendum diuinis legibus ſubdi debere meminiſſet.

d ✱ *Coniuratio, coniuratio.* Theodoretus. Gotholiæ tanta erat peruerſitas, vt nepotem ſuum regnaſſe conſpicata, veſtem ſciderit, & exclamauerit. Sed centurionibus iuſſit ſapientiſſimus ſacerdos, vt eam extra ſactum ambitũ educerent.

✱ Ioſe-

a ¶ Id eſt, coniurationem cum principibus Leuitarum fecit.

duxit ad ſe in templum domini. Pepigitque cum eis fœdus. Et 1
adiurans eos in domo domini, oſtendit eis filium regis, & præ-
cepit illis dicens: † Iſte eſt ſermo quem facere debetis. Ter- 2
tia pars veſtrum introeat ſabbatho, & obſeruet excubias domus 3
a regis. Tertia autem pars ſit ad portam Sur, & tertia pars ad por- 4
b tam, quæ eſt poſt † habitaculum ſcutariorum, & cuſtodietis

a ¶ Ra, quæ porta ſcutariorum & fundamenti dicitur.

excubias domus Meſſa. Duæ verò partes è vobis omnes egre- 5
dientes ſabbatho cuſtodiant excubias domus domini circa re-
gem, & vallabitis eum, habentes arma in manibus veſtris. Si quis
autem ingreſſus fuerit † ſeptum templi, interficiatur. Eritiſque 6
cum rege introeunte & egrediente. Et fecerunt centuriones iux- 7
ta omnia, quæ præceperat eis Ioiada ſacerdos. Et aſſumentes ſin
guli viros ſuos, qui ingrediebantur ad ſabbathum, cum his qui
egrediebantur è ſabbatho: venerunt ad Ioiadam ſacerdotem.

a ¶ Leuitis. b ¶ Quæ Dauid cæſis hoſtibus conſecrauit in domo domini, quibus Leuitæ in bello armarentur.

Qui dedit eis haſtas & † arma regis Dauid quæ erant in domo
domini. Et ſteterunt ſinguli habentes arma in manu ſua, a par-
te templi dextera vſque ad partem ſiniſtram altaris & ædis cir-

a ¶ Inſigne capitis regum.

c cum regem. Produxitque filium regis, & poſuit ſuper eum dia- 8 9

a ¶ Legem Dei qua doceatur qualiter viuat & quid agat.

dema & † teſtimonium. Feceruntque eum regem, & vnxerunt, 10
& plaudentes manu dixerunt: Viuat rex. Audiuit autem Atha- 11
lia vocem currentis populi, & ingreſſa ad turbas in templum 12
domini vidit regem ſtantem † ſuper tribunal iuxta morem,
& † cantores & tubas † prope eum, omnemque populum ter
ræ lætantem & canentem tubis, & ſcidit veſtimenta ſua, cla-
d mauitque: Coniuratio, coniuratio. Præcepit autem Ioiada cen
turionibus, qui erant ſuper exercitum, & ait eis: Educite eam
extra ſepta templi, & quicunque eam ſecutus fuerit, feriatur gla 13
dio. Dixerat enim ſacerdos: Non occidatur in templo domi- 14
ni. † Impoſueruntque ei manus, † & impegerunt eam per viam 15

D ✱ Ioſephus. Gotholia laudes inopinabiles repente cognoſcens, vehementer perturbata cum ſuo exercitu de regalibus exiliuit. Et cum veniſſet ad templum, ſacerdotes quidẽ eam protinus exceperunt, armatos verò qui ſequebãtur introire prohibuerunt. Tunc Gotholia videns puerum ſtantẽ ſuper tribunal regium, eique diadema regale ſuperpoſitũ, ſciſſa veſte ſua vehementer exclamans, iuſſit occidi, qui ei fecerant inſidias, & principatum auferre tentauerãt: Ioiada verò euocans cẽturiones, iuſſit, vt educentes Gotholiam in conuallem Cedron, eã ibi perimerent, ne templum violarent veneficam in eo occidẽtes. His geſtis, cõuocans populum & armatos in templo, Ioiada cõiurauit omnes, vt regi fauerent & eius ſaluti proſpicerent, quãdo in deuotione regia Deũ potius honorarent: & ne tranſcenderẽt Moſaicas leges eos iuſiurandum quoq; compulit exhibere. E

✱ Theodoretus. Quantum autem iuuet pius Doctor, docet etiam hiſtoria.

✱ Procopius. Verè autem bonus magiſter lux eſt, quo viuente (Ioiada pro pontifice,) dominũ coluerunt. Adeo tamen erant imperfecti, vt ĩ excelſis Deo ſacrificarent, & non in tẽplo, ſicut in lege erat præſcriptũ.

a Pepigit

L. 1. in Antiq. cap. 7.

† iſtud eſt q̃d.

† curſores uel ſatellites.

† iuxta columnam.

† principes.

† iuxta.

† vel Dederũt ei locum.

† & venire.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pepigitq; cum eis fœdus. *vt iuuarent eum fideliter in inſtitutione regis debiti: quod fecerunt libenter: tum quia quilibet naturaliter diligit dominum ſuum verum: tum quia diſplicebat eis mulieris imperium.*

2 Tertia pars veſtrum. *ſcilicet, determinato per Ioiadam & principes ad inſtitutionem regis.*

3 Et obſeruet excubias. *ita q̃ ex illa parte vbi manebat Athalia, non poſſet regi inſtituto inferri violentia.*

4 Tertia autem pars ſit ad portam, &c. *In illis enim locis poſuit cuſtodias, vnde poterant homines intrare atrium ſacerdotum, vbi rex fuerat coronatus.*

5 Egredientes ſabbatho. *ſecundum quod habetur 1. Paralip. Dauid amplians cultum Dei ordinauit, quod eſſent 24. ſacerdotes ſub ſummo ſacerdote, qui ſeruirent in templo ſucceſſiuè per hebdomadas: & ſic mutabantur in ſabbatho, ſic & turmæ Leuitarum eis miniſtrantium & cantorum & ianitorum. ita quod ſabbatho intrante ſacerdote cum ſuis turmis, alius, qui miniſtrauerat hebdomada præcedente egrediebatur cum ſuis. Sabbatho autem illo quo Ioas fuit coronatus, Ioiada retinuit illos, qui debebant exire cum intrantibus, vt haberet maiorem populum ſecum ad defendendum regem.*

6 Si quis autem ingreſſus. *id eſt, clauſuram atrij ſacerdotum, quod erat circa templum.*

7 Interficiatur. *non tamen intra atrium, ſed extra, ſicut patet infra de Athalia, & loquitur Ioiada de intrantibus atrium contra regem inſtitutum: non autem de illis, qui intrabant pro eo defendendo vel honorando.*

8 Produxitque filium regis. *de ſolario templi ad atrium.*

9 Et poſuit ſuper eum, &c. *quo reges coronabantur, quod in templo ſeruabatur.*

10 Et teſtimonium. *id eſt, legem in qua debebat rex inſtitutus ſtudere & meditari, & eam ſeruare ac facere obſeruari.*

11 Audiuit autem, &c. *Hic conſequenter deſcribitur Athaliæ occiſio, cum dicitur.*

Audiuit autem. *Pro ſolennitate inſtituti regis.*

12 Et ingreſſa ad turbas, &c. *Hoc videtur eſſe contra illud quod dictum eſt, quod præceptum erat centurionibus, quod non permitterent aliquem ingredi atrium, qui eſſet regi contrarius, dicendum q̃ Athalia ſola fuit excepta, & ideo permiſſa fuit ingredi, tamen ſine comitiua, vt ſic facilius & certius caperetur & occideretur: non tamen intra atrium, ne violaretur, ſed extra, vt patet in litera.*

13 Et quicunque ſecutus eam fuerit. *ad ſibi fauendum.*

14 Feriatur gladio. Dixerat enim ſacerd. *tanquam particeps ſui criminis.*

15 Et impegerunt eam per viam. *Vſque enim ad illum locum poterant nobiles venire equitando ad templum, & ibi deſcendentes procedebant vltra peditando.*

7 Interfi- 1 Pepigit

a *Pepigit igitur Ioiada fœdus inter dominum, & cæt.* In Paralipome. inter ſe. quia ſe loco regis & Dei cuius miniſter erat, poſuit. vnde Ioiada recognoſcẽs dominum vel diligens interpretatur: quia dominum cognoſcere & diligere

A Ibidem d. †domus regiæ.

†duces, & curſores. †curſorum.

a introitus equorum †iuxta palatium, & interfecta eſt ibi. Pepigit igitur 1
Ioiada fœdus inter dominum & regem, & inter populum, vt eſſet popu 2 3
lus domini, & inter regem & populum. Ingreſſuſq; eſt omnis populus 4
terræ templum Baal, & deſtruxerunt aras eius, & imagines contriue-
runt validè. Mathan quoque ſacerdotem Baal occiderunt coram alta-
ri Et poſuit ſacerdos cuſtodias in domo domini. Tulitque cẽturiones, 5
& †Cerethi & Phelethi legiones, & omnem populum terræ, deduxe-
runtque regem de domo domini. Et venerunt per viam portæ † ſcuta-
riorum in palatium, & ſedit ſuper thronum regum. Lætatuſq; eſt om- 6
nis populus terræ, & ciuitas cõquieuit. Athalia autem occiſa eſt gladio
in domo regis. Septemq; annorum erat Ioas cum regnare cœpiſſet.

re docuit. Pepigit fœdus inter dominum & regem & populum, vt rex & populus domino ſeruirent, pepigit inter regẽ & populum, vt populus erga regem fideliter ageret, & rex cum iuſtitia populum regeret.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pepigit igitur Ioiada. *Hic conſequenter deſcribitur regis inſtituti confirmatio per fœdus initum.*
2 Inter dominum. *vt domini legem fideliter obſeruaret.*
3 Et inter populum. *vt eſſet populus Dei verè & non fictè.*
4 Et inter regem. *vt populus eſſet fidelis regi, & rex fideliter ageret ea, quæ eſſent bona pro communitate populi.*
5 Et poſuit. *ne cum inde duceretur rex ſolenniter ad domum ſuam, fieret ibi aliquid mali.*
6 Et ſedit. *Iſta enim erat conſuetudo regis de nouo inuncti, vt habetur de Salomone ſupra 3. lib. cap. 1.*

CAP.

CAP. XII.

B Li. 9. Antiq. cap. 8.

A*Nno ſeptimo.* Sequitur. a *Dixitq; Ioas ad ſacerdotes: Omnem pecuniam, & c.* ✻ Ioſephus. Regem Ioas deſiderium apprehẽdit, ut templum Dei innouaret, qđ a Ioram, Gotholia, & eorum filijs videbatur eſſe deſtructũ. Et euocans pontificem Ioiadam, iuſſit, vt in omnem mitteret regionẽ, & exigeret pro vniuſcuiuſq; capite, dimidium ſiclum argenti ad fabricam, & a renouationem templi. Põtifex equidẽ hoc nõ fecit, ſciẽs quia nullus conferret argentum. Tertio vero & vigeſimo anno regni ſui Ioas euocans & ipſum & Leuitas, & quaſi inobedientes ſui præcepti culpans, iuſſit vt pro hac re in futuro anno pro renouatione templi proſpiceret. Quo facto, conſilio pontifex vſus eſt pro congregatione pecuniarum, quod populus libenter habuit, & gratãter impleuit. Fecit namque ligneam arcam, &c.

C

✻ Author

✻ Author Seder olam. Anno vigeſimo tertio regni reſtaurauit ſarta tecta templi Dei, anno cẽteſimo quinquageſimo quinto, poſtquam fuerat ædificatum a Salomone. Senuit aũt Ioiada pontifex, & mortuus eſt cum centũ triginta eſſet annorum. Nempe oriente diebus Salomonis labe & ruina, natus eſt ſimul Ioiada, qui eã corrigeret. Poſtquam aũt obijt Ioiada, ingreſſi ſunt principes Iuda, & adorauerunt regem. Seipſum enim rex Ioas Deũ cõſecrauit & nominauit: nam hoc declarat qđ ponitur, *Et adorauerunt regem.* Item illud: *Acquieuit ei rex.* Mandat rex noſter vt doctores accipiant omnem pecuniam, quæ a prætereũtibus iuſtis ſcientię ſpiritualis, vel bonorum exemplorum in theſaurum domini confertur, per prędicatorum officia ad inſtaurationem templi ſpiritualis cõferatur, quatenus ibi quodcunque ſciſſum per errorem vel vitia inuenerint, reſtaurẽt, ne forte per negligentiã magiſtrorũ depereat multitudo auditorũ.

a *Sartatecta*

CAPVT XII.

ANno ſeptimo Iehu regnauit Ioas. Quadraginta 1
annis regnauit in Ieruſalem. Nomẽ matris eius
Sebia de Berſabee. Fecitque Ioas rectum coram 2
domino cunctis diebus quibus docuit eum Io-
iada ſacerdos, veruntamen excelſa nõ abſtulit. 3
Adhuc enim populus immolabat & adolebat
in excelſis incenſum. Dixitque Ioas ad ſacerdo- †
tes: Omnem † pecuniam ſanctorum quæ illata fuerit in templum do-
mini a prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quã ſponte 4
& arbitrio cordis ſui inferunt in templum domini, accipiant illam 5

a ¶ Vnde in Exod. Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis, & non erit plaga pro pretio animæ.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XII.

1 ANno ſeptimo. *Hic conſequenter deſcribitur quid factum fuerit ſub regibus Iudæ Athaliam ſequentibus, & primo quid ſub Ioas, ſecundo quid ſub Amaſia & aliis ſequẽtibus 14. ca. Circa primum deſcribitur primo regni Ioas perſecutio, ſecundo regum Iſrael ſucceſſio 13. cap. Circa primum oſtenditur proſperitas regni Ioas quandiu vixit innocenter, ſecundo aduerſitas qñ vixit inſolenter, ibi:* Tunc aſcendit *Tempore vero proſperitatis fecit reparari templum domini, non ꝙ indigeret reparatione ratione antiquitatis ſeu debilitatis, quia Salomõ conſtruxit illud opere valde forti & ſolenni, vt habetur ſupra 3. lib. c. 6. Et conſummatũ fuit anno vndecimo regni Salomonis, ab illo aũt tẽpore vſq; ad regnum Ioas fluxerant 130. anni. Sed magis quia Athalia idololatrix peſſima de tẽplo abſtulerat illa, quæ poterant eſſe ad tẽpli Baal ornatũ. Igitur circa hoc primo tẽplũ reparari præcipitur. ſecũdo mandatum negligitur, ibi:* Igitur vſq; ad viceſimum tertium. *tertiò opus perficitur, ibi:* Cumq; viderent. *Circa primum dicitur.*
2 Fecitq;. *Per hoc innuitur, quod ipſo mortuo malè ſe habuit, vt poſtea dicetur.*
3 Veruntamen. *licet enim non eſſet licitum immolari etiam domino extra Ieruſalem poſt templi ædificationem, tamen hoc plures reges permiſerunt, ne ſeditio moueretur in populo, & ne talia immolaret idolis, ad quod erat pronus.* Omnem pecuniam ſanctorum, quæ illata fuerit, &c. *ſubditur.*
4 Quę offertur. *Ordinauit enim Ioas, ꝙ a viris, qui erant a viginti annis & ſupra qui poterant ad bella procedere, ſolueretur dimidius ſiclus argenti a quolibet, & iſtud vocatur pretium animæ, & vltra hoc illi qui erant potentiores & deuotiores offerebant ſecundum quod eis placebat, & iſta vocatur pecunia ſponte data & ex arbitrio voluntatis, & ex iſtis debebat reparari templum, quia neutra pecunia erat de iure ſacerdotum & Leuitarum.*
5 Accipiant. *id eſt, ſecundum ꝙ fuerint ad hoc ordinati.*

1 Vt

MORALITER.

1 *Anno ſeptimo.* Sequitur.
2 *Fecitq;.* Per hoc habent principes exemplũ hẽndi bonos cõſiliarios, qui doceant eos & dirigant in exercitio bonorũ.
† *Dixitq; Ioas.* Precepit. n. inſtaurari domũ dñi ruinoſam, per quam ſignificatur inſtauratio militantis eccleſiæ, quantum ad illa, q́ patent ruinæ, niſi remedium opponatur. In inſtauratione verò tẽpli ꝑ præceptũ Ioas fuerunt artifices diuerſi, ſ. cęmentarij lapidũ, ꝑ quos ſignant eccleſię prelati, qui per pœnas corrigere debẽt obſtinatos in malis & induratos ad modum lapidis: ꝙ in aliquo caſu dẽnt tradi iuſtitiæ ſeculari. Et cęſores lignorum qui mitius ligna rectificant per dolaturam, & per iſtos ſignificantur predicatores & cõfeſſores, qui ſuis monitionibus bonis reducunt ad morum rectitudinẽ peccatores. Et cęmentarij interrupta concludentes, & per iſtos ſignificantur amicabiles compoſitores diſcordes ab inuicẽ ad vnitatem pacis & concordiæ reformantes, & tales in eccleſia Dei ſunt valde vtiles. Per hoc aũt ꝙ ſ. dictũ eſt: *Fecitq;.* datur intelligi, ꝙ poſt mortem Ioiadę ſacerdotis cecidit in peccatum. ꝙ magis explicatur 2. Paralip. 24. Propter quod ibidem ponetur expoſitio myſtica domino concedente.

Anno

a Sartatecta. Rab. Dicit ruinas domus domini, vt quod cade re cęperat, fulciretur. Legitur enim in Par. q, Athalia & filij eius, i. ſacerdotes idolorum, quia legitur non habuiſſe filium deſtruxerunt domum dñi, & de ſanctificatis fecerunt Baal.

b Igitur vſque. Rab. Ante aduentum Chriſti licet doctrina le gis in gente Iudæa fuerit, tamen per do ctorum negligentiā in multis corrumpe batur, donec veniret ipſe, qui legē dedit, & per ſanctæ trinita tis fidem decalogū in Moſi & propheta rum ſcriptis ſpiritua liter obſeruandum doceret.

c Ad inſtaurationem tē pli reddite eam, &c. Rabbanus. Domi nus euangelicis do ctoribus ait: *Prædica te euangelium omni crea turæ, infirmos curate, mortuos ſuſcitate, lepro ſos mundate, gratis acce piſtis, gratis date.*

d Et tulit. Rabban. Pontifex noſter, qui ſeipſum obtulit ho ſtiam Deo, gazophy lacium vnum poſuit, id eſt, vnam catholi cam eccleſiam fecit, in foramen deſuper aperuit, quia tranſi tum inde ad cęlos pa rauit.

e Et poſuit. Rab. Al tare corpus domini, iuxta quod gazophy lacium eſt, cum ec cleſia Chriſto coniū cta eſt ad dexteram ingredientium do mum. Quia qui per fidem ingrediuntur eccleſiam, intendunt æternam beatitudinem, quam dextera ſignificat, perueni re. Illuc ergo mittunt ſacerdotes, qui cuſtodiunt oſtia tem pli, omnem pecuniam, quæ defertur ad templum, cum præ dicatores, qui ſeruant introitum fidei, offerunt vota fideliū verbis & operibus: & in eccleſia ritè precibus cōmendant Deo.

f Scriba regis, &c. Rabb. ſummi ſunt doctores, qui pecuniam collatam iuxta numerum & menſuram illis tribuebant, qui præerant fabris & cęmentarijs, hoc eſt, diſpenſatoribus ver bi Dei qui euangelici tritici menſuram conſeruis ſuis, his q operantur in domo domini, & virtutum opera in ędificio di uino componant, tribuebant.

Rabbanus. Apoſtoli, quos principes in eccleſia electio di uina conſtituit, per diſcipulos verbi ſemina per totum orbem diſſerunt, quatenus operarios voluntatis Dei idoneos audi toribus ſuis præficerent, quorum alij fabricabant ligna, cum ſe ſibi obedictes ligna fructifera in domo dñi parare ſtude bant. Alij ſartatecta templi faciebant: qñ illi, quæ per hære ſim & ſchiſmata rupta erant reædificabant: Alij ſaxa cęde bant, cū duros corde & incredulos fortiter increpabant, ita vt impleretur inſtauratio in vniuerſis, quæ indigebant expē ſa ad domum domini munienda, iuxta illud: *Vnicuique autem veſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti.* — Ephes. 4. c.

g Veruntamen non fiebant. Rabban. Alia debet eſſe ratio for mandorum vaſorum in miniſterium dñi, alia parandorum lignorum & ſaxorū in ędificium domus quia alia debet eſſe doctrina, qua rudes imbuūtur ad fidem, & alia qua iam per fecti inſtruuntur ad ſcientiæ plenitudi nem. Vaſa domini ſunt, qui iam apti ſunt ad capiēda mu nera diuina, & habi les ſunt ad miniſte rium Dei.

h Non fiebant. In Paralip. *Cum compleſ ſent omnia opera, detu lerunt coram rege & Ioiada reliquam par tem pecuniæ de qua fa cta ſunt vaſa templi.* non eſt contrarium, quia non de eadem pecunia, quæ offere batur a populo ad inſtaurationem do mus domini facta fuerunt vaſa in mini ſterium tēpli, ſed de reliqua parte pecu niæ, quæ ex aliis do nationib. fuerat col lata.

i Et fuſcinulæ, & cęt. Rab. Doctores quo rum officiū eſt cor pus & ſanguinē do mini credentibus di ſtribuere, infidelib. abnegare, necnon & ſpiritualem ali moniam verbi cui que prout conuenit diſpertiri: quia ſunt in verbis Dei, quę noſtræ humilitati re uelare dignatus eſt, ſunt alia, quæ noſtræ capacitatis menſu ram tranſcendunt. — Pſal. 140.

K Thuribula. Rab. Sunt, qui mundam orationem ex conſciē tia pura & fide non ficta offerunt Deo, & dicūt: *Dirigatur ora tio mea*, ſcilicet, *in conſpectu tuo.* — Eſa. 58. a.

l Tubæ omne vas, &c. Rabb. Doctores, qui toto orbe vocem euangelicæ prædicationis emittunt. vnde: *Quaſi tuba exalta vocem tuam.*

m Et non fiebat ratio iis omnibus, &c. Rabb. Tam religioſi fue runt, vt nullus dubitauerit quin pecuniā Dei ſine fraude tra ctarent. Vnde conſtat quanta diſcretione opus eſt his, qui pe cuniam verbi Dei diſpenſant conſeruis de qua ratio redden da eſt: vt non minus fideles inueniantur hi in ſpiritualibus, quam illi in corporalibus.

n Pecuniam vero pro delicto, &c. Rabbanus. Hic oſtenditur, quod confeſſio peccatorum & pœnitentia non proprio cu iuſque, ſed ſacerdotum iudicio peragenda eſt, quorum eſt diſcernere inter mundum & immundum: & lepræ maculā diiudicare.

---

a ſacerdotes † iuxta ordinem ſuum, vt inſtaurent, † ſartatecta do- 1
b mus, ſiquid neceſſarium viderint inſtauratione. Igitur vſque ad 2
vigeſimumtertium annum regis Ioas, non inſtaurauerunt ſacer
dotes ſartatecta templi. Vocauitq; rex Ioas Ioiadam pontificē
& ſacerdotes dicens eis: Quare ſartatecta non inſtauratis tem-
pli? Nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem ve
c ſtrum, ſed ad inſtaurationem templi reddite eam. † Prohibiti-
que ſunt ſacerdotes vltra accipere pecuniam a populo, & inſtau
d rare ſartatecta domus. Et tulit Ioiada pontifex † gazophylaciū
e vnum, aperuitque foramen deſuper, & poſuit illud iuxta alta-
re ad dexteram ingredientium domum domini, mittebantque
in eo ſacerdotes, qui cuſtodiebant oſtia, omnem pecuniā, quæ
deferebatur ad templum domini. Cumque viderent nimiā pe 3
f cuniam eſſe in gazophylacio, aſcendebat ſcriba regis, & ponti 4
fex: † effundebantq; & numerabant pecuniam, quæ inuenieba-
tur in domo domini, & dabant eam iuxta numerum atq; men- 5
ſuram in manu eorum, qui prçerant cęmentariis domus domi-
ni. Qui impendebant eam in fabris lignorum, & in cęmētariis
his, qui operabantur in domo domini, & ſartatecta faciebāt, &
in his, qui cędebant ſaxa, & vt emerent ligna & lapides, qui ex-
cidebantur, ita vt impleretur inſtauratio domus domini in vni-
g uerſis, quæ indigebant expēſa ad muniendam domum. Verun 6
h tamen non fiebant † ex eadem pecunia hydriæ tēpli domini:
i & † fuſcinulæ & thuribula & tubæ omne vas aureum & argen
k teum de pecunia, quæ inferebatur in tēplum dñi. Iis enim, qui
l faciebant opus, dabatur vt inſtauraretur tēplum dñi. Et nō fie
m bat ratio iis omnibus, qui accipiebant pecuniā, vt diſtribuerent
n eā artificibus: ſed in fide tractabāt eā. Pecuniā vero pro delicto,

a ¶ Aquam diuinæ ſapientiæ continentes.

a ¶ Vnde in Exod. quando tuleris ſummam filiorum Iſrael, dabunt ſingul. pretium pro animabus ſuis, & non erit pla.

† ruinas, vel loca fracta & diruta, & infra.

2. Par. 24 d.

† Conſenſerūt que ſacerdotes non.

† arcam cuiuſdam, vnius, & infra.

† repoſcebatur ratio vbi.

Anno

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt inſtaurent ſartatecta domus, &c. *id eſt, fiſſuras, quæ indi- gebant reparatione, maximè in tectis templi, quæ erant magis expoſita imbribus & ventis. Et dicitur ſartumtectum a ſartio tis, quod facit ſar tum in ſupino, & tectum tecti.*

2 Igitur vſque ad vigeſimumtertium annum, &c. *Hic conſe- quenter ponitur negligentia prædicti præcepti, & remedium cōtra hoc per regem & pontificem, & patet litera.*

3 Cumque viderent nimiam pecuniam, &c. *Hic cōſequenter ponitur perfectio operis ex pecunia a populo accepta cum dicitur:* Cumq; viderent nimiam, &c. *ita q indigebat euacuatione, vt ſic alia pecunia ibidem reciperetur.*

4 Aſcendebat ſcri. &c. *vt negotiū certius fieret & abſq; ſuſpiciōe.*

5 Et dabant eam iuxta, &c. *vt inſtauratio domus domini comple- retur, & patet litera vſque ibi.*

6 Veruntamen non fiebant, &c. *& hoc eſt dictum, quod illa pe- cunia non erat ad hoc ordinata, ſed ad reparationem templi, vt dictum eſt, veruntamen quia completo illo opere remanſit aliqua pars pecuniæ de illa facta ſunt aliqua vaſa templi aurea & argentea, vt habetur 2. Paral. 25. d. Cætera patent in litera.*

Tunc

& pecuniam pro peccatis non inferebant in
templum domini, quia ſacerdotum erat. Tunc 1
aſcendit Hazael rex Syriæ & pugnabat contra 2
Geth, cepitque eam. Et direxit faciem ſuam, vt 3
aſcenderet in Ieruſalem. Quamobrem tulit
Ioas rex Iuda omnia ſanctificata, quæ conſe- 4
crauerant Ioſaphat, & Ioram, & Ochozias pa-
tres eius reges Iuda, & quæ ipſe obtulerat, &
vniuerſum aurum quod inueniri potuit in the-
ſauris templi domini, & in palatio regis, mi-
ſitque Hazaeli regi Syriæ, & receſſit ab Ieruſ-
lem. Reliqua autem ſermonum Ioas & vn
uerſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in li
5 bro verborum dierum regū Iuda? Surrexeru
6 autē ſerui eius & coniurauerūt inter ſe, percu
ſeruntq; Ioas in domo Mello in deſcēſu Sella
7 Iozachar nāq; filius Semaath & Ioſabad fili
Somer ſerui eius percuſſerunt eū, & mortu
8 eſt. Et ſepelierunt eū patribus ſuis in ciuita
Dauid. Regnauitque Amaſias filius eius ꝓ eo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc aſcendit. *Hic deſcribitur aduerſitas regni, quando Ioas cœpit viuere inſolenter, quia mortuo Ioiadá principes volentes regi adulari exhibuerūt ſibi honores ſoli Deò debitos, quibus acquieuit rex, in hoc vſurpans ſibi honoem diuinum, quod cum argueret Zacharias filius Ioiadæ, de mandato regis lapidatus fuit in atrio domini, vt habetur 2. Paral. 24. f. Dicit autem Ra. Sa. quòd hoc principes dixerunt regi, quòd eſſet dignus honore diuino, quia ſex annis fuerat in templo domini nutritus, qđ nō fuiſſet, niſi in eo eſſet aliquid diuinū, quia ſi aliquis intraſſet locum illum ēt per momentum temporis, præter illos qui habebant loci cuſtodiam, erat in periculo mortis, quibus rex acquieuit in perſonæ ſuæ, & regni ſui detrimentum, propter quòd a Deo punitus fuit primo afflictione, & ſecundo morte, ibi:* Surrexerunt autem. *Circa primū* Diuiſio. *dicitur:* Tunc aſcendit. *id eſt, poſtquam rex vſurpauerat ſibi honorem diuinum modo prædicto, & interfecerat Zachariam.*

2 Et pugnabat. *Iſta ciuitas erat in terra Philiſthinorum.*

3 Cepitq;. *2. Paral. 24. f. dicitur, ꝙ Ioas cum maxima multitudine exiuit contra Syros, & a modico populo fuit debellatus, & populus eius occiſus pro magna parte, & ipſemet viliter tractatus, propter quod ad ſuam ſuā liberationē tradidit ea, quæ non licebat, quod notatur cum dicit*

4 Quæ conſecrauerant. *Illa enim, quæ ſemel erant conſecrata d. mino, non poterant vltrà alijs vſibus applicari, vt habetur Leuit. vlt*

5 Surrexerunt. *Hic conſequenter additur pœna mortis, quia addiu rat peccata peccatis, cum dicitur.*

6 Percuſſeruntq;. *i. in ꝓpria domo, illū. n. locum ædificauit Salo ad dilatationē habitationis vxoris ſuæ, ſicut dictum fuit ſup. 3. li. c. 1*

7 Iozachar namq;. *Iſte fuit Ammonites, & ſocius ſuus Moabit. vt hētur 2. Par. 25. qđ diuino iudicio factū fuit, vt dicit Ra. Sa. vt a bi ſimilibus in peccato occideretur. Ioas. n. fuit valde ingratus bene ciis Ioiadæ, cuius filium interfecit, vt dictum eſt, & eodē modo Amm nitæ & Moabitæ, qui deſcenderunt de Loth, fuerūt valde ingrati be ciis Abrahæ, qui expoſuit ſe periculo pugnando cōtra quinque reges liberaret Loth de manibus eorum, vt habetur Gen. 14. Poteſt etiam ci, quòd fuerunt valde ingrati ipſi Ioas, quia cum eſſent extranei, ſe rat eos ſibi familiares, & valde potentes in regno ſuo.*

8 Et ſepelierunt. *quantum ad locū in generali, ſ. in ciuitate Da non tamen cū patribus ſuis quantum ad locum ſepulturæ in ſpecia quia non fuit ſepultus in ſepulchris regum, vt habetur 2. Paral. 24.*

CAP.

CAP. XIII.

a Anno viceſimo tertio Ioas, &c. ✻ Ioſephus. Iſraelitarum principatu potitus eſt Ioachaz filius Iehu in Samaria, patris quidem ſui nec imitator exiſtens: impiè verò gerens, ſicut & primi reges, qui B Deum ſpreuiſſe videbantur. Hūc autē humiliauit, & contriuit Syrorum rex. Nam & ciuitates ei plurimas & maximas abſtulit, & eius milites trucida- C uit. Hæc paſſus eſt Iſraelitarum populus ſecundum Eliſei prophetiā, quand Azazel prędixerat: regnaturū ſuper Syros & Damaſcenc Cumq; Ioachaz in his anxietatib. ad preces Dei ſupplicati neſq; confugiſſe rogans vt eum manibus Azaeli beraret, nec p. retur, vt ſub ditione viueret Deus pœnitētiar E pro virtute ſuſ piēs, & corripe magis quā perd re hominē huiu modi volens: co ceſſit ei quatenu belli pericula d clinaret. Pace it que potita proui cia, rurſus ad ſta priſtinū copian que reuerſa eſt. F

(Lib. 7. Antiq. cap. 8.)

CAP. XIII.

a Anno viceſimotertio Ioas filij Ochoziæ regis 1
Iudæ, regnauit Ioachaz filius Iehu ſuper Iſrael
in Samaria decē & ſeptem annis. Et fecit ma- 2
lum coram domino, ſecūtuſq; eſt peccata Ie-
roboam filij Nabat, qui peccare fecit Iſrael, &
non declinauit āb eis. Iratuſque eſt furor do- 3
mini contra Iſrael, & tradidit eos in manu Ha
zael regis Syriæ, & in manu Benadad filij Hazael, cunctis die-
bus. Deprecatus eſt autem Ioachaz faciem domini, & audiuit eum
dominus. Vidit enim anguſtias Iſrael, quia attriuerat eos rex Sy-
riæ. Et dedit dominus Iſraeli ſaluatorē, & liberatus eſt de manu re- 4
gis Syriæ. Habitauerūtq; filij Iſrael in tabernaculis ſuis, ſicut heri &
nudiuſtertius. Verūtamē nō receſſerunt á peccatis domus Ieroboā, 5

☞ *Eliſe*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 Anno viceſimotertio. *Hic conſequenter deſcribitur regum Iſrael ſucceſſio, & ſecundo Eliſei mors & tumulatio, ibi:* Diuiſio. Eliſeus autem. *Circa primum primo ponitur Ioachaz: regis Iſrael malitiæ, cùm dicitur.*

2 Et fecit malum. *& ſubditur ſequens pœna, cum dicitur.*

3 Iratuſq; eſt furor. *id eſt, rigor iuſtitiæ diuinæ ad punitionem culpæ, & additur ipſius Ioachaz pœnitentia, docente cum pœna, cum dicitur.* Deprecatuſque eſt Ioachaz, &c. *ſequitur.*

4 Et dedit. *Quis autem fuerit iſte ſaluator, ſcriptura non exprimit, & ideo circa hoc variè dicitur: Dicit enim Rab. Sa. quòd fuit Ioas filius Ioachaz, qui percuſſit ter Syriam, vt habetur infra eo. cap. Sed hoc non conſonat literæ ſequenti, quia illæ tres percuſſiones fuerunt poſt mortem Ioachaz: hic autē dicitur de ipſo:* Et liberatus eſt de manu regis Syriæ, &c. *propter qđ oportet dicere, quod iſte ſaluator ei datus f. in vita ipſius. Poteſt igitur cōuenienter dici, quod iſte ſaluator fuit a gelus regno Iſrael prælatus, quia angeli ſingulis regnis prælati proc rāt bonum regnorū ſuæ cuſtodiæ deputatorum, vt hētur Dan. 10. propter quod iſte angelus de ordinatione diuina impediuit ex tunc cot Ioachaz conſurgere bella, ita, quod quamuis non haberet populum virtutē reſiſtendi aduerſariis, ſecundū quod ſubdit infr.* Et non fu derelicti Ioachaz de populo niſi quinquaginta equites, & *tñ virtute angeli hominibus occulta fuerūt aduerſarii eius repreſſi p timorem eis immiſſum. Vel alio modo, ita quod dimiſerunt Ioachaz populum eius in pace, & in hoc concordat dictum Ioſephi. di. quod d minus conceſſerat ei euadere pericula belli.*

5 Veruntamen nō receſſerunt a peccatis domus. *colendo v tulos, ne populus Iſrael rediret ad regnum Dauid, ſi aſcenderent in I ruſalem adorare.*

Siquider

MORALITER.

1 *Anno viceſimotertio Ioas filii, &c.* Hic non apparet mihi aliquod quod exponendum myſticæ notabilitatis alicuius vſque a locum illum.

† *Eliſeu*

qui peccare fecit Iſrael ; ſed in ipſis ambulauerunt. Si quidem 1
& lucus permanſit in Samaria. Et non ſunt derelicti Ioachaz
de populo niſi quinquaginta equites, & decem currus, & de-
cem milia peditum. Interfecerat enim eos rex Syriæ, & rede-
gerat quaſi puluerem in tritura areæ. Reliqua autē ſermonum
Ioachaz, & vniuerſa, quæ fecit, ſed & fortitudo eius nonne 2
hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dor-
miuitque Ioachaz cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in Sa-
maria, regnauitque Ioas filius eius pro eo. Anno triceſimo ſe-
ptimo Ioas regis Iuda, regnauit Ioas filius Ioachaz ſuper Iſ-
rael in Samaria ſedecim annis, & fecit, quod malum eſt in con-
ſpectu Domini. Non declinauit ab omnibus peccatis Ieroboam
filij Nabath, qui peccare fecit Iſrael, ſed in ipſis ambulauit. Reli
qua autem ſermonum Ioas, & vniuerſa, quæ fecit, ſed, & forti-
tudo eius, quomodo pugnauerit contra Amaſiam regem Iu-
da, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum regum
Iſrael? Et dormiuit Ioas cum patribus ſuis, Ieroboam autem
ſedit ſuper ſolium eius. Porro Ioas ſepultus eſt in Samaria cum
a regibus Iſrael. Eliſeus autem ægrotabat infirmitate, qua & mor 3
b tuus eſt. Deſcenditque ad eum Ioas rex Iſrael, & flebat coram 4
eo, dicebatque, Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius. 5
Et ait illi Eliſeus, Affer arcum, & ſagittas. Cumque attuliſſet
ad eum arcum, & ſagittas, dixit ad regem Iſrael, Pone manum 6
tuam ſuper arcum. Et cum poſuiſſet ille manum ſuam, ſuper- 7
c poſuit Eliſeus manus ſuas manibus regis, & ait: Aperi fene- 8
d ſtram orientalem. Cumque aperuiſſet, dixit Eliſeus, Iace ſagit- †
a ¶Rab. prædicatio ſancta.
e tā, & iecit. Et ait Eliſeus, Sagitta ſalutis domini, & ſagitta ſalu- 9
a ¶Id eſt, in continendo, vel apprehendendo.
tis contra Syriam: percutieſque Syriam in Aphec donec con-
f ſumas eam. Et ait, Tolle ſagittas. Qui cum tuliſſet, rurſum di-
xit ei, Percute iaculo terram. Et cum percuſſiſſet tribus vici- 10

a *Eliſeus au.* RAB. Redēptor noſter rectorib. eccleſiæ armis ſpiritualibus ſe indui, & contra hoſtem antiquum præcipit præliari. Arcus ſacrum eſt eloquiū, quod ex vtroque teſtō velut ex cornu, & chorda ꝯſtat. Per vetus quippe teſt. figuratur cornu ꝑꝑ duritiam, per no. vero, quod incarnato domino factum eſt, figuratur chorda. & dū chorda trahitur, cornu curuatur, quia cū nouum teſtamentū diſcutitur, vetus à rigore ſuo ad intellectū ſpiritualem flectitur. Sagittæ ſunt verba, quæ doctores proferunt. Nos ergo cum ſcripturæ ſacræ dicta penſamus, arcum intendimus, cum verba doctrinæ damus, ſagittas emittimus.

b *Deſcenditque ad eum Ioas, &c.* ⁂ IOSEPHVS. Iſte fuit bonus, & in nullo paternæ naturæ cōſimilis. Cum Eliſeus ægritudinē incurriſſet, venit Iſraelitarum rex viſitare eum. Et dum eū in nouiſſimis inueniſſet, flere cœpit eo vidente, & ingemiſcere, patrēque, & ſcutum ſui regni vocare, præter eum ſe dicens nunquam contra hoſtes armis egiſſe, ſed illius prophetia ſine dimicatione viciſſe, qui dū à vita diſcederet, Hebræos Syris, & alijs inimicis captiuādos relinqueret. Quapropter nec ipſam vitam ſecuram vlterius fore dicebat, ſed gratum ſibi eſſe, vt cum eo à præſenti luce recederet.

⁂ THEODORETVS. Quamnam ob cauſam per iacula ſignificauit futuram victoriā? Non tā credebant verbis, q̃ ijs quæ per facta fiebant prædicationibus. Arbitratus autem fore, vt ſua ſponte multa iaceret, ait primo emiſſo, Iaculum ſalutis Domini, &c. D

c *Superpo.* RAB. Exemplis ſuis dominus actiones doctorum dirigit, & confortat.

d *Aperi fe.* RAB. Lumīe ſciētię ſuos hortatur primum illuſtrari, & ſic iacula verborum mittere.

e *Sagitta.* RAB. Prędicatio ſancta certiſſima eſt interfectio ſpiritualium hoſtiū ſi perſeueranter agitur. vnde non debet doctor propter auaritiā negligere animarum curam, ſed magis per pietatem ad æternam prætēdere requiem, quod ſignificat Aphec. interpretatur enim continebit, vel apprehēdet. vnde Apoſtolus enumeratis vitijs ſubintulit, *Tu autem homo Dei hęc fuge, ſectare vero iuſtitiam, & pietatem, & apprehende vitam æternam.* E 1. Tim. 5. b.

f *Tolle. Qui cum.* RA. Doctoribus pręcipitur iaculo prædicationis terram, ideſt, carnales percutere. Tribus vicibus terram iaculo percutere, eſt trinitatis fidē carnalibus per doctrinam inſinuare. Poſtea doceantur quinque ſenſibus corporeis imperare, boniſque operibus, quæ per ſex exprimuntur ſtudium impendere, nec nō ſcientiam ſpiritualem inſtanter meditari, quam ſeptiformis ſpūs ad ſalutē humani generis gemino teſtamento edidit. Qui autē, ſolā fidē ſufficere credunt ad ſalutem, recte arguuntur, quia ſecundū Iacob F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Siquidem, & lucus.* hoc erat de reliquijs cultus Baal, vituli enim aurei nō erant in Samaria, ſed in Dan, & Bethel, ſicut dictum fuit ſupra. 3. lib. 12. c. ſed in Samaria fuerat templum Baal, quod deſtruxit Iehu, ſicut habetur ſup. 10. c. Sed lucus, qui erat plantatus prope illud templum, in quo exercebatur luxuria, remanſerat ꝯ legis mandata, q̃ ꝓcepit lucos excidi, ſicut, & tēpla idolorū ſubuerti. Cætera patēt in litera vſq; ibi.

2 *Et forti.* De qua pugna dicetur magis c. 2.

3 *Eliſeus au.* Hic conſequenter deſcribitur mors Eliſei, & eius tumulatio, & primo deſcribitur ſignum ab eo datum, cū eſſet morti propinquus. ſecundo cum iam eſſet mortuus, ibi *Mortuus eſt ergo.* Circa primum dicitur.

4 *Deſcenditque ad eum.* quia vita Eliſei multū valebat ad defenſionem ſui regni.

5 *Currus Iſrael, & auriga eius.* exponatur ſicut ſupra 2. cap. Cui compaſſus Eliſeus dixit.

6 *Pone manum tuam.* ad tendendum ipſum.

7 *Superpoſuit.* ad oſtendendum, quòd meritis ipſius daretur regi ſignum victoriæ.

8 *Aperi fene.* in illa enim parte erat regnum Syrię, quod moleſtabat regnum Iſrael.

9 *Sagitta ſa. do.* id eſt, emiſſio huius ſagittæ ſignat victoriam pro populo Iſrael, & contra Syros.

10 *Percute.* Iſta percuſſio deſignat percuſſionem populi Syriæ à populo Iſrael, vt patet ex ſequentibus. Sit

MORALITER.

3 *Eliſeus autem ægro.* Sequitur.

5 *Dixit ad re.* Per Eliſei verba cōſequenter hic poſita, demōſtratur, quid bonus princeps facere debeat, & etiam bonus prælatus, qui poteſt dici rex à regendo in ſpiritualibus.

6 *Pone manum tuam.* Per hoc enim oſtenditur officium principis, & prælati circa ſubditos, quod eſt debite iuſtitiā exercere. Nā per lignū arcus, quod eſt rigidū, deſignatˀ iuſtitię rigor, per chordam autem, quę mollis eſt, miſericordię dulcor, & per hoc, ꝙ lignū rigidū per chordam mollem curuatˀ, ſignificatur, quòd in dubijs declinandum eſt magis ad miſericordiæ dulcorem, quàm ad rigorem iuſtitię, Iac. 2. c. *Miſericordia ſuperexaltat iudicium.* Et, hic dicitur, quod ἐπιεικής, ideſt, clemens, eſt diminutiuus pœnarum.

† *Iace ſagit.* per quam intelligitur ſententia procedens ex iuſtitia miſericordia temperata. ideo ſubditur.

9 *Sagitta ſal. do.* ꝗa talis ſentētia ꝯformatˀ diuinę voluntati.

9 *Et ſagitta ſalutis contra Syriam.* quę interpretatur excelſa, quia talis ſententia reprimit extollentiam ſuperborum.

10 *Rurſum dixit ei, percute ia. ter.* Per qđ oſtenditur, quòd bo- † nus

Iaco. 2. d. Iacob. *Fides ſine operibus mortua eſt.*

a *Quod cum.* ⁂ IOSEPHVS. poſt non multum vero tempus
A & propheta defunctus eſt, vt iuſtitia famóſiſſimus, & in Dei
L. 9. antiq. c. 10. laudibus, & ſtudijs, valde præclarus. Miraculũ nãque, & inopinabilia opera per ſuas prophetias oſtẽdit, & apud Hebręos memoriæ in claram, & magnificam ſepulturam habere promeruit, & qualem viro, ita religioſo decebat impendi. Illo ſiquidẽ tempore contigit, vt quidam latrones in Eliſei ſepulchrũ, mortuum quem ipſi videbantur interfeciſſe, proijcerẽt, cuius cadauer dum eius ſuiſſet corpori ſociatum continuo ſuſcitatum eſt.

† ſequenti. †Sic legunt vera cõſentiẽtibus Hebręis quod ambulauit, & tetigit oſſa Eliſei, & reuixit.

B

⁂ THEODORET. Quæſt. 43. Propheta etiam mortuus mortuum ſuſcitauit, qui ei appropinquarat, vt vel ipſum corpus teſtaretur, quò acceperit duplicem magiſtri gratiam.

⁂ HIERONYMVS. In 1. c. Abd. Sepulchrum Abdiæ vſque hodie cum mauſoleo Eliſei prophetæ, & Ioannis Baptiſtæ, in Sebaſte venerationi habetur.

⁂ IDEM. Epiſt. ad Euſtoch. Vidit Paula Samariã Ibi ſiti ſunt Eliſęus, & Abdias prophetæ, & Ioannes Baptiſt. Vbi multis intremuit cõſterna-
C
ta mirabilibus, namque cernebat varijs dæmones rugire cruciatibus, & ante ſepulcra Sanctorum vlulare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, ſibillare ſerpentum, mugire taurorum, alios rotare caput, & poſt tergum terram vertice tangere, Paula vidit.

bus, & ſtetiſſet, iratus eſt contra eum vir Dei, & ait, Si percuſ- 1
ſiſſes quinquies, aut ſexies, ſiue ſepties, percuſſiſſes Syriam
vſque ad conſummationem. Nunc autem tribus vicibus per- 2
cuties eam. Mortuus eſt ergo Eliſeus, & ſepelierunt eum. † La- 3
trunculi autem de Moab venerunt in terram in ipſo † anno.
Quidam autem ſepelientes hominem viderunt latrunculos,
a & proiecerunt cadauer in ſepulchrum Eliſei. † Quod cum 4
tetigiſſet oſſa Eliſei, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos.
Igitur Hazael rex Syriæ afflixit Iſrael cunctis diebus Ioachaz.
Et miſertus eſt dominus eorum, & reuerſus eſt ad eos propter
pactum ſuum, quod habebat cum Abraham, & Iſaac, & Iacob, & noluit diſperdere eos, neque proiicere penitus vſque
in præſens tempus. Mortuus eſt autem Hazael rex Syriæ, &
regnauit Benadad filius eius pro eo. Porro Ioas filius Ioachaz 5
tulit vrbes de manu Benadad filii Hazael quas tulerat de manu Ioachaz patris ſui iure prælii. Tribus vicibus percuſſit eum
Ioas, & reddidit ciuitates Iſrael.

⁂ AVGVST. Si quis ſanctorum reliquias non honorandas eſſe dixerit, ille non Chriſtianus, ſed Eunomianus, & Vigilantianus creditur.

RAB. Reſurrectio cadaueris, per contactum oſſium Eliſei, ſignificat, quòd quicunque firma fide tãgit mortem Chriſti, & ſpem ſuam veraciter in eo collocat, ſine dubio particeps erit reſurrectionis eius. vnde. *Ego ſum reſur. & vita. Poſtquã obiit Ioiada, ingreſſi ſunt principes Iuda, adorauerunt regẽ, &c.* Dicũt Iudei ſicut Deũ regẽ adoratum, & honores ſupra humanum modum à ſubditis libenter accepiſſe. vnde iram Dei ſubito expertus eſt, ſicut Herodes. *Non eſt Deus in Iſrael.* quia omnes noxij erant, & idololatria polluti, Has duas glo. ex 24. Paralip. tranſumptas vide, & potius ibi, quam hic habere locum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Si percuſ.* Erat enim reuelatum Eliſeo, quòd ſi rex multoties percuteret terram abſque interruptione, quòd totaliter dejiceret Syriam, non tamen habebat licẽtiam dicendi hoc regi, ſed ſolum videndi, quod faceret, vt per hoc haberet certum ſignum, quid futurum eſſet, ideo ſequitur.

2 *Nunc au.* Spiritus enim ſanctus tãgit corda prophetarum eo modo quo vult, & ideo aliquando reuelat aliquid futurũ in generali, tantum, & poſtea in particulari, ſicut patet hic. primo fuit reuelatum Eliſeo, quod ſi rex multoties percuteret terram, deleret Syriam, non tamen fuit ſibi reuelatum quoties eſſet percuſſurus, ſed poſtquam percuſſerat ter, & ceſſauerat reuelatum fuit Eliſeo, quod percuteret Syrios tãtum tribus vicibus, & in bellis particularibus.

3 *Mortuus.* Hic conſequẽter deſcribitur ſignum factum per Eliſeum poſt mortem eius, cum ſubditur.

4 *Quod cum.* ad declarandum merita ipſius Eliſei. Cætera patent vſque ibi.

5 *Et reg.* Sic.n. ſcribitur hic in Hebræo. & ita dicit Hiero. q. debet ſcribi, ille aũt Benadad, q. pceſſit Hazael, ſcribitur p, b, in fine.

CAP.

MORALITER.

† nus princeps, vel prelatus debeat facere circa ſeipſum. p terram. n. intelligitur caro, quæ de terra eſt a domino. Terra ergo percutitur, quando tria carnis vitia reprimuntur, ſcilicet, acedia. vñ Mat. 26. d. *Spiritus quidem prõptus eſt, caro autem infirma,* Et gula, & luxuria. Sed in hac percuſſione ſiſtitur, quando minus perfecte caro maceratur, propter quod ſic percutiens per prophetam increpatur, cum ſubditur.

1 *Si percuſ, Mortuus eſt.* Sequitur.

4 *Et pro.* per Eliſeũ, qui Dei mei ſalus interpretatur, Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificatur, per hoc ergo, q. mortuus oſſa tangens Eliſei reuixit, ſignificatur, q. mortuus morte culpæ, ſi fideliter, & deuote tangat Chriſtum mortuum p compaſſionem, redit ad vitam gratiæ, & idem fuit ſignificatum Nume. 21. in aſpectu ſerpentis ænei.

1 Siper

† MORA-

3 A

CAP. XIIII.

IN anno ſe. a *Et ſe.* RAB. Amaſias fecit bonum in conſpectu domini, ſed nō corde perfecto, bona quippe opera, quæ placent Deo fecit, ſed nō corde perfecto, quia ſub ſimulata ſpecie coram hominibus oſtendebat, & ſic coram Deo accepta non erant.

b *In val.* RAB. Vallis Salinarum erat vbi ſal faciebant. Vel cœno ſalſuginis deciſo, & ſiccato, & incēſo. Vel aquis puteorū ſalſis feruefactis, & vſque ad ſalis firmitatē coquendo perductis. Vel alio quolibet ordine quo ſal fieri conſueuit.

c *Petram.* RAB. Petra ciuitas eſt Arabię nobilis in terra Edō, quæ in li. Nu Recem dicitur, & à Syris ſic appellatur. Sed Ioſephus non ciuitatē dicit, ſed magnam petram in Arabia conſtitutam.

✠ IOSEPHVS. Amaſias eligens exercitū de Iuda, & Beniamin quaſi trecenta milia, conſtituit ſuper eos Centuriones, mittēſque ad regem Iſraelitarum, conduxit centum talentis argenti centū milia armatorum. Deliberauerat enim, vt Amalechitarū gentibus, & Idumæis, & Gabaonitis infer-
inſerret bellū. Cumque eſſet in procinctu, ſuaſit ei ꝓpheta, vt dimitteret Iſraelitarum exercitum, quia eſſet impius, & Deus eū vinci p̄diceret, atque ſuorū ſolūmodo ſolatijs vteretur, & hoſtib. p̄ualeret volēte Deo. Et dimiſit, cedens ēt quas dederat mercedes, & vicit, & decem milia occidit, & totidem viuos captos ex magna petra præcipitauit. Prædam autem & diuitias ex his gentibus abſtulit infinitas. Victoria autem elatus, Deū omnium authorē cœpit ſpernere, ac Deos illos quos de Amalechitarum prouincia vexerat, adorare.

d *Iectheel.* Quod Amaſias victor nomen impoſuit, interpretatur cœtus Dei, vel auxilium Dei, agēte eo fideliter, vt præſentis videretur memoriæ, quod hanc, vel cœtus populi Dei, vel Deo adiuuante ceperit.

e *Veni videamus nos.* ✠ IOSEPH. Amaſias dum ſe abſtinere non poſſet in rebus felicibus conſtitutus, ſcripſit ad regem Iſraelitarū Ioas, vt ei obediret, & populus eius vniuerſus, ſicut prius obediebāt parentibus eius Dauid, & Salomoni. Quod ſi parere nollent, ſcirent quia bello terminum cauſæ perciperet, &c.

D

† 2. Pa. 15. a.

Rabbanus. Angelom.

F

† abſtulerunt.

† in quo. l. 9. anti. c. 10.

† Sela nomen vrbis.

E

CAP. XIIII.

IN anno ſecundo Ioas filii Ioachaz re-
gis Iſrael regnauit Amaſias filius Ioas
regis Iuda. Viginti quinque annorum
erat, cum regnare cœpiſſet. Viginti au-
tem, & nouem annis regnauit in Ieruſa
lem. Nomen matris eius Ioadan de Ie-
a ruſalem. Et fecit rectum coram domi- 1
no, veruntamen non, vt Dauid pater eius. Iuxta omnia, quæ 2
fecit Ioas pater ſuus fecit, niſi hoc tantum, quod excelſa non 3
† abſtulit: Adhuc enim populus immolabat, & adolebat in-
cenſum in excelſis. Cumque obtinuiſſet regnum, percuſſit 4
ſeruos ſuos, qui interfecerant regem patrem ſuum; filios 5
autem eorum, qui occiderant, non occidit, iuxta verbum,
quod ſcriptum eſt in libro legis Moyſi, † ſic præcepit do-
minus dicens, † Non morientur patres pro filiis, neque
filii pro patribus, ſed vnuſquiſque in peccato ſuo morietur.
¶Amaſias. a ¶Vetus æditio, quaſi nomen regionis Gemelam poſuit.
b Ipſe percuſſit Edom in valle Salinarum decem milia, & ap- 6
c prehendit † Petram in prælio, vocauitque nomen eius Ie- 7
d ctheel vſque in præſentem diem. Tunc miſit Amaſias nun- 8 9
e tios ad Ioas filium Ioachaz filii Iehu regis Iſrael, dicens, Ve- 10 11
ni, & videamus nos. Remiſitque Ioas rex Iſtael ad Amaſiam re

☞ Percuſ-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIIII.

IN anno ſe. *Hic conſequenter tangitur de hoc, quod factum eſt tempore Amaſiæ regis Iudæ. & primo deſcribitur regni eius perſecutio. ſecundo regni Iſrael ſucceſſio ibi*, Anno quinto decimo. *Prima in duas, quia primo deſcribitur regnum Amaſiæ tempore proſperitatis. Secundo tempore aduerſitatis, bi,* Tunc miſit Amaſias. *Circa primum deſcribitur ipſius vita, cum dicitur.*

1 Et fecit. *reſpectu regū Iſrael, qui erant imperfecti, ideo ſubditur.*

2 Veruntamen non, vt Dauid pater eius. *q fuit valde pfectus.*

3 Iuxta omnia, quæ fecit. *ſicut ſupradictum eſt c. 12. quod nec ēt Ioas pater eius abſtulit excelſa. & ideo iſtud,* Niſi hoc tantum, &c. *non poteſt referri ad literam immediate præcedentem, ſed refertur ad, id quod dicitur,* Fecitque rectum coram domino. Niſi hoc tantum, &c. *& tunc patet litera.*

4 Cumque obtinuiſſet. *in pace, & quiete, & ita quod tunc poterat facere iuſtitiam abſque periculo perturbationis regni.*

5 Percuſſit ſer. *Filios autem eorū, qui occiderant non occidit, ſicut ſcriptum eſt in lege Domini. Deu. 24. c.* Non morientur patres pro filijs, nec filij pro patribus, &c. *ſequitur.*

6 Et apprehendit. *Dicunt hic aliqui, quod petra eſt nomen cuiuſdā ciuitatis. Alij autem dicunt, & verius, vt videtur, quòd eſt nomen cuiuſdam petræ prærupiæ vbi interfecit plures de Idumæis, ſecundum quod habetur. 2. Paral. 25.*

7 Vocauitque no. *id eſt, illius Petræ.*

8 Iectheel. *ſignat in Hebræo acredinem dentium, quia illi, qui interfecti ſunt, ibi ſtridebant dentibus ex horrore mortis, & dolore.*

9 Tunc. *Hic conſequenter deſcribitur regnum eius tempore aduerſitatis, & primo agitur de eius debellatione. ſecundo de eius occiſione, ibi* Factaq; eſt. *Circa primum ſciendum, quod Amaſias ex victoria, quam habuit contra Idumæos, eleuatus fuit in ſuperbiam, ex hoc iuſto Dei iudicio permiſſus eſt cadere in idololatriam, quia idola* Idumæorū, *quæ ceperat, reſeruauit ſibi, & coluit, nec ad reprehenſionem prophetę ſe correxit, ſed de morte ſibi comminatus fuit, vt habetur 2. Para. 25. pp quod in tantā p̄ſumptionem permiſſus eſt cadere, quod prouocauit Ioas regem Iſrael ad præliū, vt ſic eius ſuperbia confunderetur, & hoc eſt, quod dicitur.* Tunc. *i. poſt prædictas nequitias ab eo perpetratas.* Diuiſio.

10 Miſit Ama. *prouocando eum ad prælium. ideo ſubditur.*

11 Veni, & vi. *nos in bello die ſtatuto.*

Carduus

MORALITER.

1 *In anno ſecundo.* Sequitur.

6 *Ipſe per.* Edom interpretatur terrenus, & ideo per Amaſiā qui percuſſit Edō, ſignificat in religione profeſſus, qui viuēdo ſine proprio terrenis abrenuntiat. & ſic Edom ſuperat in valle Salinarum, quia talis profitetur viuere in valle humilitatis, & obedientiæ, & ēt in caſtitate, q̄ per Salinas ſignificatur, quia ſicut ſal præſeruat carnes à putrefactione corporali ſic caſtitas corpus, & animā à putredine peccati. Vn̄ per oppoſitum de luxurioſis dr̄ Iohel. 1. d. *Computruerunt iumēta in ſtercore ſuo.* Quod exponens GREG. dicit, Iumēta in ſuo ſtercore putreſcere, eſt carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire.

9 *Tunc miſit.* Ex victoria enim ꝙ Edom in ſuperbiam eleuatus fuit, & ſic contra regem Iſrael pugnare voluit, vnde ſibi male cōtigit. Per hoc igitur ſignificat religioſum de ꝑfectione ſui ſtatus ſuperbientem, & ſeculares aliquando meliores ipſo contemnentem, ſimilem Phariſæo, qui dicebat de ſeipſo Luc. 18. a. *Non ſum, ſicut cæteri homin. rap. adul. &c.* Et quia ſic per ſuperbiam eleuatur, ad obtinendum eccleſiæ gradū indebitum ſibi conatur, propter quod dicendum eſt ei à ſuperiori, quod ſubditur.

† Conten-

A a *Percuſſuſque eſt Iuda, & cæter.* ✱ IOSEP. Dũ prælium eſſent commiſſuri milites Amaſię repentinus terror, & ſtupor inuaſit, qualem non propitius Deus immitteret, & antequam venirent ad manus, in fugam animi pauore conuerſi ſint.

✱ CHRYSOS. Aduerte, quicũque regum placuerant Deo, diutius regnauerunt, & proſperati ſunt, & inimicos eorũ humiliauit Deus ſub manibus eorum. Quotquot maligne geſſerunt, velociter & à regno, & à viuis, cum amara morte præciſi ſunt, & humiliauit illos Deus ſub inimicis eorum.

(Hom. 1. in Math. — B)

b *Ipſe reſtituit terminos Iſr. &c.* (Rabbanus, Angelom.)

C RABBANVS. De Ieroboã dicit, *Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab introitu Emath, vſque ad mare ſolitudinis.*

gem Iuda, dicens, Carduus Libani miſit ad cedrũ, q̃ eſt in Libano, di 1
cẽs, Da filiã tuã filio meo vxorẽ. Tranſieruntq; beſtiæ ſaltus, q̃ ſunt ĩ
Libano, & conculcauerunt carduũ. Percutiens inualuiſti ſuꝑ Edõ, et
ſubleuauit te cor tuũ. Cõtẽtus eſto gloria, & ſede in domo tua. Quare †
prouocas malũ, vt cadas tu, & Iudas tecũ? Et non acquieuit Amaſias. 2 3
Aſcẽditq; Ioas rex Iſrael, & viderũt ſe ipſe, & Amaſias rex Iuda ĩ Beth- 4
a ſames oppido Iudæ. Percuſſuſq; eſt Iuda corã Iſrael, & fugerunt vnuſ
quiſq; in tabernacula ſua. Amaſiã vero regẽ Iuda filium Ioas filii O-
choziæ cepit Ioas rex Iſrael in Bethſames, & adduxit eũ in Ieruſalem.
Et interrupit murũ Ieruſalẽ, à porta Ephraim vſq; ad portam anguli 5
quadringẽtis cubitis. Tulitq; oẽ aurum, & argentum, & vniuerſa vaſa
q̃ inuenta ſunt in domo dñi, & in theſauris regis, & * obſides, & reuer 6
ſus eſt in Samariã. Reliqua autẽ verborum Ioas, q̃ fecit, & fortitudo
eius, qua pugnauit contra Amaſiam regem Iuda, nonne hæc ſcripta
ſunt ĩ libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormiuitque Ioas cum
patribus ſuis, & ſepultus eſt in Samaria cum regibus Iſrael, & regna-
uit Ieroboam filius eius pro eo. Vixit autem Amaſias filius Ioas rex 7
Iuda, poſtquam mortuus eſt Ioas filius Ioachaz regis Iſrael † viginti-
quinque annis. Reliqua autem ſermonum Amaſiæ, nonne hæc ſcri-
pta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iuda? Factaque eſt cõtra 8
eum coniuratio in Ieruſalem. At ille fugit in Lachis. Miſeruntque 9 10
poſt eum in Lachis, & interfecerunt eum ibi, & aſportauerunt in eqs 11 12
ſepultuſque eſt in Ieruſalem cum pr̃ib. ſuis in ciuitate Dauid. † Tulit 13
autem vniuerſus populus Iudæ Azariam annos natum ſedecim, & cõ
ſtituerunt eum regem pro patre eius Amaſia. Ipſe ædificauit Ailam,
& reſtituit eam Iudæ, poſtquam dormiuit rex cum patribus ſuis An-
no quintodecimo Amaſiæ filii Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam fi- 14
lius Ioas regis Iſrael in Samaria quadraginta, & vno anno, & fecit,
quod malum eſt coram domino. Nõ receſſit ab omnibus peccatis Ie-
b roboam filij Nabath, qui peccare fecit Iſrael. Ipſe reſtituit terminos Iſ 15
rael ab introitu Emath vſque ad mare ſolitudinis iuxta ſermonẽ do-
mini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium A-
c mathi prophetam, qui erat de † Heth, quæ eſt in Hepher. Vidit enim 16 17

(† quindecim.) († 2. Para. 26. a.)

litudinis. Emath quæ nunc Epiphania dicitur, ſeptentrionalis erat terminus Iſrael. Mare autem ſolitudinis, mare mortuum eſt, quod in latitudine per ſtadia quingenta octuaginta vſque ad Zoaros Arabiæ, in longitudine centũ quinquaginta, vſque ad vicinia Sodomorum ꝓgreditur. Igitur Ieroboam caſtra metatus contra Syrios, omnem eorum prouinciam (ſicut Ionas prophetauerat) deuaſtauit.

c *Quæ eſt in.* Hepher turris erat non longe à templo, enormis magnitudinis, & altitudinis vnde Hepher dicitur, id eſt, tenebrarum, ſiue nubea, eo quòd vſque ad nubes caput erigat, quæ in Zacharia, turris nebuloſa vocatur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Carduus Li.* Carduˀ eſt herba humilis, & ſpinoſa, & ſecũdũ quod dicit Ra. Sal. hic ſignat Emor patrem Sichem, qui erat infidelis. Cedrus autem ſignat Iacob, qui fuit patriarcha magnus, cuius filiam, ſ. Dinam, petiuit Emor pro Sichem filio ſuo vxorem, vt habetur Gene. c. 34. Beſtiæ vero ſaltus ꝯculcantes carduũ ſignant filios Iacob, qui interfecerunt Emor, & Sichem, & eorum populũ. Tempore enim Ioas, & Amaſiæ inter Iudæos currebat iſtud prouerbium, quando aliquis attentabat aliquid præſumptuoſum, & ideo ipſum applicauit Ioas ſibi, & Amaſiæ, vocans ſeipſum cedrum, & Amaſiã carduũ, & bellatores ipſius Ioas beſtias ſaltus. ideo ſubditur.
2 *Quare prouo.* id eſt, bellum inter me, & te.
3 *Vt ca. tu.* quia non habetis virtutem ſtandi contra me.
4 *Et non ac.* volens omnibus modis contra eum procedere. Cætera patent vſque ibi. 5 *Et interru.* vt ciuitas non poſſet alias ſibi reſiſtere. 6 *Et obſi.* id eſt, filios nobilium, ne patres eorum poſſent ſibi rebellare. 7 *Vixit au.* In Hebræo habet 25. annis. & 2. Para. 25. c. dicitur ſimiliter. Dicendum, quòd decẽ anni quibus Amaſias fugiens de Ieruſalem latuit in Lachis, tacentur hic in Hebræo. & 2. Para. c. 25. propter malitiã Amaſiæ, & quia tunc non regnauit proprie. 8 *Factaque eſt con.* Hic conſequenter agitur de occiſione ipſius Amaſiæ, quia licet mors eius ſit prædicta, hic tamen ſubditur modus mortis, cum dicitur, *Factaque eſt cõtra eum coniuratio.* id eſt, cõſpiratio. 9 *In Ieru.* quia ciues videntes murum ciuitatis interruptum, & ciuitatem ſpoliatam, & filios ſuos ductos obſides in Samariam occaſione ſuperbiæ eius, quia noluit deſiſtere à bello contra Ioas, cœperunt tractare de morte eius.
10 *At ille fu.* quando percepit hunc tractatum.
11 *Miſeruntque.* magnam multitudinẽ bellatorũ. 12 *Et inter fe.* ꝑꝑ mala ipſius prædicta. 13 *Tulit autem vniuerſus populus Iudæ.* Iſte vocatur Ozias 2. Para. 26. quia fuit binomius, & vt aliqui dñt trinomius, vt ibidem patet. 14 *Anno quin.* Hic conſequenter deſcribitur regum Iſrael ſucceſſio, cum dicit, *Anno quintode.* ſ. patre ſuo Ioas mortuo, ſed iã ante cœperat regnare tribus annis viuente patre ſuo, vt dicit Ra. Sa.
15 *Ipſe reſti.* terra. n. illa erat occupata à regibus Syriæ, ſed ipſe recuperauit iuxta ſermonem domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam. Hoc non ſcribitur in prophetia Ionæ, quæ habetur in li. 12. prophetarum, quia illa ꝓphetia ſolum loquitur de facto Niniue. Plura autem alia fecit, & prædixit iſte Ionas, quia inunxit Iehu, & prędixit eũ deſtructurum domum Achab. prout dictum fuit, ſupr. 9. c. & filios Iehu regnaturos vſque in quartam generationem, vt habetur ſupr. 10. c. quæ non ſunt ibi ſcripta. ſicut, & Chriſtus multa fecit, & dixit, quæ non ſunt ſcripta in euangelio, ſecũdum, quod dicitur Io. vlt. g. Dicit tamen Ra. Sa. Quod hic dicitur, ſcribitur in prophetia Ione, per quandam ſimilitudinẽ quia ſicut per prædicationem Ionę infortunium ciuitatis Niniue mutatũ eſt in eufortuniũ, eo quod Niniuitę egerũt pęnitentiã, ſic & hic dicitur. *Vidit. n. dominus afflictionem Iſrael amaram nimis, &c.* quæ conuerſa eſt in conſolationem tẽpore iſtius Ieroboã, vnde ſubditur. *Sed ſaluauit eos in manu Ieroboam &c.* & hoc fuit prædictum per Ionam prophetam.
16 *Qui erat.* ſup. 3. li. c. 17. dicitur quod erat de Sareptha, qa fuit filius mulieris Sarepthanæ. Dicendum, quod hic nominatur de Geth, quæ eſt villa in regno Iſrael, & ibi fuit ſepultus, & ab illo loco denominauit hic eũ ſcriptor huius libri.
17 *Quæ.* Iſta Hepher eſt alia ab illa Hophir, q̃ eſt in India,

11 Miſeruntque. vbi

MORALITER.

† *Contentus eſto glo.* id eſt, in religione, quia tibi non expedit promoueri ad altiora. ꝑ quod Beatus Franciſcus interrogatus a Papa, ſi vellet, quod fratres ſui promouerẽtur ad eccle-

promo- ſiaſti-

dominus afflictionem Iſrael amaram nimis, & q̄
conſumpti eſſent vſque ad clauſos carceris, † & 1
extremos, & non eſſet, qui auxiliaretur Iſraeli.
Nec locutus eſt dominus, vt deleret nomen Iſrael
de ſub cœlo, ſed ſaluauit eos in manu Ieroboam
filij Ioas. Reliqua autem ſermonum Ieroboam

¶Vel carcere.

& vniuerſa, quæ fecit, & fortitudo eius qua p̄- D
liatus eſt, & quomodo reſtituit Damaſcũ, & E-
math Iudæ in Iſrael, nonne hæc ſcripta ſunt in
libro ſermonum dierum regum Iſrael? Dormi
uitque Ieroboam cum patribus ſuis regibus Iſ-
rael, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

NICOLAVS DE LYRA.

vbi mittebat Salomon naues pro auro quærendo, vt habe‹t›ur ſupr. 3. li. c. 10. Vnde, & in Hebræo prima litera huius Hophir eſt Ain: alterius vero prima litera eſt Aleph. Vſque

1 Vſque ad clau. *abiectos, quamuis e‹t›i‹a›m talibus deberet parci, eo quod afflictis non eſt danda afflictio, reges tamen Syriæ non eis pepercerunt quando eos ceperant, volentes conterere populum Iſrael. Cætera patent.*

MORALITER.

† ſiaſticas dignitates, reſpondit, Domine fratres mei ideo vocati ſunt minores, vt maiores fieri non p̄ſumãt, ſi vultis, q̄ faciant fructum in eccleſia Dei, dimittite eos in ſtatu vocationis eorum, & ad dignitates eccleſiaſticas aſcendere nullatenus permittatis.

CAPVT XV.

ANno viceſimo ſeptimo Ieroboam regis Iſrael re-
gnauit Azarias filius Amaſiæ regis Iudæ. Sede- 1
cim annorum erat cũ regnare cœpiſſet, & quin
quaginta duobus annis regnauit in Ieruſalẽ. No
men matris eius Iechelia de Ieruſalem. Fecitque 2
quod erat † placitum coram domino, iuxta om-
nia, quæ fecit Amaſias pater eius. Veruntamẽ ex
celſa non † eſt demolitus. Adhuc populus ſacrificabat, & adolebat in-
cenſum in excelſis. Percuſſit autem dominus regem, & fuit leproſus 3
vſque in diem mortis ſuæ, & habitabat in domo † libera ſeorſum. Ioa- 4
tham vero filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum
terræ. Reliqua autem ſermonum Azariæ, & vniuerſa, quæ fecit, non-
ne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iuda? Et dormi-
uit Azarias cum patribus ſuis, ſepelieruntque eum cũ maioribus ſuis 5
in ciuitate Dauid, & regnauit Ioatham filius eius pro eo. Anno trice- 6

¶Azariæ.

† rectum. † abſtulerunt. † i. ſolitari‹a›, & ſeparata ‹ab› aliis domibus

CAP. XV.

ANno viceſi. a Azaria. RAB. ipſe eſt Ozias, qui dũ ſacrificare in templo vellet contra legẽ Moſi, pcuſſ⁹ eſt lepra. Hic diabolũ ſignificat, cui lepra iniq̃tatis inſanabilis ẽ, qui cum maiora ſe appeteret, fęditate peſſimæ lepræ notabilis effect⁹, de domo eiectus eſt, & p̄ſeuerat vſq; in finẽ leproſus ſeparatus à populo Dei. Hoc regnãte Eſaias p̄pheta oculos ad cęlũ non leuauit, nõ ſunt ei reſerata cœleſtia, ſed poſtquã mortuus eſt. Dũ Pharao vixit, populus Iſrael ex luti, & palearũ opere non ſuſpirauit ad Deum, ſed poſt Pharaonis mortem aſcẽdit clamor eorum ad dominum. Si ergo intelligas in Ozia, & Pharaone contrarias fortitudines, videbis quomodo illis viuentibus, nullus noſtrorum videat & ſuſpiret, regnãte peccato, Aegyptijs extruimus ciuitates, & verſamur in ſordibus. Ozias ædificauit portam vallis, quæ ſuperius porta Ephraim dicitur. E F

a Et.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

ANno viceſi. Hæc eſt quinta pars principalis huius quarti libri ſm̃ diuiſionem in principio eius poſitam, in qua agitur de his, q̃ facta ſunt ſub Ozia rege Iuda, & Ioathan filio eius. Et diuiditur in duas, quia primo deſcribit̃ regni Iudæ ſucceſſio ſecundo regni Ioathan proſecutio ibi, *Anno ſecundo.* Prima in duas, quia primo ponitur dicta ſucceſſio. ſecundo regum Iſrael frequẽs mutatio, ibi, *Anno triceſimooctauo* Circa primũ dicitur, *Anno vice.* Ex hoc patet, quod ſupradictum eſt, q̄d iſte Ieroboam cœpit regnare adhuc viuente patre duobus, vel tribus annis, quia à morte patris ſui vſque ad principiũ regni Oziæ, qui idẽ eſt, & Azarias, & Zacharias, ita q̄ ſit trinomius, vt habetur 2. Para. 26. fluxerũt tantum vigintiquinque anni, loquẽdo de regno Oziæ quo incepit regnare mortuo patre, quia pater eius Amaſias vixit vigintiquinque annis poſt mortẽ Ioas patris Ieroboam, & ille viceſimus quintus annus fuit, viceſimuſſeptimus regni Ieroboã, incipiẽdo eius regnũ à tẽpore quo cępit regnare patre adhuc viuente.

Regnauit. Tũc. n. cępit regnare mortuo pr̃e, ante tñ regnauerat per plures annos, vt dictũ eſt, & videbit̃ plenius infra.

2 *Fecitque* ſ. in principio regni ſui, propter quod multum p̄ſperatus fuit in regno, vt habetur 2. Parali. 26. ſed poſtea ſuperbia eleuatus, deprauatus fuit, propter quod dominus eũ percuſſit lepra, ſecundum quod ſubditur.

3 *Percuſſit autem.* ex ſuperbia enim voluit ipſe ſibi vſurpare officium ſacerdotale intrans templum ad thurificandum. Et cum à ſacerdotibus ei diceretur, quòd hoc non ſpectabat ad eius officium, minabatur eis tenens thuribulum, propter quod ſubito fuit percuſſus lepra, & apparuit in fronte eius manifeſte, propter quod ſacerdotes ſtatim eum expulerũt de templo, & ipſemet ſentiens plagam domini, exiuit volũtarie timens ne peius ſibi accideret, vt habetur. 2. Parali. 26.

4 *Et habit.* a frequentatione hominum, iõ dicitur 2. Paralip. quòd habitabat in domo ſeparata, & propter hoc non veniebant ad ipſum iudicia, propter q̄d ſubditur, *Ioathan vero filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum ad placitum, &c.*

5 *Sepelierunt.* quantum ad locum in generali, non tamen in ſpeciali, quia non fuit ſepultus in ſepulchris regum, ſed tñ in agro regalium ſepulchrorum, eo quòd eſſet leproſus, ſecundum, quod dicitur 2. Paral. 26

6 *Anno tri.* Hic conſequenter deſcribitur regum Iſrael frequẽs mutatio. Iungebant enim ſe gentilibus regibus, & ſic vnus interficiebat alium fultus auxilio infidelium, & regnabat loco eius. Et poſſet diuidi iſta pars in ſex, ſecundum ſex reges ſibi ſuccedentes in paruo tempore, quorum primus fuit Zacharias filius Ieroboam, de quo dicitur hic. *Anno tri.* Dictum eſt in principio huius cap. quòd iſte Zacharias, qui & Azarias, ſiue Ozias cœpit regnare mortuo patre ſuo anno. 28. Ieroboam regis Iſrael, qui Ieroboam regnauit quadraginta, & vno anno, vt habetur capitu. præceden. ex quo patet, quod in morte eius Azarias regnauerat tantum 15. annis. Qualiter igitur poteſt eſſe verum, quòd Zacharias filius Ieroboam cœpit regnare. 38. anno Azariæ, quia videtur, q̄ deberet dici, anno 15. vel 16. Azariæ regnauit iſte Zacharias. Ad quod dicendum, quòd in principio huius capi. accipitur principium regni Azariæ, quando cœpit regnare ſolus mortuo patre, vt dictum eſt. Sed ante cœperat regnare per 10. annos, quibus pater ſuus fugiens latuit, vt dictum eſt cap. præceden. & ſic tempore mortis Ieroboam regnauerat 25. annis. Item à morte Ieroboam regnum Iſrael fuit gubernatũ. 13. annis per principes, eo quòd Zacharias filius Ieroboam erat puer paruulus, & ſic anno 38. Azariæ regis Iudæ Zacharias filius Ieroboam cœpit regnare ſuper Iſrael tanquam regens regnum per ſeipſum.

1 Con-

MORALITER.

Anno triceſimoſeptimo Ieroboam regis Iſrael re. Huius regis hiſtoria breuiter hic ſcribitur, ſed 2. Paralip. 15. perfectius ponitur, ‹&› p̄ quod ibi ponetur expoſitio myſtica, domino concedente. Reliqua vero huius capituli ſunt deſcriptiones quorundam regum ſibi ſuccedentium, de quibus non apparet mihi aliquod notabile exponendum vſque ad illum locum.

A ſimo octauo Azariæ regis Iudæ, regnauit Za-
charias filius Ieroboam ſuper Iſrael in Samaria
ſex menſibus, & fecit, quod malum eſt coram
domino, ſicut fecerant patres eius. Non receſ-
ſit à peccatis Ieroboam filii Nabath, qui pecca-
re fecit Iſrael. Coniurauit autem contra eum 1
† coram populo. Sellum filius Iabes, percuſſitque eum † palam, 2
& interfecit, regnauitque pro eo. Reliqua au-
tem verborum Zachariæ, nonne hæc ſcripta
ſunt in libro ſermonum regum Iſrael? Iſte eſt 3
ſermo domini quem locutus eſt ad Iehu di-
† ſup. 10. B cens, † Filii tui vſque ad quartam generatio-
nem ſedebunt de te ſuper thronum Iſrael. Fa-
ctumque eſt, ita. Sellum filius Iabes regnauit 4
triceſimonono anno Azariæ regis Iudæ, re-
gnauit autem vno menſe in Samaria. Et aſcen-
dit Manahem filius Gadi de Therſa, venitque
in Samariam, & percuſſit Sellum filium Iabes
in Samaria, & interfecit eum, regnauitque
pro eo. Reliqua autem verborum Sellum, &
† qua coniurauit. coniuratio eius, † per quam tetendit inſidias, 5
nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum
dierum regum Iſrael? Tunc percuſſit Mana- 6
a ¶ Alias Therſam, & hoc in libris incorrectis.
hem Thapſa, & omnes, qui erant in ea, & ter-
minos eius de Therſa. Noluerant enim aperire 7
ei. Et interfecit omnes præ- 8
gnātes eius, & ſcidit eas. An
no triceſimonono Azariæ re
gis Iudæ regnauit Manahē
filius Gadi ſup Iſrael decē
annis in Samaria, fecitque
quod malū erat coram do-
mino:

libr. 9. Antiq. c. 11. a Et interfecit omnes, &c. ✻ IOSEPHVS. Ille vlciſcens in eis, & quæ foris erant depopulatus eſt, & ciuitatem obſeſſione fortiſſima cepit, & grauiter ferēs quod fecerāt, omnes occidit,

C

mino: Non receſſit à pecca-
tis Ieroboā filii Nabath, qui
peccare fecit Iſrael cunctis
9 diebus eius. Veniebat Phul
rex Aſſyriorum in terram, &
dabat Manahem Phul mille
talenta argenti, vt eſſet ei in
auxilium, & firmaret regnū
10 eius. Indixitque Manahem
argentum ſuper Iſrael cun-
ctis potentibus, & diuitibus,
vt daret regi Aſſyriorum, quī
11 quaginta ſiclos argēti per ſin
gulos. Reuerſuſq; eſt rex Aſ-
ſyriorum, & non eſt moratus
in terra. Reliqua autem ſer-
monum Manahē, & vniuerſa
quæ fecit nonne hæc ſcripta
ſunt in libro ſermonum die-
rum regum Iſrael? Et dormi-
uit Manahem cum patribus
ſuis. Regnauitq; Phaceia fi-
12 lius eius pro eo. Anno quin-
quageſimo Azariæ regis Iu-
dæ regnauit Phaceia filius
Manahem ſuper Iſrael in Sa-
maria biennio, & fecit, quod erat malum cora[m]
domino. Non receſſit à peccatis Ieroboam f[i]-
13 lii Nabath, qui peccare fecit Iſrael. Coniurau[it]
autem aduerſus eum Phacee filius Romeliæ du[x]
14 eius, & percuſſit eum in Samaria in † turre do-
15 16 mus regiæ iuxta Argob, & iuxta Arie, & cum e[o]
17 quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, & in-
terfecit

D cidit, nec paruu[lis] parcēs, & quicqu[id] ad culmen ꝑtin[e]bat ferocitatis, & [ſæ]uitiæ ſuis contrib[u]libus operatus e[ſt] quod alienigenæ [gen]ces nō potuiſſen[t]. Cumque aduer[ſus] eum caſtra mouiſſet Procla⁹ Aſſyri[o]rum rex, ad cert[a]mē quidem pugn[æ] contra Syros nō ac[ceſ]ſit, ſed mitte[ns] ei mille argēti ta[len]ta, egit vt ab illo d[i]ſcederet. Ad hāc [at]que cauſam profu[dit] populus regi Ma[na]hem. Nā vnuſqui[ſ]que pro capite ſu[o] quinquaginta pr[æ]buit drachmas.

✻ HIERO. L[e]gimus regem Iſra[el] Manahē regi A[ſſy]riorum Phul mi[lle] talenta argenti [mi]ſiſſe, vt eſſet ma[nus] eius cum eo, i. vt [ꝓ]beret auxilium, rer ꝙ nonnulli a[r]trant ēt vitulos a[u]reos eſſe directos

Ipſe

NICOLAVS DE LYRA.

1 Coniurauit. *Iſte autem fuit vnus de principibus, qui adminiſtrauerant regnum poſt mortem Ieroboam, & ideò potuit ſe munire, & fortificare ad auferendum regnum ipſius Zachariæ.*

2 Percuſſitque. *In Hebræo habetur.* Coram populo. *& idē eſt, & in hoc notatur, quod habebat populum ſaltem pro magna parte cōſentaneum, quia iſte Zacharias erat valde malus.*

3 Iſte eſt ſermo. *Et hoc patet ex dictis, quia Ioathan filius Iehu regnauit poſt eum, cui ſucceſſit Ioas filius eius, & ipſi Ioas Ieroboam filius eius, & ipſi Ieroboam Zacharias filius eius.*

4 Sellum. *Hæc eſt ſecunda pars vbi agitur de regno Sellum, quod fuit valde breue. ideo ſubditur,* Regnauit autem. *ſequitur.*

5 Et coniu. *ſcilicet ipſi Zachariæ, quem interfecit, vt dictum eſt.*

6 Tunc percuſſit Mana. *Hæc eſt tertia pars, in qua agitur de regno Manahem, qui interfecit Sellum, vt dictum eſt, cum dicitur.* Tunc. *i. poſt interfectionem Sellū, percuſſit Manahem Therſam. libri correcti habent* Thapſa. *& ſic eſt in Hebræo. & cauſa ſubditur cum dicitur.*

7 Nolue. &c. *i. recipere eum in ciuitate tanquam regem. Ex quo patet, quòd libri habentes hic Therſam, in hoc ſunt falſi, qa iſte Manahē fecit coniurationē contra Sellū in Therſa, vt habetur inf. Ex quo veriſimile eſt, quòd ciues ipſius Therſæ erant ei conſentanei, & nō rebel[les].*

8 Et interfe. *Quod fuit valde crudele. ſed hoc fecit ad terrorem a[lio]rum, vt non auderent ſibi reſiſtere cunctis diebus eius.*

9 Veniebat. *Non quòd veniret ibi omni die, vel anno, ſed quan[do] Manahem rogabat eum, vt veniret ad firmandum regnum ſuum, pr[o]pter quod, & dabat illi magnum tributum. vnde ſubditur.*

10 Indi. *Quia non poterant ſoluere illud tributum de redditibus ſu[is].*

11 Quinquaginta. *Et ſubintelligitur homines, potentes. Vnde ī [He]bræo habetur.* Quinquaginta ſiclos argenti homini vni. *i. cui[li]bet, ſecundum modum loquendi Hebraicum, & propter hoc libri, q[ui] habent hic,* Per ſingulos annos, *falſi ſunt in hoc, quia libri corre[cti] non habent* Annos. *Cætera patent in litera.*

12 Anno. *Hæc eſt quarta pars in qua agitur de regno Phacee, qu[od] durauit tantum duobus annis. Vnde ſubditur.*

13 Coniura. *Et propter hoc habuit militiam ſibi conſentaneam.*

14 Et per. *vbi refugerat pro defenſione.*

15 Iuxta ar. *ideſt, iuxta palatium, vt dicit Ra. Sa.*

16 Et iu. *Heb. habetur.* Et iuxta Aric. *quod ſignificat leonem, q[uia] ibi erat leo aureus ad magnificentiam, & decorem, vt dicit Ra. Sa.*

17 Et cum eo. *Qui erant amici eius fauentes ei.*

Anno

A terfecit eum, regnauitque pro eo. Reliqua au-
tem ſermonum Phaceia, & vniuerſa, quæ fe-
cit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum
dierum regum Iſrael? Anno quinquageſimo 1
ſecundo Azariæ regis Iudæ, regnauit Phacee
filius Romeliæ ſuper Iſrael in Samaria viginti
annis, & fecit, quod malum erat coram domi 2
no. Non receſſit à peccatis Ieroboam filii Na-
bat, qui peccare fecit Iſrael. In diebus Phacee
B regis Iſrael, venit Theglath phalaſar rex Aſſur, 3
& cepit Aion, & Abel † domum Maacha, &
Ianoe, & Cedes, & Azor, & Galaad, & Gali-
læam, & vniuerſam terram Nephthali, &
tranſtulit eos in Aſſyrios. Coniurauit autem, 4 5
& attendit inſidias Oſee filius Ela contra Pha- 6
cee filium Romeliæ, & percuſſit eum, & interfe-
cit, regnauitque pro eo viceſimo anno Ioathā 7
filii Oziæ. Reliqua autem ſermonum Phacee,
C & vniuerſa, quæ fecit, nonnæ hæc ſcripta ſunt
in libro ſermonum dierum regum Iſra l? An- 8
no ſecundo Phacee filii Romeliæ regis Iſrael,
regnauit Ioathan filius Oziæ regis Iuda. † Vi- D
ginti quinque annorum erat cum regnare cœ- † 2.Para.27.a
piſſet, & ſedecim annis regnauit in Ieruſalem.
9 nomen matris eius Ieruſa filia Sadoc. Fecitque
10 quod erat placitum coram domino, iuxta om-
nia, quæ fecerat Ozias pater ſuus operatus eſt,
veruntamen excelſa non abſtulit, adhuc popu-
lus immolabat, & adolebat incenſum in excel-
11 ſis. Ipſe ædificauit portam domus a
domini ſublimiſſimam. Reliqua au
tem ſermonum Ioatham, & vniuer-
ſa, quæ fecit, nonne hæc ſcripta E
ſunt in libro verborum dierum re-
12 gum Iuda? In diebus illis cœpit
13 dominus mittere in Iuda Raſin re-
gem Syriæ, & Phacee filium Ro-
meliæ. Et dormiuit Ioathan cum
patribus ſuis, ſepultuſque eſt cum
eis in ciuitate Dauid patris ſui, & re F
gnauit Achaz filius eius pro eo.

a *Ipſe ædificauit.* RAB. Ioathan ędificauit portam domus domini excelſam, quæ in actibus apoſtolorum ſpecioſa dicitur, & ab Hebræis porta Ioathan vocatur. Act.3.a.

CAP.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Anno quin. *Hęc eſt quinta pars, in qua agitur de regno Phacee.*
2 Et fecit. *Et propter hoc de ordinatione diuina.*
3 Venit The. rex. *& captiuauit magnam partē populi ſui videlicet duas tribus, & dimidiā, quæ erant vltra Iordanem, & de populo eius, q erat citra Iordanem de tribu Zabulon, & Nephthali, tot captiuauit quot æquiparabant dimidiæ tribui. & ſecundum hoc dicitur à doctoribus tribus tres tunc captiuaſſe.*
4 Et tranſ. eos in Aſſy. &c. *vt eſſent ſerui, nec poſſent de cætero rebellare regno Aſſyriorum.*
5 Coniurauit autem, &c. *Hæc eſt ſexta pars in qua agitur de regno Oſee quantum ad eius principium.*
6 Et attendit inſidias Oſee filius Ela contra Phacee, &c. *Quia propter malitias ſuas tandem occiſus eſt à ſua gente.*
7 Regnauitque pro eo viceſimo anno, &c. *Hoc videtur falſum quia poſtea ſubditur, quòd Ionathan regnauit tantum. 16. ann. Ad qđ dicendum, ꝙ regnauit 16. annis tantum poſt mortem patris ſui, ſed ante regnauerat pluribus annis, qui à tempore quo pater ſuus fuit percuſſus lepra, iudicabat populum terræ, vt prædictum eſt. Aliter ſoluit Ra. Sa. di. quod 4. de annis Achaz ſubtrahit hic ſcriptura propter ſuam malitiam, & attribuit eos Ioathan.*
8 Anno. *Hic reuertitur ſcriptura ad deſcribendum conſummationē regni Ioathan, de cuius principio ſupra mentionē fecerat, ſed hic repetit, & patet litera vſque ibi.*
9 Fecitque quod erat. *Et propter hoc dominus dedit ei proſperitatem in ædificando vrbes, & caſtella, & debellando regem filiorū Ammon quem redegit ſub tributo, vt plenius habetur 2. Pa. c. 27.*
10 Iuxta omnia, quæ fece. *imitando eum in bonis, non autem in malis vnde. 2. Para. 17. vbi dicitur,* Fecitque, quod rectum erat iuxta omnia, quæ fecerat Ozias pater eius. *ſubditur,* Excepto, quòd non eſt ingreſſus templum domini, *vſurpando ſibi pontificis officium, ſicut fecerat pater eius.*
11 Ipſe ædi. &c. *Dicunt communiter doctores noſtri, ꝙ iſta eſt porta, quæ vocatur porta templi ſpecioſa, Act. 3. a. ſed non videtur verū, quia poſtea Nabuzardan incendit templum dñi, & domum regis, & ciuitatē Ieruſalem, vt habetur infr. vl. c. & iō illa, quæ in actibus apoſtolorū dicitur porta ſpecioſa, fuit poſt captiuitatem Babylonicam reædificata, ſicut, & templum. à quo vero ædificata fuerit, non habeī in textu Bibliæ, ſed Ioſephus videtur dicere, ꝙ eam ędificauit Herodes Aſcalonita, ſub quo natus ē Chriſtus, q fecit ſe circuncidi, & tranſiuit ad ritū Iudæorū, & fecit multa ſumptuoſa opa circa tēplū, vt dicit Ioſeph.* Ioſephus.
12 In die. *videlicet poſt ſinē regni Ioathan, incipiente regno Achaz.*
13 Cœpit. *ad puniendum mala, quæ fiebant in regno Iudæ, quia populus à longo tempore immolabat in excelſis, quod erat illicitum à tēpore conſtructionis templi, & multa alia mala faciebant propter malitiam Achaz.*

CAP.

MORALITER.

8 *Regnauit Ioathan fi.* Sequitur.
11 *Ipſe ædific. portam do. do.* Per Ioathā, qui perfectus interpretatur, Deus ipſe ſignificatur. Nam vt dr̄. 5. Metaph. perfectū eſt cui nihil deeſt, & ideo ſolus Deus eſt ſimpliciter perfectus, qa nullo indiget alio. & quicquid eſt pfectionis in alijs totum in ſe continet eminenter. Ipſe vero quadruplicē domum habet, ſ. corporalē, moralem, allegoricam, anagogicā. Prima eſt ergo Maria, in qua corporaliter habitauit. Secūda eſt fidelis anima, in qua per gratiā requieſcit. Tertia eſt militans eccleſia, in qua habitat per euchariſtiæ ſacramentum. Quarta eſt triumphans eccleſia, in qua ſe oſtēdit beatis per aſpectū clarū. Porta primæ domus eſt humilitas, ex qua vigo Deum cōcepit. Ber. ſuper Miſſus eſt. Et ſi placuit ex virginitate, tamen ex humilitate concepit. De altitudine vero hui9 portæ dicit Ber. ſup miſſus eſt. Quæ eſt tā ſublimis humilitas q̄ cedere neſcit honoribus, inſoleſcere gloria neſcit, mater Dei eligitur, & ancillā ſe nominat. Porta vero ſecūdę domus eſt fides, q̄ præcedit charitatē, per quam Deus inhabitat mētem. 1. Io. 4. d. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* De ſublimitate huius portæ dicitur. Heb. 11. a. *Fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum.* Porta vero tertiæ domus eſt baptiſmus, quæ eſt ianua ſacramentorū. De altitudine vero huius portę dr̄ Io. 3. a. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpirituſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Porta vero quartæ domus eſt reſurrectio Chr̄i, vel eius aſcēſio, Luc. vl. d. *Oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam ſuam,* Et Mar. vl. d. dr̄. *Et dominus quidē Ieſus poſtquam locutus eſt eis aſſumptus eſt in cælum, & ſedet à dextris Dei.* Et ſic patet ſublimitas hui9 portę.

A Rabbanus. Angelom. Eucher. Ioſu.18.c. Matt.10.c. Luc.12.c. 2.Pa.28.a.

CAP. XVI.

ANno de. a *Conſecrauit.* RABBA. Beẽnon filij Ennon. Tophet, ſiue Thaphet eſt in valle Beẽnon iuxta Acheldemach, locus olim amœniſſimus, vbi ſolebant ſacrificare dæmonibus. Hebraice Gehennon, ideſt, vallis Ennõ. vnde in euãgelio gehenna dicitur quia ſicut perierunt ibi qui idola colebant in corpore, & in anima, ita peccatores, qui ad infernum tranſeunt æterna damnatione punientur.

Quæſt.48. ⁂ THEODORET. Quomodo eſt intelligendum illud, *Traduxit filios ſuos in igne?* Ioſephus quidem dixit, Et vnum eius filiũ obtulit holocauſtum Bali, B Ego autem exiſtimo id, quod dicitur †viridi. tacite ſignificare genus erroris, quod ad nos vſque peruenit. Vidi enim in aliquibus ciuitatibus ſemel in anno accendi rogos, & trans eos ſaltare aliquos, non ſolum pueros, ſed etiã viros, infantes autem per flammã ferri à matribus. Videbatur autem quædam eſſe expiatio, & purgatio. Exiſtimo autem hoc fuiſſe Achazi peccatum.

l.9.anti.c.13. ⁂ IOSEPHVS. In Hieroſolymis idolorum aras inſtituit, & ſuper eas ſacrificauit, in quibus etiam ſuum in holocauſtum obtulit filium more Chananæorum.

l.2.Com.in Iſa. ⁂ CYRILLVS ALEX. Poſt Ionatham Achazus nequã, & apoſtata, & in erroris cęno volutatus regnauit. Coluit enim C ligna, & lapides, & omnem militiam cęli, traduxitque filiũ ſuum per ignẽ, ſi quidẽ eum demonijs obtulit, &c. Syrorum rex capiens Ailach, ad mare rubrũ poſitã, & habitatores eius occ dens, in ea Syros ſtatuit, &c. Rex autẽ Hieroſolymorũ cognoſcens Syros ad propria remeaſſe, & credens preualere contra Iſraelitarum regẽ, exercitũ ſuum aduerſus eum armauit, & congreſſus bello, ira Dei faciente deuictus eſt, propter impietates ſuas multas, & maximas. Eanãque die centum, & viginti millia eius militũ ab Iſraelitis occiſi ſunt &c. Hæc paſſus ab Iſraelitis, miſit ad regem Aſſyriorum, &c.

b *Non valuerunt ſuperare eũ.* ⁂ ANGELO. Nõ potuerunt Ieruſalẽ debellare, quia auxiliatus eſt ei dominus, vt ſub occaſione miſericordiæ qua populum obſeſſum liberauit, filium ſuum nunciaret de Virgine naſciturum ſicut Iſaiæ prophetæ liber cõmemorat. Huic nõ ſuo merito, ſed Domini gratiã oſtẽdẽdo, egredi ĩ occurſum Iſaias iubetur ad extremũ aquæ ductus piſcinę ſuperioris in via agri fullonis, &c. Ergo Deus nõ tã regis miſeretur, quẽ indignũ ęſtimabat ſalute, q̃ populi ſui. Iuxta anagogẽ, Raſin, & Phacee referuntur ad hæreticos, qui conſentiunt ſibi, vt expugnent Eccleſiam. Eos autem argumẽtorum, & dialecticę artis gladiis dimicare nulli dubium eſt, vt qui inter ſe diſcrepant, in Eccleſiæ oppugnatione conſentiant, iuxta illud quod Herodes, & Pilatus inter ſe diſcordantes, in domini paſſione amicitia fęderantur.

a Muſach

CAP. XVI.

† ANno decimoſeptimo Phacee filij
Romeliæ regnauit Achaz filius Ioa-
than regis Iuda. Viginti annorũ erat
Achaz cum regnare cœpiſſet, & ſede
cim annis regnauit in Ieruſalem. Nõ
fecit, quod erat placitum in conſpe-
ctu domini Dei ſui, ſicut Dauid pa-
ter eius, ſed ambulauit in via regum Iſrael. Inſuper, & fi- 1 2
a ¶ In holocauſtum. b ¶ In valle Beennon, hæc eſt vallis filij Ennon.
a lium ſuum conſecrauit, transferens per ignem ſecundum
idola gentium, quæ diſſipauit dominus coram filijs Iſrael.
Immolabat quoque victimas, & adolebat incenſum in ex- †
celſis, & in collibus, & ſub omni ligno † frondoſo. † Tunc 3 4
aſcendit Raſin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Iſ-
rael in Ieruſalem ad præliandum. Cumque obſiderent A-
b chaz, non valuerunt ſuperare eum. In tempore illo reſti- 5
tuit Raſin rex Syriæ Ailam Syriæ, & eiecit Iudæos de Ai- 6
la. Et Idumæi, & Syri venerunt in Ailam, & habitauerunt
ibi vſque in diem hanc. Miſit autem Achaz nuntios ad 7

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

ANno de.ſe. Hic incipit ſexta pars, in qua agitur de his, q̃ facta ſunt tempore Achaz regis Iudæ, in quo terminatum fuit regnũ Iſrael. Igitur primo deſcribitur ipſius Achaz multiplex præuaricatio. ſecundo regni Iſrael terminatio.c.17. Præſens vero.c. diuidit' in quatuor partes, quia primo deſcribitur Achaz, vt peruerſus in conuerſatione, ſecundo vt incredulus in prophetica denuntiatione, ibi, *Miſit autem A-* Diuiſio. *chaz.* tertio, vt ꝓphanus in religione ibi, *Cumque vidiſſet.* quarto, vt temerarius in adulatione ibi, *Tulit autem rex.* Circa primum tangitur peruerſitas Achaz in omittendo legis opa ad q̃ tenebat', cum dicitur, *Non fecit, quod erat placitum in cõſpectu Dñi.* ſecundo committendo ea, quę prohibentur, cum dicit'.

1 *Sed amb.&c.* idolis immolando.

Trãſlatio per ignẽ duplex. 2 *Inſuper.* Iſtud poteſt intelligi dupliciter. Vno modo per mortem filij. quia ſicut dictum fuit Leu.20.a. Idolũ Moloch erat æreum, & intus concauum, & in illa concauitate fiebat ignis quouſque illud idolum eſſet ignitum, & tunc in manibus idoli ponebatur puer idolo cõſecratus, & ſacerdotes idoli percutiebant in tympanis, ne patres audirent clamorem pueri morientis, & crederent ipſum ſine afflictione trãſiſſe ad gloriam, & propter hoc locus ille vocatur Thophet, quod ſignat tympanum in Hebræo. & ſic, quod dicitur hic, *Transferens per ignem.* intelligitur de tranſlatione de vita præſenti ad aliam. Alio modo intelligitur ſine morte filij. Ex hoc.n. q, ignis hẽt virtutẽ purgatiuã, ſicut videmus, ꝙ metalla à rubigine, & impuritate purgantur per ignem, ſic credebant antiqui, q, purgarẹt ab impuritate ſpiñali, & vſq; hodie credunt Mos tartarorum. hoc Tartari. & iõ extranei venientes ad pręſentiã Imperatoris tranſeunt inter ignes factos hic, & inde, vt ſic purificati appareant coram ipſo. Et forſitan vtroque modo Achaz idololatra fecit de filijs ſuis, vnum trans ferens per ignem. primo modo offerens ipſũ idolo, alios autem purgans per tranſitum inter ignes. vnde hic dicitur in ſingulari, *Filium ſuũ,* quaſi deſignans illum translatum per ignem de vita præſenti p morte, & huic modo dicendi concordat Ioſephus di. quòd Achaz filiũ ſuũ immolauit idolo in holocauſtũ. Holocauſtũ .n. eſt ſacrificium totum incenſum. 2. vero Par.28. dicitur, q, Achaz luſtrauit, ideſt, purgauit filios ſuos in igne, quaſi in hoc deſignans alios filios ſuos purgatos ſecundo mõ ꝓdicto

3 *Et ſub omni.* In talibus enim locis delectabilibus aliqua idola colebantur.

4 *Tunc aſ.* iſti enim duo reges Deo ꝑmittente fuerunt adinuicẽ ꝯfęderati ad inuadẽdũ Achaz demeritis ſuis exigẽtib'

5 *Non va.* quia non potuerunt capere Ieruſalẽ propter murorum fortitudinem, vt dicit Ioſephus.

6 *In tempore.* Videns enim, q, non poterat capere Ieruſalem dimiſit obſidionẽ, & expugnauit Ailã, expellẽs inde Iudęos

7 *Miſit.* Hic conſequenter deſcribitur Achaz, vt incredulus propheticæ denuntiationi. ſcḋm quod hr̃ Eſai.7. q, Eſaias denuntiabat ſibi ſalutẽ à dño, & q, ſuper hoc peteret ſignum ſed ipſe renuit, & ad auxilium humanũ refugit. Sciendum tamen q, ſicut dicit Ioſephus, recedente rege Syriæ ad terram ſuã Achaz ſe credidit præualere regi Iſrael, & egreſſus eſt ad pugnam contra eũ, & multi de ſuis trucidati ſunt, & captiuati vt hr̃. 2. Para.28. & tunc Achaz miſit nuntios ad regem Aſſyriorum petens auxilium ab eo, vt hic dicitur. & ſuppoſuit ſe tributo eius. Aſcendit aũt rex Aſſyriorũ in Damaſcũ in fauorẽ ipſius Achaz, q̃a illa erat ciuitas metropolis regni Syriæ

Perre.

MORALITER.

1 *Anno decimo ſe.Ph.ſi.Ro.reg.Acha.&c.* de quo ſubditur.

2 *Inſuper, &c.* MORALITER. autem filios ſuos per ignem transferre eſt ipſos in igne cupiditatis, & laſciuię in præſenti vita, quæ tranſitus eſt nutrire.

Immola.

† *Immola. quoque vi. in ex.&c.* Hoc autem moraliter facit, qui bona ſua con ſumit in actibus vanitatis.

3 *Et ſub omni li. frondo.* quod facit homo moraliter luxurioſe viuendo. ad hoc enim circa idololatriæ loca arbores, & luci plantabantur, vt ibi luxuriæ actus exercerentur.

Porro

A Theglathphalaſar regem Aſſyriorum, dicens:
Seruus tuus, & filius tuus ego ſum. Aſcende &
ſaluum me fac de manu regis Syriæ & de ma-
nu regis Iſrael, qui conſurrexerunt aduerſum
me. Et cum collegiſſet * argentum & aurum
quod inueniri potuit in domo domini, & in
theſauris regiis, miſit regi Aſſyriorum mune-
ra, qui & acquieuit voluntati eius. Aſcendit
autem rex Aſſyriorum in Damaſcum, & vaſta-
uit eam, & tranſtulit habitatores eius Cyre-
nem, Raſin autem interfecit. Perrexitque rex 1
Achaz in occurſum Theglathphalaſar regi
Aſſyriorum in Damaſcum. Cumque vidiſſet 2
altare Damaſci, miſit rex Achaz ad Vriam ſa- 3
cerdotem exemplar eius, & ſimilitudinem iuxta 4
omne opus eius. Extruxitque Vrias ſacerdos
altare. Iuxta omnia quæ † præceperat rex A-
chaz de Damaſco, ita fecit Vria ſacerdos, do-
nec veniret rex Achaz de Damaſco. Cumque 5
veniſſet rex de Damaſco, vidit altare, & † ve- 6
neratus eſt illud. Aſcenditque & immolauit
holocauſta & ſacrificium ſuum, & libauit liba-
mina, & fudit ſanguinem pacificorum, quæ ob-
tulerat ſuper altare. Porro altare æreum, quod 7
erat coram domino, † tranſtulit de facie tem-
pli, & de loco altaris, & de loco templi domi-
ni: poſuitque illud ex latere altaris ad aquilo-
nem. Præcepit quoque rex Achaz Vriæ ſacer- 8
doti, dicens: Super altare maius offer holocau-
ſtum matutinum, & ſacrificium veſpertinum, D
& holocauſtum regis & ſacrificium eius, & ho-
locauſtum vniuerſi populi terræ, & ſacrificia
eorum, & libamina eorum, & omnem ſangui-
nem holocauſti, & vniuerſum ſanguinem victi-
9 mæ ſuper illud effundes. Altare vero æreum
10 erit † paratum ad voluntatem meam. Fecit igi-
tur Vrias ſacerdos iuxta omnia quæ præcepe-
11 rat ei rex Achaz. Tulit autem rex Achaz cæla-
tas baſes, & luterem qui e-
rat deſuper, & mare depo-
ſuit de bobus æreis qui ſu-
12 ſtentabant illud, & poſuit ſu
per pauimentum ſtratum la-
13 pide. † Muſach quoque ſab- a
bathi quod ædificauerat in
14 templo, & ingreſſum regis
¶ Non cauſa religionis ſed luctus.
exterius conuertit in tēplum
15 domini propter regem Aſ-
ſyriorum. Reliqua autē ver-
borum Achaz & quæ fecit,
nonne hęc ſcripta ſunt in li-
bro ſermonum dierum re-
gum Iuda? Dormiuitque A-
chaz cum patribus ſuis, & ſe
pultus eſt cum eis in ciuita-
te Dauid, & regnauit Eze-
chias filius eius pro eo.

a *Muſach quoq;*. Rab. eſt ędificium poſitū in veſtibulo templi, vbi reges quādo ſabbatho ad tēplū ibāt, eleemoſynā mittebant: & ita Muſach ſabbâthi gazophylacium eſt regū, ſicut corbonā ſacerdotū. *Muſach quoque &c.* Rab. Non ideo conuertit in templū domini, quòd in eo cultui Dei ſeruiret, ſed vt cū tēplo prophanaretur, ſtudens placere regi Aſſyriorū magis quam Deo. vt cum illuc veniret illud vidēs cōcupiſceret, & auferret ſicut alia multa Achaz ſibi tribuente: quo inueniret gratiam illius.

† erit mihi ad quærendum. id eſt, quando placuerit mihi inquirere, vel videro quid faciam Muſach ſabbathi. Angelomus.

E

† 1. Tegmen tectorium, ſiue locus tectus, in quo cuſtodes manebant, qui ſabbatho exibant functi officio.

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Perre. rex &c.* ad regratiandum ei verbis & muneribus & obſequiis, eo quòd interfecerat eius aduerſarium.

2 *Cumque.* Hic conſequenter deſcribitur Achaz vt prophanus in religione, id eſt, in vero cultu Dei, quia fecit in atrio domini altare ſacrilegum, amouens altare quod erat cultui diuino conſecratum. & hoc eſt quod dicitur hic. *Cumque vi.* quod erat dedicatum cultui idolorum.

3 *Miſit rex Achaz &c.* qui erat ſummus ſacerdos in Ieruſalem.

4 *Exemplar eius.* vt faceret conſimile in atrio templi domini, quod & factum eſt. vnde ſubditur.

5 *Cumque veniſſet rex.* ſcilicet Achaz.

6 *Vidit altare & vene. eſt.* contra diuina præcepta.

7 *Porro altare æreum quod erat coram domino, tranſtulit de facie templi, & de loco altaris & de loco templi, &c.* ne ſuper illud fierent holocauſta & ſacrificia. vnde ſubditur.

8 *Præcepit quoque rex Achaz Vriæ, &c.* ſuper altare maius, &c. id eſt ſuper illud quod erat factum de nouo, quod reputabat maius ſanctitate, licet eſſet ſacrilegum in veritate.

9 *Altare vero.* quod fuerat domino dedicatū: *erit paratum.* id eſt, vt fiat inde quod mihi placuerit. Et dicunt expoſitores communiter, quòd inde fecit illud horologium famoſum, de quo habetur infrà 20. cap.

10 *Fecit.* timore regis, & iam corruptus idololatria.

11 *Tulit autem.* Hic conſequenter deſcribitur Achaz vt temerarius in adulatione, quia vt placeret regi Aſſyriorum amouit ea quæ erant ad cultum diuinum, & ſpecialiter quæ pertinebant ad deuotionem regum. & hoc eſt quod dicitur. *Tulit.* id eſt, luteres. 10. & 10. baſes, de quibus habetur, ſuprà 3. lib. cap. 7.

12 *Et poſuit.* vt non eſſent ad aliquod obſequium in diuino cultu.

13 *Muſach.* Dicunt expoſitores communiter, quòd erat quoddam gazophilacium, vbi diebus ſabbathorum ponebatur oblatio regum pro agendis neceſſariis in templo. Ra. Sa. dicit, quòd erat quidam locus in porticu tēpli gratioſe coopertus, in quo ſedebat rex in die ſabbathi & in ſolemnitatibus magnis.

14 *Et ingreſſum re.* Erat enim quædam via de domo regis ad templum, per quam rex veniens ad templum poterat videri, & illam viam ſic obturauit, quòd non poterat per illam viam aliquis ingredi templum domini.

15 *Propter.* id eſt, vt ſi rex Aſſyriorum illuc veniret, videret qualiter amouiſſet cultum Dei, & quòd non eſſet via de palatio regis ad templum, vt ſic Achaz ſe oſtenderet tranſiſſe ad cultum regis Aſſyriorum.

CAP.

MORALITER.

7 *Porrò.* Et idem fecit de luteribus, & de mari, de æneo & Muſach ſabbathi, vt habetur infrà eod. c. Per altare æneū in quo offerebantur holocauſta, ſignificat cor humanū, in quo debent offerri deuotionis ſacrificia. quod de loco ſuo trāsfertur, quando cor humanum à Deo per mortale peccatū auertitur. In mari æneo lauabantur ſacerdotes offerentes, in luteribus autē offerendæ carnes. Igitur mare transfertur de loco ſuo, quando offerentes accedunt immundi coram domino. Eſa. 1. Eſa. 1. d. *Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiā, manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Sed luteres amouentur, qn̄ preces indebitè offeruntur. Vnde dicit Beda ſuper Marcum: Eſt oratio quæ peccatum facit. Et ſequitur: Qui enim de diuitiis vel honoribus ſeculi, aut certè de inimici morte ſollicitus obſecrat, ipſe in infimis iacens viles ad Deum preces mittit. Muſach ſabbathi ſecundum glo. locus erat vel gazophilacium, in quo regis oblatio ponebatur. Moraliter igitur Muſach amouere, eſt oblationes eccleſiæ debitas vel conſuetas ſubtrahere.

MORA-

A

CAP. XVII.

ANno duodecimo Achaz 1
regis Iuda regnauit Oſee
filius Ela in Samaria ſu-
per Iſrael nouem annis, 2
fecitq; malum coram do 3
mino, ſed non ſicut reges
Iſrael qui ante eum fue-
runt. Contra hunc aſcendit Salmanaſar rex Aſ- 4
ſyriorum, & factus eſt ei Oſee ſeruus, redde-
batque illi tributa. Cumque deprehendiſſet rex †
B Aſſyriorum Oſee, quòd rebellare nitens miſiſ-
ſet nuntios ad Sua regem Ægypti, ne præſtaret
tributa regi Aſſyriorum, ſicut ſingulis annis
† clauſit. ſolitus erat † obſedit eum, & vinctum miſit in 5
* rex Aſſur. carcerem. Peruagatuſque eſt * omnem terram,
& aſcendens Samariam, obſedit eum tribus an- †
nis. Anno autem nono Oſee, cepit rex Aſſy-
riorum Samariam, & tranſtulit Iſrael in Aſſy- †
† flumine LXX. fluuius. rios, poſuitque eos in Hala, & in Habor † iuxta
fluuium Gozam in ciuitatibus Medorum. Fa- 6
ctum eſt autem cum peccaſſent filij Iſrael do-
mino Deo ſuo, qui eduxerat eos de terra Æ-
C gypti, de manu Pharaonis regis Ægypti, co-
luerunt
7 luerunt deos alienos, & ambulauerunt iuxta D
ritum gentium, quas conſumpſerat dominus
8 in conſpectu filiorum Iſrael & regum Iſrael,
¶ Alias oſtenderunt.
quia ſimiliter fecerant. Et † irritauerunt filii
Iſrael verbis non rectis dominum Deum ſuum,
& ædificauerunt ſibi excelſa in cunctis vrbibus
a ¶ Id eſt a caſtro vſque ad ciuitatem.
9 ſuis, à turre cuſtodum vſque ad ciuitatem mu-
nitam. Feceruntque ſibi ſtatuas & lucos in omni
colle ſublimi, & ſubter omne lignum † nemo-
roſum, & adolebant ibi incenſum ſuper aras,
in morem gentium, quas tranſtulerat dominus
10 à facie eorum. Feceruntque verba peſſima, irri-
11 tantes dominum, & coluerunt immunditias,
de quibus præceperat dominus eis ne facerent
a ¶ Monuit ſic. 2.Tunc 4. Teſtificor coram Deo & Ieſu Chriſto &c.
12 verbum hoc. Et teſtificatus eſt dominus in Iſrael
& in Iuda per manum † omnium propheta-
rum & videntium, dicens: Reuertimini à viis
veſtris peſſimis, & cuſtodite præcepta mea, &
† cæremonias iuxta omnem legem quam præ-
cepi patribus veſtris, & † ſicut miſi ad vos in
13 manu ſeruorum meorum prophetarum. Qui
non audierunt, ſed indurauerunt ceruicem
ſuam, iuxta ceruicem patrum ſuorum, qui
no-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVII.

Diuiſio.

ANno duodecimo. Hic conſequenter deſcribitur terminatio regni Iſrael. Circa quod primo ponitur populi Iſrael tranſlatio. ſecundò populi Gentilis adductio, ibi: *Adduxit autem rex Aſſy. &c.* Prima in duas. quia primò deſcribitur dicta tranſlatio. ſecundò tranſlationis cauſa & ratio, ibi: *Factum eſt autem.* Circa primum dicitur.

1. *Anno duo.* In principio præcedentis c. dr̃, q; Achaz cœpit regnare anno 17. Phacee, qui regnauit. 20. annis, vt dr̃ in eodem. c. & ſic de regno Phacee non remanebant niſi. 4. anni ad plus, qñ Achaz cepit regnare. Cũ igitr̃ Oſee ĩterfecto Phacee regnauerit ꝓ eo, ſequitr̃ q; Oſee cepit regnare anno quarto Achaz. Ad hoc dicunt aliqui, ꝙ licet tũc cœperit regnare ipſe Oſee, tñ non obtinuit regnũ in pace vſq; ad 12. annũ Achaz. & ſecundũ hoc dr̃ hic primò regnaſſe. 12. anno Achaz ſ. pacificè: quia octo annis ante habuerat guerrã cũ amicis ipſius Phacee, quem occiderat. Alij verò dicunt, q; octo annis fuit ſeruus regis Aſſyriorũ. & vltimo anno qui fuit. 12. ipſius Achaz negauit ei tributum & ſic dicitur expreſsè incepiſſe regnare, videlicet tanquam liber à ſeruitute tributi, & ſimili modo exponitur dupliciter quod ſubditur.

2 *Nouem.* ſcilicet in pace modo prædicto, vel liber à tributo, licet pluribus annis ante regnauerit, vt dictum eſt.

3 *Fecitq;.* eius mãdata tranſgrediendo. ſed non ſicut reges Iſrael qui ante eũ fuerunt, quia permiſit populũ Iſrael aſcendere in Ieruſalẽ in ſolẽnitatibus: qđ non permiſerant alij. Sicut. n. dictũ fuit. 3. Reg. c. 14. Ieroboam poſuerat cuſtodes in viis, ne aliqui de regno ſuo deuoti aſcenderent in Ieruſalem orare. & ita fecerunt alii reges ipſum ſequentes, ſed ille amouit. Cuius cã fuit vt dicit Ra. Sa. q; vituli aurei quos fecerat Ieroboam, iã erãt amoti & capti per reges Syriæ & Aſſyriorum, qui terram illam deprædati fuerant: vt patet ex prædictis.

4 *Cont. a.* Primo anno quo regnauit immediatè poſt Phacee. & ex tunc fuit ei tributarius. cetera patent vſque ibi.

5 *Obſedit.* Hoc dicitur hic per anticipationem: quia hoc factum fuit in fine regni Oſee, quando Samaria expugnata ibidem captus fuit.

6 *Factum eſt.* Hic conſequenter ponitur tranſlationis Iſrael ratio, quia offenderãt Deum ſuum multipliciter. & ideo primò circa hoc ponitur eorũ tranſgreſſio. ſecundò tranſgreſſionis reprehenſio ibi: *Et teſtificatus eſt.* tertiò eorum obduratio ibi: *Qui non audierunt.* Circa primum dicitur: *Factum eſt.* multipliciter & longo tempore.

7 *Et amb.* propter quod iuſtum erat, quòd ipſi ſimiliter conſumerentur, & eijcerentur de terra.

8 *Et regum.* Iſtud refertur ad illud quod præmittitur: Iuxta ritum gentiũ: quia reges Iſrael primò declinauerunt ad idololatriam, & ex conſequenti populus. vnde frequenter dictũ eſt in præcedentibus, quòd reges Iſrael ambulabant in viis Ieroboam qui peccauit, & peccare fecit Iſrael.

9 *A turre.* Vocatur hic turris cuſtodum fortalitiũ, vbi ſunt pauci habitatores. Et eſt ſenſus, quod à minima villa vſq; ad maximam in omnibus vigebat idololatria.

10 *Fecerunt ver.* id eſt, facta ſiue opera, eo modo loquẽdi quo dicitur ſuprà. 2. lib. c. 1. *Quod eſt verbum quod factum eſt.*

11 *Et coluerunt.* id eſt idola quę à Iudæis vocantr̃ immũditię.

12 *Et teſtifi.* Hic conſequenter deſcribitur peccantium reprehenſio, videlicet per prophetas à Deo miſſos, qui erant digni fidè.

13 *Qui non audierunt.* Hic conſequenter ponitur eorum obduratio in malis perſeuerando: ideo ſubditur.

Et

MORALITER.

1 *Anno duodecimo Achaz regis Iudæ.* rex à regẽdo. Igitr̃ p Oſee regem qui malum fecit coram dño, ſignificatur malus prælatus, qui malè ſe habet in regendo populum ſibi commiſſũ à Deo. Et quoniam *qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati,* Ioan. 8. d. & per conſequens ſeruus diaboli eſt, ideo ſequitur.

4 *Contra hunc aſcen. rex Aſſy. &c. & factus eſt ei Oſee ſer.* Salmanaſar. n. interpretatr̃ ſentiens carcerẽ. Quod conuenit diabolo. quia certitudinaliter ſcit ſe ad inferni carcerẽ deputatũ. Aſſyrij verò facturę vigilantes interpretantr̃. pp quod per eos dæmones qui nunquã dormiunt, ſignificantr̃. Et ſic per Salmanaſar regem Aſſyriorum ſignificatur princeps dæmonũ, cui malus prælatus ſeruus efficitur: qa per mortale peccatũ ei ſubijcitur. ſed quoniã peccator non ſtatim habituatur in malo firmiter & fixè, ſed aliquando vult ad bonum redire, & tunc diabolus fortius eum impugnat, vt per conſuetudinẽ peccandi ligatum ipſum teneat: quia conſuetudo per modum naturæ inclinat, ideo ſubditur.

† *Cumque deprehendiſſet.* Sequitur.

† *Et aſcendens Sal. Obſedit.* Et capta ciuitate captus fuit rex eius Oſee, per quem vt dictũ eſt malus p̃latus deſignatur. Et qñ ad caſum prælati ſequitur caſus populi, ſecundum quod dicit Greg. in paſto. Cum paſtor per abrupta graditur, conſequens eſt vt grex ad præcipitium ſequatur. ideo ſequitur.

† *Et tranſtulit.* id eſt, populũ prælato malo ſubditum in ſubiectionem dæmonum. Huius autem cauſa ſubditur.

6 *Factum eſt autem cum.* Vbi diffuſè ponitur multipliciũ peccatorum perpetratio, & perpetrãtiũ obſtinatio: quæ fuerunt

† cauſa

A ✻ Auguſtinus. Per longum tempus populus Iſrael cum Dei legem & Prophetarum dicta tranſgrediens, idola colendo, Dominum ipſum cōtemneret, qui patres ſuos de terra Aegypti duxerat, in manus gētiū traditus, poſt plurimas populi ſtrages, & vrbiū obſeſſarum euerſiones, decem tribus quę in partibus Samarię fuerunt, à facie ſua penitus proijciebat, & reges Aſſyriorum Salmanaſar. ſ. & Teglatphalaſar, quibus eos captiuandos & tranſlatos tradiderat, Samaritas pro eis cuſtodes videlicet ex multis gentibus & vr-
B bibus, ne eſſet inculta terra congregabant. Quos leones iubente Domino, quòd eum non metuiſſent, delacerabant, &c.

✻ Hebrei. Cernens Oſeas rex Iſrael abductos eſſe vitulos aureos, ſuſtulit prēſidia quę poſuerat Ieroboā filius Nabath in terrę ſuę limitibus, ne quis Hieroſolymam aſcenderet. Nam de vniuerſis regibus Iſrael nominatim ſcriptū eſt: *Ambulauit in viis Ieroboam, & in peccatis eius.* At de Oſea, *Fecitque malum coram Domino, ſed non ſicut reges Iſrael qui ante eum fuerunt.* Quare igitur inquies, ſententia iudicij eorum, vt abirent in captiuitatem, executioni mandata eſt ipſius tempore? Certè vt oſtenderetur non omnino fuiſſe crimen regum ſuorum, in quos reijciebant culpam, dicente oraculo: *fornicatus eſt Ephraim, cōtaminatus eſt Iſrael, etc.*

CA-

† noluerunt obedire domino Deo ſuo. Et † abiecerunt legiti- 1
a ¶ Id eſt lege. ¶ Alias teſtificationem.
ma eius, & pactū quod pepigit cum patribus eorum & teſtifi- 2
¶ vel qua.
cationes quibus teſtificatus eſt eos. Secutiq; ſunt vanitates, & 3
vanè egerunt, & ſecuti ſunt gentes quæ erant per circumitum 4
eorum ſuper quibus præceperat dominus eis, vt non facerent
ſicut & illæ faciebant. Et dereliquerūt omnia pręcepta domi-
ni Dei ſui. Feceruntq; ſibi conflatiles duos vitulos & lucos, & 5
adorauerunt vniuerſam militiā cęli. Seruieruntq; Baal, & cō- 6 7
ſecrauerunt ei filios ſuos & filias ſuas per ignē. Et diuinationi
bus inſeruiebant & auguriis, & tradiderunt ſe vt facerēt malū 8
coram domino, & irritauerunt eum. Iratusq; eſt dn̄s vehe-
menter Iſraeli, & abſtulit eos à conſpectu ſuo, & nō remanſit
a ¶ Vel regnum Iuda, vt communiter, dicebatur etiam Beniamin & Leui.
niſi tribus Iuda tantūmodo. Sed nec ipſe Iuda cuſtodiuit man 9
data dn̄i Dei ſui: verum ambulauit in † erroribus Iſrael, quos
operatus fuerat. Proiecitq; dn̄s omne ſemen Iſrael, & afflixit
eos: & tradidit eos in manu diripientium, donec proiiceret
eos à facie ſua, † ex eo iam tēpore quo ſciſſus eſt Iſrael à domo 10
Dauid, & conſtituerunt ſibi regem Ieroboam filiū Nabat. Se-
parauit enim Ieroboam Iſrael à dn̄o Deo, & peccare eos fe-
cit peccatum magnū. Et ambulauerunt filii Iſrael in vniuerſis
peccatis Ieroboā quæ fecerat, nec receſſerūt ab eis vſquequo
auferret dn̄s Iſrael à facie ſua, ſicut locutus fuerat ī manu om
nium ſeruorum ſuorum prophetarum. Translatusque eſt Iſ- 11
a rael de terra ſua in Aſſyrios vſq; in hanc diē. † Adduxit autem 12
rex Aſſyriorū viros de Babylone, & de Cutha, & de Ana, &
de Emath, & de Sepharuaim, & collocauit eos ī ciuitatib. Sa-
mariæ pro filiis Iſrael, qui poſſederūt Samariā & habitauerūt
in vrbib. eius. Cūq; ibi habitare cœpiſſent, nō timebāt dn̄m, 13
& immiſit eis dn̄s leones, qui interficiebant eos. Nuntiatum 14
q; eſt regi Aſſyriorū & dictū: Gētes quas trāſtuliſti & habita-
re feciſti in ciuitatibus Samariæ, ignorāt † legitima Dei terrę,
& immiſit in eos dn̄s leones, & ecce interficiunt eos, eo quod
ignorent ritum Dei terræ. Præcepit autem rex Aſſyriorū, di- 15
cēs: Ducite illuc vnū de ſacerdotibus, quos inde captiuos ad-
duxiſtis, vt vadat & habitet cum eis, & doceat eos † legitima
Dei terræ. Igitur cum veniſſet vnus de ſacerdotibus his qui
captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in Bethel, & doce 16
bat eos quomodo colerent dominum. Et vnaquæque gens 17
b fabricata eſt Deum ſuum. Poſueruntque eos in phanis excel-

D † non crediderunt.

CAPVT XVII.

a ADdux. Rab. Rex Aſſyrius ideſt, diabolus cum ſuo exercitu populum eccleſiaſticum obſidendo & deuaſtando quotidie affiicit, cum eos ꝓpter peccata commiſſa de ſedibus propriis euellens defert in terram alienam. vnde: *Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion.*

Rabbanus. Angelomus.

b *Et vnaquæque.* Rab. In libro locorum legitur, quòd Benoth & Nergel fuerunt ciuitates quas conſtruxerunt in Iudæa qui de Babylonia tranſierant. Aſima quoque oppidum ædificauerunt qui ad eam venerant de Emath. Nebahat & Tharthac ciuitates ſunt quas Heuæi in Iudæa condiderunt.

† decretis Iſraei quæ fecerunt.

E

Rab. Videtur iuxta conſequentiam ſermonis & idolorum, quibus hæ gentes prius ſeruierant, hic poſſe vocabula intelligi, quia cum dictum eſſet: *Et vnaquæq; gens fabricata eſt Deū ſuum.* quaſi ad expletionem ſententię ſubiunctum eſt: *Viri enim Babylonici fecerunt Socboth Benoth* ideſt, tabernacula. Benoth, qđ eſt nomen idoli. In ſequētibus oſtendit Adramalech & Anamelech idola fuiſſe vrbis Sepharuaim, ita videtur conſequēs vt & Nergel Cuthenorum, Aſima Ematheorum, Nebahath & Tharthach, idola fuerunt Heuæorum.

† nam abſciſſus fuerat.

† iudicia vel ritum.

† ritum.

F

Et cum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et abiec.* quantum ad ceremonialia pręcepta.
2 *Et pactum.* quantum ad moralia.
3 *Et teſtifica.* quantum ad iudicialia, quæ procedunt per teſtes, Vel aliter: *Teſtificationes.* id eſt, pœnas in lege comminatas tranſgreſſoribus, quas non timuerunt.
4 *Secuti ſunt.* id eſt, idola vana virtutem non habentia.
5 *Feceruntque ſibi confla. duos.* tempore Ieroboam.
6 *Et adorauerunt vni. mili. cœli.* id eſt, ſolem, & lunam, Iouem, Venerem, & ſic de alijs.
7 *Et conſe.* ſicut expoſitū eſt de Achaz capitulo pręcedēti.
8 *Et tradide.* voluntati dæmonis in omnibus aſſentiendo.
9 *Sed nec ipſe.* quia aliqui de regibus Iuda deprauati fuerunt per vxores, quas acceperant de filiabus regum Iſrael, vt patet ex ſupradictis.
10 *Ex eo.* ex tunc enim declinauit Iſrael à vero cultu Dei per ipſum Ieroboam.
11 *Tranſla.* propter mala pręducta.
12 *Adduxit:* Hic conſequenter deſcribitur populi extranei adductio cum dicitur: *Adduxit.* Volebat enim illam terram ſecurè tenere ſub manu ſua, & iō amoto populo natiuo fecit illuc venire hoīes de regno ſuo, qui eſſent ſibi magis fideles.
13 *Non ti.* quia erant nutriti in idololatria.
14 *Et immi.* Tū q̄a terra pro magna parte erat deſerta, & iō multiplicatæ fuerūt ibi beſtię. Tū in pœnam ſuę idololatriæ.
15 *Igno.* Iſti enim qui erant Gentiles credebant, quod ſecūdum multitudinem terrarum & regnorum eſſet multitudo Deorum, quorum quilibet in terra ſibi appropriata cultum ſibi debitum & ſpecialem vellet habere, & ideo miſſus fuit illuc vnus de ſacerdotibus terræ Iſrael.
16 *Et docebat eos.* non tamen perfectè, quia erat de ſacerdotibus Samariæ, & non de Hieruſalem.
17 *Et vnaquæque gens.* i. fecit ſibi idolum ſimile illi quod colebat in ciuitate vel terra, vnde fuerat illuc adducta.

Tranſla. Viri.

MORALITER.

† cauſa tranſlationis Iſrael in Aſſyrios. & per hoc ſignificatur quod peccatorū operatio & peccantiū obſtinatio ſunt cā trāſlationis mali prælati & ſequentis eū populi ad pœnam inferni.

MORA-

Eucherius. Rabbanus. Angelomus.

A a *Et cum.* Habent hæretici quædam ſacramenta communia cum ſancta eccleſia, & quaſdam ſententias ſcripturarum ritè intelligũt: ſed tamen idolis immundorum ſpirituum ſeruiũt. Videtur eis timorem Dei ritè ſe cuſtodire, cum ſecundum ſenſum ſuũ veritati ſe putant fauere: ſed quia catholicæ fidei vnitatem ſpernunt malignorum ſpirituum voluntatibus ob-
B temperant, & non ſolum inuentores primi errorum (quos patres Samaritanorum ſignificant) hoc faciũt, ſed & ſequaces eorum, quos filiorum nomine &

† vel ſacrificabant eis.

† decreta.

ſis quæ fecerant Samaritæ, † gens & gens in vrbibus ſuis in quibus habitabant. Viri enim Babylonij fecerunt ſocothbenoth. Viri autem 1
Cuthæi fecerunt Nergel: & viri de Emath † fecerunt Aſima: porrò Heuęi fecerunt Nebahaz & Tharthac. Hi autem qui erant de ſepharuaim comburebant filios ſuos igni, Adramelech & Anamelech diis Sepharuaim, & nihilominus colebãt dñm. Fecerunt autem ſibi de nouiſſimis 2
ſacerdotes excelſorum, & ponebant eos in phanis ſublimibus: Et cum 3
2 dñm † colerent, diis quoque ſuis ſeruiebãt iuxta conſuetudinem gentium, de quibus tráſlati fuerant Samariã. Vſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum. Non timent dñm neque cuſtodiunt † cęre- 4
monias eius atque iudicia, & legem & mandatum quod præceperat dominus filiis Iacob quem cognominauit Iſrael & percuſſerat cum eis pactum, & mãdauerat eis dicens: Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos neque colatis eos, & nõ immoletis eis ſed dñm Deum veſtrũ, qui eduxit vos de terra Aegypti in fortitudine magna & in brachio extento: ipſum timete, & illum adorate, & ipſi immolate. † Cęremonias quoque & iudicia & legem & mandatum quod ſcripſit vobis, cuſtodite: vt faciatis cunctis diebus: & non timeatis deos alienos. Et pactum quod percuſſit vobiſcum nolite obliuiſci, nec colatis deos alienos: ſed dñm Deum veſtrum timete & ipſe eruet vos de manu omniũ inimicorum veſtrorum. Illi verò nõ audierunt, ſed iuxta conſuetudinem ſuam priſtinam perpetrabant. Fuerunt igitur gentes iſtæ timentes quidem dominum, ſed nihilominus idolis ſuis ſeruientes. Nam filii eorum & nepotes ſicut fecerunt patres ſui, ita faciunt vſque in præſentem diem.

& nepotum intelligimus.

※ Cyrillus. Alex. Samaritani quamuis à Babylone in coloniam miſſi fuiſſent, tamen aut quia vicini Iudæis erant, aut quia nõnulla religionis Hebraicæ probauerãt, maiores Iudæorum patres ſuos appellare non erubeſcebant.

※ Ambroſius. Samaritani ſolam legem accipiũt, id eſt, quinque libros Moyſi. Sũt autem ex origine Perſarum & Aſſyriorum: quos rex Aſſyriorum ſub latis filiis Iſrael in captiuitaté, poſuit ad incolenda loca Samariæ: ideo & ignem colunt more Perſarũ.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Viri.* Quod in Hebræo ſonat tabernaculũ alarũ. Dicit.n. Ra.Sa.q, illud idolũ erat factũ ad modũ gallinæ habẽtis pullos, ita q, Socboth ſignat domũ, Benoth aũt idolũ ſeu idola ibi poſita. Babylonij.n. multum innitebantur conſtellationibus, & ideo aliqui eorũ fecerunt idolum in veneratione conſtellationis, quæ apud vulgares vocatur Gallina Pullinaria. apud literatos verò Pleiades. ſicut & aliqui alij faciebãt imaginem ſoli, & aliqui lunæ, prout hř in pluribus locis ſcripturę.

2 *Et ni.* ſed non ſecundum inſtructionem ſacerdotis prædicti. vnde & recipiebant quinque libros Moyſi, & ſic partim erant Gentiles, partim Iudæi.

3 *Fece.* id eſt, de vilibus perſonis quæ non erant de genere ſacerdotali ſecundum legem Moyſi.

4 *Non.* ſcilicet perfectè prout præcipitur in lege, ideo ſubditur: *Neque cu.* Cętera patent.

ADDITIO.

In cap. 17. vbi dicitur in poſtilla: *Et docebat eos quomodo colerent dominum.*

C In Hebræo dicitur: *Docebat eos quomodo timerent Deum*, & ſimiliter vbicunque in hoc. c. dř de Samaritanis q, coluerũt Deũ. Hebraica veritas hẽt loco *colere*, verbũ *timere*, q verius dř. Nã licet Samaritani poſſint dici timẽtes Deũ timore ſeruili, nõ tñ ꝓprie pñe dici colẽtes Deũ, qa in vero cultu requirit fides & charitas, q̃ ĩ ipſis nõ erat, cũ verè eſsẽt idololatrę. F

Replica. In c. 17. Bur. facit differẽtiã inter timere & colere Samaritanorũ, improbans noſtrã tráſlationẽ. de quo vide ſuprà lib. 3. c. 18. Nõ.n. eſt veriſimile q, ſacerdos miſſus doceret eos timere ſeruiliter. verior eſt igiť nřa tráſlatio q̃ dicit eũ docuiſſe colere: timere.n. induxit aduerſitas. ſ. imiſſio leonũ &c.

CAPVT XVIII.

Rabbanus. Angelomus. Eucherius.

A *Nno tertio.* a *Ezechias.* Apprehendens dominum vel fortitudo domini. Nam redemptor noſter dominus fortis dominus potens in prælio, non ſolum idola gentium cõtriuit, & cultum idololatriæ diſſipauit quatenus vnius Dei notitiam haberent, eiuſque cultui dignè manciparentur: quin ipſam literã legis Moſaicę, quã ille popu-lus

† Pa

† d vi

CAP. XVIII.

1 ANno tertio Oſee filii Ela regis Iſrael regnauit Ezechias filius Achaz regis Iuda. † Vigintiquinq; annorũ erat, cũ regnare cœpiſſet, & vigintinouẽ annis regnauit in Hieruſalẽ. Nomẽ matris eius Abi, 1
filia Zachariæ. Fecitq; qđ erat bonũ corá dño, iuxta oĩa quæ fecerat Dauid pater eius. † Ipſe diſſipa- 2

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

ANno tertio. Superius in hoc quarto actũ eſt de debilitatione regni Iudæ, & Iſrael ſimul, de regni Iſrael totali deiectione, hic conſequenter agitur de regno Iude per ſe, & de eius deſtructione. vbi primò ponitur quid actum eſt ſub Ezechia. ſecundò quid ſub Manaſſe & Amon. cap. 21. tertiò quid ſub Ioſia & Ioachaz. c. 22. quartò qđ ſub Ioachim. c. 24. quintò qđ ſub Sedechia. c. 25. Circa primũ oñdiť primò Ezechiæ cõuerſatio laudabilis, ſecũdò eius liberatio terribilis. c. 19. tertiò ſanatio mirabilis. c. 20. Circa pſens c. oñditur primò: qũo Ezechias laudabiliter ſe habuit in ꝓſperis, ſecũdò in aduerſis, ibi: *Anno quartodecimo.* Prima in duas. in partem principalem & incidentalẽ. ſecunda ibi: *Anno quarto.* Circa primum tangiť genus ex parte matris eius, cum dicitur.

1 *Nomen ma.* Dicunt autem aliqui, quod iſte fuit Zacharias filius Ioiadæ, ſed hoc non videtur verum, quia Zacharias fuit contemporaneus ipſi Ioas, quia interfecit eum, vt dictum eſt ſuprà 12. cap. à principio verò regni Ioas vſque ad principiũ regni Achaz, cuius vxor fuit iſta Abiſa, fluxerunt anni 127. quod patet ſi computentur anni quibus ſucceſſiuè regnauerunt reges Iuda à dicto tempore. & ſic non videtur quòd iſta Abiſa potuiſſet eſſe apta copulæ coniugali tempore Achaz, & multò minus ad concipiendũ. Conſequenter ponitur Ezechiæ virtus, cum dicitur: *Fecitque quod erat.* & ſequitur.

2 *Ipſe diſſip. excelſa.* Quod nullus rex fecerat ante eum.

Confre.

MORALITER.

1 *Anno ter.* Per Ezechiam qui fortitudo Dei interpretatur, bonus prælatus ſignificatur, qui non virtuti ſuę vel meritis, ſed diuinis auxiliis innititur. ideo ſubditur.

2 *Ipſe.* ſuperbos humiliando.

a uit excelſa, & contriuit ſtatuas, & ſuccidit lucos, confregitq; †
ſerpentem æneum, † quem fecerat Moyſes. Siquidem vſque 1
ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum, vocauit- 2
a ¶ Id eſt, æs eorum non Deus. b ¶ Non in ſerpente.
b que nomen eius Nehuſtan: & in domino Deo Iſrael ſpera-
uit. Itaque poſt eum non fuit ſimilis ei de cunctis regibus 3
Iuda, ſed neque in his qui ante eum fuerunt. Et adhæſit do- 4
mino, & non receſſit à veſtigiis eius: fecitque mandata eius
quæ præceperat dominus Moyſi. Vnde & erat dominus cum
eo, & in cunctis ad quæ procedebat, ſapienter ſe agebat. Re-
bellauit quoque contra regem Aſſyriorum, & non ſeruiuit 5
ei. Ipſe percuſſit Philiſthæos vſque Gazan, & omnes termi-
a ¶ Alias muratam-
nos eorum, & à turre cuſtodum vſque ad ciuitatem muni- 6
tam. Anno quarto regis Ezechiæ, qui erat annus ſeptimus 7
Oſee filij Ela regis Iſrael, aſcendit Salmanaſar rex Aſſyrio-
rum in Samariam, & oppugnauit eam, & cepit. Nam poſt
annos tres anno ſexto Ezechiæ, id eſt, nono anno Oſee re-
gis Iſrael, capta eſt Samaria. Et tranſtulit rex Aſſyriorum Iſ-
rael in Aſſyrios, collocauitque eos in Hala & in Habor, flu-
uiis Gozan, in ciuitatibus Medorum, quia non audierunt
vocem dñi Dei ſui, ſed prætergreſſi ſunt pactum eius. Omnia
q̃ pceperat Moyſes ſeruus dñi non audierunt, neq; fecerunt.
c † Anno quartodecimo regis Ezechiæ, aſcendit Sennacherib 8

lus legalis aſſidua lectione reſonabat ac pro magno habebat, A contriuit: ac ſenſum ſpiritualem in ea intelligere eos docuit.

⁂ Ioſephus. Erat huic viro natura benigna, iuſta, & valde religioſa. Nihil enim aliud prius veniens ad regnũ, neque neceſſarium, nec vtilius ſibimet & ſubiectis arbitratus eſt eſſe, quā vt coleret Dei religionem. Et conuocans omnem populum pariter & ſacerdotes atque leuitas, concionem habuit apud eos dicens: (1.c.) Non ignoratis, quoniam propter patris mei peccata, qui tranſgreſſus eſt Dei ſanctam honorabilemq; culturã, multa & maxima mala eſtis experti, & ab eo veſtra mẽs corrupta eſt, ſuaſitque quos ipſe colebat Deos vos pariter adorare. Hortor vos, poſtquàm opere cognouiſtis, quàm peſſimum eſt impiũ agere, vt illorum obliuionem habẽtes, purgetis vos à priori pollutione, & cum Sacerdotibus ac Leuitis cõuenientes, aperiatis templum, & purgantes illud ſolennibus ſacrificiis, ad honorẽ antiquum & patrium reuocetis. &c.

2. a *Confregitque.* Ezechias ſerpentem confregit, quia in domino Deo ſperauit non in æneo ſerpente.

9. ⁂ Theodoretus. Non ſolùm contriuit ſtatuas & lucos concidit, ſed etiam æneum ſerpentem quem magnus Moſes extruxit, non vt adoraret, ſed vt ſalutarem prefiguraret paſſionem. Ei inquit, populus perpetuo adolebat, & vocabat eũ Nehuſtam. Hinc exiſtimo etiam Ophytas (eſt autem hæreſis peſſima) appellatos eſſe Eſſenos. D

⁂ Philaſtrius. Hæreſis quoque eſt in Iudæis, quæ ſerpenti ſacrificabat, & vſque ad Ezechiam regem eandem impietatẽ celebrabat. Ezechias eum deponi atque frangi præcepit: pro quo merito eſt liberatus à Domino de obſidione Perſarum & Aſſyriorum. L. de hæreſ.

b *Nehuſtam vo. &c.* quod interpretatur æs eorum, vt quem illi pro numine colebãt, in dictis eius metallũ eum eſſe, non Deum agnoſcerent.

c *Anno quarto dec. etc.: Omne quod impoſue. &c.* Quæſt. 51.

⁂ Theod. Cur promiſit Ezechias ſe dona miſſurum Sennacherib? Achaz pater eius vocato Theglaphalaſſar ad belli ſocietatem aduerſus Syros, pollicitus eſt ſe penſurũ tributũ. Ille ꝑpetuò id pẽpẽdit: Ezechias nõ ſoluit. Viſo aũt exercitu, ꝓmiſit ſe daturũ, & dedit trecenta auri talenta: iuſſit .n. Aſſyrius tantum tributi ſoluere. E

⁂ Idem. Cur Deum ſtudens placare, tributum præbuit ex ſacris pecuniis: Quando nõ ſufficiebant theſauri regij, mos erat in eiuſmodi neceſſitatibus ſacros etiam theſauros conſumere, & eos rurſus replere ex hoſtibus. Neceſſitas etiam effecit, vt & portas æneas conflaret quas ipſe conſtruxerat. Quæſt. 52. F

Rabſacen

NICOLAVS DE LYRA.

Confregitque ſer. &c. cuius cauſa ſubditur: *Siquidem.* Eo quòd in aſpectu illius filij Iſrael fuerunt ſanati à morſibus ſerpentum, vt habetur, Nu. cap. 21.

Vocauitque no. e. id eſt, cuprum vel cupreum. q.d. Nihil erat diuinitatis in eo, ſicut ſimplices credebant errore decepti, quia in eo nihil erat niſi cuprum.

Itaque poſt, &c. Per hoc non habetur quòd fuerit ſanctior Dauid qui fuit ante eum, vel Ioſia qui fuit poſt, ſicut & de quolibet confeſſore canit eccleſia: Non eſt inuentus ſimilis illi, & hoc propter aliquam prærogatiuam quæ non ſic inuenitur in aliis, licet in multis aliis prærogatiuis deficiat ab aliis. & hoc modo dicitur hic de Ezechia.

Non fuit. Tum quia deſtruxit excelſa & ſerpentem æneũ: tum quia ad preces eius angelus domini exercitum Sennacherib percuſſit, & ſol decem gradibus retroceſſit, vt habetur infra, quæ fuerunt valde ſpecialia.

Rebel. quod eſt intelligendum, non quia fuiſſet prius ei ſubiectus, ſed quia non recepit eum vt dominum ſicut multi reges ante eum fecerant, & hoc eſt quod ſubditur: *Et ideo non ſer. &c.*

6 *A turre. cu.* id eſt non ſolum ciuitates magnas, ſed etiam fortalitia in locis inacceſſibilibus ſita.

7 *Anno quar.* Hæc eſt pars incidentalis, in qua agitur de captione Samariæ, & Oſee regis per modum cuiuſdam recapitulationis, & hoc occaſione Ezechię, qui miſit nuntios & epiſtolas per regnum Iſrael monens populum vt reuerteretur ad Deum, ut habetur 2. Par. 20. *ſed non audiuit eum.* & ideo cum rege ſuo fuit captiuatus, & tranſlatus de terra Iſrael in Aſſyrios, vt dicitur, & patet litera ex ſupradictis.

8 *Anno quartodecimo.* Hic conſequenter deſcribitur quomodo Ezechias ſe habuit in aduerſis, & primò oſtenditur quid fecit ex timore. ſecundò quid ex amore, ibi: *Miſit autem.* Circa primum ſciendum, quod Ezechias ſciens populum ſibi ſubiectum, & Achaz patrem ſuum Deum multipliciter offendiſſe: ideo meritò timuit ne in vindictam dictorum malorum permitteretur rex Aſſyriorum venire ſupra regnum ſuum, & ideo deſtructionem ciuitatis Ieruſalem vbi vigebat diuinus cultus, & populum ſuum quantum poterat volens ſeruare, pecuniam expoſuit. & hoc eſt quod dicitur hic.

Tunc

MORALITER.

Et cont. hypocritarum falſitatem detegendo, & eos abijciendo.

Et ſuc. luxurioſos & diſſolutos extirpando.

Confre. per quem ſignificatur calliditas malignantium. Gen. 3. a. *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. &c.* Serpens igitur æneus frangitur, cum calliditas mali & obſtinati hominis eneruatur.

8 *Anno quartodec. &c.* Per Sennacherib qui contra Ezechiam aſcendit, ſignificatur tyrannus, qui eccleſiam boni prẹlati turbat & inuadit, ſicut rex Angliẹ inuaſit eccleſiam ſancti Thomẹ archiepiſcopi Cantuarien. & alij plures idem leguntur feciſſe.

Tunc

rex Aſſyriorum ad vniuerſas ciuitates Iuda munitas,& cepit eas. Tunc 1
miſit Ezechias rex Iuda nuntios ad regem Aſſyriorum in Lachis, di-
cens: Peccaui, recede à me, & omne quod impoſueris mihi feram. In- 2
dixit itaque rex Aſſyriorum Ezechiæ regi Iudæ trecenta talenta argen-
ti,& triginta talenta auri. Deditque Ezechias omne argentum quod re-
pertum fuerat in domo domini, & in theſauris * regis. In tempore il- 3
lo confregit Ezechias valuas templi domini, & † laminas auri quas ip-
ſe affixerat,& dedit eas regi Aſſyriorum. Miſit autem rex Aſſyriorum 4
a Tharthan,& Rapſaris, & Rapſacen de Lachis ad Ezechiam regem cũ 5
manu valida Hieruſalem. Qui cum aſcẽdiſſent, venerunt Hieruſalem, 6
& ſteterunt iuxta aquæ ductum piſcinæ ſuperioris quæ eſt in via agri 7
b Fullonis, vocaueruntq; regem. Egreſſus eſt autem ad eos Eliacim filius 8
¶ Id eſt, pontifex.
Helciæ præpoſitus domus, & Sobna ſcriba, & Ioahæ filius Aſaph à 9
commentariis. Dixitque ad eos Rabſaces: Loquimini * Ezechiæ: Hæc
dicit rex magnus rex Aſſyriorum: Quæ eſt iſta fiducia qua niteris? 10
† Forſitan iniſti conſilium, vt præpares te ad prælium In quo confidis,
c vt audeas rebellare * ? † An ſperas in baculo arundineo atque confracto 11
Ægypto, ſup quem ſi incubuerit homo comminutus ingredietur ma
num eius & perforabit eam? Sic eſt Pharao rex Ægypti omnibus qui
d confidunt in † ſe. Quod ſi dixeritis mihi: in domino Deo noſtro habe-
mus fiduciam, nonne iſte eſt cuius abſtulit Ezechias excelſa & altaria, 12
& præcepit Iudæ & Hieruſalem: ante altare hoc adorabitis in Hieruſa-
e lem? Nunc igitur † tranſite ad dñm meum regẽ Aſſyriorum. & dabo vo 13
bis duo milia equorum,& videte an habere valeatis aſcenſores eorum. 14
Et quomodo † poteſtis reſiſtere ante vnum ſatrapam de ſeruis domini 15
mei minimis? An fiduciam habetis in Ægypto propter currus & equi-
tes? Nunquid † ſine voluntate domini aſcendi ad locum iſtum vt de-
f molirer eum? Dominus dixit mihi: Aſcende ad terram hanc & demo- 16

Rabbanus. Angelom.

a *Rabſacen.* Ra. A Quia Hebraicè loquitur: filium Eſaiæ putãt qui proditor fuit cũ Sobna. Vel Samaritẽ: & ideo Hebraicam linguam ſciuiſſe. Qui quaſi quædam contraria fortitudo imitabatur ꝓphetas ſua arrogantia: ꝓphetæ dicũt: Hęc dicit dominus. Iſte dixit: Hæc dicit rex magnus rex Aſſyriorum.

Lib. 3. com. in Eſa. * contra me. † 23. q. 3 c. 3. er. baculus.

B ✣ Cyrillus. Alex. Rex Aſſyriorum Samaria deuaſtata, ẽt ad Iudęę ciuitates duxit exercitũ, captiſq; multis, ad ipſa demũ Ieroſolyma mittit Rhapſacen: non vt arma tũ iure belli moueret, ſed vt vulgꝰ & minis & pollicitationibus, blãdis ieſcaret.

† fideiuſſo: ẽ da uel da nadem domino meo regi. Angelomus. † ſine domino Eſa. 22.

b *Eliacim.* Ra. de hoc Eliacim dixit Eſaias: *Vocabo ſeruum meũ Eliacim,* qui fuit C põtifex poſt Sobnã: quẽ tradũt Hebrei, Rabſacis cõminationib. ꝑterritũ prodidiſſe Ieruſalẽ: & excepta arce ſicut & tẽplo Aſſyrios totã vrbem cepiſſe quẽ etiam Sobnã cum Eliacim ad Rabſacem exiſſe quidã autumant.

c *An ſpe.* Nulla narrat hiſtoria q̃ Ezechias Pharaonis auxilium poſtulauerit.

d *In Domi.* Ra. Verum, eſt q̃ in Deo habuerunt fiduciam: ſed falſum eſt Ezechiã abſtuliſſe excelſa Dei & altaria: hoc enim non contra Deũ, ſed pro Deo fecit: vt deſtructo errore veteri iuberet Deum in templo Ieruſalem adorari.

e *Dabo vo.* Ra. Rabſaces, vt pau citatẽ obſeſſorũ oſtenderet, duo milia equorum pollicetur, quo. aſcenſores Ezechias non haberet: non de imbecillitate populi venit quaſi equitandi ignar ſed q̃a Deus præcepit ne rex Iſ a el equos & vxores ſibi multiplicaret.

f *Dominus dixit.* Raba. Ad id quod dixit: ſi dixeritis, in Deo cont-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc mi.* ad tractandum cum eo de receſſu, quia non habebat populum ad congrediendum cum eo. 2 *Peccaui.* ſ. dño peccatum autem patris ſui & populi reputabat ſuum in hoc.
3 *In tempore.* in quibus erat multũ de auro affixũ per reges ꝓcedentes & per ipſum ad decorẽ & magnificentiã. & hoc fecit neceſſitate cõpulſus, quia non habebat aliunde vñ poſſet ſoluere tantã ſummã. Ex hoc hr̃ argũ, q̃ principes in neceſſitate pñt accipere de theſauro eccleſiæ pro conſeruatione reipublicæ. 4 *Miſit.* Hic conſequenter oñditur, quod fecerit ex Dei amore. Circa quod ſciendũ. q̃ rex Aſſyriorum accepta pecunia ſub pacto dimittendi regnũ Ezechiæ in pace, infideliter agens pactũ non ſeruauit, ſed miſit exercitũ & nuntios in Ieruſalẽ ad terrẽdũ Ezechiã, vt territus redderet ciuitatẽ: & populus trãsferretur in Aſſyrios, & cultus dñi de Ieruſalẽ auferretur. Quod nullo mõ ferens Ezechias, reſtitit: & congregans populũ exhortatus fuit ad defendendũ locũ ſanctũ & gentẽ, vt hr̃ diffuſius 2. Paral. 32. Igitur circa hoc primò ponitur nuntiorum regis Aſſyriorum comminatio. ſecundò nuntiorũ Ezechiæ poſtulatio, ibi: *Dixerunt autem.* tertiò dictę poſtulationis denegatio, ibi: *Reſponditq; eis.* Circa primum dicitur, *Miſit autem.* ſic debet ſcribi vbique. ſ. per b.
5 *Cum ma.* i. cum exercitu ad obſidendum Hieruſalem.
6 *In via.* quia ibi fullones extẽdebant pãnos ad deſiccãdũ.
7 *Vocaue.* nõ tñ venit ad eos, eo quod timebat de proditione, quia aliàs expertus fuerat fraudẽ eorũ, ſed miſit nuntios.
8 *Eliacim.* ſ. dñi, q̃a erat ſummus ſacerdos, & ſucceſſit Sobnę, qui fuit captiuus & deiectus à ſacerdotio, vt habetur Eſa 22.
9 *Et Sobna.* De officiis aũt iſtis qualia ſint, dictũ fuit. ſup. 2. lib. cap. 8. 10 *Quæ eſt iſta fiducia in qua niteris, &c.* defendere te à rege Aſſyriorum. q. d. nulla eſt. 11 *An ſperas.* q. d. In rege Aegypti non potes habere fiduciam, ſicut nec homo poteſt ſe firmiter appodiare in baculo arundineo. & ſic non poteſt cõfidere ſecurè de auxilio humano, ſimiliter nec ne diuino Cuius rationem ſubdit dicens. 12 *Nonne iſte eſt cuius abſtulit Ezechias excelſa. &c.* q. d. diminuit cultũ diuinum, & ſic nõ põt confidere in ipſum, cũ magis eũ offenderit q̃ placauerit Iſte aũt Rabſaces dicebat falſum, quia ſacrificare ẽt domino extra templum (poſtquam fuit ædificatum per Salomonẽ) nõ fuit licitũ, vt frequenter dictum eſt ſuprà, vt hr̃ Deut. 12
13 *Nunc igitur.* In Hebræo habetur. *Vadia date,* ſ. pro duobus milibus equorum. 14 *Et vide.* q. d. in toto populo tuo non poteris inuenire tot homines ſcientes equitare.
15 *Et quõ po. &c.* Quia in acie cuiuſlibet ſatrapæ erant plures equites. Adducit autem ad ſuum propoſitum confirmandum ſacræ ſcripturæ teſtimonium, quod habetur Eſaiæ. 8. I *Adducet dominus aquas fortes & multas regem Aſſyriorum.* & ſubditur ibidem: *Et ibit per Iudam inundans & tranſiens, &c.* I hanc ſententiam ponit hic ſub aliis verbis cum dicitur.
16 *Domi. di. mi. aſcend. &c.* ſed ipſe non allegauit finẽ prophetiæ. Licet enim Eſaias dixerit regem Aſſyriorum venturum in terrã Iuda, & afflicturum eam, tñ ipſe prędixit exercitum eius percutiendum à dño. ſecundum quod habetur in c. ſec Dixe

MORALITER.

† 1 *Tunc miſit Ez.* Bonus. n. prælatus conſiderans peccata prædeceſſorũ ſuorũ vel ſubditorum, propter quę Deus iuſtè permittit eccleſiam vexari: ad ſuam vexationem redimendam exponit aliquã ſubſtãtiam temporalem. Per hoc autem quòd Sennacherib habita Ezechiæ pecunia à ſua malitia nõ ceſſauit, ſed Ieruſalem, vbi diuinus cultus erat, ſibi ſubiugare voluit, & ad hoc nuntios miſit, vnde ſubditur.

4 *Miſit autem rex Aſ. &c.* ſignificatur malitia tyranni, qui moleſtans eccleſiam non eſt contentus bono temporali, ſed hoc bona ſpiritualia nititur impedire, & clerũ ſubiicere in bitę ſeruituti. & in tali caſu prelatus debet ſibi reſiſtere. ſicut fecit Beatus Thomas regi Anglorũ. & hoc ſignificatur hic per hoc, quod Ezechias non obediuit mandato Sennacherib, ſed magis ſe præparauit, & populum ſuum ad viriliter reſiſtendum,

MOR-

confidimus, callidè reſpondet, ſe non ſua voluntate, ſed Dei veniſſe dicentis: *Aſcende*. Et eſt argumentum: cum multas vrbes ceperim, & pars Ieruſalem maneat intacta, manifeſtũ eſt me Dei veniſſe voluntate.

a *Precamur*. Rabbanus. Senſus eſt. Quid neceſſe eſt populum falſis terroribus commoueri, & vanam iactare virtutem? Loquere linguam quã populus non nouit. Ad quod ille arroganter. *Num ad do. tu. & ad te mi. me do. &c.* vſq;, *vt come. ſter.* per quod oſtendit fame eos & ſiti eſſe capiẽdos, ſimulque illecebram iungit timori, vt quos terrore nõ vicit, perſuaſione decipiat. Et dicit ex perſona regis: *Facite mecum benedictionem*. i. facite quod in veſtrã benedictionẽ proficiat. Benedicite regi Aſſyriorum, & eũ dominum confitemini, vt præmia cõſequamini, donec reuertar de Aegypto. Vel: capta Lobna, redeam habitare in vrbe veſtra, & rebus veſtris fruimini, & poſtea ducã vos in ſimilem terræ veſtrę terrã. Quã tamen nõ nominauit: qa ſimilẽ ei inuenire non potuit, ſed ſimilitudinem ponit, hoc enim ſolum quiſque vult in quo natus eſt. Alij putant terram Mediæ eis repromitti, quæ terræ Iudęæ ſimilitudinem habeat tam in ſitu quàm in fructibus.

b *Non vos, &c.* Rabſacis accuſatio Ezechiæ teſtimoniũ eſt, ꝙ captis videlicet vrbibus in dño confiſus ſit: & confortauit populum vt in dño ſperaret, Vnde Rabſaces deſtruere vult quę ille conſtruxit, & dicit ad populum: *Non ſeducat vos Ezechias, & non vobis tribuat fiduciam ſuper domino Deo veſtro.*

c *Vbi eſt Deus, &c.* Chryſoſt. Dixit diabolus per Sennacherib. Non poteſt Deus Ezechiam à meis manibus eripere: & effecit vt occideretur manibus filiorum ſuorum.

✻ Ambro. Pharao, & rex Aſſyrius, qui dicebat. Quis deorum

lire eam. Dixerunt autẽ Eliacim filius Elciæ, & Sobna ſcriba & Ioahe 1
a Rabſaci: Precamur vt loquaris nobis ſeruis tuis Syriacè, ſiquidẽ intel- 2
ligimus hanc linguã, & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo 3
qui eſt ſuper murum. Reſponditq́ue eis Rabſaces, dicens, Nunquid ad 4
dominum tuũ & ad te miſit me dominus meus, vt loquerer ſermones 5 6
hos, & nõ potius ad viros qui ſedent ſuper murum: vt comedãt ſterco- 7
ra ſua, & bibant vrinã ſuã vobiſcum? Stetit itaq; Rabſaces & clamauit
voce magna Iudaicè & ait: Audite verba regis magni regis Aſſyrio- 8
b rum, Hæc dicit rex † Non vos ſeducat Ezechias: Nõ enim poterit erue- 9
re vos de manu † mea, neq; fiduciam vobis tribuat ſuper dñm dicens,
Eruens liberabit nos dominus, & non tradetur ciuitas hęc in manu re-
gis Aſſyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Aſſyrio- 10
rum: Facite mecum † quod vobis eſt vtile, & egredimini ad me: Et co- 11
medet vnuſquiſq; de vinea ſua, & de ficu ſua, & bibetis aquas de ciſter-
nis veſtris, donec veniã & transferam vos in terrã quæ ſimilis eſt terræ 12
veſtræ, in terrã fructiferã & fertilẽ vini, terrã panis & vinearum, terrã
oliuarũ & olei ac mellis, & viuetis & nõ moriemini. Nolite audire Eze- 13
chiam † qui vos decipit, dicẽs: Dominus liberabit nos. Nunquid libe- 14 15

¶ Si tantis diis præſentibus vicimus facile, quanto magis ſolam Ieruſalem vno Deo præſule vincemus?

rauerunt dii gẽtium terrã ſuã de manu regis Aſſyriorum? Vbi eſt De⁹
c Emath & Arphad? Vbi eſt Deus Sepharuaim, Ana & Aua? Nunquid
liberauerunt Samariam de manu mea? Quinã illi ſunt in vniuerſis diis
terrarũ qui eruerunt regionẽ ſuã de manu mea, vt poſſit eruere domi

a ¶ Ne eum ad maiores blaſphemias prouocaret. b ¶ Omnia agens cum conſilio.

nus Ieruſalem de manu mea? Tacuit itaque popolus, & non reſpondit 16
ei quicquam. Siquidem præceptum regis acceperant, vt non reſpon-
derent ei. † Venitq́ue Eliacim filius Helciæ præpoſitus domus & Sob-
na ſcriba & Ioahe filius Aſaph à commentariis ad Ezechiam ſciſſis 17

¶ Propter Rabſacis blaſphemias.

veſtibus, & nuntiauerunt ei verba Rabſacis.

rũ gentiũ iſtarũ liberauit terrã ſuã de manu mea? Qũo liberabit Deus Ieruſalẽ de manu mea? exaltatiõe ſua deiecti ſũt. D

✻ Theod. Rhapſaces cũ eſſet vt puto, Hebræus, & ad Aſſyrios transfugiſſet, aut ab illis captus iam & abductus, in Aſſyrios ſuã oſtendiſſet beneuolentiã, ei commiſſum fuerat imperij exercitus. Vtens enim Hebraica voce verba faciebat. Ipſi quidem principes eum rogabant vt loqueretur Syriacè, vt ea quæ dicebantur populus non intelligeret. Ille autem cum didiciſſet ſe moleſtia afficere principes, quod populus perciperet ea quæ dicebantur, Hebræorum voce vtens, auſus eſt illas impias expromere blaſphemias. diis falſo nominatis Deum verum aſſimilans. Quæſt. 52. E

✻ Auguſt. Sennacherib rex Aſſyriorum videns quod patres ſui Samarię & Iſraelis regnum deſtruxiſſent, & ipſe ad terram Iuda duce Rhapſace, quem Hebræi Eſaiæ prophetæ filium dicunt & profugũ, Iudæum ad Aſſyrios commigraſſe, exercitum cõuocat, & Hieruſalem vrbem expugnare iubet. lib. 2. de mirab. ſac. ſcr. cap. 27. F

Rab. Oſtendit harum ciuitatũ ſiue gentiũ diis ſeruiſſe Samaritas. & quia nõ erant dij, ſed idola, meritò cultores vanitatis dicebat eſſe ſabuerſos. Emath eſt vrbs Cæleſſyriæ, quę nũc Epiphania dicitur. Arphad vrbs Damaſci. Sepharuaim, qđ numero plurali libros vel literas ſonat, nomen eſt locorũ de quibus Aſſyrij tranſmigrauerunt in Samariã, vt in locorũ libris inuenimus. Verũ nomen ciuitatis eſt in Eſaia. dicente: *Vbi eſt Deus vrbis Sepharuaim?* pluraliter dictũ vt Thebarũ. Pro Ana & Aua vetus editio. quaſi vni⁹ vrbis nomẽ Aneri Gauẽ poſuit. Et quidẽ in Hebręo ita ſcriptũ eſt. *Verũtã ꝙ in medio eſt. coiũctionẽ ẽt ſignificat*. Põt ergo ita diſtingui, vt dicat Ane & Gaue iuxta Aquilã: vel Ana & Gaua, vt nr̃ inuertit iterpres. Rabbanus. Angelomus. Eucherius.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Dixerant au. *Hic conſequenter deſcribitur nuntiorum Ezechiæ oſtulatio cum dicitur.*

Precamur vt lo. *Conſuetum enim erat antiquitus quòd illi qui aſſiſtebant regibus ſciebant diuerſa idiomata, vt ſcirent legere literas, & loqui cum nuntiis aliorum idiomatum.*

3 Et non loq, *ne. ſ. populus terreretur ex verbis Rabſacis. & quia in verbi ſuis intermiſcebat verba blaſphemiæ. Ex hoc autem loco dicunt Hebræi & etiam doctores noſtri, quòd iſte Rabſaces erat Iudæus natione, ſed derelicta lege conuerſus erat ad Gentilitatem.*

4 Reſponditque. *Hic conſequenter ponitur dictæ poſtulationis denegatio, cum ſubditur.*

5 Nunquid ad do, *ſcilicet Ezechiam ſolum.*

6 Miſit me. do. *q. d. non. ſed magis ad populum, & ideo cœpit altius clamare ad terrendum populum, dicens.*

7 Vt co. ſter. *i. tamdiu erunt obſeſſi, quòd non habebunt aliquid ad comedendum & bibendum.*

8 Non vos. *tenendo ciuitatem contra me.*

9 Non enim po. vos. *ſ. virtute humana, nec etiam diuina, ideo ſubditur* Neque fidu. vo. tri. *Et ſequitur.*

10 Facite mecum quod vobis, &c. *ſubdendo vos voluntariè ſeruituti meæ: quod eſt melius vobis quàm mori gladio & fame.*

11 Et come. vnuſquiſque de vi. ſua. *id eſt, viuat pacificè & quietè in terra iſta.*

12 Donec veniam & tranſ. vos. *q. d. Hic eſt modus regũ Aſſyriorũ, trãsferre gentẽ ſibi ſubiectã, de terra ſua natiua ad aliã vt ſit magis ſecurus de eius ſubiectione. Sic. n. iam antè fecerat rex Aſſyriorum de Oſee reze Iſrael & eius populo vt dictum eſt cap. præcedenti, & ẽt iſto.*

13 Nolite au. Ezechiam. *contrarium vobis perſuadentem.*

14 Qui vos. *Quod nititur probare per locum à maiori, di.*

15 Nunquid liberauerunt dij gentium, &c. *quaſi dicat cũ eſſent multi dii non potuerunt defendere colentes eos contra regem Aſſyriorum: ergo Deus veſter qui eſt vnicus tantum, non poterit vos defendere. Sed iſtud argumentum nullum eſt: quia illi non ſunt dii veri, ſed falſi & nullius virtutis: Deus aũt verus vnus eſt, & potẽtiæ infinitæ.*

16 Tacuit itaque populus & non reſpondit ei quicquam. Siquidem. *ſ. de præcepto regis, ne Rabſaces moueretur ad dicendum adhuc blaſphemias de Deo ſi ſibi reſponderetur.*

17 Sciſſis ve. *Hic enim erat modus Iudæorum, quòd ſcindebant veſtes ſuas, quando audiebant blaſphemiam contra Deum. vnde & ſummus ſacerdos ſcidit veſtimenta ſua: quando impoſuit blaſphemiam ipſi Chriſto vt habetur Mar. 14.*

CAP.

CAP. XIX.

A Quæſt. 32. QVæ cum audiſſet Ezech.&c. Theodo. Rex ſapientiſſimus non arma Rhabſacis blaſphemiis, ſed preces, & lacrymas,& saccũ oppoſuit. Et rogauit Iſaiã prophetã, vt eſſet interceſſor. Sunt autem eius verba digna admiratione. *Dies* inquit, *afflictionis, &c.* Excandeſcimus & ira accẽdimur auditis his nefandis blaſphemijs punire autem viros illos non poſſumus. Vnde ſupplices rogamus Dominum qui audiuit illas, vt doceat impios, quod nõ ſit vnus ex ijs qui dij vocãtur. Protinus autem audita ſupplicatione, benignus & clemẽs Deus
B excuſſit à rege timorẽ.
Lib. aduer. Pſychi. c. 7. ✻ Tertullianus. Hæ erunt vires ieiunantiũ Deo, cœlum pro eiuſmodi militat: habes formam præſidij etiã ſpiritalibus bellis neceſſariam. Proinde cũ rex Aſſyriorũ Sennacherib cõpluribus iã ciuitatib. captis, Iſraeli per Rhapſacem blaſphemias & minas intentaret, nihil aliud illum à propoſito ĩ Aethiopas auertit, dehinc centum & octoginta milia de exercitu eius per angelum abſumpſit, quàm Ezechię regis humiliatio. 1. Reg 7. Siquidem duritia hoſtis annunciata veſtem ſcidit, ſaccũ induit, eodemq; habitu ſeniores ſacerdotum ad Deum per Iſaiam adire iuſſit, vtique ieiunio preces proſequente. Neque
C enim cibi tempus in periculo, nec ſaturitatis cultus in ſacco. Sẽper inedia mœroris ſequela eſt, ſicut lętitię acceſſio ſaginę.
Rabbanus. Eucherius. Angelom. Rab. Mira regis humilitas & prudẽtia dimiſſo regio cultu & obuolutus ſacco ad templũ pergit, de palatio principes ſacerdotũ nõ ſtolis, ſed cilicijs amictos mittit ad Iſaiam, & dicit: Dies tribulationis noſtræ hæc & correctionis Dei, & blaſphemiæ hoſtiũ. Ponitq; ſimilitudinem parturientis quæ ad partũ peruenit: & generare non poſſit. Dñs Deus tuus. Non enim audemus dicere dominum Deum noſtrũ, quo iraſcente tanta perpetimur, & hanc habemus vltionis fiduciã: quoniã viuẽs Deus blaſphematur à cultore idolorũ mortuorũ. Leua ergo orationẽ noſtrã iacentem pro reliquiis populi quæ obſidẽtur. Pręuenit eos Eſaias, qa eo ſpiritu quo futura noſcebat, ẽt abſentẽ regẽ audierat. Hæc inquit, dicite dño veſtro, dicit dñs: Noli timere verba quibus non tu, ſed ego ſum blaſphematus. Nec dicam oĩa quæ regi Aſſyriorũ faciam: ſed quia dandus ſit ei ſpiritus, nõ Dei, ſed aduerſarij, & audito nũtio reuertẽs ad terrã ſuã corruet gladio: vt duo pariter q̃ optabat Ezechias audiret, ſe .ſ. ab obſidione liberãdum, & inimicum in ſua terra eſſe moriturum.
b *Ecce ego ei ſpiritum.* ✻ Theodo. Illud puto ſignificare timorem. Diuinus enim Apoſtolus ſic dixit: Non dedit nobis ſpiritum timoris. Dei autẽ prædictio ſtatim finem accepit. Sparſo enim rumore quòd rex Aethiopum feciſſet expeditionem, timens Sennacherib, receſſit, omni impietate plena miſſa epiſtola.
c *Cumq; audiſſet.* Rab. Volente Deo Rabſaces deſeruit obſidionem Ieruſalem, & inuenit dñm ſuũ vel capta, vel deſerta Lachis oppugnantẽ Lebuam. Sennacherib occurrens regi Aethiopũ, miſit ad Ezechiam epiſtolas, vt quos viribus non cepit

CAP. XIX.

QVÆ cum audiſſet Ezechias rex, ſci- 1
a Quia pro populi, & ſui peccatis eſſe credidit, quod Rabſaces contra dominum talia ſit locutus.
dit veſtimenta ſua, & opertus eſt ſac 2
co. Ingreſſuſq; eſt domũ dñi, & mi- 3 4
ſit Eliacim p̃poſitũ domus & Sobnã
ſcribã, & ſenes de ſacerdotibus oper
tos ſaccis ad Iſaiã prophetã filiũ A-
mos, q dixerũt, Hæc dicit Ezechias:
dies tribulationis, & increpationis 5
& blaſphemię dies iſte Venerũt filij vſq; ad partũ, & vires nõ 6
hẽt parturiens. Si fortè audiat dñs Deus tuus vniuerſa verba 7 8
Rabſacis, quẽ miſit rex Aſſyriorum dñs ſuus, † vt exprobraret 9
Deũ viuentẽ, & argueret verbis, quæ audiuit dñs Deus tuus:
& fac orationẽ pro reliquiis quæ repertæ ſunt. Venerunt ergo
ſerui regis Ezechiæ ad Iſaiam. Dixitq; eis Iſaias: Hæc dicetis 10
dño veſtro: Hæc dicit dñs: Noli timere à facie ſermonũ quos 11
audiſtis, quibus † blaſphemauerũt pueri regis Aſſyriorũ me. 12
b Ecce ego immittam ei ſpiritum, & audiet nuntium, & reuerte 13 14
tur in terram ſuam, & deijciã eum gladio in terra ſua Reuer- 15 16
ſus eſt igitur Rabſaces, & inuenit regem Aſſyriorum expu- 17
gnantem Lobnam. Audierat enim quòd receſſiſſet de Lachis. 18
c Cumque audiſſet de Tharaca rege Æthiopiæ dicentes: Ecce 19

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVII.

QVæ cum audi. Hic conſequenter deſcribitur Ezechiæ liberatio terribilis. Circa quam primò ponitur prophetica denuntiatio: ſecundò angelica executio, ibi: Factum eſt igitur. Prima in duas ſecundum duplicem denuntiationem. ſecunda ibi: Cumq; audiſſet. Circa primũ præmittitur Ezechiæ humilis petitio. ſecundò Eſaiæ conſolabilis reſponſio, ibi, Dixitque Eſaias. Circa primum dicitur.

1 *Quæ cum audiſſet.* Propter verba blaſphematoria contra dominum Deum dicta, vt prædictum eſt.

2 *Et opertus.* Humilians ſe coram Deo.

3 *Ingreſſuſq; eſt, &c.* ad impetrandã eius miſericordiã circa populum ſuum, & eius iuſtitiam cõtra blaſphemos p̃dictos.

4 *Et miſit, &c.* quia magis cõfidebat de meritis Iſaiæ quàm de ſuis: ideo miſit ad eũ petens orationis eius ſuffragium.

5 *Dies tribu. &c.* ſcilicet, mei & totius populi.

6 *Et blaſphemiæ, &c.* ſcilicet contra Deum.

7 *Dies iſte, &c.* i. in quo Rabſaces dixerat ſupradicta q̃ erant ad afflictionẽ regis & populi, & vituperiũ & blaſphemiã Dei.

8 *Venerunt fi. &c.* id eſt, in tãta afflictione ſumus poſiti, ſicut mulier exiſtẽs in afflictione partus, cui deficiũt vires pariẽdi.

9 *Si forte au. &c.* ſic legenda eſt litera. Fac orationẽ pro reliquijs his, id eſt pro regno Iuda, in quo eſt modicus populus in comparatione ad tẽpora præterita. *ſi fortè au. dominus Deus tu.* i. p orones tuas liberet nos & puniat Aſſyrios blaſphemos.

10 *Dixitq; eis Eſa.* Hic conſequenter ponitur Eſaiæ conſolabilis reſponſio, cum dicitur.

11 *Et noli time. à fa. ſer.* id eſt, propter ſermones.

12 *Quib. blaſ. pu. re. Aſſ.* i. ſerui ſibi familiares & chari ſicut filij

13 *Me.* quia verba Rabſacis imponebãt Deo impotentiã, dicẽdo q̃ nõ poſſet ſaluare Ezechiã & populũ ſuũ de manu regis Aſſyriorũ, & ſic dicebat eũ impotẽtiorem hoĩe mortali.

14 *Ecce.* id eſt, turbationem mentis. Cuius cauſa ſubditur.

15 *Et audi.* ſcilicet, de rege Aethiopię inuadente eius regnũ, vt habetur infrà.

16 *Et reuer.* Hoc non fuit in iſto reditu, ſed in ſecundo, quia redijt ad obſidendum Ieruſalem, & inde fuit territus propter plagam ſui exercitus, & tunc in terra ſua à filijs ſuis fuit occiſus, vt habetur in fine huius capituli.

17 *Reuerſus eſt.* peracto nuntio. Dicunt tamen aliqui doctores, quòd ibi remanſit exercitus Aſſyriorum.

18 *Audierat, &c.* ipſa expugnata vel deſtructa.

19 *Cumque audiſ.* Hic conſequenter deſcribitur ſecunda denuntiatio prophetica de liberatione Ezechię & populi ſui circa quod primò ponitur eius comminatio per regem Aſſyriorum. ſecũdò eius deuota oratio coram rege cęlorũ. tertiò eius conſolatio per prophetã conſciũ ſecretorũ diuinorũ, ſecunda ibi. Itaq; cum accepiſſet. tertia ibi. Miſit autem Iſaias Circa primum dicitur, *Cumque audiſſet.* ſcilicet. Sennacherib

1 *L*

MORALITER.

1 *Quæ cum audiſſet.* Sequitur.

3 *Ingreſſuſque eſt do. domi.* Per hoc aũt, q̃ Ezechias intrauit domum dñi ad orandum contra perſecutionem Sennacherib, & per nũtios rogauit Iſaiam prophetam, vt pro ſe & ſuo populo dominum precaretur, & vt Sẽnacherib propter blaſphemias illatas contra dominum puniretur, ſignificatur, q̃ bonus pręlatus, & etiam bonus princeps in ſuis neceſſitatibus ſuiq; populi debet ad Deum recurrere, & deuotorũ orationes requirere, pro ſua & ſuorũ ſalute. Et quoniam ad bonorum deprecationem ſolet Deus attendere, Sequitur.

11 *Hæc dicit do. noli, &c.* & ſic aſſecurat eum à tyranno perſequente, & modus aſſecurationis ponitur, cum ſubditur.

11 *Pona.*

cepit, ſermone terret. Pugnaſſe Sennacherib cõtra Aegyptios, & obſediſſe Peluſium: iamq; extructis aggeribus vrbe capiẽda veniſſe Taracham regem Aethyopum in auxilium narrat Herodotus.

a *Aſcẽdit in domum.* ✣ Chryſoſto. Poteſt videri in multis locis ſcripturę, quòd qui ab hominibus iniuſtè malis afficiũtur, liberè petendi a Deo auxilij iuſtam, & honeſtam habẽt occaſionem.

Rab. Prius Ezechias domini terrore perterritus, adorare in templo non audebat vel liberas ibi fundere preces, nũc dicente Eſaia. *Ne timeas a facie verborum quæ audiſti*, audacter dominum deprecatur.

b *Domine Deus, &c.* ✣ Theodoret. Rex ſapientiſſimus cum epiſtolam in templo explicaſſet, protulit hanc orationẽ admirabilem. Illi, inquit, te nominant vnum ex multis, ego autem te ſolum ſcio creatorem eſſe omnium. Illud autem, *inclina aurem tuã & audi*, amore hũmano poſuit rogãs vt beneuole preces acciperen-

egreſſus eſt, vt pugnet aduerſum te, & iret contra eum: miſit 1
nuntios ad Ezechiam, dicens. Hæc dicite Ezechiæ regi Iuda: 2
Non te ſeducat Deus tuus, in quo habes fiduciam, † neque 3
dicas, Non tradetur Hieruſalem in manu regis Aſſyriorum.
Tu enim ipſe audiſti quæ fecerunt reges Aſſyriorum vniuer-
ſis terris, quomodo vaſtauerunt eas. Tu ergo ſolus poteris li-
berari? Nunquid liberauerunt dij gentium ſingulos quos va- 4
ſtauerunt patres mei, Gozam videlicet Haram, & Reſeph, &
filios Edem, qui erant in Thelaſſar? Vbi eſt rex Emath, & rex
Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana & Aua? Itaque cum 5
accepiſſet Ezechias literas de manu nuntiorum, & legiſſet eas,
a aſcendit in domum domini, & expandit eas coram domino, 6
b & orauit in conſpectu eius, dicens. Domine Deus Iſrael, qui 7 8
ſedes ſuper Cherubim, tu es ſolus Deus regum omnium ter-
ræ, tu feciſti cœlum & terram. Inclina * aurem tuam, & audi. 9
Aperi domine oculos tuos & vide, & audi omnia verba Sen-
nacherib, quæ miſit, vt † exprobraret nobis Deum viuentem.
c Verè domine diſſipauerunt reges Aſſyriorum gentes, & ter-
ras earum, & miſerunt deos eorum in ignem. Non enim erant
dij, ſed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdi-
derunt eos. Nunc igitur domine Deus noſter ſaluos nos fac
de manu eius, vt ſciant omnia regna terræ, quia tu es dominus 10
Deus ſolus. Miſit autem Iſaias filius Amos ad Ezechiam, di- 11
cens: Hæc dicit dominus Deus Iſrael: Quæ deprecatus es me
ſuper Sennacherib rege Aſſyriorum, audiui. Iſte eſt ſermo
quem locutus eſt dominus de eo: Spreuit te, & ſubſannauit te 12
d virgo filia Sion, poſt tergum tuum caput mouit filia Hieru- 13 14
ſalem. Cui exprobraſti, & quem blaſphemaſti? Contra quem 15
exaltaſti vocem tuã, & eleuaſti in excelſum oculos tuos? Con- 16
tra ſanctum Iſrael. Per manum ſeruorũ tuorum exprobraſti do 17 18
e mino, & dixiſti: In multitudine curruum meorũ aſcendi excelſa 19 20

cipeterentur.

c *Verè domine, &c.* ✣ Idem. Hoc, inquit, mouit eum ad impietatem: exiſtimant enim te eſſe ſimilem dijs qui nõ ſunt. Sed experientia diſcat ò Domine, quantum ſit diſcrimen veri Dei & falſi. Cæterum exiſtimo Iſaiam eadem dicere.

d *Virgo filia.* Rabb. Quia cunctis gentibus idola adorantibus, hæc ſola conſeruat caſtitatem religionis vnius Dei, & quæ ne ad maiorem blaſphemiam concitaret, pręſenti non reſpondit, poſt abeuntem mouit caput ad rogandum Deum, vel certè ad deridẽdam arrogantiam eius certa de vltione. Nec ipſo per ſe, ſed per ſeruos ſuos, vt maior eſſet arrogantia, dominum blaſphemauit.

e *Excelſa.* Rab. Altitudo montiũ, & iuga Libani excelſę cedri, & abietes. Vel per metaphoram de cunctis gentibus accipiendũ eſt, & principibus earum. Vel de Hieruſalem quæ eſt Libanus cedri, & abietes potentes & optimates.

Angelomus. Eucherius.

* domine

† probris afficeret. & infrà

D E F

☞ *Et ſic-*

NICOLAVS DE LYRA.

Et iret contra. ſ. contra regem Aethyopiæ, & exercitum uum.

Miſit nuntios. Comminando qui deuictis hoſtibus contra quos ibat reuerteretur ad deſtruendum Hieruſalem.

Non te ſeducat. Et ſic blaſphemat dominum tanquam habentem falſitatem: & ſaluandi impoſſibilitatem.

Nunquid liberauerunt. Quaſi dicat multi erant, & tamen nõ potuerunt liberare cultores ſuos: & multo minus Deus veſter quem dicitis eſſę vnicum, poterit vos liberare. Idem eſt argumentum quod fecerat Rabſaces c.18.

Itaque cum &c. Hic conſequenter ponitur ipſius Ezechiæ oratio cum dicitur: *Itaque cum accepiſſet Ezechias.* Verbo enim & ſcripto comminatus ſibi fuerat rex Aſſyriorum ad maiorem terrorem.

6 *Et expandit.* quia continebant blaſphemias contra ipſum, vt viſum eſt.

7 *Et orauit.* vt glorificaret nomen ſuum contra blaſphemias nomini ſuo irrogatas, & ſaluaret populum contra comminationes prædictas.

8 *Domine Deus Iſrael.* i. præſides omni creaturæ etiam angelicę, & hoc ſignificabatur in templo vbi propitiatoriũ quod erat quaſi ſedes Dei, ſuſtentabatur a duobus cherubim hinc & inde poſitis, ſicut fuit plenius expoſitum Exod.25.d.

9 *Inclina au.* ideſt, effectum iuſtitiæ tuę, oſtende contra Sennacherib. Cætera patent vſque ibi:

10 *Vt ſciant omnia.* Conterendo Sennacherib. qui deos aliarum gentium deſtruxerat.

11 *Miſit autem.* Hic cõſequenter ponitur cõſolatio Ezechię p Eſaiam denuntiando ſibi ipſius Sennacherib futuram ruinam. & primo hæc ruina prædicitur, ſecundo ad huius probationem mirabile ſignum adducitur, ibi; *Tibi autem Ezechia.* Circa primum Eſaias dirigit ſermonem ex parte domini ad Ezechiam, dicens orationem eius eſſe exauditam cum dicitur. *Quæ depreca.* Sequitur.

12 *Spreuit te.* in animo ſuo, uirtutem tuã nullam reputando.

13 *Et ſubſanna.* ſenſibili ſigno. Subſannatio enim proprie dicitur contemptus, cum ſigno ſenſibili. & dicitur ſubſannatio a rugatione naſi.

14 *Virgo filia.* i. Hieruſalem, quæ dicitur virgo propter integritatem fidei, quæ ſemper remanſit ibi in aliquib. Filia Sion dicitur, quia ſicut filia a matre protegitur, ita ciuitas Hieruſalem protegebatur a fortalitio quod erat in monte Sion.

15 *Poſt tergum.* Quia habitatores Hieruſalem non audebant exire in campum contra eum, ſed magis fugiebant ab eo: & ſic vertebant ei dorſum. Conſequenter Eſaias dirigit ſermonem ſuum ad Sennacherib. dicens:

15 *Contra quem.* comminando & blaſphemando pre ſuperbia. & reſpondit, di.

17 *Contra ſan.* ideſt, contra illum qui eſt ſanctuſſanctorum & Deus Iſrael per ſpecialem cultum.

18 *Per manum ſeruo.* ſicut patet ex præcedentibus de Rabſace & alijs nuntijs, qui apportauerũt literas Ezechiæ. & iſte fuit maior contemptus quam ſi Sennacherib hoc feciſſet in perſona propria, ſicut dare alapam alicui per vilem perſonã quàm per ſeipſum.

19 *Et dixiſti.* in corde tuo.

20 *In multitudine.* ideſt, ciuitatem Hieruſalem, & templum quod erat in excelſo reſpectu aliarum terrarum.

a *Et ſiccaui.* Rab. Vel præ multitudine exercitus omnia
A fluenta ſiccauit, vt puteos ſibi fodere compulſus ſit, Vel omnis populus quos aquæ ſignificant, ſuo vaſtatur exercitu.
b *Nunquid.* Rab. Hæc ex perſona domini contra blaſphemiã Aſſyrij ſentiẽda sũt. Non ignoras q̃ feciſti facta eſſe mea voluntate: Et hęc ego futura prędixi, & per te facenda mãdaui. Itaq; quod olim decreui, hoc expletum eſt tempore vt colles & principes qui inter ſe ante pugnabant & ciuitates munitiſſimę me cõtrahente manum nec ſolitũ prębente auxiliũ, eradicarentur & contremiſcerent ac perirent. &
B comparentur nõ oliuæ & vineæ & fructuoſis arborib. ſed fęno & gramini, q̃ frugibus impedimẽta ſunt, herbisq; domatũ, quæ ante marceſcũt quam ad maturitatẽ perueniant. Itaque ſeſſionem & egreſſum tuũ & introitum tuũ cognoui ante, & inſaniam quã cõtra me debacchaturus eras, prophetis vaticinãtib⁹ ſum locutus, per quos olim dicturum eſſe te noueram: *In cælum aſcendam, ſupra ſydera cæli ponam thronum meum, & ero ſimilis altiſſimo.* Itaq; furor tuus, & ſuperbia peruenit in aures meas, & nequaquam te vltra portabo, vt intelligas quod potuiſti non tuis te potuiſſe viribus ſed meo arbitrio. Merebantur enim impiæ gentes, vt infructuoſæ arbores, vt per te quaſi per ſecurim, & ſerram meã ſuccideręntur & caderent. Itaque
C ponam circulũ in naribus tuis, & blaſphemãtia ora conſtringam, vt nequaquam vltra talia loqui audeas, frenumq́; mittã in labijs tuis, quod tuam ferocitatem domet, & te reducat in Aſſyrios.

Eſa.14.d.

† latera
† habitaculũ finis eius, vel extrema altitudinis, vſque ad finẽ eius.
† riuos munitos, vel munitionũ aut foſſatarum ciuitatum.
† habitant
† abbreuiati, idelt, erant ſine vrbibus.
† & herba virens, & herba.
† viam tuam.
† vel famulis tuis.

¶ Hieruſalem.
montium † in ſummitate Libani; & ſuccidi ſublimes cedros 1
eius, & electas abietes illius: Et ingreſſus ſum vſque ad † ter- 2
a ¶ Altitudo ſummitatis & ſaltus Carmeli templum eſt. b ¶ Vel ego fodi & bibi aquam: & ſiccaui veſtigio pedis mei omnes riuos aggerum.
minos eius, & ſaltum Carmeli eius † ego ſuccidi, & bibi aquas 3
a alienas, & ſiccaui veſtigijs pedum meorum omnes † aquas 4 5
a Rab. Reſponſio domini contra verba Aſſyrij. ¶ Vel olim.
b clauſas. † Nunquid non audiſti quid ab initio fecerim? Ex die- 6
¶ Rab. vel ego. a ¶ Rab. vel eradicationem. ¶ Quod eradicatur funditus euertitur. 7
bus antiquis plaſmaui illud, & nunc adduxi. Eruntq́; in ruinam 8
collium compugnantium ciuitates munitæ, & qui † ſedent in 9
a ¶ Id eſt contracta & abſque virtute. b ¶ A facie tua. c ¶ Gladio perierunt.
cis, † humiles manu, Contremuerunt, & confuſi ſunt, facti ſunt 10
a ¶ Inutilibus comparantur. b ¶ Raba. Prius marceſcunt quam matureſcant.
velut fœnum agri, & † virens herba tectorum, quæ areſacta eſt
a ¶ Rab. Habi. tu. & omnia quæ ope.es ante præcognoui.
antequam veniret ad maturitatem. Habitaculum tuum, & 11
egreſſum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præſci- 12
uj, & furorem tuum contra me. Inſaniſti in me, & † ſuperbia 13 14
¶ Rab. quaſi dicat, Non te vltra feram blaſphemantem. 15
tua aſcendit in aures meas. Ponam itaque circulum in nari- 16
bus tuis, & chamum in labijs tuis, & reducam te in viam per 17
c d quam veniſti. Tibi autem Ezechia hoc erit ſignum. Comede 18 19

c *Hoc erit ſignum.* Rab. Eorum quæ prænuntio, quòd hoc anno ea comedas, quæ ſponte naſcuntur, ſiue iuxta LXX quæ prius ſeueras. Anno ſecundo ſecundum Symmachũ pomis veſcere, ſiue iuxta eoſdem quæ de præteritis ſegetibus, & cadẽtibus in terram pullulauerunt. In anno tertio fugato iam Aſſyrio & obſidione iam laxata, ſeminate & metite, plantate vineas & fructũ earum comedite. Si quidem paruæ vrbis huius reliquiæ quæ nunc hoſtili vallant exercitu. & quaſi futuros eſſe ſe non credunt, tantã recipiẽt abundantiam oĩum rerũ, & fęlicitatem, vt inſtar arboris alta radice fundatæ pomis denſiſſimis impleantur. De Hieruſalem enim egredietur reliquię, & implebunt terram Iudeam euacuatam habitatoribus: non ſuo merito, ſed Dei miſericordia: imo zelo quo aduerſus impios zelatus eſt populum ſuum.
d *Comede.* Eſaias ita: *Comede hoc anno quæ ſponte naſcuntur, & anno ſecundo veſcere pomis. In anno autem tertio ſeminate & metite, plantate vineas, & comedite fructus earum, & mittet id quod ſaluatę fuerit in domo Iuda: & quod reliquum eſt radicem deorſum, & faciet fructũ ſurſum, quia de Hieruſalẽ exibunt reliquiæ, & ſaluatio de monte Sion. Zelus dñi exercituum faciet hoc. Oĩbus ab exercitu vaſtatis*

comede

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In ſummitate.* ideſt, templi de lignis Libani facti, vt patet ex dictis ſuprà 3.lib.
2 *Et ſuccidi.* Quia de talibus lignis erat factum templum. Vel per iſtas arbores metaphoricè deſignantur principaliores populi, vt principes ſacerdotum, & licet iſta adhuc nõ feciſſet Sennacherib, tamen ex ſuperbia cordis reputabat ſe certitudinaliter facturum de futuro, ac ſi iam eſſet factum de præterito, & ad hoc deſignandum vtitur propheta tali modo loquendi.
3 *Et ſaltum Carmeli.* ideſt, vulgares homines.
4 *Et bibi aquas.* ideſt, ab alijs in ciſternis & ſtagnis collectas.
5 *Et ſiccaui veſtigijs.* ideſt, hominũ exercitus mei, & animalium venientium illuc ad hauriendũ & bibendũ. Conſequenter propheta in perſona domini alloquitur Sennacherib, di.
6 *Nunquid non au.* Scilicet omnem creaturã de nihilo, q.d. ſcire & audire debuiſti, quia licet Gentiles ponerent multitudinem deorum, tamen ſuper omnes ponebant vnã cauſam primam omnium, quam vocabant Deum deorum.
7 *Ex diebus.* ideſt ab æterno. *plaſmaui illud.* i. faciendũ diſpoſui quicquid factum eſt per patres tuos, & te, ad puniendum aliqua mala facta contra me ſecundum quòd dicit dominus. Eſa.10.b. *Væ Aſſur: virga furoris mei & baculus ipſe eſt, &c.*

Et nunc.

8 *Et nunc.* Iſtam punitionem per te, & per alios.
9 *Eruntque.* Hoc eſt dictum ruinæ ciuitatum, & terrarum, & populorum, quæ factę ſunt & fiendæ per te, totum eſt mea virtute.
10 *Facti ſunt, &c.* i. nullius reſiſtentiæ aut virtutis, quia ſic volui.
11 *Habitaculum.* In terra tua quando tractabas in conſilio tuo de inuaſionibus aliarum gentium.
12 *Et egreſſum tuum.* Procedendo ad bellum.
13 *Et introitum tuum.* Intrãdo terras alienas, & ciuitates.
14 *Ego præſciui.* Quia omnia illa præordinaui.
15 *Et furorem tuum.* Blaſphemãdo nomen meum tanquam ingratiſſimus & inſanus de victorijs quas dedi tibi.
16 *Ponam itaque circulum.* Sicut fit bubalis. & eſt ſenſus: Te indomitum ego domabo malis gradibus tuis.
17 *Et reducam te in viam.* Scilicet confuſiuè ad terram tuam ſicut patet in fine huius capituli.
18 *Tibi autem Ezechia hoc.* Hic ad confirmationẽ prędictorum datur mirabile ſignum, cum dicitur:
19 *Comede.* i. illud q̃d naſcet̃ in campis de granis contritis de exercitu Sẽnacherib, & hoc patet per literam Hebraicã, quæ ſic habet: *Comede hoc anno renaſcens, vel renaſcentia.* & per illud quod habetur Eſa. 37. f. *Comede hoc anno quæ ſponte naſcuntur*

ideſt

MORALITER.

16 *Ponam itaque circulum.* ideſt, frenum &.
In naribus tuis. Verbum eſt domini alloquentis tyrannum, quem aliquãdo Deus refrenat ab eccleſiæ perſecutione, eius potentiam auferendo, vel ipſum a malitia conuertendo.

Comede

19 *Comede hoc.* Verbum eſt domini aſſecurantis bonum prælatum, & eius populum de ſufficienti victu corporis, pro toto tempore perſecutionis. Per ternarium enim annorum ſignificatur tempus perſecutionis quantum ad eius principium medium, & finem.

Factum

comede quæ iterum germinare, ſiue quæ inter vngulas equorũ euadere potuerunt. In ſecundo anno quæ ſponte naſcuntur ſine labore. Vel ſimulatorie hoc dictum eſt, quia putabant ſe fame perituros.

a *Et propter Dauid ſeruum.* Rab. Propter futurorũ ſpem, præſentem excutit metum. Dicit autem, quia nõ ſuo merito, ſed Dei clementia conſeruentur, imò & patris eorum Dauid memoria: in quo mentientur & ſuæ negligentiæ, & illius fidei & iuſtitiæ, quia in tantum diligit Deus iuſtitiam, vt poſteros maiorum virtute tueatur.

b *Factum eſt igitur.* Rab. Tota ab vno angelo vna nocte cæduntur, & abſq; vulneribus mors ſæua diſcurrit. Super quo in Paralip. legitur: *Et miſit dominus angelum qui percuſſit oẽm virum robuſtũ & bellatorem, principemq; exercitus regis Aſſyriorũ.* Reuerſuſque eſt cum ignominia in terram ſuam. Qui ſeruatus eſt, vt fieret teſtis maieſtatis illius quem paulo ante contempſerat. D

hoc anno † quæ repereris. In ſecundo autem
anno † quæ ſponte naſcuntur. Porrò in tertio 1
anno ſeminate & metite, plantate vineas, & co-
¶ Rab. Vel ſaluatum.
¶ Rab. Subaudi, in agris vel ſeminibus.
medite fructus earum: Et quodcunq; reliquum
fuerit de domo Iuda, † mittet radicem deorſum 2
& faciet fructum ſurſum. De Hieruſalem quip- 3
pe egredientur reliquiæ, & † quod ſaluetur de
monte Sion. Zelus domini exercituum faciet 4
hoc. Quamobrem hæc dicit dominus de rege
Aſſyriorum, Non ingredietur vrbem hanc, nec 5
mittet in eam ſagittam, nec occupabit eam cly- 6
peus, nec † circundabit eam munitio. Per viam
qua venit reuertetur, & ciuitatem hanc non
ingredietur, dicit dominus. Protegamq; vrbem
a hanc, & ſaluabo eam propter me, & propter 7
b Dauid ſeruum meum. † Factum eſt igitur in 8 9

✻ Chryſoſto. Aliorum virtus multorũ tegere valet malitiam. Multa enim domini bonitas eſt, & ſæpe ſolet etiam propter paucos multis dare ſalutem. Et quid dico, propter paucos iuſtos? Sæpe quando non inuentus eſt in præſenti vita iuſtus, propter defunctorum virtutem viuentium miſeretur, & curam habet. Protegam ciuitatem hãc propter me inquit, & propter Dauid.

✻ Idem. Bonum eſt Sanctorum precibus frui, ſed quando & ipſi ſeduli, & vigiles fuerimus. At, quid mihi opus eſt inquis, aliorũ precibus, quando ipſe ſedulus fuero? Paulus non dixit, quid mihi precibus aliorum opus eſt, & tu dicis, quid mihi opus aliorum precibus? Petrus nõ dixit, quid mihi neceſſe eſt vt pro me oretur? Precatio enim fiebat ſine intermiſſione ab eccleſia ad Deũ pro eo. Et tu dicis, quid mihi aliorum precibus opus eſt? Propter hoc ipſum opus habes, quòd te putas illis non habere neceſſe. Etiam ſi Paulo ſimilis eſſes, opus tamen haberes aliorum precationibus. Noui inquit, quod hoc mihi cedet ad ſalutem per veſtram precationem, ac ſubminiſtrationem Spiritus Ieſu Chriſti. Et iterum: Simul adiuuantibus & vobis per deprecationem pro nobis. Et tu dicis, quid mihi opus eſt aliorum precibus? Si vero deſides fuerimus, nemo nos iuuare poterit. Quid profuit Ieremias Iudæis? Quid Saulum iuuit Samuel? Quid profuit Iſraelitis? Nihil proſunt, inquis, preces? Proſunt plurimum, ſed quando & nos aliquid egerimus. Adiuuant enim & auxiliantur. Audi Deum dicentem: Protegam ciuitatem iſtam propter me, & propter Dauid ſeruum meum, &c.

Glycas. Hæc verba: *Protegam vrbem hanc, &c.* ita diuinitus prolata ſunt, ne putaret Ezechias, orationem ſuam iuſtitiæ cauſa qua præditus erat, exauditam eſſe. Præterea licet hinc intelligere, iuſtos homines etiam vita functos, viuentium patronos agere. C

Factum

✻ Chryſoſto. Si in manu Dei ſunt fines terræ, & qui in ea habitant, vt locuſtæ, & omnes gentes tanquam guta a cado, & tanquam trutinæ momentum reputabuntur: iam vero angelus quoque ab eo egreſſus, breui momento temporis cẽtum octoginta quinque millia interfecit: muſcæ, erucæ, & vermes Aegyptiorum exercitum perdiderunt, vbi illi arcu opus eſt? Vbi gladio? Sed propter auditorum craſſitudinem, vt his conſuetis armorum nominibus eorum mentem terreant. In Pſal.7. Eſa.49.

✻ Idem: Tanta eſt potentia Dei iubentis, quòd quæ per angelos & magnas poteſtates faciebat in Aegypto, ea ſæpe etiam per elementa faciat admirabiliter, vt quãdo hæc quoque angelus fecerit, nemo pauliſper inſipientior id illi attribuat, ſed ei qui imperauit. Angelus bello finem impoſuit? Impoſuit quoque grando. Interemit primogenita angelus? Maris quoque procella populum interemit. Pro omnibus ergo clementi Deo age gratias. In Pſal.148. E † Ecc.48.d. Eſa.37.f. 1.Mac.7.f.

✻ Theodor. Hæc facta ſunt, vt ſignificaretur omnibus quanta ſit virtus Dei Iudæorum. Quoniam enim Sennacherib aduerſus qui ipſum fecerat, rabie fuerat percitus, ab his tãdem qui ab ipſo procreati fuerant, fuit interfectus. Quæſt.32.

✻ Ioſephus. Beroſus qui Chaldaicam conſcripſit hiſtoriam meminit regis Sennacherib, & quia regnauit ſuper Aſſyrios, & caſtrametatus eſt contra oẽm Aſiam, & Aegyptum, ita dicens: Reuerſus eſt Sẽnacherib a prælijs Aegyptiorum; ad Ieroſolymam cum veniſſet, exercitum quem Rapſaces diuiſerat inuenit, in periculo peſtilentiæ conſtitutũ. Deus.n. morbum populo eius immiſerat, ita vt prius nocte eorũ qui obſidebant deperirent centum octoginta quinque millia viri, cũ iudicibus, & tribunis. Propter hanc calamitatẽ in nimio terrore & anguſtia conſtitutus, de cuncta iã militia metuens, fugit cum ſua manu ad proprium regnum. Et dum modicum tempus ibidẽ commoratus fuiſſet, dolo a ſenioribus filijs eſt peremptus in proprio templo, quod dicitur Araſci. Li.10.Antiq. cap.1. F

✻ Hierony. Sennacherib idcirco ſeruatus eſt, vt ſciret potentiam Com.in 38. Iſa.

NICOLAVS DE LYRA.

ideſt. ſine cultura hominum cuiuſmodi eſt dicta renaſcẽtia. In ſecũdo anno quæ ſpõte naſcuntur. i. fructus arborum, vñ Eſa. 7.f. dicitur, Secundo anno pomis veſcere, *poma.n. generaliter dicuntur oẽs fructus arborũ, In Hebræo habetur.* Secũdo autem anno præciſionem, *ideſt, fructus qui de arborib. abſcinduntur & colligũtur. Ra. Sa. aliter exponit præciſionem, dicens, quod exercitus Sẽnacherib pciderat arbores fructuoſas regionis, et propheta prædixit hoc ſignũ, quod ſecundo anno facerent ramos ita magnos, quod tantum creſceret ibi de fructu, quod populus inde poſſet ſuſtentari.*

Porro in tertio ann. *Qd exponit Rabi Salo. dicens. Tu Ezechia cum videris duo ſigna prædicta, ſcilicet, quod ex granis contritis pdicto modo oriãtur fruges ad ſufficientiã primi anni, et ex arborib. præciſis fructib. ad ſufficientiã ſecundi, quæ non poſſunt niſi diuina virtute fieri, ſis certus de cõtritione exercitus Sennacherib, ita qd poteritis abſque timore ſeminare & metere.*

2 Mittet radicem deorſum, *ideſt, ſtabiliter in terra.*
3 Et faciet fructum ſurſum. *ideſt, bona opera.*
4 Zelus domini. *ideſt, non ex meritis veſtris, ſed ex diuina gratia.*
5 Non in. vr. hanc. *Sicut comminatus eſt.*
6 Nec mit. *Quia non permittetur tantum appropinquare ciuitati.*
7 Et ſal. eam pro me. *id eſt, propter gloriam nominis mei demonſtrandam.*
8 Et propter Dauid. *ideſt, propter merita ipſius.*
9 Factũ eſt igi. *Poſita denuntiatione liberationis Ezechiæ, hic cõſequẽter ponitur huius liberationis executio in facto, cũ dicitur,* Factum eſt igitur. *hoc non poteſt referri ad tempus in quo Eſaias dixit iſta quæ prædicta ſunt, quia fuerunt duo anni intermedii, quia populus Ezechiæ vixit de frugibus granorum contritorum et pomorum, vt patet ex prædictis, ideo dicunt aliqui, quod refertur ad tẽpus in quo Sennacherib poſt debellationem regum Aethiopiæ et Aegypti cõtra quos iuerat* ✻ *vt*

M O R A L I T E R.

Factum eſt igitur. Per hoc ſignificatur vindicta diuina, quæ aliquando de perſecutoribus eccleſiæ datur manifeſte.

A rentiam Dei, & blaſphemãtia ora cõprimeret: fieretq; teſtis illius maieſtatis, quem paulo ante contempſerat.
✻ Hebrei. Rogabat Sennacherib a ſuis ſacerdotibus, qua de cauſa non potuerit vincere Iudæos? Rñſum accepit, quòd
B Abrahã filium ſuum Iſaac Deo immolare voluerit. Vnde rex imitatione quadam Deũ ſuũ demereri ſibi volẽs, duos filios ſuos Adramelech & Saraſar occidere attẽtauit, qui occiſo patre euaſerunt in Ararath, quæ eſt Armenia, ad Septentrionẽ ſita Aſſyrijs.
Eucherius. Angelomus.
C a *Cumque adoraret in templo.* Rab.

noctte illa venit angélus domini, & percuſſit in 1
caſtris Aſſyriorum centum octogintaquinque 2
millia. Cumque diluculo ſurrexiſſet, vidit om- 3
nia corpora mortuorum, & recedens abijt. † Et 4
reuerſus eſt Sennacherib rex Aſſyriorum, & 5
¶ Vrbe prima regni ſui.
a manſit in Niniue. Cumque adoraret in templo †
Neſroch deum ſuum, Adramelech & Saraſar 6
filij eius percuſſerunt eum gladio, fugeruntque 7
a Ra. Ararath.
b in terram Armeniorum, & regnauit Arſar-
a ¶ Qui in ſit habitatores Samariæ ne terræ remanerent inculta.
hadom filius eius pro eo.

Rab. Quaſi victoriam de hoſtibus reportaret, contemptor veri Dei in phano falſi numinis trucidatur: nec angelico perit gladio quod erat commune, ſed parricidio filiorum. Tob.
Rab. Pharao quoque in decem Aegypti ſeruatur plagis, vt nouiſſimus pereat.
b *In terram Armeniorum.* Ararath regio in Armenia campeſtris, per quã Araxes fluit incredibilis vbertatis ad radices Tauri montis. Ergo & arca Noe non ad montes generaliter Armeniæ delata eſt, ſed ad montes Tauri altiſſimos qui Ararath imminet campis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *vt patet ex prædictis, poſt duos annos rediit ad obſidendum Ieruſalem: Et nocte illius diei qua poſuerat obſidionem, facta eſt iſta plaga ſuper eius exercitum, ſed hoc conſonat literæ præcedenti. vbi dicitur.* Nec circun. *ideſt, obſidio. Et ideo dicit Rab. Sal. quòd iſta plaga facta eſt cùm adhuc exercitus eius diſtaret a Ieruſalem. & dicit* ꝙ *erat in Nobe, quæ non eſt multum longè a Ieruſalem, & idem videtur per illud quod habetur Eſa. x.* Adhuc dies eſt, vt in Nobe ſtetur. *& ſcias quòd ille locus quem Ra. Sa. vocat Nobe, dicitur Nob. Eſa. x.*

1 Venit angelus domini. *Executor eius iuſtitiæ.*

2 Et percuſſit in caſtris. *Scilicet omnes robuſtos bellatores & principales exercitus, vt habetur 2. Paral. cap. 32.*

3 Cumque diluculo. *ſcilicet Sennacherib, vt iret ad obſidendum Ieruſalem.*

4 Vidit omnia. *Dicunt Hebræi, quòd corpora fuerunt incinerata ſub armis ac veſtibus intactis, ita quòd populus Ezechiæ potuit ſpolia de facili colligere, & ſine cadauerum fœtore, & in hoc ſatis concordant verba Eſa. 9. cap. & 30.*

5 Et reuerſus eſt. *cum paucis qui remanſerant confuſibiliter & ignominioſè.*

6 Filij eius. *Dicunt aliqui, quòd hoc fuit eo quòd ordinauerat Aſaraddon regnaturũ poſt ſe, duobus poſtpoſitis iſtis, & ſic deſiderio regnandi interfecerunt eum, ſed huic non videtur conſonare quod ſubditur:*

7 Fugeruntque. *& ideo videtur* ꝙ *interfecerunt eum cupiditate regnandi poſt eum. Et ideo Ra. Sa. aliam cauſam aſſignat dicens,* ꝙ *principes regni ſui erant turbati contra eum, eo quòd filij eorum, & amici erant mortui modo prædicto, propter eius ſuperbiam & blaſphemiã contra Deum Iſrael: propter quod tractabant de morte ipſius. Quod cum ad eius aures peruenisſet, intrauit templum Dei ſui, orans & promittens, quòd ſi hoc periculum euaderet, in eius honorem duos filios ſuos prædictos ſacrificaret. Quod filij intelligẽtes eum interfecerunt, ne ab eo interficerentur. & hoc dictum ſatis concordat literæ in qua dicitur:* Cumque adoraret in templo, &c. *Filij eius interfecerunt eum.*

CAP.

MORALITER.

† *Cumque adoraret in templo Neſroch &c.* Sequitur; *Filij*

6 *Filij eius.* Per hoc ſignatur quòd tyranni perſecutores eccleſiæ, vt communiter a ſuis ſubditis occiduntur.

EX BIBL. THEOL. ECCLES. LIBERÆ ABERDONENSIS

CAP. XX.

A IN *diebus illis*. Rab. Ne eleuaretur cor Ezechiæ poſt incredibiles triumphos infirmitate corporis viſitatur & audit ſe eſſe moriturum, vt conuerſus ad dominum flectat ſententiam.

Rab. Cuncta Deus ſecutura præſciens ante ſecula, decreuit qualiter per ſecula diſponātur. Statutum ergo eſt quantum in ipſa vita mortali tēporaliter viuatur. Nam etſi annos 15. Ezechiæ addidit Deus, cum tamen cum mori permiſit, tunc præſciuit eum eſſe moriturū: Cui cum mortis ſentētia dicta eſt, protinus ad eius lachrymas vita eſt addita. Eo quidē tempore mori merebatur, qui elatus domino gratias pro inopinata victoria non reddidit. ſ. quia ſuæ iuſtitiæ & meritis deputauit. Nec præfixum in præſcientia Dei tempus vitę prolongatum eſt, ſed illud quod peccando amiſerat ex largitate Dei redditum erat. Qui cū moriturum prædixit, ante pœnitentiam illius præſciuit. Cōuertit faciem ad parietem templi: quia ad templum ire non poterat. Parietem templi dicit iuxta quod palatium erat, vel ad parietem abſolute, ne lachrymas aſſidentibus oſtentaret, vt tota mente Deum deprecaretur.

⁂ Glycas. Quia pater ipſius oraculum acceperat huiuſmodi. En virgo prægnans erit, ſeipſum putarat Emmanuelē eſſe, ac promiſsionis euētum in ſe finem habiturum. Quapropter virginitatē colens, nullo cōiugij ſtudio tenebatur. Præterea, cū extraneorum interitum conſpexiſſet, ex quib. vna nocte cētum octoginta quinque millia ſunt ab angelo interempta, magis etiam in opinione ſua ſtolida confirmabatur. Quapropter, a domino ad frugem reuocatur, pede ſic adflicto, vt iam putreſceret.

⁂ Cyrillus Alex. Ezechias abductus eſt breui (vt Hebræorū filij aiunt) decoro, & animo magno elatoque fuit, ac in ſuperbiæ laqueos incidit. Hanc ob cauſam, ex amore virgam ei intentauit Deus. Quem. n. amat, erudit Dominus, flagellatque filium quem recipit. Verberat. n. vt liberorum amans pater, traducēs ad meliora, & abducens a turpiorib. eos, qui ijs ſunt impliciti. Quemadmodū enim medici quæ putruerūt, vel igni colliquefaciunt, vel ferro ſecant, non odio ergā ægrotantē, ſed potius miſericordia, ad eundem modū Deus offenſiones in nobis moderata acerbitate reſcindit, ne cum mundo condemnemur.

⁂ Auguſt. Ezechias ne de tanta victoria eſſet eleuatus, & forſitan etiam gratiarū actione exiguus, in grauiſſimi lāguoris morbum incidit. Ad quē in ipſo morbi langore viſitādū Iſaias propheta veniēs dixit. Diſpone domui tuæ, quia non viues vltra, ſed morte morieris. D

⁂ R. Ionathan. Commenda viro alicui domum tuam.

CAP. XX.

a IN† diebus illis ægrotauit 1
Ezechias vſque ad mortē
& venit ad eū Iſaias filius
Amos prophetes, dixitq;
ei. Hæc dicit dominus
Deus, pręcipe domui tuę. 2
†Morieris enim tu & non 3
b viues. Qui cōuertit faciem ſuam ad parietem, 4
& adorauit dominum, dicens. Obſecro domine, memento quomodo ambulauerim coram 5
te in veritate, & in corde perfecto, & quod
c placitum eſt coram te fecerim. Fleuit itaque †

⁂ Angelomus. Conuertit faciem ſuam ad parietē quia ad templum ire non poterat. Ad parietem autem templi iuxta quod Salomō palatium extruxerat, vel abſolute ad parietem, ne lacrymas ſuas aſſidentibus oſtentare videretur. Aut certe iuxta Ieremiā ad cor ſuum, qui idcirco parietem cor appellat, vt tota mente dominum deprecaretur.

b *Qui conuertit*. Rab. Felix conſcientia, quæ afflictionis tempore bonorum operū recordatur, quomodo alibi ſcriptum eſt. *Qui gloriatur purum ſe habere cor.* Sed perfectionē cordis dicit in eo, quod idola deſtruxit, templi valuas aperuit, ſerpentem æneum comminuit & cætera fecit quæ ſcriptura commemorat. Plerumq; iuſti neceſsitate aliqua ſua coguntur opera fateri, quod cum iniuſti audiūnt elationem putant, ex ſuis enim cordib. dicta iuſtorum penſant. Sicut grauis culpa eſt ſibi hominem arrogare quod nō eſt, ſic culpa nulla eſt ſi humiliter dicat quod bonum eſt, vnde contingit vt iuſti & iniuſti habeant verba ſimilia, & in quibus dominus ab his offenditur, in eis verbis ab illis placatur. Ecce Phariſæus ſe iuſtificat in opere, Ezechias etiā in cogitatione, vnde ille offendit, inde iſte Deum placauit, cuius confeſsionem perfectionis dominus non deſpexit, quem mox in precibus ſuis exaudiuit. Verba enim ſingulorum Deus penſat ex corde ipſorum.

Angelomus. Eucherius. Prou. 20. b. Luc. 18. b.

c *Fleuit itaq;*. Rab. Fleuit propter promiſsionem dñi ad Dauid, quā videbat in ſua morte perituram, quia nōdum Ezechias filiū hēbat. Nam poſt mortē eius Manaſſes cum duodecim eſſet annorū regnare cępit, ex quo perſpicuū eſt poſt tertium annū cōceſſę vitæ Manaſſen eſſe generatum. Alij aſſerūt quāuis ſanctos viros morte terreri propter ignorantiam ſententiæ Dei, quā ſedē habituri ſint poſt mortem. Simulq; fati quæſtio ſoluit, ac neceſsitatis vincula atq; cauſarū, ꝙ nequaquā dies mortis ſingulis præfinita ſit, ſed voluntate Dei, & ignotis mortalibus cauſis, vel viuat aliquis, vel moriatur. Præſertim cum & ſtatuta mortis neceſsitas differatur, & poſt mortem reſuſcitatos plurimos legamus. F

⁂ Auguſt. Lachrymabilem pro vita ſua in cōſpectu domini miſericordiſſimi precē fudit. Non quod de ſuo ut pote pfectus

Vbi ſupra.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XX.

IN diebus illis. *Hic conſequēter deſcribitur Ezechiæ mirabilis ſanatio, et primo huiuſmodi ſanatio deſcribitur, ſecundo ex hoc ſurgēs elatio reprimitur, ibi.* In illo tempore. *Circa primū pręmittitur mortis imminentis denuntiatio, ſecundo eiuſdē dilatio, ibi.* Qui conuerit. *tertio mirabilis ſanatio, ibi,* Dixitque Eſaias: *Circa primum dicitur.*

1 In diebus illis ægro. Eze. uſque ad mor. *quia per viā naturæ non poterat euadere. Dicunt autē aliqui, quod hæc infirmitas contigit Ezechiæ, eo quod nō reddiderat gratias Deo ſufficienter de percuſſione exercitus Sennacherib. Sed hoc dictum improbat Ra. Sa. per hoc quod Eſaias dixit ſibi poſtea.* Et de manu regis Aſſyriorū liberabo te & ciuitatem hanc. *Ex quo patet, quod percuſſio exercitus Sennacherib fuit poſt infirmitatē Ezechię et nō anꝫ. Dicit igit, qđ hoc accidit, eo quod noluerat accipere vxorem, quod tamē facere tenebatur, vt linea Dauid in regno per ipſum continuaretur, propter quod cōualeſcēs accepit vxorem, de qua genuit Manaſſen. Et huic dicto videtur concordare litera ſequētis capituli, vbi dicitur quod Manaſſes erat 21. annorum cum regnare cœpiſſet mortuo patre qui vixit 15. ann. poſt ſuā ſanationem, vt in litera habetur. Potuit etiā eſſe alia cauſa infirmitatis Ezechiæ, vt per eius ſanationem mirabilem Deus glorificaretur, ſicut de cæco nato dicitur Ioan 9. a.*

2 Præcipe domui. *ideſt, ordina teſtamentum tuum.*

3 Morieris enim. *Reuelatio enim prophetica aliquando fit ſecundū diſpoſitionem cauſarū inferiorum, & non ſecundum quod eſt in mente diuina, & ſic fuit in propoſito, quia talis erat infirmitas Ezechiæ, qđ via naturali mortē non poterat euadere, ſic intelligitur denuntiatio prophetæ.* Morieris, &c. *per hoc tamen non excluſit propheta, quin ex Dei gratia ſanari poſſet, propter quod Ezechias cōuertit ſe ad orandum dominum pro ſua ſanatione, quod nō feciſſet ſi propheta ſibi mortem denuntiaſſet, ſecundum ordinem voluntatis diuinæ.*

4 Qui con. *Hic conſequenter deſcribitur mortis pronuntiatę dilatio per orationem Ezechiæ, cum dicitur.* Qui conuer. *vt oraret ſecretius & deuotius, & non impediretur ab aſſiſtentibus.*

5 Memento quomodo ambulauerim. *Non dicit hoc per iactātiam, ſed magis ad gratiarū actionem, recognoſcens quod hoc feciſſet ex voluntate diuina, vt ſic gratus de præcedentibus vlteriorē gratiam impetraret.*

MORALITER.

1 *In diebus illis.* Secūdum doctores Latinos Ezechias de tāta victoria diuinitus ſibi data non reddidit Deo grās vt debuit propter quod infirmitate percuſſus fuit. Dicit autē Aug. in Enchiridion, quod Deus adeo eſt oīpotens & bonus, ꝙ non ſineret mala fieri niſi inde eliceret bona maiora, & ſic aliqñ Deus permittit bonos cadere, ut reſurgāt fortius in uirtute Sic enim permiſit Moyſen & Aarō peccare in aquis cōtradictionis. Et hoc modo Ezechiam regē permiſit peccare in victoria a Deo ſibi data, illā plus debito ſuis meritis attribuēdo pp quod mori corporaliter demeruit ſicut Eſaias ſibi dixit.

2 *Præcipe domui.* Sed quoniam ipſe veraciter pęnituit, ſicut dicitur in textu. *Qui conuertit fa.* Sequitur:

† *Fleuit itaque.* ideo ſecuta eſt Dei miſericordia dicentis ſibi per Eſaiam.

ctus. merito in conſpectu conditoris ſui incertus fuit. ſed qa
A in Chriſti venturi generatione ſui generis proſapiã in throno Dauid lucernã non dereliquit. Sed cũ ſupplicantis fletibus dominus ad miſericordiã flexus eſſet, rurſum Eſaias mittit, qui ſanitatẽ,& regnum,& pacem vndiq; regi & ciuitati fo-re denuntiat.

riã, etiam quod ficos creaſſet, gratiarũ actionem adiecit, ſic & nos quandocunq; a Deo vapulamus, petamus vt nobis indicet, cur ita plectamur, tum ab his quib. premimur acerbitatibus liberemur, & animi fortitudinem cõprecemur, vt vna cum tẽtatione exitum etiam præbeat, & ſuſtinere poſſimus.

Lib.3.adu. Marcionem. ✻ Tertull. Aemulus Ezechias, populi correctõr inertis. Ab latis legem qui reſtaurauit, iniqs. Hæc olim mandata Dei prior omnia iuſſit. Qui precibus bellũ, non ferri cuſpide ſoluit. Hic moriens, lachrymis annos ac tẽpora vitæ Accepit, merito talem tulit actus honorem.

a *Et propter Dauid ſeruum meum.*

Hom.69.ad pop.Ant. ✻ Chryſ. Si iuſti dũtaxat memoria tm̃ potuit, cum & opera
B pro ipſo fuerint, quã tum non valebit ſanctorũ pro defunctis oratio? Non temere ab Apoſtolis hec ſã- †gradibus.

Ezechias fletu magno. Et antequã egrederetur Iſaias mediã 1
a ¶Rab. vt ipſe ſanaret qui percuſſerat.
partem atrij, factus eſt ſermo domini ad eum, dicens: Reuertere, & dic Ezechiæ duci populi mei. Hæc dicit dñs Deus
a Quaſi dicat cuius opera ſectatis. b Rab. Quoniam ambulauerat coram domino in veritate & corde perfecto, & fecit & Deo placitum fecerat.
Dauid patris tui. Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam 2 3
tuam, & ecce ſanaui te. Die tertio aſcendes templũ domini, 4
a ¶ Quos non poſtulauerat.
& addam diebus tuis quindecim annos. Sed & de manu Aſ- 5
a Rab. Cum vita regni ſecuritas promittitur.
ſyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam vrbem 6
a iſtam propter me & propter Dauid ſeruum meum. Dixitque 7 8
b Iſaias. Afferte maſſam ficorum. Quam cum attuliſſent, & poſuiſſent ſuper vlcus eius, curatus eſt. Dixerat autem Ezechias 9
ad Iſaiam. Quod erit ſignum, quia dominus me ſanabit, & 10
quia aſcenſurus ſum die tertio tẽplum domini? Cui ait Iſaias, Hoc erit ſignum a domino, quod facturus ſit dominus ſermonem quem locutus eſt. Vis vt aſcendat vmbra decem † lineis, 11
c

c *Vis vt aſcendat vmb.*
✻ Auguſ. Dum Iſaias duas prophetias ſibimet inuicem contrarias eadem hora protuliſſet, neceſſe erat vt alteram quæ facienda eſſet, ſigni oſtenſione firmaret. Vnde vt rex quod dicebatur indubitanter crederet ſolis in ortum ab occaſu per decem horas curſum recidiuo De tramite retorquet, quatenus inde veluti mane iterum feſtinare inciperet, qui diei totius, exceptis duabus horis, ſpatium cõſummaſſet. Conuenienter autem tale ſignum euenit, quoniam ſicut ſol in procinctu occaſus ſui poſitus in diei initium reducitur, ſic rex in mortis expectatione conſtitutus, quaſi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur.

cita fuerunt, vt in tremendis myſterijs defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, vtilitatẽm multam.

b *Afferte maſſam.* Rab. Verbum ſehim ſiue ſchim (vt aiunt Hebræi) vlcus ſonat non vulnus. hoc infligitur, illud ſponte naſcitur. Nã Aquila, Symmachus & Theodotio Aroc, interpretati ſunt, ꝙ morbum regium intelligũt, cui contraria putantur vel ſumpta in cibo, vel appoſita corpori quæcunque ſunt dulcia. Dei ergo potẽtia monſtratur, dũ per res noxias ſanitas reſtituitur. Alij ſim, apoſtema ſuſpicantur, quãdo tumens corpus cocto & putreſcente pure completur. Et iuxta artem medicorum, omnis ſanies ſiccioribus ficis atque contuſis, in cutis ſuperficiem prouocatur.

L. regul. fuſ. diſp. interrog.55. ✻ Baſilius. Propterea quod quidam vitioſe vtantur medicina, haud quaquam hoc diuinitus nobis datum munus debet in crimen vocari. Etenim cum incolumitatis ſuæ ſpẽ omnẽ habere poſitam in manib. medicorum, plane iumentorũ ſimile ſit, omnes penitus quæ ab ea proficiſcuntur vtilitates fu-
C gere hoĩum eſt valde in ſua ſententia peruicaciũ. Sed quẽadmodũ Ezechias maſſam ficorũ illam neutiquam ſanitatis ſuæ præcipuã cauſam fuiſſe arbitratus eſt, neq; ſalutem corporis ſui q̃ recuperauerat, illi accẽptã tulit, ſed ad Dei gloriam,

✻ Clycas. Diem illũ tradit Hippolytus, triginta duas horas habuiſſe. Sol enim gradus decem permenſus, deinceps per eoſdem recurrebat, quo facto ſuum ad curſum ordinariũ reuerſus, duodecim reliquis gradibus peragratis ad occaſum peruenit. Verũ Euſtathius Antiochenus patriarcha vult diem illum nõ habuiſſe plures quam viginti duas horas. Vt enim ita ſenſiſſe, quaſi ſolis retro facta regreſſio nõ horis decẽ, ſed oculi vno momẽto acciderit. Eximius ille Maximus de his ad Thalaſſiũ ſcripſit. Fecit Deus huiuſmodi prodigium, ea potiſſimum de cauſa, vt luculente declararet, neque certa legi, neque neceſſitati ſydera eſſe obnoxia.

Rab. Datur ſignum vt ſol decem gradibus reuertatur. Gradus autẽ Symmachus intellexit in lineis horologij, in quo ita erãt extructi gradus arte mechanica, vt per ſingulos vmbra deſcẽdẽs horarũ ſpacia terminaret. Erat hora diei decima qñ hęc propheta regi loquebatur. Vis ergo, inquit, vt aſcẽdat vmbra decẽ lineis procedẽte ſole ſuper terram per Boreales plagas vſq; ad Orientem, quod ſubtus terrã quotidiana cõſuetudine ſui curſus erat facturus? An vt reuertatur vmbr F a toti

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et antequam egrederetur Iſaias mediam partem. *i. curia domus regiæ.*

2 Audiui ora. *eam acceptando.*

3 Vidi. lachry. tuam. *ideſt lachrymas, ſicut dicitur Exo. 8.* Venit muſca grauiſſima &c. *ideſt multitudo etc. ſic in propoſito quia Ezechias fleuit fletu magno vt dicitur in litera.*

4 Die tertio aſcendes. *ſanatus, dicit Rab. Sa. quod illa dies fuit in qua exercitus Sennacherib fuit percuſſus, et ſic Ezechias aſcendit in templum, ad reddendũ gratias de ſua ſanatione, et de liberatione populi ſui de manu Sennacherib.*

5 Et addam. *iſtud denuntiauit propheta ſecundum ordinem cauſæ primę, videlicet prout erat ordinatum in diuina mente, et illud quod ſic reuelatur et denuntiatur, immutabiliter impletur.*

6 Et protegam vrbem iſtam pro. me. *ideſt propter gloriam nominis mei quod Sennacherib blaſphemauit.*

7 Et propter Dauid ſeruũ meum. *i. propter merita eius principaliter, & non aliorum in regno ſibi ſuccedentium.*

8 Dixitque Eſaias. *Hic conſequẽter ponitur Ezechię mirabilis ſanatio, cum dicitur.*

9 Afferte maſſam ficorum. *Dicunt. n. aliqui, quod ficus & alia dulcia aggrauant infirmitatem illã quam habebat Ezechias, vt ſic fieret mirabilior ſanatio per appoſitionẽ illius quod natũ erat aggrauare.*

10 Quod erit ſignum. *Hoc non petiuit ex incredulitate vel diffidentia, ſed magis ex confidentia diuina, & vt magis appararet eius gloria multiplicando mirabilia.*

11 Vis vt aſcendat vmbra, &c. *id eſt, procedat vltra et ſic bẽt in Hebræo. Ex quo etiam patet, quod illud horologium erat ad ſolẽ cognoſcendum horas diei per eius vmbram. Et dicunt aliqui, quod due lineæ faciebant vnam horam, & ſecundũ hoc illa dies artificialis fuit augmẽtata x. horis. Alii vero dicunt, quod quęlibet linea faciebat vnam horã, et ſic illa dies augmẽtata 20. horis 10. retrocedendo ad Orientem et 10. redeundo ad locum priſtinum, & ſic illa dies artificialis fuit 3 horarum, quia añ habebat 10. horas, et poſtea duas habuit ſole tendẽte ad occaſum, & hæc videtur opinio Dionyſii in epiſtola ad Policarpum vbi loquens de iſta retroceſſione ſolis dicit ſic. Sol cum decima hora eſſet, Deo præcipiente repedauit ad Orientem aliis decem horis deſignatis, deinde rurſus decem horis aliis ad Occidentem currente ſole, ſed et reſiduis diei duabus horis.*

MORALITER.

2 *Audiui orationem tuam.* Et quia non ſolũ conſecutus fuit a domino corporale bonum ſed etiam ſpirituale, ſubditur.

4 *Die tertio.* Per quod ſignificatur aſcẽſus ad culmẽ virtutũ. *Et ad-*

5 *Et addam.* Per quã additionẽ ſignificatur cumulatio meritorum. Sic igitur in dictis Ezechias figura fuit cuiuſlibet boni viri, qui Deo permittẽte & diabolo procurãte cadit in aliqđ peccatũ, ſed ex Dei miſericordia reſurgit ad maius bonum. *Vis vt aſcendat, &c.* Sequitur.

† Nec h

totidem gradibus, conuerſa retrorſum facie Solis, ipſoq; per
A Auſtralem plagā ad Orientē regreſſo? Quod rex maluit, quia
maioris poterat eſſe miraculi, ſi ſol ꝯtrariū ſuo motui curſū
ageret, quā ſi conſueto proceſſu incedēs tametſi ſuper terras
elatus ad Orientē quaſi ſecūdi diei mane nulla interueniēte
nocte facturus aduolaret. Nam
q in inſula Thule quę eſt vltra
Britāniam, vel ī Scytharum finibus degunt, omni ęſtate diebus aliquot vident manifeſte, quomodo ſol ab Occidēte ad Orientem humilis redeat. Nūquam autem hi qui interiora Auſtri incolunt, vident ſolem per Meridianas plagas ad Oriētem ab occaſu redire. Quod ſignum & pręſentis tēporis & futuri typ⁹ erat, vt quomodo ſol
B reuerteretur ad exordiū ſui. ita & Ezechię vita ad detractatos annos rediret, nobiſq; in hebdoade & ogdoade viuētib. per reſurrectionem Chriſti vitæ ſpatia ꝓ vitæ ſpatio protelent.

Rabbanus. Quidam decem gradus linearum ad myſteriū Chriſti transferunt, & vmbras figurarū in deſcēſione Chriſti interpretantur, per quos iterum ſol iuſtitię Chriſtus poſt reſurrectionē aſcendit. Primus gradus deſcēſionis de cęlo in angelo fuit, quia magni cōſilij nuntius erat. Secūdus gradus deſcenſionis de angelo in patriarchis fuit, quia in omnib. vt ait apoſtolus, ipſe operatus eſt. Tertius in legis datione, quia in lege ipſe eſt locutus. Quartus in Ieſu Naue, vt populum in terram promiſſionis induceret. Quintus in iudicibus, quia eundē populum ꝑ eos ipſe regebat. Sextus in regibus Iudęorum, quia in eis ipſe regnabat. Septimus in prophetis, quia ꝑ eos annuntiatur. Octauus in pontificibus, quia ipſe ſummus ſacerdos eſt patris. Nonus in hoīe, Decimus in paſſione, per hos decem gradus quaſi vmbram legis priſcæ Chriſtus deſcendit: ac rurſus poſt reſurrectionem ſuā ſol iuſtitiæ Chriſtus per eoſdem gradus ſurſum in cęlum aſcendit, & omnē illam vmbram legis veritatis radijs illuſtrauit.

a *In illo*. Rab. Suprà legitur, ꝙ Sennacherib rex Aſſyriorū cepit ciuitates Iuda, & miſit Ieruſalē partem exercitus, & cæſis ꝑ angelū centū octogintaquinq; millibus, ipſe fugit in Niniuem. Quo interfecto regnauit Aſſaraddon filius eius pro eo. D
Aegrotauit Ezechias & recepit ꝓphetæ nūtio ſoſpitatē. Sole reuerſo ad ortū, pene duplex dies eſt factus. Nūc legimus ꝙ ī tēpore illo. i. eodē anno quo hęc geſta sūt miſit Merodach Baladā libros & munera ad Ezechiā, nō Aſſaraddō, de cuius morte vel vita ſcriptura conticuit. Ex quo perſpicuum eſt, aliud fuiſſe tunc regnū Aſſyriorum, aliud Babyloniorum. Denique Samariā. i. decem tribus cepere Aſſyrij, Iudā poſtea cepere Chaldęi, quorū rex Nabuchodonoſor. Audierat Merodach petitione Ezechię ad ortū ſolē cōuerſum, quē Chaldęi adorant, dumque regi mortali obſequium Deum ſuum præbuiſſe cognouiſſent, illū adorādum plus homine crediderūt.

an vt reuertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias. Facile eſt vmbram † creſcere decem lineis, nec hoc volo vt fiat, ſed vt reuertatur retrorſum decem gradibus. Inuocauit itaque Iſaias propheta Dominum, & reduxit vmbram per lineas quibus iam deſcenderat in horologio Achaz, retrorſum decem gradibus. † In illo tempore miſit ᵃBerodach Bala- 1
dan filius Baladan rex Babyloniorum, literas 2
& munera ad Ezechiam. Audierat enim, 3

a ¶Rab. Nabuchodonoſor ſecundum Heb.

† Declinare

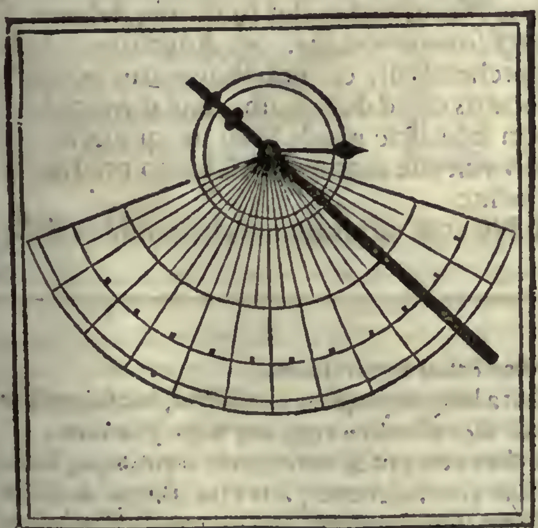
✻ Glycas. Solis illā regreſſionē tā nouā prorſus & inuſitatam fuiſſe tradit Areopagita Dionyſ. vt s̃. modū Babylonijs ſtupori eſſet, eiuſq; ꝓberet occaſionē vltrò ſe ſubmittendi Ezechiæ, tanquam hoī diuino. Ann. part. 2. E

✻ Theodo. Miraculū de ſole peruaſit vniuerſum orbē terrę: oībus enim fuit cognitū ſolē retroceſſiſſe. Quamobrem rex Babyloniorū, cū & Sennachoribi interitū reſciuiſſet, & quę de ſole admirabiliter, & pręter opinionē facta erant didiciſſet, miſit & legatos, & dona ad regē Iudęorū, & quos ſolebant abducere in captiuitatē, eos honorarunt, tanquā pręſtantiores. Ita eos reddidit inſignes Deus quem coluerunt. Quæſt. 52.

✻ Chryſoſt. Ezechias cum eos qui ex Babylone, non ex his quę diuinitus euenerant, ſed ex rebus humanis voluit pterrere, & adducere in admirationē, timens ne ab eis inuaderetur, ideo eis theſauros oſtendit, hn̄s ſpem in theſauris. Quare Deus irritatus, Accipiet, inquit, hęc omnia: hoc eſt, ea in quibus confidis, & tuam ſpem reponis. Iſrael quoque inſinuatur, quòd pecunijs & equis confiderent. In pſal. 117.

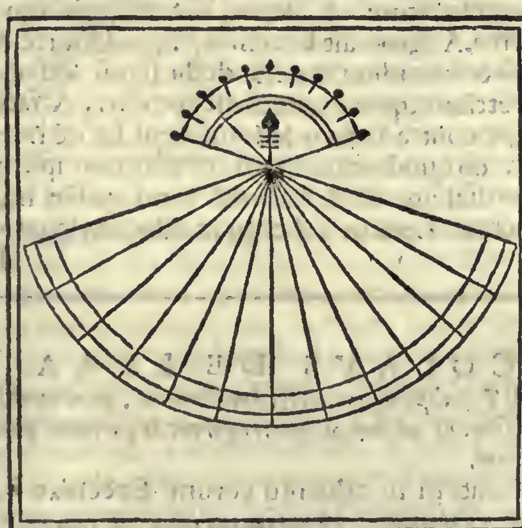
Rabanus. Tradunt Hebræi ęgrotaſſe Ezechiam, qm̄ ꝓp inauditam victoriā & Aſſyrij regis interitum non cecinerūt laudes dn̄o, quas cecinit Moyſes Pharaone ſubmerſo: Et Debbora interfecto Siſara: Et Anna genito Samuele. Rurſumq; poſt corporis ſanitatem & ſigni magnitudinē afferri occaſio- Exod. 15. a. Iudicum 4. c. 1. Reg. 4. c. F

Figura ſecundum primam opinionem in qua duæ lineæ faciunt vnam horam.

Vtrum autem iſta dies ſub Ezechia fuerit maior, quàm illa quæ prolongata fuerat tempore Ioſue, dictum fuit Ioſue 10. cap.

Figura ſecundum ſecundam opinionem in qua quęlibet linea facit vnam horam.

Notandum quòd iſtæ duæ figuræ factæ ſunt ſecundum vnam viam, quam poſui Ioſue decimo, ſcilicet, quòd dies prolongata ſub Ezechia fuerit in ſolſtitio hyemali, & ſic breuior die prolongata ſub Ioſue.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In illo tem. *Hic cōſequenter reprimitur reſurgēs elatio, et primo ipſa elatio deſcribitur, et ſecūdo reprimit. Venit autē Eſaias. Circa primum ſciendū, ꝙ Babylonii erāt intēti circa curſus ſyderū. Vn̄ et aſtronomia primò fuit inuēta in Chaldæa, ſecūdū aliquos, cuius metropolis eſt ciuitas Babylon, et iō quando perceperūt retroceſſionē ſolis ꝓdictam contra curſum naturæ, fuerunt ſoliciti quærere qualiter hoc acciderat. Et cū audiſſent, ꝙ hoc fuerat in ſanatione Ezechiæ, de cōſilio ſapientū rex Babylonis.* 2 Miſit &c. ad Ezech. *in ſignum reuerentiæ.* 3 Literas. *ad ſciendū de illa retroceſſione Solis mirabili, et hoc eſt qđ.* ✻ *dici-*

MORALITER.

† *Nec hoc*. Iſtud mirabile ſignū ꝓfiguratio fuit incarnationis diuinæ, quæ eſt factum mirabiliſſimum. Per decem enim lineas decem ordines ſignificantur electorum ſecundum aſſignationem aliquorum doctorum. Per nouem lineas ſignificantur nouem ordines angelorum, & hominum, ad eoſdem ordines aſſumptorum. Per decimam vero lineam ſignificatur ordo decimus. ſ. hominum beatorum, qui tn̄ non peruenerunt vſque ad aliquem ordinem angelorum. Per hoc aūt quod ſol retroceſſit decē lineis, ſignificatus fuit deſcenſus filij Dei, qui eſt ſol iuſtitiæ ad aſſumendam noſtram humanitatem mortalem dictis ordinibus inferiorem.

occaſionē ſuperbiæ,quā vt Dei cultor vitare debuerat, nec
A mõſtrare alienigenis diuitias quas Deo tribuēte poſſederat.
Tropolog. Ex quo iuxta leges tropologice diſcimus, nō mittēdas mar
Mat.7.a. garitas añ porcos. Qui.n.fidelis eſt ſpiritu,abſcōdit negotia.
Quare non prohibuit dominus Ezechiam per prophetam ne oſtenderetur domus domini alienigenis? Ideo vt nota fierent quæ erant in corde eius,id eſt,occulta elatio mentis qua coram domino peccauit, ad notitiā hominum per factū praui operis perduceretur.

Angelomus. Rabbanus. Hypocritæ quoque poſt
Pſalm.77.g. magnas virtutes de-
Roma.9.a. creſcunt, quia celari in eiſdem virtutibus nolunt,qui dum ſua ſu malignorum ſpirituum iactantiæ acquieſcunt, quaſi oſtium, quo diutius congregatū amittāt hoſtibus pādunt,vnde. *Tradidit in captiuitatem virtutem eorum.* Gloriam ſuam Pau-
B lus teſtimonium cōſcientiæ ſuæ memorat, quia fauorem alieni oris non appetit.Occultanda ſunt ergo quæ agimus,ne hoc in huius vitæ itinere incaute portantes latrocinantium ſpirituum incurſione perdamus.

a quod ægrotaſſet Ezechias. Lætatus eſt autem in aduentu eo- 1
a ¶Theſauros auri & argenti.
b rum Ezechias, & oſtendit eis domum † aromatum, & au- 2
a ¶Rab.odoramenta. b ¶In Heb.oleum bonum.
rum, & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque &
¶Gazæ.
domum vaſorum ſuorum, & omnia quæ habere poterat in
a ¶Alias non fuit quod non monſtraſſet.
c theſauris ſuis. Non fuit † verbum quod non monſtraret eis
Ezechias in domo ſua, & in omni poteſtate ſua. Venit au- 3
tem Iſaias propheta ad regem Ezechiam. Dixitque ei: Quid 4
dixerunt viri iſti,aut vnde venerunt ad te? Cui ait Ezechias.
a ¶Rabban.Cum ſupercilio legendum. b ¶Rab.Quæ in orbe potentiſſima eſt.
d De terra longinqua venerunt ad me de Babylone. At ille re-
e ſpondit,Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias. Omnia 5
quæcumque ſunt in domo mea viderūt, nihil eſt enim quod
non monſtrauerim eis in theſauris meis. Dixit itaque Iſaias
Ezechiæ. Audi ſermonem domini. Ecce dies veniunt, & au- 6
ferentur omnia quæ ſunt in domo tua, & quæ condiderunt
a ¶Non tuo, ſed patrum labore quæſita.
patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem. Non remane-
bit quicquam,ait dominus: ſed et de filijs tuis qui egredien- 7
tur ex te quos generabis, tollent et erunt eunuchi in palatio
f regis Babylonis. Dixit Ezechias ad Iſaiam. Bonus eſt ſermo 8

Rabban.Tacet de quo verebatur offenſam,quod oſtēderet eis cuncta quę haberet in poteſtate ſua, inter quę præcipua erant templi ſupellex.

1.Par.32 g. a *Lætatus eſt autem in aduentu eorum Ezech.* Rabb. Verba dierum de Ezechia aiunt. In delegatione principū Babylonis, qui miſſi fuerant ad eū,vt interrogarent de portēto,reliquit eū Deus vt tentaretur, & nota fierēt omnia quæ erāt in corde eius.Idcirco autem tentationi relictus eſt,quia poſt tantā victoriā & ſolis regreſſum & congratulationem regni potētiſſimi cor illius eleuatum eſt. Deniq; in eodē volumine ſcri-
2.Par.31.f. bitur de Ezechia.Aegrotauit Ezechias vſq; ad mortē;& orauit ad dominū & exaudiuit eum,& dedit ſignū, ſed nō iuxta beneficia retribuit,quia exaltatū eſt cor eius, & facta eſt contra eū ira,& contra Iudam & Ieruſalem.Et itē humiliatus eſt poſtea, eo quod exaltatū eſt cor eius,tam ipſe quam habitatores Ieruſalem, & idcirco non venit ira Dei ſup eos
C in diebus Ezechiæ. Lętatus eſt ergo in aduentu legatorū & datione munerum,& congratulatione ſanitatis ſuæ, oñdit que eis domum aromatum,&c.

b *Domum aromatum,et aurum et argentum.* Rabb. Quidam ſepulchra regum opinantur,quæ aromatibus plena erāt, quia corpora regū antiquitus vnguētis condiebantur. Alij magis cellam aromatum in templo domini fuiſſe intelligunt:vbi recondebantur odoriferæ ſpecies,ex quibus fiebat thymiama quod in templo domini offerebatur.

c *Non fuit verbum quod non monſtraret eis Ezechias in.* (quod apud Hebræos pro re frequenter accipitur) *quod non oſtenderit eis in domo ſua, & in omni poteſtate ſua.* Vnde Dei ira iuſtiſſima, quoniam non ſolum theſauros ſuos atque palatij, ſed & templi oſtendit, quod certe fuit poteſtatis eius,de cuius valuis atrij laminas ante iam tulerat.

d *De terra longinqua venerunt.* Rabban. Quaſi dicat. Quanto terra longior,vnde venerunt,tanto ego glorioſior propter quem venerunt.

e *Ad me de Babylone.* Debuerat dicere ad glorificandum Deum pro ſigni magnitudine.

✠ Theod.Cur fuerit Ezechias reprehenſus, quod oſtenderit theſauros legatis Babyloniorum? Quod cum oporteret Dei docere virtutem,& curam quam eſt aſſecutus, oſtenderit diuitias,quę nihil habent firmum ac ſtabile.

✠ Angelomus.Vnde ira Dei,iuſtiſſima, quoniam non ſolum theſauros ſuos,atq; palatij,ſed & templi oñderit, quod certe fuit poteſtatis eius, de cuius valuis atrij laminas an tulerat.Ex hoc Hebręi volūt Danielem,Ananiam, Azariā, Miſaelē, qui fuerūt de ſemine regio, eſſe eunuchos quos in miniſterio Nabuchodonoſor fuiſſe non dubium eſt.

f *Bonus eſt ſermo domini,&c.* ✠ Angelomus. In hoc ab Hebreis reprehenditur, cur non ſit imitatus bonitatem Moyſi,qui locutus eſt ad dominum, Aut dimitte eis hāc noxā, aut ſi non facis,dele me de libro tuo quem ſcripſiſti, vñ & apoſtolus vult eſſe anathema a Chriſto pro fratrib. ſuis,qui ſunt Iſraelitę.

✠ Amb.Nō vtiq; iuſtus iſte Ezechias in filios deflexiſſe erū nam

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *dicitur ſecūdi Paralipomenon trigeſimoſecundo, quod nuntij regis Babylonis miſſi fuerant ad eum,vt interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram.*

1 Lætatus eſt autem in aduentu eorum Ezechias. *Lætitia inepta procedente ex elatione, eo quod tantus rex & de tam longinqua terra miſiſſet ad eum nuntios & munera.*

2 Et oſtendit eis domum aromatum & aurum & argentū, *Dicit Rab.Salomon,qđ nō ſolum oſtendit eis ea quæ erant in theſauris ſuis, & in domo ſua,ſed etiam ea quæ ſecretiſſime & reuerentiſſime ſeruabantur in templo,ſcilicet, vnctionem regum & pontificum,& tabulas teſtimonij, & legem, quæ nullo modo erant gentibus oſtendenda. & hoc notatur cum dicitur:*Et in omni poteſtate ſua.*Sequitur.*

3 Venit autem Eſaias propheta ad regem Ezechiam.*Hic cōſequenter deſcribitur prædictæ elationis & tranſgreſſionis reprehenſio cum dicitur.*

4 Quid dixerunt uiri iſti aut vnde,&c. *Nō quęſiuit hoc ex ignorantia quia totū erat ſibi a Deo reuelatum:ſed vt ex reſponſione Ezechiæ conuenientius argueret eum.*

5 De terra longinqua,&c. *quaſi dicat,hoc fuit mihi ad magnam gloriam.& ideo oſtendi eis regni mei magnificentiam.*

6 Ecce dies uenient & auferentur omnia quę ſunt in domo tua & quæ condiderunt partes tui uſque in diem hanc in Babylonem. *Iſtud fuit completum quando Nabuchodonoſor omnia pretioſa tranſtulit de Ieruſalem in Babylonem, vt habetur infra v.geſimoquinto capitulo.*

7 Sed & de filijs tuis quis egredientur a te quos generabis. *Iſtud fuit impletū in Daniele & ſocijs ſuis,qui fuerunt de ſemine regis Iudæ educti in Babylonem & nutriti & eruditi,vt poſſent ſtare in palatio regis Babylonis,vt habetur Danielis primo.*

8 Dixit Ezechias ad Eſaiam: bonus eſt ſermo domini quē locutus eſt. *pœnituit enim,& ſic acceptauit domini ſententiam ſupra ſe & regnum ſuū,propter quod & pena iſta non fuit inducta tēporibus ſuis,ſed fuit dilata vſque ad tempus Ioacim & Sedechiæ.Quod cū ſibi dictum fuiſſet per Eſaiam dixit:* Sit tantum pax & ueritas in diebus meis.*Sequitur.*

Et

nam captiuitatis gratulabatur, ſed voluntati Domini obuia-
A re non poterat, & ideo mandata eius æquanimiter ſuſcipie-
bat, vt ſeruulus. Accedit illud quod æſtimare poterat poſſe
& in captiuitate meritum eminere virtutis. Neq; enim bea-
tus Hieremias in captiuitate, minus etiam Dauid, minus beati Ananias, Aſarias, &
B Miſael, quam ſi in captiuitatem non incidiſſent, cum ideo in captiuitatē ducti ſint, vt populo & preſentia in captiuitate ſolatia, & ſpem euadendæ ca
C ptiuitatis afferrent.

✠ Cle-

domini, quem locutus es. Sit tantum pax & veritas in diebus meis. Reliqua autem ſermonum Ezechiæ, & omnis fortitudo eius; & quomodo fecerit piſcinam, & aquæ- 1
ductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nonne hęc ſcri-
a pta ſunt in libro ſermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Ezechias cum patribus ſuis, & regnauit Manaſſes filius eius pro eo.

✠ Clemens Ro. Neceſſe eſt Epiſcopum ante oculos habere D
exēpla preteritorū, iiſq; peritè vtatur ad regēdū eos, qui vel Lib. 2. Conſt cap. 25.
aſperis, vel lenioribus opus hūt ſermonibus. Ezechiam paululum in ſuperbiam elatum, cum lachrymis rogātem, Deus crimine liberauit.

a *Dormiuitque Ezechias cum patribus, &c.* In Paralipomenon dicitur, E
quòd ſepultus eſt Ezechias ſuper ſepulchra regum, quia eius ſepulchrum eſt excelſius fabricatum cauſa pietatis qua coluit Deum.
F

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et quomodo fecerit piſcinam & aquæ, & intro. aquas in ciui. *De hoc habetur plenius. 2. Paral. 32. vbi dicitur: quod hoc fecit Ezechias, vt reges Aſſyriorum venientes contra Ieruſalem paterentur defectum aquæ in obſidione, ſi venirent ad obſidendum.*

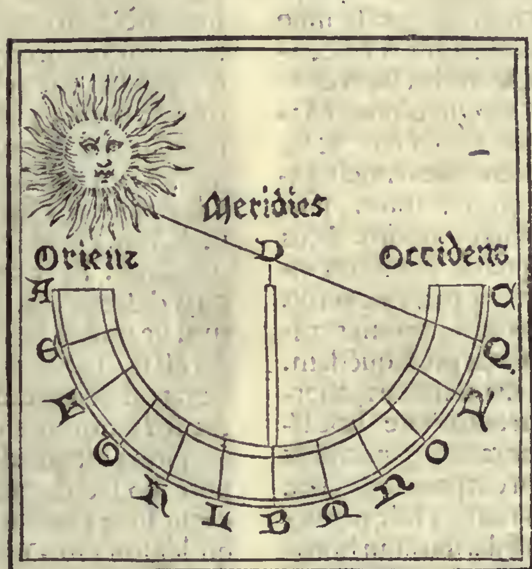
CAP.

ADDITIO.

In cap. 20. vbi dicitur in poſtil. *Vis vt aſcendat vmbra:* ideſt vt procedat vltrà.

Circa hoc ſignum factum Ezechię prout hic in poſtil. exponitur cōmunis expoſitio doctorum multa poſſunt conſiderari admiratione digna: primò quia licet omnia vera miracula non poſſunt niſi potentia Dei infinita produci. vnde Augu. ad Voluſianum. In rebus mirabiliter factis tota ratio facti eſt potentia facientis, tamen quædam miracula per compaſſionē ad facilitatem naturæ dicūtur alijs maiora. vnde inter omnia miracula, quæ a Deo tam in vete. quàm in nouo teſtamen. facta leguntur, ſummū gradum tenēt illa quæ nullo modo natura facere pōt, vt ſunt retroceſſio ſolis, & glorificatio corporis humani. Nam reſuſcitatio mortuorū ſeu illuminatio cæcorum a natiuitate, licet magna ſint miracula, nō tamen attingunt ſummum gradum prædictum. Poteſt enim natura vitā introducere de nouo in corpore vitā non habente, licet nō in corpore iam mortuo. Poteſt etiam pręſtare viſum, ſed non çæco, vt latius declarat S. Thom. prima parte q. 105. art. vlt. in cor. quæſtionis. Mirandum ergo eſt quare Deus voluit miraculum in ſummo gradu exercere, ſ. retroceſſionem ſolis circa ſanationem Ezechiæ, vbi videbat ſuffi cere vnum de minimis. Hoc enim ſignum petiuit Ezechias ſolummodo, vt certificaretur de ſanatione ſua, & q̃ aſcende ret in die tertia ad domum dñi, vt expreſſe patet in litera. Confirmatur hæc ratio. Nam ſecundum doctores miracula per Chriſtum facta per tranſmutationē, corporum inferiorum, non ita euidenter oſtendebant ipſius diuinitatē, ſicut miracula per ipſum facta per tranſmutationem curſus cœleſtium corporum, quæ a ſolo Deo immobiliter ſunt ordinata, ſicut Tho. in 3. par. q. 44. ar. 2. in cor. A. vbi allegat Dio. hoc dicentem, ſed in hoc caſu, ſcilicet, in ſanatione Ezechiæ, nō requirebantur talia miracula fieri quæ ſufficerent ad oſtendendum ſufficientem diuinitatem Chriſti. Præterea illæ tenebræ quæ factę ſunt in vniuerſa terra tpe paſſionis Chriſti, vt Luc. 23. teſtāte Dio. in epiſtola ad Policarpum qui in hoc tempore in Aegypto exiſtens inſpexit, cauſatæ fuerunt ex vera eclypſi procedente per interpoſitionem lunæ inter terram & ſolem. Contra quod arguit Origenes ſuper Matthæum, in nomine quorundam filiorum huius ſeculi, dicēs: Quomodo hoc factum tā miraculoſum nemo Grecorū aut barbarorum

Figura horologij Achaz.

barbarorum ſcripſit: Ad quod reſpondetur per doctores, q̃ aſtrologi vbique terrarum tunc temporis exiſtentes non ſolicitabantur de obſeruanda eclypſi, quia tūc non erat ſecundum eorum computum, ſed illam obſcuritatē ex aliqua impreſſione aeris putauerunt accidere, ſed in Aegypto vbi rarò nubes apparent, propter aeris ſerenitatem, ſolicitus fuit Diony. & ſocij eius vt circa illam obſcuritatem ſolicitè attenderent. Ex quibus in propoſito multo fortius admirandū eſt quomodo aſtrologi vbiq; terrarum diſperſi videntes vnam diē excedere per viginti, vel ſaltem decē horas menſuram cōſuetam, hoc nō ſcripſerunt. quod non ſolum aſtrologis, ſed etiā ſimplicibus regibus, vel principibus mirādū eſt hoc in chronicis nō ſcripſiſſe: præſertim quia ſecundum opinionem cōem poſtquā illa dies tranſiuerat. x. horas artificiales, & ſic ſol non diſtabat ab occaſu, niſi per ſpatium duarum horarum artificialiū, tunc retroceſſit verſus orientem per ſpatium x. horarū ſecundum quoſdam. ſecūdum verò alios per viginti, & ſic oportet dicere, q̃ ſecundum vtroſque in eadem die ſol bis attigit lineam meridianā, ſcilicet in curſu ſuo naturali. & ſecūdo in curſu retrogrado, quę quidem mutatio non ſolū valde monſtruoſa & inſolita, ſed etiam patentiſſima nedum a ſapiētibus, ſed etiam a rudibus agricolis neceſſariò ſentiretur, & ſic nulla videtur ratio excuſans talem conſcriptionem. Nec valet dicere q̃ Babylonij qui erāt intenti circa curſum ſyderum, quando perceperunt retroceſſionem ſolis prædictam contra curſum naturę, fuerunt ſoliciti quęrere qualiter hoc acciderat. Et cum audiſſent q̃ hoc fuerat in ſanatione Ezechiæ, de conſilio ſapientum rex Babylonis miſit ad Ezechiam munera, & literas ad ſciendum de illa retroceſſione ſolis mirabili: prout poſtillator dicit infrà, quòd tamen non videtur ad tollendam huiuſmodi admirationem ſufficere ex tribus. Primò quia vt dictum eſt, tanta mutatio, & tā longa, & euidens, & inſueta non ſolum ab aſtronomis erat ſentienda, ſed etiam a vulgaribus quibuſcunq; vbiq; terrarū exiſtentibus, non tamen legitur de aliquo q̃ de hoc tractaſſet ſydera inueſtigando, ſeu rerum geſta narrādo, niſi ſolum de rege Babylonis. Secundo, quia Chaldæi qui erant totaliter infideles, licet audirent quòd hoc fuerat factum tempore ſanationis Ezechiæ, non tamen habebāt rationem cogentem ipſos credere, quòd hæc mutatio haberet reſpectum ſingularem ad Ezechiam, ſic vt propter ipſum Ezechiam fuiſſet factum. Nam ſicut hic contigerat in horologio Achaz Hieroſolymitano,

A roſolymitano,pari modo & forma fuit in horologio , vel in alijs inſtrumentis horarum in Babylonia, & vbique terrarũ: & ſic non cogebantur Babylonici credere hoc fuiſſe factum propter aliquam perſonam ſingularem ex prouidentia diuina,ſed potius ſecũdum ſuam infidelitatem hoc credidiſſent fuiſſe ex aliqua cauſa ſibi occulta caſuali ſeu naturali , ſicut de Pharaone & Palæſtinis legitur, & de alijs infidelibus , qui non attribuebant illa quæ vide bant contra ſeu præter curſum naturę fieri diuinæ potentiæ neque prouidentiæ, vt patet Exo.8.& 9.& 1.Re.6 tertio,quia ex augmẽto. 10.vel 20: horarum in vna die præter curſum ſolitũ,neceſſe eſt,.vt contingerent magni errores in computatione cœleſtium motuum,qui quidẽ motus menſurantur & certificantur per motum ſolis diurnum,ſed non legitur quod percepiſſent aſtrologi qui contemplantur ſydera,& computant menſes, vt dicitur Eſa.47. Hæc etiam in eorum computis de eclypſibus coniunctionibus ſeu oppoſitionibus planetarum poſtea aliqs error notabilis ſucceſſit, quod tamen neceſſario contigiſſet, ſi tot horę fuiſſent augmentatæ in vna die præter curſum ſolitum naturalem,& ipſi nõ percepiſſent,quę omnia ſunt manifeſta cuicunque in illa arte aliqualiter perito.Si aũt objciatur contra prędicta dicendo,q, ex ſtatione ſolis ſub Ioſue,vt habetur ſupra Ioſue 10.poſſunt ſequi ſimilia inconuenictia. Primò quia Deus fecit ibi vnũ de ſummis miraculis vbi ſuffeciſſet minus.Secundò, quia nemo aſtronomorum illã ſtationem ſcripſit, nec inde fuit ſecutus error in computis eorum.Dicendum ad primum q, illud ſub Ioſue factum fuit ad magnam gloriam Dei qui volebat in conſpectu gentiũ ma-
B gnificare totum populum Iſraeliticum in ingreſſu terræ. Et ẽt prolõgatio illius diei fuit vtilis, vel quaſi neceſſaria ad vltionem de inimicis, eo q, non ſufficiebat ad hoc illud modicum quod reſtabat de die naturali, nihil autem iſtorum contingebat in ſanationem Ezechię , preſertim in certificando eum ſolum de ſua breui ſanatione.Ad ſecundum verò dicendum,q, tempore Ioſue nondum erat ars aſtronomię inuenta,q, patet ex hoc:nam Ptolomæus Philadelphus,qui fuit ipſius principalis inueſtigator & inuentor non allegat de inueſtigationibus antiquis, niſi tantum a trecentis annis ferè ante eum,vt patet in quarto ſui Almageſti,& in alijs locis eiuſdem libri. Sed conſtat quod Ptolomeus ille fuit tẽpore Machabeorum qui fuerunt poſt Ioſue per 900.annos ferè. & ſic cum tunc ſcilicet, tempore Ioſue non eſſent tales inueſtigatores ſyderum nec computatores curſuum cœleſtium , non erat ibi locus notandi nec errandi in talibus computis. ſecus de tempore Ezechię:quoniam iam incipiebãt homines inueſtigare & computare curſum ſyderum , vt patet ex verbis Eſa.47.ſuperius allegatis.Sed ad prędictas admirationes tollendas, &:veritatem literę prout planè ſonat proſequẽdam: aliter videretur dicendum . vnde abſq; alia temeraria aſſertione,& ſalua ſemper ſanctorũ doctorum autoritate : hoc ſignum ſecundum propriam ſignificationem literę, necnõ & rationis cõuenientiam non fuit factum in corpore ſolis , nec in ipſius curſu naturali,neq; in omnibus radijs a ſole per orbem procedentibus,ſed tantum in radijs ſolaribus,qui horo-
C logium Achaz tangebant.& in vmbra ipſius horologij a radijs ſolaribus, & interpoſitionem corporis opaci eiuſdẽ horologij cauſata.vnde licet hoc fuiſſet tantum miraculum, q, non niſi virtute diuina fieri poſſit: non tñ attigit ſummũ gradum miraculorum ſuprà di . prout patet intuenti diſtinctionem graduum miraculorum quam ſanctus Tho. ponit prima parte.q.allegata.in eo.ar.in cor.queſtionis.Pro cuius declaratione attendendum eſt,quod in horologio Achaz menſurabantur diſtinctiones horarum per extenſionem iſtarum vmbralium , quæ coniunguntur radijs ſolaribus . ſicut in multis inſtrumentis aſtrologicis artificialiter hoc conſueuit fieri,in qua menſuratione.12. horę artificiales diſtinguebantur p 7.lineas vmbrales in ipſo horologio aſſignatas.Diſpoſuit tamen Deus miraculoſe , q, ſole incedente curſu ſuo abſq; aliqua variatione ſeu retroceſsione, radij ſolares in horologio Achaz tantum,& non alibi retroceſſerũt per 10. gradus,& iterum reuerſi ſunt per alios 10.gradus , in qua quidẽ retroceſsione radiorũ, & eorum reuerſione illa dies nec fuit maior vel minor ſolito:nã motus ſolis nõ fuit in aliquo variatus a curſu naturali, vt dictũ eſt,nec ẽt radij eius vniuerſales, ſed tñ radij ſolares qui in horologio Achaz continebantur, prout finaliter imaginari põt in pñti figura. In qua figura horologium Achaz componit ex quadã columna perpendiculariter poſita ſup baſim horizontis,æquè diſtante , quæ q.dẽ colũna ſit.d.b.& baſis ſit,a.b.c.& ſit a.pars orientalis. c.verò occidentalis.diſtinguat ẽt prædicta baſis p 12. lineas : quarũ ſex ſunt a parte orientali:& aliæ ſex a parte occidentali,ſic vt attingente vmbra radio ſolari immediate continua ad lineã d.q.ver ſus occidẽtem ſit prima hora artificialis diei, deinde accedente

accedente ad lineam.d.p.ſit ſecunda hora , & ſic vt conſequenter vſque ad lineam,d.b.vbi ſunt ſex horæ artificiales, & p conſequens meridies, vlterius tendente ſole ad occaſũ & accedẽte vmbra cum radio ſolari cõtinua ad d.l. quæ eſt prima linea a columna verſus orientem,erit.7.hora & ſic cõſequẽter vſque ad.d.a.vbi erit.12.hora.Supponatur ergo qđ a tempore quo hoc ſignum fuit factum fluxerant. 10. horæ artificiales ipſius diei:& remanebunt duę horæ transeundæ: vnde & pro tunc radius ſolaris ſimiliter & vmbra ei continua fuiſſet linea.d.f.quæ decima linea eſt a linea.d.q.quę ſignificat primam horam:vnde & vlterius ſole tendente ad occaſum ille radius cum vmbra ſibi continua ſucceſsiue attingeret ad quintam,deinde ad ſextã in cõplemẽtũ. 12. horarum curſu naturali aſſueto. Supponatur tamen quod Deo mirabiliter operante,licet ſol ſuo curſu ſolito tẽderet in occaſum,radius vero ſolaris in hologio Achaz ſingulariter exiſtens retroceſſit a linea.d.f.predicta vſque ad lineam.d.g.& conſequenter in.d.h.& ſic ſucceſsiue donec attingit lineam .d.q.& inde reuerſus eſt radius ſolaris cum vmbra ſibi continua a linea.d.q.vſque ad lineam.d.a.vbi concurrit cum radio ſolari curſu ſuo naturali incidente , quæ quidẽ retroceſſio & reuerſio non amplius durauerunt, quam per duas horas,vt ſic ſimul terminaretur dies artificialis cũ retroceſſione & reuerſione radij ſolaris & vmbrę, & ſic illa dies in toto orbe nec fuit maior nec minor ſolito: nec etiam in horologio Achaz,reflexio tamen radiorum ſolariũ ſeu retroceſſio,ſimiliter & eorum reuerſio fuerunt tantũmodo in horologio Achaz,ſupernaturaliter factæ , prout fuit prętactum . Hanc expoſitionẽ proteſtatur litera primo cũ dicit.Vis q, aſcẽdat vmbra 10.lineis,an vt reuertatur totidem gradibus , quæ fuerunt verba Eſa. dantis optionẽ Ezechiæ circa hoc miraculũ,vbi nõ dixit niſi ſolum de vmbra ſi vellet qđ tenderet curſum ſuum,vel retrograderetur, & nihil dixit de ſole.Similiter hoc patet in reſponſione Ezechiæ,vbi dixit: Facile eſt vmbram creſcere decem lineis,nec hoc volo vt fiat, ſed vt reuertatur retrorſum x.gradibus.hoc eſt dicere,quod non eſſet tam euidens miraculum ſi curſu ſuo ſcilicet velociori vmbra incederet,ſed uoluit quod retrocederet , & patet quod in hac reſponſione nulla fit mentio de ſole: ſed tãtum de umbra a ſole & columna horologii cauſata. Hoc idẽ patet in executione ubi dicitur.Et reduxit vmbrã per lineas quibus iam deſcẽderat in hologio Achaz retrorſum. 10. gradibus,ubi nulla fit mentio de ſole , ſed tantum de umbra ut dictum eſt. Hoc idem patet Eſa.38.ubi de hoc agitur, ubi .ſ.dicitur . Ecce ego reuerti faciam umbram linearum per quas deſcenderat in horologio Achaz,&c. ubi ſimiliter tantum de umbra fit mentio.Nec obſtat quod ſequitur. Reuerſus eſt ſol. 10.lineis,quia ſtatim ſubdit:In lineis quib.deſcenderat,ad deuotandum, quod ſol in ſuo curſu non deſcenderat,ſed tantummodo in illis gradibus Achaz. Sæpe etiam in ſcriptura dicitur aliquid de ſole qđ non uerificatur de corpore ſuo,ſed de radiis eius,ſicut Ionæ 4.c.Percuſsit ſol ſuper caput Ionę.i.radius ſolis.Confirmat ẽt hęc expoſitio ex hoc qđ legitur circa miraculum factum Ioſue de ſtatione ſolis , Ioſ.10.nã ubi dicitur in translatione noſtra : Non fuit antea nec poſtea tã longa dies obediẽte domino uoci hominis,in Hebręo dicitur.Nõ fuit antea nec poſtea ſicut dies illa, &c. ubi nř q, negat ſimilitudine illius diei non ſecundũ longitudinẽ,ſed in hoc q, Deus condeſcendit deprecationi hoīs in tanto miraculo,quod non eſſet uerum ſi condeſcẽdiſſet uoci Eſaiæ,ſeu Ezechiæ in ſimili & etiam in maiori , maior.n. eſſet retroceſſio ſolis quam eius ſtatio,ſicut magis contradicit uni motui motus contrarius ipſius quam quies . Facit etiam ad hoc quod habetur.2.Par.32.ubi de hac materia tractans dicit,quod principes Babylonis miſsi fuerunt ad eum, ſcilicet Ezechiam ut interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram,non enim dixerat de portento quod acciderat in ſole ſeu in mundo,ſed ſolum dixit, ſuper terram , quod debet referri ad terrã Iudæ ubi erat Ezechias, alias non oportebat quod requirerent eũ ſi in toto mundo contigiſſet, & ſic habetur propoſitum. E

REPLICA. In capit.20.ubi poſt.exponit miraculũ & ſignum datum Ezechiæ prout communiter hoc doctores exponũt Burgen.fimbrias ſuas magnificat, & dilatat admirando.Primo nititur quęrere rationẽ quare Deus facit maximũ miraculum pp ſanationẽ Ezechiæ,cũ unũ de minimis ſuffeciſſet.In hac admiratione Burg.primo peccat.q.a prætendit oium rerũ quærere rõnes,& hoc ſecundum Ariſt.eſt incologia,pſertim miraculorum rõnem,quorũ rõ non eſt niſi diuina uoluntas,cuius cauſa & ratio quęri nõ dẽt,ut uult B.Auguſt,21.de ciuit.Dei.c.7. Secundo admiratur uehemẽtius ſi tale miraculũ ponitur factũ in retroceſsione ſolis,& quomodo aſtrologi nõ perceperũt,& ſi pceperunt,qũo nõ reliquetunt

A runt in ſcriptis ſuis, & quomodo error non in compoſitis cōtigiſſet; ſed verum admirationes iſtæ locum habent tēpore Ioſue in ſolis ſtatione, ſicut in eclypſi tēpore paſſionis Chri. Bur. aūt putans velle hanc difficultatē euadere, dat d̄riā inter miraculū factū tēpore Ioſue & illud, dicens ad primum, qđ illud eſt factum ad magnā gloriam Dei, & fuit neceſſariū pp vltionē de inimicis. In iſto aūt nec fuit magna Dei gloria, nec ſingularis victoria, ſed ſolum ſanatio Ezechiæ, & prolongatio ſuæ vitę. Ad ſ̄m de aſtrologis dicit, qđ tempore Ioſue nondum erat ars aſtronomię inuenta, &c. Sed iſta videntur fruſtra dicta. primū, q̄a iſtud ſignum v̄r plus ꝑtinere ad Dei gloriam q̄ illud tempore Ioſue. Nam & ſi tunc facta eſt vltio de blaſphematoribus Dei, & ſi tunc facta ſit debellatio ciuitatis prophanæ, nunc defenſio ciuitatis ſanctę, & ſi tunc debellati ſunt reguli ꝑ gladium, nunc debellatus eſt ſine gladio monarcha oppreſſor oīum regnorum. Nec verum dicit Burg. qđ iſtud pertineat ad ſolam ſanationem Ezechiæ, d̄r namque in litera: *Hoc erit ſignum quod dominus facturus eſt ſermonem quem locutus eſt.* Sermo.n. Dei ſignum hic allegatus in eodem c. cum d̄r: *Audiui orationem tuam & vidi lachrymam tuam, & ecce ſanaui te, die tertio aſcendes templum domini, & addam diebus tuis quindecim annos, ſed & de manu regis Aſſyriorum eruam te, & ciuitatem hanc: & protegam vrbem iſtam, &c.* Vnde apparet ꝙ minimum in hac re fuit ſanatio Ezechiæ, nam illa fieri potuiſſet minore virtute quàm diuina: alia aūt non niſi de virtute fieri potuerunt. ſ. incineratio corporū armis & veſtibus illæſis, &c. Iſtud ēt ſignum fuit magis neceſſarium & vtile quā illud. Nam aliter potuit fieri vltio de hoſtibus quàm per ſtationem ſolis, potuit enim fieri in nocte ſicut tēpore Gedeonis, de quo Iudicum 7. In hoc aūt inopinabili, & cunctis ſtupendo negotio neceſſarium fuit vnum de maximis fieri ſignis, & potiſſimum pro conuerſione populi, & fidei reparatione. Achaz enim peſſimus oēm populum induxit ad idololatriam 4. Reg. 16. Ezechias filius eius optimus populū reduxerat in pace ad cultum veri Dei. Ad autorizandum igitur hanc difficilem reductionem vtile fuit, imò perneceſſarium fieri aliquod magnum ſignum. Cuius dicti veriſimilitudo accipitur a blaſphemia Rabſacis & regis Aſſyriorum ſup. cap. 18. & 19. vbi d̄r: *Non vos ſeducat Ezechias, neque fiduciam vobis tribuat ſuper dn̄m dicens: Eruens liberabit nos dominus, & non tradetur ciuitas in manus regis Aſſyriorum, nolite audire Ezechiā, &c.* Ecce nunquid in his anguſtijs populus fuit confortandus in fide Ezechiæ, & aliquo maximo ſigno confirmandus contra talem diaboli & miniſtri eius impulſum? Quæ oēs difficultates tempore Ioſue non erant. nam eius populus fuit in deſerto per mirabilia ſigna firmatus. vt patet in fine Deut. & in libro Ioſue per totum, ēt populus fuit multus, potens ſe defendere, & hoſtes impetere de cōi curſu ſine mirabili ſigno, hic autem populus fuit paucus a fide auerſus, & nouiter in parte reductus, & fortiſſimis hoſtibus impeditus: quæ omnia patent ex hoc loco quarti libri, & 32. ſecundi Paral. Secundum etiā dictum Bur. ꝙ ſcilicet, tempore Ioſue ars Aſtronomiæ nondum fuit reperta, eſt irrationabile, nā Ioſephus dicit Abrahā in Aegypto docuiſſe aſtronomiam, vt patet in correctorio vltimo Geneſ. 24. Et Scholaſtica hiſtoria habet, ꝙ Cham filius Noe, alio verò nomine Zoroaſtres, cum regnaret in Thracia inuenit artem magicam, & ſeptem liberales artes ſcripſit in 14. columnis, in ſeptem æneis contra diluuium aquę, & ſeptē lateritijs, contra diluuium ignis, vna autem artium liberaliū ſcitur eſſe aſtronomia. Præterea in theorica planetarum d̄r: Compoſitores tabularum ſuper Arim d̄nr fuiſſe Nemroth, Hermes, Iconius, Ptolomæus, Albategni, Algoriſmus, Albumaſar. Non igitur Ptolomeus fuit artis inuentor, quia Ariſt. longè eo prior fecit mentionem de illa arte, quia primo Metaphiſ. & 12. Meta. adducit autores illius ſui t̄pis Eudoxum, Calippum, qui ſcripſerunt de motibus planetarum, eclypſis ſolis & lunæ paſſionibus. vn̄ ex ſcriptis primorum proculdubio Alfonſus traxit d̄rias & diſtantias earum additionē, & diminutionē lunę, &c. prout in tabula ſua cōtinentur. Stant igit̄ & manent admirationes motæ de ſigno ſtationis t̄pe Ioſue: & retrogradationis t̄pe Ezechię. Sed Bur. ad modum Iſmael ſe erigit ꝯ oēs; nulla fretus autoritate ſiue ſcripturæ fundamento. Dicit.n. in hoc ſigno ſolem non retroceſſiſſe, nec diē fuiſſe lōgiorē, nec breuiorem ſolito, & dicit ſignū illud ſolū fuiſſe ad cauſandā vmbram in horologio Achaz per interpoſitionem corporis opaci, vt inter radium ſolis, & planitiē horologij, & imaginatur hic chimæram & aureos montes. Sed ex hoc modo dicendi plura contingunt inconuenientia. Primum quia ſn̄iæ ſanctorū Doctorū ſine ratione contraire præſumit, & qđ in poſtilla declinante aliqn̄ ſn̄iam doctorum ex magna ratione valde cōiter redarguit: hoc hic & alibi ex ſola phantaſtica imaginatione facere non erubeſcit. Secundum inconueniens, quia Burg. coincidit in perfidiā Apolliphanis. quem

D

quem redarguit diuus Dionyſ. autoritate apoſtoli Pauli epiſtola ſua ſeptima miſſa Policarpo, vbi ſanctus Dionyſ. expreſſe ponit ſolē retroceſſiſſe & diē fuiſſe triplicatū, & qđ ſacerdotes Perſarū in ſuis memorialibus faciant recordationē de die triplicato ſolis, qn̄ illud miraculū fuit factū. vn̄ apparet qđ ſanctus Diony. viderit libros antiquorū, quos Burg. ignorauit.

Secundum.

Tertiū incōueniens q̄a beatus Auguſt. ſecūdo libro de mirabilibus ſacrę ſcripturę ca. 4. dicit illud miraculū vere ī ſole factū, imo amplius, ꝙ nō mō in ſole, ſed ēt in luna & in cęteris luminaribus cęli. Nā ſtāte ſole ſub Ioſue, ſtetit & luna ait, reddens rationē, ne inq̄t meatus luminū inconuenienter turbarent̄: q̄ ratio tenet de cęteris luminarib. ſicut de luna. Sicq; ſicut ſteterunt oīs luminaria ſtante ſole ſub Ioſue, ita & ſub Ezechia retrocedente ſole cętera luminaria retrocedebant, & ita in computis motuū nō potuit fieri error, ꝓut replicat Bur. q̄a ſiue ſtando ſiue retrocedendo ſemp̄ remanſit idem aſpectus corporū celeſtiū inter ſe: qđ ꝓbat beatus Aug. ꝑ cōputū circulorū a principio mundi uſq; ad tēpora & mortem Manichęi vbi ſ.

Tertium.

Quartū inconueniēs. q̄a Bur. fundat ſuā imaginationē ſup̄ impoſſibile, qđ videlicet cauſatio vmbræ ī horologio Achaz attendat̄ penes horas inęquales & artificiales Cū.n. mouet̄ & ęqualiter & vniformiter, & lineę in horologio ſint fixę & permanentes, ſemꝑ cauſabit vmbras ſecundū horas ęquales q̄ ſūt horæ diei naturalis, & illæ cū artificialibus nunq̄ coincidūt, niſi ī vtroque puncto ęquinoctialis. alias artificiales horæ ſingulis diebus breuiarentur vel longarent̄. ideoque non eſt inſtrumentū imaginabile in quo per vmbram ſolis recipiantur horę inæquales, niſi mediante perpendiculo: qđ cadit non ſecundū motū ſolis, cū non ſit fixū, ſed ſ̄m voluntatē capientis vmbrā. q̄a pōt eodē mō cedere nulla luce ſolis exiſtēte in noſtro hemiſpherio.

Quartum.

Quintū inconueniens, q̄a Burg. ſ̄m modū ſuū phantaſticū ponit multa miracula vbi vnū ſufficit, qđ eſt ꝯ beatū Aug. de mirabilibus ſacrę ſcripturæ, ſola enim retroceſſio miraculoſa corporū ſufficit ad retroceſſionem vmbrę decem lineis, & etiam omnium aliorum ad hoc pertinentium. Sed ſecundum Burg. imaginationem oportet ſeparari radium a ſole actualiter cauſatum, vel oportet illum radium in horologio Achaz dicere nō eſſe a ſole, ſed a Deo ſpecialiter creatum, & nihil habere commune cum ſole, ſed ſeparatum ſecundum eſſe, & operari. Itē oportet in Burg. miraculo ſeparare actualiter accidens a ſubiecto, quia radium a radio. niſi fingatur Deus ad effectum illius miraculi creaſſe lucē ſingularem factiuā illius vmbrę cū opaco interpoſito. Itē tunc oporteret fingere talis lucis fictæ ſingularem motum contra motum ſolis & aliorum ſyderū, ſicut in ſtella Epiphaniæ, quia ſole procedente ad occaſum cum ſuis vmbris pro diei complemento illam lucem oporteret procedere verſus orientem cum ſuis vmbris pro retroceſſione. Item oportuiſſet lucē illam fuiſſe ſole clariorem ad offuſcandū ſolis lucem, & per conſequens vmbrā a ſole cauſatā, ſicut orto ſole ceſſat luna cauſare vmbram, alias.n. viſa fuiſſet in horologio vmbra procedēs ſolis, & vmbra retrocedēs illius fabricatæ lucis, quod potius fuiſſet prodigiū quā miraculū. Itē oportuiſſet hanc lucem redire in præiacentem materiā miniſterio illius miraculi cōpleto, & habuiſſet hoc miraculū aliquid ſimile cū euangelico miraculo Epiphanię. q̄ & alia ſunt abſurda, & ad hmōi miraculū nō pertinētia, ſed abijcienda tanquā ſine rōne dicta. Nec valet rō mouēs Bur. quaſi ſtatio & retrogradatio ſolis ſummū gradum teneat in miraculis, & ad hoc allegat S. Tho. q̄a ſic dicere eſt contradicere B. Aug. primo de trini. ca. 6. vbi dicit maximum miraculum ſuſcitare mortuū. Nec iuuat imaginationē ſuā quod allegat ex litera, ꝙ ſit tantū mentio de retroceſſione vmbræ, nō ſolis, quia ēt d̄r de ſole Eſai. 38. quod retroceſſio facta ſit in ſole, & ſequit̄: Reuerſus eſt ſol decem lineis, ſed Bur. volēs euadere manifeſtum textum dicit in ſcriptura ſæpe dici de ſole quod de corpore ſolis non verificatur, ſed tantum de radijs, allegat ad hoc Ionæ 4. *Percuſſit ſol caput Ionæ.* Sed extranea eſt iſta euaſio, & contra rōnem, cū enim ſol ſit cauſa effectiua radiorum, quicquid igitur verum eſt dicere radiū ſolis feciſſe, verum eſt & ſolē feciſſe: quia in illo gn̄e cauſæ quicquid eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. Et vulgo dicitur, ꝙ quis per aliū fecit, per ſe feciſſe videtur. Si igitur per contactum radiorum caput Ionæ percuſſum dicitur, uerum eſt etiam proprie ſolem caput eius percuſiſſe, niſi velit Bur. ponere radium ſeparatum a ſole ſpeciali miraculo, quod ſupra improbatum eſt. Reliqua quæ Bur. ſomniat, modicum ſunt ad expoſitionem literæ valentia, nec valet quod addit, quod ſignum illud dabatur propter Ezechiam, & eius ſanationem, quia dicit dominus Deus, vt patet in litera, quod fecit propter bonitatem ſuam, & propter Dauid ſeruum eius. Et ſic finiuntur Replicę librorum Regum, &c.

Quintum.

E

F

CAP.

CAP. XXI.

A a Duodecim annorum. ✠ Theod. Procop. Glycas. quòd non natura, ſed mens do minetur in ijs quæ ptinent ad animam, teſtatur Manaſſes rebellis p o patris inſtituto ingreſſus contrariu m. Hic inter alia facinora, quæ commiſit, etiam copias cœli vniuerſas adorabat, hoc eſt, ſydera, & hariolationibus vtebatur, hoc eſt, omnia de futuro euentu obſeruabat, qđ Græci κληδονίζεσθαι dicunt., quanquam alij quidam volunt κληδόνας vocari geniorum per excātationes certas attractionem, & e ſublimi deductionem. Præterea augurijs vtebatur, hoc eſt, auium volatus obſeruabat, deq; illis coniecturas rerum futurarum ſumebat. Quod autem hoc nefas ſit ac prohibitum, B cum alijs ex argumentis, & indicijs eſt perſpicuum: tum ex illis quę magnus noſter Baſili[us] eſt complexus. Declarans enim hæc Iſaiæ verba. *Repleta eſt terra ipſorum hariolationibus, &c.* ſubijcit. Vides quantum malum ſit hariolatio, quòd faciat vt homo ipſi deditus, Dei cura prorſus excidat. Hæ diuinationum ſpecies lege Moſaica prohibentur tanquam malorum geniorum inuenta. Nulla inquit, ſomnia, vel auguria captabitis. Quippe nationes iſtæ quas dominus veſtra cauſa de medio tollit, hariolationibus, & alijs vaticinijs vtuntur. Vobis autem dominus id nequaquam permittit. Abſurdum enim fuerit, vt qui de præſcriptis a Deo conſilium habere poteſt, ad conſiderationem rerum agendarum animalia bruta pro conſiliarijs adhibeat. Propoſitum ſibi periculum ignorat auis, tibi verò quod futurum ſit indicabit? C Quod ſi aues malorum efficacitate genitorum hinc inde volant, noli horum dominorum fraudibus inhiendo deſidere, nec te diabolicis impoſturis capi patitor, &c. Cæterū, hic ipſe rex etiam venter loquos inſtituit, & diuinatorum numerum auxit: quodq; omnium maxime impium erat, impudice deæ ſimulacrum diuino in templo ſtatuit.

b *Extendam ſuper Ieruſalem funiculum, &c.* ✠ Theodo. Eos in eaſdem conijciam calamitates. Eorū quoſdam conſumpſit fames, alios bellum, cæteros in captiuitatem redactos in aliam terram transtulit: ita etiam Ieroſolymitis tā multa aſſeram ſupplicia. Et quomodo domum Achabi deleui funditus, ita etiam Ieroſolymorum deprimam ſuperbiam. ✠ Chryſoſtomus. Extendam in Ieruſalem menſura Samariæ, pro eo quod erat, eandem vindictam admetiar his, quam illis ſum admenſus. Neque enim menſura caret diuina vindicta, ſed regula menſurata eſt, ſicut Seruator loquitur: *Qua menſura menſus fueris, remetietur tibi.*

Rabbanus. Cuius tempore Eſaias (vt tradunt Hebræi) lignea ſerra per medium ſerratus eſt, qa principes Sodomorū appellauit eos: vertentes ei in crimen quod dixerat: *Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum.* Deo dicente: *Non videt me homo & vi.*

Rabbanus. Manaſſes ad idola ſe conuertit & abominationes. Locuto Deo, vel domino ad eum attendere noluit, ideo victus ductus eſt in Babylonem. Qui coangustatus orauit dominum intente, & egit pœnitentiam valde, & exaudita eſt oratio eius: reduxitque eum in regnum ſuum, & cognouit Manaſſes quòd dominus ipſe eſt Deus. Ergo poſt commiſſa ſcelera nullus de Dei miſericordia deſperet, ſed magis per pœnitentiam ſpem ueniæ habeat.

Inſuper &

CAPVT XXI.

a Duodecim annorum erat Manaſſes cū 1
regnare cœpiſſet, & quinquaginta-
quinque annis regnauit in Ieruſalē.
Nomē matris eius Haphſiba. Fecitq; 2
malum in conſpectu dn̄i, iuxta idola
gentiū, quas deleuit dn̄s a facie filio-
rum Iſrael. Conuerſuſq; eſt, & ædifi-
cauit excelſa, quę diſſipauerat Ezechias pater eius, & erexit
aras Baal, & fecit lucos ſicut fecerat Achab rex Iſrael, & ado
rauit omnem militiam cœli, & coluit eam. Extruxitq; aras 3
in domo domini, de qua dixit dominus, in Ieruſalem po-
nam nomen meum, & extruxit altaria vniuerſæ militiæ 4
cœli, in duobus atrijs † domus domini. Et traduxit filium 5
ſuum per ignē, & † ariolatus eſt, & obſeruabat auguria, & 6
fecit pythones, & aruſpices multiplicauit, vt faceret malū 7 8
coram domino & irritaret eum. Poſuit quoque idolum lu-
ci quem fecerat in templo domini, ſuper quo locutus eſt do
minus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius: In templo
hoc, & in Ieruſalem, quam elegi de cunctis tribubus Iſrael,
ponam nomen meum in ſempiternum, & vltra nō faciam
commoueri pedem Iſrael de terra quam dedi patribus eo-
rum, ſi tamen cuſtodierint opere omnia quæ præcepi eis,
& vniuerſam legem quam mandauit eis ſeruus meus Moy-
ſes. Illi verò non audierunt, ſed ſeducti ſunt a Manaſſe, vt 9
facerent † malum ſuper gentes, quas cōtriuit dominus a fa-
cie filiorum Iſrael. Locutuſque eſt dominus in manu ſeruo- 10
rum ſuorū prophetarum, dicens. † Quia fecit Manaſſes rex
Iuda abominationes iſtas peſſimas, ſuper oīa quæ fecerunt
Amorrhæi ante eum, & peccare fecit ēt Iudam in † immun
ditijs ſuis, propterea hæc dicit dn̄s Deus Iſrael; Ecce ego
inducam mala ſuper Ieruſalē & Iudā, vt quicunq; audierit, 11
b tinniāt ambæ aures eius. Et extendā ſuper Ieruſalē funiculū 12

† templi
† vel obſeruauit tempora.
† peius quam
† 1.q.2, c.2.
† vel idolum

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXI.

1 Duodecim. *Hic conſequenter oſtenditur qđ factū ſub Manaſſe rege Iuda, cuius primo deſcribitur conuerſatio infidelis, ſecūdo contra eum comminatio prophetalis, ibi:* Locutuſque eſt dominus *tertio comminantium occiſio crudelis, ibi:* Locutuſq; eſt dominus. *tertiò comminantiū occiſio crudelis, ibi:* Inſup & ſanguinem. *quartò mors Manaſſe & ſubſtitutio conſimilis, ibi:* Reliqua autem ſer. Mana. *Circa primum dicitur.*

2 Fecitque malum. *declinans ad omnem modum idololatrandi, vt conſequenter ponitur in litera.*

3 Et adorauit omnem. *Solem, Lunam, Iouem, & alios planetas.*

4 Et extruxit. *Quod fuit magnus contemptus, ſcilicet, exercere idololatriam loco cultus diuini.*

5 Et trad. *modus huius traductionis expoſitus eſt ſupra 16. capit. de Achaz.*

6 Et ariolatus. *id eſt, exercuit diuinationem quæ fit in aris, ſuper quas immolatur dæmonibus.*

7 Et fecit. *Qualiter ſit hoc intelligendum, dictum fuit ſup. 1 lib. 28. c.*

8 Et aruſpices. *Hi ſunt qui in extis animalium immolatorum dæmonibus diuinant. Cætera patent vſque ibi.*

9 Sed ſeducti. *Ex quo patet malitia ipſius Manaſſe extenſiuè, quia populum fecit errare, & intenſiuè, ex peccatorum grauitate.*

10 Locutuſque. *Hic conſequenter ponitur cōminatio prophetalis, qua dn̄s volens populum reuocare, mittebat frequenter prophetas ad arguendum peccata præterita, & cōminandum pœnas futuras, ſic vt peccati pudore, vel pœnæ timore deſiſterent a peccatis, & patet lrē. vſque ibi.*

11 Vt quicumque. *Præ ſtupore & admiratione magnitudinis mali ſuper Ieruſalem futuri.*

12 Et extendam ſuper Ieruſalem funiculum. *id eſt, in eadem menſura, & eodem pondere puniam regnum Iuda, in quo puniui regnū Iſrael, de qua punitione dictum fuit ſuprà cap. 17. & 18. a.*

Et delebo

MORALITER.

1 *Duodecim annorum.* Regis huius hiſtoria ponitur 2. Para. 33. magis complete, propter quod ibi ponetur ſenſus eius myſticus domino concedente.

Samariȩ & pōdus domus Achab, & † delebo Ieruſalem ſicut 1
† deleri ſolent tabulæ. Delens vertam, & ducam crebrius ſty 2
lum ſuper faciem eius. Dimittam vero reliquias hȩreditatis
meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius, eruntque in
vaſtitatem & in rapinam cunctis aduerſarijs ſuis, eo quod fe 3
cerint malum coram me, & perſeuerauerint irritantes me ex
die qua egreſſi ſunt patres eorum ex Aegypto † vſq; ad diē
a hāc. Inſuper & ſanguinē innoxium fudit Manaſſes multum 4
nimis, donec impleret Ieruſalem vſque ad os, abſque pecca- 5
tis ſuis quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram
domino. Reliqua autē ſermonum Manaſſe, & vniuerſa quæ 6
fecit, & peccatum eius quod peccauit, nōne hæc ſcripta sūt
in libro ſermonum dierum regum Iuda? Dormiuitque Ma-
naſſes cum patribus ſuis, & ſepultus eſt in horto domus ſuæ

¶ Idololatra.

b in horto Oza, & regnauit Amon filius eius pro eo. Viginti-
duorum annorum erat Amon cum regnare cœpiſſet, duo-
bus quoque annis regnauit in Ieruſalē. Nomen matris eius
Meſſalemech, filia Harus de Iateba. Fecitque malum in cō-
ſpectu domini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius, & ambula-
uit in omni via, per quam ambulauerat pater eius. Seruiuit- 7
que immūditijs, quibus ſeruierat pater eius, & adorauit eas.
& dereliquit dominum Deum patrum ſuorum, & non am-
bulauit in via domini. Tetenderuntque ei inſidias ſerui ſui,
& interfecerunt regem in domo ſua. Percuſſit autem popu
lus terræ oēs qui cōiurauerāt contra regē Amon, & conſti

a ¶ Ioſias interpretatur, cuius eſt ſacrificium domino, vel filius domini vel fortitudo domini.

c tuerūt ſibi regē Ioſiā filiū eius pro eo. Reliqua aūt ſermonū
Amon quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonū
dierum regum Iuda? Sepelieruntque eum in ſepulchro ſuo
in horto Oza, & regnauit Ioſias filius eius pro eo.

a *Inſuper & ſanguinem innoxium fudit, &c.* ✻ Theod. Non ſolum rabiem ſuam exercuit in errorē adductus idolorum, ſed etiā innoxiū ſanguinem effudit plurimum, donec impleuit Ieruſalē vſque ad os. Eos autē præcipue de medio tollebat, qui pietatē defendebant, & diuinā irā eis prædicebant. Eum aiunt Iſaiam quoque prophetam ſerra diſſecuiſſe.

✻ Iuſtinus Martyr. Veſtri doctores deleuerunt illa quæ de ſupplicio Iſaiȩ ſcripta fuerant, quem ſerra lignea ſecuiſtis. Id facinus fuit figura Chriſti gentem veſtram in partes duas diſſecturi, & alteros cum ſanctis patriarchis propheti ſque dignaturi ſempiterno regno futuro, alteros vero damnaturi ad ignem inextinguibilem cum cæteris ſimilibus incredulis.

✻ Epiphanius. Eſaias in Ieruſalem ſub Manaſſe rege Iuda ſectus in duas partes occubuit.

✻ Auguſtin. Numa regnante Romæ, apud Hebræos initio regni Manaſſe, ab hoc impio rege propheta Iſaias perhibetur occiſus.

✻ Hieron. Tradunt Hebræi Iſaiam ſocerū fuiſſe Manaſſe filij Ezechiæ regis Iuda.

✻ Idem. Iudæi volunt Iſaiam quod dixiſſet. Audite verbum Dei principes Sodo-

C morum, intantum dira perpeſſum, vt non ſolum verborum cōtumelijs, ſed & plagarum dolorib. fuerit expoſitus. Attn̄ ſe conſciētia iubētis Dei, vniuerſos eorum impetus cōtudiſſe. D

✻ Idem. Certiſſima eſt traditio apud Iudæos Iſaiā de ſua ꝓphetaſſe morte, c. 57. qđ ſerrandus eſſet a Manaſſe ſerra lignea. Vn̄ & noſtrorū plurimi illud qđ de paſſione ſanctorū ī epiſtola ad Hebrȩos ponitur, Serrati ſunt, ad Iſaiæ referunt paſſionem. Io 57.c.

b *Regnauit Amon filius eius pro eo.* ✻ Theod. Patris quidem prauitatē eſt imitatus, pœnitentiam autem minime eſt æmulatus.

✻ Glycas. Fuerit operæ pretium inquirere, quāobrem Deus Manaſſis quidem pœnitentiam expectauerit, ſed non filij eius Amon, quem inſtar ſegetis demeſſuit? Nimirum cogitationem quidem prauam apud animū inſtituit, cum ſecum ita loqueretur. Pater meus a puero multa ſcelerate fecit, ac in ſenecta pœnitentiam egit. Quamobrē & ipſe hac in, ætate pro animi libidine, me gerā, & deinceps ad dominum me conuertam. Hac igitur de cauſa Deus pœnitentiam ipſius non expectauit, quando paternis calamitatibus nullo modo factus erat melior. Annal. par. 2. E

c *Ioſiam.* Rab. Ioſias oēm ſpurcitiam idolorum emendauit, & ſe in Dei cultu ſtrenue exercuit, ſicut de illo ante longe prȩdictum eſt per prophetam. F

☞ CAP.

† abſtergam. † abſtergit quiſpiam ſcutellam, & terſam vertit ſuper faciem ſuam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et delebo. *In quibus nihil apparet de his quæ fuerāt ibi ſcripta, ſic Nabuzardā deleuit Ieruſalē incendendo domum domini et domum regis, et domos Ieruſalem per circumitum, vt habetur inf. 25.*

2 Et duc. *Loquitur ad ſimilitudinem illius qui perfecte delet tabulas quia pluries ducit ſtilū ſuper ceram ad totum complanandum. Sic rex Babylonis pluries ſpoliauit & captiuauit populū Ieruſalē, ſcilicet, tempore Ioachim, & tempore Sedechiæ, vt habetur inf. 24. et 25. cap.*

3 Eo quod. *quia licet humanum ſit peccare, diabolicū tamen eſt in peccato perſeuerare.*

4 Inſuper. *Hic conſequenter deſcribitur comminantiū occiſio crudelis, quia Manaſſes non ſolū prophetas domini ad ſe miſſos non audiuit ſed etiam crudeliter occidit, & in magna multitudine, ad quod deſignādum ſubditur.*

5 Donec. *ideſt, quantum potuit facere, ſicut vas dicitur plenum vſque ad os, qn̄ non poteſt vltra capere, inter iſtos occiſos fuit Eſaias propheta, qui dicitur fuiſſe auunculus ipſius Manaſſe ex parte matris & ꝑ hoc quod erat nobilis genere, non fuit auſus eum ita de facili interficere ſicut alios, ſed quæſiuit occaſionem de lege, vt hētur in quodā libro Hebraico, qui dicitur lebamoth, dicēs.* Tu dixiſti: Vidi dominū ſedentem ſuper ſolium excelſum, &c. *vt hētur Eſa. 6. a. et iō tu dicis cōtra Moyſen et cōtra dominū dicentem Moſi.* Nō videbit me homo & viuet. *Exo. 33. d. et ſic iudicauit eū ad mortem. Et cū propheta oraret dominū, aperuit quandam cedrū, et ibi incluſit prophetā. Manaſſes aūt viſo miraculo non fuit retractus a crudelitate, ſed cū cedro fecit eū ſerrari cum ſerra ferrea. Expoſitores autē noſtri dicunt cōmuniter, quod fuit ſerratus ſerra lignea ad diuturniorem afflictionem, cum propheta peteret aquam ſibi dari, et negaretur, dominus de excelſo miſit aquā in os eius, et inde locus ille iuxta quē ſerrebatur dictus eſt Siloe, quod ſignificat meſſionem, tamen in fine iſte Manaſſes pœnituit vt habetur 2. Paral. vlt. ca.*

6 Reliqua autem. *Hic conſequenter deſcribit mors ipſius Manaſſe, et filii eius ſubſtitutio, ſcilicet Amon, qui fuit imitator paternȩ malitiæ, vt dicitur in litera, et patet vſque ibi.*

7 Seruiuitque immunditijs. *i. idolis, quæ vocantur immunditiæ apud Hebræos, propter quod ignominioſe mortuus eſt, et a ſeruis ſuis interfectus in domo ſua.*

☞ CAP.

A

CAPVT XXII.

Quæſt.55. a OCto. annorum erat Ioſias.

* Thodoretus. Hic ſummā exercuit virtutem, & parentis ſui Dauidis, poſſedit pietatem. B Et primum quidem quæ reſartione egebant in templo domini ſumma curauit diligentia. Deinde cum diuina audiiſſet eloquia, & veſtem diſcidit, & diu luxit, & quid eſſet agendum ab vniuerſorum Deo quæſiuit. Tandem miſit Pontificem & principes, ad Oldeam, prophetiſſam. Deus autem C per eam aduerſus populum quidem & templum, & ciui-

CAPVT XXII.

a †OCto annorum erat Ioſias cum regnare cœpiſ- 1
ſet, & triginta vno anno regnauit in Ieruſalē.
Nomen matris eius Idida ſilia Adaia de Beſe-
cath. Fecitque quod placitum erat coram do- †
mino, & ambulauit per omnes vias Dauid pa- 2
tris ſui: non declinauit ad dexteram ſiue ad ſi-
niſtram. Anno autem octauodecimo regis Io- †
ſiæ miſit rex Saphan filium Aſalia, filij Meſulam ſcribam templi
domini, dicens ei: Vade ad Helciam ſacerdotem magnum, vt con- 3
fletur pecunia quæ illata eſt in templum domini, & quam college-
runt ianitores templi a populo, deturque fabris per præpoſitos in 4
domo domini: Qui & diſtribuant eam his qui operantur in tem-
plo domini ad inſtauranda †ſartatecta templi domini tignarijs vide 5 6
licet & cæmentarijs, & his qui interrupta componunt, & vt eman- 7
tur ligna & lapides † de lapidicinis ad inſtaurandum templum do- 8
mini. Veruntamen non ſupputetur eis argentum quod accipiunt, 9
ſed in † poteſtate habeant & in fide. Dixit autem Helcias pontifex
ad Saphan ſcribam, librum legis reperi in domo domini. Deditque 10
Helcias volumen Saphā ſcribæ, & legit illud. Venit quoque Saphan
ſcriba ad regem, & renuntiauit ei quod præceperat, & ait: Confla- 11
uerunt ſerui tui pecuniam quæ reperta eſt in domo domini, & de-
derūt vt diſtribueretur fabris a præfectis operum tēpli domini. Nar 12
rauit quoq; Saphā ſcriba regi dicēs: Librū legis dedit mihi Helcias
ſacerdos. Quē cū legiſſet Saphā corā rege, & audiſſet rex verba libri
legis domini: ſcidit veſtimenta ſua, & præcepit* Helciæ ſacerdoti: & 13
Ahicam filio Saphan, & Achobor filio Michia, & Saphan ſcribæ, 14

D ciuitatem, tul[it] ſententiam propter ſcelera quæ ipſi admiſerant pio autem reg[i] bon[um], & fauſt[um] prædixit. Tantum iuuat compunctio & lacryma eos qui vtuntur, tantamque noxiam, ſubiectis, impij afferunt.

* Ambroſius Fidem diligite quoniam per fidem & deuotionem Ioſias magnum ſibi ab vniuerſis amorem acquiſiuit, quoniam celebrauit paſcha domini cum eſſet annorum decem, & octo, quemadmodum, nemo ante eum. Zelo itaque vt vicit ſuperiores, ita & vos filij zelū Dei ſumite.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXII.

1 OCto annorum. *Hic conſequenter deſcribit quid factum ſit ſub Ioſia rege. Et primo oñditur qualiter ſancte vixit. Secūdo qualiter ſubiectos ſibi adhoc induxit 18.c. Primum aūt oſtēditur primo ex ſtudioſa reparatione templi. Secundo ex formidatione diuini iudicii, ibi* Narrauit quoq;. *Tertio ex deuota requiſitione diuini conſilii, ibi.* Et præcepit. *Circa primum dicitur.*

2 Et ambulauit. *ſcilicet, quantum ad bonum, non quantum ad malum, vt pote in facto Vriæ Hethæi & conſimilibus.*

3 Vt confletur: *Offerente eū ex deuotione pro habendis neceſſariis in templo.*

4 Deturque. *Dicuntur autem fabri generaliter artifices non ſolum in ferro et aliis metallis, ſed etiam in lapidibus & lignis.*

5 Ad inſtauranda. *ideſt, reparanda.*

6 Sartatecta. *ideſt, tecta quæ defendūt parietes a pluuiis & intemperie aeris ne corrūpantur, et dicuntur a ſartio ſartis, et tectum tecti.*

Tigna-

7 Tgnarijs. *ideſt, carpentariis, qui faciunt tigna.*

8 Et cæmentarijs. *qui cōponūt lapides in muro et liniūt parietes.*

9 Non ſupputetur. *ideſt, nō exigatur ab eis ratio, ſed eorū fidelitati committatur.*

10 Librum. *Dicit Ra.S.i. quod cum Achaz quæreret libros legis domini ad cōburendum, iſte fuit abſconditus in muro tēpli, et ſic cum reparărentur muri fuit inuentus.*

11 Conflauerunt. *ideſt, expenderunt eam in reparatione templi vt iuſſiſti.*

12 Narrauit. *Hic conſequenter oſtenditur ſanctitas Ioſiæ ex formidine diuini iudicii, quia cum audiret legi corā ſe maledictiones ſcriptas in Deut. ſuper tranſgreſſores legis, et ſciret patrē ſuum, et plures alios cum populo fuiſſe tranſgreſſos legem multipliciter.*

13 Scidit. *in ſignū triſtitiæ propter offenſas præteritas et pœnas futuras, et patet litera.*

14 Et præcepit. *Hic conſequenter oſtenditur ſanctitas Ioſiæ ex requiſitione diuini conſilii, cū dicitur.* Ite & cōſulite. *et ſequitur poſtea.*

Ierunt

MORALITER.

1 *Octo annorum.* Iſte qui ſancte vixit & valde iuuenis regnare cępit B. Ludouici regis Francię videtur typum tenuiſſe, qui ſanctiſſime vixit & coronam regni Franciæ valde iuuenis ſuſcepit.

† *Fecitq; quod placitum erat coram domino,* ſcilicet. viuendo ſancte & regnando iuſte.

2 *Et ambulauit per omnes vias Dauid patris ſui.* Ideſt, Chr̄i, cuius figura fuit Dauid, vt frequenter ſuperius eſt expreſſum. Beatus. n. Ludouicus vt Chriſtum per viā paupertatis, caſtitatis, & obediētię ſequi poſſet, religionē ingredi voluit, & feciſſet, ſi domina regina cōiux ſua conſentire voluiſſet, vt ſcribitur in legēda ipſius. Ipſe ēt attendens Chriſti verbū Matt. 16.d. *Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuā & ſequatur me.* Bis crucē accepit, & bis transfretauit, & in terra ſancta vitam finiuit.

Anno

† *Anno autem octauo decimo regis Ioſiæ.* Tunc. n. incepit intendere reparationi templi. Et B. Ludouicus multas eccleſias ruinoſas fecit reparari, & alias plures de nouo cōſtrui, & multa loca religioſa tā virorū quā mulierū ad augmentationem diuini cultus fecit ædificari: multas etiā domos Dei ab ſubleuationē pauperū, qui ſunt membra Chriſti, cōſtruxit, & bonis temporalibus dotauit, & in his & conſimilibus tot & tāta fecit, qđ ſi homines tacerent, lapides clamare deberent.

10 *Librum.* In illo libro erāt ſcriptę maledictiones inducēdę a domino ſup legis tranſgreſſores & ad eius auditū territus fuit Ioſias, attēdens peccata regū precedentium & etiā ſubditorū: propter quod ſuper hoc quæſiuit conſilium bonorū Et ſimiliter ſanctus Ludouicus rex audiens ſermones de ſuorū ſubditorum tranſgreſſionib. & ēt de ſuis, licet minima eſſent, valde dolebat: & à viris bonis & prudentib. quærebat cōſiliū emēdationis, & p ſe & alios executioni diligēter dabat.

† *Et*

Aſaiæ ſeruo regis dicens: Ite & conſulite do-
minum ſuper me, & ſuper populo, & ſuper om
ni Iuda, de verbis voluminis iſtius quod in-
uentum eſt. Magna enim ira domini ſuccen-
ſa eſt contra nos, quia non audierunt patres
noſtri verba libri huius, vt facerent omne quod
ſcriptum eſt nobis. Ierunt itaque Helcias ſa- 1
cerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, &
Aſaia ad Holdam prophetidem vxorem Sel-
lum filij Thecuæ filij Araas cuſtodis veſtium,
quæ habitabat in Ie- 2
ruſalem [a] in Secunda.
Locutique ſunt ad eã
Et ille reſpondit eis.
Hæc dicit dominus
Deus Iſrael. Dicite vi
ro qui miſit vos ad
me. Hæc dicit dominus. Ecce ego adducam
mala

a *In Secunda.* In Para. legitur a de Ezechia, quod ædificauit omnẽ murum qui fuerat diſſipatus, & forinſecus alterũ murũ, vnde Sophonias. *Vlulatus a Secunda.* Prophetiſſa ergo habitauit in Secunda, id eſt, in ſecundi muri parte.

mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores D
eius, omnia verba legis quæ legit rex Iuda,
quia dereliquerunt me, & ſacrificauerunt dijs
alienis irritantes me in cunctis operibus ma-
3 nuum ſuarum. Et † ſuccendetur indignatio †ſuccenſa.
mea in loco hoc, & non extinguetur. Regi au-
tem Iuda qui miſit vos, vt conſuleretis domi-
num, ſic dicetis. Hæc dicit dominus Deus Iſ-
rael. Pro eo quod audiſti verba voluminis, &
† perterritum eſt cor tuum, & humiliatus, es †mollitum.
coram domino, auditis ſermonibus contra lo- E
cum iſtum, & habitatores eius, quod videlicet
4 fierent in † ſtuporem, & in maledictum, & ſci- †deſolationẽ.
5 diſti veſtimẽta tua, & fleuiſti coram me, & ego
audiui te, ait dominus. Idcirco colligã te ad pa-
6 tres tuos, & colligeris ad ſepulchrum tuum in
7 pace, vt non videant oculi tui omnia mala quę F
introducturus ſum ſuper locum iſtum.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ierunt. *Quæritur hic quare non iuerunt ad Ieremiam prophetam qui tunc erat, vt patet Iere. 1. Ad quod dicũt expoſitores noſtri communiter, quod hoc fuit, quia adhuc erat iuuenis, nec habebatur in autoritate. Sed hoc non videtur verũ, quia Ieremias cępit prophetare decimotertio anno regni Ioſiæ, vt habetur Iere. 1. Ioſias præcepit reparari tẽplum decimooctauo anno regni ſui, et tunc fuit iſte liber repertus, ex quo patet quod Ieremias iam per quinque annos ad minus prophetauerat, et per cõſequens in autoritate erat, propter qđ Rab. Sa. aliter reſpõdit ſecundum duas opiniones Hebræorum. Vna eſt, quod Ioſias q̃rebat conſilium pietatis et miſericordiæ diuinæ, & iõ iuerunt ad mulierẽ prophetidem, quia mulieres magis ſolent eſſe miſericordes quã viri. Alia eſt, qđ Ieremias iuerat ad commonendũ decẽ tribus verbo, ne obliuiſcerentur dominũ in terra captiuitatis eorum, vel illos qui remanſerunt, quia nõ fuerunt ita generaliter captiuati per Salmanaſar, quin remanſerint aliqui, qui fugiẽdo ſe abſconderant, ſicut monuit ſcripto illos, qui poſtea fuerunt tranſmigrati in Babylonem, vt habetur Ier. 29.*

2 Quę habi. *ſ. mãſione, quia Ieruſalẽ erat clauſa triplici muro, ſicut dictũ fuit ſup. 3. lib. c. 3. et ſic erãt ibi tres habitationes, et in ſecũda manebant prophetæ et nobiles, vt dictũ fuit ibidẽ. Cetera patent vſq; ibi.*

3 Et ſuccendetur. *id eſt, pœna a me diffinita nõ retractabitur, et ad literam ciuitas Ieruſalẽ fuit accenſa per Chaldæos, vt hẽtur infr. 25. c.*

4 Fierent. *propter nimiam deſtructionem.*

5 Et in. *id eſt, in exemplum maledictionis, ita quod quãdo aliquis maledicet alicui, dicet ſic fiet tibi ſicut habitatoribus Ieruſalem.*

6 Et colligeris. *Sed cõtra hoc videtur, quia Ioſias fuit vulneratus cum iret contra regẽ Aegypti et mortuus, vt hẽtur. c. ſeq. Dicendum, quod iſta collectio pacifica intelligitur quãtum ad hoc, quod deſtructio ciuitatis et tẽpli nõ accideret in diebus ſuis, et hoc notatur cũ dicitur.*

7 Vt non. *Sapientes. n. reputauerunt maius malũ videre deſtructionem ſuæ religionis et populi, quã mori. vñ dicitur 1. Mac. 3. g.* Melius eſt nobis mori in pręlio, quam videre mala gentis noſtræ & ſanctorum. *Dicit ẽt Ioſephus lib. de Iudaico bello, qđ Titius quãuis eſſet Gẽtilis, in deſtructione Ieruſalẽ cum tẽplum arderet, & ſacerdotes fatigati ex ſiti et labore propter incendiũ propinquũ ſe redderent ei, petentes ſibi vitã donari, iuſſit eos occidi dicens eos eſſe degeneris animi, qui templo et numini cuperent ſuperuiuere. Pōt ẽt aliter exponi.* Colligeris, *ſ. ad patres ſanctos in limbo, qui ſũt in pace, eo qđ ſunt ſecuri de ſua futura beatitudine. Ioſias. n. vt patet ex prædictis fuit ſanctus, et ideo pretioſa in conſpectu domini fuit mors ipſius, ſecundum qđ dicitur. Pſal. 15. a.* Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius.

CAP. XXIII.

ET renuntiauerunt regi 1
quod dixerat. Qui miſit 2
& cõgregati ſunt ad eum
omnes ſenes Iuda & Ie-
ruſalem. Aſcenditq; rex
templum domini, & om
nes viri Iuda vniuerſique
qui habitabant in Ieruſalem cum eo, ſacerdo-
tes & prophetæ, & omnis populus a paruo vſ-
3 que ad magnum. Legitque cunctis audienti-
bus omnia verba libri fœderis, qui inuentus
4 eſt in domo domini. Stetitque rex ſuper † †columnam.
5 gradum, & fœdus percuſſit coram domino,
vt ambularent poſt dominum, & cuſtodirent
præcepta eius, & teſtimonia, & † cæremo- †decreta.
nias in omni corde & in tota anima, & ſuſci-
tarent verba fęderis huius quæ ſcripta erant in
6 libro illo. Acquieuitque populus pacto. Et
7 præcepit rex Helcię pontifici, & ſacer-
8 dotibus ſecundi ordinis & ianitoribus,
vt

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIII.

ET renuntiauerunt. Oſtenſo qualiter Ioſias ſancte vixit, hic conſequenter oñditur qũo ſtudioſe ad hoc populum induxit. Circa qđ primo deſcribit̃ eius operatio laudabilis, ſecũdo occiſio lamẽtabilis, ibi. *In dieb. eius.* tertio ſubſtitutio ꝑlis diſſimilis, ibi. *Tulitque populus terræ.* Primũ oñditur ex tribus, ſcilicet, ex fęderis cum Deo renouatione. Secundo ex idololatriæ deſtructione, ibi. *Et præcepit rex.* Tertio ex phaſe celebratione, ibi. *Reuerſus eſt Ieruſalem.* Circa primũ dicitur.

1 *Et renuntiauerunt regi.* ſcilicet, verba prophetiſſæ.

2 *Qui miſit & congregati ſunt ad eum omnes.* Vt confęderaret populum domino. Vnde ſubditur.

3 *Legitque, &c.* vt intelligerent legis pręcepta, & bona promiſſa acceptantibus & mala comminata tranſgreſſoribus.

4 *Stetitque, &c.* Quem fecerat Salomõ, vt hẽtur 2. Paral. c. 6.

5 *Et fędus, &c.* promittendo ſub iuramento pro ſe & populo ſeruare mandata domini.

6 *Acquieuitque, &c.* iuramentum illud ſuper ſe recipiendo.

7 *Et præ. &c.* Hic cõſequẽter deſcribitur idololatriæ deſtructio, & primo in templo dñi quod erat deputatũ diuino cultui, ſed reges idololatræ introduxerant ibi cultum idololatriæ, & hoc eſt quod dicit̃. *Et præcepit.* i. ſummo ſacerdoti.

8 *Et ſacerdotibus ſecundi.* qui ſub ſũmo ſacerdote miniſtrabãt
per

MORALITER.

1 *Et renuntiauerunt, &c.* ſcilicet, prophetiſſa.

Qui

2 *Qui miſit & congregati ſunt ad eum omnes ſenes Iuda, & Ieruſalem. Aſcenditq; rex tẽplum domini, &c.* ſcilicet, ad ordinãdũ de
† correctio

a *Contaminauit*. Rab. Ioſias Thophet vel oſſa mortuorum ibi (ſicut in ſequentibus locis feciſſe legitur) vel alia q̄libet immunda diſpergens, quatenus abominationi potius quā delectationi aptus omnibus qui aſpicerent, locus, appareret.

A

Rabbanus. Eucherius. Angelomus.

b *In conualle*. Rab. Vallis Ennon eſt iuxta murum Ieruſalē contra Orientem, in qua nemus pulcherrimum Siloe fontibus irrigatur. Thapheth ſiue Thopheth erat locus in eadem conualle iuxta agrum Achel demach ad Auſtrum Sion. In Thopheth, quia locus erat amœniſſimus, vnde hodie hortorum præbet delitias, ſolebant ſacrificare dæmonibus. Vallis Ennom dicitur Hebraice Gehennō, vnde dominus Ieſus Gehennam cognominauit, quia ſicut in conualle Ennom qui idolis ſeruierunt in ea perierūt, ita peccatores ex peccatis damnabuntur. Vnde in Ieremia. *Non vocabitur locus iſte amplius Thophet, ſed vallis occiſionis, et diſſipabo conſilium Iudæ & Ieruſalem in loco iſto, & ſubuertam eos gladio.* Eſaias Thophet infernum appellat dicens. *Præparata eſt ab Eri Thophet profunda & dilatata*. Pulchre ait *dilatata*, quia Thophet dicitur latitudo,

† religioſos l.XX. ſacerdotes.

† Planetis vel ipſi mazaboth vt ſit nomen planetæ.

† filiorum populi. Hebr.

† in quibus.

† cortinas luco.

B

Luc.12.a.

Hiere.19.b.

C

Eſa.30.g.

† vel cubitum † id eſt, in ſuburbanis, hoc eſt qui, erat præpoſitus ac præfectus in ſuburbanis vrbiū atque villarum.

c *Per ignem Moloch*, &c. ⁂ Theod. Erat hoc idolum Ammonitarum.

⁂ Hebraei. Ipſum fuit concauum, habēs caput vituli, & manus hominis extentas atq; paratas ad ſuſcipiendū, & ponebatur in igne, & pueri qui per ignem traducabantur, ad brachia Moloch impellebantur, vt inter amplex⁹ eius cremati, gratū illi fieret ſacrificiū. Vocatus eſt autem illa vallis filiorū Hennō a rugitu ipſo quem filij ibi immolati emiſerunt.

d *Abſtulit*. Rab. Iudæi ſuperſtitionibus gentium ſe mancipauerant, qui inter cætera ſolēt pigere vel facere ſimulacrū ſolis vt puerum imberbem, quia nullum per ſecula ſeniū incidit, quotidie nouo ortu natus. Cui currus & equos tribuunt, quia curru igneo & equis igneis Elias rapt⁹ eſt ad cęlum, quod inter alia in pariete depictū vident, & vicinia nominis decipiunt, Elios enim Græce ſol dicitur.

⁂ Angelomus. Audientes Gręci ab Iſraelitis, quos diuinas

vt proijceient de templo domini omnia vaſa quæ facta fue- 1
rant Baal & in luco, & vniuerſæ militiæ cæli, & combuſſit ea 2 3
foris Ieruſalem in conualle Cedron & tulit puluerem eorum 4
in Bethel. Et deleuit † aruſpices, quos poſuerant reges Iuda, ad 5
ſacrificandum in excelſis per ciuitates Iuda, & in circumitu
Ieruſalem, & eos qui adolebant incēſum Baal, & ſoli, & lunæ, 6
& † duodecim ſignis & omni militiæ cæli. Et efferri fecit lucū 7
de domo domini foras Ieruſalem in cōualle Cedron, & com-
buſſit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit ſuper ſepul- 8
chra † vulgi Deſtruxit quoque ædiculas † effœminatorum quæ 9
erant in domo domini, † pro quibus mulieres texebāt quaſi 10
† domunculas luci. Congregauitque omnes ſacerdotes de ci
uitatibus Iuda, & † contaminauit excelſa vbi ſacrificabant ſa 11
cerdotes de Gabaa vſq, Berſabee. Et deſtruxit aras portarum 12 13
in introitu oſtij Ioſue principis ciuitatis, quod erat ad ſini-
ſtram portæ ciuitatis, verumtamen non aſcēdebant ſacerdo- 14
tes excelſorum ad altare domini in Ieruſalem, ſed tantum co-
Ioſias.
a medebant azyma in medio fratrum ſuorum. Contaminauit 15
b quoque Thopheth quod eſt in cōualle † filij Ennon, vt nemo
c d cōſecraret filium ſuum aut filiā per ignem Moloch. Abſtulit 16
a ¶ in atrijs templi domini poſitos cum curru.
quoque equos, quos dederāt reges Iudæ ſoli in introitu templi
domini, iuxta † exedram Nathammelech eunuchi, qui erat in
† Pharurim. Currus autem ſolis cōbuſſit igni. Altaria quoque

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ per hebdomadas ſucceſſiue. Dauid enim volēs ampliare cultum diuinum inſtituit 24. ſacerdotes ſub ſummo ſacerdote per hebdomadas miniſtrantes, vt habetur 1. Paral.24.

1 *Vt proiicerent* &c. ideſt ad cultum ipſius.

2 *Et in luco*, &c. Qui plantatus erat in atrijs domus domini, vt ibidem coleretur Baal.

3 *Et vniuerſæ*. ideſt, vaſa facta ad cultum planetarum & duodecim ſignorum, quæ ſunt in zodaico & aliarum conſtellationum notabilium.

4 *Et tulit*. Quia erat locus deputatus idololatriæ p̄ Ieroboā.

5 *Et deleuit aruſpi*. Qui in extis animalium immolatorum idolis diuinabant.

6 *Et eos*. quia non ſolum idola, ſed & cultores deſtruxit.

7 *Et efferri*. ideſt, eradicari, ne aliquid remaneret.

8 *Et proiecit*. qui coluit idola.

9 *Deſtruxit quoque ædiculas eff.* id eſt, paruas ædes, in quibus habitabant ſacerdotes idolorū, qui erant caſtrati, iō nominātur hic effeminati, vnde Hebręi dicūt ibi. *Aediculas latronum.*

10 *Pro quibus mulieres texebant quaſi domunculas luci.* ideſt, cortinas ad faciendum proſtibula in luco, vbi ad honorem idoli proſtituebant ſe mulieres, & in tali luxuria credebant ſacerdotibus, eo quod non faciebant propria concupiſcentia moti, ſed magis ad honorem idoli, ſicut dicit Philoſ.10. Ethicorum de Eudoxo, qui poſuit felicitatem in delectationib. qđ ſibi credebatur, eo quod non videbatur amicus delectationū

11 *Et contaminauit excelſa vbi ſacrificabant*. Etiā domino, quia hoc non erat licitum poſt templi ædificationem.

12 *De Gabaa vſque ad Berſabee*. ideſt, de una extremitate regni vſque ad aliam.

13 *Et deſtruxit aras portarum in introitu oſtij Ioſiæ*. in Hebræo habetur. *Ioſue*. hic erat præfectus in quadam ciuitate, & iuxta oſtiū domus ſuę erant altaria ad immolandū extra tēpli.

14 *Verumtamen*. hoc interponitur ad remouēdum dubium, quia forſitā crederet aliquis, quod iſti ſacerdotes qui immolabant domino in excelſis, admitterētur ſimiliter ad immolandum domino in templo. Quod tamen non fuit factum, ſed permiſſi fuerunt ad comedendum de oblationib. ſicut filia ſacerdotis manens in eius domo, & ſeruus emptitius & vernaculus, quæ tamen perſonæ non ſunt aptę ad faciēdum officium ſacerdotis in templo, nec etiam Leuitæ eius.

15 *Contaminauit quoque Thopheth*, &c. i. idololatriā idoli Moloch quæ vocabatur Thopheth, quod ſignat tympanum ſeu tympani ſonitum, eo quod ſacerdotes illius idoli percutiebant in tympanis, ne parētes audirēt clamorū filiorū ſuorū in manib. idoli morietiū, ſicut dictum fuit ſup.16. & Leu. 18.

16 *Abſtulit quoque equos, quos dederant reges Iudæ ſoli in introitu templi domini, iuxta exedram Nathammelech eunuchi, qui erat in Pharurim.* Dicit Ra. Sa. quod erant equi ſecundum veritatem, quos dederant reges Iſrael idololatræ, ad hoc quod aliqui colentes ſolem in ortu ſolis cum equis & curru irent verſus Orientem quaſi obuiantes ſoli ad eius reuerentiam. Expoſitores autem noſtri dicunt communiter, quod erant equi ſculpti. Gentiles enim ſolem colentes ſculpebant imaginem eius cum curru & equis, vt habetur in legenda quatuor coronatorum, & ad ſimilitudinem Gentilium ex quibus idololatria deriuata eſt ad Iudęos reges Iuda, fecerant talem imaginem in honorem ſolis.

Et

MORALITER.

† correctione malorum ad mitigationem iræ diuinę. Similiter ſanctus Ludouicus rediens de vltra mare, congregauit prælatos & principes & reliquos ſapientes ſui regni, ad ordinandum ſalubria ſtatuta pro bono regni ſui ad honorem Dei. *Et præcepit rex*, &c. Sequitur.

Vt proijce-

1 *Vt proiicerent de templo domini omnia vaſa quæ facta fuerant Baal*. Et ſimiliter beatus Ludouicus, blaſphemias quę fiebāt in iuramentis per totum regnum ſuum pręcepit euitari, & tranſgreſſores huius præcepti debito modo puniri, alias etiā deordinationes quæ in regis abſentia ſolent in regno pullulare, ſtuduit prout potuit, extirpare.

Reuerſuſque

nas habere literas fama prodebat, predicari quod Elias cur
A ru igneo, & equis ſit igneis ad cęleſtia translatus, vel certè
hoc ipſum inter alia depictum in pariete vidētes, credide-
rant (vicinia decepti nominis Solis) hic tranſitum per cę-
los eſſe deſignatum, & miraculum diuinitus factum Dei
mutarunt in argumē
tum erroris, humana
ſtultitia commenta-
tum. Quos imitati Iu
dæi ſatagerunt, ne in
aliquo Gētilium ſtul
tiſſimis minus ſtulti
apparerent.
a *Excelſa*. Rab. Dicit
ſcriptura loca in col-
lib. poſita frondētib.
in quib. vel dæmoni-
bus immolabant, vel
domino locorū amę
nitate illecti cōtra in-
B terdictum, relicto al-
tari quod erat in tem
plo illuc oblaturi con
fluebant. vnde ſępius
ī hoc libro dicitur de
regibus minus perfe
ctis: veruntamen ex-
celſa non abſtulit.
b *Quæ ædificauerat*.
Rab. Hic oſtenditur
quod Salomon de ad
miſſo idololatriæ ſce
lere nunquam perfe-
ctè pęnituit, ſi. n. verè
pęnituiſſet, ſategiſſet
ante omnia, ut idola,
quæ ædificauerat, de
C ciuitate tollerentur,
& non in ſcandalum
ſtultorum, quæ ipſe
cum eſſet ſapientiſſi
mus erronea fecerat,
quaſi ſapienter facta
relinqueret.
c *Et Chamos*. Rab. ali-
bi legitur quod ædi-
ficauit Salomon pha
num Chamos in monte, qui eſt contra Ieruſalem. Sed non
eſt contrarium, quia mons iſte in tanta erat vrbis vicinia, vt
ad ipſam pertinere, ipſamque ſordibus, quæ in eo conge-
rebantur, contaminare videretur.
d *Offenſioni Moab*. Rabb. Idola dicuntur offenſio, quia vel
illis offenditur Deus, vel offenſionem, & ruinam ſuis affe-
runt cultoribus.
e *Tulit oſſa, &c.* Ioſias oſſa mortuorum cremari ſuꝑ altare
iuſſit,

quæ erant ſuper tecta cœnaculi Achaz, quę fecerant reges
Iuda, & altaria quæ fecerat Manaſſes in duob. atriis templi
dñi, deſtruxit rex, & †cucurrit inde, & diſperſit cinerem eo- 1
a rum in torrentem Cedron. Excelſa quoque quæ erant in Ie
¶ Idoli
b ruſalem ad dexteram partem montis†offenſionis, quæ ædi 2
c ficauerat Salomon rex Iſrael Aſtaroth idolo Sidoniorum &
d Chamos†offenſioni Moab, & Melchon abominationi fi-
liorum Ammon†polluit rex, & contriuit ſtatuas, & ſuccidit 3
lucos, repleuitq. loca eorum oſſib. mortuorum. Inſuꝑ & alta 4
re qđ erat in Bethel, & excelſum qđ fecerat Ieroboā filius
Nabat, qui peccare fecit Iſrael, & altare illud excelſum de-
ſtruxit, atq combuſſit, & comminuit in puluerem, ſuccēdit
q́ue ēt lucum. Et conuerſus Ioſias vidit ibi ſepulchra, q̃ erāt
e in monte, miſitq́; & tulit oſſa de ſepulchris, & combuſſit ea 5
ſuꝑ altare; & polluit illud †iuxta verbum dñi, qđ locutus ē
vir Dei, qui prædixerat verba hæc, & ait: Quis eſt †titulus ille 6
quem video? Rñderuntq́; ei ciues vrbis illius. †Sepulchrū eſt
hominis Dei, qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc, q̃ fe-
ciſti, ſuꝑ altare Bethel. Et ait. Dimittite eum: nemo commo-
ueat oſſa eius. Et intacta manſerunt oſſa illius, †cum oſſibus
prophetæ, qui venerat de Samaria. Inſuper & omnia phana 7
excelſorum, q̃ erant in ciuitatib. Samariæ, q̃ fecerāt reges Iſ-
rael ad irritandum dñm, abſtulit Ioſias, & fecit eis ſecundū
omnia opera, quæ fecerat in Bethel. Et occidit vniuerſos ſa-
cerdotes excelſorum, q erant ibi, ſuꝑ altaria, & combuſſit
¶ Ioſias.
oſſa humana ſuper ea. Reuerſuſque eſt Ieruſalem, & ꝓcepit 8
f oī populo dicens: †Facite phaſe domino Deo veſtro, ſecun-
g dum quod ſcriptum eſt in libro fœderis huius. Nec enim 9

† vel confregit.
† corruptionis aut perditionis, ideſt montis Olineti, ſic appellati in vituperium, ob ædificium quod illic ædificauerūt ad colendum idola.
Pſal 23.b
Mat. 1.d
3. Eſdræ 1.a
Pſal. 68.b
Mat. 3.c
† tumulus.
† 3. Re. 13.a
Mala. 3.a
Mala. 4.a

iuſsit, quia prophana fuerunt eorum ſacrificia, & per erro D
rem idololatriæ non ſolum pecora dæmonibus offerebāt,
ſed & ſeipſos in poteſtatem dæmonum tradiderunt, quia
iuſto Dei iudicio ſimul cum altari quod idolis fabricaue-
rant, diſsipandi erant. MYSTICE, qui diaboli ſeruitio mā *Myſticè.*
cipati uitam ſacrile-
gam temporaliter fi-
niunt, æternis crucia
tibus conſumentur,
Deo retribuente ſe-
cundum merita.
f *Facite phaſe*. RABB.
ALLEGO. Ioſias ty-
pum tenet Saluatoris
qui ſalus, & fortitudo
domini dicitur. Vn-
de, *Dominus fortis do-
minus potens in prælio*
& alibi. *Ipſe. n. ſaluum
faciet populum ſuum a
peccatis eorum*. Ipſe q-
dem zelo Dei mun-
dat terram Iudæ, &
Ieruſalem ab immun
ditiis, & abominatio-
E nibus, Vnde. *Zelus do
mus tuæ comedit me*. Et
iterum. *Cuius ventila-
brum in manu ſua, &
purgabit aream ſuam*.
Et alibi.. *Et purgabit
filios Leui*. Celebrat
ergo Ioſias noſter ve
rū phaſe in decimo-
octauo anno regni
ſui, quando in octaua
ætate generali reſur-
rectione perpetrata,
ſanctos ſuos cum ꝑ-
fectione bonorū ope
rum perducit ad bea
F titudinis denarium
eiectis prius omnib.
ſcandalis de regno e-
ius. unde; *Ecce dies ve
niet ſuccenſa, & erunt
omnes facientes impieta
tem ſtipula, & inflammabit eos dies veniens, & orietur vobis timen
tibus ſ. l iuſtitiæ.*
g *Nec enim factum eſt phaſe tale, &c.* Quia ablatis figuris in
die iudicii, tranſibunt ſancti de morte ad uitam, ſicque in
conſpectu conditoris ſui gaudebunt, *quia videbitur Deus Deo
rum in Sion.*
✠ Ioſeph. Purgata omni prouincia, ad Hieroſolymam om *Libro. Antiq. cap. 1.*
nem populum conuocauit, & ad azymorum feſtiuitatem,
quæ

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et diſperſit cinerem eorum, &c. *ut non remaneret illius idololatriæ memoria.*
2 Ad dexteram partem montis, &c. *Iſte eſt mons Oliueti prope Ieruſalem, & vocatur hic mons offenſionis, eo quod Salomon offendit Deum, ædificando ibi templa idolorum pro vxoribus ſuis, vt ſupra habetur 3. lib. cap. 11.*
3 Repleuitque loca eorum, &c. *Per hoc deſignans quod erant loca contaminata propter idololatriam ibidem perpetratam.*
4 Et altare quod erat, &c. *vt habetur ſup. 3. lib. c. 12.*
5 Et tulit oſſa de ſepulchris. *ſicut prædictum fuerat per prophetam domini, vt habetur ſup. lib. 3. c. 13.*
6 Quis eſt titulus ille. *Cum eſſent ibi multa ſepulchra, quæritur quare ib. Ioſias ſpecialiter quæſiuit de illo. Ad quod reſpondet Ra. Salo. quod vidit ex vno latere ſepulchri herbas fœtidas, & pungentes ortas, vt ſpinas, & vrticas, & huiuſmodi, ex alio vero latere herbas bonas, & ſuauiter redolentes, vt balſamum, & huiuſmodi. Poteſt etiā dici, quod falſus propheta qui fecerat ſe ibi ſepeliri, vt parceretur oſſibus eius propter merita prophetæ ſancti ibidem ſepulti, fecerat ibi ſignum notabile, & ſcripturam, per quæ cognoſcebatur quod erat ſepulchrum Prophetæ ſancti, qui de Iudæa venerat, & propter hoc Ioſias rex Iuda ſpecialiter quæſiuit de illo ſepulchro, &c.*
7 Inſuper & omnia, & cætera. *Quia Iudæi decem tribuum, qui captiuatis aliis latuerant, & poſtea habitabant in ciuitatibus illis, obediebant Ioſiæ, ad commonitionē Ieremiæ prophetę, vt dicit Rabi Sal.*
8 Reuerſuſque eſt Ieruſalem, &c. *Hic conſequenter oſtenditur deuotio Ioſię ex phaſe ſolenni celebratione, vnde ſubditur.*
6 Nec enim factum eſt tale phaſe, &c. *i. ſolennitas paſchalis tanta.*

✠ A diebus

MORALITER.

8 † *Reuerſuſque eſt Ieruſalem, &c.* Per hoc autem figuratum fuit; quod beatus Ludouicus in ſuo reditu in Franciam fecit, quæ conuenienter dicitur Ieruſalem, id eſt pacifica: quia terra Francię inter alias terras lōgo tempore per Dei gratiam fuit magis pacifica, & quieta. In hac autem Ieruſalem Beatus Ludouicus ordinauit facere phaſe: quia tunc temporis multas conſtrui fecit eccleſias ad celebrandum Euchariſtię Sacramētū qđ eſt verū phaſe Chriſtianorū.

† In diebus

☞ quæ paſcha dicitur, eos adduxit, donauitque populo nouel A los hædos, & agnos triginta millia, boues autem ad holocauſta tria millia. Præbuerunt autem, & primi Iudæorum propter Paſcha ſacerdotib. agnos quinque, & ſexcenta millia, & Leuitis agnos duo millia eorum præſules obtulerūt, boues vero quingentos. Cauſa vero huius feſtiuitatis hęc erat vt omnia ſecundum leges, & antiquam traditionem paternæ ſolennitatis efficerentur.

Queſt. 58. ✣ Theodo. Cur de Ezechia, & Ioſia eadem dixit, Quod ſimilis ei non fuit, &c. Neque illū cum hoc comparauit, neque hunc cum illo, ſed cum hominibus, qui uiſi erant pii, Aſa, Ioſaphat, & Ionatham, & hunc, & illum conferens, pronunciauit meliores.

Rabbanus. Angelomus. Rab. Quod Ioſias eiectis idolis de terra phytonib. ariolis, & B omnib. immunditiis, domini phaſe celebraſſe legitur Moraliter docet, ut primo purgem⁹ terram cordis a uitiis, ut ſeruire poſſimus Deo. Sicque gratum domino celebramus paſcha: 1. Cor. 5. c. *Non vtique in fermento malitiæ, & nequitiæ. ſed in azymus ſynceritatis, & veritatis.*

a *In Mageddo, cùm vidiſſet eum.*

Li 10. Antiqu. cap. 5. ✣ Ioſeph. Dum Ioſias in pace atq; diuitiis, & gloria ſup omnes excelleret, Nechao rex Aegyptiorū caſtra poſuit contra Euphratem fluuium, vt cōtra Medos, & Babylonios dimicaret, qui Aſſyriorum ſoluerunt principatum. Habebat autem deſiderium, vt regnaret in Aſia. Et dum veniſſet in ciuitatem Modin, quæ erat de regno Ioſię, prohibebat eum Ioſias per ſuam prouinciā iter facere. Tunc mittens Nechao legatos ſignificauit ſe non cōtra C eum exercitum mouere. Ioſias vero nō acquieſcebat. Reor vrgebat eum vt quod imminebat accideret. † 2. Para. 35. c. Nam cum aciē exer-

factum eſt phaſe tale a diebus iudicum, q 1
judicauerūt Iſrael, & oīum dierum regum
Iſrael, & regū Iuda, ſicut in octauodecimo
anno regis Ioſiæ factum eſt pha ſe iſtud do
mino in Ieruſalē. Sed & phytones, & ario 2
los, & figuras idolorum, & inmunditias
& abominationes, q̄ fuerūt in terra Iuda, &
Ieruſalem, abſtulit Ioſias, vt ſtatueret ver-
ba legis, q̄ ſcripta ſunt in libro quē inuenit
Helcias ſacerdos in tēplo domini. Similis 3
illi non fuit ante eū rex. qui reuerteret ad
dominum in oī corde ſuo, & ī tota aīa ſua,
& in vniuerſa virtute ſua, iuxta omnē legē
Moyſi, neq; poſt eum ſurrexit ſimilis. Ve- 4
runtū non eſt auerſus dn̄s ab ira furoris ſui
magni, quo iratus eſt ſuror ei⁹ cōtra Iudā,
ꝓp irritationes qb. ꝓuocauerat eū Manaſ
ſes. Dixit itaque dn̄s: Etiā Iudā auferā a fa
cie mea, ſicut abſtuli Iſrael, & ꝓiciā ciuita
tem hāc q̄ elegi Ieruſalem, & domum de
qua dixi: erit nomen meum ibi. Reliqua ve
ro ſermonum Ioſiæ, & vniuerſa quæ fecit,
nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum
dierum regum Iuda? † In diebus eius aſcen 5
dit Pharao Nechao rex Ægypti, contra re-
gem Aſſyriorum ad flumen Euphraten & 6
abiit Ioſias rex Iuda ī occurſum eius, & † oc
a ciſus eſt in Mageddo cum vidiſſet eum. 7 8
Et portauerunt eum ſerui ſui mortuum de
Mageddo, & pertulerunt in Ieruſalem, &
ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo. † Tulit- 9
b que populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ, &

exercitus ſui cōponeret, & tranſiret a cornu ad cornu, quidam Aegyptiorum iaculatus eſt eum, &c. D

✣ Amb. Raptus eſt Enoch, *ne malitia mutaret cor eius.* Et Ioſias decimooctauo regni ſui, ita domini Paſcha celebrauit, vt omnes retro princeps deuotione ſuperaret, nec diutius fidei ſuæ meritis ſuperuixit, imo quia plebi Iudææ graue imminebat exitium, rex iuſtus ante ſublatus eſt.

✣ Hebræi. Vniuerſus Iuda, & Ieruſalem luxerūt eum, Hieremias maximē, cuius omnes cātores vſque in p̄ſentem diem lamētationes ſuper Ioſiam replicant. De eo lamentatus eſt Spiritus naris noſtræ Chriſtus domini captus eſt in retib. ſuis.

Rabba. Ioſias vulneratus eſt in campo Mageddo, vnde & ſtatim mortuus eſt. Luxitque eum populus multum, Ieremias maxime. Tunc. n. dicitur ita lamentaſſe. Quomodo ſedet ſola ciuitas. De hoc plāctu dicitur: Et erit planctus in Ieruſalem, ſicut planctus Adremō, quod nomen eſt regis, qui tūc regnabat in Charchamis in cuius auxilium Ioſias venerat aduerſus Nechao Regem Aegypti.

Rab. Interfectio Ioſię a Pharaone Nechao facta in Mageddo, ſignificat perſecutionem antiqui hoſtis aduerſus prædicatores, quos per inuidiam neci tradere molitur, & auferre de terra eccleſiæ conatur, quatenus facilius totam plebem diſſipare poſſit. Pharao diſſipans, Nechao ꝑcuſſio, Mageddo de tētatione. Permiſſus quippe diabolus conſurgere aduerſus ſanctos, hic totis virib. certat, quatenus tentando gregē domini percutiēs diſſipet, eoſque primum auferat quorum ſolatio adiuti contra hoſtem dimicare debuerant.

b *Ioàchaz filium Ioſiæ.* RABB. ☞ Alio

NICOLAVS DE LYRA.

1 A diebus iudicum. 2. *Paral. ſt 5. a. dicitur.* A diebus Samuelis. *& in idem redit, quia fuit vltimus iudicum, vt habetur ſup. 1. li. cap. 12. non legitur tamen, quod filij Iſrael tempore iudicum ſolenniter celebrauerint phaſe, ſed tempore Ioſue celebrauerunt, vt habetur Ioſue 5. non enim omnia ſcripta ſunt, quæ facta fuerunt.*

2 Sed & phytones, & ariolos, & figuras idolorum, &c. *Iſta ſunt frequenter expoſita ſuperius.*

3 Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominum in omni corde ſuo. *licet. n. Dauid in aliquibus fuerit deuotior, iſte tamen fuit innocentior, quia talia crimina non commiſit ſicut Dauid.*

4 Veruntamen non eſt auerſus dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor, *quia ſanctitas Ioſiæ non expiauit malitias prædeceſſorum ſuorum, quæ fuerant nimis magnæ, & quantum ad grauitatem criminum, & quantum ad diurnitatem temporum.*

5 In diebus eius. *Hic conſequenter ponitur mors Ioſiæ lamentabilis, cum dicitur.*

6 Et abiit Ioſias rex Iuda. *quia rex Aegypti procedens ad bellū contra regem Aſſyriorum tranſiuit per partem regni Iuda, & ideo Ioſias nolebat hoc ſuſtinere, timens ne ingreſſus terram ſuam eam caperet, vel ſaltem ſpoliaret.*

7 Et occiſus eſt in Mageddo. *nomen eſt loci.*

8 Cum uidiſſet eum. *Ideſt, pugnaſſet contra eum.*

9 Tulitque populus. *Hic conſequenter deſcribitur ſubſtitutio diſſimilis, quia Ioachaz filius Ioſię fuit idololatra peſſimus, ibi ſubditur.*

✣ 2 Et

MORALITER.

† 5 *In diebus eius aſcendit, &c.* Contra quem iuit Ioſias, & ibidem mortuus, & per ſeruos ſuos ad ſepulchra regum in Ieruſalem reportatus. Per regem Aegypti ſignificatur Soldanus Babyloniæ, quæ eſt in Aegypto. Cōtra ipſum autem accepit ſecundo ſanctus Ludouicus crucem, & in illo paſſagio fuit defunctus, & inde per homines ſuos in Frāciam ad regum ſepulchra deportatus.

9 *Tulitque populus terræ Ioachaz.* de iſto Ioacim fratre ſuo nihil dicitur notabile myſticandum.

A ¶ Alio nomine Sellum dicitur, ſed quia peruerſiſsimus fuit, paruo tēpore regnauit, nam Nechao vinxit eum, eo quod populus contra ſuam voluntatem conſtituiſſet eum regem, & duxit illum in Aegyptum.

RABBANVS. Ioachaz retentus ſignificat malos Doctores, quos populus terræ, ſcilicet, terrenæ cupiditati deditis, conſentientes vitijs ſuis prælatos eligunt, quos Pharao in Rebla vinxit, cum diabolus ꝑ multitudinē
B adulatorum eneruās decipit corda prælatorum, ſicque in ſpiritualis Aegypti vinctos catenis peccatorum tenebroſam mergit abyſſum.

a *Argentum autem, & aurum dedit Ioacim Pharaoni, cū indixiſſet terræ per ſingulos, vt conferretur iuxta præceptum Pharaonis.* RABBANVS. Malignus
C cenſum ſeruitii ſui populo carnali expetit, ut tam ſenſu, quam eloquio eius per omnia parati ſint obſequio. Ioacim præcepto regis cenſum exigit, quia diabolus per ſibi deditos magiſtros, ab unoquoque exigit ſecundum vires ſuas

vnxerunt eum, & conſtituerunt eum regem pro patre ſuo.
Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare cœpiſſet,
& tribus menſibus regnauit in Ieruſalem. Nomen matris eius
Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malum coram domi 1
no, iuxta omnia quæ fecerant patres eius. Vinxitque eū Pha- 2
rao Nechao in Rebla[a] quæ eſt in terra Emath, ne regnaret in
Ieruſalem. Et impoſuit mulctam[a] terræ centum talentis argen
ti, & talento auri. Regemq; conſtituit Pharao Nechao Elia- 3
cim filium Ioſiæ pro Ioſia patre eius, uertitq; nomen eius Ioa 4
a cim. Porro Ioachaz tulit, & duxit in Ægyptum*. Argentum 5
autem, & aurum dedit Ioacim Pharaoni, cum indixiſſet terræ per ſingulos, vt conferretur iuxta præceptum Pharaonis.
Et vnumquemque iuxta vires ſuas exegit, tam argentum, q̃
b aurum de populo terræ, vt daret Pharaoni Nechao. Viginti-
quinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem. Nomen matris eius Zebda, filia Phadaia de Ruma. Et fecit malum coram domino, iuxta omnia, quæ fecerant patres eius.

a ¶ Multitudine. ¶ Rebla multitudo interpretatur.
a ¶ Id eſt pecuniam multam, & tributum.

D ſuas peccati cēſum ſoluere, ſicque in nequiter prælatis quotidie præparat perditionem ſubiectis

b *Vigintiquinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem.*

✠ COMESTOR. Ioſias reliquit tres filios, Eliacim, qui & Iechonias, primogenitum uigintiquinque annorū, medium autē Ioachaz, qui & Sellū, viginti trium annorum, & tertiū Mathaniam circiter octo annorū, quem Sedeciam uocauit Nabuchodonoſor. Seder olam cap. 24. E
✠ Hebræi. Initio regni Ioacim filii Ioſiæ, Ieremias ꝓpheta ad vniuerſum Iuda, & Ieruſalem cōcionatus eſt. *Conuertimini quiſque a via ſua mala, &c.* Cumque minimè reſipiſcerent, rurſum eſt concionatus. *Niſi audieritis, ponam domum iſtam ſicut Silo, &c.* F

Vigintiquinque annorum erat Eliac. &c. ✠ Ioſeph. Hic uir erat natura iniuſtus, & valide nequiſſimus, & neque circa Deum ſanctus, neque circa homines manſuetus. Li. 10. Antiq. cap. 6.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et fecit malum coram domino, &c. *ſcilicet, Manaſſes, Achaz, & alii qui fuerant peſſimi, propter quod traditus eſt in manus Regis Aegypti, vnde ſubditur.*

2 Vinxitque eum Pharao, &c. *cum enim Pharao cepiſſet Syriam, mandauit pro Ioachaz, vt veniret ad eum in Rebla, quæ eſt ciuitas Syriæ, & ille non audens rennuere, eo quod non habebat uirtutem reſiſtendi, miſſus eſt ab eo vinctus in Aegyptum, & ibidem mortuus.*

3 Regemque conſtituit Pharao, &c. *fratrem Ioachaz ſeniorem ipſo, ſed populus terræ præpoſuerat iuniorem, ad hoc inductus ꝑ amicos ex parte matris ſuę, qui erant potētes in regno, ſ. Pharao reſtituit regnum ſeniori, ut ſibi fidelius ſeruiret.*

4 Vertitque nomen eius Ioacim. *ſic debet ſcribi: ſcilicet, per ſimplex, k, & m, in fine, quia in Hebræo ſcribitur per Coph & Mem, quibus correſpondent apud nos, k, & m, mutauit autem rex Aegypti nomen eius in ſignum, & memoriam, quod ipſe creauerat eum regem.*

5 Argentum autem, & aurum, &c. *reddens ei diligenter tributum, quia reſtituerat ſibi regnum.*

CAP. XXIIII.

A I N diebus, &c. fac. eſt ei Ioac. ſer. ✻ Ioſeph. Cum quartum
Li. 10. Anti. c. 7. iam regni haberet annum, Babyloniæ principatum Nabuchodonoſor accepit, & eodem tempore cū magno apparatu ad Archamin ciuitatem venit, quæ eſt iuxta Euphratem, pugnaturus ꝯ regem Aegypti Nechaon: ſub hoc.n. Syria erat vniuerſa. Dū cognouiſſet regis Babylonis uolūtatem Nechao, non expauit, ſed cū magno brachio ſuper illum venit. Qui facta congreſſione de
B uictus eſt, & multa millia, cum variis belli rebus amiſit. Tranſiēs autem Euphratē Babyloniæ rex, omnem Syriā vſque ad Peluſium cepit, præter Iudęā. Quarto igitur anno Nabuchodonoſor regis, qui erat octauus Ioachim regis Hebræorum, cōtra
C Iudęos, cū magno exercitu caſtrametat⁹ rex Babylonius tributa exacturus a Ioachim. Ille vero metuens eius minas, & pacem habere deſiderans, tribuit ei talenta, quæ præceperat tribus annis.

Rabbanus. Angelomus. Rabba. Cum ſemel quis cuilibet ſe mancipariт vitio non vni, ſed multis dominis obnoxius erit. Vnde Ioacim quē Pharao ante cenſum ſibi ſoluere coegit, nunc rex Babylonis ſibi tribus annis ſeruire compellit. Nabuchodonoſor idem eſt, ꝙ Pharao, ſ. princeps confuſionis, & rector tenebrarum harum. Ergo cum antiquus hoſtis aliquem ſibi cēſum pcti ſoluere perſuadet, mox totum in dominium ſuū redigere, & plenum ſeruitium expendere admonet. Ergo trib. annis regi Babylonis ſeruū eē eſt pſuaſione, delectatione, cōſenſu antiquo hoſti ſubditū fore, & totū vitiis deditū quaſi liberè ab eo poſſideri. Sed aliquādo tales per Dei miſericordiam admoniti rebellant contra nequam ſpiritum. Vnde ſubditur. Rurſum rebellauit contra eum. Nec ſufficit rebellare, ſi non perſeuerauerit in certamine. Qui.n. a diaboli poteſtate ſe exire deſiderat, neceſſe eſt, vt fortiter cōtra eum dimicet, & adiutoriū a Deo imploret.

b Et rurſum. ✻ Ioſephus. Tertio anno audiens Aegyptios denuo contra Babylonium pugnaturos tributa non reddit, ſed ſpe Aegyptiaci belli deceptus eſt, nam pugnare contra eum non pſumpſerunt. Propheta ſi quidem Ieremias, quotidie pdicebat, quia fruſtra Aegyptiorum ſpe tenerētur, & quia imminerет ciuitati, vt a Babylonio vaſtaretur, & rex ſubderetur. Sed hæc nulla vtilitate dicebat, quando, qui crederet nullus erat, &c. Cū Babyloniæ rex intraſſet ī ciuitatem, iuuenes fortiſſimos, & decoros occidit, vna cum rege Ioacim: quem etiam ante muros inſepultum proiici iuſſit: filiū vero eius Ioachin conſtituit regem. Eos aūt, qui erant in dignitatib. conſtituti numero tria milia, captiuos duxit in Babyloniā, inter quos erat, & propheta Ezechiel adhuc puer.

Rabb. Hunc refert Ioſephus a Nabuchodonoſor interfectum, & ante muros Ieruſalem proiectum, & inſepultū, de quo prædictum fuerat: *Sepultura aſini ſepelietur.*

c *Regnauitque Ioachin, &c.* Rab. Nomen Ioachin aliter ſcribitur in deſignatione patris, qui & Eliacim; aliter cum filius ſignificatur, qui & Iechonias, nam cum patrem ſignat per k, & m, ſcribitur; cum vero filiū per ch, & n, ſcribitur.

Ieruſa.

CAP. XXIIII.

a I N diebus eius aſcendit Nabuchodono- 1
ſor rex Babylonis, et factus eſt ei Ioacim 2 3
ſeruus tribus annis, & rurſum rebella-
b uit contra eum. Immiſitque ei domi- 4
nus latrunculos Chaldæorum, & la-
trunculos Moab, & latrunculos filio-
rum Ammon, & immiſit eos in Iudam,
vt diſperderent eum, iuxta verbum Domini quod locutus
fuerat per ſeruos ſuos prophetas: Factum eſt autem hoc per 5
verbum Domini contra Iudam, vt auferret eum coram ſe,
propter peccata Manaſſe, & vniuerſa, quæ fecit, & pro- 6
pter ſanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Ieru-
ſalem cruore innocentium, & ob hanc rem noluit domi-
nus † propitiari. Reliqua autem ſermonum Ioacim, &
vniuerſa quæ fecit, nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſer-
monum dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioacim cum 7
c patribus ſuis. Regnauitque Ioachin[a] filius eius pro eo. 8

a ¶ Quem Matthæus vocat Iechoniam.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIIII.

IN dieb. eius. *Hic conſequenter oſtenditur quid actum ſit ſub illo Ioacim, ſecundo quid ſub eius filio, ibi.* Regnauitque Ioach. *Sic.n. debet ſcribi iſte, quia in Hebræo ſcribitur per Caph, & Nun, quibus in Latino correſpondent ch, & n, & hoc idem dicit Hier. in homil. genealogiæ Chriſti, tertio quid ſub fratre ſuo, ibi.* Duxitque eos. *Circa primum dicitur.*

1 In diebus eius. *ſ. Ioacim filii Ioſiæ, & hoc factum eſt anno octano regni eius.*

2 Aſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis. *qui debellato Pharaone rege Aegypti, & capta Syria, & tota terra vſque ad riuum Aegypti excepto regno Iudæ, voluit regnum Iudæ ponere ſub tributo, quod & fecit, vnde ſubditur.*

3 Et factus ē ei Ioacim ſeruus tribus annis, & rurſum rebellauit. *quia audiuit, & quod rex Aegypti præparabat ſe ad bellum contra Nabuchodonoſor, ideo volens fauere ei, eo quod regem fecerat eum, vt prædictum eſt, negauit tributum ſub ſpe defenſionis per regem Aegypti.*

4 Immiſitque ei dominus latrunculos, &c. *deuaſtantes terram Iuda.*

5 Factum eſt autem, &c. *ſpecialiter per Ieremiam prophetam, vt patet Ier. 22. & 25.*

6 Propter peccata Manaſſe. *licet.n. Manaſſes pœnituerit, & a Deo exauditus fuerat in perſona propria, ut habetur 2. Paralip. cap. 33. non tamen quantum ad hoc quod populus a captiuitate, & ciuitas ab incendio liberaretur. Tum quia populus ſicut, & rex peccauit, non tamen ſimiliter pœnituit, tum quia poſt Manaſſen omnes Reges Iuda offenderunt dominum excepto Ioſia, propter quod populus fuit captiuatus, & ciuitas deſtructa, ut habetur c. ſequenti.*

7 Et dormiuit Ioacim cum patribus. *Non eſt per hoc intelligendum, quod mortuus fuerit in pace, imo ſicut dicit Ioſephus. Nabuchodonoſor cum exercitu uenit in Ieruſalem, & cum ſub ſpe fœderis ibi reciperetur, interfectis multis de populo, & ſublatis theſauris, & parte uaſorum templi interfecit Ioacim, & fecit corpus eius inhumatum proiici extra portas Ieruſalem, ſicut Ieremias prędixerat, vt habetur Ierem. 22. c.* Sepultura aſini ſepelietur.

8 Regnauitque Ioachin. *Hic conſequenter oſtenditur quid factum ſit ſub eius filio, quem ſubſtituit Nabuchodonoſor regem.*

✻ 1 Et

MORALITER.

† 1 *In dieb. eius aſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis, & factus eſt Ioacim ſeruus, &c.* De iſto Ioacim de quo dicitur in fine præcedentis ca. quod fecit malum coram domino, & in iſto cap. dicitur, quod rebellauit regi Babylonis pactum frāgēdo, propter quod per ipſum ſignificatur quilibet homo malus, qui non ſeruat fidem cum hoīb. nec cum Deo, pp quod per hoīes regis Babylonis fuit captus, & occiſus, & cadauer eius proiectum extra muros vrbis Ieruſalē, vt impleret verbū qđ Ieremias dixerat de eo. Ie. 22. c. *Sepultura aſini ſepeliet.* & p hoc ſignificatū fuit, ꝙ talis, q infidelis eſt Deo & hoīb. a conſortio ſctōrū ſit in morte totaliter ſeparādus.

8 *Regnauitque Ioachin filius eius pro eo.* Iſte fuit nepos ſuauis, māſuetus: pp qđ acqeuit cōſilio Ieremiæ, tradēs ſe cū matre, & principib. ſuis regi Babylonis, ne populus cōis occideret, & ciuitas Ieruſalē ab īcēdio ſeruaret, & ne tēplū dñi cū ciuitate cōbureret. Et in hoc dedit exēplū regib. & principib. aliis, vt magis ſint ſoliciti de pſeruatione diuini cultus, & boni cōis, q̄ de pſonis ppriis, & ſibi coniunctis. Et idem exemplum dedit Codrus rex Athenienſis, vt dictum fuit ſ.

† MORAL.

Et vltra non addidit rex Aegypti, vt egrederetur de terra ſua. 1
Tulerat enim rex Babylonis a riuo Ægypti vſque ad fluuium 2
Euphraten, omnia, quæ fuerãt regis Aegypti. Decem & octo
a ¶ Non amplius quia erat impius.
annorum erat Ioachin cum regnare cœpiſſet, & tribus menſi 3
a bus regnauit in Ieruſalem. Nomen matris eius Nehuſta, filia
Elnathan de Ieruſalem. Et fecit malum coram domino, iuxta
omnia, quæ fecerat pater eius. In tempore illo aſcenderunt
ſerui Nabuchodonoſor regis Babylonis in Ieruſalem, & cir-
b cundata eſt vrbs munitionib. Venitque Nabuchodonoſor rex
Babylonis ad ciuitatem cum ſerui eius oppugnarent eam.
Egreſſuſque eſt Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipſe & 4
ſuſcepit eum rex Babylonis anno octauo regni ſui. Et protulit 5
inde omnes theſauros domus domini, & theſauros domus 6
regiæ, & concidit vniuerſa vaſa aurea, quæ fecerat Salomon
rex Iſrael in templo domini iuxta verbum domini, & tranſtu
lit omnem Ieruſalem & vniuerſos principes, & omnes fortes
c †exercitus decem milia in captiuitatem: & omnem artificẽ, & 7
†incluſorem, nihilq́; relictum eſt, exceptis pauperibus populi
terræ. Tranſtulit quoque Ioachin in Babylonem, & matrem
regis, & vxores regis, & eunuchos regis, & †iudices terræ du-
xit in captiuitatem de Ieruſalem in Babylonem, & oẽs viros
robuſtos ſeptem milia, & artifices, & incluſores mille, omnes 8
viros fortes, & bellatores, duxitq́; eos rex Babylonis captiuos 9
a ¶ Vel Mathaniam. ¶ Qui fuit filius Ioſiæ frater Ioacim.
in Babylonem. Et conſtituit ˣ Matthathia patruum eius pro 10
eo, impoſuitque nomen ei Sedeciam. Viceſimum, &
d primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpiſ- 11

a *Ieruſalem.* BEDA. Ieruſalem, & terra Iſrael, eſt ciuitas Chriſti, i. eccleſia Babylonij, & Chaldæi, & Philiſthæi, eſt ciuitas diaboli, i. omnis malignorum, ſiue hominum, ſeu angelorum multitudo. Seruitque Iſrael Philiſthęis, vel Chaldęis cum fideles nomine tenus in eccleſia conſiſtentes, cæterũ ab immundis, vel ſpiritib. vel hominibus decepti cuilibet peccato mentis colla ſubmittunt. Adducit autem Nabuchodonoſor regem Ieruſalem, & vniuerſos principes fortes exercitus decẽ milia in captiuitatem, cum & magiſtros & eos qui Inuincibili animo domino ſeruire, ac decalogum fideliter videbatur conſeruare, ſubito illecebris, ſeu aduerſitatib. ſubacti, maiorib. facinoribus polluuntur, aut certè in hæreſim incidunt. Arma quib. contra diabolum repugnãtes libertatẽ a Deo nobis donatã defendimus, ſunt eloquia ſcripturarum, in quibus & ipſius domini & ſanctorum exemplis quo ordine bella uitiorum ſuperare debeant, luce clarius diſcimus. His armis Philiſthæi filios Iſrael priuant, cum maligni ſpũs aĩos fidelium a meditatione ſacrę lectionis nec vel ipſi per exercitum reſiſtendi fiduciam ſumant, vel alios fortè, qui legere neſciunt ad reſiſtendum vitiis, exhortando, aut corripiẽdo accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos, qui ſacra eloquia norunt, intantum ſcelerib. obruunt, vt dicere bona, q̃ didicerant prorſus erubeſcant. Transferunt omnem artificem, & incluſorem in Babyloniam de Ieruſalem, cum eos, qui multipharia virtutum operatione pluribus proderant, & ciuitatem Dei contra corruptores tentationum munire ſolebant, a propoſito deflectunt, atque ingenium quod tuitioni ſanctæ eccleſię impendere debuerant, ad uoluntatem potius regis uitiorum diſpenſare compellunt. Quod ſi incluſores non oſtiorum, ſiue murorum, ſed auri gemmarumq; intelligimus, ad eundem expoſitio finem reſpicit. Dictum quippe eſt de ſapientia. *Quia aurum, & multitudo gemmarum ei non valeat comparari,* atque ideo incluſores horũ doctores dicimus, qui quandiu rectè viuunt, & docent in ornatũ ſanctę ciuitatis induſtriã ſuę artis impendunt. At ſi fortè errauerint quid niſi a rege Chaldæorum captiui Babyloniam transferuntur? Sic talentum verbi cælitus acceptum ĩ terra defoditur, i. ſcĩa ſpiritualis ad peccatorum opera conuertitur.

D

Prou. 20. c.

b *Venitque Nabuchodonoſor rex Babylonis ad ciuitatem cum ſerui eius, &c.* ⁂ Ioſeph. Regẽ Babyloniorum, qui Ioachin conceſſerat principatum, repẽte timor inuaſit: ne ille habẽs memoriã pro nece paterna prouinciam eius inuaderet: & mittẽs exercitum Ieruſalẽ obſidebat. Ioachin cum eſſet natura benignus, noluit ciuitatem propter ſe videre pericula ſuſtinere: ſed ſumens matrem, & cognatos tradidit obſides ducib. Babyloniorum accipiens ab eis iuſiurandũ, vt nihil mali paterentur, nec ipſe, nec ciuitas. Sed horũ fides nequaquã manſit inuiolata.

Matt. 25. b.

E

Lib. 10. Anti. cap. 8.

†Fortes

F

c *Artificem, & incluſorem, nihilque relictum eſt, exceptis pauperibus populi terræ.* Rab. Quod ſupra populo Iſrael Philiſthijm regnantes feciſſe narrantur, cum dicitur: *faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Iſrael, cauerant. n. Philiſthiim, ne fortè facerent Heb. gladium, aut lanceam ad repugnandum.* ita nunc Chaldæi ſatagunt, vt null⁹ in ea remaneat artifex, & incluſor, qui diruta vrbis mœnia componere poſſit, vel reſarcire.

Beda q. 30. in lib. Reg.

Rabbanus.

1. Reg. 13. d

d *Sedecias cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem.* ⁂ Ioſephus. Babylonius accepit ab eo iuſiurandum, vt ei prouinciam cuſtodiret, & nihil hoſtiliter ageret, nec faueret Aegyptis. Fuit autem Sedechias iniuſtus, ſupbus, &

circa

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et vltra non addidit Rex Aegypti, vt egrederetur de terra ſua,* ſcilicet, contra Regem Babylonis, ſicut ſperauerat Ioacim pater iſtius, ut prædictum eſt, cuius cauſa ſubditur cum dicitur.

2 *Tulerat enim Rex Babylonis a riuo Aegypti vſque ad fluuium Euphraten, omnia, quæ fuerant Regis Aegypti. Decem, & octo annorum erat Ioachin cum regnare cœpiſſet.* & ideo non audebat contra eum exire.

3 *Et tribus menſibus regnauit in Ieruſalem. Nomen matris eius Nehuſta.* Rex enim Babylonis timens, ne iſte Ioachin eſſet memor necis paternæ, & ſic Regi Babylonis rebellaret, & eius aduerſariis ſe iungeret, cito rediit cum exercitu ad remouendum eum.

4 *Egreſſuſque eſt Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis, ipſe & mater eius, &c.* timens enim ne occaſione ſui ciuitas, & templum deſtruerentur, & populus totaliter captiuaretur: de conſilio Ieremiæ reddidit ſe voluntariè regi Babylonis cũ matre ſua, & amicis ſuis.

5 *Et ſuſcepit eum rex Babylonis anno octauo regni ſui.* ſ. Regis Babylonis, & non regni Ioachin: quia ſolum regnauit tribus menſibus, vt dictum eſt.

6 *Et protulit inde omnes theſauros domus domini, & theſauros domus regiæ, & concidit vniuerſa vaſa aurea, & cætera.* & tranſtulit in Babylonem cum rege, & matre, & fortiore populo & meliore, vt patet in litera.

7 *Decem millia in captiuitatem, &c.* infra habetur. Septem milia, & artifices, & incluſores mille. Dicendum, quod tria milia de Iudęis, i. de tribu Iuda, vt habetur Ier. ult. & iſti nõ ponuntur in ſecunda numeratione, cum dicitur hic. Septẽ milia, & de illis ſeptem milibus mille erant artifices notabiles, & ideo cum dicitur.

8 *Artifices, & incluſores mille, omnes viros fortes, & bellatores, duxitque eos Rex Babylonis, & cætera.* Iy &, tenetur pro, id eſt, quod fuerunt de aliis tribubus, & mille de artificibus notabilibus, & ſic in vniuerſo fuerunt decem millia, & iſta deditio populi dicitur propriè tranſmigratio, quia voluntariè ſe tradiderunt. Quod autem poſtea factum eſt ſub Sedecia, vocatur magis propriè captiuitas populi, & ideo aliqui numerant annos tranſmigrationis 70. incipiendo ab iſta tranſmigratione factá tempore Ioachin.

9 *Duxitque eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem.* Hic conſequenter deſcribitur quid factum ſit ſub Sedecia fratre Ioachin, cum dicitur.

10 *Et conſtituit Matthathiam patruum eius pro eo: impoſuitque, &c.* ſcilicet, ipſius Ioachin.

11 *Impoſuitque nomen ei Sedeciam, &c.* quod interpretatur

⁂ iuſtitiam

circa quem impii locum maximum habere videbantur. A Quapropter Ieremias crebro ad eum veniēs, teſtabatur, vt impietates deſereret, iuſtitiæ prouideret, nec duces malignos reſpiceret, neque falſis prophetis cum ſeducentibus crederet. Sedechias autem conſentiebat quidem ei per omnia tanquam vera loquenti, ſed rurſus amici ſubuertebant mentem eius, & a prophetæ dictis ad ea, quæ voluntati habebant, adducebant. Igitur ſocietatem Babyloniorum, quam habuit octo annis, diſſoluit, & ſemetipſum ad Aegyptios tranſtulit, ſperans cum illis contra Babylonios præualere.

Rabbanus. Angelomus. Mali ſunt rectores, qui munere, & dono diuino abutunt, & falsò ſibi nomē iuſtitiæ, vſurpāt. Matthathia vel Matthanias. B nias. n. interpretat munus, ſiue donum. Sedecias iuſtus dominus. Vndecim annis regnauit, quia tranſgreſſor legis fuit, quæ ſignificatur denario numero. Nouenarius, qui minus habet denario imperfectionem legis ſignificat, ſicut vndenarius tranſgreſſionem. Rectè ergo Nabuchodonoſor in nono anno regni Sedeciæ obſedit ciuitatē menſe decimo, & decima die menſis: quia mali paſtores, cum decalogi mandata, quæ ſcientia tenent, ope & doctrina perficere negligunt, neceſſe eſt ut plebem ſibi commiſſam antiquus hoſtis cum ſuo exercitu obſidione circundet, & munitione erroris ac uitiorum conſtructa claudat, uallando ciuitatem, ſicque fames in ciuitate præualeat, fames utique verbi Dei cum nō expenditur panis doctrinæ populo terræ.

ſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem. Nomen matris
eius erat Amital, filia Ieremiæ de Lobna. Et fecit malum co- 1
ram domino, iuxta omnia, quæ fecerat Ioacim. Iraſcebatur
enim dominus contra Ieruſalem, & contra Iudam, donec p-
iiceret eos a facie ſua. Receſſitque Sedecias a rege Babylonis. 2

NICOLAVS DE LYRA.

iuſtitiam domini, fecit. n. rex Babylonis eum iurare per dominum, q. ſeruaret ſibi fidelitatem, & tributum redderet, vt habetur 2. Par. 26. & propter hoc ſic vocauit eum, vt eſſet memor iuramenti quod ſibi fecerat, ſicut iuſtum erat.

1 Et fecit malum coram domino. *offendendo eum.*

2 Receſſitque. *veniendo contra iuramentum ſuum, nec in aliquo voluit credere Ieremiæ prophetæ, vt habetur 2. Parali. 26.*

CAP. XXV.

Li. 10. Anti. c. 10. F*actum eſt autem anno, &c.* ✱ IOSEPHVS. Rex Babyloniæ poſt deuictos bello Aegyptios, vice ſecunda ad Ieroſolymam caſtrametatus eſt, & ſedens circa eam decem, & octo menſes, cum ſtudio magnæ virtutis obſedit, obſeſſoſque Ieroſolymitas duo mala deprimebant, C morbi languor, & fames. a ✱ CYPRIANVS. Libr. de orat. Dominica. Nihil contra nos aduerſarius poteſt, niſi Deus ante permiſerit: vt omnino timor noſter & deuotio, atque obſeruatio ad Deum conuertatur, quando in tentationib. noſtris nihil malo liceat, niſi poteſtas inde tribuatur. Probat ſcriptura diuina, quæ dicit: *Venit Nabuchodonoſor rex Babyloniæ in Ieruſalem, & expugnauit eam, & dedit eam Deus in manum eius.* Datur autem ptās aduerſum nos malo ſecundum noſtra peccata, &c. b *Et interrupta eſt, &c:* Rab. Interrupta quidem per tentationes varias dæmonum cuſtodia populorum, hi q debuerant armis ciuitatē defendere, nocte ignorantiæ, & pctōrū vallati fugiūt, qa mercenarius, & qui nō eſt paſtor, videt lupum venientē & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & diſpgit oues per uiā portæ, q̄ eſt inter duplicē murū ad hortū: aperit inertiā doctorū, q inter duplicem murū duorum teſtamētorum conſtituti non belligerare, ſed effugere quæ-

† turrim ligneam.

CAP. XXV.

FACTVM eſt autem anno nono regni 1
eius menſe decimo, decima die men-
ſis, venit Nabuchodonoſor Rex Ba- 2
bylonis ipſe, & omnis exercitus eius in
Ieruſalem, & circundederunt eam, & 3
extruxerunt in circumitu eius† munitio 4
nes. Et clauſa eſt ciuitas, atque vallata 5
vſque ad vndecimum annum Regis Sedeciæ nona die men- 6
ſis. Præualuitque fames in ciuitate, nec erat panis populo ter- 7
ræ. Et interrupta eſt ciuitas, & omnes viri bellatores nocte

NICOLAVS DE LYRA

CAP. XXV.

FActum eſt autem anno nono, &c. *Poſita tranſgreſſione Sedeciæ, hic conſequenter ponitur ſequens punitio, ſecundum ordinē diuine iuſtitię. Circa quod primo deſcribitur captiuitas ſub Sedecia, & ſecundo ſeruilitas ſub Godolia, ibi:* Populo autem, qui relictus erat. *Circa primum ciuitas cum rege capitur. ſecundo ſuccenditur, ibi:* Menſe quinto. *tertio de præda diſponitur, ibi:* Reliqua autem. *Circa primum deſcribitur tempus cum dicitur.*

1 Factum eſt autem anno, &c. *ſ. ipſius Sedeciæ.*

2 Venit Nabuchodonoſor rex, &c. *quia Sedecias fregerat iuramentum ſibi factum, vt prædictum eſt.*

3 Et circundederunt eam. *vt nullus poſſet ingredi, vel egredi.*

4 Et extruxerunt in circumitu eius munitiones. *i. machinamenta ad deſtruendum muros.*

5 Et clauſa eſt ciuitas. *ab illis qui erant intra contra aduerſarios.*

6 Atque uallata. *ab aduerſariis extrinſecus exiſtentibus.*

7 Præualuitque fames in ciuitate. *intantum quod mulieres comedebant proprios pueros ſuos, ſecundum quod habetur Thren. 4.b.* Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos, facti ſunt cibi eorum in contentione filij populi mei, *id eſt, ciuitatis Ieruſalem.*

✱ 1 Fugit

MORALITER.

† 1 *Factum eſt autem anno nono regni eius, &c.* ſ. Sedeciæ, de quo ſeptem hic dicuntur. Primum eſt, quod obſeſſus fuit. Secundum, quod latenter fugit. Tertium, quod fuit captus. Quartum, quod filiis fuit priuatus. Quintū, quod fuit excæcatus. Sextum quod fuit catenis vinctus. Septimum in Babylonem ductus. Per iſtum Sedeciam de quo dicitur in fine pcedentis c. quod fecit malum coram domino, ſignificatur peccator, q licet aliquando coram hominibus uideatur bonus, tamē coram domino eſt malus. Per ſeptem autem hic enumerata ſignificat proceſſus eius de peccato in peccatum, vſque in infernum. Per primum vero quod eſt eius obſidio, ſignificat dæmonum tentatio, Iob 19. *Obſederunt in gyro tabernaculum meum.* Per ſecundum uero, quod fuit fuga, ſignificatur tentati puſillanimitas, in quo non eſt reſiſtentia. Contra quod dicitur Iacobi 4. b. *Reſiſtite diabolo, & fugiet a vobis.* Per tertium vero quod eſt eius captio, ſignificatur lapſus tētati in laqueū mortalis pcti. Per quartum vero quod fuit filiorū occiſio, ſignificatur ignorantia tenebrarum, quæ ſequitur ad actum malitiæ Sap. 2. d. *Excæcauit illos malitia eorum.* Per ſextum vero qd' fuit incatenatio, ſignificatur redeūdi deſperatio. Prou. 18. a. *Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit.* Per ſeptimum vero, quod fuit ductio in Babylonē, ſignat pertractio ad gehennā, q bn ſignatur per Babylonem, eo quod in inferno nullus eſt ordo, & per conſequens ibi eſt maxima confuſio.

Per

A quærunt,& in delitiis magis diffluere (quod hortus ſignificat) quam ſcuto fidei hoſtib. obſiſtere. Fugit Sedecias, quia dęmonibus populum circundantibus rector fugit, non ad montes de quib. *Montes in circumitu eius*, ſed ad campeſtria, i. ad delectationem luxurię. vnde *Arcta eſt via, quę ducit ad uitam: lata, quę ducit ad mortem.* Comprehēdit eum in planitie Iericho, & bellatores diſperſi ſunt, & reliquerunt eum. Cum. n. uirtutes hominem deſerunt, q̄
B eū defendere debuerant, in planitie Iericho capit̃. i. ī defectione carnalis ſenſus. Iericho. n. interpretat̃ luna, & ſignificat defectum carnis.
C Vn̄, qui de Ieruſalem deſcendebat in Iericho, incidit in latrones. Filios Sedecię occidit coram eo, & oculos eius effodit. Rex Babylonis diabolus eſt, poſſeſſor intimæ confuſionis, qui prius filios ante intuentis oculos patris trucidat, quia ſępe ſic bona opa interficit, vt hęc ſe amittere ipſe, qui captus eſt animus dolens cernat. Nam gemit plerunque animus, & tamen carnis delectationibus victus bona, quę gemit amens perdit, ea quę patitur damna conſiderat, non tamen virtutis brachium cōtra regem Babylonis leuat. Sed dum videns nequitię perpetratione percutitur, ad hoc quandoque peccati uſu perducitur, ut ipſo quoque rationis lumine priuetur, quia diabolus bona prius opera ſubducit, & poſt intelligentię lumen tollit. Qđ recte Sedecias in Rebla patitur. Rebla quippe multa hic interpretatur, quia quandoque ei lumen rationis clauditur, qui prauo vſu, & iniquitatis ſuę multitudine grauatur.
a *Locutus eſt cum eo iudicium, &c.* ✻ Ioſep. Perductum ad ſe Sedeciam, Nabuchodonoſor impium, & infœlicem uocare cępit, & iuriſiurādi immemorem, qđ prębuerat, vt ei prouinciam

fugerunt per uiam portæ, quæ eſt inter duplicem murum ad hor-
tum regis (porro Chaldæi obſidebant in circumitu ciuitatem)
fugit itaque Sedecias per viam, quæ ducit ad campeſtria ſoli- 1
tudinis, & perſecutus eſt exercitus Chaldæorum regem, com-
prehenditque eum in planitie Iericho, & omnes bellatores 2
qui erant cum eo diſperſi ſunt, & reliquerunt eum. Apprehen- 3
ſum ergo eum duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha: qui 4 5
a ¶Quia iuſtum exercuit cum eo iudicium.
a †locutus eſt cum eo iudicium. Filios autem Sedeciæ occidit co-
ram eo, & oculos eius effodit, vinxitque eum catenis, & ad-
b duxit in Babylonem. Menſe quinto, ſeptima die menſis 6
c ipſe eſt annus nonuſdecimus Regis Babylonis, venit Nabuzar- 7 †
dan princeps exercitus, ſeruus Regis Babylonis in Ieruſalem:

D prouinciam cuſtodiret. Super hęc autem obiurgauit, ingratum, quia dum ab eo ſuſcepiſſet imperium, quod ab eius fratre tulerat, & illi tribuerat, contra munificum largitorem egiſſe videbatur hoſtiliter. Dixitq; poſt hęc. Magnus Deus qui odio habens tuam nequitiam, noſtro te ſubiugauit imperio.

✻ GLYCAS. Sciendum Hieroſolymam a Nabuchodonoſore ter ſpoliatam eſſe, videlicet regnantibus Ioacimo, Iechonia, & Sedecia, quemadmodū Georgius ſcripſit. Theodoretus autem diuiniſſimum Ieremiam ſecutus, ex Ioacimo, & Iechonia facit vnum eumdemque regem. Sedecias vero ſicut Epiphanius meminit, effoſſis oculis Babylonem abductus, & in piſtrinum coniectus, ibidem annos 26. contriuit, ac tandem honorifice viciſsim eſt habitus. Sunt igitur anni regum, quotquot a Dauide ad Sedeciam vſque Hieroſolymis imperarunt, in vnum collecti, 498. & reges ipſi 22. Dauidici generis omnes.

Annal. part. 2

E

-&- reliquerunt eum.

F

✻ Hebręi. Singulare humanę miſerię exemplum. Nam intelligitur omnibus, qui verſantur in bonis, timenda eſſe mala, & contra, quotquot hęrent in malis, ne deſperent de bonis. Vnde quęſo, iſtud? Certe ex Iechonia, & Sedechia.

Seder Olam. cap. 28.

b *Menſe quinto.* Rab. Congruit temporis ordo cum ratione vindictę. Menſe quinto vaſtata eſt ciuitas, q̄ Pentateuchū legis ſeruare deſpexit, & ſeptima die menſis, quia ſabbathi requiem non cuſtodiuit, & contraria p̄ceptis Dei egit, fruſtra ſibi blādiēs de ſecuritate pro ſctōrū locorū hītatione.
c *Venit Nabuzardan.* Rab. qui interpretatur ventilabrū, ſiue prophetia alieni iudicii, iuſto Dei iudicio ſup pctōres, princeps vtiq. exercitus regis Babylonis in Ieruſalē intelligibilem

Rabbanus. Angelomus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fugit itaque Sedecias, &c. *Dicit hic Rib Sa. quod ipſe fugit per quandam viam ſubterraneam, cuius exitus erat bene longe a ciuitate, & ab exercitu Chaldæorum, cum lumine ipſum, & ſocietatem eius dirigente, ſed vt inueniretur a Chaldæis, & caperetur, dominus fecit apparere vnum caprum ſylueſtrem, & dum Chaldæi vellent cū capere, fugiendo cucurrit ſuper terram ſecundum lineam illius viæ ſubterraneæ prædictæ, & ſic Chaldæi inuenerunt Sedeciam, qui exierat viam illam. Ad hoc autem inducit verbum Ezechielis loquentis in perſona domini de captione Sedeciæ 12. d.* Et extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea, *ita quod ſecundum eum caper prædicto modo ducens Chaldæos ad Sedeciam vocat rete domini. Sed hoc dictum non habet magnam apparentiam, quia non eſt veriſimile quod Chaldæi in puncto captionis ciuitatis uellent intendere venationi, præterea licet per talem viam ſubterraneam poſſent fugere pauci, non tamen tot quot erant cum Sedecia rege, vt p̄tendit litera. Et ideo melius dicitur, quod Chaldæi ſecuti ſunt Sedeciam per indicium aliquorum quos ceperunt in ciuitate, qui non poterant fugere. Ad authoritatem vero Ezechiel. poteſt dici, quod rete domini, ſiue ſagena ibi intelligitur exercitus Chaldęorum capiens Sedeciam ſecundum ordinem iuſtitię diuinę*

2 Et omnes bellatores, &c. diſperſi ſunt, *quia Chaldæi fuerunt intenti ad capiendum regem quem principaliter quærebant.*

3 Apprehenſum ergo eum, &c. *ſ. viuum.*

4 Duxerunt ad regem, &c. *quia tantam perſonam non audebant occidere ſine regis ordinatione.*

5 Qui locutus eſt, &c. *arguens eum de tranſgreſſione veritatis, & iuramenti, & ſic procedit contra eum per rigorem iuſtitiæ in perſona propria, & filiorum ſuorum.*

6 Menſe quinto. *Hic conſequenter deſcribitur incendium ciuitatis, primo quantum ad tempus, cum dicitur.* Septima die menſis. *Ier. vlt. dicitur.* Decima die menſis. *Dicendum, quod non eſt contradictio, quia ſeptima die menſis fuit poſitus ignis in ciuitate, & durauit incendium vſque ad decimam diem incluſiue propter magnitudinem, & multitudinem ædificiorum, vnde hic ponitur principium incendii. Ier. ult. ponitur eius finis.*

7 Ipſe eſt annus, &c. *Ier. vlt. dicitur.* decimuſoctauus annus. *quod ſoluit Rab. Sal. dicens, quod erat nonuſdecimus annus a principio Nabuchodonoſor, & decimuſoctauus ab illo tempore quo primo cepit Ioakim filium Ioſię, & ſecundum hoc cepit eum ſecundo anno regni ſui. Sed hoc non videtur conſonare textui, quia ſupra 24. c. dictum eſt, quod Ioakim tribus annis ſeruiuit Nabuchodonoſor, & in quarto anno rebellauit, & fuit captus & occiſus, & filius eius Ioachin loco eius ſubſtitutus, qui regnauit tribus menſibus, quo amoto ſubſtitutus eſt Sedecias, qui vndecimo anno regni ſui captus eſt, & ciuitas incenſa, & ſic videtur quod a prima captione Ioakim vſque ad incendium ciuitatis fluxerunt tantum quindecim anni. Et ideo aliter poteſt dici. ſ. quod 19. anni regni Nabuchodonoſor non erant ſimpliciter completi, ſed erat vnus incompletus, & ille, hic nominatur pp partem, q̄ tranſierat, & Ieremię ulti. tacetur, propter eius incompletionem, ſicut frequenter fit in alijs locis. Sciendum etiam, q̄ Nabuchodonoſor primo regnauit in Chaldęa, poſtea obtinuit Regnū Aſſyriorum, & factus eſt monarcha, & aliqn̄ eius anni numerant a principio regni in Chaldæa. aliqn̄ aūt a tempore quo fuit monarcha.*

✻ 1 Et

MORALITER.

† *Venit Nabuzardan princeps exercitus regis Babylonis in Ieruſalem.* Per Nabuzardan, qui interpretatur princeps coquorū, diabolus ſignificatur. Per hoc autē quod ſuccendit domū domini, & regis, & domos Ieruſalem (ut in textu dr̄) ſign̄atur, quod diabolus igne cupiditatis, & luxuriæ ſuccendit clerum, nobiles, & communem populum, nam p domum domini clerum, per domum regis nobiles, per domos Ieruſalem communis populus ſignificantur. De incendio namque cupiditatis dicitur Iere. 6. c. *A maiore vſque ad minorem, & a ppheta vſq; ad ſacerdotē oēs auaritiæ ſtudent.* De incēdio vero luxuriæ dr̄ Ier. vl. c. *Vnuſquiſq. ad vxorē p̄ximi ſui hinniebat.*

 Factum

-& † ſuccendit domum domini, & domum regis, & domos Ie- 1
ruſalem, omnemque domum combuſſit igni. † Et muros Ieru- 2
ſalem in circumitu deſtruxit omnis exercitus Chaldæorum,
qui erat cum principe † militum. Reliquam autem populi par- 3
tem, quæ remanſerat in ciuitate, & perfugas, qui transfuge- 4
rant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus tranſtulit Nabu
zardan princeps militiæ, & de pauperibus terræ reliquit vini- 5
a tores, & agricolas. † Columnas autem æreas, quæ erant in tem- 6
plo domini, & baſes, & mare æreum quod erat in domo do-
mini confregerunt Chaldæi, & tranſtulerunt æs omnium in
b Babylonem. Ollas quoque æreas, & † trullas, & tridentes & ſcy
phos, & mortariola, & omnia vaſa ærea, in quibus miniſtra-

a ¶ Non res, ac ſenſus propter literas, ſed literæ ob manifeſtationem rerum ſunt repertæ. ¶ Tranſcriptio.

c bant, tulerunt, necnon & thuribula, & phialas Quæ aurea, au 7
d rea, & quæ argentea, argentea tulit princeps militiæ, id eſt, co-
lumnas duas, mare vnum, & baſes quas fecerat Salomon in
templo domini. Non erat pondus æris omnium vaſorum. De-
cem, & octo cubitos altitudinis habebat columna vna, & ca-
pitellum æreum ſuper ſe, altitudinis trium cubitorum, & re-
tiaculum, & mala granata ſuper capitellum † columnæ omnia
e ærea. Similem & columna ſecunda habebat ornatum. Tulit 8
quoque princeps militiæ Saraiam ſacerdotem primum, & So-
phoniam ſacerdotem ſecundum, & tres † ianitores, & de ciui-
tate eunuchum vnum, qui erat præfectus ſuper bellatores vi-
ros, & quinque viros de his, qui ſteterant coram rege, quos re-
f perit in ciuitate, & Sopher principem exercitus, qui † proba- 9
g bat tyrones de populo terræ, & ſexaginta viros è vulgo, qui
inuenti fuerãt in ciuitate. Quos tollens Nabuzardan princeps
militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha. Percuſſitque 10

A gibilem. Et ſuccendit domum domini, cum diabolus, qui & rex confuſionis, & princeps omnium iniquorum eſt tam malignorum ſpirituum, quam etiam impiorum hominum plebem inuadit fidelium, & domum regis, & domos Ieruſalem, i. rectores, & eos, qui uidebantur in uiſione pacis manere inſlammatos cupiditate ſubuertit. *Omnemque domum combuſſit igni.* cum vniuſcuiuſque conſcientiam per flammam illiciti amoris perturbauit. *Et muros Ieruſalem in circumitu deſtruxit*, cum intentionem orationis, & virtutum ſtudia, quæ contra ſe valere nouit, in deſperantibus diſſoluit, ne per ſpẽ B veniæ ad diuina ſuccurrant auxilia, & correptionis vitæ apprehendant munimina. Populumque in captiuitatem ducens de pauperibus terræ reliquit vinitores, & agricolas, quia eis qui vtiles verbo, & exemplo eſſe poterant, per vitia captiuans, ſtultis, & hebetibus commendat agriculturã, quatenus nõ vinum gratiæ ſpiritualis, & frumentum ſanæ doctrinæ in vineis, & C agris populo fructificet, ſed ſpinæ magis, & tribuli vitiorum excreſcant.

†Lxx. coquorum vellaniorum, & infra,

†Hie. 27. c.

†vel ſcopas, & pſalteria & cochlearia.

†vel pelues,

†cuſtodes vaſorum.

a *Columnas autem æreas quæ, &c.* RAB. Et baſes ĩtelligimus doctores, qui ſonoritate predicationis, & fidei firmitate debuerunt alios ſuſtentare. Mare æneum baptiſmi lauacrum, vel compunctionem lachrymarum, hæc quidem omnia Chaldæi ſpirituales per inertiam magiſtrorum, & de domo domini auferre nituntur, & confringere.

b *Ollas quoque,* RABB. Quia diuerſa officia in eccleſiaſticis ordinibus de Dei ſeruitio auferentes in ſuum vſum nequiſſimum verterunt.

c *Thuribula, & phialas,* Cum orationem qua diuinitas placari potuit, & poculum uerbi quo laſſi refocillari debuerãt impediendo ſubuertunt.

Lib. 2. Offi. c. 28.

d *Quæ aurea, aurea, & quæ argentea, argentea tulit.* Amb. Ioachin, qui aurum in obſidione ſeruabat, nec diſpenſabat alimoniæ comparandæ, & aurum vidit diripi, & ſe in captiuitatẽ pduci. Laurẽtius qui aurũ eccleſiæ maluit paupib. erogare, quam perſecutoribus reſeruare, pro ſingulari interpretationis viuacitate ſacram martyrii accepit coronam.

Quia tam ſenſum pretioſum quam eloquii uenuſtatem hoſtis nequam de domo domini a ferre molitur, & ſecum in confuſionem ducere.

e *Tulit quoque.* RABBANVS. Non ſolum populares, ſed & fortes, & principes in Eccleſia diabolus decipe & peccatores captiuare ſatagit, vnde in Iob de ipſo. *Eſcæ eius electæ ſunt.*

Tulit Saraiam. qui ĩterpretatur uinctus, *ſacerdotem primum*, cũ primum eccleſiæ ordinem, qui in epiſcopis eſt, amore uoluptatis terrenæ vitiorum catena conſtringit. Similiter *Sophoniam*, qui interpretatur abſconditus *ſacerdotem ſecundum*, cum ſecundi ordinis uiros, i. presbyteros (q talẽtum verbi in terra fodientes abſconderant) in ſuum dominium ſubigit. *Et tres iani.* qui oſtium fidei aperire debuerant, & tenentes clauem ſcientiæ, nec ipſi introierunt, nec alios introire permiſerunt. Eunuchus ſignificat fatuas virgines, quæ vaſa oleo vacua in manibus tenebant, continentes ſe a coitu corporali, nec tamẽ oleum gratiæ, & miſericordiæ in pectore ſuo habere uolebant, qui fruſtra ſuper bellatores conſtituuntur cum arrogantiam non præcaueant. *Quinque viros de his, qui ſteterant coram rege.* i. illos qui quinque ſenſib. corporis voluptati ſeruientes, regi uitiorum ſp aſſiſtebant.

f *Sopher principem.* RABBANVS. Interpretatur diſſipans, vel diuidens; ſignificans eos, qui rudes in eccleſia, quos ad militiam Chriſti nutrire debuerant, prauis exemplis diſſipãtes a cœtu fidelium per errorem ſequeſtrant. *Et ſexaginta viros è vulgo,* i. ſtultos operatores, qui merito è vulgo, quia diuina conſilia diſcere, & factis implere neglexerant.

g *Et ſexaginta viros.* RAB. Hos omnes Nabuzardan duxit ad regem Babylonis, & interfecti ſunt, quia diabolus prædã quam ab eccleſia euellit, ad perpetuæ mortis interfectionẽ perducere ambit, quos percutit rex confuſionis in Reblatha, hoc eſt in multitudine ſcelerum, & amore voluptatum.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſuccendit domum domini, & domum regis, & cæte, *incipiens a maioribus ædificiis.*

2 Omnemque domum combuſsit. *In Hebræo habetur.* Et omnem domum magnam. *per hoc intelliguntur loca vbi conueniebant ad audiendum legem, vt dicit Rab. Sal.*

3 Reliquam autem populi, &c. *Hic conſequenter deſcribitur diſpoſitio de præda, & primo quantum ad populum vitæ reſeruatum cum dicitur.* Reliquam autem populi partem, quæ remanſerat in ciuitate, *quæ non poterat fugere, ſicut ſunt mulieres, & paruuli.*

4 Et perfugas, qui transfugerant ad regem Babylonis, &c. *antequam ciuitas caperetur.*

5 Et de pauperibus terræ reliquit uinitores, & agricolas. *ne terræ in ſolitudinem redigerẽtur, & ſic rex Babylonis in tributum non haberet. Secundo ordinatur de præda quantum ad uaſa templi cum dicitur.*

6 Columnas autem æreas, quæ erant in templo domini & baſes, & mare æreum quod erat in domo domini conf. *de iſtis columnis, & alijs vtenſilibus hic poſitis habetur ſupra 3. libr. 7. cap, vbi de forma, & diſpoſitione talium dictum fuit, & ideo hic pertranſeo.*

7 Quæ aurea, aurea, & quæ argentea, argentea tulit princeps militiæ, ideſt, columnas duas. *ideſt, poſuit aurea ad vnam partem ſimul, & argentea ad aliam, et ſimiliter de alijs metallis Tertio deſcribitur ordinatio prædæ, quantum ad populum occiſum cum dicitur.*

8 Tulit quoque princeps militiæ, &c. *Iſti enim fuerant conſiliarii Sedeciæ, & conſentanei in rebellione contra Nabuchodonoſor.*

9 Et Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones *id eſt, aptos ad prælium, & ſoluebat eis ſtipendia, vt dicit Rab. Sal.*

10 Percuſſitque eos rex Babylonis. *Ratio eſt tacta.*

a *Et tranſlatus eſt Iuda de terra ſua.* ⁜ Ambroſ. Decem tribus ad Aſſyrios ductę ſunt, duę autem Iuda, & Beniamin, tanquã grauioris rei flagitij in Babyloniam tranſierunt. Atrocius. n. ſacerdotis filia adultera, quàm ceteræ puniuntur: quia ſacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decolorauit.

& propterea deſolata omnis Iudæa, & Ieroſolyma, & templum, annis ſeptuaginta permanſit. D

Cũ illi q cõfeſſione nois Dei in Eccleſia videbantur habere, p ſcelera multiplicia de terra viuẽtiũ trãſlati in regnũ cõfuſionis, & erroris abducũtur; ſub quo imperio qcũq; perſeuerauerũt, nõ merebuntur p Ieſu ducatum regredi in terram Iuda: templumq; Dñi ibidẽ reædificare. In poſterũ namq; præſentis vitæ tradentur in carcerem mortis perpetuæ: vbi *Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* Nobis autem liceat in peregrinatione labentis ſeculi verã cõmiſſorum gerere pœnitudinẽ, & poſt excurſum ſeptem dierum velut poſt 70. annos huius captiuitatis, exuti ab omni poteſtate regis Babylonis valeamus iuuãre ſpiritu qui ſeptiformis dicitur, cœleſtem Ieruſalem ingredi, & vultum conditoris noſtri per ſecula cõtemplari. Rabbanus. Angelomus. Eſa. 66. g. E F

⁜ Lactant. Iudæi ſub regibus finitimorum bellis, ob delicta vexati, poſtremo capti, abductiq; Babylonẽ, pœnas impietatis ſuæ, graui ſeruitio pependerunt, donec Cyrus veniret in regnũ, qui ſtatim Iudæos reſtituit edicto.

⁜ Hebręi. Iudam abduxit ẽ patrijs ſedibus Nabuchodonoſor, anno octingenteſimo quinquageſimo ingreſſus in terram, & octingẽteſimo nono exitus de Aegypto. Nempè anno mundi ter milleſimo trecenteſimo triceſimooctauo. Nec relictus eſt de familia Dauidis vllus, præter Iechoniã, qui genuit Salathieſem, Malchiram, Pedaiam, Gamariam, cum tamen exiſterent triginta octo cognationes.

⁜ Ioſeph. Babyloniorũm rex cum duas tribus captiuas duxiſſet, neq; gentem aliam in eorum habitare fecit prouincia: &

eos rex Babylonis; & interfecit eos in Reblata in terrã Emath. Et
a tranſlatus eſt Iuda de terra ſua. Populo autem qui relictus erat in ter- 1
ra Iuda quẽ dimiſerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, pfecit Go- 2
doliã filiũ Ahicam filij Saphan. Quod cũ audiſſent oẽs duces militũ, 3
ipſi & viri q erãt cũ eis, videlicet q cõſtituiſſet rex Babylonis Godo-
liã; venerunt ad Godoliã in Maſpha, Iſmael filius Nathanię, & Ioha-
b nã filius Carẹe, & Saraia fili⁹ Thanehumeth Netophathites, & Iezo-
nias filius Maachathi, ipſi & ſocij eorũ. † Iurauitq; Godolias ipſis, & 4
ſocijs eorũ, dicens: Nolite timere ſeruire Chaldęis. Manete in terra,
& ſeruite regi Babylonis, & bene erit vobis. Factũ eſt aũt in mẽſe ſe- 5
ptimo, venit Iſmael filius Nathaniæ, filij Eliſama, de ſemine regio, & 6
decẽ viri cũ eo, pcuſſerũtq; Godoliã, q & mortu⁹ eſt: ſed & Iudæos, 7 8
& Chaldęos, q erãt cũ eo in Maſpha. Cõſurgẽſq; oĩs populus, a par- 9
uo vſq; ad magnũ, & principes militũ venerunt in Ægyptũ, timẽtes
Chaldęos. Factũ vero eſt in anno triceſimo ſeptimo trãſmigrationis 10
Ioachin regis Iudę, mẽſe duodecimo, viceſima & ſeptima die mẽſis,
ſubleuauit Euilmerodach rex Babylonis anno quo regnare cęperat,
caput Ioachin regis Iuda de carcere, & locut⁹ ẽ ei benignè. Et poſuit
thronũ ei⁹ ſup thronũ regũ q erãt cũ eo in Babylone, & mutauit veſtes ei⁹ quas habuerat in carcere, & comedebat panẽ ſemp in cõſpectu ei⁹, cunctis diebus vitæ ſuæ, annonã quoq; cõſtituit ei ſine intermiſſione, q̃ & dabatur ei a rege p ſingulos dies oĩbus dieb⁹ vitæ ſuæ.

† Hier. 40. c.

b *Et Saraia.* Filius Saraiæ ſacerdotis reſeruatus eſt, & pater occiſus. Ex quo in captiuitate poſtea natus eſt Ieſus ſacerdos magnus, qui reduxit populum cum Zorobabel. Rabbanus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Populo autem, &c. *Poſtquàm deſcripta eſt captiuitas ſub Sedechia, hic conſequenter deſcribitur ſeruilitas ſub Godolia. Et primo deſcribitur huius ſubiectio. Secundo Ioachin ſublimatio, ibi:* Factum eſt. *Circa primum dicitur.*

2 Godoliã. *Quẽ præfecit rex Babylonis populo, qui remanſerat ad terram colendam, ut tributũ inde colligeret, & mitteret regi Babylonis.*

3 Quod cum audiſſent omnes. *Qui in captione Sedeciæ diſperſi fuerant, vt prædictum eſt, & in diuerſis locis latuerant.*

4 Iurauitque eis Godolias. *ſ. fœdus fidelitatis, vt pacifice eſſent in terra ſub ſeruitute regis Babylonis.*

5 Factum eſt autem. *A profectione Godoliæ.*

6 Venit. *& iõ diſplicebat ei, q alius in regno Iudæ eẽt ſuperior eo.*

7 Et decẽ viri cũ eo. *Sed alij plures erant exterius latentes: quia decem viri non feciſſent tantam cædem, & tantam prædam cepiſſent, quantam tunc fecit iſte Iſmael, vt plenius ſcribitur Ierem. 41. cap.*

8 Percuſſeruntq; Godoliam. *Proditioſe poſtquam eos receperat gratioſe, vt habetur Ierem. 41. cap.*

9 Conſurgensq; oĩs. *Propter hoc enim fugerunt in Aegyptum contra Ieremiæ conſilium, vt habetur Ierem. 42. ne Chaldæi propter interfectionem Godoliæ, qui in terra repræſentabat perſonam Nabuchodonoſor, venirent, & interficerent totum populum qui remanſerat.*

10 Factum vero eſt. *Hic conſequenter deſcribitur ſublimatio Ioachin regis, q tradiderat ſe Nabuchodonoſor, & ductus fuerat in Babylonem captiuus, vt dictum eſt ſup. 24. cap. Cuius cauſa fuit, quia Euilmerodach tempore quo pater ſuus Nabuchodonoſor propter amentiam in quã verſus fuit, inter feras habitauit ſeptẽ annis, vt habetur Dan. 4. Multa mala fecit, ideo pater eius de inſania reuertens ipſum cum Ioachin incarcerauit, vbi amicitiam adinuicem contraxerũt. propter quod cum iſte Euilmerodach poſtea ſublimatus eſſet in regnum, eduxit iſtum Ioachin de carcere, & ipſum inter principes regni ſui maxime honorauit, vt hic dicitur. Et patet litera. Hoc autem factum eſt a Deo propter duo. Primum eſt, vt conſilium Ieremiæ quo Ioachin ſe tradiderat regi Babylonis, oſtẽderetur fuiſſe bonum: quia per hoc euaſit mortem, & ciuitatis deſtructionem tempore ſuo, & tãdem conſecutus eſt exaltationẽ in regno Babyloniæ regno Iudææ deſtructo. Secundum eſt, vt verbum Eſaiæ de Nabuchodonoſor, q habetur Eſaiæ 14. videlicet, q de ſepulchro ſuo eſſet eijciendus, per conſilium Ioachin compleretur. Iſte enim Euilmerodach timens ne pater ſuus reſurgeret a mortuis, ſicut de inſania ad ſanam mentem redierat, fecit corpus patris exhumari, & in multis partibus diuidi, & vulturibus dari, quæ ad diuerſa loca euolauerunt. & tunc dixit Ioachin: tunc reſurget pater tuus, quando iſtę aues in vnũ iterum reuertentur. q. d. de hoc non habes vltra timere. Patet igitur in hoc facto impletio prophetiæ diuinitus prædictæ, & exaltatio ſeminis Dauid propter eius merita, etiam in terra aliena ſecundùm diſpoſitionẽ diuinæ ſapientiæ,* Quæ mutat tpa, & ætates, transfert regna, atq; conſtituit: attingens a fine vſq; ad finẽ fortiter, & diſponens oĩa ſuauiter. *Cui eſt honor, & gloria in ſæcula ſæculorũ. Amẽ.*

MORALITER.

10 *Factũ.* Sicut dcm̃ ẽ s. c. pcc. iſte Ioachin tradiderat ſe regi Babylonis p liberatione tẽpli, ciuitatis, & cõis populi: p hoc ergo q rex Babylonis eũ de carcere liberauit, & ſup oẽs regni ſui magnates honorauit, oñdit q Dñs p honore Dei, & bono cõi ſe tradẽtib. vel expoñẽtib. reſeruat bona meliora in pñti, vel futuro reddẽda: redditio tñ in futuro multo melior eſt. nã ibi reddit bonũ infinitũ habẽdũ ęternaliter p clarã viſionẽ, & ſuauiſſimã fruitionẽ. Ad quã nos perducat ille, q cũ Patre, & Spũſancto viuit, & regnat in ſęcula ſęculorũ. Amen.

ADDITIO.

In cap. 25. vbi dicitur in poſtilla. patet igitur, &c.

Põt ẽt alia rõ exaltationis Ioachin aſſignari nõ minus neceſſaria, ſ. ne euacuaret pphetia Iacob, Gen. 49. b. *Non auferetur ſceptrũ de Iuda, nec dux de femore eius, &c.* Si. n. Ioachin iſte mortuo Sedecia, & alijs regib. Iudę remãſiſſet piect⁹ viliter ĩ carcere, iã manifeſte eẽt ablatũ ſceptrũ; & dux de Iuda p longũ tps añ aduẽtũ Chri, qđ eẽt de directo ꝯ pphetiã pdictã. Sed inquantũ ipſe Ioachin fuit a carcere eductus, & thronus eius ſup thronũ regiũ poſitus: vt hr̃ in lr̃a, & idcirco ſaluat pphetia, quia adhuc ẽt tpe trãſmigrationis dux remanebat de femore Iudę, & eodẽ modo poſt mortẽ Ioachin ſucceſſit Salathiel, & Zorobabel in magno, & notabili honore. & ſic credẽdũ ẽ ſucceſſiſſe vſq; ad tps aduentus Chri excluſiue. vt patet p hiſtorias Machabæorũ, & alias q̃ ad hoc faciũt. Vñ ſceptrum fuit ablatum pprie, quando Herodes Idumæus abſtulit illam dignitatem, in cuius diebus natus eſt Chriſtus, vt Matth. 2. cap. vnde & Hebręi licet aduerſarij noſtri ſuper prædictum verbum: *Non auferetur, &c.* in quodam libro de Thalmud, qui dicitur Sanhedrin exponunt, quòd illi duces de Iuda, de quibus loquitur prophetia Iacob, erant principes tranſmigrationis reſidentes in Babylonia, &c.

A INCIPIT PROLOGVS BEATI HIERONYMI

IN LIBROS PARALIPOMENON,

E Græco in Latinum iuxta Septuaginta interpretes per eum translatos.

EVſebius Hieronymus Domnioni, & Rogatiano ſuis in Chriſto Ieſu, ſalutem. Quomodo Græcorum hiſtorias magis intelligunt qui Athenas viderint, & tertium Virgilij librum, qui a Troiade per Leucaten, & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad oſtia Tyberis nauigauerint: Ita ſanctam ſcripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus ſit, & antiquarum vrbium memorias, locorumq́, vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum eruditiſſimis Hebræorum hunc laborem ſubire, vt circumiremus prouinciam, quam vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ ſonant. Fateor enim mi Domnion, & Rogatiane chariſſimi, nunquam me in diuinis Vo-
B *luminibus proprijs viribus credidiſſe, nec habuiſſe opinionem meam, ſed ea etiam de quibus ſcire me arbitrabar interrogare me ſolitum, quanto magis de his ſuper quibus anceps eram? Denique cum a me nuper literis flagitaſſetis, vt vobis Paralipomenon Latino ſermone transferrem, de Tyberiade quendam legis autorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, aſſumpſi, & contuli cum eo a vertice (vt aiunt) vſque ad extremum vnguem: & ſic confirmatus auſus ſum facere quod iubebatis. Liberè enim vobis loquor. Ita in Græcis, & Latinis Codicibus hic nominum liber vitioſus eſt, vt non tam Hebręa, quàm Barbara quędam, & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum ſit. Nec hoc Septuaginta interpretibus qui Spirituſancto pleni ea quę vera fuerunt tranſtulerant, ſed ſcriptorum culpę aſcribendum, dum de emendatis inemendata ſcriptitant, & ſæpe tria nomina ſubtractis è medio ſyllabis in vnum vocabulum cogunt, vel e regione vnum nomen propter latitudinem ſuam in duo, vel tria vocabula diuidunt. Sed & ipſę appellationes non homines, vt plerique exiſtimant, ſed vrbes, & regiones, & ſaltus, & prouincias ſonant: & oblique ſub interpretatione, & figura eorum, quędam narrantur hiſtorię, de quibus in regnorum libro dicitur: Nonne ecce hęc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iuda? Quę vtique in noſtris Codicibus non habentur. Hoc primum ſciendum, quòd apud Hebræos Paralipomenon liber vnus ſit, & apud illos vocatus Dibre haiamim, id eſt, verba dierum: qui propter magnitudinem apud nos diuiſus eſt. Quod*
C *nonnulli etiam in Bruto Ciceronis dialogo faciunt, vt eum in tres partes ſecent, cum vnus a ſuo autore ſit editus. Deinde etiam illud attendendum, quòd frequenter nomina non vocabula hominum, ſed rerum (vt dixi) ſignificantius ſonant. Ad extremum, quòd omnis eruditio ſcripturarum in hoc continetur, & hiſtorię quę vel prętermiſſę ſunt in ſuis locis, vel perſtrictę leuiter, hic per quędam verborum compendia explicentur. Orationum itaque veſtrarum adiutus auxilio miſi librum beneuolis placiturum: tamen inuidis diſpliciturum eſſe non ambigo. Optima enim quæq; (vt ait Plinius) malunt contemnere plerique quàm diſcere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, ſuam conſcientiam recolat: videat ordinem textumq́ ſermonis, & tunc noſtro labori, ſi potuerit, detrahat. Vbicunque ergo aſteriſcos, id eſt, ſtellas radiare in hoc volumine videritis, ibi ſciatis de Hebræo additum, quod in Latinis Codicibus non habetur. Vbi vero obelus, tranſuerſa ſcilicet virga præpoſita eſt, illic ſignatur quid Septuaginta interpretes addiderunt, vel ob decoris gratiam, vel ob Spirituſſancti auctoritatem, licet in Hebræis voluminibus non legatur.*

INCIPIT SECVNDVS PROLOGVS SANCTI HIERONYMI

In Librum Dibre haiamim, quem nos Paralipomenon; quod nos dicere poſſumus verba dierum; ab eo ex Hebræo in Latinum tranſlatum.

SI Septuaginta interpretum pura, & vt ab eis in Græcum verſa eſt editio permaneret, ſuperfluè me, mi Chromati, Epiſcoporum ſanctiſſime, atq; doctiſſime impelleres, vt tibi Hebrea volumina Latino ſermone transferrem. Quod enim ſemel aures hominum occupauerat, & naſcentis Eccleſiæ roborauerat fidem, iuſtum erat etiam noſtro ſilentio comprobari. Nunc vero cum pro varietate regionum diuerſa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; tranſlatio corrupta ſit, atque violata; noſtri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid verum ſit, aut nouum opus in veteri opere condere, illudentibusq; †Iudæis cornicum (vt dicitur) oculos configere. †Inuidis *Alexandria, & Aegyptus in Septuaginta ſuis Eſichium laudat autorem. Conſtantinopolis vſque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ Palæſthinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos, Euſebius, & Pamphilus vulgauerunt. Totusq; orbis hac inter ſe trifaria varietate compugnat. Et certè Origenes non ſolum exemplaria compoſuit quatuor editionum, è regione ſingula verba deſcribens, vt vnus diſſentiens, ſtatim cæteris inter ſe conſentientibus arguatur: ſed quod maioris audaciæ eſt, in editione Septuaginta, Theodotionis editionem miſcuit: aſteriſcis, videlicet deſignans quæ minus fuerat, & virgulis, quæ ex ſuperfluo videbantur appoſita. Si igitur alijs licuit non tenere quod ſemel ſuſceperant, & poſt Septuaginta cellulas, quæ vulgo ſine autore iactantur, ſingulas cellulas aperuere: hoc quoque in Eccleſijs legitur, quod Septuaginta neſcierunt, cur me non ſuſcipiant Latini mei, qui inuiolata editione veteri ita nouam condidi, vt laborem meum Hebræis, & quod his maius eſt, Apoſtolis autoribus comprobem? Scripſi nuper librum de optimo genere interpretandi, oſtendens illa de Euangelio: † Ex Aegypto vocaui filium meum:* †Oſeæ 11.a Matth.2.c *& quoniam Nazaræus vocabitur. † Et videbunt in quem compunxerunt: & illud Apoſtoli:* †Zachar.12 c Ioan.19.g *Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe: cæteraq; his ſimilia, in Hebræorum libris inueniri.* 1.Corint.2.b. *Certè Apoſtoli, & Euangeliſtæ, Septuaginta interpretes nouerant, & vnde eis hæc dicere, quæ in Septuaginta interpretibus non habentur? Chriſtus Dominus noſter, vtriuſque Teſtamenti conditor, in Euangelio ſecundum Ioannem: † Qui credit, inquit, in me ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* †Ioan.7.f *Vtique ſcriptum eſt, quod Saluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptum eſt? Septuaginta non habent: apocrypha neſcit Eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendum eſt, vnde & Dominus loquitur, & diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace veterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis idem, & accuſatores, & defenſores, cum in alijs probent quod in me reprobant: quaſi virtus, & vitium non in rebus ſit, ſed cum autore mutetur. Cæterum memini editionem Septuaginta tranſlatorum olim de Græco emendatam, tribuiſſe me noſtris, nec inimicum debere exiſtimari eorum, quos in Conuentu Fratrum ſemper ediſſero. Et quod nunc Dibre haiamim, id eſt, verba dierum interpretatus ſum, idcirco feci, vt inextricabiles moras, & ſyluam nominum, quæ ſcriptorum confuſa ſunt vitio, ſenſuumq; barbariem apertius, & per verſuum cola digererem: mihimetipſi, & meis iuxta Iſmenium canens: ſi aures ſurdæ ſunt cæterorum.*

Argumentum in Libros Paralipomenon.

PAralipomenon liber inſtrumenti veteris epitome, tantus, ac talis eſt, vt abſque illo ſi quis ſcientiam ſcripturarum ſibi voluerit arrogare, ſemetipſum irrideat: per ſingula quippe nomina, iuncturasq; verborum, & prætermiſſæ in Libris Regum tanguntur hiſtoriæ, & innumerabiles explicantur Euangelij quæſtiones.

A

CAP. I.

a ADam, Seth, Enos, &c. ✱ Rabb. Salomon. & R. Moſes. Seniorum ſententia eſt Eſdram vtriuſq; libri Paralipomenon fuiſſe authorem, collegiſſeq; in eis epitomen, & chronicum omnium p̄cedentiũ librorum, a principio, ſcilicet diuinæ ſcripturæ vſq; ad finem quarti Regum.

B

In Synopſi. ✱ Athanaſius. Paralipomenon vocantur iſti libri, propterea quod multa in libris regum præterita, in ipſis continentur. Habetur autem in primo libro omnium tribuum genealogia ab Adam vſque ad reges, ſecundum tribus, & populos, & gentes, & familias. In ſecundo vero exponuntur geſta regum.

In li. Paralip. ✱ Theodor. & Procop. Argumentum libri declarat appellatio. Quæ enim prætermiſit qui ſcripſit libros Regum, ea compoſuit qui hunc laborem ſuſcepit collectum ex multis libris propheticis. Ab alto autem incepit ex genealogia, vt compendio oſtenderet,

C

LIBER PARALIPOMENON, IDEST, PRAETERMISSORVM PRIMVS.

HEBRAICE DIBRE HAIAMIM, Id eſt, verba dierum.

CAP. I.

† Geneſ. 5. a.

a ADam, Seth, Enos, Cainan, 1
Malaleel, Iared, Henoch, Ma-
thuſale, Lamech, Noe, Sem, 2
Cham, & Iaphet. † Filij Ia- 3
b pheth, Gomer, & Magog, Ma- 4 5 6
c dai, Iauan, Thubal, Moſoch 7 8 9
d

a ¶Hi poſſederũt terram in Aſia ab Amano, & Tauro. b Galathæ. Hæ ſeptẽ gentes ad Aquilonem habitãt. c ¶Scythæ. d ¶Medi. Iones qui & Græci. vnde & mare Ioniũ. b Capadoces.

ret, quòd ex vno homine germinarunt omnia genera hominum.

Rabban. Decimus ab Adam Noe, & in Geneſi, & in Paralipomenon monſtratur. & apte dicimus, quia perfectus eſt. Vnde, *Noe vir iuſtus erat, & perfectus in generationibus ſuis, &c.* Hic genuit Sem, Cham, & Iaphet, per quos poſt diluuium rediuiua hominum dilatatur progenies.

b *Filij Iapheth.* Hierony. Hi poſſederunt terram in Aſia ab Amano, & Tauro Syriæ Cheles, & Ciliciæ montibus vſq; ad flumen Thanaim. In Europa vſq; ad Gadara nomina locis, & Gentilibus relinquentes, è quibus poſtea immutata ſunt plurima, permanent cætera.

c *Thubal.* Rabban. Hiberes qui & Hiſpani, a quibus Celtiberia, licet quidam Italos ſuſpicentur.

d *Moſoch.* Rabban. Cappadoces: vnde vrbs eorum vſque hodie Maſacha dicitur. Septuaginta vero interpretes Capthorim Cappadoces arbitrantur.

a *Filij*

NICOLAVS DE LYRA.

COlligite fragm.ne per. *Ioan. 6. b. ſecundum ſententiã Au. ſuper Io. per fragmenta iſta intelligũtur verba Chriſti ad capiendũ ſubtilia: propter quod non fuerunt data turbis, vt ea turbæ ſecũ portarẽt, ſed magis fuit pręceptũ Chriſti diſcipulis, vt ea colligerent. qa Doctores orbis terrarũ futuri erãt, vt dicit ibidẽ gloſſa. ſpeciali tamen rõne verba Chriſti dicuntur fragmenta colligenda, quia per Chriſtũ non fuerunt in aliquo ſcripto collecta. nõ enim legitur diſcipulis aliquid ſcripto tradidiſſe, ſed tantũ verbo: quod conueniebat doctrinæ Chriſti qui eſt verbum coæternum Deo patri. Verũtamen diſcipuli eius ab eo inſpirati, iſta fragmẽta collegerunt in quatuor Euãgelijs, & in alijs libris noui teſtamenti ſecũdum quod eis dictum fuerat:* Colligite fragmenta, &c. *Nunc aũt ita eſt, quòd illa quæ in nouo teſtamento facta ſunt, figuraliter in veteri præceſſerunt. ſecundũ quod dicitur 1. Cor. 10. c. Omnia in figura cõtingebãt illis; propter quod in figura collectionis verborũ Chriſti iã dictæ, fuit diuinitus inſpiratum Eſdræ ſacerdoti, & legiſdoctori, vt aliqua ad vetus teſtamentum pertinentia, quæ a ſcriptoribus ipſum præcedentibus fuerant dimiſſa, vel minus plene ſcripta, in hoc libro per ipſum colligerentur. Licet enim aliqui dicant, ꝙ ſcriptor huius libri ignoratur tamen Ra. Sa. habemus dicẽtem, quòd Eſdras ipſum ſcripſit, & hoc ad perfectionem veteris teſtamenti. Vnde dicit Beatus Hieron. in Epiſtol. ad Paulinum presbyterum de vniuerſis ſacræ ſcripturę libris, Paralip liber, id eſt, inſtrumenti veteris epitome tantus, ac talis eſt, vt abſq; illo ſi quis ſcientiã ſcripturarum ſibi voluerit arrogare, ſeipſum irrideat. Et licet incipiat a mũdi principio, propter quod chronica veteris teſtamẽti dicitur, tamen eius principalis intẽtio verſatur ad deſcribẽdum ea quæ circa libros Regum dimiſſa erãt, propter quod Hieron. in Epiſtola prædicta ſubdit: Per ſingula quippe nomina iuncturaſq; verborum, & prætermiſſæ in Regum libris tangũtur hiſtoriæ, & innumerabiles explicantur Euangelij quæſtiones. Propter quod in hoc libro ſimilis proceſſus eſt, ſicut in libro Regum, ſicut magis videbitur in huius libri diuiſione.*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. I.

ADam, Seth, Enos, Cainam. *Liber Paralip. ſic diuiditur: quia primo agitur de regno Iſraelis vnito. Secundo de bipertito 2. libro. Circa primum ſciendũ, ꝙ texit generationes vſque ad Dauid, vt oſtendatur qualiter Dauid deſcendit a patribus ſanctis Iacob, Iſaac, & Abraham, qui primus fidem vnius Dei conſtanter publice prædicauit, ſicut dictum fuit Geneſ. 12. Et occaſione huius oſtendit qualiter Abraham deſcẽdit ab Adam p Patres ſanctos, ſ. Seth, Noe, Sem, & alios electos. Primus igitur liber Paralip. ſic diuiditur. quia primo quaſi chronice texit genealogias vſque ad Dauid: & tunc proſequitur de factis eius 10. c. Quo ad primum primo ponit ordinem generationum vſque ad Iacob: quia vſque ad eum nulla generatio fuerat tota electa. Secundo a Iacob per duodecim Patriarchas texuntur generationes ſequentes vſque ad tranſmigrationem Babylonis, c. 2. Tertio generationes poſt tranſmigrationem c. 9. Circa primum texit primo generationes ab Adam vſq; ad Noe. Secũdo per tres filios Noe venit ad Abrahã, ibi:* Filij Iapheth. *Tertio per tres vxores Abraham venit ad Iacob, dans cuilibet numerum certum, ibi:* Filij autem Abraham. *Circa primum dicitur,*

1 Adam, Seth. *Subintelligitur genuit, & ſic de alijs. De Cain autẽ, & Abel, & filijs Adã no facit mentionẽ, quia Abel mortuus fuit ſine generatione, & generatio ipſius Cain fuit tota deleta in diluuio. Generationes aũt iſtæ plenius poſitæ ſunt Gen. 5. & ibidem fuerũt expoſitæ.*

2 Sem, Cham, & Iapheth. *In iſtis nõ ſubintelligitur, genuit, quia vnus nõ genuit aliũ, ſed fuerũt fratres, & filij Noe, vt habetur Gen. 5. Et ſcribuntur hic quaſi tres generationes, quia filii eorum occupauerunt tres partes orbis: filii Sem, Aſiam; filii Iapheth, Europam: & filii Cham, Aphricam, vt dicit Ioſephus 1. lib. Antiquitatum. Iſtud tamen eſt intelligendum pro maiori parte, non tamen totaliter: quia filii Iaphet obtinuerunt partem Aſiæ, & filii Cham ſimiliter.*

3 Filij Iapheth. *Hic cõſequenter per filios Noe deſcendit ad Abraham. & primo ponit generationes Iapheth, & generationes Cham, quia illæ non erant proſequendæ. vltimo vero generationes Sem, quia illæ erant proſequendæ, tanquam a Deo electæ, quia ab illis deſcendit Abraham, Iſaac, & Iacob, & duodecim Patriarchæ, & tandem Dauid de Patriarcha Iuda, cuius regnum proſequitur liber iſte, vt prædictum eſt. Conſiderandum etiam, ꝙ ſicut dicit Hieronym. libro de Hebraicis quæſtionibus: Iſti filii Noe a quibus populata eſt terra poſt diluuium nomina, locis, & gentibus reliquerũt, ex quibus poſtea mutata ſunt plurima propter longitudinem temporũ, & bella ſuperuenientia, per quæ deleta ſunt nomina multa gentium, & mutata nomina ciuitatum: aliqua tamen adhuc permanent in ſe, vel in aliquo ſimili, ſeu propinquo.*

4 Gomer. *A quo nominati ſunt Galathæ, & poſtea Gallici, vt dicũt aliqui. Alii aũt dicunt econuerſo ꝙ a Gomer primo dicti ſunt Gallici, & poſtea Galathæ, quia Senones Galli duce Brenno obtinuerunt Italiam, & poſtea intrãtes Græciam vocati ſunt a rege Bithyniæ in auxilium: & obtenta victoria pro mercede laboris acceperunt quandam regni eius partem, quam vocauerunt ex ſuo nomine Gallogræciam, & nunc dicitur Galathia, cuius habitatores modo Galathæ dicuntur.*

5 Magog. *A quo deſcenderunt Scythæ ſecundum Hierony.*

6 Madai. *A quo Medi.*

7 Iauan. *A quo Gręci, vñ & adhuc Gręcia in Hebręo Iauan noĩat*

8 Thubal. *A quo Hiſpani.*

9 Moſoch. *A quo Cappadoces, vnde & apud eos adhuc manet ciuitas Moſecha.*

1 Thras.

MORALITER.

† 1 *Adam.* In hoc primo libro vſque ad decimum cap. mihi non occurrit aliquid notabile, quod videatur myſtice exponendum, quia ſunt ibi quædam deſcriptiones, & enumerationes genealogiarum.

a *Filii autem.* Gregor. Ab his diuiſæ ſunt inſulæ nationum, A
inguæ, cognationes, & gentes. De Ionibus, ideſt Græcis naſcuntur Eliſei, qui & Aeolides. Vnde iſta lingua Græciæ Aeolis dicitur.

b *Tharſis.* Rabban. Hos Ioſephus Cilices arbitratur, vnde & Metropolis eorum Tharſis dicitur Paulo Apoſtolo glorioſa.

c *Cethim.* Rabban. A quo Cithæi, alias Cithij, a quibus vrbs Cypri Cithia, aliàs Cihium dicitur vſque hodie.

Rabban. *Dodanim.* Rhodij. Sic enim Septuaginta tranſtulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & Sinnij Capitonis, & Græcum Phlegonta cæteroſque, & videbimus omnes pene inſulas, & totius orbis littora, terraſque maritimas Græcis accolis occupatas, qui ab Amano, & Tauro omnia maritima vſque ad Oceanum poſsedere Britannicum. B

d *Phut.* Rabban. Libyes, a quo & Mauritaniæ fluuius Phut dicitur, & regio Phutenſis. Multi autem ſcriptores tam Græci, quàm Latini huius rei teſtes ſunt. Quare autem in vna climatis parte antiquum Libyę nomen permanet, & reliqua terra dicatur Aphrica, non eſt huius temporis diſſerere. C

e *Saba.* Rabban. A quo Sabæi: interpretatur nunc Saba Arabia. Vnde in Pſalm. vbi habemus, Reges Arabum, & Saba. in Hebræo habetur, Reges Saba, & Saba. primum per Schin, ſecundum per Samech.

f *Iſte cœpit eſſe potens in terra.* Quia inſuetam tyrannidem primus arripuit. Hic fuit robuſtus venator coram Domino, quia homines a Dei cultura auertit. Vnde Ioſephus. Fecit autem eos elatos ad iniuriam Dei, atque contemptum. Nemrod filius Cham filij Noe, qui cum eſſet audacior, & manu fortiſsimus, ſuadebat hominibus, vt non Deo ſuam felicitatem, ſed propriæ virtuti aſcriberent. Sic homines a Dei timore reuocabat, vt ſpem in propria virtute ponerent. Ideoque putabant Deum interminari diluuium. Vnde turrim ędificari ſuadebant, quam aqua non poſſet aſcendere. Multitudo autem prompta erat, vt obediret Nemrod, graue putans ſeruitium obſequi Deo. Regnauit autem Nemrod in Babylone, & in Arech. Hæc eſt Edeſſa, & Macha, quę eſt Niſibis, & in Chalamne, quæ a Seleuco rege Seleucia dicta eſt, vel quę nunc Theſiphon dicitur. D E

g *Meſraim autem genuit.* Rabban. Exceptis Laabim, a quibus Libyes nominati ſunt, qui prius Phutęi, & Caſtium, qui poſt Philiſthijm dicti ſunt, quos nos corrupte Palęſtinos dicimus. Cæteræ gentes ignotæ ſunt nobis, quia bello Aethiopico ſubuerſæ in obliuionem præteritorum nominum peruenere. Poſſederũt autem terram a Gaza vſque ad extremos fines Aegypti.

h *Gergezæum, Heuæum.* Hic condidit Archas oppidum cõtra Tripolim in radicibus Libani, a quo haud procul alia ciuitas fuit nomine Sim, quæ vario euentu ſubuerſa bellorum nomen tantum loco priſtinum reſeruauit. F

i *Aradium quoque.* A quo Aradij, qui Aradum inſulam poſſederunt anguſto freto a Phœnicis littore ſeparatam.

¶Thraces. a ¶Sarmathæ hos Græci Regmos vocant. b ¶Paphlagones.
Thiras. Porro filij Gomer, Aſcenez, & Riphath 1
a ¶Phryges. b ¶Eliſei, qui vocantur Aeolides. c ¶Cilices.
a & Thogorma. Filij autẽ Iauan, Eliſa, & Thar- 2 3 4
a ¶Cyprij. b ¶Rhodij. c Aethiopia ab Hebræis vſque hodie Chus dicitur. 5
b c ſis, Cethim, & Dodanim. Filij Cham, Chus, & 6 7
a ¶Aegyptus. b ¶A quo Lybici. c ¶Hic obtinuit terram de qua Iudæi Chananæos eiecerunt. d ¶A quo Aphri, & Phœnices.
d Meſraim, Phut, & Chanaan. Filij autem Chus 8
a ¶A quo Sabæi Arabes. b ¶Getuli in parte remotioris Aphricæ Eremo cohærentes. c ¶A quo Sabatheni qui nunc Aſtobori, vel Aſtabari nominantur. d ¶Hæc duo antiqua vocabula perdiderunt, & quæ pro eis habeant ignoramus. 9 10 11
e Saba, & Heuila, Sabatha, & Regma, & Saba- 12 13
a ¶Gens Aethiopiæ in Occidentali plaga.
thaca. Porro filij Regma, Saba, & Dadã. Chus 14
f autẽ genuit Nemrod. †Iſte cępit eſſe potens in 15
g terra. Meſraim vero genuit Ludim, & Anamĩ, 16
a ¶Libyes, qui prius Phuthæi.
& Laabim, & Nephtuim, Phethruſim quoq; &
a ¶Qui & Philiſthijm, quos corruptè Palæſtinos diximus.
Chasluim, de quibus egreſſi ſunt Philiſthijm, 17
a ¶A quo Sidon vrbs in Phœnice.
& Caphtorim. Chanaã vero genuit Sidonẽ pri- 18
a ¶A quo Iebuſæi quorum fuit Ieruſalem.
mogenitum ſuum, Hethæũ quoq; & Iebuſæũ,
a ¶A quo Heuæi, qui & Gabaonitæ a ciuitate Gabaon, qui ſupplices venerunt ad Ieſum.
h & Amorrhæum, & Gergeſæum, Heuæumque,
a ¶A quo Aſinæi. 19
i & Aracæum, & Sinæum, Aradium quoque, & 20 21

Et

NICOLAVS DE LYRA.

Thiras. *A quo Thraces.*

Filij Gomer. *Non facit mentionem de filiis Magog. Tubal Moſoch, & Thiras, quia ſicut dicit gloſ. Hebraica, licet enim iſti haberent filios multos, tamen omnes poſteri cuiuſlibet fecerunt tantum vnum populum: filij autem Gomer fecerunt plures populos, & ſimiliter filij Magog, propter quod hic nominantur.*

Riphath. *In Hebræo habetur hic, Diphath, & iſte Geneſ. 10. vocatur Riphath etiam in Hebræo. Cuius cauſam aſſignat gloſſa Hebraica, dicens, quòd iſte fuit binomius, & in Geneſ. ponitur vnum nomen eius, & hic aliud. Poteſt etiam dici, & melius vt videtur, quòd idem eſt nomen Riphath, & Diphath, mutatum tamen aliqualiter in principio, ſicut in Latino idem nomen eſt Nicolinus, & Colinus, & idem poteſt dici in conſimilibus.*

Et Thogorma. *A quo Thogorditæ populi dicti ſunt.*

Filij autem Iauan Eliſa. *A quo dicti ſunt Eliſei primo, & poſtea Aeolides.*

Et Tharſis. *A quo deſcenderunt Cilices. vnde & ciuitas Metropolis eorum vocata eſt Tharſus. vnde natus fuit Paulus Apoſtolus, vt habetur Actuum 22.*

Filij Cham. *A quo dicti ſunt Aethiopes, vnde & in Hebræo Aethiopia Chus nominatur.*

Et Meſraim. *A quo Aegyptij, vnde & Aegyptus Meſraim dicitur in Hebræo.*

Phut. *A quo dicti ſunt Phutæi primo: vnde ibidem eſt fluuius Phut nominatus, poſtea dicti ſunt Lybies.*

10 Et Chanaan. *A quo dicti ſunt Chananæi, quorum terram poſtea filij Iſrael poſſederunt.*

11 Filij autem Chus. *A quo dicti ſunt Sabæi.*

12 Et Heuila. *A quo Getuli.*

13 Sabatha. *A quo Sabathani.*

14 Filij Regma, Saba. *Iſtud nomen aliter ſcribitur in Hebræo, quàm Saba prædictum, quia iſtud ſcribitur per literam Schin in principio, primum autem per Samech.*

15 Iſte cœpit eſſe potens in terra. *Poſt diluuium enim fuit potentior aliis, & induxit poſteritatem Noe ad faciendum ciuitatem, & turrim contra Dominum, de quibus habetur Geneſ. 11. & nolentes ad opus prædictum violenter compellebat. ideo Geneſ. 10. b. dicitur:* Robuſtus venator hominum coram Domino.

16 Meſraim vero genuit Ludim, & cæt. *Iſti populi ſunt nobis ignoti, & etiam plures alii hic nominati.*

17 De quibus egreſſi, & cæt. *Dicunt autem Hebræi aliqui, quòd Phetruſim, & Chasluim commutabant adinuicem vxores aliqui voluntarie, & aliqui per raptum, vel furtum, & ex tali concubitu nati ſunt Philiſthiim, & Caphturim. Alii vero dicunt honeſtius, quòd Phetruſim, & Chasluim contrahebant adinuicem matrimonia, & ex hoc procreati ſunt Philiſthiim, & Caphturim.*

18 Chanaan vero genuit. *A quo nominata eſt ciuitas Sidon, quæ eſt in prouincia Phœnicis, & terra iſtorum hic nominatorum fuit data filiis Iſrael.*

19 Aracæum. *Qui condidit Archas oppidum contra Tripolim in radicibus Libani ſitum.*

20 Et Sinæum. *Sic enim debet ſcribi, quia in Hebræo incipit per literã Samech, qui ciuitatẽ prędictæ propinquam nomine Sin ædificauit.*

21 Aradium quoque. *A quo dicti ſunt Aradii.*

Et

a *Et Samaræum.* A quo Syriæ Cheles Samariæ ciuitas, nunc
A quoque tam a Syris, quàm ab Hebræis, vt prius apud veteres appellatur.
b *Hamathæum.* Rabban. A quo Emath ciuitas. Hanc Macedones qui poſt Alexandrum in Oriente regnauerunt Epiphaniam nuncupauerunt. Alij Antiochiam ita dictam putant. Alij nõ vere opinionem ſuam veriſimili vocabulo conſulentes, Emaus primam ab Antiochia manſionem Edeſſam pergentibus appellari putant, & eandem apud veteres Emath.
c *Filii Sem, &c.* Hi ab Euphrate partes Aſiæ vſque ad Indicum Oceanum tenent. eſt autem Aelam, a quo principes Per-
B ſidis.
d *Hus, & Hul.* Vel Vs. Trachonitidis, & Damaſci conditor inter Paleſtinam, & Celeſyriã tenuit principatum, a quo terra Hus de qua Iob fuit. vnde ſecundum LXX. vir erat in regione Auſitide nomine Iob, quaſi Huſitide.
Rabba. com. in hunc lib. Gen.11.a. e *Phaleg.* Vaticinio quodam. Phaleg enim diuiſio, q̃a in diebus eius linguæ in Babylone diuiſæ ſunt. Narrat autem Philo in libro queſtionum ſuper Geneſim, q̃ ex tribus filijs Noe adhuc ipſo viuente nati ſunt 13. milia virorum, & cẽtum, extra mulieres, & paruulos habentes ſuper ſe duces. Filij Sem, Iectan ducem, filij Cham, Nemroth, filij Iapheth, Suphene. Poſt obitũ vero Noe cõuenerũt duces cũ agminibus ſuis in campum Sennaar, vt ibi turrim conſtruerent. Cum autẽ ędificarent, diuiſit Deus linguas eorum, & mutauit effigies: & non cognouit quiſque fratrem ſuum, nec audiuit linguam proximi ſui. Cũ vero magiſtri lapides quærebant miniſtri aquã afferebãt, & cũ illi quærebant aquam, illi afferebant ſtipulam. Sicq; fruſtrata cogitatione ceſſauerunt ædificare, & diſperſi ſunt ſuper faciem terræ.
†Gen.25.a
C
Gen.11.a

a ¶A quo Aelamitæ.
a Samarçum, & Hamathçum. Filij Sem, Ælam, 1 2
b a ¶Qui Niniuem vrbem condidit. ¶A quo Aſſyriorum pullulauit regnum. b ¶A quo Chaldæi. c ¶A quo Lidij. d ¶A quo Syri, quorum Metropolis Damaſcus. 3
c & Aſſur, & Arphaxad, & Lud, & Aram. † Hi 4 5
a ¶Alias Vs. b ¶A quo Armeni. c ¶A quo Carmani, vel Carij. 6
d ¶Qui nunc Mæones vocantur antea vero Mes. 7
d ſunt filij Arã, Hus, & Hul, & Gether, & † Mo- 8
a ¶A quo Chaldæi. b ¶A quo Bactriani. 9
ſoch, Arphaxad autem genuit Sale, qui & 10 11
a ¶A quo Hebræi. 12
ipſe genuit Heber. Porro Heber nati ſunt
e duo filij, nomen vni Phaleg, quia in diebus 13
a ¶A quo Iudæorum gens.
eius diuiſa eſt terra, & nomen fratris eius Ie-
f ctan. Iectan autẽ genuit Elmodad, & Saleph,
& Aſarmoth, & Iare, Adoram quoque, &
Vzal, & Decla: Ebal etiam, & Abimael, & Sa-
ba, necnon & Ophir, & Heuila, & Iobab. Om 14
g nes iſti filij Iectan. Sẽ, Arphaxad, Sale, Heber, 15
Phaleg, Ragau, Serug, Nachor, Thare, Abrã, 16
iſte eſt Abraham. Filij autẽ Abraham, Iſaac, & 17 18
h Iſmael. Et hæ generationes eorũ. Primogeni- 19
tus Iſmaelis, Nabaioth, & Cedar: & Abdeel,
& Mabſam, & Maſma, & Duma, Maſſa, Ha-
dad, & Thema, Ietur, Naphis, Cedma: † Hi
i ſunt filij Iſmaelis Filij autem Ceturæ concubi- 20
a ¶Alias Iacſan.
næ Abraham, quos genuit Zamram, Iecſan,
Madam, Madiã, Ieſboc, & Sue. Porro filij Iec-
a ¶Negotiatores. ¶Aeris ferrique metalla cudentes.
k ſan, Saba, & Dadã. Filij autẽ Dadã Aſſurim, &
a ¶Alias Loomin. ¶Philargus, id eſt, principes multarum gentium.
Latuſſim, & Laomim. Filij autẽ Madiã, Epha,
l & Epher, & Henoch, & Abida, & Eldaa. Om-
a ¶Qui de Sara ſolus ex repromiſſione.
nes hi filij Ceturæ. Genuit autẽ Abrahã Iſaac, 21
a ¶Ex vno concubitu Rebeccæ.
cuius fuerunt filij Eſau, & Iſrael. Filij Eſau, 22 23

f *Iectan autem.* Hieron. Harum gentium poſteriora nomina, inuenire non potui: ſed vſque in præſens, quia procul a nobis ſunt, vel ita vocantur vt primũ, vel quæ mutata ſunt ignorantur, poſſederunt autem a Coſene fluuio omnem Indiæ regionem quæ vocatur Hieria.
g *Sem, Ar.* Rabb Sicut in principio ab Adam vſque ad Noe decem generationes poſuit ita a Sem vſque ad Abraham non ſine ſacramenti myſterio.
h *Primogenitus.* Hieron. Duodecim filij naſcuntur Iſmaeli primogenit⁹ Nabaioth, a quo omnis regio ab Euphrate vſq ad mare rubrũ Nabaiothena dr̃, quæ pars eſt Arabiæ. Nam familię ipſorum oppidaque, & pagi, ac minuta caſtella, & tribus horum appellatione celebrantur ab vna ex eis Cedar in deſerto, & Duma alia regio, & Thebaram ad Auſtrum, & Cedema ad Orientalem plagam.
i *Ceturæ.* Rabb. Quaſi copulatæ. vnde ſuſpicantur Hebræi cã eſſe Agar, quæ mortua Sara de concubina tranſierit in vxorem, ne ſenex nouis arguatur nuptijs laſciuiſſe.
Rabb. Filij autem Ceturæ iuxta hiſtoricos Hebræorum occupauerunt Trochoditem, aliàs Traconitidem, & Arabiã, quæ nunc vocatur Eidormio vſque ad maris rubri terminos.
k *Aſſurim.* Ab Aſſurim Syros quidã vocatos contẽdunt, & pleriſq; filijs Abrahę de Cetura occupatas eſſe Indiæ regiones.
l *Epher.* Rabb. Hic dicitur contra Lybiam exercitum duxiſſe, ibi victor conſediſſe, poſterosq; ex nomine eius Africam nuncupaſſe.
a *Thamna.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et Hamathæum. *A quo nominata eſt ciuitas Emath.*
2 Filij Sem, &c. *Hic proſequitur generationes Sem, vt perueniat ad Abraham.*
3 Aelam. *A quo dicti ſunt Aelamitæ.*
4 Et Aſſur. *A quo Aſſyrij.*
5 Et Arphaxad. *A quo deſcenderunt Chaldæi.*
6 Et Lud. *A quo Lydij.*
7 Et Aram. *A quo Syrij. Vnde & in Hebręo Syria vocatur Aram.*
8 Hus. *In aliquib. libris interponitur,* Filij aũt Aram Hus, &c. *eo q̃ ſic habetur Geneſ. 10. ſed hic non ponitur in Hebræo, eo q̃ autor huius libri breuiter tranſire voluit, & ideo omiſit quòd iſti eſſent filij Aram, exprimens tantum capita populorum.* Hus. *A quo nominata eſt terra Hus, de qua natus fuit Iob ſecundum aliquos, quia ſic nominatur Iob 1.*
9 Et Hul. *A quo Gnari.*
10 Gether. *A quo Gethari.*
11 Et Moſoch. *A quo Mæones dicti ſunt.*
12 Arphaxad autem genuit. *A quo denominati ſunt Hebræi. non enim denominati ſunt ab Abraham, quaſi Abrahei, vt videtur dicere Aug. & aliqui alii. Tum quia Abraha vocatur Hebræus Geneſ. 14.b. vbi dicitur,* Et ecce vnus qui euaſerat nuntiauit Abraham Hebræo. *Ex quo patet quòd vocatur Hebræus ab aliquo præcedente ipſum, ſcilicet, ab Heber. Tum quia hoc nomen Abraham incipit per Aleph literam, hoc autem nomen Hebræus incipit per literam Ain, ſicut & hoc nomen Heber.*
13 Nomen vni. *Quod interpretatur diuiſio. Ex hoc dicunt Hebræi, quòd Heber habuit ſpiritum prophetiæ, imponendo nomen filio ſecundum proprietatem orbis futuram, ſcilicet, diuiſionem hominum ſecundum diuerſitatem linguarum. Ideo ſequitur.* Quia. *Sequitur.*
14 Et Iobab. *Dicunt aliqui, quòd iſte fuit Iob, ſed Hebræi dicunt contrarium dicentes, quòd deſcendit de Nachor: & ſimiliter Hieron. idem dicit, prout dictum fuit Geneſ. 22. & plenius dicetur cum ad librum Iob Domino concedente veniemus.*
15 Sem. *Hic repetit generationes deſcendentes de Sem per Arphaxad, vt veniat ab Abraham propter quem facta eſt prædictarum generationum deductio. vnde ſubditur.*
16 Abram iſte eſt. *Primo enim vocatus fuit Abram, ſed poſt mutatum eſt nomen eius, & vocatus eſt Abraham, vt habetur Gen. 17. vbi cauſa mutationis nominis huius plenius poſita eſt.*
17 Filij autem. *Hic conſequenter per vxores Abraham deducit generationes vſq; ad Iacob a quo deſcendit Dauid. Et primo facit quod dictum eſt. Secundo deſcribit breuiter generationes Eſau, quæ non erant proſequendæ, ibi:* Filij autem Eſau. *Circa primum dicitur:* Filij autem. *de Sara.*
18 Et Iſmael. *De Agar ancilla.*
19 Primogenitus. *Iſtæ generationes hic nominantur propter memoria Abrahæ, quia deſcenderunt de eo: quamuis non eſſent ad diuinum cultum electæ.*
20 Filij autem. *Dicunt Hebræi, quòd iſta Cetura fuit ipſa Agar ſicut plenius dicitur Geneſ. 25. Expoſitores tamen noſtri communiter dicunt contrarium, ſicut ibidem plenius dictum fuit.*
21 Genuit autem. *De vxore principali Sara.*
22 Cuius fuerunt, &c. *Vt habetur Geneſ. 25. Iſte tamen Iſrael primo vocatus eſt Iacob, & poſtea Iſrael, & ratio mutationis huius nominis habetur Geneſ. 32. Et ibidem expoſita fuit plenius.*
23 Filij Eſau, Eliphaz, & cæt. *Hic conſequenter deſcribit genera*

A *Thamna*. Quæritur cum Thamna in Geneſi legatur, con-
ibina eſſe Eliphaz de genere Horrhæorum, qui apud Idu-
æos habitauerunt in terra Seir, quæ peperit ei Amalec,
uomodo inter filios numeretur, cum in ſequentibus lega-
r ipſa Thamna ſoror Lotan filij Seir, qui & Edom. Sed
eir Hebraice piloſus dicitur, qui fuit modum pellis hiſpidus Edom autem Hebraice rubeus, vel fuluus. Ab eo igitur, quòd rubeo cibo vẽdidit primogenita, Edom vocatus eſt. Hebræi vero ita ſoluũt. Dicũt Thamnam concubinã fuiſſe Eliphaz, & genuiſſe ei Amalec, ſed nunquam filiam inter filios ab ipſo fuiſſe educatam.

B *Aliam*. Qui de genere Horræorum eſt. In Geneſi ſcribitur, Aluham, id eſt, exaltatus. In Paralipomenon vero Alian, id eſt, eiectus, ſignificans: quia Horræi exaltati ſunt, antequam Edom terrã eorum caperet: poſt vero eiecti.

a ¶Quem peperit Ada. b ¶Quem genuit Baſemoth. c ¶Hi tres filij Oolibanæ. d ¶Cuius mentio fit in Iob.

Eliphaz, Rahuel Iehus, Ihelon, & Core. Filij Eliphaz, The- 1
mam, Omar, Sephi, Gatham, Cenez, Thamna, Amalec. Filij 2 3
Rahuel, Nahath, Zara, Samma Meza. Filij Seir: Lotan, Sobal, 4 5
Sebeon, Ana, Diſon, Eſer, Diſan. Filij Lotan, Hori, Homam. 6 7
a Soror autem Lotan fuit Thamna. Filij Sobal, Aliam, & Ma-

a ¶De quo in Geneſi dicitur, quod inuenit aquas calidas in ſolitudine cum paſceret aſinas patris ſui Sebeon.

b c nahath, & Ebal, Sephi, & Onam. Filij Sebeon, Aia, & Ana. 8
d Filij Ana Diſon. Filij Diſon, Hamram, & Eſeban, & Iethran,
e & Charã. Filij Eſer, Balaan, & Zauan, & Iacan. Filij Diſon, Hus
& Aran. † Iſti ſunt reges qui imperauerunt in terra Edom: 9
antequam eſſet rex ſuper filios Iſrael. Bela filius Beor, & no-

a ¶Vel Dennaba: alij Dannaba.

f men ciuitatis eius Denaba. Mortuus eſt autem Bela, & regna- 10
g uit pro eo Iobab filius Zaræ de Boſra. Cumque & Iobab fuiſſet
h mortuus, regnauit pro eo Huſam de terra Themanorum.
i Obijt quoque & Huſam, & regnauit pro eo Adad filius Ba- 11
k dad, qui percuſſit Madian in terra Moab: & nomen ciuitatis

a ¶Vicus in terra Baſan iuxta montem Galaad ex tribu Manaſſe. b ¶Ciuitas regni Edom eſt circa Gebalenen.

eius Auith. Cũq; & Adad fuiſſet mortuus, regnauit pro eo Sẽla
de Maſreca. Sed & Semla mortuus eſt, & regnauit pro eo Saul

Sephi. Hieron. Id eſt, vnipes. In Geneſi Sepho, id eſt, bipes: vtrumque tamen per ſchin literam. Bipes autem dicitur, quia a proceſſu temporis multitudine ſobolis maiorem efficaciam habuerit, quàm in primis.

l *Hamran*. In Paralipomenon Hamram, id eſt, rubricatus, ſordidus, vel temulentus. In Geneſi † Amdan, id eſt, concupiſcibilis: ſed vtraque vnius hominis nomina ſunt.

Iacan. Rabban. Iacan filius Aſer de genere Horręorum, in Geneſi Acan nominatur, id eſt, tribulator. In Paralipomenon Iacan, id eſt, tribulatus, varijs enim euentibus nomina commutantur: vt varia myſteria ſignificentur.

Denaba. Ciuitas Hala filij Beor regis Edom, poſt quem regnauit Iobab. Eſt tamen vſq; hodie villa Denaba, in octauo miliario Areopoleos, pergentibus Armonem, & altera Denaba ſuper montem Phegor, in ſeptimo lapide Iebus. Hieronymus de Ieſbij. D

g *Iobab fi. Za.* Quem Iob eſſe ſuſpicantur, ſed Hebræi aſſerunt eum de ſtirpe Nachor eſſe progenitum, Philo autem in libro quæſtionum ſuper Geneſim, narrat his temporibus eum fuiſſe, & accepiſſe vxorẽ Dinã filiam Iacob: & ante tentationis ſuæ certamen dicit eam ſeptem filios, & tres filias illi generaſſe, qui extincti ſunt in tentatione. Sed ei ſanato reddidit Dominus omnia duplicia, & item ſeptem filios, & tres filias prædicta vxor genuit: quorum nomina eadem fuerũt quæ priorum, id eſt, Eliphaz, Armoe, Diaſath, Philaſia, Diphar celuth, Thelon. Filiarum vero Meru, Lizath, Zeli. E

h *Boſra, &c.* Quæ eſt Boſor ciuitas in deſerto trans Iordanem in tribu Ruben. Appellatur & alia Boſor ciuitas Eſau in montibus Idumææ, de qua dicitur, Fuluida veſtimenta eius ex Boſor. Eſa. 63. a. ſecundũ LXX. Theman.

i *Themanorum*. Theman regio a Themam filio Eliphaz ſortita vocabulum. Eſt vſque hodie villa Theman, diſtans ab vrbe Petra quinque milibus, & vbi Romanorum militum præſidium ſedit, de quo loco fuit Eliphaz rex Themanorum: vnus quoque filiorum Hiſmael appellabatur Theman. Sciendum autem quòd omnis Auſtralis regio, Hebraice Theman dicitur.

F Madian. k *Madian*. Ciuitas a minimo filiorum Abraham, & Ceturæ, ſic vocata. Eſt autem trans Arabiam in deſerto Saracenorum contra Orientem maris rubri: vnde vocantur Madianæi, & Madianæa regio. Filiæ quoque ſoceri Moyſi filiæ Madian dicuntur, ſed hæc alia ciuitas eſt Ononymos eius iuxta Armonem, & Areopolim, cuius adhuc ruinæ monſtrantur. Exo. 2. c.

☞ a *Roboboth*.

NICOLAVS DE LYRA.

[G]enerationes Eſau quæ erant dimittendæ, vt quæ expoſitæ fuerunt Geneſ. trigeſimo ſexto, tamen ad intellectum ſequentium aliqua ſunt hic breuiter repetenda. Primum eſt, quòd eadem perſona in ſacra ſcriptura frequenter pluribus nominibus nominatur, ſicut Eſau, Seir, Edom, ſunt nomina eiuſdem hominis. Secundum eſt, quod idem nomen aliquando variatur in principio, vel in fine, ſicut Chonias Iechonias Iechoniahu, idem nomen eſt hic variatum. Et ex his contingit quòd vna perſona aliquando putantur duæ: quia vnum nomen eius in vno loco ſcripturæ exprimitur, & aliud in alio, vel quia idem nomen in pluribus locis ponitur, tamen variatum modo prædicto. Tertium eſt, quod Horræi habitauerunt in terra Seir, ſiue Idumæa ante Eſau, & filios eius, vt habetur Deuteronom. 2. poſtquam autem filij Eſau in terra illa dominati ſunt, primo fuerunt ibi duces, ſecundo reges, & iterum regnum fuit reductum ad ducatum, ſicut plenius dictum fuit Geneſ. trigeſimo ſexto. Primo ergo deſcribuntur hic generationes Eſau ante regnum. Secundo tempore regni, ibi: Iſti ſunt Reges. *Tertio tempore ducum, ibi:* Adad autem mor. *Adhuc primo ponuntur generationes Eſau ante regnum. Secundo generationes Horræorum, quę fuerunt ante Eſau incipiendo a Seir Horræo, a quo Idumæa denominata fuit terra Seir. Circa primum dicit,* Filij: *de Ada vxore ſua.*

1 Rahuel. *De alia vxore ſua nomine Baſemath.*

2 Iehus. *Qui vocatur Iebus. Geneſ. 36.*

3 Ihelon. *Qui vocatur Ielam. Ibidem.*

4 Et Core: *Iſtos quatuor habuit Eſau de Oolibama tertia vxore.* Filij Eli. *Sequitur.*

5 Thamna, Ama. *Dicunt aliqui quod Thamna fuit concubina Eliphaz, vt videtur haberi Geneſ. trigeſimo ſexto, computatur tamen hic inter filios Eliphaz, eo quòd fuit nutrita in domo eius cum filijs ſuis, & ad oſtendendum, quod de ea natus fuit Amalec qui immediate poſt eam nominatur. Poteſt etiam aliter dici, quod Thamna eſt nomen æquiuocum ad maſculum, & fœminam. vnde dicitur infra dux Thamna, eod. cap. & ſic ponitur hic pro maſculo inter alios filios Eliphaz. Geneſ. autem trigeſimo ponitur pro fœmina: vbi dicitur:* Concubina Eliphaz.

6 Filij Seir. *Hic conſequenter agitur de generatione Principum qui dominati ſunt in Idumæa ante Eſau, & filios eius. vnde iſte Seir fuit de genere Horræorum: & ab illo denominata fuit terra illa, terra Seir.*

7 Soror autem Lotan fuit. *Iſta fuit concubina Eliphaz, de qua prædictum eſt.*

8 Filij Sebeon Aia, & Ana. *Iſte eſt Ana qui inuenit aquas calidas in ſolitudine, vt habetur Geneſ. 36. & ibidem fuit expoſitum.*

9 Iſti ſunt Reges qui imperauerunt in terra Edom, antequam eſſet, &c. *Hic agitur de Regibus deſcendentibus ab Eſau. & hoc fit ſpecialiter propter honorem Iſaac, vt oſtẽdatur reges ab eo proceſſiſſe nõ ſolum per Iacob de quo deſcendit Dauid, ſed etiam per Eſau. Dicunt etiam Hebræi, quod iſti reges de Eſau deſcendentes regnauerũt vſque ad tempus Dauid, qui fecit ſibi Idumæam tributariam, vt habetur 2. Reg. 8. & abſtulit ab eis nomen regium, ponens ibi cuſtodes, ſiue præfectos, qui redderent ei rationem.*

10 Et regnauit pro eo Iobab. *Dicunt aliqui quod iſte fuit Iob ſicut & præcedens. Sed Hebræi dicunt contrarium, dicentes quod deſcendit de Nachor, vt prædictum eſt, & hoc videtur per hoc quod Iob aliter ſcribitur in Hebræo, quàm Iobab, quia nomen Iob incipit per Aleph literam, Iobab vero per Iod.*

11 Et regna. *Iſte eſt alius ab eo qui fuit rex in Iſrael ante Dauid, iſte enim fuit Idumæus, & ille Iudæus.*

1 Meetabel.

A a *Rohoboth.* Vrbs eſt iuxta fluuiũ vbi erat rex Edom, & vſq; hodie eſt præſidiũ in regione Gabalena, & vicus grandis, qui ſic vocatur.

b *Matred filiæ, & cæt.* Duæ matres hic numerantur, ad ſignificandum myſterium, vt aurifex genuiſſet diſpenſatricem, & diſpenſatrix Dñi benignitatẽ, qa ex ꝓfunditate ſenſus naſcitur facunda

a de Rohoboth, quæ iuxta amnem ſita eſt. Mortuoque Saul, regnauit pro eo Balanã filius Achobor. Sed & hic mortuus eſt,

a ¶Præcipuus. ¶Adad hic condidit vrbem Thau in regione Galaletica.

& regnauit pro eo Adad: cuius vrbis nomen fuit Phai, & ap-

a ¶Benignitas Domini. b ¶Diſpenſatricis. c ¶Aurificis.

b pellata eſt vxor eius Meetabel, filia Matred, filiæ Mezaab. 1
c Adad autem mortuo duces pro regibus in Edom eſſe cœpe- 2
d rant. Dux Thamna, dux Ahila, dux Ietheth, dux Oolibama, 3
dux Ela, dux Phinon, dux Cenez, dux Theman, dux Mabſar,
dux Magdiel, dux Hiram. Hi duces Edom. 4

facũda locutio, q ... mũdã, & gratiam Do... promereretur gr... in cordibus auditoru... c *Duces, & c.* Notandũ quòd prius reges dixit de Edom, poſtea duces cum prius fuerũt: quorum quaſdam matres noi... vt Oolibama, & Thãna... d *Dux Ahila.* Alia n... Geneſi legitur, cuius interpretatio eleuatio, in Paralip. Aliha, id eſt, ſuper eam.

NICOLAVS DE LYRA.

B 1 Meetabel. *In Hebræo habetur: Filia Mezabab: & ſonat in Hebræo cuius aurum. & per hoc deſignatur, quòd pater iſtius fuit diues in poſſeſſione auri, vt dicit gloſ. Hebraica.*

2 Adad au. *Hic deſcribuntur duces Edom, regibus ſuccedentes.*

3 Dux Thani. *Dicunt aliqui quod Thamna, & Oolibama ſunt nomina mulierum quæ ponuntur inter nomina ducum, propter actus virtutis quos fecerunt, ſicut & Delbora inter Iudices, vt habetur Iudic. 4. Sed hoc fuit improbatum Geneſ. 36. quòd Thamna, & Oolibama, quæ fuerunt mulieres, præceſſerunt reges qui fuerunt in Edom. Thamna autem, & Oolibama qui ponuntur hic inter duces, fuerunt poſt illos reges vt patet in textu. Et ideo dicendum, ꝙ hic ſunt nomina virorum. Geneſ. vero 36. ſunt nomina mulierum, quia ſunt æquiuoca ad maſculum, & fœminam, vt prædictum eſt. Aliqui vero Hebræi dicunt, ꝙ ſunt nomina ciuitatum, vel regionum, vt ſit ſenſus: Dux Thamna, id eſt, ciuitatis, vel regionis ſic nominatæ. & ſic de alijs, ſed textus non videtur bene ad hoc concordare: vnde concluditur in fine.*

4 Hi duces Edom. *Scilicet prænominati.*

ADDITIO.

Additiones in libros Paralip. incipiunt 1. Paralip. 1. c. vbi dicitur in poſtill. *Ipſe genuit Heber, & c.*

Hebræi non ſunt denominati ab Heber filio Sem, nec ab aliquo alio præcedente Abraham, ſed nominantur Hebræi ab ipſo Abraham, non ratione proprij nominis, quia ſic dicerentur Abræi cum Aleph in principio, non autem Hebræi, cum Ain. Ratio autem huius denominationis habetur plene ſuper Matth. 21. cap. in additione 2. vide ibi. Vide replicam generalem poſt 30. cap. ſecundi totius huius poſtillam: vbi pro præſenti c. & eius additione replicator ad correctorium, Geneſ. 6. c. ſe remittit.

C

CAP. II.

†Geneſ. 20. & 30. a
Li. quæſt. ſuper Gen. q. 35

a *Filij autem Iſrael.* ✠ Auguſt. Duodecim filij Iſrael in Meſopotamia dicuntur nati, vt per ſynecdochen intelligatur, quia Beniamin prope Bethlehem natus eſt longo tempore poſt reditũ patris eius a Meſopotamia. Sed quia maior eorũ pars ibi nata fuit, dicuntur ibi nati.

Hieron.
Rabbanus.

b *Achar qui.* Achar qui & Achan in Ioſue dicitur, id eſt, coluber inſidiãs. Achar turbatus, qa per auaritiam inſidiabatur furto aliquid rapere de anathemate, deprehenſus in ſcelere turbat... eſt in vltione. Myſtice innuens, quia qui poſt fidei indumenta conuerſationis ſecularis cultum induit... quaſi pallium de anathemate tollit. ... quoq; de anathemate tollit Iericho, qui hæreticorum dogmata, vel ſecularium literarum ſuperſtitioſa... Eccleſiã inducit. h... eſt enim regula aure... lucu-

C A P. II.

a ¶Duodecim filij Iacob.

a FIlij † autem Iſrael, Ruben, Simeon, Le- 1
ui, Iuda, Iſſachar, & Zabulon, Dan, Io-
ſeph, Beniamin, Nephthali, Gad, & A-

a ¶De his pleniſsime in Geneſ. ſcriptum eſt. b ¶Vel Anan.

ſer. Filij Iuda, Her, Onan, & Sela: † Hi 2 3
tres nati ſunt ei de filia Sue Chananiti-
dis. Fuit autẽ Her primogenitus Iuda,
malus coram Domino, & occidit eum. † Thamar autẽ nurus 4

a ¶De his quoque in Geneſi ſcripta ſunt.

eius peperit ei Phares, & Zara. Omnes ergo filij Iuda quinque.
Filij autẽ Phares, Heſron, & Hamul: Filij quoq; Zaræ, Zamri, 5

¶Alias Daman. a ¶Alias Darda.

& Ethan, & Eman: Calchol quoque, & Dara ſimul quinque. 6 7
b Filij Charmi, Achar, qui turbauit Iſrael, & peccauit in furto 8
anathematis. Filij Ethan, Azarias. † Filij autem Heſron qui 9 10

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

1 FIlij autem Iſra. *Hic conſequenter deſcribitur generatio ipſius Iacob, quæ fuit tota electa in duodecim Patriarchis, vt per Iudam Patriarcham perueniatur ad Regnum Dauid: de quo eſt principalis intentio huius libri. Primo ergo agitur de dicta generatione per Patriarchas. & primo deſcribitur ordo generationum ipſius Iudæ, eo ꝙ de ipſo deſcendit Dauid: de cuius Regno principaliter intenditur. Secundo Simeonis, qui partim habitauit in ſorte Iudæ in medio 4. c. ibi:* Et filij Simeõ. *Tertio Ruben, & Gaad, & dimidiæ tribus Manaſſe, qui ſimul habitauerunt vltra Iordanem c. 5. Quarto ipſius Leui. c. 6. Quinto Iſſachar, & Nephthali, & Manaſſe, & Ephraim, & Azer qui reſidui erant extra ſortem Iuda 8. c. Sexto ipſius Beniamin c. 8. Circa primum deſcribitur prima generatio Iudæ vſque ad Dauid, & fratres eius. Secundo generatio ipſius Dauid c. 3. Tertio reuertitur ſcriptura ad generationem Iudæ aliqua addendo c. 4. Circa primum præmittitur duodecim Patriarcharum generatio, cum dicitur:* Filij autem Iſra. &c. *& patet litera. Secundo deſcribitur generatio Iudæ Patriarchæ cum dicitur:* Filij Iuda. *Et primo ipſius immediate, ſecundo filiorum eius, ibi;* Filij autem Phares, &c. *Circa primum dicitur.*

2 Filij Iuda. Her. Onam. *Iſti duo fuerunt mortui ſine liberis, eo quod fuerunt mali coram Domino, vt habetur Geneſ. 38.*

3 Hi tres nati ſunt de fi. *Ex quo dicunt aliqui, ꝙ Sue eſt nomen vxoris ipſius Iudæ, ſed hoc fuit improbatum Geneſ. 38. & oſtenſum, ꝙ nomen eſt patris vxoris Iudæ. & propter hoc debet hic poni Chananitide referendo ad filiã Sue, quæ fuit vxor Iudæ, & fuit de genere Chanaã.*

4 Thamar autem, &c. *Quos concepit de ſocero ſuo ſimulãs ſe eſſe meretricẽ, eo quod iniuſte detinebatur in viduitate, vt habetur Gen. 38.*

5 Filij autẽ Pha. *Hic agitur de generatione filiorum Iudæ, & primo ipſius Phares, & Zaræ. Secundo filiorum ipſorum, ibi:* Filij Charmi. *Circa primum dicitur;* Filij autem Phares, &c. *Dicit hic gl. Hebraica, quod iſti quatuor vltimi ſunt illi iidem, de quibus dicitur 3. Reg. quod Salomon erat ſapientior Ethan Ezraita, & Eman, & Chalcol & Dara filius Mahol. Sed gl. Hebraica ſuper locum illum 4. Reg. 4. dicit, quod illi quatuor fuerunt Leuitæ, & cantores in domo Domini; iſti autem quatuor hic noiati fuerunt de tribu Iuda, deſcendentes ab eo per Zaram filium eius, vt patet in textu. Illi autẽ de tribu Iuda non admittebantur in domo Domini ad officium Leuitarum. Itẽ illi dicuntur filii Mahol, iſti vero filii Zaræ. Ex quibus patet, quod iſti ſunt alii ab illis.*

6 Filij Char. *Hic conſequenter agitur de generatione filiorum Phares, & Zaræ. & primo de generatione filiorum Zaræ. ſecundo de generatione filiorum Phares, ibi:* Filij autẽ Heſron. *Circa primum dicitur:* Filij Charmi. *qui fuit filius Zabdi filii Zaræ, vt habetur Ioſue*

7 Achar. *Iſte Ioſue 7 vocatur Achar: prout ibi plenius fuit oſtenſum, & in aliquibus locis vocatur Achor. Idem enim nomen Hebraicum frequenter variatur, vt dictum eſt cap. præced.*

8 Qui turbauit Iſrael, &c. *Furando rem conſecratam Domino vt habetur Ioſue 7.*

9 Filij Ethan. *Qui fuit filius Zaræ.*

9 Azarias, &c. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo quod ponitur hic plurale pro ſingulari, ſ. filii pro filius. Alio modo, quòd licet ſolus Azarias tanquam principaliter nominetur, tamẽ alii fratres eius ſubintelliguntur: quia autor huius libri breuiter, & quaſi chronice loquitur.*

10 Filij autem Heſron. *Hic conſequenter agitur de generatione diuerſorum filiorum Phares diffuſius. & primo de generatione Heſron. de quo deſcẽdit Dauid. ſecundo de generatione Caleb, qui facta notabilia fecit, vt habetur in lib. Ioſue, & lib. Iudicum, ibi: Caleb vero. Circa primum dicitur;* Filij aũt Heſron qui nati ſunt. *iſte vocatur Aram. Mat.*

luculento ſermone aptata. Hanc ſurati ſunt Arius, Marcion,
A & alij qui philoſophorum ſectam nō rectè conati ſunt indu-
cere in eccleſiam, vt multi per eos perirent. Ideo abiecti a-
ceruo lapidū, i. mul-
titudine peccatorū
extincti ſunt.
a *Calubai*. ideſt, canis
meus, qui & Caleb.
ideſt, canis, vnus de
exploratoribus. Heſ-
rō quoque & Iepho
ne idem eſt. vnde Ca
B leb filius Heſrom, &
aliquando filius Ie-
phone legitur.
b *Iſai autem ge.* In li-
bro Regum dicitur
habere Iſai octo fi-
lios, in Paralipome-
non nō amplius quā
ſeptem. Sed dicunt
Hebrei Natham pro
phetam filiū Sama,
(vel Sāmaa, vel Sim-
maa) filij Iſai, quem
in locum filij educa-
uit & nutriuit inter
filios numeratū. In-
C ter filios quoque Iſai
Natham adductus eſt ad Samuelem, qui & Ionatham, qui D
percuſſit leonem. Et ſciendum quod vbi propheta vocatur,
Natham ſcribitur non Ionathan.

a nati ſunt ei: Ierameel & Ram & Calubai. Porrò Ram genuit 1
Aminadab: Aminadab autem genuit Nahaſon, principē filio
a ¶ Id eſt, pax in Ruth vero dicitur Salomon id eſt pacificus.
rum Iuda Nahaſon quoque genuit Salma, de quo ortus eſt Bo-
b oz, Booz verò genuit Obed, qui & ipſe genuit Iſai, † Iſai autem 2
genuit primogenitum Eliab, ſecundum Aminadab, tertium
a ¶ Alias Samina. ¶ Alias Samaa.
Simaa quartum Nathanael, quintum Raddai, ſextum Aſom, ſe- 3
ptimum Dauid, quorum ſorores fuerunt Saruia & Abigail. Filij
Satuiæ, Abiſai, Ioab & Aſahel tres. Abigail autem genuit Ama-
c ſa cuius pater fuit Iether Iſmaelites Caleb vero filius Heſron ac 4 5
cepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth. Fuerūtq; 6
filij eius Iaſer & Sobab & Ardom. Cumq; mortua fuiſſet Azu-
a ¶ Poſtquam mortua eſt Azuba de Ephrata nati ſunt filij.
d ba accepit vxorem Caleb Ephrata, quæ peperit ei Hur. Porrò
Hur genuit Vri. & Vri genuit Beſeleel. Poſt hæc ingreſſus 7
a ¶ Filii Manaſſe filij Ioſeph, qui vltra Iordanem accepit hæreditatem in terra Galaad.
eſt Heſron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam 8
cum eſſet annorum ſexaginta: quæ peperit ei Segub. Sed Se- 9
e gub genuit Iair. Et poſſedit viginti tres ciuitates in terra 10

c *Iether*. In Regum
Iethra Iſraelites. ſed
meritorum qualitas
diuerſitatem nomi-
num facit, nā Iethra
reſiduum interpreta
tur; Iether vero mo- † 1.Re. 16.
dicum reſiduum, &
reſiduo iungitur Iſ-
raelitis modico reſi-
duo Iſmaelitis.
d *Ephrata*. Hæc eſt Hieron.
Maria ſoror Moyſi, Rabbanus.
mater Hur patris Hu
ri, Aui Beſeleel. Hur
vero eſt qui cum Aa E
ron ſuſtinebat man⁹
Moyſi pugnāte Ioſue
e *Iair*. Hic iudex fuit Exod. 17. c.
poſt Thola. & iudica
uit Iſrael. 22. annis,
habens filios. 30. prī-
cipes ciuitatum. 30.
quæ ab ipſo nomina
tæ ſunt, ſicut in libr.
Iudic. legitur.
a *Ingreſſus* Iudic. 10. a.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et Caluba*. iſte eſt Caleb.

2 *Booz ve. gen. Obed*. Tres fuerunt Booz, auus pater & filius, ſicut fuit declaratum plenius Ruth vlt. & Mat. 1. & comprehenduntur hic ſub vno nomine. quorum primus fuit filius Salomon, Tertius vero genuit Obed.

3 *Septimum Dauid*. Contrarium videtur 1. Reg. 16. & 17. vbi dicitur q, Iſai habuit octo filios, & Dauid fuit vltimus, & ſic fuit octauus. Dicendum. q. 1. Reg. inter filios Iſai computantur Ionathan filius Simmaa fratris Dauid, quem Iſai nutriuerat inter filios ſuos, & eum adoptauerat in filium, & ſecundum hoc dr̄ octauus filius. Hic autem enumerantur ſolum filij Iſai naturales, & ſic Dauid eſt ſeptimus. Sequitur.

4 *Cuius pa. fuit Iether*. Dicunt aliqui Hebrei. q, iſte Iether fuit de filijs Iſmael, ſed dimiſſa Gentilitate conuerſus fuit ad ritum Iudæorum. retinuit tamen ſibi primum cognomen, ſic Mar. 14. a. vocatur Simō leproſus quem dominus curauerat a lepra, tamen retinebat ſibi cognomen leproſi. Alii dicunt, q, fuit Iudeus natione, ſed iuit ad peregrinandum in terram Iſmaelitarum, ſicut Elimelech in terram Moab, vt habetur Ruth. 1. & inde traxit illud cognomen.

5 *Caleb*. Hic conſequenter deſcribuntur generationes ipſius Caleb. & diuiditur in tres partes, quia primo deſcribit partē generationis Caleb. ſecundo reuertitur ſcriptura ad deſcribēdum generationem Heſrom, ibi, *Poſt hæc ingreſ. eſt Heſrom*, vt inde tranſeat ad generationes aliorum filiorū Heſrom., ibi, *Nati ſunt autem*. Circa primum dr̄, *Caleb ve. fi. Heſrom, &c.* Dicit gl. Hebraica ſuper 1. Pa. c. 2. q, Caleb habebat tātum octo an. quando accepit iſtam Azubam, & genuit ex ea Ierioth, qui natus eſt nono anno ætatis Caleb. Quod nō vr̄ ſatis conueniens, q, in tali ætate genuiſſet Caleb. Et quia tūc tardius accipiebant vxores viri quam modo, Sed hoc inconueniēs, & alia quæ ſequuntur, dicunt Hebræi ad ſaluandum licet malè ſecundum verum intellectum ſcripturæ. & ſubditur.

6 *Accepit vxorem Caleb Ephrata, &c.* Dicit hoc gloſſa Hebraica quam aliqui expoſitores noſtri ſequuntur, & malè ſicut credo, q, hæc fuit Maria ſoror Moyſi, & q, Caleb 10. annorū exiſtens genuit ex ea Hur, & Hur octo annorum genuit Vri & Vri octo annorum genuit Beſeleel, qui fecit tabernaculū, vt habetur Exo. 31. Sed in hac glo. includuntur multa inconuenientia. Primum eſt de matrimonio Caleb & Mariæ, quia Caleb in exitu de Aegypto erat tantum. 39. annorum. q, patet, quia anno ſequenti miſſus fuit ad explorandum terram vt hr̄ Num. 13. & tunc fuit 40. annorum tantum. vt habetur Ioſue. 14 Maria autem in exitu de Aegypto erat. 95. annorū vel circiter. quod probatur ſic, quia Moyſes in exitu de Aegypto fuit 80. annorum, vt habetur Exod. 7. In natiuitate vero Moyſi Maria iam erat 15. annorum vel circiter, quia erat ita magna & ſagax, q, iuit ad conſiderandum quid accideret de Moyſe expoſito in flumine, & ſuaſit filiæ Pharaonis vt quæreretur mulier Hebræa ad nutriendum eum, vt habetur Exod 2. & ſic Maria fuit 95. annorum vel circiter, quādo Caleb fuit. 39. & ideo ſi accepit eam 10. annorum exiſtens, ſequitur q, tunc Maria fuit 66. annorum, quod eſt ſatis deriſibile, q, mulier tam ſancta & prophetiſſa & tam antiqua nupſiſſet cum puero decem annorum. Secundum inconueniēs eſt, q, ſtatim ex ea genuiſſet Hur. tum quia ſecundum naturam non erat in eo virtus generandi, & in ea tranſierat tempus concipiendi. Tertium eſt q, Hur & Vri genuiſſent exiſtentes octo annorum tantum, niſi ponatur miraculum: qđ non videtur neceſſarium. Nec eſt veriſimile, q, ſcriptura iſta miracula tacuiſſet in tribus dictis generationibus. Quartum eſt q, Beſeleel feciſſet tabernaculū cum eſſet 10. ann. vel parum plus, cum tamen Exo. 36. dicatur vir ſapiens, quod non poteſt dici de puero 10. ann. Quod autem ſequatur ad prædictam glo. patet ſic, quia ſecundum eam Caleb. 10. annor. genuit Hur, & Hur. 8. annos Vri, & Vri. 8. ann. Beſeleel, & ſic a natiuitate Caleb vſque ad generationem Beſeleel fluxerunt anni 26. & tempus in quo Hur & Vri fuerunt in vtero matrum ſuarum antequam eſſent nati. ſ. 18. menſes qui faciunt annum & dimidium. & ſic tūc Caleb fuit 27. an. & dimidij. Si igitur cum hoc ponatur tempus nouem menſium a generatione Beſeleel vſque ad eius natiuitatem, & 10. ann. vitæ, eius, habemus 38. an. & tres menſes. Cum igitur incepit facere tabernaculum. 39. vitæ Caleb, vt dictum eſt ſupra. habet̄ propoſitum. ſ. quod Bezeleel habebat tantum 10. annos, vel parum plus, quando incepit facere tabernaculum, quia incepit facere. 39. anno. ipſius Caleb, menſe 7. vt dicunt Hebræi. Igitur ad iſta inconuenientia euitanda, & alia quæ poſſent ſequi ex prædicta gloſſa, dicendum q, Ephrata quæ hic dicitur vxor Caleb non fuit Maria ſoror Moſi, ſicut dictū fuit Exo. 17. nec iſte Bezeleel qui deſcendit de Caleb fecit tabernaculum, & per conſequens quod Hur, Vri, & Bezeleel qui hic ponuntur deſcendiſſe de Caleb, fuerunt alij ab illis qui ponūtur Exod. 31. licet iſti & illi fuerint de tribu Iuda: quia in eadem tribu erant multæ cognationes, & non eſt inconueniēs quod in duabus cognationibus eiuſdem tribus auus, pater & filius ſimiliter nominentur in vno tempore vel diuerſis. Nec mirandum quod dictum fuit Exod. 17. Hur auum Bezeleel, qui fecit tabernaculum de tribu Iuda fuiſſe maritum Mariæ: quia tribus ſacerdotalis & regia ſic commiſcebantur per matrimonia.

7 *Poſt hæc ingreſ.* Hic reuertitur ſcriptura ad deſcribendum generationes Heſron alias a prædictis,

8 *Patris Galaad.* id eſt, domini Galaad. Erat enim ita magn⁹ in terra illa, quod vocabatur eius pater.

9 *Quæ pepe.* ſic enim debet ſcribi per b, in fine, & non per p, vel per r, vt habent aliqui libri, & malè.

10 Et poſſedit, &c. *Quæritur hic quomodo iſte habuit poſſeſſionē in terra Galaad, cum eſſet de tribu Iuda ex parte patris, vt dictū eſt, quæ*

A Galaad. Cepitque Geſſur & Aram oppida Iair.
& Canath & viculos eius ſexaginta ciuitatum.

a ¶ Poſt mortem patris Caleb ſociauit ſibi Ephratam ſed vtrum in Aegypto an in deſerto non apparet.

Omnes iſti filij Machir patris Galaad. Cum au-

Quæſt. in 1. Paralip.

a *Ingreſſus eſt Caleb ad Ephrata.* ✠ Hiero. Idcirco vocatur Caleb Ephrata, quia f . t vir Ephratę. Idcirco dicitur Efrom ſexaginta annos habuiſſe, quando accepit vxorem filiam Machir, vt monſtretur per annorum numerum, & de Aegypto illum egreſſum fuiſſe, & in terram repromiſſionis veniſſe, quia a viginti annis & ſupra ad bellũ B deſcribebantur vſq; ad annum ſexageſimum. Ab anno ſexageſimo & Leuitæ miniſtrare, & milites pugnare deſinebant: vnde & Romani eos emeritos vocant, qui iã militare deſierunt.

b. *Nati ſunt.* Hactenus ſcriptor hiſtoriæ texuit generationem duorum filiorũ Heſron duorum poſteriorum, id eſt, Aram & Calubai, de quibus prius narrauit, quia regiam & ſacerdotalē C quoqumodo voluit innoteſcere dignitatem. Nũc aũt ad primogeniti .i. Ierameel genealogiam redit.

c *Onam.* Hĩc ab Onã filio Iudæ nomen accepit, ſed differunt, quia per Num filius Iudæ, filius Ierameel per Men ſcribitur.

Hieron.

d *Seſam.* Hunc Hebræi

tem mortuus eſſet Heſron, 1
a ingreſſus eſt Caleb ad E-
phrata: habuit quoque Heſ- 2

a ¶ Vtrum inter cæteras: an poſt cæteras vxores, non euidenter oſtenditur.

ron vxorem Abia, quæ pe- 3
perit ei Ashur patrem The-

¶ Ciuitas.

b cuæ. Nati ſunt autem filij Ie 4
rameel primogeniti Heſrõ, 5
Ram primogenitus eius &
Buna & Atan & Aſom, & 6
Achia. Duxit quoque vxo-
rem alteram Ierameel no-
mine Atara, quæ fuit mater
c Onam sed filii Ram primo
geniti Ierameel fuerunt Mo

a ¶ Alias Ioamin alias Ioanim.

oz Iamin & Acar. Onam au-
tem habuit filios Semei &
Iada. Filij autem Semei Na-
dab & Abiſur. Nomen vero

¶ Alias Abigail.

vxoris Abiſur Abihail, quæ

¶ Alias Achabon. alias Aahobban.

peperit Ahobban & Molid.
Filij autem Nadab fuerunt
Saled & Apphaim. Mortuus
eſt autem Saled abſque libe
ris. Filius vero Apphaim Ieſi,
d qui Ieſi genuit Seſan. Porrò

¶ Alias Ahalai, alias Olai.

Seſan genuit Oholai. Filij 7
autem Iada fratris Semei Ie
ther & Ionathan. Sed & Ie-
ther mortuus eſt abſque li-
beris. Porrò Ionathan ge-
nuit Phaleth & Ziza. Iſti
fuerunt filij Ierameel primo
8 geniti Heſron. Seſan autem
non habuit filios, ſed filias
& ſeruum Aegyptium no-
mine Ieraa. Deditque ei filiã
ſuam vxorem, quæ peperit
ei Ethei. Ethei autem genuit
Nathan, & Nathan genuit

a ¶ Alias zabud.

Zabad. Zabad autem ge-

a ¶ Opahel.

nuit Ophal, & Ophal ge-
9 nuit Obed, Obed genuit Ie-
hu, Iehu genuit Azariam,
Azarias genuit Helles, &

bræi dicunt eſſe Elimelech virum Noemi patrem Mahalom & Cheliom, & ideo ſcriptura in ſequentibus innuit, quod Seſan non habuerit filios, ſed filias, q̃a duo filij eius abſque liberis mortui ſunt.

e *Hebron.* Ciuitas in qua regnauit Dauid ſeptem annis antequam regnauit in Ieruſalem. Significat hæc loca nomina accepiſſe a poſteris Caleb, qui Hebron & ſuburbana eius in ſortē accepit. E

a *Hieram*

Helles genuit Elaſa, Elaſa gnuit Siſamoi, Siſa-
moi genuit Sellum, Sellum genuit Icamia,
Icamia autem genuit Eliſama. Filij autem

a ¶ Vel Ieramel, vel Melis vel Muhei, vel Muheli, el Mehel.

Caleb fratris Ierameel † Meſa primogeni- †

¶ Nomen loci a quo. ziphei qui dixerunt Sauli: Nonne Dauid abſconditus eſt apud nos.

tus eius, ipſe eſt pater Ziph, & filij Mareſa pa-

a ¶ Ciuitatis.

e tris Hebron. Porrò filij Hebron, Core &

¶ Taphua Alias. Tapheuphu.

Thaphua & Recam & Samma. Samma au-
tem genuit Raham patrem Iercaam, & Re-
cem genuit Sammai. Filius autem Sammai,
10 Maon, & Maon pater Bethſur. Epha autem

¶ Alias Moſa.

F concubina Caleb peperit Haran, & Muſſa
& Gezez. Porrò Haran genuit Gezez. Fi-

a ¶ Hic interpretatur tonſor, vnde putatur a Iudæis eſſe Nabal Carmeli, qui tondens oues ſuas nuntios Dauid contumeliis affecit.

lij autem Iahaddai: Regom, & Ioatham, &

¶ Alias zephom.

Geſan, & Phaleth, & Epha, & Saaph: Con-
cubina Caleb, Maacha, peperit Saaer, & Tha-
11 rana. Genuit autem Saaph pater Madmena.
12 Sue patrem Machbena, & patrem Gabaa. Filia

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *tribus non habebat ibi poſſeſſionem. Ad quod reſpondetur vno modo quod Machir adoptauit patrem eius Segub in filium. Et ſic per hanc adoptionem ipſe & filius eius Iair habuerunt ibi poſſeſſionem. Alio modo, q̃ iſte Iair fuit homo bellicoſus, & aliquas ciuitates recuperauit ibidem, quas Syri rapuerunt a filiis Iſrael.*

1 Cum autem mor. *In Hebræo habetur,* Ingreſſus eſt Caleb ad Ephratam. *& eſt hic* Ephratha *nomen ciuitatis, quæ altero nomine vocabatur Bethlehem. & eſt ſenſus quod mortuo Heſron, qui dominabatur in Bethlehem, Caleb filius eius ingreſſus eſt illuc tanquam ſuccedens patri. Secundum aliquos hæc litera,* Et poſtea mortuus eſt Heſron in Caleb Ephratha. *Et eſt Caleb* Ephrata *nomen villæ compoſitum ex nomine Caleb, et nomine vxoris ſuæ, in qua mortuus eſt Heſrom pater Caleb.*

2 Habuit quoq;. *Poterant enim tunc habere plures vxores ſimul.*

3 Quæ peperit ei Ashur. *id eſt, dominum talis villæ.*

4 Nati ſunt. *Hic tranſit ad deſcribendum generationes aliorum filiorum Heſron.*

5 Filij Iera, &c. *Ex hoc patet quod Aram per quem texitur genealogia Chriſti, non fuit primogenitus Heſron, ſicut nec Salomon ipſius Dauid.*

6 Et Buna & Aram & Aſon. *Et patet litera vſque ibi.* Seſan autem non habuit filios. *Hoc videtur contradicere ei quod præponitur in textu.*

7 Porro Seſan genuit Oholai. *alias* Ahalci. *Dicendum quod iſte Oholai mortuus eſt ante patrem, & ſine liberis. & ſecundum hoc dicitur hic.*

8 Seſan autem. *ſcilicet, ſibi ſuccedentes.*

9 Obe. ge. Ie. *Aliqui lib. habent* Iehu, *& malè quia ſic ſcribitur in Hebr. Sequitur.*

10 Maon, &c. *id eſt dominus vel magnus in tali villa. & eodem modo illud quod ſequitur.*

11 Genuit autem Saaph pa. Ma. *& quod ſubditur.*

12 Sue patrem Mach. & pa. *nomina ſunt villarum. Iſta tamen Gabaa eſt alia ab illa Gabaa, quæ fuit in tribu Beniamin.*

✠ Filia

a verò Caleb fuit Achſa. Hi erãt filii Caleb, filii Hur primoge 1
b niti Ephratha: Sobal pater Cariathiarim, Salma pater Bethle 2 3
¶ Quia ab eo nomen accepit.
c hem: Hariph pater Bethgader. Fuerunt autem filii Sobal pa-
a ¶ Alias videbat.
d tris Chariathiarim, qui † diuidebat dimidium requietionum, 4
& de cognatione Cariathiarim, Iethrei & Phutei & Sema- 5
thei & Maſerei. Ex his egreſſi ſunt Saraitæ & Eſthaolitæ filii 6 7
a ¶ Quia mutua ſocietate in prælijs vtebantur. 8
Salma Bethlehem, & Netophathi, coronæ domus Ioab, & 9 10
a ¶ Significat eos in loco qui dicitur ſepulchrum Sarai poſſeſſiones habere, vnde ſupra dictum eſt quia Saraitæ & Eſthaolithæ nomina locorum ſortiti ſunt.
dimidium † requietionis Saraï. Cognationes quoque ſcriba- 11
e rum habitantium in Iabes, † canentes atque reſonantes, & 12
Quia non habent hic manentem ciuitatem.
in tabernaculis commorantes. Hi ſunt Cinæi qui venerunt 13
a ¶ Quia de ſtirpe Rechab fuerunt, de quibus narrat Ieremias.
de † calore patris † domus Rechab. 14 15 16

a *Hi erant filii.* Recapitulat generationem Caleb de Ephratha, quam antè dimiſit, quando Hur de Ephratha, i. Maria ſorore Moyſi genitum narrauit.
b *Cariathiarum.* quæ & Cariathabaal, i. ciuitas ſaltuum vna de vrbibus Gabaonitarum in nono miliario euntibus ab Helia Dioſpolim in tribu Iuda.
c *Bethlehem.* ciuitas Dauid in tribu Iudæ ĩ qua dominus natus ē in 7. ab Elia miliario cõtra meridionalem plagam iuxta viã quæ ducit Hebron, vbi ſepulchrum Ieſſe & Dauid oſtenditur, & mille circiter paſſibus ꝓcul turris Ader, i. turris gregis quodam vaticinio paſtores dominicæ natiuitatis conſcios ante ſignificans.
d *Qui diuidebat.* Dimidium requietionum. i. ſortes Madiam iuxta ſepulchra patriarchárum quæ ſunt in Cariatharbe accepit, & huius filii fuerunt Iethrei, &c. Seriatæ & Eſthaolitæ nomina locorum ſortiti ſunt, qui ſunt Sirrai & Eſthaol, vbi ſepultus eſt Samſon. Requietio enim ſepulchrum dicitur. Alii dimidium requietionis tempus dimidium intelligunt, quo filij Iſrael ceperunt terram promiſſionis poſſidere, ab eo, ſ. tẽpore quo Moyſes dedit terram Galaad vltra Iordanem, Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe, vſq; quo ceteræ tribus ſortes ſuas acceperunt. In huius temporis medietate dicunt Sobal eſſe mortuum, & ita dimidium requietionum vidiſſe, i. ad medietatem illius temporis perueniſſe.
Myſticè autem Sobal. ideſt. vana vetuſtas, vel vectis ad portandum, Iudęos ſignificat, qui antiquitus populus Dei vocabantur, & legem literæ primi acceperunt, qui libros legis & prophetarum ferebant, ſed myſterium incarnationis Chriſti non intelligebant. Vnde dimidiũ requietionum, i. hiſtoriam viderunt. Ille aũt plenitudinem requietionũ poſſidet, qui poſt opera bona valde in æterna quiete gaudet. Vel dimidium requiei videt, qui poſt pręſentis vitę laborem animæ quietem habet. tunc autem perfectionem requietionum videbit, cum & anima & corpore perfruetur ꝑfectione quietis.
e *Habitantium.* Tradũt Hebræi Iabes fuiſſe doctorem legis peritiſſimum, in cuius cõſpectu ſedebant filij Cinæi, qui & Iobab cognati Moyſi. Scribę igitur dicuntur canentes atque reſonantes, quia aſſiduè in legis Dei locutione verſabant. in tabernaculis quoque commoratos regum narrat hiſtoria. Iabes Chriſtum ſignificat verum magiſtrũ ſanctorum laudes Deo canentium. Iabes enim interpretatur exiccans, Chriſtus autem fluxus carnalium cupiditatum in ſuis fidelibus exiccauit. Cinæi, id eſt, poſſeſſio vel poſſidẽtes ſũt omnes electi. de quibus dicitur, Hæreditas mea iſrael, & quorum poſſeſſio dominus eſt. Rechab interpretatur auriga vel aſcendens. Hi autem venerunt de calore patris domus Rechab, quia a patre luminum gratia ſpiritus inflammati, per quadrigam virtutum in cęlos aſcendunt. de quibus dicitur, *Quicunque ſpiritus Dei aguntur, hi filii Dei ſunt.*

D E Hieron. † Thereathim Simeathim, Suchathim. † Hemath. † vel Betrecab. Allego. Eſa. 19. d. Ro. 8. c. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filia vero ca. fu. *quæ fuit vxor Othoniel, ſecundum quod habetur Ioſ. 10. & Iud. 1.*
2 Filii Hur primo Ephrata. *& non Caleb, quia ante habuit filiũ de Azuba nomine Ierioth, vt prædictum eſt.*
3 Sobal pater Cariathiarim. *id eſt, dominus vel famoſus, in villa ſic nominata. & eodem modo quod ſubditur.* Per Bethlehem, & pater Bethgader.
4 Qui diuidebat di. *i. manſionum illius terræ, & ideo ibat ad vidẽdum illas manſiones tanquam earum curam habens.*
5 Et de co. Cariathiarim. *ſupple exierunt.*
6 Iethrei & Phu. *& ſequitur.* Ex his egreſſi ſunt Saraitæ. *id eſt habitatores Sara & Eſthaol. Licet enim filii Dan habitauerint ad tẽpus in ciuitatibus iſtis, eo ꝙ tribus Dan adhuc non habebat poſſeſſionem, vt habetur Iud. 18. tamen erant in ſorte Iudæ, & pertinebant ad viros de tribu eius, cuius genealogia hic deſcribitur.*
7 Filij. Sa. *i. domini de Bethlehem.*
8 Et Nethopha. *id eſt, alterius villæ ſic nominatæ de qua fuit Baana Nethophatites, qui nominatur inter fortes Dauid. infra 11. ca. ideo ſubditur.*
9 Coronæ. *hoc eſt illi qui deſcenderunt de Salina fuerunt viri fortes & bellicoſi tempore Ioab, qui fuit princeps militiæ Dauid. & ideo per adiutorium ipſorum coronæ, id eſt, victoriæ augmentatæ ſunt domui Ioab.*
10 Et di. re. *i. habitationis huius ciuitatis pertinebat ad eos.*
11 Cogna. quo. &c. *i. in domo Iabes ſeu tabernaculo eius, & hic eſt Iabes nomen viri, vt videbitur, c. 4. quem dicũt Hebræi fuiſſe Othoniel, qui fuit peritus valde in lege & doctor magnus. propter quod Cinæi qui deſcenderunt de Ietro ſocero Moyſi, recedentes de ciuitate palmarum, acceſſerunt ad iſtum Iabes, vt ab eo addiſcerent legẽ quia erãt proſelyti & conuerſi ad Iudaiſmum. vt dictum fuit Iudic. 1. & ratione iſtius Iabes qui fuit de tribu Iuda (quia fuit frater Caleb, vt habetur Iudei.) fit hic mentio de iſtis Cinæis, qui non fuerunt de tribu Iuda, ſed diſcipuli iſtius Iabes, qui alio nomine dictus eſt Othoniel.*
12 Canentes. *i. legentes in libris legis diuinæ, quæ lectio fit per modum cantus ratione accentus.*
13 Et in taber. *& non in domibus, vt patet Ierem. 35. vnde concluditur.*
14 Hi ſunt ci. *diſcipuli ipſius Iabes.*
15 Qui ve. *ideſt, feruore religionis & deuotionis.*
16 Patris. *quia Rechabitæ fuerunt valde religioſi & ſobrii, vt habetur Iere. 35. Et iſte Rechab a quo nominati ſunt Rechabitæ, deſcendit de Ietro.*

CAP.

ADDITIO.

In c. 2. vbi dicitur in poſtil. *Canentes atque reſonantes.* i. legentes. Scripturæ ſacræ textus legitur communiter ab Hebræis in ſuis ſcholis per modum cantus, non ratione accentus, q̃a accentus poſſet propriè ſeruari ſine cantu. ſed hoc fit ratione ſententiæ, vt eſt notum peritis in illa lectura: vnde alio cãtu vtuntur in pſalterio, alio in prophetis alio in lib. Iob, alio vero in lib. Prouerb. & huiuſmodi. licet quo ad accẽtum vniformiter ſe habeant in omnibus libris. & de hoc cantu intelligendum eſt quod hic dicitur, *Canentes.*

CAPVT III.

a Dauid verò hos habuit filios, qui ei nati ſunt in He- 1
bron; † primogenitum Amnon, ex Achinoam,
a ¶ Quæ fuit vxor Nabal Carmeli.
Iezrahelitide, ſecundum Daniel de Abigaïl Car- 2
b c melitide, tertium Abſolom, filium Maacha, filiæ 3
¶ Alias Tholami
Tholmai regis Geſſur, quartum Adoniam filium 4
Aggith, quintum Saphatiam ex Abital, ſextum 5
d Iethraham de Egla vxore ſua. Sex ergo nati ſunt ei in Hebron, vbi re- 6
e gnauit ſepté annis, & ſex menſibus. Triginta autem & tribus annis re-
gnauit in Ieruſalem. Porrò in Ieruſalem nati ſunt ei filii Simmaa, & 7
Sobab & Nathan & Salomon, quatuor de Bethſua filia Ammiel. Ie- 8
à ¶ Hi duo non numerantur in libro Regum.
baar quoque & Eliſama & Eliphalet & Noge & Nepheg & Iaphia,
a ¶ Quia omnes filii Chriſti æternam palmam expectant.
f necnon Eliſama, & Eliada & Eliphelet, nouem. Omnes hi filij Dauid 9
abſque filiis concubinarum, habueruntque ſororem Thamar. Filius 10
a ¶ Generationem Dauid numerat per regum ſucceſſionem vſque ad tranſmigrationem Babylonis, ſicut in libro Regum.
autem Salomonis Roboam, cuius Abia filius genuit Aſa. De hoc quo 11
que natus eſt Ioſaphat pater Ioram, qui Ioram genuit Ochoziam, ex
quo ortus eſt Ioas Et huius Amaſias filius genuit Azariam. Porrò Aza
riæ filius Ioatham procreauit Achaz patrem Ezechiæ, de quo natus eſt
g Manaſſes. Sed & Manaſſes genuit Amon patrem Ioſiæ. Filij auté Ioſiæ 12

CAP. III.

A a *Dauid vero.* Redit ad explicandam progeniem Dauid, quam ante dimiſit, cum ſobolem Am ram filij Heſron enumerans peruenit ad Iſai & ad filios eius, quorum Dauid nouiſſimus.

* Theodoret. Quoniam mentionem fecit regni Iuda, docet quænam ſint eorum vrbes & pagi, & a quibus ſua habuerint vocabula. Hinc diſcimus quod Nathan a quo diuinus Lucas deduxit generationem Seruatoris & domini noſtri, & Dauidis erat filius, B & Salomonis frater vterinus.

† 1. Reg. 3. a.

3. Reg. 21. d. 4. Reg. 9. a. b *Iezrahelitide.* Rabba. Iezrahel ciuitas eſt in qua habitauit Naboth quem occidit Iezabel.

Hieron. c *Daniel.* Rabba. Daniel qui in li. Regum Cheleab, ideſt, vindicans patrem, quia ſecundum Hebræos diſceptans cum Miphiboſeth de quæſtionibus legis victor apparuit, & patrem in eo vlciſci niſus eſt, ne irrideretur in diſputando ab homine debili vir bellicoſus.

Hieron. d *De Egla vxore ſua.* Quæritur cur hæc Egla ſola vxor Dauid dicatur, Sed hæc eſt Michol, quæ inter multas ſola vxor dicitur, quia eam in adoleſcentia primam accepit vxorem, quę in partu occubuiſſe dicitur. Egla verò interpretatur vitula, C quæ ſignificat ſynagogam, quæ legis iugum ſuſcepit, ſed laſciuiendo corrupit. vnde, *Ephraim vitula docta diligere trituram.* Oſee 10. c. Hanc noſter Dauid accepit, quando eam ſibi in teſtamento dato copulauit. In partu occubuit, quia apparente verbo Dei in carne, & euangelium prædicante, cum per fidem bonorũ operum ſobolem gignere debuit, ſcandalizata in paſſione eius ſibi mortem æternam aſciuit.

e *In Hebron vbi regnauit, &c.* Quid per regnum Dauid in Hebron vel in Ieruſalem accipiatur, librum Regum exponendo perſtrinximus. Scriptum eſt in ſequentibus, Omne tempus quo regnauit Dauid 40. annis. regnauit: in Hebron. 7. annis, in Ieruſalem. 33. Vnde quæritur, cur non in ſumma 40. anni & ſex mẽſes numerentur, Hebręi autem dicunt, quia Dauid Abſalom filiũ ſuum fugerit ſex menſibus, eosque merito a ſumma regni eius excluſos. Dicunt etiam quod ſex menſibus, in Hebron infirmitate corporis laborauerit, & ideo in regno non rectè computari. E Extunc enim dicunt eũ regnaſſe in Hebron, ex quo victis Amalecitis de ſpoliis eorum miſit ſenioribus Iuda, his ſ. qui erant in Hebrõ & aliis.

f *Omnes hi filii Dauid, etc.* Quia omnes filij Chriſti æternam palmã expectant, Sed excipiuntur fili concubinarum, qui nominati inter cæteros non meruerunt numerari. Iudæi enim hæretici vel ſchiſmatici huius ſocietatis conſortium habere nõ poſſunt. Cæleſtis enim regni gloria filios Dauid de nobili tantum coniugio expectat. *Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.*

F G g *Filii autem Ioſię.* Rab. Quatuor filij Ioſiæ leguntur hic, ſed in fine huius libri, & in lib. Regum, vbi ſucceſſio regũ, numerantur tres tñ. primus Ioatham, ſecundus Eliacim, quẽ Nechao rex Aegypti verſo nomine vocauit IoaKim. tertius Sedecias. Iohanam & Sellũ non leguntur ibi. vnde Hebræi opinantur q, Iohanam filius primogenitus Ioſiæ Ioachaz Sellum dictus ſit. vnde Iere. *Hæc dicit dominus Deus ad Sellum filiũ Ioſiæ regẽ Iuda, quia egreſſus eſt de loco iſto, non reuertetur, &c.* Sellũ nam-

In

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

Diuiſio. Dauid vero. *Hic conſequenter deſcribuntur generationes ipſius Dauid, de quo principaliter intendit iſte liber. & primo deſcribitur generatio eius vſque ad Salomonem. ſecundo de Salomone vſque ad tranſmigrationem in Babylonem, ibi,* Filius autem Salomonis. *tertio poſt dictam tranſmigrationem, ibi:* Filij Ieconiæ. *Circa primum dicitur.*

1 Dauid vero hos ha. fili. &c. *Sequitur.*

2 Secundum Daniel, &c. *Iſte vocatur Cheleab. 2. Reg. 3. a. fuit enim binominis. Cuius cauſam dicunt Hebræi. quia Dauid poſt mortem Nabal cito accepit Abigail & eam impregnauit. & cum natus fuiſſet puer, aliqui deriſores dicebant q erat filius Nabal, propter quod Dauid nominauit eum Daniel, qui interpretatur iudicium Dei, dicens, Iudicet Deus, i. oſtendat per euidens ſignum cuius iſte puer eſt filius, & tũc Deo faciente facies pueri aſſimilata eſt faciei Dauid, & tunc nominauit eum Cheliab, qui interpretatur quaſi pater, id eſt, ſimilis patri.*

3 Tertium Abſalom. *qui coniurauit contra patrem ſuum Dauid, vt habetur 2. Regum 15. ca.*

4 Quartum Adoniam filium Aggith. *qui voluit regnare patre Dauid neſciente, vt habetur 3. Reg. 1.*

5 Sextum Ie. de Egla, *i. Michol, quæ vocatur hic Egla. i. vitula propter eius inſolentiam deſpiciendo Dauid, vt habetur. 2. Reg. 6.*

6 Vxore ſua, &c. *Quia fuit prima eius vxor & principalis, ideo nominatur vxor Dauid præ cæteris.*

7 Simmaa & Sobab & Nathan & Salo. *Cõtrarium videtur Prouer. 4. a. vbi dicit Salomon,* Ego fui vnigenitus & tenellus corã matre mea. *Ex quo videtur, q licet Dauid habuerit alios filios de aliis vxoribus, tamen fuit vnigenitus ipſi Bethſabee & Dauid ſimul iũctis. Alius enim filius quem genuit Dauid de ea in adulterio non computatur hic. tum quia adulterinus, tum quia fuit mortuus ante octauũ diem, & per conſequens incircuncifus, & ſic non pertinens ad populũ Iudaicum, quia circunciſio eſt ſignum diuidens Iſrael a gentibus. Et iõ de aliis tribus filiis Bethſabee hic nominatis, dicendum q fuerunt filii naturales Vriæ, & adoptiui ipſius Dauid, qui mortuo Vria accepit vxorem eius Betſabee, & eius filios adoptauit.*

8 Filia Ammiel. *Iſte. 2. Reg. 6. vocatur Eliam, quia fuit binominis, ſicut & multi alii.*

9 Omnes hi. fi. Da. &c. *Iſtæ fuerunt vxores Dauid, non tamen ita principales ſicut aliæ, propter quod dicuntur hic concubinæ.*

10 Habueruntque ſo. *Tha. ſ. ex parte patris, ſed fuit ſoror Abſalom ex parte patris & matris.*

11 Filius au. Sa. *Hic conſequenter deſcribitur generatio Dauid a Salomone vſque ad tranſmigrationem Babylonis, & mores & opera hic nominatorum deſcribuntur. 3. Re. & 4.*

12 Fi. au. Ioſię, &c. *Iſte vocatur Ioachaz. 4. Reb. 23. nec fuit primogenitus in ætate: quia erat 23. annorum tantum cum regnare cœpiſſet, & tribus tantum menſibus regnauit, cui ſucceſſit IoaKim frater eius 25. annorum exiſtens. vt dicitur ibidem. & ideo dicitur hic primogenitus dignitate, quia de filiis Ioſiæ primus regnauit.*

Simmaa

Tertius

A nanque interpretatur translatus. Quod autem dicit de Ioacim natum Iechoniam, & Sedeciam, Ieconias idem eſt qui & Ioachin, qui poſt patrem Ioakim regnauit in Ieruſalem menſibus tribus & diebus decem. Sed IoaKim qui & Eliacim, Nabucho. cathenatum duxit in Babylonem cum parte vaſorum domus domini, cum quo Ezechiel adhuc puer trāſlatus eſt, vt Ioſephus teſtatur. Daniel quoque & Ananias & Azarias & Miſael, ſicut in principio Danielis oſtenditur. Licet quidam eos cum Iechonia filio Ioakim tranſlatos eſſe affirment, quia & hūc Nabucho.
B tranſtulit in Babylonem cum reliqua parte vaſorum domini, & theſauris domus regiæ, & matrem regis & eunuchos eius, & iudices terrę, & omnes fortes exercitus 10. milia, pro quo ſubſtitutus ē Mathathias, qui & Sedecias patruus eius filius Ioſiæ qui & ſimiliter translatus eſt in Chaldeos.

a *Aſir Salathiel, Melchiram, Phadaia, Senneſer, &c.* Hęc verò nomina vnius hominis ſunt, vt Hebræi volunt, ipſe eſt Phadaia pater Zorobabel & Semei. Vnde in Eſdra & in Matthæo Zorobabel Salathiel ſcribitur. Et interpretatur Phadaia redemptus domini. Aſir carceratus. Salathiel frutex domini, quæ omnia conueniunt doctoribus ſanctis, quorum officio ecclesiaſticus populus generatur, qui diuerſis afflictionibus caſtigati per gratiam domini redempti germina virtutum tam in ſe quam in ſubditis proferunt. D

fuerunt primogenitus Iohanan : ſecundus Ioacim , tertius 1
Sedecias, quartus Sellum. De Ioacim natus eſt Iechonias &
a Sedecias. Filij Ieconiæ fuerunt Aſir, Salathiel, Melchiram, 2
b Phadaia, Senneſer & Iecemia, Hoſama, & Nadabia. De
Phadaia, orti ſunt Zorobabel & Semei. Zorobabel genuit 3
Moſollam, Hananiam, & Salomith ſororem eorum: Ha- 4
a ¶ Alias Iochol.
zabam quoque & Oho[a]l, & Barachiam, & Haſadiam, Ioſa- 5
bheſed quinque. Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Ieſeiæ, cuius filius Raphaia. Huius quoque filius Arnan, de quo
a ¶ Alias Aboia.
natus eſt Obdia[a], cuius filius fuit Sechenias. Filius Secheniæ
a ¶ Alias Artus. b ¶ Alias Egiaal, alias Ioagal.
Semeia, cuius filii H[a]ttus & Ie[b]gaal, & Baria, & Naaria & Sa 6
a ¶ Filij cum patre Semechiæ ſuo Semeia: filii enim eius tantum quinque ſunt.
phat ſex numero. Filius Naariæ Elioenai & Ezechias, & & Ezricam, tres. Filius Elioenai Oduia, & Eliaſub & Pheleia & Accub & Iohanan, & Dalaia & Anani ſeptem.

b *Senneſer*. Ipſe eſt Sesbaſar cui Cyrus annumerauit vaſa dom⁹ domini, ſicut in Eſdra dicitur. Eſt autem Senneſer plaſmatus, Sesbaſar tribulatus, quæ cuſtodibus vaſorum Dei congruunt, i. ſanctarum animarum, quibus Chriſtus quē Cyrus nomine & abſolutione ſignificauit, cui dicitur, *Poſtula a me et da. ti. gen. hæ. tuam.* & qui captiuitatem humani generis relaxauit, ſanctas animas cuſtodiendas annumerauit, quæ ſunt vaſa domini numerata, quia *nouit dominus qui ſunt eius.* 1. Eſdræ 1. d. E Pſal. 2. b. F 2. Tim. 2. c.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tertius Sedecias. quar. Sellum. *De iſto quarto non fit mentio 4. Reg. inter filios Ioſiæ. & ideo dicunt aliqui, q̄ iſte Sellum fuit idem cū Sedecia. Et dicitur idem tertius & quartus diuerſis reſpectibus: quia dicitur tertius inter filios Ioſiæ, ſed dicitur quartus in regia dignitate, quia poſt IoaKim fratrē eius regnauit Iechonias filius Ioacim, cui ſucceſſit Sedecias & ſic fuit quartus rex inter illos qui ſucceſſerunt Ioſiæ regi. & hoc dicit Rabbi Salo. ſuper 21. Iere. vbi ſecundū eum Sedecias vocatur Sellum, propter hoc autem vt dicunt vocatus fuit Sellum, qui ſignificat cōſummationem in Hebræo, quia vltimus rex de filiis Dauid. tamen poſt reditum de Babylone circa tempora Chriſti aliqui deſcendētes de Machabæis fuerunt reges, non tamen in ſacra ſcriptura computantur inter reges, quia non fuerunt inſtituti per vnctionem. Poſſet ēt aliter di, q̄ iſte Sellum fuit quartus filius Ioſiæ, ſed inter alios non nominatur 5. Reg. quia fuit ineptus ad honorem regium.*

2 Filij Ieconiæ fuerunt, &c. *Hic deſcribuntur generationes Dauid poſt tranſmigrationem Babylonis, cū dicitur,* Filij Iechoniæ Aſir Salathiel, &c. *Iſte Iechonias cuius filii deſcribūtur poſt tranſmigrationem Babyonis fuit alius a Iechonia filio IoaKim, qui regnauit ante Sedeciam. Vnde dicit Hieronymus ſuper Mat. quod primus deſcribitur per k. & m, ſecundus per ch, & n, & fuit filius primi. Notandum hic, quod quædam gloſſa Hebraica ſuper locum iſtum dicit, quòd Dauid in Spiritu ſancto vidit futuros octo generationes ab eo per Salomonē vſq; ad Ioas, ſicut hic enumeratæ ſunt, & tunc præſcindendum regnum ſuū vſq; ad tempus a filiis ſuis per Athaliam, quæ interfecto ſemine regio vſurpauit ſibi regnum, vt habetur. 4. Reg. 9. & propter hoc fecit pſalmum qui incipit,* Saluum me fac domine, quoniam defecit ſanctus. *qui intitulatur, pro octaua, ſ. generatione Dauid, vt reduceretur ad eum regnum, ſicut factum eſt per prouidentiam Ioiadæ ſacerdotis. Item vidit a Ioas vſq; ad Ioſiam octo generationes, & vidit Ioſiam occidendum a Pharaone rege Aegypti, & in filiis eius regnum deficere in tranſmigratione Babylonis, & ſic fecit alium pſalmum,* Domine ne in furore tuo arguas me. *ſecundum, vt remanerent filii Ieconiæ per quos deduceretur genealogia vſq; ad Chriſtum. & ideo intitulatur iſte pſalmus pro octaua generatione ſicut & primus. nec ſunt plures pſalmi hoc modo intitulati. Tamen ſuper librum pſalmorum dicit Ra. Sa. quod octaua, ibi accipitur pro inſtrumento muſico octo chordarum, in quo cantabantur iſti pſalmi.* Pſal. 11.

3 De Pha. *Mat. 1. Zorobabel dicitur filius Salathiel, & Aggæi. 1. et 3. Eſdræ. 5. a. propter quod dicunt. aliqui quod iſte Phadaia eſt idem q & Salathiel, ita quod nominatus fuit pluribus nominibus, ſicut & plures in ſcriptura. Alii vero dicunt, quod fuerunt fratres, ſicut prætendit hic textus, & quilibet eorum habuit filium nomine Zorobabel, & per Zorobabel filium Salathiel deducitur genealogia Chriſti. Matt. 1. Hic autem mentio fit de Zorobabel filio Phadaia.*

4 Zorobabel genuit. *ſecundum primam opinionem quæ dicit Salathiel & Phadaiam eſſe eundem hominem. iſte Moſollam filius Zorobabel vocatur Abiud, Mat. 1. ita quod fuit binomius.*

5 Hazabam quoque, *ſequitur,* quinq;. *& refertur ad filios enumeratos poſt Salomith ſororem eorum tantum, & non ad præcedentes. Sequitur poſtea.*

9 Cuius fi. Hattus, &c. *quod eſt intelligendum cum patre eorum ſimul numerato.*

 CAP.

A

CAP. IIII.

a Filii Iuda. Quomodo Phares & Heſron & tres qui ſequuntur filij Iudę eſſe dicuntur, cum alibi Phares & Zaram filios Iudæ Heſron filiũ Phares legimus. ſed Hebræi aſſerunt mutatis nominibus eoſdem filios Iudæ quos ſcriptura alijs nominibus alibi nominat hic eſſe expreſſos. Aiunt enim Phares qui interpretatur diuiſio, ſuũ nomen proprium hic habere. Heſrõ autem eſſe Zaram, ſed Heſron interpretatur atrium, Zaram ortus. Charmi quoque eſſe Hebér. nam Charmi interpretatur vinea mea. Her vigilans. Vr autem dicunt eſſe Onam. ſed Vr interpretatur ſiniſtra, Onam murmuratio, Sobal vero eſſe Sela minimũ filiorum Iudæ quos peperit ei Sue. Interpretatur autem Sobal ſpica, vel vana vetuſtas. Sela miſſus vel vmbra eius.

† iſti pater. alii ſic, & Elle pater.

B

† Ethan.

Iudic.13.a.

† vel honorabilior.

b *Aſalelphu.* Rabban. Hanc ſuſpicantur eſſe matrem Samſonis de ſtirpe Iudæ generatam, cuius maritus Manue de tribu Dan, qui & de Sara in libr. Iudi. eſſe legitur.

c *Gedor, & Ezér.* Ra. Loca ſunt a filiis Vr poſſeſſa. Sed mirũ ꝙ hic dicitur Vr patrem Bethlehem, cum ſuperius Salma dictus ſit pater eius. niſi fortè patrem hic appellet parentem, quia Hur fuit pater Salma, qui fuit pater Bethlehem.

C

d *Fuit au. Ia.* Ra. Videtur ordo confuſus, q̃a numeratis filiis Halaa & Naara, ſubito inducit cognationẽ Arahel filij Arã, & conſequenter narrat de Iabes. Sed hebręi dicũt, quod Aſſur de Halaá genuit Etam, & ille Cos: Cos autem Soboba, & Soboba Iabes, qui fuit doctor ſcribarum. Inter Cos & Iabes inſeruntur cognationes Aharehel (vel Aharahel, alias Aral) q̃a ipſe eſt Obab filius Arat. i. Ietro cognati Moyſi. & q̃a Iabes docebat eos, inſerti ſunt in eius progenie quaſi a maioribus eius geniti.

D

c *Et ma.* ſynagoga de qua Chriſtus natus eſt, quæ peperit eum in dolore: quia de aduentu eius propter infidelitatem doluit. vnde Iudæi inuidentes dicebant, *Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum.*

E

Io.

f *Inuocauit.* Hoc conuenit Chriſto quẽ pater ſanctificauit, & miſit in mũdum. de quo dicitur, *Ecce agnus Dei qui tol. pec. mundi, &c.* Hunc benedixit Deus multiplicatione filiorum, quos per aquam baptiſmi ſacroſanctã parit eccleſia. Dilatauit terminos eius, quia omnium gentiũ dedit ei hæreditatem, & poſſeſſionem eius extendit vſque ad terminos terrę, cum quo fuit manus domini, quia potentia deitatis per eũ virtutes & miracula fecit. Ipſe quoque eſt virtus Dei & ſapientia, per quẽ pater condidit omnia quæ in cœlis ſunt & in terra, cui malitia Iudæorum nocere non potuit, qui de ſe ait, *Venit princeps huius mundi, et in me non habet quicquam.* Per eum quoque benedicuntur membra eius, ideſt, eccleſia. cui per Eſaiam dicitur, *Dilata locum tentorii, & cætera.* Eſa. 54. a. Cum eo eſt manus domini, quia in ipſa operatur filius Dei, qui eſt bra-

F

CAPVT IIII.

a Filii Iuda Phares, Heſron & Charmi, & Hur, 1 2
& Sobal. Raia vero filius Sobal genuit 3
Iahath, de quo nati ſunt Ahumai & Laad.
Hæ cognationes Sarathi. † Iſta quoq; ſtirps 4 5
a ¶ quo ciuitas Iezrael.
Etam: Iezráhel, & Ieſema & Iedebos. No-
b men quoque ſororis eorum Aſalelphumi. Phannuel autem pa 6
¶ Alias Ozer.
c ter Gedor & Ezer pater Hoſa. Iſti ſunt filii Hur primogeniti 7 8
a ¶ Sororis Moyſi & Aaron. b ¶ Filii Heſron, & Abiæ fratris Caleb.
Ephrátha patris Bethlehem. Ashũr vero patri Thecuæ erant 9 10
duæ vxores Halaa, & Naara. Peperit autem ei Naara Oozan
¶ Alias Opher.
& Hepher & Themani & Ahaſthari. Iſti ſunt filii Naara. Porrò filii Halaa Sereth & Sahar & † Ethnan. Cos autem genuit 11
¶ Alias Aral.
Anob & Soboba & cognationes Aharehel filii Arum. Fuit 12
a ¶ Quia redemptor noſter ſuper omnem altitudinem ſanctorum potentia virtutis eminuit. Vnde, Specioſus forma præ filiis hominum, &c. Vnxit te Deus tu. o. læ. præ conſor. tu:
d autem Iabes † inclytus præ fratribus ſuis, & mater eius vo- 13
e cauit nomen illius Iabes, dicens: Quia peperi eum in do- 14
f lore. Inuocauit vero Iabes Deum Iſrael, dicens: Si be- 15 16
nedicens benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos, 17 18
& fuerit manus tua mecum, & feceris me a † malitia non 19

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

Fllij Iuda. *Hic conſequenter reuertitur ſcriptura ad deſcribendum generationes tribus Iudæ vt aliquid addatur, quod non fuerat ſupra expreſſum. Circa quod ſciendum, ꝙ Iudas legitur habuiſſe vt filios, ſcilicet, Her & Onan & Sela, de filia Sue Chananaa, vt dictum eſt. ſupra. 2. c. & Phares & Zaram de Thamar nuru ſua. Et quia Dauid. deſcẽdit de Phares, cuius frater vterinus fuit Zaram, ideo primo deſcribũtur generationes Iudæ per Phares & Zaram. quia liber iſte factus eſt principaliter propter Dauid: Secundo deſcribuntur generationes Iudæ per Sela, ibi,* Filii Sela. *Her autem & Onam mortui fuerunt ſine liberis, vt habetur Gen. 38. & ideo per eos non deſcribitur aliqua geneeratio. Circa primum ſciendum, ꝙ ſcriptura frequenter tranſit de generationibus Phares ad generationes Zaram, & econuerſo, ideo non poteſt ibi poni præciſa diuiſio. & ideo exponitur ſine diuiſione.*

1 Filij Iu. *ſupple ſunt qui ſequuntur, eo tamen modo quo filii filiorũ dicuntur filii primi patris, etiam multum longinqui, ſicut omnes homines dicuntur filii Adam, quia ſolus Phares inter hic nominatos fuit filius eius immediatus.*

2 Et Charmi. *Iſte fuit de tribu Zaræ, vt habetur ſupra. ca. 2.*

3 Et Hur, & Sobal. *Iſti deſcenderunt de Caleb, vt patet ex dictis ca. 2. Sequitur.*

4 Hæ cognationes Sa. *quia Saraitæ & etiam Haolitæ deſcenderunt de Sebal, vt habetur in fi. c. 2.*

5 Iſta quoque ſtirps. *Iſte fuit filius Zaræ, vt habetur circa prĩ. c. 2.*

6 Nomen quoque ſoro. *& eſt vna dictio. & nominatur iſta mulier inter viros, quia fuit famoſa. & idem dicendum eſt de aliis.*

7 Pater Gedor. *ideſt, dominus vel famoſus in tali villa. & eodem modo quod ſubditur.*

8 Pater Hoſa. *exponatur illud vt ſupra.*

Iſti

9 Iſti ſunt fi. &c. *Fuit enim primogenitus huius mulieris, vt dictum eſt. c. 2. non tamen fuit primogenitus Caleb mariti eius, quia habebat filium de alia vxore præcedenti.*

10 Patris Bethlehem. *Dicitur autem hic iſte Hur pater Bethlehẽ, quia filius eius Salma (qui computatur quaſi eadem perſona cũ patre) dicitur pater Bethlehem ſupra. c. 2. verſus finem.*

11 Et Ethnan. *Iſte eſt alius a præcedenti qui fuit filius Zaræ. quia iſte deſcendit de Phares per Heſron.*

12 Fuit au. Iabes. *Iſte fuit Othoniel frater Caleb, vt dictum eſt ſupra 2. cap. Et dicitur inclytus præ fratribus ſuis, tam ratione fortitudinis: quia percuſſit ciuitatem Cariathſepher, vt habetur Iudic. 1. quam ratione ſcientiæ: quia fuit doctor magnus in lege, vt ſupra dictum eſt.*

13 Et mater eius vocauit, &c. *quod ſignificat dolorem. Cuius ratio ſubditur.*

14 Quia peperit eum in do. &c. *Propter difficultatem partus. Eodem modo dicitur Gen. 35. quod Rachel vocauit nomen filii ſui Bennoni, id eſt, filius doloris mei.*

15 Inuocauit vero Iabes Deum Iſrael, dicens, *faciendo votũ ſub conditionibus ſequentibus, ſicut fecit Iacob. Gen. 28.*

16 Si bened. *dando mihi gratiam tuam.*

17 Et dila. ter. *id eſt, hæreditatem meam.*

18 Et fue. ma. *me protegendo ab inimicis.*

19 Et fe. me a ma. *i. cuſtodieris me a peccatis & tranſgreſſionibus legis: & hic ſubintelligitur votum ſeu promiſſionem ab eo fore factã domino ſi ab eo reciperet iſta beneficia, ſicut fecit Iacob Gen. 28.* Si fuerit dominus me. &c. *Quod autem fuerit votum iſtius Iabes, non habetur ex textu, nec aliqua gloſſa quam viderim, ſed ex prædictis poteſt coniecturari quod promiſit Deo vacare contemplationi ipſius & doctrinæ legis. Modus enim antiquorum ſapientum fuit in talibus finire vitã ſuam. Ad hoc autem requiruntur beneficia prædicta, ſcilicet, quies & puritas mentis, & protectio, & benedictio diuina.*

Et

brachium & dextera patris. *Et portæ inferi non prævalebunt adversum eum*, nec diabolus dominabitur, quia *data eſt ei poteſtas ſuper omnem virtutem inimici.*

a *Caleb autem frater.* Ra. Legimus ſupra Caleb eſſe filium Heſron, cuius fratres fuerunt Ram & Ierameel. Aiunt ergo Hebrei Rã Caleb fratrẽ Suam hic appellari. Et interpretatur Rã excelſus, Sua humilis quod Iudaico populo conuenit, quia excelſus fuit in cultu vnius Dei & potentia regni, ſed quia Dei filiũ ſuſcipere noluit, humilis factus eſt atque vilis, vt fiant primi nouiſſimi.

b *Recha.* Rabb. quidam putant Recha nomine Dauid nuncupari. Eſt enim Recha tener. Vnde Dauid de ſe ait, *Ego ſum tener & vnctus rex.* Ipſe quoque quaſi vermiculus ligni tener eſſe dicitur. Ideo autem viri Recha dicũtur, quia propter exprimendam genealogiã Dauid hic annotati ſunt.

D Meldath, qui duo de 70. ſenioribus fuerunt, quos Moyſes a Deo accepit ad regendi populi auxilium. tradũt. n. Moyſen poſt acceptam legem in eremo patri ſuaſiſſe vt matrem dimitteret, eo q, ipſius amica eſſet, fuit. n. filia Leui, poſtquam Amram duxit aliam ex qua habuit Heldath, & Meldath. Num. 11. d.

a opprimi. Et præſtitit Deus quę precatus eſt. Caleb autem † fra- 1
ter Suá genuit Mahir, qui fuit pater Eſthon. Porrò Eſthon ge- 2
¶ Bethelehem ſcilicet matris Iſai, qui alibi Naias dicitur.
nuit Bethrapha & Pheſſe, & Tehinna patrem vrbis Naas. Hi
b ſunt viri Recha. Filij autem Cenez, Othoniel & Saraia. Porrò 3
¶ Vel Athat.
c filii Othoniel, Hathath, & Maonathi genuit Ophra. Saraia au- 4 5
tem genuit Ioab patrem vallis † artificum. Ibi quippe artifices 6 7
erant. Filii verò Caleb: filii Iephone, Hir & Ela & Naham. Fi- 8 9
lii quoque Elacenez. Filii quoque Ialeleel, Ziph & Zipha, Thi 10
d ria & Aſrael. Et filii Ezra, Iether & Mered & Epher & Ialon. 11
e Genuitq; Mariam & Sammai & Ieſba patrem Eſthamo. Vxor 12 13
a ¶ Hanc dicunt eſſe Iochabeth matrem Moyſi & Aaron.
quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedor, & Heber pa- 14
f trem Socho, & Icuthiel patrem Zanoe. Hi autem filii Bethiæ fi- 14
liæ Pharaonis quam accepit Mered & filii vxoris † Odaiæ ſo- 15
¶ Vel Eſchamoha.
roris Maham patris Ceila: Carmi & Eſthamo qui fuit de Ma- 16 17
chathi. Filii quoque Simon Ammon & Rinna. Filius Hanan 18
¶ Alias Ethilon.
& Thilon & filii Ieſi, Zoheth & Benzoheth. Filii Sela fi- 19

† Haraſim artificum. † Odaitæ.

e *Genuitque Mariam.* Rabbanus. Sammai Moyſen intelligi volunt, qui interpretatur cæleſtis. Ieſba Aaron, qui interpretatur collaudatio, patrem Eſthamo, id eſt, ignis manentis, quia filij Aaron ſacrificia igne adolebant. Nomina vero quæ continuatim ſequuntur omnia Moyſi eſſe vocabula intelliguntur propter diuerſos actus. Iareth vocatur, id eſt, deſcendens, eo quod de monte deſcenderit cum tabulis lapideis. pater Gedor, id eſt, ſepis, quia quaſi ſepe populum lege circundedit. Heber. i. victor, quia populum Dei ſeruitio iunxerit. pater Socho. i. prophetiæ, quia prophetarum doctor fuit. Icuthiel. i. ſperans in Deum, quia ſpem habuit vt de Aegypto populum liberaret. pater Zanoe, qui interpretatur gubernator, quia populum in eremo gubernauit, & doctrina ſua quotidie gubernat.

E

c *Saraias autem genuit.* De Saraia dicitur Ioab prodiſſe, qui iuxta nominis interpretationem pater vallis artificum dicitur, quia de filijs eius fuerunt architecti qui ædificauerunt domũ domini. Artifices vero qui in valle habitant poſſunt dici doctores legis, quos *ſcientia nõ inflat, ſed charitas ædificat.* quos modeſtia & humilitas exaltat, vt Gamaliel & Paulus eius diſcipulus.

d *Ezra.* Ra. Hier. Aiunt Hebræi Ezram qui interpretatur auxiliator, eſſe Ameam patrem Moyſi & Aaron, Iether, i. auxilium, eſſe Aaron, & Mereal q rebellans, eſſe Moyſen. Epher quoq; vel Opher, ideſt, puluerem, Heldad fuiſſe. Ialõ vero & Meldath,

f *Filiæ Phara.* Ra. Filiam Pharaonis matrem Moyſi vocat, q̃ etiam ſecundum proprietatem nominis filia domini nuncupatur, quia bonam. ſcilicet, voluntatem in nutriendo puero habuit, & Amered. ideſt, Moyſe accepta dicitur, quia relictis idolis ad Dei cultum conuerſa eſt. Hieron.

F

Her

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et præſtitit Deus. *id eſt, beneficia dicta, & ipſe reddidit Deo vota ſua, vt dicit glo. Hebraica. ſed quæ fuerint illa non dicitur, ſed poſſunt coniecturari modo prædicto.*

2 Caleb autem fra. *Licet ſuperius deſcripſerit generationes Caleb in parte, hic tamen reuertitur ad deſcribendum aliqua quæ non erant expreſſa. & patet litera vſque ibi.*

3 Hi ſunt viri re. *nomen eſt loci a quo denominati ſunt iſti.*

4 Filij autem. *Iſte ſimiliter fuit de tribu Iuda, & dicunt aliqui quod fuit frater Caleb ſenior ipſo, & mortuo patre cuſtodiuit eum, propter quod vocatus fuit pater eius. & inde Caleb dictus eſt Cenezæus, vt habetur Ioſue. 14. alii dicunt, q mortuo patre Caleb iſte Cenez accepit matrem eius vxorem & nutriuit eum, & inde dictus eſt Caleb Cenezæus. ſicut dictum fuit Ioſue 14.*

5 Othoni. *Iſte fuit filius naturalis Cenez, & vocatus eſt. ſupra Iabes a matre, vt dictum eſt, a patre vero dictus eſt Othoniel. ſicut Beniamin, a matre fuit vocatus Bennoni, & a patre Beniamin; vt habetur Gen. 35.*

6 Saraia au. *Iſte videtur alius a Ioab principe militiæ Dauid.*

7 Patrem. *id eſt, dominum.*

8 Vallis artificum. Ibi quippe artifices erant. *ſic nominatæ ab habitatoribus, vt patet in textu.*

9 Filij vero Ca. *Hic adhuc deſcribit alias generationes Caleb.*

10 Filij Iepho. *ſupra dictum eſt. 2. ca. q Caleb fuit filius Heſron. & ideo dicunt aliqui, q pater Caleb fuit binomius. & dictus eſt Heſron & Iephone. Glo. vero Hebraica dicit, q Iephone non eſt nomen hominis ſed Caleb dictus eſt Iephone quod interpretatur diuertens, eo quod diuertit ſe a conſilio exploratorum auertentium populũ Iſrael ab ingreſſu terræ promiſſionis, vt habetur Nume. 13. ſicut aliquis dicitur filius mortis, eo quod fecit aliquid dignum morte.*

10 Filii quoque Elacenez. *vna dictio eſt. & ideo aliqui libri habent male, & Cenez.*

11 Et filij Ezra Iether & Me. *Aliqui expoſitores dicunt, quod iſti tres ſunt Amram, Aaron, & Moyſes filii eius, eo quod ſubditur.*

12 Genuitque Mariam. & Sammai & Ieſba patrem Eſthamo. *ſed hoc eſt falſum, quia hic non agitur de genealogia tribus Leui, de qua fuerunt Amram & filii eius, ſed de genealogia tribus Iudæ, vt patet ex decurſu huius ca. vſq; ad hoc locum vbi incipit agere de tribu Simeon, ſed ad hoc reſpondent iſti dicentes, quod hic in tribu Iuda agitur de iſtis, quamuis fuerint de tribu Leui occaſione Mariæ quæ fuit vxor Caleb, & vocata eſt* Ephratha *alio nomine. Sed hoc ſupra improbatum eſt. 2. ca. & Exod. 17. & 31. Propter quod dicendum eſt, quod iſte Ezra deſcendit de Ialeheel de tribu Iuda, & Maria quæ hic poſita eſt, eſt alia a ſorore Moyſi.*

13 Vxor quoq;. *Dicit hic glo. Hebraica quod ly* eius, *refertur ad Caleb: ita quod Iudaia peperit ei ſequentes, ſcilicet, Iareth, & cæteros.*

14 Heber patrem Soc. *i. dominum talis villæ. & eodem modo exponatur quod ſubditur.* Patrem Zanoe.

14 Hi autem. *Dicunt aliqui, quod iſta Bethia fuit vxor Mered, & tunc legitur ſic litera quæ ſequitur.*

15 Quam acce. *ſcilicet, vxorem, ſed tunc non habetur ad quid referatur litera præcedens, cum dicitur:* Hi autem fi. *quia nulli eius filii hic nominantur ſecundum iſtam expoſitionem: propter quod alii dicũt, q fuit vxor Caleb conuerſa tamen ad Iudaiſmum, ſicut & multi alii Aegyptii, vt habetur in Exo. & ſecundum hoc ſic punctatur litera.* Hi autem filii Bethiæ filiæ Pha. *ſupple Caleb.*

16 Mered. *Et alii ſubintelliguntur & non nominantur. Vel dicendum, quod cum dicitur hic:* Hi autem filii Bethiæ: *ponitur plurale pro ſingulari.*

17 Et fi. vxo. *Dicunt aliqui, quod Odaia eſt nomen viri. & quod ſubditur.*

18 Soro. Na. *refertur ad ly* vxoris. *ita quod nomen propriũ eius nõ exprimatur, ſed fratris eius & mariti. Dicũt alii quod fuit vxor Caleb ſicut & præcedens. & cum dr:* Et filii vxoris, *ſubintelligitur Caleb.*

19 Filij Se. *Hic conſequenter agitur de generatione Sela filii Iudæ.*

11 Et

¶ Hic ponitur in memoria priſtini nominis illius qui propter impietatem a domino percuſſus eſt.
a lij Iudæ, Her pater Lecha, & Laada pater Mareſa, & co- 1
a ¶ Qui cum Beſeleel opus tabernaculi expleuerunt. b ¶ Tabernaculo fœderis. 2
gnationes domus operantium byſſum in domo † iura-
b menti, & qui ſtare fecit ſolem, viriq́ue mendacii, & ſecu- 3 4
c rus & incedens, qui principes fuerunt in Moab, & qui re- 5
a ¶ Panem. b ¶ Quia hæc hiſtoria in Ruth ſcribitur. 6
d uerſi ſunt in Lahem. Hæc autem verba vetera. Hi ſunt figu- 7 8
a ¶ Quia ex eis rex Dauid ortus eſt cuius opera nimis efferuntur præconiis.
e li habitantes in † plantationibus, & in ſepibus, apud regẽ in 9 10
¶ In Bethlehem. 11
f operibus eius, commoratiq́ue ſunt ibi. Filii Simeon, Na- 12 13
muel, & Iamin, Iarib, Sara, Saul. Sellum filius eius Mabſan 14
filius eius, Maſma filius eius. Filii Maſma, Hamuel filius
eius. Zachur filius eius, Semei filius eius. Filii Semei ſede-

A a *Her pa.* Rab. Redit ad progeniem Phares de qua ortus eſt Dauid, vt progeniem Iudæ de qua orta eſt tribus regia in Dauid terminaret. Tradũt. n. hũc fuiſſe Elimelech virum Noemi, in cuius tpe propter præuaricatores legis ſol ſtetit, vt viſo miraculo conuerterentur ad dñm: quod quia contempſerunt, inualuit fames, & qui in tribu Iuda prior videbatur, inopia cogente cum vxore & filijs patria pulſus, in peregrinatione cum filiis mortuus eſt.

† Asbea. Et Ioſim & viri Choſeba & Ioas, & Saraph qui dominati ſunt in Moab & habitatores Lahem & Adebarim Athici, vel verba antiqua enarramus.

b *Securus & incedens.* Rab. Mahalon & Chelion, qui hic ſecurus & incedens dicuntur, fuiſſe in Moab, qa vxores Moabitidas duxerunt, B vnde in Hebræo non principes, ſed mariti dicuntur, ſicut illius linguę doctores tradunt.

Quæſt. in Paralip.

✻ Hieronymus. Tradunt Hebræi Elimelech fuiſſe virum Noemi, patrem Maalon & Chelion, in cuius tpe ſol ſteterit, propter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viſo, conuerterentur ad Dñm Deum ſuum. Quod quia facere contempſerunt, iccirco fames inualuit, & ille qui in tribu Iuda prior videbatur famis inopia cũ vxore & filiis, non ſolum patria pelleretur, ſed ẽt in eadem peregrinatione cum filiis moreretur. Viros autem mendacij Maalõ & Chelion, qui hic ſecurus & incedens appellantur, & de quibus dicitur quod *principes fuerint in Moab*, eo quod vxores Moabitidas duxerint: in Hebręo expreſſius ponitꝰ, & ab eruditis illius linguæ didicimus, vt non principes, ſed *mariti* dicantur.

C

c *Qui reuerſi ſunt in.* Noemi & Ruth quæ reuerſæ ſunt ĩ Bethlehem audita panis vbertate.

d *Figuli habi.* Figulos qui in plantationibus & ſepibus laborãt, doctores intelligimus, qui formant & componunt vaſa domini. fingere enim componere dicimus, vnde compoſitores luti figulos vocamus. Hi vineam domini doctrina plantãt & excolũt, exhortando & orãdo muniunt. Hi apud regem in operibus ſuis morãtur, quia in fide Chriſti manẽtes quicquid dicunt, quicquid agunt, ad gloriam Dei faciunt.

e *Habit. in.* Progenies Ruth, quę in ipſis ſepibus & plantationib habitaſſe dicitur, quando ad regiam dignitatem & munimentum plebis hæc plantatio peruenit.

f *Commora. ſunt ibi.* In Geneſi ſex ſcribuntur, ſed hic Sober ꝑtermittitꝰ: quia nulla de eo progenies. Sed quædã noĩa mutantꝰ ſuis rõnib. In Gen. enim Gemuel. i. mater Dei. hic Hamuel.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Pater ma. *nomen eſt ciuitatis vel villæ.*

2 Et cogna. *Dicunt expoſitores communiter, quod domus iuramenti vocatur hic tabernaculum Moyſi, vel ſecundum alios templum Salomonis, & ꝙ iſti de quibus hic agitur fecerunt cortinas de byſſo in tabernaculo Moyſi, vel in templo Salomonis, vel fortè in vtroque, ſcđm tamen diuerſas generationes ſibi ſuccedentes in diuerſis temporibus, & deſcenderunt de Sela filio Iudæ, & ſic intelligitur quod dicitur,* Et cognationes domus ope. *ſubintelligendum eſt, deſcenderunt de Sela.*

3 Et qui ſtare. *Expoſitores noſtri dicunt communiter, quod hoc intelligitur de Elimelech qui orauit dominum vt ſol ſtaret, vt per hoc homines illius temporis implicati multis peccatis a malo retraherentur viſo tali ſigno. quod cum non feciſſent, dominus immiſit famem, ita ꝙ Elimelech qui erat de potentioribus in Bethlehem coactus fuit peregrinari in terra Moab cũm vxore ſua & duob. filiis, vt habetur Ruth.* 1.

4 Viriq; mẽ. *Iſti ſunt Chelion & Mahalon filii Elimelech, qui mortui ſunt in terra Moab ſine prole: & ideo dicuntur viri mendacii, quia non reliquerunt effectum ſui matrimonii.*

5 Securus & in. *interpretationes ſunt iſtorum nominum Mahalon & Chelion.*

6 Qui prin. fue. *In Hebræo habetur,* Qui mariti fuerunt. *in Moab, quia ibi acceperunt mulieres Moabitidas vt habetur Ruth.* 1.

7 Et qui reuer. *In Hebræo tamen non habetur Bet, ſed tantum* Lehem, *ſubintelligitur tamẽ. hæc litera autẽ dicitur de Noemi & Ruth, quæ mortuis maritis venerunt in Bethlehem, quia Ruth noluit dimittere ſocrum ſuam redeuntem. Ad hoc ergo inductæ ſunt iſtæ perſonæ, ad oſtendendum ꝙ deſcenderunt de Sela filio Iudæ, cum dicitur,* Et qui ſtare fecit ſolem. *i. Elimelech & cæteræ perſonæ deſcenderũt de Sela, excepta tamen Ruth Moabitide.*

D 8 Hęc autem. *Iſtud additur. quia hiſtoria Elimelech quæ habetur ĩ libro Ruth præceſſit tempora regum, propter quæ ſcriptus fuit iſte liber Parali. & maximè propter Dauid, vt frequenter ſupradictum eſt. Hebræi vero dicunt, ꝙ Elimelech non fecit ſtare ſolem orationibus ſuis, ſed magis cauſa auaritiæ tempore famis iuit in terram Moab, nolens diſtribuere bona ſua pauperibus Hebræis recurrentibus ad ipſum, quia erat vir potens & diues. propter quod punitus fuit à Deo, quia mortuus fuit in terra Moab, & filii ſui paupertate. quod patet ex hoc, ꝙ Noemi vxor ſua rediit in Bethlehem vacua temporalibus bonis. propter quod Ruth nurus ſua iuit ad colligendum ſpicas in agro alieno, vt habetur Ruth. 2. Et propter hoc Hebræi paſſum iſtum aliter exponunt, nec mirũ quia litera Hebraica multum diſtat a translatione noſtra. primo ergo litera ſecundum Hebræos ponetur per partes iuxta translationem noſtrã, vt magis videatur vbi eſt diſſonãtia, & etiam conſonantia. Primo ergo vbi translatio noſtra habet.* Et qui ſtare. *In Heb. habetur,* Et Iochim. *& eſt nomen proprium vnius hominis. nec videtur quod eius interpretatio aliquo modo ſignificet, quod fecerit ſtationem ſolis.* Viriq; menda. *In Hebræo habetur:* Et viri Cozeba. *& eſt hic proprium nomen loci, vt dicunt Hebræi: licet Cozeba prout eſt nomen appellatiuum, ſignificet mendacum: ſicut in Latino aliqua nomina ſunt æquiuoca ad proprium & appellatiuum, ſicut Compendium eſt proprium nomen cuiuſdam villæ ſatis notæ in Francia, & eſt nomen appellatiuum, ſecundum quod dicitur 2. Reg. 18. c.* Currens autem Achimaas per viam compendij, &c. Et ſec. & in. *In Hebræo habetur.* Et Ioas & Saraph. *licet autem Saraph poſſet interpretari incedens, tamen Ioas non interpretatur ſecurus, nec ſecundum Hieron. nec ſecundũ Remigium, qui interpretati ſunt nomina Hebraica.* Qui prin. fuerunt. *In Hebræo hꝛ:* Qui mariti fuerunt in Moab. Et quæ reuerſę ſunt. *In Hebræo habetur;* Et habitatores Lahem. *Hæc eſt ergo litera ſecundum Hebræos.* Et Iochim, & viri Cozeba. & Ioas & Saraph qui mariti fuerunt in Moab, & habitantes, *ſeu* habitatores Bethlehem. *Quæ ſic exponitur ab eis.* Et Iochim. *id eſt, quidã vir famoſus ſic nominatus.* Et viri Cozeba. *i. de tali loco, a quo ſunt nominati. ſicut Pariſienſis a Pariſiis.* & Ioas & Saraph. *nomina ſunt virorum,* qui mariti fuerunt in Moab. *quia ibi iuerunt ad peregrinandum ex aliqua cauſa, ſicut & Elimelech. & ibi acceperunt vxores, & habitantes in Lehem, id eſt in Bethlehem; & ſupplendum eſt, omnes iſti prædicti deſcenderunt de Sela filio Iuda, ſicut & præcedentes.* Hæc autem ſunt verba vetera. *Hoc autem additum eſt ab Eſdra ſcriptore huius libri, vt dicunt Hebræi, quia in genealogia tribus Iudæ genealogizauerat aliquos ſui temporis, ſicut Iechonias & Zorobabel, & aliquos alios qui fuerunt Eſdræ contemporanei, ne crederetur quod iſti genealogizati de Sela eſſent ſui temporis ideo dixit.* Hęc sũt verba vetera. *quaſi diceret, iſti fuerunt longè ante tempora noſtra.*

9 Hi ſunt figuli, &c. *Hic oſtendit, quod iſti vltimo dicti fuerunt artifices in pluribus artibus. quia aliqui eorum fuerunt figuli, id eſt, formantes vaſa teſtea. vel ſecundum aliquos, facientes formas ſeu modulos ad fundendum vaſa cuprea. & quantum ad iſtos dicuntur.* Hi ſunt figuli. *Aliqui vero de prædictis fuerunt plantatores & cultores vinearum, & quantum ad iſtos ſubditur.*

10 Habit. in plantationibus. *Quia in talibus fuerunt occupati.*

11 Et in ſepibus. *ſ. faciendis ad clauſuram vinearum & plantationum. Hebręi tamen dicunt hic,* Et in clauſuris *ſiue* muris. *Et dicit hic gloſſa Hebraica, quod hoc dicitur, quia aliqui de prædictis erant artifices murorum lapideorum.*

12 Apud regem. *Erant enim prædicti artifices excellentes in artibus prædictis, & ideo vocabantur ad opera regis.*

13 Commoratique ſunt ibi. *id eſt, prope loca vbi erant opera regis fienda.*

14 Filij Simeon, Namuel, Iamin, Iarib. *Hic conſequenter agitur de generationibus tribus Simeon. & primo in communi. ſecundo in ſpeciali, quantum ad viros notabilis fortitudinis, ibi:* Moſobab quoq;. *Circa primum ſciendum, quod poſt tribum Iuda immediatè hic agitur de tribu Simeon ante Ruben qui fuit primogenitus, quia filii Simeon habitauerunt in ſorte Iudæ per magnum tempus, ex cauſis quæ poſtea tãgentur. Dicit igitur:* Filij Simeon Namuel. *& legatur ſicut iacet litera vſque ibi.*

Fratres

cim, & filiæ ſex. Fratres autem eius non habuerunt filios multos, & 1
a vniuerſa cognatio * non potuit adæquare ſummam filiorum Iuda. 2
a ¶ Hæ ciuitates ex maxima parte pertinent ad tribum Iuda.
Habitauerunt autem in Berſabee & Molada, & Haſſar Sual, & in Bala, 3
& in Aſom, in Tholad, & in Bathuel, & in Horma, & in Sicelech; &
in Bethmarchaboth, & in Haſarſuſim, & in Bethberai & in Sariam. Hę 4
b ciuitates eorum, vſque ad regem Dauid. Villæ quoque eorum Etam, 5
& Aen, Remmon & Thocen, & Aſan, ciuitates quinque, & vniuerſi 6
a ¶ Locus qui alibi Cariathbaal.
viculi eorum per circumitum ciuitatum iſtarum vſque ad Baal. Hæc
eſt habitatio eorum & ſedium diſtributio Moſobab quoque & Iem- 7
lech, & Ioſa filius Amaſiæ, & † Ioel, Iehu filius Ioſabiæ, filij Saraiæ, filij
Aſiel, & Elioenai & Iacoba & Iſuhaia & Aſaia & Adiel & Hiſmiel & Ba-
naia, Ziza quoque filius Zephei filij Allon, filii Idaia, filii Semri, filii
c Samaia. Iſti ſunt nominati principes in cognationibus ſuis: † & in do- 8
mo affinitatum ſuarum multiplicati ſunt vehementer. & profecti ſunt 9 10
¶ Alias in.
vt ingrederentur in Gador vſque ad orientem vallis, & vt quærerent
a ¶ Vel ouibus.
paſcua gregibus ſuis. Inueneruntque paſcuas vberes, & valde bonas, 11
& terram latiſſimam, & quietam & fertilem, in qua antea habitaue-
rant de ſtirpe Cham. Hi ergo venerunt quos ſupra deſcripſimus no-
d minatim, in diebus Ezechiæ regis Iuda: & percuſſerunt tabernacula
eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, deleuerunt eos vſque
in præſentem diem. Habitaueruntque pro eis, quoniam vberrimas
paſcuas ibidem repererunt. De filiis quoque Simeon abierunt in mon 12
e tem Seir viri quingenti, habentes principes Phaltiam & Naariam, &
Raphaiā, & Oziel, filios Ieſi, & percuſſerunt reliquias qui euadere non 13
poterant Amalecitarum, & habitauerunt ibi pro eis vſq; ad diem hanc.

* eorum.

† vel, & dom' patrum ſuorū diuiſerunt ſe ſecūdum multitudinem.

muel.i.legens cum Deo. Quidam in Gen. vocatur Echa, hic A autem Iarib.i.litigans, quia de eo exiuit Zamri, qui cum Madianite fornicans a Phinee ſacerdote peremptus eſt. Iacim ī Gen.i.præparatio: hic vero nominatur Zara.i.ortus.

a *Et vni.co.non.* Quia Simeon non habuit tantam ſobolem quātam Iudas. vnde in Ioſue dicitur, Simeō per cognationes ſuas accepiſſe hæreditatem in medio filiorum Iuda.

b *Hæ ciui. &c.* Quia Sicelech & Berſabee q̄ Iudæ fuerūt & a Simeone inuaſæ ſunt, a Dauid in priſtinā Iudæ hæreditatem redierūt.

B c *Iſti ſunt nomina.* Deſcripta ſtirpe Simeonis & actibus eorum, myſticè ſignatur, quia doctores ſancti. i. eccleſiæ principes gregibus Chriſti paſcua ꝓuidētes proficiſcuntur in Gador vel Gader quæ interpretatur ſepes eius. Hec ē eccleſia quæ eſt fideliū defēſio; ibi ſūt paſcua vſq; ad Orientem vallis.i.incarnationem verbi, *qui ſemetipſum exinaniuit, ſerui formam accipiēs.* In eo inueniunt paſcua. Ipſe enim ait: *Per me ſi quis introierit, ingredietur & egredietur, & paſcua inueniet* virtutes. *f. In eo terra latiſſima, & quieta.* i. gratia Spiritusſancti copioſa: ī qua añ habitauerāt de ſtirpe Cham, ſignificat gentiū multitudinē idola reliqſſe, & ad vnius Dei cultum confluxiſſe. Hi ergo venerunt, quos ſupra deſcripſi- D mus nominatim in diebus Ezechiæ regis Iuda: hoc eſt in aduentu Chriſti. Ipſe eſt enim Chriſtus Dei virtus, quem Ezechias.ſ.fortitudo domini ſignificat.

d *Percuſſerunt ta.* percutit fide tabernacula impiorum, & habitatores impiorum, quando abnegās impietatem oēm, & ſecularia deſideria per Chriſti baptiſmū a ſordibus abluit peccatorum, poſtea ſtudens ſobriè iuſtè & piè viuere in hoc ſeculo, vt fiat qđ ſcriptum eſt & erit in loco vbi ante dictū eſt. *Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei.* E Oſe.2.d.

e *Viri quingen.* Patres noui teſtamenti qui abierunt in montē Seir, & ꝑcuſſerunt reliquias Amalecitarū: quia ſuperbiam huius mūdi cōculcantes defor mitatē vitiorū comprimūt, hi quatuor dicuntur, quia euangelica doctrina veraciter inſtructi, ſpirituale bellum contra dęmones conuenienter gerunt percuſſis reliqjs Amalecitarum ibi habitabant, quia expulſis dęmonibus in loco vitiorum virtutes ſubſtituunt, quarum poſſeſſio hominem efficit beatum vſq; ad diem hunc, quod ſemper dici poteſt vſque ad finem mundi, quia eccleſia vſque ad finē mun F di permanet, in qua quotidie antiquus hoſtis triumphatur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fratres autem eius nō habuerunt filios multos, & vniuerſa cognatio. *ſ. ipſius Simeon.*

2 Non potuit. *Hoc dictum eſt quod in tribu Simeon fuerunt pauci reſpectu tribus Iudæ, & ideo recepti fuerunt in ſorte Iudæ. Cuius vna cā ſunt, quia filii Iuda habuerunt duplicem ſortem, vnam quaſi acquiſitam, aliam quaſi acquirendam vi armorum ſi poſſent: quia erat trib. bellicoſior, prout dictum fuit plenius Ioſue 19. & ideo in diuiſione terræ ſeptem tribubus, quæ non acceperāt hæreditatem, vt habetur Ioſue 19. aliquæ ciuitates de ſorte Iudæ fuerunt aſſignatæ filiis Simeon, & aliquæ filiis Dan. Alia cā fuit, ꝙ filii Iuda licet eſſent plures quam filii Simeon, vt dictum eſt, tñ non erant tot ꝙ poſſent ſufficienter populare terram ſibi aſſignatam: & ſors Simeon pro maiori parte erat occupata adhuc ab aduerſariis, ita quod non habebant locum ſufficientem: ideo filii Iuda receperunt eos in aliquibus locis ſuis præter ciuitates eis aſſignatas per Ioſue: voluntarie tñ ad tempus, vt infra videbitur: ne creſcerent beſtiæ contra eos, ſi terra eorum pro parte remaneret inhabitata, & vt fratres ſui filii Simeon haberent locum, & vt mutuo ſe iuuarent contra aduerſarios vtriuſque tribus, vt habetur Iu. 1. vnde ſubditur.*

3 Habitauerunt au. *& cæteris q̄ erant de ſorte Iudæ. vnde ſubdit.*

4 Hæ ciuitates. *Filii enim Simeon pp longam inhabitationem ciuitates eis traditas ad tempus (vt dictum eſt) poſtea noluerunt reddere filiis Iuda, quando multiplicati fuerunt ſufficienter ad populandum ſortem ſuam: propter quod tpe Saul fecerunt de hoc querimoniam, ſed ipſe neglexit facere eis iuſtitiam in odium Dauid qui erat de tribu Iuda, & ideo quando Dauid obtinuit regnum poſt Saul eiecit filios Simeon de ciuitatibus eis conceſſis ad tempus a filiis Iuda modo ſupradicto, non aūt de illis quæ fuerant eis aſſignatæ per Ioſue. Ex quo patet quod præſcriptio non valet ſi non fuerit iuſtus titulus. Sciendum tamen quod Ioſue 19. inter ciuitates eis aſſignatas per ſortem a Ioſue nominantur etiam accommodatæ, ſeu ad tempus conceſſæ, quia iſtæ hic poſitæ ibi ponuntur ſaltem pro maiori parte. Aliqui autem expoſitores noſtri aliter exponunt quod dicitur hic.*

5 Vſq; ad re. *quod hoc dr̄ ſpāliter propter ciuitatē Sicelech, quā recuperauit Dauid, & ex tunc facta eſt regū Iuda, vt habetur. 1. Re. 27. Sed hoc nō valet, quia hic dr̄, quod ciuitates iſtæ fuerūt filiorū Simeō vſq; ad regē Dauid. Dauid aūt nō accepit Sicelech de manu filiorū Simeō, ſed magis ex cōceſſione Achis regis Geth, vt hr̄. ſupra 1. Re. 27.*

6 Villæ quo. *Dicuntur autem villæ quæ non ſunt muris clauſæ, & ſimiliter vici & viculi, ciuitates vero quæ muris ſunt clauſæ.*

7 Moſobab. *Hic ꝯñr deſcribunt filii Simeon qui fuerunt notabilis fortitudinis. primò cōtra Chananæos, ſcđò cōtra Amalecitas, ibi:* De fi. quo. Sim. *Circa primū dr̄:* Moſob. quo. *& ideo ſubditur de iſtis.*

8 Iſti ſunt no. *i. famoſi propter prolis multitudinem. vnde ſubditur.*

9 Multiplicati ſunt. *& pp virtutis fortitudinem, vnde ſubditur.*

10 Et pro. *vbi habitabat populus q remāſerat de gñre Chananæorū.*

11 Inue. paſ. *Hic tangunt cauſæ mouentes filios Simeon ad inuadēdū terrā illā: qa hēbant pecora multa, ad quorū nutritionem erat apta terra illa: erat ēt qeta, qa habitatores illius nō formidabāt aliquid mali ſuperuēturi, ſicut & de filiis Dan dr̄ Iud. 28. quod inuaſerāt ciuitatē Lachis, eo ꝙ terra erat fertilis & populus ibi habitās qetus & ſecurus, ñ formidās aliqd mali; & ꝑ ꝯñs improuiſus ad reſiſtendū: tp̄s aūt in quo fecerūt hoc filii Simeō oſtēdit cū dicitur:* In die. Eze. *& patet.*

12 De filijs quo. *Hic conſequenter deſcribitur fortitudo filiorum Simeon contra Amalecitas; vnde ſubditur.*

13 Et percuſ. reliq. *Dicunt aliqui ꝙ iſti Amalecitæ fuerunt reliquæ quæ euaſerunt manum Sauli quando percuſſit Amalec, vt habetur. 1. Re. 15. Alii vero dñt, quod fuerunt Amalecitæ qui euaſerunt manum Dauid, qñ percuſſit latrunculos qui incenderant Sicelech, ex quib. euaſerant quadringenti viri, ut habetur. 1. Reg. 30. & ſiue iſti fuerunt, ſiue illi recollegerunt ſe in monte Seir: & ibi multiplicati fuerunt vſq; ad tempus, quo filii Simeon percuſſerunt eos, & habitauerūt ibi pro eis.*

CAP.

CAP. V.

A a Filii quo Rubē pri.&c.

In lib.1.Par. ✣ Theodoretus. Docet manifeſti' cauſam, cur Rubē quidem exciderit a primogenitura, Ioſeph autem eā ſit aſſecutus, tribus autem Iuda ampliorem adepta ſit honorē. Principatum autē accepit propter Dominum, qui ex ipſo germinauit ſecundum carnem. † Gen.49.b. Hoc autē tacitè ſignificat illud: *Inducē ex ipſo:* nam regē ſignificat oratio, ſed & regē ęternum, qui neq; initiū habuit dictum neque finem accipiet. Sequitur.

B b *Sed cum vio.&c.* Rabbanus. Gen.35.d. Ibid.48.a. Ideo ablata ſunt Ruben primogenita: quia dormiuit cum Bala concubina patris ſui, & data ſunt Ioſeph filio iuniori, cuius progenies multiplicatur & excedit potentiā regni inter decē tribus.

Myſticè. Myſticè autem ſignificat ruinam prioris populi, qui vt primogenitus debebat ſacerdotium & regnum accipere: ſed quia maculauit ſtratū patris

C

CAP. V.

a b F Ilij quoq; Ruben primogeniti Iſrael, ipſe quip- 1
pe fuit primogenitus eius. † Sed cum violaſſet 2
thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius 3
filiis Ioſeph filij Iſrael: & non eſt † ille reputa-
a ¶ Chriſtus de quo. Non auferetur ſceptrum de Iuda donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expe. gentium.
b ¶ Quia vnxit eum Deus oleo iuſtitiæ præ conſortibus ſuis.
tus in primogenitū. Porrò Iudas q erat fortiſſi
a ¶ Apoſtoli & doctores noui teſtamenti. de quibus dicitur: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij con. e p.ſ.o.t.
mus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt. Pri-
a ¶ Primogeniti dignitas & principatus regni ad Chriſtum pertineat: qui eſt primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.
mogenita autem reputata ſunt Ioſeph † Filii ergo Ruben, primo- 4
geniti Iſrael Enoch & Phallu Eſron & Charmi. Filij Ioel Samaia
filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius, Micha filius eius, Reia
a ¶ Hunc dicunt eſſe patrem Oſee prophetæ quem rex Aſſyriorum cum 10. tribubus captiuauit.
filius eius, Baal filius eius, Beera filius quem captiuum duxit Thel 5 6
gathphalnaſar rex Aſſyriorū, & fuit princeps in tribu Ruben. Fra 7
tres autem eius & vniuerſa cognatio * quando numerabantur per
familias ſuas habuerunt principes Iehiel & Zachariam. Porrò Ba-
la filius Azaz filii Samma, filij Ioel, ipſe habitauit in Aroer vſque 8
ad Nebo & Beelmeon. Contra Orientalem quoq; plagā habitauit
vſque ad introitū eremi & flumen Euphratem. † Multum quippe 9
iumentorum numerum poſſidebant in terra Galaad. In diebus au- 10
c tem Saul præliati ſunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, ha- 11 12
bitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum in omni plaga quæ
reſpicit ad Orientem Halaad. Filii verò Gad è regione eorum ha- 13
bitauerunt in terra Baſan vſque Selcha. Ioel in capite, & Sapham ſe
cundus; Ianai autem & Saphat in Baſan. Fratres verò eorū ſecundū
domos cognationū ſuarum, Michael & Moſellam & Sebe & Iari &
a ¶ Alias Ioara alias Iora.
Iacham & Zie & Heber ſeptē. Hi filij Abihail, filij Huri, filii Iara, fi
a ¶ Alias Ieddu, alias Geddo.
lii Galaad, filii Michael, filii Ieſeſi, filii Ieddo, filii Buz. Fratres quoq;
a ¶ Vel Goni.
filii Abiel, filii Gumi principes domus in familiis ſuis, & habitaue-
runt in Galaad & in Baſan, & in viculis eius, & in cūctis ſuburbanis
d Sarō, vſq; ad terminos. Omnes hi † numerati ſunt in diebus Ioa- 14

† recenſiti ſunt per ſeriem generationis.

patris ſui, id eſt, corpus Chriſti, in quo erat plenitudo diuinitatis, in cruce ſuſpendit & occidit: primogeniti dignitas ad ſpiritualem Ioſeph id eſt, Chriſtum, & eccleſiæ populum tranſlata eſt, ad quem pater: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, &c.* Pſ. 109.

c *Contra Agarenos.* Hic. Veriſimile ē Agar fuiſſe Cethuram, cum in ſequētibus dicat Rubenitas & Gaaditas & dimidiam tribum Manaſſe cum Agarenis pugnaſſe, & præbuiſſe Iſrael auxilium Ituræos, Naphęos & Nodab filios Iſmaelis. Nodab autem eſt vt videtur qui in Geneſi, Cedma dicitur, id eſt, antiquorū vel antecedens.

d *Omnes hi. & cæt. Traditque, &c. Quia Deum inuocauerunt cum præ. &c.*

✣ Theodoretus. Dicit cauſam victoriæ, quod Deum inuocauerunt, & eos exaudiuit. quoniam cōfiderūt in eo. Scripſit etiam numerum prædæ.

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

Diuiſio. F *Ilii quoque Ruben.* Hic conſequenter deſcribitur generatio Ruben. vbi primo ſoluitur tacita quæſtio. ſecundo deſcribitur dicta generatio, ibi: *Filii quoque Rub.* Circa primum dicitur.

1 *Filii quoque Rub.* Ex hoc q, Ruben dr̄ hic primogenitus poſſet aliquis quærere, quare Ruben non habuit duplicem portionem & principatum reſpū fratrum ſuorū, quia hoc erat de rōne primogenituræ: Ad hoc rñdetur cum ſubditur.

2 *Sed cum vi.* quia dormiuit cum Bala vxore patris ſui, nec latuit hoc ipſum Iacob ſecundum quod dicitur Ge. 35. & ideo ius primogenituræ quantum ad duplicem portionem tranſtulit Iacob ad ipſum Ioſeph, quando duos eius filios ſcilicet Ephraim & Manaſſe adoptauit, ordinans q, quilibet eorum acciperet portionem hæreditatis, ſicut & filii Iacob naturales, vt habetur Gen. 48. principatum autem tranſtulit ad tribum Iuda, Gen. 49. b. dicens: *Iuda te laudabunt fratres tui, &c.* Et ſubditur ibidem: *Non auferetur ſcep. de Iuda, & dux de fe. eius &c.* & ſecundum hoc patet litera iſta, cum dicitur.

3 *Data ſunt primoge.* ſ. quantum ad duplicem portionem.

Diuiſio. 4 *Filii ergo Ru.* Hic conſequenter deſcribitur generatio Ruben. & primo deſcribitur generatio Rubenitarum. ſecundo fortitudo eorum, ibi: *In diebus autem Saul.* Circa primum legatur litera vt iacet vſque ibi.

5 *Beera filius eius.* Dicunt aliqui q, iſte fuit Beeri pater Oſee prophetæ vt habetur in principio prophetiæ ſuæ.

6 *Quem captiuum.* qui in diebus Phacee regis Iſrael cepit plures ciuitates de terra Iſrael, & habitatores ſaltem principaliores tranſtulit in terram Aſſyriorum, vt habetur 4. Regū 15. & ideo iſte inter alios tunc fuit ductus: quia fuit de maioribus. vnde ſubditur.

7 *Et fuit princ.* & ex hoc videtur qđ Oſee filius eius fuit nobilis. Sequitur.

8 *Vſque ad Ne.* Mons eſt trans Iordanem, in quo fuit mortuus Moyſes.

9 *Multum quippe iu.* Filii enim Ruben hēbant pecora multa, pp quod petiuerunt terram illam ſibi aſſignari, quia erat apta animalibus nutriendis, vt habetur Num. 32.

10 *In diebus.* Hic conſequenter deſcribitur fortitudo Rubenitarum, & occaſione eorum fit mentio de tribu Gad & dimidia tribu Manaſſe, qui iuuerunt Rubenitas in prælio. Dicit ergo: *In diebus au.* qui fuit primus rex in Iſrael per electionem diuinam: quia Abimelech qui ante regnauerat, ut habetur Iud. 9. fuit per vſurpationem.

11 *Præliati ſunt con.* Iſti fuerunt filij Cethurę, qa Cethura & Agar fuit eadem mulier, vt dicunt Hebręi, prout dictū fuit diffuſius Ge. 25. & iſti dñr hic Agareni, qui deſcenderunt de Agar nō per Iſmael, ſed per alios eius filios, vt videbitur ĩ.

12 *Habitaueruntq;.* quia Agareni non habitabant in domib. ſed in tabernaculis.

13 *Filii vero Gad.* Hic ꝯñr agitur de generationibus Gad ratione prędicta, & legatur litera vt iacet, vſq; ibi.

14 *Omnes hi numerati.* Dicunt aliqui q, non fuit vna numeratio, ſed duplex, qa iſti reges non fuerunt ꝯtemporanei. Pōt autem ēt dici, q, fuit eadem numeratio: qa licet Ieroboam filius Nabath rex Iſrael de quo hr̄. 3. Reg. 12. regnauerit lōgè ante Ioathan, tñ alius Ieroboam rex Iſrael, de quo hr̄ 4. Re. 15. fuit contemporaneus ipſi Ioathan: quia anno 27. iſtius Ieroboam regnauit Ozias, qui ēt dictus eſt Azarias in Iuda, & ſic regnauit 15. annis cū Ieroboam qui regnauit 41. an. vt hr̄. 4. Reg. 14. Ozias aūt fuit percuſſus lepra, & ex tunc Ioathan cepit regnare viuente patre, quia gubernauit populum & palatium: & ſic potuit regnare tempore huius Ieroboam.

Et

Filij

tham regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Iſrael. Filii Ruben & 1
Gad & dimidiæ tribus Manaſſe, viri bellatores ſcuta portantes & gla- 2
dios & tendentes arcum, eruditiq; ad prælia quadraginta quatuor mi-
lia, & ſeptingenti ſexaginta procedentes ad pugnam dimicauerunt cō
tra Agarenos. Ituræi vero & Naphis & Nodab præbuerūt eis auxilium 3

a ¶ Dum filii Iſrael Deo ſeruierunt habuerunt eum propitium, & defenſorem contra hoſtes ſuos: cum autem eo relicto idola coluerunt, ſenſerunt vltorem quem habuerunt protectorem.

Traditique ſunt in manus eorum Agareni, & vniuerſi qui fuerant cum
eis, quia Deum inuocauerunt cum præliarentur, & exaudiuit eos, eo 4
q † credidiſſent in eum. Ceperuntque omnia quæ poſſederant, camelo
rum quinquaginta milia, & ouium ducenta quinquaginta milia, & aſi
nos duo milia, & animas hominum centum milia. Vulnerati autē mul

¶ Id eſt ad internecionem hoſtium auxilio Dei peractum.

ti corruerunt. Fuit enim bellum domini. Habitaueruntque pro eis vſ-

¶ Donec ſcilicet pro peccatis ſuis traditi ſunt Aſſyriis.

que ad tranſmigrationem. Filij quoque dimiæ tribus Manaſſe, poſſe 5
derunt terram a finibus Baſan vſque Baal Hermon & Sanir, & mon-
tem Hermon. Ingens quippe numerus erat. Et hi fuerunt principes
domus cognationis eorum, Epher, Ieſi, & Eliel, & Ezriel, & Ieremia,
& Adoia & Iediel viri fortiſſimi & potentes & nominati duces in fa-
miliis ſuis. Reliquerūt autem Deum patrum ſuorum, & fornicati ſunt 6
poſt deos populorum terræ: quos abſtulit dominus coram eis. Et ſu- 7 8
a ſcitauit Deus Iſrael ſpiritum Phul regis Aſſyriorum, & ſpiritum The- 9
glathphalnaſar regis Aſſur: & tranſtulit Ruben & Gad & dimidiam 10 11
tribus Manaſſe, & adduxit eos in Lahela & in Habor & Ara & fluuiū 12 13
Gozan vſque ad diem hunc.

a *Et ſuſci.* Notandum eſt q in Regum dicitur Phul regem Aſſyriorum a Manahē filio Gaddi rege Iſrael accepiſſe mille talenta argenti, vt eſſet ei auxilio & firmaret regnum eius: nō quod eum tranſtulerit in Aſſyrios, & q Teglathphalanaſar rex Aſſur in diebus Phacee regis Iſrael cepit Ahion, & Abel domū Maacha, & Ianoe & Cedes & Aſor & Galaad & Galileā & vniuerſam terram Nephthali, & trāſtulit eos in Aſſyrios. Poſtremò narrat, quod Salmanaſar rex Aſſyriorum Oſee filium Ela regem Iſrael obſidendo tribus annis Samariam cepit, & trāſtulit Iſrael in Aſſyrios, & poſuit eos ī Ahila & in Abor iuxta fluuium

fluuium Gozā in ciuitatibus Medorum. Vnde quæritur: quomodo in Paralipomenō dicamus Phul & Theglathphalnaſar reges Aſſyriorum trāſtuliſſe Ruben & Gad, & dimidiam tribū Manaſſe in Ahilam & Abor & Aram & fluuium Gozan, cum Malachim narret hoc Salmanaſar feciſſe qui tranſtulit Iſrael in Aſſyrios, & poſuit in locis ſupradictis. Sed reges Aſſyriorum priores hoc feciſſe dicuntur, quia ceperunt cum gēte Aſſyriorum quod eadē gēs in poſteris perfecit. Aran quā Paralipomenō memorat, Malachim prætermittit. Autumant Hebræi eſſe Rages ciuitatem Medorum.

Quæſtio.

D E F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filij Ruben & Gad. *Hic conſequenter reuertitur ad oſtendendū qualiter filii Ruben & Gad & dimidia tribus Manaſſe debellauerunt Agarenos: quia erant viri fortes & in armis exercitati, & hoc eſt quod dicitur.*

2 Viri bellatores. *& quia in hoc bello habuerunt auxilium Dei, vt patebit infra.*

3 Ituræi vero & Naphis. *Dicūt aliqui expoſitores noſtri, q iſti fuerunt de filiis Iſrael, & propter hoc adiuuerunt filios Ruben in hoc bello contra Agarenos. Hebræi autem dicunt & melius vt videtur, quod iſti deſcenderunt de Agar per Iſmaelem, quia Gene. 25. inter filios Iſmaelis ponit Itur. a quo dicti ſunt Ituræi, & Naphis, a quo Naphæi, & io iuuerūt Agarenos qui de eadē matre deſcenderant, per alium tñ filium vel per alios quam per Iſmaelem. ſicut dictum eſt. ſupra. Aliqui tñ dicunt quod iſti Agareni deſcenderunt de Agar per Iſmaelem, & per Cedar filium eius, & retinuerunt ſibi nomē ab Agar matre Iſmaelis. Ituræi autē & Naphæi denominati ſunt a filiis Iſmaelis, vt dictū eſt: & propter hoc præbuerunt auxilium Agarenis tanquam ſibi propinquis, & debellati fuerunt cum eis a filiis Ruben. vnde ſubditur:* Traditiq; ſunt in. *cuius cauſa principalis ſubditur.*

4 Quia

4 Quia Deum inuoca. cum prælia. &c. *q. d. licet filii Ruben & Gad & dimidiæ tribus Manaſſe eſſent viri fortes & docti ad prælium, tamen non vicerunt principaliter virtute propria, ſed diuina.*

5 Filii quoq;. *Hic conſequenter occaſione prædicta deſcribit aliquas generationes Manaſſe, cum ſubditur:* Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum Epher, & Ieſi, &c. *Conſequenter ponitur cauſa captiuationis eorum, cum dicitur.*

6 Reliquerunt autem Deum. *Tempore Manahen & Phacee filii Romeliæ.*

6 Et fornicati ſunt poſt Deos popu. *per idololatriam.*

7 Quos abſtulit dominus coram eis. *i. coram filiis Iſrael, quaſi diceret dii populorum habitantium in terra promiſſionis ante filios Iſrael non potuerunt eos ſaluare, ſed abſtulit eos dominus coram filiis Iſrael, ideo iuſtum fuit quod filii Iſrael conuerſi ad cultum illorum Deorum de terra illa eiicerentur. ideo ſubditur.*

9 Et ſuſcitauit de. Iſ. *i. voluntatem impugnandi filios Iſrael.*

10 Phul regis. *de quo habetur. 4. Reg. 15.*

11 Et ſpiritum The. *de quo habetur ibidem.*

12 Et tranſtulit Ru. *eiiciendo de terra ſua.*

13 Et adduxit. *loca talia Aſſyriæ.*

CAP.

CAP. VI.

FIlij † Leui, Gerſon, Caath, 1
Merari. Filii Caath, Amrā
Iſaar, Hebrō, & Oziel. Filii
Amram, Aaron Moyſes &
Maria. Filij Aarō, Nadab,
& Abiu, Eleazar, & Itha-
2 mar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit
3 Abiſue, Abiſue vero genuit Bocci, et Bocci ge-
nuit Ozi, Ozi genuit Zachariam, & Zacharias
genuit Meraioth. Porrò Meraioth genuit
Amariam, & Amarias genuit Achitob, A-
4 chitob genuit Sadoc, Sadoc genuit Achi-
maas, Achimaas genuit Azariam, Aza-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

FIlij Leui. *Hic deſcribitur generatio Leuitarum, & primo deſcribitur eorum genealogia. ſecundo deſcribuntur eorum officia, ibi:* Iſti ſunt quos conſtituit Dauid. *tertio eorum habitacula, ibi:* Et hæc habitacula eorum. *Circa primum ſciendum, quod tribus Leui fuit primo diuiſa in tres partes ſecundum tres filios Leui, ſ. Gerſon, Caath, & Merari. de Caath vero deſcendit Aaron qui fuit ſummus ſacerdos, de eo deſcenderunt alii ſacerdotes, & iſti vocati ſunt Aaronitæ, & alii aūt deſcendentes de Caath retinuerunt ſibi nomen cōe, & vocati ſunt Caathitæ; ita quod in tribu Leui fuerunt ſic quatuor partes, videlicet Aaroni-*

Aaronitæ, Caathitæ, Gerſonitæ, & Meraritæ, ſicut dictum fuit plenius libro Nume. Primo igitur ponitur generatio Aaronitarum, cum dicitur: Filij Aaron.

2 Eleazar genuit. *Iſtam generationem deducit, quia ſummum ſacerdotium poſt Aaron datū eſt Eleazaro & filiis eius de ordinatinone domini, vt habetur Num. 20.*

3 Bocci genuit. *Ab iſto Ozi accepit ipſe Eli ſummum ſacerdotium ex ordinatione tamen diuina, vt dictum fuit Ruth. 1. & 1. Reg. 2. c. ita quod fuit ſimul iudex & ſummus ſacerdos, vt habetur 1. Reg. 1. & deſcendit de Ithamam filio Aaron.*

4 Achitob ge. *In iſto Sadoc reductū fuit ſummū ſacerdotiū ad filios Eleazar*

CAP. VI.

A Filii Leui, Gerſon, &c.

a *Iohanan.* Prætermiſſis aliis filiis Leuj qui ſimiliter ſacerdotes fuerunt in domo domini. Iohanā ſpecialiter laudat, quia viriliter reſtitit Oziæ regi per ſe ſacrificare volenti: & conſtantia animi & zelo legis expleuit officium ſacerdotis.

B b *Porro Io.* Ioſedec dicunt eſſe Eſdram ſacerdotem, qui reuerſus a Babylone cum Zorobabel & filiis Iuda reſtaurauit templum domini & ciuitatem Ieruſalem, quod in libro ſuo videtur demonſtrare, cum dicit: *Poſt hæc in regno Artaxerxis regis Perſarum Eſdras.* filius Saraiæ, filii Azariæ filij Helciæ, filii Sellū: filij Sadoch, filii Achitod, filii Amariæ, filij

Hic quæſt. heb. in 1. Paralip.

† habitaculo. tabernaculi.

1. Eſdr. 7. 2.

a rias genuit Iohanan, Iohanan genuit Azariam: Ipſe eſt qui ſacerdotio 1
functus eſt in domo, quam ædificauit Salomon in Ieruſalem. Genuit au
tem Azarias Amariam, Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sa-
doc, & Sadoc genuit Sellum, Sellum genuit Helciam, & Helcias ge-
nuit Azariam, Azarias genuit Saraiam: & Saraias genuit Ioſedec. Por- 2
b rò Ioſedec egreſſus eſt, quando tranſtulit dominus Iudam & Ieruſa-
lem per manus Nabuchodonoſor. Filij ergo Leui, Gerſon, Caath, & 3
¶ De his in Numeri.
Merari. Et hæc nomina filiorum Gerſon: Lobni & Semei. Filij Caah,
a ¶ Vel Moſi.
Amram, & Iſaar, & Hebron, & Oziel. Filij Merari: Moholi, & Muſi.
Hæ autem generationes Leui ſecundum familias eorum, Gerſon † Lob 4
ni filius eius, Lahath filius eius, Zamma filius eius, Ioaha filius eius, Ad
do filius eius, Zara filius eius, Iethrai filius eius. Filii Caath, Aminadab
filius eius, Core filius eius, Aſir filius eius, Elcana filius eius, Abiaſaph
filius eius, Aſir filius eius, Thahath filius eius, Vriel filius eius, Ozias fi-
lius eius, Saul filius eius. Filii Elcana, Amaſai & Achimoth & Elcana.
Filii Elcana Sochai filius eius, Nahath filius eius, Eliab filius eius, Iero-
¶ Qui in libro Regum Iohel.
ham filius eius, Elcana filius eius. Filij Samuel primogenitus Vaſſeni & 5
c Abia. Filii autem Merari, Moholi: Lobni filius eius, Semei filius eius, 6
Oza filius eius, Sammaa filius eius: Haggia filius eius, Aſaia filius e-
d ius. Iſti ſunt quos conſtituit Dauid † ſuper cantores domus domini, 7
ex quo collocata eſt arca, & miniſtrabant coram † tabernaculo teſti-
monii, canentes donec ædificaret Salomon domum domini in Ieruſa-
lem. Stabant autem iuxta ordinem ſuum in miniſterio. Hi vero ſunt
qui aſſiſtebant cum filiis ſuis. De filiis Caath, Hemam cantor filius Ioel,
filii Samuel, filii Elcana, filii Ioroham, filii Eliel, filii Thohu, filii Suph,
filii Elcana, filii Mahath, filii Amaſai, filii Elcana, filii Ioel, filii Azariæ,
filii Sophoniæ, filii Thahath, filii Aſir, filii Abiaſaph, filii Core, filii I-
a ¶ Cognationes: ſcriptura enim propinquos fratres appellat.
ſaar, filii Caath, filii Leui, filii Iſrael, & frater eius, Aſaph, qui ſtabat à 8

etiam Eſdram eſſe Malachiā prophetā, quia plura quæ in libro eius continentur hic etiā commemorat, dicens: *Labia ſacerdotis cuſtodiūt ſcientiam & legē re. de ore eius, etc.* Alij aſſerunt Ioſedec eſſe patrem Ieſu ſacerdotis magni. Eſdram vero eſſe ſacerdotem virum iuſtum & glorioſum.

c *Abia.* Hic vt Hebræi tradūt iudex conſtitutus munera accipiebat, quod Ioel qui & Vaſſeni ſenior eius filius ſciens, nō corrigebat: iō vterque pecc. ſe dicitur ſecundum Hebr. Vnde *factum eſt cū ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos iudices Iſrael & cætera.*

d *Iſti ſunt quos conſti.* anticipando de officijs cantorum Dauid qui organis muſicis laudes do. canebant.

C Azariæ, filij Maraioth: filij Saraiæ, filij Ozi, filij Bocci, filij Abiſuc: filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron. Tradunt etiam

cum eorum genealogiam narraret prælibauit: ſuo autem ordine quomodo id feciſſent demonſtrabit.

Ethan

NICOLAVS DE LYRA.

Eleazar: quia Salomon eiecit Abiathar de ſummo ſacerdotio, vt habetur. 3. Reg. 2. & inſtituit Sadoc. Abiathar autem deſcenderat de Eli.

1 Ipſe eſt qui ſa. *In illa autem domo ſeu tēplo multi alij functi ſunt ſummo ſacerdotio, ſcilicet Sadoc, Achimaas & plures alii. Quare igitur dicitur de iſto Azaria ſingulariter:* Ipſe eſt, qui ſacer. *Ad quod dicendum, quod hoc eſt, q zelo Dei ductus conſtanter reſtitit Oziæ regi Iudæ volenti thurificare in templo domini, propter quod percuſſus fuit lepra, vt habetur infra 2. lib. 26.*

2 Et Sara. genuit, &c. *Iſtum Saraiam interfecit Nabuchodonoſor, & Ioſedec filius eius ductus eſt cum aliis captiuus in Babylonem. Dicūt autem aliqui q iſte fuit Eſdras ſacerdos & ſcriba. ſed de hoc plenius dicetur cum ad librum Eſdræ veniemus domino concedente.*

3 Filij erg. *Hic conſequēter deſcribit generationes Gerſonitarum, primo tamen repetit in generali aliqua de generationibus Leui, & patet litera. ſecundo deſcendit ad Gerſonitas deſcribens generationes eorum deſcendendo di.*

4 Gerſon: Lob. filij Caath. *hic deſcribit generationes Caathitarū prout Caathitæ diuiduntur contra Aaronitas, vt prædictum eſt. & deſcibit iſtas generationes ſimiliter deſcendendo di.* Filij Caath.

5 Filij Sa. *non eſt intelligendum quod vterque fuerit primogenitus, ſed Abia fuerit primus poſt Vaſſeni.*

Filij

6 Filij au. *hic conſequenter deſcribitur generatio Meraritarum ſimiliter deſcendendo.* Et *patet litera.*

7 Iſti ſunt quos conſtituit. *Hic conſequenter agitur de officiis Leuitarum, quorum aliqui erant ſimplices Leuitæ, alii cum hoc ſacerdotes, ſicut Aaron & filii eius, qui erant de tribu Leui. Primo igitur determinantur officia Leuitarum ſimplicium, ſecundo ſacerdotum, ibi:* Aaron vero. *De ſimplicibus Leuitis, aliqui erant cantores ad dicendum diuinas laudes, de quibus agitur primò, alij in aliis officiis conſtituti, de quib. agitur ſecundò, ibi:* Fratres quoq; eorum. *Circa primum ſciendum q poſtquam Dauid obtinuit regnum adduxit arcam domini de domo Obededom in ciuitatem Dauid, & poſita fuit in tabernaculo quod fecerat Dauid, vt habetur. 2. Reg. 6. & ex tunc inſtituit Dauid cantores & alios Leuitas, qui officia exercerent corā domino quamdiu illa arca fuit in illo tabernaculo, & poſtea quando fuit tranſlata ad templum per Salomonem ædificatum. Inter cantores autē erant tres principales de tribus cognationibus Leuitarum ſupradictis; videlicet Heman de filiis Caath, & Aſaph de filiis Gerſon, & Ethā de filiis Merari. & erant ſic ordinati, q Heman cum ſocietate ſua erat in medio Aſaph autem cum ſocietate ſua erat ad dexterā. Ethan vero cum ſua ad ſiniſtram, & ex his patet litera; paucis exceptis, cum dicitur:* Iſti ſunt quos. *ſ. qui infra ſequūtur: ex quo collocata eſt arca in tabernaculo facto à Dauid. Cetera patent ex dictis vſque ibi.*

8 Et frater eius, &c. *Vocatur quā Aſaph & ſocii ſui fratres ipſius*

Heman,

a *Ethan filius.* Ethan vnus de cantoribus tribus, qui coram Dauid in cymbalis laudem Dei concrepabant. Et notandum, quod ſicut fuerunt tres filij Leui, Caath Gerſon & Merari, ita tres cantores: Eman de Caath, Aſaph de Gerſon, Ethan de Merari. Myſticè autem ſignificat ſanctos doctores, qui ſanctæ Trinitatis fide imbuti, ſecundum diſpēſationem veri Dauid prædicationē euangelij, toti mundo annuntiant. b *Leuitæ qui.* Quia omnis ordo eccleſiaſticus ſecundum apoſtolorū traditionem, & qui primatū tenet, totum miniſterium agant in eccleſia Dei. vnde: *Vt ſcias quomodo oporteat te conuerſari in domo Dei, quæ eccleſia Dei viui, &c.* c *Aaron.*

dextris eius. Aſaph filius Barachiæ, filij Sammaa, filij Michael, filij Ba-
zaiæ, filij Melchiæ, filij Athanai, filii Zara, filii Adaia, filij Ethan, fi-
lii Zamma, filii Semei, filii Ieth, filii Gerſon, filij Leui. Filij autem
a Merari fratres eorum ad ſiniſtram: Ethan filius Chuſi, filii Abdi, filij
Maloch, filii Aſabiæ, filij Amaſiæ, filii Helciæ, filii Amaſai, filii Boni,
filij Somer, filii Moholi, filii Muſi, filii Merari, filii Leui. Fratres quo- 1
b que eorum Leuitæ, qui ordinati ſunt in cunctum miniſterium taber- 2
c naculi domus domini. Aaron vero & filii eius adolebant incenſum 3
ſuper altare holocauſti, & ſuper altare thymiamatis in omne opus 4 5
ſanctiſanctorum, & vt † precarentur pro Iſrael, iuxta omnia quæ præ- 6
ceperat Moyſes ſeruus Dei: Hi ſunt autem filii Aaron: Eleazar fi- 7
lius eius, Phinees filius eius, Abiſue filius eius, Bocci filius eius, Ozi
filius eius, Zarahia filius eius, Meraioth filius eius, Amarias filius eius,
Achitob filius eius, Sadoc filius eius, Achimaas filius eius. Et hæc ha- 8
bitacula eorum per vicos atque confinia, filiorum ſcilicet Aaron iux
ta cognationes Caathitarum. Ipſis enim ſorte contigerant: Dede-
runt igitur eis Hebron in terra Iuda, & ſuburbana eius per circumi-
tum, agros autem ciuitatis & villas Caleb filio Iephone. Porrò filiis 9
Aaron dederunt ciuitates, ad confugiendum Hebron, & Lobna & ſu- 10 11
burbana eius, Iecter quoque & † Eſthemo cum ſuburbanis ſuis, ſed
& Helon, & Dabir cum ſuburbanis ſuis, Aſam quoque & † Bethſe-
mes & ſuburbana eorum. De tribu autem Beniamin, Gabee & ſub-
urbana eius, & Almath cum ſuburbanis ſuis, Anathoth quoque cum
ſuburbanis ſuis: Omnes ciuitates tredecim cum ſuburbanis ſuis per 12
cognationes ſuas. Filijs autem Caath reſiduis de cognatione ſua dede 13
runt ex dimidia tribu Manaſſe in poſſeſſionem vrbes decem. Porrò fi- 14
liis Gerſon per cognationes ſuas de tribu Iſſachar, & de tribu Aſer, &
de tribu Nephthali, & de tribu Manaſſe in Baſan, vrbes tredecim. Filiis
autem Merari per cognationes ſuas de tribu Ruben, & de tribu Gad, &
de tribu Zabulō ďderūt ſorte ciuitates duodecim. Dederūt quoq; filii
Iſrael

c *Aaron.* Chriſtum ſignificat, filij ei⁹ eccleſiæ populum, cui dicitur: *Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotiū, &c.* quem ſummus pōtifex docuit ſup altare fidei holocauſtū bonorum operū, & incenſum orationis, offerre, & vt precaretur pro Iſrael, .i. pro ſtatū eccleſiæ, ſecundū præcepta legis per Moyſen data. Repetit autem genealogiam Aaron vſque ad Achimaas, quod plaude eius factum videtur, quia fidelis fuit Dauid in omnibus. ✠ Auguſt. Vnde non mirum eſt ſi verba bona, quæ pro populo dicuntur ī precibus, etiam ſi a malis dicantur Epiſcopis, exaudiri tamē, non pro peruerſitate præpoſitorum, ſed pro deuotione populorum.

CAP.

D 1.Pet.2.b. † pro expiarent. E †Eſthamo. L.2. contra Epiſt.Parm. F

NICOLAVS DE LYRA.

✠ eman, & *aliorum qui erant in ſocietate ſua: quia licet eſſent de duabus cognationibus, ſ. Caath & Gerſon, tamen erant de eadem tribu. ſ. tribu Leui. Cetera patent ex dictis.*

1 Fratres quoque. *Hic agitur de officiis aliorum Leuitarum, cum dicitur:* Fratres quoque. *& dicuntur fratres, quia de eadem tribu, vt iam dictum eſt.*

2 Qui ordinati. *quia aliqui erant ianitores, & aliqui cuſtodes vaſorum, & alii miniſtrabant ſacerdotibus in oblationibus ſacrificiorum: & ſic de aliis officiis, quæ non exprimuntur hic, iſta enim cantorum, Leuitarum & ſacerdotum, plenius exprimuntur & deſcribuntur infra eodem libro a 23.c. vſque ad 26. incluſiuè.*

3 Aaron vc. *Hic deſcribuntur officia ſacerdotum, breuiter tamen, cum dicitur.*

4 Adolebant incenſum ſuper. *Quod erat extra tabernaculum in atrio, & ibi cremabatur incenſum ſimplex, quod offerebatur cum hoſtiis & oblationibus.*

5 Super altare. *quod erat intra tabernaculum ante ædificationem templi, & poſtea in templo quando fuit ædificatum: & ſuper illud cremabatur thymiama, quod erat compoſitum ex quatuor ſpeciebus pretioſis redolentibus, vt habetur Exod. 30.*

6 In o. opus ſanctiſanctorum. *Licet tantum illa pars tabernaculi in qua erat altare thymiamatis, & candelabrum & menſa propoſitionis, vocaretur ſanctum vel ſancta tantummodo: tamen omnia opera q̄ fiebant ibi a ſacerdotibus, vt pote compoſitio lucernarum, propoſitio panum, & crematio thymiamatis fiebant propter reuerentiam ipſius Dei cuius ſedem repræſentabant illa quæ erant intra partem tabernaculi, quæ dicebatur ſanctumſanctorum, videlicet arca, Cherubin & propitiatorium, ſicut dictum fuit plenius Exod. 25. c. vnde & de propitiatorio dabantur reſponſa diuina quaſi a Deo ibidem ſpecialiter habitante, & ideo prædicta opera dicuntur opera ſanctiſanctorum.*

7 Hi ſunt autem filij Aron: Eleazar filius. *Hic conſequenter replicat generationes Aaron, incipiendo ab Aaron, & terminando in Achimaas filio Sadoc: & non procedit vltra, quia ſolūmodo hic enumerātur ſacerdotes ab Aaron per Eleazarum filium eius, qui fuerunt vſque ad tempus Salomonis qui ædificauit templum.*

8 Et hæc habitacula eorum per vicos atq; confinia filiorū ſcilicet Aaron, &c. *Hic conſequenter agitur de ciuitatibus & locis filiorum Leui incipiendo a ſacerdotibus filii Aaron, cū dicitur:* Dederunt igitur. *Sequitur.*

9 Agros autem ciui. *Ciuitas enim Hebron & territorium in circuitu, fuit datum Caleb per Ioſue, ſicut habetur Ioſue 14. ita ꝙ erat dominus principalis ciuitatis & ſuburbii, quamuis concederentur habitationi ſacerdotum. Territorium autem & villæ quæ erant ibi, fuerūt ſuæ quantum ad habitationem & dominium.*

10 Porrò filijs Aaron dederunt ciuitates. *& hic debet fieri pūctus, & ſubintelliguntur quæ poſtea ſubduntur.*

11 Ad confugiendum Hebron. *Hic ſimiliter fit punctus, quia illæ quæ immediatè ſequuntur, non fuerūt ciuitates refugii, fuerunt enim tantum ſex ciuitates refugii, tres circa Iordanem. ſ. Hebron, Sichem, & Cedes in Galilæa, & tres trans* Iordanem, *ſcilicet Boſer, Ramoth in Galaad, & Gaulon in Baſan, vt habetur Ioſue. 20. & licet iſtæ ſex ciuitates nominentur in hoc cap. in diuerſis locis, non tamen nominantur hic ciuitates confugii niſi duæ tantum, ſ. Hebron & Sichem, ſed de aliis quatuor idem eſt notandum.*

Ciuitates refugii.

12 Omnes ciuitates tredecim cum ſuburbanis ſuis per cognationes ſuas. *tot fuerunt ſecundum veritatem, vt habetur in libro Ioſue.*

13 Filiis autem Caath reſiduis de cognatione ſua. *i. qui non erant ſacerdotes, ita quod dicebantur Caathitæ tantum, & non Aaronitæ, vt dictum eſt ſupra: iſtis dederunt alia habitacula.*

14 Porro filiis Gerſon per cognationes ſuas de tribu, &c. *Hic conſequenter agitur de habitaculis Gerſonitarum & Meraritarū, oſtendendo quæ ciuitates, & a quibus tribubus aſſignatæ ſunt eis, & cū hoc etiam intermiſcet aliqua de filiis Caath. & patet litera vſque ibi.*

Quas

A Iſrael Leuitis ciuitates & ſuburbana earum Dederuntque per ſortem ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Beniamin vrbes has quas vocauerunt nominibus ı ſuis & his qui erant ex cognatione filiorũ Caath, fueruntque ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim. Dederuntque eis vrbes ad confugiendum, Sichem cum ſuburbanis ſuis in monte Ephraim, & Gazer cum ſuburbanis ſuis, Iecmaam quoque cum ſuburbanis ſuis, & Bethoron ſimiliter, necnon Aialon cum ſuburbanis ſuis, & Gethremmon in eundem modum. Porrò ex dimidia tribu Manaſſe Aner & ſuburbana eius, † Balaam & ſuburbana eius: his videlicet qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. Filijs autem Gerſon de cognatione dimidiæ tribus Manaſſe Gaulon in Baſan & ſuburbana eius, & Aſtaroth cum ſuburbanis ſuis De tribu Iſſachar Cedes & ſuburbana eius, Dabereth cum ſuburbanis ſuis, Ramoth quoque & ſuburbana eius, & Anem cum ſuburbanis ſuis; De tribu vero Aſer Maſal cum ſuburbanis ſuis, & Abdon ſimiliter: Hacoc quoque & ſuburbana eius, & Rohob cum ſuburbanis ſuis. Porrò de tribu Nephthali Cedes in Galilæa & ſuburbana eius. Hamon cum ſuburbanis ſuis, & Cariathaim & ſuburbana eius. Filiis autẽ Merari reſiduis de tribu Zabulõ Remmono & ſuburbana eius, & Thabor cum ſuburbanis ſuis. Trans Iordanem quoque ex aduerſo E Iericho contra orientem Iordanis. De tribu Ruben Boſor in ſolitudine cum ſuburbanis ſuis, & Iaſſa cum ſuburbanis ſuis. Cademmeth quoque & ſuburbana eius, & Mephaath cum ſuburbanis ſuis. Necnon & de tribu Gad, Ramoth in Galaad & ſuburbana eius, & Manaim cum ſuburbanis ſuis. Sed & Heſebon cum ſuburbanis ſuis, & Iezer cum ſuburbanis ſuis.

† Balaam. (B)

CAP.

NICOLAVS DE LYRA:

✱ 1 Quas vo. ex no. ſu. *i. Leuitæ & ſacerdotes dexo* [?] *nominauerunt loca eis aſſignata ad habitandum & nutriendum pecora ex nominibus ſuis: ad hoc quod iſtud eſſet teſtimonium in futurum, quia iſta erant eis aſſignata a filiis Iſrael: quia tribus Leui non habuit hæreditatem diſtinctam ſicut aliæ tribus. Cetera patent in litera.*

CAP.

CAPVT VII.

C Porrò filij Iſſachar Thola 1
& Phua, Iaſub & Sime- 2
¶ Alias ſamron.
ron, quatuor. Filij Thola, Ozi & Raphaia & Ieriel & Iemai & Iebſem & Samuel principes per domos cognationum ſuarũ.
De ſtirpe Thola viri fortiſſimi numerati ſunt in 3
diebus Dauid vigintiduo milia ſexcenti. Filij Ozi Izrahia: de quo nati ſunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Ieſia, quinque, omnes principes. Cum 4
eis per familias & populos ſuos † accincti ad prælium viri fortiſſimi trigintaſex milia. Multas enim habuere vxores, & filios. Fratreſque eorum per omnem cognationem Iſſachar, robuſtiſſimi † ad pugnandum, octogintaſeptem milia * numerati ſunt. Filij Beniamin, Bela, & Bechor, & Iadihel, 5
tres. Filii Bela Esbõ, & Ozi, & Oziel, & Ierimoth & Irai quinq; principes familiarum & ad pugnã dum robuſtiſſimi. Numerus autem eorũ viginti duo milia & trigintaquatuor. Porrò filii Bechor Zamira, & Ioas. & Eliezer, & Elioenai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almath. Omnes hi fi a lii Bechor. Numerati ſunt aũt per familias ſuas principes cognationum ſuarum † ad bella fortiſſimi, viginti milia et ducenti. Porrò filii Iadihel Balã. Filii autem Balam, Iehus, et Beniamin, Aod, et Chanaana et Iethan, et Tharſis, et Ahiſahar. Oẽs hi filii Iadihel principes cognationũ ſuarum viri fortiſſimi decem et ſeptẽ milia et ducenti ad præliandum b procedentes. Sephã quoq; et
6 Haphã, filii Hir, et Haſim filij

a ¶ Alias Iſai. b ¶ Annumerato patre qui unicus fuit patris ſui.
¶ Alias Ibdihel.
a ¶ A quo egreſſi ſunt Beniamitæ: qui nefario concubitu occiderunt vxorem Leuitæ.

* per familias ſuas.
† milites exercitus belli.
† viribus, & infra.
* omnes per ſeriem generationis eorum.

CAP. XVII.

a Omnes hi. fi. Be. Vbicunq; in lege ſcribitur: *Omnes hi filii*, iſtius vel illius aut pro meritorũ excellentia eſt: aut pro meritorũ deteriorat ione, vt eius dicãtur eſſe filii cuius fuerũt imitatores.
b *Sepham, &c. Fi. au. Nep. &c. Filii Balaa.*
✱ Hic. Hæc fuit concubina Iacob. Quidam putant ideo illã in hoc loco ab Eſdra nominatã, quia poſt mortem Iacob legatione functa fuerat inter Ioſeph, & ceteros patriarchas, quia precati ſunt eũ, ne recordaret peccati eorũ.
Concub.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

1 Porro filii Iſſa. *Hic conſequenter ponit generationes aliarum ſex tribu ſ. Iſſachar, Beniamin, Nephthali, Manaſſe, Ephrahim & Aſer: de tribubus vero Dan & Zabulon non facit mentionem. Primò ergo agitur de generationibus iſtarum tribuum, ſecundo reſumitur tribus Beniamin, vt diffuſius deſcribetur. c. 8. Circa primum deſcribitur primo generatio tribus Iſſachar ſecundò Beniami, ibi:* Filii Beniamin. *tertio Nephthali, ibi:* Filij autem Nephthali. *quarto Manaſſe, ibi:* Porro filius Manaſſe. *quinto Ephraim, ibi:* Filii autem Ephraim, *Sexto Aſer: ibi:* Filii Aſer. *De tribu vero Dan & Zabulon non deſcribitur aliqua genealogia: cuius cauſa ab aliquibus aſſignatur: quia quælibet tribus habebat librum genealogiæ ſuæ, Eſdras autem ſcriptor huius libri, vt dictum fuit a principio, forſitan non inuenit libros genealogiarum tribus Dan & tribus Zabulon, quia perditi fuerunt in captiuitione decem tribuum, vel alio modo. Circa primum dicitur,* Filii Iſſa. *& ſubditur,*

2 Et Sime. *Iſte vocatur Semron: Gen. 46.*
3 Numera. ſunt in die. Da. *quando præcepit numerare populum, vt habetur. 2. Reg. 24.*
4 Quinque omnes prin. *Hoc intelligitur connumerato patre. Cetera patent vſque ibi.*
5 Filii Ben. *Hic conſequenter deſcribitur genealogia tribus Beniamin & patet litera vſque ibi.*
6 Sepham quoque & Hapham filii Hir & Aſim filij Aſer. *In Hebræo habetur:* Filii Aher. *Et ponitur hic filii in plurali pro filius vel cum iſto Haſim intelliguntur alii filii Aher. Dicit autem hic gloſſa Hebraica, quod Eſdras iſtos Sepham & cæteros poſuit hic vltimo in genealogia Beniamin, quia neſciebat vtrum eſſent de tribu Beniamin vel non, eo quod non inuenit reductionem genealogiæ ipſorum ad tribum Beniamin certitudinaliter; ſed hoc non videtur conuenienter dictum. Tũ Hebræi dicunt, quod Eſdras ſcripſit hunc librum per adiutorium & directionem Aggæi & Zachariæ prophetarum ſibi contemporaneorum, qui ſpiritu prophetico loquebantur. Tum quia in ſcriptura*

2 Et

a *Concu. eius.* Hæc dicitur fuiſſe filia filij Balã, quæ in Aegyptum fame cogente a patre venalis ducta a Manaſſe: qui horreis præerat cibarijs, patri datis in cõiugium miſericorditer ſuſcepta eſt.
b *Happhim, &c.* prioris filij Machir hæc duo nomina eſſe dicuntur, ſed ſecundũ eſſe Salphaad & eorum ſororem Maachan, quam Heſron cum ſexaginta eſſet annorum accepit vxorem, quæ peperit ei filium Segub, ſicut ſupra dictum eſt.
c *Soror autem eius re.* Soror Viam filij Phares, filij Machir, vt prædictum eſt, hanc quidam

Aher. Filii autem Nephthali, Iaſiel, et Guni et Ieſer, et Sellum, 1
a ¶ Concubinæ Iacob ancillæ Rachelis matris Nephthalĩ: a quo iſti ſunt generati.
a filii Bala. Porrò filius Manaſſe Ezriel, † concubinaque eius 2
Syra peperit Machir patrem Galaad. Machir autem accepit 3 4
b vxores filiis ſuis † Happhim, et Sapham, et habuit ſororem 5
nomine Maacha. Nomen autem ſecundi Salphaad. Nataeq; 6
a ¶ Quæ in libro numerorum petiit a Moyſe hæreditatem inter fratres ſuos:
ſunt Salphaad filiæ. Et peperit Maacha vxor Machir filium, vo
cauitq; nomen eius Phares. Porrò nomen fratris eius Sares, et
filii eius Vlam et † Recen. Filius autem Vlam, Badan. Hi ſunt fi
c lii Galaad filii Machir filii Manaſſe. Soror autem eius † Regma 7
d peperit † virum decorum et Abiezer et Mohola. Erant autem fi
lii Semida, Ahin, et Sechem: et Leci, et Aniam. Filii autem Eph- 8
raim Suthala, Bared filius eius, Thahath filius eius: † Elada filius
eius † Thahath filius eius, et huius filius † Zabad, et huius filius
Suthala, et huius filius Ezer et Elad. Occiderũt ãt eos viri Geth 9

quidam tradunt fuiſſe matrem Ieſu filij Naue, qui vir decorus nuncupatur, ob inſigne virtutis, & principatus. Alij dicunt Deboram vxorem Lapidoth prophetiſſam.
d *Filii autẽ Ephraim.* Fabulantur Hebræi quod filij Ephraim congregata multitudine viuente patre conati ſunt ad terrã promiſſionis reuerti & in Geth Paleſthinorũ occiſi ſunt, vnde cęteræ tribus per deſertum adducuntur, ne viderent oſſa fratrum ſuorum, & in pſa. dicitur: *Filii Ephraim conuerſi ſunt in die belli.*

D
† quem peperit concubina eius ſyra, quę & peperit.
Iudic. 4.
E
† Rehen.
Hieron.
† Iſeod
† Thahad
† Daph
Pſal. 77.
F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

※ ra ſacra ſi aliquid eſſet poſitum dubium, hoc eſſet a ſpiritu humano & non a ſpiritu diuino.

1 Fi. aut. Nephthali. *Hic ponitur genealogia tribus Nephthali: & multum breuiter.*

2 Filij Bela. *Iſta autem fuit ancilla Rachel ab eadem in coniugio ipſi Iacob data, vt habetur Gen. 30. de qua natus fuit Nephthali, vt habetur ibidem. & ideo cum dicitur.* Filii Bala, *ly* filij, *refertur ad Nephthali: & eſt ſingularis numeri, & genetiui caſus, ſi autem ſit pluralis numeri, prout ſonat litera Hebraica, ſic filii Nephthali hic dicuntur filii Balæ matris ſuæ: eo modo loquendi quo frequenter in ſacra ſcriptura filii filiorum dicuntur filii parentum.*

3 Porro filius Manaſſe, &c. *Hic deſcribitur genealogia tribus Manaſſe.*

4 Peperit Ma. patrem Ga. &c. *fuit enim potẽs & magnus in terra illa, propter quod dicitur pater eius, ut frequenter dictum eſt in conſimilibus.*

5 Et ha. ſo. no. Maacha. *Iſta eſt alia ab illa Maacha, quæ citò poſt dicitur vxor Machir.*

6 Nataeque ſunt Sal. fi. *Iſte fuit lapidatus propter collectionem lignorum in ſabbatho, nec habuit filios: propter quod eius filiæ acceperũt partem hæreditatis loco patris de voluntate domini, vt habetur Nu. 27. Sequitur.*

7 Soror autem eius Re. pe. virum decorum. *In Hebræo habetur* Peperit Secor, *& eſt nomen proprium vnius hominis, vt dicunt Hebræi.*

8 Filii autem Ephra. *Hic deſcribitur genealogia tribus Ephraim, & legatur litera prout iacet vſque ibi:*

9 Occiderunt autem eos viri Geth. *Iſtud autem exponitur ab Hebræis multipliciter. Vno modo quod iſti deſcendentes de Ephraim filio Ioſeph patre eius adhuc viuente, ante exitum filiorum Iſrael de Aegypto ſub Moyſe collegerunt multitudinem, vt intrarent terram promiſſionis: tum quia Ioſeph moriens dixerat quod dominus poſt mortem ſuam educeret filios Iſrael de Aegypto, & induceret eos in terra promiſſionis, vt habetur Gene. vlti. Tum quia Iacob patriarcha benedicendo filios Ioſeph præpoſuerat Ephraim ipſi Manaſſæ, vt habetur Geneſ. 48. propter quod filii eius erant magis elati & audaces. & venerunt verſus terram promiſſionis per viam breuiorem. ſ. per terram Philiſthinorum, quæ vicina eſt, vt habetur Exod. 13. & tunc a Gethæis fuerunt debellati: quia præoccupabant tempus redeundi ad terram promiſſionis ſecundum quod dicitur Gen. 15. quod 400. annis deberent eſſe filii Iſrael* peregrini in terra non ſua, *vt ibidem fuit declaratum, qui nõdum adhuc erant completi. Et huic expoſitioni concordat quod poſtea hic dicitur. ſ. quod Ioſue: filius Num miniſter Moyſi in exitu de Aegypto, nepos fuit Elſama filii Amiud, filii Laadan, filii Thale, filii Beria, vt dicunt Hebræi, filii* Ephraim, *& ſic in ſexta generatione natus eſt Ioſue de* Ephraim, *ſicut &* Eleazar *de Leui in quinta, vt dictum fuit Geneſ. 15. Sed huic expoſitioni obuiat quod dicitur in textu:* Filia aũt eius. *ſ. Ephraim* fuit Sara: quæ ædifi. Bethoron inferio. &c. *quia iſtæ ciuitates ſunt in terra promiſſionis ĩ ſorte* Ephraim, *vt habetur Ioſue 16. vbi non potuit ædificari per mulierem deſcendentem de* Ephraim *niſi poſt ingreſſum filiorum Iſraeli in terram promiſſionis & aſſignationem hæreditatũ ſingulis tribubus. A natiuitate vero Ephraim vſque ad illud tempus fluxerunt anni. 256. ad minus. & ideo non videtur quod tunc poſſet eſſe aliqua filia genita ab* Ephraim, *quæ ædificaſſe ciuitates illas. Probatio aſſumptæ, quia a natiuitate Iſaac vſque ad exitum de Aegypto fluxerunt anni quadringenti, vt declaratũ fuit Gen. 15. a quibus ſi ſubtrahantur anni qui fluxerunt vſque ad natiuitatem* Ephraim, *remanent anni ducenti & decem: quia Iſaac ſexagenarius genuit Iacob, vt habetur Gen. 25. Iacob vero centum triginta annorum erat, quando deſcendit in Aegyptum. vt habetur Gen. 47. & ſic de prædictis quadringentis annis vſque ad exitum de Aegypto remanent. 210. ad minus a natiuitate* Ephraim, *quia natus erat quando Iacob deſcendit in Aegyptum, vt habetur, Geneſ. 48. quibus ſi addantur quadraginta anni quibus filii Iſrael fuerunt in deſerto poſt exitum de Aegypto, & ſex in quibus Ioſue pugnauit contra reges Chanaan antequam diuideret terram, prout oſtenſum fuit Ioſue 11. & & 14. habentur anni 256. Igitur ſecundum iſtam expoſitionem oportet dicere, quod Sara quæ hic dicitur filia* Ephraim *non fuit filia eius immediata, ſed per multas generationes deſcendit de eo, & fuit in poteſtate ſua poſtquam filii Iſrael in terra promiſſionis habuerunt ſortes aſſignatas: & ſic ædificauit ciuitates dictas, propter quod hic nominatur inter filios* Ephraim *patriarchæ propter magna quæ fecit in ædificatione ciuitatum.*

Alio modo exponitur de illis qui contra voluntatem Moyſi poſt exitum de Aegypto iuerunt ad prælium cõtra aduerſarios, & debellati fuerunt, & multi eorum occiſi, vt habetur Num. 13. in fine. & ſecundum hoc non poteſt dici, quod iſte Ephraim *qui dicitur hic eos lamẽtaſſe fuerit* Ephraim *filius Ioſeph, quia illud bellum fuit ſecundo anno egreſſionis de Aegypto: & ſic iſte* Ephraim *fuiſſet tunc 212. annorum, vt patet ex prædictis, & non eſt veriſimile, quod tantum vixerit maxime quã* Exod. 1. *dicitur, ꝙ mortuus fuit Ioſeph & omnis cognatio illa antequã filii Iſrael exirent de Aegypto. Item dato, ꝙ vixiſſet, tranſiuiſſet in eo tempus generandi, & tamen de iſto* Ephraim *qui dicitur hic lamentaſſe filios ſuos, dicitur ꝙ poſtea genuit Beria, ſic nominans eum, eo ꝙ in malis domus eius ortus eſſet, id eſt, per occiſionem filiorum. Beria enim interpretatur in malo. Item aliqua dicuntur hic in textu & Nu. 14. quæ videntur obuiare huic expoſitioni. quia hic dicitur.* Occi. autem eos viri Geth. *qui erant Philiſthæi. & Num. 14. dicitur, ꝙ Amorrhæi et Amalecitæ interfecerunt illos qui contra voluntatem Moyſi auſi fuerunt ire ad prælium. Item hic dicitur ꝙ iſti fuerunt occiſi a Gethæis, eo ꝙ deſcenderant ad inuadendum poſſeſſiones eorum, ibi autem dicitur: At illi contenebrati aſcenderunt in montem ad pugnandũ contra Ammorrhæum & Amalec. & ideo propter iſta non videtur poſſe ſtare iſta expoſitio ſecunda.*

Tertio modo exponitur de viris exiſtentibus de tribu Ephraim, *qui poſtquam habuerunt ſortem in terra promiſſionis per Ioſue multiplicati fuerunt & roborati, & confidentes de ſua multitudine & fortitudine deſcenderunt de mõte* Ephraim *verſus terram Philiſthinorum: quæ eſt ſuper mare mediterraneum: ſed viri Geth indigenæ occiderũt eos. Et ponitur in textu.*

※ Indigenæ

† qui nati erãt in terra.
† acciperent greges.

† indigenæ, quia deſcenderant vt † inuaderent 1
poſſeſſiones eorum. Luxit igitur Ephraim pa-
a ¶ Patriarchæ qui adhuc ſupererant, vel cognati, qui ſæpe fratres dicuntur.
A ter eorum multis diebus. & venerunt fratres eius
vt conſolarentur eum. Ingreſſusque eſt ad vxo-
rem ſuam, quæ concepit & peperit filium, & vo-
cauit nomen eius Beria, eo quod in malis domus
eius ortus eſſet. Filia autem eius fuit Sara, quæ 2
ædificauit Bethoron inferiorem & ſuperiorem &
Ozenſara. Porrò filius eius Rapha, Reſeph, & 3
† Theea Thale, de quo natus eſt † Thaan, qui genuit Laa- 4
dan. Huius quoque filius Ammiud qui genuit 5
Eliſama, de quo ortus eſt Num, qui habuit filium 6
Ioſue. Poſſeſſio autem eorum & habitatio Be- 7
† viculis eius & infra. thel cum † filiabus ſuis contra orientem Noran
ad occidentalem plagam Gazer & filiæ eius, ſi-
B chem quoque cum filiabus ſuis vſq; ad Aia cum
filiabus eius Iuxta filios quoque Manaſſe Beth-
ſan & filias eius, Thanach & filias eius, Mageddo
& filias eius, Dor & filias eius. In his habitauerunt
8 filij Ioſeph filij Iſrael: Filij Aſer Iemna, & Ieſua,
& Ieſſui, & Baria, & Sara ſoror eorum. Filij autē
9 Baria, Heber, & Melchiel: ipſe eſt pater Barzaith.
Heber autem genuit Iephlat & Somer, & Hothā
et suaa ſororem eorum Filij Iephlat Phoſech et
Bamaal, et Aſoth: hi filij Iephlat. Porrò filij So-
mer, Ahi, et Roaga, et Haba et Aram. Filij autem
Helem fratris eius Supha et Ienna et Selles, et A-
mal. Filij Supha, Sue Harpher, et Sual, et Beri, et
Iamra, Boſor, et Hod, et Samma, et Saluſa, et Ie-
10 thram, et Bera. Filij, Iether Iephonne, Phalpha et
Ara. Filij autē Olla Aree et Haniel, et Reſia. Om-
nes hi filij Aſer, principes cognationum electi at-
que fortiſſimi duces ducum. † Numerus autem eo
rum ætatis quæ apta eſſet ad bellum 26. milia.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Indigenæ.

✠ 1 Indigenæ. *ad exprimendum modum occiſionis. Indigenæ enim dicuntur nati de terra illa. vnde indigenæ dicuntur quaſi inde geniti, et propter hoc ſciebant paſſus terræ difficiles ad tranſeundum & ſic pugnauerunt cum filijs Ephraim in loco vbi filii Ephraim non poterant ſe bene defendere. Igitur ſecundum iſtam expoſitionem oportet dicere, ꝙ ille Ephraim qui dicitur hic lamentaſſe filios ſuos occiſos, qui fuerũt principales in hoc facto. ſ. illo conflictu fuit alius ab Ephraim filio Ioſeph, & multo tempore poſt ipſum, tamen nominatus eodem nomine, ſicut frequenter contingit. Et huic expoſitioni conſonat quod ſubditur.*

2 Filia autem eius fuit Sara quæ ædificauit Betho.infe. & ſupe. *Non enim potuerunt iſtæ ciuitates ædificari ab ipſa donec filii Ephraim fuerunt potentes in ſorte ſua.*

3 Et Ozenſara. *Iſtam ciuitatem nominauit ex nomine ſuo. Sed dictæ expoſitioni videtur obuiare quod ſubditur. ſ. quod Ioſue filius Num deſcendit de iſtis: & tñ certum eſt, ꝙ ipſe fuit ante ingreſſum terræ promiſſionis, & iam erat ſenex & prouectæ ætatis, quando diuiſit terram filiis Iſrael, vt habetur Ioſue 13. & ideo ſecundum iſtam expoſitionem tertiam quando ſubditur hic in litera.*

4 Porro

4 Porro fi.eius Rapha. *oportet dicere ꝙ iſta litera non refertur ad præcedentia immediatè, ſed ad Ephraim filium Ioſeph: ita ꝙ propter reuerentiam Ioſue, qui fuit valde magnus in populo Iſrael, ſcriptura incipit deſcribere eius genealogiam ab Ephraim patriarcha. vt ſit ſenſus:* Porro fi.e. *i. Ephraim patriarchæ.*

5 Rapha.& Re.& Tha.de quo.ſ. Thale.na.eſt Thaā. *ſequitur:*

6 Qui hā.fi.Io. *Et ſic Ioſue deſcendit de* Ephraim *in ſeptima generatione.*

7 Poſſeſ.au.&c.cum fi. *i. cum villis ſibi adiunctis. iſta tamen ciuitas Bethel alia eſt a Ieruſalē, quæ vocata fuit Bethel, prout dictum fuit Gen. 28. quia Ieruſalē partim fuit in ſorte Iudæ & partim in ſorte Beniamin. Iſta autem Bethel fuit in ſorte* Ephraim, *& ibi poſuit Ieroboam vnum de duobus vitulis aureis quos fecit, vt habetur 3. Reg. 12.*

8 Filij Aſer. *Hic vltimo deſcribitur genealogia Aſer. & patet litera vſque ibi.*

9 Ipſe eſt pater Bar. *Nomen eſt loci vbi Melchiel fuit dominus vel vir famoſus.*

10 Filij Iether: Iephonne. *Iſte eſt alius a patre Caleb, qui fuit de tribu Iuda: iſte autem de tribu Aſer.*

CAP.

CAP. VIII.

C *Beniamin, &c.* Sequitur.

a *Qui tranſlati ſunt in Ma.* Quando pro ſcelere in vxorem Leuitæ gladio corruerunt, & ſexcenti tantum remanſerunt.

Naaman

CAPVT VIII.

1 BEniamin autem genuit Bela primogenitum ſuū,
2 Asbel ſecundum, Ahara tertium, † Nohaa quartū,
& Rapha quintum, Fueruntq; filij Bela Adda, &
Gera, & Abiud: Abiſue quoq; & Naamā & Ahoc:
3 ſed & Gera, & Sephuphan, & Iurā. Hi ſunt filij
a Ahod, principes cognationū habitātiū in Gabaa,
b ¶ Sepulchrum. ¶ Vel Noaman. ¶ Vel Haia.
4 qui trāslati ſunt in Manath. Naamā autē & Achia
5

b *Naaman autem & Achia.* principes fuerunt, ſed Gera ſe ſubdiderunt. Vnde ſingulariter dicitur: *ipſe tranſtulit eos*, de quo exijt progenies Gera, qui fuit pater Semei.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

BEniamin autem. *Hic reſumitur genealogia Beniamin, vt diffuſius ſcribatur, & hoc fit principaliter propter Saul regem, qui fuit de hac tribu. Primo igitur ponitur genealogia Beniamin in generali. ſecundo ipſius Saul in ſpeciali, ibi:* In Gabaon autem. *Circa primum dicitur.*

1 Ben.au.ge.Be.pri.ſu.& ſec. *qui vocatur Asbal Nu. 27.*

2 Fue.fi.Bela. *Dicunt aliqui ꝙ iſte Gera fuit pater Semei. ſed hoc nō eſt verum, quia iſte Gera fuit nepos Beniamin patriarchæ, vt patet hic, a cuius tempore vſque ad tempus Semei fluxerunt ſexcēti anni et plus: quia anno 400. & 80. egreſſionis de Aegypto fundatum fuit templum per Salomonem, vt habetur 3. Reg. 6. qui Salomon interfecit Semei vt habet. 3. Reg. 2. & ideo ille Gera qui dicitur pater huius Semei. 3. Reg. 16. fuit alius ab iſto Gera, & longo tempore poſt ipſum.*

3 Hi

3 Hi ſunt fi, Ahod. *Iſte eſt qui vocatur Aiod Iudic. 3. qui fuit iudex in Iſrael: & interfecit* Eglon *regem Moab, vt ibidem habetur.*

4 Qui tran.ſunt in Manath. *i. in ſepulchrum vt dicunt aliqui expoſitores noſtri, & intelligitur hoc de Gabaonitis: qui propter vxorem Leuitæ quam afflixerant incredibili libidine, vt habetur Iud. 16. ſ. interfecti fuerunt, & iſti deſcenderunt de Ahod. Sed litera ſequens contrariatur huic expoſitioni, in qua dicitur.*

5 Naaman au.& Achia & Ie. *aſſociati fuerunt illi in hoc facto, cū igitur iſte fuerit de tribu Beniamin, qui non interfecerunt prædictos Gabaonitas, ſed magis iuuerunt eos, vt habetur Iud. 20. patet ꝙ dicta expoſitio non eſt vera. Et ideo dicunt hic Heb. quod Manath non ſignificat hic ſepulchrum, ſed eſt nomen proprium cuiuſdam terræ ad quam iſti fuerunt tranſlati per Naaman & ſocios eius. vtrum autem fuerũt tranſlati illuc per bellum vel per commutationem hæreditatum ſeu alio modo, non dicunt expoſitores Hebraici vel Latini.*

✠ Porro

& Gera: ipſe tranſtulit eos: & genuit Oza &
Ahiud. Porrò Saharaim genuit in regione 1
Moab poſtquam dimiſit Huſim, & Bara vxo- 2
res ſuas. Genuit autem de Hodes vxore ſua Io- 3
bab & Sebia & † Moſa & † Molchon: Iehus
quoque & Sehia, & Marma. Hi ſunt filii eius
principes in familiis ſuis. † Mehuſim verò ge- 4
nuit Abitob & Elphaal. Porrò filii Elphaal He
ber, & Miſaam, & † Samad. Hic ædificauit Ono 5
& Lod & filias eius. Baria autem & Sama prin- 6
cipes cognationum habitantium in Aialon. 7 8

a ¶ Quia viri ſunt fratres ſuos filios Ephraim.

b ¶ Vel Hio.

B Hi fugauerunt[a] habitatores Geth, & Ahio[b] & 9
Seſac: & Ierimoth, & Zabadia, & Arod, & He- 10 11
der, Michael quoque & Iepha, & Ioha filij Ba-
ria, & Zabadia, & Moſollam, & Hezeci; & He
ber, & Ieſamari, & Iezlia, & Iobab filii Elpha- 12
al, & Iacim, & Zechri, & Zabdi, & Elioenai, &
Selethai, & Eliel et Adaia, et Baraia, & Sama-
rath filii Semei. Et Ieſphan, & Heber, & Eliel,
et Abdon, et Zechri, & Hanam, & Hanania,
et Ælam, et Anathothia, et Iephdaia, et Pha-
nuel filii Seſac. Et Samſari, et Sohoria, et Otho
lia, et Ierſia, et Elia, et Zechri, filii Ieroham. Hi 13
† patriarchæ, et cognationũ principes qui ha- 14
15 bitauerunt in Ieruſalem. In Gabaon autem habi- D
tauerunt Abigobaon, et nomen vxoris eius Maa-
cha: filiuſque eius primogenitus Abdon, & Sur.
16 et Cis, et Baal, et Nadab. Gedor quoque et A-
hio, et Zacher, et Macelloth. Et Macelloth ge-
nuit Samaa. Habitaueruntque ex aduerſo fra-
17 trum ſuorum in Ieruſalem cum fratribus ſuis.
18 † Ner autem genuit Cis, et Cis genuit Saul. Por- † 1.Reg.9.a.
rò Saul genuit Ionathan et Melchiſua et † Abi- † Aminadab.
19 nadab et Esbaal. Filius autem Ionathan Me-
20 ribbaal genuit Micha. Filii Micha Phithon et
Melech, et Tharaa, et Ahaz: et Ahaz genuit
Ioada, et Ioada genuit Almath, et Aſmoth, et
Zamri. Porro Zamri genuit Moſa: et Moſa ge-
nuit Banaa: cuius filius fuit † Raphata: de quo † Rapha.
ortus eſt Eliſa, qui genuit Aſel. Porro Aſel ſex filii E
fuerunt his nominibus Ezricam, Bochru, Iſ-
mahel, Saria, Obdia, et Hanan: Omnes hi filii
Aſel. Filii autem † Eſec fratris eius, Vlam pri- † Aſec.
mogenitus: et Iehus ſecundus: et Eliphalet ter-
tius. Fueruntque filii Vlam viri robuſtiſſimi, et
21 magno robore tendentes arcum, et multos ha-

a ¶ Numerus refertur ad filios Vlam. vt ſit ſenſus: fuerunt filij Vlam centum quinquaginta per hipe.baton.

bentes filios ac nepotes vſque ad centum quin-
quaginta. Omnes hi filii Beniamin. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Porro Saharaim genuit in regione Moab.* Cauſa autem quare illuc iuit, ſubditur.

2 *Poſtquam dimiſit Huſim & Bara vxores ſuas.* quia fortè erant adulteræ vel ſibi tædioſæ. & ideò ijs dimiſſis accepit aliam vxorem in regione Moab, de qua ſubditur.

3 *Genuit autem de Hodes vxore ſua.* Et cęteros.

4 *Mehuſim verò genuit.* Quæ fuit prima vxor Saarahim, vt prædictum eſt: *genuit Abitob.* & ſubditur.

5 *Hæc ædificauit.* nomina ſunt ciuitatum quas ædificauit Samad.

6 *Et filias eius.* id eſt, villulas adiacentes.

7 *Baria autem & Sama.* Baria hic eſt nomen viri.

8 *Principes cognationum habitantium in Aialom.* nomen eſt ciuitatis, de qua dicitur Ioſue 10. cap. *Sol contra Gabaonne mouearis, & luna contra vallem Aialon.*

9 *Hi fugauerunt.* ſcilicet Baria & Sama & ſocij eorum.

10 *Fugauerunt habitatores Geth.* Philiſthæi enim qui habitabant in Geth, aſcenderunt in ſortẽ Beniamin ad deprædandum, & ab iſtis de tribu Beniamin fuerunt debellati & fugati, ſicut econuerſo filii Ephraim volẽtes deprędari Gethęos, ab ipſis fuerunt debellati & occiſi, vt dictũ fuit cap. præced.

11 *Et Ahio, &c.* Nomina ſunt virorum de Beniamin qui fuerunt in debellatione Gethæorum, vſque ibi excluſiue.

12 *Filij Elphaal* Vbi incipit deſcribere alias generationes.

13 *Hi patriarchæ.* id eſt, principales inter principes illius cognationis.

14 *Qui habitauerunt in Ieruſalem.* Hæc enim ciuitas partim cadit in ſortem Iudę, & partim in ſortem Beniamin, vt dictum fuit in lib. Ioſue. & ideo non ſolum habitabant ibi aliqui de tribu Iuda, ſed etiam aliqui de tribu Beniamin.

15 *In Gabaon autem habit.* Hic conſequenter deſcribitur cognatio Saulis regis in ſpeciali, cùm dicitur: *In Gabaon autem habitauer. &c.* In Hebræo habetur. *Pater Gabaon.* Et ſunt duæ dictiones, & ſignificant illum qui erat principalis in illa ciuitate, & quòd iſta ſit vera litera, patet ex hoc, quòd circa finẽ cap. ſeq. reſumitur iſta cognatio quaſi ſub eiſdem verbis, & dicitur ibidem: *In Gabaon autem commo. ſunt, &c.* quando autem dicitur hic habitauerunt, ſubintelliguntur alij qui in eadem ciuitate habitauerunt cum iſto principali.

16 *Cis & Baal.* ex hoc dicunt doctores quòd Cis pater Saul, & Ner pater Abner principis militiæ Saul fuerunt fratres, & per conſequens Saul & Abner cognati germani, vt dictum fuit ſupra 1. Reg. 14.

17 *Ner autem ge. Cis.* Sed quomodo genuit eum, quia dictum eſt quod fuit frater eius? Ad hoc dicunt expoſitores communiter, quod fuit frater eius ſenior eo: & ideo mortuo patre iſte Ner educauit & cuſtodiuit Cis fratrem ſuum, & ex hac nutritione vocatur hic pater eius. propter quod iſte Cis dicitur habuiſſe alium patrem naturalem 1. Reg. 9. a. vbi dicitur quod *erat vir de Beniamin nomine Cis filius Abiel, &c.*

18 *Et Cis genuit Saul.* vt habetur 1. Reg. ibidem.

19 *Et Esbaal.* iſte 2. Reg. vocatur Isboſeth, & ſucceſſit Saul in regno fratribus ſuis interfectis.

20 *Meribbaal.* Iſte eſt qui vocatur Miphiboſeth 2. Reg. qui fuit commẽſalis Dauid propter amorem Ionathæ patris ſui, Cętera legantur prout iacent in litera vſque ibi.

21 *Et multos habentes filios, &c.* Aliqui habent milia, ſed non eſt de textu, quia non eſt in Hebr. nec in libris correctis, & meritò quia in tota tribu Beniamin non erant tot viri bellatores, & multò minus in generatione vnius hominis qui vocatur hic Vlam.

CAPVT IX.

a ¶ Per Dauid, uel per Salomonem uel per quemlibet alium regem.

VNiuerſus ergo Iſrael dinumeratus eſt, * & ſum- 1
ma eorum ſcripta eſt in libro Regum Iſrael & 2
a ¶ Partim per Theglathphalanaſar, partim per Nabuchodonoſor.
Iuda. Tranſlatique ſunt in Babylonem propter 3
delictum ſuum. Qui autem habitauerunt primi 4
in poſſeſſionibus & vrbibus ſuis Iſrael, & ſacer- 5 6
dotes & Leuitæ, & Nathinei. Commorati ſunt 7
in Ieruſalem de filiis Iuda & de filiis Beniamin. De filiis quoque E-
phraim, & Manaſſe. Othei filius Ammiud filius Amri, filii † Omrai,
filii Bonni. De filiis Phares filii Iuda, & de Siloni Aſaia primogenitus
& filii eius, De filiis autem Zara, Iehuel, & fratres eorum, ſexcenti no-
naginta. Porrò de filiis Beniamin, Salo filius Moſollam filii Oduia,
¶ Vel Elam.
filii Aſana, & Iobania filius Ieroham. & Ela filius Ozi filii Mochori,
& Moſollam filius Saphariæ, filii Rahuel, filii Iebaniæ, & fratres eo-
rum per familias ſuas, nongenti quinquagintaſex. Omnes hi princi-
pes cognationum per domos patrum ſuorum. De ſacerdotibus au- 8
tem Iedaia, Ioiarib, & Iachin. Azarias quoque filius Helciæ filii Mo-
ſollam, filii Sadoc, filii Maraioth, filii Achitob, † pontifex domus Dei. 9
Porro Adaias filius Ieroham, filii Phaſſur, filii Melchiæ: Maaſai filius
Adiel, filii Iezra, filii Moſollam, filii Moſollamith, filii Emmer. Fra-
tres quoque eorum principes per familias ſuas, mille ſeptingenti ſexa-
ginta fortiſſimi robore ad faciendum opus miniſterii in domo Dei.
De Leuitis autem Semeia filius Aſſub filii Ezricam, filii Haſebia de- 10

CAP. IX.

A a VNiuerſus erg. &c. Sequitur. (Hieron.)

b Nathinei. Domum vel in humilitate ſeruientes. Hi ſunt Gabaonitæ, quos Ioſue vitæ donauit, & ſeruitio templi deputauit, vt aquas & ligna portarent. (Hieronym. — Ioſue. 9.b.)

* Theodor. Hæc oſtendũt B ſcriptionẽ huius libri eſſe poſteriorẽ captiuitate. Nemo enim ſcribens hiſtoriam dicit quæ poſtea facta ſunt: eſt enim prophetarum proprium prædicere futura. Dicit autem quod etiam cũ eis fuerunt captiui qui ante ipſos illam habuerunt terrã. Nam cum eis multi habita- C bant & Chananæi & Hetthæi & Iebuſæi, & fuerunt ſocij calamitatis. (Quæſt. in 1. Paralip.)

Iſraelitis autẽ adducti ſunt captiui & ſacerdotes & Leuitæ. Nathinæos autẽ opinor appellari ἱεροδούλους, id eſt, ſacros ſeruos, qui nominãtur. Multi enim ſeipſos cõſecrabãt ad miniſteria ſacerdotum & Leuitarum. Licebat enim etiam ijs qui erant ex aliis tribubus, & aquam ferre & ligna ſcindere, & quæcunque ſunt huiuſmodi alia facere. Si Gabaonitis, multo magis, Iſraelitis cõueniebat hoc miniſterium.

c Helciæ filii Moſollam, &c. Hic fuit ſacerdos magnus, qui Deuteronomium inuenit in templo domini in tempore Ioſiæ, & dicitur pater fuiſſe Ieremiæ prophetæ.

a Carpen-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IX.

VNiuerſus ergo, &c. Superius deſcriptæ ſunt generationes deſcendentes à filijs Iacob vſque ad tranſmigrationem Babylonis, hic conſequenter agitur de illis qui fuerunt poſt tranſmigrationem, & diuiditur præſens capitulum in tres partes, quia primò ponitur continuatio reſpectu præcedentium. Secundò executio præſentium, ibi: *Qui autem habitauerunt.* Tertiò continuatio reſpectu ſequentium, ibi: *In Gabaon autem.* Circa primum dicitur. (Diuiſio.)

1 *Vniuerſus ergo Iſrael, &c.* q.d. licet in præcedentibus genealogię filiorum Iſrael ſint deſcriptæ, hoc tamen eſt breuiter & chronicè: ſed numerus dictarum genealogiarum alibi deſcriptus eſt perfectius, & vbi ſcriptus ſit hic oñdit cũ ſubdit.

2 *Et ſumma, &c.* Dicit autem gloſ. Hebr. quòd liber iſte vbi ſcriptæ ſunt genealogiæ perfectè vſque ad minima non habetur, ſicut nec liber Ahię Silonitis & Addo videntis, & plures alii libri qui in ſcriptura allegantur, nec tamen habentur. Aliqui verò exponunt de numeratione facta per Ioab de pręcepto Dauid, qui continetur 2. lib. Reg. 24.

3 *Tranſlatique, &c.* Non fit hic mentio de tranſlatione filiorum Iſrael quę facta fuit per Theglathphalanaſar regem Aſſyriorum, de qua habetur 4. Reg. 15. nec de illa quę facta eſt per Salmanaſar nono anno Oſeę, de qua habetur 4. Reg. 18. quia de iſtis duabus captiuitatibus non redierunt ad terram Iſrael, ſed de tertia captiuitate quę facta fuit per Nabuchodonoſor regem Babylonis, qui tranſtulit illos qui habitabant in regno Iuda, ſcilicet tribum Iuda & Beniamin & Leui quia de iſta captiuitate poſt ſeptuaginta annos redierunt in Ieruſalem & in terra Iſrael de licentia Cyri regis Perſarum, vt habetur 2. Paral. vlt. capit. & 1. Eſdrę. 1. d. & aliqui redierunt in propriis perſonis, qui adhuc viuebant, vt habetur 1. Eſdrę 3. quòd fundato templo ſecundo, illi qui viderant primũ templum, flebant, alij autem redierunt in filijs: in quibus patres manent aliquo modo. Sciendum tamen, quòd de aliis tribubus aliqui euaſerunt manus Theglathphalanaſar & Salmanaſar, qui venerũt ad habitandum in regno Iuda. Sed iſti poſtea fuerunt tranſlati in Babylonem per Nabuchodonoſor cum aliis, & de captiuitate redierunt cum ipſis aliqui in propriis perſonis. Qui nondum erant mortui, & aliqui in filiis ſuis, vt habetur infra.

4 *Qui au. habi. pri.* Hic conſequenter agitur de illis qui redierũt, & primò de tribubus in generali, ſecundò de tribu Leui in ſpeciali, ibi: *De ſacerdotibus aũt.* Circa primũ dr. *Qui habi. pri.* id eſt, primò redeuntes de captiuitate Babylonica.

5 *In vrbi. &c.* Et quod de illis loquatur, patet per ſimilem modum loquendi de iſtis. 1. Eſdrę 2. vbi dicitur: *Hi ſunt autẽ prouinciæ filii qui aſcenderunt de captiuitate* & ſequitur: *Et reuerſi ſunt in Ieruſalem & Iudæam vnuſquiſque in ciuitatem ſuam.* Et in fine ca. dicitur. *Habitauerunt ergo ſacerdotes & Leuitæ de populo & cantores & ianitores & Nathinei in vrbibus ſuis, vniuerſuſque Iſrael in ciuitatibus ſuis.* 6 *Et Nathinei.* Iſti erant Gabaonitę ad Iudaiſmum conuerſi, & fuerunt deputati ad portandum aquas & ligna ad locum cultus diuini, vt habetur Ioſue 9.

7 *Commo. &c.* in reditu de captiuitate Babylonica ſoliciti fuerunt illi qui pręſidebant populo, vt ciuitas Ieruſalẽ habitaretur, eo q̃ ibi reędificatũ fuit tẽplũ ad cultũ diuinum, ſed multi de populo magis volebant habitare in aliis locis Iudęę ad colendum agros & vineas & conſimilia, & quia habitatoribus in Ieruſalẽ imminebant pericula ab aduerſariis eo quòd ciuitas illa erat odioſa gentibus habitantibus in Samaria & ciuitatibus circumadiacentibus. Vnde & frequenter impediuerunt reędificationem templi & ciuitatis, vt patet Eſdrę 1. & 2. in pluribus locis, propter quod aliqui de populo Iſrael qui erant deuotiores obtulerunt ſe voluntarie ad habitandũ in Ieruſalem: propter quod benedixit illis Deus, vt habetur Neemię 11. ſed quia illi nõ ſufficiebant, miſſę ſunt ſortes ad determinandum qui habitarent de ſingulis tribubus in Ieruſalem, vt habetur ibidem. Sciendum autem quòd iſtorum habitantium in Ieruſalem numeri & nomina in pluribus variantur hic & Neemi. 11. cuius variationis triplex ratio aſſignatur. Prima eſt quod non integraliter exprimũtur in vtroque loco, ſed partim hic, & partim ibi: propter quod aliqui hic tacentur qui ibi exprimuntur, & econuerſo. Secunda ratio eſt, quia plures de iſtis fuerunt binomij vel trinomij, & ſub uno nomine hic exprimuntur, & ibi ſub alio. Tertia eſt, quia idem nomen aliquando variatur in Hebreo, ſicut & in Latino, vt frequenter dictum eſt, & propter talem variationem videntur aliquando variari perſonę, quę tamen ſunt eędem, & ſic poſſunt ſolui diſſonantię apparentes, & diſcurratur litera ſicut iacet.

8 *De ſacerdotibus.* Hic conſequenter agitur de tribu Leui in ſpeciali, & primo de ſacerdotibus, & patet litera vſque ibi.

9 *Filii Sadoc.* Iſte fuit alius ab illo Sadoc quem conſtituit Salomon ſummum ſacerdotem pro Abiathar 3. Reg. 2. & longo tempore poſterior illo.

10 *De Leuitis autem.* Poſtquam enumerauit ſacerdotes, conſequenter enumerat Leuitas ſecundum nomina & officia.

Bachar

a *Carpentarius.* ※ Hieron. Bachbachar carpentarius idcirco deſcribitur, quia artificio ſuo fungebatur in domo domini, & erat de tribu Leui.
b *Idithun.* cantoris Dauid, ſcilicet, Obſeruabāt enim in porta regis ad Orientem de filiis Leui per vices ſuas cantores & viciſſim ad pſallendum cū Dauid conueniebant, quia antequam templum ædificaretur in palatio erat arca teſtamenti, & ibi ſeruiebant ęditui.
c *Sellum vero fi. Co.* Prior Cora per Aleph ſcribitur, & ſonat Cora. ſecundus per He, & ſonat Core. Cora clamans, Core caluus interpretatur. Hic eſt qui in Numeris ſeditionem mouit contra Moſen.
d *Cuſtodes veſt.* quia cuſtodiebant exterius oſtium tabernaculi. Patres verò eorū qui ſubter ſcribuntur, & qui in pſalterio titulos habent, cuſtodiebant interius oſtium, & cantores erant.
e *Phinees au.* Nepos Aaron, qui adhuc viuebat, vt tradunt Hebræi, & vices miniſtrorum ordinabat. Sunt autem vices vigintiquatuor quas Dauid ordinauit ad miniſterium tabernaculi. Vnde in euāgelio: Zacharias de vice Abia.
f *His quatuor Leuitis, &c.* Qui fuerunt hi quatuor Leuitæ quibus omnis numerus creditus erat ianitorū, demōſtratur cum dicitur: *De Hoſa autem id eſt, de filijs Merari, Semri princeps, &c.* vt habetur in cap. 26. b. Quatuor principes ianitorū ſancti doctores ſunt, q quatuor euangeliis oſtiū fidei ſeruantes patefaciunt credentibus, & concludunt blaſphemantibus, quibus cū Petro claues commiſſæ ſunt. Hi p quatuor ventos oſtia cuſtodiunt, quia per quatuor plagas mundi gētes ad fidem vocant, & eccleſiam vigilanter ſeruant.
g *De horum grege erant & ſuper vaſa miniſte.* Myſtice de cœtu ſanctorum prædicatorum ordinantur, qui ſuper vaſa domini, id eſt, animas fidelium (in quibus voluntas Dei quotidie miniſtratur) peruigilem habent cuſtodiā. Sub eorum cuſtodia eſt ſimila, vinum & oleum, quibus ſacramenta corporis & ſanguinis domini conficiuntur, & ſpiritusſancti gratia ſpirituali vnctione traditur. Ipſi thus orationum, & aromata virtutum in eccleſia componunt, & in conſpectu domini vinum acceptabile reddunt.
h *Mathathias Leuites primogenitus Sellum Coritæ præfectus erat eorum quæ in ſartagine frigebantur.* Quia Chriſtus autor eſt ſacramētorum cęleſtium, vbi quotidie panis & vinum in memoria paſſionis eius offeruntur, & caput omnium qui carnem ſuam eius exemplo crucifigunt, & paſſioni pro eius nomine tradunt.

a ¶ Alias Bachacar. b ¶ Qui artificio ſuo fungebatur in domo domini: & erat de tribu Leui. c ¶ Alias Galaal.
a filiis Merari Bachar quoque carpentarius, & Galal, & Ma- 1
thania filius Micha, filij Aſaph. Et Obdia filius Semeiæ, fi-
b lii Galal, filij Idithun. Et Barachia filius Aſa, filii Elcana qui
a ¶ Nomen loci, & interpretatur inclitus vbi habitabat Caleb filius bara.
c habitauit in † atriis Nethophati. Ianitores autem Sellum &
Accub, & Telmon & † Ahiman, & † frater eorum Sellum
princeps, † vſque ad illud tempus in porta regis ad Orien- 2
tem obſeruabant † per vices ſuas de filiis Leui. Sellum verò
filius Cora filii Abiaſaph filii Core cum fratribus ſuis, & do-
d mo patris ſui, hi ſunt Coritæ ſuper opera miniſterij cuſtodes
veſtibulorum tabernaculi teſtimonij & familiæ eorum † per
e vices caſtrórum domini cuſtodientes introitum. Phinees 3
autem filius Eleazari erat dux eorum coram domino. Porrò 4
Zacharias filius Moſollamia, ianitor portæ tabernaculi teſti
monij. Omnes hi electi in oſtiarios per portas. ccxij, & deſcri
pti in villis proprijs, quos conſtituerunt Dauid & Samuel 5
videns in fide ſua, tam ipſos quàm filios eorum in oſtiis do- 6
mus domini, † & in tabernaculo vicibus ſuis. Per quatuor 7
ventos erant oſtiarij, id eſt, ad Orientem & ad Occidētem,
ad Aquilonem & ad Auſtrum. Fratres autem eorum in vi- 8
culis morabantur, & veniebant in † ſabbathis ſuis de tem-
f pore vſque ad tempus. † His quatuor Leuitis creditus erat 9
omnis numerus ianitorum, & erant ſuper † exedras & the- 10 11
ſauros domus domini. † Per gyrum quoque templi domini
morabātur in cuſtodiis ſuis, vt cùm tempus fuiſſet, ipſi ma-
a ¶ Congregatione Leuitarum
g ne aperirent fores. De horum grege erant & ſuper vaſa mini-
ſterij. Ad numerum enim inferebantur vaſa & efferebātur. 12
De ipſis & qui credita habebāt vtēſilia ſanctuarij, præerant 13 14
a ¶ Quæ ad ſacrificia pertinebant. b ¶ Quibus conficiebantur vnguenta & thymiamata.
ſimilæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. Filij autem 15 16
a ¶ Chriſtus primogenitus mortuorum & princeps regni terræ.
ſacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant. Et Ma-
a ¶ Domini Dei. b ¶ Euulſio vel dimiſſio. ¶ Diſſipans vel diſperdens.
h thathias Leuites primogenitus † Sellum Coritæ præfectus

Matth. 16. c.
† uillis.
Myſticè. Rabbanus.
† fratres eorum.
† hac vſque.
† per turbas vel per caſtrá, aut in caſtris.
† vel i caſtris.
† In domo tabernaculi in vigiliis.
† ſeptimo die.
† cubicula.
† quia eorum erat cuſtodiā agere & aperire fores ſingulo mane.
Gal. 5. d.
* in fide.

a Panes

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Bachar quoque carpentarius.* Iſte ſic nominatur, quia præerat aliis carpentariis in opere domini. Leuitæ enim talia opera mechanicā non faciebant, ſed in miniſteriis domus domini ſeruiebant.

2 *In por. re. vi. ori. obſer.* Licet enim domus regia tunc eſſet deſtructa, tamen loca circa templum retinebant omnia prę cedentia ante captiuitatem Babylonicam.

3 *Phinees autem filius Eleazari.* Dicunt aliqui quod iſte fuit Phinees nepos Aaron, & tunc cum dicitur hic.

4 *Dux eorum.* Non eſt referendum ad illos Leuitas qui miniſtrabant in ſecundo templo poſt reditum captiuitatis Babylonicæ fundato, ſed ad illos Leuitas qui in propriis officiis fuerunt inſtituti per Moſen & Aaron, vt habetur lib. Nu. Videtur tamen melius dictum, quod iſte Phinees fuit alius ab illo & multo tempore poſterior, videlicet poſt reditum captiuitatis Babylonicæ, & præfuit Leuitis hic prænominatis. vnde & iſte Phinees inter Leuitas ponitur. Alius vero fuit ſacerdos ſuccedens in ſummo ſacerdotio patri ſuo. vt habetur Num. 25. nec eſt inconueniens, quod in diuerſis temporibus pater & filius in eadem cognatione vel diuerſis ſimiliter nominentur, & ideo iſte Phinees & Eleazar pater eius fuerunt alii ab illis qui in lib. Num. ſimiliter nominantur.

5 *Quos conſti Da.* Non quòd conſtituerunt iſtos in perſonis propriis, ſed anteceſſores eorum inſtituendo in iſtis officiis. Sciendum quod Dauid poſt mortem Samuelis iſtos ordines inſtituit, ſed quia Samuel de hoc ipſum informauerat, ideò dicitur cum ipſo eos inſtituiſſe.

6 *In fide ſua.* Iſtud poteſt referri ad Dauid & Samuelem, quia fideliter inſtituerunt, & ad inſtitutos, quia fideliter executi ſunt.

7 *Per quatuor ventos erant oſtiarij, id eſt, ad Orientem & ad Occidentem, &c.* Licet enim in templo eſſet tantum vnum oſtiū, ſcilicet, in parte Oriētali, tamē in atriis quæ erant in circumitu erant introitus plures ſecundum quatuor partes mundi.

8 *Fratres autem eorum in viculis morabantur,* videlicet extra Ieruſalem & in aliis partibus Iudææ, quia non omnes erant neceſſarij ad miniſtrandum ſimul in templo, ſed per vices veniebant in Ieruſalem ad miniſtrādum, & poſteà ad loca propria recedebant.

9 *His quatuor Leuitis creditus erat omnis, &c.* qui erant principales in quatuor oſtiis prædictis.

10 *Creditus erat omnis numerus ianitorum.* quia hoc erat in diſpoſitione ipſorum.

11 *Et erat ſuper exedras & theſau.* id eſt, habitacula circa templum ædificata.

12 *Ad numerum enim inferebantur vaſa & efferebantur.* Ad miniſtrandum in ipſis.

13 *Et qui credita habebant vtenſilia ſanctuarij.* ſcilicet, ſuę cuſtodię commiſſa.

13 *Præerant ſimilæ, & vino, & oleo.* id eſt, farinæ de tritico purgatiſſimæ, de qua fiebant panes propoſitionis.

14 *Et vino.* de quo fiebant libamenta.

15 *Et oleo.* quo concinnabantur lucernæ.

16 *Et thuri, & aromatibus.* De quibus fiebat thymiama. Cętera patent in litera.

A a *Panes erant propo.* Duo & duo diuiſim coquebantur ante ſabbathum ſecundum Ioſephum, & ſabbatho mane ſuper menſam ponebantur, de quibus in Leuitico plenius diximus.

Leu. 24. a.
† facietum alio loco dictū eſt.

b *Capita Leuitarum per familias ſuas.* Dignum eſt, vt quantò quis prælatus eſt cæteris, tantò deuotior ſit in diuinis officiis. Ille bene principatum miniſterij ſeruat, qui ſtudet manere in Ieruſalem, id eſt, in viſione pacis, vt tumultus ſeculi & voluptates carnis fugiat & quietem mentis in contemplatione Dei habeat, dicens cum Pſalmiſta: *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi.*

Pſal. 121.a.
1.Reg. 14.g.

B c *Iahiel.* qui in Regum Ahiel pater Cis patris Saul, & interpretatur pater meus Deus. Iahiel diſertus Dei, forte pro meritorum diſtantia. Et nō tandum quod inter filios Iahiel Cis & Ner fratres vocantur & ſunt: & in Regum ita habētur: in ſequentibus verò dicit quod Ner genuit Cis, non quòd genuerit, ſed q. educauerit.

erat eorū quæ in ſartagine frigebantur. Porrò de filiis Caath
a fratribus eorum, ſuper panes erāt † propoſitionis, vt ſemper
nouos per ſingula ſabbatha præpararent. Hi ſunt† principes
cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris moraban-
b tur, ita vt die ac nocte iugiter ſuo miniſterio deſeruirent. Ca
pita Leuitarum per familias ſuas principes manſerunt in Ie-
ruſalem. In Gabaon autem commorati ſunt pater Gabaon 1
c Iahiel, & nomen vxoris eius Maacha. Filius primogenitus
eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab. Gedor
quoque, & Ahio, & Zacharias, & Macelloth. Porrò Macel-
loth genuit Samaam. Iſti habitauerunt è regione fratrum
a ¶ Quia vicini & propinqui quamuis foris.
ſuorum in Ieruſalem cum fratribus ſuis. Ner autem genuit
Cis, & Cis genuit Saul, & Saul genuit Ionathā, & Melchiſua,
a ¶ Ignis maritus. b ¶ Litigans in maritum.
d & Abinadab, & Esbaal. Filius autem Ionathā Meribbaal, &
e f Meribbaal genuit Micha. Porrò filii Micha Phithō, & † Me-
lech, & Tharaa, & Ahaz. Ahaz autem genuit Iara: & Iara ge-
nuit Alamath, & Azmoth, & Zari. Zari autem genuit Moſa,
Moſa verò genuit Banaa: cuius filius Raphaia genuit † Elaſa
de quo ortus eſt Aſel. Porrò Aſel ſex filios habuit his nomini
g bus, Ezricā, Bochru, Iſmahel, Saria, Obdia, Hanā, hi filii Aſel.

d *Abinadab.* Hic vt in Regum cum patre occiſus narratur: Abinadab vocatur, & interpretatur, Abinadab pater meus votum. Aminadab populus meus votum.

e *Esbaal.* Ignis maritus, hic eſt Isboſeth, id eſt, vir confuſionis.

f *Meribbaal.* Litigans in maritum, hic eſt, Miphiboſeth, qui interpretatur, de ore ignominia.

g *Bochru.* ※ Hieronymus Bochru interpretatur primogenitus. Tradunt enim eum armigerum Saul Doech Idumæum fuiſſe, & puerum qui diadema & armillam Saul detulit ad Dauid filium Doech Idumæi. Ipſum etiam Doech ferunt puerum Saul fuiſſe, qui cum eo perrexerat ad requirendas aſinas patris ſui.

C A P.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In Gabaon autem.* Hic ponitur continuatio ad ſequens capitulum, vbi agitur de tranſlatione regni ad Dauid poſt mortem Saulis, & ideo reſumitur genealogia Saulis quæ poſita eſt cap. præced. & ideo exponatur ſicut ibi.

C A P.

CAP. X.

Rabbanus.

P *hiliſthijm, &c.* Multis omiſſis quæ in libro Samuelis de ſamuele & Saule narrat hiſtoria, caſum Saul & familiæ eius commemorat.

Myſtice innuens, quia non eſt neceſſe vitam eius deſcribere, cuius impia conuerſatio finē celerem meruit accipere, & figuratè regni Iudæorum, & ſacerdotij veteris finem demonſtrat. Ad Dauid ſe trāſtulit, cuius facta & diſpēſationem regni contexit, qui typum tenet veri Dauid regnū cęli & terrę poſſidentis. Quo imminente Philiſthijm more ſuo pugnāt contra Iſrael, & vincunt: quia appropinquante gratia Gētiles ſicut ante caſtitatem Iſraeliticæ fidei oppugnabant: nunc mala opera, nunc idololatriæ cultū oſtendendo ſicut Balaā docebat Balaac mittere ſcandalū corā filiis Iſrael edere & fornicari.

C
1.Reg. 31.a.
Apoc. 2. d.
Rabbanus.

b *Fugeruntq; viri.* Qui fortes videbant in Dei cōtemplatione, dum incautè opera Gentilium & doctrinam ſequuntur, hæreticorum quoque perditionem non parum iuuit ſecularis ſcientia. Vnde quidam ait: Philoſophi patriarchæ hęreticorum eccleſiæ puritatem peruerſa maculauere doctrina.

c *Cumq; appropinquaſſent.* Irruerunt Gentiles vndiq, in regnū Iudæ & filios eius, & corruperunt ſacerdotes, ſcribas & Phariſæos filios, ſcilicet, & ſeductores illius regni hęreticos quoque ne ſimpliciter gratiā ſpiritusſancti prædicarent aut colerent, vetuerunt.

.C A P. X.

a † P Hiliſthiim autem pugnabant contra 1
b Iſrael. Fugerūtq; viri Iſrael Philiſthæos
a ¶ ſuperbia. b ¶ Luxuria: Gelboe enim lubricum ſignificat.
& ceciderunt vulnerati in monte Gel-
c boe. Cumque appropinquaſſent Phili-
ſthæi perſequentes Saul & filios eius,
a ¶ Columbæ donum.
d percuſſerūt Ionathan & Abinadab, &
a ¶ Totis viribus agebant Gentiles, vt regnum Iudæ tolleretur,
e Melchiſua filios Saul. Et aggrauatū eſt prælium contra Saul.

d *Abinadab.* Ne patrem qui nos ſibi adoptauit ſpirituali dono digna confeſſione laudaremus, quod ſignificat interfectio Abinadab, id eſt, patris mei ſpontanei.

e *Melchiſua.* Ne ī Chriſti regno ſalutē futurā credamus. Melchiſua. n. interpretatur, rex meus ſalus. Philoſophus qui Arriū ſeduxit quaſi Melchiſua occidit: q Macedoniū, Ionathā, qui Manichęū, Abinadab. Quia hūc veri regis Chriſti oīpotentiam

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. X.

1 P *hiliſthiim autem.* Hic incipit ſcriptura deſcribere actus ipſius Dauid & eius regnum, de quo principaliter intenditur in hoc libro, & ideo primò deſcribit ipſius Dauid electio, ſecundò electi ſolennis inunctio cap. 11. tertiò inuncti gubernatio, capit. 13. Circa primum notandum, quòd licet Dauid viuēte Saule electus fuerit in regem à domino, vt habetur 1. Regum cap. 16. tamen iſta electio non habuit effectum niſi quando mortuo Saule tranſlatum fuit regnum ad ipſum. & ideo in hoc cap. primò deſcribitur Saulis & filiorum eius occiſio, ſecundò occiſi vituperatio, ibi: *Dic igitur altero.* Tertiò vituperati ſolennis tumulatio, ibi: *Hoc cum audiſſent viri Iabes.* Quartò regni tranſlatio, ibi: *Mortuus eſt ergo Saul.* Tres primæ partes patent ex his quæ dicta ſunt primi Regum cap. vlt. hoc excepto.

Et caput.

MORALITER.

1 Philiſthiim autem pugnabant contra Iſrael. *Hoc cap. 1. Reg. 26. cap. expoſitum eſt myſticè vſque ibi.*

tentiã negare, illum ſpiritusſancti donis derogare, iſtũ ſũmi patris bonitatẽ blaſphemare magiſter corruptionis edocuit.
a *Et dixit Saul ad.* Hunc Hebræi Doeg Idumæũ dicunt eſſe, qui videns Saul eſſe mortuũ, timens Dauid ſeipſũ interfecit. Puerũ verò (quia diadema & armillã Saul attulit ad Dauid) eſſe filium Doeg, & ipſum Doeg eſſe puerum cũ quo Saul quęrebat aſinas pr̃is ſui.
b *Ad armigerum.* Legis doctores. Sicut enim arma, & ſagittæ Philiſthijm prauorũ deceptiones, ſicut Iſralitarum arma doctrinæ ſpiritualis verba quæ ſe populus Dei debuit munire a periculis. Saul vſque ad deſperationẽ vulneratus, maluit armigeri ſui quam incircũciſorum gladio perire, q̃a principes Iudæorũ arrepto ſemel propoſito in peccatis moriẽdi, maluerunt a doctoribus ſuis mãdata legis ſoluẽtibus perimi, quàm Gentilium conſortio pollui. vñ: Non introierunt prætorium, vt non contaminarentur, ſed vt manducarent paſcha.
c *Noluit autem armiger.* Non eſt ambigendum inter reprobos legis doctores fuiſſe aliquos, qui verbi acumen ad occidẽdos auditores peruertere nollent, & tamẽ ipſos auditores qui rectè dicta a magiſtris acceperant, deſpiciendo vel blaſphemando in ſuã vertiſſe perniciem, quorum viſa morte, ideſt peccandi obſtinatione & ipſos verbi miniſtros per tempora deterioratos, teſtimonia legis quæ malè interpretari timuerant ſibi occaſionem feciſſe ruinæ. Hęretici quoq; peccatorum ſuorum iaculis cruentati, cum verba diuina in argumentũ ſui erroris trahunt: arma ſua contra pectus ſuum morituri inuertũt. Quilibet etiam catholicus cum artem quam pro communi vtilitate didicit, ſuperbiæ, cenodoxiæ, philargyriæ, vel cuiuslibet vitij contagione polluit, ſuo ſe gladio confodit, quia quo defendi ab hoſte debuit, in ipſum irruit.
d *Quod cum vidiſſet armiger.* Vidẽtes indocti verę humilitatis medicamina, lauacrumq; baptiſmi ignorãtes in Iudęa magiſtros ſuos certamine ſpirituali victos, & vulgus non paucum eorũ auditui proximũ pſequente aduerſario a priſca cõſtantia ſua fugatum, maiorum ruina turbari, opera virtutum & munimina ſcientiæ ſpũalis, quæ habuerant amiſerunt, veneruntq; peccata Gentilium & cuncta Iudęis incredulis ſtudia virtutum peruerſa habitatione corruperunt. Venerunt immundi ſpiritus, & corda quæ fidei conſtantia deſeruit occupauerunt. Venerunt gentes & optima quondam Iudæorum ſtudia, credendo ſua fecerunt. vnde: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.*
C e *Et caput.* Caput Saulis in tẽplo Dagõ Philiſthęi affixerũt, cũ maligni ſpiritus aĩam in peccatis mortuam in abyſſũ inferni demergunt. Interpretatur. n. Dagon, piſcis triſtitię. Piſcis autem triſtitię merito dr̃, qui in infernũ demerſus eterno dolore cruciatur. Vſq; adeo hoſtes viſibiles vel inuiſibiles Iudæam impietatis armis perſecuti ſunt, vt primatum regni radicitus auferrent, & munimina ſacrę legis eriperẽt. Cuius deiectionẽ ſignum triumphi & cauſam lætitiæ longè lateq; complicibus ſuis diuulgarũt, & cęleſtis militiæ armaturam Iudæis exemptam, laribus ſuis, ideſt, dæmoniorũ doctrinis æqpararũt vel ſpiritualia carnaliter interpretãdo, vel diuinas literas quaſi cõmunes pro voluntate ventilando. Gentem vero ipſam regno priuatã quaſi ad nihilum redactã ſub poteſtate inimicorũ in deriſum & publicum poſuere prouerbium: qđ eſt corpus Saulis truncũ in muro Bethſan, ideſt, domus inimici oſtentatui ſuſpendiſſe, hęreticos quoq; peccatorum ſagittis ſtratos cum præſidio charitatis (quæ eſt arx virtutũ) fraudant. Quaſi caput Saul immundi ſpiritus truncant, cũ ſuum magis quàm ſacræ ſcripturæ ſenſũ ſequi perſuadent. Armis ſpoliant, cum diuina eloquia dæmoniaco ſpiritu peruertunt. Arma Saulis in templo Aſtaroth ponunt, qui interpretatur factura exploratorum, & ſignificat doctrinã dęmonum, qui circumeunt quęrentes quẽ deuorent, cum opera quib. fideles ſeruierant, ad ſuæ malignitatis obſequium permutant: mẽbra nimirum ſine luce & vita in muro domus inimici ſuſpẽdunt. Prius caput ei affixerunt, poſtea vero miſerunt in terram ſuam, vt circunferret oſtentãdi cauſa. In Regum autem dicitur, quod corpus Saul ſuſpenderunt in muro Bethſan. Sed Hebræi tradunt Bethſan vocari domum Dagon, quę interpretatur domus dormientis, ibiq; caput & corpus Saul ſuſpenſum eſſe. Alia eſt enim Bethſan in Iudicũ & Ioſue, quę interpretatur domus ſecuritatis.

D — 1. Reg. 31. b. — † vaile — 1. Petri 5. c. — E — 1. Reg. 31. d. — Hieron.

a ¶ Viri doloſi & aſtuti. b ¶ Occultis deceptionibus. c ¶ Non gladijs, ideſt, aperta impugnatione.

Inueneruntque eum ſagittarij & vulnerauerũt iaculis. Et di-
a xit Saul ad armigerum ſuum: † Euagina gladium tuum & in-
b terfice me, ne forte veniant incircunciſi iſti, & illudant
c mihi. Noluit autem armiger eius facere timore perterri-
d tus. Arripuit igitur Saul enſem, & irruit in eum. Quod cum
vidiſſet armiger eius, videlicet mortuum eſſe Saul, irruit etiam ipſe in gladium ſuum; & mortuus eſt. Interijt ergo Saul

a ¶ Ne amplius regnaret & gentem Iudæorum regnum amiſiſſe monſtraret.

& tres filij eius, & omnis domus illius pariter concidit. Quod cum vidiſſent viri Iſrael qui habitabant in † campeſtribus, fugerunt, & Saul ac filijs eius mortuis dereliquerunt vrbes ſuas, & huc illucque diſperſi ſunt. Veneruntque Philiſthijm, & habitauerunt in eis: Die igitur altero detrahentes Philiſthijm ſpolia cæſorum, inuenerunt Saul, & filios eius iacentes in monte Gelboe. Cumque ſpoliaſſent eum & amputaſſent caput, armiſque nudaſſent, miſerunt in terram ſuam, vt circunferretur & † oſtenderetur idolorum templis, & populis. Arma autem eius conſecrauerunt in phano Dei ſui, &
e caput affixerunt in templo Dagon. Hoc cum audiſſent viri 1
f Iabes Galaad, omnia, ſcilicet, quæ Philiſthiim fecerant ſu-
g per Saul, conſurrexerunt ſinguli virorum fortium, & tulerunt cadauera Saul & filiorum eius: attuleruntque ea in Ia-
h bes, & ſepelierunt oſſa eorum ſubter quercum, quæ erat 2

f *Hoc cum audiſſent viri Iabes.* Viri, ſ. eccleſię (Iudæam de qua ſibi prædicatores miſſos eſſe meminerunt a gentibus deriſam) ſurrexerunt viriliter agentes, & inter errãtiũ tenebras virtutum iter ambulantes prohibuerunt gentes de eius irriſione lætari, dicentes: *Si delibatio ſancta eſt, & maſſa: & ſi radix ſanctã, & rami. Noli gloriari aduerſum fractos ramos.* Cadauera carnales ſunt, vel quęlibet carnalia. Oſſa fortes ſunt vel virtutum opera. Oſſa in nemore Iabes ſepeliunt, cum quę in infimis virtutis vel firmitatis inueniunt, non quaſi nihil deſpiciunt, ſed fructuoſis ſanctorũ operibus adiungũt, ſi quos inter carnales virtutib. ſtudere nouerit, ſanctorũ cõſortio annumerant. Per nemus enim hoĩum fructus exprimitur. Qđ vero in Regum legitur, quia cõbuſſerũt viri Iabes cadauera Saul & filiorũ eius, ſignificant ſanctos Iudęorũ caſum ſupno relinquere iudicio. vnde: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei.* Iuxta illud. *Si quid reſiduum fuerit, igne comburatur.*
g *Galaad.* Quę ĩterpretat̃ exiccata, & eccleſiã ſignificat, quã feruor ſolis iuſtitię ab omni concupiſcẽtię fluxu exiccauit. Vñ in monte ſita deſcribit̃, qui Galaad, i. aceruus teſtimonij vocatur, vt ſignificet vitam ſanctorũ ſublimem idoneis ſcripturarum teſtimonijs firmatam, hæc eſt ciuitas quã primis regni ſui auſpicijs Saul ab hoſtium obſidione liberauit.
h *Quercum quæ erat in Iabes, & ieiunauerũt ſeptem diebus, &c.* Vt ad requiem perueniant. Poſt ſex. n. huius ſeculi ętates quibus in carne laboramus, ſequitur ſeptima quietis animarum.
Myſticè de cęcitate Iudæorũ ſabbathũ carnaliter obſeruantiũ, contribules ſui, ideſt, fideles cõtinuè dolent: & quaſi ſeptem diebus ieiunant. Percepto autem myſterio octauæ diei reſurrectionis, vtrique perpetua feſtiuitate gaudebunt.
Moraliter autem viri ſancti deteſtantur mortem impiorum, & exempla eorum ſepulturæ obliuionis tradunt. Septẽ dies ieiunant, ideſt, omne tempus huius vitę, qđ ſeptenario dierum

Rabbanus. — Rom. 11. c. — 1. Reg. 11. g. — Rom. 11. g. — Exod. 12. b. — F — Myſticè. — Moraliter.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et caput affixerunt in templo.* Ponendo illud in loco eminenti ſuper ſtipitem, vel lanceam ad ſuam magnificentiam de victoria habita: & ad idoli venerationẽ, cui principaliter attribuebant illam victoriam.
2 *Subter quer.* 1. Regum vlt. dicitur, in nemore Iabes, iuxta enim ciuitatem erat nemus, in quo erat quercus notabilis ſub qua fuit iſta ſepultura.

A dierum numero voluitur, in continentia ducunt, & abſtinēt ab omni malo ne ſimiliter moriantur.

Quæſtio in hunc locum. a *Mortuus eſt ergo Saul, &c.* ✠ Theod. Oſtendit oratio quod non ventriloquæ incātatio ac præſtigiæ reduxerūt Samuelē. Sed ille quidē impiè & nefariè petiit ut hoc fieret: Deus autē tulit in ipſum ſententiam ſupplicij. Hec autem apertè docet, † prævaricatio nem ſuam. quòd non fuit falſa, vt quidam opinātur prędictio. Reſpondit enim ipſi, inquit, Samuel propheta. Puto autem ſic nominatā fuiſſe viſionem, quoniam deſiderauit Saul à Samuele diſcere quid agendū. Siue aūt viſus fuerit angelus in figura Samuelis, eius oſtēdens formā, ſiue anima ipſius Samuelis, ſciendum eſt in hac viſione, hoc non fuiſſe factū præſtigiis & incantatione ventriloquæ, ſed Dei ſapientia & virtute, qui etiam per tales multa prædixit futura. Per Pharaonem fertilitatem & famem, per Nabuchodonoſorem maxima regna orbis terræ. Sed de his ſatis dictum eſt in interpretatione librorum Regum.

a ¶ Finicum eſt regnum Iudæorum, quia legem ſæpe tranſgreſſi ſunt & idola coluerunt.

a in Iabes, & ieiunauerunt ſeptem diebus. Mortuus eſt ergo 1
Saul propter † iniquitates ſuas, eo quod † prævaricatus ſit 2 3
mandatum domini quod præceperat, & non cuſtodierit illud, ſed inſuper etiam pythoniſſam conſuluerit, nec † ſpe- 4 5
rauerit in domino. Propter quod & interfecit eum, & tran- 6

a ¶ Chriſtum & Chriſtianum populum.

ſtulit regnum eius ad Dauid filium Iſai.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Mortuus eſt ergo Saul.* Hic conſequenter agitur de tranſlatione regni ad Dauid per mortem Saulis, cum dicitur: *Mortuus eſt.* Vtrum autem Saul ſit damnatus vel ſaluatus, dictum fuit diffuſè 1. Reg. vlt. & ſecundum opinionem quæ dicit ipſum eſſe ſaluatum, exponitur quod dicitur hic.

2 *Propter iniquita. ſu.* i. in pœnam iniquitatum ſuarum pręcedentiū, ſicut fur ſuſpenditur propter furta ſua, ſi tñ pęniteat, & pęnam patienter ſuſtineat, ſaluatur, & ſic fuit de Saule, vt dictum fuit 1. Regum diffuſè ſecundam iſtam viam.

3 *Eo quod præ. ſit man. do.* Regem Amalech viuū conſeruando, & ſpolia capiendo, vt habetur primi Regum cap. 15.

4 *Sed inſ. etiā pythoniſſam conſuluerit.* eo quod non habebat reB ſponſum à domino, vt habetur 1. Regum 28.

5 *Nec ſperauerit, &c.* Quod patet ad pythoniſſam recurrendo, tñ ſecundum iſtam opinionem de omnibus iſtis & aliis malis ſuis finaliter verè pęnituit, & ſperauit in dño de conſecutione vitæ eternæ: licet nō ſperauerit de conſeruatione pſentis vitæ, quia ſententiā dñi de ſua morte & filiorū ſuorū audiuerat, & acceptauerat acquieſcendo voluntati diuinæ: ſecundum verò opinionē quæ dicit ipſum eſſe damnatum, aliter exponitur iſta litera, cum dr̃: *Mortuus eſt ergo Saul propter iniq. ſuas.* propter quas fuit derelictus à domino & manibus inimicorum ſuorū traditus. *Nec ſpera. in do.* quia ex deſperatione ſe occidit, & ſic de ſalute æterna non ſperauit.

6 *Et tranſtulit regnum eius ad Dauid.* Sicut prædixerat per Samuelem primi Regum cap. 15. & 16.

MORALITER.

1 *Mortuus eſt ergo Saul.* Verſus finem huius cap. Per mortem igitur Saulis, quę propter iniquitates ſuas fuiſſe dicitur, damnatio peccatoris quę mors ſecundā dicitur in Apoc. ſignificatur, quia nullus niſi propter peccatum ſuum dānatur. Huius verò damnationis cauſa tangitur, cum dicitur.

2 *Propter iniquitates ſuas.* Iniquitas dicitur propriè quę opponitur ęquitati iuſtitię. Iuſtitia verò propriè dicta nō eſt hominis ad ſeipſum, qa requirit aliud extremū. nec etiā hominis ad Deum, quia inter creaturam & creatorem nulla eſt proportio, quę tñ requirit in iuſtitia propriè dicta. Iniquitas igit eſt propriè peccatū ad proximū. Per hoc aūt quod ſubditur.

3 *Eo quod prævaricatus ſit mandatum domini.* ſignificatur peccatum hominis in Deum, tamen in moralibus de quibus ſunt mandata diuina. Per hoc autem quod ſubditur.

4 *Sed inſuper etiam py. con.* ſignificatur peccatū hominis contra Deum in fide credentis. Propter iſta tria peccatorum genera moritur homo primo morte culpę, & poſtea morte gehennę, niſi per diuinam gratiam ante obitum reuiuiſcat.

ADDITIO.

In cap. 10. vbi dicitur in poſtilla: Vtrum autem Saul.

Prima iſtarum opinionum qua tenetur quod Saul fuit ſaluatus, eſt Heb. qui in multis locis deuiat à veritate ſacræ ſcripturę. Secunda verò opinio quę dicit ipſum Saulem eſſe dānatum, eſt doctorum noſtrorum concorditer, quę quidem opinio ſecunda ſanctorum doctorum tenenda eſt tanquam conſona veritati, prout plenius habetur in additione ſuper 1. Regum vltimum vide ibi Vide replicam generalem poſt 30. cap. ſecundi totius huius poſitam, vbi pro præſenti cap. & eius additione replicator ad correctorium 1. Reg. vlt. cap. ſe remittit.

CAPVT XI.

a *Congregatus eſt igi.* ✠ Theodoret⁹. Dicit Dauid fuiſſe vn-C ctū in Hebron ſecundum verbū dñi, quoniā Deus mādauit Samueli vt eū vngeret.

Ep. ſt. ad Dardan. ✠ Hieronym. Quid diuerſarū vrbium alienigenas commemorem, quos populus Iudæorum non quiuit expellere de vrbibus & ſedibus ſuis: cum ipſa metropoli prius Iebus, poſtea Salem, tertiò Ieroſolyma, & nunc Aęlia, Iebuſęos expellere nō valuerit, ſed māſerint cum eis in ſcandalum exemplumque vicinorum: in tantum vt ibi templum conditum ſit, vbi area Ornę fuerat Iebuſęi?

b *Maiores.* Prophetę Apoſtoli pari deuotione ad Chriſtū concurrūt. vnde: *Principes populi conuenerunt in vnum cum Deo Abraham.*

c *Dixeruntq;.* Cęcos & claudos & leproſos ad cōtemptum regis ſtatuentes ſuper muros, & dicentes: quia prohibuerunt eum cęci & claudi.

Myſtice. Dauid Iebuſæum de Ieruſalem eiiciens, ſignificat Chriſtum demones expellentē à cordibus fidelium.

CAP. XI.

a ¶ Fideles.

a † Ongregatus eſt igitur omnis Iſrael ad 1

a ¶ Chriſtum. b ¶ Naturam ſuam in Chriſto fideles diligunt & venerantur. vnde: Adora. in con. eius vni ſa. gen. &c.

Dauid in Hebron, dicens: Os tuum ſu- 2
mus & caro tua. Heri quoq; & nudiuſtertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas & introducebas Iſrael. Tibi enim dixit dñs Deus tuus. Tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris princeps ſuper eum.

b Venerunt ergo oēs maiores natū Iſrael ad regem in Hebron,

a ¶ Iuſtitiæ, obſeruationis mandatorum & remunerationis futuræ.

& iniit Dauid cum eis fœdus coram domino. Vnxeruntque 3

a ¶ Quia omnium credentium vna eſt confeſſio & vna eſt militiæ religio.

eum regem ſuper Iſrael iuxta ſermonem domini quem locutus eſt in manu Samuel. Abiit quoque Dauid & omnis Iſrael 4

a ¶ Hæc ſub Abrahami Solyma vocabatur. Quidam vero dicunt quod Homerus poſtea Ieroſolymam vocauit.

in Ieruſalem. Hæc eſt Iebus, vbi erant Iebuſæi habitatores

c terræ. Dixeruntque qui habitabant in Iebus ad Dauid: Non

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

Diuiſio. Congregatus, &c. Hic conſequenter deſcribitur ipſius Dauid electi munctio, ſecundò Iebuſęorum debellatio, tertiò promotorum Dauid expreſſio, ſecunda ibi: *Abiit quoque.* tertia ibi. *Hi principes virorum for. &c.* Circa primum dicitur.

1 *Congregatus, &c.* Hoc non fuit ſtatim poſt mortem Saulis, ſed poſt mortem Isboſeth filii ſui, vt habetur 2. Reg. 5.

2 *Os tuū ſumus & caro tua. Heri, &c.* Hęc expoſita ſunt 2. Re. 5.

3 *Vnxeruntq;, &c.* ſolenniter ſuper totum populū Iſrael: quia ante fuerat inunctus per Samuelem, ſed ſecretè, vt hr̃ 1. Reg. 16. & per tribum Iuda ſuper illam tribū tantum vt hr̃ 2. Reg.

4 *Abiit quoque Da.* Hic conſequenter deſcribitur Iebuſęorū debellatio, & patet ſententia ex dictis 2. Reg. 5. hoc excepto. Ioab

MORALITER.

1 Congregatus eſt igitur omnis Iſrael ad Dauid in Hebron. *Hoc expoſitum eſt 2. Reg. 5. vſq; ibi:* Porrò Dauid cepit arcem Sion. Dixitq;

fideliū,& ibidē manſionē ſuā ſtatuentē.Iebuſæus.n.interpretatur cōculcatus,Ieruſalē viſio pacis. Vnde & diſcipulis ſuis, ait: *Ecce dedi vobis poteſtatē calcandi ſuper ſerpentes, &c.* Bene ergo in Regū ſcriptū eſt, quod eiectis cæcis & claudis,qui odiebant aīam Dauid cepit arcē Sion,ſuamq; ciuitatē vocauit,qādū Chriſtus malignos ſpiritus & turbam vitiorū de anima ex pellit,illuminans eam ſapiētia, meritò arx Siō ideſt, ſpeculationis & viſio pacis vocatur, de qua rectè dicitur; Pſal.75.a. *Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius. Et factus eſt in pace locus eius.*

a *Ioab. au. re. vr. ex.* Per induſtriam enim militis ciuitatē muniuit. Ioſephus tamen dicit Dauid ſuperiorē ciuitatē muniſſe eiq; copulādo arcē vnum corpus effeciſſe,& cūcta muro circundediſſe. Super opus autem murorū conſtituiſſe Ioab, expuliſſe Iebuſæos & Ieroſolymam vocaſſe. Iero enim Hebraicè munitio eſt. Chriſtus quoque in Iudæa primum euāgelium prædicauit, & eccleſiā fidei ſuę munitione firmauit,Ioab qui reliqua vrbis extruxit, ſignificat apoſtolos & apoſtolicos viros, qui poſt aſcenſionem domini plurimos de gentibus conuerterunt. vn̄: *Dei adiutores ſumus Dei agri.*

b *Ieſbaam.* Hunc Ioſephus Euſebiū nominat, & filium dicunt Achimeæ qui in aciē hoſtiū frequēter irrūpens, nō ceſſabat donec octingentos occiderat. Alij hūc Dauid intelligūt: quia Ieſbaā interpretat̃ ſedēs in populo. Ahamoni verò ſapiētiſſimus. vnde in Regū ſcribit̃: *Sedēs in cathedra ſapientiſſimus.* Sed ibi vermiculo ligni cōparat̃: quia minuebatur illi ſapientia propter peccatū, quod in Vriā cōmiſerat. Vnde ibi octingētos vno impetu interfeciſſe, hic autē trecētos, pro peccato enim minorata eſt fama.

c *Ahohites.* Ahohi vt Hebræi tradunt frater fuit Iſai patris Dauid,cuius filius fuit Eleazar,qui fuit inter tres potentiſſimus,quos Ioſephus dicit eſſe Euſebium filium Achimeæ, & Eleazar filium Addi, & Semeiam filium Heli. D

ingredieris huc.Porrò Dauid cepit arcem Sion quę eſt ciuitas
Dauid.Dixitque:Omnis qui pecuſſerit Iebuſæum in primis, †
erit princeps & dux. Aſcendit igitur primus Ioab filius Sar-
uiæ,& factus eſt princeps Habitauit autem Dauid in arce,&
¶ Quia muris eam muniuit.
idcirco appellata eſt ciuitas Dauid Ædificauitq; vrbē in cir-
a cumitu à Mello vſque ad gyrum. Ioab autem reliqua vrbis 1
† extruxit. Proficiebatque Dauid vadens & creſcens, & dn̄s
exercituum cum eo. Hi principes virorum fortium Dauid, 2
qui * adiuuerunt eum, vt rex fieret ſuper omnem Iſrael,iux-
ta verbum domini quod locutus eſt ad Iſrael, & iſte nume-
b rus robuſtorum Dauid.Ieſbaam filius Hachamoni princeps.
inter triginta. Iſte leuauit haſtam ſuam ſuper trecentos
† vulneratos vna vice. Et poſt eum Eleazar filius patrui eius
c Ahohites, qui erat inter tres potentes. Iſte fuit cum Dauid in
Pheſdomim,quando Philiſthijm cōgregati ſunt ad locū illū
in prælium. Et erat † ager regionis illius plenus hordeo, fuge-
ratque populus à facie Philiſthinorum Hi ſteterunt in medio 3
agri,& defenderunt eū,cumq; percuſſiſſent Philiſthæos, de-
dit dn̄s ſalutem magnam populo ſuo. Deſcenderunt autem
tres de triginta principibus ad Petram in qua erat Dauid ad
ſpeluncā Odollā, quādo Philiſthiim fuerant caſtrametati in
valle Raphaim. Porrò Dauid erat in præſidio, & ſtatio Phili-
d ſthinorū in Bethlehē. Deſiderauit igitur Dauid aquā, & dixit
O ſi quis daret mihi aquam de ciſterna Bethlehē, quæ eſt in
porta. Tres ergo iſti per media caſtra Philiſthinorū perrexe-
runt,& hauſerūt aquā de ciſterna Bethlehē,quæ erat in por-
ta,& attulerūt ad Dauid, vt biberet.Qui noluit, ſed magis li-
bauit illā domino,dicens:Abſit † vt in cōſpectu Dei mei hoc
faciam, & ſanguinem virorum iſtorum bibam, quia in peri-
culo animarum ſuarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc

d *Deſiderauit igitur Dauid aquam & dixit.*

✠ Hieronymus. Quæſt. in hunc locum. Nō deſiderio aquę hoc fecit, ſed ad probandum vtrum tam fortes inueniri potuiſſēt, qui hoc attentarent. Sacrificauit eam domino gratias agens, quia tam fortes viros in Iſrael dederat.

✠ Nazianzenus. Orat.de pauperū amore. Pręclara res eſt continentia, moueat te Regis Dauidis authoritas, qui vt aquę Bethlehemitici putei copia ipſi facta eſt, bibere noluit, ſed eam tantum libauit, nec ſitim ſuam per aliorum cruorem explere ſuſtinuit. E

Gregorius. Hom. 34. in Euang. Moraliter. Cogitandum ſummopere eſt, vt qui ſe illicita meminit cōmiſiſſe, à quibuſdam etiam licitis ſtudeat abſtinere, vt qui commiſit prohibitum ſibi, abſcidat etiam conceſſa, & ſe reprehendat in minimis, qui deliquit in maximis. Lex vetus alienam vxorem concupiſcere vetuit, à rege fortia iuberi militibus, vel deſiderari aquam non pęnaliter vetat. Dauid concupiſcentię mucrone transfixus, alienam vxorem abſtulit, & malum quod perpe- F trauit per pœnitentię lamenta correxit, qui cum longè poſt contra hoſtium cuneos ſederet, aquam bibere ex eorum ciſterna deſiderauit, quam electi milites inter hoſtiū catervas erūpentes illęſi attulerunt, Sed flagellis eruditus, ſe protinus cum periculo militum aquam deſideraſſe reprehendit, & eā domino libauit: quia in ſacrificium aqua effuſa conuerſa eſt.

☞ Culpam

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ioab aūt reli. vrbis extruxit.* Erat enim princeps militię, & ideo circa domum regiam ædificauit tabernacula bellatorū. vnde 2.Reg. 11.dicitur de Vria Hethæo,qui fuit vnus de triginta fortibus: *Dormiuit aūt Vrias ante portā domus cū aliis ſeruis domini, ideſt,* viris bellatoribus qui remanſerant cum rege.

2 *Hi principes.* Hic conſequenter exprimunt̃ illi qui virtute armorū iuuerunt Dauid ad conſecutionē regni,& primò nominant̃ principaliores. ſecūdò minus principales, c.12. Sententia primæ partis patet ex his quæ dicta ſunt 2.Reg.23. vbi iſti fortes ponuntur, licet quantum ad aliquid diuerſimode, quæ diuerſitas ibidem eſt expoſita, hoc excepto quod hic dicitur de Eleazar.

3 *Hi ſteterunt in medio agri, & defenderunt eum.* 2. Reg. 24. b. dicitur. Stetit ille in medio agri, & intuitus eſt eum. Licet enim alij de populo Iſrael fugerint, tamen duo remanſerunt, ſcilicet, Eleazar & Sammaa filius Aggæi 2.Reg.23. ſingulariter iſtud factum attribuitur, tum quia in hoc facto fuit principalis, licet hic taceatur, tum quia aliud factū valde notabile ante immediatè aſcribitur ipſi Eleazar, vt patet ibidem.

MORALITER.

† *Dixitq; omnis qui percuſſerit Iebuſæum in primis erit princeps & dux.* Per Dauid ſignificat̃ Chriſtus, vt in pluribus locis dictū eſt ſuperius. Per Iebuſęum verò ſignificat̃ Gentilis populus. Nam Iebuſæi Gentiles erāt. Igitur ille qui ex edicto Chriſti primo percuſſit Gentilē populū gladio verbi Dei, ipſum ad Chriſti fidē conuertendo, princeps eſſe debuit ſpiritualis militiæ Chriſtianæ, & ſic factū eſt ex diuina ordinatione. Nam Petrus apoſtolus primò legit̃ prædicaſſe Gētilibus Actuum decimo, ſcilicet, Cornelio & amicis eius, quos gladio verbi Dei percuſſit, & Chriſto per fidem incorporauit: propter qđ à domino ſibi dictum fuit Actuum decimo b. *Surge Petre, occide & manduca.* Sic igitur in percuſſione Iebuſæi Ioab qui primum percuſſit Iebuſæum, vt dicitur in textu, figurauit beatum Petrum, & interpretatio nominis ad hoc congruit: nam Ioab interpretatur, eſt pater: Petrus autem poſt Chriſtum pater eſt & paſtor fidelium, & princeps apoſtolorū, & per conſequens ſpiritualis militiæ Chriſtianæ.

2 *Hi principes virorum fortium Dauid qui addiuuerūt eum vt, &c.* Expoſitio myſtica huius poſita eſt, ſuprà 2. Regum 23.

Culpam enim concupiſcentię mactauit per pœnitentiã ſuę
A reprehenſionis. Qui ergo quondam alienam coniugem concupiſcere non timuit, poſt etiam quia aquam cõcupiuit, expauit. Qui enim ſe illicita perpetraſſe meminerat; contra ſe rigidus etiam à licitis abſtinebat.

cit Semei filiũ Geta, qui maledixit Dauid, qui fuit de Bahurim, id eſt, de electis. Aegyptius dictus, quia Aegyptium blaſphemantẽ Deũ quẽ Moſes interfecit imitatus eſt. Ille Deũ, iſte regẽ & prophetã blaſphemauit. Dignus ſpectaculo, quia ſpectabatur, vt ſi Ieruſalẽ egrederetur, interficeretur, habẽs D

Rabbanus. a *Verumtamen vſque ad tres prim.* Hic apparet quod Abiſai princeps erat inter tres ſequentes. Sed ad tres primos nõ peruenit, Ieſbaã, Eleazarum, & Semmam.

Myſticè. Myſtice autem ſignificatur, quòd nemo ſanctorum licet virtutibus emineat; ad equalitatem potentię patris & filii & ſpiritus ſancti perueniat. Quoniam *quis in nubibus æquabitur domino, &c.*

b *Ari.Mo.* id eſt, Leones, ſicut in Regum dicitur, viros, ſcilicet, fortiſſimos in regno Moab tanquam leo-
B nes.

Pſal. 88.b. 2.Reg.23.c. 3.Reg.4.e. c *Interf. leonem.* Hebreus hunc leonem Ioab arbitratur, qui in domo domini tenens cornua altaris occiſus eſt. Altare enim ciſterna dicitur. Quia ſicut aqua ciſternę mundat, ita ſanctuarium Dei hominum expiat peccata.

d *Virum Aegypt.*

Quæſtio. in hunc locum. ✲ Theodoretus. Quinque cubitorum dixit fuiſſe Aegyptiũ. Quomodo ergo dicunt aliqui nõ fuiſſe aliquos qui magna haberent corpora?

Part.2.Ann. ✲ Glycas Ioſephus commemorat apud Chananęos tum reliquam gigantum fuiſſe nationem, qui propter corporum mo-
C lem atque formam, quę reliquorum hominum formę nõ reſpõderet, inuſitatum mortalibus ſpectaculum erant, & famam de ſe terribilem concitabant. Eorum quoque nunc monſtrantur adhuc oſſa, fidem plane ſuperantia.

Rabbanus. Quem liber Regum dignum ſpectaculo dicit Semei

causam noluit bibere. Hæc fecerunt tres robuſtiſſimi. Abiſai quoque frater Ioab, ipſe erat princeps trium. Et ipſe leuauit haſtam ſuam contra trecentos † vulneratos, & ipſe erat inter tres nominatiſſimus, & inter tres ſecundus, inclytus, & princeps eorum. a Veruntamen vſque ad tres primos non peruenerat. † Banaia filius Ioiadæ viri robuſtiſſimi, qui multa opera

a ¶ Frouocatus ab illis. b Leones Dei.

b perpetrarat, de Cabſeel, ipſe percuſſit duos ariel Moab. Et

a ¶ Qui neſcius inciderat in ciſternam niuibus plenam.

c ipſe deſcendit, & interfecit leonem in media ciſterna tempo- d e re niuis, & ipſe percuſſit virum Ægyptium, cuius ſtatura erat quinque cubitorum, & habebat lanceam vt liciatorium texentium. Deſcendit igitur ad eum cum virga, & rapuit haſtam quam tenebat manu, & interfecit eum haſta ſua. Hæc fecit Ba-

a ¶ Dignus nominari.

naia filius Ioiadæ, qui erat inter tres robuſtos nominatiſſimus, inter triginta primus. Verumtamen ad tres vſque non

a ¶ Tanquam familiarem & fidelem conſiliatium.

f perueneràt. Poſuit autem eum Dauid ad auriculam ſuam. Porrò fortiſſimi viri in exercitu, Aſahel frater Ioab, & Elehanan filius patrui eius de Bethlehem, Semmoth † Arodites: Helles, Phalonites, Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathothites, Sobbochai Huſathites, † Ilai Ahohites, Maharai Netophatites, Heled filius Baana Netophathites, Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharathonites, Hurai de torrente Gaas, † Abiel Arbathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites. Filii Aſſemgezonites, Ionatham filius † Sage Ararites, † Ahiam filius Sachar Ararites, Eliphal filius Vr, † Hepher † Mecherathites, Ahia Phelonites, Heſro Carmelites, † Naarai filius Azbai, Ioel frater Nathan, † Mibahar filius Agarai, Selec Ammonites, † Naharai Berothites, armiger Ioab filij Saruiæ, Ira Iethræus, Gareb Iethræus, Vrias Hethæus, Zabad filius Oholi, Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarum, & cum eo triginta, † Hanan filius Maacha, & Ioſaphat Mathanites, Ozia Aſtarothites. Samma, & Iehiel filii Hothan † Arorites. Iedihel filius Samri, & Ioha, frater eius, Thoſaites, Eliel, Mahumites, & Ieribai & Ioſaia filii Elnaem, & Iethma Moabites, Eliel, & Obed, & Iaſiel de Maſobia.

† Ilaiochoites. † Sagã. † Apher. † Arocrites.

in manu haſtam, id eſt, legem Dei, quam ſi meditatus eſſet per manendo in Ieruſalem, non periret. Sed quia præceptum regis irritum fecit, & exiit Banaias, in virgã, id eſt, in rectitudine iuſtitiæ deſcendit, & haſtam quam non rectè tenebat, extorſit.

c *Tempore niuis.* Qua poteſt gratia Chriſti quæ mundo reſplenduit: & frigus charitatis qua refrigeſcũt homines ſignificari. Banaias verò qui ędificator dominus interpretatur, Chriſtũ E ſignificat, de quo dicitur: *Aedificans Ieruſalem dominus, &c.* Hic multa opera perpetrauit, qui ait: *Pater meus vſq; modo operatur: & ego operor.* Hic eſt de Cabſeel, id eſt, de congregatione domini, quia ad eum omnis ſanctorum cętus pertinet, qui deſcendens de cęlis, & factus homo leonẽ, id eſt, diabolum qui infidelitatis ſuę frigore torpentem mũdum poſſidebat, morte ſua interficiens in infernum demerſit. Hic Aegyptium, id eſt, Antichriſtum peccatis nigerrimũ id eſt, quinque ſenſibus corporis abutentem ad ſcelera per virgam crucis ſuperans, propria reum nequitia virtute dãnauit perpetua. In diebus niuis, quia per mortem peccatum expiauit. Vnde: *Lauabis me & ſuper niuem dealbabor.*

f *Inter tres.* Abiſai & Sobochai & Ionathan, quibus viribus æquabatur, qui erat ſuper triginta, ſicut Hebræus affirmat.

CAP.

CAP. XII.

a HI quoq; venerunt. Huc vſque enumerauit fortes Dauid qui adiuuerũt eum, vt regnaret ſuper Iſrael.

b *Qui erant fortiſſimi & cæt.* Secundum literã ſignificat eos agiles eſſe, & ſtrenuos omni genere bellandi. Myſtice vero milites Chriſti non ſegnes, ſed ſtudioſos deſcribit in proſperis, & in aduerſis, à dextris, & à ſiniſtris.

c *Veloces.* Dicit pro ſenſus acumine, vel corporis agilitate. Myſtice vero, qui Chriſti militiam profitentur, non debent eſſe paruuli ſenſu, ſed prouidere bona, non tantum coram Deo, ſed etiam corã omnibus hominibus.

d *Nouiſſimus, & cæ.* Hic ſignificat doctores Iudæorum, & Gẽtium, de quibus Paulus ex tribu Beniamin, ait. *Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras mihi dederunt, & Barnabę ſocietatis, &c.* Hi ad Chriſtum venientes per omnia explorati ſunt. Vnde *Vos autem, quem me eſſe dicitis?* Reſpõdit Petrus pro omnibus. *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Cui dominus. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* Et alibi. *Accipite ſpiritũ ſanctum, quorum remiſeritis pec. re. eis.*

e *Tranſierunt Iorda.* Iordanis in quo Chriſtus baptizatus eſt, baptiſmum ſignificat, hunc tranſeunt doctores menſe primo, *quando inun. con. ſuper.* quia domino in carne apparẽte, & annum acceptabilẽ conſecrãte, poſtquã baptiſmum ſuo baptiſmate conſecrauit ipſum prædicãdo, & baptizando toto orbe diffuderunt.

f *Et omnes fugauerunt, qui mora.* Quia Iudæos quos Orientalis plaga propter ortum ſcientiæ legis ſigni-

CAP. XII.

HI quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, 1
† cum adhuc fugeret Saul filiũ Cis, qui
erant fortiſſimi, & egregij pugnatores
† tendẽtes arcum, & vtraq; manu fundis 2
ſaxa iacientes, & dirigentes ſagittas. De † 3
fratribus Saul ex Beniamin princeps A- 4
hiezer, & Ioas filii Samaa Gabaathites, et
Iaziel, & Phalter filij Azmoth, & Baracha, & Iehu Anathoti-
tes. Samaias quoque Gabaonites, fortiſſimus inter triginta,
& ſuper triginta Ieremias, & Ieheziel, & Iohanã, & † Iezabad,
Gaderothites, & Eluſai, & Ierimuth, & Baalia, & Samaia, &
† Saphatia Haruphites, Elcana, & Ieſia, & Azareel, & Ioezer,
& Ieſbaam de Carethim: Iohela quoque, & Zalbadia filii Iero-
han de Gedor. Sed, & de Gaddi transfugerũt ad Dauid, † cum 5
lateret in deſerto, viri robuſtiſſimi, & pugnatores optimi, tenẽ-
tes clypeum, & haſtam. Facies eorum quaſi facies leonis, & 6
¶Fortitudine mentis.
veloces quaſi capreæ in mõtibus. Ezer princeps primus, Ob- 7
dias ſecundus, Eliab tertius, Malmana quartus, Ieremias quin-
tus, Ethi ſextus, Eliel ſeptimus, Iohanan octauus, Elzebad no-
nus, Ieremias decimus, Mathbanai vndecim⁹. Hi de filiis Gad 8
a ¶Doctor eccleſiaſticus, qui nouiſſimus pro humilitate dicitur. b ¶Chriſti, qui perfectioni ſtudent virtutum.
principes exercitus. Nouiſſimus centum militibus præerat, & 9
a ¶Qui ſcientia pollet, & verbo, & exemplo docet, æterna beatitudine dignus, quæ millenario deſignatur.
maximus mille. Iſti ſunt, qui tranſierunt Iordanẽ mẽſe primo, 10
quando inundare conſueuit ſuper ripas ſuas, & omnes fu- 11 12

D Matthæ. 16. d.

† adhuc clauſũ à facie Sauli filij 1. cum ſe abſcõderet à facie, &c.

Ioan. 20. f.

† Zozobad.

E

† Sapthiam.

† ad munitionem.

Rabbanus.

- præerat pro hac - dictione ſubaudi perlequebatur, centum ſcilicet.

F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XII.

1 HI quoque venerunt. Hic ꝯſequenter exprimuntur adiutores Dauid minus principales. & primo adiutores eius in Saulis ꝑſecutione, ſecundo in regni adeptione, ibi. *Iſte quoque eſt numerus.* Circa primã partem nominantur adiutores Dauid, ſtante perſecutione Saulis, & tribus de quibus fuerunt, & loca de quibus ad Dauid venerunt. Primo ergo ponuntur iſti adiutores in generali, cum dicitur.

Hi quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, &c. Quæ erat ciuitas aſſignata ipſi Dauid ab Achis rege Geth, vt hr̃ 1. Reg. 17. b.

2 *Tendentes arcũ.* i. habẽtes artem ſagittandi, vnde ſubditur.

3 *Et dirigentes ſagittas.* Scilicet vtraque manu, ſicut p̃mittit̃ de arte fundibularia. Cõſequenter ponunt̃ in ſpeciali, cũ dr̃.

4 *De fratribus Saul ex tribu Beniamin princeps, & cæt.* Hoc exprimitur ad declarationem bonitatis Dauid, quod propinqui Saul venerunt in adiutoriũ Dauid in perſecutione eius exiſtẽtis, q̱a ſciebant ipſius Dauid innocentiã, & Saulis malitiã.

5 *Sed, & de Gad.* Hoc eſt de tribu Gad, ſicut patet, q̱a iſtis nominatis ſubditur. *Hi de filijs Gad, &c.* transfugerũt ad Dauid cum lateret in deſerto. longo enim tempore fuit in deſerto Maon, & in deſerto Ziph. & in aliis locis ad fugiendũ aptis.

6 *Facies eorum quaſi facies, &c.* Inuadentibus reſiſtendo.

7 *Et veloces quaſi capreæ, &c.* Fugientes perſequendo. Eſt tamen hic hyperbolica locutio, ad deſignandum magnam eorum audaciam, & agilitatem.

8 *Hi de filijs Gad principes exercitus.* Scilicet fuerunt poſtquam Dauid habuit regnum, quia quandiu fuit in fuga Saulis non habebat tãtũ populum, quòd faceret exercitũ. vnde ſubdit̃.

9 *Nouiſſimus.* ideſt, minor inter iſtos principes, ſcilicet, *centum militibus præerat, & maximus mille.* Non enim legitur Dauid habuiſſ viros ante mortem Saul, niſi tantum ſexcentos, vt habetur 1. Reg. 27. & 30.

10 *Iſti ſunt, qui tranſierunt Iordanem.* Ad inuadendum hoſtes.

11 *Quando nundare conſueuit, &c.* Hoc ponitur ad oſtendendum maiorem eorum fortitudinem, & audaciam, quia tũc cum maiori difficultate poterat Iordanis tranſiri.

12 *Et omnes fu.* Illi enim erant Gentiles. qui partem terræ filiorum Iſrael occupauerant.

Venerunt

MORALITER.

1 *Hi quoque venerunt ad Dauid, &c.* Sequitur.

† *Vtraque manu fundis ſaxa iacient. dirigen. ſagittas.* Per fundibularios, qui cum ſonitu magno ſaxa iaciunt ꝯ aduerſarios, ſignificantur prædicatores, qui clamando contra vitia deterrent peccatores. Per ſagittarios autem ſignificantur orantes deuote. tales enim orationes ſunt ſagittæ ſpirituales impugnationem dæmonum repellentes.

5 *Sed, & de Gaddi transfugerunt.* Per iſtos ſignificantur iſti, qui ſunt in exercitu Chriſti armati clypeo patientiæ ad ſuſtinendum tribulationes, & haſta conſtantiæ ad arguendum tyrãnos potentes; ideo ſubditur.

6 *Facies eorum quaſi facies, &c.* Prouer. 28. a. *Iuſtus quaſi leo confidens abſque terrore erit.*

7 *Et veloces quaſi capreæ.* ideſt, promptiſſimi ad exequendũ mandata Chriſti.

10 *Iſti ſunt, qui tranſierunt Iordanẽ.* Per Iordanẽ, qui interpretatur riuus iudicii ſignificatur curſus huius mundi, q̱ currit ad mortẽ, q̃ eſt particulare iudiciũ hominis de quo dicitur Ecc. 38. c. *Memor eſto iudicij mei, ſic enim erit, & tuum. mihi heri, & tibi hodie.* Per inundantiã autẽ Iordanis, ſignificatur incremẽtũ tribulationis. Per iſtos igit̃, qui tranſierunt Iordanẽ tempore inundationis, figurati fuerunt martyres in maximis tribulationibus patientes, & quod maius eſt aliqui eorum gaudẽtes, Act. 5. g. *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu conſilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.*

† *Venerunt*

gauerunt, qui morabantur in vallibus ad Orientalem plagam, & Oc-
a ¶Nolentes ad arcem virtutum,& ſuplenitæ culmen accedere.
cidentalem. Venerunt autem,& de Beniamin, & de Iuda ad præſidium 1
in quo morabatur Dauid. Egreſſuſque eſt Dauid obuiam eis, & ait: ſi
† pacifice veniſtis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vo-
bis. Si autem inſidiamini mihi pro aduerſariis meis, cum ego iniqui-
tatem in manibus non habeam, videat Deus patrum noſtrorum, & 2
† iudicet. Spiritus vero induit Abiſai principem inter triginta, & 3
ait. Tui ſumus, o Dauid, & tecum futuri filii Iſai. Pax, pax tibi, & 4
pax adiutoribus tuis. Te enim adiuuat Deus tuus. Suſcepit ergo eos 5
a Dauid, & conſtituit principes turmæ. Porro de Manaſſe transfugerunt 6
ad Dauid, quando veniebant cum Philiſthiim aduerſus Saul, vt pugna-
ret. Et non † dimicauit cum eis, quia inito conſilio remiſerunt eum
principes Philiſthinorum, dicentes. † Periculo capitis noſtri reuerte-
a ¶A Philiſthæis remiſſus eũtibus contra Saul.
tur ad dominum ſuum Saul. Quando igitur reuerſus eſt in Siceleg,
transfugerunt ad eum de Manaſſe, Ednas, & † Iozabad,& Iedihel, Mi-
chael, & Ednas, & Iozabath, & Eliu, & Salathi, principes militum in
a ¶Qui vaſtauerunt Siceleg,& vxores eius captiuas abduxerunt.
b Manaſſe Hi præbuerunt auxilium Dauid aduerſus † latrunculos. Om- 7
nes enim erant viri fortiſſimi, & facti ſunt principes in exercitu, ſed
& per ſingulos dies veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei, vſque dum 8 9
c fieret grandis numerus quaſi exercitus Dei. Iſte quoque eſt numerus 10
principum † exercitus, qui venerunt ad Dauid cum eſſet in Hebron,
d vt transferrent regnum Saul ad eum iuxta verbum domini. Filii Iuda 11
portantes clypeum,& haſtam, ſex milia octingenti, expediti ad prælium.
De filiis Simeon virorum fortiſſimorum ad pugnandum ſeptem milia cé-
e tum. De filiis Leui quatuor milia ſexcenti. Ioiada quoque princeps de 12 †
ſtirpe Aaron,& cum eo tria milia ſeptingenti. Sadoc etiam puer † egre- 13
a ¶Numerum ſacerdotum ſignificat,qui in domo patris Sadoc,ideſt Leuitici ordinati ſunt.
giæ indolis, & domus patris eius principes vigintiduo. De filiis autem
Beniamin fratribus Saul tria milia. Magna enim pars eorum adhuc ſe-
quebatur domum ſaul. Porro de filijs Ephraim, viginti milia octin- †
genti fortiſſimi robore, viri nominati in cognationibus ſuis. Et ex dimi-
dia parte tribus Manaſſe, decem, & octo milia, ſinguli per nomina ſua
f venerunt,& conſtituerunt regé Dauid. De filiis quoq; Iſſachar viri cruditi 14

A ſignificat, vel Gétiles in quibus naturalis prudentia occidit,dum cultum Dei attribuunt idolis euangelij prædicatione fugauerũt. Vnde. *Inimicos meos dediſti mihi dorſum, & o. m. diſperdiſti.*
a *Porro de Manaſſe.* Hi ſcilicet ſepté principes,q de Manaſſe venerũt
B ſignificant primos eccleſiæ doctores d Iudęa venientes qui ſeptiformi ſpiritu illuſtrati adiuuant noſtrum Dauid contra latrunculos, i. hereticos, vel ſpiritus malignos, q non ceſſant de eccleſia rapere, & captiuare quos poſ ſũt. vnde. *Deo autem gratias qui ſemper triũphat nos in Chriſto Ieſu.*
b *Aduerſus latrunc.* ✠ HIERONI. Ideſt, Amalechitas, q prædati ſunt
C vxores eius, & eorum, qui cũ eo erant.

† increper. vel puniat. Pſal. 17.f.
† iuuit eos. 1.Reg. 29.b.
† Iozabaath.
† exercituum.
2.Cor. 2.

c *Exercitus Dei.* Qui ſcilicet egreſſus eſt de Aegypto, ideſt, ſexcéta milia, ſic exponunt Hebræi. Sed myſtice in exercitu noſtri Dauid quotidie numerus fidelium creſcit, donec compleatur, qui ad vitam prædeſtinati ſunt æternam.
d *Vt transferrent.* Quia ſancti doctores maxime deſiderant, vt veteris legis cultus in ſpiritualem intelligentiam euangelij transferatur, & fiãt omnia noua.
e *Ioiada quoque princeps de ſtirpe Aarõ, etc.* Hunc tradunt Hebræi fuiſſe Phinees filiũ Eleazari, ad cuius comparationem Sadoc puer vocatus tanquam ætate, & merito minor.
f *De filiis quoque Iſſachar, viri, &c.* Doctores legis in tribu Iſſachar fuiſſe

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venerunt aũt,&c. *Illi enim Beniamin timentes ne Dauid aduẽtum eorum haberet ſuſpectum, ſicut accidit de facto, vt patet in litera ſequenti, rogauerunt illos de tribu Iuda, vt aſſociarẽt eos, vt ſic Dauid qui erat de tribu Iuda, eos reciperet ſecurius. vnde, & illi de tribu Iuda rñderunt pro eis ipſi Dauid de eorum aduentu dubitanti. vñ ſubditur.*
2 Spiritus vero. *Ideſt, audacia, & conſtantia loquendi, quia non accipitur pro ſpiritu prophetiæ.*
3 Induit Abiſai. *In Hebræo habetur* Amaſai. *& dicunt Hebræi, quòd iſte fuit Amaſa, vterque tamen fuit nepos Dauid, de duobus tamen ſororibus eius, vt dictum fuit 2.Re. 17.*
4 Te enim ad. Deus. *q.d. merito iuſtum eſt, quod homines te iuuẽt.*
5 Suſcepit ergo eos Dauid. *Confidens de verbo nepotis ſui.*
6 Porro de Manaſſe. *Non eſt intelligendum, quòd illi venirent ad pugnandum contra Saul, & alios filios Iſrael, ſed illo tempore venerũt ad Dauid, ſcilicet aliquantulum poſt, quando de illa via Dauid reuerſus fuit in Siceleg, vt habetur in litera.*
7 Hi præbuerunt aux. Dauid adu. *q ſuccenderant Siceleg, & populum captiuum duxerant, vt habetur 1. Reg. 30.*
8 Sed, & per ſingulos. *Maxime poſt mortem Saulis.*
9 Vſque dum fieret grandis. *Hoc dicitur ad denotandum venientium multitudinem, quia de Deo dicitur Iob 25.a.* Nunquid eſt numerus militum eius?
10 Iſte quoque. *Hic conſequenter ponuntur adiutores Dauid in regni adeptione, & patet litera paucis exceptis.*
11 Filij Iuda portantes. *Non eſt mirandum ſi de aliquibus tribub. aliis in ſequentibus ponitur maior numerus venientium ad Dauid in Hebron, vt habetur in litera, quia antequam Dauid veniret in Hebrõ, maior pars tribus Iudæ adhæſerat ipſi Dauid.*
12 Ioiada quoque. *Dicit hic gloſſa Hebraica, quod iſte fuit pater Banaiæ, qui ſupra nominatus eſt inter fortes Dauid.*
13 Sadoc etiam puer. *Iſtud additur ad reddendum rationem, quare nominatur inter principes, licet eſſet iuuenis.*
14 De filiis quoque Iſſachar. *Erant enim iſti ſtudioſi in lege, & ſciebant optime conſulere quid, & quando eſſet aliquid agendum, propter hoc ſequitur.* 1 Omnis

MORALITER.

1 *Venerunt autem.* Iuda cõfitens interpretatur, & Beniamin filius dextræ. Per hoc ergo, quòd venientes ad Dauid de Iuda, & de Beniamin ſimul combinantur, ſignificatur, q illi, qui peccata ſua pure fideliterque confitentur, ad dexteram Chriſti in finali iudicio ſtatuentur, Matt. 25. *Statuet oues à dextris*, quibus dicetur. *Venite bene. pa. m. percipite pa. vobis re. etc.*
6 *Porro de Manaſſe.* Manaſſes obliuio interpretatur, ideo per iſtos de Manaſſe ſignificant pauperes religioſi, qui propter Chriſtum temporalia dimittentes ea dare debent obliuioni & anhelare ad prçmia paradiſi, vt cum Apoſtolo dicant illud Phil. 3.c. *Quæ retro ſunt obliuiſcens ad anteriora extendens meipſum.* Et de iſtis ſubditur.
7 *Hi præbuerunt, &c.* Per quos ſignificantur hæretici, qui occulte ſimplices Chriſtianos decipiunt ad errorem ſuũ ptrahentes, & contra iſtos latrunculos pbent auxiliũ Dauid pauperes religioſi pro ſalute fidelium laborantes, 1. Corinth. 3.b. *Dei adiutores ſumus.*
† *De filiis Leui.* Tribus Leuitica ad miniſterium tabernaculi fuit deputata, pp quod per illos de tribu Leui ſignificant plati, & clerici deuoti, q ſunt ad miniſteriũ eccleſiæ deputati.
† *Porro de filiis Ephraim.* Intelligi poſſunt diuites, &c. Ephraim interpretatur fertilis, propter quod per filios Ephraim intelligi poſſunt diuites, & potentes huius ſeculi, qui tamen ad opera miſericordiæ liberales ſunt atque prompti, propter quod ſicut fertiles ſunt in bonis fortunæ, ſic fertiliter recipiunt bona gratiæ, & gloriæ, Matth. 5.a. *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequenter.*
14 *De filiis quoque Iſſachar.* Iſſachar interpretatur merces, iõ per iſtos ſignificantur doctores eccleſiæ docentes fideliter in ſpe mercedis æternæ, 1. Cor. 3.c. *Vnuſquiſque mercedem accipiet ſecundum laborem ſuum.* vnde ſubditur.

† *Qui*

A fuiſſe tradunt, qui ſingula tempora ceremoniarum obſeruanda docebāt; & quid facere deberet Iſrael præſcribebant. Hi doctores Eccleſiæ ſignificāt, quorum præceptis ſubditi obtemperant.
✠ THEO. Eos in admiratione habuit propter ſapiētiam, vt qui idonei eſſent, & B ſolertes ad videndum, quid ſit agēdum, & præuidedum, non ꝓphetice, ſed ſapienter, futura, & ad docendum conducibilia.

qui nouerat ſingula tēpora ad præcipiendū q̄d facere deberet Iſrael †
principes ducenti.† Omnis autem reliqua tribus eorū conſilium ſe- 1 †
quebatur. Porro de Zabulon, qui egrediebantur ad prælīū, & ſtabāt
in acie inſtructi *armis bellicis, quinquaginta milia† venerūt in auxi
lium non in corde duplici. Et de Nephthali principes mille, & cum †
eis inſtructi clypeo, & haſta triginta, & ſeptē milia. De Dan ēt præ- †
parati ad prælium vigintiocto milia ſexcenti. Et de Aſer egredien- †
tes ad pugnā, & *in acie prouocantes quadraginta milia. Trans Ior- †
danē autē de filiis Rubē, & de Gad, & dimidia parte trib. Manaſſe,
¶Prædicti, ſcilicet.
a inſtructi armis bellicis centū viginti milia. Omnes iſti bellatores, & 2
†expediti ad pugnādum corde perfecto venerūt in Hebron, vt con-
ſtituerent regē Dauid ſuper vniuerſum Iſrael. Sed & omnes reliqui 3
ex Iſrael vno corde erāt, vt rex fieret Dauid. Fueruntq; ibi apud Da
b uid tribus diebus comedētes, & bibētes. Præparauerāt enim eis fra- 4
tres ſui. Sed & qui † iuxta eos erant vſque ad Iſſachar, & Zabulon, &
Nephthali afferebant panes in aſinis, & camelis, & mulis, & bobus
ad veſcendum: farinam, palathas, vuam paſſam, vinum, oleum, bo-
ues, arietes, ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Iſrael.

a *Viginti, &c.* Apoſtoli, ſ. & Apoſtolici viri ad noſtrū Dauid cōueniūt, & ei ſpiritualiter copulantur, & alii tā ex Iudæis, q̄ gētibus vno corde, & pari voto certantes, vt fiat rex Dauid, & ipſi ſint regnū Chr̄i.
b *Tribus diebus.* Omni tēpore, ſ. fidem trinitatis tenentes, & qui primi doctores, id eſt, Apoſtoli ex diuina ſcriptura alimenta præparauerant, accipiētes, & omniū bonorum largitioni gratias agētes.

Rabbanus. D
-ad præcipiendum.
*omnibus.
†ad diſponendum. in † non corde, & corde.
Heb. pro venerunt, vt aciem diſponerent corde ſimplici & non ficto.
E

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnis autem re. *Quia cæteræ tribus eorū cōſiliis acquieſcebāt.*
2 Omnes iſti viri, &c. *Quia ante fuerat inunctus rex ſuper tribum Iuda tantum, vt habetur 2. Reg. 2.*
3 Sed & omnes reliqui. *Hoc eſt, & illi, qui nō venerūt in Hebron, ſed in ciuitatibus aliis remanſerant, deſiderabant promotionem Dauid ad regnum.*
4 Præparauerant enim eis, &c. *Hoc enim ſubditur ad oſtendendum qualiter tanta multitudo veniens ad Dauid in Hebron habuit victualia tribus diebus.*

MORALITER.

† *Qui nouerant.* Noui, ſcilicet, & veteris teſtamenti. & *Ad præcipiendum.* i. populus Chriſtianus, qui ſecūdum verba doctorum eccleſiæ debet regere mores ſuos, & actus.
† *Porro de Zabulon.* qui interpretatur pulchritudinis habitaculum, propter quod per iſtos ſignificantur illi, qui ſunt ſolliciti ſeruare munditiam cordis, & corporis, vt Deo parent habitaculum ſuæ mentis, quia ſcribitur Sap. 1. a. *In maliuolam animam non introibit ſapientia,* ſcilicet increata, *nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.*
† *Et de Nephthali.* Qui interpretatur dilatio mea, iō per iſtos ſignificant̄ homines charitatiui, quorū corda ſunt ad Deum & proximum dilatata, 2. Cor. 6. c. *Os noſtrum patet ad vos o Corinth. cor noſtrum dilatatum eſt.* Et ſequitur. *Dilatamini, & vos.*
† *De Dan etiam, &c.* Dan interpretat̄ iudicium, iō per iſtos ſignificantur boni iudices in iudicādo veritatem, & exequēdo conſtantes, ideo dicuntur parati ad prælium contra veritatis, & iuſtitiæ turbatores.
† *De Aſer egredientes, &c.* Aſer interpretat̄ beatitudo, ꝓpter quod per iſtos ſignificantur illi, qui falſam beatitudinē hui⁹ ſeculi reſpuunt, & verā beatitudinē totis viribus ꝯcupiſcūt, ꝓp quod ad pugnandum contra vitia viriliter ſe opponunt.
† *Trans Iordanem autem de filiis Ruben.* Ruben viſionis filius interpretatur, & Gad feliciter, ꝓp quod iſti duo ſimul iunguntur. Nam per Rubenitas ſignificantur excellentes in contēplatione diuinorum, & iſti iam in præſenti ſeruiunt feliciter deguſtando ſuauiter bonorum dulcedinem ſupernorum, dicente Pſal. *Guſtate, & videte, quoniam ſuauis eſt dominus, &c.* Omnes autem iſti prædicti ſunt de exercitu, & ſocietate veri Dauid Ieſu Chriſti. Pſal. 35. b.

CAP.

CAP. XIII.

a INiit autem. Apoſtolis, Euāgeliſtis, qui fidem incarnationis à Iudæis ad ſalutem gentiū trāſtulerunt. Hoc eſt enim de colle Cariathiarim, q̄ eſt in Iuda, & interpretatur ciuitas ſyluarum, ad ſe arcē domini trāſferre, de eminentia, ſcilicet ſcripturarū apud Iudæos poſita, vbi vmbra nemoroſa figurarū abundat, ad intellectū Gentilis populi, vbi fundatur eccleſia fidē domini perducere.
b *Non enim.* Quia interpretatur vet. teſt. ſpiritualē ſenſum, qui latebat, populus ille aperire non potuit, ſicut nūc reuelatus eſt Apoſtolis, & prophetis, gentes, ſ. eſſe cohæredes, & cōparticipes ꝓmiſſionis domini.
c *A Sihor.* Sihor fluuius Aegypti eſt, qui à Nilo, vt ferunt deriuat̄, & interpretatur firmamētum nouum, & turbidū. vnde. *Quid nunc tibi vis ī via Aegypti, vt bibas aquam turbidam?*
d *Cariathiarim.* Ciuitas Damaſci, quæ in Amos † Emathabal, id eſt, Emath magna, q̄ nunc Epiphania nuncupatur. Per Sihor aūt, & Emath totam

CAP. XIII.
¶Diſpoſuit. ¶Chriſtus.
a INijt autem conſilium Dauid cum tribu- 1
nis, & centurionibus, & vniuerſis princi-
pibus, & ait ad omnem cœtum Iſrael: Si
placet vobis, & a domino Deo noſtro e-
gredier ſermo quē loquor, † mittamus ad
fratres noſtros reliquos in vniuerſas re-
giones Iſrael, & ad ſacerdotes, & Leuitas
qui habitant in ſuburbanis vrbium, vt congregentur ad nos,
b & reducamus arcam Dei noſtri ad nos. Non enim requiſiui-
mus eam in diebus Saul. Et reſpondit vniuerſa multitudo, vt
ita fieret. Placuerat enim ſermo omni populo. Congregauit
c ergo Dauid cunctum Iſrael, à † Sihor Ægypti, vſque dum
d ingrediaris Emath, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim.

†diſpergamus vt mittamus huc, & illuc.
F
Ierem. 2. d.
†Theman. Amos 1. d.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 INijt autem. *Poſtquam deſcripta eſt ipſius Dauid inunctio, hic conſequenter deſcribitur ſui regiminis diſpoſitio, q̄ quidē eſt optima q̄n incipit à diuinis, quia q̄n rex, qui in temporalibus eſt Dei vicarius bene ſe habet erga Deum, Deus in agendis dirigit eum. ergo primo deſcribitur deuotio Dauid erga Deum in arcæ veneratione. ſecundo in tēpli ædificatione c. 17. tertio in cultus diuini ampliatione, c. 23. & inter iſta ponuntur illa, quæ pertinēt ad bonitatē ſui regiminis. Circa primum arcæ deportatio inchoatur, & ſecundo interrupta cōſummatur, c. 15. Circa primū, primo deſcribitur reuerentia Dauid in diuinis. ſecūdo eius prudentia in humanis c. 14. Reuerentia vero Dauid in diuinis oſtenditur in reuerenti deportatione arcæ teſtamenti, q̄ quidē deportatio primo incipitur. ſecundo ꝓp impedimentum ſuperueniens interrumpitur, ibi.* Cum autem perueniſſent. *Sententia autem huius c. patet ex dictis, 2. lib. Reg. 6. cap. hoc excepto.*

1 Cum

MORALITER.

1 *Iniit autem conſilium.* Expoſitio myſtica huius cap. poſita eſt 2. Regum 6.

1 Miſit

G totam terram promiſſionis comprehẽdit. Per Sihor riuũ.ſ. A vel torrẽtem,ſignificat Aegypti auſtralẽ partẽ. Per Emath Ioſu.15.d. vero Septentrionalẽ. *Cariath.* quę alibi Cariathbaal ciuitas ſaltuum,vna de vrbib. Gabaonitarum in tribu Iuda in nono miliario ab Helia euntibus Dioſpolim,de qua fuit Vrias propheta, quem interfecit Ioachim in Ieruſalem ſecundum Ieremiam. Filius quoque Sobal Cariathiarim dicitur, ſicut ſuperius oſtenditur.

c *Eo quod diuiſiſſet dominus Ozam.* Tradũt Hebræi, Abinadab ſacerdotẽ iuſſiſſe filijs ſuis Oza & Haio, vt portarent arcam humeris ſecundũ præceptũ legis. Sed quia nõ portauerunt, nec Caathitis portãdã dederũt, percuſſit dñs Ozã, & diuiſit. ✻ Hierom. Fuit peccatum in non portando, in ſuſtinendo arcã iam pœna peccati.

a Et aſcendit Dauid,& omnis vir Iſrael ad collem Cariathiarim, qui eſt in Iuda, vt afferret inde arcam domini ſedentis ſuper cherubim, † vbi inuocatum eſt nomen eius. Impoſueruntq; arcam Dei ſuper plauſtrum nouum de domo Abinadab. † Oza autem & fratres eius minabant plauſtrũ. Porro Dauid & vniuerſus Iſrael ludebant coram Deo omni virtute,& in cãticis,& in cytharis, & pſalterijs, & tympanis, & cymba-

a ¶In regum Nachor, pro quo Aquila interpretatur aream præparatam. Chidon, autem interpretatur clypeus,& dicitur eſſe locus ubi dictum eſt Ioſue Leua clypeum contra urbem Hai.

b lis,& tubis. Cum autẽ perueniſſent ad aream Chidon, tetendit Oza manum ſuam, vt ſuſtentaret arcam. Bos quippe laſciuiens paululum inclinauerat eam. Iratus eſt itaque dominus contra Ozam, & percuſſit eum, eo quod tetigiſſet arcam, & mortuus eſt ibi coram domino. Contriſtatusque eſt Dauid, eo c quod diuiſiſſet dominus Ozam, vocauitq; locum illum, diuiſio d Ozæ vſque in præſentem diem, & timuit Dauid Deum tunc temporis, dicens: Quomodo poſſum ad me introducere arcam Dei? & ob hanc cauſam eam non adduxit ad ſe, hoc eſt in ciuitatem Dauid, ſed auertit in domũ Obededom Gethæi: Manſit

a ¶Fide, ſpe, & charitate.

e ergo arca Dei in domo Obededom tribus menſibus,& benedixit dominus domui eius, & omnibus quę habebat.

Ierem.26.f. a *Omnis vir.* Electus nobilior. Numerus autem horum virorũ in Regum comprehenſus eſt, vbi legitur. *Congregauit autem Dauid omnes electos ex Iſrael triginta millia.* 1.Reg.6.a. Hierom. Rabbanus. b *Cum autem perueniſſent, &c.* Ventũ eſt B ad aream Chidon.i. clypeum, quia in eccleſia certa eſt Dei protectio, vnde *Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ, coronaſti nos.* Pſal.5.c. 2.Reg.6.b. Vbi ſacerdos incautius arcã tangens a domino percuſſus eſt, ſic & populus Iudæorũ qui gentibus inuidet, & dum legẽ vult euãgelio miſcere, vtrumque perdit. Occiſo ſacerdote, diuertit Dauid arcã dñi in domo Obededõ Gethæi, qa reſpuẽtib Iudæis verbũ Dei, Apoſtoli conuerſi ſũt ad gẽtes. Vñ & locus areæ Nachor, q̃ gẽtiũ pparationẽ demõſtret, pcuſſo Oza dr̃, quia relicto illo ſalus gentibus facta eſt. Obededõ q interpretatur ſeruiens homo, populũ Gentilẽ ſignificat, de quo dicitur. *Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi.* Act.13.g. Pſal.17.g. Ibidem f. Abiectio quoque Iudæorũ, quaſi percuſſio Ozæ pmittitur ſic. *Eripies me de cõtradictionibus p.* Geth, qui interpretat̃ torcular, crucem ſiĝat, in qua vitis vera calcata eſt & expreſſa. Vñ gentium populus poteſt dici Gethæus, tanquã dicat. *Mihi abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti* Gal.6.c. C

† ſuper quam. † Ahio † diuertit.

d *Diuiſio, Ozæ.* Traditur quod aruiſſet brachium eius & humerus, vbi arca domini portanda erat, & in illius loco, diuiſio quædã facta eſt. ✻ Theod. Oza punitus fuit cum eſſet Leuita, non ſacerdos, quoniam auſus ſit ad eam appropinquare. Erat enim ſolum ſacerdotũ eam ferre humeris. Poſtquam autem timẽs Dauid non auſus eſt eam in domum ſuã adducere, ſed eã ſtatuit in domo Obededom Gethæi, oſtendens Deus ſe nõ noſſe differentiam Iſraelitæ, & alienigenæ, ſed ſolam honorare pietatem. Effecit enim vt domus alienigenę abũdaret oẽ genus bñdictionibus. Hos fõtes Dauid cõſpicat̃, ĩ regiã arcã rurſus trãſtulit. e *In domo Obededom.* quia & ipſe Leuita. Cognita autẽ cauſa pro qua Oza percuſſus eſt, iuſſit Dauid arcam portari proprijs Leuitarum humeris, ſicut patet in ſequenti. Notãdum quantum delinquat qui corpus domini indigne accipit, ſi deuotus ſacerdos interijt, qui arcam dominici figuram corporis minori quam debuit veneratione corripuit. Allegor. autem Dauid Chriſtum, arca eccleſiam ſignificat, quam vult Chriſtus in ciuitatem ſuam adducere. Vnde. *Nõ ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* Et alibi. *Cæcitas ex parte contigit in Iſrael, &c.*

Eo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum autem perueniſſent. 2.Reg.6. dr̃. Ad aream Nachor ad *quod dicendum eſt, quod ille locus erat binomius, vel dominus loci, & ſic ponitur hic vnum nomen, aliud vero 2.Reg.6.cap.*

CAP. XIIII.

MIſit quoque Hiram rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina & artifices parietũ lignorũq; vt ædificarẽt ei domum. Cognouitq; Dauid, quod cõfirmaſſet eum dominus in regem ſuper Iſrael, & ſubleuatum eſt regnum ſuum ſuper populum eius Iſrael. Accepit quoq; Dauid † a alias vxores in Ieruſalem, genuitque filios & filias. Et hæc nomina eorum qui nati ſunt in Ieruſalem, Samua, & Sobab, Nathan, & Salomon, Iebahar, & Eliſua, & Eliphalet, Noga quoque, & Napheg, & Iaphia, Eliſama, & Baalida, & b Eliphalet. Audientes autem Philiſthijm quod vnctus eſſet † Dauid in regem ſuper vniuerſum Iſrael, aſcenderunt omnes

CAP. XIIII. *MIſit quoque Hiram.* Sequitur. a *Accepit quoq; Dauid &c.* Rabbanus. Multæ vxores Dauid, multas gẽtes ſignificãt, quæ per fidem Chriſti copulantur. Cõcubinæ hęreticorũ eccleſias quę Chriſtiani nominis titulo gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra Chriſtum ſequuntur, non coniuges, ſed cõcubinæ dicũtur. Nunc reges ſi plures, habeant vxores crimẽ eſt, qa figuræ tranſierunt. b *Audientes autem.* Diffamata euangelij gratia, & regno Chriſti vbiq; prædicato gentes vndique ſurrexerunt contradicentes euangelio pacis. ✻ Hieronymus. Tradũt Philiſthæos idolum habuiſſe, cui in lachrymis hominum ſacrificiũ parabatur. Huic illi more ſuo lachrymis ſacrificabant. Et eis ex aduerſo Dauid venit in quorum capitib. iam

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

Diuiſio. 1 MIſit quoque. *Hic cõſequẽter deſcribit prudentia Dauid in agẽdis, et primo in multiplicatione amicorũ, ſecũdo in debellatione aduerſariorum, ibi.* Audientes autem *& virumq; ſubleuat ad regni ſui firmamentum, vt patet. Sententia aũt huius cap. patet ex dictis 2.Re.5. vſque ad finem illius ca. hoc excepto &c.*

Non

MORALITER.

1 *Miſit quoque.* Expoſitio myſtica huius ca. poſita eſt 2.Reg. 5. vſque ibi.

† *Accepit quoq;.* Per Dauid ſignificatur Chriſtus, vt dictũ eſt frequenter. Per primas eius vxores intelligi poſſunt ſynagoga & eccleſia prout diuidit̃ ꝯ ſynagogã. Quæ quidẽ eccleſia in allegorico ſenſu Ieruſalẽ nominatur. Igitur per vxores quas accepit Dauid in Ieruſalem perſonę deuotę ſignificantur, quæ in eccleſia per obſeruantiã caſtitatis vel integritatem fidei, Chriſto deſponſantur, 2.Cor.11. *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.*

† *Audientes au.* Huius expoſitio myſtica poſita ẽ 2.Reg.5.c.

Fecit

iam furor domini ſæuiebat quando ad eos ventum eſt: Iō timuerunt gentes Dauid propter idolum deſtructum, cui humanis lachrymis ſacrificabatur.

a *In cacumine pyrorum.* In Hebræo vero, *flentium*, i. idolorum venire iubet, in quibus confidebant, quia ad fletum æternum ducunt. *Cum audieritis*, inquit, *ſonitum gradientis in cacumine flentium.* ideſt, cum audieris ab angelis Paganorum idola deſtrui, in quibus eſt omnis fortitudo eorum, tūc inibis prælium quia dominus ante te percutiet caſtra Philiſthinorū. Inuiſibilis Deus, qui in maieſtate ſua præminet vniuerſis, per inuiſibilia præſentiā ſuā oſtendit. vnde *Inuiſibilia ipſius à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.* Innuitur, quoq; fidelib. vt auxiliū Dei quærant in omnib. & pficere ſe in certamine cōfidant, cum domini aduētū ſibi adeſſe ſentiūt. Cacumina vero pyrorum ſignificāt altitudinē ſanctorum. Dat Deus ſignum doctoribus ſanctis ad pdicandum miſſis, vt ſequantur, ſcilicet, deuotionis miniſterio, quos ſpiritus ſanctus dirigit præmonendo.

b *De Gabaon vſque Gazera.* Percutit Chriſtus, qui in colle ſuperbiæ cōſiſtunt, & conterit ſepem duritiæ, eorū diuidens pertinaciā, vt ſolus dominetur in orbe terrarum. vnde ſequitur: *Diuulgatumque eſt nomen Dauid in vniuerſis regionibus, & dominus, &c.*

a ¶Non fidei deuotione, ſed dolo nequitiæ, ideo non meruerunt venire, quia ſcilicet noluerunt credere.
b ¶beneficij ſui munera oſtendens, ſed qui ingratus fuit mortem ſibi acquiſiuit.

vt quærerent eum. Quod cum audiſſet Dauid, egreſſus eſt obuiam eis.
Porro Philiſthijm veniētes diffuſi ſunt in valle Raphaim. Conſuluitque
Dauid dominum, dicens. Si aſcendam ad Philiſthæos, & ſi trades eos
in manu mea? Et dixit ei dominus. Aſcende, & tradam eos in manu
tua. Cumque illi aſcendiſſent in Baalpharaſim, percuſſit eos ibi Dauid,

a ¶Cum fideles ſibi per electionem gratiæ coniunxit, & infideles expulit.

& dixit. Diuiſit Deus inimicos meos per manum meam, ſicut diui
duntur aquæ. Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius Baalpharaſim.
Dereliqueruntque ibi deos ſuos quos Dauid iuſſit exuri. Alia etiam vi
ce Philiſthiim irruerunt, & diffuſi ſunt in valle. Conſuluitque rurſum
Dauid Deum, & dixit ei Deus. Non aſcendas poſt eos, † recede ab eis, 1
& venies contra illos ex aduerſo pyrorum. Cumque audieris ſonitum
2 gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egreſſus
eſt enim Deus ante te, vt percutiat caſtra Philiſthiim. Fecit ergo Da-

¶Chriſtus. a ¶Pater. b Dæmonum, vel mundi principatum. c ¶Collis, vel ſublimitas.

uid ſicut præceperat ei Deus, & percuſſit caſtra Philiſthinorum de Ga-

a Sepem eius, vel diuiſionem. b ¶Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.

baon vſque Gazera. Diuulgatumque eſt nomen Dauid in vniuerſis re- 2
gionibus, & dominus dedit pauorem eius ſuper omnes gentes. 3

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non aſcendas poſt.* Per hoc non eſt intelligendum, q Dauid retrocederet ab aduerſariis, ſed de mandato Dei declinauit a latere gyrando exercitum Philiſthinorum, vt in alia parte ſigno ſibi à Deo dato inuaderet ipſum, vt habetur 2. Re. 5. 2 *Diuulgatumque eſt no. Da.* propter duplicem victoriā prædictam. 3 *Et dominus dedit, &c.* Quæ erant in circumitu regni ſui, ita quòd nullus audebat regnum ſuum moleſtare.

CAP. XV.

a *Fecit quoq;.* ✠HIER. Dauid aliud nouum tabernaculum fecit, quo iſtud, quod à Moyſe factum fuerat in eremo cooperiret. ✠COMESTO. Porro fecit Dauid tabernaculum iuxta domum ſuam ad reponendam arcam, & poſuit in eo quaſdam de veterib⁹ cortinis.

✠ THEODO. Non curru arcā ſuſtulit, ſed per ſacerdotes. Suſtulerunt, inquit, eam, ſicut mandauit Moyſes in ſermone domini Iſrael. Sequitur.

b *Tunc dixit Dauid: illicitum eſt, &c.* Non vult Chriſtus, vt indigni eccleſiaſtico fungantur officio, ſed eruditi ſcientia, & morum honeſtate ſpectati portant arcam Dei, ideſt eccleſiā humeris pij laboris, & exultant. vnde: *Fac opus Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple.* 1. Tim. 4.

c *Congregauitq; vni. Iſr.* Non ſolū Dauid, ſed ēt oēs prophetæ in eccleſia Chriſti dictis, & factis incarnatiōi præbuere locū, vt citius

CAP. XV.

a ¶Eccleſias. b ¶Catholica eccleſia toto orbe diffuſa.

a Fecit quoque ſibi domos in ciuitate Dauid, & 1
a ¶Quia in præſenti eccleſia incarnationis, & paſſionis myſterium commendat.
ædificauit locum arcæ Dei, tetenditque ei ta- 2
b bernaculum. Tunc dixit Dauid: Illicitum eſt, 3
vt à quocunque portetur arca Dei, niſi à Leuitis
quos elegit dominus ad portandum eam, & ad
c miniſtrandum ſibi vſque in æternum: Congre- 4
a ¶Omnes fideles. b ¶Eccleſiam, vt ibi ſcilicet incarnationis myſteria venerentur.
gauitque vniuerſum Iſrael in Ieruſalem, vt afferretur arca Dei in lo-
a ¶Prælatos. b ¶Iunioris dignitatis.
cum ſuum quèm præparauerat ei, necnon, & filios Aaron, & Leui- 5
tas. De filijs Caath, Vriel princeps fuit, & fratres eius cen-
tum viginti. De filiis Merari, Aſaia princeps, & fratres eius

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

Fecit quoq;. *Hic deductio arcæ prius interrupta ex cauſa dicta 13. c. conſummatur, & primo deſcribitur arcæ deportatio, ſecūdo ipſius deportatæ debita veneratio. c. 16. Prima in duas, quia primo deſcribitur ad hoc debita præparatio. ſecundo ſubditur deuota portatio, ibi.* Et tulerunt filij Leui ar. *Circa primum dicitur.*

1 Fecit quoque. *De iſta ædificatione dictum eſt ſupra 11. c. ſed hic breuiter reſumitur, eo quod Dauid fecit ſibi apportari arcam ad ciuitatem regiam, vt haberet prope ſe locum cultui diuino aptum. vnde ſubditur.*

2 Teten. ci. *Iſtud fuit aliud à tabernaculo, quod fecerat Moyſes, quia illud remanſit in Gabaa vſque ad ædificationem templi per Salomonem, vt habetur infra 21.*

3 Tunc di. Dauid. illi. eſt. *Hoc enim dicit per conſiderationem legis: Nu. 4. c. & 7. & per mortem Ozæ, eo quòd arcam fecerat deportari ſuper plauſtrum per boues.*

4 Congregauitque vniuerſum Iſrael. *vt cum maiori ſolennitate fieret deportatio arcæ.*

5 Necnon, & filios Aaron, &c. *vt dirigerent Leuitas in arcæ deportatione, ita quod offenſio Dei non veniret ſuper eos. vnde poſtea ſubditur.*

MORALITER.

† 1 *Fecit quoque.* Per quā ſignificatur eccleſia, quę eſt ciuitas Chriſti. ciuitas enim dicitur quaſi ciuium vnitas. Omnes aūt qui numero, & merito ſunt de eccleſia Dei, vniti ſunt ī fide & charitate Chriſti. Per domos igit̄ in ciuitate Dauid ſignificant̄ diuerſi ſtatus in eccleſia, ſ. prælatorum, clericorū, religioſorum, & laicorum, in quibus omnibus habitat per gratiam verus Dauid Ieſus Chriſtus.

3 *Illicitum eſt, &c. à Leuitis.* Per quod ſignificatur, quòd in miniſterio ſacramenti Euchariſtię in quo continetur Chriſtus, ſoli ſacerdotes, & miniſtri ad hoc ordinati accedere debent & non alij, propter quod ſequitur infra.

† MORA-

vt citius aduenieus ſuſciperetur, cū fuiſſet ante prophetatus.
A a Sanctificamini cum fratr. Miniſtri no. te. vita, & doctrina de-
Leui 19.a. bent eſſe mundi, quib. dicitur. Sancti eſtote quoniam ego ſanctus
ſum. Qui rectæ fidei verbis, & exemplo operis debēt fidelib.
commendare incarnationem Chriſti, & redēptionem humani generis, &c.
Nablum cithara. b Nablis videli. &c. Nablum Hebraice, Pſalteriū Græce, laudatorium Latine. Habet Pſalterium ventrem obeſum in ſuperioribus, vt chordarum fila religata diſciplinabiliter percuſſa, ſuauiſſimā reddant cantilenā. († diuiſit.) Huic cithara videtur contraria, quæ in imo cōtinet, quod pſalteriū in capite. († quia non quæſiuimus, vel cõſuluimus eum ſecundum ritum.) Pſalterium cum decem chordis
B eccleſia eſt cum decalogo legis. Huic oppoſita eſt cithara, quæ vigintiquatuor chordis in modum Deltæ literæ componitur, (vt peritiſſimi tradunt,) & per digitos in diuerſos modos concitatur. Hæc eccleſiam ſignificat, quæ cum vigintiquatuor ſeniorum dogmatibus trinam habet formam in modum Deltæ literæ, & fidem ſanctæ Tri-
C nitatis ſignificat. († ſuper Halamoth, eſt nomen inſtrumēti muſici vide titulum. Pſal. 9. & 45.) Per manus autem Apoſtolorum, & Euangeliſtarum in diuerſos modulos vete. & no. teſtamenti, aliter in litera, aliter in ſenſu concitatur figuraliter.
c Lyris. Lyra dicitur, ἀπὸ τοῦ λύριν, i. à varietate vocum, eo q diuerſos faciat ſonos. Hæc eccleſiam ſignificat, quæ in varietate diuerſarum diſciplinarum hiſtorice allegorice, tropologice, & per anagogen ſuauem ſonum exprimit, ſed à ſymphoniæ ſimplicitate non recedit. Cymbala autem adinuicem percuſſa ſonū faciūt: vnde. *Laudate eum in cymbalis bene ſonantibus, &c.* Cymbala bene ſonātia ſunt labia noſtra, quæ percuſſa adinuicem ſuauē humanę vocis harmoniam reddunt.
d *Pro octaua canebant. &c.* In die ſcilicet iudicii aduentum domini ſignificabant, in quo finita ſeculi hebdomada veniet ad iudicium. Vnde ſextus Pſalmus, qui cum tremore iudicii cantatur, tali titulo prænotatur. Hic autē numerus magna continet ſacramenta. Octo animæ ingreſſę ſunt in arcam Noe, & mundo pereunte ſaluatę. Octauus filius Ieſſe fuit Dauid, quem dominus elegit. Die octauo purificat circuncíſio. Die octauo, ideſt dominico ſurrexit Chriſtus.

ducenti viginti. De filijs Gerſon, Ioel princeps, & fratres eius
centum triginta. De filijs Èliſaphan, Semeias princeps, & fra-
tres eius ducenti. De filiis Hebron, Eliel princeps, & fratres
eius octóginta. De filiis Oziel, Aminadab princeps, & fratres
eius cētum duodécim. Vocauitq; Dauid Sadoc, & Abiathar
ſacerdotes, & Lauitas, Vriel, Aſaiam, Ioel, Semiam, Eliel, &
Aminadab, & dixit ad eos. Vos q eſtis principes familiarum
a Leuiticarum, ſanctificamini cum fratribus veſtris, & afferte
arcam domini Dei Iſrael ad locum, qui ei præparatus eſt, ne 1
vt à principio, quia non eratis præſentes, † percuſſit nos do- 2 3
minus, † ſic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. San- 4
ctificati ſunt ergo ſacerdotes, & Leuitæ, vt portarent arcā do
mini Dei Iſrael. Et tulerunt filii Leui arcam Dei, ſicut præce- 5 6
perat † Moyſes, iuxta verbum domini, humeris ſuis in vecti-
bus. Dixitque Dauid principibus Leuitarum, vt conſtituerēt 7
b de fratribus ſuis cantores in organis muſicorum, nablis vide 8
c licet, & lyris, & cymbalis, vt reſonaret in excelſis ſonitus læti
tiæ. Conſtituerūtq; Leuitas, Heman filium Ioel, & de fratri-
bus eius Aſaph filium Barachiæ. De filiis vero Merari, fratri-
bus eorum, Ethan filium Caſaiæ, & cum eis fratres eorum. In
ſecundo ordine Zachariā, & Ben, & Iaziel, & Semiramoth,
& Iahiel, & Ani, & Eliab, & Banaiam, & Maſiam, & Matha-
thiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obededom, et Iehiel, ia-
nitores. Porro cātores Heman, Aſaph, et Ethan in cymbalis
æneis concrepātes. Zacharias autē, et Oziel, et Semiramoth,
a ¶ In pſalterio ſaluatoris aduentum prædicabant, quem mirabili ſecreto diuinitatis pro hominum ſalute diſpoſuit.
et Iahiel, et Ani, et Maaſias, et Banaias in nablis † arcana
cātabāt. Porrò Mathathias, et Eliphalu, et Macenias, et Obe-
d dedom, et Iehiel, et Ozaziu, in citharis † pro octaua canebant, 9

Porro.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne, vt à prin. *ſcilicet, portationis arcæ, vt dictum eſt c. 8.*
2 Quia non erat. præ. *vos, qui ſcitis legem.*
3 Percuſ. nos. *Quia percutiendo Ozam morte ſubita, Dauid & totus populus fuit timore percuſſus, quod non fuiſſet factum ſi ſacerdotes ſcientes legem fuiſſent præſentes, quia non permiſiſſent arcam ſuper plauſtrum portari.*
4 Sanctificati ſunt. *Per continentiam ab vxoribus orationes, & ieiunia, & conſimilia.*
5 Et tulerunt. *Deſcripta debita præparatione, hic conſequenter deſcribitur deuota deportatio, ſcilicet cum laudibus diuinis, & ſacrificiis & hoc eſt, quod dicitur.* Et tulerunt fi. Le. *de loco vbi erat in Gabaō.*
6 Sicut præceperat Moyſes. *Nu. 3. Vbi præcipitur, quod arca per Leuitas de ſtirpe Caath in propriis humeris, & veſtibus deportetur.*
7 Dixitque Dauid, &c. cant. *Ad canēdum diuinas laudes, non ſolum vocibus humanis, ſed etiam cum hoc inſtrumentis muſicis. iō ſubditur.*
8 In organis. *Duæ ſunt ſpecies citharæ. Lyra enim tangitur cum plectro, nablum vero cum digitis. vnum tamen pro alio frequenter ponitur, & econuerſo. & legatur litera, ſicut iacet vſque ibi.*
9 Pro octaua canebant. *Aliqui libri habent epinicion, tamem idē ſignificant, ſecundum quod dicunt expoſitores noſtri, & eſt ſignificatio iſta, victori Deo triumphus, ſiue palma. & ſecundū expoſitores noſtros hoc erat principium cantici, quod cantabant, & frequēter reſumebat in proceſſu cantici, ſicut in cantileuis. Quod autem dicitur hic.* Pro octaua canebant epinicion. *Per hoc intelligitur octaua reſurrectionis Chriſti, quia tunc obtinuit palmam, & triumphum, quæ quidem reſurrectio, ſiue gloria reſurrectionis figurabatur per cantū illū. In Heb. vero habetur ſic.* Super octauā ad fortificādum, vel vincendū. *Quod ſic exponunt Hebræi ſuper octauam, ideſt, ſuper inſtrumentum octo chordarum, in quo canebant laudes, & eſt modus loquendi Hebraicus, ſuper octauam, quaſi dicat, inſtrumento muſico octo chordarum. Ad fortificandum, vel vincendum, ſicut enim in ſolennitatibus magnis vnus chorus in eccleſia nititur in cantu aliũ ſuperare, ſic etiam iſti Leuitæ faciebant.*

1 Pro-

MORALITER.

4 *Sanctificati ſunt ergo ſacerdotes, & Leuitæ, vt portarent arcam domini, &c.* Per quod ſignificatur, quòd in miniſterio ſacramēti Euchariſtię, vt debite fiat non ſufficit gradus ordinis, niſi cum hoc ſit puritas mentis, & corporis.
7 *Dixitque Dauid principib. Leuitarum, vt conſtituerent de fratrib. ſuis, &c.* Per quę ſignantur orationes deuotę, q̄ fiunt in eccleſia, in quibus etiam cantus addendus eſt aliquando, & melodia, pro quanto fácit ad excitationem deuotionis varię. Nā quę melodię varias excitant paſſiones. Nā aliquę excitant ad audaciā quib. vtunt homines in bellis, & aliquę ad cōpaſſionē, quib. vtebantur antiquitus in ſepulturis, & aliquę ad diſſolutionem, quibus iuuenes vtuntur in choreis, & aliquę ad deuotionem, quibus, & non aliis vtendū eſt in eccleſijs.

† *Michol*

a ¶Victor Deo triumphus, & palma.
ἐπινίκιον epinicion ſuper victorijs. Chonenias autem princeps
a ¶Quia ſpiritu prophetiæ plenus melodias, & verba cantoribus ad memoriam reuocabat.
Leuitarum † prophetiæ præerat, & ad præcinendam melodiam 1
Erat quippe valde ſapiens. Et Barrachias, & Elcana, ianitores 2
a arcæ. Porro Sebenias, & Ioſaphat, & Nathanaël, & Amaſai, &
b Zacharias, & Banaias, & Eliezer ſacerdotes clangebant tubis
coram arca Dei, & Obededom, & Iehias erant ianitores arcæ.
a ¶Poſtquam plenitudo gentium intrauerit ad fidem, reuertetur arca Dei in ciuitatem David, idest, ad iudæos prædicantibus Elia, & Enoch gratia Chriſti connectetur.
Igitur Dauid, & omnes maiores natu Iſrael, & tribuni, ierunt
¶Martyrio coronati.
ad deportandum arcam fœderis domini de domo Obededom
cum lætitia. Cumque adiuuiſſet Deus Leuitas, qui portabant 3
a ¶Martyrio coronati. b ¶Triturantes arcam Dei ſeptiformi ſpiritu pleni.
arcam fœderis domini immolabantur ſeptem tauri, & ſeptem
a ¶Duces gregis.
arietes. Porro Dauid erat indutus ſtola byſſina, & vniuerſi 4
Leuitæ, qui portabant arcam, cantoreſque, & Chonenias prin-
c ceps † prophetię inter cantores: Dauid autem indutus erat
etiam ephod lineo. Vniuerſuſque Iſrael deducebant arcam fœ-
deris domini in iubilo, & ſonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis,
& nablis, & citharis concrepantes. Cumque perueniſſet arca fę-
deris domini vſque ad ciuitatem Dauid, Michol filia Saul pro-
d ſpiciens per feneſtram vidit regem Dauid ſaltantem atque lu-
dentem, & deſpexit eum in corde ſuo.

a *Porro Sebenias, & Ioſaphat, &c.* Hi ſeptem ſacerdotes corã arca tubis canentes ſancti prædicatores ſunt ſeptiformi ſpũ gratiæ pleni, qui euangeliũ in eccleſia Chriſti prædicant, & ſacramentum incarnationis auditoribus prædicant.

b *Clangeb.* Aliter fit tuba cõgregandi populi cõductionis aliter victoriæ, aliter pſequẽdi inimicos, aliter cõcluſionis ciuitatũ, &c. Tuba autẽ conſuetudinaria apud rerum peritos hoc modo formatͬ, vt tribꝰ fiſtulis ęreis in capite anguſto inſpiretur, ſicut p quatuor vociducas æreas, quæ per ęcũ fundamẽtũ quaternas voces producũt mugitũ vehemẽtiſſimum proferãt, quæ ſignificant euangeliũ trina cõfeſſiõe trium perſonarũ in capite anguſto, i. in natiuitate Chriſti diuinitus inſpiratũ. p quatuor vociducas æreas, i. p quatuor euangeliſtas, æreo, i. ſtabili fidei, & opis fundamẽto in orbe vocem vehementiſſimam quaſi tubæ congregantis vocẽ emittere.

c *Dauid autẽ.* Chriſtus incarnatiõis ſuę & paſſionis exemplum antea à Iudæis occultum manifeſtat. lignum namque de terra ortum multiplici labore ad candorem veſtis perueniens, veritatem humanæ carnis inter flagella triumphantis oſtendit. & hoc eſt. *Dauid erat in Ephod.*

THEODORET. Sæpe diximus, qđ Ephod Aquila dixit, ἐπένδυμα, i. ſuper indumentum, Symmachus autem ἐπωμίδα, idest, ſuperhumerale. Sed erant ſuperindumẽta ſacerdotalia erant, & communia. Eſt autem perſpicuum, quod magnus Dauid, cum eſſet pius ac religioſus, legem non eſſet tranſgreſſus, neq; ſacerdotalem auſus eſſet induere veſtem. Sed docet oratio, quod induit eam, quam nũc vocamus ἀρκάδιμ.

GREGO. Libet intueri quanta virtutum munera Dauid perceperat, & in omnibus, quã fortem humilitatẽ ſeruabat, quẽ non extolleret ora leonũ frangere, vrſorum brachia diſſipare, deſpectis fratrib. eligi, reprobato rege in regem vngi, horrẽdũ Goliã vno lapide ſternere, à rege propoſita extinctis Allophilis numeroſa preputia reportare, promiſſum tãdẽ regnũ percipere, totũ Iſraelẽ ſine contradictione poſſidere. Cum tñ arcã Dei Ieruſalem reuocat oblitus ſe prelatũ, omnib. populis admiſtus ante arcam ſaltat. Et quia corã arca ſaltare, (vt creditur) mos vulgi fuerat, in diuino obſequio ſe per ſaltum rotat. Ecce quem dominus cũctis ptulit ſe ſub D.
domino exęquando minimis, & abiectũ exhibendo contẽnit. Non poteſtas regni ad memoriam reducitur. *Non ſubiectis vileſcere metuit.* Non ſe honorẽ prelatum ante eius arcã, q honorem dederat recognoſcit. Coram dño egit debilia, vel extrema, vt illa humilitate ſe ſolidaret, q corã omnibus geſſerat fortia. Quid alij ſentiant ignoro, ego Dauid ſaltantẽ, plus ſtupeo, quã pugnantem. Pugnãdo hoſtẽ ſubdidit, ſaltando ſeipſum. Quẽ cum filia Saul adhuc tumore regij generis inſana eum humiliatũ deſpiceret, dicens. *Quam glorioſus fuit hodie rex Iſrael diſcooperiens ſe ante ancillas ſeruorum ſuorum, et nudatus quaſi vnus de ſcurris,* audiuit *Ludam ante dominum, qui elegit me potius, quã patrem tuum,* & paulo poſt. *Ludã, & vilior fiã plus, quam factus ſum, &c.* Q. Vileſcere coram hominibus appeto, quia ſeruare mihi corã domino per humilitatem regnũ quæro. Sunt qui de ſe humilia ſentiunt, & in honoribus poſiti nihil ſe eſſe, niſi puluerẽ perpendunt, ſed hominibus viles apparere refugiunt, & quod interius cogitant rigida, exterius venuſtate palliant. Sunt; qui viles hominib. videri appetunt, & omnino, quod ſunt deiectos ſe exhibendo contẽnunt, ſed intus ex merito oſtenſę vilitatis intumeſcunt, & tanto corde elati ſunt, quanto in ſpecie elationẽ pmunt. vtraque elationis bella magna Dauid circunſpectione dephẽdit, mira virtute ſuperauit. Qui. n. de ſe intus humilia ſentiens, honorẽ exterius non qrit, dicit. *Ludam, & vilior fiam.* Et quia per hoc, q, vilẽ ſe exterius prębuit, interius vero non intumeſcit, adiungit, *Eroque humilis in oculis meis.* q. d. qualẽ me exterius deſpiciẽs exhibeo, talem interius attẽdo.

d *Michol filia Saul.* Cũctis exaltãtib. & ad arcę introitũ hymnis reſonãtib. ſola Michol filia Saul abeſt, imo ĩ ſpeculis Dauid hũc humiliatũ deſpicit, quia credentib. in fine Iudæis quidã Chriſtũ pfeſſione, Antichriſtũ ſequuntͬ opere, quib. congruit, q, Michol, q̃ ad figurandã carnaliũ inſtabilitatẽ aqua oĩs interpretatur, nõ vxor Dauid, ſed Saul filia dr̃. Qui enim Chriſto ſpecie tenus ſeruiunt, non cum illo coronantur, ſed cum perſecutoribus quos imitati ſunt, damnantur. Quãuis autem praui humilitatem contemnant eccleſiæ, nihilominus arca Dei in locum ſuum peruenit.

CAP.

Marginalia: – & ad præcinendam: melodiam. — 2. Reg. 6. d. — Rabbans. — D — E — F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Prophetiæ præerat.* Quia oſtendebat eis, quę dicta prophetica debebant canere.

2 *Et Barachias, & Elcana.* Quia dum portaretur arca, canebãt ſolicite ne aliq indebito modo appropinquarẽt ad eã, ſicut quãdo erat in tabernaculo cuſtodiebant portas, ne aliqui indebite ſe ingererent.

3 *Cumque adiuuiſſet Deus.* Dicunt hic Hebręi, q, iſtud adiutorium intelligitur per hoc, quòd arca portabat ſeipſam, hoc eſt dictum, quòd diuina virtute ſic portabatur, quod Leuitæ portatores eius nullum pondus ſentiebant, & pro iſto miraculo fuit facta immolatio.

4 *Porro Dauid erat indutus ſtola byſſina.* Quia depoſitis regalib. inſigniis accepit veſtem ſimilem Leuitis ſe humiliando, & coram Deo exultãdo, propter quod Michol filia Saul deſpexit eũ de quo contẽptu plenius fuit dictum 2. Reg. 6. in fine.

CAP.

MORALITER.

† *Michol filia Saul, &c.* Eo quod erat in humili veſtitu coram populo ſuo, vt habetur plenius 2. Reg. 6. Per Michol igitͬ ſignificatͬ Iudęa, q̃ verũ Dauid Ieſum Chriſtum deſpexit, eo q, corã Iudęis apparuit in humilitate, & paupertate magna, cum tamen eum ex hoc debuiſſet honoraſſe, ſicut pmonita fuerat verbo Zacharię prophetę 9. c. *Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem. Ecce rex tuus venit tibi iuſtus, & ſaluator, ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinã, &c.* Et ſicut Michol ex cõtẽptu facta fuit de cętero ſterilis, vt dicitur 2. Re. 6. d. Igitͬ *Michol filiæ Saul non eſt natus filius vſque ad diem mortis ſuæ.* Sic, & Iudęa ppter contemptum Chriſti ſterilis facta eſt in bonis gratię, & etiam fortunę.

MORA-

CAP. XVI.

A Ttulerunt igitur arcam Dei, & conſtitue 1
runt eam in medio tabernaculi, qđ te-
tenderat ei Dauid, & obtulerunt holo- †
cauſta, & pacifica corã Deo. Cumq; cõ
pleſſet Dauid offerens holocauſta, & pa
b cifica, benedixit populo in nomine do-
mini, & diuiſit vniuerſis per ſingulos à †
a ¶Vnam, quia vnus dominus, vna fides, & vnum baptiſma, vnus Deus, & pater omnium, &c.
b ¶Qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo. c ¶Vituli ſaginati, igne paſſionis aſſati.
c viro vſque ad mulierem tortam panis, & † partem aſſæ carnis 2
d †bubalæ, & frixam oleo. Conſtituitq; coram arca domini de 3
a ¶Cor mundum cum pura conuerſatione exhibentes.
b ¶Meditantes in lege Dei ſecundum regulam fidei die ac nocte. †
Leuitis, qui miniſtrarent, & recordarentur operum eius, &
a ¶Prædicatione, iubilatione, & opere. ¶Digne.
glorificarent atque laudarent dominum Deum Iſrael, Aſaph 4
principem, & ſecundum eius Zachariam. Porro Iahiel, & Se- 5
miramoth, & Iehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banaiam, &
Obededõ, & Iehiel ſuper organa pſalterij, & lyras. Aſaph aũt
vt cymbalis perſonaret. Banaiam vero, & Iahaziel ſacerdo- 6
e tes canere tuba iugiter coram arca fœderis domini. In illo die †
fecit Dauid principem ad † confitendum domino Aſaph, & †
f fratres eius. † Confitemini domino, & inuocate nomen eius, 7 8
notas facite in populis adinuentiones eius. Cantate ei, & pſal- 9
lite ei, & narrate omnia mirabilia eius. Laudate nomen ſan- 10 11
ctum eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite do- 12 13
minum, & † virtutem eius, quærite faciem eius ſemper. 14 15

CAP. XVI.

A a Ttulerũt igitur. Ponitur arca in medio tabernaculi, quod tetẽderat ei Dauid, i. fides ĩ eccleſia prędicatur proficit, & inſeritur cordibus fidelium, quos Deus ad vitam præordinauit ęternam. *(Rabbanus.)*

b *Benedixit populo.* Chriſtus, & deuotionem eccleſiæ commendat patri, qui etiam ad dexteram patris interpellat pro nobis, & tanquam verus Dauid benedicit & ſalutaris myſterij paſcit alimentis. *(†fruſtum. †& peltam, vel lagenam. ſub. vini. 1.Cor.10.d.)*

B c *Et diuiſit.* Hæc munera fideles accipiũt, quãdo vnus panis, & vnum corpus multi in chriſto carnis ſuæ laſciuiam caſtigantes, & ſeruituti ſubiicientes ſancti ſpiritus igne decoquunt, & fructus bonorũ operum oleo miſericordię pinguiſſimos cõpaſſione proximi feruere faciunt. At contra filia Saul fruſtra cubiculum regis ingreſſa non fructificat, quia qui verbum Dei aure tenus percipiunt, ſine boni operis prole moriuntur. *(†vel laudandum. †Pſal.104.a. Eſa.12.b.)* C

d *Frixam oleo.* Carnem à peccati ſale, ſ. mundiſſimam ob humanæ ſalutis cauſam crucis ſartagine toſtam, oleo charitatis plenam. *Sic enim Deus dilexit mundũ, vt filium vnigenitũ daret.* qui ex charitate paſſus eſt.

e *In illo die.* Quia Chriſtus ordinẽ doctorum ĩ culmine eccleſiaſticę dignitatis conſtituit. Aſaph enim congregans interpretatur: Aſaph ergo, & fratres ei' ſunt Apoſtoli, & Apoſtolici viri ad congregãdos fideles cõſtituti. de quibus dicitur. *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Modum autem laudationis quem ipſe Dauid cõpoſuit, ſcriptor hiſtoriæ inſeruit, dicens. *Confitemini domino, &c.*

f *Confitemini, &c.* Alleluia huic pſalmo prætitulatum eſt, & ſecundũ Hiero. neutri generis eſt Alleluia, laudate, inuiſibilẽ Deum ſignificat, qđ eſt vnũ de decem Dei nominibus, ſicut in epiſtola ad Marcellam tradit Hieronymus.

d *Frixam*   *Et dicat*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

1 A Ttulerunt igitur. *Hic conſequenter deſcribitur deuotio Dauid in arcæ iam portatæ veneratione, & primo in hoſtijs oblatis domino, & beneficijs collatis populo. ſecundo in deuoto obſequio, ibi.* Conſtituitque coram arca. *Sententia primæ partis patet ex dictis 2.Reg.6. hoc excepto.* *(Diuiſio.)*

2 Tortam panis. *2.Re.6. dicitur,* Collyridam panis. *& dicunt expoſitores communiter, quod eſt idem genus panis, & dicitur torta à torqueo torques, quia paſta, vnde formatur per manus piſtoris prius concutitur, & torquetur.*

3 Conſtituitque. *Hic conſequenter oſtenditur deuotio Dauid in obſequio deuoto coram arca, quod inſtituit. Et primo ponitur cantorũ nominatio. ſecundo cantus determinatio, ibi.* Confitemini dño. *tertio vtriuſque ſtabilitio, ibi.* Dereliquit itaque ibi, &c. *Circa primũ dicit.* Conſti.ar.do.de le.qui. *in diuerſis obſequijs, & maxime in laudib. diuinis. ideò ſubditur.* Et recordarentur ope. eius. *ſeqt.* *(Diuiſio.)*

4 Aſaph princi. *quia Dauid conſtituit eum præcentorem.*

5 Et ſecundum eius Zachariam. *Iſtũ.n. inſtituit ſuccentorem.*

6 Canere tu. *ideſt, quando offerebatur iuge ſacrificium mane, & veſpere.*

7 Confitemini domino. *Hic cõſequenter deſcribitur cantici, ſiue diuinæ laudis determinatio. & accipitur ex duobus pſalmis, videlicet centeſimotertio, & nonageſimoquinto. in quo cantico primo ad Dei laudem populus inuitatur ſpecialiter. ſecundo totus mundus generaliter, ibi.* Cãtate domino. *Circa primũ dicit.* Cõfitemini domino. *cõfeſſione humiliationis peccata ꝓpria recognoſcendo, qa humilitas diſponit ad efficaciã oratiõis. ſecudũ illud Ecc.35.c.* Oratio humiliãtis ſe nubes penetrabit, &c. *ſcđo cõfeſſione diuinæ laudis, iõ ſubdit.*

8 Et inuocate nomen eius. *Eius miſericordiam, & gratiam implorando.*

9 Notas facite. *qualiter modo mirabili, & inaudito ſaluauit populum Iſrael de Aegypto.*

10 Cantate ei. *ore.*

11 Et pſallite. *corde.*

12 Et narrate. *Quæ fecit in rubri maris diuiſione, & Iordanis ſiccatione, & in aliis factis mirabilibus.*

13 Laudate nomen. *pro tot benefitiis ab eo collatis.*

14 Lætetur cor. *Lætitia.n. dicitur quaſi latitia, eo quod tunc dilatatur cor in bono inuento, ꝙ maxime eſt in deo, cum ſit bonum infinitũ.*

15 Quærite fa. ei. *ſcilicet. Quia quanto plus à deuotis inuenitur, tanto ardentius plus quæritur.* Recorda-

MORALITER.

1 *Attulerunt.* Per quam ſicut dictum eſt, intelligitur Eucharistia continens Ieſum Chriſtum, *& conſtituerunt eam in medio tab.* Per quod eccleſia ſignificatur in qua Euchariſtia, ſicut lignum vitæ in paradiſi medio collocatur.

† *Et ob. ibi ho.* ſ. diuinæ laudis, quæ debent offerri coram Euchariſtia. Pſal.49.d. *Sacrificium laudis honorificauit me.*

† *Et di.v.per ſin.* Per quod oſtenduntur bona Chriſti ſine acceptione perſonarum conferri, Act.10.c. *In veritate comperi, quod non eſt perſonarum acceptor Deus. Sed in omni gente, qui timet Deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.*

2 *Tortam panis.* ideſt, partem in meritis Chriſti, qui eſt panis vitæ, & tortus fuit in ſua benedicta paſſione.

† *Et partem aſſæ.* ideſt participationem in martyrum meritis, quorum caro fuit aſſata in igne tribulationis.

† *Et frixam.* ideſt participationem in meritis virginum, & confeſſorum. Fuerunt enim ſimila, quæ eſt farina tritici purgatiſſima, & per mentis, & corporis puritatem, & oleo frixa per miſericordiæ pietatem.

3 *Conſtituitq.* Vult enim noſter Dauid Ieſus Chriſtus, ꝙ corpus ſuum in Euchariſtia à miniſtris eccleſię debite veneretur.

† *In illo die.* ideſt tempore eccleſiæ primitiuæ.

† *Fecit Dauid.* ideſt, Chriſtus.

† *Principem.* Per Aſaph, qui ꝯgregans interpretatur ſummus pontifex ſignificatur, ſub cuius cura Chriſtianus populus ꝯgregatur per fratres eius Cardinales, Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi intelliguntur, quia fratres ſummi pontificis nominantur. Ipſi vero ꝯſtituti ſunt à Chriſto ad ꝯfitendum domino confeſſione laudis ſub principatu ſummi põtificis.

7 *Confitemini domino.* Hic conſequenter ponitur dictæ laudis confeſſio, cum dicitur. *Confitemini do.* ſcilicet confeſſione laudis, & gratiarum actionis pro beneficiis iam acquiſitis.

8 *Et inuocate.* Pro bonis ſpiritualibus multiplicandis.

9 *Notas facite.* Prædicando eis diuerſos modos ſaluandi fideles ſuos ſecundum eorum ſtatus varios.

10 *Cantate ei.* ore. 11 *Et pſallite.* mente.

12 *Et narrate.* Quæ fecit diuerſis temporibus. 13 *Laudate no. eius.* in officiis diuinis. 13 *Quærite do. i.* Deum patrem.

† *Et virtutem.* ideſt, filiũ eius, qui dicitur Dei virtus. 1.Cor. 1.d. *Prædicamus Chriſtum Dei virtutem, &c.*

† *Recorda-*

Recordamini mirabilium eius quæ fecit, ſi- 1
gnorum illius & iudiciorum oris eius. Semen 2 3
Iſrael, ſerui eius, filij Iacob, electi eius. Ipſe 4
dominus Deus noſter, in vniuerſa terra iudi- 5 6
cia eius. Recordamini in ſempiternum pacti 7
eius, ſermonis quem præcepit in mille gene- 8
rationes. † Quem pepigit cum Abraham, & 9 †
iuramenti illius cum Iſaac. Et † conſtituit il- 10
lud Iacob in præceptum, & Iſrael in pactum 11 †
ſempiternum, dicens. Tibi dabo terram 12
Chanaan, funiculum hæreditatis veſtræ. Cum † †
eſſent † pauci numero † parui & coloni eius. 13

14 Et tranſierunt de gente in gentem, & de re- D
15 gno ad populum alterum. Non dimiſit quem-
16 17 quam † calumniari eos, ſed increpauit pro † vim inferre ei.
18 eis reges. † Nolite tangere chriſtos meos, & † Pſ.104.b.
19 in prophetis meis nolite malignari. † Canta- † Pſal 95.a.
20 21 te domino omnis terra; annuntiate ex die in
22 diem ſalutare eius, Narrate in gentibus glo-
23 riam eius, & in cunctis populis mirabilia eius:
24 † Quia magnus dominus & laudabilis † nimis, † valde.
25 & horribilis ſuper omnes Deos. Omnes e-
26 nim dij populorum idola, dominus autem cæ-
27 28 los fecit: confeſſio & † magnificentia coram † decor.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Record.mi.ei.s.* Repetitio eſt ſniæ prædictæ de mirabilib. filijs Iſrael factis, ſicut frequenter fit in canticis, dñr tñ mirabilia inquantum recedunt a facultate intellectus humani.
2 *Signorum illius.* inquantum ſunt figuræ alicuius futuri.
3 *Et iu.e.* inquantum ſunt punitiua alicuius maleficij, ſicut ſubmerſio Aegyptiorum in mari rubro & ſimilia.
4 *Semen Iſrael eius.* ſupple lauda Deum.
5 *Filij Ia.ele.eius.* Idem.n.homo fuit Iacob & Iſrael, vt habet Gen.32.& dicitur hic electus Dei, qa tota generatio ſua fuit electa in duodecim patriarchis, vt dictũ fuit ſup.c.2. non ſic autem fuit de Iſaac & Abrahã, & patriarchis præcedentib.
6 *Ipſe dominus Deus noſter.* per veram fidem & culturam.
7 *In vniuer.terra iu.* q.d.licet ſpeciali modo dicatur Deus populi Iſrael, tamen eius poteſtas ſe extendit ad omnes.
8 *Recordamini in ſe.* Quod ſit pactum illud poſtea ſubditur.
9 *Sermonis, &c.* Hic accipitur numerus determinatus pro indeterminato, quia iſtud præceptum factum eſt omnib. imitatoribus Abrahæ per veram fidem, ideo ſubditur.
10 *Quem pe.cum.* De iſto iuramento hẽtur Gen.22.c. *Per memetipſum iuraui dicit dominus.* Quod factum fuit non ſolum pp Abraham, ſed pp Iſaac, vñ de pacto cadente ſub illo iuramẽto ſubditur. ibidem. *Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum.* quod impletum fuit in poſteris Abrahę deſcendentib. ab eo per Iſaac. *Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.* quod impletum eſt in Chriſto ab Abraham per Iſaac ſecundum carnem deſcendente, & ſic patet quod pactum prædictum & præceptum ad omnes fideles ſe extendunt.
11 *Et conſtituit illud.* Quia ſicut fides ad Abraham deriuata eſt ad Iſaac, ita ab Iſaac ad Iacob, & conſequenter ad duodecim patriarchas, & vlterius ad omnes fideles.
12 *Tibi da.* In hac promiſſione principaliter intelligitur promiſſio gloriæ quæ eſt terra viuentium, quia cũ pmiũ ipſius Dei excedat meritũ humanum, oportet qđ ſub promiſſione boni terreni principaliter intelligat aliquod bonũ ſpirituale. ſ.cęleſte, quia actus meritorij præcellunt bonis terrenis, ſicut diffuſius dictum fuit Gen.15. 13 *Cum eſ.pau.* Sicut patet de Abrahã Gen.12.vbi vocatus a domino & ſegregatus ab infidelibus, habuit in comitiua ſua Sarai vxorem ſuam, & Loth nepotem ſuum tantum, excepta familia. Iacob ẽt patriarcha deſcendit in Aegyptum cũ 70.perſonis, vt habetur Gen.66.vel 75.vt hẽtur Exo.i. Ex quo patet, quod tempore C intermedio quod fuit ſatis magnum, fideles fuerunt in pauco numero.
14 *Et tran.de.* Quia Abraham deſcendit in Aegyptũ, & inde rediJt in terram Chanaan, & inde in terram Paleſthinorũ. ſimiliter Iſaac peregrinatus fuit in Gerara, ſimiliter Iacob in Syria apud Labam & iterũ de terra Chanaan deſcendit in Aegyptum, vt patet ex decurſu li.Gen. & ſic tanquam peregrini tranſierunt de gente ad gentẽ, & de regno ad regnũ.
15 *Non di.quenq.am.* Reprimẽdo eorũ aduerſarios, ſicut patet de Iſaac, ad quem venit rex Geraræ ad quærendũ fędus & amicitiam cum eo, ductus timore diuino, quamuis ſerui eius aliquas moleſtias paſtorib. Iſaac intuliſſent, vt habetur E Gen.26.ſimiliter Labã inſequẽs Iacob fuit a Deo repreſſus, ne aliquid durũ cõtra eũ ageret, Gen.31.ſimiliter vicini habitatorũ Sichem a Deo fuerunt territi ne perſequerentur Iacob & filios eius pp interfectionem Sichimitarũ Gen.35.c.
16 *Sed in cre.pro.* Quia Pharaonem regem Aegypti flagellauit propter vxorem Abraham vt habetur Gen.12.d. & ſimiliter regem Geraræ, vt habetur Gen 20. ſimiliter rex Aegypti poſt mortem Iacob fuit multipliciter flagellatus cum toto regno ſuo pro filijs Iſrael, quos iniuſte affligebat, vt habetur in Exod.
17 *Nolite tangere.* Vocantur autem hic patriarchæ Chriſti.i. vncti ſcilicet vnctione gratiæ. Vel quia de ipſis exierunt reges & ſacerdotes qui per vnctionem inſtituebantur in lege.
18 *Et in pro.* Habuerant enim patriarchæ ſpiritum propheticum vt patet de Abraham Gen.15.& de Iſaac Gen.27.& de Iacob Gen.49.
19 *Cantate dom.* Hic cõſequenter Dauid in cantico inuitat ad Diuiſio. Dei laudem oẽs generaliter. Et primo ponitur iſta inuitatio ſecundo ſubditur quædam additio, ibi: *Et dicite.* Circa primũ dicitur. *Cant.do.omn.ter.* ideſt, omnes habitantes in terra, & accipitur hic continens pro contento.
20 *Annu. ex die.* Salus enim corporalis & ſpiritualis oĩum depẽdet a Deo cõtinue, & ideo debet recognoſci quotidie.
21 *Narrate in gentibus.* quæ non ſunt de filijs Iſrael.
22 *Gloriam eius.* i.maieſtatem ſuæ poteſtatis, ideo ſubditur.
23 *In cũ po.* Quę fecit educendo filios Iſrael de Aegypto, & in terram promiſſionis inducendo.
24 *Quia ma.* Eſt.n.magnitudinis & bonitatis infinitæ, & iõ nõ pt ab intellectu creato comprehendi, nec per conſequẽs quantũ laudabilis eſt laudari, pp qđ dicitur Eccl.63.d. *Benedicentes dñm exaltate illum quantum poteſtis, maior eſt.n.oĩ laude.*
25 *Et hor.ſuper omnes.* Hominibus malis quos poteſt pro voluntate ſua punire, non autem ſic poſſunt dij falſi, iõ ſubdit.
26 *Omn.enim dij po.* i. quædam conficta & vana nullam potentiam habentia. F
27 *Dominus autem cæl.* Vt habetur Gen.1.
28 *Confeſ.& ma.co.co.* Quod poteſt exponi dupliciter. Vno modo de cælo empyreo, vbi eſt habitatio Dei & ſanctorum ſpeciali modo, licet ſit vbique per eſſentiam, pręſentiam, & potentiam, ibi autem coram Deo eſt confeſſio diuinę laudis, quia ibi eſt laus iugis & magnificentia Dei, vbi magis relucet quam alibi.

Forti-

MORALITER.

Recordamini. Repetitio eſt ſententiæ prædictæ ſicut frequẽter fit in canticis.
Semen Iſr. i.Chriſtiani qui vere ſeruiunt ei, ſemẽ Iſrael, debent dici, Ro.2.d. *Non enim qui in manifeſto Iudæus, neque quę in manifeſto in carne circuncisio, ſed qui in abſcondito Iudęus eſt, et circũciſio cordis in ſpiritu, nõ litera cuius laus nõ ex hominib. ſed ex Deo eſt,*
Recordamini. i.euangelij qđ eſt lex noua, cui non ſuccedit alia propter quod dicitur in ſempiternum recordanda.
9 *Quem pegigit.* i.Beato Petro quem conſtituit eccleſię paſtorem, & per conſequens multarum gentium patrem.
Et iu.illius. i.cum B.Clemente qui Petro ſucceſſit in eccleſiæ regimine, & dicitur Iſaac qui interpretatur riſus. Nam beatus Clemens fuit valde dulcis & amicabilis omnibus.
Et conſtituit. i.vnicuique qui ſtudet diabolum ſupplantare.
Et Iſrael. ideſt, cui libet cæleſtium contemplatori.
Dicens. ſ.viuentium quę eſt hęreditas fidelium per terrã promiſſionis figurata.
13 *Cum eſ.pau.&c.* ſcilicet, in eccleſia primitiua.
† *Parui.* ideſt, abiecti in conſpectu potentum huius mundi.
14 *Et tran.de gen.in gen.* prędicando per orbem.
15 *Non di.* ſ.ad impedimentum fidei & meriti, nã in pſecutione maxima fideliũ, maxime creuit fides & eorũ meritũ.
16 *Sed inc.* vt patet de Cõſtantino, quẽ propter hoc percuſſit elephantię morbo.
17 *Nolite tang.* ſ.tactu nociuo impediente eorum meritum vel fidei incrementum.
19 *Cant.domino.* repetitio eſt ſententię ſupra poſitę ad maiorem deuotionis excitationem.
24 *Quia magnus.* Magnitudinis cuius non eſt finis.
† *Et lau.ni.* ideſt, ſupra virtutem omnis creaturę. Ecc.53.d. *Benedicentes do.& exal.eum quantum po.maior eſt enim omni laude*
28 *Confeſſio.* ſcilicet laudis.
† *Et magnificentia.* Pſalm.83. *Beati qui habit. in domo tua, &c*

A co, fortitudo & gaudium in loco eius. Afferte 1 2
domino familiæ populorum, afferte domino †
† fortitudinẽ. gloriam & † imperium, date domino gloriam †
nomini eius, Leuate ſacrificium, & venite in 3 4
conſpectu eius, & adorate dominum in deco- 5
re ſancto. Commoueatur a facie illius omnis 6
terra, ipſe enim fundauit orbem immobilem. 7 8
Lætentur cæli & exultet terra, & dicant in na- 9
tionibus, dominus regnauit. Tonet mare & 10 11
plenitudo eius, exultent agri & omnia quæ in 12
† exultabunt. eis ſunt. Tunc† laudabunt ligna ſaltus coram 13
domino, quia venit iudicare terram. Confite- 14 15
mini domino quoniam bonus, quoniam in 16
æternum miſericordia eius. Et dicite, ſalua nos 17
Deus ſaluator noſter, &
congrega nos, & erue de
gentibus, vt cōfiteamur
nomini ſancto tuo, &
†exultemus in carmini-
bus tuis. Benedictus do-
minus Deus Iſrael, ab
æterno & vſque in æter-
18 num, & dicat omnis po a
† Prædictum.
19 pulus, amen, & hymnū
20 Deo. Dereliquit itaque
† ibi coram arca fœderis
21 domini, Alapha & fratres eius vt miniſtra-

a Et dicat omnis. Gentilis. ſ. qui adhuc infidelis erat quando iſte canebat, qui tamen prophetiæ virtute introductus eſt, vt amore vniuerſitatis diceret amē amen. i. fiat fiat, ſicut hodie orantibus ſacerdotibus reſpondetur, amen vt concordet in precib. pia ſacerdotū intentio & populi ſana deuotio, ſecūdū illud. *Amē, amē, dico vobis, quia ſi duo ex vobis cōſenſerint ſuper terram, ex omni re quamcunque petierint, fiet illis, &c.*

a In

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Fortitudo & gau.* qđ eſt de bono præſenti, bonum aūt diuinū preſentialiter hr̄ ibi. Alio mō pt exponi de templo ſeu tabernaculo vbi erat arca et propitiatoriū qđ erat quaſi ſedes Dei, vt p̄dictū fuit Exod. 25. Ibi. n. erat cōfeſſio peccatorum, & magnificētia diuinæ laudis p ſacerdotes & Leuitas peccata propria ac populi, & magnificentiā Dei cōfitentes. *Fortitudo.* quia Deus erat protector & defenſor ſpecialis illius loci, ſm q, Heliodorus hoc expertus dixit 2. Mach. 3. g. *Ille qui in cælis habet habitationem, viſitator & adiutor eſt loci. &c. Et gaudiū* quia ſacerdotes deuoti ibi gaudebant in domino.

2 *Afferte domino.* i. omnium ſcientium. 2 *Gloriam, &c.* cōfitentes eius maieſtatem & dominium ſuper oēm creaturā.

4 *Leuate ſacrifi.* i. apportare leuandum, quia portabantur ſacrificia ad locum diuini cultus, quæ ſacrificia leuabantur ſuper altare a ſacerdotibus. 5 *Et venite in conſpe.* quia ſacrificia offerebantur in atrio, quod erat coram tabernaculo ſeu templo, vbi dicebatur Deus habitare ſpeciali modo. Licet enim aliæ nationes a Iudæis non intrarent locum vbi ſacrificia offerebantur in altari holocauſtorum, tamen bene pro eis offerebantur ibi ſacrificia, vt habetur 1. Mach. 7.

B

6 *Et adorate do. in deco.* & non ſicut hypocritæ qui adorant in decore non ſancto, quia licet exterius habeant decorem religioſitatis, non tamen ſubeſt veritas ſanctitatis.

7 *Commouea* i. oēs inhabitātes terrā faciant ei reuerentiam.

8 *Ipſe enim.* Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo quātum ad motum localem. Licet enim in aliquibus partib. orbis ſit motus localis, ut pote in elementis miſtis, & aliquib. eſt motus rectus vt in orbibus cęleſtib. qui circulariter mouentur, tamen cęlum empyreum qui eſt ſupremus orbis, & terra quæ eſt circa centrum ſunt immobilia, & per hoc hēt orbis quandam immobilitatem ſecundum totum, licet aliquæ partes moueantur. Alio modo quantum ad mutationē de eſſe ad non eſſe, quia licet orbis inceperit eſſe per creationem, durabit tamen in ęternum & ſecundum hoc habet immobilitatem. 9 *Lætentur cæli.* ideſt, angeli, & ſancti habitantes in gloria cæleſti.

10 *Et exultet terra.* i. homines terreni, vel etiam ad literam.

C Qui dicuntur metaphorice lætari, quando aere ſerenato apparet facies cæli clara & lucida, & per oppoſitum turbari quando obſcuris nubibus & tempeſtatibus obtegitur.

11 *Et exultet terra.* quæ dicitur hoc modo exultare, quando incipit renaſcentia producere.

12 *Tonet mare.* ex multitudine. n. aquarum in mari exiſtentium de facili multiplicantur, vn̄. & colliduntur ad rupes in mari & littore exiſtētes, & [illegible], & inde generatur ſonus qui vocat̄ maris rugitus, & hēt ſimilitudinē tonitrui.

13 *Exultent agri.* Dicūtur aūt agri metaphorice exultare, qn̄ in eis apparent flores & herbæ, ſicut & pratum dicitur ridere.

Tunc

14 *Tunc lau.* dicuntur autem metaphorice laudare, inquantum folia & cætera quæ producunt potentiam & ſapientiā Dei oñdunt. Inducuntur autem iſta inſenſibilia ad Dei laudem in cantico, quia ſunt hominibus materię diuinę laudis, inquātū q̄cqd eſt pulchritudinis & bonitatis in eis, reducēdum eſt in gloriam conditoris, ſecundum quod dicitur Sap. xiij. b. A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri, & per conſequens laudari.

15 *Quia venit.* Iſtud inducit̄ p cauſa p̄dictæ laudis diuinæ. Si. n. Dei ꝓuidentia tātū ſe extenderet ad cæleſtia & nullo mō ad iſta inferiora generabilia & corruptibilia, ſecundū qđ dixerunt aliqui in quorum perſona dr̄ Iob 22. b. *Nubes latibulum eius nec noſtra conſiderat, circa cardines cæli perambulat.* pulchritudo & bonitas q̄ ſunt in iſtis inferioribus non eſſent reducendę in laudē & gloriā ſapientiæ diuinæ, ſed q͞a eius ſapiētia & prouidentia ad oīa ſe extendunt, quantumcunque minima, iō q̄cquid pulchritudinis & bonitatis eſt in eis reducitur in laudē diuinā, & pp hoc dr̄ hic. *Quia venit, &c.* q. d. q͞a iudicium ſuæ diſcretionis & prouidentiæ ſe extendit vſque ad elementum terræ, qđ eſt infimum, iō omnia prædicta in laudē & gloriam Dei ſunt reducenda. Alio mō exponitur, q, per iſta inſenſibilia predicta intelliguntur iuſti ſimplices, qui hēbunt materiā lætitiæ & laudis in vltimo aduētu iudicis, ſm qđ dicit ſaluator diſcipulis ſuis, Luc 21. e. loquens de ſignis præcedentibus iudiciū futurū: His aūt fieri incipientibus, *reſpicite & leuate capita veſtra.* i. exhilarate corda, ſecundum quod dicit beatus Gregorius ſuper locum illum.

16 *Confite. do.* Hic in fine reſumitur principiū cātici, licet verba aliqualiter mutent̄, ſicut in cātilenis in fine principiū repetitur. 17 *Et dici.* Secundū aliquos iſta additio facta fuit ab ipſo Dauid, q͞a licet tēpore eius filij Iſrael nō eſſent captiuati, nec p orbē diſperſi, nec per conſequens congregādi, tn̄ ſpiritu prophetico ꝓuidit iſta fieri de futuro p Theglathphalanaſar & Salmanaſar reges Aſſyriorū, & p Nabuchodonoſor regē Babylonis, vt hētur 4. reg. iō poſt canticū prędictum iſtud addidit ad impetrādū cōgregationē diſperſionis & captiuitatis futurę. Secundū alios vero iſta additio poſita fuit ab Eſdra ſcriptore huius libri, qui in reditu captiuationis Babylonicæ fuit ſacerdos & doctor populi, vt hr̄. 1. Eſdræ & quia tūc multi de filijs Iſrael erant adhuc diſperſi in nationibus ideo pro ipſorum congregatione addidit hoc Eſdras in fine prædicti cantici, quod a Leuitis in templo ſecūdo cantabat̄.

18 *Et dicat omn. pop. amen.* ideſt, ſic fiat.

19 *Et hymnum.* id eſt, laudem.

20 *Dereli.* Hic conſequenter deſcribitur prędictorum ſtabilitio, quia Dauid non ordinauit prædicta tantum ad horam, ſed etiam pro futuro, iō ſequitur. 21 *Vt miniſtra.* Cum hoc etiā ordinauit, quod fieret cultus diuinus in loco vn̄ adduxerat arcam, quia ibi remanſerat tabernaculum quod fecerat Moyſes & altare holocauſtorum, & hoc eſt quod dicitur.

Sadoc

MORALITER.

2 *Afferte dom.* quæ eſt clara notitia cum laude.

† *Et imperium.* ideſt, reuerentiam & timorem. ſ. filialem.

† *Date glo. dom.* repetitio eſt eiuſdem ſicut ſupra.

6 *Et adora. do.* non ficte ſicut hypochritæ adorant.

7 *Commouea.* ideſt, omnes habitantes terram eius potentiam contremiſcant.

8 *Ipſe enim fun.* Licet enim partes eius moueantur, tamē totum manet in eodem loco.

6 *Læten. cæ.* ideſt, ciues cæleſtes. *& exul. terr.* militās eccleſia.

Tonet

12 *Tonet ma.* Per mare quod eſt locus aquarū, intelligūtur doctores eccleſię continentes aquas ſapientię ſalutaris, & ipſi tonare debent tonitruo prædicationis.

13 *Exultent agri.* ideſt, ſimplices Chriſtiani. 1. Cor. 3. b. *Dei agricultura eſtis.*

14 *Tunc lau.* i. principes catholici qui ſunt ſuper alios eleuati.

20 *Dereliquit itaque.* ſcilicet, Dauid.

† *Ibi coram arca.* vult enim verus Dauid Ieſus Chriſtus, quod in eccleſijs in quib. eſt corpus ſuum in Euchariſtię ſacramento, ſint ſemper miniſtri ad eius obſequium pręparati.

Cum

a *In excelſo.* Alij dicunt tabernaculũ Dei, poſtquam filij Iſrael intrauerunt in terram Chanaan, primo fuiſſe in Sylo, deinde in Nobe, poſt in Gabaon, tandẽ in Sion. Alij locum eſſe in Ieruſalem appellatum Gabaon ibique Dauid tabernaculũ & arcam collocaſſe. Gabaon.n. collis interpretatur. Excelſum autem locũ dictũ eſſe exiſtimãt pro dignitate diuini cultus, Sed in libro locorũ legimus Gabaõ metropolim

a ¶Nemo militans Deo implicet ſe ſecularibus negotijs. b ¶ Secundum qualitatẽ auditorum quiſque ſua vice miniſtret.

tent in conſpectu arcæ iugiter per ſingulos dies & vices ſuas. Porro
Obededom, & fratres eius ſexagintaocto & Obededom filium Idi-
thun & Hoſa conſtituit ianitores. Sadoc autem ſacerdotem, & fratres 1
¶Conſanguineos.
a eius ſacerdotes coram tabernaculo domini, in excelſo, quod erat in
Gabaon, vt offerrent holocauſta domino ſuper altare holocauſtoma-
tis iugiter, mane & veſpere, iuxta omnia quæ ſcripta ſunt in lege do-
mini quam præcepit Iſraeli. Et†poſt eum Heman, & Idithun, & re-
liquos electos, † vnumquemque vocabulo ſuo, ad confitendum do-
mino, quoniam in æternum miſericordia eius. Heman quoque &
Idithun canentes tuba, & quatientes cymbala, & omnia muſicorum
organa, ad canendum Deo. Filios autem Idithun fecit eſſe portarios 2
Reuerſuſque eſt omnis populus in domum ſuam, & Dauid, vt bene- 3 4
b diceret etiam domui ſuæ.

polim eſſe Heuæorum in tribu Beniamin, & nũc oſtenditur villa eiuſdem, nominis in quarto miliario Bethlehem ad Occidentem iuxta Rhama & Rhamon, ubi Salomõ hoſtijs immolatis diuinum meruit oraculũ. Fuit autem ſeparata Leuitis.

b *Vt benedi.* generationi, filiorum vacaret. Alij per antiphraſim benedictionẽ accipiunt. Domum aũt Michol filiam Saul quã increpabat Dauid, quia deſpexit eum ſaltantem corã arca domini. Reg.2.6.d. Hieron.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sadoc autem, &c.* & patet litera.
2 *Reuerſu.* qui non erat deputatus ad miniſtrandum coram arca in Hieruſalem, vel in tabernaculo Moyſi in Gabaon.
3 *Et Dauid.* id eſt, benefaceret.
4 *Domui.* familiæ, ſicut fecerat alijs vt prędictum eſt in prin. huius cap.

CAP.

CAP. XVII.

a *Cum autem habitaret, &c.*
b *Et ait. Nathan.* Patet quod prophetiæ ſpiritus non ſemper prophetarum mentes irradiat, vñ Eliſeus. *Dimitte eã, quia animus eius in amaritudine eſt, & domus celauit a me, &c.* Qđ diuina diſpenſatione fit, vt accipientes ſpiritum inueniãt, quid de Deo fuit, & amittentes quid de ipſis.
c *Non ædifi.* Quia vir ſanguinũ es. Debet enim in ſe mũdus eſſe, qui aliena corrigere vult, vt terrena deſideria fugiat, & tanto perſpicacius, fugienda videat, quanto ipſe hæc per ſcientiam & vitam verius declinat. Superiectas ſordes manus detergere non valeret, quę lutum tenet. Quod iuxta antiquæ translationis ſeriem bene ad Dauid erga exteriora bella laborantem per ſignificationẽ & diuina voce dicitur. *Non tu ædificabis mihi templum, quia vir ſanguinum es.* Templum domini ædificat, qui corrigendis proximorum mentibus vacat. Templum Dei ſumus, qui ad veram vitam ex eius habitatione cõſtituimur, vnde, *Tẽplum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos.* Vir ſanguinum templum Dei nõ ędificat. Qui enim adhuc carnalib. incubat, neceſſe eſt vt inſtruere proximorum mentes erubeſcat.

✱ Cyrillus Alex. Samuel interficiendo Agag, Phinees Iſraelitem cum Madianitide, Leuitæ tria millia cognatorum qui vitulum adorauerant, fuerunt benedicti, manus ſuas Deo commodantes, iuſtæ eius iræ fuerũt adminiſtri, diuinam irã repreſſerunt, & exitium quod populo afferebatur, auerterũt, oſtenderuntque, cædem aliquando eſſe laudabilem, & punitionẽ miſericordia præſtantiorem. Magnum autem Dauidem retinuit Deus, qui prompto & alacri animo parabat templum ædificare, maxime quidem ad reprimendos eos, qui cædes faciunt, & propter eum qui ſecundum carnem ex eo naſciturus erat, filium eius & regem Chriſtum qui erat templum ſibi excitaturus inſigne ac celebre ex ſancta virgine. L.adu.Iud.

d *Tu non ædificabis domum, &c.*
✱ Theod. Puto eſſe dictum ad vtilitatem eorum qui neſarias cedes admittunt. Non enim de iuſta cæde Regẽ reprehendiſſet, qui iuſtam cædem quam fecit Phinees, appellauit ſacrificium. Magnus quoq; Elias Quæſt. in I. Paral.

CAP. XVII.

a Vm†autẽ habitaret Da- 1
uid ĩ domo ſua, dixit ad
Nathã prophetã. Ecce
ego habito in domo ce
drina, arca autem fęde-
ris domini ſub†pellibus
b eſt: Et ait Nathã ad Da-
uid. Omnia q̃ in corde tuo ſunt fac. Deus. n.
tecum eſt. Igitur nocte illa factus eſt ſermo
Dei ad Nathan, dicens. Vade & loquere Da-
uid ſeruo meo. Hæc dicit dominus.† Nõ ædi
c d ficabis tu mihi domum ad habitandum. Ne-
que enim manſi in domo ex tẽpore, quo edu
xi Iſrael de terra Aegypti vſq; ad hanc diem,
ſed fui ſemper mutãs loca tabernaculi, &† in
a ¶ A nullo iudicum ſibi domũ cedrinam ædificari iuſſit, qui contra hoſtes pugnauerunt, & omnes viri ſanguinum fuerunt.
tentorio manens cum omni Iſrael. Nunquid 2

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XVII.

1 Cvm autem. Deſcripta deuotione Dauid in arcę dñi veneratione, hic conſequenter ponitur eius deuotio in templi ædificatione, habuit.n. voluntatem perfectam ipſum ædificandi, ſed fuit prohibitus a Deo, & dilata fuit hæc ædificatio vſque ad tempus Salomonis filij ſui, veruntamen Dauid magnam partẽ materiæ præparauit. Primo ergo ipſius Dauid oſtenditur ſanctum propoſitum ad templi ædificationem, ſecundo ipſius ſtudium circa materiæ præparationem ca.22. Prima in tres, quia primo circa hoc ponitur declaratio ſancti propoſiti ad templi ædificationem, ſecundo dilatatio ſui imperij per aduerſariorum depreſſionem c.18. tertio percuſſio populi propter Dauid elationem c.21. Diuiſio autem præſentis cap. & eius ſententia patent ex dictis 2. Reg.7. exceptis quæ ſequuntur.
2 *Nunquid locutus.* 2.Reg.7.a.dicitur. *Nunquid loquens locutus ſum ad vnam de tribubus Iſrael.* Dicendum, quod quilibet iudex Iſrael fuit de aliqua tribu Iſrael, vt patet ex decurſu lib. Iud. & quilibet eorum tunc temporis in ſua tribu erat principalis, & ideo idem eſt loqui hic vni iudicum, & vni tribuum. Et

MORALITER.

1 *Cum autem.* Hæc hiſtoria & eius expoſitio myſtica poſitæ ſunt 2.Reg.8.

Elias interfecit quadringẽtos & quinquaginta ꝓphetas Baal

A a *Nec ſi.* Hoſtes alienigenę per interualla temporum, ſicut

Iud.3 d. Rabbanus. olim prius pax, modo bellum. Inueniunt tamen ibi prolixiora tempora pacis, quam Salomon habuit. Sub

3.Reg.1.e. Aod enim octoginta anni pacis fuerunt. Abſit ergo vt de Salomone hęc accipiantur.

b *Cumque, im.* Salomon autem regnante patre regnare cœpit, quod nulli illorum regum contigit, vt ipſum non eſſe, appareat quem prophetia iſta præſignat. Chriſtus

†infra.7.b. vero verus pacificus poſt, mortem Dauid vere regnauit.

Li 17. de ciuit. cap.8. B Auguſt. Hanc promiſſionem, qui putat in Salomone, completam, errat. Attendat quod dictum eſt. *Hic ædificabit, mihi domum,* quia Salomon nobile templum extruxit, & non attendit, quod dicitur. *Fidelis erit domus eius, &c.* Attendat ergo Salomonis domum, plenam mulieribus alienigenis colentibus deos falſos, & ipſum regem quondam ſapientem ad eandem idololatriam ſeductum. Nec audeat, æſtimare Deum, vel hoc, mendaciter dixiſſe, vel promiſiſſe, & talem Salomonis domum non præſciſſe. In Chriſto autem, qui factus, eſt

C ex ſemine Dauid, ſecundum carnem, videmus

† adduxiſti me huculq. † in lõginquũ. † & vidiſti me ſecundũ exemplar vel menſurã & diſpoſitionem hominis in dignitate conſtituti i. me paruũ & contemptũ æquaſti principibus populi dicens Faciam tibi nomen, &c.

† cum.

† Hebraiſmus pro dixiſti ſermo tuo. - fiduciam. † vel voluiſti.

locutus ſum ſaltem vni iudicum Iſrael, quibus præceperam vt paſcerent populum meum, & dixi. Quare non ædificaſti mihi domum cedrinã? Nunc itaq; ſic loqueris ad ſeruũ meũ Dauid. Hæc dicit dominus exercituũ. Ego tuli tè, cum in paſcuis ſequereris gregem, vt eſſes dux populi mei Iſrael, & fui tecum quocunque perrexiſti, & interfeci omnes inimicos tuos coram te. Fecique tibi nomen quaſi vnius ma

a ¶Abrahã, Iſaac, Iacob, Moy. & Ioſue, quorum nomina famoſa.

gnorum qui celebrantur in terra. Et dedi locum populo meo Iſrael, 1

a plantabitur & habitabit in eo, & vltra non commouebitur. Nec filij iniquitatis atterent eos, ſicut a principio ex diebus quibus dedi iudices populo meo Iſrael, & humiliaui inimicos tuos vniuerſos. Annun

b tio ergo tibi quod ædificaturus ſit tibi dominus domum. Cumq; im

a ¶Dauid germen iuſtum.

pleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt

a ¶Regni eius non erit finis. b ¶De viuis lapidibus.

c te, quod erit de filijs tuis, & ſtabiliã regnum eius.†Ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius vſque in æternum. † Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, & miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit. Et ſtatuam eum in do

d mo mea & in regno mèo vſque in ſempiternum, & thronus eius erit firmiſſimus in perpetuum. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuerſam viſionẽ iſtam, ſic locutus eſt Nathã ad Dauid. Cumque veniſſet rex Dauid, & ſediſſet coram domino, dixit. Quis ego ſum domine Deus, & quæ domus mea, vt† præſtares mihi talia? Sed & hoc parum viſum eſt in conſpectu tuo. Ideoq; locutus es ſuper domum ſerui tui †etiam in futurũ, & feciſti me ſpectabilẽ ſuper omnes homines domine Deus. Quid vltra addere põt Dauid, cũ ita glorificaueris ſeruũ tuum & cognoueris eũ? Domine propter famulum tuum iuxta cor tuum feciſti omnẽ magnificentiã hanc, & nota eſſe voluiſti vniuerſa magnalia. Domine non eſt ſimilis tui, & non eſt alius Deus abſq; te ex omnibus quos audiuimus auribus noſtris. Quis enim eſt alius, vt

¶Chriſtianis. a ¶Homo factus. b ¶A poteſtate diaboli.

populus tuus Iſrael, gens vna in terra, ad quã perrexit Deus vt libera

a ¶Acceptabilem. ¶Miraculis.

ret & faceret populum ſibi, & magnitudine ſua, atq; terrorib. eijce

a ¶Alias gentes. ¶ſpirituali.

ret nationes a facie ei⁹ quẽ de Aegypto liberarat. Et poſuiſti populũ tuũ Iſrael tibi in populũ vſque in ęternum, & tu dñe factus es Deus eius. Nũc igitur dñe ſermo quẽ locutus es†famulo tuo & ſuper domũ eius confirmetur in perpetuũ, & fac ſicut locutus es, permaneatque & magnificetur nomẽ tuũ vſque in ſempiternũ, & dicatur, dominus exercituũ Deus Iſrael & domus Dauid ſerui eius permanens†coram

a¶ Cordis interioris. b Progeniem.ſ.multiplicando, ideo dediſti ei fiduciam loquendi ad te, gloriam tuam prædicare.

eo. Tu.n. dñe Deus meus†reuelaſti auriculam ſerui tui, vt ædificares ei domum, & idcirco inuenit ſeruus tuus fiduciam vt oret coram te. Nunc ergo domine tu es Deus, & locutus es ad ſeruum tuum tanta beneficia, & † cœpiſti benedicere domui ſerui tui, vt ſit ſemper coram te. Te enim domine benedicente benedicta erit in perpetuum.

muſiſta completa, nõ alium quęrimus, ſicut Iudęi. Ipſi enim

D hũc filium Dauid promiſſum Salomonẽ non intelligũt, ſed eo qui ꝓmiſſus eſt declarato alium ſe ſperare dicũt. Præceſſit quidem aliqua imago rei futuræ in Salomone, qui templum ædificauit, & ſecundum, nomen ſuum, pacem habuit, & in exordio, regni ſui laudabilis fuit.

c *Aedifi.* Domum id eſt, eccleſiam, domus Dauid propter, templum Dei de hominibus, factum, non de lapidibus, vbi populus in ęternum habitet cum Deo & in Deo, & Deus cum populo. Ideo cum ſecundum Septuaginta dictum ſit per Nathan. Et nunciabit tibi dominus quoniam domum ædificabis ipſi, poſtea ꝑ Dauid dicitur. *Quoniam tu Deus Iſrael reuelaſti aurem ſerui, tui dicens. Domum ædificabo tibi.* Hanc enim domum & nos ædificamus bene viuendo, & Deus iuuando, vnde. *Niſi d. ædifica. dom. & cætera.*

d *Et thr.* Hyperbolice de filio Iſai accipi poteſt. At vero Chriſtus de ſemine, Dauid natus, exaltatus, eſt ſuper omnem, principatum, & poteſtatem & virtutem, cui pater *donauit nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, &c.*

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et de.* 2. Reg.7.b. dicitur. *Et ponam locum populo meo Iſrael.* Dicendum quod locus vbi fuit fundatum templum per Salomonẽ iam erat ſub poteſtate Dauid, quia Hornam cuius erat ipſi Dauid erat ſubiectus, & ideo hic loquitur Deus per modum præteriti. *Et dedi locum populo meo Iſrael.* tamen, templum adhuc non erat ibi ædificatum nec fundatum, & propter hoc loquitur Deus per modum futuri 3.Reg.7.b. dicẽs. *Et ponam locum, &c.* Vel poteſt dici & melius, quod loquitur hic de futuro per modum præteriti propter certitudinẽ impletionis verbi diuini, quia ita erat certus de futuro, ac iam eſſet præteritum.

CAP.

CAP. XVIII.

A a F*actum eſt autē poſt hæc, vt percuteret*.

b *Et fi.* Minores ciuiiates ad metropolim pertinentes. Quinque enim erant inſignes ciuitates Philiſthinorum, Azotus, Gaza, Aſcalon, Geth, & Accaron, Quæ, quia in terra promiſſionis erant, & filijs Iſrael deputatæ erant, ſed ab eis vſque ad Dauid minime poſſeſſæ, imo ſæpe cogebant Iſrael ſibi ſeruire. Dauid autem humiliauit eas & fecit tributarias. Hæ quinque ciuitates, quinque ſenſus corporis ſignificant, quia regnante in nobis vetuſtate, varijs tormentis nos affligunt, ſed cum verus Dauid regnat in nobis, fiunt tributarij, & caro cogitur ſeruire ſpiritui.

c *Adarezer.* qui interpretatur decorum auxilium, rex Soba qui interpretatur incenſa vel conuertens ſignificat Gētilitatis vitia naturali feruore accenſa, contra quem Chriſtus confligit, & vincit *gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei*.

d *Subneruauitq;.* Subneruat Chriſtus repugnantem ſibi ſuperbia mundi altitudinē humanæ ſapientiæ, quod tamen opportunum & aptum prædicationi reperit, reſeruat ſibi.

e *In Da.* Damaſcus nobilis ciuitas Phęnicis, ſanguinis poculū interpretatur. Syria ſublimis vel humecta. Gentilitas enim prius libidine fluida & ſpiritu ſuperba, ſanguinē humanum ſitiebat, tunc baptiſmate Chriſti mundata, profectu virtutum exaltata ſāguinis eius poculum deſiderat.

f *Pharetras.* Dogmata Gentilium quibus diſciplinæ, liberales continentur, quas Chriſtus a Gentilitate abſtulit & in ſeruitium eccleſiæ conuertit, proſunt enim ad expugnationē erroris & confirmationem veritatis. D

g *Salomōn.* Quia ergo rex noſter pacificus, veſtutatē elocutionis de humilitate euerſæ Gētilitatis ad emūdādā grām baptiſmi & firmamentum fidæi per prædicationē pij dogmatis in vſum eccleſiæ conuertit. Tebath enim interpretatur paruulus venit, & Chum pulchritudo. Qui. n. paruulum ſe agnoſcit, pulcher, & ſpecioſus in decore virtutū efficitur.

h *In valle Sa.* In Regum ita ſcriptum eſt. *Fecit ſibi Dauid nomen cum reuerteretur, capta Syria in valle Salinarū, cæſis decem, & octo milibus*, quia. ſ. erexit ſibi fornicem triumphalem, fecit etiam ſibi nomen, q̄a victa Syria Damaſci, & Syria Sobal, alterū erexiſſe dr̄. 2.Reg.8.d.

i *Decem.* In quibuſdam autem codicibus inuenitur Dauid non viginti & octo millia in valle Salinarum occidiſſe, quod vitio ſcriptorum factum eſt. E Ioab vero 12. milia proſtrauit, ſicut in titulo.70. pſalm. ſcribitur. Hic autē decem & octo Abiſai interfeciſſe perhibetur, ſed pro dignitate regia aſcripta eſt Dauid victoria. Et quia Chriſtus examinis ſui diſtrictione in his qui de eo praua ſentiunt, ſtultitiam immoderati ſaporis extinguit. vnde. *Qui vertit linguā ſuam, incidit in malum.* Prou.17.ca.

K *Achimelech.* i. frater meus rex, qui in Regum Abimelech, id eſt, pater meus rex eccleſiæ, ſacerdotes inſtruit, vt qui per ordinem dignitatis patris tenent locum, per humilitatem, fratres cenſeantur, & nō dominentur in clero. †Abimelech. F

☞ *Phe-*

CAP. XVIII.

a Actum eſt autē poſt hęc, vt pcuteret 1
Dauid Philiſthijm & humiliaret eos,
& tolleret Geth, & filias eius de ma- 2
nu Philiſthijm, percuteretq; Moab, 3
b & fierēt Moabitę ſerui Dauid offerē
tes ei munera. Eo tēpore percuſſit Da-
c uid etiam Adarezer regem Soba regionis Hemath, quando
perrexit vt dilataret imperiū ſuū vſq, ad flumen Euphratē.
Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & ſeptem milia eq 4
d tū, ac viginti milia virorum peditum, ſubneruauitq; omnes
equos curruū, exceptis centū quadrigis quas reſeruauit ſibi.
Superuenit autem & Syrus Damaſcenus vt auxiliū pberet
e Adarezer regi Soba, ſed & huius percuſſit Dauid viginti- 5
duo milia virorum. Et poſuit milites in Damaſco, vt Syria
quoq; ſeruiret ſibi & offerret munera. Adiuuitq; eum dn̄s ī
f cunctis ad q̄ perrexerat. Tulit quoq; Dauid† pharetras au-
reas, quas habuerant ſerui Adarezer, & attulit eas in Ieruſa-
lem. Nec non & de Thebat & Chun vrbibus Adarezer æris
g plurimum, de quo fecit Salomō mare æneum & columnas
& vaſa ænea. Qđ cum audiſſet Thou rex Hemath, pcuſſiſſe
videlicet Dauid oēm exercitum Adarezer regis Soba miſit
Adorā filium ſuum ad regē Dauid vt poſtularet ab eo pacē
& congratularetur ei, eo quod expugnaſſet & percuſſiſſet
Adarezer. † Aduerſarius quippe Thou erat Adarezer. ſed
& omnia vaſe aurea & argentea & ænea cōſecrauit rex Da-
uid dn̄o cum argento & auro qđ tulerat ex vniuerſis genti-
bus tā de Idumæa & Moab & filijs Amō, q̄ de Philiſthijm
h & Amalech. Abiſai vero filius Saruiæ percuſſit Edō in valle 6
i Salinarū, decē & octo milia, & cōſtituit in Edō præſidium
vt ſeruiret Idumæa Dauid. Saluauitq, dn̄s Dauid in cunctis
ad quæ perrexerat. Regnauit ergo Dauid ſuper vniuerſum
Iſrael, & faciebat iudicium atque iuſtitiā cūcto populo ſuo.
Porro Ioab filius Saruiæ erat ſup exercitum & Ioſaphat filiꝰ
K Ahilud a cōmentarijs: Sadoc aūt filiꝰ Achitob & † Achimelech filiꝰ Abiathar ſacerdotes, & Suſa ſcriba Banaias quoq;

¶ De Chriſto autem dicitur, Adorabunt eum omnes reges terræ.

a ¶ Ciuitatem Syriæ pertinentē ad Emath metropolim, quę & Epiphania, quod arcam Dauid Syriam adauerit Ioſephus oſtendit.

¶ Chriſtus.

a ¶ Chriſtus omnes quos de gentibus vocat, alios ſenſu præclares alios eloquentia ſpleudidos, alios prædicatione ſonores ſanctificat, vt domine in tabernaculo eius fideliter ſeruiant.

a ¶ Sicut vir fortiſs mns.

a ¶ Commentarijs i. commemoratores fuerunt qui cauſis annotatas regi ad memoriam reducebant.

b ¶ Frater meus rex. ¶ Qui in Regum Abimelech, ideſt, pater meus rex.

a ¶ Qui in regum Saraia, interpretatur autem Suſa gaudium, Saraia princeps domini.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

1 FActum eſt. *Hic conſequēter deſcribitur dilatatio imperij ipſius Dauid per aduerſariorum ſuorū depreſſionē. Circa quod primo ponitur debellatio aduerſantium, ſecundo punitio iniuriantium c. 19. Diuiſio autem et ſententia huius c.18. patet ex dictis 2.Reg.8.ca. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Et tolle. Geth. *Nomen eſt vnius ciuitatis Philiſthinorū de quinque principalibus, vt patet 1.Reg.6.*

3 Et filias eius. *ideſt, villas ei adiacentes & ſubditas.*

4 Cepit er. Da. mil. &c. *2.Reg.8.dicitur.* Et captis Dauid ex parte eius mille ſeptingētis equitib. & 20. milib. peditū, &c. *Dicendū quod non eſt contradictio, quia minor numerus includitur in maiori, et ideo ſi fuerunt 7. milia equitum, vt hic dicitur, fuerūt etiam mille ſeptingenti, vt dicitur, ſed hic maior numerus exprimitur, & ibi minor, quia non ponitur ibi præciſe numerus alios excludendo.*

5 Sed & hu. &c. *2.Reg.8.dicitur. 22. milia, et eodem modo ſoluitur ſicut et præcedens. Et quia ſcriptura nō curauit hic exprimere duo milia qui erant vltra ſummam principalem.*

6 Abiſai vero filius Sar. *2.Reg.7. hoc attribuitur ipſi. Dauid. Dicendū quod attribuitur Dauid ſicut regi. Abiſai vero ſicut duci vnius aciei, qui fecit quid notabile in illa victoria.*

Porro

MORALITER.

1 *Factum eſt autem poſt. &c.* Expoſitio myſtica huius hiſtoriæ poſita poſita eſt 2.Reg.8.cap.

a *Phelethi.* Admirabiles vel viuificatores, quos quidã dicũt A fuiſſe ſeptuaginta iudices, more eorũ quos Moyſes domino Hierom. Num. 11. d. ꝑcipiẽte in eremo elegit. Alij dicunt Cerethæos ad hoc deputatos vt reos punirent, Phelethæos vero vt inſontes defenderẽt.

b *Porro.* Filij Dauid, ideſt, Chriſti ſunt fideles, quos ei sãcta parit eccleſia, qui ſunt *genus electum, regale ſacerdotium.*

c *Primi ad magnum.* Quia bonis operibus merentur, ſibi regnum cæli, tãto Deo viciniores, quanto ſanctiores.

a ¶ Extermnatores. b ¶ In Regum legitur vel ſcriptum eſt, quia filij Dauid ſacerdotes erant, ſed & hic primi, & illic ſacerdotes dicuntur propter nobilitatem & prioratum:

a filius Ioiadæ ſuper legiones Cerethi & Phelethi. Porro filij 1
b Dauid primi ad manum regis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Porro: *quia erant primi in ..., et ideo vocantur ſacerdotes.* 2. Reg. 8 *ideſt maiores inter illos qui adſiſtebant regi Dauid.*

CAP. XIX.

Ccidit autem. ✱ Hieron. Naas, fuit rex 1. Reg. 10. a. Ammon, qui in Regum ſcribitur, cum quo primũ Saul in defenſione Iabes Galaad pugnauit, & vicit eũ. Quia ergo erat inimicus Saul, idcirco gratiã præſtabat Dauid, ſi quando ad eum veniebat.

B b *Ammon.* Qui interpretatur dolor eorum, ſignificat Rabbanus. diabolũ qui Ammonitarum i. demonũ rector eſſe videtur, populi. ſ. mœroris & in † gratiam. anguſtia conſtituti. Hic radit dimidiam barbam nuntiorum Dauid, prædicatorum ſermonem vel cõuerſationem maculando, præcidit tunicas vſque ad genua vel inguina, cũ turpia facta quæ perſuaſerat in oculis hominum reuelat. Hi ſedent in Iericho, donec creſcãt barbæ eorũ, opprobriũ. ſ. & ignominia aliorũ, & effecti anathema omniũ donec per bonum ſtudiũ barbarũ. i. virtutum ſpecies Pſal. 33. c. renaſcãtur vt præſentia re- C gis ſui digni habeantur, cuius *vultus eſt ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.*

CAP. XIX.

a ¶ Quẽ primũ expugnauit Saul in defenſione Iabes Galaad, Et quia inimicus Saul erãt Dauid gratiam præſtabat, quando ad ſe veniebat.

a Ccidit aũt vt morereẽ 1
Naas rex filiorũ Am-
b mõ, & regnaret filius
eius ꝓ eo Dixitq; Da
uid. Faciam mĩam
cũ Hanõ filio Naas.
Præſtitit. n. mihi pa
ter eius mĩam. Miſit-
que Dauid nũtios ad
conſolandũ eum ſup
morte patris ſui. Qui
cũ peruéniſſẽt in terrã
filiorũ Ammõ vt cõ
ſolarẽt Hanõ, dixe
rũt principes filiorũ
Ammõ ad Hanõ. Tu
forſitã putas, ꝙ Da-
uid honoris cã in pa
trẽ tuũ miſerit q̃ con
ſolarentur te, nec ani
maduertis q̃ vt explo
rẽt et ĩueſtigẽt et ſcru
tent̃ terrã tuam, vene
rint ad te ſerui eius. Igit̃ Hanõ pueros Dauid de

a ¶ In regum ſcriptum eſt. quod raſit dimidiam partem barbæ eorum, & præſcidit veſtes medias uſque ad nates, ſed nondum diuerſum, quia quod hic deeſt ibi habetur.

decaluauit & caluauit & raſit. Et ꝑcidit tunicas eorũ a natibus 2
vſq; ad pedes, & dimiſit eos. Qui cũ abiſſent, &
hoc mãdaſſent Dauid, miſit in occurſũ eorum
(grãdẽ. n. contumeliam ſuſtinuerãt) & præcepit
rex. vt manerent in Iericho donec creſceret bar-
ba & capilli eorũ, & tunc reuerterentur. Viden-
trem fœdam. tes aũt filij Ammon ꝙ † iniuriam feciſſent Da-
uid, tam Hanon quã reliquus populus, miſerũt
mille talenta argenti vt conducerent ſibi de Me
ſopotamia & de Syria Maacha, & de ſoba cur-
3 rus & equites: Conduxeruntq; trigintaduo mi-
4 lia curruũ, & regẽ Maacha cũ populo eius. Qui
cum veniſſent caſtrametati ſunt e regione Meda
ba. Filij quoq; Ammon congregati de vrbibus
ſuis, venerũt ad bellum. Qđ cum audiſſet Dauid
miſit Ioab & oẽm exercitum virorũ fortiũ. Egreſ
ſique filij Ammon, direxerũt aciem iuxta portã
ciuitatis. Reges ãt qui ad auxiliũ eius venerant,
ſeparatim in agro ſteterunt. Igit̃ Ioab intelligens
bellũ ex aduerſo & poſt tergũ cõtra ſe fieri, ele-
git viros fortiſſimos de vniuerſo Iſrael, & perrexit
cõtra Syrũ. Reliquã autẽ partẽ populi dedit ſub
manu Abiſai fratris ſui, & perrexerunt contra fi-
lios Ammõ. Dixitq; Si vicerit me Syrus, auxilio
eris mihi. Si autem ſuperauerint te filij Ammõ,
ero tibi in ꝓſidium. Confortare, & agamus viri li
ter pro populo noſtro, & pro vrbib. Dei noſtri.
Dñs autem qđ in conſpectu ſuo bonum eſt, fa-
ciat. Perrexit ergo Ioab & populus qui cum eo
erat cõtra Syrũ ad prælium, & fugauit eos. Por-
ro filii Ammõ vidẽtes qđ fugiſſet Syrus, ipſi quo
que fugerunt Abiſai fratrem eius, & ingreſſi ſunt
ciuitatem: Reuerſuſq; etiam Ioab in Ieruſalem.
Videns autem Syrus qđ cecidiſſet coram Iſrael,
miſit nuntios, & adduxit Syrum q̃ erat trans flu-
5 uium. Sophach autẽ princeps militiæ Adarezer
erat dux eorum. Qđ cum annuntiatum eſſet Da-
uid, cõgregauit vniuerſum Iſrael, & tranſiuit Ior
danẽ, irruitq; in eos, & direxit ex aduerſo aciẽ il-
lis contra pugnantib. Fugit autem Syrus Iſrael.
6 Et interfecit Dauid de Syris ſeptem milia cur-
ruum & quadragĩta milia peditum, & ſophach
exercitus principem. Videntes autem ſerui Ada-
rezer ab Iſrael eſſe ſuperatos, ad Dauid † transfu-
gerunt, & ſeruierunt ei. Noluitque vltra Syria au
xilium præbere filiis Ammon.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIX.

Accidit au. *Hic conſequenter deſcribitur punitio iniuriantium Dauid, et primo deſcribitur illata iniuria, ſecũdo vindicta debita, ibi.* Quod cum audiſſet Dauid. *et hæc pars diuidit in duas partes qa primo deſcribit debellatio auxiliantiũ filios Ammon q̃ Dauid iniuriati fuerãt, ſecundo punitio filiorũ Ammon qui iniuriã fecerãt. ſecunda incipit a principio 20. c. Sententia autem huius c. 19. patet ex dictis 2. Reg. 10. ca. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Et præc. tu. *Aliqui libri habent,* vſque ad inguina. *Sententia tamen eſt, quod illa pars veſtium fuit præciſa quæ a natibus deſcendebat inferius, ita quod apparent eorum turpia.*

3 Conduxeruntque. *i. triginta duo milia hom. iñi pugnantium in currib. Sciendum tamen, quod non fuerunt tot pugnantes in curribus quia in vniuerſo nõ fuerunt niſi triginta duo milia pedites cũ alijs computando, vt patet 2. Reg. 10. Sed qa pugnantes in currib. erant principales, ideo ſub numero eorum alij hic ponuntur, et ab eis denominari.*

4 Et re. Macha. *Iſte populus nõ cõtinetur in numero prædicto, quia ab iſto habuerunt mille viros vltra trigintaduo milia prædicta, vt patet 2. Reg. 10.*

5 Sophach. *Iſte vocat Sobath 2. Reg. 10. quia talia nomina variãtur frequenter in principio vel in fine, vt alias dictum eſt.*

6 Et interfc. Da. &c. *2. Reg. 10. d. dicit.* Et occidit Dauid de Sy-

MORALITER.

1 *Accidit autem, Faciã, &c.* Huius hiſtoriæ myſticã expoſitionem require ij. Regum. x. c.

Con- Tactum

Syrijs ſeptingentos currus,& quadraginta millia equitũ. *Ad concordantiam huius dicendũ, quod ibi fuerunt ſeptingenti currus tãtùm, vt ibi dicitur: ſed in quolibet curru decem pugnatores & ſic erãt ibi ſeptẽ millia hominum pugnantiũ in curribus: qui dicuntur hic ſeptem millia curruũ. i. in curribus pugnantiũ, eo modo quo ſupra dictũ eſt.* *eſt. Fuerunt etiã ibi xx. millia peditũ, & quadraginta millia equitum: ſed equites hic tacẽtur qui ibi exprimũtur, & econuerſo pedites ibi tacẽtur qui hic exprimuntur. quod in vno loco ſcripturæ omittitur, in alio frequenter ſuppletur ſicut patet in decurſu euangeliorum. Et eodem modo in lib. Paralipom. & in lib. Reg.*

CAP. XX.

a F*Actum eſt autem poſt anni, &c.*
b *Congregauit.* Ioab bellum inchoauit, Dauid perfecit. Chriſtus enim bellum agit cum prædicatorum ordo contra mundi potentes ſcutum fidei opponit, ſed finis certaminis, & triũphus ad Chriſtum refertur, *qui operatur in nobis velle & perficere.* Qui coronam, quàm diabolo abſtulit, ſibi aptauit, fideles, ſcilicet qui quaſi corona eum ambiunt. vnde; *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.*
c *Coronam, &c.* quia conflando purgauit ſecundum legem. Tradunt autem Hebræi (quia illicitum erat homini Iudæo de idolis aliquid auri vel argenti accipere, quia lex idolatriam vetat) Ethai Hethæũ (qui de Philiſthæis ad Dauid venerat) coronam de capite Melchon rapuiſſe, vt liceret Iudæo de manu hominis capere, quod de capite idoli non licebat.
d *Bellum.* Notandũ quòd in Paralip. tria bella Dauid principaliter leguntur: in Regum quatuor. Ibi enim quartum bellũ eſt vbi Dauid contra Philiſthæos præliãte Ieſbidenob qui fuit de genere Arapha, cuius haſta 300. vncias appendebat, & accinctus erat enſe nouo, niſus eſt percutere Dauid, præſidio fuit ei Abiſai filius Saruię, & percuſſum Philiſthæum interfecit. Sed & tres ſunt diſtinctiones temporum, præteritum, præſens, & futurum, & quatuor viciſſitudines, ver, æſtas, autũnus, hyems. Et bellũ Chriſti omni tpe vitæ contra viſibiles, vel inuiſibiles hoſtes agit in membris ſuis, & triumphatur in ipſo. vnde: *In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.* Pſal. 59. c.

CAP. XX.

F
a † Actum eſt autem poſt anni circulum, 1
a ¶In Hebræo quo reges ad bella proceſſerant contra Dauid.
b eo tempore quo ſolent reges ad bella
procedere, congregauit Ioab exercitum
& Robur militiæ, & vaſtauit terram fi-
liorum Ammon, perrexitque, & obſedit
a ¶Ciuitas regni Ammon quæ nunc Philadelphia dicitur: interpretatur autem Rabba. multi. quia multi venient ab Oriente & Occidente. & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum.
Rabba. Porrò Dauid manebat in Ieruſalem, quando Ioab 2
percuſſit Rabba, & deſtruxit eam. † Tulit Dauid autem co- 3
a ¶Idoli. quod interpretatur rex eorum.
c ronam † Melchon de capite eius, & inuenit in ea auri pon-
do talentum, & pretioſiſſimas gemmas, fecitq; ſibi inde dia-
¶Ideſt, ſpolia.
dema. Manubias quoque vrbis plurimas tulit, populum au- 4
tem qui erat in ea eduxit, & † fecit ſuper eos tribulas, & tra-
has, & ferrata carpenta tranſire, ita vt diſſecarentur, & con-
tererentur. Sic fecit Dauid cũctis vrbibus filiorum Ammon,
& reuerſus eſt cum omni populo ſuo in Ieruſalem. † Poſt 5
a ¶In Regum, Gob. i. lacus vel locuſta. Gazer autem ordinatio, quia ſicut locuſtæ herbam, ita filij Araphe delebant filios Iſrael.
d hæc initum eſt bellum in Gazer aduerſus Philiſthæos, in quo
a ¶Qui apud Ioſephum Sabuc Hethæus dicitur. b ¶In Regum, de ſtirpe Araphã quia filij erant Orphe nurus Noemi de terra Moab.
percuſſit Sobochai Huſathites † Saphai de genere Raphaim,
e & humiliauit eos. Aliud bellum quoque geſtum eſt aduer-
ſus Philiſthæos, in quo percuſſit † Adeodatus, filius Saltus,
Lehemitem fratrem Goliath Gethæi, cuius haſtæ lignum erat 6
quaſi licitatorium texentium. Sed & aliud bellum accidit in
Geth, in quo fuit homo longiſſimus habens digitos ſenos,
id eſt, ſimul vigintiquatuor, qui & ipſe de Rapha fuerat ſtirpe
generatus, hic † blaſphemauit Iſrael, & percuſſit eum Iona-
f than filius Samaa fratris Dauid. Hi ſunt filij Raphaim in Geth, 7
qui ceciderunt in † manu Dauid, & ſeruorum eius.

c *Aliud bellum.* In Regum ita: *Tertium fuit in Gob contra Philiſthæos. in quo percuſſit Adeodatus filius Saltus, polymitarius, Bethlehemites Goliad Gethæum, &c.* Gob lacus interpretatur, quia ſicut in lacum leonũ miſit ſe Dauid contra Goliam: qui eſt Adeodatus. i. in regnum electus. Filius Saltus: in quo. ſ. oues paſcebat. Polymitarius, quia de genere Beſeleel fuit mater eius. Bethlehemites quia de Bethlehem, in qua panis cauſa Ruth Booz nota ẽ. vnde locus domus panis vocatus eſt. Quod Adeodatus ipſe Dauid ſit, patet vbi dicitur: *Hi nati ſũt de Arapha in Geth & ceciderunt in manu Dauid, & ſeruorũ eius.* Hebræi vero Arapham matrẽ gigantum Orphã nurum Noemi arbitrantur.
f *Ionathan filius Samaa, &c.* ✠ Hieronymus. Ionathã ipſe eſt Nathã propheta, qui habuit duos fratres, Iohel, & Ionadab. Idcirco hic nomen patris ponitur, quia inter præliatores deſcribitur. Vbi verò de prophetia eius ſcribitur, non ei annotatur pater, eo quod pater eius propheta non fuerit.

† 2. Reg. 12. a.
2. Reg. ii. d.
† 2. Reg. 11. g
E Quatuor nominibus vocatus fuit Dauid.
† ferrauit eos ferra & carpãtis ferreis. & ferris.
† 2. Reg. 21. d.
† accuſatiuus eſt.
† Elhanam filius Iair.
Quæſt. in hunc locum.
† próbris afficiebat.
† 2. 24. a.
F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XX.

F*Actum eſt.* Hic conſequenter debellatis adiutorib. filiorũ Ammõ, ponitur punitio ipſorũ. & ſecundo ſubiungitur variatio trium bellorum Dauid famoſorum, ibi: *Poſt hæc initum eſt bellum.* Sententia autem primæ partis patet ex dictis 2. Re. 12. ca. in fine, his exceptis.

2 *Porro Da.* In hac remanſione commiſit Dauid peccatum cum Bethſabee vxore Vriæ, quod hic omittitur, quia diffusè ſcribitur 2. lib. Reg. 11. ca. & 12.

3 *Tulit autem.* nomen eſt idoli filiorum Ammon, vt dictum fuit 2. Reg. 12.

4 *Manubias.* ideſt ſpolia, quæ ſic nominantur, eo quòd manibus rapiuntur.

5 *Poſt hæc.* Hic ſuccinctè ponitur narratio trium bellorum & patet ſententia ex dictis 2. lib. Reg. 21. ca. in fine. vbi additur vnum bellũ in quo Ieſbidenoch niſus fuit occidere Dauid laſſatum ex labore bellandi. ſed hic omittitur propter reuerentiam Dauid, vt dicunt Hebræi. Hic tamen ponuntur duo dubia. Primum eſt cum dicitur: *Poſt hæc.* quaſi illa tria bella fuiſſent poſt prædicta. quod non eſt verum, ſaltem de bello in quo Dauid percuſſit Goliath, quia hic ponitur in ſecundo loco, & tamen fuit primum bellum Dauid ſecũdum communem opinionem. Secundum ponitur cùm dicitur:

6 *Fratrem Go.* Qđ exponitur dupliciter. Vno modo, q̃ iſte ſit idem cũ Goliath quẽ interfecit Dauid, ſicut fuit expoſitum 2. Re. 11. & ſecundũ hoc hæc eſt lrã. *Fratrem Goliath Gethæum.* & eſt ſenſus, q̃ Dauid pcuſſit Goliath Gethæum fratrẽ iſtorum aliorum gigantũ duorum qui hic nõiantur. Alio modo q̃ iſte qui dr̃ hic percuſſus, fuit alius a Goliath fratre eius. & ſecundum hoc hæc eſt litera: *Fra. Goliath.* Et eſt ſenſus, q̃ Dauid percuſſit fratrem Goliath qui erat ſibi ſimilis in fortitudine & magnitudine. Et ſecundum illam expoſitionẽ oportet conſequenter dicere quòd illud bellum omittitur 1. Regum 21. tamen prima expoſitio communior eſt.

7 *Hi ſunt fi. Raph.* ideſt gigantum, vel de genere giganteo.

CAP.

MORALITER.

1 *Factum.* Huius hiſtoriæ expoſitio myſtica 2. Regum 21. cap. requiratur.

A CAP. XXI.

Iu. 1. Reg. 24. COnſurrexit autem, &c. ✻ Comeſtor. Scribitur 2. Reg. 24. *Addidit furor Domini iraſci contra Iſrael, commouitq; Dauid, &c.* Furorem Domini videtur quaſi hic exponere dicens: *Conſurrexit Satan aduerſus Iſrael, &c.*

✻ Eucher. Quid in hoc facto aliud demonſtratur, niſi quia ſic pro qualitatibus ſubditorum, diſponuntur acta regētium, vt ſæpe pro malo gregis etiam viri boni delinquant in vita paſtoris: Sequitur.

Rabbanus. 1. Reg. 24. b. b *Et inuentus eſt, &c.* In Re. ita. Quod inuenta ſunt de Iſrael octoginta millia virorum fortium, & de Iuda quinquaginta millia pugnatorum. Aſſerunt autem Hebræi hunc numerum ab Ioab inuentum eſſe, ſed ſcriptorem noluiſſe oſtendere niſi quantum in Samuelis & lib. Reg. ſcribitur, in quo tantum cædi ſuperſtites continentur.

c *Et percuſſit.* Mortem dicit quę primū cauſa peccati venit hec i populo graſſata eſt, quia ſępe ꝑ malo gregis delinquit vita paſtoris. Tumore elatus Dauid, populum numerando peccauit, & populus pœnā ſuſcepit: quia ſecundum merita B plebium diſponūtur corda rectorum. Iuſtus uero iudex ex ipſorum animaduerſione corripuit peccātis vitiū, ex quorū cauſa peccauit. Sed quia volūtate ſua ſuperbiēs a culpa alienus non fuit, vindictam cu ipſe ſuſcepit. Ita enim quæ corporaliter populū percuſſit, rectorem cordis dolore proſtrauit.

2. Reg. 24. c. d *Peccaui nimis, &c.* In Regū ita: *Peccaui valde in hoc facto: Sed precor domine, vt transferas iniquitatem ſerui tui, quia ſtultè egi.* In quo notādum eſt, quia Dauid numerando populum offendit, quia legis præcepta nō obſeruauit. In lib. enim Numerorū pręcipit dominus Moyſi:

Num. 1. 2. *Tollite ſummam filiorum Iſrael per cognationes ſuas, quicquid ſexus eſt maſculini a 20. anno & ſuprà, &c.* Quia vero Dauid generaliter omnes iuſſit numerari, incurrit indignationē Dei. In Exo. quoque ait dominus Moyſi:

Exo. 30. b. *Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium domino pro animabus ſuis, &c.* hoc oblitus facere Dauid Deum offendit.

In Pſal. 17. ✻ Ambroſius. Ergo qui pœnitentiam agit, offerre ſe debet ad pęnam, vt hic puniatur a domino, nō ad ſupplicia æterna ſeruetur: nec expectare tēC pus, ſed occurrere diuinę indignationi. Vide facta Dauid preD cibus cōuenire. Offenderat dominū, quia numerari iuſſerat populum. Cōfeſſione pręuenit nuntium, peccaſſe ſe valde & nimis ſtulte feciſſe ſe cōmemorās, nō quaſi admoneret oblitum, ſed quaſi vrgeret morātem, ne diutius commotionem differret offenſæ. Peccaui inquit valde, quoniam hoc verbum feci.

✻ Idem. Dauid accuſauit ſe nullo accuſante, peccatum confeſſus eſt proprium, quādo percuſſus eſt i corde, eo quod numerauit plebem dicēs: *Peccaui domine, &c.* Itaque quāuis ſcriptura habeat, quod *appoſita eſt ira Dei, vt iraſceretur in Iſrael.* quo Regis prolapſio excuſari videretur, tamen cum vidiſſet angelū qui ſtragem plebis efficiebat, percutientis ictui ſeipſum obiecit. Quaſi iuſtus ergo accuſator fuit ſui in ipſo ſermonis exordio, & peccatum ſuum agnouit, & iniquitatem propriā confitendo, iuſtificatus eſt in ſemetipſo.

e *Trium tibi optio.* ✻ Ambroſ. Vide docētem Deum qua moderatione eius indignatio leniatur, ſi non penitus verbera recuſemus, ſed qualitatem leuandi, non euitandi ſupplicij poſtulamus. Tria propoſuit. vt quod moderatius putaret eligeret. Vnde etiam quemadmodum ad pęnitenciam prouocat, vt nos offeramus iniuriæ: eligere pęnā mandās, vt in ipſa pœna electionis quędam prærogatiua ſeruetur, & reo ſuo blandiatur hoc verbo.

f *Et dixit.* Si famem eligeret, contra alios facere videretur: quia habens multa frumenta inopiam cum alijs non pateretur: Si vinci ab hoſtibus per tres menſes eligeret, habens ipſe circa ſe viros fortiſſimos, nihil metueret cum exercitus neci ſubiaceret. Communem ergo ſibi & alijs paſſionem elegit, in qua timor omnibus eſſet æqualis.

✻ Ambroſius. Nunquid donari ſibi pęnam popoſcit erroris? Quod ſi feciſſet, impudētię notaretur, qui moderationi diuinæ fuiſſet ingratus. Nam plurimū ſuffragabit reo, verecūda confeſſio: & pœnam quam defenſione euitare nō poſſumus, pudore leuamus. Elegit non quod a flagello eſſet immune, ſed quod moderatius iudicauit, vt Dei lenitati magis, qui noſſet ignoſcere, quam hominum ſe cōmitteret poteſtati, qui menſurā vltionis frequenter excederēt. Miſeretur itaq; iqui

CAP. XXI.

a COnſurrexit autem Sathan cōtra Iſrael, & incitauit Dauid, vt numeraret Iſrael. Dixitq; Dauid ad Ioab, & Reges principes populi: Ite & numerate Iſrael, a Berſabee vſque Dan, & afferte mihi numerum, vt ſciam Reſponditque Ioab. Augeat dominus populum ſuum centuplum quàm ſunt. Nonne domine mi rex omnes ſerui tui ſunt? quare hoc quærit dominus meus quod in peccatum reputetur Iſraeli? ſed ſermo regis magis præualuit. Egreſſuſque eſt Ioab, & circumiuit vniuerſum Iſrael, & reuerſus eſt Ieruſalē. Deditque Dauid numerum eorum quos circumierat, b & inuentus eſt omnis numerus Iſrael mille millia, & centū millia virorum educentium gladium. De Iuda autem †quadringenta ſeptuaginta millia pugnatorum. Nam

a ¶ Pro dignitate ſacerdotij. b ¶ Quia nuper vſque ad internecionem. pene corruerant.

Leui & Beniamin non numerauit, eo quòd 2
† Ioab inuitus exequeretur regis imperium. Diſplicuit autē Deo quod iuſſum erat, & perc cuſſit Iſrael. Dixitq; Dauid ad Deum: Peccaui d nimis, vt hoc facerem. Obſecro aufer iniquitatē ſerui tui, quia inſipienter egi. * Et locutus eſt dominus ad Gad videntem Dauid, dicēs: Vade & loquere ad Dauid, & dic ei; Hæc dicit e dn̄s, † Trium tibi optionē do, vnū quod volueris elige, & faciā tibi. Cumq; veniſſet Gad ad Dauid, dixit ei: Hæc dicit dn̄s: Elige quod volueris; Aut tribus annis † peſtilentiā; Aut tribus menſibus te † fugere hoſtes tuos & gladium eorum non poſſe † euadere. Aut tribus diebus gladiū domini & mortē verſari in terra, & angelum domini interficere in vniuerſis finibus Iſrael. Nunc igitur vide quid reſponf deā ei qui miſit me. Et dixit Dauid ad Gad. Ex omni parte me anguſtiæ premūt, † Sed melius eſt mihi, vt incidam in manus dn̄i (quia multæ ſunt miſerationes eius) † quā in manus hominū. † Miſit ergo dn̄s peſtilētiā in Iſrael,

† famem
† Quæſo.
† & ne incidā.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXI.

COnſurrexit. *Hic conſequenter deſcribitur percuſſio populi propter ipſius Dauid elationem. & patet diuiſio & ſententia huius cap. ex dictis 2. Reg. vlt. ca. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Nam Leui. *& ideo iſtas duas tribus dimiſit, quia habebat excuſationem in promptu ſi de hoc regi accuſaretur. De tribu Leui, quia ſtatim poterat dicere quòd non erat numeranda ſicut aliæ, quia alia tribus numerantur a viginti annis, & ſupra, vt habetur Num. 3. tribus aūt Leui ab vno menſe, & ſup. vt habetur Nume. 3. Similiter de tribu Beniamin poterat dicere, quod propter vxorem Leuitæ fuit ferè deleta, vt habetur Iudicum 20. & ideo poſtea fuit paruæ reputationis comparatiuè ad alias, et propter hoc poterat ſe excuſare Ioab ab eius numeratione, quia parum creuiſſet numerus.*

Cumque

MORALITER.

1 *Conſurrexit autem, &c.* Expoſitionem myſticam huius hiſtoriæ require. 2. Reg. 24.

qui neſcit errare, non miſeretur, qui erroris eſt particeps. Nec fefellit ſanctum Dauid fides ſua, ſed in ipſa quoque offenſione gratiam, diuinæ miſerationis emeruit. Nam qui propoſuerat mortem triduo, exercere in terra, ne vnum quidem diem paſſus eſt præterire, ſed ad horam prandij libenter indulſit, & (vt verbo ſcripturæ vtar) *habuit pœnitentiam ſuper malitiam*.

a *Septuaginta milia virorum*. Capita enim plebis & ſeniores numerati ſunt, Cæterum de omni populo tot milia interfecta Hebræi affirmant, quot milibus numerus in Paralipomenon, ſcriptus numerum, qui in Regũ eſt excedit. Aiunt enim quod in Paralipomenon, & qui remanſerant, & qui interfecti ſunt, numerati ſunt, in Regum vero tantummodo viui.

✲ Ambroſius. Dixit, angelo Dominus, vt remitteret manum ſuam. Vide autem quia quando, vult Dominus ignoſcere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. Vidit Dauid ferientem angelum, & dixit. *Ego ſum qui peccaui &c.* Si mandauerat dominus angelo, vt parceret, quomodo feriebat adhuc, niſi quia & ſi vult ignoſcere, vult tamen rogari, & vt rogetur hortatur? Nec vidiſſet homo, angelum ferientem, niſi dominus eius oculis angelum reuelaſſet. Vnde & Eliſeus dicit. *Domine, aperi nũc oculos pueri huius, vt videat:* 4.Reg.6.

a & ceciderunt de Iſrael ſeptuaginta milia virorũ. Miſit quoque
a ¶Diuerſis & occultis infirmitatibus.
angelũ in Ieruſalem vt † percuteret eã. Cumq; percuteretur, vi 1
a ¶Sadoc vt aiunt ſacerdote pro populo orante.
dit dominus, & miſertus eſt ſup magnitudine mali, & impe-
rauit angelo, qui percutiebat. Sufficit, iam ceſſet manus tua.
p ¶Areuna Iebuſæi. Areuna enim Area interpretatur, & Orna Latine reſonat lumen nobis
Porro angelus domini ſtabat iuxta aream Ornam Iebuſæi: Le
uãſq; Dauid oculos ſuos, vidit angelum domini ſtantem in-
ter cælum & terram, & euaginatum gladium in manu eius &
verſum contra Ieruſalem, & ceciderunt tam ipſe quam maio-
res natu veſtiti † cilicijs proni in terrã. Dixitq; Dauid ad Deũ:
Nonne ego ſum, qui iuſſi, vt numeraretur populus? Ego qui
peccaui, ego qui malum feci. Iſte grex quid commeruit? Do-
mine Deus meus obſecro vertatur manus tua in me, & in do-
mũ patris mei: populus autem tuus nõ percutiatur. Angelus
autem domini præcepit Gad, vt diceret Dauid, vt aſcenderet
a Hæc eſt Ieruſalem.
b extrueretq; altare domino Deo in area Ornã Iebuſæi. Aſcen-
dit ergo Dauid iuxta ſermonem Gad quem locutus fuerat ei-
† ex nomine domini. Porro Ornam cu ſuſpexiſſet & vidiſſet 2
angelum, quatuorque filij eius cum eo, abſconderunt ſe: Nam
eo tempore terebat in area triticum. Igitur cum veniret Da-
uid ad Ornam, conſpexit eum Ornam, & proceſſit ei obuiam
de area, & adorauit illum ponus in terram. Dixitq; ei Dauid:
Da mihi locum areæ, vt ædificem in ea altare domino, ita vt
quantũ valet argenti accipias, & ceſſet plaga à populo. Dixit
autem Ornam ad Dauid: Tolle, & faciet dominus meus rex
quodcunque ei placet. Sed & boues do in holocauſtum, & tri 3
bulas in ligna, & triticum in ſacrificiũ: omnia libẽs prębebo.
Dixitq; ei rex Dauid: Nequaquam ita fiet, ſed argentum dabo
quantum valet. Neque enim tibi auferre debeo, & ſic offerre
c domino holocauſta gratuita. Dedit ergo Dauid Ornam pro
loco ſiclos auri iuſtiſſimi ponderis ſexcentos, & ædificauit ibi
altare domino: obtulitq; holocauſta & pacifica, & inuocauit
a Sub Moyſe Dauid, Salomone & Elia ſuper altare deſcendit ignis de cælo, ſub Manue angelus de petra flammam eduxit:
dominum, & exaudiuit eum in igne de cęlo ſuper altare holo 4
cauſti. Præcepitq; dominus angelo, & cõuertit gladium ſuũ
in vaginam. Protinus ergo Dauid videns, quod exaudiſſet eũ
dominus in area Ornam Iebuſæi: immolauit ibi victimas. Ta
bernaculũ aũt domini qđ fecerat Moyſes in deſerto, & altare
holocauſtorum ea tempeſtate erat in excelſo Gabaon, & non
a ¶Sicut præceptum eſt in lege, ſed ſpatium illuc eundi non habuit, vel forſitan in mentem non occurrit.
† præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obſecraret Deũ. Nimio 5
a ¶Plagam mortis illatam miniſterio angeli, ſicut In Aegypto factum eſt.
enim fuerat timore perterritus, vidẽs gladiũ angeli domini.

✲ Hieronymus. *Vidit dominus & miſertus eſt.* Aiunt Sadoch ſacerdotẽ infulatum dominũ deprecatũ fuiſſe, & imitatum patrem ſuum Aaron, & illius preces & deuotionem dominum vidiſſe & miſertũ fuiſſe.

b *Extrueretque altare domino Deo in area Ornam Iebuſæi.* Bene Dauid cum dominũ placare vellet, altare iubetur in area Areuna vel Ornam cõſtruere, quia non placatur Deus ab homine niſi in area cordis p lumen rectæ fidei & verę dilectionis, conſtituat illi altare humilitatis, in quo offerat ſacrificium laudis. — Rabbanus.

c *Dedit ergo Dauid Ornam pro loco ſiclos auri iuſtiſſimi põderis ſexcentos, et ædificauit ibi altare domino, etc.* In Regum ita. *Emit ergo Dauid aream & boues argẽti ſiclis quĩquaginta.* Vnde autumant Hebręi boues argenti ſiclis quinquaginta, areã vero ſexcentis aureis eſſe emptam. Alij autem ęſtimãt aream emptã quinquaginta ſiclis exprimere locum altaris vbi holocauſta obtulit, aream vero emptam ſexcentis ſiclis eſſe locum totius templi, quod poſtea Salomon ædificauit & atria eius.

† pot uit.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cumq; percuteretur vidit dominus &c. *Ideſt, cũ angelus ſe diſponeret ad percutiendum populum in Ieruſalem.*

2 Porro Ornam cũ reſpexiſſet & vidiſſet angelũ quatuorq; filij eius cum eo, abſconderunt ſe, &c. *præ timore. Nec mirũ, qa etiam Dauid, qui erat fidelis & deuotus in viſione angeli ſupra modum perterritus fuit.*

3 Et tribulas in ligna & triticum in ſacrificium. *Inſtrumẽta ſunt lignea, dicta a tero teris, eo quod fruges cum ipſis teruntur.*

4 Et exaudiuit eum in igne de cęlo ſup altare holocauſti. Præcepitque dominus angelo, & conuertit gladium ſuũ in vaginam. *ſcilicet dato, & hoc fuit ſignũ manifeſtum acceptationis diuinæ, ſicut in oblatione Abel, Gen. 4. et Eliæ 3. Reg. cap. 18.*

5 Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obſecraret. *Nõ eſt intelligendum quod propter hoc Dauid altare conſtruxerit in area Ornam Iebuſæi et ibi obtulerit, quia tenebatur ad hoc mandato Dei ſibi facto per Gad prophetam, vt habetur in litera, ſed poſtquã fecerat iſtud ſacrificium, libenter iuiſſet ad offerendum iterum in Gabaon, vbi erat altare holocauſtorũ, ſed non potuit, eo quod ex viſione angeli fuit nimis territus, et per conſequens infrigidatus & debilitatus, ita quod pro tunc non poterat ire.*

☞ CAP.

CAP. XXII.

A Rabbanus. **D**Ixitq; *Dauid*. Sequitur. a *Vt congregarentur*. De eccleſia Chriſtus artifices domus ſuæ elegit, qui inconditos mores hominum dolarent & polirent, vt in ędificatione ſpirituali per diuerſas iuncturas fidei & charitatis ſibi conuenirent. Vnde. *Propter hoc dolaui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei*. (Oſee.6.b.)

b *Ferrum*. Fidei firmitatem ſacris dogmatibus ordinauit, vt intrãtes in eccleſiam timoris aculeis configerentur, & ſic per dilectionis & ſocie- B tatis fidem mutuo nectẽrentur. Vnde. *Confige timore tuo carnes meas*. (Pſal.118.d.) Et alibi, *Ieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas cuius participatio eius ſicut &c.* (Ibid.121.a.)

c *Aeris*. Lectiones ſonoras & cãtica ſpiritualia, quæ ſancti patres ad inſtructionem eccleſiæ Chriſto vero pacifico præparauerunt. (1.q.7.c.2. De conſ di. 3.c.1.)

d *Ligna quoque*. Viros virtutibus claros, quos ad exemplum inſtruxerunt vel ſcri- C pturis ſuis inſeruerũt.

e *Sidonij, & Tyrii*. Quia per prædicatores, qui de gentibus electi ſunt, tales viri ad notitiam eccleſiæ peruenerunt. D

CAP. XXII.

DIxitq; Dauid. Hæc eſt domus Dei, & hoc 1
a ¶Hunc putauit eſſe locũ in quo Abraham pro filio arietem immolauit. 2
altare in holocauſtum Iſrael. Et pręcepit 3
vt congregarentur omnes proſelyti de
terra Iſrael, & cõſtituit ex eis latomos ad
cædendos lapides & poliendos, vt ædifi
caretur domus †Dei. Ferrum quoq; plu- 4
rimum ad clauos ianuarũ & ad commiſ 5
c ſuras atq; iuncturas præparauit Dauid, & æris põdus innume- 6
d rabile. Ligna quoq; cedrina non poterant æſtimari, quę Sido-
e nij & Tyrij deportauerãt ad Dauid. Et dixit Dauid. Salomon 7
f filius meus, puer paruulus eſt delicatus. Domus autem quam 8
ædificare volo domino, talis eſſe debet, vt in cũctis regionib.
†nominetur. Pręparabo ergo ei neceſſaria. Et ob hãc cauſam 9
g ante mortẽ ſuam †omnes pręparauit impenſas. Vocauitq; Sa 10
lomonem filium ſuũ, & pręcepit ei, vt ędificaret domum do-
mino Deo Iſrael. Dixitq; Dauid ad Salomonem. † Fili mi, vo
lũtatis meæ fuit, vt ædificarem domum nomini domini Dei
h mei, ſed factus eſt ad me ſermo domini dicens. † Multum ſan 11
guinem effudiſti, & plurima bella bellaſti, nõ poteris ędifica 12
¶ Chriſtus
re domũ nomini meo tãto effuſo ſanguine corã me. Filius q 13
¶De ſemini tuo.
naſcetur tibi, erit vir qetiſſimus Faciam.n. eũ requieſcere ab
a ¶Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis.
omnibus inimicis ſuis per circumitũ, & ob hãc cauſum pacifi
a ¶Ipſe enim eſt pax noſtra.
cus vocabitur, & pacẽ, & otiũ dabo in Iſrael †cũctis dieb. eius
¶Eccleſiam. a ¶Ipſe inuocabit me, pater meus tu, & ego primogenitum ponam illum.
Ipſe ædificabit domũ nomini meo, & ipſe erit mihi in filiũ, &
ego ero illi in patrẽ, firmaboq; ſoliũ regni eius ſuper Iſrael in

f *Paruulus eſt & delicatus*. Tempore veteris teſtamenti obſcura fuit notitia incarnationis Chriſti, paruus quoque numerus fidelium, qui ſunt membra Chriſti.

g *Præparauit impẽſas*. Moyſes impenſas domus domini preparauit dicẽs. *O Iſrael quid dominus Deus tuus petit a te? niſi vt timeas dominum Deum tuum, vt ambules in viis eius, &c.* & alijs ſimilibus. E

✱ Theodoretus. Admirabilis eſt autem Dauidis admonitio, quam fecit filio. Cognoſce, inquit Deum patrum tuorum, & ſerui ei corde perfecto, & anima volente. Coactamq; inquit, ſeruitutem non admittet, voluntariam autem laudat, & diligit perfectam animi alacritatem. Si eum quæras, inuenietur tibi, & ſi eum deſeras, te derelinquet in finem. Euangelica promiſſio. *Quærite enim*, inquit, *& inuenietis, pulſate, & aprietur vobis*.

h *Multum*. Significat Iudæo F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXII.

DIxitque Dauid. Poſtquam deſcripta eſt deuotio Dauid in voluntate ædificandi templum, ſi dominus permiſiſſet, hic conſequenter ponitur eius deuotio in pręparatione materię, ut Salomon facilius templum ædificaret, & primo ponitur materiæ & operatiorum præparatio, ſecundo iniungitur Salomoni ædificatio, ibi. *Vocauitque Salomonem*. Circa primum dicitur.

1 *Dixitque Dauid*. Iſtud refertur ad illud quod dictum eſt capitulo præcedenti, quod dominus exaudiuit Dauid in igne de cælo, per hoc enim uidit Dauid, quod dominus eligebat locum illum, ut ibi ædificaretur templum & altare, ſicut & poſtea factum eſt per Salomonem, ideo dicit.

2 *Hæc eſt domus Dei, & hoc altare in holocauſtum Iſrael*. ideſt, hoc quod ædificatur, unde ſtatim ſubditur de operarijs, cum dr̃.

3 *Et præcepit, vt congregarentur omnes proſelyti, &c.* Iſti erant cõuerſi ad Iudaiſmum de alijs gentibus, iſtis autem impoſita ſunt iſta opera, quæ erant grauia & ſeruilia, ſicut & Ioſue impoſuit Gabaonitas deportationi lignorum & aquarum ad locum diuini cultus, vt hẽtur Ioſ.9. Dicunt aũt expoſitores noſtri cõiter, quod hoc factũ fuit diuina diſpoſitione, ad deſignandũ, qđ eccleſia eſſet ædificanda per Gentiles ad fidẽ Chriſti conuerſos, Iudæis pro maiori parte reprobatis, conſequenter ſubditur de præparatione materiæ, cum dicitur.

4 *Ferrum quoque plurimum ad clauos iannarum & ad comiſſuras, &c.* ad coniungendum fortiter aſſeres & ligna.

5 *Et ad commiſſuras atque iuncturas præparauit*. ideſt, incaſtraturas clauis ferreis fortificandas.

6 *Et æris pondus innumerabile. Ligna quoque cedrina non poterant æſtimari*. Ad faciendum mare æneum & alia vaſa, quorum multa fuerunt ænea, vt dictum fuit. 2. Reg. Dicitur aũt innumerabile non ſimpliciter, quia erat finitum, ſed ad deſignãdum magnam multitudinem, & eſt hyperbolica locutio.

7 *Et dixit Dauid: Salomon filius meus, puer paruulus eſt, &c.* ex hoc dicunt aliqui, quod Salomon erat tantum duodecim annorum quando cępit regnare, ſed hoc fuit improbatum ſatis diffuſe. 3. Reg. 11.

8 *Domus autem quam ædificare volo domino talis eſſe, &c.* propter eius eminentiam, ſicut & dominus in infinitum excellit omnem creaturam, propter quod & Salomon fecit eius altitudinem centum viginti cubitorum, ſicut diffuſè fuit dictum 3. Reg. vt habetur inf. 2. lib. cap. 3.

9 *Et ob hanc cauſam, ante mortem ſuam omnes præparauit impenſas*. id eſt, aliquas de omnibus, quia Salomon multas addidit, ſicut dicitur omne animal fuit in arca Noe, quia de ſingulis ſpeciebus fuerunt aliqua indiuidua, vt habetur Geneſ.6.

10 *Vocauitque Salomonem filium ſuum, & præcepit ei, vt ædificaret domum domino Deo Iſrael. Dixitque*. Hic conſequenter iniungitur Salomoni ædificatio domus Dei, & patet litera vſque ibi.

11 *Sed factus eſt ad me ſermo domini dicens*. iſtud fuit dictum ſibi per Nathan, qui denuntiauit ſibi domum ędificandam non per ipſum, ſed per eius filium.

12 *Non poteris ædificare domum nomini meo tanto effuſo ſanguine coram me*. Dicunt Hebręi, quod hoc intelligitur principaliter de ſanguine Vriæ & aliorum cum eo occiſorum ad mandatum Dauid n•quiſſimum, vt habetur. 2. Regum 11. & de ſanguine ſacerdotum effuſo occaſione Dauid, vt habetur. 1. Regum. 22. & de ſanguine etiam multorum iuſtorum & innocentum, qui fuerunt inter alios Gẽtiles malos, quos Dauid pluries debellauit, & ideo ex hoc ineptus fuit ad ædificandum domum.

13 *Filius qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus*. Iſtud fuit expoſitum. 2. Reg. 7. Sequitur poſtea.

Tunc

MORALITER.

1 *Dixitq; Dauid; Hæc eſt domus Dei, & hoc altare in holocauſtum*. In hoc capitulo agitur de præparatione quã fecit Dauid ad domus Dei ædificationẽ, q̃ ſignificat allegorice militantis † eccleſiæ

Iudæos propter carnalē legis obſeruantiam & ſanguinolenta opera nō poſſe ſpirituale ædificium domino preparare: Vel quia pollutas manus habebant ſanguine Chriſti, & prophetarum. vnde: *Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, &c.*

a *Auri talenta centum millia, & argenti mille milia talentorū.* Patres veteris teſtamenti in ſcripturis ſuis ſenſus profunditatem, & eloquij venuſtatem inferebant.

b *Talentorum.* Talentum cæteris precellit ponderibus: & rei magnitudinem, & perfectionem ſignificat.

c *Artifices latomos & cæmentarios, &c.* Prædicatores, qui latomi cęmentarij & artifices lignorū & multis alijs modis dicuntur, quia iuxta

æternum. Nunc ergo fili mi ſit dominus tecum, & proſperare
& ædifica domum domino Deo tuo, ſicut locutus eſt de te. Det
quoque tibi dominus prudentiam & ſenſum, † vt regere poſſis
Iſrael, † & cuſtodire legem domini Dei tui. Tunc enim profi- 1
cere poteris, ſi cuſtodieris mandata, & iudicia quæ præcepit
dominus Moſi, vt doceret Iſrael. Confortare, & viriliter age,

a ¶ Paupertatem legalis literæ ſignificat. Lex enim habens vmbram futurorum nihil ad perfectum adduxit.

ne timeas, neque paueas. Ecce ego in paupertate mea præpa- 2

a ¶ In perfectis numeris perfectio deſignatur.

a raui impenſas domus domini. Auri talenta centum millia, &

a ¶ Quia diuinorum teſtimoniorum firmitas inæſtimabilis eſt: Vnde: Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.

b argenti mille milia talentorum. Æris verò & ferri non eſt pon-

a ¶ Mente elatos. b ¶ Duritia lapideos.

dus: vincitur enim numerus magnitudine. Ligna & lapides præ-
c parauí † ad vniuerſa impendia. Habes quoque plurimos artifices, 3
latomos & cęmentarios, artificeſq; lignorum, & omnium artium
ad faciēdum opus prudentiſſimos in auro & argēto, in ære & fer- †
ro, cuius non eſt numerus. Surge igitur, & fac, & erit dn̄s tecum.
d Præcepit quoq; Dauid cunctis principibus Iſrael, vt adiuuarent 4
Salomonē filium ſuum. Cernitis, inquiens, ꝙ dn̄s Deus veſter vo-
biſcum ſit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradide-
rit † omnes inimicos veſtros in manus † veſtras; & ſubiecta ſit
terra coram domino, & coram populo eius. Præbete igitur cor-
da veſtra & animas veſtras, vt quæratis dominum Deum veſtrum.

a ¶ Templum domini ſanctum eſt quod eſtis vos.

e Et conſurgite & ædificate ſanctuarium domino Deo, vt introdu-
catur arca fœderis domini, & vaſa domino conſecrata in domum
quæ ædificatur nomini domini.

iuxta qualitatē auditorum formatur doctrina predicatorum. Aliter.n. ſapientes, aliter inſipientes, aliter ſuperbi, aliter humiles docendi ſunt.

d *Præcepit quoq; Dauid cunctis principibus Iſrael, vt adiuuarent Salomonē, &c.* Significat legem & prophetas firma authoritate docere, vbi q ſanctitate & virtute in eccleſia principantur, adiuuent verū Salomonē in ædificio eius, docēdo, ſcilicet, & operando. unde. *Adorate dominum in atrio ſancto eius.*

e *Sanctuarium domino Deo, vt introducatur arca fœderis domini, & vaſa domino conſecrata in domum, quæ ædificatur, &c.* *Anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ*, in hac domo requieſcit arca idest, fides incarnationis Chriſti.

D

† præcipiat tibi ſuper Iſraelem. He. pro conſtituat te ſup Iſraelem.

E

Pſal. 18. a.

Sapien. 7.

F

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Tunc enim proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata & iudicia quæ præcepit dominus.* Ex hoc enim, quòd aliquis ponit diligentiam ad obediendum Deo, efficitur dignus de congruo, vt Deus dirigat eum in agendis.

2 *Ecce ego in paupertate mea.* quia omnis creatura ad Deum comparata indigens eſt & pauper. Hoc tamen exponunt Hebræi ad literam de Dauid, qui fuit pauper reſpectu Salomonis: tum quia venit pauper ad regnum: tum quia oportuit eum multa expendere in bellis frequentibus.

3 *Habes quoque.* de conuerſis ad Iudaiſmum, vt prædictū eſt, cum his tamen fecit Salomon venire multos alios de Tyro & Sidone, vt habetur 3. Regum. & infrà 2 lib. 2. c.

4 *Præcepit quoque.* quia opus erat valde ſumptuoſum, & ad bonum totius populi ordinatum. Cætera patent in litera.

CAP.

MORALITER.

† eccleſię conſtructionem. Quantum autem ad materiam huius præparationis ſex ponuntur, ſcilicet aurum, argentum, æs, ferrum, ligna cedrina, & lapides, & per iſta ſignificātur fideles in diuerſis ſtatibus, ex quibus eccleſia militans eſt conſtructa. Per aurum enim ſignificantur eccleſię rectores, qui ſicut aurum alia præcellit metalla, ſic debent eſſe populo ribus meliores.

Gregorius. Tantum tranſcendere debet actionē populi actio preſulis, quantum diſtat a grege vita paſtoris. per argētum autem intelliguntur ſacrę ſcripturę doctores & prædicatores, qui tanquam argentum debent eſſe vita mundi & eloquentia ſonori. Per æs vero quod eſt ſolidum & ſonorū, intelligūtur ſimplices clerici & religioſi, qui debent eſſe in fide ſolidi, & in diuinis laudibus ſonori. Per ferrum vero principes & milites deſignantur, nā per ferrum ab eis eccleſia defenſatur. Per ligna vero cedrina, quæ ſunt alta, ſignificantur contemplatiui. Per lapides autem, qui ſuſtentant alia ſignificantur actiui. Nam eorum laboribus alię partes eccleſię ſuſtentantur.

3 *Habes quoque plurimos artifices, latomos & cæmentarios, &c.* Artifices vero conſtructionis eccleſiæ ſunt tres perſonę, pater & filius & ſpirituſſanctus, quorum opera ſunt indiuiſa, & quoniam ſapientiæ eorum non eſt numerus, ideo ſubditur.

† *Ad faciendum opus prudentiſſimos, in auro & argento, &c.* ideſt, ad dandum perfectionem debitam prelatis & doctoribus & alijs ſtatibus eccleſię prędictis. Cætera vero ſunt expoſita myſtice 2. Regum. 7. a.

A

CAP. XXIII.

In 3. Reg.

I*Gitur Dauid.* ✠ Eucherius. Plenus dierum Latinè decrepitus appellatur. Vnde ſenectus non dicitur vltima ætas, ſed dierum plenitudo. Vñ licet Dauid 70. annorum tantummodo eſſet, quã vltimam hoĩs dixit eſſe ætatem, vlterius verò decrepitam: verum quia quotidianis fractus curis & laboribus citius peruenit ad dierũ plenitudinem: unde in 70. anno dicitur plenus dierum.

Rabbanus. Poſt completionem veteris Teſtamẽti ſucceſſit incarnatio ſaluatoris, cuius regni non erit finis. vnde: *Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum.* Gal. 4. a.

b *Numeratiq;.* Qui miniſterio Domini funguntur, fidem ſanctę Trinitatis, & mandatorum impletionem ſeruare debent. Vñ *inuenta ſunt triginta octo millia virorum.* Quiſquis enim ſana fide, & recto opere vſque ad finem Deo ſeruit, & ad reſurrectionis gratiam, & beatitudinem æternam, quæ in octonario ſignantur, perueniet.

B

* per capita. † ad ſolicitandum opus.

c *Vigintiquatuor.* Quia veri miniſtri lucis debent inſtare, & a via iuſtitię non declinare. Nam vigintiquatuor horis totus per circulum orbis illuſtratur, & tenebrarum vmbra pellitur. Vñ ſeptuagintaduo diſcipuli ad prędicandũ miſſi, quia fides ſanctæ Trinitatis cum operib. lucis ad iuſtitiã ſufficit. ter enim vicem, & quater terni ſeptuaginta duo ſunt, quo numero linguarũ diuerſitas, & librorum vtriuſque teſt. ſeries comprehenditur.

† laudantes Dominum. † laudandum, † filijs,

C

CAP. XXIII.

a I Gĩt Dauid ſenex & ple 1
nus dierum Regẽ cõſti
tuit Salomonẽ filium
ſuum ſup Iſrael Et con 2
a ¶Singuli ordines diuerſorum officiorũ ad Chriſti congregantur officium.
gregauit oẽs Principes
Iſrael, & ſacerdotes at-
b que Leuitas Numerariq; ſunt Leuitæ a vigin 3
ti annis & ſuprà, & inuenta ſunt * triginta- 4
octo millia virorum. Ex his electi ſunt † & di 5
ſtributi in miniſterium domus Domini, vi- 6
c gintiquatuor millia Præpoſitorum autem & 7
d a ¶Qui enim ianitores vel pſaltæ officium digne vult agere, Euangelicam doct. nam debet cuſtodire.
iudicũ ſex millia. Porrò quatuor millia ianito- 8
res & totidem † pſaltes, canentes Domino, 9
e in organis quæ fecerat ad † canendum. Et di- 10
ſtribuit eos Dauid p vices † filiorũ Leui. Ger-
ſon videlicet & Caath, & Merari. Et Gerſon 11
Leedã & Semei. Filij Leedã Princeps Iehiel, & 12
Zethan & Ioel tres. Filij Semei Salomith & 13
Hoziel, & Aram, tres. Iſti Principes fami-
liarum Leedan. Porro filij Semei Ieheth, &
Zina & Iaus & Baria. Iſti filij Semei quatuor.
Erat autem Ieheth prior. Zina ſecundus.
Porrò Iaus & Baria non habuerunt plurimos 14

d *Præpoſitorum.* Quia nemo huius ordinis dignitatem appetere debet, niſi qui perfectioni & doctrinæ ſtudet. Senario enim numero mũdus factus eſt, & homo ſexto die creatus, qua & redemptus eſt.

e *Et diſtribuit.* ✠ Ambroſius. Multitudo erat ſacerdotũ, & magna copia Leuitarũ, & vnus quiſque certo tẽpore ſeruiebat diuinis ceremonijs ſecundum inſtitutum Dauid. Hic enim viginti & quatuor claſſes conſtituit ſacerdotũ, vt per vices deſeruirent. Vnde Abia octauam claſſem habuit; cuius vice Zacharias fungebatur ſacerdotio. Tempore quo nõ illos contingebat deſeruire altari, domorum ſuarũ agebant curam. Vbi tempus imminebat miniſterij, purificati aliquantis diebus decedebant ad templum offerre Deo.

Quia lex & Prophetę his qui aſſumpti ſunt per gratiã & additi numero fideliũ, ſanctę Trinitatis fidem, & virtutum executionem inſinuãt. Leui enim interpretatur additus vel aſſũptus. Gerſon aduena, ibi, vel electio eorum. Caath morales dentes vel patiẽtes. Merari amaricãs vel amaritudo. Qui enim per gratiam aſſumptus eſt, & additur fidelibus, eijcere debet omnẽ vitiorum immunditiam, vt ſit Propheta aduena & peregrinus: deinde moralitatis diſcretionẽ habeat: & quadriga virtutũ vitam ſuã ad cęleſtia prouehat, quæ ſunt prudẽtia, iuſtitia fortitudo, temperantia, & patiẽter toleret omnia amarus & iratus peccatis ſuis.

Dixi

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIII.

Diuiſio.

I*Gitur Dauid.* Poſtquã deſcripta eſt ipſius Dauid deuotio circa tẽpli ædificationem, hic conſequenter oſtenditur eius deuotio circa diuini cultus ampliationẽ & ordinationẽ. & primo ordinantur Leuitæ in Dei miniſteriũ. Secũdò Principes & populus in Regis, & Dei obſequiũ. c. 27. Circa primũ primo ponitur ſumma Leuitarũ & officia eorũ in generali. Secũdo magis in ſpeciali ca. 24. Prima in duas, qa primo ponuntur officia Leuitarum in gñali. ſecundo aſſignatur rõ dicti, ibi: *Dixit enim Dauid.* Prima adhuc in duas, qa primo in generali ponuntur numerus & officia Leuitarũ. ſcdò diſtinctio familiarum, ibi: *Et diſtribuit.* Circa primum dicitur.

2 *Igitur Dauid.* De qua conſtitutione habetur 3. Reg. 1.

2 *Et congre.* Vt ordinaret cultũ diuinum, & iſtud fecit Dauid vltimo anno vitæ ſuæ, vt hr̃ infra. 16. c. in fine. Hebræi dñt, ꝙ hoc fecit a principio regni ſui. Dicendum ꝙ a principio regni ſui fecit hoc in parte, quia adducta arca in ciuitatem Dauid ſtatuit ibi fieri cultum Dei iugiter, vt dictum eſt ſup. 16. ſed in fine vitæ ſuæ perfectius.

3 *Numeratiq;.* Quia ex tunc poterant aliqua officia facere in miniſterio templi.

4 *Et ſuprà.* Quod exponunt aliqui vſq; ad quinquageſimum annũ, & non vltrà. Sed hoc non vr̃ verũ: quia licet in quinquageſimo anno ceſſarent in templo miniſtrare quantũ ad officia laborioſa, tñ tunc fiebant cuſtodes vaſorũ ſacrorũ & theſaurorum, vt habetur Nu. 8. Hic autem ordinat Dauid nõ ſolum de Leuitis in ſacrificijs miniſtrantibus, ſed etiam de ſacriſtis, & theſaurorum cuſtodibus, vt habetur infrà.

5 *Ex his ele.* Ideſt, ad miniſtrandũ ſacerdotibus in caſib. neceſſarijs, vt hr̃ infrà 29. in excoriatione animaliũ & lotione hoſtiarum, & in multis alijs officijs circa talia requiſitis.

6 *Vigintiquatuor.* Propter hoc appoſita eſt adhuc maior ſumma propter multitudinem, & pondus miniſteriorum.

7 *Præpoſitorum, &c.* Secundũ aliquos prepoſiti hic noĩantur cuſtodes vaſorum et theſaurorum. iudices autem illi qui docebant populum. Secundum alios vero iidem ſunt præpoſiti & iudices, ſ. populi doctores. vnde in veteri Teſtamento doctores vocabantur præceptores. & ſecundum illud dicendum eſſet conſequenter, quòd cum ianitoribus intelliguntur cuſtodes vaſorum, & theſaurorum, eo ꝙ ſeruabant claues oſtiorum illorum locorum, in quibus talia reponebantur, cum dicitur.

8 *Porrò qua.* Quorum aliqui cuſtodiebant oſtia exteriora, alijqui autem oſtia domorum, in quibus theſauri, veſtes ſacrę & vaſa erant repoſita.

9 *Et toti.* Ideſt, cantores, qui erant quatuor millia.

10 *Et diſtri.* Hic conſequenter ponitur diſtinctio familiarũ quia in tribu Leui erant plures familiæ, & diſtinguuntur ſecundum tres filios Leui, ſcilicet Gerſon, Caath, & Merari & incipit hæc diſtinctio a filijs Gerſon, cum dicitur.

11 *Et Gerſon.* Supple filij fuerunt.

12 *Leedan.* Iſte Leedan videtur eſſe idem cum illo qui ſuprà 8. cap. vocatur Lobeni, ita ꝙ in domo Gerſon fuerunt duæ familię, Lobenitica & Semeitica: & quęlibet iſtarum hic diuiditur in plures. Prima in ſex cum dicitur: *Filij Leedan, &c.* & ſequitur.

13 *Filij Semei.* Iſte Semei fuit filius Leedan, & fuit principalior alijs filijs Leedan, propter quod ab eo denominãtur tres familiæ. Conſequenter diuiditur ſecunda familia, ſcilicet Semeitica in tres cum dicitur.

14 *Porrò.* Iſte Semei fuit frater Leedã, & licet habuerit quatuor filios, tamen habuit tantum tres familias, quia duo filij in vna familia fuerunt ordinati, quia paucos filios habebant vt dicitur in litera.

Filij

MORALITER.

1 *Igitur Dauid ſenex.* Dauid conſiderans, ꝙ Leuitæ non habebãt vltra laborare in deportãdo tabernaculũ, & eius vaſa de loco ad locum, voluit & bene eos aliter occupare circa diuinũ ob. quiũ ſeruiendo per vices ſuas in Ieruſalem, quę erat electa diuinitus ad Dei cultum, vt hr̃ in hoc capit. poſt eius medium, medium. Et hic in hoc ca. diſtinguuntur officia Leuitarũ, in generali tñ. Et primo ponuntur officia miniſtrorum domus dñi cum dr̃: *Ex his electi ſunt & diſtributi ſunt in miniſterium domus dñi.* Secundo prepoſitorum & iudicum, ibi: *Præpoſitorum autem.* Tertiò ianitorum, ibi: *Porro, &c.* Quartò cãtorum ibi: *Et totidem pſaltes.* Quinto ſacerdotum, ibi.

Sacer-

filios, & idcirco in vna familia vnaq́; domo cõputati ſũt. Filii Caath. Amrã 1
a ¶Chriſtus. b ¶Accedens per ſemetipſum ad Deum, ſemper viuens, vt interpel e pro nobis.
& Iſaar, Hebrõ & Hoziel quatuor. Filij Amrã, Aarõ & Moyſes. Separatuſq́; 2
¶Chriſtus. a ¶Quia ſolus ſine peccato. b ¶Quia penetrauit cœlos. c ¶Membra Chriſti.
eſt Aaron, vt miniſtraret in ſanctoſanctorũ, ipſe & filij eius in ſempiternũ,
¶ Orationes, ſcilicet, vnde: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.
& adoleret incenſum domino † ſcd̃m ritum ſuum, ac bñdiceret † nomini
a ¶Quia plures de priori populo ad eccleſiaſticum pertinent ſacerdotium.
eius in ſempiternum. Moyſi quoque hoĩs Dei, filii annumerati ſunt in tribu 3
Leui. Filii Moyſi, Gerſon, & Eliezer. Filii Gerſon Subuel primus. Fuerunt
autẽ filii Eliezer, Rohobia primus. & nõ erant Eliezer filii alii. Porrò filii Ro
hobia multiplicati ſunt nimis. Filii Iſaar Salomith primus Filii Hebron, Ie-
riau primus, Amarias ſecũdus, Iahaziel tertius, Iecmaã quartus. Filii Oziel,
Micha primus, Ieſia ſecundus. Filii Merari, Moholi & Muſi. Filii Moholi, 4
Eleazar & Cis. Mortuus eſt aũt Eleazar, & non habuit filios, ſed filias. Acce- 5
peruntq́; eas filii Cis, fratres earum. Filii Muſi, Moholi, & Eder, & Ierimoth
tres. Hi filii Leui in cognationibus & familiis ſuis principes † per vices & nu- 6
a ¶Qui in domo domini miniſtrant, decalogum in duobus præceptis charitatis debent ſeruare, & ſecundum eũ officium gerere.
merum capitũ ſingulorum, qui faciebant opera miniſterii domus dñi, a vi-
a ginti annis & ſuprà. Dixit enim Dauid: Requiẽ dedit dñs Deus Iſrael popu 7 8
lo ſuo, & † habitationẽ Ieruſalẽ vſq; in æternũ. Nec erit officii Leuitarũ, vt
vltra portẽt tabernaculum, & oĩa vaſa eius ad miniſtrãdum. Iuxta præcepta
quoque Dauid nouiſſima † ſupputabitur numerus filiorũ Leui a viginti an-
b nis & ſuprà, † & erunt ſub manu filiorum Aaron, in cultum domus dñi, in
a ¶Veſtibulum dictum eo, quod veſtiat fores templi, vel cuiuslibet ædificij.
c veſtibulis & in exedris, & in loco purificationis, & in ſanctuario, & in vni- 9 10
uerſis operib. miniſterii templi † Dei. Sacerdotes autẽ ſuper panes propoſi- 11 12
tionis, & ad ſimilæ ſacrificium, & ad lagana & azyma, & ſartaginẽ, & ad 13
d feruentẽ ſimilã, & ad torrendum, & ſuper omne pondus atque menſuram. 14 15
a ¶Sacerdotes prædicta faciunt. b ¶Mane & veſpere fiebat iuge ſacrificium. c ¶Sic miniſtri eccleſiæ debent ſemper & vbique Deum laudare. 16 17
† Leuitæ verò, vt ſtent mane ad cõfitendum & canẽdũ dño. Similiterq́, ad 18
veſperã, tã in oblatione holocauſtorum dñi, quàm in ſabbathis & calẽdis, 19 20
& ſolennitatibus reliquis, iuxta numerũ & † cęremonias vniuſcuiuſq; rei iu 21 22
giter corã dño, & cuſtodiãt obſeruationes tabernaculi fęderis, & ritũ ſan- 23
ctuarij, & obſeruationẽ filiorũ Aarõ fratrũ ſuorũ, vt miniſtrẽt ĩ domo dñi. 24

a *Dixit enim Dauid: Requiem dedit Dominus Deus, &c.* Dum filij Iſrael in deſerto fuerũt, & terram Chanaan expugnauerũt, per diuerſa loca ferebatur tabernaculum, ſed templo ædificato nõ fuit neceſſaria locorum mutatio. Sic quoque cultus veteris Teſtamenti per varias figuras mutabilis fuit, Euangelium verò ſtabile, & fixum.

b *Et erunt ſub manu filiorum Aaron, in cultũ domus, &c.* Vt minores diſcant maioribus obedire, & maiores adiuti a minoribus poſſint dignius officium explere, ſicut in Eccleſia fit ho-

hodie.

c *Exedris & in loco purificationis.* Thalamis vel cubiculis in quibus habitant Leuitæ & Sacerdotes. Ipſi quoque veri templi miniſtri aditum debent diligenter obſeruare, dignos intromittere, indignos verò repellere.

d *Ad feruentem ſimilam, & ad torrendum, &c.* Spicas, ſcilicet, primitiarum, quæ torrebãtur, & grana comedebantur, quas vulgò graneas vocant. in quibuſdã codicibus habetur: *ad feruentem ſimilam.* In alijs *ad feruentem*, tantum, ſed ĩ Hebręo habetur, *ad torrendum.*

☞ CAP.

† familiarum ſecundum.
† habitabit in.
† fuit.
† Dei, & ſuper

NICOLAVS DE LYRA.

1 Filij Caath. *Hic conſequenter deſcribuntur familiæ Caath vſq; ad Aaron & Moſen. de quorum familijs agitur conſequẽter, & primò quantum ad Aaron, cum dicitur.* 2 Separatuſq; eſt. *Fuerunt. n. deputati a Deo ad ſacerdotium. & ideo habuerũt nomen ſpeciale vltra alios Caathitas, & vocati ſunt Aromitæ, vt dictũ fuit ſup. 6. Cõſequenter agitur de familijs deſcendentib. a Moſe, cum dicitur.* 3 Moſi quoq;. *& vocatur hõ Dei, quia Deus cum eo familiariter loquebatur: ſicut hõ ad amicũ ſuũ, vt habetur Exo. 35.* 4 Filij Merari. *Hic conſequenter deſcribũtur familiæ ipſius Merari, & patet lit. vſq; ibi.* 5 Acceperũtq; ea. *i. cognati germani, qa Cis & Eleazar fuerũt fratres.* 6 Hi fi. Le. *Quædã epilogatio eſt reſpectu præcedentium.* 7 Dixit. n. Dauid. *Hic conſequenter redditur ratio cuiuſdam dicti, quia dictum eſt circa principium huius cap. q Dauid diſtinxit Leuitas ſecundum diuerſa officia, ſ. ſacerdotum, doctorum, cantorum, ianitorum, & ſacriſtarum, & huius ratio hic aſſignatur a Dauid, quia ex quo arca habuit ſtabilẽ manſionẽ, ita quòd nõ dẽbat vltra portari de loco ad locũ, qđ fuit ædificato tẽplo, de quo hic agitur Leuitæ fuerũt expediti de multis & magnis oneribus, quæ erãt in deportatione tabernaculi, & vaſorũ, & aliorũ ptinẽtiũ ad cultũ miniſterij. & iõ diuinis laudib. & ſacrificiis et ſimilib. debebãt eſſe magis intẽti, & hoc eſt qđ dicitur.* 8 Requiem ded. dñs, &c. *ideſt, de proximo dabit cõpletè, quia per ſpũm ſciebat tẽplum citò cõplendũ, & patet litera paucis exceptis.* 9 Et in exedris. *i. cameris.* 10 Et in loco purifi. *ideſt, in atrio vbi erant lauatoria ad purificationẽ ſacerdotũ, & ablutionem ſacrificiorũ.* 11 Sacerdotes aũt ſu. pa. *de quib. dictum fuit Exo. 25.* 12 Et ad ſimilæ. *i. farinæ triticeæ purgatiſſimæ, q̃ aliqñ offerebatur in ſacrificiũ p ſacerdotes.* 13 Et ad lag. *paſta erat cocta in aqua.* 14 Et azymà. *i. azymos panes.* 15 Et ſartaginẽ. *i. panes in ſartagine frixos.* 16 Et ad torrendũ. *ſ. ſpicas nouas, quæ torrebantur, & grana p cõfricationẽ excutiebantur, ex quibus ſacrificium offerebatur: & de iſtis omnibus dictum fuit plenius Leuit. 2.* 17 Super oẽ. *quia de materia arida de qua fiebãt ſacrificia, accipiebatur ad põdus ſcd̃m diuerſitatẽ ſacrificiorũ, & oblationũ, & de materia liquidorũ accipiebatur ad mẽſurã: & oĩa iſta ptinẽbant ad officiũ ſacerdotũ. Cõſequenter diſtinguũtur officia Leuitarum, cũ dicitur.* 18 Leuitæ verò. *i. qñ offerebatur iugẽ ſacrificiũ matutinũ in ortu ſolis.* 19 Similiterq;. *i. qñ offerebatur iuge ſacrificiũ ante ſolis occaſũ.* 20 Tã in obla. *Dñr aũt holocauſta ſacrificia totaliter incẽſa.* 21 Quã in ſabb. *q̃ celebrãtur in memoriam bñficii creationis.* 22 Et calen. *i. neomeniis, a neos qđ eſt nouũ, qa in nouiluniis fiebãt hæc feſta in memoriã bñficii gubernationis mũdi, quæ quidẽ gubernatio conſiſtit in motione ſtellarũ & operatione ſua. mutatio aũt in iſtis inferiorib. elementarib. multũ ſequitur motum lunæ, propter quod in nouiluniis fiebant iſta feſta.* 23 Et ſolennita. &c. *ſcilicet, paſchæ, pentecoſtes tubarum, expiationis, tabernaculorum, de quibus dictum fuit plenius Leui. 33.* 24 Vt miniſtrent in do. &c. *ipſis ſacerdotibus de ſtirpe Aaron deſcendentibus.*

CAP.

MORALITER.

11 *Sacerdotes aũt, &c.* verſus finẽ huius cap. Et qm̃ ſicut dicit Apoſt. 1. Cor. 10. c. *Oĩa in figura cõtingebant illis.* ideo per officia dicta figurata fuerũt officia miniſtrorũ eccleſiæ Chr̃i. Igitur per ſacerdotes, qui ſicut dictũ eſt, erãt ſup panes propoſitiõis, ſignificati fuerũt ſacerdotes nouę legis, ad quorũ offm̃ ſpectat cõſecrare panẽ in Chr̃i corpus in ſacramẽto altaris. Per miniſtros vero domus dñi figurati fuerunt illi ad quorũ offm̃ ſpectat miniſtrare ſacerdotib. ĩ celebratione dicti ſacramẽti. ſ. diaconi, quibus cõmittitur diſpenſatio ſanguinis conſecrati, & ſubdiaconi, quorum officiũ eſt in vaſis ſacris dicti ſacramenti materiam præparare. Similiter acolythi, qui dictam materiã præparant non tamen vaſis ſacris: ꝑpter quod dum ordinãtur traduntur eis vrceoli vel ampullę. Per iudices & ꝑpoſitos, qui fuerunt eædẽ perſonæ, ſicut dixi plenius in expoſitione literali, figurati fuerũt exorciſtę, quorũ officium eſt expellere dæmones de energumenis, ſicut ad iudices ptinebat malos expellere ſeu reprimere, q ſunt mẽbra dæmonis. Per ianitores aũt, qui Gẽtiles aut Iudæos immundos arcebant ab ingreſſu tẽpli, figurati fuerũt oſtiarij: ad quorum ſpectat officiũ infideles & ẽt fideles excommunicatos tamẽ ab ingreſſu eccleſię coercere. Per cantores verò figurati fuerunt lectores. Et ſic patet qualiter officia miniſtrorum veteris teſtamenti figurabant officia miniſtrorum noui.

Porro

CAP. XXIIII.

A a POrrò filius Aaron. ✻ Comeſtor. David leuitas diuiſit in tres ordines, in Aaronitas, Moſeitas, & Leuitas. Aaronitas quoq; diuiſit p generationes, & īuenit de Eleazar 16. & de Ithamar 8. Et elegit ex vnaquaq; vnū pontificē, præcipiens, vt ſinguli miniſtrarent a ſabbatho in ſabbathū: Sadoch tamen & Abiathar præeſſent vniuerſis. *In 3.Re.ca.2.*

Rabbanus. a *Sacerdotioq; functus.* Poteſt per Eleazar filiū Aaron ſeniorem, & ſummum ſacerdotem eccleſiaſticū ſacerdotiū & ſpirituale ſacrificium accipi. Prius enim legitur per Melchiſedech panem & vinum oblatū eſſe in ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti, ſcilicet, ſacramentum, quam per Aarō pecudum victimas. *Gen.14.d.* B Per Ithamar vero (qui interpretatur amarus) qui per David culmē Leuitici honoris aſcendit, poſſunt figurari, qui de figurali obſeruantia ad euāgelium per Chriſtum ſunt trāſlati, quibus dicitur. *Iere.2.d.* *Quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ.* Plures de filijs Eleazar, quam de filijs Ithamar electi sūt quia multi filij deſertæ magis quàm eius, quæ habet virum. C

Eſa.4.a. *Gala.4.d.* b. *Per familias ſedecim.* Duplicatus eſt octonarius. In lege carnalis circuncíſio octaua die celebratur, in euangelio verò in præſenti circuncíſio cordium, & in futuro corporum.

c *Deſcripſitq;*. Prædicatorum ordo omnia, quę in lege comprehenſa sūt, myſteria pure & ſyncere corā Deo et hominibus tractant: & auditoribus inſinuant, & quid ipſa nomina oſtendūt. D Semeias namque audiens dominū, Nathanael donū Dei, Sadoc iuſtus: Abimelech frater meus rex, Abiathar pater meus ſuperfluus. Qui ergo audit Deū recte diſcendo legem eius & mandatis obediendo, ipſe filius eſt doni Dei, quia hanc gratiam habet ex dono diuino & ſcriba doctus in regno cælorum. & miniſter veri templi deſcribit ritum ſacerdotij corā rege Chriſto & populo Chriſtiano, qui etiam rex poteſt dici, quia corpus Chriſti & vitam ſuam bene regit. Qui licet de ſuperfluo patre natus, tamen ſacerdotalē & regiam habet dignitatem, & iuſtitię nomine merito cenſetur. E

d *Exiuit autem ſors.* Si qui putant in neceſſitate Deum eſſe conſulendum ſortibus apoſtolorum exēplo, videant apoſtolos collecto numero fratrum hoc feciſſe, & preces Deo ante fudiſſe.

e *Prima Ioiarib, ſecunda, &c.* David in vigintiquatuor ſortes leuiticam tribum, & ſacerdotalem ordinem diſtribuit, oſtendens eccleſiæ ſacerdotalem & regiam dignitatem plenè habere & legis, & euangelij doctrinam perfectè ſeruare, vel perfectionem operis, quæ ſenario commendatur, & claritatem euangelicæ prædicationis, quæ quaternario figuratur. Nam quater ſeni vigintiquatuor faciunt.

CAP. XXIIII.

a PORRO filijs Aaron, hæ partitiones 1
erāt Filij Aaron Nadab & Abiu & E-
leazar & Ithamar. Mortui sūt aūt Na-
dab & Abiu ante patrē ſuum, abſq; li
beris. Sacerdotioq; functus eſt Elea-
zar & Ithamar. Et diuiſit eos David
& sadoc de filijs Eleazar, & Abime-
lech de filiis Ithamar, ſcđm † vices ſuas & miniſteriū Innen-
tiq; sūt multò plures filii Eleazar in principib. viris quā filii
Ithamar. Diuiſit aūt eis, hoc eſt filiis Eleazar principes p fa-
b milias ſedecim, & filiis Ithamar p familias & domos ſuas o-
cto. Porrò diuiſit vtraſq; inter ſe familias ſortibus, erant em 2
a ¶Aliter excluduntur a miniſterio ſanctuarij & principatu ſacerdotij, niſi ſint a Deo electi.
c principes ſanctuarii, & principes † Dei rā de filiis Eleazar q̃
de filiis Ithamar. Deſcripſitq; eos Semeias filius Nathanael 3
ſcriba Leuites corā rege & principib. & Sadoc ſacerdote, &
Abimelech filio Abiathar, principib. quoq; familiarū ſacer
dotaliū & Leuiticarum, vnam domum, quæ cæteris præerat,
Eleazar, & alteram domum, quæ ſub ſe hēbat cæteros, Itha-
d mar. Exiuit autem ſors prima Ioiarib, ſecunda Iedeiæ, tertia
e Harim, quarta Seorim, quinta Melchia, ſexta Maimā, ſepti-
ma Accos, octaua Abia, nona Ieſua, decima Sechenia, vn- 4

† numerationem eorū in miniſterio eorum.

☞ CAP.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXIIII.

Diuiſio. 1 POrrò *filijs Aaron, hæ partit. &c.* Hic conſequenter diſtinguūtur officia Leuitarum magis in ſpeciali, & primò quantum ad ſacerdotes & doctores. ſecundò quantū ad cantores. cap. 21. tertiò quantum ad ſacriſtas & ianitores. ca. 26. Prima in duas, quia primò agitur de ſacerdotib. ſecundò de doctoribus, ibi: *Porrò filiorum Leui.* Circa primum ſciendum, q̃ Aaron, & filijs eius datum fuit ſacerdotium a Deo, vt hr̃ Exo. 28. ita q̃ Aaron erat ſummus ſacerdos, & filij eius ſacerdotes ſub eo. ſ. Eleazar & Ithamar, ita q̃ ſummum ſacerdotium datum fuit Eleazar & filijs eius, ſed tp̃e Eli tranſlatū fuit ſummum ſacerdotium ad domum Ithamar, de qua erat Eli, vt dictum fuit 1. Reg. 2. poſtea verò tempore Salomonis reductum fuit ſummum ſacerdotū ad domum Eleazar, qa Salomō abiecto Abiathar de ſummo ſacerdotio inſtituit Sadoc ſummum ſacerdotem, qui erat de domo Eleazar, vt dictum fuit 3. Reg. 2. David ergo ante mortem ſuam volēs ordinare ſacerdotū officiū, fecit recenſeri principales de vtraque domo, & inuenit plures de domo Eleazar quā de domo Ithamar, & ſic conſtituit vigintiquatuor ſacerdotes, qui officiarent templum per hebdomadas ſibi ſuccedentes. 16. de domo Eleazar & 8. de domo Ithamar, & cū hoc fecit duas domos principales: vnum ſuper filios Eleazar, & aliam ſuper filios Ithamar. Quod patet ex hoc, q̃ Sadoc, qui erat principalis inter filios Eleazar, & Abimelech inter filios Ithamar, non nominantur inter illos, qui fuerunt inſtituti ad officiandū per hebdomadas, ſeu vices, quia erant principales in duabus domibus præſidentib. 24. hebdomadarijs prędictis. Sadoc tamen & ſui ſucceſſores, qui erant de Eleazar habuerūt ſummum ſacerdotium, ad quos ſpectabat ingredi ſanctumſanctorum in die expiationis, ſcilicet, decima die 7. menſis. Sacerdotes autem alij, qui erāt hebdomadarij per vices, intrabant quotidie partem templi, quę dicebatur ſancta ad cremandum thymiama ſuper altare incenſi; & in hoc conſiſtebat conſummatio ſacrificij, vt dicit Apoſt. ad Hebr. 9. quilibet autem ſacerdos hebdomadarius habebat plures ſacerdotes ſub ſe in hebdomada ſua. Quod autem dicunt aliqui, q̃ ille erat ſummus ſacerdos per totum annum in cuius hebdomada cadebat expiationis feſtum, patet falſum, quia a tempore David, qui ordinauit illas vices ſacerdotum, quolibet anno fuiſſet mutatum ſummum ſacerdotium quod non legitur in teſtamento vet. eſſe factum, ſed mortuo patre ſuccedebat ei filius in ſummo ſacerdotio. Ex his quæ dicta ſunt patet litera paucis exceptis.

2 *Diuiſit vtraſque &c.* Quādo autem, & qualiter illicitum, & licitum ſit vti ſortibus, dictum fuit diffusè Num. 34.

3 *Deſcripſitq; eos Seme. &c.* ad memoriam in futurum, quæ eſſet prima in miniſtrando, & quæ ſecūda, & ſic conſequenter ne in poſterum de hoc ſurgeret aliqua contentio.

4 *Octaua Abia, nona Ieſua, &c.* De iſta ſorte fuit Zacharias pater Ioan. Baptiſtę, vt habetur Luca 1.

Sub

MORALITER.

1 *Porrò filijs Aaron hæ partitiones erant. filij Aaron Nadab, & Abiu, & Eleazar.* Hic ponitur ordinatio quantū ad officia ſacerdotum in ſpeciali, circa quos ſic ordinauit, qđ ex ipſis eſſent 24. principales, q̃ eſſent hebdomadarij p̃ vices ſuas ſucceſſiuè tamen ſub ſummo ſacerdote. Per iſtos aūt 24. figurati fuerunt epiſcopi, qui ſub ſummo pontifice ſunt eccleſiæ miniſtri, ſicut exprimitur Apoc. 4. per 24. ſeniores: ponitur tamen ibi numerus determinatus, pro indeterminato, ſicut dixi plenius exponendo literaliter paſſum illum.

Porrò

cima Eliaſib, duodecima Iacim, tredecima
Hoppha, decimaquarta Iſbaab, decimaquinta
Belga, decimaſexta Emmer, decimaſeptima
Hezir, decimaoctaua Aphſes, decimanona
Pheheia, viceſima Hezeciel, viceſimaprima
Iachin, viceſimaſecunda Gamul, viceſimater-
tia Dalaiau, viceſimaquarta Maaziau. †† Hæ vi-
ces eorum ſecundű miniſteria ſua, vt ingredian
tur domű domini, iuxta † ritű ſuum ſub manu 1

a ¶Pontificis, ſcilicet, cui ex vnoquoque ſorte ordinis aciei ſuæ minoribus, & a ſabbatho vſque ad ſabbathum miniſtrabat.

Aaron patris eorum, ſicut præcepit dñs Deus
Iſrael. Porrò filiorű Leui, qui reliqui fuerāt de 2
filijs Amrā erat Subael, & de filijs Subahel, Iehe
deia. De filijs quoque Rohobiæ princeps Ieſias. 3
Iſaari verò filius Salemoth, filiuſque Salemoth
Iahath. Filiuſque eius Ieriau primus, Amarias
ſecundus, Iahaziel tertius, Iecmaā quartus. Fi-
lius Oziel Micha: filius Micha Samir. Frater
4 Micha Ieſia, filiuſque Ieſiæ Zacharias. Filij Me-
rari: Moholi & Muſi, filius Oziau Benno. Filius
quoque Merari Oziau & Soam, & Zachur, &
Hebri. Porrò Moholi filius Eleazar, qui non ha
bebat liberos. Filius verò Cis Ierameel. Filij
Muſi Moholi Eder & Ierimoth. Iſti filij Leui
ſecundum domos familiarum ſuarum. Miſe-
5 runtque & ipſi ſortes contra fratres ſuos, filios
Aaron coram Dauid rege & Sadoc, & Abime-
lech, & principibus familiarum ſacerdotalium
6 & Leuiticarum tam maiores quàm minores,
omnes ſors æqualiter diuidebat.

- omnes ſors æqualiter diuidebat.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sub manu.* i. ſub ſummo ſacerdote ab Aaron deſcendente, qui vocatur hic Aarō, eo q perſonam ipſius repręſentabat.
2 *Porrò filiorum.* Hic conſequenter agitur de doctoribus ſeu iudicibus magis in ſpeciali.
3 *De filiis quoque.* Iſti videntur fuiſſe de filijs Moſi, quia Aaron & Moſes fuerunt filij Amram.
4 *Filii Mera.* Hic doctores fuerunt de tribu Leui deſcēdentes per Merari. 5 *Miſeruntq;.* hoc eſt dictum, q ſicut filij Aaron erant ordinati in officio ſacerdotű per ſortes, vt prędictum eſt, ita ēt iſti in officio doctorum. Itē quia in æquali numero, ſicut.n. fuerunt inſtituti vigintiquatuor ſacerdotes hebdomadarij, plures alios ſub ſe hñtes, ſic fuerunt inſtituti vigintiquatuor principales doctores, qui hic noīantur, ſ. Subael, Iebedeia, Ieſias, Iſaari, Salemoth, Iahath, Ieriau, Amarias, Iahazel, Iecmaam, Micha, Samir, Ieſia, Zacharias: & iſti fuerunt de filijs Amrā, Benno, Oziau Soam, Zachur, Hebri, Eleazar, Ierameel, Moholi, Eder, Ierimoth, iſti fuerūt de filijs Merari. Alij aūt quorum nomina hic interponūtur, fuerunt fratres iſtorum vel patres immediati vel mediati, & ſic interponuntur, non tāquam principales doctores, ſed ſicut eis attinentes. Sciendum ēt; q, iſta noīa in pluribus locis aliter ſonant in Hebræo, quàm hic exprimantur in Latino.
6 *Tam maiores.* quia ille ſup quē cadebat ſors prima, erat primus, & ſic de alijs cōſequēter, ſiue eſſent iuniores in ætate, ſiue antiquiores, ſiue maioris reputationis, ſiue minoris. Credibile tñ eſt, q, diuina ordinatione præſcia futurorű ſors prima cecidit ſup magis aptum de futuro ad illud officium, & ſic pñr de alijs ordinatè ſicut dictum fuit Num. 26. q, in diuiſione terræ per ſortes ordinatione diuina ſortes ſic cadebant, q, portio maior terræ ꝓueniebat tribui hñti maiorē multitudinem perſonarum; & minor hñti minorē, & ſic de alijs proportionabiliter, ſecundūm qđ dicitur Prouer. 16. d. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed a domino temperantur.*

CAP.

MORALITER.

1 *Porrò filiorum:* Hic conſequenter agitur de reliquis ſacerdotibus, qui erant ſub 24. hebdomadarijs prædictis; & per iſtos ſignificati fuerūt ſacerdotes curati, qui ſunt ſub epiſcopis, & ſecundum eorum diſpoſitionem debent in ſibi commiſſis eccleſijs miniſtrare.

CAP. XXV.

CAPVT XXV.

a I*Gitur Dauid & magiſtratus exercitus ſegregauerunt in miniſterium, &c.* Quia verus Dauid rex noſter & dominus omnem ordinem eccleſiaſtici miniſterij in fide trinitatis ſuum vult agere, officium, nec eum dignè laudare poteſt, niſi qui patrē & filium

a IGITVR Dauid & magiſtratus exercitus ſe- 1
gregauerūt in miniſterium filios Aſaph & He-
man & Idithun, qui prophetarēt in citharis & 2
pſalterijs & cymbalis ſecūdū numerum ſuum
dedicato ſibi officio ſeruientes. De filiis Aſaph,
Zachur & Ioſeph, & Nathania, & Aſarela, filij
Aſaph, ſub † manu Aſaph prophetantis † iuxta
regem. Porrò Idithun, filii Idithun Godolias, Sori, Ieſeias, & Haſa- 3
bias, & Mathathias, ſex ſub manu patris ſui Idithun, qui in cithara
prophetabat † ſuper confitentes & laudantes dominum Heman
quoque filij Heman, Boccian Mathanian, Oziel & Subuel, & Ieri-
moth, Hananias, Hanani, Ehatha, Gedlethi & Romenthiezer, &
Ieſbacaſſa, Mellothi, Othir, Mazioth. Omnes iſti filij Heman videntis 4
regis in ſermonibus Dei, vt exaltaret cornu. Deditque Deus Heman 5

liū, & Spiritumſanctum cōfeſſione per fidē, ſpem, & charitatem laudauerit. Aſaph enim colligens, Heman cor eorum, Idithun tranſiens, qui enim diuinę ſcripturæ myſteria ſageciter colligit, & omnem terrenarum rerum cupiditatem tranſilit, dignè laudes perſoluit.

D E F

† ad manū regis, i. iuxta pceptum regis.
† ad confitendum & laudādum lxx. confeſſionē & laudem domino.

Cuncti

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXV.

1 I*Gitur Dauid. Hīc cōſequēnter agit de diſtinctione & ordinatione cantorum. Circa quod ſciendū, q ſuerūt tres principales cantores. ſ. Aſaph & Hemā & Idithū. & iſti ſup. 6. vocant Ethā. de filijs autē iſtorū triū inſtituti ſūt. 24. cātores & qlibet eorū ſub ſe habebat. 12. cū aſſociātes & deſeruiebāt ordinate 24. hebdomadarijs ſacerdotū ſup. dictis, ita q primus de iſtis 24. exercebat officiū ſuū cū primo hebdomadario, & ſecūdus cū ſecūdo, & ſic de aliis: & de iſtis. 24. cātoribus quatuor fuerūt de filiis Aſaph, & ſex de filiis Idithū, & 12. de filiis Hemā. Inſtituti ſūt aūt iſti 24. cātores p ſortes. qs eſſet primus & qs ſecūdus, & ſic conſequenter: ita quod non ſunt ordinati ſecūdū ordinē patrū, vel ętatum, ſed ſuper quemcūque cadebat ſors prima ille erat primus, & ſic de aliis: ſicut dictum eſt de doctoribus capitulo pręcedenti. & his dictis patet litera paucis dictis, quę diſcurrentur.*
2 Qui prophetarent. *i. pphetias canerēt: vt communiter exponitur. Hebræi vero dicunt, q dum canerēt in inſtrumentis muſicis fiebat ſup eos ſpiritus domini, & prophetabāt, ſicut dicitur de Eliſeo 4. Reg. 3.*
3 Porro: *ſupple ſunt, qui ſequuntur: Idithun iſte fuit filius primi, ita quod eſt nomen æquiuocum ad patrem & filium, & eodem modo dicendum eſt de Heman, cum ſubditur.* Heman quoque filij Heman.
4 Videtis rc. *prophetæ, qa qui hodie dicitur propheta, olim appellabatur vidēs, vt habetur 1. Reg. 9. dicebātur aūt iſti prophetæ, quia canebāt prophetias. vel quia habebant ſpiritū prophetię, vt dictum eſt ſup.*
5 Vt exaltaret, *ideſt, ad hoc laudabant Deum, vt ipſe exaltaret fortitudinem*

MORALITER.

1 *Igitur.* Hic agit in ſpāli de cātoribus, quorū ordinatio in ſuis officijs diſtinguit p 24. vices ſibi ſuccedētes, ſicut & ordinatio principaliū ſacerdotū, q hebdomadarij dicebant. Et qm illi figura fuerunt epōrū, iō p ordinationē cātorū ſignatur, q in noua lege ſicut in qualibet eccleſia cathedrali poſt vnus eps, ſic in ea præeſſe debet vnus cātor alijs ī choro cantātibus, pp qđ præcentor in aliquibus eccleſijs nominatur.

Diui-

a *Cuncti doctores*. Hi A ſunt, qui hodie canones diuinorum librorum ſenſu euãgelico exponunt, qui ter enĩ ſeptuagintaduo ducenta octoginta faciunt. Libros autem veteris & noui teſtamẽti ſeptuagintaduos eſſe dubium non eſt. Vnde quicunque diuino fungitur officio, quatuor principalibus virtutibus miliſiens, euangelicæ doctrinæ incumbat, & ſecundum eius normam quicquid didicerit, vel docuerit, formare intendat. B

† ſub manu regis, id eſt, quã do rex iuberet

‡ in doctis cantico.

filios quatuordecim, & filias tres. Vniuerſi ſub manu patris ſui ad cantandum in templo domini, diſtributi erant in cymbalis, & pſalterijs, & citharis, in miniſteria domus Dei † iuxta regẽ Aſaph, videlicet & Idithun * & Heman. Fuit autẽ numerus eorum cum fratribus ſuis ‡ qui erudiebant canticũ domini cũcti doctores, ducẽti octo-

a ¶ Ne quis eccleſiaſtici ordinis gradum, ante dire, aut accipere præſumat, vide: Nemini manum cito impoſueris.

gintaocto. Miſerũtq; ſortes, 1 per vices ſuas ex æquo, tam maior quàm minor, doctus pariter, & indoctus. Egreſſaque eſt ſors prima Ioſeph, qui erat de Aſaph. Secunda Godoliæ, ipſi & filijs eius, & fratribus eius, duodecim. Tertia Zachur filijs & fratribus eius, duodecim. Quarta Iſari filijs & fratribus eius, duodecim Quinta Nathaniæ filijs & fratribus eius, duodecim. Sexta Bocciau filijs & fratribus eius, duodecim. Septima Iſreela filijs & fratribus eius, duodecim. Octaua Ieſaiæ filijs & fratribus eius, duodecim. Nona Mathaniæ filijs & fratribus eius, duodecim. Decima Semeiæ filijs & fratribus eius duodecim. Vndecima Azareel filiis & fratribus eius duodecim. Duodecima Haſabiæ filiis & fratribus eius duodecim. Tertiadecima Subael filijs & fratribus eius duodecim. Quartadecima Mathathiæ filijs & fratribus eius duodecim. Quintadecima Ierimoth filijs & fratribus eius duodecim. Sextadecima Hananiæ filiis & fratribus eius duodecim. Septimadecima Ieſbacaſæ filijs & fratribus eius duodecim. Octauadecima Hanani filijs & fratribus eius duodecim. Nonadecima Mellothi filijs & fratribus eius duodecim. Viceſima Eliatha filijs & fratribus eius duodecim. Viceſimaprima Othir filiis & fratribus eius duodecim. Viceſimaſecunda Geddelthi filijs & fratribus eius duodecim. Viceſimatertia Mahazioth filiis & fratribus eius duodecim. Viceſimaquarta Romemthiezer filiis & fratribus eius duodecim.

D

E

NICOLAVS DE LYRA.

* *fortitudinem & potentiam regni Dauid. & propter hoc dicebantur videntes regis, quia orabant pro rege, & eius regno. al qui Hebræi exponunt hoc de rege Meſſia, quem adhuc Iudæi expectant, & pro cuius aduentu, vt dicunt, cantores Deum orabant, in cius enim aduentu ſperant ſuper omnes gentes eleuari, & eis dominari, ſed hoc fuit impletum in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti, ſicut dictum fuit diffuſius 1. Reg. 2. c. ſuper finem cantici Annæ.*

1 Miſeruntq; ſortes, &c. *ſine acceptatione generis vel ætatis ſeu alterius conditionis. Credibile eſt tamen, quòd ſortes cadebant ordinatione diuina ſecundum aptitudinem perſonarum ad officia ſua, ſicut dictum eſt de doctoribus, & ſacerdotibus cap. præced.*

CAP. XXVI.

a D*iuiſiones autem ianitorum, &c.* 1 pſal. 41.

* Ambroſius. Boni filij Core, & pſalmis iam ſuperioribus approbati, eo q. C congruis ſenſibus & cogitationib. ad virtutum ſtudia conuenientibus in ſemetipſis pangerent ſpiritale pſalterium, & cognitioni

CAP. XXVI.

a Diuiſiones autem ianitorũ de Coritis Meſelemia filius Core, de filiis Aſaph filij 1 Meſelemię, Zacharias primogenitus, Iadihel ſecundus, Zibadias tertius, Iathanael quartus, Ælam quintus. Iohanam ſextus, Elioenai ſeptimus. Filij autẽ Obededõ Semeias primogenitus, Iozabad ſecundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus,

gnitioni diuinitatis puigili ſpecula mentis intenti, cœleſtium myſteriorũ digni forent haurire ſecreta. Et ideo cũ pſalmorum ante arcã domini quotidie canendorum officiũ recepiſſent, videntur electi, vt pſalmum cantici in ſecunda ſabbathi ſpecialiter reciperẽt concinendum. F

Idem

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXVI.

Diuiſio. 1 Diuiſiones autẽ ianitorum, &c. *Hic conſequenter agitur de ordinatione ianitorũ & ſacriſtarum, & primò de ianitoribus, ſecundò de ſacriſtis, ſeu cuſtodibus, ibi:* Porrò Achias: *Circa primum ſciendum, quòd diuiſiones ianitorum ſeu ordines non accipiuntur ſcdm ordinem ſacerdotum, ſicut accipiuntur ordines doctorum & cantorum, vt dictum eſt ſuperius, ſed ſecundum ordines portarum. Erãt autem in atrio templi, vbi erant iſti portarij, quatuor introitus ſecũdum quatuor partes orbis, ſ. porta Orientalis ex qua parte erat ingreſſus templi, & Occidentalis ex qua parte erat pars poſterior templi, quæ dicebatur ſanctumſanctorum, & porta Aquilonaris & Auſtralis, quæ erant ex lateribus templi, igitur ſecũdum iſtas quatuor partes diſpoſiti ſunt ianitores per ſortes, vt dicer. qui cuſtodirent portã Orientalem, & qui Occidentalem, & qui Aquilonarem, & qui Auſtralem, et quomodo. Ex his dictis patet litera paucis exceptis, quæ diſcurrentur.* Quia

MORALITER.

1 *Diuiſiones autẽ ianitorum.* Iſtorum autem ordinatio & diſtinctio non accipitur ſcdm diſtinctiones hebdomadariorum ſeu principalium ſacerdotum, ſicut eſt dictum de diſtinctionib. cantorum, ſed accipitur ſcdm diſtinctiones portarũ, quæ fuerunt ad quatuor partes principales orbis, propter quod iſtæ portæ non fuerunt in templo in quo erat, niſi vnus ſolus introitus. ſ. in parte Orientali, ſed fuerunt in muro atrij. Igitur

Allegoricè. Quatuor portarum ſignificatio.

ALLEGORICE per portam Orientalẽ figuratum fuit baptiſmi ſacramentum, eo quòd eſt ianua aliorum ſacramentorũ, de qua porta dr̃ Ioan. 3. a. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non pot introire in regnum Dei.* Per Occidentalẽ verò portam ſignificatur extrema vnctio, quæ eſt ſacrum exeuntiũ de hoc mũdo. Per Aquilonarẽ verò portã ſignatur pœnitẽtiæ ſacrum, qu. reſpicit & deflet peccata cõmiſſa. Hiere. 1. *Ab aquilone pandetur omne malum.* Per portam autẽ Auſtralem ſignificatur ſacramentum euchariſtię, quod eſt ſacramentũ amoris eo, quòd ab auſtro procedit caloris feruor ſignificãs feruorem dilectionis. Igitur ſecundum portas iſtas poſſunt diſtingui ianitores. Portam enim Orientalem obſeruãt, qui gratiam baptiſmalem cuſtodiunt. Occidentalẽ verò portã, qui vnctionem extremam deuotè ſuſcipiunt. Portã Aquilonarem, qui peccata commiſſa per pœnitentiam diluunt. Auſtralem verò portã, qui frequenter & deuotè euchariſtiã re † cipiunt

✠IDEM. Core cum aliis, qui aduerſus Moſen, & Aaron inſurrexerant ſtudio contumaci, terrę hiatu in deſerto uorati ſunt, & necati. Quib. mortuis, quia alij patres eorum filijs mirabilia Dei nuntiauerunt, vt dicere poſſent filij Core, Patres noſtri annuntiauerūt nobis? Iſti sūt patres quorum ſenectus vita immaculata eſt. Sequitur.

a *Selemiæ*, Qui interpretatur, reddente domino, & ſignificat ordinē apoſtolorum, & primorū doctorum, quib. Orientalis porta, i. primitiua commendatur eccleſia, quibus antiquorum patrū redditę ſunt promiſſiones.

b *Zachariæ*. qui memoria domini interpretatur, & ſignificat doctores gentiū quia a primis prædicatoribus ad prædicandum ordinati ſunt. Vnde *orantib. apoſtolis, & ieiunantib. ait ſpirituſſanctus, Segregate mihi, et Paulum, & Barnabam.*

c *Obededom*. Rubeus qui in ſeruitute erāt gñati, & rubore ſanguinis Chriſti perfuſi, reatum ſuū in pppatulo habuerūt, recte per condeſcēſionem magiſtrorū reducuntur ad gradum priſtinum. unde Paulus. *Omnium ſeruum me feci, ut omnes lucrifacerem.*

d *Ad auſtrum*. Auſtralis porta ſignificat Iudaicam plebem lege, & prophetis illuminatam, calori fidei, & lumini ſapientiæ percipiendo vicinam. D

e *Ad Occidentem iuxta portam, &c.* Per Occidētalem plagam finis mundi ſignificatur, in quo erit perſecutio Antichriſti, *abundabit iniquitas, & refrigeſcet charitas multorum*. [Mat. 24. b] Huius portæ ianitores, ſunt doctores illius temporis, qui eccleſiam docēdo, & exhortādo roborāt. vnde Sephim humilis, vel campeſtris & Hoſa diuinās interpretatur. Humiliabitur. n. in perſecutione eccleſia, & in campo laſciuiæ erit diſſoluta. E Sed in perfectorū actione eleuata, quod diuinis præſignatur eloquiis. Vnde. *Clauſi ſunt ſermones vſque ad præfinitum tempus.* [Dan. 12, c]

f *Leuitæ ſex, & ad Aquilonem quatuor per diem, &c.* Senarius bonum opus miniſteriorum Dei ſignificat, quaternarius euangelicam doctrinam, & principaliū virtutum plenitudinem.

g *Bini, & bini*. Ianitores binos, & binos dicit eſſe in cellulis, atque in via, quia ſiue in cellulis cordis ſui curam gerant, ſiue ī via exterius verbum Dei exponant, duo præcepta charitatis, & regulam utriuſque teſtamenti omnino ſeruant. F

Ammiel ſextus, Iſſachar ſeptimus, Phollathi octauus, quia be- 1
nedixit illi dominus. Semeiæ autem filio eius nati ſunt filij, præ
fecti familiarum ſuarum. Erant enim viri fortiſſimi. Filij ergo Se-
meiæ Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, & fratres eius viri
fortiſſimi. Eliu quoque, & Samachias. Omnes hi de filijs Obe-
dedom, ipſi & filij, & fratres eorum fortiſſimi ad miniſtrandum
ſexaginta duo de Obededom. Porro Meſelemitæ filij, & fratres
eorum robuſtiſſimi decem, & octo. De Hoſa autem, ideſt, de fi-
liis Merari Semchri princeps (non enim habuerat primogeni- 2
tum, & idcirco poſuerat eum pater eius in principem) Helcias 3
ſecundus, Tabelias tertius, Zacharias, quartus. Omnes hi filii,
a ¶ Cuſtodes eccleſiæ, qui ad baptiſmum ſingulorum fidem explorant.
& fratres Hoſa tredecim. Hi ſunt diuiſi in ianitores, vt ſemper
principes cuſtodiarum † ſicut, & fratres eorum miniſtrarent in
a ¶ Quia non eſt perſonarum acceptor Deus, quicunque enim operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.
domo domini. Miſſæ ſunt ergo ſortes ex æquo, & paruis, & 4
magnis per familias ſuas in vnamquamque portarum. Ceci-
a b dit igitur ſors Orientalis Selemiæ. Porro Zachariæ filio eius 5
viro prudentiſſimo, & † erudito ſortito obtigit plaga Septen-
a ¶ Gentilitas infidelitate frigida, ſed ex eis plurimi ad fidem veniunt.
b ¶ Seruiens. c ¶ Quia ibi fuerunt prophetæ, & apoſtoli,
c d trionalis, Obededom vero, & filiis, eius ad Auſtrum, † in qua 6
e parte domus erat ſeniorum conſilium. Sephim, & Hoſa, ad Oc-
a ¶ Quia in proximo erit judicium in quo ſancti aſcendent ad regnum cælorum.
b ¶ Concordia duorum teſtamentorum.
cidentem iuxta portam, quæ ducit ad viam aſcēſionis, cuſtodia
f contra cuſtodiam. Ad Orientem vero Leuitæ ſex, & ad Aqui- 7
lonem quatuor per diem, atque ad Meridiem, ſimiliter in die
g quatuor, & vbi erat concilium † bini, & bini. In cellulis quoque 8
† ianitorum ad Occidentem quatuor in uia, binique per cellulas.
Ad Septentrionem vero, & Meridiem quaterni per dies ſingu-
los mutabantur. Et ad baſilicam concilii ad Occidentem bini,
habentes ſubiectos alios in via, binique per cellulas. Hæ ſunt di-

† inſtrumentorum.

Filii

NICOLAVS DE LYRA.

Quia benedixit illi dominus. *Iſtud ponitur ad oſtendendum rationem quare iſte Obededom ita multiplicatus erat in prole, prout tangitur in textu, iſte. n. ſecundum doctores fuit ille Obededom, in cuius domo poſita fuit arca domini ut habetur 2. Re. 6. propter quod* dominus benedixit Obededom, & omnem domum eius, *vt dicitur ibidem, ſ. multiplicando eum in prole, maximè maſculina, & in bonis ſpiritualibus, & temporalibus.*

Semchri princeps, &c. *Quod exponitur uno modo ſic, quod iſtud ponitur reſpondendo tacitę quæſtioni. Dicunt. n. quod iſte Semchri erat parui valoris, & ideo poſſet quæri quare pater eius conſtituit eum principem in domo ſua. Et reſpondetur hic, quod hoc fuit, eo quod non habuerat primogenitum. Sed iſtud non videtur valere, quia ſaltem iſte Semchri fuit primogenitus eius, vel alius. Propter quod alio modo exponitur ad contrarium, vꝫ quod iſte Semchri fuit ualentior aliis fratrib. ſuis, propter quod pater fecit eum principem inter eos, quamuis non eſſet ſenior, ſicut Dauid fecit de Salomone, & plures alii reges, qui fecerunt ſibi ſuccedere in regno iuniores, & propter hoc dicitur hic.*

Non. n. habuerat, &c. *ſupple, qui eſſet alicuius valoris, ſeu reputationis, & talis modus loquendi bene inuenitur alibi in ſcriptura.*

4 Miſſæ ſunt ergo ſortes. *ſine acceptione domus, ætatis, vel generis ſicut dictum eſt de cantoribus c. præcedente.*

5 Porrò Zachariæ filius, &c. *Hoc dicitur ad reddendum rationem quare fuit poſitus principalis in porta Septentrionali, ſicut pater ſuus in Orientali, quia non fuit ſic de aliis portis, quod pater, & filius eſſent principales in duabus portis aliis.*

6 In qua parte domus, &c. *Iſtud inducitur ad oſtendendum, quod in illa parte requirebatur magna cuſtodia, quia ibi tractabant ſenes, ſeu iudices ordinarii negotia communia, & determinabant dubia, & ideo ſors illa cecidit ſuper Obededom, qui erat homo valens, & potens, eo quod benedixerat eum dominus, vt prædictum eſt.*

7 Ad Orientem uero, &c. *quia illa porta erat ante ingreſſum templi & ideo requirebatur ibi magna cuſtodia.*

8 Et vbi erat concilium, &c. *Ibi. n. duplicabantur cuſtodes, quia requirebatur maior cuſtodia ratione prædicta.*

MYSTICE *exponendo portas prædictas ſecundum ſenſum allegoricum. Porta Orientalis ſignat Chriſti incarnationem, quia tunc uiſitauit nos Oriens ex alto. Occidentis eius paſſionem, quia tunc occidit ſol iuſtitiæ, in cuius ſignum ſol obſcuratus fuit in meridie. Aquilonaris eius reſurrectionem, quia tunc Chriſtus rediit ab inferis tanquam ab Aquilone.*

✠ de quo

MORALITER.

cipiunt. Moraliter autem poſſunt diſtingui portæ, ac et ianitores. Orientalis porta dici poteſt hominis ortus, Occidentalis aūt eius obitus. Aquilonaris vero aduerſitatis tempus, Auſtralis proſperitatis ſtatus. Portam igitur Orientalem cuſtodiūt illi, qui utilitatem ſuæ originis conſiderant, vt humilientur. Portam autem Occidentalem qui certitudinem mortis futuræ, & incertitudinem horæ iugiter meditantur, ne improuiſi ad mortis iudicium euocentur. Bern. O homo, certum eſt, qđ morieris, ſed ubi, quando uel quomodo, incertum eſt, mors vbique te expectat, ſed ſi ſapiens fueris, vbique mortem expectabis. Portam autem Aquilonarem cuſtodiunt, qui in aduerſis armis patientiæ continuè ſe muniunt, ne per impatientiā frangantur. Portam autem Auſtralem obſeruant, qui ſemper ſoliciti ſunt ne in proſperis per ſuperbiam eleuentur.

A a *Filii Moyſi,&c.* Qui præcipue a Dauid honorabantur, ſecundum Ioſephum,& ſuper theſauros conſtituti erant, doctores de Iudæis ſignificat, quibus ornamentum eccleſiæ, i. decor animę commendatur.

b *Frater quoque eius Eliezer.* Oſtendit donaria principum theſauros eſſe ſanctorum, quæ enim hoſtibus auferebant, in ſupellectilem templi donabãt. (*† ſanctificationem.*) Quicunque enim bene laborans aliquid virtutis, vel boni operis acquirit,

B Deo, non ſibi bene attribuat. vnde. *Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* (Pſal.113.b)

c *Iſaaritis vero præerat Chonenias,& cætera.* Hi ſunt qui in Eccleſia humiliter,& obedienter quę a magiſtris audiunt, deuota mente

C ſuſcipiunt,& qui lingua non poſſunt faciendo, doctrinam uirtutũ oſtendunt.

d *Iſraeli trans Iordanem contra Occidentem,& cætera.* Iſraelitæ, qui trãs Iordanẽ poſſeſſionem acceperunt, ſignificant eos, qui mediocritate contenti, arcem virtutum turbulentiam huius ſeculi tranſcendendo non appetunt, ſed tamen mandata Dei opere exercere non negligunt. Quia vero nemo hæc agit niſi dono Dei, is præpoſitus dicitur eſſe Aſabias, id eſt, faciente domino, vt dicant cum propheta. *Omnia opera noſtra operatus eſt in nobis.*

e *Hebronitarum autem princeps fuit Ieria ſecundum familias,& cognationes eorum.* In Hebron cœpit Dauid regnare, qui ſignificat eos, qui bene conuerſari incipiunt,& Dauid in vita ſua parant regnũ. Hebronitis Ierias, timens dominum princeps eſt, quia *initium ſapientię timor domini.* Hebron vero interpretatur coniugium, *qui enim timet proficit, vt amet,& foras mittat timorem.*

a ¶ Frater meus.
uiſiones ianitorum filiorum Core,& Merari. Porro Achias erat ſu- 1
a ¶ In Chriſto ſunt omnes theſauri ſapientiæ,& ſcientiæ qui ait. Nunciabo nomen tuum fratribus meis.
per theſauros domus domini, ac vaſa † ſanctorũ. Filii quoq. Ledan,
¶ Vel Ledan. ¶ Vel Gerſoni
filij Gerſonni. De Ledan principes familiarum, Ledan,& Gerſonni
Iehieli. Filij Iehieli Zathan,& Ioel, fratres eius, ſuper theſauros do-
mus domini. Amramitis,& Iſaaritis,& Hebronitis,& Ozielitis. Su-
a bael autem filius Gerſon filii Moyſi, præpoſitus theſauris, frẽs quo
b que eius Eliezer, cuius filius Rahabia,& huius filius Iſaias, & huius
¶ Alias Iechri.
filius Iorã Huius quoque filius zechri, ſed & huius filius Selemith.
Ipſe Selemith,& fratres eius ſup theſauros ſanctorum, quæ ſanctifi 2
cauit Dauid rex,& principes familiarum,& tribuni,& cẽturiones,
& duces exercitus de bellis,& manubiis præliorum, q̃ conſecraue-
rant ad inſtaurationem,& ſupellectilem templi domini. Hæc autẽ 3
vniuerſa ſanctificauit Samuel videns,& Saul filius Cis,& Abner fi-
lius Ner,& Ioab filius Saruię. Oẽs qui ſanctificauerant ea per manũ 4
a ¶ Aetarius meus, vel mons, vel poſſeſſio, i. ſuper quam requieſcet dominus.
c Selemith,& fratrũ eius. Iſaaritis vero p̃erat Chonenias,& filii eius 5
ad opera forinſecus ſuper Iſrael † ad docendum,& iudicandum eos. 6
Porro de Hebronitis Haſabias,& fratres eius viri fortiſſimi mille ſe 7 8
d ptingenti præerant Iſraeli trans Iordanem contra Occidentem, in 9
e cunctis operib domini,& in miniſterium regis. Hebronitarum au-
tem princeps fuit Ieria ſecundum familias,& cognationes eorum.
a ¶ Vltimo, ſ. inuenti ſunt, quo omnia diſpoſuit,& Salomoni omnia, quæ facienda erant expoſuit.
Quadrageſimo anno regni Dauid recenſiti ſunt & inuenti ſunt viri 10
fortiſſimi in Iezer, Galaad, fratreſque eius robuſtioris ætatis duo mi
a ¶ Apoſtoli,& Apoſtolici viri.
lia ſeptingenti principes familiarum. Præpoſuit autem eos Dauid
rex Rubenitis,& Gadditis,& dimidiæ tribui Manaſſe, in omne mi
niſterium Dei,& regis.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

de quo dicitur Ierem.1. Ab Aquilone pandetur omne malum. *Auſtralis eius aſcenſionem, ſicut in puncto Auſtrali ſol uiſibilis eſt in ſua maiori altitudine, p iſta enim quatuor Chriſti myſteria habemus introitum ad atrium eccleſiæ militantis, vt per hęc poſtea accedamus ad templum eccleſiæ triumphantis.*

Moraliter. *Secundum vero ſenſum moralem porta Orientalis deſignat humanæ originis uilitatem. Porta Occidentalis mortis propinquitatem. Porta Aquilonaris infernalis ſupplicii grauitatem, quia* ab Aquilone pandetur omne malum, *ut ſupra dictum eſt. Auſtralis uero cæleſtis gaudii immenſitatem, quia ibi ſol iuſtitiæ lucet in ſua uirtute. Per conſiderationem.n. iſtorum quatuor reſilit homo a peccato,& incipit bonum operari,& ſic per iſta quaſi per quatuor portas habet introitum ad atrium militantis eccleſiæ, per participationem meritorum, ut ſic ulterius tranſeat ad atrium triumphantis eccleſiæ per adeptionem præmiorum.*

1 Porro Achias erat ſuper theſauros domus domini,&c. *Hic conſequenter agitur de ordinatione ſacriſtarum,& præfectorum,& primo agitur de ſacriſtis, ſecundo de præfectis, ibi:* Iſaaritis, *ſacriſtæ autem dicebantur illi, qui cuſtodiebant uaſa diuino cultui deputata,& ſacerdotum ornamenta,& ea quæ erant in ſacrificiis,& cultu diuino neceſſaria,& aurum,& argentum,& ſimilia, quæ ex deuotione fuerant domino conſecrata,& patet litera vſque ibi.* (Diuiſio.)

2 Quę ſanctificauit Dauid rex,& principes familiarum,&c. *Quando.n. habebant victoriam ſolemnem, pretioſa quæ ibi reperiebantur in præda principes bellatorum offerebant, vel partem eorum conſecrando diuino cultui, ita quod non poſſent aliis uſibus applicari,& hoc legitur eſſe factum a tempore Moſi, quando deuictis Madianitis principes exercitus quicquid auri inuenerunt in prædam conſecrauerunt domino, ut habetur Nu.31.in fi.*

3 Hęc autem vniuerſa ſanctificauit Samuel videns,& Saul. *Hoc non refertur ad ea, quæ fuerunt ſanctificata, vel conſecrata domino per Dauid,& bellatores ſuos, qui fuerunt poſt Saul, ſed ad ea, quæ fuerunt ſanctificata,& conſecrata domino, ex prædis victoriarum, quas habuerunt Saul,& principes eius.*

4 Et Ioab filius Saruiæ. *iſtud refertur ad tempus Dauid, cuius militiæ princeps fuit Ioab.*

5 Iſaaritis vero præerat Chonenias,&c. *Hic conſequenter agitur de præfectis in operibus exterioribus,& hoc eſt quod dicitur.*

6 Ad opera forinſecus ſuper Iſrael,& ad docẽdum,&c. *Aliqui.n. de Leuitis ſcientes legem fuerunt ordinati ad docendum populum in locis diſtantibus a Ieruſalem,& ad determinandum dubia in quib. ſimplices dubitabant. Hebræi tamen aliter exponunt quod dicitur hic.* ad opera forinſecus ſuper Iſrael,&c. *dicentes, quod illi Leuitę fuerunt ordinati ad hoc, quod cæderentur ligna cedrina in Libano,& ad adducendum ea in Ieruſalem, ſimiliter ad abſcindendos lapides de montib. pro reparatione eorum, quæ in templo, uel circa templũ eſſent renouanda, uel de nouo ædificanda,& quantum ad hoc dicuntur doctores iudices, qui præerant operariis,& diſponebant quid eẽt agendum,& puniebant tranſgreſſores mandatorum ſuorum.*

7 Porro de Hebronitis Haſabias,& fratres eius,&c. *i. de Leuitis deſcendentib. ab Hebron, de quo dictum eſt ſupra.*

8 Præerant Iſraeli trans Iordanem contra Occidentẽ,&c. *vbi habitabant duæ tribus,& dimidia.*

9 In cunctis operib. domini,& in miniſterium regis. *erant.n. ibi aliquæ vineæ,& agri domino conſecrati, quorum prouentus cedebant in miniſterium templi. Erant etiam ibi aliqui redditus,& prouẽtus pro rege colligendi,& in utroque officio erant ibi inſtituti.*

10 Quadrageſimo anno regni Dauid recenſiti ſunt,& inuenti,&c. *i. prædictæ numerationes,& diſtinctiones Leuitarum factæ fuerunt quadrageſimo anno regni Dauid, qui fuit ultimus annus, ſ. vitæ ſuæ, iſtud autem hic exprimitur, quia numeri,& ordines bellatorum, qui ponuntur capitulo ſequenti fuerunt a principio regni Dauid. Quod patet ex hoc, quod Aſael frater Ioab nominatur princeps in quarta turma,& tamen ipſe fuit occiſus circa principium regni Dauid cum adhuc eſſet contentio inter domum Dauid,& domum Saul de regno, vt habetur 2.Reg.2.*

CAP.

CAP. XXVII.

A
FILII autem Iſrael ſecun- 1
dum numerũ ſuum prin-
cipes familiarum tribuni,
& cẽturiones, & præfecti,
a ¶ Chriſto.
qui miniſtrabant regi iu-
a ¶ Ordines, ſcilicet. b ¶ Ad Deum.
xta turmas ſuas, ingrediẽ
a ¶ Ad prædicandum. b ¶ Benignitatis.
tes, & egredientes per ſingulos menſes in anno
¶ Sicut ſupra.
vigintiquatuor † milibus ſinguli præerant. Pri- 2
mæ turmæ in primo menſe, Ieſboam præerat fi- 3
lius Zabdiel: & ſub eo vigintiquatuor milia.
De filiis Phares, princeps cunctorum princi- 4 5
pum exercitus menſe primo. Secundi menſis
habebat turmam Dudia Ahohites, & poſt ſe al-
ter nomine Macelloth, qui regebat partem exer
citus vigintiquatuor milium. Dux quoque tur-
mæ tertiæ in menſe tertio, erat Banaias filius Io-
iadæ ſacerdotis: & in diuiſione ſua vigintiqua-
tuor milia. Ipſe eſt Banaias fortiſſimus inter tri-
ginta, & ſuper triginta. Præerat autem tur- 6
mæ ipſius Amizadab filius eius. Quartus, men- 7 8
ſe quatto, Azahel frater Ioab, & Zabadias fi- 9
lius eius poſt eum, & in turma eius vigintiqua-
tuor milia. Quintus, menſe quinto, princeps
Samaoth Iezerites, & in turma eius viginti-
quatuor milia. Sextus, ſexto menſe, Hira filius
Acces Thecuites, & in turma eius vigintiqua-
tuor milia. Septimus menſe ſeptimo, Helles D
Phallonites de filiis Ephraim; & in turma eius,
vigintiquatuor milia. Octauus, menſe octauo,
Sobochai Huſathites de ſtirpe Zarahi, & in tur-
ma eius vigintiquatuor millia. Nonus, menſe no
no, Abiezer Anathothites † de filijs Iemini: & † de ſtirpe fi-
in turma eius vigintiquatuor milia. Decimus, lijs Iemini.
menſe decimo, † Marai, & ipſe Netophathites †Manai.
de ſtirpe zarahi, & in turma eius vigintiqua
tuor milia. Vndecimus, menſe vndecimo, Ba-
naias Pharathonites de filijs Ephraim et in tur-
ma eius vigintiquatuor milia. Duodecimus,
menſe duodecimo Holdai. Netophathites de
ſtirpe Gothoniel, et in turma eius vigintiqua-
10 tuor milia. Porro tribubus præerant in Iſrael:
Rubenitis dux Eliezer, filius zechri; Simeoni-
tis, dux Saphatias filius Maacha, Leuitis, Haſabias
filius Chamuel. Aaronitis, Sadog. Iudaitis, Eliu E
frater Dauid, Iſſacharitis, Amri filius Michael.
zabulonitis, Ieſmaias filius Abdiæ: Nephtali- F
tibus, Ierimoth filius Oziel: filijs Ephraim
Oſee filius Ozaziu: Dimidiæ tribui Manaſſe,
Ioel, filius Phadaiæ, et dimidiæ tribui Manaſ-
ſe in Galaad, Iaddo filius zachariæ: Beniamin
autem, Iaſiel, filius Abner: Dan vero, Ezriel,
11 filius Ieroham. Hi principes filiorum Iſrael. No-
luit autem Dauid numerare eos a uiginti annis
12 inferius, quia dixerat Dominus, vt multiplicaret
13 Iſrael quaſi ſtellas cœli. Ioab filius Saruiæ cœ-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXVII.

Filij autem Iſrael. *Hic conſequenter deſcribitur ordinatio populi ad regem, & ad Deum. Tunc .n. populus eſt bene ordinatus, quando eſt obediens regi, & rex diuinæ voluntati, talis autem fuit Dauid, & in principio regni ſui facta fuit iſta ordinatio, vt dictum eſt præcedent. capitu. tamen ponitur hic quaſi per modum repetitionis, quia voluit ſimilem ordinationem eẽ in regno filii ſui Salomonis. Circa quod primo ponitur ordinatio militaris, ſecundo popularis, ibi:* Porro tribubus, *tertiò familiaris, ibi:* Super theſauros autem regis. *Circa primum ſciendum, quod Dauid diſtinxit milites per 12. cohortes, & in qualibet erãt 24. milia bellatorum, ita quod prima cohors erat cum rege primo menſe, parata ad reſiſtendum aduerſarys, vel ad ſedandum populum, ſi aliqua ſeditio oriretur, & ſecunda cohors in ſecundo menſe, & ſic de aliis conſequenter, tamen quando imminebat bellum vbi oportebat congregare maiorem exercitum omnes 12. cohortes erant paratæ, vt eſſent cum rege. In ordine igitur iſtarum cohortum oſtenditur hic quis fuerit princeps in prima cohorte, & quis in ſecunda, & ſic de aliis, & patet littera ex dictis, paucis exceptis.*

2 Primæ turmæ. *i. primæ coborti militum.*

3 Ieſboam præerat filius, &c. *iſte ſup. 11. cap. vocatur Ieſbaã, iſta nomina variantur (ſicut frequenter de propriis Hebraicis dictum eſt) in principio, vel in fine.*

4 De filijs Phares, &c. *de qua tribu erat Dauid, & ideo voluit iſtum honorare, non ſolum propter probitatem, ſed propter tribus identitatem, vnde ſubditur.*

5 Princeps cunctorum principum, &c. *quia non ſolum præerat primæ turmæ, imo etiam principes aliarum 11. turmarum erant ſub eo.*

6 Præerat autem turmæ ipſius, &c. *ſ. Banaiæ.*

7 Amizadab filius eius. *ſ. ſub patre, & quando pater non poterat intendere, quia erat regis conſiliarius, vt habetur ſup. 2. cap.*

8 Quartus menſe quatto, Azahel: *ex quo patet quod iſta ordinatio militum facta fuit uiuente adhuc Azahele.*

9 Et Zabadias filius eius poſt eum. *quia Azahel parum vixit poſt iſtam ordinationem, quia fuit occiſus circa principium regni Dauid, vt habetur 2. Reg. 2. c.*

10 Porro tribubus. *Hic conſequenter deſcribitur ordinatio popularis, & accipitur ſecundum tribus, quia cuilibet præerat unus præfectus ex parte regis, qui leuabat cenſum ad prouidendum regi, & domui eius, & oſtenditur hic quis cuilibet tribui præerat, & patet litera vſque ibi.*

11 Noluit autem Dauid. *aliqui libri habent,* Voluit, *ſed malè, quia Ioab de mandato Dauid numerauit ſolum populum, qui poterat ad bellum procedere, & hoc eſt a uiginti annis, & ſupra: infra autem noluit enumerare, cuius cauſa ſubditur.*

12 Quia dixerat dominus, &c. *q. d. ſi uix potuerunt numerari uiri potentes ad bellũ procedere, multo minus poſſent numerari, ſi cum uiris numerarentur etiam pueri?*

13 Ioab filius Saruiæ, &c. *ut habetur ſup. 21.*

✠ 1 Nec

MORALITER.

† 1 *Filij autem Iſrael.* Poſt ordinationem miniſtrorum in domo domini, hic conſequenter ponitur ordinatio miniſtrantium regi in diuerſis officiis regni ſui. Et primo ponitur ordinatio militaris, ſecundo popularis, tertio familiaris. Quantum ad primũ deſcribuntur hic 12. principes exiſtẽtes cum rege per ſingulos menſes ſucceſſiuè, & quilibet princeps habebat ſub ſe 24. milia pugnatorum.

gorice. ALLEGORICE vero per iſtos 12. principes ſignificati fuerunt 12. apoſtoli, de quibus dicitur Pſ. 44. d. *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram, &c.* Per 24. milia pugnatorũ ſub quolibet principe, ſignificati fuerunt martyres ſancti, qui animati apoſtolorum exemplo fortes facti ſunt in bello. Et ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato. Nã martyres ſunt in maiori numero, quam numerus 24. miliũ per duodenarium multiplicatus, ſicut de angelis dicitur Danielis 7. c. *Milia milium miniſtrabãt ei, &c.* Secundum .n. omnes doctores de hoc loquẽtes, angeli ſancti ſunt in numero multo maiori, ſicut plenius dixi ſuper Danielem.

10 *Porro tribubus.* Hic deſcribitur ordinatio popularis, populus autem Iſrael per 12. tribus diſtinguebatur, hic autem cuilibet tribui ad eius regimen unus dux aſſignatur, per hoc autem videtur ſignificari, quod in bono regimine populi Chriſtiani cuilibet villæ notabili debeat unus præſidens præpoſitus aſſignari, qui faciat inter homines iuſtitiam obſeruari.

 4 *Theſauros*

CAP. XXVII.

perat numerare, nec compleuit: quia ſuper hoc ira irruerat in 1
a Iſrael, & idcirco numerus eorum, qui fuerant recenſiti, nō eſt 2 3
a ¶ Annales libros, a faſcibus dictos in quibus regum vel conſulum acta ſcribuntur.
b relatus in faſtos regis Dauid. Super theſauros autē regis fuit 4
c Azmoth filius Adiel. His autem theſauris, qui erant in vrbi- 5
bus, & in vicis, & in turrib. præſidebat Ionathan filius Oziæ. 6 7
a ¶ Malos male perdet, & vineam ſuam locabit alijs agricolis. i. prædicatoribus, diuerſis quoque horis operarii mittuntur in vineam, quæ eſt domus Iſrael.
Operi autem ruſtico, & agricolis, qui exercebant terram, p̄e- 8 9
d rat Ezri filius Chelub. Vinearū quoque cultoribus Semeias,
a ¶ Manſionibus amœnis, de quibus dicitur in domo patris mei manſiones multæ ſunt.
Ramathites. Cellis autem uinariis Zabdias Saphonites. Nam 10
e ſuper olիueta, & † ficeta, quæ erant in campeſtribus, Bala- 11
¶ Vitæ æternæ.
f nam Gaderites. Super apothecas autem olei, Ioas. Porro 12
a ¶ Iudæorum ſynagogis, quæ traxerunt iugum legis, & lac ſimplicis doctrinæ præbuerant.
armentis, quæ paſcebantur in Sarona præpoſitus fuit Se-
a ¶ Auditor meus, vel abſconſio mea, hic eſt chorus prophetarum, qui a Deo audiunt abſcondita.
b ¶ Doctores corda ſubiectorum euangelico vomere arantes. c ¶ Humilibus.
d ¶ Iudicans, vel iudicauit.
g crai Saronites. Et ſuper boues in vallibus Saphat fi-
h lius Adli. Super camelo vero Vbil Iſmaelites, & ſu- 13

A

Rabbanus. a *Non eſt relatus in faſtos.* quia ſuperueniente ira conturbatus eſt numerus, nec iuxta eum fuerūt diſtributi in miniſteria.

In lib. Paral. b *Super theſauros autem.* ⁜ HIERONYMVS. Theſauros in hoc loco non ſolum pecuniam, ſed & omnes ſubſtantias nominat. Ionathan autem patruus Dauid, conſiliarius, ipſe eſt Nathan propheta. Patruus vero honoris, & propinquitatis cauſa vocatur. (†numero verborum dierū.)

Rabbanus. Theſaurus Chriſti ſcientia, ſapientia virtutis, ex his honorat ſeruientes ſibi. B His præficitur Azmoth, qui interpretatur fortis morte, doctrina enim uiri per patientiam dignoſcitur, vnde. *Melior eſt patiens viro forti.* (†Sycomorus) (Prou. 16. d) Azmoth etiam filius Adiel, qui interpretatur pater meus Deus. Quicquid enim ſancti uirtutum habent Deo attribuunt.

C c *His autem theſauris.* Ille .n. ueri Salomonis theſauris in vrbibus, vicis, & turribus merito præfertur, qui dignitatem nominis Ionathæ, & patriſciuis Oziæ fide præfert, & opere. Ionathas .n. donum Dei, & Ozias fortitudo domini. Qui .n. dono Dei accipit lumen ſcientiæ, & rectitudinem fidei fortiter ſeruat in opere, eccleſiarū Dei curam nō immerito accipit.

d *Ezri filius Chelub.* Ezri adiutus dño. Semeias audiens dominum. Zabdias fructus vehemens, vel abundans. Qui .n. audit præcepta domini ope miſericordiæ eius adiutus, abundantem boni operis fructum congregat in uitam eternam.

e *Olineta, & ficeta, quæ erant in campeſtribus, &c.* In his oliuę, & ficus ſunt, & ſignificant cœtus ſanctorum, qui miſericordiæ oleum habent in pectore, & manſuetudinis dulcedinem in moralitate. Quæ uirtutes in campeſtrib. quæ erat in propatulo, & preſto ſūt omnibus, nec acceptionē pſonarum, ſed bonę volūtatis rectitudinē quærunt auditoribus ſuis.

f *Balanam Gaderites.* Balanam, qui interpretatur habens gratiam, ſuper oliueta, & ficeta conſtituitur. Ex Dei enim gratia datur bonorum operum ubertas. Ioas vero, qui interpretatur ſperans, vel domini robur, apothecas olei cuſtodit, quia nemo peruenit ad premium, niſi qui per robur mentis fiducia ſpei tendit ad cœleſte regnum.

g *Saphat.* Qui interpretatur, iudicauit, filius Abdi. i. patris gratiæ, ſignificat apoſtolos aliis doctoribus electione domini præfectos, quibus dicitur. *Sedebitis, & vos ſuper duodecim ſedes iudicantes 12. tribus Iſrael.*

h *Super camelo vero Vbil Iſmaelites, & ſuper aſinos Iadias.* Deformia, & immunda ſunt hæc animalia, & ſignificant Gentiles peccato diſtortos, & libidine immundos, ſed in regnum noſtri Dauid uenientes habent magiſtros Vbil, & Iadias, qui ſpernentes philoſophiam, & inanem fallaciam mūdi, elegerunt ſimplicitatem euangelii, tanquam humiles, & deſpecti vnde. *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe, ſtultus fiat.*

☞ a Iabiel

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nec compleuit, quia ſuper hoc ira, &c *Licet enim ira Dei poſt numerationem venerit ſuper populum, vt habetur ſupr. 21. tamen Ioab a principio numerationis hoc timuit, propter quod inuitus iuit ad numerandum, & magnam partem numerare omiſit, & propter hoc dicitur hic quod ira irruerat, ſcilicet, antequam eſſet totum numeratum.*

2 Et idcirco numerus eorum, qui fuerant, & cætera. *ſcilicet Ioab.*

3 Non eſt relatus in faſtos, &c. *ideſt, in libros de hac numeratione regi traditos, quia Ioab etiam de numeratis ab eo reſcidit partem, propter eandem cauſam, propter quam dimiſerat numerare partem populi, ſcilicet, ne Dauid nimis ſuperbiret ex maiori numero ſibi tradito, propter quam ſuperbiam timebat Ioab Dei iram venire ſuper populum, & regem, ſicut dictum fuit ſupra 21. & 2. Reg. 24. Alii aliter exponunt, quod numerus iſte ſiue populi numeratio non fuit redactus in faſtos regis Dauid, ideſt, in libris de factis Dauid notabilibus, & commendabilibus, quia iſta numeratio non erat ad Dauid commendationem, ſed magis ad vituperium. Faſtus faſti idem eſt, quod liber chronicalis, vt in Hebr. hic habetur. In verbis dierum Regis Dauid. ſed prima expoſitio uerior uidetur, quia ille, qui ſcribit hiſtoriam, vel chronicam debet ita fideliter ſcribere illa, quæ ſunt ad vituperium ſicut illa, quæ ſunt ad laudem. Et ideo Ioſephus reprobat Nicolaum Antiochenum, qui ſcripſit facta Herodis Aſcalonitæ omittens ea, quę erant uituperabilia.*

4 Theſauros autem regis, &c. *Hic conſequenter deſcribitur ordinatio familiaris, ideſt, familiæ. quæ erant in officiis domus, & in aliis negotiis, cum dicitur.* Theſauros autem regis, &c. *qui erant in Ieruſalem. Vnde ſequitur.*

5 His autem theſauris, qui erant in urbibus, *ſcilicet, aliis a Ieruſalem.*

6 Et in uicis. *ideſt, villis muro non clauſis.*

7 Et in turribus, præſidebat. *i. fortalitiis per regnum ædificatis ad regni munitionem.*

8 Operi autem ruſtico & agricolis, qui exercebant terrā. *quia Dauid habebat aliquos agros ex hæreditate paterna, & aliquos ex officio regio.*

9 Vinearum quoque cultoribus Semeias, &cæ. *eodem modo exponatur ſicut de agris.*

10 Cellis autem vinariis Zabdias, &c. *ideſt, cellariis vbi ſeruabant vina.*

11 Super oliueta, & ficeta, quæ erant, &cæt. *vt colligerentur fructus, & de oliuis fieret oleum, & ficus ſeruarentur pro uſu hominum.*

12 Super apothecas, &c. *i. cellaria vbi ſeruabantur olei vaſa.*

13 Super camelo uero Vbil Iſmaelites, &c. *quia Iſmaelitæ melius ſciunt nutrire, & cuſtodire camelos quam Iſraelitæ.*

⁜ 1 Super

MORALITER.

† 4 *Theſauros autem regis, &c.* hic exponitur ordinatio familiaris. In familia uero regis Dauid aliqui erant cuſtodes theſaurorum, aliqui uero ſuper cultores agrorum, uinearum, & hortorum, aliqui uero ſuper apothecas olei, & cellaria uinorum, & aliqui ſuper nutritionem animalium brutorum.

MORALITER autem theſauri regis noſtri Ieſu Chriſti ſunt ſapientia, & uirtutes, & ideo cuſtodes iſtorum theſaurorum ſunt boni doctores in ſcriptis, uel in ſcholis, habentes in ſe ſapiam, & virtutem, & alij cōicant, & diſpenſant ſm ſui domini uoluntatem. Per agros aūt, vineas, & hortos fideles populi ſignantur. Quib. 1. Cor. 3. dicitur. *Dei agricultura eſt.* Et ideo per cultores iſtorum ſignificantur prædicatores, & confeſſores pro cultura fidelium in morib. diſcurrentes. Per apothecas autem olei, & uini conuenienter poſſunt debite correctiones intelligi, in quibus eſſe debet rigor iuſtitiæ dulcore miſericordiæ tēpatus, & hoc ſignatur per uinum mordicatiuum, & oleum lenitiuum, ſicut habetur Lu. 10. ī parabola ſauciati, in cuius cura Samaritanus infudit oleum, & uinum. Et ideo per illos, qui erāt ſuper apothecas olei, & uini, ſignātur boni iudices, qui iuſtitia & miſericordia mō debito ſciūt vti. Per animalia vero bruta pueri pñt intelligi, eo q; parum habent de rationis vſu: Propter quod per illos, qui erant ſuper nutrionem animalium ſignificantur boni pędagogi, qui circa bonam nutritionem puerorū in morib. maxime ſunt intenti: Nam ſecundum philoſophum 1. Ethicorum. Non parum facit ad virtutem, imo multū ſi aſſueſiāt ad virtutē.

A a *Iahiel filius Hachamoni,&c.* ✻ Hieronymus. Iſte Iahiel eſt filius Dauid, qui in Regum Chilab nominatur. Achamoni ſapientiſſimus ipſe eſt Dauid.

Cum Ionathan fuit conſiliarius Iahiel, i. requies Dei, filius Achamoni, i. ſpinarum, hic ſignificat prædicatores euangelij, qui de errore Gentilitatis, & uitiorum ſpinetis ad fidem B conuerſi efficiũtur requies Dei. vnde. *Super quem requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem ſermones meos?*

b *Achitophel.* Qui poſtea cupiditate deprauatus cũ Abſalom de nece Dauid tractauit, & interpretatur frater C meus cadẽs, vel irruẽs, vel tractans. Hic eſt Iudas Scarioth, qui inter Apoſtolos familiaris domino fuit, ſed poſtea cum Iudęis auaritia corruptus de morte eius tractando, perpetuę mortis ruinam meruit, qui etiam ſecundum librum Regum laqueo ſe ſuſpendit. Poſſunt etiam per Achitophel Iudæi ſignificari, qui patrum prerogatiua aliquando chariſſimi, & collocutione Dei fuere clariſſimi, ſed poſtea cõtra Chriſtum auxilium mortis facientes a Romanis in propria domo ſicut Achitophel, i. in Ieruſalem extincti ſunt.

c *Chuſai.* i. Aethiops, & Dauid fidelis per omnia Gentiles D ſignat, de quibus dicitur. *Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi.* Pſal. 17.g

d *Poſt Achitophel fuit Ioiada.* Præuaricantẽ Iuda non remanſit vacuus duodecimus locus, ſed ſucceſſit cognoſcẽs grãm Dei Matthias humilis & fidelis: qui gratiam, quã dono Dei percepit humiliter ſeruauit. Interpretatur. n. Ioiada ſciens, vel cognoſcens. Banaias ædificator domini. Quem. n. gratia Dei in apoſtolũ elegit, agnitio ſanæ fi- E dei in ipſa dignitate ſolidauit. Abiathar, qui ad tempus eſt inter cõſiliarios Dauid, ſed in electione a domino cũ Ioab cõtra Salomonẽ deuiauit, ſignãt eos, F qui dignitatis ſuæ gradum, quem a domino perceperunt, cupiditate corrupti nõ cuſtodiunt. Hi. n. a vero Salomone ſi in carcere pœnitentiæ iuxta timorem Achitophel permanere noluerint in perpetuum puniendi ſunt. Act. 1.d

e *Ioab.* i. inimicus, ſignat eos ex quorum perſona dicitur: *ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquitatis odio habui,* quibus alibi dicitur: *Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt.* Interpretatur. n. Ioab, idem pater. Pſal. 118.q. Matt. 5.g.

a ¶ Stultos, vel inſipientes. b ¶ Dimidium fuit, quod imperfectionem ſignificat. c ¶ Simplices manſuetos, quibus dicitur, Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde. d ¶ Iaziz qui tota mente ad Deum conuertitur, & aduenam ſe, & peregrinum confitetur, recte a domino auxiliatus gregem dominicum paſcit.

per aſinos Iadias Meronathites. Sup oues quoq. Iaziz Aga- 1
a ¶ Domini donum, vel columbã dedit. Hi ſunt apoſtoli, & prophetæ, qui non ſolum litera legis, ſed & ſpirituali prudentia dono ſpiritusſancti inſtituti ſecretorum veri Dauid conſcij eſſe meruerũt vnde: quæcunque audiui a patre meo nota feci vobis.
renus. Oẽs hi principes ſubſtantiæ Dauid regis. † Ionathan 2 3
autem patruus Dauid conſiliarius uir prudẽs, & literatus, 4
a Doctores ſancti. ¶ Cuſtodes. b ¶ Baptiſmi gratia regeneratis.
a ipſe et Iahiel filius Hachamoni, erant cũ filijs regis. † Achi- 5
b tophel etiam conſiliarius regis, et Chuſai Arachites amicus
c d regis. Poſt Achitophel fuit Ioiada, filius Banaiæ, & Abia- 6
e thar. Princeps autem exercitus regis erat Ioab.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Super oues quoque Iaziz Agarenus. *Agarei autem habitabãt tantum in tentoriis, & ideo melius poterant cuſtodire oues portando habitacula ſua de loco ad locum ad inueniendum paſcua.*

2 Omnes hi principes ſubſtantiæ Dauid. *i. diuitiarum artificialium, vt ſunt aurum, argentum arma, & huiuſmodi, & naturalium de quib. poſſunt homines uiuere, vt ſunt bladum, vinum, oleum, animalia, & huiuſmodi ſupra enumerata ad prouidentiam. n. bonam regis non ſolum pertinet habere diuitias artificiales, ſed etiam naturales. Vnde Ioſeph ſaluauit regnum Aegypti per congregationem bladi in horreis regis.*

3 Ionathan. *Hic conſequenter agitur de familia ipſi Dauid magis propinqua, cum dicitur.* Ionathan autem patruus Dauid conſiliarius. *cuius cauſa ſubditur, cum dicitur.*

4 Vir prudens, & literatus. *ita quod habebat ſapientiam innatam & acquiſitam.*

5 Ipſe & Iahiel filius Hachamoni, erant cum filiis regis. *i. honorati ſicut filiis regis. Hebræi exponunt aliter. Cum filiis regis, ad ipſos nutriendum, & docendum in moribus.*

6 Poſt Achitophel fuit Ioiada. *quia Achitophel ſuſpendit ſe, vt habetur 2. Reg. 17. f. ideo iſte Ioiada ſucceſſit ſibi in officio.*

CAP. XXVIII.

CAPVT XXVIII.

Conuocauit igitur Dauid omnes principes Iſrael, duces tribuum, &c. ſequitur.

a *Cum eunuchis, & potentes, & robuſtiſſimos quoſque in exercitu Ieruſalem.*

RABBANVS. Lex prohibet Iſraelitas abſcindi, & alienigenæ non ſolent ad ſecreta conſilij admitti. Sed tradũt in hoc loco eunuchos vocari, qui a ſeculi actionibus alieni orationi, & lectioni vacabant, & vxores non cauſa libidinis, ſed ſuſcipiendæ prolis habebant: quos Ioſephus Eſſenos uocat.

CONVOCAVIT igitur Dauid omnes 1
principes Iſrael, duces tribuum, & ꝑpo 2 3
ſitos turmarum, qui miniſtrabant regi, 4
tribunos quoque, & centuriones, & qui 5
præerant ſubſtantiæ, & poſſeſſionib. re- 6
gis, filioſque ſuos cũ eunuchis, & poten- 7
a tes, & robuſtiſſimos quoſque in exerci- 8
tu Ieruſalem. Cumq; ſurrexiſſet rex, & ſtetiſſet, ait: Audite me 9
fratres mei, & populus meus: † Cogitaui, vt ædificarem domũ 10
in qua requieſcet arca fœderis domini, & ſcabellum pedum 11

☞ a Dedit. † 2. Re. 7. ſupra 17. 22.b.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVIII.

Conuocauit igitur. *Hic conſequenter deſcribitur qualiter Dauid tradidit Salomoni filio ſuo exemplar omnium agendorum in templo, & primo inducit ſibi ſubditos ad Salomonis obedientiam ſecundo Salomoni iniungit ædificationis templi curam, ibi.* Tu autem Salomon. *tertio tradidit ſibi agendorum formam, ibi.* Dedit autem. *Circa primum dicitur.*

1 Conuocauit igitur Dauid, &c. *& conſequenter ſpecificauit iſtos principes, dicens.*

2 Duces tribuum. *qui præerant duodecim tribubus.*

3 Et præpoſitos turmarum. *militarium.*

4 Qui miniſtrabant regi. *in domo ſua in diuerſis officiis.*

5 Tribunos quoque. *qui præerant mille bellatoribus, & erant ſub præpoſitis turmarum, quia qualibet turma continebat 24. milia bellatores, vt dictum eſt c. præcedente.*

6 Et centuriones. *qui præerant centum bellatoribus, & erant ſub tribunis.*

7 Et qui præerant ſubſtantiæ. *i. diuitiis eius artificialibus, & naturalibus, mobilibus, & immobilibus.*

8 Filioſque ſuos cum eunuchis. *i. nutritoribus eorum, & doctorib. qui dicuntur eunuchi, eo quod erant caſti, & honesti.*

9 Cumque ſurrexiſſet. *ſ. ſuper gradum ad loquendum, qui erat in atrio tabernaculi quod fecerat Dauid pro arca domini reponenda, vt habetur ſup. 15. c. ut dicunt Hebræi. Alii vero dicunt quod ſurrexit de lecto ſuo in quo iacebat præ nimia ſenectute, & debilitate, vt habetur 3. Reg. 1. ſurrexit autem ad horam, ut magis audiretur.*

10 Cogitaui, vt ædificarem. *vt habetur ſup. 17. cap.*

11 Et ſcabellum pedum domi. &c. *quia intra ſanctumſanctorum erat quaſi ſedes Dei, ita quod ſecundum unam opinionem propitiatorium quod portabatur ab ipſis cherubim, erat quaſi ſedile, & operculum arcæ erat quaſi ſcabellum. Secundum aliam uero opinionem, operculum arcæ erat propitiatorium, & ſedile Dei, pauimentum uero quod erat ante arcam erat quaſi ſcabellum, prout diffuſius fuit dictum Ex. 25.*

✠ 1 Ad

MORALITER.

† 1 *Conuocauit, &c.* In hoc autem capitulo deſcribitur inſtitutio Salomonis in regem per Dauid patrem ſuum, propter quod per Dauid ſignificatur hic Deus pater, & interpretatio nominis congruit. Nam Dauid manu fortis interpretatur, potentia vero perſonæ patris appropriatur.

Per hoc igitur, ꝙ Dauid regẽ inſtituit filiũ ſuũ Salomonẽ, ſignificatũ fuit myſticè, ꝙ Deus pater filiũ regẽ inſtituerat in

Dei noſtri, & ad ædificandum omnia præpa- 1
A raui. Deus autem dixit mihi: Non ædificabis
domum nomini meo, eo quod ſis vir bellator
Sup.22.b & ſanguinem fuderis † Sed & elegit dominus
Deus Iſrael me de vniuerſa domo patris mei,
vt eſſem rex ſuper Iſrael in ſempiternum. De 2
Iuda.n.elegit principes porro de domo Iuda,
domum patris mei, & de filiis patris mei pla- 3
cuit ei, vt me eligeret regem ſuper cunctum
Iſrael. Sed & de filiis meis (filios.n. multos de-
dit mihi dominus) elegit Salomonem filium 4
meum, vt ſederet in throno regni domini ſup
† ſupra eode. 17.b Iſrael. Dixitque mihi: † Salomon filius tuus ędi
B ficabit domum meam, & atria mea. Ipſum.n.
elegi mihi in filium, & ego ero illi in patrem,
& firmabo regnum eius vſque in æternum, ſi
perſeuerauerit facere præcepta mea, & iudicia
ſicut, & hodie. Nnnc igitur coram vniuerſo cę 5
tu Iſrael, audiente Deo noſtro, cuſtodite, & p- 6
quirite cuncta mandata domini Dei noſtri, vt
poſſideatis terram bonam, & † relinquatis eam
† hæredi tate faciatis eam filios veſtros. filiis veſtris poſt vos vſque in ſempiternũ. Tu 7
autem Salomon fili mi, ſcito Deum patris tui,
& ſerui ei corde perfecto, & animo volũtario.
† Ier.17.b † Omnia.n.corda ſcrutatur dominus, & † vni- 8
† omnem imaginationem. uerſas mentium cogitationes intelligit. Si 9
C quæſieris eum, inuenies: ſi autem dereliqueris
Sap.9.b eum, proiiciet te in æternum. † Nũc ergo quia 10
elegit te dominus, vt ædificares domum ſan-
ctuarij, cõfortare, & perfice.
11 Dedit autem Dauid Salomo a
12 ni filio ſuo deſcriptionẽ por-
13 ticus, & templi, & cellario-
14 rum; & cœnaculi, & cubicu-
15
16 lorum in adytis, & domus
propitiationis, necnon & om
17 nium, quæ cognouerat, atrio
18 rum, & † exedrarum per cir-
19 cumitũ, in theſauros domus
20 domini, & in theſauros ſan-
ctorum, diuiſionũque ſacer-
dotalium, & Leuiticarũ ĩ om
nia opera domus domini, &
a ¶ Facta in honorem.
in vniuerſa vaſa miniſterii
a ¶ In quo ſapientiæ ſplendor ſignatur.
21 tẽpli domini. Aurum in pon
a ¶ In quo nitor prædicationem.
dere per ſingula vaſa miniſterij, argenti quoque
a ¶ Sicut Deus diuiſit ſingulis prout vult.
pondus pro vaſorum, & operum diuerſitate:
22 Sed ad candelabra aurea, & ad lucernas eorum,
aurum pro menſura vniuſcuiuſque candelabri, &
lucernarum. Similiter, & in candelabra argen-
tea, & in lucernas eorum pro diuerſitate menſu-
23 ræ pondus argenti tradidit. Aurum quoque de-
a ¶ De menſa propoſitionis in Exo. ſatis diximus.
dit in menſas propoſitionis pro † diuerſitate men † ſi fis.
24 ſarum. Similiter & argentum in alias menſas ar
a ¶ Hæc omnia plene in Exodo expoſita inuenies.
genteas. Ad fuſcinulas quoque † & phialas, & † vi
F

a *Dedit autem Dauid.* D Dauid Pſalmiſta, & cæteri patres veteris teſtamenti figuris, & ænigmatib. deſignabant vniuerſa, quæ verus pacificus in eccleſia facturus erat: quomodo omnes nationes per fidem baptiſmi introitum in eccleſiã habuerunt, † a qualis eccleſię ſtatus eſſet futurus, qualis ſanctorum perfectio & in regno cęleſti remuneratio cuiuſque pro meritis reddenda per diuerſas cellas, & exedras, quia in regno Dei mãſiones multæ ſunt. 102

a *Et* E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ad ædificandum omnia præparaui. *i.aliqua de omnib. vt ſupra expoſitum eſt 22. Cetera patent, quæ ſequuntur vſque ibi.*

2 De Iuda.n.elegi, &c. *quia in tranſitu maris rubri tribus Iuda primo ſecuta eſt Moſen, alijs formidantibus, ideo meruit regiam dignitatem, vt dictum fuit Ex.24.*

3 De filijs patris mei, &c. *vt habetur 1.Reg.16.*

4 Elegit Salomon, &c. *Ex quo patet, quod Salomon fuit promotus ad regnum non ſolum voluntate humana, ſed etiam diuina, & hãc ordinationem nuntiauit Nathan propheta ipſi Dauid, vt habetur ſupra 17. & 2.Reg.7.*

5 Nunc igitur coram vniuerſo, &c. *ſupple dico, quæ ſequũtur.*

6 Cuſtodite, & perquirite, &c. *vt per hoc habeatis abundantiam bonorum temporalium, & vlterius bonorum ſpiritualium, & æternorum, q̃ principaliter intelliguntur promiſſa a Deo ſub promiſſione temporalium bonorum, ſicut dictum fuit ſup.16. & plenius Gen.15.*

7 Tu autem Salomon, &c. *Hic conſequenter Dauid imponit Salomoni filio ſuo curam regni, & ædificationis templi, & quia notitia Dei via eſt ad oĩa alia bona, eo quod nõ amatur bonum niſi cognitum, ideo primo inducit eum ad habendum Dei notitiam di.* Scito Deum, patris tui. *ſecundo ad eius latriam.* Et ſerui ei corde perfe. &c. *cuius cauſa ſubditur.*

8 Omnia enim, &c. *ita, quod nihil eſt abſconditum ab oculis eius.*

9 Si quæſieris, &c. *quia facienti quod in ſe eſt, Deus ſupplet reſiduum.*

10 Quia elegit te dominus. *q.d. ex quo Deus te elegit ad regnum & templi ſui ædificium, non debes timere de conſummatione, quia q̃ cæpit, ipſe perficiet, ſi feceris debitum tuum.*

11 Dedit autem. *Hic conſequenter Dauid Salomoni tradidit formam, & exemplar omnium agendorum.*

De-

11 Deſcriptionem porticus, &c. *quæ erat ante introitum templi.*

13 Et cellariorum. *Dicunt aliqui quod ſub pauimento templi erant cellaria ad reponendum aromata, & aliqua alia, quæ indigent cõſeruari in frigido loco, alii autem dicunt, quod iſta cellaria intelliguntur duæ manſiones templi inferiores.*

14 Et cœnaculi. *i. tertiæ manſionis templi.*

15 Et cubiculorum. *in adytis loca ſunt vbi iacebant cuſtõdes templi, & ſecundum Hebr. erant quidam appenditia iuxta murum templi exterius aſcendentes 15. cubitis in tribus lateribus templi, ſ. Auſtrali, Aquilonari, & Occidentali.*

16 Et domus propitiationis. *i. ſanctiſanctorum vbi erat propitiatorum, & de omnib. iſtis dictum eſt plenius 3.Reg.6.*

17 Atriorum. *Erant.n. ibi tria atria. ſ. atrium ſacerdotum, atrium hominum mundorum, & atrium mulierum.*

18 Et exedrarum, &c. *i. camerarum.*

19 In theſauros domus. *vbi reponebantur vaſa ſacra, & veſtes ſacerdotales, & ſimilia.*

20 Et in theſauros ſanct. *vbi reponebantur illa, quæ erant Deo conſecrata ad faciendum neceſſaria in templo, & reparandum ea, quę eſſent reparanda.*

21 Aurum, &c. *Non eſt intelligendum, quod Dauid tradiderit Salomoni totum aurum, & argentum, quod in vaſis templi fiendis erat neceſſarium, ſed tradidit in ſcripto quantum pondus auri, & argenti debebat poni in quolibet vaſe aureo, & argenteo.*

22 Sed & ad candelaba. *quia decem fuerunt candelabra aurea in templo Salomonis, vt habetur 3.Reg.7. in fi.*

23 Aurum quoque dedit, &c. *ſup q̃ ponebant panes ꝓpoſitionis.*

24 Similiter, & argentum, &c. *ſuper quas parabuntur ea, quæ erant offerenda.*

⁂ Et

MORALITER.

† aſſumpta pro nobis humanitate, ſicut in perſona filii dicitur, Pſal.2.b. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctũ eius,* Et ſubditur. *Dñs dixit ad me: filius meus es tu, etc.*

11 *Dedit autem Salomoni, &c.* Per hoc deſignatur, quod Deus pater dedit homini Chriſto notitiam omnium agẽdorũ in eccleſia. Nam cognoſcit omnia, quæ Deus cognoſcit ſcientia viſionis, & illa ſunt, quæ participant eſſe ſecundum quàcunque differentiam temporis.

MORALITER autem per Salomonem ex ordinatione diuina promotum in regem poteſt conuenienter intelligi quilibet debito modo promotus ad eccleſiaſticum, vel tẽporale regimen. Per hoc autem quod Dauid Salomoni dedit agendorum deſcriptionem, ſignificatur, quod illi, qui p̃dicto modo promouetur ad regimen, Deus dat gratiam bene regendi ſi debitum ſuum faciat erga Deum, ad ipſum ſe fideliter conuertendo. Nam ſi natura non deficit in neceſſariis, non eſt veriſimile quod deficiat autor naturæ. Per hoc autem q̃ Dauid dedit Salomoni aurum, & argentum ad faciendum ea, quæ in templo erant agenda, ſignatur quod ſicut Deus bono prælato, vel principi confert notitiam in agendis, ſic facultates adminiſtrat ei pro expẽſis moderatis.

† *Polliciti*

a *Et leunculos*: Neque in Exo. in conſtructione tabernaculi neque in Regum in ædificatione templi vſpiam leguntur
A facti leones, & leunculi, niſi quod in templo cælatura facta narratur in cõfectione decem baſium, vbi leones, & boues & cherubim, & palmæ ſculptę narrantur. Sed neque cherubim in ſimilitudine quadrigæ formata, ſed tantũ quod duo cherubim fuiſſent fabricata alis ſuis arcã regentia. Ezechieli autem iuxta fluuiũ Chobar ſimilitudo oſtenſa eſt quatuor animalium, & hic aſpectus eorum ſimilitudo hominis ĩ eis: & quatuor pennę vni, & quatuor facies
B vni, & pedes eorum pedes recti, & plãta pedis eorum quaſi plãta pedis uituli, & poſt pauca: *Similitudo vultus eorum facies hominis, & facies leonis a dextris eorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor.* Et alibi. *Quatuor facies vna facies cherub, & facies ſecunda facies hominis, & tertia leonis, & quarta aquilæ.* Sed & horum, & ſequentium expoſitionem in Ezechiele noſtro ꝙ habebat vnumquodque eorum, facies prout nobis donauit Deus, perſtrinximus.

b *Omnia, (inquit.)* ✠ Theod. Notandum eſt, quod ſupra quidem dixit, in ſpũ datam eſſe cognitionem, hic autem a manu domini. Sanctus ergo Spiritus eſt dominus, etiamſi nolint hi qui aduerſus Spiritum bellum gerũt. Cum quadam autẽ circunſcriptione, ac limitatione, Dei curam, eſt Dauid Salomoni pollicitus. *Non te derelinquet*, ait, *donec pfeceris omne miniſterium domus domini*. Aedificans. n. cũ pietate, eſt diuinam aſſequutus prouidẽtiam: poſt ædificationem autem cum declinaſſet ad impietatem, cum deſeruit diuina
E adminiſtratio.

Tradunt Hebræ. exemplar templi, & vaſorum Moſi in mõte monſtrati ad Ieſum perueniſſe, deinde ad iudices, & ad Heli, & ad Samuel, & ad Dauid, tandem ad Salomonem. Vel manus domini filius eſt per cuius domũ Dauid, & alii ſancti perceperũt quicquid de ſanctæ eccleſiæ ſtructura protulerunt.

D Quæſt. 51. Paralip.

Rabbanus. Exo. 25. d

a ¶ Sunt leunculi, & leones fortes, ſ. & fortiores, alij ſenſu, alij nitore prædicationis argentei.

a thuribula ex auro puriſſimo, & † leunculos pro qualitate men 1
ſuræ, pondus diſtribuit in leunculum, & leunculũ. Similiter 2
& in leones argenteos † diuerſum argenti pondus ſeparauit.
Altari aũt in quo adolebatur incenſum, aurum puriſſimum 3

a ¶ Hæc quadriga in Ezechiele expoſita eſt. b ¶ Scientiæ pulchritudo, hæc eſt notitia ſacramentorum Dei thronus eius, & requies. vnde, Qui ſedes ſuper cherubim manifeſtare.

dedit, & vt ex ipſo fieret ſimilitudo quadrigę cherubim, extẽ 4
b dentium alas, & velantium arcani fęderis domini. Omnia (ĩ- 5
qt) venerunt ſcripta manu domini ad me, vt intelligerẽ vni-
uerſa opa exẽplaris. Dixit quoq; Dauid Salomoni filio ſuo,
Viriliter age, & cõfortare, & fac ne timeas, & ne paueas. Do
minus. n. Deus meus tecum erit, & nõ dimittet te, neq. dere
linquet te, donec perficias omne opus miniſterii domus do-
mini. Ecce diuiſiones ſacerdotum, & Leuitarũ in oẽ miniſte-
riũ miniſterij domus dñi aſſiſtẽt tibi, † & parati ſunt, & noue
runt tã principes, quam populi facere omnia præcepta tua.

† argenti pondus pro ſingulis crateribus.

† prompti, vel ſpontanei ad faciẽdum omnia opera, & docti in omni arte: prĩcipes ſimiliter, & omnis populus parati ad omnia quæ dixeris.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et leunculos au. *Non inuenitur ſcriptum quod in templo Salomonis fuiſſent leunculi aurei, & ideo aliqui dicunt quod iſti ſunt leones, qui fuerunt in throno Salomonis, de quo habetur 3. Reg. 10. Sed hoc non habet apparentiam. Tum quia nõ habetur in ſcriptura, quod illi leones fuerint aurei, ſed magis videtur quod fuerint eburnei, ſicut & thronus, tum quia hic agitur tantum de ædificatione templi, & pertinentium ad ipſum: ille autem thronus non fuit in templo, nec de pertinentibus ad ipſum, ſed fuit in porticu domus regiæ, vbi Salomon ſedebat ad iudicandum. Et ideo alii dicunt, quod iſti leones fuerunt in luteribus, vbi fuerunt leones figurati, ut habetur tert. Regum ſeptimo. Sed hoc uidetur falſum; quia illi fuerunt de ære, vt patet ibidem, iſti autem deſcribuntur aurei: & ideo iſta videntur procedere ex diſcordia translationis noſtræ ab Hebræo, vbi enim habemus hic.* Et leunculos aur. *In Hebræo habetur,* expiatoria aurea, *& credo quod ratio huius diuerſitatis translationis noſtræ ad Hebraicum fuit, quia dictio ſignans expiatorium, & dictio ſignans leunculum in Heb. habent magnam ſimilitudinem literarum, ſecundum Hebr. vero dicuntur hic expiatoria aurea bacini aurei, in quibus portabatur ſanguis intra ſanctumſanctorum, in die expiationis,*

2 Similiter & in leones. *In Heb. habetur.* In expiatoria argentea. *& erant bacini de argento, in quibus recipiebatur ſanguis victimarum, qui erat effundendus in altari holocauſtorum.*

3 Altari autem, &c. *Iſtud altare erat iuxta partem templi, quæ dicebatur ſancta, contra parietem diuidentem ſanctum, & ſanctumſanctorum.*

4 Et vt ex ipſo, &c. quadri. *quia portabant propitiatorium quod erat quaſi ſedes Dei, & de iſta diſpoſitione dictum fuit plenius 3. Reg. 6. & Exo. 25.*

5 Omnia, inquit, &c. *Dicunt Hebr. quod Samuel ex reuelatione Dei docuit Dauid de omnibus iſtis, Poteſt etiam dici, quod per ſemetipſum Dauid habuit hoc per reuelationem a Deo. Cætera patent ex dictis.*

CAP. XXIX.

C LOcutuſq; eſt rex Dauid 1
ad omnem eccleſiã. Sa- 2
lomonem filium meum
vnũ elegit Deus adhuc
puerum, & tenellũ. Opus
. n. grande eſt, neque. n.
homini præparatur hĩ-
tatio, ſed Deo. Ego autem totis viribus meis
prępadoraui impenſas domus domini Dei mei. 3
Aurum ad vaſa aurea, & argentũ in argentea,
æs in ænea, ferrum in ferrea, lignum ad lignea
4 la pides onychinos † & quaſi ſtibinos, & diuer-
5 ſorum colorum, omnemque ꝑtioſum lapidẽ,
6 & marmor Parium abundantiſſimè. Et ſuper
7 hęc quę obtuli ĩ domum Dei mei de peculio
meo, aurum & argentum do in templum Dei
mei, exceptis his, quæ præparaui in ædem ſan
8 ctam, tria milia talenta auri de auro Ophir, &
ſeptem milia talẽtorum argenti probatiſſimi

F † gemmas, & lapides ſtibinos, aliqui carbunculos vertunt.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIX.

LOcutùſque eſt rex Dauid. *Hic conſequenter Dauid inuitat omnem populum ad adiuuandum in opere domini Salomonem filium ſuum, & primo circa hoc deſcribitur regis, & populi oblatio, ſecundo gratiarum actio, ibi.* Sed & Dauid. *tertio regis Salomonis reuocatio, ib.* Vnxerũt autem. *quarto ipſius Dauid felix conſummatio, ibi:* igitur Dauid. *Circa primum ponitur inuitatio regis verbo Dei.*

2 Salomonem filium, &c. *Non eſt intelligendum per hoc quod fuerit tunc tantum 12. annorum. ſicut declaratum fuit plenius 3. Reg. 11. ſed dicitur paruulus, & tenellus reſpectu tanti operis, & hoc dicebat Dauid, vt induceret omnem populum ad auxiliandum ei, ſecundo ponitur inductio: per factum cum dicitur.* Præ-

3 Præparaui impenſas. *non totas, ſed de omnibus aliquas, ideo ſubditur.* Aurum ad vaſa, &c. *ſequitur.*

4 Lapides onychinos. *habentes colorem unguis humani.*

5 Et quaſi ſtibinos. *i. coloris ſtibii. Eſt autem ſtibium unguentum, quo mulieres depingunt facies ſuas, vnde 4. Reg. 9. dicitur, quod Iezabel depinxit oculos ſuos ſtibio.*

6 Et marmor Parium. *i. coloribus varium, & dicitur a Paro inſula. ubi primo fuit repertum.* Et ſuper hæc, *aurum, & argentum, &c. Sequitur.*

7 De peculio, &c. exceptis his ꝗ præparaui. *Dupli. n. modo Dauid obtulit donaria pro domo domini ædificanda. Vno modo de ſubſtãtia propria, & ſpeciali, & quantum ad hoc dicit:* De peculio meo. *Eſt. n. peculium cenſus proprius valde dilectus. Alio modo obtulit de pretioſis, quæ acceperat de prædis hoſtium, & domino conſecrauerat, & quantum ad hoc dicit.* Exceptis his, quæ præpara, &c.

8 De auro Ophir, &c. *quod eſt optimum, ut dictum fuit 3. Reg. 9.*

¶ CAPVT XXIX.

A a *Polliciti ſunt itaque, &c.* Qui ſibi & aliis bñ principari didicerit, præueniẽte gratia Dei, quantũ põt ad lucrandũ proximos, & opus acceptũ Deo, agẽdũ ſtudioſè & deuotè exe- B qui debet, ut ĩ ſplẽdore ſapię in nitore verborum, & ĩ ſonoritate prædicationis, in firmitate fidei, & diuerſarũ virtutum gẽmis domum Dei. i. eccleſiam ædificare nitat̃. *Vnuſquiſq. n. mercedẽ accipiet ſm laborem ſuum. Si ſuperædificauerit aurum, argentũ, lapides ꝑtioſos.* Qui autem fragilia opera, i. lignum, fęnum, ſtipulam ſupędificat, detrimẽtũ patietur. b *Et benedixit domino, &c.* qa congregatio ſi deliũ ſcriptis prophetarũ ad monita, & ſanctorũ patrũ dictis, & exẽplis prouocata, laudes & hymnos Deo decantat C immolãdo pię cõfeſſionis hoſtias, & ſanctæ conuerſationis opa fructuoſa. c *Dies noſtri quaſi vmbra ſup terram*

Rabanus.

† Sponte itaque obtulerant.

† poteſtate tua eſt magnificare, & fortificare omnia.

† ſponte offerre.

1. Cor. 3. b

Ibidem c.

† rectitudinẽ.

† ſponte.

† imaginationem cogitationum cordis populi tui & para cor eorum tibi.

† victimas.

ad deaurandos parietes templi. Et vbicunque opus eſt aurum de auro, & 1
vbicunque opus eſt argentum de argento, opera fiant per manus artifi-
cum. Et ſi quis ſpõte offert, impleat manum ſuam hodie, & offerat quod 2
a voluerit domino. † Polliciti ſunt itaque principes familiarum, & proce- †
res tribuum Iſrael, tribuni quoque & centuriones, & principes poſſeſſio-
num regis, dederuntque in opera domus domini auri talenta quinque
milia, & ſolidos decem milia, argenti talenta decem milia, & æris talẽta
decẽ, & octo milia, ferri quoque centum milia talentorum, & apud quẽ
cunque inuenti ſunt lapides, dederunt in theſauros domus domini per 3
manum Iehiel Gerſonitis. Lætatuſque eſt populus † cum vota ſponte ꝓ- 4
mitterent, quia corde † toto offerebant ea domino. Sed & Dauid rex lęta 5
b tus eſt gaudio magno, & benedixit domino coram vniuerſa multitudine 6
& ait. Benedictus es Domine Deus Iſrael patris noſtri, ab æterno in æ- 7
ternum. Tua eſt domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque vi-
ctoria, & tibi laus. Cuncta enim, quæ in cælo ſunt, & in terra, tua ſunt:
Tuum domine regnum, & tu es ſuper omnes principes. Tuæ diuitiæ, &
tua eſt gloria, tu dominaris omnium. In manu tua virtus, & potentia, † in
manu tua magnitudo, & imperium omnium. Nunc igitur Deus noſter
confitemur tibi, & laudamus nomen tuum † inclytum. Quis ego, & quis 8
populus meus, vt poſſimus tibi hæc vniuerſa † promittere. Tua ſunt 9
omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. † Peregrini e- 10
c nim ſumus coram te, & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri. † Dies no-
ſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora. Domine Deus noſter,
omnis hæc copia quam parauimus, vt ædificaretur domus nomini ſan-
cto tuo, de manu tua eſt, & tua ſunt omnia. Scio Deus meus, ꝙ probes 11
corda, & ſimplicitatem diligas: vnde & ego in † ſimplicitate cordis mei 12
† lætatus obtuli vniuerſa hæc, & populum tuum, qui hic repertus eſt, vi
di cum ingenti gaudio tibi offerre donaria: Domine Deus Abraham, &
Iſaac, & Iſrael patrum noſtrorum, cuſtodi in æternum hanc † volunta-
tem cordis eorum, & ſemper in veneratione tui mens iſta permaneat.
Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, ut cuſtodiat mandata tua
& teſtimonia tua, & † cæremonias tuas, & faciat vniuerſa, & ædificet æ-
dem, cuius impenſas paraui. Præcepit autem Dauid vniuerſæ eccleſiæ: 13
Benedicite domino Deo noſtro. Et benedixit omnis eccleſia Domino
Deo patrum ſuorum, & inclinauerunt ſe, & adorauerunt Deum, & dein- 14
a ¶ Pium laborem.
de regem. Immolaueruntque victimas dño, & obtulerũt holocauſta die 15 16
a ¶ Pro perfectione æternæ vitæ. b ¶ Iuſtum regimen. c ¶ Simplicitatem, & innocentiam. d ¶ Sanctis orationibus.
ſequẽti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus ſuis, &
d † vniuerſo ritu abundantiſſimè in omnem Iſrael, & comederunt, & bibe- 17
e runt coram dño in die illa cum grandi lætitia, & vnxerunt ſecundo Salo 18

rã, & nulla, &c. D ¶ Theo. Sic humanæ naturæ confeſſus imbecillitatẽ, petit & populo, & Regi pietatis poſſeſſionem. d *Et comederunt, & biberunt corã, &c.* Hoc ẽ gaudium ſctõrum, & intentio eorũ, vt a fame futura virtutum operib. ſibi caueant, & epulẽtur, & exultent ĩ cõſpectu Dei. e *Vnxerunt ſecũdò Salomonem filium, &c.* quia Chriſtus regia ſimul, & põtificali dignitate ab omnib. fidelibus ſana fide, pia confeſſione celebrat̃. E Salomon pacificus, Sadoc iuſtus interpretat̃. Chriſtus vero ẽ pax nrã, qui fecit vtraque vnũ, ipſe ẽ iuſtus dñs, & iuſtitiã diligit: *Iudex viuorum, et mortuorum*, hũc primo vngit omnis fidelis in regem, & ſacerdotem, cum in perfectione baptiſmi, verum regem, & ſacerdotem confitetur, ungit & ſecundo cum docendo, & operando idem aliis prædicat. F vnde. *Oleum effuſum nomen tuum.*

¶ *Et*

NICOLAVS DE LYRA

1 Ad deaurãdos parietes, &c. *qui fuerũt laminis aureis operti, vt dictum fuit 3. Reg. 6. Conſequenter Dauid hortatur alios ad offerendum pro domus Dei ædificatione, di.*
2 Et ſi quis ſponte offert, &c. *quia non placent Deo ſacrificia coacta. Cætera patent vſque ibi.*
3 Per manum Iehiel Ger. *Contrarium videtur ſup. 26. quod Selemith erat ſuper theſauros ſanctorum. Dicendum, quod iſte Selemith fuit cuſtos theſaurorum domus domini, quantum ad ea, quæ fuerunt de prædis hoſtium conſecrata: iſte vero Iehiel dicitur hic theſaurarius eorum, quæ fuerunt ſponte oblata.*
4 Lętatuſque populus, &c. *pro cuius cauſa ſubditur.* Quia cor. to. of. ca. *i. valde voluntariè, & in talibus ſolet homo gaudere.*
5 Sed & Dauid rex lætatus. *Hic conſequenter ponitur gratiarum actio, & primo quantum ad ipſum Dauid, cum dicitur.*
6 Et benedixit domino, &c. *pro deuotione ſuæ, & populi ſui ſibi ſubiecti, quam ſciebat eſſe donum Dei.* 7 Et ait: Benedictus es, &c. *patet littera vſque ibi.* 8 Quis ego, & quis pop. &c. *q. d. nihil boni poſſumus a nobis, ſed totum prouenit ex tua bonitate. ſ. bona, quæ ibi offerimus, & bona uoluntas quam a te habemus.*
9 Peregrini. &c. *Vnde dictum fuit Abrahæ Geneſ. 15.* Scito pręnoſcens, quod peregrinum ſit futurum ſemen tuum in terra non ſua. *& per hoc oſtendit Dauid, quod patria noſtra propria non eſt hic inferius, ſed in cęleſtibus, & hoc intellexerunt patres anti qui ſecundum quod oſtendit Apoſtolus ad Heb. 11.* 10 Dies noſtri quaſi vm. *quia vita humana breuis eſt, & inſtabilis.* 11 Scio De. me. quod pro. cor. *Dicitur. n. Deus aliquid probare, non ad hoc ꝙ aliquid fiat ſibi notum, quod prius ignotum erat, ſed aliis, ſicut probauit patientiam Iob, vt aliis notificaretur, & daretur patientiæ exemplum.* 12 Et ſim. cor. *prout ſimplicitas opponitur duplicitati. Cætera patent vſque ibi.* 13 Præ. au. *ubi ponitur gratiarum actio de ipſo populo de ipſius Dauid præcepto, ideo, ſequitur.*
14 Et incli. ſe & ado. *adoratione latriæ.* 15 Dein. re. *adoratione duliæ.* 16 Im. uic. *gr̃as agẽtes facto, ſicut fecerãt uerbo, & ſigno.* 17 Et co. & bi. co. do. *i. in Ierl̃m, ubi erat arca dñi, vel in tẽtoriis ad hoc paratis ꝓpe tabernaculũ dñi, de hoſtiis. n. pacificis vna ps erat offerẽtiũ, et de illa comedebãt offerẽtes ad reuerẽtiã Dei, quaſi aliqd ſacrũ.* 18 Et vnx. ſcd̃o Sal. *Hic cõſequẽter ponit̃ regnũ Salomonis*

MORALITER.

† *Polliciti ſunt, &c.* Per iſtos, qui pro ædificio domus domini dederunt aurum, argentum, & lapides pretioſos, vt in textu dicitur, ſignificantur illi, qui in eccleſia Dei precellũt alios in aliqua gratia ſpeciali, vtpote in auro ſapientiæ, in argento eloquentię, & in alijs gr̃ijs, p lapides pretioſos deſignatis, & oẽs iſtas gr̃as ad inſtinctũ veri Dauid Ieſu Chriſti cõuertunt ad ædificium eccleſiæ in bonis moribus, & fide.
18 *Et vnx. ſecundo Sal. &c.* per Salomonem qui interpretat̃ † pacificus,

a *Et mortuus eſt in ſenectute bona, plenus dierum, & diuitiis, & gl. &c.* Significat cum copia virtutum, & operibus lucis vitam finiſſe præſentem, dignum quiete futura, & cœleſtis regni gloria. Abraham ſimiliter mortuus eſt in ſenectute bona, perfectæque ætatis, & plenus dierum. Iſaac appoſitus eſt populo ſuo, plenus dierum. Ioſeph mortuus eſt in ſenectute bona, expletis centum decem vitæ ſuæ annis, & conditus aromatibus. Moyſes centum viginti annorum mortuus eſt, cuius non caligauit oculus, nec dẽtes moti ſunt. *Viri autem ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos; Qui ſibi videntur in bonis ducere dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.*

monem filium Dauid. Vnxerunt autem eum Domino in principem,
¶Chriſtus.
& Sadoc in pontificem. †Seditque Salomon ſuper ſolium Domini in 1
regem pro Dauid patre ſuo, & † cunctis placuit, & paruit illi omnis 2
a ¶Nulla dignitas, nulla poteſtas, quæ huic non pareat imperio. vnde. Omnes reges ſeruient ei.
Iſrael. Sed & vniuerſi principes, & potentes, & cuncti filij regis Da- 3
a ¶Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & rex magnus ſuper omnes Deos.
uid dederunt manũ, & ſubiecti fuerunt Salomoni regi. Magnificauit
ergo Dominus Salomonem * ſuper omnẽ Iſrael, & dedit illi gloriam
¶Dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flect. &c.
regni qualẽ nullus habuit ante eũ rex Iſrael. Igitur Dauid filius Iſai, 4
regnauit ſuper vniuerſum Iſrael, & dies quibus regnauit ſuper Iſrael,
fuerunt quadraginta anni. In Hebron regnauit ſeptẽ annis, & in Ie-
a ruſalem triginta tribus. Et mortuus eſt in ſenectute bona, plenus die- 5
rum, & diuitijs, & gloria. Regnauitque Salomon filius eius pro eo. Ge-
ſta autem Dauid regis priora, & nouiſſima in libro Samuelis videntis
ſcripta ſunt, & in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad vi- 6
dentis: Vniuerſique regni eius, & fortitudinis, & temporum quæ 7
tranſierunt ſub eo, ſiue in Iſrael, ſiue in cunctis regnis terrarum. 8

D

† 3. Reg. 2. c

† proſpera omnia ſucceſſerunt ei

E

Deut. vlt. c
Pſal. 54. d
Iob 21. b

F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

lomonis renouatio, quia aliàs fuerat vnctus in Gion per Sadoc ſacerdotem de mandato Dauid, vt habetur 3. Reg. 1.

1 Seditque Salomon ſuper ſolium. *Vocatur hic ſolium Domini thronus regni Iſrael, quia in illo regno Deus vere colebatur, non ſic autem in aliis regnis idololatriæ ſubiectis.*

2 Et cunctis placuit. *Non fuit autem ſic de Abſalon, & Adonia, vt patet per dicta 2. Reg. de Abſalon, & 3. de Adonia.*

3 Et cuncti filij, &c. ded. man. *Id per fidem promiſerunt, ſeu iurauerunt, quòd fideliter ſubeſſent Salomoni.*

4 Igitur Dauid filius Iſai. *Hic vltimo ponitur ipſius Dauid fœlix conſummatio. cum ſubditur.*

5 Et mortuus eſt in ſenectute. *Id eſt, plenus bonis temporalibus, & ſpiritualibus.*

6 Scripta ſunt in lib. Samue. *Hic liber eſt primus, & ſecundus Regum.*

7 Et in libro Nathan, &c. volumine Gad videntis. *Iſti duo libri non habentur apud nos, nec apud Heb. quia non fuerunt per Eſdram reparati.*

8 Siue in Iſrael, &c. regnis terrarum. *Quia Dauid non ſolum fecit facta notabilia, & memoria digna in regno Iſrael, ſed etiam in aliis regnis per circuitum, quæ ſibi ſubiecit virtute armorum, vt habetur ſupra decimo octauo, decimo nono, & vigeſimo.*

CAP.

MORALITER.

pacificus, & per Sadoc qui interpretatur iuſtus, ſignificatur vnus, & idem Ieſus Chriſtus, qui per ſuum ſanguinem pacificauit ea quæ in cœlis ſunt, & in terris. Coloſſ. 1. Ipſe etiam dicitur iuſtus antonomaſtice, Eſa. 62. a. *Propter Sion non tacebo, & propter Ieruſalem non quieſcam, donec egrediatur, vt ſplendor iuſtus eius.* Ipſe etiam eſt rex regum, & pontifex ſummus. propter quod per Melchiſedech regem, & ſacerdotem fuit figuratus, vt declarat Apoſtolus ſatis diffuſe Hebr. 7.

Igitur moraliter inungunt ſecundo Salomonem in regem, Sadoc in pontificem, qui poſt confeſſionem Chriſti regis, & pontificis factam ab eis in baptiſmo, eam iterant in opere bene viuendo.

ADDITIO.

In capit. 19. vbi dicitur in poſtill. Eſt autem ſtibium vnguentum.

Dictio quæ hic ponitur in Hebr. vbi nos habemus *ſtibium*, non ſignificat vnguentum, ſed puluerem, ſeu collyrium nigrum quod ponitur in oculis ad decorem, & conſeruationem ſanitatis oculorum, vnde de Iezabel non habetur in Hebr. quod depinxit oculos ſuos ſtibio, ſed quod *Poſuit ſtibium in oculis ſuis*, quod conſonat huic literæ: nam ſicut inueniuntur marmora habentia colorem vnguis humani quæ dicuntur onychina, ita inueniuntur alia habentia colorem nigrum cum nitore, quæ dicuntur ſtibina ratione prædicta.

ADDITIO II.

In capit. vltim. vbi dicitur in poſtill. *Et in libro Nathan prophetæ, &c.* Sicut primus liber Regum rationabiliter attribuitur Samueli, eo quòd ipſe fuit principalis Propheta contemporaneus Sauli, ſimili modo poſſunt attribui ſecundus, & tertius Regum Nathan Prophetæ, ſeu Gad qui fuerunt contemporanei Prophetæ regi Dauid, & etiam Salomoni.

DIBRE HAIAMIN, IDEST, PARALIPOMENON, LIBER SECVNDVS INCIPIT.

C A P. I.

a Onfortatus eſt ergo Salomon filius Da- 1
a ¶Antiquorum Patrum. b ¶Qui me miſit mecũ eſt,& non dimiſit in ſ.
uid in regno ſuo, & Dominus erat cum
a ¶Dedit ei nomen quod eſt ſuper omne nomen.
eo, & magnificauit eum in excelſum.
Præcepitq́; Salomon vniuerſo Iſraeli tri- 2 3
bunis,& cẽturionibus,& ducibus, & iu- 4
dicibus oĩs Iſrael, & principibus fami-
liarũ,& abijt cũ vniuerſa multitudine in
b excelſum Gabaõ, vbi erat tabernaculũ fœderis Dei, quod fecit
Moyſes famulus Dei in ſolitudine. Arcã aũt Dei adduxerat Da- 5
uid de Chariathiarim in locũ quẽ ꝑparauerat ei, & vbi fixerat
illi tabernaculum,hoc eſt in Ieruſalem. Altare quoque æneum, 6
quod fabricatus fuerat Beſeleel filius Vri filij Hũr, ibi erat co-
ram tabernaculo Domini, quod & requiſiuit Salomon, & om-
nis Eccleſia: Aſcenditque Salomon * ad altare æneum coram 7
† tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hoſtias.
c Ecce autẽ in ipſa nocte apparuit ei Deus, dicens: Poſtula quod
vis,vt dẽ tibi. Dixitq́; Salomõ Deo: Tu feciſti cum Dauid patre
d meo miſericordiã magnã,& cõſtituiſti me regem pro eo. Nũc
igitur Dñe Deus, impleatur ſermo tuus quẽ pollicitus es Dauid
patri meo. Tu enim feciſti me regem ſuꝑ populum tuum mul-
e tũ,†q̃ tã innumerabilis eſt,quã puluis terræ. Da mihi ſapiẽtiã, 8
a ¶In exemplum omnibus.
& intelligentiã,vt ingrediar,& egrediar corã populo tuo. Quis 9
enim poteſt hunc populũ tuũ dignè (qui tã grãdis eſt) iudicare?
Dixit aũt Deus ad Salomonem; Quia hoc magis placuit cordi
tuo,& nõ poſtulaſti diuitias, & ſubſtãtiã, & gloriam, neq; ani-

A a C A P. I. *Onfortatus.* ⁜ Hierony. Sciendum quod apud Hebræos liber Paralipomenon vnus ſit, & apud illos vocatus Dibrehaiamin, id eſt, Verba dierum, qui propter magnitudinem apud nos diuiſus eſt. *Præfat. in lib. Paralipom.*

Quæſt. in 2. Paralipom. ⁜ Theodor. Secundus liber Paralipomenon docet, quod tabernaculum quod conſtruxit magnus ille Moſes, ſtabat in Gabaon: arca autem in regia operta alio tabernaculo. Salomon autem cum in altari Moſaico ſacrificaſſet mille boues, ſupplex a Deo petijt, vt ſapientiam conſequeretur, & intelligentiam.

B *Rabbanus.* Quando in morte triumphauit eũ, qui habebat mortis imperium,& ſibi regnũ omnium acquiſiuit. vnde: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra.* *Matth. vlt. d*

b *Gabaon.* Quæ fuit Ciuitas Metropolis Heuæorum, ceciditque in ſortem Beniamin, & fuit ſeparata Leuitis. Mirum ergo eſt quod Ioſephus dicit, quia Salomon in Hebron venit, vt ſacrificaret in altari æneo, quod fecerat Moyſes: *Exod. 38. 4.* C Niſi forte ipſum Hebron excelſum Gabaon intelligi voluerit, eo quòd ibi primum regnauerit. Interpretatur enim Gabaon ſublimitas, vel collis patruelis.

c *Poſtula quod vis.* ⁜ ANGELOMVS. *Com. in 3. Regum 3.* Gratia Dei liberum hominis arbitrium requirit. Vnde quicunq; vult orationem ſuam ante Deum non fruſtrari, hoc ab eo poſtulet, quod Salomon quæſiuit, id eſt, ſapientiam, ſcientiam, & intelligentiam. Diuitias vero, & gloriam temporalem, atq; animas inimicorum, & dies plurimos vitæ præſentis, malorum eſt quærere, non iuſtorum. *Hæc enim*, inquit Chriſtus, *gentes inquirunt. Sed primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adjicientur vobis*, ſcilicet, temporalia prædicta.

d *Conſtituiſti me.* ⁜ Hieronym. Quia ſecundum legem ꝓhibitum erat, me qui de alterius vxore generatus ſum, introire Eccleſiam Dei.

c *Da mihi ſapientiam.* Non aurum, non diuitias, non terrenam gloriam a Deo petit, ſed vt ſciat populum Dei regere, & iudicare. ſi hoc elegit rector corporum, multo magis hoc eligere debent rectores animarum, vt ingreſſum ad fidẽ, & egreſſum ad ſpem populo Dei demonſtrent.

⁜ AMBROS. Salomon, vt primũ tranſactis infantiæ rudimentis annos iuuentutis ingreſſus eſt, in quibus poſita adhuc infirma ætas, quem curſum vitæ deligat, nutat incerta: nihil aliud a Deo, quam ſapientiam poſtulauit, inter ipſa, vt dixi, vitæ tentamenta ſapiens, qui in delectatione rerũ, quod omnibus præiret elegit. Sic enim ipſe in libro ſapientiæ ſuæ ſe Dominum omnipotentem deprecatum fuiſſe commemorat: *Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem, &c.*

a *Ab*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. I.

1 Confortatus eſt. *Poſtquam in libro primo actum eſt de regno Iſrael proueniente, ſ. ipſi Dauid ex mera voluntate diuina, hic conſequenter agitur de eodem regno proueniente ex ſucceſſione paterna. Sicut enim inter filios Dauid Salomon a Deo electus fuit, vt habetur lib. 1. cap. vlt. ſic in regno patri ſuo ſucceſſit, primo igitur de iſto regno agitur, prout fuit integrum, & vnitum. ſecundò de ipſo, prout fuit deſalcatum, & partitum cap. 10. Circa primũ agitur primo de deuotione Salomonis circa diuina. ſecundo de eius magnificentia circa humana cap. 8. Iſta tamen diuiſio non eſt præciſa. quia inter illa quæ oſtendunt deuotionem Salomonis in diuinis, interponuntur aliqua quæ oſtendant eius magnificentiã in humanis, & econuerſo, ſed dicta diuiſio accipitur ſecundum partem maiorem.* Diuiſio. *Circa primũ vero oſtenditur primo deuotio Salomonis in oblatione ſacrificij. ſecundo in ædificatione templi cap. 2. Prima adhuc in duas, quia primo oſtenditur Salomonis deuotio in ſacrificiis, ſecundo interponitur eius magnitudo in diuitiis, ibi:* Congregauitque. *Prima adhuc in duas, quia primo deſcribitur Salomonis oblatio: ſecundo diuina acceptatio, ibi;* Ecce autem in ipſa nocte. *Sententia vero iſtarum duarum partium patet ex dictis 3. Reg. 3. cap. a princ. cap. vſque ad medium: exceptis quæ ſequuntur.*

2 Præcepitque Salomon. *Quia voluit honorare Deum non ſolum per ſeipſum, ſed & per populum ſibi ſubiectum.*

3 Vniuerſo Iſraeli. *Quia tota multitudo populi non fuit ibi, ſed iſti qui erant principales in populo: & ideo totus populus in ipſis virtualiter continebatur.*

4 Tribunis,&c. *Hoc additur ad exponẽdũ illud quod præmittitur.*

5 Arcam autem Dei adduxerat. *Reg. 6. dicitur quod adduxit eam de domo Aminadab, quæ erat in Gabaa. Dicendum, quod ſecundum veritatem fuit adducta de Gabaa, ſed quia Chariathiarim eſt quædam ciuitas propinqua ipſi Gabaa, & populus fuit ibi congregatus propter deductionem arcæ, ideo dicitur hic de Chariathiarim ipſam adductam fuiſſe, vt dictum fuit ibidem.*

6 Altare quoque æneum. *Iſtud altare erat holocauſtorum, & propter hoc Salomon voluit ibi offerre.*

7 Aſcen. Sal. ad alt. *Non per ſeipſum, ſed per ſacerdotes; ad quorum officium ſpectabat offerre ſuper altare. In ſecunda parte dicitur.*

8 Qui tam innumerabilis eſt, quam puluis. *Hyperbole eſt, ad deſignandum magnam populi multitudinem.*

9 Vt ingrediar,& egrediar coram populo tuo. *Iſte egreſſus intelligitur ad bella pro defenſione populi, ingreſſus vero ad iudicia ad præſcindendum populi litigia.*

2 Præce- 1 Venit

MORALITER.

1 *Confortatus eſt ergo.* Expoſitio myſtica poſita eſt 3. Regum 3. vſque ibi.

† *Venit ergo Sa. ad excel. Gaba. &c.* Sequitur.

a *Ab excel. &c.* Arcã ſignificat, in qua erãt tabulæ te. Supra enim ſcriptũ eſt; *Tabernaculum autẽ Domini quod fecerat Moyſes in deſerto, & altare holocauſtorum eadem tempeſtate erant in excelſis Gabaon, &c.* Arca autem Dñi poſtquam introduxit eã Dauid in domum ſuã, manſit ibidem vſquequo ædificaretur templũ. b *Et xij. mil. equi.* Hic numerus tempus gratiæ ſignificat, in quo Apoſtolica doctrina populum no. te. informat. Bene autem per quadragenariũ numerum, vel duodenarium currus, & equites Salomonis numerantur; qa per vtrunque te ſtamentum ſancti viri ſacris litteris eruditi, ſeſſioni Dei aptantur, quos ipſe ſummus auriga pro nutu ſuo gubernat.

c *Sex-*

c *Sexcentis ar.* Quia duorum teſta. pdicatione ad cognoſcẽdam fidei veritatẽ per prædicatores in vſum veri Salomonis homines adducuntur. Sexcenti ergo, i. ſexagies deni pfectionem euangelicæ doctrinæ ſignificant, in qua perfectio legis omnino conſiſtit; præcipue cum redemptor noſter ſexta die paſſus, omnia quæ de ſe in lege, & prophetis ſcripta erant, cõpleuit. vnde ait: *Coſummatum eſt, & inclina. cap. emiſit ſpiritum.* Ioan. 19. f d *Centum.* Qui ſunt ter quinquageni, & vet. te. propter Penthecoſten, & iubileum, & triplicis ſcripturæ diſtinctionẽ. quia dicitur; *Neceſſe eſt omnia impleri, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & pſalmis de me,* Luc. 24. g manifeſte ſignificãt.

mas eorum qui te oderunt, ſed nec dies vitæ plurimos: petiſti autem
ſapientiam, & ſcientiam, vt iudicare poſſis populum meum ſuper quem
conſtitui te regem, ſapientia, & ſcientia data ſunt tibi. Diuitias autem
& ſubſtantiam, & gloriam dabo tibi: ita vt nullus in regibus, nec ante
a te, nec poſt te fuerit ſimilis tui. Venit ergo Salomon ab excelſo Gabaon 1
in Ieruſalem, coram tabernaculo fœderis, & regnauit ſuper Iſrael. Cõ- 2

a ¶Sanctos, ſ. loris charitatis, & iugis Dei ſociatos, quos ipſe velut auriga gubernat. ¶Angelorum hominumque miniſteria. Vnde currus Dei decem milibus multiplex, milia lætantium, &c. b ¶Quadragies deni, & ſignificant tempora legis, quam Moyſes accepturus quadraginta diebus ieiunauit, & populus qui per eam inſtruebatur quadraginta annis in eremo fuit.

gregauitque ſibi currus, & equites: & facti ſunt ei mille quadringenti

a ¶In oppidis, ſcilicet, vel in ædificijs, quæ ædificata erant ad ſtationem curruum.

b currus, & duodecim milia equitum. Et fecit eos eſſe in urbibus quadri-
garum, & cum rege in Ieruſalem. Præbuitque rex aurum, & argentum
in Ieruſalem quaſi lapides, & cedros quaſi ſycomoros, quæ naſcun-
tur in campeſtribus multitudine magna. † Adducebantur autem ei

a ¶Viri ſtrenui opere, & intellectu, in quibus ad fidem conuerſis digne ſedeat Chriſtus. b ¶Spirituali. c ¶Ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt. ¶Quam dicunt vnam eſſe de cicladibus: ſed Hebræi Coa congregationem interpretantur d ¶Prædicatoribus, ſcilicet, qui dant prædicationem, & auditorum accipiunt fidem.

equi de Ægypto, & de Coa a negotiatoribus regis, qui ibant, & eme-
c bant pretio quadrigam equorum ſexcentis argenteis, & equum cen-
d tum quinquaginta. Similiter de vniuerſis regnis Hethæorum, & a re-
gibus Syriæ emptio celebrabatur.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit ergo. *Vt ibi coram tabernaculo vbi erat arca Domini, offerret hoſtias, ſicut in Gabaon obtulerat.*

2 Congregauitq; ſibi currus. *Hic oſtenditur magnificentia Salomonis in diuitijs, & patet ſententia ex dictis 3. Reg. 10. c. in fine.*

MORALITER.

2 *Congre. ſibi cur. &c.* Salomon aũt cum confirmatus erat in ſuo regno per obediẽtiam populi perfectam, & per diuinam reuelationẽ, tamen ſolicite ſibi prouidit de curribus, & equitibus, & alijs ad defenſionẽ regni eius, & eius firmitatẽ pertinentibus. & per hoc oſtenditur q; licet homo de diuino auxilio ſit ſecurus; tamen nõ debet omittere ea quæ rationabiliter ſecundum humanã viã facere videtur ad ſui, & ſuorum ſecuritatem, niſi ſibi prohibitum eſſet, ſicut prohibitum fuit Amaſiæ 2. Paralip. 25. c. ne ſecum duceret milites de regno decem tribuum, quas tamen cõduxerat ad ſibi auxiliandum.

CAP. II.

a Decreuit autem Sa. ✠ Aug. Facta eſt nõnulla imago rei futurę, etiam in Salomone, in eo quod tẽplũ ędificauit, & pacẽ habuit, ſecundũ nomẽ ſuum. Salomõ qppe pacificus eſt Latine, & in exordio regni ſui mirabiliter laudabilis fuit, ſed eadem ſua perſona per vmbram futuri prænunciabat etiam ipſe Chriſtum Dominũ noſtrum, non exhibebat; vnde quędam de illo ita ſcripta ſunt, quaſi de ſeipſo prædicta ſint, dum ſcriptura ſancta etiam rebus geſtis prophetans, quomodo in eo figuram delineat futurorum. Nam multa dicuntur, quæ omnino ei conuenire non poſſunt; Domino autem Chriſto apertiſſima perſpicuitate conueniunt.

Beda. Domus quã ędificauit Salomon in Ieruſalẽ, ſignificat vniuerſalẽ Eccleſiã, qa a primo electo vſq; ad vltimũ quotidie p gratiã veri pacifici ædificatur, q̃ adhuc partim peregrinat in mũdo, partim euaſis ęrũnis cũ illo iã regnat ĩ cęlo, vbi tota regnatura eſt peracto iudicio. Ad hãc domũ ptinẽt Angeli, quorũ nobis ſimilitudo pmittitur, dicẽte Dño; *Aequales enim Angelis ſunt, & filii Dei ſunt, &c.* Ad hãc ptinet ipſe Chr̃s, qui ait; *Soluite tẽplũ hoc in trib. dieb. exci. il. Hoc enim dicebat de templo corporis ſui.* De nobis dicit Apoſt. *Neſcitis, quia templũ Dei eſtis, &c.* Si ergo ille per aſſumptã humilitatẽ factus eſt tẽplũ Dei, & nos per inhabitãtẽ ſpiritũ eius in nobis, conſtat quia figura omnium noſtrũ, & ipſius Chriſti tẽplũ illud fuit, ſed illius tãquã lapidis angularis, noſtri aũt tãquã lapidũ viuorũ ſup ipſum ędificatorũ. Deſignat eãdẽ domũ Dei tabernaculũ in eremo factũ. Sed qa illa domꝰ in itinere quo ad terrã pmiſſionis veniebatur; hęc aũt ædificabatur in terra promiſſionis, & in ciuitate Ieruſalem. Illa vt de loco ad locũ a Leuitis portata, tãdẽ in terrã pmiſſionis induceret; Hæc vt mox in patria, & ciuitate regia cõſtructa immobili fundamẽto cõſiſteret, donec figurarũ cœleſtiũ rẽ ipſam impleret. Poteſt in illa, præſentis Eccleſię labor, & exilium, in hac, futura requies, & beatitudo figurari: vel qa illa a ſolis filijs Iſrael, hæc autẽ a proſelytis, & gẽtibus facta eſt. Poſſunt in illa principaliter patres ve. te. & antiquus Dei populus, in hac congregata de gẽtibus Eccleſia figurari. Quãuis ędificiũ vtriuſq; domus ſpecialiter acceptũ labores Eccleſiæ quotidianos, & futura gaudia cęleſtis regni, & electionẽ primæ Eccleſiæ de Iſrael, & ſalutẽ oĩum gẽtiũ in Chr̃o multimodis oñdat figuris. Quod aũt dr̃ decreuiſſe Salomonẽ ędificare domum noĩ Dñi palatiũ ſibi, idẽ ſignificat, qa Eccleſia, & domus Dei eſt, quã perẽniter inhabitat, & palatiũ cęleſtis regis in quo glorię ſuę magnitudinẽ cũctis generationibus oſtẽdit. Operarij aũt Salomonis ſunt quiq; electi qui ſeipſos ędificio Dei credendo, operando, alios docendo præparant. b *Salomon.* & nomine, & regno pacatiſsimo illũ ſignificat, de quo ait Eſa. Eſa. 9. b ☞ Multiplicatio cap. 5.

CAP. II.

Decreuit autem Salomon 1
a ædificare domum nomi
b ni Dñi, & palatium ſibi, & numerauit lxx. milia virorum portantium humeris, & octoginta milia qui cæderent lapides in montibus: pͥpoſitosq; eorũ tria milia ſexcẽtos.

¶Hæc in Regum plenius dicuntur.

Miſit quoque ad Hiram regem Tyri dicens:

NICOLAVS DE LYRA.

1 Decreuit au. *Hic conſequenter deſcribitur deuotio Salomonis in ædificatione templi. & primo deſcribitur huius ædificationis præparatio. ſecundo operis proſecutio. 3. c. tertio templi ædificati dedicatio cap. 5. Præparatio autem ædificationis conſiſtit in materia, & operariis, de quibus hic agitur. & patet ſententia ex dictis 3 Reg. 5. c. vbi eadem ponuntur, licet ordo in aliquibus varietur; hic etiam adduntur aliqua quæ diſcurrentur.*

MORALITER.

1 *Decre. au.* Expoſitio myſtica huius capituli poſita eſt 3. Reg. 5. cap.

1 Et

A Multiplicabitur eius imperium, & pacis nō erit finis. Hiram vero qui interpretatur viuens excelſè, credētes de gentibus vita, & fide glorioſos: quorū opere ſæpe iuuatur, & augmentatur Eccleſia: & cōtra hæreticos, ſchiſmaticos, paganos, decretis principalibus firmatur. Petit ergo Salomon in opere templi auxiliū ab Hiram: quia Chriſtus volens ædificare Eccleſiam, nō ſolum de Iudæis, ſed & de gentibus operarios elegit. Miſit Hiram Salomoni præciſa de Libano ligna cedrina, & abiegna, quæ in domo Domini ponerentur: quia conuerſa Gentilitas miſit ad Dominum viros in ſeculo claros, ſed ſecu-

B ri dominicæ increpationis de monte ſuperbiæ deiectos, & humiliatos, qui ad normam Euangelicæ veritatis pro modo ſuo quandoque ponerentur. Miſit & artifices qui regendis populis præponerentur; Dionyſium, ſcilicet, Areopagitam, Cyprianum, & alios multos. miſit & aurum. ſapiētes, ſcilicet, viros, & ingenio claros: Pro his omnibus collata Gentilitas expectat a Domino dona gratiæ cœleſtis, & triticum, ſcilicet, verbi Dei, & oleum charitatis, vnctionis, &

C illuminationis Spiritusſancti.

† habitaret

† ædificare

† ædifico domum.

† abiegna † algumim (genus ligni eſſe quidam dicūt quo quid tingitur breſil. Alij coralis interpretant.)

Sicut egiſti cum Dauid patre meo, & miſiſti ei ligna cedrina,
vt ædificaret ſibi domū in qua † & habitauit, ſic fac mecum,
vt ædificem domum nomini Domini Dei mei, & conſecrem
eam: ad adolendum incenſum coram illo, & fumiganda aro-
mata, & ad propoſitionem panum ſempiternum, & ad holo- 1
cauſtomata mane, & veſpere ſabbathis quoque, & neomenijs 2 3
& ſolennitatibus Domini Dei noſtri in ſempiternum, quæ
mandata ſunt Iſraeli. Domus enim quā ædificare cupio, ma-
gna eſt. Magnus eſt enim Deus noſter, ſuper omnes Deos.
a Quis ergo poterit † præualere, vt ædificet ei dignam domum?
Si cœlum, & cœli cœlorum capere eum non queunt, quantus 4
ego ſum, vt poſſim ædificare ei domum? Sed ad hæc tantum,
vt adoleatur incēſum corā illo. Mitte ergo mihi virum eru- 5
ditum, qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro,
purpura, coccino, & hyacintho, & qui ſciat ſculpere cælatu-
ras cum his artificibus quos mecum habeo in Iudæa, & in
Ieruſalem, quos præparauit Dauid pater meus. Sed & ligna
cedrina mitte mihi, & † arceuthina, & † pinea de Libano.

a ¶Doctores de gentibus: qui glorioſos in ſæculo a faſtu ſuperbiæ deijciunt, & in obſequium veri Salomonis transferunt.

Scio enim, quòd ſerui tui nouerint cædere ligna de Libano,
b & erunt ſerui mei cum ſeruis tuis, vt parētur mihi ligna pluri-
ma. Domus enim quam cupio ædificare, magna eſt † nimis
& inclyta. Præterea operarijs qui cæſuri ſunt ligna ſeruis
tuis dabo in cibaria tritici coros viginti milia, & hordei co- 6
ros totidem, & vini viginti milia † metretas, olei quoque 7
† ſata viginti milia. Dixit autem Hiram rex Tyri per literas
c quas miſerat Salomoni: Quia dilexit Dominus populū ſuum,
idcirco te regnare fecit ſuper eum. Et addidit, dicens: Bene-
dictus Dominus Deus Iſrael, qui fecit cœlum, & terram: qui
dedit Dauid regi filium ſapientem, & eruditum, & ſenſatum,
atq; prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium

a ¶Doctores quos miſit Gentilitas.

ſibi. Miſi ergo tibi virum prudentem, & ſcientiſſimum † Hi- 8

a ¶Patrem ſuum vocat, quia de terra Iſrael peregre profectus docuit timorem Domini, & cognitionem veritatis.

d ram patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pa- 9

a ¶Sapientiæ. b ¶Eloquentiæ.

e ter fuit Tyrius, qui nouit operari in auro, & in argento, et

Quæſt. in hūc locum.

a *Quis ergo poterit.* ⁂ Theodoret. Oſtendit ſuam Dei cognitionem. Meum, inqt, officium impleo. Ipſum Deum meum ne ſuperius quidem cœlū poteſt capere. Volens autem ei offerre quem poſſum cultū, manufactum ei domū ædifico.

Rabbanus.

b *Et erunt ſer.* Apoſtoli mei, & Doctores primi, q̄ Doctores de gentibus informant, & erudiunt: ne in aliquo praui docere præſumant. Ideo enim Salomon ſeruos Hiram cædere ſibi ligna voluit, quia doctiores erant ſeruis ſuis ad cedendū, ſed etiam ſeruos ſuos adeſſe voluit: vt cædentibus oſtenderent cuius menſuræ ligna fieri deberent. Apoſtoli enim certius verba Euangelij ab ipſo Domino nouerunt. Sed Gentiles ab erroribus ad veritatem Euangelij conuerſi, certius gentium errores nouerunt, & ideo ſubtilius expugnauerunt.

c *Quia dilexit Dominus, &c.* ⁂ Theod. Quantum iuuet piorum amicitia, docet Hiram reſcribens: *Benedictus Dominus Deus Iſrael, &c.* Eſt autem perſpicuum quod ex ea quę ei fuit cum Dauide conſuetudine didicerit, quòd Deus Iſrael eſt creator cœli, & terræ.

d *Filium mulieris.* Oſtendit eum eſſe de ꝓgenie Salomith de tribu Dan, de quo in libro Numerorum legitur. Patrem eius tradunt Hebræi fuiſſe Hebræum, de ſtirpe Oliab de tribu Dan, qui cum Beſeleel in eremo operatus eſt. Quod vero Tyrium vocat: aiunt Hebræi hoc translatione factum fuiſſe. Zocri enim lingua eorū plaſmatio interpretatur. Chyros enim quam illi Zor vocant, aliquando anguſtiam; aliquādo plaſmationem ſonat.

e *Qui nouit ope. in auro, & ar.* In his omnibus Hiram ſpiritualis nouit operari; vt ornatus domus Dei coram oculis hominum digno decore fulgeat, & bonæ opinionis odore Deo acceptabilis fiat.

a Nos

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ad pro. pa. *Quia ſemper erant ibi panes propoſitionis, non tamen ſemper ijdem panes, quia in ſabbatho amouebantur primi, & ponebantur noui.*

2 Et ad holocauſtomata: *Hoc erat iuge ſacrificium.*

3 Sabbathis quoque, & neomenijs. *Quæ ſint iſta feſta, dictum fuit primo libro 23. cap. in fine.*

4 Si enim cœlum. *Hoc dixit Salomon ad remouendum errorem, ne aliquis crederet deitatem loco determinato circumſcribi.*

5 Mitte er. mi. 3. *Regum 7. b. dicitur:* Miſit quoque rex Salomon, & tulit Hiram. *De voluntate enim Hiram regis Tyri iuit. Iſte Hiram fuit notabilis artifex; & ideo dicitur ab eo miſſus, ad petitionem tamen Salomonis.*

6 Et hordei coros totidem. 3. *Reg. 5. Non fit mentio de iſto hordeo, quia ibi ſolum fit mentio de cibo hominum: hordeum autem iſtud erat ad pabulum animalium.*

7 Olei quoque ſata. *Immediate ſubditur in Hebræo:* Et vini batos viginti milia, *quod omittitur in translatione noſtra: quia patet ex hoc quod infra dicitur:* Triticum er. & ho. & o. & vi.

8 Miſi er. ti. vi. *Rex enim Tyri vocabat eum patrem; tum propter ætatem: tum propter artis ſuæ excellentiam, vt patet in litera. Hebræi tamen dicunt hic:* Hiram patris mei. *quia omnia nomina apud eos ſunt indeclinabilia, ſicut apud nos cornu, & gelu, id eſt, artificem excellentem a tempore patris mei, & ſicut fuit excellens apud eum, ita & mecum.*

9 Filium mu. de fi. 3. *Reg. 7. b. dicitur:* Et tulit Hirā de Tyro filium mulieris viduæ de tribu Nephthali, patre Tyrio. *Quod exponunt Hebræi ſic, q̄ ſecundum veritatem mater huius Hiram fuit Iudæa, & de tribu Dan, vt hic dicitur. Pater autem eius fuit Iudæus, & de tribu Nephthali; ideo 3. Reg. dicitur:* Hirā de tribu Nephthali; *quia genealogizatio fit ex parte patris magis quàm matris. dicitur tamen pater eius Tyrius, non natione, ſed habitatione; quia habitauit ibi, ſicut 2. Regum 6. b. dicitur;* Et habitauit arca Domini in domo Obededom Gethæi. *qui ſic cognominabatur, eo q̄ habitauerat in Geth; erat tamen de tribu Leui. Cætera patent ex dictis 3. Reg. 5.*

1 Triticum

A a *Nos autem.* ✠ Hieron. Ioppen portum eſſe Iudææ,& in Regnorum,& Paralipomenon libris legimus, ad quem Hirā rex Tyri ligna de Libano ratibus trāsferebat: quæ Ieruſalem terreno itinere peruehrentur. Hic locus eſt in quo vſque hodie ſaxa monſtrantur in littore, in quibus Andromeda religata, Perſei quondam fuit liberata præſidio.

Significat, quod gentes audita fama Euāgelij diuerſas perſonas per fidē ad baptiſmum tranſmittit. Solius tamen eſt veri pacifici: vt abſoluendo peccata per baptiſmi ſacramenta vnitati Eccleſiæ illos adunaret, de quo dicitur: *Super quem videris ſpiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum: hic eſt qui baptizat.*

b *Numera. igi.* Fuerunt operarij domus Domini de filijs Iſrael, de proſelytis, de gentibus, de filijs Iſrael triginta milia, qui ad cędendas de Libano cedros miſſi ſunt, ſicut legitur in Regum. De proſelytis de quibus, ſ. nunc agitur ceſores lapidū. De gētibus ipſe Hiram,& ſerui eius, qui cū ſeruis Salomonis ligna cędebant de Libano. Omnes igitur hominum gētes per quas ædificanda erat Eccleſia, præceſſerūt in ædificio templi Salomonis. Iudæi enim proſelyti, & Gentiles ad veritatem Euangelij conuerſi, Eccleſiam Chriſti recte viuendo, & docendo conſtruunt. D

c *Tria mil. & ſexcen.* In Paralipomenon pro tribus milibus trecentis præpoſitis, qui in Regum numerantur. tria milia ſexcenti ſcribuntur pro perfectione ſublimium virorum. In ſenario enim Deus mūdi ornatum compleuit, & quia ſancta ſcriptura fidem Trinitatis docet, & opera iuſtitiæ, recte tria milia ſexcenti perhibentur fuiſſe. E

a ¶Prædicationis. b ¶Firmitate fidei. c ¶Decore virtutum. d ¶Viriditate boni operis. e ¶Per martyrium effuſi ſanguinis.

ære, ferro, & † marmore, & lignis: in purpura quoque, & hya-

a ¶Cœleſtis conuerſationis. b ¶Caſtitatis. c ¶Charitatis.

cintho, & byſſo, & coccino: & qui ſciat cælare omnē ſculptu-
ram, & adinuenire prudenter quodcunque in opere neceſſa-
rium eſt, cum † artificibus tuis, & cum artificibus domini mei
Dauid patris tui. Triticum ergo, & hordeum, & oleū, & vinū 1
a quæ pollicitus es domine mi, mitte ſeruis tuis. Nos autem cæ-
demus ligna de Libano, quot neceſſaria habueris, & applica-
bimus ea ratibus per mare in Ioppe: tuum autem erit tranſ-
b ferre ea in Ieruſalem. Numerauit igitur Salomon omnes vi-

a ¶Qui ex gentibus in conſortium populi Dei tranſierunt.

ros † proſelytos, qui erant in terra Iſrael poſt dinumeratione
quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti ſunt centum

¶Pro ſabbathiſmo animarum.

c quinquaginta milia, & tria milia, & ſexcenti. Fecitque ex eis

a ¶Alter alterius onera portare. Et alibi corripite inquietos, & conſolamini pu. &c. b ¶Pro ſpe reſurrectionis quæ 8. die 1. poſt ſabbathum, & in Domino præceſſit, & in nobis ſperatur.

ſeptuaginta milia, qui humeris onera portarent: & octogin-

a ¶Prædicatores. b ¶Duras hominum mentes. c ¶Qui nati erant in monte ſuperbiæ, primi parentis præuaricatione orti. d ¶Dolabris verbi Dei, ſ. vt ædificio domus conuenirent. e ¶Pro fide Trinitatis, quam prædicant nobis.

ta milia, qui lapides in montibus cæderent: tria autem milia,

a ¶Sacræ ſcripturæ creditores, a quibus nos erudimur inſcios docere, contemptores corripere, onera noſtra inuicem portare.

& ſexcentos † præpoſitos operum populi.

† lapidibus

† ſapientibus, & ſapientibus

† peregrinos

† qui ſolicitarent populum ad operandū.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Triticum ergo, & hordeum, & oleum. *Supra non fecit mentionem de vino, ſed quia hic repetitur, tenendum quòd a principio fuit ſub pacto, ſicut & alia.*

CAP.

CAP. III.

a ET cœpit Salomon. ✠ Angelom. Mons Moria fuit demonſtratus Dauidi ab Angelo tenente gladium, ſupra aream Ornam Iebuſæi, vbi empta area ædificauit altare.

✠ IOSEPHVS. Deus præcepit Abrahæ filium Iſaac ſibi offerre in monte nomine Moraim eleuatum, ara ibidem collocata; ſic enim appariturum eius religionem, ſi etiam ſaluti filij præponeret, quod Deo placeret. In eo autem monte templum poſtea rex Dauid collocauit.

b *In area Or.* Eccleſia per aream ſignatur. vnde; *Cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit areā ſuā:* Ornam, id eſt, ornatus, natione Iebuſæus Gētiles ſignificat, a Domino ornandos, & in filios Eccleſiæ commutandos. vnde: *Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Epheſ. 5. b Iebus autem ipſa eſt Ieruſalem. Iebus interpretatur conculcata: Ieruſalem viſio pacis: in qua dum Ornam Gentilis regnabat Iebus dicta eſt, ſed cum Dauid in ea locum holocauſti emeret, & cum Salomon templum ædificaret, Ieruſalem vocata eſt. Gētilitas enim neſcia diuini cultus cōculcatur a dæmonibus, ſed cū Chriſtus eā reſpexit pacis in ſe, & locū inuenit, & nomen. F

c *Menſe.* i. Maio mox ſ. poſt Paſcha, vt conſecratus myſtica ſolemnitate populus digne aggrederet myſticum opus.

d *Anno qu.* Poſt expletam diſpenſationem diuinæ incarnationis,

CAP. III.

ET cœpit Salomon ædificare domū Do- 1

a ¶In viſione pacis quæ eſt in vnitate Eccleſię. vnde: In pace factus eſt locus eius. b ¶ſ. Chriſto, de quo dicitur; Nunquid poteſt abſcondi ciuitas in monte poſita. c ¶Id eſt, viſionis. quia quos ad claritatis ſuæ viſionem vocat, in hac vita laborantes viſitare, & adiuuare dignatur.

a mini in Ieruſalem in monte Moria, qui 2 3

a ¶Præſciuit eum Dauid ſecundum carnem naſciturum, ſicut & alij Prophetæ.

demonſtratus fuerat Dauid patri eius
b in loco quem parauerat Dauid in area

a ¶Hoc ad gentes refertur, quæ ſecundo loco ad ædificationem Creatoris conuenerunt.

c Ornam Iebuſæi. Cœpit autem ædificare menſe ſecun- 4
d do, * anno quarto regni ſui. Et † hæc ſunt fundamenta

* die

† hæc ſunt diſpoſitiones, vel menſuræ, ſecundū quas cōſultum [illegible] ipſi Salomoni ædificare.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 ET cœpit Salomon ædificare. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius templi ædificatio. Et primo quantum ad formam templi. Secundo quantum ad vaſa miniſterij 4. c. Prima in tres, quia primo deſcribitur forma templi. Secundo ipſorum cherubim quæ fuerunt poſita, ibi;* Fecit etiam in domo ſanctiſanctorum cherubim. *Tertio columnarum quæ erant in porticu templi, ibi:* Ante fores etiam templi. *Sententia autem primæ partis, & ſecundæ patet ex dictis 3. Reg. 6. a principio cap. vſque prope finem, exceptis quæ ſequuntur.*

2 In monte Moria. *Id eſt, viſionis: ille eſt locus in quo Abraham obtulit Iſaac, vt habetur Geneſ. 22. & vocatur ibidem locus viſionis quia Abraham appellauit ipſum, Dominus videt, vt ibidem dicitur.*

3 Qui demonſtr. fuer. *Quando Angelus præcepit, quòd Dauid ibi ædificaret altare, & victimas offerret, vt dictum eſt ſupra lib. 1. in fine cap. 31. & in princ. 22.*

4 Menſe ſecundo. *In ſecunda, ſ. die menſis. ſic eſt in Hebr. tranſlatio vero noſtra omittit, in ſecunda.*

1 In

MORALITER.

1 *Et cœpit Salomon ædificare domum.* Expoſitionem huius capituli myſticam require. 3. Regum 6. cap.

A tionis,quæ in quatuor Euangelijs ſcripta eſt,miſſo ſpiritu de cœlo Eccleſia fabricata eſt.Quæ in lib.Regum expoſuimus, in Paralip ſub breuitate perſtringimus.

Quæſt. in 2. Paralip. a *Longitudinis.* ✠ Theodor. Nemo exiſtimet hunc librum diſſentire a libris Regum, quoniam templi lõgitudinem hic quidẽ inuenimus ſexaginta cubitorum, illic autem quadraginta. Inuenis enim præter quadraginta, alios viginti eius qđ vocatur Dabir, hoc eſt, Sancti ſanctorũ; viginti autem adiectis quadraginta fiũt ſexaginta. Sic rurſus altitudinem viginti quidem, & quinque cubitorum in libris Regum inuenimus, hic autem cẽtum, & viginti.Sed in exemplo oſtendit diuinus Dauid quòd non vnum ſolum tabulatũ habuit Dei templũ. B Regum quoque docet hiſtoria quod nõ ſolum duo, ſed etiã tria habebat tabulata.

Lõgitudo domus longam Eccleſiæ patientiam ſignificat. Latitudo charitatẽ, qua etiam diligit inimicos, donec cum ſolis amicis in Deo gaudeat. Altitudo vero ſpem futuræ vitæ, & retributionis, quia omnia aduerſa contemnit, donec videat bona Domini in terra viuentium. Nota, Notandum,quòd triginta cubiti altitudinis,qui in Regum leguntur,non ad tectum templi, ſed vſque ad cęnaculum inferius peruenerunt.Hic enim quod altitudo centum viginti cubitorum erat. Alij triginta ad medium cęnaculum. alij vero ad tertium, deinde vſque ad ſupremum templi tectum numerabuntur. alij triginta, & ſic tota altitudo domus in centum viginti cubitis cõſummatur: quo numero virorum primitiua Eccleſia in Ieruſalem gratiã C Spiritusſancti accepit. Quindecim namque qui ex ſeptem, & octo conſtat, futuram vitam ſignant, quæ nunc agitur in quiete animarum, & perficietur in reſurrectione corporũ. quindecim vero in trigonum ducta,id eſt,cum omnibus partibus ſuis numerata centum viginti fiunt,quibus deſignatur futura beatitudo electorum. Bene autem hoc numero tertium cęnaculum domus conſummatur,quæ poſt præſentes labores poſt animarum requiem plena fęlicitatis gloria in reſurrectione complebitur.

b *Porticum vero.* Ipſum,ſcilicet templum quod erat pro foribus oraculi. tripertita enim fuit fabricæ diſtinctio; hoc eſt porticus ante templum;& ipſum templum in quo altare thymiamatis,menſa propoſitionis, & candelabrũ luminis erãt, & oraculum, id eſt,Sanctumſanctorum vbi arca teſtamenti, & cherubim poſt velum collocata. Porticus vero ante templum antiquorum figuram geſtat fidelium.Ipſum vero templum eorum qui poſt incarnationem Domini in mundũ venerũt.Domus aũt interior regni cęleſtis gaudia vtriſq; data.

Nota. Notãdum ergo, quòd parietes domus lapidibus pretioſis facti fuerunt tabulis cypreſſinis, vel cedrinis operti, laminis aureis veſtiti. vnde in Regum; *Et cedro omnis domus veſtiebatur,&c.* Lapides parietis,vel pauimenti,& tabulæ, & aurum ſanctorum vitam in Eccleſia ſignificant. Lapides viui ſunt ſancti fortitudine fidei in vnam regulam coniuncti. Tabulæ quoque cedrinæ, vel cypreſſinæ ſunt ſancti latitudine variarum virtutum ſecundum donationem Spiritusſancti in eadem fide ſibimetipſis connexi. Auri laminæ ſunt ſancti ſupereminentem ſcientiæ charitatem habentes, & huius fulgore gratiſſimo adinuicem congaudentes.

c *Strauit quo.* Sicut latitudo parietis in altum exurgẽs,& ad laquearia

a quæ iecit Salomon, vt ædificaret domum Dei, longitudinis
cubitos in menſura prima ſexaginta, latitudinis cubitos vi- 1
b ginti. Porticum vero ante frontem,quæ tendebatur in longum,
iuxta menſuram latitudinis domus,cubitorum viginti. Porro al
titudo centum viginti cubitorum erat. Et deaurauit eam in- 2
trinſecus auro mundiſſimo. Domum quoque maiorem texit ta-
bulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum.

a ¶Sculptura palmarum deſcriptio virtutum per quas vera victoria, & remuneratio acquiritur.
a ¶Charitatis officia quibus ſanctorum fraternitas copulatur, & in vnam Chriſti domum toto orbe componitur.

Sculpſitque in ea palmas, & quaſi catenulas ſe inuicem com-

a ¶In Regum ita, Texit pauimentum tabulis abiegnis. vnde patet,quia tabulas abiegnas non in terra poſuit, ſed ſuper marmore.tertio vero aurum ſuperpoſuit.

c plectentes. Strauit quoque pauimentum templi pretioſiſſi-

a ¶Charitas.

mo † marmore, decore multo. Porro aurum erat † probatiſ-

a ¶Sanctos Doctores.

d ſimum, de cuius laminis texit domum,& trabes eius,& poſtes,

a ¶Parietes templi auro Salomon texit cum Chriſtus coetus fidelium lumine ſapientiæ, & charitatis illuſtrauit.
b ¶Angelicam conuerſationem in hominum moribus, vt ſicut ab Angelis ſeruitur ei in cœlis, ita ab hominibus ſeruiatur in terris.

e & parietes, & oſtia, & cælauit cherubim in parietibus. Fe-
f cit quoque domum Sanctiſanctorum longitudinem iuxta la-
titudinem domus cubitorum viginti, & latitudinem ſimili-
g ter viginti cubitorum. Et † laminis aureis texit eam quaſi
h talentis ſexcentis, ſed & clauos fecit aureos, ita vt ſinguli 3

† lapide † ex Pharnaim nomẽ loci † auro bono † quaſi

laquearia perueniens prouectus virtutũ quibus ſancti ad cęlum perueniunt, vel ſanctorum choros ſibi per varia tẽpora ſuccedentes ſignificãt, Ita æqualitas pauimẽti cõcordẽ eorũ humilitatẽ, qua in hac vita poſiti ſociali charitate cõuerſantur.Pauimentum pretioſo marmore ſtratum multo decore, & marmor tectũ tabulis abiegnis, quia vita iuſtorum primo fidei firmitate munienda eſt in corde; poſt virtutum latitudine ornanda in opere. Quid enim prodeſt decor marmoris tabulis obtecti, niſi aliquid myſticum oſtendat? ſed bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei fulciendam eſſe ſignificat. Abies vero alta, & durabilis mentem electorum infima ſpernentem, cœleſtibus inhærentem, & virtutem patientiæ excellentem demonſtrat. Auri laminę marmori de tabulis abiegnis ſuperpoſitæ latitudo eſt charitatis de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta, quæ ſicut aurum alijs metallis, ita cæteris virtutibus in templo Dei præfulget.

d *Poſtes,& pa.* Texit:cum aditum fidei ipſo Domino pandente qua veritate reluceat omnibus Eccleſiam intrantibus oſtendit. Oſtium templi Chriſtus eſt; per quem venitur ad patrem, qui ait; *Ego ſum oſtium,&c.* In Regum ita ſcriptum eſt; *Oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti latitudinis, & viginti altitudinis.* Oraculum dicitur Sanctumſanctorum;quia ibi diuina, & angelica locutione hominibus ſecreta reuelantur.vnde; *Oraculum in abditis*, id eſt,interiori domo factum eſt, quia in ſuperna patria Angelorum viſio, & allocutio,& ipſa Dei præſentia reuelabitur.Quod dicit viginti cubitos altitudinis,parietem cedrinum ſignificat,qui oraculum ab æde exteriori ſegregat.

e *Cælauit che.* Habet hæc domus, ſicut in Regum legitur, cælaturas eminentes,cum ſancti opera virtutum non in occulto agant,ſed exemplum omnibus præferunt.

f *Fecit quo.* Oraculum vbi erat arca, viginti cubitos habebat in longitudine, latitudine, altitudine, id eſt, per quadrum, quia in ſuperna patria ubi regem in decore ſuo uident ſancti, ſola charitas diuinæ, & ſupernæ gratiæ per omnia fulget. Vnde in ſequentibus. *Laminis aureis texit eam*, id eſt, męnia ſupernæ ciuitatis gratia charitatis impleuit.

g *Talentis ſex.* In talentis ponderis perfectio, quæ charitatis perfectionem exprimit, ſicut perfectio ſenarij, per quem centenarius multiplicatur,ut fiant ſexcenti.

h *Sed & clauos.* Quinquagenario numero peccatorum remiſſio, & ſpiritualis gratia, & requies ęterna figuratur, clauis uero laminę auri affigebantur in parietibus domus Domini. Claui ſunt uerba cęleſtia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & conſeruamur; hęc nobis promittunt ueniam peccatorum per gratiam ſancti ſpiritus, & ſabbathiſmum in futuro ęternum. Hi ſunt claui dilectionis, & claui timoris, quibus incipientes needum ad perfectionem uenientes illecebras uitiorum mortificãt, illis, ſcilicet, ueritatis ſermonibus confixi, quibus docemur carnem noſtram crucifigere cum uitiis, & concupiſcentijs. Vnde Propheta; *Confige a timore tuo carnes meas, &c.* Qui ad perfectiora perueniens de clauis perfectionis,ait; *Mihi autem adhærere Deo,bonum eſt.* Pſal.118. Pſal.72.

☞ a *Cœnacula*

NICOLAVS DE LYRA.

1 In menſ.pri. *Id eſt,ſecundum formam,& menſuram ſibi traditas a Dauid qui tradidit Salomoni exemplar omnium fiendorum in templo,vt dictum eſt ſupra lib.1.28.cap.*

2 Et deaurauit eam. *Hoc eſt intelligendum quantum ad inferiorem manſionem templi,quæ continebat ſanctum,& ſanctumſanctorum.*

3 Sed & clauos. *Ad coniungendum fortiter laminas aureas cum tabulis,quæ erant in parietibus domus.*

2 Et 1 Ipſi

a *Cœnacula quoque.* Sicut Sanctaſanctorũ, vbi erat arca, internã ſanctorum vitam in cõſpectu redẽptoris ſignificãt. vnde; *Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ, a conturba. hominum.* Ita cœnacula in alto eandẽ vitã, i. in cęlis eſſe, & non in hoc mũdo. vñ: *Quæ ſurſum ſunt quærite,* vbi Chr̃s eſt in dextera Dei ſedẽs.

a claui ſiclos quinquagenos appenderent. Cœnacula quoque
a ¶Vnius menſuræ, & eiuſdem operis erant duo cherubim: quia nulla diſpar voluntas eſt in ſuperna patria, vbi omnes illuſtrantur eadem præſentis Dei viſione, & gloria.
b texit auro. Fecit etiam in domo Sanctiſanctorum cherubim
a ¶Propter conſortium charitatis, quæ minus quàm inter duos eſſe non poteſt. Vnde diſcipuli ad prædicandum bini mittuntur, vt qui verbum fidei prædicent, charitatem ante omnia teneant.
duos opere † ſtatuario, & texit eos auro. Alæ cherubim vi- ginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos
c quinque, & tangeret parietem domus: & altera quinque
a ¶Vnum opus erat in duobus cherubim: quia vtriuſque teſtamenti ſcriptores eadem caſtitate operis, & deuotione charitatis Deo ſeruiunt, vna & conſona voce, ac fide Deum prædicant.
cubitos habens, alam tangeret alterius cherub. Similiter
d cherub alterius ala quinq; habebat cubitos, & tangebat pa-
a ¶Quia in omni labentium rerum varietate ſancti ſui corporis ſenſus in obſequium ſui conditoris extendunt. d ¶Alæ interioris ſuper arcam ſe inuicem contingunt, quia teſtamenta pari de Domino conſentiunt atteſtatione.
e rietem, & ala eius altera quinque cubitorum alam cherub al- terius contingebat. Igitur alæ vtriuſque cherubim expanſæ erant, & extendebantur per cubitos viginti. Ipſi autem ſta- 1
a ¶Quia nos ab huius peregrinationis ærumna erectos, ad ſuum deſiderant venire conſortium. b ¶Verſas habent facies.
f bant erectis pedibus, & facies eorũ verſæ erant ad exteriorẽ
a ¶Supernorum deſiderio quo initiari crucem noſtram portando debemus. b ¶Sacramento Dominicæ paſsionis. c ¶Flamina ſpiritualis amoris. Vnde dixerunt qui ambulauerunt cum Domino: Nonne cor noſtrum ardens, &c.
g domum. Fecit quoq; velum ex hyacintho, purpura, cocco, 2

† inſtar puerorum.

-exteriorem

b *Fecit etiam.* Hoc in Regum plenius legitur ita ſcriptum: *Et fecit oraculo duo cherubim de lignis oliuarum decem cubitorũ altitudinis, quinque cubitorum ala Cherub vna, & quinque cubitorum ala Cherub altera,* id eſt, decem cubitos habentes; a ſummitate alæ vſque ad alæ alterius ſummitatem. Decem quoque cubitorum erat cherub ſecundus menſura pari; & opus vnum in duobus cherubim, id eſt, altitudinem habebat vnus cherub ſecundus. Poſuitq; cherubim in medio templi interioris. Extendebant autem cherubim alas ſuas, & tangebat ala vna parietẽ; & ala cherub ſecundi tangebat parietem alterum. Alæ autem alteræ in medio templi ſe inuicem contingebant. Poſuit autem cherubim (vt in Regum legitur) in medio templi interioris: extendebant autem alas ſuas cherubim, & tangebat ala vna parietem, & cęt. Manifeſtum eſt ex his quæ prædicta ſunt, quaſi cherubim in medio templi interioris ſint poſiti, quorum habitatio eſt in cœlis. Extendebant autem alas quaſi ad volandum: quia Angeli ſemper habent animum obſequio diuinæ voluntatis paratum. Quod ala vna tangebat parietem, & ala cherub ſecundi alterum parietem, pertinet ad illam charitatis adminiſtrationem, quam nobis Angeli exhibent. Quod alæ alteræ in medio templi ſe inuicem contingebant, eam dilectionis gratiam qua ſe alterutrum complectuntur, ſignificat. *Texit quoque cherubim auro:* quia naturam eorum conditor immortali claritate ſublimauit, & mentem verę dilectionis, atque humilitatis luce compleuit. Cherubim angelicæ dignitatis vocabulum eſt. Singulari numero cherub dicitur, plurali cherubim. Vnde per cherubim Angeli qui in cœlis conditori ſuo ſemper aſſiſtunt, poſſunt intelligi. De lignis oliuarum facti: quia virtutes angelicæ vnctæ ſunt gratia Spirituſſancti, ne areſcant ab amore Dei. Sunt autem altitudinis decem cubitorum, quia denario vitæ æternæ fruuntur, habentes inuiolatam conditoris imaginem; ſeruata ſanctitate, iuſtitia, & veritate, quam
C prima conditione perceperunt. Denarius enim decem obolis conſtat, & in ſe nomen regis continet, & imaginem. Vnde regnum cœleſte ſignificat, vbi Angeli in imagine conditoris ad quam facti ſunt, ſemper manent: & electi homines imaginem, quam peccando amiſerant, recipiunt. Alæ cum in ſanctorum hominum figura ponuntur, virtutes eorum ſignificant, quibus ſemper ad cœleſtia volare, & in his delectantur conuerſari. Cum vero in figura Angelorum, gratiam perpetuæ, & indefectiuæ fœlicitatis eorum, qua ſemper in cœleſtibus in miniſterio ſui perſiſtunt autoris. Vel quia leuitate ſpiritualis naturæ ſunt præditi, vt vbicunque voluerint, ſtatim quaſi volando perueniant, & hic cum alis figurati, & prophetis ſunt cum alis oſtenſi. Duo cherubim, id eſt, duo teſtamenta, in oraculo facti in ſecreto conſilio diuinæ diſpenſationis, de lignis oliuarum: quia lucem ſcientiæ nobis tribuunt, iuuante flamma charitatis Dei per Spiritumſanctum. decem cubitis altitudinis, quia obſeruantiam Decalogi ad Deo ſeruiendum prædicant denario perpetui regni remunerandam. D

c *Ita vt ala.* Quinque cubitorũ erat ala cherub vna, &c. q̃a Angeli legem Dei deſcriptã in quinq; libris indefeſſa deuotione cuſtodiunt, diligendo, ſ. Deum ex oĩbus viribus ſuis; & p̃ximos, tanquã ſeipſos. *Plenitudo autem legis eſt charitas.* Rom. 13. Pxi mi quoq; adinuicem ſunt ſpiritus Angelici, & homines electi. Vnde vtraque ala cherub eiuſdem menſuræ eſt; quia eadem deuotione qua ſeſe alterutrũ in Deo diligunt, noſtram quoque ad ſe aſcendentium ſocietatem deſiderant. Similiter ergo alæ decem cubitos complẽt, cum in gemina charitatis exhibitione Angeli cõditoris ſui præſentia lętantur.

d *Tangebat pa.* Duos æque parietes alis ſuis tangunt; quia Iudæos, & Gentiles ſecum habent cœleſtis aulæ poſſeſſores; non quòd ibi ſit localis diſtinctio inter vtrumque populũ, ſed quia maior eſt feſtiuitas internæ beatitudinis de conſortio adunatæ in Deo fraternitatis. E Extendunt ergo ad vtrunque parietem alas: quia lætantes in cœleſti patria iuſtos vtriuſque populi ad laudem excitant creatoris. Alas rectas auro ad oraculi parietes extendunt, ſicut habent facies verſas ad exteriorem domum; quia Angeli ſicut ſuam innocentiam conſeruant, ſic de ſanctorum beatitudine gaudent, vt eis quos adhuc in terris conſpiciunt, opem ferant donec illos ad cœleſtem patriam introducant. *Omnes enim ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi: propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Hebr. 1. d Alis exterioribus iſte vnum parietem, ille alterum contingit; quia vetus teſtamentum antiquo populo ſcripto nouum nobis qui poſt incarnationem Domini ad fidem venimus; & ſecundo parieti, id eſt, ſeptentrionali recte comparamur, qui poſt frigora, & tenebras idololatrię lucem veritatis cognouimus.

e *Ala eius.* Extendunt alas adinuicem ſuper arcam, cum ad laudem Saluatoris referunt omne bonum quod acceperant. Extendunt alteras alas ad parietes oraculi, cum ſanctos ſecum videre lętantur, eoſque velut alarum ſummitatibus tangunt, quos imitatores ſuę puritatis in hac vita fuiſſe exultant.

f *Et fa. eo. ver.* Quia noſtri gratia qui adhuc foris ſtamus, ſed ſpe ſalui facti ſumus, diuini libri ſunt conditi, quorum ſcriptores iam cum Domino regnantes, noſtrę ſalutis curam gerunt, & pro nobis interpellant apud Deum. F

g *Fecit quoque.* Hoc in Regum pręmittitur, ſed ibi narratur quod hic non habetur, quia ſcilicet in ingreſſu oraculi fecit oſtiola de lignis oliuarum poſteſque angulorum quinque, & duo oſtia de lignis oliuarum poſteſque. Sed velum iſtud decoris gratia factum eſt, vt inter parietes deauratos holoſericum fulgeret. Sed eiuſdem myſterij cuius oſtiola congrua ſignificatione ante arcam, & in ingreſſum oraculi appenſum, vt ſicut oſtiola congruis horis aperiebantur, ſic & velum venientibus, qui in Sanctaſanctorum ingrederentur. Cuius reuelatio ſecundum legem apertionem regni cœleſtis ſignificat, quę per carnem Chriſti donata eſt nobis. Vnde & baptizato Domino aperti ſunt cœli: quia per baptiſma quòd nobis conſecrauit, ingredimur ianuam regni cœleſtis, & ipſo moriente velum ſciſſum eſt medium: quia legales figuræ ad finem peruenerant, & veritas Euangelij, & ingreſſus regni ipſa veritate aperitur. Matth. 3. d Ibid. 27. f

☞ a Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipſi autem, &c. *Id eſt, obliquatis, vt dicit Magiſter in hiſtorijs; ita quod habebant vnum pedem magis eleuatum altero, quaſi diſponerentur ad ambulandum. Sed hoc non videtur verum: quia in Hebræo habetur;* Et ſtabant ſuper pedes ſuos, *ita quod vterque pes vnius cherub tangebat pauimentum, & ſimiliter pedes alterius. & ideo cum dicitur hic;* Stabant erectis pedibus, *intelligendum eſt, id eſt, rectis: quia recte ſuper pedes ſuos ſtabant.*

2 Fecit quoque velum. *Iſtud erat pendens ad parietem diuidentem ſanctum, & ſanctumſanctorum, & tempore paſſionis Chriſti ſciſſum fuit, vt habetur Matth. 27.*

1 Ante

a *Et intexuit*. Intexũtur cherubim his quatuor coloribus, cũ
A in oĩbus quæ pie agimus a venenatis dæmonũ telis ꝑ Ange-
Rabbanus. lica ꝓſidia ꝓtegimur, & multitudine ſciẽ ĩdeſinẽter vtimur, reſpiciẽtes ſꝑ ad eloq̃a diuina, ne a virtutũ calle aberremus.
b *Ante fo. & c. du. cu.* Stabãt in porticu ante fores tẽpli, & ingreſſum tẽpli ſuo decore ex vtraque parte ornabãt. Oſtiũ templi
Ioan. 14. a Dñs eſt, q̃ ait; *Nemo venit ad patrem, niſi per me, & c.* Oſtiũ columnę ab vtroque latere circunſtãt, cũ miniſtri ſermonis vtrique populo introitum regni cęlęſtis oſtendũt, vt quicũq; a luce legalis ſciẽtiæ, vel Gentilitatis errore ad
B fidẽ Euãgelij venerit, habeat eos paratos qui ſibi iter ſalutis verbo monſtrent, & exemplo. In Regum de
3. Reg. 7. b. his columnis legitur: *Qui cum veniſſet ad regem Salomonem, fecit omne opus eius, & finxit duas columnas æreas, & c.*
c *Trigin. & qu.* Hic numerus ꝑfectionẽ ſignificat magiſtrorũ. Septenarius enim numerus per quinarium, vel quinarius per ſeptenarium multiplicatus, trigintaquinq; reddũt. Quinarius vero legẽ, ſeptenarius propter ſpiritũ ſeptiformem in flore radicis Ieſſe manentẽ, Euangeliũ exprimit. vnde alibi
Matt. 15. b Marc. 8. a Dñs quinq; panibus quinq; milia hominũ, & alibi ſeptẽ panibus quatuor milia hominũ pauiſſe narratur. Columnæ igitur 35. cubitorũ, ſignificãt doctores Euãgelij duorũ teſtamẽ-
Matt. 13. b. Luc. 24 g torũ hẽre ꝑfectã ſciẽtiã. vnde: *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei.* Et alibi: *Aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.*
Rabbanus. d *Quaſi cat.* Multiplex catenarum contextio, & retis, ſm Regum expãſio multifarias electorum ꝑſonas inſinuat, quæ cum verbis Prædicatorũ fideliter auſcultando, & obediẽdo adhærent, quaſi capitibus columnarum ſuperpoſita retia, & catenulæ miraculum ſuæ connexionis ſpectantibus præbẽt.

a ¶Caſtigatione carnis. vnde: Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram.

a & abyſſo, & intexuit ei cherubim. Ante fores etiam templi 1
b duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant
c †altitudinis. Porro capitella earũ quinq; cubitorum, necnon
d & quaſi catenulas in oraculo, & ſuperpoſuit eas capitibus 2 3
e columnarum. Mala granata etiam centum, quæ catenulis 4
f g interpoſuit. † Ipſas quoque columnas poſuit in veſtibulo 5

a ¶Dextera columna Doctores ſignificat, qui in Ieruſalem primitiuam inſtituerunt Eccleſiam.

templi, vnam a dextris, & alteram a ſiniſtris. Eam quæ a de-

¶Firmitas. ¶In robore.

xtris erat, vocauit Iachin, & quæ ad læuam Booz.

e *Capit. col.* Capita columnarum, i. ſuprema pars, præcordia ſunt Doctorum, quorum Deo deuotis cogitationibus, ſicut capite membra, ita ipſorum oĩa opera dirigantur, & verba.
f *Mala granata.* Vno foris cortice multa interius grana circundant. vnde Eccleſiã ſignificãt, q̃ a vnius fidei munimine innumera electorũ agmina circũdat, vel cuiuſq; iuſti vitã, & mores, q̃ multa cogitationũ virtutũq; inſignia, ne forte defluant, firma fidei, & humilitatis vallãt cuſtodia. Apte vero capita columnarum malis granatis erant in gyro circundata, quia ſancti Doctores priorum vitam fideliũ ad memoriam reuocant: eorumque
E exemplis, & ſermones ſuos omni parte confirmant, ne ſi aliter quam illorum habet regula, vixerint, vel docuerint, errẽt.
g *Ipſas quoque.* Ideo duæ factæ ſunt columnæ, & ita diſpoſitæ, vt nobis in ꝓſperis, & in aduerſis ingreſſum regni cœleſtis ante oculos habẽdũ doceãt. Notandum vero ꝙ porticus tẽpli ẽt veſtibulũ vocať, & quod legimus inter veſtibulũ, & altare, inter porticũ, & altare intelligi debere. Secũda columna ſignificat Prędicatores, q̃ gentibus ad prędicandum miſſi ſunt. Vel dextra colũna eos ſignificat, q̃ venturum in carne prophetauerũt Dñm. Secũda vero illos, q̃ iã veniſſe, & mundum ſuo ſanguine redemiſſe teſtãtur. Ambæ columnæ ſimili vocabulo cẽſentur, cũ vna firmitas, & altera in robore dr̃, vt vna fidei, & operis fortitudo cũctis ineſſe doctoribus mõſtretur, & noſtri temporis Doctores tacite notentur, qui columnæ domus Dei videri, & appellari volunt, cum in ſe firmæ fidei ad contemnendas ſęculi pompas, ac deſideranda bona inuiſibilia, nihil habeant roboris ad corrigendos, vel induſtriæ ad intelligendos eorum, quibus pręſunt, errores.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ante fores *Hic conſequenter agitur de his quæ erãt in porticu, ſcilicet de duabus columnis notabilibus. de quibus dictum fuit diffuſe 3. Reg. 7. Et patet ſententia ex dictis ibidem, excepto quod ſequitur.*
2 Et quaſi catenul. & c. columnarũ. *Certũ eſt aũt ꝙ illæ colũnæ erant in porticu tẽpli, & ideo dicunt hic expoſitores noſtri communiter, ꝙ licet oraculũ propriiſſime dicatur ipſum propitiatoriũ, eo ꝙ inde dabantur reſponſa diuina quaſi de ſede Dei, vt dictũ fuit diffuſe Exo. 25. tamen vlterius trahitur ad ſignandũ totã domũ Sanctiſanctorũ, in qua erat propitiatoriũ, & vlterius ad ſignandũ partẽ anteriorẽ templi, quæ dicebatur ſanctũ, vel ſancta: & vlterius ad ſignandũ etiã porticũ, eo ꝙ cõiungebatur tẽplo. Et in hoc ſenſu loquitur hic ſcriptura, cum dicitur:* Et qu. ca. *id eſt, opus reticulatum ad modum catenarum, ſupple fecit.*
3 In oraculo. *Id eſt, in porticu vbi erant columnæ.*
4 Et ſuperpoſuit eas. *Quia ſuper capita illarum columnarum erat opus reticulatum, vt habetur 3. Regum 7. Et ibi fuit diffuſe expoſitum. Sed quia non recolo me vidiſſe in veteri teſtamento, & maxime vbi agitur de templi ædificatione, ꝙ oraculum dicatur niſi ipſum propitiatorium, & domus Sanctiſanctorum in qua erat propitiatorium, ideo poteſt iſtud aliter exponi. Ad cuius intellectum ſciendum, ꝙ in parietibus Sanctiſanctorum erant cælatæ variæ figuræ, & erant ibi aliquæ ad modũ operis plectilis, ſeu cõcatenati, vel reticulati, & conſimile opus factum fuit in capitibus iſtarum columnarum, tamen de alia materia. quia iſtæ columnæ fuerunt de ære, omnes autem figuræ quæ apparebant in domo Sanctiſanctorum erant aureæ. ſecundũ hoc igitur poteſt exponi hæc litera ſic;* Et q. ca. *i. opus catenatum, ſeu reticulatum ſimile illi, quod erat in oraculo, ſupple fecit.* Et ſup. eas capitibus col.
5 Ipſas quoq; columnas poſuit in veſtibulo. *Id eſt, in porticu.*

CAP. IIII.

Rabbanus. a F*Ecit quoque, & c.* Altare holocauſti ſignificat eos, qui corpus ſuũ, & animam Deo igne amoris conſecrant, quorũ perſeuerantiam in bono opere longitudo altaris exprimit, latitudo amplitudinem in charitate Dei, & proximi, ſpem in expectatione diuinę viſitationis altitudo prętendit.
C b *Viginti cubitorum.* Vicenarius magnam perfectionem indefeſſæ longanimitatis, & ſynceræ dilectionis ſignificat, quæ per vtriuſque teſtamenti obſeruantiam nobis tribuitur. Quater enim quini viginti ſunt. quinque autẽ ſunt libri legis, & quatuor Euãgelia. Cũ vero ad intelligentiã, & cuſtodiã legis illuſtrante gratia ꝓuenimus, vicenariũ numerũ perficimus: fitq; idẽ numerus in lõgitudine, & latitudine altaris, cũ corda electorũ docẽte vtroq; teſtamẽto perſeuerantiam huiuſmodi operis etiam in perſecutionibus ſeruant, & hilaritatem dilectionis etiam in eos qui perſequuntur.

CAP. IIII.

a b F Ecit quoque altare ęneum viginti cubitorum lon- 1

¶Alias tis.

c gitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & 2

c *Et de. cu.* In denario ſpes cęleſtiũ pręmiorũ ſignificatur. Vnde

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

F Ecit quoque. *Hic conſequenter agitur de vaſis miniſterii, inter quæ computantur etiam altaria. Et primo ponitur iſtorũ deſcriptio.*
Diuiſio. *Secundo ponitur quædam epilogatio, ibi:* Et compleuit. *Circa primũ agitur primo de aliquibus quæ erant in atrio ſacerdotum. Secundo de illis quæ erant intra templum, ibi:* Fecit autem candelabra. *Primo ergo agitur de altari holocauſtorum, cum dicitur.*
1 Fecit quoque. *Iſtud non fuit concauum, ſicut altare quod fecit Moyſes: quia non erat portabile de loco ad locum, ſed erat interius de lapidibus impolitis, ſecundum quod præcipitur Exodi 20. & exterius erat æneum.*
2 Viginti cubitorum. *Et ſic patet, q̃ erat multo maius q̃ altare quod fecerat Moſes, quod erat tãtũ quinq; cubitorũ in quadrũ ſecundũ longitudinem, & latitudinem: & ſic area ſuperior erat vigintiquinque cubitorũ. habebat etiam tres cubitos tantũ in altitudine: iſtud vero habuit*

MORALITER.

1 *Fecit.* Iſtud fuit altare holocauſtorũ, in quo carnes aĩaliũ offerebãtur, iõ ſignificauit auſteritatẽ pœnitẽtię, in qua caro propria Dño ſacrificať, & hęc oblatio tãto melior ẽ, & Deo placentior, quanto caro ꝓpria carior hoĩ quã aliena Iob 2. b. *Pellẽ pro pelle, & cũcta quæ habet homo, dabit pro anim. ſua,* i. ꝓ vita corporali ſeruãda. Vñ ibidẽ ſubdiť: *Tãge os eius, & carnẽ, & c.*
2 *Viginti*, i. quadrũ ꝑ q̃ ſignãť quadratura 4. cardinal. virtutũ, &

vnde,qui in vinea parrisfamilias laborant, denario remunerantnr. Vnde altare quidem electos ſignificat. pro ſignanda eorum vita perpetua decem cubitis exaltatur.

a *Mare etiam.* Lauacrũ ſalutare quo in remiſſione peccatorũ lauamur. Sacerdotes.n.in eo lauabantur, vt in ſequentib.dicitur,qui omnes electos ſignificant, eo q; ſiut membra veri ſacerdotis. Recte autem hoc vas mare dicitur in memoriã, ſ. maris rubri, in quo extinctis Aegyptiis et liberato populo Dei, baptiſmi forma præceſſit. Baptiſmus uero uitę nobis munditiam quęrit in hoc ſeculo, & uitę ęternæ gloriam promittit in futuro. Vnde mare. decem cubitorum à labio uſque ad labiũ eſſe perhibetur, quia decẽ præceptis omnia, quæ facere debemus, exprimuntur. Denario quoq; merces beneficiorũ ſignificatur, cum in uinea laborantibus promittitur. Erat ergo mare decem cubitorum à labio uſque ad labiũ, quia à primo baptizato in nomine Ieſu Chriſti vſque ad vltimum omnis fidelium chorus vnam veritatis viam ingredi,& communem à domino coronam iuſtitiæ ſperare dẽt.

b *Quinque cubitos habebat.* Quia quicquid viſu,auditu,olfactu guſtu,tactuve delinquimus, totũ in baptiſmo relaxatur. Sed non ſufficit pteritorũ remiſſio peccatorũ, niſi quiſque deinceps bonis opib.ĩſtiterit. Alioqn diabol⁹,q. exierat multiplicius redit,& fiũt hoĩs nouiſſima peiora priorib. vnde addit:

c *Funiculus triginta cub.* Hoc eſt, diſciplina cęleſtiũ præceptorum,qua a noſtris voluntatibus religamur. vnde. *Funiculus triplex difficile rumpitur*, quia obſeruantia mandatorum Dei in cordibus ſanctorum fide,ſpe, & dilectione ſupernæ retributionis firmata,nulla poteſt aduerſitate diſſolui.

d *Et decem cubitis.* Sculptura ſubter labium circũibat illud decẽ cubitis ambiens mare. Duo ordines ſculpturarum hiſtriatarũ erant fuſiles. cum prædictũ ſit, q; reſticula triginta cubitorũ mare circũierit,& nunc addatur, q; ſculptura ſubter labiũ polita decẽ cubitis ambierit,patet q; vas erat in modũ phialæ repandũ ac diffuſum à triginta cubitis, quos habebat a labio vſque ad decem coarctatũ. Sculptura autem hiſtriata eſt, quæ hiſtorias rerũ imitatur. vnde per ſculpturas hiſtriatas quib. mare circundatur exẽpla priorũ temporum deſignantur,vt videamus quib. operib. ſancti Deo placuerũt ab initio, quanta infelicitate ppter ſcelera perierunt i e pbi.

e *Poſteriora.* Quia qua mercede prędicatores in perpetuum donentur, Dei examine diſpoſitũ eſt,ſed nobis adhuc occultũ eſt. quib. hoc occultũ eſſe non põt,quod omnis,qui baptiſmum ad ſalutem accipit, fidem, ſpem,& charitatem dẽt hẽre, nec ſine his tribus virtutibus operari,vel ad ſalutẽ intrare

trare

a decem cubitorum altitudinis. Mare etiam fuſile decem cubi- 1

¶Vel cubitorum.

a ¶ Vt totus orbis lauacro vitæ ſignaretur eſſe mundandus.

b tis à labio vſque ad labium rotundum per circuitum. Quin-

c que cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubito-

rum ambibat gyrum eius. ſimilitudo quoque boum erat ſub

d ter illud. †Et decẽ cubitis quædam extrinſecus cælaturę, quaſi 2

a ¶Hi ſunt 12. Apoſtoli,& eorum vicarij, qui mare impoſitum portant, cum iniunctum ſibi euangelizandi officium prompta deuotione perficiunt, & in quadrati orbis partibus fidem ſanctæ Trinitatis aſtruunt.

duobus verſibus labium maris circumibant. † Boues autem 3

erant fuſiles, & ipſum mare ſuper duodecim boues impoſitũ

erat,quorũ tres reſpiciebant ad Aquilonẽ,& alij tres ad Occi-

dentem. Porro tres alij Meridiẽ,& tres,q reliqui erant Orien-

e tem,habentes mare ſuperpoſitũ. Poſteriora autẽ boum erant

f intrinſecus ſub mari. Porrò †vaſtitas eius habebat menſuram 4

a ¶ Guſtus dominicæ paſſionis. b ¶ Aperta claritas reſurrectionis. 5

palmi,& labium illius erat quaſi labium calicis, vel repandi li-

a ¶In Regum,duo milia batos. b ¶Quomodo hæ conchæ factæ fuerunt, in Regum plenius ſcriptum eſt.

g lii capiebatq; tria milia †metretas. Fecit quoq; conchas decẽ, 6

h

i & poſuit quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris, vt lauarẽt in 7

eis omnia, quæ in holocauſtũ oblaturi erant. Porro in mari ſa

k cerdotes lauabantur. Fecit autem,& candelabra aurea decem 8

trare ualet. unde in Regum dicitur. *Groſſitudo aũt luteris triũ vnciarum.* Groſſitudo luteris, firmitas eſt uirtutis. *Triũ vnciarũ*,qa robore fidei,ſpei,& dilectiõis pceptio baptiſmi munit. D 3.Reg.7.d.

f *Porro vaſtitas.* Groſſitudo,quam Ioſephus quatuor digitorum eſſe dixit, demonſtrans quæ fuit magnitudo palmi. Idẽ autẽ hæc ſignificant. Quiſquis enim fide, ſpe,& charitate ſecũdum quatuor Euangeliorum doctrinam opera facit iuſtitiæ, percipit, & mercedẽ æternæ uitæ.

g *Tria milia metretas.* Millenarius perfectionem ſignificat, quia denarius quadratum ſolidum facit. Decies enim decem, centum faciunt qui eſt quaſi quadrata figura, ſed plana, ſed ut in altitudinem ſurgat, & ſolida efficiatur, multiplica cẽtum per decem, & fiunt mille. Quo numero ſtabilis, & inſuperabilis, & velut quadrata iuſtorum conſcientia ſignatur. Quocũque enim quadratum uertis, ſtabit. Sic electorũ animus nulla tentatione a ſtatu rectitudinis inclinatur. Capit mare tria milia metretas, cũ baptiſmi ſacramẽtũ in fide trinitatis datũ, in ſe ablutis confert omnium remiſſionẽ peccatorũ.

† Duo autem ordines.

E

† batos.

h *Fecit quoque conchas.* In Regũ ita. *Fecit quoque decem luteres æneos. Quadraginta batos capiebat luter vnus. Eratq; quatuor cubitorum. Singulos quoque luteres per ſingulos decem baſes poſuit,&c.* Apoſtoli, & Apoſtolici viri, qui per boues mare portantes ſignant̃,per baſes quoq; portandis luterib. pparatas exprimũtur,ſicut ipſi luteres baptiſmũ ſignant, quẽ figurabat mare. Oĩa.n.in eis,quæ in holocauſtis oblaturi erant,ſacerdotes lauabant. Holocauſtũ autem dñi omnis fidelium multitudo poteſt intelligi,quæ ab ipſo baptizatur in aqua,& igni. Sicut ergo ſacerdotes, qui in mari lauant̃,eos ſignant,qui per baptiſmũ conſortes ſummi ſacerdotis efficiuntur, ita holocauſta eoſdem exprimunt, cum poſt ablutionẽ baptiſmi gratia implent̃ ſpirituali. Lauatur.n.in lutere hoſtia,cum fidelis pfunditur aqua baptiſmi. Offertur in holocauſtũ, cum p impoſitione manus epiſcopi accipit donum ſpiritus ſancti.

i *Et poſuit quinque.* In vtraque parte tẽpli poſitæ ſunt baſes luterũ,vt vtriq; de populo ſacri fontis gratia deſignaretur eſſe pandenda. Et quinque ſunt in vtraq; parte, vt ſicut in expoſitione maris, qđ quinque cubitis altũ eſſe iã diximus,demonſtraret̃ typice vniuerſa,q̃ p quinque ſenſus corporis deliquerat per lauacrũ baptiſmi eſſe remittenda. Sicut ergo in vno mari duodecim bobus ſuperpoſito vnitas exprimit̃ baptiſmatis, q̃ p Apoſtolos toto erat orbe prædicanda. ita ẽt per duos ordines luterũ myſtice oñditur, qa Gẽtilitas cũ Iudęa in vnũ fidei ꝯſortiũ per baptiſmatis vndã erat procreanda. F

k *Candelabra aurea.* Diuina eloquia, quæ lucẽ ſapientiæ proferunt.

NICOLAVS DE LYRA.

buit viginti cubitos in longitudine, & viginti in latitudine, & decẽ in altitudine, & ſic area ſuperior habebat quadringentos cubitos. Patet etiam, quod oportebat habere aſcenſum ad hoc altare, aliter ſacerdotes non poſſent deſuper miniſtrare, ille tamen aſcenſus erat ſine gradibus per modum eleuationis paulatim aſcendentis a longinquo, ſicut plenius dictum fuit in Exod. cap. 20.

1 Mare etiã fuſile decem cubitis. *Hic conſequenter agitur de mari æneo in quo lauabantur ſacerdotes. Secundo de luteribus in quo lauabantur hoſtiæ offerendæ ibi.* Fecit quoque conchas. *Sñia iſtarum partium patet ex dictis. 3.Reg.7.c. vbi diffuſe fuit dictum de diſpoſitione huius maris, & luterum. tamen de hoc aliqua pauca ſunt hic exponenda.*

2 Quaſi duobus verſibus. *id eſt, ordinibus.*

3 Labiũ maris. *Non eſt intelligẽdũ, q; illi duo ordines cælaturarũ eſſent iuxta labiũ, quod erat in ſuperiori parte maris, ſed erant verſus inferiorẽ partẽ, ſicut fuit oſtenſum 3. Reg. Sed dicuntur hic circumire labium, quia procedebant in circuitu maris verſus partem inferiorem, ſicut & labium circumibat in parte ſuperiori.*

4 Porrò vaſtitas eius,&c. *ideſt, ſpiſſitudo maris.*

5 Habebat menſuram. *3. Reg. dicitur.* Trium vnciarum. *Et dicendum, quod eadem eſt menſura, ſicut ibi plenius fuit dictum.*

6 Fecit quoque conchas. *ideſt, luteres. Et vocantur hic conchæ à concauitate, quia luteres erant interius concaui.*

7 Et poſuit quinque. *ſ. reſpectu maris ænei, quod erat in medio.*

8 Fecit au.& cand. *Hic conſequenter agitur de aliquibus, q̃ erant intra tẽplũ. ſ. in illa parte, quæ dicebatur ſancta, vel ſanctũ. Scđo reuertitur ad aliqua quæ erant extra tẽplũ, ibi.* Fecit ẽt. *Circa primum dicitur.* Fecit aũt,& cand.&c. *i. ſecundum ſimilitudinẽ candelabri, qđ fecit Moſes, de cuius factura, et forma dictũ fuit diffuſe Exo. 25.*

MORALITER.

† *& de.c.al.* p qđ ſignificatur impletio decẽ mãdatorũ. Per hoc igit̃, q; altare holocauſti fuit ſic diſpoſitũ, ſignificat̃, q; auſteritas

auſteritas pœnitentiæ non eſt Deo placita, niſi annexã hẽat quadraturã virtutis cum impletione decẽ mandatorum. Cęterorum autem expoſitio myſtica poſita eſt 3.Reg.7.cap.

ſecundum ſpeciē qua iuſſa erant fieri, & poſuit ea in templo, 1
a ¶In regum ſingulari numero. Et menſam ſuper, quam ponerentur panes propoſitionis auream.
a quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris. Necnon, & menſas 2
decem, & poſuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque 3
a ¶Exterius atrium.
b à ſiniſtris, phialas quoque aureas centum. Fecit etiā atrium 4
a ¶Hæc vitam moreſque carnalium ſignificat, quibus dicitur: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, & cæt.
c ſacerdotum, & † baſilicam grandem, & oſtia in baſilica, quæ 5 6
d texit ære. Porrò mare poſuit in latere dextro contra Orien- 7
a ¶Vel etiam. b ¶Ad ſuſcipiendos cineres altaris holocauſti. c ¶Fuſcinulas quibus carnes victimarum de caldariis traherentur, & ad eſum hominum offerrentur.
e tem ad Meridiem. Fecit autem Hiram lebetes, & † creagras 8 9
f a ¶Ad offerenda libamina;
g & phialas, & compleuit omne opus regis in domo Dei, hoc 10 11
a ¶Prædicatores vtriuſque populi. b ¶Prædicatorum corda.
eſt columnas duas, & † epiſtylia, & capita, & quaſi quædam
a ¶Sicut ſupra.
retiacula, quæ capita tegerent ſuper epiſtylia. Mala granata
a ¶Sicut ſupra.
quoque quadringēta, & retiacula duo, ita vt bini ordines, ma-

A ferunt. vnde. *Lucerna pedibus meis verbum tuū, & lu. &c.* Hinc Salomon ait. *Quia mandatū lucerna eſt, & lex lux.* Bis quinq; ſunt cādelabra, quia quinq; ſunt legiſlatoris volumina, in quibus & tota veteris teſtamēti ſeries cōplectitur quinq, ſeculi ętates. Quinque à dextris, & quinq; à ſiniſtris ponunt, cū poſt incarnationē domini eadem ſcriptura vtrique populo committitur, vel euangelicis plena figuris oſtenditur, quæ quondam iuxta literam ſolum intelligēda eſſe putabatur.

Pſalm. 118.b. Prouerb. 6.e.

Rabbanus. a *Necnon, & menſas.* Has menſas tam ad panes propoſitionis, quam ad vaſa domini portanda factas eſſe credibile eſt. Pluralem vero numerū pro ſingulari poſuit vſitato more, vt in Ieſu Naue. *Filii autem Iſrael prævaricati ſunt mandatum, & vſurpauerūt de anathemate.* cum Achaz ſolus hoc fecerit. Vel quia

† Scopas, & infra. † funiculos, & infra. Ioſ. 7.a.

B panes propoſitionis ſolebant ante ſabbathum coqui, vt mox in ſabbatho proponerentur in mēſa ꝓpoſitionis. Potuit tñ fieri, vt panes noui nouiter cocti illis menſis imponerētur, ibiq; nocte illa ſeruarent operti, donec primò mane ablatis veteribus ſuper menſam ꝓpoſitionis ponerent calidi. Sed ſicut vna menſa duodecim panib. onuſta, vnanimem totius ſcripturæ ꝯcordiā apoſtolica authoritate munitam ſignificat. Ita decē menſæ aureæ, diuinæ legis ꝓphetarū eloquia, quæ refectionē nobis verbi Dei quaſi panes ꝓpoſitionis offerunt, vt exēpla fideliū poſitorū quaſi in ſe vaſorū Dei claritatē, & miracula proponunt. Menſa aurea ſacra ſcriptura eſt ſpiritualis ſcientiæ claritate fœcunda. De qua Pſa. *Paraſti* (inquit) *in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me.* Panes propoſitionis ſunt doctores ſancti, quorum opera nobis velut vbera ſalutaria ad exempla vitæ propoſita ſunt.

Pſal. 22.b.

Rabbanus. b *Fecit etiam atrium.* Atriū ſacerdotū in eccleſia, vitam exprimit perfectorū, qui excellētia virtutū domino appropinquare, & aliis verbo, & opere ducatū ſolent oſtēdere. Sacerdos enim dicitur, quia ſacrum ducatum præbet minoribus. Quo nomine non ſolū epiſcopi, vel presbyteri, ſed & oēs, qui altitudine conuerſationis, & doctrinę ſalutaris p̄eminēt ſolent appellari, qui, ſ. non ſibi tantū, ſed pluribus proſunt, q exhibentes corpora ſua hoſtiā viuentē, ſanctam, Deo placētē, ſacerdotale miniſteriū exercent quibus per Petrum dicitur. *Vos autē genus electum, re. ſa. &c.* In Regum ita. *Et ædificauit rex Salomon atrium interius tribus ordinib. lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri.* De interiori atrio breuiter loquitur, de exteriori prorſus tacere vr̄. Sed in verbis dierum fit mētio vtriuſque. Atriū ergo interius, quod vocat ſacerdotū, quia ſacerdotes, & Leuitæ in eo miniſtrabant, vndiq; erat

Sacerdos. Phil. 4.d. 1. Pet. 2.b. 3. Reg. 6.d.

C tēplo circundatū, ſed ab Oriente vñ tēpli erat ingreſſus, multo lōgius à templo ſecretū, quia ibi, i. in facie tēpli fiebāt miniſteria ſacrorū. Ibi altare ęneū ad hoſtias offerēdas. Ibi decē luteres ad eas lauādas. Ibi mare æneū ad lauādas manus, & pedes ſacerdotū, cū intrarēt ad miniſtrādū. Hēbat autē hoc

atrium

atriū tres cubitos altitudinis ſm Ioſephū, quaten9 ab īgreſſu templi cæteros ꝓhiberet, & ſolis ſacerdotib. hæc licere ſignaret. Erat ei ianua ad Orientalē plagā, ad quā vſque populus hoſtias, & ſacrificia inferebat, inde ſuſcipiēda à ſacerdotib. & ad altare perferenda: Quæ de atriis, vel porticib. hic minus dñr, in libro Regum ſecundum Bedā plenius expreſſimus.

c *Et baſilicam grand.* Quæ erat extra atriū ſacerdotum, in quam omnis populus ad orandum, vel ad verbum audiendum cōfluebat. Hæc in eccleſia vitam moreſque carnalium ſignificat quibus dicitur. *Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, etc.*

Et baſilicā. Bene ꝑ baſilicam grandem carnales ſignificātur quia multo maior eſt in eccleſia numerus talium, quam perfectorū. Sed quantum præſtant numero, tantum ſuccumbunt merito. Vnde hæc baſilica grandis etſi plurimos capit, non ad officiū altaris, non in ipſum quoque atriū ſacerdotū ſaltē intromittit, quia carnales, & infirmi, & ſi ob meritū caſtæ fidei, & pietatis ad electorū ſortē pertinēt longe tñ ab his ſunt, qui dñt. Non audeo loqui aliquid eorū, quæ ꝑ me nō efficit Chrs, ī obediētia gētiū verbo, & factis.

d *Et oſtia in baſilica.* Hęc ſignāt introitū fidei ſermone p̄dicationis p̄parari, vt veniētes diſcāt quō per fidem Chriſti, vel ſalutaria ſacramenta debeant intrare eccleſiam Dei, & poſtquam intrauerint, quam religioſe debeāt cōuerſari.

e *Fecit autem Hiram.* Lebetes cineres ſacros ſuſcipiunt, cū fideles exempla, & ſacramenta dominicæ paſſionis ad cuſtodiam ſui pia mente retractant, vel exitum iuſtorum diligenter aſpiciunt, qui magnis elaboratis agonibus de percepto brauio ſine fine lætentur, vt conſideratis maiorū virtutibus, & ipſi magni efficiantur. vnde, quorum intuentes exitum conuerſationis intueamini, & fidem.

f *Et creagras.* Creagræ p̄dicatores ſignant, qui animas fidelium verbo Dei reficiunt ſpiritualibus ſpiritualia cōparantes. carnalib. vero lac ſimplicis doctrinæ miniſtrātes, qui aūt ſacramēta Chriſti ſummatim cognoſcere, & ad imitationē ſuſcipere volunt, quaſi carnib. hoſtiæ ſalutaris ſatiantur, & quia doctorū eſt cuique ꝯgrua diuidere, recte fiunt ſacerdotib. fuſcinulæ, quib. carnes hoſtiarū prout oportet ꝓponant, & alia hominib, mundis quædā afferāt, alia altaris ignib. cōſumenda relinquant, quædam. n. noſtrę humilitati ad refectionē reuelantur, quædā ſolūmodo patēt ſcientię ſancti ſpiritus. quædā in Para. quę in Regū expoſita prætermus, quædā expoſita nō inuenimus, & noſtræ paruitatis ꝯſuetudinē excedere nolumus. Nuſquā. n. per nos aliquid expoſuimus.

g *Et Phialas.* Phialæ latiorē, & apertiorē ſanctæ doctrinę ſignificant ſermonē, qui hauſtū ſapientię pie ſitientib. impēdit, & pie laborantibs, refocillationē congruā per prędicatorum miniſteria tribuit, vt ad fontem vitę ęternę peruenire poſſint, ex quo bibentes non ſitient in ęternum.

In argilloſa.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et poſuit ea in templo. *Scilicet reſpectu candelabri, quod fecerat Moſes, quod erat in medio. iſta tamen candelabra omnia erant in parte Auſtrali templi, ſicut & candelabrum, quod fecerat Moyſes. ſecundum quod habetur Nume. 8. cap.*

2 Necnon, & menſas decem. *ſcilicet aureas,*

3 Et poſuit eas in templo. *ſcilicet reſpectu menſæ, quam fecerat Moſes, tamen omnes iſtæ menſæ erant in parte Aquilonari ipſius templi, ſicut & menſa, quam fecit Moſes, vt habetur Nu. 8. Ratio autem huius ſitus candelabri, & menſæ fuit dicta Exo. 26. & Nu. 8.*

4 Fecit etiam atri. *Hic breuiter facit mentionem de atrio ſacerdotum, quod erat in circuitu templi.*

5 Et baſilicam grandem. *Baſilica proprie dicitur domus regia. A βασιλεύς, quod eſt rex in Græco, eſt tamen nomen baſilicæ tractum ad quodlibet ædificium notabile. Iſtud autē atrium erat clauſum ſumptuoſe, & curioſe, ſcilicet tribus ordinibus lapidum, & vno ordine cedri, vt habetur 3. Re. 6. in fi. & ideo vocatur hic baſilica.*

6 Et oſtia in baſilica. *per quæ ingrediebantur ſacerdotes atrium.*

7 Porro mare poſuit in latere. *hoc ponitur hic, quia ſupra non determinauerat de ſitu huius maris, & ex hoc, quod dicitur hic patet, q declinabat ad dexterā partē atrii, accipiendo dexteram prout ſacerdotes egrediebantur de templo. quia egrediendo, procedebant verſus Orientē, eo quod ingreſſus templi erat in parte orientali ipſius templi.*

8 Fecit autem Hiram lebetes. *ideſt, caldaria.*

9 Et crea. *ideſt inſtrumenta ad extrahendum carnes de caldariis. Et dicitur κρεάγρα à κρέας, quod eſt caro, quod carnem trahat.*

10 Et phi. *In Heb. habetur.* Et bacinos, *iſta inſtrumenta erant in altari holocauſtorum.*

11 Et compleuit. *Hic conſequenter reſpectu prædictorum ponitur quædam epilogatio, vt aliqua addantur, quæ fuerunt omiſſa, & patet ſententia vſque ibi.*

Baſes

lorum granatorum ſingulis retiaculis iungerentur, quæ pro-
tegerent epiſtylia, & capita columnarum. Baſes etiam fecit & 1
a ¶De his ſupra tractatum eſt.
conchas, quas ſuperpoſuit baſibus, mare vnum, boues quo-
quo duodecim ſub mari, & lebetes, & creagras, & † phialas.
¶ Quaſi pater. ſ. reuerendus.
Omnia vaſa fecit Salomoni Hiram † pater eius in domo do- 2 3
mini ex ære mundiſſimo. In regione Iordanis fudit ea rex in
a b argillosa terra inter Socoth & Saredatha. Erat autem multi- 4
tudo vaſorum innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus æris.
c d Fecitq; Salomon omnia vaſa domus Dei, & altare aureum & 5
a ¶Decem ſcilicet de quibus ſupra dictum eſt. b ¶Hoc quoque ſuprà expoſitum eſt. ¶ Vt ſuprà.
menſas, & ſuper eas panes propoſitionis Candelabra quoque 6
cum lucernis ſuis, vt lucerent † ante oraculum iuxta ritum ex 7
a ¶Quia lumine veræ ſapientiæ clariſſima. b ¶Species filiorum in candelabro ſuper quas ponebantur lucernæ. c ¶Emunctoria quibus emungebantur lichnia candelabri, vt reparata melius lucerent.
e auro puriſſimo, & florentia quædam & lucernas, & forcipes 8
a ¶Vaſa in quibus odorabatur thymiama, ſunt doctorum corda in quibus oratio pura & ſuaue flagrans. vnde: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.
aureos. Omnia de auro mūdiſſimo facta ſunt † thymiamate- 9
a ¶Puræ conſcientiæ.
ria quoque & thuribula, & † phialas, & mortariola ex auro pu
a ¶In Regum ita, Et cardines oſtiorum domus templi interioris ſanctiſanctorum, & oſtiorum domus templi ex auro erant. ¶Angelica miniſteria quæ nobis corpore egreſsis introitum reſerant vitæ cœleſtis.
f riſſimo. Et oſtia cælauit templi interioris, id eſt, in ſanctoſan- 10
g ctorum, & oſtia templi forinſecus aurea. Sicq; completum
eſt omne opus quod fecit Salomon in domo domini.

a *In argilloſa.* Argilloſa terra de qua factæ ſunt formæ ad fundenda vaſa, ſacram ſcripturā (de qua bn̄ viuendi regulā accipimus) ſignificat. Quaſi enim argilla igne durata formā vaſis dn̄i quanta & qualia fieri debēt exhibēt, cū nobis ſcriptura regulā quam ſequamur iuſtitiæ, & ſanctorū oſtēdit exēpla, qui igne tribulationis inuincibiles in oībus perſtiterunt, vt nos in domo dn̄i vaſa pretioſa eſſe cupiamus. Aes autem liquefactum igne argillæ formas ingreditur, vt poſſit vas aptū miniſterijs cęleſtib. effici, cum ipſi ſalubriter humiliati, & flamma diuinę charitatis vel humanę aduerſitatis emolliti viā patrum bene operando intramus, vt ad premia illorum bene currendo perueniamus. Nec enim ſemper nos regulis bene operandi neceſſe eſt arctari, ſed completa operatione bona palma beatę retributionis eſt ſperāda. Quia non ſemper vaſa in formis argillæ tenebant incluſa, vbi ad perfectionem venerant, fractis formarū clauſtris producebātur in lucē, & in templo domini pro ſuis quæque locis diſponebātur. Nō quòd opera ſanctorum interitura ſint, ſed vbi coronam iuſtitiæ acceperint, ceſſabunt officia laborioſæ operationis.

b *In regione Iordanis.* In quo Chr̄s baptizatus eſt, cuius tinctus vndis aquarum nobis vertit elemētū in ablutionē peccatorum. Et quia omne fidelium baptiſma quo dn̄o conſecramur in exemplū illius baptiſmi celebratur, rectè ī regione Iordanis facta ſunt vaſa domus dn̄i. Nō.n. aliter vaſa electionis fieri poſſumus niſi ad baptiſma eius reſpiciētes vitali flumine ablui ſatagamus. Notandum aūt, q non tantū in regionem Iordanis, ſed in campeſtri regione illius facta vaſa dicit, ſignificans multiplicationē fidelium, quę nō ſolū in Iudæa, ſed in gentium latitudine futura erat. vnde, *Gaudebunt campi & omnia quæ in eis ſunt.* Et alibi: *Audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ.* Fudit ergo rex vaſa domus domini in campeſtri regione Iordanis, quia dominus baptiſmo ſalutis de qua vaſa miſericordiæ faceret, totam mundi latitudinem impleuit.

c *Fecitq; Salomon.* Dictauit quod Hiram ipſo opere compleuit. Allegoricè verò redemptor noſter in ſanctis prædicatoribus, & omnibus fidelibus ornatum eccleſiæ parat, & virtutum efficit opera, qui ait: *Nihil ſine me poteſtis facere.* & alibi: *Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum deſur. &c.*

Altare

Rabbanus.

d *Altare aureum.* Corda perfectorū internæ charitatis & caſtitatis luce fulgentiū, quorum ſublimitatē ſignificat etiam locus altaris. Stabat enim ante oſtiū ſanctiſanctorū, vt in factura tabernaculi legimus, in quo nón hoſtiarū ſanguis neq; libamina, ſed thymiamata tātum incendebantur, quorū ſuperiora aſcēdens operiebat arcam, atque oraculum odore ſuàuitatis implebat. In quo ſancti figurātur, qui dū neglectis temporalium cupiditatibus tota intentione cęleſtia quęrūt, quaſi intus iuxta oraculum poſiti ſunt: nec longè remoti a velo quo templū & ſanctaſanctorum dirimuntur, quia corpore tātum terram incolunt, ſed tota mente in cœlo ſunt. Aſcendit aūt ab hoc altari fumus incēſorum intra ſancta ſanctorū, vbi arca eſt recondita, vt orationes ſanctorū flamma charitatis excitatę ad cœlum perueniant, vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedēs. Non enim in hoc altari ſanguis hoſtiarū, ſed thymiama tantū incenditur, quia tales viri non habent opera carnis & ſanguinis quæ mactent domino in ara cordis, ſed lachrymarū & orationum vota pro deſiderio regni cœleſtis offerunt.

c *Et forcipes, &c.* Forcipes in vſu altaris facti ſunt ænei. Sed & hi quibus emundabantur lucernæ, interpretationem ſpiritualis ſenſus per doctorum officia ſignificant. Ipſi enim verba ſacri eloquij ab hiſtoria in allegoriam, ab vmbra in veritatem transferentes, quaſi lucem ſcientiæ in eccleſiam ſuper candelabrum myſticum poſiti multiplicant.

f *Et oſtia cælauit.* Hi ſunt doctores & ſacerdotes: qui inſtruēdo, baptizando, communicando corporis & ſanguinis domini myſteria, prima nobis eccleſiæ limina pandunt.

g *Sicq; completum eſt omne.* Cum verus pacificus in die nouiſſima omnes electos reſurrectionis immortalitate glorificat. Quamdiu autem ſtatus huius ſeculi geritur, facit quidem Salomon domus domini opus, ſed non perficit, quia corda electorum dominus. vt bona operentur inſpirat & adiuuat, nulli tamen abſque peccato eſſe donat, quod in futuro fidelibus reſeruat. Perficit verò omne opus templi ſui & dedicationi aptum reddit, cum translatos de hac vita electos æternum perducit ad regnum. vnde ſeptem annis ædificatur, octauo perfectum dedicatur. Septem enim diebus omne tempus voluitur: octauus eſt dies iudicij & reſurrectionis, cui conuenit quod ſequitur.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Baſes etiam fecit.* Super quas ponebantur conchę ſeu luteres, & de forma & factura iſtarum baſium dictū fuit diffuſè 3. Reg. 7. fit tamen hic mentio de iſtis baſibus, quia de ipſis non fecerat mentionem ſuprà loquendo de conchis, ſeu luteribus.

2 *Omnia vaſa fecit Salamoni Hi.* Sic ſcribitur in Heb. hic, nec mirum, quia nomina Hebræa frequēter ſic variantur ſicut & Latina, vt frequenter dictum eſt.

3 *Pater eius.* Dicitur autem pr̄ Salomonis ratione ætatis, vel excellentiæ artis, ſicut ſuprà dictum eſt de rege Tyri 2. cap.

4 *In Socoth & Saredatha.* Iſte locus vocatur Sartham, 3. Regum 7. verſus finem, quia ſicut dictum eſt nomina Hebræa frequenter variantur in principio, vel in fine.

5 *Altare aureum.* Quod erat in templo in parte anteriori, quæ dicebatur ſancta, in quo cremabatur thymiama. & ponitur hic quia ſuprà de hoc non fuerat facta mentio.

Et men-

6 *Et menſas, & ſuper eas.* Hoc ponitur hic, quia ſupra non fecerat mentionem de panibus poſitis ſuper decem menſas aureas a Salomone factas: & licet non dicatur hic quot panes erant in qualibet menſa, probabile tamen eſt quod ibi erant duodecim ſicut in menſa Moſi quæ erat in medio, & ſic in iſtis menſis erāt 132. panes in uniuerſo qui cedebant in vſum ſacerdotum.

7 *Candelabra quoque.* Hoc ſimiliter additur, ad denotandum quod tot erant lucernę in quolibet candelabro facto a Salomone, quot erant in candelabro Moſi. ſ. ſeptem, vt habetur Exo. 15. & ſic in omnibus iſtis candelabris erāt 77. lucernæ.

8 *Et for. au.* Ad reſcindendū partes lichnorum combuſtas.

9 *Thymiamateria.* Vaſa erant in quibus ponebātur carbones ad cremandum thimiama in altari aureo.

10 *Et oſtia cælauit.* Iſta fuerūt oſtiola p quæ erat ingreſſus a parte templi quæ dicitur ſancta ad illam, quæ dicitur ſanctum ſanctorum de quibus ſupra non fecerat mentionem.

CAP. V.

A Quæſt. in 2. Para. I Ntulit igitur,&c. a *Portauerunt Leuitæ arcam, &c.* THEODORET. Ciuitas Dauid ea eſt Sion. Sic enim appellat ſuperiorem ciuitatẽ, tanquã munitiorem, quam cum muniiſſet, in ipſa ædificauit regiam.

b ✱ *Intulerunt arcam.* Hinc eſt perſpicuum quòd vocauit adytũ templi, ad quod non patet aditus, & quod Græci dicunt, *ἀνάκτορον*, quod ſolet diuina ſcriptura nominare ſanctaſanctorũ.

Rabbanus. Hoc fit cum Chriſtus peracto vniuerſali iudicio cœtum doctorum, & aliorũ fideliũ introducit ad regni gaudium. Reponitq; vaſa diuerſi generis argẽtea, ſiue aurea in theſauris do-
B mus domini, cũ eos, † tabernaculũ fœderis. qui multitud ne dulcedinis eius frui meruerunt, abſcondit in Pſal. 30. f. abſcõdito vultus ſui à conturbatione hominum. Et apte multi ſunt theſauri in q̃bus vaſa electionis reconduntur, ſed vna domus domini ĩ qua ſancti ſunt theſauri, quia vna eſt eccleſia in qua omnes continentur electi, quãuis diſtantes meritis, & vna patria cœleſtis omnibus promiſſa, quamuis ſtella à ſtel- †45. diſt. c. diſciplina. la in claritate differat 1. Cor. 15. c. vnde. *In domo patris* Ioan. 13. a. *mei manſiones multæ* †quaſque excederat. *ſunt.* Vnam ergo domum domini fecit Salomon, ſed multos
C in ea theſauros ad recipienda vaſa diuerſi generis vna tantũ benedictione ſanctificata parauit, quia eſt vna domus patris, ſed multæ in ea manſiones ad recipiẽdos oẽs quos timẽtes ſe, & diligẽtes *benedi it dñs puſillis cũ maiorib.*
Pſal. 131. d. c *Vectium autem.* Notandũ, quia etſi capita vectium accedẽ- Rabbanus. tib. propius, & diligenter intuentib. parebant ante oraculũ, Nota. non tñ fieri poterat, vt ipſa eorũ capita ante oraculũ eminerent, quia neceſſe erat, vt clauſo oraculo, & appenſo añ oſtia velo, ipſi quoque vectes cũ arca, & cherubim interius abderentur, quod fieri non poterat, ſi ꝑminentes vlterius vectes ꝑducendis ad claudendũ oſtiis, locum nõ darent, quorũ poſitionẽ in magno ſacramento ſcriptura tam diligenter expediuit. Conſtat enim, quia domus tẽpli exterior peregrinãtẽ in terris eccleſiam, ſancta autẽ ſanctorũ, internæ patriæ felicitatem deſignat. Apparebant ſummitates vectiũ foris ante D oraculũ, non ſemper, ſed cum oſtia oraculi aperiebantur, neque hoc omnib. ſed illis, qui propius accedentes ea, quæ intus erãt attẽtius intuebant. Ipſa aũt arca qualis, & quomodo eſſet poſita, illis ſolũ qui oraculũ intrabãt videre licebat, quia nullus ſanctorũ ĩ hac vita, etſi multum in altitudine mentis ſe attollat, ſed ſoli illi᷒ patriç ciues gloriam ſui redemptoris plene contuentur. Sed vectes cum arca in oraculo reconditi, quia perfecti quique qui nos præceſſerũt abſconditi ſunt in abſcõdito vultus Dei à conturbatione hominum. Sũmitates tamẽ vectium aperto oraculo, his qui appropiant vidẽtur, cum perfectioribus, & oraculum ſui cordis tota intentione purificantibus diuina gratia aliquid internum de ſupernorum ciuium gaudio contemplãdum donauerit. Quę cõtemplatio ĩ his, q̃ paulo longius receſſerint, non cõceditur, quãtum enim exterius mente vaga remanent, tanto minus in terna gaudia vident.

d *Nihilq; aliud erat.* Oſtendit generaliter, quòd in arca nihil fuit contrariũ legi domini cõprehenſæ in duabus tabulis, ſed ea tantum ibi fuiſſe condita, quę iuxta legis mandata ad cultũ vnius Dei, & commendationẽ noſtræ fidei ſunt typice facta, vt vmbra futurorũ per omnia futuræ veritati teſtimoniũ ꝑberet, & ea in mundo apparente finem acciperet. Erat autẽ in arca ſ̃m Paulum vrna aurea habẽs manna, quia in homine Chriſto habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Erat, & virga Aaron, q̃ exciſa denuo floruerat, q͂a poteſtas omnis iudicandi penes eũ eſt, cuius iudiciũ in humilitate paſſionis videbatur eſſe ſublatũ. Erãt, & tabulę teſt. quia in illo ſunt oẽs theſauri ſapientiæ, & ſcientię abſconditi. Adhęrebãt & vectes, quibus portabatur, quia doctores, q̃ quondã laborabant in verbo Chriſti, nunc pręſenti viſione ꝯgaudent glorię Chriſti. Vnde. *Cupio diſſolui, & eſſe cũ Chriſto.* ☞ *Veſtiti*

CAP. V.

a ¶Chriſtus. b ¶In Regum, quæ ſactificauerat.

I Ntulit igitur Salomon omnia, quæ † vo- 1
a ¶Deus pater. b ¶Eloquentes, quos Chriſtus ſpiritus ſui gratia ad loquendum euangelium conformat.
uerat Dauid pater ſuus argentum, &
a ¶Naturali ingenio prædit s, quos ſuo ſpiritu repletos ad conſideranda in lege ſua mirabilia illuminat. b ¶Omnes eccleſiæ filios quos ſancti ſpiritus gratia ad amanda, & petenda perpetuæ ſalutis dona inflammat.
aurum, & vniuerſa vaſa poſuit in theſau
ris domus Dei. Poſt quę cõgregauit ma- †
iores natu Iſrael, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filijs Iſrael in Ieruſalem, vt adducerent arcã fœderis domini de ciuitate Dauid, quæ eſt Sion. Venerunt igitur
ad regem omnes viri Iſrael, in die ſolenni menſis ſeptimi. 2
a Cumque veniſſent cuncti ſeniorum Iſrael, portauerũt Leuitæ
b arcam, & intulerunt eam, & † omnem paraturam tabernaculi.
Porrò vaſa ſanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerunt ſacerdotes cũ Leuitis. Rex autẽ Salomon, & vniuerſus cœtus Iſrael, & omnes, qui fuerãt congregati ante arcã immolabant arietes, & boues abſq; vllo numero. Tãta enim erat multitudo
a ¶Illata in ſanctaſanctorum arca aſſumptã Chriſti humanitate, & intra velũ regiæ cęleſtis inductã ſignificat.
victimarum. Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis domini in locũ ſuum, ideſt ad oraculũ templi, in ſanctaſanctorũ ſubter alas cherubim, ita vt cherubim expãderent alas ſuas ſuper locum in quo poſita erat arca, & ipſam arcã tegerent cum ve-
a ¶Hi ſunt prædicatores verbi, per quos ipſe mundo innotuit.
c ctibus ſuis. † Vectium autẽ quibus portabatur arca, (quia paululũ longiores erãt) capita parebant ante oraculũ. Si vero quis pauluũ fuiſſet extrinſecus, eos videre nõ poterat. Fuit itaque
d arca ibi vſq; in præſentẽ diem. † Nihilq; aliud erat in arca, niſi duæ tabulæ quas poſuerat Moyſes in Horeb, † quando legem
dedit dñs filiis Iſrael egredientibus ex Ægypto. Egreſſis autẽ 3
a ¶Nondum enim vigintiquatuor turmæ ſortem miſerant quis primus, aut ſecundus, aut tertius miniſtret, ſed omnes ſanctificati pariter ſeruiebant.
ſacerdotibus de ſanctuario omnes enim ſacerdotes, qui ibi 4
potuerant inueniri ſanctificati ſunt, nec adhuc in illo tempo- 5

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

1 I *Ntulit igitur Salo.* Hic conſequenter deſcribitur tẽpli ę dificati dedicatio. Circa q̃ primo deſcribit᷑ arcę, & vaſoru introductio. ſcđo Salomonis orõ. c. 6. Tertio diuinę acceptationis manifeſtatio. c. 7. Circa primũ primo deſcribit᷑ Diuiſio. arcę, & vaſorũ ſacrorũ deportatio. Scđo ſacerdotũ, & Leuitarũ iubilatio, ibi. *Egreſſis aũt ſacerdotib.* Tertio diuina acceptatio, ibi. *Igitur cunctis.* Sñia primę partis patet ex dictis 3. Re. 8. c. in principio. exceptis, q̃ ſequũt᷑. 2 *Indie ſol.* Totus ille mẽſis apud Hebręos fere erat ſolẽnis, tñ dies ſolẽnis, q̃ hic ponit᷑ fuit dies decima mẽſis in qua agebatur feſtũ expiationis, tñ feſtũ huius dedicationis cæpit ante per duos dies, q͂a durauit ſeptẽ dieb. vt hr̃ 3. Re. 8. in fin. & in hoc lib. infr. c. 7. Et huius ſeptenę dies expiationis fuit tertia, quia decimaquinta die huius menſis incipiebat feſtũ tabernaculorũ ſ̃m pręceptum legis, quod ſimiliter durabat ſeptẽ dieb. Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis domini in locum ſuum. Leuitę enim apportauerãt eam vſque ad templum, vt hic pręmittitur, ſed intra ſanctumſanctorum introduci non poterat, nec etiam intra templum, niſi per ſacerdotes.

3 *Egreſſis autẽ.* Hic ꝯñr deſcribitur ſacerdotum, & Leuitarũ iubilatio, cum dicitur. *Egreſſis aũt ſacerdotib. de ſanctuario.* Hoc refertur ad illud, quod infra dicitur. *Et cũ ei ſacerdotes 120. canentes in tubis.* quia expediti de arcę introductione intra ſanctumſanctorum, & eius diſpoſitione exierunt, & cęperunt iubilare, tubis cum Leuitis cantantibus in organis muſicis.

4 *Omnes enim ſacerdotes.* Ad templi dedicationem. ſimiliter, & ſequenti, cum dicitur. *Tam Leuitæ, quam cantores, &c.*

5 *Nec adhuc, &c. diuiſus erat.* Hoc exponit᷑ cõiter, quòd licet diuiſus fuiſſet ante ꝑ ipſum Dauid quantũ ad diſtinctiões ſacerdotum,

MORALITER.

Poſt quæ congregauit maiores natu Iſrael, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filijs. Huius expoſitio myſtica poſita eſt 3. Reg. 8. c. vſque ibi.

Igitur

A a *Veſtiti byſſinis.* Per ſtolas byſſinas candida munditiæ corporalis caſtitas deſignatur, hac induuntur omnes qui Dei officio aſſiſtunt, & laudes ei ore, moribus, & actu concrepant. Cymbala.n.oris confeſſionẽ, pſalteria moralitatẽ, citharæ carnis mortificationẽ,& bonæ actionis ſtrenuitatẽ, viginti quatuor chordis, i. ꝑpheticis, & Apoſtolicis doctrinis iſtructæ ſignificant.

b *Sacerdotes.* Vel doctores, ſ. per centenarium, & vicenarium expreſſi, quia legislator hoc numero ſuorum ſummam annorum compleuit, & in die Pentecoſtes eodem numero credentes ſpiritus paracleti gratiam accepérunt.

c *Igitur cunctis.* Cunctis ſacerdotibus, & Leuitis organis diuerſi generis, laudem Dei in templo concinētibus,ſacerdotes propter caliginem, vel ſecundũ Regũ, propter nebulam non potuerunt ſtare, & miniſtrare,quia ꝑdicantib. Chriſto,& Apoſtolis euangeliũ eius, ſuperbi Iudæorũ põtifices exigentib. meritis,dum diuina myſteria per parabolas audiunt, quaſi ſacerdotes domus dñi propter nebulam miniſtrare nequeunt, qui etiã in veteri teſtamento dũ ſenſus myſticos velamine literæ opertos, inueſtigare deſpiciũt,debitũ fidei ſuæ miniſteriũ ꝑꝑ nebulam perdunt. Quibus ẽt nebuloſum fuit,quod de ſe dominus aperte ait. *Ego & pater vnum ſumus.* Et illud. *Antequã Abrahã fieret ego ſum.* Sed D

Ioan.10.f. Ibid.8.g.

re vices, & miniſteriorũ ordo, inter eos diuiſus erat, tam Leuitæ, quam cantores, id eſt, qui ſub Aſaph erãt, & qui ſub He-
a man, & qui ſub Idithun, filij & fratres eorum veſtiti byſſinis,
cymbalis, & pſalterijs, & citharis concrepabant, ſtantes ad
b Orientalem plagam altaris, & cum eis ſacerdotes centum vi-
c ginti canentes tubis. Igitur cunctis pariter, & tubis, & voce, et 1
cymbalis, & †organis, & diuerſi generis muſicorum concinẽ-
tibus, & vocem in ſublime tollentibus † longe ſonitus audie-
batur, ita vt cum dominum laudare cępiſſent, & dicere. †Con-
fitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum mi-
ſericordia eius, impleretur domus domini nube, ne poſſent
d ſacerdotes ſtare, & miniſtrare propter caliginem. Compleue-
rat enim gloria domini domum Dei.

a ¶Quæ iuxta altare fidei ortum lucis æternæ expectabant. b ¶Alias doctores.
a ¶Synagoga. b ¶Cæcitate intelligentiæ.

† inſtrumẽtis muſicis.
† Pſal. 105.a

quia auditorum mẽtes infidelitatis caligo obtexerat, quaſi interiectos ſolis radios, interiacens nebula abſconderat. Nebula enim caliginem intelligentiæ ſignificat. Hęc ſynagogam, ideſt, domum Dei impleuit, & ſacerdotes propter nebulam miniſtrare non poterant, quia dum ab intellectu incarnationis Dei perfidia ſua obſcurati ſunt, veri ſacerdotii miniſteriũ perdiderunt. E

d *Compleuerat enim.* Quia myſteria, quæ ſub velamine latebant per aduentum Chriſti aperiebantur credentib.& digne accipientibus. Cæteris vero ad fidem accedere nolentibus,priſtina cæcitas remanebat. Vade. *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, etc.*

Matth.13.b.

NICOLAVS DE LYRA.

cerdotum,& leuitarum,vt habetur ſup.li.1.c.24.& 25.tamẽ ipſa diuiſio executiue fuit facta poſt collocationẽ arcæ in tẽplo. Aliter exponunt Hebræi dicentes,quod licet diuiſiones ſacerdotũ, & cantorũ per vices ſibi ſuccedendo eſſent factæ tñ iſta ſucceſſio nõ habuit locũ in feſto dedicationis templi, in quo oẽs ſacerdotes,& oẽs Leuitę tunc ſimul fuerũt occupati in officiis ſuis. Et hęc expoſitio cõſonat literę pce.cũ dr.

1 *Igitur cunctis.* Hic ꝯſequenter deſcribitur diuina acceptatio,per hoc,quòd ſacerdotibus,& leuitis Deum laudantibus nubes deſcendit, & impleuit templum, & hoc erat diuinæ pręſentię ſignum. Et patet ſententia ex dictis 3.Reg.8.b.

MORALITER.

1 *Igitur cunctis pariter, & tubis, et voce, et cymbalis, et organis, et diuerſi gen.* Sicut dictũ fuit 3. Reg.8. Per iſtam deportationem arcę ad locum ſanctiſanctorum figurata fuit aſſumptio beatę virginis Marię ad cęlum empyreũ, & ideo per iſtas melodias vocum,& diuerſi generis muſicorũ, ſignificata fuit angelorum,& electorum exultatio, q̃ quidem exultatio ꝓpter ſui magnitudinẽ exprimi nõ põt vno genere melodię, imo nec omnibus generibus, quę ſunt, vel eſſe poſſunt in humanis. Gregorius in moralibus: Balbutiendo prout poſſumus, excelſa Dei reſonamus.

CAP. VI.

CAP. VI.

T *Vnc Salomon, &c.*
a *In caligine.* Vnde Iob. *Nubes latibulum eius.* Et Pſal. *Caligo ſub pedibus eius, & poſuit tenebras latibu.* Latibulum domini ſacra ſcriptura,quę ſub parabolis, & figuris cæleſtia geſtat ſacramenta. Vnde. *Confitebor tibi domine pater cæli, & terræ, quoniam abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.*

a TVnc Salomon ait. Dominus pollicitus 1
eſt, vt habitaret in caligine. Ego autem æ-
dificaui domum nomini eius, vt habita-
ret ibi in perpetuum. Et conuertit rex fa- 2
ciem ſuam, & benedixit vniuerſæ multi- 3
tudini Iſrael (nam omnis turba ſtabat in-
tenta,) & ait: Benedictus dominus Deus
Iſrael, qui quod locutus eſt Dauid patri meo, opere comple-
uit, dicens. A die qua eduxi populum meum de terra Ægy-

✠ CHRYSOSTO. Nomen Sion Hebræis erat deſiderabile, ſacrique omnes ritus, & ſacroſanctæ cæremonię illic peragebantur. Illi quidẽ Deum tunc illic inuoca- F

In pſal.133.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

TVnc Salomon. *Hic conſequenter ponitur Salomonis oratio, præmittitur tamen quædam continuatio ad dicta immediate, cum dicitur.*

1 Tunc Salomon. *Cum vidit nubem templum implentem, & patet ſententia ex dictis 3.Reg 8.*

2 Et conuertit rex. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Salomonis oratio. cuius orationis primo ponitur narratio. Secundo concluſio ibi:* Tu es enim Deus meus in fi.c. *Prima diuiditur in ſeptem partes ſecundũ ſeptẽ petitiones per ordinem poſitas in oratione Salomo. Prima reſpicit regni ſui ſtabilitatem. Secunda hominũ adinuicẽ fidelitatẽ, ibi.* Si peccauerit quiſpiam. *Tertia belli aduerſitatem, ibi.* Si ſuperatus. *Quarta tẽporis ſiccitatem, ibi.* Si clauſo cælo. *Quinta defectum victualem, ibi.* Fames ſi orta fuerit. *Sexta deuotionem Gentilium, ibi.* Externum quoque. *Septima euentum belli varium ibi.* Si egreſſus. *Et differt iſta petitio à tertia, quia illa reſpicit tantũ belli aduerſitatẽ, iſta autem proſperitatem, & aduerſitatem. Circa primam quatuor ponuntur per ordinem. Primum eſt Salomonis gratiarũ actio reſpectu præteriti beneficii. Secundo interponitur ipſius deuotus modus orandi, ibi.* Stetit ergo. *Tertio formatur eius petitio reſpectu beneficij futuri, ibi.* Nunc ergo. *Gratiarum enim actio de præteritis beneficiis & deuotus modus orandi faciunt orationẽ exaudibilẽ de futuris. Quarto remouetur occaſio errandi, ibi.* Ergo ne credibile eſt. *Sñia autẽ iſtarum partium patet ex dictis 3.Re.8.c.b.c.exceptis, quæ ſequuntur.*

3 Et benedixit. *Non benedictione ſacerdotali, ſed imprecando eis bona, vt induceret populum ad regratiandum Deo ſecum. In ſecunda parte dicitur.*

Et poſue-

MORALITER.

1 *Tunc Salomon ait, dominus pollicitus:* Myſticam expoſitionem quære 3. Regum 8.cap.

Quocebant,nos autem in omni loco,in omni agro, in domo,
A in foro,in ſolitudine,in naui, & in diuerſorio,& vbicunque fuerimus. A loco enim non prohibentur preces, modo ſint mores,qui precibus conueniant.

✱ IDEM. Ne nos excuſemus dicentes, quòd nō ſit facile quępiam orare ſecularibus negotiis implicitum, prope ſe domum non inuenientem oratoriam. Nam vbicunque ſis, potes altare tuū conſtituere. Licet genua non flectas, neque percutias pectus nec in cęlū manus extendas, ſi mentem tātum feruentem exhibeas, orationis perfectionē con ſummaueris. Licet, & ſeruo, & ementi, & aſcendenti, & deſcendēti, & aſtāti coquo, cum ad Eccleſiā ire nō poterit orationem facere. Nō enim locū Deus verētur, ſed vnū exquirit, feruidam mentem, & cōrinentem animā. Nam, & Paulus in carcere iacēs ſupinus, & ligno pedibus vinctus, cum ſtudio orans carcerem concuſſit, labefactauit fundamēta, &c. Ezechias lectulo recubās, Deū inuocauit, & prolatam reuocauit ſentētiam. Latro in cruce diſtentus, paucis verbis cæleſte regnum aſſecutus eſt. Ieremias in cœno, in lacu feriſque Daniel, & Ionas in ceti ventre Deum de precari, gratiam inuenere diuinam, & cæter. Multos autem vna congregatos ꝑ vno ſupplicationem facere, nil graue videbitur. Et domi quidem ora-
C ri poteſt, ſic autem, vt in eccleſia non poteſt, vbi tanta patrū multitudo, vbi clamor ad Deum vnanimiter emittitur. Nō ita dominum per te ſolum orans, audieris, vt cum fratribus tuis. Hic enim maius aliquid eſt, puta, vnanimitas, & conſonantia, charitatiſque vinculum, & ſacerdotū orationes, &c.

Hom. 79. ad pop. Ant.

B

† nonnulli. vertunt ſuggellum æneū inſtar cochæ.

Act. 16.

† Et exaudias.

† 3. Reg. 8. d.

† parce.

† cæſi fuerint ſerui tui.

pti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, neque elegi quemquam aliū virū, vt eſſet dux in populo meo Iſrael, ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea, & elegi Dauid, vt conſtituerem eum ſuper populū meū Iſrael. Cumq; fuiſſet voluntatis Dauid patris mei, vt ædificaret domum nomini dn̄i Dei Iſrael, dixit dominus ad eum: Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo, bene quidē feciſti huiuſcemodi habere voluntatē. Sed non tu ædificabis mihi domū. Veruntamen filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipſe ædificabit domum nomini meo. Compleuit ergo dominus ſermonem ſuū, quem locutus fuerat, & ego ſurrexi pro Dauid patre meo, & ſedi ſuper thronum Iſrael, ſicut locutus eſt dominus. Et ædificaui domum nomini domini Dei Iſrael, & poſui in ea arcam in qua eſt pactum domini, quod pepigit cum filijs Iſrael. Stetit ergo coram altari domini ex aduerſo vniuerſæ multitudinis Iſrael, & extendit manus ſuas. Siquidem fecerat Salomon † baſim æneam, & poſuerat eam in medio baſilicæ habentem quinque cubi- 1
tos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres cubitos altitudinis. Stetitq; ſuper eam, & deinde flexis genibus contra vniuerſam multitudinem Iſrael, & palmis in cælum leuatis ait: Domine Deus Iſrael, nō eſt ſimilis tui Deus in cælo, & in terra. Qui cuſtodis pactū, & miſericordiam cum ſeruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde ſuo, qui præſtitiſti ſeruo tuo Dauid patri meo, quæcunque locutus fueras ei, & quæ ore promiſeras, opere compleſti, ſicut & præſens tēpus probat. Nunc ergo dn̄e Deus Iſrael imple ſeruo tuo patri meo Dauid quæcūque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael, ita tamen ſi cuſtodierint filij tui viam ſuam, & ambulauerint in lege mea, ſicut & tu ambulaſti coram me. Et nunc domine deus Iſrael firmetur ſermo tuus quem locutus es ſeruo tuo
a Dauid. Ergo ne credibile eſt, vt habitet deus cum hominibus ſuper terram? Si cælum, & cęli cælorū non te capiunt, quanto magis domus iſta, quam ædificaui? ſed ad hoc tantum facta eſt, vt reſpicias orationem ſerui tui, & obſecrationem eius domine deus meus, & audias preces quas fundit famulus tuus coram te, vt aperias oculos tuos ſuper domum iſtam diebus ac noctibus ſuper locum in quo pollicitus es, vt inuocetur nomen tuum, & exaudires orationem, quam ſeruus
b tuus orat in eo, † Exaudi preces famuli tui, & populi tui Iſrael: † Qui- 2
cunque orauerit in loco iſto, exaudi de habitaculo tuo, ideſt, de cęlis, & † propitiare. Si peccauerit quiſpiam in proximum ſuum, & † iurare 3
contra eum paratus venerit, ſeq; maledicto cōſtrinxerit coram altari 4
in domo iſta, tu audies de cælo, & facies iudicium ſeruorum tuorum, ita, vt reddas iniquo viam ſuam in caput proprium, & vlciſcaris iuſtū. retribuens ei ſecundum iuſtitiam ſuā. Si ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael ab inimicis (peccabunt enim tibi;) & conuerſi egerint pœnitētiam,

a ¶Verę humilitatis ſoliditatem, quam Chriſtus verbo docuit, & exemplo oſtendit.

a ¶Quia ſecundum legis ſtraditi onere, & patientiæ longanimitatem, & dilectionis latitudinem nobis habendam commendat.

a ¶Quia ſancta Trinitatis confeſſionem in fide ſpe, & charitate docet nos tenere, & firmiter in ea bene operādo perſiſtere.

a *Ergo ne credibile eſt, vt habitet Deus, &c.* ✱ AVGVS. Templū Deus habet, Nā, & Salomon rex, & propheta iuſſus eſt ędificare tēplū Deo. Quia ergo ædificauit tēplum Deo, oſtēdit ſe colere Deum. Et vnde ædificauit? De lignis, & lapidibus, quia dignatus eſt Deus facere ſibi ꝑ ſeruū ſuū domū in terra vbi rogaretur, vbi moraretur.

✱ IDEM. Locus Dei abuſiue dicitur templum Dei, non quòd eo contineatur, ſed quòd ei præſens ſit.

✱ IDEM. Quod quæris, quid ſit, quod ſcriptum ſit, Intrauit rex Dauid & ſedit ante dominum? quid aliud intelligendum eſt, niſi qa ſedit in conſpectu domini, ſiue vbi erat arca veteris teſtamenti, per quam ſacratior, & commēdatior quædam pſentia domini accipi poteſt?

✱ BASILIVS. Multa inuenire licet, quæ non ſuo loco periculoſe, & damnabiliter fiāt. Quædam extra Ieruſalem facta periculum attulerunt, quędam in ipſa quoque Ieroſolyma, magis templo, & aræ quam aliis locis deputata erant vtpote diuino cultui ordinata, & quæ in templo, & ara fiebant, nemo audebat in aliis Ieroſolymæ locis facere, nec quæ in alijs locis fiebant, licebat in templo fieri. Nobis quoque periculum eſt male obiti mandati, ſi loci rationem neglexerimus, maxime ſi ſacerdotii myſteria in locis prophanis celebrauerimus.

b *Exaudi preces famuli tui, & cætera.*

✱ ANGELO. Salomonis oratio in primis ad Deum dirigitur. Deinde ſeipſum Deo cōmēdat, & poſtremo proximū. Quo ad proximū longas profert petitiones, vt, Quicunque orauerit in loco iſto, exaudi eum. Si peccauerit quiſpiam in proximum ſuum, &c. Si ſuperatus fuerit populus, &c. Si clauſo cęlo, &c. Si fames orta fuerit, &c.

Ergo | Tu enim

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et poſuerat eam in medio baſilicæ.* ideſt atrij ſacerdotū, quod vocatur baſilica ſupra 4. c. in quarta parte dicitur.

2 *Exaudi preces fa. tui, & po.* quia in principio induxerat populum ad agendum gratias Deo ſecum, vt dictum eſt.

3 *Si peccauerit quiſpiam.* Hic cōſequēter ponunt aliæ ſex petitiones per ordinem, & patet ſententia ex dictis 3. Re. 8. c. d. e. f. vbi iſtæ petitiones ponuntur eodem ordine, & quaſi eiſdē verbis, exceptis, quæ ſequuntur in prima parte.

4 *Seque maledicto conſtrinxerit.* quod fit in iuramento execrationis, quo aliquis obligat ſe puniendum eſſe à Deo manifeſte ſi peierauerit: in tertia parte.

tiones

1 Et aurugo.

tiam,&†obſecrauerint nomẽ tuũ, & fuerint deprecati te in loco iſto,
tu audies de cælo,&†ꝓpitiare peccato populi tui Iſrael, & reduc eos
in terram, quã dediſti eis,& patribus eorũ. Si clauſo cælo†pluuia non
fluxerit propter peccata populi tui, & deprecati fuerint te in loco iſto
& cõfeſſi nomini tuo, & cõuerſi à peccatis ſuis cũ eos afflixeris, exau-
di de cælo domine, & dimitte peccata ſeruis tuis,& populi tui Iſrael,
& doce eos viã bonã, per quã ingrediantur,& da pluuiã terræ, quã de
diſti populo tuo ad poſſidẽdum. Fames ſi orta fuerit in terra, & peſti-
lẽtia†ærugo,& aurugo,& locuſta,& brucus,& hoſtes vaſtatis regioni 1
bus portas obſederĩt ciuitatis,omniſque plaga,& infirmitas preſſerit.
Si quis de populo tuo Iſrael fuerit deprecatus,cognoſcẽs plagã,& in-
firmitatẽ ſuã, & expãderit manus ſuas†in domo hac, tu exaudies de
cælo,de ſublimi,ſ. habitaculo tuo, &†propitiare,& reddẽ vnicuique
a ſecundũ vias ſuas,quas noſti eũ habere in corde ſuo. Tu enĩ ſolus no-
ſti corda filiorũ hominũ,vt timeant te, & ambulent in viis tuis,cũctis
diebus quibus viuunt ſuꝑ faciẽ terræ, quã dediſti patrib noſtris Exter
b num quoq; qui non eſt de populo tuo Iſrael,ſi venerit de terra longin
qua propter nomẽ tuum magnum, & propter manum tuã robuſtã,&
brachium tuũ extẽtum,& adorauerit ĩ loco iſto, tu exaudies de cælo,
firmiſſimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te
ille peregrinus, vt ſciãt omnes populi terræ nomẽ tuum, & timeant te
ſicut populus tuus Iſrael,& cognoſcant, q̃a nomẽ tuum inuocatum ẽ
ſuꝑ domum hanc,q̃ ædificaui. Si egreſſus fuerit populus tuus ad bel
lum contra aduerſarios ſuos, ꝑ viam in qua miſeris eos,adorabunt te
contra viam in qua ciuitas hæc eſt,quã elegiſti,& domus,quam ędifi-
c caui nomini tuo,& exaudies de cælo p̃ces eorum, & obſecrationẽ,&
†vlciſcaris Si autẽ peccauerint tibi(neq; enim eſt homo, qui nõ pec-
cet,)& iratus fueris eis,& tradideris hoſtib. , & captiuos eos duxerint
in terram longinquã,vel certe,quæ iuxta eſt,& cõuerſi in corde ſuo,ĩ
terra, ad quã captiui ducti fuerãt,egerint pœnitẽtiam, & deprecati te
fuerint in terra captiuitatis ſuæ,dicẽtes: Peccauimus,inique fecimus,
iniuſte egimus,& reuerſi fuerint ad te in toto corde ſuo, & in tota ani
ma ſua in terra captiuitatis ſuæ ad q̃ ducti ſunt, adorabũt te cõtra viã
terræ ſuæ,q̃ dediſti patrib.eorũ,& vrbis,quã elegiſti, & domus, quã
†ædificaui nomini tuo,tu exaudies de cælo, hoc eſt de firmo habita-
culo tuo p̃ces eorum,& facias iudicium, & dimittas populo tuo,quã- 2
uis peccatori.†Tu es enim Deus meus. Aperiantur, quæſo oculi tui,& 3 4
aures tuæ intentæ ſint ad orationem, quæ fit in loco iſto.Nunc igitur 5
conſurge domine Deus in requiem tuam, tu, & arca fortitudinis tuę. 6
†Sacerdotes tui domine Deus induantur ſalutem, et ſancti tui lætẽn- 7 8
tur in bonis.Domine Deus meus ne auerſeris faciem Chriſti tui: Me-
mento miſericordiarum Dauid ſerui tui. 9

a *Tu enim ſolus noſti.* ✻ CHRYSOSTOMVS. Ipſius enim ſolius eſt cordis arcana proſpicere, cui ſoli humanorum cordium cognitio eſt, qui formauit ea.

✻ AVGVSTINVS. Quanquam in his rerum humanarum tenebris, hoc eſt, cogitationum humanarum, & ſi ſuſpiciones intelligere non poſſumus, quia homines ſumus, iudicia tamen, id eſt, definitas firmaſque ſententias cõtinere debemus, nec ante tempus quicquã iudicare, donec veniat dominus & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à Deo.

b *Externum quoque, &c.* ✻ IOSEPHVS. Hoc auxilium nõ Hebræis solummodo, à te rogo conferri peccantibus, ſed etiam ſi a totius terræ finibus quidam aduenerint, aut de quolibet loco, & pro aliquo bono preces effuderint, exaudi clemens, & poſtulata concede. Sic enim omnes agnoſcent, quia tu quidem ipſe à nobis tibi domum fieri voluiſti. Nos autem non inhumani naturaliter ſumus quando nõ eos, qui contribules non ſunt, extraneos iudicamus, ſed communiter omnibus cum adiutorium, & bonorum effectum adeſſe ſuppliciter exoramus.

c *Neque enim eſt homo, &c.* ✻ TERTVLL. Soli Dei filio ſeruabatur, ſine delicto permanere.

✻ HIERONY. Sine peccato eſſe perpetuo diuinæ ſolius eſt poteſtatis. Tunc autem iuſti ſumus quando nos peccatores fatemur & iuſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia dicente ſcriptura. Iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis.

✻ CLEMENS. Rom. Peccati expers reperitur nemo, excepto eo, qui propter nos factus eſt homo, atque ob hanc cauſam veterum iuſtorum vitæ conſuetudineſque conſcriptæ ſunt, &c.

CAP.

C D E F

† confeſſi fuerint.
†parces.
† vel ad domũ iſtam.
†parce.
L. præſcript.
Dialog. 1. adu Pelag.
†facies iudicium eorum.
Prouer. 18.
L. 2. Conſti. cap. 21.
†ædificabo.
†vel nunc.
† Pſal. 131. b

NICOLAVS DE LYRA.

Et aurugo. 3. *Re. 8. dicitur. Et rubigo. Et idẽ importat, quia aurugo eſt aura corrũpens ſegetes rubiginans.* 2 Tu es enim. *Hic ponitur prædictæ orationis concluſio, videlicet, ꝙ exauditur à Deo. Ideo ſubditur.* 3 Aperiantur. *Loquitur de Deo modo humano, quia hõ erigit oculos, & aures ad deprecationem, q̃ vult exaudire.* 4 Conſurge. *Quia in tẽplo erat ſpecialis Dei habitatio, & petebat Salomõ, ꝓ hoc eſſet ad ſemper.* 5 Et arca. *Vt non moueatur de loco ad locũ amplius, ſicut præteritis temporibus, quia per deſertũ fuit portata annis quadraginta, & poſtea de Sylo, & aliis locis plurib. vt dictũ fuit 1. Re. 7. Et dicitur, hic arca fortitudinis diuinæ, quia fortitudo Dei apparuit per ipſam in Iordanis ſiccatione. Ioſ. 3. Et Iericho deſtructione Ioſue 6. Et in Philiſthinorum percuſſione 1. Re. 5.* 6 Sacer. *i. circundentur omnibus bonis prouenĩtibus eis ex oblationibus, & ſacrificiis. Vel aliter.* Induantur ſalutem. *i. indumentis ſacris in ſuis officiis exercẽdis.* 7 Et ſancti. *i. cantores pſallentes corã deo. In hoc petit Salomon, ꝙ cultus diuinus perſeueranter maneat in tẽplo ab ipſo ædificato.* 8 Ne auer. fa. *i. à deprecatione mea, qui ſum Chriſtus tuus, ideſt, de voluntate tua in regem vnctus.* 9 Memento. *q. d. quamuis non ſim dignus exaudiri ex meritis meis, exaudias tamen propter merita Dauid patris mei. Tota vero pars iſta aliter exponitur ab aliquibus Hebræis dicentibus, quod hic non ponitur prædictæ orationis cõcluſio, ſed magis cuiuſdã dicti declaratio. Dictũ. n. fuit ſup. c. 5. quod ſacerdotes intulerunt arcã fœderis domini in locum ſuum, ſed ibi nõ fuit expreſſus introducendi modus, qui hic exprimitur. Dicunt. n. quòd cum ſacerdotes vellent introducere arcã in tẽplũ portæ templi clauſerunt ſe contra eos. Qđ videns Salomon orauit pro apertione, dicẽs.* Nunc igitur conſurge dñe in requiem tuã, tu, & arca. *vt ipſa ponatur in loco quietis à me præparato. Ideo ẽt dicebatur quies domini, quia ibi repreſentabatur ſedes Dei, vt frequenter dictũ eſt. Similiter ſacerdotes ad idẽ impetrandum cantauerunt pſalmum 131. Et cum venirent ad verſum illũ.* Propter Dauid ſeruũ tuũ. *i. propter eius merita.* Ne auertas faciem Chriſti tui. *i. Salomonis, denegãdo ingreſſum arcæ ad locũ quẽ præparauit, tunc portæ aperuerunt ſe, ſicut dictũ fuit 3. Re. 8. in fine. Aliqui vero Hebræi exponunt aliter,* Propter Dauid ſeruũ tuũ, *i. ꝑꝑ peccata eius in facto Vriæ, & populi numeratione. Et ꝑ hoc, quòd portæ aperuerũt ſe, intellexit Salomon, quod peccata patris erãt dimiſſa, & eius orõ exaudita. Sed prima expoſitio melior videt.*

CAP. VII.

A L. 8. Ant.c.4. a C*Vmque compleſſet.* ✻ IOSEPH. Hæc dicens iterũ ꝓſtratus in terra,& diutius adorãs Deũ, ſurrexit,& in tẽplo obtulit hoſtias,& cõplẽs illud ſacrificiis, manifeſte Deũ vidit ſacrificia grate ſuſcipientẽ. Ignis .n. ex aere deſcendens omnibus videntibus ad altare, hoſtias totas abripuit, & conſumpſit. Populus manifeſtationem hanc eſſe diuinæ habitationis in templo cõiiciens, procidens adorauit in terra.

Rabbanus. b *Dedicauit* Sanguine ſuo mundauit, & ſpirituali gratia ſanctificauit Chriſtus, et diuerſis donis virtutum multiplicauit. Hancque dedicant filij Iſrael, quia quiſque fidelis ſecũdum donũ ſibi à Deo collatum verbo, & exẽplo proximos ad meliora, B & perfectiora conuertit, & promehit.

✻ CONCIL. CARTHAGIN. 5.can.6. Similiter, & de Eccleſijs, quoties ſuper harum conſecratione hæſitatur, agendũ eſt, vt ſine vlla trepidatione conſecrentur.

Can.14. ✻ CONCIL. AGATHEN. Altaria placuit non ſolum vnctione Chriſmatis, ſed etiam ſacerdotali benedictione ſacrari.

Ep.ad ſor. ✻ AMBROS. Cum baſilicam dedicaſſem, multi tanquam vno ore interpellare cœperant, dicentes. Sic Romana baſilica dedices Reſpondi Faciam, ſi martyrum reliquias inuenero.

Apolog. ad Conſtant. ✻ ATHANA. Illud,& à beatæ memorię Alexandro, alijſque patribus actum eſt, qui populi conuentus habuere,& ab C ſoluto opere agẽdis Deo gratijs dedicationẽ celebrauerũt.

✻ EVSEB. Feſtiuitates à noſtris frequentiſſime gerebantur cum omni lætitia, & exultatione, per vrbes, & loca ſingula eccleſiarum dedicationibus celebratis.

c *ſanctificauit.* Quia Chriſtus ea, quæ in lege pp infirmitatẽ eius pfici nõ poterãt, in eccleſia perficit. Ipſa eſt enim atriũ domus domini, per quam ingreſſus patet in cæleſtem Ieruſalem, quia ergo holocauſta, & ſacrificia in altari veteris teſtamenti non potuerũt offerri, quia omnia figuraliter fiebãt ibi, rex noſter, & ſacerdos erexit nouum altare fidei in eccleſia, in quo quotidie offerunt pinguia holocauſta, & accepta Deo ſacrificia. Vnde. *ſacrificium laudis honorificabit me, et illic iter, quod oſten.m.etc.*

d *Fecit ergo.* RAB. Non puto hoc aliud intelligendũ, quam quòd expletis ſeptẽ diebus dedicationis tẽpli, ſubſecuti ſunt dies ſcenophegiæ, qa quĩtadecima die menſis ſeptimi ſecũdũ legẽ ichoabãt, et viceſima ſecunda finiebant. Vtriſq; ergo feſtiuitatibus rite peractis,& ſcenophegiarũ octauo die finito, dimiſit Salomon populũ ad ꝓpria lætantem, & gaudentẽ ſup bono, quod fecerat dominus Dauid, & Salomõi, & Iſrael populo ſuo. Salomõ expleto opere templi ſolẽnitatẽ celebrẽ fecit, & multitudo populi cũ eo ab introitu Emath vſque ad torrentẽ Aegypti, hoc eſt internũ gaudiũ ſanctorum, qđ cum vero pacifico in æternũ habẽt. Emath. n. interpretatur domini veritas. Riuũ vero, vel torrentẽ Aegypti mortẽ intelligimus temporalẽ, quã in Aegypto, i. ĩ tenebris huius mũdi nemo põt euadere.

☞ Vnde

CAP. VII.

a C*Vmque cõpleſſet Salomon fundens pre-* 1
ces, ignis deſcẽdit de cœlo, & deuorauit 2
holocauſta, & victimas, & maieſtas do- 3
mini impleuit domum, nec poterant ſa-
a ¶Eo quod impleſſet maieſtas templum domini.
cerdotes ingredi templum domini. Sed
& omnes filij Iſrael videbant deſcenden
tem ignem, & gloriã domini ſuper do-
mum, & corruentes proni in terram ſuper pauimentum ſtratũ 4
lapide, adorauerunt, & † laudauerunt dominum, quoniam bo-
nus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Rex aũt, & omnis 5
populus immolabant victimas coram domino. Mactauit igi-
a ¶Bene operantium. b ¶Bene gubernantium.
tur rex Salomon hoſtias boum vigintiduo milia arietum cen-
a ¶Sanguine ſuo mundauit. b ¶Eccleſiam.
b tum vihinti milia. Et dedicauit domum Dei, rex & vniuerſus 6
populus. Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis, & Leuitæ in
† organis carminũ domini, quæ fecit Dauid rex ad laudãdum
dominum quoniã bonus, quoniam in † ſeculum miſericordia
eius † hymnos Dauid canẽtes per manus ſuas Porro ſacerdo-
c tes canebant tubis ante eos, cunctusq; Iſrael ſtabat. Sanctifi- 7
cauit quoque Salomon medium atrij ante templum domini.
Obtulerat enim ibi holocauſta, & adipes pacificorum, quia al- 8
tare æneum, quod fecerat, nõ poterat ſuſtinere holocauſta, &
d ſacrificia, & adipes pacificorum. Fecit ergo Salomon ſolẽnita- 9
tem in tempore illo ſeptem diebus, & Omnis Iſrael cum eo.
a ¶Septentionali plaga terræ, i. promiſsionis. b ¶Rhinocorulam. ¶Auſtralem plagam.
eccleſia magna valde, ab introitu Emath vſque ad torrentem

† confitebantur domino.
† inſtrumentis muſicis.
† vel dum laudaret Dauid per manũ eorum.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII

1 C*Vmque compleſſet.* *Hic conſequenter circa cõpletionẽ dedicationis ponitur ſignũ diuinæ acceptatio- & primo ponitur dicta acceptatio. Secundo Salomonis monitio, ibi.* Apparuit autem. *Prima in duas, quia primo ſignũ acceptatiõis datur. Scdo dedicatio cõſummat ibi.* Rex autem *Signũ aũt diuinæ acceptatiõis ponit cũ dr.*

2 Ignis deſcendit. *ſicut in conſecratione Aaron, & filiorum eius, Leuit.9. Et in oblatione Eliæ 3.Reg.18. Et in ſacrificio Dauid in arca Ornam Iebuſæi. 1.Para.21.capit. in quibus deſcenſus ignis fuit ſignũ diuinæ acceptationis.*

3 Et maieſtas. *ideſt, nubes quæ erat ſignum diuinæ præſentiæ, ſicut expoſitum fuit 3.Re.8.ca.b.*

4 Et corruentes. *adoratione latriæ.*

5 Rex autem. *Hic conſequenter dedicatio conſummatur per oblationem victimarum à rege mediantibus tamen ſacerdotibus, ad quorũ officium ſpectat talia offerre.*

6 Et dedicauit domum Dei. *non per ſe, ſed per ſummum ſacerdotem, & alios ſacerdotes ibi adſiſtentes, & miniſtrantes.*

7 Sanctificauit quoque Salomon mediũ. *Similiter per pontificem. Cauſa autem quare potuit ſic ſanctificari. dicta fuit 3.Re.8.c.g.*

8 Obtulerat. *Non eſt per hoc intelligendum, quod oblatio præceſſerit ſanctificationem, ſed econuerſo.*

9 Fecit ergo Salomon. *Iſta fuit, ſolennitas tabernaculorum, quæ incepit immediate poſt feſtum dedicationis. Vnde ſequitur.*

Fecitque

MORALITER.

1 *Cumque compleſſet Salomon, &c.* Per ſanctificationem templi, & ſolennitatem tunc factã poteſt cõuenienter intelligi ſolennitas angelorũ, & cœleſtiũ ciuiũ inenarrabilis in aſcẽſione Chriſti hominis. Nã illa humana natura ſup angelos exaltata, tẽplũ eſt ſpecialiſſimũ, de qua dixit Ioan.2.d. *Soluite templum hoc, &c.* Et Apoſtolus Col.1.d. *Complacuit in ipſo omnẽ plenitudinem diuinitatis habitate corporaliter.* In illa vero aſcẽſiõe promiſſus fuit deſcenſus ignis ſpiritus ſancti, vt hr̃ Act. 1.a. *Accipietis virtutẽ ſuperuenientis ſpirituſſancti in vos, & eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & Iudæa, & Samaria, et vſque ad vltimum terrę.* Et hæc ꝓmiſſio in die pentecoſtes fuit cõpleta. Act.2.c. *Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquã ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes ſpirituſancto, &c.* Cætera vero huius capituli expoſita ſunt myſtice 3. lib. Reg.8.& 9.cap.

MORA-

Ægypti. Fecitq; die octaua collectam, eo quod dedicaſſet altare ſeptẽ 1
a diebus: & ſolennitatem celebraſſet diebus ſeptem. Igitur in die viceſi- 2 3
motertio menſis ſeptimi dimiſit populos ad tabernacula ſua, lętantes 4

a Dimiſſo, ſcilicet, peccato quod commiſerat in Vriam Hethæum regnum conceſſit illi ſempiternum.
b Quem de vxore alienigena natum lex prohibebat eccleſiam Dei intrare permiſit, & regno ſublimauit.

atque gaudentes ſuper bono quod fecerat dominus Dauid, & Salo-

a Cui poſt tantam multitudinem præuaricationum templum magnificentiſſimum cultus ſui habere permiſit, & multo tempore requiem hoſtibus ſuis conceſſit.

moni & Iſrael populo ſuo. Compleuitque Salomon domum domini,
& domum regis, & omnia quæ diſpoſuerat in corde ſuo, vt faceret in
domo domini, & in domo ſua, & proſperatus eſt. Apparuit autem ei 5
b dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam, & elegi locum iſtum
mihi in domum ſacrificij. Si clauſero cœlum, & pluuia non fluxerit, &
mandauero & præcepero locuſtæ, vt deuoret terram, & miſero peſti-
lentiam in populum meum, conuerſus autem populus meus ſuper quos
inuocatum eſt nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquiſierit fa-
ciem meam, & egerit pœnitentiam à viis ſuis peſſimis, & ego exaudiam
de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & ſanabo terram eorum.
Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem 6
eius qui in loco iſto orauerit. Elegi enim & ſanctificaui locum iſtum,
vt ſit nomen meum ibi in ſempiternum, & permaneant oculi mei & 7
cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque ſi ambulaueris coram me, ſi-
cut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quæ præcepi ti-
bi, & † iuſtitias meas, iudiciaque ſeruaueris, ſuſcitabo thronum regni
tui ſicut pollicitus ſum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de ſtirpe
tua vir qui non ſit princeps in Iſrael. Si autem auerſi fueritis, & dereli-
queritis iuſtitias meas, & præcepta mea quæ propoſui vobis, & abeun-
tes ſeruieritis diis alienis, & adoraueritis eos, euellam vos de terra mea
quam dedi vobis, & domum hanc quam ſanctificaui nomini meo pro-
ijciam à facie mea, & tradam eam in parabolam & in exemplum cun-
ctis populis, & domus iſta † erit in prouerbium vniuerſis tranſeuntibus,
& dicent ſtupentes: Quare fecit dominus ſic terræ huic & domui huic?
Reſpondebuntque quia dereliquerunt dominum Deum patrum ſuo-
rum, qui eduxit eos de terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos,
& adorauerunt eos & coluerunt: idcirco † venerunt ſuper eos vniuerſa
hæc mala.

vnde: *Quis eſt homo qui viuit & non videbit mortem?* De Chriſto quoque dicitur: *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput.* Omnis ergo Iſrael à riuo Aegypti vſq; Emath feſtum celebre cum Salomone faciunt: quia ſancti poſt finem vitæ præſentis cũ Chriſto perfruũtur æternis gaudiis. Bis ſeptem diebus feſtiuitatem celebrant: quia electi per ſeptiformis ſpiritusſancti gratiam illuminati in hac vita, quæ ſeptenario numero diſcurrit: gaudent in ſpe, & in ſabbatho, id eſt, in futura animarũ requie ipſius veritatis perceptione in re.
a *Igitur in die, etc.* Hoc eſt poſt octauam ſcenophegiæ ſolennitatis diem: ſicut in Regnum cõtinetur. Significat autem poſt illius vitæ finẽ, & poſt ſabbatiſmum animarũ ſanctarum, quo ante iudicium quieſcunt in octaua ætate, id eſt, reſurrectionis die ſanctos recepturos corpora

pora immortalia, & in cęleſtibus mãſionibus ſecundum meritorum qualitates locãdos, vbi ſemper lætetur, laudãtes Deum in omnibus bonis quæ in Chriſto pater contulit populo Chriſtiano.
b *Audiui orationem tuam, &c.* ✻ Chryſoſto. Hic videas orationis vim & efficaciã, quę cęlũ aperit & claudit. Nam eccleſiaſtica oratio ſoluit vincula Petri, & Pauli dilatauit prędicationis fiduciam. Oratio caminũ ignis extinxit: oratio concluſit ora leonum: oratio ſeditionem compeſcuit: oratio paradiſum aperuit: oratio cęli cardines reſerauit: oratio ſterilem fœcundauit: oratio publicanum iuſtificauit, &c.
✻ Idem. Dum Salomon quidẽ in curia fuit, & perturbatiõe de principatu gẽtis illius cõculcãs, diuina viſione dignus eſt habitus: vt verò nactus eſt delitias, in ipſum malitiæ barathrum delapſus eſt.

Hom. 13. de reditu ſua ab Aſia.

Hom. 66. ad pop. Ant.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Fecitque.* quæ fiebat in craſtino vltimæ diei feſtiuitatis tabernaculorum, vnde ſequitur.
2 *Eo quod de, &c.* quæ dedicatio incepit octaua die mẽſis ſeptimi, & finita fuit quartadecima die eiuſdẽ menſis incluſiuè.
3 *Et ſole.* ſcilicet tabernaculorum diebus ſeptem incipiendo à quintodecimo die menſis ſeptimi incluſiue, & terminando viceſimoprimo die eiuſdem menſis incluſiue, & viceſimaſecunda die facta fuit collecta pro neceſſarijs templi: ideo ſubditur.
4 *In die viceſimotertio.* quia omnia erant completa.
5 *Apparuit.* Hic conſequenter ponitur Salomonis monitio de permanendo in obedientia Dei. Et patet ſententia ex dictis tertij Regum cap. 9. a. & b. exceptis quæ ſequuntur.
6 *Oculi quoque.* id eſt, paratus ero exaudire orationem.
7 *Vt ſit nomen meum.* in tempus futurum abſque determinatione, ſuppoſita tamen conditione quòd Salomon & populus debeant in obedientia Dei permanere.

CAP.

CAP. VIII.
a *Expletis autem vi. &c. Dederat Hiram, &c.* Reddiderat ſcilicet, quia cũ Salomon dediſſet nõ placuerunt illi. Ideo Salomon proprijs vtilitatibus eas deputauit.

CAPVT VIII.

a 1 † XPLETIS autem viginti annis, poſtquam ædificauit Salomon domum domini & domum ſuam, ciuitates quas dederat Hiram Salomoni ædificauit, et habitare fecit filios Iſrael. Abiit quoque in Emath

Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VIII.

1 *Expletis autem viginti annis.* Superius deſcripta eſt reuerentia Salomonis circa diuina, hic conſequenter deſcribitur eius magnificentia circa humana: interponuntur tamen aliqua ad diuinam reuerentiam pertinentia, quia iſta diuiſio non eſt præciſa, ſicut dictum fuit à principio huius libri ſecundi. Igitur primò deſcribitur magnificentiæ Salomonis conditio. Secundò ex hoc ſequens famæ diffuſio capite nono. Magnificentia autem iſta primò deſcribitur in ædificijs. Secundò in populis ſubiectis, ibi: *Omnem populum.* Tertiò in ſacrificijs ibi. *Tunc obtulit.* Quartò in exquiſitis diuitijs ibi: *Tunc abiit Salomon.* Sententia autem primæ partis patet ex dictis 3. Reg. 1. d. Et ſimiliter ſecundæ, vſque ibi.

Omnes

MORALITER.

Expletis autem viginti annis &c. Expoſitio myſtica huius capituli poſita fuit 3. Reg. 9. cap.

a *Et ædificauit Palmiram.* ✻ Hieron. Themor ciuitas quam
A ædificauit Salomon in deſerto. cuius in libris Hebraicarum quæſtionum mentionem plenius fecimus.
li.8. Ant.c.6. ✻ Ioſeph. Reges Salomon in deſertū ſuperioris Syriæ, cāque capiens, conſtituit ibi maximā ciuitatē, duorum dierum itinere à Syria ſuperiore diſtantē, ab Euphrate verò vnius, & à maxima Babylone ſex manſionibus procul extantē. In illo loco ſolūmodo fontes & putei abundant, in inferiori verò terra aqua nuſquam inuenitur. Hanc muris eminētibus circūtegens, Thadamor appellauit, Græci Palmiram vocant.

cœtus fidelium ſuorum gratiæ ſuæ protectione ita munit: vt D hoſtibus ſuis ſpiritualibus reſiſtere poſſint.
d *In Liba.* In templo, ſcilicet, quod cedrorum decore veſtitum erat. vnde Zach. *Aperui Libane portas tuas.* vel regiis ædificiis quæ facta erant de lignis Libani.

a Quæ Hebraicè dicitur Thamar.
a ſuba, & obtinuit eam. Et ædificauit Palmiram in deſerto, &
alias ciuitates † munitiſſimas ædificauit in Emath. Extruxitque
b que Bethhoron ſuperiorem, & Bethhoron inferiorem, ciui-
a Ciuitas eſt in tribu Iuda.
tates muratas habentes portas & vectes & ſeras. Balaath e-
c tiam & omnes vrbes † firmiſſimas quæ fuerunt ſalomonis,
a Omnia quæcunque voluit fecit.
cunctaſq; vrbes quadrigarum & vrbes equitum. Omnia quæ
a Chriſtus.
voluit fecit rex ſalomon atque diſpoſuit: ædificauit in Ieru-
d ſalem, & in Libano, & in vniuerſa terra poteſtatis ſuæ. Om-
a Iudæos, Gentiles, Hæreticos.
nem populum qui derelictus fuerat de Hethæis & Amorrhęis
a De numero ſanctorum.
& Pherezæis, & Heuæis, & Iebuſæis qui non erant de ſtirpe
Iſrael, de filiis eorum & de poſteris, quos non interfecerant
a Chriſtus. b Impius viuit iuſto.
filij Iſrael, ſubiugauit ſalomon in tributarios vſque in diem
c Quia non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ: qua libertate Chriſtus nos liberauit.
b Obſeruantiis legis vel ritu Gentili.
hanc. Porrò de filiis Iſrael non poſuit vt ſeruirent operibus
a Contra ſpirituales nequitias. b Se & alios bene ducentes.
regis. Ipſi enim erant viri bellatores, & duces primi, & princi-
a Eorum, ſcilicet, qui ſequuntur doctrinam euangeliſtarum.
pes quadrigarum & equitum eius. Omnes autem principes 1
e exercitus regis ſalomonis, fuerunt ducenti quinquaginta qui
f † erudiebant populum Filiam verò Pharaonis tranſtulit de 2
g ciuitate Dauid in domum quam ædificauerat ei. Dixit enim
rex: Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Iſrael, eò
quòd ſanctificata ſit, quia ingreſſa eſt in eam arca domini.
a Per membra ſua. b Chriſtus. c Bonorum operum. d Fidei catholicæ.
h Tūc obtulit ſalomon holocauſta domino ſuper altare domini 3
a In eccleſia. b Ingreſſum cœleſtis patriæ.
c Per omne tempus præſentis vitæ vſque ad conſummationem ſeculi.
quod extruxerat ante porticum, vt per ſingulos dies offerre-
a Pro æterna quiete. b Pro nouitate vitæ.
i tur in eo iuxta præceptum Moyſi, in ſabbathis, & in calendis, 4 5
a Pro cœleſtis gaudij perceptione. b In ſanctæ trinitatis fide. 6
& in feſtis diebus, ter per annum, id eſt, in ſolennitate azymorum, & in ſolennitate hebdomadarum, & in ſolennitate taber
a Secundum quod in lege Dei ſcriptum eſt & prophetis.
naculorum. Et conſtituit iuxta diſpoſitionem Dauid patris ſui, officia ſacerdotum in miniſteriis ſuis, & Leuitas in † ordine ſuo, vt laudarent & miniſtrarent coram ſacerdotibus iuxta ritum vniuſcuiuſque diei, & ianitores in diuiſionibus ſuis per portam & portam: Sic enim præceperat Dauid homo Dei. Nec prætergreſſi ſunt de mandatis regis tam ſacerdotes quàm Leuitæ ex omnibus quæ præceperat. Et in cuſtodijs theſaurorum omnes impenſas præparatas habuit ſalomon ex eo die quo fundauit domum domini vſq; ad diem quo

† vel theſauro.
† vel theſauro ſuum.

Rabbaoth.
b *Bethhoron.* Ciuitas eſt, ad quam vſque Ieſus perſecutus eſt inimicos reges in tribu Ephraim. Sūt autem duo vici: duodecimo fermo ab Elia lapide Nicopolim pergentibus, quorum ſecundum ſitum vnus dicitur Bethhoron ſu-
B perior, & alius Bethhoron inferior datis Leuitis ī poſſeſſionē.
c *Et omnes.* Ezer, ſcilicet, Mageddo & Gazer & Mello, quę omnes eccleſię mōſtrāt decorem: quia verus Salomon in iucunditate regni ſui ad laudem & lætitiam ſibi pręparauit. Interpretatur autē Mello adimpletio: Ezer ſeparatus & ſanctificatus: Mageddo cęnaculū eius: Gazer præciſio vel diuiſio: Bethhorō domus montium: Balaath aſcendens. Sancta autem eccleſia, ciuitas eſt Dei viui, vbi impletur quotidie voluntas Dei, & ſeparata ab omni errore infideliū: ſanctificatur fide & bono opere. Ibi eſt refectio virtutum. Ipſa diſcernit mundum & immun-
C dum & à virtute vitium: & eſt domus montium, id eſt, habitacio ſanctorum &
Pſalm. 83.b. fruct⁹ iuſtitię *ſicut palma florens aſcendit de virtute in virtutem, vt videat Deum deorum in Sion.* Omnes vicos ſuos muniuit Salomon: quia Chriſtus cœtus

c *Ducenti.* Centenarius qui in computo digitorum de leua tranſit in dexteram, vitam ſignificat æternam. Quinquagenarius verò peccatorum remiſſionem, & æternam requiem: & gratiam ſancti ſpiritus ſignificat: quia in pſalmo eiuſdem numeri pęnitentia, confeſſio, & remiſſio, peccatorum deſcribitur. Et per iubileum requies futura. Per pentecoſtem vero in aduentu ſpiritusſancti ſeptiformis gratia expreſſa.
f *Qui eru.* Quia ex vtroque populo elegit eccleſię rectores, qui ſpirituali gratia illuminati, & plenè edocti remiſſionem
E peccatorum, vitamque æternæ ſalutis, & beatitudinem perpetuam appetendā, ſuo docerent exemplo.
g *Filiam verò Pharaonis, &c.*
✻ Theodoretus. Tantam oſtendit Salomon pietatē, quòd Pharaonis filiam traduxerit in vrbem regiam recens ędificatam, dicens. Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Iſrael, quoniam ea eſt ſancta Dei, in qua ingreſſa eſt arca domini.
h *Holocauſta.* Holocauſtum totum incēſum dicitur, hoc in altari crematur, cum in corde cuiuſque electi qui ſeipſum totum, ſcilicet, carne & corde Deo vouit, opus bonum feruente charitatis igne ſuccenditur.
F
i *Iuxta.* Secundum conuenientiā cuiuſque temporis omnia in eccleſia diſponit: & vnuſquiſque ordo officio ſuo functus dignè miniſtret.

In Aſiongabar

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Omnes autem.* Tertii Regum 9. b. dicitur; *Quingenti quinquaginta.* Sed reſponſio patet ex textu: quia hic loquitur de principibus exercitus, ibi autem non ſolum de principibus exercitus ſed etiam de his qui præerant omnibus Salomonis operibus, vt patet literam intuenti.
2 *Filiam vero Pharaonis.* hoc expoſitum eſt 3. Regum nono capite.
3 *Tunc obtulit Salomon holocauſta domino ſuper altare domini quod extruxerat ante porticum.* Hic conſequenter deſcribitur magnificentia Salomonis in ſacrificiis cum dicitur. *Tunc obtulit Salomon holocauſta domino.* ſcilicet, holocauſtorum, quod erat in atrio ſacerdotum.
4 *In ſabbathis.* qualibet hebdomada.
5 *Et calendis*, id eſt, principiis menſium.
6 *Et in feſtis diebus, ter per annum, id eſt, in ſolennitate azymorum*, ſcilicet, in feſtis paſchæ, pentecoſtes, & tabernaculorum. Cætera patent in litera.

Tunc

a *In Aſiongaber.* Inſula dicitur eſſe haud procul ab Ahila in rubro mari, vbi claſſis Ioſaphat perijt.
✲ Ioſeph. Eecit rex multas naues in ſinu Agyptiaco maris rubri, in quodā loco, qui Aſiongaber appellat̃, nō procul à ciuitate Elana, quæ nūc Beronice vocat̃. Hæc enim regio fuit primitus Iudæorum. Habuit autem ad ædificandas naues beneficia regis Hiræ. Nauigauerunt itaque in locum qui olim Ophira, nunc terra aurea nuncupatur. (eſt autem India) vt aurum deferrent, &c.
Rabbanus. Claſſis quam fecit Salomon in Aſiongaber, quę feſtinantes vel fortes, vel viriliter interpretatur, eccleſia fidelium intelligitur: quæ in mari huius ſeculi poſita, theſauros ſapientiæ & ſcientiæ opeſque virtutum ſtudet acquirere: vbi

a perfecit eam. Tūc abiit Salomon in Aſiongaber, & in Ailath 1
ad oram maris rubri, quæ eſt in terra Edom. Miſit † ergo ei
Hiram per manus ſeruorum ſuorum naues & nautas, gnaros
b maris, & abierunt cum ſeruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

rere, vbi ſunt ſerui Hiram nautici & gnari maris cū ſeruis Salomonis, quia Gentiles ſapientia ſeculi eruditi cum in lege Moſi peritis ſociantur in vnitate fidei. Hos mittit Salomon noſter in Ophir, quæ interpretatur infirmans, vt inde aurū afferant cum in vtilitate literæ ſenſum pretioſum quærere laborant, qui accepta ſumma quadringentorum quinquaginta talentorum auri ad regē deferunt, cum pretioſum ſenſum hiſtoriæ allegoriæ, tropologiæ atque anagogiæ in diuinis libris per gratiā ſpiritusſancti īueniūt, & eum ſapientiæ & conſilio diuino aſcribentes tribuunt. D Matth. 12. d. † autem. - rubri.
b *In Ophir.* Nomē prouinciæ Ophir, ab vno poſterorū Heber vocata, ex cuius ſtirpe venientes, à fluuio Cophene vſq; ad regionē Indię q̄ vocatur Geria habitaſſe Ioſephus refert.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc abijt. *Hic deſcribit magnificētia Salomonis in diuitiis exquiſitis, q̄ p nauigiū faciebat exquiri diuitias incōſuetas in locis remotis. & inacceſſibilibus p terrā, de quo nauigio dictū fuit 3. Reg. 9. in fine.*

CAP. IX.

a REgina quoque. Regina auſtri q̄ ab extremis finibus excitata venit audire ſapientiā Salomonis eccleſiā de gētibus ad Chriſtū vēturam figurabat: quæ circumamicta varietate in veſtitu deaurato, obliuiſcens populū & domū patris ſui, barbara gente, nō animo fuit, quia optabat ſanctorum fieri conciuis. vnde: *Surget regina auſtri in iudicium cum generatione iſta.*
b *Saba.* ✲ Ioſephus. Herodotus Alicarnaſſeus poſtquam dixit trecentos & triginta fuiſſe reges Aegyptiorum, regnantis poſtea mulieris vocabulum poſuit, nomine Nicaulam eā vocitatam fuiſſe declarans. Hæc Aegypti Aethiopięq; regina poſtea venit ad Salomonē. Dicunt autem quod & radicē Balſami, quam hactenus fert noſtra prouincia, ipſa dederit regi.
✲ Glycas. Sabęi natio ſunt Aethiopica. Eorum regina fuit admiranda illa Sibylla: quippe quę cum legē ignoraret, nec vates audiſſet, per Salomonem, ſapientiæ ſubminiſtratorem Deū prædicauit. Inter alia quibus Salomonem tentauit, etiam huiuſmodi quiddam excogitauit. Formoſos aliquot pueros, tā mares quā fęmellas, vniuſmodi veſtitu & eadem tōſura cum exornaſſet, Salomoni eos exhibuit, vtriuſque ſexus diſcrimen in his vt indicaret, poſtulās. Tū ille iuſſis pueris facies ſuas abluere, naturam in vtriſq; ſuam deprehendit: cum mares quidē viriliter vult' ſuos fricarēt, fęmmæ verò molliter ac delicatè, &c.
Hieronym. Saba conuerſio vel captiuitas interpretat̃: quia ad fidē Chriſti cōuerſa eccleſia ad eius captiuitatis ſortē meruit pertinere. De quo dicit̃: *Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Rabbanus. Ephes. 4. b. Hæc in camelis apportabat vero Salomoni aromata, aurum, gēmas pretioſas, cum ad fidē Chriſti adducebat Gētiles fortitudine peccatorū deformes, ſed ingenio & ſtudio florentes, habileſque diſpenſantibus prędicatoribus percipere fulgorē ſapientię & gemmas virtutum pretioſas, quibus cultu celebri honorabat noſtrū Salomonem: imò honorata ab eo maiorē gratiā ſpiritualis muneris percepit. Vnde in ſequētibus. *Rex Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit, &c.* In pręſenti enim confert gratiā ſpiritusſancti, & ſapientiā atque virtutes, in futuro in conſpectu glorię ſuę vitā largietur ęternā. E † exercitu graui valde. † immolabat.
c *Quod poſtquam &c.* Conueniunt hęc eccleſię quę auditis miraculis Chriſti prouocata eſt ad quęrēdum eum. Sed poſtquam ad ipſum venit per baptiſmum & fidem cōſideratis ſcripturę teſtimonijs agnouit diuinitatis pręſentiam, & partim ei viſum eſt quod ante de eo audierat in comparatione perceptę gratię. Vnde & admirando in laudem eius prorumpit dicens. *Beati viri tui, &c.* F † quā audiui.

CAPVT IX.

a ¶ Regalis ciuitas Aethiopiæ quam Ioſephus à Cambyſe rege Meroen cognominatam ex ſororis ſuæ vocabulo refert.

† REgina quoq; Saba cum audiſſet famam 1
Salomonis, venit vt tentaret eū in ænigmatibus in Ieruſalē cum † magnis opibus & camelis, qui portabant aromata & auri plurimum, gēmaſq; pretioſas.

a ¶ Chriſtum.

Cumq; veniſſet ad Salomonē, locuta

a Quæ cogitabat ſibi ſalubria & neceſſaria eſſe. b ¶ Per legis notitiam & ſpiritusſancti gratiam.
¶ Quia hic quadam ex parte cognoſcit, in futuro autē facie ad faciē videbit, & cognoſcet ſicut & cognita eſt.

eſt ei quæcunque erant in corde ſuo. Et expoſuit ei Salomon omnia quæ propoſuerat, nec quicquā fuit quod perſpicuum
c ei non fecerit. Quod poſtquam vidit, ſapientiam, ſcilicet, Salomonis, & domum quam ędificauerat, nec non cibaria mēſę eius, & habitacula ſeruorum, & officia miniſtrorum eius, & veſtimenta eorum, pincernas quoque & veſtes eorum, & † victimas quas † immolabāt in domo domini, non erat præ ſtupore vltrà in ea ſpiritus. Dixitque ad regem: Verus eſt ſermo quem audieram in terra mea de † virtutibus & ſapientia tua. Non credebam narrantibus, donec ipſa veniſſem, & vidiſſent oculi mei, & probaſſem, vix medietatem mihi ſapien

a ¶ Beati qui habitant in domo tua domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te.

tiæ tuæ fuiſſe narratam: viciſti famam † virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati ſerui tui, hi qui aſſiſtunt coram te † omni

a ¶ Per quam mundis cordibus dignatur ſe oſtendere.

tempore, & audiunt ſapientiam tuam. Sit dominus Deus

a ¶ Pater, ſcilicet. b ¶ Super ſolium Dauid & ſuper regnum eius ſedebit.

tuus benedictus, qui voluit te ordinare ſuper thronum, regem dñi Dei tui. Quia diligit Deus Iſrael, & vult ſeruare eum

De lignis

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

1 REgina. Hic conſequenter circa magnificentiam Salomonis deſcribitur famę diffuſio. Et primò ſpecialiter quātum ad reginam Saba. Secundò generaliter quantum ad reges terrę ibi: *Magnificatus eſt.* Prima in duas: quia primò deſcribitur dicta famę diffuſio. Secundò ſubſtantię Salomonis quędam numeratio, ibi: *Erat autem pondus auri.* Circa primū ſciēdum, quòd regina Saba audita fama Salomonis venit ad eum de partibus remotis. Primò ergo oſtenditur ad quid venit, ſcilicet, ad proponendum dubias queſtiones, & quid inuenit, ſcilicet, perſpicuas ſolutiones. Secundò oſtenditur quid Salomoni dedit, & quid ab eo recepit, ibi: *Dedit autem regi, &c.*

Erat autem

MORALITER.

Regina quoque Saba. Requiratur expoſitio myſtica 3. Regum decimo capite.

Profectus

a *De lignis.* Chriſtus ligna pretioſa, id eſt, ſanctos doctores, A quorũ viror fidei nunquã areſcit, nec folia verborũ decidũt: ſed fructũ bonorũ operũ temporibus ſuis reddunt: ponit in munimentũ domus domini & domus regiæ, id eſt, in confirmatione eccleſiæ, vt eorũ vndiq; doctrinis & exemplis vallata ruinam non ſentiat. Hi quaſi citharæ & lyræ ad laudandũ dominũ fabricati dicuntur, quia omnia quęcunque fecerint, proſperabuntur, & laudem domini in proſperis & aduerſis corde & ore & opere pronuntiant: & omnia in gloriam Dei faciunt, tota die & nocte non tacent laudare nomen domini.

1. Cor. 10. g.

† algumim quidam potest coralli, alij hebenum & infra.

b *Sexcenta.* Senarius per Senarium multiplicatus, ſexaginta facit. Centenarius quoque ſexies duct᷒ Dc. reddit. Denarius mãdatorũ ſignificat perfectionẽ, centenarius ęternæ beatitudinis remunerationem. Deſiderat enim rex noſter noſtram perfectionem, vt habeat quibus reddat perfectam mercedem. vnde. *Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cęleſtis perfectus eſt. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mãdata.* Et poſt pauca. *Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes &c. & omnis qui reliquerit domum &c. centuplum accipiet & vitam æternam poſſidebit.*

† mercatores.

B

† vel ducenta ſcuta ex auro ductili & infra.

Matth. 5. g. Luc. 12. c.

† in domo ſaltus libani. Ibidem. d.

† gradus erant auri,

c *Omneſq; reges Arabiæ.* Offerũt Salomoni diuerſę gentes & negotiatores & omnes reges Arabię & ſatrapæ terrarum aurum & argentũ: quia quęque gens & quęlibet perſona certatim pro viribus noſtro pacifico offert rectę fidei munus puritatem ſenſus, ſacræ C confeſſionis plenitudinẽ, eloquentiæ nitorẽ. vnde. *Reges Tharſis & inſulæ mu. of. & c. Et adorabunt eũ oẽs reges, omnes gentes ſeruiẽt ei.*

Psal. 71. b.

in æternum, idcirco poſuit te ſuper eum regem, vt facias iudicia atque iuſtitiam. Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretioſiſſimas. Non fuerunt aromata talia, vt hæc quæ dedit regina Saba regi Salomoni. Sed & ſerui Hiram cum ſeruis Salomonis attulerunt

a ¶ Hæc rotunda quaſi ligna pinea, ſed multo candidiora & valde fulgentia.

aurum de Ophir, & ligna † thina[a] & gemmas pretioſiſſimas. De

a In Regum ita: Fecit rex Salomon de lignis thinis fulcra domus domini. b Alij fulcra.

a quibus fecit rex, de lignis, ſcilicet thinis, † gradus[b] in domo domini, & in domo regia, citharas quoque & pſalteria cantoribus. Nunquam viſa ſunt in terra Iuda ligna talia. Rex autem Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit & quæ poſtulauit, & multò plura quàm attulerat ad eum. Quæ reuerſa, abiit in terram ſuam cum ſeruis ſuis. Erat autem pondus auri quod 1

a In ſenario perfectio donorum quæ regi noſtro a nobis deferenda ſunt.

b afferebatur Salomoni per ſingulos annos ſexcenta[a] ſexaginta ſex talenta auri: excepta ea ſumma quam † legati diuerſarum

c gentium & negotiatores afferre conſueuerant, omneſque reges Arabiæ & ſatrapæ terrarum, qui comportabant aurum &

d argentum Salomoni. Fecit igitur rex Salomon † ducentas ha-

e

a In Regum, ſiclorum.

ſtas aureas de ſumma ſexcentorum[a] aureorum, qui in haſtis

f ſingulis expendebantur. Trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum quibus tegebantur ſcuta ſingula. Poſuitque

a Eccleſia, ſcilicet vbi ſpiritualis armatura reconditur, quibus fideles proteguntur, & hoſtes repelluntur.

b Per fidem.

c Diuerſarum gentium congregatione ad decorem eccleſiæ & delitias regi oſtendendas.

ea rex armamentario[a], quod erat conſitum nemore. Fecit quo-

a Eccleſiam, ſcilicet, in qua iuſtus pacificus regnat & iudicat, quia anima iuſti, ſedes eſt Dei.

b Caſtitate decoratur eccleſia. Elephas enim temperans eſt & non vtitur coniuge ſecunda.

c Quia ſplendorem gratiæ ſuæ facit in eccleſia ſplendeſcere, cum ſignis & miraculis præſentiam ſuam oſtendit.

que rex ſolium[a] eburneum[b] grande, & veſtiuit illud auro[c] mun-

g diſſimo. Sex quoque gradus quibus aſcendebatur ad ſolium,

h & † ſcabellum aureum, & † brachiola duo altrinſecus, & duos

a Patres vtriuſque teſtamenti animo fortes ſibi & alijs dominantes.

b Prædicatores apoſtolicam doctrinam ſequentes.

i leones[a] ſtantes iuxta brachiola: ſed & alios duodecim leun-

K culos[b] ſtantes ſuper ſex gradus ex vtraque parte. Non fuit tale

l ſolium in vniuerſis regnis. Omnia quoque vaſa conuiuij re-

m gis erant aurea, & vaſa domus ſaltus Libani ex auro pu-

n

o riſſimo. Argentum enim in diebus † illis pro nihilo re-

p putabatur. Siquidem naues regis ibant in Tharſis cum ſeruis Hiram ſemel in tribus annis, & deferebant inde aurum,

a Quoniam quis in nubibus æquabitur d. &c.

& argentum, & ebur, & ſimias, & pauos. † Magnifica[a]- 2

a Magnus & terribilis ſuper omnes qui in circuitu eius ſunt.

tus eſt igitur Salomon ſuper omnes reges terræ præ diui-

d *Fecit igi.* Quia patres vtriuſque teſti. doctrina & operatione perfecti: quicquid ſermone docuerũt, opere probauerũt.

e *Haſtas aureas.* Hæc eſt armatura Dei, qua reſiſtimus cõtra inſidias diaboli: hanc quia habent prædicatores ſancti, qui cuſtodiunt domũ Dei, & excubant ad oſtiũ eius, ne ſubintret hoſtis antiquus vñ: *Lectulum Salomonis ambiunt ſexaginta fortes.*

Prouerb. 3. e

f *Trecenta quoque.* Perfectam fidem ſignificat in ſanctæ trinitatis confeſſione. Bene cuſtodes domus Dei haſtas & ſcuta aurea portant: quia prædicatores qui ſunt eccleſiæ cuſtodes claritate ſapientię ſplendentes, verborũ iaculis inimicos confodiunt, & ſcuto fidei ignea tela nequiſſima extinguũt.

g *Sex quoque gradus.* In ſenario bonorum operum perfectio. Sex enim diebus fecit mũdum Deus, & ſenarius eſt primus perfectus numerus. Bonis verò & perfectis operibus ad cælum aſcenditur.

h *Scabellum aureum.* Sanctos virtutũ ſplẽdore fulgidos, in quibus habitat Deus. Poſſunt quoque per ſcabellum notari qui infirmi ſunt in corpore Chriſti, ſicut pœnitentes, vel qui nouiſsimi conuertẽtur iuxta finem, ſcilicet, mundi, qui tamẽ ſunt aurei igne tribulationum illius temporis excocti & probati.

i *Stantes iuxta brachiola: ſed & alios duodecim leunculos, &c.* Quia ſancti patres quicquid in euangelio boni fecerunt, nõ ſibi ſed Deo deputauerunt. vnde; *Non nobis domine non nobis ſed nomini tuo da gloriam.*

K *Brachiola, &c.* In Regum ita. *Et duæ manus hinc et indè tenẽtes ſedile.* Hęc ſunt ſolatia diuinę gratię, quę eccleſiam prouehũt ad regnum cęleſte. Vel hoc per binarium deſignatur, quia in vtroque teſtamento hoc maximè commendatur, quod non niſi per diuinum adiutorium aliquid boni poteſt perfici. Vnde: *Sine me nihil poteſtis facere.*

l *Sex gradus.* Quia doctrina & exemplo certant, ne labor inſipientium in operando vacillet, ſed rectitudinem in progreſſu virtutum fortiter conſeruet.

m *Non fuit tale ſolium, etc.* Quia de eccleſia ſcriptum eſt: *Fortitudo & decor indumentum eius, &c.* Et: *Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.*

n *Omnia quoque:* Animæ ſanctorũ, quę voluntati Dei deſeruiunt, ſplendore ſapientiæ & charitatis nitentes, cõtinẽt potum aquæ viuæ, *quæ fit in eis fons aquæ ſalientis in vitam æternam.*

o *Argentum.* Non eſt in ſermone verbum Dei, ſed in virtute, vt in prædicatione euangelij. Non in perſuaſibilibus humanæ ſapiẽtiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis.

p *Siquidem naues regis ibant in Tharſis, &c.* Chriſtus apoſtolos doctores euangelij, quos de Iudæis elegit, cum prædicatoribus de gentibus electis trina cõfeſſione, ſed vna fide in mundum mittit,

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per, &c.* Hic ponitur quædam ſubſtantiæ Salomonis numeratio. Circa quod primò deſcribitur multitudo prouentuum. Secundò magnitudo effectuum, ibi: *Fecit igitur rex Salomon.*

2 *Magnificatus.* Hic conſequenter deſcribitur diffuſio famæ Salomon. omnibus terrę regibus. Sententia verò iſtarum partium patet ex dictis 3. Reg. 9.

a ¶ Dibi dixit cor meum quæſiui vultum tuum, vultum tuum domine requiram. Et alibi. Sicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus.

tiis & † gloria. Omneſque reges terrarum deſiderabant vide-
re faciem ſalomonis, vt audirent ſapientiam quam dederat
Deus in corde eius. Et deferebant ei munera, vaſa argentea &
aurea, & veſtes, & arma, & aromata, equos & mulos per ſin-
a gulos annos. Habuit quoque Salomon † quadraginta milia e-
quorum in ſtabulis, & curruum equitumque duodecim milia.

a ¶ In cuſtodia diſciplinarum.

Conſtituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in

a ¶ Et dominabitur à mari vſque ad mare, &c.
b ¶ Id eſt, ſuper omnes qui recti regiminis exercent poteſtatem.

b Ieruſalem. Exercuit etiam poteſtatem ſuper cunctos reges à

¶ Fructificato vel creſcente.

c flumine Euphrate vſque ad terram Philiſtinorum, & vſque

a ¶ In argento nitor eloquentiæ & iucunditatis eccleſiaſticæ doctrinæ.

d ad terminos Ægypti. Tantamque copiam præbuit argenti in

a ¶ Duritiæ & inſenſibilitatis Gentilium. b ¶ In cedris ſubtilitas & odor virtutum.

e Ieruſalem quaſi lapidum, et cedrorum tantam multitudinem

a ¶ In ſycomoris vtilitas & infructuoſitas infidelium.

velut ſycomororum, quæ gignuntur in campeſtribus. * Addu-
cebantur autem ei equi de Ægypto, et cunctis regionibus.

a ¶ Priorum quæ fecit antequam præuaricaretur, ſicut eſt templi ædificatio, varia ſacrificiorum oblatio.

f Reliqua autem opera ſalomonis priorum et nouiſſimorum, 1
quæ fecit, ſcripta ſunt in verbis Nathã prophetæ, et in † libris 2
Ahiæ ſilonitis, in viſione quoque Addo videntis contra Iero-
boam filium Nabat. † Regnauit autem Salomon in Ieruſalem
ſuper omnem Iſrael quadraginta annis. Dormiuitque cum 3
patribus ſuis, et ſepelierunt eum in ciuitate Dauid. Regna-
uitque pro eo Roboam filius eius.

dum mittit, vt in credentibus afferant ſibi aurũ ſapiẽtiæ, argentum eloquentiæ, & ebur caſtitatis. Simia autẽ eſt animal ingenioſum, & hominis imitatoriũ, & philoſophos ſignificare põt: qui veræ ſapientiæ ſenſus aliqñ mutant, & in diſciplinis moralis vitæ ediſſerũt actus. Pauo qui laudatas oñdit pennas, eos ſignificat qui propter laudes hominum variarum virtutum ſpecies oſtentãt: ſed prędicatorum doctrina inſtructi diſcũt benefacere intuitu ſolius Dei, & aptantur æterni regis delitiis.

a *Quadraginta.* Quadragenarius priſcę legis tẽpora ſignificat. Moſes enim legem accepturus 40. diebus ieiunauit & populus per eum inſtructus 40. annis eremũ circumiuit. Senarius verò præſens tempus ſignificat in quo apoſtolica doctrina noui teſtamenti populum nutrit. Bene ergo per quadragenarium numerantur equi Salomonis in ſtabulis collocati, quia per duritiam legis veteris, coercita eſt inſolentia prioris populi. Duodenarius verò pręſẽs tempus ſignificat: in quo apoſtolica autoritas populum gentium nutrit noui teſtamenti doctrina.

b *In Ieruſalem.* Viſione pacis, diſtantia locorum diſcretionẽ oſtendit affectuũ. Qui enim ſunt in vrbibus quadrigarũ, illos ſignificãt qui diuerſis eccleſiæ diſciplinis per ſpirituales magiſtros erudiuntur. Alij verò iam eruditi, vſui regis cęleſtis aptati præſentiã eius habere merentur. Vnde: *currus Dei decem milibus m. &c.* Et alibi: *Aſcendens ſuper equos tuos, & equitatus tuus ſanitas.*

c *Philiſtinorum.* Duplicaturus cadẽtiũ. Philiſthijm enim interpretatur ruina duplex. Hoc fit cũ per abſolutionẽ peccatorum ab inchoatione ſui in Iordane baptiſmatis vſq; ad conuerſionẽ omnium gentium ad fidẽ Chriſti redundat gratia poteſtatis, vt vbi defluxus fuit carnaliũ deſideriorũ, ibi ſtabiliatur germen virtutũ: & vbi idololatria & cõuerſatio flagitioſa populorum fuit duplex ruina: ibi per confeſſionem rectæ fidei & cultum pietatis ad cęleſte regnum ſurgat vita fidelium. Pertingit enim poteſtas eius vſque ad terminos Aegypti, ideſt, tenebroſas mẽtes infidelium, quas complet lumine fidei. vnde: *Coram illo procidẽt Aethiopes, &c.* D

d *Tantamque.* Præbet verus Salomon in eccleſia copiam argẽti quaſi lapidum, cum corda Gentilium inſenſibilia, ad veri Dei intellectum quos lapides pro Deo coluerunt, ad meditationẽ legis, & prædicationem euangelij conuertit. De quibus dicitur: *Similes illis fiunt qui faciunt ea, &c.* Et alibi. *Potẽs eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Prębet etiam multitudinem cedrorum quaſi ſycomororũ, quia ſterilitatem gentium quæ in altũ ſe erigere non valebãt, prouexit ad fœcunditatem bonorum operum & virtutum. E Pſal. 113. c Mat. 3. c. F

e *Et cedro.* Cedrus eſt imputribilis natura, odore iucunda, aſpectu nitida, quę accenſa nidore ſerpẽtes fugat & perimit.

f *Reliqua verò.* Quę fecit poſtquã legem Dei trãſgreſſus eſt, cũ alienigenę vxores vſque ad idololatriã eum pertraxerũt. Multi quidem vt Salomon, bene incipiunt & malè deſinũt, diciq; beatus ante obitum nemo, ſupremaq; funera debet.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Reliqua.* Hic ponitur concluſio regni Salomonis.

2 *Scripta.* Iſti libri non habentur apud nos nec apud Hebræos.

3 *Super omnem Iſral.* Hoc dicitur quia filius eius Roboam regnauit tantum ſuper tres tribus, vt videbitur in ſequentibus.

CAPVT X.

P† Rofectus eſt autem Roboam in Sichem (illuc 1
enim cunctus Iſrael conuenerat) vt conſtitue-
ret eum regem. Quod cum audiſſet Ieroboam
filius Nabat, qui erat in Ægypto (fugerat quip-
pe illuc ante ſalomonẽ) ſtatim reuerſus eſt. Vo-
cauerunt q; eum, et venit * cũ vniuerſo Iſrael, et
a locuti ſunt ad Roboam, dicentes. Pater tuus duriſſimo iugo nos preſ-
ſit, tu leuiora impera patre tuo, qui nobis grauem impoſuit ſeruitutẽ, et

† 3. Reg. 12 a

* Ieroboam.

CAP. X.

a *Pater tuus duriſſimo iugo, &c.* ✲ Hieronym. Eo quod vigintiquatuor milia per vices menſibus ſingulis morabantur cum rege in Ieruſalem.

✲ Eucherius. Iſraelitæ locum Sichem elegerunt, vt facilius in domum Dauid conſpirarẽt, & electionem impedirent, occaſionem nacti in Roboam infœlici vtendo auſpicio.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. X.

1 P*Rofectus.* Poſtquam actum eſt de regno Dauid vnito & integro, hic conſequenter agitur de eodem diuiſo & defalcato. Et licet fuerint 19. reges. quia tamen aliqui pauca aut nulla fecerunt, ideo tempus eorum cum alijs deſcribitur. Et ſecundum hoc reſiduum huius libr. in quindecim partibus diuiditur: quia primò agitur de tempore Roboam filii Salomonis in hoc cap. Secundò de tempore Abiæ cap. 13. Tertio de tempore Aſa cap. 14. Quartò de tempore Ioſaphat cap. 17. Quintò de tempore Ioram cap. 21. Sextò de tempore Ochozię cap. 22. Septimò de tempore Ioas cap. 23. Octauò de tempore Amaſiæ cap. 25. Nonò de tẽpore Oziæ cap. 26. Decimò de tempore Ionathan cap. 27. Vndecimo de tempore Achaz capit. 28. Duodecimò de tempore Ezechiæ cap. 29. Decimotertiò de tempore Manaſſe capit. 33.

Decimoquar-

MORALITER.

Profectus eſt autem &c. Expoſitio myſtica poſita eſt tertij Regum duodecimo capite.

a *Reliquit conſilium ſenum, &c.* A Hos aiunt Hebræi eſſe Banaiam filium Ioiadæ & Iahihel filium Achamoni, qui & Chalda vocatur, quorum conſilio relicto, tractare cœpit Roboam cum iuuenibus, ideſt, Aduram, qui in ſequentibus, lapidatus dicitur, & ſimilibus. Iuuenem autem non ætate, ſed animo ſæpe dicimus. Nō enim erat Roboam iuuenis ætate, ſed ſenſu: qui quadrageſimo primo ætatis ſuæ anno cœpit regnare.

Hieronym. Locutus. 3. Re. 11.f.

b *Reſponditque rex &c.* hic ſignificat malos rectores in eccleſia, qui terrenis cupiditatib. dediti, curam ſubditorum negligunt: et gaudent in multitudine ſibi obſequentium. Interpretatur vero Roboam latitudo populi. Hi ſunt qui latam ingrediun-

paululum de onere ſubleua, vt ſeruiamus tibi. Qui ait. Poſt tres dies
reuertimini ad me. Cumq; abiſſet populus, inijt conſiliū cū ſenib. qui
ſteterāt corā patre eius Salomone, dū adhuc viueret, dicēs. Qd̄ datis cō-
ſiliū, vt rn̄deam populo? Qui dixerūt ei: Si placueris populo huic, & †le-
a nieris eos verbis clementib. ſeruiēt tibi oī tēpore. At ille reliquit conſi-
liū ſenū, & cū iuuenib. tractare cępit, qui cū eo nutriti fuerant, & erant
in comitatu illius. Dixitq; ad eos. Quid vobis vr̄, vel quid reſpondere de-
beo populo huic, qui dixit mihi. Subleua iugum quod impoſuit nobis
pater tuus? At illi reſponderunt, iuuenes, & nutriti cum eo in delitijs,
atque dixerunt. Sic loqueris populo qui dixit tibi. Pater tuus aggraua-
uit iugum noſtrum, tu ſubleua, & ſic reſpondebis eis. Minimus digitus
meus groſſior eſt lumbis patris mei. Pater meus impoſuit vobis iugum
graue, & ego maius pondus apponam.† Pater meus cecidit vos flagel-
lis, ego vero cædam vos ſcorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & vni-
b uerſus populus ad Roboam die tertio, ſicut præceperat eis. Reſpondit-
que rex dura, derelicto conſilio ſeniorum. Locutuſque eſt iuxta iuue-
num † voluntatem. Pater meus graue vobis impoſuit iugum, quod ego
grauius faciam. Pater meus cecidit vos flagellis, ego vero cædam vos
c ſcorpionibus, & non acquieuit populi precibus.† Erat enim† voluntatis
Dei, vt compleretur ſermo eius quem locutus fuerat per manum Ahiæ
Silonitis ad Ieroboam filium Nabat. Populus autem vniuerſus (rege
duriora dicente) ſic locutus eſt ad eum. † Non eſt nobis pars in Da-
uid, neque hæreditas in filio Iſai. Reuertere in tabernacula tua Iſrael.
Tu autem † paſce domum tuam Dauid. Et abijt Iſrael in tabernacula
ſua. Super filios autem Iſrael qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regna-
uit Roboam.† Miſitque rex Roboam Aduram qui præerat tributis & la
pidauerunt eum filij Iſrael, & mortuus eſt. Porro rex Roboam †currum
feſtinauit aſcendere, & fugit in Ieruſalem. Receſſitque Iſrael a domo
Dauid vſque ad diem hanc. Factum eſt autem cum audiſſet omnis I
Iſrael, quod reuerſus eſſet Ieroboam, miſerunt, & vocauerunt eum
congregato cętu, & conſtituerunt eum regem ſuper omnem Iſrael.
Nec ſecutus eſt quiſpiam domum Dauid, præter tribum Iuda ſolam.

diuntur viam quæ ducit ad mortem, non anguſtam, quæ ducit ad vitam. Et relicto patrum cōſilio quorum dicta & facta ad altitudinem perfectionis tendunt, conſilio iuuenum obtemperare eligunt qui laudibus & adulationib. eos grauant, qui cæci ſunt & duces cæcorum, & vnde. *Væ tibi terra, cuius rex puer eſt, &c.*

c *Erat enim voluntas Dei, &c.* ✠ Theodoretus & Procopius. Quorum Deus curam gerit, ij perſpiciunt quid ſit agēdum, vt quo Deus reddat ſapientes. Qui ea autem priuati ſunt gratia, temere feruntur. Hoc autem hic quoque ſignificauit oratio, quod viſum ſit domino Deo bifariam regnū ſcindere, propter ſcelera patris.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

Decimoquarto de tempore Ioſiæ capit. 34. Quintodecimo de tempore filiorum eius ca. 35. Circa primum deſcribitur primo regni Dauid diuiſio. Secundo diuiſionis confirmatio ca. 21. Prima in duas, quia primo deſcribit̄ diuiſionis occaſio Secundo ipſa diuiſio ibi. *Populus autem.* Sententia autē iſtarum partium patet ex dict. Reg. 12. vſque ad medium capituli 1 *Factum.* Totum iſtud vſque ad finem huius capituli non eſt de textu, quia non eſt in Heb. nec in libris correctis, ſed de 3. Reg. 12. acceptū eſt & delatum in hoc loco ex imperitia ſcriptorum ſeu correctorum, & ex ignorantia Hebraicæ veritatis, ſicut & alijs pluribus locis ſimile factum eſt.

Lib. 1. de ciuit. cap. 21.

CAP XI.

Venit autem Roboam, &c. ✠ Aug. Cum voluiſſet Roboā tanquā tyrannidē diuiſę illius partis bello perſequi, ꝓhibitus eſt populus pugnare cū fratrib. ſuis dicēte Deo ꝑ ꝓphetā, ſe hoc feciſſe. Vn̄ apparuit nullū in ea re vel Iſrael regis, vel ppl̄i fuiſſe peccatum, ſed a voluntatem Dei vindicantis, impletam eſſe, qua cognita; pars vtraque inter ſe pacata conquieuit. Non enim, religionis, ſed regni, fuerat facta diuiſio.

3. Re. 12. a. C

✠ Euch. In 2. Reg. c. 3. Deus tn̄ hoc niſi per ipſorū hominū voluntates facere noluit, ſine dubio hn̄s humanorū qd̄ placeret animorū inclinādorum poteſtatem. Sic ergo cum voluerit, reges in terra Deus conſtituere, magis habet in poteſtate voluntates hominum, quam ipſi ſuas voluntates.

CAP. XI.

† Enit autem Roboam in Ieruſalem, & conuocauit vniuer- I
ſam domum Iuda & Beniamin centū octoginta milia ele-
ctorum, atque bellantium, vt dimicaret contra Iſrael, &
conuerteret ad ſe regnum ſuum. Factuſque eſt ſermo domi-
ni ad Semeiam hominem Dei, dicens. Loquere ad Roboam filium
Salomonis regem Iuda, & ad vniuerſum Iſrael, qui eſt in Iuda, &
Beniamin. Hæc dicit dominus. Non aſcendetis, neque pugnabi-
tis contra fratres veſtros. Reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam,

✠ Ambroſ. Aduerſus Ieroboam parans ſe Roboam defendere, ædificauit ciuitates munitas Ethā & Thecue, hoc eſt, ciuitates fortitudinis: Ethā quippe nobis ſonat fortitudinem.

Maachani

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XI.

I *Venit autem.* Hic pn̄r deſcribitur prędictæ diuiſionis confirmatio ꝑ verbum ꝓphetę ex parte dn̄i loquentis. Et patet ſn̄ia ex dictis 3. Regū 12. c. Secundo deſcribitur regni defalcati proſecutio, ibi. *Habitauit autem Roboam.* Et diuiditur in duas partes: quia primo deſcribitur proſecutio huius regni proficiendo Secundo deficiendo. ca. 12. Primo in duas: quia primo deſcribitur profectus regni Roboam per proprium ſtudiū. Secundo ꝑ aliorū auxiliū, ibi. *Sacerdotes autem.* Tertio prępонendo valentiorē filium, ibi: *Duxit autem Roboā. &c.* Circa primum oſtenditur profectus regni Roboā ꝓprio ſtudio eo q̄ multas ciuitates murauit, & plura fortalitia conſtruxit in regno ſuo, muniendo ea victualibus & bellatoribus ad roborationem regni ſui: & patet litera.

Diuiſio.

Sacer-

MORALITER.

I *Venit autem Roboam,* Expoſitionem myſticam require. 3. Regum 2. cap.

quia mea hoc geſtum eſt voluntate. Qui cùm
audiſſent ſermonem domini, reuerſi ſunt: nec
perrexerunt contra Ieroboam. Habitauit au-
tem Roboam in Ieruſalem, & ædificauit ciui-
tates muratas in Iuda: extruxitq; Bethlehem,
& Etam, & Thecue, Bethſur quoque & So-
cho, & Odollam, nec non & Geth, & Mareſa,
& Ziph: ſed & Aduram, & Lachis, & Azeca,
saraa quoque & Aialon, & Hebron, quæ erat
in Iuda & Beniamin ciuitates munitiſſimas.
Cumq; † clauſiſſet eas muris, poſuit in eis prin
cipes, ciborumq; horrea, † hoc eſt olei & vini.
sed & in ſingulis vrbibus fecit armamentaria
ſcutorum & haſtarum, firmauitq; eas ſumma
diligentia, & imperauit ſuper Iudam & Ben-
iamin. Sacerdotes autem & Leuitæ qui erant 1
in vniuerſo Iſrael, venerunt ad eum de cun- 2
ctis ſedibus ſuis, relinquentes ſuburbana & 3
poſſeſſiones ſuas, & tranſeuntes ad Iudam &
Ieruſalem, eo quod abieciſſet eos Ieroboam,
& poſteri eius: ne ſacerdotio domini funge-
rentur. Qui conſtituit ſibi ſacerdotes excelſo-
rum et dæmoniorum, vitulorumque quos fe-
cerat. Sed et de cunctis tribubus Iſrael quicun-
que dederant cor ſuum vt quærerent dominũ
Deum Iſrael, venerunt Ieruſalem ad immo-
landum victimas domino Deo patrum ſuorum: et D
roborauerunt regnum Iuda, et confirmauerunt
Roboam filium salomonis per tres annos. Ambu-
lauerunt enim in vijs Dauid et Salomonis annis tã-
tum tribus. Duxit autem Roboam vxorem Maha-
4 lath filiam Ierimoth, filij Dauid, Abihail quoque
filiam Eliab, filii Iſai, quæ peperit ei filios eius et
somoriam et Boom. Poſt
hanc quoque accepit Maa-
cha filiam Abſalon, quæ pe
perit ei Abia et Ethai, et Zi-
za et salomith. Amauit au-
tem Roboam Maacha filiã a
Abſalom ſuper omnes vxo
res ſuas et cõcubinas. Nam
vxores decem et octo duxe
rat, concubinas autem ſexa
ginta, et genuit viginti octo filios et ſexaginta fi-
lias. Conſtituit verò in capite Abiam filium Maa-
cha ducem ſuper omnes fratres ſuos. † Ipſum e-
nim regem facere cogitabat, quia † ſapientior fuit
ſuper omnes filios eius, et in cunctis finibus Iuda
et Beniamin, et in vniuerſis ciuitatibus muratis. E
Præbuitque eis eſcas plurimas, et multas petiuit
vxores.

a *Maacham filiam Abſalom, &c.* ⁜ Hiero. Non eſt iſte Abſalom filius Dauid, ſed alius, quod in Regum volumine demonſtratur. (Quæſtion. in hunc locum.)

⁜ Ioſephus. Habuit autem leges ſibi cõiunctas vxores decem & octo, concubinas verò triginta. Et filij quidem ei nati ſunt decem & octo; filię verò ſexaginta.

† vt eum regnare faceret.
† diſperſit de cunctis filiis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sacer. au.* Hic conſequenter deſcribitur profectus regni Roboã per aliorũ auxilia: quia Ieroboã factus rex ſuper Iſraël timuit ne populus rediret ad regnũ Dauid, ſi iret in Ieruſalẽ ad ſacrificandum domino, vt habetur 3. Reg. 12. & ideo fecit duos vitulos aureos, vt ibidem habetur. Et quia ſacerdotes & Leuitæ qui habitabant in regno ſuo, abominabantur cultum vitulorũ, abiecit eos: & ſic venerunt ad regnũ Roboã, & per conſequens ipſum roborauerunt. Et hoc eſt quod dr̃.

2 *Venerunt ad eum de cunctis ſe.* i. ciuitatibus in quib. habitabãt, & quæ erant eis aſſignatæ pro inhabitatione, vt hr̃ Ioſue 21.

3 *Relinquentes*, quia ſicut erant eis conceſſæ ciuitates ad habitandũ, ſic et ſuburbana ad animalia nutriẽdũ. Similiter et homines deuoti de alijs tribubus qui volebant colere dñm, aſcendebant in Ieruſalem ad immolandum domino ſic legitur de Thobia, Thob. 1. c. & ſic roborauerunt regnum Iuda: quia parati erant ipſum adiuuare. Et hoc eſt quod dicitur: *Sed & de cunctis tribubus Iſrael, &c.*

4 *Duxit autem Roboam.* Hic conſequenter deſcribitur profectus regni Roboã, per hoc quod ordinauit ſibi ſuccedere valentiorẽ filiũ, ſcilicet, Abiam, quamuis haberet plures vxores & de his multos filios ſeniores ipſo. Et patet litera ex dictis.

CAPVT XII.

Vmq; roboratũ fuiſſet 1
regnũ Roboã & con-
fortatũ, dereliquit le- 2
gẽ dñi, & oĩs Iſrael cũ 3
eo. Anno autem quin
to regni Roboã aſcẽ- 4
dit Seſac rex Ægypti
in Ieruſalẽ (quia peccauerunt dño) cum mil-
le ducẽtis curribus, & ſexaginta millib. equi
tũ: nec erat numerus vulgi quod venerat cũ
eo ex Ægypto, Lybies, ſcilicet, & Troglody
tæ & Æthiopes. Cepitq; ciuitates munitiſſi-

CAP. XII.

a *Cvmq; roboratum fuiſſet, &c.* ⁜ Ioſephus. Reor quia ſępius cauſa malorum & iniquitatis exiſtat hominibus magnitudo rerum, earumq; ad poriora conuerſio. Videns enim Roboam regnum ſuum augeri, ad impias & iniuſtas conuerſus eſt actiones: & ſpreuit Dei religionem, ita vt populus imitaretur eius iniquitatem. Cum moribus namque Principum, corrumpitur conuerſatio ſubiectorum: & cum viderint illos luxurias, ſuæ caſtitatis merita reſpuentes; quaſi virtutem, eorum imitari nituntur illecebras. Non enim opera principum approbare vidẽtur, niſi etiã ſimiliter hęc agantur. Hoc igitur accidebat ſubiectis Roboã. Nã cum ille ageret impiè, ſtudebãt & illi nõ eſſe iuſti, ne rex videretur offendi.

⁜ Rab. Vides quàm periculoſa ſit diuitiarũ affluẽtia, & quã fœlix ciuitas eſt, cuius rector ſapiẽs & iuſtus, cuius vices ſapiẽs Eccleſiaſticus profert: Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius: Et qualis eſt rector ciuitatis; tales & habitãtes in ea. Rex inſipiẽs perdet populũ ſuũ. Ille vtique rex de quo dictũ eſt, *Væ tibi terra, cuius puer rex eſt, & cuius principes mane comedunt: quia talis rex perdet populum ſuum*, hoc eſt, omnes ſibi obedientes in barathrum ſecum pręcipitat ĩferni. (In cap. 10. Eccleſ.) F (Eccleſ. 10.)

b *Anno autem quinto regni Roboã aſcendit.* Mali rectores per negligentiam (Rabbanus.)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

Cvmque roboratum fuiſſet. Hic cõſequenter deſcribitur proceſſus regni Roboam in deficiendo. Et primò deſcribitur regis & populi tranſgreſſio. Secundò contritio, ibi: *Semeias aut.* Circa primum dicitur.

1 *Cumque roboratum fuiſſet.* modo dicto cap. præced.

2 *Dereliquit legem.* ad idololatriã declinando ſecundũ modũ matris ſuæ quæ fuit Naama Ammonitis, vt dicit infra eod. c.

3 *Et omnis Iſrael.* id eſt, maior pars populi qui erat pronus ad idololatriam, aliqui tamen in hoc non fuerunt eum ſecuti, vt patebit infrà eod. cap. Conſequenter ponitur tranſgreſſionis punitio, cum dicitur.

4 *Aſcendit Seſac.* de ordinatione domini ad puniendũ peccatum regis & populi: quia malum pœnæ eſt à Deo, inquantum iuſtè infertur, propter quod dicitur Amos 3.b. *Non eſt malum in ciuitate quod dominus non fecerit.*

MORALITER.

Cumque roboratum &c. Expoſitio myſtica poſita eſt tertij Regum decimoquarto capite.

mas in Iuda, & venit vſque Ieruſalem. Semeias autem propheta in- 1
greſſus eſt ad Roboam & principes Iuda, qui congregati fuerant in
Ieruſalem, fugientes ſeſac. Dixitq́ue ad eos: Hæc dicit dominus: Vos 3
reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſternatiq́ue prin- 2
cipes Iſrael & rex, dixerunt: Iuſtus eſt dominus. Cumq́ue vidiſſet do- 4
minus quòd humiliati eſſent, factus eſt ſermo domini ad Semeiam, 5 6
dicens: Quia humiliati ſunt, non diſperdam eos, daboq́ue eis pauxil- 7
lum auxilij, & non ſtillabit furor meus ſuper Ieruſalem per manum
Seſac. Veruntamen ſeruient ei, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & 8 9
a ſeruitutis regni terrarum. † Receſſit itaque ſeſac rex Ægypti ab Ieru- 10 11
ſalem, ſublatis theſauris domus domini, & domus regis. † Omniaq́ue 12
b ſecum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salomon, pro quibus fecit
rex * æneos: & tradidit illos principibus † ſcutariorum, qui cuſtodie-
bant veſtibulum palatii. Cumq́ue introiret rex domum domini, ve-
niebant ſcutarii, & tollebant eos. Iterumque referebant ad armamen-
tarium ſuum. Veruntamen quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira
domini, nec deleti ſunt penitus. Siquidem & in Iuda, † inuenta ſunt 13
opera bona. Confortatus eſt ergo rex Roboam in Ieruſalem, atque 14
regnauit. Quadraginta autem & vnius anni erat cum regnare cœpiſ-
ſet, & decem & ſeptem annis regnauit in Ieruſalem (vrbe quam ele-
git dominus) vt † confirmaret nomen ſuum ibi, de cunctis tribubus
Iſrael. Nomen autem matris eius Naama Ammanitis. Fecitq́ue malum 15 16
& non præparauit cor ſuum vt quæreret dominum. Opera verò Ro-
c boam prima & nouiſſima ſcripta ſunt in libris Semeiæ prophetæ &
d Addo videntis: † & diligenter expoſita. Pugnaueruntq́ue aduerſum 17
ſe Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Et dormiuit Roboam cum
patribus ſuis, ſepultuſq́ue eſt in ciuitate Dauid, & regnauit Abia fi-
lius eius pro eo.

† Aſcendit itaque Seſac rex Aegypti contra Ieruſalem, & abſtulit theſauros,

a ¶ Eccleſia quæ in vnitate fidei perſiſtit ſemper pugnat cum hæreticis ſchiſmaticis, & cum omnibus fidei catholicæ inimicis.

A gligentiam ſuam principem tenebrarum prouocant in eccleſiam qui theſauros domus domini & theſauros regis auſert: cum ſcientiam ſcripturarum & opera virtutum ſubtrahit incautis & deſidioſis.

a *Seſac rex.* Byſſus cilicij, vel gaudium cilicij. Byſſus quidē ſubtilitatem ſignificat: ciliciū quod fit de pilis caprarum, peccata. In byſſo ergo cilicij, verſutia diabolicæ fraudis in pſuaſione peccati Seſac Ieroſolymitanas opes auſert, cum diabolus q callide decipit & gaudet in multitudine peccatorum, eccleſiaſticos viros, B ſcientia ſpirituali & opere virtutis ſpoliat: & eos qui videbantur in eccleſia decori, ſpoliatos ſecum in barathrum perditionis mergit.

b *Clypeos* Salomon ſcuta aurea fecit, & cuſtodibus dom⁹ ſuæ tradidit, cū Chriſtus ſpiritualem ſcientiā per duo teſtamenta doctoribus eccleſię ad plebem tuēdā commendauit. C Hanc antiquus hoſtis per incuriā retrorſum abſtrahit. Cū enim intendunt terrenis rebus, minuſq; curāt de cęleſtibus officio priſtino & ſcientia nudatos, quaſi in domo propria opibus ſpoliatos relinquit. D Tales vero cum ſe ſenſu ſpirituali priuatos aſpiciunt, per eloquentiam verborum copiam quærunt, quorum ſonoritatem velut ſcutorum æreorum firmitatem contra hoſtes pro ſubiectis opponunt. Sed quantò æs auro vilius, tantò inferior eſt eloquētia veræ ſapiētiæ fructu. Vnde: *Vbi plurima verba, ibi frequenter egeſtas.*

* Ioſephus. Cum ſplēdido principatu & claritate rerum debuiſſet imperare, ſub multo ſilētio & timore regnauit. Mortuus eſt autē cum vixiſſet annis quinquaginta & ſeptē, in quib⁹ regnauit annis decē & ſeptē, vir ſuperb⁹ & fatuus & qui nolēs paternis amicis credere, pdiderat principatū.

c *Semeiæ.* Qui ſuperius Roboam & filios Iuda de peccatis arguebat.

d *Addo.* Qui & Abdo, hic eſt q ad arguēdū Ieroboā pro altari qđ fecerat, à dño miſſus eſt in Samariā, qui in via interfectus eſt, quia cōtra præceptum domini à pſeudo propheta ſeductus ibidem manducauit.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Semeias autem.* Hic ponitur regis, & populi contritio, vexatione eis dante intellectum, propter quod receperunt prophetæ verbum. vnde dicitur. *Semeias autem.* qui non potentes reſiſtere ipſi Seſac in campo fugerant in Ieruſalem tanquam ad ciuitatem regiam, fortiſſimam, & munitiſſimam.
2 *Vos reliquiſtis me.* Ad idola declinando.
3 *Et ego reliquis vos.* Auxilium meum ſubtrahendo.
4 *Iuſtus eſt.* confitentes peccatum ſuum humiliter, & veraciter exaudiendo.
5 *Cumque vidiſſet.* per delicti ſui confeſſionem, & pęnitentiā. Ex hoc ſubditur pœnæ diminutio, cum ſubditur.
6 *Quia humiliati ſunt.* Totaliter delendo.
7 *Daboque eis.* Quia non permittam Seſac ciuitatem, & populum deſtruere, tamē permittam eos ipſi Seſac ſeruire ſub tributo. Cuius cauſa ſubditur.
8 *Vt ſciant.* per experientiam.
9 *Diſtantiam.* Quia ſeruitus Dei ſuauis eſt, & conſolabilis, ſeruitus autem humana dura, & quaſi importabilis eſt. Vnde legitur de multis, quòd magis elegerunt mori, quam ſubijci ſeruituti, ſicut refert Ioſephus libro de bello Iudaico, quia Eleazar Iudæus cum multis alijs in quodam caſtro à Romanis obſeſſus, qui videntes, quòd erant capiendi, interfecerūt ſe mutuo, de ſubijcerentur Romanorum ſeruituti.
10 *Receſſit itaque.* non ab obſidione tantum, quia ingreſſus fuit Ieruſalem, vt patet ex ſequentibus cum dicitur.
12 *Sublatis.* Dicit enim Ioſephus, quod Roboam timore ductus fecit ſibi portas aperiri, tamen ſub certis pactis, q̄ tñ Seſac non tenuit, ſed magis tēplum, & domū regiam ſpoliauit.
12 *Pro quibus.* ex quo patet deiectio regni ab aurea magnificentia in æneam.
13 *Siquidem.* Quia aliqui ad idololatriam non declinauerant quorū intuitu Deus pepcit ēt alijs, nō tamē à toto, ſed à tāto.
14 *Confortatus eſt ergo, &c.* erat enim parui cordis, vt habet c. ſeq. & ideo accepit confortationem in modico, videlicet quòd remanſiſſet ſibi ciuitas, & vita, & nomen regium.
15 *Nomen autē.* Erat enim Gētilis, & idololatra, & ſic docuit filium ſuum. vnde ſubditur. *Fecitque.*
16 *In libris.* Iſti libri non habentur, quia non fuerunt reparati ab Eſdra.
17 *Pugnaueruntque.* Licet enim primum bellum generale inter eos fuerit prohibitum à Deo, vt dictum eſt in principio 11. cap. tamen bella particularia fuerunt in extremitatibus vtriuſque regni, ſicut ſolet fieri in extremitatibus regnorum abinuicem diſcordantium.

CAP.

CAP. XIII.

A ANno decimo,&c.

a Semeron. Ciuitas eſt quã cepit Ieſus rege illius interfecto, quam dñt uocari nunc Sebaſtẽ oppidum Paleſthinæ vbi Ioannis Baptiſtę conditæ ſunt reliquię. legimus aũt in Regñ, quod Amri Rex Iſrael emerit montem Semeron a quodã Semer, & ædificauerit in uertice illi⁹ ciuitatẽ quã ex noĩe dñi, ſ. Semer, Semeron appellauit. ✻Theo. Iure autẽ eſt admirãda Cõcio Abdię. Nã cum vidiſſet ex decẽ tribub. octingẽta millia aduerſũ ſe ſtare acie dixit aduerſariis, An non vos ſcire oportebat quod a Deo datum eſt regnum Dauidi, & finem non accipiẽs conuenienter diuinæ promiſſioni? Quõ erexiſtis tyrãnum, patris mei ſeruum? Teſtim aũt ſalis æternũ appellauit regni firmitatẽ, qm̃ et Barbari ſimul

CAP. XIII.

ANno decimooctauo regis Ieroboam regna 1
uit Abia ſuper Iudam. Tribus annis regna-
uit in Ieruſalem. Nomenque matris eius Mi
chaia filia Vriel de Gabaa, & erat bellum in 2
ter Abiam, & Ieroboam Cumque iniſſet A- 3
bia certamen, & haberet bellicoſiſſimos vi-
ros, & electorum quadraginta milia, Ie-
roboam inſtruxit econtra aciem octoginta milia virorum qui &
ipſi electi erant, & ad bella fortiſſimi. Stetit igitur Abia ſuper mõ-
a tem Semeron, qui erat in Ephraim, & ait. Audi Ieroboam, & om-
nis Iſrael. †Num ignoratis quod Dominus Deus Iſrael dederit re-
gnum Dauid ſuper Iſrael in ſempiternum ipſi, & filiis eius in pa- 4
ctum ſalis? Et ſurrexit Ieroboam filius Nabath, ſeruus Salomo-
nis filii Dauid, & rebellauit contra Dominum ſuum? Congrega- 5
tique ſunt ad eum viri vaniſſimi, & filii † Belial, & præualuerunt 6
contra Roboam filium Salomonis: Porro Roboam erat †rudis, 7
& corde pauido, nec potuit reſiſtere eis. Nunc ergo vos dicitis, 8
quod reſiſtere poſſitis regno Domini quod poſſidet per filios Da 9
uid. Habetisque grandem populi multitudinem, atque uitu- 10
b los aureos quos fecit vobis Ieroboam in Deos, & eieciſtis Sacer- 11
dotes Domini, filios Aaron, atque Leuitas, & feciſtis vobis
Sacerdotes, ſicut omnes populi terrarum. Quicunque vene- 12
rit, & † initiauerit manum ſuam, in tauro, & de bobus, & in
arietibus ſeptem, fit Sacerdos eorum qui non ſunt Dii. Noſter 13
autem Dominus Deus eſt, quem non relinquimus. Sacerdoteſ- 14
que qui miniſtrant Domino de filiis Aaron, & Leuitæ ſunt in 15
ordine ſuo. Holocauſta quoque offerunt domino per ſingulos 16
dies mane, & veſpere, & thymiama iuxta legis præcepta con- 17

mul neſcentes cum hoſtibus pacem ſeruant firmam, ac ſtabilem ſalis recordãtes. Pater meus, inquit ceſſit tyrannide, ego autem uos arguo, quod aduerſus regnum diuinũ audetis arma mouere, & cõfiditis in aureis iuuencis, propter quas electis Dei ſacerdotibus, alios pro eis ſuffeciſtis, faciẽtes ſimilia gentib. Nam & illi quoſuis ſacerdotes eligunt iis, qui dii non ſunt. Nos autẽ in uero Deo confidimus, cuius & ſacerdotes, & Leuitas honoramus.

b Atque uitulos aureos, &c. ✻Amb. Aegyptii colebant quadrupedem, quem dicebant Apin, in ſimilitudinem uaccę, quod malum eſt Ieroboam, uaccas inſtituens in Samaria, quibus ſacrificarent Iudæi, & uolucres, quia Coracina ſacra habent Pagani.

Hæc

D †2.Re.15

E

†tenero, ideſt pauido.

In 1. capitul. Rom.d

F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XIII.

ANno decimo. Hic conſequenter agitur de tempore Abia. Et primo deſcribitur eius genealogia. Secundo pugna, ib., Cumque iniſſet Abia certamen. Tertio victoria, ibi, Reſpicienſque Iudas. Quarto occulta, ibi, Quem percuſſit dominus. Circa primum dicitur.

1 Nomenque. ſup. 11. c. uocatur Maacha. Et dicendum, quod eſt idem nomen variatum tamẽ, quod frequenter fit in nominibus Hebræis, & Latinis, vt frequenter dictum eſt.

2 Filia Vriel. ſup. 11. dicitur. Filia Abſalon. ſic eſt in Hebræo & non Abiſſalon, ut habent aliqui libri, & male, & ex hoc vlterius erant alii credentes quod fuerit Abſalon filius Dauid. Dicitur. n. hic filia Vriel de Gabaa, Abſalon autem filius Dauid fuit de Ieruſalem. Ad illud uero quod inductum eſt de diſcordia nominis patris iſtius qui uocatur hic Vriel, & ſupra Abiſſalon, Dicunt aliqui quod Vriel fuit pater eius, ut dicitur hic, Abiſſalon vero auus eius; & ſic uocatur eius filia, quia filii filiorum dicuntur filii parentum. Vnde Ruth 4. d. Natus eſt filius Noemi, ideſt, nepos. Aliter poteſt dici quod pater Maacha fuit binomius, ſicut & multi alii, & hic exprimitur unum nomen, & aliud, ſup. 11. c. & 3. Reg. 15.

3 Cumque. Hic deſcribitur ipſius Abiæ cum Ieroboam pugna, vbi primo deſcribitur bellatorum hinc, & inde numerus, & patet litera. Secundo pugnæ locus, cum dicitur. Super montem Semeron. Tertio perſuaſio Abię ad inducendum aduerſarios, vt ſine bello recederent, vt patebit infra, vbi primo allegat ordinationem Domini dantis regnum Dauid, & filiis eius in perpetuum. Ideo ſubditur.

4 In pactum. In omni. n. ſacrificio domini ponebatur ſal, & ideo apud Iudæos pactum firmum, & ſtabile dicebatur pactum ſalis. Secundo allegat ipſius Ieroboam, vſurpationem iniuſtam regni, dicens, Et ſurrexit Ieroboam, &c.

5 Congregatique. nihil habentes de pondere veritatis.

Et

[illegible] iugo diuinæ legis, & rectæ rationis.

7 Et præu. Cuius cauſa ſubditur, Porro Roboam erat rudis. i. ſtolidus. Vnde in Hebræo hic habetur, Puer non ætate. quia in principio regni ſui iam erat quadraginta, & unius anni, ut habetur, tertio Regum decimoquarto capitul. ſed dicitur puer ſenſu.

8 Et corde. In Hebræo habetur, Et corde tenero. i. impotenti ad aliquid ſuſtinendum.

9 Nunc ergo. quia ipſe erat rex principalis, & filii Dauid eius uicarii. Et hic patet quod iſte Ieroboam volebat etiam occupare regnum Iuda. Tertio allegat Abia ipſius Ieroboam, & eius populi idololatriam, cum dicitur.

10 Habetiſque. in qua confiditis, ſed pro nihilo, quia ſunt ſubditi idololatriæ peccato, licet enim in uitulis aureis primo adorauerint Deum ſecundum opinionem aliquorum quæ probabilis eſt, ut dictum eſt 3. Regum decimoſecundo, tamen extunc fuit ibi quidam idololatriæ modus, quia adorabant eum in imagine prohibita, vt habetur Exod. vigeſimo. Item procedente tempore adorauerunt ibi dæmones dantes reſponſa. Vnde ſupra 11. c. dicitur de Ieroboam. Qui conſtituit ſibi ſacerdotes excelſorum, & dæmoniorum. Vnde ſubditur, Atque uitulos.

11 Et eieciſtis ſa. vnde habetur, ſup. 11.

12 Quicunque ve. Hoc eſt, quicunque voluerit pretium dare erit ſacerdos, & poterit offerre. Quarto allegat Abia in populo ſuo ipſius Dei debitam fidem, & culturam, dicens.

13 Noſter au. eſt verus Deus ſolus.

14 Sacerdoteſque. quos elegit dominus in ſacerdotes ſibi, ut habetur Ex. 28.

15 Et Leuitæ. ſ. cantorum, ianitorum, & aliorum officiorum prout ordinauit Dauid, vt habetur ſupra 1. libro vigeſimoquinto c.

16 Holocauſta quoque. ſ. iuge ſacrificium quod offerebatur omni die mane, & veſpere.

17 Et thymiama iuxta. ſ. ex quatuor rebus aromaticis, vt habetur Ex. 30. c.

✻ Et

MORALITER.

1 Anno deci. Per Abiam qui interpretatur pater meus dominus, ſignari poteſt quilibet fidelis Chriſtianus, fideliter dicẽs Deo, Pater noſter qui, &c. Per Ieroboam aũt qui diuiſio populi interpretatur, ſignatur diabolus qui diuiſionẽ inter hoĩes ponere machinatur. Gre. hom. 29. Solerter intuendum eſt, quod antiquus hoſtis dum mentem noſtram ad rerũ tpaliũ dilectionem trahit, infirmiorem contra nos proximum

† excitat

a *Hæc illo loquente,&c.* ⁂Theodo. His dictis, Iudam quidem A circundederunt decem tribus, ipſi vero iubilarunt, & diuinum auxilium implorarunt. Deus autem ad belli auxilium vocatus, hoſtium audaciam conuertit in timorem, & cõuerſi aufugerunt omnes, & cæſa ſunt quinquaginta millia ex fugiẽtibus. Dicit et fugæ cãm, Et inualuerũt filii Iuda, q꞉ ſperauerũt in dominũ Deũ patrũ ſuorũ. Ceperunt etiã ciuitates illis ſubiectas. Ieroboam autem ipſe vniuerſorũ Deus morti tradidit. ⁂Ioſ. Ad hanc regis vocẽ redditus eſt militum aïs, & B inuocata ope numinis, ad ſacerdotũ claſſica ĩ gẽti clamore ſublato alacritatis indice, in hoſtẽ irruunt. Nec defuit cœleſte auxiliũ, qđ hoſtiũ vigorẽ repulit. Abbianis longe ẽpollẽtib. ⁂Hie. Corruerunt vulnerati C ex Iſrl̃ qnquaginta milia uirorũ fortium, hi nimirũ qui añ idolũ curuauerũt genua ſua. D Præceptũ.n.erat in lege, ut ſi quis idolũ adoraret, moreret̃.

b *Bethel.* Ciuitas in proximo lapide ab Elia ad dexterã euntib. Neopolim, quæ prius Luza, i. Amigdalon vocabatur, & cecidit in ſortem Beniamin iuxta Bethan, & Hai, quam expugnauit Ieſus rege illius interfecto.

c *Ephron.* Ciuitas eſt in tribu Iuda. Vnde & villa pergrãdis Ephrea cõtra ſeptẽtrionem in uiceſimo ab Elia miliario hactenus uocat̃. E

d *In diebus.* Non Ieroboam, in cuius uiceſimo anno ſcd̃m li. Re. ĩpabat Aſa filius Abia ſup Iudã, & Ieruſalẽ, ſed Abiã qui accepta Bethel idola reſeruauit Iſraeli ĩ ſcãdalũ, ut Hebræi aſſerunt. F

(Queſtio. in hunc locum.)

fectum, & proponunt panes in mẽſa mundiſsima. Eſtq; apud nos cãdelabrũ 1 2
aureũ, & lucernæ eius, ut accendat̃ ſp ad veſperã. Nos quippe cuſtodimus p̃- 3 4
cepta dñi Dei noſtri, quem uos reliquiſtis. Ergo in exercitu nr̃o dux Deus 5
eſt, & ſacerdotes eius qui clangunt tubis, & reſonant contra vos. Filii Iſrael 6 7
nolite pugnare contra dominum Deum patrum veſtrorum, quia non vobis
a †expedit. Hæc illo loquente, Ieroboam retro moliebatur inſidias. Cumque 8 †
ex aduerſo hoſtium ſtaret, ignorantem Iudam, ſuo ambiebat exercitu. Re-
ſpicienſque Iudas vidit inſtare bellum ex aduerſo, & poſt tergum, & clama- 9
uit ad Dominum, ac Sacerdotes tubis canere cœperunt. Omneſque viri Iu- 10
da vociferati ſunt. Et ecce illis clamantibus † perterruit Deus Ieroboam, & 11
omnem Iſrael qui ſtabat ex aduerſo Abia, & Iuda, fugeruntque filii Iſrael Iu-
dam, & tradidit eos Deus in manu eorum. Percuſsit ergo eos Abia, & popu-
lus eius plaga magna, & corruerunt uulnerati ex Iſrael quingenta milia viro
rum fortium Humiliatique ſunt filii Iſrael in tempore illo, & vehementiſsi-
me confortati ſunt filii Iuda, eo quod † ſperaſſent in Domino Deo patrum
ſuorum. Perſecutus eſt autem Abia fugientem Ieroboam, & cepit ciuitates 12
¶ Ciuitas regni Iuda.
b eius, Bethel & filias eius, & Ieſana cum filiabus ſuis. Ephron quoque, & † filias
c eius Nec ualuit ultra reſiſtere Ieroboam in diebus Abia, quem percuſsit Do 13 †
d minus, & mortuus eſt. Igitur Abia confortato imperio ſuo, accepit uxores
quatuordecim, procreauitque viginti duos filios, & ſedecim filias. Reliqua
autem ſermonum Abia, uiarumque & operum eius ſcripta ſunt † diligentiſ-
ſime in libro Addo prophetæ.

†proſperè ſuccedet

L.8.ant c.11. †percuſſit

†tinniri cẽnt domino.

†illas, & infra Queſtio in hunc locum.

☞CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et proponuntur pa. *ſ. duodecim quolibet ſabbatho renouando.*

2 Eſtque apud nos cande. aur. *licet.n. eſſent in templo undecim candelabra aurea, ut dictum eſt ſup.4.c. tamen Seſac rex Aegypti ſpoliauerat templum, ut dictum eſt ſup.12.c. & fortè abſtulerat decẽ quæ fecerat Salomon, dimittens illud ſolum quod fecerat Moyſes. Vel ponitur hic ſingulare pro plurali.*

3 Candel. *i. candelabra, ſicut Ex.8.f.* Venit muſca grauiſſima. *i. multitudo, &c. Vnde ſubditur.*

4 Et lucer. *i. lucernæ, quia in quolibet candelabro erant ſeptem lucernæ, ut dictum eſt, ſup.c.4.*

5 Vt acc. *Plures.n. lucernæ ardebant de nocte quam de die, & ideo aliquæ extinguebantur mane, & reaccendebantur ueſpere.*

6 Ergo in exercitu. *qui ſemper aſſiſtit ſuis ueris cultoribus.*

7 Filii Iſrael nolite pug. *quia pugnando contra nos qui ſumus eius ſerui, pugnabitis contra ipſum. Et ſic patet quod dictum eſt in principio huius perſuaſionis, videlicet quod Abia intendebat monere filios Iſrael, ad hoc quod recederent abſque mutuo conflictu, ſed ſua perſuaſio non habuit effectum. Vnde ſubditur.*

8 Hæc illo lo. *Stans.n. ex oppoſito fingebat ſe uelle pugnare a parte anteriori tantum, ſed malitioſe quærebat eum, cum hoc inuadere a parte poſteriori.*

9 Reſpicienſque. *Hic conſequenter ponitur ipſius Abiæ victoria quia cum uideret ſe, & exercitum ſuum prædicto modo incluſum.*

10 Clamauit ad do. *confidens de eius auxilio, ideo ſequitur.*

11 Perter. Deus. *Modus autem perterrendi non exprimitur ĩ textu, nec in gloſſa quam uiderim, ſed potuit eſſe per aliquod exterius, ſ. per fragorem tonitrui, & lapides grandinis, vel huiuſmodi, ſicut dicitur de Philiſthæis, 1.Re.7. vel immittendo terrorem interius tantum per quem deficeret cor, & per conſequens membra exteriora ad ſe defendendum, quia motus uitalis ſpirituum procedit a corde ad membra exteriora. Sequitur.*

12 Et cepit ci. *i. uillas ſibi adiunctas.*

13 Quem per. *Hic ultimo deſcribitur ipſius Abiæ culpa occulta propter quam a domino interfectus eſt. Et iſta ut dicunt aliqui, fuit, quia capiendo ciuitatem Bethel idola ibi inuenta reſeruauit in detrimẽtum ſui, & coluit. Nec mirum, quia de ipſo dicitur 3.Re.15.a. Ambulauitque in omnib. peccatis patris ſui. ſ. Roboam, qui tamen fuit idololatra, vt dictum eſt c. præc. Aliqui uero exponunt de Ieroboam, ſed non eſt veriſimile, quia non agitur hic de eius fine, ſed de fine Abiæ.*

⁂CAP.

MORALITER.

excitat, qui ea ipſa quæ diligimus, auferre moliatur, nec curat antiquus hoſtis hoc faciens, vt terrena tollat, ſed ut charitatem in nobis feriat. Igitur per Abiam in uirtute Dei confidentem contra Ieroboam pugnantem, ſignificatur quilibet bonus Chriſtianus in Chriſti uirtute fiducialiter contra diabolum pugnaturus.

† *Ieroboam retr.* per quod ſignificatur malitia dęmonis quęrentis fraudulenter nocere hominib. uirtuoſis, 1.Pet.5.b. *Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circumit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide.*

11 *Et ecce il.* per quod ſignificatur, q; uociferantib. prędicatorib. uoce prædicationis, & deuotis perſonis voce ſanctę orationis terretur diabolus, & cum exercitu ſuo fugatur.

12 *Et cepit ciu.* per quod ſignificatur recuperatio bonorum per malitiam diaboli mortificatorum. Nam recuperata gratia, reuiuiſcunt opera meritoria, quæ per deceptionem diaboli fuerant mortificata.

† *Igitur Abia con.* Per hanc.n. filiorum generationem ſignificatur bonorum operum multiplicatio, quæ procedunt ex gratia, & libero arbitrio, quaſi per quandam ſpiritualem generationem.

CAP. XIIII.

a D*Ormiuit autem Abia, &c.* ⁂ Ioſeph. Defunctus eſt autem Abia non multo poſt hanc victoriam, exacto tertio principatus ſui anno, ſepultuſque eſt Ieroſolymis in maiorũ ſuorum conditorijs, relictis filijs viginti duobus, filiabus ſedecim.

b *Fecit Aſa quod bonum, &c.* ⁂ Glycas. Prædicant literæ ſacræ regis Aſæ pietatem, quam ab initio declarauerit. Recte inquiunt, ſeſe geſſit Aſa erga dominũ Deũ ſuum. Quo factũ, vt finitimos omnes, imperio ſuo ſubijceret. Quin etiã triũphali feſto inſtituto, cũctos ſacramento deuinxit, ſe a præſcripta in lege diſciplina, viuẽdique ratione non diſceſſuros.

c *Et abſtulit de vrbibus Iuda, &c.* ⁂ Theo. Amouit altaria aliena, hoc eſt, altaria idolorũ. *Et Excelſa.* Ego exiſtimo ꝑ ea ſignificari, ea quæ præter leges Deo ſunt dedicata in collib. & cõtriuit ſtatuas, & excidit lucos. His aũt q̃ deinceps ſequũtur, ꝓſequit͛ eius laudes.

d *Egreſſus eſt autem, &c. Zara, &c.* ⁂ Ioſep. Cum Aſa iã decẽ regnaſſet annis, caſtra contra eũ mouit cum magno nimis exercitu Zareas rex Aethiopię, ducẽs, pedeſtriũ quidem nonaginta millia, equeſtriũ vero decem milia, & currus trecẽtos. Caſtris cõtra eum poſitis, cum vidiſſet Aſa Aethiopum multitudinem, poſcebat a Deo cũ clamore magno victoriam, & vt tam multa hominũ millia ipſe perimeret. Neque enim in alio confidendum eſſe dicebat, quam in eo qui poſſet etiam paucos multorum potiores oſtendere, & facere infirmos fortiſſimis pręualere. ⁂ Theodo. Cum hac pietate aciẽ inſtruẽs, fudit & fugauit Athiopes, & perſequens omnes conſumpſit. Dicit autem eos fuiſſe ipſorum finitimos. Excidit pagos ĩ circũitu Gerar, &c. Quod autẽ Gerara ſint Paleſtinæ neminem puto contradicturum. Nam circa Eleutheropolim quæ vocatur, Geraron ſaton in præſentem vſque diem eſt nominatum. Eſt ergo veriſimile illos colonia ab Aethiopibus deducta illam habitaſſe regionem.

D L.8.ant. c.12.

CAP. XIIII.

D
Ormiuit autem Abia cum patribus ſuis & ſepelie- 1
a runt eum in ciuitate Dauid Regnauitque Aſa fi- †.
lius eius pro eo. In cuius diebus quieuit terra an- 2
a ¶ Hoc eos ſignificat qui bene incipiunt & male finiunt
b nis decem. Fecit † autem Aſa quod bonum & pla †
a ¶ Abijciens idololatriam.
citum erat in conſpectu Dei ſui, & ſubuertit alta- 3
ria peregrini cultus, & excelſa, & confregit ſtatuas 4
lucoſque ſuccidit, ac præcepit Iudæ, vt quæreret dominum Deum pa- †
trum ſuorum, & faceret legem & vniuerſa mandata. Et abſtulit de cun- 5
c ctis vrbibus Iuda, aras & phana, & regnauit in pace. Aedificauit quoque 6
vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bel- †
la ſurrexerant, pacem domino largiente. Dixit autem Iudæ, Aedifice-
mus ciuitates iſtas, & vallemus muris, & roboremus turribus & portis
& ſeris, donec a bellis quieta ſunt omnia, eo quod quæſierimus dominũ
Deum patrum noſtrorũ, & dederit nobis pacem per gyrum. Aedificaue-
runt igit͛, & † nullũ in extruendo impedimentũ fuit. Habuit autem Aſa in 7
exercitu ſuo portantium ſcuta & haſtas, de Iuda trecenta milia, de Benia
min vero ſcutariorum & ſagittariorũ ducenta octoginta millia. Omnes
d que iſti viri † robuſtiſſimi. Egreſſus eſt autem contra eos Zara Aethiops 8
cũ exercitu ſuo, decies centena millia, & curribus trecentis, & venit vſ-
que Mareſa. Porro Aſa perrexit obuiam ei, & inſtruxit aciem ad bellum 9
in valle Sephatha quæ eſt iuxta Mareſa, & inuocauit dñm Deũ, & ait. 10
Domine non eſt apud te vlla diſtantia, vtrum in paucis auxilieris, an in 11
pluribus, adiuua nos domine Deus noſter. In te enim & in tuo nomi- 12

† ergo. † fortiſſimi.

E F

Egreſſus CAP.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIIII.

1 DOrmiuit au. *Hic conſequenter agitur de tempore ipſius Aſa, cuius primo deſcribitur conuerſatio bona. Secundo conſolatio prophetica. Tertio præuaricatio mala c.6. Circa primum deſcribitur primo ipſius Aſa vita virtuoſa. Secundo eius victoria miraculoſa, ibi,* Egreſſus eſt autem. *Circa primum dicitur.*

2 In cu. *quia in principio regni vixit ſancte, ideo dominus dedit ei pacem decem annis, vt poſſet regnum ſuum munire, quod et fecit, vt patet ex ſequentibus.*

3 Et ſub. al. *ideſt, idolorum qui dicuntur dij alieni.*

4 Et excel. *Contrariũ videtur ſequenti c. vbi dicitur,* Excelſa autẽ derelicta ſunt. *Et 3. Re. 15. dicitur de ipſo,* Excelſa autem nõ abſtulit. *Dicẽdũ, q᷑ aliqua erant excelſa, vbi colebãtur idola, & illa abſtulit, vt hic dicitur. Alia autem erant excelſa, in quibus offerebantur Deo ſacrificia, quod fuit licitum quamdiu arca non habuit ſtabilẽ manſionem, prout dictum fuit Gen. 12. et 1. Reg. 7. Sed poſt ædificationem templi non fuit licitum, niſi ex diſpenſatione diuina ſpirituali, tamen hoc permiſſit Aſa de ſacrificiis votiuis, et multi alii reges ad euitandũ maius malum. ſ. ne talia offerrentur idolis & dæmonibus, ſicut permittuntur meretrices in ciuitatibus, ne omnia turbẽtur libidinibus.*

5 Et face. *quantũ ad præcepta decalogi, quæ proprie dicuntur lex.*

6 Et vniuer. *quæ ſunt quædam cõcluſiones ex præceptis decalogi elicitæ, vel quædam ſuppoſita ad decalogi præcepta, ſicut eſt pceptum dilectionis Dei et proximi, prout dictum fuit Deut. 6. Cætera patent ex dictis vſque ibi.*

7 Habuit au. Aſa in ex. *ideſt, habentium ſcientiam præliandi in ſcutis & haſtis.*

8 Egreſſus eſt autem, *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Aſa victoria miraculoſa, & patet litera vſque ibi.*

9 Porro Aſa per. *ne intrando regnũ ſuum deuaſtaret terram ſuã.*

10 Et inuocauit. *deuote & confidenter.*

11 Domine non. *quia eſt virtutis infinitæ, cui omnis alia virtus comparata nulla eſt.*

12 In te enim. *non in viribus noſtris.*

Non

MORALITER.

1 *Dormiuit autem.* Sequitur.

† *Regnauitque, &c.* Per Aſa qui interpretat͛ factura vel ſuſtollens ideſt, ſurſum tollens, ſignificat͛ bonus rex vel princeps qui ſe recognoſcit eſſe facturã Dei; propter q᷑ in principio regni ſurſum tollit vel erigit animum ſuum ad quærendũ honorẽ Dei & bonum populi ſui ſibi commiſſi, iõ ſubdit͛.

† *Fecit autem Aſa.* ſcilicet in deſtructione cultus diabolici, & in promotione cultus diuini. ideo ſubditur.

3 *Et ſubuertit alta.* Et ſubditur.

† *Et præcepit.* Nam talis rex per ſe & ꝑ alios inducit populũ ſuũ quantum põt ad ſeruiendũ domino, in bonis moribus & fide viuendo, nec tamen omittit ea q̃ ſunt agẽda ſecundum viam humanam ad regni ſui defenſionẽ, ne tentare dominum videatur. ideo ſequitur.

† *Aedificauit quo. Egreſſus eſt au.* i. cõtra Aſa & homines ſuos.

8 *Zara Aethiops.* i. rex Aethiopũ, per quem ſignificatur rex dęmonum. Nã dæmones frequenter apparuiſſe legũtur in ſpecie Aethiopũ. Contra vero bonos reges & eorum populũ diabolus excitat bellũ ſpirituale per ſe & ſatellites ſuos, & aliquando bellũ corporale per malos homines ad modũ Aethiopum vitijs denigratos. Et quoniã in vtroque bello bonus rex indiget auxilio diuino. Ideo ſubditur.

10 *Et inuoca.* quia per orationes deuotas in vtroque bello victoria frequentius obtinetur. Ideo ſubditur. *Exterruitque dominus Aethiopes, &c.*

ne habentes fiduciam, venimus contra hanc
A multitudinem. † Domine Deus noſter tu es,
† Dominus. non prævaleat contra te homo. Exterruit ita- 1
que Dominus Aethiopes coram Aſa & Iuda. 2
Fugeruntque Aethiopes, & perſecutus eſt
eos Aſa, & populus qui cum eo erat, vſque Ge-
rara. Et ruerunt Aethiopes vſque ad interne-
cionem, quia domino cedente contriti ſunt & 3
exercitu illius prœliante. Tulerunt ergo ſpolia
multa, Et percuſſerunt omnes ciuitates per cir-
cumitum Geraræ. Grandis quippe cunctos ter-
ror * inuaſerat. Et diripuerunt vrbes, & mul-
tam prædam aſportauerunt. Sed & caulas ouiū
deſtruentes, tulerunt pecorum infinitam mul-
titudinem, & camelorum, reuerſique ſunt in
Ieruſalem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non præua. *i. contra nos qui venimus ad pugnam in nomine tuo.*
2 Exterruit itaque. *per effectum exteriorem vel interiorem ſicut di*
B *ctum fuit ca. præcedenti de Ieroboam & eius exercitu: quia nō exprimi tur hic qualiter illud fuerit ſicut nec ibi.*
3 Quia do. *exercitu illius præliante, i. angelicis poteſtatibus, quæ dicuntur domini exercitus: Vel exercitus domini poteſt hic intelligi exercitus Aſa, qui pugnabat in nomine domini. Cætera patent in litera.*

CAP. XV.

a A*zarias autem, & cæt.*

✱ Hieronymus. Azarias filius Odeth ipſe eſt Iaddo, qui ad Ieroboam miſſus eſt.

1. Sam. c. 1. 2. ✱ Theodoretus. Is repletus Spiritu ſancto, occurrens exercitui, & diuini meminit auxilij, & hortatus eſt vt perſeuerarent in pietate. Dicit enim, Quærite dominum, &c.

✱ Ioſephus. Azarias
C propheta occurrens præcepit, vt paululum à via greſſum itineris ſuſtinerent, & tunc cœpit ad eos dicere, quod illa victoria fuiſſet eis à Deo conceſſa, eo quod iuſtos ſe ſanctoſque ſeruaſſent, & omnia Dei voluntate feciſſent. Quos in

CAPVT XV.

a Zarias autē filius Oded facto in ſe ſpi- 1
ritu Dei egreſſus eſt in occurſum Aſa, 2
& dixit ei, Audite me Aſa, & omnis Iu
b da & Beniamin. Dominus vobiſcum, 3
quia fuiſtis cum eo. ſi quæſieritis eum 4
inuenietis. Si autem dereliqueritis †
eum derelinquet vos. Tranſibunt au- 5
tem dies multi in Iſrael abſque Deo vero, & abſque ſacerdo 6
te, doctore & abſque lege. Cumque reuerſi fuerint in angu- 7
ſtia ſua, & clamauerint ad dominum Deum Iſrael, & quæſie 8 9
rint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax † egre- 10
dienti & ingredienti, ſed † terrores vndique in cunctis habi- 11
tatoribus terrarum. † Pugnabit enim gens contra gentem, 12

in eius mandatis permanentes dixit ſuper hoſtibus, prævalere & habituros diuina virtute fœlicitatem & proſperitatem, relinquentes autem religionem, in contraria deuenire, futurumque tempus, in quo nullus inueniretur verax propheta in eo populo, neque ſacerdos, ob quam rem & ciuitates ſubuertendas, & gentem in omni terra diſſeminandam, & vitam miſerabilem & inopem habituros.

b *Dominus vobiſcum, quia, &c.* ✱ Theod. Nolite inquit, æmulari, fratrum veſtrorum impiciatem, Illi. n. non verū Deum ſed

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

Diuiſio. a Zarias autem. *Sic debet ſcribi, quia ſic eſt in Hebræo Hic conſequenter circa Aſa ponitur conſolatio prophetica. Circa quam primo deſcribitur prophetæ denuntiatio. Scdō ipſius Aſa & populi conſolatio, ibi,* Quod cum audiſſet Aſa. *Circa primum dicitur.*
2 Egreſſus eſt in oc. *Ad denuntiandum ſibi bona quæ libenter citò nuntiantur. Vnde ſubditur.*
3 Domi. vo. *ſupple eſt: & fuit in iſto prælio.*
4 Quia fuiſtis. *per veram fidem & cultum debitum.*
5 Tranſibunt au. *Dicunt expoſitores noſtri. q iſta prophetia intelligitur communiter de futuro, ſicut ſonat noſtra tranſlatio, & fuit impleta tempore captiuitatis Babylonicæ, quia Iudæi extra Ieruſalem non poterant offerre Deo ſacrificia: & ideo tempore captiuitatis Babylonicæ fuerunt ſine Deo vero. Hoc modo, ſ. colendo eum per ſacrifitia: multi etiam de ipſis relicto Iudaiſmo, conuerſi fuerunt ad cultum idolorum.*
6 Et abſque ſa. *quia officium ſacerdotum in oblatione ſacrificiorum tunc ceſſauit.*
7 Abſque le. *quia Nabuzardan libros legis combuſſit, quos poſtea per magnum tempus Eſdras reparauit.*
8 Cumq; re. fue. *i. exiſtentes in captiuitate Babylonica.*
9 Ad domi. *per verā penitentiā, vexatione dante eis intellectum.*
10 Repe. eum. *quod fuit impletum tempore Cyri, qui dedit licentiā Iudæis redeundi in Ieruſalem, & reædificandi templum domini, vt habetur Eſdræ. 1.*
12 In tem. *quia Iudæi reuerſi de captiuitate Babylonica, per longum tempus fuerunt in magna afflictione poſiti: quia Samaritani & alii eorum vicini frequenter moleſtabant eos & inuadebant, vt habetur libro Nehemiæ in pluribus locis.*
Pugna-
12 Pugnabit enim: *quia temporibus illis ſurrexerunt multa bella in partibus illis, vt patet intuenti hiſtorias illius temporis, Dicunt etiā q perfectius impleta eſt illa prophetia per captiuitatem Iudæorum factam per Titum & Veſpaſianum. Iudæi vero totam iſtam literam exponunt de tempore quod fuit ante Aſa: Vt melius intelligatur iſta expoſitio. Primo ponam literam prout iacet & ſecundum Hebraicam veritatem: litera. n: Hebraica hēt, Tranſibunt, ſed ſic incipit. Et dies multi in Iſrael ad nō Deum verū, & ad non ſacerdotē, & ad nō legē: & reuerſus eſt in anguſtia & ad dnm Deum Iſrael, & requiſierunt eum, & inuentus eſt eis: & in tpibus illis non pax egredienti & venienti: quia conſumptiones multæ ſuper omnes habitantes terrā: & diminutæ ſunt, gens in gente: & ciuitas in ciuitate, quia Deus conſumpſit eos in omni anguſtia, vos autem confortamini &c. Sic igitur exponitur ab Hebræis litera prædicta: Et dies multi in Iſrael ſupple iam fuerunt. Ad no Deū verum: quia in ipſis non recurrerunt filii Iſrael ad dominum verum: & hoc fuit a quarto anno Roboam, in quo declinauit ad idolatriam, et oīs Iſrael cum eo, vt dictum eſt ſupra. ca. 12. & tempore filij ſui Abia, qui ambulauit in omnibus peccatis patris ſui, vt dictum eſt. ſupra 13. c. & 3. Re. 15. Et ad non ſacerdotem, i. abſq; ſacerdote docente, quia ex quo declinauerunt ad idololatriā, parum curauerunt de ſacerdotibus & lege. Et reuerſus eſt in anguſtia ſua ad dnm Deum Iſrael, quia tempore Aſa qui ſucceſſit Abia, populus Iſrael reuerſus fuit ad cultum veri Dei, vt patet c. præcedenti, & maximè, quando fuerunt in anguſtia poſiti propter aduentum regis Aethiopum. Et inuentus eſt ab eis, quia dedit eis victoriā miraculoſam, vt patet ex dictis ca. præce. Et in tpibus illis, ſ. Roboam & Abiæ, non pax egredienti & venienti, ſupple fuit, q in quinto anno Roboam Seſac rex Aegypti intrauit Ieruſalem, & ſpoliauit templum & domum regiam, & facti ſunt ei Iudæi ſerui, vt habetur. ſupra ca. 12. Tempore vero Abia filii eius Ieroboam moleſtauit regnū eius, licet finaliter fuerit debellatus. Et diminutæ ſunt, gens in gen-* ✱ *te &*

MORALITER.

✱ 1 *Azarias au.* Per Azariam qui adiutor Dei interpretatur prædicator deuotus ſignificatur. Vnde Paulus apoſtolus de ſe & alijs deuotis prædicatoribus dicit 1. Cor. 3. c. *Dei adiutores ſumus.* Talis igitur prædicator ex inſtinctu Spiritus ſancti dicit bono regi vel principi & populo ſuo victori.
Domi-
4 *Dominus vobiſcum*, oſtendens quod habita victoria de hoſtibus corporalibus vel ſpiritualibus proceſſit ex adiutorio diuino, & trāſgreſſoribus legis prædicit contrarium de futuro dicens.
† *Si autem derc.* in manibus veſtrorum hoſtium vos tradendo.
✱ *Quod*

ſed eos qui falſo nominantur, colunt, & priuati ſunt ſacerdotibus & doctoribus qui docent Dei legem. Sed diſcent experientia quãtum malum ſit impietas. Nam cum inciderint in omne genus calimitatum, diuinum quærent auxilium, & id aſſequentur propter bonitatem ineffabilem.

a *Vos ergo confortamini, &c.* ✻ Auguſtinus. Sicut nemo eſt qui gaudere nolit, ita nemo eſt qui pacem habere nolit, quandoquidem & ipſi qui bella volunt, nihil aliud quam vincere volunt. Ad glorioſam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Nam quid eſt aliud victoria, niſi ſubiectio repugnantium? Quod cum factum fuerit, pax erit.

b *Quod cum audiſſet rex, &c.* ✻ Theodoret. Rex his auditis quæcunque rant reliqua ex templis idolorum diruit, & quaſcunque cepit ciuitates ex decem tribubus expurgauit.

& ciuitas contra ciuitatem, quia dñs cõturbabit eos in omni anguſtia.
a Vos ergo cõfortamini, & nõ diſſoluãtur manus veſtræ: Erit enim mer- 1
b ces operi veſtro Quod cum audiſſet Aſa verba, ſ. & prophetam Azarię fi † 2
lij Obed prophetæ, confortatus eſt, & abſtulit idola de omni terra Iuda 3
& Beniamin, & ex vrbibus quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit 4 5
altare dñi quod erat ante porticum domini. Congregauitque vniuerſũ 6 7
Iudam & Beniamin & aduenas cum eis de Ephraim, & de Manaſſe, &
de Simeon. † Plures enim ad eum confugerant ex Iſrael, videntes ꝙ do
minus Deus illius eſſet cum illo. Cumque veniſſent Ieruſalem menſe
tertio, anno quintodecimo regni Aſa, immolauerunt domino in die il- 8
lo de manubijs, & præda quam adduxerant, boues ſeptingentos, & arie 9 10
tes ſeptem milia. Et † intrauit ex more ad corroborandum fędus vt quæ 11 12
rerent dominum Deum patrum ſuorum in toto corde & in tota anima
ſua. Si quis autem (inquit) non quæſierit dominum Deum Iſrael, mo-
riatur a minimo vſque ad maximum, a viro vſque ad mulierem. Iuraue- 13
runtque domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſo- 14
nitu buccinarum. Omnes qui erant in Iuda cum execratione. In omni 15
enim corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum, & inue
c nerunt. Præſtititque eis dominus requiem per circumitum. Sed & Maa 16
chan matrem Aſa regis ex anguſto depoſuit imperio, eo quod feciſſet 17
in luco ſimulachrum Priapi, quod omne contriuit, & in fruſta commi-
nuens combuſſit in torrente Cedron: Excelſa autem derelicta ſunt in Iſ 18
rael. Attamen cor Aſa erat perfectum cunctis diebus eius. Eaque quæ 19
† vouerat pater ſuus, & ipſe intulit in domum domini argentum & au-
rum, vaſorumque diuerſam ſupellectilem. Bellum vero non fuit vſq; ad 20
triceſimum quintum annum regni Aſa.

c *Sed & Maachan, &c.* ✻ Theodoretus. Adeo ardenter diuinas leges eſt amplexus, vt etiam matrem ſuam, quæ maluit colere Aſtarthē, regno priuauerit, & confractum idolum combuſſerit in torrente Cedron. ✻ Glycas. Aſtarthē ſunt qui Luciferum eſſe tradunt, eandem ſcilicet Deam cum Venere. ✻ Hieronymus. Idcirco non dixit Maachan matrem ſuam, ſed matrem regis, quia nõ ambulabat viam rectam ſicut filius eius. Ex anguſto depoſuit imperio, hoc eſt, de ſacerdotio. Comminuit ſimulacrum Priapi. Aiunt, comminuiſſe iſtud, & clam voluiſſe proijcere, quod Dominus vt patefaceret, in torrente Cedron ex aqua ignis proceſſit.

Vbi ſup.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

te, & ciuitas in ciuitate, quia tunc Iudæi habuerunt inſultus ab exterioribus, & intra ſe diuiſiones ex quibus diminutus fuit populus. Et ideo ſequitur.

1 Vos er. con. *ideſt, tu Aſa & populus tuus qui quæſiuiſtis dominum & inueniſtis.*

2 Confor. *in domino, quia ſaluabit vos.*

3 Et non diſ. *a bono opere quod cępiſtis. Cuius cauſa ſubditur.*

4 Erit enim mer. *Sic igitur patet, ꝙ iſta expoſitio ſatis concordat literæ præcedenti & ſubſequenti, in iſta tamen expoſitione aliqua addidi ad maiorem intellectum, quia gloſſæ Hebraicæ breuiter loquuntur & magis obſcurè, tenui tamen ſententiam earum.*

5 Quod cum. *Hic conſequẽter deſcribitur ipſius Aſa & populi cõſolatio, ex qua conſolatione abſtulit Aſa idola non ſolum de terra Iuda & Beniamin, ſed etiam de vrbibus quas ceperat in regno decẽ tribuum.*

6 Et dedicauit. *quia altare factum a Salomone de nouo ſolennizauit, offerens ibi ſacrificia valde magna, qualia non fuerant ibi oblata a tempore Salomonis.*

7 Quod erat. *ſcilicet, in atrio ſacerdotum, ibi enim erat altare holocauſtorum. Vnde ſubditur.*

8 Immolauerunt. *valde ſolenniter, vt dictum eſt.*

9 De manub. *ideſt, manibus captis.*

10 Boues ſeptingentos, &c. *quia adduxerant pecorum infinitam multitudinem, habita victoria, vt habetur capitulo præcedenti in fine.*

11 Et intra. *ſcilicet atrium templi.*

12 Ad corro. *inter Deum & populum ſuum, ibi enim fiebant talia fœdera vel renouabantur.*

13 Iuraueruntq; Domino. *quod ſeruirent ei fideliter.*

14 Voce ma. *ad maiorem ſolennitatem iuramenti.*

15 Cum execratione. *ſupponentes ſe maledicto & pęnæ mortis, ſi venirent contra iuramentum.*

16 Sed & ma. *Iſtud expoſitum eſt. 3. Reg. 15. hoc excepto.*

17 Ex anguſto depoſuit. *quia Maacha fecerat ſpecum, vt habetur. 3. Reg. 15. in quo colebatur Priapus, in quo cultu ipſa præerat, & ideo dicitur huiuſmodi imperium anguſtum. id eſt, ſtrictum.*

18 Excelſa autem de. *ſcilicet illi, in quibus offerebatur domino, ſicut dictum fuit in principio cap. præcedentis.*

19 Attamen cor. *ſcilicet vſque ad tempus præuaricationis ſuæ, quæ habetur ca. ſeq.*

20 Bellum vero. *in Hebræo habetur* vſque ad triceſimum quintum annum regni Aſa. *& huic concordat quod habetur in prin. c. ſeq. Anno autem triceſimoſexto regni eius aſcendit Baaſa ad inuadendum regnum Aſa.*

CAP.

MORALITER.

† *Quod cum audiſſet Aſa, &c.* Sequitur.

2 *Confortatus eſt.* Nam bonus princeps ad verba prædicatoris debet in bono confirmari, & de malorum exterminatione amplius ſolicitari.

16 *Sed & Maacham ma. Aſa regis de po.* Amouit enim eam ne eſſet princeps in ſacris Priapi, vt dicitur 3. Regũ 15. Per hoc autem oſtenditur, ꝙ bonus princeps in his quæ ſunt contra honorem Dei parcere non debet cuicunque perſonæ quantumcunque ſibi propinquæ.

CAP. XVI.

A

a ANno autem triceſi no ſexto regni, & cæt.

† ædificabat.

tutè

Vbi ſupr.

✻ Theodoret. Non fuit Aſa perfectus ĩ omnibus. Nam primum quidẽ non omnia abſtulit excelſa, hoc eſt, altaria quę Deo vniuerſorum erant dedicata in locis excelſis. Prohibitus enim erat alibi Dei cultus, quam in loco circumſcripto. Deinde, cũ Baaſa aduerſus eum feciſſet expeditionem, & muniiſſet, Rama aduerſus Ieroſolyma, & oporteret vocare in auxilium Deum, qui tot bona ei ſuppeditauerat, Regem Syriæ vocauit in auxilium, magno auri numero ad eũ miſſo

† omnes theſauros vrbium Nephthali.

B

† innixus fuiſſes.

† 2.Ma.9.a.

C

CAPVT XVI.

a
ANno autem triceſimoſexto regni eius aſcendit 1
Baaſa rex Iſrael in Iudam, & muro † circundabat 2
Rama, vt nullus tutè poſſet egredi, & ingredi de
regno Aſa. Protulit autem Aſa argentum & au- †
rum de theſauris domus domini, & de theſauris
regis. Miſitq́; ad Benadad regem Syriæ, qui habi-
tabat in Damaſco dicens: Fœdus inter me & te, †
eſt. Pater quoque meus & pater tuus habuerunt concordiam: quamo-
brem miſi tibi argentum & aurum, vt rupto fędere quod habes cũ Baa
ſa rege Iſrael, facias eum a me recedere. Quo comperto Benadad miſit
principes exercituum ſuorum ad vrbes Iſrael, qui percuſſerunt Ahion,
& Dã & Abelmaim, & † vniuerſas vrbes muratas Nephthali. Quod cum
audiſſet Baaſa, deſijt ædificare Rama; & intermiſit opus ſuum. Porrò A-
ſa rex aſſumpſit vniuerſum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna
quæ ædificationi præparauerat Baaſa, ædificauitque ex eis Gabaa, &
b Maſpha. In tempore illo venit Hanani propheta ad Aſam regem Iu- 3
da, & dixit ei; Quia habuiſti fiduciam in rege Syriæ, & non in domi-
no Deo tuo, idcirco euaſit regis Syriæ exercitus de manu tua. Nonne 4
Æthiopes & Libyes multò plures erant quadrigis & equitibus & mul-
titudine nimia? Quos cum domino † credidiſſes, tradidit in manu tua?
† Oculi enim domini contemplantur vniuerſam terram, & præbent
fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum. Stultè igitur egi-
ſti, & propter hoc ex præſenti tempore aduerſum te bella conſurgent. 5

D

miſſo ex theſauris regijs & diuinis. Sed eum non ſiuit incuratum benignus & clemẽs Deus.

b *In tempore illo venit Hana. etc.* ✻ Theodoret. Deus miſſo propheta Anania, arguit Aſæ incredulitatẽ, eo ꝙ fiduciam habuerit in rege Syriæ, & non in dño Deo ſuo. Tua inquit credulitas illis procurauit ſalutẽ. Nam ſi crediſſes vt cõſueras, fũditus eos occidiſſes. Ei autẽ in memoriam reuocauit Aethiopes & Lybies, & equos, & currus, & eius fidem ꝑ quam oẽs conſumpſit. Omnis inquit, qui verè & ſincerè cor ſuum in eum iactat, conſequetur ſalutẽ.

Ira-

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XVI.

ANno autem triceſimo ſexto. *Hic conſequenter deſcribitur præuaricatio Aſa circa finem vitæ ſuæ, cum tamẽ bona vita praceſſiſſet. Ex quo patet, quod nullus debet de præcedentibus meritis nimis confidere, ſed ſemper timere ne cadat: ſicut dictum fuit 3.Reg.11.de Salomone. Præuaricatio autem iſtius Aſa fuit, quia diffiſus de diuino auxilio qđ expertus fuerat in maiori periculo, recurrit ad auxilium infidelium. Et primo deſcribitur ipſius præuaricatio. Secundò præuaricationis obſtinatio, ibi,* In tempore illo. *Sententia primæ partis patet ex dictis. 3.Reg.15.hoc excepto quod dicitur hic.*

1 Anno au. *ſcilicet Aſa.*

2 Aſcendit Baaſa. *ad debellandum regnum Aſa, confidens de auxilio regis Syriæ, quia 3.Reg.15.in fi.dicitur: Anno tertio Aſa regis Iuda regnauit Baaſa, & ſtatim ſubditur, quod regnauit tãtum vigintiquatuor annis, ex quo ſequitur quod mortuus fuit viceſimoſexto anno regni Aſa, & ſic videtur impoſſibile quod venerit contra Aſa triceſimo ſexto anno regni eius, cum iam eſſet mortuus per decem annos antè. In gl. Hebraica ponitur ad hoc quadam ſolutio prolixa implicans plura falſa, propter ꝙ eam dimitto, & dico ꝙ primus annus regni alicuius regis dupliciter accipitur in ſcriptura. Vno modo quando ſimpliciter incipit regnare, & ſic accipitur communiter. Alio modo dicitur primus annus regni eius ab aliquo eius facto notabili. Verbi gratia, Danielis.2. dicitur: quod anno ſecundo Nabuchodonoſor vidit ſomnium, & ſecundum omnes hiſtoriographos & expoſitores ille annus non fuit ſecundus a principio regni ſui ſimpliciter, quia per plures annos ante regnauerat, ſed dicitur ſecundus a victoria notabili quam habuit de rege Aegypti & ita poteſt dici in propoſito, quia Aſa decimo anno regni ſui habuit victoriam valdè notabilem de rege Aethiopum, vt dictũ eſt ſupra 13. Et ideo hoc modo accipiendo primum annum regni eius, in quo habuit hanc victoriam notabilem, tertiuſdecimus annus regni ſui ſimiliter accepti fuit tertius: & ſic accipitur 3.Reg.15.vbi dicitur, ꝙ anno tertio Aſa Baaſa cępit regnare: & cum regnauerit vigintiquatuor annis, ſequitur, ꝙ vixit vſque ad triceſimum ſextum annum Aſa incluſiuè: & in principio huius anni inuaſit regnum Aſa, & in fine mortuus eſt, forte ex dolore & triſtitia, & eo ꝙ opus eius impeditum & diſſipatũ fuerat, & pecunia quã regi Syriæ dederat pro confęderatione ad inuadendũ ipſum contra Aſa non ſolum perdita fuerat, ſed etiam ei nocuerat: quia ad petitionem Aſa rex Syriæ rupit fœdus prædictum, & inuaſit ipſius Baaſa regnum, vt habetur in litera.*

3 In tem. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Aſa obſtinatio, quia reprehenſus a propheta, eo quod refugerat ad humanum auxilium, diffidens de diuino, non ſe correxit, ſed magis peccatum aggrauauit prophetam incarcerando, propter quod a domino punitus fuit in perſona propria & in populo ſuo. Ex his dictis patet ſententia, paucis exceptis quæ diſcurrentur.*

4 Idcirco euaſit reg.Sy.exerc.de manu tua. *Quia ſi confidens de domino, conſtanter iuiſſet contra regem Iſrael & Syriæ ſimul cum coafœderatos, ſicut fecerat contra Aethiopes, vterque rex fuiſſet ab eo debellatus.*

5 Et pro.hoc,&c.aduerſ.te bella. *Licet enim habuiſſet plura bella ante, quia inter ipſum & Baaſa fuit bellum cunctis diebus quibus cõgregauerunt, vt habetur. 3.Reg.15.tamen illa bella non fuerunt ei grauia, quia ſuperauerat, ſed de cætero fuerunt grauia. vnde ſequitur.*

Et

MORALITER.

✻ 1 *Anno autem triceſi.* Sequitur.

† *Protulit autem Aſa ar.& au.the.do.Domini,&c.* Contingit autem aliquando iudicio Dei iuſto, nobis tamen occulto ꝙ bonus princeps, Deo permittente & diabolo procurante incipit de Deo diffidere, & indebitè de humano auxilio confidere, & ad ipſum malè recurrere, quod ſignificatur per regẽ Aſa,

Aſa,

Aſa, qui poſt tantam victoriam de virtute Dei conſecutam veniente Baaſa contra ipſum de Deo diffidẽs refugit ad idololatræ regis auxilium dicens.

† *Fœdus inter me &.* Et quoniam talia ſunt a deuotis prædicatoribus arguenda. Ideo ſequitur poſtea.

3 *In tem.il.venit Hana.prophe.* ſed quoniam dicitur Eccl. 7.b. Conſidera opera altiſſimi, quod nemo poteſt corrigere quẽ ille deſpexerit. ideo ſubditur.

✻ *Iratus*

a *Iratuſque Aſa,&c.* ✣Theod. Cum oporteret Aſa dolere,& flere,& diuinam implorare clementiam,non ſolum fuit ira tus,ſed etiam in carcerem coniecit prophetam. Populus au tem ex eius quoque peccato ſenſit aliquid,. Eum autem rep hendit,quod etiam cum ægrotaſſet, nō quæſiuit dominum ſed medicos.

b *Aegrotauit. n. Aſa,&c.* ✣ Hier. Tandem itaque a Deo punitus eſt ob quandam conſpirationem, quam (relicta in Deum fiducia) inierat cum Benadad rege Syriæ. Ideo podagrico humore a Deo correptus eſt.

✣ Ambr. Non eſt requirens Deum. Nec iſtud occultum eſt, quia ſic intelligeret quid ꝓdeſſet, Deum quærere, & non ſicut Aſa rex Iuda, ut infirmitate pedum paſſus, propheta præſente, non quæreret Deum.

✣ Idem. Vtinam Aza tam fidelis proceſſu, quam exordio. Nā ſeruatus in paucis & uictor, poſtea a Syriis auxilia relicto do-

a Iratuſque Aſa aduerſus videntem, iuſſit eum mitti in † neruum. Val- †
de quippe ſuper hoc fuit dominus indignatus, & interfecit de populo 1
in tempore illo plurimos. Opera autem Aſa prima, & nouiſſima ſcri-
b pta ſunt in libro regum Iuda & Iſrael. † Aegrotauit ēt Aſa anno trice 2
ſimonono regni ſui dolore pedum uehementiſſimo, & nec in īfirmi 3
tate ſua quæſiuit dominum, ſed magis ir. medicorum arte cōfiſus eſt.
Dormiuitque cum patribus ſuis, & mortuus eſt anno quadrageſimo
primo regni ſui & ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo, quod † foderat ſi
bi in ciuitate Dauid. Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum, plenum 4
a ¶ Odoribus, ſ. quibus luxurioſi ad libidinem vtuntur 5
c aromatibus, & † vnguentis meretriciis quę erant pigmentariorum ar 6
d te confecta, & combuſſerunt † ſuper eum ambitione nimia. 7

domino poſtulauit, & medicos adhibuit ad pedum dolorē, Accepto n. tanto indicio diuini fauoris, auxiliatorem ſuum non derelinquere debuit, ſed tenere. Ideo ei, nec medici ꝓfuerunt, & quaſi incredulus mortem impleuit.

c *Aromatib.&c.* Hæc uana famę iactantia, quam philoſophi vel poetæ poſt mortem regum ſuorum, uel etiā falſi Chriani ob eūtib. magiſtris impendūt & hęc in ignē mittunt, q̄a omnia gehennæ ignib. obnoxia eſſe oſtendūtur, quæ hic ſine utilitate, & ædificatione fratrum protulerunt.

d *Combuſſerunt ſu. eum.* Nota q̄ regib. ut Hebræi tradunt, reuerentiæ cauſa, combuſtiones pretioſarum veſtium ſimul cum aromatibus fiebant, unde alibi. *Iuxta combuſtiones maiorum facient tibi.* Mos. n. fuit apud ueteres, ut pretioſa ornamenta regum poſt obitum eorum pro exequiis in pyra uterentur, ſed ſine cadaueribus.

Vanitas circa tumos regum.
† 3. Re. 15. *vſque ad verticem fuit ægritudo ipſius.*
† fecerat
† ſpecieb. ſub varii odoriſ. teum combuſtione. Hier.
inf. 21. d.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et inter. de po. in temp. il. plu. *in bellis ſuperuenientibus, & ſic peccato principis fuit punitus populus, & quia forte conſenſerat regi in peccato.*
2 Aegr. etiam Aſ. an. tri. reg. ſui dolo. pe. veh. *Vt ſic punire tur in quo peccauerat, ponendo prophetam in cippo per pedes.*
3 Et nec in infir. *Ex quo etiam apparet obſtinatio in peccato.*
4 Poſuerunt eum ſu. le. ſu. *i. feretrum, uel ſepulturæ locum.*
5 Plenum aro. *ad reprimendum fœtorem cadaueris.*
6 Et unguentis mere. *i. rebus odoriferis, quibus meretrices antiquitus aſpergebant lectos ſuos ad alliciendum homines ad luxuriam, ſecundum quod dicitur Prou. 7. ca. in perſona meretricis, Aſperſi cubile meum myrrha, aloe, & cinnamomo, &c.*
7 Ambitione nimia. *i. apparatu magno, vel ſumptu.*

MORALITER.

† *Iratuſq. Aſa adu uid. iuſſit eum mitti in ner.* Et in hoc Aſa figuram tenuit hominis obſtinati qui uerba prędicatoris non recipit, & inſuper ipſum pſequitur, & affligit. Et quoniam ſic impugnare ueritatem agnitam eſt peccatum grauiſſimum ideo de communi curſu dominus permittit tales in fæcibus ſuis mori, & hoc ſignificatur per hoc quod ſubditur.
2 *Aegro. au. Aſa.* Sequitur.
3 *Et nec in infirmitate, &c.*

CAPVT XVII.

CAP. XVII.

a Regnauit autem Ioſaphat filius eius pro eo, & in- 1
ualuit cōtra Iſrael. Cōſtituitq militum numeros 2
in cunctis urbib. Iudæ, quæ erant vallatę muris
præſidiaq. diſpoſuit in terra Iuda, & in ciuitati- 3
bus Ephraim, quas ceperat Aſa pr̄ eius. Et fuit 4
dominus cum Ioſaphat, quia ambulauit in uiis 5
b Dauid patris ſui primis, & non † ſperauit in Baa 6
lim, ſed in Deo patris ſui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta
peccata Iſrael. Confirmauitque dominus regnum in manu eius, &

a *Regnau. aut.* ✣ Chryſoſ. Ioſaphat interpretatur, Dominus iudex, vel Dn̄i iudicium. Puto quod Aſa pater eius cum propter iuſtitiam eius eum Dominus ꝓſperaſſet in omnibus, & inimicos eius confregiſſet ante faciem eius, quaſi in ipſo nomine filii ſui confeſſionem offerens Deo ſuo iudici iuſto, uocauit eum Dominus iudex. Nam vere iuſti iudicis eſt, bene agentem remunerare, & negligentem corripere, ſicut fecit Deus Aſa. Propter diffidentiam puto quod & in ſenectute doluit pedes. Nam nec modicam iuſtitiam ſeruorum ſuorum ſine remuneratione relinquit, nec modicam culpam ſine correctione diſſimulat. Sequitur.

b *Amb. in ui. Da.* Oſtendit eum executorem fuiſſe ſicut Dauid diuinorum mandatorum antequam peccaret in uxorē Vriæ, cuius pct̄i ſatisfactio ęternā illi memoriā cōparauit.

Rabb.

Dedit

NICOLAVS DE LYRA.

Regnauit autem Ioſ. *Hic conſequenter agitur de tempore Ioſaphat cuius primò deſcribitur vita proſpera, ſecundò ſocietas praua, cap. 18. tertio correctio prompta c. 19. quarto victoria magna, c. 20. Circa primum quatuor per ordinem tanguntur, primo. n. Deum coluit. Secundo populum inſtruxit. Tertio hoſtes ſubiecit. Quarto ciuitates muniuit, partes patebunt proſequendo. Circa primum dicitur.*
2 Inualuit con. Iſ. *propter bonam uitam ſuam, ſicut econtrario pater ſuus in fine uitæ ſuæ propter peccatum ſuum fuerat afflictus, ut dictum eſt cap. præcedenti.*
3 Et in ciuitatib. Ephraim. *Illæ. n. indigebant maiori munitione, eo quod erant propè aduerſarios, & eis ablatæ.*
4 Et fuit do. cum Ioſa. *per gratiam, & ſpecialem protectionē.*
5 Quia ambulauit in uiis Dauid, &c. *per hoc. n. innuit, quod imitatus fuit Dauid in bonis, & non in malis, ſ. in peccato Bethſabee, & in populi numeratione.*
6 Et non ſperau. in Baalim. *licet eſſet affinitate coniunctus ipſi Achab qui colebat Baal.*

✣ Et

MORALITER.

† 1 *Regnauit autem Ioſaphat filius eius pro. &c.* Ioſaphat ipſe iudicans interpretatur, ideo per ipſum homo ſpiritualis ſignificatur. de quo dicitur 1. Cor. 2. d. *Spiritualis iudicat omnia & ipſe a nemine iudicatur.* & hoc Papæ conuenit in uniuerſali eccleſia, archiepiſcopis autem in ſuis prouinciis, epiſcopis in diœceſibus ſuis.
2 *Conſtituitque militum numeros in cunctis vrbib. Iuda, &c.* Per quod ſignificatur, quod prædicti pontifices debent eſſe ſoliciti, ut loca ſuæ iuriſdictionis clauſa ſint uirtutum muris, &

a *Dedit, &c. mu. Ioſ.* Hic fideles de gentib. ſignificat, qui relicto patrū errore ad Chriſtum cōueniunt baptiſmo abluti, chriſmate liniti, a Chr̄o Chriſtianū nomen, & regiā dignitatē accipientes, vnde. *Voſe. ſlis genus electum, regale ſacerdotium &c.* In tempore enim Ioſaphat Domini, vel qui eſt donatus, & quia eccleſia gētium ſanguine Chriſti comparata ſpiritusſancti pignore data conſortium ſponſi cęleſtis, & ſocietatē regni promeruit. Cui factæ ſunt infinitæ diuitiæ, cū diuerſæ nationes credunt, & in acquiſitione diuerſarum uirtutum

1.Pet.2 b

†palatia, vel habitationes, & vrbes theſaurorum.

† de filiis Ben... [illegible] robuſti ad ... [illegible] in ... oper. amp.

b *Tertio at an. &c.* ⁂Chryſ. Cōſidera q̄ religioſe rex ſacra uindicet ac in ſuū q̄q. locum cūcta reuocet. Vide quam ſolicitè conſtitutis ſynagogæ diaconis præcipiat ſuper lege, mandato, & cæremoniis, iuſtitiis,

a ¶ Omnis fidelis. b ¶ Sanæ doctrinæ, & operationis bonæ. c ¶ Multæ filiæ congregauerunt diuitias.
a dedit omnis Iuda munera Ioſaphat, factæq. ſunt ei infinitæ diuitiæ, & 1
a ¶ Spiritualis ſapientiæ.
multa gloria. Cumque †ſumpſiſſet cor eius audaciam propter vias do- 2
a ¶ Omne ſcandalum de congregatione credentium.
b mini, etiam excelſa, & lucos de Iuda abſtulit. Tertio autē anno regni 3
¶ Prædicatores, ſ. qui prædicent euangelium Chriſti, & doceant præcepta legis.
ſui miſit de principibus ſuis, Benhail, & Obdiam, & Zachariam, & Na
thanael, & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Le-
uitas, Semeiā, Nathaniā, & Zabadiam. Aſahel quoq. & ſemiramoth
& Ionatham, Adoniamq;, & Thobiam, & Tobadoniā, Leuitas & cū
eis Eliſama, & Ioram ſacerdotes. Docebantq; populum in Iuda habē †
tes librum legis domini, & circumibant cunctas vrbes Iuda, atque eru
c diebant populum. Itaque factus eſt pauor domini ſuper omnia regna 4
terrarum quæ erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Io-
ſaphat. Sed & Philiſthæi Ioſaphat munera deferebāt, & vectigal argē-
a ¶ Prælatorum, ſ. ſpiritusſancti gratia illuminatorum.
ti: Arabes quoque adducebant pecora arietum ſeptē milia ſeptingen
a ¶ Peccatores. ſ. per confeſſionem, & pœnitentiam ad ſeruitium Dei adductos.
tos, & hircos totidem. Creuit ergo Ioſaphat, & magnificatus eſt vſque 5
in ſublime, atque ædificauit in Iuda †domos ad inſtar turrium, vrbeſ- 6
que muratas, & multa opera patrauit in vrbibus Iuda. Viri quoq. bel- 7
latores, & robuſti erant in Ieruſalem, quorū iſte numerus per domos,
atque familias ſingulorum, In Iuda principes †exercitus Ednas dux, &
cum eo robuſtiſſimi viri trecenta milia, poſt hunc Iohanam princeps,
& cum eo ducenta octoginta milia. Poſt iſtum quoque Amaſias filius
zechri conſecratus domino, & cum eo ducenta milia virorum fortiū.
†Hunc ſequebatur robuſtus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium ar
cum, & clypeum ducenta milia. Poſt iſtum ēt Iozabad, & cum eo cen
tum octoginta milia †expeditorum militum. Hi oēs †erāt ad manū re- 8
gis exceptis aliis, quos poſuerat in vrbibus muratis in vniuerſo Iuda.

tiis, & iudicio, nec minus iuſtè ciuilia curat, ita vt nec immerito Ioſaphat Dn̄s iudex interpretetur, qm̄ iuſtus ī omnib. iudex extitit, propterea Dominus eum exaltauit, ſicut patrem eius Aſa, & adhuc amplius.

✱Theod. Præpoſuit ēt uniuerſo populo doctores diuinę legis, & ſacerdotes, & Leuitas, & principes. Accepit autem a domino Deo præmia pietatis.

⁂ Ioſeph. Habuit propitiam & cooperatricem ſibi diuinitatem, cū eſſet iuſtus pius, & quid boni corā Deo faceret ſingulis diebus inquireret.

c *Itaque fa. eſt.* Pro uirtutibus, quæ geruntur ī eccleſia auferūt Gētiliū audacia, & incitant, ut deferāt Chr̄o munera fidei, & cēſū boni opis, & pię cōfeſſionis, & pecora ſimplicitatis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dedit omnis Iu.mun.Ioſ. *propter bonitatem ſui regiminis.*
2 Cumque ſum, &c. cor eius au. *propter ſpem. n. quam in domino habebat, confidenter agebat.*
3 Tertio au anno. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter populū ſuum inſtruxit. ſ. per ſacerdotes, & Leuitas quos ad hoc miſit, & cum eis aliquos de principibus ſuis, ut populum inducerent ad obediendum, & punirent rebelles ſi quos inuenirent. Et patet litera.*
4 Itaq. fa. eſt. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter hoſtes in circumitu ſubiecit, quia Dominus propter eius bonitatem terrorem eis immiſit, ita quod non ſolum ceſſauerunt eum impugnare, ſed etiam aliqui eorum reddebant ei tributum, ut patet in litera.*
5 Creuit ergo. *Hic quarto oſtenditur qualiter ciuitates ſuas muniuit, cum dicitur.*
6 Aedificauit in Iu.do.ad in.tur. *vt ſi hoſtes ciuitatem intrarent, de domibus interfici poſſent, & non ſolum muniuit fortalitiis, ſed etiam bellatoribus viris, ideo dicitur.*
7 Viri quoque bell. & robuſti erant in Ieruſalem. *Non eſt per hoc intelligendum, quod omnes iſti inferius nominati manerent continuè in Ieruſalem cum rege, ſed per vices, et ſucceſſiuè, ſicut dictum eſt 1. li. 26. c. quod per ſingulos mēſes viginti quatuor milia bellatorum erant cum rege in Ieruſalem.*
8 Hi omnes erant ad manum regis. *quia quando occurrebat maior neceſſitas; omnes erant parati venire ad ipſum.*

MORALITER.

†quod ibi ſint milites, i. ſacerdotes, & clerici armis ſacrę ſcripturæ, & orationis deuotæ muniti, quib. aduerſarię poteſtates, & hæretici poſſint fortiter impugnari. *Tertio an. an. regni ſui miſit de principibus, &c.* Sequitur.
† *Docebantque populum.* Per quos ſignificantur prædicatores ad docendum populum diſcurrentes, qui a prædictis pontificibus debent mitti, Ro. 10. *Quomodo prædicabunt niſi mittant.*
4 *Itaque factus eſt pauor Domini.* Nam populi ſubditi uidentes tantam ſolicitudinem prælatorum circa bonum regimen, concipiunt erga Deum, & eius uicarios reuerentiæ timorē.

CAP. XVIII.

A *Ffin. &c. iun.* ⁂ Ioſe. filio ſuo Iorā accepit vxorem filiā Achab, q decē tribub. imperabat, noīe Gotholiā. Cūq. poſt tp̄s ad Samariā prexiſſet, opulenter cū Achab ſuſcepit, & populo qui cum ſequutus fuerat clarā valdè largitatis hoſpitalitatē exhibuit. ⁂GLYCAS. Laudāt lr̄æ ſacrę Ioſaphat, vt qui virtutē exēplo Dauidis vnicè dilexerit, Vnum autem in eo

Rább. 1 Reg. 22. a 1. 3. an. c. 14

CAP. XVIII.

a ¶ Populus Chriſtianus qui religionem ſeruat catholicam.
F†Vit ergo Ioſaphat diues, & †iclytus multum 1
& affinitate cōiūctus eſt Achab. Deſcēditque 2
a poſt duos annos ad eū in Samariā. Ad cuius
aduētū mactauit Achab arietes, & boues plu
rimos, ipſi, & populo q uenerāt cum eo, per-
ſuaſitq. illi, ut aſcēderēt in Ramoth Galaad.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVIII.

FVit ergo Ioſaphat, &c. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioſaphat ſocietas praua. quia amicitia coniunctus fuit ipſi Achab, qui erat peſſimus idololatra, & cum eo iuit ad p̄lium ad eius auxilium, & io primo deſcribitur belli tractatus. Secundo congreſſus, ibi.* Igitur aſcenderunt. *In tractatu vero belli primo reqrit auxiliū ipſius Ioſaphat. Scdo cōſiliū pphetarū, ibi.* Dixitq. Ioſ. ad re. Iſ. *& patet ſn̄ia totius iſtius c. ex dictis 3. Re. ul. exceptis paucis quæ ſequuntur.* 2 Et affinitate coniunctus eſt Achab. *qa Iorā filius Ioſaphat accepit filiā Achab vxorē, uel eius nepte ſcdm alios, ut dicet plenius inf. 21. in ſcda parte dr̄.* Aſcendi

MORALITER.

Finiſo: *Fuit ergo Ioſaphat diues, & inclytus multum, &c.* Contigit autem aliquando, quod Deo permittente, & diabolo procurante, ille † qui

ſ eo reprehenditur, coniugalis, ſcilicet vinculi, & affinitatis A coniunctio cum Achab inſtituta.

Hi ſunt hæreſiarchæ, q perditorũ turbã p errorũ deuia du cũt, & in mortis pcipitiũ mergũt. Ioſaphat affinitate cõiũctus eſt Achab; & deſcendit ad eũ in Samariã ꝯ hoſtes in auxiliũ: & illos ſignificat, q de catholicis ad hæreticorũ amicitiã ſe inclinãt; qui licet a rectæ fidei nõ recedãt tramite, tamẽ errãtiũ ſocietatẽ, atq; cõmunionẽ nõ deuitãt. Cõtra quos dicitur? *Hæreticũ ho. poſt primã, et ſec. cor. deuita.* Vnde Ioſaphat p Iehu videntẽ filiũ Anani, illius. ſ. prophetę qui Aſa increpauerat, arguitur, qui impio prębuerat auxilium, & his qui oderũt dñm, amicitia iũgeret. a *Nunquid non eſt hic proph. etc.* ✻ Ioſeph. Prophetis dicentibus, Syrũ eſſe captiuandũ intelligẽs in eorũ ſermonibus Ioſaphat, quia falſi eſſent pphetæ, requirebat ſi alter quis eſſet Propheta Dei, vt certius đ futuris agnoſcerent. Achab eſſe quidem dixit; ſed indiuiſũ ſibimet hominẽ, eo qđ prædixiſſet a Syrorũ rege eũ moriturũ; quapropter i cuſtodia tũc teneretur.

prauitas cauſa ſit ſtragis. Nam ſi bonum, ac piũ habuiſſet paſtorem, vi ſuperaſſet hoſtes. Deinde oſtẽdit viã aſſequendæ ſalutis, Si Dñs eſt, inquit, eis in Deũ, reuertatur vnuſquiſque ad locum ſuum in pace. Si Dẽo credis, & vultis ex eo ſcire qđ agendum, reuertatur vnuſquiſque ad locum ſuum in pace. D

Dixitque Achab rex Iſrael ad Ioſaphat regem Iuda: veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille reſpondit: Vt ego & tu, ſicut populus tuus, ſic & populus meus, tecumque erimus in bello. Dixit Ioſaphat ad regẽ Iſrael: Conſule, obſecro, †impræſentiarũ ſermonẽ Dñi. Cõgregauit igitur rex Iſrael prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos; In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quieſcere? At illi: Aſcende (inquiunt) & tradet eos Deus in manu regis. Dixitque Ioſaphat: Nunquid a non eſt hic prophetes Dñi, vt ab illo etiã requiramus? Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat: eſt vir vnus a quo poſſumus quærere Dñi voluntatem; ſed ego odi eum; quia non prophetat mihi bonum: ſed malum omni tẽpore Eſt autem Michæas filius †Iemla. Dixitque ei Ioſaphat: Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Iſrael vnum de eunuchis, & dixit ei; voca cito Michæam filium Iemla. Porro rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda, vterque ſedebant in ſolio ſuo veſtiti cultu regio. Sedebant aũt in area iuxta portam Samariæ: omneſq. prophetæ vaticinabantur coram eis. Sedecias vero filius Chanaana fecit ſibi cornua ferrea, & ait; Hæc dicit Dñs: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. Omneſq; prophetæ ſimiliter prophetabant, atque dicebant: Aſcende in Ramoth Galaad, & proſperaberis, & tradet eos dñs in manu regis. Nuntius aũt qui ierat ad võcãdũ Michæã, ait illi: En, verba oĩum prophetarũ vno ore bona annuntiãt regi. Quæſo ergo te, vt & ſermo tuus ab eis non diſſentiat, loquariſque proſpera. Cui reſpondit Michæas: Viuit dñs, quia quodcunque dixerit mihi Deus, hoc loquar. Venit ergo ad regem. Cui rex ait: † Michæa ire debemus in Ra- b moth Galaad ad bellandum an quieſcere? Cui ille reſpondit: Aſcendite. ı Cuncta enim proſpera euenient, & tradẽtur hoſtes in manus veſtras. Dixitq; rex: iterum, atque iterum te adiuro, vt non loquaris mihi, niſi quod verum eſt in nomine Dei. At ille ait: Vidi vniuerſum Iſrael diſperſum in montibus, ſicut oues abſq; paſtore, & dixit Dñs, Non habent iſti dños, reuertatur vnuſquiſq; in domũ ſuã in pace. Et ait rex Iſrael ad Ioſaphat, Nonne dixi tibi, ꝙ non prophetaret mihi iſte quicquã boni, ſed ea quæ c mala ſunt? At ille, idcirco ait: Audite verbum Domini: †Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnem exercitum cœli aſsiſtentem ei, a dextris, & a ſiniſtris. Et dixit Dominus, † Quis decipiet Achab regem Iſrael, vt aſcendat, & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret unus hoc modo, & alter alio, proceſsit ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait,

Vidi Do. &c. ✻ Idem. Hæc eſt quedã proſopopeia, ſeu fictio perſonę, quę docet diuinam permiſſionem Nõ enim verus Dñs, & magiſter veritatis iuſſit, vt deciperet Achab. Greg. Soliũ Dñi Angelicæ poteſtates; qb⁹ Deus altius pręſidẽns inferius cũcta diſponit. Exercitus cœli miniſtrantium Angelorũ multitudo a dextris & a ſiniſtris. E Deus qui ita eſt intra omnia, vt etiã ſit extra omnia, nec dextra, nec ſiniſtra conclu ditur; ſed dextra Dei Angeli boni, ſiniſtra reprobi. Nec enim miniſtrãt Deo ſolummodo boni qui ad iuuãt; ſed & mali qui redire nolentes grauãt. de quibus dicitur: *Contra ſpirituales nequitias in cœleſtibus.* A dextra ergo, & ſiniſtra Angelorum exercitus ſtat, quia volũtas electorum ſpirituum diuinæ voluntati cõcordat,

Li. 2 mor. c. 15 Angelorum.

†3. Reg 22. c

Epheſ. 6. d

†Eſa. 6. a

†3. Reg. 22. d F

b *Aſcend. &c.* ✻ Theod. Quam ob cauſam dixit, vt aſcenderent? Expectauit, vt iureiurando adigeretur, & deinde verum diceret. Nam quoniam Achab exiſtimabat prophetam propter odium prædicere ea quę erãt moleſta, prius dixit ea quę erãt iucũda. Deinde iureiurãdo adactus diuina oſtendit. c *Vi. Do. ſe. in ſol.* ✻ Theodor. Per hęc oſtendit quod illius prauitas

& reproborum ſenſus ſuę malitię ſeruiens, iudicio diſtrictionis eius obtemperat. Vnde ſpiritus fallax in mediũ proſilijt, per quẽ Achab decipiatur exigentibus meritis. Neque enim bonus ſpiritus fallacię vult deſeruire, vt ſpiritus mẽdax eſſe in ore prophetarũ, Sed qa Achab dignus erat tali deceptione dãnari, vt q ſępe volens ceciderat in culpã, nolens caperetur ad

NICOLAVS DE LYRA.

ı Aſcendi. Cunc. c. pro. eue. *Dicit Ra. Sa. quòd loquitur conditionatiue. & eſt ſenſus: Si aſcendatis proſpere, vt dicunt prophetæ veſtri, tradentur hoſtes in manus veſtras: quia conditionalis propoſitio vera eſt aliquando, licet vtraque pars ſit falſa, ſicut iſta: ſi homo volat, habet alas: ſic in propoſito. Aliter etiam expoſui hoc 3. Reg. ſ. ꝙ loquebatur negatiue, vel optatiue, vt ſit ſenſus: vtinam ſic eſſet, ſicut dicunt prophetæ veſtri, quod aduertens Achab per quædam ſigna adiurauit eum, vt non diceret, niſi quod ſciret eſſe verum, & planum.*

ı Mutato-

MORALITER.

† qui bonus erat platus de diuitijs tpalibus, & honoribus in tumeſcit. & ſic cũ potẽtibus, & nobilibus huius ſęculi familiaritates cõtrahit ad exaltãdũ gen⁹ ſuũ p matrimonia, quod figuratũ fuit p Ioſaphat põtificẽ bonũ ſignificãtẽ, vt dictũ eſt c. pręced. q multũ diues factus familiaritatẽ cũ Achab principe malo contraxit, & filiam eius filio ſuo vxorem accepit.

† *Dixitq; Ach. rex ad Io. &c.* Cõtingit. n. frequẽter, ꝙ pp matrimonia pdicta nobiles huius ſeculi petũt a põtificib. ꝯ ſuos aduerſarios auxiliũ; & illi cõcedũt de facultatib. Eccłię, q nõ ſunt ad hoc, ſed ad diuinũ cultũ ordinatę: & ſic incurrũt malũ offenſę diuinę; pp quod infra c. ſeq. dr̃ ipſi Ioſaphat in caſu ſimili; Impio prębes auxilium; & iõ irã Dñi merebaris, &c.

† *Nunquid*

† *Nunquid non eſt hic prophe. Domini: vt ab illo etiam requiramus.* Per iſtũ Ioſaphat q queſiuit cõſilium prophetę Dñi, & tamẽ non fecit, ſed magis contrarium; nam cum Achab ad pręliũ perrexit, ſignificantur illi qui quęrunt conſilium bonorũ, nõ tamen faciunt, in hoc ſimiles Roboam qui queſiuit conſiliũ a ſenibus, ſed datum ab eis cõſilium dereliquit. 3. Reg. 12. c.

† *Eſt autem Michæas filius Iemla.* Per hoc aũt quod Achab iſti pphetę Dñi nõ credidit, & inſuper ipſum incarcerauit, credẽs magis falſis pphetis q̃ ſibi, ſignificantur illi q pdicatores veritatis nõ audiunt, ſed magis ipſos perſequũtur; falſis autẽ adulatoribus, & mẽdacibus credunt, & eis pmia largiuntur, & ſicut Achab mortuus fuit in plio, ſic tales moriuntur morte culpę; & niſi vere pęniteant, morientur morte gehennę.

ı *Reuerſus*

a ⸿ pœnam. Iuſte datur licentia malignis ſpiritibus, vt quos volentes in peccati laqueo ſtrangulant, in peccati pœnam etiã nolentes, trahant. Qui vero vitam reprobam non mutat cum a Propheta aliquid requirit, illa audit Deo diſponente, quæ meretur damnãdus audire. Ecce enim a Dei cultu domus Iſrael ad idolorum ſeruitutẽ receſſerat: & tamen ad prophetas, a quibus decipi conſueuerat, ſæpe veniebat proſpera requirens. Sed quia peruerſa agẽs, proſpera audire non merebatur, vt peccatorum populus in ſuo corde caperetur, quatenus q perfidiam ſequendo deliquerat, ſicut prophetarum blanditijs deciperetur, vt nõ pertimeſceret, qa deliquiſſet, & tãto durius raperet ad pœnam, quãto ſecurius viueret in culpa.

A

† panem afflictionis, & aquam tribulationis, vel anguſtiæ.

B

† curruum, & infra.

Ego decipiam eum. Cui Dominus: In quo, inquit, decipies? At ille reſpondit; Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum
eius. Dixitque Dominus; Decipies, & præualebis. Egredere, & fac ita.
Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritum mendacii in ore omnium
prophetarum tuorum. Et Dominus locutus eſt † de te mala. Acceſsit autem Sedecias filius Chanaana, & percuſsit Michææ maxillam, & ait; Per
quam viam tranſiuit ſpiritus Domini a me, vt loqueretur tibi? Dixitque
Michæas; Tu ipſe videbis in die illo, quando ingreſſus fueris cubiculum
de cubiculo, vt abſcondaris. Præcepit autem rex Iſrael, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas
filium Amelech, & dicetis; Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem,
& date ei † panis modicum, & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace.
Dixitque Michæas: Si reuerſus fueris in pace, non eſt Dominus locutus
a in me Et ait: Audite populi omnes. Igitur aſcenderunt rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. Dixitque rex Iſrael ad Ioſaphat: Muta- 1
bo habitum, & ſic ad pugnandum vadam: tu autem induere veſtibus
tuis. Mutatoque rex Iſrael habitu, venit ad bellum. Rex autem Syriæ 2
præceperat ducibus equitatus ſui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, niſi contra ſolum regem Iſrael. Itaque
cum vidiſſent principes † equitatus Ioſaphat, dixerunt: Rex Iſrael eſt
iſte. Et circundederunt eum dimicantes. At ille clamauit ad Dominum,
& auxiliatus eſt ei, atque auertit eos ab illo. Cum enim vidiſſent duces
equitatus, quòd non eſſet rex Iſrael, reliquerunt eum. Accidit autem,
vt vnus e populo ſagittam † in incertum iaceret, & percuteret regem Iſrael inter † ceruicem, & ſcapulas: At ille aurigæ ſuo ait; Conuerte ma- 3
num tuam, & educ me de acie, quia vulneratus ſum. Et finita eſt pugna
in die illo. Porro rex Iſrael ſtabat in curru ſuo contra Syros vſque ad ve- 4
ſperam, & mortuus eſt occidente Sole.

a *Igitur aſcenderũt rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda in Ramoth Galaad, &c.*

⁜ Theodoretus. Cum Achab ſimul abijt Ioſaphat, ſua pietate faciens indigna. Nam cum quæ ſiuiſſet prophetam, & quid eſſet agẽdum didiciſſet, pietati prætulit amicitiam. Cæterum, propter aliam eius virtutem, curæ fuit diuinæ prouidentiæ.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Mu. hab. *In Heb. habetur:* Muteris, & veni ad bellum. *& ſic dirigitur verbum ad Ioſ phat, & eſt ſenſus; Amoue veſtes tuas communes, & accipe arma bellica cum ſignis regalibus.*

2 Mu. rex Iſ. ha. *Quia intrando bellum non accepit inſignia regalia, cuius cauſa dicta fuit. 3. Regum vlti.*

3 Conuerte. &c. de acie. *Non dicit de bello totaliter, qa ſequitur.*

4 Por. rex Iſ. &c. *Sed dicit de acie: quia de prima acie in qua erat, iuſſit ſe reduci ad aliam, in qua non tantum impugnaretur; & ſic poſſet magis diſſimulare vulnerationem ſuam, ne populus ſuus fugeret de prælio.*

CAP.

CAP. XIX.

a R*euerſus eſt Ioſaphat.*

Quæſt. in 2. Paralip.

C

⁜ Theodor. Reuertenti Ioſaphat ab illo conflictu, occurrit Iehu propheta, d. Peccatori tu fers auxilium, & cum eo inis amicitiã, qui odio habetur a Domino, propterea facta eſt in te ira Domini, niſi q in te inuenta ſunt bona, &c. Hinc diſcimus, quod minuũt peccatorũ pœnas, quæ prius fuerunt recte facta. Iuſtus enim iudex, & hæc, & illa expendens, ſic fert ſentẽtiã. Oportet ergo nos cũ hæc didicerimus, fugere amicitiã, & cognationẽ eorũ q Deo sũt inuiſi. Scriptor aũt relicta vituperatione, aſcẽdit ad laudis catalogũ, & docet, q cũ rex

† ira quidem Domini erat ſuper te.

CAP. XIX.

a REuerſus eſt autem Ioſaphat rex Iuda pacifice in domum 1
ſuam in Ieruſalem. Cui occurrit Iehu filius Hanani uidens, & ait ad eum. Impio præbes auxilium, & 2
qui oderunt Dominum, amicitia iungeris; & idcir- 3
co † iram quidem Domini merebaris; ſed bo- 4
na opera inuenta ſunt in te, eo quod abſtuleris lu- 5

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIX.

Diuiſio.

REuer. eſt autem. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioſaphat correctio prompta. Vbi primo deſcribitur prophetæ reprehenſio. ſecundo ipſius Ioſaphat emendatio in ſe, & in populo ſibi ſubiecto, ibi.* Habitauit ergo. *Circa primum dicitur.*

1 Re. eſt autem Io. rex Iu. *De prælio prædicto pacifice, licet enim fuerit in periculo mortis, vt prædictum eſt, tamen reuerſus fuit ſine vulnere Deo ipſum protegente.*

2 Impio præ. au. *Id eſt, præbuiſti contra voluntatem Domini.*

3 Et id. iram qui. do. me. *De rigore iuſtitiæ; ſed propter alia opera tua bona pepercit tibi ex dulcore ſuæ miſericordiæ.*

Ha.

MORALITER.

1 *Reuerſus eſt au. Io. rex Iuda.* Sequitur.

2 *Cui occurrit Iehu fili. Hanani videns.* Per iſtum Iehu ſignificatur prædicator veritatis, qui debet eſſe videns, id eſt, præ alijs quæ pertinent ad ſalutem cognoſcens.

3 *Et ait ad eum: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia.* Ex hoc datur exemplum prædicatoribus, vt propter magnitudinem perſonarum non dimittant arguere peccata, maxime publica, ſicut fuit in propoſito.

Rurſum-

rex accepiſſet reprehenſionem, ſtuduit pijs laboribus delere maculam cognationis.

❊ Chryſoſto. Vides quia nec dare oportet auxilium inimicis Dei, nec ab eis accipere? Quod nec accipere oportet, docet nos hiſtoria de Aſa. Quoniam verò nec dare, inſtruit nos hæc ſcriptura de Ioſaphat. Qui enim petit auxilium ab inimicis Dei, de auxilio eius deſperat, vtiliores ſibi exiſtimans inimicos Dei quã Deũ. Qui autem dat auxilium inimicis Dei, aduerſatur Deo. Deo enim volente conterere inimicum ſuum, ipſe eũ defendere tentat.

❊ Clement. Rom. Pœnitentes recipite: Catechumenos baptizate: hęreticos ex fidelibus eijcite: præcipiteque fidelibus, vt ab eorum conſuetudine omnibus modis abſtineant. Nam Ioſaphat Deus exprobrat amicitiam ſocietatemque cum Achabo & Oſia, &c. D

a *Nec perſonarum acceptio, &c.* ❊ Ambroſius. Perſonarum quidem Deus acceptor non eſt, quia nouit omnia: nos autem omnibus quidem debemus miſericordiã: ſed quia plerique fraude eam quærunt & fingunt ærumnam, ideo vbi cauſa manifeſtatur, perſona cognoſcitur, tempus vrget, largius ſe debet profundere miſericordia. L. 1. off. c. 10.

cos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum vt requireres dominum
Deum patrum tuorum. Habitauit ergo Ioſaphat in Ieruſalem. Rurſum- 1
que egreſſus eſt ad populum de Berſabee vſque ad montem Ephraim, & 2 3
reuocauit eos ad dominum Deum patrum ſuorum. Conſtituitque iudices 4
terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis per ſingula loca. Et præcipiens 5
iudicibus: Videte (inquit) quid faciatis. Non enim † hominis exerce- 6 7
tis iudicium, ſed domini: & quodcunque iudicaueritis, in vos redunda- 8
bit. ſit timor domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite. † Non 9
a eſt enim apud dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum ac- 10
ceptio, nec cupido munerum. In Ieruſalem quoque conſtituit Ioſaphat 11
Leuitas, & ſacerdotes, & principes familiarum ex Iſrael, vt iudicium, &
cauſam domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitque eis, dicens:
c ſic agetis in timore domini fideliter, & corde perfecto. Omnem cauſam
quæ venerit ad vos fratrum veſtrorum qui habitant in vrbibus ſuis, in-
ter cognationem & cognationem, vbicunque quæſtio eſt de lege, de mã- 12
dato, de † cęremonijs, de † iuſtificationibus, oſtendite eis: vt non pec- 13
cent in dominum, & ne veniat ira Dei ſuper vos & ſuper fratres veſtros. 14 15
ſic ergo agentes non peccabitis: Amarias autem ſacerdos & pontifex ve-
ſter, in his quæ ad dominum pertinent, præſidebit. Porrò Zabadias
filius Iſmahel, qui eſt dux in domo Iuda, ſuper ea opera erit, quæ ad re- 16
gis officium pertinent. Habetiſque magiſtros Leuitas coram vobis.
Confortamini & agite diligenter, & erit dominus † vobiſcum in bonis.

† hominii iudicabitis, ſed domino.

E

† Rom. 2. b. Ephe. 6. b. Act. 10. c.

b *Omnem cauſam quę venerit ad vos fratrum veſtrorum qui habitant in vrbibus ſuis, inter cognationem, & cognationem, vbicunque. &c.*

❊ Auguſtinus. Remota iuſtitia, quid ſunt regna, niſi magna latrocinia? quia & ipſa latrocinia quid ſunt niſi parua regna. L. 4. ciu. c. 3.

† ſtatutis

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ha. er. Io. &c. *Hic conſequenter ponitur ipſius Ioſaphat emendatio in ſe & populo ſuo, & primo in cultu diuino, cum dicitur.*
2 Rurſumque egreſſus eſt ad populum. *ſcilicet per ſacerdotes & Leuitas, ſicut ante fecerat.*
3 De Ber. vſque, &c. *i. a principio regni ſui vſque ad finem: quia Berſabee eſt in principio regni eius verſus auſtrum, & mons* Ephraim *in oppoſito verſus aquilonem, accipiendo regnum eius prout includit ciuitates aliquas, quas pater eius ceperat de regno decem tribuum in monte Ephraim.*
4 Conſtituitq; Iu. *Hic ſecundo deſcribitur ipſius Ioſaphat & populi melioratio in regimine populi, & primo in communibus caſibus. ſecundò in arduis, in quibus erat recurſus in Ieruſalem, ibi:* In Ieruſalẽ quoque. *Circa primum dicitur:* Conſtituitq; Iu. &c. *vt non oporteret populum diſcurrere de loco ad locum ad habendum iudicium in cauſis communibus.*
5 Et præcipiens Iu. *ab eo inſtitutis.*
6 Videte, inquit, quid fa. *ne præcipitanter, ſed cum magna deliberatione ſententiam feratis, cuius cauſa ſubditur.*
7 Non enim ho. exer. iudi. ſ. do. *vnde iudices qui tenent locũ Dei in terris, vocantur dii participatiuè, vt habetur* Exo. 22. *b. Dominus domus applicabitur ad Deos. i. ad iudices.*

8 Et quod-

8 Et quodcunque iudi. in vos redundabit. *i. in bonum veſtrum ſi bene iudicaueritis, & in malum ſi malè.*
9 Non eſt enim apud do. Deum no. *cui debetis conformari in iudicando, vt patet ex dictis.*
10 Iniquitas nec perſonarum ac. &c. *Illa enim tria ex parte iudicis faciunt peruerti iudicium.*
11 In Ieruſalem quoque. *Hic ordinatur regimen populi in arduis cauſis, quæ non poterant bene præſcindi abſque recurſu in Ieruſalem, ſecundum quod præcipitur Deut. 17. b. vbi dicitur:* Si difficilè & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris. *Sequitur:* Surge & aſcende ad locum, quem elegerit dominus, &c. *ideo Ioſaphat ibi conſtituit iudices ad talia difficilia determinandum. Ideo ſubditur.* Omnem cauſam quæ vene. ad vos fratrum veſtrorum ꝙ habi. in vrbibus ſuis in. *Sequitur.*
12 Vbicunque quæſtio eſt de lege. *quantum ad decem decalogi præcepta.*
13 De mandato. *quantum ad cætera moralia ex præceptis decalogi, quaſi quędam concluſiones elicitæ.*
14 De cęremonijs. *quantum ad cęremonialia.*
15 De iuſtifi. *i. de iudicialibus per quæ iuſtitia eſt inter homines cõſeruanda.*
16 Super ea opera erit quæ ad regis officium pertinent. *vt ſi aliqui rebelles inueniantur per eum pœna debita plectantur.*

CAP.

MORALITER.

❊ 2 *Rurſumq; egreſſus eſt ad populum de Berſabee vſq; ad montem, &c.* Per hoc autem, ꝙ Ioſaphat rex audita reprehenſione ꝓphetæ, iuit ad monendum populum ſuum, vt quæreret dominum Deum patrum ſuorum: vt per hoc placaret dominum, ſicut eum offenderat impio præbendo auxilium, dat exemplum principibus & prælatis, vt non condemnent verba prædicatoris, ſed magis ſtudeant dominum placare per bonum ſuorum regimen ſubditorum.

Conſti-

4 *Conſtituitque, &c.* Principes enim & prælati non poſſunt eſſe in omni loco ſuo regimini commiſſo, propter quod ſolicti debent eſſe, vt in omnibus locis notabilibus ſint bonæ ꝑſonæ, quæ ſuam abſentiam poſſint ſupplere.
11 *In Ie. quo. con.* Ideſt ſapientes in lege conſtituit in metropoli ciuitate, qui poſſent dubia iudicũ inferiorũ ad eos relata determinare, ſicut præcipitur Deut. 17. Et ſimiliter principes & prælati ſoliciti debent eſſe: vt in locis ſuis principalib. habeant homines ſapientes & bonos, qui in caſibus maioribus qui reſeruantur ad eos veritatem valeant declarare.

MO-

CAP. XX.

A a Poſt hæc, & cæt. Am.

Quæſti. in hunc locum.

✣ Hieronym. Ammonitas Idumæos intelligit, quia ob reuerentiam fraterni nominis nolebant in priſtino habitu arma mouere contra Iſrael, ſed transfigurabant ſe in habitum Ammonitarũ. Idumæos ſignificat, ſed ſcriptor hiſtoriæ maluit qđ gerebatur aſſociatorum notare vocabulo, quam impietatem impudentium publicè diuulgare.

† quærendum & infra.

B b De his locis. Il la loca ſignificat, q̃ vltra mare Salinarũ ſũt, quod alias ſtagnum Aſphalti vel mare mortuum nominatur.

Rabbanus.

CAPVT XX.

Poſt hæc congregati ſunt filij Moab,& filij Ammõ, 1
& cum eis de †Ammonitis,ad Ioſaphat, vt pugna
rent contra eum. Veneruntq́; nuntij & indicaue- 2
runt Ioſaphat, dicentes: Venit contra te multitu-
b do magna,de his locis quæ trans mare ſunt, & de 3
a ¶ Palma interpretatur.
Syria: & ecce conſiſtunt in Aſaſon thamar, quæ
c eſt Engaddi. Ioſaphat autem timore perterritus 4
totum ſe contulit ad rogandum dominum, & prædicauit ieiunium vni- 5
uerſo Iuda. Congregatus; eſt Iudas ad deprecandum dominum. Sed & 6
omnes de vrbibus ſuis venerunt ad obſecrandum eum. Cumque ſte- 7
a ¶ Ipſum templum quod Ioſaphat ab idololatriæ immunditijs purgauit & innouauit, & quod filij Iſrael peccando vetus fecerant pœnitendo innouauit.
tiſſet Ioſaphat in medio cœtu Iudæ & Ieruſalem, in domo domini an-
d te atrium nouum, ait: Domine Deus patrum noſtrorum, tu es Deus in 8
cœlo, & dominaris cunctis regnis gentium. In manu tua eſt fortitudo 9 10
& potentia, nec quiſquam tibi poteſt reſiſtere. Nonne tu Deus noſter
interfeciſti omnes habitatores terræ huius, coram populo tuo Iſrael,&
e dediſti eam ſemini Abraham amici tui in ſempiternum? Habitaue- 11
runtque in ea,& extruxerunt in illa ſanctuarium nomini tuo, dicentes:
ſi irruerint ſuper nos mala, gladius iudicij, peſtilentia, & fames, ſtabi-
mus coram domo hac in conſpectu tuo, in qua inuocatum eſt nomen
tuum,& clamabimus ad te in tribulationibus noſtris, & exaudies nos, 12
ſaluoſque facies. Nunc igitur ecce filij Ammon, & Moab, & mons 31
Seir, per quos non conceſſiſti filiis Iſrael vt tranſiret, quando egre- 14

mon nuncupat vineas Engaddi.

D d Domine Deus patrum, &c. ✣ Chryſoſto. maiora arma ſunt oratio. Propterea opus eſt nobis oratione: maximè autem matutina & nocturna.

✣ Idem. Sicut nec miles ſine armis eſt aliquid, nec arma ſine milite: ſic nec oratio ſine ieiunio, nec ieiunium ſine oratione. Hæc autem duo iunxit Ioſaphat, ideo finem conſequutus eſt optatum.

E e Dediſti eam ſemini Abra. &c. ✣ Theodoret. In memoriam reuocauit parentem, vt propter factam illi promiſſionem aſſequeretur auxilium. Dixit autem & quemadmodum templum fuit ædificatum.

C c *Engaddi.* Vocatur vſq; hodie vicus pergrandis Iudæorum iuxta mare mortuum vnde opobalſamum venit: quas Salomon

Omnis

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XX.

Diuiſio.

✣ Poſt hæc con. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioſaphat mirabilis victoria, cuius primo deſcribitur proceſſus. ſecundo ſequens effectus, ibi:* Irruit autem pauor Domini. *tertiò ponitur Ioſaphat defectus, ibi:* Poſt hoc iniit. *Circa primum aduentus aduerſantium nuntiatur. ſecundò Ioſaphat dominum deprecatur ibi:* Ioſaphat autem. *tertiò propheta eum conſolatur, ibi:* Erat autem Iazihel. *Circa primum dicitur.*

1 Poſt hæc ꝯgrega. ſunt fi. Mo. & fi. Am. & cum eis de Am. *In Heb. habetur:* Et cum eis de Ammonitis. *Habet autem tranſlatio noſtra loco huius, de Idumæis: quia ſecundum veritatem fuerũt Idumæi, vt patebit infra. nominantur tamen in Heb, Ammonitæ: quia acceperunt ſigna Ammonitarum, & coniunxerunt ſe exercitui eorum, quaſi eſſent de eodem populo.*

2 Vener. nuntij. *annuntiantes Ioſaphat aduentum iſtorum contra eum.*

3 De his lo. qui trans ma. ſunt. *ſ. trans mare mortuum.*

4 Ioſa. au, *Hic conſequenter Ioſaphat dominum deprecatur pro diuino auxilio impetrando. & ad hoc ſe & populum diſponit, cum dicitur.*

5 Et prædi. ie. vni. Iu. *quia afflictio & humiliatio faciunt orationẽ exaudibilem.*

6 Congre. eſt Iu. *vt quantò oratio eſſet communior, tanto exaudibilior.*

7 Cumque ſte. Io. in me. *ad animandum alios ad orandum.*

8 Ante atri. no. *in atrio enim illo reges Iuda fecerant aliqua abominabilia, a quibus ipſe illud purgauit, & ſic dicitur atrium renouatum.*

9. Domine de pa. *Hic conſequenter Ioſaphat format orationem ſuã in qua etiam allegat quinque ad exauditionem deprecationis ſuæ. Primum eſt de omnipotentia cum dicitur.*

10 Tu es, &c. *ideo libera nos, quia potes ſolo nutu. Secundum eſt maieſtatis diuinæ decentia. Decet enim regiam maieſtatem defendere vaſſallo ſuo terram quam ſibi dedit, Deus autem terram promiſſionis dedit filiis Iſrael, ergo & c. & hæc ratio tãgitur, cum dicitur:* Non. tu, &c. *Tertium eſt promiſſi diuini efficacia, cum enim ædificato templo Salomon rogauit dominum: vt ſi populus afflictus ibi oraret dominum, quod ipſe exaudiret in cœlo. Et reſpondit dominus Salomoni, ꝙ ſic faceret, cuius promiſſio debet eſſe efficax, quia ſcibitur Pro. 25. b.* Nubes & vẽtus & pluuiæ non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa nõ cõplens. *& hæc ratio tangitur ibi.*

11 Ha. in ç. & ex il. ſan. no. tuo di. *ſ. per Salomonem.* Si irru. &c. *Sequitur.*

12 Exau. nos. *& ſupplẽda eſt reſponſio domini: quia reſpondit Salomini ſe exaudire, vt habetur ſupra 7. c. Quartum eſt aduerſariorum iniuſtitia, quibus non nocuerunt filii Iſrael, nec terram eorum acceperũt: quando egreſſi fuerunt de Aegypto, vt habetur Deut. 1. & ideo iniuſtè volebant auferre filiis Iſrael terram a Deo ſibi conceſſam, & hæc ratio tangitur ibi.*

13 Nunc igi. ec. fi. Am. & Mo. & mons Seir. *i. habitatores montis Seir, qui dicuntur Idumæi, ex quo patet quod prædictum eſt in principio cap. ſ. ꝙ per Ammonitas intelliguntur Idumæi.*

14 Per quos non con. &c. *vt habetur Deut. 1.*

8 Ante

✣ Ergo

MORALITER.

✣ 1 *Poſt hæc congre. & c. vt pu. con. eum.* Secundum ꝙ ſcribitur, 2. Tim. 3. c. *Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patientur.* Et ideo poſtquam Ioſaphat ad verbum prophetæ ſe correxerat, & populũ ſuum ad dñi ſeruitutem reuocare ſtuduerat, & ad faciendum iuſtitiam bonos homines inſtituerat: dñs permiſit malos homines & in magna multitudine ꝯ eum inſurgere ad probationem & declarationem ſuæ patientiæ, & vt per hoc ſecundum ſenſum moralem detur exẽplum iuſtis hominibus, ne diffidant de amore diuino, & eius adiutorio ſi patiuntur perſecutionem ab iniuſtis: vnde dicit dominus Apoc. 3. d. *Ego quos amo, arguo, & caſtigo.* Secundum vero ſenſum allegoricum per Ioſaphat qui iudicium Dei interpretatur, Dei filius ſignificatur, ſecundum quod dicitur Io. 5. d. *Pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio.* Contra ipſum autem inſurrexerunt in Ieruſalem Phariſæi & Saducæi, & etiam Romani, ſci. Pilatus & milites eius. Sed ſicut Ioſaphat fuit confortatus per prophetam dicentem.

✣ Noli.

A
diebantur de Ægypto, ſed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt
illos. Econtrario agunt, & nituntur eiicere nos de poſſeſſione quam
tradidiſti nobis Deus noſter, ergo non iudicabis eos? In nobis quidem 1
non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ 2
irruit ſuper nos. Sed cum ignoremus, quid agere debeamus: † hoc ſo-
a lum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Omnis vero 3
Iuda ſtabat coram domino, cum paruulis, & vxoribus, & liberis ſuis.
Erat autem Iahaziel filius Zachariæ, filij Banaiæ, filij Iehiel, filij Matha 4
niæ, Leuites de filijs Aſaph ſuper quem factus eſt ſpiritus domini in me
dio turbæ, & ait; Attendite omnis Iuda, & qui habitatis in Ieruſalem,
& tu rex Ioſaphat. Hæc dicit dominus vobis: Nolite timere, nec pa- 5
ueatis hanc multitudinem. Non eſt enim veſtra pugna ſed Dei. Cras 6 7
B
b deſcendetis contra eos. Aſcenſuri enim ſũt per cliuum nomine Sis, & in
uenietis illos in ſummitate torrentis, qui eſt contra ſolitudinem Ieruel.
Non enim † eritis vos qui dimicabitis, ſed tantummodo confidenter
ſtate, & videbitis † auxilium domini ſuper vos. O Iuda & Ieruſalem
nolite timere, nec paueatis: Cras egredimini contra eos, & dominus
erit vobiſcum. Ioſaphat ergo, & Iuda, & omnes habitatores Ieruſa-
lem ceciderunt proni in terram coram domino, & adorauerunt eum. 8
Porrò Leuitæ de filijs Caath, & de filijs Core, laudabant dominum
Deum Iſrael voce magna in excelſum. Cumque mane ſurrexiſſent, e-
greſſi ſunt per deſertum Thecua. Profectiſque eis ſtans Ioſaphat in me- 9
dio eorum, dixit: Audite me viri Iuda, & omnes habitatores Ieruſa-
lem: Credite in domino Deo veſtro, & † ſecuri eritis: Credite prophe 10
tis eius, & cuncta euenient proſpera. Deditque conſilium populo, & 11
ſtatuit cantores domini, vt laudarent eum † in turmis ſuis, & antecede- 12
rent exercitum, ac voc, conſona dicerent: Confitemini quoniam bo-
nus, quoniam in æternum miſericordia eius. Cumque † cœpiſſent lau- 13
c des canere, vertit dominus inſidias eorum in ſemetipſos, filiorum ſcili- 14
cet Ammon, & Moab, montis Seir, qui egreſi fuerant: vt pugnarent
contra Iudam, & † percuſſi ſunt. Nanque filij Amon, & Moab con- 15
ſurrexerunt aduerſum habitatores montis ſeis, vt interficerent & de-
lerent eos. Cumque † hoc opere perpetraſſent etiam in ſemetipſos
verſi mutuis concidere vulneribus. Porro Iuda cum veniſſet ad ſpe- 16
derunt, ita vt ex tanta militia nullus penitus euaſerit.

† oculos noſtros ad te dirigimus.
† ſalutem.
† roboramini.
† in decore ſanctuarij. L.9.an.c.

a *Omnis vero Iuda, & cæt.* ⁂ Idem. Hæc cum dicerentur, tota ſtabat multitudo, cũ clamore Deo ſupplicicans. Mulieres autẽ cum eiulatu etiam ploratum afferebãt. Deus autem miſericors vſus adminiſtro Iozoel leuita, ſoluit metum, bonorũ promiſſiõe.
b *Aſcenſuri, & c. no. Sis.* qui & Ieruel ſecundum Heb. Dicunt enim, q̃d Sis, ideſt lebes vel olla, ideo dictus ſit, quod plurima ibi multitudo hoſtium cæſa eſt: & ideo Ieruel. i. timor domini: quia de manifeſto auxilio Dei quod contulit ſperantibus in ſe, incuſſus eſt alienigenis pauor vndique.
Myſticè. Moabitæ, Ammonitæ, & Idumæi, paganos, Iudæos, & hæreticos ſignificant, qui gratis bellum excitant fidelibus, & religionem Chriſtianam auferre contendunt. Sed Ioſaphat.i. Chriſti populus nõ armis corporalibus, ſed ſpiritualibus eos aggreditur, intima cordis
D
cordis deuotione ſupernũ quærens auxilium.
c *Cumque cœpiſſent lau. canere, vertit dominus inſidias eorum, & c.* ⁂ Idem. Qui diſſipat conſilia gentium, & populorum irritas facit cogitationes, & principum, abrogat conſilia, hoſtes inter ſe inuicem concitauit. Et primi quidem Ammonitę & Moabitæ conſumpſerunt Idumæos. Deinde inter ſe congredientes ſe inuicem confecerunt. Rex autem cum ſubiectis aſpiciebat ſtragem hoſtium, & cæt.
E
Admirabilis autem & quæ prę ter opinionem parta fuerat victoria, terruit omnes finitimos regni.
⁂ Ioſephus. Deus maximũ terrorem & tumultum ſuper Ammonitas immiſit, & credentes inter ſe hoſtes ſuos, mutuis ſe vulneribus occiderunt, ita vt ex tanta militia nullus penitus euaſerit.
F

Ve-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ergo non iudi.eos. *tu qui es iuſtus iudex.q.d. imò iudicabis eorum iniuſtiam puniendo. Quintum eſt propria impotentia, cum dicit.*
2 In nobis quidem, &c. *q.d. non habemus confidentiam niſi in te.*
3 Omnis vero, &c. cum par. *vt magis impetraretur diuina clementia.*
4 Erat autem Iahaziel. *Hic conſequenter deſcribitur prophetica cõſolatio: in qua primo deſcribitur victoriæ denuntiatio. ſecundo eiuſdem exhibitio, ibi:* Cumque cœpiſſent lau. *tertiò prædæ collectio, ibi:* Venit ergo Ioſaphat. *Circa primum ponitur nomen & genus prophetæ:* Erat au. Ia. &c. *& ad hoc denotãdũ autoritatẽ ſuæ prophetię.*
5 Hæc di.do.vo. *per me loquens.*
6 Noli ti. &c. *cuius cauſa ſubditur:* Non eſt ve.pu.ſ.de. *quia expugnabit pro vobis inimicos veſtros, ſicut patebit infra per effectum, conſequenter denuntiat eis procedendi modum.*
7 Cras deſcen. contra eos. aſcenſuri enim ſunt per cliuum. *Et patet litera vſque ibi.*

8 Ceci.

8 Ceci. proni co.do. *ad regratiandum ei de tanto beneficio ſibi promiſſo.*
9 Stans Ioſa. in medio. *vt melius audiretur.*
10 Credi. in do. Deo ve. *Timebant enim, ne aliqui puſillanimes effecti verbis prophetæ diſcrederent, & ſic fugerent.*
11 De.con.po. *quia non debebat omittere ea quæ eſſent agenda. Ideo ſequitur.*
12 Et ſta.can.do. *ſicut conſuetum erat in bellis filiorum Iſrael fieri.*
13 Cumq; cœ. *Hic conſequenter deſcribitur victoriæ promiſſæ exhibitio, & hoc virtute diuina, cum dicitur.*
14 Ver.do.inſi.eo.in ſe. *i. aduerſarios Iudæorum, qui inſidiabantur vitæ & terræ ipſorum.*
15 Nanq; fi. Ammon & Mo.con.ad ha.mon.Se. *quia dominus poſuit in eis ſpiritum vertiginis, & diſſenſionis.*
16 Porro Iu. &c. *Sequitur:* Vidit procul omnem latè regionem plenam cadaueribus. *& ſic vidit victoriam ſibi promiſſam iam in effectu datam.*

⁂ Venit

MORALITER.

⁂ 6 *Noli time. nec paue. hanc multi. non eſt enim pugna veſtra, ſed Dei.* Sic Chriſtus poſitus in agonia, fuit per angelum confortatus, vt habetur Lucæ 22.
14 *Vertit do. in ſi. eo. in ſe. ſi. & c.* Sicut.n. filij Ammon & Moab inſurrexerunt aduerſus habitatores mõtis Seir, & ipſi poſtea contra

contra ſemetipſos inſurgentes ſeinuicem deſtruxerunt, ſic Phariſæi & Saducæi inſurrexerunt contra Pilatum ipſum accuſantes imperatori Romano, qui miſit ipſum in exilium: & iterum Phariſæi & Saducæi propter ſuas iniquitates & cõtentiones intrinſecas rebellauerunt Romanis, ex qua rebellione ſecuta fuit deſtructio populi ac ciuitatis, vt dicit Ioſephus libro de Iudaico bello.

a *Ve.ergo, &c.* A Sancti doctores cum turba fidelium colligunt de ſpolijs hoſtium, quicquid de Phyſica, Ethica, & Logica legendo, & ſcribendo, & docendo vtiliter crediderunt, per ſanctę trinitatis fidem in vſum totius eccleſiæ conuertunt, vt quòd illi inutiliter & inutiliter poſſidebant, fideles vtiliter poſſidentes animarum ad ſalutem poſſideant. B

b *Vallis bened.* Humilitas, eccleſiæ, vbi dignè Deo laudes redduntur. Qui autē quatuor euangeliorum inſtructus dogmate per baptiſmi fidē ad vnitatē eccleſiæ peruenit, ibi ritè laudās dignè Deo conuerſans, viſionem perpetuæ pacis cum laude, & lętitia ſempiterna introibit. C

c *Poſt hæc iniit, &c.* ✠ Ambr. Quia impio ſe coniunxit, ideo miſſus eſt ad eum propheta, qui diceret ei: Deſtruxit Dñs opus tuū, &c. D Quo ſignificatur quòd, præuaricantium mādatum Dei opera ad conſummationem gratiæ peruenire non poſſint. Ad Salomonem autem, vtpote ſapientem, & pacificum virū, naues de Tharſis cū auro, & argēto, ſine vlla offenſione veniebāt, & eo ipſe mittebat. Habebat enim cum rege Hirā ſacræ negociationis ſpiritale commercium, & mutuæ gratiæ concertantis affectum. Dictum eſt, quòd ſocietas, & amicitia Ioſaphat regis Iuda cū regib. Samariæ illos ſignificat, qui de eccleſia ad hæreticorū ſocietatem trāſeunt, ſed hæc ſocietas abominabilis ē Deo. Ideo naues eorū conuertuntur, quia dñs percutit opera eorum, quia quicquid in præſentis vitæ nauigio cū hęreticorum factione, & conſilio agitur, coram oculis Dei diſplicere probatur. vnde: *Qui non eſt mecum, contra me eſt.* E

Marginal notes: † & per tres dies ſpolia abſtulerūt, quia multa erant. — † quod placitum erat. — Rabbanus. — †Lxx. diſſipauit. — In pſal. 47.

culam, quæ reſpicit ſolitudinem, vidit procul omnem latè regionem
plenam cadaueribus, nec ſupereſſe quēquam qui necem potuiſſet eua-
a dere. Venit ergo Ioſaphat & oīs populus cum eo ad detrahēda ſpolia 1
mortuorū. Inuenerūtq; inter cadauera variā ſupellectilē. Veſtes quo-
que, & vaſa pretioſiſſima, & diripuerunt, ita vt omnia portare non poſ-
ſent, nec per † tres dies ſpolia auferre præ magnitudine prædæ. Die au- 2
tē quarto congregati ſunt in valle benedictionis. Etenim quoniam ibi
b benedixerant dño, vocauerunt locū illum, vallis benedictionis vſque
in pñtem diem. Reuerſusq; eſt omnis vir Iuda, & habitatores Ieruſalē,
& Ioſaphat ante eos in Ieruſalem cum lætitia magna, eo quòd dediſſet
eis dñs gaudium de inimicis ſuis. Ingreſſiq; ſunt in Ieruſalem cum pſal-
terijs, & citharis, & tubis in domum dñi. Irruit autē pauor domini ſu- 3
per vniuerſa regna terrarum; cum audiſſent, quòd pugnaſſet dominus cō-
tra inimicos Iſrael, Quieuitq; regnum Ioſaphat, & prębuit ei dominus
pacē per circūitū: Regnauit igitur Ioſaphat ſuper Iudā, & erat trigin-
taquinque annorum, cum regnare cœpiſſet. Viginti autem & quinque
annis regnauit in Ieruſalē, & nomen matris eius Azuba filia Selahi. Et 4
ambulauit in via patris ſui Aſa, nec declinauit ab ea faciens † quæ † pla-
cita erant coram domino: veruntamen excelſa non † abſtulit, & adhuc 5
populus nō direxerat cor ſuū ad Deū pr̄um ſuorum. Reliqua aūt geſto-
rum Ioſaphat priorum & nouiſſimorū ſcripta ſunt in verbis Iehu filij
c Hanani, quæ digeſſit in libro regum Iſrael. Poſt hæc iniit amicitias Io- 6
ſaphat rex Iuda cum Ochozia rege Iſrael, cuius opa fuerūt impijſſima,
& particeps fuit vt facerēt naues, quæ irēt in Tharſis, feceruntq; claſ-
ſem in Aſiongaber. Prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Mare-
ſa ad Ioſaphat, dicens: Quia habuiſti fœdus cum Ochozia, † percuſſit
dominus opera tua. Cōtritæq; ſunt naues, nec potuerūt ire in Tharſis. 7

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Venit ergo. *Hic conſequenter deſcribitur prædæ collectio, & patet litera vſque ibi:*

2 Die au. quar. *vbi ponitur gratiarum actio, primo extra Hieruſalem, cum dicitur:* Congregati ſunt in valle benedictionis. *Secundo in Hieruſalem in templo domini, cum dicitur:* Reuerſusq; eſt omnis vir Iuda, &c. *& patet litera.*

3 Irru. au. *Poſtquā deſcriptus eſt victoriæ proceſſus, hic conſequenter deſcribitur ſequens effectus, quia per iſtam victoriam a Deo datam populi, qui erant in circuitu regni Ioſaphat, fuerunt territi, ita quod non audebant regnum Ioſaphat infeſtare. Sequitur.*

4 Et ambul. in via. &c. nec decli. ab ea. *ſ. quādiu Aſa fecit bonum, ſed in malo non fuit ſecutus ipſū, ſcilicet in hoc, quòd miſit aurū et argentū domus dñi regi Syriæ diffidens de diuino auxilio, vt habetur 3. Reg. 15. & in hoc quod prophetam ipſum argentem poni iuſſit in neruo, vt habetur, ſuprà 16.*

5 Veruntamen excel. non ab. *Contrarium videtur. ſuprà 17.* Cumq; ſumpſiſſet cor eius, audaciam propter vias domini, etiā excelſa & lucos de Iuda abſtulit. *Dicendum quòd ibi loquitur ſcriptura de excelſis, in quib. immolabatur idolis: hoc aūt de excelſis in quibus Deo immolabatur, quod a plurib. regibus fuit permiſſum ad maius malum euitandum, ſicut dictum fuit ſuprà 14. c. in principio.*

6 Poſt hæc iniit. *Hic vltimo Ioſaphat de mala ſocietate punitur. Primo per reprehenſionem prophetæ, quæ fuit quædā punitio inquantum Ioſaphat accepit eam patienter. Secundo per damnum temporale, vnde ſubditur.*

7 Contritæq; ſunt na. *propter amicitiam ipſius Ioſaphat contractam cum Ochozia, qui erat peſſimus idololatra, & hanc punitionem Ioſaphat patienter acceptauit, & ſic in præſenti punitus fuit, ne puniretur grauius in futuro.*

CAP.

CAP. XXI.

a *Dominus autem.* ✠ Ioſephus. Vixit quidem annos numero ſexaginta, imperauit autem quinque & viginti magnificamq; meruit Ieroſolymis habere ſepulturam. Reliquit autem

Marginal note: Lib. 9. ant. c. 4.

CAP. XXI.

a Dormiuit autem Ioſaphat cum patribus ſuis, & ſepultus eſt 1
cum eis in ciuitate Dauid, regnauitq; Iorā filius eius pro eo:
qui habuit fratres filios Ioſaphat, Azariā, Iahiel, & Zachariā, 2

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXI.

Diuiſio. 1 Dormiuit au. Io. *Hic conſequenter agitur de tēpore ipſius Iorā. cuius primò deſcribitur vita praua. ſecundo cōtra eū rebellio ſuā, ibi:* In diebus illis. *tertio reprehenſio vera, ibi:* Allatæ ſunt autē ei literæ. *quartò punitio dura, ibi:* Suſcitauit er. &c. *Circa primum oſtenditur fratricida, cum dicitur.*

2 Qui há. fra. fi. Ioſa. *Iſti nominantur hic, vt euidentius appareat malitia Ioram, qui eos occidit, vt poſtea ſequitur.*

Deditq;

MORALITER.

1 *Dormiuit au.* Per quod ſignificatur, quòd ipſe ſicut & alij iuſti illius temporis deſcendit ad quietem ſanctorum patrum in limbo, quę quidem quies a tēpore aſcenſionis Chriſti eſt in cęlo empyreo. Propter quod per dormitionē Ioſaphat cū patribus ſuis ſignificatur quies iuſtorum decedētium, quorum animę recipiuntur in cęlis.

2 *Regnauitq; Io.* per iſtum Ioram qui viam rectam patrum ſuorum dereliquit, ſignificatur apoſtata in fide, qui viam Chriſti & apoſtolorum deſerit, vel apoſtata in religione qui regulam deſerit a patribus obſeruatam.

Quinque,

autem filios multos, ſucceſſorem vero habuit ſeniorem filium Ioram. Is enim nomen habebat fratris matris ſuæ regis Iſraelitarum filij Achab.

✣ Chryſoſt. Ioram interpretatur Dominus, altitudo forſan, & ꝓuidētia Dei, quia impius erat futurus, & ſuperbus ſic eum nominari diſpoſuit. Nam magnitudine diuitiarum elatus eſt, & valde impie geſſit ī Deū. Nam & fratres ſuos omnes occidit, quos ei quaſi adiutores, & conſiliarios reliquerat pater.

✣ Theodor. Quanta autem mala conciliauerit Achabi conciliatio docent, quæ deinceps ſequuntur. Ioram enim æmulatus eſt impietatem ſoceri ſui. Is, & fratres ſuos omnes occidit, & per omne vitium, ac ſcelus eſt ingreſſus.

a *Omnes hi filij Ioſ.* Imitatores operum eius, fratre eorum Ioram ſemper in deteriora labente, vnde ipſe Ioram legitur eos interfeciſſe cum principibus Iſrael.

mæa iugū ſeruitutis: excuſſit ēt Lobna quæ eſt ciuitas Iudeę. D

c *Allatæ ſunt ei literæ, &c.* ✣ Ioſephus. Cum tam impie ageret Ioram, & omnino leges patrias a mēte ſua repelleret, delata eſt ab Helia propheta ad eum epiſtola, in qua pandebatur magnam pœnam eum fore paſſurum, quoniā patrum ſuorum non eſſet imitator, ſed & Iſraelitarum regum impietatem ſequeretur, & quia fratres interemiſſet, & bonos viros occidiſſet; ſuppliciumque, quod pro his ſuſcepturus eſſet, Propheta in literis indicebat. L.9 anti. c.9.

✣ HEBR. Allatæ ſunt ipſi Ioram literæ ab Elia propheta, in quibus res ipſi euenturæ ſcribebantur. Nimirum de cęlo. Nam iam ſeptem erant anni ex quo Elias reconditus diſparuerat. E Seder Olam Rabba.c.17.

✣ THEODORETVS. Dominus per Eliam Prophetam aduerſus Ioram tulit ſententiam. Sed non acceſſit ipſe propheta, verum per literas ſignificauit diuinam ſententiam. Venit inquit, homo Dei, ſcilicet, in ſcriptura per Eliam, & cæt. F

a & Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filii Ioſaphat regis
Iuda, deditque pater ſuus eis multa munera argenti, & auri, & † pen- 1
ſaſiones, cum ciuitatibus munitiſſimis in Iuda. Regnum autem tradi-
dit Ioram, eo quod eſſet primogenitus. Surrexit autem Ioram ſuper
regnum patris ſui. Cumque ſe confirmaſſet, occidit omnes fratres ſuos 2
gladio, & quoſdam de principibus Iuda. † Trigintaduorum annorum 3 4
erat Ioram cum regnare cœpiſſet, & octo annis regnauit in Ieruſalem.
Ambulauitque in viis regum Iſrael, ſicut egerat domus Achab. Filia 5 6
quippe Achab erat vxor eius: & fecit malum in conſpectu Domini. 7
b Noluit autem Dominus diſperdere domum Dauid propter pactum, 8
quod inierat cum eo. Et quia promiſerat, vt daret ei lucernam, & filiis
eius in omni tempore. In diebus illius rebellauit Edom, ne eſſet ſubdi- 9
tus Iudæ, & conſtituit ſibi regem. Cumque tranſiret Ioram cum prin-
cipibus ſuis, & cuncto equitatu qui erat ſecum, ſurrexit nocte, & per- 10
cuſſit Edom, qui ſe circundederat, & omnes duces equitatus eius.
Attamen rebellauit Edom, ne eſſet ſub ditione Iuda vſque ad diem
hāc. Eo tempore, & Lobna receſſit, ne eſſet ſub manu illius. Dereliquerat
enim Dominum Deum patrum ſuorum. Inſuper & excelſa fabrica-
tus eſt in vrbibus Iuda, & fornicari fecit habitatores Ieruſalem, & præ-
c uaricari Iudam. Allatæ ſunt autem ei literæ ab Elia Propheta, in qui- 11
bus ſcriptum erat: Hæc dicit Dominus Deus Dauid patris tui, quo-
niam non ambulaſti in viis Ioſaphat patris tui, & in viis Aſa regis Iuda,
ſed inceſsiſti per iter regum Iſrael, & fornicari feciſti Iudam, & habita- 12
tores Ieruſalem, imitatus fornicationem domus Achab: inſuper &
d fratres tuos domum patris tui meliores te occidiſti, ecce Domi- 13
nus percutiet † te plaga magna cum populo tuo, & filiis, et vxoribus
tuis, vniuerſaque ſubſtantia tua. Tu autem ægrotabis peſſimo languo[a]-

† optimorum, vel precioſorum.

† 4.Reg.8.c.

a ¶ Perfidiæ.

b *Noluit autem Dom. diſperdere.*

✣ Theod. Hinc diſcimus quantum proſit pietas maiorum. Malos enim tolerat benignus, & clemens, recordans virtutis defunctorum. Collegit ēt fructus impietatis. Excuſſit. n. Idumæa

d *Ecce Do.* Per Philiſtheos, & Arabes q̄ ei⁹ terrā vaſtauerūt, & diripuerūt ſubſtātiā, & filios pariter, & vxores Iorā, q̄ interpretatur

NICOLAVS DE LYRA.

Deditque eis pater ſuus mul. &c. *i. annuos reditus. Et ſeqtur.*
2 Cumque ſe con. *i. amicitia, & adiutorio malorum hominum ſe vallaſſet.*
3 Occidit omnes fra. ſuos. *Vt bona eorum poſſideret, & ne forſitan ipſo eiecto de regno propter ſuam malitiam aliquis de fratribus ſuis regnaret.*
4 Et quoſdam de prin. Iu. *Qui facta ſua non approbabāt, ſed magis eius malitiā abhorrebant. Secūdo notatur de idololatria cū dicitur.*
5 Ambul. in vijs re. Iſ. *Qui erant idololatræ.*
6 Sicut egerat do. Achab. *Qui coluit Baal.*
7 Filia quip. Achab erat vxo. eius. *Et ideo induxit maritum ad idololatriam. Iſta autem fuit Athal a: quæ capit. ſe. dicitur filia Amri patris Achab. Ad quod poteſt dici dupliciter. Vno modo quòd fuit filia Achab naturalis, vt hic dicitur, cap. ſeq. tamen dicitur filia Amri, eo modo loquendi quo filii filiorum dicuntur filii parentum, qui frequens eſt in ſcriptura. Alio modo quòd fuit filia Amri naturalis, ſed dicitur hic filia Achab nutritione, & imitatione in idololatria; quia mortuo patre eius Amri ipſe nutriuit eam, & docuit in malo.*
8 Noluit au. Do. diſper. dom. Da. *Quamuis iſte Ioram per malitiam ſuam demeruiſſet.*
9 In die. il. *Hic conſequenter ponitur contra Ioram rebellio iuſta, & patet ſententia ex dictis 3. Reg. 8. c. Addendū tamen eſt hic, cū dicitur.*
10 Et percuſ. Edom qui ſe cir. *Licet hoc ſit ibi expoſitum: tamen hic ponitur alia expoſitio in gloſſa Hebraica, videlicet quod Ioram in exercitu ſuo habebat multos de Idumæis, eo quòd erant viri fortes, & ei ſubiecti: & illos interfecit Ioram ſubito, ne irent ad iuuandum illos Idumæos, qui rebellauerunt contra eum.*
11 Allatæ, &c. *Hic conſequenter deſcribitur reprehenſio ipſius vera per literas Eliæ, quarum ſententia hic breuiter ponitur, quantum ad peccata Ioram, & patet ſententia ex dictis. Dicunt autem Hebr. q̄ iſtæ literæ fuerunt ei allatæ poſt translationem Eliæ in cœlum, de qua habetur 4. Reg. 2. & hoc videtur ſatis rationabiliter dictum: quia in illis literis fiebat mentio de occiſione fratrum ſuorum, illos autem non occidit viuente patre eius Ioſaphat, vt ſatis patet ex principio huius capituli; nec Ioſaphat hoc permiſiſſet, cum eſſet ſanctus, & bonus, vt patet ex ſupradictis. Elias vero raptus fuit ante mortem Ioſaphat, quod patet ex hoc quòd Eliſeus qui remanſit loco Eliæ poſt eius raptum prophetauit tribus regibus de aqua eis danda, propter reuerentiam ipſius Ioſaphat regis Iudæ, qui erat ibi, vt habetur 4. Reg. 3.*
12 Et for. fe. Iu. *Per idololatriam, quæ vocatur fornicatio, eo quòd facit diuerti a vero ſponſo, qui eſt Deus.*
13 Ecce Do. per. *Et rebus, & etiam propria perſona, ideo ſubditur;* Tu au. ægro. &c. *Sequitur.*

Suſci-

MORALITER.

2 *Cumq; &c. oc. om. &c.* Nā apoſtata a fide in ſua malitia cōfirmatus nititur ſuos fratres, i. alios fideles trahere ſecū ad infidelitatē, quę eſt mors ſpiritualis, Mat. 8. c. *Dimitte mortuos ſepe. mor. ſuos.* Infideles enim mortuos appellat. Similiter apoſtata a religione ad excuſationem apparentem ſuæ malitiæ nititur fratres illius religionis diffamare, ac ſcandalizare; & ſic quantum in ſe eſt, eos occidit per ablationem ſuæ famæ.
11 *Al. ſunt, &c. ab El.* Iſte vero Elias fuit magnus zelator legis diuinę, per literas igitur ipſius cōtra Ioram ſcriptas, ſignificantur ſcripturæ veteris, ac noui teſtamenti, quę clamant contra malitiā apoſtatę religionis, & ēt fidei, ideo ſubditur.

† *Percuſ-*

pretatur, quis eſt excelſus: & qui de religioſo patre ad perfidiam declinauit, & fornicari fecit filios Iuda; ſignificat eos qui fide imbuti, & baptiſmo regenerati relinquunt fidei veritatem, hæreticorum ſequentes errorem, & alios ſecum peruertentes. Vnde eos Elias, B i. ſermo propheticus redarguit; quia omnium diuinorum librorũ autoritas tales reprehendit, & merito peruerſitatis ſuę increpat conteſtationibus grauiſſimis.

a *Et octo. &c.* De Ioram 8. annis regnaſſe, & 40. vixiſſe. filium autem eius Ochoziã cum regnare cœpiſſet, fuiſſe 42. annorum, quod ſi ita eſt, duobus annis, antequam pater ipſe naſceretur, filium genuit. Sed Hebræi dicunt quod Ioram qui xl. annis vixiſſe deſcribitur, & octo annis regnaſſe, quod vixerit annos 40. & regnauerit 28. Anni enim octo qui ei in regno tribuuntur, ipſi ſunt quibus regnauit, antequam fratres occideret, cum adhuc innocenter viueret. Reliqui vero viginti anni, quibus poſtea regnauit, ideo non numerantur; quia in languore, & tribulatione vixit; ideoque filio eius tribuuntur, q non amplius, quàm vigintiduo annorum ſecũdum librum Regum eſſe perhibetur, ne de numerorũ ſumma anni remanentes in temporum computatione errorem facerent.

† in ceſtinorũ infirmitate.

† egreſſi ſunt viſcera eius ſimul cum infirmitate.

† combuſtionem ſecũdum conſuetudinẽ patrum eius.

† abſque deſiderio, i. poſt mortem non deſiderabatur a populo propter impietatẽ LXX. mortuuſq; eſt ſine laude.

a ¶Mentis. b ¶Quouſque, omnis vigor ſenſus eorum per vecordiam deſipiendo, veracis ſapientiæ perdat intellectum.

re vteri tui, donec egrediantur vitalia tua † paulatim per dies
ſingulos. Suſcitauit ergo Dominus contra Ioram ſpiritum 1
a ¶Dæmonum. b ¶Superborum. c ¶Denigratis in peccato.
Philiſthinorum, & Arabum, qui confines ſunt Aethiopibus,
a ¶Conſitentium.
& aſcenderunt in terram Iuda, & vaſtauerunt eam. Diripue- 2
¶Virtutem. a ¶Bonæ conuerſationis.
runtque cunctam ſubſtantiam, quæ inuenta eſt in domo re- 3
a ¶Fructus operationis. b ¶Solicitudinem carnalem.
gis, inſuper & filios eius, & vxores: nec remanſit ei filius, niſi 4
Ioachaz, qui minimus natu erat, & ſuper hæc omnia percuſ- 5
ſit eum Dominus † alui languore inſanabili. Cumque diei ſuc- † 6
cederet dies, & temporum ſpatia voluerentur, duorum an-
norum expletus eſt circulus, † & ſic longa conſumptus eſt
tabe, ita vt egereret etiam viſcera ſua, languore pariter, & †
a ¶Deſperationis.
vita caruit. Mortuuſque eſt in infirmitate peſſima, & non 7
a ¶Quia delebuntur de libro viuentium, & cum iuſtis in cœleſti regno non ſcribentur, ſed peribit memoria eorum, & nomen eorum non erit in memoria ſanctorum. 8
fecit ei populus † ſecundum morem combuſtionis exequias,
ſicut fecerat maioribus eius. Trigintaduorum annorum fuit 9
a cum regnare cœpiſſet, & octo annis regnauit in Ieruſalem.
Ambulauitque † non recte, & ſepelierunt eum in ciuitate Da- †
uid. Veruntamen non in ſepulchro regum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Suſcita.er. *Hic conſequenter ipſius Ioram punitio dura ſecundum tenorem literarum Eliæ. & eodem ordine quo denuntiata eſt punitio iſta, cum dicitur:* Suſcita.er.do.con.Io.ſpiritum Phi, *id eſt, voluntatem, & animoſitatem inuadendi regnum Ioram.*

2 Et vaſta.e. *Quantum ad villas, & agros.*

3 Diripueruntque cun.ſub. *Quantum ad bona mobilia.*

4 Inſuper, & fi.e. *Quos occiderant, vt habetur in princ.ſeq.cap. excepto Ioachaz minimo.*

5 Et ſuper, &c.percu.&c. *In perſona propria.*

6 Alui lan.inſa. *Ita q diu cruciaretur pœna horribili, ideo ſequitur.*

7 Mor.eſt in infir.peſ. *Non ſolum quantum ad corpus, ſed etiam quantum ad animam: quia non apparuerunt in eo pœnitentiæ ſigna, propter quod ſubditur.*

8 Et non fe. &c.mo.com. *Comburendo circa eum aromatica.*

9 Sicut fe.ma.eius. *Vt dictum eſt, ſupra de Aſa.c.16. Licet ille indigeret, eo quòd erat totus corruptus, & fœtidus, vt patet per prædicta: & hoc in deteſtationem ſuæ malitiæ, & ex eadem cauſa non fuit ſepultus in ſepulchro regum, quia regnauerat indigne.*

MORALITER.

† *Percuſ.eum Do.al.lan.in.* Per aluum autem mens hominis aliquando deſignatur: Prouerb. 18.b. *Verba bilinguis quaſi ſimplicia, & ipſa pertingunt ad interiora ventris.* i. mẽtis. Igitur aluus apoſtatæ dolore percutitur: quando mens eius peſſima machinatur: & tunc huiuſmodi dolor eſt inſanabilis, quando vſque ad mortem perſeuerat in machinationibus illis.

† *Ita vt ege.* Quod fit moraliter quando machinationes peſſimæ procedunt exterius in opera quæ per infamiam coram Deo, & hominibus ſunt fœtidiſsima.

† *Et ſepelie. &c.* Per quod deſignatur, quòd talis apoſtata moriens, excluditur a quiete Sanctorum, qui cum Chriſto regnant in æternum.

CAP. XXII.

a *COnſtituerunt autem habita. &c.*

C ✱ Theod. Ochozias ęmulatus eſt impietatem patris, habuit enim magiſtram ſceleratiſsimam matrem. Eum interfecit Iehu cum Ioram rege Iſrael; aſſecutus eſt autem ſepulturã propter aui pietatem. Eum enim ſepeluit Iehu, quoniam inquiebat, eſt filius Ioſaphat, qui quæſiuit Dominũ in toto corde ſuo.

Quæſt. in hũc loc.

CAP. XXII.

a COnſtituerunt autem habitatores Hieru- 1
ſalem Ochoziam filium eius minimum 2
regem pro eo. Omnes enim maiores na 3
tu, qui ante eum fuerant, interfecerunt
† latrones Arabum, qui irruerant in ca-
ſtra † Regnauitque Ochozias filius Io-
ram regis Iuda. † Quadragintaduorum 4
annorum erat Ochozias cum regnare cœpiſſet, & vno anno
regnauit in Hieruſalem: nomen matris eius Athalia, filia

✱ COMESTOR. Hunc regem, & reliquos vſq; ad Oziam prætermittit Matthæus, quia cultum patrum ſuorum prætermiſerunt.

Azarias

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXII.

1 COnſtitue.au. *Hic conſequenter agitur de tempore Ochoziæ, & primo deſcribitur eius mala vita. ſecundo infertur pœna debita, ibi:* Igitur Azarias. *Sententia primæ partis patet ex dictis 4.Reg.8. in fine, exceptis quæ ſequuntur.*

Diuiſio.

2 Ochoziam fi.c. *Iſte eſt qui c.præcę.dictus eſt Ioachaz, & in parte ſequenti dicitur Azarias; quia fuit trinominis, vel quia est idẽ nomẽ variatum, ſicut in Latino idẽ nomen eſt Nicolaus, Col.nus, & Colinus.*

3 Minimum re.pro. *Quia alii filii fuerant interfecti.*

4 Quadraginta.an.&c. *Hoc videtur impoſſibile, quia in fine præcedentis*

MORALITER.

1 *Conſtituerunt, &c.* Per iſtum Ochoziam qui de conſilio Athaliæ matris ſuæ ad idololatriam declinauit, ſignificatur quilibet malus. qui tanquam effœminatus, per mulieres ſeductus contra Deum ad peſſima ſe conuertit, & qm̃ *Abyſſus abyſſum inuocat*, vt dicitur Pſalm. 41.b. Ideo dicitur de ipſo, q fuit confœderatus cum Ioram rege Iſrael peſſimo, perrexitque cum eo ad prælium contra regem Syriæ, & occaſione huius fœderis fuit interfectus ab Iehu cum ipſo Ioram, per quod ſignificatur, quod ſicut homines mali ſemetipſos aſſociant in crimine, ſic ſociabuntur adinuicem in pœna gehennæ. Cætera huius capituli ſunt expoſita. 4.Reg.11.

a *Azarias fil.* qui ſuperius Ochozias, i. apprehendens dominum. Azarias vero adiutorium domini. Ideoque ſecundum Heb. nomen mutatur in melius ei, quia ſecundum preceptũ domini infirmum uiſitauit.
b *Aduerſum.* Iehu ſignificat principatũ gentium, quẽ Chriſtus deſtinauit in ſacrilegam ciuitatem, quæ prophetas, & dominum prophetarum occidit, & apoſtolos perſecuta eſt, ut eam digna ultione puniret, & phanum ſacerdotum poſt aduentum Chriſti deſtrueret, templumq. ſubuerteret, & impiam ſynagogã ſanguinem eorum ſitientem de regni culmine quaſi Iezabel præcipitaret, & ipſius rectores interficeret.
c *Si quidem.* Athalia quę ſemen Dauid conabatur extinguere, & regiã ſtirpem delere ſignificat impietatem ſynagogæ, quæ per nequitiam mentis ſemini Chriſti inſidiatur inexorabili odio ſæuiens, quæ aliquando regnare uidebatur, cum legis cęremonias temporalis obſeruabat. Interpretatur Athalia temporalis domini ſed Ioſabeth ſtrenuitate (.q̃ interpretatur ſaturitas Dñi, i. ecclesiæ in qua ſunt veræ delicię) ſeruat Ioas, qui interpretatur memoria domini, ideſt, Chriſtus, ĩ quo eſt memoria nominis. Domini, ne p̃ crudelitatem ſæuientis interimatur in ſanctis, ſed nutriatur in domo Ioiadę pontificis. qui interpretatur dilectus domini, i. Chriſtus, de quo pater ait. *Hic eſt filius &c. quo mi. com.* Cuius domus eſt eccleſia, ubi in fide electorum manens quotidie facit augmentum corporis ſui, ut in tempore iudicii ſceptrũ regni, & potentiam extollat aduerſum eos qui eũ deprimebant.
D E Mat.17.a F

Amri. Sed & ipſe ingreſſus eſt per viam domus Achab. Mater enim
eius impulit eum, vt impiè ageret. Fecit igitur malum in conſpectu
domini, ſicut domus Achab. Ipſi enim fuerunt ei conſiliarii poſt mor- 1
tem patris ſui, in interitum eius. Ambulauitque in conſiliis eorum. Et 2
perrexit cum Ioram filio Achab rege Iſrael in bellum contra Hazael Re-
gem Syriæ, in Ramoth Galaad. Vulnerauerunt que Syri Ioram. Qui
reuerſus eſt, vt curaretur in Iezrael, multas enim plagas acceperat in
a ſupradicto certamine. Igitur Azarias filius Ioram Rex Iuda deſcendit, 3
vt inuiſeret Ioram filium Achab in Iezrahel ægrotantem. Voluntatis
quippe fuit Dei † aduerſus Ochoziam, vt veniret ad Ioram. Cumque
b veniſſet, & egrederetur cum eo aduerſum Iehu filium Namſi, quem 4
a ¶ Per Eliſeum hæc in libro regum ſcripta ſunt.
vnxit Dominus, vt deleret domum Achab. Cum ergo euerteret Iehu
domum Achab, † inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochoziæ, 5
qui miniſtrabant ei, & interfecit illos. Ipſum quoque perquirens, O-
choziam comprehendit latitantem in Samaria, adductumque ad ſe
occidit. Et ſepelierunt eum, eo quod eſſet filius Ioſaphat, qui quæſie-
rat dominum in toto corde ſuo. Nec erat vltra † ſpes aliqua, vt de ſtir- 6
c pe quis regnaret Ochoziæ. † Siquidem Athalia mater eius videns, quod
mortuus eſſet filius ſuus, ſurrexit, & interfecit omnem ſtirpem regiam
a ¶ Memoria domini.
domus Iuda. Porro Ioſabeth filia regis tulit Ioas filium Ochoziæ, &
furata eſt eum de domo filiorum regis, cum interficerentur. Abſcon- 7
a ¶ Saturitas domini.
ditque eum cum nutrice ſua in cubiculo lectulorum. Ioſabeth autem,
quæ abſconderat eum, erat filia Regis Ioram, vxor Ioiadæ pontificis,
a ¶ Temporalis domini.
ſoror Ochoziæ, & idcirco Athalia non interfecit eum. Fuit ergo cum
eis in domo Dei abſconditus ſex annis, quibus regnauit Athalia ſuper
terram.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

cedentis, capit. dictum eſt, quod Ioram pater eius 32. annorum erat, qn cœpit regnare, & octo annis regnauit, ex quo ſequitur quod filius eius Ochozias ſenior fuit patre duobus annis. Ad quod dicendum ſecũdum ſententiã Hier. quod Ioram regnauit 28. annis, & octo annis regnauit ſatis bene poſt mortem patris ſui Ioſaphat antequam per uxorem ſuam ad idololatriam traheretur, & ideo illi octo anni tantum in eius regno computantur, aliis autem 20. annis regnauit peßimè, propter quod in eius regno non computantur, ſicut lib. 1. Reg. 13. dicitur, quod Saul regnauit duobus annis, & reſiduum tacetur, quia duobus annis tantum bene regnauit, cum tamen pluribus regnauerit licet malè, vt ibidem dictum fuit, ſed annis uitæ filii ſui copulantur, ne error in hiſtoria fieret, ſi omniuo tacerentur. Similiter, & alii anni Saul alibi exprimuntur, ſ. Act. 13. & propter hoc dicitur 4. Re. 8. quod iſte Ochozias 12. annorum erat, quando regnare cœpit, & quia ibi reſecantur anni viginti patris ſui, qui hic adduntur ratione dicta.

1 Ipſi.n.fu. *ſ. illi, de domo Achab, qui erant idololatræ.*

2 Et per.cum Io.fi.Ach. *ex amicitia, & familiaritate.*

3 Igitur Aza.&c. *Hic conſequenter deſcribitur eius pœna debita & primo in perſona propria, ſecundo in prole ſua, ibi.* Nec erat ultra ſpes. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis 4. Re. 9. & 8 excepto quod ſequitur.*

4 Quem un.do. *per vnum de diſcipulis Eliſei, ut habetur 4. Regum 9.*

5 Et fi.fra.Ocho. *quia fratres Ochoziæ fuerant interfecti, ut dictũ eſt, ſed filii eorum remanſerant, vocantur tamen fratres Ochoziæ 3. Re. 10 c. i. propinqui, & de eadem cognatione in libro de Hebraicis quæſt. dicitur quod erant conſobrini Ochoziæ.*

6 Nec erat, &c. *Hic conſequenter deſcribitur punitio Ochozię in prole ſua, quia mater eius Athalia interfecit omnes filios eius, uno excepto, et patet ſententia huius partis ex dictis 4. Reg. 11. excepto quod ſequitur.*

7 Abſconditque eum. *i. in dormitorio ſacerdotum in templo miniſtrantium, ut dicit hic gloſſa Hebraica 4. Reg. dicitur.* Eratque cũ ea in domo domini clam, *vbi dicit Ra. Sal. quod hoc fuit in ſolariis templi, & forte ibi iacebant ſacerdotes in ſua hebdomada miniſtrãtes, vel ſaltem eorum aliqui. Vel dici poteſt quod primo abſcondit eum in dormitorio ſacerdotum, quod erat circa templum, poſtea tranſtulit eum ad ſolarium templi, ut ſecretius ſeruaretur ibi.*

CAP.

A CAP. XXIII.

Nno autem ſeptimo,&c. ✻ Ioſeph. Ochozias rex ex vno patre habuit ſororem nomine Ioſabeth, cui copulatus erat pontifex Ioiada. Hęc ingreſſa regiam domum, Ioas infantulum celatum inueniẽs

B cum nutrice, portans in cubiculum clauſit, & latẽter aluit ipſa, & uir eius Ioiada in tẽplo ſeptem annis, quibus Gotholia regnauit. Septimo anno hunc ſermonẽ pandidit quinque uiris Centurionibus, eiſque ſuaſit, vt conſentirent, perceptoq. ab eis iureiurãdo quo ſecuritas talia gerentib. præpararetur, prodidit eis q̃ gerenda forẽt, atque complẽda.

b *Vnxit quoque.*

✻ HIERONYMVS. Vnxit eum Ioiada pontifex, & filii eius. Zachariam dicit, qui propheta erat, quem poſtea idem Ioas interfecit, ut ad magnum dam nationis eius augmentum p

C tineret, eum interficere, qui ſe in regem vnxerat.

✻ Theodo. Perſpicuũ eſt quod ſanctificauit unguentum, nempe chriſma. Teſtimonium autem coronam regiã, ut quæ ſignificaret regnũ. Colligationem autem ſeu coniurationem ſolent uocare tyrannidem. Gotholiæ autem tanta erat peruerſitas, ut nepotem ſuum regnaſſe conſpicata, veſtem ſciderit, & exclamarit, Colligatio, colligatio, ſeu coniuratio. Sed centurionibus iuſſit Sanctiſſimus Sacerdos, ut ea extra ſacrum ambitum educerent.

c *Super gr.* Columnam, ſ. & baſim, quam p̃parauerat Salomon, & poſuerat ĩ medio baſilicæ, habentem quinq. cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres in altum.

d *Pepig.au.Io.* Ioiada interp̃tatᷣ cognoſcens dominum, vel diligens, quia filios Iſrael Dominum cognoſcere docuit. Pepigit ergo fœdus inter dominum populumque regem, vt domino. ſ. obedirent, & legi eius. Pepigit et inter regem, & populũ, vt populus erga regẽ fideliter ageret & rex populũ iuſtè regeret ſecundum doctrinam ſacerdotũ & Leuitarum quorum officij, fuit inſinuare p̃cepta domini.

✻ Theo. Quantum iuuet pius Doctor docet hęc hiſtoria.

Li 9. Antiqu. cap. 5.

† viris cum ſacerdotibus, & Leuitis, & ianitoribus.

† & eſtote.

† ad ſabbathũ.

Quæſt. in hũc locum.

† vel, gladios.

dederuntque in manu eius tenendam legem. Hæc verba ne in emendatiorib. quidem impreſſis leguntur.

† turbaſque

Quæſ. 39. in 4. Reg.

CAP. XXIII.

¶ Hæc in libro Regum ſcripta, & expoſita ſunt.

a A†Nno autem ſeptimo confortatus Ioiada aſſumpſit 1
centuriones, Azariam videlicet filium Ierohani, & 2
Iſmahel filium Iohannam, Azariam quoque filium
Obed, & Maaſiam filium Adaiæ, & Eliſaphat filiũ
Zechri. Et iniit cum eis fœdus. Qui circumeuntes
Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus
Iuda, & principes familiarum Iſrael, venerunt
que in Ieruſalem. Iniit igitur omnis multitudo Iſrael pactum in domo
domini cum rege. Dixitque ad eos Ioiada. Ecce filius regis regnabit, ſicut
locutus ẽ dominus ſuper filios Dauid. Iſte eſt ergo ſermo quem facietis.
Tertia pars veſtrum, qui veniunt ad ſabbathum † Sacerdotum, & Leuitarum,
& ianitorum erit in portis, tertia vero pars ad domum regis, & 3
tertia ad portam quæ appellatur fundamenti. Omne vero reliquum vul- 4
gus ſit in atriis domus domini, nec quiſpiam alius ingrediatur domum
domini, niſi ſacerdotes, & qui miniſtrant de Leuitis. Ipſi tantummodo
ingrediantur, quia ſanctificati ſunt, & omne reliquum vulgus obſeruet
cuſtodias domini. Leuitæ autem circundent regem, habentes ſinguli arma
ſua. Et ſi quis alius ingreſſus fuerit templum, interficiatur, † ſintque
cum rege, & intrante, & egrediente. Fecerunt igitur Leuitæ, & vniuerſus
Iuda iuxta omnia quæ præceperat Ioiada pontifex. Et aſſumpſerunt ſinguli
uiros qui ſub ſe erant, & veniebant † per ordinem ſabbathi cum his
qui impleuerant ſabbathum, & egreſſuri erant. Si quidem Ioiada pontifex
non dimiſerat abire turmas, quæ ſibi per ſingulas hebdomadas ſuccedere
conſueuerant. Deditque Ioiada ſacerdos centurionibus lanceas, clypeoſque,
& peltas regis Dauid, quas conſecrauerat in domo Domini. Cõ- 5
ſtituitque omnem populum tenentium † pugiones, a parte templi dextera
vſque ad partem templi ſiniſtram coram altari, & templo per circuitum
regis. Et eduxerunt filium regis, & impoſuerunt ei diadema, & teſtimonium,
dederuntque in manu eius tenendam legem, & conſtituerunt
b a ¶ Synedoche pro ſolo Zacharia qui propheta erat quem poſtea idem Ioas occidit.
eum regem. Vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filii eius, imprecatique
ſunt ei, atque dixerunt. Viuat rex. Quod cum audiſſet Athalia uocem
ſ. currentium, atque laudantium regem, ingreſſa eſt ad populum in templum
c domini. Cumque uidiſſet regem ſtantem ſuper gradũ in introitu, 6
& principes † turmaſq. circa eum, oẽmque populum terræ gaudentem atque
clangentem tubis, & † diuerſi gñis organis concinentem, vocemque
laudantium, ſcidit veſtimenta ſua, & ait. Inſidiæ, inſidiæ. Egreſſus autem
Ioiada pontifex ad centuriones, & principes exercitus, dixit eis. Educite
illam extra ſepta templi, * & interficiatur foris gladio. Præcepitque ſacerdos,
ne occideretur in domo domini, Et impoſuerunt ceruicibus eius
manus Cumque intraſſet portã equorum domus regis, interfecerunt eã
d ¶ Fœdus Dei, i. legem Dei, i. ipſum Deum cuius miniſter erat.
ibi. Pepigit autem Ioiada fœdus inter ſe, vniuerſumq. populum, & regem

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

ANno au.ſep. *Hic agitur de tempore ipſius Ioas regis Iudæ, & primo deſcribitur eius inſtitutio, ſecundo regni ſui proſecutio, cap. 24. Circa primum primo deſcribitur ipſius Ioas inſtitutio, ſecundo Athaliæ occiſio, ibi:* Quod cum audiſſet Athalia. *tertio regis inſtituti confirmatio, ibi:* Pepigit autem Ioiada. *ſententia autem iſtarum partium patet ex dictis 4. Re. 11. exceptis quæ ſequuntur. In prima parte dicitur.*

2 Aſſump.cen.Aza. *nomina iſtorum omittuntur 4. Reg. 11. quæ exprimuntur hic ad maiorem hiſtoriæ certitudinem.*

3 Erit in per. *4. Reg. 11. dicitur.* Ad portam Seir. *& fortè ex illa parte erant plures portæ, ideo dicitur hic, in portis.*

4 Ad portam quæ appellatur fundamenti. *Iſta eſt porta q̃, 4. Reg. 11. dicitur poſt habitaculum ſcutariorum, portæ. n. pluribus nominibus nominantur ex diuerſis proprietatibus.*

5 Et peltas reg. *ſ. ſcuta rotunda, a pellendo dicta, quia repellunt ictus. In ſecunda parte dicitur.*

6 Cumque vi.re.ſtan.ſu. *Dicunt aliqui quod iſte gradus erat baſis ænea, ſuper quam orauit Salomon, ut habetur ſup. 6. & vocatur gradus, quia ad eam aſcendebatur per aliquot gradus, quia habebat tres cubitos in altitudine, ut ibidem dicitur. Secundum alios uero erat quædam ſedes notabilis in porticu templi, vbi rex ſedebat quando ueniebat ad domum domini. In tertia parte dicitur.*

Ad ✻ 1 Conſt.

MORALITER.

1 *Anno ſeptimo confor. Ioia. aſſum.* Expoſitio myſtica huius capituli requiratur 4. Reg. 11. cap.

ca- † 1 Se-

A vt eſſet populus Domini. Itaque ingreſſus eſt
omnis populus domum Baal, & deſtruxerunt
eam, & altaria, ac ſimulachra illius confrege-
runt. Mathan quoque Sacerdotem Baal inter-
fecerunt ante aras. Conſtituit autem Ioiada 1
præpoſitos in domo domini, ſub manibus ſa-
cerdotum, & Leuitarum, quos diſtribuit Da-
uid in domo Domini, vt offerrent holocauſta
Domino, & ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi
in gaudio, & canticis iuxta † diſpoſitionem 2
Dauid. conſtituit quoque ianitores in portis do- D
mus Domini, vt non ingrederetur eam immun-
dus in omni re. Aſſumpſitque centuriones, & for
tiſſimos viros, ac principes populi, & omne vul-
gus terræ, & fecerunt deſcendere regem de do-
mo Domini, & introire per medium portæ ſupe
rioris in domum regis, & collocauerunt eum in
3 ſolio regali. Lætatuſque eſt omnis populus terræ
& vrbs quieuit. Porro Athalia interfecta eſt gla-
dio.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conſt. au. Io. *vt fierent ibi diuina obſequia, ſicut fiebãt, antequã regnaret Athalia, quæ cultum diuinum prout potuit, deſtruxit, ut habetur c. ſequenti.*

2 Iux. di. Da. *quæ diſpoſitio habetur ſup. li. 1. 24. & 25. cap.*

3 Læta. eſt o. *eo quod liberatus erat a dominio mulieris, quod erat opprobrioſum, & quia regnum reſtitutum erat ad hæredem debitum.*

Iux, CAP.

CAP. XXIIII.

S*Eptem annorum erat Ioas, cum regnare, &c.*
S. CLEMENS. Rom. Si in parua parœcia grandior natu aliquis non reperitur, qui in Epiſcopum inſtitui poſſit, iuuenis vero ibi eſt teſtimonium habens eorum, qui cum eo uixerunt, Epiſcopatus munere illum dignum eſſe, in manſuetudine, & modeſtia ſenectutem prę ſe ferens, is conſtituatur in pace. Nam Salomon duodecimum agens annum, in Iſraele regnauit, & Ioſias octo annos natus regnauit in iuſtitia, item Ioas in ſeptimo anno præfuit populo. Sequitur.

b *Poſt quæ plac.* Ioas Rex Sacerdotes arguit, qa minus ſtudioſi fuerãt ĩ inſtauratione tẽpli, & pecunia a populo collata iuſſu regis per manus magiſtrorum cęmentariis, & artificibus operum datur, ut ſciſſuras parietũ reficiãt, & ſartatecta reſtaurent. Ioas. n. & hoc nomine, & hoc opere Chriſtum ſignificat. Interpretatur enim Domini robur. Hic Doctoribus mandat, vt accipiant omnem pecuniam quæ a prætereuntibus offertur in domum Dei, quicquid, ſcilicet, a ſanctis ſcientiæ ſpiritualis, vel bonæ operationis collatum eſt in theſaurum domini, ut per prædicatorum officia ad reſtaurationem ſpiritualis templi confer atur, ut quicquid inuenerit per errorem ſciſſum, uel per uitia læſum, reſtaurẽt, ne per negligẽtiã doctorũ peat auditorũ multitudo.

c *Et filii eius.* Nõ quod filios tunc habuerit, quia Ocho-

CAP. XXIIII.

a S†Eptem annorum erat Ioas, cum regnare cœ- 1
piſſet, & quadraginta annis regnauit in Ieruſa
lem. Nomẽ matris eius Sebia de Berſabee. Fe
citque quod bonũ eſt coram domino cũctis
diebus Ioiadæ ſacerdotis. Accepit autem ei Io
iada vxores duas, e quib. genuit filios, & filias.
b Poſt quæ placuit Ioas, ut inſtauraret domũ do
mini. Congregauitque ſacerdotes & Leuitas, & dixit eis. Egredimi 2
ni ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerſo Iſrael pecuniam ad † ſar
tatecta templi Dei veſtri per ſingulos annos, feſtinatoque hoc faci
te. Porro Leuitæ egere negligentius. Vocauitque rex Iuda Ioiadam
principem, & dixit ei. Quare non tibi fuit curæ, vt cogeres Leuitas
auferre de Iuda, & de Ieruſalẽ pecuniam, q̃ conſtituta eſt a Moyſe
ſeruo dñi, vt inferret eam oĩs multitudo Iſrael in tabernaculũ teſti-
c monii? Athalia. n. impiiſſima, & filii eius deſtruxerunt domum Dei, 3
& de vniuerſis q̃ ſanctificata fuerant in templo dñi, ornauerũt pha 4
num Baalim. Præcepit ergo rex, & fecerunt arcã, poſueruntq. eam 5
iuxta portam domus dñi forinſecus. Et prædicatum eſt in Iuda, &
Ieruſalem, vt deferrent ſinguli pretium dño, quod conſtituit Moy- 6
ſes ſeruus Dei ſuper omnem Iſrael in deſerto. Lætatiq. ſunt cuncti
principes, & omnis populus, & ingreſſi contulerunt in arcam dñi

a ¶ De qua in Ex. Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis domino, &c. quod in Ex. ut potuimus expoſuimus.

E

F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXIIII.

SEptem an. *Hic conſequenter deſcribitur regni Ioas proſecutio, & primo tempore proſperitatis, ſecundo tempore aduerſitatis, ibi.* Poſt quam autem obiit Ioiada. *Prima in duas, quia primo deſcribitur proceſſus Regni Ioas in bono, ſecundo Ioiadæ pontificis ſancta conſummatio, ibi.* Senuit autem Ioiad. *Sententia primæ partis patet ex dictis 4. Reg. 12. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Egr. ad ci. *Præter. n. illam pecuniam, quæ ſponte offerebatur in templo pro neceſſariis templi, uoluit rex, vt a quolibet capitaneo de regno ſuo colligeretur dimidius ſiclus argenti, qui ſoluebatur a communitate, & in hoc æqualiter ſoluebat pauper, & diues, ut habetur Exo. 25 & hæc pecunia dabatur pro redemptione animæ, quia cum ſic enumerabantur per dimidios ſiclos datos, non erat plaga in populo, ut ibidem dicitur.*

3 Athalia enim & fi. *filii Athaliæ non poſſunt hic intelligi fratres Ochoziæ filii ſui, quia omnes fuerant interfecti, vt habetur ſupra in princ. 22. c. Nec filii Ochoziæ, quia illos interfecit Athalia, vt habetur ſupr. 22. c. in fin. & ideo filii eius hic dicuntur ſacerdotes Baal, quos ipſa nutriebat, vt dicitur lib. de Hebraicis quæſt.*

4 Deſtrux. do. de. *dimittentes multa cadere, & ſpoliantes templũ vaſis, & ornamentis, applicantes cultui Baal, & propter hoc ad reſtaurãdum iſta, requirebatur magna pecunia, & maximè quia illa quæ erant applicata idolis, non erant ulterius diuino cultui applicanda.*

5 Et fecerunt. *3. Reg. dicitur gazophylacium, locus eſt ubi poteſt reponi pecunia, ſine apertione, non tamen inde retrahi, ſicut pro fabricis eccleſiarum ſolet fieri.*

6 Vt def. ſin. pretium domino, quod conſ. Moy. *ſ. dimidium ſiclum, vt dictum eſt ſupra.*

✲ 1 Et

MORALITER.

† 1 *Septem ann, erat Io, cum regna, cæ.* Hoc capitulum expoſitum eſt myſtice 4. Reg. 12. c. vſque ibi.

☞ Ochozia mortuo, eo quod nō habuerat filium, omne ſemē regium interficere molita eſt, ſed filios eius ſacerdotes idolorum nominat, qui templum ſpoliauerāt, & ex ornamentis eius idola ſua exornauerant, ſæpe.n.filii imitatores dñt.

a *At illi.* Hoc faciunt apoſtoli, quando per ſubiectos ſibi diſcipulos uerbi diuini ſemina per mundum ſparſerūt, vt operarios voluntati Dei idoneos auditoribus præficerent, quorum alii fabricant ligna, cum ſe, & ſibi obedientes ligna fructifera in domo Dei præparant. Alii ſartatecta faciebant, quando illa quæ per hæreſim vel ſchiſmata rupta fuerant, reædificabant. Alii ſaxa cędunt, cum duros corde, & incredulos fortiter increpant. Alii metalla ferri, & æris, cū robur fidei, & confeſſionem catholicę veritatis ab vnoquoque expetunt, ut ipleatur domus Dei iuxta illud. *Vnicuique noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti.*

b *Rel.par.* Videtur contrarium quod legitur in. li. Re. *Veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi, & ſuſci.* Sed non hic dr̄ q, de eadem pecunia quæ offerebatur a populo in templo domini ad inſtaurationem domus Dei facta fuerunt ſacra uaſa in miniſteriū tēpli, & ad holocauſta, ſed de reliqua parte pecuniæ.i.de ea quæ aliis donationib collata fuerat. Poterit.n.fieri, ut in diuerſis temporibus pecuniæ oblatæ diuerſæ facturæ materiam præberent, ſicut alia eſt doctrina qua rudes imbuuntur ad fidē, alia qua perfecti inſtruūtur ad plenitudinem.

[margin: † ad præpoſitum regis. — † Et cœperūt operari operariū. — Eph.4.b — † delinitus obſequiis eorū. — 4.Reg.12.c]

atque miſerunt, ita vt impleretur. Cumque tempus eſſet, vt deferrent
arcam coram rege per manus Leuitarum (videbant enim multam
pecuniam) ingrediebatur Scriba regis, & quem primus ſacerdos cō- 1
ſtituerant, effundebantque pecuniam quæ erat in arca. Porro arcam
reportabant ad locum ſuum, ſicque faciebant per ſingulos dies. Et
(a ¶ Diuini verbi. b ¶ Chriſtus rex, & ſacerdos.)
cōgregata eſt infinita pecunia, quam dederūt Rex, & Ioiada his, qui
(a ¶ Diſpenſatoribus euangelii, qui tritici menſuram diſpenſant his qui operantur in domo domini.)
a præerant operibus domus domini. At illi conducebant ex ea cæſo-
res lapidum, & artifices operum ſingulorum, vt inſtaurarent domū
domini, fabros quoque ferri, & æris, vt quod cadere cœperat, fulci-
retur. † Egeruntque hi qui operabantur induſtriè, & obducebatur
parietum cicatrix per manus eorum, ac ſuſcitauerunt domum Do-
mini in ſtatum priſtinum, & firmiter eam ſtare fecerunt. Cumque
compleſſent omnia opera, detulerunt coram rege, & Ioiada reliquā 2
(¶ Qui apti ſunt ad capienda diuina munera, & exercenda Dei miniſteria.)
b partem pecuniæ, de qua facta ſunt vaſa templi in miniſterium, & ad
(a ¶ Hæ ingenii capacitatem, vel dilectionis latitudinem ſignificant.)
holocauſta, phialæ quoque & cætera vaſa aurea, & argentea. Et offe-
rebantur holocauſta in domo Domini iugiter cunctis diebus Ioia-
(a ¶ Si tempus præſentis uitæ in ſanctæ trinitatis fide cum bonorum operum perfectione complemus ad æternam beatitudinem quæ eſt in dextera Dei perueniemus.)
c dæ. Senuit autem Ioiada plenus dierum, & mortuus eſt cum centum 3 4
& triginta eſſet annorum. Sepelieruntque eum in ciuitate Dauid
(a ¶ Quia populum Dei cunctis diebus ſacerdotii ſui bene rexit, & ad cultum Dei inſtruxit.) 5
cum regibus, eo quod feciſſet bonum cum Iſrael * & cum domo eius. 6
Poſtquam autem obiit Ioiada, ingreſſi ſunt principes Iuda, & adora- 7 8
uerunt Regem. Qui delinitus obſequiis eorum, acquieuit eis. Et 9
dereliquerunt templum domini Dei patrum ſuorum, ſeruieruntque
d lucis, & ſculptilibus, & facta eſt ira domini contra Iudam, & Ieruſa-
lem propter hoc peccatum. Mittebatque eis prophetas, vt reuerte- 10
e rentur ad dominum, quos proteſtantes illi audire nolebant. Spiritus 11
itaque domini induit Zachariam filium Ioiadæ ſacerdotem, & ſtetit 12
in conſpectu populi, & dixit eis. Hæc dicit Dominus. Quare tranſ-
gredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereli-

c *Senuit autem Ioiada, etc.* ✻ Hebræi. Oriente diebus Salomonis labe & ruina, natus eſt ſimul Ioiada, qui eā corrigeret. Poſtq̄ aūt obiit, principes Iuda, adorauerunt regem. Qui delinitus eorum obſequiis, acquieuit eis. Seipſū.n. Rex Ioas Deū cōſecrauit, & noīauit. Nā hæc declarat qđ ponit, Et adorauerunt regem. Item illud, Acquieuit eis rex.

✻ Theod. Cū deceſſiſſet Ioiada, Ioas declinauit ad impietatē, inductus a principibus. Sed non eius curā abiecit aīarū medicus. Miſit.n. inq̄t Dñs ad ipſos, pphetas ad cōuertendum ipſos ad Dñm & teſtificatus eſt eis, & non audierūt.

d *Et fa. eſt.* Tradūt Hebræi principes Iuda regē, vt Deū adoraſſe, & illum libenter accepiſſe: vnde nimis dominū offendit, & ſubito expertus eſt iram q̄ meruit. Ob hāc etiam culpā Herodes legitur in Actibus apoſtolorum ab angelo percuſſus.

e *Spiritus itaque Domini, &c.* ✻ Theod. Meminit unius ſolius ☞ pro-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et congregata eſt infinita pecunia. *hyperbole eſt, ad denotandum magnam ſummam, licet eſſet finita ſimpliciter.*

2 Reliquam par. *Contrarium uidetur 4.Re.12.c. ubi dicitur.* Nō fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi domini, &c. *Dicendum, quod quamdiu reparabatur templi ædificium non fiebant uaſa templi ex illa pecunia, quæ ordinata erat ad reparandum ædificiū, & ſecundum hoc loquitur ſcriptura 4.Re. ſed ædificio reparato de reſiduo pecuniæ facta ſunt uaſa templi, vt hic dicitur.*

3 Senuit autem Io. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioiadæ felix conſummatio, cum dicitur.*

4 Plenus di. *quia non tranſiit tempus in vacuum, ſed in bonis operibus continuè ſe exercuit, propter quod ualde ſolemniter ſepultus fuit, cum dicitur.* Sepelieruntque eum in ciuitate Dauid. *Et ſubditur cauſa huius.*

5 Eo quod fe.bo. cum Iſr. *ipſum a dominio mulieris liberando & ab idololatria reuocando.*

6 Et cum do.eius. *regem de eius ſemine reſtituendo, vt patet per prædicta.*

7 Poſt-

7 Poſtquam autem ob. *Hic conſequenter deſcribitur regnum Ioas tempore aduerſitatis, & primo deſcribitur ipſius, & populi malū culpæ, ſecundo malum pœnæ, ibi:* Cumque euolutus. *Circa primum tangitur duplex culpa. Prima eſt idololatria, cum dicitur.*

8 Ingreſſi ſunt prin.Iu.& ado.re. *impendendo ſibi diuinum honorem, ſicut dictum fuit diffuſius 4.Reg.12.*

9 Et dereliq̄ue.temp.do.Dei pa.ſuo. Abyſſus *enim* abyſſum inuocat. *& ideo de vno peccato tracti ſunt ad alia.*

10 Mittebatque pr.ut re.ad do. *Ex quo apparet Dei miſeratio, & eorum obſtinatio. Conſequenter notantur parricidio in interfectione Zachariæ, qui patri ſucceſſerat in ſummo ſacerdotio, vt habetur ex gloſſa magna Hebraica, Thren.2.g. ſuper illud.* Si occiditur in ſanctuario domini ſacerdos, & propheta. *& in præſenti cum dicitur.*

11 Spiritus ita.do.in.Za. *Ex reuelatione enim ſpirituſſancti, & eius impulſu, motus fuit ad conſtanter arguendum regem, & populum.*

12 Filium Ioiadæ ſacerdotem. *Per hoc oſtenditur conditio aggrauans peccatum, quia Ioiada fecerat bona erga regem, & populū, ut patet ex prædictis.*

✻ 1 Miſe-

MORALITER.

7 *Poſtquam au. & c. ado. re.* Per principes Iuda, qui diuinos honores regi Ioas exhibuerūt, ſicut dixi plenius in expoſitione lit. ſuper 12.c.4.lib.Regum, ſignificantur adulatores regū, & potentum, & ſic faciūt eos inſanire, & relinquere timorē diuinum, ſicut iſte Ioas dereliquit adulationib. principum delinitus, & pdicatores veritatis contemnere, & uſq. ad mortē aliqn̄ pſequi, ſicut iſte Ioas Zachariā pphetā iuſſit lapidari.

po-

A prophetæ, &c. Neque ſolum verbis diuinis reſtiterunt, & cõtradixerunt, ſed etiam lapidibus eum obruerunt in atrio tẽpli. Tanto iſte laborauit ingrati animi crimine, & in eum q̃ fuerat ſalutis adminiſter. Cum autem moreretur dixit. Videat Dominus, & iudicet. Neque a ſua excidit petitione. Nã cum præteriiſſet annus, in eos quidem inpetum fecit modicus Syrorum exercitus, traditi ſunt autem a Domino qui ab eis fuerat contemptus. Et alios quidem interemerunt, aliis in captiuitatem redactis abierunt. Iſte autem cum incidiſſet in infirmitatem, occiſus fuit a ſubiectis. Vera eſt ergo oratio illa quæ dicta fuit Noe. Qui effundit ſãguinem hominis, pro ſanguine ſanguis

B effundetur, quoniam in imagine Dei fecit hominem.

a *Zachariæ filii Ioiadæ.* Dominus in Euangelio Zachariam inter templum, & altare occiſum memorans, filium Barachiæ dicit, quem præſens hiſtoria teſtatur filium fuiſſe Ioiadæ: Sed & in Zachariam filiũ Barachiæ dicũt, qui in duodecim prophetis, vndecimus eſt, patriſque nomen conſentit in eo. Sed vbi occiſus ſit inter templum, & altare, ſcriptura non docet, maximè cum temporibus eius vix ruinæ templi fuerint.

C Alii Zachariam patrem Ioannis intelligi volunt, ex quibuſdam apocryphorum ſomniis approbantes, quod propterea occiſus ſit, quia prædicauit aduentum Saluatoris, hoc quia de ſcripturis non habet autoritatem, eadem facilitate contemnitur qua probatur. Alii iſtum volunt Zachariam eſſe, qui occiſus ſit inter templum, & altare a Ioas rege, ſicut Regum narrat hiſtoria. Sed obſeruandum, quod iſte Zacharias non ſit filius Barachiæ, ſed Ioiadæ, cum ergo Zachariam teneamus, & occiſionis conſentiat locus, quærimus quare dicitur hic filius Barachiæ, & nõ Ioiadæ. Barachias benedictus domini dicitur, & ſacerdotis Ioiadæ iuſtitia Hebræo nomine monſtratur. In euangelio (quo utuntur Nazareni) pro filio Barachiæ filius Ioiadæ legitur, ſimpliciores fratres inter ruinas templi, & altaris, vel in portarum exitibus, quæ Siloam dicunt, rubra ſaxa monſtrantes Zachariæ ſanguine putant eſſe polluta. D

quiſtis dominum, vt derelinqueret vos? † Qui † congregati
aduerſus eum miſerũt lapides iuxta regis imperium, ĩ atrio 1
domus dñi. Et non eſt recordatus Ioas rex miſericordiæ, q̃
fecerat Ioiada pater illius ſecum, ſed interfecit filium eius.
Qui cum moreretur ait. Videat dominus, & requirat. Cum 2
que euolutus eſſet annus, aſcendit contra eum exercitus Sy 3
riæ, venitque in Iudam, & Ieruſalem, & interfecit cunctos †
principes populi, atque vniuerſam prædam miſerunt regi
Damaſcum. Et certe cùm ꝑmodicus veniſſet numerus Sy-
rorum tradidit dominus in manibus eorum † infinitam mul
titudinem eo quod dereliquiſſent dominum Deum patrum
ſuorum. In Ioas quoque ignominioſa exercuere iudicia, & 4
abeuntes dimiſerunt eum in languorib. magnis. Surrexe- 5
a runt aũt contra eum ſerui ſui in vltionem ſanguinis Zacha
riæ filii Ioiadæ ſacerdotis, & occiderunt eum in lectulo ſuo
& mortuus eſt. Sepelieruntque eum in ciuitate Dauid, ſed 6
b non in ſepulchris regum † Inſidiati vero ſunt ei Zabad fili⁹
Semaath Ammonitidis, & Iozabad filius Semarith Moabi-
tidis. Porro filii eius, ac ſumma pecuniæ quæ adunata fuerat
ſub eo, & inſtauratio domus Dei, ſcripta ſunt † diligẽtius in
libro regum. Regnauit autem Amaſias filius eius pro eo.

† coniurãtes.

E

-ignominioſa

b *Inſidia. ve.* Aſſerunt Hebræi Ammonitas, & Moabitas inſidiatos eſſe regi Ioas pro iniuſta nece Zachariæ ad exaggerãdam malitiam Iſraelitarum, q̃ vlciſci noluerũt ſacerdotem Dei, quẽ ui ndicauerunt filii alieni genarum.

† Iſti vero ſũt qui coniurauerunt cõtra eum.

F

† in Midras libri (vide ſupra in fin. 13. cap. 1.

✻ Ioſeph. Cum peſſimum languorem incurriſſet Ioas, inſtantes amici qui mortem Zachariæ Ioiadæ filii defendebant, eique inſidias facientes interemerunt eum, & ſepultus eſt quidem Ieroſolymis, non autem in monumentis patrum, quia fuerat impius, & diuinæ religionis inimicus.

✻ Theod. Ioram quidem interfecerunt non diuino zelo accenſi, ſed ſæuo, & ſanguinolento animo incitati.

❡ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Miſerunt la. iux. re. imp. *Ex quo patet, quod rex, & populus perpetrauerunt parricidium.*

2 Videat do. & re. *Hoc dicit non zelo uindictæ, ſed iuſtitia diuinæ.*

3 Cumque e. *Hic conſequenter ponitur debita pœna, & primo in debellatione Ioas, cum dicitur.* Aſcendit con. eum exe. Sy. *Ex quo patet ſententia vſque ibi.*

4 In Ioas quo. igno. iu. *quæ autem fuerunt illa, hic non exprimitur, nec 4. Reg. ſed libro de Hebraicis quæſtionibus dicitur, quod occiderunt filios eius coram eo, improperando ei interfectionem Zachariæ. Sed hoc non videtur verum, quia in principio ſe. ca. dicitur quod Amaſias filius eius regnauit pro eo, propter quod & multa alia, iſte liber de Hebraicis quæſtionibus a multis, & rationabiliter, vt videtur, negatur eſſe Hieronymi, tum quia non habet eius ſtilum, tum quia in libro illuſtrium virorum, vbi Hieron. enumerat libros ab eo editos, facit ſolum mentionem de Hebraicis quæſtionib. ſuper Ge. & ideo dicitur, quod liber de Hebraicis quæſtionibus ſuper alios libros factus fuit a quodam Iudæo conuerſo, qui multa fictitia immiſcuit, vt videtur, propter quod de illo libro parum curandum eſt, niſi quantum conſonat veritati. Et ideo aliter dicitur, quod fecerunt iſti Ioas plagas turpes, & ignominioſas, & ideo ſubdicur.* Et ideo abeuntes dimiſerunt eum in languoribus magnis. *Secundo deſcribitur pœna eius in interfectione, cum dicitur.*

5 Surrexerunt autem con. *Et patet ſententia huius partis ex dictis 4. Reg. 12. in fi.*

6 Sed non in ſe. *quia erat indignus, propter malitias ſuas.*

✻ CAP.

MORALITER.

3 *Cumque euolutus eſſet.* Per Syros qui interpretantur ſublimes, ſignificantur ſuperbi dæmones. Vnde Iob 41. d. dicitur de dæmonum principe, quod ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Igitur per exercitum Syriæ ſignificatur exercitus gehennæ, ſiue dæmonum, vnde ſubditur. *Et*

† *Et interfecit cunctos*, per quos ſignificantur adulatores regum, & potentum, ut prædictum eſt.

5 *In Ioas qu. ign.* qui fuerat adulationibus principum delinitus. Per hoc igitur deſignatur, quod dæmones ſecum trahũt ad inferni ſupplicia adulatores, & adulationibus eorum acquieſcentes.

Vigin-

CAPVT XXV.

a Vigintiquinque annorum erat Amaſias cum regnare 1
cœpiſſet, & vigintinouem annis regnauit in Ieruſa-
a ¶ Opinionem hominum qui uidebant, & laudabant.
lem: Nomen matris eius Ioiada^a de Ieruſalem. Fecit-
que quod bonum eſt in conſpectu domini, verun-
tamen non in corde perfecto. Cumque robora-
tum ſibi videret imperium, iugulauit ſeruos qui occi 2
derant regem patrem ſuum, ſed filios eorum non in-
terfecit, ſicut ſcriptum eſt in libro legis Moyſi, †vbi præcepit dominus, di-
cens. †Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus ſuis, ſed v- 3
nuſquiſque in peccato ſuo morietur. Congregauit igitur Amaſias Iudam,
& conſtituit eos per familias †tribunoſque, & centuriones in vniuerſo Iuda
& Beniamin. Et recenſuit a viginti annis, & ſurſum, inuenitque trecenta
milia †iuuenum qui egrederentur ad pugnam, & tenerent haſtam, & cly-
peum. Mercede quoque conduxit de Iſrael centum milia robuſtorum cen-
tum talentis argenti. Venit autem homo Dei ad illum, & ait. O rex, ne egrè 4
diatur tecum exercitus Iſrael. Non eſt enim dominus cum Iſrael, & cunctis 5
a ¶ De quo Ieroboam Q cum ſubditis, nec cum prælatis dominus eſt. b ¶ Decem tribuum qui idola colebant, & Deo abominabiles erant. 6
filiis Ephraim. †Quod ſi putas in robore exercitus^b bella conſiſtere, ſuperari
te faciet dominus ab hoſtibus. Dei quippe eſt, & adiuuare, & †in fugam cō-
uertere. Dixitque Amaſias ad hominem Dei Quid ergo fiet de centum ta-
lentis, quæ dedi militibus Iſrael? Et reſpondit ei homo Dei. Habet domin9 7
vnde tibi dare poſſit multo his plura: ſeparauit itaque Amaſias exercitū,
qui venerat ad eum ex Ephraim, vt reuerteretur in locum ſuum. At illi cōtra 8
Iudam vehementer irati, reuerſi ſunt in regionem ſuā: Porro Amaſias con
b fidenter eduxit populum ſuum, & abiit in vallem Salinarum. Percuſſit- 9
que filios Seir decem milia, & alia decem milia virorum * ceperunt filij
Iuda, & adduxerunt ad præruptum cuiuſdam petræ, præcipitaueruntque
que eos de ſummo in præceps, qui vniuerſi crepuerunt. At ille exercitus 10
quem remiſerat Amaſias, ne ſecum iret ad prælium, diffuſus eſt in ciuita 11
tibus Iuda a Samaria vſque ad Bethhoron. Et interfectis tribus mili- 12
bus diripuit prædam magnam. Amaſias vero poſt cædem Idumæorum, 13
a ¶ Qui ſecundum Hebræos cum præcipitarentur decem milia de petra, idola reſponderunt illos ideo interfectos, quia in cultu eorum negligentes fuerant.
c & allatos Deos filiorum Seir, ſtatuit illos in Deos ſibi, & adorabat eos,

A CAPVT XXV.

Vigintiquinque annorum erat, &c.

✱ CHRYSOSTOM. (Homil. 1. in Mat. ope. imp.) Amaſias paulo melior extitit quā Ioas pater ei9. Nā Amaſias in primis placuit Deo, ſicut Ioas, ſed poſtea malignatus eſt ſicut Ioas. Secūdum hoc fuit melior, quā Ioas p̄r ſuus, quia Ioas corripientem ſe prophetā lapidibus interfecit. Amaſias autem cū miſiſſet ad eū Deus prophetam, non interfecit, ſed comminatus reſpondit ei. Nunquid cōſiliarium regis dedi te? Caue tibi, ne flagelleris. Sequitur.

†vbi præcepit dominus, ne occiderentur.

† in tribunos.

B

†facere cadere.

*viuorum.

b *In uallem Salinarū, &c.* (Rabbanus.) vbi ſal fiebat, vel fęno ſalſuginis, vt multis in locis deciſo, & ſiccato, & incenſo

C vel aquis puteorum ſalſis ferueſactis, & ad ſalis firmitatem coquēdo perductis. vel aliter, vbi & Ioab duodecim milia Idumæorum percuſſiſſe legitur. Pro valle autem Salinarum vetus editio quaſi nomen regionis Gemel appoſuit.

c *Statuit eos in deos ſibi, & adorabat eos, & illis adolebat.*

✱ Theodoretus. Diuinū aſſecutus auxilium non cognouit benefactorem. Deos enim eorum qui fuerant ſuperati, quos aſportauit cū ſpoliis, tanquam victoriæ datores honorauit, & ſacrificiis eſt proſecutus.

✱ COMESTOR. Audiuit eos dātes reſpōſa, ideo periiſſe Amalech, quia negligentes fuerant in cultu eorum, pro quo tali pœna percuſſus eſt.

a *Scio*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXV.

(Diuiſio.) Vigintiquinque. *Hic conſequenter agitur de tempore Amaſiæ & primo deſcribitur regni eius proſperitas, quamdiu vixit innocenter, ſecundo eius aduerſitas poſtquam uixit inſolenter, ibi.* At ille exercitus. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis 4. Regum 14. in princ. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Iugulauit ſeruos. *& hoc iuſtè, quia licet eſſet dignus morte, tamen iſti non habebant autoritatem eum occidendi.*

3 Congregauit igitur. *ad pugnandum contra Idumæos infeſtantes regnum ſuum.*

4 O rex ne. *quia erant idololatrę, & ideo eorum ſocietas magis nocuiſſet, quam iuuiſſet. Ideo ſequitur.*

5 Non eſt enim. *quia in regno illo colebantur vituli aurei, & etiam idola alia.*

6 Et cunctis filijs. *a quibus denominabatur regnum illud, quia Ieroboam primus rex fuit de tribu Ephraim, & plures alii poſt eum.*

7 Habet dominus vnde tibi. *ex quo patet, ꝙ illam pecuniam illis militibus dimiſit.*

8 At illi contra Iudam. *non propter pecuniæ retractionem, vt dictum eſt, ſed quoniam reputauerunt ſe contemni in illa ſeparatione.*

9 Percuſſitque filios Seir. *ſic eſt in Hebręo, & 4 Reg. 14. & non 20. milia, ut habent aliqui libri, & malè.*

10 At ille exercitu. *Hic conſequenter deſcribitur aduerſitas regni ſui poſtquam vixit inſolenter, & primo ponitur aduerſitas, inducta pro peccato ſuperbię, & ſecundo pro peccato idololatrię, ibi.* Amaſias quoque. *Circa primum ſciendum, quod Amaſias rex habita victoria elatus fuit in ſuperbiam, eam magis attribuens uirtuti proprię, quam diuinę, & ideo exercitus Iſrael, qui redierat ad terram ſuam, excitatus fuit ex diuina ordinatione ut inuaderet regnum ſuum non. n. inuaſerunt in reditu de exercitu Amaſię, ſed poſtquam venerant ad terram ſuam, & hoc notatur, cum dicitur.*

11 Diffuſus eſt in ciuitati. *ſcilicet, veniendo.*

(D) 12 Vſque ad Bethhoron. *Samaria autem erat in regno Iſrael. Bethhoron autem in regno Iudę, & ideo ſi redeundo de exercitu Amaſiæ hoc feciſſet, ſcriptura dixiſſet modo, ſcilicet, a Bethhoron vſque ad Samariam.*

13 Amaſias vero. *Hic conſequenter ponitur aduerſitas pro peccato idololatrię, & primo ponitur culpa, ſecundo pœna ibi.* Igitur Amaſi. *Circa primum dicitur.* Amaſias quoque. *In libris de Heb. quęſtion. dicitur, quia idola cum morerentur Idumæi, dederunt reſponſa, quod hoc accidebat Idumęis, eo quod negligentes fuerunt in cultu eorum, quod audiens Amaſias eos coluit, ſed hoc videtur fictitium, quia nulla gl. Hebraica hoc dicit, nec aliquis expoſitor Latinus authenticus, uidetur etiam eſſe contra textum, quia propheta de hoc reprehendens Amaſiam dixit,*

✱Cur

MORALITER.

Expoſitio moralis huius capituli requiratur 4. Regum. 14. cap.

1 *Om-*

&illis adolebat incenſum. Quamobrem iratus dominus con-
a ¶ Eleazar filium Dodai auunculum eius, ſicut Hebræi tradunt.
tra Amaſiam, miſit ad illum prophetam qui diceret ei. Cur 1
†adoraſti Deos, qui non liberauerunt populum ſuum de ma-
nu tua? Cumque hæc ille loqueretur, reſpondit ei. A quo
miſſus hæc dicere? Num conſiliarius regis es? Quieſce, ne 2
a interficiam te. Diſcedenſque propheta: ſcio, inquit, quod
cogitauerit Dominus occidere te, quia feciſti hoc ma-
lum, & inſuper non acquieuiſti conſilio meo. † Igitur Ama- 3
ſias rex Iuda inito peſſimo conſilio, miſit ad Ioas filium Ioachaz
filii Iehu Regem Iſrael, dicens. Veni, videamus nos mutuo.
b At ille remiſit nuntios, dicens. Carduus, qui eſt in Libano, 4
miſit ad cedrum Libani dicens. Da filiam tuam filio meo v-
xorem. Et ecce beſtiæ quæ erant in ſylua Libani, tranſierunt,
&conculcauerunt carduum. Dixiſti. Percuſſi Edom, & id-
co erigitur cor tuum in † ſuperbiam. Sede in domo tua, Cur
malum aduerſum te prouocas, vt cadas tu, & Iudas tecum?
Noluit audire Amaſias, eo quod Domini eſſet voluntas, vt
traderetur in † manus hoſtium propter deos Edom. Aſcen-
dit igitur Ioas Rex Iſrael, & mutuos ſibi præbuere conſpectus.
a ¶ Ciuitas ſacerdotalis in tribu Beniamin, altera Bethſames eſt in tribu Nephthali ad regnum decem tribuum pertinens.
c Amaſias autem rex Iuda † erat in Bethſames Iudæ. Corruitque
d Iudas coram Iſrael, & fugit in tabernacula ſua. Porro Ama- 5
ſiam regem Iuda, filium Ioas filii Ioachaz cepit Ioas Rex Iſrael
in Bethſames, & adduxit in Ieruſalem. Deſtruxitque † murum
eius a porta Ephraim vſque ad portam anguli quadringentis
cubitis. Omne quoque aurum, & argentum, & vniuerſa vaſa quæ 6
e repererat in domo domini, & apud Obededom, in theſauris e-
tiam domus regiæ, necnon & filios obſidum reduxit in Sama- 7
riā. Vixit autem Amaſias filius Ioſias Rex Iuda, poſtquam mor-
tuus eſt Ioas filius Ioachaz Rex Iſrael, quindecim annis. Reliqua
vero ſermonum Amaſiæ priorum, & nouiſſimorum ſcripta ſunt
in libro Regum Iuda, & Iſrael. Qui poſtquam receſſit a Do-
f mino, tetenderunt ei inſidias in Ieruſalem. Cumque fugiſſet
Lachis, miſerunt, & interfecerunt eum ibi. Reportanteſque
a ¶ Quia deos Edom qui in equis portabantur adorauit, non ſuper humeros hominum, quia neglexit ſeruire Deo Iſrael, cuius myſteria ſuper humeros patriarcharum portabantur.
ſuper equos, ſepelierunt eum cum patribus ſuis in ciuitate Da-
uid.

A a *Scio, inquit, quod cogitauerit dominus, &c.* Qui neminem vult perire, ſed eum qui in peccato perſeuerat, iuſto iudicio dānat. Ideo ergo Amaſias periit, quia admonitus per prophetam, vt ageret pœnitentiam, non obediuit, ſed uſque ad finem permanſit.

b *Carduus qui.* Hanc ſimilitudinem innuit, quia Amaſias nobiliſſimis ortus natalibus de ſtirpe Dauid veniens, B propter idololatriæ fœditatem degens, & uilis factus propriā menſuram non conſiderat ſed vltra modum C ſuperbiæ faſtu ſe eleuat.

✻ Ioſep. Amaſias dū ſe abſtinere non poſſet in rebus fœlicibus conſtitutus, ſcripſit ad regem Iſraelitarum, ut ei obaudiret, & populus vniuerſus, ſicut prius obaudiebant parentibus eius Dauidi, & Salomoni. Qui ſi parere nollent, ſcirent quia bello terminum cauſa perciperet. Cui Ioſias reſcripſit. Erat in Libano monte cypreſſus procera, & puluis miſit ad cypreſſum, petens filiam eius filio ſuo vxorem. Et dum hæc ageret, beſtia quedā tranſiens puluerem conculcauit. Hoc ergo tibi erit exemplum, vt maiora non appetas, &c.

c *Bethſames.* In Regum dicitur Bethſames oppidum Iudę quia pertinet ad regnum Iudę, ideſt, ad duas tribus quibus imperabat domus Dauid, ſed ſecundum ſitum locorum pertinet ad tribum Beniamin. D

d *Corruitq. Iudas, &c.*

✻ Ioſephus. Cum produxiſſet exercitū Ioas, eſſetque iam p̄lium commiſſurus, milites Amaſiæ repentinus terror, & ſtupor inuaſit, qualem non propitius Deus immitteret, & antequā venirent ad manus, in fugam animi pauore conuerſi ſunt. Illis ergo diſperſis, contigit ut Amaſias caperetur, eique E Ioas mortem interminatus eſt ni Ieroſolymitis ſuaderet vt aperientes portas eū cū exercitu ſuſciperent. Qui mortis terrore compulſus ſuſcipere fecit hoſtem. Qui deſtruens partē muri quaſi quadringentorum cubitorū, cum curru ingreſſus eſt Ieroſolymam, Amaſiam captiuum ducens.

e *Et ap. Ob.* Quia non ſolum uaſa abſtulit, quæ in domo Dei reperit, ſed etiam illa quæ obſeruabant ianitores & cuſtodes F templi. In Regum autem legitur, quòd Dauid elegit de filiis Obededom 72. adminiſtrādum in domo Dei, & cuſtodiam templi.

f *Qui poſt.* Ex quo prophetæ conſilium non audiuit, neque ad dominum cōuerti voluit, coniuratio præparata eſt, & dilata, donec ad conſummationē perueniret.

Vbi ſup.
†gloriam
†manibus.
†abiit.
†muros.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

2 Cur adoraſti, &c. *non.n. dicitur populus alicuius veri Dei, vel ſalſi, niſi cultum impendat ſibi ſecundum ordinem illius ritus. Vnde & filii Iſrael, quando non colebant debito modo dominum, dicebantur non populus eius, ut patet Oſee 1.c. & in pluribus aliis locis veter. teſt. Item quia Amaſias reſpondiſſet prophetæ cauſam dictam idola colendi, vt videtur probabiliter, quod non fecit, ſed dixit.*

2 Num conſiliarius reg. *ex hoc etiam apparet obſtinatio ipſius Amaſiæ.*

3 Igiur Ama. *Hic poſt culpam ponitur pœna debita. Et patet ſententia ex dictis 3. Reg. 14. addenda tamen ſunt aliqua.*

4 Carduus qui eſt. *Carduus eſt herba vilis, & deſpecta. Cedrus autem eſt arbor alta, et ideo uocat Amaſiam carduum, qui ſub ſe habebat tres tribus tantum, ſe autem vocat cedrum, quia habebat decem tribus in regno ſuo.*

5 Porro Ama. &c. *ſic habetur in Hebræo, & in libris correctis, & iſte Ioachaz idem eſt cum Ochozia qui uocatur etiam Ioathan, ut habetur ſup. 21. cap.*

6 Vaſa quæ &c. *Iſte tempore Dauid fuit conſtitutus ad cuſtodiam theſaurorum, & filii eius ſucceſſerunt ſibi in eodem officio, & ideo locus ille vbi talia ſeruabantur, ab eo denominabatur.*

7 Necnon & fi. *Dixerunt aliqui, quod iſti erant filii principum regni Iſrael, quos tenebat Amaſias obſides. Sed hoc non videtur verum, quia non legitur Amaſias tantum præualuiſſe regno Iſrael, propter quod dicendum, quod iſti erant filii principum regni Iuda, quos cepit rex Iſrael in prælio, & quando uenit in Ieruſalem commutauit, accipiendo filios pro patribus quos tenebat.*

CAP.

CAPVT XXVI.

A

Omnis autem. Ioſep. Erat hic bonus, & naturaliter iuſtus, atq; magnanimus, & ad rerum prouidentiã naturaliter induſtrius.

✱EVCHERIVS. Quintum annum agebat in morte patris, interim tamen vſque ad 16. annum regnũ adminiſtratum eſt ꝑ Senatum quẽ uocabãt Sanhedrim, iõ 12. anno regni ſui ſedecim annorum fuit, & regnum ſolus adminiſtrare cœpit. Sequitur.

B

b *Ozias cum re.* Qui & Azarias. Ozias interpretatur uirtus domini. Azarias auxilium domini, quia quãdiu rectè egit, diuina ope adiutus plurima bella feliciter commiſit, & de hoſtibus triũphauit. Sed priuſquã per ſuperbiam illicita tentauit, lepra pcuſſus nominis, & honoris offuſcauit dignitatem, excluſus a populo uſque ad diẽ mortis.

c *Sup por. val.* Hęc ẽ porta Ephraim, quam ſuperius deſtructã eſſe retulit a Ioas rege Iſrael.

C

Noluit autem ſcriptor hiſtorię nomen ponere in ædificãdo, q; poſuit in deſtruẽdo, & qa Ephraim idolis immolabat, et cum Ioas rege ſuo hãc portã deſtruxerat in ædificatione ipſius proprio uocabulo non meruit nominari, ſed nomine vallis dr̃, pp autoris ſui humiliationem, & utilitatẽ, hic in Eſdra dicit. Et portã uallis ædificauit Anon, & hĩtatores Zanoe. De hac autem porta, & aliis Ieruſalẽ in Eſdra ſequẽtes Bedã abundè diximus.

d *Sed cum.* Fuit Ozias primo iuſtus, & rectũ fecit i cõſpectu dñi, vñ & hoſtes uicit, & multos ꝓphetas ĩ impio ſuo habuit Hinc q̃diu uixit Zacharias ſacerdos cognomento intelligẽs, placuit Deo cũ oĩ venerõne ſeruiẽs in templo. Sed poſtq̃ Zacharias obiit, uolẽs ꝑ ſe offerre donaria, ſacerdotii dignitatẽ non cã piẽ, q̃ audacter inuaſit, nec reclamãtib. Leuitis, & ſacerdotib. obiit, vnde lepra in fronte pcuſſus ẽ, q̃ ſacerdos auri lamina ꝓtegebatq̃. ĩ Ezechiele iubet dñs Thau lr̃e im pſſione ſignari.

e *Ingreſſ. &c. do.* quia indutus ſtola ſacerdotali inſtan-

† 4. Reg. 14. c.

† viſiones Dei

† proſperari eũ fecit Deus.

† Mehunim

† quia roboratus eſt vſq; in excelſum.

† planicie

* ſecũdum numerum coiũ.

Rabbanus ſupra eod. 25. f

† mirificaret eum dominus auxiliando ei.

CAP. XXVI.

a Omnis autem populus Iuda filium eius Oziam annorum 1
xvj. conſtituit regem pro patre ſuo Amaſia. Ipſe ædifica
uit Ailath, & reſtituit eam ditioni Iudæ, poſtquam dor-
b miuit rex cum patribus ſuis. Sedecim annorum erat Ozias, cum
regnare cœpiſſet, & quinquagintaduobus annis regnauit in Ieru-
ſalem. Nomen matris eius Iechelia de Ieruſalem. Fecitque qđ 2
erat rectum in oculis Domini iuxta omnia, quæ fecerat Amaſias

a ¶ Hunc aiunt eſſe filium Zachariæ filii Ioiadæ, qui poſt mortem patris natus, & ob hoc patris nomen ſortitus eſt, intelligens.n. propter ſacerdotium, videns propter prophetiam dicitur.

pater eius, & exquiſiuit Dominum in diebus zachariæ intelli- 3
gentis, & † videntis Deum. Cumque requireret Dominum † di
rexit eum in omnibus. Denique egreſſus eſt, & pugnauit con-
tra Philiſthiim, & deſtruxit murum Geth, & murum Iabniæ, mu
rumque Azoti. Aedificauit quoque oppida in Azoto, & Phi-
liſthijm, & adiuuit eum Deus contra Philiſthiim, & contra

a ¶ Locum eſſe dicunt, qui in Geneſi Gerara dicitur, vbi regnauit Abimelec, & vbi peregrinatus eſt Abraham cum Sara vxore ſua.

Arabes, qui habitabant in Gurbaal; & contra † Ammonitas. Ap-
pendebantque Ammonitæ munera Oziæ, & diuulgatum eſt no-
men eius vſque ad introitum Aegypti, † propter crebras victorias.
Aedificauitque Ozias turres in Ieruſalem ſuper portam anguli, & 4
c ſuper portam vallis, & † reliquas in eodem muri latere, firmauitque
eas. Extruxit etiam turres in ſolitudine, & effodit ciſternas pluri- 5
mas, eo quod haberet multa pecora, tam in campeſtribus, quam ĩ 6 7
† eremi vaſtitate. † Vineas quoque habuit, & vinitores in monti-
bus, & in Carmelo. Erat quippe homo agriculturæ deditus. Fuit
autem exercitus bellatorum eius, qui procedebant ad prælia * ſub
manu Iehiel ſcribæ, Maaſiæque † doctoris, & ſub manu Hananiæ,
qui erat de ducibus regis, omniſque numerus principum per fa-
milias ſuas virorum fortium duorum milium ſexcentorum, & ſub
eis vniuerſus exercitus trecentorum, & ſeptem milium quingento
rum qui erant apti ad bella, & pro rege contra aduerſarios dimica
bant. Præparauit quoque eis Ozias, i. cuncto exercitui clypeos, &
haſtas, & galeas, & loricas, arcuſque, & fundas ad iaciendos lapi-
des. Et fecit in Ieruſalem diuerſi generis machinas, quas in turri- 8
bus collocauit, & in angulis murorum, vt mitterent ſagittas, &
ſaxa grandia. Egreſſumque eſt nomen eius procul, eo quod † auxi-
d liaretur ei dominus, & corroboraſſet illum. Sed cum roboratus eſ- 9
ſet eleuatum eſt cor eius † in interitum ſuum, & neglexit Domi-
e num Deum ſuum, ingreſſuſque templum Domini, adolere vo- †

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVI.

Omnis a. *Hic conſequenter agitur de tempore Oziæ, cuius primo deſcribitur laudabilis conuerſatio, ſecũdo deteſtabilis elatio, ibi.* Sed cum rob *Circa primum primo deſcribitur, ut gratioſus cum dr̃.*

2 Fecitque. *ſ. in principio regni ſui, ut habetur in c. præcedenti.*

3 Exquiſiuit do. dic. *Dicit hic gl. Hebraica, quod hæc eſt litera intelligentis timores domini, & quod iſte Zacharias idem eſt quod rex Ozias, & quod vocatus fuit trib. nominib. ſ. Ozias in principio huius c. & hoc Zacharias, & 3. Reg. 15. Azarias, & dicitur hic intelligens timores domini, quia fuit bonus, & ſapiens, & timens dominum in principio regni ſui. Expoſitores autem noſtri dicunt communiter, quod iſte Zacharias fuit filius Ioiadę ſacerdotis, quem occidit Ioas rex Iuda vt dictum eſt ſup. 24. c. Secundo deſcribitur, ut victorioſus, cum dicitur.* Denique egreſſus eſt, & pugnauit contra Philiſthijm. *Tertio deſcribitur, ut famoſus, cum dicitur.* Et diuulgatum eſt nomen eius. *Quarto vt in bonis temporalibus copioſus, quod apparet primo in ædificiis quæ fecit, cum dicitur.*

4 Aedificauit. &c. *& hæc eſt quæ c. præc. vocatur porta Ephraim ibi. n. fortius ædificauit, quia magis indigebat, eo quod murus Ieruſalẽ interruptus fuerat a porta Ephraim vſque ad portam anguli 400. cubitis, vt habetur c. præc.*

5 Extruxitque tur. in ſo. *ad cuſtodiam animalium.*

6 Et effodit ciſternas. *ad potum eorum, ideo ſubditur.*

7 Eo quod ha. mul. *& in hoc ſecundo oſtenditur copioſus in diuitiis naturalib. quæ ſunt valde neceſſariæ regib. quia tempore obſidionis nihil valerent artificiales diuitiæ abſque iſtis. Tertio oſtenditur copioſus in rebus bellicis, cum dicitur.* Fuit au. ex bel. eius. *Et patet litera vſque ibi.*

8 Quas in tur. co. *ibi. n. efficaciores ſunt defenſiones, eo quod ex angulis poſſunt defendi duæ partes muri hinc, & inde.*

9 Sed cum ro. eſ. *Hic conſequenter deſcribitur Oziæ deteſtabilis elatio, quia cum deberet ex præteritis Dei beneficiis humiliari, in tantam ſuperbiam eleuatus eſt, quod non ſuffecit ſibi honor regius, ſed etiam voluit uſurpare ſacerdotis officium ſuper altare thymiamatis offerendo incenſum, & patet litera vſque ibi.*

Non

MORALITER.

1 *Omnis.* Per iſtum Oziã qui ſedecimo anno regnare cepit, & quod rectum erat in conſpectu dñi fecit, ſignatur iuuenis bonæ indolis, & bene diſponens regnum animæ ſuę, per debitam ſubiectionem virium ſenſitiuarum regimini rõnis rectæ. Et qm̃ ex hoc ſequitur diffuſio bonæ famæ, ideo ſequit̃.

† *Et diuul. eſt.* talis. n. iuuenis frequenter triumphat de cõcupiſcentiis mundi, & carnis, & de inſultibus diaboli. Veruntamen talis iuuenis uirtuoſus non eſt ꝑ hoc cõfirmatus in bono, maxime quia mutabilis eſt iuuentus. Vnde contingit aliquando, quod iuſto Dei iudicio nobis tamen occulto permittitur ex donis a Deo ſibi collatis in ſuperbiam eleuari quod ſignificatur per hoc quod ſequitur.

9 *Sed cum ro.* nam vſurpare ſibi uoluit officium ſacerdotis offerendo incenſum, unde ſubditur.

† *Ingreſſuſq.* propter quod a dño percuſſus fuit lepra, per q̃. ſignificata fuit mortalis culpa, propter q̃. ſuperbus ſeparatur a conſortio iuſtorum ſicut leproſus a cohabitatione ſanorũ.

Dormi-

ſtante ſolenni feſtiuitate intrauit in tẽplum ad altare aureũ, oblaturus incenſum ſecundũ Ioſephum. Vnde ante ciuitatẽ in loco, qui dr̃ Eroge, ſciſſa eſt media pars montis ad Occidentem, & ſua volubilitate per quatuor ſtadia procedens ad Orientalem reſtitit montẽ, ita vt vias clauderet, & regias vrbes opprimeret. Volunt Hebræi in anno 25. Oziæ hoc accidiſſe, cuius reliqui anni ſunt 27. Regnauit autem annis 52.

✠ Theodor. Ozias ſuperbo, & arrogãti ductus ſpiritu, auſus eſt fungi munere ſacerdotali. Sed intus in tẽplo nõ ceſſit tãquã regi põtifex, ſed eũ libere arguit. Definita ſunt, inquit, a Deo q̃ regibus cõueniũt, & quæ ſacerdotibus cõgruunt. Singulare munus habẽt ſacerdotes. Quid cõculcas legem a Deo datã? Cur tranſgrederis terminos? Rapiẽs ea quę nõ cõueniunt, tua ẽt perdes. Nõ ſolũ aũt nõ ceſſit, ſed ẽt verba ęgre tulit inſoleſcẽs. Sed pro gloria collegit ignominiã. Eadẽ ac ciderunt ei quę primo parẽti Adamo. Ille.n. cũ deſideraſſet fieri Deus, cẽ quoq; Dei imaginẽ perdidit. ferebat hic in fronte argm̃ iniquitatis.

✠ Chryſoſtomus. Tantum malum eſt arrogantia, quæ perſuadet vt quiſque ſemetipſum ignoret.

✠ Clemens Rom. Vt Ozias cum non eſſet ſacerdos, & ſacerdotum ſacra adminiſtraſſet, in leprã incidit propter iniquitatem, ſic omnis laicus non effugiet ſupplicium, ſi Deum cotẽpſerit, ſuoſq; ſacerdotes deſpexerit, ſibiq; honorem arrogauerit, nõ imitatus Chriſtum, qui non ipſe ſe glorificauit, vt fieret ſacerdos, ſed expectauit, vt a patre audiret, *Tu es ſacerdos in æternum, &c.*

D Homil. 1. de verbis Iſa. Lib. Conſti. cap. 31.

luit inceſum ſuper altare thymiamatis. Statimq; ingreſſus poſt
eũ Azarias ſacerdos, & cũ eo ſacerdotes Domini octoginta viri
fortiſſimi reſtiterunt regi, atque dixerũt: Non eſt tui officii Ozia, 1
vt adoleas incenſum Domino, ſed ſacerdotum hoc eſt filiorum
Aaron, qui conſecrati ſunt ad huiuſcemodi miniſterium. Egredere de ſanctuario, † ne contempſeris: quia non reputabitur tibi 2
in gloriam hoc a Domino Deo tuo. Iratuſque Ozias, & tenens
in manu thuribulum, vt adoleret incenſum, minabatur ſacerdotibus. Statimque orta eſt lepra in fronte eius coram ſacerdoti- 3
bus in domo Domini ſuper altare thymiamatis. Cumque reſpexiſſet eum Azarias pontifex, & omnes reliqui ſacerdotes viderunt lepram in fronte eius, & feſtinato expulerunt eum. Sed &
ipſe perterritus accelerauit egredi, eo quòd ſenſiſſet illico plagã
Domini. Fuit igitur Ozias rex leproſus vſque ad diem mortis
ſuæ, & habitauit in domo ſeparata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo Domini. Porro Ioathan filius eius rexit domum regis, & iudicabat populum terræ. Reliqua autem ſermo- 4
num Oziæ priorum, & nouiſſimorum ſcripſit Iſaias filius Amos
Propheta. Dormiuitque Ozias cum patribus ſuis, & ſepelierunt 5
a eum in agro regalium ſepulchrorum, eo quod eſſet leproſus. Regnauitque Ioatham filius eius pro eo.

Regnauit Ozias annis 52. quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienſes Agameſtor impẽrabant, quo mortuo vidit Iſaias viſionẽ, ſicut ipſe teſtatur, eo ſcilicet, tẽpore quo Romulus Romani imperij conditor natus eſt.

† perterritus Iſa. 6. a

2 *In agro regalium ſepulchrorum.* Non in regalibus ſepulturis, non in ciuitate Dauid. Hæretici enim, atq; ſchiſmatici indigni ſunt ſocietatẽ, & communione ſanctę Eccleſię, nec memoria eorum inter Catholicos habetur, quia erroribus maculati, & vitijs ſqualidi ab eorum conſortio ſeparantur.

E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nõ eſt tui offic. Ozi. *qa diſtincta ſunt regis, & ſacerdotis officia.*
2 Non re. ti. in gl. a Do. *i. illud quod reputas tibi honorificum, erit magis in vituperium ex Dei punitione. ideo ſequitur.*
3 Statimq; orta eſt lep. in fron. eius. *Quamuis enim percuſſus fuerit lepra in toto corpore: tamen fit magis mentio de fronte: quia ibi apparuit clarius, vt a ſacerdotibus expelleretur celerius, ad oſtendendum etiam deteſtationem ſui peccati, factus fuit terræmotus terribilis in Ieruſalem, vt habetur Zachar. vlti.*
4 Reliqua aut. ſer. Ozi. pri. & no. ſcr. Iſa. *Non in libro Iſaiæ quem habemus, ſed in alio qui non fuit per Eſdram reparatus, ſicut & de pluribus alys libris frequenter dictum eſt.*
5 Et ſepel. eum in ag. reg. ſep. *Non tamen in ſepulchris Regum propter infectionem lepræ.*

MORALITER.

5 *Dormiuitq; &c.* Et nõ in ſepulchris regũ, p qd̃ ſignificat q̃ moriens in mortali culpa, quæ eſt ſpiritualis lepra nõ recipitur in quiete beatorum, qui cum Chriſto regnant in æternũ.

CAP. XXVII.

a *Vigintiquinque annorũ.* In principio, & in fine annos Ioathã enumerat, quia ſicut in iuſtitia cępit, vſq; ad finem perſeuerauit. Vnde tempora vitæ eius laude dignã prædicantur.

✠ Ioſephus. Huic regi nulla virtus defuit ergã Deum pio, iuſto erga homines, & republicę ſtudioſo. Quicquid enim inſtauratione opus habebat diligenter faciendum curauit. Sic autem propriũ auxit regnũ, vt hoſtibus quidem eſſet valde terribilis, familiaribus vero prę cipue fœlix.

b *Ipſe ædi. por.* Quę in Actibus Apoſtolorũ dicitur ſpecioſa, ſecũdũ Hebręos, & ab eis porta Ioatham, quia ipſe ædificauit eam, vſque hodie nuncupatur.

c *Ophel.* Turris erat nõ longe a tẽplo, miræ altitudinis. Vnde & Ophel, id eſt, tenebrarum, vel nubili nomẽ accepit. vbi autem in Zacharia ſcriptũ eſt: *Et turris gregis nebuloſa filiæ Sion* In Hebræo habetur, *Turris Ophel.* Turris Ophel ẽminẽtiã ſcrpturæ ſignificat, quæ in hiſtoria fundata ſpiritualis ſenſus caput inter nubila condit, dũ ſciẽtiæ magnitudinẽ ab oculis hominũ abſcõdit. vnde: *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Ioatham, cuius vita laudatur, Chriſtum ſignificat, de quo dicitur: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, &c.* Interpretatur enĩ Ioatham cõſummatus, vel perfectus, & de Chriſto dicit Apoſtolus: *Et conſummatus factus eſt omnib. obtemperãtibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, &c.* Ipſe cõſtruxit portam domus Dñi excelſam, & myſteriũ ſuæ incarnationis mirabili potentia effecit, qui de ſe ait: *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur.* Hæc porta excelſa vocabatur, de qua Pſalmiſta ait: *Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, &c.*

Zachar. 14 Mich. 4. c Pſal. 17. Ibid. 47. F Hebr. 5. c Ioan. 10. b Pſal. 112.

CAP. XXVII.

a V Igintiquinque annorum erat Ioatham 1
cum regnare cœpiſſet: & ſedecim annis
regnauit in Ieruſalem. Nomen matris
a ¶ Quia ſibi, & ſubditis æternæ pacis viſionem acquiſiuit.
eius Ieruſa filia Sadoc. Fecitque quod
rectum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater ſuus, excepto quod non eſt ingreſſus templum Do-
b mini, & adhuc populus † delinquebat. Ipſe ædificauit portam
c domus Domini excelſam, & in muro Ophel multa conſtruxit.

† erat corruptor LXX. corrumpebant

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXVII.

1 Vigintiquinque annorũ. *Hic conſequenter agitur de tempore Ioatham, cuius deſcribitur deuotus ingreſſus, ſtrenuus proceſſus, victorioſus congreſſus, & quietus egreſſus, ſecunda pars incipit ibi;* Ipſe ædificauit. *tertia ibi:* Ipſe pugnauit. *quarta ibi:* Reliqua autem. *& patet ſententia ex d. dictis 4. Reg. 15. b. Moraliter.*

MORALITER.

Vigintiquinque annorum erat Ioatham, cum regnare cæpiſſet: & ſedecim annis reg. & cæt. Huius capituli expoſitio myſtica 4. Regum 15. requiratur.

1 *Viginti-*

A Vrbes quoque ædificauit in montibus Iuda, & in ſaltibus caſtella, & turres. Ipſe pugnauit contra regem filiorum Ammon, & vicit eos. Dederuntque ei filij Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem milia coros tritici, ac totidem coros hordei. Hæc ei præbuerunt filij Ammon in anno ſecundo, & tertio. Corroboratusque eſt Ioatham, eo quod direxiſſet vias ſuas coram Domino Deo ſuo. Reliqua autem ſermonum Ioatham, & omnes pugnæ eius, & opera ſcripta ſunt in libro regum Iſrael, & Iuda. Vigintiquinque annorum erat cum regnare cœpiſſet, & ſedecim annis regnauit in Ieruſalem. Dormiuitque Ioatham cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in ciuitate Dauid, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

CAP. XXVIII.

Rabbanus. a *Viginti annorum erat Achaz, &c.* Sequitur.

a *In valle Ben. nnom.* Hæc eſt vallis Benennom, id eſt, filij Hennom, vel Ennom iuxta murū Ieruſalem cōtra Orientem: in qua nemus pulcherrimum Siloe fontibus irrigatur. Taphet autem, vel Tophet (vtrunq; enim dicitur) locus eſt in eadē conualle iuxta piſcinā Fullonis, & iuxta agrū Acheldemach, qui vſq; hodie monſtratur ad Auſtralem plagam montis Sion. Solebant autē in Tophet (qui locus erat amœniſſimus, vnde & hodie præbet hortorū delicias) poſita ara ſacrificare dæmonibus, nefandoque igne liberos ſuos conſecrare, & holocauſtum offerre. Vallis ergo Benennom, id eſt, filij Ennom, Hebraice Gehinnom dicitur, cuius nomine in nouo Teſtamento pœna inferni gehenna vocatur. Sicut enim in valle Benennom, qui idolis ſeruierunt prophetis atteſtantibus perierūt, ita peccatores ex eis, qui peccauerunt, æterna dānatione peribūt. Achaz iuſti patris filius in perfidiā, & ſcelus idololatriæ lapſus, ſignificat hæreticos, qui ex Catholicis patribus ſacramento fidei ſunt imbuti, ſed ad apoſtaſiam declinantes cultum diuinum, præbent ſimulacris, & fructum ventri ſui, id eſt, effectum prauæ cogitationis dæmonijs immolant igne zeli. Omnes enim adulterantes quaſi clibanus corda eorum.

Margin: †4.Reg.16.a B; Iſa.30.b.; † fecit; Ierem.19.a; C

CAP. XXVIII.

a Viginti † annorum erat Achaz cum regna- 1
re cœpiſſet, & ſedecim annis regnauit in
Ieruſalem. Non fecit rectum in cōſpectu
Domini, ſicut Dauid pater eius, ſed ambulauit in vijs regum Iſrael. Inſuper & ſtatuas † fudit Baalim. Ipſe eſt qui adoleuit
incenſum in valle Benennom, & luſtrauit
filios ſuos in igne, iuxta ritum gentiū, quas interfecit Dominus
in aduentu filiorū Iſrael. Sacrificabat quoq;, & thymiama ſuccendebat in excelſis, & in collibus, & ſub omni ligno frondoſo.
b Tradiditque eum Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, qui 2
percuſſit eū, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damaſcū. Manibus quoque regis Iſrael traditus eſt, & 3
percuſſus plaga grādi. Occiditque Phacee filius Romeliæ de Iuda cētum viginti milia in die vno omnes viros bellatores, eo quod
reliquiſſent Dn̄m Deū patrum ſuorum. Eodem tempore occidit
Zechri vir potēs ex Ephraim Maaſiam filium regis, & Ezricam
ducem domus eius, Elcanā quoq; ſecundū a rege. Ceperuntque
filij Iſrael de fratribus ſuis ducenta milia mulierum puerorum,
& puellarum, & infinitā prædam, pertuleruntque eam in Samariam. Ea tempeſtate erat ibi Propheta Dn̄i nomine Obed, qui 4
egreſſus obuiam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce †
iratus Dominus Deus patrum veſtrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus veſtris, & occidiſtis eos atrociter, ita vt ad
cœlum pertingeret veſtra crudelitas. Inſuper filios Iuda, & Ieruſalem vultis vobis ſubiicere in ſeruos, & ancillas, quod † nequa-

✠ Theodoretus. Hic ſumma impietate, aliorum obſcurauit impietatem. Iuſſit ædificari aram in templo Dei, nō Dei vniuerſorum, ſed alicui ex iis, qui falſo nominantur Dij. Dixit: Quæram Deos Damaſci, qui me verberant, & me corroborabunt. Ipſis ergo ſacrificabo, & me defendent. In omni angulo in Ieruſalem fecit hæc. Iam vero, & æneum altare quod Salomon conſtruxit, tranſtulit. Innouauit etiam aliam impietatem. Regum enim portam, quæ erat intus in diuino tēplo tranſtulit, ſacros ambitus faciens peruios. In omni loco ædificauit altaria dæmonibus, nec ſolum in ciuitatibus, & pagis, ſed etiam in turribus, quæ ſunt in via in quibus pauci ſolent ignem accendere.

b *Tradiditque eum Dominus, &c.* ✠ Theodoretus. Docet hæc historia

---

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXVIII.

Diuiſio. 1 Viginti annorum erat, &c. *Hic conſequenter agitur de tempore ipſius Achaz. & primo deſcribitur ipſius præuaricatio. ſecūdo flagellatio, ibi:* Tradiditq; eū. *& tertio obſtinatio, ibi:* Inſuper & tēpore anguſtiæ. *Sētētia primæ partis patet ex dictis 4.Re.16.a.*
2 Tradiditq; eū. *Hic cōſequenter ponitur ipſius flagellatio. Circa quod ſciendum, quod Phacee filius Romeliæ rex Iſrael, & Raſin rex Syriæ ſimul cōfœderati inuaſerunt regnum Achaz, propter quod Achaz. & eius populus fuerunt multum territi, vt habetur Iſa.7. ſed cum Iſaias ipſum Achaz conſolaretur, dicens:* Noli timere, &c. *& ad cōfirmationē huius ſignū diuinū obtuliſſet, dicens:* Pete tibi ſignū a Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra, *Achaz nō credidit, & ſignū oblatū recuſauit, & de Domino diffidens ad humanū auxiliū refugit, mittēs munera multa, et magna Thelgathphalnaſar regi Aſſyriorum, rogans, vt regnum Syriæ inuaderet, ac per hoc Raſin rex Syriæ recederet de regno Achaz, & iret ad defendēdum regnum ſuū, quod & factū fuit, ſed rex Syriæ recedēs de regno Achaz magnam prædam ſecum portauit, & tunc Achaz credens præualere contra regem Iſrael ſolum, egreſſus fuit ad pugnā contra eum, & tunc fuit debellatus, et populus eius pro magna parte occiſus. Primo igitur ponitur flagellatio Achaz per regem Syriæ, cum dicitur:* Tradiditq; eum d. *Et patet litera ex dictis ſecundo per regem Iſrael, cum dicitur.*
3 Manibus quoque regis Iſrael tra.eſt. *Et patet litera vſq; ibi.*
4 Ea tem.er.ibi pro.do.no.Obe. *Iſte non erat manſurus in Samaria, ſed veneret illuc de Iuda miſſus a Domino, ad arguendum filiorum Iſrael crudelitatem. Cætera patent vſque ibi.*
1 Tempore

MORALITER.

1 *Viginti annorum erat Achaz.* Huius cap. moralis expoſitio 4.Reg.16. poſita eſt vſque ibi.
† *Ecce iratus Dominus.* Hic habent principes Chriſtiani documentum, vt non vtantur crudeliter victorijs habitis contra alios Chriſtianos. Licet enim populus Iuda puniri meruiſſet a Domino propter ſua peccata: tamen quia erat de eadem lege cum populo Iſrael, Dominus iratus fuit contra filios Iſrael, eo quod victoria habita de filijs Iuda crudeliter vſi fuerunt, dicente eis Propheta Domini Obed.
1 Peccaſtis

historia quã ſuſtinuit calamitatem. Nã primum traditi fuerunt Syris. Deinde Phacea rex decem tribuum in vno conflictu occidit eorum duodecim millia: occidit etiam filios regis, & duces exercitus, viginti autem milia duxit in captiuitatem. ☙ CAP.

quã facto opus eſt Peccaſtis †
enim ſuper hoc Dño Deo ve
ſtro. Sed audite cõſiliũ meũ,
& reducite captiuos, quos †
adduxiſtis de fratribus ve-
ſtris: quia magnus furor Dñi
imminet vobis. Steterũt ita-
que viri de principibus filio-
rum Ephraim: Azarias filius
Iohanã, Barachias filius Mo-
ſollamoth, Ezechias filius Sellum, & Amaſa fi-
lius Hadali, contra eos, qui veniebant de præ-
lio, & dixerunt eis: Non introducetis huc ca-
ptiuos, † ne peccemus Domino. Quare vultis
adijcere ſuper peccata noſtra, & vetera cumu-
lare delicta? Grande quippe peccatum eſt, & ira
furoris Dñi imminet ſuper Iſrael. Dimiſeruntq;
viri bellatores prędam, & vniuerſa quæ ceperant
coram principibus, & omni multitudine. Stete-
runtq; viri quos ſupra memorauimus, & appre-
hendentes captiuos, omneſque qui nudi erant,
veſtierunt de ſpoliis. Cumque veſtiſſent eos, &
calceaſſent, & refeciſſent cibo, ac potu: vnxiſſent
quoque † propter laborem, & adhibuiſſent eis
curam quicunque ambulare non poterant, &
erant imbecillo corpore: impoſuerunt eos iu-
mentis, & adduxerunt eos Iericho ciuitatem
palmarum ad fratres eorum, ipſi reuerſi ſunt in
Samariam. Tempore illo miſit rex Achaz ad re- 1
gem Aſſyriorum poſtulans auxiliũ. Veneruntq;
*Idumæi, & percuſſerunt multos ex Iuda, & ce-
perunt † prædam magnam. Philiſthiim quoque 2
diffuſi ſunt per vrbes campeſtres, & ad meri- D
diem Iudæ. Ceperuntque Bethſames, & Aialon,
& Gaderoth, Socho quoque, & Thamnam, &
Ganzo cum viculis ſuis: & habitauerunt in eis.
Humiliauerat enim Dominus Iudam propter
3 Achaz regem Iuda, eo quòd † nudaſſet eum au-
4 xilio, & contemptui habuiſſent Dominum. Ad-
duxitque contra eum Thelgathphalnaſar re-
gem Aſſyriorum, qui & afflixit eum, & † nullo
reſiſtente vaſtauit. Igitur Achaz ſpoliata domo
Domini, & domo regum, & principum, dedit re
5 gi Aſſyriorum munera, & tamẽ nihil ei profuit.
6 Inſuper & tempore anguſtiæ ſuæ auxit contem-
7 8 ptum in Dominum. Ipſe per ſe rex Achaz im-
molauit diis Damaſci victimas percuſſoribus E
9 ſuis, & dixit: Dii regum Syriæ auxiliantur eis,
quos ego placabo hoſtiis, & aderunt mihi. Cum
econtrario ipſi fuerint ruinæ ei, & vniuerſo Iſ-
rael. Direptis itaque Achaz omnibus vaſis do-
10 mus Dei, atque confractis clauſit ianuas tem-
11 pli Dei, & fecit ſibi altaria in vniuerſis angulis
Ieruſalem. In omnibus quoque vrbibus Iuda
extruxit aras ad cremandum thus, *atque ad ira-
cundiam prouocauit Dominum Deum patrum
ſuorum. Reliqua autem ſermonum eius prio-
rum, & nouiſſimorum, & omnium operum
ſcripta ſunt in libro regum Iuda, & Iſrael. Dor-
12 miuitque Achaz cum patribus ſuis, & ſepelie-

a ¶Non eſt dignum hæreticos cum Catholicis in futuro quieſcere, qui ab eis hic diſcordant fide, & opere.

runt eum in ciuitate Ieruſalem. Neque enim re-
ceperunt eum in ſepulchra regum Iſrael. Re- F
gnauitque Ezechias filius eius pro eo.

† vltionem fecit in Iuda, & præuaricatus eſt præuaricationem in Dominum.
† non roborauit eum, id eſt non prævaluit ei.
per ſe
* dijs alienis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tempore illo mi. rex Achaz ad re. Aſ. *Hoc fuit ante illud bellum contra regem Iſrael, vt dictum eſt. tertio ponitur flagellatio Achaz per Idumæos, cum dicitur:* Veneruntque Idumæi, &c. *quarto per Philiſthæos, cum dicitur.*

2 Philiſthijm quo. dif. ſu. *Iſti enim videntes regnum Iuda debilitatum modo prædicto, inuaſerunt ipſum in confiniis ſuis, accipientes prædas, & ciuitates, prout poterant.*

3 Eo quòd nu. eum au. *Scilicet, diuino, propter enim malitias ipſius Achaz regis Iudæ, Deus ſuo iuſto iudicio ſubtraxerat ſuam protectionem ab eo, & populo ſuo. quinto ponitur flagellatio Achaz per regem Aſſyriorum, cum dicitur.*

4 Adduxitq; cõ. e. Thel. *Licet enim Thelgathphalnaſar ad preces Achaz primo venerit contra regem Syriæ, vt dictum eſt, & ipſum interfecit, vt habetur 4. Reg. 16. cap. tamen poſtea iſte Thelgathphalnaſar videns debilitatem ipſius Achaz, & populi eius, intrauit eius regnum, & tributo graui ſubiugauit. Et hoc eſt quod ſubditur poſtea.*

5 Dedit re. Aſ. m. *Quia licet miſiſſet magna munera, & multa regi Aſſyriorũ, vt prædictũ eſt, nõ tamen propter hoc dimiſit, quin poſtea vaſtaret regnũ ei' redigẽs ſub graui tributo. Iſta uero litera ab illo loco:* Adduxitq; cõ. e. Thel. *aliter exponitur ab Hebręis, qui dicũt, ꝙ hæc eſt vera litera. Et venit ad eũ Thelgathphalnaſar rex Aſſyriorũ, quia ad preces eius venit cõtra regẽ, Syriæ, vt dictũ eſt. Qui afflixit eum, & non fortificauit: quia licet per aduentum Thelgathphalnaſar rex Syriæ aduerſarius Achaz fuerit occiſus, tamen Achaz propter munera magna, quæ miſerat regi Aſſyriorum, fuit depauperatus, & afflictus. Et tamen nihil ei profuit: quia ciuitates de regno Iudæ captæ ab Idumæis, & Philiſthæis, vt prædictum eſt, non fuerunt ſibi per reges Aſſyriorum reſtitutæ.*

6 Inſuper & tem. an. ſuæ. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Achaz obſtinatio: quia prædictis flagellationibus non fuit emendatus, ſed magis peioratus, ſicut & Pharao rex Aegypti, vt habetur in lib. Exod. & hoc eſt quod dicitur.* Inſuper & tem. an. ſuæ. *id eſt, flagellationis prædictæ.*

7 Auxit con. in d. *Exercendo nouum idololatriæ modũ, cũ dicitur.*

8 Immo. dijs Da. *Et hoc fuit, quando iuit obuiam Thelgathphalnaſar in Damaſcum ad faciendum ſibi reuerentiam, eo quòd occiderat Raſin aduerſarium ſuum, vt habetur 4. Reg. 16.*

9 Et di. dij re. Sy. au. e. *Quia ſic corde credidit, & opere exteriori monſtrauit, ſicut enim corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem, vt habetur Rom. 10. b. ita infidelitas exiſtens in corde, quando exterius declaratur in opere, facit ad damnationis augmentationem.*

10 Clauſit ianuas temp. Dei. *Quia non ſuffecit ſibi inducere idololatriam, ſed etiam abſtulit latriam.*

11 Et fe. &c. vni. an. Ie. *Vt ſtatim haberentur in promptu quocunque. Cętera patent vſque ibi.*

12 Et ſe. cum in ci. Ie. *Non enim fuit ſepultus in ciuitate Dauid, in qua erant ſepulchra regalia, ſicut fuerat Amaſias: non enim fuit ſepultus cum regibus, vt dictum fuit 4. Reg. 18. nec in agro regalium ſepulchrorum, ſicut fuit Ozias leproſus, vt habetur ſupra 26. ſed magis fuit elongatus a ſepulchris regum, tanquam omnibus odioſus, & ideo execrabilis, & facinoroſus.*

CAP.

MORALITER.

† *Peccaſtis enim ſuper hoc do. Deo veſt.* Propter quod ibidem Propheta induxit eos ad tractandum miſericorditer captos in prælio, dicens.

† *Reducite* ..

† *Reducite captiuos quos addu. de fra. veſt. quia. mag. fur. do.* Per hoc autem, quòd in hoc crediderunt Prophetæ, demonſtratur, quòd Chriſtiani bellatores debent captiuos Chriſtianos miſericorditer tractare.

CAP. XXIX.

A a IGitur Ezechias, &c. ✱ Auguſtin. Tempore quo Roma condita eſt, rex erat in Iuda Ezechias, quē quidē conſtat optimum, & pijſsimum regē Romuli regnaſſe temporibus. In ea vero populi Hebraici parte, quæ appellatur Iſrael, regnare cœperat Oſeas,

Lib. 18. ciuit. cap. 22.

In Chron.

✱ Euſebius. Ezechias rex quintuſdecimus Hebræorum Iudæ annis decem, & nouē. Apud Hebræos prophetabant Iſaias, Oſee, & cæt. Tarpeia clypeis Sabinorū obruta: vnde mons Tarpeius, in quo nūc Capitoliū. Romulus primus milites ſumpſit ex populo, & nobiliſſimos centum ſenes, ob ætatem Senatores, ad ſimilitudinem Curiæ, Patres appellauit: templa quoque & muros Romanæ vrbis tunc extruxit.

B

Rabbanus.

b *In ipſo anno, &c.* Non aliter imitaretur Dauid patrem ſuum, qui ab infantia Deo deditus in principio regni ſui cultum Dei magnificauit.

C MORALITER autem admonet rectores Eccleſiæ, ne ſint deſidioſi in officio ſibi commiſſo, ſed omnia diligenter agant.

Myſtice, Ezechias, qui non tm̄ per ſe, vel p ſuos opus Dei ſtrenue geſſit, imo p nūtios ad ſimile ſtudiū alios ꝓuocauit, Chriſtum ſignificat, quod etiam nominis interpretatio teſtatur. Ezechias enim apprehēdens Dñm, vel fortitudo Domini. Chriſtus aūt Dei virtus, & Dei ſapientia, qui omnes patrū præuaricationes, quæ ſub lege fuerāt, ſanguine ſuo diluit, & cultum pietatis in Eccleſia plane inſtaurauit. Ipſe legatos ad conuocandas gentes ad fidem, miſit. Primum Prophetas, deinde Apoſtolos, & eorum ſucceſſores, hic ſecundo menſe Paſcha celebrare inſtituit: quia vmbra legis ceſſante, verum Paſcha ſeruare docuit, de quo Paulus ait: *Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.*

c *Peccauerunt patres noſtri, & cæt.* Hieronymus. Hoc plene ſcribitur Ezechielis 18. *Et ecce in oſtium templi Domini inter veſtibulum, & altare, quaſi viginti quinque viri, dorſa habentes contra Templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum ſolis, &c.*

CAP. XXIX.

a IGitur Ezechias regnare cœpit cum vi- 1
gintiquinque eſſet annorum, & vigin-
tinouem annis regnauit in Ieruſalē. No- 2
a ¶Hic aſſerunt Hebræi poſthumum filium fuiſſe Zachariæ Prophetæ, & ſacerdotis, quem Ioas interfecit.
men matris eius Abia filia Zachariæ. Fe-
citq́; quod erat placitum in conſpectu
Dñi, iuxta omnia, quę fecerat Dauid pa
b ter eius. In ipſo anno, & menſe primo regni ſui aperuit valuas 3
domus Domini, & inſtaurauit eas. Adduxitq́; ſacerdotes, atq; 4 5
Leuitas, & cōgregauit eos in plateam Orientalem. Dixitq́; ad 6
eos: Audite me Leuitæ, & ſanctificamini. Mundate domū Do 7 8
mini Dei patrum veſtrorum, & auferte omnem immūditiam
c de ſanctuario. Peccauerunt patres noſtri, & fecerunt malum in
conſpectu Domini Dei noſtri, derelinquētes eum. Auerterunt 9
facies ſuas a tabernaculo Domini Dei noſtri, & præbuerunt
dorſum Clauſerunt oſtia, quæ erant in porticu, & extinxerunt
lucernas. Incenſumq, nō adoleuerunt, & holocauſta non obtu
lerunt in ſanctuario Deo Iſrael. Concitatus eſt itaq; furor Dñi
ſuper Iudā, & Ieruſalē, tradiditq; eos in cōmotionem, & in in-
teritū, & in ſibilum, ſicut ipſi cernitis oculis veſtris. En, corrue-
runt patres noſtri gladiis: filii noſtri, & filiæ noſtræ, & cōiuges
captiuæ ductę ſunt ꝓpter hoc ſcelus. Nunc igitur placet mihi,
vt ineamus fœdus cū Dño Deo Iſrael, & auertet a nobis furorē
iræ ſuæ. Filii mei nolite me negligere. Vos elegit Dñs, vt ſtetis 10
coram eo, & miniſtretis illi: Colatis eum, & cremetis ei incen-
ſum. Surrexerunt ergo Leuitæ. Mahath filius Amaſai, & Ioel
filius Azariæ, de filiis Caath. Porro de filiis Merari; Cis filius

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXIX.

1 IGitur Ezechias. *Hic conſequenter agitur de tempore Ezechiæ, ſub quo primo facta eſt expiatio legalis ſacrificii, ſecundo celebratio paſchalis beneficii: cap. 30. tertio reparatio ſacerdotalis miniſterii, c. 3. quarto reſtauratio regalis imperii, c. 32. Circa primum Ezechias cupiēs renouare fœdus cum Deo primo præcepit Leuitas, & ſacerdotes ſanctificari, ſecundo per ſanctificatos templum mundari, ibi:* Congregaueruntq;. *tertio per mundatos pro peccato populi ſacrificari, ibi:* Conſurgenſq;. *quarto ſacrificando Deum laudari, ibi:* Conſtituitque. *quinto expiatione facta holocauſta offerri, ibi:* Ezechias autē. *Circa primum præmittitur genealogia Ezechiæ ex parte matris; quia ſatis erat nota ex parte patris, cum dicitur.*

2 Nomen ma. eius Abia fil. Zac. *Dicunt aliqui, ꝙ iſte Zacharias fuit ille, quem præcepit occidi Ioas rex Iuda, vt dictum eſt ſup. 24. Alii autem dicunt, ꝙ fuit filius illius Zachariæ, & ꝙ tempore mortis patris ſui adhuc erat in vtero matris: & ideo natus ex vtero, ſortitus eſt nomen patris. Sed iſta non ſunt multum veriſimilia, quia Achaz, ſ. pater ipſius Ezechiæ fuit idololatra peſſimus a principio regni ſui, & deſtruxit quantum potuit cultum Dei: & ideo non eſt veriſimile, ꝙ vxorem acceperit de genere ſacerdotali: & maxime de genere Zachariæ, qui vſque ad mortem zelauit pro cultu Dei, illud autem quod prædictum eſt, acceptum fuit de libro Hebraicarum quæſtionum, qui non eſt authenticus, niſi ſuper Geneſ. vt ſupra dictum eſt.*

3 In ipſo anno, &c. *Dicunt Hebræi, quòd hoc fuit in primo anno regni ſui, & conſequenter oportet dicere, quòd fuit in prima die coronationis ſuæ, vt videbitur poſtea.*

4 Et menſe primo, &c. *Vt templum poſſit purificari, & officium diuinum celebrari, ad præcludēdum tamen iſta Achaz pater eius clauſerat ianuas templi, vt dictum eſt cap. præced.*

5 Adduxitque ſacerdos. *Secundum prædicta oportet dicere, quòd iſta adductio fuit eorum vocatio ad diem ſuæ coronationis, in qua etiam die inuitauit eos ad renouandum cultum diuinum.*

6 Et congregauerunt, &c. *Id eſt, in atrium ſacerdotum, vbi erat altare holocauſtorum, quod erat in parte Orientali atrij ipſius templi.*

7 Et ſanctificamini. *Per aquam luſtrationis, & etiam per continentiam ab vxoribus, & alia ad hoc requiſita.*

8 Mundate domum &c. *Quia Achaz eam fœdauerat multis ad idololatriam pertinentibus.*

9 Auerterunt facies ſuas, &c. *Retrocedendo totaliter a diuino cultu. Aliqui autem exponunt aliter, ſcilicet, quòd adorabant verſa facie ad ortum Solis oppoſito modo, quàm fiebat adoratio in templo, vbi fiebat verſus Occidentem. Sed prima expoſitio magis conſonat literæ præcedenti, & ſequenti. Cætera patent vſque ibi.*

10 Vos elegit Dominus. *Tribum enim Leui elegit Deus ad ſeruiendum ſibi, vt habetur Numeri 2. Cætera patent in litera.*

1 Congre-

MORALITER.

1 *Igitur Ezechias regnare cœpit cum vigintiquinque, &c.* Per Ezechiā, qui fortitudo Domini interpretatur, Conſtantinus Imperator conuenienter allegorice ſignificatur, cui Dominus dedit fortitudinē extirpandi quatuor tyrannos Chriſtianorū perſecutores in quatuor partibus mūdi, ſcilicet, Maximū in Oriente: Seuerum in Italia: Maxētium Romæ: Licinium in Alexādria, qbus deſtructis, & ipſo Cōſtantino baptizato Eccleſiæ p orbē Romanū apertę fuerūt, & alię plures ędificatę de nouo de Cōſtātini mādato, & ſacerdotes Catholici cū cęteris Eccleſiæ miniſtris ad cultū diuinū, ſicut Ezechias fecit tēplū aperiri, & ad obſequia diuina ſacerdotes, & Leuitas, ac etiā populū applicari. Aliter p Ezechiā, q interpretatur fortitudo Dei, poteſt Dei filius cōuenienter intelligi, qui dicitur Dei virtus. 1. Cor. 1. d. *Prædicamus Chriſtū Dei virtutem.* Per tēplū aūt mēs humana, in quo Deus habitabat p gratiā. 1. Cor. 3. d. *Templū Dei ſanctū eſt, quod eſtis vos.* Hoc aūt tēplū polluit p peccatū: & maxime ſi fuerit p aſſuefactionē continuatū, ſicut fuerat a tpe Achaz patris Ezechiæ. Lucernæ vero extinguūtur p gratię ſubtractionē, & oſtia claudūtur p mentis obſtinationē, ſed p verū Ezechiā, ſ. Dei filiū aperiūtur oſtia: qn̄ peccator verā concipit cōtritionē. Templū ēt purgatur per integrā confeſsionē, & lucernæ reaccenduntur p gratiæ recuperationē: & oblationes offeruntur per debitā ſatisfactionem, ſacerdotes aūt concrepant tubis, & Leuitæ inſtrumētis muſicis per deuotatum orationum, & laudū iubilationem;

Abdi, & Azarias filius Ialaleel. De filijs autem
Gerſon: Ioah filius Zemma,& Eden filius Ioah.
At vero de filijs Eliſaphan, Samri, & Iahiel. De
filijs quoque Aſaph, Zacharias, & Mathanias:
necnon de filijs Heman, Iahiel, & Semei. Sed de
filiis Idithum, Semenas, & Oziel. Congregaue- 1
runtq; fratres ſuos,& ſanctificati ſunt,& ingreſſi 2
iuxta mandatum regis,& imperium Domini,vt 3
expiarêt domum Dei. Sacerdotes quoq; ingreſſi 4
templum Domini, vt † ſanctificarent illud, extu-
lerunt omnem immunditiam quam intro repe-
rerant in veſtibulo domus Domini, quam tule- 5
runt Leuitæ: & aſportauerunt ad torrentem Ce-
dron foras. Cęperunt autem prima die menſis 6
primi mundare, & in die octaua eiuſdem menſis 7
ingreſſi ſunt porticum domus templi Domini.
Expiauerũtq; templũ diebus octo, & in die ſex- 8
tadecima menſis eiuſdem, quod cœperant, im-
pleuerunt. Ingreſſique ſunt ad Ezechiam regem
& dixerunt ei: Sanctificauimus omnem domum
Domini,& altare holocauſti, vaſaq; eius: necnon
& menſam propoſitionis, cum omnibus vaſis
ſuis. Cunctamque templi ſupellectilem, quam
polluerat Achaz in regno ſuo, poſtquam præ-
uaricatus eſt: & ecce expoſita ſunt omnia coram
altari Domini. Conſurgenſque diluculo Eze- 9
chias rex adunauit omnes principes ciuitatis, &
aſcendit in domum Domini. Obtulerũtque
ſimul tauros ſeptem, & arietes ſeptem, & agnos
ſeptem, & hircos ſeptem, pro peccato, pro re- 10
gno, pro Iuda, pro ſanctuario. Dixit quoque ſa- 11 12
cerdotibus filiis Aaron, vt offerrent ſuper alta-
re Domini. Mactauerunt igitur tauros,& ſuſce-
perunt ſacerdotes ſanguinem, & fuderunt il- D
lum ſuper altare. Mactauerunt etiam arietes,&
illorum ſanguinem ſuper altare fuderunt. Im-
molauerunt agnos, & fuderunt ſuper altare ſan-
13 guinem. Applicuerunt hircos pro peccato co-
14 ram rege, & vniuerſa multitudine, impoſue-
runtque manus ſuas ſuper eos,& immolauerunt
illos ſacerdotes, & aſperſerunt ſanguinem eo-
rum coram altari pro piaculo vniuerſi Iſraelis.
Pro omni quippe Iſrael præceperat rex, vt holo-
15 cauſtum fieret pro peccato. Conſtituit quoque
Leuitas in domo Domini cum cymbalis,& pſal- E
teriis, & citharis ſecundum diſpoſitionem Da-
uid regis, & Gad videntis, & Nathan Prophe-
tæ. Siquidem Domini præceptum fuit per ma-
num prophetarum eius. Steteruntque Leuitæ te-
nentes † organa Dauid, & ſacerdotes tubas. Et
iuſſit Ezechias, vt offerrent holocauſta ſuper
altare. Cumque offerrentur holocauſta, cœpe-
runt laudes canere Domino, & clangere tubis,
atque in diuerſis organis, quæ Dauid rex Iſrael
pręceperat concrepare. Omni autem turba ado-
rante, cantores, & hi qui tenebant tubas, erant in
officio ſuo, donec compleretur holocauſtum.
Cumque finita eſſet oblatio, incuruatus eſt rex
& omnes, qui erant cum eo, & adorauerunt.
16 Præcepitque Ezechias, & principes Leuitis,
vt laudarent Dominum ſermonibus Dauid, &
Aſaph videntis. Qui laudauerunt eum magna F
17 lætitia, & incuruato genu adorauerunt. Eze-
chias autem etiam hæc addidit: † Impleſtis ma-
18 nus veſtras Domino. Accedite,& offerte victi-
mas,& laudes in domo Domini. Obtulit ergo

† inſtrumenta muſica.

† Conſecraſtis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Congregaueruntque. *Hic conſequenter deſcribitur mundatio templi per ſacerdotes,& Leuitas ſanctificatos,cum dicitur.*

2 Et ſanctificati ſunt. *Scilicet,modo prædicto.*

3 Et ing.iux.mand.reg. *Scilicet, ad purgandum templum Domini.& modus purgationis oſtenditur cum dicitur.*

4 Sacer.q.ing.temp.Do. *Leuitæ enim non poterant illuc ingredi: & ideo oportuit quòd ſacerdotes immunditias intus exiſtentes deportarent extra ad locum,vbi Leuitæ poterant accedere,ideo ſubditur.*

5 In ve.d.d. *Id eſt,in atrio vbi Leuitæ poterant ingredi:poſtea ſubditur tempus in quo fecerunt iſtam purgationem,cum dicitur.*

6 Cœpe. au. p. die men. pri. *In illis enim diebus mundauerunt atrium ſacerdotes, vbi erat altare holocauſtorum, & mare æneum,& cætera ad ſacrificium pertinentia.*

7 In die octaua eiuſd.men.&c.Expiauerunt templum diebus octo. *Et hanc expiationem fecerunt ſacerdotes modo prædicto.*

8 Et in die ſex.men.eiuſ.q.cœ.im. *Ex hoc patet,quòd dictum eſt ſupra, videlicet, quòd ſi anno primo, & primo menſe regni ſui fecerit fieri iſta, oportet, quòd ſacerdotes inchoauerint in die craſtina coronationis regis,quia ſextadecima die menſis compleuerunt mundationem, & illam fecerunt in quindecim diebus, & ſic Ezechias in die coronationis ſuæ aperuit portas templi Domini,& ibidem congregans ſacerdotes, & Leuitas iniunxit eis dictam purgationem: & in craſtino inceperunt.Et in hoc apparet magna laus Ezechiæ,qui ſtatim a prima die ſuæ coronationis præcepit renouationem diuini cultus, qui per patrem ſuum fuerat deſtructus, apparet etiam ex dictis malitia Achaz, qui tantum atrium, & templum polluerat, quòd ſacerdotes, & Leuitæ poſuerunt quindecim dies in eius emundatione. Dicit enim hic gloſ. Hebraica, quòd imagines idololatriæ multas affixerat in parietibus templi cum clauis fortibus, & magnis: & ideo cum difficultate poterant euelli, multa etiam de pertinentibus ad diuinum cultum deſtruxerat, quæ reparari oportuit, antequam poſſet ibi diuinus cultus exerceri: & ideo oportuit tantum de tempore apponi. Cætera patent in litera.*

9 Conſurgenſque. *Poſt templi expiationem hic conſequenter deſcribitur expiatio populi per hoſtiarum immolationem pro peccato, ideo ſubditur:* Obtulerunt ſimul tauros ſeptem. *conſequenter oſtenditur pro quorum peccato,cum dicitur.*

10 Pro regno,&c. *Id eſt,rege,& principibus.*

11 Pro Iuda,&c. *Id eſt, pro communi populo. Circa autem iſta ſciendum, quòd licet Leuit. 4. pro peccato principis non ponatur niſi vnus hircus offerendus, & pro peccato ſacerdotis vnus vitulus, & ſimiliter pro peccato multitudinis: tamen Num. 15 dicitur, quòd cum hirco offerendo pro peccato offerebatur etiam vitulus cum hoc in holocauſtum, & ideo illud quod ponitur Leuit. 4. non excludit, quin in ſacrificio pro peccato plura offerri poſſunt, & debent aliquando; maxime quando fuerat magna peccatorum multiplicatio, ſicut fuerat in propoſito, vt patet in prædictis, & ideo cum ſeptem hircis oblatis pro peccatis regis, & principum, & ſacerdotum, & Leuitarum, & communis populi fuerunt oblati tauri, arietes, & agni in eodem numero in holocauſtum.*

12 Pro Sanctuario,&c. *Id eſt,pro ſacerdotibus, & Leuitis ibidem miniſtrantibus.*

13 Applicueruntque. *Ex quo patet, quòd illa oblatio pro peccato erat pro peccatis omnium ſimul.*

14 Impoſueruntque manus. *Non ſingulæ perſonæ, ſed aliquæ gerentes in hoc vicem omnium.*

15 Conſtituit, &c. *Hic conſequenter deſcribitur in dicta oblatione diuina laudatio, cum dicitur:* Conſtituit quoque Leuitas. *Non enim in tali oblatione inuenitur præceptum in lege, quòd fieret talis iubilatio: ſed Dauid hoc ordinauit, & prophetæ a Deo inſpirati. Ex quo patet, quòd veris Dei prophetis ita credendum eſt, ſicut & legi. Cætera patent vſque ibi.*

16 Præcepitque Ezechias,& principes,&c. *Id eſt,canticis,& laudibus ab eis compoſitis.*

17 Ezechias autem. *Hic conſequenter deſcribitur oblatio hoſtiarum ex deuotione,cum ſubditur.*

18 Accedite,& offerte victimas, & laudes in domo, & cæt. *Et patet litera vſque ibi.*

a *Vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuent eos.* ⁜ Theodoretus. Docet hiſtoria quòd ſacerdotibus non ſufficientibus ad excoriandũ holocauſtum, eos adiuuabant fratres eorũ Leuitæ, donec perfectum eſſet opus, & donec ſanctificati eſſent ſacerdotes, quoniã Leuitæ promptò, & alacri animo ſunt ſanctificati circa ſacerdotes. Hoc autem nũc quoque licet conuenire fieri. Nam cum non adeſt presbyter, & vrget vſus, neceſſe etiam habet Diaconus ei, qui opus habet exhibere baptiſmum.

A

In hunc loc. † voluntaria.

† ſacerdotes † erant recti corde, vt ſanctificarentur magis, LXX. promptè ſanctificati ſunt magis.

vniuerſa multitudo hoſtias, & laudes, & holocauſta mente † deuota.
Porro numerus holocauſtorum, quæ obtulit multitudo, hic fuit: Tau-
ros ſeptuaginta, arietes centum, agnos ducentos. Sanctificaueruntq; 1
Domino boues ſexcentos, & oues tria milia. Sacerdotes vero pauci 2
a erant, nec poterant ſufficere, vt pelles holocauſtorum detraherẽt. Vn- 3
de & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & 4
ſanctificarentur † antiſtites. Leuitæ quippe † faciliori ritu ſanctificãtur 5
quàm ſacerdotes. Fuerunt igitur holocauſta plurima, adipes pacifico-
rum, & libamina holocauſtorum, & † completus eſt cultus domus Do-
mini. Lætatusque eſt Ezechias, & omnis populus, eo quòd † miniſte- 6
rium Domini eſſet expletum. De repente quippe hoc fieri placuerat. 7

⁜ HIERONYMVS. Quia ſacerdotum numerus non ſufficiens, erat ad id peragendum, quoniam, tempore Achaz regis diſperſi, necdum reuerſi erant: ideo iuuerunt eos fratres eorum Leuitæ.

B

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sanctificaueruntq; Domino boues, &c. *Non fuerũt iſti tũc immolati, ſed reſeruati ad immolãdum tempore competenti: & io tũc, dicuntur ſanctificati: quia nõ poterãt de cætero ad vſus alios applicari.*

2 Sacerdotes vero. *Qui poſſent tunc officium exercere: quia plures eorum non erant ſufficienter ſanctificati, vt poſtea ſubditur.*

3 Vnde, & Leuitæ, &c. *Licet enim detractio pellium pertineret ad ſacerdotum officium, tamen Leuitæ poterant in hoc adiuuare ſacerdotes in neceſſitate. Multa enim licent ratione neceſſitatis, quæ alias non licerent, ideo ſubditur.*

4 Donec impleretur opus, & ſanctificarentur antiſtites. *Id eſt, ſacerdotes, quorum plures non erant ſufficienter ſanctificati, cuius vna cauſa ſubditur, cum dicitur,*

5 Leuitæ

5 Leuitæ quippe faciliori. *Et ideo in minori tempore fuerunt purificati, & ſic potuerunt iuuare ſacerdotes purificatos loco illorum, qui nondum erant ſufficienter purificati. Alia cauſa fuit, vt dicit gloſſa Hebraica: quia ſacerdotes per ipſum Achaz fuerant elongati de Ieruſalem: & ideo non venerunt ita cito plures eorum: quia non credebant, ꝙ cultus diuinus deberet ita cito reparari poſt mortem Achaz, & ideo non fuerunt ita cito purificati.*

6 Lætatuſque eſt Ezechias. *Et vna cauſa huius lætitiæ ſubditur, cum dicitur.*

7 De repente quippe hoc fieri. *Rex enim, & populus non ſolum gaudebant de impletione myſterij, ſed etiam de modo implendi, ſcilicet, in tẽpore tam breui: ex quo videbatur magis opus diuinum, quàm humanum, & ſic erat ſecundum veritatem.*

CAP. XXX.

a MIſit quoque. ⁜ HIERONYMVS. Cum omni Iſrael publice miſiſſet nuntios, Manaſſe, & Ephraim latenter miſit, ad eos quos ſciebat cõuerſum iri poſſe per epiſtolas. Illi enim ſuperbiores erãt propter regiam dignitatem quæ erat in domo Ephraim.

C

In hunc loc.

CAP. XXX.

a MIſit quoque Ezechias ad omnem Iſrael, & Iu- 1
dam, ſcripſitque epiſtolas ad Ephraim, & Ma-
naſſen, vt venirent ad domum Domini in Ieru-
ſalem, & facerent phaſe Domino Deo ſuo. Ini- 2
to ergo conſilio regis, & principum, & vniuerſi
cœtus in Ieruſalem, decreuerunt, vt facerent 3
phaſe menſe ſecundo. Non enim occurrerant 4
facere in tempore ſuo: quia ſacerdotes, qui poſſent ſufficere, ſanctifica- 5
ti non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Ieruſa- 6
lem. Placuitque ſermo regi, & omni multitudini, & decreuerunt, 7
vt mitteret nuntios in vniuerſum Iſrael de Berſabee vſque Dan, 8
vt venirent, & facerent phaſe Domino Deo Iſrael in Ieruſalem.

⁜ Theodoretus. Rex etiam eos, qui habitabant in ciuitatibus decẽ tribuum, conuocauit ad feſtum. Et aliqui quidem irridebãt eos, qui conuocabant, aliqui vero ibant obediẽtes. Plurima autẽ congregata multitudine, celebratũ eſt feſtũ paſchatis. Rurſus autẽ ſacerdotibus non ſufficiẽtibus, Leuitæ ſacrificabãt hoſtias multitudini, & ſacerdotibus offerebant ſanguinem: illi autem effundebant in baſi altaris.

a Cumque

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXX.

1 MIſit quoque Ezechias ad omnem. *Hic conſequenter deſcribitur celebratio paſchalis beneficij. Celebratur enim iſtud feſtum in memoriam beneficij eductionis filiorum Iſrael de terra Aegypti. Igitur circa hanc celebrationem Ezechias de conſilio ſacerdotum diem inſtituit, ſecundo ad hoc populum inuitauit, ibi:* Placuit. *tertio ſolenniter celebrauit, ibi:* Congregatique ſunt. *Circa primum dicitur.*

2 Inito ergo conſilio regis, &c. *Ita eſt in Hebræo, & in libris correctis. Aliqui enim libri male habent* Iſrael.

3 Decreuerunt, vt facerent phaſe. *Quia præcipitur Num. 9. ꝙ ſi aliqui ſint impediti celebrare phaſe menſe primo 14. die menſis, vt præcipitur Exo. 12. ꝙ faciant menſe ſecundo quartadecima die menſis. Rex autem & totus populus primo menſe fuit legitime impeditus: quia ſacerdotes non compleuerunt purgationem templi ante diem ſextamdecimam illius menſis, vt patet ex dictis c. præced. & ideo non potuerunt celebrare paſcha illo menſe, quia in illa celebratione debent offerri ſacrificia ſolennia in templo Domini, quæ offerri non poterant ante purgationem templi. Alia etiam cauſa exprimitur, cum dicitur.*

4 Quia

4 Quia ſacerdotes, qui poſſent, &c. *Pro tanta ſolennitate.*

5 Sanctificati. *Et ideo dato, ꝙ templum fuiſſet ante purgatum, tamen oportebat differri celebrationem paſchæ propter inſufficientiam ſacerdotum. Tertia etiam cauſa additur cum dicitur.*

6 Et populus nondum con. *Qui tamen debebat congregari in ſolennitate paſchali. Ter enim in anno debebant omnes maſculi comparere in Ieruſalem coram Domino, vt habetur Exo. 33. ſ. in feſtis paſchæ, penthecoſtes, & tabernaculorum, diſpenſabatur tamen de duobus vltimis feſtis cum illis, qui erant remoti a Ieruſalem, non autem de primo, & ideo non potuerunt congregari ita cito de longinquis partibus a Ieruſalem. Item non poterat immolari phaſe, niſi in Ieruſalem, vt habetur Deuter. 16. Et quia tempore Achaz iſtæ ſolennitates ceſſauerant, propter quod non veniſſet populus remotus, niſi fuiſſet per literas Ezechiæ mandatum: propter quod venit tardius.*

7 Placuitque. *Hic conſequenter deſcribitur inuitatio populi ad diẽ paſchæ determinatum; & hoc per literas regis miſſas, nõ ſolum ad illos de regno ſuo: ſed etiam ad illos, qui erãt in toto regno Iſrael; io dicitur.*

8 Vt mitteret nuntios in vni. Iſra. de Berſa. &c. *Termini ſunt totius terræ ꝓmiſſionis ſecundũ ſuã longitudinẽ, vt frequenter dictũ eſt.*

1 Multi

MORALITER.

1 *Miſit quoque, &c.* Per Ezechiam ſignificatur Dñs noſter Ieſus Chriſtus, vt prædictũ eſt: & ſic per nuntios ab eo miſſos intelliguntur Apoſtoli, alijque diſcipuli Chriſti ad prædicandum Euangelium per orbem ab eodem miſſi, Matth. vlti. d. *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ.*

Multi enim non fecerant, ſicut lege prę∫criptum 1
eſt. Perrexeruntque curſores cum epiſtolis † ex †
regis imperio, & principum eius in vniuerſum
Iſrael, & Iudam, iuxta id quod rex iuſſerat præ- 2
dicantes: Filij Iſrael reuertimini ad Dominum
Deum Abraham, & Iſaac, & Iſrael, & reuerte- 3
tur ad reliquias, quæ effugerunt manus regis Aſ-
ſyriorum. Nolite fieri ſicut patres veſtri, & fra-
tres, qui receſſerunt a Domino Deo patrum ſuo-
rum, & tradidit eos in † interitum, vt ipſi cer-
nitis. Nolite indurare ceruices, ſicut patres ve-
ſtri. Tradite manus Domino, & venite ad San- 4
ctuarium eius, quod ſanctificauit in æternum.
Seruite Domino Deo patrum veſtrorum, & a-
uertetur a vobis ira furoris eius. Si enim vos re-
uerſi fueritis ad Dominum, fratres veſtri, & filij
habebunt miſericordiam coram † Dominis ſuis,
qui illos duxerunt captiuos, & reuertentur in ter-
ram hanc. † Pius enim, & clemens eſt Dominus
Deus veſter, & non auertet faciem ſuam a vobis,
ſi reuerſi fueritis ad eum. Igitur curſores perge-
bant velociter de ciuitate in ciuitatem per ter-
ram Ephraim, & Manaſſe, vſque ad Zabulon, il- 5
lis irridentibus, & ſubſannantibus eos. Attamen 6
quidam viri ex Aſer, & Manaſſe, & Zabulon ac- D
7 quieſcentes conſilio, venerunt Ieruſalem. In Iu-
da vero facta eſt manus Domini, vt daret eis cor
vnum, vt facerent iuxta præceptum regis, &
8 principum * verbum Domini. Congregatique *iuxta
ſunt in Ieruſalem populi multi; vt facerent ſolen-
nitatem azymorum in menſe ſecundo. Et ſur-
gentes deſtruxerunt altaria, quæ erant in Ieruſa-
lem, atque vniuerſa, in quibus idolis adolebatur
incenſum, ſubuertentes, proiecerunt in torren-
tem Cedron. Immolauerunt autem phaſe quar-
9 tadecima die menſis ſecundi. Sacerdotes quoq;, E
atq; Leuitæ † tandem ſanctificati obtulerunt ho- † pudore affecti
locauſta in domo Dñi. Steteruntq; in ordine ſuo,
iuxta diſpoſitionem, & legem Moyſi, hominis
10 Dei. Sacerdotes vero ſuſcipiebant effundendum
11 ſanguinem de manibus Leuitarum, † eo quòd † Quia multi erant in cętu, qui non ſanctificauerant ſe, Idcirco cōſtitutū eſt, vt Leuitæ immolarēt phaſe p̄ omnibus illis, qui mundi nō erunt, vt ſanctificarentur Domino. Magna.
multa turba ſanctificata non eſſet, & idcirco
immolarent Leuitæ phaſe his, qui non potue-
rant ſanctificari Domino. Magna etiam pars
populi de Ephraim, & Manaſſe, & Iſſachar, &
12 Zabulon, quæ ſanctificata non fuerat, comedit
13 phaſe, non iuxta quod ſcriptum eſt. Et ora-
uit pro eis Ezechias, dicens: Dominus bonus,
† propi- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Multi enim, &c. *Videlicet quolibet anno, quia tempore Achaz non veniebat populus ad hanc ſolennitatem: quia quantum poterat, cultum Dei remouerat.*
2 Prædicantes. *Vt reuertantur ad Deum, & eius cultum, & maxime in ſolennitate paſchali imminente.*
3 Et reuertetur ad reliq. &c. *Quia vna pars populi Iſrael erat iam captiuata per Teglathphalnaſar regem Aſſyriorum; & translata in Aſſyrios, vt habetur 4. Reg. 15.*
4 Tradite manus. *Promittendo, quòd ei ſeruietis fideliter: & hoc non ſolum proficiet vobis, ſed etiam amicis veſtris iam in captiuitatem ductis, ideo ſubditur.* Si enim vos reuerſi fueritis ad Dominum, fratres veſtri, & filij habebunt miſericordiam coram Dominis ſuis.
5 Illis irridentibus. *Erant enim iam habituati in idololatria: & ideo irridebant admonitionem de cultu Dei.*
5 Attamen quidam viri. *Quia inter illos de regno Iſrael remanſerant aliqui viri boni, qui non coluerant idola, ſecundum quod dicit Dominus ad Eliam 3. Reg. 19. d.* Et reliqui mihi in Iſrael ſeptem milia virorum, quorum genua non ſunt curuata ante Baal.
7 In Iuda vero, &c. *A Deo enim ſpecialiter factum eſt, q̄ omnes vnanimiter aſſentirent ordinationi regis de celebratione paſchali.*
8 Congregatique. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius paſchæ ſolennis celebratio, & ſecundo ſuper hoc additio, ibi:* Placuitque. *Circa primum, primo ponitur idololatriæ deſtructio, quæ impediebat diuinum cultum, quia primo remouenda ſunt impedimenta, & hoc eſt quod dicitur:* Et ſurgentes deſtruxerunt alta. & cæt. *& ſecundo ſubditur paſchæ celebratio, cum dicitur:* Immolauerunt autem phaſe, &c. Diuiſio.
9 Sacerdotes quoque, &c. *Dicit tandem: quia multi eorum tardauerunt venire in Ieruſalem rationibus dictis cap. præced.*
10 Sacerdotes vero, &c. *Exod. 12. vbi præcipitur immolatio agni paſchalis, non dicitur, q̄ hoc fieret per Leuitas: quia fiebat in qualibet domo, dum tamen ſufficeret ad eſum agni, & ideo illa immolatio fiebat a patrefamilias domus, veruntamen quia multi de populo, qui venerant in Ieruſalem, non erant purificati; & iſta immolatio debebat fieri ab homine mundo; ideo Leuitæ, qui iam erant purgati de mandato regis, immolauerunt pro illis, qui iam non erant ſufficienter mundati: & ſic partem ſanguinis effundendam in altari holocauſtorum, portauerunt ſacerdotibus; & hoc eſt quod ſubditur.*
11 Eo quòd multa, &c. *Id eſt, non poterant ſanctificari Domino, vnde ſubditur.*
12 Comedit phaſe, non iuxta, &c. *Quia debebat comedi tantum a mundis; ſed tunc fuit diſpenſatum cum iſtis de comeſtione, non autem de immolatione; quia maior purificatio requirebatur in immolantibus, quàm in comedentibus tantum, ſicut & in noua lege maior ſanctitas requiritur in ſacerdote conſecrante, quàm in populo communicante.*
13 Et orauit. *Vt talis defectus ſufficientis purificationis non noceret eis impediendo ſacramenti effectum.*

1 Quem

MORALITER.

1 *Perrexeruntque.* Per quos ſignificatur ſolicita promptitudo Apoſtolorū, aliorūq; diſcipulorū ad implendum Chriſti mandatum, quod patet ex hoc, q̄ a tempore Apoſtolorum prædicatū fuit Euangeliū, vt videtur per orbem vniuerſum: nam ab Ieruſalē (quæ eſt in medio climate terræ habitabilis) exierunt Apoſtoli alijq; diſcipuli ad prædicandū per orbem Euangeliū, & adhuc viuēte Petro prædicatū fuit verſus Occidentem vſq; ad mare Oceanum, quod eſt terminus terræ habitabilis, quod ex hoc apparet, quia Senonis eſt quædam Eccleſia, quę vocatur Sancti Petri viui, eo q̄ ipſo viuente fuit primo cōſtructa per Sanctū Sauinianum, & per alios eius ſocios fuit prædicata fides in partibus mari propinquioribus. Et ſicut viuente Petro, ſic prædicatum fuit Euangelium verſus Occidentem; ita probabiliter dicitur ex prædictis, quòd prædicatum fuerit ſimiliter in alijs partibus orbis.
5 *Illis irridentibus.* Per quod ſignificatur, quòd non omnes crediderunt ad diſcipulorum Chriſti prædicationē: ſed multi intulerūt eis vituperia magna, & plurimis eorum ēt mortem: quorum imitatores ſunt, qui perſequuntur prædicatores veritatis, & prædicationem eorum derident.
6 *Attamen quidam.* Per quos ſignificati fuerunt illi, qui deuote ſuſceperunt fidem, & ſic venerunt in Ieruſalem; quæ in allegorico ſenſu, ſignat Eccleſiam militantem; vt facerent ſolennitatem azymorum, ſcilicet, in azymis ſynceritatis, & veritatis, prout dicit Apoſtolus 1. Corinth. 5. b.
9 *Sacerdotes quoque.* Per quos oſtenditur, quòd miniſtri Eccleſiæ mundi, & puri præ cęteris debent eſſe ad offerendum Euchariſtiæ ſacramentum.
13 *Et orauit.* Per quod ſignificatur, quòd Dei filius, inquantum homo, pro membris ſuis infirmis orat patrem.

1 *Cumque.*

A † propitiabitur cunctis, qui in toto corde requi-
runt Dominum Deum patrum ſuorum, †& non
imputabit eis, quòd minus ſanctificati ſunt.
Quem exaudiuit Dominus, & † placatus eſt po- 1
pulo. Feceruntque filii Iſrael, qui inuenti ſunt in
Ieruſalem, ſolennitatem azymorum ſeptem die- 2
bus in lætitia magna, laudantes Dominum per 3
ſingulos dies. Leuitæ quoque, & ſacerdotes † per
organa, quæ ſuo officio congruebant. Et locutus
eſt Ezechias ad cor omnium Leuitarum, qui ha-
bebant intelligentiam bonam ſuper Domino,
B & comederunt ſeptem diebus ſolennitatis, im-
molantes victimas pacificorum, & laudantes Do-
minum Deum patrum ſuorum. Placuitq; vniuer- 4
ſæ multitudini, vt celebrarēt etiam alios dies ſe-
ptem, quod & fecerunt cum ingenti gaudio. Eze-
chias autem rex Iuda præbuerat multitudini
5 mille tauros, & ſeptem milia ouium. Principes ve-
ro dederant populo mille tauros, & oues decem
milia. Sanctificata eſt ergo ſacerdotum plurima
multitudo, & hilaritate perfuſa omnis turba Iu-
da, tam ſacerdotum & Leuitarum, quàm vniuer-
ſæ frequentiæ, quæ venerat ex Iſrael, proſelyto-
rum quoque de terra Iſrael, & habitantium in
6 Iuda. Factaque eſt grandis celebritas in Ieruſa-
lem, qualis a diebus Salomonis filii Dauid regis
Iſrael non fuerat in ea vrbe. Surrexerunt autem
ſacerdotes, atque Leuitæ, benedicentes populo,
7 & exaudita eſt vox eorum: perueni tque oratio
in habitaculum ſanctum cœli.

propitiabit cun- ctis, vel re- miſſet deſtis. † *quamuis nō ſint purificati iuxta purifica- tionem ſancti- tatis.* † *ſanauit po- pulum.* † *in inſtrumen- tis ſonoris.*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quem exaudiuit. *In libro de Hebraicis quæſtionibus dicitur, quòd iſta exauditio fuit percepta, per hoc quòd immundi aliàs comedentes agnum paſchalem ſubito moriebantur, ſed tunc non fuerunt mortui. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum: quia ſic Ezechias, & populus tentaſſet Dominum. Et ideo magis dicendum, quòd propter neceſſitatem, & populi deuotionem, fuit cum eis diſpenſatum, tempore enim neceſſitatis aliquid fuit licitum contra legalia: quod tamen aliàs non eſſet, ſicut Dauid, & viri eius comederunt panes propoſitionis licite, ſecundum quod dicit Saluator, Matth. 12. & eodem modo poteſt hic dici: quia iſti erant in tali ſtatu, quòd non poterant vltra tardare ad comedendum phaſe, ſcilicet, quartadecima die menſis ſecundi. Similiter cultus interior, qui conſiſtit in fide, & deuotione, bene ſupplet aliquem defectum, qui conſiſtit in exteriori cultu: maxime, quia ſacramenta legis non erant accepta, niſi ex fide, & deuotione ſuſcipientium, & ideo licet iſti non eſſent ſufficienter purgati ab aliqua immunditia reſpiciente cultum exteriorem, vtpote ex tactu alicuius rei immundæ, vel huiuſmodi: tamen propter fidem, & deuotionem ad comeſtionem agni paſchalis ſupplentem huiuſmodi defectum, fuit cum eis diſpenſatum; & hoc eſt quod dicit Ezechias.* Domi.b.

2 Septem diebus. *Pro feſto paſchali; quod tantum debebat durare, vt habetur Exod. 12.*

3 In lætitia magna. *Quæ non procedebat ex diſſolutione, ſed ex deuotione, ideo ſubditur:* Laudan. Do. per, *& ſequitur.*

4 Placuitque. *Hic conſequenter deſcribitur ad prædictā ſolennitatē additio, quia celebrauerunt ſeptem diebus aliis ad quod non tenebantur.*

5 Mille tauros, &c. *Iſta offerebantur in hoſtias pacificas, quarum magna pars erat offerentiū, & de iſtis comedit populus illis ſeptē diebus, poſtquam obtulerant ſacrificia, & laudes, & orationes Domino oī die.*

6 Factaque eſt grandis. *Licet enim maior populus aliquando conueniſſet, tamen non erat tanta exultatio: quia non erat ibi aliqua nouitas, eo quòd quolibet anno celebraretur paſcha tempore ſuo. Sed quia Achaz clauſit ianuas templi, & ſic pluribus annis hæc celebritas ceſſauit: propter quod quando Ezechias eam renouauit, fuit maior exultatio; quia noua placent, & delectant.*

7 Perueni tque oratio. *Id eſt, fuit exaudita coram Deo. Et vt hic dicit glo. Hebraica, fuit hoc præceptum, eo quòd rex, & principes, populus, Leuitæ, & ſacerdotes valde proſperati ſunt operibus ſuis.*

ADDITIO.

In cap. 30. vbi dicitur in poſtil. Comedit phaſe non iuxta quod ſcriptum eſt, quia debebat comedi tantum a mundis. Exod. 12. vbi dicitur de immolatione, & comeſtione agni paſchalis nulla fit mentio de hoc, quòd requiratur purificatio in immolantibus paſcha, indifferenter enim dicit: *Immolabitque eum tota multitudo filiorum Iſrael.* Ex quo patet, quòd non requirebatur, quòd eſſet purificatus, prout dicitur in poſtil. nec aliquid huiuſmodi, ſed tātum in comeſtione fit mentio de munditia circunciſionē & aſſignatione, & huiuſmodi. Similitudo autem, quæ inducitur de noua lege, non videtur valere, ſacerdos enim conſecrans, repræſentat Chriſtum, qui eſt principalis actor, vt ipſa verba conſecrationis demonſtrant; ſed immolans agnum paſchalem non repræſentabat Chriſtum, ſed potius figurabat, quòd Chriſtus immolandus erat pro multitudine filiorum Iſrael.

Replica ſuper primo, & decimo 1. lib. & ſuper 27. & 30. Paralip. ſequitur.

Replica.

Replica. In libro Paralip. pauca tangit Burg. id quod de origin. Hebræ. tangit. 1. cap. Cor. vide Geneſ. 10. Quod tangit circa 10. c. de ſaluatione, vel dānatione Saul. vide 1. Reg. vlti. Quod autem tangit circa 7. c. ſecundi libri de feſto collectæ, ſiue cœtus, vide ſupra Leuit. 23. Sed contra illud quod tangit de 20. c. vbi poſtil dicit immolantes paſcha eſſe debere mundos, cum comedentibus fuit diſpenſatum; quia non tanta requiritur munditia in comedente, ſicut in immolante, ponēs exemplum de Euāgelio, vbi requiritur maior ſanctitas in ſacerdote conſecrante, quàm in populo comedente; obiicit Burg. quòd non dicitur de mūditia immolantis. Sed hoc eſt contra clarum textum. Obiicit etiam contra ſimilitudinem, quia conſecrans repræſentat Chriſtum, non autem immolans, ſed hoc eſt falſum, quia oblatio repræſentat Chriſtum, & agnū; non ſacerdos offerens, quamuis enim proferat verba Chriſti, hoc eſt, miniſterialiter; & hoc non repræſentat Chriſtum oblatum, ſed potius immolantem; per illa enim verba iteratur quotidie oblatio. Cætera patent.

CAP. XXXI.

In hanc loc. a Cumque hæc, &c. ✣ Theodoretus. Hinc incitati, & templa dæmonum diruerūt, & lucos exciderūt, & cuius etiam altaria, quę in lucis excelſis Deo erant dedicata, funditus euulſerunt.

b *Fregerunt ſimulachra, &c.* Poſt aduentum Saluatoris, non ſolum in Ieruſalem, & in Iuda; ſed in cūctis nationibus orbis deſtructa eſt idololatria, & diaboli corruit ſuperbia. Et creſcēte numero fidelium, decreſcit cultura demoniorū, donec in fine mūdi obruatur.

CAP. XXXI.

C a Cumque hæc fuiſſent rite celebrata, egreſſus eſt om- 1
b nis Iſrael, qui inuentus fuerat in vrbibus Iuda, & fre-
gerunt ſimulachra, ſucciderunt que lucos, demoliti

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXI.

1 Cumque hæc fuiſſent. &c. *Hic conſequenter ſub Ezechia deſcribitur reparatio ſacerdotalis miniſterii. Circa quod primo deſcribitur idololatriæ deſtructio, cum dicitur;* Fregerunt ſimulachra, &c. *& hoc rationabiliter; quia primo debent remoueri impedimenta ſacerdotalis miniſterii, & huiuſmodi ſunt omnia ad idololatriam pertinentia, ſecundo deſcribitur reparatio ſacerdotalis miniſterii, cum dicitur;* Ezechias autem. *vbi Ezechias primo ſacerdotes, & Leuitas in officiis ſuis reſtituit, ſecundo de victualibus eis prouidit, ibi;* Præcepit etiam. *tertio de procuratoribus in iſtis ordinauit, ibi;* Fuit autem præ. *Sententia primæ partis patet in litera vſque ibi.*

1 Canerent-

Diuiſio.

MORALITER.

1 *Cumq; hæc fuiſſent rite celebrata, egreſſus eſt omnis populus Iſrael, & fregerunt ſimulachra.* Iſta vero fractio ſimulachrorū facta poſt ſolennitatem azymorū, figura fuit deſtructionis idololatriæ per orbem ad prædicationē Apoſtolorū populis credentibus jam admiſſis ad Euchariſtię ſacramentū, ſicut fuerat prædictum Zachar. 13. a. *In die illa dicit Dominus exercituum diſperdam nomina idolorum de terra.* Et nos videmus eſſe completum.

† *Præcepit*

ruatur mors ne-
uiſſima, & regna
bit dominus ſo-
lus in die illa.

ſunt excelſa, & altaria deſtru-
xerunt, non ſolum de vniuer-
ſo Iuda & Beniamin, ſed & de
Ephraim quoque & Manaſſe, donec penitus
euerterent. Reuerſique ſunt omnes filij Iſ-
rael in poſſeſſiones, & ciuitates ſuas. Ezechias
vero conſtituit turmas ſacerdotales, & Leui-
ticas per diuiſiones ſuas, vnumquemque in of-
ficio proprio, tam ſacerdotum videlicet, quam
Leuitarum, ad holocauſta & ad pacifica, vt mi-
niſtrarent, & confiterentur, canerentque in 1
portis caſtrorum domini. Pars autem regis
erat, vt de propria eius ſubſtantia offerretur
holocauſtum mane ſemper, & veſpere, ſab-
bathis quoque, & calendis, & ſolennitatibus
cæteris, ſicut ſcriptum eſt in lege domini. Præ- 2
cepit autem populo habitantium Ieruſalem,
vt darent partes ſacerdotibus & Leuitis, vt 3
poſſent vacare legi domini. Quod cum per-
crebuiſſet in auribus multitudinis, plurimas
obtulere primitias filij Iſrael, frumenti, vini, 4
& olei, mellis quoque, & omnium quæ gignit 5
humus decimas obtulerunt. Sed & filij Iſrael 6
& Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, ob-
tulerunt decimas boum & ouium, decimaſque 7
ſanctorum, quæ † vouerant domino Deo ſuo,
atque vniuerſa portantes fecerunt aceruos
plurimos. Menſe tertio cœperunt aceruorum 8
iacere fundamenta, & menſe ſeptimo com-
pleuerunt eos. Cumque ingreſſi fuiſſent Eze-
chias & principes eius, viderunt aceruos, &
bene-
benedixerunt domino ac populo eius Iſrael. D
9 Interrogauitque Ezechias ſacerdotes, & Le-
10 uitas, & cur ita iacerent aceruí. Reſpondit il-
li Azarias ſacerdos primus de ſtirpe Sadoc, di-
cens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in do-
mo domini, comedimus & ſaturati ſumus, &
11 remanſerunt plurima, eo quod benedixerit
12 dominus populo ſuo. Reliquiarum autem co-
pia eſt quam cernis. Præcepit igitur Ezechias
13 vt præpararent † horrea in domo domini. † vel cęnacula aut gazophylacia.
Quod cum feciſſent, intulerunt tam primi-
tias quam decimas, & quæcunque uouerant
14 fideliter. Fuit autem præfectus eorum Cho-
nenias Leuita, & Semei frater eius ſecundus.
Poſt quem Iahiel, & Azarias, & Nahath, &
Aſael, & Ierimoth, Iozabad quoque & Eliel,
& Ieſmachias, & Mahath, & Banaias præpo-
ſiti ſub manibus Choneniæ, & Semei fratris
eius ex imperio Ezechiæ regis, & Azarię pon-
tificis domus Dei, ad quos omnia pertine- -ad quos omnia pertinebant.
bant. Core vero filius Lemna Leuites, & ianitor
15 orientalis portæ præpoſitus erat his quæ ſpon-
te offerebantur domino, primitiiſque & con-
ſecratis in ſancta ſanctorum. Et ſub cura eius
Eden & Beniamin, Ioſue & Semeias. Ama-
rias quoque & Sechenias in ciuitatibus ſacer-
dotum, vt fideliter diſtribuerent fratribus ſuis
16 partes, minoribus atque maioribus, exceptis
maribus ab annis tribus & ſupra, cunctiſque
qui ingrediebantur templum domini. Et quic-
quid per ſingulos dies conducebat in mini-
ſterio F

NICOLAVS DE LYRA.

Canerentque in portis caſtrorum domini. *Caſtra domini hic dicuntur atria ſacerdotum, vbi habitabant ſacerdotes, ianitores, & alii qui cuſtodiebant templum.*

Præcepit etiam populo habitantium Ieruſalem. *Hic conſequenter deſcribitur qualiter Ezechias prouidit eis de victualibus cũ dicitur,* Præcepit etiam populo habitantium Ieruſalem, &c. *ſ. decimas, & primitias quæ erant aſſignatæ eis per legem.*

Vt poſſent vacare legi domini. *videlicet, ſtudendo, docendo, tẽplũ officiando. Iſtud enim ſemper fuit obſeruatũ apud omnes, quod illi qui intẽdebãt ſtudio & cultui diuino, acciperent neceſſaria victus a populo. propter quod etiã ſacerdotes Aegypti tempore famis non fuerunt compulſi vendere poſſeſſiones ſuas ſicut alij: quia ipſis ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, vt habetur Gen. 42. c.*

Plurimas obtulere primitias, &c. *Quantitas autẽ primitiarum non fuit determinata in lege, ſed primo fuit facta voluntarie, ſecundum deuotionẽ dantium: poſtea vero propter auari iã creſcentem, quia multi parũ aut nihil dabant, per ſapientes Hebræorum fuit determinatum, quod ad minus ſexageſima pars daretur: illi tamen qui erant magis deuoti, dabant quadrageſimam, medij vero quinquageſimam. Et hoc tẽ dicitur in collationibus Patrum, collatione prima Theonis abbatis:*

Mellis quoque & omnium quę gignit humus. *Licet de melle non poſſet fieri oblatio, quę tota vel ſecundum partem cremaretur ſuper altare, vt habetur Leui. 2. tamen inde debebant dari primitię cedentes in vſum ſacerdotum. Hebræi tamen dicunt, quod nomine mellis intelliguntur hic dulcis fructus, vt dactyli, ficus, & huiuſmodi.*

Et om. quæ gig. hu. *Dicit autẽ Ra. Sa. ſuper Deut. 26. quod primitię quantum ad terræ naſcẽtia dabantur tantum de ſeptẽ rebus, ſcilicet, frumento, hordeo, vinea, oliua, malo granato, ficu, & palma, tamen poterant homines de aliis dare ex ſpeciali deuotione, & ſic factum fuit hic.*

7 Decimaſque ſanct. *ſecundum Hebræos iſta ſunt decimæ quas Leuitæ dabant ſacerdotibus de decimis quas receperant a populo, vt habetur Num. 18. c.*

8 Menſe tertio cęperunt aceruorum ia. fun. *i. principia quæ ſuper apponuntur.*

9 Interrogauitque Ezechia. *quia mirabatur de tantis aceruis victualium.*

10 Reſpondit illi Aza. *ideſt, maior, & iſte reſtitit Oziæ regi thurificare volenti, vt dictum eſt ſupra 25.*

11 Remanſe. plu. *ſcilicet, de primitiis & decimis, habito ſufficienti victu ſacerdotum & Leuitarum.*

12 Eo quod bene. do. po. *ideſt, abundare fecit in bonis temporalibus: & ideo dabant abundanter primitias & decimas: quia tunc erant magis deuoti, vt patet ex prædictis.*

13 Pręcepit igitur Ezechias. *Vt ibi reponerentur ea quæ pro tunc erant ſuperflua, & vſque ad tempus congruum ſeruarentur.*

14 Fuit autem præ. *Hic conſequenter oſtenditur qualiter Ezechias prouidit de fidelibus perſonis ad conſeruandum prædicta, & procurandum ea quæ eſſent pro ſacerdotibus et Leuitis recipienda, & ad conſeruandum de oblata & conſecrata, vt patet litera vſque ibi:*

15 Et conſe. in ſan. *Non accipitur hic ſancta ſanctorũ pro parte interiori templi, in quo erat arca teſtamenti, quæ proprie dicebãt ſancta ſanctorum: prout accipitur coniuncte, ſed hic accipitur deſiunctiue in ſancta, quę ſunt de numero ſanctorum omnia enim Deo conſecrata dicebantur ſancta, & de numero ſanctorum.*

16 Exceptis maribus ab annis tribus, &c. *Licet enim Leuitæ numerentur*

MORALITER.

13 *Præcepit igitur Ezechias vt præpararent horrea in domo domini.* Per quod ſignificatur allegorice quod miniſtris eccleſię debentur neceſſaria vitæ. Moraliter autem per horrea iſta † poſſunt

A ſterio atque obſeruationibus iuxta diuiſiones
ſuas ſacerdotibus per familias, & Leuitis a vi- 1
ceſimo anno, & ſupra per ordines, & turmas
ſuas, vniuerſæque multitudini tam vxoribus
quam liberis eorum vtriuſque ſexus, fideliter ci-
bi de his quæ ſanctificata fuerant, præbeban-
tur. Sed & filiorum Aaron per agros ſuburba-
na vrbium ſingularum diſpoſiti erant viri, qui
par-
partes diſtribuerent vniuerſo ſexui maſculino
de ſacerdotibus & Leuitis. Fecit ergo Eze-
2 chias vniuerſa quæ diximus in omni Iuda. O-
3 peratuſque eſt bonum, & rectum, & verum co-
4 ram domino Deo ſuo in vniuerſa cultura mini
5 ſterij domus domini, iuxta legem & † ceremo-
nias, volens requirere Deum ſuum in toto cor-
de ſuo. Fecitque & proſperatus eſt.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

merentur Nu.3.ab vno menſe et ſupra, hoc tamen factum eſt, vt
B *acciperentur pro redemptione primogenitorũ aliarum tribuum, ſed de diſtributionibus quæ fiebãt Leuitis, non recipiebatur pro eis donec haberent tres annos. Sequitur poſtea.*

1 Et Leui.a viceſi.an. *Nu.4. accipiuntur Leuitæ ad miniſterium tabernaculi a triceſimo anno vſque ad quinquageſimum annũ, et Nu. 8. a viginti quinque annis. Et ſicut dictum fuit ibidem nõ inſtituebantur miniſtri niſi in triceſimo anno, tamen a viceſimo quinto anno exercebantur in aliquib. officijs, vt ſic in illis quinque annis experirent ſacerdotes, qui Leuitæ eſſent apti ad miniſtrandũ, et in quibus officijs, tñ poſt ædificationem templi, quia Leuitæ nõ habuerunt ita grauia officia*
C *ſicut ante, quando tabernaculum cum pertinentib. ad ipſum portabatur de loco ad locũ, in minori ætate inſtituebatur, ſcilicet, viceſimo anno & per aliquod tẽpus ante accipiebatur experientia de ipſis. Sciẽdũ tamen quod ea quæ dicta ſunt, ſic fiebant de cõmuni lege, ex ſpeciali tamẽ cauſa aliqui minoris ætatis recipi poterant ad miniſteriũ tabernaculi, ſicut Eli recepit Samuelem ad miniſterium tabernaculi, cũ adhuc eſſet puer decẽ annorum vel circiter vt dictũ fuit 1.Reg. 1.c. quia mater ſua antequam conciperet ipſum, dño vouerat, quod ſi daret ei ſexum virilem daret eũ miniſterio domini cunctis diebus quibus poſſet miniſtrare. Hoc etiam fuit ante ædificationem templi.*

2 Operatuſq; eſt. *ſcilicet, Ezechias.*
3 Et re. *erga proximum.*
4 Bonum. *quantum ad ipſum.*
5 Et ve. *quantum ad Deum, ideo ſequitur.* Coram do. Deo ſuo.

CAP.

MORALITER.

† poſſunt intelligi ſacræ ſcripturę, deuotioniſque ſtudia, in quibus reponuntur verbi Dei euchariſtiæ nutrimenta.

CAP.

CAPVT XXXII.

a POſtquæ & huiuſc. ❊ Theodoret. Subiunxit ſcriptor, quod poſt hęc verba & hanc veritatem venit Sennacherib rex Aſſyriorũ. Significat autem oratio, quod etiam viros pios probans Deus, permittit vt incidant in calamitates. Rex autem habens in Domino fiduciam, & quæ poterat ex ſe conferẽs, primum obſtruxit fontes ante ciuitatẽ, ne obſidens haberet aquæ copiam. Deinde ſepta murorum muniuit, & turres in altum excitauit, & etiam alterum ædificauit, propugnaculum. Sed neque his armis cõfidit, verum dixit ad multitudinem, *Eſtote ſtrenui, etc.* Sequitur.

b *Obturauerunt cun.* Cõtra paganos & hæreticos pugnantes diligens cautela adhibenda eſt, & velanda myſteria, vnde. *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos.*

CAP. XXXII.

a POſt quæ & huiuſcemodi veritatem ve- 1 2
nit Sennacherib rex Aſſyriorum, & in-
greſſus Iudam obſedit ciuitates muni-
tas, volens eas capere. Quod cum vidiſ- 3
ſet Ezechias, veniſſe ſcilicet, Sennache-
rib, & totum belli impetum verti con-
tra Ieruſalem, inito cum principibus 4
conſilio, viriſque fortiſſimis, vt obturarent † capita fontium
qui erant extra vrbem, & † hoc omnium decernente ſenten-
b tia, congregauit plurimam multitudinem, & obturauerũt cũ- 5

Ædi-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XXXII.

POſt quæ. *vltimo ſub Ezechia deſcribit̃ reſtauratio regalis imperij primo per aduerſarij terribilem deiectionem. ſecundo, per ipſius Ezechiæ mirabilem ſanationẽ, ibi: In diebus illis. Circa primum primo deſcribitur circa Ezechiã prouidentia in humanis: ſecundo confidentia de diuinis, ibi. Et conuocauit vniuerſos. tertio peſtilentia ĩ eius aduerſarijs, ibi. Quæ poſtquã geſta ſunt. Sciendum autem, quod circa iſtam hiſtoriam aliqua hic omittuntur quæ plenius dicta ſunt 4.Reg. 18.& 19. Circam primam igitur partem dicitur ſic:*

1 Poſt quæ & hu.ve. *ſcilicet, vitę ipſius Ezechię in idololatriæ deſtructione, & cultus diuini reſtauratione.*

2 Venit Sen.rex Aſ. *Ex quo patet quod aliquãdo iuſti tribulantur in hac vita, vt habeant patientiæ meritum: & alij exemplum.*

3 Quod cum au. *Hic omittitur quod.4. Reg.18. ſuppletur, ſcilicet quod Ezechias merito timens deſtructionem Ieruſalem propter peccata Achaz patris ſui, aurum & argentũ miſit Sennacherib regi Aſſyriorũ ſub pacto iuramento firmato, quod recederet de regno Iudæ, & dimitteret illud ĩ pace. Sed fracto fœdere, recepta pecunia venit poſtea ad obſidendum Ieruſalem ſi poſſet: & tunc Ezechias diſpoſuit ſe ad reſiſtendũ, & hoc eſt quod dicitur.* Quod cum audi. Eze. *ſcilicet, fractionem iuramenti prædicti.*

4 Inito cum principib. cõſi. *quia homo in periculo poſitus non debet omittere ea quæ ſunt agenda ſecundum humanam prouidentiam ad ſui liberationem: aliter tentaret Deum.*

5 Et obturaue. cunc. fon. *ad hoc quod exercitus veniens ad obſidendum ciuitatem pateretur aquæ penuriam: & ſic recedere cogeretur.*
E

MORALITER.

1 *Poſt quæ & huiuſce.ve.* Sicut per Ezechiã ſuperius ſignificatus eſt Chriſtus: ita per ipſum hic ſignificari pt eius vicarius ſ.bonus prælatus, qui contra dæmonem, contra ſe ac populum ſuum venientem obturat fontes, ideſt, meatus aquarũ, per quos ſignificantur origines peccatorũ: quę dicuntur figuraliter aquę amariſſimę, in quibus ſũt maledicta cõgeſta Nume.5. & iſtas aquas ſitiunt & deſiderant Aſſyrij, p quos ſignificantur dęmones, Ieruſalẽ allegoricam, ideſt, fidelium eccleſiam impugnare quærentes. Et de quolibet eorum dici poteſt illud Iob.15.b. Bibit quaſi aquas iniquitatem.

Ædi-

ctos fontes, & riuum qui fluebat in medio terræ, dicentes. Ne veniant 1
a reges Aſſyriorum, & inueniant aquarum abundantiam. † Aedificauit 2 3
quoque agens induſtrie omnem murum qui fuerat diſſipatus, & ex- 4
truxit turres deſuper, & forinſecus alterum murũ. Inſtaurauitque Mel †
lo in ciuitate Dauid, & fecit vniuerſi generis † armaturam & clypeos. † 5
Conſtituitq; principes bellatorum in exercitu, & conuocauit † omnes 6
b in platea portæ ciuitatis, ac locutus eſt ad cor eorum dicens. Viriliter 7
agite & confortamini. Nolite timere, nec paueatis regem Aſſyriorum † 8
& vniuerſam multitudinem quæ eſt cum eo. † Multo enim plures no- 9
biſcum ſunt quam cum illo. Cum illo enim eſt brachiũ carneum, no-
biſcum dominus Deus noſter, qui auxiliator eſt noſter, pugnatq; pro
nobis. Confortatuſque eſt populus huiuſcemodi verbis Ezechiæ re- †
gis Iuda. Quæ poſtquam geſta ſunt, miſit Sennacherib rex Aſſyriorũ 10
ſeruos ſuos in Ieruſalem (ipſe enim cum vniuerſo exercitu obſidebat 11 †
Lachis) ad Ezechiam regem Iuda, & ad omnem populum, qui erat in
vrbe, dicens: Hæc dixit Sennacherib rex Aſſyriorum. In quo haben- 12
tes fiduciã, ſedetis obſeſſi in Ieruſalem? Num Ezechias decepit vos, vt 13
tradat morti in fame & ſiti, affirmans quod dominus Deus veſter li- 14 15
c beret vos de manu regis Aſſyriorum? Nunquid non iſte eſt Ezechias, 16
qui deſtruxit excelſa illius & altaria, & præcepit Iudę & Ieruſalem, di-
cens, coram altari vno adorabitis, & in ipſo comburetis incenſum? An 17
ignoratis quæ ego fecerim, & patres mei cunctis terrarum populis?
Nunquid præualuerunt dij gentium, omniumque terrarum liberare
regionem ſuam de manu mea? Quis eſt de vniuerſis dijs gẽtium, quas
vaſtauerunt patres mei, qui potuerit eruere populum ſuum de manu
mea, vt poſſit etiam Deus veſter eruere vos de hac † manu? Non vos
ergo decipiat Ezechias, nec vana perſuaſione deludat, neque creda-
tis ei. Si enim nullus potuit Deus cunctarum gentiũ atque regnorum
liberare populum ſuum de manu mea, & de manu patrum meorum,
conſequenter nec Deus veſter poterit eruere vos de manu † hac. Sed
& alia multa locuti ſunt ſerui eius contra dominum Deum, & contra
d Ezechiam ſeruum eius. Epiſtolas quoque ſcripſit plenas blaſphemiæ 18

a ¶Hæc omnia in libris Regum & in Eſaia ſcripta ſunt plenius.

a *Aedificauit.* Chriſtus ędificauit eccleſiã quæ eſt ciuitas Dei, & murum ſanæ fidei & veræ religionis, qui malitia paganorũ uel hęreticorum in aliquibus diſſipatur, reſtaurat. Extruit turres virtutum, poſuit forinſecus alterum murum, ideſt, antemurale, cum docet bonorum operũ efficaciam tenere. Nõ enim ſufficit murus fidei, niſi confirmetur operibus bonis. Facit armaturam & clypeos ſcripturæ, ſcilicet, & diuerſa teſtimonia & doctrinam eccleſiaſticam ad munimentũ eccleſiæ ſuæ, & diſpoſuit doctores ſpiritualiũ bellorum principes.
b *Viriliter agite, &c.* ✠ Theod. Per hęc nos etiã locuit Dei auxilium eſſe inexpugnabile, & humanam naturã eſſe caducam & momentaneam & interitui obno-

noxiam. Cętera cõtinet quartus liber Regum.
c *Nunquid non iſte eſt Ezech. qui deſtruxit ex. &c.* ✠ Eucher. Rurſum iungit mendacium veritati, q abſtulerit Ezechias excelſa illius & altaria. Hoc enim non erat contra dominũ, ſed p domino fecerat vt idololatria & veteri errore deſtructo, iuberet dñm adorare in Ieruſalem, vbi erat tẽplũ eius.
d *Epiſtolas quoque ſcripſit, &c.* ✠ Ioſeph. Ipſo ſiquidem tẽpore ſcripſit Ezechiæ Aſſyrius epiſtolas in quibus eum fatuum eſſe dicebat, credentem quia eius ſeruitiũ poſſet euadere, qui multas gẽtes & maximas ſubdidiſſet. Et interminabatur funditus ſe eũ diſperdere dum caperet vrbẽ, niſi portas aperiens ſponte in Ieroſolymis exercitũ ci[s] reciperet. ☞ *Re-*

B C D E F

† Vt confortatus ædificauit
In 4. Re. c. 18.
Lib. 10. Ant. cap. 1.
† mea.

NICOLAVS DE LYRA.

Et riuum. *Qui fluebat de Ieruſalem.*
In medio terræ. *hoc eſt extra vrbem; ita qđ curſum illius riui ſic [d]iſpoſuerunt, qđ partim retinebatur iuxta vrbem per modum lacus, & [qu]od ibi capi non poterat, terrã reintraret per aliã viam, ita quod e[x]ercitus obſidens ciuitatem haberet inde aliquam ſubuentionem.*
Aedificauit quoque. *ideſt prouidit.*
Omnem. *Ita qđ nihil omitteret de cõtingentib. ad ſui defenſionẽ.*
Et fecit. *ſcilicet, ad inuadendũ aduerſarios et ſuſtinendum inuaſio[n]es eorum.*
Et conuocauit. *Hic conſequenter deſcribitur eius confidẽtia de di[u]inis, quia quando hõ in periculis poſitus nihil omittit de his q̃ poſſunt [f]ieri per prouidentiã humanã, ſecure poteſt confidere de Deo in reſi[d]uo, et hoc eſt quod dicitur.* Et conuocauit. *Vt oẽs poſſent eũ audire.*
7 Ac locutus. *Efficaciter mouens eos ad bonum.*
8 Nolite timere. *Cuius cauſa ſubditur.*
9 Multo enim. *ideſt, virtus diuina et angelorum ipſius, quorũ for[t]itudo præualet omni virtuti humanæ, vnde infra dicitur, qđ* angelus [d]omini percuſſit omnem virum robuſtum & bellatorẽ exer[c]itus regis Aſſyriorum.
10 Quæ poſtquam. *Hic conſequẽter deſcribitur peſtilentia in ad[u]erſariis. Circa quam primo ponitur Sennacherib blaſphemia, ſecũdo [D]ei vindicta, ibi.* Orauerunt autem. *Circa primum dicitur.* Quæ [p]oſtquam. *ideſt, poſt munitionem Ezechiæ ad reſiſtendum.*
Miſit

11 Miſit Senna. *ſcilicet, Rabſacen et quoſdam alios cum exercitu, vt terrerent Ezechiam et populum eius verbis et factis, vt hẽtur plenius 4. Reg. cap. 18.*
12 In quo habentes fiduciam. *q.d. in nullo, quia non in virtute humana, & hoc notatur cum dicitur.*
13 Sedetis obſeſſi. *quaſi dicat, ſi haberetis virtutem reſiſtẽdi, exiretis ad prælium, ſimiliter nec in diuina, & hoc notatur cum dicitur.*
14 Num Ezechias decepit vos. *quaſi dicat, ſic.*
15 Affirmans. *Et ad hoc improbandum inducit duplicẽ rationem. Prima eſt, quod Ezechias deſtruxit omnia altaria, in quib. populus offerebat domino excepto altari, quod erat in templo, et ex hoc arguit qđ magis meruerat Dei offenſam quã miſericordiam, et hæc ratio tangitur, cum dicitur.*
16 Nunquid non iſte, &c. *Sed hæc ratio concludit falſum, quia illa altaria nõ fuerũt licita poſt tẽpli ædificationem, ſicut frequenter dictum eſt ſupra. Secũda ratio eſt, quia dii aliarum gentium cum tamen eſſent multi, nõ poterant eas liberare de manibus regũ Aſſyriorum, ergo nec Deus Iſrael, cum ſit vnicus, poterit liberare populum ſuum de manu mea, & hæc ratio diffuſe tangitur. cum dicitur.*
17 An ignoratis. *Et patet litera. Sed hæc ratio non valet, quia illi erant dii falſi, et nullius potentiæ, Deus autem Iſrael verus Deus eſt, vnicus & omnipotens.*
18 Epiſtol. *Iſtud non fuit tunc factũ ſed poſt receſſum Rabſacis, cum rex Aſſyriorũ audiſſet per nuntiũ, quod rex Aethiopũ inuadebat ter-*
✠ *ram*

MORALITER.

[a] *Aedificauit, &c:* Quia bonus prælatus nõ ſolum ſtudet pec[c]atorum origines obturare, ſed etiam muros virtutum car[d]inalium reparare.
[4] *Et extruxit turres.* Per quas intelliguntur theologię virtutes [c]ardinalibus ſupereminentes.
[4] *Et fo. alt.* Per quẽ intelligit̃ clauſura honeſtatis ad ꝓximũ.
[5] *Et fecit.* Omnis autẽ armatura vel ad ſuſtinẽdũ vel ad inua[d]endum. Ad ſuſtinendum aũt armat exercitũ patientię. Ad in-
uadendum autem inimicum armat ſtudium feruentis orationis, & prædicationis ſanæ.
7 *Ac locutus, &c.* Armando ſermonib. bonis populum ſuum exẽplo Iudæ Machabæi, de quo dicit̃ 2, Machab. 15. b. *Armauit ſingulos, non haſtæ & clypei munitione, ſed ſermonibus optimis.* ideo ſequitur.
† *Confortatuſq; eſt populus huiuſmodi verbis Ezechiæ regis Iuda, &c.*
† *Ipſe.* Etiã Ezechias & Eſaias propheta pugnauerunt contra Sennacherib orationibus deuotis, ſicut dicitur infra.

A
a *Reuerſuſque eſt cum ignominia, & cætera.* — In hunc loc.

✻ Hieronym. Tradũt Hebræi illi caput & barbam raſam ab angelo in ignominiam, & hoc fuiſſe quod per prophetam Eſaiã dictum eſt. In die illa radet nouacula acuta conducta in rege Aſſyriorum caput & barbã, &c. Quem cum eadem ignominia perueniſſet ad templum Dei ſui Neſrath, quẽ dicunt in reliquijs arcæ Noe culturam habuiſſe. Cum ergo quereretur deprecans, cur ſe non adiuuiſſet, qui etiam filios ſuos Adramelech, & Saraſar ſibi offerret, ſi hoc ille ratum duceret, illi hoc audientes poſt tot clades, ruinas, & ignominias, timentes ab eo interfici, interfecerunt eum.

†4 Reg 19.g. Eſai.37.g.

† egreſſi fuerant.

B

†duxit eos de circumitu. i. duxit eos miſericordia ſua ne pauerẽt ab omnibus qui erant in circuitu.

†concupiſcibilium.

†exitum.

†propter principes.

C

b *Attamen in legatione principum Babylonis qui miſſi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento quod, &c.*

✻ Comeſtor. Chal-

in dominum Deũ Iſrael,& locutus eſt aduerſum eũ.*Sicut dij gentiũ
cæterarum non potuerunt liberare populũ ſuum de manu mea, ſic &
Deus Ezechiæ eruere non poterit populũ ſuum de manu iſta. Inſuper 1
& clamore magno lingua Iudaica cõtra populum qui ſedebat in mu
ris Ieruſalem perſonabat, vt terreret eos & caperet ciuitatem. Locu-
tuſque eſt contra Deum Ieruſalem ſicut aduerſum deos populorum
terræ opera manuum hoĩum. Orauerunt igitur Ezechias rex & Iſaias 2
filius Amos prophetes aduerſum hanc blaſphemiam, ac vociferati
a ¶Hæc in Eſaia ſecundum p. anicem hiſtoriæ plene gloſſantur.
ſunt vſque in cælum. † Et miſit dominus angelum, qui percuſſit om-
nem virum robuſtum, & bellatorem, & principes exercitus regis Aſſy-
a riorum. Reuerſuſque eſt cum ignominiam in terram ſuam. Cumq; in 3
greſſus eſſet domum Dei ſui, filij qui † exierant de vtero eius, interfe-
cerunt eum gladio Saluauitque dominus Ezechiã, & habitatores Ie-
ruſalẽ de manu Sẽnacherib regis Aſſyriorum, & de manu omnium,
&† præſtitit ei quietem per circumitũ. Multi etiã deferebant hoſtias,
& ſacrificia domino in Ieruſalem, & munera Ezechiæ regi Iuda, qui
a ¶Hæc in libris Regum plenius ſcripta ſunt.
exaltatus eſt poſt hæc coram cunctis gentib.† In diebus illis ęgrota- 4
uit Ezechias vſque ad mortem, & orauit dominum. Exaudiuitq; eum,
& dedit ei ſignum, ſed non iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit.* 5
quia eleuatum eſt cor eius, & facta eſt contra eum ira, & contra Iudã 6
& Ieruſalem. Humiliatuſq; eſt poſtea, eo quod exaltatum fuiſſet cor 7 8
eius, tam ipſe quam habitatores Ieruſalem, & idcirco non venit ſuper 9
eos ira domini in diebus Ezechiæ. Fuit autem Ezechias diues & incly 10
tus valde, & theſauros ſibi plurimos congregauit argenti, & auri, &
lapidis pretioſi, aromatum, & armorum vniuerſi generis, & vaſorum
†magni pretij. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præſepia
omnium iumentorum, caulaſque pecorum, & vrbes ædificauit ſibi,
habebat quippe greges ouium, & armentorum innumerabiles, eo
quod dediſſet ei dominus ſubſtantiã multã nimis. Ipſe eſt Ezechias, 11
qui obturauit † ſuperiorem fontem aquarum Gihon, & auertit eas
ſubter ad Occidentẽ vrbis Dauid. In omnibus operibus ſuis fecit pro
b ſpere quæ voluit. Attamen in legatione principum Babylonis, qui 12
a ¶ Solis reditum ſignificat per decem lineas.
miſſi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento quod acciderat
a ¶ Non oſtendit, ſcilicet, per prophetam, ne oſtenderet theſauros ſuos, & theſauros domus domini alienigenis.
b Occulta elatio mentis.
c ſuper terram, dereliquit eum Deus vt tentaretur, & nota fierẽt omnia 13

Chaldæi vigebant in aſtronomia, nec poterant inuenire ſecundum artem ſuam quare dies fere in duplum protenſa fuerat, tandem cum audierant hoc pro rege Ieroſolymorum factum eſſe, miſerunt ad eum vt ſciſcitarentur rei veritatem. Præterea Chaldæi adorabant ſolem, & miſerãt regi munera, vt honorarent hominem, quem honorauerat Deus eorum. Et lętatus eſt Ezechias in aduentu eorum, & iterum elatus eſt in animo ſuo, nec fuit in domo ſua nec in omni poteſtate ſua quod non oſtenderet eis.

c *Dereliquit eum Deus, vt tentaretur, & nota fierent omnia quæ erant in corde eius, & cætera.*

✻ Hieronym. Quia non prohibuit ei per prophetam oſtendere theſauros ſuos, ſed theſauros domus domini, vnde & poſtea ab eodem propheta obiurgatus eſt.

Duo-

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *rám ſuam, et ſi. fuit cõpulſus recedere de terra Iſrael ad bellãdum contra ipſum, et tunc miſit literas cõminatorias Ezechiæ, qđ debellato rege Aethiopũ rediret ad expugnandũ Ieruſalem. Sed hoc interponitur inter verba Rabſacis quaſi chronice loquendo. Conſequenter reuertitur ſcriptura ad verba Rabſacis, cum dicitur.*

1 Inſuper. *Et iſta verba plenius continentur 4.Reg.18.f.et g. Ex hoc autem loco dicitur communiter, quod iſte Rabſaces erat apoſtata a fide conuerſus ad Gentilitatem. Et dicunt aliqui, quod fuit filius Eſaiæ.*

2 Orauerunt. *Poſita blaſphemia Sẽnacherib verbis et ſcriptis, hic conſequenter deſcribitur Dei vindicta ad preces Ezechię et Eſaiæ, quæ plenius habentur 3.Reg.19.& ſimiliter exercitus Sennacherib percuſſio, & iſta fuerunt ibi diffuſe expoſita excepto quod ſequitur.*

3 Reuer. eſt cum ign. &c. *cum paucis fugiendo. Aliqui autẽ exponunt: quod angelus percuſſit exercitũ Sennacherib, raſit caput & barbam ipſius Sennacherib, ſecundũ quod habetur Eſa.7.d.* In illa die radet dominus in rege Aſſyriorum caput, & barbam, *quod erat valde ignominioſũ in terra illa, et adhuc eſt. Sciendum ẽt, quod illa percuſſio Sennacherib et ſui exercitus fuit per duos annos, poſtquã receſſerat de terra Iſrael, mittens epiſtolas comminatorias Ezechiæ, vt dictum fuit plenius 3.Reg.19. Cetera patent in litera.*

In

4 In diebus illis. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ezechiæ mirabilis ſanatio, cuius modus plenius habetur 4.Reg.20. et ex dictis ibidẽ patet litera exceptis paucis, quæ ſequuntur.*

5 Sed non iuxta beneficia. *ſcilicet, domino.*

6 Quia eleuatum. *iſtã ſanationẽ pro magna parte ſuis meritis attribuens. Superbiuit etiam de hoc, quod rex Babylonis miſit ſibi literas et munera, et ex illa elatione oſtendit eis omnes diuitias ſuas, theſauros, et ſecreta ad ſui iactantiam.*

7 Et facta eſt contra eum ira. *ſcilicet, domini propter prædicta.*

8 Humiliatus, &c. *ad arguitionem Eſaiæ prophetæ, vt habetur 4.Reg.20.f.& Eſai.38.& 39.*

9 Et idcirco. *ſed dilata fuit vſque ad tempus Sedeciæ.*

10 Fuit autem Ezechias diues. *diuitijs artificialibus, et naturalibus, et alijs ad magnificentiã regiam pertinẽtib. et patet litera vſq; ibi.*

11 Ipſe eſt &c. *Gihon nomen fontis, ex quo fluebat riuus extra ciuitatem, cuius curſum impediuit Ezechias propter regem Aſſyriorum, vt prædictum eſt ſupra circa principium huius c.*

12 Attamen in lega. &c. vt interrogarent de portento. *i. de ſigno ſibi dato de retroceſſione ſolis, vt habetur 4.Reg.20.*

13 Dereliquit eum, &c. *non preſeruando eum ab elatione, vt dictum eſt ſupra. Sequitur.*

Et

MORALITER.

2 *Orauerunt autem.* Et ſic exercitus Sennacherib ab angelo domini fuit percuſſus, ſicut ſubditur.

† *Et miſit dominus.* Per quod ſignificatur, qđ orationibus deuotis boni prelati qui per Ezechiã, & boni religioſi qui per Eſaiam, ſignificantur, demonum exercitus debellantur.

4 *In diebus illis ægro. &c.* Require expoſitionem myſticam huius quarti Regum vigeſimo capite.

† *Regna-*

quæ erant in corde eius. Reliqua autem ſermonum Ezechiæ, & miſericordiarum eius, ſcripta ſunt in viſione Iſaiæ filij Amos prophetæ, & in libro Regum Iuda, & Iſrael. Dormiuitque Ezechias cum patribus ſuis, & ſepe- 1
lierunt eum ſuper ſepulchra filiorum Dauid, & celebrauit exequias eius vniuerſus Iuda, & omnes habitatores Ieruſalem. † Regnauitque Manaſſes filius eius pro eo.

a ¶Quia ſepulchrum eius excelſus ex prærogatiua meriti & pietatis.

D

†4.Reg.21.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſepelierũt ſuper ſepulchra filiorũ Dauid, & celebrauit exequias, &c. *id eſt, in loco ſolenniori et celebriori propter bona, quæ fecerat, licet in aliquibus deliquiſſet.*

MORALITER.

† *Regnauitq;.* ſ. Ezechię. Per Manaſsẽ q̃ obliuio ĩterp̃tat᷑, fili⁹ prodigus ſuæ virtutis & famę ſignatur, q. bonæ doctrinæ patris ſui carnalis vel ſp̃ualis oblitus, ad mala ꝯuertit᷑, iõ ſubdit᷑.

ADDITIO.

In c. 32. vbi dicitur in poſtil. Ex hoc autem loco dicitur, &c. Ex hoc aũt q̃ Rabſaces loquebat᷑ lingua Iudaica, nõ h̃r q̃d fuiſſet apoſtata a fide Iudeorũ. Multi. n. loquunt᷑ lingua Saracenica, q. nõ ſunt Saraceni, &c. Iſte. n. Rabſaces Syriacã linguam quã ſciebat, vñ ei dicebatur a nuntijs Ezechiæ, vt eiſdem loqueretur Syriace, vñ nullum fundamentum h̃r in litera ad hoc, q̃d Rabſaces fuiſſet apoſtata a fide Hebræorũ, & multo minus q̃d fuiſſet filius Iſaiæ, & iõ talia ſecundum ſententiã Aug. eadem facilitate contemnuntur, qua approbantur.

CAP. XXXIII.

E

DVodecim annorũ erat Manaſſes, cũ regna 1
re cœpiſſet, & quinquagintaquinq; annis
regnauit in Ieruſalẽ. Fecit aũt malũ corã
dño, iuxta abominationes gẽtiũ, quas ſub
uertit dñs corã filijs Iſrael. Et conuerſus in
ſtaurauit excelſa, q̃ demolitus fuerat Eze- †
b chias pater eius. Conſtruxitq; aras Baalim, & fecit lucos, & ado- †
rauit oẽm militiã cæli, & coluit eã. Aedificauit quoque altaria
in domo dñi, de qua dixerat dñs, in Ieruſalem erit nomẽ meum
in æternum. Aedificauit aũt ea cuncta exercitui cęli in duobus
atrijs domus domini. Tranſireque fecit filios ſuos per ignem in †
valle Benennon. Obſeruabat † ſomnia, ſectabatur auguria †
maleficis artibus inſeruiebat. Habebat ſecum magos & incan- 2 3
tatores, multaq; mala operatus eſt coram dño, vt irritaret eum. 4
ſculptile quoq; & conflatile ſignum poſuit in domo Dei, de qua 5
locutus eſt dñs ad Dauid & ad Salomonem filium eius, dicens. 6
In domo hac, & in Ieruſalem quã elegi de cũctis tribubus Iſrael,
ponã nomen meũ in ſempiternum, & mouere non faciã pedem
Iſrael de terra, quam tradidi patrib. eorum. Ita duntaxat ſi cuſto
dierint facere quæ præcepi eis cunctamq; legem, & ceremonias †
atq; iudicia, quæ mãdaui per manũ Moyſi. Igitur Manaſſes ſe-
duxit Iudã, & habitatores Ieruſalẽ, vt facerent malum ſuper oẽs
gentes, quas ſubuerterat dominus a facie filiorum Iſrael. Locu- 7
tuſq; eſt dominus ad eum, & ad populũ illius, & attendere nolue 8
runt. Idcirco ſupinduxit eis principes exercitus regis Aſſyriorũ. 9 10

F

CAP. XXXIII. a DVodecim annor. ⁜ Hieron. Tradũt Hebræi Manaſſen filiũ fuiſſe filiæ Iſaię, & ideo in hoc loco, quanquam nomen matris ſcribatur, patris tamen illius nõ ſcribitur, q a indignus erat profanus rex tanto auo. Tradunt quoque idcirco occiſum Eſaiã, eo quod eos appellauerit principes Sodomorum. Et quia dixerit. Vidi dominum ſedentem, cum per Moyſen dictum ſit, *Non videbit me homo, & viuet.*

b *Adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam.* ⁜ Idem. Duodecim ſigna quæ in Zodiaco ſunt.

⁜ Chryſoſtom. Manaſſes interpretatur, ex obliuione. Prouidentia autem Dei diſpenſauit ſic eum vocari, quia oblitus fuerat omnẽ conuerſationẽ patris ſui ſanctã, & omnia beneficia Dei pro merito eius collata ĩ ipſũ, & ſtimulatus ab inſurgẽte diabolo, geſturus omnia, quę Deũ ad iracundiam prouocarent. Denique cum ęgrotaſſet Ezechias, & veniſſet Eſaias ad eum viſitandũ, vocauit Ezechias filiũ Manaſsẽ, & cępit ei mandare quod debebat Deũ timere, & quomodo regere regnum, &c. Et dixit ad eum Eſaias. Vere non deſcẽdũt verba tua in cor eius, ſed & me ipſum oportet p manũ eius interfici. Q̃d audiens Ezechias, volebat filium ſuũ interficere, dicens, quia melius eſt ſine filio mori, quam talem filium relinquere, qui & Deum exaſperet, & ſanctos eius perſequatur. Tenuit autem eum vix Eſaias, vidẽs Ezechias religionẽ, q̃ plus amabat Deum quàm filium ſuum.

Qui

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXIII.

1 DVodecim ann. &c. *Hic conſequenter deſcribitur tẽpus ipſius Manaſſe, et ſecundo ſub ipſo tẽpus Amon filij ſui, quia pauca de eo dicũtur, ibi.* Dormiuit autem. *Circa primũ primo deſcribitur ipſius Manaſſe multiplex p̃uaricatio, ſecũdo eius emẽdatio, ibi.* Idcirco ſuperinduxit. *tertio recapitulatio, ibi.* Reliqua autem. *Sententia autem primæ partis patet ex dictis 4. Reg. 21. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Obſeruabat ſomnia. *quorum aliqua erant vana, aliqua a dæmonibus immiſſa, et diuinare de futuris per talia illicitum eſt, vt dictum fuit plenius de iſta materia Gen. 41.*

3 Sectabatur, &c. *id eſt, diuinationes per garritum et volatũ auiũ.*

4 Maleficis art. *quærendo reſponſa dæmonum per magicas artes.*

5 Hẽbat ſe. ma. *diuinãtes p aſtra, vltra q̃ ſe extẽdat virtus conſtellationis.* 6 Et incantatores, &c. *ſenſus hominum illudentes,*

7 Locutuſque eſt dominus. *miſericorditer reuocando.*

8 Et attendere. *ex quo patet eorum obſtinatio.*

9 Idcirco. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Manaſſe emendatio, flagellatione ſibi intellectum præbente, cum dicitur.*

10 Superinduxit eis. *ſecundum Ioſephum et alios expoſitores cõtra Manaſſen venit rex Babylonis, vnde ſubditur.*

Du-

MORALITER.

1 *Duodecim.* Sequitur. † *Inſtaura.* Per q̃ ſignãtur ſupbiæ peccata, q̃ hoĩem eleuãt indigne, vt poſtea corruat maligne

† *Conſtruxit.* Baal autẽ deuorator interpretat᷑, & ſic Baalim, quod eſt plurale huius nominis Baal, deuoratores ſignãt, pp quod per Baalim ſignantur peccata gulæ, quæ in comeſſationibus & porationibus exceſſiuis conſiſtunt.

† *Et ado.* Per q̃d ſignãt᷑ conat⁹ ad magna ſtatui ſuo indecẽtia.

† *In duobus aliis.* Volẽs clericis & laicis tyrannice dominari.

† *Tranſireq;.* Per iſtum tranſitum intelligitur nutritio filiorum in igne concupiſcentiæ carnalis & mundanæ,

2 *Obſeruabat ſomnia.* ſequendo falſa conſilia mala.

3 *Sectabatur.* adulatorib. aſſentiendo & maleficis credendo.

† *Sculptile.* Hoc aũt moraliter facit, qui hominem vita vel ſcientia carentem, in eccleſiaſtica dignitate ponit.

† *Igitur Ma.* Per q̃d ſignificatur illius malitia, cui nõ ſufficit, quod ſit malus in ſe, ſed alios nititur ad ſuã malitiã trahere.

7 *Locu. eſt.* ſ. per prophetas p quos ſignãtur prædicatores nouæ legis, qui principes & populares conſtãter arguũt de prędictis & cõſimilibus peccatis. 8 *Et atten.* Per q̃d ſignantur illi, qui prædicationes & admonitiones bonas cõtemnunt.

9 *Idcirco.* quia dominus tales rebelles veritati aliq̃n punit

† exterius

A Ceperuntque Manaſſen †, & catenis vinctum, atque compedibus du- 1
a xerunt in Babylonem. † Qui poſtquam coanguſtatus eſt, orauit do-
b minum Deum ſuum, & † egit pœnitentiam valde coram Deo pa-
trum ſuorum. Deprecatuſque eſt eum, & obſecrauit intente, & exau- 2
diuit orationem eius. Reduxitque eum Ieruſalem in regnum ſuum,
& cognouit Manaſſes, quod dominus ipſe eſſet Deus. Poſt hæc ædi- 3
ficauit murum extra ciuitatem Dauid ad Occidentem Gihon, in con- 4 5
ualle ab introitu portæ piſcium per circumitum vſque Ophel, & exal-
tauit illum vehementer. Conſtituitque principes exercitus in cunctis †
ciuitatibus Iuda munitis, & abſtulit deos alienos, & ſimulachrum de
domo domini. Aras quoque quas fecerat in monte domus domini, 6
& in Ieruſalem, & proiecit omnia extra vrbem. Porro inſtaurauit al- 7
tare domini, & immolauit ſuper illad victimas, & pacifica, & lau-
dem. Præcepitque Iudæ, vt ſeruiret domino Deo Iſrael. Attamen po- 8
pulus adhuc immolabat in excelſis * domino Deo ſuo. Reliqua au- 9
tem geſtorum Manaſſe, & obſecratio eius ad Deum ſuum, verba
quoque videntium quæ loquebantur ad eum in nomine domini Dei
Iſrael, continentur in ſermonibus regum Iſrael. Oratio quoque eius 10
& exauditio, & cuncta peccata, atque † contemptus, loca etiam in
quibus ædificauit excelſa, & fecit lucos, & ſtatuas, antequam † ageret
pœnitentiam, ſcripta ſunt in ſermonibus Hozia. Dormiuit ergo 11
Manaſſes cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum in domo † ſua. Re- †
gnauit pro eo filius eius Amon Vigintiduorum annorum erat Amon
cum regnare cœpiſſet, & duobus annis regnauit in Ieruſalem. Fecit- †
que malum in conſpectu domini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius.
Et cunctis idolis quæ Manaſſes fuerat fabricatus, immolauit atque
ſeruiuit, & non eſt reueritus faciem domini, ſicut reueritus eſt Manaſ- 12
ſes pater eius, & multo maiora deliquit. Cumque coniuraſſent aduer-
ſus eum ſerui ſui, interfecerunt eum in domo ſua. Porro reliqua populi
multitudo cæſis his qui Amon percuſſerant, conſtituit regem Ioſiam
filium eius pro eo.

a *Qui poſtquam coanguſtatus eſt, &c.* ✻ Chryſoſt. (Homil. 1. in Matth.) Erat ligatus & catenatus in domo carceris, & dabatur ei panis hordeaceus ad menſuram modicus, & aqua cum aceto modica, vt viueret tantum, & erat conſtrictus in doloribus valde. († in abditis.) ✻ Hieron. (In hunc locum.) Dum in Babylonem ductus fuiſſet, & in vaſe æneo perforato miſſus, admoto igni, inuocauit omnia nomina idolorum quæ colebat, & cum non tuliſſet ab eis exauditus, neque liberatus, recordatum fuiſſe quod a patre B crebro audierat (Deut. 4.) Cum inuocaueris me in tribulatione, & conuerſus fueris, exaudiam te. (Ann. part. 2.) ✻ Glycas: Diuinus ille Anaſtaſius commemorat, accepta haud dubie huiuſmodi narratione quibuſdam ex hiſtoricis, Manaſſen in animal quoddam æneum a rege Babylonio concluſum fuiſſe, in quo, deinceps Deum agnouit, & carmen illud ſuum cecinit. Quapropter diuina vi ſimulacro rupto angelus eum Hieroſolymam reduxit, vbi deinceps in ante actorum pœnitentia vixit, & priora delicta emendauit. Tot autem tantaq; facinora Manaſſes patrauit, vt diui- C nus ille Anaſtaſius dicere non dubitauerit. Si Manaſſem Deus ſeruauit, equidem auſim dicere, quod etiam diabolum ipſum D ſeruaturus fuerit, ſi reuerti ad Deum voluiſſet.

(† vel exaudiuit eum. † humiliauit ſe valde. † præuaricatio. † humiliauit ſe ante & inf.)

✻ Ambroſius. Congruo correptus flagello conuertitur, & Deum in pœna conſtitutus agnouit, quem in regno poſitus antea non quæſiuit. Profuit afflictio deſperato, & correcta eſt in agnitione de ſtimulo correctionis improbitas. Fuit vindicta illa mentis perditæ medicina, & multum ſalutis contulit caſtigatio, quæ ideo verberauit impium, vt Deo faceret acceptum quem diabolus per impotentiam fecerat alienum. Animæ ſanitati profuit, quod inflictum fuerat vanitati, &c. Peccatum ſuum fleuit et diluit, & lachrymis terſit, quod nefas infecerat. Orauit conſcius reatus ſui, & veniam meruit ſatisfactione mercari. ✻ Hebræi. Reperitur egiſſe pœnitentiam trigintatrib. annis ante obitum ſuum.

b *Et egit pœnitentiam valde coram Deo patrum ſuorum.* Rabbanus. Audita pœnitentia Manaſſe nemo debet de Dei miſericordia deſperare, ſed magis per pœnitentiam de venia præſumere.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Duxerunt eum. *Dicendum quod monarchia Aſſyriorum iam pro parte magna defecerat, quia iam Medi et Babylonij receſſerant ab ea, ſecundum quod dicit Ioſephus & alij hiſtoriographi, & ideo quod dicitur hic.* Superinduxit. *referendum eſt hoc ad tempus præteritum, id eſt, ad eos qui ſolebant eſſe principes, quando rex Babylonis erat ei ſubditus, quia tunc rex Babylonis cum maioribus regni ſui erat de exercitu regis Aſſyriorum.*

2 Deprecatuſque, *dicitur autem obſecratio deprecatio per rem ſacram, ſicut in fine orationum eccleſiæ dicitur communiter: Per dominum Ieſum Chriſtum, &c. vt per ſanctitatem ipſius obtineamus, quod obtinere noſtris meritis non valemus, & ſic orabat Manaſſes, vt per diuini nominis ſanctitatem impetraret remiſſionem.*

3 Et cogno, *per experientiam ſuæ flagellationis & liberationis, ſicut ſcriptum eſt Iob quinto ca. Ipſe vulnerat & medetur: percutit & manus eius ſanabunt.*

4 Poſt hæc. *ſcilicet poſt reuerſionem ſuam de captiuitate.*

5 Ad oc: *Gihon eſt fons exiſtens in parte Occidentali ciuitatis Dauid.*

6 Aras quoque. *id eſt, in monte Moria, in quo erat templum.*

7 Porro inſtau. *quod erat deſtructum & prophanatum.*

8 Præcepitque. *& ſic patet emendatio Manaſſe in ſpiritualibus & temporalibus, quantum ad perſonam propriam & ſubditos.*

9 Reliqua. *Hic ponitur recapitulatio, & patet litera vſque ibi.*

10 In ſer. *patet quod iſte liber apud nos non habetur: quia iſta 4. lib. Reg. non ita exprimuntur, vt hic dicitur, & eodem modo dicendum de hoc quod ſequitur* Scriptu. *Sequitur.*

11 Dormiuit ergo. *Hic conſequenter agitur de factis ipſius Amon filii Manaſſe, & patet ſententia ex dictis 3. Re. 12. g. excepto quod ſequitur.*

12 Et non eſt. *in hoc enim defecit a bonitate patris ſui: quia non pœnituit ſicut ipſe.*

CAP.

MORALITER,

† exterius graui pœna, & quoniam inflicta vexatio aliquando dat intellectum, et ſic qui prius erant rebelles, concipiunt ſpiritum veræ pœnitentiæ reuertentes ad Deum, ideo ſubditur.

3 *Et cognouit.* In quo Manaſſes figuram geſſit cuiuslibet magni peccatoris ad Deum veraciter reuertentis.

† *Conſtituit.* Per quos ſignificatur, quod vere reuertens ad Deum per pœnitentiam, quanto commiſit peccata grauiora, tanto conari debet ad faciendum opera meliora.

11 *Dormiuit.* Per quod ſignificatur, quod peccator quantumcunque magnus, ſi vere pœniteat, & in bono terminet vitam ſuam, finaliter conſequitur vitam beatam.

† *Regnauitq; pro eo.* de quo ſubditur.

† *Fecitq; ma.* Et ſic ſecutus eum in malis, ſed non in bonis quia per pœnitentiam non redijt ad dominum ſicut pater eius, ideo ſubditur.

12 *Et non eſt.* Propter quod per iſtum Amon ſignificantur illi qui mala patrum ſuorum vt rapinas & huiuſmodi quaſi pro iure hereditario volunt ſequi, ſed bonos eorum actus nolunt aliqualiter imitari.

CAP. XXXIIII.

Octo annorum erat Ioſias &c. ✱ Chryſoſ. Ioſias interpretatur, vbi eſt hoſtia dño, aut ſalus domini. Forſitã Amos ſecũdũ cor ſuum auerſum, vocauit filium ſuum, vbi hoſtia domino, aut, ſalus domini eſt, hoc eſt, quia nuſquam eſt, neque prodeſt. Prouidentia autẽ Dei ſecũdum quod futurum erat Ioſias, diſpenſauit nomen ei imponi, vbi eſt hoſtia domino, quoniã vere in illo fuit hoſtia domini. Tale enim obtulit ſacrificiũ domino Deo, quale nec ante eum aliquis regum, nec poſt eum. Et ipſe fuit hoſtia Deo, ſecundum quod mandat Apoſtolus. *Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiã viuam, &c.* Et ipſe fuit populi ſui in tempore ſuo a domino ſalus. Vide qualis fuerit, vt etiam ante multas generationes naſcituri eius nomen prophetaretur.

b *Oſſa præterea.* Ideo combuſſit ſacerdotes in altaribus idolorũ, vt oſtenderet; quia funeſta erant eorum ſacrificia qui non ſolum pecudum hoſtias dæmonijs offerebant, ſed & ſeipſos idololatriæ tradebant. Hic ſignificat omnes qui diaboli ſeruitio mãcipati vitam ſacrilegã tẽporaliter finierãt, æternis cruciatibus conſumẽdos pro cuiuſq; merito. ✱ Bed. Ioſias longe laudatiſſimus quantumuis puer, Iudeã, Ieruſalem, & omnem ſibi ſubiectã regionẽ ab idolis & excelſis purgauit, aliaſq; abominationes a Iuda abſtulit, et fecit omnes qui reſidui erant in Iſrael ſeruire domino ſuo. Cunctis diebus eius non receſſerunt a domino Deo patrum ſuorum. ✱ Theodor. Quomodo enim Amos & Manaſſes inclinarunt populum ad impietatem, & lucos plantantes, & tẽpla dæmonibus excitantes ita Ioſias cum eſſet rex pius, vaſa quæ conſtructa fuerãt Baali, & Aſtarte, & cæteris idolis contriuit, & conflauit in torrente Cedron, in Bethel autem interfecit ſacerdotes idolorum.

c *Et habitatorib. Ieruſalem, &c.* ✱ Hieron. Dimidiam tribũ Manaſſe dicit, qui plerumque, in tribu Beniamin cõputatur. ✱ Comeſt. Poſtquam principes eius ſcrutati ſunt vrbes & villas, inde ſcrutati ſunt domos ne quid latenter maneret ſuſpectum in illis. Miſitque in totam prouinciam vt deferrent ad reparationem tẽpli munera pro ſua voluntate vnuſquiſque. Et propoſuit huic operi Helchiam ſacerdotem magnum, & Amaſiam qui erat ſuper ciuitatem, & Saphan ſcribam, & facta eſt reparatio templi. *Tradidit*

D In 2.ca.Iſa.

Quæſt.56.in 4.Reg.

E

In 4.Reg.

F

CAP. XXXIIII.

a Octo annorum erat Ioſias, cum regnare cœpiſ- 1
ſet, & triginta & vno anno regnauit ĩ Ieruſalẽ,
Fecitq; quod erat rectum in cõſpectu domini,
& ambulauit in vijs Dauid patris ſui. Nõ decli-
nauit neque ad dextram neque ad ſiniſtram. O-
ctauo aũt anno regni ſui, cum adhuc eſſet puer
cœpit quærere Deum patris ſui Dauid. Et duo-
decimo anno poſtquam regnare cœperat, mundauit Iudam & Ieru-
ſalem ab excelſis, & lucis, ſimulachriſq;, & ſculptilibus. Deſtruxerunt
coram eo aras Baalim, & ſimulachra quæ ſuperpoſita fuerant demo-
liti ſunt, lucos etiã, & ſculptibilia ſuccidit, atque comminuit, & ſuper
tumulos eorum, qui eis immolare conſueuerant, fragmenta diſperſit.
b Oſſa præterea ſacerdotum combuſſit in altaribus idolorum. Munda
uitq; Iudam & Ieruſalem, ſed & in vrbibus Manaſſe, & Ephraim, &
Simeon vſque Nephtali cuncta ſubuertit. Cumq; altaria diſſipaſſet, &
lucos, & ſculptibilia contriuiſſet in fruſta, cũctaq; delubra demolitus 2
eſſet de vniuerſa terra Iſrael, reuerſus eſt in Ieruſalẽ. Igitur anno deci 3
mooctauo regni ſui mundata iam terra & templo domini, miſit Sa-
phan filium Eſeliæ & Maaſiam principem ciuitatis, & Ioha filiũ Ioa-
chaz a commentarijs, vt inſtaurarent domum domini Dei ſui. Qui
venerunt ad Helciam ſacerdotem magnum, acceptamq; pecuniã ab
eo quæ illata fuerat in domum domini, & quam congregauerant Le-
uitæ & ianitores de Manaſſe, & Ephraim, & vniuerſis reliquijs Iſrael, 4
c ab omni quoque Iuda & Beniamin, & habitatoribus Ieruſalem, tra-
diderunt in manibus eorum qui præerant operarijs in domo domini,
vt inſtaurarent templum, & infirma quæque ſarcirent. At illi dederut
eam artificibus & cæmentarijs, vt emerent lapides de † lapicidinis, & †excisor.
ligna ad commiſſuras ædificij, & ad cõtignationem domorum, quas
deſtruxerant reges Iuda. Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autem
præpoſiti operantium Iahath & Abdias de filijs Merari, Zacharias &
Moſollam de filijs Caath, qui vrgebant opus: omnes Leuitæ ſcientes
organis canere. Super † eos vero qui ad varios vſus onera portabant †baiulos & ſollicitatores, &.
erant ſcribæ & magiſtri de Leuitis ianitores. Cumque efferrent pecu- 5
niam quæ illata fuerat in templum domini, reperit Helcias ſacerdos
librum legis domini, qui datus fuerat per manum Moyſi, & ait ad Sa-
phan ſcribam: Librum legis inueni in domo domini. Et tradidit ei.
At ille intulit volumen ad regem, & nuntiauit ei dicens. Omnia quæ
dediſti in manu ſeruorum tuorum ecce complentur. Argentum quod

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XXXIIII.

Octo annorum. *Hic cõſequẽter agitur de tẽpore Ioſiæ. Circa quod primo deſcribit diuini cultus reſtauratio, ſecũdo phaſe celebratio. cap. ſe. tertio ipſius Ioſiæ mors et tumulatio, ibi.* Poſtquã inſtaur. *Circa primũ deſcribit primo idololatriæ deſtructio, ſecundo tẽpli domini reparatio ibi.* Igitur 18. ann. *Sententia autẽ primæ partis patet ex dictis 4. Reg. 23. vbi iſta deſtructio idololatriæ facta per Ioſiam diffuſius deſcribitur, excepto quod ſequitur.*

Cuncta delubra demo. *Dicitur autem delubrũ a deleo, deles, & vmbra, bræ, quaſi delens vmbram peccatorum, & hoc fit ſecundum veritatem in templo eccleſiæ per ſacramentorum adminiſtrationem, ſecundum æſtimationem vero falſam & erroneam Gentilium hoc fiebat in templis idolorum de quibus eſt hic ſermo.*

Igitur anno deci. *Hic conſequenter deſcribitur templi dñi reparatio, & diuiditur in duas, in partem principalem et incidentalem, ſecunda, cũda, ibi.* Cumque efferrent pecuniam. *Sũia primæ partis patet ex dictis 4. Reg. 22. prope prin. niſi quod aliqua nomina propria ibi tacentur, quæ hic exprimũtur, et econuerſo, & aliqua et variantur, quia ſicut frequenter dictum eſt, nomina propria Hebraica frequenter variãtur ſicut & Latina, per iſta tamen non mutatur ſententia.*

4 De Manaſſe & Ephraim. *Aliqui. ſ. fugitiui euaſerãt de captiuitate decẽ tribuum, et illi iũxerunt ſe regno Iudæ ſubijciẽtes ſe ipſi Ioſiæ, et ſimul captiuati fuerunt cũ captiuitate Ieruſalẽ tẽpore Sedeciæ.*

5 Cumque effer. *Hæc eſt pars incidentalis, quia cum acciperet pecunia q̃ erat in domo domini inuẽtus fuit ibi liber abſconditus, quẽ miſit Helcias ſacerdos regi, qui cum legeretur corã eo, timuit rex diuinum iudiciũ, et ſecundo ſuper hoc requiſiuit diuinũ cõſilium, ibi.* Et præcepit Helciæ, *et tertio renouauit fœdus inter Deum, & ſe, & populũ, ibi.* At ille conuocatis vniuerſis. *Sententia autem iſtarum partiũ patet ex dictis ſecundi Reg. 22. d. vſque ad finem cap. 36.*

☞ CAP.

MORALITER.

Octo an. Expoſitio myſtica ca. huius & duorum ſequentium poſita eſt 4. Reg. 22. cap. & 23. & 24. Oratio vero Manaſſe, quæ poni ſolet in fine huius lib. moralis eſt ſecundum ſenſum literalem, & ideo non indiget alia moralitate, niſi quod in ea orandi deuote vere pœnitentibus forma datur.

A repertum eſt in domo domini, conflauerunt. Datumque eſt præfectis artificũ & diuerſa opera fabricantium. Præterea tradidit mihi Helcias ſacerdos hunc librũ. Quem cum rege præſente recitaſſet, audiſſetq; ille verba legis, ſcidit veſtimẽta ſua, & præcepit Helciæ, & Ahicã filio ſaphan, & Abdon filio Micha, ſaphan quoque ſcribæ & Aſaiæ ſeruo regis dicens. Ite, & orate dominũ pro me, & pro reliquis Iſrael, & Iuda, ſuper vniuerſis ſermonibus libri iſtius qui repertus B eſt. Magnus enim furor domini ſtillauit ſuper nos, eo quod nõ cuſtodierint patres noſtri verba domini, vt facerent omnia, quæ ſcripta ſunt in iſto volumine. Abijt ergo Helcias & hi qui ſimul a rege miſſi fuerant ad Oldam prophetidem

a ¶ Quem Hebræi autumant auunculum eſſe Ieremiæ patrem Ananeel.

vxorẽ ſellum filij Thecuath, filij Haſra cuſtodis veſtium, quæ habitabat in Ieruſalem

a ¶ Scilicet, muri parte, pro quo vetus editio habet in Maſſena quaſi nomen loci, Maſſena quippe interpretatur ſecunda.

in ſecunda, & locuti ſunt ei verba quæ ſupra narrauimus. At illa reſpondit eis. Hæc dicit dominus Deus Iſrael. Dicite viro qui miſit vos ad me: Hęc dicit dominus. Ecce, ego inducam mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius. Cunctaque maledicta quæ ſcripta ſunt in C libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda, quia dereliquerunt me, & ſacrificauerunt dijs alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum ſuarum. Idcirco ſtillabit furor meus ſuper locum iſtum, & non extinguetur. Ad regem autem Iuda qui miſit vos pro domino deprecando, ſic loquimini. Hæc dicit dominus Deus Iſrael: Quoniam audiſti verba voluminis, atque emollitum eſt cor tuum, & humiliatus es in conſpectu Dei ſuper his quæ dicta ſunt contra locum hunc & habitatores Ieruſalem. Reueritusque faciem meam ſcidiſti veſtimenta tua, & fleuiſti coram me, ego quoque exaudiui te, dicit dominus. Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in ſepulchrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus ſum ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius. Retulerunt itaque regi cuncta quæ dixerat. †At ille conuocatis vniuerſis maioribus natu Iuda & Ieruſalem, aſcendit in domum domini. Vnaque omnes viri Iuda & habitatores Ieruſalem, ſacerdotes, & Leuitæ, & cunctus populus a minimo vſque ad maximum. Quibus audientibus in domo domini, legit rex omnia verba voluminis, & ſtans in tribunali ſuo percuſſit fœdus coram domino, vt ambularet poſt eum, & cuſtodiret præcepta, & teſtimonia, & iuſtificationes eius in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, faceretque quæ ſcripta ſunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoque ſuper hoc omnes qui reperti fuerant in Ieruſalem & Beniamin, & fecerunt habitatores Ieruſalem iuxta pactum domini Dei patrum ſuorum. Abſtulit ergo Ioſias cunctas abominationes de vniuerſis regionibus filiorum Iſrael, & fecit omnes qui reſidui erant in Iſrael, ſeruire domino Deo ſuo. Cunctis diebus vitæ eius non receſſerunt a domino Deo patrum ſuorum.

a *Tradidit mihi Helcias hũc librum, &c.* ⁜ Comeſtor. Cum Helcias diligenter omnia ſcrutaretur, inuenit librũ Moſi in tẽplo. Forte aperuit arcã, & inuenit Deuteronomium quẽ Moſes reponi fecerat in arcã, & miſit eum ad regem per manum Saphã ſcribæ. Qui cum legiſſet, ſcidit rex veſtimenta ſua. Audiuit enim maledictiones ſcriptas in tráſgreſſores legis, & crebras cõminationes Dei, quod ſi frequentarentur idola, eijceret eos de terra quam dederat eis, ſicut eiecerat Amorrhæos a facie corũ. Et mirabatur quomodo adhuc eſſent in terra illa, & verebatur imminere captiuitatem.

In hunc loc. b *Ad Oldam prophetidem, &c.* ⁜ Hieron. Holdam vxor fuit Sellum auũculi patris Ieremię, & patris Ananeel. Habitabat in ſecunda. Locus erat Ieroſolymitanus extra murum, id eſt, inter murum ciuitatis, & antemurale, qui vocabatur ſecũda, cuius mentio fit in Cap. 1. Sophonia propheta.

CAPVT XXXV.

Rabbanus. a *Fecit autem Ioſias in Ie. &c.* Admonemur, vt purgemus primum terram cordis ab oibus vitijs ſicque paſcha domino celebremus, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis ſynceritatis & veritatis.* 1. Cor. 5. c.

Myſtice autem Ioſias, eſt, fortitudo domini Chriſtum ſignificat, de quo legitur. *Dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio.* Inte

CAP. XXXV.

Fecit autem Ioſias in Ieruſalem phaſe domino, 1
quod immolatum eſt decimaquarta die menſis primi, & conſtituit ſacerdotes in officijs ſuis. Hor- 2
tatuſq; eſt eos, vt miniſtrarent in domo dñi. Leuitis quoq; ad quorum eruditionem oĩs Iſrael ſancti-

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio. 1 Fecit autem Ioſias in Ieruſalem phaſe domino, quod immolatum eſt decimaquarta die mẽſis primi. *Hic cõſequẽter deſcribitur phaſe celebratio, et primo ponitur ad hoc debita preparatio, ſecundo deuota executio, ibi.* Pręparatumque eſt miniſterium.

2 Et conſtituit ſacerdotes in officijs ſuis. Hortatuſq; eſt & *Vt debite ſe præpararent ad hoc quod deuote celebrare poſſent ſolentatem paſchæ.*

Poni

A Interpretatur etiam Ioſias ſalus domini, & *Chriſtus ſaluum facit populum ſuum a peccatis eorum*. Ipſe zelo Dei mundat terrã Iuda & Ieruſalẽ ab omnibus immũditijs, qui per prophetam dixit: *Zelus domus tuæ comedit me*. De quo alibi: *Cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit arcam*. hic celebrat verum phaſe 18. anno regni ſui: quia octaua ętate generali reſurrectione donata, ſanctos ſuos cum perfectione bonorum operum perducit ad æternæ beatitudinis denarium, eiectis prius omnibus ſcandalis de B regno eius.

a *Ponite arcam in ſanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid rex Iſrael*. Tradunt Hebręi arcam tempore Achaz de templo fuiſſe elatam, ſimulacris ab eo in templo miſſis, & in domum Sellũ viri Oldę auunculi Ieremiæ fuiſſe traductam. Nõ enim poterat eſſe ſimul cũ ſimulacris.

Non

ficabatur domino, locu-
a tus eſt: Ponite arcã in ſan- 1
ctuario templi, quod ædi-
ficauit Salomon filius Da-
uid rex Iſrael. Nequaquam
enim eam vltrà portabitis.
Nunc ergo miniſtrate do- 2
mino Deo veſtro, & popu-
lo eius Iſrael, & præparate
vos per domos & cogna-
tiones veſtras in diuiſioni-
bus ſingulorum, ſicut præ- 3
cepit Dauid rex Iſrael, &
deſcripſit Salomon filius
eius. Miniſtrate in ſanctua
rio eius ꝑ familias turmaſ-
que Leuiticas, & ſanctifica
ti immolate phaſe. Fratres
etiam veſtros, vt poſſint iu-
xta verba quæ locutus eſt
dominus in manu Moyſi
facere, præparate. Dedit 4
præterea Ioſias omni popu
lo, qui ibi fuerat inuentus
in ſolennitate phaſe, agnos 5
& hędos de gregibus, & re
liqui pecoris triginta mil-
lia, boum quoque tria mil-
lia. Hæc de regis vniuerſa
ſubſtantia. Duces quoque
eius ſponte quod † vouerant, obtulerunt tam po
pu lo, quàm ſacerdotibus, & Leuitis. Porrò Hel-
cias, & Zacharias, & Iahiel principes domus do
mini
6 mini dederunt ſacerdotibus ad faciendum pha- D
ſe, pecora commiſtim duo millia ſexcenta, & bo †commiſtim
ues trecentos. Chonenias aũt & Semeias etiam,
& Nathanael fratres eius, necnon Haſabias, & Ia-
hiel, & Iozabad, principes Leuitarum, dederunt
cæteris Leuitis ad celebrandum phaſe, quinque
7 millia pecorum & boues quingentos. Præpara-
tumque eſt miniſterium, & ſteterunt ſacerdotes
in officio ſuo, Leuitæ quinque in turmis iuxta re-
8 gis imperium, & immolatum eſt phaſe. Aſper-
9 ſeruntque ſacerdotes manus ſuas ſanguine, & Le-
10 uitæ detraxerunt pelles holocauſtorum, & ſepa-
rauerunt ea, vt darent per domos & familias ſin-
gulorum, & offerrentur domino, ſicut ſcriptum
eſt in libro Moyſi. De bobus quoque fecerunt ſi-
11 militer, & aſſauerunt phaſe ſuper ignem iuxta qđ
12 in lege præceptum eſt. † Pacificas verò hoſtias † Sancta quoque
coxerunt in lebetibus, cacabis, & ollis: & feſti- E
nato diſtribuerunt vniuerſæ plebi: Sibi autem &
ſacerdotibus poſtea parauerunt. Nam in oblatio-
ne holocauſtorum, & adipum vſque ad noctem
ſacerdotes fuerunt occupati. Vnde Leuitæ ſibi,
& ſacerdotibus filijs Aaron parauerunt nouiſſi-
mis. Porrò cantores filij Aſaph ſtabant in ordine
ſuo iuxta præceptum Dauid, & Aſaph, & Hemã,
& Idithun, prophetæ regis Dauid. Ianitores ve-
rò per portas ſingulas obſeruabant: ita vt nec
puncto quidem diſcederent a miniſterio. Quãm-
obrem & fratres eorum Leuitæ præparauerunt
eis cibos. Oĩs igitur cultura domini ritè completa
eſt in die illa, vt facerent phaſe, & offerrent holo-
cauſta ſuper altare domini iuxta præceptũ regis
Ioſiæ. Feceruntq; filij Iſrael qui reperti fuerãt ibi
phaſe F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Ponite ar.* Libro de Hebraicis quæſtionib. dr̃, quod tẽpore Achaz qui poſuit idola in tẽplo, arca fuit inde amota, quæ non debebat eſſe cum idolis, & fuit tranſportata in domũ Sellum mariti Oldæ propheteſſę. & ibi mãſit vſque ad tẽpus Ioſuę, Gloſſa vero Hebraica dicit, quod nõ fuit portata extra templum, ſed quia Manaſſes poſuit idolum in domum domini, vt habetur ſupra 33. ideo voluit eũ ponere in loco honorabiliori. ſ. vbi erat arca, & arcam fecit trahi ad partem quaſi minor cederet maiori: ſed Ioſias fecit eam in loco ſuo reponi: Sed vtrunque dictum videtur in aliquo diſſonare a veritate, ſi enim fuiſſet tranſportata tempore Achaz, non eſt veriſimile, quia, Ezechias filius eius, qui templum fecerat purgari, & maximus zelator fuit cultus diuini, vt pa tet ex præcedentibus, feciſſet eam tempore ſuo reportari. Similiter ſi per Manaſſen fuiſſet tantũ tracta ad partem intra templum, Ioſias non dixiſſet Leuitis: *Poni. arcam.* prout hic dicitur, quia Leuitæ nõ poterant ingredi illã partẽ templi, ſed ſacerdotes tantum. Et ideo probabilius videtur dici, quod tempore Manaſſe fuit portata extra templum & non ante: & tempore Ioſiæ per Leuitas fuit reportata vſque ad templi ingreſſum, & inde per ſacerdotes fuit in loco ſuo repoſita.

2 *Nunc ergo.* quaſi dicat ex quo arca erit in loco ſuo & illa quæ pertinent ad Dei cultum reparata, vos non habebitis alios labores niſi ſolum miniſtrare domino.

3 *Sicut præ.* Contrarium videtur ſup. pri. lib. 28. vbi dr̃, quod Dauid dedit filio ſuo deſcriptionem porticus; & templi, & omnium aliorum ad miniſterium templi pertinentium. Dicendum, quod Dauid dedit hoc primo diſponendo, ſed Salomon dedit iſtam deſcripitionem alijs, patris voluntatem exequendo.

4 *Dedit, &c.* hoc eſt ad faciendum ſolennitatem phaſe.

5 *Agnos &c.* quia tam agnus quam hędus poterat immolari in ſolennitate paſchali. Exo. 12. Cætera patent vſque ibi:

6 *Dederunt ſacerdotibus ad facien.* ideſt, communiter, quia iſti pręnominati ſimul iuncti dederunt iſta.

7 *Præpara.* Deſcripta pręparatione debita ad ſolennitatem paſchalem, hic conſequenter ponitur executio deuota, cum dicitur: *Et ſteterunt.* & patet litera vſque ibi.

8 *Aſperſeruntque.* qui ab eis effundebatur ſuper altare.

9 *Et Leui.* licet enim hoc pertineret ad officium ſacerdotũ, vt habetur in Leu. tamen in neceſſitate propter multitudinem victimarum Leuitæ poterant eos adiuuare ſicut dictum fuit ſupra 39.

10 *Et ſepa.* Ex hoc patet, quod nõ erant holocauſta proprie dicta quę totaliter incenduntur, ſed large, eo quod aliqua pars in altari cremabatur.

11 *Simi. aſſa.* iuxta quod in lege ſcriptũ eſt Exod. 12. d. *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, ſed aſſum tantum igni.*

12 *Pacificas.* quarum maior pars cedebat in vſum offerentium. Cętera patent vſque ibi.

Non

A a *Non fuit phaſe.* ✠ Hieron. Quia omnes qui inuenti sũt in illa feſtiuitate, ibi ſeptẽ diebus cõmorati ſunt, & oues ſufficienter de regis ſubſtantia, & de ijs quę ſupra memorata ſunt, epulati ſunt.

Li.1.Off.c.3. ✠ Ambroſ. Fidem diligite, quoniam per fidem & deuotionem Ioſias magnum ſibi ab vniuerſis amorem acquiſiuit, quoniam celebrauit paſcha domini, cum eſſet annorũ decem & octo, quemadmodũ nemo ante eũ. Zelo itaq; vt vicit ſuperiores, ita & vos filij zelum Dei ſumite. Exquirat vos Dei zelus, & deuoret, vt vnuſ-B quiſque veſtrũ dicat: Exquiſiuit me zelus domus tuæ. (Io.2. Pſal.68.)

Quia ablatis figuris in die iudicij, tranſibunt ſancti de morte ad vitam, de corruptione ad gloriam, & in conſpectu conditoris ſui in cœleſti Ieruſalem in æternum gaudebunt: quia videbit Deus deorum in Sion: qui mirificauit miſericordiam ſuam in ciuitate munita.

† & ſacerdotes, & Leuitis, & omnis Iuda. † De pœn.di.1.c.ſi enim. † more regio.

a phaſe in tempore illo, & ſolennitatem azymorũ ſeptem diebus. Nõ 1
fuit phaſe ſimile huic in Iſrael a diebus Samuelis prophetæ, ſed nec 2
quiſquã de cunctis regibus Iſrael fecit phaſe ſicut Ioſia † ſacerdotibus, 3
& Leuitis, & omni Iudæ, & Iſrael qui repertus fuerat, & † habitantibus 4
in Ieruſalem. Octauodecimo anno regni Ioſiæ hoc phaſe celebratum
eſt poſtquam inſtaurauerat Ioſias templũ, aſcẽdit Nechao rex Ægy- 5
pti ad pugnandum in Charcamis iuxta Euphratem, & proceſſit in occurſum eius Ioſias. At ille miſſis ad eum nuntijs ait: Quid mihi & tibi

a ¶Regis.ſ. Adremon filij Thabrimon qui regnabat in Charcamis, quem eodem tempore, quo & Ioſiam Nechao interfecit.

eſt rex Iuda? Non aduerſum te hodie venio, ſed contra aliam domum
b pugno, ad quam Deus feſtinato me ire præcepit. Deſine aduerſum
Deum facere, qui mecum eſt: ne interficiat te. Noluit Ioſias reuerti,
ſed † præparauit contra eum bellum. Nec acquieuit ſermonibus Ne-
c chao ex ore Dei: verum perrexit, vt dimicaret in campo Mageddo,
ibique vulneratus a ſagittarijs, dixit pueris ſuis: † Educite me de prælio, quia oppido vulneratus ſum. Qui tranſtulerunt eum de curru in 6
alterum currum, qui ſequebatur eum more regio, & aſportauerunt
eum in Ieruſalem. Mortuuſque eſt, & ſepultus in mauſoleo patrũ ſuo-
d rum, & vniuerſus Iuda, & Ieruſalem luxerunt eum, Ieremias maximè, 7
† cuius omnes cantores, atque cantatrices vſque in præſentem diem 8
lamentationes ſuper Ioſiam replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael.
Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus. Reliqua autem ſermonum
Ioſiæ, & miſericordiarum eius, quæ lege præcepta ſunt domini, opera quoque illius prima, & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Regum Iuda, & Iſrael.

Pſal.83.b. b *Ad quam Deus.* Quia ex verbis Ieremię, & aliorum prophetarum potuit voluntatem domini cognoſcere, qua iudicandum erat in populo peccatore. Vnde & Rabſaces dixit de Sennacherib rege Aſſyriorum: *Dominus iuſſit me aſcendere ad terram.* quia prophetæ prędixerant eum eſſe aſcenſurum, quod eum minime latuit.

C ✠ Ioſeph. Dum Ioſias in pace, diuitijs, atque gloria ſuper omnes excelleret, Nechaon rex Aegyptiorum caſtra poſuit contra Euphraten fluuium, vt contra Medos & Babylonios dimicaret, qui Aſſyriorum diſſoluerunt principatum. Habebat enim deſiderium, vt regnaret in Aſia. (Li.10.Antiq.cap.5.)

✠ Theodor. Si quis exiſtimet reprehendi Ezechiam, vt qui fuerit magni & elati ſpiritus, videbit etiam Ioſiã nõ eſſe liberum ab oĩ reprehenſione. Etenim quando Pharao Nechao ſuſcepit expeditionem aduerſus Aſſyrios, ſtuduit opẽ ferre Aſſyrijs. Non attendens igitur dictũ prophetæ ex ore domini aduerſus Pharaonem conflixit prælio. (Quæſt.58. in 4.Reg.)

D ✠ Hiero. Quid inter reges Ioſia ſanctius? Aegyptio mucrone interfectus eſt. Quid Petro & Paulo ſublimius: Neronianum gladium cruentarunt. Et Dei filius ſuſtulit ignominiam crucis. Et tu putas beatos, qui felicitate iſtius ſeculi, & delicijs perfruũtur? Magna ira eſt, quando peccãtibus non iraſcitur Deus.

E c *In campo Mageddo.* Interfectio Ioſiæ qui a Pharaone Nechao ĩterfectus eſt in Mageddo ſignificat antiqui hoſtis perſecutionem aduerſum prædicatores, quos neci tradere, & de eccleſia auferre conatur, vt facilius totam plebem inuadere, & diſſipare poſſit. Interpretatur enim Pharao diſſipans, Nechao percutiens, Mageddo de tentatione. Permittitur quippe diabolus conſurgere aduerſum ſanctos, & hoc totis viribus certat, vt tentando gregem Dei percutiens eos prius diſſipando auferat, quorum ſolatio alij contra hoſtem dimicant.

d *Ieremias maximè, &c.* ✠ Comeſtor. Hic ſuper exequias eius ſcripſit Threnos lamentabiles: Quomodo ſedet ſola ciuitas, &c. quibus vtebantur cantores, & cãtatrices ſuper exequias Ioſiæ, & longis temporibus in Iudæa ſupra Ioſiam replicabant.

F ✠ Procopius. Tanta hominis virtus erat, vt cantoribus & cantatricibus lamentandi ipſum perſona ſit impoſita, ac ſingulis annis ipſius memoria ſit celebrata.

✠ Hierony. Quod lamentationes prædictæ non ſolum ſuper vrbis Hieruſalem vaſtatione, & iudaici populi captiuitate, ſed etiam ſuper Ioſiæ regis occaſum conſcriptæ ſint, liber verborum dierum demonſtrat.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Non fuit. a diebus Samuelis prophetæ.* 4. Regum 23. dicitur. A diebus iudicum, & in idem redit, quia Samuel fuit ultimus iudex.

2 *Sed nec.* Non eſt per hoc intelligendum, quod iſtud phaſe fuerit excellentius omnibus pręteritis quantũ ad multitudinẽ populi: quia tempore Dauid & Salomonis, quando regnum fuit vnitũ, & nulla tribus erat captiuata, frequenter maior multitudo cõuenit in Ieruſalẽ ad ſolennitatẽ paſchalem. ſed iſta excellentia intelligitur, quantũ ad regis Ioſiæ liberalitatẽ, q cum eſſet longe impotentior Dauid & Salomone: tamen maiora legitur munera dediſſet illa ſolennitate. ſ. ad ſufficiẽtiam pro omnium refectione. ideo ſubditur.

3 *Sicut Ioſia ſacerdotibus.* Quia dedit ad hoc triginta millia pecorum, & triginta millia boum, vt habetur in litera.

4 *Qui repertus fuerat.* Hoc additur: quia illi de regno Iſrael iam erant in captiuitatem ducti, exceptis aliquibus qui fugiendo euaſerant, & recedente exercitu reuerſi fuerant.

5 *Poſtquã inſtaurauerat.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Ioſiæ mors, & tumulatio, & patet ſententia ex dictis 4. Reg. 23. f. exceptis quæ ſequuntur.

6 *Qui tranſtulerunt.* Sicut. n. principes in bellis habent plures equos, ſic tunc reges pugnantes in curribus habebant plures currus pro perſonis ſuis.

7 *Et vniuerſus Iuda.* Propter bonitatem vitę ſuę & regiminis vt patet ex prædictis.

8 *Ieremias max.* In libro qui intitulatur: Lamentationes Ieremię.

CAP.

ADDITIO.

In c. 35. vbi dicitur in poſtil. *Agnos & hædos*: quia tã agnus quam hædus poterant immolari. In ſolennitate paſchali agnus debebat immolari, non autẽ hædus; licet agnus immolãdus accipiendus eſſet de grege in quo eſſent agni & hędi, vt latius fuit oſtẽſum in additione ſuper Exod. 12.

In

CAP. XXXVI.

a T Vlit ergo populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ, & con- 1
ſtituit eum pro patre ſuo regem in Ieruſalem. Viginti
trium annorum erat Ioachaz, cum regnare cœpiſſet,
& tribus menſibus regnauit in Ieruſalem. Amouit
autem eum rex Ægypti cum veniſſet in Ieruſalem, &
condemnauit terram centum talentis argenti, & ta-
b lēto auri. Conſtituitq; regē pro eo Eliacim fratrē eius ſup Iudā & Ieru 2
c ſalē: & vertit nomē eius Ioacim. Ipſū vero Ioachaz tulit ſecū, & abduxit
in Aegyptum. Vigintiquinque annorum erat Ioacim, cum regnare cę-
piſſet, & vndecim annis regnauit in Ieruſalem: fecitque malum coram
domino Deo ſuo. Contra hunc aſcendit Nabuchodonoſor rex
Chaldæorum, & vinctum catenis duxit in Babylonem. Ad quam & 3
vaſa domini tranſtulit, & poſuit ea in templo ſuo. Reliqua autem 4

a ¶ Quia Deum irritauit operibus, & verba prophetarum qui ad ſe miſſi ſunt ſpreuit, & librum Iere. ſcalpello ſcindens in ignem proiecit. b ¶ Secundum Hebræos: caput in rotundum totondit ſuper mortuum ſtigmata in corpore ſuo fecit, quæ in corpore mortui inuenta ſunt.

verborū Ioacim & [a]abominationum eius, quas † fecit, & quæ [b]inuentæ 5
ſunt in eo, continentur in libro regum Iuda, & Iſrael. Regnauit autem 6
Ioachin filius eius pro eo. Octo annorū erat Ioachin cum regnare cœ- 7
piſſet, & tribus menſibus, ac decem diebus regnauit in Ieruſalem. Fe-

a ¶ De hoc plenius in libro Regum ſcriptum eſt.

citque malum in conſpectu domini. Cumque anni circulus volueretur, 8
miſit Nabuchodonoſor rex nuntios, qui & adduxerunt eum in Baby-
d lonem, aſportatis ſimul pretioſiſſimis vaſis domus domini. Regem vero 9

CAP. XXXVI.

a *Tvlit ergo.* ⁂ Chryſoſto. Poſt mortē Ioſiæ, rex factus eſt Ioachaz filius eius, quē veniens Pharao pp peccata eius abduxit ī Aegyptū; & in loco eius poſuit Eliachim fratrem ipſius alterū filiū Ioſiæ qui interpretatur, Dei adiudicatus, & vocauit eum alio noīe Ioachim, quod interpretatur, dn̄i præparatio. Cū aūt & ipſe malignatus fuiſſet in Deū, quaſi verè impius, in condemnationē ad iudicat⁹ a Deo, & poſtea præparatus ad euerſionē Iudę, ſm iracundiā Dei veniēs rex Aſſyriorū, abduxit eū ī Babyloniā. Qui interpretatur recens, & ſignificat prauos rectores, quos populus terrę, qui dediti ſunt. ſ. cupiditati terrenæ ſecundum mores ſuos cōſentientes vitijs eligūt, quos Pharao in Reblatha vincit, & in Aegyptū ducit, quia per multitudinē adulatorū eneruans decipit corda prelatorum. Rebla. n. multitudo interpretatur, neq; vinctos catenis peccatorum in ſpiritualis Aegypti mergit abyſſum.

b *Conſtituitq;*. Nechao regē Ioacim conſtituit, impoſuit mulctam terræ centum talentis argenti, quia diabolus penſum ſeruitij a populo perditorum expetijt, vt tam ſenſu quàm eloquio parati ſint eius obſequio.

c *Et vertit.* Notandū q̄, de eodē Ioacim filio Ioſiæ in Regum ita ſcriptum eſt: *Dormiuit Ioacim cum patribus ſuis, regnauitq; Ioachin filius eius pro eo.* Ioſephus tn̄ dicit, dum rex Babylonis intraſſet ciuitatē, fidē nequaquā ſeruauit, ſed iuuenes fortiſſimos & pulchritudine decoros occidit: vna cū rege Ioacim, quē añ murū inſepultū ꝓijci iuſſit. Filium verò eius Ioachin ꝯſtituit regē vniuerſæ ꝓuincię. Eos aūt q̄ erāt in dignitatib. ꝯſtituti numero tria millia, duxit in Babylonē, īter quos erat Ezechiel adhuc puer. hic ergo finis habuit Ioacim regē, q̄ vixit an. 36. regnauit aūt 12. annis. Succeſſor verò regni Ioacim rex noīe Ononimus regn. mēſib. trib. & dieb. x.

Sciendū aūt, q̄, cum ſemel qs cuilibet vitio ſe mancipauerit, multis dn̄is obnoxius erit. Vn̄ Ioacim quē Pharao ante cēſum ſibi ſoluere coegit, hūc Nabuchodonoſor rex Babylonis trib. annis ſeruire cōpellit. Nabuchodonoſor eundem ſignificat quē & Pharao, principem, ſ. confuſionis & rectorem tenebrarum harū. Cū autem diabolus aliquē ſibi cenſum peccati ſoluere coegit, totum in dominium ſuum redigit, & plenum ſeruitium exigit, perſuaſione. ſ. delectatione, conſenſu, cogitatione quoque, locutione, & operatione. D

Hier. Sciendum q̄, nomen iſtius Ioachin, qui alio nomine Iechonias dicitur, elementis non eiſdem in fine apud Heb. ſcribitur; quo & pr̄is eius Ioacim qui & Eliacim. Sed priorem, i. patrē in fine noīs per Coph & Mem, ſm. i. filium per Caph & Nun annotant. Vnde nemo putet in Danielis princ. eſſe Ioachin in Ezechielis exordio Ioacim ſcribitur. Extremā ſyllabā hēt iſte cim, ille chin. & ideo in euangelio ſm Matthæū vna vr̄ deeſſe gn̄atio, quia ſecūda teſſaredecas in Ioacim deſinit filio Ioſię. tertia īcipit a Ioachin filio Eliacim. Qđ ignorās Porphyrius calūniā ſtruit eccleſię, ſuam oſtēdens imperitiam, dum euangeliſtæ Matthæi nititur arguere falſitatē.

Quæſt. in hunc lib.

Differētia inter Ioacim & Ioachin.

Ioacim captiuus in Babylonē ductus lapsū rectorū ſignificat, q̄ diaboli arte deluſi adducunt in cōfuſionē errorū ac vitiorū, & q̄ alios verbo & ope docere debuerāt, & pctō ſuſcitare, varijs abſorbent pctis. Ioacim. n. reſuſcitās, vel q̄ eſt cōſurgens in tpe. Cū eo ꝓtioſa dn̄i vaſa captiuant. Qui. n. ingenij acumine excellebāt, vel morū honeſtate fulgebant, prepoſitorum deprauati exēplis cedūt cū ipſis in pdā diaboli.

d *Regem ve.* Sedecias ſignāt eos, qui regimē in populo Dei ſuſcipiunt. interpretatur. n. Sedecias iuſtus dn̄i. Illi enim accipiunt ſedem iuſtitiæ ad exercenda opera iuſtitiæ, honoris & officij accipiunt dignitatem, maximè quia filij Ioſiæ. i. ſalutis dn̄i per gratiam baptiſmi & vnctionem chriſmatis nuncupari merentur, ſed degenerantes relabuntur in vitiorum fęditatem, & ſe ſubditos conuertunt ad impietatē, nec fidē quam Deo promiſerant cuſtodiunt, nec cum hominibus pacis fędera ſeruant. Tales quotidie lex diuina prophetarum, & Apoſtolorum miracula a peccatis recedere, & ad dn̄m p pn̄iam reuerti monent. Sed ſemel indurati verba ſalutis deſpiciunt. vnde Deus iratus mittit contra eos regem Chaldæorum, ideſt, diabolum cum ſatellitibus ſuis, ideſt, ſpūalibus nequitijs, qui nulli parcentes ætati, nulli deferentes dignitati, quoſcunq; capiunt in Babylonem, ideſt, in confuſionem transferunt: & domum domini incendunt, q̄a fideles, qui ſunt F

Vide textum ad hoc in ſequenti folio.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XXXVI.

1 T Vlit ergo. *Hic vltimo agitur de tempore filiorum Ioſiæ, & diuiditur in tres partes, ſecundum filios eius. ſecunda ibi:* Conſtituitq;. *tertia ibi :* Regē verò conſtituit. *Sententia primę partis patet ex dictis 4. Reg. 23. f.* 2 Conſtituitq; regem. *Hic conſequenter agitur de tempore Ioacim filii Ioſiæ, & ſecundo de tempore filii eius, ibi:* Regnauit aūt Ioachin. *Sententia aūt primæ partis patet ex dictis 4. Reg. 23. in fi. & in prin. 24. cap. excepto qd ſequitur:* 3 Et vinctum. *Fuit enim vinctus catenis ad hoc quòd ibi duceretur, ſed mutatum fuit conſilium, eo q̄ rebellauerat contra regem Babylonis, & fuit occiſus, & proiectum cadauer eius extra murum Ieruſalem, prout dictum fuit 4. Reg. 14.* 4 Reliqua aūt ver. *Ideſt, ſtigmata & figuræ, quas fecerat in corpore ſuo in honorem idolorum.*

Diuiſio.

5 Et quæ inuentæ. *ideſt, in cadauere eius proiecto, vt dictum eſt.*

6 Regnauit. *Hic cōſequenter agitur de tēpore Ioachim nepotis Ioſiæ, & patet ſn̄ia ex dictis 4. Reg. 25. c. & d. excepto quod ſequitur.*

7 Octo ann. erat Ioachin. *4. Reg. 24. b. dicitur :* Decē & octo annorū erat Ioachin, &c. *Dicendum, q̄ Ioacim pater eius regnauit 11. annis, vt habetur in textu. & ſecundo anno regni ſui inſtituit filiū ſuum Ioachin regem qui tunc erat octo annorū, vt hic dicitur, & quia regnauit 10. annis cum patre, ideo fuit 18. annorū, quando cœpit regnare mortuo patre, & ſic loquitur ſcriptura 4. Reg.*

8 Cumq;. *Non eſt intelligendum q̄ anni circulus eſſet reuolutus a principio regni ſui, quia poſt patrem regnauit tantum tribus menſib. & 10. diebus, vt habetur in textu, ſed dicitur hic reuolutio anni tēpus aptum procedendi ad bellum in quo exercitus Babylonicus venit contra eum, & hoc fuit poſt tres menſes, & x. dies ſuæ coronationis.*

9 Regem. *Hic cōſequenter agitur de tempore Sedeciæ qui fuit tertius filius Ioſiæ, & primo ponitur tēporis ſui deſcriptio, & ſecūdo huius libri ad li. Eſdræ cōtinuatio, ibi:* Anno autē primo. *Circa primū primo ponit Sedeciæ & populi ſui multiplex trāſgreſſio. ſecūdo ſequēs punitio, ibi:* Adduxit ſup eos. *Circa primū dicitur :* Regē verò. *In Heb. habetur.* fratrē eius, *eo modo loquendi quo Abrahā vocauit Loth nepotē ſuum fratrē ſuum Gen. 13. quia certū eſt q̄ iſte Sedechias fuit auunculus Ioachin, quia fuit frater patris ſui, vt patet ex p̄dictis:* Nec

A qui ſunt templum Dei, blaſphemare cōpellūt. Muros Ieruſalē deſtruunt, cum cuſtodias paſtorū deijciunt, turres cōburunt, cum prælatos per illicita deſideria exurunt. oē pretioſum demoliuntur, cum eos qui de virtutis & ſcientiæ prærogatiua ſibi applaudunt, ad nihilum redigunt.

conſtituit Sedeciam † patruum eius ſuper Iudā & Ieruſalem. † Viginti
& vnius anni erat Sedecias, cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis
regnauit in Ieruſalem. † Fecitque malum in oculis domini Dei ſui,
¶ Alias. ore Dei.
nec erubuit faciem Ieremiæ prophetæ loquentis ad ſe in ore domini. 1
A rege quoque Nabuchodonoſor receſſit, qui adiurauerat eum per 2
Deum & indurauit ceruicem ſuam, & cor, vt nō reuerteretur ad domi
num Deum Iſrael, ſed & vniuerſi principes ſacerdotu, & populus præ- 3
uaricati ſunt iniquè iuxta vniuerſas abominationes gentiū, & pollue-
runt domum dn̄i quam ſanctificauerat ſibi in Ieruſalē. Mittebat autē 4
dn̄s Deus patrum ſuorum ad illos per manum nuntiorum ſuorum, de
nocte conſurgens, & † quotidie cōmonēs, eo quòd parceret populo,
& habitaculo ſuo. At illi ſubſannabant nuntios Dei, & paruipēdebāt 5
ſermones eius. Illudebātque prophetis donec aſcēderet furor domi-
ni in populum eius: & eſſet nulla curatio. Adduxit. n. ſuper eos regē 6
Chaldæorū, & interfecit iuuenes eorū gladio in domo ſāctuarij ſui. 7 8
Non eſt miſertus adoleſcētis, & virginis, & ſenis, nec decrepiti qui- 9
dem, ſed omnes tradidit in manibus eius, vniuerſaq; vaſa domus do
mini tam maiora quàm minora, & theſauros templi, & regis, & prin
cipū tranſtulit in Babylonē. Incenderunt hoſtes domū Dei, deſtru-
xeruntq; murum Ieruſalē. Vniuerſas turres cōbuſſerunt, & quicquid
pretioſum fuerat, demoliti ſūt. Si quis euaſerat gladiū, ductus in Ba- 10
a ¶ Diabolo. b ¶ Vitijs. c ¶ ſcilicet, donec exurgat aliud regnum prophetico elogio prænuntiatum, & corruat peccati regnum diuino iudicio.
bylonem, ſeruiuit regi, & filijs eius, donec imperaret rex Perſarū, vt 11
a ¶ Donec ſcilicet impleantur ſeptuaginta anni 12
compleretur ſermo domini ex ore Ieremiæ, † & celebraret terra ſab- 13
batha ſua. Cunctis enim diebus deſolationis egit ſabbathū vſq; dū
complerentur ſeptuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Per- 14
ſarum, ad explendum ſermonē dn̄i, quem locutus fuerat per os Iere- 15 16
miæ, † ſuſcitauit dn̄s ſpiritum Cyri regis Perſarum, qui iuſſit prædica 17
ri in vniuerſo regno ſuo ēt per ſcripturam, dicens: † Hæc dicit Cyrus
rex Perſarū. Omnia regna terræ dedit mihi dn̄s Deus cæli, & ipſe pręce- 18
pit mihi, vt ędificarē ei domū in Ieruſalē quę eſt in Iudæa. Quis ex 19
vobis eſt ex omni populo eius, ſit dn̄s Deus ſuus cum eo, & aſcēdat.

† fratrem

† Humiliauit ſe a facie

Finis libri Paral. ſimilis principio libri ſacerdotis Eſd. c. vnde quod ibi expoſuimus, hic replicare nō eſt opus. De Cyro quoque quomodo Chriſtū ſignificet, & quæ de eo dicūtur, & quæ ad ipſum referantur, in Eſaia expoſuimus.

Allegorice. Beda. Rabanus. Angelomus.

B Salomō templum dn̄i ſeptē annis cōſtruxit in Ieruſalē, octauo anno conſūmauit & dedicauit: quia toto tempore huius vitæ quę ſeptem diebus agitur: Chriſtus eccleſiam conſtruit de ſuis fidelibus. In futura vita perficit, & ad ęternę vitæ claritatis viſionē ſuſtollit in gloria reſurrectionis. procedente tempore quædā tēpli ædificia vetuſtate diſſoluta ſūt, ſed inſtantia regū & ſacerdotū illius temporis reſtaurata i priſtinū ſtatū, quæ ſignat quotidianos & leuiſſimos erratus fidelū. De quibus Salomon: *Septies*, inq̄t *cadit iuſtus, & reſurgit*, qui per exēpla & hortamenta iuſtorū corrigunt, quaſi p induſtriā regum & ſacerdotū, qui ſunt mēbra veri regis & ſummi ſacerdotis. Poſtmodū creſcentibus malis tēplū idolorum

Prou. 24.b.

C lorum ſordib. prophanatū, & tandē a Chaldæis deſtructum & incenſum, ſignat grauiores lapſus eorum, q eccleſię mēbris adunati, ſed poſt fraudē diaboli a ſtatu fidei deiecti vitiorū flāma cōburunt. Diruto tēplo & vrbe Ieruſalē ciues in Babylonē trāſmigrati, poſt lxx. annos peracta pn̄ia ad patriā reuerſi, rurſus idē templum & vrbem ſanctā labore grādi reſtaurāt. Signantes eos qui decepti a diabolo nō ſolum fidei ſynceritatē & operis integritatem perdunt, ſed ēt immanitate ſcelerum ethnicis & publicanis ſimiles ſunt. Quorum nonnulli diuina gratia reſipiſcentes ad eccleſiā redeūt cū illuſtratione ſpiritus ſancti cōpuncti, præcepta legis quæ reliquerant, audire & cuſtodire incipiunt. Septem enim ſunt dona Spiritus ſancti, decē præcepta legis. ſeptē verò per decem multiplicata ſeptuagenarium reddunt. Vnde bene qui per opera peruerſa in Babylone captiui fuerunt, poſt lxx. annos liberantur: & domum Dei ac ciuitatem ſanctam reædificant. Qui enim per ſua peccata a communione eccleſiæ ſeparati, & infidelū numero ſunt copulati, rurſum per dona ſpiritus ſācti ſtudio ſe bonę operationis exercent, & ſic cōſortium fidelium domus, ſcilicet & ciuitatis Dei de qua eiecti fuerant, recipiunt.

D E F

Expoſitio

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nec erubuit. *Et ſic contempſit prophetam, & dominum eum mittentem, & maxime, quia non ſolum verbo eius non acquieuit, ſed etiam ipſum in carcere recluſit, vt habetur Ier. 32.*

2 Qui adiurauerat. *& ſic fuit tranſgreſſor iuramenti.*

3 Sed & vniuerſi. *Quia ad malitiam regis ſequuta eſt malitia in omnibus alijs.*

4 Mittebat autem. *In quo apparet diuina miſeratio.*

5 At illi. *In quo declaratur eorum obſtinatio.*

6 Et eſſet. *Reſpectu pœnæ quæ infligenda erat ex determinatione diuinæ ſententiæ, tamen reſpectu culpæ ſemper poteſt eſſe curatio, quandiu homo habet vſum liberi arbitrij in vita præſenti.*

7 Adduxit. *Hic cōſequenter deſcribitur ſequens punitio, cū dicitur:*

8 Et in.iu. *Vbi credebāt ſe habere aliqđ refugiū pro ſanctitate loci.*

9 Non eſt mi. *Ex quo patet ſeueritas punitionis, quia in bellis ſolet parci talib. perſonis. Cætera patent ex dictis 4. Reg. 35. vbi plenius tractatur vſq, ibi.* 10 Si quis euaſerat. *excepto Godolia & populo paupere ſub cura eius dimiſſo, vt habetur 4. Regum vlt. & aliquibus bellatoribus qui euaſerunt fugiendo.*

11 Donec im. rex Perſ. *ſcilicet Cyrus qui dedit licentiam Iudæis redeundi in terram ſuam, vt habetur infrà.*

12 Vt com. ſer. *De lxx. annis huius Babylonicæ captiuitatis.*

Et ce.

13 Et cel. *Ideſt, quieſceret a cultura, quia toto illo tēpore pro maiori parte remāſit inculta.* 14 Anno aūt. *Hic vltimo ponitur continuatio huius libri ad li. Eſd. qui incipit a reductione captiuitatis Babylonicę, ſicut iſte liber terminat in deductione populi in Babylonē, vt patet ex prædictis, dicit igitur:* Anno autem. *ſ. tempore ſuæ monarchię, quia iam pluribus annis regnauit in Perſide, & poſtea iuit cum Dario auunculo ſuo rege Medorū contra Babylonem, ſub tali connexione, qđ capta Babylonia, Darius primo regnaret, & poſt eū monarchia deueniret ad Cyrū qđ & factū eſt mortuo Dario, qui poſt deſtructionē Babylonis, vixit duobus annis: et tūc Cyrus remiſit captiuitatē.*

15 Ad explendum. *Quia tūc fuerunt 70. anni tranſmigrationis completi, quos prædixerat Ieremias. Ierem. 25. cap. & 29.*

16 Suſcitauit dominus. *ideſt, voluntatem Cyri regis Perſarum, per ipſum enim monarchia translata eſt ad Perſas.*

17 Qui iuſſit prędicari. *ideſt, ſolenniter diuulgari.*

18 Omnia regna terrę. *ideſt, multa regna, quia regna Orientalia fuerunt ei ſubiecta, non autem Occidentalia, & eſt modus loquendi hyperbolicus ad ſui magnificentiam.*

19 Et ipſe pręc. *Signatum enim fuit ſibi de prophetia Eſa. 45. & in eo completa, vbi prædixit Eſaias, q Cyrus ſubiiceret ſibi gentes, & regna, & captiuitatem Iudæorum remitteret, & templum reædificari præciperet, quod & factum eſt, vt plenius habetur Eſdrę. 1.*

Expoſi-

Oratio Manaſſes Regis Iuda cum captus teneretur in Babylone, quæ neque in Hebræo, neque in Græco habetur.

a ¶ Inuocat Deum omnipotentem qu[illegible] ſuis eſt ruinis expertus.
a D
Omine Deus omnipotens patrum no- 1
ſtrorum Abraham, Iſaac, & Iacob, & ſe-
a ¶ Viſibilem & inuiſibilem creaturam, vel cœlum ſanctos, terram, carnem quæ in ſuam gloriam fecit Deus proprium ornatum habentia.
mini eorum iuſto, qui feciſti cœlum &
terram cum omni ornatu eorum, qui 2
a ¶ Ne limitibus motis vlterius euagari poſsit.
b ſignaſti mare verbo præcepti tui, qui 3
a ¶ Mare vniuerſa um aquarum, quæ clauſa eſt diuino præcepto, ſubaudis: ita creaſti ad laudem videlicet nominis tui.
concluſiſti abyſſum & ſignaſti terribili, & laudabili nomini
c d tuo, quod omnes pauent & tremunt a vultu virtutis tuæ, & in-
e ſuſtentabilis ira ſuper peccatores cõminationis tuæ. Immen-
a ¶ Infirmi enim infirma cogitamus, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcender. &c.
f ſa verò & inueſtigabilis miſericordia promiſſionis tuæ, quo-
g niam tu es dominus Deus altiſſimus ſuper omnem terram
h i lõganimis & multũ miſericors, & pœnitens ſuper malitiã ho-
K
a ¶ Audiant pœnitentes, intelligant contemptores promiſſa eſt pœnitentia remiſsione peccatorum ſi deſeratur peruerſitas improborum.
minum. Tu autem dñe ſecundum bonitatẽ tuã promiſiſti pœ-
nitentiam remiſſionis peccarorũ, & tu Deus iuſtorum non po-
a ¶ Remedium peccatorum eſt pœnitentia, iuſtis verò non eſt, pœnitentia conſtituta, quibus per gratiam donata eſt culpa.
l ſuiſti pœnitentiam iuſtis Abraham, Iſaac, & Iacob: his qui
m tibi non peccauerunt, ſed poſuiſti pœnitentiam propter me 4
peccatorem, quoniam peccaui ſuper numerum arenæ maris.

Expoſitio orationis Manaſſes.

A a D*omine Deus.* ✠ Clemens Rom. Aequum eſt, Epiſcope, vt in iudicando, Dei ſententiam ſequaris: & ſi Deus iudicat peccatores, vel conuerſos, item in eodem modo iudices. Nonne Dauid lapſum, increpatum per Nathã, dicentemque ſe pœnitere, continuò morte liberauit? Ionam nolentem Niniuitis prædicare, iuſſit a mari atque a cete deuorari, orantem in ventre ceti, ab interitu ad vitam reduxit? Ezechiam paululum in ſuperbiam elatum cum lachrymis rogantem, crimine liberauit? Audite ò Epiſcopi, vtile ad tales res exemplum. Scriptum eſt enim in quarto Regum, & in ſecundo Paralipomenon lib. dierum, his verbis: *Regnauit Manaſſes, &c.* Et poſtquam vehemẽter afflictus eſt: quęſiuit faciem domini Dei ſui, &c. Et orauit ad dominũ dicẽs: Domine omnipotẽs Deus, &c. Audiſtis quemadmodum dominus eum qui idola coluerat, & multos inſontes occiderat, leuiter caſtigatum recepit, & dimiſſis delictis, cum in regnũ reduxit. Nõ ſolum .n. pœnitentibus indulget, ſed etiam priſtinam dignitatem reſtituit, &c.

✠ Nazianzenus. Dominus Deus iuſto iudicio miſericordiã expendere ſolet. Nam & Pauli plantationem accipit, & rigationem Apollo, & duo viduę minuta, & publicani deiectionem, & Manaſſis confeſſionem.

Iuſtorum omnipotens Deus eſt, nõ impiorũ, qui ſibi noua figmenta componunt. Cur iſtorũ trium tãtũ Deus eſt, & nõ etiam aliorum? Quia in iſtis Chriſtiani myſterij figurata eſt plenitudo. Per Abrahã Chriſti natiuitas: per Iſaac congregatio credulæ plebis: per Iacob reſurrectio intimata ẽ ſaluatoris.

b *Mare.* Tropo. Mare populus ſubditus idololatrię, qui infidelitatis fluctibus vagabatur, quem dominus verbo ſuo ſignauit, cum Chriſti crux (qui verbum patris) cordibus & frontibus eorum inſignitur, quod eſt mare ſignari verbo diuino.

c *Quod omnes.* Tremunt angeli, pręſentiã contemplantes: pauent homines, iudiciũ expectantes: formidant dæmones, virtutem ingentiſſimam ſentientes: quia vultus domini circũ-
C ſpicit vniuerſa. Vniuerſa rationalis creatura, etſi nõ omnis reſpicit creatorem, virtutem tamen eius agnoſcit omnis.

d *Super peccatores.* Non aduerſus, vnde in euangelio. *Sed ira Dei manet ſuper eos.* originalis videlicet damnationis, vel cœleſtis iudicij, quia non de inferioribus, ſed de ſuperioribus iudicantur peccatores è cœlo enim in iudicium iaculatum eſt. D

e *Immenſa verò.* Immẽſa miſericordia domini dicitur, quoniã euangelica promiſſa nullam hñt promiſſam menſuram. Legalia verò menſurata fuerant. vnde: *Replebo cellaria veſtra tritico, vino, & oleo, &c.* Iohe. 2. e ſecundum l. x.

f *Et inueſtigabilis miſericordia.* Superant enim imbecillitatem noſtram diuinæ promiſſiones, quę nec ſermonibus explicari, nec oculis poſſunt contemplari.

g *Dominus Deus altiſſimus.* Nihil mirũ eſt in laudibus Dei quod dictũ eſt: *Tu es Deus altiſſimus ſuper omnem terram.* Et cœli, & angeli altiores ſunt terra, niſi mirabilius intendamus. Myſterio nimirum Chriſti prædictum, qui cum fuiſſet caro (quia *verbum caro factum eſt,*) altiſſimus factus eſt ſuper omnem carnem, quę terrę nomine nuncupatur. E Ioan. 1. d.

h *Longanimis.* Peccatores ad pñiam differẽdo, nec delicti tẽpore puniendo.

i *Multum miſericors.* Quoties peccaueris veniã pollicendo.

K *Pœnitens ſuper malitiam.* Quod teſtatur Iere. oſtendens dominũ promittere bona bonis, & mala malis: ſed tñ poſſe vltro citroque cõuerti, ſi commutatio fuerit inſecuta. Nec de bona pollicitatione ſecurior videaris cum facies mala, nec de mala comminatione diffidas ſi conuerſus facias meliora. Iere. 18. b.

Multum miſericors. Siquidẽ ſi ſemel indulgentiam tribuiſſet miſericors: nunc autẽ cũ frequẽter delinquentibus, frequenter miſericordiam impẽdit, multum miſericors appellatur.

l *His qui tibi non peccauerunt.* Peccauerunt vtique, & in delicto nati ſunt genitali. Hæredes nimirum Adæ, ſed gratia gratis præuenti ſine peccato ſunt conſtituti, qui erant de peccatorum ſemine propagati.

m *Super numerum arenæ maris, multiplicatę ſunt iniquitates.* Solent delicta capillis capitis aliquoties coaptari, ſicut ꝓpheta egregius: *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei.* Arenę maris ille, capillis iſte comparat multitudinem peccatorum. Sed intereſt, quod arenę maris ille, qui vitiorum ponderibus ita violentiſſime prægrauatur, vt ſub eorum ſarcina nequeat reſpirare. Pſal. 49. c. F

Expoſitio magiſtri Nicolai de Lyra, ſuper Orationem Manaſſes.

1 DOmine Deus omnipotens. *Iſta oratio regis Manaſſes non eſt in Hebræo nec eſt de textu: & ideo non intendo eam exquiſitè exponere, ſed tantum breuiter pertranſire. In hac enim oratione. primo recurrit ad diuinam magnificentiam, ſecundo recognoſcit propriam miſeriam, ibi:* Quoniam peccaui. *tertiò petit miſericordiã, ibi:* Et nunc flecto. *Circa primum confitetur primo Dei omnipotentiam ſiue maieſtatem propter quam debet coli dicens:* Domine Deus.

2 Qui ſignaſti mare. *dicens Gen. 1. a.* Congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in locum unum, &c.

3 Qui concluſi. *Repetitio eſt eiuſdem, quia mare & abyſſus idem important. Secundo fatetur eius iuſtitiam ſeu æquitatem qua debet timeri, dicens:* Terribili laudabili, &c. *Tertiò eius miſericordiam ſeu pietatem, qua promiſit pœnitentibus miſereri, ibi:* Et inueſtigabilis miſericordia promiſſionis tuę, &c. *Et ſequitur.*

4 Quoniam pec. *Hic recognoſcit ſuam miſeriam. primo in peccatorum multitudine, ibi:* Super numerum arenę maris, &c. *& eorum grauitate, ſeu magnitudine, ibi:* Statuens abominationes, & multiplicans offenſiones, *& patet.*

Et nunc.

a Multiplicatæ ſunt iniquitates meæ; incuruatus ſum multo
b vinculo ſerri, & non eſt reſpiratio mihi, quia excitaui iracun-
diam tuam, & malum coram te feci, ſtatuens abominationes
c & multiplicans offenſiones. Et nunc flecto genua cordis mei 1
d precans a te bonitatem domine. Peccaui domine, peccaui &
a ¶ Quod eſt maior profectus, ſiquidem plurimi peccant, ſed non omnes proprias iniquitates agnoſcunt
iniquitatem meam agnoſco. Peto rogans te domine, remitte 2
a ¶ Solæ pereant quæ me ſecum perdere laborant.
e mihi, remitte mihi: ne ſimul perdas me cũ iniquitatibus meis,
f a ¶ Illo curſu extenditur pœnitentium, vt quæ peccauerunt obliuioni tradantur ne æternæ memoriæ domini recondatur.
g neq; in æternum reſerues mala mihi, quia indignum ſaluabis 3
h me, ſecundum magnam miſericordiam tuam, & laudabo te
a ¶ Non vno die, nec pauco tempore, ſed omni die, qui enim perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit.
i ſemper omnibus diebus vitæ meæ, quoniam te laudat omnis 4
K virtus cælorum, & tibi eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.
l

reſpirare. Is autem qui carnalibus conuincitur incentiuis, A facilè tamen medicinali ferro poteſt putredinem reſecare, capillis capitis comparat offenſam ſuam.

a *Incuruatus ſum.* Malorum comparatio diuerſitate ſecernitur numeroſa. Videtur quædam eluceſcere ratio veritatis: vt pro delicti modo perſecutorum quiſpiam puniatur, quo pœnã cruciatus ſanctis ingeſſit, vt anima rex Iuda incuruatus eſt, & Manaſſes non vno vel duobus, ſed multo v.f. Tot enim ſibi vinculis ſpiritalis ferri in quibus ligaretur, impreſſit: quot ipſe ſanctorum membris iniecit:

B b *Quia excitaui, &c.* Iniquis actibus prouocando. Excitat ergo iracundiam Dei, qui mala corã Deo committit. Sed videndũ, quia malum ſingulariter ſe commiſiſſe teſtatur, hęc vnius mali commiſſio indignationem domini prouocauit, cũ multi multa fecerunt mala, nec illico eſt vltio ſubſecuta. Quod malum exponit, ſtatuens abominationem. In ſacris voluminibus abominatio ſiue offenſa ſimulacra dicuntur, quam qui fuit veneratus, præuaricationis crimine polluitur. Poſſunt & aliter intelligi. Omne peccatum offendiculum eſt, in quo vtique offenditur ad ruinam. Similiter etiã abominatio: quia Deus abominatur omne delictum, quod in præuaricationis corde defixum efficitur ſimulacrum. Congruit & doctrinis dęmoniorum aptari quæ veræ abominationes & offenſiones grauiſſimę, quibus ira domini prouocatur.

Rabbanus. c *Et nunc flecto ge.* Genua cordis flectit, ut ſimplici poſtulatione deleat, quod paterna præſumptione peregerat. In ſimilitudinem hominis exterioris interiorem deſcribit.

d *Peccaui domine, peccaui.* Iteratio ꝯfitendi vera ẽ humilitas ſupplicantis, quaſi dicat: Peccaui ſpiritu, peccaui cogitationibus, peccaui factis, peccaui forinſecus, peccaui in Deũ, peccaui in proximũ. Nõ leui pronuntiatione doloris hęc verba C ſunt relegenda: ſed cũ eadem grauitate qua dicta ſunt a precãte: Ne leuiter percurrat animus acer iſta, ſed cũ dolore graui, & patientia triſti: in paucis verbis vim magnæ rei ſapiat coarctari. Pœnitens quippe aut tacitus labijs, fletibus indulgentiam ſilentio deprecet: Aut etiam ſi loquendũ aliquid ex dolore contriti pectoris ſuadetur, paucis loquatur, qa mentis contritio, non oris locutio dominicam pietatem inflectit. *Cor enim contritum & humiliatum,* Deus non ſpreuit. D

e *Ne ſimul perdas.* Non ait, ne damnes me cũ iniquitatibus meis. Quod enim damnatur in ſubſtantia ſua retorquetur. Quod verò perdit, & æterne perditur: id agitur, vt quod habebatur, in nihilum redigatur.

f *Cum iniquitatibus.* Nota iniqtates nullam habere ſubſtantiam. Omne quippe peccatum, febris eſt animę, quæ dum aufertur, in nihilum reuocatur.

g *Quia indignum ſal.* Indignos dominus ſaluat, non pro merito delictorum retributionem impendens, ſed propter miſericordiæ bonum, veniã ſuperfundẽs. E Dignus.n.eſt qui ſaluat indignum, & ex dignitate ſua facit dignum, quem culpabilis vitę tractus faciebat indignum.

h *Secundum magnam miſericordiam.* Qui ſecundũ magnam miſericordiã ſe querit ſaluari, non temporalis, ſed ęternę vitæ ſalutẽ inquirit. Equidem miſericordiã pertinere ad hanc vitam eſtimo temporalem: magnam autem miſericordiam, remunerationi concurrere ſempiternæ.

i *Omnibus diebus vitæ meæ.* Prudens expectator eternę ſalutis, non pauco tẽpore, ſed omni tempore vitę ſuę Deũ laudat. Deus in diebus vitę laudatur, in diebus autẽ mortis nõ poteſt laudari: Sic itaque qui delictorũ morti ſubditus iacet iniquitatibus inuolutus, Deũ laudare nõ poteſt. *Non eſt enim ſpecioſa laus in ore peccatoris.* Conuerſus vero cũ fuerit tãquã de morte trãſlatus ad vitã, illico laudis officio dignus inuenit, conſorſque ſuperioribus virtutib. iudicatur, dum illum laudat in terris quem ille quoque glorificauit in ſupernis.

K *Omnis virtus cælorũ.* Cherubim, ſeraphim, throni, & dominationes, archangeli, ſedes, virtutes, angeli, miniſtri: atq; multa ſunt officia quæ fortaſſe aut nos in libris poſita ſacris non poſſumus inuenire, aut humanis celata ſenſibus inquirere non valemus.

l *Gloria in ſecula ſeculorum.* Eſt gloria tẽporalis: de qua: *Ne timueris cum diues factus fuerit homo, cum multiplicata fuerit do.e u.* F Eſt & alia gloria ſempiterna. Sit gloria domini in ſeculum, cui & humana creatura & angelica famulantur, Amen.

BEATI

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et nunc flecto. *Hic conſequenter petit miſericordiam. primo reuerenter di.* Et nũc flecto genua cordis mei. *quia genua corporis flectere nõ poterat, impeditus compedibus ferri: ſecundo inſtanter ibi:*
2 Peto rogans te domine *Petitionem ſuã pluries & multipliciter replicãdo: tertio cõfidenter præſumens de diuina miſericordia, ibi*
3 Quia indignũ ſaluabis me ſecundum magnam miſericordiam tuã. *Et promittens emendari, ibi:* Et laudabo te ſemper. *Et ſic terminat orationem dicens:*
4 Quoniam te laudat omnis virtus celorum. *i. omnes ordines angelorum, & tibi eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Finit Expoſitio Orationis regis Manaſſes.

A BEATI HIERONYMI ad Domnionem & Rogatianum in Eſdram, & Nehemiam prologus.

Vtrum difficilius ſit facere quod poſcitis, an negare, necdũ ſtatui. Nam neque vobis aliquid imperantibus abnuere, ſententia eſt: & magnitudo oneris impoſita ita ceruices premit, vt antè ſub faſce ruendum, ſit quàm leuandum. Accedunt ad hoc inuidorum ſtudia, qui omne quod ſcribimus, reprehendendum putant. Et interdum contra ſe conſcientia repugnante, publicè lacerant quæ occultè legunt, intantum vt clamare compellar, & dicere: † Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua doloſa. Tertius annus eſt, quòd ſemper ſcribitis atq; reſcribitis, vt Eſdræ librum, & Eſther vobis de Hebræo transferã, quaſi non habeatis Græca & Latina volumina, aut quicquid illud eſt quod à nobis vertitur, non ſtatim ab omnibus conſpuendũ ſit. Fruſtra autem (vt ait quidam) niti, neque aliud fatigando niſi odium quærere, extremæ dementiæ eſt. Itaque obſecro vos mi Domnion & Rogatiane chariſſimi, vt priuata lectione contenti, librum non efferatis in publicum, nec faſtidioſis cibos ingeratis, vitetisq; eorum ſupercilium, qui iudicare tantũ de alijs, & ipſi facere nihil nouerunt. Si qui autem fratrũ ſunt, quibus noſtra non diſplicent, his tribuatis exemplar, admonentes, vt Hebræa nomina (quorum grandis in hoc volumine copia eſt) diſtinctè, per & interualla tranſcribant. Nihil enim proderit emendaſſe librum niſi emendatio librariorum diligentia conſeruetur. Nec quenquam moueat ꝙ vnus à nobis liber editus eſt, nec apocryphorum tertij et quarti libri ſomnijs delectetur, quia & apud Hebræos Eſdræ, Nehemiæq; ſermones in vnum volumen coarctantur, & quæ non habentur apud illos, nec de vigintiquatuor ſenibus ſunt, procul ſunt abijciẽda. Si quis autem ſeptuaginta vobis oppoſuerit interpretes, quorũ exemplaria varietas ipſa lacerata & inuerſa demonſtrat, nec poteſt vtiq; verum aſſeri, quod diuerſum eſt, mittite eum ad Euangelia, in quibus multa ponuntur quaſi de veteri teſtamento, quæ apud ſeptuaginta interpretes non habentur. velut illud † quoniã Nazaræus vocabitur, & ex Aegypto vocaui filium meum: & videbunt in quem compunxerunt: multaq; alia, quæ latiori operi reſeruamus. Et quærite ab eo vbi ſcripta ſunt. Cumq; proferre nõ potuerit, vos legite de his exemplaribus quæ nuper à nobis edita, maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed vt ad compendium veniam, certè quod illaturus ſum, æquiſſimum eſt. Edidi aliquid, quod non habetur in Græco, aut aliter habetur quàm à me verſum eſt. Quid interpretem laniant? Interrogent Hebræos, et ipſis autoribus tranſlationi meæ vel arrogẽt, vel derogent fidem. Porrò aliud eſt, ſi clauſis (quod dicitur) oculis mihi volunt maledicere, & non imitantur Græcorum ſtudium & beneuolentiam, qui poſt ſeptuaginta tranſlatores iam Chriſti euangelio coruſcante, Iudæos & Hebionitas legis veteris interpretes Aquilam videlicet, & Symmachum; & Theodotionem, & curioſè legunt, & per Origenis laborem in hexaplis, eccleſiis dedicarunt. Quantò magis Latini grati eſſe deberent, ꝙ exultantem cernerent Græciam à ſe aliquid mutuari? Primum enim magnorum ſumptuum eſt, & infinitæ difficultatis, exemplaria poſſe habere omnia, deinde etiam qui habuerint, & Hebræi ſermonis ignari ſunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis verius dixerit. Quod etiam ſapientiſſimo cuidam nuper apud Græcos accidit, vt interdũ ſcripturæ ſenſum relinquens, vniuſcuiuſlibet interpretis ſequeretur errorem. Nos autẽ qui Hebrææ linguæ ſaltem paruam habemus ſcientiam, & Latinus nobis vtcunq; ſermo non deeſt, de alijs magis poſſumus iudicare, & ea quæ ipſi intelligimus in noſtra lingua promere. Itaque licet hydra ſibilet, victorq; Sinon incendia iactet, nunquam meũ iuuante Chriſto ſilebit eloquium, etiam præciſa lingua balbutiet. Legant qui volunt, qui nolunt abijciant: euentilent apices, literas calumnientur. Magis veſtra charitate prouocabor ad ſtudium, quàm illorum detractione & odio deterrebor.

D E F

† Matt.2.d. Oſeæ.11.a. Zach.12.

ESDRÆ

ESDRÆ
LIBER PRIMVS.
CAP. I.

a Chriſti. ¶ Chriſtus quoque ait, Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & pſalmis, & prophetis de me.

a IN † anno primo Cyri regis Perſarũ, vt 1

CAP. I.

A a IN anno primo Cyri. ✠ Athanaſius. Eſdras iſte ſacerdos & lector cum eſſet, reditum filiorũ Iſrael ex Perſia in Ieruſalẽ expoſuit, in primo libro tradit quomodo cura reditus fuerit in manu Ieſu filij Ioſedech, & Eſdræ, & Zorobabel, & Neemiæ, Eunuchi Iudæi. Occaſionem verò reditus hanc ponit. Tres milites regem cuſtodientes, quorũ B vnus erat Zorobabel, circa quæſtionem quandã contendebant, facta promiſſione, vt qui vinceſet quicquid vellet peteret. Hac, quia dixerat Zorobabel, victor euaſit. Cum autem iuſſus eſſet petere quod vellet, petijt vt Iſraelis captiuitas ſolueretur, & Ieruſalem reædificaretur, atque ita vt petijt, factum eſt. Dimiſſa eſt captiuitas: Etenim tempus iræ Dei, ſexaginta, ſcilicet anni, tunc adimpletum erat.

✠ Ioſephus. Primo autem anno regni Cyri, qui fuit tranſmigrationis noſtræ Babylonicæ ſeptuageſimus, miſeratus eſt Deus captiuitatem, & calamitatem ærumnoC ſi illius populi, & ſicut illis per Hieremiam prophetam ante dirutam vrbem prędixerat, quod poſtquam ſeruierint Nabuchodonoſor eiuſq́ue poſteris per annos ſeptua- D ginta, rurſum eos reſtituturus eſſet in patriam, & ædificato templo redituri eſſent ad fœlicitatem priſtinam, ita eis omnia præſtitit. Excitato enim ad id Cyri animo, effecit vt ille in hunc modum per vniuerſam Aſiam ſcriberet. Hæc dicit rex Cyrus, &c.

Beda. Sicut Cyrus deſtructo Chaldæorum imperio populum Dei liberauit, & in patriam remiſit, & templum incenſum Ie- E roſolymis reædificari præcepit, & hoc edictum etiam per literas manifeſtauit, ita Chriſtus deſtructo diaboli regno, electos ſuos qui erant diſperſi ab eius tyrannide, in eccleſiam congregauit, quę in preſenti iuſtificata ex fide pacem habet ad Deum per ipſum, & ad viſionem perpetuę pacis feſtinat. Ieruſalem quippe viſio pacis dicitur. Templum quoque incenſum reſtaurari facit, cum illos qui inſidijs diaboli fidem perdiderant, ad ſalutem reducens, habitatione ſua dignos efficit, ſcripturas etiam ſacras & ſanctas per vniuerſum mundum mittit, quibus fidem ſui nominis & ſpem ſalutis cunctis qui ad regnum ſuum pertinent, id eſt, electis, F predicat.

[Marginal notes: In Synop. lib. 12. — 1. Paral. 36. d. 2. Eſd. 2. a. Eſa. 45. a. Iere. 25. c. & 29. c. — Antiq. Iud. lib. 11. c. 1.]

Et

Incipit Poſtilla venerabilis magiſtri Nicolai de Lyra in Librum Eſdræ, & primo Prologus eiuſdem.

ERit ſacerdos ſuper ſolio ſuo, Zachar. 6. Secundum quod in libris precedentibus dictum eſt, Deus ſub ratione abſoluta ſubiectum eſt in tota ſacra ſcriptura, ſub rationibus autem contractis ſubiectum eſt in partialibus libris, ſicut corpus mobile abſolute ſumptũ, ſubiectum eſt in tota philoſophia naturali, corpus vero mobile animatum ſubiectum eſt in libro de anima, & in alijs libris ſequentib. ad ipſum. Et eodem modo Deus ſub ratione gubernantis populum Iſrael ſubiectum eſt in libro Iudicum, & alijs libris hiſtorialibus ſequentib. vario tamẽ modo ſecundum variationem huius regiminis. Deus. n. hunc populum poſt ingreſſum terrę promiſſionis triplici modo gubernauit. Primo per iudices, & ſic de eo agitur in libro Iudicum. Secundo per reges, & ſic tractatur de eo in libris Regum & Paralipomenon. Tertio per ſacerdotes, ſcilicet, a reditu captiuitatis Babylonicę vſque ad Chriſtum. Expeditis autem duob. primis modis, tertium prę manib. hẽmus, quia liber Eſdrę incipit a reditu captiuitatis Babylonicę, a quo incepit regimen ſacerdotum, tñ ſub Deo principali rectore, de quo regimine dicitur verbũ pręaſſumptũm, *Erit ſacerdos, &c.* In quo quidẽ verbo primo tangit̃ regentium habilitas, cũ dicitur. Sacerdos, id eſt, ſacerdotes. Eo modo loquendi quo dr̃ Exod. 8. f. *Venit muſca grauiſſima.* id eſt, multitudo muſcarũ. Ad cuius intellectum ſciendum, quod ſecundum Philoſophũ primo politi. illi qui ſunt vigentes intellectu, ſcientia, & prudẽtia illi ſunt apti ad regendũ, quia ſciunt ſe & alios dirigere in fine bonũ. Talis autẽ dẽt eſſe cõditio ſacerdotũ, prout dicitur Malac. 2. b. *Labia ſacerdotis ſcientiã, & legem requirunt de ore eius, quia angelus domini exercituum eſt.* Sicut angelica natura ſuperior eſt humana, & ideo homines per angelos reguntur, ſic ſacerdotes qui ſunt quaſi mediatores inter Deum & populum, ex hoc. n. hẽnt aptitudinem ad regendum. Secundo in verbo propoſito tangitur huius regiminis autoritas cum dicitur. Super ſolio ſuo, ſedere enim ſuper ſolium propriũ eſt habentis autoritatem diſcernendi, iudicandi, ac ẽt corrigendi. Hanc aũt autoritatẽ habuerunt ſacerdotes a reditu captiuitatis Babylonicæ & citra, ut dictũ eſt, de qua poteſt dici quod ſcribit̃ Eſa. 16. b. *Præparabitur in miſericordia ſolium, & ſedebit ſuper illud in veritate.* Reditus autem de captiuitate Babylonica factus fuit ex diuina miſericordia, & fuit preparatio ad hoc, quòd populus per ſacerdotes gubernaretur, vt patet per prædicta: & ſic huius regiminis ſolium fuit in miſericordia preparatũ. Et bene ſubditur: Et ſedebit ſuper illud in veritate: quia a reditu captiuitatis Babylonicę quo tempore prefuerunt ſacerdotes, nõ legitur populus Iſrael ita declinaſſe a veritate fidei ſicut ante: quia temporibus Iudicum & Reg. multoties maior pars populi, imo quaſi totus populus declinabat ad idololatriam, propter quam inducta fuit captiuitas Babylonica, vt patuit per predicta: ſed a reditu captiuitatis Babylonice pauci leguntur a veritate latrię declinaſſe, vt pote tempore Machabęorum aliqui ex ambitione, & aliqui ex Antiochi nobilis perſecutione: & multi ex contrario pro veritate fidei leguntur mortem acerbiſſimam toleraſſe ad gloriã Dei, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.

[Marginal note: Populi regimen triplex.]

CAP. I.

IN anno primo Cyri, &c. *Liber iſte a quo incipit regimen ſacerdotum, vt dictũ eſt, cum ſibi annexis, poteſt ſic diuidi, quia primo tangitur huius regiminis proceſſus. ſecundò incidens caſus, qui eſt duplex. In vno habetur exemplum conſtantiæ contra Aman: In altero exemplum patientiæ. in libris Eſther & Iob. Libros autem Tobiæ & Iudith, & Machabæorum, licet ſint hiſtoriales, tamen intendo eos ad præſens pertranſire, quia nõ ſunt de canone apud Iudæos nec apud Chriſtianos: imò de ipſis dicit Hieron. in prologo Galeato, qui eſt prologus ſuper libros Regum, quod inter apocrypha cantantur, & in prologo Iudith dicit, quod autoritas eorum non eſt efficax ad probandum aliquid quod in contentionem vel dubium venit: & ideo expoſitioni eorum non intendo inſiſtere, donec cum Dei adiutorio & vita comite ſuper omnes libros canonicos ſcripſerim. Si autem dominus vitã mihi conceſſerit, ſuper iſtos libros & alios qui communiter ponuntur in Biblijs, quamuis non ſint de canone, ſcribere potero domino concedente. Liber autem iſte diuiditur in tres partes: quia primò agitur de reductione populi ſub Ieſu filio Ioſedech, ſecundo de inſtructione reducti per Eſdram legis doctorem. 7. c. tertiò de reædificatione muri per Nehemiam ducem, ibi, Verba Nehemiæ, & iſti tres fuerunt ſacerdotes, vt ex ſequentibus apparebit. De ſecundo autem loco Eſdræ non intendo ad præſens me intromittere ratione iam dicta. ſ. quia non eſt de canone. Circa primum primò deſcribitur reditus populi. ſecũdo fundatio templi. c. 3. Circa primum primò deſcribitur licentia data. ſecundo numeratur turba licentiata. c. 2. Circa primum præmittitur conceſſio maieſtatis. ſecundò ſubditur conceſſio libertatis, ibi: Quis ex vobis. tertiò completio voluntatis ibi: Et ſurrexerunt. quartò collatio pietatis, ibi: Rex quoque Cyrus. Circa primum primò ponũtur quædam præambula. ſecundo conceſſio ipſa, ibi: Hæc dicit Cyrus. Primum præambulum eſt: quia notatur tempus cum dicitur;*

2 In anno primo &c. *Ad maiorem aũt intellectum eorum quæ dicũtur in hoc libro, & aliis de iſto Cyro, & maximè cuiuſdã dicti ante ſuper Luc. c. 2. ponenda eſt hic origo & promotio huius Cyri. Secundũ*

✠ chi

MORALITER.

1 *In anno primo Cyri, &c.* Cyrus iſte figuram geſſit nr̃i Saluatoris, quia ſicut iſte Cyrus relaxauit captiuitatem Iudæorũ, ſic Saluator noſter captiuitatem patrum in limbo detentorum, Pſal. 67. d. *Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, &c.* Et propter hanc figuram iſte Cyrus vocatur Chriſtus, Eſa. 45. a. *Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro, cuius ap. dex. &c.*

† Et

compleretur verbum domini ex ore Ieremiæ, 1

a ¶Agnita poteſtate & prouidentia Dei Iſrael, etiam Chriſtus dicit: A me ipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me pater hæc loquor.

† ſuſcitauit dominus ſpiritum Cyri regis per- 2

a ¶Chriſtus ſcripturas ſanctas per vniuerſum mundum miſit.

ſarum, & traduxit vocem in vniuerſo re- 3 †
gno ſuo etiam per ſcripturam dicens: Hæc 4
dicit

a ¶Quia tunc nullum aduerſarium habebat, vel deſtructo Chaldæorum imperio nullum poſſe ſibi reſiſtere credidit. ſic quoque Chriſtus ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. D

5 dicit Cyrus rex Perſarum, Omnia regna
†

a ¶Deum Iſrael Deum cœli confitetur, & etiam omnia regna terræ eum in poteſtate habere, & cui vult dare poſſe agnoſcit.

terræ dedit mihi dominus Deus cœli, &
ipſe

NICOLAVS DE LYRA.

enim quod habetur in Scholaſtica hiſtoria, Aſtyages rex Medorũ, & Perſarum vidit in ſomnis de ventre filiæ ſuę egredi vitem totã Aſiam occupantem. & cum ſignificatũ huius quæreret a coniectoribus, reſponderunt quod ſignificabat puerum ex ea naſciturum in tota Aſia regnaturum, & ipſum Aſtyagem de regno expulſurum. Quod timens, Darium conſobrinum ſuum adoptauit in filium, quia filium non habebat, ſed filiam vnam, quam dedit cuidam militi ſimplici, ne puer natus de ea magnorum amicorum potentia vallaretur. Et cum hoc ad maiorem ſecuritatem cum dicta filia eſſet grauida, fecit tẽpus partus ipſius explorari, & puerum natum ad ſe apportari, quem dedit cuidã de ſuis principib. occidendum, ſed ille timens ne regnum ad matrem pueri deueniret, non fecit, ſed puerum in nemore expoſuit, ad quem ex diuina prouidentia (quæ ſolet adeſſe quando deficit humana) venit quædam canicula lactans puerum ipſum, a feris & auibus defendendo, quẽ paſtor regis inuenit, & vxori ſuæ tradidit nutriendum, qui cum creuiſſet, ab aliis pueris factus eſt rex eorum, & rebelles ſibi grauiter affligebat, intantum quod patres puerorum conqueſti ſunt regi: ad quem cum adduceretur, conſtanter & intrepide dixit hæc ſe feciſſe tanquam rex eorum. Rex ergo admirans pueri conſtantiam, in eo quædam ſigna ſui generis agnouit: & a paſtore veritatem requirens, ipſum eſſe nepotem ſuũ inuenit: veruntamen erga eum placatus fuit, credens quòd ſomnium ſuum impletum eſſet in regno puerorum: & eum alendum tradidit illi principi cui prius cum tradiderat, occidendum. filium autem eius clam occidi fecit, eo quod fuerat inobediens ori eius. Quod tamen illum principem non latuit. Poſteà vero per tempus magnum rex exercitum tradidit illi principi ad domandos aduerſarios, & ipſe in Media reſedit. Ille autem princeps memor occiſionis filij ſui ſuaſit exercitui, vt Cyrum regem Perſarum eligeret, vocans eum Cyrum, ideſt, hæredem, qui prius Spertaticus, ideſt, catulus vocabatur, eo quod canicula lactauerat eum. Quod factum audiens Aſtiages, collegit exercitum, vt pugnaret contra Cyrum: & in primo congreſſu præualuit, ſed poſtea a Cyro deuictus fuit. Veruntamen Cyrus magis ſe exhibuit ei nepotem quàm victorem, nam regnum Hyrcanorum ſibi dimiſit, & Dario auunculo ſuo regnum Medorum, ita quòd poſt eorum mortẽ totum deueniret ad manum ſuam. Poſtea verò Cyrus & Darius eius auunculus obſederũt Babyloniam, qua capta, & occiſo Balthaſar rege, Darius regnauit in Babylone duobus annis, quo mortuo totum regnum deuenit ad manum Cyri, & ſic fuit monarcha: & in primo anno huius monarchiæ dedit licentiam filijs Iſrael redeundi in Iudæam, & ædificandi templum, ſecundum quod dicitur hic. In anno primo Cyri regis Perſarum. *id eſt, anno primo quo monarchiam tranſtulit ad Perſas, quia licet regnum Medorum eſſet honorabilius, tamen caput monarchiæ poſuit in Perſide, eo quòd ibi primo regnauerat: & quia Perſæ ipſum ſublimauerant in regnum.*

1 Compleretur verbum dñi ex ore Ieremiæ. *Iere. 25. cap.* Cumq; impleti fuerint lxx. anni, viſitabo ſuper regem Babylonis, &c. *Et ſimiliter. 19. c.* Cum cœperint impleri in Babylone lxx. anni viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbũ meũ bonum, vt reducam vos ad locum iſtum. *Dicunt autem Hebræi, quòd iſti lxx. anni ſunt accipiendi a tempore deſtructionis templi per Nabuchodonoſor, & fuerunt impleti ſexto anno Darij, in quo completum fuit templum. Sed hoc eſt falſum, quia ſecundum omnes hiſtoriographos alios fuerunt multo plures anni. Supponunt etiam, quòd Cyrus regnauerit tantum 11. annis, qui tamen regnauit 30. ſecundum hiſtoriographos Perſarum. Ioſephus autem dicit, quòd iſti ſeptuaginta anni inceperunt a deſtructione templi prædicta, & terminati fuerunt anno primo monarchiæ Cyri. Secundum vero expoſitores Latinos iſti ſeptuaginta anni communiter incipiunt a deſtructione ciuitatis, & terminantur in anno primo Cyri, ſed computantur ſecundum Chronicas, ad quam computationem ſequitur Mardochæum fuiſſe 259. annorum, quando fuit exaltatus ab Aſſuero rege, vt declarabitur in principio libri Eſther, vbi propriè habet locũ: ideò non intendo ſequi computationem eorum, quia non videtur poſſibile Mardochæum tandiu vixiſſe, & dato quòd vixiſſet: tamen tunc facere non potuiſſet illa quæ de eo ſcribuntur in libro Eſther, qui tamen inter libros ſacræ ſcripturæ canonicos computatur. Ibi enim ſcribitur, quòd regebat reginæ domum, & regis palatium, & regni negotia diſponebat. Ra. Salo. dicit, quòd iſti lxx. anni incipiunt a tranſmigratione Iechoniæ, & terminantur in primo anno Cyri: quia tunc dedit licẽtiam populo redeundi de captiuitate dicens, quòd a tranſmigratione vſque ad deſtructionem ciuitatis fuerunt ſedecim anni, & inde vſque ad primum Cyri annum, quinquaginta duo qui ſimul iuncti faciunt ſeptuaginta annos, vt patet. Sed quantum ad primum numerum dicit manifeſtè contra textum 4. lib. Regum. vbi dicitur 24. cap. quòd Sedechias immediatè regnauit poſt Iechoniam, qui alio nomine dictus eſt Ioachin, et fuit filius Ioacim, qui ſimiliter alio nomine dictus fuit Iechonias, vt plenius habetur Matth. primo. & ibidem, ſcilicet, quarti Regum vigeſimo ſecundo cap. dicitur, quòd tantum regnauit vndecim annis, & ſic ab eius numero deficiunt ſeptem anni. Propter quod videtur mihi, quòd iſti ſeptuaginta anni incipiunt ab octauo anno Ioacim patris Iechoniæ ſiue Ioachin. Tunc enim captus fuit per Nabuchodonoſor & factus ſibi tributarius, & nobiles de Ieruſalem obſides ducti in Babylonem,* E *inter quos Daniel & ſocii eius fuiſſe dicuntur. propter quod extunc incepit tranſmigratio Babylonis, licet magis completa fuerit tempore Iechoniæ filii eius, et adhuc perfectius in captiuatione Sedeciæ deſtructa ciuitate, & terminantur in quarto anno Cyri, quod ſic oſtenditur, quia Ioacim regnauit 11. annis. 4. Regum 24. & ideo incipiendo ab eius anno octauo incluſiuè habentur de regno eius quatuor anni, & de tempore Sedeciæ decem integri. Nam vndecimo anno quarto menſe fuit captus & exoculatus, & ductus in Babylonem. 4. Reg. 25. propter quod ille annus computandus eſt inter annos deſtructionis ciuitatis, quia maior pars eius fuit ſub deſtructione. aliter vnus annus bis computaretur, ſcilicet in tempore Sedeciæ, & in tempore deſtructionis. & inde. 52. vſque ad Cyrum, qui licet primo anno ſuæ monarchiæ dedit licentiam populo redeundi in Iudæam, vt hic dicitur, tamen Iudæi ex longa manſione in terra Babylonis vxores acceperant & prolem procreauerant. & ibidem poſſeſſiones acquiſierant, propter quod ad diſpoſitionem de rebus & familiis manſerant in terra Babylonis primo anno Cyri, & ſecundo, & tertio venerunt in Ieruſalem, vt dicitur in Scholaſtica hiſtoria, & anno ſequenti poſuerunt fundamenta templi. 1. Eſdræ. 3. Iſti anni ſimul iuncti ſunt ſeptuaginta, qui Danielis. 9. dicũtur ſeptuaginta anni deſolationis Ieruſalem, qui tunc proprie fuerũt completi, quia fundato templo fecerunt Iudæi feſtum magnum & gaudium. 1. Eſdræ. 3.* F

2 Suſcitauit dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum. *id eſt, voluntatem.*

3 Et traduxit vocem in omni regno ſuo etiã per ſcripturã dicens. *quia ea quæ ſequuntur de deitatis confeſſione, et de redeundi conceſſione, fecit publicare verbo & ſcripto.*

4 Hæc dicit Cyrus rex Perſarum. *Poſitis præambulis. hic conſequenter ponitur confeſſio deitatis.*

5 Omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cœli. *id eſt, multa diuina virtute, quia eius imperium nõ ſe extendit ad omnia regna terræ, confitetur tamen ſe hæc obtinuiſſe diuina virtute. hoc autem confeſſus fuit, quia ſibi fuit notificata Eſaiæ prophetia quadrageſimoquinto, vbi dicitur,* Hæc dicit domin' Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante eum gentes, & dorſa regum vertam, &c. *quæ multo tempore fuit prænuntiata ante tempus Cyri.*

Et

MORALITER.

† *Et traduxit vocem in vniuerſo regno ſuo etiam.* quia Chriſtus apoſtolos & ſeptuaginta duos diſcipulos miſit ad prædicandum, & euangeliſtas mouit ad ſcribendum pro informatione & ſalute omnium Gentilium.

Omnia

† *Omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cœli.* Et hoc modo Matthæi vltimo. d. dicit Chriſtus, *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Cyrus autem poteſtatem habuit in terra tantum, quia figura deficit a perfectione rei figuratæ, ſicut vmbra deficit a veritate.

a ipſe præcepit mihi, vt ædificarem ei do- 1
b mum in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa. Quis 2
eſt in vobis de vniuerſo populo eius? Sit

a ¶ Qui non eſt corporeus nec loco comprehenſus. b ¶ Sine me nihil poteſtis &c. ¶ Aliter nemo poteſt de confuſione peccatorum ad opera virtutum, id eſt, de ſeruitio Babylonis ad libertatem patriæ tranſire.

c dominus Deus illius cum ipſo. Aſcendat 3

a ¶ Id eſt in confeſſione, vt qui per obliuionem Dei captiuantur a Chaldæis id eſt, dæmonibus per confeſſionem diuinæ pietatis ad viſionem pacis & lucis redeant.

Ieruſalem quæ eſt in Iudæa, & ædificet †
domum domini Dei Iſrael, ipſe eſt Deus 4

a ¶ Diuites ſcilicet qui prædicare non poſſunt.

d qui eſt in Ieruſalem. Et omnes reliqui * 5

a ¶ Vel in Chaldæa ſcilicet, vel alibi metu Chaldæorum diſperſi

adiuuēt in cunctis locis vbicunq; habitabāt:

a *Et ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum &c.* Bed. Domus
A vel templū Dei in ſcripturis ſanctis vnuſquiſq; doctorum &
Præf.2. in lib. 1. Eſdræ. tota ſimul eccleſia ſolet appellari, quia in cordibus ſe credē-
tiū & ſperantium, diligentiumq; habitare cōſueuit. unde, *Si*
Ioan.14.c. *quis diligit me ſermones meos ſeruat, & pater meus diliget eum. & ad eum veniemus &c.* vnde & ipſe
1.Cor.3.c. Apoſtolus ait, *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Et alibi,
Heb.3.b. *Chriſtus verò in domo ſua tanquā filius, quæ domus ſumus nos &c.* In figuram huius domus, vel templi ſpiritualis Salomon fecit templum in Ieruſalem do-
1.Par.6.d. mino. Interpretatur enim pacificus, figurans eū de quo dr̄:
Eſa.45.a. Eſa.9.b. *Multiplicabitur, eius imperium, & pacis non erit finis.* de quo Apo-
Ephe.2.d. ſtolus ait: *Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuiſtis, & pacem his qui prope, &c.*
Idem ibidem. Quòd verò templum ſeptē annis ædificauit, octauo autē conſummauit & dedicauit, ſignificat quod toto tēpore huius ſeculi (quod ſeptem diebus circumit) eccleſiā dominus collectis ad ędificium cœleſte fidelibus conſtruit, & in vita futura apparente reſurrectionis gloria ad integrum perficit,
B & in gaudium vitæ immortalis in ęterna viſionis ſuę claritate ſuſtollit, quia enim ipſe octaua die, id eſt, poſt ſeptimā ſabbathi reſurrexit, rectè octonario numero tempus etiam noſtræ reſurrectionis exprimitur. Quod autem æuo ſequente quædam templi ędificia uetuſtate ſolui cœperūt, ſed inſtantia regum & ſacerdotum inſtaurata ſunt, ſignificat quotidia
Prou.24.b. nos erratus fidelium de quibus dicitur: *Septies cadit iuſtus; & reſurgit.* qui quotidiana temporum ſolertia per exēpla vel hortamenta præcedentium iuſtorū, quaſi per ſacerdotū & regum Dei corrigunt induſtriā. Reges.n.& ſacerdotes oēs perfecti vocantur, cum ſint membra ſummi regis & ſacerdotis: & ſe bene regere, & corpora ſua viuentem hoſtiā Deo exhibere didicerint. Quia poſtea creſcentib. malis templum idolorum ſordibus prophanatū, & tandem a Chaldæis deſtructum & incēſum eſt, ſignificat grauiores lapſus eorum, q̄ per confeſsionē rectæ fidei & ſacr̄m baptiſmi eccleſiæ mēbris adunati denuo fraude dæmonum a ſtatu fidei deiecti, & vitiorum flāma ſunt combuſti. Quia dirupto tēplo, & vrbe Ieruſalem ciues eius in Babylonē tranſmigrati, ſed poſt ſeptuaginta annos acta pnia ad patriam (dn̄o miſerante) remiſsi. rurſus templum & vrbem ſanctā grandi labore reſtaurarunt, ſignificat eos qui decepti a diabolo, non ſolum fidei ſinceritatem & integritatē boni operis perdunt, ſed etiā per acerbitatem ſcelerum Gentilibus & Publicanis ſimilantur.
Matt.18.c. vnde: *Sit tibi ethnicus & publicanus.* Quorū tn̄ aliqui per diui-
C nam gratiam reſipiſcentes ad eccleſiam reuertuntur, cum illuſtratione ſancti ſpiritus compuncti, præcepta Dei quę reliquerant denuo, audiunt & cuſtodiūt. Septē namq; sūt dona ſpūſancti. Decē verò præceptis ſumma diuinæ legis cōprehenditur, & decies ſeptem ſeptuaginta ſunt. Vnde bene qui per oīa peruerſa in Babyloniā fuerant captiuati, poſt ſeptuaginta annos liberant, & domū Dei & ciuitatē ſanctā rędificant, quia nonnunquam qui per peccata ſua a communione eccleſię ſeparati in fidelium numero copulabātur, rurſus per donum ſpiritusſancti bona opera exercent, & ſic conſortium fidelium domus, ſcilicet, & ciuitatis Dei de qua fuerant eiecti, recipiunt.

Notandum enim, quòd eadem pœnitentium ad eccleſiā reuerſionem, & domus domini poſt incēdiū reædificata, & ciuitas reſtaurata, & populus poſt captiuitatē in patriam remiſſus, & vaſa ſancta relata denuntiant. Sed quia Eſdras de his omnibus explicat, libet de volumine eius aliqua ſpirituali sēſu exponere, quo clarius fiat qualiter his qui per negligētiā vel errorem perierant, ſit ad pœnitentiam redeundū, quanta Dei gratia, quanto ipſorum conatu admiſſorum poſcenda vel impetranda venia, quomodo pœnitentes cum eis q̄ nuper ad fidem venerant, eandem Chriſti domum ędificent, & pariter in futuro dedicationis illius ſolennia expectent.

b *Quis eſt in vobis.* Be. Magna in his verbis fides regis, magna claret pietas. Fides quidem, quia populum Iſrael præ cęteris Dei eſſe intellexit. Pietas, quia nullo excepto omnes qui vellent liberos in patriam redire, permiſit. Fides, quòd eundem Deum & habitare in cœlis, & eſſe in Ieruſalem, & cū ſingulis reuertentibus aſcendere poſſe confeſſus eſt, patet enim q̄ non corporeum & loco comprehenſibilem, ſed ſpiritum & vbicunque præſentem credidit, quem ita Ieroſolymis, & in templo habere locum confeſſus eſt, vt ſimul cum cœli regno pręſidere non dubitaret: ita in cœlis regnare credidit, vt cum ſuis fidelibus eſſet in terra, eorumque animos & manus ad ſalutaria dirigeret opera.

c *Aſcendat in Ie.* Bed. Qui peccant vel ſecularia curāt in imo ſunt, qui Deo placere deſiderant, ad cęleſtia ſuſpirēt, omnes pompas mundi & illecebras ęternorū amore tranſcendant, & ædificent domum Deo in Iudæa, in confeſſione. ſ. ſuę iniquitatis & diuinæ miſerationis præparent corda ſua quæ Deus habitare & illuſtrare dignetur, & proximos ad idem inuitare verbis & exemplis nitantur.

d *Et omnes.* Notanda diſtinctio verborū, quia oībus a captiuitate ſolutis dedit rex facultatē, vt quicūque ad templum ædificandum, dn̄o duce, aſcenderet, non tn̄ omnes aſcendere iuſsit, ſed quos donata libertate alibi habitare delectaret, aſcendentibus auxiliari quęque de loco ſuo præcepit, data, F ſcilicet, eis in neceſsitate tam lōgi itineris pecunia vel pecoribus. alia quoque illis dona dare & commendare deſiderauit, quæ in templo dn̄i pro memoria mittentium offerrent. Omnes ergo de captiuitate liberati ſunt, omnes pietatis actibus dediti. Sed perfectiores ad ædificandū templū domino aſcen-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ipſe præcepit mihi vt ędificarem ei domū in Ier. *quia in eadem prophetia. ſubditur:* Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, &c.

2 Quis eſt in vo. *Hic conſequenter ponitur conceſſio libertatis, ſcilicet, a ſeruitute omnibus qui voluerunt in Ieruſalem redire, et hoc eſt quod dicitur.* Quis eſt in vo. de vni. populo eius. *populum enim Iſrael reputabat populum Dei cæli, quia in illo populo fuerat uerus cultus ipſius.*

3 Aſcen. in Ieruſalēm quæ eſt in Iudęa & ędific, *q.d. quilibet de populo illo debet hoc facere, tum ex deſiderio libertatis, quā omnes appetunt, etiam bruta animalia ſecundùm modum ſuum, vn̄ beſtiæ & aniculæ recluſæ quantumcumque habeant ſplēdide ad comedendum, p̄pcuunt tamen libertatem ſatietati. ſi qua uia pateat euadendi. Tum ex uoluntate cultus ipſius deitatis qui exercendus eſt in Ieruſalem, unde ſubditur.*

4 Ipſe eſt De. qui eſt in Ie. *eſt autem ubique æqualiter per eſſentiam, & præſentiam, & potentiā, ſed per ſpecialem cultum fuit in Ieruſalem, quia ad hoc elegit ciuitatem illam, ut habętur 3. Reg. et* 1. Para li. *& 2.*

5 Et omnes reliqui. *ſcilicet de populo illo qui nolunt recedere, quia aliqui fuerunt ibi retenti amore uxorum & filiorum ibidē genitorum, & bonorum acquiſitorum.*

Adiuuent

MORALITER.

1 *Et ipſe præcepit mihi, ut ædificarē ei domum in Ieruſalem.* Deus enim pater homino Chriſto pręcepit, ut ędificaret eccleſiā ex lapidibus uiuis. id eſt, Chriſto credentibus ex omnibus gentibus congregatam.

† *Aedificet domum domini Dei Iſrael.* Per iſtos intelliguntur apoſtoli & alii credententes primi, qui moribus & doctrina ędificauerunt eccleſiam Dei.

5 *Et omnes reliqui adiuuent.* per iſtos intelliguntur conuerſi de Gentilibus qui adiuuerunt in ędificatione eccleſię, ſicut patet de beato Luca & aliis plurib. a principio conuerſis ex gētibus, & poſtea de Ambroſio & Auguſtino, & aliis pluribus doctoribus.

† Et

no aſcenderunt, cæteri adiuuerunt. Oẽs. n. electi de poteſta
A te tenebrarum eruti, ad libertatẽ ptinent filiorũ Dei & glo-
riæ oẽs ſocietati ſanctæ ciuitatis, i. eccleſiæ annumerati læ-
tantur. ſed tñ perfectorũ eſt in ædificatione eiuſdem eccle
ſiæ ẽt alijs prædicando laborare, qui ab Apoſtolo duplici ho
nore donantur, ſicut
Tim.5.c. angelus Danieli di-
Dan.12.b. cit: *Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Quia erudi
tores multorum cũ
magis auditores ad
cœleſtia diligẽda in-
ſtituũt, minus pro ter
renis curã gerũt, imò
acquiſita pro ſpe ęter
norũ relinquunt. Vñ
neceſſe eſt, vt ad prę-
dicandũ ſubſiſtãt di-
uites, q̄ prędicare ne-
queunt inopię eorũ
B ſubuenire, vt ſic p̄di-
cationis poſſint eſſe
participes. Vnde Ioã
nes: *Nos ergo debemus huiuſmodi ſuſcipere, vt cooperatores ſimus veritatis &c.*

a ¶Ad prædicandum. b ¶De quacunque ſcilicet profeſſione.
a adiuuent eum viri de loco ſuo. Argento, & auro, & ſubſtan- 1
tia, & pecoribus, † excepto quòd voluntarie offerunt in tem- 2
a ¶Quia debili animo & inerti iacent, vel ſuæ vel fraternæ dilectionis & ſalutis curam non habent.
b plo Dei quod eſt in Ieruſalem. Et ſurrexerunt principes pa- 3
c trum de Iuda, & Beniamin, & ſacerdotes, & Leuitæ, omnis cu
a ¶Per ſcripturas admonendo & gratiam infundendo.
d ius ſuſcitauit Deus ſpiritum, vt aſcenderet ad ædificandum
a ¶Diuites gaudia perpetuæ remunerationis expectantes.
templum domini, quod erat in Ieruſalem. Vniuerſiq; qui erãt 4
¶Prædicatorum. a ¶Naturali ingenio præclaris, fixis, eloquentia nitidis.
e in circumitu adiuuerunt manus eorum in vaſis argenteis &
f aureis, in ſubſtantia & iumentis, in ſupellectili, exceptis his
a ¶Fideles.
quæ ſponte obtulerant. † Rex quoq; Cyrus protulit vaſa tem- 5
a ¶Quilibet immundus ſpiritus qui fideles de eccleſia rapit & priuat gaudio æternæ pacis.
pli domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, &
a ¶Iungendo conſortio reproborum qui ſunt templum & ciuitas diaboli capitis ſcilicet, omnium malorum angelorum & hominum.
g poſuerat ea in templo Dei ſui. Protulit autem ea Cyrus rex

a *Adiuuent &c.* Qui tẽporalibus abundant, nõ ſolum paupe ribus Chriſti neceſſaria debent miniſtrare, ſed & bona quæ poſſunt pro ſe libenter operari, vt vtroque cõmodo in templo Dei quod eſt eccleſia, partem mereantur habere.

b *Et ſur.* Cyrus oĩa præcepit, imò p̄miſit in Ieruſalẽ aſcendere & ædificare domum dñi, ſed tantum de Iuda, & Beniamin, & tribu Leui aſcendere voluerũt. Nã decẽ tribus ſub Ieroboã rege à tẽplo Dei & cultu pietatis ſunt alienatæ: & ideo a regibus Aſſyriorũ fuerunt captiuatæ, nec vnquã omnes, vt perhibent in patriã veniſſe. Sed Iudas, & Beniamin, & tribus Leuitica, ad quã templi miniſteriũ pertinebat, quãuis peccata decem tribuũ imitarentur, nunquã habitationẽ vrbis & templi ceremonias deſerebãt. Vñ & vltimæ a Chaldæis ſunt captæ, & primæ Perſis regnantib. redire permiſſæ, quia ſcilicet, de tribu Iuda & Leuitica ortus eſt dñs noſter. Tribus quoque Beniamin illis ſe religioſa fide coniunxit maximè quia Ieruſalem in eius ſorte fuit: & ideo collatæ miſericordiæ particeps eſſe meruit.

c *Princi.* Principum. n. patrũ, ideſt, magrorum eſt opere & doctrina errantium mentes in ſtudio boni operis ædificare. D Scribę docti in regno cœlorum, qui merita ſenſuſq; auditorum ſolerter examinantes diiudicare norunt quem in quo gradu miniſterij eccleſiaſtici promoueant.

d *Vt aſ.* Quotidianis profectibus velut q̄buſdam gradib. aſcendit ad ſummam virtutum, quæ ſunt in æternæ pacis viſione. Primi gradus ſunt propriam vitã corrigere. Secũdi de proximorum erratibus laborare. Supremi poſt opera bona, & doctrinam gaudia perpetuæ remunerationis expectare.

Idem ibidem.

Gradus virtutum.

c *Adiu. ma. e.* Manus ædificãtium ſocij, q̄ ædificare nequeunt datis pecunijs adiuuant cum ſeculares prædicatoribus liberos ſuos vel familiã domino educandam E committũt, vt quod per ſe nequeunt, per eos qui poſſunt, domino ſuæ deuotionis munus offerant.

f *Et iumentis.* Bed. Ideſt, tardioribus, ſed ad leue iugum euangelij portandũ manſuetis. Dant ẽt pecora, humiles, ſ. ſpiritu & mites, q̄ de ſubſtantia ſua quaſi de lacte, & lana gratis pauperibus tribuunt. Dant & ſubſtantiam & ſupellectilẽ variã cum multifariis operum floribus, inſignes viros vel fœminas, parentes vel domeſticos doctoribus commendant, per quos dño conſecrent & proficiant in ædificium domus domini. Sunt. n. pleriq; naturali dono caſti, patientes, modeſti, liberales, iuſtitię & ſapientię amatores, orationibus & eleemoſynis (ſicut Cornelius) inſtãtes, & legẽ non hñtes, quę legis ſunt, faciunt. Hi cũ ſanctis prædicatorib. in Chr̄o renaſcituri, vel in fide confirmandi offerant, quaſi ſupellex varia ad ædificandam domum dñi principib. patrum tribuuntur.

Act. 10 a.

g *Protu. au.* Bed. Diuerſa vaſorũ ſpecies fideliũ perſonas diuerſas vel orõnes ſignificat. In Apocalypſi legitur vigintiquatuor ſeniores hr̄e phialas aureas plenas odoramẽtorum F quæ ſunt orationes ſanctorũ. Phialæ enim ſunt vaſa patula & lucida, & ſignificant ſimplicium corda, quę nihil ſubdolę cogitationis habent, ſed ea quæ in corde tenent, pura profe-

runt

Idem ibidem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Adiuuent. *de bonis ſuis ad ædificationem templi per munera adhoc oblata, & ẽt redeuntes, vt poſſint melius redire & proſpere agere. Secũdũ Hebræos variatur hic textus & expoſitio. & hæc eſt litera:* Et omnem reliquum. *ſ. de Iudæis qui non poteſt aſcendere Ieruſalem propter paupertatem: quia non habet expenſas pro via, vel debilitatem, quia non põt peditare, vellet tamen ire ſi poßet.* Adiuuent eum uiri de loco ſuo. *ideſt, vicini eius, etiam Gentiles prouidendo de expenſis & vehiculo, ita præcepit Cyrus.*

2 Excepto quod uoluntarie offe. &c. *q̄a multi Gentiles audientes virtutẽ Dei Iſrael, obtulerunt multa munera ad ædificandum templũ in Ieruſalẽ, quod fuerat deſtructum exemplo regis animati ad hoc.*

3 Et ſurrexerunt principes patrum. *Hic conſequunter deſcribit impletio voluntatis ipſius Cyri a Deo inſpirati, cũ dicitur:* Et ſurrex. principes patrũ de Iuda & Beniamin & ſacerdotes & Leuitę. *Iſtæ. n. tres tribus ſcilicet Iuda, Beniamin, & Leui, fuerũt vltimo captiuatę per Nabuchodonoſor regem Babylonis: & primo reductæ ſunt de captiuitate, nec tantum peccauerunt quãtũ aliæ quæ captiuatæ fuerũt per reges Aſſyriorũ, nec ex his redierunt de captiuitate niſi aliquæ reliquiæ, quæ euaſerant manus regũ Aſſyriorum: & coniũxerãt ſe tribus tribubus prædictis tempore Ioſiæ, vt habetur. 2. Parali. 14. & fuerunt ſimul captiuatæ per Nabuchodonoſor, & ſimul redierunt, qui voluerunt redire.*

4 Vniuerſiq; qui erãt in circumitu adiuue. *Hoc dupliciter exponitur. Vno modo de Iudęis remanentibus in Babylone. Alio modo de Gentilibus adiuuantibus impotentes de præcepto Cyri, vt prędictũ eſt.*

5 Rex quoq; Cyrus. *Hic cõſequenter deſcribitur collatio pietatis: quia Cyrus fecit reſtitui vaſa quæ fuerant apportata de tẽplo domini. Audierat enim, q̄ dominus fuerat offenſus cõtra Balthaſar regẽ Babylonis eo q̄ ea applicuerat vſibus humanis, bibendo in eis ipſe & ſui milites & vxores: vt habetur Dan. 5. propter quod Balthaſar nocte ſequenti interfectus eſt.*

Per

MORALITER.

3 *Et ſurrexerunt principes patrum de Iudæ & Beniamin, & ſacerdotes & Leuitæ, &c.* Iſti ſunt Apoſtoli & credentes primi, qui promptè ac viriliter executi fuerunt opus eccleſiæ Dei.

4 *Vniuer. qui &c.* Iſti ſunt conuerſi de gentibus in ſcientiis Philoſophicis edocti, qui illas ſcientias conuerterunt ad ædificium eccleſiæ Chriſti.

5 *Rex quoque, &c.* Per Nabuchodonoſor, qui ſedens in anguſtia interpretat̃, diabolus qui ſecũ portat ignem ſuum ſignificat. Per vaſa vero quæ tulerat, homines ſignificant̃, quos ad idololatriã & alia peccata induxerat, q̄ per Chr̄m ad gratiam reducuntur. Moraliter autẽ per Cyrum Chriſtus ſignificatur, ſicut prius per domum dñi ædificandam intelligitur mens humana. 1. Cor. 3. d. *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Hęc autem domus ædificatur in Ieruſalem, ideſt, in quiete voluntatis bonę. Lucę 2. b. *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hoĩbus bonæ volunt.* Ad hanc ędificationem inducit Cyrus noſter, ſ. Ieſus Chriſtus, per vocem, ideſt, p̄ internam inſpirationem, in qua loquitur mentib. humanis, & per ſcripturam, i. per doctores & prędicatores ad informationẽ populi ſacram ſcripturam exponentes. Per vaſa vero a Nabuchodonoſor ablata de domo domini poſſunt intelligi dona ſpiritus ſancti, quę diabolus aufert de mente hominis, qui templum eſt diuinitatis, qñ eam inducit ad caſum peccati mortalis. Sed Cyrus noſter, ideſt, Chriſtus ea remittit, cum a peccato mortali ad gratiam reſurgere facit, & tunc laborat ſic reſurgens ad ędificationem eccleſię per exercitium virtutis a domino reſtitutę.

runt lingua. Talibus ergo aromata.ſ.acceptabiles Deo ora-
A tiones meliſ referuntur. Cultri quibus vtebantur ad incidē-
dos vel diuidendos rōne congrua artus victimarū, vt oībus
ratione diſtinctis pars in altari conſumeretur, pars ſacerdo-
tibus,pars Leuitis.pars oſſerentib.daretur,illos ſignificant,q̄

† theſaurarij. diſcretionem habent, qui perfectè norunt di ſcernere de ſacrificio
† Seſbaſar ſalutari, quod eſt Chriſtus,quæ omnibus ſint
† vel polubra aurea. dicenda,quæ perfectioribus,quæ humanæ co
B gnitionis modum excedentia igni ſpiritusſancti tribuenda. Scyphi aurei qui maiori.ſapientiæ ſplendore rutilant. Argentei vero qui docendi venuſtate rutili quæ norunt planius exponunt. Quos
1.Cor.12 a. diſtinguens Apoſtolus ait: *Aliis per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ,aliis ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum*. Quod autem numerus vaſorum,& ſpecialiter ſingulorum, & in ſumma generaliter omnium memoratur,ſignificat: quia dominus ſummam electorum ſuorum non ſolum eorum qui in fidei munditia perſeuerant, ſed etiam eorum qui reſipiſcendo ad fidem redeunt, in libro æternæ memoriæ ſcriptam
C continet. in quorum figura aptè ſubditur.

Et annu-

a Perſarum per manum Mithridatis † filij Gabazar, & annu- 1
a ¶ Iudas confeſſio annumeratur.
b merauit ea † Saſſabaſar principi Iudę,& hic eſt numerus eo- 2
a ¶ Corda ſanctorum ſimplicia & lucida.
b ¶ Qui ſacrificium quod eſt Chriſtus diſcrete diuidere nouerunt, & intelligere.
rum: † phialę aureę triginta, phialæ argenteæ mille, cultri 3 4
¶ Qui ferueute charitate ſolent ſolatia de[illegible]iari.
vigintinouem: ſcyphi aurei triginta,ſcyphi argentei ſecun- 5
di quadringenti decem, vaſa alia mille. Omnia vaſa aurea 6
& argentea quinque millia quadringenta. Vniuerſa tulit
Saſſabaſar, cum his qui aſcendebant de tranſmigratione
Babylonis in Ieruſalem.

a *Et annumerauit ea Saſſabaſar principi Iudæ,& hic eſt nume.&c.* D
✠ Chr. Ideſt,Zorobabeli,ſecundum Hebræos, quo nomine eum Aſſyrij vocabant,qui interpretatur, gaudium in tribulatione & anguſtia. Per iſtum autem Zorobabelem dimiſſi ſunt omnes filij Iſrael.

Hoc fit, cum Chriſtus qui eſt hæres vniuerſorum quos ad ſalutem prędeſtinauit, de poteſtate ſathanæ eruit,& eccleſiæ ſacerdotibus reconciliandos per pœnitentiam offert.
Beda in E. E b *Et hic eſt*. Quia nouit dominus numerū electorum, nec perit aliqua de ouibus eius confitentibus nomini eius magno, & terribili. *Et hic eſt numerus*. Quia nullus de prædeſtinatis perire in perpetuum poteſt. Si quando enim in Babylonem, id eſt, confuſionē peccatorum adducuntur, diuina prouiſione per ſocietatem iuſtorum ad pacem eccleſiæ reducuntur. Vaſa autem quę exercitus Chaldęorum capta Ieruſalem frègiſſe, fractaq; in Babyloniam tranſtuliſſe perhibetur, illos exprimunt qui ita a diabolo capiuntur, vt priuſquam pœniteant, perennem rapiant ad pœnam.
F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Per ma.Mith.fi. *In Heb.habetur:* Per manum Mithridatis theſaurarij. *erat enim theſaurarius regis, vt dicit Ioſephus, & ibidem dicitur 2.Eſdræ 2.c.*
2 Et annun.ea. *ideſt,ſub certo numero & pondere tradidit.*
3 Saſſabaſar prin.Iud. *Dicunt Hebræi, quòd iſte fuit Daniel. Sed litera ſequens videtur contradicere, quia ſubdatur:* Vniuerſa tulit Saſſabaſar cum his,qui aſcendebant de tranſmigratione Babylonis in Ieruſalem. *Daniel autem non legitur rediſſe de Babylone in Ieruſalem, ſed magis dicitur ſepultus in Babylone: remanſit enim ibi ad conſolationem Iudæorum remanentium, quia fuit in magna poteſtate apud reges. vnde & tertio anno Cyri facta eſt ſibi decima viſio, vt habetur Dan.10. & anno primo Cyri data fuit licentia Iudæis redeundi, vt habetur ſuprà 1.cap. Et ideo aliter dicitur,quòd fuit Zorobabel. Vnde & infrà habetur,quòd fuit binominis. Qui tamen vult tenere dictum Hebræorum,poteſt dicere,quòd licet Daniel de Babylone non redierit in Ieruſalem, tamen de profectione redeuntium & de portatione vaſorum diſpoſuit,& ideo ſibi primo tradita fuerunt.*
4 Cultri vi. *Erant cultelli magni ad diuidendum hoſtias.*
5 Scyp.au.tr. *In Heb.habetur:* Bacini aurei. *In bacinis argenteis recipiebatur ſanguis hoſtiarum, ſed in bacinis aureis portabatur intra ſanctum ſanctorum in die expiationis.*
6 Omnia va.au. &c. *Numerus autem partium ſingularum ſimul iunctus non aſcendit tantum, quia illa quæ erant pretioſiora, fuerunt numerata per partes, in numero vero illo totali fuerunt incluſa multa alia quæ non erant tanti valeris.*

CAP. II.

a H*I ſunt &c.* Iudeæ ſci.non Babyloniæ. Ad hanc enim pertinebant etiam de captiuorum ſtirpe in Babylonia nati Toto enim animo Iudæā & Ieruſalem ſuſpirabant, quorum figuram gerit dux eorum Zorobabel, qui nomine ipſo ſe ortum in Babylone demonſtrat, ſed intentione & opere ciuem Ieruſalem. Altiori ſenſu filij eccleſię filij ſunt patrię cęleſtis, non ſolum qui eccleſię ſacramentis iam ſunt imbuti,ſed etiam qui foris, id eſt, inter impios aliquando aberrantes diuina electione ante ſecula præordinati ad uitam diuinę gratiæ miniſterijs ſunt conſecrandi.
✠ Comeſtor.Aſcenſuri in Ieruſalem uel in Iudęam, alios hortabantur, ſed paucos inuenerunt qui aſſentirent eis. Et propterea tam in exhortatione, quam in apparatu tres annos conſumpſerunt. Igitur in anno tertio Cyri regreſſi ſunt ſub Zorobabel duce,& Ieſu magno ſacerdote, adhortantibus eos Zacharia propheta,& Haggæo iuuene.
Beda vbi ſup. b *Et re.ſunt in Ie.*Cum enim liberati de poteſtate Sathanę,q̄ à fide errauerant cum eis,qui nuper fidem didicerunt,in Ieruſalem optatę pacis, & in Iudæam confeſſionis vel laudationis redierint, mox quiſque ciuitatem ſuā repetens ingreditur,ideſt,cuſtodiam & operationem virtutum, quam diuina dignatio, ſecundum menſuram fidei largitur, deuotus exequitur. Bene autē cum dixiſſet generaliter reuerſos in Iudæā & Ieruſalem, ſubiecit. *Vnuſquiſque in ci.ſuam.* quia ſic ſinguli in ſuis ciuitatibus commorabantur, vt generaliter omnes ad Iudam & Ieruſalem pertinerent. Deſignat ergo Ieruſalem vniuerſalem eccleſię ſtatum & ciuitates ad eam pertinentes ſingulas fidelium virtutes, in quibus ab incurſibus dęmonum muniuntur. Poſſunt etiam per ciuitates in quibus commorabantur qui de captiuitate in Ieruſalem & Iudęam venerant, diuerſæ per orbem eccleſiæ accipi:ex quibus vna catholica perficitur, in quibus quicunque conuerſantur ſinguli ſe filios catholicæ eccleſiæ quaſi ciues Ieruſalem profitentur. Vtebantur autem ante alios Zorobabel & Ieſu ducibus, quorum vnus de regia, alter de ſacerdotali proſapia erat, qui vnam veri

CAP. II.

a H I ſunt autem prouinciæ filij, qui aſcenderunt de 1
captiuitate quam tranſtulerat Nabuchodonoſor
b rex Babylonis in Babylonē, & reuerſi ſunt in Ie-

NICOLAVS DE LYRA, CAP. II.

Diuiſio. 1 H I ſunt autem pro. *Hic conſequenter numeratur turba reuocata,& primo ponitur eorum ſumma. ſecundo deſcribitur eorum ſubſtantia,ibi.* Equi eorum. *Circa primū primò ponitur numerus popularium,ſecundò ſacerdotum,ibi.* Sacerdotes. *tertiò proſelytorum ſiue incertorum,i bi,* Et hi qui aſcenderunt. *quartò colligitur numerus omnium,ibi,* Omnis multitudo. *Circa primum dicitur.* Hi ſunt autem prouincię filij. *id eſt Iudææ prouinciæ, cuius filii dicuntur Iudæi,licet fuiſſent inde in captiuitatem ducti.*

Vnuſ-

MORALITER.

1 *Hi ſunt autem prouincię ſi.*Myſticę vero prouincia iſta eſt militans eccleſia,eius autem filii ſunt credentes populi, qui per peccatum erant in captiuitatem deducti, ſed per Chriſti gratiam ſunt reuerſi.

Qui

A veri regis, & summi ſacerdotis perſonam gerebant. Ipſe Ieſus eſt per quem ad ſalutem venimus. vñ. *Ne ve. ad pat. me. ni. &c.* qui ſingulos electorum vel per ſeipſum occulta inſpiratione vel per prædicatores aperta eruditione de confuſione præſentis vitæ ad viſionẽ pacis & confeſſionem diuinæ laudis, quaſi ad Iudæã & Ieruſalẽ de Babylone colligit. Viſio autẽ pacis & cõfeſſio in præſenti ĩchoatur, & in futuro perficitur.

B a *Vnuſquiſque in ciuitatem.*
Bed. Ideo vigilanter ſcriptura diſtinxit de qua generatione captiuorum ſoluti in patriã redierint, vt ex eo admoneremur quanta certitudine ſummã electorũ ſuorũ in libro vitæ dominus cõſcribat & velut in albo cæli conſignet quot animas quiſque fideliũ vel verbo vel exemplo cõuerteret, pro quibus certa mercede remuneret.
b *Numerus &c.* Bed. Populum Iſrael tribũ Iuda & Beniamin dicit, & quicunque de alijs tribubus Aſſyriorum quondam C euaſerãt manus ſed cum his qui fuerant a Babylonijs captiuati.

a ruſalem & Iudæam, vnuſquiſque in ciuitatem ſuã, qui venerunt cum 1
zorobabel. Ieſua, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belſam, 2
b Meſphar, Beguai, Reheum, Baana. Numerus virorum populi Iſrael,
Filij Pharos, duo milia centũ ſeptuaginta duo Filij Sephatia trecen- 3
ti ſeptuaginta duo. Filij Arrea ſeptingenti ſeptuagintaquinque. Filij
Phabat moab filiorũ Ioſuæ Ioab duo milia octingenti duodecim. Filii
Aelam mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij zethua, nongenti
quadraginta quinque. Filij zachai, ſeptingenti ſexaginta Filij Bani ſex
centi quadraginta duo. Filij Bebai, ſexcenti viginti tres. Filij Azgad,
mille ducenti vigintiduo. Filij Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſex Filij
Beguai, duo milia quinquaginta ſex. Filij Adin, quadringenti quin-
quaginta quatuor. Filij Atẽr qui erant ex Ezechia, nonaginta octo. Fi
¶Vel Aſem.
lij Beſai, trecenti viginti tres. Filij Iora, centũ duodecim. Filij Haſum,
¶Alias nonaginta.
ducenti vigintitres. Filij Gebbar, nongentiquinque. Filii Bethlehem
¶Alias Nepte.
centum vigintitres. Viri Netupha, quinquagintaſex. Viri Anathoth,
centum viginti octo. Filij Azmaueth, quadraginta duo. Filii Caria-
thiarim, Cephira & Beroth, ſeptinginti quadraginta tres. Filij Rama,
& Gabaa, ſexcenti viginti vnus. Viri Machimas, cẽtum vigintiduo. Vi
ri Bethel & Hai, ducenti vigintitres. Filij Nebo, quinquagintaduo. Fi-
lij Megbis, centum quinquagintaſex. Filij Aelam alterius, mille du-
centi quinquaginta quatuor. Filij Harim, trecenti viginti. Filij Lodha
¶Alias ſexcenti.
did & Ono, ſeptingenti vigintiquinque. Filij Iericho, trecenti qua-
draginta quinque. Filij ſenaa, tria milia ſexcenti triginta. Sacerdotes 4
¶Alias Ida a.
Filij Iadaia in domo Ioſue, nongenti ſeptuagintatres. Filij Emmer,
mille quinquaginta duo. Filii Phelhur, mille ducenti quadraginta ſep-
tem. Filii Harim, mille decem & ſeptem. Leuitæ, Filii Ioſue & Ced- 5
¶Alias Odeina. ¶Alias tres.
miel filiorum Odouiæ, ſeptuagintaquatuor. Cantores, Filii Aſaph, 6
centum vigintiocto. Filii ianitorum, filii Sellum, filii Ater, filij Ter- 7
mon, filij Accub, filij Harita, filij ſobai, vniuerſi centũ trigintano-
¶Alias Siſai. ¶Alias Oſai.
c uem. Nathinæi, filij Sina, filij Haſupha, filii Tabbaoth, filii Ceros, filii 8
¶Alias Siaa.
Ceros, filii Siaa, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Ac-
¶Alias Agaba vel Abaga.
cub, filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan, filii Gaddel, filii Gaher,
¶Alias Rahaia. ¶Alias Aga.
filii Raaia, filii Raſin, filii Necoda, filii Gazam, filii Aza, filii Phaſea, fi-
lii Beſee, filii Aſena, filii Munim, filii Nephuſim, filii Bacbuc, filii Ha-
¶Alias Azur. ¶Vel O.
cupha, filii Harhur, filii Besluth, filii Mahida, filii Harſa, filii Bercos,
filii Siſara, filii Thema, filii Naſia, filii Hatipha, filii ſeruorum Salomo- 9
¶Alias Ph.
nis, filii Sotai, filii Sophereth, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii
Geddel, filii Saphatia, filii Hatil, filii Phocereth qui erant de Aſe-
d baim, filii Ami. Omnes Nathinæi, & filii ſeruorum Salomonis tre-

D ti. Deniq; notandũ, quia in ipſa ſerie catalogi, & magis vbi idem catalogus in ſecunda parte libri. 1. verbis Nehemiæ reperitur, quindecim fere ciuitatũ nomina inferuntur, quæ (niſi fallor) in Iuda tantum & Beniamin inueniũtur. vnde veriſimile eſt populũ Iſrael hoc loco de ipſis maxime tribubus vna cũ ſacerdotibus & Leuitis qui inter eos ſortem habuerant, debere intelligi.
c *Nathinæi, fi.* Ibidem. E Be. Nathinæi qui poſt ſacerdotes, Leuitas cantores, & ianitores in ordine deſcribuntur, ipſi tunc fuere qui nunc in eccleſia ſubdiaconi vocantur, obedientes officijs Leuitarum, & oblationes in templo ſuſcipientes, a populo.
d *Omnes na.* Ibidem. Bed. Hoc loco etiam ſecundum literã gratia Dei oſtenditur, qua etiã in veteri teſtamento Gentiles ad ſalutem recipiebantur, dum expoſito catalogo eorũ quos veraciter ad populum Dei pertinere cõſtabat, adiũcti ſunt, qui vtrum ex Iſrael F an

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vnuſ. in ci. *quia vnuſquiſq; naturaliter diligit locũ natiuitatis ſuę.*
2 Qui uene. cum Zo &c. *Nomina iſtorũ exprimuntur, quia fuerũt perſonæ notabiles & principale: alij autem comprehenduntur ſub nominibus patrum vel ciuitatum vnde fuerant. cum ſubditur.*
3 Filii Pharos duo mi. *Circa quod ſciendum, quod aliqua nomina hic exprimuntur, de quibus certum eſt qđ ſunt nomina ciuitatum ſicut dicitur infra, Filii Bethlehem, et filii Cariathiarim, et filii Ierico, et ſimilia, et aliqua de quib. certũ eſt quod ſunt nomina patrũ, vt cum dicitur infra Cantores filii Aſaph, et filii Sellũ et Nathinæi, et filii Sobai, et conſimilia, multa vero nomina, hic exprimuntur a quib. filii dicuntur, de quib. nominibus non habetur certitudo, vtrũ ſint nomina patrũ vel ciuitatũ, qa nec doctores Hebraici nec Latini hoc determinauerũt.* Sacer-
4 Sacerdotes *Hic conſequẽter ponitur numerus Leuitarum, et inchoatur a ſacerdotib. qui erant principales in tribu Leui, cũ dicitur.* Sacerdotes, filij Iadaia in domo Ioſue. *nomina ſunt patrum.*
5 Le. fi. *Iſti iuuabãt ſacerdotes eis miniſtrãdo in oblationib. ſacrificiorum.* 6 Cantores filij Aſaph. *Iſti cantabant diuinas laudes, quando offerebantur libamina ſacrificiorum.*
7 Filij iani. *qui cuſtodiebant portas atrii ſacerdotũ ad quatuor partes orbis.*
8 Nathinæi. *Iſti portabãt ligna et aquas ad locum diuini cultus.*
9 Fi. ſer. Sa. *Serui Salomonis dicũtur illi qui fuerunt deputati ad cuſtodia ædificiorum templi, et ad reparandum ea quæ eſſent reparãda, et iſti dicuntur filii eorum, quia deſcenderũt ab ipſis, licet per multas generationes.* Et

MORALITER

2 *Qui venerunt, &c.* per Zorobabel qui fuit dux redeuntiũ Iudæorũ, ſignificatur B. Petrus paſtor ouium, & apoſtolus Iudæorũ, ſicut dicitur Gal. 2. b. *Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum circumciſionis &c.* Et ideo ꝑ hic numeratos Iudæos ſignantur credentes de Iudæa ꝑ B. Petri prædicationem, de quib. dicitur Act. 2. b. *Stans autem Petrus cum vndecim eleuauit vocem ſuam & locutus eſt eis, Viri Iudæi, &c.* Sequitur infr. *Qui*

A an ex proſelytis eſſent, ignorabatur, eorũq; ſimul inter filios Iſrael numerus exponitur, & ſi.n.lõga ſeparatione patrum ſuorũ a templo vel populo Dei quomodo ad eum pertinerent indicare nequierant, qui tñ data generali licẽtia de captiuitate aſcenderant, vt ſocij recipiebantur, gaudebant etenim cæteri Iſraelitæ eos ob amorem communis fidei & religionis habere quaſi fratres & notos, & ſi in origine carnis minus cognoſcebant eos.

Allegorice. Allegorice autem inter pœnitentes qui liberati a captiuitate vitiorum ad ædificandam vel in ſe vel in alijs domum domini aſcendunt, ſunt nonnulli qui plurimis grauioribus peccatis aſtricti, B qui a Deo ab omni actu pietatis & caſtitatis videatur alienati, vt nihili prorſus bonitatis & religionis quam a doctoribus acceperant, in eis remanſiſſe videatur, nec poſſunt indicare vtrum ex Iſrael.i.ex ſancta eccleſia fuerint generati, quia tales peccãdo facti ſunt quaſi nũquam pertinuerint ad ſpiritũſanctum, pœnitendo tñ corriguntur & cõuertuntur, vt numerus eorũ inter veros Iſraelitas in quib. dolus nõ eſt, cõſcribatur in celis.

D. 1. g. a *Et de fi. ſacer.* Bed. Eadẽ cautela filij tranſmigrationis erga ſacerdotes agunt, qua erga populum. Curabãt.n. vt diſtincte pateſceret qui vere ad populum Iſrael vel ad genus ſa-

Idem. C cerdotale pertinerent, qui aut ſuſpecti, aut certa proſelytorum.i.aduenarum eſſent ſtirpe procreati. Sacerdotes ergo ſuſpectos ab altaris mouerunt officio, vſq; dum certius eorũ origo clareſceret, ſ. d. nihilominus in ſocietate tranſmigrantium vnanimi ſecum pace ſeruauerunt. D

a ¶ Hi erant autores templi qui reficiebant ſartatecta, ſi forte fuiſſent vexata, & reſtaurabãt de ſacra pecunia

centi nonagintaduo. Et hi qui aſcẽderũt de Thelmela, Thel. 1
harſa, Cherub, & Adõ, & Emer, & non potuerunt indicare

¶ vel de.

domum patrum ſuorum, & ſemen ſuum vtrum ex Iſrael eſ-
ſent, filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda, ſexcẽti quinquagin-
a taduo. Et de filijs ſacerdotum, filij Hobia filij Accos, filij
Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorẽ,
& vocatus eſt nomine eorum. Hi quęſierunt ſcripturam ge- †
nealogiæ ſuæ, & non inuenerunt, & eiecti ſunt de ſacerdo-
tio. Et dixit Atherſatha eis, vt non comederent de ſancto 2
ſanctorũ, donec ſurgeret ſacerdos † doctus atque perfectus. 3 4

a ¶ Multitudinis credentium erat cor vnum. &c.
¶ Quamuis tantus exercitus, tam diuerſi gradus, tam diuerſæ conditionis.

b Omnis multitudo quaſi vir vnus, quadraginta duo milia tre- 5
centi ſexaginta, exceptis ſeruis eorum & ancillis, qui erãt ſe- 6 7

¶ In populo. a ¶ Qui pſalmos dulci modulamine reſonabant quod Leuitæ in templo inter quotidiana ſacrificia faciebant, quod etiam plures de plebe ſuis in locis feciſſe credibile eſt.

c ptem milia trecenti triginta ſeptem. Et in ipſis cantores & 8
cantatrices ducenti. Equi eorum ſeptingenti trigintaſex 9

M. Myſtice autem quęrunt filij ſacerdotum de captiuitate Babylonica, aſcendentes ſcripturam genealogiæ ſuæ, nec inuenientes de ſacerdotio eijciuntur cum miniſtri altaris in tanta flagitia vel nefanda dogmata decidunt, vt & ſi pœnitendo ad ſalutem animæ redeãt, non tamen digni ſunt qui ad ſacrum gradum reſtituantur. Et ſi enim inter fideles vitam expectent æternam, non tamen ſcripturam gradus ſui, quem repetere nequeunt inter perfectos ſacerdotes inueniunt.

b *Omnis mul. & cætera* Bed. Hi eos ſignificant qui profectu emendatioris vitæ vitia ſuperare, & virtutum culmen aſcẽdere ſatagunt, nondum tamen ſibi ad prouidendam viam regularis vitę ſufficiunt, ſed eorum qui in Chriſto præceſſerunt induſtria coercentur & diriguntur.

B. F c *Et in ip.* Myſtice in templo vel populo Dei ſunt cantores, qui maiore animi dulcedine cæleſtia mandata cuſtodiunt, & au-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et hi qui aſcende. *Hic conſequenter ponitur numerus proſelytorum, et licet proſelyti proprie loquendo dicantur qui de Gentilitate cõuerſi ſunt ad Iudaiſmum, tñ hic large dicuntur proſelyti qui non potuerũt ſufficienter indicare certitudinem ſuæ genealogiæ, & ideo dubiũ erat de aliquib. eorum, vtrũ eſſent de filiis Iſrael a principio, vel non, non tamen fuerũt eiecti de populo Iſrael, quia fides nõ negabat ẽt Gentilib. volentib. conuerti, ſed de filijs ſacerdotũ illi qui non poterant inuenire certitudinem genealogiæ ſuæ, et quod eſſent de ſacerdotali genere, fuerunt eiecti de ſacerdotio, non tamen de communi ſtatu fidelium, vnde & in nouo teſtamento non omnis qui recipitur ad fidẽ recipiendus eſt ad ordinum promotionem. Ex hoc etiam loco habetur argumentum, qđ nullus permittẽdus eſt celebrare, niſi fidẽ faciat de ſua ordinatione.*

2 Et dixit Ather. *Iſte eſt Nehemias vt dicunt Heb. et hoc idem expreſſe habetur infra Nehemiæ 8. cap. & vocatus eſt Atherſatha, qui ſecundum proprietatẽ Hebraici ſermonis interpretatur relaxatus, quia per ſapientes Heb. fuit licitum bibere vinum Gentilium, eo quod erat pincerna regis Gentilis, vt habetur infra Neh. 1. quod tamen de communi curſu erat Iudæis illicitum, vt dicunt Hebræi, propter quod Daniel & ſocii eius noluerunt bibere de vino, vñ bibebat rex ne contaminarẽtur, vt habetur Dan. 1.*

3 Vt non co. de ſanct. *Ideſt, de cibis ſolis ſacerdotibus conceſſis, cuiuſmodi erant panes propoſitionis et hoſtiæ pro peccato et delicto, ſecũdum illud Oſeæ. 3. b.* Peccata populi mei comedent, &c.

4 Donec ſurgeret ſa. do. &c. *qui ſciret inuenire veritatẽ huius genealogiæ tunc ignotæ, prout dicitur communiter ab expoſitorib. noſtris In Heb. habetur,* Donec ſurgeret ſacerdos ad Vrim & Thumim *quod ſignificat, ad doctrinam & perfectionem ſeu veritatem, & idem Hebraicum ponitur Exod. 28.* Pones autem in rationali iudicij doctrinam & veritatem, *& ſicut dictum fuit ibidem iſta doctrina & veritas erat quidam fulgor procedens ex lapidibus rationalis, qui deſignabat Deum placatum, & ſic impleri in effectu quod ſacerdos petebat, vt dicit Ioſephus libro antiquitatum. Dicit etiã quod iſte fulgor ceſſauit per ducentos annos antequã ſcriberet librum illum, quẽ ſcripſit tempore Titi et Veſpaſiani, et ſecundum hoc communiter eſt dicendum, quod poſt reditum captiuitatis Babylonicæ ſurrexit ſacerdos doctus et perfectus modo prædicto, ſcilicet habens ſignũ placationis diuinæ, et ſignum acceptationis ſuæ petitionis in lapidibus rationalis, quia a conſummatione tẽpli ſecundi vſque ad deſtructionem eius per Titum & Veſpaſianum fluxerunt anni. cccccxx. ſecundũ Heb. et multo plures ſecundum Latinos. Quo autem tempore ſurrexit talis ſacerdos poſt reditum captiuitatis Babylonicæ, non habetur ex ſcriptura determinate. Rab. Sa. dicit, quod doctrina et veritas rationalis erat nomẽ dei tetragrammaton incluſum ſub lapidib. rationalis, virtute cuius manifeſtabatur veritas de interrogatis ipſi ſacerdoti quando conſulebat dominum. Dicit etiam, quod talis manifeſtatio nunquã fuit tempore ſecũdi templi, & ſic poſt reditũ captiuitatis Babylonicæ non ſurrexit ſacerdos doctus mõ prædicto. & ſecundum hoc cum dicitur,* Donec ſurge. ſacer. doctus atque perfectus. *ly* donec, *nõ importat tempus determinatum, ſed magis ſignat idẽ quod nunquam, ſicut dicitur, talis non pœnituit de peccatis ſuis, donec vixit, i. numquã, quia poſt mortem non potuit pœnitere. ſecundum vero expoſitionem* Ioſephi *prædictam, ly* donec, *importat tempus finitum poſt quod ſurrexit ſacerdos doctus, licet non ſit determinate ſcriptum.*

4 Omnis multitudo, &c. *Hic conſequenter colligitur totalis numerus multitudinis, cum dicitur:* Omnis multitudo quaſi vir vnus. *i. vnius propoſiti & voluntatis ad ædificationem templi.*

6 Quadraginta duo. *Conſiderandũ autẽ eſt hic, quod ſi coniungantur numeri partiales, ſupra habiti, non aſcendunt tantũ, ſed deficiunt decẽ millia & plus, & ideo non videtur verum quod hic concluditur. Ad quod reſpondet Ra. Sa. dicens: qđ illi qui numerati ſunt ſupra per partes, fuerũt de tribus tribubus tantum. ſcilicet, Iuda. Beniamin, & Leui, vt ſatis patet ex prædictis, ſed cũ eis redierũt aliqui de alijs tribubus vt dictũ eſt ſupra. 1. c. & illi coniuncti cum his, faciunt hunc numerum.*

7 Exce. ſer. co. & anc. *qui non numerantur in prædicta ſumma, quia ſerui & ancillæ non ſunt de numero ciuium.*

8 Et ĩ ip. can. *Redibant enim de captiuitate ad terram ſuã cum lætitia magna, & ideo ſtatuerunt aliquos cantores & cantatrices in via.*

9 Equi co. ſeptingen. ſex. *Hic conſequenter numeratur redeuntium ſubſtantia. Et patet litera vſque ibi.*

Cum

MORALITER.

† *ergo receperũt ſermones eius, baptizati ſunt, et appoſitæ ſunt in die illa animę circiter tria milia,* Et Act. 4. a. *Multi eorum qui audierant uerbum, ſ. Petri, crediderunt, & factus eſt numerus virorum quinque milia.* Inter numeratos aũt hic de Babylone redeũtes, aliqui dicuntur ſacerdotes, & aliqui Leuitę, & aliqui cantores, & aliqui Nathinęi, & aliqui populares, & per iſtos ſigñantur diuerſi ſtatus credẽtiũ in eccleſia ſub regimine Petri & aliorũ apoſtolorũ, & ſub regimine ſummi põtificis locũ B. Petri tenentis, & epiſcoporũ, qui ſunt ſucceſſores apoſtolorum ſecundum quod dicitur in decretis *di.* 21. in nouo teſtamen.

† *Hi quæſierunt ſcripturam genea. ſuæ, & c.* Per hec autem oſtẽditur,

A & auditorib.ſuis crebris exhortationib.cuſtodienda cōmittunt. Bñ aūt cantoribus cantatrices iungunt̄ pp ſexū.ſ. femineū,in quo plurimę reperiunt̄ pſonę, quę nō ſolū videndo, ſed etiam prædicando corda proximorum ad laudem ſui creatoris accendunt, & quaſi ſuauitate ſuæ vocis adiuuant ędificantes templum.

a *Muli eo.* Bed. Mulus ex aſino & equa gignitur, mula ex equo & aſina. Inter hoīes q̃ de capriuitate aſcēderāt ēt aīalia quib. adiuuabantur, deſcribuntur. Et eorum ſicut hominū numerus deſignatur, quia ſunt multi in eccleſia vel ſenſu tardiores, vel ēt carnales, qui tñ magiſtris ſpiritualibus deuotè obtēperant, & ad portāda onera fraternę neceſſitatis dorſum mentis inclinant, & cum cæteris electis de confuſione diabolicę captiuitatis erepti, ad ſupernę ciuitatis mœnia tendunt, quorū etiam numerus memoria Dei integer conſeruatur. vnde, *Imperfectum meum vi. ocu. tui.* Et alibi, *Hoīes & iu. ſal. domine.*

a Muli eorū ducēti quadragintaquinq; Cameli eorū quadringēti trigintaquinq; Aſini eorū, ſex millia ſeptingēti viginti.

a ¶Vita eminentioribus, b ¶Qui pro aliis ſolicīti ſunt. ¶Præcepta legis tranſcendentes.

1 b Et de principibus patrū cū īgrederent̄ tēplum dñi qđ eſt in Ieruſalē, ſpōte obtulerunt in domū Dei, ad extruēdā eā in loco ſuo.

a ¶Hæc eſt menſura humanæ perfectionis.

c d Scđm vires ſuas dederunt impenſas operis, auri ſolidos quadraginta millia, & mille, argēti mnas qnq; millia.

a ¶Claritatis ſapientiæ. b ¶Nitidi eloquii. Eloquia domini eloquia caſta.

a ¶Opera iuſtitiæ vulgi mores tranſcendentia, & ſacratis Deo cordibus digna. ¶Sacerdotes tui induantur iuſtitiam.

e & veſtes ſacerdotales cētum. Habitauerunt ergo ſacerdotes & Leuitæ de populo, & cantores, & ianitores, & nathinæi in f vrbibus ſuis, vniuerſuſque Iſrael in ciuitatibus ſuis.

D hoſtibus idololatrię ſeruientibus dilexerūt. Quos.n. libertas & copia in patria negligentes fecit cœleſtiū mādatorū, eos ſeruitus & inopia in peregrinatione ad obſequiū creatoris adduxit Humanū.n. corpus opibus & libertate ſoluit̄, ærumnis quoq; & paupertate ad ſemetipſum colligit̄. Qđ ergo i populo illo ſemel factū eſt, hoc in oībus pœnitentib. quotidie fieri ſolet, dū qui per negligentiā in laqueos diabol ceciderunt, p induſtriā pnīę diuinitus adiuti reſurgūt, & qui uirtutū operib. a diabolo nudati de eccleſiā receſſerūt, ad cōīone illius maiorib. uirtutibus exercitati redeunt. Quo.n. grauius ſe erraſſe meminerūt, eò ardentius bonis operibus inſiſtunt.

† drachmas

B b *Spon. obtulerunt & c.* Be. Magnæ deuotionis indiciū eſt, nō debitas tm̄ oblationes, i. lege præceptas, ſed ēt non ſecundū præceptum, ſed ſm̄ conſilium donaria ſponte dño offerre. Lege pceptum eſt, *Diliges dñm Deum tuū, & proximum tuū ſicut te ipſū, & c.* huiuſmodi. Voluntaria verò oblatio eſt. *Si vis perfectus eſſe, vade & vende oīa quæ habes, & da pauperibus.* Sicut apoſtolus de virginibus. *Præceptū dñi non habeo, conſiliū aūt do.* Rectè ergo principes patrum ad conſtruendā domū Dei ſponte offerunt, quia quo amplius quiſque etiā a licitis abſtinent, eo efficacius eccleſiam Dei ędificant, cum qui exempla perfectionis eorum agnoſcunt, tanto magis committere illicita formidant, quanto eos nec licitis vti conſiderant.

c *Sec. v.* Hec eſt.n. menſura perfectionis, pro poſſe ſuo quęque p domino laborare, & ſtatū eccleſię primo in ſe, deinde in proximis confirmare. Qui taliter conuerſantur, rectè principes patrū vocantur, qā in perfectione vitę & doctrinę illis qui in eccleſia per ſolicitudinis ſtudium patres vocātur, altius viuendo principantur.

d *Au. ſo.* Bed. Aurum & argentum & veſtes ſacerdotales, principes patrū ſecundum vires ſuas in impenſas operū templi offerunt. cum viri ſancti qcquid ſapientię, eloquentię, & actionis bonæ percipiunt, bene viuēdo in ędificationē fidelium conferunt. Certum eſt pōdus auri & argenti, certus numerus ſacerdotalium veſtium, vt ſciamus dominū cogitationes, & ſermones, & actus noſſe & digne remunerare.

Notādum vero, quantum populo Dei captiuitas profuit. Qui enim ſm̄ Ieremiam quatuor millia ſexcēti captiuati ſunt, inter hoſtes multiplicati quinquaginta fere millia viri in patriā redierunt, & q̃ pauperes & ſerui fuerant, auro, argēto, veſtibus, & ſeruis locupletati reuertuntur, & qui propter multitudinē falſorū Deorū patriā perdiderunt, nunc vnius veri Dei fide gaudentes repatriant, ipſum ēt fidem unanimi deuotione colentes, vt qui pro diuerſitate religionis, diuerſo nomine Iuda & Iſrael vocabantur, nunc vnitate pietatis antiquo vocabulo omnes Iſrael vocātur. Cultum nāque pietatis quę in terra sācta prophetis reclinantibus & exempla iuſtitię demonſtrantibus ſpreuerunt, nunc in terra aliena hoſtibus

e *Habita. cr. ſa. & c.* Leuita a Chaldęis captiuatus ciuitatem recipit, cum diaconus virtutē perfectionis quām a diabolo ſeductus perdiderat, domino donante reintegrat. In Babylone vero natus ciuitatē in Iudæam veniens ingreditur, cū regeneratus in Chriſto & bene inſtitutus in eccleſia acceptū ſemel diaconatū regulariter cuſtodit. Sicut.n. ille p Chriſti grām quaſi de Chaldæa ſeruitute liberatus eſt, ita hic per executionē bonorū, in quibus prædeceſſores eiuſdem gradus conuerſati ſunt, velut ad mœnia proprię virtutis vel ciuitatis aſcendunt. E

f *Vniuer. Iſ.a.* Be. Vniuerſū Iſrael, non decem tribus tantum dicit, quæ quondā vocabantur Iſrael ad diſtinctionē duarū quæ vocabant̄ Iuda, ſed oēs gñaliter redeuntes, ſiue de Iuda & Beniamin, ſiue de alijs tribubus. Nā decē tribubus in Aſſyrios tranſlatis, & Samaritis in terrā eorū ſubſtitutis, qcunque remāſerant reliquerūt, & fregerūt ſimulacra & integro corde dño ſeruire, & ī tēplo ſacrificare cęperūt, ſicut ſcriptū eſt in Paralip. His ergo q̃ reſidui cū tribu Iuda & Beniamin, q̃b. ſociati fuerāt, captiuati ſūt, ſimulq; reuerſi in pñam & in ciuitates ſuas, quas vacuas cū agris & villis repererūt. Nō.n. eas cū ipſi in Babylone ſeruirēt, ſicut nec duarū tribuū terras qſq̃ colonus intrarat. Celebrauit.n. terra ſabbatha ſua cū cūctis dieb. deſolationis. Maior aūt pars decē tribuū captiuata ab Aſſyrijs vltra mōtes Medorū nunq̃ redijt, nec ſi rediret, ciuitates ſuas īgredi poſſet, quas poſſedent Samaritę. de q̃b. ſibi pmittūt Iudæi, q̃ regnāte Chro ſuo cū cæteris ſuæ gētis hoībus ſint in Iudæam reuerſuri, & in toto orbe regnaturi.

Allegoricè. Sacerdotes, Leuitæ, cantores, ianitores, & nathinęi, oīſq; Iſrael in ciuitatib. ſuis habitāt, cum miniſtri altaris & doctores & plebs Chriana in ſuis gradib. Deo fideliter ſeruiunt, ſiue q̃ eodē gradu aliqñ vitijs ſordidato vel pdito, per pnīam correpti ſunt, ſiue qui nuper de regno diaboli ad eccleſiā venientes bonum ſibi gradum acquiſierunt. Suas enim ciuitates introierunt Leuitę vel filij Iſrael, non ſolum q̃ erāt captiuati amiſerant, ſed ēt qui de captiuis geniti ad ipſas ſe paterna ſucceſſione ptinere didicerant. Quicunq; verò ita captiuati ſunt, ut nunquā reuerſi alijs fundos ſuos poſſidendos reliquerunt, illos ſignificant, qui ſic peccando ab eccleſia diſcedunt, ut nunquam reſipiſcant, & alijs promiſſa ſibi pręmia relinquant. unde, *Memor eſto vnde excideris, & age pnīam, & prima opera fac, ſin aūt venio tibi, & monebo cādelabrum tuū, & c.* & alibi: *Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuā.*

Allegoricè.

F

Apoc. 3. b. Ibi. 3. c.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA. 1 Cum ingre. tem. do. *i. locum vbi fuerat templum Domini. Cætera patent in litera.*

MORALITER.

† ditur, q̃ nullus recipi debet ad miniſterium officij ſacerdotalis, niſi doceat de ſua ordinatione, aliter poſſet ex hoc magnum periculum euenire.

CAP. III.

a IAmq; ven. mē. ſep. Qui apud nos October præ cęteris legali obſeruatione ſolennis, in quo etiam celebrata eſt dedicatio

CAPVT III.

a 1 IAmque venerat mēſis ſeptimus, & erant filij Iſrael in ciuitatibus ſuis.

catio tēpli. Congruè ergo cum primo ciuitates ſuas intraſſent; et manſiones ſibi prouidiſſent, mox in Ieruſalē confluxerunt, et altare conſtruxerunt. et eo ✠ tem-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 IAmq; ve. *Hic cōſequenter deſcribitur tēpli reædificatio. cuius primo deſcribitur fundatio. Secundo operis intermiſſio, c. 3. Tertio eiuſdē reſumptio, ca. 5. Quarto conſummatio, c. 6. Circa primum primo altare ſub diuo erigitur. Secundo tēplum fundatur. ibi.* Porro aūt. *Tertio fundationis ſolēnitas celebratur, ibi.* Fundato igitur. *Circa pri-*

Diuiſio.

MORALITER.

1 *Iamque ve.* Per ſeptenariū numerum ſignificatur aduētus ſeptiformis ✠ gratia ſancti ſpiritus in apoſtolis, alijſq; diſcipulis, vt habetur Act. 2.

a Congregatus eſt ergo populus quaſi vir vnus in Ieruſalem, & ſurrexit 1
a ¶ Chriſtus ſcilicet rex noſter.
b Ioſue filius Ioſedec, & fratres eius ſacerdotes, & Zorobabel filius Sa- †
a ¶ Vt primi magiſtri.
c lathiel & fratres eius. Et ędificauerunt altare Dei Iſrael, vt offerrent in 2
a ¶ Quia ſine eo nõ placent. b ¶ Mundo omnino abrenuntiantes, & Chriſtum ſequentes.
¶ Per omnia viriliter & fortiter agentes.
eo holocauſtomata, ſicut ſcriptũ eſt ĩ lege Moyſi viri Dei. Collocaue
a ¶ Quia inceptas Deo deuotis, ſtatim obſiſtit contradictio nefandorum vel ſpirituum, vel ordinum.
d runt aũt altare Dei † ſuper baſes ſuas deterrẽtibus eos ꝑ circũitum po 3
a ¶ Non quorum conuerſatio in cœlis e.t. b ¶ Tamen præcepit inſiſtentes, 4
e f pulis terrarũ, & obtulerũt ſuꝑ illud holocauſtũ dño mane & veſpe. Fe 5

A tempore quo tẽplum cum altari & omnib. vaſis olim conſecratũ eſt, & quo ad diẽ ꝯſecratiõis annuatim venire ſolebãt.

Myſticè. Myſticè. Septimus menſis grãm ſpũſancti ſignat. In hoc menſe poſt captiuitatẽ de ciuitatib. noſtris in Ieruſalem cõuenimus, cũ ablatas ſordes vitiorũ poſt inchoationẽ bonorũ operum maiore eiuſdem ſpiritus gratia illuminamur, & in amore ſupernæ pacis, quę in vera vnitate eſt, accẽdimur. Ieruſalẽ enim viſio pacis dicitur.

a *Et ſur. Io.* De tribu ſacerdotali, quæ ſignificat Chriſtũ verum ſacerdotem, qui in ſanguine ſuo nos a peccatis lauit, & Matt. 28.c. aſſiſtit nunc vultui Dei pro nobis.

b *Et fra. eius ſa.* De quibus dr̃, *Ite, nuntiate fratribus meis.* Hi ſũt 1 Pet. 2.b in eccleſia altiores, & Chriſto familiarius inhærentes, eccle- Vbi ſup. ſiam ædificant. Toti etiam dicitur eccleſiæ: *Vos autem genus* B *electum, re. ſa.* Sunt enim electi membra ſummi ſacerdotis, corpora ſua offerentes hoſtiam viuam.

c *Et ædi.* Bed. Magna ꝓuiſione primo altare ædificauerunt, vt quia templũ nondum erat fundatũ, haberent tñ vbi ſacrificantes deuotionẽ ſuæ mentis oſtenderẽt. Quod & nos hodie ſpiritualiter facimus, cum añ omnia in corde nr̃o fidem dñicæ incarnationis & paſſionis collocamus, & auditoribus 1. Cor. 2. a. tradimus. vnde: *Non iudicaui me ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum.* In hoc altari holocauſta noſtra .i. cogitationes & opera perfecta offerimus. Ita .n. vota actionũ noſtrarum Deo pr̃i placent, ſi ſacris Chriſti participamus, ſi vir Holocauſtum tute ſpiritusſancti quaſi igne altaris incendimur. Holocauſtum nanq; totum incenſum dr̃, quo nomine ſacrificia vocabantur, quorũ nihil cedebat in humanos vſus, ſed totũ Deo dabatur, ſummo igne conſummebatur. Quibus vita fideliũ exprimitur, ꝗ nihil propriũ quęrunt, ſed omne quo viuunt in famulatũ Dei expẽdunt. Non ſolũ voluntatem corporis Matt. 19.d. & animæ pro domino calcare: ſed ipſam animam pro ipſo Ibidem. ponere gaudent, cũ apoſtolis dicentes, *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, &c.* Quibus reſpõdetur, *Oẽs qui reliquerint domum, aut fratrem, aut ſororem, &c.* Holocauſtũ in altari Dei offerendũ eſt, qa niſi in fide Chriſti acceptũ eſſe non põt. Multi .n. philoſophi propria reliquerunt, & mundam ac pauperẽ vitam agentes, holocauſtũ facere uidebantur, ſed hoc 1. Ioh. 1. a. in altari Dei non fecerunt, quia uoluptates reliquerunt, ſed Vbi ſup. Chriſtum apud patrem aduocatum non habuerunt.

d *Baſes ſu.* Be. Corda .ſ. electorum ad ſuſcipiẽda fidei ſacra præceptis magiſtrorũ quaſi ferramentis fabrorum ꝑparata. Ephe. 4. a. Bene autẽ vnum altare, ſed plures ſunt baſes quæ hoc portant, quia vnus Deus, vna fides, ſed multa fideliũ corda, vna veritatis regula inſtituta quaſi in æqualẽ ſinum collecta cõi deuotione cœleſtium ſacramentorũ onus portant. Qui autẽ minus inſtructis, nec vitia deferentibus fidei ſacramẽta cõmittit, quaſi altare dñi in terra ſine baſibus ponit, quia ter- Matth. 5.b. C renis adhuc mentibus quæ ſunt celeſtia tradit. vnde, *Neq; accendunt lucernã, & ponunt eã ſub modio, ſed ſuper can. &c.* Sicut enim Chriſtus altare vocatur, quia ab iniquitatibus emendat, & D vota orõnum pr̃i cõmmendat. ſic & lucerna, qa in teſta humanitatis lumẽ poſuit diuinitatis. Supponunt aũt baſes altari, & lucernę cãdelabrũ, cũ fideles corda & corpora ad exercẽdũ opãdo qđ credũt, humili intẽtione ſubmittũt.

e *Et obtule.* Be. Mane & veſpere offerimus holocauſtũ domino ſuper altare eius, cum ſtabilita in corde noſtro fide ipſius integra deuotione bonis actibus operam damus, & hoc mane & veſpere, cum ſcilicet meminim⁹ initia ſalutifera intentionis ab illo accepiſſe, & non niſi per auxilium gr̃æ eius inchoata perficere. Et ideo illi vota gr̃arum in omnibus ardenti deſiderio piæ cõuerſationis offerimus. Item mane holocauſtum facimus, cum pro accepto lumine ſpiritualis ſcientiæ Deo vicem bene viuendi impendimus. Veſpere vero, cum pro requie ſempiterna quam in illo poſt opera bona ſperamus, inceſſabili ſtudio flagramus. Põt etiã ad literam rectè accipi, nos mane & veſpere offerre holocau- E ſtum, cum ita Deo placere omni tempore curamus, vt diluculo ſurgentes non prius ad agenda humanæ fragilitatis neceſſaria procedamus, quàm igne diuinæ charitatis inflãmati deuotis nos orationibus domino commendemus. Vnde, *Mane oratio mea præueniet te.* Similiter completis diei operib. non ante demus ſomnum oculis noſtris, quam locum domino in nobis orationum inſtantia conſecremus. Iuxta illud, *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, eleuatio manuum tuarum ſacrificium veſpertinum.*

f *Feceruntq;.* Be. Qui de Babylone in Ieruſalẽ aſcẽderunt, ardentes implere omnia mandata domini hanc ſolennitatem celebrare cupiebãt ſingulis diebus ſeptimanæ quę lex ꝑcepe rit, implẽtes quę nos ſpũaliter implere ꝯuenit. Egreſſi enim ſumus de Aegypto ꝑ ſanguinẽ agni, vt veniamus ad terrã ꝓmiſſionis cũ ſacro dominicę paſſionis baptizati, graue iugũ prębaricationis abiecimus, vt in libertatẽ glorię filiorum Dei adoptati regni cæleſtis hęredes ſimus. Manebamus aũt in tabernaculis ꝑ deſertũ longo tẽpore euntes, donec veniremus ad patriã, cũ in baptiſmo renũtiantes Sathanæ, quaſi regi Aegypti .i. tenebrarũ, & oibus põpis atq; operibus ſeculi, velut peregrinos viatores in mundo alterius vitæ, quam à dño ſperamus, ciues nos eſſe ꝓmittimus. In memoria huius ſpei ꝓmiſſionis ſeptimo mẽſe debemus in tabernaculis manere, & illuſtrante nos ſeptiformi gr̃a ſpiritusſancti tota die mundũ velut arẽtẽ & extraneũ deſerere, & fixa intẽtione ad immarceſſibilia paradiſi gaudia ꝓperare, & hoc ſeptẽ dieb. i toto pñtis vitę tp̃e. quę tot dieb. uoluitur. Singulis quoque dieb. huius hebdomadis holocauſtum facere dẽmus, & opus diei in die ſuo, oblationẽ .ſ. totã incenſam, in his quę ꝓpriè ad diuinum ſeruitiũ pertinent, vt orõnes, & ieiunia, opus uerò diei in die ſuo ĩ illis quę ad fraternę dilectionis obſequiũ attinent, ut eſurienti panem, ſitienti potum, & huiuſmodi miniſtrare. hęc nobis ſolennia tabernaculorum myſticè ce- F lebranda Paulus inſinuabat, cum inter prędicandum ſcenofactoriæ arti uacabat. faciebat enim ſcenomata, ut peregrinum

NICOLAVS DE LYRA.

✠ *ca primum dicitur.:* Iamq; venerat menſis ſepti. *Qui apud Hebræos vocatur Tiſri, & partim correſpondet Septembri noſtro, & partim Octobri, ſicut dictum fuit plenius Gen. 7. & Exod. 12.*

1 Congreg. eſt, &c. vir vnus: *ideſt, vnius voluntatis & propoſiti ad erectionem altaris & fundationis templi. Ideo ſubditur:*

2 Et æd. al. &c. *ſ. holocauſtorũ quod erat ſub diuo, vt patet ex præcedentibus. Exo. 27. & 3. Reg. 8. & 2. Paralipom. 4.*

3 Deter. &c. *i. Gentilibus quos rex Aſſyriorum Sennacherib miſerat ad habitandum Samariam et ciuitates per circũitum, quia timebãt ne filij Iſrael ad proſperitatem venientes, eos eijcerent de terra.*

4 Et ob. ſu. il. do. ma. &c. *Ideſt, iuge ſacrificium, in quo offerebatur vnus agnus immediate poſt ortum ſolis, & alius ante occaſum.*

2 Fe. &c. *Quę incipiebat. 15. die mẽſis ſeptimi, et durabat per 7. dies.* Fc

MORALITER.

1. *Congre. eſt er. po. &c.* Per quod ſignificatur quòd maxima & perfectiſſima congregatio & vnio per ſpiritumſanctum efficitur, qui nexus amborum .ſ. patris & filij nominatur.

† *Et ſur. Io. fili. Ioſ. & c.* Per quos ſignificantur apoſtoli, & alij primi credentes in Chriſto.

2 *Et ædificauerunt alt. do.* Quia poſt dationem ſpiritus ſancti, apoſtolis in ſigno viſibili cœpit euchariſtia offerri, & credentibus miniſtrari.

3 *Deterrentibus eos & c.* quia principes Iudæorum in Ieruſalẽ & Iudæa multas moleſtias apoſtolis alijſq; credentibus intulerunt, & poſtea per orbem principes Romanorum, conantes deſtruere Chriſti nomen, & credentes in ipſum.

4 *Et ob. ſu. & c.* Nam in fide Chriſti in euchariſtia contenti cęperũt orare mane & veſpere. Vnde ibidem dicitur, quòd Petrus & Ioannes aſcenderunt in templum ad horam orationis nonam, a qua incipit veſpera. nam agnus paſchalis qui Exo. 12. immolari præcipitur, ad veſperam ab hora nona & deinceps poterat immolari,

5 *Fece. ſo. ia.* Quæ celebrat̃ in memoriã peregrinationis filiorũ Iſrael per deſertũ, qui tunc in tabernaculis habitabant, & hanc ſolennitatẽ ſpiritualiter celebrant, qui morib. & vita ſe peregrinos eſſe profitentur in hoc mundo, vbi nõ eſt, niſi quidam tranſitus ad terram viuentium fidelib. promiſſam.

† *Dedo-*

grinũ ſe eſſe doceret, & eos quos erudiebat, peregrinari in hac vita, in futuro autem patriam ſperare, vnde. *Dum ſumus in corpore peregrinamur a domino.* Et alibi. *Non habemus hic manentem ciuitatem, ſed fut. inqui.*

a *Solennitatem tabernaculorum.* Quę Græce ſcenophegia .i. fixio tabernaculorum dicitur, quę incipit .15. die mẽſis ſeptimi, & durat ſeptem diebus, in quibus præcepit dñs populum in tabernaculis habitare, & quotidie legẽ ſcrutãtes holocauſta dño offerre, quia quõdã in tabernaculis .ſ. morabãtur in ſolitudine p̃dicãte legẽ Moſi, & crebro ſibi Deo apparẽte diu expectãtes promiſſam requiẽ, ne vnquã .ſ. tanti beneficij gratia in obliuionẽ veniret.

holocauſtis, quib. eum quem populum numerãdo offenderat placaret, vbi Abrahã perhibetur filium obtuliſſe, & poſt ædificato a Salomone tẽplo altare holocauſtorum conſtat eſſe locatũ. Quintæ nũc ætatis exordium Ioſue & Zorobabel ædificato ibidem altari, & oblatis Deo holocauſtis, mox excuſſo captiuitatis iugo obtulerũt, & poſtea iugi holocauſto dñm ſibi placauerũt. Hæc oĩa in figura p̃ceſſerunt eius, qui in ſexta ætate hoſtia ſuæ carnis totum mũdum redemit. D

a cerũtque ſolennitatem tabernaculorum ſicut ſcriptum eſt, & 1
b holocauſtum diebus ſingulis † per ordinem ſecundum præcep- 2
tum, opus Dei in die ſuo, & poſt hæc holocauſtum iuge, tam 3
c in calendis, quam in vniuerſis ſolennitatibus domini; quæ erant 4 5

a ¶ Q exceptis generalibus mandatis ſponte Deo offerimus, de quibus non præcipiendo, ſed conſulendo dicitur. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, &c. Et alibi ſuadendo. Qui poteſt capere capiat, &c.

cõſecratæ, & in omnibus in quibus vltro offerebatur munus domi-

a ¶ Spiritualis, ſcilicet, illuſtrationis.

d no. A primo die menſis ſeptimi cęperũt offerre holocauſtum domino. 6

a ¶ Principes patrum. ¶ Vt promptius operarentur.
b Virtutum .ſ. exempla, vel ſcripturas, quibus non confortati laceſcant. c ¶ Prædicatoribus lapidum cæſoribus.

e Porro templũ Dei necdũ fundatũ erat. Dederũt autẽ pecunias latomis, 7
f 8

a ¶ Qui cæmenta faciant ad conglutinandos lapides. ¶ Notanda pia populi ſolertia, de neceſſarijs ſuis vel materias emunt, vel operarios conducunt.
b ¶ Tyrus & Sydon nobiliſſimæ Phœnicis vrbes, Libano monti vicinæ.

g h & cæmentarijs, cibũ quoque & potum, & oleum Sidonijs Tyrijſque, 9
10

e *Dederũt.* Be. Qui de captiuitate liberati Ieroſolymã venerãt, facere templũ diſpoſuerũt & poſtea fecerũt: ſed prius poſito altari quotidianis holocauſtis dño ſe cõmendauerũt, vt digne ipsũ tẽplũ ędificare mererent. Qui ergo alios vult docere, pri⁹ ſeipsũ doceat, ne ab Apoſtolo audiat: *Qui ergo aliũ doces, teipſum nõ doces.* vnde: *Caſtigo corpus meũ, & in ſeruitutẽ redigo, ne forte, &c.* Recte ergo trãſmigrationis filij non alia ſacrificia q̃ holocauſta. i. totas incẽſas oblationes Deo obtuliſſe referunt, quia neceſſe eſt, vt totũ ſe bñ viuẽdo, & a licitis ẽt cõtinẽdo creatori mancipet, q male viuentes cupit ab illicitis docendo conpeſcere. Ibidem. Roma. 1. c. 1. Cor. 9. d.

Põt ẽt dici, q ædificato altari holocauſta offerãt Deo, ſed nõdũ tẽplũ ędificãt, q nuper cõuerſi mox in diligẽdo Deũ toto corde ardeſcũt, vt iã inter p̃fectos numerari queãt, etſi nõdũ bona cupiũt, operãdi vel p̃ficiendi tẽpus, vel facultatẽ accipiũt, vt Abrahã iã fide perfectus erat, cum nondũ perfeciſſet opera. Vñ. *Credidit Abrahã Deo, et reputatũ eſt ei ad iuſtitiã.* Cum vero filiũ ſuper altare obtulit, quaſi tẽplo cõſtructo p̃fectiora Deo holocauſta reddidit. Singuli .n. actus vel greſſus piæ deuotionis ordines ſunt lapidum politorum, quibus in corde noſtro dilectam Deo habitationem conſtruamus. E Geneſ. 15. b.

Fundatio tẽpli illos ſignificat, qui nuper cõuerſi locũ præparãt dño in ſe, vnde. *Mẽbra veſtra tẽplũ ſunt ſpiritusſancti, &c.* 1. Cor. 6. d.

f *Latomis.* Myſtice. Be. Latomi ſunt in cõſtructione dom⁹ Dei, q corda proximorũ docendo vel increpando inſtruũt, quos dũ firmiter inter alios cõſiſtere docẽt, quaſi quãdrãdo aptant. Quocunq; .n. verteris quadratũ, ſtabit, & electorum mẽs dum inter aduerſa vel proſpera manet immota, quadratã ſibi ineſſe virtutis figuram monſtrat, vñ arca Noe de lignis quadratis facta deſcribitur. Nã eandem eccleſiã (quam templum de lapide factum, & arca de lignis compacta) figurat, & tabernaculũ de cortinis & tabulis compoſitum. Myſtice. Gen. 6. c.

g *Cæmẽtariis.* Cæmẽtarij ſunt p̃dicatores, qui dũ eos quos bonis operib. inſtituũt, copula charitatis adinuicẽ nectunt, quaſi quadratos politoſq; lapides, ne ordinẽ cõpoſitionis referãt cęmẽti in fuſione cõiũgũt, dicẽtes. *Ante oĩa autẽ mutuã in nobis & continuam charitatem habentes, &c.* Inde Paulus. *Super omnia autem, habete charitatem, quod eſt vinculum perfectionis.* 1. Petr. 4. a. Col. 3. d.

h *Sidoniis Ty.* Sidonij quoq; & Tyrij p̃dicatores repræſentãt qui hoĩes in gloria quõdã ſeculi ſublimes & cãdidos ſecuri ſermonis Dei, de ſtatu primæ cõuerſationis deiiciũt, vt ſalubriter proſtratos, & quaſi ab humore corruptiuo ingeniti ſenſus excoctos, ab oĩ vitiorũ fortitudine corrigant, & in ornatũ vel in munimẽtũ eccleſię exigũt. Vñ in Pſ. qui inſcribitur ĩ cõſummatione tabernaculi. *Vox domini cõfringẽtis cedros. Sidoniis Tyriiſq;* Dãt principes patrũ, Ioſue .ſ. & Zorobabel & frẽs Sidonijs & Tyrijs cibũ, potũ, & oleũ, vt deferãt ligna cedrina de Libano ad mare Ioppẽ, cũ doctorib. vt p̃dicare valeãt ſpiritualia chariſmata, q̃ in Chro p̃ceſſerunt, ęmulanda Pſal. 28. b. F

b *Per or.* Quia quicquid inordinate geritur, meritum perfectionis amittit, quia honor regis iudicium diligit. Quæ .n. in honorẽ ſummi regis agimus certi, neceſſe eſt diſcretione iudicij, quando vel quantum ſint agenda, diſtinguamus.

c *In calendis, quam in vniuer. &c.* ſ. initijs menſium in ortu lunæ, a quo ſemper Hebræi menſes incipiebant, nullos mẽſes exceptis lunarib. habentes, vnde pro calendis Græci melius neomenias .i. nouilunia vocãt. Si autem menſes pp dies 30. quib. implẽtur, ſignificãt plenitudinem operum lucis, qñ in fide ſanctę trinitatis decalogi p̃cepta perficimus, quid exordia menſiũ, in quib. luna, vt denuo luceat, nuper a ſole dicit accẽdi? niſi initia deſignãt bonę operationis, quę donãte cõditoris gratia, quaſi ſolis iuſtitiæ p̃ſentia p̃cipimus. Ob cuius ſignificantiã diuinę illuſtrationis ſine qua nihil boni inchoare vel p̃ficere valeamus, Deus oẽs calẽdas .i. exordia menſiũ celebrari præcepit, vñ. *Canite initio menſis tuba in inſigni die ſolẽnitatis veſtræ.* Bñ autẽ dicitur, quia peracta feſtiuitate tabernaculorũ filij trãſmigrationis faciebãt holocauſtum iuge, &c. Quia poſtq̃ animus ſemel huic mũdo p̃fecte abrenũtiauerit oportet vt totum ſe impendat obſequio diuinæ voluntatis.

d *Apri. di.* Ab exordio diuinæ .ſ. inſpirationis, qua humana cõſciẽtia immutat, & voluptatib. neglectis, ĩ ea ſola quę dñi ſunt, inardeſcit, ſicut apoſtoli q ſpiritu sãcto inflãmati, quaſi holocauſtũ facti, oĩbus linguis p̃dicabãt magnalia Dei. Hinc apud Hebræos ſeptimus mẽſis nouus annus vocatur, quia per ſpiritũ ſanctũ fidelib. datur, vt nouũ charitatis impleant mãdatũ, & cãticũ nouũ in ædificatione domus Dei reddãt.

Notãdũ aũt, q menſe ſeptimo congregatus eſt populus in Ieruſalẽ, & cõgregatis omnib. Ioſue & Zorobabel cũ fratribus ſuis altare ędificaſſe, & a primo die ſeptimi mẽſis holocauſtũ obtuliſſe referunt, vñ colligit hoc altare ex lapidib. impolitis citiſſime cõpoſitũ, nõ ſicut olim de ligno fabrefactũ, & ęreis laminis coopertũ. Nõ .n. aliter ẽt plurima fabricãtiũ turba inſtãte potuit vna die incipi & p̃fici, & ad offerendum holocauſtum præparari. In libro .n. Machabæorum de lapidibus factum dicitur. *Et acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauerunt altare nouum ſecundum illud quod prius fuit.*

Notandũ q initiũ quintæ ætatis ſicut quatuor p̃cedentiũ oblatis dño holocauſtis cõſecratur. In prima .n. protomartyr Abel primus oĩum electorũ de primogenitis ouiũ Deo holocauſtũ obtulit, & ingreſsũ naſcẽtis ſeculi primo hoſtijs pecorũ, tãdẽ proprio cruore dedicauit. Secũdæ ætatis ortũ Noe oblatis Deo holocauſtis de his q̃ fuerãt in arca, cõſecrauit. Tertiã ætatẽ Melchiſedech & Abrahã, hic ĩ pane & vino, ille p̃prio filio oblato ſacrarũt. Quartã ętatẽ Dauid dño cõſecrauit, ędificato altari in area Hornã Iebuſæi, & oblatis Deo

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et hõlo. die. ſin. *ſecundum quod præcipitur Nu. 29.*
2 Et poſt hæc holo. iuge. *Qđ nunquam intermittebatur pro alijs ſacrificijs.* 3 Tam in calen. *i. neomeniis, quæ celebrantur in principiis menſium.* 4 Quam in vni. ſolen. *ſ. paſchæ pẽtecoſtes, tubarũ, expiationis, & tabernaculorũ.* 5 A primo die men. &c. *Quia tunc primo fuit erectũ altare holocauſtorũ, añ cuius erectionẽ non poterant talia offerre.* 6 Porro templum. *Hic cõſequeter agitur de tẽpli fundatione. Et primo quãtum ad materiæ præparationem, cum dicitur.* 7 Dederunt au. pecun. latomis. *Qui dolabãt lapides* 8 Et cęment. *Qui componebant lapides in muro cum cæmento.*
9 Cibum quoque & potum & ol. *Sicut fecerat Salomõ Hirã regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ędificationem prioris templi, vt habetur 3. Reg. 5.*

MORALITER.

† *Dederunt au. pecu. lato. cibum quoq; &c.* Iſti vero qui fecerũt hoc, fuerũt Zorobabel & alij principes patrum, per quos ſignificati fuerunt apoſtoli, vt dictũ eſt ſup. c. 1. Per hoc igitur quod q dederũt pecunias, cibũ, potum, & oleum pro templi ædificatione, ſignificatũ fuit q apoſtoli quicquid hẽbant & hẽre poterãt, expoſituri erãt pro ſpirituali ędificio eccleſię ſicut ſcribit Mat. 19. d. *Ecce nos reliquimus omnia, et ſecuti ſumus te, etc*

comendant.Vel cũ Chriſtus q̃ in Ioſue & Zorobabel ſignatur,verbi ſui dona ſpiritualia partitur, quib. intus illuſtrati fortiores efficiantur ad debellandum ſupernorũ iactantiam & ſtultam ſapientiam,vñ. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos q tribulãt me. Impinguaſti in oleo caput meũ, & calix meus inebrians,&c.* Dantur ergo pecuniæ latomis, cæmentarijs,& lignorum cæſoribus cibus, potus,& oleum vt ad ædificãdũ domũ Dei materiã præparent cum prędicatorib. diuinæ gratia virtutũ copia cõfertur, quib. adiuti ad corrigenda prauorũ corda,& perceptioni bonorũ aptãda ſufficiũt. Sydonijs venatorib. qui vagos ſenſus retib. fidei Chriſto capiũt, vñ. *Faciam vos fieri piſ.ho.* Idem ſunt anguſtiati, quia preſſuram in mũdo hñt,quamuis confidentes, quia dominus vicit mundum.

bant,tñ Ieruſalem videre cupiebãt decorem, quãtum phana abominabãtur, tñ templum Dei reſtaurari conabantur. Sic nõ ſolum epiſcopi & presbyteri plebẽ fideliũm.i.Dei domũ debent ædificare,ſed ẽt populus de captiuitate vitiorum ad viſionẽ veræ pacis vocatus,miniſteriũ verbi abhis q̃ docere nouerunt, dẽt eligere,q.ſ.miniſtri verbi.i. Leuitæ a viginti annis & ſupra conſtituũtur,quia tales ſunt ad prædicandum cõſtituti & præferendi, qui decalogum non ſolum faciendo auditorib. oſtendant,ſed etiã puritatem & integritatem cordis in conſpectu Dei intemeratam cuſtodiant.

a ¶ Hæc eſt ciuitas maritima.60.fere milibus a Ieruſalem remota.

a vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppen, iuxta quod pꝫ- 1
b ceperat rex Cyrus rex Perſarum eis. Anno aũt ſecundo aduentus eorũ 2
c ad tẽplum Dei in Ieruſalem menſe ſecundo, cęperunt zorobabel fi-
lius Salathiel,& Ioſue filius Ioſedec, & reliqui de fratribus eorum ſa-
d cerdotes,& Leuitæ,& omnes qui venerant de captiuitate in Ieruſalẽ,
e & cõſtituerunt Leuitas a viginti annis & ſupra, vt vrgerent opus dñi. 3
f Stetitq; Ioſue & filij eius,& frẽs eius, Cedmihel & filij eius, & filij Iu- 4
g da,quaſi vir vnus, vt inſtarent ſup eos qui faciebãt opus in tẽplo Dei,
h filij Henadad,& filij eorum & frẽs eorũ Leuitæ. Fundato igitꝰ a cæmen 5
i tarijs tẽplo dñi, ſteterũt ſacerdotes ĩ ornatu ſuo cũ tubis,& Leuitæ filij 6

a *Vt de.li.* Deferũt ligna exciſa in mare, non mergenda, ſed ꝑ illud Ioppen quę interpretatur pulchritudo, perferẽda,cũ doctores auditorib.ad fidem vocatis tẽtationes occurſuras, ſed fide ſuperãdas prænuntiãt, vt prius vitiorũ vel prauorũ hoĩum feri fructus tollantur,& ſic ad pulchra uirtutum mœnia portumq; pueniatur, velut prius diabolo draconi.ſ.regi omniũ quæ ſunt in aquis.i.impiorum, qui in mari.i.ſeculi ꝑturbationib.conuerſantur renũtiemus, poſt ad pulchritudinẽ fidei veniamus,qua ſanctã trinitatem & vnam deitatem, qua diſpẽſationem incarnationis Chriſti,eccleſiæ vnitatem, peccatorũ remiſſionem, & carnis reſurrectionem confiteamur, vñ Petrus in hac ciuitate Thabitam ſuſcitauit, quia in huius perfectione fidei & generalis eccleſiæ per baptiſma a morte peccatorũ ſuſcitamur,& cum poſt baptiſma mortem peccati incurrimus,per eandem pęnitẽdo reuiuiſcimus,& ꝑ reconciliationem ſacerdotum eccleſiæ aggregamur.

b *Ioppen.* vñ.ſ.per terram ad opus templi deferrẽtur,ſicut in prima templi ſtructura factum eſt,ſed Salomõ regali potentia a rege Hiram quæ voluit, facile obtinuit.hi, autẽ de captiuitate redeũtes & regni potentiã non hñtes cũcta emebãt.

c *Anno au.* Be. Cũ ſupra dicatur,quod ſeptimo menſe venerunt in Ieruſalẽ, hic vero q̃ anno ſecundo aduentus eorum menſe ſecundo opus tẽpli inchoauerũt,patet,quia ſeptẽ mẽſib.lapides,cæmentũ,ligna, & cætera neceſſaria parauerunt, octauo autem incipiente menſe operari cęperunt.Sex enim erant menſes anni primi,& ſeptimus ſequentis.

Myſtice autem ſeptimus ad ſabbatum pertinet,in quo dñs cõditor mũdi ab operibus ſuis, vel Chriſtus poſt paſſionem in ſepulchro requieuit. Octo ad primã ſabbathi, in quo reſurrexit. Septẽ ad ſpẽ noſtri ſabbathi poſt mortẽ. Octo reſpiciũt ad gaudiũ noſtræ perpetuæ beatitudinis. Quia ergo omnis electorũ operatio, qui ſunt domus Dei per gratiam ſpiritus incipit,& ꝑficitur, omnis reſpectu & intentione futurę quietis & immortalitatis peragitur, recte ſtructores templi a ſeptimo mẽſe oblatis Deo holocauſtis ſumptus ædificationi parari ĩcipiũt, quib. ſeptem mẽſib.peractis,octauo aggrediũtur opus,nec alius in præparatione tanti operis ponitur numerus,quã ille qui ſeptiformẽ gratiam ſpiritus qua operantes adiuuamur,vel quietẽ animarũ, aut reſurrectionẽ corporum,quam bene operantes ſperamus,denuntiat.

d *In Ier.* Locũ.ſ.templi quo tẽplum ædificare cupiebant. Falluntur.n.Iudæi qui dicunt nunquam parietes templi, ſed ſolum tectum a Chaldæis fuiſſe ſubuerſũ, cum pateat Eſdram filium tranſmigrationis templum feciſſe a fundamentis.

e *Et om.qui.* Magna deuotio totius populi,gaudebãt.n.ſe de captiuitate rediſſe,& quãtum ſupbę ciuitatis flagitia horrebant,

f *A vigi.an.* Non eſt dubitandũ ibi ſtatũ eccleſię per ſpiritũ ſumere profectũ,vbi & preſules gradũ, ſuũ rite cuſtodientes populo magiſtros veritatis regulariter ordinãt, & ipſe populus ne a docẽdo ceſſent diligẽter audiẽdo,& obtẽperãdo cõpellũt. Sed ſocordia nr̃orum tẽporũ maiores ſimul & minores lędit,hos a ꝑdicãdo verbũ,illos ab audiẽdo,vtroſq; a faciẽdo ꝑpediẽs,q̃a minus penſamus quãta ſit acerbitas demoniacæ captiuitatis de qua eruti ſumus, vel quãta ſolẽnitas ad q̃ vocamur ſupernę Ieruſalẽ matris oĩum noſtrum, cuius iã pignus accepimus. Sed intueamur eximia patrũ opera, quo amplius de animi noſtri puſillanimitate confundamur. Notãdũ & vero crebrius memorãdũ, quantũ boni malũ captiuitatis attulit,de qua eruti tãta oẽs intentione,qñãta nunquam antea cæleſtibus obſequijs inſtãt. Sed & hodie multis qui in pace negligenter vixerant, ſubito erraſſe & peccaſſe profuit, dũ poſt caſum pęnitendo erecti vigilãtius Deo ſeruiũt,& qui pigri innocẽtia ſtabãt & deſides, poſt accidentẽ ruinã admoniti ſunt ſolertius cõtra hoſtis inſidias accincti, vt qui nec propriã vitã curãdo offenderant, poſt ẽt fraternæ ſalutis curã gerãt. Oẽs ergo de captiuitate redeũtes curã tẽpli reſtaurãdi hẽnt,ſed maxime Leuitæ & filii Iuda,propter ſacerdotalem ſimul & regiã eccleſiæ dignitatem,qua præcipue templum ædificant,quia oẽs qui corda fidelium docendo vel bñ viuendo inſtituũt,ad corpus ueri regis & ſacerdotis.i.Chriſti pertinent,uñ & autores operis Ieſus de ſacerdotali tribu,Zorobabel uero de tribu regia orti ſunt.

g *Steſtitq; Io.* Nõ filius Ioſadec.ſ. ſed unus de Leuitis a.20.an. & ſup.cõſtitutis ad regẽdũ opus,de q̃b.fuit Cedmihel & filij Enad.q̃ pariter iniũcto operi cũ filiis & fratrib.curã adhibuerũt.Supra ẽt in catalogo ppl̃i hi poſt ſacerdotes primi Leuitarũ memorant̃,uñ colligitur eos principes Leuitarũ illius tẽporis fuiſſe.Bñ filij Iuda ĩ medio Leuitarũ ponũt̃ ſimul inſtaurãdo tẽplo dãtes operã, et ꝑ p eũdẽ pietatis conſenſum quaſi unũ feciſſe dñr, hic ẽ.n.imitãdꝰ ordo uirtutis ut eccliã oẽs dicati Deo gradꝰ et cõis deuotio ppl̃i ꝑ ſe q̃ſq; ædificet.

h *Fũdato ig.* Myſtice. Fũdato a cemẽtarijs tẽplo dñi ſtãt ſacerdotes ĩ ornatu ſuo cũ tubis,dũ ꝯuerſis ab errore peccatorib. et fũdata ĩ eis fide et dilectione Chr̃i,cõgaudẽt eccleſiarum magiſtri et ſeipſos ſolertius bonis operib. ornãtes,tubis doctrinę ſalutaris inſonãt,vt exẽplo uirtutũ et ſuaſione uerborũ adiuuẽt bona cępta eorũ, q̃ nup pęnitẽdo ad grãm Chr̃i cõuenere uel alios docẽdo cõuertere. Stãt et Leuitę, ut laudẽt Deũ ĩ cymbalis,cũ ſecũdi ordinis miniſtri ad ĩformationẽ neophitorũ pijs actib. ſuo cõditori ſeruiũt, et hoc in mutuę charitatis dulcedine. Cymbala.n.q̃ ſe ut reſonent, inuicẽ tãgũt opa charitatis exprimũt,q̃b.ſe ſãcti alterutrũ excitãt ĩ laudẽ. Laudãt ẽt ꝑ manũ Dauid regis, cũ opa Chr̃i quę ꝑ carnẽ geſſit,diligẽter attẽdũt & imitãtur,quantũ poſſunt.

i *Steterunt ſa.in or.* Magna omniũ perſonarũ deuotio oſtenditur

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ad ma.Iop. *Ioppe.n.eſt portus ſupra mare mediterraneum,ad quẽ ducebantur ligna per mare: & inde ducebantur in Ieruſalem per terram in vehiculis,qui portus eſt propinquior Ieruſalem.Secundo quantum ad fundationem,cum dicitur.*

2 Anno au.ſe.&c.cæpe.Zoro.fi.Sala. *inſiſtere fundationi tẽpli.*

3 Et con.L.e. *Tempore.n.quo portabatur tabernaculum de loco ad locũ,in quo erat labor magnus,Leuitæ incipiebant exerceri in operibus a viginti quinq; annis & ſupra,& in triceſimo anno inſtituebãtur miniſtrie,qui erãt ad hoc apti,prout habetur Nu.4.& 8. ſed quia pro iſto tempore non habebant talia portare, accipiebantur Leuitæ in minori ætate,videlicet a viceſimo anno & ſupra, & etiam ratione neceſſitatis,quia pauciores erant,quam ante.*

4 Vt vrgerent opus domi. *ſtando ſuper operarios & ſolicitando eos,ne opus fieret negligenter.*

5 Fundato igitur. *Hic conſequenter agitur de ſolennitate ratione fundationis templi,cum dicitur,* Fundato igitur a cæmenta. templo. *ita quod murus erat aliquantulum ſuper terram eleuatus.*

6 Steterunt ſacerd.in ornatu ſuo. *i.in veſtibus ſacerdotalibus*

Vt

A ditur, cum fundato templo oēs iuxta gradum ſuū miſericordiam dn̄i laudant. Sacerdotes quidē ſanctis veſtibus ornati, ſicut adhuc ſtante tēplo cōſueuerant tubis pſonātes, & coetus populi ad ſuauitatem ſupernæ laudis accedentes: Leuitæ in cymbalis bn̄ ſonantibus hymnos dn̄o cōcinentes: populus cōmuni clamore Deū laudando affectū cordis oſtendens.

a *Et cō. in hym.* In organis. ſ. q̄ ipſe fecit, vel pſalmis quos inſtituit, vel quia Dauid in collocatiōe arcę principē fecit ad cōfitendum dn̄o, Aſaph & frēs eius, vt verba dierum teſtantur, de quo rurſum dicitur, quia filij eius ſub manu ipſius erant prophetantes iuxta regem. Meritò hic cū filij Aſaph laudarent & confiterētur domino per manum Dauid, iuxta diſpoſitionem eius hoc feciſſe intelligendi ſunt.

b *Flebant.* ſ. cernentes quantū pauperies illius tēporis a magnifica quondam Salomonis potentia, qua prius templum fundatū eſt, diſtaret: & prius tēplum pro ſuis ſceleribꝰ nouerant eſſe deſtructum, cuius nec magnitudinē nec decorem æquiparare valebant. Quòd. n. propheta dicit: *Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ magis quàm primæ*. Nō ad magnitudinē vel ornatū domus, ſed ad rē ipſam ꝑtinet, quia maioris miraculi & euidentioris virtutis Dei erat, ꝙ paucæ captiuorum reliquiæ inimicis ēt reſiſtentib. tantum opus perfecerunt, quàm ꝙ rex opulētiſſimus nullum oino aduerſarium habens cum adiutorio Tyri regis dilectiſſimi prout voluit, fecit. Item maior gloria nouiſſimæ domus quàm primæ, qa in priori domo cultores veteris teſtamenti legum & prophetarum ſcripturā populis prędicabant. In ſecunda Chriſtus & apoſtoli gratiā noui teſtamenti, & regni cęleſtis introitum nuntiant. D

Beda. Flebant in ædificatione templi ſpiritualis fletus ſimul & lætitia principibus naſcitur. Gaudent enim doctores in ſalute pœnitentium, ſed lugēt, quia vnquam pœnitenda commiſerunt. Exultant ipſi de ſalute qui pœnitentia a morte animæ ſurrexerunt, lugent, quia peccando perdiderūt. Lętantur neophyti gratia redemptoris ſe collectos eſſe. Dolent, cum humano genere in primo ſe perijſſe parente, & quaſi corrupto ab hoſtib. Dei templo. ſ. ſtatu corporis & animę immortalis in Babylonem, id eſt, in confuſionem præſentis exilij tranſmigraſſe. Sed quia creſcentibus bonorum profectibus creſcit inuidia malorū, nec inter augmenta piorum deſunt tentamenta prauorum, qui vel bonum fictè oſtendendo, vel apertè malum ingerendo, ſanctos lædere conentur, rectè ſubiungit. E

Aſaph in cymbalis, vt landarent Deum ꝑ manus Dauid regis Iſrael. Et 1
a concinebaut in hymnis & confeſſione dn̄o quoniam bonus: quoniā
in æternum miſericordia eius ſuper Iſrael, Omnis quoque populus vo-
ciferabatur clamore maguo in laudādo dominum, eo quòd fuudatum
eſſet templum domini. Plurimi etiam de ſacerdotibus, & Leuitis, &
principes patrum & ſeniores, qui viderant templum prius cum funda-
b tum eſſet, & hoc templum in oculis eorum flebāt voce magna, & mul 2
ti vociferantes in lætitia, eleuabant vocem, nec poterat quiſquā agno-
ſcere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi. Commiſtim
enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatꝰ procul.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt laudatent Deum per manus Dauid regis Iſrael, &c. *Id eſt, cantantes canticum ab ipſo Dauid factum, & ad hoc ordinatum.* Plurimi etiam de ſacer. & Leu. *ſequitur.*

2 Flebant vo. ma. *Memores gloriæ tēpli quod deſtructum erat, reſpectu cuius iſtud ſecundū quaſi nihil erat. Sed contra hoc videtur eſſe, quod dicitur Aggæi 2. b.* Magna erit gloria domus huius nouiſſimæ magis quā primę. *Dicendum ꝙ propheta nō dixit, eſt de pn̄ti, ſed erit, de futuro, qđ fuit impletum qn̄ Chriſtus ſua pn̄tia illam ornauit, qn̄ ibi oblatus fuit, & quando ibi prædicauit. Et quòd hęc ſit intentio prophetæ, patet, per hoc quod dicitur ibidem:* Adhuc vnum modicum, &c. *Sequitur.* Et veniet deſideratus cunctis gentibus, *id eſt, Chriſtus, implendo domum iſtam gloria.*

CAP. IIII.

a AVdie. au. ho. *Ioſeph. Dum templi fundamenta iaciunt, & in hoc ædificando toti ſunt, finitimæ gentes præcipuè Cuthæi, quibus olim in Perſide ac Media traductis Salmanaſar Aſſyriorum rex in Samaria, Iſraelitis inde ſublatis, nouas ſedes dederat, rogabant Satrapas, & eos quibus cōmēdata erat hæc ædificatio, vt Iudæos impedirēt quo minus vrbem ac templum inſtaurare valeant. Illi vero pecunijs etiā corrupti vendiderunt Cutheis ſuam circa demandatum officiū ceſſationem & negligentiam, Cyro neſciēte, vtpote in alia diſtracto negotia, qui demū Maſſagetico bello perijt.

Be. Hoſtes Iudæ & Beniamin Samaritas dicit, quos captiuatis decē tribubus rex Aſſyriorum de diuerſis gentium populis in ciuitates eorum, & terras tranſtulit, qui poſtea acceptam Dei legem ex parte ſeruabant, nec minus ſimulacris, quibus & ante ſeruiebāt. Hi quia veros Dei cultores abominabantur, pollicentur auxilium operis, vt in ſocietatem recepti poſſent inferre diſpēdiū. Hi ergo falſos fratres, i. hæreticos & malos catholicos exprimunt, q hoſtes Iudę. i. cōfeſſionis & laudis, quas eccleſia per fidē rectā & operationē rectā, & dignam offert, & Beniamin. i. filij dexteræ, dū eos qui ſe audiūt, ſeparant a fidelibus, qui ad dexteram iudicis benedictionē & regnum æternum percepturi ſunt. Dicunt ergo. F

b *Aedifi. vo.* Cum affectant hæretici autoritatem ſibi prędicandi

CAP. IIII.

a ¶Samaritæ ſcilicet hæretici mali. b ¶Laudis & confeſsionis. c ¶Catholici. ¶Populi ad dexteram ſeſſuri.

AVdierunt autem hoſtes Iudæ, & Beniamin, 1
a ¶Eccleſiam inſtruendo verbo vel exemplo.
quia filij captiuitatis ædificarent templum 2
domino Deo Iſrael. Et accedentes ad 3
Zorobabel, & ad principes patrum dixe-
¶Habeamus æquam prædicandi autoritatem.
b runt eis: Ædificemus vobiſcum: quia 4 5

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

AVdie. au. ho. Iu. *Hic conſequenter agit de operis intermiſſione. Circa qđ primo ponitur ædificantium accuſatio. Secundo regis reſponſio, ibi:* Verbum miſit rex. *Tertio mandati executio ibi:* Et abierunt. *Circa primum primo deſcribitur accuſationis occaſio. Secundo ipſa accuſatio, ibi:* In regno autem Aſſueri. *Circa primum dicitur.*

1 Aud. au. hoſt. &c. *Iſti erant Gentiles qui de Aſſyrijs miſſi fuerāt ad inhabitandum Samariam, quæ fuerat caput regni decem tribuum, & alias ciuitates in circumitu. Et quia inhabitabant terram Iudæis conceſſam à Deo, ideo erant eis odioſi, & econuerſo.*

2 Quia fi. cap. *Iudæi qui de captiuitate reuerſi erant.*

3 Et acced. ad Zorob. &c. *qui erat princeps inter illos.*

4 Aedi. vo. *Hoc dicebant malitioſè, vt impedirent opus, ſecundum quod dicit Ra. Sa.*

5 Quia ita, &c. *4. Reg. 17. dicitur ꝙ Gentiles qui de Aſſyrijs venerunt ad inhabitandū Samariā et alias ciuitates in circūitu, fuerūt pro magna parte deuaſtati à leonibus, et fuit ſuggeſtū regi Aſſyriorum, ꝙ hoc acciderat, eo ꝙ populus ille ignorabat legitima Dei terræ illius, ꝓ quod habito cōſilio miſit vnum de ſacerdotib. captiuis, vt doceret eos, colere dominum, tamen cum hoc colebant idola, vt ibidem habetur.*

A die-

MORALITER.

1 *Audierunt &c.* Per iſtos q voluerūt ſe iungere cū filijs Iſrael in ædificatione tēpli, non ad promotionē operis, ſed magis ad impedimētū, pſeudoapoſtoli & Chriſtiani ficti figurati fuerūt, vt Torquatus, & cōſimiles fidelib. ſe cōiūgentes, vt ꝑ hoc poſsēt fideles accuſare, & eis efficacius nocere.

† *Sed*

ita vt vos quærimus Deum veſtrũ. Ecce nos immolauimus
a ¶ Immunres, ſcilicet, quia non renunciant idolis, quæ enim conuentio Chriſti ad Belial?
victimas à diebus Aſorhaddan regis Aſſur, qui adduxit nos 1
huc. Et dixit eis Zorobabel, & Ioſue, & reliqui principes pa
a trum Iſrael: † Non eſt nobis & vobis, vt ædificemus domum 2
Deo noſtro, ſed noſipſi ſoli ædificabimus dño Deo noſtro, 3
b ſicut præcepit nobis Cyrus rex Perſarũ. Factum eſt igitur, †
a ¶ bene dicitur populus terræ qui operarios virtutis turbare, & opus cœleſte tentat impedire.
c vt populus impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos 4
d ædificando. Conduxerunt quoque aduerſus eos cõſiliato- 5
res, vt deſtruerent conſilinm eorum oĩbus diebus Cyri re-
e gis Perſarũ, & vſq; ad regnũ Darij regis Perſarũ. In regno 6
autẽ Aſſueri (ipſe eſt Artaxerxes) ĩ principio regni ei⁹ ſcri- 7

candi inter catholicos tribui, ꝑmittentes ſe eandẽ cum eis A rectæ fidei & operationis tenere caſtitatẽ, vt accepta ꝑtãte (Act. 17. d.) docendi ĩ medio boni ſeminis, a quo Paulus ſpermologus .i. ſeminiuerbius cognomẽ accepit, zizania interſerãt. Intrauerunt, n. terrã filiorũ Iſrael non a Ioſue introducti, non Ieroſolymorũ imperio ſubditi, ſed a rege ꝑfido, ab hoſte, ſ. populi Dei in terrã eius adducti, nõ vt dño, ſed regi aduerſario ſeruiant. Sic hæretici & falſi catholici cũ pacẽ eccleſię viuẽdo peruersè vel docendo impugnarent, a Ieroſolymorum regno ſunt extranei, & ad Gentiliũ ſortẽ magis ꝑtinent quorũ ſeruiunt idolis, nec Ieſu Chr̃o duce, ſed diabolo (quẽ ſignificat rex Aſſur) ſanctæ eccleſiæ fines introeũt. B Sic Simõ Magus (Act. 8. c.) baptiſmũ in eccleſia non ꝑ ſua ſalute accepit, ſed vt ſecreta eccleſię familiarius diſcuteret, qđ exitu monſtrauit cum eccleſiam quam ĩ perſona ficti fratris nequiuit, in aperti perſona hoſtis acerrime impugnauit.

(† vel non veſtra, ſed noſtra intereſt.)

a *Nõ eſt no.* Nõ eſt hęreticorũ ędificare eccleſiã a qua ſunt alieni, ſed tantũ eorũ qui Chr̃o vero regi & ſacerdoti adhęrentes, principes patrum vocari meruerunt, & pro pia cura quam habent ęrga eos qui Chriſtum videre deſiderant.

(Ibidem.) b *Factũ eſt au.* Be. Quoties hęretici nõ ſolũ in ciuitatibus, ſed ẽt in ꝓuincijs peruerſe docẽdo vel ẽt ſęuiẽdo dogma cõfeſſionis verę impediebãt, vtinã neſciremus. Nã vt de magiſtro gentiũ ſileamus, q biẽnio vinctus in Cęſarea ob ꝑſecutionẽ Iudęorũ ab ędificãdo domũ Dei linguã cõpeſcuit hęreticorũ inſidijs. Athanaſius pluribus ꝓfugus annis. Ambro. in ſua ciuitate obſeſſus. Hilarius in exiliũ relegatus. Euſebius martyriũ paſſus, plures in Aphrica epiſcopi linguis cęſis a ꝓuincia ſua eiecti, alij diuerſis pęnis vexati vel interẽpti domum Dei, q̃ ędificauerant populis terrę .i. hominibus ſua quęrẽtibus, nõ quę Ieſu Chr̃i prophananda dimiſere, donec tẽpore C diuinitus prouiſo ſapientibus architectis reędificandæ poſt captiuitatem eiuſdem domus copia ſuppeteret.

c *Populi Iu.* Populũ Iuda .i. cõfitentẽ & glorificantẽ: dicit eũ qui integra mente domino ædificare .i. ad voluntatem eius D faciendam & gloriam quærendam omnium quos põt animos & ora conuertere, quærit.

d *Cõduxerunt.* Bed. Notãda diſtinctio verborũ, q a cõſiliarios dicit dato pretio cõductos cõtra operatores tẽpli, vt deſtrueretur conſiliũ eorum, ſed nõ cõſiliũ deſtructũ, vel opus eſt intermiſſũ, donec ſcripta Artaxerxis eſt epiſtola accuſationis, ipſo iubẽte ꝓhibuerũt eos in brachio & robore, tũc .n. ĩtermiſſũ eſt opus, & non fiebãt vſq; ad annũ ſcđm Darij regis Perſarũ. vñ colligit q a toto tpe Cyri ope incepto, quamuis ſegnius iuſto inſtabant. Illo aũt mortuo nõ cõ filijs prauis impediti, ſed aperta impugnatione ab opere ſunt repulſi. Nõ .n. audebãt hoſtes Cyro viuente qui opus fieri iuſſerat, aperte obluctando, quamuis occulte ſuggerendo vel conſiliando edictis illius contraire.

Myſtice aũt hęretici ꝓ opportunitate tẽporis in ꝯſilijs malignorũ dogmatũ nũc acerbiorẽ gladiorũ pugnã inſequunt, aliqñ ſuffragio Gẽtiliũ, principũ eã vexare nõ verent: Impediũt manus populi Iudęę, cũ eccleſiã in mẽbris infirmioribus ab opibus pię ꝓfeſſionis retardant, deſtruere nitunt ꝯſiliũ operandi, cũ ẽt animos ab intentione bonę actionis reuocare laborãt. Accuſant eos apud reges, cũ principũ terrenorum contra eccleſiam pręſidia acquirunt, quod quantum noceat fidei, tempore Arrianę perfidię luce clarius innotuit.

e *In re. au. Aß.* Be. Hũc Artaxerxẽ (q epiſtolã accuſationis a Samaritis ſuſcipiẽs, vetuit Ieruſalẽ & tẽplũ cõſtrui) Ioſephus putat eſſe Cãbiſem filiũ Cyri, q poſt p̃rem triginta annis imperio functũ, octo annis regnauit, & poſt eũ duo magi vno anno regnãtes, Dariũ filium Hyſtaſpis habuere regni ſucceſſorẽ, cuius ſcđo anno quo tẽplum ædificare permiſit, dixit apud Zachariã angelus ꝓ populo interueniẽs: *Dñe exercit. vſquequo nõ miſereberis Ieru, a: ẽ, & vrbiũ Iuda q bus iratus es? Iſte iã ſeptuageſimus annus eſt, &c.* Aſſuerus aũt cui pariter epiſtola accuſationis dr̃ miſſa, ideo fortaſſe an al. q d reſcripſerit aut reſpon-

NICOLAVS DE LYRA.

1 A dieb. Aſor. &c. *Iſte fuit filius Sennacherib, qui interfecto patre, ſucceſſit ei in regno, vt habetur 4. Reg. 19. & tẽpore eius fuit miſſus ſacerdos prædictus.* 2 Non eſt no. &c. *ſ. communis hæc ædificatio templi, quia nolebant habere conſortium idololatrarum.*

3 Sed noſipſi ſoli, &c. *Vt hẽtur ſup. c. 1. Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius, ſit Deus cũ eo, aſcendat Ieruſalẽ quæ eſt in Iudæa, & ædificet domũ dñi Dei Iſrael. Ex quo patet, qđ licentia Cyri ſe extẽdebat ad populum Iſrael tantum, & ſic ſe excuſauerunt bene & rationabiliter, tamen Samaritani inceperunt eos impedire manifeſtè, quod prius intendebant facere malitioſè, & occultè. Ideo ſubditur.*

4 Et tur. eos in ædi. *Faciendo eis inſultus qñ poterant, & non ſolũ impediebant per ſeipſos, ſed etiam per alios qui locum regis Perſarum tenebant in terra illa, eam regendo & recipiendo tributa, quos corruperunt Samaritani pecunia. Ideo ſubditur.*

5 Cõduxerunt. *Dicit Ioſephus, ꝙ circa bella occupatus hoc impedimentum ignorabat. Ra. Sa. verò dicit ꝙ ẽt ipſo ſciente factum eſt, quod qualiter intelligendum ſit, poſtea videbitur. intermiſſum .n. fuit opus.* 6 Vſq; ad re. *In cuius anno ſexto completa eſt domus domini, vt habetur infra 6. c.* 7 In regno. *Poſita occaſione accuſationis, ſcilicet eo quòd Iudæi repulerunt Samaritanos a tẽpli ædificatione, hic conſequenter ponitur ipſa accuſatio. Et primo agitur de accuſantib. perſonis. Scđo ſubditur forma accuſationis, ibi:* Hoc eſt exẽplar. *Circa* (Diuiſio.) *primũ dicitur,* In regno, &c. *Dicit Ioſep. in 11. antiquitatũ l. et expoſitores noſtri coiter, quòd iſte Aſſuerus fuit Cãbyſes filius Cyri, & iſte idem vocatur hic Artaxerxes, propter quod ſubdntur coiter in Biblijs noſtris.* Ipſe eſt Ar. *hoc tñ non eſt in Heb. nec eſt de textu, ſed ab aliquo doctore fuit appoſitũ per modum gloſſæ, ratione dicta, et poſtea inſertum eſt textui per imperitiam ſcriptorum. Secundum verò Ra. Salo. iſte Aſſuerus non fuit idem cum Artaxerxe, ſed ei ſucceſſit, ita ꝙ ſecundum eum Artaxerxes hic poſitus, idem eſt quod Cyrus, & vocatus eſt Cyrus, nomine proprio, Artaxerxes verò nomine cõi regni Perſarum, ſicut reges Romanorum noĩe regni vocabantur Cæſares, & tñ cũ hoc hẽbant noĩa propria, ſicut Iulius, Auguſtus, Tyberius, & ſic de aliis; tñ iſte Ra. Sa. Dan. 11. inter Cyrũ & Aſſuerum ponit Cambyſem filiũ Cyri, quia videtur magis conſonũ ſcripturis, vt dicetur plenius ſuper Eſther & Dan. & iſte Cambyſes impediuit ædificationẽ templi. Iſte aũt Aſſuerus non fuit filius Cyri, & in hoc conuenit cũ Ioſepho et aliis .ſ. quòd opus tẽpli fuit impeditũ ab illo qui immediatè ſucceſſit Cyro, differt tñ in hoc quòd dicitur hic, ꝙ non fuit filius Cyri. Itẽ in hoc quod dicitur ꝙ iſte fuit Aſſuerus, qui accepit Eſther vxorem. Ioſephus autẽ inter Cambyſem & filiũ Cyri & Aſſuerũ qui accepit Eſther vxorẽ ponit quatuor reges ſibi ſuccedentes .ſ. duos magos ſiue ſapiẽtes, qui ꝑ annũ regnauerunt vnus poſt alium defuncto Cambyſe, & Darium filium Hyſtaſpis, & Xerxem eius filium, cui ſucceſſit Aſſuerus, qui accepit Eſther vxorem quem nominat Artaxerxem. Aliqui autem hiſtoriographi adhuc plures ponunt intermedios, quid autem circa hoc ſit magis veriſimile, dicetur plenius ſuper librum Eſther domino concedente. Sciendum tamen, quòd iſti reges Perſarum in diuerſis locis in Biblia, & in hiſtoriis inueniuntur nominati pluribus & diuerſis nominibus, propter quod idem rex videtur aliquando eſſe plures.*

MORALITER.

3 *Sed noſipſi ſo. &c.* Per hoc ſignificatur, quod fideles ſocietatẽ talium malignè inſidiantium debẽt ſolicitè pręcauere. † *Sicut præcepit no. &c.* Per quem ſignificatur Chriſtus, vt dictum eſt ſup. 1. ca. Ipſe verò dixit ſuis diſcipulis, Matth. 10. b. *Cauete autem ab hominibus.* ſcilicet malignis.

7 *In reg. an. Aſſu. &c.* Domus dñi ſpiritualiter ædificatur per morum & fidei prædicationẽ, & ideo per Artaxerxem, qui ad inſtigationem Samaritanorum impediuit ædificationẽ templi, ſignificatur prælatus qui ad inſtantiam curatorum & clericorum impedit indebitè prædicationem verbi Dei & conſilium bonorum in auditu confeſſionum, & nomen Artaxerſis ad hoc congruit. interpretatur enim lumine ſiletter tentatus. talem enim prelatum ad hoc faciendum inducunt curati & clerici quibuſdam rationibus apparentib. ſub ſpecie boni. vnde ſubditur;

Scripſit

ſponderit tacetur, quia eodē anno quo regnare cępit decedens, Artaxerxi apicē regnādi, & hic curandi reliquit, vel cōtemporaneus erat Artaxerxi; ſed quaſi minoris potentię illū hęc tractare & decernere permiſit.

Beda. Artaxerxes cui ſuadetur & ſuaſus pręcepit, ne Ieruſalem ædificetur, quemlibet Gētiliū principū eccleſię inimicū perſecutorē ſigñat, vel diabolū oīum bonorū aduerſariū. Iudęi qui accuſant apud regem viros eccleſiaſticos. Samaritani qui accuſant hæreticos. Vñ cōgrua ſibi voce Ieruſalem ciuitatē rebellem & peſſimam vocant, talem enim iudicant catholicam vnitatem quam impugnant. Reuera autem rebellis eſt, & muros parieteſque fidei rectę lapidibus teſtimoniorū celeſtium aduerſus tela impugnantium cōponit, de quibus dicit Eſaias. *Et occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio.* Nō eſt autem peſſima dicēda, niſi ab illis D qui ab optima electione propriæ ſñīæ prorſus ſunt auerſi. Inter quę notādum, quod eo tempore populus Dei Iudæorū cępit noīe cenſeri, quo ex tribu Iuda maxime fuerūt hi qui de captiuitate aſcēdentes Ieroſolymę vrbis menia, & templū reſtauraueṙūt, & euacuatā habitatore prouinciā, denuo ſuperatis hoſtibus q̃ proxima tenebant loca, poſſederunt. E

a *Læſio.* Quia nequeūt ſufferre, qui regnū diaboli conant̃ impugnare, timēt bella concitari in eccleſia, ne hęreſes & fallacię eorum cum dogmate Gētiliū debellentur duce illo q̃ ait, *Non veni pacem mittere, ſed gladiū.* Matth.16.d. Et iterum. Luc.12.f. *Ignem veni mittere in terram, &c.* gladium. ſ. verbi Dei quo aduerſarios ſternat, ignem charitatis, quo ſuorum corda accendens omnia contrarię ſectæ arma, & ſcuta comburat. F

Quoniam

pſerunt accuſationē aduerſus habitatores Iudæ & Ieruſalem. Et in die-
bus Artaxerxis ſcripſit † Beſelam Mithridates, & Tabeel, & reliqui qui 1 2
erant in conſilio eorum ad Artaxerxem regem Perſarum. Epiſtola au- 3
tem accuſationis ſcripta erat Syriace, & legebatur ſermone Syro. Reū 4
Beel Teem, & Samſai ſcriba ſcripſerunt epiſtolam vnam de Ieruſalem 5 6
Artaxerxi regi huiuſcemodi: Reum Beel Teem & Samſai ſcriba, & reli- 7
qui conſiliatores eorum, Dinæi, & Apharſathachæi, Terphalæi, Aphar
ſæi, Erchuæi, Babylonij, Suſanechæi, Dieui, & Aelamitæ, & cæteri de
gentibus, quas tranſtulit Aſenaphar magnus, & glorioſus, & habita- 8
re eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus transflu- 9
men † in pace (hoc eſt exemplar epiſtolæ quam miſerunt ad eum) Ar- 10
taxerxi regi ſerui tui viri qui ſunt transfluuium, † ſalutem dicunt. No- † & Cheeneth.
tum ſit regi, quia Iudæi qui aſcenderunt a te ad nos venerunt in Ieruſa- 11
lem ciuitatem rebellem & peſſimam, quam ædificant extruentes mu- 12 13
ros eius & parietes componentes. Nunc igitur notum ſit regi, quia ſi
ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius inſtaurati, tributum, & vectigal 14
& annuos redditus non dabunt, & vſque ad reges hæc noxa perueniet

a ¶ Sali in palatio comedunt Samaritani, cum hæretici ſaporē mundanę ſapientiæ & philoſophiæ cum ſuauitate rethoricæ & verſutia dialecticæ inſtituunt.

a Nos autē memores ſalis qđ in palatio comedimus, & quia † læſiones re 15 16 † contēptum

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Scripſit Beſelam.* Et dicunt expoſitores noſtri communiter, quod eſt nomen proprium hominis. Hebræi autem dicunt, quod eſt nomen commune cum præpoſitione adiuncta ſecundum modum linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ, & ſignat in pace, quia iſta epiſtola ſcripta contra Iudęos ſcripta fuit ſilēter & occulte, ne ab ipſis perciperetur, & mitteretur per nuntios ad Cyrum cui ſcribebatur, ſecūdum Ra. Sa. & ſic effectum non haberet epiſtola illa.

2 *Mithridates & Ta.* Nomen eſt proprium hominis Gētilis, qui pręerat Samaritanis, de cuius voluntate & ſcitu fuit illa epiſtola facta.

3 *Ad Arta.* i. ad Cyrum ſecundum Ra. Sa. in hoc loco, licet aliter alibi dicere videatur, vt dictum eſt, ſecundum Ioſephū vero & alios ad Cambyſem filium Cyri, qui Artaxerxes vocatus eſt nomine regni.

4 *Epiſto. aut.* literis Syriacis.

5 *Et le. ſer. Sy.* i. idiomate Syriaco. Hoc legit̃ aut dr̃, quia aliquando contingit qđ epiſtola ſcripta literis vnius idiomatis legitur ſermonib. alterius linguæ, ſicut cū aliquis ſñīam Hebraicę ſcripturæ pronuntiat in Latino, iſta vero epiſtola eodē idiomate ſcribebat̃ & legebatur, quia illi quib. mittebat̃, erant de lingua illa, ſimiliter Iudæi contra quos mittebatur ſciebant linguam illā, quia diu fuerunt in regno Babyloniæ

6 *Reum Be.* Expoſitores noſtri dicunt communiter, qđ ſunt tria nomina propria trium hominum ſcribentium hanc epiſtolam, ſed hoc dictum procedit ex ignorantia Syriaci ſeu Chaldaici ſermonis, eſt. n. eadem lingua Chaldaica & Syriaca, vt dicit Hier. in prologo galeato, igitur ſecundū proprietatem illius linguæ prima dictio. ſ. Reum eſt nomen propriū hominis, alię duæ ſequentes. ſ. Beel Teē, ſunt nomina appellatiua ſui officij expreſſiua. Beel. n. dñm ſigñat vel magiſtrū, Teē vero ratiocinationē. Ratiocinatio vero vno mō ſigñat computum, alio mō ſigñat prolocutionem verborum. Eſt igitur ſenſus, quod eſt Reum erat dominus vel magiſter cōputi, quia illi qui colligebāt tributa, & redditus pro rege ei rationem reddebant, vel erat dominus ſeu magiſter in proponendo mandata regis & negotia Samaritanorū populo, vel forte vtrunque ad ſuum ſpectabat officium.

Et

7 *Et Samſai ſcriba.* Iſte. n. epiſtolā ſcripſit, & Reū eā dictauit, & Mithridates Tabeel eā fieri p̄cepit, qui erat dux transflumē. 8 *Quas tran. Aſe.* Aliqui libri, hēnt *Samanaſar* & male, quia in Hebręo hētur. *Aſenaphar.* & iſte fuit Aſor haddam filius Sēnacherib, vt patet ex prin. c. Sicut. n. ſupra dictum eſt, leones vaſtauerunt magnam partem populi, quem Salmanaſar miſerat ad habitandum ciuitates Samariæ, propter qđ iſte Aſſorhaddam miſit alios loco ipſorū, & cum eis vnum de ſacerdotibus captiuis qui doceret eos colere dominum.

9 *Trans flu. in pa.* Hebręi ſic habent. *Trans flumen & Cheeneth.* & eſt Cheeneth nomen regionis, vt dicunt.

10 *Hoc eſt exem.* Hic conſequenter ponitur forma accuſationis cum dicit̃. *Artaxer. reg.* Sequitur. *Iudæi qui aſcende. a te ad nos.* Iſtud concordat dicto Ra. Sa. videlicet quod iſte Artaxerxes fuit Cyrus, vt prædictum eſt, qui a iſti Iudæi fuerūt miſſi in Ieruſalem ab iſto Cyro & non a filio eius, vt patet ex prædictis ca. 1. & bene dicitur.

11 *Aſcende.* quia Ieruſalem eſt in altiori ſitu quam Babylonia.

12 *Ciuita. rebel. & peſ.* Quod. n. rebellauerit regi Babylonis tēpore Ioacim & tempore Sedecię, patet ex 4. Reg. 24. & 25.

13 *Extruen. mu. eius.* In hoc falſo eos accuſabant, quia non reędificabant ciuitatem, ſed tantummodo templum.

14 *Tribu. & vecti.* Dicitur autem tributum a tribuo is, & eſt illud proprie quod dabatur hominibus miſſis ex parte regis ad cuſtodiam terrę pro ſtipendiis ipſorum. Vectigal dicitur a veho vehis, & eſt proprie pedagium quod ſoluitur dominis de his quę vehuntur per terram vel flumina vel mare. Annui redditus, ſunt illa quę ſoluūtur ſingulis annis de poſſeſſinibus, vt de agris & domibus.

Tributum. Vectigal. Annui redditus.

15 *Nos aut. memo. ſa.* ideſt ciborum ſale conditorum, & per hoc inſinuant alia beneficia quæ a rege receperant, a parte totum deſignantes, quia tunc inter eos currebat talis modus loquendi. In Hebræo ſic habetur. Et nunc ecōtra deſtructio palatii quod deſtruere volumus. i. contrarium beneficiis prędictis eſt palatium. i. domus Dei, quę in plnribus locis veteris teſtamanti palatiū vocatur in Hebræo, & ideo ipſum deſtruere intēdimus propter bonum regis, cui obligati ſumus ex beneficijs receptis.

16 *Et quia læ. reg.* ſ. ſubtrahendo tributa, vt dictum eſt, & mouendo contra eum ſeditiones conſequenter.

Vide

MORALITER.

16 *Quia læſi.* Tales enim allegant autoritatem prę latorū ex hoc diminui, quod non eſt verum, nam dicti prędicatores petunt ſuper hoc humiliter gratiam prę latorum, & ipſi dēnt benigne cōcedere, nā hoc cedit ad alleuiationem oneris ſui & ſuorū ſalutem ſubditorum. Allegant ēt aliquando prędicti diminutionem temporalis boni, ideo ſubditur.

† Poſ-

A a *Quoniam ur.* Ipſi hoſtes iterũ de ciuitate domini confitentur, q̃a ſi ædificata fuerit poſt captiuitatem,& muri de lapidibus viuis.i.animab.ſanctis contra mundi ſuperbiam erecti, tributũ nequaquã ſeruitutis ciues eius,i.electi malignis ſpiritibus vltra peccando non dabunt,imo tenebrarum principib. ędificatio pietatis nocebit,quia quotidie per lauacrũ regenerationis regno diaboli plures auferuntur, qui in ſeruitium eius originali peccato corrupti generantur,qui non hoſti indebitum, ſed conditori iuſſum ſeruitutis tributum reddunt, annuos redditus primitiarum, & decimarum ſuarum idest,inchoationem & perfectionem, bonorum Deo a quo acceperant bene viuendo & gratias agendo referunt.

Beda. vbi ſup.

b & defectionem facientes fecerunt.

B

b *Trans flu.* Euphratem ſcilicet, intra quem Syria eſt, qui baptiſmum ſignificat, quia vnus eſt de quatuor fluminibus Paradiſi, qui totum orbem irrigant, ſicut quatuor euangeliſtæ ab vno fonte vitæ idest,Chriſto inſpirati, conſona voce cunctis gentibus lauacrum ſalutis pdicant,vel quia Euphrates frugifer interpretatur,qđ cõgruit ſacramẽto,quo orbis ablutus & ſanctificatus fructũ animarum,tricesimum,ſexageſimũ,& centeſimũ Deo gignit.

Myſtice. c *Verbum miſit rex ad Reum B elteem.* Quærit rex Perſarũ qui interpretatur tẽtantes poſſeſſionẽ trans fluuium, cum antiquus hoſtis excitatis tentationum in curſib.eccleſiæ fines irrumpere,& eos qui ſacro fonte redẽpti ſunt,ſubiugare conantur. Iuuãt eum Samaritæ,cũ hęretici impugnãtes eccleſiam

C

pro regno.diaboli militãt,& dolentes dicunt, quia ſi ciuitas ędificata fuerit & muri inſtaurati per fidẽ.ſ.& operationem rectam,ille trans fluuium.i.in cordib.eorũ qui baptizati ſũt, poſſeſſionem non hẽbit. Intelligunt.n.etiam qui fidẽ rectã non intelligunt, quod eandem mentem lux & tenebræ ſimul iniquitas & iuſtitia, Chriſtus & Belial poſſidere nequeunt. Patet ſenſus literæ & allegorice,quia prophanus,id eſt, hoſtis, antiquus libentiſſime fauet eis, qui eccleſiam perſequuntur, & prohibent ædificati.

D

d *Habitato. Sama:* Habitant hoſtes Ieroſolymorum in Samaria, quæ interpretatur cuſtodia, non quod pręcepta fidei & veritatis cuſtodiant, qui viſioni veræ pacis obſtinate, repugnant, ſed quia cuſtodiam virtutum penes ſe manere iactant,cum aduerſus mœnia pacis per hęreſim pugnant.

e *Ita, ut exem.* Beda. Patet ordo hiſtorię, quod hoſtes populi Dei primo opus ſanctum perſequendo impediebant, deinde conſilium rectæ intentionis eorum prauis conſilijs diſſipare tentabant,nec oĩno ab opere retrahere volebant, priuſquam regali auxilio fulti autoritate publica obſiſterẽt, quorum notanda in accuſando fraudulentia, qua eos qui domũ Dei ædificabant,ciuitatem contra regnum ędificare q̃rebantur,& præcipiente rege, ne ciuitas ędificaretur, mox arrepta autoritate ne templum ædificaretur,reſtiterunt, cũ nihil de conſtructione templi detuliſſẽt, & rex tãtum prohibuiſſet conſtrui ciuitatem.

A

¶ a Diabolo,vel cuilibet principi Chriſtianorum inimico.
gis videre nefas ducimus, idcirco miſimus & nuntiauimus regi, 1
vt recenſeas in libris hoſtoriarium patrum tuorum,& inuenies ſcri- 2
a ¶ Eccleſia magni regis ciuitas.
a ptum in commentarijs, & ſcies quoniam urbs illa vrbs rebellis eſt, 3
a ¶ Hæreticis ſcilicet & hoſtibus veritatis. b ¶ Non veni pacem mittere ſed gladium.
& nocens regibus,† & prouincijs,& bella concitantur in ea ex dieb. 4
a ¶ Perſecutione hæreticorum & Gentilium.
antiquis,quamobrem & ciuitas illa deſtructa eſt. Nuntiamus nos re 5
a ¶ Per fidem & operationem. b ¶ De lapidibus viuis.
gi,quoniã ſi ciuitas illa ædificata fuerit,& muri ipſi[9] inſtaurati, poſ 6
¶ In Baptizatis ſcilicet.
b ſeſſionem trans fluuium non habebis. Verbum miſit rex ad Reũ Be 7
c elteem,& Samſai ſcribam,& ad reliquos† qui erant in cõſilio eorum
d habitatores Samariæ,& cæteris trãs fluuium,† ſalutem dicẽs & pa- 8
cem.† Accuſationem quam miſiſtis ad nos,manifeſte lecta eſt corã
me,& a me præceptũ eſt,& recẽſuerunt,inuenerunt que, quoniam
ciuitas illa a diebus antiquis aduerſũ reges rebellat, & ſeditiones &
prælia concitantur in ea. Nam & reges fortiſſimi fuerũt in Ieruſalẽ, 9
qui & dominati ſunt omni regioni,quæ trans fluuium eſt. Tributũ 10 11
quoque,& vectigal,& redditus accipiebant. Nunc† ergo audite ſen
tentiam. Prohibeatis viros illos,vt vrbs illa nõ ædificetur, donec ſi 12
forte a me iuſſum fuerit. Videte,ne negligẽter hoc impleatis,& pau
e latim creſcat malum contra reges. Itaq; exemplum edicti Artaxer-
xis regis lectum eſt coram Reum & Samſai ſcriba, & conſiliarijs eo
rum. Et abierunt feſtini in Ieruſalẽ ad Iudæos, & prohibuerunt eos 13
in brachio & robore. Tunc intermiſſum eſt opus domus domini in 14
Ieruſalem,& non fiebat vſque ad annum ſecundum regni Darij re- 15 16
gis Perſarum.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vide.ne.du.* quia eſſemus ingrati.

2 *Vt re.in li.hiſ.pa.* i.regum qui præceſſerunt te.

3 *Et ſcies quoniam,& cæ.* vt expoſitum eſt ſupra.

4 *Et noc.re.& pro.* quia tẽpore Dauid & Salomonis plura regna fuerunt ei ſubiecta, vt patet. 2.Reg.8.& 3.Reg.4.

5 *Quamob.& ci.il.de.* ſ. propter rebellionem contra regẽ Nabuchodonoſor, vt habetur.4.Reg.60.

6 *Poſſeſ.tr.flu.non ha.* ſ.vltra Euphraten,qui erat medius inter regnum Perſidis & regionem Iudæorum.

7 *Verb.mi.* Hic conſequenter ponitur regis reſponſio. Et patet litera ex ſupradictis vſque ibi.

8 *Salu.dic.* Hebręi ſic habent. *Et cæteris trans fluuium Selam & Checneth.* Et dicunt quod ſunt nomina regionum trans fluuium exiſtẽtium,in quibus habitabant aliqui de tranſmiſsis a regibus Aſſyriorum ad inhabitandum terram illam. Cætera patent ex prædictis vſque ibi.

9 *Nam & re.for.fu.in Ieru.* Vt patet de Dauid & Salomone, Ioſaphat & pluribus alijs.

10 *Et do.ſunt.* Hoc habetur 3.Reg. de Salomone,quod eius dominium ſe extendebat a flumine magno Euphrate vſque ad riuum Aegypti.

11 *Tributum qu.* Accipiebant ab omnibus illis prouincijs.

12 *Prohibeatis viros illos vt vrbs,& c.* Ex quo patet,quod ſi iſte Artaxerxes fuit Cyrus,non retractauit dictũ ſuum,quia non dederat licentiam reædificandi ciuitatem, ſed ſolum tẽplũ, vt habetur ſup.c.1.nec iſtud retractauit.

13 *Et abie.feſt.* Hic conſequenter ponitur operis inhibitio, cum dicitur.

14 *Et prohib.& c.robore.* i.cum virtute exercitus,cui Iudęi non poterant reſiſtere. Ideo ſubditur.

15 *Tunc intermiſ.* Et ſic patet quod plus fecerint Samaritani quam rex mandaſſet,quia prohibuerunt reædificationẽ templi quam rex non prohibuerat. Et ſic verificatur dictum Ioſephi.ſ.quod ignorante Cyro temporib.ſuis fuit impedita reædificatio templi, ſcienter tamen inhibuit reædificationem ciuitatis,vt dicit Ra.Sa.ſub cuius prætextu impedita fuit ędificatio templi.

16 *Et non fie.& c.Da.re.* ſecundum Ioſephum iſte fuit Darius Hiſtaſpis qui fuit amicus Zorobabel & fauorabilis Iudæis,ſicut patet ex ſequentibus. Et hoc maxime fuit, vt dicit Ioſephus,quia antequam promoueretur ad regnum, fecit votũ, quod ſi contingeret eum ad regnum promoueri, faceret tẽplum ædificari,& ibi vaſa deferri. Secundum vero Ra.Sa. iſte Darius fuit filius Aſſueri & Eſther reginę, & ſic fuit fauorabilis Iudæis ratione matris ſuæ quæ fuit Iudæa.

CAP.

MORALITER.

6 *Poſſeſ.trans flu.non.* q.d. Tales prædicatores & confeſſores trahunt ad ſe bona debita eccleſię,q̃ non eſt ita, ſalua cuiuſcunq; dicentis reuerẽtia,ſed magis oppoſitum, nam in prædicationib. publice,& in confeſſionib. ſecrete fideles admonẽt reddere fideliter debita ſuis curatis & alijs eccleſię miniſtris,pp quod prælati talibus rationibus friuolis non debẽt credere,& animarum fructum pro talibus impedire.

† Prophe-

C A P. V.

A P *Prophetauer.* Be. In libris eorum plenius ſcriptum eſt, quibus verbis ſocordiam eorum redarguerint, qui negligētiores erāt erga opus tēpli, vel promiſſo Dei auxilio ad operandū accenderint, qua etiā deuotione ad exhortationem eorum Zorobabel, Ioſue, & omnis populus ſe ad operandum accinxerint. Aggęus enim ita incipit? In anno ſecundo Darij regis ī vno die mēſis pręfati, factum eſt verbum domini ī manu Aggęi prophetę, dicens. *Dic ad Zorobabel filium Salathiel, & ad Ieſum filium Ioſedec, &c.* Et paulo poſt *Et ſuſcitauit dominus ſpiritum Zorobabel filii Salathiel ducis Iuda, et ſpiritum Ieſu filii Ioſedec ſacerdotis magni, & ſpiritum reliquorum de omni populo, & ingreſſi ſunt, & faciebāt opus in domo domini, etc.* Zacharias aūt ſic incipit. In menſe octauo in anno ſecūdo Darij regis, factum eſt verbum dñi ad Zachariam filium Barachiæ, filium Ado prophetam, &c. Ex quo apparet quomodo Eſdras Zachariā filium Ado nominet, quia .ſ. nepos illius fuit qui propheta nobilis fuiſſe intelligitᷣ, cuius Zacharias in prophetis eximius iure filius diceretur. Inter q̄ notandum quāti ſpiritus iſti prophetiæ fuerint, vt contra tanti regis edictū & Samaritanos & oēs gentes per circumitum ædificationē tēpli impedientes iuberent templum extrui. Zorobabel quoque & Ieſus, & populus qui cū eis erat, non minoris fuiſſe fidei probantur, qui prophetas iubentes magis audierunt quā prohibentis regis imperium.

b *Zorobabel.* Ortus in Babylone, vel magiſter Babylonis, quia ibi iuxta hiſtoriā natus eſt, cū eſſet de ſtirpe Dauid in Bethlehē nati. Hic ſignāt Chriſtum, qui vt mundū a confuſione errorū liberaret, in Babylone .i. in cōfuſione mundi oriri & conuerſari dignatus eſt. Qui ēt recte Babylonis magiſter dr̄, non q, ea quę Babylonis .i. mundi ſunt doceat, ſed quos Babyloniorum iugo preſſos inuenit, ad gratiā libertatis erudit, & eruditos ad patriam cęleſtem perducit. Cuius pater ē Salathiel. .i. peritio mea, Deus, q. ſ. in pſalmo dicit. *Pete a me, et dabo tibi gentes hęreditatē tuā, &c.* vnuſquiſque etiā cum Deum inuocans non aliud quęrit quam ipſum, poteſt eū Salathiel vocare. D

Pſal. 2. b.

C A P. V.

a Rophetauerunt autem Aggæus propheta & za 1
charias filius Ado, prophetantes ad Iudæos qui 2
b erāt in Iuda & Ieruſalem, in nomine Dei Iſrael. 3
c Tūc ſurrexerunt zorobabel filius Salathiel, & †
Ioſue filius Ioſedec, & cæperunt ædificare tem-
B plum Dei in Ieruſalem, & cū eis prophetæ Dei 4
d adiuuātes eos. In ipſo autem tempore venit ad 5
eos Thathanai, qui erat dux transflumē, & Starbuzanai, &† cōſiliarij
eorū, ſicq; dixerūt eis. Quis dedit vobis† conſilium vt domum hanc 6
e ædificaretis, & muros eius. inſtauraretis? Ad quod reſpondimus 7

†ſocii & infr.
†vel præceptum.

c *Et Io.* Bed. Ioſue vel Ieſus interpretatur ſaluator. Ioſedec dominus iuſtus, hic quidē ſicut filius Nū Chriſtum ſignificat, vterque enim populum in terram promiſſionis, ille de longo incolatu eremi, hic de longiore captiuitatis ſeruitio introduxit. Sic verus Ieſus electos ſuos ab omnibus malis eruens, ad ſuperni regni promiſſa gaudia inducit, qui eſt filius Ioſedec .i. domini iuſti, de quo dicitur. *Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum, &c.* Vbi ſupra. E

Pſal. 12. a.

d *In ipſo.* Be. Patet literæ textus, quia confortati verbis prophetarum, optimates Iudæorū non potuerunt hoſtium infeſtationib. a ſancto opere præpediri, a quo quieſcētibus adhuc prophetis timore hoſtiū ceſſauerant, ſicut nunc in eccleſia geritur, dū hi qui malignorum ſpirituum, vel hominum inſidijs retardati, tardiores aliqñ ad opus bonum fuerūt, repētè verbis doctorū vel diuinarū ſcripturarū correpti, nullis tētationū machinis poſsūt vinci, vel a ꝓpoſito intētiōis reuocari

e *Ad quod reſpondimus.* Videtur q̄ hoc ſcripſit p̄ſens affuiſſe, cū Eſdras dicatur ſcripſiſſe, qui nō tunc Ieroſolymis fuiſſe, ſed F

Beda vbi ſup

N I C O L A V S D E L Y R A.
C A P. V.

P*Ropheta.* Hic conſequenter deſcribitur operis reſumptio. Circa hoc primo opus reſumitᷣ. Scđo hoc inquiritur, ibi. *In ipſo autem tempore.* Tertio negotiū ad regē deducitur, ibi. *Placuitque.* Circa primū ſciendum, quod Iudęi reſumpſerunt opus abſq; licentia Darij duplici de cauſa. Vna fuit, quia cōfidebant de eius fauore propter amicitiam cum Zorobabel ſecundum Ioſephum, vel ratione matris ſuæ Eſther ſecundum Ra. Sa. Alia cauſa fuit, quia Aggęus & Zacharias prophetę denuntiabant eis in nomine domini, quod ſecure opus reſumerent, & quod a Perſis impedimentum non haberent, & ſic anno ſecundo Darii opus prius intermiſſum reſumpſerunt. Et hoc eſt quod dicitur.

1 *Prophe. au. Agg. pro. & zac.* Quorum prophetiæ habentur in lib. 12. prohetarum.

2 *Filius Ad.* Sic dēt ſcribi .ſ. p vnum .d. i. nepos Ado, quia fuit filius Barachiæ filij Ado, vt hētur in principio ꝓphetiæ ſuę.

3 *Proph. ad Iud.* Modo prædicto, & licet inter habitātes Ieruſalem & terrā in circumitu eſſent aliqui de tribu Beniamin & de tribu Leui, & alijs tribubus, vt dictum eſt, ſup. 2. ca. tamen omnes ſunt denominati Iudęi a tribu Iudæ poſt reditum captiuitatis Babylonicę. Tum quia Zorobabel dux redeuntium fuit de tribu Iuda, & ſic erat principalior. Tū quia illa tribus fuit ad ædificationem templi feruentior.

4 *Et cum eis prophetæ Dei, &c.* Excitando populum ad opus.

5 *In ipſo. au. tem.* Hic conſequenter de opere reſumpto requiritur a duce qui tenebat locum regis in terra illa cū dicitur.

6 *Quis dedit uo. con.* q. d. tantum opus nouum non deberet fieri ſine licentia regis, quia templum ędificabatur ad modum fortalitij & turris, vnde in terris ſubiectis non permittūtur fortalitia conſtrui ſine voluntate dominorum.

7 *Ad quod reſpond.* Ex hoc videtur, quod Eſdras qui ſcripſit librum iſtum, tunc eſſet in Ieruſalem, quia connumerat ſe alijs, ſed poſtea rediit ad Perſidem, vt plures ſecum adduceret de Iudęis, ſecundum quod habetur, infra 7. cap. Poteſt etiam dici quod tunc exiſtēs in Babylone connumerat ſe illis qui erant in Ieruſalem, ſicut Paulus apoſtolus aſſociat ſe illis, qui in die iudicij reperientur viui. 1. Theſ. 4. d. dicens. *Nos qui uiuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aere.*

Quæ

M O R A L I T E R.

1 *Prophetaue. au.* Per iſtos duos loquētes ex inſpiratione diuina ſignificantur prędicatores veritatis euangelicæ, quib. a deo datur ſapientia et eloquētia. Luc. 21. c. *Ego enim dabo uobis os & ſapientiā, cui non poterunt reſiſtere et cōtradicere omnes aduerſarii ueſtri.* Et interpretatio nominū dictis prædicatorib. congruit. Aggæus .n. interpretatur feſtiuus. Zacharias autem, memor domini, p̄dicatores autem prędicti fideles inducūt ad habendū Dei iugē memoriam, vt per hoc peruenire valeant ad ſanctorūt feſtiuitatem. Per binariū autem iſtorum prophetarū ſignificatur, qđ prædicatores euangelij charitate debēt eſſe adinuicē cōbinati. vñ Gre. ſuper illud Lu. 10. a. *Miſit illos binos, & binos ante faciem ſuam, &c.* Binos ergo diſcipulos in prædicationem dominus mittit, vt p hoc nobis tacitus innuat, qđ qui charitatem erga alterum non hēt, prædicationis officium nullatenus ſuſcipere debet.

3 *Prophe. addu.* r. reędificatione templi, vnde ſubditur.

† *Tunc ſurrexerunt Zorobabel, &c.* Per quod ſignificatur, quod prędicatores euangelici debent inducere populū ad reędificationem eccleſię, qđ conſiſtit in morib. et fide, & quia non ſolum debent ad hoc inducere verbo, ſed ēt vitę exemplo, ideo ſubditur.

4 *Et cum eis proph. eos adiuuantes, &c.* In moralib. enim magis valent facta quam verba.

6 *Quis dedit uo. con.* Per iſtos ſignantur illi qui quęrunt occaſionem impediēdi ad prędicationē uerbi diuini, ſed tamen non poſſunt adſiſtente adiutorio ſpirituſſancti, iō ſubditur.

A ſed multo poſt regnãte Artaxerxe illuc ueniſſe reperit'. Aut ergo tunc uere ibi fuit, et facto tẽplo Babyloniã rediit, ut plures de filijs Iſrael in Ieruſalẽ reduceret, aut ſe ædificantibus iungit, quaſi ſuum ſit qđ erga fratres agitur, uel qđ ipſi agũt, ſicut Apoſtolus ait. *Nos qui uiuimus, qui reſidui ſumus in aduentu domini non præueniemus, &c.* [1.Theſ.4.d.]

ta aũt uolũtate utriuſq; regis diligẽter ut opus citius pficeretur, adiuuit. Quę omnia illis cõueniunt, qui in Gẽtili uita cõſtituti ↄuerſationẽ eccleſię uiſam repẽte obſtupeſcere, deinde rõnẽ religionis audire et diſcere ſtudẽt, & tãdẽ cognoſcẽtes q, hoc a Deo cæli & terrę, q ſolus uere eſt Deus originẽ ſumpſit ſacrificijs eius communicant, & ædificium iuuare lætantur.

a *Exemplar epi.* Multũ diſsimilis eſt hęc epiſtola illi quam Reũ Beelthecm, & Samſai ſcripſerunt, Artaxerxi. Illa enim accuſatione Ieroſolymitarum, hæc laude non ſolũ gentis, ſed & Dei omnipotentis plena eſt, illa inſidijs, hęc amicabilibus literis ſcripta, quia illa a Samaritanis hoſtibus Iudęorum hec a duce regionis transfluuium, id eſt inferioris Syrię et Phœnicis, & a ſocijs eius, qui nullas contra Iudęos inimicitias domeſticas habuere, ſed tantum regis a quo poteſtatem acceperant, uoluntatem exequi curabant. Samaritę, qui primam ſcribentes epiſtolam animos regis aduerſus ſtructores templi accenderunt hęreticis comparantur, qui eccleſiam intantum fęda peſte commaculant, vt etiã exoſam Gentilib. reddant, eorũq; furorem excitant aduerſus illam. Dux aũt Syriæ qui regem de opere Dei nõ operando inſtigat, ſed cõſultando interrogat, eos ſignat qui adhuc in Gẽtilitate poſiti, nec ſe credituros abnegant, ſi verã & iuſtã eſſe hanc diuinitatis ſcripturam intelligãt. Deniq; audiẽs a ſenibus Iudęorum cũ rõnes redderẽt nos ſumus ſerui Dei cęli & terræ, &c. ædificãtes noluit impedire, ſed ſimplici aĩo quæſiuit vtrũ Cyr⁹ tẽplũ ędificari iuſſerit, & Dari⁹ hoc velit. Agnita

[†Donec.] [† reſponderẽt per epiſtolam ad hæc.] [† feſtinanter.] [†in domo theſaurorum.]

B

eis q̃ eſſent nomina hoĩum auctorum ædificationis illius. Oculus au- 1 2
tem Dei eorũ factus eſt ſuper ſenes Iudęorum, & non potuerũt inhibe 3
re eos. † Placuitq; vt res ad Darium referretur, & tunc ſatisfacerent ad 4
a uerſus accuſationẽ illam. Exemplar epiſtolæ quam miſit Tathanai dux 5
regionis trãs flumẽ & Starbuzanai, & cõſiliatores eius Apharſachæi, 6
qui erãt trans flumẽ, ad Dariũ regẽ, ſermo quẽ miſerant ei, ſic ſcriptus
erat. Dario regi pax omnis. Notum ſit regi iſſe nos ad Iudæã prouinciã
b ad domũ Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, & ligna ponun- 7
c tur in parietibus, opuſq; illud † diligenter extruitur, & creſcit in mani- 8
bus eorum. Interrogauimus ergo ſenes illos, & ita diximus eis. quis de 9
dit vobis poteſtatẽ, vt domũ hanc ędificaretis, & muros hos inſtaura-
retis? Sed & nomina eorũ quæſiuimus ab eis, vt nuntiaremus tibi ſcri-
pſimuſq; nomina eorũ virorũ qui ſunt principes in eis. Huiuſcemodi
autẽ ſermonẽ reſponderunt nobis, dicentes. Nos ſumus ſerui Dei cœ- 10
li & terræ, & ædificamus tẽplum qđ erat extructum añ hos annos mul 11
tos, quodq; rex Iſrael magnus ædificauerat & extruxerat. Poſtquã au- 12 13
tem ad iracundiam prouocauerunt patres noſtri Deum cęli, tradidit 14
eos in manus Nabuchodonoſor regis Babylonis chaldęi, domũ quo-
que hanc deſtruxit, & populũ eius trãſtulit in Babylonem. Anno aũt
primo Cyri regis Babylonis, rex Cyrus propoſuit edictum, vt domus 15
Dei ædificaretur. Nã & vaſa templi Dei aurea & argentea, q̃ Nabucho- 16
donoſor tulerat de templo qđ erat in Ieruſalem, & aſportauerat ea
in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de tẽplo Babylonis, & data
ſunt Saſſabaſar vocabulo, quem & principẽ cõſtituit. Dixitque ei Hæc
vaſa tolle, & vade, & pone ea in templo quod eſt in Ieruſalẽ, & domus
Dei ædificetur in loco ſuo. Tũc itaque Saſſabaſar ille venit, & poſuit 17
fundamenta templi Dei Ieruſalem, & ex eo tẽpore vſque nũc ædificatur
& necdum completum eſt: Nunc ergo ſi videtur regi bonum, recen- 18
ſeat in bibliotheca regis, quæ eſt in Babylone, vtrum nam a Cyro re- 19
ge iuſſum fuerit, vt ædificaretur domus Dei in Ieruſalem, & volunta-
tem regis ſuper hac re mittat ad nos.

b *Lapide impoli.* nouo. ſ. quem impolitum repererunt, ſed poliendo ædificio aptauerunt. Nã & ſi veterũ lapidum, qui ſecundum Ieremiam diſperſi fuerant in capite omnium platearum aliqui remanſerunt, lapides noui erant poliendi, ex quibus opus templi poſſet impleri. Quod myſtice, videmus in eccleſia fieri, cum nõn ſolum de his qui pœnitendo reſipiſcunt, ſed etiam de illis qui nuper ad fidem vocati inſtitutione magiſtrorum quaſi norma opificum compoſiti, & in ædificio congruo ordine ſunt locati, ædificantur. De veteribus quoque & nouis lapidibus, id eſt, dudum poſitis & impolitis templum ædificatur, cum de vtroque populo Iudæo. ſ. & Gẽtili, Vna Chriſti eccleſia colligitur. Alter. n. iam dudum cognitione & obſeruantia legis velut politus erat. Alter idololatriæ mãcipatus nulla ſpiritualiũ architectorũ induſtria, nullo pietatis cultu deformitatẽ agreſtis & terrenę mẽtis exuerat.

c *Et ligna ponuntur in parietibus, opus etc.* Bed. Ligna quę ad ornamentum vel munimentum tẽpli ponuntur, eandem ſanctorũ vitam in ornatu eccleſię quam & lapides deſignãt, de quibus dicitur. *Exultabunt omnia ligna ſyluarum, &c.*

C

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ eſſent no. ho. auctο. etc.* Hoc, n. quæſierat dux trãsflumẽ & ſocii eius, vt habetur inf. & hoc rationabiliter, quia ſi res eſſet culpabilis, magis eſſent puniendi principales quam alii.

2 *Oculus au. Dei.* i. reſpectus miſericordię diuinæ & adiutorii.

3 *Fa. eſt ſu. ſen. Iu.* eos cõfortãdo & roborãdo in ędificatione.

4 *Et nõ po. inhi.* quia nullus põt reſiſtere volũtati diuinę. Licet aũt prædicti veniſſent ad inhibendum opus, tamen dominus mutauit eorum voluntatẽ, ſecundum qđ ſcribitur Prou. 21. a. *Cor regis in manu domini, quocunque voluerit, uertet illud.*

5 *Placuitq;* Hic cõſequenter negotiũ ad regẽ refert. Circa q, ſciẽdũ, q, iſti nõ ĩhibuerũt ædificationẽ, ſed regi ſignificauerũt eã, vt habita eius volũtate eã inhiberẽt vel pmitterẽt, vñ nõ accuſauerũt falſo Iudæos, ſicut alii fecerãt vt dictũ eſt p̃ced. c. ſed ſimpliciter factũ nũtiauerũt, & hoc eſt qđ dr̃. *Placuitq;, etc.* tanquã ad ſuperiorẽ. 6 *Et tunc, etc.* quæ poſita eſt ca. præced. quia ſi placeret regi ædificatio p̃dicta, accuſatio nõ eſſet in aliquo cõtra iſtos. Cætera patẽt vſq; ibi. 7 *Quæ ædifi. la. impo.* quia non ſiebant ibi ſculpturæ imaginum.

8 *Et li. po. etc.* i. trabes ex tranſuerſo domus, ad tenendũ vnũ parietem cum alio, & ad ſuſtentandum ſolarium deſuper, & quia parietes templi interius erant operti tabulis ligneis ſicut fuerat in templo Salomonis.

9 *Interrogaui, ergo. ſe. il.* i. principales illius operis.

10 *Nos ſumus ſerui, etc.* quia illud opus fiebat ad cultum eius.

11 *Et ædifi. tem. etc.* quia quadringẽtis & decem annis ſtetit añquã deſtrueretur per Nabuchodonoſor, vt dicũt Hebræi.

12 *Quodq; rex Iſra. ma.* ſ. Salomõ, vt hẽtur 3. Reg. 6. ca. qui fuit valde magnus in potẽtia, & diuitijs, & gloria, vt hr̃ 3. Reg. 4.

13 *Poſtquam autem, etc.* ſuis idololatrijs & alijs nequitijs, vt habetur. 4. Reg. in pluribus locis.

14 *Tradidit eos in ma. &c.* ita quod fuerunt debellati & deſtructi magis diuina virtute, quam humana propter ſua peccata

15 *Rex Cyrus.* a Deo cęli inſpiratus.

16 *Propoſuit edictum, etc.* ſecundum quod habetur ſup. 1. c. Cetera patent ex dictis ibidem vſque ibi.

17 *Tunc itaq;, &c.* Ex quo patet quod dictum eſt ſup. 1. ca. q, iſte Saſſabaſar fuit Zorobabel, quia iſte fundauit domũ iſtã, ſecundum quod dicitur Zach. 4. ca. *Manus Zorobabel fund. do. iſtam, & manus eius perfi. eam.*

18 *Et necdum completum eſt.* propter hoſtes impedientes.

19 *Nunc ergo, &c.* ex hoc patet, quod iſti nõn habebant volũtatem impediendi opus, ſed magis promouendi, dũ tamen placeret regi, ſicut patebit per effectum c. ſe.

CAP.

CAP. VI.

T Vnc Darius rex pcepit & receſuerũt 1
in bibliotheca librorũ, q erãt repo 2
ſiti in Babylone, & inuẽtũ eſt ĩ Eg- 3
bathanis, qđ eſt caſtrũ in Medena
puincia, volumen vnũ, † taliſq; ſcri 4
ptus in eo erat cõmentarius. Anno
primo Cyri regis, Cyrus rex decre-
uit, vt domus Dei q̃ eſt in Ieruſalẽ, ædificaret in loco, vbi
b immolãt hoſtias, & ut ponãt fundaméta ſupportãtia al- 5
titudinẽ cubitorũ ſexaginta, & latitudinẽ cubitorũ ſexa- 6
ginta, ordines de lapidib. † ĩpolitis tres, & † ſic ordines de 7
lignis nouis Sũptus ãt de domo regis dabunt. Sed & va- 8
ſa tẽpli Dei aurea, & argẽtea q̃ Nabuchodonoſor tulerat
c de tẽplo Ieruſalẽ, & attulerat ea in Babylonẽ reddãt, &
referant in templũ Ieruſalem in locum ſuum, q̃ & poſita
a ¶ Babylonio. ſ. quo ea Nabuchodonoſor poſuerat.
d ſunt in templo Dei. Nunc ergo Thathanai dux regionis 9
q̃ eſt trãs flumen, Starbuzanai, & cõſiliarii vr̃i Apharſa-
chæi q eſtis trãs flumẽ, pcul recedite ab illis, & dimittite 10
fieri tẽplũ Dei illud a duce Iudęorũ, & a ſeniorib. eorũ, &
domum Dei illã ędificẽt ĩ loco ſuo. Sed & a me pceptum
eſt, qđ oporteat fieri a pſbyteris Iudæorum illis, ut ędifi
e cet domus Dei. ſ. vt de † arca regis. i. de tributis, q̃ dant de 11
regione trãs flumẽ, ſtudioſe ſumptus dent uiris illis, ne

A a *Tunc Darius* Beda. Ioſephus nomen loci in quo hæ Cyri literæ ſunt inuentæ, ita poſuit, & inuentus eſt in Egbathanis conſtructa urbe in regi one Mediæ codex. Porro alia translatio ſic habet. In Egbathana in ædificio tutiſſimo regionis Medorum, vnde uidetur, quod nomen Medena non aliud quã Mediam ſignificat.

b *Vt ponant fundamenta.* Beda. Non eſt nobis exponendum, quia neque in priori templi ædificatione, neque in poſteriori aliquid harum mẽſurarum, vel huiuſmodi operis inuenitur, unde colligitur Cyrum hoc de ſuo ſenſu ptuliſſe, & menſuram vel ordinem † temporis, vt ſibi uidebatur congruum annotaſſe. Siquidem templũ (vt verba dierũ narrant) in menſura prima, id eſt intra muros interiores habebat 60. cubitos longitudinis, 20. latitudinis, & altitudinis, ut Regum hiſtoria ſcribit, vſque ad cœnaculum cubitos 30. deinde alios 30. uſque ad cœnaculum ſuperius quouſque altitudo porticuum aſcendebat, ut Ioſephus teſtatur, deinde 60. vſque ad ſummum tecti. i. ſimul 120. vt verba dierum docent. Quo modo autem dicit ordines ponendos de lapidibus impolitis tres, & ſic de lignis nouis, cum omne templum fuerit interius cedro ueſtitum? Niſi forte moris Perſarum erat, ſic templa facere uariato opere, ut tantum lapidum ordines eſſent per parietes, & quartus de lignis fabrefactis, & hoc quoque in templo Ieroſolymorum fieri debere putauit. An forte de atrio ſacerdotum intelligendum eſt eum dixiſſe, quod circa templum in gyro factum tres ordines habuerat lapidum politorum, & quartum lignorum cedrinorum, eratque aſſantib. uſque ad pectus altum. Aut de porticu domus domini quæ erat ante faciem templi, de qua ſcriptura cum palatium a Salomonis fabricaretur, ita memorat. *Fecit atrium maius rotundum triũ ordinum, de lapidibus ſectis, & vnius ordinis dolata cedro, necnon & in atrio domus domini interiori, & in porticu domus.* D 3.Re.7.b

⁂ Chryſ. Per hanc gentem docebatur uniuerſus orbis terræ, dum & abducerentur, & rurſus reducerentur. Ipſe. n. reditus fuit loco præconis. Eorum. n. fama ubique peruolabat, Dei in eos benignitatem manifeſtam omnib. efficiens, quod. ſ. erant magna, & reuera omni opinione maiora quæ in eos erant facta miracula. Ipſe. n. Cyrus qui eos tenebat, ipſos dimiſit, cum nullus cum rogaſſet, ſed Deus mentem illius molliſſet, nec ſolum eos dimiſit, ſed etiam affecit donis, & muneribus. In pſ. 125

† paries. Beda vbi ſup.

c *Reddantur.* Darius per fectas litteras autoritate ſua confirmat compeſcens omnes Iudæorum aduerſarios, & templum in loco ſuo ædificari iubet, &c. E

d *Nunc ergo.* Significat Artaxerxes, qui domum Dei, & ciuitatem ædificari uetat, eos qui conſtructioni eccleſię ſanctę motis perſecutionib. contradicũt, inter quas eccleſia maxime martyrum uictoria floruit. Darius autem piam illorum regũ deuotionem, qui agnita fidei Chriſtianæ pietate non reſiſtere, ſed ſuis decretis eam adiuuare curabant, è quibus multi interdictis perſecutionibus priorum, ſeipſos cum ſubiectis populis eiuſdem fidei ſacramentis conſecrari uoluerunt, quibus bene conuenit quod Darius adiungit. *Sed a me præceptum eſt, quod &c.* Quis enim explicare ualeat, quantum Eccleſia liberalitate Regum adiuta ſit, & locupletata?

e *Vt de arca.* Beda. De arca regis ad opus Dei ſumptus tribuunt, cũ ex familia ſecularium principũ aliq. ipſis fauẽtibus ad Ibidem F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

1 TVnc Darius. *Hic conſequenter deſcribitur templi conſummatio. Circa quod primo ponitur regis conceſſio: ſecundo diligens executio, ibi:* Igitur Thathanai. *Circa primum Darius in ſua epiſtola prima decretum Cyri recitat, ſecundo recitatũ confirmat, ibi.* Nunc ergo. *tertio pœnam impedientium determinat, ibi.* A me ergo. *Circa primum dicitur.*

2 Et recenſuerunt. *Non eſt hic nomen ciuitatis, ſed prouinciæ, vel potius totius regni, ſicut Francia aliquando dicitur totum regnum in quo ſunt multæ prouinciæ, unde ſubditur.*

3 Et inuentum eſt in Egba. *Iſtud caſtrum ædificauit Arphaxat rex Medorum, ut habetur Iudith. 1*

4 Taliſque ſcriptus in eo. *i. regium decretum.*

5 Et ut po. fun. *& ſecundum hoc iſtud templum ſecundum non fuit ita altum de medietate, ſicut fuit templum Salomonis, quod habuit centum, & viginti cubitos in altitudine, ut habetur 2. Par. 3. & idem dicit Ioſephus.*

6 Et lat. *Credo quod hic accipitur latitudo pro longitudine, ut dicatur latitudo latus magis protenſum, tanta enim fuit longitudo templi Salomonis, ſcilicet 60. cubitorum. Si enim acciperetur hic proprie latitudo, ſequeretur quod hoc templum ſecundum fuiſſet latius in triplo quam templum Salomonis, cuius latitudo fuit 20. cubitorum tantum, ut habetur 3. Re. 6. aliqui dicunt, quod Cyrus protulit, ut litera ſonat ex ſuo ſpiritu, quia ſic ædificabant templa Perſarum, tamen non fuit ſic factum, ſed ad ſimilitudinem templi prioris a Salomone facti. Sed hoc non eſt veriſimile, quia in principio huius libri dicitur.* Suſcitauit Deus ſpiritum Cyri regis Perſarum, &c. *& ideo non eſt veriſimile, quod ſpiritu proprio menſuras templi diſpoſuerat ad ſimilitudinem templorum idolatriæ, ſed veriſimilius eſt, quod ante collocutionem habuit cum ſapientibus iudæorum, & ſecundum eorum conſilium templum fieri diſpoſuit, & præcepit.*

7 Ordines de lap. *Vtrum autem iſti tres ordines eſſent ſecũdum altitudinem muri, vel ſecundum eius ſpiſſitudinem nõ habetur, uidetur tamen magis ſecundum ſpiſſitudinem ex hoc quod ſubditur.*

8 Et ſic or. de li. &c. *in Hebræo habetur,* Et ordo de lignis nouis. *Parietes. n. templi exterius erant de lapidibus, ſed interius erant operti tabulis ligneis, ſicut & in templo Salomonis.*

9 Nunc ergo. *Hic conſequenter ponitur decreti recitati confirmatio, ideo ſubditur.*

10 Procul rece. *i. nullum nocumentum inferte, ſed magis, adiutorium, unde ſubditur.*

11 Vt de arca re. &c. *i. de tributis quæ dantur de regione, &c.*

⁂ Et

MORALITER.

1 *Tunc Darius.* Per Darium regem conuenienter ſignificari poteſt ſummus pontifex, ad quem ſpectat uniuerſalis eccleſiæ regimen. Per hoc igitur quod ad determinationem negotii Darius bibliothecam recenſeri fecit, & reuolui, ſignificatur quod ſummus pontifex in determinatione negotiorum fidem, vel mores tangentium per ſe, & per alios ad hoc idoneos debet inueſtigare, quid de hoc ſentiãt ſacræ ſcripturæ, & ſecundum hoc negotia terminare, ſicut Darius poſt dictam diſquiſitionem præcepit diligenter exequi domus Dei ædificationem.

11 *Vt de arca regis.* Nam in piis operibus ſummus pontifex & etiam alii prælati non ſolum debent eſſe fauorabiles verbis, ſed etiam temporalibus auxiliis prout poſſunt.

a impediatur opus. Quod ſi neceſſe fuerit, & uitulos, & agnos,
& hædos in holocauſtum Deo cæli frumẽtum, ſal, vinum, &
b oleum, ſecundum ritum ſacerdotum qui ſunt in Ieruſalem,
detur eis per ſingulos dies, ne ſit in aliquo † querimonia. Et 1
c offerant oblationes Deo cæli, orentq; pro uita regis, & filio- 2
d rum eius. A me ergo poſitum eſt decretum, vt oĩs homo qui 3
hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, 4
& erigatur, & configatur in eo, domus autem eius † publice- 5
e tur. Deus autem qui habitare fecit nomen ſuum ibi, diſsipet 6
omnia regna, & populum qui extẽderit manum ſuam, ut re-
pugnet, & diſsipet domum Dei illam quæ eſt in Ieruſalem.
f Ego Darius ſtatui decretũ, quod ſtudioſe impleri uolo. Igi- 7
tur Thathanai dux regionis trans flumen, & Starbuzanai, &
conſiliarii eius, ſecundum quod præceperat Darius Rex, ſic 8
g diligenter executi ſunt. Seniores autem Iudæorum ædifica- 9
h bant, & proſperabantur iuxta prophetiam Aggæi prophetę, 10
& Zachariæ filii Ado, & ædificauerunt, & conſtruxerunt iu- 11
a ¶ Qui poſt Darium regnauit, cuius tempore Eſdras de Babylonia Ieruſalem aſcendit. 12
i bente Deo Iſrael, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe re- 13 14

A ad fidem Chriſti veniunt, qui velut in arca regis erant;, cum regalium arcanorum conſcii eſſent. Sed dantur presbyteris, & ſenioribus Iudæorum in ſumptus operis templi, dum magiſtris, & eccleſiæ erudiendi membris ac iuuandi committuntur. Qualis fuit Caſſiodorus quondam Senator, repente eccleſię doctor, qui dũ in expoſitione pſalmorũ diligenter attendit, qd Ambroſius, quid Hilarius, quid Auguſtinus, quid Cyrillus quid Ioãnes, quid cæteri ſancti dixerunt, edoctum ſe (terror.)
B a ſenioribus Iudęorũ. i. confitentiũ, & laudantium Deum probauit.

a *Vitulos, & agnos.* Beda. Hæc animalia quæ munda ſunt, & frumẽtum, & ſal, & uinum, & oleum, quæ ſecundum legem offerũtur, in ſignificatione bonorum hominum, vel operum perfectorum, vel chariſmatum ſpiritualium ſæpe ponuntur, quæ nunc iubente rege in holocauſtum Deo cæli offeruntur cum fauentibus mundi principibus res ſanctæ eccleſiæ creſcunt, ſubditique eis populi in unam veritatis fidem Chriſto conſecrandi aggregantur, & quicquid boni naturalis quiſque diuinitus habuerit, quicquid a viris eccleſiæ ſalubre didicerit, totum in diuinum cultum impendit. (Ibid.)

b *Secundum ritum.* Quia tunc tantum uota offerentium accepta erunt, cum ſecundum catholicæ pacis ritum offeruntur, quæ autem Gentili ſuperſtitione, vel hæretica permiſta ſunt, bona non ſunt.

c *Orentque* ſecundum illud Apoſtoli. *Obſecro ergo primo omniũ fieri obſecrationes, & orationes poſtulationes, gratiarumque actiones omnibus, pro hominibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt.* (1.Tim.2.a)

d *A me er.* Grauiſſima pœna uoluit eum punire qui decretũ mutaret, damno. ſ. omnium quæ haberet, & animæ ſuæ, quam etiam ligno confixus longo cruciatu amitteret.

(Myſtice) Myſtice autem opera noſtra lignis comparantur, bona fru-
C ctiferis, praua autem ſalicibus, & incendio dignis, tolliturq; lignum de domo eius, qui holocauſtis domini contradicit, & erigitur, & ipſe in eo configitur, cum opera eorum qui paci eccleſiæ repugnant omnib. manifeſte, quam ſint inutilia, & peruerſa pateſcunt, & ipſi in eis non uitæ gaudiũ, ſed mortis laqueum acquiſiſſe probantur. Domus quoque talium publicatur. i. publico cenſu proſcribitur, cum corpora eorũ cum quib. in hac uita remanſerunt, in reſurrectione perpetuo punienda tormento ſæuis exactoribus, immundis ſpiritibus in poteſtate, traduntur.

e *Deus autem.* Decretum ſuum diuinæ potentiæ confirmari deſiderat, & ipſe ut homo temporali regno præditus pro pace domus Dei publica lege omnia quæ poteſt facit. Quod nunc quoque in eccleſia geritur, cum terrenę poteſtates ad fidem conuerſæ pro ſtatu eccleſiæ publica edicta proponũt & hanc domino iuuante, & inimicos debellante placidam pacem ſemper habere cupiunt. D

f *Ego Darius ſtatui.* ✣ Ioſep. Hæc cum Darius in Cyri commentariis inueniſſet reſcripſit Siſini, & collegis eius hoc modo. Rex Darius Siſini, & magiſtris equitum, & Sarabazani, cæteriſque magiſtratibus, Salutem. Mitto ad uos exempla epiſtolæ Cyri, quam in ipſius cõmentariis inueni, uoloque, ut omnia fiant quemadmodum ĩ ea continentur. Valete. E

g *Seniores.* Nunc quoque confluentibus ad fidem populis, & aliquando his qui foris ſunt fauentibus, ſeniores Iudæorum. i. qui magiſterio digni ſunt eccleſiã quotidie verbõ, & exemplo ædificant, & proſpẽtur, quia etſi diabolus impugnet, inuenit tamen ſermo Dei in quibus vincat, & fugatis aduerſariis, muros ueritatis extruat.

h *Iuxta pro.* Prædixerant. n quia ſi ædificando templo inſiſterent, mox donante domino, & opus ipſum complerent, & bonis omnibus abundarent.

Beda. Nemo quod Aggæus dicit ſub Dario rege iacta eſſe templi fundamenta, æſtimet contrariũ huic hiſtoriæ in qua ſcriptum eſt, ſecundo anno Cyri regis fundatum eſſe a cæmentariis templum, multum laudante Deum, & congaudẽte populo. Tunc. n. ipſius templi fundatio deſcripta eſt, i. domus interioris, cuius menſuras ſpecialiter Re. & Par. hiſtoria refert. Nunc autem cum ędificatione domus, & porticuum, & gazophylaciorum, quę domum undique ambiebant, fundata dicunt ædificia, quorum in Par. ita fit mentio. *Fecit & atrium ſacerdotum, & baſilicam grandem, & oſtia in baſilica quæ texit ęre.* In qua. ſ. baſilica templo circumpoſita populus ad orandum conſiſtebat & cuſtodes, ac ianitores templi per uices die, ac nocte exultabant, ſicut Par. docet. Hęc aliqñ gñaliter cum ipſo templo annumerantur (ut in euangelio) vbi docente in templo domino, mulierem in adulterio deprehenſam adduxerunt Phariſæi, & Scribæ, q̃ nullo mõ niſi in aliquas porticus tẽpli introducere potuerunt. Aliqñ ſeparatim ſub noĩe gazophilaciorũ, vel exedrarũ, vel porticuũ, vel atriorum, vñ. *Qui ſtatis in domo domini, in atriis domus Dei noſtri.* F

i *Et Artaxerxe.* Quæritur, quõ iubente Artaxerxe dicatur domus conſtructa, cum ſtatim ſubiungitur eam regnante adhuc

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et offerant oblationes Deo, &c. *Ex quo patet, quod iſte rex habebat fidem unius ueri dei, nec tenebatur ad legem Moſaicam, cum eſſet Gentilis, ut frequenter dictum eſt, ſufficiebat. n. Gentilibus ad ſalutem credere unum Deum prouidentem ſaluti hominum per modum ſibi congruum, & in hoc articulo prouidentiæ continetur totum Chriſti myſterium implicite.*

2 A me ergo. *Hic conſequenter taxatur pœna impedientium ædificationem templi, tum dicitur.*

3 Vt omnis homo qui hanc mu. iuſ. *ponendo impedimentum.*

4 Tollatur lignum, &c. *ad faciendũ patibulũ in quo ſuſpẽdatur.*

5 Domus autem eius. *i. bona ipſius fiſco regio applicentur.*

6 Deus autem qui habitare, &c. *Hoc dixit rex deuotus rogans Deum cæli, vt per omnipotentiam ſuam, & iuſtitiam puniat impedientes dictam ædificationem, ſi aliqui tales ſurgerent quos non poſſet punire, eo quod non eſſent ſub ſua poteſtate.*

7 Igitur Thathanai. *Hic conſequenter deſcribitur mandati regis executio, & primo circa hoc deſcribitur conſummatio templi, ſecundo dedicatio conſummati, ibi.* Fuerunt autem. *Circa primum, primo ponitur diligentia Gentilium qui erant ſerui regis, ideo ſubditur.*

8 Secundum quod præceperat. *Et ſic patet per effectum quod dictum eſt ſupra. ſ. quod iſti non habebant uoluntatem impediend. opus Dei, ſed magis promouendi declarata circa hoc regis uoluntate, ſecundo ponitur executio operis per Iudæos, cum dicitur.*

9 Seniores autem Iud. ædi. *Populum inducendo ad opus.*

10 Iuxta prop. Aggæi. *Qui ꝑdixerat opus nõ impediri a Perſis.*

11 Iubente Deo. *Per Aggæum, & Zachariam prophetas ſuos.*

12 Et iubente Cyro. *vt habetur ſup. 1. cap.*

13 Et Dario. *ut patet in iſto c.*

14 Et Artaxerxe. *Dicit aũt Rab. Sal. ꝙ iſte Artaxerxes idem eſt* ✣ *quod*

MORALITER.

2 *A me ergo poſitum eſt, &c.* Per quod intelligitur, quod impedientes ędificationem eccleſię incurrunt damnationem ęternam, unde & in literis Papalibus dicitur: *Nulli ergo omnino hominum liceat, &c.* Si quis autem hoc attentare præſumpſerit indignationem omnem omnipotentis Dei, & beatorum Apoſtolorum eius Petri, & Pauli ſe nouerit incurſurum.

7 *Igitur Thathanai dux.* Per iſtos deſignantur illi qui facta ſup eos manu dñi de impeditorib. ædificationũ eccleſię fiunt adiutores ędificãtiũ ipſam, & hęc eſt mutatio dextrę excelſi.

adhuc Dario fuiſſe completam, & dedicatam, niſi forte credendum eſt etiam Artaxerxem miſſo auro, & argento juſſiſſe, vbi ſi quis minus in ædificio, vel ornatu templi, vel vaſorum eſſet completum, perficeretur. Nam Eſdra illuc properante, ſcriptũ eſt, quod idem rex cũ principib. vel cõſiliariis ſuis plurimũ auri, & argenti, & uaſorum miſerit ad tẽplũ.

gibus Perſarum, & compleuerũt domũm Dei 1
a iſtam, vſque ad diẽ tertium menſis Adar, qui
b eſt annus ſextuſ regni Darii regis. Fecerũt au 2
tem filii Iſrael, ſacerdotes, & Leuitę, & reliqui
filiorum tranſmigrationis, dedicationem do-
c mus Dei in gaudio, & obtulerunt in dedica- †
tione domus Dei vitulos centum, arietes du-
d centos, agnos quadringentos, hircos capra-
e rum pro peccato totius Iſrael duodecim
f iuxta numerum tribuum Iſrael. Et ſtatuerunt

a *Menſis Adar.* Beda. Cuius tertia die domus cõpleta eſt. Ipſe eſt Martius, quem ſcriptura duodecimũ iuxta curſum lunę ſolet appellare. nec vacat a myſterio, quod domus Dñi, quæ ſeptimo menſe in ædificio altaris cœpta eſt, duodecimo menſe eſt pfecta. Cœpta eſt. n. in initio menſis ſeptimi, quia omne bonum quod facimus præueniente gratia ſpiritus ſancti incipimus, & eadem comitãte perficimus. Completa eſt autem duodecimo menſe, ob ſignificantiam perfectionis, quæ hoc numero continetur, maxime propter ſummam Apoſtolorũ, in quorum fide, & doctrina perficitur eccleſia. Item duodenarius perfectionẽ fidei, & operationis ſignificat, quia ſiue tria per quatuor, ſiue quatuor per tria multiplices 12. conſummabis. Tria autem ad fidem propter confeſſionem ſanctæ trinitatis referuntur quatuor ad opus bonum, propter quatuor principales uirtutes, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iuſtitiam, de quib. dicitur. *Sobrietatem. n. & prudentiam docet, & uirtutem, quibus vtilius nihil eſt in uita hominis.* Recte ergo domus domini ſeptimo menſe inchoata, duodecimo perfecta eſt, & dedicata, quia mens electorum gratia ſpiritus ſancti illuſtratur, vt ad perfectionem bonæ operationis perueniat cum fide ſanctę trinitatis, ſicque lætabunda dedicationem retributionis expectat. Et quoniam hæc retributio futuræ ſolennitatis in tempore vniuerſalis reſurrectionis, & in uiſione trinitatis perficitur, recte domus domini non ſolum duodecimo menſe tertia eius die completa memoratur, quia. n. dominus die tertia reſurrexit, reſurrectio noſtra poteſt triduano numero ſignari, de qua dicitur. *In die tertia ſuſcitabit nos.* Cœpta eſt autem ædificatio templi anno primo Cyri regis, & conſummata ſexto anno Darii, qui ſunt anni ſecũdum Chronicam 45. Cyrus. n. regnauit annis 30 poſt quẽ Cambyſes filius ei⁹ octo, qui in hoc uolumine, ſicut Ioſephus autumat Artaxerxes uocatur, poſt quem magi qui illum interfecerunt anno vno, poſt quos Darius vſque ad conſummationem, & dedicationem templi anni ſex, qui ſunt anni quadragintaquinq; Quæritur autem quomodo reſponderunt Iudæi. *Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, &c.* Sed ſi hiſtoriam Ioſephi legimus, quæ poſt conſummationem, & dedicationem templi tres annos addit, in quibus peribola. i. circumpoſita templo munitionum conſtructio, & quædam alia q̃ remanſerunt perfectã ſunt, uidebimus, quia recte in ædificatione templi 46. annorum potuerit ſumma computari, in q̃b. eminentiora cuncta fuere completa. Beda. Templum vero quanquam electam animam ſignificat propter inhabitantẽ in ſe ſpiritum Chriſti, & eccleſiam totam, i. congregationẽ omnium electorum angelorum, & hominum etiam ipſum corpus Chriſti de virgine natũ exprimit ſine peccato in mũdo conuerſatum, morte ſolutum, & die tertia ſuſcitatũ. Cui ſpecialiter aptatur quod 46. annis ædificatum dicitur. Aiũt. n. Phyſici, q, hoc dierum numero corpus humanum in utero atpe conceptionis vſque ad perfecta membrorum linamenta creſcat. Et decebat vt domus q̃ corpus dñicum ſignabat, eo annorum numero in Ieruſalem conderetur, quo corpus dñi in vtero virginis erat creandum. Virgo. n. Ieruſalẽ. i. ciuitas regis magni, & uiſio illius pacis nominatur, de qua

dicitur: *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum.* Sicut etiam illud, *Oſtium autem lateris medii in parte erat domus domini dextra, & per cocleam aſcendebatur in ſuperius cęnaculum,* & a ſuperiore in tertium ſpecialiter corpus Chriſti figurauit, de quo dicitur. *Vnus militum lancea latus eius aperuit, &c.* Oſtium. n. lateris medii in parte erat domus dextra, ideſt ab Orientali angulo lateris meridiani incipiens, & per interiora eiuſdem lateris occulto itinere paulatim ad altiora cœnaculorum perducens, quia Chriſtus ianuam nobis ſalutis in dextro latere ſuo uoluit aperiri, per cuius ſacrata abluti, & ſanctificati introeamus altiorem aulam regni cæleſtis. Aſcendimus enim per oſtium medii lateris in ſuperius cœnaculum, quando per aquam baptiſmi, & poculum dominici calicis conſecrati, ab hac terreſtri conſecratione ad cæleſtium animarum uitam peruenimus. A ſuperiore quoque in tertium penetramus, cum beatitudinem animarum etiam corporum immortalium perceptione cumulamus.

D Eph. 2. c. 3. Re. 6. a Io. 19. f

b *Fecerunt autem.* Merito gaudent filii tranſmigrationis, qui captiuitatem euaſerunt, & domum Dei ædificare meruerũt & q̃ſi deuoti Deo famuli in dedicatione domus eius hoſtias & quaſi fraternitatis amatores pro peccato totius Iſrael vbicunque eſſent rogantes eius Deum fieri propitium, & eos uel inter hoſtes cuſtodire, uel ad patriam reuocare. Recte autẽ dedicatur templum a ſacerdotibus, & Leuitis, & reliquis filiorum tranſmigrationis in gaudio, quia correptis peccatoribus fit gaudium in cælo coram angelis Dei, & magiſtris, qui pro eorum ſalute laborauerunt, & omnibus qui de cõfuſione pctõrũ ad uirtutũ arcẽ, terram. ſ. promiſſionis mẽte, & ope tranſmigrarũt. Sacerdotes ergo, & Leuitę, & oĩs populus in dedicatione reſtauratę domus gaudent, quia oẽs ordines eccleſiæ reconciliatis per pęnitentiam peccatorib. gaudent.

E Luc. 15. b

c *Et obtulerunt.* Offerunt in dedicatione hoſtias, cum pro errantium conuerſione Deo gratias agunt, cum multi conſpecta deuotione eorum, ad maiora ſe uirtutum opera accingunt, ne ſint ſegniores eis in operãdo, quib. innocentiores fuerunt minus peccando. Multi etiam qui in fide præceſſerunt, feruentiora nouitiorum ſtudia æmulantur.

d *Hircos capra.* Hirci in hac uita offeruntur pro peccato, cũ electi Deo ſupplicant, ut liberentur a peccatis: offeruntur in futuro, cum gratias agunt qui liberati ſunt, ideoque *miſericordias domini in æternum cantabunt.* quia ſemper miſeros ſe fuiſſe, & dono eius liberatos eſſe memorabunt.

Pſal. 88. a

e *Pro peccato.* Pro peccato etiam totius Iſrael offerunt, quia oportet ſic eos qui nobiſcum ſunt, nobis fauere, ſic illorum bona imitando noſtra facere, ut etiam pro ſtatu totius eccleſiæ dominum deprecemur. Vnde in oratione dominica nemo ſibi ſpecialiter aliquid petit, ſed omnibus qui eundem patrem habent in cælis. Item ædificato templo dedicatio ſequitur, cum completa in fine ſeculi ſumma electorum perueniet ad gratiam cœleſtium præmiorum, in qua hoſtię offeruntur, de quibus eadem domus, ideſt Eccleſia poſt captiuitatem mortalis erumnæ reædificata per gloriam immortalitatis dicit. *Dirupiſti domine uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Et quia offeruntur non ſolum pro donis virtutũ, ſed & pro mundandis ſordibus uitiorum, bene poſt uitulos, arietes, & agnos hirci pro peccato totius Iſrael offeruntur, gratia. n. de qua virtutum beneficia confert, etiam ſcelera aufert. Nec in domo Dei habet Pelagius locum, qui ſe ſuoſque perſuadebat libertate arbitrii, vel liberari a malis, uel confirmari poſſe in bonis.

1. 6. b F Pſal. 115. b Pelagius hæreticus.

f *Et ſtatuerunt.* Ordo poſcebat, ut domo Dei ædificata mox ſa-

NICOLAVS DE LYRA.

quod Darius, ſed uocatus eſt Darius nomine proprio. Artaxerxes autem nomine communi regio, quia ſecundum ipſum omnes reges Perſarum vocabantur Artaxerxes, ſicut & omnes reges Aegypti Pharaones, & Romani Cæſares. Ioſephus vero dicit, quod iſte Artaxerxes fuit filius Darii, vocat tamen Xerxen, quia licet tempore patris templum fuerit completum, ut habetur in hoc capitulo, tamen aliqua quæ pertinebant ad ornatum templi iam ædificati, & aliqua ædificia circa templum tẽpore ſuo fuerunt facta.

1 Et compleuerunt domum Dei iſtam uſque ad diem tertium menſis Adar. *Qui eſt duodecimus menſis apud Hebręos, et partim correſpondet Martio noſtro, et partim Februario, quia primus mẽſis eorum ſemper incipit a propinquiori lunatione æquinoctio vernali, quod eſt 12. die Martii ſiue ſit ante æquinoctium, ſiue poſt, ſiue in ipſo æquinoctio.* 2 Fecerunt autem. *Hic conſequenter deſcribitur templi ædificati dedicatio, & patet litera uſque ibi.*

✲ Sicut

MORALITER.

2 *Fecerunt autem filii Iſrael, &c.* Sequitur.
† *Et obtulerunt in dedicatio.* Poſt ædificationem. n. fidelium per ueritatis prædicationem debent applicari ad opus bonum, & hęc applicatio eſt quædam dedicatio, debent etiam offerri in gaudio, quia ſacrificia coacta non placent Deo.

℘ ſacerdotes,& Leuitæ qui in ea miniſtrarent, ordinarentur.
A Quod obſeruandum eſt his qui magnifice monaſteria conſtruunt, ut in his doctores inſtituant, qui ad opera Dei populum hortentur,non ibi ſuis uoluptatib.ſeruiant.
Vbi ſup. cap.8 a *Sacerdotes.* Beda.Quod dicit ſacerdotes in ordinibus ſuis, & Leuitas in uicib.ſuis conſtitutos,uices hebdomadarum ſignificat, in quibus oīs cœtus utriuſque gradus, per 24.partes erat diſtributus, ita ut unuſquiſq; ordo vice ſuæ hebdomadis per 8. dies.ſ.a ſabbatho vſq; ad ſabbathum in templo miniſtraret, & poſt 24. hebdomadas a templi liber officiis curam propriæ rei a
B geret,ut uerba dierū narrāt,nam & in circumitu interioris ſacrarii iam fecerāt porticus templi, in quarum ianuis per uices obſeruabant Leuitæ, ſicut ibi dicitur. Quod uero ait, *ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi.* non ad uices Leuitarum,ſed ad opera Dei pertinet.Moyſes. n.ſcripſit,quid ſacerdotes,quid Leuitæ in domo Dei operarentur. Vices vero Leuitarum,& ordines ſacerdotū per ſortes 24.non Moyſes,ſed Dauid rex cum prophetis, ſacerdotibus,& Leuitis ſui temporis deſcripſit. (2.Par.16) Et nunc quoque ædificata, & dedicata eccleſia per regenerationem nouorum in fide populorum,ſtatui decet ſacerdotes, & Leuitas in ordinibus ſuis,& uicibus ſuis,qui ſunt ſuper opera Dei, ut non ſolum ſacramentis fidei innitentur populi,ſed exemplis,& eruditione præcedentium iuſtorum ad agenda quæ Dei ſunt, accingantur,& hoc non pro captu humani ingenii,ſed ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi, cui conſonat illud euangelii. (Mat.ult.d) *Euntes docete omnes gentes bap.e.&c.* docentes eos ſeruare omnia mandata Dei. Non.n.audientes noſtra propria ,ſed ea q̄ legis,& euangelii ſunt,mandata docere debemus,ſi ad præmia domini una cum eis peruenire curamus.

b *Fecerunt autem fi.* Ideo ſpecialiter ædificata, & dedicata
C domo domini celebratio paſchæ memoratur, cum nulli dubium eſſet,tum religioſos paſcha ſuo tempore celebrare,;ut myſtice inſinuaretur hanc eſſe ſummam perfectionis, cum præteritis omnibus mundi illecebris tota ſemper intentione mentis alterius uitæ meditantur ingreſſum. Paſcha.n.tranſitus interpretatur, quia filii Iſrael in eo per immolationem agni de Aegyptiaca ſeruitute ad libertatem tranſierunt,uel ipſe agnus.i.Chriſtus pro nobis immolatus tranſiuit ex hoc mundo ad patrem,quod imitamur cum ab infimis uoluptatibus ad cæleſtia quærenda tranſimus,& uere perficimus,cū a carnis ergaſtulo ſoluti cæleſte regnum intramus.

Vbi ſup. Beda.Quare de paſcha poſt ædificatam domum refertur cum prædictum ſit,quod a primo die aduentus eorum in Ieruſalem in cunctis ſolennitatib.domini legitimas hoſtias,& holocauſta offerrent,niſi ut innueretur q, ędificationē templi eadem qua inceperunt mentis deuotione compleuerūt. Ibi.n prædictum eſt,quia congregatus eſt populus quaſi uir unus,& ſurrexit Ioſue,& fratres eius,& ędificauerunt altare ut immolarent in eo holocauſta, & nunc dedicato templo inſtante anno 45.eadem pietas religionis omnium mentib. inſite memoratur,cum dicitur purificatos fuiſſe ſacerdotes, & Leuitas,quaſi unum omnes mundos ad immolādum paſcha.Quæ.n.in hac uita maior poteſt eſſe perfectio,quā mūdæ multitudinis unitas,multa.n.ſacerdotum,multa Leuitarum erant milia,ſed oēs purificati,& mundi ad celebrandū paſcha corde uno,& aīa una,nec diſpar in populo unitas, cū dicitur ad immolandum paſcha uniuerſis filiis tranſmigrationis,& fratrib.ſuis ſacerdotibus,& ibi ſtatim infertur. *Et comederunt filii Iſrael,&c.* Omnib. ergo immolatum eſt paſcha, omnes comederunt,non ſolum qui reuerſi fuerant de captiuitate,ſed & omnes qui alicubi antea conſtituti ſeparauerunt ſe eo tempore ad eos. Quod etiā de proſelytis intelligi poteſt,qui natura Gentiles in ritu eorum conuerſi ſunt circunciſione,& hoſtiis purificati vt digni eſſent participatione ſacramenti ſalutaris. Nuſquam alias (ni fallor) ex quo egreſſi de Aegypto tantæ deuotionis cum ſacerdotibus, & Leuitis magiſtris. ſ. ſuis fuiſſe reperiuntur. Sed hæc E deuotio caſtigatione diuina facta eſt, quia pro peccatis hoſtibus traditi,ſed pœnitentia & confeſſione liberati ſunt Deo melius ſeruituri. Videmus quoque illos qui templum corporis ſui peccando ꝓphanauerunt,& per hoc a diabolo captiuati ſunt per pœnitentiam rediſſe. qui.ſ.manſionem in ſe dn̄o repararēt.

a ſacerdotes in ordinibus ſuis, & Leuitas in vicibus ſuis, ſuper
opera Dei in Ieruſalem, † ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi. 1 2
b Fecerunt autem filii Iſrael tranſmigrationis paſcha quartade 3
cima die menſis primi. Purificati.n.fuerāt ſacerdotes,& Leui- 4
tę quaſi unus omnes mundi ad immolandum paſcha uniuer-
ſis filiis tranſmigrationis,& fratribus ſuis ſacerdotibus, & ſi-
a ¶ Non in fermento ueteri.
bi. Et comederunt filii Iſrael qui reuerſi fuerant de tranſmi-
a ¶ Qui.ſ.inquinationibus ſeruiunt.
gratione, & omnes qui ſe ſeparauerant a coinquinatione
a ¶ Sunt & gentes cœli, qui.ſ.ab eis ſeparati in vnitate,& caſtitate domino ſeruiunt,eiuſque ſolennia ſincero corde celebrant.
gentium terræ ad eos, vt quærerent dominum Deum Iſrael.
a ¶ In azymis ſince.& ve.
c Et fecerunt ſolennitatem azymorum ſeptem dieb. in lætitia, †
d qm̄ lætificauerat eos dn̄s,& cōuerterat cor regis Aſſur ad eos 5
e vt manus eorum adiuuaret in opere domus Dn̄i Dei Iſrael.

Notandum.n.quod Salomon prius templum maxima pace regni breui tempore,& nullo contradicente perfecit. Deſtructum autem propter peccata filii tranſmigrationis magna compunctione cordis longo inſiſtentes labori, & ſæpe ab inimicis retardati,tandem diuinitus adiuti reſtaurarunt. Facile eſt.n.quemquam conuerſum diabolo renuntiare, vnum & verum Deum confiteri, & percipere ſacra Chriſti, hiſque initiatum in remiſſione omnium peccatorum templum eius effici, & acceptam uitæ innocentiā comitante eius gratia ſeruare. Sed multi laboris eſt, ſi quis accepta fidei ſacra peccando contemnit priſtinam recipere dignitatem, quia iterū baptizari non poteſt,ſed longo pn̄iæ labore pct̄m abluendum eſt,cuius ablutioni ipſa conſuetudo uitiorū quaſi inimica Samaritanorum turba repugnat,tāto ad ſupandū difficilior,quāto diutius terrā cordis virtute vacuā poſſedit. F
c *Et fecerunt ſo.* Beda. poteſt in hoc loco celebratio paſchæ ad reſurrectionem referri, ut ædificatio templi præſentem eccleſiæ ſtatum ſignificet,dedicatio uitam futuram,quæ in animarum cum de corpore exierint,lætitia agitur,immolatio paſchæ gloriam reſurrectionis, cum electi immaculati carne agni non in ſacramento credentes,ſed in re ipſa,& ueritate reficiuntur. Vnde hoc in paſcha omnes quaſi unus affuiſſe perhibentur, quia tunc veraciter *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* vnde Ioannes. *Sanguis Ieſu Chriſti Dñi emundat nos ab omni peccato.* (1.Io.1) Tunc erit eius vnitas,cum fuerit Deus omnia in omnibus,& azymorum ſolennitas in lætitia,cum nullo remanente fermento malitiæ,& nequitiæ omnes in ueritate, & ſinceritate cordis diuinæ viſioni adhęrebunt, non in ſeptem dieb.labentis ſeculi , ſed in vna die perennis vitæ in atriis domini,quæ melior eſt ſuper ratione tanti operis ponitur numerus, quam ille cui ſeptiformem gratiam ſpiritus qua operantes adiuuamur,& requiem aīarū,aut reſurrectionem corporum quam bene operantes ſperamus,denuntiat.
d *Septem diebus.* Quia per omne ſeculi tempus in ſinceritate,& veritate,imo in omnib.bonorum uictimis, & holocauſtis uita ducenda eſt,quia Chriſtus paſchali tempore tranſitorie mortē guſtauit,ſed æterna reſurrectionis uirtute deuicit. e *In lætitia.* Hæc eſt.n.maxima nunc in futuro iuſtorū lætitia,pfectū eſſe opus iuſtitiæ,uel eccleſię, conuerſis et Gentilib.qui olim reſiſtebant ad adiuuandum eius ſtatum. i.confirmandam Chriſtianę religionis pacem per mundum.

℘ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sicut ſcriptum eſt. *Hoc non refertur ad ordines ſacerdotum, & vices Leuitarum,quos Dauid inſtituit,ut habetur 1.Par.ſed ad officia ſacerdotum,& Leuitarum,de quibus habetur Leu.24.*
2 Fecerunt autem filii Iſrael. *i.filii Iſrael qui uenerant de tranſmigratione.*
3 Paſcha quartadecima. *Secundum quod præcipitur Ex o. 12.*
4 Quaſi unus. *i.totaliter,& perfecte.* 5 Et conuerterat cor. *Licet.n.principaliter diceretur,rex Perſarum,eo quod ibi erat tranſlata monarchia,tamen dicitur hic rex Aſſur, quia regnum Aſſyriorum erat ſub eo,ſicut rex Franciæ dicitur rex Nauarræ.*

CAP.

MORALITER.

† 2 *Fecerunt au filij tran.* Per quod deſignatur,quod poſt trāſmigrationem de uitiis ad uirtutes,& non ante,debent recipere fideles ſacramentum euchariſtię.

† *Et fece.ſo.Azy.* Omne tempus per ſeptem dierum circulum reuoluitur. Per hoc ergo,quod fecerunt ſolennitatem azymorum diebus ſeptem, ſignificatur, quod fideles omni tempore uiuere debent in azymis ſinceritatis,& ueritatis.

† Et

CAP. VII.

A Poſt hæc autem. Beda. Hucuſque reditus populi de Babylone in Ieruſalem, & relatio uaſorum, dedicatio templi, & celebratio ſolennitatum, & dedicatio canticorum domini, quæ in terra aliena non poterant cantari, ſub Zorobabel, & Ioſue deſcribuntur, queomnia humanæ ſaluationis in Chriſto continent formam, cum hi qui cũ peccato originali ĩ mũdum uenerant, ſacramentis fidei purificati ſaluantur, vel qui peccãdo fidem corrumpunt, pœnitendo reſipiſcunt & vtrique per eundem ſaluatorem verum regem, & ſacerdotẽ verum paſcha celebrantes de mundo ad patrem, de morte tranſeunt ad uitã. Sed quia tẽplo incẽſo, vrbe ſubuerſa, ſcripturæ quoque fuerunt peruſtæ, & has miſerãte dño reparari oportebat, vt q ædificia erutã reſtaurarent, haberent vnde ipſi moniti intus diſcerent reſtaurari, vnde ſequitur.

a *Poſt hæc.* Beda. Hunc Artaxerxem ſub quo Eſdras de Babylonia Ieroſolymam aſcendit, Ioſephus putat eſſe Xerxen filium Darii, qui poſt illum regnauit, ſed chronicorũ libri ſucceſſorem eiuſdem Xerxis. Regnauit autẽ Darius ſub quo ædificatum eſt templum, annos 36. poſt quẽ Xerxes annos 20. poſt quem Arthabanus menſes 7. quos chronographi ꝓ anno poſuere. poſt hunc Artaxerxes annis 40.

b *Et ipſe ſcriba velox.* ✠ Irenæus In ea captiuitate populi q̃ facta a Nabuchodonoſor, corruptis ſcripturis, & poſt ſeptuaginta annos Iudeis deſcendentib. in regionem ſuam & poſt deinde temporib. Artaxerxis Perſarum regis, inſpirauit Deꝰ Eſdrę ſacerdoti tribus Leui pręteritorum prophetarum omnes rememorare ſermones, & reſtituere populo eam legẽ, quæ data eſt per Moyſen.

✠ Tertul. Hieroſolymis Babylonica expugnatione deletis, omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ per Eſdram cõſtat reſtauratum.

✠ Aug. Hoc tempore Eſdras Dei ſacerdos combuſtam a Chaldæis in archiuis templi, reſtituit legem. Nempe qui eodem Spiritu quo antea ſcripta fuerat, plenus fuit.

✠ Euſeb. Fuit Ezras eruditiſſimus legis diuinæ, & clarus omnium Iudæorum magiſter qui de ea captiuitate regreſſi in Iudæam, affirmaturque diuinas ſcripturas memoriter cõdidiſſe, & ut Samaritanis non miſcerentur, litteras Iudaicas commutaſſe.

Beda. Scriba uelox in lege Moyſi appellatur Eſdras, quia

Eſdras

C A P. V I I.

a POſt hæc autem verba in Regno Artaxerxis re- 1

a ¶Computata generatione uſq. ad Aaron legitimus ſacerdos computabatur.

gis Perſarum Eſdras filius Saraiæ, filii Azariæ, 2

filii Helciæ, filii Sellum, filii Sadoc, filii Achi-

tob, filii Amariæ, filii Azariæ, filii Maraioth,

filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci, filii Abiſue,

filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron ſacerdotis ab initio. Ipſe

b Eſdras aſcendit de Babylone, & ipſe ſcriba velox in lege Moſi 3

quam dominus Deus dedit Iſrael. Et dedit ei rex ſecundum 4

manum Domini Dei eius bonam ſuper eum, omnem peti- 5

a ¶Prolepſis, nam in ſequentibus quomodo uenerint, & exercitum congregauerunt, plenius ſcribitur.

c tionem eius. Et aſcenderunt de filiis Iſrael, & de filiis ſacerdo- 6

tum, & de filiis Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus,

& de nathinæis in Ieruſalem, anno ſeptimo Artaxerxis regis,

& uenerunt in Ieruſalem menſe quinto, ipſe eſt annus ſepti-

D Eſdras legem Moyſi quæ conſumpta erat, refecit, & etiam (vt communis maiorum fama eſt) omnem ſacræ ſcripturæ ſeriem, quam ignis abſumpſerat prout uidebatur legentibus ſufficere, ſcripſit, & nonnulla (vt referunt) quæ opportuna putabat, adiecit, de quibus eſt, & illud. Et non ſurrexit ꝓpheta in Iſrael, ſicut Moyſes, quem noſſet dominus facie ad faciẽ, &c. (Deu. 34. d) Quæ uerba dicere non potuit, niſi q. diu poſt Moyſen uixit Et in lib. Samuelis olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſq; vadens cõſulere Deũ (1 Re. 9. b) Venite, eamus ad uidentem. Qui.n. propheta hodie dicitur, olim uocabatur uidens. Nonnulla autẽ integra uolumina, q̃ quondam in populo Iſrael habebantur, intacta reliquit, ideo eorum nihil aliud, q̃ nominis memoria habetur, vt eſt illud in libro Numerorũ, vnde dicitur in libro (Nu. 21. c. Ioſue 10. c. 3. Re. 11. g. 2. Par. 9. g) bellorum domini, & in Ioſue. Nonne hoc ſcriptum eſt in libro iuſtorum. In Reg quoque, & Par. voluminibus memorantur libri hiſtorici prophetarum, Ahiæ, Sylonitis, & Semeiæ, Abdo, & Nathan, Iſaiæ quoque, & Iehu filii Anani. i. qui librum Regum Iſrael ſcripſiſſe dicitur, (3. Re. 16) & multa alia quorũ nulla dicunt hodie poſſe reperiri veſtigia. Ferunt quoque pro certo Hebræi, quod leuiores literas excogitauit ſub nominib. earum, quas ante habuerant, quibus uelociſſime tantam librorum copiam quæ conſumpta erat, reficeret. Ideo nõ ſolũ ſcriba, ſed et uelox notatur. Priores aũt literæ remãſerunt apud Samaritas, quib. illos quinque libros Moſi, quos ſolos de ſcriptura ſancta receperant, ſcribere ſolebant.

E

c *Et aſcenderunt.* Beda. Notandum quod in capite huius libri ſcriptum eſt, (Ibid.) quod ad permiſſionem Cyri aſcenderunt de Babylone Zorobabel, & Ioſue, & de filiis Iuda, & Beniamin cum ſacerdotibus, & Leuitis omnes quorum ſuſcitauit Deus ſpiritum, de quibus additum eſt, quod eſſent de captiuitate, quam trãſtulit Nabuchodonoſor in Babylonem. Hic autem ſub Eſdra duce nulla Iudæ, & Beniamin, vel Nabuchodonoſor, ſed tantum filiorum Iſrael, & ſacerdotum, & Leuitarum, qui cum illo aſcenderunt, mentio eſt. Vnde uidetur q̃ illi de Iuda, & Beniamin fuerunt, quos Nabuchodonoſor captiuauit. Hi aũt de decẽ tribub. qui ſpecialiter poſt diuiſionem Iſrael vocabantur, quos Aſſyriorũ reges lõge ante captiuauerant, & ultra montes Medorũ fecerunt habitare. Tunc ergo duę trib. maximã ex parte redierunt, & templum graui labore reſtaurauerũt. Decem autem tribus quæ minorẽ religionis curam habuerũt, qa deſtructo Chaldæorum

F

rum

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

POſt hæc autem. *Poſtquam ſuperius actum eſt de populi reductione, hic conſequenter agitur de eius inſtructione per Eſdram ſacerdotem, ipſe.n. Eſdras primo venit de Babylone cum Zorobabel, & Ioſue, ſed poſtea rediit, ut aliquos de illis qui remanſerant ſecum adduceret, & gratias a rege impetraret, primo igitur ſub ipſo deſcribitur ordinatio templi, ſecũdo informatio populi, c. 9. Circa primum primo deſcribitur ipſius Eſdræ legatio, quia fuit miſſus a rege tanquam legatus a latere, ſecundo legationis executio, c. 8. prima in tres, quia primo deſcribitur legati conditio, ſecundo legationis forma. ſiue explicatio, ibi.* Hoc eſt autem exemplar. *tertio gratiarum actio, ibi:* Benedictus dominus. *Circa primum dicitur.* 1 Poſt hæc autem. *Dicit autẽ Ra. Sa. quod iſte fuit Darius, ut dictum eſt c. præc. & fuit iſtud anno 7. regni eius. ſ. anno immediate ſequenti poſt conſummationem templi, q̃ facta fuit an. 6. regni eius, Ioſephus vero dicit, quod iſte fuit filius Darii, quem uocat Xerxem, ut dictum eſt c. præc.* 2 Eſdras filius Saraiæ. *in hoc oſtenditur conditio legati quantum ad genus, quia deſcendit de Aaron, multi tamen intermedii hic omittuntur, qui ponuntur 1. Par. 5.* 3 Et ipſe ſcriba uelox. *Quia legem combuſtam a Chaldæis reparauit, & quia nouas literas inuenit, quib. uerba Hebraica expeditius, & melius ſcribuntur, & ſic oſtenditur eius conditio quãtum ad ſcientiam.* 4 Et dedit ei rex, *i. petitiones ſuas conceſſit.* 5 Secundum manum domini. *Quia hoc factum eſt magis ex Dei bonitate, quam Eſdræ idoneitate.* 6 Et aſcenderunt de filiis Iſrael. *Quia Ieruſalem eſt in altiori ſitu, quam regio Babylonis, unde receſſerunt.*

✠ Eſdras

MORALITER.

1 *Poſt hæc.* Artaxerxes lumen in ſilentio tentans interpretatur, ideo per ipſum Ieſus Chriſtus ſignificatur, de quo dicit Luc. 2. e. *Lumen ad reuelationem gentium, &c.* Ipſe etiam eſt rex regum, ſicut de Artaxerxe dicitur infra, in hoc c. Ipſe etiam tentat, non ut aliquid ſibi de nouo innoteſcat, ſed aliis. Tentat etiam in ſilentio, quia tentatus ab eo ignorat quod ab eo tentetur, niſi ſibi diuinitus reueletur, igitur per regnum Artaxerxis eccleſia quæ regnum Chriſti dicitur, bene ſignat.

2 *Eſdras*

2 *Eſdras filius Saraiæ.* Per Eſdram qui adiutor interpretatur bonus doctor, vel prædicator ſignificatur, vnde 1. Cor. 3. ca. Paulus doctor gentium, & prædicator dicit de ſe, & ſibi ſimilibus. *Dei adiutores ſumus.* Igitur in regno Artaxerxis Eſdras tanquam legatus a rege mittitur, cum ad docendum populum doctor, vel prædicator a Chriſto, vel eius uicario deſtinatur. Cuius autem conditionis eſſe debeat, ſubditur.

3 *Et ipſe ſcriba uelox.* In lege. ſ. domini. i. ſtudioſus debet eſſe in ſcripturis veteris, ac noui teſtamenti, ideo ſequitur.

 † *Eſdras*

A rum imperio libere ſub regibus Perſarum viuebant,cū templum ædificatum,& compreſſam eſſe Samaritanorum inuidiam comperterint,tandem aliqui ex eis redierunt,plures ibidem reſederunt,quorum progenies vſq.hodie in eiſdem partib.detineri,& ſeruire genti Perſarum perhibetur. Sicut autem Zorobabel,& Ieſus Chriſtum ſignāt,q. captiuitatē humani gñis ſua gratia relaxat,& ſuā in nobis domum ſanctificando, & poſſidendo ædificat. Sic Eſdras Sacerdos, & uelox ſcriba eundem qui non venit ſoluere legem ſed adimplere, ſigurat, qui ideo ſcriba legis, vel ſcriba velox in lege Moyſi potuit vocari, qa ipſe Moyſi legem per angelū dedit,ipſe prophetas veritatem docuit, ipſe electorum mentes ad intelligendam,& faciendam patris voluntatem accēdit.Vnde hoc teſtamentum quod diſponam domui Iſrael poſt dies illos,dicit dominus,dando leges meas in mente eorum,&c. *Et lingua mea calamus ſcribæ.* Lingua.n.prophetæ calamus erat uelocis ſcribæ,quia quæ dominus illum ſine mora tpis intus docebat, hoc ipſe per officium linguæ foris temporaliter declarabat. Eſdras quoque interpretatur adiutor,quia ſolus Chriſtus populum ſuum a tribulationibus liberat, de confuſione uitiorum ad pacem virtutum proficientibus meritorum gradib. inducit,unde. *Auxilium meum a domino,&c.* Ad hoc ſicut Eſdras partem populi non minimam de captiuitate Ieroſolymam reduxit, & pecuniam, ac vaſa ſancta in gloriam templi,& populum ab vxorib.alienigenis pontificali autoritate purgauit,ita Chriſtus in carne apparens confuſionem mundi libera confuſione vitiorum intrauit vt nos,ſecum rediens ab omni confuſione liberatos ad tranquillitatem ſupernæ pacis induceret,cuius pacis pignus in præſenti accipimus,ſecundum illud. *Pacem relinquo uobis,pacem meam do uobis.* i. temporalem uitam peregrinantibus relinquo, perpetuam ad cæleſtem patriam peruenientibus do.

Mat.5.b B Pſal.44.a Pſa.120.a Io.14.d

mus regis. Quia in primo die menſis primi cœpit aſcendere
de Babylone,& in primo die menſis quinti venit in Ieruſalē,
a ¶ Adiutor.
b iuxta manum Dei ſui bonam ſuper ſe. Eſdras autem parauit 1
c a ¶ Quam flamma conſumpſerat. b ¶ Cœpit facere,& docere.
cor ſuum,ut inueſtigaret legem domini,& faceret,& doceret 2 3
in Iſrael præceptum,& iudicium.Hoc eſt autem exemplar e- 4 5
piſtolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Eſdræ Sacerdoti 6
a ¶ Doctrina. ¶ Exemplo.
ſcribę erudito in ſermonibus,& pręceptis domini,& cęremo 7
¶ Orator.
d niis eius in Iſrael. Artaxerxes rex regum Eſdræ ſacerdoti,ſcri 8 9
a ¶ Ad diſtinctionem,ſcilicet illorum qui de omnibus mortuis,aut certe de nullis inſtitutos nouerat.
e bæ legis Dei cæli doctiſſimo,ſalutem. A me decretum eſt,ut 10
f cuicunque placuerit in regno meo de populo Iſrael,& de ſa-
cerdotibus eius,& de Leuitis ire in Ieruſalem,tecum vadat.

Ibidem. C a *Quia in primo.* Beda. Prima die menſis cœpit aſcendere de Babylone,& quinto cum filiis trāſmigrationis,& primo die menſis peruenit in Ieruſalem. Primordium.n.mēſis in qua luna nouum a ſole lumen mutuari creditur,nouum doni cęlectis initiū ſignificat,& bene prima die menſis primi aſcendit Eſdras de Babylone cum eis,quos a captiuitate ſaluabat, quia principium ſanctæ conuerſationis, in quo Sathanæ, & regno eius abrenuntiamus, illuſtratio fit diuinæ pietatis in nobis.Primo quoque die menſis quinti peruenit in Ieruſalē, quia & hoc non noſtri libertate arbitrii,ſed inſpiratione ſupnæ lucis fit,ut audito euangelio eccleſiæ membris incorporemur. Pulcherq;,& ſalubris in eccleſia mos, & doctrina patrum inoleuit,vt & his qui catechizantur,quatuor Euangeliorum ſacramentum explanetur,& recitetur in exordio. Item prima die menſis quinti uenit,cum his qui liberati erāt ab hoſtibus in Ieruſalem,quia dum completis quatuor euangeliorum præceptis cæleſte regnum ingredimur, quaſi nouum menſis initium celebramus, quia nouæ iam lucis gaudia in ſole iuſtitiæ cernimus,velut poſt quatuor menſes lucidæ actionis,quos in via pergimus,quintum menſem perpetuæ remunerationis in luce patriæ cæleſtis agimus. D

Beda. Primo menſe cœpit Eſdras aſcendere de Babylone & quinto cum filiis trāſmigrationis uenit in Ieruſalē. Quatuor.n. menſes iter de Babylonia in Ieruſalē cōplet: quia per quatuor libros euāgelij fidē,& ſacramēta ueritatis diſcimus,quib.de captiuitate diaboli domino duce erepti ad libertatem filiorum Dei aſcendimus, & in eiſdē libris pręcepta continentur operum, quorum quaſi greſſibus quotidianis ad ſuperna promiſſa ueniamus. E

b *Iuxta manum Dei.* Confirmatus.ſ.gr̃a,& protectione diuina,qua proſpere cœpta perficeret. Sic & Chriſtus, q.a Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, manus quoque Dei ſup eius humanitatē fuit,qa in paſſione exaltatus, & ad mœnia ſupnę ciuitatis aſcendit, & fidelib. ſuis iter patefecit.

c *Eſdras autem parauit.* Magna uirtus hoīs parare cor ſuum ad obſequium diuinæ voluntatis,& dicere poſſe. *Paratum cor meum Deus,paratum cor meum.*

Beda. Chriſtus quoque parauit cor ſuum, ut inueſtigaret legem domini, quia talem ſibi hominem ſuſcipere diuinitus prçuidit,qui non ſolum ſine peccato, ſed etiam plenus eſſet gratia,& veritate,qui nulla ſibi repugnante lege pcti,legem Dei abſq. vlla mentis,vel carnis contradictione ſeruet, unde. *in capite libri ſcriptum eſt de me,&c.* Item dominus inueſtigauit legem Dei, quia abiectis Phariſæorum traditionibus ſcripturam ſanctam myſtice intelligere docuit,& decreta euangelii,quæ attulit magis perfecta,& Deo accepta,quā ea quæ per Moyſen præmiſerat,oſtēdit.Vnde. *Audiſtis,quia dictum eſt antiquis.Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.Ego autem dico uobis.Diligite inimicos ueſtros,&c.* F

d *Artaxerxes rex.* Artaxerxes qui deuota mente templum,& ſacerdotes domini venerabatur,eique famulabatur. Chriſtianos principes,ſicut Darius ſignificat.Nec mirum ſi ſucceſſores Cyri qui templum, & ciuitatem fecerunt ædificari, qui ſeruos eius,ac legem dilexerunt, atque iuuerunt, Chriſtianos reges figurant, cum ipſe dominus per prophetam Cyrum ſignificare filium ſuum dixit,& eius nomine illum honorificauerit,dicens. *Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro.*

e *A me decretum.* Quia ad regem peruenerat fama diuinæ virtutis,per quam ille incenſam a Chaldæis legem(eiſdem quib.prius propriis ſermonib.quamuis alio literarum charactere)nouauerit.

f *Vt cuicunque.* Omnib.licentiam eundi tribuit,nullum ire compellit. Chriſtiani principes nullum cogētes,ne ſit incerta voluntas fidei,omnib.quib.placuerit in regno ſuo Chriſtum colere permittunt.

Et ſeptem

NICOLAVS DE LYRA.

1 Eſdras autem parauit cor ſuum. *i.totam attentionem ſuam poſuit.*
2 Vt inueſtigaret legem domini,&c. *Eam reparando.*
3 Et faceret. *Eam opere adimplendo.*
4 Et doceret in Iſrael. *Hic eſt debitus proceſſus doctoris,ſicut Ieſus cœpit facere,& docere,vt habetur Act.1.a.*
5 Præceptum,& iudicium. Hoc eſt autem exemplar epiſtolæ edicti,&c. *Quantum ad moralia.*
6 Et iudicium. *Quantum ad iudicialia.Dicit autem Ra.Sa.Magiſtri dixerunt, quod iſte Eſdras ipſe eſt Malachias, qui in duodecim prophetis ultimus ponitur.*
7 Hoc eſt autem. *Hic conſequenter deſcribitur legationis forma, cum ſubditur.*
8 Artaxerxes rex. *Quia plures reges habebat ſub ſe , & in hoc apparet delegantis autoritas.*
9 Eſdræ ſac.ſcr. *in quo appatet legati idoneitas,*
10 Vt cui pla. *i.nullum coegit ad redeundum,ſed oēs licentiauit.*

MORALITER.

1 *Eſdras autem parauit cor ſuum,&c.* Scilicet quærendo eius ſanum intellectum.
3 *Et faceret,& doceret.* Doctor.n.& prædicator non ſolū debent docere verbis,ſed etiam factis, & exemplo Chriſti, de quo dicitur Act.1.a. *cœpit Ieſus facere,& docere.*
8 *Artaxerxes rex.* Per hoc.n.quod iſte rex dedit Eſdræ multas,& magnas gratias,& priuilegia,ſignificatur quod rex regum Ieſus Chriſtus doctorib.& prædicatorib.uerbo,& exēplo dat gratias ſpiritus ſancti,& chariſmata.

a A facie.n.regis, & ſeptem conſiliatorum miſſus es, vt uiſites 1
b
a ¶ Nonſolum in lingua, quia cœpit Ieſus fa.& do. 2
c Iudæam, & Ieruſalem in lege Dei tui, quæ eſt in manu[a] tua, 3
d & vt feras argẽtum, & aurum, quod rex, & cõſiliatores eius 4
e ſponte obtulerunt Deo Iſrael, cuius in Ieruſalem tabernacu
f lum eſt, & omne argentum, & aurum quodcunque inuene-
ris in uniuerſa prouincia Babylonis, & populus offerre vo-
a ¶ Nota nonnullos ſacerdotes in Babylonia cum reſiduis populi remanſiſſe.
luerit, & de ſacerdo[a]tibus qui ſponte obtulerint domui Dei
a ¶ Hac de cauſa data eſt pecunia.
ſui, quæ eſt in Ieruſalẽ, libere accipe, & ſtu[a]dioſe eme de hac
a ¶ Quæ, ſcilicet, de frug bus terræ offerebantur, ut panis, & ſimilia, & ſpicæ.
pecunia uitulos, arietes, agnos, & ſacri[a]ficia, & libamina eo- 5
rũ, & offer ea ſup altare tẽpli Dei ueſtri, qđ eſt in Ieruſalem. 6
Sed & ſi quid tibi, & fratrib. tuis placuerit, de reliquo argen
a ¶ Electorum corda.
g to, & auro, ut faciatis, iuxta uoluntatẽ Dei veſtri facite. Va[a]ſa
quoque quę dantur tibi in miniſterium domus Dei tui, trade
in conſpectu Dei in Ieruſalem. Sed & cætera quib. opus fue
rit in domo Dei tui, quantumcunq. neceſſe eſt, vt expendas,
h dabis de theſauro, & de fiſco regis, & a me. Ego Artaxerxes 7
rex ſtatui, atq. decreui omnibus cuſtodibus arcæ publicæ, q
ſunt trans flumen, ut quodcunque petierit a uobis Eſdras ſa-
cerdos ſcriba legis Dei cæli, abſque mora detis vſque ad ar-
genti talenta centum, & uſque ad frumenti coros centum, & 8
vſque ad uini batos centum & uſque ad batos olei centum, 9
i ſal uero abſque menſura. Omne quod ad ritum Dei cæli per- 10

a *Et ſeptem conſiliatorum.* In libro Eſther legitur moris fuiſſe
A Perſarum regib. ut in cunctis agendis, vel diſcernendis 7. cõ
ſilio vterẽtur. Septem conſiliariis utuntur fideles cũ in oĩb.
quæ faciunt pcepta diuinæ ſcripturæ ſequuntur. De qua dr.
1.b *Eloquia dñi, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatũ terræ purgatum ſeptuplum.* i. ſancta illuſtratione ſeptiformis ſpiritus perfectum.

b *Miſſus es.* Mittitur Eſdras a facie regis, & ſeptem cõſiliatorum eius, vt viſitet Indiã, & Ieruſalem, & conuerſi ad fidem princi-
B pes ſeculi, & ſcripturarum perſuaſionibus roborati, Chriſtũ ad ſaluandam eccleſiam & congregandam de gentibus quotidiano auxilio, quod Eſdræ nomen ſignificat, uenire deſiderant, dicẽtes. *Domine Deus uirtutũ*
b *con. reſpice de cælo ui. & uiſi. iſtam, &c.*

c *Quæ eſt in.* Mirum quod inuenitur uerbum in epiſtola Artaxerxis quo prophetæ ſolẽt uti, cum dicit legem Dei eſſe in manu ſerui illius, ſcriptũ eſt .n. Factum ẽ verbum
2 in manu Aggæi pro-
c phetæ. Et dominus fecit quod locutus eſt in manu ſerui ſui Elię. &
7.b teſtificatus eſt dominus in Iſrael, & in Iuda per manus omnium prophetarum, quia. ſ. prophetæ non minus operando, quam loquendo quę Dei ſunt. prædicabant.

Chriſtus legẽ in manu habuit, quia eam quõdam p Moyſen prout voluit, ſtatuit, & nunc eãdem per ſemetipſum immutans ad perfectiora tranſtulit.

d *Et ut feras.* Notanda fides, & ſapientia regis, & conſiliatorum eius qui dona ſua magis per illum qui legem Dei in manu habebat. i. opere complebat offerenda eſſe intellexerũt.

e *Cuius in Ieruſ.* Beda. Fideliter, & docte eum in Ieruſalem habere tabernaculum dicit, quem ſupra dixerat Deum cæli, tabernaculo.n. in itinere utimur, & Deus cæli tabernaculum habet in Ieruſalem, qa qui æternã ſedem in cælis hẽt, ipſe cum peregrinantibus in hac eccleſia ſanctis ad tempus morari dignatur, unde. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.*
.21 a Et quia Eſdras nõ ſolũ pdicatorum, quorum unus erat, ſed ẽt Chriſti, ad cuius membra ptinebat, typum geſſerit, quaſi p illum dona offerimus, cum in oĩb. opitulatione indigem⁹, vt bona q̃ agimus, Deo patri accepta ſint. *Nemo.n.* inquit *ve*
4 a *nit ad prẽ niſi p me.* & de illo Ioãnes *Ipſe eſt ppitiatio p pctis nr̃is.*

f *Et omne argentũ.* De hac pecunia fideles in eccleſia ſua bona opera clarere cupiunt, ut per hoc patrem cum ſanctis habeant, & aliis ipſorum exemplis proficiant. Nam quaſi de argento, & auro noſtro ſacrificia, libamina, & hoſtiæ ad offerẽdum domino comparantur, cum uiſa operum noſtrorũ claritate proximi conuertuntur ad officium pietatis, quo & ipſi bene uiuendo domino conſecrantur. Sunt autem quædã ſanctorum clariſſimæ uirtutes, quæ non omnibus in exempla operis poſſunt oſtendi, ſed tantu ad glorificandam Dei gratiam recitari, ut eſt illud quod Daniel, & Ieremias pueri prophetauerunt, quod Ioannes nõdum natus, quod Cornelius cum domo ſua nondum baptizatus, ſpiritumſanctũ ac-
D Ier 1 b Luc. 1. e Act. 10. a
cepit, & innumera miracula inſtar argenti in domo domini. Nec tantum ex hoc argento, uel auro oblationes quæ ſuper altare ponuntur, emi poſſunt, quia talia cum audimus, mirari quidem uelut diuina demus, ſed quaſi poſſibilia imitari non ualemus.

g *Vaſa quoque.* Verus Eſdras uaſa miſericordię quę ſibi traduntur ab hominib. in conſpectu patris in ſupernam Ieruſalem tradidit, de quib. dicitur. *Quomodo poterit quiſquam intrare ĩ domũ fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alligauerit fortem?* Fortis.n. erat rex Babylonis i. diabolus, ſed uinctus, & ligat⁹ a domino, ea quæ iniuſte poſſidebat uaſa, ideſt electorum corda amiſit, neque auferenti, & ad ſupernam ciuitatem cuius erant propria reducenti contradicere potuit.
Mat. 3. d
E

h *Et à me.* Principes Chriſtiani ſubiectis ſuis imperant, ut quicquid petierit Chriſtus pontifex noſter, abſq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confeſſione ueræ fidei, frumentum in oſtenſione bonę operationis, uinum in feruore dilectionis, oleum in hilaritate miſericordiæ, & hæc omnia ſub centenario numero ſacerdoti magno, & ſcribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Chriſto qui cęleſtia nobis mandata a patre deferens cęleſtia obedientib. in domo patris præmia promiſit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a lęua tranſit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. i. uita æterna ſunt, gaudia deſignat. Talentum autem triplicis menſuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. ſummum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q & ephi decima pars cori. i. tres modii.
F
Menſura triplex.

i *Sal vero.* Beda. Sal ſapientiam ſignificat, & inde communi locutione hebetes, inſulſi vocantur. Sed intereſt cuiuſmodi ſit ſal. nam & dominus per legem omni ſacrificio ſal offerri præcepit, & in euangelio dicit. *Habete ſal in vobis, & pacem habete inter vos.* Nec tamen fruſtra Dauid in ualle Salinarum Idumæos percuſſiſſe legitur, quia. ſ. ſal cęleſtis ſapientię quo initiantur catechumeni in cunctis operum noſtrorum ſacrificiis offerre iubemur. Salinam uero uallium cum incolis ſuis percutit Dauid, quia infirmam, & mundanam ſapiam cum ſectatorib. ſuis Chrs deſtruit, unde bene præcipitur ſal abſq. menſura tribui diligenter in domo Dei cæli, quia neceſſe ẽ, ut quicquid ſapientiæ quis habet, totum hoc in obſequium Dei exhibeat. Recolẽdum uero q ſuperius dixerũt Samaritani ſcribẽtes ad alterũ Artaxerxẽ, qa memores ſalis q in palatio comederãt, tolerare nõ poterãt tẽplũ, & ciuitatẽ Dei cõ utilitatẽ eius ædificari. Hic aũt Artaxerxes iubet oĩb. arcæ publicæ cuſtodib. ut inter cætera ſal inquantum opus ſit, tribuant in domo Dei. Ibi.n. cognoſcitur quod hæretici ad impugnãdam eccleſiam fraudulento humanę ſapientię guſtu aĩantur, hic aũt quod conuerſi ad fidem ſapientes ipſam per diſci-
Ezec. 45. d Leu. 2. d Mat. 9. g 2. Re. 8. d 1. Eſd. 4. c

NICOLAVS DE LYRA.

1 A facie.n.regis. *i. a præſentia eius, & ordinatione.*
2 Et ſeptem. *Scientium leges, & iura maiorum, ut habetur in libro Eſther, & ſemper aſſiſtebant regi, ne aliquid indecens faceret ex defectu conſilii.* 3 In lege. *i. quam habes in promptu, ut patet ex prædictis.* 4 Vt feras. *Ex dono regis, & ex donis principum, & etiam popularium, ſiue ſint gentiles, quoniam audita uirtute Dei multi Gentilium miſerunt munera ad templum, ſiue Iudæis, & plures de illis noluerunt recedere de Babylone, detenti uxorum ſuarum, & filiorũ, & bonorum temporalium amore, tamen miſerunt munera.* 5 Et ſacrificia. *Quæ fiebant de animalibus, uel aridis.*
6 Et libamina. *Quæ fiebant de liquidis. ſ. uino, & oleo.* 7 Dabis de theſauro. *Ideſt, de pecunia iam collecta, & colligenda a populo habitante trans flumen per miniſtros regis ad hoc ſtatutos quib. rex præcepit, ut alia expedirent Eſdræ ſacerdoti, ideo ſubditur.* Decreui omnibus cuſtodibus arcæ publicæ, &c.
8 Et uſque ad frumenti. *Corus continet 30. modios, & eſt tertia pars oneris unius cameli.* 9 Et uſque ad batos. *Batus eſt menſura continens quinquaginta ſextarios Hebraicos ſecundum Iſidorum 16. Etymo. ſunt tamen valde parui, ut dixi diffuſius 3. Regum 7. capitul.*
10 Sal uero abſque men. *quia in omni ſacrificio ponebatur ſal.*

A diſciplinam ſecularis ſapientiæ adiuuant, dum per aduerſarios expugnant.

a *Vobis quoq.* Hoc priuilegio oſtenditur, quod cætera plebs filiorum Iſrael ad patriam perueniens tributa regis pendebat, quod diſcreta prouiſione rex feciſſe cognoſcitur, ut q diuino ſeruitio ſuperérant, occupati a ſuo famulatu eſſent liberi, & q in terra nihil pro priũ poſſidebãt, ſed ex decimis populi uiuebant, nemo ex eis tributum exigeret. His omnib. probatur non ſolum dilexiſſe, ſed etiã B optime didiciſſe quæ diuinæ ſeruitutis poſceret cultus.

Ibid. b *Tu autem.* Bed. Repetit rex quæ ſupra dixerat, & ueritatem quam cognouit iterato ſermone confirmat. C Supra.n.ait in manu Eſdræ eſſe, quia lex Dei ſapientia eſt, unde. *Pſal.36.f* *Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loq iu. lex Dei eius in corde ip.* Et iuſtus in manu ſua legem Dei, & ſapientiam habet, dum in om-oĩb. quæ agit, & loquitur memorẽ ſe diuinæ volũtatis oſtẽdit. D Myſtice autem Dominus noſter habet ſapientiam in manu ſua, *ipſe eſt.n. Dei uirtus, & Dei ſapientia*, Conſtituit iudices, i. præſides eccleſiarum, qui ſecundum uoluntatem eius iudicent omnia, & indoctis per orbem fidem prædicent, & omnis q decreta contemnit legis illius, vel præſenti pœna, vel futura iuxta modũ peccati ſui punietur. In his Artaxerxes expreſſit, qd futuris temporibus Chriſtianis deuotionis haberent, quid ve E erga fidem veritatis agerent reges. Poſſumus Eſdræ perſonã etiam ad quem libet doctorem eccleſiæ referre, quibus ſæpe reges, & principes literas pro ſtatu fideliũ miſerunt.

c *Et ego con.* Sic quiſque ad alios congregãdos idoneus per doctrinam ſuam efficitur, ebrius per gratiam Dei contra omnia quæ ſanctum opus impediunt, mente roboratur.

tinet tribuatur diligenter in domo Dei cæli, ne forte iraſcatur contra 1
a regnum regis, & filiorum eius. Vobis quoque notum facimus de vniuerſis ſacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitoribus nathinæis, & miniſtris domus Dei huius, vt vectigal, & tributum, & annonas non 2 3
a ¶ Patienter exprimit Artaxerxes quid reges temporibus Chriſtianis haberent deuotionis, quidve erga fidem veritatis omnibus agerent. 4
b habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos. Tu autem Eſdras ſecũdum 5
ſapientiam Dei tui, quæ eſt in manu tua, conſtitue iudices, & prǽſides 6
vt iudicẽt omni populo qui eſt trans flumen his videlicet qui nouerũt 7
legem Dei tui, ſed & imperitos docete libere. Et omnis qui non fecerit 8
legem Dei tui, & legem regis diligenter, †iudicium erit de eo, ſiue in 9
mortem, ſiue in exilium, ſiue in condemnationem ſubſtantiæ eius, vel 10 11
a ¶ Eſdras accepta epiſtola in Dei laudem prorumpit. ¶Non eſt dubitandum dicta regis ſancta eſſe, & myſtica quæ propheta ei diuinitus inſpirata confirmat, a quo etiam domum Dei glorificatam maniſeſtat. 12
certe in carcerẽ Et dixit Eſdras ſcriba. Benedictus dominus Deus pa- 13
trum noſtrorum, qui dedit hoc in corde regis, vt glorificarẽt domum 14
domini, quæ eſt in Ieruſalem, & in me inclinauit miſericordiam ſuã, 15
coram rege, & conſiliatoribus eius, & uniuerſis principibus regis potentibus.
a ¶ Poteſtate, ſcilicet, qua omnia operatur.
c Et ego confortatus manu domini Dei mei quæ erat in me, 16
congregaui de Iſrael principes qui aſcenderant mecum. 17 18

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ne forte. *Sciebat.n.quod potentia regni ſui dependebat a uoluntate Dei.*
2 Vt vectigal. *i.cenſum de rebus quæ portantur.*
3 Et tributum. *Quod a perſonis capitaneis ſoluitur.*
4 Et annonas. *i.victum qui cuſtodibus terræ præbebatur.*
5 Non habeatis. *Perſonæ.n.deſeruientes cultui diuino, & uacantes ſtudio, debent eſſe a talibus immunes.*
6 Conſtitue iudices. *i.ſi aliqui ſint inſufficientes ad iudicandum, amoue eos, & inſtitue alios ſufficientiores.*
7 Et omnis. *Quantum ad Iudæos qui ad ipſam tenebantur.*
8 Et legem. *i.mandatum eius quod habet uim legis, quantum ad Gentiles, & Iudæos, quia utrique erunt ei ſubiecti.*
9 Iudicium erit de eo. *i.punitio.*
10 Siue in mortem. *ſ.corporalem.*
11 Siue in exilium. *quod eſt mors ciuilis.*
12 Siue in con. *quia ſecundum quantitatem delicti debet pœna menſurari.*
13 Benedictus dominus. *Hic conſequenter ponitur gratiarum actio; & in aliquibus libris præmittitur. Et dixit Eſdras ſcriba, ſed non eſt in Hebræo, nec eſt de textu, ſed ſubintelligitur, propter quod aliqui doctores appoſuerunt in libris ſuis per modum gloſſæ, & poſtea textui inſertum fuit per imperitiam ſcriptorum, ſicut & in pluribus aliis locis ſimile factum eſt.*
14 Qui dedit. *Totum.n.beneficium a rege impetratum a Deo attribuit tanquam gratus.*
15 Vt glorificaret. *Magnis mu nerib. & priuilegiis conceſſis ibidem miniſtrantibus, ut patet per prædicta.*
16 Et ego confortatus. *i.eius directione.*
17 Congregaui de Iſ. *i.capitaneos, uel principales domorum.*
18 Qui aſcenderant mecum. *Vt tractarent ad inuicem de pertinentibus ad meum proceſſum.*

MORALITER.

16 *Et ego confor.* Scilicet in Ieruſalem, uerba ſunt Eſdræ per quæ ſignificatur, quod bonus doctor, uel prædicator congregat multitudinem fidelium in unitatem fidei charitate formatæ, quam ſecum ducit ad requiem Ieruſalem ſupernæ.

CAP. VIII.

a H*I ſunt ergo principes.* ✠ Comnemor. porro Eſdras inuenit grãm in oculis Artaxerxis, & petiuit ab eo licentiã aſcendẽdi in Ieruſalem, ut in lege, quam reparauerat populum ſuũ erudiret. Dedit ergo ei licentiam redeundi, & tradidit ei epiſtolã ad principes ſuos trans flumẽ, & ad cuſtodes arcæ publicæ. Bed a.

a HI ſunt ergo principes familiarum, & genealogia eo- 1
rũm, qui aſcenderunt mecum in Regno Artaxer-
xis Regis de Babylone. De filiis Phinees, Gerſom. 2
De filiis Ithamar, Daniel. de filiis Dauid, Hattus. 3

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

HI ſunt ergo. *Hic conſequenter deſcribitur legationis executio, quæ conſiſtit in receſſu de Babylone, et acceſſu ad Ieruſalem. Circa* *Diuiſio.* *[illegible] primo ponitur populi proficiſcentis numeratio, ſecundo ipſa profectio, ibi:* Et prædicaui ibi ieiunium. *Prima in duas, quia primo ponitur numeratio proficiſci uolentium generaliter, ſecundo Leuitarum ſpecialiter, ibi:* Quæſiuitque in populo. *Circa primum legatur litera ſicut iacet, excepto quod ſequitur.*

2 De filijs Phinees. *Dicunt hic expoſitores noſtri communiter, q iſte non poteſt intelligi Phinees, qui fuit filius Eleazari filii Aaron, ſimiliter cum ſubditur.*

3 De filijs Itha. Daniel. De filijs Da. *Ideſt, deſcendentibus ab* ✠ *Ithamar*

MORALITER.

1 *Hi ſunt ergo.* Per iſtos hic enumeratos quos Eſdras per ſe, & alios induxit ad hoc, quod exirent de Babylone, & Caſphiæ locis, & cum eo irent in Ieruſalem quorum numerus eſt magnus ut patet in textu diſcurrendo, ſignatur magnus fructus aiarum quem facit bonus doctor, uel pdicator inducẽdo populos ad hoc quod exeant de ſeruitute peccati, quæ per ſeruitutem Babylonicam ſignificatur, eo q uod Babylon confuſio interptat, & p opa bona ueniant in Ieruſalem allegoricã q ẽ militãs ecclesia, ut numero, & merito ſit de ipſa, & ſic tãdẽ pueniãt in Ieruſalẽ anagogicã, q eſt triumphans eccleſia, de qua dr Gal.4.d: *illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem libera eſt quæ eſt mater noſtra.* † Et

De filiis Secheniæ, & de filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati
ſunt viri centum quinquaginta. De filiis Phahathmoab, Elioenai filius
Zarche, & cum eo ducenti viri. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel: &
cum eo trecenti viri. De filiis Adan, Abed filius Ionathan: & cum eo
quinquaginta viri. De filiis Alam, Iſaias filius Athaliæ: & cum eo ſe-
ptuaginta viri. De filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael: & cum eo
octoginta viri. De filiis Ioab, Obedia filius Iahiel: & cum eo ducenti
decem & octo viri. De filiis Selomith, filius Ioſphiæ; & cum eo centum
ſexaginta viri De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai: & cum eo viginti-
octo viri. De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan: & cum eo centum
& decem viri. De filiis Adonicam, qui erant nouiſſimi, & hæc nomina
eorũ, Eliphelet, & Iehiel: & Samaias, & cum eis ſexaginta viri. De filiis
a Begui, Vthai, & Zachur: & cum eis ſeptuaginta viri. Cõgregaui autem
eos ad fluuium qui decurrit ad Ahaua, & manſimus ibi tribus diebus.
quæſiuique in populo, & in ſacerdotibus de filiis Leui, & non inueni 1
ibi. Itaque miſi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & al
terum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Moſollam principes, &
b Ioiarib, & Elnathan ſapientes. Et miſi eos ad Eddo, qui eſt primus in 2
Caſphiæ loco. Et poſui in ore eorum verba quæ loquerentur ad Eddo,
& ad fratres eius Nathinæos, in loco Caſphiæ: vt adducerent nobis mi-
niſtros domus Dei noſtri. Et adduxerunt nobis per manum Dei noſtri
bonam ſuper nos, virum doctiſſimum de filiis Moholi, filii Leui, filii Iſ-
rael, & Sarabiam, & filios eius, & fratres eius decem & octo: & Haſa-
biam, & cum eo Iſaiam de filiis Merari, fratreſque † eius, & filios eius
viginti. Et de Nathinæis, quos dederat Dauid, & principes ad miniſte-
ria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti. Omnes hi ſuis nominibus

† eorum.

A Beda. Diligenter principes qui ſecum de Babylone aſcẽderunt, enumerat; & genealogiã eorum explicat, numerum quoq; illorum adiungit, qui ad mille quadringentos, & quadraginta peruenit; innuens, quia nomina eorũ qui de confuſione mundi aſcẽdũt, in libro vitæ ſcripta ſunt, ſed doctores, id eſt, principes familiarum populi Dei, quãtũ animarum Domino acquirũt, tantum augmẽta perpetuæ remunerationis accipiunt. Vnde ſeruo dicenti: *Mna tua decem mnas acquiſiuit.* Reſpondetur: *Et tu eſto ſuper decem ciuitates*, id eſt, ex eorum vita quos docuiſti, glorioſior eris in regno Dei.

B a *Congregaui autem.* Beda. Nomen hoc loci non alibi me legiſſe memini, Cum vero in ſequentibus ſcriptum ſit; *Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua decima die menſis primi*, videtur, quòd & Ahaua fluuius ſit, & alter fluuius in eum decurrat in quo confinio Eſdras exercitum congregauit. Ioſephus autem Euphratem ponit; vnde videtur Ahaua eſſe aliquis riuus Euphratis. Opportune antequam tantum iter inciperet, copiam ſibi miniſtrorum domus Dei prouidit, per quos Ieroſolymam veniens, quæ in templi vſus neceſſaria ſunt, perficeret.

b *Et miſi eos ad Eddo.* Beda. Mare Caſpium ſecundum Oroſium ſub Aquilonis plaga ab Oceano oritur, cuius vtraq; circa D Oceani littora loca deſerta, incultaq; habẽtur; inde Meridiẽ verſus per longas anguſtias tenditur, donec per magna ſpacia dilatatũ montis radicibus terminetur; habet ab Oriẽte vſq; ad Oceanũ Hyrcanorũ, & Scytharum gentes plurimas, propter terrarũ infuſionem infœcundam late oberrantes. Ab Occidente gentes habet multas, ſed generaliter regio plurima Albania vlterior ſub mari, & mõte Caſpio Amazonum nuncupatur. Vbi notandum, quòd cũ hiſtorici Caſpiam ſcribant, E Eſdras Caſphiã nominat. Hebræi enim, p, literam non habentes pro ea in nominibus Grecis, vel barbaris, f, vtuntur, vt Fetrus, Filatus, In Caſphiam ergo filii Iſrael per captiuitatem Aſſyriorum, vel Chaldęorũ perueniſſe probantur, dum illuc mittit Eſdras, vt adducantur miniſtri domus F Domini; Leuitæ, ſcilicet, & Nathinæi, quos Ioſephus ſacros ſeruos nominat. Et notandum, quòd multum libera pace quamuis inter exteros viuebant, qui ſtatim tantam copiam deſtinare valebant. Nam 258. viros electos in illa expeditione fuiſſe catalogus eorum oſtendit; quibus adiunctis Eſdras in exercitu ſuo mille ſeptingentorum prope virorum ſummam habuiſſe reperitur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

Ithamar non poteſt intelligi Ithamar qui fuit filius Aaron: quia infra eodem capite dicitur, quòd de filiis Leui non fuerũt aliqui inuenti in populo illo, qui tunc erat cum Eſdra. Phinees autem filius Eleazari, & Ithamar filius Aaron, fuerunt de tribu Leui: & ideo dicunt quòd iſti fuerunt alii ſimilium nominum. Sed quicquid ſit de principali dicto, ſcilicet, quod fuerint de tribu Aaron, vel de aliis tribubus habentes nomina ſimilia, ratio tamen inducta non valet: immo contrariatur textui quem pro ſe allegant, quia ibi ſic loquitur Eſdras: Quæſiuique in populo, & in ſacerdotibus de filijs Leui, & non inueni. *Ex quo patet, quod cum Eſdra erant aliqui populares, ſiue laici, qui erant de tribu Iuda, & Beniamin: & aliqui ſacerdotes de tribu Aaron, & quod ſubditur:* De filijs Leui non inueni. *Intelligendum eſt de ſimplicibus Leuitis, prout Leuitæ contra Aaronitas diſtinguuntur, prout dictum fuit plenius Numer. 4. Leuitæ enim dupliciter dicuntur. Vno modo generaliter omnes illi qui ſunt de tribu Leui: & ſic ſacerdotes dicuntur Leuitæ. Alio modo ſpecialiter, prout Leuitæ diſtinguuntur contra ſacerdotes, & ſic ſacerdotes dicuntur Aaronitæ: alii autem dicuntur ſimplices Leuitæ, & de iſtis non fuerunt tunc aliqui inuenti in populo, qui tamen neceſſarii ſunt in cultu Dei ad miniſtrandum ſacerdotibus.*

1 Quæſiuique in populo. *Hic ponitur numeratio ſimplicium Leuitarum ſpecialiter: quia de iſtis non fuerunt aliqui inuenti in illo populo, vt dictum eſt: & ideo Eſdras miſit nuntios ad quærendum aliquos de iſtis, vnde ſubditur.*

2 Et miſi eos ad Eddo. *Dicunt autem expoſitores noſtri communiter, quòd miſit nuntios ad Iudæos, qui erant vltra montes Caſpios, quos tranſtulerant Theglathphalnaſar, & Salmanaſar reges Aſſyriorum de regno decem tribuum, vt habetur quarto Regum. Sed hoc poteſt improbari per textum ſecundi Paralipomenon 11. capit. vbi dicitur, quòd ſacerdotes, & Leuitæ qui erant in vniuerſo regno Iſrael dimiſſo Ieroboam qui colebat vitulos aureos, venerunt ad Roboam regem Iudæ, & extunc in regno ſuo manſerunt vſque ad tranſmigrationem quæ facta eſt per Nabuchodonoſor. Ex quo patet, quòd non fuerunt captiuati cum decem tribubus; & ideo fruſtra miſiſſet illuc nuntios Eſdras ad quærendum Leuitas. Item poteſt improbari per textum in hoc libro; quia capitulo præcedenti dicitur, quòd Eſdras cum pluribus aliis receſſit de Babylone ad eundum verſus Ieruſalem ſeptimo anno regis Artaxerxis primo die primi menſis, & venerunt vſque ad fluuium qui decurrit ad Ahaua, vt habetur in hoc cap. & ibi manſerunt tribus diebus, & poſtea miſerunt nuntios ad quærendum Leui. quibus adductis 12. die menſis eiuſdem receſſerunt de fluuio Ahaua, vt habetur infra iſto cap. & ſic miſſio nuntiorum pro Leuitis, & eorum præparatio, vt venirent, ad Eſdram, & aduentus ipſorum ad eum, totum hoc fuit factum in ſpacio octo dierum, & propter hoc locus Caſphiæ, vnde fuerunt adducti; non poterat eſſe multum longe a flumine Ahaua, vbi erat Eſdras cum ſua comitiua, & ideo dicit hic Rab. Salo. quòd Caſphia eſt nomen loci in regione Babylonis, vbi multi de Leuitis, & Nathinæis manebant, qui non aſcenderant cum Zorobabel, & Ioſue filio Ioſedech, loca vero ad quæ decem tribus fuerunt captiuatæ, multum valde diſtant a Babylone; propter quod in tam paruo tempore nuntii non potuiſſent illuc ire, & redire. Vnde dicunt Hebræi, quòd nulli redierunt de illa captiuitate; ſed Iudæi qui ſunt diſperſi per orbem in Europa, & Aphrica, ſunt de tribubus Iudæ, & Beniamin, & Leui, exceptis paucis qui de captiuitate decem tribuum fugiendo, euadentes coniunxerunt ſe regno Iudæ, & in captiuitate Babylonica fuerunt captiuati cum tribus tribubus prædictis, & cum eis redierunt qui voluerunt redire, ſicut dictum eſt ſupra 1. capit. Cætera patent ex dictis.*

Et

a vocabantur. Et prædicaui ibi ieiunium iuxta 1
fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Do-
mino Deo noſtro : & peterèmus ab eo viam
rectam nobis, & filiis noſtris, vniuerſæque
ſubſtantiæ noſtræ. Erubui enim petere a re- 2
ge auxilium, & equites, qui defenderent nos
ab inimico in via: quia dixeramus règi; Ma-
nus Dei noſtri eſt ſuper omnes, qui quærunt
eum in bonitate, & imperium eius, & forti-
tudo eius, & furor ſuper omnes qui dere-
linquunt eum. Ieiunauimus autem, & roga-
uimus Deum noſtrum pro hoc, & † euenit
nobis proſpere. Et ſeparaui de principibus 3
ſacerdotum duodecim, Sarabiam, & Haſa-
biam, & cum eis de fratribus eorum decem.
b Appendique eis argentum, & aurum, & va- 4
ſa conſecrata domus Dei noſtri, quæ obtu-
lerat rex, & conſiliatores eius, & principes
eius: vniuerſuſque Iſrael eorum qui inuenti
fuerant. Et appendi in manibus eorum ar-
genti talenta ſexcenta quinquaginta, & va-
ſa argentea centum, & auri centum talenta,
& crateres aureos viginti, qui habebant †ſo-
lidos millenos, & vaſa æris fulgentis opti-
c mi duo pulchra, vt aurum. Et dixi eis: Vos
ſancti Domini, & vaſa ſancta, & argentum,
& aurum quod ſponte oblatum ėſt Domino
d Deo patrum veſtrorum. Vigilate, & cuſto-
e dite: donec appendatis coram principibus
ſacerdotum, & Leuitarum, & ducibus fami-
liarum Iſrael in Ieruſalem in theſaurum do-
mus Domini. Suſceperunt autem ſacerdo-
tes, & Leuitæ pondus argenti, & auri, & va-
ſorum, vt deferrent Ieruſalem in domum Dei
f noſtri. Promouimus ergo a flumine Ahaua 5

A a *Et prædicaui ibi ieiunium*. Beda. Datur nobis exemplum ieiunandi, & orãdi, cum aliquid magnę virtutis incipere volumus: & quia nunquam fallitur fide in Dñm ſpes, neq; fieri poteſt, vt quod iuſtum a pio auxiliatore per cõtinentiam, & orationem cũ fide quærimus, & nõ impetremus. Sed notandum, quia ieiunium præmittitur, & oratio ſequitur. Primo enim ait: *Et prædicaui ibi ieiunium, &c.* Deinde ſubiunxit; *Et peteremus viam rectam nobis.* & in concluſione ſententiæ; *Ieiunauimus autem, & rogauimus de. &c.* Oportet enim, vt quicunque ad prædicandum miſericordiam Domini ingreditur; primo ſe continentius viuendo dignum exaudiri præbeat, & ſic oret, nec proſpere euentura, quæ poſtulat, dubitet.

b *Appendique eis argentum, & aurum, & vaſa conſecrata*. Beda. Per argentum, & aurum, & vaſa quæ de Babylone Ieroſolymam mittuntur, animæ ſignificantur quæ de confuſione mun- B di ad Dominum conuertuntur. Vnde bene ſacerdotibus vaſa commendat cuſtos Eſdras, qui Ieroſolymam perferãt ea; quia per ſacerdotes lauantur in baptiſmo, & conſecrantur Domino quicunque ad conſortiũ Eccleſiæ pertingere deſiderant; & per eos reconciliantur pœnitendo, qui ab Eccleſia receſſerant peccando, & in ſeruitium diaboli, quaſi in captiuitatem Babylonij regis in peccatis perſeuerando deciderant. Bene autem ſunt duodecim ſacerdotes, quibus hæc cura committitur, propter duodecim Apoſtolos, per quorum doctrinam Eccleſia primo fundata eſt: & per ſucceſſores eorum vſque ad finem ædificanda eſt.

Cap. it. Alleg. expoſit. in Eſdram.

† drachmas millenas.

Ibidem.

BEDA. Diſtat inter hæc vaſa, quæ Eſdras cum ſacerdotibus Ieroſolymam offert, & ea quæ Zorobabel, & Ieſus obtuliſſe referuntur: quia illa de Templo Domini trans lata C ſunt in Babylonem, & poſt relata in Ieruſalem: hæc in Babylonia facta, ſed deuotionis gratia Ieroſolymam miſſa a rege, vel principibus Perſarum, vel etiam a populo Iſrael, qui in illis partibus morabatur. Illa ergo vaſa ſignificant eos, qui poſt acceptam notitiam, & ſacramenta fidei poſt inchoata virtutum opera decepti a Diabolo rapiuntur in confuſionem eorum, ſed Chriſti gratia reuocantur ad ſa- D lutem, hic autem illos qui cum peccato primæ tranſgreſſionis, nati per lauacrum regenerationis ſacerdotum miniſterio expiati, Eccleſiæ filijs aggregantur.

c *Vos ſancti Domini eſtis.* Oportet Doctores Eccleſię nunquã obliuiſci ſanctimoniæ: quia a Domino ſunt conſecrati p Spiritumſanctum in die redẽptionis, ad quam ſuſcipiendam etiam auditores inſtituant, vt qui iam Domino oblati ſunt per rudimenta fidei, etiam per eorum qui in fide præceſſerunt exempla, & monita magis cõfirmentur, & ſupernæ ciuitatis introitu digni efficiantur.

d *Vigilate, & cuſtodite.* Vigilandum eſt ſacerdotibus, ne qua de ſibi creditis animabus, id eſt, vaſis Domini pereat: ſed integro numero ad ſanctæ virtutis ædificia perducantur.

E e *Donec appendatis*. Eos, ſcilicet, quos ſuperna diſpoſitio vobis commiſit, tales inſtruendo, & docendo exhibeatis, qui irreprehenſibiles inueniantur, & apti theſauro aulæ cœleſtis, id eſt, ſedibus æternæ pacis, & lucis, & hoc non iudicio quorumlibet qui falli poſſunt, ſed Apoſtolorum, & eorum qui cũ Domino ſunt iudicaturi. Hi enim merito ſunt principes ſacerdotum, & Leuitarum, & duces familiarum Iſrael, id eſt, virorum, vel animarum Deum videntium intelliguntur; de quibus dicitur: *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram,* & alibi: *Nobilis in portis vir eius.*

F f *Promouimus*. Beda. Omnia ſunt plena myſterijs. Supra enim legitur, q̃ prima die menſis primi cęperunt aſcendere de Babylone: nunc dicitur quod decima die eiuſdem mẽſis promouerunt a flumine Ahaua. Primo ergo die mẽſis de portis Babyloniæ exierunt, ſed vſque ad duodecimum diem iuxta memoratum flumen expectabant, donec Leuitæ, & Nathinæi, de Chaſphia venerũt, & ſeipſos ob pericula longi itineris diutius ieiunando, & orando Dño commendarent. Et nos ergo cũ nouos Eccleſię populos diabolo renũtiare; & verũ Deũ credere, & ↄfiteri docemus, quaſi primi mẽſis initio de Babylone cũ pecunia dño cõſecrãda egredimur, q̃a principiũ eis nouæ cõuerſionis tradim⁹, quos cre- ptos

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et prædicaui. *Hic conſequenter deſcribitur populi numerati profectio, & primo deſcribitur huius profectionis debita diſpoſitio. ſecũdo executio, ibi:* Promouimus ergo. *Debita aũt diſpoſitio ad proficiſcendũ per viã periculoſam, primo fuit per ieiunũ, & orationem, vt impetraret directionem diuinã, & hoc eſt quod dicitur:* Et prædicaui ibi ieiunium. *id eſt, ſolenniter omnib. impoſui, cuius cauſa ſubditur.*

2 Erubui enim petere. *Sed videtur q̃ in hoc peccauerit exponendo ſe, & comitiuã ſua periculis propter erubeſcentiam. Ad quod dicendum, q̃ hoc non fecit propter erubeſcentiam propriæ perſonæ, ſed quia hoc reuerti poterat in opprobrium diuinæ potentiæ, quia rex Gentilis poſſet credere, & dicere, quòd Deus Iudæorum non eſſet potens ad eos defendendum, & ideo non peccauit Eſdras hoc faciendo, propter honorem diuinum. Secundo fuit diſpoſitio profectionis in hoc, quòd pretioſa quæ portanda erant in Ieruſalem, fuerunt tradita ſacerdotibus ad defendendum. Et hoc eſt quod dicitur.*

3 Et ſeparaui de principibus. *Id eſt, de principalibus, & valentioribus eorum.*

4 Appendique. *Id eſt, ſub certo pondere, & numero tradidi. Cætera patent in litera.*

5 Promouimus ergo. *Hic conſequenter deſcribitur profectionis executio, vbi primo tangitur terminus a quo, cum dicitur:* Promouimus ergo a flumine. *& terminus ad quem, ibi:* Vt pergeremus in Ieruſalem. *& modus proficiſcendi, ibi.*

Et

MORALITER.

1 *Et prædicaui*. Per iſtum vero fluuium intelligitur fluxus lachrymarum corporalium, vel mentalium, vel ẽt vtrarũq;, quæ debent eſſe in vera contritione, & cõfeſſione, & q̃m ad verã contritionẽ, & confeſſionẽ ſeq̃ debet ſatisfactio: iõ iuxta dictum fluuiũ ieiuniũ prædicatur, quod eſt vnũ de operibus ſatisfactionis, & p ipſum alia ſatisfactionis opera deſignãtur.

3 *Et ſeparaui.* Sequitur.

4 *Appendique.* Per quod oſtẽditur, q̃ Eccleſiæ theſauri maxime ſpirituales hoĩbus literatis, & fidelib. ſunt cõmẽdandi.

Sed

ptos a diabolo ad celeſte regnũ ducimus. Vnde idẽ mẽſis no
A uorũ, vel nouarũ frugum dr. In ipſo.n.pro eadem ſignifica-
tione nouæ cõuerſationis patres de Aegypto ſunt educti. Cũ
autem noue vite auditoribus ſymbolũ fidei tradimus, quod
per 12. Apoſtolos ordinatum eſt, & totidem ſententijs com-
prehẽſum, quaſi duodecim diebus in prima manſione conſiſtimus, & ſic cœptum ad terram promiſſionis iter aggredimur; quia poſt acceptam fidei notitiam, virtutum eis viam qua ad vitam perueniatur, ingrediẽdã eſſe monſtramus; quibus diebus Eſdras cum filiis tranſmigrationis, ieiunijs, & orationibus, & congregationi Leuitarũ, & Nathinæorum deditus erat, quia cum nouos fidei Apoſtolos acquirimus, maxime ſtudendum eſt virtutibus, quibus nos Domino familiarius commendemus,
B & eis quos erudimus, exemplũ boni operis prebeamus, fratrum quoque cohortem religioſam nobis in auxilium vocamus, qua adiuti animas fidelium ad ſocietatem electorum, & arcem vitæ perfectionis quaſi vaſa ſancta ad Templum Domini efficacius transferamus.

a *Et manſi.* Tres dies manetur in Ieruſalem, qui ſunt tres virtutes, Fides, Spes, & Charitas: has oportet doctores primo in ſe oſtendere, & ſic eos quos docuerint, & eiſdem virtutibus inſti-
C tuerint præcedentibus in Chriſto patribus probãdos offerre. Cum enim Eccleſia eos quos catechizamus, in fide, & actione probos inuenerit, quaſi quę offerimus in templum per manum ſacerdotum appendens, puri metalli. & perfecti põderis reperit, quod in hac Eccleſia per electos quotidie in credentium vita examinãda agitur, ꝙ in ſuperna Ieruſalem in eis qui intrare merẽtur, perfectius cõpletur. In hac enim vita Doctores quaſi triduo manentes in Ieruſalem, quarto die argentum, & aurũ quod obtulerãt, appendendum ſacerdotibus offerunt: cum ſe fide fortes, ſpe ſublimes, deuotione feruẽtes exhibent; & auditores p confeſſionem rectę fidei, quaſi argentum probatum clareſcere, per puritatem ſenſus immolati; quaſi primum aurum fulgeſcere per ſuſceptionem ſpiritualium chariſmatum, quaſi vaſa conſecrata præeminere demonſtrant. In ſuperna quoque patria cum pro fide, ſpe, & charitate poſt etiam pro illis quos docuerunt, gratiam remunerationis accipiũt; quaſi poſt gaudium triduanæ manſionis in Ieruſalem ob donaria, & vaſa pretioſa quæ obtulerunt, amplius honorantur.

duodecimo die menſis primi, vt pergeremus
Ieruſalem. Et manus Dei noſtri fuit ſuper 1
nos, & liberauit nos de manu inimici, & in-
ſidiatoris in via, & venimus Ieruſalem, & 2
a manſimus ibi tribus diebus. Die autem quar 3
ta appenſum eſt argentum, & aurum, & vaſa
in domo Dei noſtri per manum Meremoth
filii Vriæ ſacerdotis, & cum eo Eleazar filius
Phinees, & cum eis Iozabel filius Ioſue, &
Noadaia filius Bennoi Leuitæ iuxta nume-
b rum, & pondus omnium. Deſcriptumq; eſt
c omne pondus in tempore illo. Sed & qui ve- 4
nerant de captiuitate filii tranſmigrationis,
d obtulerunt holocauſtomata Deo Iſrael, vitu
los duodecim pro omni populo Iſrael, arie-
tes nonagintaſex, agnos ſeptuagintaſeptem,
hircos pro peccato duodecim, omnia in ho-
locauſtum Domino. Dederunt autem edicta 5
regis ſatrapis, qui erant de conſpectu regis,
e & ducibus transflumen, & eleuauerunt po- 6
pulum, & domum Dei.

a ¶Honorificauerunt autoritate regia qua Eſdras ſublimatus eſt.

b *Deſcriptumque.* Beda. Hoc fit cum Doctores ſtudioſe vitã
D examinant ſubditorum, quantum, ſ. ſinguli ad fidẽ, vel operationem profecerunt, vt iuxta modum ſuę capacitatis ordinent eos per competentes gradus in domo Dñi. Si autẽ præpoſitus p ignauiã torpet, vitamque ſubditorum, aut ignorat, aut noſſe diſſimulat: internus arbiter qui numerum credẽtium, pondusq; ſingulorum in trutina ſui examinis conſeruat, *Reddet vnicuique ſecundum opera ſua.* (Rom. 2. a) Poteſt etiam dici, quia peruenientibus prælatis ad ſupernam Ieruſalem, deſcribatur cum eis quos inſtruxerant, illo tempore omne opus bonæ actionis in libro vitæ, & digna in cœlis donetur retributione.

c *Sed & qui venerant.* Beda. Magna deuotio, & religio oſtẽditur, cum peruenientes ad tem-
E plum primo omnium holocauſta offerunt, non tantum pro ſeipſis, ſed etiam pro omni Iſrael, id eſt, pro eis qui iam domum reuerſi fuerant, & pro eis qui adhuc exulabant.

(Myſtice.) Myſtice autem illi veraciter, & perfecte captiuitatem diaboli, qua peccando tenebantur, pœnitendo euaſerunt, qui ſe fixa intentione diuino ſeruitio ſubdunt, qui totos ſe ab infimis abſtractos, flamma cœleſtis deſiderii accendunt. Hoc eſt enim holocauſta, id eſt, tota incenſa ſacrificia Domino offerre, ni-
F hil niſi eius voluntatem in omnibus cogitare, vel facere.

d *Obtulerunt holocauſtomata Deo, &c.* Non tantum pro ſe. Perfectæ mentis indicium eſt, cum quis pro omni Iſrael immolat, id eſt, pro generali fidelium ſoſpitate, quaſi vnitatis, & fraternitatis memor ſupernæ pietati ſupplicans.

e *Et eleuauerunt populum.* Auguſt. Ornando variis donariis, quæ rex, & conſiliarii, & principes eius miſerant, miniſtros quoque, & ſacerdotes illius ab omnibus anguſtijs liberando.

(Myſtice.) Myſtice Populus, & templum Dei vnam, & eandem Eccleſiæ figuram tenent, quam leuat Eſdras, & filij tranſmigrationis ablatis de Babylone ſacris vaſis, cum prędicatores aggregantes ei iuuante Domino nouos credentium populos, honorabilem eam omnibus, & terribilem exhibent. Idem cum eos quos exemplis in bona cõuerſatione inſtituere, vel verbi vſque ad cœleſtium perceptionem præmiorum promouent, vel prouehunt, leuant populum in domũ Dei, quia magnum, & manentibus in ſuperna patria, & peregrinantibus adhuc in terra electis gaudium faciunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et manus Dei noſtri. *Id eſt, eius virtus nos dirigens, & protegens.*

2 Et manſimus ibi tribus diebus. *Vt quiete præhabita cum maiori deliberatione traderentur pretioſa quæ erant deportanda. ideo ſubditur.*

3 Die autem quarta appenſum. *Id eſt, ſub certo pondere, & numero traditum.*

4 Sed & qui venerant. *Obtulerunt holocauſtomata, in quo apparet deuotio illorum qui venerunt.*

5 Dederunt autem edicta regis ſatrapis. *Id eſt, epiſtolam eius, ſiue decretum ſupra dictum, quod erat in fauorem Iudæorum, ideo ſubditur.*

6 Et eleuauerunt. *Quia populus Iſrael fuit in maiori honore, quàm ante: & miniſtri templi fuerunt a tributo liberati, & templum muneribus regis honoratum, vt patet ex dictis.*

MORALITER.

4 *Sed & qui venerant de captiuitate filii tranſmigrationis.* Per quod oſtenditur, quod illi qui de captiuitate diaboli exeunt; & de vitiis ad virtutes tranſeunt, offerre debent holocauſtomata Domino, id eſt, corpus, & animam applicare totaliter obſequio diuino.

C A P. I X.

1 †Oſtquam autem hæc
2 cōpleta ſunt, acceſſe-
a ¶Qui.ſ.venerant cum Eſdra.
runt ad me principes,
dicentes: Nō eſt ſepa-
ratus populus Iſrael,
& ſacerdotes, & Leui-
tæ a populis terrarū,
& de abominationibus eorū, Chananæi, vi-
delicet, & Hethæi, & Pherezæi, Iebuzæi, &
Ammonitarū, & Moabitarū, & Aegyptio-
rum, & Amorrhæorum. Tulerunt enim de
a ¶Hæreſes, philoſophicas ſectas.
filiabus eorum ſibi, & filiis ſuis vxores, &
a ¶Catholicæ veritatis, & puræ actionis.
commiſcuerunt ſemen ſanctum, cum po-
3 pulis terrarum. Manus etiam principum,
& magiſtratuum fuit in tranſgreſſione hac
4 prima. Cumque audiſſem ſermonem iſtum,
a ¶Lugubri habitu dolorem cordis ſignificans, vt, ſcilicet, velocius animos omnium ad pœnitentiam prouocarem.
¶Quibus opera ſignificantur. b ¶Vel euulſi.
5 6 c ſcidi pallium meum, & tunicam, & euelli ca-

C A P. I X.

A a Lib. 11. Anti. cap. 5. Poſtquam autem hæc comp'eta ſunt. ✻ Ioſephus. Cum ita pius ſacerdos lachrymatur cū eo cętu qui ad eum conuenerāt mixtus ex viris, & mulieribus, & pueris, acceſsit eo quidā primarius Ieroſolymita, nomine Achonius, confitens ſe peccaſſe qui alienigenas vxores duxerit; ſuaſitque ei, vt omnes adiuret, vt vxores cum nata ex eis prole abijcerent. Et ſi quis legi parere nollet, in eum animaduerteret. Qui ſecutus viri conſilium exegit ſuper hac re iureiurandum a principibus Leuitarum, & ſacerdotum, & tribuum Iſraeliticarum.

Beda lib. 2. Al... expoſ. in Eſdrā c. 12. Beda. Hæc autem tranſgreſſio in Malachia propheta manifeſte deſcripta, & prophetica B autoritate redarguta eſt: quia, ſcilicet, de captiuitate reuerſi, tam principes, & ſacerdotes, & Leuitæ, quàm reliquus populus abiecerunt vxores Iſraeliticas, quæ paupertate, & labore vię, & ſexus fragilitate confectæ, infirmatæ, & deformatæ erant, & alienigenas ætate florentes, vel pulchriores, vel potentum, & diuitum filias duxerunt. Quod nō de his qui tunc cum Eſdra venerant, ſed de illis intelligendū eſt, qui cum Zorobabel, & Ieſu iamdudum de captiuitate aſcenderant. Non enim poterant qui cum Eſdra venerant, tam cito tanti ducis cōtemnere doctrinā; vt necdū quinq; mēſibus in patria demorati vxores ſuas reliquerint, & externas acceperint, de quorū numero intelligunt fuiſſe principes, q hoc facinus ad Eſdrā referētes corrigere curarunt. Notādum, q ea quæ principes peccauerunt, & plebē ſibi cōmiſſam peccare fecerunt, principes corrigere ſatagunt, ſed q a p ſe nequeunt, referunt cauſam ad principē, id eſt, Archiepiſcopum, cuius autoritate expietur flagitium.

Myſtice aūt vxores alienigenæ, hæreſes, & ſuperſtitioſas C philoſophorum ſectas ſignificāt, quæ cum in Eccleſiā incaute admittunt, ſemē ſanctū Catholicæ veritatis, & purę actionis errore contaminat. Peccata quoq; oīa qbus ethnici polluuntur, dum Chriſtiani nō erubeſcūt imitari, quaſi per vxores alienigenas degenerant a ſemine verbi Dei, quo fuerant Iaco. 1. c. generati, ſecundum illud: *Voluntarie genuit nos uerbo veri. &c.* & quaſi prophanam de filiabus exterorum ſobolem procreāt, D dum illecebras errantium ſecuti, peruerſos ex eis actus ad cunctorum notitiam proferunt.

b *Non eſt ſe.* Notandū eſt q abductio Iſrael in captiuitatē, id eſt, decem tribubus, indifferētes priſtino noīe duę tribus, id eſt, Iudas, & Beniamin appellātur Iſrael. Populus ergo Iſrael non hic ad diſtinctionē Iudæ, & Beniamin decē tribus dicūtur, †3. ſed ad diſtinctionē populorum terrarū gnāliter populus Dei intelligitur, qui dignitatem cœleſtis nominis terrenorum ſocietate polluit. Vnde in Malachia quē Eſdrā putāt Hebræi: *Tranſgreſſus eſt Iudas, & abominatio facta eſt in Iſrael, & Ieruſalem, &c.* Ma vbi Iudā dicens, manifeſte primę trāſgreſſionis populū in hoc pollutum ſignificat. Quod vero E addit: *Diſperdat Dominus magiſtrū, & diſcipulum, &c.* Ibid principes, & populū pollutos oſtendit, & a conſortio ſanctorū eradicādos eſſe, niſi pœnituerint. Et quod adiungit: *Offerentes munus Domino exercituum.* admonet eos incaſſum Domino offerre, qui ſeipſos peccando non timent diabolo ſubdere, *Non eſt ſepa.* Miranda fides principum, & populi de captiuitate eruti, q ſe ſemē ſanctū, alias gentes vocant populos terrarū: vt ſignificent ſe quāuis de terra creatos in celis habitare, dū præ cæteris in Deū cœli credunt, & cœleſtia ab illo beneficia conſequi ſperant: vnde merito dolent ſanctificationem ſuam abominationibus gentium eſſe inquinatam, & quod grauius eſt, principes qui corrigere debuerant, primos erraſſe fatentur.

c *Scidi pallium.* Beda. Per veſtimēta ſolēt opera deſignari, Ibi quibus induimur ad gloriā ſi mūda, vel ignominiā ſi immūda. Per pilos capitis cogitationes, q de occulta cordis radice velut de internis cerebri radicib. oriunt, q ſi rectæ ſunt, debent cōſeruari; ſi aūt reprobæ, abſcindi. Vnde de Samuele q F ſanctus erat futurus ait genetrix; *Et nouacula non aſcendet ſuper caput eius.* 1. R Et Apoſtolis inquit Dn̄s. *Capillus de capite veſtro non peribit.* M. Quia omnes ſanctorum cogitationes in æterna memoria ſunt apud Deum. Peccator vero, vt mundari poſſit ab iniquitatibus ſuis, reprobas cogitationes, origines, ſcilicet, malorum operę abijciat, neceſſe eſt. Vnde leproſus in Leui- Le tico

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. I X.

Diuiſio. a Poſtquam autem. *Hic conſequenter deſcribitur informatio populi per Eſdrā ſacerdotem. Circa quod primo ponitur populi tranſgreſſio. ſecundo eiuſdem correctio, c. 10. Circa primum primo ponitur tranſgreſſionis manifeſtatio. ſecundo pœnitentiæ lamentatio, ibi:* Cumque audiſſem. *Circa primum ſciendum, q filij Iſrael qui de Babylone venerant cum Zorobabel, & Ioſue, videntes q vxores ſuæ de populo Iſrael eſſent deturpatæ, & confractæ ex labore itineris, & alijs miſerijs quas ſuſtinuerant in via, cum veniſſent in Iudæam, contempſerūt eas, & pro magna parte abiecerunt, accipientes ſibi vxores alienigenas contra præceptum legis Deuteron. 7. eo q erat occaſio idololatriæ: quia Salomon ſapientiſſimus per vxores alienigenas fuit ad idololatriam tractus, & hæc tranſgreſſio fuit denuntiata Eſdræ ſacerdoti per illos qui venerant cum eo. & hoc eſt quod dicitur.*

2 Acceſſerunt ad me principes dicētes: Nō eſt ſeparatus. Et *Et patet litera ex dictis. Sciendum tamen, quòd illi qui de nouo venerāt cum Eſdra, non erant participes tranſgreſſionis illius; quia adhuc non fuerant tandiu in terra Iſrael, quod accepiſſent ibi vxores alienigenas, & filios procreaſſent.*

3 Manus etiam. *Hoc dupliciter exponitur. Vno modo q ly* prima, *ſit adiectiuum tranſgreſſionis; ita quòd iſta tranſgreſſio fuerit prima, in qua populus Iſrael peccauit poſt reditum de captiuitate, ita quòd minores populi primo peccauerunt in hoc, & ex conſequenti maiores. Alio modo, quòd ly* prima, *ſit adiectiuum huius dictionis manus, & ſic eſt ſenſus, quòd principes; & maiores primo peccauerunt in hac tranſgreſſione, & conſequenter minores.*

4 Cumque audiſſem. *Hic conſequenter deſcribitur dictæ tranſgreßionis lamentatio, & ſecundo Dei deprecatio, ibi:* Et in ſacrificio veſpertino. *Circa primum dicitur.*

5 Scidi pal. *Hic erat modus Hebręorū, ſcindere veſtes ſupueniēte magna triſtitia.* 6 Et euel. ca. &c. *In ſignū magni doloris, et pęnitētię.* † Et

MORALITER.

1 *Poſtquam aūt.* Circa quod ſciendū, q ſicut plenius dixi in expoſitione literali, filij Iſrael qui de Babylone venerunt in Ieruſalē, vidētes q vxores ſuæ ex itinere, & alijs afflictionib. erāt deturpatæ, eas cōtēpſerunt, & in magna parte eiecerūt, accipiētes vxores alienigenas cōtra pceptū Dn̄i 7. cap. Deuter. Iſrael vidēs Deū interpretatur, & iō per filios Iſrael clerici, & ſpecialiter Theologi ſignificātur; per vxores ſciētiæ, vel ſcripturæ deſignant; ſed p vxores legitimas ſacrę ſcripturæ ſunt intelligendæ. Sap. 8 a. *Hanc amaui, & quæſiui mihi ſponſam aſſumere.* Hoc. n. bonus Theologus dēt dicere. Sed qa ſacræ ſcripturæ carēt ornamentis rhetoricę, iō deformes aliqn̄ videntur: vnde dicit Hiero. de ſeipſo: Itaq; miſer ego lecturus Tulliū Plato ſumebatur in manibus. Siquidē in memetipſum reuerſus pphetas legere cœpiſſem, ſermo horrebat incultus: tn̄ in hoc erat a diabolo deceptus, vnde ſubdit; *Dum me ita ſerpēs antiquus illuderet, &c.* Per vxores aūt alienigenas quas videbāt pulchriores, intelligēdæ ſunt ſcripturæ Gētiliū philoſophorū: quas Theologi multi cōtemptis ſcripturis noui, ac veteris teſtamēti carius amplexātur, & ſpecialiter doctrinā Auerrois peſſimis erroribus plenā, quā cū maiori pōdere, & diligētiori quotatione quod dictu horrēdū eſt, allegāt, q doctrinā Domini Noſtri Ieſu Chriſti, & Apoſtolorū eius.

4 *Cumq; audiſſem ſer. iſtū, ſcidi palliū.* In ſignū doloris magni, † &

a ¶Cogitationes mentis. b ¶Quæ virilis ſexus, & ætatis indicium eſt: & ideo ponitur in deſignatione virtutum. c ¶Docens per lamenta pœnitentiæ veniam eſſe impetrandam.

pillos capitis mei, & barbæ, & ſedi mœrens Conuenerunt au- 1
a tem ad me omnes qui timebant verbum Dei Iſraël, pro tranſ- 2
greſſione eorum, qui de captiuitate venerant: & ego ſedebam
¶Eleuatio manuum in ſacrifi. veſperti.
triſtis vſque ad ſacrificium veſpertinum. Et in ſacrificio ve- 3
a ¶Chriſti carne, in Cruce ſcilicet.
b ſpertino ſurrexi de afflictione mea, & ſciſſo pallio, & tunica, 4
c curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum 5
a ¶Chriſtus quoque pro nobis orauit, dicens: Deus tu ſcis inſipientiam meam, & de. mea. a. te non ſunt abſc.
Deum meum, & dixi. Deus meus confundor, & erubeſco le- 6
uare faciem meam ad te, quoniam iniquitates noſtræ multi- 7
plicatæ ſunt ſuper caput noſtrum, & delicta noſtra creuerunt 8
vſque ad cœlum a diebus patrum noſtrorum. Sed & noſipſi 9
peccauimus grauiter vſque ad diem hanc, & in iniquitatibus 10
noſtris traditi ſumus ipſi, & reges noſtri, & ſacerdotes noſtri
a ¶Rectorum. ſ. tenebrarum harum. b ¶Spiritualem. c ¶Peccati.
in manum regum terrarum, & in gladium, & in captiuitatē, 11
12
a ¶Quia ſpiritualis lupus rapit, & diſpergit oues. ¶Interioris. b ¶Scilicet apparet.
in rapinam, & confuſionem vultus, ſicut & die hac. Et nunc 13
quaſi parum, & ad momentum facta eſt deprecatio noſtra a- 14 15
pud Dominum Deum noſtrum, vt dimitterentur nobis re- 16
liquiæ, & daretur † paxillus in loco ſancto eius, & illumina- 17 18
ret oculos noſtros Deus noſter, & daret nobis vitam modi- 19
¶Diabolica.
cam in ſeruitute noſtra, quia ſerui ſumus, & in ſeruitute no- 20

A tico recepta ſanitate inter purificationes alias oēs pilos carnis ſuæ radere præcipitur, vt ſic expiatus hoſtijs caſtra ingredi mereatur, quia tunc demū a vitijs perfecte mūdamur, cū & cogitatus noxios expellimus. Barba quoq; virilis ſexus, & ætatis index, virtutem ſolet ſignificare. Scidit ergo pallium, & tunicam pontifex, vt ſubditos minus perfecta opera habere ſignaret; & quæ a ſua ſoliditate, per pœnitentiam ſcindi, & in meliorem habitum neceſſe eſſet renouari. Vellit capillos capitis, vt cogitationes prauas de corde extirpent, & naſcituris vtilibus locum dent. Vellit, & pilos barbæ; vt in ipſis quas habere videntur, B virtutibus humiliarentur, & parua eſſe, aut nulla examine æterni arbitrij meminiſſent, quæ vitijs permiſta eſſent. Sedit mœrens, vt per lamenta pœnitentiæ veniam promerendam eſſe doceret.

a *Conuenerunt.* Nota, quantum exempla Doctorum iuuāt. C nihil ſcribitur Eſdras locutus eſſe, ſed tantum audito ſcelere lachrymaſſe, & turbam ad ſe fidelium non vociferando, ſed lachrymādo traxiſſe. *Conuenerunt.* Magna mutatio rerum perfidia principum, multi luxuriā ſecuti, reducti ſunt magno principe mœrente, & quid peccatoribus agendum eſſet innuente; conueniunt ad eum omnes qui timent verbum Dei, quo trāſgreſſores puniendos eſſe minat̄.

b *Sciſſo pallio.* Beda. Typice q̄, ſciſſo indumento curuat genua, & expandit manus ad Deū, & fuſis precibus, ac lachrymis plurimorum mētes ad pœnitentiam cōuertit, Chriſtum oſtendit

D oſtendit qui pro peccatis noſtris ante paſſionē, & in ipſa oratione; quiq; extenſis in cruce manibus, indumētum carnis ſuæ vulneribus ſcindi, & mortificari voluit. Vnde: *Mortuus eſt propter peccata noſtra, &c.* 1. Cor. 15. a Quod apte in tpe ſacrificij veſpertini factum eſt, Vel quia Dn̄s in fine ſeculi ſacrificium ſuæ carnis, & ſanguinis obtulit patri, & nobis in pane, & vino offerre p̄cepit. Vel quia ad finē veniēte ſacrificio legali ſua nos paſſione liberauit, & a populis terrarum ſeparans cœleſtes fecit, & ſibi caſtos corde, & corpore precepit adhærere. Ipſa quoque eius oratio, qua ſe iuſtum populo peccatori ſociat, dicens: *Deus meus, &c.* E Humilitati redēptoris congruit, qui in ſimilitudine carnis peccati; vt peccatum tolleret, apparuit, Vnde: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti, &c.* Pſal. 21. Item: *Deus tu ſcis inſipientiam meam, &c.* Ibid. 68. Non quia delicta in ſe, vel inſipientiam poſſit habere, qui factus eſt nobis ſapientia a Deo, & iuſtitia, 1. Cor. 1. d & ſanctificatio, & redemptio; ſed cauſam eorum quos ſaluare venerat a ſe ſuſcipiēs, F etiam ea quæ illorum fragilitati veraciter conueniebant, miſericorditer in ſe transferre dignatus eſt.

†clauus

c *Curuaui genua, &c.* Parauit ſe per cōpunctionē cordis, & affectionē corporis, vt dignus efficeretur auditu ſupernę pietatis, & in hęc verba orationis prorumpit. Curuat aūt genua, expādit manus, & fundit preces in tēpore ſacrificij veſpertini, ſciēs eē gratius, quod fit in ſpiritu humilitatis, & in animo cōtrito, quam quod carnibus, & ſanguine pecudum offertur.

a *Quia*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et ſedi mœrens. *Sicut Iob tonſo capite ſedit in terra, lamentabatur autem iſte peccata aliorum, tanquam ſua: quia erat membrum illius populi, ſicut & Daniel 9. cap. confitetur peccata populi Iſrael, tanquam ipſorum particeps, licet eſſet innocens.*

2 Conuenerunt autem. *Scilicet, ad conſolandum quantum poterat fieri bono modo.*

3 Et in ſacrificio. *Hic conſequenter deſcribitur ipſius Eſdræ deprecatio, in qua primum dicitur:* Et in ſa. veſ. *ex quo patet, quòd per totam diem fuerat in gemitu, & luctu.*

4 Et ſciſſo pallio. *In ſignum humiliationis.*

5 Curuaui genua mea. *In ſignum deuotionis.*

6 Deus meus conf. &c. *Scilicet, ad deprecādum, cuius cauſa ſubditur.*

7 Quoniam iniquitates. *Et eodem modo dicitur Luc. 18. de publicano, qui ex confuſione peccatorum ſuorum non audebat oculos ad cœlum leuare.*

8 Et delicta noſtra cre. *Hyperbole eſt, ad deſignandum multitudinem, et magnitudinem peccatorum patrum præcedentiū; ideo ſubditur.*

9 A diebus patrum noſtrorum. *Prout habetur 4. Regum, quòd tempore Manaſſe regis Iudæ, & Sedeciæ, & plurium aliorum multiplicata fuerunt peccata valde.*

10 Et in iniquitatibus. *In manibus regis Aegypti, & regis Babylonis, & Aſſyriorum, vt patet in pluribus locis 4. Reg.*

11 In gladium. *Quia multi de populo fuerunt gladiati.*

12 Et in captiuitatem. *Quia plures fuerunt in captiuitatē ducti.*

13 In rapinam. *Quia bonis ſuis fuerunt ſpoliati.*

14 Et in confuſio. *Quia fuerūt multipliciter deriſi, & vituperati.*

15 Sicut & die hac. *Licet enim eſſent reuerſi de captiuitate, tamen ſuſtinebant multa opprobria a gentibus, quæ erant in circuitu, vt habetur infra Neemiæ 2. cap. Illi etiam qui remanſerant in Babylone a Gentilibus multa opprobria ſuſtinebant.*

16 Et nunc quaſi parum, & ad momentum facta eſt deprecatio. *Hoc exponitur dupliciter. Vno modo, vt ly* parum, *referatur ad ipſos deprecantes, quaſi dicat, licet modicum deprecati fuerimus Dn̄m, tanquā parum deuoti, tamen exaudiuit nos in aliquo. Alio modo ad rē pro qua fiebat deprecatio, ſcilicet, populi liberatione, quæ facta erat in tribus tribubus tātum, ſcilicet, Iudæ, Beniamin, & Leui. vnde ſubditur.*

17 Vt dimitterentur nobis reliquiæ. *Ita quòd populus non eſt totaliter deletus, licet demeruiſſet.*

18 Et daretur paxillus in loco ſancto eius. *Id eſt, aliqua fixio, & ſtabilitas in Ieruſalem.*

19 Et daret nobis vitam mo. *Id eſt, paucis concederetur vita: quia plures fuerunt mortui de populo, quàm reſidui.*

20 In ſeruitute noſtra. *Licet enim ſacerdotes, & miniſtri eſſent liberi a tributo regis, vt habetur ſupra ſeptimo capite, tamen populus communis non erat liber.*

1 Et

MORALITER.

† & ſunt verba Eſdrę, p quē ſignificatur prelatus ſuperior, q pōt remediū adhibere. Et ſicut Eſdras ab afflictione ſui, & dolore non ceſſauit, donec remedium apparuit per eiectionem mulierum alienigenarum, ita q̄, non eſſent dominæ, ſed tantummodo ancillæ, ſic per prælatū ſuperiorem debēt ſcripturæ philoſophorū alienigenæ deiici a tanta autoritate, ita q̄, apud Theologos ſolūmodo maneāt, inquantū poſſunt ſubſeruire ſacrę ſcripturę diuinitus reuelatæ. Nam ancillam dominari, & dominam ancillari magna abuſio eſt. propter quod illi qui ſcripturas philoſophicas erroribus plenas ſacris ſcripturis præponunt modo prędicto, enormiter abutuntur.

a *Quia dereliquimus mandata tua,&c.* ✻ Auguſt. Hoc eſt præceptum Domini tam in veteri quàm in nouo teſtamento, vt nõ niſi vnius religionis, & fidei cõiugia ſibi maneãt copulata. ✻ Tertull. Fideles gentilium matrimonia ſubeuntes, ſtupri reos eſſe cõſtat, & arcendos ab omni communicatione fraternitatis ex literis Apoſtoli dicentis: *Cum eiuſmodi nec cibum ſumendum.* ✻ Hieron. Pleræque Apoſtoli cõtemnentes iuſſionẽ, iunguntur Gentilibus, & templa Chriſti idolis proſtituũt. Loquar quod me Apoſtolus docuit. Non illas iuſtitiæ eſſe, ſed iniquitatis: nõ lucis, ſed tenebrarum: nõ Chriſti, ſed Belial: nõ templa Dei viuẽtis, ſed fana, & idola mortuorũ. Vis apertius diſcere, qđ Chriſtianæ omnino non liceat ethnico nubere? Audi Apoſtolum. *Mulier ſi dormierit vir eius, liberata eſt: cui vult nubat, tantum in Domino*, id eſt, Chriſtiano. Abraham adiurat ſeruũ ſuum in femore ſuo, hoc eſt, in Chriſto qui de ſemine eius erat naſciturus, vt filio ſuo Iſaac alienigenam nõ adducat vxorem. Et Eſdras offenſam Dei huiuſcemodi vxorũ repudiatione compeſcit. ✻ Ambroſ. Caue Chriſtiane, gẽtilem, vel Iudæam, vel alienigenam hoc eſt hæreticam, & omnem alienã a fide tua, vxorem accerſire tibi. Si idola colat, ſi Chriſtum neget, quomodo poteſt diligere pudicitiã, quæ prima coniugij gratia eſt? Primum in coniugio religio quæritur. ✻ Concil. Chalcedon. Neque copulari debet nuptura hæretico, aut Iudæo, vel pagano, niſi forte promittat ad orthodoxam fidem ſe per perſonæ orthodoxæ copulam transferre. Si quis hãc definitionem ſanctæ ſynodi trãſgreſſus fuerit, correptioni canonicæ ſubiacebit. ✻ Sexta Synodus. Non licet virum orthodoxum cum muliere hæretica coniũgi, neque orthodoxã cum viro hæretico copulari. Sed & ſi quid eiuſmodi ab vllo ex omnibus factũ apparuerit, irritas nuptias exiſtimare, & nefarium cõiugium diſſolui. Neque enim ea quę non ſunt miſcenda, miſceri, neque ouem cum lupo, nec peccatorum ſortem cum Chriſti parte coniungi oportet. ✻ Concil. Elibert. Hæreticis qui errant ab Eccleſia Catholica, nec ipſas dandas puellas Catholicas, ſed neque Iudæis, neque hæreticis dari placuit, eo quod nulla poſſit eſſe ſocietas fideli cum infideli.

Li. de adult. coniug. c. 21. L. 2. ad vxo. — 1 Cor. 5. — Lib. 1. aduer. Iouin. — 1. Cor. 7. — Geneſ. 24. — In 7. cap. 1. ad Cor.

(a ¶Condeſcendens nobis.)
ſtra non dereliquit nos Deus noſter, & inclinauit ſuper nos
(a ¶Spiritualem.)
miſericordiam coram rege Perſarum, vt daret nobis vitam,
(a ¶Eccleſiam. b ¶Lætabitur deſerta, & inuia, & exultabit ſolitudo.)
& ſublimaret domum Dei noſtri, & extrueret ſolitudines e- 1
(¶Vitæ æternæ.)
ius, & daret nobis ſpem in Iuda, & in Ieruſalem. Et nunc quid 2 3
a dicemus Domine Deus noſter poſt hæc? Quia dereliquimus 4
(¶Vt opere, ſcilicet, adimplerentur.)
mandata tua, quæ præcepiſti in manu ſeruorum tuorum pro-
phetarum, dicens: Terra ad quam vos ingredimini, vt poſſidea- 5
tis eam, terra immunda eſt iuxta immunditiam populorum
cæterarumque terrarum, abominationibus eorum qui reple-
uerunt eam ab ore vſque ad os in coinquinatione ſua. Nunc 6
ergo filias veſtras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne acci- 7
piatis filiis veſtris, & non quæratis pacem eorum, & proſperi- 8
tatem eorum vſque in æternum, & confortemini, & comeda-
(a ¶Viuentium vel Eccleſiæ, vel cuiuſque animæ. b ¶Imitatores, vel bona opera.)
tis quæ bona ſunt terræ, & hæredes habebitis filios veſtros vſ-
que in ſæculum: & poſt omnia quæ venerunt ſuper nos in ope-
ribus noſtris peſſimis, & in delicto noſtro magno, quia tu 9
Deus noſter liberaſti nos de iniquitate noſtra, & dediſti no-
bis ſalutem, ſicut eſt hodie: vt non conuerteremur: & irrita fa-
ceremus mandata tua: neque matrimonia iungeremus cum
(a ¶Cum populis abominationum iſtarum.)
populis abominationum iſtarum. Nunquid iratus es nobis 10
(a ¶Id eſt, deletionem.)
vſque ad conſumptionem, ne dimitteres nobis reliquias ad
(a ¶In operibus tuis. ¶Nos autem iniqui.)
ſalutem? Domine Deus Iſrael, iuſtus es tu: quoniam non de-
(¶Qui omnia vides.)
relicti ſumus, qui ſaluaremur, ſicut hac die. Ecce coram te ſu- 11
mus in delicto noſtro. Non enim ſtari poteſt corã te ſuper hoc. 12

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et extrueret ſolitudines. *Id eſt, templum ad ſolitudinem prius redactum.*

2 Et daret nobis ſpem. *Accipiendi ab eo plura beneficia ex præteritis iam collatis. Alio modo exponitur quod ſupra dictum eſt.* Et nunc quaſi ad parum, &c. *Ita quod ly* parum, *referatur ad Deũ, vt ſit ſenſus: Licet Deum deprecati fuerimus, tamẽ in modico exauditi ſumus, non propter defectũ diuinæ liberalitatis, ſed propter impedimentum noſtræ iniquitatis. Cætera quæ ſequuntur exponantur, ſicut prius.*

3 Et nunc quid dicemus Domine Deus noſter poſt hæc? *Hic conſequenter Eſdras confitetur peccata præſentium, dicens:* Et nunc quid dicemus Domine Deus noſter. *quaſi dicat, non habemus frontem deprecandi te.*

4 Quia dereliquimus mandata tua, quæ præcepiſti in manu ſeruorum tuorum prophetarum. *Scilicet, Moſi, & Aaron, quia Moſes accipiebat mandata a Deo, & Aaron proponebat ea populo, vt habetur Exod. 4.*

5 Terra ad quam vos ingredimini, vt poſſideatis eam, terra immunda eſt iuxta immunditiam populorum. *Propter multiplicationem idololatriæ, & aliorum vitiorum execrabilium perpetratorum per Gentiles ibidem habitantes.*

6 Ab ore vſque ad os in coinquinatione ſua. *Id eſt, abundanter nimis, ſicut 4. Reg. 21. dicitur quòd Manaſſes effudit ſanguinem innoxium multum nimis, & impleuit Ieruſalem ſanguine prophetarum vſque ad os.*

7 Nunc ergo filias veſtras ne detis filijs eorum, & filias eorum ne accipiatis filijs veſtris. *Iſtud præceptum habetur Deut. 7.*

8 Et non quæratis pacem eorum, & proſperitatem eorum vſque in æter. *Quia ſecundum diuinã iuſtitiã perirẽt interfici, & ideo filii Iſrael non debebant cum eis facere fœdera perpetua: licet poſſent dare inducias ad tempus in aliquo caſu, vt dictũ fuit ſuper librũ Ioſue. Et iſtud mandatum tranſgreſſi fuerunt illi qui redierãt de captiuitate, contrahendo connubia cum Gentilibus, cum quibus erat eis prohibitũ, & illicitum poſt gratiam eis factam a Deo, quæ reduxerat eos de captiuitate: & hoc eſt quod dicitur:* Et poſt omnia, &c. *& ſubditur.*

9 Quia tu Deus noſter liberaſti nos de iniquitate noſtra, & dediſti nobis ſalutem. *Et ex hac ingratitudine multum aggrauabatur peccatum eorum. ideo ſubditur.*

10 Nunquid iratus es nobis vſque ad conſummationem. *Id eſt, totalem populi deletionem, quaſi dicat, hoc demeruimus, niſi ex tua liberalitate ſaluemur, vnde ſubditur.*

11 Ecce coram te ſumus in delicto noſtro. *Tibi, & hominibus manifeſto.*

12 Non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc. *Ad tegendum palliandum, ſeu defendendum.*

CAP.

C A P. X.

a SIc ergo orante Eſdra, & implorante Deum, & flente. Sequitur.
b *Fleuit populus.* qui, ſcilicet peccauerunt pœnitentiam ageres, vel q in caſtitate permanſerant de caſu fratrū dolentes. Multū vero conturbati ad preces, & lamēta ſui pontificis oſtenduntur, cum etiā mulieres, & pueri interfuiſſe narrantur. Poteſt aūt ea diſcretione factum intelligi, quòd prius innocentes, & recti ad eum confluxerunt, cum ait: *Et conuenerunt ad me omnes qui timebant verbum Dei Iſrael, &c.* Nunc vero etiam ipſi qui peccauerūt cum vxoribus ſuis, & liberis, pœnitentiam acturi conuenerunt.
c *De fil. Aelam.* Hūc dicit Ioſephus primum fuiſſe Ieroſolymitarū, q vt principē decet maxima autoritate mox intētionem Eſdræ iuuabat, populum ſecum peccaſſe confitendo, & pœnitentiam ſuadendo abiectis vxoribus alienigenis cum liberis ſuis.
d *Et nunc ſi eſt pœnitentia in Iſrael.* Q Si populum huius peccati perfecte pœnitet: primo conuerſi ad Dñm correctionem promittamus, & veniam poſtulemus: deinde ad nos reuerſi, oēm peccati radicē extirpemus, & fruticem, eiectis, ſ. vxoribus cū oī ſobole: hoc eſt .n. veraciter pœnitentiā agerę toto corde, & intus ad Dñm conuerti, & omnem foris peccandi materiam ab ipſa origine reſecari.
e *Surge.* Decenter docet quomodo ſit apud maiores cōſilio agendum, vt. ſ. quiſq; pro ſuo ſenſu quod optimum intellexerit, vel intellexiſſe ſibi videbitur, dicat: & tamen ei qui præeſt locū diſcernēdi relinquat, paratus obtēperare omnibus, quæ ille ſecundū volūtatē, & legē Dei agēda decreuerit. D
f *Filij Eliaſib.* Qui tunc ſummus ſacerdos erat, poſt Ieſum filium Ioſedec Ioacim filius eius, & poſt eum Eliaſib filius eius ſummo ſacerdotio functus eſt.
g *Panem non comedit.* Beda. Exemplū hinc habēt ſacerdotes, non ſolum flendi, & orādi, ſed etiam ieiunādi pro his qui peccauerūt. Beati enim qui propria peccata lugent: quia accepta remiſſione cōſolantur: ſed beatiores q aliena deflent, vt ne panem quidem, & aquā (quæ abſtinentiū refectio eſt) contingere velint, neq; domum ſuam ingredi, vel aſcēdere in lectum ſtrati ſui, ſed in atrijs domus Dñi orando pernoctant. Ibi enim erat dom⁹ ſacerdotis, quam veſpera ſuperueniente Eſdras perhibetur intraſſe. Alia vero editio pro cubiculo Iohannam, Paſtophoriam Iohannam habet, quo nomine ſæpe dicitur porticus, qua templū vndiq; circundatur, in qua miniſtri, & cuſtodes tēpli manebant. Lugent etiam nunc in tranſgreſſione eorū, q de captiuitate venerant: q dolent eos qui a peccatis pœnitēdo erepti ſunt, ad ea peccando eſſe relapſos, & quaſi denuo a diabolo captiuatos. De quorum ſeductoribus quaſi de immundarum vxorū parētib. ait Petrus: *Superbia enim vanitates loquentes polliciunt in deſiderijs carnis luxuriæ eos qui paululum effugiūt.* Et paulo poſt, *Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognatione Ieſu Chriſti his rurſus implicati ſuperātur, facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus.*
h *Conuenerunt igitur, &c.* ✠ Auguſt. Dimiſerunt Iſraelitæ vxores alienas quicunq; tūc habere potuerūt, p quas fiebat, ☞ vt

Beda vbi ſup. — † ita vt feſſus eſſet. — E — F — 2. Petr 2. d — Ibid. d. — Li. 1. de adu coniug. c. 1.

C A P. X.

a †Ic ergo orante Eſdra, & † implorante 1
Deum, & fleute, & iacente ante templum
a ¶ Fructus, ſcilicet, orationis, & lamenta Eſdræ.
Dei, collectus eſt ad eum de Iſrael cętus 2
grandis nimis virorum, & mulierum,
b puerorumque, & fleuit populus fletu mul 3
to. Et reſpondit Sechenias filius Iehiel 4
c de filiis Aelam, & dixit Eſdræ: Nos præ- 5 6
uaricati ſumus in Deum noſtrum, & duximus vxores alienige-
d nas de populis terræ. Et nunc † ſi eſt pœnitentia in Iſrael ſuper 7
hoc, percutiamus fędus cum Domino Deo noſtro, vt proiicia- 8
mus vniuerſas vxores, & eos qui de his nati ſunt iuxta † volun- 9 †
tatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei
e noſtri, ſecundum legem fiat. Surge, tuum eſt diſcernere, 10
noſque erimus tecum: Confortare, & fac. Surrexit ergo Eſ- 11 12
dras, & adiurauit principes ſacerdotum, & Leuitarum, & om-
nem Iſrael, vt facerent ſecundum verbum hoc. Et iurauerunt.
Et ſurrexit Eſdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Io- †
f hannam filii Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc. Panem nō comedit, & 13
g aquā non bibit. Lugebat enim tranſgreſſionē eorū qui venerant
de captiuitate. Et miſſa eſt eorum vox in Iuda, & in Ieruſalem 14
omnibus filiis tranſmigrationis, vt congregarentur in Ieru-
ſalem: & omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta conſi- 15
lium principum, & ſeniorum, auferetur vniuerſa ſubſtātia eius, 16
h & ipſe abiicietur de cętu tranſmigrationis. Conuenerunt igitur 17

N I C O L A V S D E L Y R A.
C A P. X.

SIc ergo orante Eſdra. *Hic conſequenter deſcribitur prædictæ tranſgreſſionis correctio. Circa quam primo ponitur maiorum confeſſio, ſecundo populi citatio, ibi:* Et miſſa eſt vox. *tertio correctionis inchoatio, ibi:* Et ſurrexit Eſdras. *quarto conſummatio, ibi;* Et conſummati ſunt. *Circa primum dicitur.*
1 Sic ergo orante Eſdra. *ſ. humiliter, deuote, & perſeueranter.*
2 Collectus eſt ad eum de Iſra. cętus grand: *Eſdræ cōpatiens.*
3 Et fleuit populus fletu multo. *Non ſolum ex compaſſione, ſed etiam pro peccati ſui cognitione, & contritione.*
4 Et reſpondit Sechenias. *Qui erat de principalioribus populi.*
5 Et dixit Eſdræ. *Nomine ſuo, & aliorum principalium.*
6 Nos præuaricati ſumus. *Accipiendo vxores alienigenas, quæ mentes etiam ſapientum emolliunt, & eneruant, & tandem ad idololatriam inclinant, ſicut patet in Salomone.*
7 Et nunc ſi eſt pœnitentia in Iſrael ſuper hoc. *Id eſt, quia pœnitentia eſt.*
8 Percutiamus fędus cum Dom. *ſtabile, & abſq; retractatione*
9 Vt proijciamus vni. &c. *Vt Dei præceptum impleamus, & occaſionem mali a nobis præſcindamus.*
10 Surge. *Ad hoc exequendum.*
11 Tuum eſt diſcernere. *Quia habes ſcientiam legis diuinæ.*
12 Noſque erimus tecum. *Quod decreueris exequendo. Cætera patent vſque ibi.*
13 Panem non comedit, &c. *Id eſt, nullum cibum, & potum accepit, quia nomine panis, & aquæ intelliguur omnis cibus, & potus in ſacra ſcriptura, vt frequenter dictum eſt.*
14 Et miſſa eſt. *Hic conſequenter ponitur populi citatio, cum dicitur:* Et miſſa eſt vox. *id eſt, communis citatio.*
15 Et omnis qui non venerit in tribus. *In hoc ponitur contra contumaces pœnæ determinatio, cum ſubditur.*
16 Auferetur vniuerſa ſubſtantia eius. *Id eſt, bona exteriora.*
17 Et ipſe abijcietur de cętu. *Per excommunicationem.*

Ipſe

M O R A L I T E R.

1 *Sic ergo, &c.* In hoc Eſdras ſacerdos dedit exēplū pręlatis, & curatis Eccleſiæ flendi, & deprecandi Dñm pro ſubditorū ſuorū tranſgreſſione: nā aīas eorū, tanquā mater in Chriſto debet aſſidue parturire. Et quoniam ex afflictione boni prælati ſubditi debent ad veram pęnitentiam moueri, ſequitur.
2 *Collectus eſt ad eum de Iſrael cætus grandis, &c.* Sequitur.
3 *Et fleuit populus fletu multo.* Quod autem iſte fletus ex vera pœnitentia proceſſerit, oſtenditur per hoc quod dicitur.
8 *Percutiamus fæ. cum Domino Deo no. vt proii.* ſ. alienigenas.
† *Et eos qui de his nati ſunt iuxta.* Per vxores alienigenas conuenienter intelligi poſſunt interiores concupiſcentiæ malę, & per filios eorum actus exteriores ex ipſis procedētes, quæ omnia a vere pœnitentibus, prout poſſunt, ſunt abijcienda.
† *Et ſurrexit, &c.* Non. n. a terra voluit ſurgere, donec populus emēdationē promiſit, & ad hoc p iuramētū ſe aſtrinxit, non tñ ceſſauit Eſdras a ſua † totali afflictione, quia ſequitur. † corpor.
13 *Panem non comedit, & aquam non bibit.* Et in hoc dedit exēplum Eccleſiæ prælatis, & curatis affligendi ſe pro ſubditorum ſuorum peccatis vſque ad perfectionem emēdationis.

Et

A vt & ipſi ad alienos ſeducerentur Deos, nõ vt illæ p maritos vero acquirerentur Deo. Nondum.n.tanta gratia Saluatoris illuxerat, & promiſsis temporalibus veteris teſtamẽti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Vnde iuſſerat Dñs per ſanctum Moſen, ne qs alienigenã vxorẽ duceret. Merito ergo quas duxerant Domino prohibente, Domino iubente dimiſerunt.

Lib. 1. aduer. Mar. cap. 1. * Tertull. Paulus præſcribens, tantum in Domino eſſe nubendum, ne q fidelis ethnicum matrimonium cõtrahat, legẽ tuetur creatoris, Allophylorum nuptias vbique prohibentis.

Beda vbi ſup. a *Ipſe eſt*. Bed. Qui ab

B Hebr. Casleu, a Romanis vocatur Decẽber, q eſt ĩ medio hyemis, pluuialis, & tempeſtuoſus. Vnde notandum, cum in medio hyeme populus conuenerit, timere a peccato, & a pluuijs memoratur. Cum enim pluuias ipſo etiã tempore pluuiarum maiores ſolito cernerent, reuerſi ad conſcientiam, peccatis ſuis hoc imputauerũt, & iram celeſtem superuenturam ex ipſa aeris perturbatione timuerũt: ideo nõ in priuatis domibus negocia ſua agere p̃ſumpſerunt, ſed in platea domus Domini, aſſumpto penitentiæ, & humilitatis habitu conſederunt: hi propter eos qui turbatis elementis, & ventorũ frigore, vel inundantia pluuiarũ, vel aceruis niuiũ, vel ardore ſiccitatis, vel ẽt exitio hominũ, vel animaliũ deſuper ingraueſcente, & ipſo iudice ẽt p aperta iudicia vim ſuæ iræ minitante, nihil de correctione morũ qua placent iudicem, plagamq; euadant impendentem, requirunt: ſed faſtu ſæculi pertractant, qua arte aduerſa quæ

† per fecerunt opus in omnibus vitis, id eſt, in recenſendis omnibus ijs q, &c.

C exterius propter peccata deſæuiunt, aut euitent, aut ſuperẽt.

b *Et ſedit omnis populus.* Beda. Id eſt, circa atrium ſacerdotum, quo ipſa domus vndique cingebatur, habens circa ſe ex omni parte per quadrum ædes atriorum ampliſſimas, in quibus etiam populus, quando pro pluuia opus erat, ſtare poterat, & videre ea quæ in templi ianuis gerebantur, vel circa templum, habebant enim interiores parietes iuxta terram in columnis factos exteriores ſolidos.

Ibidem. c *Et ſurrexit Eſdras.* Beda. Hic locus reſpondet ad hoc quod ſupra dictũ eſt. *Et ſurrexit Eſdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Iohannam fi. El. &c.* Vbi notãda deuotio põtificis, qui lugens, orans, & ieiunãs pro trãſgreſsione populi in atrijs tẽpli permanſit, nec prius domum ſuam intrare voluit, q̃ accepto conſenſu populi toto pœnitentem corde, & conuerſum ad Dñm, ſide cuius deuotionis, & reliqui principes videntur fuiſſe conſortes, cum dicũtur, & ipſi finita ſynodo abijſſe in domos patrum ſuorũ. Si enim hoc non ſignificat ſcriptura, quid opus fuit ſcribere, quod expleto colloquio Eſdras, & principes familiarũ in domos patrum ſuorum de ſeptis templi abierunt? Eos enim hoc feciſſe nemo eſt qui neſciat, quid opus fuit addere, & omnes per nomina ſua, cum & hoc omnibus eſſet notiſſimum, niſi quia tales eos voluit intelligi, quorum nomina, & facta merito in memoria tenerentur, ac poſteris noſcenda traderentur.

d *Et ſederunt in die.* Beda. Nota numerum ternarium eſſe myſticum. Supra dictum eſt, quòd tribus diebus omnes conueniunt in Ieruſalem, & nunc tribus menſibus 10. ſ. 11. & 12 caſtigãtur ab vxoribus alienigenis. Tres enim ſunt virtutes ſine quib. nemo ſaluatur, fides, ſpes, & charitas. Tertio tpe ſęculi veniẽs Chriſtus in carne in mũdũ, gratiã nobis Euãgelij contulit. Primũ namq; tp̃s ante legem in Patriarchis, ſecundum in prophetis ſub lege præmiſit, in tertio ipſe cum gratia venit, & ſua nos paſſione redimẽs, tertia die ſurrexit. Per cuius gratiam, quia conſortio Eccleſiæ copulamur, & a vitiorum illecebris expurgamur, apte tranſmigrationis filij tribus diebus caſtigandi venerunt, & in tribus mẽſibus caſtigationem compleuerunt. Iuxta literam quoq; opportune laborauerunt, vt ante initium primi menſis ipſi omnes purgarentur, vt paſcha, & mẽſem ipſum in quo celebrandum erat, munde & ſancte celebrarent, & annum munde, & ſancte inchoarent, & cõſummarent. Quod etiam nos omnibus annis in quadrageſima paſchæ oportuit imitari, inſtante, ſcilicet, Dñica Reſurrectione, *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, vt participes reſurrectionis eſſe valeamus.*

e *Et inuenti ſunt.* Beda. Aptant Heb. huic loco illud Zachariæ prophetæ: *Et oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum* ☞ *ſtantem*

a omnes viri Iuda, & Beniamin in Ieruſalem tribus diebus: ipſe 1
b eſt menſis nonus, viceſima die menſis: & ſedit omnis popu- 2
lus in platea domus Dei, trementes pro peccato, & pluuiis. 3 4
c Et ſurrexit Eſdras ſacerdos, & dixit ad eos: Vos tranſgreſſi e- 5
ſtis, & duxiſtis vxores alienigenas: vt adderetis ſuper delictum 6 7
Iſrael. Et nunc date confeſſionem Domino Deo patrum ve- 8
ſtrorum, & facite placitum eius, & ſeparamini a populis ter- 9
ræ, & ab vxoribus alienigenis. Et reſpondit vniuerſa multitu- 10 11
do, dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos, ſic fiat.
Veruntamen quia populus multus eſt, & tempus pluuiæ, &
non ſuſtinemus ſtare foris, & opus non eſt diei vnius, vel duo-
rum (vehementer quippe peccauimus in ſermone iſto) con- 12
ſtituantur principes in vniuerſa multitudine, & omnes in ci-
uitatibus noſtris, qui duxerunt vxores alienigenas, veniant
in temporibus ſtatutis, & cum his ſeniores per ciuitatem, & ci-
uitatem, & iudices eius, donec auertatur ira Dei noſtri a no-
bis ſuper peccato hoc. Igitur Ionathan filius Azahel & Iaa-
zia filius Thecuæ ſteterunt ſuper hoc, & Moſollam, ’ Sebe-
thai Leuites adiuuerunt eos. Feceruntque ſic filii tranſmigra-
tionis. Et abierunt Eſdras ſacerdos, & viri principes familia-
rum in domos patrum ſuorum, & omnes per nomina ſua, &
d ſederunt in die primo menſis decimi, vt quærerent rem. Et 13
†conſummati ſunt omnes viri, qui duxerunt vxores alienige-
e nas vſque ad diem primam menſis primi. Et inuenti ſunt de 14

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ipſe eſt menſis nonus. *Qui apud Hebræos correſpondet partim Nouembri, & partim Decembri noſtro.*

2 Et ſedit omnis populus. *Hoc eſt in atrio quod erat ante tẽplũ.*

3 Trementes pro peccato. *Timentes ne ratione tranſgreſſionis prædictæ ventret ſuper eos diuina vltio grauis.*

4 Et pluuijs. *Quia tempus iſtud frigidum eſt, & pluuioſum de communi curſu, & tunc erat plus ſolito pro peccati ſui demerito.*

5 Et ſurrexit Eſdras. *Hic conſequenter ponitur tranſgreſſionis correctio ad monitionem Eſdræ dicentis.*

6 Vos tranſgreſſi eſtis. *Hoc eſt liquidum, & non poteſt negari.*

7 Vt adderetis ſuper delictum Iſrael. *Commiſſum ante captiuitatem Babylonicam.*

8 Et nunc date confeſſionem. *Recognoſcendo peccatum verbo, & facto, & ideo ſubditur.*

9 Et ſeparamini a populis terræ. *Ita quòd non habeatis ſcedus, & conſortium cum idololatris.*

10 Et ab vxoribus alienigenis. *Quæ a Deo vero auertunt, vt prædictum eſt.*

11 Et reſpondit vniuerſa multitudo: dixitque. *Eſdræ conſentiendo, tamen petunt dilationem propter importunitatem temporis, & negotij magnitudinem.*

12 Conſtituantur principes, &c. *Id eſt, homines ſapientes, iuſti, & diligẽtes, qui vadãt de ciuitate in ciuitatẽ, diligenter inquirendo de tranſgreſſoribus, & corrigantur per alienigenarũ vxorum eiectionem.*

13 Et ſederunt. *Ex quo patet, quòd in diſquirendo iſtud negotium poſuerunt menſem integrum.*

14 Et inuenti ſunt. *Hic cõſequenter ponitur deſcriptio illorum, qui duxerunt*

MORALITER.

14 *Et inuenti ſunt.* Inter tranſgreſſores, iſtos primo nominat duplici de cauſa. Prima eſt, quia peccatum eorum grauius erat, eo quòd ſacerdotes, & eorum filij qui tunc ſuccedebant eis in ſacerdotio magis tenebantur ſcire legem, quam cæteri Malach. 2. b. *Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex eius ore requirent.* Secunda eſt, quia peccatum iſtorum cauſa fuit, & occaſio alijs peccandi. Vnde Gregorius in Paſtor. Cum paſtor per abrupta graditur, conſequens eſt vt ad præcipitium grex ſequatur.

filiis ſacerdotum, qui duxerant vxores alienigenas, de filiis Io 1
ſue filii Ioſedec, & fratres eius, Maaſia, & Eliezer, & Iarib, &
a b Godolia. Et dederunt manus ſuas, vt eiicerent vxores ſuas, & 2
pro delicto ſuo arietem de ouib. offerrent. Et de filiis Emmer: 3 4
Hanani, & Zebedia. Et de filiis Harim, Maaſia, & Elia, & Se-
meia, & Iehiel, & Ozias Et de filiis Pheshur: Elioenai, Maaſia,
Iſmahel, Nathanahel, Iozabed, & Elaſa. Et de filiis Leuitarum
Iozabed, & Semei, & Celaia: ipſe eſt Calita. Phathaia, Iuda &
Eliezer. Et de cātoribus Eliaſib, & de ianitoribus Sellū, & Te
lē, & Vri. Et ex Iſrael de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Mel-
chia, & Miamin, & Eliezer, & Melchia, & Banea. Et de filis Æ
lam, Mathania, Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ierimoth, &
Elia. Et de filiis Zethua. Elioenai, Eliaſib, Mathania, & Ieri-
muth, & Zabad, & Aziza. Et de filiis Bebai, Iohanā, Hanania,
Zabaai, Athalai. Et de filiis Bani, Moſollā, & Melluch, & Ada-
ia, Iaſub, & Saal, et Ramoth. Et de filiis Phahathmoab, Edna,
et Chalal, Banaias, et Maaſias, Mathanias, Beſeleel, Bennui, et
Manaſſe. Et de filiis Herem. Eliezer, Ieſue, Melchias, Semeias
Simeon, Beniamin, Maloch, Samarias. Et de filiis Aſon, Ma-
thanai, Mathatha, Zabbad, Eliphelet. Iermai, Manaſſe, Semei.
De filiis Bani: Maddi, Amram, et Huel, Baneas, et Badaias,
Cheliau, Vania, Marimuth, et Eliaſib, Mathanias, Mathanai,
et Iaſi, et Bani, et Bennui, Semei, et Salmias, et Natha, et Ada-
ias, Mechnedebai, Siſai, Satai, Ezrel, et Selemiau, Semeria, Sel-
lū, Amaria, Ioſeph. De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad,
Zabina, Ieddu, et Ioal, et Banaia. Omnes hi acceperūt vxores
alienigenas, et fuerunt ex eis mulieres, quæ peperant filios.

A *ſtantem corā angelo domini, & Sathan ſtabat à dextris eius, vt aduerſarē ei.* Et paulo poſt. *Et Ieſus erat indutus veſtib. ſordidis, & ſtabat ante faciē angeli. Et reſpondit angelus, & ait ad eos, qui ſtabant coram ſe, dicens: Auferte veſtimēta ſordida ab eo. Et dixit ad eū. Ecce abſtuli iniquitatē tuam, & indui te mutatoriis.* Et dixit, *Ponite cidarī mundā ſuper caput eius.* Recte inquiūt ſtabat Sathan à dextris eius vt aduerſaretur, quia vera erat accuſatio, ipſe enim cum cæteris alienigenā duxit vxorē. Quod autem dicitur, quia Ieſus erat indutus veſtibus ſordidis, tripliciter interpretatur. Vel ob coniugium illicitum vel ob peccata populi, vel propter ſqualorem captiuitatis. Angelus autē ante cuius faciem ſtabat Ieſus, præcepit cæteris angelis, vt auferrent ab eo veſtiméta ſordida Quo facto, ait idem B angelus: *Ecce abſtuli à te iniquitatem tuam.* Hæc ſunt veſtimenta ſordida, & indui te mutatoriis, id eſt, Iſraelitem coniugem copulaui tibi. Quod autem ſequitur: *Ponite cidarim mundam ſuper caput eius*, intelligi volunt ſacerdotij dignitatem, quia ſ. ablatis peccatorum ſordibus mundū habuerit ſacerdotium. Sed intuēdum, quod non ſcribit Eſdras Ieſum alienigenam duxiſſe vxorem, ſed quoſdā de filijs, & fratribus ſuis, &c.

a *Et fratres eius.* BE. Cognati, ſ. nō enim fratres eius germani in carne eatenus viuere, & voluptati operā dare poterant cū cētū anni, & amplius eſſent trāſacti, ex quo Cyrus regnare incipiens, Ieſū, & Zorobabel cū transmigratione Iuda, & Beniamin ad cōſtruēdā domum dñi Ieroſolymam remiſit.

b *Et dederunt, &c.* BED. Primo vxores illicitas abijciunt, & ſic ꝑ ſe arietē offerūt, vt ablato ſcelere, mūdi accederent ad altare. Difficile. n. eſt huius victimā Deo eſſe acceptā, q non prius reliquit culpā, ꝑ qua offert. vnde. *Quieſcite agere perverſe, diſcite bene fa.* Et quia filii, vel fratres fuere ſummi ſacerdotis, q primi peccauerāt, recte in correctionē ſceleris arietē de gregib. offerunt, vt ſignificent, quia ſeipſos, qui ductores populi quaſi duces gregis eſſe videbant, à priſtina vita mactare, & purgatos digna pœnitentia Deo ꝑ meliorē vitā offerre diſpoſuerāt. *Et dederunt manus ſuas.* BED. Nota quanta arte pugnādi diabolus fideles impugnat, vt nullū eis tēps ſecurū relinquat. Ecce. n. q ab aduerſantib. ſuperari non poterant, vincebant hoſtes publicos ædificato templo domini, & dedicato, D ſed vincebantur amore mulierum, ne templa cordiū, vel operū ſuorum Deo digna ſeruarent. Cuius rei noſtris tēporibus manifeſte figura completur, cū videmus animos fidelium multo periculoſius nunc tentari intrinſecus à cōcupiſcētia ſua abſtractos, & illectos, quā quondam tentabantur extrinſecus cum immanis aduerſarius cōtra eorum conſtantiā ferro, & igne ſæuiebat. Sed aderit pietas domini, quæ ſicut aduerſus aperta furentium certamina virtutem patientiæ tribuit, ita nobis contra ſurripiētium laqueos blāditiarum cautelæ cuſtodiam dabit. Denique, & hoc agente induſtria pontificis, qui timebant dominum cuncti cōpuncti ſunt corde, qui peccauerant, & eiecerūt vxores alienigenas, & ſic expulſa turpitudine luxuriæ rediit decus E caſtimoniæ, & in ciuitate domini eiecto rudere vitiorum, reſperſi ſunt flores, & aromata virtutum.

Si quis obiiciat nō eſſe ſcriptum, quod filios adulterarū, ſed ipſas tantum eiecerunt, quamuis ſupra Sechenia ſuggerente, & dicente: Percutiamus fœdus cum domino Deo noſtro & proiiciamus vniuerſas vxores, & eos, qui de eis nati ſunt, continuo ſubditū ſit. *Surrexit ergo Eſdras, & adiurauit populum, principes ſacerdotum, & Leuitarum, & omnem Iſrael, vt facerent ſecundum verbum hoc, & iurauerunt.* intelligat, quia ſi non proiecerunt filios, illa fuit cā quò eos docuerunt renuntiare maternæ infidelitati, & conſecratos domino per circunciſionem, & hoſtiam ſalutarem fidei ſuæ, & caſtitati ſociauerunt.

MYSTICE aūt bona opera, quæ intuitu tēporalis cōmodi, vel fauoris, vel delectationis agimus, aut inter mala ſunt reputanda, aut ab infima intentione ſecernenda, & ꝑ cęleſti tantum retributione facienda. Qui. n. ieiunat, orat, & eleemoſynā dat, vt videatur, & laudetur ab hominib. talis ꝓles bonæ actionis quaſi de immunda genitrice naſcitur, & ideo inter eos, qui de Babylone Ieroſolymam aſcenderunt, partem habere non poteſt. Qui enim in præſenti mercedē recipit, in futuro carebit, niſi author operis mentem ad meliora conuertens, pro Deo facere cœperit, quod pro laude faciebat inani, & quaſi ſobolem indigne editam domino conſecrans Ieroſolymæ ciuem fecerit, vt opus male inchoatum corrigens, dignum faciat perpetua mercede in cœlis. Myſtice. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 De filijs Ioſue filij Ioſedec, &c. *Iſte Ioſue erat ſummus ſacerdos, & ſic videtur verum, quod dictum eſt ſupra videlicet, quod hæc tranſgreſſio incepit à maioribus populi. Ad hoc autē aptant aliqui illud Zachar. 3.* Oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotē magnū ſtantem coram angelo, *i. Eſdra, qui erat angelus, ideſt, nuntius miſſus à latere regis ad populi directionem, & Sathan à dextris, quia uera erat accuſatio de peccato tranſgreſſionis. Et accipitur hic Ieſus pro filiis eius, ut patet ex hoc loco, quia pater quodammodo manet in filiis.*

2 Et dederunt manus ſuas. *ideſt, iuramento ſolenni firmauerunt ne poſſet retractari.*

3 Vt eijcerent vxores ſuas, &c. *ſcilicet, alienigenas.*

4 Et pro delicto ſuo arietem, &c. *Quia ſicut aries eſt dux gregis ita ſacerdotes ſunt duces populi communis. Cætera legantur, vt iacet litera. Et licet non dicatur hic, quòd eiecerunt pueros cum uxoribus alienigenis, tenendum tamen eſt, quòd ſic fuit factum, quia ſic promiſerat Sechemias nomine ſuo, & aliorum principalium, ut habetur ſupr. eo. c.* Percutiamus fœ. cum domino Deo noſt. vt pro. vni. vx. ſ. alieni. & eos, qui de his nati ſunt.

LIBER NEHEMIHAE, QVI ET ESDRÆ SECVNDVS. DICITVR.

CAPVT I.

a ¶ Conſolatoris domini, vel cōſo'atoris à domino, miſſi ſubaudis.
a VErba Nehemiæ filii Helciæ. Et factū eſt 1
a Qui interpretatur ſpes eius.
b in menſe Caſteu, anno viceſimo, & ego 2
c erā in suſis caſtro. Et venit ad me Ha- 3 4
nani vn⁹ de fratrib. meis, ipſe & viri ex 5
Iuda, & interrogaui eos de Iudęis, q̄ re 6
māſerāt, & ſupererāt de captiuitate; &
d de Ieruſalē. Et dixerunt mihi. Qui remanſerunt, & derelicti 7 8
a ¶ Mentiş. b ¶ Si videantur in pace eſſe.
ſunt de captiuitate, ibi in ꝓuincia in afflictione magna ſunt 9
a ¶Hoſtium. b ¶Qui ſcilicet, alios muniro debuerant.
c ¶Qui dignos debent introducere, indignos ab eccleſia arcere.
& in opprobrio, & murus Ieruſalē diſſipat⁹ eſt, & portæ eius 10

A NEHEMIHAE, QVI EST Eſdræ ſecundus.

CAPVT I.

Lib.3.expoſit. alleg. in Eſdram.c.15. VErba Nehemiæ filii. BED. Nehemias interpretatur cōſolator domini, vel conſolator à domino, qui cū renouauerit muros Hieruſalem, & populū ab hoſtibus liberatū in diuinæ legis obſeruātia ſublimauerit, patet quia nomine, & opere Chriſtum ſignificat, qui ait. *Ego roga. patrem, & alium paracletum da. vo.* Ioan. 14.b. De quo Pſal. ait. *Aedificans Hieruſalē dominus, &c.* Pſal.146.a. B Significat etiā ſanctos prædicatores, quorū miniſterio ſupna nobis conſolatio præſtatur, vel dū poſt lapſum peccati ſpē veniæ, & pollicitationis pęnitētib. pollicent quaſi diruta ab hoſtibus Hieroſolymorū męnia reſtaurauit.

Allegorice. a *Verba Nehe.* BED. Hucuſque verba Eſdræ, quibus Zorobabel, & Ieſu facta deſcribit, deinde ſua facta deſcripſit. Hic manifeſte Chriſtū ſignificauit, quia ſacrā ſcripturā renouauit, captiuos in Hieruſalē reduxit, domum dñi maiorib. donis ditauit, & ſublimauit, & duces ac præſides trans flumen Euphratem, qui legē Dei noſſent, conſtituit, & filios trāſmigrationis ab vxoribus externis caſtigauit. Renouauit enim Chriſtus ſacram ſcripturā, quia quam ſcribæ, & Phariſei ꝑ traditiones fœdauerant, vel iuxta literā tantū intelligi docebant, ipſe ſpirituali ſenſu plenā oſtendit, & nouum teſtamētū miſſo ſancto ſpiritu per apoſtolos, & apoſtolicos viros de ſcribi fecit. Eduxit populum de captiuitate Babylonica, & ī Hieruſalē terram promiſſionis liberatū induxit, quia ſemel paſſus in cruce mundū ſanguine redemit, & deſcendens ad inferos veros inde Iſraelitas ad mœnia ſupernæ ciuitatis duxit, & gaudia promiſſę hęreditatis eis incluſit, & quotidie fideles à ꝑturbatione mūdi cōgregās, ad cōſortiū eccleſię regnūque perenne cōuocat. C Auxit ornatus tēpli, auro, & argēto, & vaſis pretioſis, q̄ populus Iſrael, & principes Perſarum per eū miſerant, quia in ſe credentes de vtroq; populo in eccleſiam D ducens, claritate fidei, & operis eorū hāc ornare, & glorificare non deſiſtit. Conſtituit duces, & principes omni populo trans flumen, qui legem Dei noſcerēt, & docerēt quia in eccleſia, quæ flumine baptiſmi abluta eſt, & flumen Babylonicum, ideſt, ꝑturbationē ſeculi fluctuantis fidei ſynceritate tranſcendit, apoſtolos, euangeliſtas, paſtores poſuit & rectores. Caſtigauit filios tranſmigrationis ab vxorib. alienigenis, quia illos, qui profeſſione fidei mūdo renūtiāt, illecebris mundi ſeruire prohibuit. Eiecit filios talium matrū de cœtu tranſmigrationis ab vxoribus alienigenis, ne forte adulti perfidiam ſequerentur earum, nō fidē patrum. E Opera enim noſtra etiam, quæ hominibus bona videntur, ſi carnalibus delectationibus permiſta ſint, ſi origenem de contagio humani fauoris ſumpſerint, reprobare docuit, nec conuenire illis, qui mundū perfecte relinquūt & tota mente ad cęleſtia tranſeunt, qui non blandimentis temporalibus eneruari, ſed aduerſitatibus exerceri, & ad requiem ſempiternam gaudent pręparari.

b *In menſe Caſ.* Menſis Caſleu ipſe eſt quē nos Decēbrē nocamus, apud Hebręos nonus, apud nos vltimus. Cuius nomē, qđ ſpes eius interpretat, bn̄ cōgruit votis eius, q̄ ad ruinas ſanctę ciuitatis intēdebat erigēdas. Primū enim bonę actionis fundm̄ eſt ſpē hēre de auxilio domini ad perficiēdū, quod cupimus. In hoc menſe natus eſt dominus, cuius nomine longe ante figurabatur, quod in eo mēſe verus Nehemias diu deſideratus ad ędificationē eccleſię eſſet venturus.

c *Erā in Su.* Suſis metropolis eſt Perſarū, ſed tanta firmitate vt caſtrū eſſe videatur, & interpretatur equitatio, vel reuertēs, q̄ fidelib. cōueniēter aptatur, eis maxime, q̄ de captiuitate Ieruſalē curam gerunt, i. de ſalute eorū, qui aliquando ꝑ inſidias diaboli de eccleſia rapti pœnitentes denuo per gratiā Dei ſunt redacti. Tales enim ſunt in reuertente caſtro. i. in robore mētis reuocatę ab infimis ad deſideriū patrię cęleſtis, & in equitatu ſctōrū cordiū, q̄, ſ. portant ſeſſorē Deum.

F d *Qui reman.* BED. Patet literæ ſenſus. Qui. n. remanſerant de captiuitate, etſi ī pace verſari videbāt, amico eis exiſtēte rege

Poſtilla venerabilis magiſtri Nicolai de Lyra ſuper librum Nehemiæ, qui eſt Eſdræ ſecundus.

CAPVT I.

VErba Ne. *Poſtquā deſcripta eſt populi deſcriptio ſub Eſdra, hic conſequēter deſcribitur reædificatio muri ſub Nehemia, q̄ fuit miſſus tanquā dux à latere regis ad reædificationē ciuitatis. Sciendum tñ, q̄ bis à rege venit in Ieruſalē. primo ad ciuitatis reædificationē. ſecūdo ad malorū in eius abſentia ſubortorū correctionē, c.13. In aduētu aūt primo ad ciuitatē venit. ſecūdo veniēs ipſam murauit, c.3. et tertio muratā clauſit portis, & vectib. c.7. quarto ea clauſa ſeptimū mēſem feſtiuū celebrauit. c.8. quinto ciuitatē populauit. c. 11. ſexto populatā* Diuiſio. *dedicauit. c. 12. Circa primū oſtenditur primo proficiſcētis volūtas. ſecundo legationis authoritas. c.2. Circa primū primo deſcribitur rumor oppreſſionis Iudæorū in Ieruſalē. ſecundo languor orationis, ibi.* Cumque audiſſem. *Circa primum notatur perſona ſcribens cum dicitur.*

1 Verba Nehe. fil. Hel. *Ab iſto enim loco ſcripſit, quæ ſequuntur, vt dicit Rab. Sa. Secundo notatur tempus, cum dicitur.* Et fa. eſt in men. Caſ. *Hic eſt menſis nonus apud Hebræos ſecundum vnam computationem, vt videbitur magis infra ſe. ca.*

2 Anno viceſi. *ſ. regni Artaxerxis, i cuius an. 7. miſſus fuit Eſdras, vt dictum eſt ſupra Eſdræ 7. ad docendum populum. & au. 20. eiuſdē miſſus fuit Nehemias tanquā dux à latere regis ad reædificandū ciuitatem. Tñ ſecundū Ioſephum iſte Artaxerxes fuit filius Darii Hyſtaſpis, & vocat eū Xerxem diminutiue. Secundum vero Ra. Sa. fuit filius Aſſueri, & reginæ Eſther, ſicut dictum fuit Eſdræ 6. & 7. cap.*

3 Et ego. e. in Su. ca. *Licet Suſa eſſet tunc principalis ciuitas regni tñ vocatur hic caſtrū, quia erat ædificata fortiter hinc, & inde ad modū caſtri.* 4 Et ve. *Aliqui libri habent.* Et venit ad me Hanani. *Sed ly,* ad me, *non eſt de textu. Vnde dicit Ioſephus, quod Nehemias vidit iſtos tanquam peregrinos intrantes ciuitatem, & audiuit eos loquentes Heb. & tunc allocutus fuit eos.*

5 Vnus de fratribus meis, &c. *ideſt, de cognatione mea.*

6 Et interrogaui eos de Iuda. *quibus primo quæſiuit de ſtatu populi ſui, & ſecundo de ſtatu ciuitatis Ieruſalem.*

7 Et dixerunt mihi. *reſpondendo primo de ſtatu populi eo ordine, quo fuerant interrogati.*

8 Qui remanſerunt, & derelicti, &c. *ſcilicet, Iudææ.*

9 In afflictione. *quia Gentiles in regno decem tribuum habitantes multas moleſtias eis inferebant, & opprobria, vt plenius habetur infr. 4. cap. Secundo reſpondent de ciuitate.*

10 Et mu. Ieru. diſ. *quia à tēpore quo Nabuzardan incendit ciuitatem*

MORALITER.

1 *Verba Nehe.* Per Nehemiā, q̄ cōſolator interpretat, & interpretationi conſonat res geſta, q̄a miſſus fuit a latere regis in Iudæā ad cōſolationē filiorū Iſrl̄ de captiuitate Babylōica reuerſorū ꝑut ex ſequētibus apparebit, dñs noſter Ieſus Chriſtus ſignificat, q̄ cōſolator dr̄, Threnorū 1.f. Elongatus eſt a me cōſolator. Glo. Heb. Iſte eſt rex Meſſias. Ipſe ēt miſſus fuit a pr̄e, q̄ē rex regū i mūdū ad cōſolationē oīm̄ gentiū.

4 *Et ve. ad me. &c.* Per iſtos fratres apoſtoli deſignant, q̄ frēs dñi nr̄i Ieſu Chriſti dn̄r, Pſ. 21. e. *Narrabo nom. tuū fra. meis.* vt deducit Apoſto. 2. Heb. & Io. 20. d. dixit Marię Magdalenę: *Vade ad fratres meos, & dic eis. Aſcēdo ad patrē meū, et prēm vr̄m.*

7 *Et dixerūt mi. qui, &c. afflictione ſunt.* Per hoc ſignificat apoſtolorū cōpaſſio, ex qua ppłi afflictionē ſeu neceſſitatē oſtēdunt

A rege Perſarum, quibus paulo ante Eſdrā cum epiſtolis miſerat, qui haberet poteſtatē in regione trans flumen, tamē in magna afflictione mentis erant, & opprobrio hoſtiū, q.a adhuc ſanctę ciuitatis murus erat diſſipatus. Tunc autē merito in eccleſia affliguntur, & triſtitia ſeculari cōpungunt ſancti, cum quandoque reſipientes à peccatis vident proximos adhuc ſubiicere vitijs, ita vt per negligentiam eorum, qui multis prodeſſe poterant, quaſi per muros vrbis diſſipatę diabolus in eccleſia poſſit introire, quod magis dolendū eſt, ſi & ipſi, qui alijs doctrina, & exēplo prodeſſe debuerant, exemplum mortis viuendo fiunt hoc eſt enim portas Ieruſalem flammis hoſtium eſſe peruſtas, eos qui bene viuendo, & docēdo dignos, in eccleſiam electorum introducere indignos in arcē debuerant, auaritię, luxurię, cęterorumque vitiorum incendio perire. D

a *Fleui, & luxi.* Si vir ſanctus audiēs deſtructa lignorū, & lapidū ędificia recte lugebat, ieiunabat, & orabat, diu ſedēs In triſtitia, quanto magis in deſtructione, & ruina aiarū continuis luctibus, & orationibus eſt inſiſtendum, vt miſerante Deo ad priſtinam erigantur ſoſpitatem, qui in opprobrio religionis triumphante inimico iacebant diutina vitiorum ſorde ſqualētes.

b *Obſecro domine, &c.* CHRYSOST O. Ideo ſi oraueris, & ieiunaueris, & eleemoſynā iuſte feceris, compleſti pretiū, redemiſti peccata tua, remiſſa ſunt crimina, reparata eſt vita tua. Duo ęra minuta vidua miſit, in arcam Dei, & pręlata eſt opulentis. E F

†ſtatuta. Homil de pœniten.

a ¶Incendio vitiorum.

a cōbuſtæ ſunt igni. Cumque audiſſem verba huiuſcemodi, ſedi, et fle- 1
ui, et luxi diebus multis, et ieiunabā, et orabā ante faciem Dei cæli, 2
et dixi: †Quæſo domine Deus cæli fortis, magne atq; terribilis, qui cu 3
ſtodis pactum, & miſericordiā, cum his, qui te diligunt, & cuſtodiunt 4 5
mandata tua, fiant aures tuę auſcultantes, & oculi tui aperti, vt audias 6 7
orationē ſerui tui, quam ego oro corā te hodie nocte, & die pro fi- 8
lijs Iſrael ſeruis tuis, & confiteor pro peccatis filiorum Iſrael, quibus
†peccauerunt tibi. Et ego, & domus patris mei peccauimus, vanitate 9
ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mādatum tuum, † & cęremonias, 10 11
& iudicia, quæ præcepiſti Moyſi famulo tuo. Memento verbi, quod 12 13
mandaſti Moyſi ſeruo tuo, dicens: † Cum tranſgreſſi fueritis, ego di- 14 15
ſperdā vos in populos, & ſi reuertamini ad me, & cuſtodiatis præce- 16
pta mea, & faciatis ea, etiam ſi abducti fueritis ad extrema cæli, inde
congregabo vos, & reducā in locum quem elegi, vt habitaret nomē
meum ibi. Et ipſi ſerui tui, & populus tuus, quos redemiſti ī fortitu- 17
b dine tua magna, & in manu tua valida Obſecro domine, ſit auris tua
attendens ad orationem ſerui tui, & ad orationē ſeruorum tuorum, q
volunt timere nomen tuum, & dirige ſeruum tuum hodie, et da ei mi 18 19
ſeri cordiam ante virum hunc. Ego enim eram pincerna regis. 20

NICOLAVS DE LYRA.

tatem, & muros eius dirupit, non fuerat data licentia reædificandi eā ſed ſolum templum, & pertinentia ad ipſum per Cyrum, & Darium, vt patet ex dictis ſupra Eſdræ, 5. & 6.

1 Cumque audiſſem *Hic conſequenter ponitur languor orationis In oratione.n.mens eleuatur in Deum, & per conſequens quodammodo abſtrahitur à corpore, & ſic corpus incipit languere, maxime quando oratio fit cum fletu, & ieiunio, & diuturne fit, ſicut dicitur hic.*

2 Et luxi diebus multis, &c. *tribus menſibus, vt patebit c. ſequen.*

3 Et dixi. *formando orationem meam.*

4 Quæſo domine. *omnium per gubernationem.*

5 Deus. *per creationem.*

6 Cæli fortis. *ſcilicet, empyrei, & per conſequens omnium, quæ includuntur intra ipſum.*

7 Atque terribilis. *peccatores puniendo.*

8 Fiant aures tuę. *Loquitur de Deo more humano, quia cum homo exoratus præbet aurem ad audiendum, & conuertit oculos ad videndum, ſignum eſt, quòd velit exaudire.*

9 Et ego. & do. patr. mei pec. *Licet enim eſſet innocens, tamē coniungit ſe peccatorib. inquantum erat membrum populi peccatoris.*

10 Vanitate ſeducti ſumus. *ideſt, idololatria, quæ vanitas eſt eo, quod idolum nihil eſt ſecundum Apoſtolum. 1. Cor. 8.*

11 Et non cuſtodiuimus mand. tu. *quantū ad moralia pcepta.*

12 Et cerēmonias. *quantum ad ceremonialia.*

13 Et iudicia. *quantū ad iudicialia. Ad iſta tria genera præceptorū reducunt oīa precepta legis Moſaicæ, vt patet ex decurſu illi⁹ legis.*

14 Memento ver. quod man. Mo. *i. dixiſti, Deut, 29. & 30.*

15 Cum. tranſ. fueri. *Hoc fuerat adimpletum in captiuitate Babylonica, & in captiuitate decem tribuum.*

16 Et ſi re. ad me. &c. inde con. vos. *Hoc nondū erat adimpletū, licet fuiſſet inchoatum per Cyrum, & Artaxerxem, vt patet ex ſupra dictis Eſdræ 1. & 8. & ideo Nehemias orabat pro completione.*

17 Quos re. in for. *percutiendo Aegyptum multipliciter, & faciēdo mirabilia in mari rubro, & in deſerto, & in Iordane fluuio.*

18 Dirige ſeruum tuum. *ideſt, meipſum, quia volebat proponere petitionem regi de reædificatione ciuitatis, vt populus diſperſus poſſet ibi ſecurius congregari.*

19 Et da ei miſe. ante vi. hunc. *ideſt, ante Artaxerxem regem.*

20 Ego enim eram, &c. *Hoc additur, &c. ad oſtendendum, quod habebat de facili acceſſum ad ipſum.*

MORALITER.

† dunt Chriſto. Mar. 6. c. *Et cum iam hora multa fieret, acceſſerunt diſcipuli eius dicentes, deſertus locus eſt hic, & hora iam præterijt, dimitte illos, vt in proximas villas euntes, & vicos, emant ſibi cibos quos manducent.*

1 *Cumque audiſſem verba huiuſmodi.* Per hoc ſignificatur cōpaſſio Chriſti ſuper afflictionem, & miſeriam populi, pro qua releuanda legitur ieiunaſſe, oraſſe, & fleuiſſe, & alias pęnalitates ſuſtinuiſſe, ſicut fuerat prędictum Eſa. 53. *Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus.*

CAPVT II.

a F*Actum eſt autem.* B E. Qui ſcilicet eſt primus menſis anni ſecundū Hebręos, in quo ſemper paſcha celebrant, quem nos Aprilē dicimus. Quia ergo ſupra dixit, quia luxit, ieiunauit, & orauit diebus multis, patet, quia quatuor cōtinuis mēſibus 9. ſ. 10. & 11. & 12. ſacre deuotioni

Supra 1. b.

CAPVT II.

a FActū eſt autē ī menſe Niſan, anno 1
viceſimo Artaxerxis regis, & vinū †

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

1 FActū eſt aūt in mēſe. *Hic cōſequēter deſcribit legatio ipſius Nehemiæ, vbi primo deſcribitur authoritas, q̄ meruit. ſcdo facultas, quā obtinuit, ibi.* Et dixit regi. *tertio ſagacitas qua negotiū ſuū ſecrete tenuit, ibi.* Et audierunt. *quarto volūtas, q̄ aperuit, ibi.* Et dixi eis. *Circa primū præmittitur tēpus cū dicitur.* Factū eſt aūt in menſe, &c. *Hic eſt menſis primus apud Heb. ſecūdū feſta. et incipit à propinquiori lunatione æquinoctio vernali. Nehemias aūt cæperat orare mēſe 9. vt prædictu eſt. Et ſic patet, quod iſte mēſis ī quo porrexit vinū, fuit quartus ab illo, ita q̄ tribus menſib. fuit in oratione, & afflictione an. 20. Artaxerxis. Videt q̄ iſtud ſit falſum, et hoc, q̄ hoc fuerit an. 20. eius, quia iſtud factū fuit 4. mēſe, poſtquā audiuerat rumores de oppreſſione*

MORALITER.

† 1 *Factū eſt in mēſe.* Cui reſpondet apud Latinos Martius, ſicut declaraui diffuſe in poſtillis literalib. Gen. 7. & Exo. 12. In illo vero mēſe paſſus fuit Chriſtus, ſ. 8. calen. Aprilis paſſio vero Chriſti calix appellatur, Io. 18. b. *Calicē quē dedit mihi pater, non uis, ut bibam illum?* Vas aūt calicis non bibitur, ſed vinum, quod in eo continetur. ideo ſubditur.

† *Et uinum erat ante eum.* ſcilicet, ante regem, qui ſignat Deū patrem, in cuius conſpectu erat paſſio Chriſti, nam eā diſponebat, & acceptabat. Et quoniam Chriſtus per Nehemiam ſignificatus illam paſſionem acceptabat ex obedientia ad patrem, ideo ſequitur.

tioni inſtitit expectans quando poſſet opportune regi deſi-
A deriũ ſuũ intimare. Erat quidẽ princeps vinarius, regi poculum porrigebat, officiũ lætitiæ foris agebat, ſed intetius lugebat, quia ciuitatẽ ſanctã dirutam, & populum Dei inimicorũ opprobrio afflictũ meminerat. vñ. *Super flumina Babylonis* [Pſalm.136.] *illic ſedimus, &c.*

a Si videtur, &c. [Vbi ſup.] BED. Sicut per Cyrum primũ Perſarum regẽ Chriſtus ſignificatur, quia captiuitatẽ populi [B] [† patrum meorum, & infra.] Dei ſoluit, & tẽplum inſtaurari precepit, ita per ſucceſſorẽ eius Artaxerxem, q Ieruſalẽ reędificare eadem deuotione mãdauit, ipſum accipimus, q eccleſiam per officiũ [C] pdicatorũ conſtruit.

erat ante eum. Et leuaui vinum, & dedi regi, & † eram quaſi languidus 1
ante faciẽ eius. Dixitque mihi rex. Quare vultus tuus triſtis eſt, cum te 2 3
ægrotũ non videã? Non eſt hoc † fruſtra, ſed malum (neſcio quid) in 4
corde tuo eſt. Et timui valde ac nimis, & dixi regi. Rex in æternũ viue. †
Quare nõ mœreat vultus meus, quia ciuitas domus ſepulchrorũ † pa- 5 6
tris mei deſerta eſt, & portæ eius combuſtæ ſunt igni? Et ait mihi rex: 7 8
a Pro qua re poſtulas? Et oraui Deũ cæli, & dixi ad regem. Si videtur re- 9 10
gi bonũ, & ſi placet ſeruus tuus ante faciem tuam, vt mittas me in Iu- 11
dæam ad ciuitatem ſepulchri patris mei, & ædificabo eã. Dixitq; mihi 12
rex, & regina, quæ ſedebat iuxta eum. Vſque ad quod tempus erit iter 13
tuum, & quando reuerteris? Et placuit ante vultum regis, & miſit me.
Et conſtitui ei tempus, & dixi regi. Si regi videtur bonum, epiſtolas 14 15
det mihi ad duces regionis trans flumen, vt traducant me donec ve-
niam in Iudæam, & epiſtolam ad Aſaph cuſtodem † ſaltus regis, 16

ſtruit. Vnde bene Artaxerxes lumen ſilentio tentans interpretat. Lumen.n. vitæ dominus eſt, qui corda fideliũ ſilẽtio tentat, dũ eos aliquando dulcedine gratiæ cæleſtis illuſtrat, aliquando preſſuris pſẽtis vitæ obnubilat, vt temporalibus aduerſis eruditi, ardẽti⁹ æterna bona deſiderẽt. Memorabilis hic annus quo Ierl'm ædificari pmiſſa ẽ, & olim prophetia Danielis ſignatus dicẽte ad eum angelo. *Septuaginta hebdomades abbreuiatas eẽ ſuper populũ eius, & ſuper ciuitatẽ ſanctam.* Et paulo poſt: *Ab exitu ſermõis vt rñdeatur, & ædificetur Ieruſalẽ vſque ad Chriſtũ ducẽ hebdomades ſeptem, & hebdomadas.* 72. erũt Et paulo

NICOLAVS DE LYRA.

❧ oppreſſione populi ſui, & erat primus mẽſis anni. Cũ igit̃ rumores pdictos audiuerit an. 20. Artaxerxis, mẽſe. 9. eiuſdẽ ſequit̃ qđ qñ porrexit vinũ regi, inceperat an. 21. Ad qđ dicẽdũ, qđ ſicut dictũ fuit Gen. 7. & Exod. 12. Cõis eſt opinio Iudæorũ, qđ mundus creatus fuit in mẽſe, qui vocat̃ apud [Quo menſe mundus creatus.] eos Tiſri. & partim corrñdet Septẽbri noſ, & partim Octobri. & dr̃ ille mẽſis ſimpliciter primus apud Heb. & ẽm hũc modũ cõputandi Caſleu eſt tertius menſis, & Niſan ſeptimus, & cadunt in eodẽ anno. & iſto modo fit hic cõputatio. Veruntñ qa filij Iſrael egreſſi ſunt de Aegypto menſe Niſã, iõ ex tunc ille menſis ex hoc euentu vocatus eſt primus, ẽm qđ dr̃ Exo. 12. Et hoc mõ cõputãdo Caſleu, & Niſan ſequẽs non fuit in eodẽ anno, ſed Caſleu eſt nonus menſis anni pcedentis, & Niſan ſequens eſt principium anni ſequentis. Et hoc mõ procedit obiectio inducta, & iõ non valet, quia hic accipit̃ principiũ anni prout incipit à Tiſri, licet aliquando accipiatur principium anni prout incipit à Niſan. 1 *Et leuaui vinum.* i. ſcyphũ in quo erat vinũ. 2 *Et dedi regi.* Quia hoc ſpectabat ad officiũ Nehemiæ, cũ eſſet pincerna regis, vt dictum eſt c. præce. 3 *Et eram qua. lan. ante.* Ex fletu, ieiunio, & oratione præcedentib. 4 *Quare vultus tuus triſtis eſt.* Hoc dixit rex nõ ſibi compatiendo, ſed magis de eo ſuſpicando, ne meditaret̃ eum intoxicare, vel aliquẽ de ſibi aſſiſtentibus, & pp hoc eſſet in facie mutatus ideo ſequitur. 5 *Et timui val. ac ni. & dixi regi,* pp iſtã ſuſpicionẽ regis. 6 *Rex in æter.* q.d. de morte tua nõ cogito, ſed magis vitã deſidero. 7 *Quare non mœ. &c.* In hoc ſe excuſat de apparẽte languore, & iõ bene ſubditur. 8 *Et ait mihi rex, pro qua re poſtu.* q.d. paratus ſum concedere, quia voluntate Dei animus regis mutatus fuerat ſubito de indignatione contra Nehemiã ad eius beneuolentiã, ſecundum quod dr̃ Prou. 21.a. *Cor regis in manu dñi, quocunq; voluerit inclinabit illud.* 9 *Et oraui Deum.* eo quod ſic conuerterat regis animũ. 10 *Et dixi ad regem.* Ex verbo eius formando petitionem. 11 *Si vi. re. & c. pl. ſer.* ſapientib. ſibi aſſiſtentib. de quorũ conſilio cuncta faciebat, vt habet̃ Eſd. 1. 12 *Dixitque mihi rex.* Et ẽm hoc vr̃, q illud, q ſequit̃. *vſque, ad quod tẽpus, & c.* ſit verbum regis, & reginæ ſimul. In Hebræo aũt hr̃ ſic. *Dixitque mihi rex, & regina ſedebat iuxta eũ.* Et ſic eſt ſenſus, quod quando rex loquebatur Nehemiæ regina ſedebat iuxta eum, & illud, quod ſequitur. 13 *Vſque ad quod tempus erit iter tuum, & qñ re.* Eſt verbum ſolius regis, & huic conſonat litera ſequens, cũ dr̃. *Et placuit ante. vul. re. & c.* Sequitur. 14 *Et dixi.* Hic conſequenter ponitur facultas, q̃ obtinuit cũ dr̃. 15 *Si regi vi. bo. & c. trans flu.* Scilicet Euphraten. Et ſic non ſolum impetrauit licentiam eundi, ſed etiam ſecurum conductum in via. 16 *Et epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus regis,* ideſt nemorum regis.

Vt

MORALITER.

† 1 *Et le. vi. & dedi. regi.* ideſt, acceptaui calicem ſalutaris. 3 *Et eram quaſi langui.* In paſſione enim videbatur Chriſtus fortitudinem amiſiſſe, Eſa. 53.a. *Vere languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros ipſe portauit.*

4 *Quare vultus tuus triſtis eſt, cum te ægro. non videam?* Aegritudines. n. quæ cauſantur ex inordinatione humorũ, vel defectu naturæ, vel ex malo viuendi regimine non habuerunt locum in Chriſto, quia non valuiſſent ad opus redemptiõis tñ in eo fuit triſtitia de malo culpæ, non ſuæ, ſed alienæ, vtpote de culpa ſuorum diſcipulorum à rectitudine fidei declinantium, quia Petrus inter alios primus ipſum in ſua præſentia ter negauit, & de culpa malignorum ipſum innocentem crucifigentium. Similiter in eo fuit triſtitia de malo pœnæ mortis ſibi imminentis, Matt. 26.d. *Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.* Iſta tñ triſtitia in nullo rationem perturbabat, ſed magis per rationẽ excitabatur in parte ſenſitiua, vt ſic eſſet meritoria. & humanæ naturæ veritatis oſtenſiua.

† *Neſcio quid malum eſt in corde tuo.* Licet in corde Chriſti non fuerit malũ culpæ, in eo tñ fuit malũ pœnæ, ſicut dictum eſt de triſtitia, & illud malum dr Deus pater neſcire; quia noluit ipſum amouere, orante Chriſto, Matth. 26.d. *Pater mi ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* Sicut, & fatuis virginib. dicitur, Mat. 25.a. *Amẽ dico vobis, neſcio vos,* eo q. noluit eis apire.

7 *Quare non mœreat vultus meus, quia ciuitas domus ſepulchrorum patris mei deſerta eſt, & portæ eius combuſtæ ſunt.* Sicut.n. Nehemias fleuit deſtructionem primam per Nabuchodonoſor factã ita Chriſtus fleuit deſtructionẽ ſecundam per Romanos fiendã, Luc. 19.g. *Videns Ieſus ciuitatẽ ſanctã Ieruſalem fleuit ſuper illam, &c.* Et adhuc magis dolebat de deſtructiõe ei⁹ ſpirituali, cuius reparationẽ facere deſiderabat iõ ſubditur.

11 *Si placet ſeruus tuus ante faciem tuam, vt mittas me in Iu.* Sic eſt in Hebræo. Et accipitur hic ſi, pro quia, quia Chriſtus homo fuit, & eſt Deo patri valde placens, & dilectus, & ſic ab eo miſſus ad reparationem ſpiritualis Ieruſalem.

12 *Dixitque mihi rex, & regina.* Per hanc reginam põt intelligi triũphans eccleſia, quæ magis eſt coniuncta Deo, quam militans, quæ tamen dicitur Dei ſponſa, Cant 4.d. *Hortus cõcluſus ſoror mea ſponſa, & cætera.* Illa vero, quæ fiunt in terris, & maxime ad ſalutem pertinentia, procedunt à Deo mediantibus ſanctis angelis, ideo ſubditur.

13 *Vſque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reuerteris? Et placuit ante vultum regis, & mi.* Tempus enim aduentus Chriſti ad opus noſtræ redemptionis, à Deo fuit præordinatum ab æterno, & ab angelis ſanctis in tempore, pro quãto ſunt executores diuinæ diſpenſationis.

15 *Si videtur regi bonum epiſtolas det mihi ad duces regionis trans flumen.* Duces iſti poſſunt dici angeli ſancti adminiſtratores eorum, quæ fiunt hic inferius, vbi habitant homines. Et dicitur regio trans flumen, quia deſcendendo eſt vltra locum aeris, in quo generantur nubes, & pluuiæ, vnde generantur flumina, propter quod locus iſte flumen cauſaliter poteſt dici. Epiſtolæ vero Chriſti ad hos duces ſunt authoritas, & poteſtas Chriſto datæ quib. angeli obediebant ſib. iõ ſubditur.

† *Vt traducant me.* ſcilicet miniſterialiter, Matth. 4.b. *Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.*

16 *Et epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus regis.* qui interpretatur proficiens, ideo per ipſum ſignificatur ſpiritusſanctus, qui facit nos proficere eo modo loquendi quo dicitur ad Romã. 8. c. *Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

Vt

A Et paulo poſt. *Confirmabit pactum multis hebdomada vna,* & in dimidio hebdomadis deficiet ho.& ſacri.Incipiũt ergo hebdomades à 20. anno Artaxerxis, quando ædificandi Ierſm licentiam:dedit quo tẽpore, vt Iulius Aphricanus ſcribit, regni Perſarũ.125.anni fuerãt euoluti,& totidẽ vſq; ad Alexãdrũ magnũ,quãdo Darium occidebat,imperfecti remanebant. Captiuitatis enim Ieruſalẽ cẽteſimus octogeſimus, & quintus annus erat, & perueniunt vſque ad tempora dominicę paſſionis, per quam ſacrificia legalia finita ſunt. Habent vero ſinguiæ hebdomadæ ſeptenos annos, & fiunt. ccccxc. ſecundum lunæ, ſcilicet curſum, ita vt ſinguli nouo, & inſolito more non amplius, quam 12. B menſes lunares habeãt. vnde angelus. 70. hebdomades nõ annumeratas, ſed abbreuiatas ſuper populum dicit, qui ſunt anni ſolares 475. de qua tota prophetę ſententia pleniſſime, prout potui, in libro temporum ediſſerere curaui.

ib. a *Et audierunt.* Contriſtantur heretici,& omnes eccleſię inimici, quoties electos pro catholica fide, & vel morũ correctione,quib.eccleſię muri renouentur, cõſpiciunt laborare. Notanda.n. eſt animorũ rerumq; diuerſitas. Supra quidem dicti ſunt,qui de captiuitate remãſerant in Iudęa in affiictione magna,& opprobrio fuiſſe: Nehemias quoque lõgũ cũ C fletu,& precibus duxiſſe ieiunium, quia murus Ieruſalem diſſipatus,& portę combuſtę. Nũc autem verſa vice hoſtes contriſtantur

contriſtant,& affliguntur, quia ędificia illius reſtaurãda,& D ciues ab inſultatione hoſtiũ intelligunt liberandos,vñ. *Plorabitis,& flebitis vos,mundus aũt gaudebit, ſed triſti.ve.ver. in gau.* Ioan.16.d. Flente aũt mundo, qui gaudebat, triſtitia iuſtorum vertitur in gaudium, cum res eccleſię creſcere, & eos, qui peccando errauerunt, pœnitendo redire cognoſcunt.

b *Conſiderabam murum Ieruſ.* Diuerſa deſtructæ vrbis loca luſtrãdo peruagatur, & ſingula quomodo debeãt reparari, ſolicite ſcrutatur. Doctorum quoque ſpiritualium eſt ſæpius noctu ſurgere, & ſolerti indagine ſtatum eccleſię quieſcẽtibus cęteris inſpicere, vt vigilãter inquirãt, quo modo ea, quę vitiorũ bellis ſordidata, vel deiecta ſunt, corrigant, & erigant. E Murus autẽ Ieruſalem diſſipatus iacet, & conuerſatio fideliũ terrenis, & infirmis ſordet affectibus. Portę ſunt igni cõſumptę, cum hi, qui aliis introitum vitę pandere debuerant, relĩcto veritatis magiſtro communi, cum cęteris ignauia torpent, & temporalibus curis inſeruiunt.

c *Quia Ieruſalem deſerta eſt.* BED. Plana ſunt hęc,& ſpirituali ſenſu congrua, quia doctores, imo omnes, qui zelo Dei feruent, in afflictione maxima ſunt, quandiu Ieruſalem, ideſt, viſionem pacis, quam nobis Deus reliquit, & commendauit bellis diſſenſionum cernunt eſſe deſertam, & portas virtutũ quas iuxta Eſaiam laũdantes occupare debuerãt, preualentibus inferorum portis deiectas, & opprobrio habitas. Eſa.60. F

† Ammonites.

vt det mihi ligna, vt tegere poſſim portas templi, turres, domos, & 1
muros ciuitatis, & domũ, quã ingreſſus fuero. Et dedit mihi rex iux- 2 3
ta manum Dei mei bonam mecum. Et veni ad duces regionis trans 4
flumen, dediq; eis epiſtolas regis. Miſerat autem rex mecum princi-
pes militum, & equites. Et audierũt Sanaballat Horonites, & Tobias 5
a ſeruus Ammanites, & cõtriſtati ſunt afflictione magna, quòd venif-
ſet homo, qui quæreret proſperitatem filiorum Iſrael. Et veni Ieruſa- 6
lem, & erã ibi tribus diebus Et ſurrexi nocte ego, & viri pauci mecũ, †
& non indicaui cuiquam, quid Deus dediſſet in corde meo, vt face-
rem in Ieruſalem, & iumentũ nõn erat mecum, niſi animal cui inſide 7
bam. Et egreſſus ſum per portam vallis nocte, & ante fontẽ draco- 8
b nis, & ad portam ſtercoris. Et conſiderabam murum Ieruſalem diſſi- 9 10
patum, & portas eius cõſumptas igni. Et trãſiui ad portam fontis, &
ad aquæductum regis, & non erat locus iumento cui ſedebã, vt trãn- 11
ſiret. Et aſcendi per torrentem nocte, & cõſiderabam murum, & re- 12
uerſus veni ad portam vallis, & redij. Magiſtratus autem neſciebant, 13
quo abijſſem, aut quid ego facerem. Sed & Iudæis, & ſacerdotibus, &
optimatibus, & magiſtratibus, & reliquis, qui faciebãt opus, vſque ad 14
id loci nihil indicaueram. Et dixi eis: Vos noſtis afflictionem in qua 15
c ſumus, quia Ieruſalem deſerta eſt, & portę eius conſumptę ſunt igni. 16 17

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Vt det mihi ligna, *gratis*, vt tegere poſſim portas tur. *ideſt templi, iuxta quam, ſcilicet, domum templi intendebat facere turrim ad maiorem templi ſecuritatem.*

2 Et muri ciuitatis. *id eſt, ad tegendum portas, quas intendo facere in muro ciuitatis.*

3 Et do.quam ingreſ.fu. *id eſt, domum quam ædificare intendo probabitatione mea.*

4 Et dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bonam mecũ. *Ideſt, directionem eius per ſuam gratiam.*

5 Et audie.&c. *Hic conſequenter deſcribitur Nehemiæ ſagacitas, qua poteſtatem ſibi conceſſam ſecretam tenuit vſque ad tempus debitum, non potuit tamen celare, quin veniſſet pro bono filiorum Iſrael cum eſſet de eorum gente, & hoc eſt, quod ſubditur.* Et audi.Sana. *Iſti autem erant aduerſarij Iudæorum.*

6 Et ve.Ie.& eram ibi tri.die. *antequam oſtenderem ad quid veniſſem. vnde ſubditur.* Et non indi.cui. *Sequitur.*

7 Et iu.non e.me.&c. *Alij autẽ, qui erant cũ Nehemia, ibãt peditãdo, ne forte Iudæi, qui erãt in ciuitate, opinarentur quod vellent latẽter exire de nocte, & tradere ciuitatẽ hoſtib. & ſe eis iũgere in equis.*

8 Et egreſſus ſum per portã vallis, *i. q̃ ducit ad vallẽ Ioſaphat.*

9 Nocte. *Quia nolebat, quod alii perciperent quid intenderet, donec poſſibilitatem reædificandi murum conſideraret. ideo ſubditur.*

10 Et conſiderabam murum. *ſcilicet qualiter poſſet reædificari* Et portas eius. *qualiter poſſent de nouo inſtituti.*

11 Et non erat locus.iu. cui. ſedebam. *pp ruinas ibi exiſtẽtes.*

12 Et re.veni.&c. *per quam exieram, vt patet ex prædictis, & ſic patet, quod circumiuit totam ciuitatem, ad videndum diligenter qualiter murus poßet reædificari.*

13 Magiſtratus au. *ideſt Gentiles, qui erãt poſiti ex parte regis ad cuſtodiam terræ.*

14 Vſque ad id loci.ni. indi. *i. vſque ad illud tempus, ita q̃d accipiatur hic locus pro tẽpore, tenuit enim ſecretum, quod intẽderet reædificare ciuitatem, donec videret quid eßet ſibi poſſibile, ita q̃d nec Iudæis, nec Gẽtilib. qui eũ cõduxerãt in via propoſitũ ſuum aperuerat.*

15 Et di.e. *Hic conſequenter deſcribitur voluntas, quã eis aperuit, quia poſtquã viderat reædificationem muri poſſibilẽ, licet difficilẽ, aperuit Iudæis voluntatem, quam habebat de reſtauratione muri, & gratiã, quam ſuper hoc habebat à rege, inducens eos ad opus, & dicens.*

16 Vos noſtis affli.in qua ſumus. *Quia Samaritani, & alii Gentiles multas eis moleſtias inferebant. Cuius cauſa ſubditur.*

17 Quia.Ie.de.eſt. *Et ſic aduerſarii poterant eam inuadere de facili. tum quia habitatores eius erant pauci, tum quia portæ erant deſtructæ, & muri in pluribus locis dirupti.*

1 Et

MORALITER.

† 1 *Vt det mihi ligna, vt tegere poſſim portas.* Per quæ poſſunt intelligi ſpiritusſancti dona, quibus Chriſtus texit portas tẽpli, i. protexit eccleſiam, & muros ciuitatis, ideſt, apoſtolos, & eorum ſucceſſores, propter quod è contrario malis prælatis dicitur Eze.13.a. *Non oppoſuiſtis vos murum pro domo domini.*

3 *Et domum, quam ingreſſus.* Per quã intelligitur virgo beata, quæ ſpiritusſancti chariſmatibus præ cæteris fuit tecta.

5 *Et audierunt Sa.Ho. &c.* Per iſtos intelliguntur ſacerdotes, ſcribæ, & Phariſæi, q Chriſtũ, & Apoſtolos impedire conati ſunt in ædificio ciuitatis Dei, quæ eſt eccleſia, ſicut patet ex decurſu euangelij.

6 *Et veni Ieruſa. &c. tri.die.* Per quos ſignificantur tres anni, ſecundum illud Eze.4.b. *Diem pro anno dedi tibi.* quibus Chriſtus prædicauit in Ieruſalẽ metropoli Iudææ, & in locis circum adiacentibus.

† *Et ſurrexi nocte ego, & viri pauci mecũ, & non, &c.* Et de Chriſto ſcribitur Lucæ.6. *Et erãt pernoctans in oratione Dei*, ſcilicet, pro reparatione eccleſiæ quantum ad muros fidei, & virtutum.

A Venite, & ædificemus muros Ieruſalem,& non †
ſimus vltra opprobrium . Et indicaui eis ma- 1
num Dei mei, quod eſſet bona mecum , &
† dixerunt. verba regis, quæ locutus eſt mihi, & † aio,
Surgamus, & ædificemus . Et confortatæ ſunt 2
manus eorum in bono . Audierunt autem Sa- 3
naballat Horonites, & Tobias ſeruus Amma-
4 nites, & Goſem Arabs, & ſubſannauerunt nos, D
5 & deſpexerunt, dixeruntque. Quæ eſt hæc res
6 quam facitis ? Nunquid contra regem vos re-
7 bellatis ? Et reddidi eis ſermonem , dixique ad
8 eos: Deus cœli ipſe nos † iuuat, & nos ſerui eius † f-
9
10 ſumus. Surgamus,& ędificemus. Vobis autem
non eſt pars,& iuſtitia, & memoria in Ieruſalē.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et indicaui eis manum Dei,&c. *i.directionē eius,& gratiā.*
2 Et confor.ſunt ma.e.*quia parati fuerant ponere manū ad opus.*
3 Audierunt autem,&c. *Iſte erat princeps Samaritanorum, & alij adiuuabant eum.*
4 Et ſubſannauerūt nos. *ideſt,deriſerunt.Et dicitur ſubſannatio. à naſo rugato,vel diſtorto,cū aliquis in deridendo vtitur talib. ſignis.*
5 Quæ eſt hæc res,quam faci. *q.d.non eſt vobis licita. Et ſubditur cauſa.*
6 Nunquid con.re.vos rebel. *q.d. Etiam apparet maniſte,quod ſic,ædificando,ſcilicet,contra eum fortalitia.*
7 Et reddidi eis ſermonem. *rationabiliter reſpondendo,quia non erat,ita cum hoc fieret de regis licentia.*
8 Dixique ad eos. *ſcilicet,repellendo eorum malitiam.*
9 Deus cæli ipſe nos iuuat. *Et ideo non debemus vos timere.*
10 Vobis autem non eſt pars . *Quia Samaritani non poterant oſtendere ex aliqua ſcriptura,quæ deſeruit memoriæ, quod ipſi, vel patres eorum habuiſſent ibi partem , nec per conſequens habebant ius aliquid reclamandi,& ideo ad ipſos nihil pertinebat de reædificatione ciuitatis, vel eius impedimento .*

MORALITER.

† *Venite,& ædificemus muros Ieruſalem,& non ſimus vltra opprobrium.* Verbū eſt Chriſti ad ſuos diſcipulos ad ædificationē eccleſiæ per prædicationem,& vitam bonā inducentis eos.
6 *Nunquid contra re.vos rebel.* Verba ſunt ſcribarum,& Phariſæorum Chriſto, & diſcipulis eius rebellionem imponētiū. Primò contra regē cæleſtē, imponēdo eis diuinæ legis trāſgreſſionē, vt patet in pluribus euangelij locis.Secundo contra regem terrenū,dicentes Pilato Luc.23.a. *Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dare Cæſari,et dicentem ſe regem Chriſtum eſſe.*
8 *Dixitque ad e. Deus cæ. ipſe.n.* propter quod non potuerunt Phariſæi,& ſcribæ ædificium eccleſiæ impedire , ſicut dixit Gamaliel Act.5.g.*Si vero ex Deo ē hoc opus,nō poteritis diſſoluere.*
10 *Vo.au.non eſt pars,et iu.& me.in Ie.* Hoc dicit Chriſtus quātū ad illos,qui remanſerunt in peccatis obſtinati,qui ſunt excluſi ab eccleſia militante,& ēt triumphante,de qua dicitur Gal.4.d. *Illa,quæ ſurſum eſt Ieruſalem libera eſt,quæ eſt mater nr̄a.* E

B

CAPVT III.

a ET ſurrexit Eliaſib ſacerdos magnus, & fratres eius ſacerdo- 1
a ¶Quia ſacerdotum eſt, opera ſua ſanctificatione ſpeciali præ cæteris digna facere,& inſtanter agere,vt qui ſibi iunguntur, nomen domini in ſe bene viuendo ſanctificent .
b tes,& ædificauerunt portam gregis.Ipſi † ſanctificauerunt 2 3
c eam,& ſtatuerunt valuas eius,& vſque ad turrim † centum 4 5

† Meah inſtaurauerunt.

CAP. III.

Beda lib.3. alleg. expo.in Eſdram.c.18.

ET ſurrexit Eliaſib ſac. ideſt,pōtifex temporis illius filius Ioacim,qui poſt patrem ſuum Ieſum filiū Ioſedec, non paruo tempore pōtificatū tenuit. Et recte reſtauratio ciuitatis à ſacerdote magno & fratribus eius cœpit, vt qui gradu precеſſerant, ordinis exemplū fierēt alijs in bonis operibus. Et bene ædificantibus ſacerdotibus adiungitur: *Et vſq; ad turrim cen.cu.ſanctifi.eam vſq; ad tur.Ana.* Aedificant enim ſacerdotes in centenario numero cubitorum, cū oēs quos erudiunt,in amore,& deſiderio æternorum incendūt. Nam centum, quæ in computo digitorum de lęua tranſeūt in dexteram,cęleſtia bona figurant,quę comparatione terrenorum quaſi dextera ad ſiniſtram ſunt..
b *Et ædifica.* BEDA. Vetus tranſlatio hēt.Et ædificauerunt portam, & piſcinam probaticam, cuius nominis meminit Ioan.dicens.*Eſt autem Ieroſolymis probatica piſcina , quæ cognominatur Heb.Bethſaida, &c.* Neque aliquid obſtat intelligere ipſum locū hic eſſe deſignatū . quia nec nomen,probaticæ, multū diſtat à nomine gregis.Grece.n.ouis probaton dicit̄. Meminit huius loci Hiero.in libro locorū,dicēs : Bethſaida piſcina eſt in Ieruſalē,q̄ vocatur ꝓbatica,& interpretat̄ à nobis pecualis.Hęc quondā quinque porticus habuit.Oſtendunt quoque gemini lacus, quorū vnus hybernis pluuijs impleri ſolet,alter mirū in modum rubens,quaſi cruentis aquis anti qui in ſe operis ſigna teſtatur. Nā hoſtias in eo lauari à ſacerdotibus ſolitas ferunt, vnde & nomen accepit.Ex quib.omnibus videtur porta gregis vicina eſſe piſcinæ probaticæ,vt per hanc hoſtiæ efferantur,& in illa lauentur.

Ioan.5.a. Probatica piſcina.

C

BEDA. Vr̄ iuxta literam ideo primam portā gregis à ſacerdotibus ædificatam,vel ſanctificatā eſſe, quòd in vicinia ipſius tēpli fuerit , & ad ipſos proprie ptinuerit. Cōgruere enim videtur, vt ædificatio ciuitatis à tēplo incipiat , quia neceſſe eſt, vt conſtātiam fidei, & dilectionis in Deum ante oīa conſtruamus in nobis,deinde opera pietatis, q̄ ad proximi dilectionē pertineant,addamus.tertio,i.vltimo loco,quę ad generalē hui⁹ vitę prouiſionē reſpiciunt.De quibus Apoſtolus. *Habentes,* inquit,*victum,& quibus tegamur his contenti ſimus.* Hoc quoq; probabile vr̄, quod ex eo porta gregis dicatur,quia per eam pecora in templo offerenda introducebantur. Portā.n.gregis in primordio ædificandę ciuitatis Dei ſacerdotes ędificant,cū prędicatores ante omnia auditores ſuos fide veritatis,q̄ per dilectionē operatur,imbuunt,per quā victimas bonorū operū introducāt,& in altari cordis Deo offerāt. Et huius portę ędificiū per centū cubitos extēſum vſq; ad turrim Ananchel,i.gratię Dei ſanctificāt, cū ab initio fidei vſq; ad firmitatē bonę actionis, q̄ nō niſi Deo inſpirante,& auxiliāte ꝑficitur, ſola internę retributionis intentione procēdunt
c *Portam gregis.* Quę,ſ.reſpicit Ioppen,& Dioſpolim,id eſt, Lyddam,vicinior mari inter cunctas vias Ieruſalem,q̄ nunc porta Dauid fertur appellari, & eſſe prima portarum ad

Occi-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

ET ſurrexit. *Deſcripto aduētu Nehemiæ, hic conſequenter deſcribitur ciuitatis reædificatio. & primo deſcribitur hmōi ædificiū, ſecundo triplex ſuperueniens impedimentū 4.c. Circa primum ſciēdū,* Diuiſio. *quòd ſicut dictum fuit 3.Reg.3.c.et 5.Reg.22.ciuitas Ieruſalē fuerat clauſa triplici muro.Intra murū interiorē habitabant rex,& ſacerdotes,intra ſecundū prophetæ,& nobiles,intra tertiū, ſiue exteriorē populus communis,& artifices. Primo ergo hic agitur de reædificatiōe muri exterioris,ſecūdo muri medij,ibi.* Et ędificauit iuxta eū Azer. *tertio muri interioris ibi.*Surſum autem. *Prima autem diuiditur in ſex partes,ſecundum ſex portas Ieruſalem quas principales ædificauerunt,& alias portiones muri interpoſitas, & patebunt partes proſequendo.Circa primum dicitur .*

1 Et ſurrexit Eliaſib ſacerdos. *Iſte fuit filius Ioſue,filii Ioacim filii Ioſedec,vt communius tenetur . Aliqui tamen dicunt,quod fuit frater dicti Ioacim,& ſucceſſit ei in ſacerdotio.*
2 Et ędificauerunt portam gregis. *ſic nominatam,eo quod animalia,quæ adducebantur in templo,vt immolarentur , tranſibant per eam.Vocata eſt etiam hæc porta negotiatorum,quia negotiatores iuxta eam ponebant ſtationes mercationum ſuarum.*
3 Ipſi ſanctific.eam. *i.firmauerunt ſeu præparauerunt.Verbum.n. Hebraicū,qđ hic ponitur,æquiuocum eſt ad ſanctificare,& præparare.*
4 Et ſtatuerunt valuas eius. *ideſt,portas . Et dicitur à voluo vis, quia voluuntur,& reuoluuntur in clauſione,& apertione.*
5 Et vſque ad turrim centum cubitorum. *ideſt, tantum ædificauerunt in muro iuxta portam.*

1 Et

MORALITER.

1 *Et ſurrexit Eliaſib ſa.mag.& fra. eius ſa.* In hoc capitulo agitur de ędificatione Ieruſalē, in qua fit ſpecialis mētio de ſex portis,quę fuerunt in exteriori muro claudēte Ieruſalē, per

cubitorum ſanctificauerunt eã vſque ad turrim Ananehel. Et 1
iuxta eũ ędificauerunt viri Iericho, & iuxta eos ędificauit Za
chur filius Amri. Portam autem piſcium ædificauerunt filii 2

a ¶Conſummauerunt. b ¶Quibus patefactis ciues, vel hoſtes ingredi, vel egredi poſſunt. c ¶Ix uiſionis. d ¶Quibus arcetur hoſtis.

a Aſnaa, & ipſi † texerunt eã, & ſtatuerũt valuas eius, & ſeras, 3

a ¶Munimina diligentiæ.

& vectes. Et iuxta eos ædificauit Marimuth fili⁹ Vriæ, filii Ac 4
cus. Et iuxta eũ ædificauit Moſollã filius Barachiæ, filii Meſe
zabel. Et iuxta eũ ædificauit Sadoch filius Baana. Et iuxta eũ
ædificauerunt Thecunei Optimates aũt eorum nõ ſuppoſue 5
b runt colla ſua in opere domini Dei ſui. Et portã veterem ædi 6 7
ficauerunt Ioiada filius Phaſea, & Moſollã filius Beſodia, ipſi
texerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius, & ſeras, & vectes. Et
iuxta eos ædificauerunt. Melchias Gabaonites, & Iadon Me
ronathites, viri de Gabaon, & Maſpha, pro duce, qui erat in 8
regione trans flumen. Et iuxta eum ædificauit Eziel filius A-
raia aurifex. Et iuxta eũ ædificauit Ananias filius † pigmen-

† contignauerunt.

†vel Harachaim, (vt ſit nomen propriũ.)

Occidentem montis Sion. Huic opinioni conſentire vñr verba dierum, vbi ſcriptum eſt de Manaſſe rege Iuda. *Poſt hoc ædificauit murũ extra ciuitatẽ Dauid ad Occidentẽ Giõ in cõualle ab introitu portæ piſcium per circũitũ vſque ad Ophel, & exaltauit illum vehementer.*

TYPICE. autem ſicut grex ſignificat domini fideles, ſic & piſces ſolent appellari. Vnde: *Paſce oues meas.* Et: *Venite poſt me, faciã vos fieri piſcatores hominum.* De quibus dicitur: *Elegerunt bonos piſces in vaſa, malos autem foras miſe. &c.* Porta ergo piſcium ædificatur, cum illis virtutum operibus fideles deſeruiũt, quibus intuentes proximos à fluctibus perturbationis, & cõcupiſcentiæ mũdialis ereptos, ad tranquillitatem, & pacem vitæ ſpiritualis introducant. Porta piſcium ædificatur in Ieruſalem, cũ illi gradus in eccleſia ordinantur, per quos electi à reprobis quaſi boni piſces à malis ſegregati ad conſortium perpetuę pacis inferãtur. Meminit huius portę Sophonias, dicens. *Vox clamoris à porta piſcium, et vlulatus à ſecunda.* Secundi aũt muri in eodem climate portã ſignificat diſtantem à ſecunda. Temporibus aũt Ezechię duplicatum fuiſſe murum ciuitatis verba dierum ſic oñdũt. *Aedificauit quoque agens induſtrie omnem murum, qui fuerat diſſipatus, & extruxit turres deſuper, & forinſecus alterum murum.*

TYPICE autem iſte Sophonias vocem clamoris à porta piſciũ, & vlulatum audiuit à ſecunda, qa ab hoſtib. vtramq; deijciendam pręcognouit. Fidẽ enim, & opera doctorũ per quę ab vndis vitę corruptibilis cæteros erui, & in eccleſiam oportebat induci, vidit diaboli inſidijs terræ eſſe ſternenda, id eſt, per appetitũ terrenæ voluptatis cæleſtib. gaudijs eſſe priuandos. Bene aũt ab vtraque porta, prima, ſcilicet, & ſecunda, interiori, & exteriori, vocẽ clamoris, & vlulatus audiuit, qa exterius opera, & intus corda diabolo impugnãte vidit ſubuertenda. Sed qa dominus erigit eliſos, Nehemias portam

portam piſcium poſt ruinam narrat. inſtauratam, quia ſi aliqui prædicatorum peccando corruerint, non deerunt vſq; ĩ finẽ ſeculi, qui ſuccedentes portas iuſtitiæ domino adiuuãte fidelibus bene viuendo, & prædicando aperiant. D

a *Ipſi texerunt.* Hic verſus etiã de cæteris portis, quæ ædificatæ ſunt, repetitur, quia neceſſe eſt, vt quicũque ſtructuram boni operis inchoauerit, vſq; ad tectũ bonæ perfectionis perducat, & munimina cuſtodiæ ſolertis, quaſi valuas, ſeras, & vectes ſtatuat. Valuæ enim in portis ſtatuũtur, vt eis congruo tempore patefactis, ciues intrandi, & exeundi facultatem habeant. Seræ, & vectes, vt obſeratis ianuis hoſtis intrare non poſſit. Sic in bonis operibus valuæ ſunt apponendæ, vt conciues, i. proximi noſtri hæc videntes glorificent patrẽ, qui in cælis eſt, & ipſi quoque per exẽpla noſtra incedere, & mœnia virtutum nobiſcũ diſcant intrare. Sunt & ſeræ, & vectes contra inſidias, & irruptionẽ hoſtium apponendæ, vt diligenti vndiq; muniamur induſtria, ne forte arcẽ uirtutis hoſtis intromiſſus expugnet unde. *Frater, qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas firma, & iudicia quaſi vectes vrbium.* Cum ergo uterque populus Iudæorũ, ſ. et gentium fraterna ſibi in Chriſto charitate conſentit, unã eccleſiã, ſ. ciuitatem Dei ædificant, & ſicut uectes urbiũ portas muniunt, ita dogmata ueritatis eccleſias per orbem, quę unam catholicam faciunt, ab infidelium incurſione defendunt. Item ſeras uecteſque portę noſtrę ſtatuimus, cum pręcauemus ne arcana fidei noſtrę porcis, & canibus, i. immundis mentibus prodamus, uel humani gratia fauoris iuſtitiã noſtram faciamus, eoſque ad uidenda bona noſtra intromittamus, qui plus periculi nobis laudando afferant, quam ſalutaris adminiculi à nobis uidendo referant. E

Beda vbi ſup.

Matthæ.5.b.

Prou.18.c.

b *Et portam veterem.* De qua dicit Ioannes. *Chariſſimi, non mãdatũ nouum ſcribo vobis, ſed vetus, quod habuiſtis ab initio.* Mãdatũ vetus F

1.Ioan.2.a

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et iuxta eum ædificauerunt viri Iericho. *ſcilicet, in muro, et ſic de alijs intelligendum eſt.*

2 Portam autem piſcium. *Hic agitur de ædificio alterius portæ muri conſequentis, quæ ſic vocabatur, eo quòd piſces apportati de mari per illam inferebantur, & nunc dicitur porta Dauid, eo quòd ſita eſt in oppoſito montis Sion, qui vocabatur ciuitas Dauid.*

3 Ipſi texerunt eam. *ſtructura lignea, vt murus de ſubtus melius ſeruaretur.*

4 Et iuxta eum ædificauerunt Thecunei. *ideſt, de Thecua, vnde fuit Amos propheta.*

5 Optimates

5 Optimates autem eorum, &c. *ideſt, principales, & maiores de Thecua.*

6 Non ſuppoſuerunt colla ſua. *& ſic commendantur vulgares magis, quàm ſuperiores. Et ſimiles ſunt iſti maiores illis, qui præſidentes alijs imponunt eis onera grauia, & importabilia, & digito ſuo nolunt ea mouere.*

7 Et portam veterem, &c. *Hæc eſt tertia pars, & nominatur alibi iſta porta, iudiciaria, quia ſenes in quibus eſt ſapientia, ibi ſedebãt ad iudicandum.*

8 Pro duce, qui erat in regione trans flumen. *quia ille ex deuotione voluit aliquid in hoc opere ponere, licet eſſet Gẽtilis, executionem tamen huius operis commiſit Iudæis.*

1 Et

MORALITER.

quam ſecundum ſenſum anagogicum intelligitur Ieruſalẽ ſuperna, ad quã intratur per obſeruationẽ mandatorũ Dei. Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Propter, qđ illa quę inducuntur ad mãdatorum obſeruantiã, portę Ieruſalẽ dici poſſunt. Circa quod ſciendũ, quod mãdatorum aliqua ſunt negatiua a malo retrahentia, ſicut illud. *Non occides,* & cõſimilia. Aliqua vero affirmatiua ad bonũ inducẽtia, ſicut illud: *Honora patrẽ tuum, &c.* Igitˀ illa, q̃ retrahunt a malo, & illa, q̃ ad bonũ inducunt, portę ſupernæ Ieruſalẽ dici poſſunt ſecundũ illud Pſal. 36. *Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in ſeculũ ſeculi.* Retrahentia vero a malo tria ſunt ſpãliter, ſcilicet, vitii fœtor, iudicij terror, ſupplicij horror. Primũ ſignificatˀ per portam ſterquilinij. ſecundum per portã iudiciariam, tertium per portam vallis, quia ſecundum oẽs doctores de hoc loquentes ſupplicium gehennæ ponitur in ꝓfundis terræ. Inducẽtia autem ad bonũ tria ſunt ſimiliter, et accipiuntˀ per oppoſitum ad tria prædicta. ſunt autem hæc tria, decor opis, dulcor fœderis valor muneris. Nã opus virtuoſum operantẽ decorat, Deo fœderat, & æternã beatitudinẽ meretur ſeu comparat. Primũ ſignificatur per portam Dauid, cuius eſt interpretatio, vultu deſiderabilis. Scđm per portã fontis, vel aquarum. nã aquæ gratiæ fœderant Deum cum homine. Tertiũ vero ſignificatur per portam negotiatorum, quia per opera virtutum pro terrenis commutantur cęleſtia, & pro temporalibus æterna, in qua commutatione ſeu negotiatione nos exercere velit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui dicit Luc. 19.b.x. *Negotiamini, dum venio.*

etus eſt verbum quod audiſtis. Porta vero vetus ædificatur in Ieruſalem, cum verbum fidei, & dilectionis, quod ab initio eccleſiæ traditum eſt, vel recuperatur in errantibus, vel in nuper credentibus inſtituitur. A

a *Ad murum.* firmitatem,ſ. & munimentum perfectæ dilectionis in cordibus electorum,ad quã inſtructores eius ędificando perueniũt, cũ in operib. charitatis perficiendo dñt. *Viã mandatorum tuorũ cucurri,&c.* illa,ſcilicet dilatatione mẽtis illuſtrate, quę,& amicum in Deo, & inimicum diligunt propter Deum. (Pſalm. 118.d.)

B b *Et po. val.* BEDA. Vallis Ioſaphat, quę & Gehennon, ideſt, vallis Ennon diceba tur ad Orientalẽ plagam ciuitatis eſt,per quam torrẽs Cedrõ pluuijs, vel niuibus auctus,à Septentrionali in Auſtralẽ plagam defluit. In Occidentali quoq; parte eiuſdem ciuitatis vallis Giõ eſſe legitur in Parali. vbi de Manaſſe rege dicitur. *Poſt hæc ædificauit murum extra ciuitatem Dauid ad occidentem Gion in conualle.* Eſt autem Gion nomen fontis vbi vnctus eſt Salomon in regem foris ciuitatem. Siue ergo hanc, ſiue illam, ſiue quamlibet ciuitatis vallem Eſdras hoc loco ſignificet. (Vallis Ioſaphat. — 2. Par. 33. c.)

ſtruxerunt. Millenarius .n. perfectionem, cubitũs operationem, quæ per manus fit, & brachia ſignificat, & illi in muro ſanctæ ciuitatis à porta vallis vſque ad portã ſterquilinij mille cubitis ædificando perueniunt, q. percepta humilitatis gratia tanta ſe induſtria pfectionis bonis operibus mancipãt, vt omnia à ſe rudera actionis noxię inutilis locutionis, & etiam ſuperfluæ cogitationis eijciant. D

a tarii, & † dimiſerunt Ieruſalem vſque ad murum plateæ latio- 1
ris. Et iuxta eum ædificauit Raphaia filius Ahur princeps vici
Ieruſalem. Et iuxta eum ædificauit Iedaia filius Aromath con-
tra domum ſuam. Et iuxta eum ædificauit Hattus filius Aſebo
niæ. Medianı autem partẽ vici ædificauit Melchias filius Erez,
& Aſub filius Phethmoab, & turrim furnorum. Et iuxta eos æ-
dificauit Sellum filius Aloes, princeps mediæ partis vici Ieru-
ſalem. Ipſe, & filiæ eius. Et portam vallis ædificauit Annun, &
b habitatores Zanoe, ipſi ædificauerũt eam, & ſtatuerunt valuas 2

a ¶ Perfectam operationem. b ¶ Qui ſcilicet, ſordes vitiorum, & corruptæ mentis eijciunt ab ãiã.

c eius, et ſeras, et vectes. Et mille cubitos in muro vſque ad por- 3
tam ſterquilinii. Et portam ſterquilinii ædificauit Melchias fi- 4
lius Rechab princeps † vici Bethacharẽ. Ipſe ædificauit eam, et

a ¶ Per quam rapiente, pluuiæ abundantia, egeruntur ciuitatis ſtercora. ¶ Doctores, qui fidem Trinitatis prædicant. b ¶ Syloe. ¶ Dei patris de quo filius naſcitur.

d ſtatuit valuas eius, et ſeras, et vectes. Et portam fontis ædi- 5
ficauit Sellum filius Colozai princeps pagi Maſpha, ipſe

a ¶ Vici.

a ¶ Firma ſcripturæ teſtimonia, quibus ſacramentum dominicæ incarnationis prædicatur.

ædificauit eam, et texit, et ſtatuit valuas eius, et ſeras, et vectes,

(† in… run…)

d *Et portã fontis ædificauit Sellũ filius, &c.* BEDA. Narrant ſcriptores, quòd ab ea fronte montis Sion, quę prerupta rupe Orientalem plagam aſpectat, intra muros, & in radicibus collis fons Syloe prorumpit, qui in meridiem fluit, non iugibus aquis, ſed incertis horis diebuſque ebullit, & per terrarum concaua, & duriſſimi ſaxi antra magno ſonitu vẽit, quo vno, nec ppetuo vtitur ciuitas. Syloe autem, quod interpretatur miſſus, vbi cęcus natus illuminatus eſt, Chriſtum ſignificat, qui à Deo patre ad illuminationem noſtrã miſſus eſt, cuius fons pater ex quo natus eſt, intelligi põt. De quo: *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lu.t.vi.lumen.* Porta fontis ædificatur in Ieruſalẽ, cũ ordinantur in eccleſia doctores, q fidẽ diuinæ Trinitatis populis predicent, & muri piſcinę Syloe, cum firmiſſima, & inexpugnabilia ſcripturarũ teſtimonia, quib. ſacramentũ dominicę incarnationis deſignatur in mente fideliũ diſponuntur. Qui, ſ. muri diuini verbi in hortum regis perueniunt, cũ agnitis diſpenſationis dominicę myſterijs germina virtutũ ſummo rege opitulante † pferre cœperimus. Perueniunt vſq; ad gradus, q deſcendunt de ciuitate Dauid, cũ quis à generali fidelium vita ſpiritualib. deſiderijs ad cęleſtia proficere didicerit. Gradus enim, qui de ciuitate Dauid ad inferiora Ieruſalẽ deſcẽdunt, diuinę inſpirationis, vel protectionis auxilia ſunt, quib. paulatim excitamur, vt ad media regni cœleſtis perueniamus. Fecit.n. gradus Dauid, quibus ad ciuitatẽ eius aſcendimus, cum diuina nos pietas ordinem docuit virtutũ, quibus cœleſtia petimus cum ipſas virtutes exequendi nobis donũ tribuit. vñ. *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* Et paulo poſt. *Ibunt de virtute ĩ virtutẽ, videbitur Deus deorum in Siõ.* Ad hos ergo gradus ſtructores ſanctę ciuitatis poſt muros piſcinę Syloe, & poſt hortũ regis ędificando perueniunt, cũ poſt oſtenſa dominice incarnationis myſteria, vel ſacramenta, quibus cęca à natiuitate Gentilitas abſoluta, & illuminata eſt, poſt inchoata p fidem germina boni operis doctores ſancti diligentius ex tẽpore auditoribus ſuis profectus virtutũ oſtendunt, quibus ad viſionem conditoris manu fortis, ſ. & deſiderabilis, (quo vocabulo Dauid ſignificatur) aſcendant. Quos gradus maxime in humilitate conſiſtere pater Benedictus intelligit, cũ ĩ ſcala patriarchæ Iacob oſtẽſa angelis per eã aſcendentib. & deſcendentib. iter noſtrũ ad cœleſtia deſignatum interpretans (F Sylo… — Pſa… — F — tpr… — Pſa… Ibi — C)

MYSTICE. Porta vallis ædificatur in Hieruſalẽ, cũ imbutis nuper notitia fidei electis, vel reparatis ĩ caſtitate fidei, q errauerãt à doctorib. veritatis inter alia virtus humilitatis obſeruanda pcipitur. per quam maiore Dei gratia ſublimari mereantur. *Deus.n. ſuperbis reſiſtit, humilibus dat gratiam.* vnde. *Cõualles abundabunt frumento.* i. humiles dono ſupernę refectiõis. (Myſtice, Beda vbi ſupr. — C — Iaco. 4. b. — Pſal. 64. c.)

Et portam vallis. BED. Bene poſt portam veterem, & murum latioris plateæ ædificatur porta vallis, quia poſt rudimẽta catholicæ fidei, quę per dilectionem operatur, neceſſe eſt vt humilitas nobis quaſi cuſtos virtutum tenenda inſinuetur, vt quanto magni ſumus, humiliemur in omnibus.

c *Et mille.* BEDA. Ferũt, quia ſitus vrbis Hieruſalẽ, ita molli cliuo contra Orientẽ ſimul, & Occidentẽ diſpoſitus vergat vt pluuia ibi decidens inſtar fluuij p orientales portas defluẽs cunctis ſecũ plateãrũ ſordibus raptis, in valle Ioſaphat torrentẽ Cedrõ augeat. Videtur porta ſterquilinij illa vacari, per quã ſordes, & immunditiæ ſolent egeri, nec minoris virtutis, & vtilitatis eſt immunda quæque de ciuitate dñi efferri, quã munda inferri. Portã ergo ſterquilinij in Ieruſalem ædificant, qui illos in eccleſiæ miniſterium ordinant, per quos vitiorũ ſordes ab electorũ mentibus expurgentur, & corruptæ mentis homines ab eccleſia arceantur, iuuante eos, & eneruante omnem impuritatẽ imbre gratiæ cæleſtis, vt diſperdantur de ciuitate dñi omnes, qui operantur iniquitatem. Et quia magnæ perfectionis eſt, cum quis humilitate adeo pficit, vt erratus ſuos viuaciter inſpicere, & efficaciter valeat expurgare, recte dr̃, quia qui portam vallis ædificauerunt mille cubitos in muro vſque ad portam ſterquilinij cõſtruxerunt. (Pſal. 6. c.)

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dimiſerunt Ieruſalem vſque ad murum, &c. *ideſt, murũ eius extenderunt.*

2 Et portam vallis ędificauit Annun. &c. *Hæc eſt quarta pars ſic autem vocabatur, eo quòd per eam erat egreſſus verſus vallem Ioſaphat, vt dictum eſt cap. præcedenti.*

3 Et mille cubitos in muro, &c. *iuxta illam portam.*

4 Et portam ſterquilinij ędificauit, &c. *Hæc eſt quinta pars, & vocabatur ſic iſta porta, eo quòd immunditiæ ciuitatis per illam emittebantur in torrentem Cedron tempore pluuiali, ciuitas enim Ieruſalem ſita eſt in decliui montis, & ideo aquæ pluuiales deſcendentes, & ſecum trahentes immunditias ciuitatis habebant curſum verſus illam portam.*

5 Et portam fontis, &c. *Hæc eſt ſexta pars, & nominatur ſic porta iſta à fonte propinquo, & hæc porta infra eodem cap. vocatur porta aquarum.*

1 Et

pretans, gradus ipſius eccleſiæ incrementis & profectibus bonorum operum, quæ per humilitatem fiunt comparans.

a *De ciui. Dau.* Ciuitas Dauid iuxta literã mons Sion appellatur, qui à meridie poſitus pro arce vrbi ſupereminet, & maior pars ciuitatis infra mõtẽ iacet in planicie humilioris collis ſita. Vnde in libro regum: *Cepit autem Dauid arcem Sion, hæc eſt ciuitas Dauid.* Et paulo poſt: *Habitauit autem Dauid in arce, & vocauit eam ciuitatem Dauid.*

b *Aedificauit Nehemias filius Asboth, &c.* Beda. Poſt portam fontis & muros piſcinæ Syloe qui in hortum regis & vſq; ad gradus qui deſcendunt de ciuitate Dauid perueniũt, etiam vſque contra ſepulchrum eius menſura ciuitatis ſanctæ protenditur: quia qui fidem ſanctę trinitatis prædicat, & diſpenſationem diuinæ incarnationis & fructificationem Chriſto adhærentis eccleſię, de qua dicitur. *Hortus conclus. ſoror me. &c.* Non eis tantùm gradus bonorum operũ quibus aſcendant in cœlum, ſed & dominicam paſſionem debet inſinuare, vt per eum qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit, ſe quoque de regione & vmbra mortis ad vitam reſurrecturos, & ad regnum cæleſte aſcenſuros cognoſcant.

c *Contra ſe. Dau.* Nota Dauid non in Bethlehem vt quidam putant, ſed in Ieruſalem eſſe ſepultũ certa ratione myſterij. Sicut enim in Bethlehẽ natus & in regẽ vnctus Chriſtũ ibi dem naſciturũ de ſuo ſemine, & à Magis ſub perſona regis adorandum figurauit, ita in Ieruſalem defunctus & ſepultus ipſum in eadem ciuitate paſſurum ac ſepeliendum.

d *Ad piſcin.* Piſcinam ſcripturam. ſ. diuinã, quæ ſancti ſpiritus opere confecta, abſolutionẽ nobis peccatorum & ſalutare poculum miniſtrat, quæ ſi à dño nobis in vinum. i. in ſpiritualẽ ſenſum fuerit cõuerſa, gratiori nos ſuauitate inebriat veritatis, vbi etiã eſt domus fortium, quia quicũque crebris diuini eloquij fluentis audiendo & operando reficiunt, cõtra oẽs inſidias diaboli fortes redduntur. Poſt ſepulchrum ergo Dauid piſcina grandi opere cõſtructa locat, cui domus fortium contigua eſt, quia per paſſionem dñi ſcripturarum nobis abyſſus patefacta eſt, per quarum affluentiã corda fideliũ roborata, & ciuitas Chriſti cunctis hoſtibus inexpugnabilis facta eſt. Deficientibus enim vel ablatis ab hoſte aquis, facilè capitur ciuitas, & ſi hoſtis antiquus fontem nobis abſtulerit verbi Dei, continuò arcem mentis rumpit.

e *Et ædific. &c.* Bed. Hucuſque primus ciuitatis murus extruitur, hinc menſura ſecũda. i. muri interioris incipit. Vnde dicitur: *quia plurimi ſtructorum contra domum ſuam ædificauerunt.* Muro. n. interiori domus ciuitatis plurimæ vel vicinæ erant vel iũctæ. Poſt conſtructionẽ ergo muri exterioris, ſequitur in noſtra ciuitate ſecundi menſura muri, cum poſt operum & linguæ perfectionem quæ omnibus apparere poteſt, magis in interioribus mẽtis Deo placere cõtendimus, ne quid in animo cõcipiamus, in quo interni arbitrij oculos offendamus.

f *Contra aſcen. &c.* Hic eſt Chriſtus qui in fide ſua & dilectione Iudęorum populũ adunauit & gẽtium: vnde lapis angularis dicitur. Contra cuius aſcenſum mẽſura ſecunda ędificatur, cũ per munditiam piæ cogitationis ad viſionem eius tendimus, cum etiã in hac vita retenti crebro viſionis eius deſiderio ſuſpiramus. Sequuntur plurimi ſtructorum ordines, qui menſurã ſecundam ędificaſſe narrantur: quia maxima eccleſiæ ſtructura eſt in munimine interioris virtutis, cum, ſcilicet, omni cuſtodia munimus cor noſtrũ, quoniam ex ipſo vita procedit. Singula verò ad intelligentiam ſpiritualem trahere nimis longum eſt.

a ¶ Quod interpretatur miſſus. hic eſt Chriſtus ad illuminationem noſtram à patre miſſus. b ¶ Eos ſcilicet qui opitulante ſummo rege proferunt germina virtutum. c ¶ Auxilia diuinæ inſpirationis vel protectionis, vel incrementa bonorum operum quæ per humilitatem fiunt.

& muros piſcinæ † Syloë in hortum regis, & vſque ad gradus 1
a ¶ Cæleſti.
a qui deſcendunt de ciuitate Dauid. Poſt eum ædificauit Nehe-
b mias filius Asboth princeps dimidiæ † partis vici Bethſur vſq;
c contra ſepulchrum Dauid, & vſque ad piſcinam quæ grandi
d opere conſtructa eſt, & vſque ad domum fortium. Poſt eum 2
e ædificauerunt Leuitę Reum filius Benni. Poſt eos ædificauit
Aſebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico ſuo. Poſt
eum ædificauerunt fratres eorum, Bechui filius Enedad, prin-
ceps dimidiæ partis Ceilę. Et ædificauit iuxta eum Azer filius 3
f Ioſue, princeps Maſpha, menſuram ſecundam, contra aſcen- 4 5
a ¶ Murum ſecundum, id eſt, mentis firmum munimentum.
ſum † firmiſſimi anguli. Poſt eum † in monte ædificauit Ba- 6
ruch filius Zachai menſuram ſecundam, ab angulo vſque ad 7
portam domus Eliaſib ſacerdotis magni. Poſt eum ædifica-
uit Merimuth filius Vriæ, filij Haccus, menſuram ſecundam
à porta domus Eliaſib, donec † extenderetur domus Eliaſib.
Et poſt eum ædificauerunt ſacerdotes viri de campeſtribus
Iordanis. Poſt eos ædificauit Beniamin & Aſub contra domũ
ſuam. Et poſt eos ædificauit Azarias filius Maaſiæ filij Ananiæ
contra domum ſuam. Poſt eum ædificauit Benaui filius Hen-
nadad menſuram ſecundam, à domo Azariæ vſque ad † fle-
xuram, & vſque ad angulum. Poſt eum ædificauit Phalel filius
Ozi, contra flexuram & turrim, quæ eminet de domo regis
excelſa, † id eſt in atrio carceris. Poſt eum Phadaia filius Pha-
a ¶ Profeſſione perfectioris vitæ Deo dicati. ¶ Munimine & altitudine virtutum.
g h i ros Nathinæi autẽ habitabãt in Ophel vſq; cõtra portã aqua- 8

g *Nathinæi.* Dñr Gabaonitę, qui in miniſterium domus dñi iuxta diſpõnẽ Ioſue filij Nũ fideli deuotione ſeruiebãt. Nathinæi.

h *In Ophel.* Bed. Turris erat non longè à templo altitudine enormi. Vnde Ophel, id eſt, tenebrarũ vel nubili nomẽ accepit, qa nubibus caput inſeruit. Deniq; vbi in Michęa ſcriptũ eſt. *Et tu turris gregis nebuloſa, bene dicit turris Ophel.* Hæc turris in qua parte ſit ciuitatis, liber Paralipomenon oñdit, dicens, q̃ *Manaſſes ædificauit murũ extra ciuitatem Dauid ad Occidentem Gion, in conualle ab introitu portæ piſcium per circumitũ vſque ad Ophel.* Conueniebat ergo iuxta ſitum loci, vt miniſtri templi in vicina templo turre habitarent. Vbi ſup. Mich. 4. c. 2. Par. 33. a.

Myſtice autem nathinæi habitant in Ophel. i. in turre nebuloſa, cũ hi qui profeſſione pfectioris vitæ dicati ſunt Deo, & in munimẽto & altitudine virtutũ actione ſemp & cogitatione morant, & cõuerſatio eorũ in celis eſt. quos admirãs vulgus ait. *Qui ſunt iſti qui vt nu. vo. &c.* Itẽm Thecueni habitant in Ophel, cum quique religionis habitu inſignes abdita ſcripturarum de quibus ſcriptum eſt. *Tenebroſa aqua in nubibus aeris.* id eſt, myſtica ſcientia in prophetis, illuſtrato corde penetrant, & aſſiduè legunt, & meditantur. Myſticè. Eſa. 60. b. Pſal. 17. a.

i *Contra.* Be. Dñm. ſ. qui quotidie nos miſericordię ſuę gr̃a,

D E F Pſal. 117. c. Eſa. 82. d.

NICOLAVS DE LYRA.

Et murum piſcinæ. id eſt, cuius aquæ fluunt verſus hortum regis. Vel aliter, q̃ ædificauit murum vſque ad hortum regis, & vſque ad gradus qui deſcendunt de ciuitate Dauid. Arx Sion quæ vocata fuit ciuitas Dauid, erat ſita in monte Sion, & de ea per gradus deſcendebatur ad inferiorem partem ciuitatis.

2 *Et vſq. ad do. for.* Quę vocatur ſic, quia ibi mãſerunt Agoniſtæ. vel fortè quia fortes Dauid ibi habitabant, qñ veniebant ad regem, & ſecundum hoc ly *vſque ad domum fortium,* intelligitur excluſiuè, quia fortes Dauid cum aliis nobilibus manebant intra ſecundum murum.

3 *Et ędific. iu.* Hic agitur de reædificatione muri medij, cum ſubditur.

4 *Menſu. ſec,* id eſt, portionem ſuam in ſecundo muro.

5 *Contra aſcen. fir.* In angulis enim murorũ ſolet fortior murus ędificari, & deſuper turris ad defenſionẽ vtriuſq; lateris.

6 *Poſt eum in mon.* quia ædificauit in ſecunda clauſura murũ, qui erat in aſcenſu montis, eo quòd ciuitas partim erat in monte, & partim in valle, & partim in decliui.

7 *Vſque ad por. do.* Ly *vſque,* tenetur hic excluſiuè, quia domus ſummi ſacerdotis erãt intra murũ interiorem ſiue tertium, qui erat intermedius inter habitationem ſacerdotum & nobilium, quæ claudebatur muro ſecundo, de quo hic agitur. Cætera patent ex dictis vſque ibi.

8 *Nathi. au. ha. in Oph.* Ophel eſt nomen turris propinquæ templo, tamen extra murum interiorem claudentem habitationem ſacerdotum, & ibi habitabant nathinæi qui miniſtrabant ligna, & aquas in atrio ſacerdotum, vt eſſent propinqui habitationibus ſacerdotum, prout poterat fieri.

A ne in ærūnis vitæ labamur pñtis & deficiamus, irrigat. Hanc portam deſiderabat Pſalmiſta, dicens: *Sicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſi.ani.mea ad te Deus.* (Pſal.41.a.) Quæ porta cōgrue ad orientem ponitur, quia dñs qui torrente nos ſuæ volupta tis ne ſitiamus inebriat, ipſe nos dono ſuæ viſitationis, ne in tenebris errorum cali gemus, illuſtrat. vñ: *Viſitauit nos oriens ex alto, & illuminare his qui in tenebris, et in vm.mor.ſe.* (Luc.1.g.) Ipſe nos præſi dio ſuæ protectionis ab hoſte defendit. vñ ſequitur: *Et vſque ad turrim quæ pro.* đ qua, ſcilicet, dr̄: *D duxiſti me, quia factus es ſpes mea turris fortitudinis a facie inim.* (Pſal.60.a.) Habitāt ergo Nathinæi ī Ophel vſq; contra portā aquarū ad Orientē, & turrim quæ præminet, cū fideles lectionibus ſacris dediti diuinę pietatis gratia inebriari, & auxilio ab hoſte gaudent defen B di. Et quia poſt præſentia uirtutum dona ad uidendam claritatem domini aſcenditur, recte infertur: *Poſt eum ædifi.thec.*

¶Vnde. Viſitauit nos oriens ex alto. b ¶Chriſtum, qui eſt turris fortitudinis à facie inimici.

rum ad orientem, & turrim quę prominebat. Poſt eum ædi-

¶Prædicatores. ¶Buccinatores. ¶Contemplationis.

a ficauerunt Thecueni mēſuram ſecundam è regione à turre
b magna & eminenti vſque ad murum templi. Surſum autem 1
c ad portam equorum ædificauerunt ſacerdotes, vnuſquiſque 2 3
d cōtra domum ſuam. Poſt eos ædificauit Seddo filius Emmer 4
contra domum ſuam. Et poſt eum ædificauit Semeia filius 5 6
Secheniæ cuſtos portæ orientalis. Poſt eum ædificauit Ana-
nia filius Selemiæ, & Anon filius Selo ſextus menſurā ſecun
dam. Poſt eum ædificauit Meſollam filius Barachiæ, contra
gazophylacium ſuum. Poſt eum ædificauit Melchias filius
aurificis, vſque ad domum nathinęorum & † ſcuta venden- († negotiatorum.)
tium, contra portam † iudicialem, & vſque ad cœnaculum († præcepei.)
anguli. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis ædifica- 7
uerunt † aurifices & negotiatores. († fabri ærarij)

a *A turre.* A turre magna & eminenti uſque ad murum templi peruenit ſtructura ciuitatis, cū iuſti ab altitudine cōtemplationis, quę mentē in hac vita deſpectis temporalibus ad cęleſtia deſideria ſuſpendūt, veraciter in illa vita ad claritatē dominicę incarnationis intuendam, patefacta etiam diuinæ ęternitatis gloria aſcendūt. Et qa Thecua buccina vel tuba, Thecueni buccinatores interpretantur, apte dicitur qđ Thecueni hoc ędificauerint. Doctorū enim eſt quorū ſonus exit in omnem terram, pręſentia Dei dona vel futura in ciuitate eius, ideſt, fidelius patefacere.

b *Ad murum templi.* Corpus ſcilicet Chriſti: De quo dicitur Io.2.d. *Soluite templ.hoc, & in tri.dieb.ex.il.* quod ſcilicet perſecutores in morte ſoluerant, ſed excitatum & ad cęlos exaltatum amatores videre non ceſſant in gloria.

c *Surſum autem, &c.* (Vbi ſuprà.) Bed. Hanc portam ſignificat Ieremias eſſe in orientali plaga ciuitatis ſcribens typice de eccleſia: *Et ædificabitur domino ciuitas a turre Ananael,* & paulo poſt, *vſque ad ad torrentem Cedron, & vſque ad angulū portæ orientalis.* (Ierem.31.g.) Ad portā equorum ędificant ſacerdotes, cum ſufficientia viuendi C exempla pbant eis, q ad refrenandos laſciuos motus carnis vel animæ, ianuas intrant eccleſię, vel cū cogitationes quib. D de victu ſuo ſuorumq; vel veſtitu tractāt, ita diſponunt ne libertatē mentis, qua cęleſtia quærunt, retardent. Vnde bene de operantibus dicitur: *Vnuſquiſque contra domum ſuam, &c.* q ſermo crebrius in hac cōſtructione repetitur. Neq; in expoſitione laborandū eſt, qūo in eccleſia cōtra domum ſuā quiſque murū ædificare, & mentem ſuā aduerſus inſidias diaboli debeat munire, ne aliunde poſſit irrumpere, dum quiſque corpus ſuum & mentē forti in Deum fide munierit. Quiſque etiā contra domū ſuam ædificat, ſi illos qui ſibi commiſſi ſunt, diligenti cuſtodia regularis diſciplinæ defenſat, ne incurſu vitiorum, uel perſuaſione hæreticorum decipiantur. E *Ad por.equ.* Equi cum in bono accipiuntur, ſicut aſini, cameli, & muli, conuerſos ad dominū populos Gentilium, vel curas rerum temporalium domino, ſcilicet animę ſubiugatas oſtendunt.

d *Aedificauerunt ſacerdotes.* Sacerdotes uero ciuitatis Dei murum ad portam aquarū ædificant, cum doctores poſt uocationem Iudęorum ad inducendos in eccleſiam Gentiles uerbum Dei ſeminando perueniunt.

Bed. Longum eſt de ſingulis ædificiis uel ædificatoribus myſtice diſſerere, quæ etiā per ſe peritus lector poteſt agnoſcere. Tantū hoc notandum: quia qui portas & turres ędificant per quas ciues ingrediantur uel inimici arceātur, pphetę ſunt apoſtoli & euangeliſtę: p quos nobis forma fidei, & rectę operationis, per quā eccleſiam intremus, miniſtratur quorūque uerbis aduerſarios ueritatis redarguere & repellere diſcimus. Qui uero reliqua urbis extruunt paſtores ſūt, & doctores, quos ſecundo loco poſuit Apoſtolus per quorū induſtriā uſque hodie tanquā per magnos architectos eccleſiæ fides catholica per totū orbem ſeruatur. Et ſicut Nehemias ex ordine cunctos ciuitatis ſtructores enumerans ppetuę memorię commendat, ita conſolator noſtrę paupertatis F Chriſtus omnium, qui eccleſiam in electis ædificant, nomina conſcribit in cęlo.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vſque ad mu.* Hic accipitur murus templi large pro muro, qui claudebat habitationē ſacerdotū, quia habitatio media non poterat procedere vſq; ad murum templi accipiēdo ppriè, imo atriū ſacerdotum & habitacula eorum erant inter media. 2 *Surſum autem.* (Diuiſio.) Hic conſequenter agitur de reædificatione muri interioris ſeu tertij, intra quem habitabant ſacerdotes, in fine tñ ponitur aliquid de reædificatione muri medii Circa primū dicitur. *Surſ.autem.* id eſt, in ſuperiori parte ciuitatis, in qua erat tēplum & habitatio ſacerdotum.

3 *Ad portam equ.* locus erat ad quem homines euntes ad tēplum poterant equitare, ſed ex tunc procedebant peditādo, & ab illo loco incipiebat habitatio, ſacerdotum, iō ſequitur.

4 *Aedificauerunt ſacerdotes.* ſcilicet murum claudentem habitationem ipſorum.

5 *Vnuſquiſque contra.* ita quod domus eorum ex vna parte iungebantur muro, & ex parte oppoſita habebant aſpectum verſus templum.

6 *Poſt eos ædificauit Seddo filius Emmer.* iſte nō habitabat intra murum interiorem, ſed extra, veruntamen domus eius ex vna parte iungebatur ſeu appropinquabat muro interiori, & ideo ibi ædificauit partem ſuam.

7 *Et intra cęnaculum anguli in por.* non in muro interiori, ſed in muro medio, cui iungebatur domus eorum in parte exteriori, quia habitabant in tertia habitatione cum populo communi, vt dictum eſt ſupra.

Myſtice autem exponendo portas Ieraſalem ſup.dictas, ſciēdum quod Ieruſalem in ſenſu allegorico ſignat ciuitatē cæleſtem, ſecundum quod dicitur Gal.4.d. *Illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt quæ eſt mater noſtra.* ad illam autē intratur per obſeruantiā mandatorū, teſte ſaluatore Matt.19.c *Si vis ad vitam ingredi, ſerua manda.a.* Mandatorum aūt quædam ſunt negatiua a malo retrahentia, vt iſtud, *Non occides.* Alia affirmatiua ad bonum inducētia, vt illud, *Honora patrem, &c.* Illa igitur quæ a malo retrahūt, & illa quæ ad bonū inducūt, sūt portæ ciuitatis Ieruſalē, ſecundū illud Pſal.36.c. *Declina a malo, & fac bonum, & inhabita, &c.* Retrahētia vero a malo tria ſunt ſpecialiter. vitij fętor, iudicii terror, ſupplicii horror. Primum figuratur per portam ſterquilinii, ſecundum per portam iudiciariam, tertium per portam vallis, quia ſupplicium gehennæ ſecundum omnes doctores eſt in profundis terrę. Inducentia ad bonum ſunt tria, ſimiliter per oppoſitum. ſ. decor operis, dulcor fęderis, valor muneris, quia opus virtuoſum operantem decorat, Deo fęderat, & ęternam beatitudinem meretur ſeu cōparat. Primum deſignatur per portā Dauid qui interpretať vultu deſiderabilis. Secundum p portā fontis ſeu aquarū, quia aqua gratię fœderat Deū cum homine. Tertiū per portā negotiatorum, quia per opus virtutis commutantur pro terrenis cęleſtia, et pro tēporalibus ęterna, ad quę nos perducat qui ſine fine viuit, & regnat.

CAP.

CAPVT IIII.

a. FActum eſt autem, cum audiſſet Sana- 1 2
ballat, quòd ædificaremus murum, ira- 3
tus eſt valde: Et motus nimis ſubſanna-
a ¶ Confeſſores fidei.
uit Iudæos, & dixit coram fratribus ſuis 4
a ¶ Hæreticorum.ſ.qui ſe legem Dei cuſtodire dicunt
& † frequentia ſamaritanorum. Quid 5
Iudæi faciunt † imbecilles? Num dimit- 6
a ¶ Gentiles eccleſiæ perſecutores.
tent eos gentes? Num ſacrificabunt, & complebunt in vna 7
a ¶ De his ſcilicet qui igne perſecutionis victi, fidem negauerunt, vel vitiorum operibus ſubiecti munditiam corporis vel operis perdiderunt.
die? Nunquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris 8
a ¶ Bonus domini, non veritate, ſed elatione.
b qui combuſti ſunt? Sed & Tobias Ammonites † proximus 9
a ¶ Surgens contra aſſertionem fidei illorum. b ¶ Hæreticus. ſecundum illud: Capite uobis vulpeculas paruulas. c ¶ Superabit ſcilicet & pedibus ſuis cito ſubiiciet omnem fiduciam doctrinæ eorum, quam velut lapide firmo munitam in Chriſto eſſe fundatam gloriantur. d ¶ Munitionem eccleſiæ.
eius ait: Aedificent. Si aſcenderit vulpes tranſiliet murum eo- 10
rum lapideum. Et dixit Nehemias: Audi Deus noſter, quia 11 12
a ¶ Huic imprecationi ſimile eſt quod propheta dicit: Conuertetur dolor eius in caput eius.
facti ſumus † deſpectui. Conuerte opprobrium ſuper caput 13 14
eorum, & da eos in deſpectionem in terra captiuitatis. Ne
operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram fa- †
cie tua non deleatur, quia irriſerunt ædificantes. Itaque ædi- 15
ficauimus murum, & coniunximus totum vſque ad partem
dimidiam, & prouocatum eſt cor populi ad operandum. 16

† exercitu.
† imbecilla.
† qui erat apud eum.
† deſpectio.

CAP. IIII.

FActum eſt. ※ Ioſephus. Audientes autem murorum ædificationem accelerari Ammonitæ & Moabitæ, vel Samaritæ, & omnes qui inferiorem Syriam habitabant, moleſtè ferebant, & meditabantur eis inſidias contexere, quatenus voluntatem eorum impedirent: multoſque interficiebant Iudeos: ipſum etiam Nehemiam dilacerare quærebant.

Bed. Planè ira hæreticorum eſt. Hæc ſunt verba eorum qui ſe Samaritanos cognominant, id eſt cuſtodes legis Dei, cum ſint Deo & legibus eius contrarij, tãquam à domo Dauid ideſt ab vnitate Chriſti & eccleſiæ per hæreſes, & ſchiſmata, & mala opera ſegregati: qui ne ſua expugnetur impietas, muros fidei ædificari metuunt. Hæc ſubſannatio eſt omnium qui dicunt ſe noſſe Deum, factis autem negant. Samaritæ enim ita domino ſeruiebant, vt diis ſuis non renuntiarẽt. Quos hodie imitantur, qui ita Chriſtiani ſunt, vt ventrem ſuũ Deum habeant, aut

a. auaritiã ſequantur, quæ eſt idolorũ ſeruitus, aut cęteris mundi illecebris mancipari, creaturę magis ſeruiãt, quã creatori. Tales ergo, ſicut hæretici, nolunt eccleſiæ muros innouare, ne creſcẽte ſtatu pietatis à ſua cogant impietate recedere. Tales ſolent imbecilles appellare Iudæos, .i. cõfeſſores fidei, & facilè à gentibus ſuperãdos, dũ in quotidiano animarum certamine plus amant vitia quàm virtute victoriæ palmam obtinere. Et quia ſunt inter hæreticos, qui etiã pęnitentibus veniam negant, rectè ex eorũ perſona ſubiungitur: *Nunquid ędificare poterunt lapides de aceruis pulueris qui cõbuſti ſunt?* Aedificantur.n. lapides combuſti de aceruis pulueris, cùm hi qui igne perſecutionum victi fidem negauerunt, vel vitiorũ delectationibus ſubiecti, munditiam operis perdiderunt, miſerante Deo reſipiſcunt: vt integritatem catholicæ fidei conſtanti profeſſione recipiant, & ornamenta virtutum moribus emendati conſequãtur.

b *Sed & Tob.* Bed. Huius Tobię perſona & verba hęreticis conueniunt. Perſona quidem: quia patriarcha eius Ammõ de inceſtu, ebrietate, nocte, & ſpelunca natus eſt, & hæreticorum origo de voluptate carnali, & immũditia, de tenebris errorum vel ſcelerum, de priuatis conciliabulis, & non de publico eccleſię ſymbolo genita eſt. Quòd verò idem Tobias, id eſt, bonus domini non merito & veritate, ſed elatione ſuperbię murum dicit à vulpe tranſiliendum, vulpes hæretici vocantur. ſecundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vi.* Quod eſt, deprehendite & in lucem proferte putridas & doloſas hæreticorum verſutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

vbi ſupra Gſn. 19. g.

a Et

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

FActum eſt. Hic conſequenter ponitur triplex impedimentum, quod ſuperuenit Iudæis ædificantibus murum. ſecundum ponitur 5. cap. tertium 6. cap. Primum impedimentum fuit ab aduerſariis eos deridentibus, & inuadentibus, & eis inſidiantibus, & ſubitò eis irruentibus, & ideo Nehemias opponit orationem contra deridentes. ſecundò defenſionẽ contra inuadentes, ibi. *Factum eſt autem.* tertiò munitionem contra inſidiantes, ibi. *Et factum eſt*, quarto circunſpectionẽ contra ſubito irruentes, ibi. *Et dixi.* Circa primum dicitur.

2 *Cum autem Sanabal.* Qui erat primus inter Samaritanos.

3 *Iratus eſt valde.* De Iudæorum proſperitate.

4 *Et dixit coram, &c.* Iudęos deſpiciendo.

5 *Quid iu. im. fa.* q.d. non poterunt perficere quod inceperunt, tum quia ſunt imbecilles, vt dictum eſt, tum quia impedient eos Gentiles, vnde ſubditur.

6 *Num dim. eos gent.* q.d. nullo modo debent eos dimittere operari pacificè.

7 *Num ſa. & comp. in.* Tranſpoſitio eſt actuum. & eſt ſenſus. Num complebunt opus ſuum, & ſacrificabunt Deo gratias agendo de operis conſummatione q.d. non, quia hoc eſt eis impoſſibile, vnde ſequitur.

8 *Nunquid ædi. po. la.* Quando enim Nabuzardan incendit ciuitatem, vt habetur 3. Reg. vlt. tanta fuit ignis vehemẽtia, quod magna pars lapidum ita fuit aduſta, quod reſoluebantur quaſi in pulueres, & non erant vltrà vtiles ad ædificandum.

9 *Sed & Tobias Ammonites proximus.* Quia erant coniuncti per affinitatem.

10 *Ait.* Deridendo eos.

11 *Aedificent.* id eſt, non curemus de ædificio eorum, quia nihil eis valebit. ideo ſequitur.

12 *Si aſcen. vul. tran. mu.* id eſt, ita baſſus erit, quod non erit eis ad aliquam defenſionem. In Hebræo habetur. *Diſſipabit murum eorum.* ita debilis erit quod non poterit ſuſtinere aliquem impetum.

13 *Et di. Nehemi.* Hoc non eſt in Hebræo, nec eſt de textu, ſed ſubintelligitur, & propter hoc aliquis doctorum appoſuit per modũ gloſſæ, quæ poſtea inſerta eſt textui per ignorantiam ſcriptorum.

14 *Audi Deus.* Inclinando ad nos tuam clementiam, eripiendo nos de opprobrio & contemptores noſtros opprobrio ſupponendo.

15 *Ne operias iniquitatem eorum.* Diſſimulando vindictam.

16 *Et pro. eſt cor po. ad ope.* tum propter opprobrium iniuſtè illatum, tum quia opus proſperabatur in manibus eorum.

1 Et

MORALITER.

1 *Factum eſt autem.* ſequitur.

5 *Quid iu. fa. im.* Per iſtos deſignantur ſacerdotes & ſcribæ Chriſtũ deridentes in cruce, quæ quidem deriſio in ſuos diſcipulos redundabat. deridebant aũt eum de imbecillitate, dicentes, *Vah qui deſtruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas.* Item. *Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere.*

Mar. 15. cap.
Mat. 27. cap.

† *Conuerte opprobrium ſuper caput.* Quod & factum fuit. nam in vindictam opprobrii Chriſto illati, Deus fecit venire Romanos contra Iudeam, qui deſtruxerunt templum & ciuitatem, & populũ partim occiderunt, & partim captiuauerunt.

MORA-

A a *Et orauimus.* Hoc eſt vnicum contra hoſtes eccleſię refugium. oratio, ſcilicet, ad Deũ & induſtria doctorum, qui die noctéque in lege eius meditantes, corda fidelium contra inſidias diaboli & militum eius prædicando, cõſolando, & exhortando præmuniant.

tores liberius & ſecurius ædificarent. Diſpertiti.n. ſunt gradus fidelium: alij bonis operibus intus ornantes eccleſiam ædificant, alij armis ſacræ lectionis muniti cõtra impugnantes hæreticos vigilant. Hi religioſa deuotione proximos in fidei veritate confortant. illi aduerſus diaboli vel vitiorum tela neceſſarium cer tamen exercent, & ab ouili dominico inſidiantes lupos paſtorali ſolicitudine arcent.

b *Humus nimia eſt.* Beda. Congeſta, ſcilicet, in loco muri, quæ prius exportanda erat, vt fundamẽta muri in viua terra ponerentur, quod conuenit euangelicę domui, cuius ſtructor fodit in altum, elataque terræ congerie fundamenta poſuit ſupra petram, quæ nullo aquarum vel ventorum impetu deiiciuntur. Prius B enim de corde noſtro egerenda eſt humus terrenarum concupiſcẽtiarum, deinde firmus & inexpugnabilis operũ murus ſuper fundamentum fidei conſtruendus. Nam qui ſuper humum & rudera infirmarum cogitationum ædificium ſanctę actionis erigit, ſallitur: & pro domo vel ciuitate procella tentationis ingruente, ruinam ædificaſſe probatur.

† coniurati.

† euellerent eam.

† in locis eminentibus.

† per familias.

Factum eſt autem, cum audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Ara-
bes, & Ammonitæ, & Azotij, quod obducta eſſet cicatrix mu-
ri Ieruſalem, & quòd cœpiſſent interrupta concludi, irati ſunt
nimis. Et † congregati ſunt omnes pariter, vt venirent, & pu- 1
gnarent contra Ieruſalem, & † molirentur inſidias. Et oraui- 2
a mus Deum noſtrum, & poſuimus cuſtodes ſuper murum die
a ¶ Tribus Iudæ.
ac nocte contra eos. Dixit autem Iudas: Debilitata eſt fortitu- 3
b do portantis, & humus nimia eſt, & nos non poterimus ædifi- 4 5
c care murum. Et dixerunt hoſtes noſtri: Neſciant & ignorent, 6
donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & 7
ceſſare faciamus opus. Factum eſt autem venientibus Iudæis, 8
qui habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per decem vi- 9
d ces ex omnibus locis quibus venerant ad nos, ſtatui in loco 10
poſt murum, † per circumitum populum † in ordinem cum
gladiis ſuis, & lanceis, & arcubus. Et perſpexi, atque ſurrexi, &
aio ad optimates & magiſtratus & ad reliquam partem vulgi,
Nolite timere à facie eorum. Domini magni & terribilis me- 11
mentote, & pugnate pro fratribus veſtris, filiis veſtris, & filia- 12
bus veſtris, & vxoribus veſtris & domibus veſtris. Factum eſt 13
a ¶ In ſpirituali quoque ædificio ſi apoſtolicis armis fuerimus induti, diſſipabitur diaboli conſilium & angelorum eius qui nos expugnare deſiderant.
autem cum audiſſent inimici noſtri nuntiatum eſſe nobis, diſ-
ſipauit Deus conſilium eorum. Et reuerſi ſumus omnes ad mu- 14
e ros vnuſquiſque ad opus ſuum. Et factum eſt à die illa me- 15

e *A die illa med. &c.* Beda. Notandum, quia non ſolum media pars iuuenum faciebat opus, & pars media parata erat ad bellum, ſed & iidem iuuenes qui faciebant opus, gladio erant accincti. Tanta enim verſutia hoſtis antiqui, tantus eſt furor malitiæ eius cõtra eccleſiam, vt non ſolum prædicatores veritatis, ſed & ipſe populus Dei ſemper debeat contra vigilare & quaſi in acie ſtare. Aedificantes enim gladio accinguntur renes, cum hi qui præſunt bonis operibus inſiſtere vel ſibi cõmiſſos curant regulari ratione diſponere: hoc enim eſt viuos lapides in ædificio ſanctæ ciuitatis competenter locare, qui fluxa luxuriæ in ſe acumine verbi Dei ſatagunt reſtringere. Nec prætereundum eſt, quòd cum Dauid vel Salomon eandem ciuitatem ędificarent, nihil de armatis ſtructoribus vel aduerſariis impugnantibus dicitur, ſed deſtructa propter peccata maiori labore induſtriá reficitur. Similis autem eſt ędificatio ſpiritualis, quę in animarum ſalute geritur: vt in baptiſmo renati per fidem & confeſſionem ſanctę trinitatis ſine labore per gratiã Dei ciuitas

c *Dixer. ho.* Hæc in ædificio ſpirituali agi ſolent. manet enim indefeſſus hoſtis cum ſatellitibus ſuis ſpiritibus, ſcilicet, immundis & hominibus malignis, qui opera virtutum & fidei nobis incautis impedire & expugnare contendunt, & mentem fidelium mucrone prauæ ſuggeſtionis interficere. Sed contra hæc nobis armatura Dei ſumenda eſt, vt poſſimus reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. (Ephes. 6. c)

C d *Sta. in lo.* Vt agmine, ſcilicet armatorũ circundati operatores

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et congregati ſunt omn. pa.* Vt fortius nos inuaderent, & opus ceſſare facerent.

2 *Et oraui. Deum no.* Primò & principaliter confidendo de eius protectione. quia tamen non debebant omittere de his quę poterant fieri humana prouidentia. ideo ſubditur. *Et poſui cu. ſu. mu.*

3 *Dixit aut. Iud.* id eſt viri de tribu Iuda fracti timore aduerſariorum & anxietate laborum.

4 *Debilitata eſt fortitudo portantis, &c.* id eſt, portantium onera ad opus.

5 *Et humus nimia eſt, &c.* Quod exponitur ſic ab aliquibus, quod oportebat multam terram amouere & extra portare, vt poſſent fieri fundamenta.

6 *Et nos non pot. ædif.* ſcilicet donec iſta terra ſit amota, quę eſt vltra vires noſtras. Sed hęc expoſitio non videtur rationabilis: quia licet muri ciuitatis fuiſſent in multis locis dirupti, & vehementia ignis aduſti: tamen fundamenta quę erant in terra, remanſerunt ſalua. Et ideo aliter exponunt Hebręi. Et humus nimia eſt id eſt arena & calx, quę ſunt neceſſaria ad faciendũ cęmentum requiruntur in magna quãtitate, ita quòd non poſſumus habere: & per conſequens non poterimus ędificare.

7 *Et dixerunt hoſtes noſtri:* & ſic imminebat eis difficultas in ędificando ab interiori & exteriori.

8 *Venientibus Iudæis qui habitab.* Id eſt, Samaritanos in villis campeſtribus.

9 *Et dicentibus nobis per decem vices, &c.* malitias & inſidias Samaritanorum.

10 *Statui in loco poſt mu.* ad reſiſtendum inſultibus eorum. ideo ſubditur.

11 *Domini magni & terribilis.* in iudiciis.

12 *Mementote.* quomodo pugnauit pro patribus noſtris in mari rubro, & alijs locis.

13 *Et pugnate pro fratribus.* moti charitate, & confidentes de diuina protectione.

14 *Et reuer. ſu. omn. ad mur.* Ex quo patet, quòd timore eorum opus intermiſerant, vt ſe melius ab eis defenderent.

15 *Et factũ eſt.* Hic ponitur munitio contra inſidiantes. cum dicitur. *Et factum eſt a die.* ſcilicet qua cognouimus hoſtes noſtros inſidiari.

1 Et

MORALITER.

1 *Et con. ſunt o.* id eſt, eccleſiam primitiuam, poſtquam enim principes Iudæorum viderunt, quod à prędicatione nominis Chriſti non potuerunt apoſtolos impedire per verba cõminatoria. ſicut patet Act. 4. & quinto quęſierunt eos impedire per perſecutiones & flagella, prout patet Actuum octauo, & nono.

15 *Et factum eſt a die.* Per quod ſignificantur fideles eccleſię primitiuę ſe exercentes in bonis operibus actiuæ vitę.

MORA-

ciuitas & domus eius efficiamur,& ſi poſt diabolo ſuadente vel ſeducente ad peccata relabimur, & virtutum mœnia hoſtis victor igne vitiorum deiicit, neceſſe eſt grauiori ſtudio affli ctionis vigiliarũ, & arctioris vitæ bonorum operum ædificia reparare. Nam expertis vitiorum illecebris difficilius caremus, quàm in cognitis. minoriſq́; laboris eſt incognitam cauere carnis voluptatem, quàm reijcere cognitam.
a *Et ſint vobis vices per noctem & diem.* Beda. Nota quantum ſtudium in operan-

dia pars iuuènum eorum faciebat opus, & media pars parata 1
erat ad bellum, & lanceæ & ſcuta & arcus & loricæ, & princi-
pes poſt eos in omni domo Iuda ædificantium in muro &
portantium onera & † imponentium, vna manu ſua facie- †
bat opus, & altera tenebat gladium. Aedificantium enim vnuſ- †
quiſque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clan- 2
gebant buccina iuxta me. Et dixi ad optimates & ad magiſtra- 3
tus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande eſt & latum,
& nos ſeparati ſumus in muro procul alter ab altero. In loco
quocunque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos.
Deus noſter pugnabit pro nobis, & noſipſi faciamus opus. Et
media pars noſtrum tenèat lanceas ab aſcenſu auroræ, donec 4
egrediantur aſtra. In tempore quoque illo dixi populo: Vnuſ- 5
quiſque cum puero ſuo maneat in medio Ieruſalem, & ſint 6
a vobis † vices per noctem & diem ad operandum. Ego autem
& fratres mei & pueri mèi, & cuſtodes qui erant poſt me, non 7
deponebamus veſtimenta noſtra. Vnuſquiſque tantum nu- 8
dabatur † ad baptiſmum.

perando habuerint, D qui etiam nocte in labore perſtiterunt, ſicut Paulus qui nocte & die operabatur manibus ſuis, ne quem credẽtiũ, victum quærendo, fatigaret. Niſi fortè ita ſibi per vices ſuccedebant ad operãdum, vt alij per diẽ laborarent in opere muri, alij contra hoſtium incurſores agerent excubias noctis. Nam & noſtræ ciuitatis extructores vtrunque ſimul faciunt. Ipſi enim qui fideles inſtruendo eccleſiam ædificant, infideles & etiam contradicentes arguendo ab eccleſia repellunt. E

a.Theſ.3.b

† lauandi gratia.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et media pars para.* Taliter intenta ad defenſionem ædificantium. Ipſi etiam ædificantes erant armati, licet leuius, vt ſi hoſtes irruerent, poſſent aliquo modo ſe defendere.
2 *Et clan. buc.* tanquam parati ad prælium, vt ſi hoſtes appropinquarent, timerent eos inuadere audientes clãgorem buccinæ.
3 *Et dixi.* Hic ponitur circumſpectio contra ſubitò irruentes per populi vnionem ad certum ſignum tubę clangentis: quia virtus vnita fortior eſt ſeipſa diſperſa. & patet litera vſque ibi.
4 *Ab aſcen.aur.* quàm citò poſſent videre ad operandum.
5 *Donec*
5 *Donec egre.* id eſt, appareant, quia ex tunc oportebat quieſcere ab opere.
6 *Et ſint no.ad oper.* Non eſt per hoc intelligendum, quod operarentur de nocte, quia hoc non poſſet bene fieri, vt patet ex dictis. ſed aliqui per vices erant ordinati ad vigilandũ de nocte pro cuſtodia ciuitatis, qui irruentibus hoſtibus poſſent alios excitare.
7 *Non depon.veſt.* Ex quo patet ex eis magna diligentia.
8 *Vnuſ.t.nuda.ad ba.* i. ad purificationem, ſecundum modũ Iudæorum, qui tali purificatione vtebantur, ſicut dicitur de Iudith. 12.b. quod baptizabat ſe in fonte aquæ. ſecundum alios autem baptiſmus iſte intelligitur ablutio ſordium corporalium contractarum ex opere ac etiam ſudore.

MORALITER.

1 *Et media pars para.erat ad bel.* Per iſtos ſignificantur ſpeculatiui iſtius temporis, qui contra inſultus hoſtium pugnabãt viriliter orationibus deuotis.
† *Vna manu ſua faci.opus, & altera, &c.* Per hoc ſignificantur illi, qui ſunt in vtraque vita, actiua ſcilicet & contemplatiua perfecti, cuius perfectionis debent eſſe pontifices nouæ legis. Greg. in paſtorali. Sit præſul actione præcipuus, ſit præ aliis contemplatione ſuſpenſus. Poteſt etiam hoc aliter moralizari, vt per hoc quod dicitur, vna manu faciebat opus, exercitium cuiuſlibet boni operis intelligatur. & quoniam ex hoc vana gloria ſolet inſurgere. ideo ſubditur.
† *Et*
† *Et altera tenebat gladi.* ſcilicet contra vanam gloriam inſurgentem. Item notandum, quod tempore Salomonis Ieruſalem fuit ædificata pacificè ſine armis: ſed poſtquam fuit deſtructa per Nabuchodonoſor fuit reparata tempore Nehemiæ, cum labore magno & armis. Per Salomonem verò qui pacificus interpretatur dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui per ſuum ſanguinem pacificauit ea, quæ in cęlis ſunt, & in terris ſignificatur. Per Nabuchodonoſor verò qui interpretatur ſedens in anguſtia, diabolus qui ſecũ ſemper portat ignem ſuũ intelligitur, quoniã ſemper anguſtiat. Igitur per prædicta ſignificatur, quod ædificium virtutis & gratiæ per Chriſtũ ſine labore cõſtruitur in baptiſmo, ſed ſi per ſuggeſtionẽ diaboli deſtruatur, non reparatur ſine labore magno.

CAPVT V.

37. ET *factus eſt clam.* ※ Auguſtinus. Fames naturalis quidem morbus eſt, quia natura nobis facta eſt pœna ex vindicta. Primò huiuſmodi quod erat pœna, natura nobis eſt.

CAPVT V.

ET factus eſt clamor populi & vxorum eius 1
magnus aduerſus fratres ſuos Iudæos. Et 2
erãt qui dicerẽt: Filij noſtri & filię noſtrę
multę ſunt nimis. Accipiamus pro pretio
corũ frumentum, & comedamus, & † vi-

eſt. Vnde dicit Apoſtolus: fuimus & nos natura filii iræ, F id eſt, portantes vindictam.
Beda. Deſiderabat populus murũ conſtruere, ſed impediebatur fame, quam non ſolũ penuria

Beda alleg. expoſ. lib. 5. cap. 21.

† bibamus.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

ET *factus*. Hic ponitur ſecundum impedimentum proueniens ex vſuris, quibus diuites in populo Iudæorum grauabant inopes. & ideo primò deſcribitur afflictio populi ex egeſtate. ſecũdo reprehenſio diuitum ex impietate, ibi. *Et iratus ſum nimis.* tertiò facta remiſſio
remiſſio ex communi charitate, ibi. *Et ego & fratres mei.* quartò larga Nehemiæ expenſio in hoſpitalitate, ibi. *A die autem illa.* Circa primum dicitur. 1 *Et fa.eſt.c.* notabiliter grauati à diuitibus, quia egeſtate cõpulſi acceperant ab eis ad vſurã, & aliquos de liberis ſuis eis vendiderant, & adhuc de reſiduis ſimile facere volebant, ſaltem aliqui. ideo ſubditur.
2 *Et erant qui di.* ſcilicet, aliqui de populatibus.
1 *Et*

MORALITER.

1 *Et factus eſt clamor populi & vxor.* Allegorice. Clamor iſte figura fuit illius murmuris in primitiua eccleſia, de quo dicitur
citur Act. 6. a. *In diebus illis creſcente numero diſcipulorum factus eſt murmur Græcorum aduerſus Hebræos, eo quod deſpicerentur in mini-*

A nuria frugum, ſed etiam auaritia principum fecerat, quæ ab eo-
dem populo maiora, quàm reddere poterat, tributa exigebat.
Quod quotidie apud nos fieri videmus. Multi.n.in populo
Dei diuinis cupiunt obtemperare mandatis, ſed inopia tempo-
ralium rerũ retardantur, exẽplo eorum, qui habitu religio-
nis præditi ſunt, cũ ipſi ab eis quibus præſunt importabile vectigal ſecularium rerum exigũt & nihil ſaluti eorũ, vel verbo, vel exẽplo, vel pietatis opere complẽt, aut cõferunt. Atque vtinã vt aliquis in diebus noſtris Nehemias, id eſt, conſolator à domino veniẽs mores noſtros compeſcat, & præcordia noſtra ad amorem diuinum accendat, & manus noſtras à propriis voluptatibus auertens ad cõ B ſtruendam Chriſti conuertat ciuitatẽ.

Clamor populi augetur propter tria.

BED. Tribus de cauſis augetur clamor populi. Quidã fame coacti filios ſuos ditioribus vẽdere volebant, alij liberis parcentes agros potius, & domos. Nonnulli prohibẽtes liberorum, & agrorũ venditionem hoc tantũ perſuadebãt, vt mutuo ſumerẽt pecuniam C in tributa regis, oppigno-

* pignori.

uamus. Et erant, qui dicerent: Agros noſtros, & vineas, & do- 1
mos noſtras * opponamus, & accipiamus frumentum in fa- 2
me. Et alij dicebant: Mutuo ſumamus pecunias in tributa re- 3
gis, demuſque agros noſtros, & vineas. Et nunc, ſicut carnes 4 5
fratrum noſtrorum, ſic carnes noſtræ ſunt, & ſicut filij eorum, 6 7
ita, & filij noſtri. Ecce nos ſubiugamus filios noſtros, & filias 8
noſtras in ſeruitutem, & de filiabus noſtris ſunt famulæ, nec 9
habemus vnde poſſint redimi, & agros noſtros, & vineas no-
ſtras alii poſſident. Et iratus ſum nimis, cum audiſſem clamo- 10
rem eorum ſecundum verba hæc, cogitauitque cor meum me- 11
a cum. Et increpaui optimates, & magiſtratus, & dixi eis. Vſu- 12 13
raſne ſinguli à fratribus veſtris exigitis? Et congregaui ad- 14
uerſum eos concionem magnam, & dixi eis. Nos, vt ſcitis, re- 15
demimus fratres noſtros Iudæos, qui venditi fuerant genti-
bus ſecundum poſſibilitatem noſtram. Et vos igitur, † ven- 16
detis fratres veſtros, & † redimemus eos? Et ſiluerunt, nec in- 17
uenerunt quid reſponderent. Dixique ad eos. Non eſt bona
res, quam facitis. Quare non in timore Dei noſtri ambulatis,
ne exprobretur nobis à gentibus inimicis noſtris? Et ego, & 18
fratres mei, & pueri mei commodauimus plurimis pecuniam, 19
& frumentum. † Non repetamus in commune iſtud. Æs alienũ 20
concedamus, quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros 21
ſuos, & vineas ſuas, & oliueta ſua, & domos ſuas. Quin potius, 22
& centeſimam pecuniæ frumenti, vini, & olei, quam exigere ſo-
b letis ab eis, date pro illis. Et dixerunt. Reddemus, & nihil ab eis 23

pignoratis agris, & vineis, donec tẽpore fertilitate reddere poſſent fœneratoribus, quod mutuo accepiſſent. D

a *Et increpaui opt. &c.* BED. Tanquam dux optimus militiæ cæleſtis, & ſapiens architectus ciuitatis Dei, quod optimates facere voluit, & magiſtratus populi ſe prius feciſſe declarauit eleemoſynam, ſcilicet, pauperibus dare, nihilque ab eis quærere, niſi cuſtodiam legis, & ædificationem ciuitatis. In hac autem lectione non oportet nos allegoriam quærere, ſed literæ textum diligenter operãdo ſeruare, vt ſcilicet, exceptis quotidianis eleemoſynarũ fructibus vbi generalis fames ingruerit, quæ poſſumus, E egentibus præbeamus, & quæ à ſubditis quaſi iure ſolebamus exigere tributa, dimittamus, vt dimittat nobis pater debita noſtra.

b *Et dixerunt, &c.* ✠ AMBROS. Boni patres, qui ſtatuerunt pignora debitorum eſſe reddenda, boni etiam fœneratores, qui reſponderunt, quod & pignora redderent, & pecuniam F non requirerẽt, quã dediſſent.

Inſu-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et erant, qui dicerent.* Hæc eſt ſecunda querela.
2 *Agros noſtros, &c. oppon.* ſ. venditioni, vel impignorationi.
3 *Et alij dicebant.* Hæc eſt tertia querela.
4 *Mutuo ſumamus pecunias.* ideſt, ad vſuram.
5 *Demuſque agros noſtros.* vendendo, vel impignorãdo. Sicut Aegyptij tẽpore famis vẽdiderũt terras ſuas regi, vt hr̃ Ge. 47.
6 *Et nunc ſi.* Ideſt, ſicut diuites de populo noſtro liberi ſunt, ſic & nos debemus eſſe, filij noſtri, ſicut & filij ſui, cũ ſumus de eadẽ lege. hoc inducitur pro rõne, quod melius erat vẽdere, vel impignorare terras, & poſſeſſiones regi Gentili, quàm filios, & filias ſubijcere ſeruituti. Aliter hoc exponitur, & melius, vt vr̃, quia Zorobabel, Eſdras, & Nehemias, vt plures poſſent ſecũ adducere de Babylone, promiſerant libertatẽ, & proſperitatẽ, iõ aliqui eorũ in afflictione poſiti querelãdo dicebant. *Et nunc, ſicut car. fra. no.* i. Iudæorum, qui remanſerunt in Babylone ſunt in afflictione, & labore. 7 *Sic carnes noſtræ ſunt.* Hic in conſimili afflictione, vel maiori. 8 *Et ſicut filii eorum.* ſunt ſubiecti ſeruituti, *ita, & fil. noſtri.* ideo ſubditur.
9 *Ecce nos ſubiuga. fil.* Et ſic non ſumus melioris conditionis, quam ipſi, ſed in aliquibus peioris.
10 *Et ira. ſum ni.* Hic ponitur reprehenſio diuitum propter oppreſſionem pauperum prædictam, cum dicitur. *Et irat. ſum. ni.* Verbum eſt Nehemiæ irati, non ira, quæ eſt per vitiũ ſed per zelum. 11 *Cum au. cla. eo. ſe. ver.* Quæ ſonabant diſplicere eis, quòd de Babylone rediſſent.
12 *Cogita. cor me.* ita quod non impetuoſe, ſed ex modeſtia, & deliberatione proceſſit ad reprehenſionem diuitum.
13 *Vſuras ne ſinguli à frat.* Quaſi diceret hoc eſt manifeſtũ, et tamen hoc eſt valde malum, & lege prohibitum Deute. 23.
14 *Et congregaui aduerſum eos concionem.* Vt erubeſcerent renuere correctionem meam rationabilem.
15 *Nos, vt ſcitis redemimus fratres.* Licet enim illi, qui erant in Babylone rediſſent ſine redemptore, tamen Zorobabel, Eſdras, & Nehemias aliquos Iudæos redemerant, qui fuerant venditi Gentilibus extra poteſtatem regis Babylonis.
16 *Et vos igitur vendite fratres veſtros, & redime. eos.* Quos emiſtis in ſeruos contra legem.
17 *Et ſiluerunt nec inuenerunt quid reſponderent.* Non habentes reſponſionem rationabilem.
18 *Ne exprobretur nobis à Gentilibus inimicis noſt.* ſcilicet, quòd non timetis dominum, nec legem eius ſeruatis.
19 *Et ego, & fra.* Hic conſequenter ponitur remiſſio facta pauperibus ex communi charitate, & incipit Nehemias à ſe ipſo dicens. *Et ego, & fratres mei.* Et ſequitur.
20 *Non repe. in commune iſtud.* ideſt, communiter conſentiamus, vt iſta non repetantur.
21 *Reddite eis hodie agr.* venditos, vel impignoratos.
22 *Quin potius.* vt ſolueretur regi pro tributo terræ.
23 *Date prò il.* quia ſunt, ita pauperes, quòd non habent vnde ſoluant. ſoli enim ſacerdotes, & miniſtri erant immunes ab hoc tributo, vt habetur ſupra Eſdræ 7.

12 Cogita. 1 Et

MORALITER.

in miniſterio quotidiano viduæ eorum. Sed ſicut per Nehemiam qui conſolator interpretatur, clamor populi fuit pacificatus vt in textu dicitur conſequenter, ſic per ſpiritũ ſanctũ, qui eſt verus cõſolator, murmur credẽtiũ in eccleſia primitiua fuit quietatus. Nã per eius inſpirationẽ 7. diaconi fuerunt ordinati, & conſtituti ad opus miniſterij quotidiani, qui pacifice negotiũ tractauerunt. Moraliter autẽ clamore populi mutũ Ieruſalẽ ædificare cupiẽtis, ſed per potẽtiores eiuſdẽ populi in temporalibus grauabantur, & ſic in opere murorũ impediebantur, ſignificatur afflictio religioſorũ pauperũ in ædificio ſpirituali eccleſiæ laborare deſiderãtiũ, ſed ab aliquib. potentib. tẽporaliter affliguntur, & ſic ab ædificationis opere impediuntur. Et vtinã veniat Nehemias, i. cõſolator miſſus a rege cæleſti, qui tale remediũ apponat, quod dicti religioſi quiete valeant viuere, & in opere muri virtutũ efficacius laborare.

quæremus, ſicque faciemus, ut loqueris. Et uocaui ſacerdotes, 1
a & adiuraui eos, vt facerent iuxta quod dixeram. Inſuper excuſ 2
ſi † ſinum meum, & dixi. Sic excutiat Deus omnem virum,
qui non compleuerit verbum iſtud de domo ſua, & de labori-
b bus ſuis. Sic excutiatur, & vacuus fiat. Et dixit vniuerſa multitu
do, Amen. Et laudauerunt Deum. Fecit ergo populus, ſicut
erat dictum. A die autem illa qua præceperat rex mihi, ut eſ- 3
ſem dux in terra Iuda, ab anno viceſimo vſque ad annum tri-
c ceſimumſecundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, 4
ego & fratres mei annonas quæ ducibus debebantur, non co- 5 6
medimus. Duces autem primi qui fuerant ante me, grauaue- 7
runt populum, & acceperunt ab eis in pane, vino, & pecunia,
quotidie ſiclos quadraginta. Sed & miniſtri eorum † depreſſe-
rant populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei.
Quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi, & om 8
nes pueri mei congregati ad opus erant. Iudæi quoque & ma 9
giſtratus, centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos 10
de gentibus quæ in circuitu noſtro ſunt, in menſa mea erant. 11
Parabatur autem mihi per dies ſingulos bos unus, arietes ſex
electi, exceptis uolatilibus, & † inter dies decem vina diuerſa, & 12
alia multa tribuebam. Inſuper, & annonas ducatus mei non
quæſiui. Valde .n. erat attenuatus populus. Memento mei Deus 13 14
meus in bonum, ſecundum omnia quæ feci populo huic. 15

a *Inſuper excuſſi ſinum meum, & dixi. Sic excutiat Deus omnem, & cætera.* Huic ſententię terribilis clauſula imponitur. Quicunque enim pauperibus miſericordiam non impendit, vel ab eis qui non habēt velut iuſte exigit, de domo ſua excutitur, i. de cœtu Eccleſiæ, in qua putabat ſe perpetuo manere, & de laboribus, ſcilicet in fructibus bonorum operum, in quibus ſe laudabiliter laboraſſe putabat, nil pr̃ſus laboris recipiet. Labores enim ſine pietate non poſſunt apud Deum fructuoſi eſſe.

b *Et dixit uniuerſa multitudo, Amen.* Quantum Nehemię obiurgatio, vel imprecatio corda omnium mouerit, oſtenditur. audita enim conteſtatione reſpō dentes, amen. & Deum collaudantes fecerunt quę iuſſerat In quo patet, quia non timore, ſed amore dicta eius ſuſcepe runt. D

c. *Per annos duodecim.* Beda. Hoc exponit Apoſtolus, dicens. *Quia ſtatuit dominus eos qui euangelium annuntiant, de euangelio uiuere, ego autem nullo horum vſus ſum.* 1.Cor.9.c E Duodecim autē annis Nehemias cum fratribus ſuis ita in ducatu uiuebāt, ut annonas quæ ducibus debebantur, non comederet, inſinuans euangelicum opus eſſe in regimine plebis, opus rectoris notabiliter circa eccleſiam exercere, & a ſubditis commodum terrenum non quærere. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vocaui. *Quia erant gubernatores populi a tempore reditus captiuitatis Babylonicæ, vt dictum fuit ſupra in principio Eſdræ: vt ſic verbum iſtud eſſet firmum.*
2 Inſuper exc. *Sicut enim prophetæ aliquando vtebantur ſenſibilibus ſignis, vt prophetiæ eorum eſſent magis notæ, ſicut Eſaias iuit nudus, & diſcalceatus, vt habetur Eſa. 20. c. & Ieremias poſuit catenas ligneas in collo ſuo, Iere. 28. c. in ſignum quòd populus Iſrael ſic duceretur in captiuitatem, ſic Nehemias excuſſit ſinum ſuum, orando quòd ſic euacuaretur bonis ſuis, & eiiceretur de communitate populi quicunque non conſentiret verbo, & facto in huiuſmodi remiſſione.*
3 A die au. *Hic conſequenter deſcribitur Nehemiæ expenſio in hoſpitalitate, quia ne populus grauaretur, multa dimiſit ab eo petere quæ ſibi tanquam duci debebantur, & illos qui ex parte regis veniebant, recipiebat, & ſuſtentabat de proprio ſuo, quia a communitate populi debebant ſuſtentari. & hoc eſt quod dicitur.*
4 Per annos. *Quibus ſupple, fuit dux miſſus a rege Artaxerxe.*
5 Annonas. *id eſt, victum.*
6 Quæ ducebantur de. *A populo Iudæorum ratione officii.*
7 Non co. *Immo talia quietaui, ne populus nimis grauaretur, ſicut fuerat tempore aliorum ducum.*
8 Quin po. in o. *Etiam manu propria, licet eſſem in ſtatu ducis, vt per hoc populus incitaretur ad operandum. & hæc eſt forma boni paſtoris, vt det aliis exemplum boni operis.*
9 Iud. q. & ma. *id eſt, aliqui de Iudæis, quibus debebantur expenſæ a populo ratione communis ſtatus, vel officii, & ſimiliter Gentiles qui erant ad cuſtodiam terræ, quibus populus debebat de expenſis prouidere, quorum numerus aſcendebat ad centum quinquaginta viros.*
10 Et qui ve. ad. *ſ. a Samaritanis, Philiſthęis, & aliis gentibus quæ erant in circuitu Ieruſalem pro aliquibus negotiis.*
11 In men. mea. *Ne populus grauaretur de expenſis eorum.*
12 Et in. di. de. vi. *Tantum enim expendebatur in domo eius de vino, quòd in decem diebus euacuabantur aliqua dolia, & oportebat accipere alia.*
13 Et alia. mul. *Quæ populus communis debebat ſoluere, ad eius ſubleuationem.*
14 Memento. mei Deus meus in bonum. *gratiæ, & gloriæ.*
15 Secundum om. quæ fe. *Propter amorem tuum, & charitatem fraternam.*

CAPVT VI.

F *Actum eſt autem,* ✻ Comeſtor. Poſt impedimenta hoſtium, & famis, ſequitur tertium impedimentum quo principes trans flumē q̃ inuidebāt ei, corruperunt muneribus quoſdā ſeniores q̃ erant in Ieruſalem, vt eum morti traderent. Quod cū muniret, varijs ☞ eum

CAP. VI.

Factum eſt autem, cum audiſſet Sanabal- 1
lat, & Tobias, & Goſſem Arabs, & cæteri
inimici noſtri, quòd ædificaſſem ego mu-
rum, & non eſſet in ipſo reſidua incorrup-
tio (vſque ad tēpus autem illud valuas nō
poſueram in portis) miſerūt Sanaballat, & 2

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

Factum eſt. *Hic ponitur tertium impedimentum proueniens circa perſonam Nehemiæ, qua impedita impediretur totus populus per conſequens ab opere. & primo ponitur impedimentū ſibi proueniens ex parte Gentilium. ſecundo ex parte Iudæorum, ibi:* Et ingreſſus ſum. *Prima in duas, quia primo ponitur impedimentum ſimulationis. ſecundo comminationis, ibi:* Et miſit ad me. *Primum autem impedimentum quod quærebant Gentiles, erat quòd ſimulabant ſe velle facere confœderationem cum Nehemia, & ſub hoc prætextu educere eum de ciuitate, & ſic eum proditorie occidere, vt ſic alii Iudæi ceſſarent ab opere. & hoc eſt quod dicitur.*
2 Miſerunt Sanab. & To. *Scilicet, extra ciuitatem.* & per fœd. *ſcilicet, amicitiæ.*

1 In

A cum terrebāt rumoribus,ut ſic ab opere ceſſarent,dicētes; Multi coniurauerunt aduerſum te, vade & abſcondere ab eis. Rurſumque aiebant. Delatum eſt ad regem, quod velis rebellare & facere te regem in Iudæa. Noli exaſperare dominum tuum. Cumq; multa confingerent in hunc modū, non præualuerunt,q̄a manus Domini erat cum eo. Sequitur.

Beda lib. 3 alleg. expoſ. in Eſdram,c.23.

a *Veni & p.* Beda. Hoſtes ſanctæ ciuitatis perſuadebant Nehemiæ in campeſtria deſcendere, & fœdus pacis ſecum inire, mactatis ſimul uitulis in teſtimonium compacti fœderis, ſed ille ne opus Religioſum negligatur in montanis B perſeuerat. Sic & hæretici, & catholici falſi uolunt cum ueris catholicis pacis conſortium habere, non ut ipſi ad arcem catholicæ fidei, & operationis aſcendant, ſed ut eos potius quos in culmine C virtutum commorantes aſpiciunt, ad infima operum, vel prauorum dogmatum deſcendere cogant. Bene autem in campo uno uolunt cum Nehemia pactum inire, quia in eadem libertate latioris uiræ quā D ſequuntur omnes conſequenter reſolui deſiderant. Bene idem pactum cum eo in uitulis pariter mactatis uolunt inire, quia falſi fratres orationis ſuæ, vel actionis Deo hoſtias una cum veris catholicis geſtiunt offerre vt ueri fideles crediti, per uictimā cōmunionis ueros catholicos corrūpere poſſint. Sed Nehemias perſonam fideliūm doctorū tenens,nec ad prophanos deſcendere,nec eorū hoſtiis inquinari cōſentit, ſed inceptis virtutūm operibus deuotus perſiſtit, & E quo acrius terrere nituntur, eo magis bene operando ipſis terribilis efficit, vnde in ſequentib. dicitur. *Omnes autē hi terre.no.&c.* Similiter ergo nos in ſpirituali ſtructura, q̄a uerſutus hoſtis ſemper manus noſtras tentat impedire, curemus eas ſēper diuino auxilio confortare.

b *Et ingreſſus.* Pulſatus īſidiis hoſtiū Nehemias domū Samariæ quaſi amici,&-fratris īgreditur

*apertam

† & ipſe clauſus. LXX. & ipſe retentus.

a Tobias,& Goſſem Arabs ad me,dicētes. Veni,& percutiamus † 1
fœdus pariter in † uitulis in campo † vno. Ipſi autem cogita- 2
bant,ut facerent mihi malum. Miſi ergo ad eos nuntios,dicens. 3
Opus grande ego facio, & non poſſum deſcendere, ne forte 4
negligatur * cum venero,& deſcendero ad vos. Miſerunt au-
tem ad me ſecundum uerbum hoc per quatuor uices, & re-
ſpondi eis iuxta ſermonem priorem. Et miſit ad me Sanabal- 5
lat iuxta verbum prius quinta vice puerum ſuum, & epiſtolam
habebat * in manu ſua ſcriptam hoc modo. In gentibus au- 6
ditum eſt,& Goſſem dixit, quod tu & Iudæi cogitetis rebella- 7
re, & propterea ædifices murum, & leuare te velis ſuper eos 8 9
regem,propter quam cauſam,& prophetas poſueris qui præ- 10 11
dicent de te in Ieruſalem,dicentes. Rex in Iudæa eſt. Audi- 12
turus eſt rex verba hæc, idcirco nunc veni, vt ineamus con- 13 14
ſilium pariter. Et miſi ad eos dicens. Non eſt factum ſecun- 15 16
dum verba hæc quæ tu loqueris. De corde enim tuo tu com-
ponis hæc. Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quod
ceſſarent manus noſtræ ab opere,& quieſceremus. Quam ob
b cauſam magis confortaui manus meas. Et ingreſſus ſum do- 17
mum Samaiæ filii Dalaiæ, filii Metabeel † ſecreto. Qui ait. 18
†Tractemus nobiſcum in domo Dei in medio templi, & clau- 19
damus portas ædis; quia uenturi ſunt, ut interficiant te, &

NICOLAVS DE LYRA.

1 In vitulis. *Quando enim fiebat fœdus amicitiæ,occidebatur vnū animal,vel plura,in ſignum, quòd illi qui percutiebant fœdus ad inuicem,eſſent digni morte ſi vellent contra fœdus venire. In Hebræo habetur* Bachephirim, *i. in vicults,vbi nos corrupte legimus vitulis. Secundum alios Chephirim eſt nomen proprium regionis extra Ieruſalem,vt dicit Rab.Sal.*

2 In cam.vn. *In Hebræo habetur:* In campo Ono. *& eſt nomen loci determinati in regione prædicta. & credo quòd litera noſtra corrupta eſt per ſcriptores ex ſimilitudine iſtarum duarum dictionum.*

3 Mi.er.ad eos. *Declinando periculum ſagaciter, & excuſando me veraciter, dicens.*

4 Opus gran.ego. *Quia per abſentiam principalis,& præceptoris talia negliguntur.*

5 Et mi.ad me. *Hic ponitur ſecundum impedimentum quod fuit comminationis. quia videntes ꝙ non poterant opus impedire per Nehemiæ occiſionem, inceperunt ei comminari de rebellione apparenti contra regem,vt ſic territus dimitteret opus.& hoc eſt quod ſubditur.*

6 In gent.au.eſt. *i. fama communi diuulgatum,iſtud erat ſcriptum in litera ſibi miſſa,& ea quæ ſequuntur.*

7 Et Goſ.di. *Iſte erat de principalibus inter Gentiles: & propter hoc dictum eius ſcriptum erat in epiſtola.*

8 Quod tu,&c. *Principaliter.*

9 Et Iudæi. *Tibi adhærentes conſequenter.*

10 Cogitetis rebellare,&c. *Contra regem.*

11 Et propterea ædifices murum. *Ad veſtram defenſionem.*

12 Et leuare te velis ſuper. *propria autoritate,& præſumptione.*

13 Propter quam cau.& pro. *Hoc erat manifeſte falſum: quia Aggæus,& Zacharias tunc prophetantes,non prophetabant a Nehemia poſiti, ſed a Deo inſpirati, & ordinati, nec prophetabant de regno Nehemiæ,ſed de templi,& ciuitatis ædificatione.*

14 Auditu.eſt rex verba. *q.d. ita ſunt communia,& diuulgata, quod non poterunt eum latere.*

15 Idcirco nunc veni. *Extra Ieruſalem.*

16 Vt ineamus conſi.pari. *q. d. volumus tibi contra periculum imminens fideliter conſulere. quod tamen erat falſum: quia quærebant eum occidere.*

17 Et ingreſſus ſum. *Hic conſequenter ponitur impedimentum proueniens ex parte Iudæorum,quod erat periculoſius: quia nulla peſtis grauior ad nocendum, quàm familiaris inimicus. & primo circa hoc ponitur impedimentum a falſis prophetis. ſecundo ab aliis Iudæis, ibi: Sed & in diebus illis. Circa primum ſciendum,quòd aliqui Iudæi fauebant Samaritanis pro muneribus ab eis receptis, & ſic quærebant tradere Nehemiam in manibus eorum,vel ſaltem terrere eum, fingendo ſe loqui ſpiritu prophetico, vt ſic opus impediretur. & hoc eſt quod dicitur:* Et ing.ſum do.ſa. *credens ipſum eſſe amicum ſuum, & fidelem hoc fecit,ſed inuenit de facto contrarium.*

18 Qui ait,&c. *Ad me terrendum.*

19 Tracte.no. *Intendebat enim iſte per ſua mendacia includere Nehemiam intra templum, tanquam ex timore fugitiuum, & ſic populo ab opere recedente, & propriis negotiis intendente, Nehemias ſuis hoſtibus traderetur,vel ſaltem de fuga confuſus redderetur.*

12 Et

1 Et

MORALITER.

† *Veni,& percutia.* Per iſtos qui Nehemiam, & ſocios eius non potentes impedire ab opere muri per inuaſiones apertas: propter quod ſe conuerterunt ad malitias occultas,vt ſic impedirent eos ſub ſpecie pacis,& boni, ſignātur dæmones, q̄ videntes ſe ſanctos homines impedire non poſſe per apertas tētationes ab opere muri virtutum, per malitias occultas ſub ſpecie boni quærunt hoc impedimentum. Exemplum ad hoc habetur libro de collationibus patrum abbatis Moyſi collatione prima de Sancto Ioanne Abbate, quem diabolus ſub ſpecie boni ad immoderatum induxit ieiunium; intantum q, per hoc fuit a melioribus actibus impeditus. propter quod diabolus ipſum deridens, cum poſt talem abſtinentiā immoderatam ad refectionem accederet,in figura tetri Aethiopis ad eius genua prouolutus; Indulge,inquit mihi,q, tibi hunc laborem indixi.

3 *Miſi ergo ad eos,dicens opus grande.* Per Nehemiam aūt qui

† malit

tur,ſed ipſum ir ſidiatorem & hoſtem inuenit,tãquã exter-
A norũ donis & amicitia corruptum . Semper enim electi ha-
bẽt foris pugnas,intus timores,nec ſolũ apoſtoli,ſed & pro
phetę periculis ex genere,periculis ex gentibus,periculis ex
falſis fratribus ſuſpectam vitam agebant.

a *Men.Elul*. Beda. Qui ſecundum Hebręos ſext⁹ eſt, & apud Romanos Septẽber appellatur. Et recte murus ſanctę ciuitatis ſexto anni menſe conpletur, vt etiam hoc tempore perfecta fideliũ vel pœnitentię vel innocentię actio deſignetur. Senario.n. pfectio boni operis deſignatur. Vel q a
B Deus ſexto die creationem mundi conſummauit, & ĩ ſeptimo requieuit. Vel quia nos in ſex huius ſeculi ętatibus bonis operibus deſudare, in ſeptima autẽ quæ eſt in alia vita, ſabbathum animarum voluit ſperare. Rectè etiam viceſimoquinto eiuſdẽ menſis die completur, propter quinque ſenſus corporis, quorum miniſterio bona foris operari debemus. Sicut.n.quinarius ſimplex ſolet hos ſenſus ſignificare, ita per ſeipſum multiplicatus, & a d.25. perductus eoſdẽ maiori pfectione demõſtrat. Perficimus ergo muros Ieruſalẽ.25. die menſis ſexti, cũ oẽs ſenſus corporis noſtri diligenter diuinis mancipatis miniſterijs cœpta virtutum ſtudia ad finem firma perducimus, quæque ad munitionem catholicæ pacis fideliter agere cęperimus, efficaciter iuuante Deo complemus. Bene etiam muri

muri quinquaginta duobus diebus dicunt' eſſe ↄpleti. Quin D
quageſimus enim pęnitentię & remiſſionis eſt pſalmus, in
quo de huius ędificatione ciuitatis orãs propheta dicit, *Beni-*
gne fac dñe in bona voluntate tua Sion, vt ædi.mu.Ieru. Quinqua- Pſ.50.b.
geſimo die dominicę reſurrectionis ſpiritus ſanctus aduenit, per quem deuotio nobis pœnitendi, & pœnitentibus venia confert'. Duo autẽ ſunt præcepta charitatis, Dei, ſcilicet, amor, & proximi, quibus data nobis per ſpiritumſanctũ indulgentia peccatorum pro ęterna vita laborare iubemur. Ideoq; murũ reædificantes ciues quinquaginta duobus diebus reſtaurant, quia hęc eſt iuſtorum in hac vita perfectio, vt quę dereliquerũt pœnitendo, per gratiam diuinæ inſpirationis caſtigent, & deinceps ſe in Dei & proximi dilectione in bonis operibus adornent. E
b *Vniuerſæ gentes*. Beda. Qui autem ſtructores ſanctæ ciuitatis terrere, volebãt, vt ab opere retardarent, completa conſtructione timent, & animo concidunt, ſcientes quòd ædificatio illa Deo autore cępta eſſet & completa. Sic in eccleſia cum virtutum ſtructura firma ſurrexerit, timent immundi ſpiritus, & viribus noſtris tentatio eorum repellitur, & ad noſtram victoriam proficit. Hæretici quoque & falſi catholici conſtanti bonorum fide per dilectionem operante, aut corriguntur emendati, aut cauen- F
tur manifeſtati, & ab eccleſia expulſi.

CAP.

(Act.2.g.) (†prophetiam.)

nocte venturi ſunt ad occidendum te. Et dixi: Num quiſquam 1
ſimilis mei fugit? Et quis vt ego, ingredietur templũ, & viuet? 2 3
Non ingrediar. Et intellexi q̃ Deus non miſiſſet eũ, ſed † qua 4
ſi vaticinans locutus eſſet ad me; & Tobias, & Sanaballat con
duxiſſent eum: Acceperat enim pretium vt territus facerem,
& peccarem, & haberent malum quod exprobrarent mihi.
† Memento mei domine pro Tobia & Sanaballat, iuxta o-
pera eorũ talia, ſed & Noadiæ prophetæ, & cæterorum pro-
phetarum qui terrebant me. Completus eſt autem murus vi- 5 6
a ceſimoquinto die menſis Elul, quinquaginta duobus diebus. 7
Factum eſt ergo cum audiſſent omnes inimici noſtri, vt time
b rent vniuerſæ gentes quæ erant in circumitu noſtro, & con-
ſiderent intra ſemetipſos, & ſcirent q̃ a Deo factum eſſet opus 8
hoc. Sed & in diebus illis multæ optimatum Iudæorum epi- 9
ſtolæ mittebantur ad Tobiam, & Tobia veniebat ad eos,
Multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum eius, quia 10
gener erat Secheniæ filij Iorei, & Iohannan filius eius acce- 11
perat filiam Moſollam filii Barachiæ: Sed & laudabant eum 12
coram me, & verba mea nuntiabant ei, et Tobias mittebat 13 14
epiſtolas, vt terreret me.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dix. *Repellendo eius perſuaſionem iniquam.*
2 Num quiſquam ſim.mei fug. *ideſt, ita confidens de Deo ſicut & ego.q.d.non.*
3 Et quis vt ego ingred.tem.& vi. *q.d.ſi quis tantum confidens de protectione diuina vt ego, fugeret ad templum timore humano, Deus deberet ſibi auferre vitam.*
4 Et intellexi quod Deus non mi. *Hoc intellexit Nehemias per reuelationem diuinam, vel per coniecturam humanam.*
5 Comple.eſt au.mu. *Licet ſuperueniſſent multa impedimenta, vt patet ex prædictis.*
6 Viceſimoquinto die men.Elul. *Hic eſt menſis ſextus apud Hebræos, & correſpondet partim Auguſto, partim Septembri de communi curſu.*
7 Quinquaginta dieb.&c. *In hoc apparet magnus feruor in operando, quod in tam paruo tempore & cum tot impedimentis factum fuit tantum opus. Ideo poſtea ſubditur.*
8 Et ſcirent quod a domino. *Quia non potuiſſent hoc feciſſe in tam paruo tempore, niſi fuiſſent a Deo adiuti ſpecialiter.*
9 Sed & in diebus illis. *Hic ponitur ſecundum impedimentum a Iudæis, qui erant confęderati Samaritanis per matrimonia, & ſic reuelabant eis Nehemię conſilia, & hoc eſt quod dicitur:* Sen.in dieb.il. mul.opti.Iudę.&c. *in quibus reuelabant facta & dicta Nehemiæ. Cuius cauſa ſubditur:*
10 Multi enim ernat in Iud. *i. fœdus cum eo initum iuramento.*
11 Quia gener erat Seche. *Iſte enim Sechenias erat de maioribus inter Iudæos, & ſimiliter Moſollam, de quo ſubditur:*
12 Sed & laudabant eum. *ſcilicet, Tobiam.*
13 Coram me. *ut inducerent me ad exeundum ad ipſum ſub prætextu fœderis ineundi, & ſic interficeret ibi.*
14 Et verba mea nuntia.ei.&c. *latenter per nuntios & literas.*

CAP.

MORALITER.

† malitiã prędictorum cognoſcens, verbis eorum non acqeuit, ſignantur illi, q malitiã dęmonis cognoſcẽtes, eius reſpuunt monitiones, ſicut de beato Martino legit', q̃ cũ diabol⁹ ſibi apparuiſſet in forma regis pulcherrimi, diademate & purpura decorati, dicens ſe eſſe Chriſtum in mundũ venturũ, ſed ei primo volebat apparere ſicut ſibi p̃dilecto, vt ſic eũ deciperet: tunc Martinus eius malitiã cognoſcẽs, dixit: Dominus Ieſus Chriſtus non purpuratũ & diademate renitentem ſe venturum prędixit, & tunc diabolus ad hanc vocem confuſus receſſit, & cellam illam fętore repleuit.

A

CAP. VII.

Bedæ lib.3. alleg.exp. in Eſr.c.15. Myſtice. 1.Pe 5.c.

a POſtquam au. Myſtice vbi eccleſiæ murus collectis ad fidem nouis populis, vel correctis his qui errauerant ædificatus fuit, mox ponendę ſunt valuæ regularis diſciplinæ, ne diabolus qui quaſi leo rugiens circumit, vſq; in ouile Dei poſſit irrumpere,

CAP. VII.

a Oſtquam autem ædificatus eſt murus, 1
b & poſui valuas,& recenſui ianitores ,&
a ¶ Cantores ſunt qui dulcedine cæleſtis patriæ pia voce prædicant.
b ¶Leuitæ ſunt qui erga diuini cultus obſequium ſemper vigilant.
cantores & Leuitas,præcepi Aneni fra
tri meo, & Ananiæ principi † domus
de Ieruſalem(ipſe enim quaſi vir verax
& timens Deum plus cæteris videba-
c tur) & dixi eis. Non aperiantur portæ Ieruſalem vſque ad 2
calorem ſolis. Cumque adhuc † aſſiſterent, clauſæ portæ
d e ſunt, & oppilatæ. Et poſui cuſtodes de habitatoribus Ieruſa-
lem ſingulos per vices ſuas,& vnumquemque contra domum
f ſuam. Ciuitas autem erat lata nimis & grandis, & populus
paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ. Deus 3
autem dedit in corde meo,& congregaui optimates, & ma- 4
giſtratus, & vulgus, vt recenſerem eos. Et inueni librum† cen
ſus eorum qui aſcenderant primum, & inuetum eſt ſcriptum
in eo. Iſti filij prouinciæ qui aſcenderunt de captiuitate mi-
grantium, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylo-
nis,& reuerſi ſunt in Ieruſalem,& in Iudæam, vnuſquiſque in
ciuitatem ſuam, qui venerant cum Zorobabel, Ioſue, Nehe-
mias, Azarias, Raamias, Nahamin, Mardochæus, Belſar, Meſ-
pharat, Beggoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi
Iſrael, Filii Pharos, duo milia centum ſeptuagintaduo. Filij
Saphatia trecenti ſeptuagintaduo. Filii Area, ſexcenti quin-
quaginta duo. Filii Phethmoab, filiorum Ioſue & Ioab, duo
milia octingenti decē & octo. Filii Aelam mille ducenti quin-
quaginta quatuor. Filii Zethua octingenti quadragintaquin-
que. Filii Zachai ſeptingenti ſexaginta. Filii Bannui ſexcenti

b *Recenſui ianito.* Ianitores qui, ſcilicet, claues regni cęlorum perceperunt, vt dignos & humiles ſuſcipiant, ſuperbos vero & indignos ab ingreſſu ſupernæ ciuitatis arceant, dicendo. (Act.3.d.) *Nō eſt tibi pars, neque ſors in ſermone hoc. Cor enim tuum non eſt rectum coram Deo.*

c *Non aperia.&c. ad ca* i.toto tempore noctis, Ne autem in tenebris hoſtis irrumpat, aut aliquis ciuiū incautus exiens, ab hoſte captus pereat. Quod etiam tota noct. huius ſeculi cuſtodes animarum debēt vigilantes agere, ne illis negligenter agentibus diabolus cohortem fidelium turbans irrumpat, vel quemlibet, perditurus rapiat. Apparente autem ſole iuſtitiæ,& clareſcente luce beatitudinis futuræ iam non erit opus clauſtris cōtinentiæ, quia nec aduerſarijs dabitur vltra facultas impugnandi vel tentandi æterna cum principe ſuo vltione damnatis. vnde. *Et portæ eius non claudentur per diem, nox non erit illis,&c.*

Apo.21.g.

d *Et poſui cuſto.* Cuſtodes animarum non ſunt de neophytis vel de plebe conſtituēdi, ſed de illis qui a certamine vitiorū Dei gratia liberati, iā mentem in Ieruſalem.i. in viſione trāquillæ pacis habent, quorū conuerſatio in cælis eſt. Alijs enim cōſummato curſu de hac luce ſubtractis, alii mox ſubſtituuntur, nec vnquā deerunt qui pacem eccleſiæ excubando ambiāt propter timores nocturnos, ſecundum illud, *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii.*

Philip.3.d.

C

D

Hæc illi tempori typice conueniunt, quo ſeminato per apoſtolos longe lateque Dei verbo totus orbis nouū fidei germē accepit, necdum eccleſię ædificatæ, ſed tantū auditu verbi & ſacramentis populi adhuc rudes erant imbuti. Ideo cōgregatis non ſolum optimatibus, ſed & vulgo diligenter eorum numerum recēſere curauit, vt perſpecta omnium ſumma diſcernere poſſet, qui in Ieruſalem, qui in aliis ciuitatibus habitare, deberent.

e *Vnumquemque contra do.* Sic enim cuſtodia ſanctæ eccleſiæ rite perficitur, ſi quiſque ita ſolicitudinē omniū fidelium gerat, vt ſpecialiter eis quibus Deo autore prelatus eſt, curā diligentioris ſtudii impendat.

E

f *Ciuitas autem, &c.* ∴ Ioſephus. Poſtquam muri perfectionem acceperunt. Nehemias, & reliqua multitudo, ſacrificauerunt Deo pro eorum reędificatione, ac per octo dies ſunt epulati. Gentes autē quæ Syriam habitabant, audientes perfectam muri conſtructionē grauiter angebantur. Nehemias aūt in ciuitate vidēs paucos homines habitare, rogauit ſacerdotes & leuitas, vt vicos relinquentes ad ciuitatem migrarent,& in ea manerent, fabricans eorum domicilia propriis expenſis.

L.

F

Omnis

NICOLAVS DE LYRA, CAP. VII.

Diuiſio.

1 POſtquam au. *Superius ſcripta eſt muri ciuitatis præparatio, hic conſequenter deſcribitur eius clauſio, et primo deſcribitur ciuitatis clauſura, ſecundo populi ſumma, ibi.* Deus autem. *Circa primum vero primo deſcribitur poſitio portarum, cum dī.* Et poſui valuas. *ſecundo ſerarum & vectium, cum dicitur.*

2 Et di.eis. Non ape. por. *ne ſubito irruerent aduerſarii antequam viri bellatores eſſent plenarie excitati, et per ordinationem cuſtodum, cum dicitur.* Et poſui cuſtodes.

3 Et non er.do.ędi. *Videtur contrariari ei quod prędicitur.* Vnūquemq; con.dom. *Dicendū q. domus nō erant ædificatæ ad permanendū, ſed iuxta muros a parte interiori fecerāt quædam appenditia & tuguria in quib. poterant manere ad tempus quouſque ciuitas eſſet interius ædificata, & ideo qđ dictum eſt ſuperius de ædificatione muri exterioris & medii & muri interioris, & domorum ſacerdotaliū & aliquorum aliorum, dicitur ibi per anticipationem.*

4 Deus autem de. in cor. meo, &c. *Deſcripta ciuitatis clauſura, hic conſequenter deſcribitur populi ſumma, quod fecit. Nehemias ex inſpiratione diuina, vt videret qui eſſent habitaturi in Ieruſalē, et qui extra de habitantib. in Ieruſalē qui & qualiter deberent ædificare muros interiores et domos ad habitandum, et iſta numeratio populi habetur ſup. Eſd.2.c, ita quod hic et ibi eſt idem numerus totius multitudinis, licet in aliquibus varietur ſecundum partes et ſecundum nomina numeratorū. Quod factum eſt, quia plures corū erant binomii, et hic nominantur vno nomine et alio ibi, et ideo exponatur litera ſicut ibi fuit expoſita vſque ibi.*

Non

MORALITER.

1 *Poſtquam autem ædifi.&c.* Sequitur.

2 *Non aperiantur por.æ Ieru.&c.* Secūdum ſenſum moralem ciuitas Ieruſalē ſignat animam fidelem, in qua regnat verus Dauid Ieſus Chriſtus per gratiam. Huius aūt ciuitatis portæ ſunt exteriores ſenſus animi qui non dēnt aperiri de nocte. i.ad opera mala peragēda, q̄ ſunt opera tenebrarum, vt potē viſus non eſt aperiēdus ad aſpectū impudicū, nec auditus ad verba detractionū, neq; guſtus ad gaſtrimargię vitiū, neq; tactus ad amplexū immundum, neq; odoratus ad odorē meretricum, nec ad alia pdictos ſenſus reſpicientia dēnt aliqualiter aperiri, ſed iſta ſunt poſita pro exemplo. Sed portæ pdictæ ad calorem ſolis ſūt aperiendæ. i.ad faciendū opera charitatis, quæ ſignantur per calorem ſolis. Aperiendus eſt.n. viſus ad miſerias pauperum releuandas, Eſa.58.b. *Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris.* Similiter auditus ad exaudiendum clamores afflictorum. Prou.21.b. *Qui obturat aurē ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit & non exaudietur.* Exemplum Luc.16. de diuite epulone, qui clamās ad Abraham, guttam aquę non potuit impetrare, eo qđ micas panis Lazaro nō cōceſſit. Et ſi̇r dicendū eſt de apertione aliorū ſenſuū ad actus ſibi cōuenictes ſecūdū ordinē charitatis:

Non

A quadragintaoćto. Filij Bebai ſexcenti viginti
oćto. Filij Azgad duo millia trecenti viginti-
duo. Filij Adonicam, ſexcenti ſexagintaſeptẽ.
Filij Beguai duo millia ſexagintaſeptem. Filij
Adin ſexcenti quinquagintaquinque. Filij Ater,
filij Ezechiæ, nonagintaoćto. Filij Aſem, trecen
ti vigintioćto. Filij Beſai, trecenti vigintiqua-
tuor. Filij Areph, centum duodecim. Filij Ga-
baon, nonagintaquinque. Filij Bethelehem, &
Nethupha, centum oćtogintaoćto. Viri Ana-
thot, centum vigintioćto. Viri Bethazmoth,
quadragintaduo. Viri Cariathiarim, Cephira &
Beroth ſeptingenti quadragintatres. Viri Ra-
B ma, & Nebo, ſexcenti vigintiunus. Viri Mach-
mas, cẽtum vigintiduo. Viri Bethel & Chai cen
tum vigintitres. Viri Nebo alterius quinquagin
taduo. Filij Aelam alterius, mille ducenti quin-
quagintaquatuor. Filij Arem trecenti viginti.
Filij Iericho trecenti quadragintaquinque. Filij
Lodadin & Ono, ſeptingenti viginti vnus. Fi-
lij Senaa, tria millia nongenti triginta. Sacerdo
tes, Filij Idaia in domo Ieſua, nongenti ſeptua-
ginta tres. Filij Emmer, mille quinquaginta
duo, Filij Pheſſur, mille ducenti quadragintaſe-
ptem. Filii Arem, mille decem & ſeptem. Leui-
tæ, Filij Ioſue, & Cedmihel filiorum Oduiæ ſe-
ptuagintaquatuor. Cantores, Filij Aſaph, cen-
tum quadragintaoćto. Ianitores, Filij Selum, fi-
lij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Atitha, fi-
lij Sobai, centnm trigintaoćto. Nathinæi, Filij
C Soa. Filij Aſupha, filij Thebaoth, filij Ceros, fi-
lij Siaa, filij Phadon, filij Lebana, filij Agaba, fi-
lij Selmon, filij Anan, filij Geddel, filij Gaer,
filij Raahia, filii Raſin, filii Nechoda, filij Ie-
zẽ, filii Aza, filii Phaſea, filii Beſai, filii Munim,
filij Ne-

filii Nephuſim, filii Bechue, filii Acupha, filii D
Azur, filii Beſſuth, filii Maida, filii Arſa, filii Ber-
cos, filii Zizara, filii Thema, filii Naſia, filii Athu
pha, filii ſeruorũ Salomonis, Filii Sotai, filii So-
pherech, filii Pheruda, filii Iahala, filii Darcon,
filii Gedel, filii Saphata, filii Achil, filii Phoche-
reth, qui erat ortus ex Asbaim filio Ammõ. Oẽs
nathinęi, & filii ſeruorum Salomonis trecẽti no
nagintaduo. Hi ſunt autem qui aſcenderunt de
Thelmala Thelarſa: Cherub, Addõ, & Emmer:
& nõ potuerunt indicare domum patrum ſuo-
rum, & ſemen ſuum vtrum ex Iſrael eſſent: Filii
Dalaia, filii Tobia: filii Nechoda ſexcẽti quadra
gintaduo. Et de ſacerdotibus filii Iobia, filii Ac-
cos: filii Berzellai qui accepit de filiabus Berzel- E
lai Galaaditidis vxorẽ & vocatus eſt noĩe eorũ.
Hi quæſierunt ſcripturam ſuã
† in cenſu & nõ inuenerunt, &
eiecti ſunt de ſacerdotio. Di-
xitq; Atherſatha eis: vt nõ mã
ducarẽt de ſanćtiſſanćtorum:
donec ſtaret ſacerdos † dοćtus
& eruditus. Omnis multitudo [a]
quaſi vnus: quadragintaduo
millia trecenti ſexaginta abſq;
ſeruis & ancillis eorũ, qui erãt
ſeptẽ millia trecenti trigintaſe
ptem, & inter eos cantores &
cantatrices, ducẽti quadragin
taquinq; Equi eorum ſeptin-
genti trigintaſeptem: muli eo-
rum: ducenti quadragintaqn- F
que, cameli eorum quadrin-
genti trigintaquinque, aſini
ſex millia ſeptingenti viginti.
CAP.

a *Omnis multitudo quaſi vn. &c.* Ioſe. Populũ etiam agros colentem decimas fructuũ ad Ieroſolymã iuſſit offerre, vt habentes ſacerdotes & Leuitæ alimẽta, ꝑpetua religiõis iura nõ derelinquerẽt. Et hi quidem libẽter ſequebantur decreta Nehemiæ. Ciuitatẽ verò exinde cõtigit hominum multitudine compleri. Multa etiam talia bona & laudibus digna cum ſumma feciſſet magnificentia Nehemias, ad ſenectutem perueniens defunctus eſt.

☞ CAP.

† qua ſeries generationis eorum recenſeretur.

† in Vrim & Thummim. & vide Exo. 28.c.

Hieron. *Huc uſque refertur quid in Commentario ſcriptum fuerit, & in Nehemiæ hiſtoria texitur.*

Nonnulli autem de principibus familiarum [1] dederunt in opus. Atherſatha dedit in theſaurum, auri drachmas mille † phialas quinquaginta, tunicas ſacerdotales quingentas triginta. Et de principibus familiarum dederunt in theſaurum operis, auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia ducentas. Et quod dedit reliquus populus auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia, & tunicas ſacerdotales ſexagintaſeptem. Habitauerunt autem ſacerdotes, & Leuitæ, & ianitores, & cantores, & reliquum vulgus & nathinæi, & omnis Iſrael in ciuitatibus ſuis.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nonnulli. *vbi exprimuntur munera, quæ dederunt principes in templo domini, quia. 1. Eſdræ 2. ponuntur tantum in generali, hic autem ponuntur magis in ſpeciali. & patet litera.*

CAP. VIII.

A a ET *ve.menſis.* Bed. Qui non longè aberat. Cum enim murus eſſet xxv. die ſexti menſis completus v. tantū dies ad exordium 7. menſis ſupererant, qui a prima die vſque ad viceſimamſecundā totus legitimis cęremonijs conſecratus eſt, quib. ita ritè celebratis, deinde ad diſponēdos vrbis manſores cū principibus & plebe reuerſus eſt.

Beda li. 3. Expoſ. alle. in Eſram, ca. 21.

† 1 Eſd. 3. a. 3. Eſd. 9. c.

b *Congregatuſq; omnis populus quaſi vir vnus ad plateam, quæ &c.* Beda. Notanda deuotio populi & concordia, quaſi vir vnus, id eſt, eadem fide & B dilectione ad templum Dei conuenerunt & pontificē rogauerunt, vt allato libro mandata legis q̄ agerent, replicarent, vt cum ciuitate ędificatā operis quoque Deo placiti ſtructura conſurgeret, ne ſicut antea propter religionis neglıgētiam, ciuitas periret. Bene autem ſexto menſe ciuitas extructa, ſeptimo in eam populus ad audiendam legem congregatus eſt. Sex enim dies in lege ſunt operandi, ſeptima quieſcendi. & hæc eſt poſt bonū opus accepto domino quies noſtra, vt abſtinentes ab opere ſeruili i. peccato, audiendis & implendis mandatis eius operam demus. C Vnde in principio menſis ſeptimi ſtatuta eſt ſolennitas tubarum, quarum cantu populus inter orationes & hoſtias ardentius ad legis memoriam excitaretur.

Vbi ſuprà. Nota deuotionē populi.

Myſticè

Myſticè quoq; ædificata ciuitate oportet ſequi lectionē D diuinam, & tubas ſonare crebriores, vt populus ſacramentis cœleſtibus initiatus etiam ſacris eloquijs ex tempore ſolertius qualiter viuere debeat, inſtruatur.

Myſt.

c *Ante portam aquarum.* Be. Portam aquarū reor dici in atrio ſacerdotum, quo templū vndique per quadrum erat circundatū, maximè ad orientalem plagam tēpli, vbi erat mare æneū, ad lauādas manus pedesq; introeuntium in templum, vbi erāt decē luteres ænei ad lauandas hoſtias, vbi etiā altare holocauſti inter quod & templū lapidatus eſt Zacharias filius Barachiæ. Non aūt huius E atrij portā intrādi populus hēbat licentiā, ſed tantū ſacerdotes & miniſtri dñi. Populus aūt extra hāc portā, & maximè in platea, quæ erat ad oriētalē plagam eius ad audiēdum vel ad orādum ſtare ſolebat. Bene ergo ante portam aquarum collectus eſt populus tanquam per antiſtitem ſuum fluentis ſcripturarum ſpiritualiter potandus.

Scen. ſub Neh.

2. P.

d *Stetit autem Eſdras ſcriba ſuper gradum.* Vr̄ meminiſſe huius loci Paralip. vbi dictū eſt, *quia ſtetit Salomon corā altare domini ex aduerſo vniuerſæ multitudinis Iſrael, & extendit manus ſuas.* Siquidē fecerat Salomon baſim æneam, & poſuerat eā in me F dio baſilicæ; hñtem quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos in altum, ſtetitq; ſuper eam. In medio. n. baſilicæ, dicit

Be. 2. P.

CAP. VIII.

a ¶ Quærente ſcilicet Nehemia prouidere & diſponere qui in ciuitate quam ædificauerat, habitare deberent.

a ET † venerat menſis ſeptimus ſceno- 1
phegiæ ſub Eſdra & Nehemia. Filii au
tem Iſrael erāt in ciuitatibus ſuis. Con 2
b gregatuſque omnis populus quaſi vir

a ¶ Eadem fide & dilectione.

vnus, ad plateam, quæ eſt ante portam 3
c aquarum, & dixerunt Eſdræ ſcribæ, vt 4.
afferret librum legis Moyſi, quam pręceperat dominus Iſrae
li. Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem coram multitudine †
virorum & mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere,
in die prima menſis ſeptimi. Et legit in eo apertè, in platea 5 6
quæ erat ante portam aquarum, de mane vſquè ad mediam
diem in conſpectu virorum, & mulierum, & ſapientum. Et 7 8
d aures omnis populi erant erectæ ad librum. Stetit autem Eſ- 9
dras ſcriba ſuper gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, & ſteterunt iuxta eū Mathathia, & Semeia, & Ania, &
Vria, & Delchia, & Maaſia, ad dexteram eius & ſiniſtrā, Phadaia, Miſahel, & Melchia, & Aſum, & Aſephdana, Zacharia,

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VIII.

ET vene. menſis ſeptimus. *Poſtquam deſcripta eſt ciuitatis muratio & muratæ clauſio, hic conſequenter deſcribitur populi congregatio ad precādum dominum, ne propter peccata populi ciuitas iterum vaſtaretur. Circa quod primo deſcribitur feſtina celebratio. ſecundo tranſgreſſionis confeſſio, ix. c. 3. correctionis firma promiſſio. ca. x. Circa primum deſcribitur primo celebratio feſti tubarum. ſecundo tabernaculorum, ibi* In die ſecundo. *Circa primam celebrationem. primo deſcribitur legis lectio. ſecundo eiuſdem interpretatio, ibi,* Dixit autem Nehemias. *Circa primum dicitur.*

1 Et venerat menſis ſeptimus, &c. *qui apud Hebræos erat quaſi totus feſtiuus, quia prima die erat feſtum tubarum, in memoriam liberationis Iſaac ab immolatione, & decima die feſtum expiationis in memoriam diuinæ placationis de fabricatione vituli aurei in deſerto, et quintadecima die feſtum tabernaculorū, in memoriam qđ filij Iſrael poſt exitum de Aegypto habitauerunt in tabernaculis in deſerto. & iſtud feſtum celebrauerunt filij Iſrael, qui de captiuitate redierant, non tamen prima die menſis ſeptimi, ſed quintadecima die, vt videbitur infra ſequenti cap.*

Scenophegię ſub Eſdra & Nehe. &c. *hoc non eſt in Hebræo, nec eſt de textu, nec ſubintelligitur. quia ſcenophegia idem eſt quod feſtum tabernaculorum, quod non fiebat tunc ſcilicet prima die menſis ſeptimi, ſed poſt, ſcilicet quintadecima die, quia ſic præcipitur Leuitici. 23.*

2 Congregatuſque eſt omnis populus quaſi vir vnus. *i. totaliter & perfecte, vel vno animo & voluntate ad feſtum celebrandum.*

3 Ad plateam quę eſt ante portam aquarum. *Iſta porta nominatur porta fontis ſupra. 3. c. & in oppoſito illius portæ, non tamen immediate erat atrium, vbi homines orabant & audiebant verbum diuinum, & hoc atrium vocatur hic platea.*

4 Et dixerūt Eſdræ ſcribę, ut afferret librū legis domi. &c. *Quam reparauerat, vt dictum eſt ſupra Eſdræ. vij. & ideo eam melius docere poterat.*

5 Et legit in eo aperte, &c. *ideſt, intelligibiliter declarando ea quę videbantur obſcura.*

6 In die prima menſis ſeptimi. *in quo eſt feſtum tubarum, vt præcipitur Leuitici. 23.*

7 De mane uſque ad mediam diem. *in quo apparet eius ſolicitudo populum docendo, & deuotio populi ita diu & attente audiendo. Ideo ſubditur.*

8 Et aures omnis populi erant erectæ ad librum. &c. *ideſt, ad audiendum ea quæ legebantur in libro, & aures mentis erant attentæ ad intelligendum.*

9 Stetit autem Eſdras ſcriba ſuper gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, &c. *Dicitur autem de Salomone, quod ſtetit ſuper baſim æneam ad loquendum populo, vt habetur ſecundo Paralipomenon ſexto. Sed illam baſim & alia metalla portauerunt ſecum Chaldęi, quando incenderunt templum & ciuitatem, vt habetur. 4. Re. vltimo. Eſdras autem non erat ita diues ſicut Salomon. & ideo pro gradu ęneo fecit gradum ligneum ad loquendum.*

Et

MORALITER.

2 *Congregatuſque eſt omnis populus quaſi vir vnus, &c.* Vnde dicitur Actuum quarto. f. *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.*

3 *Ad plateam quæ eſt ante portam aquarum.* ideſt, lachrymarum compunctionis & deuotionis. tales enim aquæ in congregatione fidelium debent eſſe.

† *Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem coram multitudine.* Per Eſdram qui adiutor interpretatur, doctor vel pręd icator euāgelicus deſignatur. vnde Paulus magnus prædicator & doctor gentium dicit. 1. Cor. 3. b. *Dei enim adiutores ſumus.* Et iſte debet afferre legem euangelicam, & eam fideli populo prędicare, & eius intellectum fideliter aperire,

Et

ſ cit atrij ſacerdotũ, cui baſilica maior exteriorum atriorũ oĩ
A parte templi erat circundata, de quib. in eodem lib. ſcriptũ
eſt, *Fecit ẽt atrium ſacerdotum & baſilicam grandem, &c.* Sed &
Salomõ quaſi rex baſim fecit æneam. Eſdras quaſi minoris
potentiæ gradũ ligneũ. ſicut Salomon vel Moyſes altare ho
locauſti fecerunt æneum, & filij trãſmigrationis lapideum. Sed non eſt putãdũ minus ſacramẽtum ligneũ gradũ quàm baſim æneam habere. Sicut enim ęs ꝓ diuturnitate perdurandi, vel ſuauitate ſonandi diuinis congruit ſacramentis, q̃ nulla ſacramentorũ lõgitudine deficiũt, *& in omnem terram exiuit ſonus eorũ.* Ita lignum cõgruit eiſdẽ propter trophęũ dominicę paſſionis. *Stetit autẽ Eſdras ſcriba ſuper gradũ ligneum &c.* Be. Stat pontifex in gradu ligneo, quẽ fecit ad loquendum, cum ſingulari imitatione dominicæ paſſionis altiorẽ ſe cęteris facit. vnde meritò fiducialiter pręđicat verbũ Dei. Si enim nõ imitatur paſſionem dñi, nondũ gradum ligneũ, vñ alijs ꝑemineat, aſcendit. Vnde neceſſe eſt, vt timidus & erubeſcẽs quæ ipſe non fecit, alijs faciẽda prędicet, &c.

Psal 8.

& Moſollum. Et aperuit Eſdras librum coram omni populo.
Super vniuerſum quippe populum eminebat. Et cum ape-
a ¶Qui enim gradum doctoris accipit, merito vitæ perfectioris, tranſcendere debet actionem vulgi.
ruiſſet eum, ſtetit omnis populus, & benedixit Eſdras domi- 1
no Deo magno. Et reſpondit omnis populus, amen, amen,
eleuans manus ſuas. Et incuruati ſunt, & adorauerunt Deum
proni in terram. Porrò Ioſue, & Baani. & Serabia, Iamin, Ac-
cub, Septhai, Odia, Maeſia, Celita, Azarias, Iozabed, Anani,
Phalaia, Leuitæ ſilentium faciebant in populo ad audiendam
legem. Populus autem ſtabat in gradu ſuo. Et legerunt in li- 2
bro legis Dei, diſtinctè & † aperte ad intelligendum, & intel-
lexerunt cum legeretur. Dixit autẽ Nehemias (ipſe eſt Ather- 3
ſatha) & Eſdras ſacerdos & ſcriba, & Leuitæ interpretantes 4
vniuerſo populo. Dies ſanctificatus eſt domino Deo noſtro.
Nolite lugere, & nolite flere. † Flebat enim omnis populus 5
a ¶Diuinitus ſcilicet collatæ actionis libertatem & audiendi verbi Dei dulcedinem: mulſum enim eſt vinum melle dulcoratum: vnde & Græcè vino melle vocatur.
a cum audiret verba legis. Et dixit eis. Ite, comedite pinguia, & 6
bibite † mulſum, & mittite partes eis qui non præparauerunt 7 8
b ſibi, quia ſanctus dies domini eſt, & nolite contriſtari. Gaudiũ 9
etenim domini fortitudo noſtra. Leuitæ autem ſilentium fa- 10
c ciebant in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies ſanctus
eſt, & nolite dolere. Abiit itaque omnis populus, vt comede-
ret, & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam ma-
gnam, quia intellexerunt verba quæ docuerat eos. Et in die 11
ſecundo congregati ſunt principes familiarum vniuerſi po-

Cũ præſules quantum honore, tãtum opere ſubditos antecellunt, ipſi eorum exemplis incitati vitę ſuæ gradum exequuntur deuoti, & ab eis pie admoniti pro peccatis, vel deſiderio patriæ cœleſtis lachrymas profundere delectantur. Vnde bene ſubditur, Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis, &c.

a *Ite & comedite & bibite, &c.* ✻ Clemens Ro. de eſcis dicit Dñs, *Bona terræ comedite, Et, Omnem carnem edite vt olera herbarum, ſanguinem aũt effundetis. Non enim quæ intrant in os coinquinant hominem,* ſed quæ exeunt blaſphemias inquam, & detractiones, ac ſi quid eſt huiuſmodi. Quis enim comedit vel bibit ſine ipſo? Admonet quoque te ſapiens Eſdras, *Ite,* inquiens, & *comedite pinguedines, & bibite dulcedines, & ne triſtemini.* D

✻ Ioſephus. Cum audiſſent recenſitã legis iuſtitiam, ad præſens & in poſterum docebantur; de præteritis autem gemebant, recordati quòd ſi legem cuſtodiſſent, nihil ex tot malis perpeſſi fuiſſent. Præcepit autem Eſdras lachrymis abſtinere propter feſtos dies, in quibus minime licet affligi, hortabaturque magis ad epulationes eos conuerti, & facere quæ ſunt cõuenientia celebrationi pręſenti; pœnitentiam verò & mœſtitiã de prioribus peccatis habendam, & obſeruandum ne quid in poſterum eis ſimile eueniret.

Li.11.bat.c.1.

E

† Eſd.9.5.

Vt infirmiores conſcientias proximorũ exemplo piæ actionis, & ſuauitate deuotæ admonitionis cõfortemus, præcipit, quatenus ſicut adipe & pinguedine repleantur, labijſque exultationis laudent nomen domini. Iuxta literam quoque cum infeſtis diebus poſt orationem lectionem & pſalmorum ſtudia completa carnem reficimus, pauperum & peregrinorum meminiſſe debemus.

Beda vbi ſ. p.

Pſal.81.

b *Nolite contri.* Doctores qui mentes auditorum ſacris lectionibus ad lachrymas excitant, & ijdem cõſolantur, dum gaudia ſecutura promittunt. F

c *Quia dies ſan.* Dũ ſcilicet verbis dñi audiendis & implen☞ dis

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et benedixit Eſdras dño Deo magno, &c. *Oſtendens quòd in principio prædicationis ad impetrandum gratiam Dei debet fieri oratio, non ſolum a prædicante, ſed etiam a toto populo. Ideo ſubditur,* Et reſpondit oĩs populus, amen, amen, eleuans manus ſuas. Et incuruati ſunt & adoraue.

2 Populus autem ſtabat in gra. *inferius quàm Eſdras qui præeminebat populo, vt prædictum eſt.*

3 Dixit aũt Neh. *Hic conſequenter deſcribitur lectionis interpretatio, cum dicitur.* Dixit au. Nehe. ipſe eſt Atherſatha. *Sic enim alio nomine dictus eſt, cuius ratio dicta fuit ſuprà Eſd.2.ca.*

4 Et Eſdras ſa. & ſcri. *Non eſt per hoc intelligendum, ꝙ iſti omnes ſimul loquerentur, quia eſſet magis confuſio intellectus audientium quã inſtructio, niſi forſitan in diuerſis locis & diuerſis partib. populi ſic loquerentur, quòd vnus non impediret alium, quod tñ non videtur verum, quia in principio huius c. dicitur.* Congregatus eſt oĩs populus quaſi vir vnus ad plateã, quæ eſt ante portam aquarũ. *Ex quo videtur, quòd totus erat congregatus in loco vno. ſolus igitur Eſdras legẽ legebat, & obſcura declarabat, ſed alii in hoc ipſum iuuabant, quia ſibi adſiſtentes faciebant ſilentiũ in populo ipſum reprimentes a luctu & gemitu, quia non erat dies luctus, ſed ſpiritualis lætitiæ.*

5 Flebat enim. *quia percipiebat ſe legẽ tranſgreſſũ fuiſſe in multis.*

6 Ite co. pin. *i. vinum melle dulcoratũ. Et hoc patet, quòd in dieb. feſtiuis poſſunt fideles & debent lautius viuere, cum moderamine tamẽ.*

7 Et mit. partes. *ideſt, exenia.*

8 Eis qui non præ. pa. *i. pauperibus qui non habuerunt, vnde poſſent ſibi ſufficienter prouidere.*

9 Et no. con. *cuius ratio ſubditur.*

10 Gaudium etenim. *i. gaudium ſpirituale quo debetis in domino gaudere in hac ſolennitate eſt conſolatio noſtra nos fortificans ad bonum. Cætera patent ex dictis.*

11 Et in die. ſe. *Hic conſequenter agitur de celebratione feſti tabernaculorum, cuius occaſio præmittitur. cum dicitur.*

Et

MORALITER.

1 *Et benedi. Eſdras do.* Quia prædicator Dei gratiam poſtulare debet in principio, non ſolum per ſeipſum, ſed etiam per populum. Ideo ſubditur.

Et

† *Et reſpondit omnis popu. amen.*

6 *Ite & come.* Ex hoc patet, quòd in diebus ſolennibus licitum eſt lautius viuere, quàm alijs temporibus. Vel per iſtã refectionem poteſt euchariſtiæ ſumptio deſignari, quæ in diebus ſolennibus eſt potiſſimè aſſumenda.

† *Egredi-*

dis operam damus,in quo die quamuis exterius aduerſa pa-
A tientes,nos in ſpe gaudere oportet.vnde, Quaſi triſtes,ſem-
1 Cor.6.b. per autem gaudentes,&c.
Orat. 4. contra Iudæos. a *Et inuenerunt &c.* ✻ Chryſoſt.Erat olim hoc feſtum vene rabile,cum iuxta legem fieret,Deiq; iuſſu,nunc autem non amplius,eo quòd tota illius dignitas ſublata eſt, eo quòd contra Dei mentem celebratur.

Beda li.3.expoſ.alle.c.17. Beda.Hæc in Leuitico plenius ſcripta ſunt.& quòd in memoriã fieri iuſſa ſint longi itineris,quo educens dominus populum de Aegypto. xl. annis per deſertũ in tabernaculis habitare fecit quotidie il-
Leui.23.g. B lis per Moyſen legis præcepta depromens. Iuſſa eſt autẽ fieri tabernaculorũ fixio, quæ Græce ſcenophegia dicitur, omnibus annis ſeptem diebus, ideſt a quintadecima die ſeptimi menſis vſque ad xxij.Huius obſeruã-
Iohan.7.a. tiæ ſacrã debemus perſcrutari, cũ Chriſtus huic feſtiuitati adeſſe dignatus eſt. Cumq; populũ affatus cõfluentẽ ſacris dedicauerit verbis. Noſtri quoq; patres liberati ſunt ab Aegyptiaca ſeruitute p ſanguinẽ agni & adducti p deſertũ qua-
Num.14.f. draginta annis in terrã promiſſionis,cũ p dñi paſſionẽ liberatus eſt mundus a ſeruitio diaboli,& per apoſtolos primitiuã eccleſia cõgregata eſt,quæ quaſi per deſertum xl.annis du-
Deu.29.a. cta eſt ad patriam cœleſtem , quia quadragenarium ieiuniũ
Exo.34.d. Moyſi.& Eliæ,& ipſius dñi imitando continentem vitã du-
3.Reg.19.b. xit,ſemper æternam ſitiens patriã,& ab omnib.mũdi ſecre
Matt.4.a. ta illecebris, in quotidiana diuinæ legis meditatione vigilauit.Nos quoque debemus manere in tabernaculis,exeuntes
Heb.xj.c. de tabernaculis noſtris.i.ſeculi voluptatib. relictis, peregri-
C nos nos eſſe in terra,& patriã habere in cęlis cõfiteri & deſiderare eam oĩbus votis , & hoc in die ſolenni menſe 7. i.in luce gaudij cœleſtis implente cor noſtrũ gratia ſpiritusſancti quæ ſeptiformis eſt.In tabernaculis ſeptem dieb. manere præcipimur , qm̃ omni tẽpore huius vitæ quæ ſeptem dieb.
Pſal.38.c. agitur, meminiſſe nos oportet , quia *incolæ ſumus in terra, & peregrini ſicut patres noſtri.*

D b *Ligni pulcherrimi,&c.* Quod ſcilicet Hebræi vocant cedrũ. Frondes verò myrti & obumbraculum ſibi affert qui dicere
Bed. 2.C. poteſt. *Chriſti bonus odor ſumus Deo in omni loco.*
c *Frondes li.pul.& fron.myrti,&c.* Fructus charitatis quę inter omnes virtutes pulcherrima, per quam & Chriſtus lignum crucis pro noſtra ſalute aſcẽdit,cuius paſſionem dum quantũ poſſumus , imitamur, frondibus profectò ligni pulcherrimi & myrti in mortificationem virtutũ & libidinum protegimur. Magi.n.dño myrrham offerentes docuerunt, quia qui
E Chriſti sũt,carnem ſuam cum vitijs & concupiſcentijs crucifigunt.
d *Ramos palmarum.* Bed. Ramos palmarum afferimus,quod eſt manus victricis ornatus,cũ mentem vitiorum victricem gerimus, & inuictã cunctis hoſtibus vt ſtemus *ante thronum in conſpectu agni amicti ſtolis albis,& palmæ in manibus noſtris.*
A e *Vnuſquiſque in do.* Be. In domate ſuo , tecto.ſ.domorũ,qa in Palæſtina non habent culmina in domibus , ſed æquales ſunt omnium domorum ſummitates ſuperpoſitis trabibus & tabulatis. Ita quiſque noſtrum egreſſus facit tabernacula in domate,tecto,ſcilicet domus ſuæ , cum habitaculum ſuæ carnis aĩo tranſcendẽs affectus noxios ſedula ſupernę lucis , & libertatis meditatione calcat. Idem in atrijs noſtris facimus,cũ mente ad cęleſtia flagrante quaſi extra mundũ conſiſtimus,cuius mãſionẽ ocyus relinquere deſideramus,& in atrijs domus Dei,qñ & ſi nondum aulam supernę habitationis licet ingredi, in eius tamen vicinia totã cogitationis noſtræ memoriã ſedemq; locamus,& in platea portæ aquarũ, cum dilatato corde in via mandatorum Dei, *ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarũ, ita deſiderat anima noſtra ad Deum viuũ.* Et in platea portæ Ephraim.i.frugiferi vel creſcentis,quãdo in latitudine liberi cordis ita proficimus , vt patefacta nobis a domino porta iuſtitiæ ſemper in illo creſcamus in ſalutẽ, & in

puli ,ſacerdotes, & Leuitæ ad Eſdram ſcribam , vt interpreta-
a retur eis verba legis . † Et inuenerunt ſcriptum in lege præ- 1
a ¶Quaſi incolæ & peregrini ſuper terram. 2
cepiſſe dominum in manu Moyſi, vt habitent filii Iſrael in ta- 3
a ¶Luce,ſcilicet, gaudij cœleſtis. b ¶Pleni gratia ſpiritus ſancti.
bernaculis in die ſolenni menſe ſeptimo , vt prædicent & di- 4
uulgent vocem in vrbibus ſuis , & in Ieruſalem, dicentes:
a ¶Nobis quoque egrediendum eſt de quadam manſione generalium cogitationum ad meditandum altitudinem ſcripturarum.
b ¶Fructus miſericordiæ quibus pauperes recreando nos ab æſtu vitiorum obumbremus.
b Egredimini in montem , & afferte frondes oliuæ, & frondes †
c ligni pulcherrimi ; frondes myrti , & ramos palmarum, & †
d a ¶Id eſt,cæterarum ornamenta virtutum. b ¶De his omnibus tabernacula facimus,cum bonis delectari operibus, totum animum a mundanis illecebris abſtrahimus.
frondes ligni nemoroſi , vt fiant tabernacula , ſicut ſcriptum 5
eſt: Egreſſus eſt omnis populus , & attulerunt. Feceruntque †
e ſibi tabernacula , vnuſquiſque in domate ſuo, & in atriis ſuis, 6
& in atriis domus Dei, & in platea portæ aquarum , & in pla- 7
tea portæ Ephraim. Fecit ergo vniuerſa eccleſia eorum , qui
redierant de captiuitate tabernacula , & habitauerunt in ta- 8

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et in.ſcri. *Le.23.g.*
2 Præcepi.do.in ma. *ideſt, per ipſum Moyſen.*
3 Vt hab.&c. *factis de ramis arborũ viridibus & floribus, hoc.n. feſtũ celebratur in memoriam beneficij diuini,quo fecit habitare filios Iſrael.40.annis in tabernaculis in deſerto,et abſque notabili defectu, ſecundum q habetur Deut.2.b.*Nouit dñs iter tuum habitans tecũ.xl.annis,& nihil tibi defuit. *& ad deſignandum quod Deus de deſerto eos educens introduxit in terram fertilem & delectabilem.*
4 In die ſo.men. *Die.n. quindecimo ſeptimi menſis incipiebat feſtum iſtud,& durabat.7.diebus.ſ.vſque ad 21.diem menſis incluſiue.*
5 Et fron.li. *i.ramis & folijs copioſi. Conſequenter ponit executio huius ſolennitatis,cum dicitur.*
6 Et egreſ.eſt. *iſtud non refertur ad illud quod prædicitur,In die ſecundo,quia die ſecundo menſis 7.audierũt præceptum legis de feſto tabernaculorũ et appropinquante die quindecimo mẽſis exierunt ad accipiendum ramos et fecerunt tabernacula.ſecundum legis mandatum. ideo ſequitur.*
7 Feceruntq; ſibi ta. *i.in tecto domus ſuæ,domus enim in terra illa habent tecta plana,et ideo fecerunt ibi tabernacula quæ debant eſſe ſub diuo,vnde & in terra iſta quando faciunt hoc feſtum intra domos ſuas quæ non habent tecta plana,remouent coperturã domus ſupra tabernaculum,vt ſic ſit ſub diuo:*
8 Et habitaue.in taber. *ſ.ſeptem diebus ſecundum præceptum legis.Leu.23.*

Non

MORALITER,

† *Egre.in mon.* ideſt, de vitijs tranſite ad culmen virtutum.
† *Et aſ.fron.* ideſt,opera miſericordiæ.
† *Et fron.* i.deuotas meditationes Chriſti paſſi, qui eſt vitæ lignum,& ſpecioſus forma præ filijs hominum.
† *Et fron.myr.* habentes virtutem conſiliandi,propter quod deſignat patientiam in aduerſis.
† *Et ra.pal.* Per quos victoria deſignat. Vnde victoribus antiquitus palma dabatur, & ideo ſignat victoriam de ſpiritualibus inimicis,ſcilicet.diabolo mundo & carne.
5 *Et fron.li.* i.ramis & folijs copioſi,per quos deſignatur dilatatio charitatis.Pſal.118. *Viam mandatorum tuorum cucurri,cum dilataſti cor meum.*
† *Vt fi.ta.* Ex iſtis enim fit tabernaculũ ſpũale,in quo filij Iſrael.i.boni Chriſtiani debent 7.diebus habitare , ideſt, toto tempore vitæ ſuę,totum enim tempus.7.dieb.reuoluitur,& ideo ſeptenario dierũ totus decurſus temporis deſignatur.

† In

in maioribus bonæ actionis ſrugibus abundare mereantur.
a *Septem die.* Scenophegia ſeptē diebus agebatᷣ.i.a quintadecima luna menſis ſeptimi vſq; ad viceſimam primam, octauo die.i.22. menſis denuo collecta populi agebatᷣ maiori feſtiuitate inſignis. Vñ in Leuit. *A quintadecima die menſis ſeptimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ veſtræ, celebrabitis ferias ſeptē diebus, die primo & die octauo erit ſabbathum. i. requies, &c.* Legit ergo Eſdras ſeptē dieb. ſcenophegiæ populo in libro legis Dei, quia hæc eſt vera ſolennitas, vt per dies ſingulos.i.per oīa bona opera quib. a Deo illuſtramur lēgēdis, audiendis, faciendiſq; eius ſermonib. intēto corde vacemus. Incipit aūt hæc ſolēnitas a 15. die menſis, qñ luna nocte pleniſſima eſt, cū oēs.ſ. mentis nr̃æ tenebræ clariſſimo Chriſti lumine reſoluunt, ſequiturq; eā dies octauus ſabbathi.i. quietis qđ erit tpe reſurrectionis in vita futura, cuius gaudio interim in ſpe ſubleuamur, tūc in re ipſa pfruemur, cū optata illa collecta oīs ſan-
2 ctorū cœtus angelo-
3 rū.ſ.& hoīum in conſpectu Dei ɔgregatus, & nunquā ſegregandus exultauerit.

bernaculis. Non enim fecerant a diebus Ioſue filij Nun, tali- 1
ter filij Iſrael vſque ad diem illum, & fuit lętitia magna nimis.
Legit autem Eſdras in libro legis Dei per ſingulos dies a die
a primo vſque ad diem nouiſſimum, & fecerunt ſolennitatem ſe-
ptem diebus, & in die octauo collectam iuxta ritum.

a ¶ Quod ſignificat ſanctorum congregationem in reſurrectione.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non enim fece.&c. talia filij Iſra. *Non eſt intelligendum, q̃ iſta ſolēnitas fuerit ſimpliciter maior quam aliqua quæ fuerit intermedio tēpore prædicto, quia temporibus quibus floruit regnum, ſcilicet tempore David & Salomonis, fuerunt pluries facta tabernaculorum feſta ſolenniora quàm iſtud, ſed iſta comparatio accipitur ſecundum quid, & proportionabiliter, quia tempore intermedio prædicto non legitur quòd populus ſic fuiſſet generaliter congregatus in Ieruſalem quaſi vir vnus, vt dicitur in principio huius cap. nec quod populus fuerit ſic attentus ad audiendum legem. Item ſecūdum quandam proportionem maius fuit illis, qui de captiuitate redierant, facere tale feſtū, quàm regibus potentibus & populo exiſtenti in ſtatu potentiſſimo facere feſta multò maiora ſimpliciter, ſicut maius eſt puero portare quatuor quàm viro robuſto decem vel viginti.*
2 Et in die octauo. *pro emendis neceſſarijs in vſum templi.*
3 Iuxta ri, *qui habetur Leui.23.*

CAP.

CAP. IX.

1 a IN die au. ✱ Comeſtor. Quia audiuerant in lege, Ammonites & Moabites non intrabunt Eccleſiam Dei, ſeparauerunt alienigenas, & in mundationē ſuā ſtatuerūt in craſtinū gñale ieiuniū, vt affligerēt aīas ſuas hoīes & iumenta, vſq; ad pueros ſeptēnes, & cōuenerūt octies ad audiēdā legem, quater ī die, & quater in nocte. Lectione terminata proſternebatur populus ad orandū, & fiebant preces ſuper eum, & tandem benedictio ſacerdotalis.
Bed. Notanda correcti populi deuotio. Completa enim rite ſolennitate, vno tantum intermiſſo die, mox in ieiunio, & pęnitentia ſponte conuenerunt, vt qđ gerendum audierant, diligenter gererēt, ſeparando, ſ. ſeipſos mente & corpore a conſortio eorū, qui a dño alieni ſunt, ne per eorū conſortium in ſimilia mala reciderent, quę vix poſt longa tpa euaſerant. Nos igitᷣ quicqd in publica ſynaxi vel auditorio faciēdū cognouimus, mutua inter nos collocutio pertractemus, & qualiter ſingula caſtigatione cordis vel corporis cōplere valeamus ſolerter perquiramus. Maximè autē probatur vitæ correctionis induſtria, cum ſubditur.
b *Et conſurre.* Quis non miretur tantum populum tantam habuiſſe pietatis, curā, vt quater ī die. ideſt, mane hora tertia, ſexta, & nona, quibus orationi vel pſalmodię vacādum erat auditui legis diuinæ ſe traderet, quo innouata

CAP. IX.

a IN diè autem viceſimoquarto menſis hu- 1
ius conuenerunt filij Iſrael in ieiunio, &
in ſaccis, & humus ſuper eos. Et ſepara- 2
tum eſt ſemen filiorum Iſrael, ab omni
filio alienigena, & ſteterunt, & confite- 3
bantur peccata ſua, & iniquitates pa- 4
b trum ſuorum. Et conſurrexerunt adſtan-
dum & legerunt in volumine legis domini Dei ſui, quater in 5
die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant dominum
Deum ſuum. Surrexerunt autem ſuper gradum Leuitarum, Io- 6
ſue, & Bani, & Cedmihel, Renni, Sabnia, Abani, Sarebias,
Bani, & Chanani, et clamauerunt voce magna ad dominum
Deum ſuum. Et dixerunt Leuitæ Ioſue, et Chedmihel, Bon- 7
ni, Aſebia, Serebia, Arebia; Odoia, Sebna, Phataia.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IX.

IN die au. *Hic conſequenter deſcribitur populi confeſſio. & primò confeſſio tranſgreſſionis. ſecundò confeſſio diuinæ laudis, ibi,* Surrexerunt autem. *Circa primum præmittitur tempus, cum dicitur.*
1 In die.au.vice.qua. *Sicut enim dictum eſt.c.præced. ſingulis diebus feſtis tabernaculorum audierunt legē, & ſic perceperunt ſe cā tranſgreſſos fuiſſe iungendo matrimonia cum alienigenis, & ideo tranſacta die collectæ, quæ fuit 22. dies menſis ſeptimi, in craſtino ſeparauerunt ſemen filiorum Iſrael ab alienigenis, & 24. die ieiunauerunt induti ſaccis, & aſperſi capita puluere in ſignū veræ pœnitentiæ & humiliationis, prout dicitur.* Conuene.fi.Iſra.in ieiu.
2 Et ſepara.eſt ſe.&c. *hoc iam erat factum die præcedenti. Ideò dicitur,* Et ſepara.eſt. *die præterito.*
3 Et ſteterunt. *ſeparati ab alienigenis die viceſimoquarto.*
4 Et confi.peccata ſua. *facto, verbo, & ſigno.*
5 Quater in die & quater in nō.confi. *in quo apparet veritas pœnitentiæ, quia ſubtrahebant ſibi quietem noctis pro magna parte.*
6 Surrexerunt au. *Hic cōſequenter deſcribitur cōfeſſio diuinæ laudis, ad quam præmittitur exhortatio Leuitarum, cū dicitur.* Surrexe. au. *vt melius populum excitarent ad diuinam laudem. vnde ſubditur.*
7 Et dixerunt Leuitę, &c. *populum exhortando.*

Sur-

MORALITER.

1 *In die au. vice quar.* Sicut hr̃ ex ca. præcedenti, ſingulis diebus feſtis tabernaculorum Eſdras legit in libro legis dñi ipſam interpretando, & ſic populus qui ad audiēdum erat intentus, vt ibidem dicitur, percepit ſe in plurib. deliquiſſe, & ſpecialiter in commiſtione per matrimonia, cum alijs gentibus, quod prohibitum erat in lege diuina, pp quod egit pęnitentiam in ieiunijs, ſaccis, & cinere, & ſegregatione a Gentilibus, vt patet in textu. Per Eſdram autem intelligitᷣ prædicator, vt ſup. dictū eſt, ipſe verò prædicare debet vitia & virtutes, pęnam & gloriam. iō per auditū ſuæ prædicationis populus audiens attentè pcepit ſua peccata, de quib. debet pœnitentiam agere in ieiunio quantum ad parcitatē victus, & in ſaccis, quantum ad auſteritatem veſtitus, & humus ſuper eos, quantum ad humiliationem ſui ſtatus & geſtus.
2 *Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſrael ab omni alien.* per quod ſignificatur, q̃ verè pœnitens elongare ſe debet quantū poteſt a peccatoribus. Quia dicitur Prou.13.d. *Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit, amicus ſtultorum, ſimilis erit.* Et Pſal.17.d. *Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris.*
4 *Et confi.pecca* cum humilitate magna.
5 *Quater in die & quater in nocte confi. & lauda.* Quaternarius eſt primus numerus quadratus, quia reſultat ex ductu binarij in ſeipſum ſemel. bis duo namq; quatuor ſūt, & ideo ſignat ſtabilitatem, ſicut in quātitate continua corpus quadratum in quolibet ſuo latere ſtabiliter ſedet. propter quod Philoſophus 1. Ethic. comparat tetragono virtuoſum. per hoc igitur quod dicitur hic quater in nocte, & quater in die cōfitebantur & laudabant, ſignificatur quòd vera confeſſio peccatorum, & vera confeſſio diuinarum laudum, habent annexam quadraturam ſtabilem virtutum.

Et

A Lectionū mutui indiū occaſio.

Guata in Deū mēte purior & deuotior ad prædicandū eius miſericordiam redderet, & in nocte qualiter excluſa torpore ſomni ad confitendum peccata & veniā poſtulandam exurgeret. Vnde, vt reor, mos in eccleſia pulcherrimus inoleuit, vt per ſingulas diuinæ pſalmodiæ horas lectio de veteri & nouo teſtamento cūctis audientibus dicatur, & ſic apoſtolicis & propheticis confirmati verbis, ad inſtantiā orationis genua flectant, & nocturnis horis, cum a cæteris laborib. ceſſatur diuinis lectionib. aures liberius commodantur.

† Gen.11.d. Ibid.17.a.

† Exo.3.g.

B

† Exo.14.g. † Exo.13.d.

† Exo.19.a. † ingrederentur.

† ſtatuta

C

Surgite, benedicite domino Deo noſtro ab æterno vſq; in æternum. Et
benedicant nomini gloriæ tuę excelſo, in omni benedictione & laude.
a Et dixit Eſdras: Tu ipſe domine ſolus tu feciſti cęlū, & cęlū cœlorū, &
oēm exercitum eorum, terram & vniuerſa quæ in ea ſunt, maria, & omnia
quæ in eis ſunt. Et tu viuificas omnia hæc, & exercitus cœli te adorat.
† Tu ipſe domine Deus qui elegiſti Abram, & eduxiſti eū de igne
Chaldæorum, & poſuiſti nomen eius Abraham, & inueniſti cor eius fidele
coram te, & percuſſiſti cum eo fœdus, vt dares ei terrā Chananæi,
Hethæi, Heuæi, & Amorrhæi, & Phereſæi, & Iebuſæi, & Gergeſæi,
vt dares ſemini eius, & impleſti verba tua, quoniam iuſtus es. † Et vidiſti
afflictionem patrum noſtrorum in Aegypto, clamoremq; eorum
audiſti ſuper mare rubrum, & dediſti ſigna & portenta in Pharaone,
& in vniuerſis ſeruis eius, & in omni populo terræ illius. Cognouiſti
enim quia ſuperbè egerant contra eos, & feciſti tibi nomen, ſicut
& in hac die; & mare diuiſiſti ante eos, & tranſierunt, per medium
maris in ſicco. † Perſecutores autem eorum proieciſti in profundum,
quaſi lapidem in aquas validas, † & in columna nubis ductor
eorum fuiſti per diem, & in columna ignis per noctem, vt appareret
b eis via per quam † ingrediebantur. † Ad montem quoq; Sinai deſcendiſti,
& locutus es cum eis de cœlo, & dediſti eis iudicia recta, & legem
veritatis, cęremonias & præcepta bona. Et ſabbathum ſanctificatum
tuum oſtendiſti eis, & mandata, & † cæremonias, & legem
præcepiſti eis in manu Moyſi ſerui tui. Panem quoque de cœlo dediſti
eis in fame eorum, & aquam de petra eduxiſti eis ſitientibus. Et

1 eſt, quia confite
2 bantur peccata
3 ſua, & peccata
4 patrum ſuorū,
5 plenius Eſdra de
6 precāte qualiter
7 factum ſit, oſten
8 ditur.
9 b *Ad montem*
10 *quoque Sinai, &c.*
11 ✱ Chryſoſt. Qū
12 Iudæi de Aegy-
13 ptiorū dñatione
14 & tyrānide ſunt
15 liberati, & effu-
16 gientes manus
17 Pharaonis ad e-
18 remum perrexe
19 rūt intraturi ter
20 rā Chananeorū
21 repletā idolorū
cultibus, adoran
tiū ligna & lapi-
22 des, legē accepe
23 runt, vt cū fuiſ-
24 ſent ingreſſi nō
25 acciperent filias
26 eorū i matrimo
27 nio, neque con-
28 nubia mutuò iū
29 gerent, neq; cō-
30 uiuia ſociarent,
31 ne per ſocietatē
mutuam auerte
rent illos a mandatis domini, & deprauarent mores eorum.

a *Et dixit Eſd.* Vſque ad finem orationis vel cōfeſſionis eius, qđ ſuprà dictum eſt,

Et

NICOLAVS DE LYRA.

1 Surgite, bene.do.Deo noſtro. *corde & ore.*

2 Et benedi. *Hic conſequenter ponitur laudis diuinæ confeſſio, et ſecundo diuinæ miſericordiæ imploratio, ibi,* Nunc itaque domine. *Circa primum ponitur dicta confeſſio Leuitis præcinentib. et alijs audientibus, & tacite Deum laudantibus. in qua quidem confeſſione primo cognoſcitur diuinum beneficium, quod eſt generale reſpectu omnium, & ſecundo multiplex beneficium ſpeciale collatum populo Iſrael,* Diuiſio, *ibi,* Tu ipſe domine. *Primum beneficium duplex eſt, Vnum eſt creationis, quod notatur cum dicitur.*

3 Tu ipſe do.ſo. *ſ. es creator, præmittitur tamē in aliquibus libris.*

4 Et di Eſd. *ſed non eſt in Hebræo, nec eſt de textu, quia nōn eſt verbum ſolius Eſdræ, ſed etiam aliorum confitentium Deum creatorem omnium cæleſtium & terreſtrium, ideo ſubditur.*

5 Tu fe.cę. *ſcilicet, ſydereum.*

6 Et cœ.cę. *i. cælum empyreum quod eſt ſupremum.*

7 Et om exer.eo. *ideſt, ſtellas & luminaria, quæ dicuntur exercitus cæli ſyderei, & angelos qui ſunt exercitus cæli empyrei.*

8 Terram. *quæ eſt infimum elementum, & per hoc intelligitur creatio corporum mediorum inter terram & cælum. Secundum beneficium eſt gubernationis, quod notatur cum dicitur.*

9 Et tu viui.om. hęc. *quia omnes creaturæ per diuinam gubernationem ad actus ſuos mouentur, qui motus etiam in creaturis inanimatis dicitur quædam vita, vt habetur. viii. Phyſicorum.*

10 Et exer.cęli te ado. *Quia angeli q ſunt exercitus cæli empyrei adorant Deū adoratione proprie dicta. Similiter exercitus cæli ſyderei. i. ſtellæ & luminaria eum adorant adoratione large dicta, inquantum in eorum illuminationib. relucet Dei bonitas & ſapientia, & ex hoc mouentur creaturæ rationales ad adorandum eum adoratione proprie dicta. Ex hoc autem loco ſurrexit quidam error Iudæorum, dicentium Deum eſſe corporeum & eſſe in loco determinato. ſ. in occidente, eo quod ſtellæ mouentur ab oriente verſus occidentem. q. adorando Deū ibidem exiſtentē. Sed hæc ratio friuola eſt, quia eadem ratione diceretur eſſe in oriente, quia ſtellæ mouentur ab occidente in orientem in hemiſpherio nobis oppoſito. Et etiam dictus error manifeſte eſt cōtra dictū Ier. xxiiii. d.* Cęlum & terram ego impleo, dicit dñs. *dictum tamen hoc ita eſt abſurdum, quod nōn indiget alia improbatione. ideo breuiter pertranſeo.* Error Iudaicus.

11 Tu ipſe do. *Hic cōſequenter ponitur confeſſio multiplicis beneficij filiis Iſrael ſpecialiter collati, & exprimendo beneficiorū multitudinē & magnitudinem, interponit populi ingratitudinem, vt oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant, vt magis apparebit proſequendo. Primo ergo ponitur beneficium electionis, quo Deus populum Iſrael ſibi tanquam peculiarem elegit in Abraham, cum dicitur,* Tu ipſe do. qui ele.&c: *Sic enim vocabatur, quando dominus ipſum elegit & vocauit, vt habetur Gen. xii.*

12 Et edu.eum de igne Chal. *quia ſecundum Hebræos proiectus fuit in ignem de præcepto Nemroth, propter fidem vnius veri Dei, & inde diuinitus ſaluatus, prout dictum fuit plenius Ge. xi.*

13 Et po.no.e.Abra. *ideſt, patrem multitudinis fidelium, ſicut habetur Ge. xvii.*

14 Et inue.cor e.fi. *quia pro amore tuo paratus fuit etiam filium ſuum dilectiſſimum immolare vt habetur Ge. xxii.*

15 Et percu.cum eo fędus, &c. *vt habetur Gene. xv.*

16 Et imple.ver. *Hic conſequenter exprimitur beneficium liberationis Iſrael de Aegypto, cum dicitur,* Et imple.ver. *quia tempore famis fecit populum Iſrael deſcendere in Aegyptum, vt habetur Gene. 64. vt ibidem ad tempus ſaluaretur, per ipſum Ioſeph.*

17 Et vidi.affli.pa. *quia mortuo Ioſeph populus Iſrael fuit ibi multipliciter afflictus, vt habet Exo. i. & capitulis ſequētibus vſque ad xii.*

18 Clamo.eo.audi.ſu.ma.ru. *Aegyptios ſubmergens & filios Iſrael ſaluans, vt habetur Exo. xiiii.*

19 Et de di.ſigna. *mare diuidendo.*

20 Et porten. *Pharaonem & eius exercitum ſubmergendo.*

21 Cognoui.enim, &c. *iniuſte filios Iſrael opprimendo.*

22 Et in colum.nub.du.eo. *vt habetur Exo. xiiii.*

23 Ad montem quoq; Sinai. *Hic conſequenter deſcribitur beneficiū dationis legis cū dicit,* Ad mon.&c. *in ſigno viſibili. Exo. xix.*

24 Et locu.es cum e.&c. *Exo. xx.*

25 Et dedi.eis iudi.re. *quantū ad præcepta iudicialia.*

26 Et legem ve. *quantum ad moralia.*

27 Cęremonias. *quantum ad cęremonialia.*

28 Et præcepta. *quantum ad cætera mandata quæ ad prædicta reducuntur.*

29 Panem quoque de cœlo dediſti eis. *Hic conſequenter ponitur beneficium nutritionis in deſerto, quia dedit eis māna de cælo, vt habetur Exo. xvi.*

30 Et aquam de pe.eduxiſti, &c. *vt habetur Exodi. xvii. & Nume. xx.*

31 Et dixiſti eis vt ingrederentur & poſſi.terram. *vt habetur Nume. xiii.*

Super

dixiſti eis, vt ingrederentur & poſſiderent terram, ſuper quam leuaſti 1
manum tuam, vt traderes eis. Ipſi vero & patres noſtri ſuperbe ege- 2 3
runt, & indurauerunt ceruices ſuas, & non audierunt mandata tua, & 4
noluerunt audire, et non ſunt recordati mirabilium tuorum, et quæ fe- 5
ceras eis. Et indurauerunt ceruices ſuas, et dederunt caput vt conuerte-
rentur ad ſeruitutem ſuam † quaſi per contentionem. Tu autem Deus 6
propitius, clemens, et miſericors, longanimis, et multæ miſerationis,
non dereliquiſti eos. Et quidem cum feciſſent ſibi vitulum conflati- 7
lem, et dixiſſent. † Iſte eſt Deus tuus, qui eduxit te de Aegypto, fece-
runtque blaſphemias magnas. Tu autem in miſericordiis multis non 8
dimiſiſti eos in deſerto. † Columna nubis non receſſit ab eis, per diem, 9 10
vt duceret eos in viam, et columna ignis per noctem, vt eſt oſtenderet
eis iter; per quod ingrederentur. Et ſpiritum tuum bonum dediſti qui
doceret eos, et manna tuum non prohibuiſti ab ore eorum, et aquam 11
dediſti eis in ſiti. † Quadraginta annis pauiſti eos in deſerto, nihilque 12
eis defuit. Veſtimenta eorum non inueterauerunt, et pedes eorum 13
a non † ſunt attriti. Et dediſti eis regna, et populos, et partitus es eis ſor-
tes. Et poſſederunt terrã Sèhon, et terrã regis Eſebõ, et terrã Og regis 14
Baſan. Et multiplicaſti filios eorum ſicut ſtellas cæli, et adduxiſti eos ad 15
terrã de qua dixeras patrib. eorum, vt ingrederentur et poſſiderent. Et
venerunt filii & poſſederunt terram. Et humiliaſti corã eis habitatores 16
terræ Chananæos, & dediſti eos in manu eorum, & reges eorum, & po-
pulos terræ, vt facerent eis ſicut placebat illis. Cèperunt itaque vrbes 17
munitas, & humum pinguem, & poſſederunt domos plenas cũctis bo
nis, ciſternas ab eis fabricatas, vineas, & olíueta, & ligna pomifera mul-
b ta. Et comederunt, & ſaturati ſunt, & impinguati ſunt, & abundauerunt 18
deliciis in bonitate tua magna. Prouocauerunt autem te ad iracundiã, 19 20
& receſſerunt a te, & proiecerunt legem tuã poſt terga ſua. Et prophe- 21

A a *Et dediſti eis regna, etc.* ※ Proſper. Interfectiones, quidem regum & gentium aduerſantium populo Dei ita, vt narrantur, impletæ ſunt, ſed quia propheticus eſt textus B hiſtoriæ, non carent figuris ſcriptorum nominum qualitates, vt per interpretationũ, ſignificationẽ cognoſcat Eccleſia, quorum maxime, hoſtium cæde ſoluetur. Interpretatur nempe Sehon tentatio colorum, & Amorrhæi interpretantur amaricantes. Cum itaque tentatio colorum non ſit niſi mendacium, quod vt facilius obrepat, colorem ſibi, veritatis adſumũt, quid C mirum ſi amaricantes mendacis regis ſimulatione D ducuntur? Quoniã & ipſe diabolus mẽdacij pater, transfigurat ſe in angelum lucis.

b *Prouoc. &c.* ※ Lactantius. L.4.cap.11. Eſdras propheta, qui fuit Cyri temporibus, a quo Iudei ſunt reſtituti, ſic loquitur. *Deſciuerunt a te & abiecerũt* E *legem tuam poſt cor ſuum, et prophetas tuos interfecerunt, qui obteſtabantur eos, ut reuerterentur abs te.* Propter has ergo illorum impietates, abdicauit eos in perpetuũ: itaq; d ſiijt prophetas mittere ad illos. Sed filiũ ſuum primogenitũ, delabi iuſſit e cælo, vt religionẽ ſanctã transferret ad gẽtes. F Con-

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Super quam leuaſti manum tuam.* iurando Abrahæ, quod ſemẽ eius poſſideret illam terram, Gen. 22. c. vbi dicitur. *Per metipſum iuraui dicit dominus, &c.*
2 *Ipſi uero.* Hic interponitur populi Iſrael ingratitudo de beneficiis acceptis cum dicitur.
3 *Superbe egerunt, &c.* mandata Dei tranſgrediendo.
4 *Et indurauerunt ceruices ſuas & non audie. &c.* per obſtinationem in peccato.
5 *Et non ſunt recordati mira. tuorum quæ fece.* Aegyptum multipliciter percutiendo, & filios Iſrael mirabiliter liberando, ut patet in diuiſione rubri maris, & in pluribus aliis, & tamen frequenter inſurgebant ad murmurandum contra Moſem & Deum, ſicut patet Exod. 14. & 16. & in multis aliis locis.
6 *Tu autẽ Deus propitius & clemens, &c.* ex tua bonitate eos ſupportaſti, cum tamen eſſent exterminatione digni, ſpecialiter propter hoc quod ſubditur.
7 *Et quidem cum feciſſent ſibi uitulum, & cætera.* vt habetur Exodo 32.
8 *Feceruntque blaſphemias magnas, &c.* vitulum Deum nominando, & ei tanquam Deo immolando, & ſic blaſphemauerunt verbo & facto.
9 *Non di. eos in deſerto, &c.* Abſq; tua benigna protectione & gubernatione, ideo ſubditur.
10 *Columna nubis non receſſit ab eis.* propter dictas blaſphemias & de iſta columna nubis & ignis vtrum fuerit vna vel duplex, dictum fuit plenius Exod. 13.
11 *Et man. tuum non pro.* ingratos pane cęleſti paſcẽdo, ut habetur Exod. 16.
12 *Et aquam de.* Exod. 15. aquas dulcorãdo. Et 17. aquas de petra educendo.
13 *Veſtimenta eorum non inue. &c. & pe. eo. non ſunt attriti.* id eſt læſi vel laſſati ex itinere. Sciendum tamen quod iſtud beneficium non poteſt intelligi de omnibus generaliter quia ſcribitur Num. 11. a. Interea ortum eſt murmur populi quaſi dolentium præ labore, ſcilicet itineris. Propter quod dicẽdum, quod ſicut manna erat cibus valde ſapidus bonis, ſecũdum quod dicitur Sap. 16. c. *Panem paratum dediſti eis, omne delectamentum in ſe habentem, &c.* & tamen erat inſipidus malis, ſecundum quod dicebant Numeri. 11. b. *Anima noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi man.* Ita dicendum eſt hic, quod veſtimenta bonorum non ſunt vetuſtate conſumpta, nec pedes eorum ex itinere laſſati, ſed tantum malorum.
14 *Et poſſederunt terram.* Hic conſequenter recolitur bñficiũ introductionis in terram bonam, & fertilem. Et primo quã tum ad terram quæ erat vltra Iordanẽ, in qua habitauerunt duæ trib. & dimidia, cum dicitur. *Et poſſederunt terram, &c.* vt habetur Nu. 21. Secundo quantum ad terram, citra Iordanẽ, quæ proprie dicitur terra promiſſionis, cum dicitur.
15 *Et adduxiſti eos ad terrũ de qua dixeras patribus eorum.* ſcilicet Abrahæ, Iſaac, et Iacob.
16 *Et humiliaſti coram eis habitatores terræ Chananæos, &c.* immittendo eis tantum terrorem, quod non poterant ſe defendere, vt habetur Ioſ. 2. b.
17 *Et reges eorum.* ſ. triginta vnum, quos debellauit Ioſue, vt habetur Ioſ. 12. Cætera patent in litera.
18 *Et comederunt, & ſaturati ſunt, &c.* Hic conſequenter interponitur ingratitudo populi Iſrael de beneficiis acceptis. *Et comederun et ſaturati ſunt, & impinguati ſunt & et abundauerunt delicijs, &c.* Et ſequitur.
19 *Prouocauerunt autem te ad iracundiam*, multipliciter te offendendo.
20 *Et receſſerunt a te, et proiecerunt legem tuam, etc.* p idololatriã
21 *Et prophetas tuos occiderunt.* ſicut patet. 4. Regum in pluribus locis ſpecialiter. 21. ubi dicitur de Manaſſe, quod ſanguinem innoxium fudit multum nimis.

Et

A a *Conuerſique ſunt & clamauerunt ad te. Tu autem de cælo exaudiſti, & liberaſti eos, &c.*

† conuitia

In pſal.33. ⁂ Euthymius. Qui terrena atque humilia votis nõ expetunt, ſed celeſtia atque ſublimia, tametſi lingua ſileant, mente tamen ac ſpiritu palam clamãt, & eorum clamor quam facillime peruenit ad aures

B Domini, vnde etiam exaudiũtur, & ab omni tentatione eripiuntur, ac miſeria, vel quia ab omni aduerſitate a Deo liberantur, vel quia fortitudine atque conſtantia omnem afflictionis impetum ſuperãt, quæ res etiam liberatio dicit.

b *Ecce noſipſi hodie ſerui ſumus, & terra quã dediſti patribus noſtris, ut comederent panem eius, & quæ bona ſunt eius, &c.*

† vel fructum.

C

tas tuos occiderunt, qui conteſtabantur eos vt reuerterentur ad te, fe-
ceruntque † blaſphemias grandes. Et dediſti eos in manum hoſtiũ ſuo- 1 2
rum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis ſuæ clamauerunt
ad te, & tu de cęlo audiſti, & ſecundum miſerationes tuas multas dedi- 3 4
ſti eis ſaluatores, qui ſaluarent eos de manu hoſtium ſuorum. Cumque 5 6
requieuiſſent, reuerſi ſunt vt facerent malum in conſpectu tuo, & de- 7
a reliquiſti eos in manu inimicorum ſuorum, & poſſederunt eos. Con- 8
uerſique ſunt & clamauerunt ad te. Tu autem de cælo exaudiſti, & li- 9
beraſti eos in miſericordijs tuis multis temporibus, & conteſtatus es 10
eos, vt reuerterentur ad legem tuam. Ipſi vero ſuperbe egerunt, & non 11
audierunt mandata tua, & in iudiciis tuis peccauerunt, quæ faciet ho-
mo & viuet in eis. Et dederunt humerum recedentem, & ceruicem 12
ſuam indurauerunt, nec audierunt. Et protraxiſti ſuper eos annos mul- 13 14
tos, & conteſtatus es eos in ſpiritu tuo per manum prophetarum tuo- 15 16
rum, & nõ audierunt, & tradidiſti eos in manum populorum terrarũ. 17
In miſericordiis autem tuis plurimis non feciſti eos in conſumptionẽ,
nec dereliquiſti eos, quoniam Deus miſerationum, & clemens es tu.
Nunc itaq; Deus noſter magne, fortis, & terribilis, cuſtodiens pactum, 18
& miſericordiam, ne auertas a facie tua omnem laborem qui inuenit 19
nos, reges noſtros, principes noſtros, & ſacerdotes noſtros, & prophe- 20 21
tas noſtros, & patres noſtros, & omnem populum tuum a diebus regis 22 23
Aſſur vſq; ad diem hanc. Et tu iuſtus es in omnibus quæ venerunt ſu- 24 25
per nos, quia veritatem feciſti nobis: nos autem impie egimus. Reges 26
noſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri non fecerunt 27
legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua, quæ
teſtificatus es in eis. Et ipſi in regnis ſuis bonis, & in bonitate tua mul-
ta quam dederas eis, & in terra latiſſima & pingui, quam tradideras in
conſpectu eorum, nõ ſeruierunt tibi, nec reuerſi ſunt a ſtudiis ſuis peſ-
b ſimis. Ecce noſipſi hodie ſerui ſumus, & terra quam dediſti patribus 28
noſtris, vt comederent † panem eius, & quæ bona ſunt eius, & noſipſi
ſerui ſumus in ea. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos poſuiſti 29
ſuper nos propter peccata noſtra, & corporibus noſtris dominãtur, & 30
iumẽtis noſtris ſecundũ volũtatẽ ſuã, & ĩ tribulatione magna ſumus:

D L.19.de ciu. cap.15. ⁂ Auguſtinus. Prima ſeruitutis cauſa peccatum eſt: vt homo homini conditionis vinculo ſubderetur, quod non, niſi Deo iudicante, apud quem non eſt iniquitas, & nouit diuerſas pęnas, meritis diſtribuere delinquentium

In 4 ad Colo. ⁂ Ambroſius. Deus non ſeruos, & liberos, ſed omnes ingenuos condidit. Hoc autem mundi iniquitate factum eſt, vt dum alter alterius fines inuadit, tunc captiuos ducit ingenuos

E Denique peccati cauſa Chã audiuit, *Maledictus puer, Chanaam, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis*. Cham ergo propter ſtultitiam, quia riſit, nuditatem patris ſtulte, ſeruus eſt appellatus.

CAP.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et dediſti eos in manu, hoſtium ſuorum*. Illud refertur ad tempus Iudicum, quia poſt mortem Ioſue populo ad idololatriã declinante frequenter fuit traditus in manibus hoſtium, vt patet ex decurſu libri Iudicum.

2 *Et in tempore tribu. ſuæ cla. ad te. &c.* afflictione eis intellectũ dante.

3 *Et ſe. miſerationes, tu.* quamuis eſſent indigni.

4 *Dediſti eis ſaluatores.* id eſt, iudices, qui liberabant eos de manibus hoſtium, vt patet ex decurſu libri Iudicum. Vnde dicitur Iud. 2. c. *Cumque dominus iudices ſuſcitaret in diebus eorum, flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium.*

5 *Cumque requie.* ab afflictione hoſtium.

6 *Reuerſi ſunt, vt facerent malum.* mortuo iudice.

7 *Et dereliquiſti eos in ma. inimicorum.* ſ. donec liberaretur p aliũ iudicem ſuccedentem, ſicut patet ex decurſu libri Iudicum.

8 *Conuerſique ſunt & cla. ad te.* tempore Samuelis.

9 *Et liberaſti eos.* de manibus Philiſthinorũ Samuele pro eis orante, vt habetur. 1. Reg. 7. c.

10 *Et conteſtatus es eos, vt reuer. ad legem tuam.* per Samuelẽ Dauid, & alios prophetas.

11 *Ipſi vero ſuperbe egerunt, & non audierunt man.* quia regnum Iſrael tempore Ieroboam receſſit a cultu Dei, colendo vitulos aureos, vt habetur. 3. Reg. xii.

12 *Et dederunt humerum recedentem.* quia poſt regnum Iſrael, regnum Iuda declinauit ad idololatriam.

13 *Et protraxiſti ſuper eos annos multos.* diſſerendo pęnæ inflictionem.

14 *Et conteſtatus es eos.* vt non excuſarent ſe per ignorantiam.

15 *Et non audierunt.* obſtinati per ſuam malitiam.

16 *Et tradidiſti eos in manu populorũ terrarum.* quia regnũ Iſrael fuit traditum in manibus regum Aſſyriorum. ſ. Theglatphalnaſar & Salmanaſar, vt habetur. 3. Re. 17. & 18. & regnum Iuda in manu regis Babylonis, vt habetur. 3. Reg. 60.

17 *In miſericor. au. tuis.* quia multi de regno Iudę remanſerũt viui, quorũ aliqui fuerunt ducti in Babylonẽ, & aliqui remanſerũt in terra Iuda ſub Godolia, vt habetur. 4. Re. vlt. & quia illi q erãt in Babylone captiui a Cyro rege, habuerũt licẽtiã redeundi, vt habetur ſup. 1. Eſ 1. & a rege Artaxerxe Eſ. vii.

18 *Nunc itaque.* Hic vltimo ponitur diuinę miſericordię imploratio, maxime quantũ ad illos qui redierant de captiuitate: cũ dr̃. *Nũc itaque domine.* per generalẽ oĩum gubernationẽ.

19 *Deus.* per creationem.

20 *Noſter.* per cultum ſpecialem.

21 *Magne.* per infinitatem.

22 *Fortis.* per omnipotentiam.

23 *Et terribilis.* per iuſtitiam.

24 *Cuſtodiens pactum.* per veritatem.

25 *Et miſericordiam.* per pietatem.

26 *Ne auertas a facie tua omnẽ laborem qui inuenit nos, &c.* vt pro labore concedas nobis quietem, & pro ſeruitute libertatem.

27 *A diebus regis Aſſur vſque in diem hanc. Et tu iuſtus in omnibus quæ venerunt ſuper nos, quia veritatem feciſti nobis, nos au.* q a reges Aſſyriorum poſt captiuitatem decem tribuum cęperũt moleſtare regnum Iuda tempore Sennacherib, vt habet. 3. Re. 18 Et tandem captiuatũ fuit regnum Iuda per Nabuchodonoſor regem Babylonis: cuius captiuitatis adhuc remanebat effectus ſeruitutis, vnde ſequitur poſtea.

28 *Ecce noſipſi.* quia licet ſacerdotes eſſent a tributo liberi & miniſtri templi, vt habetur Eſ. 7. non tamen alij.

29 *Et fru. eius mul.* quia de eis reddebatur certa ſumma regi.

30 *Et corpo. no. domi. & iu.* quia faciebant coruẽas regi de perſoni ſuis & animalibus.

CAP.

CAP. X.

a SVper omnibus ergo his. Oſtendit quanta deuotione omnes perſonę eorū nouum poſt feſta ſcenophegiæ conuentū fecerint, vt.ſ. tota ſe intentione a ſcelerum contagijs expurgatos diuino fœderi cōiūgerēt, & fœderis ſancti cōditionem ſermone firmarēt & ſcripto, & ſic ab impiorū conſortio ſeparati, ſecuriores replerent opus, quod dudum cęperant, id eſt, vt congruos vrbis ciues de numero impiorum inſtituerent.

b *Signatores.* Alia tranſlatio. *Nehemias, qui Atherſatha fertur, erat enim dionymos.* vnde ſingulariter ſubiūgitur filius Achelai, quod ſuperius apertius dicitur. *Dixit autē Nehemias, & ipſe eſt Atherſatha.*

B

c *Per diem ſabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in ſabbat. &c.*

✲ Auguſtin. De ſeruili obſeruatione ſabbathi, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta ſunt. Sicut enim tempore charitatis bonitas, ſic tempore timoris ſeueritas Dei maxime commendatur. Et cum adhuc non oporteret ante aduētū Domini nudare populo legitimarum ſacramenta figurarum, non inuitabantur ſignificata intelligere, ſed iuſſa cogebantur implere.

Bed.

Bed. Nobis quoque ſabbathum ſpirituale ſemper agēdum eſt, ſemper a ſeruili opere, id eſt, a peccato feriandum, ſemper vacandum, & videndum, quoniā dominus ipſe eſt Deus vt poſt tale ſabbathū liberati a peccatis conſcientiæ perueniamus ad ſabbatum futuræ gloriæ; Sed quęrūt populi terræ noſtrum prophanare ſabbathum, venalia inferendo in die ſanctificato, quoniam immundi ſpiritus mūditiam cordis nōſtri maculare nituntur, & ingerere illecebras vitiorum, accepto pretio noſtri conſenſus, quo diem maximæ ſanctificationis inquinent, id eſt, lucem piæ actionis uel cogitationis erroribus obnubilent. Sed nos huiuſmodi mercatum clauſis muris noſtræ urbis, id eſt, cuſtodia uitæ perfectioris prorſus vitare debemus. D E

L.alie. expoſ. cap. 30.

Cuncta quæ in hoc capi. continentur, ad curam domus domini, & miniſtrorum, ac miniſteriorum eius pertinent, optimuſq; ordo eſt religioſæ cōuerſationis, & nobis ſpiritualiter imitandus. Primo enim ab inquinatione gētium ſe caſtigauerunt, dein de obſeruatione ſabbathi, quæ inter prima legis eminet, ſanctificati ſunt, & de cæ tero omnem curā agendi ad obſequium cultus diuini conuertunt. Primo die a malis emundari neceſſe eſt, deinde bonis actibus adornari. F

ſtatuta.

CAP. X.

S V P E R omnibus ergo his noſipſi per 1 2
cutimus † fœdus, & ſcribimus, & ſi- 3
gnāt| Principes noſtri, Leuitæ noſtri, 4
& ſacerdotes noſtri. Signatores autē 5 †
fuerunt Nehemias, Atherſatha, filius
Achelai, & Sedechias, Saraias, Azaria, Ieremias, Pheſſur, Amarias, Melchias, Hattus, Sebenia, Melluch, Marem, Merimuth, Obdias, Daniel, Gēthon, Baruch, Moſollā, Abia, Mianin, Mazia, Belga, Semeia: hi ſacerdotes: Porro Leuitę, Ioſue filius Azarię. Bennui, de filiis Enadad, Cedmihel, & frarres eorum Sechenia, Odeuia, Celita, Phalaia, Anan, Micha, Rohob, Aſebia, Zachur, Serebia, Sabania, Odia, Bani, Baninu. Capita populi Pheros, Phetmoab, Ælam, Zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonai, Beggoai, Adin, Ater, Ezechia, Azur, Odeuia, Aſum, Beſai, Areph, Anathot, Nebai, Mechphia, Moſollam, Azir, Meſizabel, Sadoch, Ieddua, Phelthia, Anā, Ania, Oſe, Anania, Aſub, Aloes, Phaleā, Sobech, Reum, Aſebna, Madſia, Ethaia, Hanan, Anan, Mellucharem, Baana, & reliqui de
populo: Sacerdotes, Leuitę, ianitores, & cantores, nathinęi. 6
Et omnes qui ſe ſeparauerunt de populis terrarum ad legē Dei, vxores eorum, filii eorū & filiæ eorum, omnes qui poterant ſapere ſpondentes pro fratribus ſuis, optimates eorū,
& qui veniebant ad pollicendū & iurandū, vt ambularēt in 7
lege domini quam dederat in manu Moyſi ſerui ſui; vt facerent & cuſtodirent vniuerſa mādata domini Dei noſtri; & iu 8
dicia eius, & † cæremonias eius, & vt non daremus filias no- 9 10
ſtras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filius noſtris: Populi quoque terræ qui important venalia, et om-
c nia ad vſum per diem ſabbathi, vt vendant, non accipie- 11

† fidelitatem, vel firmitatē,

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. X.

SVper om. ergo his. Hic incipit capitulum ſecundum ſignationem Hieronymi & Hebræorum, ubi primo deſcribitur forma correctionis, & promiſſio, circa quod modus promittendi præmittitur, ſecundo declaratur quid promittitur ibi. *Sacerdotes.* Circa primum dicitur.

1 *Super om. er.* ſ. peccatis prædictis ſimpliciter uitandis.

2 *Noſipſi percu.* id eſt nos ſimpliciter obligamus, & ſcribimus hanc obligationem ad maiorem certitudinem.

3 *Et ſignant.* ſcilicet hanc obligationem ſigillis ſuis.

4 *Principes no.* quia erant principales capitanei in populo, & in eis uirtualiter conſiſtebat reliqua multitudo, propter quod illa obligatio ſe extendebat ad omnes.

5 *Signato. autem fuerunt Nehemias, Ather.* quia fuit binomius, ut ſupra dictum eſt c.8. & cū eo nominantur aliqui de principibus, & de Leuitis; & ſacerdotibus, qui erant principales in populo, & ideo ſignauerunt obligationem pro ſe & tota multitudine.

6 *Sacerdotes.* Hic conſequenter oſtenditur quid ſacerdotes & principales populi nomine ſuo & omnium aliorum promiſerunt domino, quia primo promiſerunt obſeruationem legis generaliter, ideo ſubditur.

7 *Vt ambu. in le.* Et ſequitur.

8 *Et cuſto. vni. man.* quantum ad moralia.

9 *Et iudi. eius.* quantum ad præcepta iudicilia.

10 *Et cęre.* quantum ad cęremonialia. Et ſub iſtis trib. continentur omnia legis præcepta, vt oſtenſum fuit Exo. 2. ca. Secundo oſtenditur quid promiſerunt ſpecialiter. ſ. præſeruationem a commiſtione cum Gentilib. a quib. ſe ſeparauerūt ut dictum eſt ſupra, & hoc notatur cum dicitur. *Et vt non. d. f.* Secundo promiſerunt in ſpeciali obſeruantiam ſabbathi, quod notatur cum dicitur. *Populi quoque.* & ſubditur.

11 *Non ac. ab eis in ſab.* Hoc eſt in alijs diebus feſtiuis, in quibus debebant ceſſare ab operibus, ut in paſchate, pentecoſte, & conſimilibus.

Et

MORALITER.

5 *Signatores au.* ſcilicet ſcripturæ dictę in fine precedentis capituli.

† *Fuerunt Nehemias Atherſatha filius Achilai, &c.* Per hāc ſcripturam poteſt lex euangelica conueniēter ſignificari, hanc enim ſcripturam ſignauit ſpiritusſanctus, primo ſua reuelatione dictando. Secundo uero ſignauit eā Chriſtus in cordibus apoſtolorum eam ſcribendo, ſicut fuerat prædictū Ier. 31. c. *Ecce dies veniūt, dicit dominus, et feriam domui Iſrael et domui Iuda fœdus nouū, non ſecundum pactum quod pepigi cum patrib. veſtris.* Ex quo patet q. loquitur de lege noua. Et ſequitur ibi. *Dabo legem meam in viſcerib. eorum, et in corde eorū ſcribam eā, &c.* Tertio ſignauerūt eā euangeliſtæ in uolumine ſcribēdo ad memoriā futuram. Quarto ſignauerūt eā apoſtoli aliiq; di-

† ſcipuli

A mus ab eis in ſabbatho, & in die ſanctificato, 1
Et dimittemus annum ſeptimum. Et exactio- 2
nem vniuerſæ manus. Et ſtatuemus ſuper nos 3
præcepta, vt demus tertiam partem ſicli per an
num ad opus domus Dei noſtri ad panes pro- 4
poſitionis, & ad ſacrificium ſempiternum, & 5 6
in holocauſtum ſempiternum, in ſabbathis, 7
in calendis, in ſolennitatibus, & in ſancti- 8
ficatis, & pro peccato, vt exoretur pro 9 10
Iſrael, & in omnem vſum domus Dei no-
ſtri. Sortes ergo miſimus ſuper oblationem, 11
lignorum, inter ſacerdotes & Leuitas, & popu- 12 13
lum, vt inferrentur in domum Dei noſtri per
domos patrum noſtrorum, per tempora a † tem-
B poribus anni vſque ad annum, vt arderent ſu-
per altare domini Dei noſtri, ſicut ſcriptum 14
eſt in lege Moſi. Et vt afferremus primogenita 15 16
terræ noſtræ, & primitiua vniuerſi fructus om-
nis ligni, ab anno in annum, in domo domi- 17
ni, primitiua filiorum noſtrorum, & peco- 18
rum noſtrorum, ſicut ſcriptum eſt in lege, & D
primitiua boum noſtrorum, & ouium noſtra-
rum, vt offerrentur in domo Dei noſtri ſacer-
dotibus, qui miniſtrant in domo Dei noſtri.
Et primitias † ciborum noſtrorum, & libami-
num noſtrorum, & poma omnis ligni, vinde-
19 miæ quoque & olei; afferemus ſacerdotibus ad
20 † gazophylacium Dei noſtri, & decimam par-
21 tem terræ noſtræ Leuitis. Ipſi Leuitæ decimas
accipient ex omnibus ciuitatibus operum no-
ſtrorum. Erit autem ſacerdos filius Aaron cum
Leuitis in decimis Leuitarum, & Leuitæ offe-
rent decimam partem decimæ ſuæ in domo
Dei noſtri, ad gazophylacium in domo the-
ſauri. Ad gazophylacium enim deportabunt
filij Iſrael, & filij Leui primitias frumenti, E
22 & vini, & olei. Et ibi erunt vaſa domini ſancti-
23 ficata, & ſacerdotes; & cantores, & ianitores,
24 & miniſtri, & non dimittemus domum Dei
noſtri.

† determinata annuatim.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dimit.an. *ſine cultura & ſeminatione, & etiã ſine collectione, quia domini camporum non poterant habere ibi aliquid quaſi propriũ vt habetur Leu.25. ſed illud quod ex decidentibus granis creſcebat de dono Dei erat commune dominis, pauperibus, & beſtijs.*

2 Et exactionem vniuer. *vt habetur Leu.25. quia ſeptimo anno dẽbant debita remittere pauperibus Iudæis, qui non poterant ſoluere, & ſeruos Hebræos, vt habetur Deut.15. Tertio promiſerunt ſpecialiter cultus debiti continuationem, quod notatur cum dicitur.*

3 Et ſtatuemus ſuper nos præcepta vt demus. *ſ. ſinguli capita nei*, ter.par.ſi.per an. *i. quolibet anno.*

4 Ad opus do. *Et quia ſit illud opus, oſtenditur cum dicitur.*

5 Ad panes pro. *qui ponebantur noui quolibet ſabbatho.*

6 Et ad ſa.ſem. *i. iuge ſacrificium, quod fiebat omni die mane, et veſpere.* C

7 Et in ho.ſem.in ſab. *quia ratione ſolennitatis diei fiebant ſacrificia ſpecialia.*

8 In calen. *ideſt, in nouiluniis.*

9 In ſo. *lege ſtatutis. ſ. paſchate, pentecoſte, & ſimilibus.*

10 Et in ſan. *i. in dieb. qui non erant ſtatuti ex lege, ſed ex aliquo diuino bñficio poſtea facto, ſicut ſolennitas ſortiũ, quam Eſther & Mardochæus ſtatuerunt, vt hẽtur* Eſther *vlt. & quia ad cultum tẽpli requirebatur ordo debitus miniſtrorum, ideo ſubditur.*

11 Sortes ergo mi. *quib. nutriebatur ignis continue in altari holocauſtorum, cuius nutritio pertinebat ad ſacerdotum officiũ, vt habetur Leu.6. Apportatio lignorum ad officium nathinæorum, vt habetur Ioſ.9. & ſolutio pertinebat ad populum, ideo ſubditur.*

12 Inter ſa.& Leui. *ſub quibus intelliguntur nathinæi.*

13 Et popu. *ita quod per ſortes fuit ordinatum, qualiter ſacerdotes per hebdomadas et dies nutrirent illum ignem per vices ſibi ſuccedentes, & ſimiliter de officio Leuitarum et nathinæorum, et eodem modo de ſolutione per populum.*

14 Sicut ſcri.eſt in Le. *Leu.6.*

15 Et vt af.pri. *Primogenita proprie dicebantur primo nata de aĩalib. et hominibus quæ fuerũt Deo obligata a tempore quo percuſſit primogenita Aegyptiorum. Primitiua autem proprie dicebantur illa quæ de animalib. & terrę naſcentibus ſacerdotibus debebantur. ſ. l. pars, tamen magis deuoti addentes dabant 60. minus vero deuoti ſubtrahentes dabant. 40. aliquando tamen accipiuntur primogenita pro primitiuis ſeu primitiis ſicut hic.*

16 Primoge.ter. no. *et ſimiliter primitiua pro primogenitis, cum ſubditur.*

17 Et pri.fi.no. *quæ redimebantur. 5. ſiclis.*

18 Et pe.no. *de quib. primogenita animaliũ immolatitiorum immolabantur domino. Primogenita vero animalium non immolatitiorum, redimebantur, excepto primogenito aſini, qđ mutabatur oue loco eius immolanda, et primogenito canis, quod interficiebatur, prout dictum fuit diffuſius Exo. 13.*

19 Affere.ſa.ad ga. *i. ad locum vbi talia reponebantur. pro victu ſacerdotum.* F

20 Et de.pa.ter.no. *i. fructuum terræ noſtræ.*

21 Leui. *ad eorũ ſuſtentationem, tamen iſti Leuitæ de iſtis decimis a populo receptis dabant partem decimam ſummo ſacerdoti, iõ ſubditur.* Et Le.offer.de par. deci.

22 Et ibi.e.va.do. *i. ad miniſterium templi neceſſaria.*

23 Et ſa. *ideſt, miniſtri debiti.*

24 Et non dimit. *ſine debito cultu.*

Et

MORALITER.

† ſcipuli per orbẽ p̃dicando & miraculis confirmãdo. Quinto ſignauerũt eã martyres pro cõfeſſione actoris euangelij cõſtãtiſſime moriendo. Sexto ſignauerunt eam doctores ſacri, ipſam cõtra hæreticos defendẽdo. Septimo ſignauerunt eam

eam & ſignãt religioſi profitendo. Nã vltra alios fideles in ſua profeſſione promittũt ſeruare euangelica conſilia, ſaltẽ aliqua. Et ſic lex euãgelica ſic ſeptiformiter ſignata, deſignatur Apo.5. dicit Io. *Vidi in dextera ſedentis ſupra thronum librum ſcriptum intus & foris, & ſignatum ſigillis ſeptem.*

CAP. XI.

L.3. alle. expoſ. in Eſdram cap.31.

a HAbitauerunt autem. Beda, Nunc cõpleta eſt diſpoſitio, quæ mox facta ciuitate inchoata erat, ſed vſq; ad hoc tempus terminari nequibat, nondum

CAP. XI.

a HABITAVERVNT. autem 1 principes populi in Ieruſalem.

dum recenſito populo, vel expletis ſolennitatibus ſeptimi menſis qui ſcilicet, in ciuitate ſancta, qui in alijs habitarent.

Myſtice autẽ principes eccleſię, quantum culmine potẽtię plebẽ tran-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

Diuiſio.

1 HAbitauc.au. Poſtquam deſcripta eſt ciuitatis muratio, & muratæ clauſio, hic cõſequẽter deſcribitur eius populatio, quia ciuitas magna erat reſpectu populi ibi habitare volẽtis, iõ neceſſariũ fuit ordinare qui habitarẽt in Ieruſalẽ, & qui in ciuitatibus alijs. Circa quod primo deſcribitur hæc ordinatio in gñali; ſecũdo magis in ſpeciali ibi. *De fi.Iu.* Circa primũ ſciẽdũ, ꝙ Gẽtiles q̃ habitabant circa Ieruſalẽ inuidia * moti

MORALITER.

1 *Habi.au.prin.po.* Sicut patet ex prędictis. Gentiles in circuitu Iudæę habitãtes valde dolebãt de rędificatione Ieruſalẽ quæ

q̃ erat metropolis, & q̃rebãt eiꝰ ſubuerſionẽ, nõ ſic ãt erat de alijs Iudęę locis, pp ꝙ periculoſius erat habitare in Ieruſalẽ † quam

Reliqua vero plebs miſit ſortem, vt tolleret vnam partem de 1
decem qui habitaturi eſſent in Ieruſalem ciuitate ſancta,

a ¶ Sublimem vitam electorum quam imitando ſequi non poſſumus, congaudendo & venerando noſtram facere debemus.

nouem vero partes in ciuitatibus. Benedixit autem populus 2
omnibus viris qui ſe ſponte obtulerant, vt habitarent in Ie-
ruſalem. Hi ſunt itaque principes prouinciæ qui habitaue-
runt in Ieruſalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem 3
vnuſquiſque in poſſeſſione ſua in vrbibus ſuis Iſrael, ſacer- 4
a dotes, Leuitæ, nathinæi, & filii ſeruorum Salomonis. Et in
Ieruſalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Benia- 5
min. De filiis Iuda Athaias filius Aziam, filii Zachariæ,
filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malalehel. De filiis
Phares; Iſmaaſia, Filius Baruch; Filius Coloza; Filius

tranſcendunt, tantũ debent vitæ meritis tranſcendere. Reliquæ enim ciuitates Iſrael deuotam plebis conuerſationẽ ſignificant. Habitatio vero Ieroſolymorum eorũ actus ſpecialiter ſignificat, qui iam ſuperato certamine vitiorũ, liberata mente viſioni ſupernæ pacis appropinquant, vñ. *Diligit dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob.* Vnde etiam conſequenter decima pars plebis in Ieruſalẽ habitationem ſortitur, reliquæ vero decem reſident in vrbibus ſuis, quia perfectorũ eſt id eſt, eorum qui præcepta decalogi ad integrum in dilectione Dei & proximi cuſtodiunt, cæleſtibus ſecretis mente proximare, & pacem ſummæ beatitudinis inter turbines vitę labentis imitari, cum in illis qui generalia Dei mãdata ſeruant, pateat ianua ad vitam æternam. Tales enim quaſi in ciuitatibus a domino ſibi traditis morantur, quia in cuſtodia diuinæ legis contra inſidias diaboli ſeſe muniũt. De his vero qui omnino mundo renunciant, & dominum ſequuntur, & velut in arce Ieruſalem & proximi templo & arce teſtamenti inhabitant, quia gratiæ conditoris ſublimius appropiant, benedicit vniuerſus populus, quia non eis humanæ prouidentiæ electione, ſed prouentu ſortis contigit habitatio ſanctæ ciuitatis, ſicut & cæterarum poſſeſſio ciuitatũ tempore Ioſue data eſt filiis Iſrael, quia & parua parui, & magna magni non ſui libertate vel induſtria arbitrii, ſed occulti iudicis & largitoris munere percipiunt.

a *Et in Ieruſalem.* Beda. His verbis oſtenditur, quod vniuerſus Iſrael, ideſt, decem trib. in vrbibus ſuis habitabant, in quibus etiã ſacerdotes & Leuitę decretam ſibi ex lege portionẽ tenebant. De tribu autẽ Iuda, & Beniamin, quoſcunque ſors elegit, habitabãt in Ieruſalẽ ſimul, & ſacerdotali & Leuitica tribu. Tribus.n. Beniamin ibi antiquitus manebat. Tribus autem Iuda a temporibus Dauid, cum ipſe etiam eam totius regni metropolim fecit, quibus etiam tribus Leui addita eſt, ex quo illuc arca Dei adducta & templum & altare cõſtructum eſt. In ſequentibus enim huius libri inueniẽs, quia de his tantum tribubus habitatores Ieruſalem computat, quorum omnium etiam ſummã accepit vel annectit, quorum expleto catalogo adiungit, in quibus vrbibus cætera pars earundem decem tribuum habitauerit. Nam ſequitur.

De filiis Iuda ha. in Ca. Infrà eod. Vbi ſuprà.

Bed. Iudas interpretatur cõfitens vel confeſſio. Beniamin, filius dextræ. Leui, additus vel aſſumptus. Quorum omniũ tribus partim in Ieruſalẽ, partim in ſubiectis ciuitatib. a Deo ſibi datis habitant, q̃a multi & diuerſi ſunt profectus fideliũ pro quib. & multæ mãſiones in cęlis. Alii generalia Dei præcepta ſeruari cõtenti ſunt. Non occidere. ſ. nõ adulterari, nõ furtum facere, & huiuſmodi. Alii nitũtur apprehẽdere arcẽ perfectæ vitæ, ſed quiſque pro ſua vocatione gratiã ſui cõditoris laudat & cõfitetur, & ſunt filii regni quod eſt in dextera Dei, & ab illo aſſumuntur in vitam, cum eorum qui ſunt in agro vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Exo. 10.b. Matt. 24.d.

D E F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

✱ moti inferebant habitatorib. eius multas moleſtias, vt patet ex præcedẽtib. & ideo pauci volebãt ibi remanere, ꝓp quod oportuit de hoc per ſortes ordinare, & hoc in tribub. Iuda, Beniamin, & Leui. de iſtis.n. tribub. tenebantur ibi aliqui habitare ad defenſionẽ eius, ne ab hoſtib. muri iterũ deſtruerentur, q̃a ciuitas Ieruſalẽ erat partim in ſorte Iudæ, & partim in ſorte Beniamin, vt dictũ fuit Ioſ. 15. & 18. & quia tẽplum erat ibi, cui dẽbat miniſtrare trib. Leui. De iſtis ergo tribub. fuerũt aliqui fortes & magnamini, qui ſpõte ſe obtulerunt ad habitãdum in Ieruſalem, & hoc eſt quod dicitur. *Hitaue. au. prin.* ideſt principales in fortitudine & magnanimitate. Quod autem ſubditur. *Optimates abſque ſorte in medio populi habitabant.* non eſt in Hebræo, nec eſt de textu, ſed per modum gloſſæ fuit appoſitum, & poſtea per imperitiã ſcriptorum textui inſertum. Inter reliquas vero de trib. tribub. prædictis, qui non obtulerunt ſe ſponte ad habitãdum in Ieruſalem ordinatum fuit per ſortes, quod decima pars regni Iudę in Ieruſalem habitaret, nouẽ autem partes in reliquis ciuitatibus, & hoc eſt quod dicitur.

1 *Reliqua vero.* Quod autem ſequitur. *Decima pars populi eligatur, vt habitaret in Ieruſalem, quia vrbs vacua erat*, non eſt in Hebræo, ſed appoſitum fuit per modum gloſſæ, & poſtea inſertum eſt textui, ſicut de alio prædictum eſt.

2 *Benedixit autem.* imprecando eis bona, eo qđ ſponte ſe offerebant periculis pro ciuitate ſancta.

3 *Habitauit autem vnuſ.* quia illi qui erant de regno Iſrael, qui captiuatis alijs per Salmanaſar euaſerant, & tñ poſtea cum regno Iudæ captiuati fuerant per Nabuchodonoſor, & cum eis redierant de licentia Cyri, prout dictum fuit Eſd. 1. nõ ſũt coacti per ſortes habitare in Ieruſalem, ſed dimiſſi ſunt ire ad poſſeſſiones ſuas pro ſua voluntate, tum quia erant pauci, tum quia non ſic tenebantur ad cuſtodiam ciuitatis Ieruſalem, ſicut illi de tribubus prædictis, vt patet ex prædictis.

4 *Sacerdotes, Leui.* Qui deſcenderunt de Gentilibus, vt dictũ fuit ſupra Eſdræ. 2. De omnibus iſtis illi qui non erãt neceſſarii pro miniſterio templi & cuſtodia ciuitatis, fuerunt dimiſſi in vrbibus aliis.

5 *De filiis Iuda.* Hic deſcribit ordinatio prædicta magis in ſpeciali, & primo quãtũ ad habitantes in Ieruſalẽ, ſecundo quãtũ ad habitantes in aliis ciuitatib. ibi. *Et reliqui & Iſrael.* Circa primũ ponuntur noĩa principalium & ſumma omnium, tamen per partes, & primo quantũ ad illos de tribu Inda, cum dr̃. *De filiis Iuda Athaias filius Azia, &c.* Et patet litera. Secundo quantum ad illos de tribu Beniamin, cum dicitur. *Hi ſunt autem filii Beniamin, &c.* Et patet litera vſque ibi.

Sen-

MORALITER.

† quam in aliis ciuitatib. & villis, & tamen magis neceſſariũ erat, quod eſſent ibi plures & fortiores habitatores q̃ poſſẽt eam defendere contra impugnatores. Ad habitandũ aũt ibi aliqui de populo ſponte ſe obtulerunt, & illi dicuntur in textu principes & optimates, & de ipſis dr̃ ibidẽ, quod populus eis bñdixit. Sed quoniam iſti nõ erant in numero ſufficienti pro cuſtodia ciuitatis, iõ de reliquo populo ꝑ ſortes fuit ordinatum, qđ decima pars in Ieruſalem habitaret. Igitur ꝑ Ieruſalem ſic impugnatã ſignificari poteſt quælibet eccleſia, vel ciuitas vel reſpublica iniuſte impugnata. Illi vero q̃ ſpõte ſe offerunt ad eius defenſionem, dicuntur principes. i. domini ſuarum paſſionum, quia timore periculi corporalis non retrahuntur a bono virtutis: nec ꝑ conſequens ſuperantur a paſſionibus alijs: q̃a ſicut dicit Auguſtinus non eſt conſentaneũ rationi, vt qui metu non frangitur, concupiſcentia frangi dicatur, etiã optimates, ideſt, optimi de populo: quia ſequuntur dictamen rationis rectę, quę vt dicit Philoſophus, ſemper ad optima depecatur, Illis etiã benedicit populus. quia benedicti ſunt a Deo et hominibus. Per hoc autẽ quod aliorũ decima pars compulſa fuit per ſortes ad habitandum in Ieruſalẽ pro eius defenſione, oſtenditur, quod pro defenſione eccleſię iuſta vel ciuitatis ſeu reipublicę compellendi ſunt aliqui, ſi ſit neceſſe, quia tamen talis defenſio eſt opus virtutis, ideo ſignificatur per decimam partem, quę ſignat perfectionem.

A Azia, filius Adaia, filius Ioarib, filius zachariæ,
filius Silonites. Omnes hi filij Phares qui habi-
tauerunt in Ieruſalem quadringenti ſexaginta
†Octo. †nouem viri fortes. Hi ſunt autē filii Beniamin.
Sellum filius Moſollā, filius Ioed, filius Phadaia,
filius Golaia, filius Maſia, filius Etheel, filius
Iſaia. Et poſt eum Gabbai, Sellai, nongenti vi-
†Ioe', gintiocto. Et † Iohel filius Zechri præpoſitus
corum, & Iudas filius Sennua ſuper ciuitatem 1
ſecundus. Et de ſacerdotibus, Idaia filius Ioa-
rib, Ioachin, Saraia filius Helciæ, filius Moſol-
lam, filius Sadoch, filius Meraioth, filius Achi-
tob, principes domus Dei, & fratres eorum fa-
B cientes opera templi octingenti viginti duo.
Et Adaia filius Ieroam filius Pheleia, filius Amſi
filius zachariæ, filius Pheſſur, filius Melchiæ,
& fratres eius principes patrum ducenti qua-
dragintaduo, & Amaſſai filius Azrihel, filius
Azi, filius Moſollamoth, filius Emmer, & fra-
tres eorum potentes nimis centum vigintio-
† Hagedolim. cto. Et præpoſitus eorum Zabdihel filius † po- 2
tentium. Et de Leuitis, Sebenia filius Aſob, fi- 3
lius Azaricam, filius Aſabia, filius Boni, & Sa- 4
bathai, & Iozabeth, ſuper omnia opera quæ e- 5
rant forinſecus in domo Dei a principibus Le- 6
uitarum. Et Mathania filius Micha, filius zebe-
dei, filius Aſaph princeps ad laudandum & ad 7
confitendum in oratione, & Bechecias, ſecun-
dus de fratribus eius, & Abda, filius Samuha,
C filius Galal filius Idithun. Omnes Leuitæ in
ciuitate ſancta ducenti octogintaquatuor. Et
ia-

ianitores Accub, Telmon, & fratres eorum, D
qui cuſtodiebant oſtia centum ſeptuagintaduo.
8 Et reliqui ex Iſrael ſacerdotes & Leuitæ in vni-
uerſis ciuitatibus Iuda, vnuſquiſque in poſſeſ-
9 ſione ſua, & nathinæi qui habitabant in Ophel,
10 & Siaha, & Gaſpha. De nathinæis, & epiſcopis
Leuitarum in Ieruſalem, Azzi filius Banni, fi-
11 lius Aſabiæ, filius Mathaniæ, filius Michæ. De
filiis Aſaph cantores in miniſterio domus Dei.
12 Præceptum quippe regis ſuper eos erat, & † or-
do in cantoribus per dies ſingulos, & Phathaia
filius Meſezebel, de filiis zara, filii Iuda in ma-
13 nu regis, iuxta omne verbum populi, & in do-
14 mibus per omnes regiones eorum. De filiis Iu-
da habitauerunt in Cariatharbe, & in † filiabus
eius, & in Dibon, & in filiabus eius, & in Cap- E
ſeel, et in viculis eius, & in Ieſue, & in Mola-
da, & in Bethphaleth, & in Aſerſual, & in Berſa-
bee, & in filiabus eius, & in Siceleg, & in Mo-
chona, & in filiabus eius, & in Remmon & in
sara, & in Ierimuth, zonoa, Odollam, & in vil-
lis earum, Lachis & regionibus eius, Azecha, et
a ¶ Quæ eſt ad auſtralem plagam, ſcilicet terminus tribus Iudæ.
15 in filiabus eius. Et manſerunt in Berſabee vſque
a ¶ Quæ eſt ad aquilonem terminus Iudæ iuxta Ieruſalem ad Orientem.
16 ad vallem Ennon. Filii autem Beniamin Age-
ba Mechmas et Hai, & Bethel, & filiabus eius,
Anothot, Nob, Anana, & Aſor, Rama, Gethai,
17 Madid, & Seboin, Neballath, Lod, & Ono valle
a ¶ Significat quod in cōfeſſione filiorum Iuda & Beniamin Leuitæ ſortem extra decretum legis acceperunt.
18 artificum, & de Leuitis portiones Iudæ & Ben-
iamin. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Sennua ſuper ciuitatem.* ſcilicet ab illo qui erat principalis in ciuitate. Tertio quantum ad illos de tribu Leui, cum dicit. *Et de ſacerdotib. Adaia filius Ioarib, etc.* Et patet litera vſque ibi:

2 *Et præpo. eo.* i. principalis ſuper eos & ordinator.

3 *Zabdihel filius potentium.* In Hebręo habetur, *magnorum*, quia erat de parentibus potentibus, & magnis.

4 *Et de Leuitis, &c.* ſimplicibus qui miniſtrabant ſacerdotibus *Sebenia, &c.* Sequitur.

5 *Et Ioſabeth ſuper omnia opera quę erant.* Quia de his quę erant intra templum intromittebant ſe ſacerdotes.

6 *A principibus.* fuit ſupple iſte Iozabeth ad prædicta deſtinatus.

7 *Et Mathania filius Micha, &c. princeps ad laudandum & confitendum in oratione, & Bechecia ſecundus de fra.* quia erat pręceptor.

8 *Et reliqui ex Iſrael ſacerdotes.* Hic deſcribitur prędicta ordinatio in ſpeciali, quantum ad habitantes extra Ieruſalem. Et patet litera vſque ibi:

9 *Qui habi.* Non eſt nomen turris quæ propinqua erat templo, vt dictum eſt. ſupra c. 3. ſed eſt nomen villæ extra Ieruſalem, ſicut enim de ſacerdotibus & Leuitis aliqui habitabant in Ieruſalem, & aliqui extra, ſic & de nathineis.

10 *Et epi. in Ie. Azi.* in Hebręo habetur: *Et præpoſitus Leuitarum, &c.* quia ſoli ſacerdotes erant pontifices ſeu epiſcopi proprie loquendo, habentes tamen ſuper ſe vnum tantum ſummum pontifices, & ideo quod iſte Azzi dicitur hic epiſcopus Leuitarum, hoc extenſo nomine inquantum eis præerat tāquā prępoſitus, Epiſcopus enim dicitur ab ἐπὶ quod eſt ſupra, & σκοπὸς intentio, quaſi aliis ſupra intendens.

11 *De filiis Aſaph.* pręceptum quippe regis. ſ. Dauid.

12 *Super eos.* quia ordinauerat cantores de filiis Aſaph, vt habetur. 1. Paralip. xxv.

13 *Iuxta om. ver.* quia populus diſpoſuerat per ſortes, qui habitarent in Ieruſalem, & qui extra. Ra. Sa. exponit hoc de rege Dario, qui ordinauerat, vt dicit quod neceſſaria adminiſtrarentur per ſingulos dies cantoribus de ſumptu ſuo, & per quem deberet hoc fieri ſubiungitur, cum dicitur: *Et Phathaia filius Meſezebel, de filiis Zara.* id eſt, Zarę filii Iudæ: quia genuit Phares & Zaram de Thamar. Matth. 1. *In ma. regis.* i. ſecundum ordinaitonem Darii regis. *Iuxta. om. ver.* id eſt, ſecundum omnem rem exhibendam populo, ad hoc enim erat ordinatus iſte Meſezebel, vt quicquid de ſumptu regis erat adminiſtrandum populo, per manum eius fieret, & videtur melior iſta expoſitio.

14 *Et in do. per.* Hic incipit verſus ſecundum Hebræos vbi ſic habetur: *Et in villis campeſtribus de filijs Iuda, &c.* Hic conſequēter oſtenditur quę loca inhabitauerunt filii Iuda extra Ieruſalem, & patet litera vſque ibi:

15 *Et man. in Ber.* Berſabee autem eſt in termino ſortis Iudæ verſus auſtrum, vallis autem Ennon in termino eiuſdem, ſortis verſus aquilonem: & per hoc intelligitur quod habitauerunt in locis intermediis.

16 *Filii au. Ber.* Hic agitur de locis extra Ieruſalem habitatis a filiis Beniamin, & patet litera uſque ibi.

17 *Et Ono val.* ſic nominata fuit, eo quod a principio manebant ibi artifices.

18 *Et de Leuitis por.* i. de tribu Leui aliqui manebant extra Ieruſalem in vtraque ſorte. ſ. in ſorte Iudę & in ſorte Beniamin: quia non habebant ſortem ſibi propriam aſſignatam.

De

CAP.

CAP. XII.

1 a
H
I ſunt autem ſacerdotes & Leuitæ, qui 1
aſcenderunt cum Zorobabel filio Sala-
thiel,& Ioſue. Saraia, Ieremias, Eſdras, 2
Amaria, Melluch, Hattus, Sechenias,
Reū,Merimuth,Addo,Genthom,Abia,
Miamin, Madia,Belga,Semeia,& Ioarib;
& Idaia, Sellum: Amoch,Elceia, Adáia·
Illi princip.s ſacerdotū & fratres eorum in diebus Ioſue. Por- 3
b ro Leuitæ, † Ieſua,Bennui,Cedmihel,Sarabia,Iuda,Matha- 4 5
nias,ſuper hymnos ipſi & fratres eorū,& Becbecia,atq; Ethā 6
ni,& fratres eorū,vnuſquiſq; in officio ſuo. Ioſue autē genuit 7 8
Ioacim,& Ioacim genuit Eliaſib,& Eliaſib genuit Ioiada, & 9
Ioiada genuit Ionathā, & Ionathā genuit Iedda. In dieb. autē 10
Ioacim erāt ſacerdotes & principes familiarū Saraia, Maariā, 11 12

CAP. XII.

a HI ſunt au. Bed. Hic principes ſacerdotum vna cū fratrib.ſuis.i.minoribus ſacerdotib. & Leuitis deſcribuntur,qui cū Zorobabel & Ieſu filio Ioſedech de captiuitate Babylonica aſcēderunt:quib.explicatis adiungūt,& illi qui extunc in principatum ſacerdotum ſibimet inuicem vſque ad initiū regni Macedonū ſucceſſerūt. Sequit enim: *Ioſue ge.* Iedda verò qui i his vltimus ponitur, ſcribit Ioſephus tempore Alexandri magni principē fuiſſe ſacerdotum, occurrentemque ei cum fratrib. ſuis humiliter & honorificè ſuſceptum: quem ipſe Iaddum nominat, & dicit eſſe patrem Oniæ ſacerdotis magni, de quo in libro Machabæorū ſcribitur, nō quòd huius conditor libri Nehemias ad illa vſque tempora viuere in carne potuerit: ſed quia infantiam eius nouit, qui longo tempore poſt mortem eius ad ſacerdotium peruenerit. Nam in fine huius libri filiorum Ioiada filii Heliab mentio eſt,quòd vnus ex eis gener fuerit Sanaballat Honoritis, cuius quidem generi nomen tacetur, ſed quia Ioiada auus eſt Ieddæ, conſtat generum de quo ſermo eſt patrem eiuſdem Ieddæ aut patruum fuiſſe:ideoque illum ſuperſtite adhuc Nehemia naſci potuiſſe.

b *In diebus,& c.* ✠ Chryſoſt. Cæterum tribus ſola honorata ſacerdotio a negotijs ad victum pertinentib. liberata erat, neque colebant agros, neque tractabant opificia,neq; præterea huius generis quicquam exercebant.

Beda. Deſcripta eſt ſucceſſio principū ſacerdotum & Leuitarum,qui illo tpe fuerunt,vt ſcire poſſimus, quia congregato in Ieruſalem ciuiū numero copioſo, ſacerdotū quoq; & Leuitarum cœtus fuerit egregius, qui ad miniſteriū templi & altaris ad confitendum & laudandum Deum ad cuſtodiam eiuſdē templi & ciuitatis,& ad plebem erud ēdam ſufficerent. Nec ſine myſterij ſacratioris intelligentia factum eſt, quòd reædificata ciuitas tantam ciuium copiam in omni gradu & ordine meruit,quātā perdidiſſe non legitur. Sic enim ſępe eccleſia ex detrimētis maiora recipit icremēta, cum vno per incuriā lapſo in peccatum,plures exemplo eius territi ad perſiſtendum in caſtitate fidei cautiores fiunt. Sæpe ijdem q peccauerunt maiores poſt actam pœnitentiam bonorum operum fructus ferunt, ſæpe ab hęreticis vaſtata eccleſia, poſt quam inſtancia doctorum catholicorum lucem veritatis recepit,plures ad cognoſcendam,& tuendam, rationem veritatis filios procreauit. Nunquam enim Athanaſius, Ambroſius, Hilarius, Auguſtinus,& cęteri tales,tot & tam magnificos tractatus conderent, ſi non contra fidem rectam fuiſſet multitarius hæreticorum error obortus. Sed dū hęretici mēdacium teſtimonijs ſcripturarū aſtruere nitebantur, coacti ſunt patres illos earundē ſcripturarū autoritate refellere, & eas quomodo rectè intelligātur differere. Vñ nos eorū ſcripta

Lib.3. alleg. expoſ. in Eſdram, ca.32.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XII.

1 HI ſunt au. *Poſtquam deſcripta eſt ciuitatis Ieruſalem populatio, hic conſequenter & vltimo deſcribitur eiuſdem dedicatio. circa quam primo ponuntur quædam præambula, ſecundo dedicatio ipſa, ibi:* In dedicatione aūt. *tertio quædam ad ipſam ſequentia, ibi:* Receſſerunt quoque. *Circa primum ſciendum, q iſta dedicatio erat principaliter agenda per ſacerdotes & Leuitas, & ideo deſcribitur hoc a principio reditus captiuitatis Babylonicæ, vſq; ad tempus dedicationis, & etiā vltra, & primo ponuntur illi qui fuerunt tempore Ioſue, qui cum Zorobabel aſcenderunt de Babylone, cum dicitur.*

2 Ioſue Sa. Ie. *Iſte Eſdras fuit ille, qui ſcripſit librum Eſdræ, quia primo venit Ieruſalē cum Zorobabel, ſed poſtea rediit ad regē vt plures Iudæos ſecum adduceret, & a rege ampliores gratias impetrauit.*

3 Illi principes ſacerdotum,& fratres eorum in dieb. Ioſue. Porrò Leuitę, Ieſua, Bennui. *ideſt, principales, ideo expreſſe ſunt nominati.*

4 Et fra. eorum. *Iſti erant minus principales ſacerdotes: ideo ſub nomine communi exprimuntur. Et eodem modo dicendum eſt de Leuitis & eorum fratribus, qui fuerunt tempore Ioſue. de quibus ſubditur:* Porrò Leuitę Ieſua. *ſubditur.*

5 Ioſue au. *Hic conſequenter deſcribitur genealogia ſummorū pontificum à Ioſue vſq; ad Iaddum, qui fuit ſummus ſacerdos tēpore Alexandri magni, cum dicitur:* Ioſue au. *Iſte alibi nominatur Ieſus filius Ioſedec. Ioſedec enim ſummus ſacerdos ductus fuit in captiuitatē Babylonicam, vt habetur 1. Paralip. ca. vlt et Ieſus eius filius poſt captiuitatem Babylonicam fuit primus qui functus eſt ſummo ſacerdotio.*

6 Genuit. *Iſte autem vocatur Eliachim,* Iudith *4. & ſub eo dicitur illa hiſtoria fuiſſe.*

7 Et Ioa. ge. *& iſte fuit ſummus ſacerdos circa finē vitæ ipſius Nehemiæ, vt habetur in f. ſeq. cap.*

8 Et Eliab genuit. *Hic vocatur Iudas a Ioſepho Iudaicæ antiquitatis. 11. lib.*

9 Et Ioiada genuit Ionathan. *Hunc Ioſephus nominat Iohannan ibidem.*

10 Et Ionathan genuit Ied. *quem Ioſephus nominat Iaddum, vt ſuprà. De iſto dicit Ioſephus quòd cū Alexander iratus contra Ieruſalem veniret ad deſtruendā ipſam, eo quòd Iaddus rñderat ei per nuntios, quòd viuente Dario non poterat frangere iuramentum quod habebat cū ipſo, dñs ſibi in ſomnis apparuit dicens, quòd non timeret, ſed portas aperiret & obuiaret Alexandro indutus ornamentis pontificalibus. & ſimiliter alii ſacerdotes in veſtibus albis, quem cum vidiſſet Alexander venientem ſibi obuiam, deſcendit de equo faciens ſibi reuerentiam, & tunc principes Alexandri mirati ſunt credentes mentem eius ludificatam propter quod Parmenius Alexādro familiaris quæſiuit ab eo, cur hoc feciſſet: & reſpondit, quòd cum eſſem adhuc in Macedonia, & cogitarem quomodo Aſiam mihi ſubiugarem, apparuit mihi Deus in tali effigie & dixit, quòd ſecurè tantum negotium acciperem, et quòd ipſo duce complerem, propter quod Deum qui mihi apparuerat in homine veneratus ſum, tenens firmiter quod ſicut præcepit, ita promiſſum adimpleuit.*

11 In die. au. Ioa. *Hic conſequenter agitur de ſacerdotibus qui fuerunt tempore Ioacim filii Ioſue, cum dicitur.*

11 Sacerd. & prin. fa. *ſcilicet ſacerdotalium.* Saraia Maaria, etc.

MORALITER.

1 *Hi ſunt autem ſacerdotes & Leuitæ qui aſcenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, Ioſue, Saraia Ieremias, &c.* Genealogia ſequentium nō ponitur hic niſi ratione dedicationis muri Ieruſalem, quæ per ſacerdotes & Leuitas erat principaliter agenda. Et quoniam dedicatio eſt applicatio ad diuina, ideo per hoc ſignificatur, quod homines laici per ſacerdotes & alios eccleſiæ miniſtros ad diuina ſunt applicandi per exempla ſanctæ vitę, & per verba ſanę doctrinæ.

Ieremia, Hanania, Eſdra, Moſollam, Amaria, Iohannan, Mili-
co, Ionathan, Sebenia, Ioſeph, Harā, Edna, Maraioth, Helci,
Adaia, zacharia, Genthon, Moſollam, Abia, zechri, Miamin,
& Moadia, Pelti, Belga, sammua, Semeia, Ioanathan, Ioarib,
Mathanai, Iadaioa, Azzi, Sellai, Celai, Mochober, Helciæ, A-
ſebia, Idaia, Nathanahel. Leuitæ in diebus Eliaſib, & Ioiada, & 1
Ionathan & Ieddoa, ſcripti principes familiarum & ſacerdotes 2 3
† in regno Darii Perſæ. filii Leui principes familiarum ſcripti 4
in libro verborū dierū, & vſq; ad dies Ionathā filii Eliaſib. Et 5 6
principes Leuitarum Haſebia, Serebia, & Ieſue filius Cedmi- 7
hel, & fratres eorum per vices ſuas, vt laudarent & confiteren- 8
tur iuxta præceptum Dauid viri Dei, & obſeruarent æque 9
per ordinem. Mathania, & Bechecia, & Obedia, Moſollam, 10
Telmon, Accub, cuſtodes portarum & veſtibulorum ante
portas: hi in diebus Ioacim filii Ioſuæ, filii Ioſedec, & in die-
a bus Nehemiæ ducis, & Eſdræ ſacerdotis ſcribæque. In dedi- 11

a ¶ Spirituales, ſcilicet, aſſumptos in ſortem regni. ¶ Quia mittet filius hominis angelos ſuos, & congregabit electos a quatuor ventis.

catione autem muri Ieruſalem requiſierunt Leuitas de om- 12

a ¶ Cæleſtem. ¶ In æternæ. ſ. perceptione vitæ in uicem congaudentes & gratias agentes ei cuius dono illam ciuitatem intrare meruerunt.

nibus locis ſuis, vt adducerent eos in Ieruſalem: & facerent
dedicationem & lætitiam in actione gratiarum, & cantico, &
b in cymbalis, pſalteriis, & citharis. Congregati ſunt autem filii
c cantorum, & de cāpeſtribus circa Ieruſalem, & de villis Netu-
phati, & de domo Galgal, & de regionib⁹ Geba & Aſmaueth:

A pta relegentes, quaſi ad portas & veſtibula ciuitatis ac tēpli cuſtodes vigilantiores, quaſi ad officiū altaris & hoſtiarū do mini copioſiores accipimus miniſtros, quia p̄ illorū ſermones ad cuſtodiā fidei & bonæ actionis, & ad ſeruiendū intētius cōſpectui diuinæ maieſtatis erudimur. Pōt etiam hoc de perſecutione Gentilium, qua eccleſia ſæpe concuſſa eſt, Myſtice. myſtice accipi, quæ occiſione martyrū videbatur funditus eſſe deleta, ſed eis in occulto coronatis, melius conſtruebatur, quorum etiam poſt mortem clareſcentibus miraculis, † vſque ad regnum. maior ad confeſſionem fidei populus confluebat, donec B ipſe apex mundani imperii Chriſti iugo collum ſubdidit, vt ſtatus ſanctæ ciuitatis. i. eccleſię diu a regibus & principibus impugnatus, eorundem adiuuaretur & propagaretur inſtantia, ſicut Ieruſalem reges Chaldæorum qui interpretātur feroces, vel quaſi dæmonia ſubuerterūt, ſed reges Perſarum qui interpretantur tentati, amica prouiſione reſtaurant, & debito honore exaltant.

a *In dedicatione autem muri Ieruſa. &c.*

⁂ Comeſtor. Poſt aliquod tempus cōgregati ſunt in Ieruſalem ad dedicationem muri, & aſcenderunt ſacerdotes, & leuitæ, & cātores cum muſicis inſtrumentis, & pſallentes incedebant per murum, Eſdras vero præcedebat, Nehemias & optimates cū eo ſuper alterā partem muri incedebant pſallentes, reliqua vero multitudo ſequebatur eos ſuper terram & ducebant choros.

C Beda. Iam dudum ædificata erat ciuitas, ſed nō decebat eā dedi- L.3. aleg. Expoſ. in Eſram capit.33.

dedicari, priuſquam habitatorib. aggregatis miniſtri templo idonei & portis ac veſtibulis cuſtodes eſſent deputati. Facta aūt ciuitas ſancta dedicatur, cū impleto in fine ſeculi numero electorū, eccleſia vniuerſaliter in cælū ad viſionem conditoris ſui introducitur, cuius vitæ deſideriis quoties in hac vita ſuſtollimur, quaſi de futura noſtrę ciuitatis dedicatione lætamur, vn̄ & bifaria dedicatio p̄t accipi, interim ſcilicet in ſpe deſiderātium & mundantium oculos cordis, quibus Deū videāt, tunc in re ipſa fruentium diuina viſione beatorū hominum in corporib. ſpiritualibus inter angelica agmina.

b *Et in cymbalis.* Cymbala, pſalteria, & citharæ, poſſunt corpora iuſtorum iam tūc immortalia intelligi, in quib. ſuauiſſimos ſonos domino ſunt reddituri. In præſenti quoque vita Leuitę congregantur in Ieruſalem, cum memoria ſupernæ pacis fideles accēſi, totam in ea mentis ſuæ delectationē collocant, & de ea quam ſe percepturos ſperāt, ęternam in cęlis hæreditatem, etſi nondum intuendo, ſaltem deſiderando lætantur, ſecundum illud. *Lætamini in domino, & exultate iuſti, & gloriamini, &c.* Faciunt enim dedicationem in cantico gratiarum actione, cum lætantes in domino quicquid aduerſi vel proſperi occurrerit excipiūt, faciunt in cymbalis, pſalteriis, & citharis, cum gratos operum ſonos, ad aures Dei aſcendere faciunt, & corda proximorum ad amorem eius accendūt, &c.

c *Filij cant.* Imitatores. ſ. eorum qui deuota & hilari mente dn̄o familiari, & verbum eius aliis p̄dicādo cantare ſtuduerūt. Qui ſibi villas faciunt in circūitu Ieruſalem, cum in vicinia

NICOLAVS DE LYRA.

⁂ *in aliquib. libris ponuntur iſta nomina in genitiuo caſu, et ſic conſtruūtur cum eo quod præponitur, et principes familiarum, quarū ſupple ſcilicet, Saraiæ Maariæ, & ſic de aliis.*

1 Leuitę &c. *Hic agitur de his qui fuerunt ſub aliis ſummis ſacerdotibus ſequentib. prędictum Ioacim, et hoc eſt quod dicitur.* Leu. in die. *iſte ſupra nominatus eſt Ionathan.*

2 Et Ied. *Iſte ſup. nominatus eſt Iedda, quia nomina Hebraica frequēter variantur in principio vel in fine vel in vtroque, ſicut & Latina, vt frequenter dictum eſt ſupra.*

3 Scripti princi. fa. *per nomina ſua in libris genealogiarum ſuarum, licet non ſint hic expreſſa.*

4 In regno Da. *ideſt, Dario regnante, qui eſt de genere Perſarū, ſub quo conſummatum fuit templum, vt habetur ſup. Eſd. 6.*

5 Filii Leui. *Hic reuertitur ſcriptura ad deſcribendum Leuitas qui fuerunt tempore Ioacim, quia ſupra deſcripſerat ſacerdotes ſui temporis, dicit ergo.* Filij Leui. *ſcilicet qui ſequuntur.*

Prin-

6 Principes fa. ſcri. *ſcilicet 1. Paral. 25. non quia iſti qui ſequūtur, ſint ibi ſcripti in propriis perſonis, ſed in patribus ſuis: & quia ordines Leuitarum ibi ſunt deſcripti. ad quos iſti reſtituti ſunt temporibus illis poſt reditum captiuitatis.*

7 Et vſq; ad dies. *quia iſti vel ſaltē aliqui eorū vixerunt vſque ad tēpus quo Ionathā fuit ſummus ſacerdos. & dicitur filius Eliaſib, ideſt nepos: quia filius Ioiadæ filii Eliaſib, vt patet ex dictis, ſup. eo. cap.*

8 Et prin. Leui. *ideſt, principales inter eos ſunt iſti.*

9 Haſebia, Serebia. *vt habetur 1. Par. 25.*

10 Et obſerua. eque. *ideſt, ſibi ſuccedentes per vices ſecundum ordinationem Dauid. Cætera patent ex dictis.*

11 In de. au. *Preambulo deſcripto, hic conſequenter deſcribitur ciuitatis dedicatio. Circa quam primo ponitur præparatio populi. ſecundo dedicatio muri, ibi:* Aſcendere autem feci. *tertio oblatio ſacrificii, ibi:* Steteruntque. *Circa primum dicitur.*

12 Requiſierunt Leuitas de omnibus. *vt ſolennius fieret dedicatio. Et patet litera vſque ibi.*

Et

MORALITER.

11 *In dedicatione muri, &c.* Secundū moralem ſenſum per Ieruſalem fidelis anima deſignat̄, vt ſuperius dictū eſt frequēter. Murus aūt eſt clauſura virtutū, qui murus dedicatur qn̄ virtutum actus ad Deū applicant̄, hoc aūt fit per hoc, q̄ apud ipſum meritorij efficiuntur, & hoc eſt, cum a charitate imperantur, & ex charitate exercētur, ſine qua nihil eſt meritoriū vitę æternę. 1. Co. 13. a. *Si habuero oēm fidem, ita vt montes transferam, charitatē aūt non habuero, nihil ſum. Et ſi diſtribuero, in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meū, ita vt ardeam: charitatē autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c.* In dedicatione verò muri fuerūt duo laudantiū chori, per quos ſignantur vires duplicis partis animæ, ſ. intellectiuę, & ſenſitiuę, quę pro beneficiis a Deo collatis debent ad eius laudem inſurgere, ſ̄m illud Pſal. 83. a. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Vel per duos choros ſignificari poſſunt duo genera virtutum, ſcilicet intellectualium, & moralium.

quoniam uillas ædificauerunt ſibi cantores
a in circumitu Ieruſalem. Et mundati ſunt ſa- 1
cerdotes, & Leuitæ, & mundauerunt popu- 2
lum, & portas, & murum. Aſcendere autem 3
c b feci principes Iuda ſuper murum, & ſtatui 4 5

a ¶ Iudæorum, ſcilicet, & gentium Deum in ſuperna patria laudantium, quod etiam in hac vita quotidie geritur.

duos magnos choros laudantium. Et ierunt 6

a ¶ Quia iuſti ad uitam æternam recte conuerſando, & in præſenti feſtinant, & in futuro peruenient.

ad dexteram ſuper murum ad portam ſter-
quilinii. Et iuit poſt eos Oſaias, & media pars 7 8
principum Iuda, & Azarias, Eſdras, & Moſol
lam, Iuda, & Beniamĩ, & ſemeia, & Ieremia.
d Et de filiis ſacerdotum in tubis, Zacharias fi- 9
lius Ionathã, filius Semeiæ, filius Mathaniæ,
filius Michaiæ, filius zechur, filius Aſaph, &
fratres eius Semeia, & Azarel Malalai, Gala-
lai, Maai, Nathanehel, & Iuda, & Anani, in 10
e uaſis cantici Dauid viri Dei, & Eſdras ſcriba
f ante eos in porta fontis. Et contra eos aſcen-
g

a ¶ Manu fortis, & aſpectu deſiderabilis.

derunt in gradibus ciuitatis Dauid, in aſcen-

a ¶ Quæ eſt omnes iuſti, qui gratia conditoris implentur, & ab ipſo habitantur.

ſu muri ſuper domum Dauid, & vſq; ad por- 11
h tam aquarum ad Orientem. Et chorus ſecun 12

¶ Deo. a ¶ Vt alter alterum incitaret.

dus gratias referentium ibat ex aduerſo, & 13

cinia ſupernæ patriæ ſublimi corde habitant, dicentes *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt.* faciunt autem eaſdem uillas in campeſtribus circa Ieruſalem, cum tãto magis ſe in Deũ dilatato corde humiliant, quanto ſuauius ſublimitatis gloriam guſtando contingunt. Qui omnes & nunc profectibus operum uiritim ad cæleſtem patriam congregantur, & in ipſo tempore dedicationis, ideſt perpetuæ remunerationis ibidem pariter uniuntur.

A

a *Et mundati.* Beda. Iuſtus omnino ordo, ut doctores qui populũ mundare deſiderant prius mundentur, caſtigent corpus, & ſeruituti ſubiiciant, ne forte aliis prædicantes reprobi inueniantur. Mundati ſunt autem ſacerdotes & Leuitæ orationibus, & uictimarum oblationibus, & continẽdo ab vxoribus.

B

Mundauerũt autem populum eandem continentiam prędicando. Mundauerunt portas, & murum, cum tubis, & canticis pſalmorum comitante populo circumeundo, & expleto circumitu uictimas pro ſtatu ciuium, & ciuitatis offerendo. Sed & nũc quoque qui eccleſiæ præſunt in ſpirituale miniſteriũ a domino aſſumpti, quo maiorem dedicationis noſtræ, quæ ĩ reſurrectione noſtra futura eſt, memoriam gerunt, eo magis ſeipſos, & ſibi commiſſos mundare, & ſanctificare contendũt, ne quis forte non habens veſtẽ nuptialem, a communi ſanctæ ciuitatis iucunditate eiciatur, & uinctis manibus, & pedibus in tenebras exteriores mittatur.

b *Principes Iuda.* i. confeſſionis, vel laudis perfectiores ſunt eccleſiæ doctores, qui in dedicatione ciuitatis ſuper murum aſcendunt, quia in tempore tribulationis generalem eccleſiæ conuerſationem altius uiuẽdo tranſcendiſſe probantur. De his. n. dicitur. *Super muros tuos Ie. conſti. cu. &c.* iure ergo qui nunc muris eccleſię tanquam uigiles præſunt, tunc quoque eiſdem gloria remunerationis præeminebunt.

c *Et ſtatui duos choros.* Vel ſpurcitiam peccatorum in præſenti de eccleſia correctius uiuendo, & errantes corrigendo expurgent, & in futuro qui corrigi noluerunt, iudiciaria poteſtate de ciuitate domini, i. in ingreſſu patriæ cæleſtis expellant. Vel chori laudantium ad dexteram euntes ſuper murum ad portam ſterquilinii aſcendunt, dum eos dignos laude prædicãt, qui omnem immunditiam de eccleſia prædicando, arguendo, excommunicando eliminant.

D

d *Et de filiis ſacerdotum, &c.* in hac uita filii ſacerdotum in dedicatione ciuitatis Dei tubis canunt, qui ad memoriam patriæ cæleſtis corda auditorum prædicando ſuccendunt.

e *In uaſis cantici Dauid.* Quia non ſuo ſenſu, uel deſideriis innituntur, ſed patrum, & prophetarum vitam, & doctrinã per omnia ſequentes uerbo prædicationis inſiſtunt.

f *Et Eſdras ſcriba.* Quia in omnibus quæ agunt uerba ſanctę ſcripturæ præ oculis habent, quibus ducibus ad ingreſſum uitæ æternæ perueniant, ut inebrientur ab vbertate domus Dei, & torrente uoluptatis eius, apud quem eſt fons uitæ, & cetera. Pſal. 35. b Vbi ſup.

g *Et contra eos aſcenderunt in gradibus.* BEDA. Cum ciuitas ędificaretur dictum eſt, quia qui portam fontis ędificauerunt, ipſi menſuram ſui operis vſque ad gradus qui deſcendunt de ciuitate Dei perduxerunt. Ibi ergo deſcenſio graduum de ciuitate, hic cum dedicatur ciuitas, aſcenſio nominatur, & ſicut etiam ibi cum hoſte certamen gerebatur, hic deuicto hoſte lętitia celebratur, quia ſancti qui in pręſenti humiliãtur, ſub potenti manu Dei in futuro exaltabuntur, qui nũc muros Eccleſię in terra de viuis lapidibus, ideſt, ſanctis animabus in afflictione, & periculis, & uigiliis multis ędificant, tunc completo ędificio, & ad cælum leuato gaudentes ad contemplandam Dei claritatem aſcendunt *& contra eos, & cætera.* Non contrarietate, ſcilicet, diſtantię, ſed occurſu conſonantię, quia electi in hac uita ſeſe ad amorem Dei accendunt, & in illa perfectius eum in ſua inuicem beatitudine congaudentes, abſque faſtidio laudãt ſicut Seraphim alter ad alterum clamantes, ſanctam trinitatem ſocia exultatione concelebrant.

E

h *Super domum Dauid.* Beda. Aſcendunt filii ſacerdotum ſuper domum Dauid cum prædicatores, uel martyres, ſicut nunc generalem uitam iuſtorum in miniſterio verbi, vel agone martyrum trãſeunt, ita tunc generalia eorum pręmia ſublimioris dono remunerationis antecedunt. Vnde. *Quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſuper decem ciuitates.* Quantos. n. unuſquiſque Luc. 16

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et mundati ſunt ſacerdotes, & Leuitæ. *Primo.*
2 Et mundauerunt populum. *ſecundo ſicut ſcriptum eſt Ecc.* 33. *a.* Ab immundo quis mundabitur? *Quia debitus ordo eſt, vt mundans alium prius mundet ſeipſum, iſta autem mundatio ſacerdotũ fiebat per ieiunia, & per continentiam ab uxoribus, & per aſperſionem aquæ luſtrationis. Emundatio vero populi per aſperſionem aquæ luſtrationis tantum, Leuitarum autem medio modo, quia Leuitæ faciliori ritu mundantur quam ſacerdotes, ut habetur 2. Par. 29. & populus, quam Leuitæ.* 3 Et portas, & murum. *ſ. mundauerunt immunditias amouendo, & aquam luſtrationis aſpergendo.*
4 Aſcendere autem feci. *Hic conſequenter deſcribitur dedicatio muri, & per conſequens ciuitatis quæ muro claudebatur.* Aſcendere autem feci. *uerba ſunt Nehemiæ.* 5 Et ſtatui duos choros laudantium ma. *Dicunt aliqui expoſitores, quod iſti duo chori ſic diuidebantur, quod unus ibat ſuper murum circumeundo ciuitatẽ, alius ſuper terram iuxta murum exterius. Sed hoc non uidetur verum quia infra de ſecundo choro dicitur, quod media pars populi erat ſupra murum, & per hoc intelligendum eſt, quod vterque chorus laudantium, qui erat de ſacerdotibus, & Leuitis ibat ſupra murum, & vna pars populi erat cum eis ſuper murum, & alia ſuper terram, ſic igitur primo loquitur de primo choro, cum dicitur.*
6 Et ierunt ad dextram ſuper murum. *ſ. illi, de primo choro.*
7 Et iuit poſt eos Oſaias. *qui erat principalior.*
8 Et media pars principum Iuda. *& alia medietas fuit cum ſecundo choro.*
9 Et de filiis ſacerdotum in tubis. *canentes, quia hoc ſpectabat ad eorum officium. Sequitur.*
10 In vaſis cantici Dauid. *i. in inſtrumentis muſicis, ſecundum quod ordinauerat Dauid* 1. *Paral.* 25. *Inſtrumenta. n. cuiuslibet artis vocantur vaſa in Hebræo.*
11 Et uſque ad portam aquarum ad Orientem. *i. ad portam Orientalem templi, quia in illa parte erat ingreſſus ad templum, & eius atrium, quod intendebant intrare ad ſacrificia immolanda.*
12 Et chorus ſecundus gratias referentium. *ipſi Deo de reædificatione muri.*
13 Ibat ex aduerſo, &c. *i. per oppoſitam partem muri circumeundo, quouſque venirent obuiam aliis in ingreſſu templi.*

✱ Et

MORALITER.

6 *Et ierunt ad dexteram ſuper murum ad portam.* Sequitur poſtea.
12 *Et chorus ſecundus, &c.* Per hoc ſignificatur, quod Deus eſt laudandus in proſperis quæ ſignantur per dexteram, & in aduerſis quę per ſiniſtram Pſ. 38. a. *Benedicam dominum in omni tempore.* i. proſperitatis, & aduerſitatis.

ego poſt eum ; & media pars populi ſuper 1
a ¶Sublimitatem, ſcilicet, & cuſtodiam operum.
a murum, & ſuper turrim furnorum, & vſq; 2
b ¶Cordium flamma ſpiritusſancti ardentium. 3
ad murũ latiſſimum, & ſup portã Ephraĩ, 4
& ſup portã antiq̃, & ſup portã piſcium,
& turrim Ananehel, & turrim Emath, &
vſq; ad portã gregis. Et ſteterunt in por- 5 6
a ¶Firmo corde.
b ¶De utroque. ſ. populo connexi in unam modulationem diuinæ laudis, vel de angelis, & homin. b. factis, quia erunt homines æquales angelis Dei.
b ta cuſtodiæ. Steteruntq; duo chori laudã 7
tium in domo Dei, & ego, & dimidia pars
magiſtratuum mecum. Et ſacerdotes Elia 8
chim, Maaſia, Miamin, Michæa, Elioenai,
Zacharia, & Anania in tubis, & Maaſia, &
Semeia, & Eleazar, & Azi, & Iohannan, &
c Melchia, & Elan, & Ezer. Et clare cecine-
runt cãtores, & Iezraia ꝓpoſitus. Et immo 9
a ¶Perpetuæ, ſcilicet, lucis, de qua Zacharias. Et erit dies vna quæ nota eſt domino, non dies, neque nox, id eſt, a labentium remota conſuetudine.
b ¶Quia in ſuis ſinguli manſionibus recepti, in perpetua conditoris viſione perſeuerant, & eius laudes conſona uoce concelebrant.
lauerũt in die illa uictimas magnas, & lętã
d tiſunt. Deus. n. lætificauerat eos lętitia ma
e gna. Sed & vxores eorum, & liberi gauiſi
ſunt, & audita eſt lætitia illa Ieruſalem
f procul. Recenſuerunt quoque in die illa 10

quiſque verbo, vel exemplo erudit ad vitam, pro tantis tunc A in perceptione uitæ glorioſius honorificabitur. Supueniũt quoque ſacerdotes vſque ad portam aquarum, ad Orientem, quando hi qui in hac uita, ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderauerunt uenire, & apparere ante faciem Dei ad effectũ deſiderii pertingunt, ortumque ſolis iuſtitię ſine occaſu uidere merentur.

Vbi ſup. a *Et ſuper tur. fur.* Beda. Longum eſt de ſingulis portis, vel turribus ſpecialiter differere, tãtum dixiſſe ſufficiat, quia qui portas B turres, & murũ ciuitatis magno labore, erumna, fame, frigore, & vigiliis multis, repugnãte indefeſſo hoſte & inſidiante perfecerunt, tunc repulſo, & cõfuſo hoſte per eiuſdem ciuitatis, portas, turres, & ędificia deambulãtes, in canticis, hymnis, & pſalteriis, cymbalis, citharis, & ĩ tubis, gratiarum actione, vna cum magiſtris operis, & legis Dei lætãtur, quod etiã in ſpirituali ædificio fieri nulli dubium eſt, cum inſtanti tempore ultimæ retributionis quaſi diu deſiderata dedicatione ciuitatis, Dei fideles ꝓ operibus præmia conſequentur æterna, qñ velut Nehemias, Eſdras, cęterique ſacerdotes, & Leuitæ ſuos ſinguli operarios producentes, cuncti fidelium populorum magiſtri quos domino acquiſierunt, ad mœnia patriæ cæleſtis ducunt. Tunc inter alia etiam ſuper turrim furnorum, in cuius pridem ſtructura deſudabant, Nehemias cum choro laudantium incedit, cum magiſtri veritatis de ſublimibus eorum quos docuere præmiis, lętantur. Si. n. panes furnacei qui in abdito coquũntur, internã mentis fidelium deuotionem charitatis igne confirmatam ſignificant, vnde & in ſacrificium domini iubentur offerri, quid p furnos in quibus iidem panes coquũtur, niſi illorum corda, quæ flamma intimi amoris ſemper ardent, & uirtutum facta, vel verba ſolent procreare, figurantur? De quibus Eſa. 31. d bene dicitur. *Deus cuius eſt ignis in Sion, & caminus eius in Ieruſalem.* Luc 24 c Ipſi quoque de ſe dicunt. *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis. &c.* Oſee 7. b Reproborũ vero corda igne ſcelerum ardent, uñ *Omnes adulterantes quaſi clibanus corda eorum.* Structores ergo ſanctæ ciuitatis inter alia turrim furnorum ædificant, cũ doctores auditorum ſuorum corda in fide, & opere inſtruunt, vt accendantur ad maiora dona ſpiritus percipienda, & nouas quotidie uirtutũ dapes in gaudiũ populi Dei proferẽdas. Gaudentes vero, & laudem dño canentes ſuper turrim furnorum in die dedicationis Ieruſalem incedunt, cum in tpe futuræ retributionis de illorũ quos docuere gloria congau- Ro. 5. a dent. Furni ergo ſunt corda electorum, in quibus charitas Dei diffunditur ꝑ ſpm̃ ſanctũ qui datus eſt illis. Turris aũt fur C norũ ſublimitas & cuſtodia qua eadẽ corda ne a malignis ſpiritib. poſſint lędi, ne flãma uirtutũ elatiõis vẽto flecti valeat vel turbari, circũſpecta ſp eſt neceſſe cautela, & ſolicitudine Ibid. muniri. b *Steteruntque duo.* Beda. Perambulatis mœnib. & portis ciuitatis in carmine lætitiæ, & organis muſicorum, re- D deunt ad templum domini ut ibi quoque ſtantes laudem domino conſonantibus tubis referant, & oblatis victimis uota dedicationis impleant. Ipſam autem futurę vitę patriam domus domini, ſicut & ciuitas domini ſignificat, ſicut & pſens eccleſia domus Dei appellatur, & ciuitas, ſed diſtat, quia ædificia ciuitatis in carminibus gratiarum, & organis aſcendiſſe laudantes, in domo autem Dei ſtantes laudaſſe, & clare cecinisse perhibentur. Aſcendunt. n. electi mœnia ciuitatis quæ fecerunt, cum gaudio ſupernæ patriæ, quæ bene operando meruerunt introeunt. Fecerunt diſpertitam portarum graduum, & ædifi- E ciorum celſitudinẽ, cum introeuntes in domum patris multarum ibi manſionum diſtantiam pro diuerſis meritis contemplantur. In hac vita aſcendunt in ciuitate domini iuſti cum hymnis dedicationis, qñ in memoriam futurę remunerationis toto corde inhiantes in bonis operibus quotidie proficiunt, ſe- Pſal. cundum illud. *Aſcenſiones in corde* Pſal. *ſuo diſpoſuit in valle. &c.* & *Beati immaculati in via, &c.* Sic. n. acceptam cordis, & operis innocentiam tenent, vt ſemper ad altiora creſcere contendant. Sunt autem in domo domini, cum laudibus, qui in ipſo operum profectu indefeſſi perſeuerant, iuxta illud Eliæ, *Viuit dominus* 4. Re. *in cuius conſpectu ſto.* id eſt, in cuius implenda uoluntate infatigabili mente permaneo.

c *Et clare cecinerunt. Dirupiſti uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Vota mea domino reddam in atriis* Pſal. *domus domini, in conſp. o. p. in medio tui Ieruſalem.* Hoc fit cum in cęleſti patria omnium ſanctorum multitudine congregata eas pro quibus in præſenti gemimus, quaſque gratiarum actione quotidiano deſiderio ſitimus, laudes efferimus.

d *Deus. n. læ.* Beda. Hæc ad dedicationem ſanctæ ciuitatis Ieruſalem, ſcilicet, cæleſtis pertinẽt, in qua Deus eſt rex, qui ſua præſentia ciues lætificat, lætitia magna geritur, vnde. *E-* Luc. *uangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* ad diſtinctionem, ſcilicet, humani gaudii, quod paruum gaudium, & tranſitorium, & ideo parui pendendum. Poteſt hæc dedicatio in hac uita quibuſdam electis cœpta intelligi. qui purificato cordis oculo futura eccleſiæ gaudia partim contemplantur, ſicut Eſaias, Ezechiel, Daniel, & alii prophetæ, & a- Mat. poſtoli, qui glorificatum in monte dominum uiderunt, qui quo altius ſupernæ ciuitatis edita ingrediebãtur, eo clarius laudes domini canere, & victimas bonorum operum maximas immolare curabant.

e *Sed & vxores.* Quia tempore reſurrectionis non ſolum qui prædicando, vel fortiter operando eccleſiam ædificarunt, F fructum laboris percipiunt, ſed etiam infirmiores eiuſdem Pſal. fidei conſortes, eadem uitæ perceptione lætantur. *Benedixit n. dominus puſillis cum maioribus.*

f *Recenſuerunt quoque.* Beda. Gaudentibus cunctis de ædifi- Vbi catione,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et media pars populi ſuper murum. *quia medietas principum fuit ibi, qui præerant populo, & etiam una pars populi erat cum eis, & alia pars gradiebatur ſuper terram modo ſupradicto.*

2 Et ſuper turrim furnorũ. *ſic uocatam, quia prope erãt furni.*

3 Et vſque ad murum latiſſimum. *quia ibi machinæ ab extra poſſent facilius percutere, & ideo ibi fuit factus murus ſpiſſior.*

4 Et ſuper por. *Iſta eſt una de ſex portis ſupra nominatis, c. 3. & vocatur ſic, quia habebat aſpectum ad ſortem Ephraim. Illę. n. ſex portæ, uel ſaltem plures earum pluribus nominibus nominãtur, ut ibidẽ dictum fuit.*

5 Et uſque ad por. gre. *ſupple uenerunt; illa. n. erat prope tẽplũ, ſic nominata, quia aĩalia immolanda in templo per illam adducebant.* Et

6 Et ſteterunt in porta cuſtodiæ. *quæ erat iuxta atrium templi.* 7 Steteruntque, &c. *Hic conſequenter ponitur immolatio ſacrificii in qua erat conſummatio dedicationis, in qua quidem immolatione aliqui de ſacerdotibus, et Leuitis cantabant, quod notatur cum dicitur.* Steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, & ego, & dimi. &c. 8 Et ſacerdotes Eliachim. *iſte eſt qui ſupra nominatus eſt Ioacim, & alii intendebant immolationi, unde ſubditur.*

9 Et immolauerunt in Dei, &c. Deus enim lætificauerat eos lætitia magna. *eo quod murus eſſet ædificatus, & dedicatus ad ſecuritatem populi, & reſtitutionem cultus diuini.* 10 Recenſuerunt quoque. *Hic ponuntur ſequentia ad dedicationem, uidelicet ordinatio de uictu Sacerdotum, & Leuitarum quantum ad eius* ✲ colle-

MORALITER.

9 *Et immolauerunt in die illa victimas.* Per hanc oblationẽ ſignatur oblatio euchariſtiæ, q̃ dr̃ victimæ in plurali, quia figurata fuit per omnes uictimas ueteris teſtamenti, ſicut vnũ pfectũ per multa imperfecta. De hac oblatione dicitur in Pſ. 49. c. *Immola Deo ſacrificium laudis.* Dicitur. n. euchariſtia ſacrificium laudis, eo quod offertur cum laudibus diuinis.

catione,& dedicatione ciuitatis, inſtanter procuratum eſt, A ut cultus in ea religionis qui in ceremoniis maxime per doctrinam,& officia ſacerdotum, Leuitarum, cantorum, ianitorumque erat exequendus, ſeruaretur,& creſceret. Ideo ſtatuti ſunt uiri ſtrenui, qui collatam a populo pecuniā diligenter in ærarium Chriſti colligerent, & cuſtodirēt in vſum miniſteriorum templi,& altaris. Primitias quoque frugum, & decimas, & uinum ad libamina quę ad templū deferebantur, ſedula cura conſeruarent, ut. ſ. abundante copia eorum quæ eſſent domino offerēda, vel ex quibus miniſtri domini uiuerent, ipſi libentius in Ieruſalē manerent, a quibus populus doceretur,& ſanctificaretur. Dominus quoque ſtatuit eos qui euangeliū annuntiant, de euangelio uiuere. B Væ autem Sacerdotibus,& miniſtris, qui gradus ſui ſumptus delectantur a populo ſumere, ſed nihil pro eius ſalute laborare, nec aliqd ſacri ducatus recte uiuendo præbere, non de ſuauitate regni cæleſtis quippiam dulce prædicando canere, nec ianuas ſupernæ ciuitatis aperire, ſed peruerſe agēdo occludere probamus, quorum operib. non populus laudando Deum lætatur, ſed affligitur. Notandum ſane, quod Iudas q in ædificatione ciuitatis deſperans loquebatur. *Debilitata eſt fortitudo portantis, & humus nimia eſt, &c.* (ſup. 6. a) iam nunc fortitudinem mentis,& corporis receperat ad exportandam humum, q̄ impediebat ad ædificandum murū qui ceciderat,& ad ſupandas hoſtiū inſidias q̄ imminebāt. D

viros ſup gazophylacia theſauri, ad†li- 1
bamina,& ad primitias,& ad Decimas, 2 3
vt†introferrēt per eos principes ciuitatis 4 5
in decore grarū actiones ſacerdotes, & 6 7
Leuitas,qa lętificatus ē Iuda in ſacerdo- 8
tib.& Leuitis aſtātib. Et cuſtodierūt ob-
ſeruationē Dei ſui, & obſeruationē ex- 9
piationis,& cātores, & ianitores iuxta p̄
ceptū Dauid, & Salomonis filii eius, qa
ī dieb. Dauid, & Aſaph ab exordio erāt
principes conſtituti cātorum in carmine
laudātium,& cōfitētium Dēo. Et oīs Iſ-
rael in dieb. Zorobabel,& in diebus Ne
hemiæ dabāt partes cantorib. & ianito-
rib. per dies ſingulos,& ſanctificābāt Le 10
uitas,& Leuitę ſctīficabant filios Aaron. 11

¶ Vt qui euangelium annuntiant de euangelio uiuant.

a ¶ Quaſi ſanctis Dei dabant decimas. b ¶ Tanquam maioribus decimarum ſuarum decimam partem offerendo.

Merito ergo lætatur in ſacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitorib. quorum labore, & exhortatione tantę afflictionis picu lū euaſit, & tātæ pſperitatis gloriā inuenit. Et tu ergo ſi humo vitiorū cor tuum grauari, ne in eo ciuitatem diuinæ habitationis dignā ædificare valeas, ſi te ab expurgandis vitiorū ruderib. ab ędificandis virtutum mœnib. hoſtē malignum retrahere perſpexeris audi conſolationem,& cōſilia ſacerdotum, & lectionem diuinarum ſcripturarum, ſic. n. habitaculum pectoris tui (expulſis dæmonū inſidiis) Deus uictor quaſi ciuitatem ſuam ſanctificaturus, & manſionem apud te facturus ingreditur hac de cā populus ſacerdotes,& Leuitas,& cæteros ſctōrum miniſtros in Ieruſalem habitare uoluit, ut lætāret in bonis eorum operib. quorum inſtantia populus correctus, & ciuitas extructa, cum magna laude, & lætitia erat dedicata. E

NICOLAVS DE LYRA.

collectionem, & conſeruationem, ut poſſent intendore diuino cultui, et de his quæ eſſent Deo offerenda, & hoc eſt quod dicitur. Recenſuerunt quoque in die illa,&c. *completa dedicatione.*

1 Viros. *fideles.*
2 Super gazophylacia. *i. repoſitoria.*
3 Ad Libamin. *q̄ erant de liquidis Deo offerēda, vt uino, & oleo.*
4 Et ad primitias. *quæ ſacerdotibus debebantur.*
5 Et ad decimas. *quæ Leuitis ſoluebantur.*
6 Vt introferrent. *ſ. in domum domini.*
7 Sacerdotes,& Leuitas. *ut ibi poſſent manere, & uiuere.*
8 Quia læ. eſt Iu. in ſa.& Le. *eo quod bene diligentes officia ſua fecerant.*

9 Et obſeruationem expiationis. *emundandos ſeipſum, populum, portas, & murum, ut patet ex ſupradictis. Cætera patēt uſq; ibi.*
10 Et ſanctificabant Leuitas. *ſ. populares Leuitis decimas ſoluendo.* F
11 Et Leuitæ ſanctificabant filios Aaron. *de decimis ſibi datis decimas eis ſoluendo, qui. n. ſoluit decimas alteri, in hoc deſignat ſe imperfectum, & alterum perfectum, retinens ſibi nouem partes, & dādo decimam alteri, quæ ſignat perfectionem, eo quod denarius eſt numerus perfectus, propter quod & numeri ſequentes ſunt replicationes denarii, & eius partium, ſicut 11. ſunt 10. & unum, & 12. ſunt 10. & 2 & ſic conſequenter, ut habetur 3. Phyſi. & propter hoc Apoſtolus ad Hebræos oſtendit Melchiſedech fuiſſe maiorem ipſo Abraham, qui decimas dedit Melchiſedech, Gen. 14.*

Et

IN *die autem illo le. &c.* Hi quia de inceſtu nati sūt, hęreticos exprimunt, a quorū autores cū doctrinam patrum de qua eruditi sūt, male intelligendo corrumpunt, quaſi filiæ Loth ſemine paterno furtim, & in tenebris, & non legitime utuntur. Ideoque eorū proles, i. ſectatores nūquā in eccleſia Dei

CAPVT XIII.

IN die autem illo lectum eſt in volumine Moyſi, 1
audiente populo. Et inuentum eſt ſcriptum in eo, 2
quod non debeant introire Ammonites,& Moa-
bites in eccleſiam Dei uſque in æternum, eo quod non oc †

a ¶ Niſi daſinant, ſ. tales eſſe.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 IN die autem illo. *Hæc eſt ſecunda pars principalis huius libri in qua agitur de ſecundo aduentu Nehemiæ in Ieruſalem, quia cōpleto ducatu ſuo 12. annorum in quibus intendit murationi ciuitatis, & ædificationi, & reſtitutioni diuini cultus, & aliorum quæ erant ad bonum populi ſui, rediit ad Regem Artaxerxem 32. anno regni eius, a quo miſſus fuerat primo in Ieruſalem anno 20. regni ſui, ut habetur ſupra capitul. 2. quia rex ſibi conſtituerat tempus redeundi, ut ibidem habetur, ſed poſtea circa finem vitæ ſuæ rogauit regem, ut rediret Ieruſalem ad corrigendum aliqua mala quæ pullulauerant in abſentia ſua, & ut ibi cum ſuis patribus ſepeliretur. Pullulauerant autem in ſua abſentia quatuor mala ſpecialiter, primum eſt admiſſio illiciti, ſecundum deſtructio cultus diuini, quod ponitur ibi.* Et intellexi malum. *tertium uiolatio ſabbathi, ibi:* In diebus illis,&c. *quartum commiſtio ſeminis extranei, ibi.* Sed & in diebus illis. *primum malum fuit, eo quod Eliaſib ſummus ſacerdos permiſit uaſa Tobiæ Amanitis, in quibus erat theſaurus ſuus, reponi in gazophylacio domus Dei, quod erat deputatum rebus ſacris, & hoc malum fecit, eo quod erat affinitate cōiunctus Tobiæ per nepotem ſuum; & ideo in principio huius capituli fit mentio de commiſtione talis matrimonii, quod ſit illicita, cum dicitur.*

1 In die autem illo lectum eſt. *hoc non refertur ad tempus immediate ſequens, ſed ad præcedentia, quia iam iſta ſeparatio erat facta vt habetur ſup. c. 10*
2 Et inuentum eſt ſcriptum. *ſ. Deut. 23. quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in eccleſiam Dei, quod tripliciter fuit ibi expoſitum. Vno modo quod Ammonites, & Moabites non poſſent ingredi atriū, vbi adorabant hoīes mundi. Alio modo, ut q̄uis eēnt cōuerſi ad Iudaiſmum, non tn̄ poſſent promoueri ad dignitates, q̄ reſpiciunt regimen populi; ut quod eſſent decani, centuriones, et huiuſmodi.*

Tertio

MORALITER.

1 *In die au. il. lectum eſt in uo. Moyſi. audi. po. Et inuen. eſt ſcrip. in eo. quod non debeant intro. Ammon. & Moa. in ecc. Dei, &c.* Per iſtos ſignificantur hæretici,& ſchiſmatici, qui repellendi ſunt ab eccleſia Dei.

† Eo

† *Eo quod non occur. ſi. Iſ. cum pa. & aqu.* Tales. n. non occurrunt populo Dei cum ſpūalib. alimentis nomine panis,& aquæ ſignificatis, eo q in ſacra ſcriptura nomine panis, & aquæ oīs cibus,& potus ſignatur, unde 4. Re. 6. dicitur. *Appone eis panem, & aquam.* Sequitur ibidē. *Et appoſita eſt eis magna*

cibo-

A Dei partem habere poſſunt. Si qui.n,corriguntur, iam non ſunt filii talium matrum. Occurrerunt autem filiis Iſrael egredientib. de Aegypto cum pane,& aqua. Sic bene & in catholica pace viuentes in ſolatium verbi Dei conferunt eis, qui nuper a ſeruitio peccatorum per aquam baptiſmi,& fluctus maris eruti anhelant ad libertatem patriæ cœleſtis. Quod fecit Berzellai Galaadites, qui fugienti Dauid, & exercitui eius a facie Abſalom cum alimentis occurrit, quo eos reſocillando aduerſus nouã tyrannidem redderet fortiores. Illos ſignans,q diſperſam ab hæreticis eccleſiã ſubſidiis verbi cæleſtis confortant & ad debellandũ B eorum inſaniam animant. Sed dum hæretici neophytos ſuis prauitatib. & oſtenſis aliorum exemplis vel verbis malignis perdere nituntur, quaſi de inceſtu nati populum Iſrael egreſſum de Aegypto armis ſuis,& Balaam qui interpretatᷣ vanitas populi, conſiliis, & maledictis impugnat nefandis, ſed Deus maledictionem Balaam in benedictionem populi ſui cõuertit,& eum ab armis inimicorum muniuit.

2.Re.19.

a *Factum eſt autem,&c.* Quia neceſſe eſt nos auditui ueritatis intendere,vbi cum ab vno quolibet vitio lectione diuina ꝓhibemur,continuo etiam quicquid uitii ſordidãtis in nobis deꝓhendimus,ab actione noſtra,& conſcientia repellamus.

Beda li. 3. alleg. expoſ. in Eſd.c.34.

b *In omnibus his.* Hæc ſententia qua ſe dicit Nehemias in Ieruſalem non fuiſſe,non ad ea quæ ſupra huc uſque narrauerat,ſed tantum ad præſentem locum pertinere uidetur. C Superiora.n.cum ciuitas ædificata eſt,geſta vel dicta videntur quando Nehemias adhuc Ieroſolymis morabatur. Quibus ſtrenue completis, rediit ad regem, quo abſente fecit ſibi Eliaſib

D Eliaſib grande gazophylacium in quo reponerentur ea quę vel in miniſterium domus domini vel in vſus miniſtrorum neceſſaria erant,qui etiam quędam illicita in gazophylacio & in domo domini ponere non timuit, quæ reuerſus Nehemias mox extirpauit.

a ¶Verbi Dei.
currerint filiis Iſrael cum pane, & aqua, &†conduxerunt ad- †
a ¶Vanitatem populi b ¶Quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.
uerſum eos Balaam ad maledicendum eis, & conuertit Deus
noſter maledictionem in benedictionem Factum eſt autem 1
a ¶De duabus.ſ gentibus anathematizandis.
cum audiſſent legem ſeparauerunt omnem alienigenam ab
Iſrael. Et ſuper hoc erat Eliaſib ſacerdos, qui fuerat poſitus 2
in gazophylacio domus Dei noſtri,& proximus Tobiæ. Fe- 3
cit ergo ibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum re- 4 5
ponentes munera, & thus, & vaſa, & decimam frumenti, vi-
ni,& olei, partes Leuitarum,& cantorum,& ianitorum,& †pri
b mitias ſacerdotales. In omnibus his nõ fui in Ieruſalem, quia 6
anno triceſimoſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad
regem, Et in fine dierum rogaui regem,& veni in Ieruſalem.
Et intellexi malum quod fecerat Eliaſib Tobiæ, vt faceret ei
theſaurum in veſtibulis domus Dei, & malum mihi viſum
c eſt valde. Et proieci vaſa domus Tobiæ foras de gazophyla- 7
cio, præcepique & emundauerunt gazophylacium. Et retuli 8 9
ibi vaſa domus Dei, † ſacrificium, & thus. Et cognoui, quod 10

c *Et proieci uaſa do.Tobię.* Qui ſupradictus ẽ ſeruus Ammonites inimicus populi Dei, unde male egit Eliaſib, qui huic tam eſſi propinquo ſibi i ueſtibulo domus dñi theſaurum fecit eiectis uaſis domus Dei, & cæteris quæ poſcebat uſus miniſterii. *Quę.n.participatio iuſtitię cũ iniquitate? Quis conſenſus templi Dei cum idolis?* Quæ communicatio hæreticis, & ſchiſmaticis cum ortodoxis, & pacificis filiis Dei? *Et proieci.* Beda. Tu quoque quicquid inter fideles infidelitatis, & immunditiæ repereris, continuo proiice foris,& mundatis cordib. credentium quæ ſũt gazophylacia dñi cum virtutũ fuerint plena diuitiis,vaſa domini inferantur. i.ipſa corda quæ paulo ante uaſa erroris fuerant per culpam , per correctionem vaſa domini fiant,& ibi ſacrificium fit bonæ operationis,& thus bonæ orationis,vbi prius erat ſpelunca latronum. Illi quoque vaſa Tobiæ Ammonitis de gazophylacio templi eiiciunt,vaſa domus Dei,& thus reponunt qui excommunicatis hæreticis,vel falſis catholicis ab eccleſia expulſis,in eorũ gradus Chriſto famulaturos ſurrogant, qui fidelib. ei actib. & orationib. deſeruiant. Comparandum ſane hoc factũ Nehemiæ eſt zelo Chriſti,qui inueniens in templo Dei vendẽtes,& ementes fecit flagellum de reſticulis,& cunctos foras proiecit. Sicut.n.Nehemias in cęteris,ita & in hoc eius pſonam præſentauit.

Nu.12 2.Cor. tobiæ E tobiæ Io.2.c F

In

NICOLAVS DE LYRA.

Tertio modo,quod Iudæi cum iſtis populis non poſſent contrahere matrimonia,vt ibidem diffuſius fuit declaratum, & iſto tertio modo hic accipitur.Ideo ſubditur.

1 Factum eſt autem cum audiſſent legem,ſep.omnem al. ab Iſr. *quod fuit factum ante, ut dictum eſt , ſed hic repetitur propter caſum qui ſubditur.*

2 Et ſuper hoc erat Eliaſib ſacer. *ſ.culpabilis,ideo ſubditur.*

3 Et pro.To. *i.amicus per matrimonium nepotis ſui,qui erat gener Sanaballat,vt habetur inf.eo.c.& ſic per conſequens erat amicus Tobiæ,cui Sanaballat erat magna familiaritate coniunctus,vt dictum eſt ſup.4.c.ad quod ſecutum eſt malum quod ſubditur.*

4 Fecit ergo ibi gazophylacium grande. *ſ.in domo Dei.*

5 Et ibi erant ante eum. *i.illa quæ erant conſecrata ad diuinum cultum,quæ fuerunt inde amota,vt ibi vaſa Tobiæ ponerentur, cuius cauſa ſubditur*

6 In omnibus his non fui in Ieruſalem. *verbum eſt Nehemiæ,quia ſi fuiſſet præſens, hoc non permiſiſſet, propter quod ſequitur.* 7 Et proie. va.&c.de gazoph. *vbi reponebantur Deo ſacrata.*

8 Præce.& emun.ga. *quod erat contaminatum ex repoſitione uaſorum hominis Gentilis,& aduerſarii Iudæorũ,ut patet ex ſupradictis*

9 Et retuli ibi vaſa domus Dei. *quæ inde fuerunt ablata,in quibus reponebantur Deo ſacrata.*

10 Et cognoui. *Hic conſequenter deſcribitur correctio ſcdi mali, vcʒ deſtructionis cultus diuini, eo quod miniſtris templi non dabantur*

MORALITER.

ciborum præparatio,

† *Et conduxe aduer.eos Balaam ad maled.* per Balaam qui turbãs gentem interpretatur, princeps hæreticus, vel ſchiſmaticus ſignificatur,quem excitant ſchiſmatici, uel hæretici ad turbandum populum Dei,ſicut patet de Iuliano apoſtata, & Theodorico rege hæretico.

4 *Fecit ergo. &c.* Ad intellectum ſequentium ſciendum, quod Nehemias murata ciuitate Ieruſalem,& dedicata, rediit ad regem Perſarum , ſicut promiſerat, ſed circa finem dierum ſuorum rediit in Ieruſalem de licentia regis, ut ſciret ſtatum ciuitatis,& ut ſepeliretur cum patrib. ſuis,& inuenit quædam mala in abſentia ſua facta,ideo ſubditur.

6 *In omnib.his non fui in Ier.* ſed in ſuo reditu correxit illa. Per hoc autem ſignificatur,quod abſentia boni principis de terra ſua, & boni prælati de ſua Eccleſia, frequenter ſunt occaſiones malorum in illis pullulantium, ſicut præſentia gubernatoris eſt cauſa ſalutis nauis, & eius abſentia periclitationis,vt dicitur 2.Phyſicorum. Per hoc autem quod Nehemias rediens in Ieruſalem mala quæ pullulauerant, diligenter correxit,oſtenditur quod princeps bonus rediens in terram ſuam,& bonus prælatus ad ſuam eccleſiam, debent eſſe diligentes de malorum extirpatione, quæ pullulauerũt abſentiæ ſuæ tempore. Primum autem malum quod abſente Nehemia pullulauit fuit de admiſſione illiciti. Nam Eliaſib præpoſitus domus domini in gazophylacio quod erat factum ad res ſacras ponendum quas pro parte amouit Eliaſib & uaſa Tobiæ Gentilis,& Iudæorum perſecutoris, ut patet ex ſupradictis ibidem conſeruanda recepit, quod fieri non debebat. Igitur per iſtum Eliaſib ſignificatur malus prælatus,qui inſufficientes,& indignos promouet in eccleſia,& dignos inde repellit.

7 *Et proiecit uaſa Tobiæ foras.* Verba ſunt Nehemiæ, per quem ſignificatur prælatus ſuperior bonus qui debet eſſe ſolicitus de corrigendis defectibus eorum, & de eorum eccleſiis in ſtatum debitum reformandis.

10 *Et cognoui,quod partes Leuit.non fuiſſ. eis datæ.* Hic ponitur

partes Leuitarum̃ non fuiſſent eis datæ, & fugiſſet vnuſquiſ- 1
que in regionem ſuam, de Leuitis, & cantoribus, & de his qui 2
miniſtrabant, & egi cauſam aduerſum magiſtratus, & dixi 3
Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos, & feci 4 5
ſtare in ſtationibus ſuis. Et omnis Iuda apportabat decimam 6
frumenti, vini, & olei in horrea. Et†conſtituimus ſuper hor- 7 8
rea Selemiam Sacerdotem, & Sadoch ſcribam, & Phadaiam
de Leuitis, & iuxta eos Anan filium Zachur, filium Mathaniæ,
quoniam fideles comprobati ſunt, & ipſis creditæ ſunt par-
tes fratrum ſuorum. Memento mei Deus meus pro hoc, & 9
ne deleas miſerationes meas quas feci in domo Dei mei, &
in†ceremoniis eius. In diebus illis uidi in Iuda calcantes tor- 10 11
a cularia in ſabbatho, portantes aceruos, & onerantes ſuper aſi-
nos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, & inferentes
in Ieruſalem in die ſabbathi. Et conteſtatus ſum eos, ut in die
¶Cum oportet huic.ſ.ſeculo, neceſſaria prouidere.
qua uendere liceret, uenderent. Et Tyrii habitauerunt in ea 12
b inferentes piſces, & omnia venalia. Et vendebant in ſabbathis

†poſui theſaurarios ſuper theſauros

†vel obſeruationibus

A a *In diebus illis.* ✣Chryſ. Sabbathi obſeruatio magnas vtilitates contulit populo. Mites.n.atque humanos alterum ad alterum reddidit, prouidentiam Dei, atque creationem rerum docuit, caſtigauit paulisper, & a malignitate ſemouit, ac ſpiritalibus rebus attentiores effecit. Nam quãdo lex de ſabbatho dabatur, ſi ſcriptum fuiſſet. Bona quidem in ſabbatho faciatis, mala vero non faciatis, non cõſeruaſſent legem Iudæi. quo circa neceſſe fuit ab omnib. eodem modo compeſcere. Nihil.n in die ſabbathi faciatis, neque tamen ſic detineri potuerunt. Beda. Sex dieb. operari per legem quæ neceſſaria ſunt, in ſeptima iubemur quieſcere, quia omnes electi in hoc ſeculo B quod ſex ætatibus agitur, debent pro æterna requie laborare, in die autem futura quaſi ſeptima requiem a domino ſperare. Tropologice autem, i.moraliter agunt ſabbathum domino ſacratum, cum ab huius mundi curis ad tempus ſeparati orationibus vacant, & celeſtium rerum contemplationi purificatam mentem ſuſpendunt. Nam cum ea quæ carnis cura iure flagitat gerimus, quaſi in ſex diebus quæ neceſſaria ſunt, laboramus. Quia ergo illis quibus propter hoc ſeculum indigemus, occupamur, ſabbathiſmus vero orationum, & deuotionis noſtræ in qua vacamus a temporalibus, vt æternitatis gaudia diutius guſtemus recte diei ſeptimo aſsignatur, quia futuræ vitæ quietem, & beatæ laudis imitatur. Sed diem ſabbathi alienigenæ quæ- C runt prophanare, cum terrenæ cogitationes nos in tempore D orationis importune conturbant, & memoria, vel delectatione temporalium rerum ab intimo amore retrahunt. Imponunt aſinis vinum, vuas, & ficus, & omne onus, & inferunt in Ieruſalem, cum oblectamentis carnalibus ſtultos animi motus onerantes, quietem cordis Deo dicatam violare conantur, ſed his improbarum cogitationum tumultib. ne ſabbathum noſtrum inquietent, contradicit Nehemias, cum diſtricta ſolertia iuuante domino inutiles de corde noſtro, & ineptas phãtaſias tempore orationis excludimus. Conteſtatur.n. eos, vt in die qua vendere liceat huiuſmodi cõmercia uendant, cum hunc ſuis cogitationibus deuota Deo E anima modum imponit, ut in tempore orationis a tranſeuntium rerum curis abſtineãt nec tamen aliis temporalib. vbi opportunitas dictauerit ab his quæ ad victum, & veſtitum pertinent, prorſus intuitum auertant ſed congruo moderamine diſpenſent.
b *Inferentes piſces, & omnia, &c.* Piſcis bonus, eſt pia fides, q̃ qui a domino petit ſerpentem infidelitatis non accipit. Piſcis autem malus, infirma cogitatio quæ ſe curis huius mundi vltra modum immergit, quam nobis Tyrii, i.coanguſtati quærunt in ſabbatho vendere, cum immundi ſpiritus, quietem noſtræ cogitationis importune profundis ſeculi curis obruere tentant. Sed pro tali mercatu Nehemias optimates obiurgat Iuda, & caſtigat, dum diuina inſpiratio eos, qui profeſsioñi pietatis ſeruire conantur, ab huiuſmodi cogita- F tionibus purgat.

Beda vbi ſ...

Factum

NICOLAVS DE LYRA.

tur neceſſaria, ſed ſubtrahebantur, & hoc eſt quod dicitur. Et cognoui quoniam partes Leuitarum ſibi debitæ pro miniſterio templi.

1 Non fuiſſent eis datæ. *Quia Eliaſib ſummus ſacerdos, partim motus ex Tobiæ Gentilis monitione, partim propter cupiditatem talia ſibi retinebat.*

2 Et fugiſſet vnuſquiſque in regionem ſuam. *quærens ſibi victum extra Ieruſalem.*

3 Et egi cauſam aduerſum magiſtratus. *i.ſummum ſacerdotem, & alios principales ſibi aſſiſtentes.*

4 Et dixi, quare dereliquimus domum Dei? *aſſociauit ſe illis in crimine, quamuis eſſet innocens, ut melius inclinaret eos ad correctionem.*

5 Et congregaui eos. *ſcilicet Leuitas, & miniſtros qui receſſerant.*

6 Et feci ſtare in ſtationibus ſuis, &c. *Id eſt, in officiis templi.*

7 Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, &c. *ad ſuſtentationem eorum.*

8 Et conſtituimus ſuper. *i.homines fideles ad cuſtodiendum talia, & ad miniſtrandum miniſtris templi.*

9 Memento mei Deus meus pro hoc. *hoc dixit Nehemias, quia talia faciebat non propter humanum fauorem, ſed propter honorem diuinum.*

10 In diebus illis. *Hic conſequenter ponitur correctio tertii mali, uidelicet uiolationis ſabbathi, in quo Iudæi faciebant opera ſeruilia, quod notatur cum dicitur.*

11 Vidi in Iuda, &c. *quia cum Gentilibus faciebant contractus emptionis, & venditionis, quod notatur cum dicitur.*

12 Et Tyrii. *qui erant Gentiles.* Habitauerunt in ea inferentes piſces, & omnia venalia.

Et

MORALITER.

cleſiis in ſtatum debitum reformandis.

10 *Et cognoui, quod partes Leuitarum nõ fuiſſent eis datæ.* Hic ponitur ſecundum malum, quod contigit per magiſtratus templi, quia non dederunt Leuitis partes bonorum eis debitas, vnde debebant uiuere, propter quod compulſi fuerunt de templo recedere ad alia loca, vbi ſibi poterant commodum reperire, & per hoc diuinus cultus fuit multum diminutus. Per iſtos autem magiſtratus templi ſignantur mali prælati, qui bona eccleſiæ debita pauperibus, clericis, & pauperibus aliis conſumunt in pompis, & in carnalibus amicis, & illud per Nehemiam.i.prælatum ſuperiorem debet corrigi, & in ſtatum debitum reformari.

3 *Et egi cauſam aduerſum magiſtratus.* Hic ponitur remedium per Nehemiam qui fecit apportari decimas ad locum debitum in Ieruſalem, & conſtituit homines fideles qui diſtribuerent Leuitis fideliter ſuas partes, & ſic reformatus fuit cultus diuinus.

10 *In diebus illis uidi in iuda calcantes torcularia.* Hic ponitur tertium malum, quod contigit in abſentia Nehemiæ. ſ.de ſabbathi uiolatione. Nam in illo Iudæi faciebant opera ſeruilia. Tyrij etiam qui Gentiles erant, inferebant piſces, & alia venalia, quæ uendebant Iudæis, ſed Nehemias appoſuit remedium, per hoc quod fecit claudi portas Ieruſalem, præcipiens quod non aperirentur uſque poſt ſabbathum.

Moraliter. Ieruſalem eſt fidelis anima, vt frequenter dictum eſt ſupra, obſeruatio vero ſabbathi eſt quies animæ in Deo. Hæc autem quies impeditur, & uiolatur per tumultum negotiorum exteriorum, quorum phantaſiæ, & imaginationes intrant ad animam per ſenſus exteriores, qui ſunt portæ moralis Ieruſalem, igitur iſtæ portæ ſunt claudendæ, ne per eas intret aliquid, quod quietem debitam animæ in Deo valeat perturbare.

filiis Iuda, & Ieruſalem. Et obiurgaui optimates Iuda, & dixi 1
eis. Quæ eſt hæc res mala, quam vos facitis, & prophanatis
diem ſabbathi? Nunquid non hæc fecerunt patres noſtri? Et 2
adduxit Deus noſter ſuper nos omne malum hoc, & ſuper
ciuitatem hanc? Et vos additis iracundiam ſuper Iſrael, vio-
a lando ſabbathum. Factum eſt itaque † cum quieuiſſent por- 3
tæ Ieruſalem die ſabbathi, dixi, & clauſerunt ianuas, & præ- 4
cepi, vt non aperirent eas vſque poſt ſabbathum. Et de pueris
meis conſtitui ſuper portas, ut nullus inferret onus in die ſab-
bathi. Et manſerunt negociatores, & vendentes vniuerſa 5
venalia foris Ieruſalem ſemel, & bis, & conteſtatus ſum 6
eos, & dixi eis. Quare manetis ex aduerſo muri? Si ſecun- 7
do hoc feceritis, manum mittam in vos. Itaque ex tempore
b illo non venerunt in ſabbatho. Dixi quoque Leuitis, vt mun-
darentur, & venirent ad cuſtodiendas portas, & ſanctifican-
dam diem ſabbathi. Et pro hoc ergo, memento mei Deus
meus, & parce mihi ſecundum multitudinem miſerationum
c tuarum. Sed & in diebus illis uidi Iudæos ducentes vxores 8 9
Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. Et filii eorum ex 10
media parte loquebantur Azotice, & neſciebant loqui Iu- 11 12
daice, & loquebantur iuxta linguam † populi, & popu- 13 14
li. Et obiurgaui eos, & maledixi. Et cecidi ex ipſis viros, & de- 15
caluaui eos, & adiuraui in Deo, vt non darent filias ſuas 16

a *Factum eſt autem*. Conſcientia noſtra ſi uitiis purgata Deo A habitatore gaudet, uocari poteſt Ieruſalē, cuius portæ ſunt corporei ſenſus, per quos quę foris aguntur ad notitiam noſtræ mentis quaſi intrando pertingunt, quas in die ſabbathi claudere iubemur, vt cum Deo vacare in pſalmis, & orationibus quærimus, quicquid exterius agitur ab animo propulſemus, ſolumque iudicem in occulto libera mente precemur, & laudemus, & quia B nemo repēte fit ſummus, ſed longo conuerſationis ſanctæ profectu debet quis ad hanc perfectionem, & pacem mētis gratia duce peruenire, ideo merito ſequit. b *Dixi quoque Leuitis ut mundarentur, &c.* Beda ib. Mundari eos a quotidiano operis exercitio neceſſe eſt, qui portas ſenſuum ab incurſu turbulentæ cogitationis cuſtodire cupiunt. Qui cupit diem ſabbathi ſanctificare, i. otium orationis, pſalmodiæ, lectionis ſanctæ, & lachrymarum ſibi utilem facere, neceſſe eſt, ut mundetur eius conſcientia multa ſolertia, vt intentionem bonæ actio- C nis conſummare ualeat. Allegorice. Quod etiam allegorico ſenſu de doctoribus fidelium recte poteſt accipi. Quicūque.n. portas eccleſiæ, fidem. ſ. & opera auditorum per quæ ſola in eccleſiā intratur, a contagio hæreticorum uitiorumque pulſantium D geſtiunt obſeruare, oportet vt prius mentem ſuam, & actus purificent ab omni errorum labe.

c *Sed & in dieb. illis.* In eccleſia vxores alienigenas ducunt, Beda cap. c. qui delectationib. ſcelerum quæ propriæ ſunt Gentiliū, conſcientiam polluunt & filii qui ex his nati ſūt neſciunt loqui Iudaice, cum opera quæ ex mente uitiata prodeunt, nihil in ſe pię profeſſionis oſtēdunt ſed Gentilem potius ſtultitiam, quam Eccleſiaſticam caſtitatē ſonant. Azotus.n. quę Hebraice dicitur Eſdod, ignis verborum, vel vberū. Ideoq; tropologice Azotice loquūtur filii vxorum E alienigenarum, cum opera per laſciuiam procreata vltionē æternæ combuſtionis expectant, vnde merito talium genitores a Nehemia non ſolum obiurgati, & maledicti, ſed & quidā ſunt cæſi, quia neceſſe eſt errantes a doctoribus veritatis actius coerceri, vt ab vbere ignis vltoris ad vbera diuinę laudationis tràſferantur. Heretici quoque, cū Gentilis prophetię Dialecticę, & Rethoricę ſtudiis amplius q̃ eccleſiaſticę ſimplicitati operā impendunt, nihil mirum ſi auditores eorum iuxta linguam populi, & populi loquūtur, ſcripturas quidē ſanctas ore voluentes, F

† cum obſcurabantur per vmbras.

† ſe ... bet

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et obiurgaui optimates Iuda. *qui populum regebant, eo quod talia permittebant.*

2 Nunquid non hæc fecerunt patres noſtri. *q.d. ſic, & propter hoc fuerunt in captiuitatem ducti, & ciuitas iſta deſtructa eſt. propter hoc Nehemias appoſuit remedium, ideo ſequitur.*

3 Factum eſt itaque cum quieuiſſent portę. *in Hebræo habetur. Et factum eſt cum inumbraſſent portę. i. quia dies aduesperaſcebat, & tunc incipit ſabbathum, & in idem redit, quia tunc portæ debent quieſcere ab ingreſſu mercantium. ideo ſequitur.*

4 Dixi. *ſ. claudite ianuas, ita quod mercatores non poſſint intrare ciuitatem ad exercēdum talem mercationem in die ſabbathi, tamen non fuerunt omnino correcti per hoc, ideo ſequitur.*

5 Et manſerunt negotiatores, & vendentes, &c. *ad quos exibant Iudæi ementes ab eis.*

6 Et conteſtatus ſum eos. *eis comminando, ideo ſequitur.*

7 Si ſecundo hoc feceritis, manum mittam in vos. *ad incarcerandum, & flagellandum. Cætera patent.*

8 Sed & in diebus illis. *Hic ponitur correctio quarti mali, quod erat commiſtio ſeminis extranei, contra præceptum legis. Deuter. 7. & hoc eſt quod dicitur.*

9 Vidi Iudęos ducentes vxores Azotidas. *iſtæ erant de filiabus Philiſthinorum.*

10 Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, *ſicut matres eos docebant.*

11 Et neſciebant loqui Iudaice. *niſi valde corrupte, quia matres plus loquuntur cum pueris ſuis quam patres.*

12 Et obiurgaui eos. *ſ. patres, eos acriter redarguendo.*

13 Et maledixi. *malum eis imprecando niſi talia corrigerent.*

14 Et cecidi ex ipſis uiros. *Flagellando aliquos propter eorum obſtinationem.*

15 Et decaluaui eos. *per capillos trahendo, uel quia fecit radi capita eorum, & barbas, quod tunc temporis magna erat confuſio.*

16 Et adiuraui in Deo, ut non darent filias. *i. feci eos iurare, cuius cauſa ſubditur.*

Nun-

MORALITER.

8 *Sed & in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas*. Hic ponitur quartum malum in abſentia Nehemiæ perpetratū. Licet.n. ante p Eſdram mulieres alienigenę fuiſſent de populo Iſrael eiectæ, vt dictum eſt ſup. 10. c. Eſdræ, tamen ipſo defuncto, & abſente Nehemia, plures Iudęorum redierunt ad uomitum, accipientes ſibi vxores alienigenas, ſed Nehemias remedium adhibuit, eos acriter obiurgando, & maledicendo, & aliquos eorum cędendo, & capillos euellendo, eos per dominum adiurando, quod a talib. abſtinerent. Per Iudęos vero recidiuantes in contrahendo matrimonia cum alienigenis mulierib. ſignātur pęnitentes de vitiis carnalib. qui tamen poſtea Deo permittente, & diabolo procurante ad uomitum reuertuntur priſtinis ſe uitiis implicantes, & iſti ſunt obiurgandi per aſperam correptionem illorum ad quorum ſpectat officium, ſunt etiam maledicendi, per hoc quod mala pœnę ſuperuentura eis prędicenda, ſi in talibus perſeuerant. Sunt etiam cædendi corporaliter, & affligendi per illos, ad quorum ſpectat officium ſi fuerint obſtinati.

Memento

uentes, ſed Gentili ſenſu interpretantes.

A a *Igitur mundaui eos*. Beda. Aptus per omnia finis, & condignus ędificio ſanctæ ciuitatis, & tēpli domini, ut emūdatis ciuibus alienæ a Deo pollutionis ordines ſacerdotum, & Leuitarum in miniſterio ſuo rite cuſtodiantur, ut inſtituti regulariter magiſtri eccleſiæ caſtigatū ab omni peccato populum de cætero in bono permanere, & creſcere ſē per exhortentur.

b *Et in oblatione lignorum in temporib. conſtitutis, & in primitiis.* Inter cætera po-

B

filiis eorum, & non acciperent dē filiab eorum filiis ſuis, & ſi-
bimetipſis, dicens. Nunquid non in huiuſcemodi re peccauit Sa- 1
lomon rex Iſrael? Et certe in gentib. multis non erat rex ſimilis 2
ei, & dilectus Deo ſuo erat, & poſuit eum Deus regem ſuper 3
omnem Iſrael. Et ipſum ergo duxerunt ad peccatum mulieres 4 5
alienigenæ. Nunquid † & nos inobedientes faciemus omne ma 6
lum grande, vt præuaricemus in Deo noſtro, & ducamus vxo-
res peregrinas? De filiis autem Ioiada filii Eliaſib ſacerdotis ma- 7
gni, gener erat Sanaballat Horonites quem fugaui a me. Recor- 8
dare domine Deus meus aduerſum eos qui polluunt ſacerdotiū 9
a iuſque ſacerdotale, & Leuiticum. Igitur mundaui eos ab omni- 10
bus alienigenis, & conſtitui ordines ſacerdotum, & Leuitarum, 11
b vnumquemque in miniſterio ſuo, & in oblatione lignorum in 12
c temporibus conſtitutis, & in primitiis. Memento mei Deus 13
meus in bonum, Amen.

D populus ligna offert ad ignem altaris nutriendum, cum opera uirtutum diuina conſecratione digna operantur. Ardent ligna, & offert ad ignē altaris nutriendum, cum opera uirtutum diuina conſecratione digna operantur. Ardent ligna & conſumuntur in altari holocauſtorū, cum in cordibus electorum opera iuſtitiæ flamma charitatis perficiuntur.

c *Memento mei Deus in bonum.* Merito talis conditor, & dedicator ciuitatis poſt multos deuotionis labores memorię ſe creatoris, & largitoris omnium bonorū commendat. E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Nunquid non in huiuſcemodi, &c. Salomon, *qui erat ſapientiſſimus.*

2 Certe in gentibus multis non erat rex ſimilis ei. *i. ſapientia, diuitiis, & gloria, vt habetur 3. Reg. 3.*

3 Et dilectus Deo ſuo erat. *quod patet ex hoc, quod ſibi apparuit in Gabaon, vt habetur 3. Reg. 3.*

4 Et poſuit eum Deus regem. *quia non debebatur ei regnum ratione primogenituræ, ſed ex diuina ordinatione, ut habetur primi Paralip. cap. 28.*

C 5 Et ipſum ergo duxerunt, &c. *ut habeur 3. Re. 11*

6 Nunquid & nos inobedientes faciemus, &c. *q. d. manifeſtum eſt quod ſic, ſi duxerimus mulieres alienigenas, cum multum deficiamus a ſapientia Salomonis, & eius perfectione.*

De

7 De filiis autem Ioiada. *quis autem fuerit ille filius Ioiadę, non exprimitur hic.*

8 Quem fugaui a me. *propter malitiam ſuam.*

9 Recordare domine Deus meus aduerſum eos. *enormiter & grauiter puniendo ad terrorem aliorum.*

10 Igitur mundaui eos ab omnibus alienigenis. *ſ. mulierib. ſeparando.*

11 Et conſtitui ordines ſacerdotum & Leuitarum. *ſicut diſpoſuit Dauid rex 1. Par. 24. & 24.*

12 Et in oblatione lignorum. *i. in compoſitione lignorum ad nutriendum ignem iugiter in altari holocauſtorum; quod debebat fieri a ſacerdotibus per vices ſibi ſuccedendo.* F

13 Memento mei Deus. *poſt omnia opera bona prædicta fideliter, & deuote ſe ſuo creatori recommendat. Cui eſt honor, & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.*

MORALITER.

13 *Memento mei Deus meus in bonum*. Per hoc ſignificatur qđ bonus prælatus ex debita correctione malorum, remunerationem bonorum conſequitur ſupernorum.

Sequentes tertium, & quartum Eſdræ libros, utcunque de canone non ſunt, expoſitores ordinarii intactos reliquerunt, qui propterea dicuntur tertius, & quartus. quia apud Græcos, & Latinos ſuperior liber Eſdræ, ut dicit Hieronymus in prologo, diuidebatur in duos libros.

CAP. I.

a *ET fecit Ioſias paſcha, &c.*

✻ ANGELOMVS. Ioſias facto phaſe anno decimooctauo regni ſui, purgauit terram, & templum, & eiecit figuras idolorum, quomodo ad Euchariſtiam acceſſuri purgare debent terram, ideſt, corpus ab inquinamentis ſordium, & tem-plum, ideſt, animā quæ Dei templum eſſe debet, & eiicere a corde figuras idolorum, id eſt, turpes imaginationes rerum immundarum, ut ſeruire poſſimus Deo uiuenti, ſicque ei gratum paſcha celebremus. *non utique in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis, & ueritatis.*

Et

LIBER ESDRÆ TERTIVS, QVI INTER APOCRYPHA PONITVR.

CAPVT I.

a ET † fecit Ioſias paſcha in Ieroſolymis Domino, 1
& immolauit phaſe, quartadecima luna primi
menſis, ſtatuens ſacerdotes p vices dierum ſto
lis amictos, in templo domini. Et dixit Leuitis

Incipit poſtilla uenerabilis Magiſtri Nicolai de Lyra ſuper tertium librum Eſdræ.

CAP. I.

1 ET *fecit Ioſias paſcha*. Liber iſte qui dicitur Eſdræ tertius, uidetur magis ab alio doctore neſcio quo cōſcriptus, & ex pluribus collectus. Nam hic deſcribuntur plura quę in primo Eſdrę val de ſufficienter ſunt deſcripta. Non eſt autem veriſimile quod ipſe tot repetiuerit in alio libro ſine neceſſitate,

ſitate, imo etiam cum nulla, aut parua utilitate. Nec eſt argumentum contra hoc de libro Paralip. in quo multa ſcribuntur quæ habentur in libris Regum. Nec ſimiliter de ſecundo Macha. in quo repetuntur multa quæ ſunt in primo ſcripta, nam alius ſcripſit librum Paralip. & alius libros Reg. & idem fuit de primo, & ſecundo Mach. ſicut ſatis patuit ibidem, & ideo liber iſte dicitur a doctoribus apocryphus, vt patet in prima parte ſummæ S. Th. de Aq. q. x. art. 6. circa primum argumentū, ꝑ ꝗđ liber iſte inter alios nō canonicos

A ſacris, ſeruis Iſrael, vt ſanctificarent ſe Domi-
no, in poſitione ſanctæ arcæ Domini, in domo
quam ædificauit Salomon filius Dauid Rex.
Non erit vobis tollere ſuper humeros eam.
Et nunc deſeruite Domino veſtro, & curam
agite gentis illius Iſrael, ex parte ſecundum
pagos, & tribus veſtras, ſecundum ſcripturam
Dauid Regis Iſrael, & ſecundum magnificen-
B tiam Salomonis filii eius, omnes in templo, &
ſecundum particulam principatus paternam
veſtram, eorum qui ſtant in conſpectu fra-
trum filiorum Iſrael. Immolate paſcha & ſa-
crificia parate fratribus veſtris, & facite ſecun-
dum præceptum domini
a quod datum eſt Moyſi Et
donauit Ioſias in plebem
quæ inuenta eſt, ouium,
agnorum, & hædorum, &
caprarum triginta milia,
vitulos tria milia. Hæc de 1
regalibus data ſunt ſecun
dum promiſſionem popu
lo, & ſacerdotibus in paſcha, oues numero 2
duo milia, ac uituli centum. Et Iechonias 3
& Semeias & Nathanael fratres, & Haſa-
bias & Oziel, & Coraba in phaſe, oues quin-
C que milia, vitulos quingentos. Et cum hæc 4
fierent eleganter, & ſteterunt Sacerdotes, &
Leuitæ habentes azyma per tribus. Et ſecun-
dum partes principatus patrum, in conſpe-
ctu populi offerebant Domino, ſecundum ea
quæ

Lib. 10. Anti. cap. 5.

☞ a *Et donauit Ioſias, &c.* Ioſ. Cauſa huius feſtiuitatis hæc, ut omnia ſecundum leges, & antiquam traditionem paternæ ſollennitatis efficerentur, & quæ prius perperam obſeruata erant in melius reformarentur.

☞ *Et*

quæ in libro Moyſi ſcripta ſunt. Et aſſaue- D
runt phaſe igni, prout oportebat, & hoſtias
5 coxerunt in emolis, & in ollis cum beneuo-
lencia. Et attulerunt omnibus qui erant ex ple-
be, & poſt hæc parauerunt ſibi & Sacerdoti-
bus. Sacerdotes enim offerebant adipes vſ-
que dum finita eſſet hora, & Leuitæ paraue-
runt ſibi & fratribus ſuis filiis Aaron. Et ſacri
cantores filii Aſaph erant per ordinem, ſe-
cundum præceptum Dauid, & Aſaph: & Za- E
charias; & Ieddimus qui erat a rege; & oſtia-
rii per ſingulas ianuas; ita vt non præuarica-
retur vnuſquiſque ſuam. Fratres enim eorum
parauerunt illis. Et conſummata ſunt quæ
pertinebant ad ſacrificium Domini. In die
6 illa egerunt phaſe; & offerebant hoſtias ſu-
7 per Domini ſacrificium ſecundum præceptum
Regis Ioſiæ. Et egerunt filii Iſrael qui inuen-
ti ſunt in tempore illo; phaſe, et diem feſtum
azymorum per dies ſeptem. Et non eſt ce-
lebratum phaſe tale in Iſrael; a temporibus
Samuel prophetæ: et omnes Reges Iſrael
non celebrauerunt tale paſcha, quale egit
Ioſias, et Sacerdotes, et Leuitæ; et Iudæi, F
et omnis Iſrael, qui inuenti ſunt in com-
moratione Ieroſolymis: Octauodecimo an-
8 no regnante Ioſia celebratum eſt phaſe. Et
directa ſunt opera Ioſiæ in conſpectu Do-
9 mini ſui in corde pleno metuentia, et quæ
circa illum quidem conſcripta ſunt in pri-
10 ſtinis temporibus de eis qui peccauerunt, qui-
que

NICOLAVS DE LYRA.

qui ponuntur in Biblia minoris videtur autoritatis, & ideo ad ipſum exponendum vltimo miſi manum, tamen de illis, quæ alibi ſcribuntur, & hic repetuntur, intendo breuiter tranſire, & ad loca remittere, vbi a me diffuſius exponuntur. Igitur liber iſte in tres partes diuiditur. Nã autor primo quædam alibi ſcripta repetit, ſecundo quæ propria ſunt huius libri ſubiungit. c. 3. tertio ad repetendum ſcripta alibi redit c. 5. ibi. Inſtante autem. *prima adhuc in tres, nam primo repetit quędam captiuitatem Babylonicam præcedentia. ſecundo quædam ipſam concomitantia, ibi.* Qui uſque ad iracundiam. *tertio quædam ſubſequentia c. 1. prima adhuc in tres, quia primo tempore Ioſiæ deſcribitur paſchalis celebratio. ſecundo Ioſię mors, & tumulatio, ibi.* Et poſt omnem actum. *tertio filiorum eius ſucceſſio, ibi.* Et aſſumentes. *prima adhuc in duas, quia primo ponitur debita præparatio, ſecundo paſchæ celebratio, ibi.* Et hæc cum fierent. *Sententia primæ partis patet ex dictis 2. Par. 36. exceptis quæ ſequuntur.*

Diuiſio.

1 Hæc de regalibus data ſunt ſecundum promiſſionem. *Iſtud non refertur ad domum Ioſiæ, ut litera uidetur prætendere, ſed intelligitur de domo ducum regis, ſecũdum quod exprimitur 2. Par. 35* Duces quoque eius ſponte quod vouerant, obtulerunt tam populo quam ſacerdotibus, & Leuitis. *& non exprimitur ibi, quid, vel quantum dederunt, hic autem exprimitur, cum dicitur.* Hæc. *ſupple quæ ſequuntur.* De rega. da. ſunt. *i. de bonis ducum regalium, ſecundum promiſſionem Deo factam propter quod dicitur in lib. Para. Quod vouerant, obtulerunt, quia notum eſt promiſſio facta Deo.*

2 Oues numero duo, &c. *quod non erat in libro Paralipomenon expreſſum.*

3 Iechonias, &c. *iſte 1. Par. 35. vocatur Chononias, & eſt idem nomen in Hebræo, ſicut in Latino Nicolaus, & Colaus, & Colinus, & Coletus. Sciendum autem quod hic in ſequentibus quę repetuntur de aliis libris nomina perſonarum variantur, & plura, vel pauciora hic, et ibi ponuntur, et numeri perſonarum, vel animalium maiores, vel minores hic quam ibi, & econuerſo, quæ omnia, & ſimilia breuiter ſic ſoluuntur. Primo de nominibus, nam multi erant binomii, vel trinomii, ut patuit in pluribus locis veteris, & noui teſtamenti, & ſic idem homo frequenter ſcribitur ſub uno nomine in uno libro, & ſub alio nomine in altero. Similiter de pluralitate perſonarum, quia quando plures concurrunt ad vnum actum, aliqui tacentur in uno libro, qui in alio exprimuntur, & econuerſo. ſimiliter de numeris dicendum, quod minor numerus includitur in maiori, propter quod quãdo minor numerus ſcribitur in uno loco aliter quam in alio, non eſt aliqua falſitas niſi minor ſcriberetur cum præciſione maioris, & relatus ad idem ſimpliciter, quod non eſt in propoſito, & ſic patet, quod dictæ uariationes non arguunt aliquam in ſcriptura falſitatem.*

4 Et hæc cum fierent. *Hic conſequenter deſcribitur paſchæ celebratio, & patet ſententia ex dictis 2. Par. 35. exceptis quæ ſequuntur*

5 In emolis. *i. in ollis æneis.*

6 Et offerebant hoſtias. *ſ. pacificas ad quas non tenebantur.*

7 Super domini ſacrificium. *quod erat conſuetum fieri.*

8 Et directa ſunt opera Ioſiæ. *Hoc non eſt in Par. ſed immediate ſubditur bellum Pharaonis contra ipſum.*

9 In corde pleno metu. *i. Dei metum indicantia.* 10 De eis qui peccauerunt, &c. *iſti potiſſime fuerunt Amon pater Ioſiæ, & Manaſſes auus eius, ſicut patet 4. Reg. & 2. Par.*

Ie- Et

A que irreligioſi fuerunt in Dominum præ omni
gente, & qui non quæſierunt verba Domini ſu-
per Iſrael. † Et poſt omnem actum hunc Io- 1
ſiæ; aſcendit Pharao rex Aegypti veniens in
Charcamis ab itinere ſuper Euphratem, & exiit
illi obuiam Ioſias. & miſit rex Aegypti ad Io-
ſiam, dicens: Quid mihi, & tibi eſt rex Iudæ? Nō
ſum miſſus a Domino, vt pugnem contra te, Su-
per Euphraten enim bellum meum eſt. Feſti-
nans deſcende. Et non eſt
reuerſus Ioſias ſuper currum,
ſed expugnare eum conaba-
tur, nō attēdens verbum pro- 2
phetæ ex ore Domini, ſed cō
ſtituit ad eum bellum in cam
po Mageddo, Et deſcende-
runt principes ad regem Io-
ſiam. Et dixit rex pueris ſuis:
Amouete me a prælio. Infir-
matus ſum enim valde, & ſta
tim amouerunt eum pueri ip
ſius de acie. Et aſcēdit ſuper
currum ſecundarium ſuum,
et perueniens Ieroſolymam
vita functus eſt, et ſepultus
eſt in paterno ſepulchro. Et
in tota Iudæa lugebant Ioſiā,
et qui præſidebant cum vxoribus, lamentabant
eum vſque in hunc diem, et datum eſt hoc fieri
ſemper in omne genus Iſrael. Hæc autem præ-
ſcripta ſunt in libro hiſtoriarum regum Iudæ, &
ſingula geſta actus Ioſiæ, & eius gloria, & intel-
C lectus eius in lege Domini, quæque geſta ſunt ab
eo, & quæ non ſcripta ſunt in libro regum Iſ-
rael, & Iudæ. † Et aſſumentes qui erant ex gen- 3
te

E.c. 2 *Et non eſt reuer.&c.* a
⁂ Hieron. Ioſias vir ſanctus nō ſolum peccatorē populum ſuum ſuis virtutibus non ſaluauit, ſed & ip B ſe in peccatis illius mortuus eſt.
⁂ Idem. Iudæi hūc pſalmi verſum. Quæcūque faciet proſperabuntur dictum eſſe exiſtimāt de Ioſia, ꝙ ſolus inter prophanos reges nō abierit in conſilio impiorū, ſed ſequutus ſit legē Dei. Verum, hoc nō ſolū de Ioſia, ſed de nullo ſanctorum accipi poteſt, niſi forte in futuro ſæculo.
☞ CAP.

4 te Iechoniam filium Ioſiæ; conſtituerunt re- D
gem p o Ioſia patre ſuo, cum eſſet annorum tri-
gintatrium, & regnauit ſuper Iſrael menſibus
tribus. Et amouit eum rex Aegypti ne regna-
ret in Ieroſolymis. Et mulctauit gentem argen-
ti talenta centum, & auri talentum vnum. Et
conſtituit rex Aegypti Ioacim fratrem ipſius re-
5 gēm Iudæ, & Ieruſalem: & alligauit magiſtra-
6 tus Ioacim, & Zaracelem fratrem ſuum, & ap-
7 prehendens reduxit in Aegyptum. Annorum
erat Ioacim vigintiquinque cum regnare cœ-
piſſet in terra Iuda, & Ieruſalem, & fecit ma-
8 lum in conſpectu Domini. Poſt hunc autem
9 aſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis, & al- E
ligans eum in † areolo vinculo perduxit in Ba- †areo
byloniam, & ſacra vaſa Domini accepit Nabu-
chodonoſor, & tulit, & conſecrauit in templo
10 ſuo in Babylonia. Nam de immunditia illius,
& irreligioſitate ſcriptum eſt in libro tempo-
11 rum regum. Et regnauit Ioachin filius eius pro
eo. Cum autem conſtitutus eſt rex erat anno-
rum decem, & octo. Regnauit autem menſes
tres, & dies decem in Ieruſalem, & fecit ma-
lum in conſpectu Domini. Et poſt annum mit-
tens Nabuchodonoſor transmigrauit eum in
Babyloniam ſimul cum ſacris vaſis Domini, &
conſtituit Sedeciam regem Iuda, & Ieruſalem
cum eſſet annorum viginti vnius. Regnauit
autem annis vndecim. Et fecit malum in con-
ſpectu Domini, & non eſt veritus a verbis quæ
dicta ſunt ab Ieremia † Propheta ex ore Domi- †Ierem.22.
ni, & adiuratus a rege Nabuchodonoſor periu-
rans diſceſſit, & indurata ceruice ſua, & cor- F
de ſuo tranſgreſſus eſt legitima Domini Dei
Iſrael. Et duces populi Domini multa ini-
que

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et poſt omnem actum. *Hic deſcribitur Ioſiæ mors, & eius tumulatio, & patet ſententia ex dictis. 2. Paralipom. 35. in fi. cap. hoc excepto.*

2 Non attendens verbum prophetæ ex ore Domini. *Ex hoc loco videtur quòd Pharao miſit ad Ioſiam vnum de prophetis Domini, quod non dicitur in lib. Paralip. vel ipſe Pharao dicitur hic propheta; nam malis aliquando conceditur actus prophetandi, ſicut patet de Balaam Numeri 24.*

3 Et aſſumentes qui erant ex gente Iecho. *Hic conſequenter deſcribitur filiorum Ioſiæ ſucceſſio. & patet ſententia ex dictis. 2. Paralipom. 36. & 4. Reg. 23. & 24. & 25. in quibus hæc materia diffuſe tractatur, exceptis his quæ ſequūtur.* Et aſſumentes qui erant, &c. *Iſte vocatur Ioachaz. 4. Reg. 23. & 2. Paralip. 36. ad quod poteſt dici quod erat binomius.*

4 Conſtituerunt regem pro Ioſia patre ſuo, cum eſſet annorum trigintatriū. Et regnauit ſuper Iſrael. *4. Reg. & 2. Paralip. dicitur, ꝙ erat annorum 23. vnde videtur hic numerus falſificatus per ſcriptores, vnum 10. vel denarium addentes. Vel oportet dicere, ꝙ ibi taceantur 10. anni qui hic exprimuntur, & ſic vtrumque eſſet verum: quia minor numerus includitur in maiori, ſicut prædictum eſt.*

5 Et alliga. magiſtratus Ioacim. *Fratrem prædicti Ioachaz, non in vinculis, ſed iuramento; vt fideliter redderet tributum regi Aegypti, qui conſtituit eum regem Iudæ pro Ioachaz fratre ſuo, vt patet 4. Reg. & 2. Paralip. ideo ſubditur de regno eius.* Annorum erat vigintiquinque Ioacim, cum regnare cœpiſſet, &c.

6 Et Zaracelem fratrem eius. *Et habetur in aliquibus Biblijs; Et Zachariam fratrem ſuum, id eſt, ipſum Ioachaz, qui nominatur hic Zacharias.*

7 Apprehendens reduxit in Aegyptum. *Catenis ligatum, ſicut patet 2. Paralip. 36. & 4. Reg. 23.*

8 Poſt hunc autem Nabuchodonoſor, &c. *Quia fugiebat exercitum Chaldæorum quantum poterat.*

9 Et alligans eum in areolo vinculo. *Eſt autem area ſpatium in quo teruntur blada, inde dicitur areola diminutiuum; & eſt paruum ſpatium in quo aliquis ligatus cum catenis poteſt procedere. & non vltra, & illa catena dicitur areolum vinculum. ſic autem fuit de iſto diſpoſitum, vt hoc modo in Babylonem duceretur, ſed in via mutato conſilio remiſſus fuit in Ieruſalem, & ibi interfectus, & cadauer eius proiectum extra portas ciuitatis, ſicut prædixerat Ieremias 22. c.*

10 Nam, &c. *Id eſt, idololatria; ſicut per oppoſitum latria dicitur religioſitas.*

11 Et regnauit Ioachin. *Sic debet iſte ſcribi per, n, in fine.*

5 Et

1 Et

A que geſſerunt, & impie egerunt ſuper omnes
immunditias gentium, & polluerunt templum
Domini, quod ſanctum erat in Ieroſolymis.
Et miſit Deus patrum ipſorum per Angelum 1
ſuum reuocare eos, propter quod parceret illis,
& tabernaculo ſuo. Ipſi vero ſubſannabant in
Angelis ipſius, & qua die locutus eſt Domi-
nus, erant illudentes prophetis eius. Qui vſ- 2
que ad iracundiam concitatus eſt ſuper gentem
ſuam propter irreligioſitatem ſuam, & præce- 3
pit aſcendere reges Chaldæorum. Hi occide-
runt iuuenes eorum in gladio, in circumitu ſan-
B cti Templi eorum, & non pepercerunt iuue-
ni, & ſeni, & virgini, & adoleſcenti, ſed om-
nes traditi ſunt in manus ipſorum, & omnia D
ſacra vaſa Domini, & regales apothecas reſu-
mentes tulerunt in Babyloniam, & incen-
derunt domum Domini, & demolierunt mu-
ros Ieruſalem, & turres eius incenderunt i-
4 gne. Et conſummauerunt omnia honorifi-
5 ca eius, & ad nihilum redegerunt, & reliquos
a gladio duxerunt in Babylonem. Et erant
ſerui illius vſque dum regnarent Perſæ, in re-
pletione verbi Domini in ore Ieremiæ, quo-
uſque † benigne ageret terra ſabbatha ſua. † ber
E Omni tempore deſertionis ſuæ ſabbathiza-
uit in applicatione annorum ſeptuaginta ſe-
ptem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et miſit Deus patrum ipſorum per Angelum ſuũ. *i. Ieremiam, qui dicitur hic Angelus, id eſt, Dei nũtius: & ſimiliter alii prophetæ. ideo ſubditur:* Subſannabāt in Angelis ſuis, & qua die lo.
2 Qui vſque ad iracundiam. *Hic conſequenter autor repetit con comitantia captiuitatem. & patet ſententia ex dictis 4. Regum 25, & 2. Paralip. 36. exceptis quæ ſequuntur.*
3 Et præcepit aſcendere reges Chaldæorum. *Hoc poteſt dupliciter exponi. Vnó modo referendo ad Iudæos: & ſic eſt ſenſus, quod per ſua peccata meruerunt, quòd Deus præciperet Chaldæos aſcendere ad deſtructionem ciuitatis, & populi. Præceperunt, id eſt, præcemeruerunt. Alio modo, vt referatur ad Deum, de quo præmitt tur;* Qui vſq; ad iracundiam, *in ſingulari, ad deſignandum vnitatem eſſentiæ. & ſubditur:* Præceperunt; *in plurali, ad denotandum in Deo pluralitatem perſonarum, ſicut Geneſ. 1 c.* Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; &c.
4 Et conſummauerunt omnia. *Id eſt, exterminauerunt.*
5 Et reliquos a gla. du. in Baby. *Id eſt, illos qui gladium euaſerant, in Babylonem duxerunt.*

CAP. II.

C a R*Egnante Cyro, &c.* ✻ Cyril. Age, res Cyri geſtas ad Chriſti myſterium traducamus. Cyrus patre Cambyſe rege Perſarum, qui omnes fere ætatis ſuæ homines pietate anteibat, matreque Mandanne Aſtyagi filia regis Medorum ortus eſt, id eſt, diuerſis parentibus natus, cum aliud ſit genus Perſarum, aliud Medorum. Et Chriſtus matrem ſacram Virginem, cum naturã humanam haberet, obtinuit, patrē autem habuit neminem, præter eum qui alterius omnino naturæ eſt, & omne creatum mirum in modum excellit. Cyrus innumeras gentes cõuicit, cunctaſque ſibi ciuitates ſubegit, theſauros abditos, arcanaq; ſecretorum obtinuit, Iſraelemq; longa ſeruitute redemit. Emmanuel quoq; cunctorũ qui ſub cœlo ſunt, imperiũ tenuit. Omnis ciuitas eum veluti Saluatorem ſuũ libenti animo excepit; genus humanũ a diabolo liberum reddidit: in inferos profectus, theſauros abditos, arcànaque ſecretorũ exhauſit, portas æreas generoſe contriuit, iis qui vinculis tenebantur, dixit: *Exite continuo, & cæt.* Cyrus cùm pecuniam dediſſet Ieroſolymitanum Templum inſtaurare præcepit. Emmanuel Eccleſiã ſuam veluti Ciuitatem ſanctiſſimam, celeberrimamque conſtruxit; & gentilem inſolentem velut Babylonem funditùs ſuſtulit. Cyro Deus ait, *Vocaui te nomine meo.* Emmanuel certe Dominus appellatur, quã quam humanam naturam aſſumpſerit, & cæt.

In 14. c. Gen.

C A P. I I.

a R†Egnante Cyro rege Perſarum in cõſum- 1
matione verbi Domini in ore Ieremiæ,
ſuſcitauit Dñs ſpiritũ Cyri regis Perſa-
rum, & prædicauit in toto regno ſuo ſi-
mul per ſcripturã, dicens: Hæc dicit Cy
rus rex Perſarum: Me cõſtituit regē orbi
terrarum Dominus Iſrael, Dñs excelſus,
& ſignificauit mihi ædificare domum ſibi in Ieruſalē, quæ eſt
in Iudęa. Si quis eſt ex genere veſtro, Dñs ipſius aſcendat cum
eo in Ieruſalem. Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuent
eos qui ſunt in loco ipſo, in auro, & argēto, in dationibus cum
equis, & iumentis, cumq; aliis quæ ſecũdum vota apponuntur
in ædē Dñi quæ eſt in Ieruſalē. Et ſtantes principes tribuũ, pa-
gorũ, & Iudęę ex tribu Beniamin, & ſacerdotes, & Leuitę quos
excitauit Dominus aſcendere, & ædificare domum Domini
quæ eſt in Ieruſalem, & qui erant in circumitu eorum: adiu-

† 1 2. E F

✻ Lactantius. Iudæi oppugnati a rege Babylonio captique, diuturnum ſeruitium pertulerant, donec ſeptuageſimo poſt anno eos Cyrus maior terris, ac ſedibus ſuis redderet; qui per idem tempus in Perſas ſuſcepit imperium, quo Romæ Tarquinius Superbus.

Iſa. Lib

a In

NICOLAVS DE LYRA,
CAP. II.

1 R Egnante Cyro rege Perſarum in cõſummatione verbi Domini in ore Ieremiæ. *Hic conſequenter autor repetit ſacta captiuitatem conſequentia. & diuiditur in duas partes. quia primo ponitur proſperitas de captiuitate redeuntium. ſecundo aduerſitas ipſorum ædificantium, ibi:* In Artaxerxis. *Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Eſdræ 1. exceptis quæ ſequuntur.*

Diuiſio.

Salmanaſaro præſidi Iu. *Id eſt, Zorobabel aliter ſic nominato, qui fuit princeps redeuntium de captiuitate.*
Athiſcæ argenteæ triginta. *Id eſt, ſcyphi argentei.*
Et enumerata ſunt Salmanaſato ſimul cum his qui ex captiuitate Babyloniæ venerant in. *Id eſt, ſibi tradita, vel expedita.*
In Artaxerxis autem re. Perſarum tempori. *Hic cõſequēter ponitur aduerſitas ædificantiũ. Redeuntes. n. de captiuitate cœperunt reædificare templũ, ſed fuerunt impediti per Samaritanos. & patet ſententia partis huius ex dictis 1. Eſdræ 4. cap. exceptis quæ ſequuntur.*
In Artaxerxis autem regis Perſarum. *Iſte fuit Cambyſes filius Cyri, qui vocabatur Cambyſes nomine proprio, & Artaxerxes nomine regio, ſicut Imperatores Romani Cæſares, & cum hoc nomine proprio, vt Iulius, Tyberius, & huiuſmodi.*
Rathimus ab accidentibus. *Scribebat enim chronicas, in quibus continebantur contingentia ſuo tempore.*

Et Et

A uerunt in omni auro, & argento eius, & iumen-
tis, & votis compluribus: multi quorum ſenſus
excitatus eſt. † Et Cyrus rex protulit vaſa ſacra
Domini, quæ tranſtulit Nabuchodonoſor rex
Babylonis ex Ieruſalem, & conſecrauit ea idolo
ſuo, & proferens ea Cyrus rex Perſarum tradidit
Mithridatho, qui erat ſuper theſauros ipſius.
per hunc autem tradita ſunt Salmanaſaro præſi-
di Iudææ. Horum autem hic numerus. Libato-
ria argentea, duo milia quadringenta: athiſcę ar
genteæ triginta, phialæ aureæ triginta, item ar-
genteæ duo milia quadringentæ, & alia vaſa mil
le. Omnia autem vaſa aurea, & argentea quin-
que milia octingenta ſexaginta. Et enumerata
ſunt Salmanaſaro ſimul cum his qui ex captiui-
B tate Babyloniæ venerant in
[a] Ieroſolymam. In Artaxer-
xis autẽ regis Perſarum tem
poribus ſcripſerunt ei de his
qui inhabitabant in Iudæa,
& Ieruſalem Balſamus, & Mi
thridathus, & Sabellius, &
Rathimus, Balthemus, Sa-
melius ſcriba, & reliqui in-
habitantes in Samaria, & cę
teris locis ſubiectam epiſto-
lam regi Artaxerxi. Domi-
ne pueri tui Rathimus ab ac
cidentibus, & Sabellius ſcri- 1
ba, & reliqui curiæ tuæ iudi-
ces in Cœleſyria, & Phęni-
ce. Et nunc notum ſit Domi-
no regi, quoniam Iudæi qui
aſcenderunt a vobis ad nos,
venientes in Ieruſalem, ciui-
tatem refugam, & peſſimã:
ædificant furnos eius, & ſta-
tuunt muros, & templum ſu
ſcitant: quod ſi ciuitas iſta, &
muri iſti conſummati fue-
rint, non tantum tributa nõ
ſuſtinebunt pendere, ſed ẽt
regibus reſiſtent. Et quia id
agitur circa templum recte
haberi arbitrati ſumus non
deſpicere hoc ipſum, ſed no
tum facere Domino regi: vt
ſi videbitur rex, quæratur in
2 libris patrum tuorum, & inuenies in admonitio-
nibus ſcripta de his, & ſcies, quoniam ciuitas iſta
fuit refuga, & reges, & ciuitates concutiens, & Iu
dæi refugæ, & prælia committentes in ea ab æter-
no: ob quam cauſam ciuitas iſta deſerta eſt. Nunc
ergo notum facimus Domine rex, quoniam ſi
ciuitas hæc ædificata fuerit, & huius muri ere- E
cti fuerint, deſcenſus tibi non erit in Cœleſy-
riam, & Phœnicen. Tunc ſcripſit rex Rathi-
mo qui ſcribebat accidentia, & Balthemo, &
Sabellio ſcribæ, & cæteris conſtitutis, & habi-
tantibus in Syria, & Phœnice ea quæ ſubiecta
ſunt. Legi epiſtolam quam miſiſtis mihi. Præ-
cepi ergo inquiri, & inuentum eſt: quoniam
ciuitas illa eſt ab æuo regibus reſiſtens, & ho-
mines refugæ, & prælia in ea efficientes. & re-
ges fortiſſimi erant in Ieruſalem dominantes, &
3 tributa exigentes a Cœleſyria, & Phœnice. Nunc
ergo præcepi prohibere homines illos ædifica-
re ciuitatem, & † prohibere ne quid vltra hæc †prouider.
fiat, ſed nec procedant in plurimum, ex quo
ſunt malitiæ, ita vt regibus moleſtia importe-
tur. Tunc recitatis his, quæ a rege Artaxerxe
ſcripta fuerant, Rathimus, & Sabellius ſcriba,
4 & qui cum his conſtituti erat iungentes, feſti-
nanter venerunt in Ieruſalem cum equitatu, & F
turba, & agmine, cœperuntque ædificantes
5 prohibere. Et vacabant ab ædificatione tem-
pli in Ieruſalem, vſque ſecundo anno regni Da-
rii regis Perſarum.

[a] *In Artaxerxis autem regis, &c.* Beda. Hic eſt Cambyſes impius, & maleuolus prę dicti Cyri pij, & beneuoli filius, qui patri mortuo ſuccedens, templi inſtaurationẽ prohibuit, a quibuſdam Iudæorum æmulis prouocatus.

* Euſebius. Cyrus Hebręorum captiuitate laxata, quinquaginta ferme hominũ milia regredi fecit in Iudæam, qui conſtructo altari, templi fundamẽta iecerunt. Sed cum a vicinis gentilibus fabricatio impediretur, imperfectum opus vſq; ad Darium permanſit, ſolo altari cõſiſtente. Prophetabant Aggæus, & Zacharias, quo tempore Ieſus filius Ioſedech, & Zorobabel regij generis filius Salathiel clari habentur, qui & principes fuerunt eorum, qui regreſſi ſunt in Iudæam. D

* Ioſeph. Cambyſe filio Cyri principatum ſuſcipiente, qui in Aſſyria, & Phœnice, & Ammonitide, & Moabitide, & Samaria morabantur, miſerũt epiſtolam hæc continẽtem; Domine, ſerui tui Rathimus, &c. L. 11. Ant. c. 2

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et Sabel. ſcrib. & re. *Iſte ſcribebat acta curiæ.*
2 Et inue. in adm. ſc. de his. *id eſt, in libris in quibus ſcribuntur memoralia pro tempore futuro.*
3 Nunc er. præc. prohi. ho. il. ędi. *i. conuocare populum ad eius ædificationem.*
4 Et qui cum his con. er. iu. *id eſt, currus præparantes ad agendum iter, vel, iungentes ſe ad inuicem.*
5 Et va. ab æd. *Videtur hæc litera corrupta per ſcriptores, quæ deberet eſſe talis,* Vaca. ad ædi. tem. *Vel ſic fiet conſtructio:* Vac. *id eſt, illi qui prius erant intenti ad ædificationem templi, vacabant ab opere illo vſque ad annum ſecundum Darij.*

4 Et

CAP. III.

A

a REx Darius, & cætera.

Li.11. Antc.3

✻ Ioſephus. Poſt magorum interitum, qui defuncto Cambyſe, principatum Perſarum tenuerunt, hi qui ſeptem Domini nuncupabātur apud Perſas, filium Hiſtaſpis Darium, regem ordinauerūt. Qui dum priuatus eſſet, Deum orauit, ſi fieret rex, omnia Dei vaſa, quāta eſſent Babyloniæ ad templum Ieroſolymitanum mittere ſe promiſit. Contigit autem eodem tēpore proficiſci Zorobabel ducem captiuorū Iudæorum ab Ieroſolymis ad Darium, qui regi quondam amicus extiterat. Vnde corporis eius cuſtos cum alijs duobus dignus iudicatus, quem ſperauerat honore potitus eſt. Primo

B

C

CAP. III.

a REx Darius fecit cœnam magnam omnibus ver- 1
naculis ſuis, & omnibus magiſtratibus Mediæ, 2 3
& Perſidis, & omnibus purpuratis, & prætori- 4
bus, & conſulibus, & præfectis ſub illo ab India 5 6
vſque Aethiopiam, centum vigintiſeptem pro- 7 8
uinciis. Et cum manducaſſent, & bibiſſent, &
ſatiati reuerterentur, tunc Darius rex aſcendit in
cubiculum ſuum, & dormiuit, & expergefactus eſt. Tunc illi tres iuue- 9 10
nes corporis cuſtodes, qui cuſtodiebant corpus regis, dixerunt alter
alteri: Dicamus vnuſquiſque noſtrum ſermonem qui præcellat: & 11 12
cuiuſcunque apparuerit ſermo ſapientior alterius, dabit illi rex Darius
dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & ſuper aurum dor- 13 14
mire, & currum aureo fręno, & cidarim byſſinam, & torquem circa col 15
lum, & ſecundo loco ſedebit a Dario propter ſapientiam ſuam, & co- 16 17
gnatus Darii vocabitur. Tunc ſcribentes ſinguli ſuum verbum †ſigna- 18 19
uerunt, & poſuerunt ſubtus ceruical Darii regis, & dixerunt: Cumque 20 21
ſurrexerit rex, dabimus illi ſcripta noſtra, & quodcunque iudicauerit 22 23
rex e tribus, & magiſtratus Perſidis, quoniam verbum eius ſapientius
eſt, ipſi dabitur victoria, ſicut ſcriptum eſt. Vnus ſcripſit, Forte eſt vi- 24
num. Alius ſcripſit: Fortior eſt rex. Tertius ſcripſit: †Fortiores ſunt mu-
lieres: ſuper omnia autem vincit veritas. Et cum ſurrexiſſet rex, accepe-
runt ſcripta ſua, & dederunt illi, & legit. Et mittens vocauit omnes 25
magiſtratus Perſarum, & Medos, & purpuratos, & prætores, & præ-
fectos, & ſederunt in concilio, & lecta ſunt ſcripta coram ipſis, &
dixit: Vocate adoleſcentes, & ipſi indicabunt verba ſua. Et vocati

D

mo vero imperij ſui anno, Darius ſummo apparatu, cœnam exhibuit amicis, & cætera. Rex Darius ad cubiculum veniens, paucum noctis requieſcens, & expergefactus, quod noctis reſtabat reliquum inſomne protraxit: ſermonemque ad tres corporis cuſtodes conuertit, promiſitque ſummo honore fulciendum, qui eius interrogationi ſapienter reſpondere voluiſſet: Cum igitur dona illis promiſiſſet, primum interrogauit, Vtrum fortius ſit vinum: ſecundo, Vtrum rex: tertio, Vtrum mulieres, aut his omnibus magis fortior ſit veritas? Has cum illis propoſuiſſet quæſtiones, requieuit.

E

F

a Et

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. III.

Diuiſio.

a REx Darius. *Repetitis eis quæ ſunt alibi ſcripta hic conſequenter ponuntur quæ ſunt huius libri propria quæ conſiſtunt circa ſolutionem vnius quæſtionis, cuius primo ponitur occaſio. Secūdo eius propoſitio, & triplex opinio, ibi.* Tunc ſcribentes. *Tertio opinionum examinatio, ibi;* Et mittens. *Quarto vnius approbatio, & remuneratio, ibi:* Et omnes populi. *Circa primum dicitur:* Rex Dar. *ſecundum Latinos, & Græcos iſte fuit filius Hyſtaſpis: ſecundum Hebræos vero ipſe fuit filius Aſſueri, & Eſther reginæ, ſecundum quod dixi plenius in princip. libri Eſther, & 1. Eſdræ 4. & Dan. 9. vbi ſecutus ſum in hoc dictum Hebræorum, tanquam verius iudicio meo.*

2 Om. ver. ſu. *id eſt, ſeruientibus in domo ſua.*

3 Et omnibus magiſtratibus Me. *Iſtis reddebatur ratio de tributis, & obuentionibus regni.*

4 Et omnibus purpura. *id eſt, nobilibus genere, quibus licitum erat purpura veſtiri pro ſua nobilitate.*

5 Et prætoribus. *Qui cauſas iudicabant in palatio.*

6 Et conſulibus. *Qui erant de ſtricto conſilio.*

7 Et præfectibus. *id eſt, baliuis, & præpoſitis in regni partibus diuerſis.*

8 Ab India. *Ex hoc videtur, quod iſte fuit filius Aſſueri, vt dicunt Iudæi. Nam Aſſuerus in principio libri Eſther dicitur regnaſſe ab India vſque ad Aethiopiam ſuper 127. prouincias. & iſto modo dimiſit regnum filio ſuo. Cætera patent vſque ibi.*

9 Et dor. *ſcilicet modicum.*

10 Et ex. fact. eſt. *ita quod volebat vigilare, & ex hoc cuſtodes corporis ſui habuerunt occaſionem proponendi inter ſe quæſtionem ad faciendum regi ſolatium, & ex hoc patet prudentia regis, qui magis volebat tranſire tempus in aliquo vtili, quàm in ludis inhoneſtis, aut nullius vtilitatis.*

21 Dica. vnuſ. noſtrum ſermonem. *De eadem quæſtione, vt patet ex ſequentibus.*

12 Qui præcellat. *id eſt, prout melius ſciuerit. Nam dictum cuiuslibet trium non poterat eſſe excellens ſimpliciter, ſed vnius tantum. Cætera patent vſque ibi.*

13 Purpura cooperiri, &c. *id eſt, veſtiri.*

14 Et in auro bibere, &c. *id eſt, in ſcypho aureo.*

15 Et ſuper aurum dormire, &c. *id eſt, ſuper lectum panno auri phrygiato ornatum.*

16 Et currum aureo fręno. *id eſt, fræno deaurato.*

17 Et cidarim byſſinam. *id eſt, mitram, vel cucufam de byſſo, quæ eſt ſpecies lini candidiſſimi.*

18 Et torquem circa collum, &c. *Talibus enim vtebantur tantū excellentes viri ratione generis, vel ſapiētiæ, ſeu alterius excellētiæ.*

19 Et ſecundo loco, &c. *id eſt, in ſecunda menſa.*

20 Sedebit a Dario, &c. *Et hoc conceſſit rex per ſcriptum, vt patet circa medium. 4. cap.*

21 Tunc ſcribentes, &c. *Hic conſequenter ponitur quæſtionis propoſitio. & circa eam triplex opinio. Fuit autem quæſtio de fortitudine: quid inter alia ſit fortius, vt patet ex ſequentibus. Sic ergo dicitur:* Tunc ſcribentes ſinguli, &c. *In ſingulis ſchedulis.*

22 Signauerunt, &c. *Sigillis proprijs ne fieret ibi aliqua mutatio, & vt manifeſte appareret, cuius eſſet quælibet ſchedula.*

23 Et poſuerunt ſubtus ceruical Darij regis, &c. *Quando poſt vigiliam redijt ad dormiendum. Cætera patent vſque ibi.*

24 Ipſi dabitur victoria. *id eſt, victoriæ præmia in parte præcedenti expreſſa. Cætera patent.*

25 Et mittens. *Hic conſequenter ponitur dictarum opinionum examinatio. Et primo examinatores vocantur. Et patet litera vſque ibi.*

1 Indica

A a *Et cœpit prior,&c.* ✲ Cyrill. Primus adoleſcens qui dedit vino aduerſus omnes potentiam, carnalium voluptatum feruori donauit victoriam.
✲ Ambr. Fit nonnunquam grauior tumultus, quia vino mens peruertitur ebrioſi, & nō meminit regis, vel magiſtratus, vt ſcriptū eſt. Et omnia aperte facit loqui, & non meminerunt cum biberint, amicitiæ, nec fraternæ neceſſitudinis. Sed non multo poſt ſumunt gladios: & cū a vino merſi fuerint, & ſurrexerint, non meminerunt B quæ geſſerint. Habēt ergo etiam dignam mercedem tumultus. Præterea citharam, pſalteria, tympana, quæ cognouimus conuiuijs frequenter adhiberi, vt vino, & cantu excitentur libidines; Plerique etiam Perſico more mulieres dignas temulentorum conſortio induci iubēt, &c. Non immerito ergo væ illis qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conueniebat Deo laudes referre, & vacare orationi. Merito væ, qui ſalutem relinquis, mortem eligis. D E

ſunt, & introierunt. Et dixit illis: Indicate nobis de his quæ ſcri- 1
a pta ſunt. Et cœpit prior, qui dixerat de fortitudine vini, & di- 2
xit: Viri, quàm præualet vinum omnibus hominibus qui bi- 3 4
bunt illud. Seducit mentes. Itemque regis, & orphani facit 5 6
mentem vanam. Item ſerui, ac liberi, pauperis, ac diuitis, & om 7 8
nem mentem conuertit in ſecuritatem, & iucunditatem, & non 9 10
meminit omnem triſtitiam, & debitum, & omnia præcordia 11
facit honeſta, & non meminit regem, nec magiſtratum, & om- 12 13
nia per talenta loqui facit. Et non meminerunt cum biberunt 14 15
amicitiam, nec fraternitatem: ſed non multum poſt ſumunt gla 16 17
dios, & cum a vino merſerint, & ſurrexerint, non meminerunt 18
quæ geſſerunt. O viri num præcellit vinum? Quis ſic cogitat 19 20
facere? Et tacuit hoc dicto.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Indi.&c.quæ ſcr.ſu. *Id eſt, rationes dictorum veſtrorum: nam ſcripſerant tantummodo concluſiones, ſicut ſcriptæ ſunt. Secundo, rationes cuiuslibet opinionis explicantur. Et primo primæ. cum dicitur:* Et cœpit prior. *Secundo ſecundæ, in prin. c. 4. Tertio tertiæ, ibi:* Tertius, &c. *Circa primum dicitur.*
2 Vi.præ.vi. *q.d. valde multum. Ideo ſubditur.*
3 Om.h..qui bi.il. *Quod probatur per id quod ſubditur.*
4 Se.me. *Si enim potetur vltra menſurā, aufert rationis vſum quæ eſt ſuperior vis hominis, & per cōſequens præualet oib. inferiorib. viribus.*
5 Itemq; re.& or.fa.men.v. *Id eſt, facit cogitare maiora factis, quàm homo poſſit, & ſic iactare ſe inaniter, & vane.*
6 Item ſer.ac li. *hoc additur, vt nullus ſtatus hominum excludatur.*
7 Con.in ſe.& iu. *Homines enim bene potati non timent aliquem aduerſarium, & habent cor iucundum: quia dant obliuioni omnem triſtitiæ cauſam. Ideo ſubditur.*
8 Et non me. *Obliuiſci facit.*
9 Om.tri.& de. *Quo quis eſt obligatus.*
10 Et om.præ.fa.ho. *Quia facit de ſeipſo opinari magna.*
11 Et non me.re. *Quia tunc non timet eorum potentiam.*
12 Et om.per. *Sicut aliquando bene potatus dicit:* Ego non darem *hoc pro mille libris, quod non valet aliquando vnam. vel, Ego magis vellem perdere mille libras, quàm hoc, vel illud, quod tamen non habet aliquando valorem viginti ſolidorum.*
13 Et non me.cum bi.a. *priſtinam.*
14 Nec fra. *Id eſt, conſanguinitatem, vel affinitatem.*
15 Sed non mu.poſt. *id eſt, ex parua occaſione.*
16 Su.gla. *contra ſeinuicem.*
17 Et cum a vi.emer. *id eſt, ebrietate ſoluta.*
18 Non me.quæ geſſe. *propter ligationem memoriæ, & ſi recordentur. hoc tamen eſt imperfecte.*
19 O viri num præc. *q.d. immo præcellit.*
20 Quis ſic co.fa. *id eſt, ſic facit cogitare? Et eſt hypallage, ſicut iſtud, Perflauit fiſtula buccas.* F

9 Om.

CAP. IIII.

a *Et inchoauit ſeq. &c.* ✲ Cyrill. Secundus autem qui hoc dedit regi, ænigmatice ſignificauit mundanam plus poſſe gloriam. Et duo quidem adoleſcentes ferūt imaginem corporis compoſiti ex materia, & forma. Et alter quidem cupiditati, alter vero iræ tribuit victoriam. Eſt enim ira res tyrannica.
✲ Irenæus. Ad vtilitatem gētilium, terrenum regnū poſitum eſt a Deo, non a diabolo, qui nunquam omnino quietus eſt, immo q; nec ipſas quidem gentes vult in tranquillo agere, vt timentes regnum humanum, nō ſe alterutrum homines vice piſcium conſumant, ſed per legum poſitiones repercutiant multiplicem gentilium iniuſtitiam. Et ſecūdum hoc, miniſtri Dei sūt in hoc ipſum ſeruientes poteſtates, quæ ſunt a Deo ordinatæ. Manifeſtum eſt, quoniam mentitur diabolus, dicens: *Mihi tradita ſunt regna, & cui volo, do ea.* Cuius enim iuſſu homines naſcuntur, huius iuſſu, & reges conſtituuntur, apti his qui in illo tempore ab ipſis regūtur. Quidam enim illorū ad correctionem, & vtilitatem ſubiectorū dantur, & conſeruationem iuſtitiæ, quidam autem ad timorem, & pœnam, & increpationem, & cætera.

a *Tertius*

C A P. IIII.

ET inchoauit ſequens dicere, qui dixit de 1
fortitudine regis. O viri num præcellunt 2
homines, qui terrā, & mare obtinent, &
omnia quæ in eis ſunt? Rex autem ſuper 3
omnia præcellit, & dominatur eorum, &
oē quodcunq; dixerit illis, faciunt. Et ſi 4
miſerit illos ad †bellatores, vadunt & de- 5 6
moliunt mōtes, & muros, & turres. Iugulant, & iugulāt, & regis
verbum nō ꝑtereunt. Nam ſi vicerint, afferunt regi oīa q̄cunq;
prædati fuerint. Similiter, & alii oēs, & quotquot nō militāt, nec
pugnāt, ſed colunt terrā, rurſum cum fuerint metētes, afferunt 7 8
tributa regi. Et ipſe vnus ſolus ſi dixerit, occidite, occidunt: di- 9
xerit remittite, remittunt: dixerit percutite, percutiunt: dixerit, 10 11
exterminate, extermināt: dixerit ædificate, ædificant: dixerit ex- 12 13
cidite, excidunt: dixerit plantate, plantant, & oīs plebs, & virtu- 14 15
tes eū obaudiūt, & ſuper hoc ipſe recumbit, & bibit, & dormit, 16

† bellandum

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 ET inch. *Hic explicantur motiua ſecundæ opinionis, cum dicitur.*
2 O vi.num præ.ho. *cæteris creaturis in terra, & mari exiſtētibus. q.d. ſic. vnde Gen. 1.c. dicitur de hoīe:* Et præſit piſcibus maris & volatilibus cœli, & beſtijs terræ, vniuerſæque creaturæ.
3 Rex au.ſu.om.præ. *Quia dominatur hominibus, & per conſequens alijs quæ ſunt hominibus ſubiecta.*
4 Et ſi mi.il.ad bell. *id eſt, ad principes belli.*
5 Vadunt. *Cum eis ad pericula mortis.*
6 Et de.mon. *Id eſt, caſtra in montibus ſita, muros ſuffodiendo, & deijciendo. Cætera patent vſque ibi.*
7 Et ipſe vnus ſol. *Qui dominatur omnibus, tam bellatoribus, quàm agricolis.*
8 Si dixerit. *Bellatoribus.*
9 Occidite, occidunt. *Deuictos: Cætera patent vſque ibi.*
10 Dixerit ædifi. *Fabris lapidum, & lignorum.*
11 Dixerit plantate. *Agricolis.*
12 Et omnis plebs. *Quantum ad minores homines.*
13 Et virtutes. *Quantum ad maiores.*
14 Eum obau. *Eius exequendo mandata.*
15 Et ſu.hoc ipſe recum.& bi. *Splendide.*
16 Et dor. *Pacifice, & quiete: ſicut 3. Reg. 20. dicitur, q Benadad rex Syriæ bibebat in vmbraculo ſuo, exercitu ſuo ad prælium miſſo.*

7 Et 1 Hi

A a *Tertius qui dixerat de mul.&c.* ✻ Cyrillus. Tertius Zorobabel, per mulierē quidem oſtēdit virtutum finem eſſe charitatem in Deum, & in proximum. Per veritatem vero finem cognitionum, ſiue corū quæ ſunt principiū, nēpe Deū. ✻ Auguſtin. Lib 18. ciuit. cap.36. Eſdras in eo ꝓphetaſſe intelligēdus eſt, B quod inter iuuenes quoſdam orta queſtione, quid amplius valeret in rebus? cū reges, vnus dixiſſet; alter vinū; terti⁹ mulieres, quę plerumque regibus imperarēt; idem tamē C tertius veritatē ſuper omnia demonſtrauit eſſe victricem. Cōſulto aūt Euangelio Chriſtum cognoſcimus eſſe veritatem. b *Vide-*

Hi autē cuſtodiunt in circūitu eū,& nō poſſunt ire ſinguli, & facere ope- 1
ra ſua,ſed in dicto obaudientes ſunt ei. Viri quomodo non præcellit rex 2 3
a q ſic diffamatur? Et tacuit. Tertius qui dixerat de mulieribus,& veritate, 4 5
hic eſt Zorobabel,cœpit loqui. Viri,non magnus rex,& multi homines, 6 7
nec vinum ꝑcellit. Quis eſt ergo qui dominatur eorum? Nōne mulieres 8 9
genuerunt regē,& oēm populum qui dominatur mari,& terrę,& ex illis 10 11
nati ſunt, & ipſæ educauerunt eos qui plantauerunt vineas ex quibus vi- 12 13
num fit? Et ipſæ faciunt ſtolas oīum hoīum, & ipſæ faciunt gloriam ho- 14 15
minibus, & non poſſunt homines ſeparari a mulieribus. Si congregaue- 16
rint aurum, & argentum, & omnem rem ſpecioſam, & viderint mulie- 17 18
rem vnam bono habitu,& bona ſpecie,omnia hæc relinquentes in eam 19 20
intendunt,& aperto ore conſpiciunt,& eam magis alliciunt q̃ aurum,& 21 22
argentum,& omnem rem pretioſam. Homo patrem ſuum relinquit,qui 23 24
enutriuit illum,& ſuā regionē,& ad mulierem ſe coniungit Et cum mu 25 26
liere remittit aīam,& neq; patrē meminit,neq; matrē,neq; regionem. 27 28
Et hinc oportet vos ſcire, quoniam mulieres dominantur veſtri. Nonne 29 30
doletis? Et accipit homo gladium ſuum,& vadit in viam facere furta,& 31 32
homicidia,& mare nauigare,& flumina, & leonem videt, & in tenebris 33 34
ingreditur, & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili ſuæ af- 35 36
fert. Et iterum diligit homo vxorem ſuam magis,q̃ patrem,aut matrem. 37 38
Et multi dementes facti ſunt propter vxores ſuas, & ſerui facti ſunt pro- 39 40
pter illas,& multi perierunt,& iugulati ſunt,& peccauerunt propter mu
lieres. Et nunc credite mihi, quia magnus eſt rex in poteſtate ſua, quo-
b niam omnes regiones verentur tangere eum. Videbam tamen Apemen

b *Videbam Apemen, & cætera,* Ambr. Multos iuuenes q emerunt ſibi puellas formæ elegantioris, quarum amore capti turpi ſeruitio ſeſe dederunt. Videbatur Apeme D concubina Darii ſedens ad dexteram eius, auferens de capite eius diadema, E & ſuo imponēs vertici, palmis faciem eius ſiniſtra manu verberans,&c. Sed qd iſta magno allegamus ambitu,&c. ✻ Chryſoſt. Qui meretricibus dat, ridiculus, & infamis eſt, & multos ſibi inimicos parat,& breuē voluptatē,vel nullam F potius. Muliebre enim genus temerarium eſt,& inferno eius ſimilatur cupiditas;tunc ☞ ceſſat

NICOLAVS DE LYRA.

1 Hi autē cu.in cir. *Ne aliquis accedere poſſit ad ſibi nocendum.*

2 Et non po.ire ſin. *Ad ea loca ſua ſine regis licentia.*

3 Sed in di.ob.ſu.ei. *i.obedientes,quod dixit exequendo.*

4 Viri,&c.ſic di. *i.cuius fama in poteſtate,dignitate, & conſimilibus ſic diffunditur,ſicut de Chriſto dicitur Mat.9.* Diffamauerunt eum per totam illam terram.

5 Tertius. *Hic ponūtur motiua tertiæ opinionis,q̃ habet duas partes,& primo cōfirmatur prima.ſecūdo ſecūda,ibi;* Et inchoauit. *Prima vero pars dupliciter cōfirmatur.Primo rōnibus.Secūdo exēplis,ibi;* Et nunc credite mihi. *Circa primū primo ponitur nomē illius q tenuit tertiā opinionē, cū dicitur;* Ter.qui di.de mu.& veri.hic eſt Zo. *Licet.n.Iudæus eſſet natione,tñ erat vnus de cuſtodiētibus corpus regis,q erat Gentilis,& ſicut dicūt Hebræi,hoc fecit Eſther huius regis mater quæ erat Iudæa natione,vt patet Eſther 2. Ideo ꝓmouit Iudæos quantū potuit,vt patet de Mardochæo. Et idē dicunt de Zorobabel,& Nehemia qui fuit regis pincerna. Latini vero dicunt,ꝙ fuit familiaris iſti Dario, antequam promoueretur ad regnum, qui nec erat de ſemine regio,& ideo promotus in regem fecit eum corporis ſui cuſtodem.*

Diuiſio.

6 Cœpit loqui. *Pro ſuæ opinionis confirmatione.Et primo remouet aliorum ſententiam,dicens.*

7 Viri.non ma.rex, & mul.ho. *i.non præcellit rex ratione ſui, nec ratione populi ſibi ſubiecti,ſicut dixerat ſecundus.*

8 Nec vinum præcellit. *Sicut dixerat primus.*

9 Quis eſt ergo. *Hic conſequenter proſequitur ſuum propoſitum, dicens;* Quis eſt er.qui do.eo. *ſ.regis populi, & vini. Et reſpondet.*

10 Nonne mul.ge.& om.po. *q.d.manifeſte patet ꝙ ſic, & ſic ꝓcellunt,quia cauſa potior eſt ſuo effectu. Licet autem mulier in generatione prolis habeat rationem paſſiui miniſtrando materiā;tamen in alio ſe habet in ratione actiui.ſ.materiam præparando, & cōceptū fœtū fouendo, & nutriendo ante partū, & poſt, & ſic repellitur dictū ſecundi.*

11 Et ipſæ educauerunt. *Modo prædicto.*

12 Eos qui plantauerunt vi.ex qui.vi. *Et ſic repellitur dictum primi;quia quod præcellit maiori,præcellit, & minori, ſic eſt in propoſito. Nam educando vinearum plantatores,mulieres ſunt maiores,& eadem ratione plantatores vinearum ipſo vino.*

13 Et ipſæ faciunt ſtol.om.ho. *i.veſtes, & ornamenta in quibus homines gloriantur. mulieres enim in terra illa faciunt talia artificia.*

14 Et nō poſ.homi.ſep.a mu. *ſ.corde,licet aliquando ſeparentur corpore. Inclinatio namque naturalis eſt in viro ad amorem mulieris, quæ non poteſt totaliter aboleri,quod declarat per effectum,dicens.*

15 Si cōgregauerint aurum,& argentum, & oēm rem ſpe. *Quæ nata ſunt animum hominis allicere.*

16 Et viderint mulierem,&c. *i.honeſtam, & pulchram.*

17 Omnia hæc in eam. *i.eam attente reſpiciunt.*

18 Et aperto ore. *i.capti eius pulchritudine.*

19 Conſpiciunt. *Tanquā attoniti, & mirātes eius pulchritudinē.*

20 Et eam mag.al. *Hoc dupliciter poteſt exponi. Vno modo,quòd ſit ibi hypallage,i.eos allicit ipſa mulier.& ſic quod ſequitur.*

21 Mag.q̃ au. *Eſt nominatiui caſus. Alio modo ſine tali figura.* Et eā al. *i.nituntur ad ſe trahere;& ſic quod ſequitur;* Mag.q̃ au. *eſt accuſatiui caſus.& hoc probatur per hoc ꝙ ſequitur.* Et om.r.pr.

22 Homo pa. *Hic conſequenter declarat propoſitum per parentes,qui ſunt maxime diligendi, & per terram natiuam ad quam quilibet naturaliter afficitur; & tamen iſtis vxorum dilectio præponatur. Et patet vſque ibi.*

23 Et ad mu.ſe con. *ſ.ſeipſum per matrimonium.*

24 Et cum mu.re.ani.ſu. *Aliunde ipſam retrahendo, & in vxorem totaliter ponendo per dilectionem. Ex quo concludit.*

25 Et hinc opor.vos ſci.qm̄ mu.do.ve. *& per conſequens multo magis hominum aliorum; loquebatur enim regi, & magnatib. ſuis.*

26 Non.do. *Quod poteſt exponi dupliciter;Vno modo negatiue.q.d. non; quia voluntarie eis ſeruitis. Alio modo affirmatiue.q.d.eis eſtis ſubiecti malis gradibus veſtris.*

27 Et ac. *Hic conſequenter declarat intentum ex magnis periculis, quibus homo ſe exponit pro amore vxoris,cum dicitur.*

28 Et acci.ho.gla.ſu. *i.arma ſua.*

29 Et va.in vi.fa.fur. *Ad deprædandum tranſeuntes,cui imminet periculum mortis a viatoribus ſe defendentibus, & a publica iuſtitia.*

30 Et ma.na. *vbi ē mortis periculū a fluctib.maris,et ab aduerſariis*

31 Et leo vi. *Per quem intelliguntur etiam aliæ beſtiæ terribiles.*

32. Et in te.ing. *Vbi lubricum, & caſum periculoſum patitur.*

33 Et cum fur.fe.&c.ama.ſu. *i.vxori ſuæ omnib.rebus prædilectæ.*

34 Affert. *q.d.omnia pericula prædicta ſubiit,vt ſatisfaciat vxori eius, & gratiam habeat.*

35 Et ite.di. *Repetitio ē eius ꝙ ſup.dictū eſt ad maiorē expreſſionē.*

36 Et mul.de.fa.ſunt pro vx.ſu. *Ex amore nimis exceſſiuo.Vnde Salomon ſapientiſſimus ſic fuit infatuatus. Per hoc autem repellitur illud quod dixit primus de vino,ꝙ ſeducit mentem; quia ebrietas aufert vſum rationis tantum ad horam,amentia vero per longum tempus, & aliquando vſque ad mortem.3.Reg.11.*

37 Et ſer.fa.ſu. pro. il. *Quia pugnantes pro defenſione vxorum, capti ſunt in bello, & ſic ſubditi ſeruituti.*

38 Et mul.pe.& iu.ſu. *Vnde Abraham timuit interfici pro Sara. Geneſ.13.& ſimiliter Iſaac.Geneſ.26.*

39 Et pec.pro.mu. *Sicut patet de Adam,Dauid, & Salomone,qui fuerunt maximi.*

40 Et nunc. *Hic conſequenter declarat propoſitum per exemplum. Et patet litera vſque ibi,*

ceſſat, cum omnibus rebus amantem ſpoliauit; immo nec tunc quidem, ſed magis conuiciatur, & inſultat iacenti, eumque maiorem in modum ridet, & tot eum malis circumuenit, quæ nullo pacto narrari poſſent.

a *Et veritas magna eſt, & fo.t'or, &c.* ✻ Cyril. Audi quomodo ſapiens Eſdras ſcribat: Omnis terra veritatem inuocat, & cœlum eam benedicit, & omnia opera commouetur, ac tremunt. Quoniam & beatus Dauid clamat de Deo, q omnibus præſidet, *Qui reſpicit terram, & facit eam tremere.*

✻ Idem. Orpheus Deum incircunſcriptū ſignificare voluit, q vniuerſum cō plectatur, atque adeo fines maris trementibus montibus, & toto mundo. Sic enim inquit ſcriptura diuinitus inſpirata: *Omnis terra veritatem inuocat, & cœlum eam benedicit, & omnia opera mouentur, & tremunt.*

✻ Maximus. Animus qui prætulit virtutem, & cognitionem, maluitque animam affectionum praua ſeruitute priuatam eſſe, ait: *Præpotentes ſunt mulieres, & ſuper omnia vincit veritas.* Mulieres quidem appellans virtutes deificas: ex quibus conſtat erga Deum, & in ſeſe vnifica dilectio. Veritatem autem dixit ſolam, & vnicā eorum quæ ſunt cauſam, & principium; regnū, potētiam, & gloriam: ex qua, & per quam omnia facta ſunt; & fiunt, ac vt ſint, ab ea, & per quā tenentur, illiuſque nomine qui Deum diligunt nullum ſtudiū, ac motum prætermittunt.

filiam Bezacis mirifici concubinam regis ſedentem iuxta regem ad 1
dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentem ſi- 2
bi, & palmis cædebat regem de ſiniſtra manu. Et ſuper hæc aperto 3
ore intuebatur eam, & ſi arriſerit ei, ridet: nam ſi indignata fuerit ei, 4 5
blanditur: donec reconcilietur in gratiam. O viri, cur non ſunt for- 6
tiores mulieres? Magna eſt terra, & excelſum eſt cœlum, quæ iſta 7 8
agunt. Et tunc rex, & purpurati intuebantur in alterutrum. Et inchoa- 9
uit loqui de veritate. O viri, nonne fortes ſunt mulieres? Magna eſt 10 11
terra, & excelſum eſt cœlum, & velox curſus Solis conuertit in gyro 12 13
cœlum in locum ſuum in vna die. Nonne magnificus eſt qui hæc fa- 14 15
a cit? Et veritas magna, & fortior præ omnibus. Omnis terra veritatem 16
inuocat, cęlum etiam ipſam benedicit, & omnia opera mouentur, & 17 18
tremunt eam, & nō eſt cum ea quicquam iniquum. Vinum iniquum, 19 20
iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum: & ini- 21 22
qua illorum omnia opera, & non eſt in ipſis veritas, Et in ſua ini- 23
quitate peribunt, † & veritas manet, & inualeſcit in æternum, & 24 25
viuit, & obtinet in ſæcula ſæculorum. Nec eſt apud eam accipere 26 27
perſonas, neque differentias: ſed quæ iuſta ſunt facit omnibus, in- 28 29
iuſtis, ac malignis: & omnes benignantur in operibus eius: Et non 30
eſt in iudicio eius iniquum; ſed fortitudo, & regnum, & poteſtas, 31 32

✻ Hieronym. Veritas laborate poteſt, vinci non poteſt.

✻ ATHANASIVS. Veritas tibi in conſilio adſit, quæ regum, & in primis Chriſtianorum tutela eſt; cum ea vos regna adminiſtrare tutiſſimū eſt, cū dicat ſacra ſcriptura: *Miſericordia, & veritas;*

Centuri. 3. locorū œcon. cap. 30.
Dial. 1. adu. Pel.
Apolo. ad Conſtan.
Prou. 20.

✻ Maximus.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sedentem iuxta regem. *Id eſt, in nobiliori loco; quia dextera pars eſt melior, & fortior.*

2 Et auferentem diadema, &c. & impo. ſib. *Per hoc inſinuantem ſe rege digniorem.*

3 Et palmis cædebat. *Tanquam ſibi ſubditum, & ſeruum.*

4 Et ſuper hæc aperto. *Sicut homo ſtupidus, & ſic eius amore captus, vt non auderet ſibi in aliquo contradicere, propter quod adhuc ſubditur.*

5 Et ſi arriſerit ei, ridet. *Ita quod ad mutationem vultus mulieris, mutabitur vultus, & animus regis, ſicut ſeruus lætatur, quando dominus ſuus ſibi oſtendit vultum bonum, & triſtatur quando ſibi prætendit durum: propter quod concluditur.*

6 O viri, cur non ſunt fortiores. *q.d. patet quod ſic; quia ſi verum eſt hoc de rege, multo fortius de alijs hominibus ſibi ſubiectis communiter loquendo.*

7 Magna eſt terra, & excelſum, &c. *Scilicet, quæ ſunt in his inferioribus: nam per motum cæli educuntur ad actum formæ, quæ ſunt in potentia materiæ, quæ materia pro maiori parte eſt terra. nam corpora miſta ſunt a Domino de terra. Hoc autem interſerit hic Zorobabel quaſi quoddam principium ad probandum; ſecundam partem ſuæ opinionis. ſ. de veritate. Nam ad hoc incipit, vt videbitur.*

8 Et tunc rex, & purpurati. *Mirantes eius ſapientiam, & eloquentiam, & etiam conſtantiam, oſtendendo ſubiectionem regis, & magnatorum reſpectu ſuarum vxorum coram eis: probabile, tamen eſt q ille rex de quo loquitur hic Zorobabel, non erat ille Darius, ſed alius qui præceſſerat. nam inter Cyrum, & Darium fuerunt alii reges.*

9 Et inchoauit. *Hic conſequenter Zorobabel declarat ſecundam partem ſuæ ſententiæ. Et primo continuat ſe ad præcedentia.*

10 O viri, nonne fortes. *q.d. patet ex dictis, q ſic, ſed adhuc veritas eſt fortior. Ad cuius oſtenſionem dicitur.*

11 Magna eſt terra, & excelſum. *Sicut patet ad ſenſum.*

12 Et velox curſus. *Cuius probatio ſubditur, cum dicitur.*

13 Conuertit in gyro, &c. in v.d. *ſ. naturali. in qua per motum primi mobilis reuoluitur Sol a puncto Orientis ad eundem punctum. & ſic eſt hic hypallage, quia Sol non reuoluit cælum, ſed econuerſo, ſicut, Perflauit fiſtula buccas.*

14 Nonne magnificus. *Id eſt, magnæ potentiæ.*

15 Qui hæc facit. *q.d. manifeſte patet, quod ſic. Hoc tamen facit intelligentia mouens orbem, cuius virtutem in infinitum excedit virtus primæ veritatis, quæ eſt ipſe Deus. ideo ſubditur.*

16 Et veritas, &c. om. ter. vo. *Id eſt, omnes homines habitantes in terra, dubia, & obſcura quærunt manifeſtari per infallibilem veritatem, quam omnes homines ex quodam inſtinctu naturali ponunt in Deo: licet diuerſi diuerſis attribuerint deitatem.*

17 Cœlum etiam ipſam benedicit. *Id eſt, Angeli qui ſunt ciues cæleſtes ipſam laudant.*

18 Et omnia opera. *Id eſt, omnia creata.*

19 Mouentur, & tremunt eam. *Id eſt, ſibi obediunt.*

20 Et non eſt in ea quicquam iniquum. *Nam eſt prima regula æquitatis.*

21 Iniquus rex. *Multi enim reges, mulieres, & homines fecerunt iniquitates, accipiendo iniquitatem pro crimine enormi: & ſic eſt hic hyperbole, ſicut cum dicitur:* Omnes de ciuitate vadunt ad tale ſpectaculum, *id eſt, multi. Si autem accipiatur iniquitas pro peccato quocūque, ſic generaliter omnes dicuntur iniqui, excepto homine Chriſto, & Beata Virgine, de quibus non loquebatur Zorobabel.*

22 Et iniqua illorum omnia opera. *Inquantum ſunt ab ipſis tantum. Nam quicquid eſt bonitatis in operibus humanis, Deo eſt attribuendum. Quicquid autem eſt ibi defectus procedit ex defectibilitate liberi arbitrii. Oſee 13.c.* Perditio tua ex te Iſrael, ex me tantummodo auxilium tuum. *ideo ſubditur.*

23 In ſua iniquitate peribunt. *Scilicet illi qui peribunt.*

24 Et veritas manet, & inualeſcit in æternum. *Non eſt intelligendum, quod veritas prima in ſe inualeſcat proficiendo. Nam in ſe minui non poteſt, nec augeri, ſed tantum in effectibus ſuis.*

25 Et viuit. *Nam eſt vita per eſſentiam.*

26 Nec eſt apud eam accipere perſonas, &c. *Nam iniuſtitia non habet locum in ea.*

27 Sed quæ iuſta ſunt facit. *Ipſos iuſte puniendo, & multo fortius iuſtis eos præmiando.*

28 Et omnes benignantur. *Id eſt, benigne tractantur.*

29 In operibus eius. *Quia iuſti præmiantur vltra meritum; & iniuſti puniuntur citra condignum.*

30 Sed fortitudo. *Stabilitatis.*

31 Et regnum. *Dominationis.*

32 Et poteſtas. *Cui non poteſt reſiſti in effectibus ſuis.*

15 Qui 1 Et

veritas, regi cuſtodia eſt, & circundabit in iuſtitia thronum eius. A Hanc cum Zorobabel ille ſapiens cæteris anteferret, victoriam retulit, acclamatumq; eſt ab vniuerſo populo: Magna res veritas & præualet omnibus.

Epiſt. ad Pompeium contra ep. Steph.

✻ Cyprianus. Conſuetudo impedire non debet, quo minus veritas præualeat, & vincat. Nam conſuetudo ſine veritate, vetuſtas erroris eſt: ꝓpter quod relicto errore ſequamur veritatem, ſciẽtes quia apud Eſdram veritas vicit, ſicut ſcriptum eſt: *Veritas manet, & in-* B *ualeſcit in æternum & viuit, & obtinet in ſæcula ſæculorum.*

a *Et omnes populi clamauerunt.*

Homil. 1. in Matt. op. imp.

✻ Chryſoſt. Miniſtris regis Darij de propoſitis quæſtionibus certantibus, ventum eſt vſque ad ſententiam regis, quo reſidente cum principibus ſuis ad iudicandum, contenderunt tres ſinguli pro ſua ſententia. Verba contentionis eo- C rum qui vult ſcire legat Eſdram Prophetam. Tamẽ vicit Zorobabel, bel; & iudicio Darij, & omnium principum eius pronunciatum eſt, Omnibus fortior eſt veritas.

b *Pete a me quod vis, &c.* ✻ Chryſoſt. Cum diceret ad eum Darius rex cũ iuramento, *Pete a me quod vis,* vſq; ad dimidiũ regni mei, reſpondit Zorobabel: Ego non peto regnũ tuum, ſed ipſe vtere eo in æternum. Sed hoc peto, quod cœpit pater veſter Cyrus rex ante vos, vt dimittatis captiuitatem filiorum Iſrael redire in ſua; Darius conceſſit.

c *Memor eſto voti, &c.* ✻ Comeſtor. Poſtulauit Zorobabel E fieri templi reædificationem, & vaſa Domini remitti in Ieruſalem. Et gauiſus eſt rex; nam idipſum meminit ſe vouiſſe.

✻ Beda. De voto Darij dicitur communiter, quod cum videret Zorobabel reuerſum ab Ieruſalem in Perſas propter impeditum ædificium, vouit quod ſi aliquando contingeret ipſum in regem eligi, ipſe perficeret F idem ædificium, ☞ immo

& maieſtas omnium æuorum. Benedictus Deus veritatis. Et deſiit lo- 1
a quendo. Et omnes populi clamauerunt, & dixerunt: Magna eſt veri- 2 3
b tas, & præualet. Tunc rex ait illi: Pete ſi quid vis amplius, quam quæ 4
ſcripta ſunt, & dabo tibi, ſecundum quod inuentus es ſapientior ꝓximis, 5
mis, & proximus mihi ſedebis, & cognatus meus vocaberis. Tũc ait 6
c regi: Memor eſto voti tui quod vouiſti, ædificare Ieruſalem in die 7 8
qua regnum accepiſti, & omnia vaſa quæ accepta ſunt ex Ieruſalem 9 10
remittere, quæ ſeparauit Cyrus quando mactauit Babyloniam, & vo 11
luit remittere ea ibi: Et tu voluiſti ædificare templum quod incende- 12 13
runt Idumæi, quando exterminata eſt Iudæa a Chaldæis. Et nunc 14 15
hoc eſt quod poſtulo Domine, & quod peto, hoc eſt maieſtas quod 16
a te poſtulo, vt facias votum quod vouiſti regi cęli ex ore tuo. Tunc 17
ſurgens Darius rex, oſculatus eſt illum: & ſcripſit epiſtolas ad omnes 18
diſpenſatores, & præfectos, & purpuratos, vt deducerent eum, & eos 19
qui cum illo erant, omnes aſcendentes ædificare Ieruſalem. Et om- 20
nibus pręfectis qui erant in Syria, & Phęnice, & Libano ſcripſit epi-
ſtolas, vt traherent ligna cedrina a Libano in Ieruſalem, vt ædifica-
rent cum eis ciuitatem. Et ſcripſit omnibus Iudæis qui aſcendebant a 21
regno in Iudæam, pro libertate, omnem potẽtem, & magiſtratum, 22
& præfectum non ſuperuenire ad ianuas ipſorum, & omnem regio- 23
nem quam obtinuerant eſſe immunem eis: & Idumæi relinquant ca- 24
ſtella quæ obtinent Iudæorum, & in ſtructuram templi dare per ſin- 25
gulos annos talenta viginti, vſque dum ædificaretur, & ſuper ſacra- 26
rium holocauſtomata hoſtilare quotidie, ſicut habent præceptum, 27 28
alia talenta decem offerre per ſingulos annos, & omnibus qui proce- 29
dunt a Babylonia condere ciuitatem, vt eſſet libertas tam ipſis quàm 30

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et maieſtas. *i. quarumlibet durationum: & ſic per maieſtatem intelligi videtur æternitas, quæ in vno ſimplici numero continet virtualiter omnem durationem. Et concluditur.*

2 Benedictus. *i. Deus qui eſt ipſa veritas; ſicut dicitur Deus maieſtatis, vel bonitatis; quia ipſe eſt ipſa maieſtas, & bonitas.*

3 Et omnes po. *Hic conſequenter ponitur tertiæ opinionis approbatio, cum dicitur;* Et omnes pop. *Per hoc non reprobauerunt eius dictum de fortitudine mulierum, ſed magis approbauerunt; quia dixerat veritatem mulierum fortitudini præualere.*

4 Tunc rex. *Hic conſequenter ponitur ipſius Zorobabel remuneratio. Circa quod primo deſcribitur regis liberalitas, cum dicitur.*

5 Pete, &c. vis am. *ſ. præter præmia ſuperius expreſſa 3. c. & ex hoc loco patet, ꝙ non ſolum fuerunt promiſſa verbo, ſed etiam ſcripto. Cætera patent ex dictis.*

6 Tunc ait. *Hic ſecundo ponitur Zorobabel fidelitas, qui ſolum petiit id quod pertinebat ad diuini cultus augmentum. Circa quod ſic proceditur; quia primo ponitur Zorobabel petitio. ſecundo petitionis conceſſio, ibi;* Tunc ſurgens. *tertio conceſſionis executio; ibi;* Et cum proceſ. *Circa primum dicitur;* Tunc ait regi. *ipſe Zorobabel:*

7 Memor eſto vo. *Ex hoc videtur ꝙ non ſolũ vouerat reædificare templũ, ſed ẽt cũ hoc agere ad reædificationẽ ciuitatis circa templum.*

8 In die qua. *poſt patrem ſecundũ opinionẽ Hebræorum. Nam qñ aliquis ſic de nouo coronatur, conſuetum eſt ꝙ gratias faciat maxime ad honorem Dei. & huius voti conſcius erat Zorobabel, qui erat de domo regia per reginam Eſther, vt ſupra dictum eſt. ſecundum alios vero iſte Darius erat vnus de ſeptem magis qui habebant prouidere de rege, & volentes prouidere de ſeipſis magis, quàm de aliis, condixerunt ad inuicem, ꝙ ille cuius equus primo hinniret, cũ in craſtino conuenirent ad electionis locum regnaret, quod contigit de equo Darii, & ſic regnauit.*

9 Et omnia vaſa. *Ad Dei cultum pertinentia.*

10 Quæ accepta. *A Nabuchodonoſor rege Babylonis.*

11 Remittere. *Ad locum ſuum.*

12 Quæ ſeparauit Cyrus. *Ab alia præda.*

13 Quando mactauit. *i. interfecit Balthaſar regem, & habitatores Babylonis pro magna parte.*

14 Et voluit. *Primo anno regni ſui, & aliqua tunc remiſit, vt habetur 1. Eſdr. 1. cap. & reſidua per iſtum Darium fuerunt remiſſa, ſicut & pluribus vicibus fuerunt de Ieruſalem exportata. & per partes primo tempore Ioacim filij Ioſiæ, vt habetur Daniel. 1. Secundo tempore Ioachin filii eius 4. Reg. 24. Tertio tempore Sedeciæ. 4. Reg. 25.*

15 Et tu voluiſti ædifi. *4. Reg. dicitur, ꝙ Nabuzardã, & Chaldæi hoc fecerunt. Dicendum, ꝙ Idumæi erant in illo exercitu, & qm̃ odiebãt Iudæos, ſicut Eſau pater eorũ odiuerat Iacob patrẽ Iudæorũ; iõ incitauerũt Nabuzardã ad hoc faciẽdũ propter quod dicũtur hic hoc feciſſe.*

16 Et quod peto. *i. ſignum tuæ maieſtatis. Vel aliter; & iungatur litera ſic;* Et quod peto a te, hoc eſt maie. *i. honor diuinus. ideo ſubditur;* Poſtulo, vt facias.

17 Tunc ſurgens Darius. *Hic conſequenter ponitur petitionis conceſſio, cum dicitur:* Tunc ſurgens Darius rex, oſculatus eſt il. *In ſignum amicitiæ, & conceſſionis petitorum, ideo ſubditur.*

18 Et ſcripſit epiſtolas. *Regalium negotiorum.*

19 Vt deducerent eum. *ſ. ſecure per omnia loca intermedia vſque in Ieruſalem.*

20 Et omnibus præfectis. *Nam per loca iſta deducenda erant ligna cedrina in Ieruſalem, partim per mare, & partim per terram.*

21 Et ſcripſit omnibus. *A ſeruitute, ita quòd a dominis non impedirentur in Iudæam ire. ideo ſubditur.*

22 Omnem potentem, & magiſtratum præfe. *Ponendo aliquod impedimentum.*

23 Et omnem re. *Iudæi venientes in Iudæam a tempore Cyri.*

24 Eſſe immunem eis. *A tributo.*

25 Et Idumæi relinquant. *Nam Iudæis in Babylonem ductis Idumæi occupauerunt caſtra Iudææ, quæ erant propinqua Idumææ. Cætera patent vſque ibi.*

26 Et ſuper ſacra. *Aliàs ſanctuarium, i. altare holocauſtorum.*

27 Holocauſtomata. *id eſt, offerre. Et dicitur ab hoſtia, & immolare. vbi habent alii vſtilare.*

28 Quotidie ſicut habent. *Scilicet in lege Moyſi, in qua præcipitur Exod. 20. quotidie vnum agnum mane, & alterum veſpere in holocauſtum offerri.*

29 Talenta decem. *ſ. ad hoc faciendum. Cætera patent vſque ibi.*

30 Et omnibus qui procedunt a Babylonia. *Præcedere debent alios in honore.*

Scripſit

A imò totam vrbem. Et hoc vouerat coram zorobabele amico ſuo conquerente.

a *Benedixit regem cœli, &c.* ✻ Chryſoſtomus. Exiens Zorobabel gratias egit Deo dicens: Benedictus es Deus & pater veritatis, quod ſapientiam hanc in os meum miſiſti. Et ideo inuentus eſt rectè ſecundum prouidentiam Dei nominatus Zorobabel, i. hic doctor Babyloniæ. Quæ autem maior doctrina eſt, quam oſtendere veritatem dominatricem omnium rerum? Et impletum eſt in eo, quod fuerat ſcriptũ: B *Super inimicos meos prudentem me feciſti, mandato tuo, &c.* Super D omnes docentes me intellexi. Super ſeniores intellexi. (Pſal n. 118.)

Maximus. (Cent. 3. cap. 28.) Beatus qui cognouit Deum in nobis peragere omnem operationem, & ſpeculationem, virtutem, cognitionem, victoriam, ſapientiam, bonitatem, ac veritatem, nobis nihil omnino conferentibus, præter ſolum affectũ volentem, quæ bona ſunt. Quo præditus magnus zorobabel inquit: *Benedict. es, &c.* Reuera gratus ſeruus omnia Deo referebat, vt potè qui dederat omnia, à quo ſapientiam acceperat, prædicans illum vt patrum Dominum, &c. E

filiis eorum, & omnibus ſacerdotibus qui p̃cedunt. ſcripſit 1
autem & quãtitatem, & ſacram ſtolam iuſſit dari in qua de- 2
ſeruirent, & Leuitis ſcripſit dare præcepta vſque in diem qua 3
conſummabitur domus, & Ieruſalem extruetur, & omnibus 4
cuſtodientibus ciuitatem ſcripſit dari eis ſortes & ſtipendia. 5
Et dimiſit omnia vaſa quæcunque ſeparauerat Cyrus à Ba- 6
bylonia, & omnia quæcunque dixit Cyrus & ipſe præcepit 7
fieri, & mitti Ieruſalem. Et cum proceſſiſſet ille adoleſcens 8
a eleuans faciem in Ieruſalem, benedixit regem cęli, & dixit: 9
Abs te eſt victoria, & abs te eſt ſapientia & claritas. Et ego 10 11
ſeruus tuus ſum. Benedictus es qui dediſti mihi ſapientiam, 12
& tibi confitebor domine Deus patrum noſtrorum. Et acce 13
pit epiſtolas, & profectus eſt in Babyloniã. Et venit, & nun- 14
tiauit fratribus ſuis omnibus qui fuerũt in Babylonia, & be- 15 16
nedixerunt Deum patrum ſuorum, quoniam dedit illis re- 17
miſſionem & refrigerium, vt aſcenderent & ædificarent Ie- 18
ruſalem & templum vbi nominatum eſt nomẽ eius in ipſo, 19 20
& exultauerunt cum muſicis & lætitia diebus ſeptem. 21
22
23
24

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Scripſit autem & quanti.* dictæ pecuniæ vt ad literam regis expeditè ſolueretur,

2 *Et ſacram ſtolam iuſſit dari.* ſacerdotibus.

3 *In qua deſeruirent.* ad diuinum cultum, ſcilicet, dicta pecunia & ſtola, ſicut dicitur de ſcypho quòd in menſa deſeruit vino.

4 *Et Leuitis ſcripſit.* ſcilicet, inſtandi operibus templi & ciuitatis vſque ad conſummationem.

5 *Et omnibus cuſtodientibus.* Ieruſalem ab hoſtibus irruentib.

6 *Scripſit dari eis ſortes.* id eſt, loca determinata ad habitãdũ.

7 *Et ſtipendia.* ad victum & veſtitum. Cętera patẽt ex dictis.

8 *Et cum proceſſ.* Hic conſequenter deſcribitur cõceſſionis executio. Et primo quantum ad Zorobabel. Secundo quantum ad eius comitiuam, cap. 5. Circa primum dicitur: *Et cum pro.* Zorobabel recedens à rege de terra Perſidis.

9 *Ille adoleſcens.* tamen ſecundum veritatem Zorobabel filius Salathiel de quo videtur hic ſcriptura loqui, ſecundum maiorem computationem habebat tunc quadraginta annos & amplius. nam à primo anno Cyri fuit dux eorum qui de Babylone redierunt in Iudæam. vt patet 1. Eſdræ 2. cap. ſecundum vero minorem computationem, Cyrus poſt monarchiam acceptam regnauit quatuor annis & poſt eum filius eius Cambyſes octo, & poſt illum Aſſuerus quatuordecim, cui ſucceſſit iſte Darius. & Zorobabel anno primo Cyri videtur fuiſſe annorum 20. vel circiter, quando Cyrus dedit licentiam redeundi, qui ſimul iuncti, ſunt anni quadragintaſex, propter quod & plura alia iſte liber ſicut dixi à principio videtur eſſe multum apocryphus.

10 *Eleuans faciem in Ieruſalem.* i. verſus Ieruſalem. ſic enim orabant Iudęi extrà Ieruſalem poſitì, ſicut patet de Da. 6. ca

11 *Bene. re. cę. &c.* Agendo gratias ſibi.

12 *Abs te.* id eſt, à te.

13 *Eſt vi. &c.* Quam habui de alijs duobus ſocijs meis.

14 *Et abs te eſt ſapientia.* Quã dixi de mulieribus & veritate.

15 *Et claritas.* id eſt, honor, quo Darius honorauit me.

16 *Et ego ſeruus tuus ſum.* Paratus ad tuum obſequium.

17 *Et accepit epiſt.* regis prædictas, quę erant de quatuor. Primo de ſecuro tranſitu per terras vſque in Ieruſalem. Secundo de lignis habendis de Libano pro templi & ciuitatis ędificio. videtur tamen quod iſta gratia quantum ad ędificium ciuitatis fuit poſita in effectu per Nehemiam. Nehemię 1. Tertiò de libertate conceſſa Iudęis à ſeruitute & tributo. Quarto de pecuniis à rege conceſſis pro ędificatione templi & ſacrificiis, vt patet ex prędictis.

18 *Et profectus eſt.* de Perſide.

19 *In Babyloniam.* id eſt, in Babylonię regionem, in qua remanſerant multi Iudęi, quando Zorobabel & eius ſocij primo venerunt in Iudęam tempore Cyri, vt dictum fuit 1. Eſdrę 1. capit.

20 *Et venit & nuntiauit.* id eſt, Iudęis commorantibus in regione Babylonis.

21 *Et benedixerunt Deum.* pro gratijs Zorobabel conceſſis.

22 *Quoniam dedit illis remiſſionem.* A ſeruitute.

23 *Et refrigerium.* A tributo.

24 *Vt aſcenderent & ædi. Ier.* de quo habebant magnum deſiderium. gratia enim primo facta à Cyro, per Cambyſem eius filium fuerat reuocata, ſicut patet ſatis per primum Eſdrę cap. 4. propter quod Iudęi qui remanſerant in regno Babylonię & Perſidis, in Iudęam venire non poterant ſine nouo priuilegio. F

CAPVT V.

POſt hæc autem lecti ſunt, vt aſcend. &c. ✻ Comeſtorum. Scripſit principibus ſuis Darius per epiſtolam trans flumen, vt nullatenus impedirent Iudęos, ſed de ſumptibus regis iuuarent eos, dantes eis per ſingulos dies hoſtias, ſimilam, vinum & ſal: vt offerant ea Deo cęli, & orent pro vita regis, & filiorum eius.

a *Sacerdo-*

CAPVT V.

POſt hæc autem lecti ſunt, vt aſcẽderẽt 1
principes pagorũ per domos & tribus 2
ſuas, & vxores illorũ & filij & filiæ eo-
rum, & ſerui & ancillę ipſorum, & pe-
cora illorũ. Et Darius rex miſit vna cũ 3
eis equites mille, donec deducerẽt eos
in Ieruſalẽ cum pace, & cum muſicis, 4

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. V.

POſt hæc autem. Hic deſcribitur receſſus Zorobabel quantum ad eius comitiuam. Et primo in generali, cum dicitur.

1 *Poſt hæc autem.* id eſt, collecti ſiue congregati. Legere enim in vna ſignificatione idem eſt quod colligere. vnde verſus. Fur aurum, virgo flores mare nautaque, libros Clericus, æquiuocè ſingula quiſque legit.

2 *Vt aſcender. principes pag.* id eſt, prouinciarum ſiue villarum.

3 *Et Darius rex mi. vn. cum eis equi.* vt poſſent procedere ſecurè.

4 *Et cum mu.* Ex gaudio libertatis, & pro alleuiatione laboris in itinere.

A & cum tympanis, & tibijs: & omnes fratres
erant ludentes, & fecit eos aſcendere ſimul cũ
eis. Et hæc ſunt nomina virorum, qui aſcende- 1
runt per pagos ſuos in tribus & in partem prin
cipatus ipſorum Sacerdotum: filij Phinees, filij
Aaron: Ieſus, filius Ioſedec, Ioacim, filius Zo-
robabel, filij Salathiel de domo Dauid, & pro-
genies Phares, de tribu autem Iuda qui locutus
eſt Dario regi Perſarum ſermones mirificos,
in ſecundo anno regni ipſius menſe Niſan pri- 2
mo. Sunt autem hi qui aſcenderunt ex Iudæa 3
de captiuitate transmigrationis, quos tranſmi- 4
grauit Nabuchodonoſor rex Babyloniæ in Ba-
† reuerſus eſt. bylonem, & † reuerſi ſunt in Ieruſalem. Et re- 5
quiſiuit partem Iudææ vnuſquiſque in ciuita- 6
tem ſuã, qui venerunt cum Zorobabel & Ieſu, 7
Nehemias, Areores, Elimeo, Emmanio, Mar-
B docheo, Beelſuro, Mechpſatochor, Olioro,
Emonia, vnus de principibus eorum, & nume- 8
rus a Gentilibus eorum, ex præpoſitis eorum. 9
Filij Phares, duo millia cẽtum ſeptuaginta duo. 10
Filij Ares, tria millia quinquagintaſeptem. Filij
Phæmo, centum quadragintaduo. In filijs Ieſu
& Ioabes, mille trecentiduo. Filij Demu, duo
millia quadringẽti ſeptuaginta Filij Choraba,
ducenti q̃nque Filij Banica, centum ſexagin-
taocto. Filij Bebech, quadringentitres. Filij
Archad, quadringenti vigintiſeptem. Filij
Chan, trigintaſeptem. Filij Zoroar, duo millia
ſexagintaſeptem. Filij Adinu, quadringenti, ſe
xagintavnus. Filii Aderectis, centum octo. Filij
Ciaſo & Zelas, centumſeptem. Filij Azoroc,
quadringẽti triginta nouem. Filij Iedarbone,
centum trigintaduo. Filij Ananiæ, centum tri-
ginta. Filij Aſoni, nonaginta. Filij Marſar, qua-
dringenti vigintiduo. Filij Zabarus, nonaginta
quinque. Filij Sepolemon, centum vigintitres.
Filij Nepopas, q̃nquagintaquinque. Filii He-
chanatus, centum quinquaginta octo. Filii Ce-
bethamus, centum trigintaduo. Filii Crearpa-
C tros qui Enocadies & Modie: quadringenti vi-
gin-
gintitres. Qui ex Gramas & Gabea, centum D
vigintivnus, qui ex Beſſelon & Ceagge, ſexa-
gintaquinque. Qui ex Baſtaro, centum vigin-
tiduo. Qui ex Bechenobes, quinquaginta-
quinque. Filii Liptis, centum quinquaginta-
quinque. Filii Labonnim, trecenti quinqua-
gintaſeptem. Filii Sichem, trecenti ſeptua-
ginta. Filii Suadon & Chomus trecenti ſeptua
gintaocto: Filii Ericus, duo millia centum qua-
dragintaquinque. Filii Anaas, trecẽti ſeptuagin
ta. Sacerdotes. Filii Ieddus, filii Euther, filii Elia-
ſib, trecẽtiſeptuagintaduo Filii Emerus, ducen
ti q̃nquagintaduo. Filii Faſurii, trecenti q̃nqua-
gintaſeptẽ Filii Caree, ducenti vigintiſeptẽ. Le-
uitæ: Filii Ieſu in Cadubel, & Bamis, & Serebias, & Edias ſeptuagin-
taquatuor. Oĩs numerus a duodecimo anno, tri-
ginta millia quadringenti ſexagintaduo. Filii &
11 filiæ & vxores, oĩs cõputatio, quadraginta mil-
12 lia ducenti quadragintaduo. Filii ſacerdotum
q̃ pſallebant ĩ templo. Filii Aſaph, centum vi-
gintiocto. Oſtiarij verò filij Eſmenni, filij Azer,
filij Amon, filij Accuba, Topa, filij Tobi, om-
nes centum trigintanouem. Sacerdotes ſer-
uientes in templo. Filij Sel, filij Guſpha, filij
Tobloch, filij Cariæ, filij Su, filij Heliu, filij La-
bana, filij Armacha, filij Accub, filij Vtha, filij
Cetha, filij Aggab, filij Obai, filij Anani, filij
Cãna, filij Geddu, filij An, filij Radin, filij De-
ſanon, filij Nechoba, filij Caſeba, filij Gaze, fi-
lii Ozui, filii Sinone, filij Attre, filij Haſtem, F
filij

In c. a *Sacerdotes, &c.* ※ Bed. Poſt catalogum principum inſerit catalogum dignitatum & officiorum, vt ſacerdotum, leuitarum, nathinæorum, cantorum, & ianitorum iuxta ordinem ſuum & gradum. Ideo autem ſcriptura tam vigilanter diſtinxit quot de quãuis generatione captiuorum patriam ſoluti redierint, vt ex eo E admoneremur qua certitudine Dominus ſummam electorum ſuorũ in libro vitæ deſcribat, & velut in albo cæli conſignet quot animas quique, fidelium vel prædicando, vel bonorum exempla operum monſtrando, ab errore conuerterint, pro quibus ſingulis certa mercede illos qui conuerterent, remuneret. *Can-*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et hæc ſunt nom. *Hic conſequenter deſcribitur comitiua Zorobabel in ſpeciali. Et primo quantum ad perſonas hominũ. Secũdo quantum ad numerum animalium, ibi.* Cameli. *Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hominum numeratio. Secundo aliquorum diſtinctio, ibi.* Hi ſunt filij. *Prima adhuc in tres, quia primo ponuntur comitiuæ duces. Secundo vulgares, ibi.* Sunt autem hi. *Tertio ſacerdotes, ibi.* Filij ſacerdotum. *Circa primum ſciendum quod ſicut dicit Ioſephus 11. lib. antiquitatũ. Zorobabel exiſtẽs in Iudæa audita coronatione Darii, iuit ad eum vt impetraret perfici templum, cuius conſtructio fuerat impedita per Cambyſem Cyri filium, vt habetur 1. Eſd. 4. & infra repetitur eo. ca. Et factus fuit corporis ſui cuſtos per modum ſupradictum. Et ſecundo anno Darii impetrauit intentũ per modũ prædictũ. Duxit autẽ ſecũ filiũ ſuũ, de quo ſit hic mentio, et Ieſum filiũ Ioſedec ſacerdotẽ magnũ qui hẽbat negotiũ cordi ſicut & Zorobabel. Et iſti tres adduxerũt tunc populum in hoc capitulo numeratum, præter eos quos ante adduxerant tempore Cyri Et ſic patet ſententia primæ partis hoc excepto.*

Diuiſio.

Ioſephus.

2 Men. *i. qui primus eſt in mẽſibus anni. Exo. 12. Sed hoc eſt intelligẽdum quantũ ad ſolẽnitates quæ fiũt apud Hebræos per circulum anni. ſed quantũ ad alia negotia primus mẽſis anni dicitur Tiſri apud eos, qui correſpondet Septẽbri noſtro. ſicut dixi plenius Gen. 7. et Exo. 12.*

3 Sunt autem. *Hic conſequenter ponitur numeratio vulgarium. Et patet ſententia, quia ſolum ponuntur hic nomina hominũ et numerum eorum, exceptis paucis quæ exponuntur.*

4 Quos trã. *i. filios eorũ quos tranſmigrauit. Nã vltimo ducti in Babylonẽ fuerũt captiuati cũ Sedecia rege, a quo tempore vſq; ad ſecũdũ annũ Darii, qui dedit hanc licentiã redeundi in Iudæam, fluxerũt 70. anni ſecũdũ minorẽ cõputationẽ, et adhuc plures ſecũdũ illã quã ſecutus ſum iudicio meo tanq̃ veriorẽ. Eſth. 1. et Dan. 9. et ſic pauci aut nulli de trãſmigratis remãſerũt viui, vñ et Zorobabel dux iſtorũ fuit natus in Babylonia, & pp hoc ſic nominatus Zorobabel. i. ſimẽ Babylonis*

5 Et re. ſu. *Iungatur ſic litera.* Et re. ſu. *Ad faciẽdũ Deo oblationẽ.*

6 Vnuſ. in ci. ſu. *ſcilicet, de Ieruſalem oblatione ſua facta.*

7 Et re. par. Iu. *ſ. illam in qua non erat hæreditas patrum ſuorum. Alii ſic habẽt.* Et requiſiuit partẽ Iudææ. *Et tũc exponit affirmatiue vcʒ illã in qua erat hæreditas patrũ ſuorũ. Et continuetur litera.* Vnuſq. in ciuitatem ſuam. *vt ſupra.* Qui venerunt. *Sequitur.*

8 Et numerus. *eorum ſeparatus.*

9 A Gentilibus. *Babyloniam habitantibus.*

10 Ex præpoſit. eo. *ideſt, factus eſt per præpoſitos Iudæorum.*

11 Omnis cõp. *hoc additur, quia in hoc numero aliqui includũtur, quorum nomina et numerus partialis non exprimuntur cũ prædictis.*

12 Filij ſac. *Hic conſequenter ponitur numeratio quantũ ad ſacer-*
※ *dotes*

A filii Aſiana, filii Manei, filii Naſiſim, filii Ac-
cuſu, filii Agiſta, filii Azui, filii Fauon, filii Pha-
ſalon, filii Meedda, filii Phuſa, filii Caree, filii
Barcus, filii Saree, filii Coeſi, filii Naſith, filii
Agiſti, filii Pedon, Salomon, filii eius, filii Aſo-
phot, filii Phazida, filii Celi, filii Dedon, filii
Gaddahel, filii Sephegi, filii Aggia, filii Sacha-
reth, filii Sabbathem, filii Caroneth, filii Mal-
ſith, filii Ame, filii Saſus, filii Addus, filii Suba,
filii Eura, filii Rahotis, filii Phaſphat, filii Mal-
mon. Omnes ſacro ſeruientes, & pueri Salo- 1
monis, quadringenti octogintaduo. Hi ſunt 2
filii qui aſcenderunt a Chermel, & Therſa,
principes eorum, Carmelam, & Careth: &
non poterant edicere ciuitates ſuas, & proge-
nies ſuas, quemadmodum ſint ex Iſrael. Filii
Dalari, filii Thubal, filii Nechodaici, ex ſa-
cerdotibus qui fungebantur ſacerdotio, & non
ſunt inuenti filii Obia, filii Achiſos, filii Ad-
B din: qui accepit vxorem ex filiabus Pharge-
leu, & vocati ſunt nomine eius. Et horum 3
quæſita eſt generis ſcriptura in pedatura, &
non eſt inuenta, & prohibiti ſunt ſacerdotio
fungi. Et dixit illis Nehemias, & Aſtharas ne
participentur ſancta, donec exurgat pontifex 4
doctus in oſtenſionem, & veritatem. Omnis 5
autem Iſrael erat, exceptis ſeruis, & ancillis,
quadraginta milia, trecenti quadraginta. Ser- 6
ui horum, & ancillæ, ſeptem milia trecenti tri-
[a]gintaſeptem. Cantores, & cantatrices, du-
centi ſexagintaquinque.
Cameli, quadringenti tri-
gintaquinque. Equi ſe-
ptem milia trigintaſex.
Muli, ducenta milia qua-
dragintaquinque. Sub- 7
C iugalia quinque milia vigintiquinque. Et de
præpoſitis ipſis per pagos, dum venirent in tem- 8
plum Dei, quod erat in Ieruſalem innouare, &

a *Cantores, & cant. &c.* ✠ Beda. Bene cantoribus etiam cantatrices iunguntur propter ſexus & vocum diuerſitatem, quę corda audientium ad Dei laudem accendant.

b *Inſtan-*

ſuſcitare templum in loco ſuo ſecundum ſuam D
virtutem, & dari in templum theſaurum operum
ſacrum, auri minas duodecim milia, & minas ar
genti quinque milia, & ſtolas ſacerdotales cen-
tum. Et habitauerunt ſacerdotes, & Leuitæ, &
qui exierant de plebe in Ieruſalem, & in regio-
ne, & ſacri cantores, & oſtiarii, & omnis Iſ-
rael in regionibus ſuis.
9 Inſtante autem ſeptimo
menſe, cumque eſſent fi-
lii Iſrael vnuſquiſque in
ſuis rebus, conuenerunt
10 oēs vnanimes in atrium,
quod erat ante ianuam o-
rientalem. Et ſtantes Ie-
ſus filius Ioſedec, & fra-
tres eius ſacerdotes, & Zo
robabel filius Salathiel,
& huius fratres, paraue-
runt altare, vt offerrent
ſuper illud holocauſto-
mata, ſecundum quod in
libro Moyſi hominis Dei
11 ſcripta ſunt. Et conuene-
runt ibi ex aliis nationi-
12 bus terræ, & erexerunt ſa-
13 crarium in loco ſuo om-
nes gentes terræ, & offerebant hoſtias, & holo-
14 cauſtomata Dn̄o matutina. Et egerunt ſcenophe
gia, & diem ſolemnem, ſicut præceptum eſt in le
ge, & ſacrificia quotidie, ſicut oportebat, & poſt
hæc oblationes inſtitutas, & hoſtias ſabbatho-
rum, & neomeniarum, & dierum ſolemnium om
nium ſanctificatorum. Et quotquot vouebant
Domino a neomenia ſeptimi menſis, cœperunt
15 hoſtias offerre Deo, & templum Dn̄i nondum e-
rat ædificatum. Et dederunt pecuniā lapidariis,
16 & fabris, & potum, & pabula cum gaudio. Et de- F
derunt carra Sidoniis, & Tyriis, vt trāſueherent
17 illis de Libano trabes cedrinas, & facerēt rates in

b b. *Inſtante autem ſeptimo menſe, & cæ.* ✠ IOSEPHVS. Cum ſeptimus ueniſſet menſis ex quo de Babylone egreſſi sūt, mittens Ieſus princeps Sacerdotum, & Zorobabel iudex, cunctos ex prouincia Ieroſolymis congregauit. Qui ſine dilatione conſtruxerunt altare, in loco quo prius ædificatum fuerat, & legitimas ſuper ipſum hoſtias obtulerunt ſecundum legem Moyſi. Dumque hæc facerent, gentes offendebantur uicinę, quæ eis odioſæ erant. Celebrauerunt autem eo tempore dies tabernaculorum, quemadmodum legiſlator Moſes præceperat. E (Li.11.Ant.c.3)

☞ *Aedi-*

NICOLAVS DE LYRA.

dotes, et Leuitas in diuerſis officijs miniſtrātes. Et patet litera vſq. ibi.

1 Omnes ſac. ſer. *i. in ſacro miniſterio.*

2 Hi ſunt filij. *Hic ponitur quorundam ab aliis diſtinctio, et primo vulgarium qui neſcierunt oſtendere radicem generis ſui, propter quod ignotum fuit vtrum eſſent de genere Iſrael, vel non, iuncti ſunt tamen populo Iſrael, ſicut & Gentiles, qui conuertebantur ad Iudaiſmum. Secundo ſacerdotum qui non potuerunt inuenire genealogiam ſuam, nec per conſequens oſtendere quod eſſent de ſacerdotali genere, & ſic prohibiti ſunt comedere panes propoſitionis, quibus licitum erat uti tantum ſacerdotib. Et patet ſententia ex dictis exceptis quæ ſequuntur.*

3 Et horum quæſita eſt. *i. inueſtigatio genealogiæ, & dicitur a peda pedæ, quod ſignificat idem quod veſtigium.*

4 Donec ex. &c. *qui ſciat ſuper hoc ueritatem dicere per ſcripturam, vel ſpiritum prophetiæ.*

5 Om. au. Iſ er. 12. *milia, & cæ. ly* 12. milia. *non eſt de textu, ſed inſcitum eſt per imperitiam ſcriptorum, quia contradicit ei quod ſubditur.*

6 Quadragin. *hic ponitur numerus animalium. Et patet his exceptis.* 7 Subiugal. *per quæ intelliguntur aſini & boues, hic non expreſſi, & ſunt iugo, & oneribus deputandi.*

8 Dum ve. &c. *i. in locum vbi fuerat templum, quia nondum erat reædificatum, ſed poſtea anno ſexto Darii fuit conſummatum, vt habetur 1. Eſd. 6. cap.*

Inſtan.

9 Inſtan. aut. *poſtquam poſita ſunt huius libri propria, hic reuertitur auctor ad repetendum quæ ſunt alibi ſcripta. Et primo quæ contigerunt ſub Zorobabel duce. Secundo ſub Eſdra ſacerdote, cap. 8. prima in tres, quia primo repetitur fundationis templi inchoatio. Secundo impedimenti procuratio, ibi.* Et audierunt. *Tertio operis reſumptio, c. 6. Circa primum primo ponitur altaris holocauſti erectio. Et patet ſententia ex dictis 1. Eſdrę 3. exceptis quæ ſequuntur,* Inſt. au. ſe. men. *Hoc non refertur ad iſtud quod dictum eſt in parte pręcedenti, quod fuit tempore Darii, ſed refertur ad tempus Cyri, quando Iudæi primo redeuntes de Babylone venerunt in Ieruſalem, vt patebit in litera ſequenti.*

10 In atrium quod. *i. quæ prius fuerat, quia nondum erat reædificata.* 11 Et conue. ibi ex aliis nationib. *quia plures de Iudæis qui euaſerant Chaldæos in deſtructione Ieruſalem, & fugerant in Aegyptum, & in aliis locis circa Iudæam, audito reditu illorum qui uenerant de Babylone, venerunt ad eos.*

12 Et erexerunt ſacrari. *i. altare holocauſti.*

13 Omnes gentes. *i. Iudæi qui redierunt de multis gentibus.*

14 Et egerunt ſcen. *i. feſtum tabernaculorum, quod celebratur ſeptimo menſe.*

15 Et templum. *Hic repetitur templi fundatio. Et patet litera ex dictis 1. Eſdræ 3. his exceptis.*

16 Et dederunt. *ideſt, currus ad trahendum ligna vſque ad mare.*

17 Et facerent. *Ligna ſunt coniuncta ad inuicem fortiter, quæ du-*

a *Ædificabimus vna vobiſcum, &c.* A
Lib. 11. Ant. cap. 3.
✠ Ioſephus. Cum clangores tubarum audiſſent Samaritę, odium erga tribum Iuda & Beniamin habentes, concurrebant, cauſam tubæ volentes agnoſcere. Videnteſq; quod captiui Iudęi à Babylone redeuntes templum reædificaſſent, petierunt vt ipſis B quoque permitteretur, vna cum eis tẽplum renouare. Nam non colimus, dicebant, minus ab illis Deum, quoniam & religionis cupidi ex illo tempore ſumus, ex quo nos hic Salmanaſar Aſſyrius rex ex Chutia & Media migrauit. Zorobabel & princeps ſacerdotum Ieſus reſponderunt impoſ- C

Ioppe portu, ſecũdum decretum, quod ſcriptum erat eis à Cyro rege Per- 1
ſarum, Et in ſecundo anno venientes in templum Dei in Ieruſalem men-
ſe ſecundo, inchoauit zorobabel filius salathiel, & Ieſus filius Ioſedec, &
fratres ipſorum, & ſacerdotes, & Leuitæ, & omnes, qui aduenerant de ca-
ptiuitate in Ieruſalem, & fundauerunt templum Dei, nouilunio ſecundi 2
mẽſis ſecũdi anni, cum veniſſent in Iudæã; & Ieruſalẽ. Et ſtatuerunt Leui
tas à viginti annis ſuper opera dñi, & ſtetit Ieſus, & filius eius, & fratres, 3
omnes Leuitæ cõſpirãtes, & executores legis facientes opera in domo do
mini. Et ſteterunt ſacerdotes habentes ſtolas cum tubis, & Leuitæ filij
Aſaph habentes cymbala, collaudantes dominum, & benedicentes ſe- 4
cundum Dauid regẽ Iſrael. Et cantabant canticum dño, quoniam dulce-
do eius; & honor in ſecula ſuper omnem Iſrael. Et omnis populus tuba
cecinerunt, & proclamauerunt voce magna, collaudantes dominum in
ſuſcitatione domus dñi. Et venerunt ex ſacerdotibus, & Leuitis, & præſi-
dentibus ſecundũ pagos ſenioribus, qui viderant priſtinam domũ, & ad
huius ædificationem cũ clamore, & plãctu magno, & multi cum tubis, &
gaudio magno, intantũ vt populus non audiret tubas pp planctum po-
puli, turba.n.erat tubis canens magnifice, ita vt longe audiretur Et audie
runt inimici tribus Iudæ, & Beniamin, & venerunt ſcire, quæ eſſet vox tu- 5
a barum. Et cognouerunt, q̃m qui erant ex captiuitate, ædificant templum
dño Deo Iſrael. Et accedentes ad zorobabel, & Ieſum, & præpoſitos pa-
gorum, dixerunt eis: Ædificabimus vna vobiſcum. Similiter enim audi-
uimus dñm noſtrum, & ipſi pariter incedimus à diebus Aſbazareth regis
Aſſyriorum, qui transmigrauit nos huc. Et dixit illis zorobabel, & Ieſus, 6
principes pagorum Iſrael. Non eſt nobis, & vobis ædificare domum Dei
noſtri. Nos enim ſoli ædificabimus domino† Iſrael, ſecundum ea, quæ præ-
cepit nobis Cyrus rex Perſarum. Gentes autem terræ incubantes his, qui 7
ſunt in Iudæa, & leuantes opus ædificationis, & inſidias, & populos addu
centes, prohibebant eos ædificare, & aggreſſuras exercentes impedierunt 8
ne conſummaretur ædificium omni tempore vitæ Cyri regis, & pertraxe
runt ſtructuram per biennium vſque ad Darij regnum. 9

D ſibile eſſe eis communicare; adorare vero ſi vellent, licere: & hoc ſolum illis eſſe commune, & omnib⁹ venientibus ad templum, adorare Deum.
✠ Cyrillus Alex. Zorobabel eſt mens actiua, Ieſus autem cõtemplatiua, principes familiarũ ſunt poteſtates animæ. Ad eos accedunt E dæmones volentes ſimul ędificare domũ domini. Dolo ſe enim affectibus ſeſe inſinuant, tanquã ſimul cum eis prompto animo id agerẽt, vt perdito mediocritatis æquilibrio, feramur ad aliud eis gratũ. Sed † Zorobabel & Ieſus repulerunt illos, bene ſcientes q̃d eorũ admiſſio totã deſtruit ædificationẽ. F
Col. Mo. cap. 7

NICOLAVS DE LYRA.

cuntur per mare ſicut naues.
1 *Secundum decret.* Ex hoc patet quod dictum eſt, ſcilicet quod hæc referuntur ad tempus Cyri.
2 *Et fun. tem. Dei nou.* Id eſt in principio ſecundi menſis. Nam Hebræi faciunt menſes ſecundum lunationes.
3 *Et fra. om. Leui. con.* id eſt, vno ſpiritu & voluntate ad opus Dei aſpirantes.
4 *Et bene. ſec. Dau.* Id eſt, ſecundum pſalmos ab eo compoſitos.
5 *Et aud. inim. tri.* Hic conſequenter ponitur operis impedimentum. Et patet ſententia ex dictis 1. Eſdræ 4. exceptis quæ ſequuntur.
6 *A die-*

6 *A diebus Aſbazareth.* 1. Eſdræ vocatur Aſſor haddam.
7 *Gen. au. ter. inc.* id eſt, vigilanter inſidiantes ad opus impediendum.
8 *Et aggreſſuras exercentes.* id eſt, inſultus præparantes. & dicitur ab aggredior.
9 *Et prot. ſtru. per bien. &c.* Iſtud non poteſt ſic intelligi, quòd à tempore huius impedimenti fuerit tantum biennium vſq; ad Darij regnum. Nam ſecundum minorem computationem fuerũt ibi viginti duo anni. & ideo iſtud biennium intelligitur de impedimento operis per inſultus Samaritanorum, ita quod Iudæi parum poterãt operari, & interim procurabant Samaritani ad mandatum regis, opus totaliter impediri, quod eſt factum in fine illius biennij, & durauit vſque ad ſecundum annum Darij.

CAP. VI.
a IN *ſecundo, &c.* ✠ Ioſephus. Hęc faciebant anno à reditu Iudęorum ſecundo, menſe ſecundo, quando iactis templi fundamentis, prima die Decembris cœperunt ſuperſtruere, propoſueruntque operi curando
Lib. 11. Ant. cap. 3.

CAPVT VI.

a IN ſecundo autem anno regni Darij, prophetauit 1
Aggæus, & Zacharias, filius Addin prophetæ apud 2
Iudæam, & Ierl̃m, in nomine Dei Iſrael ſuper eos.
b Tũc ſtans Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius
Ioſedec, inchoauerunt ædificare domum domini,
quæ eſt in Ieruſalem, cum adeſſent eis prophetę do
mini, & adiuuarent eos. In illo tp̃e venit ad illos 3

do quotquot Leuitarum vigeſimum annũ attigerant, & Ieſum cum filiis ac fratribus.
b *Tunc ſtans Zorobabel, &c.* C
✠ Cyrillus. Zorobabel nouus qui per veterem fuit figuratus, eſt Ieſus Chriſtus, qui fuit conceptus in confuſione

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

1 IN *ſecundo anno.* Hic conſequenter deſcribitur operis reſumptio. Et ſecundo reſumptionis confirmatio, ibi: *In ipſo tempore venit.* Prima pars patet ex dictis 1. Eſdræ 5. cap. hoc excepto.
2 *Zachari. fi. Add. prophetæ.* 1. Eſdræ 5. cap. dicitur: *filius Addo.* & eſt idem nomen variatum in fine: ſicut frequenter fit in nominibus proprijs in Gallico & Latino.
3 *In illo temp. venit ad illos.* Hic conſequenter ponitur reſumptionis cõfirmatio. Circa quã primo ponitur ædificantiũ interrogatio & rñſio. Secundo rñſionis ad regem relatio, ibi: *Exemplum epiſtolæ.* Tertio regis reſponſio, ibi: *Tunc Darius rex.* Sententia primæ & ſecũdæ partis patet ex dictis 1. Eſdr. 5. c.
Tunc Da-

A confuſione noſtræ
naturæ. Et genitus
quidem eſt homo
perfectus, qui non
fuit nobiſcum ca-
ptiuus, neque at-
tractus ad confu-
ſionem animi mo-
tuum ac perturba-
tionum. Pecca-
tum, inquit, non
fecit, inter nos au-
tem captiuus eſt
natus, & cum no-
bis iniquis eſt re-
putatus. Ipſe eſt
qui verbo & facto
vicit totum mun-
dum, & verè libe-
rat eos qui ipſi pa-
rent, & à tenebris
reducit ad lumen,
B & à vitio ad virtu-
tem, & à morte ad
vitam, & à terra in
cęlum. Ipſe eſt ſa-
piens ædificator
templi ratione præ
diti, quod à no-
ſtris conflagrat af-
fectibus & pertur-
bationibus. Qui
conſtruxit non ma-
nufactum templū
adſumptionis, in
quo etiam habita-
uit.

Siſennes ſubregulus Syriæ, &
Phænicis, & Satrabuzanes, et
ſodales eius, & dixerunt eis:
Quo pręcipiente vobis domū
hanc ędificatis, & tectū iſtud,
& alia omnia perficitis? Et qui
ſunt ſtructores, qui hęc ędifi-
cant? Et habuerunt gratiam vi
ſionè facta ſuper eos, qui erāt
ex captiuitate à domino ſe-
niores Iudæorum, & non ſunt
impediti ædificare, donec ſi-
gnificaretur Dario de omni-
bus iſtis, & reſponſum accipe
retur. Exēplum epiſtolæ, quā
miſerunt Dario: Siſennes ſub-
regulus Syriæ, & Phœnicis, & 1
Satrabuzanes, & ſodales eius,
in Syria, & Phœnice præſides
regi Dario ſalutē. Omnia nota
ſint domino regi, quod cum
aduenıſſemus in regionem Iu
dææ, & introiſſemus in Ieruſa
lem, inuenimus ædificātes do
mum Dei magnam, & tēplū 2
ex lapidib. politis, & magnis, 3 4
& pretioſis materiis in parieti-
bus, & opera illa inſtanter fieri, & ſuffragare, &
proſperare in manibus eorum, & in omni glo- 5
ria, quam diligentiſſime perfici. Tunc inter-
rogauimus ſeniores, dicentes: Quo permitten- 6
C te vobis ædificatis domum iſtam, & opera hæc 7
fundatis? Ideo autem interrogauimus eos, vt
notum faceremus tibi homines, & præpoſitos,
& nominum ſcripturam præpoſitorum poſtu-
lauimus illos. At illi reſponderunt nobis, di-
centes: Nos ſumus ſerui domini, qui fecit cælum,
& terram, & ædificabatur hæc domus ante an-
nos iſtos multos à rege Iſrael magno, & fortiſ-
ſimo, & conſummata eſt. Et quoniam patres
noſtri exacerbantes erant, & peccauerunt in
Deum Iſrael, tradidit eos in manus Nabucho-
donoſor regis Babyloniæ, regis Chaldæorum,
& domum iſtam demolientes incenderunt, &
populum captiuum duxerunt in Babylonem. In
primo anno regnante Cyro rege Babyloniæ ſcri-
pſit Cyrus rex domum hanc ædificare, & illa

ſacra vaſa aurea, & argentea, quæ extulerat Na- D
buchodonoſor de domo, quæ eſt in Ieruſalem, et
conſecrauerat ea in ſuo templo, rurſus protulit ea
Cyrus rex de templo, quod erat in Babylonia, et
tradita ſunt Zorobabel, & Salmanaſaro ſubre-
gulo. Et præceptum eſt eis, vt offerrent hæc vaſa,
& reponerent in templo, quod erat in Ieruſalē, &
ipſum templum Dei ædificare in loco ſuo. Tunc
Salmanaſarus ſubiecit fundamenta domus do-
mini, quæ eſt in Ieruſalem, & exinde vſque nunc
ædificatur, & non accepit conſummationem.
Nunc ergo ſi iudicatur à te O rex, perquiratur
in regalibus bibliothecis Cyri regis, quæ ſunt
in Babylonia, & ſi inuentum fuerit conſilio Cy-
ri regis cœptam eſſe ſtructuram domus domini
quæ eſt in Ieruſalem, & iudicatur à domino rege
noſtro, ſcribat de his nobis. Tunc Darius rex prę
cepit inquiri in bibliothecis, & inuentus eſt in E
Ecbatanis oppido, quod eſt in Media regione
locus vnus in quo ſcripta erant iſta: Anno pri-
mo regnante Cyro, rex Cyrus præcepit domum
domini, quæ eſt in Ieruſalem ædificare, vbi incē-
debant igni aſſiduo, cuius altitudo ſit cubitorum
decem, & latitudo cubitorū ſexaginta, quadratū
lapidibus politis tribus, & mœniano ligneo e-
iuſdem regionis, & mœniano vno nouo, & im-
pendia dari de domo Cyri regis; & ſacra vaſa
domus domini, tam aurea, quam argentea, quæ
extulit Nabuchodonoſor in domum domini, q̄
eſt in Ieruſalem, vbi erant poſita, vt ponantur il-
lic. Et præcepit curam agere Siſennem ſubregulū
Syriæ, & Phænicis, & Satrabuzanē, & ſodales e-
ius, & qui ordinati erant in Syria & Phœnice p̄- F
ſides, vt abſtinerent ſe ab eodem loco. Et ego
quoque præcepi in totum ædificare, & proſpexi,
vt adiuuent eos, qui ſunt ex captiuitate Iudæo-
rum, donec conſummetur templum ædis domi-
ni, & à vexatione tributorum Cœleſyriæ, & Phœ
nicis, diligenter quantitatem dari his homini-
bus ad ſacrificium domini Zorobabel præfecto,
ad tauros, & arietes, & agnos. Similiter autem, &
frumentum, & ſal, & vinum, & oleum inſtanter
per ſingulos annos, prout ſacerdotes, qui ſunt in
Ieruſalem dictauerint conſumi quotidie ſine vlla
dilatione, vt offerantur libationes ſummo Deo
pro rege, & pueris eius, & orent pro ipſorū vita.
Et denuntietur, vt quicunq; trāſgreſſi fuerint ali-
quid

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tunc Da. rex. *Hic ponitur regis reſponſio confirmans operis reſumptionem, & inducens ad coſummationem. Circa quam primo ponitur regis reſponſio. Secundo diligens executio, cap. 7. Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Eſdræ 6. exceptis quæ ſequuntur.*

2 Lapidibus politis tribus. *id eſt, tribus ordinibus lapidum.*

3 Et mœniano lign. *id eſt, ordine vno ligneo, ſic enim fuit in templo Salomonis, quòd parietes erant exterius de lapidibus, & interius de tabulis cedrinis. Dicitur autē mœnianum à mœnia pluralis numeri, quæ propriè ſignant clauſuram ciuitatis, ſed tractum eſt hoc nomen ad ſignandum quamcunque clauſuram. Et eodem modo mœnianum.*

4 Et mœniano vno nouo. *Expoſitio eſt literæ præcedentis ſic:* Et, pro. i. mœ. vn. no. *i. facto de lignis qua non fuerūt alias in opere. Quod autem dicitur hic,* de la. po. *videtur contradicere ei quod dicitur 1. Eſdræ 6. a.* Ordines de lapidibus impolitis tres. *Ad quod poteſt dici, quod lapides iſti dicuntur hic politi, eo quòd erant dolat: ibi vero dicuntur impoliti, eo quod non erant operti laminis aureis: in quibus erant figuræ Cherubim & palmarum. ſicut erant tabulæ quæ operiebant interiorem partem parietum templi.*

5 Quæ ext. Nab. *id eſt, extra Ieruſalem tulit in Babylonem.*

6 Et præc. ipſe Cyrus, *vt patet ex litera præcedenti & ſequenti.*

7 Curam ag. *Vtrum autem iſti ſint iidem homines numero qui tēpore Cyri & Darij fuerunt in iſto officio. dubium eſt. quod autē fuerint iidē, videtur per hoc quod hic tempore Cyri & ſuprà eo. c. & infrà in principio ſequentis capituli pro tempore Darii ponuntur eadē ipſorū nomina. Nec videtur impoſſibilitas ex longitudine temporis. nā à tem-*

 pore

A quid ex his quæ ſcripta ſunt aut ſpreuerint, accipiatur lignum de ſuis propriis & ſuſpendantur, & bona ipſorum regi aſcribantur. Propterea & dominus cuius nomen inuocatum eſt ibi, exterminet omnem regem & gentem, qui manum ſuam D extenderit prohibere, aut malè tractare domum domini illam quæ eſt in Ieruſalem. Ego Darius rex decreui quàm diligentiſſimè ſecundū hæc fieri.

NICOLAVS DE LYRA.

pore Cyri vſque ad ſecundum annum Darij ſecundum vnā computationem fluxerunt tantum vigintiquatuor anni, per tantum vero tempus bene contingit aliquando eoſdem homines permanere in eodem officio. Quod autem fuerint diuerſi homines, videtur ex mutatione regum. ad quorū mutationem ſolent officiales mutari. Darius autem fuit quartus rex Perſarum à Cyro ſecundum Hebræos. ſecundum alios vero multo plures reges fuerunt inter Cyrum & Darium. Nec eſt impoſſibile, quod diuerſi homines eiuſdem nominis ſint in eiſdem officiis regalibus diuerſis temporibus & ſub diuerſis regibus.

CAPVT VII.

Lib. 11. Antiq. cap. 3.

TVnc Siſenn. &c. ✱ Ioſephus. Igitur Siſinnius, & qui cum eo erant, regis voluntatem cognoſcentes per epiſtolam, de reliquo competentia faciebant, & inſtabant ſacris operibus, ad- B iuuantes ſeniores Iudæorum, & procedebat ſummo ſtudio templi constructio, prædicentibus Aggæo & Zacharia ſecundum mandata Dei, & cum voluntate Cyri & Darij regum ædificatum eſt templum ſeptē annis, &c.

CAPVT VII.

TVnc Siſenes ſub 1
regulus
Cœleſyriæ, &
Phęnicis
& Satrabuzanes, & ſodales obſecuti
his quæ à Dario rege erāt decreta, inſiſtebāt ſacroſanctis
operibus diligentiſſime coo- 2
perantes cum ſenioribus Iudæorum principibus Syriæ,
& proſperata ſunt ſacroſancta opera prophetātibus Aggæo & Zacharia prophetis:
Et conſummauerunt omnia per præceptum
domini Dei Iſrael; & ex conſilio Cyri, & Da- 3
rij, & Artaxerxis regis Perſarum. Et conſummata eſt domus noſtra vſque ad tertiam & viceſimam diem menſis Adar ſexto anno Darij regis.
Et fecerunt filii Iſrael, & ſacerdotes, & Leuitæ,
C & cæteri qui erant ex captiuitate qui appoſiti
ſunt, ſecundum ea quæ ſcripta ſunt in libro
Moyſi. Et obtulerunt in dedicationem templi domini, tauros centum, arietes ducentos,
agnos quadringentos, & hædos pro peccatis
vniuerſi Iſrael duodecim, ſecundum numerum tribuum Iſrael. Et ſteterunt ſacerdotes
& Leuitæ amicti ſtolis per tribus ſuper opera
domini Dei Iſrael, ſecundum librum Moyſi
4 & oſtiarii per ſingulas ianuas. Et egerunt filii E
Iſrael cum his qui erant ex captiuitate, illud
phaſe quartadecima luna menſis primi, quando ſanctificati ſunt ſacerdotes & Leuitæ. Omnes filii captiuitatis non ſunt ſimul ſanctificati, quia Leuitæ omnes ſimul ſanctificati ſunt.
Et immolauerunt phaſe vniuerſi filii captiuitatis, & fratribus ſuis ſacerdotibus & ſibimetipſis. Et manducauerunt filii Iſrael qui erant
5 ex captiuitate omnes qui † remanſerant ab
6 omnibus exercitationibus gentiū terræ quærentes dominum, & celebrauerunt diem feſtum azymorum, ſeptem diebus epulantes in
conſpectu domini, quoniam conuertit conſilium regis Aſſyriorum in eos, cōfortare manus eorum ad opera domini Dei Iſrael. F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

TVnc Siſenn. ſubre. Hic conſequenter ponitur regiæ cōceſſionis executio. Et patet ſentētia ex dictis 1. Eſd. 6. poſt medium capituli exceptis quæ ſequuntur.

2 *Coop. cum ſe. Iu. princ.* i. Iudeę quę eſt in Syria & iſti principes erant Zorobabel dux populi Iudęorum, & Ieſus filius Ioſedec princeps ſacerdotum. Quod autem Iudea ſit quędā regio Syrię, patet per hoc, quod deſcriptio populi facta tempore natiuitatis Chriſti in Iudea facta fuit à pręſide Syrię Cyrino, vt habetur Luc. 2.

3 *Et ex conſ. Cy.* ſecundum Hebręos Darius & Artaxerxes fuerunt idem homo, nominatus Darius nomine proprio, & Artaxerxes nomine cōmuni regio. ſicut dicitur, Tyberius Cęſar, & Auguſtus Cęſar. quia reges Romani communi nomine Cęſares appellantur. ſecundum vero Latinos & Gręcos & etiam ſcriptorem huius ſecundi libri, quem non recipiunt Hebrei, fuerunt reges diuerſi.

4 *Et ege. fi. Iſ.* dicuntur autem hic filii Iſrael illi qui redierūt de tranſmigratis ante deſtructionem ciuitatis cum rege Iechonia. Dicuntur autem ex captiuitate illi qui redierunt de de captiuatis cum Sedechia rege deſtructa ciuitate.

5 *Qui remanſ. ab omnib. execrationi.* id eſt, idololatriis.

6 *Gentium ter.* A quibus erant ſeparati per reditum in Iudęam.

CAPVT VIII.

In 1. lib. Eſdr. cap. 5.

ET poſt hunc, &c. ✱ Beda. Hic Artaxerxes qui deuotiſſima mente pro ſuo modulo templū ac Dei ſacerdotes veneratur, eiſq; promptum defert famulatū, Chriſtianos principes, ſicut & pręceſſor eius ſignificat. ✱ Chryſoſtomus. Non fuit extructa Ieruſalem ſub Cyro, ſed ſub Artaxerxe cognomēto lōgimano. Poſt deſcenſum enim Iudęorum in captiuitatē, rurſum aſcendit Cambyſes Cyri filius; deinde duo magi, poſt hos Darius Hyſtaſpę filius

CAPVT VIII.

ET † poſt hunc regnāte Artaxerxe Perſarū 1
rege, acceſſit Eſdras filius Azariæ, filii 2
Helciæ, filii † Solome, filii Sadoc, filii Achitob, filii Ameri filii Azahel, filii Bocci, filii Abiſue, filii Phinees, filii Eleazari, filii Aaron primi ſacerdotis. Hic Eſdras aſcendit de Babylonia cū eſſet ſcriba, &

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

ET poſt, &c. Hic conſequenter repetuntur facta ſub Eſdra ſacerdote alibi ſcripta. & primo deſcribitur eius de Babylonia receſſus, ſecundo in Ieruſalem aduentus, ibi. *Et factus fuiſſet.* Circa primum primo deſcribitur ſtatus Eſdr. 2. gratia ſibi facta à rege, ibi. *Rex Artaxerxes.* Sententia primę partis patet ex dictis 1. Eſdr. 7. his exceptis.

1 *Poſt hunc ſcilicet.* Darium. 2 *Regnante Artaxerxe Perſarū.* Ex hoc patet quod dictum eſt, ſcilicet quod ſecundum autorem hujus libri Darius & Artaxerxes fuerunt reges diuerſi. ſecundum opinionem vero Hebręorum qui dicunt eſſe eundem. Poteſt dici quod ly *poſt hunc*, non notat perſonarū diuerſitatem ſed eiuſdem mutationis notabilē renouationē ſicut de Saule dicitur 1. Reg. 10. b. Mutaberis in virū alium. Darius autem in gratia facta populo Iudęorū tēpore Eſdrę ſacerdotis fuit notabiliter renouatus ad bonum Iudęorum, & ſic ſcribitur hic quaſi alius. & iſto modo loquendi vtitur frequenter liber Apoc. ſicut ibidem dixi in pluribus locis.

1 *Et dedit*

A lius, deinceps Xerxes Darij filius, poſt hunc Artabanes. poſt Artabanem, Artaxerxes longimanus imperauit Perſidi. Et hic regnum obtineret, anno vigeſimo regni illi⁹, Nehemias reuerſus ciuitatẽ inſtaurauit. Et hæc Eſdras accuratiſſime deſcripſit.
✻ E V S E B. Clemens in primo ſtromate, ita ſcribit: Perſeuerauit captiuitas annis 70. vſque ad ſm annum Darij filij Hydaſpis, qui Perſis, Aſſyrijs, & Aegypto regnauit, ſub quo Aggæus, & Zacharias, & vnus de duodecim, qui vocat᷑ Angelus (Malachias) ꝓphetauerũt, ſacerdotioq; functus eſt Ieſus filius Ioſedech.
✻ I D E M. Nehemias Hebræus, miniſter vinarius Artaxerxis, cõcedẽte ſibi Dño ſuo, x x. eius anno de Babylone venit in Iudæã, & xxxij. anno, muros, vrbẽq; reſtituit. Scribit Eſdras opus fuiſſe cõpletũ ſub pontifice
B Ioade, filio Ioaſib, cui ſucceſſit Ioannes filius ſuus, qui tẽporibus Alexandri Macedonis fuit.

ingenioſus in lege Moyſi,
quæ data eſt à dño Deo Iſ-
rael, docere, & facere. Et de- 1
dit ei rex gloriã, quòd inue-
niſſet gratiã in omni digni-
tate, & deſiderio in conſpe-
ctu eius. Et aſcẽderũt ſimul
cum ipſo ex filijs Iſrael, & ſa
cerdotibus, & Leuitis, & ſa-
cris cãtorib⁹ tẽpli, & oſtia-
riis, & ſeruis tẽpli in Ieru-
ſalem. Anno ſeptimo regnã
te Artaxerxe in quinto men
ſe, hic annus ſeptimus eſt
regni, exeuntes de Babylo-
nia nouilunio quinti men-
ſis, venerunt Ieroſolymam
† iuxta præceptum illius, ſe-
cundũ ꝓſperitatem itineris
à dño ipſorũ datã eis. In his
enim Eſdras magnã diſcipli
nam obtinebat, ne præter-
mitteret quicquam eorum
quæ eſſent ex lege dñi, & ꝓ-
ceptis, & docendo vniuer-
ſum Iſrael omnem iuſtitiã,
& iudicium. Accedentes autem, qui ſcribebãt ſcri
pta Artaxerxis regis, tradiderunt ſcriptum, quod
obuenerat ab Artaxerxe rege ad Eſdram ſacerdo-
tem, & lectorem legis dñi, cuius exemplum ſubie-
ctum eſt. Rex Artaxerxes Eſdræ ſacerdoti, & lecto- 2
ri legis dñi, ſalutem. Humanior ego iudicãs ĩ bene-
ficiis ꝓcepi eis, qui deſiderant ex gente Iudæorum
ſua ſponte, & ex ſacerdotibus, & Leuitis, qui ſunt
in regno meo comitari tecum in Ieruſalem. Si qui
ergo cupiunt ire tecum, conueniant, & proficiſ-
cantur, ſicut placuit mihi, & ſeptem amicis meis
conſiliariis, vt viſitent ea, quæ aguntur ſecundum
Iudæam, & Ieruſalem, obſeruantes ſicut habes in
lege dñi, & ferãt munera dño Deo Iſrael, q̃ voui e-
go, & amici Ieruſalem, & omne aurum, & argen-
tum, qđ inuentum fuerit in regione Babyloniæ,
dño in Ieruſalem cum illo, qđ eſt donatum ꝓ ipſa
C gente ĩ templo dñi eorum, quod eſt in Ieruſalem,
vt colligatur hoc aurum, & argentum, & tauros,
& arietes, & agnos, & hędos, & quæ his ſunt con-
gruentia, vt offerant hoſtias dño ſuper altare dñi
ipſorum, quod eſt in Ieruſalem. Et omnia quæcun-
que volueris cum fratribus tuis facere auro, & ar-
gento, perfice pro voluntate tua, ſecundum præ-
ceptum dñi Dei tui, & ſacroſancta vaſa, quæ data
ſunt tibi ad opera domus domini Dei tui, quæ eſt
in Ierl̃m, & cætera quæcunque tibi ſubuenerint D
ad opera templi Dei tui, dabis de regali gazophy
lacio, cum volueris cum fratribus tuis facere auro
& argento, perfice ſecundum voluntatem dñi. Et
ego quidem rex Artaxerxes præcepi cuſtodibus
theſaurorum Syriæ, & Phœnicis vt quæcunque
ſcripſerit Eſdras ſacerdos, & lector legis dñi, dili-
genter detur ei vſq; ad argenti talenta centum, ſi
militer, & auri, & vſq; ad frumenti modios cen-
tũ, & vini amphoras centum, & alia quæcunque
abundant ſine taxatione. Omnia ſecundum legẽ
Dei fient Deo altiſſimo, ne forte exurgat ira in re
3 gno regis, & filij, & filiorũ eius. Vobis aũt dicitur
vt omnibus ſacerdotibus, & Leuitis, & ſacris can
toribus, & ſeruis templi, & ſcribis templi huius
nullum tributum, neque vlla alia indictio irro-
getur, nec habeat quiſquã poteſtatem obijcere
eis quicquam. Tu autem Eſdra ſecundum ſapien
tiam Dei conſtitue iudices, & arbitros in tota Sy
ria, & Phœnice, & omnes, qui legem Dei tui non
nouerunt doce, vt quotquot tranſgreſſi fuerint le
gem, diligenter plectantur, ſiue morte, ſiue cru-
ciatu, ſiue etiam pecuniæ multatione, vel abdu- E
4 ctione. Et dixit Eſdras ſcriba. Benedictus dñs pa-
trũ noſtrorũ, qui dedit hanc voluntatem in cor re
gis, clarificare domum ſuam, quæ eſt in Ieruſalẽ,
& me honorificauit in conſpectu regis, & † con- †conſiliatorũ
ſiliariorum, & amicorum, & purpuratorum eius.
Et ego conſtans animo factus ſum ſecundum o-
pitulationẽ dñi Dei mei, & congregaui ex Iſrael
viros, vt ſimul aſcenderent mecum. Et hi ſunt prę
poſiti ſecundum patrias ſuas, & principatus por-
tionales, eorum qui mecũ aſcenderunt de Baby-
lonia in regno Artaxerxis. Et ex filiis Phares Ger-
ſomus. Ex filiis Siemarith, † Amenus Filiorũ Da- † Amelias.
uid Accus filius Sceciliæ. Ex filiis Phares, Zacha-
rias, & cum eo reuerſi ſunt viri centũ quinquagin
ta. Ex filiis ductoris Moabilionis, † Zaraei, & cũ †Zarati.
ipſo viri ducẽti quinquaginta. Ex filiis Zachues,
Iechonias, † Zechoeli, & cum ipſo viri ducenti †Iezeli.
quinquaginta. Ex filiis, † Sala, Maaſias, Go- †Achari.
tholiæ, & cum ipſo viri ſeptuaginta. Ex filiis Sa-
phatiæ, Zarias Micheli, & cum ipſo viri octogin-
ta. Ex filiis Iob, Abdias Ieheli, & cum ipſo viri du- F
centi duodecim. Ex filiis † Baniæ Salimoth, †Banniæ.
filius Ioſaphiæ, & cum ipſo viri centum
ſexaginta. Ex filiis Beer, † Zacharias Bebei, &
cum ipſo viri ducenti octo. Ex filiis Ezead,
Iohannes Eccetam, & cum ipſo viri centũ decẽ.
Ex filiis Adonicam, ipſis poſtremis, & hæc ſunt
nomina eorum: Eliphalã, filius Gebel, & Semeias,
5 & cum ipſo viri ſeptuaginta. Et congregauit,

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et dedit ei rex gloriam. *ideſt. honorem coram multis. Eſt enim gloria honor exhibitus alicui in præſentia multorum.*

2 Rex Artaxerxes. *Hic ponitur gratia regis Eſdræ facta, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius gratiæ deſcriptio, ſecundo ipſius Eſdræ gratiarum actio, ibi.* Et dixit Eſdras. *Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Eſdræ 7. hoc excepto.*

3 Nullum tributum. *ideſt, exactio, vel graue præceptum.*

4 Et dixit. *Hic conſequenter ponitur ipſius Eſdræ gratiarum actio, & conſequenter populi cum Eſdra redeuntis in Ieruſalem enumeratio ibi.* Et hi ſunt præpoſiti, &c. *& patet ſententia ex dictis 1. Eſd. 8. exceptis, quæ ſequuntur.*

5 Et congregauit. *Eſdræ viij. dicitur Hauua: erat enim binomius.*

A eos ad fluuiū, qui dicitur Thia, & metati illic fui- 1
mus triduo, & recognoui eos. Et ex filijs ſacer-
dotū, & Leuitarū nō inueni illic. Et miſi ad Elea-
zarū, & Ecceloū, & Maſmam, & Malobā, & Enaa-
than, & Samea, & Ioribū, Nathan, Enuagan, Za-
chariā, & Moſollamum, ipſos ductores peritos.
Et dixi eis, vt venirent ad Loddeū, qui erat apud
locū gazophylacij. Et mandaui eis, vt dicerent
Loddeo, & fratribus eius; & illis, qui erant in
gazophylacio, vt mitteret nobis
eos, qui ſacerdotio fungerent in
domo domini Dei noſtri. Et ad-
duxerunt nobis ſecūdum manū
validā domini Dei noſtri viros
peritos, ex filijs Moholi, filij Le-
ui, filij Iſrael, Sebebiā, & filios, &
fratres, qui erant decem, & octo
Asbiā, & † Amin ex filiis filiorū 2
Chananæi, & filii eorum viri vi-
ginti. Et ex his, qui tēplo ſeruie-
bāt, quos dedit Dauid, & ipſi prī
cipes ad operationē Leuitis tem
plo ſeruientium, ducēti viginti.
† Omniū nomīa ſignificata ſunt
a in ſcripturis. Et voui illic ieiuniū
iuuenibus in conſpectu Dei, vt
quęrerē ab eo bonū iter nobis, et
qui nobiſcū erant, ex filiis, & pe-
coribus propter inſidias. Erubui
enim petere à rege pedites, & e-
quites in comitatu tutelæ gratia
cōtra aduerſarios noſtros. Dixi-
mus .n. regi qm̄ virtus dn̄i erit
cū eis, qui inquirunt eū in omni
affectu. Et iterū deprecati ſumus
dn̄m Deum nr̄m ſecundum hęc
quē, & propitium habuimus, &
b cōpotes facti ſumus Deo noſtro. Et ſeparaui ex
plebis præpoſitis, & ſacerdotibus tēpli viros duo-
C decim, & Sedebiā, & † Aſamiā, & cū eis ex fratrib.
eorum viros decem. Et appendi eis argentum, &
aurū & vaſa ſacerdotalia domus dn̄i Dei nr̄i, quę
donauerat rex, & conſiliarii eius, & principes, &
omnis Iſrael. Et cū appendiſſem, tradidi argenti
talenta centū quinquaginta, & vaſa argentea talen
torum centum, & auri talenta centū, & vaſorum
aureorum ſepties viginti, & vaſa ærea de bono ę-
ramento ſplendentia, duodecī, auri ſpeciem red-

In 1. Eſd. c. 8. a *Et voui, &c. et.* ⁂ BEDA. Diligentius intuendum, quod ieiunium præmittitur, vt ſic oratio ſubſequatur. Primo nāq; ait. *Et voui illic ieiunium, ut affli. &c.* b *Et ſeparaui.* ⁂ IDEM. Sæpius dictum eſt quod argētū, & aurum, & vaſa, quæ de Babylonę Ieroſolymā mittebātur, animas deſignarēt, quæ de confuſione, & erroribus mūdi huius conuerterentur ad Dominum. Vnde apte hæc vaſa ſacerdotibus cōmendat Eſdras, qui ea Ieroſolymā perferant, quia per ſacerdotū neceſſe eſt manus diluātur in baptiſmo, & cōſecrēt Dn̄o, quicūque ad conſortium ſanctæ eccleſiæ pertingere deſiderant.

B † Antium.

† Omnia.

† Aſannam.

3 dentia. Et dixi eis: Et vos ſancti eſtis dn̄o, & va- D
ſa ſunt ſancta, & aurum, & argentum votum eſt
dn̄o Deo prm̄ nr̄orū: Vigilate, & cuſtodite do
nec tradatis ex plebis p̄poſitis, & ſacerdotib. &
Leuitis, & principib. ciuitatum Iſraël in Ierl̄m, ī
4 paſtóſorio domus Dei noſtri. Et hi, qui ſuſcepe
runt ſacerdotes, & Leuitæ, aurum, & argentum
& vaſa ītulerunt in Ierl̄m in templum dn̄i. Et
ꝓmouimus à fluuio Thia die duodecima men
ſis primi, vſquequo introiuimus in Ierl̄m. Et cū
5 factus fuiſſet tertius dies, quarta āt die pōdera-
tum aurum, & argentum, traditum eſt ī domo
dn̄i Dei nr̄i, Marimoth filio Iori ſacerdoti, & cū
6 ipſo erat Eleazar filius Phinees, et
erant cum ipſis Ioſadus filius Ieſu,
& Medias, & Banni filius Leuitæ,
ad numerum, & ad pondus vniuer
ſa. Et ſcriptum eſt pōdus ipſorum
eādē hora. Qui autē venerunt ex c
captiuitate, obtulerūt ſacrificium
dn̄o Deo Iſrl̄, tauros duodecim ꝓ
oī Iſrael, arietes octogintaſex, a-
gnos ſeptuaginta duos, hircos pro
peccato duodecim, & pro ſalute
vaccas duodecī, oīa in ſacrificium
dn̄i. Et relegerunt p̄cepta regis re-
galibus diſpenſatoribus, & ſubre-
gulis Cœleſyriæ, & Phœnicis, &
honorificauerunt gentem, & tem-
plum dn̄i. Et cōſummatis his, ac-
7 ceſſerunt ad me p̄poſiti, dicentes.
8 Non ſegregauerunt genus Iſrael,
& principes, & ſacerdotes, & Leui
tæ, & alienigenæ gentes, & natio-
nes terræ immūditias ſuas à Cha-
9 nanæis, & Hethæis, & Pherezæis,
& Iebuzæis, & Moabitis, & Ægy-
ptiis, & Idumæis. Coniuncti enim
ſunt filiabus eorum, et ipſi, et filii
eorum, et commiſtum eſt ſemen
ſanctum alienigenis gētib. terræ,
et participes erāt præpoſiti, et ma
giſtratus iniquitatis huius, ab ini-
10 tio ipſius regni. Et mox, vt audiui d
11 iſta conſcidi veſtimenta, et ſacram tunicam, et
12 lacerans capillos capitis, et barbā, ſedi dolēs, et
mœſtus. Et conuenerunt quotquot tunc moue
bantur in verbo dn̄i Dei Iſrael, ad me lugen-

c *Qui autē uenerūt ex ca. etc.* ⁂ BEDA. Magna deuotio eorū, & religio oñdit, qui dū venerant à captiuitate, ꝑuenientes ad tēplū, & altare Dn̄i primo obtulerūt holocauſta non tm̄ ꝓ ſe, ſed & ꝓ oī Iſrael, hoc eſt, & pro eis, qui iādudū reuerſi fuerant, & ꝓ illis, q adhuc extorres p̄riæ durabāt, vt oīa authoris ſui miſedia protegeret. E

In 1. d *Et mox, ut audiui, etc.* ⁂ BE. Eſdras intimū cordis dolorē oñdens, ſcidit veſtimētū, euellit pilos capitis, & barbā, ſedet mœrens, vt tali dehoneſtamento corporis, & indumēto, cū mœrore vult⁹, velocius omniū aīos ad pœnitētiā, vel ſui, vel fraterni reatus excitet. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et metati illic.* i. tentoria poſuimus. 2 *Ex filiis fil.* Propriū nomen eſt cuiuſdā Iudæi, ita q; non eſt adiectiuū, & cōmune quo denominant̄ illi, q erāt de tribu Chā filij Noe. 3 *Et uos ſancti.* i. deputati ad ſeruiēdū dn̄o, & hoc ēt modo res inanimatæ, quæ applicantur diuino cultui dicuntur ſanctæ. 4 *In paſto.* Eſt autē paſtoforium thalamus deputatus ad comedendū extra atriū ſacerdotum, & dr̄ quaſi foris poſitum. in talibus. n. thalamis comedebant coram domino illi, qui offerebāt hoſtias pacificas, quarū vna pars cedebat in vſum eorum. 5 *Et cū.* Hic conſequenter deſcribit̄ quid factū eſt in Ierl̄m in aduentu Eſdrę, & diuidit̄ in duas partes, qa primo deſcribit̄ oblationū regis, & principū, & aliorū traditio. ſcd̄o alienigenarū ſeparatio, ibi: *Et conſummatis.* Sn̄ia primæ partis patet ex dictis 1. Eſdrę 8 hoc excepto. 6 *Et cum.* Iſte non

nō eſt Phinees filius Eli mortuus. n. fuit longe ante 1. Re. 4. 7 *Et cōſu.* Hi conſequēter deſcribit̄ ppl̄i Iſrael ab alienigenis ſeparatio. Circa q̄d ſic ꝓcedit̄, quia primo ponitur cōmiſtiōis denūciatio. 2. Eſdræ lamētatio, ibi: *Et mox, ut audiui.* 3. dicta ſequeſtratio, ibi: *Et cū adorando,* Sn̄ia primæ partis patet ex dictis 1. Eſd. 6. his exceptis. 8 *Acceſſerūt.* ſ. filiorū Iſrael. 9 *Immūditias.* qa mulieres alienigenę docebāt filios ſuos idololatrare, & ad hoc ēt inducebāt maritos ſuos. 10 *Ab initio.* hoc eſt dictū, q; iſtud malū incepit à potētiorib. populi ſui, q̄d dr 1. Eſd. 9 a. Manus principū, & infatuum fuit in tranſgreſſione hac prima. illa. n. quæ ſunt in hoc libro, qui apocryphus eſt dubia demōſtrāda ſunt ꝑ illa, q̄ ſunt in 1. Eſdræ, qui liber eſt de canone. 11 *Et mox.* Hic ꝯn̄r ponit̄ ipſius Eſd. lamentatio ꝓ populi pctō, & patet ſn̄ia ex dictis 1. Eſdr. 9. exceptis, quæ ſequuntur. 12 *Et ſacram.* ſ. ſacerdotalem, quæ dicitur ſacra, quia

A a *Confuſus ſum,&c.* ✠ Chryſ. Vna ſolaq; purgatio peccatorib. reliqua eſt poſt pctã, videlicet, vt ſua cõmiſſa cõfiteant. Tu verò mihi cõſidera & iuſti virtutem, & Iudæorũ ĩprobitatẽ. Nã ille quidẽ nullius mali ſibi ↄſci⁹, ſeipsũ multa cũ auſteritate dãnat, dicẽs: Peccata noſtra multiplicata ſunt ſup capita noſtra.
b *Et*

tem ſuper iniquitatem iſtam;
& ſedebam triſtis vſque ad ſa-
crificium veſpertinum. Et cõ-
ſurgens a ieiunio, conſciſſa ha
bens veſtimenta, & ſacram tu-
nicam, ingeniculans, & exten- 1
dens manus ad dominum, di-
a cebam: Domine, cõfuſus ſum
& reueritus ſum ante faciem
tuã. Peccata enim noſtra mul-
tiplicata ſunt ſuper capita no-
ſtra, & iniquitates noſtræ exal
tatæ ſunt vſque ad cælũ, quo-
niam a temporibus patrum noſtrorum ſumus
in magno peccato vſque in hunc diem. Et
propter peccata noſtra, & patrum noſtrorum
ſumus traditi cum fratribus noſtris, & cum ſa-
cerdotibus noſtris, & regibus terræ in gladium
& captiuitatem & deprædationem cum con-
fuſione, vſque in hodiernum diem. Et nunc 2
quantum eſt hoc quod contigit nobis, miſeri-
cordia abs te domine Deus, & relinque nobis
B radicem, & nomen in locum ſanctificationis
tuæ, detegere luminare noſtrum in domo do-
mini Dei noſtri, dare nobis cibum in omni tẽ-
pore ſeruitutis noſtræ. Et cum ſeruiremus non
fuimus derelicti a domino Deo noſtro, ſed con
ſtituit nos in grã, ponens nobis reges Perſarum
dare cibum, & clarificare tẽplum dñi Dei noſtri
& ædificare deſerta Sion; dare nobis ſtabilitatẽ
in Iudæa & Ieruſalẽ. Et nunc quid dicimus ha-
bentes hæc dñe? Tranſgreſſi enim ſumus præce
pta tua, quæ dediſti in manus puerorũ tuorum
prophetarũ, dicens: Quoniam terra in qua † in-
troiſtis poſſidere hæreditatẽ eius, terra polluta
eſt coinquinationibus alienigenarum terræ, &
immunditiæ illorum repleuerunt eã totam im-
munditia ſua. Et nunc filias veſtras nõ coniunge
tis filiis eorũ, & filias eorum non accipietis filiis D
veſtris: & nõ inquiretis pacem habere cum illis
omni tẽpore, vt inualeſcentes mãducetis opti-
ma terræ & hæreditatẽ diſtribuatis filiis veſtris
3 vſq; in æuum. Et q̃ cõtingunt
nobis oĩa fiunt ꝓpter opera
noſtra maligna, & magna
peccata noſtra. Et dediſti no
4 bis talẽ radicẽ, & rurſum re-
uerſi ſum⁹ trãſgredi legitima
tua, vti cõmiſceremur immun
ditiæ alienigenarum gentium
terræ huius. Nonne iraſceris
nobis ꝑdere nos, quoadusque
nõ relinquatur radix & nomẽ
noſtrum? Domine Deus Iſ-
rael verax es, derelicta eſt e-
nim radix vſque in hodier-
num diem. Ecce nunc ſumus
in conſpectu tuo in iniqui-
tatibus noſtris. Non eſt enim adhuc ſtare ante
5 te in his. Et cum adorando confiteretur Eſdras
flens, humi proſtratus ante tẽplum, congrega-
ti ſunt ante eum ex Ieruſalẽ turba magna valde.
viri mulieres, & iuuenes & iuuenculæ: Fletus
6 enim erat magnus in ipſa multitudine. Et cum
7 clamaſſet Iechonias Ieheli ex filiis Iſrael dixit
Eſdræ: Nos in dominum peccauimus, quod
collocauimus nobis in matrimonium mulie-
8 res alienigenas ex gentibus terræ: Et nunc es
ſup omnem Iſrael In his ergo ſit iuſiurandum
a domino, expellere oẽs vxores noſtras, quæ ex
alienigenis ſunt cum filiis earum. Sicut tibi de-
cretum eſt a maioribus ſcd̃m legẽ dñi exurgẽs
explica: ad te enim ſpectat † negotium, & nos
tecum ſumus. Viriliter fac: Et exurgẽs Eſdras ad
9 iurauit principes ſacerdotum & Leuitas, & om-
nẽ Iſrael facere ſecundum hæc, & iurauerunt.

b *Et quæ contingũt, nobis,&c.* ✠ Aug. Hoĩes plerunq; apertè, plerumq; occultè luunt ꝓ ſuis factis diuinitus pœnis, ſiue ĩ hac vita, ſiue poſt mortem q̃uis nullus hoĩum agat rectè, niſi diuino adiuuet auxilio. ✠ Idem. Si nunc omne peccatũ manifeſte plecteretur pęna, nihil vltimo iudicio reſeruari putaretur: Rurſus ſi nullum peccatũ puniret apertè diuinitas, nulla eſſe prouidentia diuina crederetur. Li.2.de ciuit.c.1. Lib.1.ca.8. ciuit. E

NICOLAVS DE LYRA.

quia fuit diuino cultui deputata.
1 Ingeniculans & extendens,&c. *ideſt, genua mea flectens.*
2 Et nunc quantum 1.*Eſdr.9.b.dicitur.* Et nunc ad patũ, &c. *& exponatur hoc ſicut illud.*
3 Vſque in. *ideſt, in ſeculum, vt habetur* 1.*Eſdræ.9.*
4 Et rurſum reuerſi. *hoc non habetur* 1.*Eſd.9. vbi ſic habetur.* Et dediſtis nobis ſalutẽ ſicut eſt hodie, vt non reuertamur, etc. *ſ. ad priſtina vitia, ſed quia populus reuertens fecit contrariũ, ideo hoc exprimit hic cũ dr̃.* Et rurſũ re. etc. *et patet litera ex dictis,* 1.*Eſd.9.*
5 Et cum ad. *Hic cõſequẽter ponitur Iſrael ab alienigenis ſequeſtratio. Circa quod primo deſcribitur populi conſenſus, ſecũdo ſeparationis actus.9.c. ibi.* Et cõſederũt. *Prima in duas, quia primo ponitur cõſenſus principum, ſecundo vulgarium, in principio 9.ca. Sententia primæ partis patet ex dictis* 1.*Eſd.10. exceptis, quæ ſequuntur.*
6 Et cum clamaſſet. *ad faciendum ſilentium, vt melius audiretur.*
7 Dixit. *hæc eſt vera litera, vt patet ex* 1.*Eſd.9. propter quod aliqui libri male habent hic,* Eſdras.
8 Et nunc. *ſcilicet, peccatum hoc et pœnitentia de hoc peccato, vt habetur* 1.*Eſd.10.*
9 Adiurauit. *Iſtud & omnem Iſrael, ponitur per anticipationẽ. Nam hoc factum fuit poſtea, vt patebit c. ſeq.*

CAP. IX.

CAPVT IX.

C a *Et exurgens Eſdras,&c.* ✠ Ioſephus. Suſcipiens ſacramenta, ſtatim egreſſus a templo in habitaculum Ioannis filii Eliaſib, & nihil penitus illo die propter mœrorem comedens, ibidem commoratus eſt. Facta autẽ prędicatione, iubet omnes q̃ ex captiuitate redie- Li.11.Ant. ca.5. † F

a ET exurgens Eſdras ab ante atrium templi, abijt in paſtofo- 1
rium Ionahthæ filij Naſabi, & hoſpitatus illic non guſtauit
panem, nec aquam bibit, ſuper iniquitatem multitudinis. Et 2
facta eſt prædicatio in omni Iudæa & in Ieruſalẽ omnibus
qui erant ex captiuitate in Ieruſalẽ congregati, vt quicunque non oc-
curreril biduo† ac triduo diei ſecundum iudicium aſſidentium ſenio-
rum, tollerentur facultates ſuæ, & ipſe alienus iudicaret a multitudine

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

1 ET exurgẽs. *Hic conſequẽter ponitur conſenſus popularium, & patet ſententia ex dictis.* 1.*Eſdræ* 10. *exceptis quæ ſequuntur.*
2 Et facta eſt. *ideſt, publica denuntiatio.*

Vſque-

❡ redierāt,ad Hieroſolymam colligi, & hos qui non occurriſſē, alienari à multitudine, & ſubſtantias eorum auferri decernens, ſecundum iudicia ſeniorum.

a *Et determinatum eſt de viris, qui habeba t vxores alienigenas, vſque ad neomeniam primi menſis, &c.*

In 1. Eſdræ. cap. vlt. ✣ Beda. Surrexit Eſdras & adiurauit principes, vt facerent ſecundum verbum hoc, & iurauerunt. Intelligas, quia ſi non proiecerunt hos filii tranſmigrationis liberos quos ſibi mulieres alienigenæ pepererant, illa fuerit cauſa, quod eos abrenunciare maternæ infidelitati docuerunt, & conſecratos domino per circuncisionem & hoſtiam ſalutarem, ſuæ fidei & caſtitatis conſortes eſſe fecerunt.

b *Et dimiſerunt eas cum filijs, &c.*

Epiſt. 70. ✣ Ambroſius. Nonus accitus es ad ſacerdotium? Doce plebem, vt non ex alienigenis, ſed ex domibus Chriſtianis, coniugij quæratur copula, &c. Nihil grauius, quàm copulari alienigenæ, vbi & libidinis & diſcordiæ incentiua, & ſacrilegii flagitia cōflantur. Nam cum ipſum coniugium velamine ſacerdotali, & benedictione ſanctificari oporteāt, quomodo poteſt coniugiū dici, vbi non eſt fidei concordia? Cum oratio cōmunis eſſe debeat, quomodo inter diſpares deuotione, poteſt eſſe coniugii communis charitas? Sæpe plerique capti amore fœminarum fidem ſuam prodiderunt, vt patrum populus in Beelphegor. Samſon parum fida expertus eſt alienigenæ vxoris prima connubia.

In 1. cap. ✣ Idem. Si Eſdras dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret Deus, nec oratus eſſet ſi alias ex genere ſuo acciperent: quanto magis ſi infidelis diſceſſerit, liberum habebit arbitrium, ſi voluerit nubere legis ſuæ viro? Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem Dei eſt: ſed cum poſt cognoſcit & dolet ſe deliquiſſe, ſe emendat, & veniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmatur coniugium.

A captiuitatis. Et congregati ſunt omnes qui erant ex tribu Iuda & Beniamin in tribus diebus in Ieruſalem. Hic mēſis eſt nonus, dies mēſis viceſimus. Et ſedit omnis multitudo in area templi, tremētes propter hyemē præſentē. Et exurgēs Eſdras dixit illis: Vos iniquè feciſtis collocātes vobis ī matrimoniū vxores alienigenas, vt adderetis ad peccata Iſrael, & nunc date cōfeſſionē & magnificentiā dn̄o Deo patrū noſtrorū, & perficite volūtatē ipſius, & diſcedite à gētibus terræ, & ab vxoribus alienigenis. Et clamauit oīs multitudo, & dixerunt voce magna: Sicut dixiſti, faciemus. Sed qm̄ multitudo magna eſt, & tempus hybernum, & nō poſſumus inſubſidiati ſtare, & hoc opus nō eſt nobis vnius diei, neq; bidui, multū enim in his peccauimus, ſtent pꝑpoſiti multitudinis, & oēs, qui nobiſcum inhabitāt, & quotquot hn̄t vxores apud ſe alienigenas, & aſſiſtāt accepto tēpore ex oī loco preſbyteri, & iudices, vſquequo ſoluāt irā dn̄i negotij huius. Ionathas autē filius Ezeli, & Oſias Techā ſuſceperunt ſcd̄m hæc, & † Boſoramus, & Leuis, & Sabbatheus: ſimul cooperati ſunt cum illis. Et ſteterunt ſecundum hæc oīa vniuerſi, qui erāt ex captiuitate. Et elegit ſibi viros Eſdras ſacerdos principes magnos de patribus eorum ſcd̄m nomina, & cōſederunt nouilunio mēſis decimi examinare negotium iſtud. Et determinatū eſt de viris, qui habebāt vxores alienigenas, vſq; ad neomeniā primi menſis, & inueti ſunt ex ſacerdotibus pmiſti, qui habebant vxores alienigenas. Ex filiis Ieſu, filii Ioſedec & fratrib. eius, Maſeas, & Eliozerus, & Ioribus, & Ioadeus, & iniecerūt manus, vt expellerēt vxores ſuas, & ad litādum in exoratiōnē arietē ꝓ ignorātia ſua. Et ex filiis Sēmeri: Māſeas, & Eſſes, & Ieelech, Azarias. Et ex filiis Foſere, † Limoſias, † Hiſmaenis & Nathaneæ Iuſſio, Reddus, & Talſas. Et ex Leuitis, Iorabdus, & Semeis, & Colnis, et Calitas, et Facteas, et Coluas, et Elionas Et ex ſacris cantoribus, Eliaſib, Zaccarus Et ex Oſtiariis Salumus, et Tolbanes, et ex Iſrael, ex filiis Foro, Oſi, et Remias, et Geddias, et Melchias; et Michelus et Eleazarus, et Iāmebias et Bānas Et ex filiis Iolamā, Chamas et zacharias, et Iezrel⁹, et Ioddi⁹, et Erimoth, et Helias. Et ex filiis Zathoin, Eliadas et Liaſum⁹, Zochias, et Larimoth, et Zabdis, et Tebedias. Et ex filiis zebes, Iohānes, et Amanias: et zabdias et † Emēs. Et ex filiis Bāni, Olamus et Malluchus, et Ieddeus, et Iaſub et Aſabus et Ierimoth. Et ex filiis Addin, Naathus, et Mooſias, et † Caleus et Raanas, Maaſeas, Mathathias et Beſeel et Bonnus et Manaſſes. Et ex filiis Nuae, Noneas et Aſeas et Melchias, et Sameas et Simō, Bēiamin; et Malchus, et Marras. Et ex filiis Aſom; Carianeus Mathathias, et Bānus et Eliphalach et Manaſſes et Semei. Et ex filiis † Bāni, Ieremias, et Moodias, et Abram⁹, et Iohel, et Baneas; et Pelias: et Ionas: & Marimoth: et Eliaſib, et Mathaneus: et Eliaſis: et Oriſas. et Dielus: et Semedius: et Zābris: et Ioſeph⁹. Et ex filiis Nobei: Idelus: et Mathathias: et Sabad⁹: et zecheda: Sedmi: et Ieſſei: Baneas. Oēs iſti coniunxerunt ſibi vxores alienigenas: et † dimiſerūt eas cum filiis. Et inhabitauerunt ſacerdotes et Leuitæ: et qui erant ex Iſrael in Ieruſalem: et in tota vna regione: nouilunio menſis ſeptimi. Et erāt filii Iſrael

B

C

D

E

F

† Ioſe. Num. † Limoſias. † Iſmaerus. † Emetis. † Calenius. † Benthis. † Ei. † d

❡ CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Vſquequo ſoluant iram domini negotij huius.* id eſt, pacificent per debitam ſatisfactionem.

2 *Et conſederunt nouilunio menſis decimi examinare negotium iſtud.* Hic conſequenter deſcribitur ſequeſtrationis actus, & diuiditur in duas partes, quia primò deſcribitur hæc ſequeſtratio. ſecundò populi ſegregati & purificati legalis inſtructio, ibi: *Et inhabitauerunt.* Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Eſdræ 10. poſt medium capituli vſque in finem, exceptis, quæ ſequuntur.

3 *Et iniecerunt manus, vt expellerent vxores ſuas.* id eſt, iunxerunt eas inuicem ad confirmationem propoſiti.

4 *Et ad litandum.* id eſt, ſacrificandum.

5 *In exorationem arietem per ignorantia ſua.* Tempore namque ſacrificij cantabant Leuitæ pro ignorantia ſua, diu namque fuerunt in captiuitate inter Gentiles, vbi non erant exercitati in lege: & ſic multi ſimplices ignorabant illicitum eſſe ſibi cum mulieribus alienigenis matrimonium contrahere.

6 *Inhabitauerunt ſacerdotes, & Leuitæ, & qui erant ex Iſrael, &c.* Hic conſequenter ponitur populi Iſrael ab alienigenis mulieribus ſeparati inſtructio, & patet ſententia ex dictis Nehemiæ 8. exceptis, quæ ſequuntur.

A Iſrael in commemorationibus ſuis. Et cōgrega-
ta eſt omnis multitudo ſimul in aream, quæ eſt
ab Oriente portæ ſacræ. Et dixerunt Eſdræ pon- 1
tifici, & lectori, vt afferret legem Moyſi, quæ tra-
dita eſt à domino Deo Iſrael. Et attulit Eſdras
pontifex legem omni multitudini eorum, à viro
vſq; ad mulierē, & omnibus ſacerdotibus audi-
re legem nouilunio menſis ſeptimi. Et legebat
in area, quæ eſt ante ſacram portā templi, à pri-
ma luce vſque ad veſperam, corā viris, & mulieri-
bus Et dederunt omnes ſenſum ad legem. Et ſte
tit Eſdras ſacerdos, & lector legis ſuper ligneum
tribunal, quod fabricatum erat. Et ſteterunt ad
eum Mathathias, & ſamus, Ananias, Azarias,
Vrias, Ezechias, & Balſamus ad dexteram, & ad
ſiniſtram, Faldeus, Miſael, Malachias, Abuſthas,
Sabus, Nabadias, & Zacharias Et aſſumpſit Eſ-
dras librum corā omni multitudine, præſidebat
B enim in gloria in conſpectu omniū. Et cū abſol- 2
uiſſet legem, omnes erecti ſteterunt, & benedi-
xit Eſdras dominum Deū altiſſimum, Deum Sa-
baoth omnipotentem. Et reſpondit omnis po-
pulus, Amen. Et eleuatis ſurſum manibus pro-

cidentes in terram, adorauerunt dominum: Ieſus, D
& Bananeus, & Sarebias, & Iaddimus, & Accu-
bus, & Sabbatheus, & Calitheus, & Azarias, & Io
radus, & Ananias, & Philias Leuitæ, qui doce-
3 bant legem domini, & in multitudine legebant le
gem domini, & præferebant ſinguli eos, qui intel
ligebant lectionem. Et dixit Atharathes Eſdræ
pontifici, & lectori, & Leuitis, qui docebant mul-
4 titudinem, dicens, Dies hic ſanctus eſt domino.
Et omnes flebant cum audiſſent legem. Et dixit
Eſdras: Digreſſi ergo manducate pinguiſſima quę
que, & bibite dulciſſima quæque, & mittite mune
ra his, qui non habent. Sanctus eſt enim hic dies
domini, & nolite mœſti eſſe. Dominus enim clari
ficabit vos. Et Leuitæ denuntiabant in publico
omnibus, dicentes: Dies hic ſanctus eſt. Nolite E
mœſti eſſe. Et abierunt omnes manducare, & bi-
bere, & epulari, & dare munera his, qui non ha-
bebant, vt epulentur. Magnifice enim ſunt exal-
tati verbis quibus edocti ſunt. Et congregati ſunt
vniuerſi in Ieruſalem celebrare lætitiam, ſecun-
dum teſtamentum domini Dei Iſrael.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ab Oriente portæ ſacræ. *Nehemiæ 8. vocatur porta aquarū, & porta fontis 3.c, hic aūt dicitur porta ſacra, quia per eam patebat ingreſſus ad atriū ſacerdotum, & templum, quæ dicebantur loca ſacra.*

2 Et cum. *id eſt, aperuiſſet librum legis, vt patet Nehemiæ 9.*

3 Et in multitudine legebant. *id eſt, interpretabantur vulgarizando ſimplicibus, vt patet Nehemiæ 8.*

4 Dies hic. *id eſt, deputatus ad diuinas laudes, & obſequia. Cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

LIBER ESDRAE QVARTVS, QVI INTER APOCRYPHA PONITVR.

CAPVT I.

a LIBER Eſdræ prophetæ ſecundus, filij Sarei filii Azarei, filij Helchiæ, filii Sadaniæ, filij Sadoch, filii Achitob, filii Phinees, filii Eli, filii Ameriæ, filii Aziei, filii Marimoth, filii Arna, filii Oziæ, filii Borith, filii Abiſei, filii Phinees, filii Eleazar filii Aaron, ex tribu Leui, q̃ fuit captiuus in regione Medorum in regno Artaxerxis regis Perſarum. Et
b factum eſt verbum domini ad me, dicens, Vade, & nuntia populo meo facinora ipſorum, & filiis eorum iniquitates quas in me admiſerunt, vt nuntient filiis filiorum, quia peccata parentum ipſorum in illis creuerunt. Obliti enim mei ſacrificauerūt diis alienis. Nonne ego eduxi eos de terra Aegypti, de domo ſeruitutis? Ipſi autem irritauerunt me, & conſilia mea ſpreuerunt. Tu autem excute comam capitis tui, & proiice omnia mala ſuper illos, quoniam non obedierunt legi meæ. Populus autem eſt indiſciplinatus. Vſquequo eos ſuſtinebo quibus tanta beneficia contuli? Reges multos propter eos ſubuerti, Pharaonem cum pueris ſuis, & omnem exercitum eius percuſſi. Omnes gentes à facie eorum perdidi, & in Oriente prouinciarum duarum populos Tyri, & Sidonis diſſipaui, & omnes aduerſarios eorum interfeci. Tu verò loquere ad eos dicens: Hæc dicit dominus. Nempe ego vos per mare tranſmeaui, & plateas vobis initio munitas exhibui. Ducem vo-

CAP. I.

a Liber Eſdræ, &c. ✻AMBROS. Ambroſius Horōtiano. Quæſiſti à me vtrum anima celeſtis videatur eſſe ſubſtantię? Non enim aut ſanguinem, aut ignē, aut neruorū harmoniam animam putas, vt vulgus philoſophorū interpretatur, vel certe, vt Ariſtoteles acri ingenio, entelechiā, ex quo cōponeres, & velut fingeres animæ ſubſtantiam. De quo tibi Eſdræ librum legendū ſuadeo, qui & illas philoſophorum
C nugas deſpexerit, & abditiore prudentia, quā collegerat ex reuelatione, perſtrinxit eas ſubſtantię eſſe ſuperioris.
✻EVSEB. Ezras ſacerdos apud Hebręos inſignis agnoſcitur Olympiadis octauæ, anno ſecundo, cuius ætate pontifex maximus habitus eſt Eliaſib, filius Iachim, filij Ieſu, filij Ioſedech. Fuit autem Ezras eruditiſſimus legis diuinę, & clarus omnium Iudæorum magiſter, qui de captiuitate regreſſi fuerant in Iudæam, affirmaturq; diuinas ſcripturas memoriter cōdidiſſe, & vt Samaritanis non miſcerētur, literas Iudaicas commutaſſe.

b *Vade, & nuntia populo meo facinora ipſorū, &c.* ✻BASILIVS. Vitiū diſſimulatum morbus eſt in animo oblitēſcens, & ſubputris, qui etiam propterea incurabilis efficitur. Quemadmodum igitur nullo modo bene meritum de nobis illum diceremus, qui quæ peſtifera eſſent, ea in corpore nobis includeret, ſed cum dolorifico cruciatu ea in apertum extraheret, ita nimirū peccatum occultare nihil aliud eſt, quàm ægrum ſua ſponte ad mortem ruentem impellere. Stimulus enim peccati mors eſt. Nemo ſit ergo, qui aut peccato alterius latebras quærat, ne pro amore, quem fratri debet, exitium illi conciliet. F

...i 21. | ...troris. | Libr. regularū fuſius diſp. interrog. 46.

A bis dedi Moyſen, & Aaron ſacerdotem: lucem vobis per columnam ignis præſtiti, & magna mirabilia feci in vobis. Vos autem mei obliti eſtis, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Coturnix vobis in ſigno fuit, caſtra vobis ad tutelam dedi, & illic murmuraſtis, & non triumphaſtis in nomine meo de perditione inimicorum veſtrorum, ſed adhuc nunc vſq; murmuraſtis. Vbi ſunt beneficia, quæ præſtiti vobis? Nonne in deſerto cum eſuriretis proclamaſtis ad me dicentes, vt quid nos in deſertum iſtud adduxiſti interficere nos? Melius nobis fuerat ſeruire Aegyptiis, quam mori in deſerto hoc. Ego dolui gemitus veſtros, & dedi vobis manna in eſcam. Panem angelorum manducaſtis. Nonne cum ſitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ in ſaturitate? Propter æſtus, foliis arborum vos texi. Diuiſi vobis terras pingues, Chananæos, & Pherezæos, & Philiſthæos à facie veſtra proieci. Quid faciam vobis adhuc dicit dominus? Hæc dicit dominus omnipotens: In deſerto cum eſſetis in flumine Amorræho ſitientes, & blaſphemantes nomen meum, non ignem vobis pro blaſphemiis dedi, ſed mittens lignum in aquam, dulce feci flumen. Quid tibi faciam Iacob? Noluiſti obedire Iuda. Transferam me ad alias gentes, & dabo eis nomen meum, vt cuſtodiant legitima mea. Quoniam me dereliquiſtis, & ego vos derelinquam. Petentibus vobis à me miſericordiam, non miſerebor, quando inuocabitis me, ego nō exaudiam vos. Maculaſtis enim manus veſtras ſanguine, & pedes veſtri impigri ſunt ad committenda homicidia. Non quaſi me dereliquiſtis, ſed
a voſipſos, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Nonne ego vos rogaui, vt pater filios, & vt mater filias, & vt nutrix paruulos ſuos, vt eſſetis mihi in populum, & ego vobis in Deum, & vos mihi in filios, & ego vobis in patrem? Ita vos collegi, vt gallina pullos ſuos ſub alas ſuas. Modo autē, quid
b faciam vobis? Proijciam vos à facie mea. Oblationem cum mihi attuleritis,
c auertam faciem meam à vobis. Dies enim feſtos veſtros, & neomenias, & circunciſiones repudiaui, ego miſi pueros meos prophetas ad vos, quos acceptos interfeciſtis, & laniaſtis corpora eorum, quorum ſanguinē exquirā, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Domus veſtra deſerta eſt, proijciam vos, ſicut ventus ſtipulam, & filij procreationem non faciet, quoniam mandatum meum neglexerunt, & quod malum eſt coram me fecerunt. Tradam domos veſtras populo venienti, qui me non audientes credunt, quibus ſigna non oſtendi, facient quæ præcepi. Prophetas non viderunt, & memorabuntur iniquitatem eorum. Teſtor populi venientis gratiam, cuius paruuli exultant cum lætitia, me non videntes oculis carnalibus, ſed ſpiritu credentes, quæ dixi. Et nunc frater aſpice, quæ gloria, & vide populum venientem ab Oriente, quibus dabo ducatum Abraham, Iſaac, & Iacob, & Oſee, & Amos, & Micheæ, & Iohel, & Abdiæ, & Ionæ, & Naum, et Abacuc, Sophoniæ, Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ, qui & angelus domini vocatus eſt.

a *Nonne ego.* ⁘ BASILI. *Iſai. c. 1.* O Dei erga nos clementia. Cum iſtis expoſtulat dominus ius allegans ſuum, & cauſificās, vt vel luculētis argumētis cōuictos plectat pro cuiuſque merito. Generatiōis aūt duæ in nobis ſūt ſpēs. Vna, qua cōformamur Deo, quæ operibus perficit, & dogmatū ſuſceptione, quēadmodum Paulus per euāgeliū gignebat eos, q̄ fidē exciderant, ad
B pietatē. Eſt autē altera, nēpe introitus ad hāc vitā. Sed enim vtrāque hāc obiicit, & exprobrat Iudæis, q; ex nihilo conditi, ad imaginē inſup Dei facti ſit. Hoc enim eſt genitos eſſe.

b *Oblationem cum.* ⁘ TERTVLLIANVS. *Lib. 2. adu. Mar. c. 13.* Sacrificiorū onera, & oblationū negotioſas ſcrupuloſita
C tes nemo reprehēdat, quaſi Deus talia ſibi proprie deſiderauerit, qtā māifeſte exclamat: Quo mihi multitudinē ſacrificiorū vſtrorū? Sed illā Dei īduſtriā ſentiat, qua populū pronū in idololatriā eiuſmodi officiis religioni ſuę voluit aſtringere, ſibi iubēs fieri, ne ſimulacris faciēdis delinqueret.
D ⁘ IDEM. *Lib. ad Iud. c. 5.* Qđ non terrenis ſacrificiis Deo litādum ſit, ſed ſpūalib., ita legim⁹. Cor cōtribulatū hoſtia ē Dei. Et alibi: Sacrificia Deo ſacrificiūm laudis: Itaq; carnalia ſacrificia reprobata intelligunt'.
E *Pſal. 5 & 49.*

c *Dies enim feſtos veſtros.* ⁘ TERTV. *Lib. 1 Mar.* Si & creator oīa hæc iam pridē recuſauerat, & Apoſtol⁹ ea iā recuſāda prenūciabat, ipſa Apoſtoli ſnīa cōſētanea decretis Creatoris, probāt n̄ aliū Deū ab apoſtolo p̄dicatū, quam cuius decreta cupiebat iā agnoſci.
F *Gala.*

C A P. II.

a HAec dicit dominus, &c. ⁘ TERT. Iudęis erat apud Deū grā vbi, & inſignis iuſtitia, & fides originaliū auctorū, vnde illis, & generis magnitudo, & regni ſublimitas floruit, & tanta felicitas, vt Dei vocibus quibus edocebantur, de promerendo Deo, & non offendendo premonerentur. Sed quanta dereliquerint, deriuantes à diſciplina in profanum modum, & ſi ipſi non confiterentur, probaret hodiernus exitus ipſorū. Diſperſi palabundi, & cęli, et ſoli extorres vagant' pro orbem, ſine homine, ſine Deo ſine rege, quibus nec aduenarum iure terrā patriā ſaltē veſtigio ſalutare cōcedit'. Cū hoc illis ſanctæ voces præminarentur, eadem fere ſemper omnes ingerebant fore, vti ſub extimis curriculis ſeculi ex oī iā gēte, & populo, & loco, cultores ſibi adlegeret Deus multo fideliores, in quos gratiam transferret pleniorem quidem ob diſciplinæ auctoris capacitatem. Venit igitur, qui ad reformandam & illuminādam eam venturus à Deo prænunciabatur Chriſtus ille filius Dei.

CAPVT II.

a HÆC dicit dominus: Ego eduxi populum iſtū de ſeruitute, quibus mandata dedi per pueros meos prophetas quos audire noluerunt, ſed irrita fecerunt mea conſilia. Mater quæ eos generauit, dicit illis: Ite filii, quia ego vidua ſum, & derelicta. Educaui vos cum lætitia, & amiſi vos cum luctu, & triſtitia. Quoniā peccaſtis coram domino Deo veſtro, & quod malum eſt, coram

a *Quid*

A eo feciſtis. Modo autem quid faciam vobis? Ego vidua ſum, & derelicta. Ite filij, & petite à domino miſericordiam. Ego autem te pater teſtem inuoco ſuper matrem filiorum, qui noluerunt teſtamentum meum ſeruare, vt des eis confuſionem, & matrem eorum in direptionem, ne generatio eorum fiat. Diſpergantur in gentes nomina eorum, deleantur à terra, quoniam ſpreuerunt ſacramentum meum. Væ tibi Aſſur, qui abſcondis iniquos penes te. Gens mala memo- a rare quid fecerim Sodomæ, & Gomorrhæ, quorum terra iacet in piceis glebis, & aggeribus cinerum: Sic dabo eos, qui me non audierunt, dicit dominus omnipotens. Hęc dicit dominus ad Eſdrã: Nuntia populo meo, quoniam dabo eis regnũ Ieruſalẽ, quod daturus erã Iſrael Et ſumam mihi gloriã illorũ, & dabo eis tabernacula æterna, quæ præparauerã illis. Lignũ vitæ erit illis in odore vnguenti, & nõ laborabũt neq; fatigabũtur. Ite, & accipietis. Rogate vobis dies paucos, vt immorẽtur. Iã paratum eſt vobis regnũ. Vigilate. Teſtare cælũ, & terrã. Cõtriui enim malũ, & creaui bonũ, q̃a viuo ego dicit dñs. Mater amplectere filios tuos, educa illos cũ lætitia. Sicut colũba cõfirma pedes eorũ, quoniam te elegi dicit dñs. Et reſuſcitabo mortuos de locis ſuis, & de monumentis educam illos, quoniam cognoui nomen meum in Iſrael. Noli timere mater filiorum, quoniam te elegi dicit dñs. Mittã tibi adiutoriũ pueros meos Eſaiam, & Ieremiã, ad quorũ conſiliũ ſanctificaui, & paraui tibi arbores duodecim, grauatas va riis fructib⁹, & totidẽ fontes fluentes lac, & mel, & montes immẽſos ſeptem, habentes roſam, & liliũ, in quibus gau b dio implebo filios tuos. Vi c duã iuſtifica, pupillo iudica, egẽti da, orphanũ tuere, nudũ veſti, cõfractũ, & debilẽ cura, claudum irridere noli, tutare mãcum, & cęcũ ad viſionẽ claritatis meæ admitte. Senẽ, & iuuenem intra muros tuos ſerua, mortuos vbi inueneris ſignãs commẽda ſepulchro, & dabo tibi primam ſeſſionẽ in reſurrectione mea. Pauſa, & quieſce populus meus, quia veniet reqes tua: Nutrix bona

1 x. a *Quid fecerim Sodomæ, &c.* ⁂ BASILIVS. Quẽadmodũ Gomorrhæi à ſe repellebãt, & auerſabant Lot iuſta decernentẽ, cũ niteretur eorũ manib⁹ eximere à ſe hoſpitio exceptos ita Iudæi iuſtũ iudicem, clamãtes: B Crucifige, crucifige. Improbãdum hoc facin⁹ tãto ẽ illorũ flagitijs grauius. Etenĩ illi q̃dẽ in hoſpites nihil q̃ ſe male meritos q̃rebãt ſuã exercere flagitioſam libidinẽ, hi aũt coorti ſunt aduerſus eũ à quo p̃ter oẽm modũ fuerãt bñficijs affecti. Et illi in peregrinos, hi vero ĩ eũ, q̃ in propria venit, fuere cõtumelioſi. Illi ĩ angelos, hi vero in Deum.

Ibid. b *Viduã iuſtifica, etc.* ⁂ BASI. Hæc perſona ĩ multis eorũ, q̃ ad hãc vitã exigun C tur, pp ſexus infirmitatẽ detrimenta accipit. Patet. n. cuiuis iniurijs, quare opus eſt, vt ſint, q̃ exporrecta auxiliari manu iubeant ei reſtitui ius debitũ. c *Pupillo iudica.* Nimirũ, quòd tenella hęc ętas facile cõtẽptui pateat, nec admodũ p̃cliue ſit orphanis ad iudiciũ p̃uocare in ſe iniurios. Iudiciũ igitur pronunciatẽ p̃ pupillos, q̃ tuẽdæ cauſæ ſuæ patronis deſtituti ſunt, quod his deſit per ætatẽ, vos ipſi ſupplere, ſic vt cũ beato Iob glorie mini: Ego eram pater impotentium. D

☞ CAP.

nutri filios tuos, cõfirma pedes eorũ. Seruos quos tibi dedi, nemo ex eis interiet. Ego .n. eos requiram de numero tuo, noli fatigari. Cũ enim venerit dies preſſurę, & anguſtię alij plorabũt, & triſtes erũt, tu autẽ hilaris, & copioſa eris, zelabunt gentes, & nil aduerſus te poterũt, dicit dominus: Manus meæ tegẽt te, ne filij tui gehẽnã videant. Iocundare mater cũ filiis tuis, quia ego te eripiã, dicit dñs. Filios tuos dormientes memorare, quoniã ego eos educam de lateribus terræ, & miſericordiã cũ illis faciam, quoniã miſericors ſum, dicit dominus omnipotẽs. Amplectere natos tuos vſque dum venio, & p̃ſtem illis miſericordiam, quoniã exuberãt fontes mei, & gratia mea non deficiet. Ego Eſdras E præceptum accepi à domino in mõte Oreb, vt irem ad Iſrael. Ad quos cum venirẽ, reprobauerunt me, & reſpuerunt mandatum dñi. Ideoq; vobis dico gẽtes, quæ auditis, & intelligitis. Expectate paſtorem vrm, requiem æternitatis dabit vobis, quoniam in proximo eſt ille, q̃ in fine ſeculi adueniet. Parati eſtote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatẽ temporis. Fugite vmbrã ſeculi huius. Accipite iucunditatẽ gloriæ veſtræ. Ego teſtor palã ſaluatorem meum, cõmẽdatum donum accipite & iocundamini gratias agentes ei, q̃ vos ad cęleſtia regna vocauit. Surgite, & ſtate, & videte numerũ ſignatorum in cõuiuio dñi. Qui ſe de vmbra ſeculi trãſtulerunt, ſplendidas tunicas à domino acceperunt. Reſpice ſion numerum tuum, & conclude candidatos tuos, qui legẽ domini cõpleuerunt. Filiorum tuorum quos optabas plenus eſt numerus. Roga imperium dñi, vt ſanctificet populus tuus, qui vocatus eſt ab initio. Et Eſdras vidi in monte ſion turbam magnam, quam numerare non potui, & omnes cãticis collaudabant dominum. Et in medio eorum erat iuuenis ſtatura celſus, eminentior omnibus illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur. Ego autem F miraculo tenebar. Tunc interrogaui angelum, & dixi. Qui ſunt hi dñe? Qui reſpondens, dixit mihi. Hi ſunt, q̃ mortalẽ tunicã depoſuerunt, & immortalem ſumpſerunt, & confeſſi ſunt nomen Dei. Modo coronantur, & accipiunt palmas. Et dixi angelo. Ille iuuenis q̃s eſt, q̃ eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et reſpondens dixit mihi. Ipſe eſt filius Dei, quem in ſeculo confeſſi ſunt. Ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine dñi ſteterunt. Tunc dixit mihi angelus: Vade, annuntia populo meo qualia, & quanta mirabilia domini Dei vidiſti.

A

CAPVT III.

a ET factū eſt in vnoquo que corū, ſicut Adæ mori. ſic his diluuiū. &c. ✣ AMBROSIVS. Regnabat mors ſecuritate dominationis ſuę tā in hos, qui ad tempus euadebant, quam in illos, qui etiam hic pœnas dabāt pro malis ſuis operibus. Omnes enī ſuos eſſe videbat, quia qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Impune enī cedere putantes magis delinquebant, circa hæc tamen peccata prōptiores, quæ mundus quaſi licita nutriebat. Quo facto gaudebat Satanas, ſecurus, qđ cauſa Adę relictum à Deo hominē in poſſeſſionem habebat. — In 3. c. ad Ro.

B

b *Cor enim malignum baiulans primus Adā trāſgreſſus, & victus eſt, ſed & omnes, qui de eo nati ſunt.* ✣ AMBROSIVS. Peccatum Adæ non longe eſt ab idololatria, præuaricauit enim putans ſe hominē futurum Deum Aeſtimauit enim hoc magis profuturū, quod diabolus ſuaſit, quā quod Deus iuſſit, in loco Dei diabolum ſtatuens, vnde & ſubiectus eſt diabolo. — Ibidem.

C

c *Quoniam vidi quomodo ſuſtines eos peccantes, & pepercisti impie agentibus, & perdidiſti populum tuum, & conſeruaſti inimicos tuos & non ſignificaſti.* ✣ AMBROSIVS. Quidam in errorem poſiti dixerunt, Quomodo ſcit Deus? & ſi eſt ſcientia in altiſſimo? Putant enim non eſſe in Deo ſcientiam, quia peccatores abundant proſperis, ſecularibus. Sed patientia Dei nō præiudicat veritati, & præſcientia eius, & prouidentia hoc ipſo amplius probatur, quod in peccato poſitus ſucceſſu affluit ſecularium proſperitatū. Quod fortior videns, ridet, incautus traducitur, & mouetur. — In Pſal. 72.

D

✣ TERTVLLIANVS. Nobis exercendæ patientię auctoritatem viuæ ac cęleſtis diſciplinæ diuina diſpoſitio delegat, Deum ipſum oſtendens patientiæ exemplum, iam primum, qui florem lucis huius ſuper iuſtos, & iniuſtos æqualiter ſpargit, qui temporum officia, elementorum ſeruitia, totius genituræ tributa dignis ſimul, & indignis patitur ſimul occurrere, ſuſtinens ingratiſſimas nationes opa manuū ſuarū adorantes, nomen cum familia ipſius perſequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie inſoleſcentē, vt ſua ſibi patientia detrahat. Plures enim dominum idcirco nō credunt, quia ſeculo iratum tandiu neſciunt. — Lib. d cap. 2

E

F

CAPVT III.

ANNO triceſimo ruinæ ciuitatis eram in Babylone, & conturbatus ſum ſuper cubiculo meo recumbens. Et cogitationes meæ aſcendebant ſuper cor meum, quoniam vidi deſertionem Siō, & abundantiam eorum, qui habitabant in Babylone. Et ventilatus eſt ſpiritus meus valde. Et cœpi loqui ad altiſſimum verba timorata, & dixi: O dominator domine, tu dixiſti ab initio quando plantaſti terram, & hoc ſolus, & imperaſti populo, & dediſti Adam corpus mortuum, ſed & ipſum figmentum manuum tuarum erat, & inſufflaſti in eum ſpiritum vitæ, & factus eſt viuens coram te, & induxiſti eum in paradiſum quem plantauerat dextera tua antequam terra aduentaret. Et huic mandaſti diligere viam tuam, & præteriuit eam, & ſtatim inſtituiſti in eo mortem, & in nationibus eius, & natæ ſunt gentes, & tribus & populi, & cognationes, quarum non eſt numerus. Et ambulauit vnaquæque gens in voluntate ſua, & mira agebant coram te, & ſpernebant præcepta tua. Iterum autem in tempore induxiſti diluuium ſuper inhabitantes ſeculum, & perdidiſti eos. a Et factum eſt in vnoquoque eorum ſicut Adæ mori, ſic his diluuium. Dereliquiſti autem vnum ex his Noe cum domo ſua, & ex eo iuſti omnes. Et factum eſt cum cœpiſſent multiplicari, qui habitabant ſuper terram, multiplicauerunt filios, & populos, & gentes multas, & cœperunt iterato impietatem facere plus, quam priores. Et factum eſt cum iniquitatem facerent coram te, elegiſti tibi virum ex his cui nomen erat Abraham. Et dilexiſti eum, & demonſtraſti ei ſoli voluntatem tuam. Et diſpoſuiſti ei teſtamentum æternum, & dixiſti ei, vt non vnquam derelinqueres ſemen eius. Et dediſti ei Iſaac, & Iſaac dediſti Iacob, & Eſau. Et ſegregaſti tibi Iacob, Eſau aūt ſeparaſti. Et factus eſt Iacob in multitudine magna. Et factum eſt cum educeres ſemen eius ex Ægypto, adduxiſti ſuper montē Sina. Et inclinaſti cœlos, & ſtatuiſti terrā, & cōmouiſti orbē, & tremere feciſti abyſſos, & cōturbaſti ſeculum, & trāſijt glōia tua portas quatuor ignis, & terræmotus, & ſpiritus, & gelu, vt dares ſemini Iacob legē, & generationi Iſrael diligentiā. Et nō abſtuliſti ab eis b cor malignum, vt faceret lex tua ī eis fructum. Cor.n.malignum baiulās primus Adā trāſgreſſus, & victus eſt, ſed & oēs, q de eo nati ſūt. Et facta eſt pmanēs infirmitas, & lex cū corde populi cū malignitate radicis, & diſceſſit, quod bonū eſt, & manſit malignū. Et tranſierunt tēpora, & finiti ſunt anni, & ſuſcitaſti tibi ſeruū nomine Dauid, & dixiſti ei, ædificare ciuitatē nominis tui, & offerre tibi in eadē thus, & oblationes. Et factū eſt hoc annis multis, & deliquerunt, qui habitabant ciuitatem, in omnibus facientes, ſicut fecit Adā, & oēs generationes eius. Vtebanť.n.& ipſi corde maligno. Et tradidiſti ciuitatē tuā in manibus inimicorū tuorum Nunquid meliora faciūt, q habitabāt Babylonē? Et pp hoc dominabitur Sion. Factum eſt cū veniſſem huc, & vidiſſem impietates quarū non eſt numerus, & delinquentes multos, vidit aīa c mea hoc triceſimo anno, & excellit cor meū, qm̄ vidi quomodo ſuſtines eos peccantes, & pepercisti impie agētibus, & perdidiſti populum tuum, & conſeruaſti inimicos tuos, & non ſignificaſti. Nihil memini qūo debeat derelinqui via hæc. Nunquid meliora facit Babylon, quā ſion, aut alia gens cognouit te præter Iſrael? Aut quæ tribus crediderunt teſtamentis tuis, ſicut Iacob? quarum merces non comparuit, neque labor fructificauit. Pertranſiēs enim pertranſiui in gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorū tuorum. Nunc ergo pondera in ſtatera noſtras iniquitates, & eorum, qui habitabant in ſeculo, & non inuenietur nomen tuum, niſi in Iſrael. Aut quando non peccauerunt in conſpectu tuo, qui habitant terram, aut quæ gens ſic obſeruauit mandata tua? Hos quidem per nomina inuenies ſeruaſſe mandata tua, gentes autem non inuenies.

CAP.

CAPVT IIII.

ET reſpōdit ad me angelus, qui miſſus eſt ad me, cui nomē Vriel, & b
dixit mihi: Excedēs exceſſit cor tuū in ſeculo hoc, & cōprehēdere
cogitas viā altiſſimi. Et dixi: Ita dñe meus. Et reſpondit mihi, & di-
xit. Tres vias miſſus ſum oſtendere tibi, & tres ſimilitudines proponere corā
te, de quibus mihi ſi renūciaueris vnā ex his, & ego tibi demonſtrabo viā, q̃
deſideras videre, & docebo te vnde ſit cor malignum. Et dixi, loquere dñe
meus. Et dixit ad me: Vade pondera mihi ignis pondus, aut mēſura mihi fla-
tū venti, aut reuoca mihi diē, quæ præterijt. Et rñdi, & dixi. Quis natorū po-
terit facere, vt me interroges de his? Et dixit ad me. Si eſſem interrogans te,
dicens: Quantæ habitationes ſunt in corde maris, aut quantæ venæ ſunt in
principio abyſſi, aut quantæ venæ ſunt ſuper firmamentum, aut qui ſunt exit⁹
Paradiſi? diceres mihi fortaſſis, in abyſſum nō deſcēdi, neq; in infernū adhuc
neque in cælū vnquā aſcendi. Nunc aūt nō interrogaui te, niſi de igne, & vē-
to, & die, per quā tranſiſti, & à quibus ſeparari nō potes, & nō reſpondiſti mi
c hi de eis. Et dixit mihi. Tu quæ tua ſunt, tecū coadoleſcētia nō potes cogno-
ſcere. Et quomodo poterit vas tuū capere altiſſimi viā, & iā exterius corrupto
ſeculo intelligere corruptionē euidentē in facie mea? Et dixi illi: Melius erat
nos non eſſe, quàm adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pati, & non in-
telligere de qua re. Et reſpondit ad me, & dixit: Proficiſcens profectus ſum
ad ſyluam lignorum campi, & cogitauerunt cogitationē, & dixerunt: Veni-
te, & eamus, & faciamus ad mare bellum, vt recedat coram nobis, & facia-
mus nobis alias ſyluas. Et ſimiliter fluctus maris, & ipſi cogitauerunt cogita-
tionem, & dixerunt. Venite aſcendentes, debellemus ſyluas campi, vt & ibi
conſummemus nobiſmetipſis aliam regionem. Et factus eſt cogitatus ſyluę
in vanum. Venit enim ignis, & cōſumpſit eam. Similiter, & cogitatus fluctuū
maris. Stetit enim arena, & prohibuit eos. Si.n. eſſes iudex horū, quē incipe-
res iuſtificare, aut quem condēnare? Et rñdi, & dixi: Vtique vanā cogitatio-
nē cogitauerunt. Terra.n. data eſt ſyluæ, & mari locus, portare fluctus ſuos.
Et rñdit ad me, & dixit: Bene tu iudicaſti. Et quare non iudicaſti tibimetipſi?
Quēadmodū.n. terra ſyluæ data eſt, & mare fluctibus ſuis, ſic qui ſuper terrā
inhabitāt, q̃ ſunt ſuper terrā intelligere ſolūmodo poſſunt, & qui ſuper cœ-
los, q̃ ſuper altitudinē cælorum. Et rñdi, & dixi: Deprecor te dñe, vt mihi det
ſenſus intelligendi. Non.n. volui interrogare de ſuperiorib. tuis, ſed de his, q̃
pertranſeunt per nos quotidie, ꝑꝑ quod Iſrael datus in opprobrium gentibus
quē dilexiſti populum datus eſt tribubus impijs, & lex patrum nr̃orum in in-
teritum deducta eſt, & diſpoſitiones ſcriptæ nuſquā ſunt, & ꝑtranſiuimus de
ſeculo, vt locuſtæ, & vita noſtra ſtupor, & pauor. Et nec digni ſumus miſcđiā
cōſequi. Sed q̄d faciet nomini ſuo, q̄d inuocatum eſt ſuꝑ nos? Et de his inter-
rogaui, & rñdit ad me, & dixit: Si fueris plurimum ſcrutatus, frequenter mira
beris. Qm̄ feſtinās feſtinat ſeculum ꝑtrāſire, & nō cupit portare, q̃ in futuris
tꝑibus, iuſtis repromiſſa ſunt, qm̄ plenum iniuſtitia eſt ſeculum hoc, & infir-
mitatib. De q̄b. autē interrogas, dicā: Seminatum eſt.n. malum, & necdum
venit deſtructio ipſius. Si ergo nō īuerſum fuerit, q̄d ſeminatū eſt, & diſceſ-
ſerit locus vbi ſeminatū eſt malū, nō veniet vbi ſemīatū eſt bonū. Qm̄ granē
ſemīis mali ſeminatū eſt ī corde Adā ab initio, & quātū impietatis gñauit vſ-
que nūc, & gñrat, vſq; cū veniat area? Æſtima autē apud te granē mali ſemi-
nis quātū fructū impietatis gñauit, qn̄ ſecatę fuerīt ſpicę quarū nō eſt nume-
rus, q̃ magnā aream incipient facere. Et rñdi, & dixi. Qūo, & qn̄ hæc? Quare
modici, & mali anni nr̃i? Et rñdit ad me, & dixit mihi. Nō feſtines tu ſuꝑ altiſ
ſimū. Tu.n. feſtinas inaniter eſſe ſuꝑ ipſum. Nā exceſſus tuus multus. Nonne
de his īterrogauerūt aīæ iuſtorū ī prōptuarijs ſuis, dicētes. Vſquequo ſpero ſic,
& qn̄ veniet fructus areæ mercedis nr̃æ? Et reſpōdit ad ea Ieremiel archāge-
lus, & dixit: Qm̄ impletus fuerit numerus ſeminū ī vobis, qm̄ ī ſtatera pōde-
rauit ſeculū, & mēſura mēſurauit tēpora, & numero numerauit tēpora, & non
cōmouit nec excitauit vſquedum impleat ꝑdicta menſura. Et reſpōdi, & dixi
O dñator dñe, ſed & nos oēs pleni ſumus impietate. Et ne forte ꝑꝑ nos nō im
pleantur iuſtorum areæ, propter peccata inhabitantium ſuper terram. Et re-
ſpondit ad me, & dixit: Vade, & interroga prægnātem, ſi qn̄ impleuerit no-

A CAPVT IIII. a b

a ET reſpōdit ad me angelus, et cæter. ✱AVGVSTINVS. Habet Deus nuncios, id eſt, angelos, vt ab illo edocti per verbum eius, ſine corporali ſono, nunciēt, quod voluerit, ab eo miſſi ad quos voluerit, totum ab illo audientes, id eſt, in eius veritate inuenientes, quid ſibi faciendū, quid, quibus, & quando nūciandum ſit. (.de ..13.)

✱IDEM. Angeli iuſſione Dei in ipſa eius, q̃ ſempiterne intuētur, incommutabilitate (Ge-) B perſpecta, mouentes ſe per tēpus, & corpora ſibi ſubdita per tempus, & locum, agilitate mirabili, & iuſſa quibus moueantur, valent efficere omni animæ viuæ, vt quo cam venire opus eſt, neſciens adducatur.

b Cui nomen Vriel, & di. &c. ✱AVGVST. (id.cap.) C Quomodo ſe habeat beatiſſima illa ſocietas, quæ ibi ſint differentiæ perſonarū, vt cū omnes tanquam generali nomine Angeli nūcupentur, ſicut in epiſtola ad Hebræ. (Heb.1.) legimus, ſint tamen, & illic Archangeli, & vtrum ijdem Archāgeli nominentur Virtutes, & quid inter ſe diſtēt illa vocabula, quibus vniuerſos Apoſtolus (Coloſ.1.) complectitur, ego me ignorare

D ignorare iſta ꝯfiteor. ✱GRE. Angeli nō idcirco ꝓpria nomina ſortiūtur, ne eorū ꝑſonę ſine nominibus ſciri nō poſſint, ſed cū ad nos aliq̄d miniſtraturi veniunt, apud nos et noīa à miniſterijs trahūt. Michael namque. Quis vt de⁹. Gabriel aūt Fortitudo Dei, Raphael dr̃, Medicina Dei. (Hom.34.in Euang.)

c Tu, quæ tua sūt tecū, &c. ✱IRENAE. (Lib.2.c.47.) Eorū, q̄ an pedes ſunt (dico aūt, q̃ ſunt in hac creatura, q̃ & cōterunt à nobis, & vñr, & ſunt nobiſcum) multa fugere noſtram ſcientiam, & Deo hæc ipſa cōmittimus. Oportet. n. eum præ omnib. præcellere. E

✱IDEM. (Lib.2.c.48.) Irrōnabiliter iſlati ò Gnoſtici, (audaciter vos inenarrabilia Dei myſteria ſcire vos dicitis. Qñquidē, & dominus ipſe filius Dei, ipſum iudicij Dei diē, & horā conceſſit ſcire ſolum Deū patrē. F Si igit ſcientiā Dei illius Filius nō erubuit referre ad patrem, ſed dixit, q̄d verum eſt, neque nos erubeſcimus, q̃ ſunt in quæſtionib. maiora ſecūdū nos, reſeruare Deo. Nemo enim ſuper magiſtrum eſt.

uem menſes ſuos; adhuc poterit matrix eius retinere partum in ſemetipſa. Et dixi: Non poteſt domine. Et dixit ad me: In inferno promptuaria animarum, matrici aſſimilata ſunt. Quemadmodum enim illa feſtinat; quæ parit effugere neceſſitatem partus, ſic & hæc feſtinat reddere ea, quæ commendata ſunt. Ab initio tibi demonſtrabitur de his, quæ concupiſcis videre. Et reſpondi, & dixi: Si inueni gratiam ante oculos tuos, & ſi poſſibile eſt, & ſi idoneus ſum demonſtra mihi, ſi plus quàm præteritum ſit, habet venire, aut plura pertranſierunt ſupra quàm futurum eſt. Quid pertranſiuit ſcio: quid autem futurum ſit, ignoro. Et dixit ad me: Sta ſuper dexteram partem, & demonſtrabo tibi interpretationem ſimilitudinis. Et ſteti & vidi, & ecce fornax ardens tranſijt coram me. Et factum eſt cum tranſiret flamma, vidi: & ecce ſuperauit fumus. Poſt hæc tranſijt coram me nubes plena aquæ, & immiſit pluuiam impetu multam. Et cum tranſiſſet impetus pluuiæ ſuperauerunt in ea guttæ. Et dixit ad me: Cogita tibi. Sicut creſcit pluuia amplius quàm guttæ, & ignis quàm fumus: ſic ſuperabundauit, quæ tranſiuit menſura. ſuperauerunt autem guttæ & fumus. Et oraui, & dixi: Putas viuo vſque in diebus illis? Vel quid erit in diebus illis? Reſpondit ad me, & dixit: De ſignis de quibus me interrogas, ex parte poſſum tibi dicere, de vita autem tua non ſum miſſus dicere tibi: ſed neſcio.

Lib. de ſacro cultu, parte 2. cap. 31.

A *a In inferno promptuaria animarũ, matrici aſſimilata ſunt.* ✻ Rabbi meir. Bengaboi. Non eſt æqualis in Gehēna cruciatus & pœna impiorũ, quin vniuſcuiuſque ſuppliciũ ab alterius ſupplicio diuerſum exiſtit, atque vnius quidē grauius eſt, quam alterius. Ideoque in Gehēna ſeptē ſunt manſiones, quarum frequēs eſt apud doctores mentio, quibus ſeptē nomina tribuuntur. Septem ſunt (inquit R. Ioſue) Gehēnę nomina, fouea perditionis, Puteus corruptionis, Puteus mugit⁹, Strepitus ſiue tumultus, Lutum cęni, Vmbra mortis, Terra inferior: ſingulę ſolitarię & à ſe inuicem ſeparatæ ſunt, quãquam omnes in vniuersũ vno Gehennæ nomine cēſentur. Eadem confirmant Liber Ieſod Sirim: & R. Bachairi Cōmētarij in Deuteronomij caput trigeſimũ quartum. D

B

E

CAP. V.

CAPVT V.

DE ſignis autē: ecce dies venient in quibus apprehendentur, qui inhabitant terram in cēſu multo, & abſcondetur veritatis via, & ſterilis erit à fide regio, & multiplicabitur iniuſtitia ſuper hanc quam ipſe tu vides, & ſuper quam audiſti olim: & erit impoſitio veſtigio quam nunc vides regnare regionem, & videbunt eam deſertam. Si autem tibi dederit altiſſimus viuere, videbis poſt tertiam tubam, & relucēſcet ſubitò ſol noctu, & luna ter in die, & de ligno ſanguis ſtillabit, & lapis dabit vocem ſuam, & populi commouebuntur, & regnabit quem non ſperant, qui inhabitabant ſuper terram, & volatilia commigrationem facient, & mare Sodomiticum piſces reijciet, & dabit vocem noctu, quam non nouerant multi. Omnes autem audient vocem eius, & chaos fiet per loca multa, & ignis frequenter remittetur, & beſtiæ agreſtes tranſmigrabunt, & mulieres menſtruatæ parient mōſtra, & in dulcibus aquis ſalſæ inuenientur, & amici omnes ſemetipſos expugnabunt, & abſcondetur tunc ſenſus, & intellectus ſeparabitur in promptuarium ſuum, & quæretur à multis, & non inuenietur, & multiplicabitur iniuſtitia & incontinentia ſuper terram. b Et interrogabit regio proximam ſuã, & dicet: Nunquid per te pertranſiit iuſtitia iuſtum faciens? Et hoc negabit. Et erit in illo tēpore, & ſperabunt homines, & non impetrabunt: laborabunt, & non dirigentur vię eorum. Hęc ſigna dicere tibi per miſſum eſt mihi. Et ſi oraueris iterũ, & ploraueris ſicut & nũc, & ieiunaueris ſeptē diebus: audies iterato horum maiora. Et euigilaui, & corpus meum horruit valdè, & aīa mea laborauit vt deficeret. Et tenuit me, qui venit angelus, qui loquebat' in me, & cōfortauit me, & ſtatuit me ſuper pedes. Et factũ eſt in nocte ſcda, & venit ad me Salathiel dux populi, & dixit mihi. vbi eras? Et quare vult⁹ tuus triſtis? An neſcis qm̄ tibi creditus eſt Iſrael in regione trãſmigrationis eorũ? Exurge ergo & guſta panem, & non derelinquas nos ſicut paſtor gregē ſuũ in manibus luporum malignorũ. Et dixi ei: Vade à me, & non appropies ad me. Et audiuit, vt dixi, & receſſit à me. Et ego ieiunaui

In 21. Luc.

a *De ſignis autem, &c.* ✻ Ambroſius. Hæc ſigna apud Matthæum euidentius exprimuntur. Tunc (inquit) Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumē, & ſtellæ cadent. Plurimis enim à religione deficiētibus, clara fides obſcurabitur nube perfidiæ, quia mihi ſol ille iuſtitiæ mea fide vel minuitur vel C augetur: & pro deuotione credentis vnicuiq; ſpirituale lumen infunditur. Et quemadmodum menſtruis curſoribus Luna, vel terræ oppoſitu, vaneſcit: ſic & ſancta eccleſia, cum lumini cæleſti vitia carnis obſiſtunt, fulgorem diuini luminis de Chriſti radijs non poteſt mutuari, &c.

Sermo ... tic.

b *Et interrogabit regio proximam.* ✻ Ephrem Syrus. Quis putatis, fratres mei, tunc inuenietur armis fidei ita ſeptus atque munitus, vt immobilis perſtãs, certum argumentũ ex his colligat, adeſſe iam ſanctum vnigeniti Filij Dei, & glorioſum aduentũ, cum tribulationem eam ineffabilem ſuper omnem animã vbique fieri viderit, nulla ex parte finem habentem aut requiem, neque in terra, neque in mari: cum viderit omnem mũdum perturbari, omneſque fugientes in ſpeluncis abſcondi, & montium occupare cacumina, & alios quidem fame mori, alios verò præ ſitis ardore, vt ceram ab igne liqueſcere, neminemque, qui miſereatur adeſſe? Cum viderit vultus omnes ma- F deſcere

☞ deſcere lachrymis. A ac prę deſiderio ſæpe rogare homines. An alicubi ſit verbũ Dei ſuper terram, reſponderitq;. Nuſquam. Quis putas dies illos ferre poterit, &c. Vide Hippolytum lib de cõſum ma. ſeculi, & Lactã. libro 7 capit. 14. 15. 16. 17. 18.

naui diebus ſeptem vlulãs &
plorans, ſicut mihi mandauit
Vriel angelus. Et factum eſt
poſt dies ſeptem, & iterũ co-
gitationes cordis mei mole-
ſtę erãt mihi valde. Et reſum
pſit anima mea ſpiritum in-
tellectus, & iterum cœpi loq
corã altiſſimo ſermones. Et
dixi, Dominator domine ex
omni ſylua terræ, & omnibus arboribus eius ele
giſti vineam vnicam, & ex omni terra orbis ele-
giſti tibi foueam vnam, & ex omnibus floribus
orbis elegiſti tibi lilium vnum, & ex omnibus a-
byſſis maris repleſti tibi riuum vnum, & ex om
nibus ædificatis ciuitatibus sãctificaſti tibi met-
ipſi Siõ, & ex omnibus creatis volatilibus nomi-
naſti tibi columbam vnam, & ex omnib. plaſ-
matis pecoribus prouidiſti tibi ouem vnam, &
B ex omnibus multiplicatis populis acqſiuiſti tibi
populum vnum, & ab omnibus probatam legẽ
donaſti huic quem deſideraſti populo. Et nunc
domine, vt quid tradidiſti vnũ pluribus? Et præ-
paraſti ſuper vnam radicem alias? Et diſperdi-
diſti vnicum tuum in multis? Et conculcauerũt
eum qui contradicebant ſpõſionibus tuis, qui-
que tuis teſtamentis non credebant. Et ſi odiẽs
odiſti populum tuum, tuis manibus debet caſti-
gari. Et factum eſt cum locutus eſſem ſermo-
nes, & miſſus eſt angelus ad me qui ante vene-
rat ad me præterita nocte, & dixit mihi, Audi
me & inſtruam te, & intende mihi, & adijciam
coram te. Et dixi, Loquere domine meus Et di-
xit ad me, Valde tu in exceſſu mentis factus es
pro Iſrael An plus dilexiſti eum quàm qui eum
fecit? Et dixi ad eum, Non domine, ſed dolens
locutus ſum. Torquent enim me renes mei per
C omnem horam quærentem apprehendere ſemi-
tam altiſſimi, & inueſtigare partem iudicij eius.
Et dixit ad me, Non potes. Et dixi, Quare domi
ne? Ad quid naſcebar, aut quare non fiebat ma-
trix matris meæ mihi ſepulchrum, vt non vide-
rem laborem Iacob, & defatigationem generis
Iſrael? Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdũ
venerunt, & collige mihi diſperſas guttas, & re-
uirida mihi aridos flores, & aperi mihi clauſa
promptuaria, & produc mihi incluſos in eis fla-
tus, Demonſtra mihi vocis imaginem, & tunc
oſtendam tibi laborem quem rogas videre. Et
dixi, Dominator domine, quis enim eſt qui po-
teſt hæc ſcire, niſi qui cum hominibus habita-
tionem non habet? Ego autem inſipiẽs, & quo-
modo potero dicere de his quibus me interro-
gaſti? Et dixit ad me, Quomodo non potes fa-
cere vnum de his quæ dicta ſunt, ſic non pote-
ris inuenire iudicium meum, aut in fine charita-
tem quam populo promiſi, Et dixi, Sed ecce do-
mine,

mine, tu prope es his qui in finem ſunt. Et quid D
facient qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui
poſt nos? Et dixit ad me, Co-
ronæ aſſimilabo iudicium
meum. Sicut nõ nouiſſimo-
rum tarditas, ſic nec priorũ
velocitas. Et reſpondi, & di-
xi, Nec poteras facere eos
qui facti ſunt, & qui ſunt, &
qui futuri ſunt in vnum, vt
celerius iudiciũ tuum oſten-
das? Et rñdit ad me, & dixit,
Non poteſt feſtinare creatu
ra ſuper creatorẽ, nec ſuſtine
re ſeculũ eos qui in eo crean
di ſunt in vnum. Et dixi: Quõ
dixiſti ſeruo tuo, qm̃ viuifi-
cans viuificaſti à te creatam
creaturam in vnũ, & ſubſti-
nebat creatura, poterit & E
nũc portare pñtes in vnum.
Et dixit ad me, Interroga
matricem mulieris, & dices
ad eam, Et ſi paris, quare p
tempus? Roga ergo eam, vt
det decem in vnum. Et dixi.
Nõ vtiq; poterit, ſed ſecun-
dum tẽpus. Et dixit ad me,
Et ego dedi matricem terrę
his qui ſeminati ſunt ſup eã
per tempus. Quemadmodũ
enim infans nõ parit ea quæ
ſenum ſunt, ſic ego diſpoſui
à me creatum ſeculũ. Et in-
terrogaui, & dixi; Cum iam
dederis mihi viã loquar co-
ram te. Nã mater noſtra de F
qua dixiſti mihi, adhuc iuue
nis eſt, iam ſenectuti appro-
pinquat, Et reſpondit ad me,
& dixit. Interroga eam quæ
parit, & dicet tibi. Dices ẽm
ei, Quare quos peperiſti,
nunc nõ ſunt ſimiles his qui
ante te, ſed minores ſtatura?
Et dicet tibi, & ipſa: Alij ſunt
qui in iuuentute virtutis na-
ti ſunt, & alij qui ſub tempore ſenectutis defi-
ciente matrice nati ſunt. Conſidera ergo & tu.
quoniam minori ſtatura eſtis præ his qui ante
vos, & qui poſt vos minori quam vos, quaſi
iam ſeneſcentes creaturæ, & fortitudinem iu-
uentutis prætereuntes. Et dixi, Rogo Do-
mine, ſi inueni gratiam ante oculos tuos, de-
monſtra ſeruo tuo per quem viſites creaturam
tuam.

a *Coronæ aſſimilabo iudicium meum, &c.*
✱ Ambr. Scriptura habitacula animarũ promptuaria nũcupauit, quæ occurrẽs querelę humanæ, eo quòd iuſti qui præceſſerunt, videãtur vſque ad iudicij diem, per plurimũ, ſcilicet temporis debita ſibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ eſſe ſimilẽ, illum iudicij diem, in quo ſicut nõ nouiſſimorum tarditas, ſic nec priorum velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus, vt intra eũ diẽ & victi erubeſcant, & victores palmã adipiſcãtur victorię, Illud quoque nõ reliquit occultum, q superiores videantur qui ante generati ſunt, infirmiores qui poſtea. Comparauit enim utero mulieris partus huius ſeculi, quoniam fortiores ſunt, qui in virtute iuuentutis nati ſunt, infirmiores qui tempore ſenectutis: deficit enim multitudine gñationis hoc ſeculũ tanquã vulua generantis, & tanquã ſeneſcens creatura robur iuuẽtutis ſuæ velut marcenti iam uirium ſuarũ uigore deponit. Ergo dũ expectatur plenitudo temporis: expectant animæ remunerationem debitã: Alias manet pœna, alias gloria, & tamẽ nec illæ interim ſine iniuria, nec iſtæ ſine fructu ſunt.

Lib. de bono mortis. ca. 10.

☞ CAP.

A CAP. VI.

ET dixit ad me, Initio ter-
reni orbis & antequã ſta-
rẽt exitus ſeculi, & ante-
quam ſpirarent cõuentio
nes vẽtorum, & antequã
ſonarent voces tonitruũ,
& antequam ſplenderent
nitores coruſcationum, & antequã cõfirmarent
fundamenta paradiſi, & antequam viderentur
decori flores, & antequam confirmarent motæ
virtutes, & antequam colligerentur innumerabi
les militiæ angelorum, & antequam extollerent
altitudines aeris, & antequam nominarent mẽ
ſuræ firmamentorum, & antequam æſtuarẽt ca-
mini in Sion, & antequam inueſtigarẽtur pñtes
anni, & antequam abalienarentur eorũ qui nũc
peccant adinuentiones, & antequam conſignati
eſſent qui fidem theſaurizauerunt, tunc cogitaui
& facta ſunt per me ſolum & non per alium, &
finis per me, & non per alium. Et rñdi, & dixi,
Quę erit ſeparatio temporum? Aut qñ prioris fi-
nis, & ſequentis initiũ? Et dixit ad me. Ab Abra-
ham vſque ad Iſaac, qñ nati ſunt ab eo Iacob &
B Eſau, manus Iacob tenebat ab initio calcaneum
Eſau. Finis.n. huius ſeculi Eſau, & principiũ ſe-
quentis Iacob. Hoĩs manus inter calcaneum &
manum. Aliud noli quærere Eſdra. Et reſpondi,
& dixi, O dominator domine, ſi inueni gratiam
ante oculos tuos, oro vt demonſtres ſeruo tuo fi-
nem ſignorum tuorum, quorum partẽ mihi de-
monſtraſti nocte præcedente. Et reſpondit, & di
xit ad me, Surge ſuper pedes tuos, & audi vocẽ
pleniſſimam ſonitus. Et erit ſicut commotio, nec
commouebitur locus, in quo ſtes ſuper eũ. Ideo
cum loquitur tu non expaueas, qm̃ de fine ver-
bum, & fundamentum terræ intelligitur, qm̃ de
ipſis ſermo tremiſcit, & commouetur. ſcit enim
qm̃ finem eorum oportet commutari. Et factũ
eſt cum audiſſem, ſurrexi ſuper pedes meos &
audiui, & ecce vox loquens, & ſonus eius ſicut ſo
nus aquarum multarum, & dixit, Ecce dies ve-
niunt, & erit qñ appropinquare incipiam, vt vi-
ſitem habitantes in terra, & quando inquirere
incipiam ab eis qui iniuſti nocuerunt iniuſtitia
ſua, & quando ſuppleta fuerit humilitas Sion, &
C cũ ſuperſignabitur ſeculum quod incipiet per-
tranſire, hæc ſigna faciam. Libri aperientur an-
te faciem firmamenti, & omnes videbunt ſimul,
& anniculi infantes loquentur vocibus ſuis, &
prægnantes immaturos parient infantes trium
& quatuor menſium, & viuent, & ſuſcitabũtur.
Et ſubito apparebunt ſeminata loca non ſemi-
nata, & plena promptuaria ſubitò inuenientur
vacua, & tuba canet cum ſono, cum omnes au-
dierint, ſubito expaueſcent. Et erit in illo tẽpore,
debellabunt amici amicos, vt inimici, & expa-
ueſcet

ueſcet terra cum his. Et venæ fontium ſtabunt, D
& non decurrent in horis tribus. Et erit, omnis
qui derelictus fuerit ex omnibus iſtis quib. præ-
dixi tibi, ipſe ſaluabitur, & videbit ſalutare meũ
& finem ſeculi veſtri. Et videbunt qui recepti
ſunt homines, qui mortem non guſtauerunt à
natiuitate ſua, & mutabitur cor inhabitantium,
& conuertetur in ſenſum alium. Delebitur enim
malum, & extinguetur dolus. Florebit autem
fides, & vincetur corruptela, & oſtendetur ve-
ritas quæ ſine fructu fuit diebus tantis. Et factũ
eſt cum loqueretur mihi, & ecce paulatim in-
tuebar ſuper eum ante quẽ ſtabã, & dixit ad me
hæc, Veni tibi oſtendere tempus vẽturæ noctis.
Si ergo iterum rogaueris, & iterum ieiunaueris
ſeptem diebus, iterum tibi renuntiabo horũ ma
iora per diẽ quam audiui. Audita eſt.n. vox tua
apud altiſſimum. Vidit enim fortis directionem
tuam, & prouidit pudicitiam, quam à iuuentute
tua habuiſti, & propter hoc miſit me demon-
ſtrare tibi hæc omnia, & dicere tibi, Confide, &
noli timere, & noli feſtinare cum priorib. tem-
poribus cogitare vana, & non properes a nouiſ-
ſimis temporibus. Et factum eſt poſt hęc & fle-
ui iterum, & ſimiliter ieiunaui ſeptem diebus, vt
ſuppleam tres hebdomadas quæ dictæ ſunt mi
hi. Et factum eſt in octaua nocte, & cor meum E
turbabatur iterato in me, & cœpi loqui coram
altiſſimo. Inflãmabatur enim ſpiritus meus val-
de, & anima mea anxiabatur, & dixi, O dñe, lo-
quens locutus es ab initio creaturæ in primo die,
dicens, Fiat cęlũ & terra, et tuum verbum opus
perfectum. Et erat tunc ſpiritus, et tenebræ cir-
cunferebantur & ſilentium, ſonus vocis homi-
nis nondũ erat abs te. Tunc dixiſti de theſauris
tuis proferri lumen luminoſum, quò appareret
opus tuum. Et die ſecũdo creaſti ſpiritum firma-
menti, & imperaſti ei, vt diuideret, & diuiſionem
faceret inter aquas, vt pars quædam ſurſum rece
deret, pars verò deorſum maneret. Et tertia die
imperaſti aquis congregari in ſeptima parte ter-
ræ, ſex verò partes ſiccaſti & conſeruaſti, vt ex
his ſint coram te miniſtrãtia ſeminata a Deo &
culta. Verbum.n. tuum proceſſit, & opus ſtatim
fiebat. Proceſſit.n. ſubitò fructus multitudinis
immenſus & concupiſcentiæ guſtus multifor-
mes, & flores colore immutabili, & odores odo-
ramenti inueſtigabilis. Et die tertia hæc facta F
ſunt. Quarta aũt die imperaſti fieri ſolis ſplendo
rem, lunæ lumen, ſtellarum diſpoſitionem & im
peraſti eis, vt deſeruirent futuro plaſmato homi
ni. Quinto autem die dixiſti ſeptimæ parti vbi
erat aqua congregata, vt procrearet animalia &
volatilia & piſces, & ita fiebat. Aqua muta & ſi-
ne anima quæ Dei nutu iubebantur animalia fa-
ciebat, vt ex hoc mirabilia tua nationes enar-
rent. Et tunc conſeruaſti duas animas, nomen
vni vocaſti Enoch, & nomen ſecũdæ vocaſti Le-
uiathan,

A uiathan, & ſeparaſti ea ab alterutro. Nō enim po-
terat ſeptima pars vbi erat aqua congregata cape-
re ea. Et dediſti Enoch vnam partem quæ ſiccata
eſt tertio die, vt habitet in ea, vbi ſunt mōtes mil-
le, Leuiathan aūt dediſti ſepti-
mam partem humidam & ſer
uaſti eam, vt fiat in deuoratio-
nem quibuſuis, & quando vis.
Sexto autem die imperaſti ter
ræ, vt crearet coram te iumen
ta & beſtias & reptilia, & ſup
a his Adam quē conſtituiſti du
cem ſuper oībus factis quæ fe-
ciſti, & ex eo educimur nos o-
mnes, quemque elegiſti popu
B lum. Hæc autem omnia dixi
corā te dn̄e, quia propter nos
creaſti ſeculum. Reſiduas aūt
gentes ab Adam natas dixiſti
eas nil eſſe, & qm̄ ſaliuæ aſſimi
latæ ſunt, & quaſi ſtillicidium
de vaſe ſimilaſti abūdantiam
eorum. Et nunc domine ecce
iſtæ gentes quæ in nihilū de-
putatæ ſunt, cœperunt domi-
nari noſtri, & deuorare, nos
autem populus tuus quem vo
caſti primogenitum vnigeni-
tum, æmulatorem tuum traditi ſumus in manib.
eorum. Et ſi propter nos creatū eſt ſeculum, qua-
re non hæreditatem poſſidemus cum ſeculo? Vſ-
E quequo hæc?

CAP. VI.

a *Quem conſtituiſti ducem, &c.* * Ambroſ. Rectè nouiſſimus homo, quaſi totius ſumma operis, quaſi cauſa mundi, ꝓp quē facta ſunt oīa, quaſi omniū habitator elemētorum, inter feras viuit, cū piſcib. natat, ſuper aues volat, cōuerſatur cū angelis, terram inhabitat, cęlo militat, ſulcat mare, aere paſcitur, cultor D ſoli, viator profundi, piſcator in fluctibus, in aere auceps, in cęlo hæres, Chriſti cohæres. Hęc ſecūdum induſtriā. Accipe etiā qđ ſupra hoīs ſubſtātiam. Moyſes in imo ambulauit mari, in ſummo Apoſtoli, Habacuch ſine pēnis volauit, Elias in terris vicit, & in cęlo triumphauit.

CAP. VII.

ET factum eſt, cum finiſſem loqui verba
hæc, miſſus eſt ad me angelus, qui miſ-
ſus fuerat ad me primis noctibus, & di-
xit ad me, Surge Eſdra, & audi ſermones quos ve-
ni loqui ad te. Et dixi, Loquare Deus meus. Et di-
xit ad me, Mare poſitū eſt in ſpatioſo loco, vt eſ-
ſet altum & immenſum, erit aūt ei introitus in an-
guſto loco poſitus, vt eſſet ſimilis fluminibꝰ. Quis
enim volens voluerit ingredi mare & videre eum
vel dominari eius, ſi non tranſierit anguſtū, in lati-
tudinem venire qūo poterit? Item aliud. Ciuitas
eſt ædificata & poſita in loco cāpeſtri, eſt aūt ple-
na oīum bonorum. Introitus eius anguſtus, in prę
cipiti poſitus, vt eſſet a dextris quidem ignis, à ſini
ſtris aqua alta, ſemita autem eſt vna ſola inter eos
poſita, hoc eſt inter ignem & aquā, vt non capiat
C ſemita niſi ſolummodo veſtigium hominis. Si au
tem dabitur ciuitas homini in hæreditatē, ſi nun-
quam antepoſitum periculum pertranſierit, qūo
accipiet hæreditatem ſuam? Et dixi; Sic domine.
Et dixit ad me, Sic eſt & Iſrael pars. Propter eos
enim feci ſeculum, & quando tranſgreſſus eſt Adā
conſtitutiones meas, iudicatum eſt quod factum
eſt. Et facti ſunt introitus huius ſeculi anguſti &
dolentes & laborioſi, pauci autem & mali, & peri-
culorum pleni, & labore magnopere fulti, nā ma-
ioris ſeculi introitus ſpatioſi & ſecuri, & facientes
immortalitatis fructum. Si ergo ingredientes non
fuerunt ingreſſi qui viuunt anguſta & vana hæc,
non poterunt recipere quæ ſunt repoſita. Nunc er
go tu quare conturbaris, cum ſis corruptibilis, &
quid moueris tu cum ſis mortalis? Et quare nō ac-
cepiſti in corde tuo quod eſt futurum, ſed quod in
præſenti? Reſpondi & dixi, Dominator domine,
ecce diſpoſuiſti lege tua, qm̄ iuſti hæreditabunt
hæc, Impij autem peribunt, iuſti autem ferent an-
guſta, ſperantes ſpatioſa. Qui enim impie geſſe-
runt, & anguſta paſſi ſunt, & ſpatioſa nō videbūt.
Et dixit ad me, Non eſt iudex ſuper Deum, neq;
intelligens ſuper altiſſimum. Pereunt enim multi
præſentes, quia negligitur quæ antepoſita eſt Dei
lex. Mandans enim mandauit Deus venientibus,
quando venerunt quid facientes viuerent, & quid
obſeruantes non punirentur. Hi autem non ſunt
perſuaſi, & contradixerunt ei, & conſtituerūt ſibi
cogitamē vanitatis, & propoſuerūt ſibi circūuen-
tiones delictorū, & ſuperdixerūt altiſſimo nō eſſe,
& vias eius nō cognouerūt, & legē eius ſpreuerūt,
& ſponſiones eius abnegauerunt, & in legitimis
eius fidē nō habuerunt, & opera eius non perfece
runt. Propter hoc Eſdra uacua uacuis, & plena ple-
nis. Ecce tēpus ueniet, & erit
tēpus qn̄ veniēt ſigna quæ prę
dixi tibi. Et apparebit ſponſa,
& appareſcens oſtēdetur quæ
F nūc ſubducit terra, & omnis
qui liberatus eſt de prædictis
malis, ipſe videbit mirabilia
a mea. Reuelabitur enim filius
meus Ieſus cū his qui cum eo
ſunt, & iucūdabūtur qui reli-
cti ſunt in annis quadrigētis.
Et erit poſt annos hos & mo-
rietur filius meus Chriſtus. Et
omnes qui ſpiramentum ha-
bent homines, & conuerretur
ſeculum in antiquum ſilentiū
diebus ſeptē ſicut in prioribus
iudicijs, ita vt nemo derelin-
quatur, & erit poſt dies ſeptē,
& excitabitur qđ nondum vi-
gilat ſeculū, & morietur corru
b ptum. Et reddet terra qui in ea
dormiunt, & puluis qui in eo
ſilentio habitant, & prom-
ptuaria reddent quæ eis com-
mendatæ ſunt animæ. Et re-
uelabitur altiſſimus ſuper ſe-
dē iudicij, & pertranſibunt mi
ſeriæ, & longanimitas cōgre-

CAP. VII.

a *Reuelabitur filius Ieſus, &c.* * Ambr. Habent hoc merita ſanctorum, vt a Deo nomen accipiāt. Sic Iacob Iſrael dr̄, qa Deū vidit. Sic Dn̄s nr̄ Ieſus nominatus eſt antequam natus, cui nō angelus, ſed pater nomen impoſuit. Reuelabitur enim, inquit, filius meus Ieſus cū ijs qui cum eo ſunt, & iucundabūtur qui relicti ſunt in annis quadringentis. Et erit poſt annos hos, & morietur filius meus Chriſtus, & conuertetur ſeculum. Vides angelos quæ audierint, non quæ vſurpauerint nunciare. — In cap. 1. la.

b *Et reddet terra, &c.* * Ambroſius. Ideo homines fruſtra pretioſa ſtruunt ſepulcra, quaſi ea animę, & non ſolius corporis receptacula ſint. Animarum autem ſuperiora eſſe habitacula, ſcripturę teſtimonijs valide probatur. Siquidē & in Eſdræ libris legimus, Cum venerit iudicij dies, redde- — L. de bono mortis ca. 10.

A reddet terra defunctorum corpora, & puluis reddet eas quæ in tumulis requieſcūt reliquias mortuorum. Et promptuaria reddent animas quæ his cōmendatæ ſunt, & reuelabitᷣ altiſsimus ſup ſedem iudicij. Hæ ſunt habitationes de quib. dicit Dñs, Multas manſiones eſſe apud patrem ſuū, quas ſuis, pergens ad patrē, diſcipulis prępararet. Sed Eſdræ viſus ſū ſcriptis, vt cognoſcāt gentiles, ea quę in philoſophiæ libris mirantur translata de noſtris.

gabitᷣ. Iudiciū aūt ſolū remanebit, veritas ſtabit, & fides cōualeſcet. Et opus ſubſequetur, & merces oſtendetᷣ, & iuſtitiæ vigilabunt, & iniuſtitiæ non dñabuntur. Et dixi, Primus Abrahā pp Sodomitas orauit, & Moyſes pro patrib. qui in deſerto peccauerūt, & qui poſt eū ꝑ Iſrael in diebus Achaz & Samuelis, & Dauid ꝑ cōfractione, & Salomō pro eis qui venerunt in ſanctificationē, & Elias ꝑ his qui pluuiā acceperunt, & ꝑ mortuo vt viueret, & Ezechias pro populo in dieb. Sennacherib, & multi pro multis. Si ergo modo qn̄ corruptibile increuit, & iniuſtitia multiplicata eſt, & orauerunt iuſti pro impijs, quare & nunc ſic nō erit? Et rn̄dit ad me, & dixit, Pręſens ſeculū non eſt finis, gloria in eo frequēs manet, pp hoc orauerūt pro inualidis. Dies.n. iudicij
B
erit finis tp̄is huius, & initiū tp̄is futuri immortalitatis, in quo ꝑtranſiuit corruptela, ſoluta eſt intemperantia, abſciſa eſt incredulitas, creuit aūt iuſtitia, orta eſt veritas. Tunc.n. nemo poterit ſaluare eum qui perijt, neq; demergere ꝗ vicit. Et rn̄di & dixi, Hic ſermo meus primus & nouiſſimus, qm̄ melius erat nō dare terrā Adā, vel cum iā dediſſet coërcere eū, vt nō peccaret. Quid.n. ꝓdeſt hoībus in p̄ſenti viuere in triſtitia, & mortuos ſperare punitionē? O tu ꝗd feciſti Adā? Si.n. tu peccaſti nō eſt factus ſolius tuus caſus, ſed & nr̄ qui ex te aduenimus. Quid.n. ꝓdeſt nobis ſi promiſſum eſt nobis immortale tp̄s, nos aūt mortalia opa agimus? Et qm̄ prædicta eſt nobis perennis ſpes, nos verò peſſimi vani facti ſumus. Et qm̄ repoſita ſunt nobis habitacula ſanitatis & ſecuritatis, nos verò mali conuerſati ſumus. D Et qm̄ repoſita eſt gloria altiſſimi protegere eos qui tarde cōuerſati ſunt, nos autē peſſimis vijs ambulauimus. Et qm̄ oſtēdetur paradiſus cuius fructus incorruptus perſeuerat in quo eſt ſecuritas & medela, nos verò nō ingrediemur. In ingratis enim locis conuerſati ſumus, & qm̄ ſup ſtellas fulgebunt facies eorum qui abſtinentiā habuerunt, nr̄æ aūt facies ſup tenebras nigræ. Non.n. cogitauimus viuentes, qn̄ iniquitatē faciebamus, ꝙ incipiemus poſt mortē pati. Et rn̄dit, & dixit, Hoc eſt cogitamentū certaminis qđ certabit qui ſup terrā natus eſt hō, vt ſi victus fuerit patiatur ꝙ dixiſti. Si aūt vicerit, recipiet qđ dico, qm̄ hęc eſt vita quā Moyſes dixit, cum viueret ad populum, dicens, Elige tibi vitam, vt viuas. Nō crediderunt aūt ei, ſed nec poſt eū prophetis. Sed nec mihi qui locutus ſum ad eos, qm̄ non eſſet triſtitia in perditionē eorum, ſic futurū eſt gaudiū ſuper eos, ꝗbus perſuaſa eſt ſalus. Et rn̄di & dixi, Scio dn̄e, qm̄ vocatus eſt altiſſimus miſericors in eo ꝙ E
miſereatur his qui nondū in ſeculo aduenerunt, & ꝙ miſeretᷣ illis ꝗ cōuerſationē faciūt in lege eius, & lōganimis eſt, qm̄ longanimitatē p̄ſtat his qui peccauerunt quaſi ſuis operibus, & munificus eſt, qm̄ quidē donare vult ꝓ exigentijs, & multæ miſericordiæ, qm̄ multiplicat magis miſericordias his qui pn̄tes ſunt & qui p̄terierunt, & qui futuri ſunt. Si enim nō multiplicauerit miſericordias ſuas, nō viuificabitᷣ ſeculum cum his qui inhabitabunt in eo. Et donat, qm̄ ſi nō donauerit de bonitate ſua, vt alleuientur hi qui iniquitatem fecerunt de ſuis iniquitatibus, non poterit decies milleſima pars uiuificari hoīum. Et iudex ſi non ignouerit his ꝗ curati ſunt verbo eius, & deleuerit multitudinē contemptionum, non fortaſſis derelinquerētur in innumerabili multitudine niſi pauci valde.

CAP. VIII.

C
ET rn̄dit ad me, & dixit, Hoc ſeculū fecit altiſſimus pp multos, futurū autem pp paucos. Dicam aūt corā te ſimilitudinē Eſdra. Qūo autem interrogabis terrā, & dicet tibi, qm̄ dabit terrā multam magis vnde fiat fictile, paruū aūt puluerē vn̄ aurum fit, ſic & actus pn̄tis ſeculi. Multi quidē creati ſunt, pauci aūt ſaluabuntᷣ. Et reſpōdi, & dixi, Abſorbe ergo animæ ſenſum, & deuora quod ſapit. Côueniſti enim obaudire & prophetare volens, Nec enim tibi eſt datū ſpatium niſi ſolummodo viuere. O domine, ſi nō ꝑmittes ſeruo tuo, vt oremᵘ corā te, & des nobis ſemē cordi & ſenſui culturā, vnde fructus fiat, vnde viuere poſſit oīs corruptus, qui portabit locum hoīs? Solus enim es, & vna plaſmatio nos ſumus manuum tuarū ſicut locutus es. Et qūo nunc in matrice plaſmatum eſt corpus, & præſtans membra, conſeruatur in igne & aqua tua creatio, & nouem mēſibus patitur tua plaſmatio tuā creaturā quæ in ea creata eſt, ipſum aūt ꝙ ſeruat, & ꝙ ſeruatur vtraq; ſeruabuntᷣ, ſeruataq; quādoq; iterum reddit matrix quæ in ea creuerunt. Imperaſti enim ex ipſis mem F
bris, hoc eſt māmillis præbere lac fructui māmillarum, vt nutriat id ꝙ plaſmatum eſt vſq; in tēpus aliqđ, & poſtea diſponas eum tuæ miſericordiæ. Enūtriuiſti eum tua iuſtitia, & erudiſti eum in lege tua. Et corripuiſti eum tuo intellectu, & mortificabis eum vt tuā creaturā, & viuificabis eum, vt tuū opus. Si ergo ꝑdideris eum qui tantis laboribus plaſmatus eſt, tuo iuſſu facile eſt ordinari, vt & id qđ fiebat ſeruaretᷣ. Et nunc dn̄e dicam, de oī hoīe tu magis ſcis, de populo autē tuo ob quem doleo, & de hæreditate tua propter quam lugeo, & de Iſrael pp quem triſtis ſum, & de Iacob ꝓpter quem doleo, ideo incipiam orare coram te pro me, & pro eis, qm̄ video lapſus noſtros qui inhabitamus terram. Sed audiui celeritatem iudicis qui futurus eſt. Ideo audi vocem meam & intellige ſermonem meum, & loquar coram te. Initium verborū Eſdrę priuſquā aſſumeretᷣ. Et dixi, Domine qui inhabitas

5 CAP. VIII. a
A a *C*VIus oculi eleuati in ſuperna, &c.
✲ Tertull. Quid ſi
Epiſcopus, ſi diaconus,
ſi vidua, ſi virgo, ſi do-
ctor, ſi etiam martyr la
pſus a regula fuerit?
Ideo hæreſes veritatẽ
videbuntur obtinere?
Ex perſonis probamus
fidem, an ex fide perſo
nas? Nemo ſapiens eſt,
niſi fidelis, nemo ma-
ior niſi Chriſtianus, ne-
mo autẽ Chriſtianus,
niſi qui ad finem vſque
perſeuerauerit. Tu vt
homo extrinſecus vnũ
quemque noſti, putas
quod vides. Vides au-
tem quouſque oculos
habes. Sed oculi, in-
quit, Domini alti. Ho-
3 mo in faciem. Deus in
præcordia contempla-
tur, & ideo cognoſcit
qui ſunt eius.

a bitas ſeculum, cuius oculi
eleuati in ſuperna & aere, &
cuius thronus ineſtimabilis,
& gloria incomprehenſibi-
lis, cui aſtat exercitus ange-
lorum cum tremore, quo-
rum ſeruatio in vẽto & igni
conuertitur, cuius verbum
verum & dicta perſeueran-
tia, cuius iuſſio, & diſpo-
ſitio terribilis, cuius aſpe-
ctus arefacit abyſſos, & in-
dignatio tabeſcere facit mõ
tes, & veritas teſtificatur.
Exaudi orationem ſerui tui,
& auribus percipe precatio-
nem figmenti tui. Dum e-
nim viuo loquar, & dum ſa-
pio, reſpondebo. Nec re-
ſpicias populi tui delicta,
ſed qui tibi in veritate ſer-
uiunt, Nec intendas impia gentium ſtudia, ſed
qui tua teſtimonia cum doloribus cuſtodierunt.
Nec cogites qui in conſpectu tuo falſe conuerſa-
ti ſunt, ſed memorare qui ex voluntate tua timo-
rem cognouerunt. Neque volueris perdere qui
pecudum mores habuerunt, ſed reſpicias eos qui
legem tuam ſplendide docuerunt. Nec indigne-
ris eis qui beſt ijs peiores iudicati ſunt, ſed dili-
gas eos qui ſemper in tua iuſtitia confidunt, &
gloria. Quoniam nos & patres noſtri talibus mor-
bis languemus, tu autem propter nos peccatores
miſericors vocaberis. Si enim deſideraueris, vt
noſtri miſerearis, tunc miſericors vocaberis, no-
bis autem non habentibus opera iuſtitiæ. Iuſti
enim quibus ſunt opera multa repoſita, ex pro-
prijs operibus recipient mercedem. Quid eſt
enim homo, vt ei indigneris, aut genus corru-
ptibile, vt ita amarus ſis de ipſo? In veritate e-
nim nemo de genitis eſt qui non impie geſſit, &
de confitentibus qui non deliquit. In hoc enim
annuntiabitur iuſtitia tua & bonitas tua domine,
cum miſertus fueris eis qui non habent ſubſtan-
tiam bonorum operum. Et rñdit ad me, & dixit,
Recte locutus es aliqua, & iuxta ſermones tuos ſic
& fiet. Qm̃ non verè cogitabo ſuper plaſma eorũ
C qui peccauerunt añ mortem, ante iudicium, ante
perditionem, ſed iucundabor ſuper iuſtorum fig-
mentum, & memorabor peregrinationis quoque
& ſaluationis & mercedis receptionis. Quomodo
ergo locutus ſum, ſic & eſt. ſicut enim agricola D
ſerit ſuper terram ſemina multa, & plantatio-
nes multitudinis plantat, ſed non in tempore om-
nia quæ ſeminata ſunt ſaluantur, ſed nec omnia
quæ plantata ſunt radicabunt, ſic & qui in ſe-
culo ſeminati ſunt, non omnes ſaluabuntur. Et
reſpondi, & dixi, Si inueni gratiam, loquar: Quo-
modo ſemen agricolæ ſi non aſcenderit aut nõ ac
ceperit pluuiã tuã in tẽpore, aut ſic corruptũ fuerit
multitudine pluuiæ, ſic perit, & ſimiliter homo q
manibus tuis plaſmat' eſt, & tu ei imago nomina
tus, quoniam ſimilatus es ei propter quem omnia
plaſmaſti, & ſimilaſti ſemini agricolę. Non iraſca
ris ſuper nos, ſed parce populo tuo, & miſerere hæ-
reditati tuæ, tu autẽ creaturæ tuæ miſereris. Et reſ-
pondit ad me, & dixit, Quæ ſunt præſentia, præſen
tibus, & quæ futura, futuris. Multum enim tibi re-
ſtat, vt poſſis diligere meã creaturã ſuper me, tibi
autem frequenter & ipſi proximaui, iniuſtis autem
nunquã. Sed & in hoc mirabilis es corã altiſſimo,
quoniam humiliaſti te ſicut decet te, & nõ iudica E
ſti te, vt inter iuſtos plurimũ glorificeris. Propter
ꝙ miſeriæ multæ, & miſerabiles efficientur eis qui
habitant ſeculũ in nouiſſimis, q̃a in multa ſuper-
bia ambulauerunt. Tu autem ꝑ te intellige, & de
ſimilibus tuis inquire gloriã. Vobis enim apertus
eſt paradiſus, plantata eſt arbor vitæ, præparatum
eſt futurum tempus, præparata eſt abundantia, æ-
dificata eſt ciuitas, probata eſt requies, perfecta
eſt bonitas, & perfecta ſapientia. Radix mali ſigna
ta eſt a vobis, infirmitas, & tinea a vobis abſconſa
eſt, & in infernum fugit corruptio in obliuione.
Tranſierunt dolores, & oſtenſus eſt in fine theſau
rus immortalitatis. Noli ergo adijcere inquirendo
de multitudine eorum qui pereunt. Nam & ipſi
accipientes libertatem, ſpreuerunt altiſſimum, &
legem eius contempſerunt, & vias eius dereliqu-
runt. Adhuc autem iuſtos eius conculcauerunt, & F
dixerunt in corde ſuo, non eſſe Deũ, & quidẽ ſcien
tes quoniam moriuntur. Sicut enim vos ſuſcipiẽt
quæ prædicta ſunt, ſic eos ſitis & cruciatus quæ
præparata ſunt. Non enim voluit hominẽ diſper-
di, ſed & ipſi qui creati ſunt coinquinauerunt no-
men eius qui fecit eos, & ingrati fuerũt ei qui præ
parauit eis vitam. Quapropter iudicium meũ mo-
do appropinquat. Quæ non omnibus demonſtra-
ui niſi tibi, & tibi ſimilibus paucis. Et reſpondi, &
dixi, Ecce nunc domine demonſtraſti mihi multi
tudinem ſignorum, quę incipies facere in nouiſſi
mis, ſed non demonſtraſti mihi quo tempore.

CAP. IX.

5
ET reſpondit ad me, & dixit, Metiens me-
tire tempus in ſemetipſo, & erit cum
videris, quando tranſierit pars quæ-
dam ſignorum quæ prædicta ſunt,
tunc intelliges, quoniam ipſum eſt tempus in quo
incipiet altiſſimus viſitare ſeculum, quod ab eo
factum eſt, & quando videbitur in ſeculo motio
locorum & populorum turbatio, tunc intelliges,
quoniam de his erat altiſſimus locutus, a diebus
qui

A qui fuerunt ante ab initio. Sicut enim oẽ qđ factũ
eſt in ſeculo, initium hẽt pariter & cõſummatio-
nẽ, & conſummatio eſt manifeſta, ſic & altiſſimi tẽ
pora initia hñt manifeſta in prodigijs, & in virtu-
tibus & cõſummationes in actu & ĩ ſignis. Et erit
oĩs qui ſaluus factus fuerit, & qui poterit effugere
per opera ſua, & per fidem in qua credidiſtis, relin
quẽt de pdictis periculis, & videbit ſalutare meũ
in terra mea, in finib. meis, qm̃ ſanctificaui me a ſe
culo. Et tunc miſerebunt qui nunc abuſi ſũt vias
meas, & in tormentis cõmorabuntur hi qui eas ꝓ-
iecerunt in cõtẽptu Qui n non cognouerũt me
viuentes beneficia conſecuti, & qui faſtidierũt le-
gem meam, cum adhuc erant habentes libertatẽ.
& cum adhuc eſſet eis apertus pœnitentiæ locus,
non intellexerunt ſed ſpreuerũt, hos oportet poſt
mortem in cruciamento cognoſcere. Tu ergo no-
li adhuc curioſus eſſe quõ impij cruciabuntur, ſed
inquire quomodo iuſti ſaluabuntur, & quorum ſe
culum, & propter quos ſeculum, & quando. Et re-
ſpondi, & dixi, Olim locutus ſum & nunc dico, &
poſtea dicam, quoniam plures ſunt qui pereunt,
quam qui ſaluabuntur, ſicut multiplicatur fluctus
ſuper guttam. Et reſpondit ad me, & dixit, Qua-
lis ager talia & ſemina, & quales flores, tales & tin
cturæ, & qualis operator, talis & creatio, & qualis
agricola, talis cultura, qm̃ tempus erat ſeculi. Et
B nunc cum eſſem parans eis his qui nunc ſunt ante-
quam fieret ſeculum in quo habitarent, & nemo
contradixit mihi, Tunc enim quiſq; & nunc crea-
tor in mundo hoc parato & meſſe indeficienti, &
lege inueſtigabili corrupti ſunt mores eorum. Et
conſideraui ſeculum, & ecce erat periculum pro-
pter cogitationes quæ in eo aduenerunt. Et vidi
& peperci ei valde, & ſeruaui mihi acinum de bo-
tro & plantationem de tribu multa. Pereat ergo
multitudo quæ ſine cauſa nata eſt, & ſeruet acinus
meus, & plantatio mea, quia cũ multo labore per-
feci. Tu autem ſi adhuc intromittas ſeptem dies
alios, ſed non ieiunabis in eis, ibis in campum flo-
rum, vbi domus non eſt ædificata, & manducabis
ſolummodo de floribus campi, et carnẽ non man
ducabis, et vinum non bibes, ſed ſolummodo flo-
res. Deprecare altiſſimum ſine intermiſſione, et ve-
C niam et loquar tecum. Et profectus ſum ſicut di-
xit mihi in campum qui vocatur Ardath, et ſedi
ibi in floribus. Et de herbis agri manducaui, et fa-
cta eſt eſca earum mihi in ſaturitatẽ. Et factum eſt
poſt

poſt dies ſeptem, & ego diſcumbebam ſupra fa- D
num, & cor meum iterum turbabatur ſicut añ.
Et apertum eſt os meum, & inchoaui dicere co-
ram altiſſimo, & dixi, O domine te nobis oſtẽdẽs,
oſtenſus es patribus noſtris in deſerto, quod non
calcatur & infructuoſo, quando erãt exeuntes de
Aegypto, & dicẽs dixiſti, Tu Iſrael audi me, & ſe-
men Iacob intende ſermonibus meis, Ecce enim
ego ſemino in vobis legem meã, & faciet in vobis
fructum, & glorificabimini in eo per ſeculum.
Nam patres noſtri accipientes legem non ſerua-
uerunt, & legitima tua non cuſtodierunt, & fa-
ctus eſt fructus legis non parens. Nec enim pote-
rat quoniam tuus erat, nam qui acceperunt, pe-
rierunt, nõ cuſtodientes quod in eis ſeminatum
fuerat. Ecce cõſuetudo eſt, vt cum acceperit ter-
ra ſemen, vel nauem mare, vel vas aliquod, eſcam
vel potum, cum fuerit exterminatum id in quo
ſeminatum eſt, vel in quod miſſum eſt, ſimul id
quod ſeminatum vel miſſum eſt, vel quæ ſuſcep-
ta ſunt exterminantur, & ſuſcepta iam non ma-
nent apud nos. Sed nobis ſic non factum eſt. Nos
quidem qui legem accepimus peccantes periui-
mus, & cor noſtrum quod ſuſcepit eam, nam lex
nõ periit, ſed permanſit in ſuo labore. Et cum lo-
querer hæc in corde meo, reſpexi oculis meis, &
vidi mulierem in dextera parte. Et ecce hæc lu-
gebat & plorabat cum voce magna, & animo do E
lebat valde, & veſtimenta eius diſciſſa, & cinis ſu-
per caput eius. Et dimiſi cogitatus in quibus e-
ram cogitans, & cõuerſus ſum ad eam, & dixi ei,
Vt quid fles, & quid doles animo? Et dixit ad me,
Dimitte me domine meus vt defleam me, & ad-
ijciam dolorem, quoniam valde amara ſum ani-
mo, et humiliata ſum valde. Et dixi ei, Quid paſ-
ſa es? Dic mihi. Et dixit ad me, Sterilis fui ego fa-
mula tua, et non peperi habens maritum annis
triginta. Ego enim per ſingulas horas, et per ſin-
gulos dies et annos triginta hos, deprecor altiſ-
ſimum nocte ac die. Et factum eſt poſt triginta an
nos exaudiuit Deus ancillam tuam, et vidit humi
litatem meam, et attendit tribulationi meæ, et de
dit mihi filium. Et iucundata ſum ſuper eum val-
de ego et vir meus, et omnes ciues mei, et ho nori
ficabimus valde fortem. Et nutriui eum cum labo F
re multo, et factum eſt cum creuiſſet et veniſſet
accipere vxorem, feci diem epuli.

CAP. X.

ET factum eſt, cum introiſſet filius meus
in thalamo ſuo, cecidit et mortuus eſt,
et euertimus omnes lumina. Et ſurre-
xerunt omnes ciues mei ad conſolandum me, et
quieui vſque in alium diem vſque nocte. Et fa-
ctum eſt cum omnes quieuiſſent vt me conſola-
rentur, vt quieſcerem, et ſurrexi nocte et fugi, et
veni

veni ſicut vides in hoc cãpo, & cogito iam nõ re-
uerti in ciuitatem, ſed hic conſiſtere, & neque
manducare, neque bibere, ſed ſine intermiſſione
lugere et ieiunare vſque dum moriar. Et dereliqui
ſermones in quibus eram, & reſpondi cum iracun
dia ad eam & dixi, Stulta ſuper
omnes mulieres, nõ vides luctum
noſtrum, et quæ nobis cõtingũt?

a *Stulta ſuper oẽ mulieres.* ✠ Amb. Scriptum eſt in, O... in... Sat...

Quo-

A cōmuni dolore, ꝓptiū vacare debere. Neq; enim prophetico ſermone, vni illi mulieri quæ figurat̃, ſed ſingulis dr̃, cum Eccleſię dictū vr̃. dicitur ergo ad me, & dicit ſcriptura cęleſtis, Hoccine doces, ſic inſtituis Dei plebem? An nescis quia exemplū tuū, periculū cęterorū eſt? Stulta inquit, ſuper oēs mulieres, nōne vides luctum noſtrū, & quæ nobis contigerunt, qm̃ Siō mater nr̃a oīum in triſtitia cōtriſtatur, & humilitate humiliata eſt, &c. Abſorbeat igit̃ noſtrum dolorem cōis dolor, & acerbitatem proprij mœroris excludat. Nō.n. dolere debemus eos quos cernimus liberatos, neq; enim otioſe tam ſanctas hoc tpe animas corporeis vinculis reminiſcimur abſolutas, &c.

Quoniā Sion mr̃ nr̃a omni triſtitia cōtriſtat̃, & humilitate humiliata eſt, & luget validiſſime? Et nunc qm̃ oēs lugemus & triſtes ſumus, qm̃ oēs cōtriſtati ſumus, tu autē cōtriſtaris in vno filio. Interroga .n. terram & dicet tibi, qm̃ hæc eſt q̃ dēat lugere caſum tātorū ſup eum germinātium. Et ex ipſa ab initio oēs nati, & alij veniēt. Et ecce pene oēs in ꝑditionē ambulāt, & exterminiū fit multitudo eorū. Et qs ergo dēt lugere magis, niſi hęc q̃ tam magnā multitudinē ꝑdidit, q̃ tu quæ ꝓ vno doles? Si āt dices mihi, qm̃ nō eſt plāctus meus ſilijs terrę, qm̃ fructum ventris mei ꝑdidi, quē cum mœroribus peperi, & cū do-

B loribus genui, terra aūt ſcđm viā terræ, abijtq; in ea multitudo p̃ſens, quō euenit, & ego tibi dico, Sicut tu cū labore peperiſti, & ſic, & terra dat fructum ſuū, hoī ab initio ei q fecit eā. Nunc ergo retine apud temetipsā dolorē tuum, & fortiter fer q tibi contigerunt caſus. Si.n. iuſtificaueris terminū Dei & cōſiliū ſuū, recipies in tpe, & in talib. collaudaberis. Ingredere ergo ī ciuitatē ad virū tuū. Et dixit ad me. Nō faciā neque ingrediar ciuitatē, ſed hic moriar. Et appoſui adhuc loq ad eā, & dixi, Noli facere hunc ſermonē, ſed cōſenti pſuadenti. Quot.n. ea ſus Sion, Cōſolare pp dolorem Ieruſalem. Vides.n. qm̃ ſanctificatio nr̃a deſerta effecta eſt, & altare noſtrum demolitium eſt, & tēplum nr̃m deſtructum eſt, & pſalterium nr̃m humiliatum eſt, & hymnus conticuit, & exultatio nr̃a diſſoluta eſt, & lumē cādela-

C bri nr̃i extinctum eſt, & arca teſtamēti nr̃i direpta eſt, & ſancta nr̃a cōtaminata ſunt, & nomen quod inuocatū eſt ſup nos pene ꝓphanatum eſt, & liberi nr̃i contumeliā paſſi ſunt, & ſacerdotes nr̃i ſuccēſi ſunt, & Leuitæ nr̃i in captiuitatem abierunt, & virgines nr̃æ coinquinatæ ſunt, & mulieres nr̃æ vim paſſæ ſunt, & iuſti noſtri rapti ſūt, & paruulī noſtri ꝑditi ſunt, & iuuenes noſtri ſeruierunt, & fortes noſtri inualidi facti ſunt. Et qđ omnium maius ſignaculū Siō, qm̃ reſignata eſt de gloria ſua. Nā & tradita eſt ī manibus eorum, q nos oderunt. Tu ergo excute tuā triſtitiā multam, & depone abs te multitudinē dolorum, vt tibi repꝓpitiet̃ fortis, & requiē faciet tibi altiſſim⁹, requietionē laborū. Et factū eſt cum loquebar ad eā, facies eius fulgebat ſubito & ſpecies, coruſcus fiebat viſus eius, vt eſſe paues D valde ad eā, & cogitarē q̄d eſſet hoc. Et ecce ſubito emiſit ſonitum vocis magnū timore plenū, vt cōmoueret̃ terra a mulieris ſono. Et vidi, & ecce amplius mulier nō cōparebat mihi, ſed ciuitas ędificabat̃ & locus demonſtrabat̃ de fundamētis magnis, & timui & clamaui voce magna, & dixi: Vbi eſt Vriel angelus q a principio venit ad me? Qm̃ ipſe me fecit venire in multitudine in exceſſu mētis huius. Et factus eſt finis meus in corruptionē, & orō mea in improperiū, & cū eſſē loquēs ego hęc, ecce venit ad me & vidit me. Et ecce erā poſitus vt mortuus, & intellectus meus alienatus erat. Et tenuit dexterā meā, & cōfortauit me, & ſtatuit me ſuꝑ pedes meos. Et dixit mihi, Quid tibi ē, & quare cōturbatus eſt ītellectus tuus, & ſenſus cordis tui, & quare cōturbaris, Et dixi, qm̃ dereliq̄ſti me. Et ego q̄dē feci ſecundū ſermones tuos, & exiui ī cāpū, & ecce vidi & video ꝙ nō poſſum enarrare. Et dixit ad me, Sta vt vir, & cōmonebo te. Et dixi, Loquere dn̄e meus tu in me, Noli me derelinquere, vt E nō fruſtra moriar, qm̃ vidi q̃ nō ſciebā, & audio q̃ nō ſcio Aut nunq̄d ſenſus meus fallit̃, et anima mea ſūpmat? Nūc ergo deprecor te, vt demōſtres ſeruo tuo de exceſſu hoc. Et reſpōdit ad me, & dixit, Audi me, & docebo te, et dicam tibi de q̄bus times, qm̃ altiſſimus reuelauit tibi myſteria multa. Vidit rectā viā tuā, qm̃ ſine intermiſſione cōtriſtabaris pro populo tuo, & valde lugebas ꝓpter ſion. Hic ergo intellectus viſionis quæ tibi apparuit ante paululum. Quam vidiſti lugentem, inchoaſti cōſolari eā Nunc autem iā ſpeciem mulieris non vides, ſed apparuit tibi ciuitas ædificari, et qm̃ enarrabat tibi de caſu filij ſui. Hæc abſolutio eſt, hæc mulier quam vidiſti, hæc eſt Sion, & qm̃ dixi tibi, quā & nunc cōſpicies vt ciuitatem ædificatam. Et qm̃ dixi tibi, q̄a ſterilis fuit, annis triginta, pp qđ erant anni.ſ. triginta, qñ nō erat in ea adhuc oblatio oblata. Et factum eſt poſt annos triginta ædificauit Salomō ciuitatem, & obtulit oblationes, tūc fuit qñ peperit ſterilis filium. Et qđ tibi dixit, qm̃ nutriuit eum cum labore, hoc erat habitatio ī Ieruſalem. Et qm̃ dixit tibi, ꝙ filius meus veniens in ſuo thalamo mortuus eſſet, & cōtigiſſet ei caſus, hoc e- F rat, q̃ facta eſt ruina Ieruſalē. Et ecce vidiſti ſimilitudinem eius, & qm̃ filiū lugeret, inchoaſti cōſolari eā, & de his q̃ cōtigerunt hæc erāt tibi aperienda. Et nunc videt altiſſimus qm̃ ex aīo cōtriſtatus es, et qm̃ ex toto corde pateris ꝓ ea, oſtendit tibi claritatem gloriæ eius, & pulchritudinē decoris eius. Propterea enim dixi tibi, vt maneres in cāpo, vbi domus non eſt ędificata. Sciebam n. ego, qm̃ altiſſimus incipiebat tibi oſtendere hæc, propterea dixi tibi, vt venires in agrum, vbi nō eſt fundm̃ ædificij. Nec enim poterat opus ædificij hoīs ſuſtineri in loco, vbi incipiebatur altiſſimi ciuitas oſtendi. Tu ergo noli timere, neque expaueſcat cor tuum, ſed ingredere, & vide ſplendorem, et magnitudinem ædificij, quantum capax eſt tibi viſus ocu-

a *Nunc ergo retine, &c.* * Ambroſ. Repete ſacra ſcriptura, ſolatia tua. Iuuat enim tuis præceptis, tuis ſententijs immorari. Nūc inquit, retine apud temetipſum dolorem tuū. Si hoc ad mulierē, quanto magis ad ſacerdotem? Si de filio, nō vtiq; abſurdum etiam de fratrum amiſſione talia memorari, quāquam ſi mihi fuiſſet filius, nūquam eum amplius dilexiſſem.

A lorũ videre, & poſt hęc audies quantum capit audi
tus auriũ tuarũ audire, Tu enim beatus es prę mul
tis, & vocat' es apud altiſſimũ ſicut & pauci. Nocte
aũt quæ in craſtinũ futura ęſt, manebis hic, & oſtẽ
det tibi altiſſimus eas viſiones ſupremorũ quæ fa D
ciet altiſſimus his qui habitant ſuper terram a no-
uiſſimis diebus. Et dormiui illam noctem & a-
liam, ſicut dixerat mihi.

CAP. XI.

ET vidi ſomniũ, & ecce aſcendebat de ma
ri aquila; cui erãt duodecim alæ penna-
rũ & capita tria. Et vidi & ecce expande-
bat alas ſuas in omnẽ terrã, & oẽs venti
cæli inſufflabant in eam, & colligebantur. Et vidi,
et de pẽnis eius naſcebant̃ cõtrariæ pẽnæ, & ipſæ
fiebãt in pẽnaculis minutis et modicis. Nã capita
eius erãt qeſcentia, & dimidium caput erat maius
aliorũ capitũ: ſed ipſa qeſcebat cũ eis. Et vidi & ec
ce aquila volauit ĩ pennis ſuis, & regnauit ſup ter-
rã; & ſuper eos qui habitant in ea. Et vidi quoniã
ſubiecta erat ei oĩa ſub cælo, & nemo illi cõtradi-
cebat, neque vnus de creatura quę eſt ſup terram.
Et vidi, & ecce ſurrexit aquila ſup vngues ſuos, &
miſit vocẽ pennis ſuis, dicens, Nolite oẽs ſimul vi-
gilare, dormite vnuſquiſq; in loco ſuo, & p tẽpus
B vigilate. Capita aũt in nouiſſimo ſeruẽtur. Et vidi,
& ecce vox nõ exibat de capitibus eius, ſed de me-
dietate corporis eius. Et numeraui contrarias pen-
nas eius, & ecce ipſæ erant octo. Et vidi, & ecce a
dextera parte ſurrexit vna penna, & regnauit ſuper
oẽm terram. Et factum eſt cum regnaret, venit ei
finis & non apparuit locus eius, & ſequens exurre-
xit & regnabat. Ipſa multũ tenuit tempus Et factũ
eſt cum regnaret, & veniebat finis eius, vt non ap-
pareret ſicut prior, & ecce vox emiſſa eſt illi, di-
cens, Audi tu q̃ tanto tpe tenuiſti terram. Hęc an-
nuntio tibi anteq̃ incipias non apparere. Nemo
poſt te tenebit tẽpus tuum, ſed nec dimidiũ eius,
& leuauit tertia, & tenuit principatũ ſicut & prio-
res, & nõ apparuit & ipſa. Et ſic cõtingebat & oĩb.
alijs ſigillatim principatũ gerere, et iterũ nuſquã
cõparere. Et vidi, et ecce in tpe ſequentes pennæ
erigebant̃ a dextera parte, vt tenerent et ipſæ prin-
cipatum, et ex his erãt q̃ tenebãt, ſed tñ ſtatim nõ
cõpareſcebãt, nã & aliquæ ex eis erigebãtur, ſed
nõ tenebãt principatũ. Et vidi poſt hęc, & ecce nõ
cõparuerũt duodecim pennæ, & duo pẽnacula, &
C nihil ſupererat in corpore aquilæ, niſi duo capita
quieſcẽtia & ſex pẽnacula. Et vidi, & ecce ſex pen
naculis diuiſæ ſunt duæ, & mãſerũt ſub capite, qđ
eſt ad dexterã partem. Nam quatuor manſerũt in
loco ſuo. Et vidi, & ecce hæ ſubalares cogitabant
ſe erigere & tenere principatus. Et vidi, & ecce vna
erecta eſt, ſed ſtatim nõ cõparuit Et ſecũdæ velo-
cius q̃ priores nõ cõparuerũt. Et vidi, & ecce duæ
q̃ ſuperauerũt apud ſemetipſas, cogitabãt & ipſe
regnare. Et in eo cũ cogitarẽt, ecce vnũ quieſcẽtiũ
capitum ꝙ erat medium, euigilabat. Hoc.n.erat
duorum capitum maius. Et vidi, qm̃ cõpleta ſunt
duo capita ſecũ, & ecce cõuerſum eſt caput cum
his q cum eo erãt, & comedit duas ſubalares q̃ co
gitabãt regnare Hoc ãt caput pcõterruit oẽm ter
rã, & dñabatur in ea his q habitabãt terrã cum la-
bore multo, & potẽtatum tenuit orbis terrarũ ſu-
p oẽs alas q̃ fuerunt Et vidi poſt hæc, & ecce me-
diũ caput ſubito nõ cõparuit, & hoc ſicut alæ. Su-
perauerunt autẽ duo capita, q̃ & ipſa ſilr. regnaue- E
rũt ſup terrã: & ſup eos q habitãt ĩ ea. Et vidi, & ec
ce deuorauit caput a dextera pte illud qđ a lęua. Et
audiui vocẽ dicẽtẽ mihi, Cõſpice cõtra te, & cõſi-
dera ꝙ vides. Et vidi, & ecce ſicut leo cõcitatus de
ſylua rugiẽs, & vidi, qm̃ emittebat vocẽ hominis
ad aquilã. Et dixit, dicẽs, Audi tu & loquar ad te, &
dicit altiſſimus tibi, Nõne tu es q ſupaſti de qua-
tuor animalibus q̃ fecerã regnare in ſeculo meo,
& vt p eos veniret finis temporũ eorũ? Et quartus
veniens deuicit oĩa talia q̃ trãſierunt, & potẽtatũ
tenuit ſeculũ cum tremore multo, & omnem or-
bem cũ labore peſſimo, & inhabitauit tot tpibus
orbẽ terrarũ cum dolo. Et iudicaſti terrã nõ cum
veritate, Tribulaſti.n. mãſuetos, & læſiſti qeſcen-
tes, & dilexiſti mendaces, & deſtruxiſti habitatio-
nes eorum qui fructificabãt, & humiliaſti muros
eorum qui te non nocuerunt. Et aſcendit cõtume
lia tua ad altiſſimum, & ſuperbia tua ad fortem. Et
reſpexit altiſſimus ſuperba tpa, & ecce finita ſunt,
& ſcelera eius cõpleta ſunt. Propterea non appa-
reas tu aquila & alæ tuæ horribiles, & pennacula
tua peſſima, & capita tua maligna, & vngues tui
peſſimi, & omne corpus tuum vanum, vti refrige- F
ret̃ oĩs terra, & reuertatur liberata de tua vi, & ſpe-
ret iudicium & miſericordiam eius qui fecit eam.

CAP. XII.

ET factum eſt dum loqueretur leo verba
hæc ad aquilam. Et vidi, & ecce ꝙ ſupe-
rauerat caput, & nõ comparuerunt qua
tuor alæ illæ q̃ ad eum tranſierunt, & erectæ ſunt
vt regnarent, & erat regnum eorum exile, & tu-
multu plenum. Et vidi, & ecce ipſæ nõ apparebãt,
& omne corpus aquilæ incendebat̃, & expaueſce-
bat terra valde. Et ego a tumultu & exceſſu men-
tis, & magno timore vigilaui, & dixi ſpiritui meo,
Ecce tu pſtitiſti mihi hoc, in eo ꝙ ſcrutaris vias al-
tiſſimi. Ecce adhuc fatigatus ſum aĩo, & ſpiritu
meo inualidus ſum valde, & nec modica eſt in me
virtus a multo timore quo expaui nocte hac. Nunc
ergo orabo altiſſimum, vt me confortet vſq; in fi-
nem. Et dixi, Dominator dñe ſi inueni gratiam an
te oculos tuos, & ſi iuſtificatus ſum apud te præ
multis, & ſi certè aſcendit deprecatio mea ante fa-
ciem tuam, conforta me, & oſtende ſeruo tuo mi-
hi interpretationem & diſtinctionem viſus horri-
bilis huius, vt pleniſſime conſoleris aĩam meã. Di
gnum.n. me habuiſti oſtendere mihi tpum no-
uiſsima. Et dixit ad me, Hæc eſt interptatio viſio-
nis huius. Aqlã quã vidiſti aſcendentem de mari,
hoc eſt regnum ꝙ viſum eſt in viſione a Daniele
frę tuo. Sed non eſt illi interptatum, qm̃ ego nunc
tibi

tibi ĩterp̄tor. Ecce dies veniũt, & exurget regnũ ſu-
p terrã, & erit timor acrior oĩm regnorũ, q̃ fuerũt
añ. Regnabũt aũt in ea reges duodecim, vnus poſt
vnũ. Nam ſecũdus incipiet regnare & ipſe tenebit
amplius tp̃s p̄ duodecim. Hęc eſt interp̄tatio duo-
decim alarũ quas vidiſti. Et q̄ audiſti vocẽ q̃ locu-
ta eſt, nõ de capitib. eius exeuntẽ, ſed de medio cor
poris eius, hæc eſt interpretatio. Qm̃ poſt tp̃s regni
illius naſcent̄ cõtẽtiones nõ modicæ, & periclitabi
tur vt cadat & nõ cadet tunc, ſed iterum cõſtituet̄
in ſuum initiũ. Et qm̃ vidiſti ſubalares octo cohęrẽ
tes alis eius, hæc eſt interpretatio. Exurgent in ipſo
octo reges, quorũ erunt tp̄a leuia, & anni citati, &
duo q̄dẽ ex ipſis pariẽt. Appropinquãte aũt tp̃e me
dio, quatuor ſeruabunt̄ in tẽpore, cũ incipiet ap-
pinquare tp̃s eius vt finiat̄. Duæ vero in finẽ ſerua-
bunt̄. Et qm̃ vidiſti tria capita quieſcẽtia, hęc eſt in
terpretatio. In nouiſſimis eius ſuſcitabit altiſſimus
tria regna, & reuocabit in ea multa, & dñabunt̄ ter
rã, & q̃ habitãt in ea, cũ labore multo ſup oẽs qui
fuerũt añ hos. Propter hoc ipſi vocati ſũt capita aq
læ. Iſti.n. erũt q̃ recapitulabũt impietates eius, & q̃
p̄ficient nouiſſima eius. Et qm̃ vidiſti caput maius
nõ apparẽs, hæc eſt interpretatio eius. Qm̃ vnus ex
eis ſup lectũ ſuũ morietur, & tñ cum tormẽtis. Nam
duo q̃ pſeuerauerint, gladius eos comedet. Vnius
.n. gladius comedet q̃ cũ eo, ſed tñ hic gladio ĩ no
uiſſimis cadet. Et qm̃ vidiſti duas ſubalares traijciẽ
tes ſup caput, qđ eſt ĩ dextera parte, hæc eſt ĩterpre
B tatio. Hi ſũt quos cõſeruauit altiſſimus in finẽ ſuum
hoc eſt regnũ exile, & turbationis plenũ. Sicut vidi
ſti, & leonẽ, quẽ vidiſti de ſylua euigilãtẽ, & rugiẽ
tẽ, & loquẽtẽ ad aquilã, & arguẽtẽ eã, & iniuſtitias
ipſius p oẽs ſermones eius, ſicut audiſti, hoc eſt vẽ
tus quẽ ſeruauit altiſſimus in finẽ ad eos, & impie-
tates ipſorũ, & arguet illos, & incutiet corãm ipſis
diſcerptiones eorũ. Statuet n. eos in iudicio viuos, D
& erit, cũ arguerit eos, tunc corripiet eos. Nã reſi-
duum pp̄l'm meũ liberabit cũ miſeria, qui ſaluati
ſũt ſup fines meos, & iucũdabit eos, quoad vſq; ve
niet finis dies iudicij, de quo locutus ſum tibi ab
initio. Hoc ſomniũ qđ vidiſti, & hæ interpretatio-
nes. Tu ergo ſolus dignus fuiſti ſcire altiſſimi ſecre
tum hoc: ſcribe ergo oĩa iſta in libro q̃ vidiſti, &
pone ea in loco abſcõdito, & docebis ea ſapientes
de populo tuo, quorũ corda ſcis poſſe capere, et ſer
uare ſecreta hæc. Tu ãt adhuc ſuſtine hic alios dies
ſeptẽ, vt tibi oñdat̄ q̄cq̄d viſũ fuerit altiſſimo oñde
re tibi. Et p̄fectus eſt a me. Et factũ eſt, cum audiſ-
ſet oĩs pp̄lus, qm̃ ptrãſierunt ſeptẽ dies, & ego non
fuiſsẽ reuerſus in ciuitatẽ, & cõgregauit ſe oĩs a mi
nimo, vſq; ad maximũ, & venit ad me, & dixerunt
mihi, dicẽtes. Quid peccauimus tibi, & q̄d iniuſte
egimus ĩ te, qm̃ derelinquẽs nos ſediſti ĩ loco hoc?
Tu.n. nobis ſuperes ſolus ex oĩb' pp̄lis ſicut botrus
de vinea, & ſicut lucerna in loco obſcuro, & ſicut
port⁹ & nauis ſaluata a tẽpeſtate. Aut nõ ſufficiunt
nobis mala q̃ cõtingnut? Si ergo tu nos dereliq̃ris,
q̃to nobis erat meli⁹ ſi eſſemus ſuccẽſi, & nos cum
incẽdio Siõ? Nec.n. nos ſumus meliores eorum q̃
ibi mortui ſunt. Et plorauerunt voce magna. Et rñ
di ad eos & dixi. Cõfide Iſrael, & noli triſtari tu do
mus Iacob. Eſt.n. memoria vr̃i corã altiſſimo, & for
tis nõ eſt oblitus vr̃i ĩ tẽtatione. Ego.n. nõ dereliq̃ E
vos, neq; exceſſi a vobis, ſed veni ĩ hunc locum, vt
dep̄carer p deſolatione Siõ, vt q̃rerẽ mĩam pro hu
militate ſãctificatiõis vr̃æ. Et nunc ite vnuſquiſq;
veſtrum in domum ſuã, & ego veniã ad vos poſt
dies iſtos. Et p̄fectus eſt populus, ſicut dixi ei, in ci
uitatẽ. Ego ãt ſedi in campo ſeptem dieb. ſicut mi-
hi mandauit, & manducabam de floribus ſolum-
mõ agri, de herbis facta eſt eſca mihi in dieb. illis.

CAP. XIII.

ET factum eſt poſt dies ſeptẽm, & ſomniaui
ſõnium nocte. Et ecce de mari vẽtus exur-
gebat, vt cõturbaret oẽs fluctus eius Et vi-
di, & ecce cõualeſcebat ille hõ cum milib. cæli, &
vbi vultum ſuum uertebat, ut cõſideraret, treme-
bãt oĩa q̃ ſub eo uidebant̄, & ubicunq; exibat uox
de ore eius ardeſcebãt oẽs q̃ audiebãt uoces eius,
C ſicut quieſcit terra qñ ſenſerit ignem. Et uidi poſt
hæc, & ecce congregabat̄ multitudo hoĩum, quo-
rum non erat numerus de quatuor uẽtis cæli, ut
debellarent hoĩem qui aſcenderat de mari. Et uidi
& ecce ſibimẽtipſi ſculpſerat mõtem magnum &
uolauit ſuper eum. Ego ãt q̃ſiui uidere regionem,
uel locum uñ ſculptus eſſet mons, & non potui. Et
poſt hæc uidi, & ecce oẽs qui congregati ſunt ad
eum, ut expugnarent eum, timebãt ualde, tñ aude
bãt pugnare. Et ecce, vt uidit impetum multitudi-
nis uenientis non leuauit manum ſuam, neq; fra-
meã tenebat, neq; aliqđ uas bellicoſum, niſi ſolum
mõ ut uidi, qm̃ emiſit de ore ſuo ſicut flatum ignis
& de labijs eius ſpiritus flãmæ, & de lingua eius e-
mittebat̄ ſcintillas & tempeſtates, & cõmiſta ſunt
oĩa ſimul, hic flatus ignis, & ſpiritus flãmæ, & mul
titudo tempeſtatis, & cõcidit ſup multitudinem in
impetu, q̃ p̄parata erat pugnare, & ſuccendit om-
nes, ut ſubito nihil uideret̄ de innumerabili multi-
tudine, niſi ſolummõ puluis, & fumi odor. Et uidi,
& extimui. Et poſt hæc uidi ipſum hoĩem deſcen-
dentem de mõte, & uocãtem ad ſe multitudinem
aliã pacificã, & accedebat ad eum uultus hoĩum
multorum, quorundã gaudentium, quorundã tri- F
ſtãtium, aliqui uero alligati, aliq̃ adducentes ex eis
q̃ offerebant̄. Et ægrotaui a multitudine pauoris,
& expgefactus ſum, & dixi. Tu ab initio demõſtra
ſti ſeruo tuo mirabilia hæc, & dignum me habui-
ſti ut ſuſciperes deprecationem meam, & nunc de
mõſtra mihi adhuc interpretationem ſõnij huius.
Sicut.n. exiſtimo ĩ ſenſu meo, vę q̃ derelicti fuerint
in dieb. illis, & multo plus, væ his qui non ſunt de
relicti. Qui.n. non ſunt derelicti triſtes erãt. Intelli
go nunc q̃ ſunt repoſita in nouiſſimis dieb. & oc-
current eis, ſed & his q̃ derelicti ſunt: Propter hoc
venerunt.n. in pericula magna, & neceſſitates mul
tas, ſicut oñdunt ſomnia hæc. Attñ facilius eſt peri
clitantem venire in hunc, q̃ pertranſire ſicut nu-
bem

A bē a ſeculo,& nunc videre q̃ cōtingunt in nouiſſi-
mo. Et rñdit ad me,& dixit. Et viſionis interpreta-
tionem dicā tibi,& de q̄b. locutus es, adaperiā ti-
bi. Qm̃ de his dixiſti,q̄ derelicti ſunt, hæc eſt inter
ꝓtatio. Qui aufert periculum illo tp̄e, hic ſe cuſtodi
uit. Qui in periculo inciderunt, hi ſunt, q̄ hñt op̄a,
& fidē ad fortiſſimū. Scito ergo qm̃ magis beatifi-
cati ſūt, q̄ derelicti ſup eos q̄ mortui ſunt. Hę inter
pretationes viſionis. Quia vidiſti virum aſcenden
tē de corde maris, ipſe eſt quem conſeruat altiſſi-
mus multis tp̄ib. qui ꝑ ſemetipſum liberabit crea-
turā ſuā & ipſe diſponet qui derelicti ſunt. Et qm̃
vidiſti de ore eius exire, vt ſpiritum, & ignē & tem
peſtatē,& qm̃ nō tenebat frameā, neq; vas bellico
ſum, corrupit.n.impetus eius multitudinem q̃ ve-
nerat expugnare eum, hæc eſt interpretatio. Ecce
dies veniunt qñ incipiet altiſſimus liberare eos qui
ſuper terrā ſunt, & veniet ī exceſſu mentis ſup eos
qui inhabitāt terrā. Et alij alios cogitabunt debella
re, ciuitas ciuitatē,& locus locum,& gēs aduerſus
gētē,& regnum aduerſus regnum Et erit cum fiēt
hęc,& cōtingēt ſigna q̃ añ oñdi tibi,& tunc reue-
labit filius meus, quē vidiſti vt virū aſcendentē. Et
erit, qñ audierint oēs gentes vocem eius,& derelin
quet vnuſquiſq; in regione ſua bellū ſuum q̄ hñt
ad alterutrum,& colligēt in vnū multitudo innu-
merabilis, ſicut volētes venire & expugnare eum.
B Ipſe aūt ſtabit ſup cacumen montis Sion. Sion āt
veniet & oñdet oīb. parata & ædificata, ſicut vidi-
ſti mōtem ſculpi ſine manib. Ipſe arguet q̃ adinue-
uerunt gentes, impietates eorum has, q̃ tempeſta-
ti appropinquauerunt, ꝑp mala cogitamenta eorū
& cruciamenta, q̄b. incipient cruciari, q̃ ſunt flam-
mæ,& perdet eos ſine labore, ꝑ legem q̃ igni aſſimi
lata eſt. Et qm̃ vidiſti eum colligentem ad ſe aliam
multitudinem pacificā, hę ſunt decem trib. q̃ capti
uæ factæ ſunt de terra ſua, in dieb. Oſee regis, quē
captiuum duxit Salmanaſar rex Aſſyriorum,& trā
ſtulit eos trans flumen,& tranſlati ſunt in terram
aliam. Ipſi aūt ſibi dederunt cōſilium hoc, vt dere
linquerent multitudinē gentium, & ꝓficiſcerent
in vlteriorem regionē vbi nunq̃ inhabitauit genus
humanū, vel ibi obſeruare legitima ſua, q̃ non fue
rant ſeruantes in regione ſua. Per introitus aūt an-
guſtos fluminis Euphraten introierūt. Fecit.n.eis
tunc altiſſimus ſigna,& ſtatuit venas fluminis vſ-
quequo tranſirent. Per eam regionē erat via mul-
ta itineris anni vnius,& dimidij, nā regio illa voca
tur Arſareth. Tunc inhabitauerūt ibi vſq; in nouiſ
ſimo tp̄e,& nunc iterum cum cęperint venire, ite-
rū altiſſimus ſtatuet venas fluminis, vt poſſint trā-
ſire, ꝑp hęc vidiſti multitudinem cum pace. Sed &
qui derelicti ſunt de populo, hi ſunt qui inueniun-
tur intra terminum meum. Factum erit ergo, qñ in
cipiet ꝑdere multitudinem earum, q̃ collectæ ſunt
gentes, proteget eos qui ſuperuenerūt populū, &
tunc oñdet eis multa plurima portēta. Et dixi ego.
Dominator dñe, hoc mihi oñde, ꝑp q̄ vidi virum
aſcendentem de corde maris. Et dixit mihi Sicut
non potes hæc vel ſcrutari vel ſcire q̃ ſunt in ꝓfun
do maris, ſic non poterit quiſq̃ ſuper terram vide-
re filium meum, vel eos q̄ cum eo ſunt, niſi in tp̄e
diei. Hæc eſt interpretatio ſomnij q̄ vidiſti,& pro-
pter quod illuminatus es hic ſolus. Dereliquiſti.n.
tuam,& circa meam vacaſti legem,& quæſiſti. Vi-
ta.n.tua diſpoſuiſti in ſapientia, & ſenium tuū vo-
caſti matrem. Et propter hoc oſtendi tibi merces
apud altiſſimum. Erit enim poſt alios tres dies, ad
te alia loquar, & exponam tibi grauia & mirabi-
lia. Et profectus ſum & tranſii in campum, mul-
tum glorificans & laudans altiſſimum de mirabi-
libus, quæ per tempus faciebat,& quoniam guber
nat ipſum,& ſunt in temporibus illata. Et ſedi ibi
tribus diebus.

CAP. XIIII.

ET factum eſt tertio die,& ego ſedebam ſub
quercu. Et ecce vox exiuit contra me de ru-
bo & dixit. Eſdra, Eſdra. Et dixi. Ecce ego
dñe Et ſurrexi ſuper pedes meos. Et dixit ad me.
Reuelans reuelatus ſum ſuper rubum, & locutus
C Moyſi, qñ populus meus ſeruiebat in Aegypto,&
miſi eū,& eduxi populum meum de Aegypto,&
adduxi eum ſuper montem Sina, & detinebam
eum apud me diebus multis,& enarraui ei mirabi
lia multa,& oſtendi ei temporum ſecreta & finē,
& præcepi ei dicens Hæc in palam facies verba,&
hæc abſcondes, Et nunc tibi dico ſigna, quæ de-
monſtraui,& ſomnia quæ vidiſti,& interpretatio-
nes quas tu vidiſti in corde tuo, repone ea, tu enim
recipieris ab oībus, conuerteris reſiduus cum con-
ſilio meo & cum ſimilibus tuis, vſquequo finiātur
tempora. Qm̃ ſeculum perdidit iuuentutem ſuam
& tempora appropinquant ſeneſcere. Duodecim
.n.partib diuiſum eſt ſeculum, & tranſierunt eius
decima,& dimidium decimæ partis, ſuperſunt aūt
eius poſt medium decimæ partis. Nunc ergo diſ-
pone domū tuā,& corripe populum tuū,& cōſola-
re humiles eorum,& renuncia iā corruptelæ,& di-
mitte abs te mortales cogitationes, & proijce abs
te pondera humana & exue te iam īfirmā naturā,
& repone in vnā partē moleſtiſſima tibi cogitamē-
ta,& feſtina trāſmigrare a temporibus. Quæ enim
vidiſti nunc cōtigiſſe mala, iterum horum deterio F
ra facient. Quantum.n.inualidum fiet ſeculum a
ſenectute, tm̃ multiplicabuntur ſup inhabitantes
mala. Prolongauit.n.ſe magis veritas, & appropin
quauit mēdacium. Iā.n.feſtinat venire, q̃ vidiſti vi
ſionē. Et rñdi,& dixi corā te dñe: Ecce.n. ego abi-
bo, ſicut ꝑcepiſti mihi,& corripiam ꝑſentē popu-
lum. Qui aūt iterū nati fuerint qs cōmonebit? Po-
ſitū eſt ergo ſeculum in tenebris, & qui inhabitant
in eo ſine lumine. Qm̃ lex tua incenſa eſt, ꝑp qd̄.
nemo ſcit q̃ a te facta ſunt, vel q̃ incipiūt opera. Si
.n.inueni in te gratiam, immitte in me ſpiritūſan-
ctū,& ſcribā oē qd̄ factū eſt in ſeculo ab initio quæ
erāt in lege tua ſcripta, vt poſſint hoīes inuenire ſe
mitam,& q̄ voluerint viuere in nouiſſimis viuant.
Et reſpondit ad me, & dixit; Vadens congrega
po-

A populum, & dices ad eos, vt nõ q̃rant te dieb. quadraginta. Tu autẽ p̃para tibi buxos multos, & accipe tecũ ſareã, Dabriã, ſalomiã, Echanum, & Aſiel. quinq; hos, qui parati ſunt ad ſcribendũ velociter. Et venias huc, & ego accendã in corde tuo lucernã intellectus, q̃ nõ extinguet quoad vſq; finiantur q̃ incipies ſcribere. Et tunc perfectis quædã palã facies, quædam ſapientib. abſconſe trades. In craſtinum. n. hac hora incipies ſcribere. Et profectus ſũ ſicut mihi p̃cepit, & cõgregaui omnem populum, & dixi: Audi Iſrael verba hæc. Peregrinati ſunt patres noſtri ab initio in Ægypto, & liberati ſunt inde, & acceperunt legẽ vitæ q̃ non cuſtodierunt, q̃ & vos & poſt eos tranſgreſſi eſtis, & data eſt vobis terra in ſortẽ, & terra Siõ, & patres veſtri, & vos iniquitatẽ feciſtis, & nõ ſeruaſtis vias quas p̃cepit vo-
B bis altiſſimus, & iuſtus iudex cum ſit, abſtulit a vobis in tempore, q̃ donauerat. Et nũc vos hic eſtis, & fratres veſtri introrſum veſtrũ ſunt. Si ergo imperaueritis ſenſui veſtro, & erudieritis cor veſtrum viui conſeruati eritis, & poſt mortem miſericordiam conſequemini. Iudicium n. poſt mortem ueniet, quando iterum reuiuiſcemus, & tunc iuſtorum nomina parebunt, & impiorum facta oſtendentur. Ad me igitur nemo accedat nunc, neque D
requirat me uſq; dies quadraginta. Et accepi quinque uiros ſicut mãdauit mihi, & profecti ſumus in cãpum, & mãſimus ibi, & factus ſum in creaſtinũ, & ecce uox uocauit me dicẽs Eſdra aperi os tuum, & bibe quo te potauero Et aperui os meum, & ecce ca'ix plenus porrigebatˉ mihi. Hoc erat plenum ſicut aqua, color autẽ eius ut ignis ſimilis. Et accepi & bibi, & in eo cum bibiſſem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum increſcebat ſapientia. Nam ſpiritus meus conſeruabatur memoria. Et apertum eſt os meum, & nõ eſt clauſum amplius. Altiſſimus dedit intellectum quinque viris, & ſcripſerunt quæ dicebantur exceſſiones noctis, quas non ſciebant. Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctem non tacebam. Scripti ſunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. Et factum eſt cum compleuiſſent quadraginta dies, locutus eſt altiſſimus dicens: Priora quæ ſcripſiſti, in palam pone, & legant digni & indigni, nouiſſimos E
autem ſeptuaginta conſeruabis, vt tradas eos ſapiẽtibus de populo tuo. In his enim eſt vena intellectus, & ſapiẽtię fons, & ſcientiæ flumen. Et feci ſic.

CAP. XV.

Ecce loquere in aures plebis meæ ſermones prophetiæ quos immiſero in os tuum, dicit dñs, & fac vt in charta ſcribantur, quoniam fideles & veri ſunt. Ne timeas a cogitationibus aduerſum te, nec turbent te incredulitates dicẽtium, quoniã, oĩs incredulus in incredulitate ſua morietur. Ecce ego induco dicit dñs ſuper orbem terrarum mala, gladium, & famem, & mortem, & interitum, propter quod ſuperpolluit iniquitas omnem terram, & adimpleta ſunt opera nociua illorũ. Propterea dicit dñs. Iam nõ ſilebo de impietatibus eorum quæ irreligioſe agunt, nec ſuſtinebo in his quę inique exercẽt, ecce ſanguis innoxius & triſtis clamat ad me, & animæ iuſtorum clamãt perſeueranter. Vindicans vindicabo illos dicit dñs, & accipiam oẽm ſanguinem innoxium ex illis ad me. Ecce populus meus quaſi grex ad occiſionẽ ducit, iã
C nõ patiar illum habitare in terra Aegypti, ſed educam eũ in manu potẽti & brachio excelſo. Et percutiam plaga ſicut prius, & corrumpam oẽm terram eius. Lugebit Aegyptus & fundamẽta eius plaga verberata & caſtigatione quas inducet ei Deus. Lugebunt cultores operantes terram, q̃m deficiẽt ſemina eorum ab vredine & grandine, & a ſydere terribili. Væ ſeculo, & qui habitant in eo, quia appropinquauit gladius & cõtritio eorũ, & exurget gens contra gentẽ ad pugnam, & rhõphæa in manib. eorum. Erit. n. inconſtabilitio hominib & alij alijs inualeſcẽtes non curabunt regem ſuũ & principes, viæ geſtorum ſuorum in potentia ſua. Concupiſcet. n. homo in ciuitatem ire, & non poterit. Propter ſuperbiam. n. eorum ciuitates turbabuntur, domus exterentur, homines metuent. Non miſerebitur homo proximum ſuum ad irritum faciẽdum domos eorum in gladium ad diripiandas ſubſtantias eorum pp famem panis & tribulationem multã Ecce ego cõuoco dicit Deus, oẽs reges terrę ad me verẽdum qui ſunt ab Oriẽte & ab auſtro, ab euro & a libano, ad conuertẽdos ad ſe, & reddere q̃ dederunt illis Sicut faciũt vſque hodie electis meis, ſic faciam & reddam in ſinu eorum. Hæc dicit dñs Deus. Nõ parcet dextera mea ſuper peccatores, nec ceſſabit rhomphæa ſuper effundentes ſanguinem innoxium ſuper terrã. Exijt ignis ab ira eius, & deuorauit fundamẽta terræ, & peccatores quaſi ſtramen incenſum. Vę eis qui peccant & non obſeruãt mãdata mea, dicit dñs. Nõ parcam illis. Diſcedite filij a poteſtate, nolite contaminare ſanctificationem meam, q̃m nouit dñs oẽs qui delinquunt in illum. Propterea tradidit eos in mortem & in occiſionẽ. Iam. n. venerunt ſuper orbem terrarum mala, & manebitis in illis. Non. n. liberabit vos Deus pp q̃d peccaſtis in eum. Ecce viſio horribilis, & facies illius ab Oriente. Et exient nationes draconum Arabum in curribus multis, & ſicut flatus eorum numerus fertur ſuper terram, vt iam timeant & trepident omnes qui illos audient carmonij inſanientes in ira, & exient vt apri de ſylua, & aduenient in virtute magna, & conſtabunt in pugnam cum illis, & vaſtabunt portionem terræ Aſſyriorum. Et poſt hæc ſuperualeſcent dracones natiuitatis ſuæ memores, & conuertent ſe conſpirantes in virtute magna ad perſequendos eos. Iſti turbabuntur & ſilebunt in virtute illorum, & con-

conuertent pedes ſuos in fugam, & a territorio
A Aſſyriorum ſubſeſſor obſidebit eos, & conſu-
met vnum ex illis,& erit timor & tremor in exer-
citu illorum, & contentio in reges ipſorum. Ec-
ce nubes ab Oriente, & a ſeptentrione vſque
ad meridianum, & facies earum horrida valde
plena iræ & procellæ. Et collident ſe inuicem,
& collident ſydus copioſum ſuper terram, & ſy-
dus illorum Et erit ſanguis a gladio vſque ad ven-
trem, & fimus hominis vſque ad ſubſtramen ca-
meli. Et erit timor & tremor multus ſuper ter-
ram, & horrebunt qui videbunt iram illam, &
tremor apprehendet illos. Et poſt hæc moue-
buntur nimbi copioſi a meridiano,& Septentrio-
ne, & portio alia ab occidente. Et ſuperinuale-
ſcent venti ab Oriente, & recludent eam & nu-
bem quam ſuſcitauit in ira, & ſydus ad facien-
dam exterritationem ad Orientalem ventum
& Occidentem violabitur. Et exaltabuntur nu-
bes magnæ & validæ, plenæ iræ & ſydus, vt ex-
terreant omnem terram & inhabitantes eam, &
infundent ſuper omnem locum altum & eminen-
tem ſydus terribile, ignem & grandinem & rom-
phæas volantes,& aquas multas, vt etiam impleã-
tur omnes campi,& omnes riui plenitudine aqua
rum multarum. Et demolientur ciuitates, & mu-
ros,& montes,& colles,& ligna ſyluarũ, & fœ-
B num pratorum & frumenta eorum. Et tranſibunt
conſtantes vſque Babylonem, & exterrent eam,
conuenient ad ipſam & circumibunt eam,& effun
dent ſydus & omnem iram ſuper eam. Et ſubibit
puluis & fumus vſque in cælum, & omnes in cir-
cumitu lugebunt eam, & qui ſub ea remanſerint
ſeruient his qui exterruerunt. Et tu Aſia concors
in ſpem Babylonis & gloria perſonæ eius, væ tibi
miſera
miſera propter quod aſſimilaſti ei, & ornaſti filias D
tuas in fornicatione ad placendum & gloriãdum
in amatoribus tuis, qui tecum ſemper cupierunt
fornicari. Odibilem imitata es in omnibus ope-
ribus eius & in adinuentionibus eius, propterea
dicit Deus. Immittam tibi mala, viduitatem, pau-
pertatem,& famem,& gladium,& peſtem ad de-
uaſtandas domos tuas a violatione,& morte, &
gloria virtutis tuæ. Sicut flos ſiccabitur cum exur-
get ardor qui emiſſus eſt ſuper te, infirmaberis
vt paupercula plagata & caſtigata a mulieribus,
vt non poſſint te ſuſcipere potentes & amatores.
Nunquid ego ſic zelabo te, dicit dominus, ni-
ſi occidiſſes electos meos in omni tempore, exal-
tans percuſſionem manuum, & diceres ſuper
mortem eorum, cum inebriata eſſes, exorna ſpe-
ciem vultus tui. Merces fornicationis tuæ in ſi-
nu tuo, propter hoc redditionem accipies. Sicut
facies electis meis dicit dominus, ſic faciet tibi
Deus,& tradet te in malum. Et nati tui in fame in-
terient,& tu romphæa cades,& ciuitates tuæ con-
terentur, & omnes tui in campo gladio cadent.
Et qui ſunt in montibus fame peribunt & mandu-
cabunt carnes ſuas, & ſanguinem bibent a fame
panis, et ſiti aquæ. Infelix per maria venies, & rur-
ſum accipies mala. Et in tranſitu allident ciuita-
tem occiſam,& exterrent aliquam portionem ter
ræ tuæ, & partem gloriæ tuæ exterminabunt rur- E
ſum reuertentes conuerſam. Et demolita eris illis
pro ſtipula,& ipſi erunt tibi ignis, & deuorabunt
te & ciuitates tuas,& terram tuam & montes tuos
omnes ſyluas tuas & lignum fructiferũ igni com
burent. Filios tuos captiuos ducent, & cenſum
tuum in prædam habebunt, & gloriam faciei tuæ
exterminabunt.

CAP. XVI.

VÆ tibi Babylon & Aſia, væ ti
bi Aegypte & Syria. Præcin-
gite vos ſaccis & cilicijs, &
plãgite filios veſtros & dole-
te, qm̃ appropinquauit cõrri
C tio veſtra. Immiſſus eſt vo-
bis gladius, & quis eſt qui
auertat illum? Immiſſus eſt in vobis ignis, & quis
eſt qui extinguat illum? Immiſſa ſunt vobis mala,&
quis eſt qui repellet ea? Nũquid repellet aliqs leo-
nẽ eſurientẽ in ſylua, aut extinguet ignẽ in ſtipu-
la mox qñ cœperit ardere? Nunquid repellet aliqs
ſagittam a ſagittario forti miſſam? Dñs fortis im-
mittit mala,& quis eſt qui repellet ea? Exijt ignis
ex iracundia eius, & quis eſt qui extinguat eum?
Coruſcabit, et quis non timebit? Tonabit, & quis
non pauebit? Dominus comminabitur, et quis nõ
funditus contereretur a facie ipſius? Terra tremuit
& fundamenta eius, mare fluctuat de profundo, et
fluctus eius diſturbabuntur, et piſces eius a facie
do-
domini,& a gloria virtutis eius, quoniã fortis dex-
tera eius quæ arcum tendit, ſagittæ eius acutæ quę
ab ipſo mittuntur, non deficient cũ cœperint mit-
ti in fines terræ. Ecce mittuntur mala, et non reuer
tentur, donec veniãt ſuper terrã. Ignis ſuccenditur
et nõ extinguet̃, donec conſumat fundamenta ter
ræ. Queadmodũ non redit ſagitta miſſa a valido ſa F
gittario, ſic non reuertentur mala quæ miſſa fue-
rint in terrã. Væ mihi, væ mihi, quis me liberabit
in illis dieb. Initiũ dolorum et multi gemitus, ini-
tiũ famis et multi interitus, initiũ bellorũ et formi-
dabũt poteſtates, initiũ malorũ et trepidabũt oẽs.
In his quid faciã cũ venerint mala? Ecce fames et
plaga et tribulatio et anguſtia, miſſa ſunt flagella
in emendatione,& in his oĩbus ſe cõuertent ab ini
quitatib. ſuis, neq; flagellorũ memores erũt ſemp.
Ecce erit annonæ vilitas ſuper terrã, ſicut putẽt ſi-
bi eſſe directam pacẽ, & tunc germinabunt mala
ſuper terram, gladius, fames,& magna confuſio A
fame. n. plurimi q inhabitabant terram interiẽt,&
gladius perdet cæteros, qui ſuperauerint a fame,&
mortui

A mortui ſicut ſtercora proijcientur; & non erit qui
cõſoletur eos. Derelinquet̃.n. terra deſerta, & ciui-
tates eius deijciẽtur. Nõ derelinquetur q colat ter-
rã, & qui ſeminet eã. Ligna dabũt fructus, & quis
vindemiabit illa? Vua matura fiet, & quis calcabit
illã? Erit.n locus magna deſertio. Cupiet.n. homo
hominẽ videre, vel vocẽ eius audire. Relinquẽtur
.n. de ciuitate decem, & duo de agro qui abſconde
rint ſe in denſis nemorib. & ſciſſuris petrarũ, quẽ-
admodũ dum derelinquuntur in oliueto, & ſingu
lis arborib. tres aut quatuor oliuæ, aut ſicut in vi-
nea vindemiata racemi relinquunt̃ ab his q dili-
gẽter vineã ſcrutant̃, ſic relinquentur in dieb. illis
tres aut quatuor ſcrutantib. domos eorum in rhõ-
phæa. Et relinquet̃ terra deſerta, & agri eius inue-
terabũt, & viæ eius & oẽs ſemitæ germinabũt ſpi-
nas, eo ꝙ trãſiẽt hoĩes ꝑ eã. Lugebũt virgines non
hñtes ſpõſos, lugebunt mulieres non hñtes viros.
Lugebũt filiæ earũ nõ hñtes adiutorium ſpõſi ea
B rum. In bello cõſumẽtur, & viri earum in fame ex
terẽtur. Audite vero iſta & cognoſcite ea ſerui dñi.
Ecce verbũ dñi, excipite illud, ne diis credatis de
quib. dicit dñs. Ecce appropinquant mala, & non
tardãt. Quemadmodum ꝑgnãs cum parit in nono
mẽſe filium ſuum appropinquãte hora partus eius
añ horas duas vel tres dolores circumeunt ventrẽ
eius, & ꝓdeunte infante de vẽtre nõ tardabunt vno
puncto, ſic nõ morabunt̃ mala ad ꝓdeundum ſu-
per terrã, & ſeculum gemet, & dolores circumte-
nebunt illud, audite verbum plebs mea. Parate vos
in pugnã, & in malis ſic eſtote quaſi aduenæ terrę.
Qui vẽdit, quaſi q fugiat, & qui emit quaſi q per-
diturus. Qui mercatur, quaſi q fructum nõ capiat,
& q ædificat, quaſi q non habitaturus. Qui ſemi-
nat quaſi q nõ metet, ſic & q vineã putat, quaſi qui
nõ vindemiaturus. Qui nubũt, ſic quaſi filios non
facturi, & q non nubũt, ſic quaſi vidui, ꝑp qđ q la-
C borãt ſine cã laborant. Fructus n. illorum alienige
næ metẽt, & ſubſtãtiã illorũ rapiẽt & domos euer-
tent, & filios eorum captiuabũt, quia in captiuita-
te & fame generãt natos ſuos. Et qui negotiantur
in rapina, quantũ diu exornant ciuitates & domos
ſuas & poſſeſſiones & perſonas ſuas, tanto magis
adzelabor eos ſuper peccata ſua, dicit dñs. Quõ ze
latur fornicaria mulierem idoneam & bonã valde,
ſic zelabitur iuſtitia iniquitatẽ cum exornat ſe & ac
cuſat eã in faciẽ cum venerit qui defendat exequi-
rentẽ oẽ peccatum ſuper terrã. Propterea nolite ſi
milari ei nec operib. eius, qm̃ adhuc puſillum, &
tollet̃ iniquitas a terra, & iuſtitia regnabit in vos. D
Non dicat peccator ſe non peccaſſe, qm̃ carbones
ignis cõburet ſuꝑ caput eius, qui dicit nõ peccaui
corã Deo & gloria ipſius. Ecce dñs cognoſcet oĩa
opera hoĩum, & adinuentiones illorum, & cogita-
tiones illorum, & corda illorum. Dixit.n. Fiat ter-
ra, & facta eſt. Fiat cęlum, & factum eſt. Et in ver-
bo illius ſtellæ fundatæ ſunt, & nouit numerũ ſtel-
larum. Qui ſcrutatur abyſſum & theſauros illarũ.
Qui mẽſus eſt mare & conceptũ eius. Qui cõcluſit
mare in medio aquarum, & ſuſpendit terram ſuper
aquas verbo ſuo. Qui extendit cælum quaſi came-
rã, ſuꝑ aquas fundauit eum. Qui poſuit in deſerto
fontes aquarum, & ſuꝑ verticẽ montium lacus ad
emittẽdum flumina ab eminẽti petra, vt potaret
terrã. Qui finxit hoĩem, & poſuit cor ſuum in me-
dio corporis, & miſit ei ſpiritum, vitã, & intellectũ
& ſpiramen Dei oĩpotentis qui fecit oĩa, & ſcruti-
nat oĩa abſconſa in abſcõſis terrę. Hic nouit adin E
uẽtionẽ veſtrã, & q̃ cogitatis in cordib. veſtris pec
cãtes & volẽtes occultare peccata veſtra. Propter
qđ dñs ſcrutinãdo ſcrutinauit oĩa opera veſtra, &
traducet vos oẽs, & vos cõfuſi eritis, cum proceſſe-
rint peccata veſtra corã hoĩbus, & iniquitates erũt
q̃ accuſatores ſtabunt in die illo. Quid facietis, aut
qũo abſcondetis peccata veſtra corã Deo & ange-
lis eius? Ecce iudex Deus. Timete eum. Deſinite a
peccatis veſtris, & obliuiſcamini iniquitates ve-
ſtras iã agere eas in ſempiterno, & Deus educet vos
& liberabit de oĩ tribulatione. Ecce.n. incenditur
ardor ſuper vos turbæ copioſæ, & rapiẽt quoſdam
ex vobis, & cibabunt idolis occiſos, qui conſenſe-
rint eis erunt illis in deriſum, & improperiũ & in
conculcationem. Erit.n. locis locus, & in vicinas ci
uitates exurrectio multa ſuper timentes dñm. Erũt
quaſi inſani, nemini parcẽtes, ad diripiẽdum & de
uaſtãdum adhuc timentes dñm, quia deuaſtabunt F
& diripiẽt ſubſtantias, & de domib. ſuis eos eijciẽt.
Tunc parebit probatio electorum meorum, vt au
rum ꝙ probatur ab igne. Audite dilecti mei dicit
dñs. Ecce adſunt dies tribulationis, & de his libera
bo vos: Ne timeatis nec hæſitetis, qm̃ Deus dux
veſter eſt. Et qui ſeruat mandata & præcepta mea,
dicit dñs Deus: ne ꝑꝑõderent vos peccata veſtra,
ne ſuperaleuent ſe iniquitates veſtræ. Væ qui con-
ſtringuntur a peccatis ſuis, & obtegũtur ab iniqui
tatib ſuis, quẽadmodum ager cõſtringitur a ſylua
& ſpinis tegitur ſemita eius ꝑ quam nõ tranſit ho-
mo: & excluditur, & mittit̃ ad deuorationẽ ignis.

HIERONYMI AD CHROMATIVM HELIODORVM IN TOBIAM PROLOGVS.

CHromatio & Heliodoro epiſcopis, Hieronymus presbyter in domino ſalutem. Mirari non deſino exactionis veſtræ inſtantiam. Exigitis enim, vt librum Chaldæo ſermone conſcriptum ad Latinum traham, librum vtique Tobiæ: quem Hebræi de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes, his quæ agiographa memorant, manciparunt. Feci ſatis deſiderio veſtro non tamen meo ſtudio. Arguunt enim nos Hebræorum ſtudia, & imputant nobis contra ſuum canonem † Latinis auribus iſta transferrę, Sed melius eſſe iudicans, Phariſæorum diſplicere iudicio, & epiſcoporum iuſſionibus deſeruire, inſtiti vt potui. Et quia vicina eſt Chaldæorum lingua ſermoni Hebraico, vtriuſque linguę peritiſſimum loquacem reperiens, vnius diei laborem arripui, & quicquid ille mihi Hebraicis verbis expreſſit: hoc ego accito notario ſermonibus Latinis expoſui. Orationibus veſtris mercedem huius operis compenſabo, cum gratum vobis didicero me, quod iubere eſtis dignati, compleſſe.

LIBER TOBIAE.

CAP. I.

a ¶Honos domini.
b ¶ Perſonam deſcribit aptam negotio.

a T Obias[a] ex tribu[b], & ciui- 1

a ¶Inter illos abductus de quibus dicitur, Primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon.

b tate Nephthali[a], quæ eſt 2

a Rotæ. ¶ Huius mundi rotam ſuperans, ſuperiora quærens, interiora & volubiliora relinquens.

in ſuperioribus Galilææ

A , CAP. I.

Ca.47. a T Obias ex tri. ✲ Concilium Carthag.3. confirmatum in 6. Synodo uniuerſali. Placuit vt preter ſcripturas canonicas, nihil in eccleſia legatur ſub nomine diuinarum ſcripturarum Sint autem canonicę ſcripturę, Geneſis, Exodus, Leuiticus, & Daniel, Tobias, &c.

✲ Concilium. Florentinum, Decernimus vnum atq; eundem Deũ veteris ac noui teſtamenti authorem, quoniã eodẽ Spiritu inſpirãte, vtriuſque teſtamenti ſancti locuti.

B ſunt, quorum libros ſuſcipit & veneratur Eccleſia, qui titulis ſequentib. continentur. Quinque Moyſi, Ioſue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipo. Eſdras, Neemias, Tobias, &c.

Epiſt.1. ✲ Clemens Rom. In vetere teſtamento ſcriptum habetur. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

Tob.4. * Alexand. primus. Si Trinitas non eſt, cur Tobias ita dixiſſe docetur, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, ipſe impleat benedictionem ſuam in vobis?

Epiſt.1. * Cyprian. Loquitur in ſcripturis Spiritus ſanctus, & dicit. *Eleemoſynis, & fide delicta purgantur.*

Ser. de eleemoſ.& ſer. de orat. dominica. * Idem. Et ideo ſcriptura diuina inſtruit dicens. *Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna.*

C * Ambroſ. Lecto prophetico libro, qui inſcribitur Tobias, quamuis p'ene uobis uirtutes ſancti Prophetæ ſcriptura D inſinuauerit, tamen compendiario mihi ſermone de eius meritis recenſendis, & operibus apud vos vtendum arbitror, vt ea quę ſcriptura hiſtorico more digeſſit latius, nos ſtrictius comprehendamus.

L. de Tobia cap.1.

* Athana. Tobiæ vocatur hic liber, propterea quod hiſtoriã illius habet. Erat autem hic de tribu Nephthalim, &c. ſ. cum cæcus fieret, erat annorum 58. cum vero viſum reciperet 66. In Sy

* Idem. Tobiæ exordium 1 eſt. *Liber ſermonum Tobiæ, filij Tobiel, filij Ananiel, &c.* L. ex in To E

Bed. Liber Tobiæ eſt in ſuperficie literæ ſalubris. Maxi- 2 mis enim uitæ moralis exemplis abundat, & monitis. Sed quantum pomũ folijs, tantum, hiſtoriæ allegoria præcellit. Maxima enim eccleſiæ continet ſacramenta. Ipſe enim Tobias populum Iſrael ſignificat, qui cæteris gentibus idololatriæ deditis, fide recta & operibus Deo ſeruiebat, vnde. *Cum irent.* Ieroboam namque qui fabricauit ad deceptionem ſubditorum vitulos aureos, idololatriæ cultores exprimit, quorum complices ſignificantur in ſubditis. 3.Re

b *Nephthali.* Beda. Latitudo, de qua. *Latum mandatum tuum nimis.* cuius tribus id eſt, filij populus fidelis, eius ciuitas eccleſia, de qua. *Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.* Pſa Ma F

Supra

Incipit præfatio venerabilis Magiſtri Nicolai de Lyra ſuper lib. Tobiæ.

H Acc oportuit facere, & illa non omittere. Matt. 23.c. Poſtquam, auxiliante Deo, ſcripſi ſuper libros ſacrę ſcripturę canonicos, incipiẽdo a principio Gen. & procedendo vſque ad finẽ Apoc. de eiuſdem confiſus auxilio ſuper alios intendo ſcribere, qui non ſunt de canone. ſ. liber Sapientiæ, Eccleſiaſticus, Iudith, Tobias, & libri Machabæorum, ſecundũ quod Hier. dicit in prologo galeato, qui præmittitur libris Reg. Et idẽ dicit de libro Baruch in eius prologo, & de ſecundo Eſdræ in prologo ſuper Eſdram: pp hoc aſſumpſi verbum

Diuiſio. propoſiti. *Hæc oportuit, &c.* in quo duo poſſunt notari. Primũ eſt neceſſitas operis pcedentis, ibi. *Hæc oportuit facere.* Secundũ eſt vtilitas operis ſubſequentis ibi. *Et illa non omittere.* Circa primũ ſciendum, quod libri ſacræ ſcripturæ qui canonici nuncupantur, tantæ ſunt autoritatis, quod quicquid ibi continetur, verũ tenetur firmiter & indiſcuſſe, & per cõſequens illud quod ex hoc concluditur manifeſte. nam ſicut in ſcripturis Philoſophicis veritas cognoſcitur per reductionem ad prima principia per ſe nota, ſic in ſcripturis a catholicis doctoribus traditis veritas cognoſcitur, quantũ ad ea quæ ſunt fide tenenda per reductionem ad ſcripturas ſacræ ſcripturæ canonicas, quæ ſunt habitæ reuelatione diuina, cui nullo modo falſum poteſt ſubeſſe, pp qđ intellectus earũ neceſſarius eſt eccleſiæ, & iõ de expoſitione earũ põt dici illud quod ſcribitur Eccleſia 24.c. *Hæc oĩa liber vitæ*. i. oẽs libri expoſiti ĩ opere præcedenti continentur in li. vitæ. i libro reuelatę veritatis a Deo: qui eſt ipſa vita, Sicut. n. diuina prędeſtinatio dicitur liber vitę, ſic & hæc ſcriptura diuinitus reuelata liber vitæ dicitur, tum quia a vita per eſſentiam procedit, vt dictum eſt, tum quia ad vitã beatam perducit. Circa ſecũdũ cõſiderãdum, quod libri qui non ſunt de canone, recepti ſunt ab eccleſia, ut ad morum informationem in ea legantur: tñ eorum autoritas ad probandum ea quæ in cõtentionem veniunt minus idonea reputantur, vt dicit Hieron. in prologo ſuper lib. Iudi, & in prologo ſuper parabolas Salomonis. pp quod ſunt minoris efficaciæ quam libri canonici, & ideo poſſumus dicere dño a quo eſt omne bonũ illud quod ſcribitur Iudit. 9. b. Illa poſt illa cogitaſti, Licet. n. in actu cogitã di diuino non ſit prius aut poſterius, cum ſit vnicus & ſimpliciſſimus, tamen in effectibus ab eo præcogitatis eſt ordo tẽporis & dignitatis, & ſic veritas ſcripta in libris canonicis prior eſt tẽpore quantũ ad plura, & dignitate quantum ad omnia quam ſit illa quę ſcribitur in non canonicis, vtilis tñ eſt ad directionem in via morum, vt dictum eſt, per quam peruenitur ad regnum cælorum: Quod nobis concedat, &c.

Incipit poſtilla eiuſdem ſuper Tobiam.

CAP. I.

1 T Obias ex tribu &c. *In exponendo libros qui non ſunt de canone intendo tenere temporis ordinem quo ſcripti ſunt, vel quo in eis contenta contigerunt, exceptis libris Sapientiæ & Eccleſia qui morales ſũt, et poſt hiſtoriales ponẽtur, vltimo vero ſecũdus Eſdræ, qui minoris autoritatis merito reputat. Sic igitur incipio a libro Tobiæ, cuius hiſtoria primo contigit. ſ. anno ſexto Ezechiæ regis Iudæ, quia captiuatus fuit Tobias per Salmanaſar regem Aſſyriorum, vt patet inf. co. ca. qui regnum. 10. tribuum captiuauit ann. 6. Ezechiæ, vt habetur. 4. Reg. 18. Liber igitur iſte in duas partes diuiditur, quia primo deſcribitur Tobiæ conuerſatio virtuoſa, ſecundo Dei conſolatio gratioſa. 4. c: Prima in duas. ſ. in partem principalem & incidentalem, quæ incipit ibi.* Eadem itaque die. *Prima adhuc in tres, qa primo deſcribit eius virtuoſa conuerſatio in terra captiuitatis. Secũdo terra natiuitatis ibi.* Cum eſſet iunior. *Tertio reuertitur autor ad deſcribendum conuerſationẽ eius virtuoſam in terra captiuitatis, ibi.* Igitur per captiuitatem. *Circa primũ deſcribitur primo genus et locus ipſius, cum dicitur,* Tobias ex tribu & ci. Nephtha. *Eſt. n. Nephthali nomen æquiuocũ ad ſignificandũ vnã tribũ de duodecim tribub. Iſrael denominatã a Nephthali filio Iacob, & ad ſignificãdũ quandã Galilęę ciuitatẽ ſic nominatũ, de qua fuit Tobias oriundus, pp quod dicitur ex tribu & ciuitate Nephthali, & eſt ſimilis modus loquẽdi, ſicut dicit beatus Greg. de beato Benedicto: Fuit vir venerabilis, gratia benedictus & nomine.* Di

2 Quę eſt in ſuperiori. Gali. *Hoc dicitur: quia duplex eſt Galilæa* Du lza

Supra

MORALITER.

1 *Tobias ex tri. & ciui. &c.* Per Tobiã qui interpretatur bonus domino, & ſic fuit bonus re & nomine, ſignificatur quilibet vir bonus realiter & non apparenter tantum ſicut ſunt hypocritę. Per Nephthali cuius interpretatio eſt additamentũ, ſignificatur qđ vere bonus nõ ſolum quęrit implere ea quæ ſunt neceſſitatis, ſed etiã ſuperaddere aliqua ſupererogationis

2 *Quæ eſt in ſup. Gal.* quę interpretatur rota ſeu volubilis, ideo ſignificat curſum vitę pręſentis, in quo de ſuperioribus ſũt illi qui non ſolum præcepta, ſed etiam conſilia ſaltem aliqua conantur operari.

Supra

a *Supra Na.* Naaſon augurium, huius ciuitas ſuperiora augu ratur, ideſt contemplatur cæleſtia.

b *Cum cap.* ✱ Ambroſ. Fuit virtuſtus, miſericors, hoſpitalis, & ob virtutes quibus præditus fuerat, ſubijt ærumnam captiuitatis quam ferebat humiliter ac patienter, communē magis iniuriā, quam priuatam dolens. Nec ſibi virtutum ſuffragia nihil profuiſſe deplorans, ſed magis eam ſibi contumeliam minorem peccatorū ſuorum pretio illatam arbitratus, &c.

✱ Cyprianus. Donec corruptiuū iſtud induat incorruptionē & mortale hoc accipiat immortalitatem, quæcunque carnis incommoda ſunt nobis cum humano genere communia. Sic cum fœtu ſterili terra ieiuna eſt, neminem fames ſeparat, ſic cum irruptione hoſtili ciuitas aliqua poſſeſſa eſt, omnes ſimul captiuitas vaſtat.

✱ Auguſt. Manet diſſimilitudo paſſorum, etiam in ſimilitudine paſſionum, & licet ſub eodem tormento, non eſt idem virtus & vitium. Nam ſicut ſub eodē igne, aurū rutilat, palea fumat, & ſub eadē tribula ſtipulę comminuuntur, frumenta purgantur, nec iō cum oleo amurca confunditur, quia eodē D prœli pondere exprimitur, ita vna eademq; vis irruēs bonos probat, purificat, eliquat, malos dānat, vaſtat, exterminat, mali deteſtātur & blaſphemāt, boni precantur & laudant. Pari motu exagitatū, & exhalat horribiliter cœnum, & ſuauiter, fragrat vnguentum. Tantum intereſt non qualia, ſed qualis quiſque patiatur.

Tobiæ captiuitas humani generis captiuitatem deſignat per regem omnium prauorum. i. diabolum, qui nos de patria cæleſti in huius exilij vallem deiecit. (Beda vbi ſup.) E

c *Ita ut omnia.* Sic populus Iſrael per doctores diuini verbi eleemoſynam non ſolum rudibus ſuæ gentis auditoribus, ſed gētibus ad Iudaiſmū venientibus miniſtrabat. Quicquid enim naturaliter boni habuit quod hoſtis captiuans non abſtulit, hoc ſuis in exemplum virtutis oſtendebat, & portionē ſalutaris ſcientię tanquam decimam ſuæ ſubſtantiæ aduenis, id eſt, Gentilibus offerebat. (Beda lib. alle. exp. in Tob.)

d *Nihil tñ.* Iā illud apoſtolicū gerebat in pectore. *Nolite pueri effici, &c.* Hoc aūt ſecūdū illos dictū eſt, q incedebāt ī māda- (1. Cor. 14 d.) F
tis

a ¶Retro enim relinquit viam ſpatioſam quæ ducit ad mortem.
b Scientiam falſi nominis ſiniſtram & falſam deputat & mundanam philoſophiam damnat.
a ſupra Naaſon, poſt viam quæ ducit ad occidētē, in ſiniſtro 1 2
a ¶Sephet enim literarum interpretatur
b habens ciuitatem Sephet. Cum captus eſſet in dieb. Salma- 3 4
¶Diaboli. a Superborum. Aſſyrius enim dirigens interpretatur.
naſar regis Aſſyriorum in captiuitate tamen poſitus, viam 5
c veritatis non deſeruit, ita vt omnia quæ habere poterat, quo- 6
a Iudæis.
tidie concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, imper-
a Alias minor. ¶ In oculis ſuis, vnde. Quanto maior es humilia te in omnibus.
d tiret. †Cumq; eſſet iunior omnibus in tribu Nephthali, nihil 7 8
a ¶Gentes. b Idola ſub ſpecie ſapientiæ deaurata. 9
tñ puerile geſſit in opere. Deniq; cū irent omnes ad vitulos 10
a ¶Princeps idololatriæ, decem enim tribus quæ Iſrael dicuntur, ſub Ieroboam idola venerabantur.
b Populus Iſrael.
c Secundum illud. Fugite fornicationem idololatria enim fornicatio eſt, vnde Gentili conuerſo vxorem Gentilem licet dimittere, ſed non aliam ducere.
aureos quos† Ieroboā rex Iſrael fecerat, hic ſolus fugiebat cō 11

NICOLAVS DE LYRA.

✱ *vna eſt ſuperior, altera inferior. ciuitas vero Nephthali de qua Tobias fuit oriundus, erat in Galilæa ſuperiori.*

1 Supra Naaſon. *Nomen eſt ciuitatis, quæ reſpectu Nephthali declinat ad mare mediterraneum, vt patet in deſcriptione terræ ſanctæ, & ſic ciuitas Nephthali eſt in loco ſuperiori. Alibi vero Naaſon eſt nomen proprium principis tribus Iudæ. Nu. 7.*

2 Poſt viam quę ducit ad occi. *In qua parte eſt mare mediterraneum reſpectu Nephthali, & maris Galilææ quod eſt ad Orientē reſpectu ciuitatis Nephthali. Erat autem quædam via communis per quam res portabantur de vno mari ad aliud tranſiens iuxta Nepthali, et ſic dicitur eſſe poſt illam viam reſpectu ſitus* Ieruſalem.

3 In ſiniſtro habens ciuitatem Sephet. *Secūdū Philoſophū dextrum mundi eſt Oriens, vnde incipit motus cæli, et Occidēs ſiniſtrū. Secundum vero communem modum loquendi, quē magis ſequitur ſcriptura ſacra, ſiniſtrū mundi eſt illud quod eſt ad ſiniſtrā hominis verſa facie ad Orientē, & ſic pars Aquilonaris eſt ſiniſtra pars mūdi. Ciuitas vero Sephet eſt in Aquilonari parte reſpectu Nephthali, vt patet in deſcriptione terræ ſanctæ, iſta vero de tribu Iuda et ciuitate Tobiæ dicuntur hic ad confirmationem veritatis hiſtoriæ.*

4 Cum captus eſſet in diebus Salmanaſar, &c. *Ex hoc patet qđ non fuit captiuatus in prima captiuatione filiorum Iſrael, quā fecit Teglathphalnaſar rex Aſſyriorum. de qua habetur. 4. Reg. 15. ſed in ſecūda quā fecit Salmanaſar ſexto anno Ezechiæ regis Iuda, vt habetur. 4. Reg. 18. Et ſic patet quod hæc hiſtoria incepit a ſexto anno* Ezechię *regis Iuda, vt dictū eſt ſupra. Sed quando terminata fuerit, dicunt aliqui quod hoc fuit poſt deſtructionem ciuitatis Ieruſalem factam p Nabuchodonoſor, eo qđ dicit Tobias inf. 13. ca. Ieruſalem ciuitas Dei caſtigauit te dominus, &c. Sed hoc ſtare nō pōt: quia in fine huius libri dicitur, quod completis annis. 102. ſepultus fuit Tobias. Plures aūt anni fluxerunt a ſexto anno Ezechiæ vſq; ad dictam deſtructionem, nam Ezechias regnauit. 29. annis. Tobias autem fuit captiuatus anno eius. 6. & ſic de annis Ezechiæ remanent. 34. poſt captiuitatē Tobiæ. Poſt Ezechiā regnauit Manaſſes filius eius annis. 55. 4. Reg. 21. & poſt eū Iosias filius eius annis. xxxi. poſt quem regnauit Ioachaz filius eius tribus menſibus, qui computantur in annis patris. poſt eū, regnauit frater eius Eliacim. xi. annis. 4. Reg. 24. poſt cum regnauit Ioachin filius eius, tribus menſibus, qui computantur in annis patris, poſt quē regnauit Sedecias. xi. annis ante deſtructionē ciuitatis. 4. Reg. 24. qui anni ſimul iuncti faciūt annos cxxxi. & ad hos adiungendi sūt anni quos habuit Tobias antequam captiuaretur, quia iā erat ętatis tantę qđ habebat vxorē & filium, vt habetur. infra eo. c. Quod autem allegatur in contrarium: Ieruſalem ciuitas Dei caſtigauit te dominus, & c. non valet: quia prophetia fuit de futuro, vt videbitur ibidem domino concedente.*

5 In captiuitate, &c. *ad idololatriam declinando: cum tamen inter idololatras habitaret, & ſic fideliter ſe habuit erga Deum, & etiam miſericorditer erga proximum. ideo ſubditur.*

6 Ita ut. *& ſubditur.*

7 Cumq; eſſet iu. *Hic cōſequenter deſcribitur virtuoſa eius conuerſatio in terra natiuitatis, & primo reſpectu proprię perſonę. ſecūdo reſpectu domus ſuę, ibi:* Cum vero factus fuiſſet uir, &c. *Circa primū dicitur:* Cumq; eſſet iu. omni tri. Nephtha. *ſ. pſonis notabilibus: quia ſimpliciter loquendo multi erant iuniores eo in tribu Nephthali.*

8 Nihil tamen pu. *i. diſſolutionis & laſciuiæ.*

9 Geſſit in ope. *nam in omnibus mature ſe gerebat & honeſte.*

10 Deniq; cum irent. *ſicut dicit. iii. Reg. xii. Ieroboā inſtitutus rex ſuper decē tribus Iſrael, timens ne populus rediret ad regnum Iuda, & ſic eū interficeret, ſi populus iret adorare Deum in Ieruſalē, fecit duos vitulos aureos, ponēs eos in duobus locis regni ſui, & præcepit populo, vt ibi adorarent in ſolennitatibus domini, tamen illi qui erāt fideles & deuoti, hoc non faciebant, ſed latenter ibant in Ieruſalem, de quibus fuit Tobias, ideo ſubditur.*

11 Hic ſolus fugi. *hoc dicitur: quia pauci declinabant a dictis vitulis, per talem modum loquendi dicitur, quod rex eſt ſolus in domo, quando habet paucos ſecum.*

Et

MORALITER.

1 *Supra Naaſon.* quæ interpretatur ſerpens murmurās, quia tales ſuppeditant diabolū de diuina iuſtitia murmurantem.

2 *Poſt viā quæ ducit ad oc.* Hęc eſt via lata quę ducit ad perditionem, quam poſt ſe derelinquunt homines virtuoſi.

3 *In ſiniſtro habens ciui. ſe.* quæ interpretatur iudiciū, per ſiniſtrū vero aduerſitas deſignatur. Bonus autem homo cum in aduerſitatem ceciderit, iuſto Dei iudicio fieri confitetur, unde ſubditur.

5 *In captiuita. Denique cum irent. om. ad vi.* Per vitulū qui eſt petulās animal, laſciuia: per aurum vero cupiditas deſignatur. Iſta duo vitia cōmuniter homines ſequuntur, ſed virtuoſus fugit conſortia taliū, & vadit ad templum dominum deprecari & referre ſibi gratias de omnibus bonis collatis ſibi.

Cum

ſortia omnium, & pergebat in Ieruſalem ad templum domi 1
a Dominum Deum tuum adorabis.
a ni, & ibi adorabat dominum Deum Iſrael. Omnia primiti- 2 3
a Naturalia bona. b Alias ceremonias.
ua ſua & decimas ſuas fideliter offerens, ita ut in tertio anno 4
a ¶Gentibus. b Salutarem ſcientiam. 5
proſelytis & aduenis miniſtraret omnẽ decimationem. Hęc 6
a A principio legis.
b & his ſimilia ſecundum legẽ Dei puerulus obſeruabat. Cum 7
a Synagogam a Moyſi contribuli ſuo conſtitutam.
uero factus fuiſſet uir accepit Annam uxorem de tribu ſua, 8
a Confitendo, credendo. b Chriſtum. c Imponendum credens.
¶Primogenitum.
c genuitque ex ea filium, nomen ſuum imponens ei. Quem ab 9 10
a Filialiter.
infantia timere Deum docuit, & abſtinere ab oĩ peccato.
¶Diaboli. a Synagogæ religione.
Igitur cum per captiuitatem deueniſſet cum uxore ſua & fi- 11
a Fide Chriſti.
b Mundum. Niniue enim ſpecioſa interpretatur, & mundus coſmos Græce ab ornatu dicitur.
lio in ciuitatem Niniuen, cum omni tribu ſua, & cum om- 12
a Aliis idololatriæ deditis. b Non modo non corpore, ſed nec mente pollutus eſt.
d nes ederent ex cibis Gẽtilium, iſte cuſtodiuit animam ſuam 13
a Expoſitio. b Cauſa meritorum. 14
& nunquam contaminatus eſt in eſcis eorum. Et quoniam
a Effectus merces. ¶ Sicut Danieli in Nabuchodonoſor & Ioſeph in conſpectu Pharaonis.
b Qui memor eſt omnium ſperantium in ſe
memor fuit domini in toto corde ſuo, dedit illi Deus gra- 15

tis domini ſine querela, ſecũdũ illam regulam Tyconij, qua A tanquam de eodem agentes, aliquando propter bonos, oẽs laudamus, aliquando propter malos omnes vituperamus, quod eſt ſecunda regula.

L quæſt. ex utroque teſt. quæſt. 119.

✠ Auguſtin. Tanta eſt prouidentia Domini Dei circa nos, vt errare nos nolens, & legem & exempla bonorum operum daret, quib. modeſta & tranquilla agi poſſit vita cum Dei timore. Qui enim author vitæ eſt, non vult vtiq; opus ſuum morti eſſe obnoxium. Dei ergo famulus ſanctus Tobias poſt legẽ nobis exemplum datus eſt, vt quæ legimus quomodo fiant ſciamus, B & ſi tentationes aduenerunt, a Dei timore non recedamus, neque auxilium aliunde quam ab eo ſperemus memores ſcriptum eſſe, Puſillus fui, etenim ſenui, & nunquã vidi iuſtum derelictũ, nec ſemen eius quærens panem.

Beda ubi ſup. Num. 28. Deut. 14. c. Ibidem d.

a *Omnia primitiua.* Videtur obloqui, quod prima decimatio cedebat in vſus Leuitarum: ſecũda in neceſſariis erogandis quãdo viſitabatur templum. Sed tertij anni decimas quas tũc conſueuerãt facere, concedebant pauperibus. Et iõ dicimus omnem illam vel omnes ſecundas, quia non poterant accedere ad templum timore cuſtodũ regis.

Omnia primitiua, &c. ✠ Graeci. Primitias & decimas fœtuum, & primitiua habẽs dabam illa ſacerdotib. filijs Aaron C miniſtrantib. in Ieruſalem. At ſecundam decimam vendebã, & ibam, & expendebam illam in Ieruſalem per ſingulos annos Et terram dabam quibus conueniebat, ſicut præceperat Debbora mater patris mei, quia orphanus relictus ſum a patre meo. D

b *Cum vero fa.* Sic populus Iſrael amplificatus in Aegypto, accepit ſynagogã ceremonijs legalibus per Moyſen inſtitutã. genuit ex ea filiũ, quia cognouit Chriſtum ex ſuo genere gignendum, vnde *prophetam, ſuſci. vob. &c. De fru. ven. tui po. ſ. ſe. t.* Cui nomen ſuum impoſuit credendo & confitendo, quia pater de illo dicit. *Ego primogenitum ponam illum, hoc eſt nomen ipſius Iſrael.* vnde *Primogenitus meus Iſrael.*

Beda. Deu. Pſa. P'a. Exo.

c *Quem ab infantia timere, &c.* credendo & confitendo, ſcilicet quod nunquam peccatum faceret, ſed ipſum timoris domini ſpiritu impleret. E

d *Iſte cuſtodiuit animam ſuam & nunquam contaminatus eſt, &c.*

Ib.

✠ Auguſtinus. Quam laudabilis ſit ſanctus Tobias, ſcriptura docemur, cuius deuotionem nec captiuitas minuit, nec oculorum amiſſio, quo minus Deũ benediceret perſuaſit, neque exhauſta ſubſtantia a via iuſtitiæ & veritatis auertit. Neceſſitas. n. probat iuſtum, in egeſtate æquitatẽ ſeruare, vera ac perfecta iuſtitia eſt. Vnde. n. quorundam deuotio minuitur, inde augmentũ fecit dignus laude Tobias. Inopia humiliat virum, & qui humiliatur, inquit, non poteſt ſeruari iuſtitia. Sancti autem Tobiæ erectus ad Deum animus, nec captiuitate fractus eſt, F nec inopia humiliatus, &c.

In

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et pergebat ad Ieruſalem. *ſecundum præceptum domini.*
2 Et ibi ado. do. *& non vitulos aureos.*
3 Omnia primi. ſu *ideſt, primitias fructuum & animalium quę cedebant in ſuſtentationem ſacerdotum.*
4 Et deci. ſuas. *quæ erãt, vna quæ fiebat ſingulis annis pro ſuſtentatione Leuitarũ, alia quæ fiebat a tertio anno in tertium pro ſuſtentatione pauperum. De vtraque habetur Deu. xiiii. vtramque ſoluebat Tobias fideliter, ideo ſubditur.*
5 Ita vt in. *& quia non ſolum iſta bona, ſed multa alia faciebat etiam a tempore iuuentutis ſuæ. ideo ſubditur.*
6 Hæc & his ſimi. E*t ponitur hic puerulus pro iuuene: nam talia facere non potuit, antequam haberet vſum rationis.*
7 Cum vero. *Hic cõſequenter deſcribitur virtus Tobiæ reſpectu domus ſuę, cũ dicit;* Cum vero fa. fuiſ. vir. *i. potens generare & ſciens regere domum ſuam, quia matrimonium non contraxit motus libidine, ſed intentione prolis ad Dei cultum procreandæ.*
8 Accepit Annam vxo. *Hoc enim fuit præceptum Nu. vl. maxime quãdo mulier ſuccedebat in hęreditate paterna, ne ſi contraheret cum viro alterius tribus, hæreditas ſua ad tribum aliã tranſiret, & ſic ſortes confunderentur.*
9 Genuitque ex ea. *valde ſibi ſimilem in corpore, vt habetur, infra 7. c. & etiam nomine. ideo ſubditur:* Nomen ſu. impo. *& etiam mente, ideo ſubditur.*
10 Quem ab infan. ti. Deum. *propter quod in virtute firmior fuit, ſecundum illud Prouer. 22. a. Adoleſcens iuxta viam ſuam etiam cum ſenuerit non recedet ab ea. & ſic repræſentabat perſonam patris per omnia.*
11 Igitur. *Hic reuertitur autor ad deſcribendã virtutẽ Tobię in terra captiuitatis: & primo quantũ ad exercitium pietatis, ſecũdo patiẽtiæ in aduerſis, ibi:* Poſt multum. *Circa primũ dicitur:* Igitur dum per capti. deue. &c. *Ex quo patet quod dictum eſt, ſupra ipſũ fuiſſe tantæ ætatis, quando fuit captiuatus, quod vxorem & filium habebat.*
12 Et cum om. *i. multi valde de Iudæis captiuatis: & eſt hyperbole.*
13 Ederent de cibis Genti. *Iudæis in lege prohibitis: ſicut ſunt carnes porcinæ, & huiuſmodi.*
14 Iſte cuſtodiuit animam ſua, &c. *ab eis abſtinendo ſecundum legem.*
15 Dedit illi Deus gratiam. *propter iuſtitiam ſuam, ſicut* Ioſeph *in conſpectu regis Pharaonis. Gen. xli. et Danieli ſociiſque eius in conſpectu regis Babylonis, Daniel. 2.*

Et

MORALITER.

7 *Cum vero.* Vir dicitur a uirtute, & ideo quilibet uir efficitur, qñ in uirtutibus moralibus cõuenienter excitatur, & tũc eſt diſpoſitus ad accipiendum uxorẽ. ſ. ſapientiam, de qua dicitur: Sap. viij. a. *Hãc mihi q̃ ſiui ſponſam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius.* qa ſicut dicit Philoſophus. 7. Phyſicorũ. ſedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens: qa ſedatis paſſionibus p uirtutes morales eſt homo diſpoſitus ad capiendum ſpeculatiuas ueritates.
9 *Genuitq; ex ea filium, &c.* tunc. n. ſapiens ex ſua ſapientia gignit filiũ, quando facit diſcipulum doctum, & ei nomẽ ſuũ imponit, quando ipſum ad docendum aptum reddit: quæ quidem aptitudo nõ eſt ſine timore diuino. ideo ſubditur.
10 *Quem ab infan. time. &c. & omnes ede. de cib. Gen.* Moraliter. De cibis Gentilium edere, eſt doctrinam infidelium accipere, a qua uir bonus ſolicite ſe cuſtodiuit.
15 *Dedit illi Deus gra. in con. Sal.* Per Salmanaſar q̃ interpretatur

† tur

a *In conſpectu Sal.* Non obloquitur, q, alibi dr̃ Salmanaſar, q̃ A & Sẽnacherib, erat enim binomius, vel generaliter omnes reges Medorum ſic vocabantur, ſicut Aegyptij Pharaones.
b *Cum autem*, Sic populus Dei per LXX. interpretes ſcientiã diuinæ legis, quæ in decalogo continet᷑, gentibus cõmiſit, vt liberaret à fame verbi Dei. ſub chirographo dedit, id eſt, ſub conditione reddendi, cum ille diues eſſet, vel qui dederat, repeteret. (i ſupr.) Acceperũt gentes verbum Dei, & quaſi negotiando exercent, etiam poſt Chriſti aduentũ, cũ ſpirituale intellectũ requirũt. reddunt fœneratori, B cum credẽtes Iudæos in fine ſeculi ſuſcipiunt, & ſaluandis Chriſti ſacramenta committunt, & ſcripturæ arcana pandunt.
(c.23.) c *Sub Chirographo dedit illi, &c.* ⁂ AMBROS. Diabolus Euam decepit, vt ſupplantaret virum, obligaret hæreditatem. Quid fœneratores faciunt? Decipiunt defœneratos, obligant fideiuſſores. Sed non Tobias pignus, quæſiuit, aut fideiuſſorẽ popoſcit. Currẽdum eſt igitur, vt fideiuſſorẽ requiras, vt cũ ſuis nominibus adſtrin- C gas? Ecce paratur alter inimicus. Nã cũ non habueris vnde debitũ ſoluas, ille pro te teneb.tur. Inueneris in eo circumuentor, & fallax, qui amicum deceperis. Ille nudabitur, ille pro te in vincula ducetur.

d *Sepult.* peccatorum, vt nec memoria in illis remaneret. D tali ſepultura voluerunt patres noſtri honorari iuxta ſepulturam Chriſti. (Ge.49.d.) Vnde Iacob in Iudæa ſe voluit ſepeliri, & Ioſeph de oſſibus ſuis mandauit. (Ibid.50.d.)
e *Denique cum.* Bene Sẽnacherib de Iudęa fugit, diabolus.n. veram cõfeſſionem ꝑtimeſcit, & ante faciẽ eius nõ ſubſiſtit.
f *At vbi.* ⁂ AMB. (L. de Tob. c.1.) Tobias accepit edictũ ne quẽ ex filijs captiuitatis mortuũ ſepulturę daret. At ille interdicto nõ reuocabat᷑, ſed magis incitabatur, ne deſerere officiũ pietatis mortis metu videret᷑. Erat enim miſericordiæ E pretium mortis pœna. Talis flagitij dep̃hẽſus re⁹, vix tandem per amicum potuit direpto patrimonio egenus, & exul reſtitui ſuis.
Diabolus populũ Dei per idololatriam ſpirituali morte perimere voluit, & certas opes virtutum auferre, nec valuit, q, a ĩ eo erant multi ſancti, q, eius vitæ prouiderẽt ac ſaluti. Fugit autẽ (Beda ubi ſupr.) cũ filio, & vxore, q, a nec fidem dominicę incarnationis, nec ſtatum ſynagogę deſeruit, quod in Machabęorum agonibus luce clarius claruit. F Occiſo rege à ſuis filijs omnia ſunt reſtituta Tobiæ, quia ſuperato ſæpius à ſceleribus ſuis diabolo, qui velut peſſimam prolem genuit, redibant proſpera populo Dei quib. adhuc alternationib. eccleſiæ ſtatũ fluctuare videmus.

a ¶Sicut Nabucho. Ieremiæ.
a tiam in conſpectu Salmanaſar regis, & dedit ei poteſtatem 1
quocunq; vellet ire, habens libertatem quæcunq. facere vo-
a Per doctores, qui ſolicite circumibant gregem, ciuitatem vude. Nouit iuſtus animas iumentorum ſuorum.
luiſſet. Pergebat ergo ad omnes, qui erãt in captiuitate, & mo 2
b nita ſalutis dabat eis. Cum autem veniſſet in Rages ciuita- 3
a ¶Regum.
tem Medorum, & ex his quibus honoratus fuerat à rege 4
b ¶Decalogum diuini verbi.
habuiſſet decem talenta argenti, & cum multa turba generis
a ¶Gabelus ſecundum auctorem, non ſecundum nominis interpretationem ſignificat gentes.
b ¶Omnes enim ex vno patre ſumus creatore Deo à Deo factore.
c ſui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu eius, ſub chi- 5
a ¶Conditione reſtituendi. b ¶Diuinam legem. 6
rographo dedit illi memoratum pondus argenti. Poſt multũ 7 8
vero temporis mortuo Salmanaſar rege, cum regnaret Sen- 9
nacherib filius eius pro eo, & filios Iſrael exoſos haberet in 10
cõſpectu ſuo, Tobias quotidie pergebat ꝑ omnẽ cognationẽ
a ¶Ne in captiuitate deficerent.
ſuam, & conſolabatur eos. Diuidebatque vnicuiq; prout pote
a ¶Tam corpore, quam mente. b ¶Tam corporis, quam mentis.
rat de facultatibus ſuis. Eſurientes alebat, nudiſque veſtimẽta
a ¶In peccato. b ¶A diabolo.
d præbebat, & mortuis atque occiſis ſepulturam ſolicitus exhi-
a ¶Inimicus populi Dei.
e bebat. Denique cum reuerſus eſſet rex Sennacherib fugiẽs à 11
a ¶Membris quibuſdam amiſſis, & in Iudæa dimiſſis.
Iudæa plagam, quam circa eum Deus fecerat, propter blaſ- 12
phemiam ſuam, & iratus multos occideret ex filijs Iſrael, To- 13
a ¶Ab iniquis. b ¶Diabolo.
f bias ſepeliebat corpora eorum. At vbi nuntiatum eſt regi, iuſ 14
a ¶Per ſatellites ſuæ iniquitatis. b ¶Virtutes.
ſit eum occidi, & tolli omnem ſubſtantiam eius. Tobias verò 15

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et dedit ei po.* ſicut Nabuzardan fecit Ieremię de pręcepto regis Babylonis, Ieremiæ.40.
2 *Pergebat ergo.* magis volens habitare in terra aliena ad cõfirmandũ captiuos in bono, quam redire ad propria, & maxime, quia tunc regnum decem tribuum erat occupatum à Gentilibus idololatris, quos illic tranſtulerat Salmanaſar, vt habetur 4. Regum 17.
3 *Cum autem perue.* Circumibat enim ciuitates, in quibus erant Iudæi captiui, vt eos conſolaretur.
4 *Et ex fa.re.* Rex enim non ſolum honorauit cum dono libertatis, ſed etiam pecuniæ.
5 *Gabelum egen. &c.* plus cæteris contribulibus ſuis. 6 *Sub chirogra.* i. ſub conditione reſtituendi, ſi poſſibilitas afforet.
7 *Poſt multum.* Hic cõſequẽter deſcribit᷑ virtus Tobiæ quãtũ ad exercitiũ patiẽtię. & primo ab extraneis. ſcd̃o à ꝓpinquis c.2. Circa primũ p̃mittit᷑ occaſio perſecutionis Tobię cũ dr̃.
8 *Mortuo Salma.re.* qui habebat eum in honore.
9 *Cum reg. Sen.* qui regnum Iuda multipliciter inuaſit. 4. Regum 18.
10 *Et fil. Iſra.* ideſt, illos qui captiui erant in regno ſuo, quos Tobias conſolabatur non ſolum verbis, ſed etiam munerib. & alijs modis, ideo ſubdit᷑. *To. am. per.* & ſubditur cauſa odij Sennacherib contra filios Iſrael, cum dicitur.
11 *Deni. cum re. eſ.* Nam angelus dñi vna nocte percuſſit in exercitu ſuo 185. millia bellatorum, & ſic compulſus fuit fugere cum paucis ad terram ſuam, vt habetur 4. Regum 19.
12 *Propter blaſphe.* contra Deũ multiplicẽ, vt habetur ibidẽ.
13 *To. ſe. cor. eo.* cum periculo non ſolum rerum, ſed etiam perſonę ſuę, ex quo factum eius apparet magis commendabile, & ſequitur exercitium ſuę patientię, cum dicitur.
14 *At vbi nuntiatum eſt regi.* factum Tobię circa ſepulturam mortuorum. *Iuſſit eum occi. &c.*
15 *Tobias. ve. &c. fu. nu.* id eſt, omnibus bonis ſpoliatus.

MORALITER.

tur anguſtiatus, ſignificat᷑ rex noſter, q, cũ ſit pax noſtra tñ ĩ cruce fuit anguſtiatus, & ab eo honorat᷑ vir bonus à quo hẽt decẽ talenta, i. obſeruationem decem præceptorum decalogi, quæ eſt valde pretioſa. & eam dat ſub chirographo, ideſt ſacra ſcriptura, Gabelo qui ĩterpretatur vallis feſtinãs Deo, propter quod ſignificat humilem, & deuotum, & talis à bono doctore recipit practicum documentum legis.
7 *Poſt multum ve. tem.* ꝑ Sennacherib, q, filios Iſrael habebat exoſos, ſignificat᷑ quilibet tyrannus, qui cõiter odit viros bonos, propter quod eos perſequitur in reb. & corporibus, ſed vir bonus, qui per Tobiam ſignificatur ſtudet eos cõſolari. propter quod tyrãnus iubet eũ in reb. & corpore affligi. ſed aliquandó tyrannus Dei iudicio à ſuis interficitur, & ſic vir bonus de ſuis perſecutionibus expeditur, ſecundum illud Pro.11.b. *Iuſtus de anguſtia liberatus eſt, & tradetur impius pro eo.* Aliter põt exponi, vt per Sẽnacherib diabolus ſignificet᷑, qui bonos ſuis tentationibus acrius perſequitur, eos quantũ põt gratuitis ſpoliando, & in naturalibus vulnerãdo, ſed bonus prælatus, ſiue doctor ſtudet ſpoliatos veſtibus virtutum veſtire, & occiſos peccato mortali per pœnitentiam ſepelire. Sicut enim baptiſmus, eo quòd operit, vel delet peccatum ſepultura dicitur Ro.6.a. *Conſepulti ſumus in illo per baptiſmum, &c.* ita pœnitentia poteſt dici.

a *Poſt dies vero,̓ & cæt.*
A ✻ G R A E C I. Et nõ tranſierunt dies quinquagintaquinque, vſquequo occiderũt eũ duo filij eius, & fugerunt in mõtes Ararat, & regnauit Sarchedonus filius eius pro eo. Et conſtituit Achiacarum Anahel filium fratris mei ſuper omnẽ computationem patris

a ¶Fide Chriſti de eodem populo naſcituri. b ¶Inſtitutione ſynagogæ. c ¶Doctores ſancti.
cũ filio ſuo, & vxore fugiens nudus latuit, quia multi dilige- 1
bant eum. poſt dies verò quadragintaquinque occiderunt
a Diabolum b ¶Scelerata proles peſſima. c ¶Populus Dei. d ¶Pacem.
regem filij ipſius. Et reuerſus eſt Tobias ad domum ſuam
a ¶Virtutum, vel temporalium bonorum.
omniſque facultas eius reſtituta eſt illi.

patris ſui, & ſuper omnem gubernationem. Et orauit Achiacarus pro me, & veni in Niniue. Achiacarus autem erat pincerna, & ab annulo, & gubernator, & à rationibus. Et conſtituit eum Sarchedonus ſecundò, erat autem patruelis meus. D

NICOLAVS DE LYRA.

1 Latuit. *& ſubditur cauſa cũ dicitur.* Quia mul. di.eum. *pp quod ipſum celabant in tali caſu. Et quoniam Deus in tentatione facit prouentum, ideo ſubditur regis occiſio, de qua habetur. 4. Re. 19. & Tobiæ liberatio, cum dicitur.* Et reuer. eſt Tobias.

CAP. II

a POſt hæc. ✻ Græci. Cum autẽ redij in domũ meam & reſtituta eſt mihi Anna vxor mea, & Tobias filius meus. In Pẽtecoſte, quod eſt feſtũ ſanctum ſeptẽ hebdomadarum, factum eſt prandium bonum mihi. Et accubui, vt manducarem, & vidi cibaria multa, & dixi filio meo, &c. B

Lib. de To. c. 1. ✻ AMBRO. Iterum in his verſabatur officijs, & ſi quid alimenti foret, peregrinũ cũ quo cibum ſumeret, quærebat. Itaque cũ appoſitis ſibi edendi ſubſidijs miſſo filio quærebat conſortem conuiuij, dum conuiua acceſſitur, nuntiati inſepulti corporis reliquijs, cibum deſeruit, nec putauit pium, vt ipſe cibũ ſumeret, cũ ĩ publico corpus iaceret exanime. Hoc illi quotidianũ opus & magnũ quidẽ. Nã ſi viuentes operire nudos lex præcepit, quãtomagis debemus opire defunctos? Si viãtes ad lõgiora in domũ deducere ſolemus, quãtomagis, ĩ illã terrã pfectos vnde C

Amos 4. c. Ibi. d.

C A P. II.

a POſt hęc vero cum eſſet dies feſtus domini, 1
a ¶Spirituale quo mens reficitur, vel corporale quo corpus in ſeruitio Dei ſuſtentatur. nemo enim. c. ſ. o. h.
& factum eſſet prandiũ bonum in domo
a ¶Non vult ſolus buccellam ſuam comedere. vnde Iob: Si comedi buccellam meam ſolus.
Tobiæ dixit filio ſuo: Vade, & adduc ali- 2
a ¶Maxime autem domeſticos fidei. b ¶Non eos, qui tantum corpus occidunt. ¶Tam ſpiritualiter, quam corporaliter. vnde, Ecce quam bonũ, & quam iucundum ha. fr. in vnum. ¶Beatus, qui intelligit ſuper egenum, & pauperem. Vere pauper eſt, qui filiorum more timet. vnde: Beatus vir, qui timet dominum. 3
quos de tribu nr̃a timentes Deum, vt epulentur nobiſcum. 4
Cũque abijſſet, reuerſus nuntiauit ei vnũ ex filiis Iſrael iugu- 5
latum iacere in platea. Statimque exiliens de accubitu ſuo, 6
a ¶Cibum animæ cibo corporis præferens.
relinquens prandium ſuum ieiunus peruenit ad corpus. Tol 7
lenſque illud portauit ad domum ſuam occulte, vt dum ſol
occubuiſſet, caute ſepeliret eum. Cumque occultaſſet corpus
a ¶Proximi. ¶Fuerunt mi. la. in, P. die ac. n. b ¶Tyranni. ¶Reddens, quæ ſunt Dei Deo, & quæ ſunt Cæſaris Cæſari.
manducauit panem cum luctu, & tremore, memorans illũ 8
9
ſermonem, quem dixit dominus per Amos prophetã. † Dies 10
feſti veſtri conuertentur in lamentationem, & luctum. Cum
a ¶Quia mortuis occumbit ſol iuſtitiæ. b ¶Sepultum mole peccati oſtendit.
verò ſol occubuiſſet abiit, & ſepeliuit eum. Arguebãt autem 11

vnde iam non reuertuntur? Ego enim inquit Iob, ſuper omnem infirmum fleui. Quis infirmior defuncto, de quo dicit Scriptura: Super mortuum plora? Nihil hoc officio præſtantius, ei conferre, qui tibi iam non poſſit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à beſtijs conſortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detuliſſe produntur, homines denegabunt? E

Qui in lumine eſt, à vitiis feriatur. vnde *Reliquiæ cogitationis diẽ feſ. a. ii.* Et alibi: *Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus.* Non enim debemus nos in pericula præcipitare, vel Deum tentare, dum ratione poſſumus agere. vnde. *Si perſecuti fuerint vos, &c.* Et alibi. *Ieſus autem abſcondit ſe, & exiuit de templo.* Et Paulus in ſporta demiſſus eſt per murum. Et Ieſus fugit in Aegyptum, & ibi erat vſque ad obitum Herodis. F

Pſal. Ibi. Deu. Mat. Ioan. 2. Cor. Mat.

Sed

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT II.

1 POſt hæc ve. *Poſtquam author deſcripſit Tobiæ patientiã ab extraneis, hîc conſequenter idem facit à propinquis, q Tobiã de bono opere increpabãt. Et diuiditur in duas partes, quia primo fit hoc à ſua cognatione. ſecundo à propria vxore, ibi:* Anna vero. *Prima adhuc in duas ſecundũ duplicẽ caſum, quia cognati ſui eum iniuſte increpabant. ſecunda ponitur ibi.* Contigit autem. *Prima adhuc ĩ duas quia primo ponitur operatio Tobiæ ſancta. ſecundo cognatorũ ſuorum increpatio iniuſta, ibi.* Arguebat autem: *Circa primũ dicitur.* Poſt hęc ve. *Ex hoc patet, quòd in diebus feſtiuis licitum eſt viuere lautius & magis delicate, propter reuerentiam feſti, non tamen propter gulam ſecundum quod dicitur Nehemiæ, 8. c.* Ite, & comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite partes eis, qui non præparauerunt ſibi, quia dies ſanctus domini eſt.

2 Dixit fi. ſuo, &c. *vt exerceretur in pietatis officio.*

3 Vade, & adduc aliquos, &c. *eos curialiter inuitãdo, vt ſic tollatur ab eis verecundia petendi.*

4 De tribu noſtra, &c. *quia magis tenemur propinquis, dũ tamẽ ſint boni, ideo ſubditur.* Timentes dominum, &c. *ſubditur.*

5 Nuntiauit, &c. iacere in pla. &c. *tanquam cadauer vile.*

6 Statimque exiliens de accu. &c. *Ex quo patet feruor Tobiæ circa pietatis opera.*

7 Tollens illud por. &c. *vt ſic opus pietatis impẽderet, & offenſam regis euaderet.*

8 Mãducauit panẽ cum luctu, &c. *ex iniuſta propinqui morte.*

9 Et tremore, &c. *ne forte factum ſuum ſciſcitaretur à rege.*

10 Memorãs illum ſermonẽ quem dixit dominus p Amos prophetam, &c. 8. c. Dies feſti veſtri conuer. in luctum, & lamentatio, &c. *Dies. n. feſtus aliquando rationabiliter fit dies luctus propter caſum ſuperuenientem. prophetauit autem Amos tẽpore Oziæ regis Iuda, vt patet in principio ſuæ prophetiæ. Tobias vero captiuatus fuit ſexto anno Ezechiæ, vt dictum eſt cap. præcedẽ. qui fuit quartus rex ab Ozia rege, & ſic Tobias prophetiam Amos ſciuc potuit, & rememorari.*

11 Arguebant autem eum omnes proximi, &c. *Hic conſequẽter ponitur amicorum Tobiæ increpatio iniuſta, cum dicitur.* Arguebant autem eum omnes proximi ſui dicentes: Iã Ivinius, &c. *& dicitur omnes, quia proximi eius tam cognatione, quàm vicinitate eum arguebant.*

Et vix

M O R A L I T E R.

1 *Poſt hæc vero.* Domus Tobię, ideſt, boni prelati, eſt eccleſia, in qua diebus feſtis fit bonum prandium de pabulo ſacrę ſcripturę, & ſacramento euchariſtię, ad cuius participationem ſtudet bonus prelatus fideles conuocare, & ſi audiat aliquem iugulatum morte culpę, feſtinat ipſum per veram pœnitentiam ſepelire,

Con-

a ¶Carne amici nominis, non hominis inimici animæ, nulla enim peſtis animæ efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.

eum omnes proximi ſui, dicentes: Iam huius rei cauſa in-
terfici iuſſus es, & vix effugiſti mortis imperium, & iterũ ſe- 1

a ¶Qui poteſt corpus, & animam perde. in ge. b ¶Qui corpus tantum.

a pelis mortuos? Sed Tobias plus timens Deum, quam regem 2

a ¶Feſtinanter, occulte. b ¶Vt nec abhumanitatis officio ceſſaret, nec regem indiſcrete offenderet. 3

rapiebat corpora occiſorum, & occultabat in domo ſua, & 4
b mediis noctibus ſepeliebat ea. Contigit autẽ, vt quadam die 5
fatigatus à ſepultura veniens in domum ſuam iactaſſet ſe iux
c ta parietem, & obdormiſſet, & ex nido hirundinum dormiẽ
ti illi calida ſtercora inciderent ſuper oculos eius, fieretq; cæ
cus. Hanc autem tentationem ideo permiſit dominus eue- 6
nire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut 7
& ſancti Iob. Nam cum ab infantia ſua ſemper Deum timue

a ¶Sicut de Iob dicitur: In omnibus his non peccauit Iob labiis ſuis.

rit, & mandata eius cuſtodierit, non eſt contriſtatus† contra 8

a ¶Cum tentaretur.

d Deũ, quod plaga cæcitatis† euenerit ei, ſed immobilis in Dei ti-

a ¶Filiali. vnde: Timete do. o. ſ. e.
b ¶Iob: Sit nomen domini bene. ſicut d p. i. f. eſt.
c ¶Tota vita iuſtorum dies eſt vnde, in diebus Eliæ. Mortuus eſt Iob plenus dierum.

more permãſit, agens gratias Deo de omnibus diebus vitæ

a ¶Baldath, Sophar, & Eliphaz.

e ſuæ. Nam ſicut beato Iob inſultabant reges, ita iſti parentes 9

a ¶Carne. b Omnes, qui pie volunt viuere in Chriſto. pa. opprobria. 10
c Nuſquam.
d Remuneratio, vel vtilitas ſpei.

& cognati eius irridebant vitam eius, dicentes. Vbi eſt ſpes 11

A a *Sed Tobias plus timẽs Deũ, &c.* BACHIARIVS. Nonne beatus Tobias veniã miſericordiæ cœleſtis emeruit, mortuis in captiuitate fratribus tribuens ſepulturã. Credo lapſis ſub mũdialis principis dñatione ſuadens inſinuanſq; pœnitentiã. Et nos ergo ſecũdum, quod meret corpus illius, contegamus. ✠ AVGVS. Tobias in tentatione robuſtus, & fortis inuentus eſt, oſtendens plus in Dei timore vigilandum, quia ſi neceſſitas ad Dei auxilium nos impellit, quantomagis ſecuritas? ✠ IDEM. Non ſunt contemnenda corpora defunctorum, maxime iuſtorum, & fidelium, quibus tanquam organis, & B vaſis ad omnia bona opera, ſanctus vſus eſt Spiritus. Si enim paterna veſtis, & annulus, charus eſt poſteris, quanto erga parẽtes maior extitit affectus, nullomodo ipſa ſpernenda ſunt corpora, quæ multo familiarius atque coniunctius, quam quælibet indumẽta geſtamus. Hæc enim non ad ornamentum, vel adiutorium, quod adhibetur extrinſecus, ſed ad ipſam naturam hominis pertinent. Vnde, & antiquorum iuſtorum funera officio ſa pietate curata ſunt, exequiæ celebratæ, & ſepultura prouiſa, ipſique dum viuerent, de ſepeliendis, vel auferendis corporibus ſuis, filiis mãdauerunt. Et Tobias ſepeliendo mortuos, Deum promeruiſſe, teſte angelo, commendatur.

b *Contigit.* Bed. Nemo miretur ſi aliquãdo bonũ typice ma C lum, mala bonũ ſignificent. Si enim hoc nõ liceret, nunquã nigro atramento, ſed ſp auro lucido nomen Dei ſcriberetur, quia Deus lux eſt. Sed ſi nomen diaboli calculo cãdido ſcribas nihilominus tenebras ſignificat. Cæcatus ergo To- D bias populum Iſrael ſignificat. *Cæcitas enim ex parte contigit in Iſrael.* Fatigatus à ſepultura eſt cæcatus. Qui enim infatigabilis in bonis operibus perſiſtit, fidei lumen non amittit. Ita ſpiritualiter fatigatus dormit, qui vigilare, ſtare, viriliter agere, & confortari negligit. Cui dicitur. *Surge, qui dormis, & exurge à mortuis.*

c *Et ex ni. hi.* ✠ AMBROS. Tam ſancto feſſus officio Propheta, dum requieſcit iuxta parietem aulæ, cadente de paſſerum nido ſtercore, albugine cæcitatem incidit, nec conqueſtus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorum? fraudari magis ſe doluit obſequiorum, quàm oculorum munere, nec cæcitatem pœnam, ſed impedimentum putabat. E Hirundines propter leuem volatum, ſuperbiam leuitatemque ſignificant, quarum immunditia quibus dominatur excæcat. Nido hirundineo ſuppoſitus dormit, qui leuitati laſciuiæ, ac ſuperbiæ ſe incautus ſubijcit. Hæc cæcitas populo Iſrael imminente domini aduentu in carne maxime præualuit, cum Romanæ ſeruitutis iugo laboraret, & diuinę legis pręcepta male viuendo violaret.

d *Sed immobi.* Quia à domo Dei incipit iudicium. Vnde: *A ſanctuario meo incipite.* Qui non corripitur nõ eſt filius, *Qui parcit virgæ, odit filium.* Paulus tanquam puer colaphizatur, ne tanquam iuuenis extollatur.

F e *Inſultabant re.* Bed. Erãt in populo, qui temere miſerijs populi inſultarent, ſcilicet, quod antiqua felicitate patrũ, qui Deo ſimiliter

Rom. 11. c. Epheſ. 5. d. L. de Tob. c. 2. †aduerſus. Bed. vbi ſup. 1. Pe. 4. d. Eze. 9. c. Prou. 13. d. 1. Corin. 12 b. Ibidem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et vix effug. mor. imperium. *ideſt, mortem ſuper te imperatam, vt dictum eſt ſupra.*
2 Sed Tobias plus ti. Deum. *qui corpus, & animam poteſt mittere in gehennam.*
3 Quam regem. *qui ſuper corpus tantum habet poteſtatem.*
4 Rapiebat cor. occiſorum, &c. *exercens pietatis opera.*
5 Contigit au. *Hic ponitur cauſa increpationis ſecunda. & ſecundo increpatio ipſa ibi.* Nam ſicut beato Iob. *Circa primum ſciendum, quòd cauſa huius increpationis fuit cæcitas ſuperueniens Tobiæ quam eius cognati attribuebant eius demeritis falſo. ſic ergo dicitur:* Contigit autem, &c. *patet litera vſque ibi:*
6 Fieretque cecus. *Hoc non videt fuiſſe ex naturali ſtercoris virtute, maxime cũ nõ ceciderit ſuper eius oculos apertos, ſed clauſos, ſed ex ordinatione Dei, qui actor eſt mali pœnę, vt ſic Tobias poſteris eſſet exemplar patientiæ. ideo ſubditur.*
7 Hanc autem tentationem, &c. *quæ fuit ad Tobiæ probationem, ideo ſubditur poſtea.*
8 Non eſt contriſtatus contra Deum, quòd plaga cęci. *& patet litera.*
9 Nam ſicut beato Iob inſultabant reges, &c. *Hic conſequẽter deſcribitur increpatio iniuſta cum dicitur.* Nã ſicut beato Iob inſultabant reges, *ideſt, eius amici, qui erant potentes, propter quod hic reges dicuntur, & forte reges fuerunt ad literam. Nam antiquitus in qualibet ciuitate erat vnus rex, vt patet Ioſue. 12.*
10 Ita iſti parentes, & cognati eius irridebant vitã eius, &c. *per quod innuitur, quòd irridebant eum quaſi ſingulis diebus.*
11 Dicentes, vbi eſt ſpes tua, &c. *ex quo videtur, quòd iſti remunerationem boni, & mali credebant eſſe tantum in vita præſenti, ſicut & amici Iob, vt ibidem fuit diffuſe declaratum. Et quia hoc eſt erroneum. ideo Tobias increpabat eos, dicens.* Nolite

MORALITER.

5 *Contigit autem, &c.* Per hirundinẽ, quę eſt auis hincinde volatilis, ſignificant fortunę bona, quę reputanda ſunt, vt ſtercora, & hęc excęcant oculos etiam ſapientum, ſicut dr̃ Deut. 16. d. *Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum.* patiẽtia vero Tobię in plaga cęcitatis, & ſuę deriſionis etiam ab amicis, exemplum eſt patientię cunctis fidelibus in aduerſis.

ſimiliter ſeruiebant iam careret: quos idem populus p̄ docto-
A res, & electos ſuos corrigebat, ſeq; ad implorādā Dei clemē-
tiā pro æterna vita conuertebat Tobias cęcus, & verbū Dei
p̄dicans reprobos, & electos ſignificat, ſicut Iacob cū ange-
Gene. 32. f. lo luctans factus eſt
claud⁹, & benedictus.
In claudicatione ſuæ
gentis infidelitatem,
† infra 8. a. in benedictione ſigni
ficans fidem. Tobias
vero vir ſanctus rur-
ſus, & increpat⁹ à cha
ritate nō ceſſat. vnde:
prædicator egregius
B *Charitas patiens eſt, beni-*
1. Cor. 13. b. *gna eſt, &c.*

a *Videte ne furtiuus, &c.*
⁜ AMB. Ne quid fur-
tiuum domum ſuam
intraret, cauebat, ſed
victum mercede con-
iugis leuabat.
Libr. de cōſti. vir. & vir. cap. 28. ⁜ AVGV. Melius eſt
pauperē, & inſufficiē-
tem eſſe, nullique ex
dato placere, quam
aliquem lædere furto
† perierunt. vel fraude. Qui enim
C aliena quomodolibet
iniuſte præripit, ipſe ſi
bi regni cœleſtis adi-
tum claudit. vnde, &
1. Cor. 6. dicit. *Neque fures, ne-
que rapaces regnum Dei poſſidebunt.*

⁜ GRAEC. Vxor mea Anna ſeruiebat in mulierib. & mit-
tebat dominis. Et retribuerunt ei, & ipſi mercedem, ad-
dentes etiam hædum. Cum autem veniſſet ad me, cœpit
balare. Et dixi ei.
Vnde hędulus? Num
furtiuus eſt? Ipſa au-
tē dixit, Dono datus
eſt mihi ſupra merce-
dem. Et non crede-
bam illi, & dicebam
reddei illum domi-
nis, & erubeſcebam
ad eam.

b *Manifeſte vana facta* D
eſt, &c. ⁜ CYPRIA. Ser. de mortal.
E Tobias poſt opera ma
gnifica, cæcitatem lu-
minum paſſus, benedi
cens Deum in aduer-
ſis, per corporis ſui
cladem creuit ad lau-
dem, quē vxor dę-
prauare tentauit, d.
Vbi ſunt iuſtitiæ tuæ?
Ecce, quæ pateris. Et
ille circa timorē Dei
ſtabilis, ad omnem
tolerantiam armatus
tentationi vxoris do-
lore non ceſſit, ſed
Deum patientia ma-
iore promeruit.
F CAP.

a ¶Quaſi mercenarius. Mali enim, aut vt ſerui Deo timore ſeruiunt, aut vti mercenarij mercedem quærunt, ideo beatitudinem, quæ eſt ipſe Deus nunquam recipient.

tua pro qua eleemoſynas faciebas, & ſepulturas? Tobias ve-
rò increpabat eos, dicens: Nolite ita loqui: quoniam filij 1 2

a ¶Sancti eſſe debemus ſimiles patribus. b ¶Futuram Inquirimus, pro illa fideles ſumus. c ¶Non hanc. ¶Per gratiam, gratia autem Dei vita æterna. d ¶Perſeuerantibus, non incipientibus, vltima ſemper eſt expectanda dies hominis. vnde, Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

ſanctorum ſumus, & vitam illā expectamus; quā Deus da- 3
turus eſt eis, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo. Anna 4

a ¶Labores manuum tuarum, quia manducabis, &c. Et, Qui non laborat, non manducet.

vero vxor eius ibat ad textrinum opus quotidie, & de labore
manuum ſuarum victum, quem cōſequi poterat, deferebat.
Vnde factum eſt, vt hædum caprarum accipiens detuliſſet
domi. Cuius cum vocem balantis vir eius audiſſet, dixit: Vi- 5

a ¶Vir vxorem corrigit, ratio ſenſualitatem.

dete ne forte furtiuus ſit. Reddite eum dominis ſuis, quia
non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contin- 6
gere. Ad hæc vxor eius irata reſpondit. Manifeſte fa- 7 8

a ¶Ratio futura quærit, & inuiſibilia. Eua noſtra econtra. b ¶Fructus eleemoſynarum.

cta eſt vana ſpes tua, & eleemoſynæ tuæ modo † ap- 9

a ¶Periiſſe paruerunt.

paruerunt. Atque his, & aliis huiuſcemodi verbis expro-
brabat ei.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Nolite, ita loqui, &c.* In verbis enim erroneis nulli debet deferri.

2 *Quoniam filii ſanctorum ſumus, &c.* ideſt, Abraham, Iſaac, & Iacob, qui per fidem expectabant in futuro æternam remunerationem, ſecundum quod declarat Apoſtolus Hebræo. vndecimo. diffuſe. ideo ſubditur.

3 *Et vitam illam expectamus, &c.* ſcilicet per fidem, ſicut & patres noſtri.

4 *Anna vero.* Hic conſequenter increpatur Tobias à ꝓpria vxore ſua, quod tanto grauius eſt quāto vxor eſt viro magis coniuncta, & etiam ſubiecta. & primo circa hoc ponitur increpationis occaſio, cum dicitur: *Anna vero. &c.* extra domū ſuam, nam propter cæcitatem viri eius, & eleemoſynas p̄cedentes nō habebat facultatem vnde poſſet habere materiā ad hoc opus exercēdū in propria domo. Cætera patent vſque ibi.

5 *Videte ne for. &c.* Vr̄, q̄ male fecerit hoc q̄rendo, quia cū Anna diu fuerat, & eius fidelitatem multipliciter ꝓbauerat ꝑꝑ quod non debuit habere ſuſpitionem de ipſa, nec per cōſequens dicere, & alia verba. Ad hoc dicendū eſt, q̄d bene locutus eſt. quia pauper erat, vt dictū eſt, ꝑꝑ quod cibaria delicata non conſueuerat hēre in domo ſua, manebat ēt inter infideles pronos ad furta, ꝑꝑ q̄ rōnabiliter timuit, ne fur aliq̄s vendidiſſet vxori pro pretio minori, & illa ducta paupertate, & indiſcretione muliebri, non inquiſiuiſſet diligētia ſufficienti vnde venditor habuiſſet. iō dixit vxori, vt diligētius inquireret, & hoc ſonāt eius verba cū dicit. *Videte ne for. fur.* i. diligentius inquirite. Vxor autem eius ſic accepit, ac ſi dubitaret de ſua fidelitate. iō ſequit̃ increpatio viri iniuſta, cū dr̄.

6 *Ad hæc vxor eius irata.* irrationabiliter, vt patet per dicta.

7 *Reſpondit, &c.* iniurioſe. 8 *Manifeſte facta eſt va. ſpes tua.* vitæ futuræ. quia non ſolum perdidiſti lumen corporis, ſed ēt mentis, & conſcientiæ bonæ. 9 *Et eleemoſynæ tuæ appa.* ſcilicet, fictæ, & vanæ tanquam ex hypocriſi facta. Et quia pluribus modis aliis eum moleſtabat, ideo ſubditur. *Atque his, & aliis huiuſ. verbis exprobrabat ei.*

CAP.

MORALITER.

4 *Anna vero vxor.* Secundum Aug. ſuper Ge. ratio vir, & ſēſualitas fœmina vocatur, q̄ circa victum, & ſenſibilia verſat̃ ſicut Anna circa opus textrinū ad habendū victum. Sed q̄a ſenſualitas ſenſualitas frequenter deficit, niſi corrigatur ratione, iō rō debet inquirere, ne forte circa ſenſualitatis opus aliquod inconueniens contingat, ſicut Tobias ab Anna inquiſiuit, ſed ſicut illa dure portauit, ſic ſenſualitas frequenter rebellat rationi. & ſicut Tobias ad orationem recurrit, ſic ratio ad optima deprecatur.

CAP. III.

A

a TVnc To. ✻ HILAR. Meminerimus primum, quia Deus vniuerſorum Dominus eſt, iuſtum eſſe, & iudicia eius recta eſſe. Cur enim in ſuos iniquus ſit? Cur in eos quos ipſe genuit, iniuſtus ſit? Bonitatis ſuæ immẽſitas nõ ſinit iſtud de eo exiſtimare. Genuit nos nõ ad iniuriam genuit nos nõ ad originis noſtræ, & naturę dolorem. Si quid eſt, quod patimur, ex iudicio ſuæ bonitatis accidit. Sequitur.

b *Vel parentum.* Reddet Deus peccata patrum vſque in tertiã, & quartam generationem, his qui eũ oderunt, & ſimiles malis patribus ſunt.

B

c *Vt Sara.* BEDA. Turbam nationum ſignat cuius doctores cuncti vitam tantum huius ſeculi, quod ſeptem diebus euoluitur, nouerant æternã neſciebant. Ideo à diabolo rapti quaſi idololatriæ mancipati, donec venit Chriſtus verus ſponſus, qui eam ſibi in fide deſponſauit, hoſte ſuperato, ſicut Sathan alligato diabolo præſente, & cooperante angelo in quo ſaluatoris diuinitas, ſicut in Tobia ſignatur humanitas. Nec mirandum, quòd duas perſonas angeli, ſcilicet & hominis, Vnam Chriſti figurare perſonam dicimus, quia in expoſitionibus Patrum legimus vnam eius eſſe perſonã in Iſaac, & ariete figuratam, qui in humanitate occiditur, vt ouis, in diuinitate permanet impaſſibilis cum patre, ſicut Iſaac cum Abraham domum reuertitur incolumis. Si enim aries Chriſti humanitatem, homo ſignat diuinitatem, cur non aptius homo humanitatem angelus deitatem? In ſuperiori enim mentis noſtræ debemus orare. vnde Chriſtus in mõte, Daniel in cœnaculo orat, & Eliſeus habet cœnacula, & Chriſtus in cœnaculo paſcha celebrat.

C D E F

Amplius

CAPVT III.

a ¶Iuſtus in principio eſt accu.ſui. Qui celat, vulnera nutrit. nos quoque in omnibus, quæ patimur. Deum iuſtum, & miſericordem eſſe ſentiamus. vnde Miſericordia, & iudicium can.t.d.

a TVnc Tobias ĩgemuit, & cæpit orare 1
cũ lachrymis dicens. Iuſtus es domi
ne, & oĩa iudicia tua † iuſta ſunt, & 2 3
omnes viæ tuæ miſericordia, & veri- 4 5
tas, & iudicium. Et nunc domine me 6 7

a ¶Quia ſumo ¶In futuro. b ¶Q. Parce mihi, ego non parco.

mor eſto mei, & ne vĩdictã ſumas de peccatis meis, neq;

a ¶Quia ego reminiſcor.

b reminiſcaris delicta mea, vel parẽtũ meorum. Quoniam

a ¶Sicut debuimus. b ¶Ideo à te iuſto iud ce. c Hoſtium prædam. 8

nõ obedimus pceptis tuis, ideo traditi ſumus in direptio 9

a ¶Exilium. b ¶Corporis, vel animæ. 10

nẽ, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam, & in† im- 11 12

a ¶Gentibus. ¶Tu, non illi. b ¶Peccatores. 13

properiũ omnib. nationibus, in quibus diſperſiſti nos Et 14 15

a Super nos. 16

nunc dñe magna iudicia tua, quia non egimus ſecun-

a De virtute in virtutem. b ¶Et ſi coram hominibus.

dũ præcepta tua, & non ambulauimus ſynceriter coram 17

a Quæ exuperat omnem ſenſum. Quæ omnibus iuſta. b Non meam, ¶Q. non mea voluntas, ſed tua ſit. c ¶Vrgentibus Aegyptijs filij Iſrael clamant ad dominum.

te. Et nunc domine ſecundũ voluntatem tuam fac mecũ,

a. Angelis. b ¶In ſinu. in quiete animæ Abrahæ cuius ipſe pater, ſicut, & fide. c ¶Cupio diſſolui, & eſſe tecum, ne malitia maiorum mutet cor meum, 18

& pcipe in pace recipi ſpiritum meum. Expedit enim mi 19

a Qua Tobias orauit, & illa orauit.

hi magis mori, quam viuere. Eadem itaque die conti- 20
c git, vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum, 21

† verà. † opprobriũ.

NICOLAVS DE LYRA.
CAPVT III.

1 TVnc To. Poſtquam deſcriptum eſt circa Tobiam patientiæ exercitium, hic conſequenter deſcribitur eius remedium, ſ. in incurſu ad Deum per orationem deuotã. ideo dr̃. *Tunc To.* non ex impatientia, ſed vxoris malitia, q̃ horrebat, vt propriam, cũ vir, & vxor ſint quaſi vna pſona.

2 *Et cæ.or.* feruenter, & deuote. ideo ſubditur.

3 *Cum lach:* mentis, & corporis, & in oratione ſua, vt ſit magis exaudibilis primo diuinam iuſtitiam confitetur, di.

4 *Iuſtus es domine, &c.* nam regula eſt veritatis.

5 Et *omnia.* pœnas inferendo.

6 *Iuſta.* alias vera ſunt propter peccati demerita.

7 *Et omnes.* in omnib. operib. tuis relucet miſericordia, & iuſtitia. nã oẽ bonũ à Deo collatum procedit ex diuina bonitate, quæ eſt principium, & fons miſericordiæ, & ſic apparet ibi miſericordia, ſimiliter iuſtitia, quia facit omnia ſecundũ ordinem decentiſſimũ. Malum aũt pœnale cuius Deus eſt autor infertur cõiter pro demerito, & ſic relucet ibi iuſtitia. Et quia ſemper punit citra condignũ, iõ relucet ibi miſericordia. Et qm̃ oratio humiliãtis ſe nubes penetrat, Ecc.35.c. iõ conſequẽter confitetur propria, & parẽtũ ſuorũ peccata di. *Neq; reminiſcaris, etc.* & cõſequenter ea magis explicat di.

8 *Quoniam non obedimus præceptis tuis, & cætera.* ea tranſgrediendo.

9 *Ideo traditi ſumus, &c.* iuſte.

10 *In direptionem, &c.* quantum ad corpora propria.

11 *Et captiuitatem, &c.* quantum ad bona temporalia.

12 *Et mortem, &c.* quia multi de filiis Iſrael iugulabantur, vt dictum eſt ſupra.

13 *Et in fabulam, &c.* quia Gentiles inter quos erant captiui frequenter inter ſe confabulabantur de filiorum Iſrael miſeria, & captiuitate.

14 *Et in improperium omnibus nationibus in quibus diſper.* quia multa conuitia eis inferebantur. conſequenter repetit huius cauſam, attribuendo Deo iuſtitiam dicens.

15 *Et nunc domine magna iudicia tua, &c.* ideſt quia nullus poteſt ea arguere.

16 *Quia non egimus ſecundum præcepta tua.* Licet autem ipſe innocens eſſet, tamen cõnumerat ſe peccatoribus, eo quòd erat de eorum populo, & natione.

17 *Et non ambulauimus ſynceriter coram te, &c.* q.d. & ſi in aliquibus impleuimus mandata tua quantum ad ſubſtantiam operis, non tamen recta intentione.

18 *Et nunc domine ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum, &c.* Licet enim vellet cito mori, ne experiretur amplius cognatorũ ſuorum, & vxoris ſuę malitiam, & populi Iſrael afflictionem, tamen ſapienter, & diſcrete præponit in omnibus diuinam voluntatem.

19 *Expedit enim mihi magis mori, quã viuere.* Hoc enim non dicit tædio acediæ, ſed tædio infirmitatis humanæ. quod ſi eſt peccatum non eſt, niſi veniale, & hoc bene contingit viris pfectis. Pro.24.b. *Septies in die cadit iuſtus, & reſurget.*

20 Ead. di. Hæc eſt pars incidentalis, in qua primo ponit̃ incidentis narratio. ſecundo narrationis ratio, ibi. *In illo tẽpore.* Prima in duas. nam incidens fuit exercitium patientiæ Sarę filiæ Raguelis, cuius primo ponitur iniuſtum improperium ſecundo ſanctum refugium, ibi. *Ad hanc vocem.* Circa primũ dicitur. *Eadem itaque.* ſcilicet orationis Tobiæ.

21 *Vt Sara.* qui erat de Iudęis captiuatis, in alia tamen ciuitate, quam Tobias.

MORALITER.

1 *Tunc To.* Sequitur.

20 *Eadem ita.* per Saram, quæ interpretatur principiſſa, ſignificat̃ anima, & per eius ancillam caro, quæ debet aĩæ ſubijci ſed in multis caro ſpiritui dñat̃, & ſic Sara ab ancilla turpiter increpatur. vnde dicit Ber. O homo cur animam tuam vilipendis, & carnem tuam præponis, dominam ancillari, & ancillam dominari, magna abuſio eſt. Et ſicut pro remedio quærendo Sara aſcendit ſuperius cubiculum ibi orans deuote dominum, ſic anima in Deum per ſacram meditationem & orationem deuotius eleuatur.

A a *Amplius ex te non videamus,&c.* ✱ Græci. Non intelligis, ꝙ ſuffocaueris viros tuos: Iã ſeptẽ viros habuiſti, & vnius eorũ nõ es nominata. Quid nos flagellas pro eis? Si mortui sũt vade cũ illis, ne videamus ex te filiũ aut filiam in æternum. Hęc audiẽs, triſtata eſt valde, vt ſuffocaret. Et dixit. Vna ſiquidẽ ſum patri meo, ſi fecero hoc, improperium ipſi eſt, & ſenectutem eius deducã cum dolore in infernum.

Ho 26.ad Heb. ✱ Chryſoſt. Hoc eſt improperium Chriſti quod ſuſtinuit Moſes, a dicente ſibi, Nũquid interimere me vis, ſicut interfeciſti Aegyptum? quando quiſquam a domeſticis, & ab his quibus beneficium præſtitit ſuſtinet improperiũ.

B b *Cum com.* Nomen plenitudinis in bono ſolet accipi, vnde. *Vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filium &c. Et impleti ſunt dies purgationis Mariæ.* Et de *Moyſe ad finem vſque cõpleuit.* (Matt. 14 c. Daniel. 6.c. 4 Re 4 f. Mar. 14 b. Gal 4 a. Lucæ. 2.c.)

c *Nunquam cum ludentibus, &c.* (Hom. 1. in Matth. opi. imp.) ✱ Chryſoſtomus, Puella non ſit leuis, non iocoſa, non cantatrix, non turpium verborum amatrix, ſicut ſolent plerumque quæ talia libenter aut loquuntur, aut audiunt. Si quidem impudentiores ſunt, libẽter loquuntur, ſi

C autem tẽ verecũdiores, & loqui talia erubeſcunt, tamen delectantur audire. Nõ ſuper virũ oculos ſuos efferat, nec infigat aſpectũ Hęc enim sũt documẽta mulieris meretricis, ſicut ait Salomon, Fornicatio mulieris in extollentia oculorũ eius. (Eccl.)

D ✱ Idem. Audiſtis o mulieres, malę mulieris peſſimos actus. & bonæ glorioſos triumphos, Illius ergo facinora calcate huius vero exẽpla ſectamini, hãc vero imitamini, vt cũ sãctarum feminarum curſum & veſtigia cõſecutæ fueritis, in earũ conſortio pari gratia annumerari mereamini, gaudẽtes & lętantes sẽper cum Chriſto Ieſu. (Ho. uen. th.l.)

E ✱ Aug. Quis tam ſit abſurdus, qui audet affirmare in huius mortalitatis ærũnis, vnumquemque ſanctorum qui hãc duxerit vitam, nullas hẽntẽ lacrymas, & dolores cum potius quanto quiſq; eſt ſanctior, & deſiderij sãcti plenior, tãto ſit eius ĩ orãdo fletus vberior? An nõ eſt vox ciuitatis ſupernæ Ieruſalẽ, q̃ dicit, Factæ sũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte? Et, lauabo p ſingulas noctes lectũ meũ &c. Et gemitus meus non eſt abſcõditus a te. (L. 2 uit.)

F *Miſſus*

& ipſa audiret improperium ab vna ex ancillis patris ſui, quo 1 2
niam tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſ- 3

a ¶Deſertor, proprium nomen dæmonis.

modæus occiderat eos mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam. Er-
go cum pro culpa ſua increparet puellam, reſpondit ei, dicens.
Amplius ex te non videamus filium aut filiam ſuper terram, 4
interfectrix virorum tuorum. Nunquid & occidere me vis, 5 6
ſicut etiam occidiſti ſeptem viros? Ad hanc vocem perre- 7

a ¶Mentis. b ¶In proſperitate enim & aduerſitate ad ſanctam trinitatem preces debemus dirigere.

xit in ſuperius cubiculum domus ſuæ. tribus diebus, & tribus 8

a ¶Sola oratione pingueſcit quam macies corporis paſcit. b Oratio Deum lenit. lachryma cogit, hæc vngit, illa pungit.

noctibus non manducauit neque bibit, ſed in oratione perſi-
ſtens cum lachrymis deprecabatur Deum, vt ab iſto im-

a ¶Infidelitatis. b ¶Ex aduentu filij, Lumine ſanctæ trinitatis implemur vt orationem compleamus.

properio liberaret eam. Factum eſt autem die tertia cum com 9
pleret orationem, benedicens dominum, dixit: Benedictum 10

a Non recens. b Quos debemus imitari, quorum iuuamur meritis. c Simile. Cum iratus fueris miſericordiæ recordaberis.

eſt nomen tuum Deus patrum noſtrorũ, qui cum iratus fueris 11

a Non dimittit Deus peccata niſi in tribulatione & cordis contritione: vnde. Cor contritum & humiliatum Deus non deſpici.

miſericordiam facies, & in tẽpore tribulationis peccata dimit 12 13

a Non alijs. b Corde, ore, & opere. c Ne aliud a te. d ¶Mentis que tibi ſoli placet. e Quia inueni cor meum, vt orarem te.

tis his qui inuocant te. Ad te domine faciem meam conuer- 14

a Non ad idola, non ad mea merita. b Interiores, de quibus dicitur. Leua. oculos tuos & vide, & alibi. Oculi tui columbarum.

to, ad te, oculos meos dirigo. Peto domine, vt de vinculo im- 15 16
properij huius abſoluas me, aut certe deſuper terram eripias 17

a Quia. b Nolui cognoſcere thorum in delicto.

me. Tu ſcis domine, quia nunquam cõcupiui virum, & mũdã 18 19 20

a Carnis.

ſeruaui animã meam ab oĩ concupiſcentia. Nunquam cũ lu- 21

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ipſa a.* quod improperium tanto erat grauius quanto fiebat a perſona ſubiecta & vili.

2 *Quoniam tradita fuerat ſeptem viris.&c.*

3 *Et dæmonium no.&c. occide. e s.* Tum quia infideles & idololatrę, vt dicunt aliqui, vel ſi erant de filiis Iſrael, non tamen de cognatione Sarę, & ad eã accedebãt moti ſola voluptatis libidine, vt habetur infra. 21. cap. propter quod non decebat eos puellam tantę ſanctitatis polluere, & quia reſeruabatur virgo filio Tobię.

4 *Amplius &c. non videamus filium*, duo turpia ſibi falſo improperabat, ſcilicet opprobrium ſterilitatis, quod tunc erat valde magnum, & occiſionem ſuorum maritorum: & tertio occiſionis ſuę deſiderium. ideo ſubditur.

5 *Nunquid & occidere me vis, ſicut etiam occidi.* quaſi dicat; patet quod ſic.

6 *Ad hanc vocem.* Hic conſequenter ponitur deuote Saræ remedium. ſ. per orationis ſtudium, cum dicitur: *Ad hac vocem*, abſque dura reſponſione.

7 *Perrexit in ſupe. cu.* quod erat orationi congruum ratione ſolitudinis, & eleuationis.

8 *Et tribus &c. non manducauit.* nihil omnino ſumendo vt dicunt aliqui; quia feruor orationis & eius prolixitas inducũt obliuionem potus & cibi, ideo ſubditur: Sed in oratione pſiſtens Aliter etiam exponitur, quia modicum interrupit orationem, & in illa interruptione modicã ſumpſit refectionem, & ſi dicitur hic, non comediſſe, & in oratione pſtetiſſe, quia quod modicum eſt, quaſi nihil reputatur, vt dicitur. 4. Phyſicorum, Vnde, & de homine modicum comedente dicitur, quod nihil comedit vulgari ſermone.

9 *Factum eſt, &c. dum compleret oratio.* melior eſt. n. finis orationis: q̃ principium. Eccleſia. 7. b. pp qđ aſſurrexit eius animus ad laudandum Deum, di.

10 *Benedictum eſt nomen tuum Deus patrum noſtrorum, &c.* qui es verus Deus, non ſic autem dii Gentilium.

11 *Qui cum iratus fueris, &c.* puniendo.

12 *Miſericordiam facies, &c.* conſolando.

13 *Et in tempore tribulationis peccata dimittis his qui inuocant te, &c*, quia pęnę ſunt quędam peccatorum medicinę.

14 *Ad te domine, &c. con.* Ideſt, ſimul verto. per qđ innuitur, quod intelligitur hęc conuerſio de duplici facie. ſ. & mentis & corporis Iudei. n. in captiuitatẽ ducti orabãt verſa facie corporis verſus Ieruſalẽ vbi ſpecialiter habitabat Deus: quia adhuc ſtabat templum vbi colebatur, vt dictum eſt ſupra. 1. c. Dan. etiam 6. c. dicitur quod in cęnaculo domus ſuę orabat apertis feneſtris contra Ieruſalem.

15 *Ad te oc.* mentis & corporis.

16 *Dirigo.* cum obtinendi fiducia.

17 *Peto domine, vt de vinculo improperii huius abſoluas.* nam erat valde, graue.

18 *Aut certe de ſuper terram eripias me, &c.* hoc dupliciter exponitur: Vno modo, quia loquitur ex infirmitate humana, ſicut dictum eſt de Tobia. Alio modo, quia ſic loquitur, timens ne ſi iſta ſibi frequenter irrogarentur, per impatientiã frangeretur, & melius eſſet ſibi morte preoccupari quã ab innocentia mutari, ſicut Sapien 4. dicitur. b. *Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. raptus eſt enim ne malitia mutaret animum eius.*

19 *Tu ſcis do. &c. vi.* inordinate.

20 *Et mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia, &c.* hoc non dicit iactanter, ſed magis grat anter ſciens hoc ſe habuiſſe ex diuino munere, & ſic iuſti legũtur bon a ſua corã Deo humliter recoluiſſe ſicut dixit Ezechias. 4. Re. 20. a. *Domine memento quomodo ambulauerim in veritatem coram te, &c.*

21 *Num. cum.* diſſolute & inhoneſte.

Miſ. me.

a ¶Quia riſus dolori miſcebitur. b ¶Mentis.
A dentibus miſcui me, neq; cum his, qui in leuitate 1
a ¶De vitio in vitium. b ¶Non conſenſi. c ¶Vt tibi fructum faciam.
ambulant participem me præbui. Virum autem 2
a Timens maledictionem ſterilitatis. b ¶Carnis.
cum timore tuo, non cum libidine mea conſen- 3
a ¶Nihil temere diffiniamus, quæ nobis dubia ſunt, Deo diffinienda reſeruemus.
ſi ſuſcipere. Et aut ego indigna fui illis, aut illi 4 5
forſitan mihi non digni fuerunt, quia forſitan 6
a ¶Quod verum eſt. b ¶Intactam. c ¶Q neſcio, quod horum ſit, tu noſti. 7
viro alij conſeruaſti me. Non eſt enim in homi- 8
a ¶Vnde: Quis conſiliarius eius fuit. 9
nis poteſtate conſilium tuum. Hoc autem pro 10
certo habet omnis, qui colit te, quod vita eius 11 12
a ¶Perſiſterit. b ¶Qui legitime certauerit coronabitur. Et: Qui perſeuerauerit ſal. e.
ſi in probatione fuerit coronabitur, ſi autem in 13
a ¶A te, ne deficiat
tribulatione fuerit, & liberabitur, & ſi in † cor- 14
a Miſericorditer enim corripis, qui flagellas omnem filium quem recipis.
ruptione fuerit ad miſericordiam tuam venire 15
B
a ¶Quem creaſti, perdere non vis. b Tribulationibus.
licebit. Non enim delectaris in perditionibus 16

a Quod à nobis. b Corporis, vel animi, vel vtrinſque. vnde, poſt tenebras ſpero lucem. D
17 noſtris, quia poſt tempeſtatem tranquillũ fa-
18 a Beati, qui lugent quoniam ipſi conſola.
19 cis, & poſt lachrymationem, & fletũ, gaudiũ,
20 & exultationem infundis. Sit nomen tuum
21 a Cui omnia debemus. b Sine fine
22 Deus Iſrael benedictum ĩ ſecula. In illo tẽpo-
23 a Impletæ. b Tobiæ, & Saræ.
re exauditæ ſunt preces amborum in conſpe-
a In beneplacito.
ctu gloriæ ſummi Dei, & miſ-
a Chriſtus.
ſus eſt angelus domini ſanct⁹ 2
a Medicina Dei.
Raphael, vt curaret eos am-
bos, quorum vno tempore
a Ab angelis.
recitatæ ſunt orationes in con
ſpectu domini.

a *Miſſus eſt ang.* Raphael medicina Dei. miſſ⁹ eſt dñs in mundũ, q de ſeipſo ait. *Non eſt opus valẽtib. medicus, ſed q male hẽt*, q & populũ Iudaicũ à tenebris pfidiæ, & Gẽtilẽ liberaret, ab idololatriæ ſeruitute, de quo. *Vocabitur magni conſilii angelus.*

Matth. 9. b
Eſa. 9. b.
E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Miſcui me. *me inhærendo.*
2 Virum au. cum ti. *ideſt, amore prolis ad cultum tuum educandã.*
3 Non cum li. *ideſt, libidine mota.*
4 Conſen. *parentibus meis hoc volentibus.*
5 Suſcipe. *in coniugium.*
6 Et aut ego in. *pro peccatis occultis meis.*
7 Aut illi forſitan mihi non digni fuerant. *hoc dicit, quia de indignitate aliorum nolebat temere iudicare.*
8 Quia for. vi. alio con. me. *in mea virginitate.*
9 Non eſt e. in h. p. c. t. *q. d. de cauſa huius rei cognita tibi ſoli non poſſumus certitudinaliter aliquid ſcire.*
10 Hoc autem pro. *fidei certitudine.*
11 Omnis, qui colit te, &c. *pure, & deuote.*
12 Quod vita, &c. *in camino tribulationis, ſicut aurum in fornace vbi purgatur, & melioratur.*
13 Coronabitur, &c. *corona cæleſtis gloriæ.*
14 Et ſi in c. *peccans ex ignorantia, vel infirmitate.*
15 Ad mi. tuam ve. *peccata enim huiuſmodi magis ſunt remiſſibilia, quam illa, quæ procedunt ex certa malitia.*
16 Non enim. *ſed in emendationibus noſtris per flagella: ideo ſubditur.*
17 Quia poſt. *tribulationum.*
18 Tran. fa. *conferendo pacis donum.*
19 Et poſt. *præſentis miſeriæ.*
20 Gau. & ex. *per donum gratiæ, & gloriæ.*
21 Sit nomen tuum Deus Iſrael benedictum. *ideo, in omnibus benedicatur.*
22 In ſecula. *i. vſq; in æternũ. nã æternitas, quæ eſt tota ſimul, non põt à nobis comprehendi, niſi per comparationem ad tẽpus infinitum.*
23 In illo tempore exauditæ ſunt preces, &c. *Hic conſequenter ponitur dictæ narrationis ratio. ſ. poſt factum Tobiæ cuius oratio, et Saræ habuerunt ſimilitudinem ex parte cauſæ, & ex modo deprecandi, vt patet per prædicta. fuerunt etiam eodem tempore coram Deo recitatæ, & ab eo exauditæ: propter quod miſſus eſt idem nuntius, ſcilicet Raphael angelus ad exequendum circa eos effectum bonitatis diuinæ, & hoc eſt, quod dicitur. In illo tempore exauditæ ſunt preces amborum, &c. patet litera.*

MORALITER.

† 23 *In illo temp.* Sequitur, *Miſ. eſt.* MYSTICE. Per Raphaelem intelligi poteſt dominus noſter IESVS Chriſtus, q dicitur magni conſilij angelus. Eſa. 9. b. ſecundum tranſlationẽ Lxx. & venit in hunc mundum ad curandum in vtroque ſexu genus humanum.

CAP. IIII.

Gitur cum Tobias putaret orationem 1
ſuam exaudiri, vt mori potuiſſet, voca
uit ad ſe Tobiam filium ſuum, dixitq;
a ¶Qui me debes imitari.
ei: Audi fili mi verba oris mei, & ea in 2 3
a Intelligentia.
b ¶Religionis.
corde tuo quaſi fundamẽtum cõſtrue.
a ¶Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit.
† Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli,
a ¶Honora pa. t. & ma. &c. & qui male. pa. vel ma. m. mo. 4
& honorem habebis matri omnibus diebus vitæ eius. 5 6

CAP. IIII.
a IGitur cũ. ⁂ CYP. Preuaricator, & proditor pater es, niſi filijs tuis fideliter cõſulas, niſi cõſeruãdis eis religioſa, & vera pietate proſpicias. Qui ſtudes terreno magis, q̃ cæleſti patrimonio, filios tuos diabolo, magis cõmendare, quam Chriſto, bis delinquis & quod non preparas filijs tuis Dei patris auxilium, & quod doces filiis patrimonium plus amare, quã Chriſtũ, Eſto potius liberis tuis pater talis qualis Tobias extitit, Da vtilia, & ſalutaria præcepta pignoribus, qualia ille dedit, manda filiis tuis; quod & ille filio mandauit, dicens. *Et nunc fili, mando tibi, ſerui Deo in veritate.* Sequitur.
C
b *Corpus meum ſe.* Corpora ſepeliendo. q: ſacroſanctum depoſitũ terre commendamus quæ reddenda glorificanda in reſurrectione credimus.
F

⁂ HEBRAEI. Cũ mortu⁹ fuero, ſepeli me honorifice, & honorẽ habebis matri tuæ, & non deſeres eã cunctis diebus vitæ.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. IIII.

1 IGitur cum. *Deſcripta conuerſatione Tobiæ virtuoſa, hic conſequenter deſcribitur eius conſolatio gratioſa, q̃ quidẽ fecit Deus per angelũ filij ſui ductorẽ in terrã Medorũ, q reuertẽs attulit diuitias ad releuandũ parẽtũ ſuorũ, paupertatem, & medicinã ad curandũ patris ſui cæcitatẽ. Sic ergo proceditur, qa primo ponitur filii miſſio. ſecũdo eiuſdẽ reuerſio. x. c. prima in duas, quia primo Tobias mittit filium ſuũ. ſecundo filius exequitur patris imperiũ c. 7. prima adhuc in duas, quia primo pater filium inſtruit. ſecundo legationẽ ei iniungit, ibi.* In dico ẽt tibi. *Circa filiũ inſtructionẽ primo excitat eius attentionẽ, di.*
2 Au. fi. m. ver. *nõ tm̃ auribus corporis, ſed ẽt mentis, ideo ſequitur.*
3 Et ea in cor. *ſcilicet ædificij ſpiritualis, vt ex eo conſurgat multiplicatio bonæ operationis. Conſequenter ſubdit illam inſtructionẽ, quia pater non ſolum debet filio nutrimentum, ſed etiam documentum, & primo inſtruit filium de reuerentia parentum, vt ex ſenſibilibus, & magis notis procedat ad intelligibilia, & minus nota, di.*
4 Cum ac. Deus. *mortẽ enim ſuã putabat propinquã, vt dictũ eſt:*
5 Corpus meum ſe. *ſecundum enim fidem noſtram corpora fideliũ reſurgent ad vitam immortalem, propter quod ſancti patres de ſepulturis habuerunt rationabiliter curam bonam.*
6 Et hono. ha. ma. *non ſolum eam reuerendo, ſed etiam neceſſaria miniſtrando in vita, & in morte, in qua indiget ſepultura. ideo ſubditur.* Cum autem ipſa compleuerit, &c. *ſubditur.*

3. Et   1 Omnibus

MORALITER. 1 *Igi. cũ.* Senſus literę ſequẽtis in qua Tobias inſtruit filium ſuum eſt ſimpliciter moralis, ideo pertranſeo.

A tæ eius, neque rebellis eris verbis eius, aut mœrore afficias vitam eius, ſed recordare fili mi, quantæ tribulationes trāſierint ſuper eā, & ſuper te, cū eſſes in vtero eius, quā ꝑpter ſepelies quoq; eam iuxta me honorificè in ſepulchro vno. ✱ CYRIL. Alex. nulla res excellentior eſt, quam pietatē filiorum obſeruātiamque in ſuos parentes. Scientque præterea, quam periculoſum ſit, eos probris laceſſere, ſi quando fortaſ ſis ob imbecillitatē naturæ ab honeſtate diſcederēt. Sed quòd parentes res ſanctiſſima inter omnes nationes habeatur, lex quoque diuina planè docebit, quæ cū iuſſiſſet Deū vnum ex toto corde diligere, B hoc etiā addidit. *Honora patrem tuū, & matrem tuam, vt bene ſit tibi, ſiſque longæuus ſuper terram.* Parētes enim imaginē Dei quodāmodo gerunt, vnde inquit: Memēto qa per eos natus es. Ac rurſus: *Qui oculum patris deriſerit, & ſenectutem matris non honorauerit, ex faucibus terræ corui eu euellent.* Quod autē maledictis, per petuiſq; ſupplicijs ſe obnoxiū fecerit, qui honore maximo parentes ſuos proſequi neglexerit, Chā res geſtæ facillimè declarant. ✱ AMB. Nō poſſum ſaluo pietatis iure odiſſe patrem, cui debeo, quòd creatus ſū, nec matrem longo decem menſium faſtidio pij fetus onera portantem, cui in abſolutione plus periculi, in delatione plus tædij eſt. ✱ IDEM. Tu matri debes pudoris iniuriā, virginitatis diſpē C diū, partus periculū, matri longa faſtidia, matri longa diſcrimina, cui miſeræ in ipſis votorū fructibus maius periculum eſt, & cum ediderit, quod optauit, partu abſoluitur non timore. Nonne pro his obſequia ſaltem oportet rependi?

a *Ex ſubſtantia tua, &c.* ✱ AMB. Malū eſt fœnus quo quærūt vſuræ. Aliud fœnus iure execrabile, dare in vſura pecuniam qđ lex ꝓhibet. Tobias hoc refugiebat, qui monebat filium ſuum, ne præceptum Domini preteriret, vt ex ſubſtātia ſua eleemoſynā faceret, non pecuniam feneraret. nō auerteret faciē ſuam ab vllo paupere. Hæc, q. monet, cōdē nat vſuras fenoris, ex quo multi qſtū fecerūt, quē ſancti prohibuerunt. Da pecuniā ſi habes, proſit alij, quæ tibi ocioſa eſt. Da quaſi nō recepturus, vt lucro cedat ſi reddita fuerit. Iuſtus eſt enim, qui miſeretur, & cōmodat. Qui facit miſericordiam, fœnerat proximo.

b *Quo.po.&c.* ✱ AM. Corinthijs indicitur vt nō plus tribuāt, quā poſſunt, ne plꝰ forte offerentes coacti, nō voluntarij, grauati videreñtur ſine mercede futuri, quia qui coactus aliqđ facit mercedem non habet. Si tantum quis det quātum vult, aut pōt, acceptum eſt. Iudicio enim videtur hoc facere, ac per hoc tantum det, quantum poteſt, & vult aius, vt rei huius poſſit habere mercedem.

c *Quo.ele.&c.* ✱ AM. Ora, ſine itermiſſione, ieiuna frequēter, & da eleemoſynā, quoniam eleemoſyna à morte liberat, & purgat omnem ſordē, & ſqualorem. ✱ IDEM. Quæ nobis ſalus eſſe poteſt, niſi ieiunio eluerimus peccata noſtra, cum ſcriptura dicat Ieiunium, & eleemoſyna à morte liberat? Qui ſunt ergo hi præceptores noui, qui meritum excludant ieiunij?

IDEM.

L. 4. in Ge. — † iuxta. — † Prou. 3. b. — † Luc. 14. c. — Exod. 20. — Deut. 6. — † impertire. — Prouer. 30. — † qui faciunt. — Geneſ. 9. — † Octo. 14. in pſal. ut. — In c. 2. Luc. — L. de — Pſa. 1 Eccl. 1 — In ca. de C — † bon — † De c. mi — L. adt uo. c. j — Epiſt

a ¶Q ne ſis ingratus maternis laboribus, ei redde te, qui cum dolore dedit te.
Memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit pro
a ¶In bono.
pter te in vtero ſuo. Cum autem, & ipſa compleuerit tempus
e ¶Simul viuunt, ſancti, ſimul ſepeliuntur quorum eadem in vita fides, & eadem in morte requies.
q ¶Non dicit noctibus, quia tota vita iuſtorum dies eſt.
vitæ ſuæ, ſepelies eam † circa me. Omnibus autem diebus vitæ 1
a ¶Vel dominum charitatem Dei, ſpem, fidem. b ¶Non dicam facias.
tuæ in mente habeto Deum, & caue ne aliquādo peccato con 2
a ¶Quod eſt fouere, vel tacere cumpoſſis arguere. b ¶Non de rapina.
ſentias, & prætermittas præcepta Dei noſtri. † Ex ſubſtantia 3 4
a ¶Miſericordiam, quæ prius eſt in mente, quam in opere. vnde: Qui miſeretur, & commodat.
b ¶Debes enim diligere proximum tuum. ¶ Omni petenti te tribue, ſecundum facultatem, non ex triſtitia, aut neceſſitate: Hilarem enim datorem diligit Deus. c ¶Vnde. Viſitans ſpeciem tuam non peccabis.
tua fac eleemoſynam, † & noli auertere faciem tuam ab vllo 5
a ¶Iudicium ſine miſericordia fiet ei, qui non fecit miſericordiam. b ¶Date, & dabitur vobis.
paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini. 6
a ¶Beati enim miſericordes quoniam ipſi miſe con.
Quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fue-
a ¶Voluntas à Deo penſatur non dati quantitas. 7
rit, abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum 8
a ¶ Vnde, Theſaurizate vobis the. in cæ.
libenter, † impertiri ſtude. Præmium enim † bonum theſauri-
a ¶Iudicij, vbi nemo ſufficiet ſi miſericordia deficiet. 9
b ¶Vnde. Abſconde eleemoſynam in ſinu pau.
zas tibi in die neceſſitatis, † quoniā eleemoſyna ab omni pec 10 11
a ¶Aeterna. b ¶Redemptio animæ viri propriæ diuitiæ. & alibi, peccata tua eleemoſynis redime. item Sicut aqua extinguit ig. i. e. p.
c ¶Inferni.
cato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tene-
a ¶Et ſi non coram hominibus. 12
bras. Fiducia magna erit corā ſummo Deo eleemoſyna om-
¶Caue. a ¶ Mentis, & corporis.
nibus † facientibus eam. Attende tibi fili mi ab omni fornica-
a ¶Expoſitio b ¶Luxuriæ. c ¶Nedum facere. 13
tione, & præter vxorē tuam nunquam patiaris crimen ſcire.
a ¶Non veniat mihi pes ſu. initium omnis peccati ſuperbia. b ¶Mente. c ¶Nedum facto.
ſuperbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo domi-
a ¶Et ſi aliquando ſit non regnet. b ¶Ibi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem. 14
c ¶Mentis, vel corporis hominis, vel angeli. ¶ Non veniat mihi pes ſuperbiæ. 15
nari permittas. In ipſa enim initium ſumpſit omnis per- 16
17

NICOLAVS DE LYRA.

1 Omnibus. *Hic conſequenter inſtruit eū de obedientia ad Deum, dicens,* Omnibus autem diebus vi. *per verā fidem, & dilectionē.*

2 Et caue ne aliquando pec. *licet enim ſecundum Augu. non ſit in poteſtate noſtra, quibus viſis tangamur, tamen eſt in poteſtate noſtra ea reſpuere, vel acceptare.*

3 Et prætermit. præce. *ea tranſgrediendo.*

4 Ex ſubſtantia. *Hic tertio ipſum inſtruit de miſericordia ad proximum, dicens.* Ex ſubſtantia tua fac, *& non de aliena.*

5 Et non auer. faciem tuā ab vllo paup. *q. d. ſi non potes exhibere manum, exhibeas tamen animum, & compaſſionis ſignum, nam de huiuſmodi impoſſibilitate nullus ſe poteſt excuſare.*

6 Ita enim fiet, vt nec à te a. fa. *propter qđ dicit Saluator Lu. 6. f.* Date, & dabitur vobis. *& quoniam eleemoſyna eſt diſcrete facienda, ſcilicet, ſecundum poſſibilitatem facientis, ideo ſubditur.*

7 Quo. po. ita eſto. *quia ſic non eſt eleemoſyna facienda, vt recipiētibus ſit remiſſio per abundantiam, vel ſufficientiam, facientibus autē tribulatio per indigentiam, vt habetur 2. Corint. 8. niſi quando ꝑpter Chriſtum vult eße pauper, vt cum quis religionem ingreditur, vt ſic pauper Chriſtum pauperem perfectius ſequatur.*

8 Etiam exiguum li. *nam in hoc magis penſatur affectus, quā cenſus, propter quod Saluator plus reputauit duo minuta à paupere vidua oblata, quam diuitum munera magna, Mar. 12. et ſubditur ratio faciēdi eleemoſynam, cum dicitur.*

9 Præmium enim bonum ti. *tibi prouidendo.*

10 In die neceſſitatis. *i. mortis, quia ſicut dicit Auguſtinus, Sola miſericordia comes eſt defunctorum, & in die iudicij generalis, quia tunc, & iudex dicet,* Venite benedicti patris mei, percipite paratū vobis regnum, *& ſubditur:* Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c. *Matth. 25. c. ideo ſubditur.*

11 Quoniam eleemoſyna ab omni peccato, & à mort. *ſcilicet, gehennæ.*

12 Liberat. *eſt enim inter alia miſericordiæ opera valde ſatisfactoria. Dan. 4. e.* Peccata tua eleemoſynis redime. *Cætera patent.*

13 Attende tibi. *Hic quarto inſtruit filium de innocentia de ſeipſo dicens,* Attende tibi fili mi ab omni fornicatione, *ſ. corporali, & ſpirituali, quæ eſt idololatria, & ſub fornicatione corporali intelligit adulterium, & omne carnis peccatum, ideo ſubditur:* Et præter vxorem tuam nunquam patiaris, &c. *Conſequenter eum inſtruit de humilitate vera dicens.*

14 Superbiam nunquam in tuo ſen. *idest, in tuo corde.*

15 Aut in tuo. *idest in exteriori ſigno, vel opere.*

16 Domina. permittas. *nō dicitur euenire, quia impoſſibile eſt qn inſurgant elationes aliquæ, ſed tunc dominantur, qñ quis impetum earum ſequens ſecundum eas operatur, quod poteſt ab homine caueri.*

17 In ipſa enim initium ſump. *Nam primum peccatum angeli fuit ſuperbia, ex quo ſecutum eſt peccatum hominis per tentationem dæmonis. Gene. 3.*

9 Præmium

Qui-

A ✻ Idem. Qui miſeretur, cor ſuum mundat. Quid eſt mundare animum, niſi ſordem mentis abluere? Eleemoſyna à morte liberat.

✻ Cyprian. Non vtique ab illa morte, quam ſemel Chriſti ſanguis euixit, & à qua nos ſalutaris baptiſmi, & redẽptoris nr̃i gratia liberauit, ſed ab ea quæ ꝑ delicta poſtmodũ ſerpit.

a *Quicunque tibi, &c.*

✻ Ambroſius. Ipſa lex domini hanc formam tenendã docet, vt nihil alteri detrahas, tui commodi ſeruandi gratia, cum dicit: Non trãsferas terminos antiquos, quos ſtatuerunt patres tui: cum vitulum errantẽ fratris tui reducendum præcipit: cum furem mori iubet: cum vetat mercenarium debita mercede fraudari: cum pecuniam B ſine vſuris reddendam cenſet.

b *Quod ab alio, &c.*

✻ Chryſoſtomus. Chriſtus poſt multas illas beatitudines dicebat: *Quæ vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite ipſis.* Non eſt opus multis ſermonibus aut legibus, voluntas tua ſit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis miſericordiam conſequi? miſerere proximi? Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis partibus primis potiri? Cede illas prius alteri. Tu ſis iudex, tu ſis vitæ tuæ legiſlator. Et rurſum. Quod odiſti, alii ne facias. Per hoc quidẽ à malo quidẽ fidem inducit, C per illud autẽ virtutis operationem. Odiſti cõtumeliã pati? Ne alium afficias contumelia. Odio habes falli? Neque tu fallas alium.

c *Panem tuum & vinum, &c.* ✻ Ambroſ. Eſt & illa prophetica, vt ſupra ſepulturam iuſtorum quædam ponamus, quæ lector, agnoſcis, infidelis intelligere non debet: non quo cibus imperetur aut potus, ſed ſacræ oblationis veneranda cõmunio reueletur.

a ¶ Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane, qui meruit operãdo nõ mereatur expectãdo.

a ditio. Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mer- 1
cedem reſtitue, & merces mercenarii apud te omnino non

a ¶ Quod tibi non vis, alij ne feceris.

b remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquan- 2

a ¶ Frange e.p. ¶ Beatus qui intel. ſuper ege. & pau. ¶ Eleemoſynam tribue vt operibus miſericordiæ etiam multi peccata ſepeliantur, in multis enim offendimus omnes. vide Iob: Non comedi bucc. m. ſo. b ¶ Qui reddere non poſſunt.

do alteri facias. Panem tuum cum eſurientibus, & egenis co- 3

a ¶ Cum videris nudum operi eum. ¶ Non de rapina. b ¶ Qui indigent. c ¶ Verbi tui. d ¶ Qui lætificat cor hominis.

c mede, & de veſtimentis tuis nudos tege. Panem tuum & vi- 4

a ¶ Nemo eſt qui viuat & non peccet. b ¶ Nolite margaritas ponere ante porcos, & ſanctum noli dare canibus. c ¶ Non conuiueris cum peccatoribus, quia à conuictu mores conformantur.

num tuum ſuper ſepulturam iuſti cõſtitue, & noli ex eo man-

a ¶ Impio ne dederis.

ducare & bibere cum peccatoribus. Conſilium ſemper à ſa- 5

a ¶ Non à ſtulto in quo non eſt. b ¶ Omnia fac cum conſilio. c ¶ Qui perſeuerauerit vſque in finem ſaluus erit. d ¶ Cogitationibus, verbis, operibus.

piente perquire. Omni tempore benedic Deum, & pete ab 6

a ¶ Actiones, affectiones & cogitationes. b ¶ Ad ſe. c ¶ Non in mundo. d ¶ Firmiter.

eo, vt vias tuas dirigat: & omnia conſilia tua in ipſo perma- 7 8
d neant. Indico etiam tibi fili mi dediſſe me decem talenta ar- 9
genti, dum infantulus eſſes, Gabelo in Rages ciuitate Me- 10 11
dorum, & chirographum eius apud me habeo. Et ideo per- 12 13
quire quomodo ad eum peruenias, & recipies ab eo ſuprà 14
memoratum pondus argenti, & reſtituas ei chirographum 15

a ¶ In hoc mundo.

ſuum. Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam geri- 16 17

a ¶ In futuro. b Timor domini eſt recedere à malo vel à peccato. vnde. Timeas Deum & recedas à malis. ¶ Beatus qui timet dominum.

mus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & 18 19

a ¶ Declina à malo. b ¶ Fac bonum.

receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene. 20 21

✻ Gregorius. Panem ſuum & vinum peccatoribus prębẽr, qui iniquis ſubſidia pro eo quod iniqui ſunt impendit. Vnde & nõnullis huius mũdi diuites cum fame crucient Chriſti pauperes, effuſis largitatibus nutriunt hiſtriones. Qui verò indigenti etiam peccatori, panem ſuum, non quia peccator, ſed quia homo eſt, tribuit, nõ peccatorem, ſed iuſtum pauperem nutrit, quia in illo nõ culpã, ſed naturã diligit. E

d *Indico etiã tibi, &c.*

✻ Ambroſ. Ille eſt ſupplantator, qui vſurarum captat emolumenta. Itaq; vir Chriſtianus ſi hẽt, det pecuniam quaſi non recepturus, aut certè ſor tẽ quam dedit recepturus. Quid.n. durius, quàm vt des pecuniam tuam nõ habẽti, & ipſe duplum exigas? Exemplo nobis ſit Tobias, qui nũquã requiſiuit pecuniam quam dederat, niſi extremo vitæ ſuæ tempore, magis ne fraudaret hęredẽ, quàm vt depoſitam pecuniã recuperaret. Populi ſæpe conciderunt fœnore, & ea publici exitij cauſa extitit.

D lib. 7. in Luc. — Parte 3. paſtor. admon. 21. — Epiſt. 70.

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quicunque tibi aliquid operatus.* Hic quintò inſtruit filium de iuſtitia ad operarium dicens: *Quicunq; tibi aliquid ope.* quia tales vt communiter ſunt pauperes, de labore ſuo quotidianum victum acquirentes: & ideo lex quæ ferenda eſt ſecundum id quod accidit, vt in pluribus præcepit, Leu. 19. quod merces talium non retineatur vſque in mane diei ſequentis.

2 *Quod ab alio.* hoc enim eſt de iure naturali.

3 *Panem tuum cum eſu.* beneficia enim collata talibus, qui non poſſunt retribuere, ſunt apud Deum meritoria.

4 *Panem tuum.* Hic ſexto inſtruit filium de pietate ad defunctos dicens: *Panem tuum & vi. tu. ſu. ſe.* ex hoc aliqui accipientes occaſionem errandi ſolebant ſuper ſepulchra parentum defunctorum cibaria ponere, quaſi mortui cibis corporalibus indigerent, quod improbat Aug. in ſermone de cathedra ſancti Petri. Alij vero magna feſta in morte parentũ faciebant ad oſtentationem, & inde depauperabantur. hoc non intelligit hic Tobias, ſed quod in morte iuſtorum paſcendi ſunt pauperes pro animabus eorum. Et ad excludendum infideles ſubdit. *Et noli ex eo man.* ſequitur.

5 *Conſilium.* Hic ſeptimo filium inſtruit de prudentia conſilium in dubiis requirendo, dicens. *Conſi. ſemp. à ſap.* in illa re de qua conſilium quæritur.

6 *Perquire.* id eſt, perfectè require, & non ſuperficialiter tantum. nã cuilibet experto in ſua ſcientia credendum eſt. & quia cõſilium hominis non eſt omnino ſolidum, ideo docet recurrere ad diuinum dicens.

7 *Omni tempore.* ſcilicet, proſperitatis & aduerſitatis.

8 *Benedic Deum.* ipſum laudando.

9 *Et pete ab eo.* in agendis.

10 *Et omnia conſilia tua in ipſo permaneant.* quia non debet homo quęrere conſilium niſi de bonis agendis, & malis fugiẽdis, & omne tale conſilium eſt ſecundum Deum.

11 *Indico etiam tibi fili mi dediſſe me decem.* Poſtquam Tobias filium ſuum de moribus inſtruxit, hic conſequenter pro debito repetendo ſibi legationem iniungit, dicẽs: *Indico etiam tibi.* Erat enim neceſſitas indicandi, eo quod credebat mortem ſuam appropinquare, vt prædictum eſt, vt ſic debitum ante mortem eius redderetur. Et quia filius illud debitum ignorabat, ideo ſubditur.

12 *Dediſſe me decem talenta argenti, dum infantulus eſſes.* id eſt, non haberes adhuc vſum debitum rationis.

13 *Gabelo in Rages ciuitate Medorum.* ſicut dictum eſt ſuprà tertio capite.

14 *Et chirographum eius.* id eſt, literam obligatoriam de reſtitutione.

15 *Apud me habeo.* Per quam debitum poterit reuocari. Cętera patent vſque ibi.

16 *Noli timere fili mi.* laborem itineris, & paupertatem, & ſubdit rationem dicens.

17 *Pauperem quidem vitam gerimus.* in præſenti ſeculo.

18 *Sed multa bona habebimus.* in præterito.

19 *Si timuerimus Deum.* timore filiali.

20 *Et receſſerimus ab omni peccato.* mortali, nam omne veniale non poſſumus omnino vitare.

21 *Et fecerimus bene.* iſtæ ſunt duæ partes iuſtitiæ, ſcilicet, declinare à malo, & facere bona.

CAP. V.

In Pſal.70. A a Tvnc reſpondit. ✲ Auguſt. In ea re ſola filius non debet obedire patri ſuo, ſi aliquid pater ipſius iuſſerit contra Dñm Deum ipſius. Neque enim debet iraſci pater qñ ſic ei præponitur Deus. Vbi enim hoc iubet pater quod cõtra Dominum non ſit, ſic audiẽdus eſt quomodo Deus quia obedire patri iuſsit Deus. Benedixit Deus filios Ionadab, propter obediẽtiam, eoſque obiecit inobedienti populo ſuo, exprobrãs, quia cum filij Ionadab obedientes eſſent patri ſuo, illi non obedirent Deo ſuo. (Ecc.20) (Iere.35)

B ✲ Hebræi. Et reſpondens Tobias patri ſuo, ait: Omnia quæcunque præcepiſti mihi, pater mi, faciam. Nũc ergo pater mi, da mihi conſilium, quomodo poſsim accipere pecuniã de manu Gabeli. Nam ille non cognoſcit me, nec ego cognoſco illum. Quod ſignũ referam ei, vt ille mihi tradat C pecuniam? Reſpondit Tobeus. Hoc eſt ſignum de quo illi dices, quod marſupium ſuum mihi dedit, & ego dixi, accipe de manu mea. Sunt aũt hodie uiginti anni quãdo tradidi argentum in manum eius.

D b *Tunc egreſſus Tobias, &c.* ✲ Auguſt. Quod Angeli viſibiliter, & tractabiliter apparentes, non quia indigebant, ſed quia volebant, & poterant, vt hominibus congruerent ſui miniſterij quadam humanitate fecerunt. (Lib.1 tri.c.2)

C A P. V.

a ¶Datur nobis exemplum, vt ſanctis patribus obediamus, vnde: Honora patrem tuum.

a T Vnc reſpondit Tobias patri ſuo, & dixit: Omnia 1
quæcunque præcepiſti mihi, faciam, pater: Quo- 2 3
modo autem pecuniam hanc requiram, ignoro.
Ille me neſcit, & ego eum ignoro. Quod ſignum
dabo ei? Sed neque viam per quam pergatur il-
luc; aliquando cognoui. Tunc pater ſuus reſpon-
dit illi, & dixit: Chirographum quidẽ illius apud 4
me habeo, quod dum illi oſtenderis, ſtatim reſtituet. Sed perge nunc, 5
& inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum ſalua mercede
b ſua, dum adhuc viuo, vt recipiat eam. Tunc egreſſus Tobias inuenit 6 7
iuuenem ſplendidum, ſtantem, præcinctum, & quaſi paratum ad am- 8 9
bulandum. Et ignorans quòd Angelus Dei eſſet, ſalutauit eum, & di-
c xit: Vnde te habemus bone iuuenis? At ille reſpondit: Ex filiis Iſrael. 10 11
Et Tobias dixit ei: Noſti viam quæ ducit in regionem Medorum? Cui

a ¶Angeli enim apud ſanctos manent.

reſpondit: Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulaui, & manſi 12 13

a ¶Boni enim æquales Angelis, & cohæredes, & conciues futuri ſunt.

apud Gabelum fratrem noſtrum qui moratur in Rages ciuitate Me-

a ¶Ciuitas ſanctorum in monte, peccatorum in valle poſita. b ¶Nihil ſine conſilio patris agendum decreuit.

dorum, quæ poſita eſt in monte Ecbatanis: Cui Tobias, ait: Suſtine me
d obſecro, donec hæc ipſa nuntiem patri meo. Tunc ingreſſus Tobias

a ¶Quia cito occurrebat quod volebat, vel quia ſubito.

indicauit vniuerſa hæc patri ſuo. Super quæ admiratus pater, roga- 14
uit vt introiret ad eum. Ingreſſus itaque ſalutauit eum, & dixit: Gau- 15

a ¶Populus Iudæorum.

dium tibi ſit ſemper. Et ait Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui 16
in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video? Cui ait iuuenis: Forti 17

✲ Dionyſius Areop. Viri diuina ſapientia repleti humanas quoque formas illas celeſtes ſubſtantias deſcribunt, quod mente vigeant homines, videndique vires habeant ad ſuperna tendentes, ſublimique ore, & erecto ſunt ſtatu, & per naturam ad imperandum idonei. (Cæle. cap.2) E

c *Ex filijs Iſrael.* Erat enim ex numero angelorũ, qui ſunt filii Iſrael quia ſemper vident Deum facie ad faciem, & ſępe mittuntur in cuſtodia filiorum Iſrael, ideſt, videntium Deũ. vnde. *Conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael.* (Deu.)

d *Tunc in.* Bedã. Apparuit Angelus Tobiæ, & ſocium ſe præbuit, & filius Dei hominem aſſumpſit, & viſibiliter cum hominib. conuerſatus humanum genus ſaluauit. Introduxit Tobias angelum ad patrem, &c. & dominus (Lib. e in To) F

NICOLAVS DE LYRA.
C A P. V.

(Diuiſio.) 1 TVnc reſpondit. *Poſtquam pater inſtruxit filium, hic conſequenter exequitur filius patris imperium, et diuiditur in tres partes, quia primo deſcribitur itineris apparatus, ſecundo ponitur iuuenis receſſus, ibi.* Tunc paratis omnibus. *tertio viæ progreſſus, in principio capituli ſexti, Circa primum primo ductor itineris inquiri præcipitur, ſecundo quæſitus inuenitur, ibi.* Tunc egreſſus. *tertio inuentus examinatur, ibi.* Dixit itaque. *Circa primum primo ponitur obedientis filii reſponſio dicentis.*

2 Omnia quæ præ.mi. *cum diligentia. Conſequenter petit edoceri de via dicens.*

3 Quo.au.pe.hanc re.ig. *Nam debitorem, & etiam uiam ignorabat, ideo ſubditur.* Ille me.ne. *Et ſubditur inſtructio patris de vtroque. ſ. de modo repetendi, et de via per ductorem conuenientem, & primo de ſigno dando debitori, cum dicitur.*

4 Chirog.qui.il. *quod eſt ſignum manifeſtum debiti.*

5 Quod dum il.oſten.ſta.re. *de fidelitate .n. Gabeli confidebat, & ſi negare vellet, per chirographum arctari poterat, ſecundo inſtruit eum de modo eundi per uiam. ſ. per ductorem fidelem cum ſubditur.* Sed perge nunc, &c. *& patet litera.*

6 Tunc egr.To. *Hic conſequenter ductor quæſitus inuenitur, cum dicitur.*

7 Inuenit iuu. *i. angelum in ſpecie iuuenis apparentem.*

8 Splendidum. *Ideſt, in facie valde pulchrum.*

9 Et ſtãtem præ.& quaſi, &c. *Apparitiones .n. angelicæ in corporibus aſſumptis fiunt ſecundum proprietates legationum ad quas angeli mittuntur, & quia iſte mittebatur a Deo ad ducendum filium Tobiæ per viam, ideo apparebat tanquam diſpoſitus, ad itinerandum.*

10 Vnde te habemus bone iuuenis. *i. de qua gente es tu? quia nolebat habere ductorem Gentilem, ſed Iſraelitam.*

11 At ille reſpondit, &c. *verum dixit, quamuis non eſſet homo. Nam illa quæ ab angelis inter homines fiunt, ſunt figuratiua, ſicut comeſtio eorum fruitionem gloriæ ſignat, vnde inf. 12. c. dicit angelus iſte.* Cum eſſem vobiſcum per voluntatem Dei, videbar quidem vobiſcum manducare, & bibere, ſed ego cibo inuiſibili & potu qui ab hominibus videri non poteſt vtor, *& eodem modo locutio eius, qua dicit ſe eſſe ex filiis Iſrael ſignat coniunctionem charitatis, qua ſancti angeli coniuncti ſunt fidelibus deuotis. Cætera patent vſque ibi.*

12 Et omnia. *Per hoc deſignatur eius promptitudo ad exequendũ mandata Dei circa homines ad Dei gloriam, & electorum ſalutem, ſecundũ quod dicitur Heb. 1. d.* Omnes adminiſtratorii ſpiritus ſunt in miniſterium miſſi, propter eos qui capiunt hæreditatem ſalutis. 13 Et ma.apud Gabelum fratrem noſtrum qui mo. *nam angeli ſancti libenter morantur cum iuſtis. Cætera patent vſque ibi.* 14 Super quæ ad.pa.quod. *ita cito inuentus fuiſſet ductor aptus.* 15 Ingreſ.ita. *Hic conſequenter ductor inuentus examinatur, præmittitur tamen ſalutatio ſenioris Tobiæ, & eius reſponſio cum dicitur.* 16 Qui.gau.mi.erit. *hoc non dixit ex impatientia ſuæ cæcitatis, ſed contẽnens gaudium præſentis uitæ, & ſperans gaudium futuræ.* 17 Forti animo. *in patientia perſeuerando.*

In

MORALITER.

1 *Tunc egreſſus, &c.* Per hoc autem quod angelus apparuit Thobiæ in humana ſpecie, & ſe exhibuit comitem viæ ſuæ prouidum, & iucundum, ſignatur myſtice gratioſa ſocietas, vel potius glorioſa, quæ erit hominum, & angelorum, cum ad eorum ſocietatem in animabus ſimul, & corporib. aſſumẽtur. Per hoc autem, quod hanc aſſocietatem ſignificauit angelus Tobię ſeniori deſignatur, quod hoc fuit promiſſum patribus veteris teſtamenti, vnde promiſſum fuit Abrahæ Gen. 15. quod ſemen ſuum futurum eſſet ſicut ſtellæ cæli.

Tunc

dominus per miracula quę in carne fecit populo Iudęorum, A ex quo carnē ſuſceperat, oſtendit: quia eſt filius & angelus. i. nuntius paternę voluntatis, cui ēt gaudiū perpetuæ ſalutis p̄dicauit, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinqua. enim reg. cælo.* & deſperantibus de lumine cęleſti: *Ego ſum*, inquit, *lux mundi, qui ſequitur me, non ambulat in tenebris.*

a *Et dixit ei angelus.* Beda. Promittit angelus Tobiæ ducere filium ſuum in ciuitatem Medorū & reducere. Promittit Chriſtus Iudęis credentibus quamuis plures ſint cęcati, quia incarnationis ſuę ſacramēta gentibus aperiat, & in fine temporum populo Iudęorum latius pandat. Comitāte & cooperante diuinitatis ſuæ fide, B deductus ad Medos dicit. *Alias oues habeo quæ nō ſunt ex hoc ouili.* De reducendo dicit Apoſtolus: *Donec plenitudo gentium intrauerit, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Interrogāte angelum Tobia vnde eſſet.

b *Ego ſum inquit Azarias Ana. ma. fi.* Azarias adiutor. Ananias gloria Dei. Chriſtus quoque fidelibus ſuis indicat, quia ipſe eſt de quo dicitur: *Adiutor meus & liberator meus es tu domine, ne moreris. Et vidimus gloriam eius, quaſi vnigeniti à patre.*

a ¶ Appropinquabit enim regnum cœlorum.

animo eſto, in proximo eſt vt à Deo cureris. Dixit itaque illi 1
Tobias: Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabe-
lum in Rages ciuitatem Medorum? Et cum redieris, reſtituam
tibi mercedem tuam. Et dixit ei angelus: Ego ducam, & redu- 2
cam eum ad te. Cui Tobias reſpondit: Rogo te, indica mihi 3
de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael angelus
dixit: Genus quæris mercenarii an ipſum mercenarium, qui 4
cum filio tuo eat? Sed ne forte ſolicitum te reddam, ego ſum 5 6
Azarias Ananiæ magni filius. Et Tobias reſpondit: Ex magno
genere es tu. Sed peto ne iraſcaris, quod voluerim cogno-
ſcere genus tuum. Dixit autem illi angelus: Ego ſanum ducam
& ſanum tibi reducam filium tuum. Reſpondens autem To-
bias ait: Bene ambuletis, & ſit Deus in itinere veſtro, & ange-
lus eius comitetur vobiſcum. Tunc paratis omnibus quæ erant 7

¶ Neceſſaria.

in via portanda, fecit Tobias vale patri ſuo, & matri ſuæ, & 8
ambulauerunt ambo ſimul. Cumque profecti eſſent, cœpit ma

a ¶ Mulieris impatientia: affectio materna.

ter eius flere & dicere: Baculum ſenectutis noſtræ tuliſti, & 9
tranſmiſiſti à nobis. Nunquam fuiſſet ipſa pecunia pro qua 10
miſiſti eum. Sufficiebat enim nobis paupertas noſtra, vt di- 11
uitias computaremus hoc, quod videbamus filium noſtrum. 12

a ¶ In domino confidit cui commiſit eum.

Dixitque ei Tobias: Noli flere. ſaluus perueniet filius noſter, 13
& ſaluus reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum. Cre-
do enim, quod angelus Dei bonus comitetur ei, & bene diſpo
nit omnia quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuerta

a ¶ Suſcepta conſolatione.

tur ad nos. Ad hanc vocem ceſſauit mater eius flere & tacuit.

minum verum erat. Erat enim de angelis videntibus Deū: D & erat Azarias, adiutor: & filius Ananiæ, id eſt, gloriæ Dei.

c *Ex magno genere es tu, &c.* ⁂ Hebræi. Ecce tu mi frater, es de cognatione bona, & nobili, & tu quoq; cognouiſti Hananeclē, & Nathan duos filios magni Selomith, qui mecum ibant in Ieruſalem, cum habitaremus in terra Iſrael, & adorabant mecum ibi, nec vnquam errauerunt poſt deos alienos huius terræ ſicut aberrauerunt fratres noſtri. Nunc itaque mi frater, vade in pace cum filio meo, atque ſalui redeatis adiuuante Deo. Dabo autem tibi pro mercede ſingulis dieb. drachmā vnam, & præterea victum ſicut filio meo. Et ſi reduxerit vos dominus in pace, adiiciam adhuc ſuper mercede tua. E

d *Tunc paratis.* Bed. Apparente domino in carne, parata ſunt omnia, quæ ad redēptionem noſtram neceſſaria erant, & quibus eccleſiæ fides & vita nutriatur, & firmetur, donec huius ſeculi via finiatur, id eſt, virtutes eius, doctrina, tentatio, paſſio, reſurrectio, aſcenſio, ſpiritusſancti miſſio, fides credētium, perſecutio infideliū, his in Iudęa peractis, mediator Dei & hominum per apoſtolos Iudæis contribulibus ſuis, & gentibus gaudia ſupernæ ſalutis & pacis prædicauit, & his qui accipere & credere volebant per ſeipſum donauit: & ſic ad ſalutem gentium per apoſtolos peruenit. F

⁂ Comeſtor. Figuratè reſpondet, quoniā Azarias adiutor Dei interpretatur, quod angelis cōpetit, qui ſunt adminiſtra C torij ſpiritus. Quaſi diceret. Ex filiis Iſrael ego ſum, Azarias Ananiæ magni filius, quod totū ſecūdū interpretationē nominum

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *In proximo.* ad hoc enim erat miſſus à Deo, & ideo certitudinaliter ſciebat hoc eſſe futurum. Cetera patent vſq; ibi.

2 *Ego ducam, et reducam eum ad te.* hoc enim futurum eſſe ſciebat ex diuina reuelatione.

3 *Indica mihi.* In vna enim tribu Iſraël plures domus, decem enim tribus erant captiuatæ, ideo Tobias quærit de vtroque ſcilicet tribu & domo.

4 *Genus quæ.* q. d. non eſt tibi curandum de genere illius qui debet filium tuum ducere pro mercede, ſed de eius aptitudine, & fidelitate, quæ conditiones ſunt in me.

5 *Sed ne fortè ſolicitum te reddam.* id eſt, dubium.

6 Ego *ſum Aza. Ana. mag.* verum dixit angelus, quia ſicut dictum eſt, locutio eius erat figuratiua. Azarias autem interpretatur adiutor Dei, angeli verò ſunt adiutores Dei, inquātum per eorum miniſterium electi diriguntur in ſalutem, & hoc modo dicit Apoſtolus 1. Cor. 3. b. de ſe & aliis prædicatoribus. *Dei adiutores ſumus.* Ananias vero interpretatur gratia Dei, cuius filii ſunt angeli, eo modo quo dicitur filii gloriæ, quæ eſt gratia conſummata. Non tamen ſic intellexit Tobias, ſed quod eſſet homo filius cuiuſdam viri notabilis de tribubus Iſrael, qui ſic vocaretur. Nec in hoc angelus eum decepit, quia Tobias melius habuit intentum ſuum, ſcilicet, filii ſui ductorem bonum, quàm ſi eſſet homo de genere quantumcunque magno. Cetera patent in litera.

7 *Tunc paratis.* Hic conſequenter deſcribitur Tobiæ iunioris receſſus cum dicitur.

8 *Fecit Tobias vale patri ſuo.* non enim decens erat, quod ab eis recederet abſque ſalutatione. & ſequitur matris fletus ex materna pietate.

9 *Baculum ſe. no.* id eſt, ſuſtentamentum, filii enim ſenibus parentibus debent miniſterium reuerentiæ & prouiſionis neceſſariæ ſi indigeant.

10 *Nunquam fu. pe. iſta.* hoc dicit materno affectu mota.

11 *Vt diuitias computaremus.* id eſt, reputaremus nos habere.

12 *Hoc quod videbamus.* id eſt, ſenſu percipiebamus ipſum eſſe nobiſcum. Pater enim cum eſſet cęcus, non poterat eum videre: poterat tamen ipſum tangere & audire, & ſic duplici ſenſu præſentiam eius cognoſcere, quod hic dicitur videre quantum eſt ex parte patris. Viſus enim propter ſui nobilitatem aliquando accipitur pro aliis ſenſibus, ſicut dicitur Exod. 20. c. *Populus autem videbat voces.* hic enim accipitur videre, pro audire.

13 *Saluus per fi. no.* ad terminū ad quē mittitur. Cetera patēt.

CAP.

MORALITER.

7 *Tunc paratis omnibus, &c.* Hæc fuerunt, chirographus, caſſidile, & baculus. Per chirographum qui dicitur à χεὶρ quod eſt manus, & γράφω ſcribo, ſignificatur ſacra ſcriptura, quæ in manu operis eſt habēda, propter quod dicitur Rom. 2. b. *Nō auditores legis, ſed factores iuſti ſunt apud Deum.* Per caſſidile quod eſt repoſitorium neceſſariorum, ſignificatur humilitatis virtus, quæ eſt cuſtos aliarum virtutum, & donorum. Per baculum vero ſignum crucis in corde credendo & ore confitendo, iſta vero ſunt neceſſaria peregrinantibus in hac vita.

8 *Fecit Tobias, &c.* Per hoc ſignificat, q̄d in principio cuiuſlibet operis boni Deus qui eſt pater noſter per creationē & beata virgo q̄ eſt mater nr̄a per pietatē, dn̄t deuotè ſalutari.

MORA-

CAPVT VI.

[P]Rofectus eſt autē To- 1
a ¶ Prædicatores,vnde:Famem patientur vt canes, circuibunt ciuitatem.
bias, & canis ſecutus 2
eſt eū, & māſit prima 3
a ¶ Decurſum mortalitatis.
māſione iuxta fluuiū 4
c Tigris. Et exiuit vt la 5
uaret pedes ſuos, &ec 6
ce piſcis immanis exiuit ad deuorādū eum. 7
d quem expaueſcens Tobias, clamauit voce 8
magna dicens: domine inuadit me. Et dixit
e ei angelus. Apprehende branchiam eius, & 9
a ¶ Dominus potentiam diaboli comminuens paulum traduxit confidenter: eruens illos de poteſtate tenebrarum, quos filios lucis præſciuit & prædeſtinauit.
f trahe eum ad te. Quod cum feciſſet, attraxit eum in ſiccum, & palpitare cœpit ante
g pedes eius. Tunc dixit ei angelus: Exentera 10
hunc piſcem, & cor eius, & fel, & iecur repo
h ne tibi. Sunt enim hæc neceſſaria ad medica †
i menta vtiliter. Quod cū feciſſet, aſſauit car- 11

CAPVT VI.

A [P]Rofectus eſt. ✠ Baſilius. Canis quidē expers rationis eſt, ſenſionem tamē obtinet parē prope dixerim rōni. Quæ namque ſeculi ſapientes per prolixum uitæ totius otiū deſidentes, uix tādē inuenerūt, argumētationē (inquā) rationūq; nexus, in iis ſeſe offert canis eruditum à natura. Nam cum feræ ueſtigia inueſtigat, ſi inuenerit ea pluribus ſeſe ſindētia modis, diuortia uiarum ſingulatim, ubi ſagaci odoratu perluſtrauit, uocem propè ſyllogiſticam elicit hoc pacto. Fera quā perſequor, aut hac, aut illa, aut illa diuertit parte. At qui non hac, aut illac: reſtat ergo illam iſthac abiiſſe via: atque ita falſa tollendo, verum inuenire ſolet. Memoria verò beneficiorum animantis huiuſce, gratiæque reddendæ, quem beneficiorum immemorem non pudore aſperſerit? Iam B quidem & interfectis à latronibus in ſolitudine dominis, complures à cadaueribus canes non receſſiſſe, ſed ibidem expiraſſe memoriæ traditur. Nonnullos etiam cæde adhuc recente, duces illis fuiſſe qui latrones inquirerunt, & ad pœnam maleficos rapi fecerunt. (Homil. 9. Hexam.)

✠ Ambroſ. Quid de canibus loquar, quibus inſitum eſt natura quadam referre gratiam, & ſolicitas excubias pro dominorum ſalute prætendere? Vnde ad immemores beneficij, & deſides clamat ſcriptura: *Canes muti, neſcientes latrare.* Sunt.n. canes qui nouerint latrare pro dn̄is, nouerint ſua tecta defendere. Vnde & tu diſce vocem tuam exercere pro Chriſto, quando ouili eccleſiæ incurſant lupi graues. Talis canis viator & comes angeli eſt, quem Raphael in libro prophetico non otioſè ſibi & Tobiæ filio adiungendum putauit, &c. (Lib.6.Hexa. — Iſai 56.)

Beda. Domino veniente ad gentes ſaluandas prædicatores veſtigia eius ſunt ſecuti, quia quod iuſſit, impleuerunt. vnde: *Euntes docete omnes gentes, &c.* Domum quoque Cornelij ipſe Deus primò per ſe impleuit ſpiritu ſancto, & ſic Petrus aqua perfudit. Canes vocantur prædicatores, quia Dei domū & eius ſubſtantiam & oues ſpirituales à furibus & beſtialibus ſpiritibus & hæreticis defendunt. (Lib. allegor. exp. in Tob. — Mat. vlt. d. — Act. 10.)

b *Manſit prima.* ✠ Auguſt. Eſt enim Chriſtus piſcis ille, qui ad Tobiam aſcendit de flumine viuus, cuius iecore per paſſionem aſſato, fugatus eſt diabolus, & per amaritudinem fellis afflatus eſt cæcus, & illuminatus eſt mundus. (Ser.4. de SS. Petro & Paulo.)

✠ Optatus. Chriſtus intelligitur per piſcem, qui in lectione patriarchæ legitur in Tigride flumine præhēſus, cuius fel & iecur tulit Tobias, ad tutelam fœminę Saræ, & ad illuminationē Tobiæ non videntis. Eiuſdem piſcis viſceribus Aſmodeus dæmon à Sara puella fugatus eſt (quæ intelligitur eccleſia) & cęcitas à Tobia excluſa eſt. Hic eſt piſcis qui in baptiſmate per inuocationem fontalibus vndis inſeritur, vt quæ aqua fuerat, à piſce etiam piſcina vocitetur. (Lib 3. aduerſ. Parm.)

Beda. Dominicæ paſſionis ſacramentū manifeſtè ſignificatur, piſcis.n. qui Tobiam deuorare cupiens angelo docente occiſus eſt, diabolū ſignificat, qui dū in redemptore noſtro carnem appetiit, captus eſt potētia diuinitatis. Tigris eſt fluuius qui rapidiſſimo curſu à tigri uelociſſima beſtia ſic nominatꝰ, decurſum noſtræ mortalitatis ſignificat, in quo piſcis immanis latebat, cū diabolus humani generis inuiſibilis ſeductor mortis habebat imperia. Māſit Tobias iuxta Tigris fluēta: quia dominus mundo apparēs inter mortales vitam duxit: ſed eum peccati vnda non infudit, nec in eo princeps mundi veniens quicquam habuit. (Bed. vbi ſup.) D

c *Exiuit.* Beda. Chriſtus mortem cui nil debebat accepit, vt pedes. ſ. ſuos. i. mēbra ſua à contagione peccati & mortis ablueret. Occurrit piſcis cū deuorare cupiēs, & domino in cruce paſſo diabolus, quo† mouente crucifixus erat, aduenit, quęrens ſi quid peccati in eo inueniſſet. († mon:)

d *Quem expa.* Chriſtus imminēte mortis articulo cœpit pauere & tædere, non diabolū, ſed mortem, quæ inuidia diaboli intrauit in orbem naturali carnis fragilitate perhorreſcēs. vnde: *Pater transfer calicem hunc à me.* (Mar. 14. — Ibidem) E

e *Apprehēde.* Apprehēdit Chriſtus diabolū qui eum capere in cruce voluit, & moriendo vicit. Apprehendit ergo branchiā, vt caput nequiſſimū à corpore potentiæ ſuæ dextera ſepararet. i. nequitiā antiqui hoſtis ab his quos ſibi corpus fecerat, auferret, & hos corpori ſuo. i. eccleſiæ inferret. Branchiam enim habet piſcis in confinio capitis & corporis, eſt autem Chriſtus caput eccleſiæ, quę eſt corpus eius, & diabolus caput iniquorum, qui ſunt corpus eius. (Bed.ib)

f *Quod cum fe.* Quia cū dn̄s nequitiā diaboli manifeſtaret, molitus eſt adhuc electis ſuis pſecutionē cōmouere: hi.n. ſunt pedes eius p quos ambulat in terra qui ſup oīa regnat in cęlo.

g *Exentera hunc pi.* Dn̄s piſcem exenterauit, cū nequitiā diaboli latius ſanctis aperuit, & quaſi arcana inſidiarū eius reſerauit. Repoſuit ſibi cor eius, quia calliditatē eius in ſcripturis indicauit, de quo dicit. *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ:* & alibi. *Num ignoramus aſtutias eius.* Fel quoq; repoſuit, quia quanto malitiæ furore contra genus humanū ſęuiat, ad cautelę ſtudiū ſcribi & conſeruari voluit. Iecur repoſuit, quia maligna eius cōſilia aduerſum nos per doctores veritatis inſinuauit, Aiunt.n. Phyſici, q, a calore & occulta virtute iecoris excoquantur & degerantur cibi. Cū vero quę agere diſponimus ſedula cogitatione, quo ordine ſint agēda requirimꝰ, quaſi acceptos in ſtomacho cibos ardore iecoris excoquimꝰ. (Gen. 3. — 2.Cor.) F

h *Sunt enim hæc neceſſaria.* Aſtutia diaboli & nequitia cognita nobis ad medelam proficiunt, quanto enim ea certius exploramus, tanto certius declinamus.

i *Aſſauit car.&c.* ✠ Aug. Illiciuntꝰ demones ad inhabitādū p creaturas, quas nō ipſi, ſed Deus cōdidit, delectabilib. p ſua diuerſitate diuerſis, non vt aīalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, quę cuiuſq; delectationi congruunt per varia genera lapidū, herbarum (Lib. 11. cap.6.)

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VI.

Diuiſio. [P]Rofectus eſt. Deſcripto receſſu iunioris Tobiæ, hic conſequenter deſcribitur proceſſus ſuæ viæ, & primo ponitur illud quod circa eum factum eſt in via, ſecundo in termino viæ.7.c. Circa primū deſcribitur duplex beneficium Tobiæ exhibitum, quia primo à deuoratione piſcis eripitur, ſecundo de ducenda vxore inſtruitur, ibi *Et dixit ei.* Prima adhuc in duas, quia primo ponitur eripiendi modus, ſecundo ereptionis fructus, ibi. *Tunc dixit.* Circa primum dicitur.

1 *Profectus eſt.* vt patris imperium adimpleret.

2 *Et canis ſecutus eſt eum,* ſicut cōiter accidere ſolet, iſtud tamē ponitur hic ad maiorem expreſſionē veritatis hiſtoricè.

3 *Et manſit prima.* id eſt. prima dieta & hoſpitatione.

4 *Iuxta fluuium.* qui eſt vnus de quatuor fluminibus Paradiſi. Gen.2.

5 *Et exiuit.* de domo vbi hoſpitatus erat cū angelo.

6 *Vt lauaret pedes.* ad recreandū cōtra laborē itineris.

7 *Et ecce piſcis immanis.* i. magnus diuina prouidentia miſſus.

8 *Exi. ad.de* ſic enim ei videbatur eo quod aperto ore veniebat contra eum.

9 *Appre. branch. eius.* i. pennulam quæ eſt inter caput & corpus, quod & fecit obediēs ſuo doctori quāuis horrendum uideretur ſibi.

10 *Tunc dixit ei an.* Hic conſequenter deſcribitur ſequens fructus, qui duplex eſt. ſ. prouiſio cibi, & ēt medicinæ, & patet litera uſque ibi.

11 *Aſſauit carnem.* non totas, ſed illas quæ poterant comedi recētes.

Cetera

MORALITER.

1 *Profectus eſt,* Sequitur. 5 *Et exiuit,&c.* Per qđ ſignificatur quod ambulantes ad patriam per huius vitæ viam, debēt frequenter lauare conſcientias ſuas per veram & purā cōfeſſionem, ſed quoniam diabolus hoc nititur impedire, ſequitur. 7 *Et ecce piſcis immanis,* id eſt, crudelis, ꝓpter quod per ipſum diabolus ſignificatꝰ, trahitur autē in ſiccū & exenteratur, cū eius doloſitas aperit, per cor aūt ipſius aſtutia, per fel nequitia, per iecur appetētia quę ſemp tēdit ad malū ſignificatur.

† *Neceſſaria ad medicamenta vtiliter.* quia quanto melius cognoſcuntur, tanto facilius euitantur, propter quod ſunt in caſſidili memoriæ reponenda.

Et di-

herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum.
A Beda. Quicquid ſibi ex hoc piſce aſſumpſerit, ſignificat eos qui audito Dei verbo malūt inter mēbra ſui deceptoris putrida & mortua reſidere, q̄ in corpus Chriſti venire. Aſſauit carnes, quia quos carnales inuenit ſpiritus ſancti igne ſpirituales ac fortiores reddidit, qui ſuper apoſtolos in ignis viſione deſcendit. Tantos dominus de Iudea collegit ad fidē quanti ſufficerent ad exemplum viuendi vel ad miniſterium prædicandi, donec in gentibus eccleſiæ fundamenta locarentur.
B
a *Et oportet.* Raguel populum gentium ſignat, quem dominus per prædicatores ſuos viſitare, & de eius ſtirpe ſponſam ſibi eccleſiam aſſumere dignatus eſt, quam bene ſignificat Sara vxoris Abrahæ æquiuoca, quæ genuit Iſaac filium ſuum promiſſionis, id eſt, liberum eccleſiæ populū. Raguel interpretatur, paſtus eius Deus vel amicus, qui, ſcilicet, dicere poſſit: *Dominus paſcet me, & nihil mihi deerit*, & qui audire dignus ſit: *Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos meos.* D Pſal. 22. a. Ioan. 15. b.

a ¶ Sale ſapientiæ. ¶ Id eſt, apoſtolos de quibus dicitur: Vos eſtis ſal terræ.
nes eius, & ſecum ſuſtulerunt in via, cætera ſalierunt quæ ſufficerent 1
a ¶ Tobias & angelus, homo & Deus.
eis quouſque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum. Tunc inter-
rogauit Tobias angelum, & dixit ei: Obſecro te Azaria frater, vt dicas
mihi quod remedium habebunt iſta quæ de piſce ſeruare iuſſiſti? Et
a ¶ Acutiam cordis intellectam & ardore ſpiritus crematam.
reſpondens angelus, dixit ei: Cordis eius particulam ſi ſuper carbones 2
a ¶ Effugat. ¶ Forti.
ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, ſiue à viro ſiue 3
¶ Debili.
à muliere, ita vt vltra non accedat ad eos. Et fel valet ad vngendos ocu- 4
los in quibus fuerit albugo, & ſanabuntur. Et dixit ei Tobias: Vbi vis 5
vt maneamus? Reſpondenſque angelus ait: Eſt hic Raguel nomine, 6
vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, ſed ne-
que maſculum neque fœminam † vllam habet aliam præter eam. Tibi 7
a ¶ Pater ad filium. Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.
a debetur omnis ſubſtantia eius, & oportet eam te accipere coniugem.
Pete ergo eam à patre eius, & dabit tibi eam in vxorem. Tunc reſpon-
dit Tobias, & dixit: Audio, quia tradita eſt ſeptem viris, & mortui ſunt:
ſed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos. Timeo ergo ne fortè
& hæc mihi eueniant, & cum ſim vnicus parentibus meis, deponam 8
b ſenectutem illorum cum triſtitia ad inferos. Tunc angelus Raphael 9
dixit ei: Audi me, & oſtendam tibi qui ſunt, quibus præualere poteſt dæ- 10
monium. Hi nāque qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt Deum à ſe, & à ſua 11
mente excludāt, & ſuę libidini ita vacent, ſicut † equus & mulus quibus 12
non eſt intellectus, habet poteſtatem dæmonium ſuper eos. Tu autem 13
cum acceperis eam, ingreſſus cubiculum, per tres dies continens eſto 14
ab ea, & nihil aliud niſi orationibus vacabis cum ea. Ipſa autē nocte in- 15
a ¶ Non carnaliter, ne obloquatur ei quod infra dicet virginem. 16
cenſo iecore piſcis fugabitur dæmoniū. Secunda verò nocte in copu- 17

b *Tunc angelus Raphael, &c.*
✱ Hebræi. Time dominum, & memor eſto illius, Recordare quoque mandata patris tui quod præcepit tibi, vt ducas vxorem de cognatione patris tui. Nunc itaque audi me, & noli ſolicitus eſſe de dæmone. Ego enim ſcio quod accepturus ſis eam hac nocte in vxorē: Et cum ingreſſus fueris in cubiculum ad eā, accipies cor piſcis, & facies ex eo fumum ſubter veſtimenta eius, & cum dæmon odorem eius ſenſerit, fugiet, & non reuertetur vnquā ad eam. † vllum. E
✱ Cyprianus. Matrimonium cum gentilibus non iungendū, apud Tobiam: Vxorem accipe ex ſemine parentum tuorum, & noli ſumere alienam, &c. lib. 3. ad Quir. c. 61.
✱ Ambr. F

C
NICOLAVS DE LYRA.

1 *Cætera ſalierunt.* pro reſiduo itineris. Cætera patēt vſq; ibi.
2 *Cordis eius part. ſi ſuper carb. po. & c. extricat.* id eſt expellit.
3 *Omne genus dæmoniorum.* Circa quod ſciendū, quod ſi dæmones haberēt corpora ſibi nāliter vnita, ſicut dixit Apuleius, q̄ demones ſunt aīalia corpore aerea, tpe æterna, aīo paſſiua, nō eſſet impoſſibile, q̄ res corporales in eis facerent impreſſionē rōne corporū, ſed quia ſm̄ fidē noſtrā & ēt Philoſophorū doctrinā, ſunt ſubſtātiæ ſimpliciter itellectuales: ideo corporalis creatura pōt in eis facere aliquā impreſſionē, p̄p q̄d fumus iſte nō expulit demonē, ſed figurauit eius expulſionē, quia ſicut dictū eſt, facta angeli circa Tobiā fuerūt in multis figuralia. Et ideo fumus ille ex igne procedēs ſignificauit virtutē orationis Tobiæ iunioris, & Saræ, cuius merito angelus Raphael expulit demonē à Sara. vnde nō dr̄ infra 7. q̄ fumus ille demonē expulerit, ſed q̄ angelus Raphael ipſum apprehēdit & religauit in ſuperioribus Aegypti. Quod aūt aliqn̄ demones ab obſeſſis corporibus recedūt ad deportationē aliquorū lapidū, & herbarū & pronuntiationē carminū & huiuſmodi, nō fit virtute taliū, ſed demones hoc fingunt volūtariè, vt teneant homines in errore. Tñ res ſenſibiles poſſunt aliquā diſpoſitionē facere in corpore humano, p̄p quam eſt minus diſpoſitū ad patiēdū à demone, ſicut dictū fuit pleniꝰ 1. Re. 16. de receſſu dæmonis à Saule ipſo Dauid citharizāte.
4 *Et fel valet, &c.* non. n. eſt incōueniēs q̄d vna res corporalis habeat effectū ſup aliā corporalē, ſicut ſenſibiliter videmus.
5 *Et dixit ei.* Hic conſequenter Tobias inſtruitur de ducenda vxore, vbi primo ponitur angeli monitio, cum dicitur.
6 *Eſt hic Raguel nomine.* id eſt, nominatus in diuitijs & virtute.
7 *Tibi debetur, &c.* per acceptionē filiæ ſuæ, quā ſolā hēt hæredē, ſcđo ponit̄ Tobię excuſatio, & hęc duplex, vna rōne periculi mortis ſibi imminentis, alia ratione triſtitiæ ſuperuenientis parentibus ſenibus ſi hoc contingeret: quam parentū triſtitiā videbatur magis formidare q̄ propriā mortē, dicens.
8 *Deponā ſene. illo.* timebat. n. ne ſi poſt patris cęcitatē contingeret in ſeipſo deperire parētū poſteritatem, quod omnibus parentibus eſt ſummè triſtabile, eius parentes tantam incurrerent triſtitiā, quod per impatientiā frangerentur, & ſic nō ſolum corporaliter, ſed etiam ſpiritualiter morerentur.
9 *Tunc angelus.* Hic conſequēter ponit̄ angeli reſponſio. per quā primò aſſecuratur Tobias de acceptione vxoris, cū dr̄.
10 *Audi me,* diligenter & attentè. 11 *Et oſtendā tibi qui ſunt.* propter ſuum demeritum. 12 *Hi nāque qui. & c. ha. d. ſ. e.* quia non contrahunt matrimonium amore prolis educandæ ad cultum Dei, ſed vt ſatiſfaciant ſuæ libidini, ſecundo docetur de modo accedendi ad vxorem, cum dicitur. 13 *Tu aūt cū acceperis eā.* per verba de præſenti in vxorem. 14 *Ingreſſus cubiculū.* quia concubitus carnalis etiam coniugalis impedit feruorem & efficaciam orationis, vnde dicit Apoſtolus 1. Corin. 7. a. de redditione debiti coniugalis: *Nolite fraudare inuicē, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi*, delectatio enim venerea abſorbet vſum rationis. 15 *Ipſa aūt nocte.* id eſt, prima nocte, qua intrabis cubiculū. 16 *Incenſo iecore, &c.* per modum ſuperius dictum. Sciendum tamen q̄ ſupra dixit, cordis eius particulam, &c. ex quo etiam patet quod dictum eſt. ſ. quòd incenſio iſta non habebat virtutem fugandi dæmonem quantū eſt de ſe. 17 *Secunda verò, &c. admitteris.* id eſt, concedetur tibi copulatio cum vxore, ſicut & ſanctis patriarchis, non tamen pro tunc carnalem copulam exercebis, ſed poſtea, erāt enim caſus ſpecialis propter quem iſte fuit prohibitus à tali copula per tres noctes, ſ. vt per ſtudiū orationis cū uxore mererētur liberari à dęmonis poteſtate. Tertia

MORALITER.

5 *Et dixit ei.* Per Raguelē qui paſtor Dei interpretat̄, bonus prælatus ſignificat̄, & hic habet filiā maritandā. ſ. eccleſiam vacantē q̄ per cōſiliū Chriſti qui angelus eſt magni conſilij, Tobiæ. i. viro bono rōne ſcientiæ & vitæ in coniugiū debet tradi, cum bonis ad eā pertinētibus, & ipſe dēt eam accipere in timore domini & amore prolis ſpiritualis procreandę: & ſic à dæmone non lædunt̄. Illi vero qui eccleſias accipiūt, non vt Deo ſeruiant in timore, ſed vt ex bonis eccleſiæ carnaliter viuant & pompoſè, à diabolo per peccata mortalia ſuffocantur, & in inferno cum diuite epulone ſepeliuntur, et ſic apparet moralitas huius cap. 5. et etiam 6.

A

Lib. 1. de vocat. gentium. cap. 10.

✠ Ambroſ. Orationum ſolicitudinẽ diuinæ electionis propoſito nõ reſolui, vno teſtimonio euidẽter probato, vt cęterâ ſtudio breuitatis omittam. In libro Tobiæ ad Tobiã eius filium Raphael angelus dixit: *Memor eſto mandatorum patris tui, quoniam præcepit tibi accipere vxorem de genere patris tui. Et nunc audi me frater, noli computare dæmonium illud, &c.* Quamuis ergo quod ſtatuit Deus, nulla poſſit ratione non fieri, ſtudia tñ non tolluntur orandi: **D** nec per electionis propoſitum, liberi arbitrij deuotio relaxatur, cũ implendæ volũtatis Dei ita ſit prçordinatus effectus, vt per laborem operum, per inſtantiã ſupplicationum, per exercitia virtutum, fiant incremẽta meritorum: & qui bona gesſerint, non ſolum ſecundum propoſitum Dei, ſed etiam ſecundum ſua merita coronentur.

latione ſanctorum patriarcharũ admitteris. Tertia verò no- 1
a ¶ Forte erant conſtitutæ benedictiones ad hoc, vel à ſacerdota dicendæ, vel ab aliis. b ¶ Poſtmodum.
cte benedictionem conſequeris, vt filij ex vobis procreen-
a ¶ Quia nondum interuenerat carnalis coniunctio.
tur incolumes. Tranſactâ autem tertia nocte, accipies virgi 2 3
nem cum timore domini, amore filiorum magis, quàm libi- 4
dine ductus, vt in ſemine Abrahæ benedictionem in filiis 5
conſequaris.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Tertia ve. no. bene. *id eſt, merebitis multiplicationẽ ſanæ prolis.*
2 Tranſacta autem tertia nocte. *id eſt, quarta.*
3 Accipies virginem, &c. *matrimonium conſummando.*
4 Cum timore, &c. *quod exponitur cum ſubditur.*
5 Amore filiorum. *ad cultum Dei procreandorum.*

CAPVT VII.

B

a *INgreſſi ſunt autem ad Raguelem, & ſuſcepit eos Raguel cum gaudio. Intuenſque Tobiam Raguel, dixit Annæ vxori ſuæ: Quàm ſimilis eſt iuuenis iſte conſobrino meo. Et cum, &c.*

✠ Hebr. Factum eſt cum audiſſet Tobias omnia verba iſta, colligata eſt anima eius cum anima Saræ, ingreſſique Egbathanas in domum Raguelis, inuenerunt eum iuxta portam domus eius. Et cum ſalutaſſent eum pacifice, ille pacificè reſpõdit eis.

✠ Comeſtor. Notandum quod in ſacra ſcriptura quinque **C** dicuntur Annæ. Mater Samuelis, vxor Tobiæ ſenioris, vxor Raguelis, mater beatæ Mariæ virginis, & Anna propheteſſa.

Beda vbi ſup. b *Quo audito verbo Raguel expauit, ſciens quid euenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad eam, &c.* Audiens populus gentium verbum fidei, & admonitus ab apoſtolis, vt de ſſi pe ſua Chriſto daret vxorem, non ſine certa exploratione potuit nouæ fidei iura ſuſcipere: quia olim multos doctores habuit, qui omnes quaſi ſeptenario numero comprehenſi, hanc tantum vitam nouerant: de æterna nihil certum dicebant: & ideo ſine ſpe vitæ immortalis æternæ mortis rapuit eos interitus, docente autem intrinſecus veritate & foris per doctorum ora ſonante tandem intellexit, quod iuſtum eſt, vt qui ſtulta dicerent, ſtultè perirent. **E** **F**

CAPVT VII.
a ¶ Doctores verbi.
b ¶ Populum Gentilem quem dominus per doctores adiit.
c ¶ Populus quem non cogno. ſer. mi. in audito auris obediuit mihi.
INgreſſi ſunt autem ad Raguelẽ, & ſuſce- 1
pit eos Raguel cum gaudio. Intuenſq; To- 2
biã Raguel, dixit Annæ vxori ſuæ: Quàm 3
ſimilis eſt iuuenis iſte conſobrino meo. Et
cum hæc dixiſſet, ait: Vnde eſtis iuuenes
fratres noſtri? At illi dixerunt: Ex tribu 4
a ¶ Ex his, ſcilicet, quos Niniuitæ captiuauerant.
Nephthali ſumus ex captiuitate Niniue. Dixitque illis Raguel: 5
Noſtis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt, nouimus. Cumq;
multa bona loqueretur de eo. Dixit angelus ad Raguelem: To-
bias de quo interrogas, pater iſtius eſt Et miſit ſe Raguel, & cũ 6
lachrymis oſculatus eſt eum, & plorans ſupra collum eius dixit:
Benedictio ſit tibi fili mi, quia boni & optimi viri filius es. Et An- 7
na vxor eius, & Sara ipſorum filia lachrymatę ſunt. Poſt quã aũt 8 9
locuti ſunt, præcepit Raguel occidi arietem, & parari conuiuiũ.
Cumque hortaretur eos diſcũbere ad prandiũ, Tobias dixit: Hic 10
ego hodie non manducabo, neque bibam: niſi prius petitionem
b meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiã tuã. Quo
a ¶ Gentilis populus. b ¶ Vniuerſis doctoribus.
audito verbo Raguel expauit, ſciens quid euenerit illis ſeptem
viris, qui ingreſſi ſunt ad eam, & timere cœpit, ne fortè & huic
ſimiliter contingeret. Et cum nutaret, & non daret petenti vllũ. 11.
¶ Chriſto.
reſponſum, dixit ei angelus: Noli timere eã dare iſti, quoniã huic 12
a ¶ Non alij. b ¶ Qui non recte docebant 13
timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non po- 14 15
a ¶ Confirmatus in fide. 16
tuit habere illam. Tũc dixit Raguel: Non dubito, ꝙ Deus preces 17

✠ *Deus*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VII.

Diuiſio. INgreſſi ſunt. Hic conſequenter deſcribitur beneficium Tobiæ collatum in termino viæ. & primo quantum ad terminum viæ propriæ. ſecundo angelicę cap. 9 non enim Tobias proceſſit vltra domum Raguelis, ſed angelus proceſſit vſq; ad Gabelum. Circa primum deſcribitur primo matrimonij contractus, ſecundo ad vxorem acceſſus, cap. 8 prima diuiditur in quatuor partes, quia primo deſcribitur mutua recognitio, ſecundo vxoris petitio, ibi: *Cumque hortaretur.* tertio filiæ conceſſio ibi. *Tunc dixit Raguel.* quarto ratificatio, ibi: *Et apprehendens.* Circa primum dicitur.

1 *Ingreſſi, &c.* pro petendo hoſpitio.
2 *Et ſuſcepit.* Nam antiqui ad hoſpitalitatis gratiam erant proni, vt patet de Abraham & Loth, Gen. 18. & 19.
3 *Quam ſimilis eſt iuue.* id eſt, Tobiæ ſeniori, cui filius erat valde ſimilis corpore & mente, & ẽt nomine, vt dictũ ſupra c. 1.
4 *Ex tribu Nephthali*, ſcilicet, de qua etiam erat Raguel.
5 *Ex captiuitate Niniue*, quia Iudæi captiui erant per diuerſas ciuitates diſperſi. Cætera patent vſque ibi.
6 *Et miſit ſe.* ad amplexandum & oſculandum Tobiam ex amore, & lachrymandum ex pietate, eo quod erat de eius cognatione;
7 *Quia boni.* q. d. degenerares, niſi bonus eſſes, & benedictione dignus.
8 *Et Anna vxor.* nõ dicit hic quod amplexatæ vel oſculatæ fuerint ipſum, quia non ſic decet mulieres facere ſicut viros.
9 *Poſtquam autem.* Hic conſequenter deſcribitur vxoris petitio, & patet litera vſque ibi.
10 *Hic ego hodie non man.* ſic enim erat edoctus ab angelo, licet non ſit ſupraſcriptum, vt ante cibum & potum fieret matrimonium, vt ſic melius & ſanctius contraheretur.
11 *Et cum nutaret.* id eſt, hæſitaret de reſponſione danda, quia graue erat ei denegare, eo quod eſſet filius optimi viri, vt dictum eſt, & etiam cõcedere propter caſus præcedentes.
12 *Dixit autem ange.* ipſum aſſecurando de conceſſione.
13 *Quoniam huic timenti, &c.* ex ordinatione diuina.
14 *Propterea alius non po.* Nã ordinatio Dei nõ põt fruſtrari.
15 *Tunc dixit Raguel.* Hic conſequenter deſcribitur filiæ conceſſio, & primo ponitur conceſſionis ratio, cum dicitur.
16 *Non dubito, &c.* id eſt, firmiter credo.
17 *Quod Deus preces.* id eſt, exaudierit, nam preces ſemper exaudiuntur, quando fiunt piè, perſeueranter & pro ſe, & ſimiliter ſi fiant pro alio, ſi non ſit impedimentum in eo. Sic autem erat in propoſito, nam oratio Raguelis erat pia & perſeuerans pro filia ſua, quæ ſancta erat & deuota.

7 *Quia* 1 *Et credo*

A & lachrymas meas in conſpectu ſuo admiſerit.
Et credo, quoniam ideo fecit vos venire ad me, 1
vt & iſta coniungeretur cognationi ſuæ, ſe- 2
a Prædicentis: Prophetam ſuſcitabit dominus vobis ex fratribus veſtris.
cundum legem Moyſi. Et nunc noli dubium
a ¶Deus enim operatur in nobis, vt operemur.
gerere, quòd tibi eam tradam. Et apprehendēs 3
a ¶Eccleſiæ.
dexteram filiæ ſuæ, dexteræ Tobiæ tradidit, 4
a ¶ Omnium fidelium, qui per hos patres ſignificantur.
a dicēs: Deus Abraham,
& Deus Iſaac, & Deus
Iacob vobiſcum ſit, &
ipſe coniungat vos, im
pleatque benedictio-
5 nem ſuam in vobis. Et
accepta charta fecerunt conſcriptionem con-
6 iugii. Et poſt hæc epulati ſunt benedicentes De
um. Vocauitque Raguel ad ſe Annam vxorem
7 ſuam, & præcepit ei, vt præpararet alterum cubi
culum. Et introduxit illuc Saram filiam ſuam,
8 & lachrymata eſt. Dixitque ei: Forti animo e-
9
10 ſto filia mea: Dominus cæli det tibi gaudium E
11 pro tædio, quod perpeſſa es.

a *Deus Abraham.* Sicut in baptiſmo abrenuntiamus diabolo, & omnib. operib. eius B & in patrem, & in filium, & in ſpiritum ſanctum nos credere confitemur, & ſymbolum noſtræ fidei quaſi chartam accipimus. D

NICOLAVS DE LYRA.

1 Credo quoniā ideo, &c. *qui diſponit omnia ſuauiter, Sap. 8. a.*
2 Vt & iſta con. co. ſu. *Nu. 36. vbi pręcipitur, quod filię Salphaad non poſſent contrahere matrimoniū, niſi cū viris ſuæ cognationis, eo ꝙ ſuccedebant in hæreditate patris, & ſic fuit de iſta Sara, quæ fuit hæres Raguelis, vt ſupra dictu eſt c. 6. ꝙ nullam habebat prolem, & ſubditur conceſſio petitionis, cum dicitur.* Et nunc noli du. ge. *Sequitur.*
3 Et appre. *Hic conſequenter deſcribitur conceſſionis ratificatio, & primo per matrimonij cōtra ✝um cum dicitur.* Et appre. dexte. fi. *de conſenſu eius.*
4 Dexterę Tobiæ tra. *ſimiliter conſentientis in eam tanquam in vxorem, quia mutuus conſenſus in matrimonio requiritur. Cætera patent. Secundo ponitur ratificatio per ſcriptum, cum dicitur.*
5 Et accepta char. fe. con. *Hic erat modus antiquitus, quòd ī vna parte chartæ ſcribebatur dos, & in alia parte chartæ donum propter nuptias, & inter duas ſcripturas fiebant ſigna, per quorum mediū ſcindebatur illa charta, & dabatur vna pars viro, & altera mulieri.*
6 Et poſt hæc epula. ſunt, *in principio comeſtionis, & in fine, ſicut facere ſolent perſonæ deuotæ.*
7 Et præcepit ei, vt præ. alte. cu. *ſcilicet, à ſuo, & à cubiculo ſeptem virorum, qui mortui fuerant, poſt quorum mortem Sara iacebat in cubiculo parentum, in altero tamen lecto.*
8 Et lachrymata eſt. *ex pietate, & timore, ne ſicut cæteris contingeret Tobiæ.*
9 Forti animo eſto. *confidens de domino.*
10 Dominus cæli det tibi gaudium. *de viro iſto.*
11 Pro tædio, quod perpeſſa es. *ex morte aliorum.*

CAPVT VIII.

a Poſtquam verò cœnauerunt, introdu- 1
xerunt iuuenem ad eam. Recordatus
itaque Tobias ſermonum angeli, ꝓ- 2
tulit de caſſidili ſuo partē iecoris, po- 3
a Spiritusſanctus de quibus dicitur Habens carbones ignis ſedebis ſuper eos, hi ſupererunt tibi in adiutorium, & alibi: Carbones ignis congeres ſuper caput eius.
ſuitque ſuper carbones viuos. Tunc 4
b Raphael angelus apprehendit dęmo 5
c nium, & religauit eum in deſerto ſuperioris Ægypti. Tunc †
hortatus eſt virginem Tobias, dixitque ei: Sara exurge, & 6
deprecemur Deum hodie, cras, & ſecundum cras, quia 7 8
iſtis tribus noctibus Deo iungimur, tertia autem tranſa-
cta nocte in noſtro erimus coniugio. Filii quippe ſancto- 9
rum ſumus, & non poſſumus, ita coniungi, ſicut gentes, 10
quæ ignorant Deum. Surgentes autem pariter, inſtanterq; 11

CAP. VIII.

a Poſtquam verò cœn. Beda. Introductus Tobias ad cubiculum protulit, & cæ. Deus accepturus eccleſiam de gentibus in deſponſationis initio iubet eam abrenuntiare diabolo, & omnibus pompis eius, & confiteri fidem ſanctę Trinitatis in remiſſionem peccatorum, quod eſt intima piſcis viſcera viuis cremare carbonibus.

b *Raphael.* ✻ TERTVL. Nihil Satanę in ſeruos Dei licebit, niſi permiſerit dominus, vt aut ipſum deſtruat per fidem electorū in tentatione victricem, aut homines eius fuiſſe traducat, qui defecerint ad illum. Habes exēplū Iob, cui diabolus nullā potuit incutere tentationē, niſi a Deo accepiſſet poteſtatē. Sic, & in Apoſtolos facultatem tentationis poſtulauit, non habens eam, niſi ex permiſſu. Nec in porcorū gregem diaboli legio habuit poteſtatem, niſi eam de Deo impetraſſet, tantum abeſt, vt in oues Dei habeat. Beda.

✻ BEDA. Dæmon qoatenus permiſſus poteſt vexare homines, & fugari ab illis. Vtit enim Deus malis ſpiritibus ad probationem quorundā, vt Iob, & Tobię, ad emendationē, vt Magdalenæ, conſeruationem, vt Pauli, cum datus eſt ſtimulus carnis angelus Satanæ ad correptionem, & Corinthij per Paulū excōmunicati, ad damnationē, vt Achab, Antiochi, Herodis, & cæ. In 1. Re. c. 16.
BED. Quia poſt abrenuntiationem diaboli, poſt confeſſionē veræ fidei ſequitur peccatorum remiſſio, per aquam baptiſmi expulſo diabolo, diabolū ligauit, q̄a à fidelium læſione ceſſando compeſcuit, quos etſi aliquando tētare ad probationē permittitur, ſuperare tamen prohibet. Beda vbi ſup. F
c *Religauit.* Deſertū, & Aegyptus corda infideliū ſignificāt, q̄ à Deo deſerta, quia eius habitatione indigna, & iuxta interpretationē Aegypti pfidię ſuę tenebris obſcurata. Merito autem,

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

a Poſtquam. Deſcripto mrimonij cōtractu, hic ꝯñr deſcribitur acceſſus ad cōiugē, vbi quatuor ponunt̃ ꝑ ordine. primū eſt dæmonis expulſio, cū dr̃. 2 *Protulit de caſſi. ſuo.* i. pera ad modū retis facta, qua paſtores, & aucupes ſolēt vti. & dr̃ à caſſe. i. rete. 3 *Partem ieco. ſup.* vero 6. c. dixit angelus. *Cordis eius particulam ſi ſuper carbones ponas, &c.* ex quo vr̃, ꝙ Tobias poſuit ſuper carbones partē cordis, & partē iecoris, vna prius exprimebat̃ videlicet 6. c. Altera verò hic exprimitur, incēſio. n. illa figuratiua fuit oſonis. vt dictū eſt ſup. 6. c. cū oſone vero Tobię cōcurrit oſo Sarę, & ſic ꝑ duas particulas figurabant̃. 4 *Tunc Rapha. an.* ne Tobiæ poſſet inferre nocumētū. 5 *Et reli. illud in.* vbi nō eſt habitatio hominū, ꝑ qđ patet, qđ dæmones deuicti aliqñ per ſanctos angelos arcent̃ ab impugnatione hominū, & ſubdit̃ oſo cōiugū, q̄ fuit dictę expulſionis meritoria cū dr̃. 6 *Sara exur. & depre. de.* vt deuotius poſſimus Deū exorare. 7 *Quia his tribus nocti. Deo. iun.* i. iungi debemus ꝑ deuotionē, & orationem, antequam procedamus ad actum coniugalē. 8 *Tertia autem tranſact. ne.* ipſū conſummando. 9 *Filij quippe ſancto. ſu.* ideſt, colentium verum Deum. 10 *Et non poſſumus.* id eſt, debemus.
11 *Ita coniungi, ſicut gentes.* id eſt, idololatræ.

Orabant

MORALITER.

1 *Poſtquam verò.* Sequitur. 4 *Tunc Rapha.* Per deſertū, qui eſt locus infructuoſus, ſignificantur homines in bonis opib. ſteriles. Aegyptus aūt tenebra interpretatur. igitur per deſertū Aegypti ſignificant̃ homines ſteriles in bonis, & obtenebrati in peccatis, in quib. manet diabolus, religatus tñ, quia non pōt eis nocere, quantum vellet, & poſſet ſi dimitteret̃ propriæ poteſtati, ſed ſolū quantum permittit manus Dei. † *Tunc hortatus eſt virg. Tobias, &c.* Per hoc ſignificatur, quod ſacerdos curatus debet eccleſiam ſuam tanquam ſponſam ad diuinum cultum inducere, & ipſa, ideſt, populus ſuus debet ei aſſentire, vt ſic in hoc confirmentur populus, & ſacerdos, ſecundum verò ſenſum literalem docentur Chriſtiani qualiter debeant coniugio ſuo vti.

Et fa-

A autē & qui à Deo deſerit à dæmonio replet᷑. Angelus verò dæmonē, qui Tobiā occidere volebat, in deſerto ligauit, qui cohibitū à fidelibus, qui ſunt mēbra Chr̄i diabolū in infidelibus tātum dn̄ari permittit, in quibus tn̄ tenet eū ligatum, quia nec ipſos tantum lædere permittitur quantum nititur.

D craſſi gratia ſupernę dilectionis referti. vn̄: *Sicut adipe & pi.re:* c *Duas quoque.* Beda. Apoſtolus gētiū eos qui ad fidē venerant, de ſtirpe ſua tales eſſe docuit, quos pro excellētia virtutis tētaret inuidus hoſtis, & tētatos nō vinceret, ſed victores & martyres faceret. Eos quoq; occidi fecit quos carnē ſuā p Chr̄o crucifigere docuit cū vitiis & concupiſcentiis. Horum occiſione epulas parauit, quia vita, profectus, paſſio, & corona ſāctorū multis lætitiam tribuunt. qui epulas ex eis quorum reficiūtur exemplis açcipiunt. d *Quatuor arie.* quia ſancti doctores & martyres quatuor libros euangelij fide & opere conſeruant, prudentia, iuſtitia, fortitudine, tēperantia muniūtur, & quatuor partib' mundi inſtruūt eccleſiam Dei. E e *Occidi fe.* quia alij ſponte mortificant corpora ſua, vt ſint hoſtia viua, alij inter manus fidelium ſubeunt martyria, per arma iuſtitię à dextris & à ſiniſtris, id eſt, in proſperis & in aduerſis hoſtem vincentes antiquum. f *Et adiura. Rag.* Beda. Adiuramus Chriſtum vt maneat nobiſcum, donec perfectionem quietis per ſpirituſſancti gratiam conſequamur, qua requieſcamus & à peccatis in corpore, & à prauis cogitationibus in mente. F

(Ibidē. Ibide. Gal.5. 2.Co. † infra. Ibidem.)

Beda vbi ſup. a *Et fa.eſt.* Cātus pullorum ſonus eſt prędicatorū: q̃ poſt tenebras errorū diē lucis annūtiāt futurū. Erant in gētibus qui dubitarēt an dominus verè viciſſet antiquum hoſtē, & ideo fidē nominis eius obruere, atque abſcōdere ſatius æſtimarent: ſed poſtmodū agnita veritatis luce, quaſi aurora præeunte, & crebreſcente cātu pullorū. i. voce prædicatorū, veraciter Chr̄m hoſte ſuperato ſpōſum B eſſe ſanctę eccleſiæ cognouerūt. b *Benedicimus te do.de.* Bed. Lętatur Raguel de vita Tobiæ & conjunctione filiæ ſuę: & benedicēs Deum occidit duas vaccas & quatuor arietes. Parat epulas omnibus amicis & vicinis ſuis. Lętatur populus gentiū de fide Chriſti, & deuotione ſuæ gētis in fide domini proficiētis, vt etiam de ipſis doctores fierent, qui poſtmodū martyres exiſterent, hi vaccæ ſunt quia iugum euangelij portauerunt, & qui portarent pdicando, genuerunt. Arietes (Pſal. 28.2.) C ſunt tāquā duces & patres populorū. vn̄: *Afferte do.fi.arie.* Sūt craſſi

orabant ambo ſimul, vt ſanitas daretur eis. Dixitque Tobias: domine 1
¶ Vel myſtice ad literam.
Deus patrū noſtrorum benedicant te cęli & terra, mareq́; & fontes, & 2
flumina, & omnes creaturæ tuæ, quę in eis ſunt. Tu feciſti Adam de li- 3 4
mo terræ, dediſtiq́; ei adiutoriū Euā. Et nunc domine tu ſcis, quia non 5 6
luxuriæ cauſa accipio ſororē meā coniugem, ſed ſola poſteritatis dile- 7
ctione, in qua benedicatur nomen tuū in ſecula ſeculorum. Dixit itaq;
Sara: Miſerere nobis domine, miſerere nobis. Et conſeneſcamus am-
a ¶ Prædicatorum.
a bo pariter ſani. Et factū eſt circa pullorū cātum acceſiri iuſſit Raguel 8
ſeruos ſuos, & abierunt cum eo pariter, vt foderent ſepulchrū. Dicebat
enim: Ne fortè ſimili modo euenerit ei, quo & cæteris aliis ſeptem vi-
ris, qui ſunt ingreſſi ad eā. Cumq́; paraſſent foſſam, reuerſus Raguel ad
vxorem ſuā, dixit ei: Mitte vnā ex ancillis tuis, & videat ſi mortuus eſt,
vt ſepeliā eum antequā illuceſcat dies. At illa miſit vnā ex ancillis ſuis. 9
Quæ ingreſſa cubiculum, reperit eos ſaluos & īcolumes, ſecum pariter 10
dormientes. Et reuerſa nuntiauit bonum nuntium. Et benedixerunt 11
b Deum, Raguel videlicet & Anna vxor eius, & dixerunt, Benedicimus 12
te domine Deus Iſrael, quia non contigit nobis quemadmodum puta 13
bamus. Feciſti enim nobiſcum miſericordiam tuam, & excluſiſti à no 14
bis inimicum pſequentē nos. Miſertus es autē duobus vnicis. Fac eos 15 16
dn̄e plenius benedicere te; & ſacrificiū tibi laudis tuæ, & ſuæ ſanitatis 17
offerre, vt cognoſcat vniuerſitas gentium, quia tu es Deus ſolus in vni- 18
uerſa terra. Statimq́; præcepit ſeruis ſuis Raguel, vt replerent terrā foſ- 19
ſam quam fecerant priuſquam eluceſceret. Vxori autem ſuæ dixit, vt 20
inſtrueret conuiuium, & præpararet oīa quæ in cibos erant iter agenti 21
c bus neceſſaria. Duas quoque pingues vaccas & quatuor arietes occidi
d e fecit, & parari epulas omnibus vicinis ſuis cunctiſque amicis. † Et ad- 22
f iurauit Raguel Tobiam, vt duas hebdomadas moraretur apud ſe. De 23
a ¶ Vnde zachæus: Dimidium bonorum meorum do pauperibus.
omnibus autem quæ poſſidebat Raguel, dimidiā partem dedit To-
biæ, & fecit hanc ſcripturam, vt pars dimidia quæ ſuperaret poſt obi-
tum eorum, Tobiæ dominio deueniret.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Orabant ambo ſimul, vt ſanitas, &c.* per totalem expulſionem dæmonis.
2 *Dixitque Tobias.* orando deuotè.
3 *Domine Deus patrum noſtrorum.* qui verus eſt Deus & non dij Gentilium.
4 *Benedicant te cæli & terra.* Et per hoc intelliguntur creaturæ mediæ.
5 *Et omnes creaturæ, &c.* tam intellectuales, cuiuſmodi ſunt angeli & homines, quibus propriè competit Deum laudare, quam intellectu carentes, quæ dicuntur benedicere Deum, eo qđ intellectualibus creaturis ſunt materia laudandi Deū.
6 *Et feciſti Adam de limo terræ.* Gen. 1.
7 *Dediſti ei adiut. Euam.* ad prolis procreationē ad quā requiritur vis actiua in maſculo, & paſſiua in fęmina. Cętera patēt.
8 *Et factum eſt circa pullorum.* Hæc eſt pars ſecunda, in qua ponitur tumuli præparatio ad ponendum Tobiam ſecretè, ſi ei ſicut alij contigiſſet, & patet litera vſque ibi.
9 *At illa miſit vn. ex an. ſuis.* ad ſciendum ſtatum filiæ ſuæ & Tobiæ.
10 *Reperit eos ſaluos, &c.* per ſigna vitæ manifeſta.
11 *Secum pariter dormientes.* Poſt laborem orationis.
12 *Et benedixerunt Deum.* Hic conſequenter deſcribitur Raguelis & Annæ gratiarum actio, cum dicitur.
13 *Benedicimus te domine Deus Iſrael.* licet enim ſecundum veritatem Deus eſſet omnium, erat tamen Deus Iſrael ſpecialiter per legem ab eo receptam & ſpecialem cultum.
14 *Quia non contigit nobis quemadmo. put.* id eſt, timebamus.
15 *Et excluſiſti.* in viris filiæ noſtræ.
16 *Miſertus es autem duobus vnicis.* erat enim Sara vnica, & ſimiliter Tobias vnicus parentibus ſuis, vt patet ex prædictis.
17 *Fac eos domine, &c.* per augmentum virtutis & gratiæ.
18 *Et ſacrificium laudis.* Alia vero ſacrificia non poterant extra Ieruſalem offerri.
19 *Vt cognoſcat vniuerſitas gentium.* inter quas erant filij Iſrael captiuati.
20 *Quia tu es Deus ſolus.* ſcilicet, verus. Cætera patent.
21 *Vxori autem.* Hæc eſt quarta pars huius cap. in qua ponitur nuptiarum celebratio. cum dicitur. *Vxo. &c. in.con.* per familiam ſuam, ipſa tamen diſponente. & patet litera vſque ibi.
22 *Et adiurauit Raguel.* id eſt, ad iurandum induxit.
23 *Vt duas hebdomadas.* vt ſic in aſpectu filiæ & viri ſui gauderet, & de regimine ſuo eos doceret, Cętera patent.

CAP.

MORALITER.

8 *Et factum eſt.* Per hoc ſignatur, q̃ bonus prælatus, qui per Raguelem deſignatur, dēt eſſe ſolicitus inquirere diligenter circa ſacerdotes & eorum parochias, quomodo ſe habeant, & ſi inueniatur ſcandalum, remedium adhibere, ſi autem ſtatus ſaluti ſerus, in domino congaudere.

MORA-

CAP. IX.

A a Tunc vocauit, &c. ✲ Auguſtinus. Celauerat angelus nomen, dicēs, Azarias ſū, & non dixerat, Ego ſum Raphael angelus. Celauit ī primo nōīe dignitatē, ne faceret locatori terrorē. Si enim dixiſſet: Ego ſum angelus, nō eſſet Tobię mercenari⁹. Seruata eſt nominis, vt poſtremo magnitudo clareſceret dignitatis. Videte chariſſimi q̄tū ſit eleemoſynę meritū, angelum meruit habere operariū. ✲ Ambroſius. Si minorem putas eū, qui mittitur, eo a quo mittitur, diſce quod & minor maiorē miſit, & maiores ad minores miſſi sūt. Nam & Tobias Raphael archāgelum miſit, & angelus ad Balaā miſſus eſt, & Dei filius ad Iudæos. Sequitur, *Tamen*

S. de dāde, (B) (C)

CAPVT IX.

a ¶Fideles qui membra Chriſti ſunt.

TVNC vocauit Tobias angelum ad ſe, quem qui- 1
a ¶Prius. ¶Tantum.
dem hominem exiſtimabat, dixitq́; ei: Azaria fra-
ter, peto, vt auſcultes verba mea. Si meipſum 2
a ¶Non dignam mercedem tibi reddidero. b ¶Non ſunt condignæ paſſiones huius, &c.
tradam tibi ſeruum, & non ero condignus proui-
dentiæ tuæ. Tamen obſecro te, vt aſſumas tibi ani- 3
malia ſiue ſeruitia, & vadas ad Gabelum in Rages 4
ciuitatem Medorum, reddaſq́; ei chirographū ſuum, & recipias ab eo
a ¶Chriſti & eccleſiæ, in quibus fecit Chriſtus de aqua vinum nouum, id eſt, in lege oſtendit ſpiritualem intellectum.
pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas. Scis enim ipſe, quo- 5
niam numerat pater meus dies, & ſi tardauero vna die plus, contriſta- 6
bitur anima eius. Et certe vides, quomodo adiurauit me Raguel, cu- 7
ius adiuramentum ſpernere non poſſum. Tunc Raphael aſſumens 8
a ¶Pro quadratu animæ, vel quatuor virtutum ſtabilitate. b ¶Prædicatores de gentibus per quos alij colliguntur. ¶Eorum quibus prædicauit. vnde Apoſtolus. Seruum omnium me feci. c ¶Qui fraternæ infirmitatis onera charitate ſubditi portant, tales adiuuante Raphael perducunt Gabelum ad nuptias Tobiæ, cum ad vnitatem eccleſiæ nouos populos Chriſto opitulante prædicatores adducunt.
quatuor ex ſeruis Raguel, & duos camelos, in Rages ciuitatē Medorum 9
perrexit, & inueniens Gabelum † dedit ei chirographum ſuum, & re-
a ¶Fidei obedientiam. b ¶Chriſto.
cepit omnem pecuniam. Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia
a ¶Chriſti & eccleſiæ.
quæ geſta ſunt, fecitq́; eum ſecū venire ad nuptias. Cumque ingreſſus 10
a ¶Chriſtum cum eccleſia conuiuantem. b ¶Vnde oſculetur me oſculo oris ſui. 11
eſſet domū Raguel inuenit Tobiam diſcumbentē, & exiliens, oſculati 12
a ¶Occurrunt fideles de gentibus Chriſto, occurrit Chriſtus eis, ſine quo nihil poſſumus agere. b ¶Præ gaudio. 13
ſunt ſeinuicem. Et fleuit Gabelus, benedixitq́; Deum & dixit, benedi- 14 15
cat te dominus Deus Iſrael, † quia filius es optimi viri, & iuſti, & timen 16
tis Deum, & eleemoſynas facientis. Et dicatur benedictio ſuper vxo- 17
rem tuam, & ſuper parentes veſtros, & videatis filios veſtros, & filios 18 19
filiorum veſtrorum vſque in tertiam & quartam generationem, & ſit 20
a ¶Carnale, vel opus vel imitatores. 21
ſemen veſtrum benedictum à Deo Iſrael, qui regnat in ſecula ſe- 22
culorum. Cumq́; omnes dixiſſent amen, acceſſerunt ad conuiuium. 23
Sed & cum timore domini nuptiarum conuiuium exercebant. 24 25
26
27

(D) b *Tamen obſe. te.* Iſidor. Aliquos de credentibus ſeruientes tibi q̄bus prædicandi committas officiū ad colligendas gentes, quæ nondū fidei myſterium ſuſceperūt, ſed tamē famam audierūt: & talentum verbi, q̄d fama didicerunt, per fidei obediētiam reddant. Nouus quotidie populus in eccleſia colligit, poteſt tamē ſpecialiter intelligi, qui literā legis Lxx. iterpretes acceperunt, & ideo fidem citius ſuſceperunt. (E)

ç *Et fleuit Gabelus, &c.* ✲ Auguſtinus. Hoc eſt benedicere Deum, ſic viuere, vt per mores cuiuſque bn̄dicatur Deus. Nā qui bn̄dicit dn̄o lingua, & factis maledicit, nō in eccleſijs benedicit domino. Lingua propè omnes benedicūt, ſed non omnes factis. (F)

Beda vbi ſup. † reddidit. In Pſal. 25. † ſuprà 7. b.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IX.

Diſio. TVnc vocauit. *Poſtquā deſcriptum eſt illud quod actū eſt circa Tobiā in termino viæ ſuæ, hic cōſequenter deſcribitur q̄d actum eſt pro eo in termino viæ angelicæ: nam vltra proceſsit ad recuperandū debitum a Gabelo. Et diuiditur in tres partes: quia primo circa hoc ponitur humilis Tobiæ deprecatio. ſecūdo angeli cōdeſcenſio, ibi:* Tūc Rapha. *Tertio fraterna congratulatio, ibi:* Cumque ingreſſus eſſet. *Circa primum dicitur.*

1 Tunc vocauit, &c. *vt iret ad recuperandum debitum.*

2 Si meipſum. *humiliter loquitur, & gratanter, vt impetret ab eo nouum beneficium.*

3 Tamen obſecro te. *ideſt, ſeruos ad eundum tecum aptos.*

4 Et vadas. *ſed hoc videtur contradicere ſupradictis 2. c. vbi dicit, quod Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum audiuit improperiū ab vna ex ancillis patris: & ſic uidetur, q̄d Raguel & Gabelus manerent in eadē ciuitate: propter quod non oportebat angelum aſſumere ſeruos & animalia, vt iret ad Gabelum quaſi ad multum diſtantem locum. Ad quod poteſt dici, quod duæ erant ciuitates diſtantes in regno Medorum eodem nomine nominatæ. Sicut in regno Francię sūt plures villę diſtantes, quę tamen eodem nomine nominantur, & in vna manebat Raguel, & in alia Gabelus. Vel aliter poteſt dici, quod p nomen ciuitatis Rages non ſolum intelligitur ipſa ciuitas, ſed etiā totum territoriū illi ſubiacens ciuitati, quod eſt aliquando ſatis magnū, ſicut patet de territorio Ianuenſi. & in ciuitate manebat Raguel, in loco vero territorii ſatis diſtante Gabelus. Et ſubditur ratio petitionis.*

5 Scis enim ipſe quoniam nu. pater meus. *in quibus perfici poteſt iter noſtrum.*

6 Et ſi tar. plus contri. *timens de morte mea vel infirmitate, & ſubditur alia ratio ſumpta ex parte Raguelis, cum ſubditur,*

7 Et certe vides. *& parte litera.*

8 Tunc Ra. aſ. *Hic conſequenter deſcribitur angeli condeſcenſio, cum dicitur.* Tūc aſ. qua. *vt iret honeſtius in ſpecie hominis apparēs.*

9 Et duos camelos. *vnum pro ſe, & alium pro Gabelo ſecum adducendo, cætera patent.*

10 Cumque ingreſſus. *Hic conſequenter deſcribitur fraterna congratulatio, cum dicitur:* Cumque ingreſ. eſ. do. Ra. *ſcilicet Gabelus veniens cum angelo.*

11 Inuenit Tobiam. *in conuiuio nuptiarum ſuarum.*

12 Exiliens. *ſcilicet, Tobias.*

13 Oſculati ſunt ſeinuicem. *in ſignum amicitiæ.*

14 Et fleuit Gabelus. *ex pietate.*

15 Benedixitq́; Deum. *de bonis collatis Tobiæ.*

16 Et dixit: bene. te. *ideſt, multiplicet te in bonis ſpiritualibus & temporalibus.*

17 Quia filius es optimi. *quantum ad ſeipſum.*

18 Et iuſti. *erga proximum.*

19 Et timentis Deum. *eius offenſam cauendo.*

20 Et eleemoſynas, &c. *miſeriam pauperum releuando.*

21 Et di. be. ſu. vxo. tu. *propter fęcunditatem eius in prole, & morum honeſtatem.*

22 Et ſuper. p. v. *propter bonitatem veſtram, dicitur enim communiter de bonis filiis & filiabus, benedicatur pater, qui genuit, et mater, quæ portauit.*

23 Et vi. *deſiderant enim parentes videre multiplicationem ſui ſeminis in longinquum.*

24 Et ſit, &c. *ipſū multiplicādo ī ſpiritualibus bonis & tēporalibus.*

25 Cumq́; omni. di. amen. *optando huius impletionem.*

26 Acceſſerunt ad conuiuium. *nuptiale.*

27 Sed & cum ti. *& non cum diſſolutionibus & ebrietatibus, quæ a multis in talibus ſolent fieri indecenter.*

Tunc CAP.

MORALITER.

1 *Vocauit.* per hoc q̄, angelus ad preces deuotas Tobię iuit ad repetendum debitū Gabeli, q̄d erat ibi a patre impoſitū, nec tamen bono modo facere poterat, ſignificatur, q̄ ſacerdos curatus habens onus eccleſiæ impoſitum ſibi quod eſt graue ſatis, rogare debet hoīes literatos & bonos, qui per angelum ſignificantur, vt iuuent eum in onere ſibi impoſito, inducendo populum ſuum ad ſolutionē 10. talentorum, per quam ſignificatur impletio decem mandatorum, vt veniat deuote ad nuptiale conuiuium, quod in eccleſia celebratur.

CAP. X.

A a CVm verò, ✠ Hebr, Porò Tobę⁹ & vxor eius cõputabãt dies & noctes, dolebãtq́; ꝙ filium dimiſerãt flẽtes, & ſeſe alij gẽtes pp ipſum. Tobitus tñ cõſolabatur Annam, &c.

Homil.19 in epiſto. 1. ad Timoth. ✠ Chryſo. Magnũ hẽmus ptio ſumq́; depoſitũ filios, ĩgẽti illos ſeruemus cura, atque oĩa faciam⁹, ne fur id nobis aſtutus auferat. At verò nũc ꝯ penitus facimus. B Nã vt fundus qdẽ ſit optimus, cũcta molimur, eũq́; fideli viro magno cũ ſtudio tradim⁹, & agaſonẽ, mulionẽ, ꝓcuratorẽ, ac diſpẽſatorẽ, qui nobis magna beneuolẽtia efficiat, inquirimus: Cęterũ qđ nobis oĩum chariſſimũ eſt, oĩno negligimus: neque curam⁹ quo † antè. pacto filiũ nřm fideli cupiã viro C ꝓmittamus, &c.

Lib.1.de fide, cap.3. ✠ Ambroſ. Neſciunt materna viſcera patientiam. Matrem conſiderate, matrem cogitate.

✠ Idem. Scimus, quia mater ꝓ filijs ſe offert D periculo. Matris ſapiẽtis cõſilio, mřis obediamus imperio. Seqũt.

b *Satis fi. &c.* ſ. q de Iudæis credunt ſe, ſuoſque cõſolant, credẽtes, ꝙ reuertat ad eos dñs, & omnis Iſrael ſaluus fiat. fidelis enim eſt Deus, qui hoc ꝓmiſit. Rom.11

c *At verò Rag.* Beda li. expoſit. Tob. Cum plenitudo gentiũ intrauerit, nemo ꝓhibere põt, q̃n dominus ſalutẽ Iſrael tribuat, & cęcitatẽ eius, q̃ ex parte cõtigit, E reſpiciat. Recordatus eſt enim diuina clementia: qm̃ triſtitia magna & continua dolor eſt Iudæis credentib. pro fratribus infidelibus.

d *Tradidit*, Remittuntur in fine doctores eccleſiæ ad Chriſtũ, cum ipſa eccleſia virtutum diuitijs plena ad fidem illuſtrandam, bonorũq́; operum ſubſtantia F ditandam Iudæorum gentem, ex qua Dei filius ſumpſit carnem.

C A P. X.

a ¶In eccleſia de gentibus. b ¶Chriſtus.
CVm verò moras faceret Tobias cauſa nuptiarũ, 1
a ¶Qui de Iudæis ſigillatim credunt dolent, quod Chriſtus tardat ſcẽdi ad reliquias Iſrael.
ſolicitus erat pater eius Tobias, dicẽs: Putas qua 2 3
re moratur fili⁹ meus, aut quare detẽtus eſt ibi? 4
Putaſne Gabelus mortuus eſt, & nemo reddit illi
pecuniam? Cœpit autem contriſtari nimis ipſe,
& Anna vxor eius cum eo, & cęperunt ambo ſi- 5
mul flere, eo quòd die ſtatuto minime reuerteretur filius eorum ad
eos. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis, atque dice 6
bat, Heu heu fili mi, vt quid te miſimus peregrinari, lumen oculorum 7
a ¶Solatium vitæ noſtræ, ſpem poſteritatis noſtræ.
noſtrorum, baculum ſenectutis noſtræ, ſolatium vitę noſtræ, ſpem po 8 9
ſteritatis noſtræ? Omnia ſimul in te vno habentes, te non debuimus 10 11
a ¶Beatus Tobias cæcitate ſua deſignat infideles fide fideles.
dimittere ire a nobis. Cui dicebat Tobias: Tace & noli turbari, ſanus 12 13
b eſt filius noſter, ſatis fidelis eſt vir ille, cum quo miſimus eum. Illa au- 14
tem nullo modo conſolari poterat, ſed quotidie exiliens circunſpicie-
bat, & circumibat vias omnes per quas ſpes remeandi videbatur, vt
c procul videret eum (ſi fieri poſſet) venientem. At verò Raguel dicebat 15
ad generum ſuum: Mane hic, & ego mittam nuntium ſalutis de te ad
Tobiam patrem tuum. Cui Tobias ait: Ego noui quia pater meus, & 16
mater mea modo dies computant, & cruciatur ſpiritus eorum in ipſis.
Cumq́; verbis multis rogaret Raguel Tobiã, & ille cum nulla ratione 17
d vellet audire, tradidit ei Saram & dimidiam partem omnis ſubſtantiæ
ſuæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & pecu- 18
nia multa, & ſaluum atq́; gaudẽtem dimiſit eum a ſe, dicens: Angelus 19 20
domini ſanctus ſit in itinere veſtro; perducatq́; vos incolumes, & in-
ueniatis omnia recte circa parentes veſtros: & videant oculi mei filios
veſtros † priuſquam moriar. Et apprehendentes parentes filiam ſuam 21 22
oſculati ſunt eam, & dimiſerunt ire, monentes eam honorare ſoce- 23 24
ros; diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & ſeip- 25
ſam irreprehenſibilem exhibere.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. X.

Diuiſio. CVm verò. *Deſcripto ſuperius itineris Tobiæ progreſſu, hic cõſequenter agitur de ipſius regreſſu. Cuius primo deſcribitur ordinatio. ſecundo ordinati proſecutio.* 11. *cap. tertio diuini ſecreti reuelatio.* 12. *cap. Prima in duas: quia primo ponitur regreſſus Tobiæ motiua ratio. ſecundò eiuſdem debita diſpoſitio, ibi:* Cumq́; verbis. *Motiua ratio regreſſus Tobiæ iunioris erat triſtitia parentum de mora eius, quæ primo declaratur. ſecundo allegatur, ibi:* At verò Ra. *Circa primum primo ponitur querulatio patris, cum dicitur.*

1 Cum verò. *ibi, ſcilicet, in domo Raguelis, pro nuptiis.*

2 Solicitus erat. *moræ cauſam ignorans.*

3 Putas qua.mo. *homini enim ſolicito & ignoranti cauſam rei de qua ſolicitatur, occurrunt multæ cogitationes de variis cauſis poßibilibus, quæ tamen vt in pluribus non ſunt veræ.*

4 Aut qua.de. *timebat ne forte aliquid mali feciſſet, vnde detentus fuiſſet, vel infirmitatem incurriſſet, vel quòd Gabelus mortuus fuiſſet, & ſic eſſet negotium impeditum.*

5 Et cœp &c. *computauerunt enim dietas itineris eundo et redeundo, & ſic dixerant, tali die poteritis huc reuerti, quod tamen non fuit factum propter celebrationem nuptiarum.*

6 Flebat igitur. *Hic conſequenter deſcribitur in ſpeciali lamentatio matris, & patet litera vſque ibi.*

7 Lu.ocu. *quia pater iam erat cæcus, & mater ex fletu & ſenectute diſponebatur ad cæcitatem.*

8 Ba.ſe. *nam ſicut infirmus baculo ſuſtentatur, ſic parentes in ſenectute debent à filiis ſuſtentari.*

9 Sol.v.n. *multũ.n.cõſolant parentes ex pñtia bonorum filiorum.*

10 Spem po. *erant.n. ſenes. & Tobias erat eis vnicus, vt ſup. dictũ eſt: & iõ nullã poſteritatis ſpem hẽbant, niſi per ipſum, ideo concludit*

Om-

11 Oia ſi.in te. *i. cum oĩa illa non habeamus, niſi p tuam perſonã.*

12 Te non de. *quia maius bonum non eſt exponendum periculis pro recuperatione minoris boni, cuiuſmodi erat debitum Gabeli.*

13 Cui di. *ipſam conſolando, in quo apparet eius magna perfectio qui poſitus in afflictione pro filio, pro cæcitate, pro ſenectute, et etiam paupertate, nihilominus tamen conſolabatur eam.*

14 Satis fi.eſt. *hoc enim firmiter tenebat propter verba, quæ ab angelo in ſpecie viri apparente audierat. Cætera patent.*

15 At verò. *Hic cõſequẽter ponit dictæ rõnis allegatio, & hoc pp verba Raguelis ipſũ amplius detinere volentis, et patet litera vſq; ibi.*

16 Ego no. *Hoc enim ſciebat per teneritudinẽ affectus parentem ad ſeipſum, quam experientia multiplici certitudinaliter cognouerat.*

17 Cumq́; ver. *Hic cõſequenter deſcribit receſſus debita diſpoſitio, per hoc ꝙ Raguel tradidit Tobiæ filiã ſuam ſecũ ducendã, & partem bonorum ſuorum pro tunc Tobiæ contingentẽ, & patet litera vſq; ibi.*

18 In pu.& pu. *ideſt, in ſeruis & ancillis, qui ſic in ſcriptura ſacra frequenter nominantur.*

19 Dimiſit eum a ſe. *vt recederet liberè, dicens.*

10 Angelus do.ſan. *qui dirigit viam & actus iuſtorum.*

21 Et apprehendentes par.fi. *vt verba, quæ recedens ab eis audiret, in corde ipſius arctius impreſſa remanerent.*

22 Mo.eam ho.ſo. *nam vir & vxor ſunt quaſi vna perſona, & ideo ſicut vir tenetur honorare parentes proprios, ita & eius vxor.*

23 Diligere. *tanquam vnam perſonam ſecum.*

24 Regere fa. *nã in domo aliqua ſunt agẽda, quæ magis debet fieri per mulieres quã p viros, & etiã quia viri circa exteriores occupationes ſunt magis inciti, vt circa mercationes, agriculturã & huiuſmodi.*

25 Et ſeipſam irreprehenſibilem. *per caſtitatem coniugalem, et per prudentem & honeſtam conuerſationem.*

CAP.

MORALITER.

1 *Cum verò.* per ſtatum parentum Tobiæ ex eius mora ſignificantur myſticè ſuſpiria ſanctorum patrum de mora Chriſti venturi in mundum.

Cui di.

13 *Cui di.To.* per quod ſignificatur conſolatio prophetarũ eius aduentum firmiter prædicantium.

21 *Et appre.* huius lřæ ſẽſus literalis eſt ſimpliciter moralis.

A CAP. XI.

a CVmque reuerterentur. ✠ Hebrae. Abijt ergo Tobias lęto & hilari corde, benedixitque dom*ı*nū eo quod lætificaſſet eum, & feciſſet cum eo mirabilia multa, & miſerationes inſignes, & proficiſcens peruenit ad AcKrim ciuitatem, quæ eſt e regione Niniue, Sequitur.

b *Præcedamus.* Bed. Poſtquam illuminatus, eſt populus gentiū, præcedit diuina gratia ad illuminandam cæcitatem Iudæorum, vt in libris ſuis cognoſcāt Chriſtum verum hominem & verū Deum, & ſic tandē quaſi viſo angelo & filio ſuo quos diu non viderant, multum gaudeant, tandē, ſcilicet, ſe eccleſiæ de gentibus congregatæ myſteriorum communione cōiungant.

B

c *Anna autem.* ✠ Ambroſ. Nonne quando aliquem deſideramus, & ſperamus adfore, eo dirigimus oculos, vnde ſperamus eſſe venturum? Itaq; contenti diu quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circumſpiciens in uiam ſolicitis aduentum filij explorabat excubijs. Sic Dauid propheta currente altero poſt alterum, qui nunciaret, poſitis in turre exploratoribus interrogare de ſalute filij pater ſedulus geſtiebat. Sic teneræ vxor ætatis de ſpecula litorali, indefeſſa expectatione coniugis præſtolatur aduentum, vt quamcunque nauim viderit, illic putet cōiugē nauigare, metuatq; ne vidēdi grā dilecti anteuertat, nec ipſa poſſit prima dicere. Video te, marite, ſicut Anna dixit ad filium.

C

D liū. *Video te fili*, amodo libentius moriar. Mortis videlicet dolorem exoptati conſpectus ſuauitate non ſentiens.

d *Blandimento.* Bed. Canis gaudebat dum tecta dominorū diu inuiſa reuiſeret. Gaudēt doctores, cū de effectu ſui operis cū Iudæā a dn̄o recolligendā intelligēt. Gaudēt de præmio vitę æternę, & cūctis eodem præmio corda exhilaranda prædicunt, & ſtatim aduenturam, gratiam ſanctiſpiritus edūt.

e *Exurgens.* Audito a doctoribus verbo ſalutis exurgit populus Iudęorum de perfidiæ ſuæ cæcitate longa, & amore currit ad dominū, ſed offendēs greſſibus operum; donec renatus inſtructus in Chriſto, fidei & operationis lumen percipiat.

E

f *Tunc ſu.* Beda. Dominus credētibus aperte reuelat quanta ſit antiq. hoſtis malitia, qui ipſum in paſſione deuorare geſtiuit, ſed per hoc occiſus mēbra ſua, id eſt, eos quos ante tenebat, amiſit.

g *Albugo.* Beda. Habet adhuc populus Iudæorum velamen ante faciem cordis, ut nō intelligat gratiā Chriſti. Hēt albuginē, quia cādidus, & iuſtus ſibi videtur quaſi membrana oui, quia cęcitatem ſuſtinet mētis ſub ſpe ſtultiſſima Chrī adhuc naſcituri Iudæos liberaturi, & imperiū magnū daturi. Cum aūt velamen ablatū fuerit, agnoſcēt quia Chriſtus iā venit & immundū ſanguine redemit, vn̄ ſe quit, q̄a viſu recepto glorificabāt Deū Tobias cū vxore ſua.

Albugo. Albugo deſignat ſtultitiam populi ſibi placentis hn̄tis zelū Dei, ſed non ſecundum ſcientiam, de quib. dicitur, Suam

F

Beda vbi ſup. — †præſtolaret. — Ibidem. — Beda vbi ſup.

CAP. XI.

a Vmq; reuerterentur, puenerūt ad Charan, quæ 1
eſt in medio itinere contra Niniuem, vndecimo 2
die. Dixitq; angelus. Tobia frater, ſcis queādmo 3
dum reliquiſti patrem tuum. ſi placet itaq; tibi, 4
b præcedamus, & lētu gradu ſequātur iter noſtrū
familiæ ſimul cum coniuge tua & cū animalib.
Cūq; hoc placuiſſet, vt iret, dixitq; Raphael ad
Tobiā. Tolle tecum ex felle piſcis, erit enim neceſſarium. Tulit itaque †
c Tobias ex felle illo, & abierunt. Anna autē ſedebat ſecus viam quotidie in ſupercilio mōtis, vnde reſpicere poterat de longinquo. Et dum ex eodē loco ſpecularetur aduentū eius, & vidit a longe, & illico cognouit venientē filium ſuū, currenſq; nuntiauit viro ſuo, dicens. Ecce venit filius tuus. Dixitq; Raphael ad Tobiā. At vbi introieris domum 5
tuā, ſtatim adora dominum Deū tuū, & gratias agens ei, accede ad patrem tuū & oſculare eum. Statimq; lini ſuper oculos eius ex felle iſto
piſcis quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi 6
eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aſpectu tuo gaudebit. Tūc 7

a ¶Quia ſalutis donum prænuntiat, & ſic dominus corda illuminat. b ¶Doctores eccleſiæ, qui hæreticos quaſi lupos ſummi paſtoris ouili fugant.

præcucurrit canis, qui ſimul fuerat in via, & quaſi nuntius adueniens

a Cauda finis corporis perfectionem ſignificat, vel mercedem, quæ in fine tribuitur.

d blandimento ſuæ caudæ gaudebat. Et exurgens cæcus pater eius cœ- 8

a ¶Aſſenſu. b ¶Ei qui veritatis lumen cognouit. ¶Chriſto.

e pit offendis pedibus currere: & data manu puero, occurrit obuiam fi- 9
lio ſuo. Et ſuſcipiens oſculatus eſt eum cum vxore ſua, & cœperunt 10

a ¶Quia ſero. b ¶Quia credunt in Chriſto.

flere præ gaudio. Cunique adoraſſent Deum, & gratias egiſſent con- 11
f ſederunt. Tunc ſumens Tobias de felle piſcis liniuit oculos patris ſui. 12 13

a Iudæorum populus poſtquam amariſſimam antiqui hoſtis malitiam cognouerit, amiſſam recipiet lucem:

g Et ſuſtinuit quaſi dimidiā ferę horam, & cœpit albugo ex oculis eius, 14

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XI.

1 CVmq; *Deſcripta diſpoſitione ad regreſſum, hic conſequenter deſcribitur ipſe regreſſus, et primo quantum ad duos pcedentes. ſecundo quantū ad alios ſubſequentes ibi.* Ingreſſa eſt etiā. *Prima ad huc in tres, quia primo deſcribitur Raphaelis, et Tobiæ reuerſio: ſecūdo ponitur parentum obuiatio, ibi.* Et exurgens. *tertio beneficii collatio, ibi.* Tunc ſu. *Circa primum ſciendū, quod oēs de comitiua Tobiæ iunioris ſimul receſſerunt de domo Raguelis, ſed non omnes venerūt ſimul ad Tobiā ſeniorem, nam Raphael et Tobias in via dimiſerunt alios, vt citius venirēt ad Tobiam ſeniorem ex rationabili cauſa, vt videbitur literam exponendo, quæ licet ſit in pluribus plana, aliqua tamen exponentur breuiter diſcurrendo.*

Diuiſio.

2 Vndeci. die. *hoc non poteſt intelligi a principio itineris, nā Tobias fuit per duas hebdomadas in domo Raguelis, vt dictum eſt ſup. 8. c. propter quod intelligitur a receſſu de domo Raguelis.*

3 Scis quemad. *ſ. pauperem & cæcum & ignominioſum, non decet, quod in tali ſtatu ab vxore tua & familia de domo diuite & honorabili venientibus ſic inueniatur.*

4 Si pla. ita. *ſcilicet, ad amouendum iſtos defectus, ex hoc, quod bonū eſt honeſtatem ſui ſtatus et generis conſeruare, aliter angelus hoc non docuiſſet. Cætera patent vſque ibi.*

5 At vbi in. *ex hoc loco habetur exemplum, quod homines de negotiationibus, ſeu peregrinationib. reuertentes prius debent gratias agere de diuina protectione, quā ſe ponant ad narrandum rumores et truffas.*

6 Mox ape. *i. cito. ſ. poſt, quaſi per dimidiā horam, vt habetur infra.*

7 Tūc præ. *gaudens, quod reuertebatur ad locū vbi fuerat nutritus.*

8 Et exur. *Hic conſequenter ſubditur parentum obuiatio, cū dicitur.*

9 Cepit offen. *nam præ gaudio feſtinabat occurrere filio ſuo.*

10 Et data manu. &c. *dirigenti greſſus eius.*

11 Cum ad. Deum. *gratias agendo de conſeruatione filii in via.*

12 Conſed. *ad quærendū de ſuo ſtatu, de progreſſu eius & regreſſu. ſicut enim redeuntes de negotiatione, aut peregrinatione prius debēt Deum adorare quam rumores referre, vt dictum eſt, ſic amici ſuos ſuſcipientes dēnt prius Deo gratias agere, quam de talibus interrogare.*

13 Tunc ſum. *Hic conſequenter deſcribitur beneficii collatio, ſcilicet, Tobię ſenioris illuminatio, cum dicitur.*

14 Et cœ. &c. quaſi men. *id eſt, pellicula.*

Si

MORALITER.

4 *Si placet.* per hoc moraliter ſignificatur, quod debilib. ſpiritu parcendum eſt, de grauioribus imponendis.

† *Anna.* per hoc myſtice ſignificatur, q̄d ſynagoga per legis peritos inquirebat in ſcripturis aduentus Chriſti ſigna, quouſq; vidit impletū per Apoſtolos, qui fuerunt de Iudæa, & per eos gaudenter nuntiauit.

Tunc

13 *Tunc ſumens.* Per hāc linitionem ſignificatur chriſmatis inunctio, quando Iudæus aliquis baptizatur a fideli, & tunc exit albugo de oculis mentalibus baptizati, quando velamē quod eſt ſuper oculos Iudæorū aufertur ab eo per illuminationē fidei Chriſtianæ, vnde & ab oculis Pauli exierūt albugines tanquam ſquamæ & ad hanc illuminationem ſequitur laus diuina.

Suam iuſtitiam volentes conſtituere iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Pu
A pilla enim nigra videt, alba tenebroſa eſt, & qui ſibi ſapiẽtes
Rom.19. videntur & dicunt. Nũquid & nos ſumus cæci? in eis veritas
non eſt, qui aũt fragilitatis & ignorantiæ conſcii dicunt, do
mine Deus illumina tenebras meas, a domino illuminãtur.

hunc affligi, illum vero delitijs in dies affluere. D
b *Ingreſſa eſt.* ✻ Haeb. Egreſſi Tobæus & Anna vxor eius in occurſũ Saræ filiæ Raguelis, nurus ſuæ, læti ſunt cũ ea gaudio magno. Bñdixit autẽ eam Tobęus, & ait. Benedicta tu filia mea a dño, & bñdictus dominus, qui duxit te ad nos in gaudio. Lætatiq; ſunt gaudio magno ipſi & cuncti Iudęi, qui erant in Niniue, ſuper illa magna miſericordia, quã fecerat dominus cum Tobæo, & filio eius, & dederunt Tobiæ munera multa & pretioſa. E

3.Reg.22. a *Dicebatque Tobias: Benedico te domine, &c.*

In c.7.Luc. ✻ Ambroſ. Non humanæ, ſed diuinæ virtutis inſignia ſunt, cæcis perpetuę noctis tenebras aperire, defoſſorumque oculorum vulnera infuſa luce ſanare. Hæc ante Euãgelium vel rara, vel nulla. Receperit licet Tobias oculos, vnus eſt in exemplũ, & tamen angeli fuit illa medicina, non hominis. B

Hom.1.ad pop.Ant. ✻ Chryſoſtom. Gratias nõ minus agere Deo debemus pro beneficis, quam afflictionibus, quoniam præparatum eſt ſeculum aliud, in quo ſecundum meritũ huic quidem improbitatis, huic vero virtutis pręmia reddere debet. Propterea tolerat hunc C

a ¶In quo ſpes ſignificatur, quia nondum uiuit & animatum eſt, ſed ſperatur, ſi autem quod non uidemus ſperamus, per patientiam expectamus. Euangelica quoque parabola ſub nomine panis & uini & oui tres ſummas uirtutes exprimit, charitatem, ſcilicet, fidem ſpem.

quaſi membrana oui egredi. Quã apprehendes Tobias tra-
xit ab oculis eius, ſtatimq; visũ recepit. Et glorificabãt Deũ
a ipſe videlicet & vxor eius, & oẽs, qui ſciebãt eũ. Dicebatq; 2
Tobias. Bñdico te domine Deus Iſrael, quia tu caſtigaſti me 3
& tu† ſaluaſti me. Et ecce ego video Tobiã filium meum. In 4
a ¶Diuerſę fidelium perſonæ.
b greſſa eſt ẽt poſt ſeptem dies Sara vxor filii eius, & oĩs fami- 5
a ¶Virtutes eccleſiæ.
lia, & pecora ſana & cameli, & pecunia multa vxoris, ſed &
a ¶Sancta ſcripturarum quam Iudæa gentibus commiſerat.
illa pecunia quam receperat a Gabelo. Et narrauit parẽtib.
ſuis omnia bñficia Dei, quę feciſſet circa eũ per hominem,
qui eũ duxerat. Veneruntq; Achior, & Nabath conſobrini 6
a ¶Vndæ. Lætamini gentes cum plebe eius.
Tobiæ gaudentes ad Tobiã, & congratulantes ei de oĩbus
bonis, quæ circa illum oſtenderat Deus. Et per ſeptem dies 7
a ¶In ſpiritualibus donis & uirtutibus.
epulantes omnes cum gaudio magno gauiſi ſunt.

† vel, ſanaſti.

Beda Lucem gratiæ ſpiritualis, quæ ſeptiformis eſt, ſignificat. Poſt ſeptem dies illuminationis, ingreditur vxor, quia poſtquam Iudæa per fidem illuminata fuerit, poſtquam gratiam ſpiritusſancti acceperit, ingredietur ad eam eccleſia, vt ſit vnum ouile & vnus paſtor, & ſit domus Chriſti vna, vno lapide angulari firmata. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Oui egredi. &c. *ex quo patet, quod eius cæcitas non erat ex corruptione oculorum, ſed ex operimento macularum, nec eſt inconueniens, quod hæc curatio fuerit ex virtute fellis, cum illa macula fuerit res corporalis, vt dictum eſt ſup. 6. c. & ſequitur gratiarum actio, primo communiter cum dicitur.* Et glorifi. De. *ſecundo ſpecialiter cũ ſubditur.*
2 Dicebatque Tobias. *id eſt, laudo toto corde.*
3 Quia tu caſtigaſti. *ſicut filiũ dilectũ. Prouer. 3. b.* Quem enim diligit dominus corripit, & quaſi pater in filio cõplacet ſibi.
4 Ingreſ. *Hic conſequenter deſcribitur aduentus ſequentiũ, ſcilicet, vxoris, familiæ, & animalium cum dicitur.*
5 Poſt ſep. *ab ingreſſu Tobiæ iunioris ad patrẽ ſuũ, et patet lr̃a.*
6 Veneruntq;. *vbi deſcribitur congratulatio amicorũ, cætera patent vſque ibi.*
7 Et per ſep. di. *non in comeſſationibus & ebrietatibus, ſed in Dei timore & gratiarum actione de bonis exhibitis Tobiæ.*

CAP. XII.

Ser.226.de te. a TVnc vocauit, &c. ✻ Aug. Beatus Tobias, qui panem ſuũ nouerat frãgere eſurienti, mercedẽ celerẽ mercenario præparat laborãti. Fili, inquit, dimittamus illũ hominẽ, adijcientes ad mercedẽ placitã, quia nobis multa opere ſuo contulit bona. Et filius relato tractatu alloquitur patrem, Pater nunquid nam iſti tam benedicto operario merces tantum placita debet pẽſari, cuius bonus ducatus nõ poteſt æſtimari? Parum illi honoris reddemus, ſi eius meritis menſurã figamus. Primo iter quaſi cæleſte carpẽs, & mihi & tibi parauit neceſſariũ de piſce collyrium. Me deduxit. Argentũ recepit. Saram mihi vxorem deſponſauit. Oculorũ tuorũ maculas albugine detracta curauit, & totam domũ noſtrã illuminauit, &c. Iſte talis ductor, atq; prouiſor, medicus atque cuſtos, mediæ ſubſtantiæ quam ipſe mecum pertulit, accipiat portionem, qui mihi ducatu ſuo tantam præbuit pietatem. Placet bono patri ſapientis filij reſponſio.

CAP. XII.

a TVNC vocauit ad ſe Tobias, filiũ ſuum, 1
dixitque ei, quid poſſumus dare viro iſti
ſancto, qui venit tecum? Reſpõdens To-
bias, dixit patri ſuo: Pater quã mercedẽ 2
dabimus ei, aut quid dignũ poterit eſſe
beneficijs eius? Me duxit & reduxit ſanũ, 3
pecuniã a Gabelo ipſe recepit, vxorẽ ip-
ſe me habere fecit, & dæmoniũ ipſe ab ea cõpeſcuit, gaudiũ
parẽtibus eius fecit, meipſum a deuoratione piſcis eripuit, te
quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per eũ re-
pleti ſumus. Quid illi ad hęc poterimus dignũ dare? Sed peto

Libr. cap. ✻ Ambroſius. Sanctus Tobias mercenario ſciuit ſoluendam eſſe mercedem, dimidium vſque obtulit, meritoque pro mercenario angelum inuenit. Et tu vnde ſcis ne forte iuſtum aliquẽ mercede fraudes, puniſue infirmũ? Qui ſcis, an angelus in eo ſit? Neque enim dubitare debes, quod in mercenario poſſit eſſe angelus, cum ipſe Chriſtus poſſit, qui in minimo eſſe conſueuit. Redde ergo mercenario mercedem ſuam, &c.

a *Et enim*

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XII.

Diuiſio. TVnc vocauit. *Poſtquã deſcripta eſt circa Tobiã bonorum collatio, hic cõſequenter deſcribitur ſecretorum Dei reuelatio. & primo reſpectu præteritorum: ſecundo reſpectu futurorum, c. 13. Prima in duas: quia primo ponit huius reuelationis occaſio, ſecũdo ipſius reuelatio, ibi:* Tũc di. *Occaſio vero huius reuelationis fuit retributio mercedis quam pater & filius angelo facere voluerunt, credentes ipsũ hominem eſſe. Circa quam retributionem primo ponitur patris & filij ad inuicem collatio, cum dicitur.*
1 Tunc vocauit. *ad conferendum de mercede ſui ductoris.*
2 Pater quam. *q. d. non habemus aliquid ſufficiens ad retribuendũ ſibi, & ad hoc allegat octo beneficia per ductorẽ ſuum ei collata, dicẽs.*
3 Me duxit. *& patet ex prędictis litera. ſecundo ſubditur huius rogatio cum dicitur.*

1 Sed

MORALITER.

1 *Tunc vocauit, &c.* per hoc autem, qđ pater & filius medietatẽ omnium bonorũ dare voluerunt angelo, docemur eſſe grati de beneficiis acceptis. Per hoc autẽ, quod angelus nihil accepit, ſed eos ad Dei laudẽ induxit, ſignificatur, quod doctor bonus vel prędicator, qui per angelum ſignificatur, eo quod eſt nuntius verbi Dei, non debet prædicare pp quęſtum, ſed propter gloriam Dei & ſalutẽ animarũ, & peracta prędicatione reuerti ad contemplationis otium, ſicut dixit angelus.

Tempus

A a *Etenim ſacramentum,&c.* ✠ Ambroſ. *In corde meo abſcondi eloquia tua,&c.* Propterea ergo myſterium regis bonum eſt abſcondere. Peccat.n. Deo, qui commiſſa ſibi myſteria puta uerit indignis eſſe vulganda. Periculum itaque eſt non ſolum falſa dicere, ſed etiã uera, ſi quis ea inſinuet quibus non oportet.

Don 2. in Pſal.118.

te pater mi, vt roges eum ſi forte dignabitur medietatem de 1
omnibus, quę illata ſunt ſibi aſſumere. Et vocãtes eum pater,
ſcilicet, & filius, tulerũt eum in partem, & rogare cœperũt,
vt dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerãt ac
a ¶Acceptabiliter recipere. b ¶A quo omnia.
ceptam habere. Tunc dixit eis occulte: Bñdicite Deo cœli, 2
a ¶In exemplum alijs. b ¶Laudate. c ¶Bene gentibus. 3
& coram oĩbus viuentib. confitemini ei, quia fecit vobiſcũ 4 5
a ¶Myſteria tegenda, opera domini prædicanda.
a miſericordiam ſuã. Etenim ſacramentum regis abſcondere 6
¶Vel honorificatum. 7
bonum eſt, opa autẽ Dei reuelare & cõfiteri honorificũ eſt. 8 9
a ¶In ſinu pauperis abſcondita.
b Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis quàm 10
a ¶In ſinu pauperis, b ¶Animæ. 11
theſauros auri recõdere, qñ eleemoſyna a morte liberat, &
ipſa eſt, quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiã,
a ¶Qui diligit iniquitatem odit animam ſuam.
& vitã æternã. Qui autem faciunt peccatum et iniquitatem,
hoſtes ſunt aĩæ ſuæ. Manifeſto ergo vobis veritatem. et non 12
c abſcõdã a vobis occultum ſermonẽ. Qñ orabas cum lachry 13
mis, et ſepeliebas mortuos, et derelinquebas prãdium tuũ,
et mortuos abſcõdebas p diem in domo tua, & nocte ſepelie
a Quæ accepta eſt cum his operibus miſericordiæ.
bas eos, ego obtuli orõnem tuam domino. Et quia acceptus 14
a ¶Corrigit filium Deus quem recipit, quis enim filius quem non corripit pater.
d eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te. Et nunc miſit
me dominus, vt curarem te, et Saram vxorem filij tui a dæ- 15 16
monio liberarem. Ego enim ſum Raphael angelus vnus ex 17 18

1.8. Eccl. ✠ Hieronym. Filij Dei cuſtodienda præcepta ſunt, huius voluntati parendũ. Et hoc eſt quod in Tobiæ libro ſcribitur. *Myſterium regis abſcondere bonum eſt.* Et præcipue monet ne tractemus, quare Deus vnũquodque præceperit, ſed quodcunque, viderit eſſe mãdatum, hoc pia mens hominis implere feſtinet.

b *Bona eſt oratio cum ieiunio, & eleemoſyna.*

B De orat. dnica. ✠ Ciprianus. Sermo non habens fructum, promereri Deum non poteſt, q nulla eſt operatione fęcundus. Et ideo ſcriptura diuina inſtruit, dicens. *Bona eſt oratio,&c.* Nã qui in die iudicij præmium pro operibus & eleemoſynus redditurus eſt, hodie quoque ad orationem cum operatione venienti benignus auditor eſt. Sic Cornelij orationes & eleemoſynæ aſcenderunt, coram Deo. Cito orationes ad Deum aſcendunt, quas ad Deum merita noſtri operis imponunt.

Lib. de Elia c.20. ✠ Ambroſ. Et ſi grauia deliquimus, magnũ medicum inuenimus, magnam medicinã gratię eius accepimus. Magna enim medicina tollit peccata magna. Hẽmus plura ſubſidia quib. peccata noſtra redimamus. Pecuniam habes? Redime peccatũ tuum. Non venalis eſt dominus, ſed tu ipſe venalis

C es, redime te operibus tuis. Vilis pecunia, ſed precioſa eſt miſericordia. *Eleemoſyna*, inquit, *a peccato liberat*. Et alibi. *Redemptio viri, diuitiæ eius*. Et in euangelio. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* D

Prou.13. Luc.16.

c *Quando orabas cum lachrymis,&c.* ✠ Aug. Gaudet angelus de cogitata mercede, qui miſſus fuerat gratis facere pietatẽ. Defunctos, inquit, ſepelire nõ timuiſti, aſcẽderunt ad dominum opera tua, quia relicto prandio reddidiſti mortuum ſepulturæ. Ego domino medullata intuli ſacrificia pro venerabili ſepultura, ego directus ſum operarius fori cæleſtis. Mortuum ſepeliſtis, & mortis aculeum nõ timuiſtis. Ipſe ſepultus p vobis voce tacita proclamauit.

Ser.226 de temp.

✠ Bernardus. Credimus angelos ſanctos aſtare orantibus, offerre Deo preces & vota hominum, vbi tamen ſine ira & diſceptatione leuari puras manus perſpexerint. E

Ser.7. in Cãt.

✠ Auguſt. Dicuntur angeli orationes noſtras offerre Deo, non quia Deum doceãt, ſed quia eius volũtatem ſuper his conſulunt, & quod Deo iubẽte completum eſſe cognouerunt, hoc nobis euidenter vel latenter reportent. Vnde ait. Cũ oraſtis, orationem veſtram obtuli Deo. De excelſo igitur cælorum habitaculo, ad conſulendos, viſitandos, & adiuuandum nos attrahit ſuperæminens charitas angelos.

Li.2. Med. c.3.

d *Et nunc.* Beda. Rediturus in cælum angelus apertius quis ſit & quare venerit, & quo reuerſurus ſit, expoſuit, & Chriſtus eidem populo latius proficienti conditionem ſuã patefecit, oſtendens, quod ipſe in patre, & pater in filio ſit. Angelus redit ad Deum, Tobias remanet apud patrẽ, & Chriſtus a fidelibus ſuis intelligitur diuinitate patri ęqualis, humanitate hominibus conſubſtantialis. F

Ioan.14.b.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Sed peto te pater mi, &c. *medietas enim alia erat eis pro victu & veſtitu ſuo, & familiæ neceßaria.*

2 Tunc di. *Hic conſequenter deſcribitur reuelatio veritatis ignotæ. Circa quam angelus præmittit quandam præfationem, ſecundo ſubdit ſuam reuelationem, ibi.* Manifeſto. *Circa primum dicitur.* Tunc dixit, *ſcilicet, angelus.*

3 Occulte. *quia traxerant eum ad partem, vt dictum eſt.*

4 Benedicite Deum. *licet.n. ſit Deus totius creaturæ, dicitur tamen ſpecialiter Deus cęli, uam ibi relucet gloria ſua modo ſpeciali.*

5 Et coram. *tanquam de beneficiis eius grati.*

6 Etenim ſacramentum. *id eſt, ſecretum.*

7 Regis. *ſcilicet, terreni.*

8 Abſcon. *non enim poſſet bene regere regnum ſuum, ſi reuelaretur communiter ſecretum ſuum.*

9 Op.a.d. *quia cedit ad honorẽ Dei & bonum illorum qui reuelant, vt ad laudandum Deum alios inuitent, propter quod vbi non apparet Dei laudatio, ſed magis deriſio, hic non eſt agendũ, ſicut in infidelibus obſtinatis, propter quod dicit ſaluator, Mat.7.a.* Nolite ſanctum dare canibus, nec mar. &c.

10 Bona eſt. *nam per ieiunium ſanantur peſtes corporis, per orationem vero peſtes mentis.*

diuiſio. 11 Et ele. *nam ipſa eſt ſatisfactoria pro peccatis, vt dictũ eſt ſupra, & per conſequens introductoria ad regnum gloriæ cæleſtis, theſauri vero non valent niſi ad prouiſionem vitæ præſentis, quam etiam frequenter abbreuiant, nam multi iugulantur pro theſauris ſuis. Cætera patent ex dictis.*

Ma-

12 Manifeſto. *Hic conſequenter angelus abſconditam aperit veritatem, & primo quantum ab beneficia quæ fecit Tobiæ & Saræ, ſecundo quantum ad ea quæ geſſit in humana effigie, ibi.* Dixitq; eis. *Circa primum primo recitat Tobiæ meritum, di.*

13 Quando orabas. *Et patet ex dictis ſup.1.& 2.*

14 Ego ob. *nam angeli ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos qui capiunt hæreditatem ſalutis, Heb.1.d. Sciendũ tamen quod angeli non offerunt orationes iuſtorum coram domino ad aliquid ſibi manifeſtandum, nam omnia ſunt nuda et aperta oculis eius etiam antequam fiant, ſed ad cõſulendum ſuper hoc diuinũ conſilium, quid propter hoc ſit agendũ circa iuſtos, vnde & propter hoc fuit miſſus a Deo ad illuminandum Tobiam, vt poſtea ſubditur.*

15 Neceſ. fu. *i. fuit vtile tibi per meritum & aliis per exemplũ, & ſic dicitur in principio Porphyrii. Cum ſit neceſſariũ Criſoari. i. vtile.*

16 Et nunc. *propter tuum & Sarę meritum, vt dictum eſt ſupra tertio capite.*

17 Ego enim. *nominantur.n. angeli in ſcriptura ſecundum conuenientiam ad officia propter quæ mittuntur, vnde Eſ.6.c. Angelus miſſus ad purgãdũ labia Eſaię vocatur Seraph, quamuis non eßet de ordine Seraphico, & ſic angelus iſte vocatur Raphael, id eſt, medicus vel medicina Dei: quia miſſus fuit ad ſanandum Tobiam.*

18 Vnus ex ſep. *non accipitur hic aſtare prout diſtinguit angelos adſiſtentes a miniſtrantibus: nã Raphael nõ eſt de ſuperioribus ordinibus, qui nõ mittuntur ad hęc inferiora, propter quod dicuntur adſiſtentes Deo, ſed de inferioribus, qui mittũtur propter quod miniſtrãtes dicuntur. Raphael autem fuit miſſus ad curandum Tobiam & liberandum Sarã, ſed hic accipitur aſtare pro eſſe præſentem Deo per apertã*

 viſionem

A

a ¶Septenarius vniuerſitatem deſignat, quia totus mundus ſeptenario numero agitur: vel pro ſeptiformi ſpiritu quo omnes boni replentur.
b ¶Seruire parati, quecunque ſumus miſſi. Deus enim et vbique.
ſeptem qui aſtamus an dominum. Cumq; hæc 1
a ¶Timore. b ¶Humiliati.
audiſſent turbati ſunt, & trementes ceciderunt 2
¶Non tertio vt mali.
ſuper terram in faciem ſuam. Dixitque eis an- 3
gelus. Pax vobis, nolite timere. Et enim cum 4 5
eſſem vobiſcum per voluntatem Dei eram, 6
ipſum benedicite, & cantate illi, videbar qui- 7
a ¶Neceſſitate quaſi comedebam, vt familiarior eſſem vobis non neceſſitate. Meus enim cibus eſt panis, qui de cælo deſcendit.
dem vobiſcum manducare & bibere, ſed ego ci- 8
bo inuiſibili & potu, qui ab hominibus videri

D

a ¶Expleto negotio.
9 non poteſt, vtor. Tempus eſt ergo, vt reuertar
ad eum, qui me miſit, vos autem benedicite
a ¶Non me.
Deum, & enarrate omnia mirabilia eius, ipſum
a ¶Quia mirabilis in ſanctis ſuis. b ¶Ex lætitia.
10 benedicite & cantate illi. Et cum hæc dixiſſet
ab aſpectu eorum ablatus eſt, & vltra eum vi-
11 dere non potuerunt. Tunc proſtrati per horas
a ¶Trinitati gratias agentes.
12 tres in faciem, benedixerunt Deum. Et exurgen-
a ¶Vtilitate proximorum, ludentes.
13 tes narrauerunt omnia mirabilia eius.

NICOLAVS DE LYRA.

✻ *viſionē & fruitionē: & hoc conuenit angelis, et oībus ſanctis, q ſemper vident patrē, qui in cælis eſt, quod autē hic dicitur:* Vnus ex ſep.
B *accipitur numerus determinatus pro indeterminato, ſcilicet ꝑ vniuerſitate angelorū, nam ſicut dicit Greg. homil. 25. Quoniā omne tempus ſeptē diebus comprehenditur, rectē ſeptenario numero vniuerſitas deſignatur, quæ in angelis eſt valde magna. Dan. 7.* Milia milium miniſtrabant ei, & decies milies centena milia, &c.

1 Cumq; hæc au. *ideſt, admirati ſunt & ſtupefacti ex diuina condeſcenſione circa ipſos.*

2 Et tre.ce. *nam ſtupor & admiratio reddunt hominem trementem, & ſtare non potentem.*

3 Dixitq; e.ang. *Hic conſequenter reuelat veritatem occultam de his, quę fecerat in humana effigie. Primo tamen conſolatur eos di.*

4 Pax vobis nolite timere. *q.d. non veni propter malum veſtrum, ſed bonum.*

5 Etenim cum eſſem vobiſcum. *communicans vt homo.*

5 Per voluntatem. *Eram enim ab eo miſſus ad hoc, propter quod ſ...t illi gratiæ principaliter agendæ, ideo ſubditur:* Ipſum bene. &c.

7 Videbar, &c. *in comeſtione.n. & potatione primo eſt cibi & potus ſumptio, ſecūdo cibi ſumpti & potus in ventrē traiectio, & iſta fiūt per motū localem: propter quod poſſunt fieri ab angelis in corpore aſ-*
E *ſumpto: quia natura corporalis obedet angelis quantum ad localem motū, tertio in comeſtione & potatione eſt cibi attracti cōuerſio per virtutē nutritiuam, quod non poteſt eſſe in angelis, quia nō habēt corpora ſibi naturaliter vnita, nec per conſequens nutribilia, ideo ſubditur.*

8 Sed ego ci.inui.&c.vtor. *ideſt, reficior, & hunc cibum inuiſibilem & potum vocat Dei claram viſionem & fruitionem adiunctam.*

9 Tempus eſt, &c.me mi. *perfecta mea legatione, non eſt per hoc intelligendū, quod angeli a Deo miſſi, a Deo recedant: quia ſemper intra Deum cernunt cum ſit vbique præſens, ſed hanc reuerſionem vocat diſparitionem, ideo ſequitur.*

10 Et cum, &c.ab.eſt. *quia perfecerat ſuam legationem.*

11 Tunc proſtrati per ho.tres. *propter tria beneficia, ſcilicet illuminationis Tobiæ, directionis filij ſui, & liberationis Saræ a dæmonio.*

12 Et exurgens, &c. *agratiarum actione.*

13 Narrauerunt omnia. *ad manifeſtandum Dei bonitatem, ſicut eis dixerat angelus.*

MORALITER.

9 *Tempus eſt ergo, vt reuertar ad eum qui me miſit.* vt in contemplatione hauriat quod iterū populis effundat, ideo ſubditur. *Vos autem benedicite Deum.*

C

CAP. XIII.

Beda libr. all. expoſ. in Tobiam.

a A *Periens autem.* Confeſſus eſt veritatē & miſericordiā docens beneficia Dei ſemper prædicare, & flagella timere. Repletuſque ſpiritu propheriæ, de ſuperna Ieruſalē multa decantat. Populuſque Iudęorum in fine ſeculi conuerſus multos doctores habebit, & prophetas, qui mentes proximorum ad ſuperna deſideria accendunt, cæleſtis patriæ gaudia prędicando.

† 1. Re. 2. a. Sap. 16. b.

In Pſal. 1.

b *Quoniam tu flagellas, &c.*

✻ Amb In tribulatione diligere Deū debemus,

CAP. XIII.

a A b

APeriēs autem Tobias ſenior os ſuum, be- 1
a ¶Canticum Tobiæ ſenioris.
nedixit dominū, & dixit. Magnus es do-
a Et regni eius non erit finis.
mine in æternum, & in oīa ſecula regnū
tuum, †quoniam tu flagellas & ſaluas, de 2 3
a ¶Dominus mortificat & viuificat, de. ad in. & re.
ducis ad inferos & reducis, & nō eſt, qui 4 5
a ¶Quæ vbique eſt. b ¶Videntes Deum.
effugiat manum tuam. Confitemini domino filij Iſrael, & in 6
a ¶In exemplum alijs.
conſpectu gentium laudate eum, quoniam ideo diſperſi vos in 7
ter gētes, quæ ignorant eum vt vos enarretis mirabilia eius, & 8
a ¶Sunt dii multi & domini multi, ſed vnus omnipotens.
faciatis ſcire eos, quia non eſt alius Deus omnipotens præter
a ¶Iuſte.
eum. Ipſe caſtigauit nos propter iniquitates noſtras, & ipſe ſal- 9
a ¶Non propter merita noſtra. b ¶Admirantes.
uabit nos propter miſericordiam ſuam. Aſpicite ergo, quæ fe- 10 11 12
a ¶Non tamen ſecuri, Beati omnes qui ti. dominum. b Nos vos. Ipſe enim eſt, qui operatur in vobis.
cit nobiſcum, & cum timore & tremore cōfitemini illi, regēq; 13 14 15 16

F

bemus, nec recedere ab eo, quoniam & lætitię tribulatio ſępe ſuccedit, & lętitia tribulationi. Deniq; qui tribulatione non frāgitur, & legem ſequitur, beatus eſt.

Lib. de den. Dei.

✻ Chryſoſtomus. Magnum reuera & excellens, preſſura eſt ad probādum virum, atque ad docendam patientię virtutem, atque ideo flagellorum modi varii ſunt, alius quidē morbo perpetuo probatur, alius grauiſſima inopia, vi atque iniuria alius, hunc iuges atque perpetuę liberorū, propinquorūq; orbitates excruciant, hicque

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIII.

1 APeriens. *Hic conſequenter deſcribitur reuelatio diuini ſecreti quoniā ad futura per donum prophetiæ datum Tobiæ, ad qđ diſponit eleuatio mentis per orationē, propter quod primo ponitur Tobiæ oratio, ſecundo futuri reuelatio, ibi:* Ieruſalē ciui. Dei. *Circa primum dicitur.* Aperiens au.os ſu. *ad Deum manifeſte laudādum, &*
Diuiſio. *primo cōfitetur eius poteſtatem & æternitatem, di.* Magnus eſt do.

2 Qm̄ tu fla. *quoniā pœnę a Deo iuſtę inflictę, ſunt quędā medicinæ.*

3 Deducis ad inferos. *ideſt, ad pœnam per tuam iuſtitiam.*

4 Et reducis. *per tuam miſericordiam.*

5 Et non eſt qui effu.ma. *Nā exiens de manu ſuæ miſericordię incidit in manū ſuæ iuſtitiæ, conſequenter inducit alios ad Dei laudem, di.*

6 Confite.do.fi.Iſ. *quia corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem, Rom. 10. c.*

7 Et in con.gen. *vt non timeatis neque erubeſcatis laudem eius coram infidelibus, & ſubditur ratio.*

8 Quoniam ideo diſ. *licet enim Deus filios Iſrael propter peccata ſua diſperſit inter gentes, ut ſic non remaneret dedecus culpæ ſine decore iuſtitiæ, tñ ex hoc elicuit aliud bonum. ſ. quod Iudæi in cultu Dei firmi narrabant mirabilia, quæ fecit Deus populo Iſrael in exitu de Aegypto, in tranſitu maris rubri, & etiam in deſerto & conſimilibus, quib. auditis multi Gentiles relicta idololatria conuertebantur ad vnū verum Deum.*

9 Ipſe caſtigauit nos. *puniendo.*

10 Et ipſe ſa. *inter gentes nos cuſtodiendo, ſecundum quod dicitur Thren. 4. d.* In vmbra tua viuentes in gentibus.

11 Aſpicite ergo. *diligenter conſiderando.*

12 Quæ fecit. *per ſuam iuſtitiam & miſericordiam.*

13 Et cum timore. *cordis.*

14 Et tremore. *corporis, quia fortis motus aīæ redūdat ad corpus.*

15 Confitemini illi. *quod ſit miſericors et iuſtus.*

16 Regemq́, *omnia in eius gloriā faciendo, cætera patent vſque ibi.*

Quo-

MORALITER.

1 *Aperiens autem Tobias ſenior os ſuum benedixit dominum, etc.* Hic ponitur eius oratio, cuius literalis ſenſus eſt ſimpliciter moralis.

Hiç

A hicque ab omnibus abiicitur, nulliuſque rei dignus æſtimatur, atque alius aliter affligitur.

ib e exhor it.artyrii. ap 1.

a *Ego aut m in terra captiuitatis, &c.*

✠ Cyprian. Daniel Deo deuotus & Spiritu ſancto plenus, exclamat. Nihil colo ego, niſi dominũ Deũ meum. Tobias quoq; ſub regali licet ac tyrannica ſeruitute, ſenſu tamen ac ſpiritu liber, confeſſionem ſuam Deo ſeruat, & virtutem maieſtatem quo diuinam ſublimiter prædicat, dicens. *Ego in terra captiuitatis meæ confitcor illi, et oſtendo virtutem eius in natione peccatrice.*

re a exem ai legunt temini.

B

CAP.

ſeculorum exaltate in ope-
a ¶Quicqu'd vos faciatis.
ribus veſtris. Ego autem in
terra captiuitatis meæ cõfi-
¶Mihi.
tebor illi, quoniam oſtẽdit
maieſtatem ſuam in gentẽ
¶A peccato.
peccatricem.† Cõuertimini
a ¶Declina a malo & fac bonum.
itaque peccatores, & facite
iuſtitiã coram Deo, creden-
tes, quod faciat vobiſcũ mi-
a ¶Ratio.
ſericordiam ſuã. Ego autem 1
a Senſualitas. ¶Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.
& anima mea in eo lætabi- 2
mur. Benedicite dominum 3
a ¶Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. b ¶In conſcientia.
omnes electi eius, agite dies
a ¶Dicentes. b ¶In qua viſio pacis.
lætitiæ & cõfitemini illi. Ie- 4
a ¶Non occidit.
ruſalem ciuitas Dei caſtigauit te dominus in 5
operibus manuum tuarum. Confitere domino 6 7
a ¶Quod eius ſunt, non tua.
in bonis tuis, & benedic Deum ſeculorum, vt 8 9
a ¶Quod deſtructum erat per peccatum. b ¶Templum Dei ſanctum eſt quod eſtis vos.
reædificet in te tabernaculum ſuum, & reuocet 10
a ¶Diaboli, vnde. Captiuam duxit captiuitatem. b ¶In futuro. c ¶Sine fine.
ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia ſe-
a ¶Fulgebunt iuſti ſicut ſol.
cula ſeculorum. Luce ſplendida fulgebis, & om- 11
a ¶Sancti finita terrenitate. b ¶Honorabunt. c ¶Quæ remotæ erant in regione peccati. 12
nes fines terræ adorabunt te. Nationes ex lon-
ginquo ad te venient, & munera deferentes D
a ¶Viuentium.
13 adorabunt te dominum, & terram tuam in ſan-
a ¶Magni Dei.
ctificationẽ habebunt. Nomen enim magnum
a ¶Econtra. b ¶Ite maledicti in ignem æternum. c ¶In mundo.
14 inuocabunt in te. Maledicti erunt, qui contem-
a ¶In æternum.
15 pſerint te, & condemnati erunt omnes, qui
blaſphemauerint te, benedictiq; erunt, qui æ-
a ¶Virtutibus. b ¶Saluatis.
dificauerint te. Tu autem lætaberis in filiis tuis,
a ¶Qui ante diſperſi.
quoniã omnes benedicentur, & congregabun-
tur ad dominum. Beati omnes qui diligunt te.
a ¶Quicquid faciant alij.
16 & qui gaudent ſuper pace tua. Anima mea be-
17 nedic dominum, quoniam liberauit Ieruſalem
a ¶Eccleſiam, quæ eſt ſupra montem poſita.
ciuitatem ſuam a cunctis tribulationibus eius
18 dominus Deus noſter. Beatus ero ſi fuerint E
a ¶Merces operum, vel aliqui imitatores eorum, vel naturalium filiorum.
reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem
a ¶Ideſt, ſancti, qui introducunt ad cæleſtem Ieruſalem. b ¶Cæleſti conuerſatione.
19 Ieruſalem. Portæ Ieruſalem ex ſapphiro &
a ¶Fidei virore. b ¶Beati qui habi. in domo tua. do. in ſecula ſeculorum lauda. te.
† ſmaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo
a ¶Muri circumeuntes, ideſt, ſanctam eccleſiam munientes ſunt lapides pretioſi, lapides viui, qui in Zacharia voluuntur ſuper terram.
omnis circumitus murorum. Ex lapide candi-
a ¶In domo patris mei manſi multæ ſunt. ¶Qui dilatati ſunt charitate, ſunt in ædificio lapides mundi à malo, & condidi in bono.
do & mundo omnes plateæ eius ſternentur, &
a ¶Per diuerſos conuentus fidelium. b ¶Laudate nomen domini.
20 per vicos eius Alleluya cantabitur. Benedictus
a ¶Qui omnia aſcribenda. b ¶Non homo.
dominus, qui exaltauit eam, vt ſit regnum eius
in ſecula ſeculorum ſuper eam. Amen.

NICOLAVS DE LYRA.

C

1 *Ego autem.* ſecundum hominem interiorem.

1 *Et anima mea.* ſecundum ſenſualitatem, & accipitur hic anima pro parte ſenſitiua, ſicut Gen. 1. *Factus eſt homo in animam viuentem.*

3 *In eo lætabimur.* quia motus rationis interior, quę eſt homo redundat in partem ſenſitiuam quam mouet, ſicut intelligẽtia ſphęram. 3. de Anima.

4 *Ieruſalem ci. Dei.* Oratione præmiſſa, quæ diſponit ad ꝓphetiam, hic cõſequenter ponitur donum prophetiæ cõceſſum Tobiæ, per quod primo prophetat de Ieruſalem hiſtorica, ſecundo de myſtica, ibi. *Anima mea.* Circa primum dicitur. *Ieruſalem ciuitas Dei.* ad eius cultum electa. 2. Par. 5.

Diuiſio.

5 *Caſtigauit.* loquitur de futuro per modũ præteriti propter certitudinem prophetiæ, non. n. fuit Ieruſalẽ deſtructa Tobia viuente, vt oſtenſum eſt ſupr. 1. c.

6 *In operibus ma. tu.* ideſt, propter opera tua mala.

7 *Confitere domino in annis, &c.* iuſte viuendo.

8 *Et benedic. Deum.* deuote deprecando.

9 *Vt re. in te ta.* i. templum quod fuit inchoatum tẽpore Cyri, vt patet 1. Eſd. 3. & conſummatũ tempore Darii 1. Eſd. 6.

10 *Et re. ad te. om. ca.* quod fuit tunc impletum, quia omnes captiuati de Ieruſalem habuerunt redeundi licentiam, vt patet 1. Eſd. 1.

11 *Lu. ſplen. ful.* hoc fuit principaliter impletum, qñ Chriſtus, qui eſt lux mundi, fuit ibidem oblatus, ꝑ quod ſanctus Simeon tunc exclamauit, Luc. 2. c. *Lumen ad reuelationem gentium & gloriam plebis, &c.*

12 *Et om. fi. ter. ado.* quia ex oĩbus mundi partibus veniebant aliqui adorare in Ieruſalẽ in dieb. ſolennibus, vt hẽtur Act. 2.

F

13 *Et ter. tuam in ſan.* vnde terra illa vocatur terra ſancta.

14 *Male erunt qui con.* ſicut patet de Antiocho, qui poſuit idolum in templo Ieroſolymitano, vt habetur 1. Machab. 1.

15 *Benedi. erunt qui ædi.* ſicut patet de Zorobabel & Ieſu filio Ioſedec, & alijs ædificatorib. tẽpli, & Nehemia & ſocijs eius ciuitatem reædificantibus. Cætera patent ex dictis.

16 *Anima mea benedic Dominum.* Hic conſequenter prophetat de Ieruſalem myſtica, quæ eſt triũphans eccleſia, ſicut Eſ. 14. propheta loquens de rege Babylonis tranſit ad loquẽdum de ſuperbia & eiectione dæmonis, vt ibidem fuit oſtenſum, dicit igitur: *Anima mea benedic do.* propter tantum beneficium.

17 *Quoniã liberauit Ieruſ. &c.* Hoc non poteſt intelligi de Ieruſalem terrena, quæ adhuc eſt in manibus infidelium, nec de Ieruſalem myſtica prout accipitur pro militante eccleſia, quæ erit in tribulationibus vſque ad mundi terminum, & ideo intelligitur de Ieruſalem ſuperna, vbi nulla tribulatio habet locum: ideo ſubditur.

18 *Beatus ero ſi fue. re.* quia non tantum deſiderabat propriam beatitudinem, ſed etiam ſeminis ſui. 19 *Portæ Ieruſalem ex ſa.* Per hoc ædificiũ ex lapidib. pretioſis intelliguntur merita virtutum, quib. electi habebunt ingreſſum ad diſtinctas mãſiones cæleſtis Ieruſalẽ ſecundũ diſtinctiones meritorũ.

20 *Et per vi.* id eſt, laudatio Dei, ſecũdũ illud Pſal. *Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.*

Pſal. 83.

CAP.

MORALITER.

4 *Ieruſalem ciuitas Dei.* Hic ponitur prophetia Tobiæ de deſtructione Ieruſalẽ futura per Nabuchodonoſor, & de eius reædificatione p Nehemiam, in quo ſignificatur, qđ ædificia virtutum per malos homines deſtruuntur, & per bonos reparantur, & conſequenter ponitur eius prophetia de Ieruſalem ſuperna, ibi. *Anima mea.*

16 *Anima mea.* In qua ruinæ angelorum reparantur per aſſumptionem electorum ad ordines angelorum.

18 *Beatus ero ſi fuerint.* qui conſiſtit in clara Dei viſione & eius fruitione.

† *Ex lapi. pre.* Per hoc ſignificantur merita ſanctorum quibus merentur in cæleſti Ieruſalem collocari.

A CAPVT XIIII.

a E[t] conſumma[ti].
✱ Heb. In illo tẽpore, ſcripſit Tobias omnes ſermones iſtos cũ gaudio, &c.
✱ Graeci. Et ceſſauit con fiteri Tobias. Et erat annorũ 58. quãdo perdidit viſum. Et poſt annos octo reſpiciebat, & faciebat eleemoſynas, &c. Sequitur.
B
b *Et poſtquam illuminatus eſt Tobias, &c.* quadragenarius numerus laborioſus eſt, ieiunii & abſtinẽtiæ. Nos autẽ omnes huius vitæ labores debemus ſuſtinere, cum Dei & proximi dilectione, & ſic fructificabimus,
c *Quinquaginta namque & ſex annorum lumen oculorum amiſit, &c.* Sacratũ numerum quinquagenariũ tranſierat nec ad ſexagenarium, qui per fectionem, propter ſenariũ, in quo oĩa, facta ſunt ſignificat, per-
C

CAP. XIIII.

a Verba conſummationis in bono ſolent accipi. Conſummantur ſermones bonorum, conſummantur malorum.

a E T conſummati ſunt ſermones Tobiæ. Et poſtquã †
b illuminatus eſt Tobias, vixit annis quadraginta †
a ¶Vt videas filios filiorum tuorum pacem ſuper Iſrael. b ¶In bono, vnde. Completi ſunt dies Mariæ.
duobus, & vidit filios nepotũ ſuorũ. Completis
a ¶ Qui numerus perfectus eſt tranſit a leua in dexteram. b ¶ Corpora ſanctorum in pace ſepulta ſunt.
itaque annis centum duobus, ſepultus eſt hono
¶ Quaſi mortuus mundo vixit Deo. a ¶Quæ ſpecioſa dicitur, mundum ſignificat, qui & ſpecioſus, vnde Græce, coſmos ab ornatu dicitur. b In numero perfecto & ſecreto.
c rifice in Niniue. Quinquaginta namque & ſex annorum lumen oculo-
a Recepto lumine.
rum amiſit, ſexagenarius vero recepit. Reliquum vero vitæ ſuæ in gau- 1
a ¶Semper creſcens de virtute in virtutem. b ¶Ad dominum.
d dio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace. In hora 2
a Septiformi ſpiritu repletos. b ¶Per gratiam Dei renatos. c ¶Fortes malignos vincentes. 3
aũt mortis ſuæ vocauit ad ſe Tobiã filiũ ſuum, & ſeptem iuuenes filios 4
ſuos nepotes; dixitque eis, prope erit interitus Niniue. Non enim 5
a ¶ Viuentium. 6
excidit verbum domini, & fratres noſtri, qui diſperſi ſunt a terra Iſrael, 7 8
a ¶Prius. b Multi filij deſertæ.
reuertentur ad eam. Omnis autem deſerta terra eius replebitur, & do- 9
mus Dei, quæ in ea incenſa eſt, iterum reædificabitur, ibique reuerten- 10 11
tur omnes timentes Deum. Et relinquent gentes idola ſua, & venient 12
a ¶Eccleſiam.
in Ieruſalem & inhabitabunt in ea, & gaudebunt in ea, omnes † reges 13
a ¶Ideſt, terrenitatis.
terræ adorantes Deum Iſrael. Audite ergo filij mei patrem veſtrum.
a ¶Conſulentes alios.
† ſeruite domino in veritate, & inquirite, vt faciatis, quæ placita ſunt
illi. Et filijs veſtris mandate, vt faciant iuſtitias & eleemoſynã, vt ſint
memores Dei, & benedicant eum in omni tempore in veritate & in
a ¶In mundo, qui tranſibit & concupiſcentia.
tota virtute ſua. Nunc ergo filii audite me, & nolite manere hic, ſed
quacunque die ſepelieritis matrem veſtram † circa me in vno ſepul-
a ¶Intentionem cordis. b ¶Relinquatis deſideria terrena.
chro, ex eo dirigite greſſus veſtros, vt exeatis hinc, video enim quia
a ¶Tranſgreſsio mandatorum Dei, qua ipſius orbis exterminatio & totius humani generis terminabatur.
iniquitas eius finem dabit ei. Factum eſt autem poſt obitum matris 14
e ſuæ, Tobias abſceſſit ex Niniue cum vxore ſua, & filijs & filiorum fi- 15
liis, & reuerſus eſt ad ſoceros ſuos Inuenitque eos incolumes in ſene-
a ¶Ad celeſtia deducens. b ¶ A ſeculi dilectione. c ¶Ad perpetuæ lucis contemplationem dirigens.
ctute bona, & curam eorum geſſit. Et ipſe clauſit oculos eorum, & 16 17

peruenerat.
D
d *In hora autem mortis ſuæ vocauit ad ſe Tobiam.* Tobias, ideſt, doctores Iudæorum, qui de hoc mundo exituri propinquis ſuis annuntiant, quia mundus ad finem appropinquat, & futuræ vitæ bona in proximo futura.
e *Tobias abſceſſit ex Niniue cum vxore ſua, & filiis & filiorum, &c.* Hoc quotidie facit Chriſtus cũ malis relictis ad bonorum corda illuſtranda conuertitur, quos inuenerit in ſenectute bona, quia in bonis operibus diu ſtuduerunt, alios autem præterit, qui diu viuentes nec cõſilio ſunt maturi, nec canicie bonæ actionis venerandi, ſed peccatorum onere incurui, vnde Eſa. *Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit*, qui.ſ. diu viuens animi leuitatẽ non deſerit.
E
F
☞ *Se-*

Bed. Beda †gent †Iof.a †iuxta – filiorum lijs, vt exemp habent

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

E T conſum. *Hic cõſequenter ponitur prophetia Tobię tẽpore mortis ſuę. Et diuiditur in tres partes, quia primo circa decurſus vitæ Tobiæ ſenioris ponit breuis epilogatio. Secũdo prophetalis exhortatio.* In hora autẽ. *tertia filialis obtẽperatio, ibi:* Factũ eſt autẽ. *Prima pars patet vſq; ibi.* 2 Reliquum vero vitæ. *ſ. ſpirituali in Deum ordinato.* Et cum bo.pro. *ſcilicet, filialis. qui habet charitatem annexam: quia ſicut procedebat in ætate, ſic proficiebat in charitate, ideo ſubditur.* 3 Perrexit in pa. *ſcilicet, ad limbum patrum ſanctorum aduentum Chriſti expectantium.* 4 In hora au.mor. *Hic conſequenter deſcribitur prophetalis exhortatio cum dicitur.* In hora au. mor. *vt verba, quę de pſenti vitę recedens diceret in cordibus filii ſui ac nepotũ arctius impreſſa remanerent.* 5 Dixitq; eis. *prophetice.* 6 Prope erit in. *Ionas enim propheta prius denuntiauerat Niniue ſubuerſionẽ, ſed quoniã ad verbum eis egerunt penitentiam: ideo ſubuerſio illa fuit dilata, poſtea vero Niniuitę reuerſi ad vitia cõſueta, ppter quod deſtructionẽ eius iterũ dixit dominus per Naum prophetã, quæ deſtructio facta eſt per Chaldæos, & hãc deſtructionis appropinquationẽ prædixit hic Tobias. Poſtea vero debellatis Chaldęis p Cyrũ regem Perſarũ filius eius Cambyſes, qui & Nabu. dictus eſt viuẽte adhuc patre cępit regnare ſuper regnũ Aſſyriorum in ciuitate Niniue, vt habetur Iudith. 1. ex quo patet, quod hæc ciuitas fuerat interim reędificata.* 7 Non e.exci.ver. *ſ. quando eſt pphetia prædeſtinationis, quæ ſemper impletur: qa denuntiat futurũ prout eſt, in diſpoſitione diuina, quæ eſt immutabilis, & talis fuit prophetia Naũ & Tobię de ſubuerſione Niniue. Quãdo vero eſt prophetia cõminationis, q̃ denũtiat aliquid futurum; prout eſt in cauſis ſecundis, ſcilicet, in meritis & demeritis hominum non ſemper impletur: eo quod merita & demerita hominũ mutantur, & talis fuit prophetia Ionæ, quæ dixit:* Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur. *hoc enim exigebant Niniuitarum peccata: quibus pænitentibus illa ſubuerſio tunc non fuit ſubſecuta.*

Diuiſio.

8 Et fr.no.&c. *quia omnes, q captiuati fuerũt in Babylone, habuerũt redeundi licentia, & multi de regno Iſrael, q adhuc erãt in regno Medorũ & Perſarũ redierũt, de illis vero, q erãt vltra mõtes Caſphios dicũt Iudęi, quod nulli redierunt.* 9 Omnis au.deſer. ter. *hominibus, & animabus,* 10 Et do.Dei,&c.r. *per Zorobabel & alios de captiuitate Babylonica redeũtes.* 11 Ibi.re.o.ti. *Illi. n. qui noluerũt reuerti de Babylone, ibi fuerũt detenti, filiorũ quos genuerãt, et poſſeſſionũ quas acquiſierant amore, ſicut dictũ fuit Eſdra. 1.* 12 Et re. *qa plures de Gentilibus relictis idolis ſuis venerũt in* Ieruſalẽ *cũ redeũtibus de Babylone; iſta tñ prophetia per prædicationẽ apoſtolorũ multo perfectius fuit impleta, & de hac vr̃ Tobias principaliter loqui; ideo ſubditur.* 13 Et g.&c.r.t. *quibus multi reges gaudẽt in eccleſia iugo Chriſti ſubmittentes colla ſua, & plenius implebitur in fine mũdi, quãdo poſt perſecutionẽ Antichriſti omnes generaliter cõuertentur ad Chriſtũ, q eſt rex omniũ fideliũ nomine Iſraelis deſignatorũ. Cętera patẽt ex dictis.* 14 Fa.eſt.au. *Hic conſequenter deſcribitur finalis obtẽperatio, cũ dicitur.* 15 Poſt o.&c.ex Ni. *ſicut pręceperat ei parens vſque ibi.* 16 Et cu.e.g. *nã erant parentes ſui ratione vxoris ſuę, quę cũ eo erat vna caro.* 17 Et ip.cl.o. *Mos enim tũc erat & adhuc eſt in pluribus terris, q oculi mortuorũ claudũtur p amicos propinquos, p hoc ſignãtes, quod obdormiãt in domino. Cætera patẽt vſq; ibi*

MORALITER.

† *Et conſummati.* loquendo de conſummatione gloriæ.
† *Et poſtquã il.* Numerus quadragenarius ſignificat penitentiã & vitę ſanctitatem, eo quod Moſes, & Elias, & Chriſtus legũtur ieiunaſſe quadraginta dieb. & quadraginta noctib. Per hoc ergo, qđ Tobias poſt ſuã illuminationẽ vixit annis 40. ſignãtur, q ſi aliquis propria fragilitate vel diaboli procuratione priuatus fuerit lumine gratiæ & iterũ illuminatus diuino munere, dẽt de cætero in pnĩa & ſanctitate viuere, & ſic dies ſuos feliciter, conſummare, quod nobis cõcedat, &c.

a *Sepelierunt.* Sepultura
A Tobiæ finem mundi deſignat, quo dominus noſter cum corpore ſuo, quod eſt eccleſia
B in requiem intrat angelis de ſocietate hominum congratulantibus, & ſingulos per diuerſas manſiones pro meritorum qualitate collocan-
C tibus.

a ¶ De qua dicitur: Tu hæreditabis in omnibus gentibns

omnem hæreditatem domus Raguelis ipſe perce-

a ¶ Vnde: Et videas filios fi. tuorum pax ſup Iſ.

pit, uiditq; quintã gñationẽ filioſq; filiorũ ſuorum. Et completis annis nonaginta & nouem in timore
a dñi cum gaudio ſepelie- 1
runt eum. Omnis autem cognatio eius, & om- D

a ¶ Vna. ſ. generatio per totum orbem quærentium Deum de qua dicitur. Generatio re. bene. b ¶ Quæ vita melior, quæ conuerſatio ſanctior, quàm in gloria Dei manere perpetuo.

nis generatio eius in bona vita, & in ſancta con-
2 uerſatione permanſit; ita vt accepti eſſent tam

a ¶ Angelis quorum numero ſumus ſociandi, & in perpetuum ſuperna ſocietate copulandi. E

Deo quàm hominibus, & cunctis habitanti-

a ¶ Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt ter. Et: Credo videra bona domini in terra viuentium.

bus in terra.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Cum gau. ſe. *propter finem eius optimũ. Cætera patent vſq; ibi.*
2 Vt ac. eſ. *ſicut dicitur de beato Sebaſtiano. Decebat enim, vt quem Deus tanta perfuderat gratia ab omnibus amaretur, & hoc cedit ad honorem Dei qui dat gratiam, & gloriam. Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

PROLOGVS HIERONYMI In Librum Iudith.

APud Hebræos liber Iudith inter hagiographa legitur, cuius autoritas ad roboranda illa quę in contentionẽ veniunt, minus idonea iudicatur. Chaldæo tamen ſermone conſcriptus, inter hiſtorias computatur. Sed quia hunc librum ſynodus Nicęna in numero ſanctarum ſcripturarum legitur computaſſe, acquieui poſtulationi veſtræ, imò exactioni, & ſepoſitis occupationibus quibus vehementer arctabar, huic vnam lucubratiunculam dedi, magis ſenſum è ſenſu, quàm ex verbo verbum transferens. Multorum codicum varietatem vitioſiſſimam amputaui, ſola ea quę intelligentia integra in verbis Chaldęis inuenire potui, Latinis expreſſi. Accipite Iudith viduam, caſtitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam pręconijs declarate. Hanc enim non ſolum fęminis, ſed & viris imitabilem dedit, qui caſtitatis eius remunerator virtutem talem ei tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & inſuperabilem ſuperaret.

Quæſtio. [...]egh Aſſyri[...]n. & Me[...]or[...] ſuppu[...]tio

RAB. Quæritur quo tempore quibuſve regibus hiſtoria Iudith fuerit. ob hoc præcipuè, quia reges qui ibi erant notati Arphaxat & Nabuchodonoſor, apud hiſtorias Aſſyriorum & Medorũ in ordine regum non reperiuntur. Apud Aſſyrios enim rex primus magni nominis Ninus fuit, qui in regione Aſſyriorum Ninum condidit, quam Niniuẽ vocant Hebræi, hic poſt gentes plurimas Zoroaſtem Bactrianorum regem, qui primus magicas inueniſſe artes dicitur bello cecidit, & ipſe deceſſit. Cui ſuccedens vxor Semiramis totius Aſiæ regna tenuit, Babyloniam inſtaurauit, caputq; Aſſyrij regni inſtituit, quod diu inconcuſſa potentia ſtetit. Sed cum Arbactus qui & Zarbates pręfectus Medorum natione Meditis Sardanapalum regem ſuum Babyloniæ interfecit, regni nomen & ſummam in Medos tranſtulit. Ita Nini & Babylonis regnum in Medos translatum, quando apud Latinos Prochas pater Amulij & Numitoris, auus autem Rehæ Syluiæ matris Romuli regnare cępit. Partem autem regni tenuere Chaldęi, qui Babyloniam contra Medos ſibi vendicauerũt: cuius poteſtas apud Medos, proprietas fuit apud Chaldæos. Chaldæi autem propter antiquam vrbis dignitatem non illam ſuam, ſed ſe illius maluerunt dicere: vnde Nabuc. & cęteri vſque ad Cyrum quamuis viribus potẽtes & nomine clari legantur, in numero regum non habentur illuſtrium. Eo autem tempore quo Azarias qui & Ozias, ſuper duas tribus in Ieruſalẽ regnabat, & Ieroboam filius Ioas ſuper x. tribus in Samaria. regnum Aſſyriorum per Arbactum eſt deſtructum atque ad Medos translatum, & interim ſine principibus res agebatur. vſque ad Deiocum regẽ Medorum, qui & Bathanam condidit ciuitatem. In medio autem tempore Chaldæi præualebant. Deniq; Theglathphalnaſar & Salmanaſar & Sennacherib reges Aſſyriorum ij ſdem temporibus Iudæos vaſtauerunt atque captiuauerũt antequam Deiocus apud Medos regnaret, poſtea autẽ Nabuc. Iero ſolymam vaſtauit. Inuenimus tamen inter Arbactum & Deiocum aliquorum regum Medorum introducta in chronicis nomina, vbi refertur poſt Arbactum 28. annis regnãtem Soſarmum annis triginta in Medis regnaſſe: poſt eum Medirnum annis xl. cui ſucceſſit Calduceas annis 32. illi Deiocus 54. poſt eum regnauit Phraortes annis 20. deinde Cyaxares ſiue Diocles annis 33. qui moriens imperium Aſtyagi dedit, quem Cyrus rex Perſarum ipſius ex filia nepos regno priuauit, ac regnum Medorum in Perſas tranſtulit, qui Babyloniam vaſtauit, occidẽs Balthaſar abnepotem Nabuc. regis Babylonis, iuuãte Dario (vt teſtatur Ioſephus) propinquo ſuo Aſtyagi filio annos ætatis 64. habente. His regum ſucceſſionibus cognitis diligens lector facilius indagabit, cui prędictorum regum maximè conueniat ordo narrationis. Sed Euſebius in chronicis ſuis aſſerit Cambyſem filium Cyri, qui poſt patrem 30. annis regnantem 8. annis in Perſide regnauit ab Hebræis Nabuc. vocari, ſub quo Iudith hiſtoria ſcripta ſit. Sed quia iſta hiſtoria dicit Arphaxat regẽ Medorum non inuenio, quomodo, regnum Aſſyriorum a Medis vaſtatum atque deſtructum rurſus ipſis Medis præualuerit, ſi Cambyſes Nabuc. intelligitur. niſi fortè dicatur quòd Cambyſes qui gentes finitimas impugnaſſe, & Aegyptum ſuperaſſe dicitur, cum regnum Aſſyriorum atq; Perſarum vnum eſſet, aliquem regẽ nomine Arphaxat in Media repugnantem vicerit, atque ſuo imperio ſubiugauerit.

LIBER

CAPVT I.

A

In Synopſi. ARphaxat. ⁂ Athanaſ. Liber Iudith vocatur iſte liber, ob eam cauſam quod hiſtoriam de Iudith continet, quomodo per illam Deus filios & populum Iſrael ab Holopherne impugnatos & obſeſſos ſaluauerit: Holophernem verò percuſſerit.

Hom. 27. in Num. ⁂ Origen. Cum recitatur talis aliqua diuinarum voluminũ lectio, in qua non videatur aliquid obſcurum, ſimplices libẽter accipiũt, vt eſt libellus Heſter, aut Iudith, vel etiã Tobiæ, aũt mandata Sapientiæ. a

Hom. 9. in li. Iudicum. ⁂ Idem. Quid ergo illam magnificã, & omnium fœminarum nobiliſſimam memorem b

B Iudith? Quę iam perditis penè rebus non dubitauit ſola ſuccurrere, ſeque ſuũq; caput immaniſſimi Holofernis neci ſola ſubiicere, & proceſſit ad bellũ, non in armis, neq; in equis bellicis, aut ſubſidijs militaribus freta, ſed virtute animi, & confidentia fidei, conſilio ſimul & audacia hoſtem peremit, & quam viri perdiderant, fœmina reddidit libertatem patriæ. c

In Chronic. * Euſeb. Cambyſem aiunt ab Hebræis & Nabuchodonoſor vocati, ſub quo Iudith hiſtoria conſcribitur.

Lib. 18. ciuit. cap. 26. * Auguſ. Cyrus rex Perſarum quinquaginta millia hominum Iudęorum ad inſtaurandum templum regredi fecit ex captiuitate. A quibus prima tantum cœpta fundamenta, & altare conſtructum eſt. Incurſantibus aũt hoſtibus nequaquam progredi ędificando valuerunt, dilatumque opus eſt

C vſque ad Darium. Per idem tẽpus etiam illa ſunt geſta, quæ

Li. 2. de doct. Chriſt. ca. 8. conſcripta ſunt in libro Iudith.

* Idem. Totus canõ ſcripturarũ his libris continetur, quinq; Moyſeos, & vno libro Ieſu Naue, vno Iudicum & Iob, Tobias, & Heſter, & Iudith, &c. D

Li. 1. de par. diuinę leg. cap. 3. ⁂ Iunilius. In quibus libris diuina continetur hiſtoria? In ſeptemdecim. Geneſeos, Exod. Leuit. Num. &c. adiungunt plures, Paralip. Iob, Eſdrę, Iudith, Heſter, Machabæorum 2.

Epiſt. 1. ⁂ Alex. primus. Si Trinitas non eſt, cur etiã Iudith orando dixit: Domine, domine Deus omnium virtutum, reſpice in orationem meam?

Li. de temp. * Philo Iud. Ioa Kin filius Ieſu ſummi pontificis, Iudith geſta conſcripſit, & anniuerſariam liberationis memoriam quorannis agendam inſtituit.

Rabanus. Myſticè: per Arphaxat ſuperbi exprimuntur, quorum conatus & labor qui per vaſtum tumoris & elationis agitur facilè in poteſtatem Nabuchod. id eſt, diaboli cadit. ipſe eſt enim rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. E

b *Quam appellauit.* Quæ Mediæ prouinciæ metropolis eſt, quam Deiocus Medorum rex condidit, ſed Arphaxat mirabiliter amplificauit, ſicut Daniel propheta, ſecundum Ioſephum ſub Dario rege in eadem ciuitate Mediæ mauſoleum valde præclarum conſtructum mira arte poſuit, quòd quacunque die cernitur eadem conſtructum putatur, quia ſic pulchritudo noua & materia ſolida. Ibi vſque hodie reges Perſarum atque Medorum ſepeliuntur, & cui hæc cura committitur ſacerdos Iudæus eſt.

c *In glo.* Hi in curribus, & hi in equis, &c. Sed Deus currum Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: ergo qui gloriatur in domino glorietur.

In Cam- F

LIBER IVDITH.

CAPVT I.

a ¶Superbi. b ¶Quo tempore hiſtoria Iudith prænotatur.
c ¶Superbi enim ſuper omnes eſſe cupiunt.
ARphaxat itaq; rex Medorum ſubiuga- 1 2
uerat multas gẽtes imperio ſuo: & ipſe 3
a ¶Amplificauit. Deiocus enim condidit.
ędificauit ciuitatẽ potẽtiſſimã, quã ap
a ¶ Fortitudo.
pellauit Ecbatanis. Ex lapidibus qua- 4
a ¶Stabilibus, omne enim quadratum eſt ſtabile. b ¶Pulchritudo in longitudine. Lxx. enim omne quadratum ſtabile, vt fortis, vt pulchra, vt inexpugnabilis eſſet. 5
dratis & ſectis fecit muros eius in altitudine cubitorũ ſeptua 6
ginta, & in latitudine cubitorũ triginta. Turres verò eius po 7 8
a ¶ Magnitudo,
ſuit in altitudine cubitorum centum. Per quadrum verò ea- 9 10
rum latus vtrunque vicenorum pedum ſpatio tendebatur, 11
a ¶ Ex hoc opere.
poſuitque portas eius in altitudine turrium. Et gloriabatur 12 13
a ¶Non vere: quia ſolus Deus eſt ſicut ſolus bonus. b ¶Nos Dei à quo omnis poteſtas.
quaſi potens in potentia exercitus ſui, & in gloria qua- 14 15

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. I.

ARphaxat itaque. *Poſt hiſtorias Suſannæ, Belis, et draconis quæ contigerunt captiuitatis tempore, vt ſup. dictum eſt ſequitur hiſtoria libri Iudith, quæ contigit tempore Cambyſis filij Cyri ſecundum hiſtoriographos, & lectores noſtros, de quo conſtat quòd regnauit poſt patrem, & per conſequens poſt captiuitatis Babylonicæ relaxationem. nam Cyrus dedit licentiam Hebræis redeundi. in hoc igitur lib. deſcribitur liberatio Iſrael a perſecutione Holofernis. Et diuiditur in tres partes: nam primo deſcribitur huius perſecutionis occaſio. ſecũdo ipſa perſecutio. ca. 5. tertio populi liberatio cap. 8. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur occaſio perſecutionis multarum gentium generaliter. ſecundo filiorum Iſrael ſpecialiter 3. cap. Circa primum ponitur duplex occaſio. ſecunda ibi.* Tunc exaltatum eſt. *Circa primum ſciendum, quod regnum Aſſyriorum incepit ab antiquo Belo, cuius filius Ninus condidit Niniuem ciuitatem magnam ex nomine ſuo appellans eam, & hoc imperium durauit vſque ad Sardanapalum incluſiuè, quem interfecit Arbatus præfectus Medorum, & regnauit pro eo, & tranſtulit regnum ad Medos. & ſic permanſit vſque ad Aſtyagem, ex cuius filia ortus fuit Cyrus rex Perſarum, qui iuuante Dario auũculo ſuo vicit Balthaſar regem Babylonis. Dan. 5. & mortuo Dario tenuit monarchiam, cui ſucceſſit Cambyſes filius eius, qui alio nomine dictus eſt Nabuc. ſecundus, quia ſicut primus templum deſtruxit ſic iſte reædificationem eius impediuit, vt dictum eſt 1. Eſd. 4. hic autem Cambyſes adhuc viuente patre regnauit ſuper Aſſyrios in Niniue, poſt mortem vero patris voluit monarchiam tenere, ſed ecõtra quidam Medus Arphaxat nomine voluit apud Medos regnare, propter quod inter ipſum & Cambyſem diſſenſio fuit orta, quæ fuit ſequentium occaſio prima. Circa quam primo ponitur huius Arphaxat eleuatio. ſecundo eius debellatio. ibi:* Anno igitur xij. *Circa primum dicitur.*

1 Arphaxat itaque. *volens regnare per violentiam.*
2 Subiugare mul. gen. *per bellatores ſibi adhærentes.*
3 Et ipſe ædi. *ad munimentum ſui contra Cambyſem.*
4 Quam appel. *quod nomen interpretatur ſolenne mandatum, eo quod ad eius ædificium gentes ſibi ſubiectas compulit per ſolenne mandatum, & quia fecit eam metropolim, & ſic ex ea deriuabantur mandata regis ad alia loca.*
5 Ex lapidibus quadratis. *ad ciuitatis fortitudinem.*
6 Et ſectis. *ad eius pulchritudinem.*
7 In altitudine cubitorum. *in quo apparet fortitudo ciuitatis maxima.*
8 Turres verò eius. *quæ erant diſpoſitæ per murum.*
9 Poſuit in al. *& ſic excedebant altitudinem murorum triginta cubitis.*
10 Per quadrum vero. *Erant autem iſtæ turres quadratæ ad angulos æquales, & vltra murum ciuitatis protendebantur extrà per ſpatium viginti pedum, & tantum ex oppoſito intra murum.*
11 Poſuitq; por. eius. *ideſt, ciuitatis.*
12 In alti. tur. *ideſt, iuxta turrium altitudinem. Ex vtraque enim parte cuiuslibet portæ erant turres ædificatæ altiores cæteris turribus, ad facilius prohibendum acceſſum ad portas.*
13 Et gloriabatur quaſi potens. *ſingulariter.*
14 In potentia exer. ſui. *ideſt, bellatorum ſuorum.*
15 Et in glo. *ideſt, curruum ſuorum; nam antiquitus in curribus pugnabant, vt habetur in libris Ioſue, Iudicum, & etiam Regum.*

Anno

MORALITER.

1 *Arphaxat itaque rex.* Per iſtum qui multas gentes ſuperauerat, & ciuitatem fortem ædificauerat, & de hoc gloriabatur hoc

hoc attribuens propriæ poteſtati: propter quod debellatus fuit a Nabuchodonoſor rege, ſicut ſubditur:

¶Non Dei. Sunt enim quadrigæ Dei, de quibus Can. 6. d. Anima mea turbauit me propter quadrigas Aminadab, & alibi. Quadrigæ Salomonis 3. Reg. 10. d. a ¶ Quem alij Cambyſem putant, diabolus.
drigarum ſuarum. Anno igitur duodecimo regni ſui Nabucho- 1
a ¶Dæmonum. Aſſyria enim dirigens vel coarguens. b ¶Fortis armatus cuſtodit atrium.
donoſor rex Aſſyriorum, qui regnauit in Niniue ciuitate magna, pu- 2
a gnauit contra Arphaxat, & obtinuit eum in campo magno, qui ap- 3
pellatur Ragau circa Euphraten, & Tigrim, & Iadaſon in campo 4
b Erióch regis Elicorum. Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodono- 5 6
¶Turbam malignorum ſpirituum.
c ſor, & cor eius eleuatum eſt, & miſit ad omnes qui habitabant in Ci- 7
licia, & Damaſco, & Libano, & ad gentes quæ ſunt in Carmelo, & 8
Cedar, & inhabitantes Galilæam, in campo magno Eſdrelon, & ad 9
¶ a Nec fideles quietos eſſe patitur.
omnes qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem vſque Ieru-
ſalem, & omnem terram Ieſſe quouſque perueniatur ad terminos 10
Aethiopiæ. Ad hos omnes miſit nuntios Nabuchodonoſor, rex Aſſy 11
a Nuntios. b ¶Infecto negotio.
riorum, qui omnes vno animo contradixerunt, & remiſerunt eos va- 12
a ¶ Malignus hoſtis licet ſuperatus ab incepta malitia non deſiſtit ſed iterum bellum intendit & totum furoris ſui effundit tumultum. 13
d cuos ac ſine honore abiecerunt. Tunc indignatus Nabuchodonoſor 14
a ¶Filiorum ſuperbiæ. b ¶ Amator eſt potentiæ & gloriæ.
rex ad omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum ſuum quod 15
defenderet ſe de omnibus regionibus his. 16

a *In cam. ma.* Nominibus locorum notantur regiones gen-
A tium. Sicut enim coſmographi ſcribunt, a flumine Indo qui eſt ab Oriente vſq; Tigrim qui ab occaſu hæ regiones ſunt, Arachoſia, Parthia, Aſſyria, Perſia, & Media, & montuoſæ, & aſperæ. A ſeptentrione hñt Caucaſum montem. A meridie mare rubrum & ſinum Perſicum. In medio ſui flumina præcipua Idaſpem & Ardinum. In his enim ſunt gentes xxij. ſed generaliter dicitur Parthia. ſæpe & Media a Tigri vſq; Euphratem. Meſopotamia eſt incipiens a ſeptentrione inter montem Taurum &
B Caucaſum: cui a meridie ſuccedit Babylonia, deinde Chaldea, nouiſſime Arabia, quæ inter Perſicum & Arabicum, anguſto terræ tractu orientem verſus extendit. In his ſunt gentes xxij. Sicq; factum eſt, vt duo potentiſſima regna inter ſe condigentia plurimas gentes ex confinijs compararent, & demum victorias ad Chaldæos, vel Aſſyrios conceſſerint.
b *Tunc exal.* Cum diabolus perditorum multitudinem ſuæ voluntati ſubijcit, eleuatur cor eius, propriæ illud aſſignans vir-
C tuti, non diuinæ permiſſioni, & eo magis ardeſcit ad plurimorum perditorum deſtructionem quo ſe videt quibuſdam præua- D
lere per prauam ſuggeſtionem. vnde ſequitur.
c *Et miſit ad.* Diabolus per diuerſas prouincias legatos mittit cum turbam malignorum ſpirituum ad ſeducendas gentes per totum orbem diſpergit, nec parcit dignitati, nec honori, omnes ad gehennam trahere cupit, & facere filios perditionis, fideles quoque eſſe ſecuros non patitur: qui per Ieruſalem & Iordanis nomen ſignificantur, nec ſatis eſt ei ethnicos abſorbere, niſi etiam Chriſtianos poſſit deuorare. vnde Iob. *Abſorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius.* Et iterum: *Eſcæ eius electæ.* ſed quamuis multos ſuperet a multis contemnitur. vnde: *Omnes vno ani. contrad. &c.*

Iob. 49. c.

E

Abac. 1. d.

d *Tunc indignatus Nabuch.* Diabolus propria ſuperbia excæcatus, dum det ſibi imperium totius orbis, contendens vt abſtractos a cultu pietatis conſortes ſuos faciat impietatis, qui de potentia regni exultans, ait: *Aſcendam in cœlum, & ponam ſedem meam in Aquilonem, & ſimilis e. al.* Et in Euangelio: *Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me.*

Eſa. 14 d.
Matt. 4. d.
F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Anno igitur. *Hic conſequenter deſcribitur huius Arphaxat debellatio, cum dicit:* Anno igitur duod. regni ſui Nabu. *Hic annus duodecimus non refertur ad tempus regni Arphaxat, ſed ad tempus regni Cambyſis, qui dicitur hic Nabucdonoſor ratione ſupradicta, ſicut patebit in principio c. 2. Sed contra hoc videtur, quia Cambyſes regnauit tantum octo annis, ſicut dixi ſupra in epiſtola Ieremiæ & in Daniele, & pluribus alijs locis, Dicendum quod ibi numerantur tantum anni, quib. regnauit poſt mortem patris, hoc autem incipit numeratio a tempore quo cœpit regnare ſuper Aſſyrios in Niniue viuente adhuc patre.*

2 Pugnauit contra Arphaxat. *ideſt, totaliter debellauit.*

3 In campo. *& ſic erat locus aptus ad capiendum tantos exercitus.*

4 Circa Euphra. *i. iuxta: & ſicut Tobiæ vlti. dicitur: Sed quacunque die ſepelieris matrem, circa me, ideſt, iuxta me.*

5 In campo. *Erat autem iſte quidam regulus, in cuius terra conuenerunt duo reges magni ad pugnandum.*

Diuiſio. 6 Tunc exal. *Hic conſequenter ponitur generalis perſecutionis occaſio ſecunda. & ſecundo ſubditur perſecutio ipſa c. 2. Circa primum dicitur:* Tunc exal. eſt re. *ex illa notabili victoria.*

7 *Et* cor. eius ele. *in ſuperbiam: propter quod voluit dilatare ſuam potentiam, ideo ſubditur.*

8 Et mi. *quæ eſt metropolis Syriæ. Eſ. 6. b.* Caput Syriæ Damaſcus.

9 Et Libano, & ad gentes. *qui eſt in confinio terræ ſanctæ, &c.*

10 Quouſque per. *qui ſunt in occidentalis parte. volebat enim dilatare ſuam monarchiam ab Oriente vſque ad Occidentem.*

11 Ad hos om. mi. *vt ſe ſubijcerent illi voluntarie.*

12 Qui omnes vno. *nolentes ei ſubijci. Sed contra hoc videtur quod habetur 1. Eſ. 4. ſ. quod habitantes in Samaria, erant nati de regno Aſſyriorum, & obedientes illi regi, hic autem inter ciuitates rebellantes ponit Samaria. Propter hoc & multa alia quæ non videntur ſcripturis canonicis bene conſonare, liber iſte apud Hebræos habet tanquam omnino apocryphus. Poteſt tamen ad hoc dici, quod Samaria aliquando accipitur ſtricte pro ciuitate illa quæ fuit metropolis in regno decem tribuum, & locis ei propinquis, in quibus habitabant Gentiles dicti. aliquando magis large pro toto regno decem tribuum, eo quod illa ciuitas erat metropolis, & ſic accipitur hic: quia in partibus a ciuitate remotis redierunt aliqui fugitiui de Iſrael ibidem habitantes, ſcilicet in Samaria extenſo nomine dicta.*

13 Remi. cos. *muneribus, & tributis.* 14 Tunc. *quia præ ſuperbia putabant omnes gentes illas eius obedire mandatis ſine contradictione.*

15 Iurauit per thronum. *ad maiorem aſſertionem.*

16 Quod defen. *minus dicendo plus ſignat.* Quod defenderet ſe: *i. inuaderet omnes regiones illas & eſt quædam figura quæ liptote vocatur*

Et

MORALITER.

1 *Anno igi. duo.* Significatur quod, qui plures tentationes diaboli ſuperauit, & etiam ædificium bonorum operum fecit, de quibus tamen inſtigante diabolo per ſuperbiam intumeſcit, & ſic a diabolo qui per Nabuchodonoſor ſignificatur debellatur, & ſic victoria qua tentationes diaboli prius ſuperauerat vertitur in luctum, ſicut dicitur 2. Reg. 19. a. *Et verſa eſt victoria in die illa in luctum.* vnde dicit Bernar. ſup. Miſſus eſt. Quid dicis virgo ſuperba? Expedit tibi magis virginem non eſſe, quam de virginitate inſoleſcere. Et Lucæ viii. c. dicit ſaluator de Phariſæo de ſuis opibus gloriante, & Publicano ſua peccata confitente: *Deſcendit hic iuſtificatus ab illo.* ideſt, publicanus, magis quam Phariſæus.

6 *Tunc exaltat. eſt re.* Quia diabolus magis gloriatur de deiectione vnius qui multa fecerat bona, quam multorum mediocriter viuentium. Vnde refert Grego. 3 dialogorum, quod quidam Iudæus de partibus Campaniæ ibat Romam, qui ad Fundinum cliuum perueniens & nox ſuperueniret, intrauit quoddam templum Apollinis, non habens locum alium ad declinandum, qui pertimeſcens licet fidem Chriſti non haberet, ſigno tamen crucis ſe muniuit. media vero nocte puſil iacens vidit turbam malorum ſpirituum vni principali obſequentium. Et cum inquireret quid mali ſinguli feciſſent, vnus in medio prōſiliit, dicens ſe Andream Fundanæ ciuitatis epiſcopum de quadam ſanctimoniali in ſuo epiſcopatu manente intantum tentaſſe, quod de ipſa turpia cogitaret, & veſpere præcedenti ad hoc eum induxiſſe, quod blandiens eam in tergo palma percuſſerat: & tunc ille malignus qui præerat incepit eum laudare, & dicere quod perficeret quod inceperat, nam ex hoc inter ceteros palmam victoriæ obtineret.

8 *Et mi. ad omnes qui.* Quia quando malignus ſpiritus aliquem ſanctitatis excellentiæ deiecit, ſperat multos alios ſibi ſubijcere. propter quod de ipſo dicitur Iob. xl. c. *Abſorbebit fluuium & non mirabatur. & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius.*

12 *Qui omnes vno animo.* Multi. n. ſunt boni qui reſiſtunt dæmoni, & poſſunt omnes dici per figuram hyperbolæ. ſicut aliquando dicitur, tota ciuitas vadit ad tale ſpectaculum, ad deſignandum multitudinem euntium, licet aliquando non ſit quinta vel ſexta pars ciuitatis.

A CAPVT II.

ANno tertiodecimo Na- 1
buchodonoſor regis, vi-
ceſima & ſecunda die 2
menſis primi factum eſt 3
a ¶Sententia.
verbum in domo Na- 4
buchodonoſor regis Aſ-
ſyriorum, vt defenderet
a ¶Dæmones qui minoribus præſunt, in quibus confidit & quibus ſecreta committit.
ſe. Vocauitque omnes maiores natu, om- 5
neſque duces & bellatores ſuos, & habuit cum 6
a Secretum. ¶ Aperuit.
eis myſterium conſilij ſui. Dixitque cogita- 7
a ¶Tam bonos quam malos.
b ¶Super pectus tuum gradieris & terram comedes.
B tionem ſuam in eo eſſe, vt omnem terram ſuo
ſubiugaret imperio. Quod dictum cum pla-
a ¶Omnes enim dæmones ſunt poten... amatores.
cuiſſet omnibus, vocauit Nabuchodonoſor 8
rex Holofernem principem militiæ ſuæ, &
dixit ei. Egredere aduerſus omne regnum oc- 9
cidentis, & contra eos 10
præcipue qui contem-
pſerunt imperium meũ.
† Non parcet oculus
a ¶Quia perſecutionem magnam excitabit inimicus Antichriſtus in vniuerſo mundo. ¶ Erit enim talis perſecutio, qualis nec ante fuit nec erit.
tuus vlli regno, oẽmq;
vrbem munitam ſubiu-
gabis mihi. Tunc Holo 11
fernes vocauit duces, &
a ¶Pleroſque qui firmitatem fidei & virtutum excellentiam habere videntur. D
12 magiſtratus, virtutis Aſsyriorum, & dinume-
rauit viros in expeditione, ſicut præcepit ei
13 rex, centum viginti millia peditum pugnato-
14 rum, & equites, & ſagittarios duodecim mil-
15 lia. Omnemque expeditionem ſuam fecit
perire in multitudine innumerabilium ca-
16 melorum, cum his quæ exercitibus ſuffice-
† rent copioſe boum quoque armenta, gre-
geſque ouium, quorum non erat numerus.
17 Frumentum ex omni
18 Syria in tranſitu ſuo pa-
19 rari conſtituit. Aurum
20 verò & argẽtum de do-
mo regis aſſumpſit mul-
tum nimis. Et profectus
eſt ipſe & omnis exerci-
tus, cum quadrigis &
equitibus & ſagittarijs,
21 qui cooperuerũt faciem
22 terræ ſicut locuſtę Cũq; c
ptranſiiſſet fines Aſsyrio
rum, venit ad magnos
montes Ange, qui ſunt
23 a ſiniſtro Ciliciæ, aſcen-
a ¶Virtutum excellentiam.
ditq; omnia caſtella eo-
rum, & obtinuit omne
24 munitionẽ. Effregit aũt
ciuita-

CAPVT II.

ANno tertio. Sequitur.
b *Tunc Hol. fer.* Holofernes ille principes gẽtium, qui eccleſiam perſecuti ſunt ſignificat, aut Antichriſtum perditionis filium, in quem totus Sathanas introibit, vt faciat quæ non fecerunt patres ſui, & Deum patrũ C ſuorum nõ reputabit, qui aduer- (Exec. 9. b.)

ſus omnia regna conſurget, & veniet in multitudine magna, vt cõterat & interficiat: & tabernaculum ſuũ ſuper mõtem inclytum & ſanctũ ponat, vbi diuinitus cõtritus corruet. (Dan. 11. g.) hæc eſt beſtia cui iuxta Apocal. draco virtutem ſuam, & potentiam dabit, vt omnes adorent draconem, qui beſtiæ talem dedit poteſtatem. (Apoc. 13.)

c *Cum pertran.* Rabanus. Per diuerſas prouincias, & nomina locorum, quę in hiſtoria continentur, perſonarũ diſtinctiones & graduũ, & dignitatũ deſignantur, ex quibus diabolus vendicat ſibi aliquã partẽ, nec pugnæ formidat difficultatem, ſed grãdis potẽtię grandẽ certat efficere ruinã.

Præ-

NICOLAVS DE LYRA. CAP. II.

ANno tertiodecimo. Poſitis occaſionib. perſecutionis gentium multarũ. hic conſequenter deſcribit᷑ pſecutio ipſarum. Et diuidit᷑ in duas partes, quia primo ponit᷑ hęc perſecutio. ſecundo multorum humiliatio. ca. 3. Prima adhuc in duas. quia primo ponitur diſpoſitio exercitus. ſecundo ipſius progreſſus, ibi: *Et profectus eſt* Prima adhuc in duas: qa primo ponit̃ præceptum regis. ſecundo obediẽtia ducis, ibi: *Tunc Holofernes.* Circa primam notatur tempus, cum dicitur. (Diuiſio.)

1 *Anno tertio.* ex hoc patet verum qđ prædictũ eſt. ſ. q̧ annus 12. erat regni Nabuchodonoſor, nã anno 12. habuit victoriã, ex qua eleuatus miſit nuntios ad dilatãdum ſuam potentiam, quibus repulſis poſuit ſe anno 13. ad hoc obtinendum per violentiam. 2 *Viceſima &c.* qui eſt Martius apud Hebræos. ſicut plenius declaraui Gen. 7. & Exo. 12. finis aũt huius mẽſis in quo eſt principiũ veris, eſt tempus aptum ad diſponendum de bellis, maxime in terris calidis, cuiuſmodi ſunt prænominatæ. 3 *Factum eſt ver.* i. diuulgatum.

4 *Vt d. ſe.* Exponatur vt ſupra. 5 *Vocauitq; ad ſe.* vt melius fieret pſecutio negotij inchoati de corũ ɔſenſu. 6 *Et ha. cũ.* i ſecretum. 7 *Conſilii ſui.* tractando cum eis de hoc quod cogitauerat. Cętera patent vſq; ibi: 8 *Vocauit Nabu.* vt rex ad cuſtodiam regni remaneret, & Holofernes ad eius dilatationẽ procederet. 9 *Egredere ad om.* Omnes enim terræ ſupradictæ erant ad plagam occidentalem reſpectu regni Aſſyriorum. 10 *Et con. eos præ.* Licet enim oẽs renuiſſent dare tributum, aliqui tamen fecerant ſpecialem contemptum, eijciendo nũtios Nabuchodonoſor ſine honore, vt prædictum eſt, ſ. cum vituperio, quia minus dicendo plus ſignat.

Tunc

11 *Tunc Holofernes vo.* Hic conſequenter ponitur obedientia ducis, cum dicitur: *Tunc Holo. vo. du.* ideſt, illos qui eſſent neceſſarij ad regimen exercitus ſub eo.

12 *Et dinume. v. in expe.* pro tanto negotio neceſſarios.

13 *Centum viginti.* Nam in peditibus conſiſtit robur exercitus, vt dicit Vegetius lib. de re militari.

14 *Et equites.* Equites enim tunc pugnabant ſagittando, & maxime in aggreſſu belli, ſicut modo faciunt Tartari habitantes in partibus illis.

15 *Omnemque exped. t.* ideſt, illos qui prouidebant neceſſaria exercitui. ideo ſubditur.

16 *Cum his.* Nam in caſtris magis timenda eſt fames quàm gladius, vt dicit Vegetius lib. de re militari.

17 *Frumen. ex om.* ideſt, ex locis Syriæ magis abundantibus.

18 *In tran. ſuo pa.* i. deduci ad loca per quæ debebat tranſire.

19 *Aurum vero & arg.* ad ſoluendum bellatorum ſtipendia.

20 *Et profectus eſt.* Deſcripto exercitus apparatu, hic conſequenter deſcribitur eius progreſſus, cum dicitur: *Et profectus eſt ipſe & omnis ex. &c.* portantibus tentoria, machinas, & alia exercitus neceſſaria.

21 *Qui cooperuerunt.* Hyperbole eſt ad exprimendum magnam populi multitudinem.

22 *Cumq; pertranſiſſet fines.* vbi erat inuadendum.

23 *Aſcenditque om.* ita quòd fortitudo ſitus non poterat eos defendere contra eum.

24 *Effregit aũt.* i. famoſiſſimam nõie *Melothi.* ad quã conueniebant mercatores de diuerſis partibus orbis, & ſic eius famã deportabant ad partes remotas. Aliqui libri hñt, opimatiſſimam. i. optimam: & redit in eãdem ſniam: ex hoc enim quòd erat optima frequentabatur a mercatoribus diuerſis.

Et

MORALITER.

1 *Anno tertiodecimo Nabuchodonoſor.* Sequitur.

5 *Vocauitq; omnes.* Secundum quod dicit Dionyſ. naturalia remãſerunt in dęmonibus integra, pp quod inter eos ſunt aliqui maiores alijs ſub vno principe tenebrarum, qui figuratur per Nabuchodonoſor vt prędictum eſt, qui alios incitat ad malefaciendũ, & ſimiliter alij faciunt ſibi ſubiectis, ſicut dictum eſt capitulo pręcedenti.

† *Boum quoque.* Per iſta ſignificantur illa de quibus dęmones vtuntur ad homines ſibi ſubijciendum.

23 *Aſcenditq; om.* Per quæ ſignificantur doctores & prelati, qui debent alijs eſſe loca refugij, quos diabolus quærit principaliter ſubuertere.

24 *Effregit aũt ciuitatem opi.* ideſt, famoſiſſimam, per quam

† intelligi

A a *Prædauitq; om.* Scientię vtilitatem auferens,& cętera quibus ſeruire debuerant Deo,& in vſum ſeruitij ſui cōuertens reſiſtentes occidit in ore gladij,quia quos flectere ad cōlenſum nequit, corporaliter occidit.

ſſe legē nopina- m vel opulen m.

✻ Auguſt. Nō ſufficit mortalis eloquētia iuſtorum omnium orationes eximias atque triumphos grauidaſq; referre virtutes, B quas omnipotēs Deus dedit eis quibus ſolet conferre victoriam, qui viros ac fœminas vigere permiſit, qui & flammam camini refrigerio diſperſit,& inſidioſos exercitus capite ſublato nudauit. Nam cum Holofernes ille filiorū Iſrael, imo ſui capitis C inimicus,exterarum gentiū ſibi ius vēdicaret, atq; obſidione,armis,ignibus quoq; pugnaret, necnō & multarū gētiū cāpos canis meſſibus oneratos, in cinerem paſcēte flāmma D cōuerteret:Iudith ſanctiſſima (cuius precibus paruit cęlū) orationis arte arma victricia fabricauit, quibus aduerſa confligeret,& paueſcentes viros fœmina vindicaret. E

b *Deſcendit in campos.* Damaſcus potus ſanguinis interpretať, in qua principes gentiū exprimuntur, qui ſitiunt ſanguinē fidelium: maxime in tempore meſſis, id eſt, in cōſummatione ſeculi debacchāte per latitudinem orbis furore Antichriſti. F

a ciuitatem † opinatiſſimam Melothi, prędauitq; omnes filios
Tharſis & filios Iſmahel, qui erant cōtra faciem deſerti, & ad 1
auſtrum terræ Chellon. Et tranſiuit Euphratem, & venit in 2
a ¶Ipſos enim paſtores aſtutia ſua frangit qui præſunt dominico gregi.
Meſopotamiam, & fregit omnes ciuitates excelſas, quæ erant
ibi a torrente Mābræ vſquequo perueniatur ad mare, & oc- 3
cupauit terminos eius a Cilicia vſque ad fines Iapheth, qui
ſunt ad auſtrum. Abduxitq; omnes filios Madian, & pdauit 4
a ¶Scientiæ virtutem. b ¶Acquieſcere nolentes. c ¶Pœna corporali.
oēm locupletationem eorum oēſq; reſiſtentes ſibi occidit in
a ¶Facile delicioſi vincuntur.
ore gladij. Et poſt hoc deſcendit in cāpos Damaſci in diebus 5
b a ¶Flamma inuidiæ. b ¶Vtile. ¶De quibus. Exijt qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum. c ¶Iucundum. d ¶Fructuoſum. e ¶Gladio perſecutionis.
meſſis, & ſuccendit oīa ſata, omneſque arbores, & vineas ſe-
a ¶Ideo. b ¶Subito. c ¶Carnales terrena amantes, alij enim his viſis per propinquum redemptoris aduentum expectant lætabūdi, qui peregrini & hoſpites ſunt ſuper terrā. ¶Væ ſuper inhabitantes terrā.
cit incidi, et cecidit timor illius ſup omnes inhabitātes terrā. 6

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et filios Iſma. *antiqui libri habent:* Et filios Iſmahel, &c. *& eſt verior litera, quia Agareni deſcendentes ab Iſmahele habitabant tunc in deſerto.*

2 Et tranſiuit Euphraten. *Qui eſt vnus de quatuor fluminibus Paradiſi, Gen.2.*

3 Vſquequo perueniatur. *ſcilicet, mediterraneum.*

4 Abduxit om. *i.homines Madian tas ad augmentū ſui exercitus.*

5 Et poſt hoc. *vt magis poſſet habitatoribus nocere. Ideo ſubditur.* Et ſuccendit omnia ſata, omneſque arbores,&c.

6 Et cecidit timor. *propter crebras illius victorias, & crudelitates magnas.*

MORALITER.

† intelligi pōt Ieruſalē ab antiquis tēporibus famoſiſſima, a qua catholicos eiecit:& ibi Saracenos collocauit, *& ſuccendit oīa ſata, & omnes arbores, &c.* Per incendiū ſatorū tollitur ſementis,& per cōſequēs ſpes renouationis baldorū, & per abſciſionē arborū & uinearum, ſpes renouationis fructuum & vinorū & ideo per hęc ſignificatur ſpes renouationis ad gratiam poſt lapſum in culpā. Et hoc maxime quęrit diabolus, ſcilicet vt inducat peccantes ad deſperationē: quia tunc peccant ſine freno, quia iam quaſi vnū pedem habēt in inferno, Prou.xviii.a. Impius cū in profundum venerit peccatorū, cōtemnit,& ſequitur cum ignominia. Pro nihilo namque habet peccare:& ſic eū ſequitur ignominia gehennæ.

CAP. III.

T*Vnc.* Potentes ſeculi & voluptatū amatores, qui principē mūdi ſtudent reconciliare ſibi, vt mortis periculum & voluptatis detrimentū euadere poſſint. De qbus dicitur: *Qui vult eſſe amicus huius ſeculi, inimicus Dei conſtituitur.* In hic enim ſolicitudo huius ſeculi, & fallacia diuitiarum ſuffocat verbum, & fructum non facit, hi enim ſecundum nomina harū prouinciarum ſuperbia extolluntur, vanitatem ſequūtur, terram duabus vijs ingrediuntur, & cœtum lugentium vel luxurię ſuæ pœnas luentium in inferno ſociabūtur, vbi ad calorem nimium tranſibunt ab aquis niuium, *& vermis eorum non morietur et ignis non extinguetur.*

☞ *Memores*

CAP. III.

TVnc miſerunt legatos ſuos vniuerſarum vrbium ac 1
prouinciarum, reges ac
principes, Syriæ ſcilicet &
a ¶Elationis. b ¶Sublimis.
Meſopotamiæ, & Syriæ
a ¶Vana. b ¶Venientes, vel intrantes. c ¶Cœtus luctus vel vomitus eius.
Sobal, & Lybię atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: Deſinat indignatio tua circa
nos. Melius eſt enim vt vi- 2
a ¶Nobis in delicijs mundi.
uentes ſeruiamus Nabus 3
a ¶Diabolo. b ¶Principi tenebrarum harum.
chodonoſor regi magno
¶Antichriſto.
& ſubditi ſimus tibi, quàm
morientes cum interitu noſtro ipſi ſeruitutis noſtræ
4 dāna patiamur. Omnis ciuitas noſtra, omniſq; poſſeſſio; omnes montes,
& colles, & cāpi, & armēta boū, gregeſq; ouiū,
& caprarū equorūq; & camelorum, & vniuer-
a ¶Voluntate.
ſæ facultates noſtræ atque familiæ in cōſpectu
¶Vtere vt placeat. ¶Naturales, vel imitatores, vel opera.
tuo sūt, Sint omnia ſub lege tua. Nos etiam &
a ¶Qui tui pacifici.
filii noſtri ſerui tui ſumus. Veni nobis pacificus
a ¶Non repugnantibus.
dominus, & vtere ſeruitio noſtro ſicut placue-
¶Parato iumento. a ¶In apertum opus.
rit tibi. Tunc deſcendit Holofernes de monti-
5 a ¶Conſilio ſuperbiæ. b ¶Turba perſecutorum. c ¶Vt putant filij.
bus cum equitibus ī virtute magna & obtinuit
a ¶Caio. b ¶Carnalem terram amantem.
oēm ciuitatem munitā, & omnem inhabitantem

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. III.

1 TVnc miſ. *Hic conſequenter deſcribitur multarum gentiū humiliatio. Et ſecūdo ſubdit Holofernis dura dominatio, ibi.* Tūc deſcendit. *Circa primum dicitur.* Tunc mi. legatos. *Ad euadēdū maiora mala, & ideo ſequitur.*

Diuiſio.

2 Melius eſt e. *ideſt, minus malum, quod comparatum ad maius habet rationem boni & eligibilis.*

3 Vt vi.ſer.Na.re. *i.maiora damna ſuſtineamus, quā ſit ſeruitus, quia ſeruitus eſt mors ciuilis, quæ eſt mors ſecundum quid tantum, pp quod eſt minus malum quam mors corporalis, quę eſt mors ſimpliciter.*

4 Omnis ci. *i.omnia exteriora bona, & etiam propria corpora ponimus in obedientia tua.*

5 Tunc deſ. *Hic conſequenter deſcribitur Holofernis dura dominatio. Et patet litera exceptis aliquibus quæ tranſcurrentur.*

MORALITER.

1 *Tunc mi.* Per iſtos ſignificantur puſillanimes, qui timore perdēdi tēporalia bona cōſentiūt diabolo ad faciendū mala, reputātes temporalia bona eſſe meliora ſub ſeruitio diaboli, quam æterna ſub obſequio Dei. Ideo ſequitur.

2 *Melius eſt e.* ſcilicet in bonis temporalibus.

3 *Seruiamus Nabuchodonoſ.* ideſt diabolo.

5 *Omnis ci.* Nā q dominať perſonis dnatur tēporalib. bonis.

A tem terram. De vniuerſis autem vrbibus aſ- †
a ¶Tollentes ingenio, corporis viribus præcellentes.
ſumpſit tibi auxiliarios viros fortes & electos 1
a ¶Contra ſanctos. b ¶Ideo.
ad bellum. Tantuſque metus prouincijs illis
a ¶Fræcedentes.
incubuit, vt vniuerſarum vrbium habitatores,
a ¶Quarum ruina facilior. b ¶Sequentibus.
principes & honorati ſimul cum populis exi-
rent in obuiam venienti, excipientes eum cum 2
a ¶Væ vobis qui ridetis nunc, &c.
coronis & lampadibus, ducentes choros in 3 4
tympanis & tibijs. Nec iſta tamen facientes, 5
ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt. 6 7
a Munitiones latebras ſimulationis, qua ſe impune peccare fingebant.
Nam & ciuitates eorum deſtruxit, & lucos 8 9

D
a ¶Antichriſto. b ¶Diabolus.
10 eorum excidit. Præceperat enim illi Nabu-
a ¶Vult enim ſolus coli & adorari. vnde & Chriſto dixit: Hæc omnia dabo tibi ſi cadens adoraueris me.
chodonoſor rex: vt omnes deos terræ exter-
minaret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur
Deus ab his nationibus quæ potuiſſent Ho-
11 lofernis potentia ſubiugari. Pertranſiens au-
a ¶Superbos. b ¶Vanitatem vetuſtatis ſequentes.
tem Syriam Sobal, & omnem Apameam, om-
a ¶Arrogantiam. b ¶Terrenos.
nemque Meſopotamiam; venit ad Idumæos
in terram Gabaa & Septopoli: accepitque ci-
12 uitates eorum, & ſedit ibi per triginta dies, in
13 a ¶Contra eos qui decalogum ſub fide trinitatis debent implere.
quibus diebus adunari præcepit vniuerſum
a ¶Seruientes.
exercitum virtutis ſuæ.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Aſſumpſit, ſibi au. *Ad reintegrandum numerum eorum, qui de ſuo exercitu mortui erāt, & etiam ad fortificādum ſuum exercitum.*
2 Exirent in obuiam. *In ſignum reuerentiæ.*
3 Excipientes cum. *in plurali. In ſignum multiplicis victoriæ.*
B 4 Et lampadibus. *ideſt, luminaribus.*
5 Ducentes. *In ſignum lætitiæ quāuis eſſet magis ficta quam vera.*
6 Nec iſta tamen facien. *Ad impetrandum eius beneuolentiam.*
7 Ferocitatem eius pectoris. *ad plenum.*
8 Nam &. *Muros interrumpēdo, poſtquam fuerat receptus pacifice.*
9 Et lucos. *In quibus vacabant idololatriæ, & ſubditur ratio cum dicitur.* Præ-
10 Præceperat enim. *Volebat enim ſibi diuinū honorē arripere nimia eleuatus ſuperbia, propter qđ Dei iudicio iuſto perdidit regnū pro ſe & poſteritate ſua. Ille enim qui ſibi ſucceſſit ſecundum Latinos fuit Darius filius Hyſtaſpis alienus a genere regio, ſecundū Heb. vero fuit Aſſuerus, qui ſimiliter ſecundum eos non fuit de ſtirpe regia, quod dictum in ſuperioribus ſum ſecutus.* E
11 Pertranſiens autē. *Erat enim Syriæ in pluribus dominiis diuiſa.*
12 Et ſedit ibi. *ideſt, manſit, ſicut Deut. 1.g.* Sediſtis in Cadeſbarne tempore multo. *ideſt, manſiſtis.*
13 Per triginta, *Plures enim turmæ ſui exercitus diſperſæ fuerant ad capiendum & ſpoliandum parua loca & fortalitia: in quibus non erat neceſſe totum exercitum conuenire.*

MORALITER.

† *De vni. au.* nam quando diabolus aliquos homines ſuperauit, illos ad ſubuertendum alios ſecum aſſumit.
6 *Nec iſta fa.* Nam ſubmittentes ſe diabolicæ ſeruituti grauiora ſuſtinent, quam quādo erant ſub ſeruitute Dei, nō ſolum ſpiritualia, ſed etiā corporalia. vnus enim apoſtata de religione non ſolū ſuſtinet excommunicationem & aculeū conſcientiæ pungentem, ſed etiam corporalem pęnā maiorem quam in religione: ſicut expertum eſt per plurium confeſſionem.

CAP. IIII.

a ¶Tempore perſecutionis.
TVnc audientes hæc filij 1
a ¶Iſraelitæ Deum videntes.
Iſrael, qui habitabant in 2
¶Confeſſionis.
terra Iuda timuerūt val- 3
a ¶Inſtantia. b ¶Corporis.
de a facie eius. Tremor †
a ¶Animi.
C etiam & horror inuaſit
a ¶Spirituales. b ¶Eccleſiæ quæ eſt templum Dei.
ſenſus eorum, ne hoc faceret Ieruſalem & tē- 4
a ¶Gentibus.
plo domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus
a ¶Prædicauerunt. b ¶In omnes illos qui eu ſedire debent. Samaria enim cuſtos interpretatur.
5 & templis earum. Et miſerunt in omnem Sa-
a ¶Ne alicubi ſit aditus hoſti. b ¶Quacunque patet eccleſia. Iericho enim interpretatur luna, quæ eccleſiam ſignificat.
mariam per circumitum, vſque Iericho, & F
a ¶Admonitionibus, b ¶Qui alios cuſtodiunt. ¶Robuſtos viros & ſtudio virtutum excelſos. ¶Fidei virtutum.
6 præoccupauerunt omnes vertices montium.
a ¶Greges ſibi commiſſos.
7 Et muris circundederunt vicos ſuos, &

NICOLAVS DE LYRA. CAP. IIII.

TVnc audi. *Poſtquam deſcripta eſt occaſio perſecutionis gentiū plurīū generaliter, hic conſequenter ponitur occaſio perſequendi filios Iſrael ſpecialiter, quę fuit: quia filii Iſrael ſicut cęteri eum nō ſolum non receperunt, ſed magis ad reſiſtendū ſe præparauerunt. Et diuiditur in duas partes: quia primo ponitur huius reſiſtentiæ cauſa. Secundo ſummi ſacerdotis circa reſiſtentiam diligentia, ibi:* Sacerdos etiam. *Circa primū dicitur:* Tunc autem. *ſ. ferocitates Holofernis.*
2 Qui habitab. *Illi enim qui redierant de captiuitate Babylonica habitabant in Ieruſalem & circa.*
3 Timuerunt. *Propter magnitudinē & fortitudinem ſui exercitus.*
4 Ne hoc. *Plus enim timebant de deſtructione diuini cultus, quam de proprijs corporibus. Videtur tamen ea quę dicuntur hic eſſe falſa; quia Cambyſes qui dicitur hic Nabucdonoſor vt prædictum eſt, mandauit opus tēpli inchoatum dimitti, vt habetur 1. Eſdræ 4. ita quod templū nō fuit reędificatū niſi vſque ad appodiationē hominis ſup terrā, vſque ad ſecūdū annum Darii in quo fuit opus reſumptum, vt habetur 1. Eſdrę v. & Aggei 1. ca. qđ fuit poſtea per xl. annos & amplius. Similiter ciuitas Ieruſalē non fuit reædificata vſque ad aduentum Nehemiæ. quod fuit etiam poſtea: & ideo non videtur hoc verum qđ dicitur de templo & ciuitate Ieruſalem. Similiter 1. Eſdræ 4. dicitur, quod filii Iſrael ad mandatum regis dimiſerunt ędificia templi. propter quod nō videtur probabile, qđ auderent eius exercitui reſiſtere, propter quod Heb. non recipiunt hunc librū, nec habēt apud eos. Poteſt tñ ad hoc dici, quod licet tēplum non eſſet reædificatum, nec etiam ciuitas Ieruſalē: tamen Iudęi de captiuitate Babylonica reuertentes, erexerūt ibi altare holocauſti ad immolandū domino mane & veſpere. fundauerūt etiā templum, & erexerunt murum ſuper terram vſque ad appodiationē hominis, vt habetur 1. Eſd. 3. ex hoc vocatur hic templū domini, eo qđ fiebant ibi oblationes Deo cæli. Similiter licet muri ciuitatis Ieruſalē non eſſent reædificati, nec ēt ędificia interius: communiter tamē erant ibi facta aliqua habitacula ꝑ ſacerdotibus & miniſtris & aliis volentib. ibi habitare ex deuotione: & hoc vocatur Ieruſalē. & licet populus reuerſus de Babylone ceſſaſſet ędificare templū ad Cambyſis regis mādatū: tñ magis voluit ſe mortis exponere periculo, quā quod deſtrueretur diuinus cultus ab eis reſumptus. Et ſimile legit in lib. Machab. de Matathia et filiis eius. q licet vellēt ſeruire Antiocho regi, tñ ſibi reſtiterunt, eo ꝙ volebat deſtruere cultū Dei, & ſimiliter Ioſephus li. de Iudaico bello refert, ꝙ populus habitās ī Iudęa magis elegit mori q̄ ꝙ in tēplo poneretur ſtatua imperatoris Caij.* 5 Et miſe. *Hic nō accipitur Samaria pro ciuitate metropoli & locis ſibi propinqs, in qbus habitabāt Gentiles de regno Aſſyriorū, ſed pro partibus remotis in regno decē tribuum, in quibus habitabāt aliqui Iudęi ſicut dictū fuit ſupra 1. cap.* 6 Et præoc. *vt facilius impedirent tranſitum aduerſariorum.* 7 Et muris circundederunt vi. *ideſt, loca immunita.* Et con-

MORALITER.

1 *Tunc.* Per quos ſignificantur boni catholici, qui magis timēt de bonis ſpiritualib. amittēdis quam de corporalib. ſeu de tēporalibus, ideo ſubditur. † *Tremor etiam.* ideo ſequitur.
6 *Et præoccup.* Per quos ſignāntur angeli & viri ſancti ad quorū refugiūt auxiliū. 7 *Et muris.* muniēdo ſe clauſuris virtutū.

a ¶Scientiam ſcripturarum vnde fideles viuunt.
A congregauerunt frumenta in præparationem 1
c ¶ Chriſtus ſacerdos magnus, qui dicit. Ego ſum reſurrec. & vita. Eliachim enim Dei reſurrectio.
† enim, pugnæ. ſacerdos † etiam Eliachim ſcripſit ad 2
vniuerſos qui erant contra Eſdrelon, quæ eſt 3
a ¶ Qui eſt contra delectationem mundi, quæ ad defectionem ducit. Dothain enim defectionem ſonat.
contra faciem campi magni iuxta Dothain,
& vniuerſos, per quos viæ tranſitus eſſe pote-
a ¶Sublimitates ingeniorum. b ¶ In hoc enim diabolus eccleſiam impugnat.
rat, vt obtinerent aſcenſus montium per quos
via eſſe poterat ad Ieruſalem, & illic cuſtodi-
¶Subtile.
rent vbi anguſtum iter eſſe poterat inter mon-
¶Admoniti.
tes. Et fecerunt filii Iſrael, ſecundum quod con-
ſtituerat eis ſacerdos domini Eliachim. Et 4
a ¶Intentione cordis. ¶Vnanimis. b ¶ Multum enim ualet deprecatio iuſti aſſidua.
clamauit omnis populus ad dominum inſtātia
a ¶In ieiunijs.
B magna, & humiliauerunt animas ſuas in ieiu- 5
a ¶Senſualitates ab illicitis deſiderijs caſtigantes.
nijs & orationibus, ipſi & mulieres eorum. Et
a ¶Doctores cum populo pœnitentiam agentes. b ¶ Innocentes preces in conſpectu domini.
induerunt ſe ſacerdotes cilicijs, & infantes 6
proſtrauerunt contra faciem templi domini,
a ¶Seipſos qui hoſtiam immolant Deo. b Compunctione pœnitentiæ. c ¶Sic.
& altare domini operuerunt cilicio. Et clama- 7
¶Corde, ore, & opere. a ¶Qui ſolus ſaluare poteſt. b ¶ Quod charitatis unanimitate petitur cito impetratur.
uerunt ad dominum Deum Iſrael vnanimi-
a ¶A Deo cuius permiſſione fit. b ¶Diaboli. c ¶ Innocentes ſimplices.
ter, ne darentur in prædam infantes eorum,
a ¶Debiles ſubditi per diuerſa uitia. b ¶Eccleſiæ.
& vxores eorum in diuiſionem, & ciuitates 8
a ¶ Qui ſancti eſſe uidebantur.
eorum in exterminium, & ſancta eorum in 9
C a ¶Peccatorum.
pollutionem, & fierent in opprobrium genti- 10

a ¶Chriſtus. b ¶ſecundum ordinem Melchiſedech. c ¶Super omnes. D
11 bus. Tunc Eliachim ſacerdos domini magnus
a ¶Per ſe & per nuntios ſuos. b ¶Deum uidentes.
12 circumiuit omnem Iſrael, allocutuſque eſt
a ¶ confidite, exauditæ ſunt orationes ueſtræ.
13 eos dicens. Scitote, quoniam exaudiet domi-
a Aſſidue. b Actione.
nus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis
a Finis, non pugna coronat. b Vt placeatis domino.
in ieiunijs & orationibus in conſpectu domi-
14 ni. † Memores eſtote Moyſi ſerui Domini, qui Amalech confidentem in virtute ſua, & in potentia ſua, & in exercitu ſuo, & in clypeis ſuis, & in curribus ſuis, & in equitibus ſuis, non ferro pugnando

a *Memores eſtote.* Per exēpla ſanctorum corroborat, vnde Iob. Inſtauras teſtes contra me, & Paulus ad Hebræos fidei virtutem laudās patrum copioſa induxit exempla, qui fide vicerunt regna, operatſunt iuſtitiam.

† Exo. 17. d. Iob 12. c. Heb. 11. f.

a Proſtrati.
ſed precibus ſanctis orando deiecit. Sic erunt Gal 5. d. E
a Qui perſeuerauerit uſque in finem ſaluus erit.
vniuerſi hoſtes Iſrael, ſi perſeueraueritis in
hoc opere quod cœpiſtis. Ad hanc igitur ex-
a Prædicatorum Chriſti. b Fideles.
† hortationem eius deprecantes dominum,
a In oratione confortati. b Bene placentes.
permanebant in conſpectu domini. Ita vt
Sacerdotes.
etiam qui offerebant domino holocauſta præcincti cilicijs offerrent
15 ſacrificia domino, & erat cinis ſuper capita eo-
Memoria fragilitatis. a Mentes.

b *Holocauſta.* Carnem ſuam cum vitijs & concupiſcentijs crucifigentes, vitam ſuam Deo dedicantes hoſtiam laudis ore & animo offerentes.

a Cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet. b Vnanimes in oratione.
rum. Et ex toto corde ſuo omnes orabant Deum
vt viſitaret populum ſuum Iſrael.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et congre. *Vt de ipſis viuere poſſent in obſidione, non. n. hēbant exercitum qui contra aduerſarios exire poſſet in campum.*

2 Sacer. etiam. *Hic conſequenter deſcribitur circa reſiſtentiā hanc ſummi ſacerdotis diligentia, et primo ſcripto, ſecundo verbo, ibi.* Tunc Eliachim. *Circa primum dicitur.* Sacer. etiam. *Aliqui dicūt, quod iſti fuit ſūmus ſacerdos, et ſucceſſit Ieſu filio Ioſedec, ſed hoc nō poteſt ſtare cum præcedentibus. ſ. quod hæc hiſtoria contigerit tempore Cambyſis, vt communiter tenetur a doctoribus, quia Ieſus filius Ioſedec cū primis rediit de Babylone, vt habetur 1. Eſd. 2. Et fuit ſummus ſacerdos toto tempore Cambyſis et vſque ad tempus Darij, ſub quo conſummatū eſt ſecundum templū, vt patet Zachariæ 3. et ideo oportet dicere, quod iſte Eliachim fuit idem cum dicto Ieſu, et fuit binominis, ſicut & multi alii, vel quod iſte Eliachim fuit alius ſacerdos ſub ſummo ſacerdote cōſtitutus ad hæc agenda, vel quod hiſtoria Iudith non contigit tempore Cambyſis, ſed per magnum tempus poſtea, et huic conſonat quod ipſe dicitur ſummus ſacerdos inf. co. ca. Primum autem videtur melius, & magis conſonum præcedentibus.*

3 Scripſit ad vniuerſos. *Vt obtinerēt aſcenſus montium, per quos via eſſe poterat ad Ieruſalem, quia ſicut dictū eſt ſupra, plus timebant de deſtructione cultus diuini, quam de propriis corporibus.*

4 Et clamauit omnis populus. *Fecit enim primo quod potuit ſecundum viam humanam ne tentaret Deum, et reſiduum quod facere non poterat, Deo precibus commendabat.*

5 Et humiliauerunt animas ſuas, *& non tantum corpora, nam ſicut dicitur Eccl. 35. c.* Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit.

6 Infantes proſtrauerunt contra faciem. *Vt reſpiceret ad eorū innocentiam.*

7 Et altare domini operuerunt cilicio. *Sicut aliquando oſtium eccleſiæ obſtruitur ſpinis in ſignum afflictionis.*

8 Et vxores eorum in diui. *per raptorum violentiam.*

9 Et ſancta eorum. *id eſt, loca diuini cultus.*

10 In pollutionem *exercendo ibi per Gentiles idololatriā, ſicut factum fuit poſtea tempore Antiochi illuſtris.*

11 Tunc Eliachim. *Hic conſequenter ponitur huius Eliachim diligentia verbo & facto, cum dicitur.*

12 Circumiuit omnem Iſrael. *vt ex præſentia ſua & verbo proprio magis excitaret populum, quam ſolo ſcripto.*

13 Scitote, quoniam exaudiet. *nam oratio quæ eſt pia pro ſe & perſeuerant, ſemper exauditur.*

14 Memores eſtote. *hæc hiſtoria habetur Exodi. 17. cap. vbi dicitur: Cumq; leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael; ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalech, ſubditur ibidem.* Et factum eſt. *vt nō laſſarentur manus eius vſque ad occaſum ſolis: fugauitque Ioſue Amalech & populum eius in ore gladij. Cætera patent vſque ibi:*

15 Offerebant domino hol. *& hoc exterius in ſignū afflictionis & humiliationis. Sacrificiū autem eccleſiæ quod eſt euchariſtia, nō eſt licitum offerre niſi in debitis veſtimentis propter reuerentiam ſacramēti: ſacrificium vero veteris legis quod erat tantum figurale, non erat tantæ reuerentiæ. Cætera patent.*

CAP.

MORALITER.

1 *Et congre. frum.* id eſt, Chriſti & apoſtolorum verba, quæ multum valent contra dæmonum iacula. Prou. 30. a. *Omnis ſermo domini ignitus clypeus eſt ſperantibus in ſe.*

2 *Sacerdos etiam.* Prelatus enim debet roborare ſubditos in hac pugna ſcriptis, & verbis, etiam alijs modis, ideo ſubditur poſtea.

Sacer-

11 *Sacerdos domini magnus, &c.* & ſubditur effectus cum dr.

† *Ad hāc igitur exhortationem.* Nam per orationem deuotam demones debellantur. Vñ dicit Ioannes os aureum. Quis nō hoſtem orando deuicit? Oratione b. Danielis viſa pandūtur, ſopiuntur flammæ, feræ hebeteſcūt, cadunt hoſtes, inimici vincuntur. Quanto. n. purior frequentiorque fuerit celebrata oratio, tanto celerius erit de hoſte vindicta.

A CAPVT V.

a NVntiatumque eſt Holoferni,&c. ſequitur infra.
b Tunc Achi.dux,&c. quaſi princips hæreticorum quilibet idololatriæ deditus, qui de diuinis operibus & miraculis cognouit q̃ ſæpe alijs dicit, quamuis fidẽ catholicam pfecte non didicerit, & Chriſti baptiſmate renatus non ſit. Vel per Achior hæretici deſignantur, qui licet per omnia viã veritatis nõ teneant, tamen in do-
B ctrina ſua multa vera prædicant, quæ noſtræ
† Inf. 11. b. fidei concordant. Hi cõtra eccleſiam catholicam pugnant, ſed ratione ſuperati veritatem omnino non celant, hęretici enim bona malis permiſcẽt, quia ſi ſemper mala
† Gen. 11. d. dicerent, latere non poſſent, ſicut qui veneni poculũ porrigit, labrum calicis melle tingit, vt quod dulce eſt, primo ſentiatur, ne quod mortiferum eſt, timeatur. Aliquando tamen correcti ſaluantur, ſicut Achior vi-
† Gen. 114. Gen. 46. a. dens victoriam Iudith conſociatus, populo
C Dei

CAP. V.

a ¶Spirituali.
a NVntiatumq; eſt Holoferni principi 1
¶Fideles.
militiæ Aſſyriorũ, q̃d filij Iſrael prę-
a ¶Malis.
pararent ſe ad reſiſtendum, ac mon-
a Fidenti animo omnem ſuperbiam deteſtatur per quam maxime aduerſarii irrumpere ſtudent.
tium itinera cõcluſiſſẽt, & furore ni-
mio exarſit in iracundia magna. Vo- 2 3
a ¶Qui turbidi & inconſiderati. b ¶Qui ſine lege.
cauitq; oẽs principes Moab & duces Ammõ, & dixit eis.
¶ Quærunt hæc perſecutores adinuicem qui ſint, quantæ conſtantiæ.
Dicite mihi, quis ſit populus iſte qui montana obſidet, 4
a ¶Munitiones fidei.
aut quæ & quales, & quantæ ſint ciuitates eorum, quæ ẽt 5
¶ Quam potens. 6
ſit uirtus eorum, aut quæ ſit multitudo eorũ vel quis rex 7 8
militiæ illorum, & quare præ omnibus qui habitabant in 9
a ¶Luce fidei & ſcientiæ, quibus principes tenebrarum facilius expugnantur. 10
Oriente iſti contempſerũt nos, & nõ exierunt in obuiam
a ¶Quaſi principes hæreticorum. b Quilibet idololatriæ deditus.
b nobis, vt ſuſciperent nos cum pace. † Tunc Achior dux 11
omnium filiorum Ammõ reſpondens, ait. Si digneris au-
dire domine mi, dicã veritatẽ in cõſpectu tuo de populo
a ¶Populus Dei habitat in montana. Aegyptii in campis.
iſto qui in montanis habitat, & nõ egredietur verbũ fal-
ſum ex ore meo. Populus iſte ex progenie Chaldæorũ eſt. 12
† Hic primum in Meſopotamia habitauit, quoniam no- 13 14
a ¶Ignem & alios. ¶Gentium.
luerũt ſequi deos patrum ſuorum, qui erant in terra Chal-
a ¶Religionem.
dæorum. Deſerentes itaque ceremonias patrum ſuorum,
a ¶Mali ſunt in multitudine, boni in vnitate.
quæ in multitudine deorũ erãt vnũ Deũ cæli coluerunt, q
a Mente & corpore.
præcepit eis, vt exirent inde, & habitarent in Charam. 15
c ¶Verbi Dei. b ¶In Ieruſalem aſcenditur, in Aegypto deſcenditur.
Cumq; operuiſſet oẽm terram fames, deſcenderunt in 16
a ¶Multiplicati ſunt ſuper numerum. 17
Aegyptum, illicque per quadringẽtos annos ſic multipli- 18

Dei circuncidit carnẽ D præputij ſui, leproſi quoq; euangelici hæreticos exprimunt, qui dum rectis praua inſerunt, quaſi colorem ſinum maculis aſpergunt.
✠ Tunc Achior dux. Hieronymus. Sicut Iethro ſocer Moyſi arbor mala, qui vtique in Deum Iſrael non credebat, dedit conſilium Moyſi bonum, ita & Achior ad Holophernem aliquid vtile locutus eſt. In c. 7. Mat.
✠ Auguſtinus. In libro qui inſcribitur Iudith, cum quæreret Holophernes hoſtis Iſraelitarum, quæ nam gens illa eſſet, vtrum aduerſus eam bellandum fuiſſet, ſic ei reſpondit Achior dux Ammonitarum. Audiat dominus noſter verbum de ore pueri ſui. Hæc enim progenies eſt populi Chaldæorum, & antea habitauerunt Meſopotamiam, quia noluerunt ſequi Deos patrũ ſuorum, &c. Vnde manifeſtum eſt, domum Tharę perſecutionem paſſam fuiſſe a Chaldæis pro vera pietate, qua vnus & verus ab eis colebatur Deus. L. 16. ciu. c. E
In F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

NVntiatumq; eſt,&c. *Poſtquam deſcripta eſt perſecutionis filiorum Iſrael ſpecialis occaſio, hic conſequenter deſcribitur ipſa perſecutio. Circa quam primo ponitur Holofernis inquiſitio, ſecundo Achior reſpõſio, ibi:* Tũc Achior. *tertio Aſſyriorum indignatio, ibi;* Et factum eſt. *Circa primum dicitur:*

1 Nuntiatumque eſt Hol. &c. *per exploratores ſuos ad hoc miſſos.*
2 Exarſit in iracundia. *Nam ex ſuperbia credebat quod nullus auderet moueri ad reſiſtendum ſibi.*
3 Vocauitque omnes prin. *Iſti enim habitabant prope Iudæam, propter quod de ſtatu Iudæorum melius dicere poterant veritatem.*
4 Dicite mihi quis ſit. *quantum ad eius originem.*
5 Et quales & quantæ. *Vt audeant confidere de defenſione earum*
6 Quæ etiam ſit vi. *in corporibus, & audacia in mentibus.*
7 Aut quæ ſit mul. *ideſt, quanta & qualiter armata.*
8 Vel quis rex mi. *ideſt, quam potidus & bellicoſus.*
9 Qui habitant in Oriente. *id eſt, ſi non confidunt in prædictis quæ poteſt tunc eſſe cauſa ſuæ rebellionis?*
10 Et quare prę omnibus,&c. *Hoc videtur eſſet contra illud q̃d dicitur ſup. 2. c. Egredere aduerſus omne regnum occidentis. Dicendũ, quod licet omnes terræ ſupra nominatæ inter quas eſt Ieruſalem & Iudæa, ſint in parte Occidentali reſpectu regni Aſſyriorũ: tamẽ reſpectu, totius terræ habitabilis Iudæa & alię terræ, quas ſubiugarerat Holofernes, magis erãt Orienti propinquę q̃ Occidẽti. Nec obſtat, quod Ieruſalem dicitur in medio terræ habitabilis, nam hoc dicitur, eo quod eſt in quarto climate, quod eſt mediũ, climata vero non diſtinguũtur ſecundum diſtantiam ab Oriente in Occidentem, ſed ſecundum diſtantiam a Meridie in Aquilonem.*
11 Tunc Achior. *Hic cõſequenter ponitur ipſius Achior reſpõſio. qui primo dat ſuam reſponſionẽ. ſecundo infert intentam concluſionẽ, ibi:* Nũc ergo. *Prima in tres. Nã in reſpõſione Achior, primo deſcribitur Hebræorum genus. ſecũdo eorum progreſſus, ibi:* Cumque operuiſſet. *Tertio ipſorũ virtus, ibi:* Vbicumq; ingreſſi sũt. *ſicut petiuerat Holofernes. Circa primum dicitur:* Tunc Achi.&c. ſi.am. *Erat enim principalis inter Ammonitas, qui deſcenderant de Loth nepote Abrahæ, propter quod ſciebat hiſtoriã Hebræorum ex eodem genere deſcendentium, & ideo obtulit ſe ad reſpondendum.*
12 Populus iſte ex proge. *Vt habetur Gen. 11. d. Tulit itaq; Thare Abram filium ſuum, et Loth filium Aram filii ſui; et Sarai nurum ſuam excitauit, eos de Vr Chaldæorum, &c.*
13 Hic pri. in Meſo. ha. *Poſt exitũ de Chaldęa, vt habetur Gen. 11.*
14 Quoniam no. ſe. Deos pa. *idola colendo.*
15 Et habi. in Char. *Sic enim nominatur hęc ciuitas Act. 7. & Gen. 11. nominatur Aram. Ciuitatum. n. nomina ſecundum diuerſitatem temporum & linguarum varie pronuntiantur.*
16 Cumque operuiſſet. *Hic conſequenter deſcribitur populi progreßus, et primo quantum ad deſcenſum in Aegyptum, cum dicitur.* Cumq; operuiſſet omnem terram fa.&c. *Vt habetur Gen. 67.*
17 Illicque per quadr. *Qui incipiendi ſunt a natiuitate Iſaac, & terminandi in exitu de Aegypto, vt declaratum fuit Gen. 15.*
18 Sic multipli. ſunt,&c. *Vt habetur Exod. 1.*

Cum-

MORALITER.

1 *Nuntiatumq; eſt Holof.* Quando enim diabolos percipit aliquos ſe præparare ad reſiſtendum ſibi, tunc grauius quærit eos inuadere & perſequi. Ideo ſubditur.
4 *Dicite mihi.* Vnde dicit Leo Papa. Non definit hoſtis antiquus transfigurans ſe in angelũ lucis, deceptionum laqueos vbique prætendere, omniũ diſcutit conſuetudines, ventilat curas, ſcrutatur affectus, & ibi quęrit cauſas nocendi, vbi quenquam viderit ſtudioſius occupari.
11 *Tunc Achior,&c.* per iſtũ qui Gentilis erat & multa de
† diuinis

A cati ſunt; vt dinumerari eorum non poſſet exer-
a Pharao.
citus. †Cumq. grauaret eos rex Aegypti, atque
a Vel one. b Non Dei. c Terrenis operibus
in ædificationibus vrbium ſuarum in luto & late
a Corde, & ore. b Non deos.
re ſubiugaſſet eos, clamauerunt ad Deum ſuum
a In vltionem eorum.
& percuſſit totam terrã Aegypti plagis variis.
a Plagis ſuperati.
Ex.14.c Cumque eieciſſent eos Aegyptii a ſe, & ceſſaſſet 1
plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad 2
B ſuum ſeruitium reuocare, † fugientibus his, 3
a Summus horum omnium. b Rubrum in quo baptiſma ſignificatur.
Ex.14.g Deus cæli mare aperuit, ita vt hincinde aquæ
quaſi murus ſolidarentur. †& iſti pede ſicco fun-
Capitul 32 dum maris perambulãdo trã-
a Multitudo uitiorum & dæmonum.
ſirent. In quo loco dum innu
merabilis exercitus Aegyptio
a Baptiſmi.
rum eos perſequeretur, ita a-
a Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates
quis coopertus eſt vt non re-
Ex.6.a maneret, vel vnus qui factũ
poſteris nuntiaret. Egreſſus 4
C etiam mare rubrum, deſerta
Ex.15.d Sina montis occupauerunt, in quibus nunquam 5
a Ante. b In deſerto huius mundi homines requieſcunt, non filii hominum.
homo habitare potuit, vel filius hominis requi-
a Legis quæ ad literam eſt amara. b Indulcati ligno crucis ſanguine Chriſti ſpiritualiter intellecti,
Ex.16.d uit. †illic fontes amari obdulcati ſunt eis ad bibẽ- 6
dum †& per annos quadraginta annonam de cæ-
a Vade, Non enim in arcu meo ſperabo.
lo conſecuti ſunt. Vbicũque ingreſſi ſunt, ſine ar- 7
cu, & ſagitta, & abſque ſcuto, & gladio, Deus eo-
a Impune.
rum pugnauit pro eis, & vicit. Et non fuit qui in-
ſultaret populo iſti, niſi quãdo receſſit a cultu do-
mini

a *In quo loco, & cæt.* a Hiero. Quanto ſerior uindicta peccãtium eſt, tanto iuſtior in ſimilitudinem Pharaonis, qui decem plagis admonitus, non punitus, & in duritia perſeuerans, ad extremum rubri maris fluctib. obrutus eſt.

8 Dei ſui. Quotieſcunque autem præter ipſum D
a A Deo ſuo. b Captiuitatem.
Deum ſuum, alterum coluerunt, dati ſunt in præ-
a Occiſionem. b Nationibus. c Qui non ex toto abiecit, ſed correxit.
dam, & in gladium, & opprobrium. Quotieſ-
cunque autem pœnituerunt ſe receſſiſſe a cultura
Inimicis.
Dei ſui, dedit eis Deus cœli virtutem reſiſtendi.
9 Denique Chananæum regem, & Iebuſæum, &
Phereſæum, & Hethæum, & Heuæum, & Am-
morrhæum, & omnes potentes in Eſebon pro-
ſtrauerunt, & terras eorum, & ciuitates eorum
ipſi poſſederunt, & uſque dum non peccarent in
conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona. Deus
10 enim illorum odit iniquitatem. Nam & ante
hos annos cum receſſiſſent a via, quam dede-
Præceptis. a Fruſtrarent. b A terra ſua.
rat illis Deus, ut ambularent in ea, exterminati
ſunt præliis a multis nationibus; & plurimi eo- E
rum captiui abducti ſunt in terram non ſuam.
Per pœnitentiam.
11 Nuper autem reuerſi ad Dominum Deum ſuum
ex diſperſione qua diſperſi fuerant, & adunati
ſunt, & aſcenderunt montana hæc omnia, & i-
12 Viſionem pacis
terum poſsident Ieruſalem, vbi ſunt ſancta ſan-
Vel eorum.
13 ctorum. Nunc ergo mi domine perquire, ſi eſt
aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eo-
rum, & aſcendemus ad illos, quoniam tradens
tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt
ſub iugo potentiæ tuæ. Si uero non eſt offenſio F
populi huius coram Deo ſuo, non poterimus
reſiſtere illis, † quoniam Deus eorum defendet †inf.15.d
illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ.
14 Et factum eſt cum ceſſaſſet loqui Achior uerba

NICOLAVS DE LYRA

1 *Cumque eieciſſent eos.* Hic ſecundo deſcribitur Hebræorũ progreſſus, quãtum ad mirabilem exitum de Aegypto, cum dicitur. *Cumque eieciſſent eos Aeg.* Timore mortis compulſi, Exod. 12.
2 *Et iterum eos vel. capere.* Et ad ſuum ſeruitium reuocare, Exod. 14.
3 *Fug. his, Deus, &c.* Et hoc totum habetur Exo. 14.
4 *Egr. etiam ma. &c.* Sed contrarium uidetur Exo. 15. d. vbi dicitur, *Tulit autem Moyſes Iſrael de mari rubro & egreſſi ſunt in deſertum Sur.* Dicendum, quod hic breuiter repetitur hiſtoria exitus filiorum Iſrael de Aegypto, propter quod non exprimuntur hic omnia loca, ſed ſolum notabilia, inter quæ eſt mons Sinai, ad quem populus tendebat. 5 *In quibus nunquam homo habitare potuit.* Propter locorum ſterilitatem, & loquitur hic de habitatione in ciuitate, vel villa, paſtores. n. aliq poterant ibi gregem paſcere, ſicut legitur de Moyſe Ex. 3
6 *Illic fontes amari obdulcati ſunt eis.* Ex. 15. Et per annos 40. annonam de cælo conſecuti ſunt Ex. 16. 7 *Vbicunq.* Hic conſequenter deſcribitur Hebræorum uirtus, quæ non erat ex hominib. ſed ex protectione diuina, propter quod dicitur *Vbicunque ingr. ſunt ſine arcu. &c.* Licet. n. pugnauerint cũ Amalec in armis, & cum aliis ſeptem gentib. quas expulerunt de terra promiſſionis, tamen non habuerunt victoriam per arma, ſed uirtute diuina, unde & Amalec precib. Moyſi fuit debellatus, ut dictum eſt c. præc. & in pugna Ioſue contra reges Chanaam lapides grandinis interfecerunt aduerſarios, & ſol ſtetit immobilis ſpatio unius diei. Ioſ. 10. 8 *Quotieſcunque autem præter ip. Deum, &c.* iſta patent ex decurſu libri Iudicum, & 4. Reg. 9 *Denique Chana. re. &c.* ut patet Ioſue 12. 10 *Nam & ante hos an. cum re. a via quam dede. il. Deus.* ſ. tempore tranſmigrationis Ioacim, & captiuitatis factæ ſub Sedechia exterminati ſunt præliis per reges Aſſyriorum, & Aegypti, ut patet 4 Reg. & plurimi eorum captiui abducti ſunt. Primo per Teglathphalnaſar. 3. Reg. 15. Secundo per Salmanaſar. 4. Reg. 17. & hoc quãtum ad regnum Iſrael, quãtum uero ad regnum Iuda per regem Babylonis, primo tẽpore Ioacim filii Ioſiæ, ſecundo tempore Ioachin filii eius, 3. Reg. 25.
11 *Nuper autem reuer. ad do. &c.* ſ. tempore Cyri, qui dedit populo licentiam redeundi.
12 *Et aſcenderunt montana hæc omnia, & iterum.* i. Iudæã quæ eſt montuoſa. 13 *Nunc ergo mi domine perquire.* Narrata iudæorum hiſtoria, hic conſequenter Achior concludit intentum dicens. *Nunc ergo.* ad hoc. n. prædicta narrauerat, ut Holofernes ſciret non ſe poſſe filios Iſrael capere, niſi per offenſam Dei ſui. Et patet litera.
14 *Et factum eſt cum ceſſaſ.* poſtquam poſita eſt Achior rñſio *hic*

MORALITER.

diuinis beneficiis Iſrael collatis narrauit, quorum ſenſus myſtici in locis ſuis poſiti ſunt, ex quibus in fine concluſit conſilium contra filios Iſrael. ſ. qualiter poſſent faciliter debellari, ſignificantur hæretici, qui ex uerbis Chriſti ſtudent catholicos impugnare, ſicut Iulianus apoſtata ex hoc, quod Chriſtus dicit Luc. 24. f. Niſi quis renuntiauerit omnib. quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus, facultates, & patrimonia Chriſtianorum auferebat & ſic auaritiam ſuam ex euangelii teſtimonio colorabat, & ſimiliter hæretici errorem ſuum ſtudent ſacræ ſcripturæ teſtimoniis colorare.

a ¶Qui faſtu mundi ſuperbiant, præconia veritatis audire non poſſunt, & prædicatoribus cum cæteris fidelibus mortem minantur.
A hæc, irati ſunt omnes magnates Holofernis, &
cogitabant interficere eum, dicentes ad alteru-
a ¶Cuius temeritatis. b ¶Fideles.
trum, Quis eſt iſte, qui filios Iſrael poſſe dicat re-
a ¶Diabolo. b ¶Dæmonibus, vitiis, quibuslibet malis.
ſiſtere regi Nabuchodonoſor, & exercitib. eius
a ¶Non enim uident fidei ſcutum, galeam ſpei, & gladium verbi Dei. ¶Pugnandi.
homines inermes, & ſine virtute, & ſine peritia

1 artis pugnæ? vt ergo agnoſcat Achior, quoniam D
¶Putat fallere.
fallit nos, aſcendamus in mōtana, & cum capti
fuerint potentes eorum, tunc cum gladio tranſ-
2 uerberabitur, vt ſciat omnis gens, quoniam Na-
¶Non cœli.
buchodonoſor Deus terræ eſt, & præter ipſum
alius non eſt.

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio. *hic conſequenter ponitur Aſſyriorum indignatio, & primo quantum ad duces exercitus, ſecundo quantum ad principem eius ſeq. cap.* Circa *primum dicitur.* Et fact. eſt cum ceſſaſ. loqui. &c. *irati ſunt omnes magnates Holofernis, ex fine ſuæ narrationis, in qua concluſerat eos non poſſe propria uirtute iudæos debellare, & patet ſententia vſque ibi*
1 Vt ergo agnoſcat Achior quoniam fallit nos. *i. falſis verbis decipere nos intendit.*
B
2 Vt ſciat omnis gens, quoniam Nabuchodonoſor de. terræ eſt. *non dicunt Deus cœli, ſed terræ, uidentur. n. illius erroris fuiſſe, qui dicebant diuinam prouidentiam ad cæleſtia ſe tantum extendere, ſecundum quod dicitur Iob 22. c.* Circa cardines cœli perambulat nec cōſiderat. *hoc autem nomen Deus impoſitum fuit a prouidentia rerum, & gubernatione, & ideo deum terræ dicebant, cuius regnum ad pura terrena ſe extendit, intentio uero regis Nabuchodonoſor, & ſui exercitus erat omnem terram ſuo ſubiugare dominio, ut dictum eſt ſup. c. 2. propter quod a ſuis denominabatur Deus terræ.*

CAP. VI.

Factum eſt cum ceſſaſſet lo
q., indignatus Holofernes
vehementer dixit ad A-
chior, Qm̄ prophetaſti no
bis, dicens, ꝙ gens Iſrael
defendatur a Deo ſuo, vt
oſtendam tibi quoniam non eſt Deus niſi Nabu
chodonoſor, cum percuſſerimus eos omnes, ſi-
cut hominem unum, tunc & ipſe cum illis Aſſy-
riorum gladio interibis, & omnis Iſrael tecum
perditione diſperiet, & probabis quoniam Na-
buchodonoſor dominus ſit uniuerſę terrę. Tunc 1
que gladius militiæ meæ tranſiet per latera tua,
C & confixus cades inter vulneratos Iſrael, & non
reſpirabis ultra, donec extermineris cum illis.
Porro autem ſi prophetiam tuam veram exiſti- 2
mas, non concidat uultus tuus, & pallor qui fa-
ciem tuam obtinuit abſcedat a te, ſi verba mea
hæc putas impleri non poſſe. Vt autem noueris
quia ſimul cum illis hæc experieris, ecce ex hac
a ¶Turbæ perituræ præcones veritatis adiungere ſtudent, perditos enim putant quos conſortio ſuo ſeparant, & fidelibus Chriſti aſſociant, vnde, Tu diſcipulus eius ſis, nos autem Moyſi.
hora illorum populo ſociaberis, vt dum dignas
mei

mei gladii pœnas exceperint, ipſe ſimul vltioni
¶ Perſecutionibus fidei.
3 ſubiaceas. Tunc Holofernes pręcepit ſeruis ſuis, E
a ¶ Quemlibet confeſſorem Chriſti. præconem veritatis.
ut comprehenderent Achior, & perduceret eum
a ¶ Separatum a ſe. c ¶ Quos perdendos putant.
in Bethuliam, & traderent eum in manus filio-
rum Iſrael. Et accipientes eum ſerui Holofernis,
a ¶ Cupiunt enim tales per illicita deſideria trahere ad viam latam, quæ ducit ad mortem.
profecti ſunt per campeſtria, ſed cum appropin
a ¶ Prædicatores teſtimonia ſcripturarum contra iaculantes.
4 quaſſent ad montana, exierunt contra eos fun-
5 dibularii. Illi autem diuertentes a latere montis
a ¶ Quia militem Chriſti quem ſeducere non poſſunt, crucis, ac paſſionis eius ſocium faciunt.
ligauerunt Achior ad arborem manibus, & pe-
dibus, & ſic vinctum de reſtibus dimiſerunt
a ¶ Non correcti; ſed peiores augmento ſcelerum.
b ¶ Priſtinum errorem.
eum, & reuerſi ſunt ad Dominum ſuum. Porro F
6 filii Iſrael deſcendentes de
Bethulia uenerunt ad eum.
Quem ſoluentes ad Bethu-
liam duxerunt, atque in me
7 dium populi illum ſtatu-
entes, percunctati ſunt,
quid rerum eſſet, quod il-

CAP. VI
a *Porro filii Iſrael deſcendentes de Bethulia ueneru.* Filii doctores Eccleſiæ ad arborem ligatū ſoluunt, cum cathecumenos ſuos, nec perſecutorum rabiem, nec mortem pertimeſcere docent.

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

Diuiſio. Factum eſt. *Hic conſequenter deſcribitur indignatio Holofernis, & primo verbis iniurioſis, ſecundo factis* ibi, Tunc Holofernes *Circa primum patet litera uſque ibi.*
1 Tuncque gladius mi. *Ex quo uidetur, quod intendebat eum interficere pluribus plagis, & cruciatibus, ut exprimitur inf. eo. c. Tunc & ipſum Achior diuerſis iubebat interire ſuppliciis, ideo non dicit militis, ſed militiæ, quia intendebat eum militum ludibrio exponere*
2 Porro autem ſi proph. tuam veram exi. *Non fuit mirum ſi Achior tunc timuit, tum quia inter eos erat, ſicut agnus inter lupos, tū licet quia firmiter teneret Deum Hebræos poſſe defendere, tamen non ſciebat ſi eum offendiſſent, vel non, propter quod hoc inquirere conſuluerat. Cætera patent.*
3 Tunc Holof. *Hic conſequenter oſtenditur eius indignatio factis, & primo Achior Heb. tradendo, ſecundo eos crudeliter inuadendo, ſicut dixerat indignatus, ſecunda incipit cap. 7. Prima diuiditur in tres, quia primo deſcribitur Achior traditio, ſecundo traditi diſquiſitio, ibi. porro filii Iſrael, tertio diſquiſiti conſolatio, ibi.* Cumque uniuerſa. *prima pars patet uſque ibi.*
4 Exierunt contra eos fundib. *& dicuntur a funda, & bal. e Græce, quod eſt proiectio Latine, quia cum funda proiiciunt lapides quorum ictus graues ſunt, maxime quando deſcendunt a ſupiori parte.*
5 Illi autem diuerten. a latere montis ligaue. Achior ad arborem manibus. *volentes ſe expedire de Achior, cum tali tamen ſecuritate, quod non poſſet manus Hebræorum effugere.*
6 Porro filii Iſrael deſcendentes de Bet. *Hic conſequenter deſcribitur traditi diſquiſitio, cum ſubditur.*
7 In medium pop. *Mirabantur. n. de tali ligatione ipſius, tanquā de re inſolita.*
In

MORALITER.

1 *Factum eſt autem cum ceſſaſſ. loq. & c.* Per hoc quod iſte dicens ueritatem incurrit ſuperborum indignationem, ſignificantur illi qui arguunt obſtinatos, quia nō ſequitur inde correctio, ſed contra eos indignatio, unde dicit Iohannes os aureum, incurrit odium, qui arguit crimināſos. Prælatus tamē qui tenetur ex officio corrigere, nō debet propter hoc a correctione
rectione ceſſare.
2 *Porro filii Iſrael. & c. deſcendentes de Bethulia ue.* Per iſtos qui deſcenderunt ad ſoluendum Achior vincula, ſignificantur prædicatores, & confeſſores, qui ex fraterna charitate condeſcendunt ſoluere uincula peccatorum, & inter iuſtos dāt peccatoribus locum, & faciunt eis de ſacramento eucharistiæ nobile conuiuium.

A cent. Quaſi ad arbo-
rem ligatum ſoluunt
cum a formidine cru-
cis mētem pauidam
eruunt, & ad patien-
dum inſtruunt, hoc ãt
melius fit ſi (exēplo
Oziæ, & Charmin
qui confortantes A-
chior preces deuotas
cum omni populo do
mino effuderunt) ma
giſtri eccleſiæ cum cę
teris fidelibus audito-
res ſuos domino com
mendauerint deuotis
precibus vt eius dono
habeatur, quod huma
na infirmitas non me
retur.

a *In diebus illis, & cæt.*
B ✻ Comeſtor. Miſerãt
quidem de Ieruſalem
duos principes ſacer-
dotum in Bethuliam,
& principem Oziam
de tribu Simeō, Cum-
que expoſuiſſet eis A
chior quare tranſmiſ-
ſus eſſet ab Holopher
C ne ad eos, recepit
eum Ozias in do-
mum ſuam.

lum uinctum Aſſyrii reliquiſ-
a ſent. In diebus illis erant illic 1
principes, Ozias filius Micha
de tribu Simeon, & Charmin,
qui & Gothoniel. In medio ita
que ſeniorum, & in conſpectu
omnium, Achior dixit omnia
quę locutus ipſe fuerat, ab Ho-
loferne interrogatus, & quali-
ter populus Holofernis voluiſ
ſet propter hoc verbum interfi 2
cere eum, & quemadmodum
ipſe Holofernes iratus, iuſſerit
eum Iſraelitis hac de cauſa tra-
di, vt dum vinceret filios Iſrael
tūc etiam ipſum Achior diuer-
ſis iubeat interire ſuppliciis, ꝓ-
pter hoc quod dixiſſet Deus cę
li defenſor eorum eſt. Cumq; 3
Achior vniuerſa hæc expoſuiſ
ſet, omnis populus cecidit in fa 4
ciem † adorans dn̄m., & cōi la-
mentatione, & fletu vnanimes
preces ſuas domino effuderūt,
a Qui omnia feciſti, omnia potes. b Ne diſſimules peccata eorum.
dicentes, Domine Deus cæli, & terræ, intuere
a Qui humilia reſpicis.
ſuperbiam eorum, & reſpice ad noſtram humilita 5

a ¶ Mentis, quæ tibi ſola placet.
1 6 tem, & faciē ſctōrum tuorum attende, & oñde D
a ¶ Confidentes. b ¶ Non de ſe.
quoniã non derelinquis præſumentes de te, &
a ¶ Qui gloriatur, in domino glorietur.
præſumentes de ſe, & de ſua uirtute gloriantes
humilias. Finito itaque fletu, & per totam diem
a ¶ Confidentes orationem ſuam eſſe exauditam.
7 oratione populorum completa, conſolati ſunt
8 Achior, dicentes, Deus patrum noſtrorum, cu-
a ¶ Remunerator. b ¶ Quę meruiſti.
9 ius tu uirtutē prædicaſti, ipſe tibi hanc dabit vi
10
a ¶ Quam ipſi tuum.
2 ciſſitudinem, vt eorum magis tu interitum vi-
11 deas. Cum uero Dominus Deus noſter dederit
a ¶ Interemptis hoſtibus,
hanc libertatem ſeruis ſuis, ſit & tecū Deus in
12 medio noſtri, ut ſicut placuerit tibi, ita cum tuis
13 omnibus conuerſeris nobiſcum. Tunc Ozias fi-
14 nito conſilio ſuſcepit eū in b
domum ſuam, & fecit ei cę
nã magnam. Et uocatis om
3 15 nibus presbyteris, ſicut ex-
16 pleto ieiunio, refecerunt, po
17 a Ecce quam bonum, & quam iuc. hab. fra. in vnū
4 ſtea vero conuocatus omnis populus, per totam no-
b Domus mea domus orationis uocabitur,
ctem intra eccleſiã oraue-
18 a Maledictus homo, qui confidit in homine, &c.
runt, petentes auxilium a
5 Deo Iſrael.

b *Et fecit ei cœnam ma.*
Cœnam magnam ex
pleto ieiunio facit,
qui animam diu lan-
guidam, & pane ver-
bi domini indigam, E
Euangelica doctrina,
& dapibus virtutum
reficit. Huic cōuiuio
aduocantur omnes
presbyteri, vt eorum
exhortationibus, & e-
xemplis corroboren-
tur neophyti ad fidē
accipiendam, uel con
ſeruandam.

NICOLAVS DE LYRA.

1 In diebus illis. *Hoc interponitur, quia coram eis principaliter adductus fuit Achior, & ſubditur Achior reſponſio, cum dicitur,* Dixit Achior omnia. *Et patet litera vſque ibi.*
2 Propter hoc, &c. Deus. *Non. n. credebant Dei cæli prouidentiam ad hæc inferiora ſe extendere, ut prædictum eſt, nec per conſequēs eius defenſionem.*
3 Cumque Ach. un. *Hic conſequenter deſcribitur interrogati, uel diſquiſiti conſolatio, & primo per orationem deuotam, cum dicitur.*
4 Om. po. ce. in fa. *Humiliter, & deuote deprecantes, vt Deus liberaret eos cum ipſo Achior de manib. Holofernis.* 5 Reſp. ad no. hu. *Quia non confidimus de noſtris meritis, vel virtute, ſed de tua bonitate.* 6 Et fac. ſan. tu. at. *ſ. Abraham, Iſaac, Iacob, & aliorum ſanctorum patrum, ut eorum meritis liberemur.*
7 Oratione po. com. *in fine orationis diuinitus confortati, Nam melior eſt finis orationis, quam principium. Eccl. 7. b*
8 Deus pa. no. &c. uir. præd. *Aſſyriis nuntiando.*
9 Ipſe. *remunerator.*
10 Tibi hanc da. vic. &c. *hoc dixerunt confidentes de diuino auxilio.* 11 Cum uero. *Hic ſecundo conſolantur Achior, & cum ipſis habitationem liberam offerendo dicentes,* Cum uero Dominus Deus noſter dederit hanc lib. ſeruis ſuis. *i. nos liberauerit de manibus Holofernis.* 12 Sit & tec. De &c. *i. accipias ritum, & legem noſtram, uel non accipias, nō. n. Gentiles tenebantur ad legem Moſaicam, ſed ſufficiebat eis ad ſalutem credere unum Deum remuneratorem bonorum, ſm conſilium uoluntatis ſuæ, ſecundum quod dicitur He. 11. b.* Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. *& in hoc articuli fidei implicite continentur, talis autem erat Achior, quamuis eſſet Gentilis, ut ſatis patet ex dictis.* 13 Tunc Ozias inito conſilio. *Hic tertio conſolantur Achior, cœnam ei honorabilem faciendo, cum dicitur,* Tunc Ozias qui princeps erat populi. *vt prædictum eſt.* 14 Suſcepit eum in domum ſuam. *Quæ erat honorabilior cæteris.*
15 Et voc. om. pres. *Vt cœna eſſet magis honorabilis.* 16 Refecerunt. *ſ. Achior, & ſeipſos ad naturæ ſuſtentationem.* 17 Poſtea vero conuocatus omnis populus. *a ſacerdotib.* 18 Intra eccleſiam orauerunt. *Licet. n. eſſet un. cum templum in Ieruſalem, in quo licitum erat offerri ſacrificium, tamen in ſingulis ciuitatib. erant ſynagogæ, in quibus conueniebat populus ad orandum, & audiendum Dei verbum.*

CAP. VII.

a ¶ Myſticus.
HOlofernes autē altera die 1
a ¶ Complicibus.
præcepit exercitibus ſuis, 2
a ¶ Eccleſiam quæ eſt domus Dei.
vt aſcenderent contra Be-
thuliam. Erãt autē pedites
bellatorum centum uigin
ti milia, & equites viginti duo millia, pręter prę
parationes uirorum illorum, quos occupauerat
capti-

captiuitas, & adducti fuerant de prouinciis, & F
vrbibus uniuerſæ iuuentutis. Omnes paraue-
1 runt ſe pariter ad pugnam contra filios Iſrael,
2 & venerunt per crepidinem montis vſque ad
3 apicem, qui reſpicit ſuper Dothain a loco,
qui dicitur Belma, vſque ad Celmon, qui
¶ Fideles.
4 eſt contra Eſdrelon. Filii autem Iſrael, ut
a ¶ Humiliter orantes.
5 viderunt multitudinem illorum, proſtraue-
a ¶ Memoriam fragilitatis habentes. vnde. Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris,
runt ſe ſuper terram mittentes cinerem ſuper

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

HOlofernes autem altera die. *Hic conſequenter deſcribitur Holofernis indignatio populum Iſrael crudeliter perſequēdo: ubi primo ponitur ſuperba oppugnatio vrbis, ſecundo dura coarctatio ſitis, ibi.* Porro Holofernes. *tertio pauida obiurgatio plebis, ibi.* Tūc ad Oziam. *quarto indiſcreta conuentio ducis, ibi.* Et cum fatigati. *Circa primum dicitur.*

1 Holofernes autem alte. die, &c. *i. in craſtino traditionis Achior, ut citius impleret crudelitatem quam prædixerat.*
2 Præcepit exercitibus ſuis. *Vt oſtenderet magnitudinem ſuę poteſtatis. Cætera patent vſque ibi.*
3 Et venerunt per crep. mo *i. concauitatem ipſius præcipitem.*
4 Filij autem Iſrael vt vi. multi. *tantam, & ſic armatam.*
5 Proſtrauer. ſe ſuper terram. *humiliter, & deuote petentes di-*

MORALITER 1 *Holof. au. & c.* Per hoc quod iſte totum exer- exercitum congregauit ad filios Iſrael inuadēdum, eo quod

CAP. VII.

¶Virtutum ſtudia.
capita ſua, vnanimiter orantes, vt Deus Iſrael miſericordiam ſuã oſtẽde
ret ſuper populum ſuum. Et aſſumentes arma ſua bellica, ſederunt per 1
a¶Mentis penetralia, ne hoſtis aditum inueniat per quem delectationes carnales noxiæ cogitationis inducat.
loca quæ anguſti itineris tramitem dirigunt inter montoſa, & erant cu
a¶Aſſidue. b¶Proſperitate. c¶Aduerſitate d¶Quærens quem deuoret.
ſtodientes ea tota die, & nocte. Porro Holofernes dum circumit p gy- 2
a¶Viuus b¶Abundabat.
rum, reperit quod fons qui influebat in aquæductum illorum, a parte 3
a¶Calore ſpiritusſancti.
auſtrali, extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductum illo 4
a¶Dogmata philoſophorum quæ ſcientiæ, & honeſtatis aliquod conferebant ſolatium.
rum. Erant tamen non longe a muris fontes ex quibus furtim videban- 5
tur haurire aquam, ad refocillãdum potius quam ad potandum. Sed fi 6
a¶Iniqui. b¶Turbidi populi. c¶Exleges.
lii Ammon, & Moab acceſſerunt ad Holofernem, dicentes, Filii Iſrael 7
non in lancea, nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, &
muniunt illos colles in præcipitio conſtituti. Vt ergo ſine congreſſio-
ne pugnæ poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt non hauriant
aq̃ ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certe fatigati tradent ciuitatẽ
ſuam quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe. Et placue- 8
runt verba hæc coram Holoferne, & coram omnibus ſatellitibus eius,
& conſtituit p gyrum centenarios per ſingulos fontes. Cumque iſta cu-
ſtodia per dies uiginti fuiſſet expleta defecerunt ciſternæ, & collectio-
nes aquarum omnibus inhabitantibus Bethuliam, ita ut non eſſet ĩtra 9
ciuitatem vnde ſatiarentur, vel vna die, qm̃ ad menſuram dabatur po-
pulis aqua quotidie. Tunc ad Oziam congregati omnes viri fœminæ- 10
que, iuuenes, & paruuli, omnes ſimul vna voce dixerunt, Iudicet Deus 11
inter nos, & te, qm̃ feciſti in nos mala, nolens loqui pacifice cum Aſſy-
riis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum, & ideo non 12 13
eſt qui adiuuet, cum proſternamur ante oculos eorum in ſiti, & perditio
ne magna. Et nunc congregate vniuerſos qui in ciuitate ſunt, vt ſponte
tradamus nos omnes populo Holofernis. Melius eſt enim ut captiui be 14
nedicamus dominum uiuentes, quam moriamur, & ſimus opprobrium
omni carni, cum viderimus vxores noſtras, & infantes noſtros mori

Ser. 118. de tem. A a *Incidi præce.* ✠Aug. Squalebat ciuitas obſidione barbaræ feritatis, ita.n. vniuerſa lãguebant, ut in manib. hoſtium, iã tradi commodius iudicarent quam pernicioſæ famis populatione vexari.

Ser. 119. de temp. ✠ Idem. Cum B igitur Bethuliæ mœnia Holophernes hoſtili obſidione calcaret, & auertens tractus aquatũ prima ĩdiceret certamina ſicci tatem, Iudith flens ſui coniugis fœdera acerbo diſſidio rupta lugubri lamẽtatione ſeruabat. Quæ vt reperit captiuãdę ciuitatis inducias poſtulatas, mox ei priuatũ dolorem cõgeminauit ciuitatis communis dolor.

Doctrinam Euangelii quam ex fonte viuo procedentẽ doctores ſpiritusſancti gratia illuminati per oris ſui fiſtulam in ciuitatem Eccleſiæ introducunt, hanc per C ſecutores fidelium prohibendo, & mortem minando auferunt, ut potius ſpiritualis indigentia occidat.

Erant

b *Erant ta. non longe a muris fon.* D ſicut ĩ libro Regũ 1.Re.13. Philiſthiim fabros ferrarios auferunt, ne faciant Hebræis, aut lanceam, aut gladium. Et deſcendit omnis Iſrael ad Philiſthiĩ vt exacuerent vomerem, & ligonem, & ſecurim, & ſarculum. hoc .n. maxime diabolus ſtudet, ut doctrinæ fluenta & uirtutũ arma auferat, & ſic nequitiam ſuam in interitum ſeruorum Dei velociter expleat, hinc E principes gentium, & Iulianus apoſtata non ſolum diuinam, ſed & humanam Chriſtianis interdicunt philoſophiam.

c *Tunc. ad O. cong.* carnales, qui dicunt *Do. do: cor autẽ eorum longe eſt a me.* Mat.7. Sunt.n. in ſagena domini, & boni, & mali piſces vſque ad littus futuri iudicii Ibi.15. qui præſentis uitæ incommoda grauiter ferentes F malunt præſentibus uti delitiis, quam cæleſtia bona ſibi in futuro reſeruari, qui magiſtros ſuos importunis querimoniis affligunt, & ſibi ad luxum ſeculi aſſentire cogunt, vnde ſequitur.

Et

NICOLAVS DE LYRA.

uinum auxilium.

1 Et aſſumentes arma ſua bellica, &c. *ne omittentes quod facere poterant humana via, Deum tentare viderentur.*

2 Porro Holof. *Hic conſequenter ponitur dura coartatio ſitis, cũ dicitur,* Porro Holof. dum cir. p. gyrum aquæd. illo. *i. exiſtentium in Bethulia.*

3 A parte auſt. extra ci. di. *ſ. curſum ſuum. Erat. n. fons ille extra ciuitatem, ex quo per aquæductum fluebat aqua intra ciuitatem.*

4 Et incidi præc. aquæduc. *vt aqua declinaret alibi.*

5 Ex quibus furtim vid. hau. aquam. *propter timorem Aſſyriorum exiſtentium in obſidione.*

6 Sed filii Am. & Mo. *Iſti. n odiebant Iudæos, vt patet ex libris Iudicum, & Regum, ideo dederunt contra eos conſilium.*

7 Filii Iſrael non in lan. nec in ſag. conf. *q. d. non habent arma nec exercitum præliandi, propter quod non venient contra nos in campum, & ideo ſi ponentur cuſtodes fontium, morientur ſiti, vel ad ſe reddendum erunt compulſi.*

8 Et plac. hæc ver. coram. Holo. *quia uidebantur ſibi utilia eſſe. Cætera patent vſque ibi.*

9 Ita vt non eſſet intra ciu. vnde. *ſi quilibet biberet pro ſua voluntate, veruntamen poterant aquæ ſufficere per quinque dies poſitis in arcta neceſſitate, propter quod talis terminus fuit poſitus, ut habetur infra c.*

10 Tunc ad Oziam. ſimul. *Hic conſequenter ponitur queruloſa murmuratio plebis dicentis ad Oziam principem ciuitatis.*

11 Iudicet dominus inter nos, & te quo. *multitudo. n. afflicta ſiti uolebat, quod ciuitas redderetur, quod Ozias, & ſacerdotes impediebant, propter quod multitudo Oziam principem ad diuinum iudicium aduocabat, imputans ſuperbiæ defenſionem ciuitatis, ideo ſubditur.* 12 Et propter hoc. *i. propter talem rebellionem.*

13 Vendidit nos. *i. totaliter tradidit ſubtrahendo nobis ſuum auxilium, ideo concluditur ciuitatis traditio, cum dicitur,* Et nunc congregare uniuerſos. *& ſubditur huius traditionis ratio cum dicitur.*

14 Melius eſt. n. vt capti ben. do. *i. minus malum, quod comparatum ad maius habet rationem boni.*

Et Con-

MORALITER.

ſibi reſiſtebant, ſignificatur quod diabolus vltimum de potentia facit ad debellandum illos, qui ſtudent ſibi reſiſtere vigoroſe.

2 *Porro Holofernes dum circumit per gyrum, &c.* Per fontem qui influebat aquæductum in Bethulia, ſignificatur Chriſtus q. fons eſt gratiæ, a quo aquæductus gratiæ fluit in eccleſia, hunc autem fontem diabolus non poteſt tangere, ſed gratiæ fluxum prout recipitur in hominibus frequenter intercidit per peccatum mortale.

5 *Erant tamen longe a muris fontes.* per quos ſignificantur ſacræ ſcripturæ, quarum potu refocillantur exiſtentes in cordis amaritudine, propter quod diabolus nititur eos ab hoc potu ſimpliciter arcere, vt ſic valeat eos ſuperare.

10 *Tunc ad Oziam congregati omnes viri fœminæque.* Per iſtos ſignificantur queruloſi de defectu victualium, & potiſſime religioſi, qui non ſunt contenti de his quæ miniſtrantur ſibi, & eorum querimonia aliquando ſuperiorem inducit ad cõcedendum aliqua inconuenientia per quæ læditur ordinis diſciplina. Vnde dicit Gregorius, in Moralibus. Pro qualitatibus ſubditorum diſponuntur acta regentium, vt ſæpe pro malo gregis etiam veri boni delinquat vita paſtoris.

cræ

A ante oculos noſtros: Conteſtamur hodie cęlum 1
& terram, & Deum patrum noſtrorum, qui vlci- 2
ſcitur nos ſecundum peccata noſtra, vt iam tra-
datis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, vt
ſit finis noſter breuis in ore gladii, qui longior
efficitur in ariditate ſitis: Et cum hæc dixiſſent,
factus eſt fletus, & vlulatus magnus in Eccleſia
ab omnibus, & per multas horas vna voce cla-
ſ105.a mauerunt ad Deum, dicentes, †Peccauimus cum
patribus noſtris, iniuſte egimus, iniquitatem
fecimus. Tu qui pius es, miſerere noſtri, in 3
tuo flagello uindica iniquitates noſtras, & noli
tradere confitentes te populo, qui ignorat te,
¶Populi.
vt non dicant inter gentes, vbi eſt Deus eo-
B rum? Et cum fatigati his 4
clamoribus, & his fletibus
laſſati ſiluiſſent, exurgens
¶Paſtor mercenarius, qui dimittit ouss, & fugit.
Ozias infuſus lachrymis,
dixit, Aequo animo eſto-
te fratres, & hos quin-
que dies expectemus a Do-
¶Temporale auxilium.
mino miſericordiam. Forſi-
tan enim indignationem
ſuam abſcindet, & dabit glo-
a ¶Non nobis domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.
riam nomini ſuo. Si autem
tranſactis quinque dieb. non
venerit adiutorium, faciemus
hæc verba quæ locuti eſtis.

a *Et cum fatigati h. s clamor. & his f etib. laſſa-ti ſil. iſſ. &c.*

Et hos quinque dies. &c. Quinque dies, quinque ſenſus corporis, quibus præſẽs vita ducitur, quaſi quinque dierũ inducias doctor iners expetit, qui corporale vitium ſolatium auditorib. indiſcrete promittit, quaſi in ptãte ſua ſit ſummi datoris magnificentia, cum magis tps tribuendi & modus in dantis q̃ accipientis poteſtate cõſiſtat, ſi.n. præſentis vitæ negatur ſolatium ſubditos deſerunt, vt cedentes perſecutionibus corporale deuitent ſupplicium. Hanc conuentionem noſtra Iudith. i. eccleſia reſpuit, & contemnit. D E

NICOLAVS DE LYRA.

1 Conteſtamur hodie ce. & ter. &c. *i. contra te, & ſacerdotes adducimus in teſtimonium, quod inique agitis niſi tradatis ciuitatem, cum ſit minus malum.*

2 Qui vlciſ. nos. *i. punit ſecundum peccata noſtra. Cætera patent vſque ibi.*

3 Tu qui pius es miſerere noſtri, &c. vin. ini. noſtras. *i. flagella nos quantum tibi placuerit, dum tamen non tradamur in manus infidelium. Et ſimili modo Dauid præelegit a Deo flagellari quam ab hominib. 2 Reg. ul. iſtud ultimo dictum videtur proceſſiſſe a ſacerdotibus, & ab aliquib. iuſtis, magis timentib. de deſtructione diuini cultus, quam de propriis corporibus.*

4 Et cum fatigati his clamorib. & his fletib. laſſati ſil. *Hic ultimo ponitur indiſcreta conuentio ducit, qui promiſit ciuitatem reddere niſi infra quinque dies veniret eis auxilium. Et patet litera ex dictis. Sciendum tamen, quod licet iſte Ozias bene fecerit differendo traditionem ciuitatis, & inducendo ad expectationem diuinę miſericordię tamen præfigendo terminum quinque dierum male fecit, propter quod de hoc reprehenditur c. ſeq. ut uidebitur.*

C

CAP. VIII.

a E*T fact. eſt c.* ſequitur.

b *Filia Merari*, ideſt amaritudinis. Eccleſia enim per amaritudinem, & tribulationem ad futuræ uitæ gaudia generatur, vbi Dominum laudabit in æternum. Quod enim 15. generatione progenita narratur, ſignificat quod Eccleſia per hebdoadem legis, & ogdoadem Euangelii de Patriarchis, & Apoſtolis eſt edita, & ad cæleſtem gratiam aſcenſura, vnde hic numerus graduum in pſalterio ponitur futuræ ad cælos aſcenſionis figuratiuus, quo ſancti venientes merito dicunt. *Ecce nunc benedicite Domino.*

CAP. VIII.

a b E
T factum eſt, cum audiſſet hæc verba 1
a¶Eccleſia, interpretatur enim confitens, vel laudans.
Iudith vidua, quę erat filia Merari filii I- 2
dox, filij Ioſeph, filij Ozię, filij Elai, filij Iã
nor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij A-
chitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Na-
thanię, filij Salathiel, filij Simeõ, filij Ru-
c ben, & vir eius fuit Manaſſes, qui mor- 3
tuus eſt in diebus meſſis hordeaceæ, inſtabat enim ſuper alli-
gantes manipulos in campo, & venit ęſtus ſuper caput eius, &
mortuus eſt in Bethulia ciuitate ſua, & ſepultus eſt illic cum
a¶Eccleſia mundi illecebris deſtinata, fidem ſanctæ trinitatis habens, & operum perfectionem.
patribus ſuis. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis 4
tribus, & menſibus ſex. Et in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſi- 5
¶In arce mentis.
a¶Firmam cuſtodiam, vt non per diuerſa deſideria deflueret. b¶Congregationibus mundis.
bi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa mora-

c *Et uir eius fuit Man.* ✠ Tertu. Habebunt (polygami) plane Chriſto quod allegent, ſpecioſum priuilegium, carnis vſquequaq; imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt iam nõ Iſaac monaganius pr̃ noſter, nec Ioannes Chriſti ſpado, nec Iudith filia Merari, nec tot alia exempla ſanctorum ſolent ethnici iudices deſtinari. Exurget regina Carthaginis, & decernet in Chriſtianas. F

l. de Mono. c. 17.

Pſal. 133.

Manaſſes interp̃tatur obliuioſus, vel neceſſitas, cui Iudith cõiugio copulata quaſi decalogo legis, vel ritib. Gentiliũ obnoxia. Sed veniẽte Chr̃o, & luce euãgelii clareſcẽte in mun-

Et

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. VIII.

1 ET factum eſt. *Poſtquam deſcripta eſt filiorum Iſrael perſecutio, hic conſequenter deſcribitur eorum liberatio, quę facta eſt per manum Iudith quæ interfecit Holofernem. Et ideo ſic proceditur, quia primo ponitur ipſius Iudith multiplex uirtus. Secundo Holofernis caſus, c. x. ibi.* Cumque intraſſet. *Tertio fuga ſui exercitus, c. 14. prima diuiditur in tres, quia primo Iudith inducit populũ ad ſpem diuinę miſerationis. Secundo ſe munit armis orationis. c. 9. Tertio ſe exponit periculo mortis, c. x. prima in duas, quia primo deſcribitur eius conuerſatio uirtuoſa. Secundo eius locutio gratioſa, ibi.* Hæc itaque cum audiſſet. *Circa primum præmittitur eius linea parentalis, cum dicitur.*

Iuſto.

2 Quæ erat filia Merari, filii Idox. *quod facit ad commendationem Iudith, nam iſti fuerunt nobiles genere, & moribus nobiliores, a quibus Iudith, non degenerauit, ſed in melius profecit. ſecũdo ſubdıtur ſtatus eius coniugalis, cum dicitur.*

3 Et uir eius fuit Manaſſes. *Tertio ſtatus vidualis, cum dicitur.*

4 Erat autem Iudith. *Ex quo patet eius continentia, quia cum adhuc eſſet ſatis iuuenis, tranſire tamen noluit ad ſecunda uota.*

5 Et in ſuperioribus domus ſuæ. *ut ſic aſpectus hominum, & colloquia melius declinaret, & liberius orationi uacaret.*

Et

MORALITER.

† 1 *Et factum eſt, &c. Iu.* per quam ſignificatur Eccleſia quæ tempore magnæ tribulationis uidua videtur, eo quod eius ſponſus ab ignorantibus eam dicitur ad tempus deſeruiſſe, ideo ſubditur.

2 *Filia Merari*, i. amaritudinis. Eccleſia nanque tribulationis tempore bene dicitur filia amaritudinis, ſicut magnus peccator filius iniquitatis.

batur, & habens ſuper lumbos ſuos cilicium ieiunabat omni- 1
bus diebus uitæ ſuæ præter ſabbatha & neomenias & feſta do
a ¶Vnde. Pulchra es, & decora filia Ieruſalem.
mus Iſrael. Erat autem eleganti aſpectu nimis, cui uir ſuus reli 2
querat diuitias multas, & familiam copioſam, ac poſſeſſiones
a ¶Prædicatorum. b ¶Innocentium obedientium. c ¶ Bonis.
armentis boum, & gregibus ouium plenas, Et erat hæc in om
a ¶In timore domini. Vnde, Mulier timens Deum laudabitur, & laudent eam in portis eius opera. De hoc timore dicit Eſa. Timor domini ipſe eſt theſaurus eius.
nibus famoſiſſima, quoniam timebat dominum valde, nec e-
a ¶In omni ſpecie mala abſtinete uos.
rat qui loqueretur de illa verbum malum. Hæc itaque cum au 3
diſſet, quoniam Ozias promiſiſſet, quod tranſacto quinto die
traderet ciuitatem Aſſyriis, miſit ad presbyteros Chabri, &
Charmin. Et venerunt ad illam, & dixit illis. Quod eſt hoc ver- 4
bum, in quo conſenſit Ozias, vt tradat ciuitatẽ Aſſyriis, ſi in-
tra quinque dies nõ venerit vobis adiutorium? Et qui eſtis vos 5
qui tentatis dominum? Non eſt iſte ſermo qui miſericordiam
prouocet, ſed potius qui iram excitet, & furorem accendat.
Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & † in arbi-
trium veſtrum diem conſtituiſtis ei? Sed quia patiens 6

A mundo, omnis illa obſeruantia ceſſit, & quaſi vilis collectio meſſis velociter tranſiit, vnde Apoſtolus, *vbi venit fides, iam non ſumus ſub pædagogo. Omnes.n. filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Ieſu.* Et ad Romanos ait. *Mortificati eſtis legi per corpus Chriſti Ieſu, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit.* Et uit Manaſſes, Chriſtus Eccleſiæ ſponſus. Bene Manaſſes dicitur, quia nos facit obliuiſci calamitatis priſtinæ p conſolationem vitæ futuræ. Hic in tempore meſſis hordeaceæ, i. collectionis plebis Iudaicæ, cum B mitteret apoſtolos ſuos prædicare, & manipulos credentium congregare, venit æſtus perſecutionis ſuper caput eius. i. ſuper diuinitatem eius. *Caput.n. Chriſti Deus.* Inde.n. maxime ſcãdalizabantur iudæi, quod dicebat ſe eẽ filium Dei, vnde. *Facis teipſum Deum.* Et alibi. *Quia filiũ Dei ſe fecit.* Paſſus eſt Ieſus in gẽte ſua, & ſepultus in horto. Huius ſpõſa ablato ſponſo, ieiunio, & orationi operam dat vſq. ad cõſummationem ſeculi, nec erroribus hæreticis dignatur pollui. Cui vir ſuus reliquit diuitias ſpiritualis ſapientiæ, & uirtutis, & familiam. i. gentium multitudinem aggregauit.

Gal. 3. d. — Ro. 7. a. — 1. Cor. 11. a. — Io. 10. f. — Ibid. 19. b.

a *Et habens ſuper lumbos.* ✠ Amb. Diſcas maturæ viduitatis affectum, & ſeriem ipſam ſequere ſcripturarum. Iudith a diebus viri ſui quibus ille defunctus eſt, veſtem iucunditatis depoſuit, mœroris aſſumpſit, per omnes dies intenta ieiunio, ſabbatho tantum, & dominica, ſacrarumque temporib. feriarum non refectioni indulgens, ſed religioni deferens. hoc eſt.n. *Siue manducetis, ſiue bibatis, in nomine domini Ieſu Chriſti agẽda eſſe omnia,* vt etiam ipſa refectio corporalis ſacro religionis cultui deferatur.

l. de uiduis.

✠ Aug. Ieiunium purgat mentem, ſubleuat ſenſum, carnem ſpiritui ſubiicit, ieiunium cor facit cõtribulatum, & humiliatum, quod Deus non ſpernit, C ieiunium cõcupiſcentiæ nebulas diſpergit, libidinum ardores extinguit, caſtitatis verum lumen accendit, &c.

Serm. 230. de temp.

D ✠ Cleme. Ro. Moſes, & Elias ieiunauerunt per quadraginta dies, & Daniel hebdomadas dierum treis *panem cupiditatum nõ comedit, nec caro, neque uinum in os eius intrauit.* Niniuitæ quoque cum per tres dies, & noctes ieiunaſſent, iræ Dei periculum effugerunt. Eſther, Mardochæus, E Iudith, impiorum inſultationem, id eſt, Holofernis & Aman ieiunio declinauerunt.

l. 5. conſt. ap. ca. 21

Qui per continentiam vitæ, & mortificationem voluptatũ carnem ſuam crucifigit cum vitiis, & concupiſcentiis, vt futuræ ſolennitati, & ſabbatho animo ſe præparet, vbi pro præſenti tribulatione cum ſanctis angelis plenum gaudium ſuſciperet.

b *Cui uir ſuus reliquerat diuitias multas.* Ex veteris legis, & ex philoſophiæ inſtructione moraliſque diſciplinæ, multiplices opes F ad Chriſtum ueniens attulit eccleſia, vnde & Paulus ſe ad pedes Gamaliel nutritum gloriatur, Et Moyſes omni ſapientia Aegyptiorum eruditus legitur.

Gal. 5. d — Act. 22. a — Ibi. 7. c — † ad

c *Non eſt iſte ſer.* Cum afflicti ſumus, nec tempus, nec modum præſcribere domino debemus, ſed magis arbitrio eius cuncta relinquamus. Vnde quidam patrum in oratione ſua dixiſſe legitur. *Fili Dei fili Dei, ſicut ſcis, & ſicut vis, miſerere mei.* Regnum tantum Dei quærere debemus, & omnia adiicientur, præſens vita ſit fidelibus in vſu, futura in fructu. Sit res temporalis in itinere, deſideretur æterna in peruentione.

Mat. 6. d.

✠ Amb. Qui dominum deprecatur, non uelut præſcripta præcipue tempora præſtoletur, nec ut ſciens in obſecrationib. Domini tempus eſſe aliquod, ſed ſemper in ipſis ſit.

Oct. 19. in 119.

✠ Chryſ. Ne cadamus igitur in tribulationib. ſed in omnibus agamus gratias, vt aliquid magni lucremur, vt apud Deum inueniamur pbabiles, qui tribulationes permittit, ipſarum lucrum Paulus nouit, propterea dicit, *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes vero nõ confundit.*

Ho. 62. ad pop. Ant.

Miſſus

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ. *Ad repreſſionem concupiſcentiæ carnalis, parcitas enim victus, & aſperitas veſtitus, ſunt cuſtodes caſtitatis.*

2 Erat autem eleganti aſpectu. *Ex hoc patet virtus ſuæ caſtitatis, quia nec pulchritudo corporis, nec copia diuitiarum quæ ſunt fomẽta libidinis, pertraxerunt eam ad ſecundas nuptias. Cætera patent.*

3 Hæc itaque. *Hic conſequenter ponitur eius locutio gratioſa, Et primo ponitur huius locutionis actus. Secundo ipſius effectus, ibi.* Et dixerunt illi. *Circa primum uerbo ſuo redarguitur dicta conuentio, quæ primo repetitur, cum dicitur.* Hæc itaque. *Secundo pro ſacerdotibus mittitur cum dicitur,* Miſit ad presb. *quod autem non iuit ad eos, nõ fuit ex defectu humilitatis, ſed ex zelo caſtitatis, & honeſtatis vidualis, quo refugiebat per vicos diſcurrere, & in palam coram hominibus apparere.*

Diuiſio.

4 Quod eſt hoc uer. *Ex hoc videtur, quod non erat ibi, quia loquitur de eo quaſi de abſente, verumtamen ſuperuenit antequam inde recederent ſacerdotes, ut patet inf. eo. c. poteſt etiam dici, quod a principio fuit ibi, uerumtamen Iudith direxit ſermonem ad ſacerdotes, quaſi magis culpabiles, nam ex illo conſenſu ſequebatur deſtructio diuini cultus ut ſtatim dicetur, pro quo ſacerdotes debebant zelare plus, quam principes.*

5 Et qui eſtis. *Ad intellectum huius ſciendum, quod ex captione illius ciuitatis patebat uia ad Ieruſalem, & per conſequens deſtructio diuini cultus, propter quod debebant ciuitatem illam quamdiu poſſent, defendere, etiam in maxima afflictione, niſi ſuper hoc haberent mandatũ domini per verbum prophetæ, ſicut Ieremias conſulebat Sedechiæ redditionem ciuitatis regi Babylonis. Sic autem non erat in propoſito, propter quod peccauerunt præfigentes redditionis terminum. Sic autem dicatur, quod Chriſtiani aliquando ſine peccato ſic præfigunt terminum redditionis alicuius caſtri Saracenis. Dicendum, quod non eſt ſimile, nã ex hoc non ſequitur generalis ceſſatio ſacrificii eccleſiæ quod offerri poteſt vbique, ſacrificium vero veteris legis offerri non poterat extra Ieruſalem, niſi ex ſpeciali diſpenſatione diuina, ſicut legitur Elias in monte Carmeli ſacrificaſſe. 3. Re. 18. g. propter quod in præfixione prædicta erat quædam tentatio diuina ingratitum volebant per hoc experiri effectum auxilii diuini, ideo ſubdit.* Non eſt iſte ſermo qui mi. prouo.

i. Cor. 10. d.

6 Sed quia pa. dominus eſt. *Hic ſecundo uerbum Iudith inducit ad pœnitentiam ſalutarem allegando primo Dei patientiam, cum dicitur.* Sed quia pa. do. eſt, &c.

Non

MORALITER.

2 *Erat.n. eleganti.* Nam eccleſia non habet maculam neque rugam, ut dicitur Eph. 5. *Cui uir ſuus reliquerat diuitias multas.* Chriſtus.n. eccleſiæ ſponſus dedit ei dona ſpiritusſancti, quæ ſunt ualde pretioſa.

Hæc

3 *Hæc itaque cum au. &c.* Eccleſia namque reprobat condeſcenſionem irrationabilem ſuperioris pro querela irrationabili ſubditorum, & ſimiliter querelas eorum, & hortatur ſuperiores ad conſtantiam, & inferiores ad debitam patientiam, & presbyteros ad inſtructionem populi, & confortationem.

In

a ¶ Quia omnia nouit.
A dominus eſt, in hoc ipſo pœniteamus, & indul-
a ¶ Quæ pondera uocis habent, quæ impetrant, non ſupplicant.
gentiam eius fuſis lachrymis poſtulemus. Non 1
enim quaſi homo ſic Deus comminabitur, ne-
que ſicut filius hominis ad iracundiam inflam-
a ¶ Qui ſe exaltat humiliabitur, &c. b ¶ Non modo corpora noſtra.
mabitur. Et ideo humiliemus illi animas noſtras 2
a ¶ In ſpiritu humilitatis. & in animo contrito ſuſcipiamur domine a te.
contriti, & & in ſpiritu, † conſtituti humiliato ſeruientes il-
a ¶ Vnde, Fiat voluntas tua, non mea.
li dicamus flentes domino, vt ſecundum volun- 3
tatem ſuam ſic faciat nobiſcum miſericordiam
ſuam, ut ſicut conturbatum eſt cor noſtrum in
ſuperbia eorum, ita etiam de noſtra humilitate
gloriemur; quoniam non ſumus ſecuti peccata 4
patrum noſtrorum qui dereliquerunt Deũ ſuum
pro quo & adorauerunt deos alienos, pro quo ſcelere da-
B ti ſunt in gladium, & in rapinam, & in confuſio-
a ¶ Vnde, Ego ſum dominus, & non eſt alter.
nem inimicis ſuis. Nos autem alterum deum ne
a ¶ Longanimiter. Vnde, Expecta dominum, viriliter age.
ſcimus præter ipſum. Expectemus humiles con
a ¶ Vindicando.
ſolationem eius & exquiret ſanguinem noſtrum
de afflictionibus inimicorum noſtrorum, & hu-
miliabit omnes gentes quæcunque inſurgunt
contra nos, & faciet illas ſine honore, Dominus
a ¶ Omnium noſtrum vnus eſt pater in cælis. vnde, Patrem nolite vobis vocare ſuper terram.
Deus noſter. Et nunc fratres quoniam uos qui 5
a ¶ Rationem reddituri de ouibus.
b ¶ A deſperatione, qui modo obliti.
eſtis presbyteri in populo Dei, & ex uobis pen- 6
a ¶ Exhortationem & conſolationem.
det anima illorum, ad eloquium veſtrum corda 7
a ¶ Fortia facta patrum, documenta ſunt filiorum.
b ¶ A Deo. vnde, Tentauit Deus Abraham.
eorum erigite, ut memores ſint quia tẽtati ſunt 8
a ¶ Quorum imitatores eſſe debemus, ut Abrahæ Iſaac.
C patres noſtri, ut probarentur ſi vere colerent

¶ Qui, ſcilicet ſpeculatores & doctores.
Deum ſuum. Memores eſſe debent quomo- D
do pater noſter Abraham tentatus eſt, & per
multas tribulationes probatus, Dei amicus ef-
fectus eſt. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes, &
omnes qui placuerunt Deo per multas tribu-
a ¶ Vnde, Tranſiuimus per ignem, & aquam. b Sicut exemplo bonorum admonet, ita exemplo malorum terret.
9 lationes tranſierunt fideles. Illi autem qui tenta-
tiones ſuas non ſuſceperunt cum timore domini
& impatientiam ſuam, & improperium mur-
murationis ſuæ contra Dominum protulerunt,
a ¶ Diabolo. b ¶ Corporalibus, & ſpiritualibus. Quidemini hæc facientes in Domino quærere vltionem.
10 exterminati ſunt ab exterminatore, & a ſerpen
Hæc eſt via ueritatis, vt in flagellis animas noſtras humiliemus, & patientiam habere ſtudeamus.
11 tibus perierunt. Et nos ergo non vlciſcamur nos
a Secundum illud iniuſte egimus, iniquitatem fecimus.
pro his quæ patimur, ſed reputantes peccatis
12 a Quam mereamur.
noſtris, hæc ipſa ſupplicia minora eſſe flagella
13 domini, quibus quaſi ſerui corripimur ad emendationẽ
Deus non uult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat.
& non ad perditionem no-
14 ſtrã eueniſſe credamus. Et a
dixerunt illi Ozias, & presby
teri, omnia quę locuta es, ve
ra ſunt, & non eſt in ſermo-
nibus tuis ulla reprehenſio.
Nunc ergo ora pro nobis do
minum, quoniã mulier ſan-
ctá es, & timens Deum. Et di b
15 xit illis Iudith, Sicut quod
potui loqui, Dei eſſe cogno-
a Omnia fac cum conſilio.
16 ſcitis, ita quod facere diſpo-

a Et dixerunt. Quæcunque loquitur eccleſia in confeſſione fidei in doctrina religionis, laudabilia, & irreprehenſibilia sũt hæc ſingulos fideles orando præmonet, ſi quiſque ſicut probauit verum eſſe quod docet, ita operib. implet, vnde ſubditur. E

b Et dixit illis Iudith. Iudith. i. eccleſia cõmendat presbyteris portam. i. caſtrorum Dei ſolicitam cuſtodiam, vt peruigili, & ſolerti cura cõtra hoſtium inſidias ſemp parati aſſiſtant, & orationibus muniti. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Non enim quaſi homo ſic Deus comminabitur. *Quod homo comminatur ſtatim implere conatur inquantum poteſt, Deus autem aliquando comminatur quod inferre non intendit, ſicut Ionæ 3.b. dicitur, Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur, quod tamẽ Deus non intendebat facere, quia præuidebat pœnitentiam Niniuitarum ex qua parceret eis. Et hoc eſt, quia tales comminationes proferuntur non ſecundum ordinem diuinæ præſcientiæ quæ immutabilis eſt, ſed ſecundum exigentiam demeritorum, quæ eſt mutabilis, & ſic fuit in Niniuitis.*

2 Et ideo hu. illi an. no. *& non tantum corpora.*

3 Vt ſecun. volun. ſuam. ſic fac. nob. *Confidebat. n. Iudith, quod ex humiliatione populi negotium uerteretur in oppoſitum, ſicut dictum eſt de liberatione Niniuitarum. Et huius confidentiæ cauſa ſubditur, cum dicitur.*

4 Quoniam non ſu. ſe. pec. pa. &c. qui deli. Deum. *per multiplicem idololatriam, ut patet 4. Reg. & 2. Par. A reditu uero captiuitatis Babylonicæ non legitur populus Iſrael idololatraſſe, niſi aliqui pauci tempore Antiochi Epiphanis, & ad hoc inducti timore mortis.*

5 Et nunc fratres quoniam. *Hic conſequenter Iudith inducit populum ad confidentiam, & hoc per ſacerdotes, qui erant populi doctores. Ideo dicit.*

6 Ex uobis pendet anima illorum. *quantum ad firmitatem in bono.*

7 Corda eorum erigite, ut memores. *Ad confidendum de diuina uirtute.*

8 Vt me. ſint, quia te. ſunt pa. no. vt prob. *i. vt eorum patientia declaretur ad meritum ipſorum, & exemplum aliorum, et inducit ad hoc exemplum Abraham, qui tentatus fuit in filii immolatione, & Iſaac, qui ad eandem immolationem ſe obtulit uoluntarie ut declaratũ fuit Gen. 22. & Iacob qui fugiens perſecutionem Eſau iuit in Meſopotamiam Syriæ.*

9 Illi autem qui ten. ſuas non ſuſ. &c. exter. ſunt ab exter. *Num. 11. ubi dicitur, quod ignis deuorauit extremam partem caſtrorum propter murmur populi contra dominum.*

10 Et a ſerpentib. p. *Nu. 21.*

11 Et nos ergo non vl. nos. *retorquendo pœnas quas ſuſtinemus in Deum, murmurando contra ipſum, hoc etiam dicit, quia forſitan, in populo erant aliqui tam mali, quod ex impatientia contra Deum uolebant traditionem ciuitatis Bethuliæ, vt ſic per conſequens deſtrueretur diuinus cultus in Ieruſalem, quaſi in ultionem contra Deum de pœnis, quas permittebat populo iudaico inferri.*

12 Sed reputantes, &c. *q. d. reputare debemus quia peccata noſtra maiorem exigunt pœnam, & per conſequens quod ſunt nobis inflicta ad tempus, ut per hoc caſtigati euadamus pœnam æternam. Ideo ſubditur.*

13 Quaſi ſerui domini qui corripimur ad emendation. *Sequitur.*

14 Et dixe. *Hic ponitur locutionis Iudith gratioſæ affectus, nam ei conſenſerunt principes, & presbyteri tanquam manifeſtæ veritatis, ideo dicitur,* Et dixe. &c. Nunc ergo. *Ex uerbis. n. eius ſanctis conceperunt gratiam Dei in ea eſſe, & eius orationem acceptabilem Deo fore, ideo reſpondit Iudith.*

15 Sicut quod potui loqui, Dei eſſe cog. *i. procedere ex eius bonitate.*

16 Ita quod fa. diſ. *Non accipitur probatio pro acceptione experimenti alicuius ſtatim cognoſcendi, quia poſtea ſequitur.* Nolo ut ſcri. *ſed accipitur hic probatio pro expectatione effectus futuri. q. d. ſi ſequatur effectus ad liberationem populi, per hoc videbitis quod illud quod cogitaui facere, ex Deo eſt. Ideo ſubditur.*

A ſui, ꝓbate ſi ex Deo eſt, & orate, vt firmum faciat
Deus conſilium meum. Stabitis uos ad portam
† ancilla — nocte iſta, & ego exeam cum †Abra mea, & ora-
te, ut ſicut dixiſtis, in diebus quinque reſpiciat
¶ Plebem ſuam.
Dominus populum ſuum Iſrael. Vos autem no-
¶ Ne impediatis.
lo, vt ſcrutemini actum meum, & vſque dum re- 1
2 nuntiem vobis, nihil aliud fiat, niſi oratio pro D
me ad dominum Deum noſtrum. Et dixit ad eã
3 Ozias princeps Iudę, Vade in pace, & dominus
¶ Dux, & adiutor.
ſit tecum in ultionem inimicorum noſtrorum.
4 Et reuertentes abierunt.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et uſque dum renun. *effectum.*

B

Nihil

2 Nihil aliud fiat. *ut Deus uelit me dirigere.*
3 Vade in pa. *q.d. quod cogitaſti facias, nolumus plus inquirere.*
4 Et reuer. *ad domos proprias.*

CAP.

† aſcendentibus.

CAP. IX.

a Q *Vibus abſce.* Poſtquã ad presbyteros locuta eſt, oratorium ingreditur Iudith, quia ſolicitudo ſanctorum poſt prædicationis obſequium redit ad cordis ſui ſecretum, vt ibi compleat puræ aſcenſionis incẽſum, ſecundum illud, Cum oraue ris intra in cu.tuum. — † Gen. 34. d

C — l. de uiduis — ✠Amb. Habet vidua bonam commendationis ſuæ materiã, vt dum virum luget, fleat ſeculum, & in promptu ſint lacrymæ redemptrices, dum penduntur mortuis, viuentibus pro futuræ. Paratus eſt mœſtitudine animi fletus oculorum, miſericordiam conciliat, laborem minuit dolorem ableuat, ſeruat pudorem, nec iam miſera ſibi uidetur quæ conſolationem in lacrymis habet, in quibus ſunt charitati ſtipendia, pietatis officia. Sed nec fortitudo bonæ uiduę deeſſe conſueuit. Hæc.n. vera eſt fortitudo, quæ naturæ vſum, ſexus infirmitatem mentis deuotione tranſgreditur, qualis in illa fuit cui

CAP. IX.

Q Vib. †abſcedentibus Iudith ingreſſa eſt 1
oratoriũ ſuum, & induens ſe cilicio, po 2 3
¶ Pœnitentiæ.
a ¶ Memoriam fragilitatis, & mortis. 4
ſuit cinerem ſuper caput ſuũ, & ꝓſter-
a ¶ Per humilitatis affectum ſe ſperans exaudiri. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.
nẽns ſe domino, clamabat ad domi-
b num, dicẽs, †Domine Deus patris mei 5
Simeon, qui dedit illi gladium in defenſionẽ alienigenarũ, q 6

E

cui nomen Iudith, quæ viros obſidione fractos, ꝑculſos metu tabidos fame, ſola potuit a colluuione reuocare, ab hoſte defendere. Etenim, vt legimus, cũ Holofernes ſucceſſu multorum terribilis præliorum intra muros innumera uirorum milia coegiſſet, armatis pauentibus, & de extrema iam ſorte tractantibus, extra murum proceſſit, & illo præſtantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. ✠ Idem. Quam bona oratio cum miſericordia, bona oratio quæ ordinem ſeruat, vt primo a diuinis inchoemus laudibus. Si.n. cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere, quanto magis cum Dominum noſtrum precamur? — l. de inſti. virg. cap. 1 — b *Dñe Deus.* Bene in oratione actum Simeonis commemorat, qui cum fratre Leui ſtuprum ſororis in alienigenas uindicauit. Futurum.n. erat, vt Holofernes qui in Iudith uoluit explere immunditiam libidinis, gladio feriretur ultionis. — Mat. 6. a — Gen. 34. d

Reſpice F

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IX.

1 QVibus abſc. *Hic conſequenter Iudith munit ſe armis orationis, & quoniam oratio eſt petitio decentium a Deo, ideo ad petendum primo ſe diſponit, cum dicitur.*

2 Ingreſſa eſt orat. *quod erat in ſuperiorib. domus ſuæ, vt dictum eſt c. præc.*

3 Et induens ſe ci. *Licet.n. ſemper haberet cilicium ad carnem interius, vt dictum eſt ca. præced. tamen etiam tunc induit ſe cilicio exterius.*

4 Poſuit ci. *& vtrunque fecit ad humiliationem ſui, ſciens quod oratio humiliantis ſe nubes penetrat. Eccl. 35. c*

5 Domine Deus. *Hic ſecundo ſuam petitionem proponit, in qua primo petit ſuperbos hoſtes humiliari, Secundo conſtantiam ſibi dari, ibi. Da mihi in animo conſtantiam. Circa primum ad obtinendum quod petit, tria proponit ex Dei iuſtitia facta. Primum eſt occiſio Sichimitarum, propter Dinæ filiæ Iacob uiolationem, Gen. 34. & hoc eſt quod dicitur,* Domine Deus patris mei ſi. *patriarchæ. Sed contra hoc videtur, quod in principio c. præc. genealogia Iudith reducitur ad Ruben. Propter quod dicunt aliqui, quod ex parte patris fuit de tribu Ruben, vt ibi dicitur, ex parte vero matris ex tribu Simeon, vt dicitur hic. Sed melius videtur dicendum, quod ſimpliciter fuerit de tribu Simeon ex parte patris, & matris, quia mulieres non debebant coniungi viris alterius tribus, Numer. 26. nec ille Ruben ad quem reducitur genealogia Iudith capit. præcedent. uidetur fuiſſe Ruben patriarcha, nam ibi dicitur, Filii Simeon, filii Ruben, Gen. vero, 46. & 1. Par. 5. vbi numerantur filii Ruben, non ponitur ibi aliquis qui uocetur Simeon. Item quia plures generationes uidentur fuiſſe inter Ruben, & Iudith quam ponantur cap. præced. nam a natiuitate Iſaac uſque ad exitum de Aegypto, fluxerunt anni quadringenti, ut dictum fuit Gene. 15. item ab exitu de Aegypto vſque ad fundationem templi per Salomonem, fluxerunt anni quadringenti octoginta, 3. Regum 6. & inde vſque ad eius deſtructionem per Nabuchodonoſor, fluxerunt anni quadringenti decem, ſecundum Hebræos, & poſſet probari per tempora regum qui regnauerunt a tempore Salomonis vſque ad 11. annum Sedechiæ in quo fuit templum deſtructum, ſed propter prolixitatem omitto. Et inde uſque ad quartum annum Cyri, in quo fundatum fuit ſecundum templum fuerunt, 70. anni ſecundum minorem computationem, & inde 9. uſque ad Cambyſem, ſub quo contigit hiſtoria Iudith, vt dictum eſt ſupra in princ. huius libri. Anni vero prædicti ſimul iuncti ſunt mille, 368. a quibus oportet ſubtrahere annos centum, & octo qui fluxerunt a natiuitate Iſaac, uſque ad natiuitatem Ruben, nam anno 60 Iſaac nati ſunt Iacob, & Eſau, Gen. 35. Eſau vero anno quadrageſimo ætatis ſuæ vxores duas accepit, Gen. 26. & per conſequens Iacob tunc quadragenarius fuit, qui cito poſt de uoluntate parentum iuit ab Laban auunculum ſuum Gen. 27. vbi completis, 7. annis ſuæ ſeruitutis accepit Liam uxorem, huius primogenitus fuit Ruben, & ſic Iacob uidetur fuiſſe 48. annorum, vel circiter in natiuitate Ruben, igitur a natiuitate Iſaac vſque ad natiuitatem Ruben fluxerunt anni centum octo, vel circiter, quibus ſubtractis de numero annorum ſuprapoſito remanent anni mille. 270. qui faciunt 30. generationes, & amplius, nam homines illius temporis iam generabant exiſtentes, 40. annorum, & minoris temporis, hoc etiam patet per genealogiam ſaluatoris Mat. 1. ubi ab Abraham qui genuit Iſaac uſque ad tranſmigrationem Babylonis ponuntur generationes 28 & tamen omittuntur ibi tres generationes regum Iuda, ut probat Ier. in hom. & etiam ſub nomine Booz ponuntur ibi tres generationes pro una, ut ibidem oſtenſum fuit, & iterum a tranſmigratione Babylonis vſque ad tempus Cambyſis, ſub quo contigit hiſtoria Iudith, fluxerunt anni 68. ut patet ex prædictis, qui bene faciunt duas generationes, & ſic patet quod iſte Ruben ad quem reſoluitur genealogia Iudith no fuit Ruben patriarcha filius Iacob. Propter quod dicendum, quod fuit alius eiuſdem nominis de tribu Simeon ad quem reſoluitur genealogia Iudith eo quod fuit in illa tribu uir notabilis.*

— Diuiſio. — Declaratio tribus Iudith

6 Qui de. &c. de. a. *i. in defenſionem ſui ab alienigenis. Et accipit* hic

MORALITER.

1 *Quibus abſc. &c.* Per hoc oſtenditur quod eccleſia tribulationis tempore debet Deum deuotius exorare, & ieiuniis, & aſperitatibus pœnitentiæ ſe magis ſolito coram Deo humiliare, vt eius auxilium impetretur.

A a *Reſpice caſtra*. Sicut luxurioſos luxurioſis comparat, ita nunc ſuperbis ſuperbos, Aſſyrios, ſ. Aegyptijs; quia ſicut potentia diuina eſt in illis; ita manifeſtari poteſt, & his ſubuerſis, quia idem Dominus, eadem potentia, eadem iuſtitia.

b *Fac Domine*. tam pro Eccleſia interpellationem Deo offeret, qui illam exaudiet; quoniam eius mens ad hoc ſolum fixa eſt, neque ad ſumptuoſam curioſitatem, neque ad inſatietatem ſe proijcit. D

229. de ✲ Auguſtinus. Iudith bellator animus alienum pectus obſedit. Illa abiecta formidine fœminarum, victoriam in periculis quærens, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatem formidauit.

B 3. Cſti. c. 7 ✲ Clemens Roman. Vidua quæ vult Deo intendere, intus ſedens cogitat quæ ſunt Domini, die noctuque inceſſabili ore offerens preces mundas. Vt igitur ſapientiſſima Iudith temperantiæ teſtimonio commendata, diu noctuque ſupplicabat pro Iſraele Deo: ſic C ſimilis illi vidua continuatam

violatores extiterunt in coinquinatione ſua, & denudauerunt femur
¶Dinæ filiæ Iacob.
virginis in confuſionem, & dediſti mulieres eorum in prædam, & fi-
lias illorum in captiuitatem, & omnem prædam in diuiſionem ſer-
a ¶Filijs Iacob.
uis tuis, qui zelauerunt zelum tuum, ſubueni quæſo te Domine Deus 1
¶Deſolatæ. ¶Ordine diſpoſuiſti omnia.
meus mihi viduæ. Tu enim feciſti priora, & illa, poſt illa cogitaſti: & 2
hoc factum eſt quod ipſe voluiſti. Omnes enim viæ tuæ paratæ ſunt, 3
a & tua iudicia in tua prouidentia poſuiſti. † Reſpice caſtra Aſſyriorum 4
nunc, ſicut tunc caſtra Ægyptiorum videre dignatus es: quando poſt 5 6
a ¶Non in Domino.
ſeruos tuos armati currebant confidentes in quadrigis, & in equitatu
a ¶Vultus autem domini ſuper fa ina.
ſuo, & in multitudine bellatorum. Sed aſpexiſti ſuper caſtra eorum,
a Vt euadere non poſſent. ¶Maris.
& tenebræ fatigauerunt eos. Tenuit pedes eorum abyſſus, & aquæ o- 7 8
¶Puniantur. ¶Similes illis.
puerunt eos. Sic fiant, & iſti Dñe, qui confidunt in multitudine ſua, & in
curribus ſuis, & in contis, & in ſcutis, & in ſagittis ſuis, & in lanceis glo- 9
riantur, & neſciunt, quia tu ipſe es Deus noſter, qui † conteris bella ab 10
a ¶Soli. b ¶Potentiam quam videris dimiſiſſe.
initio, & Dominus nomen eſt tibi. Erige brachium tuum, ſicut ab initio, 11
& allide virtutem eorum in virtute tua. Cadat virtus eorum in iracun- 12 13
¶Iactant.
dia tua, qui promittunt ſe violare ſancta tua, & polluere tabernaculum 14
b nominis tui, & deijcere gladio ſuo cornu altaris tui. Fac Domine, 15
a ¶Per portam oculorum intret affectio concupiſcentiarum. vnde: Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, &c.
vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur. Capiatur laqueo o- 16
a ¶Dulcia videantur ei labia mea, ſ. verba.
culorum ſuorum in me, & percuties eum ex labijs charitatis meæ. 17

Hoc non dicit delectatione pœnæ, ſed amore iuſtitiæ. Sic prophetę, quicquid in ſpiritu, iuſto iudicio videt futurum, in eodem ſpiritu prædicit faciendū: immo per eos ipſe prædixit, qui per eos reuelat, atque facit. quale eſt illud: *Fiat menſa eorum coram ipſis in la. & cæt.* Et percutiet te Deus paries dealbate.

Exo. 14. f E Pſal. 68. Act. 23. a

Myſtice. Omnis hæreticus, vel ſchiſmaticus, vel Iudeus, vel paganus, q. Eccleſiam verbo, vel exēplo corrumpere voluerit, proprio ſuperbiæ gladio caput iniquæ voluntatis amittit. vnde: *Ipſa conteret caput tuum.*

Myſtice. †congerit F Geneſ. 3. c

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

hic defenſio pro occiſione Sichimitarum pro violenta oppreſſione Dinæ filiæ Iacob, in qua quidem occiſione Simeon fuit principalis, Geneſ. 34. Poteſt etiam ibi accipi defenſio proprie; quia Gentiles de alijs ciuitatibus propinquis non fuerunt auſi perſequi Iacob, & filios eius recedentes, territi a Deo, & ex facto Simeon, & fratrum ſuorum, Geneſ. 35.

1 Qui zelauerunt, &c. *Hoc videtur falſum: nam Iacob reprehendit illud factum, tanquam malum, Geneſ. 34. & ſimiliter Geneſ. 49. d.* Simeon, & Leui fratres va. iniqui. bel. &c. *vt expoſitum fuit ibidem. Dicendum, quòd in facto illo duo fuerunt, ſcilicet, zelus vlciſcendi ſtuprum, & illud fuit licitum, & iuſtum: quia non habebant iudicem qui vellet factum punire, cuius autor erat princeps ciuitatis, & populus eius fautor, & ſic loquitur hic Iudith. Aliud quod fuit ibi, fuit modus vlciſcendi, qui fuit malus, & proditorius, inquantum filij Iacob fregerunt pactum habitum cum Sichimitis, & ſic reprehendit illud Iacob.*

2 Tu enim. *In creatione mundi.*

3 Et illa poſt. *Non ſic intelligendo, quòd ſit prius, & poſterius in cogitatione Dei, quæ menſuratur nunc æternitatis: ſed in rebus factis, quarum aliæ ſunt poſteriores alijs.*

4 Reſpice caſt. *Hic allegatur ſecundum ex vltione diuina factum, quod eſt ſubmerſio Aegyptiorum, cum dicitur:* Reſpice oculo tuo iuſtitiæ.

5 Caſtra Aſſyriorum. *Ipſa puniendo.*

6 Sicut tunc ca. *Exo. 14.* Reſpiciens Dominus ſuper caſtra Aegyptiorum per columnam ignis, & nubis interfecit exercitum eorum, &c.

7 Et tenebræ fa. *Exo. 14. e. Erat nubes tenebroſa ex parte Aegyptiorum, & illuminans noctem ex parte Hebræorum, impediens Aegyptios, ne poſſent accedere ad Hebræos.*

8 Tenuit pedes eorum Abyſſus, & aquæ operue. *id eſt, maris fundus in eorum ſubmerſione.*

9 Et in contis. *id eſt, fuſtibus ad pugnandum diſpoſitis.*

10 Et neſciunt, quia tu ipſe es Deus noſter, qui conteris bella ab initio. *id eſt, ab antiquis temporibus, ſicut patet de Amalec contra filios Iſrael pugnante, Exod. 17. & de Og rege Baſan, & Sehon Amorrhæorum, Numeri 21. & de regibus contra Ioſue pugnantibus; Ioſue 10. Et in pluribus aliis locis.*

11 Erige brachium tuum. *Hic ponitur tertium a Iudith allegatum, ſ. deſtructio diuini cultus, cuius obſeruatio erat conueniens Deo. Ideo dicit:* Erige brachium tuum. *id eſt, potentiam tuam.*

12 Sicut ab initio. *id eſt, ab exitu filiorum Iſrael de Aegypto, vt prædictum eſt.*

13 Et allide virtutem eorum in. *id eſt, proſterne.*

14 Qui promittunt ſe violare ſancta tua. *Sic enim promiſerant Nabuchodonoſor regi, vt ipſe ſolus nominaretur Deus in terra, vt dictum eſt ſupra cap. 3.*

15 Fac Domine, vt gladio proprio eius ſuperbia. *id eſt, caput Holofernis, de cuius poteſtate totus exercitus gloriabatur, & videtur hic prophetice loqui; quia ſic factum fuit poſtea, vt videbitur 13. cap.*

16 Capiatur laqueo. *id eſt, ſic capiatur in aſpectu meæ pulchritudinis, quod fiam ei ſic familiaris, quod poſſim eum iugulare.*

17 Et percuties eum ex labijs chari. *id eſt, ex verbis meis dulcibus, & amorem prætendentibus. Ad intellectum huius, & etiam ſequentium ſciendum, quòd dicunt aliqui, quòd in Iudith duo fuerunt, ſcilicet, affectio magna ad liberandum populum de manu Holofernis, & iſtud fuit licitum, & ſanctum. Et aliud quod ex hac affectione ſecutum eſt, ſcilicet, executio huius affectionis, in qua petiuit, & fecit, & dixit aliqua illicita: & ſic petiuit ardorem libidinis excitari in Holoferne, & ad hoc ornauit ſe, & plura mendacia dixit in ſequentibus Holoferni, & ſuis ſatellitibus. Propter primum tamen commendatur in ſcriptura, & oratio eius fuit exaudita, & pulchritudo eius diuinitus augmentata, ſicut Exod. 1. Obſtetrices commendantur de bona affectione quam habuerunt ad ſeruandum pueros Hebr. non autem de mendacio, quod conſequenter ad hoc dixerunt ſe excuſando. alii vero dicunt, quòd non peccauit in oratione prædicta, nec in ſui compoſitione, nec etiam in verbis, quæ videntur mendacia in ſequentibus. Dicunt enim, quòd Iudith aliud intendebat, aliud præuidebat, intendebat enim ſe ſic fieri gratam Holoferni, vt cum eo poſſet eſſe familiariter ad eius interitum perpetrandum, quod erat licitum, & bonum, cum eſſet Dei aduerſarius, vt patet ex præcedentibus, ſed præuidebat amorem illicitum Holofernis circa ſe; non tamen debebat propter hoc bonum prædictū dimittere, ſicut nec Deus dimittit peccatorē punire, licet præuideat ipſum ex hoc deteriorari, ſicut patet de Pharaone quē præuidebat ex flagellis indurari. Sed hoc non videtur bene dictum; nam eadē eſt intētio finis, et eorum quę ſunt ad finem, quādo apprehēduntur, vt ad finē ordinata, ſicut mobile eodem motu mouetur in medium, et terminum. Iudith autem*

An Iudith peccauerit allicièdo Holofernem, &c.

A Da mihi in animo conſtantiam, vt † contem- 1
nam illum, & virtutem eius, vt euertam illum.

† contemnam illum, & in virtute tua vt euertam illum. † quod.

a ¶Non nobis domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.
Erit enim hoc memoriale nominis tui, † cum 2
a ¶Fragilis ſexus. b ¶Superbum. ¶Qui ſe exaltat, humiliabitur.
manus fœminæ deiecerit eum. Non enim in mul 3
a ¶In qua confidit Holofernes. b ¶Fallax equus ad ſalutem. Et, Nolite fieri ſicut equus, & mulus, quibus non eſt intellectus.
titudine eſt virtus tua domine, neque in equo-
a ¶Vnde diabolus, & primus homo cecidit.
rum viribus voluntas tua eſt. Nec ſuperbi ab 4
B initio placuerunt tibi, ſed humilium, & man-
ſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. Deus 5
a ¶Sanctorum. b ¶Populorum.
cœlorum, creator aquarum, & dominus totius D
a ¶Noua. b ¶Afflictam.
6 creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, &
a ¶Non de viribus meis.
7 de tua miſericordia præſumentem. Memento
8 a ¶Promiſſionis, qui promittit te eſſe cum fidelibus tuis. b ¶Quo loquar ad eum.
domine teſtamenti tui, & da verbum in ore meo,
a ¶Ex quo procedunt verba. b ¶Quam delere vult.
& in corde meo conſilium corrobora, vt do-
¶In æternum.
9 mus tua in ſanctificatione permaneat, † & om- † Eccl.
a ¶Audito miraculo. ¶Solus.
nes gentes agnoſcant, quoniam tu es Deus, & E
non eſt alius præter te.

NICOLAVS DE LYRA.

intendebat mortem Holofernis, tanquam finem intentum, ad quem tendebat pertingere per priuatā familiaritatem cum ipſo, & hanc familiaritatem adipiſci per ardorem concupiſcentiæ Holofernis in ipſam. vnde dicebat: Capiatur laqueo. *propter quod ſuper hoc cadebat intētio Iudith, cum eſſet de medijs ad finem intentum ordinatis. Et iō concupiſcētia Holofernis fuit peccatum, vt ipſi dicunt, & per cōſequens peccatum mortale, & cum ſit tale de genere, oportet conſequenter cōcedere, quòd petitio Iudith quantum ad hoc, & eius ornatus fuerit mortale peccatū, licet minus graue quàm peccatum Holofernis, propter affectionē adiūctam de populi liberatione. Sed quia hoc nullo modo cōſonat ei quod infra dicitur c. ſeq. ꝙ eius compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat, & ideo dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit. Ideo per aliam viam poteſt dici, ꝙ non fuit intentio Iudith Holofernem allicere ad aliquod peccatum, ſed intendebat ſic apparere gratioſa coram ipſo, ꝙ vellet eam vxorem habere, quòd non erat illicitum Holoferni, quamuis Iudith nullo modo vellet ſibi in coniugium copulari; ſed per hoc intendebat cum ipſo talem familiaritatem habere, ꝙ poſſet ipſum interficere. Nec talis interfectio inſidioſa peccatum erat; nam in bello iuſto licitum eſt inſidiis vti, ſicut patet Ioſue 8. vbi de præcepto Domini Ioſue poſuit inſidias poſt vrbem Hai. bellum autem filiorum Iſrael contra Holofernem erat iuſtiſſimum; quia intendebat totaliter deſtruere cultum diuinum, vt patet ex ſupradictis, de verbis autem Iudith vtrum debeat excuſari à mendacio, dicetur infra in loco ſuo.*

1 Da mihi in animo conſtantiam, vt contem. *Hic cōſequenter Iudith petit conſtantiam ſibi dari. nam inuadere tantum tyrannū, & per mulierem, videbatur valde magnum. Ideo dicit;* Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam illum, & virtutem eius, vt euertam illum. *i. vt non timeam, nec horream occidere illum.*

2 Erit enim hoc memoriale no. *Cum hoc non poterit imputari virtuti humanæ, ſed diuinæ.*

3 Non enim in mul. eſt virtus tua do. *quia ſolo nutu potes ſubuertere omnia.*

4 Nec ſuperbi ab initio. *nam angelos ſuperbiētes deiecit de cælo.*

5 Deus cœlorum, crea. *Per hoc intelliguntur oēs aliæ creaturæ.*

6 Exaudi me mi. *Afflictionem enim, & miſeriam ſui populi reputabat ſuam.*

7 Et de tua mi. præ. *i. confidentem vltra modum muliebrem.*

8 Memento do. te. tui. *i. ſi pro nobis non parcis, ſaltem parcas pro tuo cultu, qui viget in nobis.*

9 Omnes gen. agno. quo. tu es Deus, & non. *Per factum ſic mirabile, quod non poteſt fieri, niſi tua virtute.*

CAP. X.

C a F*Actum eſt, &c.* ſequitur.

L. de viduis. ✲ Ambroſius. Diuturnis igitur mœroribus, & quotidianis roborata ieiunijs ſancta Iudith, quæ ſeculi oblectamenta non quæreret, periculi negligens, mortiſque contemptu fortior, vt cōmentitiū ſtrueret dolum, veſtem illam iocunditatis, qua viuente viro veſtiri ſolebat, ſe induit, quaſi placitura viro ſi patriā liberaret. Sed virum alium videbat, cui placere quærebat: illum vtiq; de quo dictum eſt, Poſt me venit vir qui ante me factus eſt. Et bñ cōiugales pugnatura reſumpſit ornatus, quia monimenta coniugij arma ſunt caſtitatis. Neq; enim vidua aliis aut placere poſſet, aut vincere. Quid eius ſapientiā prædicemus, qđ huiuſmodi cōmenta eſt cōſilium, vt, dum potentē elicit intemperātia, a ſe inferiores arceret, occaſionē pararet victoriæ, abſtinentiæ meritū, pudicitiæ

CAP. X.

a FActum eſt autem, cum ceſſaſset clama- 1
re ad dominū, ſurrexit de loco in quo 2
iacuerat proſtrata ad dominum. Voca- 3 4
uitque Abram ſuam, & deſcendens in
b domum ſuam abſtulit a ſe cilicium, † & 5
exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ. Et 6
a ¶Lachrymis pœnitentiæ. b ¶Opera carnis.
lauit corpus ſuum, & vnxit ſe † myr- 7
a ¶Carnis mortificatione. b ¶Ideſt diſtinxit ſolerti diſcretione ſingulas cogitationes mentis.
to optimo: & diſcriminauit crimen capitis ſui, & impoſuit † 8

F cit æ gratiam reſeruaret.

✲ Auguſtinus. Exorata conſurgens abluit aqua corpus ſuū, imponens ſibi ornamentum, pendilas aures diuitias ſuſpēdit, & manibus lapillatos circulos ſplendentes induxit, fluentes ſinus purpureæ veſtis geminato collegit pectore, caſto vultu prius dimicatura quàm ferro. Monilium tela pudori ſemper aduerſa, hoſtem ferire didicerūt. Gentis ſuæ vindex ſumpſit ornamentorum arma, non de bello nuptias ſubitura, ſed de ciuitate bellatrix procedit ſponſa. Nec fuit leuitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur.

Ser. 2 temp. † infra † myrrh

b *Abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, &c.* Quia ſancta eccleſia aliquando pro peccatis ſuis, penitentię gerit affectum: ſed tamen ſpe remiſſionis & futuri præmij exhilarat animum.

☞ *Vt*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. X.

FActum eſt aūt, &c. *Poſtquā Iudith ſe muniuit armis orationis, hic conſequenter offert ſe periculo mortis. Et primò ſe præparat ornamēto: Scdo ſibi prouidet de alimento, ibi:* Impoſuit itaq;. *Tertiò ſe tradit hoſtium cuneo, ibi:* Factū eſt autem. *Circa primum dicitur.*

1 Factum eſt autem cum ceſſaſſet clamare ad dominum. *oratione ſua perfecta.*

2 Surrexit. *de Dei adiutorio confiſa.*

Voca-

3 Vocauit Abram ſuam. *idest, ancillam libertam, & dicitur ab hac præpoſitione ab & ara arę: nam antiquitus iuxta aram libertas ſeruis donabatur.*

4 Et deſcendens. *de loco orationis ſuæ, qui erat in ſuperioribus domus ſuæ, vt dictum eſt ſuprà. 8. c.*

5 Abſtulit a ſe ci. *i. veſtimenta lugubria.*

6 Et lauit cor. *vt melius reciperet vnguentum. Ideo ſubditur.*

7 Et vn. ſe. myrto. *i. vnguēto ex myrrha pro magna parte cōpoſito.*

8 Et impo. mi. *i. cucufam, ad ſui capitis ornamentum.*

Et

MORALITER.

1 *Factum eſt au. &c.* Hic poſt orationem eccleſiæ deſcribitur eius ornatus, quo ſponſo ſuo debeat placere, cum dicitur.

6 *Et la. cor. ſu.* Quod eſt congregatio fidelium aquis contritionis & deuotionis,

7 *Et vnxit ſe myr. opt.* i. vnguēto de myrrha optima facto, per quod ſignificatur virtus caſtitatis, eo quòd conſeruat carnē a putrefactione luxuriæ & diſſolutionis.

† *Et diſcri. cri. capi. ſui.* Caput eccleſię Chriſtus eſt: & eius crines ſunt eccleſiæ miniſtri, q debēt adhærere capiti, & eſſe diſcriminati. i. p ordines debitè diſtincti, & officijs ſuis intenti.

8 *Et impo. mi. ſu. ca. ſu.* Attribuendo Chriſto quicquid eſt in ea virtutis & boni.

† *Et*

a ¶Galeam ſalutis. b ¶Mentem. c ¶Operibus ſuis.
mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimentis iucundita- 1
a ¶Congreſſus operum Euangelicis munit præceptis.
b ¶Spe futurorum bonorum quæ dabuntur ſanctis in dextera parte collocandis.
tis ſuæ. Induitque ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſitque dextra- 2
a ¶Caſtitatis. b ¶Signaculum fidei: de quo. Annulo ſuo ſubarrauit me. 3
c ¶Cæterarum virtutum.
liola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis 4
a ¶A quo omne bonum. b ¶Gratiæ. 5
ſuis ornauit ſe. Cui etiam Dominus contulit ſplendorem, quoniam 6 7
a ¶Præſentis vitæ. b ¶Futuræ vitæ. 8
omnis iſta compoſitio, non ex libidine, ſed ex virtute pende- 9
bat. Et ideo Dominus hanc in † illam pulchritudinem amplia-
a uit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret. Im-
¶Hoſtem aditura.
b poſuit itaque Abræ ſuæ aſcopam vini, & vas olei, & † polen- 10
a ¶Virorem fidei. Lapatem enim dicunt eſſe cibum oleribus confectum. b ¶Pinguedinem charitatis. 11
c tam, & lapates, & panes, & caſeum, & profecta eſt: Cumq; ve- 12 13
niſſent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam, 14
& presbyteros ciuitatis. Qui cum vidiſſent eam, ſtupentes
d mirati ſunt nimis pulchritudinem eius. Nihil tamen interro- 15
gantes eam, dimiſerunt tranſire, dicentes: Deus patrum no-
ſtrorum det tibi gratiam, & omne conſilium tui cordis ſua vir-
tute corroboret, vt glorietur ſuper te Ieruſalem, & ſit nomen
tuum in numero ſanctorum, & iuſtorum. Et dixerunt qui illic
erant, omnes vna voce: Fiat, fiat. Iudith vero orans Dominum, tranſiuit
per portas, ipſa & Abra eius. Factum eſt autem cum deſcenderet 16
a ¶Philoſophi gentium, i. curioſi ſerutatores humanarum diſciplinarum.
montem circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum, & 17
a ¶Tenuerunt eam cum Eccleſia a Iudæis ad gentes tranſeuntem, dogmatibus ſuis ſuperare cupiebant. 18
tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis, aut quo vadis? Quæ reſpondit:

A a *Vt incomparabili decore.* Quia iuſtum eſt, vt qui Dei feruet amore, omnibus habeatur dignus honore. vnde: *Aſtitit regina a dextris tuis in veſti. de. ci. v.*

b *Abræ ſuæ.* ✣ Auguſt. Pergit Spirituſancto ducta, & ſingularis ancillæ ſolatio contenta.

✣ Idem. Prodijt ſecura, vnius puellæ comitatu contenta, & hoſtium ſecuris greſſibus properauit in caſtra. Intra muros ſolicita fuit, ſecura fuit dum ad timenda peruenit.

B Carnalibus, qui ſi fideliter in præſenti ſeruierint, poterunt ad veram libertatem peruenire, ſicut Abra in fine huius libri memoratur libertatem a domina ſua promeruiſſe. Sæpe enim contingit, vt ſcientia, & moribus minus perfecti, præſentium rerum amore allecti, ſacramentis communicent eccleſiaſticis, & ſpiritualib' magiſtris, corporalibus ſeruient ſolatijs, ad renuntiandum quæ poſſident, non ſunt idonei. vnde in Euangelio diues qui præcepta Dei ſe cuſtodiſſe reſpondit, omnia tamen vendere, C & dare pauperibus non conſenſit. Portat Abra, id eſt, carnalium turba aſcopam vini, cum ſacramenta, id eſt, corpus Domini, D & ſanguinem, & chriſmatis vnctionem venerabiliter ſeruat.

c *Et panes, & caſeum.* Hæc omnia Abra pro diſpenſatione dominæ ſuæ obſeruat. Iuſtum eſt enim, vt qui non nouit moderamina vitæ ſuæ tenere, non ſubito fiat rector alienæ. Mat. 10. c

d *Nihil tamen interrogantes eam, & cæt.*

✣ Ambroſ. Quanta honeſtatis authoritas, vt conſilium de ſummis rebus fœmina ſibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honeſtatis authoritas, vt Deum adiutorem præſumeret? Quanta gratia, vt inueniret? Lib. 3. of. c. 13 E

✣ Chryſoſt. Si fieri poteſt, opus religioſi ieiunij, & ipſius corporis, atque animæ afflictionem vultus hilaritate velemus; cuius rei exempla etiam ſecundum hiſtoriam præterito tempore legimus præoſtenſa. Nam ſanctiſſima Iudith, cum magno pro populo eſſet afflicta, poſt ſolennitatem triduani ieiunij, capite vncto, & lota facie, ita internæ afflictionis triſtitiam texit, vt ſimulato gaudio lætari hoſtibus videretur. F

Homil. 10 ex variis in Mat. loc.

† pulmentum

a Conſi-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et induit ſe veſti. iu. *Id eſt, quibus vtebatur ad iucunditatem viro ſuo viuente.*

2 Induitque ſan. pe. *id eſt, calceamenta æſtiualia corium deſuper non habentia.*

3 Aſſumpſitque dextra. *id eſt, ornamenta dextræ partis.*

4 Et lilia. *Ornamenta ſunt a capite dependentia ad modum lilii facta.*

5 Et inau. *id eſt, ornamenta aurium, quibus vtuntur mulieres Orientales maxime.*

6 Et annu. *Qui ſunt ornamenta digitorum.*

7 Et omnibus or. *Hoc dicitur ad oſtendendum, quòd nihil omiſit de contingentibus ad decentem ornatum.*

8 Cui etiam Dominus contulit ſplendorem. *Augendo eius pulchritudinem.*

9 Quoniam omnis, &c. *per modum præcedentis capituli dictum.*

10 Impo. *Hic conſequenter ſibi prouidet de alimento dicens;* Impo. &c. aſco. *id eſt, vtrem, & eſt nomen Græcum, ἀσκὸς enim Græce, vter eſt Latine.*

11 Et vas, &c. *pro condimento potagij.*

12 Et polentam. *id eſt, cibum de farina factum.*

13 Et lapa. *i. ficus ſiccas ſecundum Hug. De talibus enim cibis prouidit: quia nolebat vti cibis Gentilium lege Moſaica prohibitis.*

14 Cumque ve. ad por. ci. *ſicut dixerat eis Iudith ſupra in fine capit. 8.*

15 Nihil ta. inter. eam. *Dixerat enim eis quòd non ſcrutarentur ſuum conſilium. Cætera patent.*

16 Factum eſt autem. *Hic conſequenter ſe tradit manibus hoſtium, cum dicitur:* Factum eſt au. cum deſcen. mon. *ſ. Bethuliæ.*

17 Circa or. diei. *vt videretur fugere populo ciuitatis ignorante: nam illa hora vigiles vadunt ad dormiendum, & ſic fugientes habent tempus magis opportunum.*

18 Occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum. *Qui erant in circumitu ciuitatis, ne aliquis exiens poſſet effugere manus eorum.*

1 Ideo

MORALITER.

1 *Et indu. ſe ve. iucun. ſuæ.* Virtutibus ſanctis, quæ diſponunt ad iucunditatem patriæ cœleſtis. Rom. 13. d. *Induamur arma lucis, ſic vt in die honeſte ambulemus.*

2 *Induitque ſan. pe. ſu.* Affectiones ſuas ſacris meditationibus muniendo.

3 *Aſſum. dextra.* Sponſum ſuum dulciter amplexando.

4 *Lilia.* Geſtus, & motus caſtiſsimos obſeruando.

5 *Inaures.* Eius verba deuote audiendo.

6. *Et annulos.* Eius mandata operibus adimplendo. Nam annuli ſunt ornamenta digitorum, quibus manualiter operamur.

7 *Et om. orn. ſu. orna. ſe.* Hoc additur, quia nihil eſt omittendum de ſpiritualibus ornamentis.

8 *Cui etiam do. cont. ſplen.* Id eſt, ſpiritualem decorem, qui a ſolo Deo datur.

10 *Impo. itaque Abræ, &c.* Per hoc deſignatur, quòd Eccleſia non incorporat ſibi aliquid de doctrina peruerſa.

16 *Factum eſt autem cum deſ. de mon. &c.* Litera ſequens aliqua mendacia, & adulatoria videtur cōtinere ſecundum ſenſum literalem: ſicut dictum fuit in expoſitione literali. Senſus autem myſticus literali contrarius non videtur bene conueniens, ſ. vt per pernicioſa ſignificētur virtuoſa, propter quod talem modum exponendi myſtice in præcedentibus euitaui, & ex eadem cauſa tranſeo vſque ad 13. cap.

A a *Conſiderabant faciem,&c.* ※ Auguſt. Huius fœminæ inſidioſæ pulchritudinis nouitatem hoſtilis exercitus vehementer expauit, vt in eius obſequio vires amitterent, arma proijcerent, & colla curuarent.

Ser. 228. de temp. b *Duxeruntque illam,&c.* ※ Auguſt. Deducitur ad prætorium ſubiectis ordinibus fraus Holofernis, & lugentis victoria ciuitatis. Quam cum videret Holofernes, ſolutus eſt ſenſibus, animam cum capite perditurus. Iacuit enim (dedecus iuuenum) mulieris vultu captiuus, licuit mulieri exarmare iuuenes, & debellare victores, B ſolicitam defendere ciuitatem, & barbarum ſubuertere bellatorẽ. Decepit ſyncera corruptum, pudica peremit adulterum, ſobria iugulat ebrioſũ. Illa enim tam barbaros animos inſidioſi vultus ſui fraude confuderat, vt eum ligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus victum, & inter arma captiuum.

C c *Dixeruntque, &c.* Sub dominatione ſecularium principum libere manere permiſerunt. Sicut Traianus licet in primis Chriſti Confeſſores perſecutus ſit, Plinio ſecundo admonente, leuioribus decretis edictum ſuum temperauit. Elius quoque Adrianus per Quadratum diſcipulum Apoſtolorum, & Ariſtidem Athenienſem virum de Chriſtiana religione eruditus ad Municium Fundanum proconſulem Aſię epiſtolam miſit, vt nemini liceret Chriſtianum ſine criminis obiectione, aut probatione damnare. D Traianus. Elius.

E d *Adorauit eum proſternens ſe ſuper terram, & eleuauerunt eam ſerui Holofernis, iubente, & cæt.* Non perturbatione timoris, ſed obſeruatione ordinis. vnde: *Et ſubditi eſtote in omni timo. Dom. & Deum timete, regem ho.* 1.Pet. Et Apoſtolus: *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit,* Rom.1 Vnde Elias regem impium Achab adoraſſe legitur. 3.Reg vnde; Paulus apud Agrippã regem, & Feſtum præſidem cauſam ſuam agẽns, verba manſueta protulit. Act.2 Similiter apud Holofernem Iudith de aduentu ſuo, & Iudæorum caſu futuro loquitur, non adulatorie mentiẽdo; F ſed futura prophetice prædicendo.

Filia ſum Hebræorum. Ideo ego fugi a facie eorum, quoniam 1
futurum agnoui, quod dentur vobis in deprædationem, pro
eo quod contemnentes vos noluerunt vltro tradere ſeipſos,
vt inuenirent miſericordiam in conſpectu veſtro. Hac de cau-
ſa cogitaui mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holo-
fernis, vt indicem illi ſecreta illorum, & oſtendam illi quo adi- 2
tu poſſit obtinere eos, ita vt non cadat vir vnus de exercitu
a eius. Et cum audiſſent viri illi verba eius, conſiderabant fa-
ciem, & erat in oculis eorum ſtupor, quoniam pulchritudi-
a ¶ Synceritatem religionis.
nem eius mirabantur nimis. Et dixerunt ad eam: Conſeruaſti
animam tuam, eo quòd tale reperiſti conſilium, vt deſcende-
res ad Dominum noſtrum. Hoc autem ſcias, quoniã cum ſte-
teris in cõſpectu eius, benè tibi faciet, & eris gratiſſima in cor- 3
b de eius. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, an-
nunciantes eam. Cumque intraſſet ante faciem eius, ſtatim ca- 4 5
c ptus eſt in ſuis oculis Holofernes. Dixeruntque ad eum ſatel- 6
lites eius. Quis † contemnat populum Hebræorum, qui tam
decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare con- 7 8
tra eos debeamus? Videns itaque Iudith Holofernem ſeden- 9
tem in conopæo, quod erat ex purpura, & byſſo, & auro, &
ſmaragdo, & lapidibus pretioſis intextum, & cum in faciem
d eius intendiſſet, adorauit eum proſternens ſe ſuper terram, & 10
eleuauerunt eam ſerui Holofernis, iubente Domino ſuo.

† non contemnat

CAP:

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ideo ego. *Hæc autem verba Iudith, & ſequentia nituntur aliqui verificare duplici via. Vna eſt per conditionalem ſubintellectam, vt ſit ſenſus, quòd Hebræi ſint in tali diſpoſitione poſiti, quòd tradantur Holoferni, & eius exercitui, niſi cito veniat eis auxilium a Deo. Alia eſt, vt eius verba myſtice, ſeu prophetice intelligantur de ſpoliatione, & deſtructione Iudæorum, quæ futura erant tempore Titi per exercitum Romanorum. Sed prima via non videtur conueniens: nam ſeq. cap. Iudith affirmat diuinum auxilium ab Hebræis ſublatum, & q per diuinam prouidentiam miſſa erat ad hoc nuntiandum. Similiter nec ſecunda. Nam Iudith non videtur loqui prophetice de tempore tam longinquo: ſed magis hiſtorice loqui de caſu Heb. imminẽti de propinquo. Item quia præter ſenſum myſticum, & figuratiuum oportet habere aliquem ſenſum literalem verum: quia quod nihil eſt, non poteſt aliquid figurare. Nec Holofernes turpiter deiectus ab Heb. poteſt conuenienter dici figura Titi victorioſe Iudæos debellantis, & captiuantis: nam figura, & figuratũ, inquantũ huiuſmodi correſpondent. Propter quod ſaluo meliori iudicio videtur mihi, q hæc verba Iudith, & ſequentia ſaltem in pluribus ſunt mendacia conficta ad liberationem populi Deum colentis, & ad deiectionem ſuperbi cultum diuinum deſtruere intendentis: & tale mendacium eſt officioſum, & per conſequẽs non eſt mortale peccatum, ſed veniale tantum, a quo non oportet excuſare Iudith: quia nec Apoſtoli longe perfectiores, & maxime poſt receptionem Spiritusſancti, non dicuntur immunes a peccato veniali. 1. Ioan. 1. d.* Si dixerimus, quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. *Et Galat. 2. dicit Paulus de Petro, quòd erat vere reprehenſibilis, ſcilicet in modo obſeruandi legalia.*

2 Et oſtendam illi quo aditu poſſit obtinere eos, &c. *Hoc verificari non poteſt ad literam, nec verificatio videtur conueniens in ſenſu myſtico, vt prædictum eſt.*

3 Et eris gratiſſima in corde eius, &c. *Sciebant enim quòd erat luxurioſus.*

4 Cumque intraſſet. *Poſtquam deſcripta eſt ſuperius Hebræorum perſecutio, hic conſequenter ponitur perſequentis deiectio. Et primo quantum ad eius mentem. Secundo quantum ad eius vitam corporalem, in medio cap. 12.* Et factum eſt quarto die. *Prima in duas. Nã Holofernes primo capitur in Iudith aſpectu. Secundo decipitur in eius affatu, 11. cap. Circa primum dicitur:* Cumque intraſſet. *ſ. Iudith.*

5 Ante faciem eius. *ſcilicet Holofernis.*

6 Statim captus eſt in ſuis oculis Holofernes, &c. *i. accenſus immoderata concupiſcentia eius, veruntamen ſi concupierit eam pro concubitu fornicario tantum, vel coniugali ſecundum intentionem Iudith, vt dictum eſt ſup. cap. 9. non habetur clare: nam litera ſequens aliquando pro vno ſenſu, aliquando pro altero videtur ſonare, prout in ſequentibus apparebit. Quicquid tamen fuerit ex parte Holofernis, intentio Iudith in orando, & ſe ornando fuit bona, vt dictum eſt ſupra excuſando eam a peccato mortali: In mendacijs vero ſequentibus non oportet eam excuſare a peccato veniali, ſicut ſi aliquis quærit placere mulieri propter bonum, ſi illa exardeſcat in eius concupiſcentiam, non propter hoc eius bona intentio deterioratur, pro quibus tamen non commendatur in ſcriptura, ſed pro affectione bona ad populi ſui liberationem, & aduerſarii diuini cultus deiectionem, multum in ſcriptura commendatur, ſicut dictum eſt ſupra de obſtetricibus Hebræorum, capitul. nono.*

7 Vt non. *habendis ad libitum.*

8 Merito pugnare. *Nam pulchritudo mulieris magis allicit, quàm aurum, & argentum.*

9 Videns itaque Iudith Holofernem ſedentem in conopęo, quòd erat ex purpura, & byſſo, & auro, & ſmaragdo, &c. *id eſt, in cathedra ſupra quam appenſum erat conopæum, ad magnificentiam ſedis, & decorem. Eſt autem conopæum cortina inferius rotunda, & tendens ſuperius in acutum, ideò dicitur conopæum a cono, in quo ſuperius terminatur, ſecundum alios vero dicitur a Conopo Aegypti oppido, in quo primò fuit inuentum.* Conopæum

10 Adorauit eum proſternens ſe ſuper terram, & eleuauerunt eam ſerui Holofernis, &c. *Adoratione duliæ, propter reuerentiam magnitudinis, & poteſtatis ſuæ, quæ a Deo erat, quamuis Holofernes abuteretur, ſicut homines mali communiter abutuntur gratiis a Domino ſibi datis.*

CAP.

C A P. X I.

A

TVnc Holofernes dixit ei. Æquo animo eſto, & no 1
li pauere in corde tuo, quoniam ego nunquam 2
nocui viro qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor
regi. Populus autem tuus ſi non contempſiſſet
me, non alleuaſſem lanceam meam ſuper eum.
Nunc autem dic mihi, qua ex cauſa receſſiſti ab
a illis, & placuit tibi vt venires ad nos? Et dixit illi
Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, q̃m ſi ſecutus fueris verba ancillæ tuæ, 3
perfectam rem faciet Dominus tecum. Viuit enim Nabuchodonoſor 4 5
rex terræ, & viuit virtus eius, quæ eſt in te ad correptionem omnium 6
animarum errantium, quoniam non ſolum homines ſeruient illi per
te, ſed & beſtiæ agri obtemperan t illi. Nuntiatur enim induſtria animi 7
tui vniuerſis gentibus, & indicatum eſt omni ſeculo, quoniam tu ſolus 8
bonus, & potens es in omni regno eius, & diſciplina tua omnibus pro- 9 10
uinciis prædicatur. Nec hoc latet quod locutus eſt Achior, nec illud 11 12
ignoratur, quod ei iuſſeris euenire. Conſtat enim Dominum Deum no-
ſtrum ſic peccatis offenſum, vt mandauerit per prophetas ſuos ad popu- 13
a ¶Tempore Titi, & Veſpaſiani. b ¶Morte Chriſti.
lum, quod tradat eum pro peccatis ſuis. Et quoniam ſciunt ſe offendiſ-
ſe Deum ſuum filij Iſrael, tremor tuus ſuper ipſos eſt. Inſuper etiam fa- 14
a ¶Sicut Ioſephus in eadem obſidione narrat eueniſſe. b ¶Inopia.
mes inuaſit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur.
a ¶Hoc quoque tunc factum eſt.
Denique hoc ordinant, vt interficiant pecora ſua, & bibant ſanguinem 15
eorum, & ſancta Domini Dei ſui quæ præcepit Deus nõ contingi, in fru- 16
mento, vino, & oleo, hęc cogitauerunt impendere, & volunt conſumere,
quæ nec manibus deberent contingere. Ergo quoniam hæc faciunt, cer-
a ¶Tunc quoque Chriſtiani admoniti in oppidum Pellam trans Iordanem fugerunt.
tũ eſt ꝙ in ꝑditionẽ dabuntur. Quod ego ancilla tua cognoſcens fugi ab 17
illis, & miſit me Dñs hęc ipſa nũtiare tibi. Ego enim ancilla tua Deũ co- 18

☞ C A P. XI.

A a ET dixit illi Iudith: Sume verba, &c. ✻ AVGVSTINVS. Species cuſtodit, quæ blanditur, & ne violenter pudicitia cuſtodita lædatur, Holofernem alloquitur, vt deſiderium mane concipiatur. *Ego, inquit, ancilla tua, Deum cæli obſeruo, & nunc ibo per noctem, & orabo ad Dominum cæli, & cæt.* Non decuit pudicam mentiri; non intelligentibus dixit, perfecit quod actibus promiſit. Dum regi alto ſermone imaginariis verbis blanditur, bellator animus laſciuia ſoluitur, in amore armorum torpent vires innumerabiles militum, luxu regifico, nuptiarum pompa nullo nubente conſtruitur, cũcti ebrietate ſoluuntur. Non delicata matrona pugnauit, ſed ſopor tibi quẽ ferias præparauit. [Ser. 229. de em] [B] [C] [D]

✻ AMBROSIVS. Iudith ſe, vt adultero placeret, ornauit; quæ tamẽ quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram iudicabat. Bene ſucceſsit exemplum. Nam ſi illa quæ ſe commiſit religioni, & pudorem ſeruauit, & patriã, fortaſsis, & nos ſeruãdo religionem, ſeruabimus etiam caſtitatem. Quod ſi Iudith pudicitiam religioni præferre voluiſſet, perdita patria, etiam pudicitiam perdidiſſet. [L.2.de virg.] [E] [F]

☞ a Miſſa

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XI.

1 TVnc Holofernes. *Hic conſequenter Holofernes decipitur Iudith affatu, quam primo conſolatur dicens:* Aequo animo. *Et ſubditur ratio.*

2 Quoniam ego. *Ipſe dicebat falſum: quia ſicut dicitur ſupra 3. cap. quantumcunque homines ſibi ſubiecti erant, tamen ferocitatem pectoris eius mitigare non poterant, quin eis inferret multa mala. Secundo Iudith interrogatur, cum dicitur;* Nunc au. *Et patet.*

3 Sume verba. *Hic conſequenter Iudith reſpondet ad interrogata. vbi primo ponitur eius reſponſio. Secundo reſponſionis approbatio, ibi;* Placuerunt autem. *Circa primum Iudith, vt fallat fallacem, & illudat illuſorem, primo magnificat eius potentiam. Secundo approbat eius ſententiam, ibi;* Nec hoc latet. *Tertio allegat diuinam prouidentiam, ibi;* Quod ego ancilla. *Circa primum dicit;* Sume verba. *Non ſolum aure corporis, ſed & mentis.*

4 Quoniam ſi. *Eis aſſentiendo, & ſecundum ea faciendo.*

5 Perfectam rem. *i. te faciet pertingere ad intentum.*

6 Viuit. *i. ſicut verum eſt, quòd Nabuchodonoſor viuit, & tu ſimiliter; ita vera ſunt quæ ſequuntur, nec eſt hoc iuramentum, vt dicunt aliqui; quia non excuſaretur Iudith a iuramento falſo, quod eſt peccatum mortale, ſed eſt ſimplex aſſertio falſi, ad fallendum fallacem, vt dictum eſt.*

7 Nuntiatur enim animi tui induſtria. *id eſt, prudentia bellica quæ bene eſt in malis hominibus, & in hoc dicit verum; nam Holofernes erat famoſus in armis.*

8 Et indicatum eſt omni ſeculo. *id eſt, multis valde, & eſt hic hyperbole.*

9 Quoniam tu ſolus bonus, & potens es in oĩ regno eius, &c. *id eſt, valde excellens in regis militibus, & hæc bonitas eſt aliquando in malis hominibus; nam ſicut dicitur 5. Metaphyſ. Bonum ad mala transferimus, ſicut dicitur bonus latro, qui vias accommodas adinuenit ad faciendum latrocinia.*

10 Et diſciplina tua. *Qua ſubiecisti multas gentes Nabuchodonoſor regi.*

11 Omnibus prouincijs prædicatur. *id eſt, multis prouincijs.*

12 Nec hoc latet. *Hic conſequenter approbat Holofernis ſententiam de Achior, quantum ad hoc quòd debeat occidi cum filijs Iſrael propter offenſam Dei contra eos. Et patet litera vſque ibi.*

13 Vt mandauerit per prophetas ſuos, &c. *Hoc apparet eſſe falſum ad literam; nam ſic Iudith contra mandatum Dei ſcienter feciſſet impediendo traditionem ciuitatis Holoferni, ſup. 8. c.*

14 Inſuper etiam fames, &c. *Hæc erant vera ſaltem in parte magna.*

15 Denique hoc ordinauit. *Nota quòd non ſequitur hic vt videtur quod dicit; quia per ſanguinem, & ſanctorum pollutionem intellexit ciuitatis traditionem quam conceperant priori die compleuiſſe, & ſic quantum in eis erat, ſanguinem bibiſſent occiſorum & ſancta polluiſſent, quia ipſi fuiſſent crapulati, qui velit inſpiciat; cum omnis actio eius ex virtute pendebat, quæ non dicit falſum, vel facit, ſed virtualiter oculos falſorum verbis, & per ſententiam veritatis intrinſecam claudit, & eruit, ne veritatem conſiderent. Et ſic videtur hic metaphorice, vel rhetorice loqui quod patet. Quomodo enim poſſet homo ſanguinem bibere: quia ſi crudum ſumeret moreretur, & adhuc non videtur poſſe extinguere ſitim, ſi decoqueret, non valeret potationi. Sed aduerſarii ideo, vt dixi, in myſterio verborum fuerunt decepti, eo quòd non conſiderabant huius rei impoſſibilitatem, &c. Et ſuperiora qui vellet conſiderare, forte inueniret quòd nullum vitium quantumcunque minimum feciſſet, vel in aliquo defectuoſa poſſet iudicari. Hoc videtur etiam eſſe falſum; quia bibere ſanguinem erat eis maxime prohibitum.*

16 Et ſan. *Non vocantur hic ſancta vaſa conſecrata ad ſacrificandum Domino, ſeu oblationes, & ſacrificia, vt dicunt aliqui: nam talia non erant, nec fiebant extra Ieruſalem. Sed ſancta dicuntur hic primitiæ, & decimæ quæ debebantur ſacerdotibus, & Leuitis: in neceſſitate tamen poterant comedi ab aliis, ſicut Dauid, & viri eius comederunt panes propoſitionis, & de voluntate ſummi ſacerdotis, vt habetur 1. Regum 21. Et ideo Iudith videtur hic ſimpliciter falſum dixiſſe cum ſubditur; Et volunt conſumere quod nec manibus deberent contingere. Et ſi ſancta intelligantur hic vaſa ſacra, ſimiliter falſum dicit; quia non erant in Bethulia.*

17 Quod ego. *Hic conſequenter ad ſuum propoſitum allegat diuinam prouidentiam dicens.*

18 Et me miſit Dominus. *Quod enim venit ad liberationem populi, fuit a Domino; ſed quod ad hoc dixit mendacia, non fuit ab eo, ſed a muliebri malitia. Non enim indiget Deus mendaciis hominum ad perficiendum opera ſua.*

1 Placue-

a *Miſſa ſum.* Prima via ſalutis fuit gentibus, prædicatores Euāgelij grat: nter recipere,& fidem præbere,& per eorum doctrinam ad agnitionem veri atis veni e.

b *Placuerunt.* ✻ Ambroſ. Ecce tibi Iudith ſe offert, mirabilis, quæ formidatū populis virū Holofernē adijt, Aſſyriorum triumphali ſeptum caterua, quem primo formæ gratia, & vultus decore perculit: deinde ſermonis circum ſcripſit elegantia. Primus triumphus eius, quòd integrum pudorem de tabernaculo hoſtili reuexit. Secūndus, quod fœmina de viro reportauit victoriam, fugauit populos cōſilio ſuo, horruerūt Perſę audaciā eius. Vtq;(qđ in illis Pythagoręis duobus mirant᷑)nō expauit mortis piculū: ſed nec pudoris, quod eſt grauius bonis feminis; nō vni⁹ ictū carnificis, ſed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorū fęmina, inter victricia arma, ſecura mortis. Quātū ad mole ſpectat periculi, moritura proceſſit; quantum ad fidem, dimicatura.

Lib.3.off.c.13

lo, etiam nunc apud te, & exiet ancilla tua, & orabo Deum, & dicet mi-
hi quando eis reddat peccatum ſuum, & veniens nuntiabo tibi, ita vt
ego adducam te per mediam Ieruſalem. Et habebis omnem populum
Iſrael, ſicut oues quibus non eſt paſtor, & non latrabit, vel vnus canis
contra te, quoniam hæc mihi dicta ſunt per prouidentiam Dei. Et quo-
niam iratus eſt illis Deus, hæc ipſa miſſa ſum nuntiare tibi. ᵃPlacuerunt 1
ᵇautem omnia verba hæc coram Holoferne, & coram pueris eius, &
mirabantur ad ſapientiam eius, & dicebant alter ad alterum: Non eſt 2
talis mulier ſuper terram, in aſpectu, in pulchritudinē, & in ſenſu ver- 3
borum. Et dixit ad illam Holofernes: Benefecit Deus qui miſit te an-
te populum, vt † des illum tu in manibus noſtris, & quoniam bona eſt
promiſſio tua, ſi fecerit mihi hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu 4
in domo Nabuchodonoſor magna eris, & nomen tuum nominabitur in 5
vniuerſa terra.

† ducas

NICOLAVS DE LYRA.

Diuiſio.

1 Placuerunt autem. *Hic conſequenter ponitur reſponſionis Iudith approbatio: & primo, verbo: ſecundo, facto. cap. 12. Circa primum dicitur:* Placuerunt autem, &c. *Quia prætendebant Holoferni, & eius exercitui proſpera.*

2 Et dicebant alter. *Mirantes eius pulchritudinem, & ſapiētiam.*

3 Non eſt talis mulier, &c. *Ex hoc videbantur innuere, quòd eſſet aptiſſima coniungi ſuo principi vinculo matrimonij, & hoc idem videntur ſonare verba Holofernis, quæ ſequuntur.*

4 Si fecerit mihi, &c. *Per hoc enim* ꝙ *conſentiebat colere Deum Iudith, videtur* ꝙ *eā cogitabat accipere in coniugem. vnde & ſubditur.*

5 Et tu in domo, &c. *Sicut Holofernes erat maior poſt regem.*

CAP. XII.

a *TVnc iuſſit eam introire vbi repoſiti erant theſauri eius, & iuſſit illic manere, &c.*

Lib.3.of.c.13

✻ Ambroſius. Honeſtatem ſecuta eſt Iudith; & dum eam ſequitur, vtilitatem inuenit. Honeſtatis enim fuit prohibere, ne populus Dei ſe prophanis dederet, ne ritus patrios, & ſacramenta proderet, ne ſacras virgines, viduas graues, pudicas matronas, barbaricæ ſubijceret impuritati, ne obſidionem deditione ſolueret. Honeſtatis fuit ſe malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo.

† fiducia

Lib.2. cap.14

✻ Idem. Liquet igitur id quod decorum eſt, ſemper eſſe vtile. Nam & Iudith ſancta, decoro contemptu propriæ ſalutis ſoluit obſidionis periculum, & publicam honeſtate propria acquiſiuit vtilitatem.

CAP. XII.

¶Holofernes, & principes ſeculi.

a ¶Eccleſia enim requieſcit apud eos qui intelligentiam, & fidem ſanam recipiunt in theſauro mentis.

TVnc iuſſit eam introire vbi repoſiti erant theſauri e- 1
ius, & iuſſit illic manere eam, & cōſtituit quid dare- 2

a ¶De cultu religionis ſuæ, ſtudent enim ad illecebras carnalium voluptatum adducere, & pertrahere.

tur illi de cōuiuio ſuo. Cui reſpōdit Iudith, & dixit:
Nunc nō potero manducare ex his q̄ mihi præcipis 3
tribui, ne veniat ſuper me offenſio. Ex his autē quæ 4

a ¶Principes ſeculi. b ¶Videtur talibus cultus religionis vilis, & deſpectus.

mihi detuli, mādducabo. Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi iſta, q̄ tecum 5

a ¶Gratiam diuinam ſibi celeriter ſubuenire repromittit.

detuliſti, quid faciemus tibi? Et dixit Iudith: Viuit anima tua Dñe meus, 6
qm̄ non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat Deus in manu mea
hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam ſerui eius in tabernaculum quo

a ¶Huius ſeculi.

præceperat, & petijt dum introiret, vt daretur ei † copia nocte, & ante lu- 7 8

a ¶Non ſit vobis vanum ſurgere ante lucem.

cem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominū. Et præcepit
cubicularijs ſuis, vt ſicut placeret illi, exiret, & introiret ad orandum Deū

a ¶Catholicæ confeſſionis. per fidem, ſpem, & charitatem.

b ¶Fonte lachrymarum. vnde: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis, &c.

ſuum per triduum. Et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat 9
ſe in fontem aquæ. Et vt aſcendebat, orabat Dominum Deum Iſrael,
vt dirigeret viam eius ad liberationem populi ſui. Et introiens, mun- 10
da manebat in tabernaculo vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere. 11

☞ *Holo-*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. XII.

1 TVnc iuſſit eam. *Hic conſequenter approbatur reſponſio Iudith per factum; nam Holofernes iuſſit eam introire ad locum vbi erant ſui theſauri, tanquam chariſſimam ſibi, & confidens de ea, tanquam de coniuge propria. ideo ſubditur.*

2 Et conſtituit quid da. *Sollicitus de ea, ſicut de corpore proprio.*

3 Nunc non. *q.d. excuſatam me habeas parno tempore.*

4 Ne veniat. *Erant enim ibi aliqua cibaria lege prohibita.*

5 Si defecerint. *Ex hac enim ſollicitudine circa victum Iudith, apparet amor incenſus ad eam.*

6 Viuit anima. *i. ſicut verum eſt, quòd tu viuis, ita verum eſt quòd ego non conſumam hæc cibaria, antequam fecerit Deus, quæ cogitaui. Et in hoc verum dixit. Nam prius interfectus fuit Holofernes per eam, quod facere cogitabat. Holofernes autem intellexit de traditione ciuitatis in manu ſua, referens dictum Iudith ad eius verba ſuperiora.*

7 Et petijt dum intro. *i. dum ire inciperet adhuc præſens coram Holoferne.*

8 Vt daretur ei. *vt deuotius Deum exoraret extra infideliū caſtra.*

9 Et baptizabat ſe in fontem aquæ. *i. ſe lauabat ante orationem, ſecundum modum Iudæorum.*

10 Et introiens. *A conſortio Gentilium.*

11 Vſque dum acciperet eſcam ſuam. *Ex quo patet, quòd ieiunabat, vt eius oratio eſſet magis exaudibilis a Deo.*

1 Et

a *Holofernes fecit cœnam ſeruis ſuis, &c.* ✻ Auguſt. Paratur conuiuium regi, Iudith intereſſe iubetur. Illa cōſentit vt vincat, accedit ad conuiuium nihil de cibis, aut poculis hoſtium guſtatura, quæ ſuis vtēſilibus voluit eſſe contenta. Quãuis ille bellator armorũ tam caſtiſſimę fęminæ male ſanus attenderet vultum, illa tamen (quare venerat) de eius capite cogitabat: quo ſublato, defectis ciuibus ſubueniret, & multa capita tueretur, defenderet, vindicaret.

✻ Ambroſius. Vinum poſt diluuium iuſtus ad tentationem ſui reperit. Vtamur ergo temperanter naturali cibo. Vino modico vtere, ait Apoſtolus, propter frequentes tuas infirmitates. Non ergo propter voluptatem bibendum eſt, ſed propter infirmitatem. Helias ad caput ſuũ collyridã, & vas aquæ reperit, & in virtute eſcæ illius quadraginta diebus ieiunauit. Patres cum mare tranſirent pedibus, aquam non vinũ bibebant. Daniel & Hebræi pueri patrio cibo, & aquæ potu, ille furorem leonũ repreſsit, iſti ardentem ignem innoxio videre tactu circa mēbra ſua paſci. Et quid de viris loquar? Iudith luxurioſo Holoferni haudquaquam inſtitit conuiuio, ſolo titulo ſobrietatis deſperatum lacertis virilibus reportauit triumphum, patriam obſidione exuit, ducem militię ſuis manibus occidit. Exemplũ euidens quod & illum terribilem populis bellatorem virum luxuria ſua emolliuit, & hãc fęminam temperantia cibi fortiorem viris fecit. Nō hic in ſexu ſuo victa eſt natura, ſed in cibo ſuo victa eſt: & regem ſuperbum ſuis inclinauit ieiunijs.

✻ Hieron. Vino ſenſus hominis euertitur, pedes corruũt, mens vacillat, libido ſuccenditur; Vñ Apoſ. dicit; Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. Habet vnuſquiſq; ſententiæ ſuæ poteſtatē. Ego Apoſtolum ſequor in vino eſſe luxuriam, in vino ebrietatē. Ebrietatem autem, & luxuriam inter carnis opera numerari, nec ille pōt negare, qui eiſdē paſsionibus vincitur.

b *Et accepit.* Non inquinatur cibis Gentiliũ, aut ſuperſtitione. Eccleſia.n. inter gētes habitãs, idololatria nō polluitur; ſed his quæ deuotio fidelium per obedientiã præparat, vtitur. vnde: *Meus cibus eſt, vt faciam uoluntatem eius qui miſit me patris.*

Ambroſ. dist. 81. — 1. Tim. 5. — 3. Reg. 19. — In 5. ad Galat. — Epheſ. 5. — Ioan. 4. c

a ¶Luce Euangelij coruſcante, victoria de hoſte ſperatur.
a Et factum eſt in quarto die[a] Holofernes fecit cœnam ſeruis 1
ſuis, & dixit ad Vagao eunuchum ſuum: Vade, & ſuade He- 2 3
bræam illam, vt ſponte conſentiat habitare mecum. Fœdum 4
eſt enim apud Aſſyrios, ſi fœmina irrideat virum agendo, vt 5
immunis ab eo tranſeat. Tunc introiuit Vagao ad Iudith, &
a ¶Quæ Vagao hortatur, ad illicitas voluptates pertinent.
dixit: Nō vereatur[a] bona puella introire ad Dominum meum, 6
vt honorificetur ante faciem eius, & manducet cum eo, & bi-
a ¶Iudith reſpondit: conſtantis animi virtutes oſtendit.
bat vinum in iucunditate. Cui Iudith reſpondit[a]: Quæ ego 7
a ¶Deo. ¶Ambigue illuſorem illudit.
ſum, vt contradicam Domino[a] meo? omne quod erit ante o-
¶Summo Deo.
culos eius bonum, & optimum faciam. Quicquid autem illi
placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. 8
a ¶Quæ reſurgere hortatur a ruina impietatis. b ¶Virtutum operibus:
Et ſurrexit, & ornauit ſe veſtimento[b] ſuo, & ingreſſa ſtetit an- 9
a ¶Alijs ſumus odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam.
te faciem eius. Cor autem Holofernis concuſſum eſt, erat e- 10
a ¶Spirituales enim virtutes ad carnales concupiſcentias, multi reflectunt quas per prædicatores audiunt.
nim ardens[a] in concupiſcentia eius, & dixit ad eam Holofer-
nes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inueni- 11
ſti gratiam coram me. Et dixit Iudith: Bibam Domine, quo- 12
niam magnificata eſt anima mea hodie præ omnibus diebus
b meis. Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipſo ea, quæ
parauerat illi ancilla eius. Et iucundus factus eſt Holofernes 13
a ¶De quo: Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: Et fel draconum vinum eorum.
ad illam, bibitque vinum[a] multum nimis, quantum nunquam 14
biberat in vita ſua.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et factum. *Poſtquam deſcriptus eſt Holofernis caſus, quantum ad mentem, hic conſequenter deſcribitur caſus eius, quantum ad vitam corporalem. Circa quod primo ponitur diſpoſitio, ſecundo Holofernis iugulatio. cap. 13. Diſpoſitio vero ad mortem Holofernis fuit ardor libidinis, & ex eo ſequens ſopor ebrietatis, & hoc notatur cum dicitur:* Et factum eſt quarto die ab egreſſu Iudith de ciuitate Bethuliæ.

2 Holofernes fecit cęnam. *Quaſi pro nuptiis Iudith, cui intendebat ſequenti nocte copulari, ideo ſubditur.*

3 Vade, & ſu. Hebræam illam, vt ſponte cōſen. habita. mecum. *per concubitum carnalem.*

4 Fœdum eſt enim. *id eſt, probroſum.*

5 Si fœmina irrideat virum. *id eſt, quòd fuerit per aliquod tempus in ſua poteſtate abſque carnali copula.*

6 Non vereatur bona puella intrare ad Dominum meum. *Inuitat eam primo ad cibum, & potum, vt inde deducatur ad carnalem concubitum.*

7 Quæ ego ſum, vt cum Domi. meo? *Quaſi dicat, non decet quòd ego contradicam vllo modo.*

8 Hoc mihi erit optimum. *Videbat enim per hoc appropinquare tempus opportunum ad interficiendum ipſum.*

9 Et ſurrexit, & or. ſe ve. ſuis. *ſicut ſponſa coram ſponſo.*

10 Cor au. Holo. con. eſt. *i. nimio ardore libidinis commotum eſt; nam etſi volebat eam cognoſcere, tanquam vxorem, non tamen mouebatur ad h[illegible] nore prolis, ſed ardore libidinis.*

11 Bibe nũc, & accumbe in iucunditate: qm̃ in. gra. co. me: *Ex hoc videtur ꝙ reputabat eam, tanquam ſponſam ſibi gratiſſimam.*

12 Bi. Domine, quoniam magnificata eſt anima mea. *Ex hoc, ꝙ videbatur appropinquare hora liberationis populi ſui.*

13 Et iucundus factus Holo. ad eam. *credēs eius frui amplexib.*

14 Bibitque vinum multum nimis. *ex ardore namque libidinis iam amiſerat diſcretionem cauendi ſibi ab exceſſu vini.*

CAP. XIII.

a *VT autem ſe. &c.* ✻ Chryſoſ. Dum lætitia vultus ieiunium texit, de hoſte triumphum victoriæ reportauit. Similiter Heſter ſanctiſsima dum tota facie, & capite vncto, poſt triduanũ ieiunium, Aman populi ſui inimicũ iniquiſsimum interemit.

b *In lecto nimia, &c.* Nefandæ ſecuritatis, quia ſe impune peccare confidit. vnde: *Impius cũ in profundũ peccatorũ venerit, contēnit.*

Hom. 10. ex part. in Mat. — Prou. 18. a

CAP. XIII.

a VT autem ſero factum eſt, feſtinauerunt 1
b ſerui illius ad hoſpitia ſua, & concluſit 2 3
Vagao oſtia cubiculi, & abijt. Erant au-
tem omnes fatigati a vino. Eratque Iu-
dith ſola in cubiculo. Porro Holofernes †
a ¶Id eſt, luxuria. ¶De quo, Nolite inebriari.
iacebat in lecto nimia ebrietate ſopitus.

a Caput

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XIII.

1 VT autem ſero factum eſt. *Præmiſſa diſpoſitione ad interfectionem Holofernis, hic conſequenter deſcribitur eius iugulatio, & ſecundo iugulationis manifeſtatio, ibi:* Et dixit. *Circa primũ dicitur.*

Diuiſio.

2 Feſtinauerunt ſerui, *i. tentoria, vt ibi requieſcerent, & dormirent: nam omnes a vino fatigati erant, vt ſubditur poſtea.*

3 Et con. Vagao oſtia cu. *Holoferne in lecto ſuo poſito, & dormiēte.*

1 Dixit

MORALITER.

1 *Vt autem ſero factum eſt.* Sequitur.

† *Porro Holofernes iacebat in lecto nimia ebriet. &c.* Per quam ſignatur illa ebrietas, de qua dr̃ Apoc. 17. b. *Vidi mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum.* Tyrannus enim qui membrum eſt diaboli, inebriatur de ſanguine innocentum, aliquos realiter occidendo, & aliquos interpretatiue, ſcilicet bona, de quibus debent viuere violenter auferendo.

a *Caput Holo.* Recordationem confecti belli ſollicite iubet
A memorari. vnde: *Sobrii eſtote, & vig. &c.* 1 Pet.5.b

✱ Ambroſ. Inebriatis vino viris, & ſomno ſepultis, abſtu- L.3.de viduis.
lit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abſcidit caput,
per medias hoſtiū acies intemerata pceſsit. Aduertatis igit',
quantum nocere mulieribus poſsit ebrietas, quando viros vina ſoluunt, vt vincantur a fœminis. Nam ſi Iudith bibiſſet, dormiſſet cum adultero, ſed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus vnius ſo-
B brietas, & vincere potuit, & eludere.

† protegas

✱ Idem. Ideo potētes vinum prohibentur bibere, ne cum biberint, obliuiſcantur ſapientiam. Bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Aſſyriorum ſe tradere geſtiebāt, ſed non bibebat fœmina Iudith,
C ieiunans omnibus diebus viduitatis ſuæ. His armis munita proceſsit, & omnem Aſſyriorum circumuenit exercitum. Sobrij vigore conſilij abſtulit Holofernis caput, ſeruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hæc enim ſuccincta ieiunio, in caſtris prætendebat alienis; ille ſepultus iacebat, vt ictum vulneris ſentire non poſſet. Itaque vnius mulieris ieiunium innumeros ſtrauit exercitus Aſſyriorum.

Lib. de Elia, & ieiun.c.9. — † Conlotta — Prou.31.

✱ August.

a ¶Eccleſia. b ¶Vnicuique fidelium. c ¶Oſtiorum. ſ. cuſtodiam. ſ. catholicæ fidei obſeruantiam commiſit.
Dixitque Iudith puellæ ſuæ, vt ſtaret foris ante cubiculum, & obſer- 1
a ¶Animo conſtanti. b ¶Supernum auxilium. c ¶Interiorum.
uaret. Stetitque Iudith ante lectum, orās cum lachrymis, & labiorum
a ¶Intima deuotione cordis. b ¶Infirmam confidentem in te. c ¶Videntium te. d ¶Velociter exaudi me.
motu in ſilentio, dicens: Confirma me Domine Deus Iſrael, & reſpice 2
a ¶In qua neceſſe eſt. b ¶Eccleſiam.
in hac hora ad opera manuum mearum, vt ſicut promiſiſti Ieruſalem 3
a Ab imo vitiorum. b In te.
ciuitatem tuam † erigas, & hoc quod credens per te poſſe fieri cogi-
a Deliberatione animi. b Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. c Praui cordis duritiam quæ errorem gerunt vanæ ſecuritatis.
taui, perficiam. Et cum hæc dixiſſet, acceſſit ad columnam quæ erat ad
a Malitiam iniquæ intentionis. b Aperiendo alijs.
caput lectuli eius, & pugionem eius qui in ea ligatus pendebat, exol- 4
a Elationem ſuperbæ mentis.
uit. Cumque euaginaſſet illum, apprehendit comam capitis eius, &
ait: † Confirma me Domine Deus Iſrael in hac hora, & percuſſit bis 5
a Contumaciam iniquæ actionis. b Occaſionem proteruæ tentationis. c Detegendo alijs. d Quod eſt rete muſcarum, i. inſidiæ doloſæ cogitationis, quibus ſimplices, & incautos decipit.
in ceruicem eius, & abſcidit caput eius, & abſtulit conopæum eius a
a Inimicum infirmum oſtendit & debilem, vt ſciant eum milites Chriſti poſſe ſuperare.
columnis, & euoluit corpus eius truncum. Et poſt puſillum exiuit, & 6
a Adepta victoria. b Auditoribus ſuis. c Memoriam cordis.
a tradidit caput Holofernis ancillæ ſuæ, & iuſſit, vt mitteret illud in pe-
a Sponſa, & adoleſcentula.
ram ſuam. Et exierunt duæ ſecundum conſuetudinem ſuam, quaſi ad 7
b orationem, & tranſierunt caſtra, & gyrantes vallem venerunt ad por- 8 9
Eccleſia. a Caſtrorum eccleſiæ. b Suffragijs veſtris.
c tam ciuitatis. Et dixit Iudith a longe cuſtodibus murorum. Aperite 10
d a ¶Cœli. vnde: Aperite mihi portas. b ¶In membris. ¶Qui eſt caput.
portas, quoniam nobiſcum eſt Deus, qui fecit virtutem in Iſrael. Et fa- 11
a ¶Doctrinam. b ¶Eccleſiæ. c ¶Maiores.
ctum eſt cum audiſſent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciui- 12
a ¶Audiendam. b ¶Plebe. c ¶Maiores, id eſt, Doctores.
tatis, & occurrerunt ad eam oēs a minimo vſq; ad maximū, quoniam 13

✱ Auguſt. Conſtructo thalamo concitatur ad ducē pro- D
num amore, victum ſomno, ciſum virum in ſtrato, bellatoris Ser. 22 temp.
crines implicuit pulchritudine digitorum, poſt teneritudinē
fuſi, hebeni capulum quærit. Mucro matronā nō terruit, ſed
armauit, quę ita pugnauit. Coruſcus enſis caput abſtulit hoſti, perſoluitur, in patrijs mœnibus victoria ſuſpenditur.

✱ IDEM. Ser.228
Poſt puſillum exiuit foras, quaſi ad orationem ſecundum conſuetudinem. Ecce caſtitas. Orationis fauore caſtitas pudorem proprium ſeruauit intactum, & quietum, decepitq; alienum. E

b *Venerunt.* Introitum regni, Chriſtum, ſcilicet, qui dicit: *Ego ſum oſtium, & via, per me ſi quis introibit ſal. & cat. & paſ. in.* Et alibi: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Ioan.1 — Matt.1

c *Cuſtodi.* Id eſt doctoribus, qui verbo, & exemplo Eccleſiam muniunt, & ad vitam æternam introducunt, de quibus dicitur: *Super muros tuos Ieruſalem conſtitui cuſtodes.* Vel angelicis ſpiritibus, qui nobis in cuſtodiam miſsi, malignos ſpiritus excludunt. F — Eſa.61.b

d *Aperite.* i. deuotionē cordis. vnde dicitur; Qui hēt aures audiendi audiat quid ſpi. di. ec. ſecundum illud; *Beatus qui cauſam ſuam loquitur in aure audientis.* Dominus virtutē populo ſuo Apoc.1 Eccl.25
dabit

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dixitque Iudith puellæ ſuæ, vt. *Ne forte aliquis ſuperueniret. Exierat enim modicum de cubiculo Holofernis ad dicendum hoc ancillæ ſuæ: nam ante erat ſola in cubiculo, vt dicitur in litera.*

2 Confirma me Domine Deus Iſrael, & re. in hac ho. ad opera ma. *nā in tali facto ſolet cor, & maxime mulieris expaueſcere.*

3 Vt ſicut. *Sicut enim per prophetas prædixit eam propter peccata deſtruendam, ita etiam promiſit per eos poſt pœnitentiam populi reædificandam; vt patet in Eſaia, Ieremia, Zacharia, & pluribus aliis prophetis.*

4 Et pugionem eius. *id eſt, enſem, & dicitur a pungendo.*

5 Et percuſsit bis in cer. eius. *i. in collū ad amputādū ceruicem.*

6 Et euoluit corpus eius trun. *i. de lecto voluit ad terrā, vt habetur infra 14. vt cum quis intraret, ſtatim videret eum decapitatum.*

7 Et exierunt duæ ſecundum conſuetudinem ſuam. *Quaſi ad orationem, & propter hoc vigiles Aſſyriorum non fecerunt circa eas aliquam perſcrutationem ſecundum mandatum Holofernis, qui dederat eis hanc libertatem, vt habetur cap. præced.*

8 Et

8 Et tranſierunt caſtra. *Aſſyriorū libere propter dictam cauſam.*

9 Et gyran. vallem ve. &c. *Vt venirent ad portam Bethuliæ a caſtris Aſſyriorum remotiorem.*

10 Et dixit Iudith a longe cuſto. *Hic conſequenter ponitur mortis Holofernis manifeſtatio, & primo populo fideli. ſecundo Achior Gentili, ibi;* Porro Achior vocatus venit. *Prima in duas: nā primo ponitur dicta manifeſtatio. ſecūdo Iudith benedictio ibi;* Vniuerſi autē adorantes. *Prima adhuc in duas: nā primo fit manifeſtatio murorum cuſtodibus. ſecundo aliis ciuibus, ibi:* Illa autem aſcendens. *Circa primum dicitur,* Et dixit Iudith a longe cuſtodibus murorum. *Iam enim ſic erat elongata ab Aſſyriis, quòd nō poterat audiri ab eis.* Diuiſio.

11 Aperite portas; quoniam nobiſcum eſt Deus qui fecit virtu. *Per hoc autem inſinuauit mortem Holofernis.*

12 Vocauerunt presbyteros ci. *Vt honorificentius Iudith reciperetur.*

13 Quoniam ſperabant eam iam non eſſe ventu. *Spes proprie non eſt, niſi de bono; hic autem accipitur de malo. & ideo accipitur valde impropríe, ſcilicet pro timore valde probabili, de morte eius violenta, atque ipſius retentione.*

1 Con-

MORALITER.

† Et talem occidit Iudith, id eſt, Eccleſia, quando propter mala ſua per excommunicationem ſeparat eam a fidelium cœtu. Et ſicut in Holofernis occiſione fuit bina percuſsio, ſic in excommunicatione debet eſſe bina monitio. Poteſt autē aliter exponi, vt per Holofernem ſignificetur Hæreſiarcha, qui ebrius eſt peſtifera doctrina. de qua dicitur Deuter. 32. c. *Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.* & interpretatio conſonat. Holofernes enim interpretatur infirmitas diſceſſionis: talis enim infirmatur ex diſceſsione a vera fide, & talis debet ab Eccleſia excommunicari.

dabit, cū quo A ſcilicet, apicem cæleſtis regni, aſcendit, vnde. Io.3.b. *Nemo aſcendit in cælum niſi qui de.de cæ.*

a *Illa autem aſ.* Ad cæleſtia dogmata ſermonē conuertens, & ad laudandū Deum pro beneficiis ſuis auditores attollens.

b *Et interfeci.* De quo. Gen.3.c. *Ipſa conteret, caput etc.* Et in euāgelio. Luc.10.c. *Dabo vobis poteſtatem, calcandi ſuper ſerpētes & ſcorpiones & ſuper omnes virtutes inimici.* B

c *Et ecce.* Scito te quāta ſit malignitas, quāta fraus inimici noſtri, quanta pietate a nobis ſuperatus ſit, quos dominus illęſos ab omni fraude & erroris contaminatione cuſtodit, vt his inſpectis conditori & redēptori noſtro gratias agatis. 1.Petr.5.b. 2.Cor.11.a. vnſte. *Sobrii eſto te & vi.* Et. *Timeo ne ſicut ſerpens ſeduxit Euā aſtutia ſua, ita et ſenſus noſtri corrumpantur.* Et item. Eph.6.b. *Confortami ni in domino & in* C

a Tribulationibus oppreſſam. b Piam cordis intentionem vniuerſas errorum tenebras expellentem.
ſperabant eam iam non eſſe venturam. Et accedentes luminaria † con- 1
a gyrauerunt circa eam vniuerſi. Illa autem aſcendēs in eminentiorem 2
a Vnde. Audi Iſrael & tace. b Attenti. c A ſtrepitu mundi.
locum, iuſſit fieri ſilentium. Cumq; omnes tacuiſſent, dixit Iudith. Lau 3 4
a Non me non hominem.
date dominum Deum noſtrum, qui non deſeruit ſperantes in ſe, & in 5
a Vnde Ego ſeruus tuus & filius ancillæ tuæ.
me ancilla ſua adimpleuit miſericordiam ſuam quam promiſit domui 6
a Feminæ. b Diabolum.
b Iſrael, & interfecit in manu mea hoſtem populi ſui, in hac nocte. Et 7
a Hoſtis. b Mentem.
proferens de pera caput Holofernis, oſtendit illis dicens. Ecce caput
a Domum in qua confidebat.
c Holofernis principis militiæ Aſſyriorum. Et ecce conopæum illius in
quo recumbebat in ebrietate ſua, vbi & per manum fœminæ per-
cuſſit illum dominus Deus noſter. Viuit autem ipſe dominus quoniam 8 9
cuſtodiuit me angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, &
inde huc reuertentem, & non permiſit me dominus ancillam ſuam
coinquinari, ſed ſine pollutione peccati reuocauit me † vobis, gauden-
a Non mea. b Euaſi manus hoſtis.
tem in victoria ſua, in euaſione mea, in liberatione veſtra. † Cōfitemini 10
a Vnanimiter. b Solus. c Effectus miſericordiæ.
illi omnes, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. V-
niuerſi autem adorantes dominum, dixerunt ad eam. Benedixit te do- 11
a Contriuit inimicum & ſatellites eius.
minus in virtute ſua, quia per te ad nihilum redegit inimicos noſtros. 12
a Cuius fides & confeſſio in toto orbe obtinet palmam.
Porro Ozias princeps populi Iſrael, dixit ad eam. Benedicta es tu filia 13
a Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.
á domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram. Benedi-
ctus dominus qui creauit cælum & terram, qui te direxit in vulnera ca- 14 15
d pitis principis inimicorum noſtrorum, quia hodie nomen tuum ita ma 16
gnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum qui memores fue-
rint virtutis domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ 17
propter anguſtias & tribulationē generis tui, ſed ſubuenisti ruinæ ante 18
conſpectū Dei noſtri. † Et dixit omnis populus, fiat, fiat. Porro Achior 19
vocatus venit. Et dixit Iudith. Deus Iſrael cui tu teſtimonium dediſti, ꝙ 20
vlciſcatur ſe de inimicis ſuis, ipſe caput omnium incredulorū incidit in
a Huius ſeculi.
hac nocte in manu mea. Et vt probes quia ita eſt, ecce caput Holofernis
qui in contemptu ſuperbiæ ſuæ Deum Iſrael cōtēpſit, & tibi interitum
minabatur dicens, † cum captus fuerit populus Iſrael, gladio perforari
e præcipiam latera tua. Videns autem Achior caput Holofernis, angu- 21
ſtiatus præ pauore cecidit in faciem ſuam ſuper terram & † æſtuauit ani- 22 23

in poten. vir. eius. & induite vos armaDei. D

d *Quia hodie, nomen tuum, etc.* Laus eccleſiæ non recedet de ore hominum, qui memores ſunt ſtudij & operū eius quæ per dilectionē Dei & proximi præſentes tribulationes ſecura ſuſtinet, fide plena & ſpe firma, attendens eminētiam cœleſtiū premiorum, vbi ſociabitur beatitudini angelorum. E

e *Videns autem Achior.* Per Achior principē Ammonitarū, pagani vel heretici deſignantur, qui vidētes eccleſię fidem hoſtium ſuperaſſe ferocitatē nimio pauore concutiūtur & ſuperbiam ſuā humiliantes eccleſiā venerantur, et ſequaces ſuos errorē relinquere et fide lib. ſeſe ſociare hortatur. vnde Eſaias. Eſai.60.c. *Venient ad te curui filii eorum qui te humiliauerunt, et adorabūt veſtigia pedum tuorū omnes qui detrahebant tibi.*

† Congregaue runt. † ad vos. † Pſal 105.a. 106.a.117. 135.a. † ſupra 10.b. inf.15.d. † Infra 5.d. & 6.a. † hæſitauit. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Congyrauc. *nam ex omni parte nitebantur ſibi appropinquare.*
2 Illa autem. etc. *Hic conſequenter manifeſtatur mors Holofernis ciuibus cum dicitur.* Illa aſcendens in eminentiorem loc. *vt poſſet ab omnibus videri.*
3 Iuſſit fieri ſilenti. *vt melius poſſet audiri, et incepit a diuinis laudibus loqui dicens:*
4 Laudate dominum Deum noſtrum, &c. *id eſt, nos poſitos in tanta neceſſitate.*
5 Et in me. *ideſt, per me inſtrumentaliter.*
6 Adimpleuit, &c. *promiſit, n. per prophetas, ſicut patet in pluribus locis, populū Iſrael ab hoſtib. liberare, ſi tamen colerent eū vere.*
7 Et proferens. *ad declarationē veritatis. Et ne aliqua ſuſpicio oriretur, quod Holofernes ſeu aliquis alius tetigiſſet eam inhoneſte, ideo ſubditur.*
8 Viuit. *ideſt, ſicut verum eſt quod ipſe eſt vita per eſſentiam, ita verum eſt quod ſequitur.*
9 Quoniam cuſto. *Et patet litera. Et finaliter pro tātis beneficiis inuitat omnes ad confeſſionem diuinæ laudis, dicens,*
10 Confitemini illi omnes, etc. Vniuerſi autem. *Hic cōſequēter ponitur ipſius Iudith benedictio ſeu commēdatio, et primo a plebe cum dicitur.* Vniuerſi autem adoran. *ſecūdum ipſius Iudith verbū.* Dixe-
11 Dixerunt ad eam. *id eſt, benedicendam te reddidit ab omnibus.*
12 Quia per te ad nihilum redegit. *Mortuo namque principe reputabant exercitum eius iam periiſſe. Secundo benedicitur ſeu commēdatur à principe, cum dicitur.*
13 Porro Ozias. *& patet.*
14 Benedictus dominus, etc. *Et per hoc intelliguntur alia corpora media, & creaturæ in eis exiſtentes.*
15 Qui te direxit. *ſua bonitate.*
16 In uulne. *quod eſt ſupra conſtantiam mulieris.*
17 Vt non recedat. *quod videmus adimpletum, nam ad eius laudē per vniuerſalem eccleſiam recolitur hoc factum.*
18 Non peper. ani. tuę. *id eſt, vitæ tuæ eam periculis exponendo.*
19 Porro Achior. *Hic cōſequenter vltimo manifeſtatur mors Holofernis Achior Gentili cum dicitur.* Porro Achior vocatus venit. *Non. n. conſilium Hebræorū audebat ingredi niſi ſpecialiter vocaret, quia non erat adhuc incorporatus illi populo.*
20 Deus Iſrael, etc. *vt habetur ſup. c. 5. Cætera patent ex dictis.*
21 Videns autem Achior ca. Holo. anguſt. *ideſt, præ nimia admiratione de tanto facto per manum fœminæ.*
22 Cecidit in. &c. *Paſſiones enim vehementes & ſubitæ faciūt magnam tranſmutationem in corpore, & ſic frequenter faciunt cadere.*
23 Et ęſtuauit anima. *i. paſſa fuit exinanitionem.*

Poſtea

MORALITER.

19 *Porro Achior.* Per iſtum qui Gentilis erat populus gentiū deſignatur, qui videns miracula p̄dicationē fidei cōfirmātia, reliqt cultū idololatrię, & adhæſit firmiter fidei orthodoxę.

A ma eius. poſtea vero quam reſumpto ſpiritu 1
recreatus eſt, pro cidit ad pedes eius, & adora- 2
uit eam & dixit. Benedicta tu a Deo tuo in 3
omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni D
gente quæ audierit nomen tuum,& magnifica
bitur ſuper te Deus Iſrael.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Poſtea, *tranſeunte dicta paſſione.* Pro-
2 Procidit ad pe.&c. *ei reuerentiam exhibendo.*
3 Benedicta tu a Deo tuo in omni. *ab omnibus habitantibus in tabernaculo Hebræorum,& a Iacob deſcendentium.*

CAP. XIIII.

Ser.228.de temp. a *Dixit autem Iudith,&c.* ❊ Aug. Iacet incluſum cadauer, & iam foris eſt caput. Cum palmifera caſtitate Iudith ad ciues, ſolicite feſtinat, nec prohibetur regreſſu, cui quaſi ad orationem ante ire fuerat conceſſum. Iam recipit attonita ciuitas tantæ victricis reditus triumphales, iã luctus conuertűtur in gaudiű iã portæ pleniſſima ſecuritate panduntur, iam pendet muris victoribus caput. Omnis erat in ciuitate victoria, & in hoſtilibus caſtris tremor erat & fuga, Iudith in ciuitate cum ſecuris ſecura. Vbi enim aſſiduis precibus pulſatur cælum, potentia ſemper calcatur armorű. Ecce glorioſæ fœminæ caſtitatē ſeruauit oratio, & hoſtē ſeruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitatē vna fœmina voluit vindicare,& tantus exercitus regem non potuit cuſtodire.

B

tabernaculū.

Li.de viduis. C

b *Cumq; cognoueritis eos fugere.* * Ambroſius.Nec dexteræ tantũ opus Iudith, ſed maiora trophæa ſapientiæ. Nã manu, ſolū Holofernem viciſſet conſilio autem omniū hoſtiū vicit exercitū. Suſpenſo enim Holofernis capite, quod virorū conſilio non potuit excogitari, ſuorū erexit animos, hoſtiū fregit, ſuos pudore excitãs hoſtes quoque terrore percellēs, eo quod cæſi ſunt & fatigati. Ita vnius viduæ tēperantia non ſolū naturã ſuam vicit, ſed quod eſt amplius, fecit viros etiam fortiores.

c *Tunc ingreſ.* Duces perſecutorū deos ſuos contra eccleſiam poſcentes auxilium inueniunt eos propria fœditate ſpurciſſimos & oī virtute deſtitutos, vnde fuge ſe cõmittentes relinquũt ea in quibus tēporaliter confidebãt. *Non eſt enim prudētia, nō eſt ſapientia, nec conſilium contra Deum,* vnde Hierem.ait. *Non fugiet velox & non ſaluabitur, fortis. &c.* Hier.36

CAP. XIIII.

Docet eccleſia filios ſuos qualiter perſequantur hoſtem ſpiritualem.

a Aperte contritam eſſe hoſtis ſuperbiam.

a Dixit autē Iudith ad oēm populū Audite me fratres: Suſpē 1
Doctrinam euangelij qua muniuntur credentes. b Intellexer. c Sol.ſ.diuinæ placationis & ſolatii ſerenitas. 2
dite caput hoc ſup muros noſtros,& erit cū exierit ſol, ac 3
a Scutum fidei,loricam iuſtitiæ,& galeam ſalutis,gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei. 4
cipiat vnuſquiſq; arma ſua, & exite cū impetu, nō vt deſcendatis deor 5
ſum ſed quaſi impetū faciētes. Tūc exploratores, neceſſe erit vt fugiāt 6
ad principē ſuū excitandū ad pugnā. Cūq; duces eorū cōcurrerint ad 7 8
tabernaculū Holofernis,& inuenerint cū truncū in ſuo ſanguine vo- 9
b lutatū, decidet ſup eos timor. Cumq; cognoueritis fugere eos, ite poſt
cos ſecuri, quoniā dn̄s conteret eos ſub pedib. veſtris. Tunc Achior vi 10
dēs virtutē quā fecit Deus Iſrael, relicto Gentilitatis ritu credidit Deo, 11
& circūcidit carnē præputii ſui,& appoſitus eſt ad populum Iſrael, & 12 13
oīs ſucceſſio generis eius vſq; in hodiernum diem. Mox aūt vt ortus 14
a Sicut fuit imperatum.
eſt dies, ſuſpenderunt ſup muros caput Holofernis, accepitque vnuſ- 15
quiſq; vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grādi ſtrepitu & vlulatu. Quod 16
a Eccleſiæ confidentiam contra ſe. b Principes perſecutorum. c Ad templa idolorum. d Auxilium petentes. 17
videntes exploratores ad tabernaculū Holofernis cucurrerunt: Porro
hi qui in tabernaculo erāt, veniētes & ante ingreſſum cubiculi perſtre
pentes, excitandi gratia inquietudinē arte moliebantur, vt nō ab exci
tantibus, ſed a ſonantibus Holofernes euigilaret. Nullus. n. audebat 18
†cubiculū virtutis Aſſyriorū pulſando aut intrando aperire. Sed cū ve 19
a Primi perſecutores. b Gentilium.
niſſet duces eius ac tribuni & vniuerſi maiores exercitus regis Aſſyrio 20
a Sacerdotibus idolorum. b Qui audetis, quibus eſt permiſſa licentia. c Opprobrioſe.
rū, dixerunt cubicularijs. Intrate & excitate illū, quoniā egreſſi mures 21
a Priſtino timore.
c de cauernis ſuis auſi ſunt prouocare nos ad bellū. Tunc ingreſſus Va- 22
gao cubiculū eius, ſtetit an̄ cortinā, & plauſum fecit manibus ſuis, ſu- 23
ſpicabatur enim illum cum Iudith dormire. Sed cum nullum motum
iacentis ſenſu aurium caperet, acceſſit proximans ad cortinam, & e-
leuans eam videnſque cadauer abſque capite Holofernis in ſuo ſan-
guine tabefactum iacere ſuper terram, exclamauit voce magna cum 24
fletu,& ſcidit veſtimenta ſua. Et ingreſſus tabernaculum Iudith non 25
inuenit eam. Et exiliuit foras ad populū, & dixit. Vna mulier Hebræa † 26

E

†pr...

NICOLAVS DE LYRA. CAP. XIIII.

1 Dixit,&c. *Poſtq̄ deſcriptus eſt Holofernis occubitus, hic conſequēter deſcribitur fuga ſui exercitus et diuiditur in tres partes, nā primo ponitur fugiēdi rō ſecundo fugiētiū deuaſtatio c.15. tertio diuina laudatio c.16. Circa primū Iudith primo populū inſtruit, ſecūdo populus ei obedit ibi.* Mox aūt. *tertio exercitus ad Holofernē recurrit, ibi.* Qđ vidētes. *Circa primū primo ponit inſtructio dicta, ſecūdo interponit ipſius Achior cōuerſio deuota, ibi.* Tūc Achior. *Circa primū dicit Iudith.* 2 Suſpēdite. *in ſignū exultationis et victoriæ iā habitæ partim in re et partim in ſpe.* 3 Et erit. *i. in primo ortu ſuo.* 4 Accipiat,&c. *confidētes de victoria plena Dei adiutorio hn̄da.* 5 Et exi.&c. *quaſi iā certi de cōſecutione victoriæ.* 6 Nō vt de. *ſ. paulatim et timide.* 7 Tūc explo. *ſine cuius volūtate exercitus nō dēt cōmittere. Nā ſicut dicit lib. de Iudaico bello. Nō ſolū bellare, ſed ēt vincere ſine duce apud Romanos erat vituperabile.* 8 Cūq; du.e. *q præſūt diſtinctis acieb.* 9 Cōcurre.&c. de.ſ.co.ti. *ex caſu principis inopinato, et ēt immiſſus a Deo, vn̄ vr̄ hic ſaltem quātum ad aliquid prophetice loqui.* 10 Tunc. *Hic cōſequēter interponit Achior cōuerſio deuota cū dicitur.* 11 Videns. *i. effectum diuinæ virtutis per manū mulieris.* 12 Relicto Gen. *legē eius ſuſcipiendo.* 13 Et circū. *i. circūcidi fecit.* 14 Mox. *Conuerſione Achior interpoſita hic ponit obediētia populi ad Iudith verba, cum dr̄.* 15 Suſpēde. *in ſignum victoriæ cōis exultationis.* 16 Et egreſ. *ad aduerſarios deterrendū.* 17 Qđ vi. *Hic conſequēter ponitur ad Holofernē recurſus, et ſecundo declarat eius interitus ibi.* Tūc ingreſ. *Circa primū patet lit. vſq; ibi.* 18 Nullus en.&c. *i. princips militiæ, in quo virtualiter conſiſtit robur exercitus, ſicut virtus corporis naturalis in corde. Propter q̄ dicit Vegetius in lib. de re militari, q̄ ſicut cor eſt in medio corporis, ſic princeps dēt in medio exercitus collocari.* 19 Sed cū. *præſidentes acieb.* 20 Ac tribu. *q in vna acie præſunt mille bellatorib.* 21 Dixerūt. *qui familiarius poſſunt ingredi cubicula magnorū.* 22 Qm̄ egreſſi. *Modus eſt. n. ſuperborū de aliis cōtēptibiliter loqui.* 23 Tunc in. *Hic cōſequēter declaratur Holofernis interitus et patet litera vſq; ibi.* 24 Exclama.vo. *pro domini ſui interitu.* 25 Et exiliuit. *ad populū expectātē Holofernis mandatum.* 26 Et dixit. *interficiendo ❊ militiæ*

MORALITER.

1 *Dixit.* Poſt occiſionē Holofernis Iudith ad deſtructionē ſui exercitus populū inuitauit, ſignificās q̄ eccleſia nō ſolū tyrānū uel hæreſiarchā dēt excōmunicatiōis gladio ferire, ſed ēt eius adhærētes prout pōt extirpare. † *Vna mulier.* Hebrea trāſiens interpretatur, pp̄ qđ eccleſia militans quæ eſt in uia trāſeundi ad patriā bene Mulier Hebræa nominatur: & ipſa p̄ ſuam prædicationē facit domui diaboli confuſionē. Poteſt hoc ēt exponi de uirgine Maria ex Hebræis nata, quæ diabolum confodit, eius caput conterendo, ſicut prædictū fuerat Geneſ.3.cap. *Ipſa conte. caput,&c.*

F

CAP.

A fecit confuſionem in domo regis Nabuchodo-
noſor. Ecce enim Holofernes iacet in terra, &
caput eius non eſt in illo. Quod dum audiſſent
principes virtutis Aſſyriorum, ſciderunt om- 1

nes veſtimenta ſua, & intolerabilis timor & tre D
2 mor cecidit ſuper eos, & turbati ſunt animi eo-
rum valde. Et factus eſt clamor incomparabilis
in medio caſtrorum.

NICOLAVS DE LYRA.

* *militiæ principē. Vñ & Abimelech vulneratus a muliere fecit ſe interfici per armigerũ ſuũ, ne diceretur in eius opprobriũ, q mulier interfe-ciſſet eum. Iudicum 9.*

1 Sciderunt &c. *in ſignum doloris.*

2 Et turbati ſunt. *propter quod non prouiderunt ſibi de aliqua defenſione, nam turbati minus prævident, vt dicitur in elenchis.*

CAP. XV.

2 C*Vmq; omnis e. &c.*

* Aug. Armis ſtupētibus cunei denſantur, præpoſtero ordine Hebræi. triumphant. Sequitur bellum, vino fuſi, ſoluti ſomno, in certamen nec clamore prouocante conſurgunt, teguntur armis coruſcātibus montes. Quid alienigena fremis? qd bella componis? Quid aciē paras, habens quem in cubiculo quæras? Omnem variũ furoris impetũ retine, tantum vobis reliquimus ducem, agnoſcēdam partem habemus in porta pendentem: Tantam anim⁹ de Deo ſuſcepit largitatem, quantā credulitas ſibi po-

Ser. 226. de tepor. — † *omnibus.* — B — C

CAP. XV.

C*Vmque omnis exercitus decollatũ Holofernem au- 1
diſſet, fugit mēs & cōſiliũ ab eis, & ſolo tremore &
metu agitati fugæ præſidiũ ſumũt, ita vt nullus lo- 2
queretur cũ proximo ſuo, ſed inclinato capite, re- 3
lictis omnibus euadere† feſtinabāt Hebræos, quos 4
armatos ſuper ſe venire audierant; fugientes per 5
vias cāporũ & ſemitas† colliũ. Videntes itaque filij 6
a ¶Prædicatores. b ¶Eccleſiæ cedentes. c Euangelicis. d Valida intentione.
Iſrael fugientes ſecuti ſunt illos, deſcēderũtq; clangentes tubis, & vlulan- 7
a Fugientes. b Impiorum diuerſi ſunt errores. c Indiſcreti.
tes poſt ipſos. Et quoniā Aſſyrij nō adunati, in fugā ibant præcipites, fi- 8 †
a Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.
lij autem Iſrael vno agmine perſequētes, debilitabāt omnes quos inueni
a Robur domini. ſ. ſtrenuitas prædicatorum, qui fide confortati per verbum euangelij incitant omnes contra hoſtes religionis.
re potuiſſent. Miſitque Ozias nuntios per omnes ciuitates & regiones 9
Iſrael. Omnis itaq; regio omniſq, vrbs electa iuuētutē armatā miſit poſt
a Non debet miles Chriſti otioſus eſſe, hoſte intra patriam manente.
eos, & perſecuti ſunt eos in ore gladij, quouſque peruenirent ad extre- 10
a Conuerſationis, cogitationis, locutionis, actionis.
mitatē finium ſuorũ. Reliqui autē qui erant in Bethulia, ingreſſi ſunt ca- 11
ſtra Aſſyriorũ, & prædā quā fugiētes Aſſyrij reliquerant, abſtulerunt, &
onuſtati ſunt valde. Hi vero qui victores reuerſi ſunt ad Bethuliā, omnia 12
a Quæ Moyſes de Aegypto vult educere. Pharao retinere.
quæ erant illorũ abſtulerũt ſecũ, ita vt nō eſſet numerus in pecoribus, & 13
iumentis & vniuerſis † mobilibus eorũ, vt a minimo vſq, ad maximũ o-
a Ieſus vel reſurrectio domini, qui dicit. Ego ſum reſurrectio & vita.
mnes diuites fierent de prædationibus eorum. Ioachim autem ſummus 14
a Secundum ordinem Melchiſedech. b Deſcendit de cælis. c In vterum virginis quæ eſt domus Dei vnde carnem aſſumpſit. d Diſcipulis quos elegit.
pontifex de Ieruſalē venit in Bethuliā, cũ vniuerſis presbyteris ſuis, vt 15
a ¶Probaret eccleſiæ fidem & dilectionem. b Deuotionem mentis operationem demonſtrans. c Dominus benedicit eccleſiam cum gratiarum vbertate replet, & omnibus laudabilem exhibet, vnde. Surrexerunt filij eius & beatiſſimam prædicauerunt. & virgines laudauerunt eam.
videret Iudith. Quæ cum exiſſet ad illũ, benedixerunt illam omnes vna 16 17
voce dicētes: Tu gloria Ieruſalē, tu lætitia Iſrael, tu honorificētia populi 18
19

poterit vendicare.

b *Videntes itaque, &c.* Gedeon contra Madianitas pugnaturus, non haſtam, non clypeum, ſed tubas & lāpades tulit, præfiguratis euangelii præconib. quibus nō eſt colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed cōtra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus &c. & pugnant prædicationis voce & miraculorũ fulgore.

c *Omnis itaque* Ad prædicationē verbi Dei ex ſingulis gētibus & prouincijs probatæ perſonę & viribus accinctæ ad militiā dñi veniunt. vnde Eſa. *Ecce iſti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, &c.*

Iudicum 6. c. — † *cupiebant.* — † *conuallium.* — *Epheſ. 6. b. Ibid. e.* — E — *Eſai. 49. d.* — F

Per

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XV.

1 C*Vmque omnis, &c. Poſtquam deſcripta eſt fugiendi rō, hic conſequenter ponitur fugientiũ deuaſtatio, et ſecũdo Iudith benedictio, ibi.* Ioachim autem. *Prima in duas, quia primo ponitur fugientiũ perſecutio in perſonis, ſecundo in rebus poſſeſſis, ibi.* Reliqui autem. *Circa primum patet litera vſque ibi.*

2 Ita. *de aliqua defenſione ſeu præſidio.*

3 Sed. *cum magna confuſione.*

4 Relictis. *quæ poterāt impedire fugā eorũ, vt fugerent expeditius.*

5 Per vias. *fugientes enim de prælio per diuerſas vias fugiunt.*

6 Videntes. *ſicut præceperat Iudith.*

7 Clangentes. *tanquam victores.*

8 Et vlu. *ad inſecutionem mutuo ſe exhortantes.*

9 Miſitque. *per quas poterant tranſire fugientes.*

10 Et per ſe. *tranſire enim vltra non erat eis tutum.*

11 Reliqui. *Hic conſequenter ponitur perſecutio Aſſyriorum in reb. poſſeſſis, & patet litera vſque ibi.*

12 Omnia. *id eſt, Aſſyriorum.*

13 Abſtulerunt. *nam illi qui remanſerunt in Bethulia, non abſtulerant omnia, ſed pauca reſpectiue, nam vix per 30. dies fuerunt omnia collecta, vt habetur inf. eod. cap.*

14 Ioachim. *Hic conſequenter ponitur Iudith benedictio, & primo ſpiritualis, ſecundo temporalis, ibi.* Per dies autem. *Circa primũ dicitur.* Ioachim autem. *Iſte ſup. 4. c. vocatur Eliachim, et forte eſt idē nomen, nam ſicut nomina Latina variantur aliquādo in fine, vt Guilermus et Guilerus, ſunt vnum nomen variatum in fine, aliqñ vero in Principio, ſicut Nicolaus, et Colinus et Coletus variatum in principio & idem uidetur de Eliachim et Ioachim, quid autem mihi uideatur de hoc pontifice, dixi ſup. ca. 4.*

15 Vt videret. *propter famam ſuæ uirtutis.*

16 Benedixerunt. *imprecantes ſibi bona ſpiritualia pro uirtutis ſuæ fama, ideo ſubditur.*

17 Tu gloria Ie. *nam diuinum cultum qui erat in Ieruſalem, de quo ſumme gloriabantur Iudæi, conſeruauerat interficiendo Holofernē qui ipſum deſtruere intendebat, ut patet ex ſupradictis tertio capite et 4. d.*

18 Tu lætitia Iſrael. *effectiue.*

19 Tu honorificentia. *ſimiliter. nam interficiendo Holofernem dederat populo Iſrael honoris & lætitiæ materiam.*

Ab- Ideo

MORALITER.

1 *Cumq;*. Cognita Holofernis decapitatione exercitus eius fugit, & ſimiliter exterminato hæreſiarcha eius ſecta deficere incipit. Et ſubditur modus cum dicitur.

† *Quoniam.* Dicitur enim in eccleſiaſtica hiſtoria, qđ oriente hæreſi aliq eius ſectatores diuidebantur in modos plures, catholici vero erant in vna regula fidei ſe tenentes, & ſic hæreſibus preualuit fides.

14 *Ioachim.* per hoc autē quod iſte benedixit Iudith, ſignificatur quod Chriſtus pontifex ſummus benedictionem ſuę gratiæ largitur eccleſiæ ſuæ, & omnibus perſonis in ea exiſtentibus, qui contra diabolum fortiter præliantur.

a Per dies autem, A Qui vniuerſum preſentis vitæ tempus ſignificant, quo populus Dei de hoſte triumphans ſpiritualiter expoliat vnde de eccleſia dicitur. Confidit in ea cor viri ſui, et ſpolijs non indigebit.

† Supra 10. b. & 13. d.

Prou. 11. b.

b Porro au. Sic populus Dei ab Aegypto recedens, ipſam ſpoliauit, vnde tabernaculum conſtruxit, Sic reges

a ¶Contra principem mundi. b ¶A domino. c ¶Synceritatem fidei vnde. Deſpondi vos vni viro virginem caſtam, &c.

noſtri, quia feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum eo quod ca-

a Christum. b Hæreticorum corruptionem.

ſtitatem amaueris, & poſt virum tuum alterum neſcieris, ideo & ma- 1

nus domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum. † Et 2

a Filij eccleſiæ, tam maiores quam minores.

a dixit omnis populus, fiat fiat. Per dies autē triginta vix collecta ſunt 3 4

a Omnes enim fideles quicquid hoſti rapiunt, ad eccleſiæ laudem & ſtudium referunt.

b ſpolia Aſſyriorum a populo Iſrael. Porro autem vniuerſa quæ Holo-

a Sapientiæ. b Eloquentiæ.

fernis peculiaria fuiſſe probata ſunt, dederunt Iudith in auro & ar-

a Operibus iuſtitiæ. b Virtutum. c Ornamento variarum diſciplinarum.

gento, & veſtibus, gemmis, & omni ſupellectili, & illi tradita ſunt

a Omnia membra Chriſti. b Hoc perficietur in fine mundi, quia tũc plenarie exultabunt ſancti triumphato principe mundi. c Voce iubilationis.

omnia a populo. Et omnes populi gaudebant cum mulieribus & vir-

a Concordi iubilatione pro triumpho ſuo.

c ginibus, & iuuenibus in organis & citharis.

D ges iuſti ſub teſtamento veteri quæ, hoſtibus abſtulerũt in miniſterio templi conſecrauerunt.

c Iuuenibus, Quia tũc neq; nubent neque nubentur quia reſurgẽt oẽs in virũ perfectũ in mẽſurã ætatis plenitudinis chriſti, vnde in reſurrectione domini iuuenis coopertus ſtola candida angelus apparuit.

Matt. 22.

Matt. 16.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ideo & manus, *ſcilicet propter virtutem caſtitatis et munditiæ.*
2 Et ideo. *benedictione gloriæ.*
3 Et dixit. *ad confirmationem dictæ benedictionis.*
4 Per dies. *Hic conſequenter ponitur benedictio Iudith temporalis, quæ in ſcriptura frequenter accipitur pro multiplicatione bonorũ temporalium, unde Gen. 30. d. dixit Iacob ad Laban.* Modicũ habuiſti antequã venirem ad te, & nunc diues effectus es, benedixitque tibi dominus ad introitum meum, *& hoc modo populus Iudith benedixit, nã omnes diuitias Holofernis ſibi dedit, et patet litera.*

B E

CAP. XVI.

a ¶ Iam ſecula: Beati qui habitant in domo tua domine. b ¶ Confidens & laudans.

TVnc cantauit canticũ hoc 1
domino Iudit, dicens:
Incipite domino in tym- 2

a ¶ Mortificationis carnis.

panis, cantate domino in

a ¶ Spiritualium bonorum vel labiorum.

cymbalis, modulamini il- 3

a ¶ Boni operis. b ¶ Corde. c ¶ Mente.

li pſalmum nouum, exultate & inuocate no- 4

a Vnde. Confidite, ego vici mundum. b Potens in prælio. 5

men eius. Dominus conterens bella, dominus 6

¶Soli. ¶ Eccleſiam.

nomen eſt illi. Qui poſuit caſtra ſua in medio 7

a ¶Quotidie paulatim, in fine perfecte liberabit. ¶Nationum.

C populi ſui, vt eriperet nos de manu omnium

a Per ſe & per ſuos, de quo. Virga furoris mei Aſſur. i. diabolus. ¶ b ¶Superbiæ.

8 inimicorum noſtrorum. Venit Aſſur ex mon-

a ¶ Frigore infidelitatis. b ¶ Vel virtutis.

9 tibus ab Aquilone in multitudine fortitudi-

a Exercitus. b Perſecutionibus. c ¶ Prædicatores ad horam inundantes.

10 nis ſuæ, cuius multitudo obturauit torrentes,

a Superbia. b Humiles.

11 & equi eorum cooperuerunt valles. Dixit ſe-

a ¶Ira, libidine. b Poſſeſſiones eccleſiæ. c ¶Fide & opere robuſtos.

12 incenſurum fines meos, & iuuenes meos oc-

a Perſecutionis. b Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.

13 ciſurum gladio, infantes meos dare in prædã,

a Pudicas animas. b Vitiorum, ſcilicet.

14 & virgines in captiuitatem. Dominus autem

15 omnipotens nocuit eum; & tradidit eum in

a Eccleſiæ. b Lignas ancillis ſuis.

16 † manus fœminæ, & confodit eum. Non enim

F

† manu *manibus.*

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. XVI.

1 TVnc cantauit. *Aduerſarii deiectione et fidelis populi liberatione deſcripta, hic conſequenter ponitur rõne prędictorũ laudatio diuina. Et diuiditur in tręs partes, quia primo ponitur ipſius Iudith decantatio, ſecundo populi et ipſius oblatio, ibi.* Et factũ eſt poſt hæc. *tertio Iudith felix conſummatio, ibi.* Et Iudith magni. *Canticũ vero Iudith in duas partes diuiditur, nã primo ponitur excitatio mentis, ſecundo ratio laudis, ibi.* Venit Aſſur. *Circa primũ dicit Iudith excitãs ſe & alios ad diuinam laudem.*

Diuiſio.

2 Incipite. *Varia namque inſtrumenta muſicalia et etiã harmoniæ mentem excitant ad diuerſa. Aliquæ. n. harmoniæ excitant ad audaciam, quibus vtuntur homines in bellis, et aliquæ ad laſciuiam quib. vtuntur in choreis, et aliquę ad deuotionem, quibus vtuntur in officiis eccleſiaſticis, et hoc modo dixit Iudith.* Incipi. *Eſt autẽ inſtrumentũ muſicum tympanum quo mulieres vtebãtur, et hoc modo Maria ſoror Moſi ſumpſit tympanum ad excitandũ ſe & alias mulieres ad Dęum laudandum dicendo.* Cantemus domino, &c. *Exod. 15.*
3 Modulamini. *propter nouam materiam laudandi Deum.*
4 Exultate. *corde.*
5 Et inuocate nomen eius. *corde.*
6 Dominus conterens. *contra ſuum populum excitata, vt patet in Pharaone Exod. 17. & in Amalec Exod. 17. et in regibus Chananęorum, lib. Ioſue quaſi per totum.*
7 Qui poſuit caſtra ſua, *i. Angelorum cuſtodiam, vnde Gen. 32. dixit Iacob de angelis ſibi obuiantibus.* Caſtra Dei ſunt hæc.
8 Venit Aſſur. *Hic conſequenter ponitur ratio laudis, & primo ex aduerſariorum deiectione, cum dicitur.* Venit Aſſur, &c. *ideſt, princeps militiæ & exercitus Aſſyriorum.*
9 In multitudine fortitudinis ſuæ. *totaliter confidens.*
10 Cuius multitudo obturauit torrentes. *ideſt. ſiccauit ex potu animalium & hominum.*
11 Dixit ſe incenſurum fines meos. *ideſt, terram Iudææ.*
12 Et iuuenes meos. *populi mei.*
13 Occiſurum gladio. *De hoc enim & alijs malis Holofernes ſe iactauit, ſed non adimpleuit. ideo ſequitur.*
14 Dominus autem omni. *cui nullus poteſt reſiſtere.*
15 Nocuit eum. *occidendo eum per manum fœminæ, quod fuit valde confuſibile, vt dictum eſt ſuprà c. 14.*
16 Non enim cecidit, &c. *Holofernes.*

Et A iuue-

MORALITER.

1 *Tunc cantauit.* Gratiarum actio de ſuo proceſſu ad populi ſui liberationem per Holofernis interfectionem, per quod ſignificatur quòd eccleſia de beneficijs ſibi collatis a domino debet ei reddere gratiarum actionem.

Porro

a Robore carnis. Sagacitas humani ingenij, aut fortitudo terreni imperij.
cecidit potens eorum a iuuenibus, nec filij † Titan percuſſerunt eum, nec ex 1
¶Confeſſio, a ¶Amaritudinis. b Alacritate uirtutum. 2
celſi gigantes impoſuerunt ſe illi, ſed Iudith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ 3
a Baptiſmo. b Actu ueteris hominis pro quo uir ſuus eam deſeruit. c Noui hominis.
diſſoluit eum. Exuit enim ſe † veſtimento viduitatis, & induit ſe veſtimento 4
a ¶Vnde. Lætetur in perpetuum, b ¶Vt exhilaret faciem eius in oleo læti. c Chriſmatis. 5
lætitiæ in exultatione filiorum Iſrael. Vnxit faciem ſuam vnguento, colliga 6
a Fluentes motus cogitationum. b Diuino timore & firma ſpe. c In dumenta pedum, quibus præparati calceantur in præparationem eius pe. 7 8
uit cincinnos ſuos mitra, accepit ſtolam nouam ad decipiẽdum illum. San 9
a Virtutum. b Voluptatem.
dalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam
a Tentantes.
eius, amputauit pugione ceruicem eius. Horruerunt Perſæ conſtantiam eius 10
a Mentientes. b Poteſtatem. c Eccleſiæ. d Perſecutores. e Dirigentium.
& Medi audaciam eius. Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum quando appa- 11 12
a Fideles. b Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. c Eccleſiarum. d Sagittis ſcripturarum.
ruerunt humiles mei areſcentes in ſiti. Filij puellarum compunxerunt eos
a Debiles. b Gladio verbi. c Dominus potens in prælio, qui dat fortitudinem plebi ſuæ.
& ſicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio a facie domini 13
a Nouum teſtamentum, quod nouum, quia Deum incarnatum nulla ætas corporeis oculis antea aſpexit.
b Non idolis, ſed prædicando alijs.
Dei mei. Hymnum cantemus domino, hymnum nouum cãtemus Deo no- 14
ſtro. Adonai domine Deus magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quẽ 15 16
a ¶Sed per humilitatem & ſubiectionem placare. b ¶Pater. c Per filium.
ſuperare nemo poteſt. Tibi ſeruiat omnis creatura tua, † quia dixiſti & facta
a ¶Verbo domini cæli firmati ſunt. b Sanctum. c Iuſſioni. d Superbia perſecutorum.
ſunt; miſiſti ſpiritum tuum & creata ſunt, & nõ eſt q̃ reſiſtat voci tuæ. Mon 17
a Iniquis conſilijs. b ¶Ne poſſint implere quod cœperant: c Subditis. Aquæ multæ populi multi.
d Duritia qua ſe inſuperabilem putabat.
tes a fundamentis mouebuntur cum aquis, petræ ſicut cera liqueſcent ante 18
a Aduentum in iudicio. b Cultores Dei, hæc eſt generatio quærẽdo c Sicut negligentes minorantur.
d ¶Vel præ omnibus. e Perpetuum. Generationi prauæ, & peruerſæ. De quo, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.
faciem tuam. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia. Væ gen 19
a Cui nemo reſiſtit. b Iniquitatem. 20
ti inſurgenti ſuper genus meum. Dominus enim omnipotens vindicauit in 21
a Quando dabit vnicuique ſecundum opera. b In virga. c Exterius & interius. ¶ Qui non extinguetur. d Qui non morientur.
eis, in die iudicij uiſitauit illos, Dabit enim ignẽ & vermes in carnes eorum
a Poſt mortem Holofernis, fugam hoſtis, & cætera ſupradicta.
ut urantur, & ſentiant uſque in ſempiternum. Et factum eſt poſthæc, omnis 22
a Supernam. 23
populus poſt uictoriam uenit in Ieruſalem adorare dominum, & mox ut pu 24 25
a Ab omni labe peccati. b Seipſos quos vouerant domino.
rificati ſunt, obtulerunt omnes holocauſta, & uota, & repromiſſiones ſuas 26

A a *Exiit enim.* ¶ Vnde Eſaiæ. (Eſa. 54. b) *Confuſionis adoleſcentiæ tuæ obliuiſceris, & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius, quia dominabitur tui qui te fecit, dominus exercituum nomen eius.* († veſte.)
b *Horruerunt.* Notare debet lector, vtrum opinio vera ſit, quod B Cambyſes filius Cyri a pleriſq; iſte Nabuchodonoſor dictus ſit, q̃ Perſis, Medis, & Aſſyrijs imperauit. (pſal. 32. b. & 148. a.)
c *Adonai do.* Vnum de decem nominibus apud Hebræos ſignificãs, quod dominus creaturæ dominetur. Et notandũ, quod vbique bis ponitur dominus, primum nomen tetragrammaton C eſt, & pprie ad Deũ pertinet,

et, & ineffabile dicitur ſecundũ cõmune, quod cõuenit hominibus. Et bene Adonai dominus filius Dei dicitur, quia Deus & homo dominus & Deus, quia omnib. dominetur vel ab omnib. timeatur. († tyrannorum) D
d *In carnes.* Quas amauerunt, de quibus naſcitur fetor vermiũ. Caro & sãguis vermes creat, quia delectatio carnalis, cui ſal continẽtiæ non reſiſtit, pœnã æternã generat luxurioſis. vñ: *Vermis eorũ non morietur, & ignis non extinguetur.* (Eſa. vlt. g.) E
e *Et factum.* Adepta victoria de hoſtib. ſuis, quiſque electus ab omni labe purga- F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *A iuuenibus.* qui ſolent facere probitates.
2 *Nec filij Titan percuſſerunt eum.* i. gigantis, & ponitur hic ſingulare pro plurali, id eſt, gigantum, ſicut Exod. 8. f. *Venit muſca gra.* id eſt, multitudo.
3 *Sed Iudith filia Merari.* diſſoluit eum per ardorem concupiſcentiæ in eam per modum ſuperius dictum 9. c. & 10.
4 *Exuit enim.* ſicut dictum eſt ſupra in prin. x. c.
5 *Et induit ſe veſtimento lætitiæ.* id eſt, quo vtebatur marito ſuo viuente.
6 *In exultatione filiorum Iſrael.* quaſi dicat, non fecit hoc ad diſſolutionem, ſed ad populi ſui liberationem.
7 *Vnxit faciem ſuam vnguento.* id eſt lachryma arboris aromaticæ, quę facit ad decorem vultus, & ſuauem odorem.
8 *Colligauit cincinnos ſuos mitra.* id eſt, capillorum ſuorum floccellos ad decipiendum illum, non quod intenderet inducere eum ad mortale peccatum, ſed vt deſideraret eam habere vxorem, & per hoc Iudith haberet ad eum familiarem acceſſum, per quem eum occidere poſſet, vt dictum eſt ſupra c. 9. & 10.
9 *Sandalia eius rapuerunt oculos eius.* Quia per reſpectum intrauit concupiſcentia animum. Cętera patent ex ſupradictis.
10 *Horruerunt Perſæ conſtantiã eius.* Quia nullus erat in eis qui auderet ſe ſibi opponere ad certamen ſingulare.
11 *Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum.* Hic ſecundo reſumitur ratio diuinæ laudis ex filiorum Iſrael exultatione, cum dicitur. *Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum.* vt habetur ſupra in fi. cap. 14.
12 *Quando apparuerunt humiles mei areſcentes in ſiti.* Venientes ſuper Aſſyrios armati.
13 *Perierunt in prælio a facie, &c.* q. d. Hęc victoria ſoli Deo eſt attribuenda.
14 *Hymnum nouum cantemus.* Hic tertio ſumitur ratio diuinę laudis ex eius virtute & magnificentia cum dicitur.
15 *Adonai domine.* Duo ſunt nomina idem ſignificantia, primum Hebraicum, ſecundum Latinum, & fit hęc duplicatio ad maiorem expreſſionem dominationis diuinę.
16 *Et præclarus in virtute tua.* Quia *lucem habitat inacceſſibilem.* 1. Tim.
17 *Montes a fundamentis mouebuntur cum aquis.* imminente aduentu tuo ad iudicium.
18 *Petræ ſicut cera liqueſcent.* per ignem conflagrationis precedentem aduentum iudicis.
19 *Qui autem timent te, magni erunt, &c.* Quia tecum erunt in gloria.
20 *Væ inſurgenti ſuper genus meum.* iniuſte.
21 *Dominus enim omnipotens vindicabit in eis.* inferendo pęnam ęternam. ideo ſubditur.
22 *Vt vrantur & ſentiant vſque in ſempiternum.* Sicut prophetauit Eſaias in fine libri ſui.
23 *Et factum eſt poſt hæc.* Hic conſequenter deſcribitur ipſius Iudith & populi oblatio, & primo populi, cum dicitur.
24 *Omnis populus poſt victoriam venit in Ieruſalem adorare dominum.* reddendo ſibi gratias de tanto beneficio.
25 *Et mox vt purificati ſunt.* aqua luſtrationis ſecundum formam quæ habetur Num. xix.
26 *Obtulerunt omnes holocauſta, & vota & repromiſſiones ſuas.* id eſt, ſacrificia totaliter incenſa ad honorem diuinum, ſecundo ponitur oblatio Iudith, cum dicitur.

A gatus, properat in ſupernam Dei ciuitatem, vbi vera viſio pacis, ubi reddit vota ſua conditori.

Li. de viduis. a *Et Iudith magna facta eſt, &c.* * Amb. Nec his eleuata ſuccessibus, cui vtique gaudere & exultare licebat iure victoriç viduitatis reliquit officium, ſed contemptis omnibus qui eius nuptias ambiebant, veſtē iocunditatis depoſuit, viduitatis reſumpſit, nec triumphorū ſuorum amauit ornatus, illos exiſtimans eſſe meliores quibus vitia corporis, quam quibus hoſtiū arma vincuntur.

Iretera exē. legunt in conlectatione domino.

b *Erat autem, &c.* * Aug. Nō ſufficit mortalis eloquētiā iuſtorū omnium rationes eximias atq; triūphos grandaſq; referre virtutes, quas omnipotēs Deus dedit eis q̄ bus ſolet cōferre victoriā, q̄ viros ac feminas vigere permiſit, qui & flammā camini refrigerio diſperſit, & inſidioſos exercitus capite ſublato nudauit. Gloria martyrū & confeſſorum quam colit eccleſia vita & morib. glo-

Ser. 228. de temp.

B

C

gloriosa. vnde. *Conſtituite diem ſolemnem, in frequentationibus.* i. frequenter, vſque ad cornu. i. gratiam communicationis corporis & ſanguinis domini, nec antea liceat recedere a viuis. D

c *Centum quinque &c.* Pro æterna beatitudine centenarius numerus a lęua tranſit in dexteram.

d *Abram ſu.* Abram carnalium conuerſationē, quæ ſemper timore obnoxia eſt in libertatē gratiæ & ad ſecuritatē charitatis ducēdo & exhortando perducit, vt non timore, ſed amore ſeruiat:

e *Luxitque illam omnis populus dieb. ſeptem.* Electi Dei per omne tempus, quod ſeptē diebus euoluitur, propter peregrinationem præſentis eccleſiæ, in dolore, & gemitu non affliguntur ex deſperatione, ſed futuræ vitæ recordatione, iuxta illud. *Fleuimus, dum recordaremur Sion.* E

Pſal. 136.

☞ BEA- F

a ¶Eccleſia. b ¶Obtulit. c ¶Quæ ſunt vaſa in honorem.
¶ Animas fraude diaboli deceptas quæ illi ereptæ in vſum vertentur eccleſiæ.
Porrò Iudith vniuerſa vaſa bellica Holofernis quæ dedit illi populus, 1
a ¶Fraudes quas anathematizat mater eccleſia & damnat.
& conopæum, quod ipſa ſuſtulerat de cubili ipſius, obtulit in † ana-
a ¶Poſuit. b ¶Hic ſpe in futuro ipſa re.
thema obliuionis. Erat autem populus iucundus ſecundum faciem 2
a ¶Sicut decet ſanctus. b ¶Cogitationis, locutionis, operationis, vel fidei, ſpei, & charitatis: quibus gaudent ſancti in incolatu huius mundi.
ſanctorum, & per tres mēſes gaudium huius victoriæ celebratum eſt
a ¶Peracto iudicio. b ¶Percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi.
a cum Iudith. Poſt dies autem illos vnuſquiſque rediit in ſua. Et Iudith 3
a ¶Cœleſti Ieruſalem. b ¶Fulgebunt iuſti ſicut ſol in re.
magna facta eſt in Bethulia, & præclarior erat vniuerſæ terræ Iſrael: 4
a ¶Vnde. LXX. ſunt reginæ & octoginta concubinæ vna columba mea. 5
b ¶De qua deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. c ¶Corruptionem voluptatis & caſtitatis. 6
b Erat etiam virtuti caſtitas adiuncta, ita vt non cognoſceret virum om 7
a ¶Mundus eis crucifixus & obliuioni traditus. 8
nibus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir eius. Erat au-
a ¶Paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis. b ¶Sub æſtu tribulationis. c ¶Mundo.
tem diebus feſtis procedens cum magna gloria. Manſit autē in domo
a ¶Prioris erroris Quo relicto ſtatim emerſerunt moleſtię tribulationis.
b Vnde centenarius numerus a lęua tranſit in dexteram. c Legi Moyſi, quæ eſt in quinque libris contenta.
c viri ſui annos centum quinque, & dimiſit Abram ſuam liberam: &
d a Corporaliter conditione humani generis. b Sepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem.
c Mundo mortua in baptiſmo, vbi commorimur Chriſto, vt reſurgamus cum Chriſto.
d Sepelierunt Stephanum viri timorati & fecerunt planctum magnum ſuper eum.
e defuncta eſt, ac ſepulta cum viro ſuo in Bethulia, luxitque illam om-
a Vnde: Quis ſeparabit nos a charitate Chriſti.
nis populus diebus ſeptem. In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit 9
a Temporalem. b In æternum quando omnino aufugiet dolor & gemitus: & cum Chriſto regnabimus in æternum.
qui perturbaret Iſrael: & poſt mortem eius annis multis. Dies autem 10
a Tranſitoribus quorum vnus dicebat: Peregrinus ſum ſicut omnes patres mei.
victoriæ huius feſtiuitatis ab Hebræis in numero ſanctorum dierum
a Confeſſoribus Chriſti. b Quo per baptiſmum inimici poteſtatem euaſerunt. c Dum durat præſens ſeculum.
accipitur: & colitur a Iudæis ex illo tempore vſq; in præſentem diem.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Porro Iudith, &c. obtulit in anathema. *ſ. ſacerdotibus, vt de cætero nullus vteretur eis, ſed ſeruarentur in loco cultus diuini ad memoriam beneficij diuini.*

2 Erat autem, &c. *Hoc additur ad oſtendendum, quod hæc iucunditas non erat diſſolutionis, ſed magis deuotionis. Cætera patent.*

3 Et Iudith magna facta eſt. *Hæc eſt vltima pars huius libri, in qua ponitur ipſius Iudith felix cōſūmatio, cū dicitur:* Et Iudith magna facta eſt. *(alias magnificata) in bonis ſpiritualibus & temporalibus.*

4 Et præclarior erat. *in vita & fama.*

Vniuerſæ

5 Vniuerſę terræ Iſrael. *ſcilicet mulieribus.*

6 Erat etiam virtuti. *ideſt, conſtantiæ qua deiecerat Holofernem.*

7 Caſtitas adiuncta. *ſcilicet, vidualis, ideo ſubditur:* Ita ut non cognoſceret virum, &c.

8 Erat autem diebus feſtis, &c. *ideſt, in decenti apparatu & bonorum comitiua. Cætera patent vſque, ibi.*

9 In omni. *Hoc additur ad oſtendendum, quod bonum pacis in populo redundauit per longum tempus ex meritis ipſius.*

10 Dies autem uictoriæ huius feſtiuitatis. *Colitur ad laudem Dei, cuius virtute facta fuit hoc victoria. Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

MORALITER.

1 *Porrò Iudith vniuerſa vaſas &c. obtulit.* i. Deo dedicauit. Dicitur enim anathema ab ana, quod eſt ſurſum, & theſis q̄d eſt poſitio. Nam illa quæ Deo dedicabantur, ab vſu hominum ſeparabantur. Per hoc autem docemur attribuere Deo victoriam cum de mundo, carne, vel diabolo triumphamus primę Corint. decimoquinto g. *Deo autem gratias ago qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum: cui eſt honor & gloria, in ſecula ſeculorum, Amen.*

A

BEATI HIERONYMI IN LIBRVM ESTHER PROLOGVS INCIPIT.

D

Librum Eſther varijs tranſlatoribus conſtat eſſe vitiatum, quem ego de archiuis Hebræorum releuans, verbum è verbo expreſſius tranſtuli. Quem librum editio vulgata lacinioſis hincinde verborum ſinibus trahit, addens ea quę ex tempore dici poterant et audiri, ſicut ſolitum eſt ſcholaribus diſciplinis ſumpto themate excogitare, quibus verbis vti potuit qui iniuriam paſſus eſt, vel ille qui iniuriam fecit. Vos autem O Paula & Euſtochium, quoniam & Bibliothecas Hebręorum ſtuduiſtis intrare: & interpretum certamina comprobaſtis: tenentes Heſther Hebraicum librum, per ſingula verba noſtram tranſlationem aſpicite, vt poſſitis agnoſcere, me nihil etiam augmentaſſe addendo, ſed fideli teſtimonio ſimpliciter, ſicut in Hebręo habetur, hiſtoriam Hebraicam Latinę linguę tradidiſſe. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expaueſcimus. Deo enim placere curantes, minas hominũ penitus non timemus: quoniam Deus diſſipat oſſa eorum, qui hominibus placere deſiderant, & ſecundum Apoſtolum qui eiuſmodi ſunt, ſerui Chriſti eſſe non poſſunt. Rurſum in libro Eſther alphabetum ex minio vſq; ad teth literam fecimus diuerſis in locis, volentes, ſcilicet, ſeptuaginta interpretum ordinem per hęc inſinuare ſtudioſo lectori. Nos enim iuxta morem Hebraicum ordinem proſequi etiam in ſeptuaginta editione maluimus.

LIBER ESTHER INCIPIT.

CAP. I.

a IN† diebus Aſſueri q regnauit ab India vſq; ad Æthiopiã ſu per cẽtum viginti ſeptẽ pro-

a ¶Quæ paruæ erant.

CAPVT I.

a IN *diebus Aßueri, &c.* ✠ Philo. Iud. IoaKim pontifex ſucceſſit patri annis 48. vſque ad 12. annum magni Artaxerxis Aſſueri: qui geſta Eſther conſcripſit, & memoriã phurim inſtituit, hortante illũ per lr̃as Mardocheo, qui decem & octo annis ætatem Iſaac ſuperauit.

ß tempo-

Chron. o-mp. 94. * Euſeb. Artaxerxes III. Perſarum rex, qui cognominatus eſt Memnon, Darij & Pariſatidis filius regnauit annis 40. Sub hoc rege mihi vr̃ hiſtoria quæ in Eſther libro continet̃, expleta: ipſe quippe eſt qui ab Hebręis Aſſuerus, & a lxx. interpre. Artaxerxes vocat̃.

Infrà 8. c. 16. a.

Synopſi. * Athanaſius. Liber Eſther vocatur hic liber, propterea quod hiſtoriam de Eſther complectitur, quomodo per illam Deus vniuerſam Iudæorum gentem iam iam perituram ſeruauerit: & Aman qui excidium illius inſidioſè machinabatur, percuſſerit. Geſta ſunt autem iſta in Suſis.

1. Antiq. * Ioſephus. Defuncto Xerxe, regnũ ad eius filiũ Cyrũ (quẽ Græci Artaxerxẽ vocãt) cõtigit trãsfert. Quo regẽte Perſarũ imperiũ, periclitata eſt tota gẽs Iudæorum cũ mulierib. C & filijs deperire. Cũ Artaxerxes regnũ accepiſſet, & ordinaſſet ab Iuda vſq; ab Aethyopiã cẽtũ & vigintiſeptẽ Satrapas, E tertio imperij ſui anno, amicos ſuos, & gentes Perſis ſubiectas, cũ ducibus earum magnificè pauit, ſicut regẽ oportuit, qui diuitiarum oſtentationem per cẽtum & octoginta dies parauerat. Raban. Liber Eſther quẽ Hebr. inter hagiographa numerant, Chriſti & eccleſiæ continet ſacramenta. Eſther, n̄. in typo eccleſiæ populum liberat de periculo, & interfecto Aman qui interpretatur iniquitas, partes conuiuij & diem celebrem conuertit in poſteros. Hiſtoriam Eſther tempore Aſſueri fuiſſe non dubitamus, ſed q̃s fuerit Aſſuerus ignoramus. Ioſephus tamẽ memorat eum fuiſſe Cyrum Xerxis filium, qui poſt Darium patrem Perſidis rexit imperiũ. Hunc Cyrum dixit Artaxerxem apud Græcos vocari, qui Longimanus cognominatus regnauit 40. annis. Sed non videt̃ Eſther eo tempore fuiſſe. Fortè enim Eſdras non præterijſſet eam: qui de his quæ (captiuis in Ieruſalem redeuntibus de Babylone) geſta ſunt texit hiſtoriam. Euſebius verò in chronicis ſuis arbitratur hunc eſſe Artaxerxem qui cognominatur F Memnon

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. I.

IN diebus Aſſueri. *Poſtquam deſcriptus eſt progreſſus populi de captiuitate Babylonica reducti ſub Eſdra & Nehemia, hic conſequenter deſcribitur incidens caſus, videlicet Iudaici populi in periculo poſiti liberatio per reginam Eſther. Et circa hoc primò ponitur ipſius Eſther promotio, ſecundo populi ſui liberatio 3. cap. Circa primum ſciendum, quod ſicut in naturalibus corruptio vnius eſt generatio alterius, ita ſuo modo ad eiectionem Vaſthi reginæ ſecuta eſt ſublimatio* Eſther, *& ideo primo ponitur ipſius Vaſthi deiectio. ſecundo Eſther promotio cap. 2. Occaſio verò deiectionis Vaſthi fuit regale conuiuium: ad quod ipſa renuit intrare, ideo primò deſcribitur huius conuiuij magnificentia. ſecundo Vaſthi reginæ inobedientia, ibi:* Itaque die ſeptimo. *Circa primum primo ponitur triplex præuium, ſecundo ipſum conuiuium, ibi:* Cumque implerentur. *Primũ pręuium eſt qui fuit autor huius cõuiuij, quod notatur cũ dicitur:* In diebus Aſſueri. *De hoc autem Aſſuere varie loquuntur expoſitores. Dicunt enim expoſitores noſtri communiter, q̃ iſte Aſſuerus fuit octauus ✠ rex Perſarum* Diuiſio.

MORALITER.

† *In diebus Aſſueri*. Illũ ordinem quem tenui ſacrã ſcripturã exponendo literaliter, intẽdo tenere myſtice exponendo. ſ. primo libros canonicos, & poſtea non canonicos, ſi tamen vita comes poſuerit domino cõcedente, propter qđ poſt expoſitionẽ Nehemię myſticã ad librum Eſther me cõuerto. Igitur per regem Aſſuerũ Chriſtus ſignificatur, primo ratione interpretationis. Nã Aſſuerus interpretatur beatus: Chriſtus autẽ non ſolum beatus eſt, ſed etiam ſanctorum aliorũ beatitudo. Secundo ratione regiæ dignitatis, quia Chriſtus non ſolum eſt rex ſed etiam rex regum, & dominus dominantium, vt dicitur Apocalib. 19.

A Mennon, Darij & Pharaſtidis filium, hic ab Hebræis Aſſuerus à LXX. interpretibus Artaxerxes vocatur, qui regnauit poſt Dariū ſecūdū cognomento Nochū annis quadraginta.
a *Suſan ciuitas, &c.* Suſan metropolis eſt in Perſide, quam aūt hiſtorici Menonis fratrem conſtituiſſe, & a Suſi fluuio nomen accepiſſe.
Ibi eſt regia domus Cyri lapide candido, & vario columnis aureis, & lacunaribus gemmiſque diſtincta: cœli continens ſimulacrum, ſtellis micātibus inſignitum, & incredibilia multa. Ibi Aſſuerus conuiuiū maximum diuitijs, & copioſum delicijs celebrauit. Virtus namque ſacri eloquij ſic aliquando tranſacta narrat, vt ventura exprimat, ſic factorem approbat, vt ei in miniſterio contradicat, ſic geſta damnat, vt hæc myſticè gerenda ſuadeat.

B

† Ducibus Euphrathæ vel principibus maioribus.

† gloriã decoris magnitudinis ſuæ.

C *Tertio*

a uincias, quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni e-
a ¶ Aſſuerus ſcilicet, qui Chriſtum oſtendit nomine & dignitate, interpretatur enim atrium meum, vel oſtium. Chriſtus autem dicit: Ego ſum oſtium, per me, &c.
b ius exordium fuit. Tertio igitur anno imperij ſui fecerat
a ¶ Apoſtolis vnde: Pueri nunquid pulmentarium habetis. Et alibi. Quia pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe communicauit eiuſdem. b ¶ Quos neque mors, neque vita ſeparat a charitate Chriſti r
c grande conuiuium cunctis principibus, & pueris ſuis for- †
a ¶ Prælatis. b ¶ Eccleſiarum.
tiſſimis Perſarum, & Medorum † inclytis, & præfectis pro-
a ¶ In beneplacito ſuo. b ¶ Scientiæ & ſapientiæ quæ ducunt ad regnum beatitudinis.
uinciarum coram ſe, vt oſtenderet diuitias gloriæ regni ſui, †
a ¶ Oſtenſionem.
ac † magnitudinem atque iactantiam potentiæ ſuæ, multo
a ¶ Propter æternam vitam, quia centenarius perfectus eſt numerus, & a læua tranſit in dexteram.
tempore, centum videlicet & octoginta diebus. Cumq; imple-

D b *Tertio igitur anno.* Tempore, ſcilicet, iſtius ſeculi incarnationis ſuę ſacramentum patefecit, & ſpirituales epulas prædicationis, & corporis, & ſanguinis ſui abundantiſſimè miniſtrauit. Primum tempus ante legem. Secundum ſub lege. Tertium ſub gratia.

1 c *Grande conuiuium* Matth. 22.
2 *cunctis principibus. Simile eſt regnum cœlorū homini regi qui fecit*
3 *nuptias fil. ſuo*. Et alibi: *Homo quidam fecit* Luc. 14. b.
cęnam magnam, & vocauit multos. Huius cōuiuij hiſtoria pōpam diuitiarū, & luxum regis oſtendit, ſed Chriſti ſpirituales delicias quas vnicuique diſpenſat, allegoricè ſignificat. E
4 Chriſtus enim eſt ille
5 ditiſſimus rex, qui vxoris ſuæ, i. eccleſię precibus exoratus, Iudæos; ideſt confeſſores ſuos de manu inimicorum liberat, atque ipſos iuſte condemnat. Neque enim neceſſe eſt, vt ſi aliquorum bona Chriſtum ſignificant

F

NICOLAVS DE LYRA.

* *rex Perſarū poſt Cyrum, omiſſis tñ duobus Magis, qui poſt Cambyſem dicuntur regnaſſe ſeptē menſibus tantum. Sed iſtud nō videtur verū: quia Cyrus poſt monarchiam adeptam regnauit 12. annis ſecundū minorē computationem. Cābyſes filius eius octo. Darius Hyſtaſpis 36. Xerxes filius Darij 20. Artaxerxes 40. Xerxes ſecūdus duobus menſib. Sogdianus mēſib. 7. Darius Nochus 19. cui ſucceſſit iſte Aſſuerus, vt dicūt. Si autem iſti anni prædicti ſimul coniungātur faciunt annos 135. qbus ſi adiungātur 70. anni captiuitatis Babylonicę, habēt 200. & 5. anni. Igitur cū Mardochæus captiuatus fuerit cum Iechonia rege Iuda, vt habetur infra c. 11. oportet conſequenter dicere ſecundum iſtā viā, quod Mardochæus primo anno regni Aſſueri fuerit 205. annorū ad minus: & cum hoc oportet addere annos quos habebat, quando fuit in captiuitatē ductus, qui fuerunt ad minus decem vel circiter & 11. anni qbus regnauit Sedechias, et annos qbus regnauit Aſſuerus ante exaltationē Mardochæi qui fuerunt 12. Non eſt aūt veriſimile qđ tantū vixerit: quia iam ante per multos annos dixerat Dauid: Si autē in potētatibus octoginta anni, & amplius eorū labor & dolor: & dato quod tantū vixiſſet, non tamen eſſet tunc tantę fortitudinis qđ poſſet facere illa quæ infra ſcribūtur de ipſo, videlicet quod ita magnifice equitaret per ciuitatem, & domum Eſther regeret, ac etiā negocia regni, cū eſſet ſecundus a rege: vt habetur infra 10. cap. Secundum Ioſephū vero li. 11. antiquitatis Iudaicæ iſte Aſſuerus fuit quartus rex Perſarū a Cyro, dimiſſis tamen duobus magis vt prædictum eſt, & vocat eū Artaxerxem: & ſecūdū hoc Mardochæus in principio regni Aſſueri fuit 100. & 56. annorū, vt patet per prędicta: quia ſupponitur ꝙ ad minus habuit decē annos antequam captiuaretur, & 70. tēpore captiuitatis & 12. tēpore Cyri & 8. de tempore Cambyſis & 36. de tēpore Darii Hyſtaſpis & 20. de tēpore Xerxis filij Darij, q ſimul iuncti faciunt annos 156. & ſic adhuc nō eſt veriſimile quod tantū vixerit, & dato qđ vixerit, non veriſimile quod fuerit tūc tātæ fortitudinis, quod facere potuerit ea quæ prædicta ſunt de eo, maxime cum nō fuerint facta in principio regni Aſſueri, ſed per magnū tempus poſtea, quia tertio anno regni ſui abiecit Vaſthi: vt habetur infra eo. c. & 7. anno regni ſui accepit Eſther: vt patebit infra 2. ca. & adhuc poſtea facta fuerunt ea quæ dicta ſunt de Mardochæo, Et ideo ſaluo meliori iudicio videtur ꝙ Rabbi Salomon veriſimilius dicat, ſcilicet, ꝙ iſte Aſſuerus immediate ſucceſſit Cyro in regnū, quamuis nō eſſet de ſemine regio: vt dictū eſt ſupra Eſdræ 4. & ſecūdum hoc Mardochæus in principio regni huius Aſſueri fuit nonaginta duorum annorum: vt patet ꝑ prędicta, ſed iſta Rab. Sal. Dan. 11. inter Cyrum & Aſſuerum ponit Cambyſem filium Cyri regnaſſe & cogitur ad hoc eo quod ibidem dicitur: Adhuc tres reges ſtabūt in Perſide, & quartus ditabit opibus nimiis: & iſte ſecūdū ipsū & alios Hebræos fuit Darius filius Aſſueri & Eſther. Cū igitur ſecūdū ipsū & oēs alios expoſitores Cyrus ſit primus: oportet quod inter Cyrū & Aſſuerum ponatur vnus alius aliter nō eſſent quatuor, ſed tantū tres; & ſic cum Cambyſes regnauerit octo annis, Mardochæus in principio regni Aſſueri fuit centū annorū vel forte minus: qa ī principio vel ī fine alicuius regis dimidius annus & aliquando minus pro vno anno computatur. Et hoc vltimo dictū veriſimilius mihi videtur: & ſecundū hoc ille qui ædificationē templi impediuit, non fuit Cyrus: ſed Cambyſes filius eius, in ætate vero centū annorū homines bene complexionati & ſobrii poſſunt adhuc multa agere & pati. Secundum præambulum eſt de loco, vbi factum fuit iſtud regale conuiuium, quod notatur cum dicitur.*

1 Quando ſedit in ſolio regni ſui. *ideſt, quando fuit confirmatus in regno.*

2 Suſan ciuitas regni eius exordium fuit. *Quia fecit eā metropolim totius imperii ſui. Tertium præambulum eſt de tempore huius conuiuii: quod notatur cum dicitur.*

3 Tertio igitur anno imperii ſui fecerat grande conuiuiū, *vt teneret eos in amore & in ſubiectione, cū viderent eius magnificentiam & potentiā, ideo ſubditur.* Vt oſtenderet diuitias gloriæ regni ſui, &c.

4 Centum videlicet & octoginta diebus. *Aliqui dicunt hic, ꝙ tantū durauit primū cōuiuium, quod fuit in quadam mirabili domo habente columnas argenteas, & teſtitudinē ad ſimilitudinē cœli, gemmis lucentibus ornatā, vt dicitur in Scholaſtica hiſtoria. Secūdū autē conuiuium fuit in veſtibulo horti, quod durauit ſeptem diebus. Sed nō eſt veriſimile, quod homines notabiles vacarent tanto tempore, & maxime multum remoti a terris quas debebant cuſtodire, & ideo videtur probabilius, quod centū octoginta dies referantur ad tempus præparationis: qa apparatus tanti conuiuii durantis ſeptem diebus, & pro tanta multitudine hominum non potuit eſſe paruo tempore: & ſecundum hoc non fuit niſi vnum feſtū ipſius regis, quod fuit in veſtibulo horti.*

5 Cumque implerentur, &c. *Poſitis præambulis ad conuiuiū, hic cōſequenter ponitur eius executio, cum dicitur:* Cumq; im. di. cō. *id eſt, veniſſent dies in quibus debebat eſſe cōuiuiū, ſecundū vero opinionē illam quę dicit duo fuiſſe conuiuia ſic exponitur.* Cumq; implerentur dies conuiuij, *ideſt tranſiſſent centum octoginta dies primi conuiuii quod fecerat principibus & nobilibus.*

Inuitauit

MORALITER.

1 *Quando ſedit in ſolio regni ſui.* Licet autem Chriſtus inquantū Deus ſit æternus, non tamen fuit rex vel dominus ab ęterno, ſed quando creaturā habuit ſubiectā, inter creaturas autem angelica prior eſt ſaltem dignitate, & ſic in ſanctis angelis cępit regnare, ideo ſubditur.

2 *Suſan ciuitas regni eius exordium fuit.* Suſan enim gaudiū vel letitia interpretatur. De ciuitate vero ſuperna in qua ciues ſunt angeli dicit, Pſal. 86. Sicut lætātiū omniū habitatio eſt in te.

3 *Tertio igitur anno imperii ſui.* per tertium annū cōuenienter intelligitur tēpus tertium quod eſt tempus gratię, quia ſucceſſit tempori naturæ & tempori legis Moſaicæ.

3 *Fecerat grande conuiuium.* quia tunc inſtituit euchariſtiæ ſacramentum.

† *Cunctis principibus &, &c.* ideſt, apoſtolis, de quibus dicitur Pſal. 44. d. *Conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Et fidelibus aliis in diuerſis eccleſię gradibus conſtitutis.

† *Vt oſtenderet diuitias, &c.* Tunc, n. oſtendit fidelibus ſuis cibum precioſiſſimum, quo reficiuntur angeli glorioſi in ſpecie propria: fideles aūt in hoc ſacramento ſub ſpecie aliena.

Inuitauit

cant,eorum quoq; mala ipſi ſcilicet Chriſto cõueniãt. Moy
A ſes.n.in multis Chriſtum ſignificauit, ſed non in hoc quod
Nu.20.b. ad aquas ɔ̃dictionis dubitauit. Sed nec Aarõ in factura vitu
Exo.32.a. li.Nec Salomõ in ſorde libidinis.Sic Aſſuerus in iſto iudicio
3 Re.11.a. vt in liberali cõuiuio Chriſtum ſignãt, ſicut Eſaias in Cyro
Eſa.45.a. rege Perſarum Chriſtum ſignat, de quo poſtea ſubiunxit, *Accinxi te & non cognouiſti me, &c.* Si enim reges iniqui in malefactis diabolum ſignificant, cur non reges iuſti,in benefactis Chriſtũ demonſtrãt?
Dan.3.a. Nabuchodonoſor iuſ
B ſit populos audita ſymphoniarũ & muſicorum voce proſtratos ſtatuã adorare. Et diabolus ſeculari dulcedine gen⁹ humanũ inflectit a mentis rectitudine ad ſequen-
†argenteis. dam auaritiã quæ eſt ſimulacrorũ ſeruitus.
Colo.3.a. a *Dies conui.* Magnatum vel primitiuorũ fidelium primi refecti ſunt,ſecundum illud.
Matt.15.c. *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael.* In circunciſionis ſacramento dominicæ reſurrectionis, & no.teſt.& verę circunciſionis, & octo ſunt beatitudines,ad quas iſtud cõuiuiũ perducit,quod
C ſit tantum diebus,mali autem conuiuabuntur in noctibus.
Et

b *Et pendebant.* Byſſus mortificationem carnis ſignãt. Purpu D
ra ſanguinẽ martyrij. Columnæ marmoreæ,firmitatem doctorum. Bñ ergo dicitur quod tentoria diuerſi coloris byſſinis & purpureis ſunib. per circulos eburneos in colũnis marmoreis ſuſpendebantur,qa decor eccleſiæ in ſapiẽtię meditatione & in virtutũ aſcenſione per carnis mortificationem & caſtitatem cum martyrij dignitate in doctoribus debet effulgere, & ipſorum verbo & exemplo ad aliorum notitiam peruenire, vt ab his inſtructi & cõfortati aulam †Palatij regis
paradiſi mereantur introire.
c *Et columnis marmoreis fulciebantur.* id eſt, doctoribus de quibus dicitur. *Ego confirmaui columnas eius.* Et alibi. *Columnas fecit argenteas,reclinatorium aureum.*
E
†aulea albi coloris, & charpaſini ideſt, viridis coloris.
Pſal 74 a.
Can.3.d.
d *Super paui.* Smaragdus a nimia viriditate ſui ſic vocatur. Parium genus marmoris cãdidiſſimum. Per virorem enim fidei & candorem caſtitatis conſtruitur fundamẽtum humilitatis. *Beati enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Et. *Qui ſe humiliat exaltabitur.* Et alibi. *Diſcite a me,quia mitis ſum,&c.*
Matt.5.a.
Lucæ 16.c.
Matt.11.d.
F
Vinum

a Per apoſtolos,vnde.Ecce.conuertimur ad gentes. b Etiam gentes.
a rentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum, qui inuen 1
a Quæ eſt ciuitas gentium, & per Sinecdochen gens ſignificatur. b Toto tempore huius vitæ quæ ſeptem diebus agitur. †
tus eſt in Suſan a maximo vſque ad minimũ, & iuſſit ſeptem 2
a In præſenti eccleſia,in qua nos fide & operibus ad introeundam paradiſum præparamus,in qua verbi Dei dapibus electi ſatiantur. 3
b ¶ Horti æternæ iocunditatis, vbi conſitæ arbores fructiferæ,ideſt,ſancti meritis præclari.
diebus conuiuium præparari in veſtibulo horti † & nemo- †
a Chriſti enim regis noſtri dono ibi ſancti fruuntur regno perpetuo. ¶Operibus. †
b ris, quod regio cultu & manu conſitum erat. Et pendebant
a Specialis ornatus. b Cæleſtis conuerſationis. 4
c Sapientiæ charpaſinus color auro ſimiliatur. 5
d Cæleſtis contemplationis. 6
ex omni parte † tentoria aerei coloris, & charpaſini, ac hya 7
cinthini, ſuſtentata funibus byſſinis atque purpureis, qui 8
c † eburneis circulis inſerti erant, & columnis marmoreis ful 9
a Vnde in Can.Lectulus noſter floridus, ideſt quies contemplationis, in qua quieſcunt ſancti. 10
b Propter ſapientiam. c Propter eloquentiam. 11
d Humilitatem prælatorum qui minoribus præparant lectum. 12
d ciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, ſuper paui- 13
a Virore fidei. b Candore caſtitatis. 14
mentum ſmaragdino, & pario ſtratum lapide diſpoſi- 15
a Aſtitit regina a dextris tuis in ve.deau. 16
b Virtutum. c ¶Picturam fecit Deus non homo.
ti erant, quod mira varietate pictura decorabat. Bibe- 17
18
19

NICOLAVS DE LYRA.

1 Inuitauit omnem populum. *Ad ſecundum conuiuiũ quod fuit ſeptem dierum tantum,ſed prima expoſitio videtur,melior.ſ.quod fuerit tantum vnum conuiuium in quo fuerũt principes & nobiles, & ẽt ciues de ciuitate Suſan,licet eſſent diſiuncte ſituati ſecundum decentiam ſtatuum ſuorum,vnde infra dicitur quod die ſeptimo cõuiuii rex mandauit Vaſthi reginæ, vt oſtenderet cunctis populis & principibus illius pulchritudinem.Conſequenter oſtenditur huius conuiuii magnificentia ex multis,cum dicitur.*

2 A maximo vſque ad mini. *In quo patet magnificentia huius cõuiuii quantum ad inuitatorum multitudinem.*

3 Et iuſſit. *Hic conſequenter oſtenditur celebritas conuiuii ex apparatu & nobilitate loci,cum dicitur.* Et iuſſit,&c.in veſti.& hor. & nemoris *.i.loci nemoroſi,quia erant ibi multæ arbores virides & ramoſæ foliis,& floribus decoratæ.*

4 Quod regio cultu. *ideſt,prout decet magnificentiam regiam.*

5 Et manu. *ideſt opere.*

6 Conſitum erat. *ſcilicet arboribus fructiferis & aromaticis. Dicitur in Scholaſtica hiſtoria,quod ibi erat vitis cuius ſtipites erant argẽtei,palmites vero aurei,& botri ex gemmis auro inſertis. Accepta aũt videtur iſta hiſtoria de hiſtoria Alexandri magni, vbi ſunt multa parum habentia de apparentia veritatis.*

7 Et pendebant. *vt ibi comederent inuitati ſecundum modum illius regni.*

8 Aerei coloris. *ideſt,albi.*

Et

9 Et charpaſini. *ideſt,aurei.*

10 Ac hyacinthini. *qui eſt color ſimilis colori cæleſti.*

11 Suſtentata. *ideſt,extenſa.*

12 Funibus. *ideſt,de byſſo factis,quæ eſt ſpecies lini candidiſſimi.*

13 Qui eburneis. *in Hebræo habetur.* Rotis argenteis. *Non enim videtur,quod de ebore poſſent rotæ vel circuli fieri,qui eſſent tantæ magnitudinis, quod tentoria illa poſſunt deſuper extendi, cum ebur ſit de dente elephantis. Accipiuntur tamen hic rotæ & circuli pro circuli medietate, quia illa ſuper quæ extendebantur tentoria habebant figuram ſemicirculi.*

14 Et columnis. *ſcilicet, illi ſemicirculi ex vtraque parte.*

15 Lectuli quoque. *ideſt,ſedilia pro conuiuantibus ad modum lectulorum facta.*

16 Aurei & argen. *quia erat cooperta pannis auri Phrygiatis & huiuſmodi.*

17 Super pa. *Non eſt intelligendum,quod iſtud pauimentum eſſet in horto vbi erant arbores plantatæ,ſed in lateribus horti vbi erant veſtibula facta, quæ gallice dicuntur gaiieres.*

18 Smaragdino. *Duæ ſunt ſpecies marmoris diuerſorum colorũ ad decorem pauimenti,ſicut palatium regis Pariſiis de albo & nigro marmore paratum eſt.*

19 Bibebant. *Hic conſequẽter oſtenditur magnificentia cõuiuij ex modo ſeruiendi valde ſumptuoſo & abundanti,cũ dicitur:* Bibebant. autem qui inuitati. *ideſt, ſcyphis ad potum ordinatis, ita quod ponitur contentum pro continente.*

Et aliis

MORALITER.

1 *Inuitauit omnem populum.* Quia vult omnes homines ſaluos fieri,& per conſequens ad hoc ſacramentum admitti.

† *Septem diebus.* ideſt,toto tempore quod ſeptenario dierum reuoluitur.

† *In veſtibulo hor.* id eſt, eccleſiæ militantis,de qua dicit Can. 4.d. *Hortus conclusus ſoror mea ſponſa.*

† *Et nemoris.* Dicitur autem eccleſia nemus, nam in ea ſunt multæ bonæ perſonæ tanquam arbores fructiferæ per ſanctam vitam,& aromaticæ per bonam famam.

4 *Quod regio cultu.* ideſt,diuino.

6 *Conſitum erat.* Nam ipſe eſt cultor eccleſiæ principalis.

7 *Et pendebant ex omni parte tentoria.* ideſt, ſanctorum angelorum præſidia,ſicut tentoria prohibent pluuias & caumata.

9 *Aerei coloris.* per triplicem colorem hic poſitum,ſignãtur ternarius hierarchiarũ,& in qualibet hierarchia tres ordines angelorũ,quia tamen eorũ ſtabilitas eſt a Deo trino & vno, iõ huiuſmodi tentoria ſuſtentari dicuntur funib. circulis, & columnis,ideſt,trib. perſonis,quæ ſunt columnæ oẽm creaturam ſuſtentantes,aliter.n.ſtatim in nihilum redigeretur. Sunt etiã circuli omnem perfectionem eminentiſſime cõtinentes,ſunt & funes vniuerſi partes adinuicẽ connectẽtes.

15 *Lectuli quoque aurei & argentei ſuper pauimentum*, i. ſedilia pro conuiuantibus ad modum lectulorum diſpoſita, ſecundum ſenſum literalem.

Moraliter vero per hæc ſedilia ſignatur quies conſcientiæ, in qua ſedere debent percipientes ſacramẽtum euchariſtię. Dicuntur aũt aurei & argẽtei,quia per aurũ charitas, & per argentũ munditia deſignantur,p quas cõſcientię quietãtur

19 *Bibebant,&c.* quia virtus euchariſtiæ ſugitur in vi amoris.

A a *Vinum.* ſecundum illud: *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, &c.* Alij datur ſermo ſcientiæ, alij ſapientiæ, alij fides, alij gratia ſanitatum. Rom.5.a. 1.Cor.12.a

b *Nolentes cogeret ad bibẽdum, &c.* Nemo cogit ſpirituale donum accipere, filios vult Deus, nõ ſeruos, voluntatem vult, non neceſſitatem, ſecundum illud. *Qui poteſt capere capiat.* Item. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et. *Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, &c.* Matth.19.b. Iud.c. Ibidem.

B c *Vnuſquiſque quod vellet, &c.* ſecundum velocitatem & capacitatem & vtilitatem ſingulorum. Sic enim temperanda eſt prædicatio, vt in omnibus vtilis fiat, nulli noceat, & inter omnium vitia quaſi gladius anceps tranſeat. Sic per ſuperbiam reſcindens auferat, ut non augeat timiditatem. Sic otioſis & torpentibus ſollicitudinem operis imponẽs. vt inquietis & curioſis non augeat importunam actionẽ, & ſic de cęteris.

C d *In palatio, vbi rex Aſſuerus, &c.* Ieruſalem vbi templum & ſancta ſanctorũ, vel in ſanctę ſcripturæ meditatione in qua diuinitas potentiæ ſuæ tribuit notitiam. D

a Spirituales conuiuæ. b Euangelicis uerbis ſpiritnali ſapientia conditis.

bant autem qui inuitati erant aureis poculis, & alijs atque 1

a Legis & apoſtolorum & prophetarum. b Spirituales delitiæ quibus ſaginantur animæ. c Verbi Dei cæleſtis gratiæ. d Non paruitate noſtra.

a alijs vaſis cibi inferebantur. Vinum quoque, vt magnificen- 2

a Diuidens ſingulis prout uult. b Abundanter tribuit & non improperat.

tia regia dignum erat, abundans, & præcipuum ponebatur. 3

b Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, ſed ſicut rex 4

a Scripturarum b Doctores. c Maiotibus eccleſiæ, qui dant in tempore tritici menſuram,

ſtatuerat, præponens menſis ſingulos de principibus ſuis, vt

a Plebs Iudaica quæ regnare videbatur cum in cultu unius Dei præeminebat cæterisgentibus.

c ſumeret vnuſquiſque quod vellet. Vaſthi quoque regina fe- 5

a Refectionem legis. b Sanctarum animarum.

d cit conuiuium fœminarum in palatio, vbi rex Aſſuerus mane †

a Nobis ſecundum opinionem.

re conſueuerat. Itaque die ſeptimo cum rex eſſet hilarior, & 6

a Copioſam ſancti ſpiritus gratiam, qua apoſtoli potati ſunt. b In apoſtolis. 7 c Spirituſſancti muſto de quo dicitur Tu autem ſeruaſti bonum uinum uſque adhuc.

poſt nimiam potationem incaluiſſet mero, præcepit Mau- 8

man & Bazatha & Harbona & Bagatha & Abgatha, & Ze-

a Prædicatoribus repletis ſeptiformis ſpiritus gratia qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum.

thar & Charchas, ſeptem eunuchis, qui in conſpectu eius 9

a Verbum Dei. b Iudaicam plebem. c Ad conuiuium ſpirituale:

miniſtrabant, vt introducerent reginam Vaſthi coram re- 10

a Honore religionis,

ge, poſito ſuper caput eius diademate, vt oſtenderet cun-

✲ Ioſephus. Regina quoque mulierum cõuiuium in aula collegit. Quam rex principibus volens oſtendere, ad conuiuium iuſſit accedere, cunctas mulieres pulchritudine præcellentem. Quæ pro legum Perſarum cuſtodia, prohibentium ab extraneis alienas coniuges videri, non acceſſit ad regem. Cumque ſæpius eunuchos ad eam mitteret inuitantes, nihilominus ſuum denegans permanſit aduentum. L.11.ant.

E * Auguſt. Poſſunt coniuges per charitatem ſeruire inuicem, ſed mulierem nõ permittit Apoſtolus dominari in virum. Hoc enim viro potius Dei ſententia detulit, & maritum habere dominum meruit mulier, non natura, ſed culpa. Quod tamen niſi ſeruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa. L.11.de G ad lit.c.34.

F e *Vt oſtenderet, &c.* Vbi

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et aliis, &c. *quia ſecundum varietatem ferculorum vaſa mutabantur.*

2 Vinum quoque, ut magnificentia, etc. *ſine quo non poteſt eſſe conuiuium ſolenne.*

3 Abundans, & pręcipuum. *in quo oſtenditur bonitas & abundantia vini.*

4 Nęc erat qui nolentes, &c. *quia nolebat rex quod in aula ſua aliquis vteretur modo incompoſito et irrationabili aliquorum barbarorum, qui conuiuantes nimis importune inducebant homines ad bibendum, vñ talis modus venit in Normania, quæ eſt pars Galliæ a barbaris habitantibus prope polum arcticum, qui terram illam accipientes eam populauerunt.*

5 Vaſthi quoque. *Hic quarto deſcribitur magnificentia cõuiuij ex modo ordinandi quia mulieres comedebant ſegregatæ a viris, et hoc rationabiliter. Primo, quia mulieres ſunt debilioris cõplexionis quã viri, ſunt ẽt minoris potus & cibi, & ideo ordinatius comedebant per ſe quam cum viris. Secundo quia conſuetudo erat apud Perſas, quod cõiuges maxime nobilium non dabant ſe aſpectibus aliorum virorum, & ideo talis ſegregatio mulierum a viris in prandio faciebat ad naturæ ordinationem, & ad morum honeſtatem.*

Itaque

6 Itaque die ſep.etc. *Hic cõſequenter deſcribitur reginæ inobediẽtia, et ſecundo contra eam ſententia, ibi.* Vnde iratus rex. *Circa primum dicitur.* Die ſeptimo. *Dicunt hic aliqui Hebræi, quod erat dies ſabbathi, qui vocatur ſeptimus, & quod iuſto Dei iudicio permiſſa eſt Vaſthi illo die regem oſtendere, vt ſic puniretur de hoc, quod dieb. ſabbathorum faciebãt mulieres Hebræas contra legẽ laborare, ſed hoc de nulla ſcriptura autentica autoritatem habet, nec Ioſephus dicit, & iõ melius exponitur.* Die ſeptimo cum. *ſcilicet conuiuij.*

7 Cum rex eſſet hilarior, et poſt nimiam potationẽ. *Trãſlatio iſta videtur in hoc notare regẽ de ebrietate, quod non eſt bene veriſimile, quia quantum ad omnes alios ordinauerat de potus ſobrietate, vt patet ex dictis. ſ. quod nullus cogeretur ad bibẽdum, & propter hoc in Hebræo ſic habetur:* In die ſeptimo cum eſſet melius cor regis ex vino, *ideſt, iucundius.*

8 Præcepit Mauman, etc. *ita quod ibi notatur rex de exceſſiuo potu, quia vinum etiam ſobrie potatum bene lætificat cor.*

9 Septem eunuchis. *i. miniſtris menſæ ſuæ adſiſtentibus, qui dicuntur eunuchi non per abſciſionem genitalium, ſed propter continentiam caſtitatis & honeſtatem morum.*

10 Vt introducerent reginam Vaſthi. *vt ſic magnificentiã ſuã oſtenderet, non ſolum in propria perſona, ſed etiam in ſibi per matrimonium coniuncta.*

Quæ

MORALITER.

† *Vinum quo.* per quod ſanguis Chriſti pretioſiſſimus deſignatur, qui nobis in hoc ſacramento ſub ſpecie vini datur.

5 *Vaſthi.* per iſtam intelligitur ſynagoga, nã interpretatur diſſinitio conſummata, finis autẽ ſynagogę conſummatus fuit in Chriſti paſſione, nã ex tũc legalia fuerunt mortua, & poſt publicationem euengelii mortifera: tempore tamen intermedio a Iudęis poterant obſeruari, ideo ſubditur.

† *Fecit con.* in oblatione ſacrificiorum. Et dicitur conuiuiũ fęminarum, ad deſignandum eius defectum, ſicut ſexus fęmineus eſt defectiuus.

† *In pala.* in templo quo dabantur diuina reſponſa ante paſſionis Chriſti tempora.

6 *Itaque die ſeptimo, &c.* Per diẽ ſeptimum intelligitur hebdomada ſeptima poſt Paſcha, poſt quã feſtũ Pentecoſtes celebratur. Tunc. n. rex noſter Ieſus Chriſtus hilarem ſe oſtendit, quia dona ſpiritusſancti diſcipulis in ſigno viſibili dedit.

7 *Et poſt nimiam.* ideſt, ſpiritusſancto, nõ in ſe: quia a principio conceptionis habuit plenitudinem gratiæ, ſed in corpore ſuo myſtico, nam propter receptionem ſpiritusſancti eius diſcipuli putabantur pleni muſto, vt habetur Act. ii.

8 *Præcepit Mauman & Bazatha, &c.* p iſtos ſignantur apoſtoli aliique diſcipuli, quibus precepit Chriſtus vocare populos & principaliter ſynagogã ad conuiuium noui teſtamenti, propter qđ Paulus & Barnabas dixerunt Iudęis Act. xiii. g. *Vobis oportebat primũ loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æterna vita, ecce conuertimur ad gentes, ſic enim præcepit nobis Deus.* Et hæc repulſio ſignatur per hoc quod ſubditur.

a ¶Nationibus. b ¶Regibus nobilioribus.
ctis populis & principibus eius pulchritudinem. Erat enim pul-
a ¶Prærogatiua patrum ſcientia legis & prophetarum.
chra valde. Quæ renuit, & ad regis imperium quod per eunu- 1
a ¶Saluator noſter, de quo dicitur. Concupiſcet rex decorem tuum.
chos mandauerat, venire contempſit. Vnde iratus rex & nimio 2
a ¶Doctores, ſpiritu gratiæ ſeptiformis præcellentes. b ¶Recta fide & operatione.
furore ſuccenſus, interrogauit ſapientes qui ex more regio ei 3
ſemper aderant † & illorum faciebat conſilio ſcientium leges 4
a ¶Prophetarum.
ac iura maiorum. Erant autem primi & proximi Charſena, &
Sethar, & Admatha, & Tharſis, & Mares, & Marſana & Ma-
a ¶Prædicatores gentium.
nuchan, ſeptem duces Perſarum atque Medorum, qui vide- 5
a ¶Voluntatem. b ¶In regno eccleſiæ vel cœleſti.
bant faciem regis, & primi poſt eum reſidere ſoliti erant, cui 6
ſententiæ Vaſthi regina ſubiaceret, quæ Aſſueri regis imperiũ
quod per eunuchos mandauerat, facere noluiſſet. Reſpondit- 7
¶Quaſi publica res agitur.
que Manuchan audiente rege atque principibus: Non ſolum 8
¶Subditos. a ¶Prædicatores.
regem læſit regina Vaſthi, ſed omnes populos & principes, qui 9
a ¶Eccleſijs.
ſunt in cunctis prouincijs regis Aſſueri. Egredietur enim ſer-
mo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros ſuos, &
dicant: Rex Aſſuerus iuſſit, vt regina Vaſti † intraret ad eum,
& illa noluit: Atque hoc exemplo omnes principum coniuges
Perſarum atque Medorum paruipendent imperia maritorum.
† Vnde regis iuſta eſt indignatio. Si ergo tibi placet egredia-
tus edictum a facie tua, & ſcribatur iuxta legem Perſarum at-
que Medorum, quam præteriri illicitum eſt, vt nequaquam vl- 10
a ¶Synagoga, quæ contempſit. b ¶Quaſi ſponſa in cubili. c ¶Quo regnabat cum rege.
tra regina Vaſthi ingrediatur ad regem, ſed regnum illius al-
a ¶Eccleſia de gentibus. b ¶Fide & deuotione de qua dicitur, Aſtitit regina a dextris tuis. c ¶In omnem terram exiuit ſonus eorum.
tera quæ melior eſt illa accipiat. Et hoc in omne (quod latiſ-
a ¶Eccleſiarum.
ſimum eſt) prouinciarum tuarum diuulgetur imperium, vt cun-
a ¶Subditæ plebes. b ¶Apoſtolorum. c ¶Succeſſorum. d ¶Prælatis.
ctæ vxores tam maiorum quàm minorum deferant maritis
a ¶Scilicet obedientiæ. b ¶Coapoſtolis.
ſuis honorem. Placuit conſilium eius regi, & principibus, Fe-
a ¶Pauli. b ¶Per prædicatores. c ¶Admonitiones correptiones.
citque rex iuxta conſilium Manuchan, & miſit epiſtolas ad v-
niuerſas prouincias regni ſui, vt quæque gens audire & legere
a ¶Loquebantur varijs linguis apoſtoli magnalia Dei.
poterat diuerſis linguis & literis, † eſſe viros principes ac maio-
res, in domibus ſuis, & hoc per cunctos populos diuulgari.

A *Vbi venit plenitudo tẽporis, miſit Deus filium &c.* Gal. 4. a.
Tunc enim Dei filius incarnat⁹ legis myſteria quib. ante fideles pauerat, abũdantiori gratia manifeſtauit.
a *Quæ renuit*. Non ſolum legatos deſpiciẽs ſed & regis imperium, vñ in euangelio. Senior. n. filius a patre rogatus ad conuiuium noluit introire, & qui ad cęnam vocati alijs rebus occupati noluerũt venire iuxta indignationẽ patris familias, reiecti ſunt & alij loco illorum conſtituti.
b *Reſpõditque Manuchan audiente rege atque principibus. Non* B *ſolum regẽ læſit re. &c.* Hic nouiſſimus in ordine ſeptẽ ſapientũ numeratus, ſententiam promulgat & Paulum apoſtolum ſignificat qui dicit. *Ego ſum minimus apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari apoſtolus*. Et contradicentibus Iudeis & zelo repletis ait: *Quia vos indignos iudicatis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad gentes.* 1. Cor. 15. b. Act. 13. g.
* Aug. In cæteris omnibus (o mulieres), ancillæ eſtote virorum veſtrorũ, ſubditę ad obſequiũ Nulla ſit in vobis proteruitas, nulla ſuperbia, non contumelioſa ceruix, nõ C aliqua inobediẽtia, prorſus tanquam ancillæ ſeruite. ...ſo. hom. ho. 49.
viris.
* Amb.

* Amb. Paulus non D ſolũ habitũ humilẽ habere debere mulierem, verumetiã auctoritatem ei denegandam, & ſubijciendam præcipit viro, vt tam habitu quã obſequijs ſub poteſtate ſit viri, ex quo trahit originẽ. Præfert quoque virum mulieri, quod primus creatus eſt, inferior ſit mulier, quia poſt virum, & ex viro creata eſt. Adijcit & aliud, q̃a diabolus nõ virum ſeduxit, ſed mulierem. Vir autem per mulierem deceptus eſt, ac per hoc nulla illi concedenda audacia eſt, ſed eſſe debet in humilitate, quia per illã mors intrauit in mundũ. In 1 Tim. c. 2. 1. Cor. 14. Eph. 5. Gen. 1. 2. 3. Eccl. 25.
* Hier. In coniugio venerabili atq; immaculato apoſtolicæ regulæ ordo teneatur. Seruetur in primis viro auctoritas ſua, totaque a te diſcat domus quantũ illi honoris debeat. Tu illum dominum obſequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demõſtra, tanto ipſa honoratior futura, quanto illum amplius honoraueris. Caput enim, vt ait Apoſt. mulieris eſt vir, nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quam ex capitis dignitate. Vnde idem alibi dicit. *Mulieres, ſubditæ eſtote* Epiſt. ad celantiam. E 1. Cor. 11. Coloſſ. 3. F

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Quæ renuit & ad, &c. *& ſic iſta tranſlatio notat reginã de contemptu qui eſt grauis culpa. dicit autẽ Ioſephus li. xi. antiquitatis Iudaicæ, quod non fecit hoc ex contemptu, ſed propter honeſtam cõſuetudinẽ Perſarum, qua coniuges maxime nobilium non ſe dabant aſpectibus aliorum virorum, & litera Hebraica non notat eam de aliquo cõtemptu, vbi ſic habetur & non plus: Et renuit regina Vaſthi venire ſecundum verbum regis in manu eunuchorum, ideſt, per eunuchos.*
2 Vnde iratus rex & ni. *Hic conſequenter ponitur ſententia cõtra reginã de qua primo quæritur. & ſecũdo reſpõdetur, ibi:* Reſponditque. *Circa primum dicitur:* Vnde ira. *non tantũ propter factũ quantũ propter principes & populos adſiſtentes: quia quámquã regina ex verecundia & honeſtate muliebri fuiſſet mota, tñ principes & populi adſiſtentes poſſent ſtatim cogitare quod ex contemptu feciſſet, quia verbum regis in hoc caſu debebat conſuetudini præualere.*
3 Interrogauit ſapien. *vt non præcipitanter aliquid ageret de capite ſuo.*
4 Qui ex more regio. *vt nunquam eſſet ſine bono & magno conſilio. Cætera patent vſque ibi:*
5 Qui videbant. *quia communiter ei aderant, vt dictum eſt.*
6 Et primi poſt eum re. *in conſilijs & in menſis & in alijs locis honorificis.*
7 Reſponditq;. *Hic ponitur reſponſio. vbi primo tangitur reginæ culpa.*
8 Non ſolum re. *ex facto ſuo, ſcilicet ſuſpicionem contemptus regis principibus & populi ingerendo.*
9 Sed & omnes popu. *quia occaſione huius facti q̃d vbique diuulgabitur, multo magis cõtemnent alię mulieres viros ſuos: ſecundo exprimitur ſententia per modum tamen conſilii cũ dicitur;* Si tibi placet.
10 Vt nequaquam vltra regina Va. *ſed ſit ſimpliciter repudiata. Cætera patent in litera.*

CAP.

MORALITER.

1 *Quæ renuit.* & propter contemptum prædicationis apoſtolorum Ieſus Chriſtus rex regum ſynagogam pro maiori parte in incredulitate dimiſit.

ADDITIO.

In principio ca 1.Eſther vbi dicit poſtil. *In diebus Aſſueri*. Poſtquam deſcriptus eſt progreſſus populi, &c.

Expoſitio doctorum noſtrorum dicentium, quod Aſſuerus iſte fuerit octauus rex Perſarum poſt Cyrum, omiſſis duobus regibus qui tantum ſeptem menſibus regnauerunt, poſſet bene ſuſtineri tanquam vera non obſtante impugnatione poſtillatoris, cuius fundamentum in hoc loco eſt inualidum, Fundatur enim impugnatio ſua in hoc, q̃ Mardochæus captiuatus fuerat cum Iechonia rege Iuda, & hoc credit probare per illud quod dicitur infra.ii c. *Erat vir Iudæus in Suſis ciuitate vocabulo Mardochæus filius Iair, filii Semei, filii Cis de ſtirpe Iemini, qui tranſlatus fuerat de Ieruſalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda tranſtulerat Nabucdonoſor &c.* Præſupponit enim quod relatiuum qui, contentum in hoc dicto, q translatus fuerat, neceſſario referat ad Mardochæū, & ſic deducit quod Mardochæus fuiſſet ducentorū annorū & plus in primo anno regni Aſſueri, quod eſt inconueniens. Sed recte attendenti literam præſuppoſitum ſuum non valet. Nā prædictum relatiuum poſſet referri plane ad Cis proauum Mardochæi non autem ad Mardochæum, & ſecundum iſtum intellectum conſequenter conceditur quod Cis ductus fuit in tranſmigrationem cum Iechonia, non autem Mardochæus pronepos ſuus, & ſic non oportet concedere ſecundū iſtam expoſitionem, quod Mardochæus eſſet tot annorum quando fuiſſet exaltatus per Aſſuerum, vt poſtillator intendit: quia forte per magnum tempus poſt tranſmigrationem Mardochæus fuit natus in Suſan vel alibi. Quod autem relatiuum prædictum poſſet referri ad Cis pro auum Mardochæi, patet per exemplum. nam ſi quis diceret quod Dauid fuit filius Ieſſe, filij Obed filii Booz, qui contraxerat cum Ruth Moabitide talis narratio non eſſet reputanda falſa, cum illud vltimum relatiuum cōtentum in illo dicto, qui contraxerat, poſſet referri ad ſuum immediatū antecedens, ſcilicet, Booz: non autem ad Dauid, nec ad alios. & ſimiliter poteſt intelligi relatio illa in propoſito. Ex quibus ſequitur, quod opinio communis expoſitorum noſtrorum non eſt reſpuenda propter incōueniētiam, quam allegat poſtillator de ætate Mardochei, &c.

CAP. II.

His itaque. * Ioſephus. Placuit ergo, vt Vaſthi abijceretur, & honor eius aliæ mulieri præberetur. At ille coniugis amore detentus, grauiter eius diſiunctionem ferebat & conciliari quidem propter legem non poterat, triſtis tamen in ſolicitudinib. permanebat. Quem videntes amici mœrore confectum, perſuadebant, vt memoriam quidem vxoris & amorem nihil pro futurum deponeret: & quæreret per vniuerſam terram virgines decoras, ex quib. pulchriorem haberet vxorem. Extingui.n. prioris ſic poſſe cupidinem aiebāt alia introducta, & deſiderium paulatim a muliere proiecta ſubtractum, ad cohabitantem poſſe conuerti. * Augu-

Lib.1.ant.c.6.

† & eius quod contra eā decretū fuerat.

† vel ornatum muliebrē, & infra.

CAP. II.

His itaque geſtis poſtquam regis Aſſueri 1
indignatio deferbuerat recordatus eſt* 2
a ¶Contemnens regem. b ¶Repudiationem. 3
c ¶Conſolantes regem.
Vaſthi, q̃ feciſſet † vel q̃ paſſa eſſet, dixe- 4
runtq; pueri regis ac miniſtri ei⁹. Quæ- 5 6
a ¶Nouellæ animæ.
b ¶A corruptione diaboli.
rant regi puellæ virgines, ac ſpecioſę, &
a ¶Apoſtoli, de quibus dicitur. Ecce ego mitto vos. b ¶Diligentet.
mittantur qui conſiderent per vniuerſas prouincias puellas
a ¶Virtutibus & operibus. b ¶Verbo & exemplo.
c ¶Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem po. d ¶In qua regnabat Aſſuerus.
ſpecioſas & virgines, & adducant eas ad ciuitatem Suſan,
& traducant eas in domum fęminarum, ſub manu Ægei eu- †
a ¶Sponſarum regis magni.
nuchi, qui eſt præpoſitus & cuſtos mulierum regiarū, & acci- 7
a ¶A Deo. b ¶Victum & cultum animarum.
piant † mundum muliebrem, & cætera ad vſus neceſſaria. Et 8

* Auguſtinus. Non eſt ad quod exhortemur eos qui reconciliari timent coniugibus adulteris pœnitendo ſanatis, niſi ad cuſtodiendam continentiam. Quoniam mulier alligata, quādiu ſine mœchus ſiue caſtus vir eius viuit, mœchatur ſi alteri nupſerit, & vir alligatus quamdiu ſiue mœcha, ſiue caſta vxor eius viuit, mœchatur ſi alteram duxerit. Hæc que alligatio quandoquidem non ſoluitur, etiam ſi per repudium coniux caſto corpore ſeparetur, multo minus ſoluitur, ſi non ſeparata mœchetur. Ac per hoc non eam ſoluit niſi mors coniugis, non in adulterium conuenti, ſed de corpore exeuntis. He-

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. II.

Diuiſio.

1 His itaque. *Poſtquàm deſcripta eſt reginæ Vaſthi deiectio, hic conſequenter ponitur ipſius Eſther exaltatio. & hoc in quatuor ſiui gradatim ſuccedentibus. quia primo aliis virginibus regiis ſociatur. ſecūdo mundus muliebris ei acceleratur, ibi:* Quæ placuit ei. *tertio regi deſponſatur, ibi:* Ducta eſt itaque. *quarto in amore regis firmatur, ibi:* Cumq; & ſecundo quærerentur. *Circa primum ponitur primo conſultatio generalis. ſecundo circa Eſther executio ſpecialis, ibi:* Erat vir Iudæus. *Circa primum ſciēdum, quod ſicut dicit*

Ioſephus.

Ioſephus lib. xi. antiquitatis Iudaicæ, ſedata paſſione iræ & turbationis in Aſſuero de facto prædicto Vaſthi reginæ, cœpit recolere eius pulchritudinem & amorem quem habuerant adinuicem, & dolere de hoc quod abiecerat eam, maximè quia eam reuocare non poterat propter edictum irreuocabile quod ſuper hoc dederat, & per totum regnum ſuum publicauerat, propter quod amici ſui videntes eum continuè anxiari, ſuaſerunt ei vt virgines pulcherrimas faceret ad ſe adduci, & illam quæ inter eas magis ſibi placeret vxorem aſſumeret, & ſic amor ſequentis dolorem mitigaret præcedentis, & hoc eſt quod dicitur.

2 Poſtquam re. *ideſt paſſio iræ, & turbationis trāſierat, quia aliter iudicat homo in paſſione poſitus & extra paſſionem.*

3 Recor. *ſic eſt in Hebræo & in libris correctis, quia tanta paſſione Aſſuerus recordatus fuit pulchritudinis ipſius Vaſthi, & amoris qui fuerat inter ipſos.*

4 Quæ fe. *conferendo pœnam quam ei inflixerat, & factum qđ ipſa fecerat: videbatur ſibi quod culpā pœna exceſſiſſet rationibus ſupradictis, quia fecerat honeſtate & verecundia muliebri, propter quod anxiebatur, eam reuocare non audens, ne principes regni contra ſe prouocaret ex fractione édicti irreuocabilis, & ne a toto populo propter vnā mulierem, reputaretur mutabilis tanquam effœminatus & mollis, & per conſequens regno priuaretur, maxime cum non eſſet de ſemine regio ſecundum dictum Ra.S.a.c. præcedenti.*

5 Dixeruntq; pueri regis ac miniſtri eius. *ideſt, familiares & intrinſeci volentes occurrere eius deſolationi.*

6 Quærantur re. *Et patet litera vſque ibi:*

7 Et accipiant. *ideſt, illud quod pertinet ad cultum & ornatum, & dicitur a mundo das, quia aliqua mundant carnes mulierum ſicut balnea, pigmenta, & conſimilia, & aliqua etiam decorant exterius per ſui munditiam & decorem, ſicut veſtes, & ornamenta de auro & argento, & lapidibus pretioſis facta.*

8 Et quæcunque. *id eſt, ſuper omnes.* Ocu-

MORALITER.

1 *His itaque geſtis, &c.* Sequitur:

6 *Quærantur regi puellæ virgines ac ſpecioſæ, & mittantur qui conſiderent, &c.* Quāuis autem quælibet perſona perſeuerās in integritate fidei virgo dicat, & Dei ſponſa, tñ eccleſia ex pſonis talibus cōgregata dr̃ ſponſa Dei prædilecta. & hoc ſignificatur Cant.7.c. cum dicitur: *Sexaginta ſunt reginæ, & octuaginta concubinæ, & adoleſcentularū non eſt numerus. Vna eſt colūba, mea perfecta mea.* Igitur p ſingulas virgines quæſitas p rege, ſignificantur ſingulæ fideles pſonę, ſed per Eſther quæ fuit præelecta, ſignat̃ eccleſia, & p nuntios ad quærendū miſſos apoſtoli & prædicatores alij. Pōt ēt per Eſther virgo Maria deſignari & per nuntios angeli eam viſitantes, & ſpecialiter Gabriel angelus ad eam ſpecialiter deſtinatus Lucæ 1.

† *Et traducant eas in domum fœminarum ſub manu Aegei eunuchi qui eſt præpoſitus & cuſtos mulierum regiarum.* i. ſub diſciplina ſpiritus ſancti, a quo cuſtodiuntur dictæ virgines & vnguntur chriſmatibus, & varijs virtutibus adornantur.

¶ Quia multi vocati, pauci electi. a ¶ Vna, non multæ, & Multitudinis creſcere vnum.
quæcunq; inter omnes oculis regis placuerit, ipſa regnet pro 1
Vaſthi. Placuit ſermo Regi, & ita vt ſuggeſſerāt, iuſſit fieri. Erat 2 3
vir Iudæus in Suſan ciuitate, vocabulo Mardochęus, filius Iair: 4
a ¶ Perſecutor eccleſiæ factus. 5
filii Semei, filii Cis de ſtirpe Iemini, qui tranſlatus fuerat de 6
a ¶ Spiritali. b ¶ Præparatus captiuitati ſpiritali. Iechonias enim præparatio domini interpretatur. c ¶ Diabolus. 7
Ieruſalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabucho-
a ¶ Confuſionis. b ¶ Magiſter. c ¶ Eccleſiæ.
a donoſor rex Babylonis tranſtulerat, qui fuit nutritius filiæ
a ¶ Chriſti, qui dicit. Nuntiabo. tu. fra. meis. b ¶ Abſconſa. Neſciat enim ſiniſtra quid fa. dex. tua.
† fratris ſui Ediſſæ, quæ altero nomine vocabatur Eſther, & v-
a ¶ Errorem & ſuperſtitionem Gentilem ¶ Pulchra es & decora filia Ieruſalem.
trumque parentem amiſerat, pulchra nimis & decora facie.
a ¶ Per uerbum euangelij ad ſalutem generauit æternam. unde. Filioli mei quos iterum parturio.
Mortuisque patre eius, ac matre Mardochæus ſibi eam adop-
tauit in filiam. Cumq; percrebruiſſet regis imperium, & iuxta
mandatū illius multæ virgines pulchræ adducerētur Suſan, &
a Cælis parentibus.
b Ægeo traderentur eunucho, Eſther quoque inter cæteras puel 8
las ei tradita eſt, vt ſeruaretur in numero fœminarum. Quæ 9
placuit ei & inuenit gratiā in conſpectū illius. Et præcepit eu- 10
a ¶ Sanam doctrinam ſcripturarum, & uitam æternam & honeſtam.
nucho vt accelerarct mundum muliebrem: & traderet ei par- 11
c tes ſuas, & ſeptem puellas † ſpecioſiſſimas de domo regis,
a ¶ Sponſam. b Adoleſcentulas. c ¶ Donis uirtutum. d ¶ Verbo & exemplo.
& † tam ipſam quā pediſſequas eius ornaret, atq; excoleret.
a Eccleſia de gentibus. b Doctores qui dicunt obliuiſcere po. tu.
d Quæ noluit ei indicare populum & patriam ſuam. Mardo- 12
chæus enim patruus eius præceperat ei, vt de hac re omnino
a Sollicite exquirendo fidem & operatione in commiſſæ plebis. b Aſſidue, unde. Apoſtolus. Sollicitudo omnium eccleſiarum, & quis infir. & ego non infir. c Ante regulam rectæ fidei. d Cæleſtis Ieruſalem.
reticeret Qui deambulabat quotidie ante veſtibulum domus 13
a Animæ.
in qua electæ virgines ſeruabantur. † curam agens ſalutis E-
ſther, & ſcire uolens quid ei accideret. Cum autem veniſſet tē-
a Tanquam ſponſę. b Cæleſtem.
pus ſingularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad re-
gē, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant,

☞. * Hebræi. Fuit A Vaſthi filia Balthaſar, & quia inobediens fuit regi iugulata eſt nuda in ſabbatho. Sed quare nuda, & in ſabbatho? Eo quod voluit illa in ſabbatho mulieres Hebræas nudas adigere contra legem Domini ad labores.

Repudiata Iudęa diuerſi ex diuerſis partibus mundi ad ſocietatem regiæ dignitatis per prædicatores verbū Dei adminiſtrantes adducuntur, & ſub manu Aegi qui interpretatur feſtinus, & cuſtos eſt regiarum mulierū traduntur; ideſt, committūtur paſtoribus, quibus B fidelium animarū cuſtodia datur, vt eis verbo & exemplo miniſtrēt quicquid ad cultum pietatis neceſſarium vident. Quicunque autem fide recta & conſcientia pura regi altiſſimo placuerit, ad ipſum ingredietur, repudiata Vaſthi.

a *Qui fuit.* Eſther dicitur abſconſa, Ediſſa, miſericordiam conſecuta hæc eſt gentiū eccleſia quæ in abſcondito cordis nutriens caſtitatem fidei & miſericordiam, gratiam coram oculis domini inuenit, repudiata ſynagoga qui in Oſee vocabatur abſque miſericordia. Hanc nutriuit Mardochæus ſpiritualis, & adoptat in filiam C qui eſt doctor gentium in fide & veritate, & eſt de ſtirpe Iemini, hoc eſt de ſtirpe Beniamin.

b *Eſther.* * Ioſeph. D L. 11. an. c. 6. Cū verò congregatę multę fuiſſent, inuenta eſt quedā puella in Babylonia ambobus orbata parentibus, quę apud auunculum nomine Mardochęū nutriebatur. Is enim erat ex tribu Beniamin. Omneſque primas Iudęorum Eſther (hoc enim nomen ei erat) pulchritudine ſuperabat, & gratia vultus ſui reſpicientium magis delectabat aſpectum. Quæ tradita cuidā eunucho pro diligētia cuncta rerū prouidentia fruebatur, affluentia aromatū, odore & largitate vnguentorum quibus corpora vnguntur irrigabatur, & his fruebantur per E menſes ſex, numero quadringentæ.

Hic Nabuchodonoſor ſpiritualis & rex confuſionis a naturali lege & cultu vnius Dei in confuſionem idololatrię tranſtulit, ſed pietas diuina ad viam veritatis per predicatores reuocauit.

c *Et ſeptem puel. &c.* ideſt; fideles animas ſpiritusſancti gratia regeneratas atq; dedicatas, quę eius ſequuntur veſtigia, fide, doctrina, & operatione, de quibus dicitur: *Adoleſcentulę dilexerunt te nim.*

d *Quæ no,* Quia peccatorum labe & ſordibus idololatrię per baptiſmum mundata, opprobrium priſtinę iniquitatis non ſuſtinuit vltrà. F

. patrui. LXX. fratris patris.

mutauit ipſam & puellas eius. i. ornauit partem ipſius & puellarū in bonum finē gratiā rē ceret ei, ſa autem erat in domo mulierū

vt cognoſceret pacē ſciret. vt uideret & ſe haberet.

† dignas. i. conuenientes ad miniſtrandū ei.

Eſther ☞ Ingre-

NICOLAVS DE LYRA.

1 Oculis regis placuerit, &c. *oculis ſcilicet exterioribus pp pulchritudinem & oculis mentis propter delectationem in ea inuentam. & conſimilibus:*
2 Ipſa regnet pro Vaſthi, &c. *vt ſic dolor præcedens detur obliuioni.*
3 Placuit ſermo regi, &c. *quia videbatur ſibi hoc eſſe ad ſuam conſolationem.*
4 Et ita ut ſuggeſſerant iuſſit fieri. *mandādo ſtatim executioni,*
5 Erat vir Iudæus. *Hic cōſequenter ponitur ſpecialis executio circa Eſther, cū dicitur.* Erat vir Iudęus in Suſan ciu. *Dicit Ioſephus qđ tūc manebat in Babylonia, ſed adducta Eſther ad Suſan illuc ſe trāſtulit amore Eſther quam diligebat vt filiam, & ſic ſcriptura loquitur hic pro tempore quo ſe tranſtulerat apud Suſan.*
6 De ſtirpe Iemini. *& ſic patet quod fuit de ſtirpe Saul primi regis Iſrael.*
7 Qui tranſla. *de qua tranſlatione habetur. 4. Regum. 24. Cætera patent vſque ibi.*
8 Eſther quoque inter cæteras puellas ei tradita eſt, &c. *ſcilicet Aegeo eunucho.*
9 Quæ placuit ei. *Hic conſequenter deſcribitur promotio Eſther quantum, ad accelerationem ornatus muliebris, cum dicitur:*
10 Et inuenit gratiam, &c. *& hoc factū eſt ex diuina ordinatione vt cito promoueretur ad regiam dignitatem, & ſic liberaret populum Iſrael a periculo ſibi imminente de propinquo.*
11 Et traderet ei partes ſuas, &c. *ideſt, illa quæ ad victum, & veſtitum, & ornatum pertinebant.*
12 Quæ noluit ei indicare pop. *de præcepto Mardochæi, qa Iudæi tunc erant captiui & ſerui: & ſi hoc ſciretur forſitan poſſet tanquam ignobilis repudiari, quamuis ſecundum veritatem eſſet de genere regali, vt dictum eſt.*
13 Qui deambulabat quotidie, &c. *ſollicitus inquirere de bono ipſius Eſther.*

Qui Menſis

mēſis duodecimus vertebatur, ita duntaxat vt ſex menſibus 1
a ¶Nomine fidei,& pig ıdine dilectionis.
oleo vngerentur myrthino, & alijs ſex quibuſdam pigmen- 2 3 4
¶ Bonorum operum. a Virtutum. b In bapt.ſinum.
a tis & aromatibus vterentur. Ingredienteſque ad regem, quic-
a A Doctoribus prius.
quid poſtulaſſent ad ornatum pertinens, accipiebant, & † vt
a Trinitatis fidei,
eis placuerat compoſitæ de triclinio fœminarum ad regis
a Quia poſt occaſum vitiorum, exurgit fulgor virtutum.
cubiculum tranſibant. Et quæ intrauerat veſpere, egredieba- 5
b tur mane: atque inde in ſecundas ædes deducebatur, quæ
ſub manu Suſanazi eunuchi erant, qui concubinis regis præ- 6
ſidebat, nec habebant poteſtatem ad regem vltra redeundi,
c niſi voluiſſet rex, & eam venire iuſſiſſet ex nomine. Euoluto
a Sexta ætas venit vbi plenitudo temporis. b Eccleſia de gentibus.
autem tempore per ordinem, inſtabat dies quo Eſther filia 7
a Doctorum & præcipue Pauli. b Vt ſupra.
Abihail † fratris Mardochæi, quā ſibi adoptauerat in filiam,
a Per baptiſmum. b Quia plus credidit doctoribus quàm ſibi, Quæ vtilia ſunt melius nouit medicus, quam infirmus.
d deberet intrare ad regem. Quæ non quæſiuit mulicbrem cul- 8
tum, ſed quæcunque voluit Aegeus eunuchus cuſtos virgi-
a Circundata varietate virtutum.
num, hæc ei ad ornatum dedit. † Erat enim formoſa valde, &
incredibili pulchritudine, omniumque oculis gratioſa & ama- 9
bilis videbatur. Ducta eſt itaque ad cubiculum regis Aſſueri, 10
a Benignitatis anno ſeptiformi gratia ſpiritusſancti repleto.
e menſe decimo qui vocatur Tebeth, ſeptimo anno regni eius,
a Eccleſiam. b Chriſtus. c Nationes. d Virtutem.
& adamauit eam rex plus quā oēs mulieres, habuitq; grām &
a ¶Remiſſionem peccatorum. b Conſortem ſibi regni fecit.
miſericordiā corā eo ſuper omnes mulieres, poſuit diadema
a ¶In mente. b Aſtitit regina a dextris tuis.
c Synagogæ quæ regem ſpernendo & crucifigendo regni dignitatem amiſit.
f regni in capite eius Fecitq; eā regnare loco Vaſthi Et iuſſit cō
a ¶Conuiuii ſpiritualis gaudium in toto orbe vbi epulæ ſpirituales, vbi myſteria corporis & ſanguinis domini.
uiuiū præparari permagnificū cūctis principib. & ſeruis ſuis,
a ¶Eccleſiæ. b ¶Venite ad me omnes qui laboratis &c. c Depoſito onere peccatorum.
pro coniunctione & nuptijs Eſther, & dedit requiē vniuerſis 11

A a *Ingredien.* Quæcunq; anima certat ad thalamū Chri propera re, condignū a ſuis doctorib. accipit ornamentū, & quo magis ſe deuotā ad agnitionē fidei, & exercitiū operis præparat, eo amplius a doctorib. inſtruitur, vt de competētium numero ſanctę trinitatis integram fidem, & confeſſionē ad perceptionē baptiſmi & vnctionē chriſmatis, vt cęleſti ſponſo veraciter iungatur, accedat.

b *Atque inde.* Qui ſe ab eccleſia per vitiorum ſordes ſeparauerit, meritò in ſecundas ædes retruditur, vbi concubinę regis morantur, quia ſanę fidei caſus deſceſſum honoris meret, nec habet vltra poteſtatem ad regem redire, niſi ſuperna gratia viſitatus in priſtinę ſtatum dignitatis reſtituatur.

† ad ornatum pertinens

B c *Euoluto autem.* Id eſt, tranſactis quinque ætatibus mundi, quibus patrum propago proceſſerat, inſtabat ſexta ætas veniente redemptore, in qua gentium multitudo per euangelium vocanda erat.

Epiſt. ad Saluinam.

d *Quæ non quæſiuit mulicbrem, &c.* ⁜ Hieronymus. Ioſeph qui in egeſtate, & in diuitijs dedit experimenta virtutum, nonne poſt Pharaonem, ſic Deo carus fuit, vt ſuper omnes patriarchas duarum tribuum pater fieret? Daniel & tres pueri ſic præerant Babyloniæ opibus, & ſic erant inter principes ciuitatis, vt habitu Nabu-

C chodonoſor, Deo mente ſeruirent. Mardochęus & Heſte inter

D inter purpuram, ſericum, & gēmas, ſuperbiā humilitate vicerunt, tantiq; fuere meriti, vt captiui victorib. imperarent? Hæc illuc tendit oratio, vt oſtendam iuuenem meum (Nebridium) coniunctionem ſanguinis regalis, & affluentiā diuitiarum, atq; inſignia poteſtatis materiā habuiſſe virtutū.

e *Tebeth.* apud Hebręos: cudimos, apud Græcos: Ianuarius eſt apud Latinos. In quo dominus incarnatus octauo die circunciſus a Magis adoratus, & myſticis muneribus eſt honoratus, in quo etiam a Iohanne baptizatus eſſe prędicatur.

† venieb

f *Fecit eam reg. &c.* ⁜ Ioſe. Veniente ad regē Heſter, delectatus eſt, & in amorē incidens puellę, legitimè eam duxit vxorem, & nuptias celebrauit imperij ſui anno duodecimo, menſe qui dicitur Adar. Deſtinauit autem per omnes gentes eos, qui Aggari dicūtur, prę-

E cipiens eis, pro eis nuptijs feſta celebrare. Ipſe autem Perſas, & primos gentiū paſcebat per totum menſem pro nuptijs ſuis. Quam cū introduxiſſet ad aulā, corona eam induit, habitauitque cum eo Heſter, minimè ei prodens ex qua eſſet natione. Tranſiens autem & auunculus eius a Babylone ad Perſicam Suſim, & habitans illic ſingulis diebus in palatio commorabatur, requirens qualiter puella conuerſaretur, quam tan quam filiam diligebat

† Eſther

F *Cum*

NICOLAVS DE LYRA.

1 Menſis duodecimus vertebatur. *ſcilicet antequam aliqua de virginibus adductis ad regis cubiculum duceretur, quia primis.*

2 Sex menſibus o. *Id eſt, lachryma fluente de tali arbore, quæ habebat virtutem mundificandi carnem.*

3 Et alijs ſex. *ſcilicet menſibus.*

4 Quibuſdam pīgmentis. *quæ faciunt carnem mulieris ſuauem et redolentem, ad reprimendum fœtores qui in mulieribus ſolent eſſe, omnia iſta fiebant de conſilio medicorum regis, vt ſic maiorem delectationem inueniret in eis, vel ſaltem in aliqua earum, & ſic manu delectatio ſuperueniens dolorem abijceret præcedentem.*

5 Et quę intrauerat, &c. *vt ſic de pluribus vna tanquam delectabilior & amabilior eligeretur, & tanquam regina coronaretur.*

6 Qui concubinis regis pręſidebat. *de victu & de veſtitu conuenienti eis prouidendo. tamen veriſimile eſt, quòd iſtæ quæ admiſſæ fuerant ad cubiculum regis, erant non vxores: dicebantur tamē cōcubinæ, quæ, ſcilicet. non erant principales vxores, ſicut & de Abrahā legitur quòd Sara dicitur propria & principalis eius vxor: aliæ aūt dicuntur concubinæ, vt habetur Gen. 25. omnes tamen erant eius vxores.*

7 Inſtabat dies. *debebat intrare ad regis cubiculum ſecundum modum & ordinem ſuperius poſitum.*

8 Quæ non quæſi. *ſicut aliæ, ponens ſe totaliter quantum ad hoc in eunuchi diſpoſitione.*

9 Omniumq́, oculis. *decorem enim corporis decor gratiæ & virtutis mirabiliter augmentabat.*

10 Ducta eſt itaque. *Hic conſequenter agitur de deſponſatione & coronatione Eſther, & patet litera vſque ibi.*

11 Et dedit. *Quod dupliciter exponitur. Vno modo, quod mandauit vniuerſis prouincijs, vt durantibus nuptijs Eſther, ceſſarent ab operib. ſeruilibus. Alio modo, quod dedit eis requiem a ſolutione tributi pro illo anno, vel ſaltem pro parte anni: & hoc eſt magis probabile, quia ceſſatio ab operibus tanto tempore non eſſet gratioſa, ſed magis damnabilis & oneroſa.*

Ac do-

MORALITER.

10 *Ducta.* Hoc myſticè fuit impletum in aſcenſione Chriſti. tunc enim eccleſiam iuſtorum ſecum duxit ad cœleſtia, vel in aſſumptione virginis glorioſæ, quando fuit ſuper angelos exaltata.

† *Ac*

a *Cumq; & ſecundo.* Non ſufficit Chriſto primitiuam ſibi ſociare eccleſiam, ſed per prædicatores de gentibus multitudinẽ acquiſiuit copioſam. vnde *Alias oues habeo quæ non &c. & alias op. me ad.* (Ioan. 10. c.)

b *Duo eunuchi regis.*

* Ioſephus. Inſidiantibus regi Bagatheo & Theodeſito Barthani eunuchis, ſeruus alterius eunuchorum gñe Iudeus, cum intellexiſſet inſidias reginę auunculo indicauit. Mardochęus autem per Heſter manifeſtans inſidiatores prodidit regi. Turbatus aũt rex, veritatem inueniens, eunuchos quidẽ crucifixit: Mardochæo autem tunc nihil pręſtitit, quamuis ſalutis eius nuntius extitiſſet, nomen eius annalium monumentis inſeri præcepit, & in palatio eum permanere, vt amicus regis neceſſarius exiſteret. (regiam; I. t. an. c. 6.; Mardochęi.; Infra 6. a. 12. a.)

C Poſſunt in duobus eunuchis ſchiſmatici & hæretici notari, qui fraudis & malitiæ venenum corde geſtantes contra veritatem conſiliantur, vt eam credentibus auferant, & Chriſtum, id eſt fidem Chriſti in ipſis fidelibus interficiãt, ſed eorum iniquitatem ſancti doctores manifeſtant, vt innocentes ſaluentur, & illi iuſta vltione puniantur. D

c *Hiſtorijs & annalibus traditum coram reg. &c.* Duobus teſtamentis in quibus ſcriptum eſt quæ iuſtis præmia, quæ iniuſtis debeantur ſupplicia. vnde: *Ibunt hi in ſupplicium æternum: iuſti autem in vitam æternam.* Et in Ezech. *Iuſtitia iuſti ſuper eum: & impietas impii erit ſuper eum.* (Matt. 25. d.; Ezec. 18. c.)

a ¶Spiritualia. b ¶Dedit dona hominibus.
prouincijs, ac dona largitus eſt iuxta magnificẽtiã† principale. Cumq; & ſecundo quærerentur virgines & cõgregarent 1 2
a Doctores qui conuocant gentes ad introitum fidei & ſacramentum baptiſmi. b Quia ſancta eccleſia nihil agit per arrogantiam vnde: Omnis gloria filiæ regis ab In. Et alibi. Gloria mea teſtimonium conſcientiæ meæ.
Mardochæus manebat ad ianuam regis, necdum prodiderat 3
Eſther patriam & populum ſuum iuxta mãdatũ eius. Quicquid enim ille præcipiebat, obſeruabat Eſther, & ita cuncta
a ¶Quo eam primis eccleſiæ rudimentis inſtruebat.
faciebat, vt eo tempore, ſolita erat quo eam paruulã nutriebat. Eo igitur tẽpore, quo Mardochæus ad regis ianuam mo 4
a ¶Scribæ & Phariſæi clauem ſcientiæ habentes, nec intus euntes, nec alios intrare permittentes. ¶ Caſtrati ſine robore animi.
b rabatur, † irati ſunt Bagathan & Thares, duo eunuchi regis 5
a ¶Quaſi principes doctrinæ.
qui ianitores erant, & in primo palatij limine præſidebãt, vo- 6
a ¶Collegerunt pontifices & Phariſæi conſilium. b ¶Chriſtum.
luerũtq; inſurgere in regem & occidere eum. Quod Mar- 7 8
a ¶Ordinem prædicatorum. b ¶Fidelibus.
dochæũ nõ latuit. Statimq; nũtiauit reginæ Eſther, & illa regi, ex noĩe Mardochæi qui ad ſe rẽ detulerat. Quæſitum eſt & 9
inuẽtũ, & appẽſus eſt vterq; eorũ in patibulo. Et iuſſit rex vt
in libro memoriali ſcriberet, vt ꝓ vita ſuã aliquid repenſaret
c ei. Mãdatumque eſt hiſtorijs, & annalib. traditum corã rege. 10 †

CAP. F

NICOLAVS DE LYRA.

1 Ac dona. *principibus ſuis ſicut ſolet fieri in talibus feſtis.*
2 Cumque. *Hic conſequenter agitur de cõfirmatione amoris ipſius regis ad Eſther reginam, quod fuit ex hoc, ꝙ conſeruauit ſibi vitã ſuã denuntiando inſidias quæ ſibi parabantur, & hoc a Deo factum eſt, ne gratia quam Eſther apud regem inuenerat minueretur, eo quod patriã ſuam & populũ noluerat indicare, & hoc eſt quod dicitur:* Cumque. *videlicet poſt coronationem Eſther ſimulando quod rex aliã ſibi præponere vellet, eo quod patriam & genus perdere non vellet, & ſic moueretur ad indicandum. ideo ſubditur:*
3 Necdum pro. *ſcilicet, Mardochæi, cuius mandatum pro nulla re volebat præterire.*
4 Eo igi. *quo virgines ſic adducebantur, & quo Mardochæus ſollicitus pro Eſther ad portam regis morabatur.*
5 Irati ſunt. *occulte tamen machinantes in eius mortẽ. Cauſa tamẽ huius machinationis nõ exprimitur hic, nec in aliqua gloſſa Hebraica vel Latina quam viderim, ſed frequenter inuentum eſt, quod ſerui regum machinantur in mortem eorum.*
6 Qui ianito. *ꝓ tota iſta litera nõ eſt plus ĩ Hebręo.* Cuſtodes ſupellectilis. *Et ratio huius diuerſitatis eſt: quia dictio Hebraica quæ hic ponitur, æquiuoca eſt ad limen & ſupellectilem. tranſlatio tamen noſtra ſequitur primam ſignificationem, Hebræi autem ſequuntur aliam, cui magis concordat litera ſequens, cum dicitur.*
7 Volueruntque inſurgere in regem & occidere eũ. *Ianitores enim palatii non ſunt tantæ poteſtatis quod per arma regẽ poſſint occidere, cũ habeant cuſtodes corporis ſui, nec ſic intrant ad interiora quod poſſint ſibi venenũ propinare, ſed illi qui ſunt cuſtodes ſupellectilis aureæ & argenteæ, in qua ſeruitur regi poſſunt faciliter hoc facere, cuiuſmodi erant iſti, vt dicunt Hebræi:*
8 Quod mar. *Dicit autem Ioſephus quod hoc ſciuit per quendã Hebræũ, qui erat famulus valde familiaris vnius illorum eunuchorũ Ra. Sa. vero dicit quod hoc ſciuit, quia corã Mardochæo in idiomate Tharſenſi de regis intoxicatione loquebantur, credens quod Mardochæus illud idioma penitus ignoraret.*
6 Quęſi. *quod ita erat ſecundum veritatem.*
10 Man. *quia ꝓter hiſtorias communes vbi ſcribebãtur facta notabilia, quilibet rex pro tempore ſuo faciebat ſcribi vnũ librum in quo facta ſui temporis ponebantur, & hoc ad memoriam futurorum, quia ex factis præteritis diriguntur homines in agendis de futuro.*

MORALITER.

1 *Ac dona.* Chriſtus enim rex noſter eccleſiam ſecũ ducẽs ad cœleſtia, dedit ſuis fidelibus, abundanter ſpiritusſancti dona. Pſal. 57. ſecundum tranſlationem LXX. *Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.*
4 *Eo igi.* Per duos eunuchos qui voluerunt regẽ interficere, ſignificati fuerunt Phariſæi & Saducæi, qui poſt aſcenſionẽ Chriſti quæſierũt ipſum in membris ſuis occidere, & nomẽ eius penitus delere, vt patet Act. 8. & alijs eiuſdem libri pluribus locis. Per Mardochæũ aũt qui ſalutis Eſther gerebat curã poteſt Petrus apoſtolus intelligi, qui curã ſuſcepit eccleſiæ Chriſti, & denuntiauit eccleſiæ malitiam Phariſæorũ & Saducęorum nomen Chriſti delere quærentium, vt ſupra hoc donum exoraret. vnde, Act. 8. d. de Petro & Ioanne: *Dimiſſi autem venerunt ad ſuos, & annuntiauerunt eis quanta ad eos principes ſacerdotum & ſeniores dixiſſent, qui cum audiſſent vnanimiter leuauerunt vocem ſuam ad dominum, &c.*
† *Et annal.* per quod ſignificatur quod merita iſtorum non dantur obliuioni, ſed regiſtrantur coram rege cœleſti, vt remunerentur tempore competenti.

GAP. III.

a *Poſt hæc rex.*

* Come. Poſtquam Saul deleuerat Amalecitas, preter Agag regem, hunc Samuel occidit. Vnde Aman veteri motus odio, excogitauit delere Iudęos, qui deleuerant Amalecitas.

* Ioſeph. Hoc tpe Amã Amadathi filium gñe Amalecitam, tã, ad regẽ introeuntẽ, peregrini & Perſæ ſalutabãt: nam hũc ei honorẽ Xerxes ab oĩbus iuſſerat exhiberi. Mardochęũ verò propter ſapientiam & patrias leges non adorantem Aman cuſtodiri fecit, interrogans ex quo genere eſſet, Sequitur, &c.

b *Aman filium.* Potẽtes ſeculi qui beneficijs diuina poteſtate collatis

CAP. III.

a ¶Chriſtus. b ¶Temporaliter. c ¶Iniquitas interpretatur.
a b Poſt hęc rex Aſuerus exaltauit Amã, filiũ Amadathi, qui erat de 1 2

NICOLAVS DE LYRA. CAP. III.

1 Poſt hæc. Deſcripta ipſius Eſther promotione, hic conſequenter agitur de populi ſui liberatione. & primo ponitur contra populũ iniqua machinatio. ſecũdo mira populi liberatio. 4. ca. Circa primũ primo ponitur machinationis occaſio. ſecundo ipſa machinatio. ibi, *Quod cum audiſ.* tertiò machinationis executio, ibi: *Dixit Aman regi.* Occaſio autẽ machinationis contra Iudæos fuit, eo quod Mardochæus nolebat adorare Aman ſicut & cæteri, & hoc eſt quod dicitur. *Poſt hæc.* regni ſui faciens a ſe ſecundum.
2 *Qui.* iſte fuit ex Amalec, vt habet' 1. Reg. 15. quẽ Samuel * occidit,

MORALITER.

1 *Poſt hæc rex Aſſue. &c.* Poſt perſecutionẽ Iudæorum ſecuta eſt pſecutio principum Romanorũ, qui multũ conati fuerunt nomẽ Chri delere & Chriſtianos interficere. Igit' per † Aman

A collatis abutentes, quos conſortes hñt naturę dedignant̃ ha bere cõſortes gratiæ, & honorem & reuerentiam quã ſoli Deo debuerunt, in ſeſe transferre contendunt. Eos autẽ qui conſentire nolunt odijs & cruciatibus perſequuntur, ſed iuſto Dei iudicio in inſidijs ſuis capiuntur iniqui. Vnde dicitur: *Iuſtus de anguſtia liberatur, & traditur impius pro eo.* Poteſt per Aman (quẽ Ioſephus de ſtirpe Amalec eſſe commemorat) Iudęorũ populus figurari, qui prophetas occiderunt, & dominũ prophetarum & apoſtolos eius, generis nobilitatem propter incredulitatem & duritiam cordis perdentes, qui per Eſaiam principes Sodomorũ & populus Gomorrhæ dicuntur. Vnde Ezech. *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.* B

(Pro. 11. a. — Eſaiæ 1. c. — Ezec. 16. a.)

a *Solus Mardochæus non flectebat, &c.*

⁂ Chryſoſtomus. Gloriam aliter aſſeq nõ licet, niſi gloriã fugiendo. Nã donec eã q̃dẽ ſectemur, nos fugit: cũ aũt eã fugimus, nos ipſa ſequitur. Si vis eſſe glorioſus noli gloriã concupiſcere. Si vis eſſe ſublimis, ne te ſublimẽ facias. ut alioqui quidẽ honores non quęrentem omnes honorant, ambientem vero aſpernantur. Solet. n. humanũ genus eſſe quodammõ contentioſum & peruicax. Gloriã itaque contemnamus: ſic enim humiles eſſe poterimus, vel potius alti. Noli temet ipsũ extollere, & ab alijs extolleris. Qui ſemetipſum extollit, ab altero non extollitur. Magnum eſt elationis malũ: ſtultum eſſe melius eſt, quam inſolentem.

(Hom. 39. ad pop. Ant. — † inf. 9. f.)

b *Iratus eſt valde & pro nihilo du. &c.* Bernardus. O ambitio, ambientium crux, quomodo omnes torquens, omnibus places? Nihil acerbius cruciat, nihil moleſtius inquietat: nihil tñ apud miſeros mortales celebrius negotijs eius. An C non limina Apoſtolorum plus iam ambitio, quàm deuotio terit? D

(Li. 4. de cõſid.)

⁂ Innocentius Tertius. Ambitioſus ſemper eſt pauidus, ſemper attentus ne quid dicat vel faciat, quod in oculis hominum valeat diſplicere. Humilitatem ſimulat, honeſtatẽ mentitur, affabilitatem exhibet, benignitatẽ oſtendit, ſubſeq̃tur & obſequitur, cũctos honorat, vniuerſis inclinat, frequẽtat curias, viſitat optimates, aſſurgit & amplexatur, applaudit, & adulatur, bene nouit illud poeticũ: Et ſi nullus erit puluis, tamẽ excutit vllũ. Prõptus & feruidus vbi placere ſe cognouerit, remiſſus & tepid⁹ vbi putauerit diſplicere. Grauẽ intra ſe ſuſtinet pugnam difficilemq; cõflictũ, dum iniquitas pulſat animũ, & ambitio continet manum, & quod E illa ſuggerit faciẽdũ, hæc fieri non permittit. Colludunt tamen ad inuicẽ mater & filia, iniquitas et ambitio: nã mater in aperto ſubſiſtit, & filia in occulto nõ reſiſtit. Sed eſto q̃d ſublimetur in altũ, ſtatim curæ ſuccreſcunt, ſolicitudines cumulantur, vigilię producunt̃, natura corrũpit̃, ſpiritus infirmatur. Corrumpit̃ ſomnus, amittit̃ appetitus, debilitat̃ virtus, attenuat̃ corpus; & ſic in ſeipſo deficiẽs nõ dimidiat dies ſuos, ſed miſerabilẽ vitã miſerabiliori fine cõcludit. Verũ eſt illud poeticũ: In ſe magna ruũt, ſummiſque negatũ eſt ſtare diu. Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant. Verius autem illud propheticum: *Vidi impium ſuper exaltatum ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat.*

(Li. 2. de contemptu mundi c. 26. — Cap. 26. — Pſal. 36.)

c *Miſ. eſt ſors.* qui ad ſortem domini pertinent occiduntur, F quos ſignificat ille hircus qui ſecundum ſortem domini in lege occidebatur.

ſtirpe Agag, & poſuit ſolum eius ſuper omnes principes quos habebat. Cũctique ſerui regis qui in foribus palatij verſabantur, flectebant genua, & adorabant Aman. Sic enim
a ¶ Prædicatores euangelij.
a præceperat eis imperator: ſolus Mardochæus non flectebat 1
a ¶ Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. b ¶ Adulatores.
genu, neque adorabat eum. Cui dixerũt pueri regis qui ad fores palatij † reſidebant: Cur præter cæteros non obſeruas mandata regis? Cumque hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire, nuntiauerunt Aman, ſcire cupientes vtrum perſeueraret in ſententia. Dixerat enim eis ſe eſſe Iudæum. Quod 2
cum audiſſet Aman, & experimento probaſſet, quòd
b Mardochæus non ſibi flecteret genu, nec ſe adoraret, iratus
a ¶ Ideſt habuit. b ¶ In vno tantum. c ¶ Sed in omnes Iudęos.
eſt valde: & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus ſuas: audierat enim quòd eſſet gentis Iudęæ, magiſque voluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Aſſueri per-
a ¶ Omnem plebem catholicam.
a ¶ Vltimo tempore quando erit perſecutio qualis non fuit.
dere nationem. Menſe primo cuius vocabulum eſt Ni- 3
ſan, anno duodecimo regni Aſſueri † miſſa eſt ſors † in vr- 4 5

(† præſidebant — † quæ dicitur hebraice phur, ſupra c. i.ſc.)

NICOLAVS DE LYRA.

* occidit, vt ibidem dr̃, & ideo iſte Aman habebat exoſos Iudæos, quia Saul rex Iſrael vaſtauit regnum Agag, interficiens Amalecitas viros & mulieres & paruulos, vt habetur 1. Reg. 15. Sed contra hoc vr̃ quod dicitur inf. 15. Aman filius Amadathi animo & gente Maced. Ad quod dñt aliqui, q̃ idem eſt populus Amalecitarum & Macedonũ, ſed hoc non vr̃ verum, quia Macedonia eſt quædã regio in Græcia ſm oẽs hiſtoriographos, terra verò Amalecitarum eſt inter Aegyptum & terram promiſſionis, & prope terram Edom. primò enim occurrerunt filijs Iſrael ad pugnandum contra eos in deſerto, vt habetur Exod. 17. & iſtæ terræ ſunt valde diſtantes, Et ideo aliter dicitur & melius, q̃ Aman dr̃ animo & gente Macedo per ſimilitudinem, quia Macedones iam rebellabant imperio Perſarum. Et Alexander Macedo ab eis abſtulit monarchiam, eam transferens ad Græcos, vt habetur primi Machab. 1.

1 *Solus Mardochæus non flectebat genu neque adorabat eum. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatij reſidebant: Cur præter cæteros, &c.* quia ex ſuperbia ſua volebat ſibi arripere honorem diuinum faciens ſe adorare tanquã Deum, vt dicit hic gloſſa Hebraica, & hoc erat ſibi illicitum. Quod

2 *Quod cum audiſſet Aman, & experimento probaſſet, quod Mardochæus nõ ſibi flecteret genu, nec ſe adoraret, iratus eſt valde: & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum, &c.* Hic conſequenter ponitur ipſa machinatio, & non ſolum contra Mardochæum, ſed occaſione eius contra totum populum Iudaicum, maxime quia cum iam habebat odioſam interfectionem Agag, de cuius ſtirpe erat, vt prædictum eſt, & deſtructionẽ Amalecitarum per Iudæos tempore Saulis regis. & patet litera ex dictis vſque ibi.

3 *Menſe primo cuius vocabulum eſt Niſan, &c.* apud Hebreos, & correſpondet partim Martio, & partim Aprili: quia incipit a propinquiori lunatione æquinoctio vernali, ſiue ante æquinoctiũ, ſiue poſt: ſicut plenius dictum fuit Exo. 2.

4 *Anno duodecimo regni Aſſueri, &c.* ex quo patet quod dictũ eſt, ſup. in principio huius libri, ſcilicet, quòd Mardochæus in principio regni Aſſueri non fuit eleuatus nec fecit ea quæ ſequuntur, ſed per magnũ tempus poſtea, ſcilicet per duodecim annos ad minus.

5 *Miſſa eſt ſors in vrn. &c.* Iſte enim Aman ſortilegus erat, & ideo per modum ſuperſtitioſum poſuit ſortes, ad videndũ quo menſe machinatio ſua de interfectione Iudæorum deberet habere effectum. Quæ

MORALITER.

† Aman qui interpretatur iniquitas, poteſt Nero nequiſſimus intelligi, quem rex regũ exaltauit ad ſublimitatem imperij Rom. Nam omnis poteſtas a Deo eſt, Prouerb. 8. b, *Per me reges regnant.* Et propter dignitatem imperij venerabantur Neronem populi Romani ſubiecti. Per Mardochæum autem qui coram Aman noluit genua flectere, ſignificatur Petrus apoſtolus, & quicunq; ſucceſſor eius bonus, imo etiam quilibet eius Chriſtianus qui ſacrilegis principũ mandatis noluerunt obedire, propter quod dicti ſacrilegi perſecuti ſunt grauiter eccleſiam, excitata tamen fuit prima perſecutio per Neronem.

† *Nunciauerunt Aman, ſcire cupientes, &c.* Per iſtos nuntiatores ſignantur accuſatores Chriſtianorum apud impios imperatores. Et

A

a ¶ Perſecutoribus fidelium.
nam, quæ Hebraice dicitur phur coram Aman, 1
¶ Confeſſorum fidei. 2
quo die & quo menſe gens Iudæorum debe-
ret interfici: Et exiuit menſis duodecimus, 3
a ¶ Iudaicus populus.
qui vocatur adar. Dixitque Aman regi Aſſue- 4
a ¶ Chriſtianus. b ¶ In omnem terram exiuit ſonus eorum.
ro: † Eſt populus per omnes prouincias regni 5
a ¶ Vnde. Petrus electis aduenis diſ. Ponti. Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ, & Bithiniæ.
b ¶ Nouo teſtamento. vnde: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem ſicut ego dilexi vos.
tui diſperſus, & à ſe mutuò ſeparatus, nouis 6
vtens legibus & ceremo-
a ¶ Legem veterem.
niis, inſuper & regis ſcita 7
a ¶ Opinione Iudæorum, qui contemnit legem quæ occidit, ſequitur, ſpiritum qui viuificat.
b ¶ Quem nihil latet.
contemnẽs. Et optime no- 8
9
ſti, quòd non expediat re- 10
a ¶ Contra te.
gno tuo, vt † inſoleſcat per 11
a ¶ Peccandi. 12
licentiam: ſi tibi placet, de 13
a ¶ Id eſt, perfectam obſeruantiam legalium obſeruationum.
cerne vt pereat, & decem 14
a ¶ Iuſto pondere.
milia talentorum † appen-
a ¶ Scribis & Phariſæis. b ¶ Id eſt, theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei.
a dã arcariis gazæ tuæ. Tulit 15
b ¶ Poteſtate & operatione:
ergo rex annulum, quo vtebatur de manu ſua,
& dedit

a *Tulit ergo*. Sicut Aman epiſtolas dirigens, regis ſignaculo eas munire conatur: vt facilius votum expleatur, ſic Iudæi libros diuinæ legis in quibus eſt ſignaculũ ſummi regis, id eſt, gratia ſpiritusſãcti ad comprehendendã hæreſim ſuam aſſumunt in teſtimonium, reprobãtes ſocietatem gentium & Chriſti euangelium, quaſi diuinis perceptis contrarium.

CAP.
a ¶ Opinione Iudæorum.

B

infra 13. f.

dimittat eo.

-argenti ap-
-endam mani
-s facientiũ
-ous, vt addu
-ant in theſau
-s regis.

C

a ¶ Permiſit.
1 & dedit eum Aman filio Amadathi de proge- -niſam.
2
a ¶ Verorum confeſſorum.
nie Agag hoſti Iudæorum, dixitque ad eum:
a ¶ Sacrificium & oblationem noluiſti, &c. Et non accipis de domo tua vitulos neque de gregibus tuis hircos.
3 Argentum quod tu polliceris, tuum ſit: de po-
4
a ¶ Sicut diabolo dictum eſt: Omnia quæ habet in manu tua ſunt.
pulo age quod tibi placet: Vocatiq; ſunt ſcri-
5 bæ regis menſe primo niſan tertiadecima die
eiuſdem menſis, & ſcriptum eſt vt iuſſerat
6 Aman ad omnes ſatrapas regis, & † iudices † duces.
D
prouinciarum diuerſarumque gentium, vt
7 quæque gens legere poterat & audire pro va-
rietate linguarum ex nomine regis Aſſueri, &
† literæ ſignatæ † ipſius annulo miſſæ ſunt per- † regis.
8
a ¶ Sicut Paulus accepit epiſtolas à principibus Iudæorum, vt quoſcunque inueniret viros ac mulieres vinctos perduceret in Ieruſalem.
9
10 curſores regis ad vniuerſas prouincias, vt oc- E
ciderent atque delerent omnes Iudæos à pue-
11
12 ro vſque ad ſenem, paruulos & mulieres vno
13 die, hoc eſt tertiodecimo die menſis duode-
cimi qui vocatur adar, & bona eorum diripe-
14
16 rent. Summa autem epiſtolarum hæc fuit, vt
17 omnes prouinciæ ſcirent & pararent ſe ad
prædictam diem. Feſtinabantque curſores qui
15 miſſi erant, regis imperium explere. Sta-
18
19 timque in † Suſis pependit edictum, rege & † Suſan.
a ¶ Vnde. Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit.
20 Aman celebrante conuiuium, & cunctis Iu-
dæis qui in vrbe erant, flentibus.

F

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ*. ſcilicet, ſors.

2 *Hebraicè dicitur*. non eſt per hoc intelligendũ, quòd phur ſit nomen Hebraicum, ſed eſt Perſicum. vnde in Hebræo habetur *phur* quod eſt *goral*: ita, quod goral eſt nomen Hebraicum & ſignificat ſortem: & ponitur pro expoſitione nominis Perſici. Quod ergo dicitur hic, *quæ Hebra. dicitur phur*. intelligendum eſt in libro Hebraico ſic ſcribitur, quamuis ſit Perſicum. Sed tamen ſtatim ibidem per hoc nomen goral, quod eſt Hebraicum, exponitur.

3 *Et exiuit*. id eſt, cecidit ſors ſuper 12. menſem, qui apud Hebræos adar vocatur, & correſpondet partim Martio & partim Februario. Poſtea miſit ſortem quo die illius menſis deberet hoc fieri, & cecidit ſors ſuper 13. diem: & his dictis patet litera hoc excepto: *Miſſa eſt ſors*, id eſt, in vas ad hoc deputatum ſecundum illius ſortilegij modum, ſed quis fuerit ille modus magis in particulari, non habetur ex textu nec ex gloſſa, nec eſt neceſſarium ad veritatem hiſtoriæ.

4 *Dixitque*. Hic conſequenter deſcribitur machinationis executio, quia poſt ſortilegium ſtatim Aman incepit procurare erga regem occiſionem Iudæorum.

5 *Eſt popu*. quia licet aliqui cum Zorobabel & Eſdra rediiſſent in Ieruſalem, tamen multi remanſerant diſperſi per regnum, amore vxorum quas acceperant, & filiorum quos in terra illa genuerant, & poſſeſſionum quas acquiſierant, vt dictum fuit Eſdræ 1.

6 *Nouis*. quia colebant vnum Deum, cum tamen ante legem datam & etiam ante Abraham gentes communiter colerent pluralitatem deorum, quod adhuc fiebat communiter in regno Aſſueri.

7 *Inſuper*. id eſt, edicta.

8 *Contem*. q. d. ſic poteſt eſſe origo rebellionis & contemptionis in regno tuo.

9 *Et optime*. hoc dixit adulando regi, vt magis inclinaret ad credendum ſibi.

10 *Quod non expe*. cuius bonum in pace omnino conſiſtit.

11 *Vt inſoleſcat*. id eſt, malitia creſcat.

12 *Per licentiam*. id eſt, per regis diſſimulationem.

13 *Si tibi pla*. q. d. licet hoc ſit regno tuo vtile, tamen dependet ex tua voluntate.

14 *Et decem mi*. id eſt, theſaurarijs tuis pro tributo quod reddant tibi, ne per mortem eorum diminuatur in aliquo prouentus regni tui.

15 *Tulit ergo rex*. antiquitus enim annulis potentum ſignabantur literæ eorum, & ad hoc erat ibi ſignum expreſſum, ad hoc ergo tradidit ſibi, vt ſcriberet literas, & ſigillaret pro ut ſibi placeret de interfectione Iudæorum, & patet litera ex dictis vſque ibi.

16 *Summa autem*, id eſt, ſententia in breui.

17 *Vt omnes prouin*. armis, & talibus ad interfectionẽ Iudæorum, quia omnibus dabatur licentia hoc faciendi, & bona eorum diripiendi, ad quod multi erant inclinati.

18 *Statim. in Suſis pepen*. quod fecit Aman ne rex mutaret conſilium.

19 *Rege & Aman cele. con*. quaſi pro regno fuiſſet ordinatum optimum negocium.

20 *Cunctis Iudæis, qui in vr. erant flen*. ſecundum quod dicitur Ioan. 16. d. *Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit.*

Ad maiorem intellectum huius cap. & aliquorum ſequentium quæritur hic, vtrum adoratio, quæ eſt per genuum flexionem ſit ſoli Deo exhibenda. Et arguitur primò quod ſic, per hoc, qđ Mardochæus noluit hoc modo adorare Aman, cuius cauſa in perſona eius habetur infra 13. d. vbi dicitur: *Libenter enim pro ſalute Iſraelis etiam veſtigia pedum eius deoſculari paratus eſſem, ſed timui ne honorem Dei mei transferrem in hominẽ, & quenquã adorarem excepto Deo meo.* Nec in hoc Mardochęus reprobatur, ſed magis à ſcriptura ſacra & doctoribus commendatur. Item Apoc. 22. dicit beatus Ioannes: *Cumq; audiſſem, cecidi, vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc oſtendebat, & dixit mihi: Vide ne feceris*, & ſequitur: *Deum adora:* ex quo videtur, quòd adoratio per genu flexionem ſit ſoli Deo exhibenda. In cõtrarium videtur per illud quod habetur 1. Reg. 25. vbi dicitur quod Abigail adorauit Dauid, de qua ibidem dicitur. *Et procidit coram Dauid ſuper faciem ſuam: & adorauit ſuper terram, & cecidit ad pedes eius*, quod non potuit fieri ſine genuũ flexione, ergo non exhibetur homini excellenti illicitè, quia alias Dauid ſanctus hoc non ſuſtinuiſſet ſibi fieri, nec Abigail hoc feciſſet, quæ ſancta erat, & tenetur communiter à doctoribus in ſpiritu prophetico tunc cum Dauid loquuta fuiſſe.

CAP.

MORALITER.

† *Et lit*. Per hunc annulum ſignificatur imperialis poteſtas à Deo data, ſicut prædictum eſt, qua Nero & alij ſibi ſimiles abuſi fuerunt in Chriſtianorum perſecutione.

NICOLAVS DE LYRA.

A *Ad qõnẽ iſta d cendũ, ꝙ adoratio manifeſte ordinatur ad reuerẽtiã illius, q̃ u adoratur. reuerẽtia aũt vſ ferẽda eſt alicui pp excellẽtiã ſuæ virtutis, & ideo vbi eſt ſingularis excellẽtia, ibi debetur ſingularis adoratio. talis aũt eſt excellẽtia diuina, q̃ eſt infinita, & iõ dẽtur ſibi ſingularis adoratio, quæ à doctorib. vocatur adoratio latriæ ſoli deo debitæ, & exhibendæ. Veruntamen quia excellentia diuina cõicatur excellẽtib. creaturis, non tñ vniuoce, ſed participatiue, & diminutiue, inde eſt quod aliqua adoratio refertur creaturis excellentib. ſicut angelis ſanctis, & perſonis in dignitatib. conſtitutis, quæ vocatur adoratio duliæ. De prima vero adoratione eſt hic qõ. Circa quod ſciendũ, quod licet adoratio principaliter conſiſtat in actu interiori mentis Deũ reuerentis, habet tñ ex cõſequẽti aliquẽ actũ ſeu aliquod obſequii exterius, quod eſt ſignũ actus interioris, ſicut actus fidei primo, & principaliter conſiſtit in actu interiori mẽtis primæ veritati pp ſe aſſentientis. ſcdario tñ cõſiſtit in actu exteriori cõfeſſionis, qui ẽt in caſu eſt neceſſarius ad ſalutẽ, ſcdm quod dicitur Ro. x. b.* Corde. n. creditur ad iuſtitiã, ore aũt fit cõfeſſio ad ſalutẽ. *Etiã in hoc doctores Hebræi, & Latini cõueniũt: quod ſit aliqua reuerentia ſeu ſeruitus exterior vna, vel plures ſoli Deo exhibẽda ſeu exhibendæ, ſed ꝓcedendo vlterius in particulari quæ ſit illa, vel illæ, varie dicitur. Dixerunt. n. Hebræi, quod genuũ flexio vnius, vel duorũ eſt hmõi hoc accipientes ex dicto Mardochæi in ꝓallegato c. & hoc in parte ſequuti ſunt eos aliqui Chriſtiani, dicẽtes,*
B *quod licet corã perſonis excellentib. licite poſſit vnũ genu flecti, tamen corã ſolo deo duo genua ſunt flectẽda, ſed hoc dictũ videtur nimis durũ, quia non ſolũ Gẽtiles, ſed ẽt Chriſtiani reuerendo perſonas excellentes vtuntur genu flexione nõ ſolũ vnius, ſed amborũ, & iõ hoc eſſet cõdẽnare Chriſtianos ſaltẽ ĩ magna parte. Itẽ hoc videtur eſſe cõtra ſcripturã ſacrã, vt tactũ eſt ĩ arguẽdo de Abigail, & David. Itẽ 4. Re. 1. expreſſi⁹ hẽtur de Abdia, q̃ fuit ſanctus, & prophẽta, de quo.* Qui cũ veniſſet curuauit genua contra Eliã, & precatus eſt eũ, *quod non feciſſet nec Elias permiſiſſet, ſi flexio vnius genu, vel amborũ eſſet prædicto mõ illicita, & ideo dicendũ, quod non eſt illicita ratione ꝓdicta, vel rationibus prædictis, & maxime, quia eccleſia ſciens vbique talẽ adorandi modũ, nõ ꝓdicat contrariũ, ſed ſemper quaſi cõcedẽs hoc eſſe licitũ. Ad cuius pleniorẽ intellectũ cõſiderãdũ, quod aliqua de diuinis honoribus tracta ſunt ad creaturas excellentes, partim timore, & partim adulatione, & partim nimia humilitate, non tñ ſunt eis exhibita tanquã deo ſed ſicut creaturis eius excellẽtiã participãtib. rõne ſanctitatis ſeu dignitatis, ſeu alterius excellentiæ, de quib. eſt genuũ flexio, & licet hmõi primo fuerint ex malo motiuo, vel ſaltẽ minus bono introducta, tamẽ ex quo conſuetudo inualuit, exhibẽtur licite creaturis excellentib. dũ tñ non ſit intentio exhibentis talia hominib. illis ſicut deo exhibere, nec recipientis hoc modo recipere, & ſic per intentionem exhibentis, & recipientis tollitur proprietas actus interioris latriæ, per cõſuetudinẽ* D *verò introductã actus exterior obſeruatur, remanet tamẽ aliqua ſeruitus ſoli deo exhibẽdã. quæ eſt actus exterior latriæ, & ſignũ actus interioris. ſ. oblatio ſacrificij, quæ in nulla lege exhibet̃ alicui, niſi ei qui pro deo habet̃, & hæc videt̃ ſenẽtia Aug. de ciuit. dei 10. lib. 4. c. vbi dicit ſic: Multa deniq; de cultu diuino vſurpata ſunt, quæ honoribus deferũtur humanis ſiue humilitate nimia, ſiue adulatione peſtifera, ita tñ vt quibus ea deferuntur homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi, ſi autẽ eis multũ additur adorãdo, &c. & ſequitur, quis verò ſacrificandũ cenſuit, niſi ei quẽ Deũ, aut ſciuit, aut putauit, aut finxit? q. d. nullus. Ad argumẽta dicẽdũ. Ad primũ dicũt aliqui, quod Mardochæus nõ renuit flectere genua corã Aman, eo ꝙ illicitũ eſſet abſ lutè. ſed propter abuſum ipſius Aman, qui ex hoc in ſuperbiã eleuabat̃, ſed hoc non videt̃ valere, quia homines mali, quamdiu tolerantur a deo in ſtatu excellenti, ſunt honorandi. vnde & David ſanctus, Saulẽ peſſimũ ipſum perſequentem adorauit, vt habetur 1. Reg. 24. Similiter Iudith quæ inter mulieres ſanctas computatur, adorauit Holofernem peſſimũ genuũ flexione, ſecũdũ quod habetur Iudith 10. d.* Adorauit eũ proſternẽs ſe ſuper terrã, & leuauerũt eã ſerui Holofernis iubẽte dño ſuo. *propter quod apoſtolus Petrus 1. Pet. 2. c. dicit.* Serui ſubditi eſtote in omni timore dñi, nõ tãtum bonis & modeſtis, E ſed ẽt diſcholis. hęc eſt enim gratia. *Amã verò erat in poteſtate conſtitutus. ſ. à rege ſecũdus: vt ſupra dictũ eſt: propter quod rõne ſtatus & officij erat adorandus. propter quod aliter dicendũ eſt, quod aliquid de ſe licitũ rõne alicuius circunſtantiæ fit illicitũ. ſicut dare eleemoſynam mulieri paupercule licitũ eſt & meritoriũ, ſi tñ fiat intentione pertrahendi eã ad luxuriã, illicitũ eſt. ſic in propoſito. licet adoratio per genu flexionẽ licitè impendatur excellentibus creaturis, tñ redditur illicitè per malã intentionẽ exhibentis, ſi hanc exhibeat quaſi Deo, vel ex parte recipientis ſi exigat iſto modo. ſicut legitur de Nabuc. rege Aſſyriorũ Iudith 4. quod præcepit Holoferni vt oẽs Deos terræ exterminaret, vt ipſe ſolus Deus diceretur. & hoc modo quærebat adorari Amã, vt dicũt Hebræi, & habitũ eſt cap. ꝓced. qa per tales excellẽtias machinabat̃ obtinere regnũ, vt habetur 1. 16. Ad ſecũdũ dicẽdũ, quod argm̃ eſt magis ad oppoſitũ, quia de apoſtolis tenet eccleſia, quod poſt confirmationem ſpiritusſancti in die Pentecoſtes non peccauerũt mortaliter. propter quod Ioannes tũc non peccauit, & maximè qa eleuatus erat in contẽplatione ad videndũ ſecreta cæleſtia, peccaſſet aũt mortaliter ſi honorẽ ſoli deo exhibendũ angelo exhibuiſſet. Nec põt dici, quod deũ ſolũ in angelo ſibi apparente loquentẽ adorauerit, qa hoc angelus non prohibuiſſet. prohibitio ergo angeli non fuit ad oſtendendũ illã adorationem eſſe illicitã, ſed ad oſtendendum excellentiã quam natura humana cõſequuta eſt per filiũ Dei eã ſibi in vnitate ſuppoſiti aſſumentem, ſecundum quod exponit beatus Greg. homil. 5. Euangeliorum.*

ADDITIO I.

In cap. 3. vbi dicit̃ in poſtil. Quia ex ſuperbia ſua volebat ſibi accipere honorẽ diuinum faciens ſe adorari tanquã Deũ.
C Dicere qđ Aman faciebat ſe adorari tãquã deũ, vt dicit glo. Heb. vr̃ irrationabiliter dictũ. nã hoc eſſet cõtra regiũ honorẽ, cõe eſt. n. apud oẽs ẽt idololatras, æſtimare deũ verũ ſeu quẽ putant vel fingunt deũ eſſe ſuper oẽs homines, ẽt reges vel principes. vnde ſi Aman honorẽ diuinũ vſurpaſſet, ſequeretur ex hoc qđ honorẽ maiorẽ q̃ regiũ ſibi vendicaret. qđ ex timore regis hoc nõ auderet attentare, ẽt ſi diuinũ amorẽ poſtponeret. ideo prædicta glo. non tenetur vt autentica ab Hebræis. ſed ad reddẽdũ cauſam quare Mardochæus nõ flectebat genua corã Aman, ſicut alij ſerui regis, ſunt apud eos duæ opiniones. Vna eſt qđ Amã portabat ad collũ qđdã idolũ, & ex hoc Mardochæus renuebat adorare Amã, ne videret̃ idolũ adorare. Alia opinio eſt, quod cũ Mardochęus eſſet de ſtirpe Saulis primi regis Iſrael, vt hr̃ ſuprà in poſtilla capit. 2. qui quidem Saul vaſtauit Amalecitas & cepit regem Agag, quem occidit Samuel, vt hr̃ 1. Reg. 15. qua rõne vt hr̃ in poſtil. ſuprà Aman habebat exoſos Iudæos: ideo pari rõne intelligendũ eſt qđ Mardochæus habebat exoſum Amã tanquã deſcendentẽ ab Agag & Amalec: cuius inimicitiæ habere memoriã ita vt non tradetet̃ obliuioni ꝑcepit Deus filijs Iſrael Deut. 25. vnde Mardochæus tanquã verax nedũ volebat adorare ipſum Aman. ſed nec ẽt oſtẽdere ſibi ſigna alicuius amicitiæ ad illũ. eſſet. n. contrà illud quod in corde gerebat ex mãdato Dei. Et hæc opinio vr̃ magis conſona literę. Legit̃. n. infrà cap. 5. de Mardochæo, qđ non ſolum non aſſurgebat̃ ante ipſum Amã, ſed nec mouebat̃ de loco ſeſſionis ſuę: cõſtat aũt qđ ſurgere corã aliquo vel moueri de loco pp reuerẽtiã alicuius, nõ eſt adoratio quę nõ dẽt hominibus fieri. ex quo patet quod ex alià cauſa Mardochæus hoc cauebat. Quod aũt hr̃ 13. cap. vbi dr̃: *Ne honorẽ Dei mei transferam ad hominẽ, &c.* nõ eſt tenendũ tanquã autenticũ & in ſcriptura canonica contentum, non enim habetur ab Hebræis de iſto libro niſi tantum vſque ad 10. cap. incluſiuè, &c.

ADDITIO II.

In eod. cap. vbi dicitur in poſtilla: Nouis vtens legibus. Non ſolum propter culturam vnius Dei dicebantur Iudæi vti nouis legibus, ſed propter circuncisionem & obſeruantiam ſabbati & abſtinentiam à cibis immundis & multa hu- F iuſmodi, quibus Gentiles non vtebantur, &c.

ADDITIO III.

In eodem cap. 3. vbi dicitur in poſtil. Tamen ex quo conſuetudo inualuit exhibentur licitè creaturis excellentibus. Cõſuetudo adorãdi creaturas per genu flexionẽ nõ vr̃ aliqd facere ad propoſitũ qõnis motę per poſtil. nã antequã aliqua conſuetudo de hoc eſſet, talis adoratio aut erat licita de iure diuino, aut nõ. Si erat licita, ſic talis cõſuetudo ad hæc nihil operaret̃; ſi aũt erat illicita ꝑ cõſuetudinẽ cõtrariã nõ fierẽt licita: nulla. n. cõſuetudo vim obtinere poſſet ꝯ legẽ diuinã, vt in prima ſecũdæ q. 97. art. 3 in rñſione ad primum argm̃. Vnde circa hoc vr̃ aliter dicẽdum. ſ. quod adoratio exterior eſt ſignum ſignificans interiorem adorationem, non naturaliter, ſed ad placitum. ſicut loquutiones ſignificãt conceptus interiores ad placitũ inſtituẽtiũ. Iõ nõ eſt incõueniẽs, qđ in diuerſis tpibus ſeu in varijs regionib⁹ diuerſa ſint ſigna adorationis interioris tã latriæ q̃ duliæ, ſicut & diuerſæ loquutiones. vnde licet apud antiquos ve. te. ſoluere calciamenta de pedibus pertinebat ad reuerẽtiã loci ſancti, vt hr̃ Exod. 3. & Ioſ. 5. tñ apud nos talis reuerentia non hr̃, vt patet per cõem vſum eccleſiæ. & ſimiliter põt dici de adoratione corporali.

Replica. Burg. ẽt circa tertiũ cap. ſatis cõpetentẽ ponit additionẽ. Sed hoc in ea vr̃ dubiũ quod dicit Aman deſcendiſſe ab Amalech, quia infrà c. 45. dr̃: *Aman aĩo & gente Macedo* nõ igitur Amalecites, quia Macedonia regnũ eſt Gręcię: & fuit primũ & propriũ regnũ Alexãdri magni. vnde dñr Saxones traxiſſe originẽ vnde ſcribit quidã, Saxo velut credo patria fuit, antè Macedo. Cetera quę notat Burg. de genu flexione nõ ſunt magni ponderis, in hmõi. n. reuerentię ſignis intentio facientis diſtinguit an pertineant ad latriã, duliã vel hyperduliã, quo. n. ad genuflexiones dulia vr̃ habere potiores modos q̃ latria, nã plerumq; corã papa, regibus & principibus flectunt̃ genua: vbi corã ſacramento Euchariſtiæ vix fit inclinatio, nemo tamen vt puto æſtimabit aliquem ex eis creatorem & non potius creaturã, & duliam eis exhibendã.

CAP.

A

CAP. IIII.

a ¶Ideſt, necem Iudæorum. b Miniſtri eccleſiæ.
Vę cū audiſſet Mardo- 1
a ¶Diſcrete perſcrutans opera ſua ne in aliquo d'ſplic at Deo.
chæus ſcidit veſtiméta 2
a ¶Scilicet lacrymoſa compunctione cordis, ieiunijs, & eleemoſynis.
ſua, & īdutus eſt ſacco; 3
a ¶Recordationem humanę fragilitatis, vn. Cinis es, & ī cinerē reuer. b ¶Mēti.
ſpargens cinerē capiti,
a ¶Latitudinis communis eccleſiæ, quæ dicit: In tribula. di a. mihi.
& ī platea medię ciuita
a ¶Valida intentione cordis.
tis voce magna clāabat 4
a ¶Compunctionem.
oſtendens amaritudinē
a ¶Anima eius in amaritudine eſt.
ānī ſui, & hoc eiulatu †
a ¶Ad conſpectum diuinæ maieſtatis.
b. vſq; ad fores palatii gra 5
c diens. Non. n. erat licitū †
indutum ſacco aulā re-
gis intrare. In omnibus
a ¶Eccleſijs. b ¶Fidelium conuentibus.
quoq; prouinciis, oppi-
dis, ac locis, ad quę cru- 6
a ¶Lex.
dele regis dogma pue-
nerat, plāctus īgēs erat 7
apud Iudæos, ieiunium 8
vlulatus, & flet⁹, ſacco, 9
& cinere multis ꝑ ſtrato
vtentib. Ingreſſæ ſunt 10
autem puellæ Eſther, &
Eunuchi, nūciauerūtq;
ei. Quod audiēs cōſter- 11
a ¶Nuptiarum.
12 nata eſt, & veſtē miſit,
a ¶Palllio laudis pro ſpiritu mœroris.
1 vt ablato ſacco īdueret
a ¶Rachel plorans filios ſuos noluit conſolari, quia non ſunt.
2 13 eum: Quā accipere no-
luit. Accitoq; Athach
3 Eunucho * quē rex mini * regis.
ſtrū ei dederat, ꝑcepit
vt iret ad Mardochæū,
14 & diſceret ab eo cur hoc faceret. Egreſſuſque
Athach iuit ad Mardochæum, & inuenit eum
a ¶Fortem in aduerſis. b ¶In latitudine. c ¶Eccleſiæ.
4 ſtantem in platea ciuitatis ante oſtium palatii,
qui indicauit ei omnia, quæ acciderant, quo-
modo Aman promiſiſſet, vt in theſauros re-
† gis pro Iudæorum nece inferret argentum,
5 15 exemplar quoque edicti, quod pendebat in† Su- E † Suſan.
a ¶Eccleſiæ,
† ſis, dedit ei, vt reginæ oſtenderet, & moneret
a ¶Introducit me rex. b ¶Regum.
eam, vt intraret ad regem, & † deprecaretur eū †quæreret faciem eius.
pro populo ſuo. Regreſſus Athach nuntiauit
Eſther omnia, quæ Mardochæus dixerat. Quæ
6 reſpondit ei, & iuſſit, vt diceret Mardochæo:
a ¶Qui ſeruiunt ei in timore, & exultabunt cum tremore.
Omnes ſerui regis, & cunctæ, quæ ſub ditione
7 a ¶Singulæ eccleſiæ. b ¶Qui fortior, vnde audacior.
8 16 eius ſunt norunt prouinciæ, quod ſiue uir, ſiue
a ¶Debilior, vnde ſubmiſſior. b ¶Ante tempus. c ¶Cæleſte.
9 mulier non vocatus interius atrium regis in-
a ¶Non habens veſtem nuptialem.
10 trauerit, † abſque vlla cunctatione ſtatim in- † vna eius lex eſt, vt.
a ¶Spiritualiter. b ¶Signum miſerantis potentiæ. F
17 terficiatur, niſi forte rex auream virgam ad
eum tetenderit pro ſigno clementiæ, atque -pro ſigno clementiæ.
11 ita poſſit viuere. Ego igitur quomodo ad re-

CAP. IIII.

a Q Væ cū audiſſet, etc. Sequitur.

b *Vſque ad fores.* Sic magiſter eccleſiæ interceſſione reginæ, de qua dicitur. *Aſtitit regina à de. tu. & cæt.* (Pſal. 44. e.) quę partim peregrinatur in mundo, B & partim regnat cum dn̄o, à rege omniū ſeculorū deſiderat exaudiri.

c *Non enim.* Nullus cū corruptione pręſentis vitæ poteſt aulam cæleſtem intrare, ſed ante obitum ſuum debet q̄ſque corporis caſtigatione, & cordis compūctione regni pulſare introitum, vt poſt lętabundus ſupernum intret palatium. Si quis quęrat quomodo rex iuſtiſſimus tormenta inferat innocentibus, ſciat hoc C non eſſe ex voto malitiæ, ſed ex ſummi conſilij nutu procedere. *Sapientia enim vincit malitiam, attingit à fine vſque ad finem fortiter. & di. omnia ſit. Omnia quæcunque voluit fecit in cælo, & ī omnibus abyſſis.* (Sap. 7. d. Ibid. 8. a. Pſal. 113. b.) Cuius iuſto iudicio agitur, vt fideles in manu perſequutorū tradantur, vel ad purgationē; vel ad correptionem; vel ad meritorum augmentationē. ſic Iob Satanę traditur, Paulus ab angelo Satanę colaphizatur. D *Rurſ-*

NICOLAVS DE LYRA.

CAP. IIII.

Q*Væ cum audiſſet, &c.* Poſtquam deſcripta eſt contra populum Iudaicum Aman machinatio, hic conſequenter deſcribitur eiuſdem populi liberatio; quæ facta eſt per petitionē reginæ Eſther. Circa quod ſic proceditur, quia primo ponitur petitionis diſpoſitio præuia. ſecundo petitio ipſa capitulo 5. (Diuiſio.) Circa primum primo ponitur Mardochæi lamentatio. ſecundo reginæ monitio, ibi. *Egreſſuſque Athach.* tertio communis oratio, ibi. *Rurſumque.* Circa primum dicitur.

1 *Quæ cum au.* ſcilicet condemnationem Iudæorum prædictam per edicti publicationem, vt prædictum eſt.

2 *Scidit veſtimenta, &c.* in ſignum doloris.

3 *Et indutus eſt, ſacco, &c.* in ſignum humiliationis.

4 *Voce magna clama:* propter innocentiū condemnationem.

5 *Vſque ad fo.* quia non poterat aulam ingredi in habitu tā vili, quod erat ſtatutum ad magnificentiam regalem.

6 *Ad quæ. cru. re.* ideſt, ſententia, vel edictum.

7 *Planctus ingens erat.* Ad oſtendendū animi amaritudinē.

8 *Ieiunium.* ad carnis afflictionem.

9 *Vlulatus, & fle.* ad impetrandum Dei propitiationem.

10 *Ingreſſæ ſunt.* ſ. ad ipſam Eſther, quę habitabat in cōclaui, nec ita exibat ad rumores audiendos, ſicut domicellæ eius, & miniſtri.

11 *Quod audiens, &c.* ex inſolitæ rei auditu.

12 *Et veſtem mi.* vt Mardochæus honeſtius incederet, & aulam regiam ingredi poſſet.

13 *Quam accipere noluit.* Quia adhuc non venerat tempus cōſolationis, propter quod Eſther miſit miniſtrum, ſibi familiarem ad Mardochæum, vt ſciret cauſam ſuæ deſolationis.

14 *Egreſſuſque eſt.* Hic conſequenter ponitur reginæ monitio prima, & poſtea ſecunda, ibi. *Quod cum audiſſet.* Circa primum ponitur monitio reginæ, vt oraret pro populo ſuo in periculo poſito, & patet litera vſque ibi.

15 *Exemplar.* ideſt copiā, quia exemplar proprie eſt primū originale. Secundo hic ponitur Eſther excuſatio, cum dicit. *Quæ reſpond.* Sequitur. 16 *Quod ſiue vir, &c: abſque vl. cunctati.* ideſt, mora. 17 *Interficiatur.* Iſtud edictum de conſilio Aman fuerat poſitum, ne machinatio eius de morte Iudęorum reuocaretur per aliquem informantem regem ad cōtrarium.

MORALITER.

1 *Quæ cū.* Per Mardochęum ſignificatur bonus pręlatus, q̄ corporale periculū, vel ſpirituale cognoſcēs populi ſui, ſeipſum affligit opib. penitētiæ ad ꝓuocādū miſericordiā Dei.

† *Et hoc eiulatu vſque.* i. ad reſpectum diuinę maieſtatis per penitentiam, & orationem appropinquare cupiens.

† *Nō enim, &c.* Per quā ſignificatur palatium cæleſte, quod nullus ingredi poteſt indutus ſacco mortalitatis humanę.

11 *Quod audiens.* Nā eccleſia audiens afflictionē boni prælati debet merito turbari, & mittere ſibi veſtē, procurādo ſibi ſuis orationib, diuinā conſolationē, ſicut eccleſia procurauit Petri liberationē Act. 12. De hac aūt veſte dr̄ Iſaiæ 61. a. *Induit me dominus ve. &c.* Sed quia bonus prælatus cito reuertit ad fletū propter aliquorū populi ſui peccatū. ideo dicitur.

13 *Quam accipere.* Per hoc autem, qd̄ Eſther de acceſſu ad regē ad precandū pro liberatione populi primo ſe excuſauit poſtea vero conſenſit, ſignificatur, quod triūphans eccleſia & virgo beata videntes, quòd nō ſit tempus liberationis populi fidelis ab afflictione, nam aliquando non expedit, & ꝓ tunc ceſſant orare, ſed poſtea tempore competenti faciunt.

A a *Rurſumque.* Orant pro ſe inuicem Mardocheus, & Eſther.i. magiſtri, & diſcipuli ſicut Paulus pro diſcipulis orat, & ꝑ ſe orari obſecrat, vt in Actib. apoſtolorum ab eccleſia fiebat oratio ſine intermiſſione pro Petro.

L. de Elia, & ieiun. cap.9. b *Non comedatis, etc.* ✠ AMBROSI. Heſter quoque pulchrior facta eſt ieiunio. Dominus enim gratiam ſobrię mentis augebat. Omne genus ſuum, ideſt, totum populum Iudeorum à perſecutionis acerbitate liberauit, ita vt regem ſibi faceret eſſe ſubiectum, non

B

a ¶Aetatis huius vitæ.

gem intrare potero, quæ triginta iam diebus non ſum vocata 1

ad eũ? Quod cũ audiſſet Mardochæus, rurſũ mãdauit Eſther 2

a ¶Ne quæras, quæ tua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti. b ¶Interiori.

dicens. Ne pũtes, quod animã tuã tantũ liberes, quia in domo 3

a ¶Summi. b ¶Non intercedas pro nobis.

regis es præ cunctis Iudæis. ſi enim nunc ſilueris, per aliã oc- 4

a ¶Quia filiorum curam non habes. b ¶Vnde: Obliuiſceris po. & do. pa.t. 5

caſionẽ liberabuntur Iudæi, & tu, & domus patris tui peribi- 6

a ¶Pauci, vel nulli. b ¶Quia ideo rex te reginam fecit, vt nobis in perſecutione auxiliareris.

tis, & quis nouit vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali 7

a tempore parareris? Rurſumq; Eſther hæc Mardochæo verba 8

mandauit. Vade, & congrega omnes Iudæos quos in † Suſis

a ¶Ieiunium commendat. ¶Panem deſiderij. ¶In fide ſanctæ Trinitatis contra proſpera, & aduerſa.
b ¶Vinum voluptatis. c ¶Quibus fuit filius hominis in corde terræ.

b repereris, & orate pro me. Nõ comedatis, & nõ bibatis tribus 9

a ¶Eccleſia. b ¶Animabus fidelium humi ibus abiectis in oculis ſuis.

diebus ac tribus noctibus, & ego cũ ancillulis meis ſimiliter

a ¶Per continentiam munita.

ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens 10

a ¶Non digna. b ¶Animam meam porto in manibus meis.

† non vocatã. †inuocata, tradenſque me morti, & periculo.† Iuit itaq; Mar- 11 12

dochæus, & fecit omnia; quæ Eſther præceperat.

D non libidinis amore flammatum, ſed cœleſti miſeratione cõuerſum, ita vt & pœna retorqueretur in impium, & honor ſacris redderetur altaribus. Itaque illa, quę triduo ieiunauit continuo, & corpus ſuũ aqua lauit, plus placuit, & vindictam retulit. Haman autem dum ſe regali iactat conuiuio, inter ipſa vina pœnam ſuę ebrietatis exoluit. Eſt ergo ieiunium recõciliationis ſacrificiũ, virtutis incrementũ, quod fecit etiam fœminas fortiores augmento gratię. F † infra 13

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Quæ triginta.* Hẽbat enim rex plures alias vxores, vt dictũ eſt, & forte in illo tpe alijs vtebatur, tũ ad reddendũ eis debitũ, tũ quia alternis vti delectabile eſt, vt dicitur 2. Mach.15. *ſola tñ Eſther erat regina, ſicut filia Pharaonis inter vxores Salomon.*

2 *Quod cum au.* Hic ponitur ſecunda monitio, cum dicitur.

3 *Ne putes, &c.* a ſententia contra Iudęos data, per hoc, qđ tu es regina.

4 *Si enim nunc, &c.* de vita tua tantum cogitans.

5 *Per aliã oc.* qa Deus hẽt multos modos ſeruos ſuos liberã

6 *Et tu, et do.* diuina iuſtitia, eo ꝙ pplm tuũ neglexeris. (di.

7 *Et quis no. &c. vt in ta.* i. in afflictione populi tui, vt ꝑ te liberaret̃. q. d. à principio tuę ꝓmotionis nullus hoc cognouit, ſed mõ ꝑ effectũ patet, qa à Deo facta eſt tua promotio ad regnum, vt liberes populum tuum.

8 *Rurſumque.* Hic conſequenter ponitur oratio cõis, quia Eſther obediens Mardochęo voluit ſe periculo exponere pro populo ſuo. tamen petiuit, vt pro ipſa, & negócio fieret cõis Iudęorum oratio, vt ſic ſecurius procederet in facto ſuo.

9 *Non comedatis, neque.* Non eſt intelligendum, ꝙ tanto tẽpore abſtinuerint ab omni cibo, & potu, quia talis abſtinentia eſſet indiſcreta, ſed quia ſemel in die naturali tantũ comederũt, & modicũ, ſ. ad ſuſtẽtationẽ naturę tm̃. illud aũt. quod eſt modicũ quaſi nihil reputatur, vt habet̃ 2. Phyſico.

10 *Et tunc ingre.* confiſa de dictis orationibus, & ieiunijs.

11 *Contra le. faciens inuoca.* ideſt, non vocata.

12 *Tradenſque me.* i. exponens me periculo mortis, quia non erat certa de euẽtu futuro, ꝗuis cõfideret de diuino auxilio.

MORALITER.

11 *Tradenſque me.* Licet. n. eccleſia triũphans, & beata virgo ſint extra mortalitatis ſtatum, tamen dicuntur tradere ſe morti, quando periculũ mortis eius accipiunt cordi ad amouendũ per ſuam interpellationẽ apud iudicem Deum, ſicut bonus aduocatus illi pro quo aduocat, aliqñ dicit pro ſua conſolatione, ego ſuper me accipio periculum cauſę tuę.

8 *Rurſumque Eſther.* Per hoc aũt, qđ Eſther regina mandauit Iudæis, quod eſſent in afflictione, & oratione deuota, ſignificatur, quòd eccleſia triumphãs, vel virgo beata volunt ſibi deuotos facere talia, vt orantes pro ipſis regem cæli vere eius exaudiantur, per hoc, quòd illi pro quibus volunt orare ad impetrationem gratiæ diſponuntur.

CAPVT V.

Homil.3.a. popul.Ant. a *Die aũt ter. &c.* ✠ CHRIS. fuit quædam mulier Hebræa, Heſter erat ipſi nomen, hæc vniuerſum Iudæorum populum internetione delendum ſic eripuit. poſt quam Perſarum rex oẽs paſſim Iudæos interimi iuſſit, & nullus erat, qui contra irã illius obſiſtere poſſet, priſtinum veſtitũ exuta, & ſacco amicta, & cinerẽ ſubſtrata, diuinæ clementię ſupplicabat, vt ſecum ad regem ingrederetur & talia orans verba ad ipſum dabat. Grata Domine, fac verba mea, & da ſermonem ornatum in os meum, &c.

C

E

CAPVT V.

a ¶Tempore gratiæ, vel poſt incarnationem, poſt paſſionem, & reſurrectionem.
b ¶Baptiſmo. c ¶Eccleſia. d ¶Fide ſpe, & charitate, & alijs virtutibus, quibus induta regi dignius ſocietur.

Die autem tertio induta eſt Eſther regalibus 1

a ¶Fortiter.

veſtimentis, & ſtetit in atrio domus regiæ, 2 3

a ¶Operationem præſentis vitæ, quæ ſpectat ad ſolium ſuperni regis, qui pijs precibus annuit.

quod erat interius contra baſilicam regis. 4

At ille ſedebat ſuper ſolium ſuum, in conſiſtorio palatij contra

Vir

NICOLAVS DE LYRA. CAP. V.

Diuiſio. Die autem, &c. *Prępoſita debita diſpoſitione hic conſequenter agitur de petitionis propoſitione, quæ duplex eſt Prima petitio eſt ad regis animum inclinãdum. Secunda ad populum Iudaicum liberandum cap. 7. Prima in tres quia primo ponitur Eſther poſtulatio. ſecundo ſubditur. Aman machinatio, ibi.* Egreſſus eſt itaque. *tertio machinationis fruſtratio, ſequenti ca. Circa primum dicitur.*

1 Die autem. *ſcilicet poſt prędictas orationes, & ieiunia.*

2 Induta eſt. *depoſita veſte lugubri, qua fuerat vſa tempore orationis, & ieiunij.*

3 Et ſtetit in atrio. *confidens de Dei ſubſidio.*

4 Cõtra ba. *i. aulã regiã, & dicit* βασιλεύς, *quod eſt rex in Græco.* Pla-

MORALITER.

1 *Die autem.* Per diem tertium ſignificatur tempus gratię, quod eſt poſt duo tẽpora, ſ. tempus naturę, & tempus legis Moſaicę. tunc. n. eccleſia de Gentibus collecta ornata fuit documentis cęleſtibus, & ſacris, & beata virgo, quę ſignatur per Eſther in aſſumptione ſua fuit ornata dotibus glorioſis.

3 *Et ſtetit in.* Nam eccleſia ſtetit per conſtantiã in aduerſis, & virgo glorioſa ſtetit per potentiam in cęleſtib. eminẽtijs.

MORA

A a *Virgam auream.* Regiminis potētiam vel paſſionis crucē, per quam acquiſiuit poteſtatem, de qua dicitur; *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Et alibi: *Propter quod exalta. illum. & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen.*

vlt. d. p. 2.b.

b *Vocate.* Ambro. Quid Heſter regina, nonne vt populum ſuum periculo erueret, (quod erat decorum atque honeſtum) morti ſe obtulit, nec immitis regis trepidauit furorem? Ipſe quoque rex Perſarum ferox atque tumido corde, tamen decorum iudicauit indici B inſidiarum quæ ſibi paratæ forent, gratiam repræſentare, populumque liberũ à ſeruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tã indecora ſuaſiſſet? Denique quem ſecundum à ſe, ac præcipuum inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quod dehoneſtatum ſe eius C

off.c.15.

a ¶ Vt fideles videat & ſingulorum opera diiudicet. b ¶ Non titubantem in aduerſis.
oſtium domus. Cumq; vidiſſet * Eſther reginam ſtantem, pla- † 1
a ¶ Qui omnia ſcrutatus. b ¶ Non irauit.
a cuit oculis eius, & extendit contra eam virgam auream quam 2
a ¶ Omni deuotione implens.
tenebat manu. Quæ accedens oſculata eſt ſummitatem virgæ 3
eius. Dixitque ad eam rex: Quid vis Eſther regina? Quæ eſt 4 5
a ¶ Q. Petite & accipietis, quærite & inue. pul. & a. vo.
petitio tua? Etiam ſi dimidiam partem regni petieris, dabitur
a ¶ Non tantum amicos ſed inimicos inuitat. b ¶ Diligite inimicos veſtros, & benefacite his qui oderunt vos.
tibi. At illa reſpondit: Si regi placet, obſecro vt venias ad me 6
a ¶ Prædicationis largitatem, vbi panis qui confortat, & vinum quod lætificat cor hominis.
hodie, & Aman tecum, ad conuiuium quod paraui. Statimque 7
rex: vocate inquit cito Aman, vt Eſther obediat voluntati.
a ¶ Fidei deuotionem qua delectatur Deus.
b Venerunt itaque rex & Aman ad conuiuium quod eis regina
a ¶ Conuiuij quo reficit Deus.
parauerat, Dixitq; ei rex poſtquam † vinum biberat abundanter: Quid petis vt detur tibi, & pro qua re poſtulas? Etiam ſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Cui reſpondit Eſther: Petitio mea, & preces ſunt iſtæ: Si inueni in con-
c ſpectu regis gratiam, & ſi regi placet, vt det mihi quod poſtu-
lo, & meam impleat petitionem: veniat rex & Aman ad con- 8
a ¶ In futuro.
uiuium quod paraui eis, & cras aperiam regi voluntatem meã.
a ¶ Neſciens quid pareret ventura dies.
Egreſſus eſt itaque illo die Aman lætus & alacer. Cumque vi- 9
diſſet Mardochæum ſedentem ante fores palatij, & non ſolum 10
non aſſurrexiſſe ſibi, ſed nec motum quidem de loco ſeſſionis

* rex.

† in conuiuio vini.

ius fraudulentis conſiliis animaduertiſſet. Concordat voluntas reginæ inuitantis & regis iubentis, ſed væ illi qui indignus accedit, qui licet inuitatus venit, ſuis tamen obſtantibus meritis lætitiam conuiuij non habebit. Intrabit ergo rex & videbit diſcumbentes, & non veſtitum veſte nuptiali: proijciet in tenebras exteriores. vnde: *Inſidijs ſuis capientur iniqui.* D

c *Si inueni in conſpectu.* Dilatio petendi nõ deputatur ſegnitiei, ſed patientiæ. Nõ enim in præſenti ſed in futuro bonis & malis retribuet merces: Cras enim pro futuro ponitur. vnde: *Nolite ſoliciti eſſe de craſtino.* & Iacob in Geneſ. ait: *Apparebit mihi cras iuſtitia mea.* Et de agno dicitur. *Nõ remanebit ex eo quicquam vſque mane.* Cũ iudicium venerit reuelabitur quali veſte quiſquam ad cõuiuium intrauerit. E

Prou.11.a.

Mat.6.d.

Gen.30.c.

a *Zares*

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Placuit ocu. eius.* Tum quia eſſet omnium oculis amabilis & gratioſa, vt habetur ſuprà 2. cap. magis tamen in oculis regis, cui erat matrimonialiter coniuncta. Tum quia gratioſitas eius augmentata fuit tunc ex ſpeciali gratia Dei, ſicut dicitur de Iudith cap. 5.
2 *Et extendit contra eam virgam, &c.* in ſignum benignitatis & amicitiæ.
3 *Quæ accedens,* liberata à periculo.
4 *Oſculata eſt ſummitatem virgæ.* id eſt, ſceptri regii in ſignum reuerentiæ.
5 *Quæ eſt pe. tu.* q.d. paratus ſum eam implere, quod oſtendit ſequens litera. *Et ſi dimidiam partem, &c.*
6 *Obſecro vt venias ad me.* Ideo inuitauit eum ad conuiuiũ, vt magis inclinaret ad ſe regis animum, ſciebat enim quod deliciæ mulierum emolliunt virilem animum.
7 *Et Aman te.* dicit Ra. Sa. quòd ideo ſolum Aman cum rege inuitauit ad hoc, quod alii principes magis mouerentur inuidia & odio contra ipſum, videntes quòd ſicut habebat erga regem gratiam ſingularem, ita crederent eum reginæ familiarem, & ſic poſtea pro eo non ſtarent, ſed magis de eius deiectione gauderent. Et licet in hoc forſitan non bene fecerit, tamen commendatur de facti intentione, quia faciebat hoc ad deiectionem ſuperbi, & liberationem innocentis populi, & Iudith de mendaciis quæ dixit Holoferni non cõmendatur, ſed de intentione liberationis populi ſui. perſonæ enim bonæ magnatum & aliorum qui prodeſſe poſſunt, ex magno zelo ad populum ſuum aliquando mouentur ad aliquid illicitum, vt patet in exemplis prædictis. & patet litera vſque ibi.
8 *Veniat rex.* Inuitauit enim eos ad conuiuium ſimul rationibus iam dictis ſcilicet, vt rex magis ad petitionem eius inclinaretur, & Aman magis odioſus principibus eius redderetur, factũ eſt etiam hoc diuina diſpoſitione, vt interim Mardochæus eleuari, & Aman cadere inciperet, vt patet cap. 2.
9 *Egreſſus.* Hic ponitur conſequenter machinatio Aman, quę orta fuit ex elatione Aman ex reginę inuitatione. & hoc notatur cum dicitur; *Egreſſus eſt itaque illo die Aman, &c. le. & ala.* de oſtenſa ſibi reginæ amicitia & familiaritate.
10 *Cumque vidiſſet Mard.* Sequitur. *Indignatu.* quia ſecundum philoſophum 2. rhetoricæ, paruipenſio eſt cauſa iræ. reputauit autem ſe paruipenſum vltra modum eo quòd vidit Mardochæum non ſolum ipſum non adoraſſe, ſed nec etiam ſibi aſſurrexiſſe.

1 *Et*

MORALITER.

† *Cumque vidiſſet.* Eccleſia namque cęleſti regi placuit propter eius conſtantiam, & virgo beata propter plenam corporis & animæ gloriam.
2 *Et extendit contra eam.* Nam vtriq; contulit charitatis diffuſionem.
6 *Obſecro vt venias.* Per hoc quod ſignificatur euchariſtię ſacramentum in eccleſia militãte, & fruitio glorioſa in eccleſia triumphante: Ad vtrunq, vocatur rex cęleſtis, quia delectatur in deuotorum cõicatione & in beatorum fruitione. Et ſimiliter Aman vocatur, per quẽ conuenienter Iulianus apoſtata deſignatur, qa ſicut ille fuit perſecutor ſynagogæ, ſic iſte eccleſiæ, fuit et Chriſtianus, & ſubdiaconus ordinatus. & ſic ad conuiuium eccleſiæ militantis fuit vocatus ſecundum actum, & per conſequens ad conuiuium eccleſię triumphantis, ſed in potentia tantum.
9 *Egreſſus eſt.* Per egreſſum à conuiuio ſignificatur eius receſſus à Chriſtianorum conſortio, & quia tunc aſcendit ad Romanum imperium ideo dicitur, lætus & alacer, tamen propter impetum & temporale gaudium.
10 *Cumq; vidiſſet.* Per iſtum Mardochæum qui reuerentiã ipſi Aman non exhibuit, ſignificatur beatus Baſilius epiſcopus, qui mandatis Iuliani apoſtatæ ſacrilegis noluit obedire, propter quod iratus Iulianus comminatus fuit ei, quod eius ciuitatem & populum deſtrueret, quando de bello Perſidis rediret, ſicut Aman quærebat ſuſpendere Mardochæum, & populum perdere Iudæorum.

A ſuæ, indignatus eſt valde, & diſſimulata ira re- 1
uerſus in domum ſuam, conuocauit ad ſe ami- 2
a cos ſuos & Zares vxorem ſuam, & expoſuit
illis magnitudinem diuitiarum ſuarum filio-
rumque turbam, & quanta eum gloria ſuper
omnes principes & ſeruos ſuos rex eleuaſſet.
Et poſt hæc ait: Regina quoque Eſther nullum
alium vocauit ad conuiuium cum rege præ-
ter me, apud quam etiam cras cum rege pran-
ſurus ſum. Et cum hæc omnia habeam, nihil
me habere puto, quamdiu videro Mardo- D
chæum Iudæum ſedentem antes fores regias.
Reſponderuntque ei Zares vxor a
a ¶ Satellites mundi ſcelerum.
eius & cæteri amici: Iube parari
3 excelſam trabem habentem al-
titudinis quinquaginta cubitos,
4 & dic mane regi vt appendatur
5 ſuper eam Mardochæus, & ſic ibis cum rege læ-
6 tus ad conuiuium. Placuitque ei conſilium, &
iuſſit excelſam † parari crucem.

a *Zares vxorem.i.* familiaritas pec cãdi. Vel ad lite rã, vxores regũ & principum in pſecutione fide liũ cõſenſerunt.

† præpa

NICOLAVS DE LYRA.

1 Et diſſimulata. *quia non poterat eum punire ſine regis licentia.*
2 Conuocauit ad. *ad tractandum de punitione Mardochæi quam ſummè deſiderabat: quod patet ex hoc, quòd diuitias ſuas, prolem numeroſam, honores ſibi impenſos à rege & regina pro nihilo computa-* B *bat quamdiu Mardochæus viuebat: & patet litera vſque ibi.*
3 Iube pa. excel. *vt magis appareat vindicta de ipſo habita.*
4 Et dic mane regi. *q.d. ſtatim concedet tibi.*
5 Et ſic ibis cum. *quia paſſiones iræ licet incipiant à triſtitia, terminantur tamen in delectatione habita vindicta, vt patet per Philoſophum 2. rhetoricæ & 4. Ethicorum.*
6 Placuitque ei conſilium. *quia erat iuxta ſuum deſiderium.*

CAPVT VI.

N*Octem illam duxit rex inſomnem, &c.* In ſe mobilis permanens curſus temporum & actus omnium contemplatur, & nulla eũ latet cogitatio cui omnia præſentia. vnde Apoſtolus. *Non eſt in illo, eſt & fuit, ſed eſt in illo ſemper eſt.* (1. Cor. 1. d.)

b *Ventum eſt.* Geſta Mardochæi memorantur corã rege, quia bona opera ſanctorũ doctorum nunquã obliuioni tradent', ſed in memoria æterna erit iuſtus. (Pſal. 111. b.) C

✲ Ioſephus. Deus ſpem malignam Aman deridebat, & accidẽt a præuidẽs, de futuris delectabat'. Nã regi ſomnum per illam noctem abſtulit. Qui nolens in otio vigilias perdere, ſed ad gubernationẽ ſui principatus habere, ſcribam iuſſit ferentẽ prædeceſſorũ ſuorum, & ſuorum factorum monumẽta relegere. (E L. 11. A cap. 6.)

✲ Iuſtinus martyr. Vetus eſt dictum illud ſapientis cuiuſdam. Niſi magiſtrat' ac ſubditi philoſophentur, non fore fortunatas ciuitates.

CAPVT VI.

c ¶ Non dormitabit neque dormiet qui cuſtodit Iſrael.
N*Octem illam duxit rex inſomnem, iuſſitque* 1
ſibi afferri hiſtorias & annales priorum tem- 2
porum. Quæ cum illo præſente legeren-
tur, ventum eſt ad illum locum vbi ſcriptum 3
b erat, quomodo nunciaſſet Mardochæus in-
ſidias Bagathan & Thares eunuchorum,
regem Aſſuerum iugulare cupientium. Quod cum audiſſet rex, ait:
Quid pro hac fide honoris ac premii Mardochæus conſecutus eſt?
a ¶ Qui quotidie ſeruiunt, qui cupiunt diſſolui & eſſe cum Chriſto.
Dixerunt ei ſerui illius ac miniſtri. Nihil omnino mercedis accepit. 4
Statimq; rex, quis eſt inquit, in atrio? Aman quippe † interius atriũ 5
domus regiæ intrauerat, vt ſuggereret regi, & iuberet Mardochæũ
affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. Reſponderunt pueri: 6
Aman ſtat in atrio. Dixitq; rex: Ingrediatur. Cumq; eſſet ingreſſus, 7
ait illi: quid debet fieri viro, quem rex honorare deſiderat? Cogi- 8
tans Aman in corde ſuo, & reputans, quòd nullum alium rex niſi ſe
vellet honorare, reſpondit: Homo quem rex honorare cupit, de- 9
bet indui veſtibus regiis, & imponi ſuper equum † qui de ſella re- 10

† exterii

† quem equirat re

a *Feſtina* F

NICOLAVS DE LYRA.
CAP. VI.

Diuiſio. NOctem illam. *Hic conſequenter deſcribitur fruſtratio dictæ machinationis, & primò ponitur huius fruſtrationis occaſio. ſecundò facti executio, ibi:* Statimque rex. *Circa primum dicitur.*

1 Noctem. *quod à Deo factum eſt, vt mors Mardochæi diſpoſita in craſtino impediretur.*
2 Iuſſitque ſibi. *quia ſicut dicit Ioſephus, vigiliam illam nolebat tranſire in ocio, ſed expendere in aliquo vtili pro regno ſuo: & ideo fecit coram ſe legi facta præterita regni ſui, quia memoria præteritorum dirigit in agendis reſpectu futurorum.*
3 Ventum eſt. *quòd ordinatione diuina factum eſt, vt Mardochæus iuſtus remuneraretur, Aman autem ſuperbus confunderetur. Cætera patent vſque ibi.*
4 Nihil omnino. *Quia licet rex feciſſet eum commorare in palatio ſuo à tempore illo quo nuntiauit ſibi paratas inſidias, hoc tamen erat quaſi mercedem expectando.*
5 Statimque rex. *Hic conſequenter ponitur facti executio. Circa quod primò ponitur conſultatio. ſecundò Mardochæi exaltatio, ibi:* Dixitq; ei rex. *Circa primũ dicitur:* Statimq; rex quis eſt. *Prius.n. quæſierat à miniſtris ſuis, quæ hora eſſet tẽporis, vt dicit Ioſephus, & rñdẽtibus ſeruis ſuis quòd iã dies illuceſcebat, quæſiuit qui de ſuis cõſiliarijs venerat vt de pmio Mardochæi conferret, quia eũ pmiare deſiderabat.*
6 Reſponderunt pueri. *id eſt, regis miniſtri.*
7 Aman ſtat. *quia valde mane venerat, vt appenſionem Mardochæi impetraret. Sed communiter dicitur, quòd ſurrectio matutina non eſt bona fortuna, quod contigit in propoſito.*
8 Cogitans. *quia modus ſuperbi eſt æſtimare, quòd nullus niſi ipſe debeat honorari.*
9 Homo quem rex. *quibus nulli licet vti niſi regi.*
10 Et imponi. *id eſt, quem nullus equitauit niſi rex.*

MORALITER.

1 *Noctem illam.* Sicut dictum eſt ſuprà, per regem iſtũ Deus ſignificatur qui eſt rex regum. licet autem Deus ſecundum veritatem nunquam dormiat, tamen ſecundũ loquendi humanum dicitur dormire, quando mala punire diſſimulat, & bona remunerare, & quando contrarium facit puniendo mala, vel remunerando bona, tunc dicitur euigilare. Tunc autem ipſius Aman iuſta punitio & Mardochæi remunerâtio imminebat de propinquo, ideo dicitur noctem illam duxiſſe inſomnem.
2 *Iuſſitq; ſibi, &c.* Tunc enim merita Mardochæi & demerita Aman præterita coram Deo fuerunt per ſanctos angelos recitata ſicut de meritis Tobiæ & Saræ dicit' Tobiæ 3. d. *In illo tempore exauditæ ſunt preces amborum, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu domini recitatæ.*
9 *Homo quem.* ſcilicet, cæleſtis.
9 *Honorare.* ſcilicet, in futuro vbi erit verus honor. vnde dicit Greg. homil. 8. Si culmen veri honoris quæritis, ad cæleſte regnum tendite. Si gloriam dignitatum diligitis, in illa ſuperna angelorum curia una aſcribi feſtinate.
10 *Debet indui.* i. præſenti vita debet ornari virtutibus moralibus & theologicis.
10 *Et imponi.* id eſt, debet habere corpus totaliter obediens ſpiritui & ſubiectum.

A a *Feſtina.* Magiſtri eccleſię omniũ virtutũ cultu & decore ſapientiæ illuſtrati honorant diademate regiæ dignitatis tãquam mẽbra ſummi regis. Aſcendunt ſuper equum regium. i. ſuper populũ fidelium in quorum cordibus reſidet rex angelorum. Vnde Abacuc propheta *aſcendens ſuper equos tuos, & equitatus tuus ſanitas.* His Aman ſpecialis hoſtis populi Dei, licet etiam inuitus præbet obſequium, cum perſecutores eccleſię coguntur eidem eccleſiæ reddere teſtimoniũ, non valentes occultare quod manifeſtum eſt.

b *Tulit itaque.* Hæc mutatio dexteræ excelſi, qui ſic videbatur glorioſior infra alios B apparet vilior & inferior, ſecũdũ illud: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles.* Similiter Eſaias ait: *Conuertetur libanus in Chermel, & Chermel in ſaltum reputabitur.* D Sic ſynagogæ cõpreſſa eſt ſuperbia, eccleſiæ humilitas exaltata. Sic perſecutores fidei ad nihilũ ſunt redacti: confeſſores Chriſti in toto orbe exaltati. Caput in caudam, & cauda in caput verſa eſt: *Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.* Luc. 14. c

c *Adhuc illis loquentibus, &c.* ✠ Ioſephus. Dum hæc ad inuicem loquerentur, venerunt Eſther eunuchi, Haman vrgentes ad cęnam. Sabuchadar verò vnus ex eunuchis, videns crucem fixam in domo Haman, quam Mardochæo parauerat, conſuluit aliquem ſeruorum, cuius cauſa eam paraſſet: & audiens quod reginæ auunculo, E tunc quidem tacuit.

ſucat eum ... clament.

ſumpto ve... mento & in ... a.

clamabat ... mabunt.

gis eſt, & accipere regium diadema ſuper caput ſuum, & pri- 1 †
mus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum eius, & † †
per plateam ciuitatis † incedens clamet, & dicat: Sic honorabi †
a tur quemcunq; rex voluerit honorare. Dixitq; ei rex: Feſtina, † 2
& † ſumpta ſtola & equo, fac ita vt locutus es, Mardochæo Iu- 3
dæo qui ſedet ante fores palatij. Caue ne quicquam de his quæ 4 5
b locutus es, prætermittas. Tulit itaque Aman ſtolam & equum,
indutumq́. Mardochæum in platea ciuitatis, & impoſitũ equo
præcedebat atque clamabat: Hoc honore indignus eſt quem-
cunque rex voluerit honorare. Reuerſuſq́. eſt Mardochaus ad
ianuam palatij, & Aman feſtinauit ire in domũ ſuam lugens & 6
operto capite, narrauitq́. Zares vxori ſuæ & amicis omnia quę
a ¶ Sæpe enim ſeculares conuerſi veritatem intelligunt & confitentur.
euenıſſent ſibi. Cui reſponderunt ſapientes quos ſecum ha-
¶ Verorum.
bebat in conſilio, & vxor eius. Si de ſemine Iudæorũ eſt Mar- 7
dochæus ante quẽ cadere cœpiſti, non poteris ei reſiſtere, ſed 8
¶ In quo Deus impugnat.
cades in conſpectũ eius. Adhuc illis loquentibus venerunt eu-
c nuchi regis, & citò eum ad conuiuium, quod regina paraue-
rat, pergere compulerunt.

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et ac. re.* ex quibus ſatis patet, quòd aſpirabat ad regnum.
2 *Dixit ei rex.* Hic conſequenter ponitur ipſius Mardochęi exaltatio, & per conſequens Aman confutatio, cum dicitur.
3 *Feſtina.* abſque aliqua retardatione.
4 *Et ſum ſtol.* id eſt, veſte regia & equo regio. de diademate autem regio tacuit, quia non videbatur ſibi conuenienter dictum, quod alius à rege portaret diadema regium. quod autem intrà 8. cap. dicitur quòd Mardochæus portabat coronam auream: illa tamen non erat ſimilis coronæ regiæ.
5 *Fac vt loq.* quia tu es primus inter principes regni mei, & ſic patet exaltatio Mardochæi, & per conſequens confutatio Aman. Ideo ſequitur.
6 Et *Am. fe. &c.* ſicut ſolent homines confuſi incedere.
7 *Si de ſemine Iud.* Dicit hic glo. Hebraica quòd ſapientes illi qui erant de conſilio Aman, viderant libros legis Moyſi, quia aliqui Iudæi captiui iam tranſtulerant eos in linguam Perſicam, & ibi viderant, quòd Hebræi comparantur ſtellis cæli & terræ puluerí, vt habetur Geneſ. 13. & 15. & ideo dixerunt, quando incipiunt cadere deducuntur ad nihilum quaſi puluis, & quando incipiunt pręualere, aſcendunt ſicut cęli ſtellæ & ideo ſubditur.
8 *Non po. ci.* & patet litera.

MORALITER.

1 *Et ac. re. diade.* id eſt, in mente ſua, quæ caput eſt hominis, debet habere iugem memoriam coronę cęleſtis, pro cuius acquiſitione debet continuè laborare. C
† *Et pri. de re.* i. vnus de angelis hominum cuſtodibus, ſicut Gen. 1. a. dicitur. *Et factũ eſt veſpere & mane dies vnus.* i. primus.
† *Et per pla.* ſcilicet, cęleſtis.
† *Clamet & dicat.* cum ipſum ad gloriam introducet.
† *Sic honorabitur quemc.* celeſtis.
† *Voluerit honorare.* Et ſic factũ fuit beato Baſilio, per Mardochæum ſignificato, & cuilibet bono prælato. F

CAPVT VII.

a INtrauitque rex, & Aman, &c. Sequitur b *Sec. dic con. &c.* Sed vbi Eſther petitionem ſuam aperuit, damnatus ad pœnam receſſit. In euangelio enim prãdium & cœna memorantur. Prandium præſens tempus eccleſiæ deſignat, cœna autem æternum & vltimum conuiuium. Vnde malis ſeparatis in perpetuum lætantur boni. Aman namque quia veſtem dignam conuiuio non habuit, extra proijci meruit.

† i conuiuio ... i. Hebraſ... ns eſt aut cõ... uium uini ... nil aliud ſi... gficat quam ... conuiuium vt ... pulo poſt de ... Iro cõuiuij.

CAPVT VII.

a b INtrauit itaq; rex & Aman, vt biberẽt cũ 1
regina. Dixitq́; ei rex etiam ſecũda die 2
† poſtquã vino incaluerat: Quæ eſt peti- 3
tio tua Eſther vt detur tibi, & quid vis tibi 4
fieri? Etiam ſi dimidiã partẽ regni mei
petieris, impetrabis. Ad quẽ illa reſpon-
dit: ſi inueni gratiã in oculis tuis o rex,
& ſi tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo & 5

Intrauit

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VII.

INtrauit itaque rex. Hic conſequenter ponitur ſecunda petitio Eſther reginæ ad populi liberationem. Circa quam primò ponitur aduerſarij condemnatio. ſecundò populi liberatio in principio 8. cap. Prima in duas, quia primò ponitur ipſius Eſther iuſta petitio. ſecũdò ipſius Aman iuſta cõdemnatio, ibi. *Rex autem.* Circa primum dicitur.
2 *Dixitque ei rex.* ſcilicet reginæ Eſther.
3 *Poſtquam vi.* id eſt, alacrior factus eſt.
4 *Quæ eſt.* Ex voluntate adimplendi voluit eius petitionem præuenire.
5 *Dona mihi animam.* i. vitam meam, quia interfecto populo Iudaico ſecũdum Aman machinationem, vt habetur ſuprà 3. c. reputabat ſtatim ſe morituram, cũ eſſet de eodẽ populo.

Iuiſio.

MORALITER.

1 *Intrauit itaq;.* Deus qui per regẽ, & peccator qui per Amã ſignificantur, intrant ad conuiuiũ euchariſtię, ſed tñ diuerſimodè, quia Deus intrat vt cõuiuiũ faciens, peccator aũt vt abutens & indignè ſumẽs, quia *iudicium ſibi manducat & bibit.* Sequitur petitio Eſther, per quã ſignificatur eccleſia, cũ dicit.
5 *Dona mihi.* Sic autem petiuit eccleſia beati Baſilij ad eius monitionem, ſcilicet vt liberaretur cum populo à morte ſibi comminata per Iulianum apoſtatam. Et miſſus fuit ſanctus Mercurius ad interficiendum Iulianum, ſicut Aman de mandato regis ſuſpenſus fuit in patibulo quod parauerat Mardochęo, & vtinam ſic accidat omnibus malum machinantibus aduerſus innocentes, ut impleatur illud Pſal. 9. e. *In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.*

a *Intrauit in.* Rege in hortum properante.i. ſecum electos ad delicias paradiſi mutante reginam pro ſalute ſua deprecari cōtendit, ſed tempus opportunum non habuit. Serò.n. quæruntur ſalutis remedia, cum mortis imminent pericula. vnde Salomon: *Tunc inuocabunt, & non exaudiam eos: mane conſurgent, & non inuenient.*

Prou. 1.d.

† tacuiſſem quia quam hoſtis non ſatiſfacere damno regis.

b *Et ſtatim.* Deprecatio Aman oppreſſio dicitur, quia in die iudicij iniquorum oratio irritatio eſt. vnde: *Cum iudicatur, exeat condemnatus, &c.* Tunc oppreſſio qua humiles opprimebant ipſis improperabitur.

Pſal. 108.a.

† conuiuio vini. 1. de ipſo conuiuio.

† Rex autem cum.

c *Harbona.* Doctores legis ſignificat, qui ſcelera & dolos Iudæorum prædixerunt. vnde Moyſes: *Noui quod poſt mortē meam iniquè agetis, & declinabitis de via, quam oſtendi vobis.* Et in euangelio: *Eſt qui accuſat vos Moyſes in quo ſperatis.*

Deut 31.g.

Ioan. 5.g.

d *In domo Aman.* Iniqui tumultuantes contra Chriſtū, ſignificat Aman & eius eccleſiam perſequentes. Chriſtus autem in lege erat eis promiſſus. lex itaque quæ ad cuſtodiam vitæ data eſt ipſis in mortem verſa eſt, per quam Chriſtum delere, & eius cōfeſſores interficere moliebātur: & qui per legem innoxios opprimere volebant. ipſa accuſante iuſti iudicij accepere ſententiam. Qui in lege peccauerunt, per legem vindicabuntur.

Roma.

* Ioſephus. Hinc mihi contingit mirari nomen Dei, & ſapientiam, & iuſtitiam eius agnoſcere: quòd non ſolum maleuolētiam Haman quem puniuit, ſed quod excogitata contra alium tormenta in eum conuertit, & cæteros hoc ſentire permiſit, quoniam qui contra alium quædam molitus fuerit, hæc in ſe primum parata cognoſcat. Itaque Haman honore, quem à rege perceperat, ſupra modum abuſus huiuſmodi cruce confixus eſt.

L. 11. A cap. 6.

populum meum pro quo obſecro. † Traditi enim ſumus ego
& populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus. Atq;
vtinam in ſeruos & famulas venderemur: † eſſet tolerabile ma-
lum, & gemens tacerem. Nunc autē hoſtis noſter eſt, cuius cru- 1
delitas redundat in regem. Reſpondenſque rex Aſſuerus, ait: 2 3
Quis eſt iſte, & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere? Dixitque
Eſther: Hoſtis & inimicus noſter peſſimus iſte eſt Aman. Quod 4
ille audiens, illico obſtupuit, vultum regis ac reginæ ferre non 5
ſuſtinens. Rex autem iratus ſurrexit, & de † loco conuiuij intra- 6
a uit in hortum † arboribus conſitum. Aman quoque ſurrexit vt
rogaret Eſther reginam pro anima ſua: intellexit enim à rege
ſibi paratum malum. † Qui cum reuerſus eſſet de horto nemo-
ribus conſito, & intraſſet conuiuij locum, reperit Aman ſuper 7
lectulum corruiſſe, in quo iacebat Eſther, & ait: Etiam reginam 8
vult opprimere me præſente in domo mea. † Necdum verbum
a ¶ Confuſio & pudor. ſecundum illud: Induantur confuſione & reuerteantur qui volunt mihi mala.
b de ore regis exierat: & ſtatim operuerunt faciem eius. Dixitque 9
c Harbona vnus de eunuchis qui ſtabant in miniſterio regis: En 10
a ¶ Qui fodit foueam incidit in eam, qui voluit lapidem reuertetur ad eum.
lignum quod parauerat Mardochæo qui locutus eſt pro rege,
a ¶ Quinquageſimo die poſt immolationem agni data eſt lex in monte Syna.
d ſtat in domo Aman habens altitudinis quinquaginta cubitos.
a ¶ Conuertetur dolor eius in caput eius, &c.
Cui dixit rex: Appendite eum in eo. Suſpenſus eſt itaque Aman 11
in patibulo, quod parauerat Mardochæo; & regis ira quieuit. 12

† Vend.

† palati, infra.

† vbi hæc dixit rex ruerunt ipſius A

CAP.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Et gemens tac.* ſi de honore regio deberem transferri ad ſtatum ancillarem, & in hoc indicauit populum ſuum de quo ſuprà tacuerat vſque ad tempus opportunum.

2 *Nunc autem.* quia nobis interfectis inſidiabitur vitæ eius. vnde in perſona regis dicitur infrà 16. de ipſo Aman. *Nam Mardochæus cuius fide & beneficijs viuimus, & conſortem regni noſtri Eſther cum omni gente ſua nouis quibuſdam atque inauditis machinis expetiuit in mortem: hoc cogitans vt illis interfectis inſidiaretur noſtræ ſolitudini, &c.* Ra. Sa. aliter exponit hoc. Cuius crudelitas redundat in regem, id eſt, in damnum regis, quaſi conſuluiſſet vendere Iudæos in ſeruitutem populo alterius regni, rex inde habuiſſet magnam pecuniam in theſauris ſuis reponendam, quam non poſſet habere de cadaueribus mortuorum. Vel ſi conſuluiſſet Iudæos occupare in operibus ſeruilibus regis, haberet rex Iudæ magnam vtilitatem, ſicut rex Aegypti de ſeruitute Iudæorum ciuitates & caſtra regis ædificantium, vt habetur Exod. 1.a. & ſic patet quod conſilium Aman non fuit vtile regi, ſed damnoſum. prima tamen expoſitio videtur rationabilior.

3 *Reſponденſque rex.* Hic conſequenter ponitur ipſius Aman condemnatio. & patet litera vſque ibi.

Quod

4 *Quod ille, &c.* conſcius propriæ malitiæ quam non poterat operire.

5 *Vultum re. ac. re. fer. &c.* præ nimia confuſione.

6 *Rex autem.* nolens dare ſententiam donec aliquantulum tranſiret commotio iræ.

7 *Reperit Aman.* Dicit hic Ra. Sa. quod angelus impulit eum, vt ſic rex rediens magis moueretur cōtra eum. Poteſt tamen dici quod ex nimia ſtupefactione, & timore non poterat ſe ſuſtentare, & ſic corruit.

8 *Etiam reg. vult oppri.* id eſt ſtrangulare.

9 *Et ſtatim ope. fa. eius.* tanquam condemnati ad mortem, quia tunc erat talis modus, & adhuc eſt in aliquibus regnis, quòd pro aliquibus criminibus condemnatis ad mortem velantur oculi quodam bendello.

10 *En lignum.* Iſte enim eunuchus fuerat de illis qui iuerant ad vocandum ipſum Aman ad reginæ conuiuium, vt habetur in fin. cap. præceden. & tunc vidit illud lignum in atrio Aman fabrefactum.

11 *Appendite eum.* & ſic ſuper eum reuerſa eſt ſua machinatio, ſecundum quod ſcribitur Prouerb. 26. d. *Qui fodit foueam, incidit in eam.*

12 *Et regis ira.* quia facta vindicta ira quieſcit, cum ſit appetitus vindictæ.

CAP.

ADDITIO.

In cap. 7. vbi dicitur in poſtilla, *Dona mihi animam meam.* In hoc quod dicit Eſther. *Dona mihi animam meam, &c.* indicauit ſe eſſe de populo Iudæorum de quo tacuerat, vnde ſtatim ſequitur, quia *venundati ſumus ego & populus meus.* q.d. Ille hoſtis non ſolum voluit emere Iudæos. ſed etiam me quæ ſum de eadem gente, cū totam gentem indifferenter emerit. Item vbi nos habemus. *Nunc autem hoſtis noſter eſt cuius crudelitas redundat in regem:* In Hebræo habetur; *Non enim hoſtis valet in damnum regis.* & eſt ſenſus, quod hoſtis ille ſcilicet Aman de quo intendebat, non erat tanti valoris ſicut damnum quod regi inferebat deſtruendo totam illam gentem ſibi ſubiectam ſimul cum regina. Quod autem dicitur, quod Aman inſidiabatur regi interfectis Iudæis, ad quod allegatur illud quod dicitur infrà 16. cap. non habet autoritatem in ſcriptura. nam quod in hoc libro continetur poſt 10. cap. non eſt de libris canonicis, nec recipitur ab Hebræis.

CAPVT VIII.

A

DIe illo. Tenet Eſther domum Aman hoſtis Iudeorum, cum eccleſia poſſidet mundum, quē poſſederat diabolus hoſtis Chriſtianorum. vnde: *Cū fortis armatus cuſto. atrium ſuum, &c.* Ingreditur ante faciē regis Mardochæus, cum quotidie ſanctorū animæ de incolatu pręſentis vitę ingrediuntur ad cōtemplationem diuinæ maieſtatis.

b *Domum Aman.* Dignitatem & honorem quem Iudæi ſcientia legis & prophetarum & cultu religionis habuerūt. vnde in prouerbiis: *Cuſloditur iuſlo ſubſtantia peccantis.* Et in Euangel. *Auferetur à vobis regnum. & dabitur gen. fa. fruct. eius.*

B

c *Tulitq; rex.* Laudantes & pręedicātes inſtātiam magiſtrorum à domino pro gratia gratiam accipiunt in conſpectu cōditoris omnium. vnde: *Nutriuit corda fidelium.*

d *Tradidit Mardoc.* Prædicatoribus gentium vt & ſibi hærerent, & gentibus miniſtrarent.

e *Procidit ad pe. &c.* Quia ſancta eccleſia pro ereptione filiorum ſuorum quotidie

C

(margin: quid ipſa ei … et. — …c.11.c. — ex more. virgam au…am. — …rou.13.d. — …att.21.d.)

CAPVT VIII.

a ¶ Rex verus. b ¶ Eccleſiæ.
DIe illo dedit rex Aſſuerus Eſther reginæ 1
domum Aman, aduerſarij Iudæorum, 2
& Mardochæus ingreſſus eſt ante faciē 3
regis. Cōfeſſa eſt enim ei Eſther, † quod
¶ Pater ſpiritualis. a ¶ Signaculum fidei, quod recipere noluerunt.
eſſet patruus ſuus. Tulit itaque rex an- 4
a ¶ Iudæis & perſecutoribus fidei.
nulum ſuum, quem ab Aman recipi iuſ
a ¶ Sicut dictum eſt de Iudæis, ita poteſt generaliter de omnibus perſecutoribus eccleſiæ acc pi.
b ¶ Eccleſia. c ¶ Prædicatores.
ſerat; & tradidit Mardochæo. Eſther autem conſtituit Mar- 5
a ¶ Cuſtodiendam.
dochæum ſuper domum ſuam. Nec his contenta, procidit ad 6
pedes regis, fleuitq; & locuta eſt ad eum, orauitq. vt malitiā †
Aman Agagitæ, & machinationes eius peſſimas quas excogitauerat contra Iudæos, iuberet irritas fieri. At ille ex more
a ¶ Pietatis ſuæ impendit clementiam.
† ſceptrū aureum ꝑtendit manu, quo ſignum clementiæ monſtrabatur. Illaque conſurgens ſtetit ante eum, & ait: Si placet regi, & ſi inueni gratiā in oculis eius, & deprecatio mea non ei
a ¶ Euangelicis documentis. b ¶ Omnes ſectæ veterum errorum.
videtur eſſe contraria, obſecro vt nouis epiſtolis veteres Aman
a ¶ Antiqui hoſtis.
* literæ inſidiatoris & hoſtis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouinciis perire præceperat, corrigantur. Quomodo enim potero ſuſtinere necē & interfectionē populi mei? Re- 7
ſponditq. rex Aſſuerus Eſther reginæ & Mardochæo Iudæo: Domum Amā cōceſſi Eſther reginæ, & ipſum iuſſi affigi cruci, quia auſus eſt manum mittere in Iudæos. Scribite ergo Iudęis 8
ſicut vobis placet ex regis nomine, ſignantes literas annulo 9
meo. Hæc enim conſuetudo erat, vt epiſtolis quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo ſignatæ erāt, nemo auderet contradicere. Accitiſq. ſcribis & librariis regis, erat autem tp̄s 10 11
a ¶ Qui apud Hebræos Siban; apud Græcos Theen, apud Latinos, Maius nominatur.
tertij mēſis, qui appellatur Siban, viceſima & tertia illius die, 12
ſcriptæ ſunt epiſtolæ vt Mardochæus voluerat ad Iudæos & ad principes, † procuratoreſque & iudices, qui centū viginti-

D

die Deum omnipotentem per fidem & myſteria incarnationis exorat; vt hoſtiū comprimatur audacia, & fidelium liberetur innocentia.

f *Obſecro vt.* Quia euangelica doctrina, quę Chriſti nomine in toto orbe prædicatur, ſpiritusſancti ſignaculo confirmata declaratur, cuius dono repleti ipſi prædicatores permanſerunt inſuperabiles & hoſtium ſuorum glorioſi triumphatores.

g *Accitiſque, &c.* Quia euangelij doctrina ita condita eſt per ſcriptores noui teſtamenti domino mediante, vt ſanctæ trinitatis fides pleniſſimè in ea contineretur, & totius decalogi ſumma perfectio in duobus præceptis charitatis demōſtraretur.

E

h *Qui cen.* in quibus totus mundus ſignatur. Nam denarius numerus per duodenarium multiplicatus cxx. facit, quibus ſeptenarius ſociatus totius ſummæ plenitudinem concludit. ita decalogi cuſtodia apoſtolica traditione per totum orbem diffuſa, ſeptiformis ſpiritus gratia in cordibus fidelium infunditur vel eſt conſummata.

(margin: † quo ſignum clementiæ monſtrabatur. — * filii Amandathi Agagitę. — † & duces & principes prouinciarum.)

F

NICOLAVS DE LYRA. CAP. VIII.

DIe illo, Poſtquam deſcripta eſt ipſius Aman condemnatio, hic conſequenter deſcribitur innocentis populi liberatio. Circa quam ſic proceditur: quia primò ponitur correctio præcogitatæ malitiæ. ſecundò vindicatio effrenatæ audacię cap. 9. tertiò remuneratio perpetratæ iuſtitiæ cap. 10. Circa primum præmittitur Mardochæi exaltatio. ſecundò malitiæ hoſtilis correctio, ibi: *Nec his contenta.* tertiò ex hoc ſurgens noua exultatio, ibi: *Mardochæus autem.* Circa primum dicitur.

2 *Dedit rex Aſſue.* id eſt., omnes ipſius facultates.

3 *Et Mardochæus.* tanquam ſibi familiaris & amabilis: Tum quia vitam eius ſeruauerat vt patet ex pręcedentibus. Tum quia reginę patruus erat.

4 *Tulitq; rex an.* eum à dignitate priſtina degradando, quia tunc magni homines in dignitatibus conſtituti talibus annulis vtebantur.

5 *Et tradidit Mar.* ipſum loco eius promouendo.

6 *Nec his conten.* Hic conſequenter deſcribitur correctio malitię excogitatę per Aman contra Iudęos. Circa quā primò ponitur humilis reginę petitio, cum dicitur. *Procidit ad pedes regis.* & pia, cum dr̄ *Fleuitq;*. & rationabilis, cum ſubdit. *Orauit vt malitiam Aman Agagitæ, &c.* & patet litera.

7 *Reſponditque rex.* Hic conſequenter ponitur regis conceſſio, cum ſubditur.

8 *Scribite ergo, &c.* pro eorum ſalute.

9 *Signantes literas.* vt nullus audeat contradicere.

10 *Accitiſq; ſcri.* Hic cōſequēter deſcribit̄ dictę cōceſſionis accelerata executio, quia periculum erat in mora, & hoc eſt quod dr̄. *Accitiſque ſcribis*, qui habebant dictandi officium.

11 *Et librariis.* id eſt ſcriptoribus.

12 *Erat autem.* & ſic duo menſes fluxerunt à tempore quo literę contra Iudęos impetratę per Aman miſſę fuerant, quia primo menſe poſuit Aman ſortem quo menſe & quo die Iudęi debebant interfici, & ſtatim illę literę fuerunt impetratę & miſſę, vt habetur ſupra 3. cap.

MORALITER.

1 *Die illo.* per hoc autem fuit figurata conceſſio vrbis Romanę facta eccleſię in qua regnauerat Iulianus apoſtata figuratus per Aman, & plures alii perſecutores, & Chriſtiani.

3 *Et Mardochæus.* ſicut dictum eſt ſuprà per Mardochæū intelligitur beatus Petrus, & eadē ratione per eū poteſt intelligi quilibet bonus p̄latus de ſalute eccleſię ſolicitus. Multi verò boni prælati propter atrocitatē perſecutionis fugerant de eccleſiis ſuis ante baptiſmū Cōſtantini, ſed ipſo baptizato apertę fuerūt eccleſię, & reuerſi fuerunt p̄lati fugitiui, vt in eccleſiis ſuis miniſtrarent ante faciē regis cęleſtis, qđ figuratum fuit per ingreſſum Mardochęi ante faciem regis.

4 *Tulit itaque.* Hoc autem myſticè fuit impletum, quando diuina ordinatione ſublata fuit à principibus terrenis poteſtas inueſtiendi epiſcopos & abbates per baculum & annulum, & remanſit prȩlatis eccleſiæ tantum.

† *Eſther au.* Per quod deſignatur, quod nullus inſtituendus eſt prȩlatus, niſi per eccleſiam Eſther nomine figuratam. *Orauitque vt malitiam Aman & machinationes eius, &c.*

† *Iuberet irritas fie.* quòd rex noſter Ieſus Chriſtus myſticè fecit, quando per Conſtantinum ſtatuta contra Chriſtianos facta per Neronem & alios perſecutores Chriſtianorum irritauit, inhibēs ſub pœna ne aliqua fieret iniuria Chriſtianis.

A ſeptem prouinciis ab India vſque ad Æthiopiam, præſidebant, † prouinciæ atque prouin-

a ¶ Primi enim doctores in his linguis loquebantur. Vnde: Audiuimus eos loquentes variis linguis magnalia Dei.

ciæ, populo & populo, iuxta linguas & literas [1] ſuas, & Iudæis prout legere poterant & audire. Ipſæque epiſtolæ quæ ex regis nomine mittebantur, annulo ipſius obſignatæ ſunt, & miſ-

a ¶ Prædicatores ſummi regis curſores.

ſæ per † veredarios, qui per omnes prouincias diſcurrentes, veteres literas nouis nuntiis præ-

a ¶ Prædicatoribus. b ¶ Cæli & terræ. c ¶ Adducentes in vnitatem fidei.

uenirent. Quibus imperauit rex, vt conuenirent

¶ Spiritu, non carne.

Iudæos per ſingulas ciuitates, & in vnum

a ¶ Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. b ¶ Fortes in fide.

præciperent congregari, vt ſtarent pro ani-

a ¶ Saluandis. b ¶ Iudæos qui ſunt in ſynagoga ſathanæ, paganos, hæreticos, dæmones.

mabus ſuis, & † omnes inimicos ſuos cum

a ¶ Voluptatibus eorum. ¶ Operibus.

coniugibus ac liberis, & vniuerſis domibus

a ¶ Ambitione ſeculari.

interficerent atque delerent. [2] Et conſtituta eſt per omnes prouincias * vna vltionis

a ¶ Quia trinitatis fidem cuſtodia decem mandatorum ſignificat.

dies, id eſt, tertiadecima die

a ¶ Nouiſſimæ ætatis ſeculi. vnde: Nos ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt. b ¶ Id eſt, menſis Martij.

menſis duodecimi Adar. [3] Summaque epiſtolæ fuit, vt in omnibus terris ac popu-

a ¶ Cæleſtis.

lis qui regis Aſſueri imperio

Margin: † id eſt ſingulis prouinciis & populis, ſingulis.

† curſores equitantes equos, equitantes velociſſima animalia, mulos ex equabus genitos & infra.

† exercitum populi & prouinciarum qui opprimerent eos.

* regis Aſſueri.

B a *Interficerent, &c.* Ne malis germinis pullularent rediuiua plantaria. Similiter ſeptem gentes qui habitabant in terra promiſſionis dominus interfici iuſſit, & poſt modum Amalechitas omnimodè deleri, vt omnem occaſionem ſcandali auferret eis. vnde Dauid ait: *In matutino interficiebam, &c.*

Pſal. 100.b. C

a ¶ Domine in tua ditione cuncta ſunt poſita, & non eſt qui tuæ poſſit reſiſtere voluntati. D

rio ſubiacebat, notum fieret, paratos eſſe Iudæos ad capiendam vindictam de hoſtibus ſuis. Egreſ-

¶ Vel præ.

[4] ſique ſunt veredarij celeres, † nuntia perferen-

a ¶ Cæleſtis. b ¶ Eminens, ſuperbiam mundi ſpernens.

[5] tes; & edictum regis pependit

[6] in † Suſis. Mardochæus

a ¶ De contemplatione ad actionem.

[7] autem de palatio & de conſpectu regis egrediens, ful-

a ¶ A ſuperno rege datis. b ¶ Quia cæleſtem gratiam expectant.

b *In Su. &c.* In ſuperbia mundi debellanda. Nam Suſis equitatio vel euertens interpretatur. vnde ſaluator ait: *Confidite, ego vici mundum.*

[8] gebat veſtibus regiis, hyacinthinis videlicet

¶ Ferinis. a ¶ Dignitatis æternæ, quam per ſapientiam acquirunt.

& ærinis, coronam auream * portans in capi-

a Mente. b ¶ Regia dignitate quam meruerunt purpurati ſanguine.

te, & amictus ſerico pallio atque purpureo.

a ¶ Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. b ¶ Actione. c ¶ Contemplatione. d ¶ Veris.

[9] Omniſque ciuitas exultauit atque lætata eſt. Iu-

a ¶ Lætitiæ. ¶ Cognatio fidei. b ¶ Oculis mentis. c ¶ In ſe.

[10] dæis autem noua lux oriri uiſa eſt, gaudium,

[11] a ¶ Ad alios. b ¶ Solemnitatis.

[12] honor, & tripudium. Apud omnes populos,

a ¶ Chriſti.

vrbes atque prouincias quocunque regis † præ-

a ¶ Euangelica. b ¶ Per prædicatores. c ¶ Exultate Deo adiutori noſtro. d ¶ Spirituales.

cepta veniebant mira exultatio, epulæ atque

a ¶ Prædicatio publica. b ¶ Reliquiæ cogitationum diem feſtum agent tibi. c ¶ Vt nihil fiat ſeruilis operis. d ¶ Pagani & Iudæi.

conuiuia & feſtus dies, intantum vt plures al-

a ¶ Gentilis ſuperſtitionis. b ¶ Chriſtianæ.

terius † gentis & † ſectæ eorum religioni & ce-

a ¶ Viſa Chriſti potentia & ſanctorum conſtantia. ¶ Sicut in paſſione Andreæ, Vincentij, Cypriani & aliorum.

remoniis iungerentur. Grandis enim cunctos

a ¶ Vnde: Timeat eum omnis terra.

Iudaici nominis terror inuaſerat. F

Margin: † verbum regis. † Suſan. -de palatio Ioan. 16.g. * magnam. - noua. E † iuſſa. † generis. † Iudæos ſecerent. i. ri Iudæorum a ſumebant.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Iuxta lin. & lite.* imperium enim Aſſueri ita erat diffuſum, quod in diuerſis prouincijs non ſolum erant idiomata diuerſa, ſed etiam in aliquibus locis varijs literis vtebantur.

2 *Et conſtituta.* & ſic patet quod eadem dies quæ per ſortem ipſius Aman erat deputata ad interfectionem Iudæorum, per diuinam prouidentiam ordinata eſt ad contrarium, ſcilicet ad interfectionem ſuorum inimicorum.

3 *Summaq; epiſtolæ.* i. ſententia in breui & in groſſo: quia proceſſus & verba literæ regalis hic non ponuntur, ſed inferius 16. cap. ſecundum opinionem aliquorum.

4 *Egreſſiq;* id eſt nuntii ſic dicti à veho vehis, quia portant nuntium vel mandatum.

5 *Et edictum regis.* de correctione malitiæ Aman.

6 *Pependit in Su.* vbi tunc erat ſedes regis, vt patet prædi 1.c.

7 *Mardochæus au.* Hic conſequenter deſcribitur ex prædictis orta lætitia: quia ſcribitur Prou. 29. a. *In multiplicatione iuſtorũ lætabitur vulgus, cũ aũt impii ſumpſerunt principatũ, &c.* & ideo ſicut exaltatio Aman impii fuit bonis cã triſtitiæ, ita exaltatio Mardochæi ꝑ quã fuit multiplicatus in bonis tpalibus & honore, fuit cã lætitiæ. & hoc eſt quod dr: *Mardochæ. au. de pala. & de conſpe. re. egredi.* ad ſtatum ciuitatis diſponendum.

8 *Fulgebat veſtibus.* In ſignũ poteſtatis ſibi datæ & dignitatis.

9 *Omniſque ciui.* pro depreſſione impij, & exaltatione iuſti.

10 *Iudæis au. no. lux.* Quia prius erant in tenebris triſtitiæ.

11 *Gaudium.* honor de reginæ promotione, quæ erat de eodem genere. 12 *Et tripudium.* id eſt, geſtus exterior lætus procedens ex interiori lætitia, intantum vt plures alterius gentis & ſectæ eorum religioni & ceremoniis iungerentur, credentes quòd haberent Deum cęli prouiſorem, qui tam ſubitò & mirabili modo hoſtem eorum deiecerat, & eos ſubleuauerat.

MORALITER.

7 *Mardochæus au.* Per hoc ſignificatur, q̃ prelatus fraterna charitate motus aliqñ de contẽplatione dẽt egredi & tranſire ad actionẽ pro ſalute populi ſui: & tunc dẽt fulgere veſtibus virtutũ & corona dignitatis, & amiciri pallio honeſtatis.

9 *Omniſq; ciuitas.* In promotione namque boni prælati dẽt populus lętari, Prou. 29. a. *In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus, cum autem impii ſumpſerint principatum, gemet populus.*

CAPVT IX.

a ¶ Quando Dei filius incarnatus eſt, & euangelij prædicatio toto orbe diffuſa eſt.

Igitur duodecimi menſis, quem Adar vocari iam ante diximus,

a ¶ Quando lux fidei & bonorum operum prædicatione euangelij eccleſia declaratur.

tertiadecima die, † quando cunctis

Margin: † qua pertinuit uerbum regis, & decretum per quod ſperabant ſe Iudæis dominaturos inimici ipſorum.

a ¶ Veris confeſſoribus. b ¶ A perſecutoribus. c ¶ Corporalis & ſpiritualis.

ctis Iudæis interfectio parabatur, & hoſtes

a ¶ Vel inſidiabantur. b ¶ Prædicationi. c ¶ Qui videbantur inferiores.

eorum inhiabant ſanguini, verſa vice ſuperiores

a ¶ In quibus dominus fortis & potens. ¶ Accepta gloria. b ¶ Subiicientes eos ſibi qui ſe volebant ſubiicere.

Iudæi eſſe cœperunt, & ſe de aduerſariis vindicare.

a ¶ In vnitate fidei.

Congregatique ſunt per ſin-

NICOLAVS DE LYRA.

Igitur duodecimi menſis. Hic conſequenter deſcribitur vindicatio effrenatæ audaciæ, q̃a multi per diuerſas partes orbis videntes vel audientes literas quas Aman miſerat ex noĩe regis, condixerant adinuicẽ, q̃ Iudæos interficerent, & bona eorũ diriperẽt, ſed per literas reuocatorias per Mardochæum impetratas mãdatũ eſt per totũ imperiũ, quòd q̃ Iudæi de ſuis aduerſariis vindictã acciperẽt: & quod iudices; duces, & præfecti prouinciarũ in hoc eis aſſiſterẽt. ſic ergo procedit, q̃a primo ponit hmõi vindicatio. ſecũdo erga Deũ gratiarũ actio, ibi. *Dies aũt tertiaſdec.* Circa primũ primo ponitur vindicatio generalis, ſecũdo ſpecialis, ibi. *Quid vltrà poſtulas.* Circa primũ primo ponit vindicatio generalis per totũ imperiũ Aſſueri, & patet litera ex prædictis vſque ibi.

MORALITER.

1 *Igitur duo.* In hoc c. deſcribitur interfectio duplex aduerſariorum populi Iudaici, per quod figurata fuit duplex interfectio aduerſariorũ populi Chriſtiani. Prima fuit tempore Ca-

CAP. IX.

A a *Et plurimum poſ.co.* Quia doctorum actio laudabilis, & potentia virtutum, honorem, & reuerentiam tribuit multitudini fideliū, vnde in Actib. apoſtolorum. *Fiebant prodigia, & ſigna multa,* vnde legit alibi. *Fiebat.n.omni aīæ timor.* Itē. *Nemo audebat ſe coniungere illis, & magnificabat eos populus.* Act.5.b.

b *Itaque percuſſerunt Iu.* Non ſolum alios operarios iniquitatis, qui perſeuerant in peccatis, nec curant percipere remiſſionē peccatorum, ſpiritusſancti diuina ſententia dānandos iudicat, ſed etiam carnales Iudæos decalogi tranſgreſſores crucis Chriſti reatū, quē ex perfidia contraxerunt, in inferni cruciatibus cenſutos. Ibid.2.g. Ibid.5.c.

c *Quorum iſta ſunt nomina.* Horū nominū interpretationes non multo opere exquirimus, nec allegoriæ ſeruire cogimur. Typus enim in parte eſt, non in toto. Si enim in toto eſt typus, non eſt hiſtoria. Hiſtoricum oportet rei geſtæ veram ſeriē exponere, nec citra ſubſiſtere, nec vltra procedere: Allegoricū interpretē egregias partes in ſpirituali ſenſu conuenietes eligere. B

d *Cui illa.* ✠ AVGVST. Officia vindictæ poſſunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex, officia vero miſericordiæ mali implere nō poſſunt. C Li.1.quæſt. ... c.10.

✠ IDEM. Magni, & ſancti viri nonnulla peccata morte punierunt, quo & viuentibus vtilis metus incuteretur, & illis, qui morte puniebantur, non ipſa mors noceret, ſed peccatum, quod augeri poſſet ſi viuerent. Non temere illi iudicabant, quibus tale iudicium donauerat Deus. Inde eſt, quod Helias multos morte affecit, & propria manu, & igne diuinit⁹ impetrato, cū & alij multi magni, & diuini viri eodē Spiritu cōſuletes rebus humanis non temere fecerūt. Nā, & verbis Apoſtol. Petri Ananias, & vxor eius, exanimes ceciderūt, nec reſuſcitati ſūt, ſed ſepulti. Paulus quēdam peccatorem tradidit Satanæ *in interitum carnis, ut anima ſalua eſſet.* Et ſi nolunt hic mortem intelligere (fortaſſe enim incertum eſt) quamlibet vindictam per Satanam factam ab Apoſtolo fateantur, quòd non eā odio, ſed amore feciſſet, manifeſtat illud adiectum. *Vt anima ſalua ſit.* L.de ſer. Domini in monte c.8. D 4.Reg 1. 3 Reg.18. Act.5. 1 Cor.5.

✠ IDEM. Petunt iuſti vindictā de inimicis duobus modis, & hoc cauſa charitatis, vt ſcilicet, qui ad vitam æternam prædeſtinati ſunt, conuertantur à malo ad bonum, qui verò præſciēte Deo damnandi ſunt, moriantur, & peccare deſiſtant, vt per hoc minorem pœnam in inferno habeant. Petunt autem de reprobis vindictā, quia optant venire diem iudicij extremi & reſurrectionē ſuorum corporum præſtolantur. E Serm 11.de Sanctis.

Eſther, quæ cū tanta conſtantia hoſtes ſuos extirpare contēdit, ſtudium atque ſolertiā eccleſiæ exprimit, quæ hoſtes ſuos pacifica mente perſequitur, & ſine fine Deo ſubijcere conatur. vnde. *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, etc.* Primum quingentos, deinde trecentos viros occidit, eos, ſcilicet, qui non curant remiſſionem peccati ſui accipere, & qui fidem ſanctæ Trinitatis non adorant, operibus bonis perpetua morte dignos oſtendit. F Pſal.17.c.

a Intan-

a ¶Spirituales eccleſias. b ¶Suburbana. c ¶Eremitarum, vel latibula. d ¶Eleuatis manibus Moyſi vincitur Amalec. e ¶Voce.
gulas ciuitates, & oppida, & loca, vt extenderet manū cōtra
¶Facto. a ¶Inimicorum. b ¶Deo, qui mirabilis eſt in ſanctis ſuis.
inimicos, & perſecutores ſuos. Nulluſq; auſus eſt reſiſtere, eo
a ¶Spiritualis. b ¶Viſis miraculis.
quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetra-
a ¶Adorabunt eum omnes reges terræ, &c.
ret. Nam, & prouinciarum † iudices, & duces, & procuratores,
a ¶Reges Tharſis, &c.
omniſq; dignitas, quæ ſingulis locis, & operib⁹ præerat, extol-
lebāt Iudæos timore Mardochæi, quem principem eſſe pala-
a ¶Signis, & prodigiis.
a tij, & plurimum poſſe cognouerant. Fama quoq; nominis ei⁹ 1
a ¶Vnde. Annuntiaui, & locutus ſum multi.ſunt ſuper nu.
creſcebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat. Itaque p-
b a ¶Spirituali.
cuſſerunt Iudæi inimicos ſuos plaga magna, & occiderunt
a ¶Vt quidam ad bonum conuerſi deſinerent eſſe, quod fuerant, & obſtinati eius perirent.
eos reddentes eis, quod ſibi parauerant facere, intantū vt etiā
in † Suſis quingentos viros interficerēt, extra decē filios Amā 2
c Agagitæ hoſtis Iudæorum, quorū iſta ſunt nomina, Pharſan- 3
datha, & Delphon, & Eſphata, & Phoratha, & Adalia, & Ari-
datha, & Phermeſtha, & Ariſai, & Aridai, & Iezatha, quos cū,
¶Nullus electorum nequitiam malorum, aut actus imitari dignatur.
occidiſſent, prædas de eorum ſubſtantijs agere noluerunt, ſta- 4
timque numerus eorum, q occiſi erāt, in † Suſis ad regem rela-
tus eſt. Qui dixit reginæ. In vrbe † Suſis interfecerunt Iudæi
a ¶Qui non curant remiſſionem ſpiritusſancti. b ¶Carnales Iudæos tranſgreſſores decalogi pro crucifixione Chriſti cruciandos.
quingentos viros, & alios decem filios Amā. Quantam putas
¶Qui tantam exercuere in Suſis.
eos exercere cædem in vniuerſis prouincijs? Quid vltra poſtu-
a ¶Fiat voluntas tua, non mea. ¶Simile ait Abraham: Quia ſemel cœpi, loquar ad dominum meum. 5
d las? Et quid vis, vt fieri iubeam? Cui illa reſpōdit. Si regi placet
detur poteſtas Iudæis, vt ſicut hodie fecerunt in Suſis, ſic & fa
ciant cras, & decem filij Aman in patibulis ſuſpendant. Præce 6
pitque rex, vt ita fieret. Statimque in Suſis pependit edictum,
& decem Aman filij ſuſpenſi ſunt. Congregatis Iudæis de-
cimaquarta die menſis Adar interfecti ſunt in Suſis tre-
a ¶Vitiorum.
centi viri, nec eorum ab illis direpta ſubſtantia eſt, ſed
& per omnes prouincias, quæ ditioni regis ſubiacebant, 7

† Suſan. † Suſan † Suſan. † principes, & principes magni, & duces.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Fama quoque, &c. *ſcilicet, propter regiminis bonitatē, & imperij proſperitatem à tēpore quo fuerat Mardochæus poſitus loco Amā.*
2 Extra decem filios Aman Agagitæ, &c. *i. præter ipſos.*
3 Quo.iſta ſunt no. *Iſti ſpecialiter nominantur, quia erant principales aduerſarij Iudæorū. vnde dicit hic gloſſa Heb. quòd iſti filij Amā hic nominati fuerunt cū illis Samaritanis, qui ſcripſerunt accuſationē contra filios tranſmigrationis ad impediendū templi ædificationē, imponentes eis falſo, quòd ſub prætextu templi ædificabant ciuitatem, vt dictum fuit Eſar.4. & hoc factum fuit tēpore Cyri ſecundum Hebræos & iterum renouatum tēpore Aſſueri, quia dicta inhibitio iterum fuit renouata tempore Aſſueri, quē dicunt Heb. filium fuiſſe Cyri, et iſtud impedimentum fuit factum de conſilio filiorum Aman, patre eorū hoc procurante, & accipitur iſta gloſſa de quodam libro Hebraico, qui intitulatur ſeder holam, id eſt, ordo ſeculi.*
4 Prædas de eo.ſub. *ad oſtendendum, quòd non erant moti cupiditate auaritiæ, ſed zelo iuſtitiæ, & ne regem offenderent, quia bona taliū ſic ex diſpoſitione regis interfectorum fiſco regio applicari dēbant.*
5 Quid vl. *Hic ponitur vindicatio ſpecialiter, ſcilicet, in vrbe Suſis tantum, quia ibi fuerat machinatio facta Aman contra Iudæos, & iō facta eſt ibi maior vindicatio, ſcilicet, duobus diebus, & hoc eſt, quod dicitur.* Quid vltra po. *q.d. paratus ſum facere, & ideo regina magis fuit auſa vltra petere, dicens.* Detur poteſtas Iudæis, &c.
6 Et decem filij Aman, &c. *qui fuerant occiſi in die præterita, vt ſic iuſtitia vniformis fieret in patre, & filiis, & patet litera vſq; ibi.*
7 Sed & per omnes, &c. *Iſtud refertur ad vindicationem diei præcedentis, quia in ciuitate Suſa tantum habuerunt Iudæi licentiam interficiendi aduerſarios duobus diebus, ſcilicet, tertiadecima, & decimaquarta duodecimi menſis. In aliis autem ciuitatibus, & villis vno die tantum, ſcilicet, tertiadecima die eiuſdem menſis.*

4 Prædas

MORALITER.

roli magni. ſecunda tpe Godfridi de Buillione, ſicut in eorum geſtis ſcribitur diffuſe. Per decem filios Amā ſuſpēſos in patibulis, figurata fuit damnatio malitiam eius imitantiū in gehennæ pœnis. Per interfectionem autem quingentorū virorum ſignificatur mactatio quinque ſenſuum, quantū ad illicitos motus eorum. Per hoc autem quòd Iudæi occiſorū bona noluerunt prædari, ſignificatur, q Chriſtiani pugnantes contra infideles & etiam in quolibet bello iuſto, moueri non debent pp lucrū tpale, ſed zelo fidei & amore iuſtitiæ.

virorum

A a *Intantum*. Omnes, qui quinque ſenſibus corporeis legem carnaliter ſuſcipiunt, & cum per ſeptiformẽ ſpiritusſancti gratiam ſpecialiter plena, & perfecta ſit, ſpiritualiter intelligere reſpuunt, quaſi duobus diebus vincunt atq; proſternuntur.

b *Dies autẽ*. Notandum, quòd quidã Iudęorũ tertiadecima die interficiũt, & decimaquarta deſinunt & ſolennitatem agũt quidã per duos dies, ideſt, tertiamdecimã, & decimamquartam diem eiuſdem mẽſis occidũt, quintadecima ſolenniter quieſcunt, quia quidã ſanctorum poſt completos labores quibus Deo bene credẽdo, et bene viuẽdo ſeruiunt modo ante tempus iu-

B dicij in animabus ſabbathũ ęternę quietis habent. Alij vſque ad vltimum reſurrectionis diẽ in carne perdurãtes ſuperatis hoſtibus vniuerſis ſubito immutati, quietẽ animarũ, & corporũ percipiũt. vnde Apoſtolus. *Mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi.* Deinde nos, qui viuimus, qui reſidui ſumus, *reſurgemus cum illis obuiã Chriſto in aera, &c.* (1.Theſ.4.d.) Nã quartadecima, qui bis ſeptem cõtinet quietem animarum perfectam ſignificat, quintadecima vero ſeptenarium & octonarium cõplectens animarũ, & cor-

C porum quietem ſignificat.

c Et

pro animabus ſuis ſteterunt
Iudæi, interfectis hoſtibus
ſuis atq; perſecutoribus, in-
tãtum, vt ſeptuagintaquinq;
milia occiſorum implerẽtur,
a ¶Falſa doctrina, aut operatione iniqua.
& nullus de ſubſtantiis eorũ
quicquam contingeret. Dies,
autem tertiuſdecimus men-
ſis Adar vnus apud omnes
a ¶Qui perfectam quietem ſignificat animarum.
interfectionis fuit, & deci-
maquarta die cædere deſie-
a ¶Laborare inuicem adepta victoria.
runt, quem conſtituerunt eſſe
a ¶Quia amplius non erit luctus, & do.
ſolennem, vt in eo omni de-
a ¶Cæleſti refectioni. vnde. In voce exultationis, & confeſsionis ſonus epulantis.
inceps tẽpore vacarent epu-
lis, gaudio atque cõuiuiis. At
hi, qui in vrbe Suſis cædem
a ¶Quaſi perdurantes, & certantes viui vitam æternam expectantes.
exercuerant, tertiodecimo, et
quartodecimo eiuſdem men-
a ¶Spiritualium hoſtium, & corporalium. b ¶Qui ſignificat corporis, & animæ quietem. Septenarius enim ſabbathum, id eſt, requiem ſignificat animarum, & octonarius corporum reſurrectionem, & quietem, & immortalitatem.
ſis die in cæde verſati, quin- †
todecimo autem die percu-
tere deſierunt. Et idcirco eun-
dem diem conſtituerunt ſo-
a ¶Quia amplius non erit luctus.
b ¶De torrente voluptatis tuæ potabis eos.
lemnem epularum atque lęti-
tiæ. Hi vero Iudæi, qui in op-
pidis non muratis ac villis mo
rabantur, quartumdecimum
diem menſis Adar conuiuio-
rum, & gaudij decreuerunt,
ita vt exultent in eo, & mit-
a ¶Quia charitas facit omnia communia, & omnium erat, quod ſingulorum.
tant ſibi mutuo partes epu-
a ¶Hæc l. ſcriptis hæc credenda commendauit, & mandata, vel futura.
larũ, & ciborũ. Scripſit itaq; 2

D Mardochæus omnia hæc, & literis cõprehẽſa
3 miſit ad Iudæos, qui in omnib. regis prouin-
a ¶Iudaico populo.
ciis morabantur, tam in vicino poſitis, quam
a ¶Gentibus.
procul, vt quartãdecimam, & quintamdeci-
a ¶Suſcipiendos crederent.
mam diẽ Adar menſis pro feſtis ſuſciperent,
a ¶Ne aliqua obliuione ſolennitatis futura deleatur.
& reuertẽte ſemper anno ſolenni celebrarẽt
a ¶Vlti ſunt Deo vlciſcente.
honore. Quia in ipſis dieb. ſe vlti ſunt Iudæi
a ¶Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. b ¶Ibant gaudentes à cõſpectu cõſilij.
de inimicis ſuis, & luctus atq; triſtitia ĩ hilari-
a ¶Spe enim ſalui facti ſumus. b ¶In ſpe.
tatem gaudiumq; conuerſi ſunt, eſſentq; iſti
a ¶Homo quidam fecit cœ.ma.& vo.mu. b ¶Interim.
dies epularum atque lætitiæ, & mitterẽt ſibi ĩ-
a ¶Pro expectatione communis reſurrectionis, & refectionis.
b ¶Neceſsitatibus ſanctorum communicantes.
uicem ciborũ partes, & pauperib. munuſcula
largirentur: ſuſceperuntque Iudæi in ſolennẽ
ritum cuncta, quæ eo tpe facere cœperant,
a ¶Ordo prædicatorum.
& quæ Mardochæus literis facienda mãdaue-
a ¶Hoſtis Eccleſiæ.
4 rat. Aman enim filius Amadathi ſtirpis Agag
a ¶Voto. b ¶Facto. c ¶Verorũ. d ¶Nõ ſubito, ſed ex deliberatiõe faciẽdo.
E hoſtis, & aduerſarius, & Iudæorum cogitauit
a ¶Tam corpore, quam mente. b ¶De mundo.
contra eos malũ, vt occideret atq. deleret. Et
miſit phur, qđ noſtra lin- c
gua vertit ĩ ſortẽ. Et poſt-
ea ĩgreſſa eſt Eſther ad re-
gẽ, obſecrãs, vt cõatus eius
literis regis irriti fierẽt, et
malũ, quod cõtra Iudæos co-
a ¶In inſidijs ſuis capientur iniqui,
gitauerat reuerteret ĩ ca-
put eius. Deniq; & ipm, &
a ¶Cruciandos, per crucem Chriſti pdixerũt.
filios eius affixerũt cruci,

c *Et miſit phur, &c.* Sors in vrnam miſſa diſpoſitionem cuiuſlibet rei in hominis mẽte ſignificat, cuius prouentũ non humanarũ, ſed diuinarum regit arbitrium. vnde Salomon. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à domino temperantur.* (Prou.16.d.)

a Iſti

5 atque ex illo tpe dies iſti appellati ſunt Phurim
id eſt, ſortium, eo quod Phur, ideſt, ſors in vr-
nam miſſa fuerit. † Et cuncta, quæ geſta ſunt
epiſtolæ, ideſt, libri huius volumine continen-
6 tur, quæque ſuſtinuerunt, & †quæ deinceps im-
7
8 mutata ſunt, ſuſceperunt Iudæi ſuper ſe, & ſe- F
9 men ſuum; & ſuper cunctos; qui religioni co-
rum

†ſignificat ſc tem.

†Idcirco propter omnia verba epiſtol huius.

†viderunt, ſu tuerunt, &c.

NICOLAVS DE LYRA.

1 Dies aũt, &c. *Hic conſequẽter ponitur erga Deum gratiarũ actio, in hoc, quod dies 14. in qua Iudæi, q erant extra ciuitatẽ Suſis, quieuerũt ab interfectione aduerſariorũ, & dies 15. eiuſdẽ mẽſis in qua Iudæi, q erãt in Suſis, quieuerũt ab huiuſmodi occiſione, conſtitutæ ſunt ſolẽnes apud Iudæos vniuerſos, vt eſſẽt memores beneficii diuini his dieb9 eis dati. & primò ponitur harũ dierũ ſolẽnizatio, & ſecũdo huius ſolẽnizatiõis cõfirmatio, ibi:* Scripſit itaq; Mar. *ſententia primæ partis patet ex dictis.* 2 Scripſit itaq;. *Hic cõſequẽter ponitur dictæ ſolẽnizationis cõfirmatio, & hoc dupliciter: primò per Mardochæi literas à Iudæis receptas. ſecũdò p literas Eſther & Mardochæi ſimul ſcriptas, ibi* Scripſerũtq; Eſther *Circa primũ dicit:* Scripſit itaq. Mar. om hæc. *In hoc libro cõſcripta quẽ librũ ſcripſit Mardochæus.*
3 Miſit ad Iu. &c. *vt omnes clarius cognoſcerẽt diuinũ beneficium eis collatũ, vel potius diuina beneficia, prout cõtinetur in ſerie huius libri, vt quartamdecimã & quintamdecimã diẽ pro feſtis ſuſciperẽt, tanquam ex dictis beneficiis grati. Cætera patent ex dictis vſque ibi.*
4 Aman filius Ama. *Hic in breuibus ponitur ſententia, & pceſſus totius huius libri, ſ. de ipſius Aman machinatione, & de fruſtratione per reginam* Eſther. *A quo aũt iſte proceſſus in breui ſit hic poſitus, dicendum, quod à Mardochæo, qui hunc librum ſcripſit, & per modum cuiuſmodã recapitulationis prædictorũ hic inſeruit. vel ab Eſdra, q hunc librum cum alijs reparauit. dubium eſt apud aliquos. Videtur tamen probabilius, quòd à Mardochæo. vnde ſubditur concluſio.*
5 Atq; ex illo, &c. *non eſt ab aliquo facto Iudæorum quo menſe, et quo die deberet eẽ, ſed ipſius Aman, q miſit ſortẽ de interfectione Iudæorũ, & ſic fuerunt ibi duæ ſortes. pria de menſe, & ſecunda de die, vt habetur, ſuprà 3.c. & propter hoc appellati ſũt dies ſortiũ in plurali. & hoc ex facto diuinæ prouidentiæ, quę ſortem illam ordinatam ad malum Iudæorum, conuertit in bonum ipſorum.*
6. Quęque ſuſtinuerunt. *in perſecutione Aman.*
7 Et quę dein. immu. ſu. *per procurationẽ Eſther, & Mardochæi.*
8 Suſceperunt Iud. ſup. ſe, & ſem. ſu. *quia parentes poſſunt obligare filios etiam futuros ad ea, quæ ſpectant ad commune bonum.*
9 Et ſuper cunctos, qui religioni cor. vol. cop. *ideſt, ad Iudaiſmum conuerti. Cætera patent ex dictis.*

Scripſe

MORALITER.

† *Quintodecimo aũt die percutere, &c.* Per hoc aũt oſtenditur, quod de victoria corporali, & multo magis de ſpirituali grę Deo ſunt reddendę tanquã victori principali. Deut.8.d. *Ne dixeris in corde tuo. Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia mihi pręſtiterunt, ſed recordaberis domini Dei tui, quia ipſe tibi vires præbuerit, vt impleret pactum ſuum ſuper, quod iurauit patribus tuis, ſicut pręſens indicat dies.*

A eorum voluerunt copulari, vt nulli liceat hos duos
dies abſque ſolennitate tranſigere, quos ſcriptura
†cætera. teſtatur, & † certa expetunt tempora annis ſibi
a iugiter ſuccedentibus. Iſti
ſunt dies quos nulla vnquã
delebit obliuio. Et per ſin-
a ¶Temporum ſucceſſiones. b ¶Vel multæ.
gulas generationes cunctæ
a ¶Per ſingulas generationes. b ¶Eccleſiæ.
c ¶Celebritatem futuram præſignantes.
in toto orbe prouinciæ cele
a ¶Eccleſia, vel anima Deo dicata.
brabunt, nec eſt vlla ciuitas
in qua dies phurim, id eſt,
a ¶Veris.
B ſortium non obſeruentur à Iudæis, & ab eorum
a ¶Succeſſoribus. ¶Imitatoribus. b ¶Propria ſponſione, & profeſſione.
indeſinenter et commemoratio eorum. progenie, † quæ his ceremonijs obligata eſt.
¶Monentes. a ¶Eccleſia.
Scripſeruntque Eſther regina filia Abihail, & 1

a *Iſti ſunt dies.* Quia quies animarũ, & reſurrectio corporũ merito firmiter à fidelibus cuſtoditur, & celebratur, vel, quia quietis animarum, & reſurrectionis corporum merito oſeriatio à fidelibus cuſtoditur, & celebratur.

¶Doctores. a ¶Admonentes, vel admonitiones. D
Mardochæus Iudæus etiã ſecundam epiſtolam
2 vt omni ſtudio dies iſta ſolennis ſanciretur
in poſterum. Et miſerunt ad omnes Iudæos,
¶Vt ſupra.
qui in centum viginriſeptem prouincijs regis
a ¶Fraternam charitatem, ne per ſchiſmata diſcordent.
3 Aſſueri verſabantur, vt haberent pacem, & ſu-
4 a ¶Euangelicam, non falſitatem hæreticam.
5 ſciperent veritatem obſeruantes dies ſortium,
& ſuo tempore cum gaudio celebrarent, ſicut
conſtituerant Mardochæus, & Eſther. Et illi
a ¶Filij quos gignunt verbo Dei Vnde: Filioli mei quos iterum per. d. f. v. c.
obſeruanda ſuſceperunt à ſe, & à ſemine ſuo
a ¶Ieiunia corporalia, & ſpiritualia. b ¶Orationum prædicationum.
c ¶Victoriæ futuræ. E
6 ieiunia atque clamores, & ſortium dies, & † om
7 a ¶Diuini teſtamentorum.
8 nia, quæ libri huius, qui vocatur Eſther hiſto-
ria continentur.

†& ſermo Eſther firmauit verba ſortium iſtarum, & ſcriptum eſt in libro.

NICOLAVS DE LYRA.

1 *Scripſe. Eſt. re. fi. Abi. & Mar.* Hic conſequenter ponitur cõfirmatio dictæ ſolennizationis, ſecunda ad mandatum Eſther, & Mardochæi ſimul. Sciendum tamen, quod iſtud mãdatum differt à primo, & quia vt dicunt Hebræi, Eſther, & Mardochæus petiuerunt, quod liber iſte à ſapientibus Iudæorum reciperetur in numero librorum ſacrorum, premiſerunt tamen huic petitioni obſeruationem dictæ ſolennizationis, eã iterando ad maiorẽ aſſertionẽ, & hoc eſt, quod dr.
2 *Vt omni ſtudio dies iſta ſolennis ſanciretur in poſterum.* id eſt, cõfirmaretur.
3 *Vt haberent pacem.* i. pacifice habitarent inter Gẽtiles, nec inſoleſcerent inſoleſcerent confidẽtes de potẽtia Eſther, & Mardochei.
4 *Et ſuſciperent veritatem.* ſcilicet, huius libri inter ſacros codices. 5 *Obſeruantes dies ſortium.* Hic repetitur ſolẽnitas iſto rum dierum ad maiorem aſſertionem.
6 *Ieiunia atque clamores.* id eſt, quòd tunc haberent memoriã quomodo de afflictionibus paratis ſibi ab Aman fuerant his diebus liberati, & vlterius repetit de receptione huius libri cum dicitur.
7 *Et omnia, quæ huius libri, &c.* conſtruatur ſic litera. Et oĩa, q̃ ĩ hiſtoria huiꝰ libri cõtinentꝰ, ſupple inter libros reciperẽt.
8 *Qui voca. Eſther.* Id eſt, qui liber ab ipſa Eſther intitulatur, licet Mardochus ipſum ſcripſerit.

ADDITIO.

In c. 9. vbi dr in poſtil. *Ieiunia, & cla.* Hoc quod dicitur. *Ieiunia, & clamores.* exponitꝰ ab Hebreis, & ex ordinatione Eſther, & Mardochei, ſicut obſeruandi erant dies ſortium ad notitiam ſolennem, vt dictum eſt, ita obſeruarent ieiunia, & clamores, & clamores, ſic, ſcilicet, quòd ante illam ſolennitatem ieiunarent, & ſe affligerent, in memoriam ieiuniorum Eſther, & Iudæorum, quæ illo tempore fuerunt facta. Quæ quidem ieiunia obſeruant vſque in præſentem diem, ſicut & ſolennitates prædictas, &c.

CAPVT X.

C CAP. X.
Dan. 2. c.
a *Rex verò Aſſuerus*, Chriſtus, qui exciſus de mõte ſine manib. creuit in montẽ magnum, & impleuit totũ mũdũ hiſtorialiter enĩ non omnẽ terram tributariam fecit, q a nec habuit.

CONCIL.

a REX verò Aſſuerus 1
omnem terrã, & 2
cunctas maris in
a ¶Reges Tharſis, & inſu. mu. of.
b ¶Vnde: Reddite, quæ ſunt Dei, Deo, & quæ ſunt Cæſ. Cæſ.
ſulas fecit tributarias; cuius 3
fortitudo, & imperiũ, & di- 4 5
gnitas atq; ſublimitas, qua 6 7
a ¶Coram fidelibus, & infidelibus.
b ¶Ordinem prædicatorum.
exaltauit Mardochẽũ, ſcri-
a ¶In memoria omnium nationum.
8 pta ſunt in libris Medorum atque Perſarum,
a ¶Verus Iudæus, non in manifeſto in carne, ſed in abſcondito, in ſpiritu.
9 & quomodo Mardochæus Iudaici generis ſe- F
cundus à rege Aſſuero fuerit, & magnus inter
a ¶Gratus, & acceptus. b ¶Chriſtianorum.
† Iudæos, & acceptabilis plebi fratrum ſuorũ, quæ-
a ¶Aeterna. b ¶Quem regit.
rens bona populo ſuo, & loquens ea, quę ad
a ¶In hoc ſeculo, & futuro, quam ſpecioſi pedes euan. pa. euan. bo. Et alibi.
Rogate, quæ ad pacem ſunt Ieruſalem. b ¶Filiorum ſpiritualium.
pacem ſeminis ſui pertinerent.

NICOLAVS DE LYRA. CAP. X.

1 REx vero Aſſuerus. Hic vltimo ponitur remuneratio pro opere iuſtitiæ, quam fecerat Aſſuerus Aman, & eius filios ſuſpendendo, & Mardochæum exaltando, quia pp hoc Deus eius dilatauit imperium, quod notatur cũ dr.
2 *Om. ter.* locutio eſt hyperbolica, quia multæ terræ, & inſulæ non fuerunt ſibi ſubiectæ, ſicut dicitur tota ciuitas vadit ad tale ſpectaculum, licet magna pars, vel maior non vadat.
3 *Cuius fortitudo.* contra hoſtes.
4 *Et imperium.* quantum ad ciues.
5 *Et dignitas.* ſcilicet, imperialis, & regia.
6 *Atque ſublimitas*, quia multos reges habuit ſub ditiõe ſua
7 *Quia exal. Mar.* q a p p̃dictã ſublimitatẽ potuit hoc facere.
8 *Scripta ſunt in li. Medo.* in quibus acta Aſſueri diligentius conſcripta ſunt, quam in hoc libro.
9 *Et quomodo Mardochæus.* vt ſic memoria bonitatis eius nõ ſolum apud Iudæos, ſed etiam apud Gentiles futuris temporibus remaneret. Cætera autem, quæ ſequuntur non intendo exponere. Tum quia ſatis apparet eorum ſentẽtia ex prædictis. Tum quia non ſunt in Hebræo, nec de ſcriptura canonica, ſed magis videntur à Ioſepho, & alijs ſcriptoribus conficta, & poſtea editioni vulgatæ inſerta, ſecundum quod dicit Hieronymus in prologo huius libri, di. Addens ea, quę ex tempore dici poterant, & audiri, ſicut ſolitum eſt ſcholaribus

MORALITER.

† 1 *Rex vero Aſſuerus.* Per regem Aſſuerum ſignificatꝰ dñs noſter Ieſus Chriſtus, ſicut dictum eſt ſupra, qui ſubiugauit ſibi omnem terram per fidem. nam aliqui de omni terra iugo fidei Chriſtianæ ſubmiſerunt colla ſua, vt ſit ibi diſtributio pro generib. ſingulorũ, cum dr. *Omnem terram.* ſicut dr. Omne animal fuit in arca Noe. Circa vero finẽ mundi oẽs generaliter ſupponentꝰ iugo fidei. ſicut dicunt doctores noſtri, & tunc in omnib. gentib. *erit Deus vnus, & nomen eius vnũ*, Zach. 14. & tunc erit diſtributio pro ſingulis generũ, cũ dr, omnem omnem terram.
7 *Qui exal. Mar.* Per iſtũ Mardochæũ quem rex Aſſuerus exaltauit, & fecit à ſe ſecũdum, ſignificatur pontifex ſummus quem Chriſtus exaltauit ſuper totum populum Chriſtianũ, faciens ipſum ſibi vicarium.
† *Quæ. bo. po. ſu.* per hoc oñditur, quod ſtudium ſummi põtificis verti debet ad quærendum bonum populi Chriſtiani. Et ſimiliter alij prelati ſub ipſo, quilibet in ſua prouincia, vel diœceſi intendere dẽt ad honorẽ, & gloriã domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorũ Amen.

MORA-

NICOLAVS DE LYRA.

A ſcholarib. diſciplinis ſumpto themate, i. materia aliqua, vel caſu breui excogitare, quibus verbis vti potuit, qui iniuriam paſſus eſt, querimoniam mouendo, vel ille, qui iniuriam fecit, ſ. ſe defendendo. Et hoc modo videtur feciſſe Ioſephus quia vidit in hoc libro ſummam in breui literarũ miſſarũ ab Aman contra Iudæos, & ſummam reuocationis per Eſther impetratæ, et habetur ſup. c. 3. & 8. & ideo excogitauit, ſicut homo literatus, & eloquens qualiter Aman potuit decẽter deſcribere machinationem ſuam colorando apparenti bonitate, & quomodo Mardocheus reuocatorias literas potuit decenter dictare honore regis ſeruato, ita quod nõ notaretur de irrationabili mutabilitate. Quod patet ex hoc, q; forma literarum reuocatoriarum, quæ habetur infra 16. ca. acceptæ ſunt de verbo ad verbum de Ioſepho, libro antiquitatum 11. in quo deſcribit hiſtoriam Eſther. & idem probabiliter videtur de aliis hic ſequẽtibus, quod fuerunt pdicto mõ excogitata, & ſcripta, & poſtea editioni vulgatæ inſerta ad Dei laudẽ, cui eſt honor, & gl'ia in ſecula ſeculorũ. Amẽ. D Ioſeph. 11. li. Anti. c. 6.

Poſtilla venera. Nico. de Lyra ſuper librum Eſther finis.

Seſſ. 4. ⁜ CONCIL. TRIDENTINVM. Si qs libros ipſos (Geneſis, &c. Iudith, Eſther, Daniel, & cæt.) integros, cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia catholica B legi conſueuerunt, & in veteri vulgata latina editione habẽtur, pro ſacris, & canonicis non ſuſceperit, & traditiones prædictas ſciẽs, & prudẽs contẽpſerit, anathema ſit.

-dixitque Mardochæus & ca. vſque ad fin. c.

Epiſt. ad Iulium Africanum. ⁜ ORIGENES. In libro Eſther, neque Mardochæi, neque Eſther preces, quę legentes poſſunt ædificare, habentur apud Hebræos, ſed neque epiſtolę, neque quæ ab Aman ſcripta eſt de euerſione gẽtis Iudeorum, neque Mardochęi ex nomine regis Artaxerxis gẽtem a morte liberans. Apud ſeptuaginta autem, & Theodotionẽ ea ſunt, &c. Vide ergo ne imprudẽtes, & inſcientes abrogemus exẽplaria, quæ habentur paſſim in eccleſijs. Et legem ſtatuamus fraternitati, vt deponant quidem ſacros, qui apud eos feruntur libros aſſententur autem Hebræis, & perſuadeãt, vt nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmẽti. An non prouidẽtia in ſanctis Scripturis dedit omnibus Chriſti eccleſijs ædificationem? Non curam geſſit eorum, qui empti ſunt pretio, pro quibus Chriſtus mortuus eſt? E

Hieronymus. Quæ habentur in Hebræo plena fide expreſſi. Hæc autem, quæ ſequũtur ſcripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua, & literis continẽtur, & interim poſt finem libri hoc capitulum ferebatur, quod iuxta conſuetudinem noſtram obelo, id eſt, veru prænotauimus.

Dixitq; Mardocheus. A Deo facta ſũt iſta. Recordatus ſum ſomnij, qđ viderã, hęc eadẽ ſignificantis, nec eorum quicquam irritũ fuit. Paruus fons, qui creuit, in fluuiũ, et in lucẽ ſolemq; cõuerſus eſt, & in aquas plurimas redũdauit, Eſther eſt q̃ rex accepit vxorẽ, & voluit eſſe reginã. Duo autem dracones, ego ſũ, et Aman. Gentes, q̃ conuenerunt, hi ſunt, q conati ſunt delere nomen Iudęorũ. Gẽs aũt mea, Iſrael eſt, quæ clamauit ad dominũ, & ſaluũ fecit dominus populũ ſuũ, liberauitq; nos ab omnib. malis, et fecit ſigna magna atque portẽta iter gentes, et duas ſortes eſſe pcepit, vnã populi Dei, et alterã cũctarũ gẽtiũ. Venitq; vtraque ſors ĩ ſtatutũ ex illo iam tpe corã Deo vniuerſis gentibus, & recordatus eſt dominus populi ſui, ac miſertus hæreditatis ſuæ. Et obſeruabũtur dies iſti in menſe Adar, quartadecima, & quintadecima die eiuſdem menſis cũ oĩ ſtudio, & gaudio in vnũ cętũ populi congregati in cunctas deinceps generationes populi Iſrael.

CAPVT XI.

ANNO quarto regnantibus Ptolemæo, & Cleopatra, attulerunt Doſitheus, qui ſe ſacerdotem, & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius hanc epiſtolam Phurim, quam dixerunt interpretatum eſſe Lyſimachum Ptolemęi filium in Ieruſalem.

† ſcriptum. *Hierony. Hoc quoque† principiũ erat in editione vulgata, quod nec in Hebręo, nec apud vllum fertur interpretum.*

CAPVT XI.

a *VIdit ſomnium Mardochæus*, &c.

L. 1. de ſpiritu & anima, cap. 25. C ⁜ AVGVST. Omnium, quæ ſibi videre videntur dormientes quinque ſunt genera, videlicet, oraculum, viſio, ſomnũ, inſomnium, & phantaſma. Oraculum eſt cum in ſomnis parens, vel aliqua ſancta grauiſque perſona, ſeu ſacerdos, vel etiam Deus, euenturum aliquid aperte, vel non euenturũ, faciendũ, vel deuitandum denuntiat. Viſio eſt, cum id quod videt quis, eodem modo quo apparuerat euenit. Somnium eſt figuris tectum, & ſine interpretatione intelligi nõ poteſt. Inſomnium eſt, quando id, quod fatigauerat vigilantem, ingerit ſe dormienti, ſicut eſt cibi cura, vel potus, vel aliqua ſtudia, vel infirmitates. Phantaſma eſt, qui vix dormire cœpit, & adhuc ſe vigilare æſtimat, aſpicere videtur irruẽtes in ſe, vel paſſim vagantes formas diſcrepantes, & varias, lętas vel turbulentas. F

a *Anno ſecũdo regnante Artaxerxe maximo prima die menſis Niſan vidit ſomnium Mardochęus filius Jairi, filij Semei filij Cis de tribu Beniamin, homo Judæus, q habitabat in vrbe Suſis, vir magnus, & excelſus inter primos aulę regiæ. Erat autem de eo numero captiuorum, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis de Ieruſalem cum Iechonia rege Iudææ, & hoc eius ſomnium fuit. Apparuerũt voces, et tumultus, tonitrua & terræmotus, & conturbatio ſuper terram, & ecce duo dracones magni paratique contra ſe in prælium, ad quorum clamorem cunctæ concitatæ ſunt nationes, vt pugnarent contra gentem iuſtorum. Fuitque dies illa tenebrarum, & diſcriminis, tribulationis, & anguſtiæ, & ingens formido ſuper terram. Conturbataq; eſt*

CAP.

A *gens iuſtorum, & timētium mala ſua, et p̄parata ad mortem. Clamaueruntq́; ad dominū, & illis vociferantibus † fons paruus creuit in fluuiū maximū, et in aquas plurimas redūdauit. Lux, et ſol ortus eſt, et humiles exaltati ſunt, & deuorauerunt inclytos.* D
Quod cum vidiſſet Mardochęus, & ſurrexiſſet de ſtratu, cogitabat quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo ſcire cupiens quid ſignificaret ſomnium.

CAPVT XII.

ſup. 1. d. & c.

a *Morabatur † autem eo tempore in aula regis cum Bagathan, & Thares eunuchis regis, qui ianitores erant palatij. Cumque intellexiſſet cogitationes eorum; & curas diligentius peruidiſſet, didicit quod conarētur in regem Artaxerxem manus mittere, et nuntiauit ſuper eo regi. Qui de vtroq; habita quęſtione confeſſos iuſſit duci ad mortē. Rex autem quod geſtum erat, ſcripſit in commentarijs. Sed & Mardochęus rei memoriam literis tradidit. Pręcepitque ei rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione munerib.* E *Aman vero filius Amadathi Bugęus erat glorioſiſſimus coram rege, et voluit nocere Mardochęo, & populo eius pro duobus eunuchis regis, qui fuerant interfecti.*

CAPVT XII.
a M*orabatur autē eo tēpore, &c.* ✠RABBI SALOMON. Mardochęus hoc didicit, quia coram eo in idiomate Tharſenſi loquebantur de regis intoxicatione, B credentes Mardochęum illud idioma penitus ignorare. ✠IOSEPHVS. Ben-Gorion. Erant hi duo Eunuchi ex propinquis Hamanis, amici eius fideliſſimi, & conſiliarij, &c. Mardochęus itaque audiens ſuſurros eunuchorum, intellexit nutus ipſorum, & cōſilia, & indicauit reginæ, regina vero regi. Porrò Hamā quanto potuit ſtudio eos à morte liberare conatus eſt, ſed fruſtra, nihil enim efficere potuit.

Hieronymus. Hucuſque procemium. Quæ ſequuntur in eo loco poſita erant vbi ſcriptum eſt in volumine. Et diripuerūt bona, vel ſubſtantias eorum. Quæ in ſola vulgata editione reperimus.

Epiſtolæ autem hoc exemplar fuit.

CAPVT XIII.

† ſupr. 1. a.

REX † maximus Artaxerxes ab india vſq; Aethiopiam centum vigintiſeptem prouinciarum, prīcipibus, & ducibus, qui eius imperio ſubiecti sūt, C *ſalutem dicit. Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem meę ditioni ſubiugaſſem, volui nequaquam abuti potentię magnitudine, ſed clementia, & lenitate gubernare ſubiectos, vt abſque vllo terrore vitam ſilentio tranſigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. Quęrente autem me à conſiliarijs meis quomodo poſſit hoc impleri, vnus, qui ſapientia, & fide cęteros pręcellebat, & erat poſt regem ſecundus Aman nomine, indicauit mihi in toto orbe terrarum populum eſſe diſperſum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium gentium conſuetudinem faciens, regum iuſſa contemneret, et vniuerſarum concordiam nationum ſua diſſenſione violaret. Quod cum didiciſſemus, videntes vnam gentem rebellem aduerſus omne hominum genus peruerſis vti legib. noſtriſque iuſſionibus contraire, & turbare ſubiectarum nobis prouinciarum pacem atque* F *concordiā, iuſſimus, vt quoſcunque Aman, qui omnib. prouinciis prępoſitus eſt, et ſecundus à rege, & quem patris loco colimus, mōſtrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis ſuis, nullusq́; eorum miſereatur, quartadecima die duodecimi menſis Adar anni præſentis, vt nefarij homines vno die ad inferos deſcendentes, reddant imperio noſtro pacem, quam turbauerant.*

Hiero. Hucuſque exemplar epiſtolæ. Quæ ſequuntur poſt eū locum ſcripta reperi, vbi legitur. Pergenſque Mardochæus fecit omnia, quæ ei mandauerat Eſther. Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus ferūtur interpretum.

Mordochęus aūt deprecatus eſt dominū, memor omniū operum eius, & dixit: Domine, domine[a] *rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta ſunt poſita & non eſt, qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati, ſi decreueris ſaluare Iſrael. Tu feciſti*

a *Domine, domine rex omnipotens in ditione enim tua cuncta ſunt poſita, &c.* ✠ALEXANDER primus, Papa & martyr. Si Trinitas nō eſt, cur Mardochęus orando dixit, Dñe, Domine Deus omnipotens, omnia

☞ omnia in poteſtate
A tua ſunt.

❊IOSEPHVS. At Mardochæus re cognita, ſciſſis veſtibus, opertus ſacco, & ſparſus cinere, ferebatur per vrbem, iniquum facinus clamitãs, maximam gentem internecioni eſſe addictã, & vociferando talia vſque ad regium Palatium delatus, ibi demum cõſtitit. Nõ enim fas erat illum tali habitu regiam ingredi.

cęlum, & terram, & quicquid cęli ambitu continetur, dominus omniũ es, nec eſt, q̃ reſiſtat maieſtati tuę. Cuncta noſti, & ſcis quia non pro ſuperbia, et contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt nõ adorarem Aman ſuperbiſſimum, libẽter enim pro ſalute Iſrael etiam veſtigia pedũ eius deoſculari paratus eſſem, ſed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarẽ excepto Deo meo. Et nunc domine rex Deus Abraham miſerere populi tui, quia volunt nos inimici noſtri perdere, & hæreditatem tuam delere. Ne deſpicias partem tuã, quã redemiſti tibi de Aegypto. Exaudi deprecationem meam, & propitius eſto ſorti, & funiculo tuo, & conuerte luctum noſtrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuũ domine, & ne claudas ora te canentium. Omnis quoque Iſrael pari mente, & obſecratione clamauit ad dominum, eo quòd eis certa mors impenderet. D

CAPVT XIIII.

CAPVT XIIII.

Lib. 11. Ant. cap. 6. a Eſther quoque regina confugit ad dominum, &c. ❊ IO-
B SEPHVS. Regina quoque ſupplicabat more patrio humi in faciem proſtrata, & amicta veſtitu lugubri per triduum abdicato cibo, & potu, & omnibus delicijs, rogabatque, vt miſeratus daret ei apud regem quali maxime opus eſſet facũdiam, & maiorẽ, quam vnquam antea formæ gratiam, vt modo vtroque permotus rex ad clementiam, & in ipſam fieret indulgẽ-
C tior, & popularibus ſuis in extremo periculo conſtitutis patrocinantẽ æquis oculis aſpiciat.

Epiſt. 199. ❊ AVGVSTIN. Eſther Deum timẽs, Deum colens, Deo ſubdita, marito regi alienigenæ, non eundem ſecum colẽtem Deum, tamen ſubiecta ſeruiebat, quæ cũ extremo periculo, nõ ſuo tantum, ſed etiã gentis ſuæ, qui tunc erat populus Dei, domino proſterneretur in ipſa oratione ſua dixit, ita ſibi eſſe ornatum regium, ſicut pannum menſtrualẽ, & ita orantem ſtatim exaudiuit, qui cordis inſpector eam vere dicere ſciuit.

❊ BASI-

a Eſther quoque regina confugit ad dominum, pauẽs periculũ quod imminebat. Cũque depoſuiſſet veſtes regias fletibus, & luctui apta indumenta ſuſcepit, & pro vnguentis varijs cinere, et ſtercore impleuit caput, & corpus ſuum humiliauit ieiunijs, omniaq́ loca in quibus ante lætari conſueuerat, criniũ laceratiõe compleuit. Et deprecabatur dominum Deũ Iſrael, dicẽs. Domine mi, q̃ rex noſter es ſolus, adiuua me ſolitariã, †et cuius præter te nullus auxiliator eſt alius. Periculum meum in manibus meis eſt. Audiui à patre meo, quod tu domine tuliſſes Iſrael de cunctis gentibus, & patres noſtros ex omnibus retro maioribus ſuis, vt poſſideres hæreditatem ſempiternam, feciſtiq́ eis, ſicut locutus es. Peccauimus in cõſpectu tuo & idcirco tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum. Coluimus enim deos eorum. Iuſtus es domine. Et nunc non eis ſufficit, quod duriſſima nos opprimunt ſeruitute, ſed robur manuum ſuarum idolorum potentię deputantes, volunt tua mutare promiſſa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam tẽpli, & altaris tui, vt aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicẽt carnalem regem in ſempiternum. Nec tradas domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt, ne rideant ad ruinam noſtram, ſed conuerte conſilium eorum ſuper eos, & eum, qui in nos cœpit ſæuire diſperde. Memento domine, & oſtẽde te nobis in tempore tribulationis noſtræ, et da mihi fiduciam domine rex deorum, & vniuerſæ poteſtatis, tribue ſermonem compoſitũ in ore meo in conſpectu leonis, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri, vt & ipſe pereat & cæteri, qui ei conſentiunt. Nos autem libera in manu tua, & adiuua me ancillam tuã nullum aliud auxilium habẽtem, niſi te. Domine habes omnium ſcientiam, & noſti, quia oderim gloriam iniquorum, & deteſter cubile incircunciſorum, & omnis alienigenę. Tu ſcis neceſſitatem meam, quod abominer ſignũ ſuperbiæ, & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtẽtationis meæ, & deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & non portem in diebus ſilentij mei, & quod non comederim in menſa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum, & nunquam læta ta ſit ancilla tua, ex quo huc tranſlata ſum vſque in pręſentẽ diem, niſi in te domine Deus Abrahã. Deus fortis ſuper omnes exaudi † vocem eorum, qui nullam aliam ſpem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à timore meo.

E (beside "nalem regem in ſempiternum") · F (beside "nullum aliud auxilium") · † & quia. · † precem.

Lib. 2. adu. Eunom. ❊BASILIVS. Et ſanctiſſima Eſther orabat. Non tradas domine, ſceptrum tuũ ijs, qui non ſunt. Ipſam vocem domini, de Deo vero dicens.

☞CAP.

Hiero-

A

Hieronymus. Hęc quoque addita reperi in editione vulgata.

CAPVT XV.

CAPVT XV.

a ET mādauit ei, &c. IOSEPHVS. Interrogatus Mardochæus ab Eſther per nuntium, indicauit cauſam, & literas contra Iudæos per omnes prouincias ſub rege conſtitutas, traſmiſſas, & promiſſionem pecuniarum, per quam à rege perditionem gentis comparauerat Aman.

B

a ET mādauit ei, (haud dubiū qn Eſther Mardochæus,) vt ingrederetur ad regem, & rogaret ꝓ populo ſuo, & ꝓ patria ſua. Memorare (īquit) dierum humilitatis tuę quō nutrita ſis in manu mea, qa Aman ſecundus à rege locutus eſt cō tra nos in mortem, et tu inuoca dominum, & loquere regi pro nobis, & libera nos de morte.

Hiero. Necnon, & iſta, quæ ſubdita ſunt in editione vulgata reperi.

Die autem tertio† depoſuit veſtimenta ornatus ſui, & circundata eſt gloria ſua. Cūque regio fulgeret habitu, & inuocaſset omnium rectorem, & ſaluatorem Deum, aſſumpſit duas famulas, & ſuper vnam quidem innitebatur quaſi prę delicijs, & nimia teneritudine corpus ſuum ferre non ſuſtinens, altera autem famularum ſequebatur dominam, defluentia in humum indumenta ſuſtētans. Ipſa autem roſeo colore vultum perfuſa, & gratis ac nitentibus oculis triſtē celabat animum, et nimio timore cōtractum. Ingreſſa igitur cuncta per ordinem oſtia, ſtetit contra regem, vbi ille reſidebat ſuper ſolium regni ſui, indutus veſtibus regijs auroq; fulgens, & pretioſis lapidibus, eratque terribilis aſpectu. Cumque eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorē pectoris indicaſſet, regina corruit, & in pallorem colore mutato, laſſum ſuper ancillam reclinauit caput. Conuertitq; Deus ſpiritum regis in manſuetudinē, & feſtinus ac metuens exiliuit de ſolio, & ſuſtentans eā vlnis ſuis donec rediret ad ſe, his verbis blādiebatur. Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus noli metuere. Non morieris, non enim pro te, ſed pro† omnib. hæc lex conſtituta eſt. Accede igitur, & tange ſceptrum. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, et poſuit ſuper collū eius, et oſculatus eſt eā, et ait. Cur mihi non loqueris? Quæ reſpōdit. Vidi te domine quaſi angelū Dei, & conturbatū eſt cor meum præ timore gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena eſt gratiarū. Cumq; loqueretur rurſus corruit, et pene exanimata eſt. Rex aūt turbabatur, & omnes miniſtri eius conſolabantur † eum.

† Reſumpſit ueſtimenta humilitatis.

C D E

† hominibus.

† eam.

F

Hieronym. Exemplar epiſtolæ regis Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni ſui prouincias miſit, qđ & ipſum in Hebraico volumine non habetur.

CAPVT XVI.

REX MAGNVS Artaxerxes ab India vſq; ad Æthiopiam cētum viginti ſeptem prouinciarū ducibus ac principibus, qui noſtræ iuſſioni obediunt, ſalutem dicit. Multi bonitate principum, & honore, qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam, & non ſolum ſubiectos regibus nituntur opprimere, ſed datam ſibi gloriam non ferentes, in ipſos, qui dederunt moliuntur inſidias: Nec contenti ſunt gratias non agere beneficijs, & humanitatis in ſe iura violare, ſed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur ſe poſſe fugere ſententiam. Et in tantum veſaniæ prorumpunt, vt eos, qui credita ſibi officia diligenter obſeruant, & ita cuncta agunt, vt omnium laude digni ſint, mendaciorum † cuniculis conentur ſubuertere, dum aures principum ſimplices, & ex ſua natura alios æſtimantes, callida fraude decipiunt. Quæ res, & ex veteribus probatur hiſtoriis, & ex his, quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorundam ſuggeſtionibus regum ſtudia deprauentur. Vnde prouidendum eſt paci omnium prouinciarum. Nec putare debetis ſi diuerſa iubeamus, ex animi noſtri venire leuitate, ſed pro qualitate, & neceſſitate temporum, vt reipublicæ poſcit vtilitas, ferre ſententiam. Et vt manifeſtius, quod dicimus intelligatis: † Aman filius Amadathi, & animo, & gente Macedo, alienuſque à Perſarum ſanguine, & pietatem noſtram ſua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis ſuſceptus eſt, & tantam in ſe expertus humanitatem, vt pater noſter vocaretur, & adoraretur ab omnibus poſt regem ſecundus, qui in tantum arrogantiæ tumorem † ſublatus eſt, vt regno priuare nos niteretur, & ſpiritu. Nam Mardochæum cuius fide, & beneficijs viuimus, & conſortem regni noſtri Eſther cum omni gente ſua † nouis quibuſdam atque inauditis machinis expetiuit in

† funiculis.

† ſupr. 3. a.

† ſubleuatus.

Supra 3 d.

A in mortem, hoc cogitans, vt illis interfectis inſidiaretur noſtræ ſolitudini, & regnum Perſarum transferret in Macedonas. Nos autem à peſſimo mortalium Iudæos neci deſtinatos, in nulla penitus culpa reperimus, ſed econtrario iuſtis vtẽtes legibus, & filios altiſſimi, & maximi ſemper-
B que viuentis Dei, cuius beneficio, & patribus noſtris, & nobis regnum eſt traditum; & vſque
†ſupra 7.d. hodie cuſtoditur. † Vnde eas literas quas ſub nomine noſtro ille direxerat, ſciatis eſſe irritas. Porrò quo ſcelere ante portas huius vrbis, id eſt,
† Suſan. † Suſis; & ipſe, qui machinatus eſt, & omnis cognatio eius pendet in patibulis, non nobis, ſed
C Deo reddente ei, quod meruit. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus ſuis. ter-

Quibus debetis eſſe adminiculo, vt eos, qui ſe D
ad necem eorum parauerant, poſſint interficere tertiadecima die menſis duodecimi, qui vocatur Adar. Hanc enim diem Deus omnipotens mœroris, & luctus eius vertit in gaudium. Vnde & vos inter cæteros feſtos dies hanc habetote
diem, & celebrate eam cum omni lætitia, vt in E
poſterum cognoſcantur omnes, qui fideliter Perſis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem, qui autem inſidiantur regno eorum, perire pro ſcelere. Omnis autem prouincia, & ciuitas, quæ noluerit ſolennitatis huius eſſe particeps, gladio, & igne pereat, & ſic deleatur, vt nõ
ſolum hominibus, ſed etiam inuia beſtiis ſit in F
ſempiternum, pro exemplo contemptus, & inobedientiæ.

TOMI SECVNDI FINIS.

BIBL. THEOL. ... ECCLES. ...